Bible. Hebrew.

[The Old Testament, with Aramaic Versions (Targum), the commentaries of Rashi, Abraham Ibn Ezra, David Kimhi and others.]

Varshava, 1874-85.

12 vol. in 6.

Vol. VII - VIII

חלק שביעי
יהושע שופטים שמואל

מקראות גדולות

עם
ל"ב פירושים

אלה המה: תרגום אונקלוס, תרגום ירושלמי, תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו, תרגום יונתן לנ"ך, מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה, רד"ק, רלב"ג, פי' רבינו סעדיה גאון, פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר, חידושי מהרש"א, אדרת אליהו, מצודת דוד, מצודת ציון, יוסף לקח, אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי, תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לגבולין ובנין הבית, ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל, וסדר הפטרות עם ביאור המלות, ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק.

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

בהוצאת ר' זיסמאן יעבץ ובנו ר' אברהם

ווארשא

בדפוס הרבני מה' נתן שריפטגיססער נ"י.

בשנת וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים לפ"ק

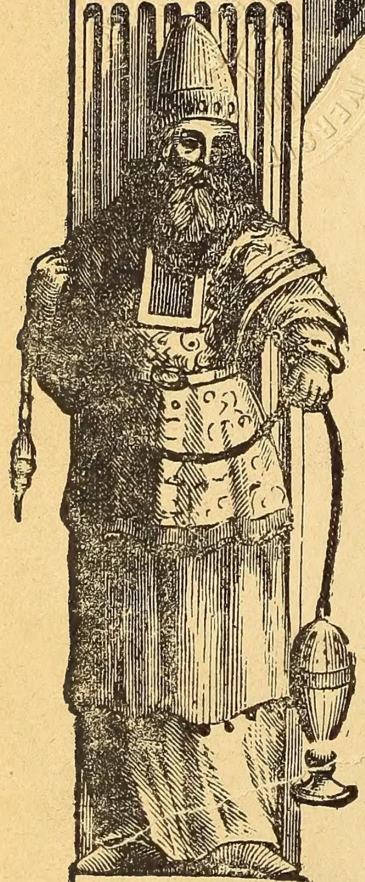

אהרן

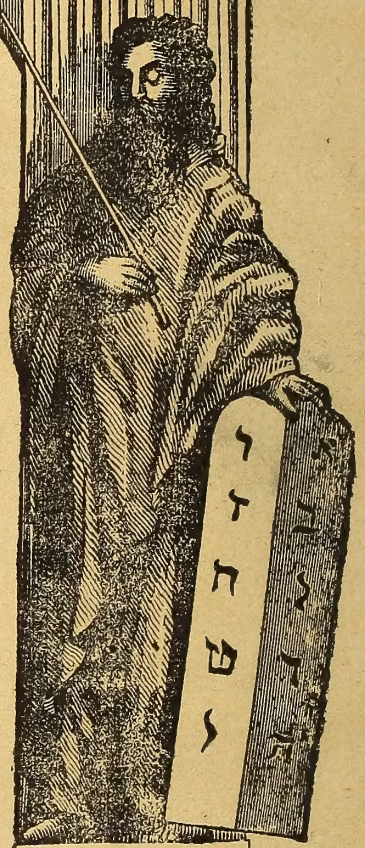

משה

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ
т: е. Писаніе съ Коментаріями Част ь'
ВАРШАВА въ Типографіи Н Шрифтгисера
наулицѣ Налевки № 2242
1874.

Дозволено Ценэурою.
Варшава 26 Мая (6 Іюля) 1875 года.

יהושע א

סדר הנביאים האשמורת התיכונה שלום התורה במעמד

נזר אבי ואמו לבו אשר נפשו מעמד :

התורה ומורים מים חיים משיבי נפשות

ויהי

(א) ויהי אחרי מות משה עבד ה' . מנהג הלשון לכתוב במקומו וי"ו שלא להוסיף ולחבר דבר אל דבר כמו ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ואלה בני צבעון ואיה וענה ותשב תמר גרדם ורכב וסוס והדומים להם וכבר כתבנו בספר מכלל אשר חברנו כי יש לפרשם לתוספת עם חסרון מעט לפי ענין כל אחד מהם לפי דרך המקרא ומלת ויהי תמצא בהתחלת הדברים ואף בראשית הספרים כמו זה וכן ויהי אחרי מות יהושע . ויהי איש אחד מן הרמתים . ויהי בשלשים שנה . ויהי בימי שפוט השופטים . ויהי בימי אחשורוש . וכן ווין אחרי' בראשי הספרים ואם נאמר כי הטעם להדביק ספר אל ספר וענין זה אל הקודם לא יספיק הטעם בכלן ואמרו המפרשים כי הוי"ו הזאת הוא כפ"ה רפה בלשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי פירשתיה בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו כי בהיות המלה בהפסק אמרו יהי תהי בסגול האות הנוספת וחירק הה"א וכן יחי תחי והוא בהפוך התנועות מן יפן יקן מפני שרצו להסתיר היו"ד כנשפט' להסתיר אותיות אהו"י וכן מלת יהי תהי יחי תחי שהקלו תחלה המלה עוד והפכו בה התנועו' ונקדו שו"א ה"א יהיה והחי"ת יחי' תחת אות הנוספ' בחיר"ק האות הנוספ' ביהי יחיה תחת הה"א והחי"ת : אחרי . לשון רבים בשקל אשרי אלא שמלת אשרי רבים לעולם לא ימצא יחיד ולא כן מלת אחרי כי ימצא יחיד אחר הדברים האלה וזולתו ורבוי מלת אשרי לפי שענינו טובות רבות כי לא יאושר האדם בטובה אחת שתמצא בו או בהצלחה אחת שתזדמן אליו לפיכך המלה בלשון רבים לעולם ורבוי מלת אחרי כמו רבוי מלת לפני כי האחורים כנגד הפנים אלא שהפנים לא ימצאו בלשון יחיד לעולם לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימצאו בעיניו רבים לעולם ולא יוכל לראות אבר אחד אשר בפנים מבלי חברו כי אברי הפנים שנים שנים גבות העינים והעינים ואפים ולחיים ושנים ושפתים ולא כן העורף שהוא אחר הפנים שהוא אחד כנגד הפנים וכאשר ימצא בלשון יחיד לפי שהוא אחד וכאשר ימצא בלשון רבים לפי שהוא אחר הפנים שהם רבים וכן כל צורת האדם

(א) ויהי אחרי מות משה . מחובר על סדר התורה המסויימת בפטירת משה וזה

א וַיְהִ֗י אַחֲרֵ֛י מ֥וֹת מֹשֶׁ֖ה עֶ֣בֶד יְהוָ֑ה וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־יְהוֹשֻׁ֣עַ בִּן־נ֔וּן

א וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן

ויהי אחרי מות ד' דסמיכי בקריאה וסי' ויהי אחרי מות אברהם ויברך . ויהי אחרי מות משה עבד יי' . ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל . ויהי אחרי מות שאול . וסימן בלשון תרגום זובא רעיא שמשא ומלכא . ונ֗בר גם בסדר חיי :

רלבג

א ויהי אחרי מות משה . ראוי שנקדים כי תולדות אהרן ויהי וגו' מגלה לא קדושין לא תמורה ט"ז : הגעת הנבואה לנביא במה שתיישר בו העם אם אל טוב נפשיי אם אל טוב גופיי הוא לתועלת העם ההוא ומצד ההשגחה אל העם ההוא תגיע לנביא זאת הנבואה ואולם הנבואה שתגיע לנביא לעניניו בעצמו הנה היא מצד ההשגחה עליו וזה כלו מבואר למי שעיין בזה בטבעיו' ובדברינו בשני מספר מלחמות ה' ובביאורינו לספר איוב ולזה אמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל וגו' . רצה בזה שהם בלתי צריכים למנחשים ולקוסמים להודיעם הענינים העתידין כי השם יתברך להשגחתו על העם הזה יודיעם אלו הענינים באופן שלם על פי נביא ולזה לא ילכו לקראת נחשים וקסמים אשר פיהם דבר שוא ולזאת הסבה אמר יפקוד ה' אלהי הרוחות וגו' אשר יוציאם ואשר יביאם ולזה בחר השם אז ביהושע להיות לנביא לישראל אחרי מות משה עם מה שהשפיע לו משה מהשלימות להכינו אל זה כמו שהתבאר שם ולזה הוא מבואר כי בימי משה לא נצטרכו ישראל לנביאות יהושע ולזה ביאר הכתוב כי אחרי מות משה עבד ה' אז

ביאור הגר"א

א (א) משרת משה . פי' שזכה לכך בשביל שהיה משרת משה . ואמר משרת ולא תלמיד מפני שגדולה שמושה יותר מלמודה : לאמר . כל לאמר שבמקרא הוא התחלת המאמר פי' כיד לאמר הודיע הכתוב שדבר ה' עם יהושע וממלת

מצודת דוד

א (א) ויהי באה הוי"ו להוסיף ולחב' למה שהשלימה התורה בספור מיתת משה

מצודת ציון

(א) בן נון . בחיר"ק כמו בן בקמ"ץ ולפי שהן מלות זעירות ודבוקות הקל הקריאה בחיר"ק מבקמ"ץ :

רד"ק

האדם לפניו מפותחות באיברים ולאחריו גוף שוה ולפני ואחרי יאמר על גוף האדם וממנו נשאלים לשאר הדברים כמו ויחן את פני העיר מאחרי העיר והחונים לפני המשכן ואחר המשכן יחנו והדומים להם ויאמר לפני ואחרי על קדימת הזמן ועל התאחרו כי הפנים נקראים גם כן קדם האוריהם אחור כמו שנאמר אחור וקדם צרתני ולכן נקראו הפנים קדם לפי שהם תחלת ההכרה באדם וההבדלה בו לפיכך שמו קדימת הזמן והתאחרו בשימוש לפני ואחרי לפני בא יום ה' אחרי ואחרי הדברים האלה והדומים להם וממנו אחרי מות משה ואינו ר"ל לומר אחרי מות משה מיד אלא אחר זמן כמו שנפרש בפסוק מקצה שלשת ימים : עבד ה'. מי ששם כל כחו וכוונתו וכל השגחותיו בשם יתברך ואף בהתעסקו בעניני העולם מתכוין לעבודת האל יתברך הוא יקרא עבד ה' כמו אברהם עבדי דוד עבדי עבדי הנביאים שהם כמו העבד לאדון : בן נון. בחירק כמו בסגול ואמר בכל מקום בן נון בחירק ולא יאמר באחד מהם בסגול כמו שהוא מנהג ברוב לפי שהן נדבקות שתי המלות לעולם מפני שהם מלות זעירות ונדבקות ובהדבקם תקל הקריאה בחירק ולא כן בסגול : משרת משה. והוא היה במקום משה לצאת ולבוא לפני ישראל ואחר שמת משה צוהו הקב"ה לעבור הירדן עם ישראל : לאמר. לפי שנשתמשו במלת אמור עם הלמ"ד יותר משאר אותיות השמוש הסתירו האל"ף עם הלמד מה שלא עשו כן עם השאר שאמרו באמו' להם עם ה' וגו' ויהי באמור יהושע בהגעת האל"ף ופי' לאמר לישראל שהקדוש ב"ה צוהו לעבור את הירדן כי הבטיחם בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו וגו' : (ב) קום עבור. קום ענין זריזות וכן קום משחהו. קומו ועברו. קום התהלך : להם וגו' לבני ישראל כמו יביאו את תרומת ה'. ותראהו את הילד : (ג) כל מקום אשר תדרוך וגו'. כיון שתעברו את הירדן כל מקום אשר תדרוך בו לכם יהיה כלומר אני אתן לכם כח כדי שתכבשו הכל ואח"כ זכר קצת הגבולים. ובדרש כל מקום אשר תדרוך וגו' לרבות חוצה לארץ : (ד) מהמדבר. הוא מדבר סין שהוא גבול נגב : והלבנון הזה. הוא מקום ידוע בארץ ישראל ואמר הזה אע"פ שהוא מעבר הירדן לפי שהיה נראה משם להם וכן אמר משה ההר הטוב הזה והלבנון או אמר הזה על הידיעה כמו זה סיני. זה עני. לויתן זה : כל ארץ החתים. כי באותה הפאה היה יושב החתי : מבוא השמש הים הגדול. הוא מערב ארץ ישראל כמו שאמר בתורה עד

רש"י

וזה מחובר לה : (ב) משה עבדי מת. ואילו היה קיים ט הייתי חסן ורבותינו דרשוא על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה בא יהושע ושאל אמר לו הקב"ה משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך אי אפשר לא ומורדן במלחמה : (ג) כל מקום אשר תדרך. תדרך כיוצא בו נאמר למשה ושנינו בספרי אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי הוא אומר מן המדבר והלבנון אם כן למה נאמר אשר תדרך אף חוצה לארץ משתכבשו את הארץ כל מה שתכבשו חוצה לארץ יהיה קדוש ויהיה שלכם : (ד) מן הלבנון והמדבר. הוא מדבר קדש מדבר צין שעל ידי אדום שהיה במקצוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ שנאמר ושנה אנחנו בקדש וגומר. ומניין שהיה בדרומית מזרחית שנא' והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום : ועד הנהר הגדול נהר פרת. זה רחבה מדרום לצפון : כל ארץ החתי' בכלל הזה : ועד הים הגדול מבא השמש. לארכה מן המזרח למערב : (ו) חזק ואמץ. בדרך ארץ כמה שהוא אומר כי אתה תנחיל : רק

מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ: ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת

כ' דסמי' מכחוריו. ו' דסמי'. ו' דסמי' ט' ר"פ. הורייתא כל המקום. כ' ק' ד' מ"ל וה' חסר. ד'. ט' ר"פ בספ'. הורי' כפנין. כ' פתח ויאמר דוד.

מְשַׁמְשָׁנֵיהּ דְמֹשֶׁה לְמֵימָר: ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מִית וּכְעַן קוּם עִיבַר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין אַתְּ וְכָל עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא דַאֲנָא יָהֵיב לְהוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג כָּל אַתְרָא דְתִדְרוֹךְ פַּרְסַת רַגְלְכוֹן בֵּיהּ לְכוֹן יְהַבְתֵּהּ כְּמָא דְמַלֵּילִית עִם מֹשֶׁה: ד מִמַּדְבְּרָא וְלִבְנָנָא הָדֵין וְעַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא פְרָת כֹּל אֲרַע חִתָּאֵי וְעַד יַמָּא רַבָּא מַעְנֵי שִׁמְשָׁא יְהֵא תְחוּמְכוֹן: ה לָא יִתְעַתַּד אֱנָשׁ קֳדָמָךְ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ כְּמָא דַהֲוָא מֵימְרִי בְּסַעֲדֵיהּ דְמֹשֶׁה כֵּן אֱהֵוֵי עִמָּךְ לָא אֲשַׁבְקִינָךְ וְלָא אַרְחֲקִינָךְ: ו תְּקֵיף וְאִילַם אֲרֵי אַתְּ תַּחְסֵין יָת עַמָּא הָדֵין יָת אַרְעָא דְקַיֵּימִית לַאֲבָהַתְהוֹן לְמִתַּן

משה ג' ר"פ בקריאה וסי' משה עבדי מת ועתה קום עבר. משה עבד יי' ובני ישראל הכום : משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו : תדרך ה' וחסר וסי' כל המקום אשר תדרך דמשנה תורה. וחברו כל מקום דיהושע. ואתה על במותימו תדרך. ואתה אתה תדרך זית ולא. על שחל ופתן תדרך. ונמסר גם בסדר עקב : והלבנון ה' ד' מלאים וא' חסר וסי' נמסר בסדר אלה הדברים : ממנו ו' סבירין ממנה וסי' נמסר סד' צו :

תולדות אהרן משה עבדי מת. קדושין לח אדר"נ יב :

רלב"ג

אז דבר השם אל יהושע אלו הדברים לא קודם זה והנה קרא יהושע בן נון משרת משה להעיר שהסבה היתה בהגעתו למדרגת הנבואה היותו משרת משה כי מפני זה היה תמיד עמו ולמד מחכמתו ומהנהגתו בכל פעולותיו מה שלא היה דרך לתלמיד שאינו משרת ללומדו ולזה אמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה ממה שיורה כי גדולה שמושה יותר מלמודה כמו שביארו רבותינו ז"ל : (ב) משה עבדי מת. ראוי שיובן מזה כי עבור ישר' את הירדן הזה לא הסכים השם ית' שיהיה בחיי משה כי הוא ית' גזר עליו שלא יעבור את הירדן לסבה התבאר' בתורה ולזה נתאחר זה עד מות משה כי אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא ואולי נתחברה לזה סבה אחרת וזה כי כבר נתבאר בספר שופטים כי עזב יהושע מהגוים ההם אומות למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם לא והנה אפשר כי ישראל לא היו ראויים שתגיע להם זאת ההצלחה על ידי משה כמו שכיון משה מתחלת הענין בצאתם מארץ מצרים חה שאם היו אלו המלחמות נעשות על ידי משה היה משיג אל אלו האומות בכללן כליון חרוץ לעוצם מעלתו והוקף הנפלאות הנעשות על ידו ולזה תמצא בסיחון ועוג שנלחם בהם משה שלא נשאר בהם שריד ופליט ולהיות ישראל בלתי ראויים לכמו זאת ההצלחה כמו שהתפרסם מדבר המרגלים לא זכו אל שתהיה זאת המלחמה על ידי משה והיתה על ידי יהושע ולא היה כחו כל כך גדול ולזה נתעכב באלו המלחמות כמו שהתבאר במה שיבוא עד שהפריד המות בינו ובין השלמת המלחמות ההם וממה שיעיד על שזה העונש השיג משה בעון ישראל מה שאמר במשנה תורה

ביאור הגר"א

וממלת לאמר התחלת מאמר שאחריו : (ד) מהמדבר. זה מדבר צין שהוא בדרומו של א"י דהיינו דרומית מזרחית : והלבנון. זה מזרחו של א"י לצד דרום ושם היו עומדים לכן אמר הזה : ועד הנהר כו'. הוא צפון של א"י : כל ארץ החתים. הוא מזרחו של א"י לצד צפון : עד הים הגדול. הוא מערב של א"י נמצא כלל כאן כל א"י : הים הגדול מבוא השמש. אמר שני סימנים לפי שבא"י יש כמה ימים אמר ים הגדול שגדול מכל הימים שבא"י : מבוא השמש. שהוא במערבי של א"י : (ה) לא ארפך ולא אעזבך. הבטיח לו שני דברים. לא ארפך. הבטחה שינצח את המלחמה. ולא אעזבך. אחר המלחמה. ועד שינחיל א"י כמ"ש כי אתה תביא וגו' ואתה תנחיל : (ו) חזק ואמץ. חזק בגוף ואמץ בלב דהיינו שיאמץ את לבו

מצודת ציון

מהסגו"ל : (ב) קום. הוא ענין זרוז כמו קום לך למסע (דברים י') : (ג) תדרוך. מלשון דרך וענינו הליכה וצעידה : (ד) והלבנון. כן שם היער ואולי גדלו בו אילני לבנה : מבוא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח) : (ו) ואמץ. אף הוא ענין חוזק כמו מאמץ

מצודת דוד

משה ואמר שאח"ז אמר ה' אל יהושע וכו' : (ב) משה עבדי מת. ר"ל אילו היה עדיין חי לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור : ועתה. הואיל והוא מת קום עבור וכו' : (ג) בו. מוסב על תחלת המקרא אכל מקום : (ד) מבוא השמש. שהוא ברוח מבוא השמש : (ה) לא יתיצב. ר"ל לא יתגבר להיות נצב הקומה : לא ארפך. לא אתן לך רפיון ממני : (ו) חזק ואמץ

רשי

(ז) רק חזק ואמץ מאד. בתורה כמו שהוא או' לשמור ולעשות ככל התורה : תשכיל. תצליח : (ח) ספר התורה הזה. ספר משנה תורה היה לפניו : והגית בו. והתבוננת בו כל הגיון שבתורה בלב כד"א והגיון לבי לפניך. לכך יפנה אימה : (ט) הלוא צויתיך חזק ואמץ. במלחמה כמ"ש אל תערוץ ואל תחת והיכן צוהו בימי משה שנאמר ויצו את יהושע בן נון וגו' : (י) ויצו יהושע. ביום שתמו ימי בכי אבל משה : (יא) הכינו לכם צדה. כל דבר הצריך לדרך וכלי זיינם למלחמה אמר להם לתקן שאם אתה אומר במאכל ובמשתה הרי היו מספקים במן שבכליהם עד ט"ו בניסן וכה"א וישבות המן ממחרת (מ"ר) : בעוד שלשת ימים. בסוף שלשת ימים בעוד שתהיו

יהושע א

להם : ז רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל־התורה אשר צוך משה עבדי אל־תסור ממנו ימין ושמאול למען תשכיל בכל אשר תלך : ח לא־ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל־הכתוב בו כי־אז תצליח את־דרכך ואז תשכיל : ט הלוא צויתיך חזק ואמץ אל־תערץ ואל־תחת כי עמך יהוה אלהיך בכל אשר תלך : י ויצו יהושע את־שטרי העם לאמר : יא עברו | בקרב המחנה וצוו את־העם לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד | שלשת ימים אתם עברים את־הירדן הזה לבוא לרשת את־הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם לרשתה : יב ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר : יג זכור את־הדבר אשר צוה אתכם משה עבד־יהוה לאמר יהוה אלהיכם מניח לכם ונתן לכם את־הארץ הזאת : יד נשיכם טפכם ומקניכם

ג' מת. זכרו · ג' סבירין מתנם · ט' ר"פ בספר' · ג' חס'. ד' · ו' דסמיכי · כ' נתתי · י"ד דסמי' כסי' · ל' ר"פ. ל' דסמיכי אוריי' וטפכם

תרגום

להון : ז לחוד תקיף ועלם לחדא למטר למעבד ככל אוריתא דפקדך משה עבדי לא תסטי מיניה לימינא ולשמאלא בדיל דתצלח בכל אתר דתהך : ח לא יעדי ספרא דאוריתא הדין מפומך ותהי הגי ביה יימם ולילא בדיל דתטר למעבד ככל דכתיב ביה ארי בכן תצלח ית דרכך ובכן תכשט : ט הלא פקידתך תקיף ועלם לא תדחל ולא תתבר ארי בסעדך מימרא דיי אלהך בכל אתר דתהך : י ופקיד יהושע ית סרכי עמא למימר : יא עברו בגו משריתא ופקידו ית עמא למימר אתקינו לכון זודין ארי בסוף תלתא יומין אתון עברין ית ירדנא הדין למיעל למירת ית ארעא דיי אלהכון יהיב לכון למירתה : יב ולשבט ראובן ולשבט גד ולפלגות שבטא דמנשה אמר יהושע למימר : יג הוו דכירין ית פתגמא דפקיד יתכון משה עבדא דיי למימר יי אלהכון מניח לכון ויהב לכון ית ארעא הדא : יד נשיכון

דרכך ג' חס' בקריאה וסי' הודיעני נא את דרכך וארעך למען. כי אז תצליח את דרכך. העבר עיני מראות שוא בדרכך. ונמסר גם בסדר כי תשא : ואז ד' וסי' ואז יקרב לעשתו. ואז ירצו את עונם. ואז חיל מלך בבל צרים. ואז תשכיל. ונמסר גם בסדר בא :

תולדות אהרן רק חזק. קדושין לח ברכות לב סנהדרין מע' עקידה שער טו : לא ימוש. ברכות לה' סנהדרין נט ע"ג יט מנחות נט : והגית (ברכות ג פלה טו סנהדרין כ). עברו בקרב המחנה וגו'. קדושין לח :

רדק

עד הים האחרון ומה שאמר הגדול כנגד שאר הימים שבארץ ישראל שהם קטנים כמו ים המלח ים כנרת : (ז) אל תסור ממנו. שב אל משה ופירושו מדרכו הטוב' או פירושו ממנו מספר התורה ואף על פי שלא זכר הספר הנה זכר התורה ובמסרה סבירין ממנה : תשכיל. פירוש תצליח וכן ת"י בדיל דתצלח וכן תרגם אונקלוס למען תשכיל בדיל דתצלח : (ח) לא ימוש. נחלקו רבותינו ז"ל בזה הפסוק י"א שהוא מצוה לכל ימי האדם ואפילו ידע כל התורה כלה ויש אומרים שהוא ברכה והנראה כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם עד שידע התורה ואחר כך ילמוד החכמות : ופי' והגית בו יומם ולילה. אחר שאמר לא ימוש הוא כפל דבר לחזק או פירוש והגית הגיון הלב כמו והגיון לבי לפניך ה' ופי' יומם ולילה לפירוש הראשון נראה שיהגה בו ביום ובלילה כל עת שימצא פנאי מעסקי מחיתו : תצליח את דרכך. חסר יו"ד הרבים מן המכתב והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר תצליח שהוא פועל יוצא ואף על פי שאין ההצלחה ביד האדם לפי שבשמרו מצות ה' ובשכרם תבוא לו ההצלחה הרי הוא כאילו מצליח דרכו או יהיה תצליח פועל עומד ויהיה את דרכיך כמו בדרכיך: ואז תשכיל. זה תרגם יונתן תכשט לפי שהוא קרוב לתצליח שלא לכפול את הלשון והוא קרוב לענין ההצלחה : (ט) הלא צויתיך. מלת זרוז וכן הלא שמעת בתי הלא שלחתיך והדומים להם : כי עמך ה' אלהיך. כמו ואל משה אמר עלה אל ה' ואת יפתח ואת שמואל : (יא) הכינו לכם צדה. פי' מיני מאכלים זולתי הלחם כי עדיין היה יורד להם המן בכל מקום שהיו נוסעים עד ממחרת הפסח ולפי מה שאמרו חז"ל בו ביום שמת משה פסק המן אמרו הם גם כן כי בז' באדר שמת משה לקטו מן שהספקו בו עד ט"ו בניסן : בעוד שלשת ימים. כתרגומו בסוף תלתא יומין : (יג) זכור. מקור : (יד) נשיכם טפכם. חסר וי"ו

רלבג

תורה גם כי התאנף ה' בגללכם והנה הזהירו השם ית' לבלתי נטות מדרכי התורה ימין ושמאל ר"ל שלא יוסיף לדבריה' ולא יגרע מהן והנה נראה כי הנטיה לימין הוא כשיוסיף על דבריה והנטיה לשמאל כשיגרע מדבריה והזהירו גם כן שלא יתרשל מהעיון בה כי התלמוד מביא לידי מעשה בחלק המעשיי ממנה ולזה אין ראוי שיקצר האדם מלעיין בדברי' המעשיים ממנה ויחשב כי די לו שיעשה המצות המעשיות ההם כי העיון בדברי תורה בזה יתיישר בשלמות אל המעשה עם שזה יעמידהו על סוד זאת המצוה והתכלית המכוון בה ואולם העיון בחלק העיוני מהתורה שלא ייסיר למעשה הוא ממה שאין ספק בו שאין ראוי שיקצר האדם בו כי הוא הסלם שבפנים לסייסיר המעיין בו אל השלימות האינושי כמו שביארנו בביאורנו לדברי תורה. כי ההולך בדרכי התורה ומעיין בה לפי מה שאפשר הוא מושגח מאתו ית' ויחילו דרכיו בכל עת. וצוהו שלא יירא מהלחם בגוים ההם ואם היו חזקים מאד אבל יהיה לבן בטוח בה' אשר יעדו שכבר יגלה אותם : (י) ויצו יהושע את שוטרי וגו'. אחשוב שזה הענין היה אחר שלח יהושע המרגלים והעד על זה שכבר נתחבאו המרגלים ג' ימים ובאו לפי פשטי הכתובי'

ביאור הגר"א

לבבו שלא ירך : (ז) רק חזק ואמץ. חזק בגוף בעשה ואמץ בלב שהוא בנפש בל"ת: לשמור. הוא ל"ת : לעשות. הוא עשה : ימין. שלא תוסיף על עשה : ושמאל. שלא תגרע מל"ת : למען תשכיל ע"י שתשמור את המצות יהיה לך שכל ועצה במלחמה כמ"ש ויהי דוד לכל דרכיו משכיל : (ח) לא ימוש וגו'. הן ג' דברים בפיך ובלבבך לעשותו כי והגית הוא בלב כמ"ש והגיון לבי כי הלימוד יביאך למעשה כי תורה מביאה לידי זריזות וזריזות מביא לידי זכירות חסירות והם תורה ל"ת ועשה וזהו למען תשמור לעשות : תצליח את דרכך. בעבור התורה : ואז תשכיל. בעבור המצות ופי' תשכיל איך להצליח : (ט) חזק. בתורה. ואמץ בדרך ארץ וד"א הוא ביראת שמים : אל תערוץ. במלחמה : ואל תחת. קודם המלחמה שלא יבא בלבך פחד המלחמה כי עמך ה' אלהיך ע"כ לא תחת : בכל אשר תלך. ע"כ לא תערוץ: (י) ויצו יהושע וגו'. לאמר. כנ"ל מה צוה להשוטרים עברו וגו'. ולאמר שבפסוק י"א הוא התחלת מאמר השוטרים : (יא) כי בעוד שלשת ימים. פירש"י בתוך אבל משה. אבל קשה לפי'

מצודת דוד

ואמץ. בהנהגת העם כראוי : (ז) רק וגו'. כי לולא זאת לא תועיל כלום בהנהגת העם כראוי : למען בעבור שמירת התורה תשכיל : (ח) הזה. האמור במקרא שלפניו אשר צוך משה : למען תשמור. כי כשימוש מפיך פן תשכח מה : כי אז. כשתשמור לעשות וגו' אז תצליח : (ט) צויתיך. אני מצוה לך חזק במלחמה מול האויב

מצודת ציון

מאמץ כח (משלי כ"ד) : (ז) תשכיל. ענינו הצלחה וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א י"ח) כי המצליח נראה להבריות שעשה מעשיו בהשכל : (ח) ימוש. יסור כמו לא ימושו מפיך (ישעיה נ"ט) : והגית. פעם תשמש לדבור כמו ולשוני תהגה (תהלים ל"ה) ופעם תשמש למחשבה כמו והגות לבי (שם מ"ט) : (ט) הלוא. המלה ההיא תורה לזרז ולחזק כמו הלוא שלחתיך (שופטים ו'): תערוץ ותחת. שהיהם ענין פחד כמו לא תערץ מפניהם (דברים ז') וכן' ואל תחת (שם א') : (י) שוטרי. הם

ויו השימוש כמו שמש ירח ראובן שמעון ושדומים להם : חמושים . כמו חלוצים : (יז) רק יהיה ה' אלהיך עמך . כלומר שתלך בדרך משה שיהיה ה' עמך כאשר היה עם משה : (יח) רק חזק ואמץ . דרשו רבותינו ז"ל יומת יכול אפי' לדבר עבירה ת"ל רק אכין ורקין מיעוטין הן : ב (א) שנים אנשים . פי' אנשים טובים ולא כאותן שהלכו בשליחות משה : חרש לאמר . הזהירם שילכו בשתיקה הולכים כחרשים שלא ירגישו בהם . כמו ויתחרשו כל הלילה ות"י ברז למימר ר"ל בסתר שלחם כי לא רצה שידעו כל ישראל כדי שלא יפחדו בשלחו מרגלים והוא לא שלחם אלא לפי שידע שיצליחו בשליחותם וירחיבו לב ישראל בבשורות טובות . ובדרש חרש כמו חרס הטעינם קדרות כדי שיראו קדרים ולא ירגישו בהם מהם אמרו כלי נגרות היה בידם כד"א מעשה חרש אבן ומהם פי' כמשמעו ופשוטו אמר להם יהושע עשו עצמכם כחרשים ועמדו על רזיהם : את הארץ וגו' . הארץ בכלל ואת יריחו בפרט

שתהיו כאן שלשת ימים ואחר תעברו : (יד) כל גבורי החיל . שבהם יעברו חלוצים: (טו) מזרח השמש. עבר מזרחי של ירדן: (יח) ימרה. יקנים את דבריך: ב (א) וישלח יהושע וגו'. על כרחי אני צ"ל שבתוך ימי אבל משה שלחם שהרי לסוף ג' ימים שתמו ימי אבל משה עברו את הירדן שמשם אנו למדים שמת משה בז' אדר כשאתה מונה ל"ג למפרע מיום שעלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון וע"כ משנשתלחו המרגלים לא עברו את הירדן עד יום החמישי שנ' וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים בו בלילה ויעברו ויבאו אל יהושע בן נון וישכם יהושע בבוקר ויסעו מהשטים הרי יום ד' וילינו שם טרם יעברו נמצא שלא עברו עד יום ה' : חרש . כרז כך ת"י אמר להם עשו עצמכם כחרשים כדי שלא יסתירו דבריהם מפניכם ד"א חרש חרס הטעינו עצמיכם קדרות כדי שתהיו נראין כקדרין : ורא את הארץ ואת יריחו . והלא יריחו בכלל היתה ולמה יצאת אלא שהיתה קשה כנגד כולם לפי שהיתה יושבת על הספר . וכיוצא בו ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל והלא עשהאל בכלל היה ולמה יצא אלא שהיה קשה כנגד כולם . כיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה והלא בת פרעה בכלל היתה ולמה יצאת אלא שהיה מחבבה כנגד כולם וכלפי חטא שהחטיאה אותו יותר מכולן כך שנוייה בספרי : פשט

יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כֹּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה ׀ לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר ׀ נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ:

ב א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם־אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ

ל' | ד' כליש' וחסר | ס' דסמי'. ל' | ה' דמטעי' דסבירי' נכס. | ל' | י"ד כסיפרא | מ"ו ר"פ | ל' | ל' | ר"פ בסיפ' | ד' | ל' | ב' ועד הגלגל | ב' מלעיל בתרי ניס' וגלג | ל'

טַפְלֵיכוֹן וּבְעִירְכוֹן יִתְּבוּן בְּאַרְעָא דִיהַב לְכוֹן מֹשֶׁה בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וְאַתּוּן תְּעִבְרוּן מְזָרְזִין קֳדָם אֲחוּכוֹן כֹּל גִּבָּרֵי חֵילָא וְתִסְעֲדוּן יָתְהוֹן: טו עַד דִּינִיחַ יְיָ לַאֲחוּכוֹן כְּוָתְכוֹן וְיֵירְתוּן אַף אִנּוּן יָת אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵיב לְכוֹן וּתְתוּבוּן לַאֲרַע יְרוּתַתְכוֹן וְתֵירְתוּן יָתַהּ דִּיהַב לְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַּיְיָ בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא: טז וַאֲתִיבוּ יָת יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר כֹּל דְּפַקֶּדְתָּנָא נַעֲבֵד וּלְכָל אֲתַר דְּתִשְׁלְחִנָּנָא נְהָךְ: יז כְּכֹל דְּקַבֵּלְנָא מִן מֹשֶׁה כֵּן נְקַבֵּל מִנָּךְ לְחוֹד יְהֵי מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ בְּסַעֲדָךְ כְּמָא דַּהֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ דְּמֹשֶׁה: יח כָּל גְּבַר דִּיסָרֵב עַל מֵימְרָךְ וְלָא יְקַבֵּל יָת פִּתְגָמָךְ לְכֹל דְּתִפְקְדִנֵּיהּ יִתְקְטִיל לְחוֹד תְּקֵף וְעַלַּם: א וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מִן שִׁטִּין תְּרֵין גּוּבְרִין מְאַלְּלִין בְּרָז לְמֵימַר אֱזִילוּ חֲזוֹ יָת אַרְעָא וְיָת יְרִיחוֹ

חמשים ד' חס' בליש' בקריא' וסי' וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים . ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי . חמשים תעברו לפני . וירד הוא ופורה נערו אל קצה החמשים . ונמסר גם בס' בשלח : כל איש אשר ימרה . כל ט' ראשי פסוקים בספ' וסי' כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם . כל איש אשר ימרה את פיך . כל יושבי ההר מן הלבנון . כל ממלכת עוג . כל ערי בני אהרן הכהנים . כל ערים עשר ומגרשיהן . כל ערי הלוים בתוך . כל ערי הגרשני . כל הערים לבני מררי : ולא ישמע ד' וסי' בס' וארא :

תולדות אהרן כל איש וגו' . סנהדרין מט : רק חזק וגו' . עקידה שער טו :

רלבג

שכתובים כי ביום הד' ולמחרת היום הרביעי השכים יהושע וכל ישראל ובאו עד הירדן ולנו שם טרם יעבורו . ויתכן עוד כי ביום ההוא בעינו שלוה יהושע שוטרי העם הזה שלח המרגלים . והנה לא היה היום ההוא ממנין שלשת ימים שזכר כי הוא אמר בעוד שלשת ימים ר"ל אחר היום הסוא . והנה בתחלת היום החמישי ליום ההוא נשלמו אלו השלשת ימים והנה בעלם היום ההוא באו המרגלים לבית רחב ולנו שם הלילה ומה שאמרה ונחבתם שמה שלשת ימים רוצה לומר עד היום השלישי לנסיעתן וכן מאמר ויבואו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים רוצה לומר עד היום השלישי ויהיה חסר מלת עד וכמוהו ימצאו רבים כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה באמרו ארבעים יכנו שהרצון בו עד ארבעים . וכן מ"ש ומושב בני ישראל וגו' שהרצון בו עד ארבע מאות ושלשים שנה וכן מה שאמר תספרו חמשים יום הרצון בו עד חמשים יום : (יא) בעוד שלשת ימים וגו' . הרצון בו זולת היום שהוא בו ואחר שיעברו אחריו שלשה ימים שלמים יהיה להם כן ולזה אמר אחר זה ויהי מקצה שלשת ימים וגו' להורות כי הרצון בזה אחר עבור שלשה ימים והנה נתאחר הענין עד הבקר כדי שיתפרסם לישראל עוצם המופת הזה ויראו זה בעיניהם והנה צוה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה שיקיימו התנאי שהתנה להם משה בתתו להם הארץ אשר מעבר הירדן לפאת מזרח וזכר שכבר הסכימו לשמוע אל דבריו באופן שהיו שומעין לדברי משה ושמו שיענש על מאנו יומת כי כן יעדה התורה בהעובר על דברי הנביא וכ"ש יהושע שהיה מלך ונביא : (יח) והתרו לו רק חזק ואמץ רוצה לומר שיתחזק להתנהג ככל

ביאור הגר"א

לפי דא"כ לא מוכח שנו' באדר מת משה כיון שאין אנו יודעין כמה ימים היה זה בתוך אבל משה . ונראה שבאותו יום שתמו ימי אבל משה דהיינו יום ו' בניסן באותו יום שלח מרגלים ובאותו היום באו אל רחב ושלחה אותם תחלת ליל שביעי וישבו בהר יום ז' ויום ח' וליל ט' אחרי שלשת ימים ובאותה הלילה הלכו ליהושע וישכם יהושע בבוקר ביום ט' וילינו שם טרם יעברו ליל י' וביום י' עברו את הירדן : ב (א) חרש . פי' שלחם בשתיקה כמו רוח קדים חרשית שלא יכשלו כבראשונה : ותלכו

מצודת ציון

הם האמונים להשמיע לעם דברי המושל ולהכריז על קומם כמו שופטים ושוטרים (שם ט"ז): (יא) צדה. מזון כמו לחם צידם (לקמן ט'): בעוד. תרגומו בסוף : (יד) חמושים . מזויינים כמו וחמושים עלו (שמות י"ג) : (יח) ימרה . מל' מרי ומרד כמו סורר ומורה (דברים כ"א) : ב (א) מרגלים. ענין חיפוש כמו לחקר ולהפך ולרגל (דה"א י"ט) : חרש

מצודת דוד

האויב ואל תירא: כי עמך ה' גו'. ולא אמר כי עמך אני אף שה' היה המדבר ודוגמתו וישלח כו' ואת שמואל (ש"א י"ב) והמדבר היה שמואל : (יא) צוו וכו' . אף כי נאמר קודם שילוח המרגלים מ"מ ע"כ הצווי היה אח"ז כי ביום שהלכו המרגלים לנו ביריחו ובהר התעכבו ג' ימים ובחזירתם לנו במקומם וביום שאחריו לנו אצל הירדן וממחרת עברו הירדן: הכינו . עם כי עדיין אכלו את המן מ"מ היה בידם מפרי האדמה ממה שהביאו לכם תגרי עובדי כוכבים ואת זה צוה להכין : (יג) זכור . עליכם לזכור : מניח . נותן לכם מקום מנוחה בתת לכם הארץ הזאת שבעבר הזה : (טו) עד אשר יניח . עד אשר יתן ה' מקום מנוחה גם להם : וירשתם . ר"ל אז תאחזו בה מבלי מערער הואיל ותקיימו התנאי : מזרח השמש . בעבר המזרחי : (יז) רק וכו' . ר"ל לא נשמע אליך רק כשיהיה ה' עמך וכו' אבל לא בזולת זה : (יח) רק חזק . לענוש המורדים ולא למחול על כבודך : (א) מרגלים חרש . מחפשים מחבואת הבריות אם נמצא לבנם : לאמר . ר"ל וכה אמר :

ותלכו

רשי

אשה זונה. תירגם יונתן פונדקיתא מוכלת מיני מזונות: (ג) לחפור. לרגל כמו משם חפר אוכל: (ד) ותצפנו. יש מקראות מדברים על הרבים כיחיד לפי שמיסרה בהטמנתם ובמקו' נר כאילו הי' יחידי ומדרש אגדת תנחומ' יש פנחס וכלב היו ופנחס עמד לפניהם ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך. ד"א ותצפנו כל אחד ואחד בפני עצמו ודוגמתו מליכו שמן וקטרת ישמח לב ולא אמר ישמחו לב: (ו) בפשתי העץ. פשתים בגבעוליהן: (ז) על המעברות. מקום מעבר המים. שהיו סבורים שחזרו לאחוריהם אל ערבות מואב והירדן מפסיק ביניהם: והשער סגרו. השוערים ולא

רדק

כפרש לפי שהיתה עיר גדולה: זונה. כמשמעה או מוכרת מזון כמו שתי' פונדקיתא והוא בסקל טובה והאמת דעת יונתן זונה ממש כי כן דרכו במקומות לתרג' זונה פונדקית וכן שתים נשים זונות פונדקן ואף על פי שתרג' מקלתי נפקת ברא ודעתו לפי שהזונה כפונדקיתא שמפקרת עצמה לכל: וישכבו שמה. להודיע כי לא היו שם אלא לילה אחד ובאותו לילה יצאו משם: (ב) ויאמר. בפתח המ"ם כמו תשבר ותשכב ותעצר המגפה והדומים להם: (ג) לחפור. כמו לתור כי התר מחפש דבר: (ד) ותקח האשה. כבר לקחה אותם וצפנתם טרם הכנס שלוחי המלך לביתה כשהרגישה שנודע הדבר למלך: ותצפנו. כל אחד לבדו כדי שלא יכירו מקומם אם יעלו לגג. ובדרש אלו שני המרגלי' היו כלב ופינחס ועמד לפניהם פינחס ולא הכירוהו ולא ראוהו לפי שהיה מלאך ואמר ותצפנו על כלב לבדו: (ה) ויהי השער לסגור. עומד לסגור שחשך היום: (ו) והיא העלתם הגגה ותטמנם. כבר אמר למעלה ותצפנו ועתה אמר ותטמנם להודיע איך טמנה אותם: בפשתי העץ. ר"ל שהיו עדיין הפשתן בגבעוליהם והעלתם הגגה ליבשם והטמינה אותם בתוכם ופשתי העץ כמו עצי פשתים וכן שני תולעת תולעת שני: הערוכות. הפשתים לשון נקיבות האחת פשתה והרבים פשתים כמו מן חטה חטים והיו ערוכות לה על הגג ליבשן: (ז) והאנשים רדפו אחריהם. לפי מחשבתם: על. כמו עד וכן וירכתו על צידון וכן ינהגנו על מות כמו עד מות כי הוא שתי מלות: המעברות. בשוא הבית מגיזרת מעבר בגדי ואם לא נמצא המעברות נתפשו בקמץ הבית מגזרת מעבר בקמץ: סגרו. המרגלים

יהושע ב

א וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה: ב ויאמר למלך יריחו לאמר הנה אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל לחפר את הארץ: ג וישלח מלך יריחו אל רחב לאמר הוציאי האנשים הבאים אליך אשר באו לביתך כי לחפר את כל הארץ באו: ד ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו ותאמר כן באו אלי האנשים ולא ידעתי מאין המה: ה ויהי השער לסגור בחשך והאנשים יצאו לא ידעתי אנה הלכו האנשים רדפו מהר אחריהם כי תשיגום: ו והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה על הגג: ז והאנשים רדפו אחריהם דרך הירדן על המעברות והשער סגרו אחרי כאשר יצאו הרדפים אחריהם:

ואזלו ועלו לבית אתתא פונדקיתא ושמה רחב ושכיבו תמן: ב ואתאמר למלכא דיריחו למימר הא גובריא אתו הכא בליליא מבני ישראל לאללא ית ארעא: ג ושלח מלכא דיריחו לות רחב למימר אפיקי גובריא דאתו לותיך דעלו לביתיך ארי לאללא ית כל ארעא אתו: ד ודברת אתתא ית תרין גובריא ואטמרתנון ואמרת בקושטא אתו לותי גובריא ולא ידעית אי מנן אינון: ה והוה עדן למיחד תרעא בקבלא וגובריא נפקו לא ידעית לאן אזלו גובריא רדפו בפריע בתריהון ארי תדבקונון: ו והיא אסקתנון לאגרא ואטמרתנון בטעוני כיתנא דסדירין לה על אגרא: ז וגובריא רדפו בתריהון אורח ירדנא עד מגזתא ותרעא אחדו בתר דנפקו רדפיא בתריהון:

לחפר ג' וחסר וסי' הנה אנשים באו הנה הלילה: כי לחפר את כל הארץ באו. לחפר פרות ולעטלפים: שני האנשים ד' דסמיכי בקריאה וסימן נמסר בסדר שופטים: יצאו ח' קמצין בקריאה וסי' ויהי השער לסגור בחושך. ויאמר שאול אל ה'. ויאמר אם לשלום יצאו תפשום חיים ב' בפסוק. שמעו זאת בית יעקב הנקראים. וידרכו את לשונם קשתם: מהאש יצאו והאש תאכלם. באמר להם עם ה' אלה ומארצו: והאנשים ח' ר"פ וסי' בלשון ארמי רעיא דסליקו למשלח לרדופיא שבין לנחשא מיתיא תולדות אהרן העלתם הגגה. ברכות מג שבת כז:

רלבג

ככל דברי התורה כי אם יגוס לעבור על דבריה לא ישמעו אליו אלא אם היה זה לפי טעה וזה שהוא והם מחוייבים לחזוק התורה. או ירצה באמרו חזק ואמץ מאד שיתחזק ויתאמץ על הנהגת העם בזריזות ולא יעזוב הנהגת' כי העם לא יתכן שיהיו זולת רועה כמ"ש משה ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה: (א) וראוי שנעיין בהתר ספק מה יקרה בענין הצוואה שצוה יהושע שוטרי העם ושלחו המרגלים מה ענין אלו המרגלים והנה איך שתהיה תשובתם בבאם לא ימנעו מלבוא בארץ לרשת אותה כי כבר יעד להם יהושע כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן לבא לרשת את הארץ ואם אמרנו שכבר שלח המרגלים קודם זה הנה יקשה גם כן למה לא סמך יהושע על דברי הש"י שהבטיחו שלא יתיצב איש בפניו כל ימי חייו ולמה הסכים לשלוח מרגלים עם מה שהתפרסם לו מה שהגיע מהתאחר במדבר לישראל על דבר המרגלים אשר שלח משה ואנחנו אומרים בהתר זה הספק ששלוח המרגלים הוא על התר שני דרכים. הדרך הא' לחקור אם יתכן שיתגדל להלחם בעם אשר הם שלוחים לרגל ארצם אם לא יתכן זה כאילו תאמר שיחקרו מהעם היושב בה המעט הוא אם רב החזק הוא הרפה ומה הערים הבמחנים אם במבצרים והנה פרי זה הרגל הוא אם ההמשך אל המלחמה או התרחק ממנה לפי מה שיספרו המרגלים. ואולם מדרך הב' הוא לחזק לב העם הנלחמים לבד כמו שנתפרסם מענין גדעון בן יואש כי היה סומך בדברי הש"י אחר שעשה לו אות שהוא יעזור עמו והנה הגיע מדרגתו בכחו בש"י עד שכבר שלח החיל הבא אליו מישראל להלחם עם מדין ולא השאיר מהם כי אם שלש מאות איש בדבר הש"י ועכ"ז לחזק לבו על דבר המלחמה צוהו הש"י שירד אל המחנה הוא ופורה נערו וישמע מה ידברו ואחר תחזקנה ידיו והנה שמע שם מה שחזק לבו לבוא בקשרי המלחמה. וכן היה בשלוח המרגלים בזה המקום כמו שנבאר ר"ל שלא היה שלחם רק לחזק לב יהושע והעם כשישמעו שנפלה אימת ישראל עליהם וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם. ואחר שהתייחס לנו זה הנה נבאר דברי זאת הפרשה לפי מנהגנו ונאמר כי מלת חרש תאמר בשנים רבים המכוון ממנה לפי מה שנראה הוא מענין אל תחרוש על רעך חורשי און שהוא מענין מחשבה הרצון בזה שכבר שלח יהושע שנים אנשים מרגלים מחשבת אנשי הארץ ר"ל שיחקרו אם נפלה אימת ישראל עליהם ואם נמוגו מפניהם כי בזה יתחזק מאד לב אנשי המלחמה ולזה תמצא שהם לא רגלו הארץ ואת יריחו כי אם בזה האופן לפי שכבר באו שם בלילה ובלילה בעצמה יצאו משם אחר שנתפרס' להם על פי רחב מחשבת הארץ ושכבר נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם וזאת היתה ג"כ תשובתם ליהושע אמרו כי נתן השם בידינו את כל הארץ וגו' ולו היתה כונת יהושע שירגלו הארץ באופן הראשון היה ראוי שיאמרו ליהושע שלא יכלו לרגל את הארץ כי בלילה באו ובלילה ההוא.

ביאור הגר"א

(ד) ותצפנו. כמו ותצפון והוא מן אותיות האמנתיו נוספות כמו בנו בעור אבל לחכמים יש דרש כמו שדרשו שם בנו בעור שהיה בנו בנביאות מחמת יתור הוי"ו כן דרשו

מצודת דוד

(ד) ותצפנו. כל אחד במקום מיוחד כי יותר נוח להטמין אחד אחד: האנשים. אשר תשאלו עליהם: ולא ידעתי. בעת בואם: (ה) ויהי השער. ר"ל בעת בוא זמן סגירת שער העיר כאשר חשך היום: כי תשיגום. היות זה מקרוב יצאו: (ו) ותטמנם. הוסיפה להטמינם במקום יותר נסתר: בפשתי העץ. בפשתים שהם עדיין בתוך העץ והם הקנים של פשתן: הערוכות. בכדי שלא ירגישו שיש פי טמון שם: (ז) אחריהם. כן חשבו הרודפים לפי דעתם: סגרו. לפי שרצו לבהלם עוד דעיר לזה סגרו שומרי

מצודת ציון

חרש. ענינו מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג'): זונה, מוכרת מזון: (ב) הנה. להעיר הזאת: לחפור. לרגל ולחפש כמו יחפרו בעמק (איוב ל"ט) ע"ש שהמחפש דבר מה בקרקע חופר בה: (ד) ותצפנו. הסתירה אותו כמו יצפון לישרים (משלי ב'): כן. ענינו אמת כמו כן דברת (שמות י'): מאין. מאיזה מקום: (ה) אנה. לאיזה מקום: (ו) הערוכות. מלשון עריכה וסדור: (ז) על. ענינו כמו עד וכן וירכתו על צידון בראשית

רדק

המרגלים או אנשי הבית והוא הנכון כי הם לא ידעו מהנג תפחדם להם ושם שכבו להם: אחרי וגו׳. אינו תוספת ביאור אלא אם היה אומר אחרי אשר יצאו ידמה אחר זמן והם לא אחרו לסגור השער מפחדם להם ואם היה אומר כאשר יצאו ולא אמר אחרי ידמה כי תכף בצאתם מן השער סגרו ואם היו עושין כן היו מרגישי׳ הרודפים כי המרגלי׳ נחבאים שם אלא כשהרחיקו האנשים מהשער עד שלא ירגישו בסגירת השער סגרוהו וזה טעם אחרי כאשר: (ח) והמה טרם ישכבון. טרם שישנו: עלתה עליהם. כמו אליהם כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו. ודברתי על הנביאים כמו אל הנביאים. ורבים כהם כמו שכתבנו בספר מכלל: (יא) ונשמע וימס לבבנו ולא קמה. כי האדם המפחד כאלו נפלה רוחו כדרך אל יפול לב אדם עליו ויונתן תרגם ולא קמה ולא אשתארת: (יב) כי עשיתי עמכם חסד. החסד הוא הטובה שיעשה אדם עם אחר שאין לו גמול עליו והיא עשתה עמהם חסד בהחביאה אותם כי הם לא גמלוה טובה עד הנה לפיכך אמרה להם ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ולא אמרה עמי כי בהחיותם אותה הוא אמת וחובה עליהם כי היא החייתה אותם ובהחיות׳ בית אביה היא חסד לפי׳ אמרו לה הם גם כן ועשינו עמך חסד ואמת להחיותה וחסד להחיות בית אביה: אות אמת. האות שתתנו לי שתקיימו אותו ואל תכזבו בי: (יד) נפשנו תחתיכם למות. אנו נמסור עצמינו תחתיכם למות למי שירצה להמית אתכם: תגידו. הראשון בוי״ו כנגדה וכנגד בית אביה כי אי אפשר שלא היה שם עמה מבית אביה כי לא היתה יושבת יחידה או אפשר שאמרו כנגד בית אביה ואע״פ שלא היו שם כמו שאמרו גם כן נפשנו תחתיכם למות והשני תגידי ביו״ד כנגד׳ והסימ׳ דודי ומה היה דבר זה שאמרו לה שלא תגיד לא אמרו על דבר היות׳ שם בביתה שלא חשדו אותה שתגלה אותם בצאתם מביתה שהרי כסתה עליהם לשלוחי המלך אבל לאחר זמן כשבאו ישראל על העיר אי אפשר שלא נגלה הדבר כיון שאספה בית אביה לביתה אלא

תרגום

ח וְאִינוּן עַד לָא שְׁכִיבוּ וְהִיא סְלֵיקַת לְוָתְהוֹן לְאִגָּרָא׃ ט וַאֲמַרַת לְגֻבְרַיָּא יְדַעְנָא אֲרֵי יְהַב יְיָ לְכוֹן יָת אַרְעָא וַאֲרֵי נְפַלַת אֵימַתְכוֹן עֲלָנָא וַאֲרֵי אִתְבַּרוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן׃ י אֲרֵי שְׁמַעְנָא יָת דִּיבֵּשׁ יְיָ יָת מֵי יַמָּא דְסוּף מִן קֳדָמֵיכוֹן בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְדִי עֲבַדְתּוּן לִתְרֵין מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְסִיחוֹן וּלְעוֹג דִּי גַּמַּרְתּוּן יָתְהוֹן׃ יא וּשְׁמַעְנָא וְאִתְמְסֵי לִבָּנָא וְלָא אִשְׁתְּאָרַת עוֹד רוּחָא בֶּאֱנָשׁ מִן קֳדָמֵיכוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע׃ יב וּכְעַן קַיִּימוּ כְעַן לִי בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֲרֵי עֲבָדִית עִמְּכוֹן טִיבוּ וְתַעְבְּדוּן אַף אַתּוּן עִם בֵּית אַבָּא טִיבוּ וְתִתְּנוּן לִי אָת דִּקְשׁוֹט׃ יג וּתְחֵיחוּן יָת אַבָּא וְיָת אִמָּא וְיָת אַחַי וְיָת אַחְתַי וְיָת כָּל דִּילְהוֹן וּתְשֵׁזְבוּן יָת נַפְשָׁתָנָא מִמּוֹתָא׃ יד וַאֲמַרוּ לַהּ גֻּבְרַיָּא נַפְשָׁנָא מְסִירָא חֲלַף נַפְשָׁתֵיכוֹן לְמֵמָת אִם לָא תְחַוּוֹן יָת פִּתְגָּמָנָא דֵין וִיהֵי כַּד יִתֵּן יְיָ לָנָא יָת אַרְעָא וְנַעְבֵּד עִמִּךְ טִיבוּ

יהושע ב

אַחֲרֵיהֶם׃ ח וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם עַל־הַגָּג׃ ט וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם׃ י כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הַחֲרַמְתֶּם אוֹתָם׃ יא וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת׃ יב וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד וַעֲשִׂיתֶם גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת׃ יג וְהַחֲיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחְוֹתַי וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת׃ יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה בְּתֵת־יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃

י׳ ר״ס. כ׳ ועלק · ל׳ · ד׳ וחס׳ · ג׳ ומ״ל · ל׳ · ל׳ · ג׳ דחסר · כ׳ דסמיכי · ג׳ · ל׳ י״ג חסר׳ בנ״י · אחיותי קרי וס׳ בליש׳ · תניינא תגידו וסימן דודי

בהימנותא ופירוש׳ נמסר בסדר ויגש. הוא אלהים ד׳ וסימן ונשמע וימס לבבנו. וה׳ אלהים אמת. דעו כי ה׳ הוא אלהים. ויאמר ה׳ אלהי אבותינו. והחיתם ג׳ חסרים יו״ד בלישנא חיות וסי׳ ויאמרו החיתנו נמצא חן. והחיתם את אבי ואת אמי. לי החיתם אתם. ונמסר גם בסדר ויגש: אחותי ה׳ חסר יו״ד בליש׳ בקריאה וסי׳ והחיתם את אבי ואת אמי. בצדקתך אחותך. ואחותיהם צרויה ואביגיל

תולדות אהרן כי שמענו. סוטה לד זכתיס קטן: וימס לבבנו. סוטה לד: ולא קמה. זבחים קטן: אות אמת. זוהר ויחי:

רשי

(יא) ולא קמה עוד רוח באיש, אפי׳ לשכב עם אשה אמרו אין לך כל שר ונגיד שלא בא אל רחב הזונה ובת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים וזנתה כל ארבעים שנה: (יב) אות אמת. שתעשו כשתבאו ותכבשו את העיר שתכירו האות ותחיוני: (טו) ותורידם בחבל בעד החלון. באותו חבל וחלון היו הנואפים עולין אליה אמרה רבונו של עולם באלו חטאתי באלו תמחול

רלבג

ההוא הוכרחו לצאת משם ולזה הוא מבואר שהכוונה ברוגלי׳ היתה לרגל מחשבותם לבד כדי שיתחזק בזה לב אנשי המלחמה ואולי יתחזק בזה לב אנשי המלחמ׳ כי זה המורך לב הוא הודעה מה יתבאר ממנה שזה מסודר להיות כן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות ה׳ ובביאורינו לספר איוב ולזה תמצא בהרבה מן האנשים שהכיר העת אשר יובלו עברות להם שישיגם פחדם מה והנה אמר להם יהושע שירגלו מחשבת אנשי הארץ בכללות וביחוד מחשבת אנשי יריחו וזהו מה שהזהירם לראות את הארץ ואת יריחו ר״ל שיראו מחשבותם באיזה אופן שיתכן להם׳ זה בו והנה ספר שסופר זה למלך יריחו והסתירה אותם רחב בחכמתה למלט את נפשה ונפש בית אביה. והנה נספר אחר זה בזכרנו תועלותיה מה היה מאופן החכמה בדבריה: (ד) ותצפנו. ר״ל שצפנה כל א׳ מהם במקום מיוחד שאם ימצא האחד ינצל השני והיה לה התנצלות בזה לפי שכבר זכרה שהיה חשך בעת שיצאו ולזה אפשר שיצא האחד ונשאר השני והיא לא ידעה: (ח) והיא עלתה עליהם. ר״ל אצלם כמו ועליו מטה מנשה ויבואו האנשים על הנשים: (יא) כי ה׳ אלהיכם הוא אלהים. ולזה הוא שליט על כל אשר יחפוץ ויצלח מי שהיה במערכתו שלא יצלח בהלחמו עם ישראל או שינצח׳; (יד) אם לא תגידו. הנה התנו בזה לפי שכבר שאלה מהם שיתנו לה אות אמת להחיות כל בית אביה והשביעה אותם על זה בה׳ והנה אם היתה מגדת דבריהם

ביאור הגר״א

דרשו ג״כ שלאחד הצפינה מיתור הוי״ו: (יב) עמכם חסד וגו׳. כי מה שתעשו עמי הוא אמת ועם בית אבי הוא חסד. וזהו מה שאחז״ל המאכיל לחבירו עדשים מאכילו פעומים כי מה שאדם עושה טובה לזולתו בחנם הוא חסד ושלום טובה הוא הנקרא אמת כי אמת הדבר שמחוייב לשלם אבל מהראוי לעשות חסד כמו שעשה עמו ע״כ יאכילנו פעומים לכן אמרה והחייתם את בית אבי זהו חסד אבל מה שתחיו את נפשי זהו אמת וזש״ה תתן אמת ליעקב חסד לאברהם כי הבטחה החדשה שהיתה לאברהם הוא שנקרא חסד אבל ליעקב הוא אמת שמאמת הבטחתו שהבטיח לאברהם: (יד) ועשינו עמך וגו׳. מה שנחיה אביך זהו חסד ומה שנחיה אותך הוא אמת: כי

מצודת ציון

(בראשית מ״ט): שמעברות. מקום מעבר הירדן: (ח) עליהם. ענינו כמו אליהם כאל״ף: (ט) אימתכם. מלשון אימה ופחד: נמוגו. נמסו. (י) הוביש. מל׳ יבש: החרמתם. ענין

מצודת דוד

השער את השער שלא יצאו מעתה: (ח) והמה. המרגלים: (ט) וכי נפלה וכו׳. ולא נעצר כח להלחם בכם: (יא) ולא קמה וכו׳. ר״ל כל איש רוחו נמוכה ושפלה: הוא אלהים. א״כ היכולת בידו על כולם: (יב) ועתה. הואיל והדבר ברור: חסד. היות כי עדיין לא עשיתם לי טובה מאומה: ועשיתם וכו׳. לזה גם אתם עשו חסד עם בית אבי מבלי הקדמת טובה מהם: אות אמת. סימן אמיתי למען ידעו כל ישראל לבל ישלחו בנו יד: (יד) נפשנו וכו׳. אם מי ירצה לשלוח בכם יד נמסור עצמנו למיתה בכדי להציל אתכם: את דברנו זה. את האות שאתה מבקש ונתנה

רשי

תמחול לי : (טז) עד שוב הרודפים . ראתה ברוח הקדש שישובו לסוף שלשת ימים : (יז) נקיים אנחנו . הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה : (יח) את תקות . לשון קו וחבל : (יט) דמו בראשו . עון הריגתו על ראשו תהא כי הוא יגרום מיתתו : דמו בראשנו . עון הריגתו תהא עלינו :

ויעברו

יהושע ב

טו ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת : טז ותאמר להם ההרה לכו פן יפגעו בכם הרדפים ונחבתם שמה שלשת ימים עד שוב הרדפים ואחר תלכו לדרככם : יז ויאמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבעתך הזה אשר השבעתנו : יח הנה אנחנו באים בארץ את תקות חוט השני הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו ואת אביך ואת אמך ואת אחיך ואת כל בית אביך תאספי אליך הביתה : יט והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים וכל אשר יהיה אתך בבית דמו בראשנו אם יד תהיה בו : כ ואם תגידי את דברנו זה והיינו נקים משבעתך אשר השבעתנו : כא ותאמר כדבריכם כן הוא ותשלחם וילכו

תרגום

וקשוט : טו ושלשלתנון באטונא מן חרכא ארי ביתה בכותל שורא ובשורא היא יתבה : טז ואמרת להון לטורא אזילו דלמא יערעון בכון רדפיא ותטמרון תמן תלתא יומין עד דיתובון רדפיא ובתר כן תהכון לאורחתכון : יז ואמרו לה גבריא זכאין אנחנא ממומתך הדא דקימת עלנא : יח הא אנחנא עלין בארעא ית תורא דחוט זהוריתא הדין תקטרי בחרכא דשלשלתנא ביה וית אבוך וית אמך וית אחיכי וית כל בית אבוך תכנשין לותיך לביתא : יט ויהי כל דיפוק בר מדשי ביתך לברא חובת קטוליה ברישיה ואנחנא זכאין וכל די יהי עמך בביתא חובת קטוליה ברישנא אם יד אנש תהי ביה : כ ואם תחוין ית פתגמנא דין ונהי זכאין ממומתך דקימת עלנא : כא ואמרת כפתגמיכון כן הוא ושלחתנון ואזלו וקטרת ית תורא דזהוריתא

רלבג

דבריהם זה היה אפשר שיתערבו עם בית אביה רבים מבני יריחו ותכריחם שבועת' שלא להמית איש מהם כי לא יתברר להם אי זה מהם הוא מבית אביה עד שכבר היה אפשר שימלטו בזה האופן כל יושבי יריחו או יתערבו עם כל יושבי הארץ וימלטו כלם בסבת זה : (יז) ויאמרו אליה האנשים נקיים אנחנו משבועתך . ר"ל אנחנו רוצים להיות נקיים מזאת השבועה שלא תהיה לנו למכשול ולזה אנחנו צריכין לסדר הענין באופן שנוכל להשמר בו מהכשל בה והנה אנחנו נותנים לך אות אמת יוכר בו הבית הזה מזולתו והוא שתקשר בחלון את תקות וגו' . והנה אין שבועתינו שנמלט ממות בית אביך אם ימצא אי זה שיהיה מהם חוץ מהבית הזה שאם נקשי' בזה האופן הנה יחוייב שנמלט כל יושבי יריחו או כל יושבי הארץ אחר שלא יתברר לנו מי הם ממשפחתך וזה דבר לא נוכל להסכים עליו כי הוא סותר למה שצותה התורה עליו שלא תחיה כל נשמה מאלו הגוים מהמקומות הקרובים ולא מהרחוקים אשר לא יסכימו להיות לנו למס ולזה אנחנו מבארים שאין אנחנו נקשרים להחיות כי אם הנמצאים בזה הבית : (כ) ואם תגידי את דברינו זה . באופן שימלטו שאר יושבי העיר בזה הבית כשתודיעי להם שכבר נשבענו להחיות הנמצאים . בו לא תקפרנו שבועתינו להחיותם :

והנה

רדק

מה אמרו לה שלא תגיד דבר האות שהיה להם עמה שאם תגיד יעשו גם כן האחרים שהיה להם בית בחומה להנצל והם יטעו בדבר זה : (טו) ותורידם בחבל . כדי שלא ירגישו השכנים אם יצאו דרך שער ביתה אם תפתח אות' בעוד לילה אחרי אשר סגרו אותו ולפיכך הורידה אותם בחבל דרך החלון וזה היה כשכלתה לדבר עמהם או אחר שישנו מעט : ובחומה היא יושבת . אף על פי שהיה לה בית בחומה היה אפשר שהיה עיקר ישיבתה בתוך העיר לפיכך אמ' ובחומה היא יושבת : (טז) ונחבתם שמה . חסר אל"ף נחבא או שרשו חבה בה"א כי נמצאו בשורש הזה בה"א : שלשת ימים . ארז"ל מגיד ששרתה רוח הקדש על רחב שישובו לסוף שלשת ימים . שאילו לא שרתה עליה רוח הקדש מאין היא יודעת שעתידין לחזור לסוף שלשת ימים ועל דרך הפשט כי מדרך הסברה אמרה זה כי מיריחו עד הירדן יום אחד או יותר מעט וחשבה כי בין הליכתן ושובם וחפירתם וחפוש בכל הדרך יהיו שלשת ימים : שוב . בחילם : (יז) נקיים אנחנו . פי' בתנאי זה : הנה אנחנו באים . כלו' הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה ונקים אנחנו חסר יו"ד הרבים מהמכתב והיו"ד הכתוב למ"ד הפעל ונדגש' כמו יו"ד עניים והם בשקל נחתי' שעפים : משבועתך הזה . פי' מדבר שבועתך זה ואף על פי שלא ספר הכתוב שנשבעו לה כיון שאמרה להם השבעו נא לי נראה שנשבעו לה כשאמרו לה נפשנו תחתיכם למות או השבעו נא לי בה' היא השבועה שהשביעה אותם והם קבלו השבועה כי אמרו לה נפשנו תחתיכם למות והדבר ההוא היא קבלת שבועה : השבעתנו . בקמץ התי"ו ומשפטו בחירק ויש אומרים כי מפני ההפסק נתחלפה התנועה ואחר שירדו אמרו לה זה ושנו התנאי ונתנו לה אות : (יח) את תקות חוט השני . פי' קו שזור ועשוי מחוטי שני וי"ת תורא דחוט זהוריתא ותרגום ספה לפיו סביב תורא יהא מקף לפומיה אם כן לפי דעתו פי' תקות חוט השני שפת בגד אדום ואמרו כזה תראו אותו בבית טרם שירדו ומה שאמרו תקשרי בחלון בעת כבוש העיר ויש פותרין תקות כמו ויכלו באפס תקוה לשון קו וחבל: הורדתנו. בא התי"ו בצרי במקום חירק כי יבאו זה במקום זה כמו יפעיל ויפעל: (יט) דמו בראשו. הוא נתחייב בדמו שלא שמר עצמו : (כא) ותשלחם .

בדבור

וקראו לשלשת אחותיהם . ויבאו אליו כל אחיו וכל אחותיו . ההרה י"ג וסי' נמסר בסדר דברים ובסדר שופטים סוף סימן א', שמה ו' בספרא ו' וסימן ושמה רחב וישכבו שמה . ונחביתם שמה שלשת ימים אל תיגע שמה את כל העם . ויעלו מן העם שמה. לנוס שמה רוצח אשר . וחברו לנוס שמה אל עיר . והיה י"ג בטעם פזר בקריאה וסימן והיה אם לא יאמינו גם לשני האתות האלה . והיה בהגיח ה' אלהיך לך . והיה בשמעו את דברי האלה . והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך . והיה כנוח כפות רגלי הכהנים. ונקרבתם בבקר לשבטיכם . ויאמר ה' אל גדעון עוד . ואנ"י הצעי"ר המאס"ף נרא"ה לי שזה אינו מן המנין כי הוא בזקף כי לא נמנה אלא י"ג במסורת בטעם פזר ואח"כ ברוב ספרים ישנים ג"כ בדקתי והוא בפזר ויש גמגום ובמסרה אחרת לא נמנה זה מן מנין הפזרים . והיה כאשר יחלם הרעב . והיה כי תרבו ופריתם . והיה אם למוד ילמדו . ויאמר אליהם ירמיהו . והמשה ועשרים

תולדות אהרן בקיר החמה. ערכין לב (ברכות ח סנהדרין כח) : את תקות. מגלה יד :

ביאור הגר"א

(טו) כי ביתה בקיר החומה וגו'. פי' שהיו לה ב' בתים א' בתוך הלל החומה ואחד דבוק אל החומה לפיכך כשהורידה את האנשים הורידה מן החלון שבבית אשר בתוך חלל החומה והיא היתה יושבת עם בני משפחתה בשעת נפילת חומת העיר בבית הדבוק לחומה ולכן כשנפלה החומה נשאר ביתה קיים וז"א כי ביתה בקיר החומה פי' בית הדבוק לחומה שם עיקר דירתה ובחומה היא יושבת לפעמים וכשהורידה האנשים בעד החלון היתה שם : (טז) שלשת ימים . דהיינו היום שרודפין ויום שחוזרין ובליל ג' הלכו הרי שלשת ימים :

מצודת דוד

נתנה לך כיא תגיד לגלות האות הרבה יעשוהו להציל עצמם : חסד ואמת . היום אתה עשית עמנו חסד אבל לעתיד לתשלום גמול אבל אנו נעשה עמך חסד של אמת מבלי תקות תשלום גמול : (טו) בעד החלון . כי שערי העיר סגרו : בקיר החומה. פני החלון אל מחוץ לחומה : (טז) פן יפגעו . כשתלכו עתה לדרכיכם פן יפגעו בכם הרודפים בשובם: שמה. בההר : (יז) נקיים . ר"ל רוצים אנחנו להיות נקיים מעון בטול שבועה ולזה נפרש הדבר היטב : (יח) אנחנו באים. ר"ל בעת נבוא בארץ : הזה . אשר הורדתנו בו . תקשרי . להיות לאות וסימן : בו . מוסב על החלון ור"ל דרך בו : (יט) דמו ב... ר"ל עון מיתתו על עצמו כי פשע בנפשו : ואנחנו נקים. כי לא היה מהאפשר לשומרו מן המיתה : (כ) זה . הסימן והאות הזה : (כא) כן

מצודת ציון

ענין מיתה וכליון : (טו) בקיר . בכותל. (טז) יפגעו . ענין פגישה : ונחבתם . מלשון מחבואה ור"ל תסתרו במקום המחבואה: (יח) תקות . מלשון קו והבל וכן נטה קו (ישעיה מ"ד): השני . ר"ל צבוע בצבע אדומה כמו ותולעת שני (שמות כ"ה) : תאספי . ענין הכנסה

רדק

בדבור כלומר אמרה להם לכו לשלום . ותקשר . לא קשרה אותו עתה אחר שילאו אלא ספר הכתוב כי כן עשתה כמו שצוו אותה שקשרה התקוה בחלון בעת כבוש העיר : (כג) וישובו . שבו אל הדרך כי כבר היו נחבאים בהר מפני הרודפים ובסוף ג' ימים יצאו מן המחבוא ושבו להם אל הדרך ללכת לדרכם : (כד) ויאמרו אל יהושע כי נתן ה' . זהו סוף דבריהם ממה שספרו לו כי מלת כי הוא טעם אל הקודש : (ב) מקצה שלשת ימים . הנה ראינו בתורה כי בשנת הארבעים בחדש שבט הוכיח משה רבינו ע"ה את ישראל וכו בחדש מת או בתחלת אדר שהרי בניסן עברו ישראל את הירדן עם יהושע וכבר מת משה ועברו ימי אבלו טרם נסעם מהשטים . ואמרו רז"ל כי בשבעה באדר מת משה וראו זה מן הפסוקים אחר הקבלה כיצד תשוב אחרי ז' ימים באדר שלשים יום ימי אבל נשה תמלא שנשלמו השלשים יום בשבע' בניסן ושלשה ימים שהזהירם טרם עברם את הירדן להכין לידה נמלא סוף אותן שלשת ימים הוא עשרה בניסן וכו ביום עלו מן הירדן כמו שכתוב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ולא נוכל לאמר כי לא שלמו ימי האבל עד עברם את הירדן שהרי בעודם בשטים בערבות מואב שלמו ימי האבל כמו שכתוב בערבות מואב שלשים יום אבל לולי הקבלה יוכל לומר האומר כי בשבט מת משה או באדר קודם שבעה בו וכן מלינו בדברי רז"ל כי יש מהם שאמרו בז' בשבט מת משה אף על פי שסוגית התלמוד היא כי בשבעה באדר מת משה וגר' כי הקבלה נכונה כן הוא כי לא יתכן לפרש שהיו שם ימים בטלים אחרי מות משה אלא היו ימי אבלו ואחר עבור ימי אבלו נוה הקב"ה את יהושע לעבור את הירדן והנה ויהי' פי' אחרי מות משה אחר עבור ימי אבלו והוא שלשים יום כי אין רוח הקדש שור' על אבל ועל עלב כמו שאמר אלישע ועתה קחו לי מנגן וגו' ואמר ביעקב אבינו ותחי רוח יעקב ותרגם אונקלוס ושרת רוח נבואה על יעקב אבוהון כי כל ימי התאבלו על יוסף לא שרתה עליו רוח הקדש והנה ביום שלשים שהוא ז' בניסן אמר הקב"ה ליהושע קום עבור וכו ביום לוה יהושע לעבור בקרב המחנה ולומר הכינו לכם לידה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן והוא עשר' בניסן שעברו את הירדן כמו שכתוב ויהיה פי' מקצה שלשת ימים ביום שעברו שהוא סוף ג' ימים למה שלוה הכינו לכם לידה אבל המרגלים שלחם יהושע תוך ימי אבל ושבו אל יהושע בשמנה בניסן והשכים יהושע בבקר ונסעו מהשטים בתשעה בניסן ולינו שם על שפת הירדן וכו ביום אמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר ר"ל בעשרה בניסן יעשה ה' עמכם נפלאות . תוספית כתב הרב רבי יהודה ז"ל בענין לדקתך שאומרין בשבת במנחה יש אומרים לכך אנו אומרים שלשה פסוקים של לדוק הדין לפי שנפטר משה רבינו עליו השלום במנחה בשבת ואינו כך ויש להוכיח מפרקא קמא דקדושין ע"י חשבון מכח אבלו של משה שהיו שלשים יום ובעשור לחודש אחר כי נסעו ללכת על יריחו ויריחו נלכדה בשבת וכאשר נהלך החשבון למפרע נמלא שלא מת בשבת : (ג) ויצוו את העם לאמר כראותכם וגו' . ואתם תסעו ממקומכם וגו' והלכתם אחריו אמרו רז"ל ת"ר כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ויום היה ארון נוסע אחר שני דגלים ואותו היום נסע תחלה שנאמר הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן ופרש"י ז"ל נשתנה המסע הזה מאשר המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך שנאמר ההולך לפניכם בדרך לתור לכם מקום וגו' . ובענן יומם והארון אחר שני דגלים שנאמר ונסע אוהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות וגומר ועכשו הארון נוסע תחלה שנאמר הנה ארון

יהושע ב ג

וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן׃ כב וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצָאוּ׃ כג וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם׃ כד וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ׃

ג א וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּסְעוּ מֵהַשִּׁטִּים וַיָּבֹאוּ עַד־הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּלִנוּ שָׁם טֶרֶם יַעֲבֹרוּ׃ ב וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיַּעַבְרוּ הַשֹּׁטְרִים בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה׃ ג וַיְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר כִּרְאֹתְכֶם אֵת אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם נֹשְׂאִים אֹתוֹ וְאַתֶּם תִּסְעוּ מִמְּקוֹמְכֶם וַהֲלַכְתֶּם

(מסורה: י"ג · ד' · ל' · ל' · י"ל דסמי' ד' וחסר · ח' · ל' · ל' וחס' · ה' דסמי' · ל' חסר · ג' · ל')

תרגום

בְּחַרְכָּא׃ כב וַאֲזַלוּ וְעָלוּ לְטוּרָא וִיתִבוּ תַמָּן תְּלָתָא יוֹמִין עַד דְּתָבוּ רָדְפַיָּא וּבְעוֹ רָדְפַיָּא בְּכָל אָרְחָא וְלָא אַשְׁכָּחוּ׃ כג וְתָבוּ תְּרֵין גֻּבְרִין וּנְחִיתוּ מִן טוּרָא וַעֲבַרוּ וַאֲתוֹ לְוָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְאִשְׁתְּעִיאוּ לֵיהּ יָת כָּל דְּעָרָעָא יָתְהוֹן׃ כד וַאֲמַרוּ לִיהוֹשֻׁעַ אֲרֵי מְסַר יְיָ בִּידָנָא יָת כָּל אַרְעָא וְאַף אִתְּבָרוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמָנָא׃ א וְאַקְדֵּים יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וּנְטַלוּ מִשִּׁטִּין וַאֲתוֹ עַד יַרְדְּנָא הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבָתוּ תַמָּן קֳדָם דִּי יַעְבְּרוּן׃ ב וַהֲוָה מִסּוֹף תְּלָתָא יוֹמִין וַעֲבַרוּ סָרְכַיָּא בְּגוֹ מַשְׁרִיתָא׃ ג וּפַקִּידוּ יָת עַמָּא לְמֵימַר בְּמֶחֱזֵיכוֹן יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן וְכָהֲנַיָּא לֵוָאֵי נָטְלִין יָתֵיהּ וְאַתּוּן תִּטְּלוּן מֵאַתְרֵיכוֹן

אלף . והיה כאשר הייתם קללה בגוים . וחד וליהונתן בן שאול . שני האנשים ד' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר בסדר שפטים . נמגו ד' וחס' וסימן נמסר בסדר בשלח . וכל בני ו' וסי' נמסר בסדר כי תשא

רשי

(כג) ויעברו . את הירדן : (ג) והלכתם אחריו . נשתנה המסע הזה מאשר מסעות שכל זמן שמשה היה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך והארון נוסע אחר ב' דגלים עכשיו הארון נוסע תחלה : והכהנים הלוים . לפי שיצאו כולם מלוי (אבי) אבי עמרם נקראו לוים כמו שפירשו רבותינו בב"ר במ"ח מקומות (ביבמות פ"ו עמוד ב'. ובכורות ג'. ובחולין כ"ד. ותמיד כ"ז. א' בכ"ד. מקומות) נקראו הכהנים לוים וזה טעמו של דבר

רלבג

(כג) והנה שבו שני האנשים ביום הג' לשלוחם שהוא היום השני מהשלשה ימים שזכר יה שע במה שאמר בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן והנה ביום השלישי מאלו השלשה ימים השכים יהושע בבקר להזדרז על זאת המלאכה כי המלאכה לה' ובאו עד הירדן הוא וכל ישראל ולנו שם טרם יעברו את הירדן והנה לא עברו את הירדן בלילה ההוא אחר עבור השלשה ימים שזכר יהושע לסבות הא' כי השי"ת רלה שיתפרסם זה המופת לישראל כדי שתהיה אמונת' בו יתברך וביהושע נביאו יותר חזקה ולזה חייב להמתין עבור הירדן עד בקר יום הד' והשני הוא שהשי"ת רלה שיהיה המופת הזה כדי להפיל אימה ופחד על כל מלכי האמורי והכנעני ולזה היה ראוי שיהיה בעת שיראו האנשים זה המופת וזה ביום . והשלישי הוא שרלה השי"ת שיתקדשו העם כדי שיהיו ראויים יותר אל שיעשה זה המופת בעבורם עם שזה הביאם לדקדק יותר בענין אלו הנפלאות כי זה ממה שייסיר' להשיג מה שהיה בהם מהפלא' והזרות ולזה הוכרת לומר שלנו שם טרם יעבורו כי יחשב לפי שיעד יהושע להם שכאשר ישלמו ג' ימים יעברו את הירדן ויבא זה לחשב שיעברו את הירדן בתחלת הלילה שאחריה ומפני זה הוכרח לבאר שלא עברו את הירדן כי אם ביום כדי שיתבאר יותר לדורות הבאים אמתת זה הספור ולזאת הסבה בעיני' לוה יהושע לשנים העשר איש שירימו להם אבן אחת לאיש על שכמו למען יהיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל על דבר זה המופת : (ג) והנה לוו השוטרים את העם במלות יהושע שילכו אחר ארון ברית ה' שישאוהו הכהנים הלוים והנה הוצרכו לזאת הלוואה כי בימי משה היה חנותם ונסעם על פי ה' מלד תנוע' עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לנחותם הדרך ואולם עתה לא תהיה הליכתם בדרך בזה האופן אבל יהיו המנהיגים עתה הכהנים הלוים נושאי ארון ברית ה' על פי הנביא וכדי שיראו כלם .

מצודת ציון

סכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט) : (כג) המולאות . מה שקרה להם : מחמול

מצודת דוד

הוא . ר"ל זהו הדרך הנכון : ותשלחם . לפי שהלכו אל הסר בעלתה אמר ותשלחם : ותקשור . בעת שבאו ישראל בארץ : (כד) כי נתן . במקרא שלפניו נאמר שספרו המולאות אותם וכאשר תמו לספר אמרו הנה תכלית הדבר הוא דע כי נתן ה' וכו' : (א) שם . אצל הירדן : (ב) שלשת ימים . וכמ"ש בעוד שלשה ימים כו' (לעיל א') : (ג) ארון ברית ה' . שהארון יבו הלוחות שכרת ה' ברית עם

רש"י

דבר מ"ר: (ד) אך רחוק יהיה. כבודו של מקום הוא: וביניו. כמו ובינו ודומה לו ישמח ישראל בעושיו. ד"א ב' ארונות היו של שכינה ושל יוסף שהלכין יחד: כאלפים אמה. כדי שהיו יכולין לילך ולהתפלל לפניו בשבת כך מפורש במדרש תנחומא לפי שידע שעתידין להיות נריס לפני יריחו בשבת: למען אשר תדעו. מוסב על והלכתם אחריו: כי לא עברתם בדרך. לא הלכתם בענין זה עד הנה: (ה) ויאמר יהושע. ביום השלישי ויום ג' של אבל היה ראשון לג' הימים: התקדשו. הזדמנו: כי מחר. בעברכם את הירדן: נפלאות. ת"י פרישן: (ו) ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום המחרת: שאו את ארון הברית. עד עכשיו נשאו הלוים והיום הכהנים: (ח) כבאכם עד קצה מי הירדן. כשתכנסו לפנים משפתו: בירדן תעמדו. עד אשר יעברו כל העם אל העבר השני: (ט) גשו הנה. נמנם את כולם בין שני בדי ארון זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: (י) בזאת תדעון. במה שאתם רואים שהלכם מזומנים כאן: הברית

רד"ק

ארון הברית וגו'. עובר לפניכם בירדן כלומר מקדים לפניכם ליכנס בתוך הירדן ומה שאמר ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נוסע לפניהם ארונו של משה היה שהיו בו שברי לוחות ולשון עובר מלשון ויעבור את הכושי ליטנא דאקדומי הוא ע"כ: והכהנים הלוים. עד עתה הלוים היו נושאים הארון ועתה נשאוהו הכהנים להקדישו יותר מפני הנס שנעש' לפניו עתה ואמרו רז"ל בג' מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו וזה היה כשהיה דוד בורח מפני אבשלום שנאמר וישב צדוק ואביתר הכהן את ארון אלהים ירושלם וכל זה להגדלת קדושתו ועוד מצינו במקום אחר בבנין הבית שהעלוהו הכהנים מעיר דוד והביאוהו לבית קדשי הקדשים ואפשר כי לפני שנתנוהו במקומו הי' שם לעולם לא מנו אלא שלש מקומות ובכלל שהחזירוהו למקומו הוא ועד עתה היה הארון נוסע אחר שני דגלים ועתה נסע תחלה: (ד) ובינו. וביני כתיב וביניו קרי והכל אחד כי ימצא בלשון יחיד ובלשון רבים ויש בו דרש כי שני ארונות היו של יוסף ושל שכינה והיו מהלכין יחד כאלפים אמה במדה. הכ"ף כ"ף השיעור כמו כ"ף כשש מאות איש כעשרים איש כאיפה שעורים ויתכן שהוא כ"ף האמתית לפי שאמר במדה וכמו זה הכ"ף כ"ף הדמיון כהי' תמלאון אותו השבעה לי כיום ורוחב המי' היה אז שני' עשר מיל כנגד מחנה ישראל כמו שפירשו רז"ל ואמר להם יהושע שמשעה שיכנסו לירדן יתרחקו מן הארון אלפים אמה והטעם שלא שילכו רחוקים מן הארון הכתוב אומר הטעם למען תדעו את הדרך ויש בזה דרש כי מה שאמר להם רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה במדה על חנותם לפני יריחו אמר להם ואמר להם יהושע עתידין אתם לעשות שם ביריחו את השבת אל תרחיקו מן הארון יותר מאלפים אמה לכל רוח ולמה כדי שיהיו רשאין לבא להתפלל לפני הארון בשבת ומ"ש במדה בפתח הבי"ת שמור' על הידיע' ר"ל במד' הידועה אצלם במלאכת המשכן: תדעו את הדרך. כדי שלא תכנסו בערבוביא ותראו מרחוק הארון ותלכו דרך ישרה כלכם אחרי הארון: כי לא עברתם בדרך. בדרך הזה כלומר שיבקעו לפניכם המים: (ה) התקדשו. תהיו מזומנים לעבור והכינו כליכם וכל דבריכם: מחר. בעברכם את הירדן. יעשה ה' בקרבכם נפלאות. והנפלאות בקיעת מי הירדן ועמוד המים נד אחד והאיך ידע יהושע זה ועדיין לא אמר לו השם היום הזה אחל גדלך עד למחר ביום עברם אלא כשאמר לו ביום שלשים של אבל משה קום עבור אמר לו כי עד שלשה ימים תעברו את הירדן ואמר לו הנפלאות שיעשה עמהם בעברם וזהו שאמר להם יהושע כי בעוד שלש' ימים אתם עוברים ואף על פי שלא זכר זה הכתוב כשאמר לו קום עבור והירדן היה מלא על כל גדותיו אז הבין יהושע כי לא יתכן עברם את הירדן אלא בנפלאות שיעשה עמהם: (ו) ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום שעברו והוא בעשו' לחדש: (ז) כי כאשר הייתי עם משה. כי כמו שבקעתי הים לפני משה כן אבקע הירדן לפניך ובזה ידעו כי כאשר הייתי עם משה כן אהיה עמך: (ח) עד קצה מי הירדן. עד קצה העבר השני שיצאו ממנו ושם עמדו נושאי הארון עד שעברו כל העם ומהמקום ההיא סביבות מצב רגלי הכהנים לקחו שתים עשרה אבנים והעבירום עמם ושתים עשרה אבנים אחרות הקים יהושע במקום מצב רגלי הכהנים וכל זה קודם שעברו נושאי הארון מתוך הירדן: (ט) גשו הנה. הקריבם והקהילם לפני הארון במקו' שהיה שם יהושע והשמיע' את דברי ה': (י) בזאת תדעון. טעמו לפניו ההארון יעבור לפניהם ויכרתו מי הירדן ובזאת הגדול הזה ידעון

ד אַחֲרָיו׃ אַךְ ׀ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינוֹ כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה אַל־תִּקְרְבוּ אֵלָיו לְמַעַן אֲשֶׁר־תֵּדְעוּ אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃

ה וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם הִתְקַדָּשׁוּ כִּי מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם נִפְלָאוֹת׃

ו וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְעִבְרוּ לִפְנֵי הָעָם וַיִּשְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וַיֵּלְכוּ לִפְנֵי הָעָם׃

ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל גַּדֶּלְךָ בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן כִּי כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ׃

ח וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת־הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־הַבְּרִית לֵאמֹר כְּבֹאֲכֶם עַד־קְצֵה מֵי הַיַּרְדֵּן בַּיַּרְדֵּן תַּעֲמֹדוּ׃

ט וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גֹּשׁוּ הֵנָּה וְשִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

י וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי אֵל חַי בְּקִרְבְּכֶם וְהוֹרֵשׁ יוֹרִישׁ מִפְּנֵיכֶם אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַחִוִּי

(וביניו קרי, ב' כתיב כן. ג' דגש. גו'. ב'. ג' ב' קמץ וא' פתח קל"ע. ב' ר"פ אל בני ישראל. ג' חס'. ג'. ד' דסמיכי. ה'. ב' לא הוריש. כהימפ"ס ס').

תרגום

וְתִתְהָכוּן בְּתְרוֹהִי׃ ד בְּרַם רְחִיק יְהֵי בֵּינֵיכוֹן וּבֵינוֹהִי כִּתְרֵין אַלְפִּין אַמִּין בְּמַשְׁחֲתָא לָא תִקְרְבוּן לְוָתֵיהּ בְּדִיל דְּתִידְעוּן יַת אוֹרְחָא דִּי תְהָכוּן בַּהּ אֲרֵי לָא עֲבַרְתּוּן בְּאוֹרְחָא מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי׃ ה וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא אִזְדַּמְנוּ אֲרֵי מְחַר יַעְבֵּד יְיָ בֵּינֵיכוֹן פְּרִישָׁן׃ ו וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכָהֲנַיָּא לְמֵימַר טוֹלוּ יַת אֲרוֹן קְיָמָא וְעִבַרוּ קֳדָם עַמָּא וּנְטַלוּ יַת אֲרוֹנָא דִּקְיָמָא וַאֲזַלוּ קֳדָם עַמָּא׃ ז וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ יוֹמָא הָדֵין אֲשָׁרֵי לְרַבְיוּתָךְ בְּעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל דְּיִדְעוּן אֲרֵי כְּמָא דַּהֲוָה מֵימְרִי בְּסַעְדֵּיהּ דְּמֹשֶׁה כֵּן יְהֵי מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ׃ ח וְאַתְּ תְּפַקֵּיד יַת כָּהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִּקְיָמָא לְמֵימַר כְּמִמְטֵיכוֹן עַד קְצַת מֵי יַרְדְּנָא בְּיַרְדְּנָא תְּקוּמוּן׃ ט וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְקָרִיבוּ הַלְכָא וּשְׁמָעוּ יַת פִּתְגָמַיָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ י וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ בְּדָא תִּדְעוּן אֲרֵי אֱלָהּ קַיָּם אִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בֵּינֵיכוֹן וְתָרָכָא יְתָרֵךְ מִן קֳדָמֵיכוֹן יַת כְּנַעֲנָאֵי וְיַת חִתָּאֵי וְיַת חִוָּאֵי וְיַת פְּרִיזָאֵי וְיַת

התקדשו ב' קמצין וסי' ויאמר יהושע אל העם התקדשו. כי כל הכהנים הנמצאים. כי רבת בקהל אשר לא התקדשו. אחל ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' נמסר בסדר דברים: ידעון ד' וסי' ויאמר ה' אל יהושע היום הזה אחל. כל תפלה כל תחנה רמלכים ודבתריה. שפתי צדיק ידעון רצון: ואתה תצוה ב' ראשי פסו' את בני ישראל. את הכהנים נשאי. גשו ג' וחסר וסי' ויאמר יהושע אל בני ישראל

רלב"ג

כלם היה ראוי שירחקו ממנו ולזה צוו אותם שירחקו ממנו אלפים אמה: (ו) והנה זכר אחר זה שצוה יהושע אל העם שיתקדשו בעבור אלו הנפלאות שיעשה בקרבם אחר הלילה ההוא ולכהנים צוה שישאו ארון הברית ויעברו לפני העם: (ז) וזכר שכבר אמר השם יתברך ליהושע כי יחל לגדל אותו בעיני כל ישראל עד שהתבאר להם כי כאשר היה עם משה כן יהיה עמו וזה

תולדות אהרן אחל גדלך. תענית כ ע"ג כה:

מצודת דוד

עם ישראל בעת אשר נתכס: ואתם. ואז אתם תסעו: (ד) וביניו. ובין הארון: כאלפים. אלפים מצומצמים שנאמר במדה והכ"ף באה לאמיתת הדבר וכן מכהה כיום (בראשית כ"ה): למען וכו'. מוסב למקרא שלפניו לומר לכו אחר הארון למען תדעון הדרך כי לא עברתם בה מעולם: (ה) כי מחר וגו' נפלאות. ולזה מסראוי להיות אז קדושים וטהורים מטומאה: (ז) אשר ידעון. על ידי הנפלאות אשר אעשה על ידו: (ח) עד קצה. בקצהו המערבי: בירדן תעמודו. ולא תצאו מיד אל החרבה: (י) בזאת. בהפלא שהולך ומפרש:

מצודת ציון

(ד) מתמול. כמו מאתמול: שלשם. יום השלישי שלפני היום הזה: (ז) אחל. מלשון התחלה: (י) והורש. מלשון יורש ... אדון

ואת־הפרזי ואת־הגרגשי והאמרי והיבוסי: יא הנה ארון הברית אדון כל־הארץ עבר לפניכם בירדן: יב ועתה קחו לכם שני עשר איש משבטי ישראל איש־אחד איש־אחד לשבט: יג והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נשאי ארון יהוה אדון כל־הארץ במי הירדן מי הירדן יכרתון המים הירדים מלמעלה ויעמדו נד אחד: יד ויהי בנסע העם מאהליהם לעבר את־הירדן והכהנים נשאי הארון הברית לפני העם: טו וכבוא נשאי הארון עד־הירדן ורגלי הכהנים נשאי הארון נטבלו בקצה המים והירדן מלא על־כל־גדותיו כל ימי קציר: טז ויעמדו המים הירדים מלמעלה קמו נד־אחד הרחק מאד באדם העיר אשר מצד צרתן והירדים על ים הערבה ים־המלח תמו נכרתו והעם עברו נגד יריחו: יז ויעמדו הכהנים נשאי הארון ברית־יהוה בחרבה בתוך הירדן הכן וכל־ישראל עברים בחרבה עד אשר־תמו כל־הגוי לעבור את־הירדן:

ו' דסמי' · י"ג בטעם פזר. ב' עניהם · ח' · כ' · ג'. כ' סארון · ג' · ג' · מאדם ק' · כ'. י"ד כלים' · ו' · ג' בענין. ל"ה במלעות. · ד' ומ"ג

גרגשאי ואמוראי ויבוסאי: יא הא ארון קימא דרבון כל ארעא עבר קדמיכון בירדנא: יב וכען דברו לכון תרי עסר גברין משבטיא דישראל גברא חד גברא חד לשבטא: יג ויהי כמנח פרסת רגלי כהניא נטלי ארונא דיי רבון כל ארעא במי ירדנא מי ירדנא יפסקון מיא דנחתין מלעילא ויקומון רוקבא חד: יד והוה כד נטלו עמא מקרויהון למעבר ית ירדנא וכהניא נטלי ארונא דקימא קדם עמא: טו וכממטי נטלי ארונא עד ירדנא ורגלי כהניא נטלי ארונא טבילא בקצת מיא וירדנא מלי על כל כפוהי כל יומי חצדא: טז וקמו מיא דנחתין מלעילא קמו רוקבא חד רחיקין לחדא מאדם קרתא דבסטר צרתן ודנחתין לימא דמישרא לימא דמלחא שלימו פסקו ועמא עברו לקביל יריחו: יז וקמו כהניא נטלי ארון קימא דיי ביבשתא בגו ירדנא מתקניא וכל ישראל עברין ביבשתא עד דשלימו כל עמא למעבר ית ירדנא:

ג שו. ויאמר שאול גשו. ויען יחזקיהו ויאמר: וכבוא ג' ב' חסר וא' מלא ותוא רין וסימן נמסר בסדר צא: והירדים על ים כל לשון ירידה אל ב"מ י"ד על וסי' במסרת רבתא: לעבור ד' מלאים בקריאה ת

תולדות אהרן ארון הברית. סוטה לג עקרים מב כח: והיה כנוח. סוטה שם זבחים קיט: וכבוא נשאי הארון. סוטה לד: ויעמדו המים. סוטה לד (סוטה כח): תמו נכרתו. שבת לח: ויעמדו הכהנים. ברכות נד:

רדק

ידעון כי האל יתברך בקרבם ויוריש הגוים מלפניהם ובדרש כי טעמו למ"ש גשו הנה הכניסם כלם בין שני בדי הארון וזה א' מן המקומות שהחזיק המועט את המרובה. ואמר להם בזאת תדעון בזאת הפליאה שאתם רואים שכולכם מצומצמין בין בדי הארון וזה הדרש רחוק כי אלו היה זה הפלא היה נזכר בכתוב: (יא) הנה ארון הברית אדון כל הארץ. חסר וארון שזכר עומד במקום שנים ופירושו ארון אדון על כל הארץ או חסר ברית שהרי זכר הברית ופירוש ברית אדון כל הארץ ויש מי שפירש כי על הארון הוא אומר אדון כל הארץ לפי ששכן שם הכבוד וכן נקרא שם כי שם ה' צבאות עליו וכן קראו שם הארון ה' כשהיו אומרין בנוסעו קומה ה' ובנוחה שובה ה' וכן אמר עלה אלהים בתרועה אמר על הארון ואמר אדון כל הארץ כי ע"י הארון הראה האל יתברך שהוא אדון כל הארץ והפך הטבעים כרצונו כי המים טבען להיות נגרים ועמדו נד אחד: (יב) ועתה קחו לכם. ולא אמר להם מה יעשו אלא הכין אותם טרם שיעברו ואחר שעברו העם אמר להם שירימו איש אבנו: (יג) ויעמדו נד אחד. פי' שלא יתפשטו הנה והנה בהסרתם ולא ישטפו אותם המקומות אבל יעמדו נד אחד כמו שירדו המים כן יעמדו אלה על אלה ולא יתפשטו ולא יצאו מגדות הירדן: (יד) הארון הברית. הברית חסר ופי' הארון ארון הברית: (טו) על כל גדותיו. על כל שפתיו מפה ומפה כל ימי קציר כלומר אף על פי שהיו ימי קציר היה מלא על כל גדותיו וניסן עברו בעשור לחדש שהם ימי קציר או פירושו כי כן מנהגו להיות מלא ימי הקציר ואמר והירדן היה מלא כמשפטו להיות מלא כל ימי קציר כי בהחל ימי החום ותפשר השלג אשר בהרים וימלאו הנהרות וכן בדברי הימים כשעברו בני גד לדוד לעזרו הם אשר עברו את הירדן בחדש הראשון והוא מלא על כל גדותיו: (טז) הרחק מאד מאדם העיר. העיר הקרובה שם במקום שעברו היה שמה אדם ומה שאמר הרחק מאד

להודיע

רשי

(יא) הברית אדון כל הארץ. ברית של הקב"ה שהוא אדון כל הארץ. ואל תתמה על הה"א של הברית שהרבה מקראות מדברי' כך כמו המסגרות המכונו' העמק הפגרים: עובר לפניכם. מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן: (יב) קחו לכם שני עשר איש. הכינו אותם להיות נכונים למה שאצוה אותם כשתעברו את הירדן: (יג) המים היורדים מלמעלה. למטה כדרך כל הנהרות המושכים: ויעמדו נד אחד. כשירדו המים עד מקום שנכרתו שם ואינם יורדים משם ולמטה אלא הם מתקבצים ונגדשין ועולין למעלה כיפין ע"ג כיפין: נד. כמו כונס כנד. נד קציר. לשון גובה וכן חברם מנתש: (טו) גדותיו. לשון שפה גבוה: כל ימי קציר, שימי ניסן ימי קציר הם: (טז) הרחק מאד. ממקום שעמדו שם נפסקו: מאדם העיר. כך שמה: והיורדים. אותם שהיו יורדים משם ולמטה תחלה: תמו נכרתו. עברו כדרך הליכתן ככל הנחלים ההולכים אל הים עד אשר תמו: (יז) ויעמדו הכהנים. אצל שפת הירדן: בתוך הירדן, וכל זמן שעמדו לא ירדו המים העליונים למטה ובתוך כך כל העם עוברים בחרבה: הכן. מכוונים ונצבים זה כנגד זה:

שנים

רלבג

וזה אמנם יהיה בזה האופן שהישירו הש"י איך יעשה זה המופת: (יד) והוא שכבר הודיע להם יהושע זה המופת טרם בואו וייעד להם זמן והוא שכאשר ינוחו כפות רגלי הכהנים נושאי הארון במי הירדן ברגע ההוא יכרתון מי הירדן. וזה אמנם יהיה כשיכרתון המים היורדים מלמעלה ויעמדו נד אחד ולא ירדו ולזה היה מחוייב שישוב מה שאחר המקום ההוא מהירדן חרבה כי המים אשר בו ירדו ולא יגרע להם דבר מן המים היורדים מלמעלה ולזה לזה שיעמדו רגלי הכהנים בירדן עד עבור כל העם והודיעם שתכף שיסירו הכהנים רגליהם משם ישובו מי הירדן למקומן ולפי שזה הזמן הוא בלתי מוגבל כי אפשר שיהיה זמן עבור העם הירדן ארך אם יעברו במתון או קצר אם יעברו במהירות וכן הענין בזמן הנע' רגלי הכהנים בירדן הנה היה זה מגדיל ענין הפלא הזה ומסיר הספק בו מהרואים אותו כי אם אמר אחד שיהושע היה יודע זמן הכר' הירדן וכמה מן הזמן עמד ואיך הנה אולי יביא זה ספק מעט בענין זה המופת אבל בעבור שהוא לא נתן בזה זמן מוגבל כמו שזכרנו הנה אי אפשר לספק על זה המופת בזה האופן עם שהוא מבואר ממה שזכר מעמד המים היורדים נד אחד שזה בלתי איפשר בזולת מופת כמו שנבאר כשנאמר איך היה ענין זה המופת בזולת המופת: (טו) והנה ספר שכן היה הענין

ר"ל

מצודת דוד

(יא) אדון וכו'. ר"ל של אדון וכו': (יב) קחו לכם. להיות הם במקום כולכם לעמוד קרוב לארון ויראו הם כי כאשר ינוח כפות רגלי הכהנים מיד יכרתו המים: (יג) והיה כנוח. מוסב למעלה לומר שמה יראו כאשר ינוח כפות רגלי הכהנים מיד יכרתון המים היורדים עתה מלמעלה וילכו להם: ויעמדו. המים אשר יבואו לאח"כ אל מקום הכריתה יעמדו שם נד אחד: (טו) בקצה המים. בעבר המזרחי: והירדן מלא. בא להגדיל הנס ולומר אף שמי הירדן מרובים הם שאפילו בכל ימי קציר שדרך מי הנהרות להתמעט היה הוא מלא על כל שפתיו: (טז) ויעמדו. מוסב למעלה לומר הנה עם כל רבוי המים עמדו היורדים מלמעלה אחר הכריתה וקמו נד אחד: הרחק מאוד. הנד ההוא היה רחוק מאוד מהעיר ששמה אדם העומדת בצד צרתן: והיורדים. המים שירדו קודם הכריתה לצד ים הערבה והוא ים המלח: תמו נכרתו. המים ההם תמו ממקומם ונכרתו והלכו להם ונשאר המקום חרב יבש: (יז) ויעמדו. לא יצאו מיד מן הירדן רק עמדו בעבר המערבי עד עברו כולם וכאשר לזה: הכן. ר"ל עמדו מוכן ומתוקן דרך קבע עד עברו כולם:

מצודת ציון

יורים מענין גרושין. כמו ויורש משם (שם א'): (יג) נד. תל וקבוץ אחת וכן נצבו כמו נד נוזלים (שמות ט"ו): (טו) גדותיו. הם שפתי הנהר סביב המים כמו והלך על כל גדותיו (ישעיה ח): (טז) תמו. מלשון תם

רשי

(ב) שנים עשר אנשים. הם שהכרי' למעלה להיות נכונים: (ג) והעברתם אותם עמכם. כמאמר משה לבנות להם מזבח בהר עיבל ולכתוב עליהם את דברי התורה וכן ביום באו אל הר עיבל ובנו בהם את המזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו וקפלו אותם ובאו ולנו בגלגל: (ה) עברו לפני ארון וגו'. הכנסו עתה בירדן ועברו עד לפני הכהנים: (ז) והיו האבנים האלה. בגלגל לזכרון זה: (ט) ושתים עשרה אבנים. אחרות הקים יהושע

רדק

להודיע כי לא נתפשטו המים היורדים אלא קמו זה על זה נד אחד רחוקים מן העיר כמו שהיו מתחלה: והירדים. פירוש והמים היורדים אשר מתחת מקום הכריתה ירדו אל הים כמנהג הנחלים וקודם שעברו תמו אותם המים התחתונים כי הלכו כולם לים והעם עברו ביבשה בריוח כי לא היו מים אלא למעלה מהם שקמו נד אחד ומה שכתוב באדם וקרי מאדם הכתוב אומר כי לולי שקמו המים נד אחד והיו מתפשטין היו נכנסים באדם העיר ושוטפין העיר אף על פי שהיתה רחוקה כל כך היו המים רבים אבל עתה שקמו נד אחד רחקו מאדם העיר מאד כמו שהיה הירדן רחוק מהעיר: (יח) בתוך הירדן הכן. מקור ר"ל מוכנים ומתוקנים כתרגומו מתקניא וכן ממצב רגלי הכהנים הכין ממקום שיהיו מוכנים ומתוקנים בו: (א) ויאמר ה' אל יהושע. וכבר אמר קודם ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה וכן ויקרא יהושע דבק עם ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן לאמר שיאמר יהושע לבני ישראל קחו לכם וצוו אותם: (ה) עברו לפני ארון ה'. נראה כי יהושע עבר באחרונה את הירדן והעביר כל העם לפניו כדי שיהיו בטוחים יותר כשנשאר אחריהם שהמים יעמדו נד אחד עד שיעבור הוא וכיון שעברו כלם קרא לאותם שני' עשר איש שהכין שהיו עמו ואמר להם שיעברו לפני הארון שהיה בתוך הירדן כי הדבר הזה' אשר יצאו ממנו ואמר להם שירימו איש אבנו על שכמו ויעבירום עמם: (ז) בעברו בירדן. במקצת ספרים העי"ן בגעיא נקרא בקמץ רחב והוא מן החלופים: (ט) הקים יהושע. אף על פי שלא ראינו שצוהו האל על אלה האבנים אחר שעשה ידענו כי במצות האל יתברך עשה: תחת מצב. מקום מצב לא תחת רגליהם שהרי לא זזו משם עד שנעשה כל

רלבג

ר"ל שבבוא נושאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נטבלו בקצה המים תכף עמדו המים היורדים מלמעלה כמו נד אחד הרחק מאד מן העיר ששמה אדם אשר מצד צרתן והיורדים על ים הערבה תמו נכרתו בהפסק ירידת המים מלמעלה והעם עמדו נגד יריחו: (ב) ולפרסם זה המופת צוה לי"ב איש אשר הכין מבני ישראל איש אחד איש אחד משבט שירימו להם איש אבן אחת על שכמו למען יהיה זה אות בקרבם להזכירם ענין זה המופת: (ט) וזכר עוד ששתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים ויתפרסם להם שאל מקומם

יהושע ד

הירדן: **ד** א ויהי כאשר־תמו כל־הגוי לעבור את־הירדן ויאמר יהוה אל־יהושע לאמר: ב קחו לכם מן־העם שנים עשר אנשים איש־אחד איש־אחד משבט: ג וצוו אותם לאמר שאו־לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכין שתים־עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר־תלינו בו הלילה: ד ויקרא יהושע אל־שנים העשר איש אשר הכין מבני ישראל איש־אחד איש־אחד משבט: ה ויאמר להם יהושע עברו לפני ארון יהוה אלהיכם אל־תוך הירדן והרימו לכם איש אבן אחת על־שכמו למספר שבטי בני־ישראל: ו למען תהיה זאת אות בקרבכם כי־ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם: ז ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית־יהוה בעברו בירדן נכרתו מי הירדן והיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל עד־עולם: ח ויעשו־כן בני־ישראל כאשר צוה יהושע וישאו שתי־עשרה אבנים מתוך הירדן כאשר דבר יהוה אל־יהושע למספר שבטי בני־ישראל ויעברום עמם אל־המלון וינחום שם: ט ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים נשאי ארון

פיסקא באמצע פסוק. ס' ר"פ. ל'. ל' ומ"ל. ב'. ב'. ל'. ל' בענין ומ"ל. כ"ב דסמי'. תניין אשר ישאלון ואפ"ס כי אשר ראיהם את מצרים. ב' פגלו. ז'. ל'. ח' ב' חס'. מ"ב. ל'. ג' דסמי'. ל' וחסר יו"ד. ס' חס' בליש'

תרגום

א והוה כד שלימו כל עמא למעבר ית ירדנא ואמר יי ליהושע למימר: ב דברו לכון מן עמא תרי עסר גברין גברא חד גברא חד משבטא: ג ופקידו יתהון למימר טולו לכון מכא מגו ירדנא מאתר מיקם רגלי כהניא מתקניא תרתי עסרי אבניא ותעברנון יתהון עמכון ותחתון יתהון בבית מבתא דתביתון ביה בליליא: ד וקרא יהושע לתרי עסר גברא דאתקין מבני ישראל גברא חד גברא חד משבטא: ה ואמר להון יהושע עברו קדם ארונא דיי אלהכון לגו ירדנא וארימו לכון גבר אבנא חדא על כתפיה למנין שבטיא דבני ישראל: ו בדיל דתהי דא את ביניכון ארי ישאלון בניכון מחר למימר מא אבניא האלין לכון: ז ותימרון להון די פסקו מי ירדנא מן קדם ארון קימא דיי במעבריה בירדנא פסקו מי ירדנא ויהוין אבניא האלין לדכרנא לבני ישראל עד עלמא: ח ועבדו כן בני ישראל כמא די פקד יהושע ונטלו תרתא עסרי אבניא מגו ירדנא כמא דמליל יי עם יהושע למנין שבטיא דבני ישראל ואעברונון עמהון לבית מבתא ואצנעונון תמן: ט ותרתא עשרי אבניא אקים יהושע בגו ירדנא באתר מיקם רגלי כהניא נטלי ארונא

מסורה

וסי' עד אשר תמו כל הגוי. ותנינא כל הגוי. ויהי כאשר תם כל העם. לעבור בך בליעל. שבטי בני ישראל ג' דסמיכי בקריאה וסימן והיו לאחד מבני שבטי בני ישראל לנשים. איש אבן אחת על שכמו למספר. ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה יהושע: סימן קדמ' כי ישאלון בניכם. תנינא אשר ישאלון בניכם. קדמא מחר לאמור: תניינא מחר את אבותם לאמר. קדמ' מה האבנים האלה לכם: תנינא מה האבנים האלה. קדמא שנים עשר איש לשבט. תנינא שנים עשר אנשים: לזכרון ח' ב' חסר וסי' נמסר בזכריה סימן ו': ויעברום ה' חס' בלישנא וסימן ויקחם ויעברם: יעברום עמם אל המלון. מעברים עם ה'. ויקרא ישי אל אבינדב ויעברהו. והוא ירה החצי להעברו. ואבנר בן נר שר צבא אשר לשאול לקח. וכל עם יהודה ויעברו את המלך כתיב. ויעברו את המלך ואת ביתו. וכל גבי גר"ן דכוות' במ"ג מ"ל וסימן והעברי עליהם סביב. ויאמר המלך לעבדיו העבירוני.

תולדות אהרן שאו לכם. סוטה לד: והעברתם אותם. סוטה לו: הרימו לכם. סוטה לד (סוטה לה): למען תהיה. סוטה לד: הקים יהושע. סוטה לה:

מצודת דוד

ד (ג) מתוך הירדן. צוה להם לחזור אל קצה הירדן אחר שיצאו ממנו: ממצב. ממקום שהכהנים נצבים מוכן ומתוקן כי נשאו רגליהם ולקחו האבנים אשר תחתיהם: (ד) אשר הכין, לעמ ד קרוב לארון לראות אשר מיד כנוח רגלי הכהנים יכרתו המים כמ"ש למעלה: ה) אל תוך הירדן. כי כבר יצאו ממנו כאמור: (ו) אות. סימן לזכרון: מחר. ר"ל לאחר זמן: (ט) ושתים וכו'. אלו היו אחרים: עד היום הזה. ר"ל עד עולם כי כל קורא הפסוק הזה בזמנו אומר עד היום הזה וכוא

מצודת ציון

חס והשלמת: ד (ה) והרימו. והגביהו: (ט) תחת. במקום: תנוא

הברית ויהיו שם עד היום הזה׃ י והכהנים נשאי הארון עמדים בתוך הירדן עד תם כל הדבר אשר צוה יהוה את יהושע לדבר אל העם ככל אשר צוה משה את יהושע וימהרו העם ויעברו׃ יא ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבר ארון יהוה והכהנים לפני העם׃ יב ויעברו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה חמשים לפני בני ישראל כאשר דבר אליהם משה׃ יג כארבעים אלף חלוצי הצבא עברו לפני יהוה למלחמה אל ערבות יריחו׃ יד ביום ההוא גדל יהוה את יהושע בעיני כל ישראל ויראו אתו כאשר יראו את משה כל ימי חייו׃ טו ויאמר יהוה אל יהושע לאמר׃ טז צוה את הכהנים נשאי ארון העדות ויעלו מן הירדן׃ יז ויצו יהושע את הכהנים לאמר עלו מן הירדן׃ יח ויהי בעלות (כעלות קרי) הכהנים נשאי ארון ברית יהוה מתוך הירדן נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישבו מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו׃

ג׳ והכהן וכניו. ב׳ בטעם ר״פ. ד׳ מ״ל. כ״ו. ד׳ חס׳ כליש׳. ג׳. ב׳ המן. ג׳ חס׳. ג׳. י״ב. ג׳ רפין. כעלות קרי. ג׳. ג׳ בספ׳. ג׳ בספר׳. ד׳.

דקימא והוו תמן עד יומא הדין׃ י וכהניא נטלי ארונא קימין בגו ירדנא עד דשלים כל פתגמא דפקיד יי ית יהושע למללא עם עמא ככל דפקיד משה ית יהושע ואוחיאו עמא ועברו׃ יא והוה כד שלים כל עמא למעבר ועבר ארונא דיי וכהניא קדם עמא׃ יב ועברו בני ראובן ובני גד ופלגות שבטא דמנשה מזרזין קדם בני ישראל כמא דמליל עמהון משה׃ יג כארבעין אלפין מזרזי חילא עברו קדם עמא דיי לקרבא למישרי יריחו׃ יד ביומא ההוא רבי יי ית יהושע בעיני כל ישראל ודחילו מניה כמא דהוו דחלין מן משה כל יומי חיוהי׃ טו ואמר יי ליהושע למימר׃ טז פקיד ית כהניא נטלי ארונא דסהדותא ויסקון מן ירדנא׃ יז ופקיד יהושע ית כהניא למימר סקו מן ירדנא׃ יח והוה כד בעו למסק כהניא נטלי ארון קימא דיי מגו ירדנא אתנגידא פרסת רגלי כהניא ונחא על יבשתא ותבו מי ירדנא לאתריהון ואזלו כמאתמלי ומדקדמוהי על כל כפוהי׃

קל״ט. ג׳ ד׳ חס׳.

יעבירוני עד אשר אבוא אל יהודה׃ ויעברו ב׳ וחס׳ וסימן וימהרו העם ויעברו. עלה הפרץ לפניהם. וא׳ יגעשו עם ויעברו׃ חמשים ד׳ וחס׳ וסימן נמסר לעיל בסיפרא בסימן א׳ ובסדר בשלח׃ צוה ג׳ בקריאה וסימן צוה את הכהנים נשאי ארון. צוה ויכרתו לי ארזים מלבנון, צוה ישועות יעקב׃ ארון העדות י״ב דסמיכי בקריאה וסימן נמסר בסדר כי תשא. ויעלו ג׳ רפין בקריאה וסימן צוה את הכהנים נשאי. יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט. והשמיעו עליה בקולם. גדותיו ד׳ וסימן וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו והירדן מלא. ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו. אלה הם אשר תולדות אהרן כאשר תם. סוטה לה. נתקו כפות. סוטה לה׃

רדק

כל מה שהיה להם לעשות כמו שכתוב עד תם כל הדבר׃ (י) עד תם כל הדבר. הקמת האבנים בירדן והעברת האבני׳ האחרות אל המלון׃ אשר צוה ה׳ את יהושע. כמו שכתוב למעלה׃ ככל אשר צוה משה את יהושע. כמו שכתוב בתורה והיה ביום אשר תעברו את הירדן׃ וימהרו. הקמת האבנים והעברתם ואחר כן עברו׃ (יא) ויהי כאשר תם כל העם וגו׳ לפני העם. פי׳ הארון והכהנים שהיו לפני העם קודם שתמו לעבור עברו אחרי עבור העם. או פי׳ כאשר תם כל העם לעבור המתינו על שפת הירדן עד שעבר הארון והלך לפני העם והלכו אחריו. או יהיה פי׳ לפני העם לעיני העם. ורז״ל פירשו בענין אחר כל זה הענין ופירשו עד קמה מי הירדן בירדן תעמדו בקמה אשר נכנסו ממנו ושם עמדו הכהנים והארון עד שעבר העם ופרשו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה אל החרבה אשר בלדם והיא השפה אשר נכנסו ממנה וחזרו לאחוריהם אל החרבה וזה שאמר ויעלו מן הירדן שעלו מן הירדן אל השפ׳ כדי שיחזרו המים למקומם קודם שיעבור הארון כדי להרא׳ להם נס אח׳ כמנאו ארון וכהני׳ מצד אחד וישראל מצד אחר והירדן מלא ביניהם נשא ארון את נושאיו ועבר שני׳ ויעבור ארון ה׳ לפני העם ואני תמה מזה הדרש מה הצריכם לזה לאלה הפסוקים כי כבר פירשנו אותם כלם לדעתנו ואפילו יהיה כדבריהם פי׳ קמה מי הירדן בשפה אשר נכנסו ממנה כאשר תם כל העם לעבור עבר הארון אחריהם ביבשה וכאשר נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה מצד השני שבו המים למקומם והנה ראו שארון מצד זה וישראל מצד זה ומה צריך לשאת ארון את נושאיו ולעבור ואם היה נס כזה לא היה הכתוב מפרש שהארון נשא את נושאיו למעלה מן המים ואפילו למי שמפרש דבריהם כמשמעו שמפרש עד קמה מי הירדן הקמה שיצאו ממנו כמו שאנו מפרשים ומפרש ארון מצד זה וישראל מצד זה כי כלם היו מהשפה אשר יצאו ממנה אלא פי׳ מצד זה שהארון היה על שפת הירדן וישראל היו לפניו רחוקים וזהו כמצד אחר אם כן הארון שהיה אחרי העם איך אמר ויעבור לפני העם אלא נשא ארון את נושאיו ועבר לפני העם אף על פי כן מי הצריכם לזה הנס וכי ישראל עד שעבר לפניהם כמו שפירשנו או פירוש לפני העם לעיני העם כמו שפירשנו והם שאמרו ידעו מה שאמרו כי דעתם רחבה אלף. הכ״ף כ״ף שיעור׃ (יד) גדל ה׳. שבקע הירדן לפניו כמו שבקע הים לפני משה׃ (טו) ויאמר ה׳ אל יהושע וגו׳ צוה את הכהנים. וכבר אמר כי כבר אמר למעלה ויעבר ארון ה׳ ועתה ספר היאך עבר כי הקב״ה אמר ליהושע קודם זה שיצוה את הכהנים שיעלו מן הירדן׃ (יח) ויהי בעלו׳ הכהנים. בבי״ת כתיב וקרי בכ״ף והענין אחד׃ וישבו מי הירדן כתמול שלשום על כל גדותיו. בא להודיע כי בשוב המים למקומם גם כן לא באו כאחד כי היו שוטפים בירידתם ויציאתם

רשי

יהושע בתוך הירדן׃ (י) עד תום כל הדבר. כמו ששנינו במסכת סוטה עודם בירדן אמר להם יהושע דעו למה אתם עוברים את הירדן על מנת שתורישו את כל יושבי הארץ כו׳׃ (יא) ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבר ארון וגו׳. לא כדרך שעברו האחרים אלא כמו שמפורש למטה בענין נתקו כפות רגלי הכהנים לאחוריהם אל החרבה על השפה שנכנסו בה שהיו עומדים אצלה וחזרו המים לאחוריהם לילך כתמול שלשום נמצא ארון ונושאיו מצד זה וכל ישראל מצד זה נשא הארון את נושאיו ועבר׃ לפני העם. לעיני העם׃ (טז) צוה את הכהנים. כאן פירש הכתוב את האמור למעלה היאך עבר ארון ה׳ והכהנים לפני העם וגו׳׃ ויעלו מן הירדן. ויעברו אין כתיב כאן אלא ויעלו למדנו שעל השפה שהיו עומדין אצלה עלו ואי אפשר לומר שהיו עומדין אצל שפת הירדן שבמערב שהרי נאמר למעלה נטבלו רגלי הכהנים בקצה המים ושם נאמר ויעמדו הכהנים וכל ישראל עוברים׃ (יח) נתקו כפות רגלי הכהנים. מן המים אל החרבה שאצלם וישובו המים למקומם נמצא ארון מצד זה וישראל מצד זה נשא ארון את נושאיו ועבר ועל דבר זה נענש עוזא כשאחז בארון. נושאיו נשא עצמו

רלבג

מקומם יעמדו מי הירדן נד אחד׃ (יא) והנה זכר שכבר מהרו העם לעבור יותר מהחוק הנהוג וידמה שכבר עשו זה כדי שיתבאר להם מדרגת יהושע בענין זה המופת כי אילו היה מוגבל זמן עמידת מי הירדן עד הזמן שהיה ראוי שיעברו בו העם לפי החק הנהוג היי ראוי כשמהרו לעבור שישארו מי הירדן כך זמן מה אחר עברם והנה ספר שתכף עבור העם עבר ארון ה׳ לפני העם ותכף שבו מי הירדן למקומם וזה גם כן היה במצות הש״י כדי שיתפרסם לישראל עולם זה המופת ר״ל שכבר צוה הש״י את יהושע שיצוה הכהנים נושאי הארון שיעלו מהירדן תכף עבור העם׃ והנה קשה הוא לפרש שהמתינו אותו מדעתנו׃ (יג) כארבעים

מצודת ציון

(יג) חלוצי. מזוין כמו חלוצים תעברו (דברים ג)׃ ערבות. ענינו כמו מדבר׃ (יח) נתקו. נעתקו

מצודת דוד

והדבר ההוא בעצמו צוה לו משה׃ וימהרו. בעבור כבוד הארון שעמד עד עברם׃ (יא) ויעבור ארון ה׳. אחר שצוה יהושע לכהנים לעלות מן הירדן כמ״ש למטה או עבר הארון ללכת לפני העם׃ (יג) לפני ה׳. ר״ל בשליחותו של מקום׃ והוא כלל גדול בדברי הנביאים׃ (י) לדבר אל העם. אמרו ז״ל שהשם צוה לו לדבר אל העם לאמר דעו שאתם עוברים את הירדן בחרבה על מנת לגרש כל יושבי הארץ ולמען

יט וְהָעָם עָלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח יְרִיחוֹ׃ כ וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן־הַיַּרְדֵּן הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל׃ כא וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁר יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר אֶת־אֲבוֹתָם לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה׃ כב וְהוֹדַעְתֶּם אֶת־בְּנֵיכֶם לֵאמֹר בַּיַּבָּשָׁה עָבַר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ כג אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵיכֶם עַד־עָבְרְכֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְיַם־סוּף אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ מִפָּנֵינוּ עַד־עָבְרֵנוּ׃ כד לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־יַד יְהוָה כִּי חֲזָקָה הִיא לְמַעַן יְרָאתֶם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים׃

ה א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל־מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל־הַיָּם אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־עָבְרָנוּ וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא־הָיָה בָם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃ ב בָּעֵת הַהִיא אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צֻרִים וְשׁוּב מֹל

ס"ג   ב' דסמי'   ב'   ג'   ד' מ"ל   ו' פסו' למען למען   ג'   ו' דסמי'   עברנו ק' כ"ה   ז'. ב' ובעניו

יט וְעַמָּא סְלִיקוּ מִן יַרְדְּנָא בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא קַדְמָאָה וּשְׁרוֹ בְגִלְגְּלָא בִּסְיָפֵי מַדְנַח יְרִיחוֹ׃ כ וְיָת תַּרְתָּא עַשְׂרֵי אַבְנַיָּא הָאִלֵּין דִּנְסִיבוּ מִן יַרְדְּנָא אֲקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגְּלָא׃ כא וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דְּיִשְׁאֲלוּן בְּנֵיכוֹן מְחַר יָת אֲבָהַתְהוֹן לְמֵימַר מָה אַבְנַיָּא הָאִלֵּין׃ כב וּתְהוֹדְעוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמֵימַר בְּיַבֶּשְׁתָּא עֲבַר יִשְׂרָאֵל יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃ כג דְּיַבֵּישׁ יְיָ אֱלָהָכוֹן יָת מֵי יַרְדְּנָא מִן קֳדָמֵיכוֹן עַד דַּעֲבַרְתּוּן כְּמָא דַּעֲבַד יְיָ אֱלָהָכוֹן לְיַמָּא דְסוּף דִּי יַבֵּישׁ מִן קֳדָמָנָא עַד דַּעֲבַרְנָא׃ כד בְּדִיל דְּיִדְעוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא יָת גְּבוּרְתָּא דַּיְיָ אֲרֵי תַקִּיפָא הִיא בְּדִיל דְּתִדְחֲלוּן יָת יְיָ אֱלָהָכוֹן כָּל יוֹמַיָּא׃ א וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ כָּל מַלְכֵי אֱמוֹרָאֵי דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַעַרְבָא וְכָל מַלְכֵי כְנַעֲנָאֵה דִּי עַל יַמָּא יָת דְּיַבֵּישׁ יְיָ יָת מֵי יַרְדְּנָא מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד דַּעֲבָרוּ וְאִתְמְסִי לִבְּהוֹן וְלָא אִשְׁתְּאַרַת בְּהוֹן עוֹד רוּחַ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ עֲבֵד לָךְ אִזְמְלָוָן חֲרִיפִין וְתוּב גְּזַר יָת בְּנֵי

רשי

פנמו לא כל שכן : (כ) הקים יהושע בגלגל . הוא המלון אשר לנו בו הלילה : (א) אשר בעבר הירדן ימה . לצד שעברו בני ישראל הוא צד של מערבי ועד עכשיו היו בעבר מזרחי : (ב) חרבות צורים . כתרגומו אזמלון חריפין וכן אף תשיב צור חרבו

רדק

ויצאתם חוץ מגדות הירדן אלא ירדו התחתונים עם קצת העליונים וכן מעט מעט עד אשר שבו כתמול שלשום ללכת על כל גדותיו : (יט) ויחנו בגלגל . והוא המלון אשר צוה ה' להניח שם האבנים ושם הקימם יהושע ובו ביום שעברו באו הגלגל שנאמר במלון אשר תלינו בו הלילה ואמרו רז"ל כי יותר מששים מיל הוא הדרך שהלכו באותו היום מן הירדן ועד הגלגל וע"י נס הלכו הדרך ההוא אנשים ונשים וטף יותר מששים מיל באותו היום : (כא) אשר ישאלון בניכם . הנולדים הקטנים ואשר יולדו : (כג) אשר הוביש ה' את מי הירדן מפניכם . דברי יהושע לבני ישראל ליוצאים ממצרים ולילודים במדבר אשר הוביש מפנינו אנחנו שיצאנו ממצרים : יראתם . לגזרת פעל כי יראתם לגזרת פעל והוא עבר במקום עתיד כמו תראו ורבים כמוהו : (א) עד עברנו . עד עברם קרי והם דברי הכותב : (ב) בעת ההיא . בעוד שהיו בגלגל צוה לו האל למול כדי שיעשה פסח כי בי' לחדש עברו ובג' ימים היה להם להיות נכונים לעשות הפסח ולהזות ולטבול כי טמאי מתי' היו בהם ושיהיו נמולים כלם כדי שיקריבו הפסח בי"ד וארז"ל כי בי' לחדש ביום בואם הזו כלם הזאה ראשונה שהיא הזאת ג' ובערב הפסח עשו הזאה שנייה שהיא הזאת ז' שהרי צריך בין הזאה להזאה ד' ימים ומלו באלו ד' ימים וטבלו ועשו פסחיהם בטהרה ומפני מה לא מלו הילודים במדבר ארז"ל כי מ' שנים שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית כי היכי דלא ליבדרו ענני כבוד לפי' לא מלו כי רוח צפונית רפואה למכת דם וזולתה סכנה ואמר ביומא דעיבא וביומא דשות' לא מהלינן ולא מסוכרינ' פי' אין מלין ואין מקיזין שותא היא רוח קדים כי היא סכנה למוציא דם ואם יאמר אדם וכי כל יום ויום כשהזכר נמול אדם שומר לו רוח צפונית יש לומר הטעם כי בכל יום נושבת כמו שארז"ל ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כל אחד מהן וברוב הימים היא לבדה גוברת על שער הרוחות לפי' מלין בכל יום על הרוב ורוח צפונית היא המפזרת העננים כמו שכתוב רוח עברה ותטהרם ועל רוח צפונית הוא אומר כי אין יום בהיר וטהור אלא עם רוח צפונית וכן הוא אומר מצפון זהב יאתה ועם שאר הרוחות ימצאו העננים לרוב שאינן מתפזרות מפניהם ואף על פי שרוח צפונית עמהם כמו שאמרנו היא מפילה להם אבל בהיותה גוברת היא מפזרת העננים ולפי שבכ׳דבר לא נשבה בטלו המילה ורז"ל לא אמרו טעם למה אינשמרים עתה מלימול ביומא דשות' אבל אמרו כיון שהרגילו אינו מזיק וכן אמרו והאידנא דדשו בה רבים שומר פתאים ה' ואם יאמר אדם יכול היה הקב"ה להשיב רוח צפונית ולא יתבדרו ענני כבוד ולא תבטל מצות מילה אמת הוא כי לא יבצר ממנו מזמה יתברך וית' והוא ית' המצוה על המילה לשמנה ימים הוא התרים מהם ולא הזהירם למול הילודים כל אותן שנים לפי שהמצוה אינה בטלה כי אם לא היתה בזמנה יכולה להיות אחר זמן ובעבור שהצריך זמן המצוה לא ישנה הקב"ה מנהג העולם כי אע"פ שמשנה מנהג

רלבג

(יט) והנה זכר שהעם עלו מהירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל ושכבר הקים יהושע שם י"ב האבנים אשר הרימו השנים עשר שהכין מבני ישראל למען יהיה זה לזכרון לבני ישראל עד עולם וזה ממה שיורה כי במקום המקדש שמו אותו כמו הענין בצנצנת המן ובמטה אהרן שנתבאר בתורה שהושמו לפני משכן ה' למשמרת והנה נקבע המשכן בגלגל זמן מה כמו שיבא שכבר עשו בני ישראל שם הפסח בארבעה עשר יום לחדש ולא היה איפשר שיעשוהו שם שלא היה שם המשכן : (כ) והנה יראה שלא הושמו האבנים האלה לפני העדות כמו הענין בצנצנת המן ומטה אהרן לשתי סבות האחת שלא נזכר בזה המקום זה אבל זכר שכבר הקימם יהושע בגלגל . והשנית שהוא ראוי שיהיה הבדל עצום בין מופתי משה ומופת זולתו כמו שנזכר בסוף התורה ולזה אין ראוי שישתתפו אלו הדברים שהיו לזכרון לאלו המופתים במקום אחד עם שאלו האבנים יצטרך להם מקום גדול ולא יכילם המקום ההוא ועוד שכבר יהיה הבדל עצום בין צנצנת המן ומטה אהרן ובין האבנים האלה וזה כי צנצנת המן היה בו המופת מתמיד עד שמה שהיה נמס בחום השמש ישאר ויתקיים זה הזמן הארוך וכן היה הענין במטה אהרן עם השקדים שגמל ואלו הענינים גם כן מה שעושה בו המופת בעצמו והולם האבנים לא היה בהם בעצמותם מן הזרות והפלא ולא היה מה שנעשה בו המופת אבל היו סבה באופן מה לזכר ענין זה המופת כמו שנזכר בזה המקום ולזה היה די שיהיו במקום שיהיה בו המשכן כי שם יבואו ישראל בכללם שלש פעמים בשנה ויזכירום אלו האבנים ענין זה המופת עד עולם ולזה לא אמר בזה המקום שהקים יהושע אלו האבנים לפני השם אבל אמר שהקימם בגלגל כי

עברו את . הו־יש ד' מ"ל וסימן כי שמענו את אשר הוביש . אשר הוביש ר"פ . ויהי כשמוע כל מלכי . כל הובאיש על עם כן כתיב : למען ו' פסוק' אית בהון למען למען וסימניה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו . כי מאת ה' היתה להזק : למען דעת כל עמי הארץ . ואפמא אתם במתנותם . למען תינקו ושבעתם . למען טבח טבח . ונמסר גם בסדר וירא : וכל מלכים ו' וסי' ויהי כשמוע כל מלכי האמרי . ויראו גוים את שם ה' . ולא נעשה פסח כמהו . וכל מלכי הארץ מבקשים דד"ה . לבד

תולדות אהרן בעבור לחודש . ר"ה יג יבמות עא קודשין לא : שהוא עשרה האבנים . סוטה לה לו : ויהי כשמוע . זכחים קטז : את אשר הוביש . (סוטה כ"ב) : עוד רוח : זכחים קטז : חרבות צורים . יבמות עא (ר"ה נט) :

מצודת דוד

(כד) למען יראתם . כמו ולמען יראתם ותחסר הוי"ו וכמוהו רבים : ה (א) ולא היה וכו' . אמר בדרך הפלגה וגוזמא כאלו הלך מעמם רוח החיוני לגודל הפחד : (ב) ושוב מל וכו' שנית אמר שנית כי גם בליל צאתם ממצרים נמולו כל ישראל יחד כן

מצודת ציון

נעתקו וסרו ממקומם : ה (ב) צורים . חדודים כמו אף תשיב צור חרבו (תהלים פט) :

ני די להזכיר זה המופת בזה האופן ומזה המקום יראה שאלו האבנים היו תמיד במקום משותף לכל ישראל כדי שיהיו זכרון מתמיד לכולם כמו שנזכר שם והנה למדו רבותינו ז"ל ממנה שנזכר פה שבשבעה באדר מת משה וידמה שהסכימו שאותו אדר היה שלשים יום כי אז היו מקדשין החדש ע"פ הראיה וכן ביום שמת משה התחיל מספר שלשים יום שבכו אותו והנה היום השלשים היה היום השני מניסן ולפי שמקצת היום ככלו הנה שלח אז יהושע המרגלים ביום ההוא וכן ביום אמר לשוטרי ישראל כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן והנה בסוף היום התשיעי לניסן לנו אצל הירדן וביום העשירי עברו את הירדן וחנו בגלגל ואולם אם היה בשנה ההיא אדר מעשרים ותשעה יום הנה יתחייב שנאמר שבששה באדר מת משה ולפי שכבר אמר משה ביום מותו בן מאה ועשרים שנה אנכי היום למדנו שבכמו היום שמת נולד והנה זכר אחר זה שזה המופת הוסיף מורך לב לכל מלכי האמורי והכנעני וכבר נתפרסם זה המופת לכולם מצד מה שראו שנכרתו מי הירדן שהיו אצלם עת מה כי כבר נכרתו מימי הירדן ממקום רגלי הכהנים עד היום וכאשר חקרו בזה מצאו שהסבה היתה שהש"י הוביש מימי הירדן מפני בני ישראל עד עברם והנה נזכר בזה המקום שמה שעשה יהושע מאלו הדברים לפרסם זה המופת היה לפי מה שצוה משה את יהושע ולזה ידמה שמשה צוהו בביאור איך יעשה זה כשיכרתו מי הירדן על ידו כדי שיגיע מזה לכל ישראל זה התועלת האפשרי שיגיע ממנו : והנה ראוי שנחקור בכאן בהיתר ספק מה אינו מעט יקרה בזה המופת אשר נזכר פה וזה שכבר השרישו ז"ל כי לא יתחדש במופתים דבר חדש ולזה הוקשה לרבא מה שאמר ואם בריאה יברא ה' מפני מ"ש אין כל חדש תחת השמש והיתר הספק הזה כשאמר שזה המופת היה למהר זמן פתיחת הארץ פיה וביאור זה כי זה יקרה לארץ בארך הזמנים כשיעצר בבטנה איד מהעשני כמו שנתבאר בספר האותות והמופת היה לעשות בזולת זמן מורגש מה שיעשוהו הטבע בזמן ארוך וכן הענין בהתהפך המטה נחש אבל לא יחדש הש"י דבר חדש אלא הנמצאות כולם ולזה לא יתכן שיעשה מהמטה נחש ויהיה מטה ונחש יחד וכן לא יתואר בעשית דבר מה שהיה מציאותו סותר עצמו כאילו תאמר עשיית מרובע הקטר שוה לצלעו או עשיית משולש מקוים ישרים שיהיו זויותיו פחות או יותר משתי זויות נצבות או עשיית אש קר ומה שדומה לזה ממה שמציאותו סותר נפשו ובהיות הענין כן והיה מטבע המים כשהיו מים בפועל שיהו מבקשים המקום השפל הנה ידמה שיהיה המופת בדברים אשר לא ייוחס לש"י לעשות זה המופת בכמו זה האופן ואם אמר אומר שכבר נתבאר בענין כבשן האש שבאו בו חנניה מישאל ועזריה ולא ניזוקו שכבר היה בלתי חם והוא אש אמרנו לו שהמופת לא היה שהוסר החום מהאש והוא אש הלא תראה שהאנשים שהשליכום שם מתו מחוזק החום אבל זה המופת היה אם בשהסיר הש"י במופת הטבע האשיי מהמקום שבאו בו חנניה וחבריו כמו שיראה מקצת דברי רבותי' ז"ל אם בשהקנה להם טבע שלא יוזקו בו מהאש כי כבר זכרו חכמי הרפואה שיש שם קצת דברים כשימשח אדם אחד אבר מאבריו בהם לא יזיקהו האש והמופת היה לעשות זה בזולת סבותיו כמו הענין בפתיחת הארץ ובהיות הענין כן הנה איך היה הענין בזה מי יתן ואדע . ונאמר שכבר ידמה שנאמר שאין הנחת מים בלתי נגרים דבר חדש כי כבר יקרה בזה למים כשיהיה להם דבר מונע מהתנועה ואיפשר שחדש הש"י במופת באויר בסמוך למים ההם גשם ספירי עב מונע המים מהירידה או היה זה בשחדש רוח חזק שם במופת ידחה המים למקום ההוא ולא יניחם לרדת כמו הענין בקריעת ים סוף כמו שבארנו בביאורינו לדברי תורה כי הש"י הרבה אל מה שיחבר אל המצאת המופתים סבות מה ימעטו הזרות אשר בענין המופתים ההם ולזה תמצא שצוה ישעיהו שימרחו דבלת תאנים על שחין חזקיה כי יש לו מבוא בזה מבוא מה ואע"פ שאי אפשר בו שירפא השחין בכמו זה הזמן המעט וכן תמצא במה שצוה אלישע לנעמן שירחץ שבע פעמים בירדן כי הרחיצה במים הקרים יש לה מבוא מה בזה כמו שהוא מפורסם אלא שלא תשלם בה הרפואה בזה האופן מזולת שיחובר לזה מופת . והנה הענין הזה בטבע כמו הענין במצות התוריות כי הכל מסודר מהשם ית' ולזה כשיצטרך לשם יתברך לשנות הטבע מצד מה שזהו יותר טוב בעת ההיא ממה שיסודר מהטבע הנה יתרחק ממנו המעט שאיפשר כי השם יתברך אינו שונה הסדור הטבעי כי הוא בראו וכן הענין בתורה ר"ל שכאשר יהיה יותר בעת ההיא הנעים מדבריה הנה יהיה רשות לנביא או לב"ד לנטות מקצת דבריה או כמו מעשה אליהו בהר הכרמל וכשיהיה זה כן הנה ראוי שיטו אז מדברי התורה היותר מעט שאיפשר ולזה תמצא במי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו הקל תחלה . ובכאן הותר זה הספק :

ואולם התועלות המגיעים מזה הספור הם י"ב :

התועלת הראשון הוא בעיון והוא שכבר תהיה הנבואה לנביא להשגחה על העם אשר הוא שלוח להם ולזה יתחייב מזה שאם לא יצטרך העם שתגיע להם זאת ההודעה על יד איש אחר ראוי לנבואה מפני הגעתה להם על יד נביא יותר שלם ממנו שלא תגיע נבואה לאיש ההוא הראוי לנבואה בעניני העם ולזה ספר שלא נתנבא יהושע אלא אחר מות משה כי לא נצרך לישראל ההודעה לזה על יד יהושע בשכבר נשלם להם זה באופן יותר שלם על יד משה :

השני הוא במדות והוא שראוי לתלמיד המבקש למוד השלמות האנושי מהמלמד הנאות לזה שיעמוד לפניו תמיד וישרתהו כי אז יתכן לו ללמוד ממנו בכללות כל הדברים שירצה הן מהפילוסופיא העיונית או המדינית או מהענינים התוריים ולזה תמצא שתאר יהושע בהגעת הנבואה לו בשהוא משרת משה כאילו יאמר שמזה הצד הגיע לו מהשלמות מה שבעבורו היה ראוי לנבואה :

השלישי הוא להודיע שסבת בלתי עבור משה את הירדן היה חטא העם וזה למדו בעבור ב' דברים מזה הספור האחד הוא שבזה המקום שהתבאר בו שלא הסכים הש"י שיעבור משה את הירדן ולזה נתן סבה במה שצוה יהושע שיעבור את הירדן אחר היות משה מת תמצא שקרא אותו הש"י עבדו וזה ממה שיורה כי לא היה זה לו בחטאו ולזה אמר במשנה תורה גם בי התאנף ה' בגללכם וגו' ואם יקשה בעיניך מה שביארה התורה שזה היה על אשר מרו את פי ה' לבלתי הקדישו בענין מי מריבה נאמר לך שזה לא יסתור מ"ש גם בי התאנף ה' בגללכם וזה כי אולי היה נמשך לישראל מזאת ההקדשה מהתועלת באמונה בש"י מה שיהיו ראויים בו אל שתגיע להם ירושת הארץ בשלם שבפנים על יד משה והשנית שכבר התבאר במה שיבא שכבר נתעצל יהושע בירושת הארץ ושזה היה בסבה מאת השם למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' והוא מבואר שאם היה זה עושה ע"י משה היה משה משתדל בזה בחריצות יותר הלא תראה מה עשה לסיחון ולעוג שלא השאיר להם שריד במעט מהזמן :

הרביעי הוא במדות והוא שהוא ראוי למי שהוא ביום טובה שישתדל בהבאתה בזריזות ולא יתעצל בזה ר"ל כי לא ידע אז הימים הבאים היו טובים כאלה או יפרידהו המות ולזה תמצא שאחר שייעד השם ליהושע וכבר היה עמו כאשר היה עם משה עד שלא יתיצב איש בפניו הזהירו שיעשה זה בזריזות כדי שתשלם על ידו ירושת הארץ לישראל כי הש"י לא יקצר מלכת הטובות ביותר שלם שבפנים ואע"פ שכבר היה יהושע ידוע אצל חכמתו האלהי' שכבר יתעצל יהושע בזה הנה עכ"ז הזהירו שישתדל בזה בחריצות כי הבחירה האנושית הוא מושלת ע"ז כמו שביארנו בשלישי מספר מלחמות ה' ולזה אמר לו חזק ואמץ כי אתה תנחיל וגו' :

החמישי הוא להודיע כי ההתמדה בעיון בתורה התמימה והנמשך אחריה סבה אל שיצליחו דרכי האדם ושישלם בעיון שהוא סבה להצלחת דרכי האדם ולזה אמר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה וגו' כי אז תצליח ואז תשכיל כאילו התחכם הש"י להטיב את ישראל בענין זאת הירושה באופן שיהיו ראויים אל שתגיע להם באופן שלם והנה פירשנו אמרו ואז תשכיל מענין השכל וידוע אותי שאם היה מענין ההצלחה יהיה אמרו ואז תשכיל מותר אין צורך בו :

הששי הוא במדות והוא שמי שיצטרך לעשות פועל אי לתועלת מה והוא אפשר שיגיעו מהפועל ההוא תועלות אחרים כשיעשו אותו באופן מה הנה ראוי שלא יקצר מהגיע הפועל ההוא כל התועלות האפשריות וזה יהיה בשיעשהו באופן אשר יגיע ממנו שאר התועלות וכ"ש שראוי לו זה כשתהיה נמשך משאר התועלות השמר התועלת המכוון בזה הפועל באופן היותר שלם שאפשר ולזה תמצא כי יהושע כאשר הצטרך להכרית את מי הירדן למען יעברו העם בו בקלות ובזולת סכנה לחבר לזה מה שימשכו ממנו תועלות רבות ולזה הודיעם תחלה שבעוד שלשת ימים יהיה זה הפועל למען יכינו להם באלו הג' ימים צידה לדרך אשר הם הולכים בה והוא ההלוך לבוא לרשת את הארץ שהוא מלאכה לא ליום אחד ולא לשנים אבל לזמן ארוך עם שזה יוסיף לישראל האמנה ביהושע כשיראו הגעת מה שיראה להם בעת שהגביל אותו והודיעם כי בנוח כפות רגלי הכהנים בירדן יכרתו מימיו ושאחר עבור העם תכף יעלו הכהנים נושאי הארון מהירדן וישובו מי הירדן למקומם כי זה ממה שיישיר העם להתקרב לעבודת הש"י אשר הוא שליט בכמו אלו הנפלאות העצומות ולשמוע למצות יהושע נביאו כי זה כלו ממה שיישיר העם אל שתבוא להם ירושת הארץ באופן שלם ולפרסם זה המופת הנפלא הקים יהושע האבנים תחת כפות רגלי הכהנים כדי שיראום כל ישראל כמו שזכרנו וצוה לשנים העשר איש אשר הכין להכין שתים עשרה האבנים להזכיר זה המופת בישראל עד עולם למען יראו תמיד אותם ויהיה זה סבה אל שיאריכו ימיהם על הארץ הטובה שהש"י נותן להם אשר הגיעם לירושתה עם שזה יהיה סבה להגיע להם ירושת הארץ באופן שלם כמו שביארנו ורצה עם זה שיהיה זה המופת ביום למען יתפרסם זה המופת לכל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה ולכל מלכי הכנעני אשר על הים וימס לבבם מפני בני ישראל כי זה כלו ממה שיעזור על נצחם והגעת ירושת הארץ על ישראל בשלמות ולזאת הסבה שלח יהושע מרגלים לחזק לב ישראל כשידעו שנפלה אימתם על כל הגוים ההם שהם באים להלחם עמם כמו שביארנו במה שקדם והנה זכר בזה הספור שיהושע עשה זה כאשר צוהו משה ע"ה כי משה הישירו אל שיעשה זה הענין בזה האופן השלם כמו שזכרנו במה שקדם :

השביעי והוא במדות הוא שהוא ראוי למי שירצה להציל איש מה מיד אחר שירצה עצמו בדבריו כאלו הוא חושק שיפול האיש ההוא ביד רודפו כי בזה ימצא לו המכוון בהצלתו וזה שכבר יסמך הרודף על דבריו ויתכן לו בתחבולות למלט הנרדף . ולזה תמצא כי כששלח המלך יריחו אל רחב הפונדקית שתוציא האנשים אליו מבני ישראל אמרה אחר שהצפינה אותם שאמת הוא זה אך לא חטאת בזה כי אלו ידעה היותם מבני ישראל היתה מגלה זה למלכות ולעם כדי לתפשם וספרה שכבר יצאו אחר שהגיע חשך הלילה ולא ידעה אנה הלכו ונתנה עצה שירדפו מהר אחריהם כי ישיגום וזה ממה שהראתם שהיא חושקת שיפלו בידם ולזה האמינו יותר לדבריה ונשלמה בזה ההצלה למרגלים אשר כונה אליה :

השמיני והוא במדות הוא שראוי למי שירצה להציל איש מה בזה האופן הנזכר שישמר שלא יכזב בתחבולות דבריו במה שיתכן שתשיגהו התפיסה ולזה תמצא שרחב לא אמרה שלא באו אליה האנשים מבני ישראל כי זה ממה שישיגו

חרבו (תהלים פ"ט). כשהחריפות נהפך לנדדין ואינו חותך יפה. וכן כל כלי יוצר עליך (ישעיה נ"ג) : שנית. שמ'ו ככר בליל יציאתם ממצרים קהל גדול יחד וזו פעם שנית שכל הארבעים שנה שהיו במדבר לא נשבה להם רוח צפונית ולא היה להם יום נוח למול כמו ששנינו ביבמות. ורבותינו אמרו שנית זו פריעת מילה שלא נתנה לאברהם אבינו : (ג) גבעת הערלות. על שם המאורע נקרא שנעשה כמין גבעה : (ד) וזה הדבר. על ידי דבור מל אותם אמר להם סבורים אתם לירש את הארץ ערלים לא כך נאמר לאברהם ואתה את בריתי תשמור וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך (בראשית י"ז) : כל העם היוצא. לא היה אחד מהם כאן שכלם מתו והם היו מולים שנאמר כי מולים היו : (ה) לא מלו. כמו שפירשתי שלא נשבה רוח צפונית והם

מנהג העולם בקלת הנסים בקריע' ים סוף הירדן ועמידי' השמש לא יעשה כן ברוב הנסים כי אפי' בנלות המלחמות ועזרו לאוהביו היה עושה ע"י סבה כמנהג העולם במלחמות כמו שצוה מלחמת יריחו הקפת העיר בשופרות כמו שעושין הצרים על עיר להפחידם ולהבהילם וכמו שצוה במלחמת העי שים לך אורב לעיר מאחריה כמו שהוא מנהג העולם וכן במלחמות אחרות ולא נוכל לומר כי שלא ברצון הש"י נמנעו מלימול הילודים במדבר כי לא ראינו שהוכיחם נביא על זה שלא מלו כל אותן שנים שהיו במדבר ומפני זה לא עשו גם כן פסח כי אם בשנה השנית שיצאו ממצרים לפי שהיו ערלים ומילת הזכרים אפי' מקצת מעכבת מעשות הפסח שנ' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו ויש דרש כי שבט לוי מלו במדבר וסמכו זה לפסוק ובריתך ינצורו ויש לפרש ג"כ כי לפי' לא מלו כל אותן השנים לפי שנ' על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו ולא היו יודעים יום נסעם ואם היו מלים הילודים והיו נוסעים יום המילה היו הנמולים בסכנה מפני הדרך וזה הוא שאמר כי לא מלו אותם בדרך כי הנה ראינו מרע"ה איחר זמן מילת בנו בעבור הדרך וזהו שאמר כי לא מלו אותם בדרך וא"ת הנה ראינו שנענש משה על עכוב המילה ההיא כמו שכתוב ויבקש המיתו לא נענש אלא לפי שלא נתעכב במדין עד מול בנו עד חיותו כי ביום נסעו לא נסע על פי הדבור כי אע"פ שאמר לו הקב"ה לך שוב מצרים לא אמר לו שיסע בו ביום והי' לו למול את בנו ולהתעכב עד חיותו ואח"כ ללכת מצרים במצות הבור' ועל כן הוכיחו בדרך על יד החולי ושמר לו עד שהיה במלון שיוכל למול שם ולהתעכב שם ומפני זה עשו פסח במדבר בשנה השנית כי מלו כלם לפי שלא היו בדרך כי לא נסעו כל אותה שנה כי עשו המשכן שם במדבר סיני ולא אמר כי לא מלו אלא הילודים בדרך וכל זמן שהיו במדבר סיני לא היו בדרך וזהו טעם הנכון בעיני : עשה לך. תקן והכן כמו וימהר לעשות אותו ופי' לך לעצמך שיהיה הוא המל ואחרים עמו כי לא יתכן שיהושע לבדו מל כל הערלים שהרי אמר לו חרבות צורי' ואילו היה הוא המל לבדו די היה בחרב אחד ועוד בארבעה ימים היאך היה יכול יהושע לבדו למול כל הילודים במדבר זה לא יתכן או יתכן שלא מל הוא אחד מהם אבל צוה אותם למול ואמ' לך כי עליו מוטל כי הוא היה מנהיגם ומה שאמר וימל כמו ויבן שלמה את הבית והדומים להם : חרבות צורים. כתרגומו אזמלון חריפין איזמלים חדים וכן אף תשיב צור חרבו ונסמך המתואר אל התואר כמו פי המרים בני שלשים או יהיה צורים שם זולתי תאר ויהיה פי' חרבות שיהיו להם חדודים : ושוב מול את בני ישראל שנית. חזר פעם אחר פעם במחנה למול ולצותם למול ובאמרו ושוב מול אינו אומר פעם ושתי' לבד אלא כמה פעמים עד שיגמר הדבר וכן ושבתי בבית ה' שאחזור שם תמיד כל ימי חיי וכן באמרו שנית אינו דוקא פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם עד שיגמר הדבר וכן כסיל שונה באולתו אינו פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם כמה פעמים וכן ועם שונים אל תתערב שחוזרין פעם אחר פעם לרשעות כמה פעמים ויש מרז"ל שאמרו כי אמר שנית על הפריע' כי לא נתנה פריעת מילה לאברהם אבינו ונדחו דברים אלו ואמרו כי שנית ר"ל על ציצין המעכבין את המילה שמזהירו שיחזור עליהם שנית ויראה כי נמולו היטב אבל פריעת המילה נתנה לאברהם אבינו וכן הוא אומר בבראשית רבה אברהם אבינו פרע את מילתו : (ג) אל גבעת הערלות. כמו בגבעת וכן נפל אל המים כמו במים ואחרים רבים כמוהו ונקראת גבעת הערלות בעבור הערלות שנכרתו שם ומלת הערלות הוא משקל אחד כי מן ערלה יאמר ערלו' כמו מן חכמה יאמר חכמות : (ד) וזה הדבר

אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית׃ ג וַיַּעַשׂ־לוֹ יְהוֹשֻׁעַ חַרְבוֹת צֻרִים וַיָּמָל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּבְעַת הָעֲרָלוֹת׃ ד וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־מָל יְהוֹשֻׁעַ כָּל־הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם הַזְּכָרִים כֹּל ׀ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה מֵתוּ בַמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃ ה כִּי־מֻלִים הָיוּ כָּל־הָעָם הַיֹּצְאִים וְכָל־הָעָם הַיִּלֹּדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא־מָלוּ׃ ו כִּי ׀ אַרְבָּעִים שָׁנָה הָלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־תֹּם כָּל־הַגּוֹי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים מִמִּצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם לְבִלְתִּי הַרְאוֹתָם אֶת־

יִשְׂרָאֵל תִּנְיָנוּת׃ ג וַעֲבַד לֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ אִזְמְלָן חֲרִיפִין וּגְזַר יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִבְעֲתָא וּקְרָא לֵיהּ גִּבְעַת עָרְלָתָא׃ ד וְדֵין פִּתְגָמָא דִּי גְזַר יְהוֹשֻׁעַ כָּל עַמָּא דִּנְפַק מִמִּצְרַיִם דְּכוּרַיָא כֹּל גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא מִיתוּ בְמַדְבְּרָא בְּאוֹרְחָא בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם׃ ה אֲרֵי גְזִירִין הֲווֹ כָּל עַמָּא דִּי נְפָקוּ וְכָל עַמָּא דְּאִתְיְלִידוּ בְּמַדְבְּרָא בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרַיִם לָא גְזָרוּ׃ ו אֲרֵי אַרְבְּעִין שְׁנִין הֲלִיכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא עַד דְּסָף כָּל עַמָּא גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִּנְפַקוּ מִמִּצְרַיִם דְּלָא קַבִּילוּ לְמֵימְרָא דַּיְיָ דְּקַיֵּים יְיָ לְהוֹן בְּדִיל דְּלָא לְאַחֲזָיוּתְהוֹן יַת

ג'.ג'.כ"צ ר"פ
ג' וחסר
ג' במלעות פסוק ג' ב' חס' וא' מ"ל
ג' ומ"ל

מאנשי התרים דמלכים. וחברו דד"ה : וזה הדבר ד' ר"פ וסימן אשר תעשה להם לקדש. אשר מל יהושע. אשר תעשה. וזה הדבר אשר הרים יד. הילודים ג' ב' חסרים וא' מלא. וסי' וכל העם תולדות אהרן כי מולים היו. יבמות עא כריתות ט :

רלבג

בו התפיסה בקלות ויהיה זה סבה אל שלא יגיע התכלית שכוונה וכאשר אמרה שכבר יצאו משם זכרה לזה מאמר יהיה לה התגלגלות בו. אם ימצא מאמרה זה כוזב בכל או בקצת והוא שכבר אמרה שזה היה בעת שהיה השער לסגור בחשך ויתכן מפני החשך שנדמה לה שיצאו שניהם ולא יצא כי אם אחד או נשארו שניהם כי זה אפשר שיקרה מפני החשך :

התשיעי והוא במדות הוא שכשיבוא הכרח שתהיה סכנה מה לאנשים אשר ירצה האדם בהצלתם ראוי שיסדר היותם במקומו' מתחלפין כדי שאם ימצא האחד אולי ינצל השני ולזה תמצא עם שדבריה יסכלו כי אולי לא יצא כי אם האחד ונדמה לה בחשך שיצאו שניהם והנה נשאר אחד מהם אצל הפתח והיא לא הרגישה ולזה יעזרוה דבריה להציל את השני ולזה תמצא ברחב שצפנה לכל אחד מאלו האנשים במקום מיוחד שאם ימצא האחד אולי ינצל השני :

העשירי והוא במדות הוא שראוי שלא יקצר האדם על מה שאפשר לו הצלתו כשלא יהיה כל מה שיהיה בהצלתו אבל ראוי שישתדל להציל מה שאפשר להצילו אם רב אם מעט ולזה תמצא כי כשראתה רחב שאי אפשר לה הצלת עמה בכללם בפנים מהפנים השתדלה להציל בית אביה ואמנם ראתה שאי איפשר לה הצלת עמה בשום צד לפי שזה היה ממנה אם בתפיסת המרגלים אם כשישאל מהם זה ותצלחם בשלום ואולם בתפיסת המרגלים לא ישלם לה זה כי כבר יוכלו ישראל להלחם עמהם בזולת רגול הארץ לפי מה שנתפרסם לה מגבו' יכלת אלהי ישראל שישנה מנהג הטבע בעבור ישראל ואם תשאל מהם הצלת כל עמה הנה הוא מבואר שזה לא יאות להם בשום פנים עם שיהיה עם גדול כזה בזולת הארץ ולזה השתדלה בהצלת המרגלים לפי מה שאפשר לה להחיות אותה ובית אביה והשביעה אותם בשם אלהי ישראל על זה טרם הפרדם ממנה :

האחד עשר והוא במדות הוא שהוא ראוי לאדם שיעשה כל דבריו בחכמה גם בעת הפחד יתישב במה שיעשהו שלא תשיגהו החרטה עליו ולזה תמצא במרגלי' איך דקדקו באלו התנאי' עם רחב באופ' שלא ישיג' בזה מה שתשיגהו עליו החרטה אחר זה כמו שביארנו :

השנים עשר הוא במדות והוא שאין ראוי להטיל קנאה בין האנשים לתת יתרון לאיש א' על האחר במה שהם ראויים בו על אופן אחד ולזה תמצא שבחר יהושע איש אחד למטה באופן שיהיו י"ב למספר שבטי בני ישראל להכין האבנים שהיו מוגבלים להיות לזכרון לבני ישראל : (ב) בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עד אז יבנה יהושע. חרבות צורים הרצון בו חרבות החדים

מצודת דוד

אח"ל : (ג) אל גבעת. בגבעת הערלות ונקרא שם המקום על שם המאורע : (ד) וזה הדבר. ר"ל זה היה הסיבה אשר יהושע לבד מל את כל העם ולא מלו אז זה את זה כי איך יתכן שלא ימצא בהם מי יודע למול : כל העם. היוצא ממצרים שהיו נמולים וראוים למול הלא הם מתו במדבר ואינם למול לזולתם : (ה) כי מולים היו. ר"ל כי לבד העם היוצאים היו נמולים אבל לא הילודים

מצודת ציון

(ג) אל גבעת. בגבעת וכן ואל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובהארון : זכת

הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבוֹתָם לָתֶת לָנוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ ז וְאֶת־בְּנֵיהֶם הֵקִים תַּחְתָּם אֹתָם מָל יְהוֹשֻׁעַ כִּי־עֲרֵלִים הָיוּ כִּי לֹא־מָלוּ אוֹתָם בַּדָּרֶךְ׃ ח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ כָל־הַגּוֹי לְהִמּוֹל וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם בַּמַּחֲנֶה עַד חֲיוֹתָם׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גַּלּוֹתִי אֶת־חֶרְפַּת מִצְרַיִם מֵעֲלֵיכֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גִּלְגָּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ י וַיַּחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּגִּלְגָּל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב בְּעַרְבוֹת יְרִיחוֹ׃ יא וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת

ד' ו' חסר' · ג' כטע' ר"פ · י"א כטע' מאריך ס"פ · ג' ומ"ג · ה' דסמי' · דאורייתא' כראשון · ג' וכעינן

אַרְעָא דְקַיֵּם יְיָ לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן לָנָא אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ׃ ז וְיָת בְּנֵיהוֹן דְּקָמוּ בַּתְרֵיהוֹן יָתְהוֹן גְּזַר יְהוֹשֻׁעַ אֲרֵי עָרְלִין הֲווֹ אֲרֵי לָא גְזָרוּ יָתְהוֹן בְּאָרְחָא׃ ח וַהֲוָה כַּד שְׁלִימוּ כָל עַמָּא לְמִגְזַר וִיתָבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן בְּמַשְׁרִיתָא עַד דְּאִתַּסִּיאוּ׃ ט וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ יוֹמָא דֵין אַעֲדֵית יָת חִיסוּדֵי מִצְרָאֵי מִן קֳדָמֵיכוֹן וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא גִּלְגְּלָא עַד יוֹמָא הָדֵין׃ י וּשְׁרוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגְּלָא וַעֲבַדוּ יָת פִּסְחָא בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא בְּמֵישְׁרֵי יְרִיחוֹ׃ יא וַאֲכַלוּ מֵעֲבוּרָא דְאַרְעָא מִבָּתַר

הילודים במדבר בדרך בצאתם. במקום הזה. בירושלים דד"ח. כתראה מלא: ואת בניהם ד' דסמיכי בקריאה וסי' יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב. ואת בניהם הקים תחתם אתם מל יהושע. ויעשו האנשים. ואת בני המכי' לא המית, ונמסר גם בסדר ואתחנן. אתם ו' חס' בספרא וסי' אתם מל יהושע כי ערלים. עמק עכור. וישרפו אתם. ויסקלו אתם. ויצו אתם לאמר ראו אתם ארבים. והוריש ה' מלפניכם. עד חיותם י"ד בטעם מאריך וסי' נמסר בסדר תבא· לחדש בערב ד' וסי' תולדות אהרן ויעשו את הפסח. יבמות עא זבחים קיח: מעבור הארץ. ר"ה יג קדושין לו:

רדק

הזכר אשר מל יהושע. וזה הדבר שבעבורו מל יהושע כי כל העם הילודים במדבר לא מלו אותם לפי' נצטוה יהושע למולם: כל אנשי המלחמה. ר"ל מבן עשרים שנה ומעלה כי אותם הם הפקודים ואותם מתו שהיו מולים וזהו שאמר כי מולים היו והטעם להודיע כי זה שלא מלו לא בעבור שנשתכחה מהם מצות מילה במצרים אז התרשלו עליה כי מולים היו כל העם היוצאים ואפי' לדברי בעל הדרש שאו' שהתרשלו במילה במצרים וסמך לפסוק גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו וכן מה שאמר בדמיך חיי פעמים ר"ל שתי דמים דם פסח ודם מילה אעפ"כ בצאתם מלו כולם קוד' שעשו הפסח וזהו שאמר כי מולים היו כל העם היוצאים והנה אותם שהיו מבן עשרים שנה ומעלה מתו במדבר ומבן עשרים שנה ומטה נשארו מולים ולא הוצרך יהושע למול אלא הילודים במדבר שלא היו יכולי' למול בדרך כמו שפירשנו ופיר' לא מלו לא מלו אותם כי הוא פעל יוצא: (ז) הקים. אשר הקים וכן לשם עליה בעבור זה עשה ה' לי והדומים להם שיחסרו שי"ן או מילת אשר וטעו' הקים כי הקב"ה הקים אותם תחת אבותם לירש הארץ כמו שאמר להם אתננה והם יירשוה: (ח) תחתם. במקומם כמו שבו איש תחתיו: חיותם. הרפאם כמו וימרחו על השחין ויחי: (ט) חרפת מצרים. לפי שיצאו האבות ממצרים והיו הבנים ערלי' כמו המצריים והערלה חרפה כמו שנאמר כי חרפה היא לנו: גלגל. נכפלה בו הפ"א כי מן גלותי יאמרו גלל וכדרך ליסקדם בשמו' הלקוחים מן הפעל להוסיף בו אות או לגרוע ממנו כמו נח מן ינחמנו שמואל כי מה' שאלתיו וגם להפך סדר האותיו' כמו יעבץ מן עצב: (יא) ויאכלו מעבור הארץ. מהיום אכלו מצות וקלוי כי החדש היה אסור להם עד אחר הקרבת העומר בשש' עשר בניסן ואפילו למצות מצה אסור מן החדש שאין מצות עשה דוחה את לא תעשה אלא אם כן היתה כתובי' בצדה ומאין היה להם ישן ממה שהיו תגרי אומות מוכרים להם ומצת מעבו' מוכיח שהוא מן הישן כי אמר כי נקר' עבור הדגן שהוא משנים שעברה ושנה הבאה נקרא תבואה: ממחרת הפסח. הוא ליל חמשה עשר בניסן ויומו כי הפסח קרב בארבעה עשר ומחרתו הוא יום חמש' עשר וכן בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל

רשי

והם שנולו עכשיו: (ז) ואת בניהם הקים תחתם. ואת בניהם שהקים תחתיהם הם הילודים במדבר אותם מל יהושע: וישבו תחתם במחניהם ולא צרו על העיר: עד חיותם. מן המכה: (ט) גלותי. הסירותי את חרפת מצרים שהיו אומרים ראו כי רעה נגד פניכם כוכב אחד יש ששמו רעה והוא סימן של דם רואין אנו אותו עליכם במדבר והוא שאמר משה במדבר למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם והם אינם יודעים שהוא דם מילה וכשמלו בימי יהושע ובא אותו הדם הוסרה אותה החרפה שעדיין ערב רב שעלו עמהם היו מגיש להם כך דרש ר' משה הדרשן: גלותי. הסירותי כמו גל מעלי חרפה. ויגל את האבן: (יא) ממחרת הפסח. יום הנפת העומר שהקריבו עומר תחלה ומז' באדר שמת משה שפסק המן היו מסתפקין עד עכשיו ממן שבכליהם שלקטו בשבעה באדר שנאמר את המן אכלו ארבעים שנה והלא מ' שנה חסר שלשים יום שהרי תחלת ירידת המן בט"ו באייר אמור מעתה בחררה שהוציאו ישראל ממצרים טעמו טעם מן

רלבג

החדי' והם הנעשים מהנחשת אלייר בלע"ז. ואמנם נוהו כדי שיגנס יהושע בזה המעט מהצער שאפשר בו כי יתכן בכמו אלו החרבות שיהיו בתכלית מהחדות ולזה תרגם יונתן אזמלון חריפין: ושוב מול את בני ישראל שנית. שב אל כלל העם וזה שכבר נמולו בצאתם ממצרים לתכלית שינחלו אז את הארץ וכאשר המו עונותיהם ונגזר עליהם המות ואיחור עד ארבעים שנה מירושת הארץ הוצרכו עתה שנית לכמו זה הפועל ואולם שזאת המצוה מבוא בירושת הארץ הוא מבואר ממה שנאמר בתורה בפרשת לך לך כשנצטווה אברהם בזאת המצוה עם שכבר היה ראוי שיקיימו ישראל דרכי התורה בכללם לפי מה שאיפשר ואז יתכן יותר שיעשה להם השי"ת זאת ההטבה והתגיגה ר"ל שירשו ארץ ז' גוים הנזכרים בתורה: (ג) גבעת הערלות. נקראת הגבעה בזה השם מפני הפועל שנעשה שם ר"ל מפני מילת כל העם הילודים במדבר והנה היו כלם ערלים לפי שלא היו יודעים העת אשר יצטרכו בו ליסע כי על פי ה' היו חונים כמו שהתבאר בתור' ואולי יצטרכו ליסע ביום הג' למילה ויהיה הסכנה לתינוק ולזה לא מל אחד מהילודים במדבר ולזאת הסבה לא עשו ישראל פסח במדבר כי אם אותו שנזכר בתורה לפי שכבר נולדו לרובם בנים אחר שתי שנים לצאתם ממצרים ומילת בניהם היתה מעכבת אותם מעשיית הפסח כמו שהתבאר בפרשת בא והנה ספר שאחר שמלו ישבו במקומם עד שחיתה המכה וזה כולו ממה שיורה שאין ראוי לנמול שיעתק ממקומו עד חיות המכה: (ט) היום גלותי. הסירותי מעליכם חרפת מצרים ירצה לפי מה שאחשוב בחרפת מצרים אמונותיהם הנפסדות כי ענין הפסח היה מביא ישראל להעתיק מהאמונות ההם כמו שביארנו בפרשת בא ואמנם אמר זה כי עד עתה סרה זאת המצוה מהם לסבה שזכרנו ולזה סמך לזה שכבר עשו שם את הפסח בי"ד יום לחדש ואפשר שיהיה הרצון בזה המשך לתאות המשגל כי המצרים היו פרוצים בעריות כמו שאמר בתורה בפרשת העריות כמעשה ארץ מצרים וגו' ולפי שהמילה מכוונת להחליש כח זה האבר הוא מבואר שבענין המילה הסיר מעליהם חרפת מצרים ויהיו יותר גדורי' בענין המשגל ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה שכבר הסיר מהם חרפת מצרים שהיו אומרים כי ברעה הוציאם להרוג אותם ולכלותם לא להנחילם הארץ והנה בהיותם מתאחרים במדבר ארבעים שנה היתה להם זאת החרפ' ואולם עתה ייעד אותם שכבר ירשו את הארץ אחר שכבר קיימו זאת המצוה ותסור מעליהם זאת החרפה והביאור הראשון הוא הנראה יותר ואם לא מצאנוהו לאחד מן הקודמי' אשר הגיעו אלינו את דבריהם: (יא) ויאכלו מעבור הארץ. הנה אמר זה לפי שלא הותר להם החדש עד ממחרת הפס' ובזה ראיה שמה שאמר בתורה ממחרת השבת יניפנו הכהן הרצו' בו ממחרת הפסח והוא י"ו בניסן לא ממחרת השבת בראשי' כמו שהיו אומרים הצדוקים שאם היה הענין כן הנה לא ימלט הענין מחלוקת אם שנאמר שכבר קרה אז שהיה פסח ביום השבת או בזולת יום השבת ואם היה בזולת יום השבת הנה יצטרך לו' כי עשו יהושע וישראל בזה וזה דבר בלתי אפשר ואם היה בשבת הנה לא היה ראוי שייחסהו אל

מצודת ציון

(ו) זבת. מל' זיבה ונטיפה: (ח) תחתם. במקומם: חיותם. ענינו רפואה כמו וימרחו על השחין ויחי (ישעיה לח): (ט) גלותי. מלשון גלגל וסבוב: (יא) מעבור. תרגום של דגן הוא עבורא: וקלוי

מצודת דוד

הילודים במדבר ולא היו הם א"כ ראוים למול: (ו) עד תום וכו'. וא"כ לא היה מן המתמולים להיות ראוי והגון למול זולתו: אשר נשבע. אשר בעבור זה נשבע ה' להם לבלתי יוכו': (ז) הקים תחתם. אשר הקים תחתם: אותם מל יהושע. ולא מולו עד או כי ערלים היו עד הזמן ההוא כי היוצאים ממצרים לא מלו בניהם בהיותם בדרך ולא היו א"כ נמולים להיות הגון וראוי להמול זולת יהושע: (ט) היום גלותי. עתה העברתי מעליכם מה שהיו המצרים מחרפים לאמר הלא הם ערלים כמונו וחרפה יחשב לישראל כמ"ש כי חרפה היא לנו (בראשית ל"ד): (י) בערב. אחר חצות היום קרוי ערב כי אז נוטה החמה לבית מערבי: (יא) ממחרת הפסח. ממחרת יום א'

וקלוי בעצם היום הזה : יב וישבת המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא־היה עוד לבני ישראל מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא : יג ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה־איש עמד לנגדו וחרבו שלופה בידו וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם־לצרינו : יד ויאמר ׀ לא כי אני שר־צבא־יהוה עתה באתי ויפל יהושע אל־פניו ארצה וישתחו ויאמר לו מה אדני מדבר אל־עבדו : טו ויאמר שר־צבא יהוה אל־יהושע של־נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עמד עליו קדש הוא ויעש יהושע כן :

ו א ויריחו סגרת ומסגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא : ב ויאמר יהוה אל־יהושע ראה נתתי בידך את־יריחו ואת־

פסחא פטיר וקלי בכרן יומא הדין : יב ופסק מנא מיומא דבתרוהי במיכלהון מעיבורא דארעא ולא הוה עוד לבני ישראל מנא ואכלו מעללת ארעא דכנען בשתא ההיא : יג והוה כד הוה יהושע ביריחו וזקף עינוהי וחזא והא גברא קאים לקבליה וחרביה שליפא בידיה ואזל יהושע לותיה ואמר ליה הלמסעדנא אתיתא אם לבעלי דבבנא : יד ואמר לא ארי אנא מלאך שליח מן קדם יי כען אתיתי ונפל יהושע על אפוהי על ארעא וסגיד ואמר ליה מה רבוני ממליל עם עבדיה : טו ואמר מלאכא דשליח מן קדם יי ליהושע שרי סינך מעל רגלך ארי אתרא די את קאים עלוהי קדישא הוא ועבד יהושע כן : א ויריחו אחידא הות בדשין דפרזלא ומתקפא בעברין דנחש מן קדם בני ישראל לית דנפק מנה למעבד קרבא ולית דעלל בגוה למשאל בשלמא : ב ואמר יי ליהושע חזי דמסרית בידך ית יריחו וית מלכה גברי חילא :

נמסר בסדר בא. וישא ה' חס' את וסימן נמסר בריש סדר וירא : רגלך ה' חסר' בלישנא בקריאה וסי' של נעלך מעל רגלך דיהושע. והם תכו לרגלך ישא מדברותיך . ונעלך תחלץ מעל רגלך . אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך . יטבעו בבוץ רגלך . וכל כתובים דכוות' חסרים במ"א מלא.

תולדות אהרן ויהי בהיות . ערובין סג מגלה י נדרים פו סנהדרין מד (נדרים מ) : וישתחו לאפיו . מגלה ג י: עתה באתי . ערובין סג מגלה ג סנהדרין מד עקרים מב כח: של נעליך . עקידה שער לה : ויריחו סוגרת. נדרים נו עקידה שער עו (נדרים מ): יריחו ואת מלכה . עקידה שער עו :

רשי

מן : (יב) ולא היה עוד לבני ישראל מן . לפיכך ויאכלו מעבור הארץ אם היה להם מן לא היו אוכלים מן התבואה שהמן היה נוח להם משל אומר לתינוק מפני מה אתה אוכל פת שעורין לפי שאין לי פת חטין לכך נאמר ולא היה עוד וגו' : (יג) בהיות יהושע ביריחו . מכאן לעיבורי של עיר שהיא מן העיר שאי אפשר לומר בתוך יריחו : הלנו אתה . הלמסעדנא אתיתא : (יד) עתה באתי . לעזרתך שאין אדם יכול להלחם עליה ולתופשה להפיל החומה אבל בימי משה רבך באתי ולא חפץ בי שנאמר אם אין פניך הולכים וגו' : (טו) שר צבא ה'. ישראל שהוא צבא לה' ומיכאל היה שנאמר ומיכאל שרכם : (א) סגרת ומסגרת . כתרגומו אחידא בדשין דפרזלא ומתקפא בעברין

רלבג

אל מה שהוא במקרה אבל ראוי שייחסהו אל מה שהוא בעצם ויאמ' ממחרת השבת כי הם לא עשו זה לפי זה הדע' מפני היות היום שהוא מחרת הפסח אבל מפני היותו ממחרת השבת ולזה הוא מבואר שמ"ש בתורה ממחרת השבת אין רצון בו שבת בראשי' אבל הרצון בו ממחרת הפסח כי הפסח הקרא שבת ר"ל היום החמשה עשר : (יב) וישבת המן ממחר'. הנה תגלגו בזה דעת לרבי' ז"ל קצתי אמ' שלא ירד המן אחר שמת משה אלא שכבר לקטו ממנו מה שהספיק להם עד זה הזמן ועשו ממנו עוגות וקלה' אמ' שכבר ירד המן עד היום ההוא ואחשוב שאשר הביא האו' שלא ירד המן אח' שמת משה אל זה המאמר הוא היותו מרחיק היותו מסורה מהנבי' מופת אחר מותו ולפי שזה המופ' הנפלא אי"א שיהי' על יד נביא זולת משה חוייב ממנו שלא ירד המן אחר מותו לא הסכי' שהי' נעש' אחי זה על יד יהושע ואשר נר' לנו לפי מה שהשרשנו מענין המופתים בסוף המאמ' הו' מספר מלחמו' ה' הוא שזה המופ' הנעש' על יד משה בענין המן נשאר עד היום הזה שאכלו מן החדש הלא תרא' כי מופת שמן המשח' היה נשאר תמיד כמו שביארנו במקומו וממה שיורה על זה הוא אומר וישבת המן ולא אומ' ויכלה המן וזה ממה שיורה שכבר היה יורד עד היום הזה ועוד כי בתורה כשנזכר' ירידת המן זכר המן אכלו עד בואם אל ארץ נושבת וזה ממה שיורה שכל זה הענין נעשה על יד משה וכב' ביארנו בספר מלחמו' ה' איך יתכן זה : (יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו . ראוי שתדע שזה הענין היה במרא' הנבוא' ויורה על זה מ"ש תכף ויאמר ה' אל יהושע כי הוא רחוק שראו' המלאך בהקיץ ובהשתמש החושים על מנהגיה' והנה הרצון באמרו ויהי בהיות יהושע ביריחו מחשבתו משוטטת שם איך יעשה לאחרית העם הישבת

רדק

ישראל : (יב) וישבת המן ממחרת . מאותו מחרת שזכר מאותו היום פסק המן כי לא היו צריכים שהרי אכלו מעבור הארץ מצות וקלוי בחמשה עשר בניסן ולדברי רז"ל שאמרו כי עד י"ו בניסן אכלו המן יהיה פי' ממחרת שהוא י"ו כי אע"פ שאכלו בט"ו מצות וקלוי לא היה מספיק להם מה שמצאו מעבור הארץ ואותו היום אכלו גם מהמן ולמחרת שהוא י"ו בניסן אחר שהקריבו בו העומר והותרו בחדש מצאו הרבה מן החדש לאכל וז"ש ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא: (יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו . בגבול יריחו ומכאן סמכו ז"ל שעבורה של עיר דינו כעיר שהרי יהושע לא היה בתוך העיר ואמר בהיות יהושע ביריחו כי נסעו מהגלגל אחר שנמולו שם הערל' ועשו הפסח ובאו להם ליריחו לכבש' וחנו את פני העיר והקב"ה שלח מלאכו ליהושע כדי לחזקו לכבשה ולגברו ונרא' לו כדמות איש וחרבו שלופ' בידו מורה על הגבורה ועל הנצוח כמו שנרא' ליעקב אבינו ונאבק עמו לחזקו ולגברו כמו שאמר לו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל וכן בא ליהושע זה המלאך וחרבו שלופה בידו כדמות גבור מנצח והוא שאמר ליהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה . (יד) ויאמר לא . כלומר איני כמו שאתה סבור איש בא להלחם אבל אני מלאך ה' וזהו שאמר שר צבא ה' שר צבאות מעל' ומטה כמו שנאמר על מיכאל השר הגדול ולפי גדולתו וקדושתו נקדש המקום שנראה בו ליהושע לפי' אמר קדש הוא : עתה באתי . בעת שבאתיני מה שאין כן בבשר ודם וזה להחזיק בלבו כי מלאך הוא ויש בו דרש כי בא להפקידם על בטול תורה ועל שבטלו היום שעבר תמיד של בין הערבים א"ל יהושע על איזה מהם באת אמר לו עתה באתי כלו' על בטול תורה שאתם בטלי' עתה מיד וילן יהושע בתוך העמק שלן בעומק' של הלכה וזה הדרש רחוק כי אין שעת המלחמה שעת ת"ת ועוד כי פסוק וילן יהושע הוא רחוק מזה שפרשה כי הוא במלחמת העי ועוד כי כותב הדרש הזה טעה בפסוק וילן כי ב' פסוקים הם וילן יהושע סופו בתוך העם והפסו' האחר וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ויש בו דרש אחר עתה באתי עתה באתי שני פעמים אני הוא שבאתי בימי משה רבך שנא' הנה אנכי שולח מלאך ורצה אותי ולא רצה שאלך עמו שאמר להקב"ה איני חפץ אלא בך מיד ויפל יהושע אל פניו ארצה : אל פניו . כמו על וכן אל ההרים לא אכל : (א) ויריחו סוגרת ומסוגרת . סוגרת אנשיה בתוכה שלא יצא אדם מן העיר ומסוגרת שלא יכנס אדם בתוכה ופירושו בסופו אין יוצא ואין בא או כפל סוגרת ומסוגרת לרב הסגירה כמו שאמר התרגום אחידא בדשין וכו' : (ב) ויאמר ה' אל יהושע . ע"י המלאך הנראה לו

מצודת דוד

על פסח שהוא זמן הקרבת העומר וקרבו העומר והדר אכלו : (יב) וישבות המן . אף כי מיום מיתת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד מ"מ היו נזונים במן שבכליהם ובאכלם מעבור הארץ לא מצאו עוד : ויאכלו . התחילו לאכול : (יג) ביריחו . ר"ל בגבול יריחו : הלנו . בתמיה השאלה לומר אם באת לעזור לנו מול האויב או לעזור להאויב : (יד) ויאמר לא . ר"ל לא באתי לעזור לאויבי ישראל כי אני שר של ישראל הקרואים צבא ה' ומה שלא ראיתני עד הנה הוא בעבור שי[...] שוב באתי ולא מאז : מה אדוני מדבר . ר"ל דבר דבריך והנני לקיימם כהעבד המקיים דברי האדון : (טו) קדש הוא . ומהראוי לעמוד עליה יחף : ו (א) סגורת ומסגרת

מצודת ציון

וקלוי . שבלים קלוים כמו אביב קלוי באש : (ויקרא ב') : בעצם היום . ר"ל בגופו של יום כמו עד עצם היום הזה (שם כ"ג) ור"ל לא בלילה שלפניו עם כי הלילה הולך אחר היום : (יב) וישבות . ענין בטול כמו שבת נוגש : (יג) שלופה . הלולה מתערה כמו שלף ויצא מגוה (איוב כ') : (יד) אל פניו . לפניו ר"ל לפני העומד לנגדו : (טו) של . הסר וכן במשה של נעליך . (שמות ג') : הקיף

לו והוא נקרא בשם ה׳ השולח אותו וכן מצאנו במלאך שנראה לגדעון ויאמר אליו ה׳ כי אהיה עמך ואמרו רז״ל כי שמי בקרבו א״ר מטטרון כן לקיש מלמד שהקב״ה משתף שמו על כל מלאך ומלאך : (ב) גבורי החיל . פי׳ אנשי יריחו ומלכי׳ ואעפ״י שהם גבור החיל נתתים בידך : (ג) הקיף את העיר . כתב ביו״ד כמו אם היה בחירק ואע״פ שהוא בצר״י וכן ותגד לבת ישראל יג ד דבר : כה תעשה ששת ימים . אין לשאול טעם לסבות הגזרה למה היתה ההקפה הזאת וטעם שבעה כהנים ושבעה שופרות ושבע הקפות ושבעה ימים וטעם ההקפה בתרועה להבהיל העם אשר בתוך העיר ותפול החומה תחתיה למען ידעו כל עמי הארץ כי ה׳ נלחם לישראל לא בחרב ובחנית ומספ׳ השבע׳ ידוע סודו אצל מביני מדע וכן שבעה מזבחות וז׳ פרים וז׳ אילים והשביעי הוא הנבחר בימים ובחדשים ובשני׳ : (ד) היובלים . האילי׳ ומדברי רז״ל א״ר עקיבא כשהלכתי לערביא שמעתי שהיו קורין לדכרא יובלא : (ה) במשוך . בהאריך התקיעה : בשמעכם את קול השופר . כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף והענין א׳ : ונפלה חומת העיר תחתיה . יש לשאול בית רחב שהיה בחומה אם נאמ׳ כי נפלה ונצלת היא ובית אביה זה לא יתכן כי אם היה גם כזה היה מספר אותו הכתוב ועוד שאמר באו בית האשה הזונ׳ והוציאו משם את האשה וגו׳ כי הבית היה קיים ולא נפל אבל הנראה בעיני כי לא נפלה כל חומת העיר אלא מה שהיה מן החומה את פני העיר נגד מחנה ישראל נפל ועלו העם איש נגדו ובית רחב היתה בחומה מצד אחר שלא נפל ומ״ש תחתיה ר״ל שנבלעה במקומה תחת הארץ ונר׳ ממנה מעט על פני הארץ לזכרון הנס : (ז) ויאמר אל העם . כתיב בוי״ו ופי׳ יהושע והכהנים וקרי בלא וי״ו ופי׳ יהושע : (ח) ויהי כאמר . בכ״ף : (ט) והחלוץ . פירשו בו שהם בני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה שעברו חלוצים לפני אחיהם : תוקעי . כן כתיב בוי״ו ופירושו אשר תקעו והקרי הוא תוקעי ומבואר הוא : והמאסף . אמר בו התרגום שבטא דדן לפי שהוא היה אחרון בדגלים כמו שנאמר עליו מאסף לכל המחנות : הלוך ותקוע . איננו אומר על המאסף שהיו תוקעים אלא כמו שאמר המתרגם וכהניא אזלין ותקעים בשופריא : עד

תולדות אהרן במשוך בקרן . ר״ה כו :

מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל׃ ג וְסַבֹּתֶם אֶת־הָעִיר כֹּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַקֵּיף אֶת־הָעִיר פַּעַם אֶחָת כֹּה תַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יָמִים׃ ד וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים וְהַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת׃ ה וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ ׀ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל בְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר יָרִיעוּ כָל־הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנָפְלָה חוֹמַת הָעִיר תַּחְתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדּוֹ׃ ו וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אֶל־הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָֹה׃ ז וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם עִבְרוּ וְסֹבּוּ אֶת־הָעִיר וְהֶחָלוּץ יַעֲבֹר לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָֹה׃ ח וַיְהִי כֶּאֱמֹר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי יְהוָֹה עָבְרוּ וְתָקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וַאֲרוֹן בְּרִית יְהוָֹה הֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם׃ ט וְהֶחָלוּץ הֹלֵךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים תקעו הַשּׁוֹפָרוֹת וְהַמְאַסֵּף הֹלֵךְ אַחֲרֵי הָאָרוֹן הָלוֹךְ וְתָקוֹעַ בַּשּׁוֹפָרוֹת׃ י וְאֶת־הָעָם צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר לֹא תָרִיעוּ וְלֹא־תַשְׁמִיעוּ אֶת־קוֹלְכֶם וְלֹא־יֵצֵא

ג וְתִסְחֲרוּן יָת קַרְתָּא כָּל גֻּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא אַקִּיף יָת קַרְתָּא זִמְנָא חֲדָא כְּדֵין תַּעְבֵּד שִׁיתָּא יוֹמִין׃ ד וְשַׁבְעָא כַהֲנַיָּא יִסְבוּן שַׁבְעָא שׁוֹפָרַיָּא דְקֶרֶן דִּכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תִּסְחֲרוּן יָת קַרְתָּא שְׁבַע זִמְנִין וְכַהֲנַיָּא יִתְקְעוּן בְּשׁוֹפָרַיָּא׃ ה וִיהֵי בְּמִנְגַּד בְּקֶרֶן דִּכְרַיָּא בְּמִשְׁמַעֲכוֹן יָת קָל שׁוֹפָרָא יְיַבְּבוּן כָּל עַמָּא יַבָּבָא רַבָּא וְיִפּוֹל שׁוּרָא דְקַרְתָּא וְיִתְבְּלַע תְּחוֹתָהּ וְיִסְקוּן עַמָּא גְּבַר לָקֳבְלֵיהּ׃ ו וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן לְכַהֲנַיָּא וַאֲמַר לְהוֹן טוּלוּ יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ וְשַׁבְעָא כַהֲנַיָּא יִטְלוּן שַׁבְעָא שׁוֹפָרַיָּא דְקֶרֶן דִּכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא דַייָ׃ ז וַאֲמַר לְעַמָּא עִבָרוּ וְאַקִּיפוּ יָת קַרְתָּא וּמְזָרְזֵי חֵילָא יַעְבְּרוּן קֳדָם אֲרוֹנָא דַייָ׃ ח וַהֲוָה כַּד אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא וְשַׁבְעָא כַהֲנַיָּא נָסְבִין שַׁבְעָא שׁוֹפָרַיָּא דְקֶרֶן דִּכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא דַייָ עָבְרִין וְתָקְעִין בְּשׁוֹפָרַיָּא וַאֲרוֹן קְיָמָא דַייָ אָזֵיל בָּתְרֵיהוֹן׃ ט וּמְזָרְזֵי חֵילָא אָזְלִין קֳדָם כַּהֲנַיָּא תָּקְעֵי שׁוֹפָרַיָּא וְשִׁבְטָא דְבֵית דָּן אָזֵל בָּתַר אֲרוֹנָא וְכַהֲנַיָּא אָזְלִין וְתָקְעִין בְּשׁוֹפָרַיָּא׃ י וְיָת עַמָּא פַּקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר לָא תְיַבְּבוּן וְלָא תַשְׁמְעוּן יָת קָלְכוֹן וְלָא יִפּוֹק

עד אשית אויביך הדוח. יוצא ט׳ מלאים בקריאה וסי׳ במסרה רבתא. שופרות היובלים חד מן י׳ וגין מן ד׳ תניינא משביא וסי׳ נמסר במסרה רבוא דאסדרנא ברי״ש הא״י חבור״א בער״ד ש״ן.

בעברין דנחש : (ד) היובלים . אילים : (ה) במשוך . בתקיעה אחרונה בהאריך התוקע את הקול : תחתיה . במקומה : (ט) והחלוץ . בני ראובן ובני גד היו עוברים לפניהם לפי שהיו בני גד גבורים ומכים בזרוע חזקה כמו שנאמר וטרף זרוע

רלבג

היושב בה ומפני זה נדמה לו דבר מעניני המלחמה וראה המלאך כאלו חרבו שלופה בידו ולזאת הסבה ג״כ שאל לו במרא׳ הנבואה הלנו אתה אם לצרינו כמנהג הנלחמים וענהו כי אין הענין כמו שחשב אבל הוא שר צבא ה׳ והשר הוא הממונה להשגיח ביש׳ הוא אשר באמצעותו יגיע השפע הנבואה לנביא מאת הש״י ואמר לו שיחלוץ נעלו מעל רגלו כדי שירגיש בענין המקום שהוא בו כי הוא קדש וענין נביאיי אלהי לא פועל דמיוני ואז הרגיש יהושע בזאת ההשגה היא השגה נביאיי וזכר הנבואה שהגיע לו בזה המקום וקודם שיתחיל בזכרון הנבואה הזאת ספר שיריחו היתה סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל באופן שלא יוכל אחד לצאת משם ולא ליכנס שם וזכר זה לפי שמזאת הסבה נצטרכו בהחרמת׳ לזה המופת שהיישי׳ אותו אליו השם יתעלה בזאת הנבואה . (ג) והנה הסכים הש״י לעשות כל אלו המופתים עם ארון ה׳ להיישיר ישראל לשמור ולעשות ככל הכתוב בו והיו אלו המופתים בזה האופן מהזרות כדי להפיל אימה על הגוים ההם בשמעם אלו הנפלאות העצומות אשר עושה הש״י לישראל והיה זה המספר לשביעיות ר״ל שהקיפו העיר ז׳ ימים והיו שם ז׳ כהנים וז׳ שופרות היובלים וביום הז׳ הקיפו ז׳ פעמים שזכרנו כמספר הז׳ שזכרנו בתורה כמו השמטה וז׳ שמטות וז׳ שבתות שנים וז׳ ימים וז׳ פעמים וז׳ ימי הפסח וז׳ ימי סוכה והנה הסכים הש״י שיעשה זה המופת באמצעות זאת התרועה הגדולה כדי שיתעוררו ישראל ויקוצו משנת תרדמתם ויתנו אל לבם ענין אלו הנפלאות העצומות למען יראו את ה׳ עם שיש לתרועה הגדולה רושם מעט בענין זה המופת כי הקול החזק יניע האויר תנועה חזקה אלא שלא יתכן שיגיע מזאת התנועה כמו זה הפועל הנפלא שתפול החומה החזקה תחתיה אם לא יחוב׳ לזה המופת: (י) והנה צוה אותם יהושע שלא יריעו ולא ישמיעו את קולם עד היום הז׳ כדי שלא ירגישו בני העיר וישליכו אבנים מעל החומה ואעפ״י שהיה אפשר לש״י לשמרם מזה

מצודת ציון

(ג) הקיף . ענין סבוב כמו הקיפו על יחד (תהלים פ״ח) : (ד) היובלים . האילים כן תרגומו : (ה) במשוך . בהאריך הקול : (ז) והחלוץ . הם ב״ר וב״ג וחצי שבט מנשה כולם היו מזויינים ביותר כמ״ש בהם חלוצים תעברו (דב׳ יס ג׳) : (ט) והמאסף . דגל מחנה דן נקרא מאסף ע״ש

מצודת דוד

ומסגרת . ר״ל מעולם היתה סגורה בדלתים ובריח ועתה הוסיפו לסגרה עוד מפני ישראל ולא הניחו מי לצאת ממנה או לבא בה שלא יודע מבואת העיר : (ב) גבורי החיל . ר״ל עם שהם גבורי חיל : (ג) כה תעשה . להקיף פעם אחת ביום : (ד) יתקעו . בכל יום בעת יקיפו : (ה) את קול . ר״ל הקול ההוא המאריך בתקיעה נמשכת : איש נגדו . לא יצטרכו להקיף ולעלות בה כי כל החומה תפול : (ח) ויהי כאמור . ר״ל כן עשו כאשר אמר יהושע אל העם ושבעה כו׳ : (ט) תקעי השופרות

(י) עד יום אמרי אליכם. יש מפרשים כמו עת כמו יום צעקתי בלילה ואין צריך רק פירושו כמשמעו הוא יום השביעי: (יא) ויסב ארון ה' את העיר. פירוש יהושע הסב הארון את העיר: הקף. ארון ה' את העיר פעם אחת וזה היה ביום הראשון וראשון לימי השבוע כך קבלו רז"ל כי ביום ז' שנלכדה יריחו יום שבת היה ואע"פ שהרגו ושרפו בשבת מי שצוה על השבת צוה לחלל שבת בכבישת יריחו וכן בשאר עיירות שהיו ישראל צרים עליהן ואמרו בקבלה עד רדתה ואפילו בשבת וכמו שצוה גם כן להעלות עולות בשבת: (יג) הולך ותקוע. כתיב הולך ר"ל שכמו שהיה המאסף הולך כן היו הכהנים תוקעים וקרי הלוך שהוא מקור והפירוש אחד: (טו) וישכימו בעלות השחר. כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף: כמשפ' הזה שבע פעמים. כמשפט הזה שעשו בששת הימים והיו שבע פעמים עם ההקפה הראשונה הזאת של יום השביעי רק ביום ההוא עשו יותר הקפו' כי הקיפו העיר שבע פעמי': (יז) והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה. היא שלא תבנה עוד וכל אשר בה שלא יהנה אדם מכל אשר בה ונראה כי הקב"ה אמר לו כן כי יהושע לא אמר דבר כזה מלבו ואף על פי שלא זכר זה הכתוב ימצאו כמוהו רבים ורז"ל אמרו כי יהושע אמר דבר זה מדעתו ולא אמר לו הקב"ה אמר יהושע יריחו כבושה תחלה לארץ ישראל ניתנה תרומה כאשה הזאת שמפרשת חלתה מתחלת עיסתה ועוד אמר יהושע בשבת לכדנו יריחו ושבת קדש שנאמר כי קדש היא לכם כל מה שכבשנו בה יהיה קדש שנאמר קדש לה' אוצר ה' יבא ואף עפ"י כן הסכים הקב"ה על ידו ומניין שהסכים הקב"ה על ידו שנא' חטא ישראל וגם עברו את בריתי והיה זה אחד מג' שגזרו בית דין שלמטה והסכים הקב"ה עמהם: כי החבאתה. בשני סימני נקבה כמו ישועתה עזרתי וכל כפל לחזק הענין כמו שפירש' בספר מכלל והכפל הנה לפי שהחביאה אותם יפה: (יח) שמרו מן החרם. שמרו עצמכם ושמרו איש את אחיו ומפני זה אמר חטא ישראל מפני שלא נתנו עיניהם שלא יקח אדם משלל העיר דבר: פן תחרימו. פירושו ולקחתם מן החרם: (יט) אוצר ה' יבא. באהל מועד שהיה שם הקדש משלל

תולדות אהרן העיר חרם: מ"ק יז סנהדרין קיג: כשמע העם. ברכות נד:

זרוע אף קדקד: (יג) והמאס'. שבט דן הנוסע אחרון והוא מאסף את כל המתעכבים האחרוני': (טו) ביום השביעי. שבת היה: (יז) והיתה העיר חרם. הקדש כי היום שבת קדש וראוי להיות קדש שלל הנשלל בו: (יח) ועכרתם. לשון

רלבג

מזה על דרך המופת הנה אין מדרך הש"י שיעשה המופתי' לבטלה ובמקומות שאפשר בזולת מופת: (יז) והנה צוה שיחרימו כל אשר בעיר ולא יהנו ממנו בדבר כדי שלא ימעט ישראל במה שיגיע לנס מההצלח' אחר זה וייחסוה אל מה שקנו משלל העיר ההיא ואולי יהיה זה סבה שיחשבו שאמונתם היתה טובה עד שגם מקניהם ונכסיהם מביאי' ההצלחה למי שיקנם ולזאת הסבה בעינה קלל מי שיבנה יריחו עד שיגיע הבנין בהיות כל בניו חיים ולא ישאר לו בהשלמתו כי אם צעי' בניו וי מה שפעולות יושבי יריחו ואמונתם היו יותר מגונות מפעולות שאר יושבי הארץ ואמונתם ולזה צוה שלא ישאר מהם רושם ולא מן העיר או היה זה לתת מורך לשאר הגוי' עם שזאת הקללה לא היתה לנס

כשמעכם י"א מלין כתיב ב' וקרי' כ' וסי' במסרה רבתא: אחת ו' זקפין פתחין בקריאה וסי' קח צנצנת אחת ותן שמה מלא. ויסבו העיר ביום השני. ויאמר אבישי אל דוד. ויחלק לכל העם לכל המון. ויאמר המלך גזרו את הילד הזה לשנים. והנה ככר עפרת דזכריה. וסי' בלשון תרגום צלוחית מקת אבישי פלג פלגות עגילי. וכל חקה מדה שנה תורה דכוו' חמשת סי' במ"א נקי יהיה לביתו שנה. ונמסר גם בסדר בשלח: ולקחתם ו' וסי' נמסר בסדר ויגש:

מפיכם דבר עד יום אמרי אליכם הריעו והריעתם: יא ויסב ארון־יהוה את־העיר הקף פעם אחת ויבאו המחנה וילינו במחנה: יב וישכם יהושע בבקר וישאו הכהנים את־ארון יהוה: יג ושבעה הכהנים נשאים שבעה שופרות היבלים לפני ארון יהוה הלכים הלוך ותקעו בשופרות והחלוץ הלך לפניהם והמאסף הלך אחרי ארון יהוה הולך ותקוע בשופרות: יד ויסבו את־העיר ביום השני פעם אחת וישבו המחנה כה עשו ששת ימים: טו ויהי ביום השביעי וישכמו בעלות השחר ויסבו את־העיר כמשפט הזה שבע פעמים רק ביום ההוא סבבו את־העיר שבע פעמים: טז ויהי בפעם השביעית תקעו הכהנים בשופרות ויאמר יהושע אל־העם הריעו כי־נתן יהוה לכם את־העיר: יז והיתה העיר חרם היא וכל־אשר־בה ליהוה רק רחב הזונה תחיה היא וכל־אשר אתה בבית כי החבאתה את־המלאכים אשר שלחנו: יח ורק־אתם שמרו מן־החרם פן־תחרימו ולקחתם מן־החרם ושמתם את־מחנה ישראל לחרם ועכרתם אותו: יט וכל ׀ כסף וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא ליהוה אוצר יהוה יבוא: כ וירע העם

ב' אשכחה · כ"ז · ג' חס' · הליוך קרי · ו' וכל חמש"ת דכו' כמ"ת נקי · ב' חס' ב' כתי' וקרי כ' · נ' · ו' · כ"ד מ"ל · ג' מ"ל כספר'

מפומכון פתגמא עד יומא דאימר לכון יביבו ותיבבון: יא ואסחר ארונא דיי ית קרתא אקיף זמנא חדא ועלו במשריתא ובתו במשריתא: יב ואקדים יהושע בצפרא ונטלו כהניא ית ארונא דיי: יג ושבעא כהניא נסיבו שבעא שופריא דקרן דכריא קדם ארונא דיי אזלין מיזל ותקעין בשופריא ומזרזי חילא אזלין קדמיהון ושבטא דבית דן אזיל בתר ארונא דיי וכהניא אזלין ותקעין בשופריא: יד ואסחרו ית קרתא ביומא תנינא זמנא חדא ותבו למשריתא כדין עבדו שתא יומין: טו והוה ביומא שביעאה ואקדימו כמיסק צפרא ואסחרו ית קרתא כהלכתא הדין שבע זמנין לחוד ביומא ההוא אקיפו ית קרתא שבע זמנין: טז והוה בזמנא שביעיתא תקעו כהניא בשופריא ואמר יהושע לעמא יביבו ארי יהב יי לכון ית קרתא: יז ותהי קרתא חרמא היא וכל דבה קדם יי לחוד רחב פונדקיתא תחי היא וכל דעמה בביתא ארי אטמרת ית אזגדיא די שלחנא: יח ולחוד אתון אסתמרו מן חרמא דלמא תחרמון ותסבון מן חרמא ותשוון ית משריתא דישראל לחרמא ותעכרון יתיה: יט וכל כספא ודהבא ומני נחשא וברזלא קודשא אינון קדם יי לאוצר בית מקדשא דיי יתעלון: ויביבו עמא ותקעו

מצודת ציון

השופרות. חוזר על הכהנים: הלוך ותקוע. ר"ל לא עמדו הכהנים בעת תקיעה כי אם הלכו ותקעו: (יב) וישכם. ביום השני: (יג) הלוך ותקוע. כפל הדבר לומר שלא פסקו מלתקוע: (טו) כעלות השחר. להיות הזמן מספיק להקיף שבעה פעמים: רק וכו'. ולזה הוצרכו להשכים אז יותר משאר הימים: (טז) תקעו. ר"ל תקיעה נמשכת וארוכה: (יז) חרם. לאבדון וכריתה: היא וכו'. ר"ל העיר עצמה ומה שבה מהדברים שאינם ראוים להביא לאוצר ה': לה'. ר"ל לשם ה' ולכבודו: (יח) שמרו. את עצמכם וזולתכם מלקחת מה מן החרם: פן תחרימו ולקחתם וכו'. פן תכריתו את ישראל במה שתקחו מן החרם כי כולם יאבדו וזהו ושמתם וכו': (יט) וכל כסף כו'. שהם הדברים הראוים לאוצר ה': (כ) וירע העם.

מצודת דוד

ע"ש שהלכו באחרונה והיו מאספים כל הנכשלים מהמחנות שהלכו ראשונים: (טו) השחר. הוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם יעלה השמש: כמשפט הזה. ר"ל כמנהג הזה: (יז) חרם. פעם תשמש על חרמי גבוה והקדש ופעם תשמש על כריתה וממון: החבאתה. הסתירה: (יח) ועכרתם. מענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אותי (בראשית לד): (כ) ויריעו. מלשון תרועה

וחוזר

רדק

משלל מדין הזהב שנתנו שרי האלפים והמאות: (כג) ויבואו הנערים. כל משרת יקרא נער ואפילו יהיה זקן כמו יהושע בן נון נער ואלו האנשים המרגלים היו נערי יהושע או נערי אחד מגדולי ישראל: מחוץ למחנה. ישראל הניחום מבחוץ למחנה עד שיתגיירו וישובו לדת ישראל ואחר שנתגיירו ישבו בתוך ישראל כמ"ש ותשב בקרב ישראל עד היום הזה: (כה) החיה יהושע. שצוה לשמור לה השבועה שנשבעו לה המלאכים כמו שאמר רק רחב הזונה וגו'. ויש לפרש עוד החיה שנתן להם מחיה ממון או נחלה במה שיחיו וזהו שאמר ותשב בקרב ישראל וזהו הפי' הנכון ויש בו דרש כי יהושע לקח רחב לאשה. וזהו החיה כי כיון שראו שיהושע לקח רחב לאשה נדבקו בבית אביה מגדולי ישראל ואף על פי שכתוב בשבעה אומות לא תתחתן בם אמרו כי רחב ובית אביה נכרים היו בארץ ולא היו משבעה גוים ויש מי שאומר כי כשנכנסו מרגלים ששלח יהושע ביריחו נתגיירה ועדיין לא נכנסו ישראל לארץ וכל זה למי שאמר כי כתיב לא תתחתן בם בגיותן כתיב: (כו) את העיר הזאת את יריחו. תוספת ביאור ורז"ל פירשו שלא יבנו אותה ויקראו אותה בשם עיר אחרת ושלא יבנו עיר אחרת ויקראו שמה יריחו ומה שהחרים יהושע שלא תבנה עוד העיר כבר כתבנו הטעם בפסוק והיתה העיר חרם. והחכם הגדול רבינו משה בר מימון ז"ל פירש הטעם להיות המופת קיים שנפלה חומת עיר יריחו תחתיה כי כל מי שיראה החומה שוקעת בארץ יתבאר לו שאין זה תכונת בנין נהרס כך אלא נשתקע במופת. ובצעירו. שימותו כל בניו מהבכור ועד הצעיר תוך הזמן הזה מהוסד העיר עד הצבת דלתיה: (כז) שמעו. והפרסום שומע בשכל אותו

תרגום

בשופריא והוה כד שמע עמא ית קל שופרא ויביבו עמא יבבא רבא ונפל שורא דקרתא ואתבלע תחותוהי וסליק עמא לקרתא גבר לקבליה וכבשו ית קרתא: כא וגמרו ית כל דבקרתא מגבר ועד אתתא מעולימא ועד סבא ועד תור ואמר וחמר לפתגם דחרב: כב ולתרין גבריא דאלילו ית ארעא אמר יהושע עלו לבית אתתא פונדקיתא ואפיקו מתמן ית אתתא וית כל די לה כמא דקימתון לה: כג ועלו עולמיא מאלליא ואפיקו ית רחב וית אבוהא וית אמה וית אחוהא וית כל די לה וית כל זרעיתהא אפיקו ואשרונון מברא למשריתא דישראל: כד וקרתא אוקידו בנורא וכל די בה לחוד כספא ודהבא ומאני נחשא ופרזלא יהבו באוצר בית מקדשא דיי: כה וית רחב פונדקיתא וית בית אבוהא וית כל די לה קים יהושע ויתיבת בגו ישראל עד יומא הדין ארי אטמרת ית אזגדיא דשלח יהושע לאללא ית ארעא: כו ואומי יהושע בעדנא ההיא למימר ליט גברא קדם יי דיקום ויבני ית קרתא הדא ית יריחו בבכוריה ישכללינה ובזעיר בנוהי יקים דשהא: כז והוה מימרא דיי בסעדיה דיהושע והוה שמעיה סגי בכל ארעא: א ושקרו בני ישראל שקר בחרמא ונסיב עכן בר כרמי בר זבדי בר זרח לשבטא דיהודה מן חרמא

יהושע

ויתקעו בשפרות ויהי כשמע העם את־קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפל החומה תחתיה ויעל העם העירה איש נגדו וילכדו את־העיר: כא ויחרימו את־כל־אשר בעיר מאיש ועד־אשה מנער ועד־זקן ועד שור ושה וחמור לפי־חרב: כב ולשנים האנשים המרגלים את־הארץ אמר יהושע באו בית־האשה הזונה והוציאו משם את־האשה ואת־כל־אשר־לה כאשר נשבעתם לה: כג ויבאו הנערים המרגלים ויוציאו את־רחב ואת־אביה ואת־אמה ואת־אחיה ואת־כל־אשר־לה ואת כל־משפחותיה הוציאו ויניחום מחוץ למחנה ישראל: כד והעיר שרפו באש וכל־אשר־בה רק הכסף והזהב וכלי הנחשת והברזל נתנו אוצר בית־יהוה: כה ואת־רחב הזונה ואת־בית אביה ואת־כל־אשר־לה החיה יהושע ותשב בקרב ישראל עד היום הזה כי החביאה את־המלאכים אשר־שלח יהושע לרגל את־יריחו: כו וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני יהוה אשר יקום ובנה את־העיר הזאת את־יריחו בבכרו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה: כז ויהי יהוה את־יהושע ויהי שמעו בכל־הארץ: ז א וימעלו בני־ישראל מעל בחרם ויקח עכן בן־כרמי בן־זבדי בן־

מסורה: ד' מ"ל · ח' חד לשון עזרה · ו' בקרי' · י"ב · ג' מ"ל. ב' חד חס' וי"ו · ל' · ל' · ל' · י"ב · ל' · ד' · ל'. ל'. ל' · ל' וכל ארמיא דכוו' · ס'

רש"י

לשון מים עכורים: (כג) ויבואו הנערים המרגלים. כאן היו צריכים זריזות ונעשו כנערים זריזים ובלילה הראשון היו כמלאכים שסמרו עצמן מן העבירה עם רחב הזונה לכך נקראו שם מלאכים ולכך נקראו אנשים מלאכים נערים: (כו) בבכורו ייסדנה ובצעירו. בתחלת יסוד שיבנה בה ימות בנו הבכור ויקברנו וילך עד שימות הצעיר בגמר המלאכה היא

רלבג

לפי הנבואה ולזה תמצא שכבר נתקיימה בימי אחאב אמר בימיו בנה חיאל בית האלי וגוה אותם שיצילו רחב הזונה וכל אשר אתה בבית כאשר נשבעו לה המרגלים: (א) וספר שכבר מעלו בני ישראל מעל בחרם וביאר שזה המעל היה שכבר לקח עכן מן החרם מזה החטא חרון אף על בני ישראל עם שמתו מהם שלשים וששה איש לפני יושבי העיר וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן בזה בחק המשפט האלהי לענוש על חטא עכן בני ישרא' וכבר נותה התורה שלא ימותו האנשים כי אם איש על חטאו ימות וזה הספק בעינו יפול במה שזכרה התורה פוקד עון אבות על בנים ועוד שכבר זכרו ירמיה ויחזקאל שכבר יגיע עת שלא יאמר עוד אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה וזה סותר למה שזכרה התורה מזה בחק השם יתברך ולא יתכן שנאמר שעד העת ההיא יהיה נוהג השם יתברך לענוש הבנים על חטא אבותם ואחר כך ישנה מנהגו כי זה מבואר הבים ל' ובהיות הענין כן יהיה העיון בזה מי יתן ואדע ונאמר שכבר יותר זה הספק בשנאמר שהשם בלתי פוקד עון אבות על בנים בענש כי זה יהיה עול אבל אפשר מזולת עול שימשך במקרה עונש מה לבנים בחט' האבות כי כמו זה לא יהיה בו עול כלל והמשל אם חטא אדם למלכות ועשו בדין לאבוד ממונו הנה יגיע מזה טובה לבניו שיהיו עניים ולא יירשו דבר מנכסי אביהם שיהיו עתידין לירשם וכמו זה

מסורה

העירה ט' בלישנא וסי' ויקרעו שמלותם ויעמס. וירע העם ויתקעו בשופרות. וגם אל אחת. ויהונתן ואחימעץ. ואת קומי לכי. וישלח מלאכים אל אחאב. ויבא את המים. ובני עמון ראו דד"ה. העירה והקיצה. והוציאו ו' בקריאה וסי' והוציאו את בתולי הנער אל זקני. והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער. והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה. והוציאו את רחב הזונה. והוציאו אלי את חמשת. והוציאו את הנדה מן הקדש: ויוציאו י"ב בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר אמור: ותשב י"ב וסימן נמסר בסדר וישב: וישבע ה' וסימן נמסר בסוף סדר ויחי: שמעו ט' ה' בפרשת נדרים וד' וסי' ויהי ה' את יהושע. מארץ רחוקה מאד באו עבדיך. שמענו את שמעו רפו. כי גדול מרדכי בבית:

מראה מקומות

תולדות אהרן ותשל כתומס כלכות נד:
הנערים המרגלים. (ברכות מ סנהדרין מח): וישבע יהושע. סנהדרין קיג שבועות לו: בבכורו ייסדנה (סנהדרין קיג): ויהי ה' את יהושע. מגלה י:

מצודת ציון

תרועה: (כא) לפי חרב. החדוד של החרב נקרא פה בלשון המקרא: ז (א) וימעלו. ענין חטא

מצודת דוד

וחוזר ומפרש כשמוע העם קול השופר כשהיא מארכת בתקיעה אז הריעו: (כו) וישבע. האדור תקרא שבועה: בבכורו ייסדנה. כאשר יניח יסוד ימות בכור בניו ויתרס וכו' ימותו כמשך זמן הבנין וכשיעמיד דלתים ימית צעיר בניו ויתמו א"כ כולם: ז (א) וימעלו

רש"י

היא שבכת הדלתות : (ב) עם בית און. אצל בית און : מקדם לבית אל, ממזרח לבית אל : (ה) עד השברי'. עד דתברונון : (ז) ולו הואלנו. הלואי נואלנו לשבת בעבר הירדן מזרחה בארץ סיחון ועוג שנכבשה כבר : (ט) ומה תעשה לשמך. המשותף בשמנו זהו מדרשו ופשוטו ומה תעשה לשם גבורתך שיצא כבר ועתה יאמרו תשש כחו

רדק

אורח : (ב) עם בית און. סמוך לבית און וכן עם באר לחי ראי סמוך : מקדם. ממזרח לבית אל ובזכרו סימנין אלו נראה כי עיר אחרת היתה ששמה עי אבל זאת היתה גדולה מהאחרת וידוע לפיכך הזכרת בכל מקום עם ה"א הידיעה ובערי בני עמון היתה עיר ששמה עי כמו שאומר בירמיה שודדה עי : (ה) כשלשים וששה איש. ארז"ל זכות אברהם אבינו עמדה להם שם שהרי היו חייבין על החרם ולא הכו מהם אנשי העי כי אם שלשים וששה איש אלא זכר להם הקב"ה זכות אברהם שבנה שם מזבח שנאמר בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' וכ"ף כשלשים כ"ף השיעור ויש מרז"ל שאמרו שהיא כ"ף הדמיון כי לא היו שלשים וששה אלא יאיר בן מנשה הכו ששקול כשלשים וששה איש והוא רובה של סנהדרין ויש דרש כי הקב"ה אמר ליהושע אתה תנחיל כשתהיה עמהם אבל כאן שלא היה עמהם נכשלו ואחר שהכתוב אומר הטעם כי בעבור העון של החרם נכשלו אין לנו לבקש טעם אחר : לפני השער עד השברים. חסר מ"ם השמוש ומשפטו מלפני השער כלומר מלפני השער שבאו שם בני ישראל להלחם מאותו מקום רדפום עד השברים ושם הכו השלשים וששה ונקרא המקום כן לפי שנשברו שם ויונתן תירגם עד דתברינון : ויכום במורד. מקום היה לבני העי שהיה משופע ויורד ובאותו מקום הכום בנוסם : (ז) למה העברת. ה"א נקודה בצרי והעי"ן בשוא ופתח שלא כמנהג כי המנהג הה"א בסגול והעי"ן בשוא או בסגול ובא כמוהו כלה בחכה העלה : (ט) ומה תעשה. בצרי השי"ן שלא כמנהג וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל. ופירוש ומה תעשה לשמך הגדול שיאמרו הגוים מבלתי יכולת ה' והרי שמך כאילו

זֶרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה מִן־הַחֵרֶם וַיִּחַר־אַף יְהוָה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים מִירִיחוֹ הָעַי אֲשֶׁר עִם־בֵּית אָוֶן מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר עֲלוּ וְרַגְּלוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים וַיְרַגְּלוּ אֶת־הָעָי׃ ג וַיָּשֻׁבוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַל־יַעַל כָּל־הָעָם כְּאַלְפַּיִם אִישׁ אוֹ כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ יַעֲלוּ וְיַכּוּ אֶת־הָעָי אַל־תְּיַגַּע שָׁמָּה אֶת־כָּל־הָעָם כִּי מְעַט הֵמָּה׃ ד וַיַּעֲלוּ מִן־הָעָם שָׁמָּה כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיָּנֻסוּ לִפְנֵי אַנְשֵׁי הָעָי׃ ה וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשַּׁעַר עַד־הַשְּׁבָרִים וַיַּכּוּם בַּמּוֹרָד וַיִּמַּס לְבַב־הָעָם וַיְהִי לְמָיִם׃ ו וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שִׂמְלֹתָיו וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה עַד־הָעֶרֶב הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עָפָר עַל־רֹאשָׁם׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה לָמָה הֵעֲבַרְתָּ הַעֲבִיר אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הַיַּרְדֵּן לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַאֲבִידֵנוּ וְלוּ הוֹאַלְנוּ וַנֵּשֶׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃ ח בִּי אֲדֹנָי מָה אֹמַר אַחֲרֵי אֲשֶׁר הָפַךְ יִשְׂרָאֵל עֹרֶף לִפְנֵי אֹיְבָיו׃ ט וְיִשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכֹל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנָסַבּוּ עָלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת־שְׁמֵנוּ מִן־הָאָרֶץ וּמַה־תַּעֲשֵׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל׃

ותקיף רוגזא דיי בבני ישראל׃ ב ושלח יהושע גברין מיריחו לעי דעם בית און ממדנח לבית אל ואמר להון למימר סקו ואלילו ית ארעא וסליקו גבריא ואלילו ית עי׃ ג ותבו לות יהושע ואמרו ליה לא יסק כל עמא כתרין אלפין גברא או כתלתא אלפין גברא יסקון וימחון ית עי לא תרגיש לתמן ית כל עמא ארי זעירין אינון׃ ד וסליקו מן עמא לתמן כתלתא אלפין גברא ואפיכו קדם אנשי עי׃ ה וקטלו מנהון אנשי עי כתלתין ושתא גברא ורדפונון קדם תרעא עד דתברונון ומחונון במחתנא ואתמסי לבא דעמא והוה למיא׃ ו ובזע יהושע לבושוהי ונפל על אפוהי על ארעא קדם ארונא דיי עד רמשא הוא וסבי ישראל ואסיקו עפרא על רישיהון׃ ז ואמר יהושע קביל בעותי יי אלהים למא אעברתא אעברא ית עמא הדין ית ירדנא לממסר יתנא בידא דאמוראה לאובדותנא ולוי פון דשרינא ויתיבנא בעברא דירדנא׃ ח בבעו אדני מה אימר בתר דאחזרו ישראל קדלהון למהפך קדם בעלי דבביהון׃ ט וישמעון כנענאי וכל יתבי ארעא ויסתחרון עלנא וישיצון ית שמנא מן ארעא ומה תעבד בדיל שמך רבא׃

רלבג

זה אמר הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה שלולי חטא היינו שרויים על אדמתינו אחרי הנקותינו מחטא ימשך ממנו שנגלה מעל אדמתינו אלו היינו שם ובזה האופן יקרא שהשם יתברך פוקד עון אבות על בנים לא בעצמות וכבר יקרא באופן אח' שישיג עונש מה לבנים על חטא אבותם וזה אמנם יהיה כשחטאו האבות והיו הבנים אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזה שאם היו הם המתחילים בזאת התכונה הפחותה היה מספיק במוסרם עונש יותר קטן ממה שיצטרך במוסרם כשהיו אבותיהם בזאת התכונה הפחותה כי אז שבה אליהן קנין חזק ולא יוסרו אלא בשישיגם עונש גדול על זה ולזה יקרא ענשם יותר גדול מפני חטא האבות ולזאת הסבה תמצא גם כן שיעידה התורה כאשר יעברו ישראל על המצות ייסרם השם יתברך שבע על חטאתיהם ותוכחה עם זה לשופטים שלא יכו הרשע כי אם כדי רשעתו במספר אלא בענין בן סורר ומורה שישפטו אותו למיתה בעבור כי שערי באחריתו יהיה נבל ויהיה סבת זה כי השי"ת לא יביא אלו הייסורין על צד העונש שאם היה הענין כן היה זה העונש עול בחק השי"ת ר"ל שיענים החוטא יותר מן הראוי לפי מריו אבל יביא אותם על צד התוכחה וההנהגה ואין זה עול אבל הוא חנינה והטבע המשל שאם רצה אדם לפרש בים עם שיירה מה והיה סוף השיירה ההיא לטבוע בים הנה אם יביא עליו השי"ת ייסורים ימנעוהו מלכת בשיירה ההיא לא

שמלתיו ו' וסי' נמסר בסדר עקב: וכל יושבי ח' דסמיכי בקריאה וסי' וישמעו הכנעני וכל ישבי. זקנינו וכל יושבי ארצנו. ויעל המלך בית ה' דמלכים. ואמרת אליהם שמעו דבר ה' מלכי יהודה. ואתת פשחור. כי חמס לבנון. כי אתה שלות גוים. הרים רעשו ממנו דנחום :

תולדות אהרן כשלשים וששה. ב"ב קכא סנהדרין מד : העברת העביר. סנהדרין מד : ולו הואלנו. סנהדרין מד : לשמך הגדול. (תענית סה) :

מצודת דוד

וכו'. על שלא שמרו זאת מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם מעלו : (ג) אל יעל. ר"ל אין צורך בכולם : (ז) ולו הואלנו. הלואי והיינו רוצים מאז לשבת בעבר הירדן המזרחי ולא לעבור את הירדן ולא היה באה עלינו הצרה הזאת : (ח) מה אומר. אחר שהרגיש בעצמו שהרבה אמרים מול מעשה ה' חזר ואמר מה אומר אם לא כדבר הזה הואיל וישראל הפך עורף בנוסם ואצעק מכאב לב : (ט) וישמעו. אשר האויב ירדפם : ומה תעשה לשמך. לבל יחולל באמרם מבלי יכולת ה' נאבדו :

מצודת ציון

חטא ופשע : (ב) עם בית און. סמוך לבית און כמו עם באר לחי ראי (שם כ"ה) : (ג) תיגע, מלשון יגיעה : (ד) לפני. מלפני : (ה) השברים. שם המקום נקרא ע"ש המאורע על כי נשברו שם : במורד. במקום הירידה מההר : (ז) אהה. ענין לשון צעקה ויללה כמו אהה אדוני (מ"ב ו') : ולו. הלואי וכן לו מתנו (במדבר י"ד) : הואלנו. ענין רצון כמו הואל נא ולין (שופטים י"ט) : (ח) בי. ענין לשון בקשה כמו בי אדוני (בראשית מ"ד)

רדק

כאילו נחמטע אגלם : (י) למה זה אתה נופל על פניך . על דרך מה תצעק אלי כלומר אינך צריך בקשה ותחנה ישמידו החרם ואצלח להם : (יא) חטא ישראל . ולא תאמר חטא בשגגה אלא וגם עברו בריתי כי ברית נכרתה ביני ובינם בהר סיני לעשותם כל אשר צויתים ואמנם וכן הוא ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם והם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וצוה משה רבינו מפי הגבורה נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון והנה יהושע צוה אותם ואמר להם שלא יקחו משלל העיר דבר והנה עברו הברית שלקחו משלל העיר : וגם לקחו מן החרם . כל גם בא לרבות ופי' הנה בעבור החרם כאלו צום הנביא והוא יהושע מצוה בלא חרם ואם עברו המצוה עברו הברית כ"ש כי נידם החרם : וגם גנבו . כי לו לקחו בפרסםיא לא היה כל כך רע אבל כשגנבו כאילו חשבו להסתיר מהבורא : וגם כחשו . או אולי הרגיש אדם בדבר וכיחש עכן או בעבור שסופו לכחש שהרי כחש עד שבקש ממנו יהושע ואמר לו בני שים נא כבוד לה' : וגם שמו בכליהם . וכל זה להכחיש יותר כמו שאמר והנה טמונים . ובדרש מה הם חמשה גם מלמד שעבר על ה' חומשי תורה : (יג) קדש התקדשו . ענין זימון : אשר ילכדנו ה' . אמרו כי העבירם לפני הארון והנלכד הוא שהיה הארון קולטו שלא היה יכול לזוז משם ועוד אמרו כי העמיד כל השבטים לפני האורים והתומים ואבני החושן היו כתובים בו שמות השבטים ומי שאבנו כהה הוא הנלכד וכהה אבנו של יהודה ולדעת המשפחות והגברים עשו בקלפי על פי הגורל : (יד) יקרב למשפחות . פי' לגברים ראשי משפחות : תקרב לבתי' . לראשי בתי

רשי

כחו . (י) קום לך . קם לך כתיב עמד לך מה שהתפללת לפני והזכרת . ד"א עמדת לך במחנה ולא יצאת עמהם ואני אמרתי אשר יוציאם ואשר יביאם כי אתה תביא את בני ישראל ואנכי אהיה עמך כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא ינחיל אותם אם תלך אתה לפניהם יצליחו . ואם לאו לא יצליחו . ד"א קום לך. בשבילך זאת לכם לא אמרתי לך להקדים שלל העיר : (יד) לבתי' . יש במשפחה אחת הרבה בתי אבות : לגברים . לראשי גולגולת כל אנשי הבית יבאו לגורל

י וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ קֻם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל־פָּנֶיךָ׃ יא חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם׃ יב וְלֹא יֻכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם כִּי הָיוּ לְחֵרֶם לֹא אוֹסִיף לִהְיוֹת עִמָּכֶם אִם־לֹא תַשְׁמִידוּ הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם׃ יג קֻם קַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וְאָמַרְתָּ הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל חֵרֶם בְּקִרְבְּךָ יִשְׂרָאֵל לֹא תוּכַל לָקוּם לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ עַד־הֲסִירְכֶם הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם׃ יד וְנִקְרַבְתֶּם בַּבֹּקֶר לְשִׁבְטֵיכֶם וְהָיָה הַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶנּוּ יְהוָה יִקְרַב לַמִּשְׁפָּחוֹת וְהַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶנָּה יְהוָה תִּקְרַב לַבָּתִּים וְהַבַּיִת אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנּוּ

כ' חסר קדש את העם · ס' וגם כדין פסו' · ג' ר"פ ולא לא · ט' ר"פ · ס' · ל' · י"ג בטעמ' · ל' · ל'

י וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ קוּם לָךְ לְמָה דְנַן אַתְּ רָמֵי עַל אַפָּךְ׃ יא חֲטָא יִשְׂרָאֵל וְאַף עֲבָרוּ עַל קְיָמִי דְפַקְדֵית יַתְהוֹן וְאַף נְסִיבוּ מִן חֶרְמָא וְאַף גְנָבוּ וְאַף כַּדִיבוּ וְאַף שַׁוִיאוּ בְּמָנֵיהוֹן׃ יב וְלָא יִכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵקָם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן קְדָלְהוֹן יַחְזְרוּן לְמֵיפַּךְ קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן אֲרֵי הֲווֹ לְחֶרְמָא לָא אוֹסִיף לְמֶהֱוֵי מֵימְרִי בְּסַעְדְכוֹן אִם לָא תְשֵׁיצוּן חֶרְמָא מִבֵּינֵיכוֹן׃ יג קוּם זַמֵן יַת עַמָא וְתֵימַר אִזְדַמְנוּ לְמָחָר אֲרֵי כְּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חֶרְמָא בֵּינָךְ יִשְׂרָאֵל לָא תִכּוּל לְמֵיקָם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבָךְ עַד דְתַעְדוּן חֶרְמָא מִבֵּינֵיכוֹן׃ יד וְתִתְקָרְבוּן בְּצַפְרָא לְשִׁבְטֵיכוֹן וִיהֵי שִׁבְטָא דְיִתְאֲחַד מִן קֳדָם יְיָ יִקְרַב לְזַרְעֲיָן וְזַרְעִיתָא דְיִתְאֲחַד מִן קֳדָם יְיָ תִקְרַב לְבָתִּין וּבֵיתָא דְיִתְאֲחַד מִן קֳדָם יְיָ יִתְקָרַב

רלבג

לא יהיה זה עונש אבל הסכה וחנינה וכן אם נסתכך אדם בעבירות סכוך תה ויהיה מפני זה מוכן להמשך אחריהן אם ישלח לו הש"י יסורין יוסר בהם בהמשך אחר הרע שנשקע בו הנה הוא מבואר כי יהיה לו הסבה וחנינה ובכאן הותר זה הספק שיקרה במה שאמרה התורה שבע על חטאתיכם ומה שאמר השם יתברך פוקד עון אבות על בנים . ואמנם מה שנשאר מן הספק הוא מה שנזכר מענין עכן שחטא ונענשו על חטאו רבים זולתו והוא שחטא לא השיגהו עונש מהשם יתברך בענין ההוא וכבר באו בתורה ספורים דומים לזה ונאמר בהיתר זה הספק שהחיל והקבוץ המתאחד יתכן שיקרה בו . זה בזולת עיל וזה שכאשר היה החיל בכללו באופן שיהיה מושגח מהשם יתברך השגחה שלימה לא יתכן שתאונה אליו רעה וכאשר חטא אחד מבני החיל חשוב כחיל באופן שתסור ההשגחה האלהית ממנו מצד שהוא כלו מתאחד ולזה יהיה משולח ונעזב למקרים ולזאת הסבה קרה שמתו אלו השלשים וששה איש עם היותם בלתי חוטאים בזה ולא מת עכן כי לא יקרה רע מצד העדר ההשגחה האלהית תכף למי שהוא ראוי שיבואהו רע ולפי שעכן לא שם עצמו במקום הסכנה לא מת מפני העדר ההשגחה ממנו ואותם האנשים ששמו עצמם במקום הסכנה מתו מהם הראויים למות לפי מערכתם אולם שינזק קבוץ המתאחד בחטא האיש האחד הוא מבואר וזה כי הקבוץ ההוא הוא כמו איש אחד והאיש ממנו הוא כמו אבר מאיברי האיש ההוא וכמו שכשיחלה אבר מה מאברי האדם יוזק בו האדם ההוא בכללו כן כשיחטא איש אחד מהקבוץ ההוא ינזק בו כלל הקבוץ ובכאן הותרו כל הספקות ולזה תמצא שכאשר נזה השם יתברך ליהושע שיבוא העונש הראוי על חטא לא הסכים שיענש על יד יהושע זולת החוטא וכבר יהזק מה שאמרנו שלא השיגם על זה מהעונש כי אם סור ההשגחה האלהית מה שאמר ולא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם ויחס ההטא לכל ישראל באמרו חטא ישראל מפני שזה הקבוץ היה מתאחד והנה צוה השם יתברך שיחקרו מי היה החוטא בגורל ויחס משפט הגורל לשם יתברך כאמרו בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו . וידמה שהיתה הפלת זה הגורל לפני ה' כמו הענין בהפלת הגורל על חלוקת הארץ כמו שנזכר בזה הספר . והנה הסכמנו שיהיה זה הענין על פי הגורל לפי שהוא דעת רז"ל ויראה שהוא האמת בעצמו שאם היה זה ע"פ נביא או שהיו נשאלים באורים ותומים לא היו צריכין לזה אבל יתבאר להם האיש בעצמו שעשה זה . והנה יפול ספק מה בענין הגורל איך יתכן שנאמר בו כי מה' כל משפטו והנה ענין משפטו הוא בקרי אלא שהיתר זה הספק לא יקשה עם מה שהשרשנו וביארנו בספר מ"י כי בעניינים אשר בקרי סדור והגבלה ואולם בזה המקום לא יהיה זה הספק רושם כי כבר היתה הפלתו ע"י נביא לפני ה'

יוכלו י"א בקריאה וסי' ולא יוכלו בני ישראל לקום. אמחצם ולא יוכלו קום. ויהונתן ואחימעץ עמדים. צפיו עורים כלם. ונלחמו אליך ולא יכלו לך. ונתתיך לעם הזה. על מי ארברה ואעידה. לכן כה אמר ה' הנני מביא רעה. ונח עגלך שומרון. נעו עורים בחוצות נגאלו בדם. מים רבים לא יוכלו לכבות: קם ט' ראשי פסו' בקריאה וסי' קום התהלך בארץ לארכה. קום לך פדנה ארם. קם קדש את העם. קום רד לקראת אחאב. קום לך צרפתה. קום וירדת בית היוצר. קום לך אל נינוה. וחברו קום כי עליך הדבר. קם קדש חס' : למחר ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר וארא :

תולדות אהרן קום לך. תענית יד. מגילה כב סנהדרין יא מד (תענית סס) : חטא ישראל. סנהדרין מג עקידה שער מו (ברכות יד): עברו את בריתי. סנהדרין מד : לקחו מן החרם. סנהדרין מד :

מצודת ציון

מ"ד) : (יא) בריתי. ענינו בכ"מ דבר המתקיים וגם שבועה היא דבר המתקיים וחרם כשבועה: נגלה ממו . נתנו : (יג) קדש. הזמן כמו קדשו מלחמה (יואל ד') :

מצודת דוד

(י) למה זה וכו' . ר"ל אין צורך בתפלה כ"א לבער עובר החרם : (יא) חטא ישראל . אף שהאיש אחד חטא מ"מ על שלא שמרו זא"ז מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם חטאו : וגם עברו את בריתי . בא להגדיל מעשה הנבלה היא לומר הלא אף אם יחטא איש לאיש לא ינקה והמה אף כי לא חטאו ועברו בריתי שעברו על החרם שהיא כשבועה : וגם לקחו . ר"ל אף העובר אחת מאשר מצות ה' ענש יענש והמה גם לקחו מהרמי גבוה חלק ה' : וגם גנבו . אלו לקחו לעין כל היו עכ"פ משוים כבוד המקום לכבוד ב"ו אבל המה גנבו להשמר מבני אדם ומה' לא יראו : וגם כחשו . הן לא יבוזו לגנב אם ישוב ויחם ומודה בה ומחזירה אבל המה גם כחשו : וגם שמו בכליהם . ר"ל לא יבוזו לגנב כי ינגוב למלא נפשו כי ירעב אבל המה גם שמו בכליהם להיות שמור לאוצר לא להוציא לשבור רעבון נפש וא"כ מעשה הנבלה היא כפולה ומוכפלת : (יב) כי היו לחרם . ר"ל היו מסייעים לעובר החרם במה שהעלימו עין ולא שמרו זא"ז : החרם . העובר החרם : (יג) התקדשו . לחלוף לפני הארון לדעת בשל מי הרעה הזאת : (יד) ונקרבתם. מול הארון : לשבטיכם . כל שבט לבד : ילכדנו ה' . להיות נלכד לפני הארון לבל יוכלו לזוז ממקומו לפי שהם

יְהוָה יִקְרַב לַגְּבָרִים׃ טו וְהָיָה הַנִּלְכָּד בַּחֵרֶם יִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ כִּי עָבַר אֶת־בְּרִית יְהוָה וְכִי־עָשָׂה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל׃ טז וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיַּקְרֵב אֶת־יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטָיו וַיִּלָּכֵד שֵׁבֶט יְהוּדָה׃ יז וַיַּקְרֵב אֶת־מִשְׁפַּחַת יְהוּדָה וַיִּלְכֹּד אֵת מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי וַיַּקְרֵב אֶת־מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לַגְּבָרִים וַיִּלָּכֵד זַבְדִּי׃ יח וַיַּקְרֵב אֶת־בֵּיתוֹ לַגְּבָרִים וַיִּלָּכֵד עָכָן בֶּן־כַּרְמִי בֶן־זַבְדִּי בֶּן־זֶרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ יט וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־עָכָן בְּנִי שִׂים־נָא כָבוֹד לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֶן־לוֹ תוֹדָה וְהַגֶּד־נָא לִי מֶה עָשִׂיתָ אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי׃ כ וַיַּעַן עָכָן אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי׃ כא וָאֶרְאֶה בַשָּׁלָל אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה וּמָאתַיִם שְׁקָלִים כֶּסֶף וּלְשׁוֹן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים מִשְׁקָלוֹ וָאֶחְמְדֵם וָאֶקָּחֵם וְהִנָּם טְמֻנִים בָּאָרֶץ בְּתוֹךְ הָאָהֳלִי וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ׃ כב וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מַלְאָכִים

ל׳ | ב׳ בענין | כל קרי׳ כן במ״א לגברי׳ ויספר יהלוי׳ | כ״א פתחין ב׳ וגם אמנ׳ | ב׳ | יתיר ס״א | ס׳ | ג׳. ג׳ | ג׳. ג׳

לְגַבְרַיָּא׃ טו וִיהֵי דְיִתְאַחַד בְּחֶרְמָא יִתּוֹקַד בְּנוּרָא יָתֵיהּ וְכָל דִּי לֵיהּ אֲרֵי עֲבַר עַל קְיָמָא דַייָ וַאֲרֵי עֲבַד דְּלָא כָשַׁר בְּיִשְׂרָאֵל׃ טז וְאַקְדֵּם יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וְקָרֵיב יַת יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטוֹהִי וְאִתְאַחַד שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ יז וְקָרֵיב יַת זַרְעֲיַת יְהוּדָה וְאַחַד יַת זַרְעֲיַת זֶרַח וְקָרֵיב יַת זַרְעֲיַת זֶרַח לְגַבְרַיָּא וְאִתְאַחַד זַבְדִּי׃ יח וְקָרֵיב יַת בֵּיתֵיהּ לְגַבְרַיָּא וְאִתְאַחַד עָכָן בַּר כַּרְמִי בַּר זַבְדִּי בַּר זֶרַח לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה׃ יט וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעָכָן בְּרִי שַׁוִּי כְעַן יְקָרָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וְהַב קֳדָמוֹהִי הוֹדָאָה וְחַוִּי כְעַן לִי מָה עֲבַדְתָּא לָא תְכַסֵּי מִנִּי׃ כ וַאֲתֵיב עָכָן יַת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמַר בְּקוּשְׁטָא אֲנָא חָבִית קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וּכְדֵין וּכְדֵין עֲבָדִית׃ כא וַחֲזֵית בְּבִזְתָא אִצְטְלִי בַבְלִי חַד שַׁפִּיר וּמָאתַן סִלְעִין דִּכְסַף וְלִישָּׁנָא דְדַהֲבָא חַד חַמְשִׁין סִלְעִין מַתְקְלֵיהּ וְרַגְנְתִּינוּן וּנְסֵבְתִּנוּן וְהָא אִנּוּן טְמִירִין בְּאַרְעָא בְּגוֹ מַשְׁכְּנִי וְכַסְפָּא תְּחוֹתָהּ׃ כב וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אִזְגַּדִּין וּרְהָטוּ לְמַשְׁכְּנָא

רשי

לגורל: (טו) (תוס׳) ישרף באש. האהל והמטלטלין: אתו ואת כל אשר לו. כדין המפורש למטה אותו והבהמה בסקילה והזקף שהוא על באש מוכיח שהוא נפרד מאותו שכן מצינו מקראות שהטעם מחלקן כמו אחרי דרך מבוא השמש שאחרי מופלג מדרך על ידי הטעם וכן פתרונו הנלכד בחרם ישרף באש הראוי לישרף כמו שמפרש למטה: אותו ואת כל אשר לו. כדין האמור למטה וזה מקרא קצר ודומה לו כל מכה יבוסי ויגע בצנור לא פי׳ מה יהיה לו ובדברי הימים פי׳ והיה לראש אף כאן לא פי׳ מה יהיה באותו וכל אשר לו ולמטה פירש: (טז) ויקרב את ישראל. לפני החשן מקום שהשבטים כתובים ומסר לו הקדוש ב״ה סימן שהשבט שחטא אבנו כהה וכהתה אבנו של יהודה: (יז) ויקרב את משפחת יהודה. לגורל אחד קרב ראשי המשפחו׳ אדם אחד מכל המשפחה והטילו גורל על מי יפול ואח״כ על כל בתי אבות של אותה משפחה ובא אדם א׳ מכל בית אב לגורל ואח״כ באו כל אנשי אותה הבית: (יט) שים נא כבוד. התחיל להוציא לעז על הגורל אמר לו בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן גדולי הדור אתם הטל הגורל על שניכם ויפול על האחד אמר לו שים נא כבוד בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שבו עתידה הארץ ליחלק: (כ) ויען עכן. ראה בני יהודה נאספים למלחמה אמר מוטב שאמות אני לבדי ואל יהרגו כמה אלפים מישראל: וכזאת וכזאת עשיתי. גם בחרמים אחרים בימי משה שנאמר והחרמתי את עריהם: (כא) וארא בשלל. התבוננתי במה שכתוב בתורה (דברים כ׳) ואכלת וגו׳: אדרת שנער. תרגמו איצטלא (דמילתא) בבלי שכל מלך שלא קנה לו פלטרין בארץ ישראל לא נתקרר׳ דעתו במלכותו שנאמר ואתן לך

ארץ

רדק

בתי המשפחה: יקרב לגברי׳. לאנשי הבית: (טו) ישרף באש אותו ואת כל אשר לו. לפי שעבר בחרם יחרם כל רכושו ובניו ובנותיו הקטנים שהם בכלל ממונו אבל העונש ואם בניהם היו גדולים הם בני עונש לפי שראו ושתקו ועברו בחרם ואשה לא היתה לו ואם היתה לו לא ידעה דבר כי העלים ממנה שהרי הטמין אות׳ תחת הקרקע ומה שאמר ישרף באש כמו שנשרפה העיר שהיתה חרם כן ישרף העובר על החרם וכל אשר לו שהוא חרם: (י) ויקרב את משפחת יהודה. הקריב שבט יהודה לראשי משפחות וזכר משפחה במקום שבט וקצר למשפחות הכל לקצר כי כן דרך המקרא: וילכד את משפחת הזרחי. זה לבדו וילכד מן הקל בענין זה ושאר וילכד מן נפעל ופי׳ וילכד הארון לבדו: לגברים. לאנשי ראשי בתי המשפחה: וילכד זבדי. שהיה ראש בית אב ויקרב אנשי הבית וילכד עכן: (יט) בני שים נא כבוד לה׳. בקש ממנו שיתודה על עונו לשני דברים האחד לכפרת עונו שתהא מיתתו כפרתו בהודאת עונו ומכאן למדנו שכל המומתין מתודין ולמדו כי כופר עונו מדכתיב יעכרך ה׳ ביום הזה ביום הזה נעכר ולא לעולם הבא והשני כדי שיודו בני ישראל בגורל או בקלפי׳ הארון ויאמרו כי אמת הוא וכן אמרו רז״ל שאמ׳ עכן יהושע בגורל אתה בא עלי את׳ ואלעז׳ הכהן שני גדולי הדור אם אני מפיל עליכם על אחד מכם הוא נופל אמר לו יהושע לעכן בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות כי עתידה ארץ ישראל ליחלק בגורל: (כ) וכזא׳ וכזאת עשיתי. פירושו לפניו וארא בשלל ורז״ל דרשו כי מעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנא׳ כזאת וכזאת עשיתי והתודה עתה על שלשתן ויש אומרי׳ בארבעה שלשה בימי משה חרמו של כנעני מלך ערד וחרמו של סיחון ועוג וחרמו של מדין. בכנעני שכתוב בו והחרמתי את עריהם. ובמדין שנתנו הזהב קדש לה׳. בסיחון ועוג אף על פי שכתוב בו בזונו לנו אי אפשר שלא הקדישו מן השלל לה׳ ואמרו מפני מה לא נענש בימי משה על שעבר בימי משה מהם אמרו שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן פירוש לא ענש בגלוי שנאמר הנסתרות לה׳ אלהינו ומהם אמרו כי לא ענש על הנסתרות לעולם שנאמר עד עולם ועכשיו שענש על הנסתרות בגלוי לפי שלא היו נסתרות שהרי היו יודעים בו בניו ובנותיו: אדרת שנער. בגד חשוב שנעשה בבבל הנקרא שנער ובבראשית רבה אדרת שנער. רבי חנינא בר רבי יצחק אומר

פרפרא

רלבג

ה׳ כמו שזכרנו ועם כל זה הנה ראוי שנשתדל בהיתרו מגד שאר הגורלות: (טו) והנה היתה מלות השם ית׳ שהנלכד בחרם ישרף באש כי הוא ברור אצל השם יתברך שלא יפול הגורל כי אם על החוטא ועם כל זה מצינו שהתחכם יהושע אל שיודה עכן זה קודם שפטו אותו בזה המשפט ואי אפשר שנאמר שכבר עשה זה יהושע כדי שיוכל לשפטו בדין ומפני שלא היו שם עדים רצה שתהיה שם הודאת פיו וזה לשתי סבות הא׳ שמה שהגיע ידיעתו בזה האופן מהשם ית׳ הוא ממה שלא אפשר שיפול בענינו ספק

ולא

ולשון ד׳ בקריאה וסי׳ ולשון זהב אחד חמשים שקלים. ולשון עלגים תמהר לדבר צחות. ולשון תהפוכות. ולשון חכמים מרפא. וללמדם ספר ולשון כשדים:

תולדות אהרן עשה נבלה. סנהדרין מד: וילכד עכן. (סנהדרין כג): עכן. סנהדרין מד: ותן לו תודה. סנהדרין מג: ויען עכן. סנהדרין מג עקידה שער מו: וכזאת וכזאת. סנהדרין מג: ואראה בשלל. סנהדרין מד עקידה שער מו:

מצודת דוד

יקרב למשפחות. אחר יזוזו ממקומם יקרבו שוב למשפחות: לבתים. כי המשפחה תחולק עוד לבתי אבות: לגברים. לאנשים יחידים: (טו) הנלכד בחרם. הנלכד לפני הארון בעבור שמעל בחרם: (יז) משפחת יהודה. גם השבט נקרא משפחה: לגברים. איש איש ראש לבית אב: וילכד זבדי. הוא היה הראש לבית האב: (יח) לגברים. לאנשים יחידים: (יט) כבוד לה׳. כי כאשר יראו שבדין נלכדת יהיה כבוד לה׳: ותן לו תודה. תן הודאה שאמת הדבר במעלת בחרם: מה עשית. ר״ל מה הם הדברים אשר לקחת מן החרם: (כ) וכזאת עשיתי. אמר״ל שאמר עשיתי עוד וכדומה זה במלחמת הכנעני ובמלחמת מדין כי גם במלחמת הכנעני נאמר והחרמתי את עריהם: (במדבר כ״א) ובמדין ג״כ נתנו הזהב קדש לה׳: (כא) והנם. האדרת ולשון הזהב: תחתיה. תחת האדרת:

מצודת ציון

(טו) נבלה. דבר מגונה כמו נבלה ידבר (ישעיה ל״ב): (יט) תודה. הודאה: תכחד. ענינו העלמה כמו ולא כחדו (איוב ט״ו): (כ) אמנה. באמת. (כא) אדרת. טלית חשובה והוא מלשון אדיר: שנער. עשוי בשנער והוא בבל: ולשון. ר״ל

ויכונו

רדק

פרפרא בבלאה ועוד בדברי רבותינו ז"ל רב אמר איצטלא דמילתא ושמואל אמר כרבלא דאריפתא : האהלי. בשתי ידיעות כמו והאליו הערכך והדומים לו . תחתיה . תחת האדרת : (כב) וירוצו האהלה . טעם וירוצו לשמחה שנגלה עון החרם על מי היה וישראל נקיים ורבי' שלמה כתב טעם וירוצו שלא יקדימו שבט יהודה ויטלום משם כדי להכחיש הגורל : טמונה . האדרת : לשון הזהב . ר"ל שבט זהב שדומה ללשון : (כג) ויציקום לפני ה' . ויעמידום לפני ה' כדי שיראו אותם כל ישראל וידעו כח החרם . ויזהרו מן החמדה ומן החרם ורז"ל אמרו ויציקום בא יהושע וחבטן בקרקע לפני המקום אמר רבונו של עולם על אלו תפול רובה של סנהדרין : (כד) את עכן בן זרח . סמך אותו לאבי אביו לקצר כי זרח היה ראש משפחה: ויעלו אותם עמק עכור . היה לו לומר ויורידו אבל נראה כי היה הר בין המחנה ובין העמק ואמר יעלו כנגד ההר ועל דרך הזה וירד הסלע : (כה) וירגמו. ואח"כ אמר וישרפו ואח"כ ויסקלו וכתב אדני אבי ז"ל כי דינם היה בשריפה כמו שכתוב ישרף באש אותו ואת כל אשר לו ופי' וירגמו אותו כשהיו מוליכין אותו לשרפה היו רוגמין ומשליכין עליו אבנים מרוב כעסם עליו וכשהיו בעמק עכור שרפו אותו ואת כל אשר לו ואחר כן ויסקלו אותו באבנים כשום באבנים והם שרופים ואחר כן הקימו עליו גל אבנים גדול להיות לאות . ורז"ל פירשו וירגמו אותו אבן הוא לבדו וישרפו אותם באש בממונו הכתוב מדבר שכך נאמר לו מפי הגבורה הנלכד בחרם ישרף באש אותו ואת כל אשר לו אם כן מה תלמוד לומר וירגמו אותו לפי שבשבת גנב והוציא מיריחו והטמין באהלו ונסקל על חלול שבת ונשרף על שמעל בחרם ומנין שבשבת נלכדה יריחו שנאמר ויהי ביום השביעי וקבלו רז"ל שביעי לימי השבוע כמו שכתבנו: (ב) כאשר עשית ליריחו ולמלכ'. כי הכל הרגו לפי חרב : תבוזו לכם

תרגום

וְהָא טְמִירִין בְּמַשְׁכְּנֵיהּ וְכַסְפָּא תְּחוֹתָא׃ כג וּנְסִיבוּנוּן מְגוֹ מַשְׁכְּנָא וְאַיְתִיאוּנוּן לְוָת יְהוֹשֻׁעַ וּלְוָת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַתִּיכוּנוּן קֳדָם יְיָ׃ כד וּדְבַר יְהוֹשֻׁעַ יָת עָכָן בַּר זֶרַח וְיָת כַּסְפָּא וְיָת אִצְטְלָא וְיָת לִישְׁנָא דְדַהֲבָא וּדְבַר יָת בְּנוֹהִי וְיָת בְּנָתֵיהּ וְיָת תּוֹרֵיהּ וְיָת חֲמָרֵיהּ וְיָת עָנֵיהּ וְיָת מַשְׁכְּנֵיהּ וְיָת כָּל דִּילֵיהּ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ וְאַסִּיקוּ יָתְהוֹן לְמֵישַׁר עָכוֹר׃ כה וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ מָה עֲכַרְתָּנָא יַעְכְּרִנָּךְ יְיָ בְּיוֹמָא הָדֵין וּרְגָמוּ יָתֵיהּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאַבְנַיָּא וְאוֹקִידוּ יָתְהוֹן בְּנוּרָא בָּתַר דִּרְגִימוּ יָתְהוֹן בְּאַבְנַיָּא׃ כו וְאָקִימוּ עֲלוֹהִי דְּגוֹר אַבְנִין רַב עַד יוֹמָא הָדֵין וְתָב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא מֵישַׁר עָכוֹר עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ח א וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ לָא תִדְחַל וְלָא תִתְּבַר דְּבַר עִמָּךְ יָת כָּל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא וְקוּם סַק לְעָי חֲזֵי דִמְסָרִית בִּידָךְ יָת מַלְכָּא דְעָי וְיָת עַמֵּיהּ יָת קַרְתֵּיהּ וְיָת אַרְעֵיהּ׃ ב וְתַעְבֵּיד לְעָי וּלְמַלְכַּהּ כְּמָא דַעֲבַדְתְּ לִירִיחוֹ וּלְמַלְכַּהּ לְחוֹד עֲדָאָה וּבְעִירַהּ תְּבוֹזוּן לְכוֹן אַתְקֵן לָךְ כְּמָנָא לְקַרְתָּא

מקרא

וַיָּרֻצוּ הָאֹהֱלָה וְהִנֵּה טְמוּנָה בְּאָהֳלוֹ וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ׃ כג וַיִּקָּחוּם מִתּוֹךְ הָאֹהֶל וַיְבִאוּם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּצִּקֻם לִפְנֵי יְהוָה׃ כד וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עָכָן בֶּן־זֶרַח וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הָאַדֶּרֶת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־שׁוֹרוֹ וְאֶת־חֲמֹרוֹ וְאֶת־צֹאנוֹ וְאֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וַיַּעֲלוּ אֹתָם עֵמֶק עָכוֹר׃ כה וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְהוָה בַּיּוֹם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים׃ כו וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיָּשָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא עֵמֶק עָכוֹר עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

ח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא וְאַל־תֵּחָת קַח עִמְּךָ אֵת כָּל־עַם הַמִּלְחָמָה וְקוּם עֲלֵה הָעָי רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־מֶלֶךְ הָעַי וְאֶת־עַמּוֹ וְאֶת־עִירוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ׃ ב וְעָשִׂיתָ לָעַי וּלְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִירִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ רַק־שְׁלָלָהּ וּבְהֶמְתָּהּ תָּבֹזּוּ

האהל' ח' וסי' נמסר בספר שופטים סי' ד' : ביום הזה ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר נח : ואת עמו ז' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר בשלח : ואת ארצו ה' דסמיכי בקריאה וסי'

תולדות אהרן ויציקם. סנהדרין מד : ואת האדרת. סנהדרין מד : וכל ישראל עמו. סנהדרין מד . מה : עכרתנו . סנהדרין מג מד : וישרפו אותם . סנהדרין מד : לעי ולמלכה . סנהדרין מד :

רשי

ארץ חמדה נחלת צבי לצבאות גוים. והיה למלך בבל פלטרין ביריחו וכשהיה בא לכאן לובש אותם : (כב) וירצו האהלה. שלא יקדימו שבט יהודה ויטלוה משם להכחיש את הגורל : (כג) ויצקם. ואתיכון ורבותינו אמרו בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו רובן של סנהדרין : (כד) ואת בניו וגו' וכל ישראל. לראות ברדויו ויוסרו מלעשות כמוהו : ואת שורו ואת חמורו. לאבדם כמה שנאמר והיה כל הנלכד ישרף אותו וכל אשר לו : (כה) וירגמו אותו אבן . שחלל את השבת . וישרפו אותם . האהל והמטלטלין : ויסקלו אותם . השור והבהמה . (ב) תבוזו לכם . ואל תחרימו השלל

רלבג

ולא מחלוקת והשנית כי אין להודאת פיו מבא ביה במשפט כלל כמו שהושרש בפ' משפטים. ולזה ידמה שכבר היה זה הענין באופן שזכרוהו רבותינו ז"ל רוצה לומר שכבר היה עכן ומשפחתו מוציאין לעז על הגורל כשהיו אומרים שאם יפילו הגורל על שני אנשים צדיקים הנה יפול בלי ספק על אחד מהם עם היותו בלתי חוטא בזה ולסלק זה התרעומ' והמחלוקת שהיה אפשר שיתחדש מזה התחכם יהושע להשתדל שיספר עכן זה וכאשר הודה זה הענין ספר שכבר שלח יהושע מלאכים וירוצו האהלה ויורה מה שזכר שכבר שלחם שם במרוצה כי יהושע היה ירא שימהרו אנשי משפחתו להוציא משם זה לכסות קלון עכן : (כג) ויצקום לפני ה'. פירשו בו ויעמידום מענין מצוקי ארץ ואפשר עוד שיהיה מענין יציקה והרצון בזה שלשון הזהב היה טמון תוך האדרת והכסף היה תחתיה והיו בו מאתים שקלי וכשהביאו זה אל יהושע וישראל הנה פשטו אותם שם כדי שיראה לעין שהיו שם אלה הדברי' שהודה עכן : (כד) ויקח את עכן. הנה יסופק מספק למה נענשו בניו ובנותיו והם לא חטאו בזה וידמה אם בשנאמר שכבר היו קטנים והיו בזה במכשת קינו שלוה השם שיאבדו או שנאמר שלא הובאו שם בניו ובנותיו להמיתם אבל לראות המשפט כדי שיוסרו שכמו זה הפועל המגונה לא יעשו וממה שיורה על זה שכבר אמר אחר זה : (כה) וירגמו אותו בני ישראל אבן . ויקימו עליו גל אבנים גדול להורות שלא מת שם אדם זולתו ומ"ש וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים שב אל הבעלי חיים שהם שורו וחמורו וצאנו וספר שנשרפו באש אחר שסקלו אותם באבנים ולא כלל יחד סקילת הבעלי חיים עם סקילת עכן שהוא מבואר שלא יוכללו יחד בזה הענין האדם והבעלי חיים : (א) והנה זכר שאחר זה שבה ההשגחה האלהית על ישראל וצוה השם יתברך שיעשו מלחמה בתחבולות עם אנשי העי לפי שכבר היה אפשר להחרימם

מצודת ציון

ר"ל ארוכה ומשוכה כלשון : (כג) ויציקם . מלשון יציקה ושפיכה : (כה) וירגמו . ענין השלכת אבנים : (כו) גל . תל גבוה :

מצודת דוד

(כב) וירוצו. לבל יקחום קרובי עכן לכסות על קלונן: (כג) ויצקם. ר"ל פורס לפני הארון למען יראו הכל שאמת הדבר : (כד) עמו . הלכו עם יהושע : ויעלו . עם כי הלכו לעמק אמר ויעלו כי טרם בואם להעמק עלו דרך הר אל העמק הנקרא עמק עכור ע"ש המאורע : (כה) מה עכרתנו . ר"ל מה מאוד עכרתנו ולזה יעכרך ה' : וישרפו אותם . האדרת והלשון והאוהל וכו' : ויסקלו אותם . בניו ובנותיו ושורו וכו' (ויתכן לפי שבניו ובנותיו ידעו מזה כמ"ש רז"ל (סנהדרין מ"ד) ולא גלו הדבר לכן נסקלו גם הם אולם רז"ל לא אמרו כן) : (כו) עליו . על קברו : עד היום הזה . ר"ל עד עולם עומד הוא בגדלו : על כן וכו' עד היום הזה . ר"ל עדיין שמו עליו : ח (א) אל תירא . לפי שכבר נפלו בזה המקום היה ירא לגשת עוד לזה אמר לו אל תירא : כל עם . נוס לעשות כל הסכנות והתחבולות

רשי

הסלל עוד : (ו) התיקנו אותם . לשון תיק שנוציאם מתיק העיר דישפורי"ר בלעז ויש לפותרו לשון נתיקה כמו התיקם כצאן לטבחה : (ז) והורשתם . ותתרכון : (ט) מים לעי . שהעי מקדם לבית אל ובית אל מים לעי : וילן יהושע בתוך העם . להיות נכון בהשכמת הבקר : (י) ויעל . הוא . כמו שאמר לו המקום אם הוא עובר לפניהם עוברין ואם לאו אין עוברין : (יב) ויקח כחמשת אלפים איש . אורב אחר אורב אחד קרוב לעיר מחבירו : (יג) וישימו העם . שימה זו לשון הזמנה סמוך לחומה להלחם כמו שנאמר בבן הדד במלכים שימו על העיר וישימו : ואת עקבו. ואת ארבו . כמו ויעקבני : וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק . אמרו רבותינו שלן בעומק'

רדק

לכם . כלומר זאת לא תהיה חרם כמו יריחו אבל תבזו אותה לכם לכל צרכיכם שלא יבא ממנה אוצר ה' : (ו) התיקנו . פרשו נתק ר"ל עד שננתק אותם מן העיר ברדפם אחרינו : (ז) ואתם תקומו מהאורב . שם כמו והמארב וכמוהו שם בזה המשכל מארע ואת היותר החרמנו . ; וימעהו שורק : והורשתם את העיר . את יושבי העיר תגרשום ותכלום : (ח) כתפשכם . מקור בכ"ף : כדבר ה' תעשו . שהרי אמר לו כאשר עשית ליריחו ויריחו שרפו באש : ראו צויתי אתכם. כלומר שתהיו זריזים : (ט) וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם . באמצע המחנה לן בלילה ההוא כדי לזרז כלם להשכי' בבקר ולערוך המלחמ' : (י) ויפקד . השגיח בהם ונתן עינו עליהם איך הם מוכנים למלחמ': (יא) וכל העם המלחמ' חסר הנסמך ומשפט העם עם המלחמה כמו הארון הברית : (יב) ויקח כחמשת אלפים איש . שיהיו גם כן אורב אולי שם אות' סמוך לעי יותר מן הראשונים : (יג) וישימו . האורב והמחנה שמו עצמם . ויקרבו לעיר יותר ממה שהיו וכן אומר במלחמת בן הדד על שומרון ויאמר שימו וישימו על העיר : ואת עקבו . כתרגומו וית כמניה כלומר מארבו מן ויעקבני כי המארב הוא ערמ' : וילך יהושע בלילה ההיא בתוך העמק . כלומר הלך הוא ואחרי' עמו בתוך העמק שהמחנה שם לראות שומרי המחנה אם הם ערים

מקרא

לָכֶם שִׂים־לְךָ אֹרֵב לָעִיר מֵאַחֲרֶיהָ׃ ג וַיָּקָם יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה לַעֲלוֹת הָעָי וַיִּבְחַר יְהוֹשֻׁעַ שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַיִּשְׁלָחֵם לָיְלָה׃ ד וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר רְאוּ אַתֶּם אֹרְבִים לָעִיר מֵאַחֲרֵי הָעִיר אַל־תַּרְחִיקוּ מִן־הָעִיר מְאֹד וִהְיִיתֶם כֻּלְּכֶם נְכֹנִים׃ ה וַאֲנִי וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי נִקְרַב אֶל־הָעִיר וְהָיָה כִּי־יֵצְאוּ לִקְרָאתֵנוּ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשֹׁנָה וְנַסְנוּ לִפְנֵיהֶם׃ ו וְיָצְאוּ אַחֲרֵינוּ עַד הַתִּיקֵנוּ אוֹתָם מִן־הָעִיר כִּי יֹאמְרוּ נָסִים לְפָנֵינוּ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשֹׁנָה וְנַסְנוּ לִפְנֵיהֶם׃ ז וְאַתֶּם תָּקֻמוּ מֵהָאוֹרֵב וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָעִיר וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּיֶדְכֶם׃ ח וְהָיָה כְּתָפְשְׂכֶם אֶת־הָעִיר תַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ כִּדְבַר יְהוָה תַּעֲשׂוּ רְאוּ צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ ט וַיִּשְׁלָחֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיֵּלְכוּ אֶל־הַמַּאְרָב וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעָי וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם׃

י וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּפְקֹד אֶת־הָעָם וַיַּעַל הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָעָם הָעָי׃ יא וְכָל־הָעָם הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ עָלוּ וַיִּגְּשׁוּ וַיָּבֹאוּ נֶגֶד הָעִיר וַיַּחֲנוּ מִצְּפוֹן לָעַי וְהַגַּי בֵּינָו וּבֵין הָעָי׃ יב וַיִּקַּח כַּחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיָּשֶׂם אוֹתָם אֹרֵב בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעִיר׃ יג וַיָּשִׂימוּ הָעָם אֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצְּפוֹן לָעִיר וְאֶת־עֲקֵבוֹ מִיָּם לָעִיר וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק׃

(מסורה בגליון: ס' · ו' חס' כספר' · כ"א במלעות פסו' · ע"ו · י"ד חס' · ז' רפין . ל' · ב' דין חס' וח' מ"ל . ל' ומ"ל ג' · ד' · וג' חס' בליש' · גיו קרי · כן כתיב וקרי מכת מס"ה · ל')

תרגום

מֵאֲחוֹרָאָהּ׃ ג וְקָם יְהוֹשֻׁעַ וְכָל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא לְמִיסַק לְעָי וּבְחַר יְהוֹשֻׁעַ תְּלָתִין אַלְפִּין גַּבְרָא גִּבָּרֵי חֵילָא וְשַׁלְחִינוּן בְּלֵילְיָא׃ ד וּפַקֵּיד יָתְהוֹן לְמֵימַר חֲזוֹ דְּאַתּוּן כָּמְנִין לְקַרְתָּא מֵאֲחוֹרֵי קַרְתָּא לָא תַרְחִיקוּן מִן קַרְתָּא לַחֲדָא וּתְהוֹן כּוּלְכוֹן מִתְקְנַיָּא׃ ה וַאֲנָא וְכָל עַמָּא דְּעִמִּי נִתְקָרֵב לְקַרְתָּא וִיהֵי אֲרֵי יִפְקוּן לְקַדָּמוּתָנָא כְּדִבְקַדְמֵיתָא וְנַפֵּיק קֳדָמֵיהוֹן׃ ו וְיִפְקוּן בַּתְרָנָא עַד דְּנִגּוֹד יָתְהוֹן מִן קַרְתָּא אֲרֵי יֵימְרוּן תְּבִירִין קֳדָמָנָא כְּדִבְקַדְמֵיתָא וְנַפּוֹק קֳדָמֵיהוֹן׃ ז וְאַתּוּן תְּקוּמוּן מִכְּמָנָא וּתְתָרְכוּן יָת קַרְתָּא וְיִמְסְרִנַּהּ יְיָ אֱלָהָכוֹן בִּידְכוֹן׃ ח וִיהֵי כְּמִיחַדְכוֹן יָת קַרְתָּא תַּדְלְקוּן יָת קַרְתָּא בְּנוּרָא כְּפִתְגָמָא דַיְיָ תַּעַבְדוּן חֲזוֹ דְּפַקֵּדִית יָתְכוֹן׃ ט וְשַׁלְחִינוּן יְהוֹשֻׁעַ וַאֲזַלוּ לִכְמָנָא וִיתִבוּ בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עָי מִמַּעֲרַב לְעָי וּבָת יְהוֹשֻׁעַ בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּגוֹ עַמָּא׃ י וְאַקְדִּים יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וּמְנָא יָת עַמָּא וּסְלִיק הוּא וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַמָּא לְעָי׃ יא וְכָל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא דְּעִמֵּיהּ סְלִיקוּ וְאִתְקָרָבוּ וַאֲתוֹ לָקֳבֵיל קַרְתָּא וּשְׁרוֹ מִצִּפּוּנָא לְעָי וְחֵילְתָא בֵּינוֹהִי וּבֵין עָי׃ יב וּדְבַר כַּחֲמֵשָׁא אַלְפִּין גַּבְרָא וְשַׁוִּי יָתְהוֹן כְּמָנָא בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עָי מִמַּעֲרַב לְעָי׃ יג וְשַׁוִּיאוּ עַמָּא יָת כָּל מַשְׁרִיתָא דְּמִצִּפּוּנָא לְקַרְתָּא וְיָת כְּמָנֵיהּ מֵעֲרַב לְקַרְתָּא וַאֲזַל יְהוֹשֻׁעַ בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּגוֹ מֵישְׁרָא׃

רלבג

להחרימם בזה האופן בזולת עשיית מופת אחר כי הם יסכימו לצאת מהעיר לרדוף אחרי בני ישראל לפי שבפעם הראשונה נצחום והנה הש"י לא יעשה מופת ללא צורך : (יג) וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק . אחשוב זה שמחשבתו והשתדלותו לא היתה בלילה ההוא כי אם בהישרת העם נדבר המלחמה הזאת וכדי שיבטח לבם יותר ולא ירך לבבם על מה שהיו נגפים בראשונה עלה יהושע וזקני ישראל לפני העם ולזה היה יהושע

מצודת דוד

והתחבולות האלו להטעות העובדי כוכבים ומזלות למען יחשבו שכל נצחונם הוא בעבור רוב העם והתחבולות ולא יד ה' עשתה זאת ועי"ז יאספו כולם יחד להיות גם המה עם רב ולהמתיק עצה ותחבולות ברב יועצים ובזה יהיה טובה לישראל כי את כולם יכו כאחד מבלי יצטרכו ללכת מעיר לעיר להכות בם : (ב) מאחריה . לא מן העבר אשר תבואו אליה: (ד) נכונים. ללכת מהר בעת המצטרך : (ה) ונסנו . בכדי להטעותם : (ו) ויצאו . ואז יצאו לרדוף אחרינו : עד התיקנו . ר"ל שניסה תועיל עד אשר נעתק אותם מן העיר לרדוף אחרינו כי יאמרו שבאמת בעבור הפחד נסים הם כאשר במלחמה הראשונה : ונסנו. ונוסיף לנוס עוד להרחיקם מן העיר : (ז) מהאורב . מהמקום שתהיו אורבים: את העיר. את הנשארים בעיר : (ח) כדבר ה' . שצוה לשרפה כמ"ש למעלה ועשית לה כאשר עשית ליריחו : ראו צויתי. ר"ל הזהרו ואל תמרו פי: (י) ויפקוד. השגיח בהם אם המה מוכנים למלחמה : (יב) וישם אותם אורב . שם עוד אורב אחד יותר קרוב אל העיר : (יג) וישימו העם . העם עצמם הזמינו למלחמה את המחנה וכו' וגם הזמינו את עקבו והוא האורב : בתוך העמק . להתקרב אל העיר :

מסורה

נמסר בסוף סדר חקת התורה : וכל עם ז' דסמיכי בקריאה וסימן ויקם יהושע . ויעל יהושע. ויבא יהושע . וכל עם המלחמה. ויאמר המלך הגלגלה . ותרא והנה המלך עמד על העמוד כמשפט דמלכים . וחברו דד"ה. שרי יהודה ושרי ירושלם . וסי' בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא וסריס מלכא וחמא גברא : תקמו ב' וחס' וסי' ואתם תקמו מהאורב והורשתם . ונפלו ולא תקמו : וישלחם ד' וסי' וישלחם יהושע וילכו . ויקם יהושע וכל עם . וישלחם לבנונה . ויקח אסא את כל : סימן קדמ' וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העם . תנינא וילך יהושע בלילה הוא בתוך העמק ואפ"ס אל עם עמקי :

תולדות אהרן בתוך העמק . ערכין סג מגלה ג סנהדרין מד :

מצודת ציון

ח (ב) אורב . יושב במסתור המארב : (ה) ונסנו. מלשון ניסה ובריחה : (ו) התיקנו . ענין העתקה והסרה : (ז) והורשתם . ענין גרושין : (ח) תציתו . תבעירו כמו ויצת אש בציון (איכה ד') : (ט) מים ממערב: (י) ויפקוד . ענין השגחה : (יא) והגי . והעמק . (יג) וישימו . ענין הזמנה למלחמה כמו שימו אל העיר (מ"א כב) : עקבו . תרגמו מארבו והוא מלשון ויעקבני זה פעמים (בראשית כ"ז)

רדק

ערים או ישנים פן יצאו אנשי העי פתאום עליהם והכום: (יד) למועד. כתרגומו לזמנא דמתקן ליה כלומר שהכין המלך ואמר בשעה פלונית נהיה מוכנים כלנו לצאת למלחמה: לפני הערבה. לפני המישור אשר היה את פני העיר: (טו) וינגעו. הראו עצמם נגועים ונסים לפניהם וגם הם היו נגועים כי אי אפשר שהיו נסים לפניהם שלא היו נגועים בהם ואלו לא היו נגועים אלא מראים עצמם נגועים לכך היה אומר ויתנגעו מבנין התפעל כי כן המשפט: דרך המדבר. מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר בין סמוך לעיר ובין רחוק מן העיר לפי' אמר ורעו כבשים כדברם כעד' בתוך הדברו והוא מתרגם ויהנהו ודבר לפי שהרועה נוהג שם המקנה: (טז) ויזעקו. נתקבצו לרדוף אחריהם ולפי שהקבוץ ואסיפת העם הוא על ידי זעקה לפי' נאמר בזה הלשון: אשר בעיר. כן כתיב וקרי בעי והכתוב מורה שנזעקו כל הנשארים בעיר לרדוף אחריהם והקרי מורה אשר בעי וגבולה וכן כתיב ולא נשאר איש בעי ובבית אל: (יח) בכידון. כתרגומו ברומחא: (כ) ידים. מקום כמו רוחות על ידיהם או כח כתרגומו חילא: אל הרודף. ישראל שהיו נסים אל המדבר נהפך אל אנשי העי שהיו רודפים אותם בשדה. במדבר השדה כולל מקום זרע

רשי

בעומקה של הלכה: (יד) למועד. לזמן היום שקבעו יחד שאתמול באותו שעה גלה שהיו מנחשים ומעוננים: (טו) וינגעו. לשון נגע ואתכרו. הראו עצמן כאלו הם נגפים לפניהם: (יח) נטה בכידון. הוא היה סימן לאורב לצאת מן המארב בראותו הכידון נטוי על העיר. כידון שפיד"ו בלע"ז: (כ) ידים. כח: והעם הנס המדבר. ישראל שנסו אל המדבר כמו שאמר למעלה נהפך להלחם אל הרודף: (כב) והלה יצאו מן העיר. האורב שהציתו את העיר

תרגום

יד וַהֲוָה כַּד חֲזָא מַלְכָּא דְעַי וְאוֹחִיאוּ וְאַקְדִימוּ וּנְפַקוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא לִקְדָמוּת יִשְׂרָאֵל לְאַגָּחָא קְרָבָא הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לְזִמְנָא דְמִתְקַן לֵיהּ קֳדָם מֵישְׁרָא וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי כְּמָנָא לְהוֹן מֵאֲחוֹרֵי קַרְתָּא: טו וְאִתְבָּרוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל קֳדָמֵיהוֹן וְאַפְּכוּ לְאוֹרַח מַדְבְּרָא: טז וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל עַמָּא דִי בְקַרְתָּא לְמִרְדַּף בָּתְרֵיהוֹן וּרְדַפוּ בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְאִתְנְגִידוּ מִן קַרְתָּא: יז וְלָא אִשְׁתְּאַר אֱנָשׁ בְּעַי וּבֵית אֵל דְלָא נְפַקוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל וּשְׁבַקוּ יַת קַרְתָּא כַּד פְּתִיחָא וּרְדַפוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל: יח וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ אֲרֵים בְּרוּמְחָא דִי בִידָךְ עַל עַי אֲרֵי בִידָךְ אֶמְסְרִינַהּ וַאֲרֵים יְהוֹשֻׁעַ בְּרוּמְחָא דְבִידֵיהּ עַל קַרְתָּא: יט וּכְמָנָא קָם בִּפְרִיעַ מֵאַתְרֵיהּ וּרְהַטוּ כַּדְאָרִים יְדֵיהּ וְעָלוּ לְקַרְתָּא וְכַבְשׁוּהָ וְאוֹחִיאוּ וְאַדְלִיקוּ יַת קַרְתָּא בְּנוּרָא: כ וְאִתְפְּנִיאוּ אֱנָשֵׁי עַי לַאֲחוֹרֵיהוֹן וַחֲזוֹ וְהָא סָלִיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא קְצֵית שְׁמַיָּא וְלָא הֲוָה בְהוֹן חֵילָא לְמֶעְרַק לְכָא וּלְכָא וְעַמָּא דְאַפֵּיךְ לְמַדְבְּרָא אִתְחֲזַר עַל רָדְפָא: כא וִיהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ אֲרֵי כְבַשׁ כְּמָנָא יַת קַרְתָּא וַאֲרֵי סְלֵיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא וְתָבוּ וּמְחוֹ יַת אֱנָשֵׁי עָי: כב וְאִלֵּין נְפַקוּ מִן קַרְתָּא לִקְדָמוּתְהוֹן וַהֲווֹ לְיִשְׂרָאֵל בִּמְצִיעָא אִלֵּין מִכָּא וְאִלֵּין מִכָּא וּמְחוֹ יָתְהוֹן עַד דְלָא אִשְׁתְּאַר לְהוֹן שְׁאָר וּמְשֵׁזִיב: כג וְיַת מַלְכָּא דְעַי אֲחָדוּ כַּד חַי וְקָרִיבוּ יָתֵיהּ לְוַת יְהוֹשֻׁעַ:

מקרא

יד וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ־הָעַי וַיְמַהֲרוּ וַיַּשְׁכִּימוּ וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי־הָעִיר לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמּוֹעֵד לִפְנֵי הָעֲרָבָה וְהוּא לֹא יָדַע כִּי־אֹרֵב לוֹ מֵאַחֲרֵי הָעִיר: טו וַיִּנָּגְעוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵיהֶם וַיָּנֻסוּ דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר: טז וַיִּזָּעֲקוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בָּעִיר לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַיִּנָּתְקוּ מִן־הָעִיר: יז וְלֹא־נִשְׁאַר אִישׁ בָּעַי וּבֵית אֵל אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַזְבוּ אֶת־הָעִיר פְּתוּחָה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל: יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ נְטֵה בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדְךָ אֶל־הָעַי כִּי בְיָדְךָ אֶתְּנֶנָּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדוֹ אֶל־הָעִיר: יט וְהָאוֹרֵב קָם מְהֵרָה מִמְּקוֹמוֹ וַיָּרוּצוּ כִּנְטוֹת יָדוֹ וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ וַיְמַהֲרוּ וַיַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ: כ וַיִּפְנוּ אַנְשֵׁי הָעַי אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה עָלָה עֲשַׁן הָעִיר הַשָּׁמַיְמָה וְלֹא־הָיָה בָהֶם יָדַיִם לָנוּס הֵנָּה וָהֵנָּה וְהָעָם הַנָּס הַמִּדְבָּר נֶהְפַּךְ אֶל־הָרוֹדֵף: כא וִיהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי־לָכַד הָאֹרֵב אֶת־הָעִיר וְכִי עָלָה עֲשַׁן הָעִיר וַיָּשֻׁבוּ וַיַּכּוּ אֶת־אַנְשֵׁי הָעָי: כב וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר לִקְרָאתָם וַיִּהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל בַּתָּוֶךְ אֵלֶּה מִזֶּה וְאֵלֶּה מִזֶּה וַיַּכּוּ אוֹתָם עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט: כג וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּפְשׂוּ חָי וַיַּקְרִבוּ אֹתוֹ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ:

רלבג

יהושע והזקנים במקום היותר מסוכן וזכר עם זה לזאת הסבה בעיני לפי מה שאחשוב שככר לן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק כי העמק הוא המקום היותר שפל והוא היותר מסוכן שבמקומות בדבר המלחמה והנה לקח יהושע מהשלשים אלף שבחר חמשה אלפים איש היה אורב בין ישראל ובין העי מים לעיר והנה הם היו במקום קרוב למקום יהושע עד שיתכן בהם שיראו כשיטה יהושע את ידו בכידון והוא הרומח אשר בו הנה והיו הנשארים קרובים להם באופן שנתקבצו כולם בעת ההיא ויבואו אל העיר וילכדוה: (יד) והנה זכר וכבר יצאו אנשי העיר לקראת ישראל למלחמה למועד לפני הערבה אמר למועד להורות שבכמו העת שהיום שיצאו לקראתם בפעם הראשונה יצאו עתה כי זה ממה שיחזק לב אנשי ישבי העי ויחשבו שכמו שנצחו אז ינצחו עתה ואמר לפני הערבה כי במקום ההוא לפי מה שאחשוב היו מנצחים בפעם הראשונה או אומר לפני הערבה כי מהמקום ההוא יתכן שלא היו יכולין לראות האורב אשר מאחרי העיר ובזאת התחבולה הנכונה נצחום בקלות כי בראותם עשן

מסורה

הוא וכל עמו ד' וסי' ויפנו ויעלו. ויצא סיחון לקראתינו ונפן ויעל דרך הבשן. כראות מלך העי: לא נשאר ד' דסמיכי בקריאה וסי' לא נשאר איש בעי ובית אל. וישלח יהוא בכל ישראל. ויעלו ביהודה ויבקעוה דר"ה. ואני נשארתי לבדי. והאורב ג' מלאים בלישנא וסי' והאורב קם מהרה. ואתם תקומו מהאורב. ויצלנו מכף אויב דעורא: וילכדוה ה' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדוה. והאורב קם מהרה ממקומו. ויעבר יהושע מלכיש עגלונה: ויעל יהושע מעגלונה. וילכדה מקצה שלש. ב' מנהון חס' קדמאה ובתראה ונמסר גם בסדר מטות: השמימה י"א בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן: בתוך ה' וסי' נמסר בסדר לך לך: ויקריבו י' חס' בלישנא וסי' גמסר בסדר ויקרא:

מצודת ציון

כ"ז) שפוא ענין ערמה: (יד) למועד. לזמן כמו למועד אשוב אליך (שם י"ח): (יח) בכידון. ברומח: (כ) ידים. מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח): (כב) בתוך. באמצע כמו ובעיר נתון (במדבר ל"ה): שריד. שיור ושארית כמו שרידי חרב (ירמיה ל"א): ופליט. גם הוא ענין

מצודת דוד

(יד) למועד. לזמן שיצאו במלחמה הראשונה: (טו) וינגעו. הראו עצמם כאלו היו מנוגעים ר"ל מוכים ונחלשים: (טז) ויזעקו. נתקבצו מזעקת המאסף: (יח) נטה בכידון. לעשות סימן להאורב לבא אל העיר: (כ) אל הרודף. הם אנשי העי שהיו מתחלה רודפים לישראל: (כב) ואלה. אנשי האורב

כד וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִשְׂרָאֵל לַהֲרֹג אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָעַי בַּשָּׂדֶה בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר רְדָפוּם בּוֹ וַיִּפְּלוּ כֻלָּם לְפִי־חֶרֶב עַד־תֻּמָּם וַיָּשֻׁבוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הָעַי וַיַּכּוּ אֹתָהּ לְפִי־חָרֶב׃ כה וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים בַּיּוֹם הַהוּא מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה שְׁנֵים עָשָׂר אָלֶף כֹּל אַנְשֵׁי הָעָי׃ כו וִיהוֹשֻׁעַ לֹא־הֵשִׁיב יָדוֹ אֲשֶׁר נָטָה בַּכִּידוֹן עַד אֲשֶׁר הֶחֱרִים אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָעָי׃ כז רַק הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הָעִיר הַהִיא בָּזְזוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ׃ כח וַיִּשְׂרֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָי וַיְשִׂימֶהָ תֵּל־עוֹלָם שְׁמָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ כט וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּלָה עַל־הָעֵץ עַד־עֵת הָעָרֶב וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּרִידוּ אֶת־נִבְלָתוֹ מִן־הָעֵץ וַיַּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ אֶל־פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

(מסורה: סיסק׳ במלעות ססו׳ · כ׳ חס׳ כספרי׳ · כ׳ שמשה חס · ד׳ מ״ל וכל כתו׳ דכות׳ כמ״ה חסר)

כד וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִיאוּ יִשְׂרָאֵל לְקַטָּלָא יָת כָּל יָתְבֵי עַי בְּחַקְלָא בְּמַדְבְּרָא דִּי רְדָפוּנוּן בֵּיהּ וְאִתְקְטָלוּ כּוּלְּהוֹן לְפִתְגָם דְּחָרֶב עַד דִּשְׁלִימוּ וְתָבוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְעַי וּמְחוֹ יָתַהּ לְפִתְגָם דְּחָרֶב׃ כה וַהֲווֹ כָּל דְּאִתְקְטָלוּ בְּיוֹמָא הַהוּא מִגְּבַר עַד אִתְּתָא תְּרֵי עֲשַׂר אַלְפִין כֹּל אֱנָשֵׁי עָי׃ כו וִיהוֹשֻׁעַ לָא אֲתֵיב יְדֵיהּ דַּאֲרִים בְּרוּמְחָא עַד דִּגְמַר יָת כָּל יָתְבֵי עָי׃ כז לְחוֹד בְּעִירָא וַעֲדֵי קַרְתָּא הַהִיא בְּזוֹ לְהוֹן יִשְׂרָאֵל כְּפִתְגָמָא דַּיְיָ דְּפַקֵּיד יָת יְהוֹשֻׁעַ׃ כח וְאוֹקֵיד יְהוֹשֻׁעַ יָת עָי וְשַׁוְיַהּ תֵּל חָרִיב לְעָלַם לְצָדוּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃ כט וְיָת מַלְכָּא דְּעַי צְלַב עַל צְלִיבָא עַד עִידָן רַמְשָׁא וּכְמֵיעַל שִׁמְשָׁא פַּקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ וְאַחִיתוּ יָת נְבֵלְתֵּיהּ מִן צְלִיבָא וּרְמוֹ יָתֵיהּ בְּמַעֲלָנָא תְּרַע קַרְתָּא וַאֲקִימוּ עִלּוֹהִי דְּגוֹר אַבְנִין רַב עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ל בְּכֵן בְּנָא יְהוֹשֻׁעַ מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא

רש"י

העיר; (ל) אז יבנה וגו׳. פרשה זו כתובה מוקדם ומאוחר שמיום שעברו את הירדן עשה כן

רד"ק

זרע העבוד ומקום מרעה הבהמות גם כן לפיכך פי׳ במדבר אשר רדפום בו: (כט) וכבא השמש. כמו שכתוב לא תלין נבלתו על העץ ועל כל הנתלה בארץ ישראל מצות הכתוב

ואת מלך ד׳ וסי׳ ואת מלך חצור תפשו חי. ואת מלך העי תלה. ואת מלך מעכה וחברו. וכבא ג׳ בקריאה וסי׳ והיה לפנות ערב ירחץ במים. וכבוא נשאי הארון. וכבא השמש צוה יהושע. מציעתא מלא. ונמסר גם בסדר תצא:

רלב"ג

עשן העיר עולה השמימה אשר שם ספה ונפיהם לא נשאר להם כח ולא רצון האומד והשיעור להלחם עם ישראל באופן ראוי וזה מבואר מאד: (ל) והנה תלה מלך העי ולא הלינו נבלתו על העץ כמו שהזהירה התורה גם בהרוגי בית דין אלא לעפם האויר והקימו עליו גל של אבנים בפתח שער העיר כדי שיתפרסם זה לשאר מלכי הע״ג ויראו מהלחם עם ישראל:

ואולם התועלות הנמשכות מזה הספור הם י״ד:

התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שזכר מענין המילה ומזה המקום למדנו שמי שאיחר עשיית מצוה מהראוי שיקיימנה תכף שימצא מקום שיוכל לקיימה ולזה תמצא שתכף שמצאו ישראל מקום אפשר שיחנו בו עד שתחיה מכתם צוו בעשיית המילה ואולם אחר עבור אבל משה נתבר׳ להם כי תוך שלשה ימים יסעו לעבר הירדן כמו שנזכר במה שקדם ומזה המקו׳ יתברר שמי שלא מל בשמיני לאיזה סבה שתהיה הנה אין ראוי לו שיתין עליה אחרי מצאו מקום לעשייתה: הב׳ הוא במדות והוא שראוי כשיביאנו הענין לעשות פעולה מצערת הנה ראוי שיעשה אותה באופן אשר יגיע בו לו צער יותר מעט מצער ולזה באה המצוה ליהושע שיעשה חרבות צורים וימול בהם בני ישראל: הג׳ הוא במצות והוא כשימשך מעשיית המילה סכנה לתינוק ראוי שתמנע ממנו ולזה ספר שכבר נמנעו מלימול במדבר בסבת לכתם במדבר ארבעים שנה ועל פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו ולזה לא היו יודעים מתי יבא להם הצווי ליסע כי בהעלות הענן יצטרכו ללכת כי ע״פ ה׳ יסעו ולזה יתכן שאם היו מלים אולי יבא להם הצווי ליסע קודם חיות מכת המילה ותהיה בזה סכנה לתינוק ולמולים ולזאת הסבה זכר גם בזה המקום שכבר ישבו בני ישראל תחתם עד חיותם: הד׳ והוא בענין תועלת המצות הוא ללמדנו שיש למצות המילה רושם בהתמדי׳ ההשגחה בישראל עד שהיו נכנסים לירושת הארץ לזה זכר שהקדים מצות המילה קודם שישתדלו בענין המלחמה ולזה ג״כ אמר היום גלותי את חרפת מצרים לפי הביאור האחרון שזכרנו בו וכבר הארכנו המאמר איך יגיע זה התועלת מזאת המצוה בביאורנו לדברי התורה: הה׳ הוא במצות והוא להוסיף ביאור על מה שנאמר בתורה בהנפת העומר שהוא ממחרת השבת שלא רצה בו שבת בראשית כמו שהיו אומ׳ הצדוקים: הו׳ הוא בעיון והוא שהש״י לא יעשה מופת ללא צורך ולזה אמר שתכף שיוכלו לאכול מעבור הארץ שבת המן: הז׳ הוא בעיון והוא שהנביא ראוי שיכין עצמו לנבואה שיצטרך אליה והנה בשישים מחשבתו שם ולזה זכר שכבר היה יהושע ביריחו כשהגיע לו הנבואה ההיא ר״ל שכבר שוטטה מחשבתו שם כי הוא לא היה עדין ביריחו: הח׳ והוא בעיון להודיע כי בהתערב ענין ההשגות הדמיוניות יקרה במקצת דברים המגיעים במראה הנבואה שיהיו לפי הדמיונות אשר שוטטה מחשבתו בהם וזה מבוא גדול לעמוד על הרבה מהדברים בא הספור בהם בעניני הנבואות ולזה זכר בזה המקום כי יהושע היה מדמה תחלה בזה האיש שיהיה מאנשי המלחמה אשר לו או אשר כנגדו: הט׳ הוא לסייער ישראל בשיאמינו בשם ית׳ ויראו ממנו כי זה כלו מגיע אותם אל הצלחתם הנפשיי׳ עם שבזה יתיישרו בזאת ההצלחה אשר השתדלות׳ בה עתה: הי׳ הוא במדות והוא שאין ראוי שיקפח שכר כל בריה אך ראוי שישולם גמול על כל מעשה טוב ולזה תמצא שצוה יהושע להחיות רחב וכל אשר אתה בבית ונתן הסבה בזה כי החבאתה את המלאכים אשר שלח יהושע ולא נתן הסבה בזה שבועת המרגלים לה כי לא נקשרו ישראל בזה מפני שבועת׳ לו כי לא היה להם רשות על זה מישראל ולא היו ראשי העם שיקשרו העם בשבועתם וכן סיפר בסוף הענין כי רחב וכל אשר אתה בבית החיה יהושע ותשב בקרב ישראל כי החביאה המלאכים אשר שלח ואחר שכבר היתה הסכמתו להחיות רחב וכל אשר אתה בבית בעבור הטוב שגמלה למרגלים הנה הסכים יהושע שיעשה זה ע״י המרגלים כדי שיקיימו שבועתם לה: הי״א הוא במדות והוא שהוא ראוי לכל כלל שיתאחד למנוע קצת האנשים לקצת מחטוא לש״ית כי כבר ינזקו הכלל בחטא היחיד הלא תראה כי עכן מעל בחרם ועל כל העדה היה קצף ולזאת הסבה צותה התורה הוכיח את עמיתך: הי״ב הוא במדות והוא שאין ראוי למושל שיעשה בכחו מה שאיפשר שתפול בו טענה שלא יעשה בצדק ואע״פ שצוה בזה מפי הגבורה אך ראוי שיתחכם להסיר הטענה ההיא באופן שלא תתחדש בזה מריבה וקטטה כי אולי יגיע מזה הפסד רב ובזה יתקיים מה שבאתהו המצוה עליו מאת השם ולזה תמצא שכבר התחכם יהושע שיודה עכן חטאו לסלק מעליו הטענה והמחלוקת ואעפ״י שכבר היה איפשר לו להשלים מצות הש״י בזולת הודאת פיו כי לא היה יכולת לאחד מבני ישראל למרות את פי הנבואה כמו שאמרו אליו כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ ולזאת הסבה שלח יהושע ג״כ למלאכיו שירוצו לאהל עכן כדי שימצאו מה שהודה ואז יתפרסם זה לישראל ולזאת הסבה הניקוס ופזרום לפני ה׳ כדי שיתפרסם לכלם שכבר היה מבואר במה שהביאו מלאכי יהושע אותם הדברים שהודה עכן: הי״ג והוא במדות והוא שראוי לכל משתדל בעשיית פועל מה שלא יקצר מהמצאת הסבות המביאות התכלית אך יכוין ומלהסבית כל הסבות המונעות התכלית ההוא ולזאת הסבה תמצא שסודר ענין יהושע במלחמה עם יושבי העי בכל אלו התחבולות הנפלאות וזה שכבר היו ישראל בראש למלך העי בעמק ולזה יבטחו יושבי העי לצאת עליהם למלחמה כי הם היו בחולשה בתכלית לפי המקום ההוא שהיו בו ר״ל מפני היותם בעמק עם שכבר חק להם עוד מפני היות זה בכמו המועד והמקום שהיו ישראל נגפים לפני יושבי העי בפעם הראשונה וחזק להם גם כן לרדוף כלם אחריהם באופן שהניח העיר פתוחה כי הם ראו אותם כלם נסים דרך המדבר והם לא ידעו שיהיה קצת החיל מאחריהם ובזה נשלם להם בקלות הכנס האורב בעיר והצית העיר באש והוא הקל מאד בענין התרמתם כי בראותם עשן העיר נבהלו מפני מות טפם ונשיהם ואבוד קנייהם והנה זה להם דלתי ההשתדלות בענין מלחמת׳ שינהגו בה באופן ראוי ולזה מתו כולם בקלות ולזאת הסבה בעינה תלו מלך העי והקימו עליו גל אבנים גדול לירא הנשארים: הי״ד והוא בדעות הוא שהשם יתברך לא ישנה טבע המציאות ומנהגו לעשות מופת אם לא יביאו לזה הכרח מה ולזה

מצודת דוד

(כד) ויכו אותה. הנשים והטף • משנה

מצודת ציון

ענין שארית כמו להשאיר לנו פליטה (עזרא ט׳): (כח) תל. מלשון תילין ודגורין להיות כן עד עולם לבלי אפשר להפנות והוא ענין גדישה והפלגה: (כט) נבלתו. הוא גוף האדם המת

רד"ק

הכתוב : (ל) אז יבנה . אז כשעברו ישראל את הירדן ואין מוקדם ומאוחר בתורה כי כן כתיב בספר תורת משה והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו' והקמות לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד ובנית שם מזבח וגו' ואז הותרו הבמות כל זמן שהיו בגלגל וכן אמרו רבותינו ז"ל בו ביום עברו את הירדן ובאו להר גריזים ולהר עיבל והביאו את האבנים ושדום בשיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה ובנו מזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו וברכו וקללו וקפלו את האבנים ולנו ואמרו אין הבמה נתרת אלא על ידי נביא שנאמר אז יבנה יהושע ומלת יבנה עתיד במקום עבר ויבא זה עם קשר מלת אז בהרבה מקומות כמו אז ישיר משה אז ישיר ישראל אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה אז תבאנה אז יקהל שלמי : (לב) את משנה תורת משה . מן ושננתם לבניך אף על פי שאינו משרשו ופירושו לשון התורה ופירושה על דרך כלל וכתב רבינו סעדיה ז"ל כי כתבו בהם מספר המצות כמו שהן כתובות בהלכות ובאזהרות ויפה אמר כי לא יתכן שכתבו בהן כל התורה רק הצורך דרך כלל ונחלקו רבותינו ז"ל מהם אמרו על גבי האבנים כתבוה ואחר כך שדו אותי' בשיד ומהם אמרו מתחלה שדו את האבנים וכתבו התורה על גבי השיד ואמרו כי בשבעים לשון כתבו אותם דברי התורה כמו שנאמר בתורה באר היטב כדי שיבינו אותם כל עם ולשון שיראו אותם : (לג) חציו . ו' שבטים עלו להר גריזים שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין ושש להר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי והכהנים והלוים והארון עומדים למטה הכהנים מקיפים את הארון והלוים מקיפים את הכהנים וישראל מזה ומזה הפכו הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה שנאמר לברך את העם ישראל בראשונה וכך הוא מפורש בתורה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל והיה אם שמוע תחלה ואחר כן והיה אם לא תשמע ופתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין כסדר הזה ברכות וקללות כך סדרו רבותינו זכרם לברכה והקשו ואמרו איך אנו אומרים כי הלוים היו למטה והלא לוי למעלה שהרי היה הוא אחד מן הששה שבטים שהיו בהר גריזים ופירושו כי זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה ומהם אמרו כל הראוי לשירות למטה והשאר למעלה : והחציו . כמו האהלי הערכך והדומים להם שבאו בשתי ידיעות ורבותינו ז"ל דרשו בו כי בא הה"א למעט כי מעטים היו במספר החצי של הר עיבל מהחצי של הר גריזים ואף על פי שלוי למטה מפני שהיה יוסף עמהם שנאמר בהם ואנכי עם רב וגו' ומה שאמר אל מול הר גריזים אל מול הר עיבל שלא עמדו על ההר אלא בשיפוע ההר ובהר גריזים ובהר עיבל יש מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל אלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי רבי יהודה אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה זורחת אצל אלוני מורה ונאמר להלן ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם וזהו הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים ר' אליעזר אומר לא זה הוא הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן דרך מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת בארץ הכנעני והלא אינה אלא ארץ חוי היושב בערבה והלא בין הרים וגבעות הן יושבין מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל וכירוש' לדברי רבי אליעזר מהו הר גריזים והר עיבל ב' גבשושיות עשו לאחד וראו הר גריזים ולאחד קראו הר עיבל : (לד) ואחרי כן . הברכה

תרגום

דְעֵיבָל : לא כְּמָא דְפַקֵיד מֹשֶׁה עַבְדָא דַיְיָ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִכְתִיב בְּסְפַר אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה מַדְבַּח אַבְנִין שְׁלְמִין דְלָא אֲרֵים עֲלֵיהוֹן בַּרְזְלָא וְאַסִיקוּ עֲלוֹהִי עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנַכִיסוּ נִיכְסַת קוּדְשִׁין : לב וּכְתַב תַּמָן עַל אַבְנַיָא יַת פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה דִכְתַב קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : לג וְכָל יִשְׂרָאֵל וְסָבוֹהִי וְסָרְכוֹהִי וְדַיָנוֹהִי קַיְמִין מִכָּא וּמִכָּא לַאֲרוֹנָא קֳדָם כָּהֲנַיָא לֵוָאֵי נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִקְיָמָא דַיְיָ כְּגִיוֹרָא כְּיַצִיבָא פַּלְגֵיהוֹן לָקֳבֵל טוּרָא דִגְרִיזִין וּפַלְגֵיהוֹן לָקֳבֵל טוּרָא דְעֵיבָל כְּמָא דְפַקֵיד מֹשֶׁה עַבְדָא דַיְיָ לְבָרָכָא יַת עַמָא יִשְׂרָאֵל בְּקַדְמֵיתָא : לד וּבָתַר כֵּן קְרָא יַת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא בִּרְכָן וּלְוָטִין כְּכָל דִכְתִיב

מקרא

ל אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל׃ לא כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבַּח אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא־הֵנִיף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה וַיִּזְבְּחוּ שְׁלָמִים׃ לב וַיִּכְתָּב־שָׁם עַל־הָאֲבָנִים אֵת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לג וְכָל־יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן נֶגֶד הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי ׀ אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח חֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־גְּרִזִים וְהַחֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־עֵיבָל כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם יִשְׂרָאֵל בָּרִאשֹׁנָה׃ לד וְאַחֲרֵי־כֵן קָרָא אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה כְּכָל־הַכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה׃

ג' דסמיכי · י"ד נסב' · ג' דסמי' · ז' · ד' · כ' · י"ג דסמי' · ג' · ג' · ט'. ג' · י"ד חס' · ג' כתו' וכנגי'

בספר תורת משה ג' דסמיכי בקריאה וסי' כאשר צוה משה עבד ה' דיהושע. וחוזקתם מאד לשמור ולעשות את. ואת בני המכים לא המית דמלכים: עליהן ז' בקריאה וסי' ותנו בהן אש ושימו עליהן. וכתבת עליהן כל דברי. כאשר צוה משה עבד ה' דיהושע. ורגמו עליהן אבן. המתנבאות מלבהן. אשר קוניהן יהרגון. ותלכנה שתיהן עד באנה בית לחם. וכל ואת שתי הכליות וכל תכ'ית דכו': משנה ד' קמצין וסימן ותיה כשבתו על כסא: ויכתב שם על האבנים את. ויהרג זכרי גוור ד"ה. ושלמתי ראשנה משנה עונם דירמיה: הכהנים הלוים י"ג וסי' נמסר בסדר שפטים: לבך ט' וסי' נמסר בסדר בלק:

תולדות אהרן אז יבנה. שבת נו סנהדרין נט (מגלה עב): ושוטרים ושופטיו. סוטה לב: נגד הכהנים. (סוטה כא): והחציו סוטה לו:

רש"י

כן : (לב) ויכתב שם על האבנים . הן הנה האבנים האמורים למעלה לאחר מששה זה קפלו הסיד מעליהם והביאום הגלגל : (לג) לברך את העם ישראל בראשונה . להקדים ברכות לקללות ברוך האיש אשר לא

רלב"ג

תמלא כי מפני שהיה אפשר בחרמת יושבי העי בקלות בכמו אלו התחבולות מלד מה שקרה במלחמה הראשונה שהיו ישראל נגפים לפניהם הנה לא הסכים הש"י שיעשה זה בדרך מופת : (ל) אז יבנה יהושע מזבח לה' . עד והארץ שקטה ממלחמה . זכר שכבר בנה יהושע מזבח לה' אלהי ישראל בהר עיבל : (לא) כאשר צוה משה וגו' . אבנים שלמות אשר לא הניף עליהם ברזל . כמו שלותה התורה וזה ממה שיורה שמה שאמר בתורה ואם מזבח אבנים תעשה לי היא מצוה לא רשות עם שכבר באה המצוה בבניית המזבח בהר עיבל וזכר שכתב שם על אבני המזבח פתשגן תורת משה אשר כתבה לפני בני ישראל והנה כבר התבאר בתורה שכבר שדו אותם בשיד כדי שיכתבו שם כתב מבואר ואחשוב שמה שכתב שם הוא זאת הברכה והקללה אשר קראו בזה המקום ככתוב בתורת משה וזהו מ"ש שכבר קרא שם את כל דברי התורה הברכה והקללה וזה לאות שמה שכתב שם לא היה בו זולת זה ואם אי אפשר אלא שיודה שכתב שם כל התורה הנה אין זה זר מאד כל שכן אם היה המזבח גדול וגבוה ובכלל הנה אם היה בגודל מזבח בית שני לפי מה שספרו ממנו רבותינו ז"ל היה מכיל זה בכתיבה ביונית . והנה זה הוא הנראה בעיני ר"ל שמה שנכתב שם כלל התורה ואי אפשר שנאמר שיהיה משנה תורת משה רמז לעשרת הדברות עד שנאמר שלא כתב שם כי אם עשרת הדברים וזה שהוא זכר שכבר כתבם משה לפני בני ישראל ומה שכתב שם משה לפני בני ישראל היה כלל התורה לא עשר הדברים לבד וקצת המפרשים אמרו שכבר כתב שם רמוזים קצרים מתרי"ג מצות כמו הענין באזהרות אשר נהגו לקראם בחג השבועות שיש בהם רמוזים קצרים מתרי"ג מצות וזה רחוק בעיני שכבר נזכר בתורה וכתבת על האבנים

מצודת ציון

אשר נקרא גבלה : (לב) משנה . מלשון שנים : (לג) כאזרח . וכן ישראל גמור מלידה : מול . נגד. ונשפלה

מצודת דוד

(לב) משנה תורת משה . ספר אלה הדברים קרוי משנה תורה כי בו נאמר שנית מה שנאמר בארבעת הספרים שלפניה : (לג) נגד הכהנים הלוים . הכהנים בני לוי אשר עמדו עם הארון באמצע ואמרו הברכה והקללה : חציו . ששה שבטים : לברך וכו' בראשונה . בתחילה פתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעשה פסל וכו' ואחר זה אמרו ארור האיש וכו' וכן כל הארורים : (לד) קרא . יהושע היה הקורא כמש במקרא שלאחריו : את כל דברי התורה . וחוזר ומפרש שקרא הברכה

לה לֹא־הָיָה דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא־קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ בְּקִרְבָּם׃

ט א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבְכֹל חוֹף הַיָּם הַגָּדוֹל אֶל־מוּל הַלְּבָנוֹן הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ ב וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֵם עִם־יְהוֹשֻׁעַ וְעִם־יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד׃ ג וְיֹשְׁבֵי גִבְעוֹן שָׁמְעוּ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי׃ ד וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵמָּה בְּעָרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטַיָּרוּ וַיִּקְחוּ שַׂקִּים בָּלִים לַחֲמוֹרֵיהֶם וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים׃ ה וּנְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם וּשְׂלָמוֹת בָּלוֹת עֲלֵיהֶם וְכֹל לֶחֶם צֵידָם יָבֵשׁ הָיָה נִקֻּדִים׃ ו וַיֵּלְכוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֶל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאנוּ וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְרִית׃ ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַחִוִּי אוּלַי בְּקִרְבִּי אַתָּה יוֹשֵׁב וְאֵיךְ אֶכְרָת־לְךָ בְרִית׃

(ויאמר ק')

לה לָא הֲוָה פִתְגָמָא מִכֹּל דִּי פַקִּיד מֹשֶׁה דְּלָא קְרָא יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְגִיּוֹרַיָּא דְּאָזְלִין בֵּינֵיהוֹן׃ א וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ כָּל מַלְכַיָּא דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּטוּרָא וּבִשְׁפֶלְתָּא וּבְכָל סְפַר יַמָּא רַבָּא דִּי לָקֳבֵיל לִיבְנָן חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי פְּרִזָּאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃ ב וְאִתְכְּנַשׁוּ כַּחֲדָא לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל סִיעָא חֲדָא׃ ג וְיָתְבֵי גִבְעוֹן שְׁמָעוּ יָת דִּי עֲבַד יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וּלְעָי׃ ד וַעֲבַדוּ אַף אִנּוּן בְּחוּכְמָא וְאִזְדָּוַדוּ וּנְסִיבוּ שַׂקִּין בְּלָן לַחֲמָרֵיהוֹן וְזִיקִין דַּחֲמַר בְּלָן וּמְבַזְּעִין וּמְצָרְרִין׃ ה וּמְסָנִין בְּלָן וּמְרַקְּעִין בְּרַגְלֵיהוֹן וּכְסוּתָא בְלָיָא עֲלֵיהוֹן וְכָל לְחֵם זְוָדֵיהוֹן יָבֵשׁ הֲוָה כִּסְנִין׃ ו וַאֲזַלוּ לְוָת יְהוֹשֻׁעַ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגְּלָא וַאֲמַרוּ לֵיהּ וּלְאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא רְחִיקָא אֲתֵינָא וּכְעַן גְּזַרוּ לַנָא קְיָם׃ ז וַאֲמַרוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְחִוָּאָה דִּלְמָא בֵּינָנָא אַתְּ יָתֵב וְאֵיכְדֵין

לחמוריהם ג' מ"ל בלישנא וסי' ויקחו שקים בלים. וגם תבן וגם מספא: ואת חמוריהם יקח. ושלמות ד' מ"ל וסי' ושלמות בלות. ובשלמות הרבה מאד. והמה מביאים איש מנחתו. וחברו דד"ה: בקרבי י"א בקריאה וסי' והרה אמי בו ביום ההוא ועזבתים. אולי בקרבי אתה יושב. אף רוחי בקרבי אשחרך. לנביאים נשבר לבי בקרבי: חם לבי בקרבי בהגיגי. ורוח נכון חדש בקרבי. ברוב שרעפי בקרבי. לבי יחל בקרבי. ולבי חלל בקרבי. נהפך לבי בקרבי כי מרה מריתי. סלה כל אבירי אדני:

תולדות אהרן מארץ רחוקה. גטין מו:

רשי

לא יעשה פסל ומסכה: (ד) ויעשו גם המה בערמה. כמו שעשו בני יעקב בערמה בחמור אבי שכם שהיה חוי ויושבי גבעון מן החוי היו כמו שאמור בענין: ויצטירו. עשו עצמם כהולכים בשליחות לשון וציר בגוים שולח. וכל תיבה שתחלת יסודה צד"י כשהיא מתפעלת בלי מתפעל או נתפעל באה טי"ת בתוכה וחולקת את אותיות שרשי התיבה כמו מה נצטדק מגזרת צדק שאומר נצטדק וכן גשמיה יצטבע מגזרת צבע: שקים בלים. שיהיו נראים כבאים מארץ רחוקה: ומצוררים. לשון מבוקעים בל' ארמי בירא דחימי דמארי זיקי: (ה) נקודים. פרשיי"ן בלע"ז ל' מוקד וכן תרגמו יונתן כסנין: (ז) אולי בקרבי אתה יושב, שמא מיושבי הארץ אתה:

רלבג

שהכניס את כל דברי התורה בזאת באר היטב וזה מורה שמה שנכתב בתורה היה מבואר באופן שלם. והנה זכר שעשו זה כמו שצוה משה מענין הברכה והקללה לא נפל דבר ממה שנזכר מזה בפרשת כי תבא: (א) עוד זכר כי כאשר שמעו כל המלכים אשר בעבר הירדן מה שעשה יהושע וישראל ליריחו ולעי התחכמו ולקחו עצה בזה להתחבר יחד כדי שיעזרו קצתם לקצתם ולא ינוצחו אחד אחד כמו שהגיע הענין ליריחו ולעי מפני היותם יחידים והנה זאת היתה העצה שלקחו בזה אלו המלכים והתחכמו בה: (ד) וזכר עם זה שיושבי גבעון עשו גם המה בערמה לקחת עצה שלא יגיעם נזק מפני בני ישראל וזהו אמרו גם הם כי הראשונים גם הם שמעו לקחת על זה עצה שלא יחרימום ישראל ואלו לקחו עצה אחרת והערימו בזה האופן הנזכר: ויצטירו. הוא מענין ציר נאמן לשולחיו והטעם שהם הראו עצמם כאילו הם שלוחים באים ממרחק: (ה) נקודים. הוא הפת היבש שמתפרר מפני יבשו לפירורין דקים: (ו) מארץ רחוקה באנו. יתכן שנתפרסם להם מה שצותה התורה לישר' שלא יחיו כל נשמה מהערים הקרובות אליה' אם לא יסכימו להשלים עמהם וכבר שלח אליהם יהושע בכללות ר"ל לאלו המקומות הקרובים וקרא להם לשלום ולא השלימו ולזה היה מחוייב שלא יחיה מהם כל נשמה כמו שנזכר בפרשת שופטים ואמנם אמר לו שכבר שלח

רדק

הברכה והקללה. הוא שאמרו בדרך שאינו אומר שלום לו פי' והיה אם שמוע תשמע והיה אם לא תשמע: (לה) לא היה דבר. נראה מהפסוק כי אחר שקראו הלוים הברכה והקללה פתח יהושע וקרא באזניהם כל המצות מצות עשה ומצות לא תעשה: והגר ההולך בקרבם. כמו שכתוב בתורה בפרשת הקהל וגרך אשר בשעריך: ואמר ההולך שהיו מתגיירין מן האומות בכל מסעיהם מפני הנפלאות אשר היו שומעים ורואים: (ב) פה אחד. בהסכמה אחת ועצה אחת ועל הדרך הזה ת"י סיעא חדא ולא פירש הקבוץ הזה עד שספר מעשה יושבי גבעון כי בעבורם התקבצו כמו שמספר למטה: (ד) גם המה. דרשו בו לרבות על בני יעקב שבאו להם בערמה כמו שאומר במרמה וידברו והם היו החוי ויש לפרש גם לרבות על בני יריחו ועי כי הם עשו עם בני ישראל להסתר מהם כמו שאמר ויריחו סוגרת ומסוגרת או להלחם עמהם כמו עי והם עשו גם הם כן אבל בערמה באו אליהם להשלים עמהם. ויש לפרש עוד גם לרבות על ערמת ישראל לפי מחשבת החוי כי הם חשבו כי בערמה הכו ישראל יריחו ועי שלחו להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם ואחר כך הכום והם באו להם בערמה אף על פי שהם בעצמם ידעו כי סופם לגלות להם ערמתם חשבו אחרי שיכרתו לנו ברית לא יעברו על בריתם אף על פי שיתגלה להם הערמה אחר כן: ויצטירו. עשו עצמם צירים ומלאכים באים מארץ רחוקה ומן התימה שתירגם אותו יונתן כמו בדלת איזודו מן לדם שתרגמו וזודי: (ה) נקודים. ית' כסנין ודברי רבותינו ז"ל פת הבאה בכסנין והוא פת שעושים אותו כעין יבשין וכוססין אותו בבית המשתה ועוד מפרשים אותו מענין נקוד וטלוא כלומר מעופש היה והלחם המעופש הוא נקודים כי יש בלחם המעופש אדום וירוק ושחור נקודים נקודים: (ז) ויאמרו. כן כתיב וקרי ויאמר והכתיב על הפרט והקרי על הכלל כמו שאמר איש ישראל: אל החוי. מבני חוי היו גבעון והערים הסמוכות להם שהיו בזאת העצה. ונדרש מה הוא החוי וכי חוים היו אלא שעשו מעשה חויא פי' נחש כלומר שרמו את ישראל כמו הנחש שרמה את חוה: אולי בקרבי אתה יושב. שאם היו יודעין שהם מארץ כנען היו אסורים לכרות להם ברית שנאמר לא תכרת להם ברית ולא תחנם והברית הוא שיהיו בשלום

מצודת דוד

הברכה והקללה ככל הכתוב בתורה והם פרשת והיה אם שמוע תשמעו וכו' והיה אם לא תשמעו וכו' האמורות בסדר כי תבא והדומים להם: (לה) לא היה דבר. מן הברכה והקללה: אשר צוה. ר"ל האמור בתורה: ט (א) כשמוע. אשר כבשו את העי ברוב עם ובתחבולה: (ב) ויתקבצו. להיות גם הם עם רב ויועצים ברבה להתחכם במלחמה עמהם: (ג) ליריחו ולעי. ר"ל שהמה שני דברים הפכים כי יריחו כבשו בנס והעי בהתחבולות וברוב עם ולזה הבינו שהדבר תלוי בשניהם כאמור למעלה: (ד) ויעשו גם המה בערמה. כמו שעשו ישראל: ויצטירו. עשו עצמם כשלוחים באים מארץ מרחק כי שם ציר נופל על שלוחות למרחוק וכמ"ש ותשלחי ציריך עד מרחוק (ישעיה נ"ז): בלים. להטעות את ישראל לחשוב שמרוב מרחק הדרך בלו: ומצוררים. מקושרים סביבות הבקיעים: (ה) ומטולאות. כי בעת שהגיען המנעלים יתחלפו בכמה גוונים: נקודים. כי בהתייבש הלחם יתעפש ובו נקודים לבנים וירוקים ושחורים: (ו) מארץ רחוקה. לא מארץ כנען אשר מוזהרת בלא תחיה כל נשמה ולזה כרתו לנו ברית להחיותינו: (ז) בקרבי,

מצודת ציון

ט (א) ובשפלה. בעמק. חוף. שפת: (ב) פה אחד. ר"ל בעצה אחת: (ד) ויצטירו. ענין עשו עצמם כשלוחים כמו ציר אמונים (משלי י"ג): בלים. מורקבים. ומבוקעים. מלשון בקיעה: ומצוררים. מקושרים כמו צרור כספו (בראשית מ"ב): (ה) ונעלות. מנעלים: ומטולאות. ענין תלוי הבגדים כמו במות טלואות (יחזקאל ט"ז):

רדק

בשלום עמם ולא יהיו עבדים להם ומקבלים מצותם את אסר' התורה ואף על פי שכולם אם היו משלימים היו מקבלים אותם כמו שכתוב לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון וגו' מכלל שאם השלימו היו מקבלים אותם כן הוא אבל בתנאי שיכריתו ע"ג מארצם ושיקבלו עליהם שבע מצות שהוזהר בהם אדם הראשון כמו שאמר הכתוב פן יחטיאו אותך לי משמע כל זמן שהם בחטא ואינם מקיימים שבע מצות שחייבים בהם בני נח אסור להניחם לשבת בארץ אבל מצוה להחרימם ושלא לחיות מהם נשמה ואם היו משלימים ועוקרים ע"ג ומקבלים שבע מצות צריך עוד שיהיו למס ויהיו עבדים לישראל ונכבשים תחת ידיהם כמו שהוא אומר יהיו לך למס ועבדוך וכן אמר בשלמה מלך ישראל כל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה אם כן מה בין שאר אומות לשבעה עממים יש ביניהם זה הדבר כי שאר האומות אם היו עושין מלחמה ולא רצו להשלים היו הורגים כל זכר בהם והנשים והטף היו בוזזים להם ומחיים אותם לעבדים אבל בשבע אומות אם לא רצו להשלים היה מצוה שלא לחיות מהם כל נשמה שנאמר רק מהעמים לא תחיה כל נשמה ולכל האומות קוראים להם שלום תחלה שנ' וקראת אליה לשלום ואפי' שבע אומות בכלל חוץ מעמון ומואב שנאמר לא תדרוש שלומם וטובתי' א"כ אחר שהשלימו יושבי גבעון למה היו הורגים אותם בני ישראל לולי השבועה לפי שהטעו אותם וכרתו להם ברית בטעות והיה כדין להרגם אם לא היה בדבר חלול השם מפני השבועה כי אף על פי שהיתה השבועה בטעות אם לא יקיימוה היה בדבר חלול השם כי רבים ישמעו בשבועה ולא ישמעו בטעות ובעת השבועה לא הזכירו תנאי בשבועה ולפי שהטעו אותם הקשו בעבודתם ולא הניחום שיהיו למס עובד בלבד אלא שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה. ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי נדר או שבועה שנעשה ברבים אין לו היתר ולמדו זה הדבר מדבר הגבעונים שלא הכום בעבור שנשבעו להם והחולקים עליהם אמרו כי בדבר הגבעונים לא חלה השבועה עליהם כלל שהרי מוטעים היו ומה שלא הרגום מפני קידוש השם שיאמרו העולם כמה חמורה עליהם שבועת ה' כי אפילו נעשית בטעות לא יעברו עליה והפסוקי' מוכיחים כדברי מי שאמר כי מפני שנעשית השבועה ברבים אין לו היתר שהרי אמרו הנשיאים ולא יהיה עלינו קצף על השבועה ואם לא היה בדבר אלא מפני קדוש השם מה קצף היה בזה ואמרו רבותי' ז"ל כי שלשה כתבים שלח יהושע בכניסתן לארץ שלח להם מי שרוצה להשלים יבא וישלים וחזר ושלח להם מי שרוצה לעשות מלחמה יעשה מלחמה וחזר ושלח להם מי שרוצה לפנות יפנה מי שהאמין בהקב"ה וחרד לדבריו הלך לו לאפריקי ואמר בדרש כי הכנעני הוא שפנה מפני זה וזכה לסקרא לארץ ישראל ארץ כנען על שמו וזכה לארץ טובה שהיא אפריקי ויש אומרים כי הפריזי פנה לפניהם והלך לו אם כן למה הוצרכו יושבי גבעון להערים וקבלו השלום לפי שיהושע שלח בכלל לכולם ויושבי גבעון חשבו הלא גם כן שלח ליריחו ולעי להשלים והנה הכה אותם אולי לא יקיים הבטחתו ליושבי הארץ הזאת ובמרמה הוא שולח להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם לפיכך עשו גם המה בערמה ואמרו כי מארץ רחוקה הם כדי שיכרתו להם ברית: (ח) ויאמרו אל יהושע וגו'. מארץ רחוקה מאד. כי שמענו שמעו ואת כל אשר עשה במצרים ואת כל אשר עשה לשני מלכי האמורי וגו'. זכרו מצרים וסיחון ועוג ולא זכרו הירדן לפי שהיה דבר מצרים וסיחון ועוג מימים קדמונים ודבר הירדן היה מזמן קרוב כלומר הראו ליהושע שלא שמעו דבר הירדן כל כך היא רחוקה ארצם: (יא) זקינינו. נכתב ביו"ד במשך בין הקו"ף והנו"ן שלא כמנהג ובדרש א"ר יוחנן זקינינו כתיב זקני אשמאי היו: (יב) הצטידנו אותו. לשון ספוק מזון מן צדה לדרך ופי' לקחנו אותו מבתינו להצטיד בו הדרך: (יד) ויקחו. יש מפרסים אותו כמו למדו מן לקח טוב כלומר למדו והבינו מצידם

תרגום

נגזר לכון קים: ח ואמרו ליהושע עבדך אנחנא ואמר להון יהושע מן אתון ומנן אתיתון: ט ואמרו ליה מארע רחיקא לחדא אתו עבדך לשמא דיי אלהך ארי שמענא ית שמע גבורתיה וית כל דעבד במצרים: י וית כל דעבד לתרין מלכי אמוראי די בעברא דירדנא לסיחון מלכא דחשבון ולעוג מלכא דמתנן דבעשתרות: יא ואמרו לנא סבנא וכל יתבי ארענא למימר סבו בידכון זודין לאורחא ואזילו לקדמותהון ותימרון להון עבדיכון אנחנא וכען גזורו לנא קים: יב דין לחמנא כד חמים אזדודנא יתיה מבתנא ביום מפקנא למיתי לותכון וכען הא יבש והוה כסנין: יג ואלין זיקין דחמר די מלינא כד חדתין והא אתבזעו ואלין תותבנא ומסננא בליאו מסגי אורחא לחדא: יד וקבילו גבריא לפתגמיהון ואולפן מן קדם יי לא תבעו: טו ועבד להון יהושע שלם וגזר להון קים לקימותהון

מקרא

ח ויאמרו אל יהושע עבדיך אנחנו ויאמר אליהם יהושע מי אתם ומאין תבאו: ט ויאמרו אליו מארץ רחוקה מאד באו עבדיך לשם יהוה אלהיך כי שמענו שמעו ואת כל אשר עשה במצרים: י ואת כל אשר עשה לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחון מלך חשבון ולעוג מלך הבשן אשר בעשתרות: יא ויאמרו אלינו זקינינו וכל ישבי ארצנו לאמר קחו בידכם צידה לדרך ולכו לקראתם ואמרתם אליהם עבדיכם אנחנו ועתה כרתו לנו ברית: יב זה לחמנו חם הצטידנו אתו מבתינו ביום צאתנו ללכת אליכם ועתה הנה יבש והיה נקדים: יג ואלה נאדות היין אשר מלאנו חדשים והנה התבקעו ואלה שלמותינו ונעלינו בלו מרב הדרך מאד: יד ויקחו האנשים מצידם ואת פי יהוה לא שאלו: טו ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית לחיותם

ס' · ט' ה' מנהון בפרשת נדרים · מ"ל. ס' · כ' · ג' · ג' · ג'. ד' · ג' קמץ · ל' וחד ולחיותם

רשי

אתם: (יב) הצטידנו. לשון צדה כשהוצאנוהו לצדה לדרך: (יד) ויקחו האנשים מצידם. קבלו דבריהם שצדום בפיהם לשון ואשר לא צדה: או

רלבג

שלח יהושע לקרוא לשלום לכל מקומות הגוים האלה כי היה מחוייב להם לקרוא לשלום אל כל עיר ועיר קודם שיבאו להלחם כמו שזכר בפרשה וכבר זכר במקומות שכבר עשה יהושע ככל אשר צוה ה' את משה ולזה יחוייב שנודה שכבר שלח זה יהושע לאלו המקומות קודם שיבאים להלחם עמהם כמו שכתבו רבותינו ז"ל ולזה הערימו כשאמרו שהם באו מארץ רחוקה ועשו עצמם עבדים לישראל והיה מחוייב לפי משפטי התורה שיקבלום בברית ויהיו להם למס ועבדום: (טו) ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית לחיותם ונשבעו להם לחיותם ונשבעו להם נשיאי העדה והנה היתה שגגת טעות ישראל ונפלם בזה הענין כי לא שאלו את פי ה' עם היות אצלם יהושע שהיה נביא ואלעזר הכהן שהיו אצלו אורים ותומים כמו שאמרה התורה ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים והנה זאת השבועה אף ע"פ שהיתה בטעות לא הסכימו לעבור עליה כי יהיה בזה חלול השם אצל העו"ג ויחשבו שאין יראת ה' בישראל והנה הנשיאים החיום באופן הראוי אילו היו משלימין עמהם תחלה כי התורה

מסורה

בקרבי. ומאין ח' בקריאה וסי' ויאמר אליהם יהושע. ויבא ישעיה הנביא דמלכים. וחברו דישעיה. ויאמר אליו הגידה נא לנו דיונה. וישא את עיניו וירא את האיש הארח. שמעו ט' קמצין ח' מנהון בפרשת נדרים וד' סימן נמסר לעיל בספרא בסי' ו': זה ג' ר"פ בטעמא מונח לפני לגרמית וסי' זה יתנו כל העבר על הפקודים. זה לחמנו הם הצטידנו אתו. זאת רע בכל אשר נעשה. אנ"ך. ונמסר גם בריש סדר כי תשא: שאלו ג' קמצין וסי' ויקחו האנשים מצידם. החולכים לרדת מצרים. נדרשתי

מצודת ציון

נידם. מאנם: נקודים. מנומר בחברבורות כמו נקודים וברודים (בראשית ל"א): הצטידנו מלשון

כאומר ואדוני הלא ישכיל לדעת שאין אנו מארץ כנען: מי אתם. מאיזם עם: ומאין. מאיזה מדינה: (ט) רחוקה מאוד. ולא יהיה א"כ ניכר לך לא שפה ולא המדינה: לשם ה'. בעבור פרסום שם ה': (יא) עבדיכם אנחנו. לסעלות את המס: כרתו לנו ברית. לסחיותינו: (יב) זה לחמנו. אשר תראו בידינו הנה בהיותו עדיין חם לקחנו אותו לצידה לדרך: הנה יבש. בעבור זמן הרב מגודל מרחק הדרך: (יג) חדשים. בעת מלואם היו חדשים: (יד) ויקחו. ר"ל לקחו

מצודת דוד

בקרב הארץ הניתן לי והוא ארץ כנען: (ח) עבדים אנחנו. כאומר אין לנו עסק עם כל העם הזה כי הלא לא לכולם נהיה עבדים כ"א לך לבדך

הַתּוֹרָה אָמְרָה וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ אֶלָּא שֶׁכְּבָר הִכְבִּידוּ עִנְיַן עַבְדוּת הַזֶּה וְזֶה שֶׁכְּבָר הָיָה אֶפְשָׁר לְפִי מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה אִלּוּ הָיוּ הַתְּקִיפִים שֶׁיַּעֲשׂוּ מַס מָה לְיִשְׂרָאֵל וְיִפָּטְרוּ מֵעַבְדוּת אַחֵר אֶלָּא שֶׁיַּעַמְדוּ בִּנְיָנִים שְׁפָלִים כַּעֲבָדִים אֲבָל אִם הֶעֱמִיסוּ עֲלֵיהֶם שֶׁיַּעַבְדוּם בְּגוּפָם כְּאִלּוּ הֶעֱבִידוּ הַכְּבֵדוֹ׳ ר״ל שֶׁיִּהְיוּ חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם לְכָל הָעֵדָה וְזֶה הָיָה אֶפְשָׁר עִם קִיּוּם הַנְּאוּם כִּי הֵם עָשׂוּ עַצְמָם עֲבָדִים לְיִשְׂרָאֵל וְעִם כָּל זֶה רָצוּ לְהַרְאוֹת לָהֶם לִכְבוֹד הַשֵּׁם שֶׁלֹּא עָשׂוּ מֵהֶם חֹק הָרָאוּי לָהֶם מִפְּנֵי בּוֹאָם עִמָּהֶם בִּבְרִית כִּי כְבָר רִמּוּ אוֹתָם בְּאָמְרָם שֶׁהָיוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְהֵם מִפְּנֵי זֶה בִּלְתִּי מְשׁוּעְבָּדִים לָהֶם לַעֲשׂוֹת חֶסֶד לָהֶם אַחֵר זוּלָתִי מָה שֶׁיֻּכְרְחוּ בּוֹ מִצַּד שְׁבוּעָתָם לָהֶם. וּלְפִי שֶׁהַשְּׁבוּעָה וְהַבְּרִית הָיָה לְחַיּוֹתָם וְשֶׁיִּהְיוּ הֵם עֲבָדִים לְיִשְׂרָאֵל הִנֵּה כְבָר קִיְּמוּ תְנָאָם עִמָּהֶם בָּזֶה הָאֹפֶן. וְהִנֵּה הוֹסִיף יְהוֹשֻׁעַ עַל עֲבוֹדָתָם שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו הַנְּשִׂיאִים שֶׁיִּהְיוּ חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם לְבֵית ה׳ וְלָזֶה הָיוּ חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם לְכָל הָעֵדָה וּלְמִזְבַּח ה׳:

אֲדוֹנִי

מְלִיצַת שֶׁהָיָה יָבֵשׁ כִּי אֱמֶת אָמְרוּ. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ וַיִּקְחוּ כְּמַשְׁמָעוֹ שֶׁלָּקְחוּ מִצֵּידָם וְאָכְלוּ מִמֶּנּוּ בִּבְרִית כְּדֵי שֶׁיִּבְטְחוּ בָהֶם וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם וְקַבִּילוּ גֻּבְרַיָּא לְפִתְגָמֵיהוֹן: (כ) וְהַחֲיֵה אוֹתָם. מָקוֹר: (כא) יִחְיוּ וַיִּהְיוּ חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם לְכָל הָעֵדָה. זֶה מִקְרָא קָצָר כִּי הַנְּשִׂיאִים אָמְרוּ יִחְיוּ וְיִהְיוּ חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם וְהַמִּקְרָא אָחַז דֶּרֶךְ קָצָר וְאָמַר וַיִּהְיוּ בְּפַתַּח הַוָּי״ו לְשׁוֹן עָבָר וַיִּהְיוּ כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם הַנְּשִׂיאִים וְזֶה מֵעִיד כִּי כֵן אָמַר לָהֶם הַנְּשִׂיאִים וּמָה שֶׁאָמְרוּ הֵם לְכָל הָעֵדָה וִיהוֹשֻׁעַ אָמַר לָהֶם לְבֵית אֱלֹהַי אָז כֵּיצַד כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ הָעֵדָה בַּמַּחֲנֶה עַד שֶׁלֹּא נֶחְלְקָה הָאָרֶץ הָיוּ חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם לָעֵדָה אֲבָל לְאַחַר שֶׁנֶּחְלְקָה הָאָרֶץ וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּעִירוֹ וּבְנַחֲלָתוֹ נִשְׁאֲרוּ הֵם חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם לְבֵית אֱלֹהִים בַּגִּלְגָּל וּבְשִׁילֹה וּבְנוֹב וּבְגִבְעוֹן וּבֵית עוֹלָמִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל כִּי כֵּיוָן שֶׁנְּתָנָם יְהוֹשֻׁעַ חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם גָּזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יָבֹאוּ בַּקָּהָל כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִתְחַתְּנוּ יִשְׂרָאֵל בָּהֶם וְתָלָה אִסּוּרָן בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם שֶׁהֲרֵי אָמַר לְבֵית אֱלֹהַי מַשְׁמַע כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם לְבֵית אֱלֹהַי וְהוּא כָּל זְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם בָּא דָוִד וְגָזַר עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם וְכֵן כְּתִיב בְּסֵפֶר עֶזְרָא וּמִן הַנְּתִינִים שֶׁנָּתַן דָּוִד וְהַשָּׂרִים לַעֲבוֹדַת הַלְוִיִּם: (כד) וַנַּעֲשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה. בְּגוֹי שֶׁלֹּא כְּמִנְהָג וּכְבָר כָּתַבְנוּ הַדּוֹמִים לָהֶם

וַיִּשָּׁבְעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה: טו וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־כָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־קְרֹבִים הֵם אֵלָיו וּבְקִרְבּוֹ הֵם יֹשְׁבִים: יז וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵיהֶם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְעָרֵיהֶם גִּבְעוֹן וְהַכְּפִירָה וּבְאֵרוֹת וְקִרְיַת יְעָרִים: יח וְלֹא הִכּוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־נִשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלֹּנוּ כָל־הָעֵדָה עַל־הַנְּשִׂיאִים: יט וַיֹּאמְרוּ כָל־הַנְּשִׂיאִים אֶל־כָּל־הָעֵדָה אֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא נוּכַל לִנְגֹּעַ בָּהֶם: כ זֹאת נַעֲשֶׂה לָהֶם וְהַחֲיֵה אוֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה עָלֵינוּ קֶצֶף עַל־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם: כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַנְּשִׂיאִים יִחְיוּ וַיִּהְיוּ חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם לְכָל־הָעֵדָה כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם הַנְּשִׂיאִים: כב וַיִּקְרָא לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר לָמָּה רִמִּיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר רְחוֹקִים אֲנַחְנוּ מִכֶּם מְאֹד וְאַתֶּם בְּקִרְבֵּנוּ יֹשְׁבִים: כג וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם וְלֹא־יִכָּרֵת מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם לְבֵית אֱלֹהָי: כד וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי הֻגֵּד הֻגַּד לַעֲבָדֶיךָ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה עַבְדּוֹ לָתֵת לָכֶם אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וּלְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וַנִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ

וְקַיִּימוּ לְהוֹן רַבְרְבֵי כְּנִשְׁתָּא: טו וַהֲוָה מִסּוֹף תְּלָתָא יוֹמִין בָּתַר דִּגְזָרוּ לְהוֹן קְיָם וּשְׁמָעוּ אֲרֵי קְרִיבִין אִינוּן לֵיהּ וּבֵינֵיהוֹן אִינוּן יָתְבִין: יז וּנְטָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲתוֹ לְקִרְוֵיהוֹן בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וְקִרְוֵיהוֹן גִּבְעוֹן וּכְפִירָה וּבְאֵרוֹת וְקִרְיַת יְעָרִים: יח וְלָא מְחוֹנוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי קַיִּימוּ לְהוֹן רַבְרְבֵי כְּנִשְׁתָּא בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וְאִתְרַעֲמוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא עַל רַבְרְבַיָּא: יט וַאֲמַרוּ כָּל רַבְרְבַיָּא לְכָל כְּנִשְׁתָּא אֲנַחְנָא קַיֵּימְנָא לְהוֹן בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וּכְעַן לָא נִכּוּל לְאַנְזָקָא בְּהוֹן: כ דָּא נַעֲבֵיד לְהוֹן וּנְקַיֵּים יַתְהוֹן וְלָא יְהֵי עֲלָנָא רֻגְזָא עַל קְיָמָא דִּי קַיֵּימְנָא לְהוֹן: כא וַאֲמַרוּ לְהוֹן רַבְרְבַיָּא יֵיחוֹן וַהֲווֹ מְלַקְטֵי אָעִין וּמְלָן מַיָּא לְכָל כְּנִשְׁתָּא כְּמָא דְּמַלִּילוּ לְהוֹן רַבְרְבַיָּא: כב וּקְרָא לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן לְמֵימַר לְמָא שַׁקַּרְתּוּן בָּנָא לְמֵימַר רְחִיקִין אֲנַחְנָא מִנְּכוֹן לַחֲדָא וְאַתּוּן בֵּינָנָא יָתְבִין: כג וּכְעַן לִיטִין אַתּוּן וְלָא יִפְסְקוּן מִנְּכוֹן עַבְדִין וּמְלַקְטֵי אָעִין וּמְלָן מַיָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דֶאֱלָהִי: כד וַאֲתִיבוּ יָת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמַרוּ אֲרֵי חַוָּאָה אִתְחַוָּא לְעַבְדָךְ יָת דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהָךְ יָת מֹשֶׁה עַבְדֵּיהּ לְמִתַּן לְכוֹן יָת כָּל אַרְעָא וּלְשֵׁיצָאָה יָת כָּל יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן וּדְחֵילְנָא לַחֲדָא לְנַפְשָׁתָנָא

ללא שאלו. ובקרבו ג׳ בקריאה וסי׳ ובקרבו הם ישבים. ובקרבו ישים ארבו ובקרבו ישית מרמה. לנגע ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסי׳ נמסר בסדר וירא: יחיו ז׳ וסי׳ ויאמרו אליהם הנשואים יחיו. מתים כל יחיו רפאים. יחיו מתיך נבלתי. ה׳ עליהם יחיו: וגם אני נתתי להם. אבותיכם איה הם. מדוע רשעים יחיו: רחוקים ז׳ מלאים בקריאה וסי׳ רחוקים אנחנו מכם מאד. ורחוקים המה מצידונים. שמעו רחוקים אשר עשיתי. אבירי לב הרחוקים מצדקה. ורחוקים יבאו ובנו בהיכל. הקרובים והרחוקי׳ דמגלה. רחוקים איש מאחיו דעזרא. ארורים ג׳ בקריאה וסי׳ ועתה ארורים אתם ולא יכרת. ואם בני אדם ארורים הם כי גרשוני. גער׳ זדים ארורים. ולהשמיד ד׳ וכו׳ נמסר בסדר תבא: את כל יושבי הארץ ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ והורשתם את יושבי הארץ דיהושע. ולהשמיד את כל יושבי הארץ. הנני ממלא את כל יושבי הארץ. כי כלה אך נבהלה יעשה דצפניה:

תולדות אהרן ולא הכוה. כתובות פה גמין מו: ארורים אתם. (קדושין סס):

כס׳ יכן מנלחתיו מוגה אלהם

מצודת דוד

מצודת ציון

מוסיף וראייה מיובש צידם והאמינו להם. או לקחו מצידם ואכלו לקיים ברית מלשון צידה ומזון: (יח) וילנו. מלשון תלונה ותערומות: (כא) חוטבי. ענין כריתה וחתוך וכן
חטבה: (כ) זאת. ר״ל הדבר הזאת להחיות אותם בע״כ נעשה להם שלא יקצוף
ה׳ על בטול השבועה: (כא) ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו. ר״ל הנה בעבור השבועה לא תגידו לא יחיו וכאומר אך נתבונן מה נעשה עמהם בגמול הרמאות:
ויסיו ט׳. ר״ל הגמול היה שהיו חוטבי כו׳ כאשר גזרו הנשיאים כי כל העדה שמעו להם: (כג) ועתה. ר״ל עתה בעת המלחמה תהיו ארורים להיות עבדים לכל
העדה

מִפְּנֵיכֶם וַנַּעֲשֵׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ כה וְעַתָּה הִנְנוּ בְיָדֶךָ כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ לַעֲשׂוֹת לָנוּ עֲשֵׂה׃ כו וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן וַיַּצֵּל אוֹתָם מִיַּד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא הֲרָגוּם׃ כז וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם לָעֵדָה וּלְמִזְבַּח יְהוָה עַד־הַיּוֹם הַזֶּה אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר׃

י א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲדֹנִי־צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַםִ כִּי־לָכַד יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעַי וַיַּחֲרִימָהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לִירִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ כֵּן־עָשָׂה לָעַי וּלְמַלְכָּהּ וְכִי הִשְׁלִימוּ יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ בְּקִרְבָּם׃ ב וַיִּירְאוּ מְאֹד כִּי עִיר גְּדוֹלָה גִּבְעוֹן כְּאַחַת עָרֵי הַמַּמְלָכָה וְכִי הִיא גְדוֹלָה מִן־הָעַי וְכָל־אֲנָשֶׁיהָ גִּבֹּרִים׃ ג וַיִּשְׁלַח אֲדֹנִי־צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַםִ אֶל־הוֹהָם מֶלֶךְ־חֶבְרוֹן וְאֶל־פִּרְאָם מֶלֶךְ־יַרְמוּת וְאֶל־יָפִיעַ מֶלֶךְ־לָכִישׁ וְאֶל־דְּבִיר מֶלֶךְ־עֶגְלוֹן לֵאמֹר׃ ד עֲלוּ־אֵלַי וְעִזְרֻנִי וְנַכֶּה אֶת־גִּבְעוֹן כִּי־הִשְׁלִימָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיֵּאָסְפוּ וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת ׀ מַלְכֵי הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַםִ מֶלֶךְ־חֶבְרוֹן מֶלֶךְ־יַרְמוּת מֶלֶךְ־לָכִישׁ מֶלֶךְ־עֶגְלוֹן הֵם וְכָל־מַחֲנֵיהֶם וַיַּחֲנוּ עַל־גִּבְעוֹן וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ׃ ו וַיִּשְׁלְחוּ אַנְשֵׁי גִבְעוֹן אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה לֵאמֹר אַל־תֶּרֶף יָדֶיךָ מֵעֲבָדֶיךָ עֲלֵה אֵלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹשִׁיעָה לָּנוּ וְעָזְרֵנוּ כִּי נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי יֹשְׁבֵי הָהָר׃ ז וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ מִן־הַגִּלְגָּל הוּא וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ וְכֹל גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא מֵהֶם כִּי בְיָדְךָ נְתַתִּים לֹא־יַעֲמֹד אִישׁ מֵהֶם בְּפָנֶיךָ׃ ט וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ פִּתְאֹם כָּל־הַלַּיְלָה עָלָה מִן־הַגִּלְגָּל׃

מן קדמיכון ועבדנא ית פתגמא הדין׃ כה וכען הא אנחנא מסירין בידך כמא דתקין וכמא דכשר בעינך למעבד לנא עבד׃ כו ועבד להון כן ושזיב יתהון מיד בני ישראל ולא קטלונון׃ כז ומנינון יהושע ביומא ההוא לקטי אעין ומלן מיא לכנשתא ולמדבחא דיי עד יומא הדין לאתרא די יתרעי׃ א והוה כד שמע אדני צדק מלכא דירושלם ארי כבש יהושע ית עי וגמרה כמא דעבד ליריחו ולמלכה כן עבד לעי ולמלכה וארי אשלימו יתבי גבעון עם ישראל והוו ביניהון׃ ב ודחילו לחדא ארי קרתא רבתא גבעון כחדא מקרוי מלכותא וארי היא רבא מן עי וכל גברהא גברין׃ ג ושלח אדני צדק מלכא דירושלם לות הוהם מלכא דחברון ולות פראם מלכא דירמות ולות יפיע מלכא דלכיש ולות דביר מלכא דעגלון למימר׃ ד סקו לותי וסעדוני ונמחי ית יתבי גבעון ארי אשלמת עם יהושע ועם בני ישראל׃ ה ואתכנשו וסליקו חמשא מלכי אמוראה מלכא דירושלם מלכא דחברון מלכא דירמות מלכא דלכיש מלכא דעגלון אינון וכל משריתהון ושרו על גבעון ואגיחו קרבא עלה׃ ו ושלחו אנשי גבעון לות יהושע למשריתא לגלגלא למימר לא תרשל ידך מעבדך סק לותנא בפריע ופרוק לנא וסעדנא ארי אתכנשו עלנא כל מלכי אמוראה יתבי טורא׃ ז וסליק יהושע מן גלגלא הוא וכל עמא עבדי קרבא עמיה וכל גברי חילא׃ ח ואמר יי ליהושע לא תדחל מנהון ארי בידך מסרתינון לא יתעתד אנש מנהון קדמך׃ ט ואתא לותהון יהושע בתכיף כל ליליא סליק מן גלגלא׃

ד'. ג' ג' · כ"ג · ל' · ל' · ה' קמץ וסימ' שבזה"ס · ל' · ב' גמ' ספחתיך. ל' · ל' ז' וחסר' · ל' · ל' מ"ל בספר' · ל' וחסר. ל' · י"ב · ג'. וי"א מ"ל · ל' לבן אנותך · יתיר יו"ד

רדק

להם בספר שכלל: (כה) ועתה הננו בידך. קל ובשוא הנו"ן הראשונה: (א) אדני צדק. כל מלכי ישראל היו נקראים בזמן ההוא מלכי צדק או אדני צדק כמו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם הוא ירושלם כמו שכתוב ויהי בשלם סכו' ונקראו כן בעבור ירושלם שהוא מקום צדק

למזבח ב' וסי' ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי. ולמזבח הקטרת: יבחר ה' קמצין בקריאה וסי' שלש פעמים בש"ה יראה כל זכורך. בבוא כל ישראל לראות את פני. ולמזבח ה' עד היום כיהושע. המסכן תרומה עץ לא ירקב. מי זה האיש ירא. וסימן שכז"הם: גברים ז' חס' וסימן וכל אנשיה גברים. קשת גברים חתים. איך נפלו גברים. אתה ידעת את אביך. והיו כגברים בוסים. עיר גברים עלת חכם. ששים גברים סביב: ויאספו י"ב בקריאה וסימן נמסר בסדר כי תשא:

תולדות אהרן ויתנם יהושע. יבמות עט (קדושין סה):

רלבג

(א) אדוני צדק מלך ירושלם. מלאנו שמו בתורה מלכי צדק וידמה שכל מלכי ירושלם היה שמם מלכי צדק או אדני צדק כי הכל ענין אחד כמו שהיה שם מלכי מצרים פרעה והנה זכר כי ה' מלכי האמורי הם וכל מחניהם חנו על גבעון וילחמו עליה וכבר שלחו אנשי גבעון ליהושע שיעזרם כי ראוי לאדון שיציל עבדיו מיד הנלחמים עליהם וידמה ששאל יהושע את פי ה' על זה ועלה מן הגלגל הוא וכל עם המלחמ' עמו וכל גבורי החיל וכבר אמר השם יתברך אל יהושע קודם זה כששאלו את פיו על דבר זאת המלחמה שלא יירא מהמלכים האלה וממחניהם כי בידו יתנם והוא מיהר לבא עליהם כל הלילה ויהומם ה' לפני י'

ויכר

מצודת דוד

העדה אבל לבית ה' תהיו לעולם עבדים ולא יכרת הדבר: (כו) ויעש להם כן. כמ"ש הוא להיות עבדים לכל העדה בעת המלחמה ולבית ה' לעולם: ולא הרגום. כאשר חשבו בתחלה: (כז) לעדה ולמזבח וכו' עד היום הזה. ר"ל לעדה בעת המלחמה ולמזבח ה' עד היום הזה: אל המקום. במקום שיעמוד המזבח שמה יעבדו אם בשילה וכו' אם בירושלים: י (א) ויהיו בקרבם. התחברו עצמם עם ישראל: (ב) כי עיר גדולה. ועכ"ז לא עצרו כח להלחם והמסו בזה לב אנשי המלחמה: (ד) כי השלימה. והרעו לעשות כי הביאו מורך בלב כל: (ו) אל תרף ידיך. לעזוב אותנו בידם: (ט) כל הלילה. למען לא ירגישו ויבא פתאום:

דרך

מצודת ציון

וכן לחטוב עצים (דברים י"ט): י (א) אדוני צדק. כך שמו: (ו) תרף. מלשון רפיון: (ט) פתאום. ענין מהירות מבלי הרגשה מקודם:

ויהומם

רשי

(יב) אז ידבר . אמר שירה תחת השמש לפי שאמר לשמש דום . דום מלומר שירה וכל זמן שהוא דומם עומד ואינו מהלך שבכל עת הילוכו הוא אומר שירה ופשוטו של מקרא דום ל' המתנ' כמו אם כה יאמרו אלינו דומו וכן דום לה' : ירח בעמק אילון . אותו פעם היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא רחוק מגבעון שהרי גבעון בגבול בנימין ואילון בגבול דן : סלא

רדק

(יב) אז ידבר יהושע . ת"י בכן שבח יה"ש ויתכן כי אחר התפלה היתה השירה והשירה לא הזכיר או השירה היא וידום השמש והתפלה היא ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וכן זוכר אותה בדרש זו השירה במנין עשר שירות ולשון ידבר מורה על שירה לא על תפלה כמו וידבר דוד לה' את דברי השירה . ויאמר בתפלתו לעיני ישראל שמש בגבעון דום כלומר הפלא הזה יראה היום לעיני ישראל או לעיני ישראל דבק עם ויאמר כלומר התפלה הזאת אמרה בקול לפני ישראל ופי' דום המתן כמו דמו עד הגיענו אליכם כלומר שיעמוד גלגל השמש במקומו ולא ירוץ כמשפטו : וירח בעמק אילון . ולירח אמר גם כן שיעמוד בעמק אילון ואף על פי שגבעון היה בגבול בנימן ואילון בגבול דן ידמה כי רדפו אותם והכם מגבעון עד אילון ובגבעון היה חצי היום כשהתפלל שיעמוד השמש והאל שמע בקולו כמו שאמר ויעמוד השמש בחצי השמים ועמד עד שיעור שבין עמידתו ומרוצתו היה כיום תמים והוא היום הארוך שבשנה והוא יום תקופת תמוז וכשבא השמש היו בעמק אילון והאיר הירח והיה הירח אז מן הדומה בתחלת החדש או בשלישיתו והתפלל עליו שיעמוד הירח להאיר להם עד שתכלה נקמתם באויביהם וכן היה כמו שאמר וירח

יהושע

י וַיְהֻמֵּם יְהוָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּם מַכָּה־גְדוֹלָה בְּגִבְעוֹן וַיִּרְדְּפֵם דֶּרֶךְ מַעֲלֵה בֵית־חוֹרֹן וַיַּכֵּם עַד־עֲזֵקָה וְעַד־מַקֵּדָה׃ יא וַיְהִי בְּנֻסָם ׀ מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרַד בֵּית־חוֹרֹן וַיהוָה הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן־הַשָּׁמַיִם עַד־עֲזֵקָה וַיָּמֻתוּ רַבִּים אֲשֶׁר־מֵתוּ בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב׃
יב אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה בְּיוֹם תֵּת יְהוָה אֶת־הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר ׀ לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן׃

ג' · י"ד פסו' עד ועד · ב' ח' מ"ל · ב' וח' · ב' חסר · וי"ו תניין · ג' · ס'

תרגום

י וְתַבְּרִינוּן יְיָ קֳדָם יִשְׂרָאֵל וּמְחָנוּן מְחָתָא רַבָּא בְּגִבְעוֹן וּרְדָפוּנוּן בְּאוֹרַח מַסְקָנָא דְבֵית חוֹרוֹן וּמְחָנוּן עַד עֲזֵקָה וְעַד מַקֵּדָה׃ יא וַהֲוָה בְּמִפְּכֵיהוֹן מִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל אִינוּן בְּמַחְתָּנָא דְבֵית חוֹרוֹן וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְרְמִיאָה עֲלֵיהוֹן אַבְנִין רַבְרְבָן מִן שְׁמַיָּא עַד דַּאֲתוֹ לַעֲזֵקָה וּמִיתוּ סַגִּיאִין דְּמִיתוּ בְּאַבְנֵי בַרְדָּא מִדְּקַטִּילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחַרְבָּא׃ יב בְּכֵן שַׁבַּח יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא דִּמְסַר יְיָ יָת אֱמוֹרָאָה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְשָׁא בְּגִבְעוֹן אוֹרִיךְ וְסִיהֲרָא

תולדות אהרן ויהי בנוסם . ברכות נד ע"ב כה : אז ידבר יהושע , עקדה שער יג : ביום תת . תענית כה ע"ב כה :

רלבג

ויכם ישראל מכה גדולה בגבעון וירדפם דרך מעלה בית חורון וגו' ויהי בנוסם מפני בני ישרא' נלחם ה' בם מן השמים והמית מהם באבני הברד יותר מאשר הרגו בני ישראל בחרב : (יב) אז ידבר יהושע לה' . בזאת הפר' יש ספקות רבות ראוי לעיין בהם האחד הוא שאם היה שהשמש עמד ובטל מהתנועה הנראית לו הנה היה זה המופת יותר נפלא לאין שיעור מהמופתים שנעשו ע"י משה וזה כי המופתים ההם היו בשנוי טבע הנמצאות אלו השפלות והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתנה בו אלו הנמצאות הנכבדות לשנות את תפקידם משלום על הנמצאות השפלות אלו לשנות ענין סדורם כי בהם בעצמם מחסרון הסדר והיושר מה שלא יעלם וככלל הנה זה ממה שאין צריך ביאור למי שעיין באלו העמוקות וכבר ביארנו זה באופן שלם בו' מספר מלחמות ה' ואם היה הענין כן הנה זה סותר מה שאמרה התורה שלא קם נביא עוד בישראל כמשה לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל ואם אמרנו שכבר נעשה כמו זה המופת ע"י משה ואם לא נזכר בתורה כמו שאמרו קצת רז"ל הנה נשאר זה הספק בעינו כי כבר היה שוה לו יהושע בגדול שבמופתים הנעשים על יד משה רבינו עליו השלום עם שאם היה הענין כן היה ראוי שלא תשתוק התורה מלספר זה המופת הנפלא כי אנחנו נראה מכונת התורה לפרסם ענין המופתים והנפלאות כי זה ממה שיבוא להאמין בשם יתברך כמו שנזכר בתורה בענין המופתים שנעשו לפרעה אמר ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה' ועוד כי כבר יראה מפשטי אלו הדברים שלא נתבטל השמש מהתנו' ולא הירח וזה יתבאר מפנים מהם מה שאמר ולא אץ לבוא ר"ל שלא מהר לבוא וזה לא ישלול ממנו התנועה אבל ישלול ממנו מהירות התנועה והמאמר שזה דרכו יחייב לו התנועה בכמו אלו המאמרים השלמים אשר ידובר בהם בדברים מדלך מה הוא ומהם מה שאמר שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון ולא אמר שמש דום וירח אבל לקח להם מקום רחב היו נראים אז אל המקום ההוא והוא מבואר שמי שישלול התנועה מהמקום הרחב לא ישלול התנועה במוחלט כי כבר אפשר שיתנועע במקום רחב ההוא וכבר יחייב זה המאמר בכמו המאמרים השלמים לשמש ולירח התנועה והמשל שמי שיאמר שפלוני עמד בארצו כך וכך ימים הנה לא יתחייב מזה אלא שלא יצא מארצו אבל שכבר יתנועע בארצו או לא יהיה זה המאמר מדלך מה הוא כי יחוייב למי שישלול ממנו התנועה שיאמר שלא יתנועע לא שלא יצא מארצו וזה מבואר למי שעיין בסדרים ההגיוניים אשר למלאכת המופתית ומהם מה שאמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל הורה בזה כי זה המופת הוא בענין המלחמה בעצמותה ואם היה זה המופת בעמידה מהתנועה לא היה לו רושם בענין המלחמה כלל ומהם כי יתבאר מדבריו כי הש"י לא יעשה מופתים כי אם לצורך או לקנות דעות אמיתיות ולא נזכר בכאן רושם בזה המופת באחד מאלו הצדדים ומהם שכבר התבאר בספר מלחמות ה' כי המופת לא יהיה על יד נביא באלו הנמצאות העליונים ר"ל הגרמים השמימיים ולזה הוא מבואר שלא היה זה המופת בזה הענין אשר יחשב בתחלת המחשבה שהיה בו המופת בזה הספו' ואם יספק עלינו מספק על מה שהשרשנו בזה ויאמר שכבר נראה שיעשה המופת ע"י נביא בשנוי סדר תנועת הסדר והוא מה שאמר ישעיה לחזקיה כשאמר מה אות כי ירפא ה' לי ועליתי ביום השלישי בית ה' ויענהו הנך הצל י' מעלות אם ישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שתנועת הצל לא תהיה כי אם בתנועת השמש ולזה יחוייב מזה שנוי סדר תנועת השמש נאמר לו כי כשיעיין היטב במאמרים שבאו בזה המקום יתחייב שלא היה זה המופת בהשתנה סדר תנועת השמש הנה איך יתכן שנאמר שזה יהיה נקל הנה איך שישתנה זה הסדור הוא ענין נפלא מאד ולזה ראוי שנבאר הדברים ההם ויתבאר מזה מה היה ענין המופת ההוא ונאמר כי ידמה לפי הנראה לנו שכבר שם ישעיה הבחירה בזה המופת לחזקיה ואמר שזה האות יהיה באחד מב' דרכים האחד בשילך הצל י' מעלות יותר על מה שהלך בזולת זמן או שישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שאם היה זה המופת היה בענין המלחמה כמו שזכרנו ולזה הוא מבואר שזה המופת היה בזולת שנוי סדר תנועת השמש וזה יהיה לפי מה שאומר והוא שכבר יתבאר בחוש שכאשר יהיו עננים תחת השמש באופן שירשם בהם גלגלות וירוצו הנה הם יראו שיהיה השמש בזולת מקום שהוא עם שכבר יראה או נטיית צל השמש שיעור רב במעט זמן למזרח או למערב לצפון או לדרום לפי מצב העננים ההם וצד תנועתם וזה ממה שאין בו ספק כי תמיד יראה זה מן החוש בזה האופן ולפי שכבר ראה חזקיה או מהעננים ומצד תנועתם שנקל לצל לנטות עשר מעלות יותר על מה שהלך שאל שיהיה הענין בהפך מה שהיה נראה שהיה נכון או מצד תנועת העננים ההם ולזה שאל שישוב אחורנית הצל עשר מעלות והנה בספר ישעיה אמר ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה ר"ל לפי החוש ענין מופתי היה בצל כמו שנזכר שם אמר הנני משיב את צל המעלות ובכאן הותר זה הספק ואם ירצה אחד על כל פנים שיהיו אלו המופתים בשנוי סדר תנועת השמש לא אקפיד עליו בזה ומי יתן וכל השומעים לא יטעו יותר מזה השעור כי זה מגדיל לפי מחשבתו שולם השם יתברך ויכלתו ואחר שנתישב זה הנה נשוב לבאר דברי זאת הפרשה

מצודת דוד

(י) דרך מעלה. בדרך העולה לבית חורון : עד עזקה. כי ברחו דרך בה ולרדפם והכום בדרך עד עזקה וכו' : (יא) הם במורד . כשהם ירדו במורד ההר : אבנים . אבני ברד : עד עזקה . בכל הדרך אשר נסו ממורד בית חורון עד בואם לעזקה נפלו עליהם אבני הברד : רבים . מרובים במספר : (יב) לה' . בשם ה' ובשליחותו . ויאמר . הוא הדבור האמור למעלה ועל שהפסיק בדברים אמר שוב ויאמר : שמש בגבעון דום . כי בעת ההיא עמד השמש נוכח גבעון וחשש פן ישקע בעונתו ולא יוכלו לרדוף אחרי האויב באישון הלילה ולזה אמר להשמש שלא ילך מהלכו וימתין עוד נוכח גבעון במקום שהוא עומד : וירח בעמק אילון . כי או כבר עלתה הירח ועמדה

מצודת ציון

(י) ויהומם . מלשון מהומה ובלבול : (יב) תת . מלשון נתינה : דום . השתק כמו דומו עד הגיענו

יג וידם השמש וירח עמד עד־יקם גוי איביו הלא־היא כתובה על־ספר הישר ויעמד השמש בחצי השמים ולא־אץ לבוא כיום תמים: יד ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמע יהוה בקול איש כי יהוה נלחם לישראל: טו וישב יהושע וכל־ישראל עמו אל־המחנה הגלגלה: טז וינסו חמשת המלכים האלה ויחבאו במערה במקדה: יז ויגד ליהושע לאמר נמצאו חמשת המלכים נחבאים במערה במקדה: יח ויאמר יהושע גלו אבנים גדלות אל־פי המערה והפקידו עליה אנשים לשמרם: יט ואתם אל־תעמדו רדפו אחרי איביכם וזנבתם אותם אל־תתנום לבוא אל־עריהם כי נתנם יהוה אלהיכם בידכם: כ ויהי ככלות יהושע ובני ישראל להכתם מכה גדלה־מאד עד־תמם והשרידים שרדו מהם ויבאו אל־ערי המבצר: כא וישבו כל־העם אל־המחנה אל־יהושע מקדה בשלום לא־חרץ לבני

ב׳ קמץ. וכמוסב לנים · ג׳ · ח׳ כליש׳ · ד׳ פסו׳ אית כהון פנים ואחור · נ״ת במלעות · ז׳. ג׳ · כ״ד · כ׳ · ס׳ · ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳

במישר אילון: יג ואוריך שמשא וסיהרא קם עד דאתפרע עמא ישראל מבעלי דבביהון הלא היא כתיבא על ספרא דאורייתא וקם שמשא בפלגות שמיא ולא דחק למיעל כיום שלים: יד ולא הוה כיומא ההוא קדמוהי ובתרוהי דאתקבלת קדם יי צלות אנש ארי במימריה יי מגיח קרבא לישראל: טו ותב יהושע וכל ישראל עמיה למשריתא לגלגלא: טז ואפכו חמשא מלכיא האלין ואטמרו במערתא במקדה: יז ואתחוא ליהושע למימר אשתכחו חמשא מלכיא טמירין במערתא במקדה: יח ואמר יהושע קריבו אבנין רברבין קדם פומא דמערתא ומנו עלה גברין למטרהון: יט ואתון לא תקומון רדופו בתר בעלי דבביכון ותדבקון יתהון לא תשבקונון למיעל לקרויהון ארי מסרינון יי אלהכון בידיכון: כ והוה כד שיצי יהושע ובני ישראל לממחיהון מחתא רבתא לחדא עד דשלימו ומשיזביא אשתזיבו מנהון ועלו לקרוין כריכן: כא ותבו כל עמא למשריתא לות יהושע למקדה בשלם לא הוה נזקא לבני ישראל למדחק

רדק

וירח עמד עד יקום גוי אויביו וזאת הפליאה כתובה על ספר הישר והוא ספר תורת משה והוא מה שאמר הקב״ה יתברך נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו׳ כמו שפירש א״א ז״ל כי שתי אותות אמר לו בפסוק ההוא קרינת פני משה והוא מה שאמר כי נורא הוא אשר אני עושה עמך ועמידת השמש ליהושע והוא מה שאמר נגד כל עמך אעשה נפלאות ונתן לו אות קרוב להאמי׳ באות רחוק ובדרש שלשים ושש שעות עמדו השמש והירח כיצד שמלחמה היתה בערב שבת ונתיירא יהושע שלא יחללו ישראל את השבת ופשט ידיו למעלה שיעמוד השמש ביום הששי כשיעור יום שבת והירח כשיעור ליל שבת ומוצאי שבת והם שלשים ושש שעות: (יג) עד יקום גוי אויביו. כמו מאויביו וכן השמרו לכם עלות בהר: (יד) ולא היה כיום ההוא. ואף על פי שהיה שוב השמש אחורנית לחזקיהו האות ההוא היה לאות ולמופת ונתנו השם בעבור שיאמין חזקיהו שיחיה מחליו והוא כאחד מן המופתים שנעשו על ידי משה אבל דרך תפלה שיתפלל אדם על שנוי הטבע ונעתר הבורא לאותה תפלה אם לא יהיה לתת בו אות ומופת לא היה ולא יהיה וזהו שאמר לשמוע בקול איש כי ה׳ נלחם לישראל: (יז) נחבאים. בשוא הבי״ת: במערה במקדה. במערה שהיתה בגבול מקדה: (יט) וזנבתם. הכריתו זנבם הוא סוף המחנה: (כ) ויבאו. וי״ו ויבאו כפ״א רפה בלשון ישמעאל ועניין הפסוק כן והשרידים אשר שרדו מהם באו אל ערי המבצר: (כא) מקדה בשלום. למעלה אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו אל המחנה הגלגלה תחלה אחרי כלות המלחמה שבו הגלגלה כאשר אמר ליהושע כי המלכים נחבאים במערה במקדה בא לו למקדה עד קצה המחנה וגם ממה שאומר שגם ואחר שזכבו אותם שבו נוקדה וגם להמית את

רשי

(יג) הלא היא כתובה. דבר זה יכתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף וזרעו אל אפרים יהיה מלא וגו׳ אימתי ביום שעמדה חמה ליהושע ונתמלא כל העולם שמעו של יהושע ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים: (יח) גולו. גלגלו אבנים אל פי המערה: (כא) לא חרץ לבני ישראל. הרי זה מקרא קצר לא חרץ החורץ לאיש מבני ישראל את לשונו. חרץ לשון דבור הלשון וכן לא יחרץ כלב לשונו. וכן אז תחרץ דדוד. תקרא תנעק קול

רלבג

הפרשה ואומר שמאמר יהושע היה שקדם שיסור השמש מהיות על גבעון והירח מהיות על עמק אילון תשלם נקמת גוי אויביו אבל קצר הכתוב בזה ויורה על זה מה שאמר אחריו וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו והרצון בזה שכבר דמם השמש בגבעון וירח בעמק אילון עד שנשלמה זאת המלאכה מהנקמה וזה היה ענין נפלא כי לא די שיעד שינקמו ישראל מהקמים עליהם אבל יעד עם זה שזאת הנקמה תשלם בזמן קצר כזה ולזה אמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה׳ בקול איש כי ה׳ נלחם בישראל ולזה היו יכולים להשלים הנקמה בזה הזמן הקצר כי יד השם יתברך לא תקצר ואמר לשמוע ה׳ וגו׳ לפי שלא ידעו השם יתברך שתשלם זו הנקמה בזה הזמן קצר אבל השם יתברך שמע לקולו על דרך מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים: (יג) והנה ספר הישר אחשוב שהיה נקרא כך ואבד עם הגלות וכבר רבו בו הפירושים לרבותינו ז״ל וראוי שתדע כי השמש יתדמה היום ולזה נאמר שהיום ירד מאד כשקרב השמש לערב כי אז יחלש אור השמש ומה שיהיה בו אור השמש יותר חזק הוא בעת היותו בחצי השמים הנה זה מבואר בנפשו מן החוש וזה יתבאר גם כן ממה שאמר וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום ר״ל שאורו יוסף עד נכון היום כן ארח צדיקים מתיישר תמיד אל תוספת השלמות והוא מבואר שבעת היום

מצודת ציון

אביעגו אליכם (ס״א י״ד): (יג) אויבו. מאויביו: אץ. ענין מהירות כמו ואץ ברגלים (משלי יט): לבוא. לשקוע כמו כי בא השמש (בראשית כ״ח): תמים. מלשון תם ושלם: (טז) ויחבאו. נסתרו והוא מלשון מחבואים: (יח) גולו. גלגלו: והפקידו. מלשון פקיד וממונה: (יט) וזנבתם. מלשון זנב ור״ל סוף המחנה כזנב הזה שהוא סוף הגוף: (כ) והשרידים שרדו. הנשארים נשארו כמו פליט ושריד (איכה ב׳): (כא) חרץ. ענין תנועה כמו

מצודת דוד

ועמדה נוכח עמק אילון ואמר לה שגם היא תמתין במקומה ולא תלך מהלכה ואולי השם שאם תלך הירח מהלכה תבוא נוכח השמש במקום עמידתו ותאפיל אור השמש: (יג) וידום השמש. ר״ל כן היה שעמדו השמש והירח במקומם: עד יקום. עד אשר השלימו ישראל להתנקם מאויביו: הלא היא. הדבר הכיה הלא כתובה בהבטחה בספר הישר והיא התורה שנאמר בה על אפרים וזרעו יהיה מלא הגוים (בראשית מ״ח) והוא היום הזה שעמדו השמש והירח ליהושע הבא מזרעו ונתמלא כל העולם שמעו: ויעמוד השמש. עכשיו מפרש המקום שעמד בה: בחצי השמים. ר״ל לפי הנראה בהאופק ההוא: ולא אץ לבוא. לא היה ממהר לשקוע כדרכו מעולם למהר לעת שקיעתו ללכת בהתמדה מבלי עמידה: כיום תמים. ר״ל נתעכב לעמוד במקום א׳ כשעור יום שלם שהוא כ״ד שעות: (יד) כיום ההוא. להיות בו פלא כזה לשמוע וכו׳ כאשר שמע בקול יהושע להעמיד השמש והירח: כי ה׳. הפלא הזה נעשה בעבור שה׳ נלחם לישראל ובעבורם עשהו: (טו) וישב יהושע. אחר כל המעשים האמורים במקראות שלאחריו: (יח) גולו אבנים. לבל יצאו משם ויברחו: (יט) וזנבתם אותם. כרגו המולכים בסוף המחנה: (כ) עד תומם. כי הנשארים היו מעט מן המעט וכאלו תמו כולם: והשרידים שרדו. הנשארים אשר נשארו מהם באו אל ערי המבצר: (כא) לא חרץ

רלבג

היות השמש בחצי השמים לא תוכר בו ירידה כי אם בעת ארוך וזה מבואר מאד למי שעיין בחכמת התכונה עיון מעט וזה יתבאר גם כן מצד כלי המבט כמו האצטורלבי ורביע העיגול כי אז לא תוכר לשמש ירידה באלו הכלים בכמו חצי שעה ולזה אמר שכבר עמד השמש או בחצי השמים כי כן היה מחויב כי הם היו אצל גבעון והיו רואים השמש על גבעון ולא מהר השמש לרדת כמו שדרך היום. התמיד שלא ימהר השמש לרדת בו ואחשב שאורך שיר גבעון היה ממזרח למערב וזאת התנועה לא תוכר מאד לשמש אלא חצי היום למיעוט שיעור ירידתו הנה זכר שמצד הנטייה הנראית לו מצד הירידה לא יצא שלא יראה כנגד גבעון אף על פי שהיתה רחבה גם כי לא מיהר לבוא כמשפט ענין השמש אלא סמיכות היום. ובכאן נשלם ביאור דברי זאת הפרשה והותרו הספקות הנופלות בה: (טו) וזכר אחר זה חזירות יהושע בענין זאת המלחמה למהר להחרים אלו הגוים ושכבר הגיע לישראל מעוצם הצלחה שכלם שבו בשלום לא הוכה אחד מהם ולא השתדלו האויבים להכות אחד מהם כי נפל פחדם עליהם וזהו אמרו על צד המשל לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו: (כד) וצוה יהושע לקציני אנשי המלחמה שהלכו אתו שישימו רגליהם על צוארי מלכים האלה למען ייראו הנשארים מלהלחם בישראל ולזאת הסבה תלם על חמשה עצים והושיבום במערה ושמו אבנים גדולות על פי המערה עם שזה היה מזכיר לישראל ענין המופת שנעשה בזאת המלחמה: (כח) עוד זכר שכבר לכד יהושע מקדה ולבנה ולכיש ועגלון וחברון ודביר באופן שהכם יהושע מקדש ברנע עד עזה ואת כל ארץ גשן עד גבעון בזמן קצר מדוקדק באין הפסק וזהו אמרו ואת

רדק

את המלכים: לאיש את לשונו. ת״י לא הוה ניזקא לבני ישראל למדחק גבר ית נפשיה וכן תרגם אנקלוס לא יחרץ כלב לשונו: לא יחזק כלבא בלישניה אבל י״ת לשונו נפשיה. והמפרשים פירושו כי למ״ד לאיש נוספר ופירשו איש מהם לא חרץ לבני ישראל את לשונו ולמ״ד זו כלמ״ד הרגו לאבנר. והשלישי לאבשלום והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואפשר לפרש למ״ד לאיש משמשת ופי׳ לאיש מבני ישראל כלומר אין צריך לומר לבני ישראל לרבים מהם שלא חרץ איש מהגוים האלה את לשונו כי אפילו לאיש אחד מבני ישראל לא חרץ איש מהגוי׳ את לשונו: (כד) ההלכוא. באל״ף נח נוסף עם הוי״ו וכן ולא אבוא שמוע וכן כל. הוא שבמקרא וה״א ההלכוא במקום אשר כמו ה״א הפקדים שמואל והדומים לו כי לא תבוא ה״א הידיעה על העוברים: (כז) ויהי לעת בא השמש. מפני טומאת הארץ היו הנתלים נקברים אף על פי שאינם מבני ישראל כמו שאומר ולא תטמא את אדמתך כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ לפיכך צוה כן יהושע לעשות למלך העי ולחמשת המלכים האלה וכן לעתיד בגוג ומגוג אמר וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ: (כח) כאשר עשה למלך יריחו. להודיע כי לא תפשוהו חי ותלוהו אחר כן כמו שעשו למלך העי ולחמשת המלכים אלא הרגוהו בכלל ההרוגים כמו שאמר ויכה לפי חרב

המקרא

ישְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת־לְשֹׁנוֹ׃ כב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ פִּתְחוּ אֶת־פִּי הַמְּעָרָה וְהוֹצִיאוּ אֵלַי אֶת־חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִן־הַמְּעָרָה׃ כג וַיַּעֲשׂוּ כֵן וַיֹּצִיאוּ אֵלָיו אֶת־חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִן־הַמְּעָרָה אֵת ׀ מֶלֶךְ יְרוּשָׁלִַם אֶת־מֶלֶךְ חֶבְרוֹן אֶת־מֶלֶךְ יַרְמוּת אֶת־מֶלֶךְ לָכִישׁ אֶת־מֶלֶךְ עֶגְלוֹן׃ כד וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֶת־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֶל־קְצִינֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הֶהָלְכוּא אִתּוֹ קִרְבוּ שִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיכֶם עַל־צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרְבוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיהֶם עַל־צַוְּארֵיהֶם׃ כה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תֵּחָתּוּ חִזְקוּ וְאִמְצוּ כִּי כָכָה יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־אֹיְבֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים אוֹתָם׃ כו וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ אַחֲרֵי־כֵן וַיְמִיתֵם וַיִּתְלֵם עַל חֲמִשָּׁה עֵצִים וַיִּהְיוּ תְּלוּיִם עַל־הָעֵצִים עַד־הָעָרֶב׃ כז וַיְהִי לְעֵת ׀ בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּרִידוּם מֵעַל הָעֵצִים וַיַּשְׁלִכֻם אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר נֶחְבְּאוּ־שָׁם וַיָּשִׂמוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת עַל־פִּי הַמְּעָרָה עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ כח וְאֶת־מַקֵּדָה לָכַד יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ הֶחֱרִם אוֹתָם וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמֶלֶךְ מַקֵּדָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ׃ כט וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִמַּקֵּדָה לִבְנָה וַיִּלָּחֶם עִם־לִבְנָה׃ ל וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם־אוֹתָהּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מַלְכָּהּ וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר בָּהּ

(מסורה בגליון: ז׳ · ז׳ · י״ב מלין כתי׳ א׳ בסוף תיבותא ולא קריו׳ · ג׳. כ׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ וכ״כ. ד׳ חס׳ ד׳ חס׳ · ג׳ · ג׳. ג׳ חס׳ ו׳ בספרא · כ״ע יתודאין · ל״כ במלעות פסוק · ג׳ בענין · ג׳ דסמי׳)

תרגום

גְבַר יַת נַפְשֵׁיהּ׃ כב וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ פְּתָחוּ יַת פּוּמָא דִמְעַרְתָּא וְאַפִּיקוּ לְוָתִי יַת חַמְשָׁא מַלְכַיָא הָאִלֵין מִן מְעַרְתָּא׃ כג וַעֲבַדוּ כֵן וְאַפִּיקוּ לְוָתֵיהּ יַת חַמְשָׁא מַלְכַיָא הָאִלֵין מִן מְעַרְתָּא יַת מַלְכָּא דִירוּשְׁלֵם יַת מַלְכָּא דְחֶבְרוֹן יַת מַלְכָּא דְיַרְמוּת יַת מַלְכָּא דְלָכִישׁ יַת מַלְכָּא דְעֶגְלוֹן׃ כד וַהֲוָה כַּד אַפִּיקוּ יַת מַלְכַיָא הָאִלֵין לְוָת יְהוֹשֻׁעַ וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְשִׁלְטוֹנֵי גִבָּרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דַאֲזַלוּ עִמֵּיהּ קְרִיבוּ שַׁווּ יַת רַגְלֵיכוֹן עַל צַוְּארֵי מַלְכַיָא הָאִלֵין וּקְרִיבוּ וְשַׁוִּיאוּ יַת רַגְלֵיהוֹן עַל צַוְּארֵיהוֹן׃ כה וַאֲמַר לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתַּבְרוּן תְּקִיפוּ וְעַלִימוּ אֲרֵי כְּדֵין יַעְבֵּד יְיָ לְכָל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן דְאַתּוּן מְגִיחִין קְרָבָא בְּהוֹן׃ כו וּמְחָנוּן יְהוֹשֻׁעַ בָּתַר כֵּן וְקַטְלִינוּן וּצְלַבִינוּן עַל חַמְשָׁא צְלִיבִין וַהֲווֹ צְלִיבִין עַל צְלִיבַיָא עַד רַמְשָׁא׃ כז וַהֲוָה לְעִידָן מֵיעַל שִׁמְשָׁא פַּקֵיד יְהוֹשֻׁעַ וְאַחֵיתוּנוּן מֵעַל צְלִיבַיָא וּרְמוֹנוּן לִמְעַרְתָּא דְאִטַּמַּרוּ תַמָן וְשַׁוִּיאוּ אַבְנִין רַבְרְבָן עַל פּוּמָא דִמְעַרְתָּא עַד כְּרַן יוֹמָא הָדֵין׃ כח וְיַת מַקֵּדָה כְּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ בְּיוֹמָא הַהוּא וּמְחָהּ לְפִתְגַם דְחָרֶב וְיַת מַלְכַּהּ גְמַר יַתְהוֹן וְיַת כָּל נַפְשָׁתָא דִי בַהּ לָא אַשְׁאַר מְשֵׁיזֵיב וַעֲבַד לְמַלְכָּא דְמַקֵּדָה כְּמָא דַעֲבַד לְמַלְכָּא דִירִיחוֹ׃ כט וַעֲבַר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ מִמַּקֵּדָה לְלִבְנָה וְאַגִיחַ קְרָבָא עִם לִבְנָה׃ ל וּמְסַר יְיָ אַף יָתַהּ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל וְיַת מַלְכַּהּ וּמְחָהּ לְפִתְגַם דְחָרֶב וְיַת כָּל נַפְשָׁתָא דִי בַהּ לָא אַשְׁאַר

מסורה

ויציאו י״ב ד׳ מנהון מלאים וסי׳ נמסר בסוף סדר אמור ולעיל בספרא סימן ו׳: בוא י״ג מ״ל וסי׳ נמסר בישעיה סימן ב׳. וישמו ד׳ חס׳ בקריאה וסי׳ וישמו אבנים גדולות על פי המערה. את ארון ה׳ על העגלה. אל האבן הגדולה. וישמו לה ידים דמלכים. ונמסר גם בסדר מקץ: עד עצם היום הזה ג׳ וסי׳ ולחם וקלי וכרמל: ויהי לעת בא השמש דיהושע. המה ואבתם פשעו בי דיחזקאל: ויכה ג׳ וסימן ואת מקדה לכד יהושע. ויתן ה׳ גם אתה. ויתן ה׳ את לכיש:

מצודת דוד

ומי׳ לאיש. ר״ל אפילו לאיש אחד בהיותו יחידי לא חרץ עליו פי לשונו לדבר מאומה רע כי נפל פחדם על כל: (כז) עד עצם וגו׳. ר״ל והמה מונחים שם עד עת עלם

מצודת ציון

כמו אז תחרץ (ש״ב ג׳): (כד) קציני. ענין שררה כמו קצין תהיה

שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ׃ לא וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלִּבְנָה לָכִישָׁה וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּלָּחֶם בָּהּ׃ לב וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־לָכִישׁ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכְּדָהּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְלִבְנָה׃ לג אָז עָלָה הֹרָם מֶלֶךְ גֶּזֶר לַעְזֹר אֶת־לָכִישׁ וַיַּכֵּהוּ יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃ לד וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלָּכִישׁ עֶגְלֹנָה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ׃ לה וַיִּלְכְּדוּהָ בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֵת כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ בַּיּוֹם הַהוּא הֶחֱרִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְלָכִישׁ׃ לו וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מֵעֶגְלוֹנָה חֶבְרוֹנָה וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ׃ לז וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ־לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־כָּל־עָרֶיהָ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר שָׂרִיד כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְעֶגְלוֹן וַיַּחֲרֵם אוֹתָהּ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ׃ לח וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ דְּבִרָה וַיִּלָּחֶם עָלֶיהָ׃ לט וַיִּלְכְּדָהּ וְאֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־כָּל־עָרֶיהָ וַיַּכּוּם לְפִי־חֶרֶב וַיַּחֲרִימוּ אֶת־כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֶבְרוֹן כֵּן־עָשָׂה לִדְבִרָה וּלְמַלְכָּהּ וְכַאֲשֶׁר עָשָׂה לְלִבְנָה וּלְמַלְכָּהּ׃ מ וַיַּכֶּה יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה וְהָאֲשֵׁדוֹת וְאֵת כָּל־מַלְכֵיהֶם לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד וְאֵת כָּל־הַנְּשָׁמָה הֶחֱרִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ מא וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְעַד־עַזָּה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ גֹּשֶׁן וְעַד־גִּבְעוֹן׃ מב וְאֵת כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֶת־אַרְצָם לָכַד יְהוֹשֻׁעַ פַּעַם אֶחָת

ל' כמלאות פסוק · ג' וחס' · ז' · ג' וחסר · ס"ג מגיהין מ"ע · ג' · ס' · כל עניינא כן במ"א דלבנה · ג' וחס' · י"א · י'. י"א · ג' · ג'

בה משיזיב ועבד למלכה כמא דעבד למלכא דיריחו: לא ועבר יהושע וכל ישראל עמיה מלבנה ללכיש ושרא עלה ואגיח קרבא בה: לב ומסר יי ית לכיש בידא דישראל וכבשה ביומא תנינא ומחה לפתגם דחרב וית כל נפשתא דבה ככל דעבד ללבנה: לג בכן סליק הורם מלכא דגזר למסעד ית לכיש ומחהי יהושע וית עמיה עד דלא אשתאר ליה משיזיב: לד ועבר יהושע וכל ישראל עמיה מלכיש לעגלון ושרו עלה ואגיחו קרבא עלה: לה וכבשוה ביומא ההוא ומחוהא לפתגם דחרב וית כל נפשתא דבה ביומא ההוא גמר ככל דעבד ללכיש: לו וסליק יהושע וכל ישראל עמיה מעגלון לחברון ואגיחו קרבא עלה: לז וכבשוהא ומחוהא לפתגם דחרב וית מלכה וית כל קרוהא וית כל נפשתא דבה לא אשאר משיזיב ככל דעבד לעגלון וגמר יתה וית כל נפשתא דבה: לח ותב יהושע וכל ישראל עמיה לדביר ואגיח קרבא עלה: לט וכבשה וית מלכה וית כל קרוהא ומחונון לפתגם דחרב וגמירו ית כל נפשתא די בה לא אשאר משיזיב כמא דעבד לחברון כן עבד לדביר ולמלכה וכמא דעבד ללבנה ולמלכה: מ ומחא יהושע ית כל ארעא טורא ודרומא ושפלתא ומשפך מרמתא וית כל מלכיהון לא אשאר משיזיב וית כל נשמא גמר כמא דפקיד יי אלהא דישראל: מא ומחנון יהושע מרקם גיאה ועד עזה וית כל ארע גושן ועד גבעון: מב וית כל מלכיא האילין וית ארעהון כבש יהושע בזמנא חדא ארי

רד"ק

חרב ואת מלכה:(לב) ביום השני. ביום השני לחנייתם עליה: (לז) ואת מלכה. והנה היה מלך חברון מחמשת המלכים שתלו אלא ידמה שהמליכו אחר כן מלך בחברון: ואת כל עריה. ואת כל הערים ואנשי הערים אשר על גבולה הקרואי' על שמה: (לח) וישב יהושע. נראה כי כשעלה מעגלון לחברון עבר על דביר ולא נלחם עליה כי רצה להלחם בחברון ואחר שלכד חברון שב לדביר ונלחם עליה: (מ) והנגב. כתרגומו ודרומא: והאשדות. כמו אשדות הפסגה כתרגום משפך מרמתא והוא מדרון ההר או הפסגה נקרא כן לפי שהמים היורדים על ההר נשפכים מן ההר דרך מדרון: (מא) ארץ גושן. אין זה של מצרים: (מב) פעם אחת. כלומר שלא הוצרך לצור על עיר ולא האריכו ימי המלחמה אלא

רש"י

קול תשואות המלחמה: (מ) והאשדות. מקום ששם הנגעות שופכי': (מא) מקדש ברנע ועד עזה. מצד דרומי' של ארץ ישראל הוא מן המזרח למערב ולא הספי' לכבוש כל המיצר ונשאר מעזה עד הים הוא שאמר למטה ואת הארץ הנשארת העותי והאשדודי וגו'

רלב"ג

ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהושע פעם אחת ואחר שב יהושע וכל ישראל אל המחנה הגלגלה כי שם היה המשכן

מצודת דוד

עלם וכו' ר"ל עד עולם: (לז) ואת מלכה. יתכן שהמליכו עליהם מלך אחר כי למעלה נאמר שיהושע המית מלך חברון: ואת כל עריה. הערים הסמוכים לה: (מב) פעם אחת. לפי שהעי לא לכד בפעם אחת לזה אמר שכל אלו לכד בפעם אחת: וישב

מצודת ציון

תהיה לנו (ישעיה נ') : (מ) והנגב. מקום נגוב ויבש כי תרגום שמי האדמה (בראשית מ') תרגומו נגבו וכן ארץ הנגב נתתני (לקמן ט"ו): והשפלה. העמק: והאשדות. מדרון ההרים שהמים נשפכים יורדים שם וכן אשדות הפסגה (דברים ג') כי שם

וילכדוה ח' וסי' נמסר לעיל בספרא בסי' ח': חברונה ט' ח' מלאים ואחד חס' וסי' ויעל יהושע דמעגלונה ויאמר דוד אנה אעלה. ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד. ושלאחריו ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה קדמא דפסו' דמלכים. ויאמר לו המלך לך בשלום. ויקבצו כל ישראל אל דוד חברונה דד"ה. ושלאחריו ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה קדמא דפסוק. כל אלה אנשי המלחמה דד"ה. ואלה מספר ראשי החלוץ לצבא באו דד"ה: דברה ג' וחס' וסי' וישב יהושע וכל ישראל. ושל אחריו וילכדה ועלה הגבל דברה: ואת ארצם ג' בקריאה וסי' ואת כל המלכים האלה ואת ארצם. אמנם ה' התריטו דמלכים והברו דישעית.

רדק

אלא בפעם אחת לכדום כולם ואת אחרי זאת בלא ספסק : (ב) אשר מצפון. בשוא ועיקרו בקמץ כי איננו סמוך ויתכן לפרשו סמוך לבית בהר ובערבה כאילו אמר מצפון ההר כי כן דרך הלשון לסמוך על אות השמוש כמו השוכני באהלים וזולתו כמו שכתבנו בספר מכלל : נגב כנרת. לדרום כנרת וכנרות קבוץ כנרת וזה וזה תרגום גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורבותינו ז"ל ספליגו בספור שבח פירותיהם והקבוץ ר"ל שהיו מקומות נחלקים וכלם היו שמנים : ובנפות דור. באחד ממנו נפה והסמוך לנפת דור ועניינם מחוז מחוזים ובת"י פילכי : (ג) והחוי תחת חרמון. פירוש החוי שהיה יושב תחת חרמון ואמר תחת כי חרמון היה הר כמו שכתוב עד הר חרמון ופי' בארץ המצפה כי חרמון זה בארץ המצפה או פירושו כי כל המלכים נועדו בארץ המצפה להלחם עם יהושע ואפשר שזה המקום הוא המצפה שהיו מתקבצים שם ישראל תמיד ולפי שהיתה שם תשועה גדולה היו נועדים שם כי במלחמה האחרת שעשה יהושע עם חמשה המלכים אף על פי שהיתה תשועה גדולה לא היו אלא חמשת מלכים ואלו היו מלכים רבים ואפשר כי בנה שם יהושע מזבח מפני התשועה הגדולה שהיתה שם ומפני זה היו ישראל נקבצים שם בעת שהיו צריכים למלחמה או לדבר גדול וכן מצאנו ביפתח לפני ה' במצפה וכן בדבר פלגש בגבעה אל ה' המצפה וכן אמר שמואל במלחמ' פלשתים קבצו אלי כל ישראל המצפתה וכן כשהמליך שאול ויצעק שמואל את העם אל ה' המצפה נראה מכל אלה הפסוקי' כי מזבח היה שם ובית מקודש לתפלה ולקבוץ ישראל באותן הימים : (ח) צידון רבה. רבת עם ידמה שהיתה צידון אחרת קטנה ממנה : משרפות מים. ת"י חרילי ימא והם המלחיות שעושין חרילין ומושכין עליהם מים מלוחים ונשרפים לשמש ונעשים מלח : (ט) את סוסיהם עקר. להודיע כי מה שאמר לו השם את סוסיהם תעקר דרך מצוה אמר לו. ויש לשאול מה טעם אמר לו מצוה זאת במלחמה זו מה שלא צוה לו במלחמה אחרת ויש לפרש כי במלחמות האחרות לא היו בהם סוס ורכב כי אם בלכידת העיירות היו המלחמות גם חמשת המלכים על גבעון באו ללכדה ולא היו צריכין לסוס ורכב אבל זו המלחמה היתה מערכה שערכו מלחמה עם רב להלחם עם ישראל והיו צריכים לסוסים ולרכב והיו עמהם לרוב כמה שכתוב וראית סוס

רשי

ונו' : (ב) נגב כנרות. דרום גינוסר : ובנפות דור. פלכי דור קונטדו"ש בלע"ז : מים. מערבה : (ח) משרפות מים. תרגם יונתן חרלי ימא שעושין חרילין ומי הים יוצאין לתוכן ונשרפין מחום השמש ונעשים מלח

רלבג

המשכן כמו שזכרנו : (א) עוד זכר שכאשר שמע זה יבין מלך חצור שלח אל יובב מלך מדון ואל מלך שומרון ולמלכים רבים זולתם להתקבץ יחד ולהלחם עם ישראל כדי שלא יפלו בידם אחד אחד כמו שעשו שאר המלכים ובאו עם רב כחול אשר על שפת הים להלחם עם ישראל : (ו) ויעד הש"י ליהושע שלא יירא מהם ומהמונם כי כעת מחר יתנם הש"י חללים לפני ישראל. וצוה לעקור סוסיהם ולשרוף מרכבותיהם שלא יקחום ישראל ויבטחו בם בענין המלחמות ושלא יאמרו שכחם ועוצם ידם עשה להם את החיל אבל יהיה מבטחם בש"י ויתבאר להם כי הוא מצלה בגוים האלה ולא הם : (י) וזכר אחר זה שכבר לכד יהושע את חצור ושרפה כי ממלך חצור היתה התחלת זאת המלחמה והנה כל העם אשר בה לא השאיר כל נשמה ואת כל ערי המלכים האלה ואת כל

כי יהוה אלהי ישראל נלחם לישראל: מג וישב יהושע וכל־ישראל עמו אל־המחנה הגלגלה:

יא א ויהי כשמע יבין מלך־חצור וישלח אל־יובב מלך מדון ואל־מלך שמרון ואל־מלך אכשף: ב ואל־המלכים אשר מצפון בהר ובערבה נגב כנרות ובשפלה ובנפות דור מים: ג הכנעני ממזרח ומים והאמרי והחתי והפרזי והיבוסי בהר והחוי תחת חרמון בארץ המצפה: ד ויצאו הם וכל־מחניהם עמם עם־רב כחול אשר על־שפת־הים לרב וסוס ורכב רב־מאד: ה ויועדו כל המלכים האלה ויבאו ויחנו יחדו אל־מי מרום להלחם עם־ישראל:

ו ויאמר יהוה אל־יהושע אל־תירא מפניהם כי־מחר כעת הזאת אנכי נתן את־כלם חללים לפני ישראל את־סוסיהם תעקר ואת־מרכבתיהם תשרף באש: ז ויבא יהושע וכל־עם המלחמה עמו עליהם על־מי מרום פתאם ויפלו בהם: ח ויתנם יהוה ביד־ישראל ויכום וירדפום עד־צידון רבה ועד משרפות מים ועד־בקעת מצפה מזרחה ויכם עד־בלתי השאיר־להם שריד: ט ויעש להם יהושע כאשר אמר־לו יהוה את־סוסיהם עקר ואת־מרכבתיהם שרף באש: י וישב יהושע בעת ההיא וילכד את־

תרגום

יי אלהא דישראל במימריה אגיח קרבא לישראל: מג ותב יהושע וכל ישראל עמיה למשריתא לגלגלא: א והוה כד שמע יבין מלכא דחצור ושלח לות יובב מלכא דמדון ולות מלכא דשמרון ולות מלכא דאכשף: ב ולות מלכיא דמצפונא בטורא ובמישרא דרום גינוסר ובשפלתא ובפלכי דור מערבא: ג כנענאה ממדינחא וממערבא ואמוראה וחתאה ופריזאה ויבוסאה בטורא וחואה בשפולי חרמון בארע מצפיא: ד ונפקו אינון וכל משריתהון עמהון עם סגי כחלא דעל כיף ימא לסגי וסוסון ורתיכין סגי לחדא: ה ואזדמנו כל מלכיא האלין ואתו ושרו כחדא על מי מרום לאגחא קרבא עם ישראל: ו ואמר יי ליהושע לא תדחל מן קדמיהון ארי מחר כעידנא הדין אנא מסר ית כולהון קטילין קדם ישראל ית סוסותהון תעקר וית רתיכיהון תוקד בנורא: ז ואתא יהושע וכל עמא עבדי קרבא עמיה עליהון יאינון שרן על מי מרום בתכיף ונפלו בהון: ח ומסרינון יי בידא דישראל ומחונון ורדפונון עד צידון רבתא ועד חרצי ימא ועד בקעת מצפיא מדינחא ומחונון עד דלא אשתאר להון משיזיב: ט ועבד להון יהושע כמא דאמר ליה יי ית סוסותהון עקר וית רתיכיהון אוקיד בנורא: י ותב יהושע בעדנא ההיא וכבש ית

מסורה: ל"ס במלעות בסו' · ג' · ג' · ל'. ל' ר"פ · סי' כמת' פסוק · ל' בספר' וכל קרי' דכו' כמ"ב חלי' ויהודה · ל"ג קמן · ג' · ג' · ל' וכל קרי' חלוף · ל' · ג' · ג' · י"א · י"א · ל'. ג'

ויועדו ג' וסי' כל המלכים לעבור אל בני עמון. לנוד לו ולנחמו: אל מי ג' בקריאה וסי' ומחה אל מי המרים. ויבאו ויחנו יחדיו אל מי מרום. אל מי עין שמש: תשרף באש ג' דסמיכי וסי' ואת בשר הפר. ואת מרכבותיהם תשרף באש ואת העיר הזאת תשרף. ונמסר גם בסדר תצוה:

תולדות אהרן סוסיהם תעקר. ע"ג י"ג:

מצודת דוד

(מג) וישב יהושע. היא ההסבה עצמה האמורה למעלה: יא (ג) תחת חרמון. תחת הר חרמון: בארץ המצפה. הר חרמון היה בארץ המצפה: (ח) משרפות ים

מצודת ציון

שוף דם (ברא"שית ט') תרגומו דישוד דמא: יא (ב) ובערב'. מישור: נגב כנרות. לדרום כנרות והוא שם מקום: ובנפות דור. מחוזות וגלילות של דור כמו יפה נוף (תהלים מ"ח): (ה) ויועדו. מלשון וועד ואסיפה: (ו) תעקר. הסיר העיקר כמו וכל תבואתי תשרש (איוב ל"א) ומשפטו הסיר הבורש ממקומו ור"ל עיקרות הרגלים שהם העיקר והיסוד [illegible] לגופם

חָצוֹר יְאֶת־מַלְכָּהּ הִכָּה בֶחָרֶב כִּי־חָצוֹר לְפָנִים הִיא רֹאשׁ כָּל־הַמַּמְלָכוֹת הָאֵלֶּה: יא וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לְפִי־חֶרֶב הַחֲרֵם לֹא נוֹתַר כָּל־נְשָׁמָה וְאֶת־חָצוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ: יב וְאֶת־כָּל־עָרֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֶת־כָּל־מַלְכֵיהֶם לָכַד יְהוֹשֻׁעַ וַיַּכֵּם לְפִי־חֶרֶב הֶחֱרִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה: יג רַק כָּל־הֶעָרִים הָעֹמְדוֹת עַל־תִּלָּם לֹא־שְׂרָפָם יִשְׂרָאֵל זוּלָתִי אֶת־חָצוֹר לְבַדָּהּ שָׂרַף יְהוֹשֻׁעַ: יד וְכֹל שְׁלַל הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְהַבְּהֵמָה בָּזְזוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק אֶת־כָּל־הָאָדָם הִכּוּ לְפִי־חֶרֶב עַד־הִשְׁמִדָם אוֹתָם לֹא הִשְׁאִירוּ כָּל־נְשָׁמָה: טו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה עַבְדּוֹ כֵּן־צִוָּה מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא־הֵסִיר דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: טז וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הָהָר וְאֶת־כָּל־הַנֶּגֶב וְאֵת כָּל־אֶרֶץ הַגֹּשֶׁן וְאֶת־הַשְּׁפֵלָה וְאֶת־הָעֲרָבָה וְאֶת־הַר יִשְׂרָאֵל וּשְׁפֵלָתֹה: יז מִן־הָהָר הֶחָלָק הָעוֹלֶה שֵׂעִיר וְעַד־בַּעַל גָּד בְּבִקְעַת הַלְּבָנוֹן תַּחַת הַר־חֶרְמוֹן וְאֵת כָּל־מַלְכֵיהֶם לָכַד וַיַּכֵּם וַיְמִיתֵם: יח יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ

חָצוֹר וְיַת מַלְכָּהּ קְטַל בְּחַרְבָּא אֲרֵי חָצוֹר מִלְקַדְמִין הוּא רֵישׁ כָּל מַלְכְוָתָא הָאִלֵּין: יא וּמְחוֹ יַת כָּל נַפְשָׁתָא דִי בַהּ לְפִתְגַם דְחָרֶב גְמִירָא לָא אִשְׁאַר כָּל נִשְׁמָא וְיַת חָצוֹר אוֹקֵיד בְּנוּרָא: יב וְיַת כָּל קִרְוֵי מַלְכַיָא הָאִלֵּין וְיַת כָּל מַלְכֵיהוֹן כְּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ וּמְחָנוּן לְפִתְגַם דְחָרֶב גְמַר יַתְהוֹן כְּמָא דְפַקֵיד מֹשֶׁה עַבְדָא דַיָי: יג לְחוֹד כָּל קִרְוַיָא דְקַיְמִין עַל תּוּקְפֵיהוֹן לָא אוֹקְדִינוּן יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵין יַת חָצוֹר בִּלְחוֹדָהּ אוֹקֵיד יְהוֹשֻׁעַ: יד וְכָל עֲדֵי קִרְוַיָא הָאִלֵּין וּבְעִירָא בְּזוֹ לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוֹד יַת כָּל אֱנָשָׁא מְחוֹ לְפִתְגַם דְחָרֶב עַד דִי שֵׁיצִיאוּ יַתְהוֹן לָא אַשְׁאָרוּ כָּל נִשְׁמָא: טו כְּמָא דְפַקֵיד יְיָ יַת מֹשֶׁה עַבְדֵיהּ כֵּן פַּקֵיד מֹשֶׁה יַת יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עֲבַד יְהוֹשֻׁעַ לָא בַטֵיל פִּתְגָמָא מִכָּל דְפַקֵיד יְיָ יַת מֹשֶׁה: טז וְאַחְסִין יְהוֹשֻׁעַ יַת כָּל אַרְעָא הָדָא טוּרָא וְיַת כָּל דָרוֹמָא וְיַת כָּל אַרְעָא דְגוֹשֶׁן וְיַת שְׁפֶלְתָּא וְיַת מֵישְׁרָא וְיַת טוּרָא דְיִשְׂרָאֵל וּשְׁפֶלְתֵּיהּ: יז מִן טוּרָא פְּלִיגָא דְסָלֵיק לְשֵׂעִיר וְעַד מֵישַׁר גָד בְּבִקְעַת לִבְנָן שִׁפּוּלֵי טוּרָא דְחֶרְמוֹן וְיַת כָּל מַלְכֵיהוֹן כְּבַשׁ וּמְחָנוּן וְקַטְלִינוּן: יח יוֹמִין סַגִיאִין עֲבַד יְהוֹשֻׁעַ יַת כָּל מַלְכַיָא

תולדות אהרן לוה משה. יבמות לו סנהדרין מד (פלה מו שקלים מג):

רדק

סוס ורכב עם רב ממך ולא תמלא שאמר כן במלחמות אחרות וזה הקב"ה לאבד הסוסים והרכב שהיו הגוים נלחמים בהם ובטחו ברכבם כי רב ולא ידעו כי שקר הסוס לתשועה וישראל בלא רכב וסוס נלחום והפילום חללים כי לה' התשועה לפיכך לא רצה האל ית' שיבואו ישראל להם הסוסים והמרכבות כדי שלא יבטחו בהם גם הם ויחשבו בלבם כי עם הסוסים יעשו המלחמות לפיכך צוה יהושע לעקר הסוסים ולשרוף המרכבות ולא צוה להמית הסוסים כי לא היה דבר שאסור בהנאה ושאר הבהמות שהיה בהם כמו רכב חמור רכב גמל לא צוה לעקור אלא שיקחום לצרכם אבל הסוסים שאינם אלא למלחמה אותם צוה לעקור כדי שלא יקחום ויבטחו בהם ולא אמר להרגם דרך השחתה כי אסור להשחית הנבראים אם לא לצורך או לאסור בהנאה והעיקור הוא לנשר פרסות הבהמה מן הארכובה ולמטה ולא תמות הבהמה בזה הדבר אלא שלא תוכל ללכת ואם תמלא מרעה במקומה תחיה: (יג) על תלם. ת"י תקפיהון כלומר שהיו עומדות בחזקתם שלא הפילו חומותיהם בלכדם אותם ולא שרפם זולתי חצור לפי שהיתה ראש הממלכות ויפחדו הנשארים ובדרש כי משה מסר לו שישרוף חצור ועל פיו עשה יהושע ששרף חצור וכן אמרו ר' אליעזר אומר במסרה שרפה הקב"ה אמר למשה ומשה אמר ליהושע ועוד אמרו בקשו לרדוף ולא הניחם הקב"ה והיכן נתכנסו בחצור לפיכך שרפה וזה אחד משלשה מקומות שנתכנסו אומות העולם לעשות מלחמה עם בני יעקב ולא הניחם הקב"ה: (טז) ארץ הגשן אין . זה גושן של מצרים ובדרש אומר כי היה גשן של ארץ מצרים והיא נבלעת בתוך ערי ישראל כמו שאמר ויעל לקראת אביו גושנה מלמד שהיא בעלייה כלפי ארץ ישראל ובזכות שהלך יהודה בשליחות אביו להורות לפניו זכה שיהיה לחלקו ארץ גשן שהיא טובה: ואת הר ישראל ושפלתה. היא במקום ויו כהיא אהלה ופירושו הר יעקב אבינו ששכן שם והוא נקרא על שמו: (יז) מן ההר החלק. ת"י טורא פליגא כלומר שהיה נחלק חציו הנה וחציו הנה ויש כמו אנכי איש חלק כלומר שלא היו בה אילנות: בעל גד. כתרגומו מישר גד: (יח) ימים רבים. ולמעלה אמר לכד יהושע פעם אחת ר"ל כי כל המלכים ההם שזכר לכד בפעם אחת בלי הפסק קודם ששבו אל המחנה הגלגלה ואחר כך עשה מלחמה ימים רבים עם שאר מלכי הארץ עד שלקח הכל ויש בו דרש שנמנע יהושע על שנתעצל במלחמת המלכים כדי שנאמר ימים רבים שהרי א"ל הקב"ה כאשר הייתי עם משה אהיה עמך ולמה חסרו משנותיו י' שנים אלא אמר יהושע אם אני מנחיל הארץ במהרה לישראל ועושה להם המלחמ' מיד אמות אמר הקב"ה לא כך עשה משה רבך כשאמרתי לו נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך מיד וידבר משה אל העם החלצו ואתה עלה בלבך הנני

רשי

מלא: (יג) העומדות על תלם. שלא נהרסה חומתם כמו יריחו שנפלה חומתה וכן העי שנאמר בה וישימה תל עולם שממה: זולתי את חצור לבדה. במסורה שרפה משה צוה לו ומסר כן בברשית רבה בוישלח יעקב: (יז) בעל גד. מישר גד: ההר החלק. פורא שעיפ מחליק עד בעל גד במיצר המזרחי ולא הספיק לכבוש בחייו את כל המיצר עד הצפון תוספתא: (יח) ימים רבים עשה יהושע. בגנותו ספר הכתוב שהיה מתכוון לדחות את כבוש הארץ כדי

רלבג

כל מלכיהם כלם לכד יהושע ויכה האדם אשר בהם לפי חרב עד השמידם אותם לא השאירו כל נשמה: (יח) ווכר כי ימים רבים עשה יהושע מלחמה את כל המלכים האלה וזה לפות שכבר נתעצל יהושע בענין זאת המלחמה וברשונה היה משתדל בזריזות ולזה אמרו רז"ל שכבר עשה זה כדי להאריך חייו כי כבר ייעדו השם כי הוא ינחיל לישראל את הארץ: וזכר שלא היתה עיר אשר השלימה את בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון שהשלימו עמהם בערמה כמו שזכר וזה מורה כי אפילו שבעה עממים אם השלימו עם ישראל היה מחוייב להם שלא יהרגום אבל יקבלו על עצמם להיות להם למס ועבדום ולזה הוא מבואר כי מ"ש בפרשת שופטים כי תקרב אל עיר להלחם עליה לתפשה הוא כלל לכל עיר היה או שתהיה משבעה עממין או מזולתם ואולם ההבדל בזה בין שבעה עממין ובין זולתם הוא שאם לא ישלימו והיו משבעה עממין יתחייב להם שלא יחיו כל

וכל שלל ג' פסוקים אית בהון וכל כל כל ב' במצע' פסו' וא' ר"פ וסי' וכל שלל הערים האלה. והשבתי תניכם לאכל וכל שיריכם. ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם: השמדם ה' חס' בלישנא וסי' נמסר בסדר עקב: העלה ג' בקריאה וסי' מן ההר החלק העלה שעירה. ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע. הראיתם את האיש העלה הזה וגלית הפלשתי. מצעית' מל' וסימן מלכים מלאים:

מצודת ציון

(י) לפנים. בימים הקדמונים: (יג) תלם. מלשון תל וגובה: (יז) בעל. תרגומו מישר: החלק. ... (טז) ואת הר ישראל. אשר ישב בו ישראל אבינו ונקרא על שמו: (יז) ההר החלק. שהיה נחלק לשנים אחת הנה ואחת הנה: העולה. אשר עולים עד שעיר

מצודת דוד

(י) כי חצ... פיס. הרגילים שמי היה נקווים בהם והחמה שורפתן ונעשים מלח: ... כו' . ולזה פתח בה תחלה: (יג) על תלם. ר"ל בגבהם שלא נפלו חומותיהם בשככוש לבלתי

הנני מחסר מסמותיך אמר דוד עליו השלום רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום : (כ) לחזק את לבם . זה היה לשתי סבות האחת שהיה זה עונש עונש כמו בפרעה ויחזק ה' את לב פרעה והשנית כמו שאומר הטעם כי למען השמידם כאשר צוה ה' את משה כמו שכתוב כי אתן בידכם את כל יושבי הארץ וגו' . ואמר פן יחטיאו אותך לי : להם תחנה . כמו חנינה ורחמנות : (כא) ויכרת את הענקים . ולמעלה הוא אומר כי כלב הורישם כלב עשה במצות יהושע שנתן לו את ההר ועוד יראה בספר שפטים כי אחרי מות יהושע הורישום בני יהודה והאמת כי בחיי יהושע הורישו ישראל חברון והענקים אשר בהר חברון הכל הכריתו ומה שאמר כי כלב הורישם לפי שנתן לו יהושע חברון על פי ה' נקראת המלחמה על שמו ועל שם שבטו שהוא שבט יהודה והם השתדלו יותר במלחמה ההיא ופי' וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון שנאמר בספר שפטים וכבר הלך אבל ספר אותו שם עם מה שכבשו אחרי מות יהושע וכן וילחמו בני יהודה בירושלים פירושו וכבר נלחמו כי מלך ירושלם הוא בחשבון ל"א מלכים שהכה יהושע ובני ישראל : הר יהודה . נקרא כן ע"ש סופו כי קודם שלקחו אותו לא היה נקרא כן : הר ישראל . כמו שפירשנו למעלה : (כב) רק בעזה . ומה שאמר בספר שפטים וילכד יהושע עזה ואת גבולה וגו' אחרי מות יהושע היה זה אבל בחיי יהושע הם הכריתו הענקים מן חברון ומן אלה המקומות שזכר ונשארו בעזה ובשאר ערי פלשתים עד שלכדם אחר כן יהודה : (כג) והארץ שקטה ממלחמה . שלא התעוררו עוד הכנענים להאסף ולהלחם עם ישראל כי ראו כי נפלו לפניהם בכל המלחמות וגם ישראל עמדו באותה הארץ שכבשו ולא התעוררו לכבוש עוד וכשזקן יהושע אמר לו האל יתברך שיורש ישראל לכבוש הארץ הנשארת ואמר ליהושע שיחלק אותה בחייו והתחיל בשני השבטים שהם יהודה ויוסף כי נאמר לו ברוח הקדש שאלו ינחלו תחלה כי הם ראשי ישראל ואלה יעמדו על גבולי ארץ ישראל יהודה מדרום ויוסף מצפון והשבעה שבטים ביניהם וכיון שעלה גורל לאלו השבטים השנים וכבשו הגבולים חשבו כי כל הארץ נכבשת כי השארב

כדי להאריך ימיו לפי שנאמר ואבה תנחילנה אותם במדרש תנחומא : (א) אשר הכו בני ישראל

רלבג

כל נשמה ואם יהיו מזולתם יחיו להם הנשים והטף : (כא) עוד זכר שכבר הכרית יהושע הענקים וכו' והנה נזכר במה שיבא כי כלב בן יפונה הכרית הענקי' מחברון ועתניאל בן קנז לכד דביר וזה בלתי סותר למה שכאן כי הכל היה מיוחס ליהושע כי הוא היה הראש המנהיג אותם בזה : (כג) והנה נזכר אחר זה כי כבר נשאר הרבה מדין מן הארץ לרשתה אלא שעכ"ז כבר חלקה להם יהושע בנחלה לישראל לשבטיהם כמו שזכר אחר זה . וזכר עם זה שהארץ שקטה ממלחמה כי לא היו נלחמים עם ישראל ולא ישראל עמם ואעפ"פ שכבר נשאר הרבה מן הארץ לרשתה :

ואולם התועלות המגיעים בזה הספור הם אלו :

התועלת הראשון במצות והוא מה שזכר מענין המזבח הר עיבל ומה שנלוה בזה ממה שנצטוו לעשות שם כמו שנזכר בפרשת כי תבא והנה התועלת בזו המצוה היא להוסיף אזהרה לישראל בענין שמירת התורה ולזה נכתבה שם ובאה שם הברכה למול הר גריזים למי שיקימה והקללה למול הר עיבל למי שיסור ממנה כי בזה היתרה אל שתדבק בשלמות ההשגחה האלהית בישראל ויהיו מפני זה יותר ראוים לירושת הארץ :

אֶת־כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה׃ יט לֹא־הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְתִּי הַחִוִּי יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן אֶת־הַכֹּל לָקְחוּ בַמִּלְחָמָה׃ כ כִּי־מֵאֵת יְהוָה ׀ הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת־לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי הֱיוֹת־לָהֶם תְּחִנָּה כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ כא וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיַּכְרֵת אֶת־הָעֲנָקִים מִן־הָהָר מִן־חֶבְרוֹן מִן־דְּבִר מִן־עֲנָב וּמִכֹּל הַר יְהוּדָה וּמִכֹּל הַר יִשְׂרָאֵל עִם־עָרֵיהֶם הֶחֱרִימָם יְהוֹשֻׁעַ׃ כב לֹא־נוֹתַר עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד נִשְׁאָרוּ׃ כג וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל כְּמַחְלְקֹתָם לְשִׁבְטֵיהֶם וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה מִמִּלְחָמָה׃

יב א וְאֵלֶּה ׀ מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכּוּ בְנֵי־

(מסורה בגליון: ז' ר"פ בספר' ב' · ב' אגג . ב' בספר' · ב' · ב' ראש וזנב · ב' פס' מכל ומכל · ז' ר"פ בסיפ' · ג' בספ' דכמי')

האלין קרבא : יט לָא הֲוַת קַרְתָּא דְאַשְׁלֵימַת עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵן חִוָּאָה יָתְבֵי גִבְעוֹן יָת כּוֹלָא נְסִיבוּ בִקְרָבָא : כ אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת לְתַקָּפָא יָת לִבְּהוֹן לְסַדָּרָא קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל בְּדִיל לְגַמָּרוּתְהוֹן בְּדִיל דְלָא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן רַחֲמִין אֲרֵי בְּדִיל לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה : כא וַאֲתָא יְהוֹשֻׁעַ בְּעִדָּנָא הַהִיא וְשֵׁיצֵי יָת גִּבָּרַיָּא מִן טוּרָא מִן חֶבְרוֹן מִן דְּבִיר מִן עֲנָב וּמִכֹּל טוּרָא דִיהוּדָה וּמִכֹּל טוּרָא דְיִשְׂרָאֵל עִם קִרְוֵיהוֹן גַּמְרִינוּן יְהוֹשֻׁעַ : כב לָא אִשְׁתְּאַר גִּבָּרַיָּא בְּאַרְעָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוֹד בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד אִשְׁתְּאָרוּ : כג וּנְסֵיב יְהוֹשֻׁעַ יָת כָּל אַרְעָא כְּכֹל דִּי מַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וִיהַבַהּ יְהוֹשֻׁעַ לְאַחְסָנָא לְיִשְׂרָאֵל כִּפְלִגוּתֵיהוֹן לְשִׁבְטֵיהוֹן וְאַרְעָא שְׁדוֹכַת מִלְּמֶעְבַּד קְרָבָא : א וְאִלֵּין מַלְכֵי אַרְעָא דִּמְחוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

למען ו' פסו' למען למען וסי' נמסר בסדר וירא גם לעיל בספרא סימן ד' : וירשו ד' חס' וסי' ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל . ויצא גבול בני דן . ויבואו מלך אשור מבבל . ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה : ועד ים ד' יהידאין וסי' נמסר בסדר משפטים : הישמות ג' חלוקים באתיהון וסי' נמסר בסדר מסעי : משה ג' ר"פ וסי' נמסר בריש האי סיפרא : ובני ישראל ט"ו מצעו' פסו' וסי' נמסר בסדר פנחס : העולה ג' ב' חס' וא' מלא נמסר לעיל בסי' י"א : לנחלה ט"ו בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח :

תולדות אהרן כי מאת ה' . עקדה שער לו :

והשני והוא במדות והוא שראוי לאדם להתישב בדברים שיעשה אותם שלא למהר בעשייתם בזולת עצה ואע"פ שכבר יראה בתחלת המחשבה שהענין ההוא ראוי שיעשה הלא תראה מה שקרה לישראל עם יושבי גבעון מפני שמהרו לכרות להם ברית טרם ששאלו את פי ה' כי כבר השיגה להם החרטה אחר זה כי זה ממה שהביאם לעבור באופן מה ממה שצוה בתורה שלא לחיות כל נשמה מהערים הקרובות אם לא מהערים הרחוקות אשר לא מערי הגוים האלה ר"ל מז' עממין : השלישי והוא במצות והוא כי השבועה אשר לפי הדין איננה שבועה כגון זאת לפי שהיתה שבועה בטעות עם שכבר היתה באופן מה לעבור על דברי תורה ראוי שתקויים עם מי שאינו מאנשי אומתינו כדי שלא יהיה שם חלול השם ואולם הכבידו ענין עבודתם כמו שזכרנו לתת להם גמול מה על מרמתם : הרביעי והוא במדות והוא שראוי לאדון להשגיח על עבדיו ולהצילם מיד הקמים עליהם הלא תראה איך התנהג יהושע עם אנשי גבעון ואעפ"י שכבר רמו אותו לעזור להם כנגד ה' המלכים הקמים עליהם : החמישי הוא לפרסם ענין הנפלאות שעשה אז השם לישראל בזאת המלחמה עד שכבר המית מהם באבני הברד יותר ממה שהרגו ישראל בחרב ושתוך הזמן הקצר שהגביל יהושע נשלמה נקמת גוי אויביו להורות כי ה' נלחם לישראל ולפרסם זה המופת והשארות אברו גם שישיבו ה' המלכים תוך המערה ולשום אבנים גדולות על פי המערה להעיד כי לנוחן ענין המלחמה הזאת לא רצו להמתין שיוציאו המלכים האלה משם אבל שמו אז על פי המערה אבנים גדולות ונשארו שם אנשי' לשמרם בדרך שלא יאחרו ענין המלחמה הזאת וימהרו לרדוף אחר הנשארים קודם שיבאו אל עריהם בדרך שתשלם הנקמה תוך העת שהגביל יהושע : הששי והוא במדות שראוי לאדם בהיותו ביום טובה שישמח בו ר"ל שכאשר יראה היותו מצליח במה שעשה ראוי שימהר ויחיש מעשיו ולא ימתין לעשות מה שיוכל לעשות ביום אחד למחרת היום ההוא כי לא ידע מה ילד יום ולזה תמצא שספר איך עלה הענין ליהושע בהשתדלותו בזריזות בענין המלחמה עד שכבר זכר שבפעם אחת נצח יהושע מלכים רבים ואת ארצם והם עשרים מלכים שנזכרו בענין הלא קודם מלך חצור ואחר זה כשסתרבל

מצודת דוד

(כ) לבלתי היות להם תחנה . מן בני ישראל : כי למען השמידם . כי חיזק לבבם למען השמידם : (כא) מן חברון . אף כי כלב הוריש הענקים מחברון ייחס הדבר אל יהושע לפי שבימיו הוריש וכל נצחון המלחמה יתחשב אל המושל על הצבא : (כג) כמחלקותם. כפי המחלוקת האמורה למשה . לשבטיהם .

מצודת ציון

(כ) תחנה . חנינה ורחמים : (כא) הענקים . בני אדם גבהי הקומה : (כג) שקטה . נחה כמו ארץ

יהושע יב

יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־אַרְצָם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה הַשָּׁמֶשׁ מִנַּחַל אַרְנוֹן עַד־הַר חֶרְמוֹן וְכָל־הָעֲרָבָה מִזְרָחָה׃ ב סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן מֹשֵׁל מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנוֹן וְתוֹךְ הַנַּחַל וַחֲצִי הַגִּלְעָד וְעַד יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃ ג וְהָעֲרָבָה עַד־יָם כִּנְרוֹת מִזְרָחָה וְעַד יָם הָעֲרָבָה יָם־הַמֶּלַח מִזְרָחָה דֶּרֶךְ בֵּית הַיְשִׁמוֹת וּמִתֵּימָן תַּחַת אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה׃ ד וּגְבוּל עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן מִיֶּתֶר הָרְפָאִים הַיּוֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי׃ ה וּמֹשֵׁל בְּהַר חֶרְמוֹן וּבְסַלְכָה וּבְכָל־הַבָּשָׁן עַד־גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וַחֲצִי הַגִּלְעָד גְּבוּל סִיחוֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן׃ ו מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִכּוּם וַיִּתְּנָהּ מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה יְרֻשָּׁה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה׃

ז וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה מִבַּעַל גָּד בְּבִקְעַת הַלְּבָנוֹן וְעַד־הָהָר הֶחָלָק הָעֹלֶה שֵׂעִירָה וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יְרֻשָּׁה כְּמַחְלְקֹתָם׃ ח בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבָעֲרָבָה וּבָאֲשֵׁדוֹת וּבַמִּדְבָּר וּבַנֶּגֶב הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ ט מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶחָד מֶלֶךְ הָעַי אֲשֶׁר־מִצַּד בֵּית־אֵל אֶחָד׃ י מֶלֶךְ יְרוּשָׁלִַם אֶחָד מֶלֶךְ חֶבְרוֹן אֶחָד׃ יא מֶלֶךְ יַרְמוּת אֶחָד מֶלֶךְ לָכִישׁ אֶחָד׃ יב מֶלֶךְ עֶגְלוֹן אֶחָד מֶלֶךְ גֶּזֶר אֶחָד׃ יג מֶלֶךְ דְּבִר אֶחָד מֶלֶךְ גֶּדֶר אֶחָד׃ יד מֶלֶךְ חָרְמָה אֶחָד מֶלֶךְ עֲרָד אֶחָד׃ טו מֶלֶךְ לִבְנָה אֶחָד מֶלֶךְ עֲדֻלָּם אֶחָד׃ טז מֶלֶךְ מַקֵּדָה אֶחָד מֶלֶךְ בֵּית־אֵל אֶחָד׃ יז מֶלֶךְ תַּפּוּחַ אֶחָד מֶלֶךְ חֵפֶר אֶחָד׃

ד' חס' · ג'. ג' ר' · ד' ר"פ · ג' כ"ג · ג' ר"פ · ג' ד' · י"ד בסיפ' ט"ו מלעול פסו' · ג'. ג' · ג' · תמכסוס · מלכי כנען ובני המן אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה · כול' חסר' במ"א · כ"ג פסו' לית כהון לא אריך ולא זעיר · כול' מ"ל במ"א

ויריתו ית ארעהון בעברא דירדנא מדנח שמשא מנחלא דארנון עד טורא דחרמון וכל מישרא מדינחא: ב סיחון מלכא אמוראה דיתיב בחשבון שליט מערוער דעל כיף נחלא דארנון וגו נחלא ופלגות ארע גלעד ועד יובקא דנחלא תחומא דבני עמון: ג ומישרא עד ים גינוסר מדינחא ועד ימא דמישרא ימא דמלחא מדינחא אורח בית ישמות ומדרומא תחות משפך מרמתא: ד ותחום עוג מלכא דמתנן משאר גבריא דיתיב בעשתרות ובאדרעי: ה ושליט בטורא דחרמון ובסלכה ובכל מתנן עד תחום גשוראה ואפקירוס ופלגות ארע דגלעד תחום סיחון מלכא דחשבון: ו משה עבדא דיי ובני ישראל מחונון ויהבה משה עבדא דיי ירותא לשבטא דראובן ולשבטא דגד ולפלגות שבטא דמנשה: ז ואלין מלכי ארעא די מחא יהושע ובני ישראל בעברא דירדנא מערבא ממישר גד בבקעת לבנן ועד טורא פלינא דסליק לשעיר ויהבה יהושע לשבטא ישראל ירותא כפלגותהון: ח בטורא ובשפלתא ובמישרא ובמשפך מרמתא ובמדברא ובדרומא חתאי ואמוראי וכנענאי ופריזאי וחואי ויבוסאי: ט מלכא דיריחו חד מלכא דעי דבסטר בית אל חד: י מלכא דירושלם חד מלכא דחברון חד: יא מלכא דירמות חד מלכא דלכיש חד: יב מלכא דעגלון חד מלכא דגזר חד: יג מלכא דדביר חד מלכא דגדר חד: יד מלכא דחרמה חד מלכא דערד חד: טו מלכא דלבנה חד מלכא דעדלם חד: טז מלכא דמקדה חד מלכא דבית אל חד: יז מלכא דתפוח

רדק

שמערב הים הגדול גבולו ומזרח הירדן וים כנרת לפיכך נתעכבו לכבוש שבעה שבטים עד שבאו לשילה כי לא היו חוששין כיון שהיו הגבולים בידם והכנענים הנשארים היו ביניהם וכל ישראל היו להם ערים הרבה לשבת בארץ הנכבש' וכאשר באו לשילה אחר י"ד שנה משבאו לגלגל אמר להם יהושע שיכתבו הערים שבין יהודה ויוסף ויעשו מהם שבעה חלקים ואחר כך יטילו גורל ביניהן על פי הקלפי ועל פי ה' לשבעה השבטים: (ט) מלך יריחו אחד. כל אלה שלשים ואחד מלכים שזוכר לא היה מלך על עיר אחת לבדה אלא כל

שעירת ג' בקריאה וסי' וישב ביום ההוא עשו. יעבר נא אדני לפני עבדו. ועד ההר החלק העולה שעירה. ונמסר גם בסדר וישלח: ובמדבר ג' בקריאה וסי' ובמדבר אשר ראיתי אשר. אשר עשיתי במצרים ובמדבר. בהר ובשפלה ובערבה. החוי והיבוסי ו' דסמיכי וסימ' ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי. כי החרם תחרימם החתי. ויהי כשמע כל מלכי האמורי. בהר ובשפלה דיהושע. ותעברו את הירדן דסוף יהושע. כל העם הנותר דמלכים. ושארא והחוי והיבוסי ונמסר גם בסדר כי תשא:

ביאור הגר"א

יב (ז) ואלה מלכי הארץ. הל"א מלכים. מלך יריחו. ומלך העי. וה' מלכים שעלו על גבעון היינו ירושלים חברון. ירמות. לכיש. עגלון הרי ז'. ומקדה ולבנה, ודביר. שכתוב בהם את מלכה. והורם מלך גזר, הרי י"א והסר. הנגב והשפלה. והאשדות שכתוב בהם את מלכיהם הרי ט"ו. ומלך חצור. ומדון. שמרון אכשף. הרי י"ט. ואשר מצפון בהר. ובערבה. נגב כנרות ובשפלה ובנפת דור מים הרי כ"ד. הכנעני ממזרח ומים, פי' הכנעני ממזרח. וכנעני מים, והאמורי. והחתי. והפריזי. והיבוסי. והחוי. הרי ל"א מלכים: (יג) מלך גדר, הוא אשדות מפני שהוא מקום משופע לכך עשו גדר: (יד) מלך חרמה. הוא ההר שכן כתיב וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום ויכתום עד החרמה: מלך ערד. הוא הנגב. שכן כתיב וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב. (טו) עדולם. הוא שפלה. שכן חושב בערי יהודה שבשפלי' עדולם: (טז) בית אל. תפוח. חפר. אפק. לשרון. הם

רשי

ישראל. בימי משה: (ב) ועד יבק הנחל. ששם גבול ארץ בני עמון סוף מיצר ארץ בני עמון ומשם והלאה היו בני עמון. מושלים: (ה) וחצי הגלעד גבול סיחון. שם היה מיצר ממשלת סיחון כשאמרת למעלה שחצי הגלעד היה שלו וחם

רלבג

כשהתרשל בזה לא נלח בימים רבים כי אם י"א מלכים שהתחלא ממלך חצור עד סוף זכר המלכי' ההם ולו השתדל בזה יהושע בזריזות אולי היה מכלה כל הגוים האלה אשר הוא בסוף הענין לישראל לפח ולמוקש: (א) ואלה מלכי הארץ עד סוף הספר. זכר תחלה מה שנעשה ע"י משה מזאת המלחמה ואמר בזה תחלה אשר הכו בני ישראל והנה ראוי שייחס זה למשה ממהם כי על ידו נעשה ולזה זכר בסוף כי משה עבד ה' ובני ישראל עמו זה והנה לא הזכיר בזה תחילה שם משה להורות כי משה אעפ"י שגדלה מעלתו מאד הנה היה נצוחו אלה המלכים בזכות ישראל מצד ברית השם יתעלה כרות עם אבותיהם כמו שמבר בתורה. ואחר זה זכר מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל בעבר הירדן ימה ושכבר נתנה יהושע לשבטי ישר' ירושה כמחלקות' לפי האופן המבר בתורה: והנה

מצודת דוד

לכל שבט ושבט חלק לבד יב (ב) יבק הנחל. שם מקום סמוך להנחל והיה מגבול בני עמון: (ג) והערבה. גם היא היתה ממשלת סיחון: ומתימן. ומפאת הדרום משל תחת אשדות הפסגה: (ד) גבול עוג וכו'. רלה לומר גם גבול עוג ירשו: (ה) גבול סיחון. אצל גבול סיחון כי חצי הגלעד השנית של סיחון היתה: (ט) מלך יריחו אחד. מוסב על המקרא שלפני פניו ואלה מלכי הארץ וכו' מלך יריחו וכו': מלך

מצודת ציון

ארץ ירחה ושקעה (תהלים פ"נ) יב (ד) הרפאים. הענקים על שם שמרפים ידי רואיהם מי יפחד מהם

וזה חצי השני של עוג : (כג) לנפת דור. לפלכי דור : (א) והארץ נשארה הרבה מאד . ממה שאמרתי לאברהם נשארה לרשתי שלא נכבשה : (ב) גלילות . מרקא"ש בלע"ז : (ג) מן השיחור . הוא נילוס הוא נחל מצרים הוא סמוך לתחום מקצוע דרומי' מערבית של א"י כמו שאמר באלה מסעי ולמדנו כאן שלא כיבש יהושע בחייו כל מיצר הדרומי אלא ממדבר צין הוא ההר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : ועד גבול עקרון צפונה . העקרוני יושב על הים ומתפשט לצד הצפון יותר מן האחרים : לכנעני תחשב . מארץ הכנעני שנתתי לאברהם הוא : חמשת סרני פלשתים וגו' . הוא סוף גמר המיצר עד הים הגדול שבמערב : העזתי והאשדודי האשקלוני וגו' . ששה סרנים הוא מונה ומתחלתן קראן חמשת אמר ר"י אידונריקי שלהם ה' החשובים חמשה היו שהעוים אינו מונה מן הסרנים החשובי' ועוד יש לפרש חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני הם חמשה ועוד נשאר לכבוש ארץ העוים שאינם מן הפלשתים : (ד) מתימן כל ארץ הכנעני . פסוק ראשון מנה מצד הדרומי מן המזרח למערב וזה מונה את רוחב אותו המקצוע הנותר ליכבש כמה הוא מן הדרום לצפון : מתימן כל ארץ הכנעני . מתימן זו מערה לצידונים עד האפקה עד האמורי : (ה) והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש . ובמיצר מזרחי נשאר לכבוש במקצוע הצפון כל הלבנון מבעל גד עד סוף המיצר וברוחב מן המזרח למערב עד לבוא חמת זהו כל מיצר הצפוני שלבוא חמת במקצוע צפונית מערבית באלה מסעי : (ו) אנכי אורישם . אחרי מותך : הפלה לישראל בנחלה . ויכבוש לאחר זמן כל

תולדות אהרן חמשת סרני פלשתים : חולין ס :

יח מֶלֶךְ אֲפֵק אֶחָד מֶלֶךְ לַשָּׁרוֹן אֶחָד׃ יט מֶלֶךְ מָדוֹן אֶחָד מֶלֶךְ חָצוֹר אֶחָד׃ כ מֶלֶךְ שִׁמְרוֹן מְראוֹן אֶחָד מֶלֶךְ אַכְשָׁף אֶחָד׃ כא מֶלֶךְ תַּעְנַךְ אֶחָד מֶלֶךְ מְגִדּוֹ אֶחָד׃ כב מֶלֶךְ קֶדֶשׁ אֶחָד מֶלֶךְ־יָקְנְעָם לַכַּרְמֶל אֶחָד׃ כג מֶלֶךְ דּוֹר לְנָפַת דּוֹר אֶחָד מֶלֶךְ־גּוֹיִם לְגִלְגָּל אֶחָד׃ כד מֶלֶךְ תִּרְצָה אֶחָד כָּל־מְלָכִים שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד׃

יג א וִיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו אַתָּה זָקַנְתָּה בָּאתָ בַיָּמִים וְהָאָרֶץ נִשְׁאֲרָה הַרְבֵּה־מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ׃ ב זֹאת הָאָרֶץ הַנִּשְׁאָרֶת כָּל־גְּלִילוֹת הַפְּלִשְׁתִּים וְכָל־הַגְּשׁוּרִי׃ ג מִן־הַשִּׁיחוֹר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צָפוֹנָה לַכְּנַעֲנִי תֵּחָשֵׁב חֲמֵשֶׁת סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים הָעַזָּתִי וְהָאַשְׁדּוֹדִי הָאֶשְׁקְלוֹנִי הַגִּתִּי וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעַוִּים׃ ד מִתֵּימָן כָּל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וּמְעָרָה אֲשֶׁר לַצִּידֹנִים עַד־אֲפֵקָה עַד גְּבוּל הָאֱמֹרִי׃ ה וְהָאָרֶץ הַגִּבְלִי וְכָל־הַלְּבָנוֹן מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ מִבַּעַל גָּד תַּחַת הַר־חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת׃ ו כָּל־יֹשְׁבֵי הָהָר מִן־הַלְּבָנוֹן עַד־מִשְׂרְפֹת מַיִם כָּל־צִידֹנִים אָנֹכִי אוֹרִישֵׁם מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק הַפִּלֶהָ לְיִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה

(Masorah: י' נק' קרי' · ג' נספר' · ל' · כ' · חצי הספר · כ' חד חס' וחד מ"ל דיהושע מ"ל דמוחל חסר · ד' · ג' · ל' · ל' · ל' · ח' ר"פ · ע' ר"פ בספר · ל' חס' · ל' · ו' חס' בליש')

חַד מַלְכָּא דְחֵפֶר חַד׃ יח מַלְכָּא דַאֲפֵק חַד מַלְכָּא דְלַשָּׁרוֹן חַד׃ יט מַלְכָּא דְמָדוֹן חַד מַלְכָּא דְחָצוֹר חַד׃ כ מַלְכָּא דְשִׁמְרוֹן מְראוֹן חַד מַלְכָּא דְאַכְשָׁף חַד׃ כא מַלְכָּא דְתַעְנַךְ חַד מַלְכָּא דִמְגִדּוֹ חַד׃ כב מַלְכָּא דְקֶדֶשׁ חַד מַלְכָּא דְיָקְנְעָם לְכַרְמְלָא חַד׃ כג מַלְכָּא דְדוֹר לְפַלְכֵי דוֹר חַד מַלְכָּא דְעַמְמִין לְגִלְגְּלָא חַד׃ כד מַלְכָּא דְתִרְצָה חַד כָּל מַלְכַיָּא תְּלָתִין וְחַד׃ א וִיהוֹשֻׁעַ סִיב עַל בְּיוֹמִין וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ אַתְּ סַבְתָּא עַלְתָּא בְּיוֹמִין וְאַרְעָא אִשְׁתָּאֲרַת סַגִּיאָה לַחֲדָא לְמֵירְתַהּ׃ ב דָּא אַרְעָא דְאִשְׁתָּאֲרַת כָּל תְּחוּמֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְכָל גְּשׁוּרָאֵי׃ ג מִן שִׁיחוֹר דִּי עַל אַפֵּי מִצְרַיִם וְעַד תְּחוּם עֶקְרוֹן צִפּוּנָא עַל אַרְעָא כְנַעֲנָאֵי תִּתְמְנֵי חַמְשָׁא טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עַזָּתָאֵי וְאַשְׁדּוֹדָאֵי אַשְׁקְלוֹנָאֵי גִתָּאֵי וְעֶקְרוֹנָאֵי וְעַוָּאֵי׃ ד מִדָּרוֹמָא כָּל אַרְעָא כְנַעֲנָאֵי וּמְעָרְתָא דִּי לְצִידוֹנָאָה עַד אֲפֵק עַד תְּחוּם אֱמוֹרָאָה׃ ה וְאַרְעָא גִבְלִי וְכָל לִבְנָן מִדְנַח שִׁמְשָׁא מִמֵּישַׁר גַּד שִׁפּוּלֵי טוּרָא דְחֶרְמוֹן עַד מֵעַלְנָא דַחֲמָת׃ ו כָּל יָתְבֵי טוּרָא מִן לִבְנָן עַד חַרְצֵי יַמָּא כָּל צִידוֹנָאֵי בְּמֵימְרִי אֲתָרְכִינוּן מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוּד פְּלִיגְהָא לְיִשְׂרָאֵל בְּאַחְסָנָא כְּמָא

כל עיר ועיר שזוכר היתה ראש ממלכתו והיה מושל על עיירות וכפרים אחרים: (ב) גלילות . כמו גבול או כמו נגוח וכן גליל הגוים : (ג) מן השיחור . הוא נילוס נחל מצרים והוא למקצוע דרומית מערבית של ארץ ישראל שלא כבש יהושע כל מצר הדרומית אלא ממדבר צין הוא הר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : חמשת סרני פלשתים . הוא גמר המצר עד הים הגדול שבמערב וסרנים ענינם שרים : חמשת סרני . והעוים שזוכר בסוף הפסוק אינו ממניהם . ובדברי רבותינו ז"ל ששה סרנים הוא מונה ומתחלה קראם חמשה אמר ר' יוחנן אידונריקי שלהם חמשה פי' אידונריקי החשובים שבהם היו חמשה והעוים אינו מן הסרנים החשובי' ועוד בדבריהם עוים מתימן באו וסמכו ענינו לפסוק הבא אחריו : מתימן . ולפי פשט הפסוק מתימן פי' מדרום כלומר מצד דרום נשארה כל ארץ הכנעני : (ה) והארץ הגבלי . חסר הנסמך ומשפטו הארץ ארץ הגבלי וכן הארון הברית

רלבג

(א) והנה זכר כי יהושע היה זקן בא בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה ולא יתכן לו מצד זקנותו להשלים המלחמה עם מלכים הנשארים וצוה מאת הש"י שיפילה לישראל בנחלה כאילו כבשה כלה ר"ל לט' השבטים וחצי שבט מנשה כי הב' שבטים וחצי לקחו חלקם מעבר לירדן ואולם לשבט הלוי לא נתן נחלה כמו שנאמר בתורה ואולם נתנו ללוים בארץ ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם וקנינם כמו

ועד גבול ד' בקריאה וסי' מן השיחור אשר על פני מצרים . ושלמה היה מושל . ויהי מושל בכל הממלכות . ממגדל סונה ועד גבול כוש : והארץ ח' ר"פ בקריאה וסי' נמסר בסדר בראשית : הפלה ו' חסר בלישנא וסי' נמסר בסדר נשא:

ביאור הגר"א

הם האמורי והחתי . והפריזי . והיבוסי והחוי : (כא) מלך תענך . מגידו . קדש יקנעם . דור לנפת דור . הם המלכים אשר מצפון בהר . ובערבה נגב כנרות ובשפלה . ובנפת דור מים : (כג) מלך גוים . ומלך תרצה . הם הכנעני ממזרח . ומים : יג (ג) והעוים . ואיתא בגמרא חמשת סרני פלשתים וחשיב ששי ומשני עוים מתימן באו ופירשו התוספת שהעוים אינו קאי על הפלשתים אלא קאי על

מצודת דוד

(כב) מלך יקנעם לכרמל . יקנעם שם עיר המלוכה והיתה סמוכה לעיר כרמל ואליה תחשב וכן מלך דור וכו' וכן מלך גוים וכו' : יג (א) זקן בא בימים . זקן יאמר לשון בני אדם המוחש הנראה באדם מלובן השער והקמטת הפנים ולפעמים מקדים לבוא בלא עת ולזה פירש ואמר בא בימים כאומר הנה בא בזמנו לפי הימים : הרבה מאד . ולא תוכל לכבוש הכל בחייך : (ג) לכנעני תחשב . ובלא ארץ הכנעני נתתי לישראל : והעוים . הנה לא מפלשתים : (ו) אנכי אורישם . אחרי מותך אני אגרשם לפניהם : הפילה . הטל הגורל ביניהם על מה שכבר כבשו ועל מה שלא כבשו

מצודת ציון

מהם : (כג) לנפת דור . לגבול דור : גוים . מקום נקרא שמה מכמה עו"ג וכן תדעל מלך גוים (בראשית י"ד) : יג (ב) גלילות . מחוזות : (ג) השיחור . שם הנהר : סרני

כאשר צויתיך: ז ועתה חלק את־הארץ הזאת בנחלה לתשעת השבטים וחצי השבט המנשה: ח עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם אשר נתן להם משה בעבר הירדן מזרחה כאשר נתן להם משה עבד יהוה: ט מערוער אשר על־שפת־נחל ארנון והעיר אשר בתוך־הנחל וכל־המישר מידבא עד־דיבון: י וכל ערי סיחון מלך האמרי אשר מלך בחשבון עד־גבול בני־עמון: יא והגלעד וגבול הגשורי והמעכתי וכל הר חרמון וכל־הבשן עד־סלכה: יב כל־ממלכות עוג בבשן אשר־מלך בעשתרות ובאדרעי הוא נשאר מיתר הרפאים ויכם משה וירשם: יג ולא הורישו בני ישראל את־הגשורי ואת־המעכתי וישב גשור ומעכת בקרב ישראל עד היום הזה: יד רק לשבט הלוי לא נתן נחלה אשי יהוה אלהי ישראל הוא נחלתו כאשר דבר־לו: טו ויתן משה למטה בני־ראובן למשפחותם: טז ויהי להם הגבול מערוער אשר על־שפת־נחל ארנון והעיר אשר בתוך־הנחל וכל־המישר על־מידבא: יז חשבון וכל־עריה אשר במישור דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון: יח ויהצה וקדמת ומפעת: יט וקריתים ושבמה וצרת השחר בהר העמק: כ ובית פעור ואשדות הפסגה ובית הישמות: כא וכל ערי המישר וכל־ממלכות סיחון מלך האמרי אשר מלך בחשבון אשר הכה משה אתו ואת־נשיאי מדין את־אוי ואת־רקם ואת־צור ואת־חור ואת־רבע נסיכי סיחון ישבי הארץ: כב ואת־בלעם בן־בעור הקוסם הרגו בני־ישראל בחרב אל־חלליהם: כג ויהי גבול

דפקידתך: ז וכען פליג ית ארעא הדא באחסנא לתשעה שבטין ופלגות שבטא דמנשה: ח עמיה שבטא דראובן ושבטא גד קבילו אחסנתהון דיהב להון משה בעברא דירדנא מדינחא כמא דיהב להון משה עבדא דיי: ט מערוער דעל כיף נחלא דארנון וקרתא די בגו נחלא וכל מישר מידבא עד דיבון: י וכל קרוי סיחון מלכא דאמוראה די מלך בחשבון עד תחום בני עמון: יא וארעא גלעד ותחום גשוראה ואפיקירוס וכל טורא דחרמון וכל מתנן עד סלכה: יב כל מלכות עוג במתנן די מלך בעשתרות ובאדרעי והוא אשתאר משאר גבריא ומחנון משה ותרכינון: יג ולא תריכו בני ישראל ית גשוראה וית אפיקירוס ויתיב גשוראה ואפיקירוס בגו ישראל עד יומא הדין: יד לחוד לשבטא דלוי לא יהב אחסנא קורבניא דיי אלהא דישראל אינון אחסנתיה כמא דמליל ליה: טו ויהב משה לשבטא דבני ראובן לזרעיתהון: טז והוה להון תחומא מערוער די על כיף נחלא דארנון וקרתא די בגו נחלא וכל מישרא עד מידבא: יז חשבון וכל קרוהא די במישרא דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון: יח ויהצה וקדמות ומפעת: יט וקריתים ושבמה וצרת השחר טורא דמישרא: כ ובית פעור ומשפך מרמתא ובית ישמות: כא וכל קרוי מישרא וכל מלכות סיחון מלכא דאמוראה דמלך בחשבון דמחא משה יתיה וית רברבי מדין ית אוי וית רקם וית צור וית חור וית רבע רברבי סיחון יתבי ארעא: כב וית בלעם בר בעור קסמא קטלו בני ישראל בחרבא על קטיליהון: כג והוה תחום בני ראובן

רדק

הברית: (ח) עמו הראובני והגדי. עם חצי שבט מנשה האחד ואמר עמו ואף על פי שלא זכרו לפי שזכר החצי האחר אמר עמו כאילו זכרו: (יט) בהר העמק. כתרגומו בטורא דמישרא: (כא) נסיכי סיחון יושבי הארץ. אלה חמשת מלכי מדין היו נסיכי סיחון בעוד שהיו סיחון והאמרי יושבי הארץ קודם שלכדוה ישראל היו אלה נשיאי הארץ נסיכי סיחון כי תחת ממשלת סיחון היה מדין בימים ההם: (כב) הקוסם. להודיע כי לא נביא היה אלא קוסם ונבואתו היתה לשעה או לכבוד ישראל בא אליו מלאך ה' לדבר הנבואות ההם. ויש לשאול איך מצאו בלעם שם והלא כתיב וילך וישב למקומו אלא שחזר שם לבקש שכרו על העצה שנתן להם למואב ולמדין להוציא בנותיהם היפות ויזנו ישראל עמהם ויהיה קצף ה' בהם וזהו שאמר לכה איעצך כמו שכתוב בדבר בלעם ובפרשה שנתקיימה. עצתו הלך למואב ולמדין לבקש שכרו מהם: אל חלליהם. עם חלליה' וכמוהו רבים ובתורה כתיב על חלליהם והוא גם כן כמו עם כמו ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ואחרים זולתו. ויש

ביאור הגר"א

על הפסוק שאחריו דכתיב ומתימן וגו' וכאלו הי' כתוב מתימן עוים: (ח) עמו הראובני. פי' חצי שבט מנשה נטל עם ראובן וגד הוא כמו שכתוב שני פעמים חצי שבט מנשה דהיינו לתשעת וחצי שבט המנש' וחצי שבט מנשה עמו הראובני כו' והוא נקרא מסדר שנחלק בל"ב מדות דר' יוסי הגלילי וכמו שהעוים קאי על הפסוק שלאחריו:

רשי

כל שבט ושבט מה שנפל בגורלו: (ח) עמו הראובני והגדי. עם חצי הראשון של מנשה הראובני והגדי לקחו נחלתם: (ט) מערוער אשר על שפת וגומ'. מגבה והולך כל ארץ עבר הירדן ואח"כ מפרש גבול כל שבט ושבט ויתן משה למטה פלוני ופלוני: (יב) מיתר הרפאים. שהרג כדרלעומר והמלכים אשר אתו כמה שנאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרנים: (יט) בהר העמק. בטורא דמישרא:

ותני

אשי ט' כתיב יו"ד וסי' נמסר בסדר צו: וכל ערי י"א פסוקים ריש ומציעא וכל וכל וסימנהון נמסר בסדר צו. ואת בלעם ג' דסמיכי וסי' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. ואת בלעם בן בעור הקוסם. ואת יבלעם ואת מגרשה דד"ה. תמסר גם בסדר משות:

תולדות אהרן בלעם בן בעור סנהדרין קו:

מצודת דוד

כבשו עדיין וכל שבט יכבוש את חלקו: כאשר צויתיך. כמ"ש וצו את יהושע וכו' הוא ינחיל (דברים ג'): (ז) ועתה חלק. ר"ל בתחלה חלק הארץ לתשעה חלקים ומחלה כמנין השבטים הנוחלים ואחר זה הטל הגורל לדעת איזה חלק למי: (ח) עמו ר"ל לפי שעם חצי השני משבט מנשה לקחו הראובני והגדי חלק נחלתם (ועם שלא הוזכר למעלה החצי השני משבט מנשה עכ"ז אמר עמו הואיל והזכיר חצי האחד): כאשר נתן להם משה. מוסב על לקחו נחלתם ור"ל מאז כאשר נתן להם משה הנחלה הכיא לקחו אותה ונתרצו בה וא"כ כדבר קיים ואין לתת להם עוד בהעבר הזה: (יד) אשי ה'. קדשי המזבח הניתן לאחר שקרבו מתיריו על האש: לו. למשה: (טו) למשפחותם. ר"ל לא נתן משה להם ביחד לשהם עצמם יחלקו ביניהם רק הוא בעצמו חלק לכל משפחה חלקה: (יט) בהר העמק. בההר שעמד בתוך העמק: (כא) יושבי הארץ. מתושבי ארץ סיחון: (כב) אל חלליהם. עם שאר החללים ודומה להם

מצודת ציון

פרט.. ענין.. : (ט) המישור. מקום ישר ושוה: (יח) וירשם. גרשם: (כא) נסיכי. ענין שרים:

ולשון

בְּנֵי רְאוּבֵן הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחוֹתָם הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן׃ כד וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה גָד לִבְנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ כה וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל יַעְזֵר וְכָל־עָרֵי הַגִּלְעָד וַחֲצִי אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן עַד־עֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי רַבָּה׃ כו וּמֵחֶשְׁבּוֹן עַד־רָמַת הַמִּצְפֶּה וּבְטֹנִים וּמִמַּחֲנַיִם עַד־גְּבוּל לִדְבִר׃ כז וּבָעֵמֶק בֵּית הָרָם וּבֵית נִמְרָה וְסֻכּוֹת וְצָפוֹן יֶתֶר מַמְלְכוּת סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַיַּרְדֵּן וּגְבֻל עַד־קְצֵה יָם־כִּנֶּרֶת עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה׃ כח זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶם׃ כט וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְהִי לַחֲצִי מַטֵּה בְנֵי־מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ ל וַיְהִי גְבוּלָם מִמַּחֲנַיִם כָּל־הַבָּשָׁן כָּל־מַמְלְכוּת ׀ עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְכָל־חַוֺּת יָאִיר אֲשֶׁר בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עִיר׃ לא וַחֲצִי הַגִּלְעָד וְעַשְׁתָּרוֹת וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלְכוּת עוֹג בַּבָּשָׁן לִבְנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לַחֲצִי בְנֵי־מָכִיר לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ לב אֵלֶּה אֲשֶׁר־נִחַל מֹשֶׁה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה׃ לג וּלְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא־נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָתָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם׃

יד א וְאֵלֶּה אֲשֶׁר־נָחֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר נִחֲלוּ אוֹתָם אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב בְּגוֹרַל נַחֲלָתָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה׃ ג כִּי־נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלַת שְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְלַלְוִיִּם לֹא־נָתַן נַחֲלָה בְּתוֹכָם׃ ד כִּי־הָיוּ בְנֵי־יוֹסֵף שְׁנֵי מַטּוֹת מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם וְלֹא־נָתְנוּ חֵלֶק לַלְוִיִּם בָּאָרֶץ כִּי אִם־

יַרְדְּנָא וּתְחוּמָא דָא אַחֲסָנַת בְּנֵי רְאוּבֵן לְזַרְעֲיָתְהוֹן קִרְוַיָּא וּפַצְחֵיהֶן׃ כד וִיהַב מֹשֶׁה לְשִׁבְטָא דְגָד לִבְנֵי גָד לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ כה וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּמָא יַעְזֵר וְכָל קִרְוֵי גִלְעָד וּפַלְגוּת אַרְעָא בְּנֵי עַמּוֹן עַד עֲרוֹעֵר דִּי עַל אַפֵּי רַבָּה׃ כו וּמֵחֶשְׁבּוֹן עַד רָמַת מִצְפְּיָא וּבְטוֹנִים וּמִמַּחֲנַיִם עַד תְּחוּם לִדְבִיר׃ כז וּבְמֵישְׁרָא בֵּית הָרָם וּבֵית נִמְרָה וְסֻכּוֹת וְצָפוֹנָא שְׁאָר מַלְכוּת סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן יַרְדְּנָא וּתְחוּמֵיהּ עַד סְיָפֵי יַם גִּינוֹסַר עִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא׃ כח דָא אַחֲסָנַת בְּנֵי גָד לְזַרְעֲיָתְהוֹן קִרְוַיָּא וּפַצְחֵיהֶן׃ כט וִיהַב מֹשֶׁה לְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה וַהֲוָה לְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִבְנֵי מְנַשֶּׁה לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ ל וַהֲוָה תְּחוּמֵיהוֹן מִמַּחֲנַיִם כָּל מַתְנָן כָּל מַלְכוּתֵיהּ דְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן וְכָל כַּפְרָנֵי יָאִיר דִּבְמַתְנָן שִׁתִּין קִרְוִין׃ לא וּפַלְגוּת אַרְעָא דְגִלְעָד וְעַשְׁתָּרוֹת וְאֶדְרֶעִי קִרְוַיָּא מַלְכוּתֵיהּ דְעוֹג בְּמַתְנָן לִבְנֵי מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לְפַלְגוּת בְּנֵי מָכִיר לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ לב אִלֵּין דִּי אַחְסֵין מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִירִיחוֹ מַדִּינְחָא׃ לג וּלְשִׁבְטָא דְלֵוִי לָא יְהַב מֹשֶׁה אַחֲסָנָא מַתְּנָן דִּיהַב לְהוֹן יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִנּוּן אַחֲסַנְתְּהוֹן כְּמָא דְמַלֵּיל לְהוֹן׃ א וְאִלֵּין דְּאַחֲסִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דִכְנָעַן דְּאַחְסִינוּ יָתְהוֹן אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְרֵישֵׁי אֲבָהַת שִׁבְטַיָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב בְּעַדְבָא אִתְפְּלֵגַת לְהוֹן אַחֲסַנְתְּהוֹן כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה לְתִשְׁעַת שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא׃ ג אֲרֵי יְהַב מֹשֶׁה אַחְסָנַת תְּרֵין שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא וְלְלֵוָאֵי לָא יְהַב אַחְסָנָא בֵּינֵיהוֹן׃ ד אֲרֵי הֲווֹ בְנֵי יוֹסֵף תְּרֵין שִׁבְטִין מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם וְלָא יְהָבוּ חוּלָק לְלֵוָאֵי בְּאַרְעָא אֱלָהֵן קִרְוִין לְמִתַּב

רשי

(כה) וחצי ארץ בני עמון, חצי מה שכבשו מארץ בני עמון ומסיחון: (כז) הירדן וגבל. ירדנא ותחומיה השערים על שפתו: (כח) הערים וחצריהם. הערים המוקפות חומה: וחצריהם. ערי הפרזי בלא חומה: (א) אשר נחלו אותם. אשר הנחילו אותם כי היו בני יוסף שני מטות תחת שבט

רדק

ויש בו דרש שהיו מלכי מדין עושים כשפים עם בלעם וכורחים מפני חרב ישראל ופורחין באויר כיון שהראה להם פנחס את הציץ נפלו על חלליהם ועוד אמרו על חלליהם שעשו לו ארבע מיתות ב"ד ועוד אמרו כי פנחס הרגו: (כג) הירדן וגבול. כתרגומו ירדנא ותחומיה כלומר הערים הסמוכות אליו: (לא) לחצי בני מכיר. כי החצי האחר והם בני גלעד שהם בתי אבות לקחו נחלתם בארץ כנען: (ד) כי היו בני יוסף. אם תאמר לשבט לוי לא נתן נחלה היאך היו תשעה מטות וחצי המטה ושני מטות וחצי מעבר הירדן הנה י"ב ואם לוי אינו נמנה היאך היו י"ב לפי' אמר כי היו בני יוסף שני מטות והנה הם שנים עשר מטות

מצודת דוד

להם ולא היה יכול להציל עצמו בקסמיו: (כג) וגבול. ר"ל גם גבול הירדן והם הערים הסמוכים לירדן גם המה לגבול ראובן יחשבו: למשפחותם. הנחלק לכל משפחה חלק לבד: (לא) לבני מכיר. חצי הגלעד וכו' נתן לבני מכיר לא לכולם כ"א לחצי בני מכיר: (לב) אלה אשר נחל. אלה השבטים אשר הנחילם משה: (לג) ה' אלהי וכו'. ר"ל מותר אשי ה' היא נחלתם: יד (א) ואלה. ר"ל אלה הערים האמורים בסוף הענין: (ב) בגורל נחלתם. בגורל חלק להם נחלתם: (ג) כי נתן משה. יבאר מדוע חלק יהושע נחלה לתשעת המטות וחצי ואמר עם כי משה נתן לשני המטות וחצי וללוים לא נתן נחלה כי אין לתת להם כאשר לוה ה' ולא נשארו א"כ ראויים לנחלה כ"א תשעת המטות וחצי עכ"ז הוכרח יהושע לחלק נחלה לתשעת המטות וחצי: (ד) כי היו. ר"ל לפי שבני יוסף נחלקו לשתי מטות והיו א"כ

מצודת ציון

(כג) וחצריהן. עיירות פרוזות מבלי חומה העומדים סביב עיר חומה: (ל) חות יאיר. תרגומו כפרני יאיר: יד (א) המטות. השבטים: (ד) ומגרשיהם. הם הבניינים

שבט מנשה ג' דסמיכי בקריאה וסי' ויתן משה לחצי שבט מנשה. וישלחו בני ישראל ויבאו אל בני ראובן. וחד השבט המנשה. ועתה חלק את הארץ. וב' באוריתא שבט המנשה. וסי' ממלכת עוג נתתי לראובני. שבט המנשה גלעדה: עוג בבשן ד' בקריאה וסי' נמסו בסדר דברים: נחלו ד' קמצין וסי' אלה אשר נחלו בני ישראל. כי בנות מנשה. אך שקר נחלו אבותינו. נחלו פתאים אולת. וחד ונחלו לעולם: בגורל ה' רפין וסימ' בגורל נחלתם ר"פ דיהושע. ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת הארץ. אלה הנחלות. זה הדבר אשר נעשה. לא יהיה לך משליך חבל בגורל דמיכה:

ח' מ"ל כנגי' | ג' . ג' | כ' ויתן לו כול' חס' כמ"א | ע' חס' כליש' | ג' ס"פ כתיב פ"ס | ג' | ג' ג' ד' | ח' מ"ל כנגי' ג' ר"פ כספר' | ג' . ג' | ד' | י"א | ד' פסקין | כ' וכל נכנגי' וללויס דכוו' כמ"א

רדק

מפות : למקניהם ולקנינם. כתרגומו לבעיריהון ולגיתיהון ר"ל הבהמות הגסות ובהמות דקות : (ז) כאשר עם לבבי. נראה כי כאשר היה עמהם עד שבאו אל המחנה היה מסכים עמהם בדבריו כדי שלא יהרגוהו וכאשר בא אל המחנה השיב דבר אמת כאשר עם לבבו וזהו שאמר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי ובדרך הדרש לפי שהתחיל לדבר כדבריהם כשאמר ויהס כלב התחיל ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם והם חשבו כי מסייע היה להם ושתקו : (ח) המסיו. נכתב ביו"ד שהוא במקום למ"ד הפועל והיה משפטו המסיו בשורק הוי"ו על דרך נשיו רגלי והדומים לו ובאה היו"ד נחה והוי"ו נעה שלא כמנהג ויו הרבים בלשון הקדש אבל בלשון ארמי ובא כמו כן אשתיו במרא ורבי אחי רבי משה ז"ל כתבו בשקל הפעיל והוי"ו מקום למ"ד הפעל אמר כי כל אחד מאחי אשר עלו עמי המסה את לב העם : (ט) אשר דרכה רגלך בה. זו היא חברון שנאמר ויבא עד חברון ולא אמר ויבאו לפי שהמרגלים האחרים היו יראים לבא שם מפני הענקים כמו שאמר ושם אחימן וגו' כלומר אף על פי שהיו שם אלה הענקים הגדולים בא שם כלב לפי' אמר לו משה שתהיה לו חברון לנחלה ואם לא נזכר זה בספר התורה ידוע כי אמת היה אחר שאמר כלב ויהושע הודה לו וכן כתוב בשופטים ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה : (י) החיה ה' אותי כאשר דבר. והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה : זה ארבעים וחמש. כי דבר המרגלים היה בשנה השנית לצאתם ממצרים והנה נשארו להם במדבר שלשים ושמנה שנה ושבע שכבשו הנה ארבעים וחמש ומזה ראו רז"ל כי בז' שנים כבשו הארץ וז' שחלקו ראו מפסוק בי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר כי ישראל לא מנו ליובלות ושמטו' אלא אחר שחלקו והפסוק אומר כי ארבע עשרה שנה אחר החרבן היה תחלת יובל כמו שאומר בראש השנה בעשור לחדש ואיזו היא שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת יובל לא וחשוב משנכנסו ישראל לארץ אי אתה מוצא ארבע עשרה שנה אחר חרבן תחלת יובל אם לא תוציא י"ד שנה משנכנסו עד שמתו והם שבע שכבשו ושבע שחלקו : מאז דבר ה'. כי במלות האל אמר משה לכלב שתהיה לו חברון לנחלה : אשר הלך ישראל במדבר. טעמו לזה מ' וחמש שנה שהכר כלומר זה הזמן הארוך מן הדבר אשר דבר ה' עד היום לפי שהלך ישראל במדבר ל"ח שנה בעון המרגלים וי"ת דאזל עם ישראל במדברא פי' פעם אשר הלך עם משה : וככתי

רשי

שבט לוי : (ז) כאשר עם לבבי. ולא כאשר עם פי. שהמרגלים היו בעצה אחת ויירא כלב לומר להם שלא יאמר כמותם וכשבא בכחישה וזהו שנאמר שם עקב היתה רוח אחרת עמו שהיה אומר להם אחד בפה ואחד בלב : (י) זה ארבעים וחמש שנה. למדנו שהיו בכיבוש הארץ שבע שנים שהרי בשנה השנית שלח משה המרגלים נשארו שלשים ושמנה שהלכו במדבר

ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם ולקנינם : ה כאשר צוה יהוה את משה כן עשו בני ישראל ויחלקו את הארץ : ו ויגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל ויאמר אליו כלב בן יפנה הקנזי אתה ידעת את הדבר אשר דבר יהוה אל משה איש האלהים על אדותי ועל אדותיך בקדש ברנע : ז בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד יהוה אתי מקדש ברנע לרגל את הארץ ואשב אתו דבר כאשר עם לבבי : ח ואחי אשר עלו עמי המסיו את לב העם ואנכי מלאתי אחרי יהוה אלהי : ט וישבע משה ביום ההוא לאמר אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה לנחלה ולבניך עד עולם כי מלאת אחרי יהוה אלהי : י ועתה הנה החיה יהוה אותי כאשר דבר זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר יהוה את הדבר הזה אל משה אשר הלך ישראל במדבר ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה :

ורוחיהון לבעיריהון ולגיתיהון : ה כמא דפקד יי ית משה כן עבדו בני ישראל ופליגו ית ארעא : ו וקריבו בני יהודה לות יהושע בגלגלא ואמר ליה כלב בר יפנה קניזאה את ידעתא ית פתגמא דמליל יי עם משה נביא דיי על עסק דילי ועל עסק דילך ברקם גיאה : ז בר ארבעין שנין אנא כד שלח משה עבדא דיי יתי מרקם גיאה לאללא ית ארעא ואתיבית יתיה פתגמא כמא דהוה עם לבי : ח ואחי דסליקו עמי תברו ית לבא דעמא ואנא אשלמית בתר דחלתא דיי אלהי : ט וקיים משה ביומא ההוא למימר אם לא ארעא די דרכת פרסת רגלך בה דילך תהי לאחסנא ולבנך עד עלמא ארי אשלימתא בתר דחלתא דיי אלהי : י וכען הא קיים יי יתי כמא די מליל דנן ארבעין וחמש שנין מעידן דמליל יי ית פתגמא הדין עם משה דאזל ישראל במדברא וכען הא אנא יומא דין בר תמנן וחמש

כל ספי' מגרשיהן כ"מ דין · ג' · ג' · ג' · ג' חס' בסיפ' · ג' · ג' · ג' ובענין · ג' · פ"ז · ג' בענין · ג' וכל חס"ף דכוו'

רלבג

כמו שצוה השי"ת את משה בתורה : (ו) והנה זכר שכבר נגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל כי היה המשכן שם אז ולזה היה שם יהושע והנה באו לשם עם כלב לכבודו כי נשיא היה עליהם ויורה על זה כי הוא לבדו דבר עם יהושע ולמדנו ממאמרו זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר ה' את הדבר הזה אל משה כי שבעה שנים היה זמן כבוש הארץ כמו שזכרו רבותי' ז"ל וזה כי בשנה השנית לצאת בני ישראל מארץ מצרים נמנו ישראל כמו שנזכר בפרשת במדבר סיני ואחר מינים שלח משה המרגלים ולפי שמעת היות משה לפני פרעה עד יום מותו היו ארבעים שנה כי הוא היה בן פ' כעמדו לפני פרעה הנה נשארו מעת בא המרגלים עד יום מותו ל"ח ויותר על זה מה שנשאר מהשנה השנית ולזה ראוי שיובן שמה שאמר בתורה שיעמדו מ' שנה על חטאת המרגלים יחסה אלה עד והוא ל"ט שנה ולזה הר' מבואר שמעת מיתת משה רבינו ע"ה עד שאמר כלב זה המאמר היו ה' שנים וחלק משנה השביעית ולפי שלא נשלם זה הכבוש עד אחר זה וזה כי אחר שכבש כלב את חברון זכר שהארץ שקטה ממלחמה הנה

כל ספר' מגרשיהן במ"א מגרשיהם וסימן כי היו בני יוסף שני מטות. וכל' קריאת דכוו' במ"א מגרשיהן וסימן [כל הערים אשר: משה איש האלהים ו' בלישנא וסימן וזאת הברכה אשר ברך משה. ויגשו בני יהודה אל יהושע. ומשה איש האלהים בניו יקראו. ויקרא המלך יהואש.

תולדות אהרן כאשר צוה ה'. עקדה שער נד : בן ארבעים שנה. סנהדרין סט זבחים קיח ערכין יג : אנכי היום. סנהדרין סט זבחים קיט ערכין יג :

מצודת ציון

פרבריו' הסמוכים להעיר מחוץ לחומה וכאלו נגרשו ממנה : למקניהם. הם לבהמות גסות : ולקנינ'. הם בהמות דקות : (ו) אודותי. תרגומו עסק דילי וכן על כל אודות (ירמיה ג'): (ח) המסיו. מלשון המסה : מלאתי. ענין השלמה וגמר : (ט) דרכה. נעדה והוא

מצודת דוד

פ"כ תשעה וחצי לבד הלוים אבל ללוים לא נתנו נחלה לא משה ולא יהושע : לשבת. ר"ל לבד לדור בהם ולא להיות שלהם לגמרי : (ה) כאשר צוה ה'. שלא לתת נחלה ללוים : ויחלקו. ביניהם חלקו ולא נתנו ממנה ללוים : (ו) ויגשו בני יהודה. לעזור לכלב בשאלת בקשתו : על אודותי וכו'. שנחיה ונבוא אל הארץ ולא נמות במדבר : (ז) עם לבבי. כי בפיו היה במלה אחת עם יתר המרגלים כי פחד מהם ובבואו לפני משה כחש אותם : (ח) ואחי. המרגלים כולם המסו לב העם : מלאתי. השלמתי להחזיק דבר ה' : (ט) אם לא. הוא ענין לשון שבועה כאלו אמר אם לא יהיה הדבר הזה אזי יהיה עונשו כך וכך ונוס ולא אמר וכן אם לא על פניך יברכך (איוב א') : אשר דרכה רגלך בה. זה חברון שנאמר ויבא עד חברון (במדבר י"ג) וכלב לבד בא לחברון : (י) אשר הלך וכו' כמשך השנים

רשי

במדבר ושבע שכבשו הרי ארבעים וחמש: (טו) האדם הגדול בענקים הוא אביהם של אחימן ששי ותלמי ארבע הי' שמו. ד"א על שם האב וג' בנים שכן קורא אותם ילידי הענק: והארץ שקטה ממלחמ'. מוסב לענין הראשון לאחר שבע שכבשו סביבותיהם נכנעו האמוריים ולא נאספו עוד למלחמה עליהם לכך התחילו לעסוק בחילוק הארץ ומדרש אגדה האדם הגדול בענקים הוא אברהם. אבינו הוא שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעים שנה שנתעכבו במדבר בשכר שכבדו את הזקן בקרית ארבע שאמרו לו נשיא אלהים אתה בתוכנו: (א) אל גבול אדום. סמוך למיצר אדום. נגבה. בתחום מיצר דרומי של ארץ ישראל: מקצה תימן. בסוף

רדק

(יא) וככחי עתה. באו שני כפי"ן הדמיון זה אחר זה כמו כעם ככהן שענינו כאלו אמר העם ככהן והכהן כעם וכן כחי עתה ככחי אז וכאלו אמר ככחי עתה הכל בשוה: (יב) ה' אותי. כמו עמי וכן ואדברה אותך והדומים להם. (יג) ויתן את חברון לכלב. פי' שדה העיר וחצריה כי העיר עצמה היתה מקלט כמו שאמר בספר ערי המקלט כי חברון ומגרשיה היו לכהנים: (טו) קרית ארבע. ארבע הוא שם הענק והוא האדם הגדול בענקים: שקטה ממלחמה: כי השתדלו בני ישראל להוריש הנשארים: (א) נגבה. בקצה תימן מדבר צין היה לנגד דרום ולא כל דרום הגבול אלא מקצה דרומו: מן הלשון. לשון הים וי"ת כיפא דמיתפני דרומא ר"ל

יהושע

יא עודני היום חזק כאשר ביום שלח אותי משה כחי אז וכחי עתה למלחמה ולצאת ולבוא: יב ועתה תנה לי את ההר הזה אשר דבר יהוה ביום ההוא כי אתה שמעת ביום ההוא כי ענקים שם וערים גדלות בצרות אולי יהוה אותי והורשתים כאשר דבר יהוה: יג ויברכהו יהושע ויתן את חברון לכלב בן יפנה לנחלה: יד על כן היתה חברון לכלב בן יפנה הקנזי לנחלה עד היום הזה יען אשר מלא אחרי יהוה אלהי ישראל: טו ושם חברון לפנים קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא והארץ שקטה ממלחמה:

טו א ויהי הגורל למטה בני יהודה למשפחתם אל גבול אדום מדבר צן נגבה

ל' ד' — ל' וכל קריי' גדלות ובכרות — ס"ו — י"ג ר"פ — ל'

תרגום

שנין: יא עד כען אנא יומא דין תקיף כביומא דשלח יתי משה כחילי כבכן וכן חילי דכען לאגחא קרבא ולמפק ולמיעל: יב וכען הב לי ית טורא הדין דמליל יי ביומא ההוא ארי את שמעתא ביומא ההוא ארי גברין תמן וקרוין רברבן כריכן מאים יהא מימרא דיי בסעדי ואירתינון כמא די מליל יי: יג וברכיה יהושע ויהב ית חברון לכלב בר יפנה לאחסנא: יד על כן הות חברון לכלב בר יפנה קנזאה לאחסנא עד יומא הדין חלף דאשלם בתר דחלתא דיי אלהא דישראל: טו ושום חברון מלקדמין קרית ארבע אנש רב בגבריא הוא וארעא שדוכת מלמעבד קרבא: א והוה עדבא לשבטא דבני יהודה לזרעיתהון על תחום אדום מדברא דצין

יעמדו על עמדם. ויקם ישוע בן יוצדק דעזרא. תפלה למשה איש האלהים: ושמונים ו' מלאים וסימן נמסר בסדר בראשית: ושם י"ג ר"פ וסימן נמסר בסדר בראשית:

רלבג

הנה זה מבואר שכבר יתכן שיהיו ימי הכבוש שבע שנים וכבר זכרו רבותינו ז"ל שימי החלוקה היו ג"כ שבע שנים ולא ידעתי לזה סמך שלם וידמה שהכל קבלו זה בקבלה:

ביאור הגר"א

טו (א) ויהי הגורל למטה בני יהודה. כי יהודה נטל תחלה מפאת דרום נגד כל ארץ ישראל לכן נקרא בש"ס כל חלק הדרום ארץ יהודה שהוא היה חלק יהודה. ובנימין נכלל בשבט יהודה ונקרא תמיד על שם יהודה. ומחלק יוסף ואילך נקרא גליל והיא לפון וכמ"ש יהודה יעמוד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו מצפון (יהושע י"ח): אל גבול אדום. פי' שמקצוע צפונית מערבית של אדום היה נוגע בקצה דרום של א"י ומשם היתה התחלת גבול דרום של יהודה. ורש"י פי' (בגבולין של מסעי) שאדום היה בדרום כנגדו ומואב למעלה מאדום וא"א לומר כן לפי דעתו הי' מדבר צין למעלה מארץ אדום (כמ"ש רש"י בפ' מסעי ל"ד ג' מדבר צין כו') וכתיב ויבאו בני ישראל מדבר צין היא קדש וכתיב וישלח ישראל מקדש אל מלך אדום וא"כ ע"כ מדבר צין קודם לארץ אדום. ועוד הכתיב ויסעו ב"י מהר ההר וגו' לסבב את ארץ אדום ולפי פירש"י היה הר ההר אחר ארץ אדום בעבר השני כי כן כתיב (בפ' מסעי ל"ג ל"ו) ויסעו וגו' ויחנו במדבר צין היא קדש ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר. נמצא הר ההר למעלה מקדש ולפי פירש"י ז"ל שמדבר צין היא קדש למעל' מארץ אדום כנ"ל כ"ש הר ההר. ועוד שרש"י בעצמו מביא מדרש רז"ל לפי שנתקרבו לאדום בהר ההר נחסר אהרן הצדיק ולפי דעתו אפי' מדבר צין היה בעבר השני וכ"ש הר ההר כנ"ל. (עיין בביאור הגאון פי' בלק מהדורא תניינא דף מ"ח ע"ב פי' ל"ו ד"ה אשר על גבול ארנון כו'. ובפ' חוקת דף מ"ז ע"א פ"א ד"ה מדבר צין היא קדש שמאריך מאוד מזה) וכבר עברו גבול אדום וא"כ היאך נתקרבו לאדום בהר ההר. אלא עיקר הענין שאדום היה במקצוע דרומית מזרחית של א"י. זוית צפונית של אדום בדרומית של ארץ ישראל והר ההר למטה ממנה וקדש עוד למטה ממנה. קצת ומדבר צין עוד למטה ממנ' קצת וקדש הוא קצה גבול ארץ אדום (עיין בביאור הגאון הנ"ל שכתב שם שקדש היתה עיר בקצה מדבר צין כו' ר"ל בקצה מדבר צין שאצל אדום. לפי זה מה שכתב כאן ומדבר צין עוד למטה כו' הוא כל האורך של המדבר עד צינה) ונתקרבו קצת להר ההר שם מת אהרן ונסעו משם לסבב ארץ אדום והלכו כנגד דרום של ארץ אדום עד שבאו לאובות ובדרך הזה היה צלמונה ופונן. ואובות היה בסוף גבול אדום ולכן לא כתיב בפרשת חוקת רק נסיעתן מהר ההר לאובות ולא חשיב צלמונה ופונן לפי שנכללין בדרך הזה ולא סביב רק ב' הקצוות של ארץ אדום ונסעו מאובות באלכסון קצת עד שבאו לעיי העברים שהיה נגד מדבר מואב ומואב היה כעין דלי"ת שהלך מואב נגד המזרח של ארץ אדום והלך גם כנגד צפון של ארץ אדום כרצועה רחבה עד ארץ ישראל. ונסעו מעיי העברים עד נחל זרד ונחל זרד היה אצל ארץ מואב נגד גבול צפוני של ארץ אדום שהוא נגד גבול דרום של ארץ ישראל ומחמת שלא רצו מואב להניח לעבור ישראל בגבולם הוכרחו לעבור את נחל זרד ובאו לנחל ארנון אשר הוא גבול בין מואב ובין האמורי. וזה הנחל זרד נקרא והב שמשם התחלת ירושת ישראל והוא נקרא דיבון גד כי עד שם לקח גד ולכן כתיב וטרף זרוע אף קדקוד שלקח כמו זרוע כי עד ארץ מואב אשר לקח סיחון לקח כל הרוחב עד

מצודת דוד

האלו: (יא) עודני היום חזק. לפי שבא לשאול את חברון חשש פן ישיב יהושע לאמר הלא זקנת ותש כחך ואיך תכבוש את חברון לזה אמר עודני חזק כמאז: ככחי אז. כמו הכח שהיה בי אז כזה הכח בי היום הן להלחם בעצמי הן לצאת ולבוא לפני העם להורותם תכסיסי המלחמה: (יב) ההר הזה. זה חברון: ביום ההוא. אשר הלכנו לתור את הארץ: כי ענקים שם. ומי יעצר כח להלחם בם: אולי ה' אותי. אולי יהיה ה' עמי לכבשם ולגרשם כאשר דבר לתת לי: (יג) ויברכהו. שיצלח בהלחמו בם: את חברון. שדה העיר וחצריה אבל העיר עצמה היתה עיר מקלט והיא ומגרשיה היו לכהנים כמ"ש למטה: (יד) על כן. ר"ל לא באה לו בחלקו וגורלו בתוך בני משפחתו ושבטו כ"א בעבור זה באה לחלקו חוזר ומפרש יען אשר מלא וכו': (טו) קרית ארבע. קרית איש שהיה שמו ארבע והוא היה אדם הגדול בענקים ור"ל גם למול ענקים היה נחשב לגדול וגובה הקומה: והארץ שקטה ממלחמה. כאילו אמר הנה הדבר הזה עם שנכתב פה אחר כל המלחמות מ"מ נהיה הדבר בזמן המלחמה ולאח"ז שקטה הארץ ממלחמה: טו (א) למשפחותם. מה שחלקו למשפחותם כי יתכן שחלקו לכל משפחה ומשפחה חלק לבד ולא היו מעורבבים אלה באלה: אל גבול אדום. לגבול אצל גבול אדום שעמדה בדרומה של ארץ ישראל: מדבר צין נגבה. ר"ל מדבר צין היתה מיצר הדרומי של יהודה וחוזר ומפרש מקצה תימן ור"ל לא שהיתה מדבר צין כל אורך מיצר הדרומי א"כ מקצה

מצודת ציון

והוא מלשון דרך: (יב) בצורות. חזקות והוא מל' צור: אותי. עמי אף כי הוא בחול"ם וכן ואדברה אותך (יחזקאל ב'): והורשתים. וגרשתים: (יד) יען. בעבור: (טו) קרית. מלשון קריה ועיר: טו (א) גבול. מיצר וסוף: הלשון

רדק

ר"ל לשון סלע : (ג) אל מנגב . אל המקום שהיה מנגב למעלה עקרבים : (ד) זה יהיה לכם גבול נגב . היה לו לומר להם שהרי כל הפרשה ספור דברים הוא ויתכן פירושו כי כן יהיה הגבול להם כמו שנאמר בתורה הזה יהיה לכם גבול נגב : (ו) אבן בהן בן ראובן . אדני המקום היה שמו בוהן בן ראובן וכן תרגם יונתן בר ראובן ושם המקום אבן אולי היתה שם אבן גדולה לסימן לגבול המקום

והיה תוצאת הגבול ז' כתיבין והיה וקרינן והיו וסימן למעלה עקרבים דווידבר . נחל מצרים דיהודה . בית און. בית חורון . בית חגלה דבנימין . צאן אבדות חיו עמי . ולא יהיו עוד לשני גוים . ונמסר גם בסדר מסעי : לפאת צפונה ג' בקריאה וסי' וגבול קדמה . ויהי להם הגבול . וזה גבול הארץ דיחזקאל :

דָרוֹמָא מְסִיָפֵי דָרוֹמָא ׃ ב וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּם דָרוֹמָא מְסִיָפֵי יַמָא דְמִלְחָא מִן כֵּיפָא דְמִתְפְּנֵי לְדָרוֹמָא ׃ ג וְנָפֵק לְמִדָרוֹמָא לְמַסְקָנָא דְעַקְרַבִּין וַעֲבַר לְצִין וְסָלֵיק מִדָרוֹמָא לִרְקַם גֵיאָה וַעֲבַר לְחֶצְרוֹן וְסָלֵיק לְאַדָר וּמִסְתְּחַר לְקַרְקָעָה ׃ ד וַעֲבַר לְעַצְמוֹן וְנָפֵק לְנַחְלָא דְמִצְרַיִם וַהֲווֹ מַפְּקָנוֹהִי דִתְחוּמָא לְמַעַרְבָא דֵין יְהֵא לְכוֹן תְּחוּם דָרוֹמָא ׃ ה וּתְחוּם קִידוּמָא יַמָא דְמִלְחָא עַד סְיָפֵי יַרְדְנָא וּתְחוּמָא לְרוּחַ צִפּוּנָא מִכֵּיף יַמָא מִסְיָפֵי יַרְדְנָא ׃ ו וְסָלֵיק תְּחוּמָא לְבֵית חָגְלָה וַעֲבַר מִצִפּוּנָא לְבֵית מֵישְׁרָא וְסָלֵיק תְּחוּמָא לְאֶבֶן בּוֹהַן בַּר רְאוּבֵן ׃

מִקְצֵה תֵימָן ׃ ב וַיְהִי לָהֶם גְּבוּל נֶגֶב מִקְצֵה יָם הַמֶּלַח מִן־הַלָּשֹׁן הַפֹּנֶה נֶגְבָּה ׃ ג וְיָצָא אֶל־מִנֶּגֶב לְמַעֲלֵה עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָה וְעָלָה מִנֶּגֶב לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְעָבַר חֶצְרוֹן וְעָלָה אַדָּרָה וְנָסַב הַקַּרְקָעָה ׃ ד וְעָבַר עַצְמוֹנָה וְיָצָא נַחַל מִצְרַיִם וְהָיָה תֹּצְאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה זֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל נֶגֶב ׃ ה וּגְבוּל קֵדְמָה יָם הַמֶּלַח עַד־קְצֵה הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִלְּשׁוֹן הַיָּם מִקְצֵה הַיַּרְדֵּן ׃ ו וְעָלָה הַגְּבוּל בֵּית חָגְלָה וְעָבַר מִצְּפוֹן לְבֵית הָעֲרָבָה וְעָלָה הַגְּבוּל אֶבֶן בֹּהַן בֶּן־

ג' חס' · י"א כסף' · ל' . ל' · והיו קרי · ל'

רשי

בסוף כל המיצר : (ב) ויהי להם גבול . מיצר דרומי של יהודה : מקצה ים המלח. הוא מקצוע דרומית מזרחית של א"י כאלה מסעי : מן הלשון . של ים : (ג) ויצא אל מנגב למעלה עקרבים . ואינו אומר ויצא ונסב ותאר אלא במקום שחוט של גבול בולט אל החוץ או כונס לצד פנים שאינו הולך מכוון וכאן הוא בולט אל החוץ ובא מנגב למעלה עקרבים בדרום של מעלה עקרבים נמצא שלמעלה עקרבים לפנים מן החוט ועבר ובא לו אל המערב : צנה . צין וכל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה : ועלה . כל מה שהוא עולה מן המזרח לצד ירושלים הוא עולה ומירושלים והלאה הוא יורד כאן למדנו שירושלים גבוה מכל ארץ ישראל וירושלים אינה מכרי' במיצר זה שבמיצר צפונית של יהודה היתה כמו שאמור בענין : ועלה מנגב לקדש ברנע . החוט הולך לדרומה של קדש ברנע נמצאת קדש לפנים מן החוט : ועבר חצרון . לצד המערב הוא מונה והולך עד וסיו תצאותיו הימה : (ד) תצאות . סופו של מיצר אל הים הגדול שהוא מיצר מערבי לכל ארץ ישראל נמצא גבול יהודה מחזיק כל ארכה של ארץ ישראל מן המזרח למערב ועומד בדרומ' של ארץ ישראל : (ה) וגבול קדמה . חוט המתוה למיצר מזרחי של יהודה : ים המלח . שהוא מקצוע דרומית מזרחית לארץ כאלה מסעי : עד קצה הירדן . רחבו של גבול יהודה אינו אלא כנגד ים המלח עד מקום שהירדן נופל בים המלח שהירדן אף הוא במיצר מזרח של ארץ כנען כמו שנאמר באלה מסעי במיצר מזרחי וירד הגבול הירדנה והיו תוצאותיו ים המלח שהוא במקצוע : וגבול לפאת צפונה . חוט מיצר המתוח למיצר צפון מן המזרח למערב מלשון ים המלח ממקום שהירדן נופל בו שאמרנו ששם כלה רוחב גבול מיצר המזרחי ועלה לצד המערב בית חגלה ועבר החוט מצפון לבית הערב' נמצא בית הערבה בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט : (ו) ועלה הגבול וגו' אבן בהן . כל מה שהולך עד ירושלים הוא עולה

ביאור הגר"א

עד הירדן ואצל ארץ מואב לקח רצועה קצרה עד נחל זרד . ולכן נקרא והב מלשון יהב ששם התחלת יהיבה וכן נקרא בשירת ישראל מתנה שמשם התחלת המתנה שהיא ארץ ישראל שניתן לישראל וז"ש ממדבר שהוא עיי העברים מדבר מואב נסעו למתנה וממתנה נחליאל שהוא נחלי ארנון ובמות הוא אשר יקרא במלחמות ה' אשד הנחלים ובמסעי נקרא הרי העברים והגיא נקרא ערבות מואב ומשם באר״ה הוא ראש הפסגה ונשקפה כו' כי שם נמצן הבאר ומראש הפסגה היה נראה הבאר ע"פ הישימון הוא בית הישימות שכתוב בפ' מסעי ושם במסעי כתוב שני פעמים ויחנו והיינו החנייה האחת כפשוטו והב' הוא התפשטותן שנתפשט חנייתן על כל ערבות מואב . ולא נכתבו בפ' מסעי רק מ"א מסעות הגם שהיו מ"ב כידוע ונכתבה חנייה תחתיה ומסע המ"ב נכתבה ביהושע ויסעו מהשיטים (ג' א') ושם לא נכתבה חנייה רק וילינו שם טרם יעבורו : מדבר צן . היא תחת אדום אצל גבול דרום של ארץ ישראל : מקצה תימן . לפי שארץ אדום נתחלקה למשפחות בני עשו ומשפחות תימן היא הראשונה שבאדום כמ"ש אלוף תימן כו' ונטל בתחלת ארץ אדום במקצוע צפונית מערבית ולכך היה תימן נוגע בגבול דרומית ארץ ישראל ולכך נקרא דרום תימן ונקרא נגבה לפי שהחמה מהלכת שם תמיד בקיץ ובחורף ומייבשת לכן נקרא נגבה לשון יובש . וצפון נקרא ע"ש שהחמה צפונה כבואה לשם . ומזרח ששם מתחלת לזרוח ומערב שהחמה שוקעת שם ונתערב החשך עם האור ולזה נקרא ערב : (ב) מן הלשון. מפני שדרך הנהרות לקצר משני קצותיו כלשון לכך אמר מן הלשון : הפונה נגבה . כלומר מאותו צד הלשון הפונה לדרום שם מתחיל גבול יהודה ומשם חוזר והולך כל פאת דרום של יהודה : (ג) ויצא אל מנגב וגו' . שמור זה ההנהגה כל מקום שנאמר ויצא פירש שהגבול היה יוצא מקו המישור לקו השיפוע קצת ובמקום שכלה השיפוע שם התחיל להלוך במישור ונמצא נתרחב הגבול . וכל מקום שנאמר ועבר פי' שעבר הגבול באמצע העיר וכל מקום שנאמר ונסב פי' שקו הגבול היה מתרחב רק כנגד אותו המקום ומסבב אותו עד שבא במישור כנגד קו שהתחיל להתרחב וכל מקום שנאמר ותאר פי' שקו הגבול הולך במישור ואינו סר לא לימין ולא לשמאל והוא מלשון במחוגה יתארהו. וכל מקום שאמר ועלה. פירש שעולה למקום גבוה להר. וכ"מ שנאמר וירד פי' שירד קו הגבול לשפלה ולעמק : ויצא אל מנגב למעלה עקרבים. פי' שהגבול היה מתרחב עד שהיה הגבול בדרום לעבר מעלה עקרבים ומעלה עקרבים נכנס בערי א"י : ועבר צנה . פירש שעבר דרך אמצע העיר של צינה ונקראת צנה מפני שהיה שם ציני הר הברזל ולפיכך היתה נקראת מדבר צין מדבר של עיר צין : ועלה מנגב לקדש ברנע . שקדש ברנע בדרום של א"י והיה בהר לכך נאמר ועלה : ונסב הקרקעה. שקו הגבול היה הולך סביב הקרקעי' כחצי עגול : (ד) ועבר עצמונה . באמצע העיר : ויצא נחל מצרים . שהנחל היה הולך ממצרים עד ארץ ישראל והוא נילוס והגבול היה מתרחב עד קצה הנחל ומשם הולך הקו במישור עד הים הגדול : (ה) מלשון הים . פי' שגבול צפון יהודה הי' מתחיל מקצה ים המלח מצפונה המתקצר כלשון : (ו) ועבר מצפון לבית הערבה . פירוש שהגבול

מצודת דוד

מקצה תימן היתה וממנה היה מתחיל מיצר הדרומי : (ב) גבול נגב . מיצר הדרומי ממזרח כלפי המערב : מקצה ים המלח . אשר עמד במזרחו של ארץ ישראל ומשם התחיל מדבר צין : מן הלשון . של הים ההוא : (ג) ויצא . הגבול ההוא יצא כלפי חוץ להתרחב יותר ובא אל המקום שהיתה מנגב למעלה עקרבים א"כ היתה מעלה עקרבים לפנים מן הגבול וליהודה תחשב (כ"מ שנאמר ויצא ר"ל חוט המיצר יצא כלפי חוץ ונתרחב הנחלה ההיא וברוחב ההיא הלכה משם והלאה וכ"מ שנאמר ונסב או ותאר ר"ל חוט המיצר סיבב רק המקום ההוא ואח"ז חזר חוט המיצר לרוחב הראשון או כשכלה הפאה האחת ומסבב לפאה אחרת וכ"מ שנא' תוצאות או ר"ל שם כלה הגבול לגמרי או ר"ל שם כלה ויצא רוחב הראשון כי משם והלאה נתקצר הנחלה וכאשר יראה בצורה): ועבר צנה . משם עבר הגבול לצין כי הה"א בסופה עומדת במקום למ"ד בתחלה (כ"מ שנא' ועבר ר"ל במקום ישר ושוה וכ"מ שנא' ועלה ר"ל שעלה בגובה הר וכ"מ שנא' וירד ר"ל שירד במורד הר) : מנגב לקדש ברנע. והיתה א"כ מנחלת בני יהודה : (ד) תוצאות הגבול . סוף הגבול כלה אל הים הגדול נמצא החזיק גבול יהודה כל אורך ארץ ישראל מן המזרח למערב : זה יהיה לכם . ר"ל זה הגבול יהיה לכל ישראל גבול הנגב מן המזרח למערב כאמור : (ה) וגבול קדמה . מדרום כלפי הצפון : ים המלח . כל אורך הים היה הגבול ורוחב כל נחלתו : עד קצה הירדן . קצהו הדרומי הנופל בהים (אולם משם הלך הירדן בפאת הדרומי כלפי המערב ונפל בים הגדול כן אמרז"ל (בכורות נ"ה) ובזה ניחא מ"ש ויסע לוט מקדם (בראשית י"ג) כי פנה למערב לככר הירדן שכלפי המערב וניחא מ"ש ויבאו כו' אשר בעבר הירדן (שם נ') ור"ל בעבר הירדן שכלפי המערב כי לא היה צורך להם ללכת בדרך עבר הירדן המזרחי) : וגבול לפאת צפונה . מן המזרח כלפי המערב : מלשון הים . הפונה לצונה והוא מקצה הירדן הפונה לדרום: (ו) בית חגלה . ר"ל מצפונה כמוזכר בגבולי בנימין : מצפון וכו' . א"כ בית הערבה היתה

רְאוּבֵן׃ ז וְעָלָה הַגְּבוּל ׀ דְּבִרָה מֵעֵמֶק עָכוֹר וְצָפוֹנָה פֹּנֶה אֶל־הַגִּלְגָּל אֲשֶׁר־נֹכַח לְמַעֲלֵה אֲדֻמִּים אֲשֶׁר מִנֶּגֶב לַנָּחַל וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל־מֵי־עֵין־שֶׁמֶשׁ וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו אֶל־עֵין רֹגֵל׃ ח וְעָלָה הַגְּבוּל גֵּי בֶן־הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף הַיְבוּסִי מִנֶּגֶב הִיא יְרוּשָׁלִָם וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵי־הִנֹּם יָמָּה אֲשֶׁר בִּקְצֵה עֵמֶק־רְפָאִים צָפֹנָה׃ ט וְתָאַר הַגְּבוּל מֵרֹאשׁ הָהָר אֶל־מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ וְיָצָא אֶל־עָרֵי הַר־עֶפְרוֹן וְתָאַר הַגְּבוּל בַּעֲלָה הִיא קִרְיַת יְעָרִים׃ י וְנָסַב הַגְּבוּל מִבַּעֲלָה יָמָּה אֶל־הַר שֵׂעִיר וְעָבַר אֶל־כֶּתֶף הַר־יְעָרִים מִצָּפוֹנָה

ג' חס' · ה' חד מנהון חס' · כל ספר' חס' א' · ד' פתחין · י"ז וכל הר הכרמל דכוו'

ז וְסָלֵק תְּחוּמָא לִדְבִיר מִמֵּישַׁר עָכוֹר וְצִפּוּנָא מִתְפְּנֵי לְגִלְגְּלָא דִלְקֳבֵיל מַסְקָנָא דַאֲדֻמִּים דְּמִדָּרוֹם לְנַחְלָא וְעָבַר תְּחוּמָא לְמֵי עֵין שֶׁמֶשׁ וַהֲוֹן מַפְּקָנוֹהִי לְעֵין קַצְרָא׃ ח וְסָלֵיק תְּחוּמָא לְחֵילַת בַּר הִנֹּם דִּלְעִיבַר יְבוּס מִדָּרוֹמָא הִיא יְרוּשְׁלֵם וְסָלֵיק תְּחוּמָא לְרֵישׁ טוּרָא דְּעַל אַפֵּי חֵילַת הִנֹּם מַעַרְבָא דִּבְסְיָפֵי מֵישַׁר גִּבָּרַיָּא צִפּוּנָא׃ ט וְיִסְחַר תְּחוּמָא מֵרֵישׁ טוּרָא לְמַבּוּעֵי מֵי נֶפְתּוֹחַ וְנָפֵק לְקִרְוֵי טוּרָא דְעֶפְרוֹן וְיִסְחַר תְּחוּמָא לְבַעֲלָה הִיא קִרְיַת יְעָרִים׃ י וּמִסְתְּחַר תְּחוּמָא מִבַּעֲלָה לְיַמָּא לְטוּרָא דְשֵׂעִיר וְעָבַר לְעִיבַר טוּר יְעָרִים מִצִּפּוּנָא

וצפונה ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן : פנה ג' וחס וסימן אשר לבבו פונה היום . וצפונה פנה אל הגלגל . אשר פנה דרך הקדים . ונמסר גם בריש סדר נצבים : מעין ד' פתחין וסי' מעין מי נפתות . וחברו . ובל מעין מים יסתמו . מעין גנים באר :

תולדות אהרן ותאר הגבול . זכחים נז :

רש"י

עולם : (ז) ועלה הגבול דבירה מעמק עכור . שהיה עמק עכור בין אבן בהן לדביר : ולפנה פונה אל הגלגל . וכשהגיע כנגד הגלגל מרחיב הגבול ויוצא חוץ המיצר לצד הצפון אל הגלגל אשר הוא נוכח מעלה אדומים אשר המעלה בדרום הנחל נמצא הנחל חוץ מן החוט שלא בגבול יהודה : מנגב לנחל . עמק ומדרון הי' בלא מים : אל עין רוגל . מעין הכובסים תרגם יונתן עין קצרא וקורא את הכובס רוגל ע"ש שבועט את בגדי הנמר ברגליו סולוש בלע"ז : (ח) ועלה וגו' גי בן הנם . עודנו עולה מעט עד עין עיטם ומשם והלאה הוא יורד וזהו שאמרו רבותינו ז"ל בשחיט' קדשי' סכור למכנייהו בעין עיטם שהוא גבוה מירושלים מעט : אל כתף היבוסי מנגב . נמצאת ירושלים חוץ מן החוט ואינה בגבול יהודה אלא בגבול בנימין שהוא בצפונו של יהוד' : (ט) ותאר . לשון ונסב בעוגל כמו ובמחוגה יתארהו וי"ת את כלם ויסחר : ויצא אל ערי הר עפרון . החוט יוצא לצד הצפון והגבול הרחיב עד ערי הר עפרון: ותאר הגבול בעלה. אין זה לצד המערב אלא בבליטה לצד צפוני : (י) ונסב הגבול מבעלה ימה . עכשיו חוזר למנינו הראשון מן המזרח למערב : אל כתף הר יערים מצפונה . שהיה החוט בצפונה של

רדק

המקום : (ז) אל הגלגל אשר נכח למעלה אדמים . נקרא המקום גלגל ונקרא גלילות לענין ידוע אצלם ואדומים גם כן שם מקום נקרא כך לענין ידוע אצלם . וכת"י למסקנא דאדמים : אל עין רוגל . ת"י לעין קצרא וקצרא בדברי רז"ל הוא כובס הבגדים ות"י שדה כובס חקל משטח קצריא ונקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדי' ברגליו בעת שמכבסם : (ח) גי בן הנם . ת"י חילת בר הינם והיה הגיא הזה סמוך לירושלם והוא המקום אשר טמא יאשיהו מפני הגלולים שהיו בו וגם אדוני המקום מקדם בן הנום והנום . ומה שנאמר ועלה הגבול והמקום היה גי אינו אומר ועלה כנגד הגיא אלא אל המקום שהיה בו הגיא בכל אלה הגבולים הוא אומר ועלה כי ירושלם גבוה מכל הארצות : עמק רפאים . ת"י מישר גבריא והוא שנאמר עליו כמלקט שבלים בעמק רפאים והיה המקום ההוא מאז מקום הגבורים הענקים : (ט) ותאר הגבול . כל ותאר ת"י יסחור כמו ובמחוגה יתארהו שהוא ענין סבוב : מעין מי נפתוח . הוא הנקרא בדברי רז"ל עין עיטם

רלבג

(ח) ועלה הגבול גי בן הנם אל כתף היבוסי מנגב היא ירושלם . ידמה מזה המקום שירושלם לא נתחלקה לשבטים ואולם מה שאמר אחר זה ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורים'ויושב היבוסי את בני יהודה בירושלם יורה שירושלם היתה מנחלת בני יהודה כי לא אמר לא יכלו בני ישראל להורישם אך אמר לא יכלו בני יהודה להורישם. וממה שאמר בנחלת בנימין במנין עריהם אשר נפלו להם בנחלה וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם ידמה כי ירושלם היתה מנחלת בני בנימין ולזה נפלה המחלוקת אם נתחלקה ירושלם לשבטים אם לא . כבר יפול ספק במה שנזכר בכאן מנחלת בני יהודה שאחר כך נתנו קצת מעריהם למטה שמעון וזכר הסבה בזה כי היה

ביאור הגר"א

שהגבול עבר בתוך העיר אפס לא באמצע אבל נמשך יותר לצד צפון ולכן חשב בית חגלה ובית הערבה גם בין ערי בנימין : (ז) מעמק עכור . ע"כ צריך לומר שעמק עכור היה הולך דרך רוחב כל ארץ בנימין עד שבא קצהו לארץ יהודה דהא כשעמדו ביריחו סקלו את עכן בעמק עכור ונקרא על שמו ויריחו הוא בצד צפון של ארץ בנימין וכאן הזכיר שקו הגבול יהודה הולך דרך עמק עכור אלא שצ"ל שעמק עכור הולך עד כנגד יריחו דרך כל ארץ בנימין עד שפגע בגבול יהודה : וצפונה פונה אל הגלגל . פירש שצפון דביר כנגד גלגל : אשר נוכח למעלה אדומים . פי' שגלגל הוא נכח מעלה אדומים : אשר מנגב לנחל. שמעל' אדומים הי' מנגב לנחל : והיו תוצאותיו אל עין רוגל. פי' מן עין שמש עד עין רוגל היה הגבול מתרחב לפאת צפון ובמקום שכלה השיפוע הלך שוב במישור : (ח) ועלה הגבול גי בן הנם . פי' שגי בן הנם הי' מנגב ליבוסי שהיא ירושלים כמו שחושב בין ערי בנימין יבוס היא ירושלים ונקראת ציון : ועלה הגבול אל ראש ההר . פי' שההר היה במערבה של גי בן הנום , והא דחשיב כאן תחלה גי בן הנום ויבוסי ואח"כ ההר ובגבול בנימין חשב תחלה ההר ואח"כ גי בן הנם ואח"כ יבוסי מפני שביהודה חושב ממזרח למערב ובגבול בנימין חשב ממערב למזרח ויבוסי הנזכר כאן ושם הוא סימן לגי בן הנום והוא עומד נגד גי בן הנום לצד צפון והוא אינו סימן לקו הגבול אלא על מקום הגי שהוא מנגב של יבוסי והוא בגבול בנימין : אשר בקצה עמק רפאים צפונה . שההר היה בצפון עמק רפאים : (ט) ותאר הגבול. שהלך שוב במישור ויצא אל ערי הר עפרון ומשם והלך מתרחב הגבול עד הר עפרון : (י) ונסב הגבול מבעלה ימה . פי' שהיה הגבול מסבב היה כחצי עגול . והא דכתיב בבנימין מקצה קרית יערים ויצא הגבול ימה ושם חושב ממערב למזרח הרי היה הים במזרחה של קרית יערים וע"כ צריך לומר שהים היה מסבב את קרית יערים ממזרח למערבה דרך דרומה ולכן בערי יהודה חושב אותו לצד שבמערבה ובערי בנימין חושב אותו לצד שבמזרחה של קרית יערים : אל הר שעיר . כמו איש שעיר מפני ששם היו גדלים קנים קטנים והוא מסוכך בהם כמו שעיר בשערות שלו ולכן היה נקרא עמו איש שעיר

מצודת דוד

היתה לפנים מן המיצר וליהודה תחשב (ואף כי בית הערבה נמנה היא בנחלת בנימין צ"ל שנים היו בשם אחד והיה לאחת שם לווי להבדיל ביניהן ולא הוזכר במקרא וכ"כ צ"ל בכ"מ שנזכר פעמים ושלש שם מקום אחד הן בנחלת שבט אחד הן בנחלת שני שבטים) : (ז) מעמק עכור . כי מאבן בהן בן ראובן בא הגבול לעמק עכור עם שלא נזכר ומעצמו יובן : וצפונה פונה . כשבא הגבול מול הגלגל היה חוט המיצר מרחיב ויוצא לצד צפון אל הגלגל אשר היא נוכח מעלה אדומים אשר המעלה ההיא עומדת בדרום הנחל והגבול הלך מהגלגל נכחו אל מעלה אדומים והנחל היה מן החוט המיצר ולחוץ שלא בגבול יהודה : ועבר הגבול . ממעלה אדומים : והיו תוצאותיו וכו' . בצפון עין רוגל היה סוף הגבול בזה הרוחב ומשם והלאה נכנס חוט המיצר לפנים ונתקצר הנחלה : (ח) ועלה הגבול . מעין רוגל נכנס הגבול לפנים לצד הדרום ועלה במעלה ההר לגי בן הנם אשר עמדה מצד ירושלים בדרומה (ירושלים עצמה היתה מנחלת בנימין אבל רצועה היתה יוצאת מנחלת יהודה ובאה בירושלים) ואמר לי ועלה כי ירושלים היתה גבוה מכל א"י זולת עין עיטם : היא ירושלים. על היבוסי יאמר : ועלה הגבול אל ראש ההר . עודנו עולה עד מעין מי נפתוח והוא עין עיטם הנזכר בדרז"ל : ימה . ההר היה במערבה של גי בן הנם ובקצה הצפוני של עמק רפאים נמצא העמק היה מגבול יהודה : (ט) ויצא אל ערי הר עפרון . ר"ל בעבר הצפוני והיו משל יהודה : (י) ימה . כלפי המערב :

מצודת ציון

(ב) הלשון ראש הים המשוך כלשון : (ה) לפאת . לצד ורוח : (ו) אבן בוהן . הוא שם מקום : בן ראובן . עיר איש ששמו ראובן וכן מבין סיחון (ירמיה מ"ח) : (ז) נוכח . נגד : כמו מצפונה (ט) ותאר . ענין הקפה וסבוב

עיטם: (יב) הימה הגדול וגבול. וגבול יהודה למערב היה הים הגדול: וגבול. הים. כלומר הים הגדול וגבולו היה גבול יהודה לצד מערב ות"י ותחומיה: (טו) ושם דביר לפנים קרית ספר. אחז"ל כי בלשון פרסי קוראין דביר לספר: (יז) עתניאל בן קנז אחיו כלב. אמרו רז"ל כי אחיו מאמו הי' כי כלב בן יפונה היה ועתניאל בן קנז. ומה שאמר על כלב הקנזי ייחס אותו לבעל אמו. ויתכן לפרש כי אחיו מאביו ומאמו היה והיה שם אביו כלב בן יפונה וקנז כי הרבה נמצאים שתי שמות לאדם אחד והנכון אלא עוד כי קנז היה שם ראש המשפחה והתיחסו בני המשפחה אליו ותאמרו הקנזי או בן קנז הכל אחד כי רחוק הוא ליחס האדם לבעל אמו כי אפילו למשפחת האם לא מצאנו שיתיחס האדם כי אם לבית אבותיו ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערי' שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן: (יח) ויהי בבואה. בצאת' בית השמוש ופי' כבואה לבית בעלה: ותסיתהו. הסיתה בעלה לשאול מאת אביה שדה ולא רצה הוא לשאול וכשראתה כן ותצנח מעל החמור. כלומר הפילה עצמה מעל החמור שהיתה רוכבת עליו. ות"י ואתרכינת וכן תרגו' ותפל מעל הגמל: (יט) ברכה. ת"י אחסנתא ויתכן לפרש ברכה ממש שהיא תוספת טובה כלומר שיוסיף לו על מה שנתן לה כי ידמה שנתן לה ארץ נגבה ויבשה וזהו שאמרה ארץ הנגב נתתני תרגום חרבו המים נגיבו מיא ושאלה שיתן לה עוד השדה שהיו בו גלות המים להשקות ארץ הנגב שנתן לה ופי' נתתני נתת לי. ויש לפרש עוד ברכה כמו ברכה בלע"ז וי"ת ארץ הנגב ארי לארע דרומה יהבתני. ופי' גלות מים מעיינות כמו גל נעול או פירוש בריכות מים המכונסין וי"ת בית שקיא: (כא) ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה.

של הר יערים נמצא הר יערים בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט: (יא) והיו תוצאות הגבול. סוף המיצר: ימה. אל ים הגדול שהוא מצר מערבי: (יג) אל פי ה' ליהושע. כמה שאמר הקב"ה ליהושע: (יד) וירש משם כלב. לאחר מיתת יהושע כי עדיין בימי יהושע לא נלכדה חברון כמה שנאמר בספר שופטים ולא נכתבה כאן אלא מפני החלוקה: (טו) קרית ספר. רבותינו אמרו אלו הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה שהחזיר עתניאל בן קנז מפילפולו: (יז) אחי כלב. מאמו: (יח) ותצנח. ואתרכינת השתה עצמה ליפול ברגליו: (יט) תנה לי ברכה. פרנסה: ארץ הנגב. חרבה כמו חרבו פני האדמה ומתרגם נגיבו שייקא בלע"ז בית מנוגב מכל טוב אדם שאין בו אלא תורה; נתתני. נתת לי כמו דברו לשלום דבר אליו, כי יצאוני יצאו ממני. ובשלם בשל להם: גלות. מעינות: (כא) ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה. בגבול מטה יהודה הוא שאמרו רבותינו לא מנה יהושע אלא עיירות

היא כסלון ונחית לבית שמש ועבר לתמנא: יא ונפק תחומא לעבר עקרון לצפונא ויסחר תחומא לשכרון ועבר לטור בעלה ונפק ליבנאל והוון מפקנוהי דתחומא לימא: יב ותחום מערבא ימא רבא ותחומא דין תחום בני יהודה סחור סחור לזרעיתהון: יג ולכלב בר יפנה יהב חולקא בגו בני יהודה על מימרא דיי ליהושע ית קרית ארבע אבוהון דגבריא היא חברון: יד ותריך מתמן כלב ית תלתא בני גבריא ית ששי וית אחימן וית תלמי בני גבריא: טו וסליק מתמן לות יתבי דבר ושום דבר מלקדמין קרית ארכי: טז ואמר כלב דמחי ית קרית ארכי ויכבשינה ואתן ליה ית עכסה ברתי לאתו: יז וכבשה עתניאל בר קנז אחוהי דכלב ויהב ליה ית עכסה ברתיה לאתו: יח והוה במיעלה ואמלכתיה למשאל מן אבוהא אחסנתא ואתרכינת מעל חמרא ואמר לה כלב מה ליך: יט ואמרת הב לי אחסנתא ארי לארע דרומא יהבתני ותתן לי אתר בית שקיא דמיא ויהב לה ית בית שקיא עילאה וית בית שקיא תחתאה: כ דא אחסנת שבטא דבני יהודה לזרעיתהון: כא והוה קרויא מסיפי לשבטא דבני יהודה על תחום אדום בדרומא

היא כסלון וירד בית־שמש ועבר תמנה: יא ויצא הגבול אל־כתף עקרון צפונה ותאר הגבול שכרונה ועבר הר־הבעלה ויצא יבנאל והיו תצאות הגבול ימה: יב וגבול ים הימה הגדול וגבול זה גבול בני־יהודה סביב למשפחתם: יג ולכלב בן־יפנה נתן חלק בתוך בני־יהודה אל־פי יהוה ליהושע את־קרית ארבע אבי הענק היא חברון: יד וירש משם כלב את־שלושה בני הענק את־ששי ואת־אחימן ואת־תלמי ילידי הענק: טו ויעל משם אל־ישבי דבר ושם־דבר לפנים קרית־ספר: טז ויאמר כלב אשר־יכה את־קרית־ספר ולכדה ונתתי לו את־עכסה בתי לאשה: יז וילכדה עתניאל בן־קנז אחי כלב ויתן־לו את־עכסה בתו לאשה: יח ויהי בבואה ותסיתהו לשאול מאת־אביה שדה ותצנח מעל החמור ויאמר־לה כלב מה־לך: יט ותאמר תנה־לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גלת מים ויתן־לה את גלת עליות ואת גלת תחתיות: כ זאת נחלת מטה בני־יהודה למשפחתם: כא ויהיו הערים מקצה למטה בני־יהודה אל־גבול אדום בנגבה קבצאל ועדר

שלושה ד' מלאים בנביאים וסימן ויורש משם כלב את שלושה בני הענק, וילדו לאבשלום, שערים שלושה. ותאו שלושה טפו דיחזקאל. וכל מגלת אסתר דכוו' מלאים: ותצנח ג' וסימן ויהי בבאה ותסיתהו לשאול. ותצנו השפטים. ותקח יעל אשת חבר את יתד האוהל: גלת ד' חס' בקריאה וסי' ותאמר לו תנה לי ברכה בג. ארץ הנגב נתתני ג' בפסו'. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו. עמודים שנים דמלכים קדמאה דפסוק חסר וי"ו: תחתיות ד' בקריאה וסי' ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני דיהושע. שתני בבור תחתיות. והורדתיך את יורדי בור. רנו שמים כי עשה ה'. בן אדם נהה על המון מצרים. שם עילם. וכל המונה. קראתי שמך ה' מבור:

תולדות אהרן ולכלב. תמורה טז: עכסה. שם שם: וילכדה עתניאל. שם שם: ותסיתהו. שם: תנה לי ברכה. שם:

ביאור הגר"א

שעיר: ועבר אל כתף הר יערים מצפונה. פי' שהגבול היה עובר בתוך הר יערים אבל לא באמצע העיר אלא משוקעת לצד צפון: (יא) ויצא הגבול אל כתף עקרון צפונה. פי' שהיה הגבול מתרחב והולך לצד צפון של עקרון:

מצודת ציון

כמו וכממוגה יתהלכו (ישעיה מ"ד): (יח) ותצנח. ענין נטיה כמו ותצנח בארץ (שופטים ד') ור"ל הפילה עצמה ארצה וכאלו נטתה בארץ: (יט) ברכה. מתנה ומנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית ל"ג): הנגב. ענין יובש כמו כסופות בנגב (ישעיה כ"א): נתתני. נתת לי: גלות. מעין כמו גל נעול (ש"ה ד') ונקרא כן ע"ש סבובו:

מצודת דוד

מצפונה. נמצא הר יערים היא כסלון לפנים מן הגבול ומשל יהודה היתה: (יא) צפונה. והיא עקרון לפנים מן הגבול: תוצאות. סוף הגבול כלה אל הים הגדול: (יב) וגבול ים. גבול המערבי מן הצפון אל הדרום: הימה הגדול. הים הגדול היה לגבול: וגבול. ר"ל ת"י הים יחשבו גם הם לגבול יהודה ומשלו היו: סביב למשפחותם. ר"ל המסבב נחלת כל משפחותם: (יג) אל פי ה'. ר"ל לא מעצמו נתנו יהושע לכלב כ"א ע"פ ה': אבי הענק. ר"ל ארבע היה אבי הענק ר"ל הגדול שבענקים: (יח) בבואה. בבית בעלה: ותסיתהו. הסיתה את בעלה ופתה אותו לתת לה רשות שתשאל היא שדה מאביה: ותצנח מעל החמור. הפילה עצמה מעל החמור לנפול בארץ: מה לך. מה נחסר לך אשר תרצה לשאול עליו: (יט) כי ארץ הנגב נתתני. חלקת השדה אשר נתת לי מאז היא ארץ נגובה מבלי מעיני מים: ונתתה לי. לזה אשאל אשר תתן לי חלקת שדה ובה מעין מים: את גלות. נתן לה שדה עם מעין ממעל ועם מעין מתחת: (כ) למשפחותם. הנחלק לכל משפחה לבד: (כא) מקצה. העומדים

רשי

עיירות העומדות על הגבולים: (לב) כל ערים עשרים ותשע. ובפרטן אתה מוצא שלשים וח' אלא אלה היתרות נטלו בני שמעון מחבל בני יהודה ומכרות הם בנחלת שמעון באר שבע ומולד' חצר שועל ועצם ואלתול' וחרמה וצקלג ועין ורמון הרי תשע היתרות המנויות כאן: (לו) ערים ארבע עשרה, בפרטן חמש עשרה אומר אני תפוח והעינם א' הוא וזה פירושו תפוח והעין שלו הוא עין תפוח האמור בנחלת מנשה אל יושבי עין תפוח: (מז) והים הגדול וגבול. נהר שהים שקורין אלמיי"ש

רדק

יהודה פירוש כמו הסוף ויהי מקצה הערים למטה בני יהודה אל גבול אדום בנגבה ולפיכך קראו נגבי לפי שהוא סמוך ובלשון מקצה הוא שאמרו רז"ל לא מנה יהושע אלא הערים העומדות על הגבולים: (לב) כל ערים עשרים ותשע. ובפרטם תמצא ל"ח והתשע היתרים היו לבני שמעון וספרם בנחלת בני יהוד' בפרט לפי שהיו בנחלת בני יהודה כמו שאמר ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה ושם כתיב אלה הערים היתרים לשמעון באר שבע וחצר שועל בלה והיא בעלה שכתוב הנה ועצם ואלתולד ובתול הוא וכסיל שכתוב הנה וחרמה וצקלג ועין רמון והנה הם עשר בזה המנין והם מנויות בנחלת בני שמעון ואין לנו נותרות אלא תשע אלא נאמר כי בלה אינו בעלה ובתול אינו כסיל אף על פי שהוא נראה כן ועוד יש ערים ספורות למטה שמעון בנחלת יהודה והם גם כן ספורות בנחלת בני שמעון והם עתר ועשן כמו שכתוב וצקלג שזכר הנה לבני יהודה וזכר אותה גם כן לבני שמעון ואנו רואים כי מיום שישב בה דוד היתה למלכי יהודה נאמר כי לקחוה בני ישראל בעת כבוש הארץ ונפלה לחלק שמעון ואחר כך לקחה מלך גת מהם עד שישב דוד בה על כן היתה למלכי יהודה מהיום ההוא והלאה: (לה) שוכה ועזקה. ועוד זוכר למטה שוכה וכן אחנה זוכר אותה בב' מקומות נקראים בשם אחד והיה לאחד מהם שם לווי להבדיל ביניהם ולא נזכר בכתוב: (לו) ערים ארבע עשרה. ובפרטן תמצא חמש עשרה ותפתר כי הגדרה וגדרתים עיר אחת: (מז) והים הגדול וגבול. כתיב הגבול כלומר

ויגור: כב וקינה ודימונה ועדעדה: כג וקדש וחצור ויתנן: כד זיף וטלם ובעלות: כה וחצור חדתה וקריות חצרון היא חצור: כו אמם ושמע ומולדה: כז וחצר גדה וחשמון ובית פלט: כח וחצר שועל ובאר שבע ובזיותיה: כט בעלה ועיים ועצם: ל ואלתולד וכסיל וחרמה: לא וצקלג ומדמנה וסנסנה: לב ולבאות ושלחים ועין ורמון כל ערים עשרים ותשע וחצריהן: לג בשפלה אשתאול וצרעה ואשנה: לד וזנוח ועין גנים תפוח והעינם: לה ירמות ועדלם שוכה ועזקה: לו ושערים ועדיתים והגדרה וגדרתים ערים ארבע עשרה וחצריהן: לז צנן וחדשה ומגדל גד: לח ודלען והמצפה ויקתאל: לט לכיש ובצקת ועגלון: מ וכבון ולחמס וכתליש: מא וגדרות בית דגון ונעמה ומקדה ערים שש עשרה וחצריהן: מב לבנה ועתר ועשן: מג ויפתח ואשנה ונציב: מד וקעילה ואכזיב ומראשה ערים תשע וחצריהן: מה עקרון ובנתיה וחצריה: מו מעקרון וימה כל אשר על יד אשדוד וחצריהן: מז אשדוד בנותיה וחצריה עזה בנותיה וחצריה עד נחל מצרים והים הגבול וגבול: מח ובהר שמיר ויתיר ושוכה: מט ודנה וקרית סנה היא דבר: נ וענב ואשתמה וענים: נא וגשן וחלן וגלה ערים אחת עשרה וחצריהן: נב ארב ורומה ואשען: נג וינום ובית תפוח ואפקה: נד וחמטה וקרית

קבצאל ועדר ויגור: כב וקינה ודימונה ועדעדה: כג וקדש וחצור ויתנן: כד זיף וטלם ובעלות: כה וחצור חדתה וקריות חצרון היא חצור: כו אמם ושמע ומולדה: כז וחצר גדה וחשמון ובית פלט: כח וחצר שועל ובאר שבע ובזיותיה: כט בעלה ועיים ועצם: ל ואלתולד וכסיל וחרמה: לא וצקלג ומדמנה וסנסנה: לב ולבאות ושלחים ועין ורמון כל קרויא עשרין ותשע ופצחיהן: לג בשפלתא אשתאול וצרעה ואשנה: לד וזנוח ועין גנים תפוח והעינם: לה ירמות ועדלם שוכה ועזקה: לו ושערים ועדיתים והגדרה וגדרותים קרוין ארבע עסרי ופצחיהן: לז צנן וחדשה ומגדל גד: לח ודלען והמצפה ויקתאל: לט לכיש ובצקת ועגלון: מ וכבון ולחמס וכתליש: מא וגדרות בין דגון ונעמה ומקדה קרוין שית עסרי ופצחיהן: מב לבנה ועתר ועשן: מג ויפתח ואשנה ונציב: מד וקעילה ואכזיב ומראשה קרוין תשע ופצחיהן: מה עקרון וכפרנהא ופצחהא: מו מעקרון ומערבא כל קרויא דעל תחום אשדוד ופצחיהן: מז אשדוד כפרנהא ופצחהא עזה כפרנהא ופצחהא עד נחלא דמצרים וימא רבה ותחומיה: מח ובטורא שמיר ויתיר ושוכה: מט ודנה וקרית סנה היא דביר: נ וענב ואשתמה וענים: נא וגשן וחלן וגלה קרוין חדא עסרי ופצחיהן: נב ארב ורומה ואשען: נג וינום ובית תפוח ואפקה: נד וחמטה וקרית ארבע

אשתאול ג' מלאים וסי' בשפלת אשתאול וצרעה. וירדו אחיו וכל בית. ותחל רוח ה' לפעמו. ומגדל ז' בקריאה וסי' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר: צנן וחדשה ומגדל גד. ויראון ומגדל אל הרם. ומגדל עוז היה בתוך העיר. יסוב כל הארץ בערבה מגבע לרמון. ומעל לשער אפרים. ועל שער ב' בו דעזרא: ויפתח ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' ויפתח ואשנה. ויפתח הגלעדי. ויפתח שפתיו עמך. חד שום קרתא וחד שום גברא חד לישן פתיחא וימה ג' וסימן בס' לך לך בהר יוצאים בבקעה ובהר. ובהר שמיר ויתיר. בתרא ר"פ וקדמא ס"פ:

תולדות אהרן וקינה ודימונה. גיטין ז: זיף טלם סוטה מח: וצקלג ומדמנה. גיטין ז: תפוח והעינם סוטה י:

רלבג

היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם איך יתכן והנה היתה זאת המחלוקה כלה בגורל על פי ה' האם נעלם ממנו דבר עד שינתן בתחלה לשבט יהודה יותר מהראוי ואחר כך כשראה שלא הספיק הוכרח לתת

מצודת דוד

העומדים מקצה נחלת יהודה אצל גבול אדום בדרומה של יהודה: (כה) וחצור וכו'. ארבע עיירות במקרא זה חצור א' חדתה ב' קריות ג' חצרון היא חצור ד' ולא זהו חצור האמור בתחלת המקרא ולא זהו האמור במקרא שלפני פניו: (לב) עשרים ותשע. ובפרטן תמצא ל"ח וזהו לפי שתשעה מהן לא נשארו לבני יהודה כי בני שמעון לקחום מחבל יהודה ומזכרות הנה בנחלת בני שמעון והם באר שבע ומולדה חצר שועל ועצם ואלתולד וחרמה וצקלג ועין ורמון: וחצריהן. ומלבד חצריהן: (לו) והגדרה וגדרתים. היא עיר אחת ונקראה בשתי השמות: (לז) צנן וכו'. גם אלו עמדו בשפלה אולם במחוז אחרת ולזה מנה אלו לעצמן ואלו לעצמן וכ"כ נאמר בכ"מ שמנה אלו לבד ואלו לבד: (מא) וגדרות בית דגון. הן ב' עיירות האחת גדרות והשנית בית דגון: (מו) מעקרון וימה וכו'. מעקרון לצד המערב היה ליהודה כל הערים אשר אצל מקום אשדוד וגם חצרי הערים ההם: (מז) עד נחל מצרים. שהיה בדרומה של יהודה: והים הגדול. ר"ל ועד הים הגדול שהיה במערבו: וגבול. גם גבול הים הם האיים אשר בים אף הם

מצודת ציון

סבובו וצלגונו: את. עם: עליות. מלשון עליון: (מה) ובנותיה. הכפרים הסמוכים אליה: (מו) על יד

רדק

כלומר כי הים היה גבולם וקרי הגדול : (סג) לא יכלו בני יהודה להורישם . כתיב יוכלו כי אף בזמן העתיד לא יוכלו עד שיבא דוד וקרי יכלו כי לא יכלו אז להורישם בעת כבוש הארץ ואמרו רז"ל יכולין היו אלא שלא היו רשאים מפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך והיבוסי הזה לא היה היבוסי משבעה גוים אלא אדם אחד שהיה שמו יבוס והיה מפלשתים מזרע אבימלך ונקרא המקום על שמו יבוס ואנשי המשפחה ההיא יושבי ירושלם היה שמם בוסי מתיחסים אל יבוס וכן ארונה היבוסי שהיה מלך המקו' ההוא ומבלר המקום הזה הוא ציון שהיא בירושלם ועד דוד לא היה נכבש המקום הזה ולדעת רז"ל לא כבשוהו מפני השבועה ודוד הסיר העורים והפסחים שהיו צלמי נחשת והיה כתוב בהם דבר השבועה ואחר כך כבש המגדל ההוא ואחר כך קנה דוד את עיר היבוסי לישראל בממכר זהב בכתב לאחוזת עולם שנאמר ויתן דוד לארונה במקום וגו' . ועוד אמרו כי השבועה היתה לי ולניני ולנכדי וכשכבשו בני יהודה את ירושלם היה נכד אבימלך חי עדיין ולא יכלו לכבוש המצודה עדיין מפני השבועה ובימי דוד לא היה עת הנכד חי ועוד נכתב כזה עוד בספר שמואל ולפי הפשט היה המבצר חזק ולא היה כח לבני יהודה להורישם אולי היתה סבה מאת ה' שלא תלכד המצודה ההיא עד מלוך דוד מלך ישראל כדי שתקרא על שמו לפי שהיה ראש ממלכת ישראל ומה שאמר עד היום הזה יהושע כתב כן כי הוא כתב ספרו לפי הקבלה ובימיו לא הורישם מירושלם ואף בימי דוד מלאנו שהיו שם : (ב) מבית אל לוזה . זה מקום היה שמו בית אל ואינו המקום שקרא יעקב אבינו בית אל כי אותו שמו

תרגום

היא חֶבְרוֹן וְצִיעֹר קִרְוִין תְּשַׁע וּפַצְחֵיהֶן : נה מָעוֹן כַּרְמֶל וְזִיף וְיוּטָה : נו וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם וְזָנוֹחַ : נז הַקַּיִן גִּבְעָה וְתִמְנָה קִרְוִין עֲסַר וּפַצְחֵיהֶן : נח חַלְחוּל בֵּית צוּר וּגְדוֹר : נט וּמַעֲרַת וּבֵית עֲנוֹת וְאֶלְתְּקוֹן קִרְוִין שִׁית וּפַצְחֵיהֶן : ס קִרְיַת בַּעַל הִיא קִרְיַת יְעָרִים וְהָרַבָּה קִרְוִין תַּרְתֵּין וּפַצְחֵיהֶן : סא בְּמַדְבְּרָא בֵּית מֵישְׁרָא מִדִּין וּסְכָכָה : סב וְנִבְשָׁן וְקִרְיַת מִלְחָא וְעֵין גְּדִי קִרְוִין שִׁית וּפַצְחֵיהֶן : סג וְיַת יְבוּסָאֵי יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם לָא יְכִילוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְתָרָכוּתְהוֹן וִיתִיבוּ יְבוּסָאֵי עִם בְּנֵי יְהוּדָה בִּירוּשְׁלֵם עַד יוֹמָא הָדֵין : א וּנְפַק עַדְבָא לִבְנֵי יוֹסֵף מִיַּרְדְּנָא דִירִיחוֹ לְמֵיָא יְרִיחוֹ מַדִּינְחָא לְמַדְבְּרָא דְּסָלִיק מִירִיחוֹ בְּטוּרָא לְבֵית אֵל : ב וְנָפֵק מִבֵּית אֵל לְלוּז וְעָבַר לִתְחוּם אַרְכִּי בַּעֲטָרוֹת : ג וְנָחִית לְיַמָּא לִתְחוּם יַפְלֵיט עַד תְּחוּם בֵּית חוֹרוֹן אַרְעָאָה וְעַד גֶּזֶר וַהֲווֹן מַפְקָנוּהִי לְיַמָּא : ד וְאַחְסִינוּ בְּנֵי יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם : ה וַהֲוָה

מקרא

אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן וְצִיעֹר עָרִים תֵּשַׁע וְחַצְרֵיהֶן : נה מָעוֹן ׀ כַּרְמֶל וָזִיף וְיוּטָּה : נו וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם וְזָנוֹחַ : נז הַקַּיִן גִּבְעָה וְתִמְנָה עָרִים עֶשֶׂר וְחַצְרֵיהֶן : נח חַלְחוּל בֵּית־צוּר וּגְדוֹר : נט וּמַעֲרָת וּבֵית־עֲנוֹת וְאֶלְתְּקֹן עָרִים שֵׁשׁ וְחַצְרֵיהֶן : ס קִרְיַת־בַּעַל הִיא קִרְיַת יְעָרִים וְהָרַבָּה עָרִים שְׁתַּיִם וְחַצְרֵיהֶן : סא בַּמִּדְבָּר בֵּית הָעֲרָבָה מִדִּין וּסְכָכָה : סב וְהַנִּבְשָׁן וְעִיר־הַמֶּלַח וְעֵין גֶּדִי עָרִים שֵׁשׁ וְחַצְרֵיהֶן : סג וְאֶת־הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם לֹא־יוֹכְלוּ [יכלו קרי] בְנֵי־יְהוּדָה לְהוֹרִישָׁם וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַ͏ִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה :

טז א וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לִבְנֵי יוֹסֵף מִיַּרְדֵּן יְרִיחוֹ לְמֵי יְרִיחוֹ מִזְרָחָה הַמִּדְבָּר עֹלֶה מִירִיחוֹ בָּהָר בֵּית־אֵל : ב וְיָצָא מִבֵּית־אֵל לוּזָה וְעָבַר אֶל־גְּבוּל הָאַרְכִּי עֲטָרוֹת : ג וְיָרַד יָמָּה אֶל־גְּבוּל הַיַּפְלֵטִי עַד־גְּבוּל בֵּית־חֹרוֹן תַּחְתּוֹן וְעַד־גָּזֶר וְהָיוּ [תיו קרי] תֹצְאֹתָו יָמָּה : ד וַיִּנְחֲלוּ בְנֵי־יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם : ה וַיְהִי גְּבוּל

(מסורה: ל׳. ל׳ · ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳ חס׳ · ל׳ ר״פ · ג׳. ל׳ · ל״ד מ״ל · יכלו קרי · כל נביאים יריחו וכל אוריתא ירחו · ד׳. ל׳ · י״ה פסוקים עד עד. · תיו קרי · ב׳ ר״פ בטעמ׳)

רשי

אלפיי"ם בלע"ז : (סג) לא יכלו בני יהודה להורישם . שנינו בספרי רבי יהושע בן קרחה אומר יכולין היו אלא שלא היו רשאין מחמת השבועה שנשבע אברהם לאבימלך . ויבוסי זה לא על שם האומה היה אלא מגדל דוד שהיה בירושלים ושמו יבוס ובני אותו מחוז מפלשתים היו וכשכבשו בני יהודה את ירושלים לא הורישו את בני אותו מחוז : (א) ויצא הגורל לבני יוסף · במילר לפוני של נמר כיבושו של יהושע נפל להם הגורל כמ"ש למטה ובני יוסף יעמדו על גבולם מצפון והרבה מן הארץ היה בין בני יהודה ובין בני יוסף שנפלו שאר השבטים אחריהם (ר"ל ביניהם) כמו שמצינו בשבט בנימין ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף : מירדן יריחו למי יריחו מזרחה . התחיל הגבול למזרח . המדבר עולה מיריחו . אל המדבר עולה הגבול מיריחו ובא

רלבג

לתת לשבט שמעון מנחלת בני יהודה הנה זה לא יתכן שידומי בזה האופן ואנחנו נאמר בהיתר זה הספק כי תוך גבולות נחלת בני יהודה שהיו מכוונים מאת הש"י היו מן הערים יותר מן הראוי להם ולא נפלו כל הערים ההם לבני יהודה אך נתנו מפני היותם כלם בתוך גבולותיהם ואחר זה ביאר מה שהיה מאלו הערים לשבט שמעון ובזה נתקיים מה

לוזה ד' בקריאת וסימן ויבא יעקב לוזה אשר . ויצא מבית אל לוזה . ועבר משם הגבול לוזה ב' בפסוק :

ביאור הגר"א

טז (א) ויצא הגורל לבני יוסף . מפני שיהודה ואפרים הם ראשי השבטים בכ"מ בין בסדר הדגלים וכן מלכים הראשונים היו מהם וכן לעתיד ב"כ יהיה משיח בן דוד ומשיח בן יוסף הגואלים והראשים ולכן נקרא כלל ישראל יהודה ואפרים ולכן בחילוק א"י נטלו גם הם תחלה : מירדן יריחו למי יריחו מזרחה . פי' שהלך הגבול מירדן שכנגד יריחו עד מי יריחו שבמזרח יריחו : המדבר . פי' כשבא קו הגבול נגד יריחו לא נטה ליריחו אלא הלך במישור דרך המדבר : עולה מיריחו בהר בית אל . פי' ועלה הגבול משם להר בית אל ויריחו נשאר בגבול בנימין : (ב) ויצא מבית אל לוזה . לוז הוא שקרא יעקב בית אל ויעקב קרא לג' מקומות בית אל א' קרא בית אל לבד , והב' קרא אל בית אל , והג' קרא אלהים בית אל כמ"ש בפ' ויצא ויקרא את שם המקום ההוא בית אל . ובפ' וישלח נאמר ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל ואח"כ כשברך ה' את יעקב כתיב ויקרא יעקב וגו' אלהים בית אל וכן כתיב בשאול כאשר משח אותו שמואל ומצאוך שם וגו' עולים אל האלהים בית אל . והר בית אל (שבפי"א) הוא ההר שקרא אותו אברהם בית אל ולוז היא שקראו יעקב בית אל ומפני שצריך להזכיר ההר בית אל לכן יזכיר לוז שקרא יעקב בית אל לוזה : (ג) וירד ימה . פי' שירד לים א' שהיה שם . או שירד הגבול למערב : עד גבול בית חרון תחתון . עד שבית חורון תחתון הוא סמוך לדרום של יוסף : (ד) וינחלו בני יוסף . פי' עד כאן ביאר הכלל שירשו בני יוסף מנשה ואפרים

מצודת דוד

הם לנחלת יהודה יחשבו : (נה) וזיף . אין זה זיף האמור למעלה : (סג) היבוסי . שם האומה · לא יכלו בני ישראל להורישם . כי גם להם חלק מה בירושלים עם בני בנימין כמ"ש רז"ל רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה וכו' : טז (א) לבני יוסף . הם מנשה ואפרים ונפלו סמוכים זה לזה אבל כל אחד נטל חלק לבד וגם נחלתם מלאו כל האורך של א"י ממזרח למערב וכמו נחלת יהודה : מירדן יריחו . מן הירדן שממול יריחו התחיל למשוך הגבול ובא אל מזרח מי יריחו והוא גבול הדרומי מן המזרח כלפי המערב : המדבר עולה מיריחו . ר"ל ממי יריחו עלה אל המדבר ובא בהר בית אל ולא זהו בית אל הקרויה לוז : (ב) לוזה . ר"ל מנגב לוז כמ"ש בגבול בנימן : (ג) ימה . לצד המערב : עד גבול וכו' , ר"ל מנגב לבית חורון תחתון : תוצאותיו . סוף הגבול כלה אל הים הגדול : (ד) וינחלו . בהרגומם ההיא מחלו מנשה

רשי

וכא לו לצד מערב לבית אל : (ה) מזרחה עטרות אדר. למזרח מתחיל מעטרות אדר ומשם רוחב תחומו עד בית חורון הרי רחבו : (ו) ויצא הגבול הימה. ארכו היתה לצד המערב אל המכמתת מצפון של המכמתת הולך החום : ונסב הגבול. מתפשט רוחב התחום לצד צפון והתחום יוצא בבליטתו במזרחה של תאנת שילה : ועבר אותו. ועבר הגבול את תאנת שילה ועבר החום ממזרח של ינוח כל זה בליטת הרוחב עד ויצא הירדן ומשם עיר ושמה תפוח ומשם יסוב החום למדת אורך הגבול ימה לנחל קנה : (ט) והערים המבדלות. וגם זו עוד מנחלת אפרים ערים היו להם מובדלות מתחומו ומובלעות בתוך נחלת בני מנשה : (א) למכיר בכור מנשה. לפיכך נפל תחלה בימי משה בעבר הירדן ויהי לו הגלעד והבשן

רדק

שמו לוז והנה הוא אומר שיצא הגבול מבית אל לוזה ומגבול בנימין היה לה כמו שאומר בנחלת בנימין ועבר משם הגבול לוזה אל כתף לוזה נגבה הוא בית אל : (ט) המבדלות. בחירק המ"ם והוא תואר או החירק מקום שורק והוא פעול מבניין הפעיל ופי' הערים המבדלות לפי שאמר זאת נחלת מטה בני אפרים אמר ועוד היו להם ערים בתוך נחלת מטה בני מנשה מבדלות ונכרות וידועות להם כמו שכתב ומפרש אותם בספור נחלת בני מנשה : (א) כי הוא בכור יוסף. כלומר לפי שהיה הוא בכור יוסף ומכיר היה בכורו והיה איש מלחמה זה גרם לו שבאה לו הנחלה בארץ הגלעד כי בני גד ובני ראובן שאלו אותה הארץ מפני שהיה להם מקנה רב והיא היתה ארץ מקנה אבל חצי שבט מנשה לא היה לו אלא מפני גבורתו של מכיר שלכד הארץ וזו הברכה היתה לו מפני שהיה אביו בכור יוסף והוא היה בכור ג"כ ובעבורו

רצו

מקרא

בְּנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיְהִי גְּבוּל נַחֲלָתָם מִזְרָחָה עַטְרוֹת אַדָּר עַד־בֵּית חוֹרֹן עֶלְיוֹן׃ ו וְיָצָא הַגְּבוּל הַיָּמָּה הַמִּכְמְתָת מִצָּפוֹן וְנָסַב הַגְּבוּל מִזְרָחָה תַּאֲנַת שִׁלֹה וְעָבַר אוֹתוֹ מִמִּזְרַח יָנוֹחָה׃ ז וְיָרַד מִיָּנוֹחָה עֲטָרוֹת וְנַעֲרָתָה וּפָגַע בִּירִיחוֹ וְיָצָא הַיַּרְדֵּן׃ ח מִתַּפּוּחַ יֵלֵךְ הַגְּבוּל יָמָּה נַחַל קָנָה וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ט וְהֶעָרִים הַמִּבְדָּלוֹת לִבְנֵי אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי־מְנַשֶּׁה כָּל־הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן׃ י וְלֹא הוֹרִישׁוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקֶרֶב אֶפְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד׃

יז א וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה כִּי־הוּא בְּכוֹר יוֹסֵף לְמָכִיר בְּכוֹר מְנַשֶּׁה אֲבִי הַגִּלְעָד כִּי הוּא הָיָה אִישׁ מִלְחָמָה וַיְהִי־לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן׃ ב וַיְהִי לִבְנֵי מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנֵי אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי־חֵלֶק וְלִבְנֵי אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי־שֶׁכֶם וְלִבְנֵי־חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע אֵלֶּה בְּנֵי

תרגום

תְּחוּם בְּנֵי אֶפְרַיִם לְזַרְעֲיָתְהוֹן וַהֲוָה תְּחוּם אַחְסָנְתְּהוֹן מַדִינְחָא עַטְרוֹת אַדָּר עַד בֵּית חוֹרוֹן עִילָאָה׃ ו וּנְפַק תְּחוּמָא לְיַמָּא לְמִכְמְתָת מִצִּפּוּנָא וּמִסְתְּחַר תְּחוּמָא מַדִינְחָא לְתַאֲנַת שִׁלֹה וְעָבַר לֵיהּ מִמַּדְנַח לְיָנוֹחַ׃ ז וְנָחֵית מִיָּנוֹחַ לְעַטְרוֹת וּלְנַעֲרָתָה וּמָעֵרַע בִּירִיחוֹ וְנָפֵק לְיַרְדְּנָא׃ ח מִתַּפּוּחַ אָזֵיל תְּחוּמָא לְיַמָּא לְנַחְלָא דְקָנָה וַהֲווֹן מַפְּקָנוֹהִי לְיַמָּא דָא אַחְסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי אֶפְרַיִם לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ ט וְקִרְוַיָּא דְמַפְרְשָׁן לִבְנֵי אֶפְרַיִם בְּגוֹ אַחְסָנַת בְּנֵי מְנַשֶּׁה כָּל קִרְוַיָּא וּפַצְחֵיהֶן׃ י וְלָא תָרִיכוּ יַת כְּנַעֲנָאֵי דְיָתֵיב בְּגָזֶר וִיתִיבוּ כְּנַעֲנָאֵי בְּגוֹ בֵּית אֶפְרַיִם עַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲווֹ לְמַסְקֵי מִסִּין פָּלְחִין׃ א וַהֲוָה עַדְבָא לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה אֲרֵי הוּא בּוּכְרָא דְיוֹסֵף לְמָכִיר בּוּכְרָא דִמְנַשֶּׁה אֲבוּהִי דְגִלְעָד אֲרֵי הוּא הֲוָה גְּבַר עָבֵיד קְרָבִין וַהֲוָה לֵיהּ אַרְעָא גִלְעָד וּמַתְנָן׃ ב וַהֲוָה לִבְנֵי מְנַשֶּׁה דְאִשְׁתְּאָרוּ לְזַרְעֲיָתְהוֹן וְלִבְנֵי אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי חֵלֶק וְלִבְנֵי אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי שְׁכֶם וְלִבְנֵי חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע אִלֵּין

ביאור הגר"א

ואפרים. ועתה מזכיר פרטם : (ה) ויהי גבול נחלתם מזרחה. פי' שבני יוסף נטלו רצועה לאורך כל א"י וחלקו אותו לב' חלקים לאפרים ולחצי שבט מנשה והיה חלקו של אפרים במזרחה וחלק של מנשה במערבה : עטרות אדר. פי' שהיה גבול של אפרים עד עטרות אדר וזה לארכו ולרחבו מעטרות אדר עד בית חורון עליון ובית חורון עליון היה למנשה : (ו) ויצא הגבול הימה המכמתת מצפון. פי' כשעבר הגבול נגד בית חורון. יצא קו הגבול לצד מערב מצפון למכמתת ומכמתת היה למנשה : ונסב הגבול מזרחה תאנת שלה. פי' אחר שעבר הגבול נגד מכמתת חזר קו הגבול לצד מזרח והלך כן במישור עד תאנת שלה ותאנת שלה היה קרוב לנגד יריחו ושם נסב הגבול להלוך מצפון לדרום : יתבר ממזרח ינוחה. פי' שהלך הגבול כן מצפון לדרום עד שעבר ינוחה והגבול היה במזרח ינוחה וינוחה היה לאפרים : (ז) ופגע ביריחו. והלך כן במישור עד שהגיע קרוב ליריחו ומשם חזר הגבול לצד מזרח עד הירדן : (ח) מתפוח ילך הגבול ימה. פי' שרצועה היתה יוצאה לאפרים כנגד של מנשה עד הים ועכשיו מפרש אותם שמתפוח ילך הגבול של אפרים למערב עד נחל קנה וגו' ותפוח היה במקצוע דרומית של מנשה: זאת נחלת מטה בני אפרים. פי' מה שחושב עד תפוח היא נחלת מטה בני אפרים : (ט) והערים המבדלות. פי' מתפוח ואילך היו ערים שייך לאפרים בתוך חלק מנשה : יז (א) ויהי הגורל. למטה מנשה וגו' פי' שהגורל היה על שם מנשה כי הוא בכור יוסף : ויהי לו הגלעד והבשן. פי' שהבשן לקח מכיר וגלעד לקח אותו גלעד בן מכיר : (ב) הזכרים. לפי שגם בנות צלפחד לקחו חלק בארץ ישראל לכן כתיב הזכרים

מצודת דוד

מנשה ואפרים : (ה) למשפחותם. להנחלה הנחלקת לכל משפחותם : מזרחה. גבול הרוחב הפונה למזרח היה מעטרות אדר שעמדה בצפונו של בנימין עד בית חורון עליון שעמדה בנחלת אפרים ולפי שמבית חורון עליון נתארך עוד הגבול כלפי מערב כה"ש בענין א"כ גם שם היה גבול ברוחב לזה אמר מזרחה ר"ל גבול הרוחב הפונה למזרח ולא הגבול הפונה למערב : (ו) ויצא הגבול הימה. מבית חורון עליון יצא הגבול להתארך עוד כלפי המערב מצפון למכמתת שהיתה מנחלת מנשה : ונסב הגבול. להרוחב כלפי הצפון למזרחה של תאנת שלה ועבר את כל אורך תאנה שלה ולא עבר סמוך לה כ"א ממזרח של ינוחה אשר עמדה למזרחה של תאנת שלה ולא היה מנחלת אפרים לא תאנת שלה ולא ינוחה ומנחלת מנשה היו : (ז) וירד. כי שם כלה הרוחב וירד משם כלפי המזרח אל עטרות : ופגע ביריחו. הגבול פגע ביריחו ר"ל בתי יריחו ועבר דרך בה וכלה הגבול אל הירדן : (ח) מתפוח. היא עמדה אצל הירדן בגבול מנשה אבל היתה לאפרים כמ"ש בענין וממנה היה נמשך גבול כלפי המערב ובא אל נחל קנה מנגב וסופו כלה אל הים ובמקרא שלאחריו מפרש מה ענין הגבול הזה : זאת. ר"ל הגבול האמור במקראות שלפניו סביב נחלת מטה בני אפרים הנחלק לכל משפחה ומשפחה : (ט) והערים המבדלות. ר"ל הערים של בני אפרים אשר היו מובדלות ומופרשות מגבול נחלתו המה עמדו בתוך נחלת בני מנשה בהגבול האמור במקרא שלפניו : כל הערים. אשר עמדו באורך הגבול ההוא המה וחצריהן היו של בני אפרים : (י) ולא הורישו. חוזר על בני אפרים כי גזר היה מנחלתם מן הערים אשר עמדו בהגבול ההולך מתפוח אל הים : למס עובד. ר"ל לא מס ממון כ"א מס עבודה בגוף : יז (א) כי הוא בכור. ר"ל אף שהוא הבכור והיה א"כ מהראוי לקחת גורלו ראשון מ"מ נתאחר מלקחת גורלו עד שלקח אפרים תחלה ואח"ז היה הגורל למטה מנשה וזה היה בעבור ברכת יעקב שהקדימו בכל דבר : למכיר בכור מנשה. ר"ל אבל בבני מנשה שלא היתה סיבה מה להקדים הצעיר להבכור לזה לקח הבכור תחלה : אבי הגלעד. ע"ש בנו גלעד היה נקרא. או ר"ל שר הגלעד ואמר ע"ש סופו : איש מלחמה. ובחר לשבת בעבר הירדן על הספר במקום סכנה לראות הע"ג את גבורתו ולזה היה לו הגלעד והבשן : (ב) ויהי. ר"ל ואחר זה היה הגורל לבני מנשה הנותרים לכל משפחה ומשפחה : הזכרים. לפי

שנאמר

מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף הַזְּכָרִים לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ג וְלִצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לֹא־הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ ד וַתִּקְרַבְנָה לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִים לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה אֶת־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵינוּ וַיִּתֵּן לָהֶם אֶל־פִּי יְהוָה נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶן׃ ה וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי־מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה לְבַד מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן׃ ו כִּי בְּנוֹת מְנַשֶּׁה נָחֲלוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ בָּנָיו וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד הָיְתָה לִבְנֵי־מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים׃ ז וַיְהִי גְבוּל־מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר הַמִּכְמְתָת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי שְׁכֶם וְהָלַךְ הַגְּבוּל אֶל־הַיָּמִין אֶל־יֹשְׁבֵי עֵין תַּפּוּחַ׃ ח לִמְנַשֶּׁה הָיְתָה אֶרֶץ תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ אֶל־גְּבוּל מְנַשֶּׁה לִבְנֵי אֶפְרָיִם׃ ט וְיָרַד הַגְּבוּל נַחַל קָנָה נֶגְבָּה לַנַּחַל עָרִים הָאֵלֶּה לְאֶפְרַיִם בְּתוֹךְ עָרֵי מְנַשֶּׁה וּגְבוּל מְנַשֶּׁה מִצְּפוֹן לַנַּחַל וַיְהִי תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה׃ י נֶגְבָּה לְאֶפְרַיִם וְצָפוֹנָה לִמְנַשֶּׁה וַיְהִי הַיָּם גְּבוּלוֹ וּבְאָשֵׁר יִפְגְּעוּן מִצָּפוֹן

בְּנֵי מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף דְּכוּרַיָּא לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ ג וְלִצְלָפְחָד בַּר חֵפֶר בַּר גִּלְעָד בַּר מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לָא הֲווֹ לֵיהּ בְּנִין אֱלָהֵן בְּנָן וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנָתֵיהּ מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ ד וְקָרִיבָא קֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְקֳדָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְקֳדָם רַבְרְבַיָּא לְמֵימַר יְיָ פַּקִּיד יָת מֹשֶׁה לְמִתַּן לָנָא אַחְסָנָא בְּגוֹ אַחָנָא וִיהַב לְהוֹן עַל מֵימְרָא דַּייָ אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּהֶן׃ ה וּנְפָלוּ עַדְבֵי מְנַשֶּׁה עַסְרָא בַּר מֵאַרְעָא דְּגִלְעָד וּמַתְנָן דְּמֵעִיבְרָא לְיַרְדְּנָא׃ ו אֲרֵי בְּנַת מְנַשֶּׁה אַחְסִינוּ אַחְסָנָא בְּגוֹ בְּנוֹהִי וְאַרְעָא גִּלְעָד הֲוַת לִבְנֵי מְנַשֶּׁה דְּאִשְׁתְּאָרוּ׃ ז וַהֲוָה תְּחוּם מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר לְמִכְמְתַת דִּי עַל אַפֵּי שְׁכֶם וְאָזֵל תְּחוּמָא לִימִינָא לְיָתְבֵי עֵין תַּפּוּחַ׃ ח לִמְנַשֶּׁה הֲוַת אֲרַע תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ עַל תְּחוּם מְנַשֶּׁה לִבְנֵי אֶפְרָיִם׃ ט וְנָחֵית תְּחוּמָא לְנַחְלָא דְּקָנָה לְדָרוֹמָא לְנַחְלָא קִרְוַיָּא הָאִלֵּין לְאֶפְרַיִם בְּגוֹ קִרְוֵי מְנַשֶּׁה וּתְחוּם מְנַשֶּׁה מִצִּפּוּנָא לְנַחְלָא וַהֲווֹ מַפְּקָנוֹהִי לְיַמָּא׃ י דָּרוֹמָא לְאֶפְרַיִם וְצִפּוּנָא לִמְנַשֶּׁה וַהֲוָה יַמָּא תְּחוּמֵיהּ וּבְאָשֵׁר מְעָרְעִין מִצִּפּוּנָא

רש"י

והכהן: (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה. ששה לששה בתי אבות המנויים למעלה וארבע לבנות צלפחד לא שתהא כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטלו ארבעה חלקים חלק של אביהם שהיה מיוצאי מצרים ולפי מנין היוצאים ממצרים נתחלקה הארץ וחלקו עם אחיו בנכסי חפר אביו שהי' גם הוא מיוצאי מצרים ושהיה בכור ונטל שני חלקים. ועוד היה להם חלק אחי אביהם שמת במדבר בלא בנים ונפלו נחלה בחלקו כך אמרו רבותינו בב"ב ולא הוזקק הכתוב להשמיענו מנין חלקי הבנות אלא ללמד שנטלו חלק בכורה ולהודיע שאע"פ שאין חלק ירושה להם מוחזקת מאבותיהם שאילולי כן אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק: (ו) וארץ הגלעד. שבעבר הירדן היתה לבני מנשה הנותרים: (ח) ארץ תפוח. הכפרים והחצרים ותפוח עצמה העיר היתה לבני אפרים: אל גבול מנשה. אל מיצר מנשה לסוף גבולו: (ט) ערים האלה. מתפוח עד נחל קנה לאפרים היו בתוך ערי מנשה: (י) נגבה לאפרים. אפרים נטל חלקו מדרום לצד הארץ שבין בני יהודה לשאר השבטים: וצפונה למנשה. מנשה נטל לצד

רדק

רמז משה בברכתו בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו: (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה. בפתח ההי"ת ומה שספר החבלים שנפלו למנשה להודיע חלקי בנות צלפחד כי אלו שבט מנשה הנותרים היו ששה בתי אבות אביעזר וחלק ואשריאל ושכם וחפר ושמידע ונפלו ששה חלקים ובנות צלפחד נפלו ד' חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וליוצאי מצרים נתחלקה הארץ לדעת רבותי' ז"ל ואף על פי שיש ביניהם מחלוקת בדבר הרוב השוו בזה כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ והנה בנות צלפחד נטלו חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר שהיה גם הוא מיוצאי מצרים וחלק בכורה שהיה צלפחד בכור וחלק אחי אביהם אחר שהיה מיוצאי מצרים ומת במדבר בלא בנים וזכה צלפחד בירושתו עם אחיו: (ז) מאשר המכמתת. הגבול היה יוצא מגבול אשר למכמתת שהוא שם מקום והוא הי' על פני שכם

ביאור הגר"א

הזכרים: (ג) ולצלפחד בן חפר וגו'. חשב כאן להודיע שהיה צדיק בן צדיק: מחלה. חשב כסדר חכמתן: (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה. ששה מששה בנים ובנות צלפחד לקחו ד' חלק צלפחד וב' חלקים של חפר מפני שהיה צלפחד בכור. וגם ירשו את אחי אביהם שמת בלא בנים. והודיע הכתוב אף שאין הבנות בכלל בכורה אך בעבור ירושה נטלו ב' חלקים: (ז) ויהי גבול מנשה מאשר המכמתת. פי' שהיה גבול אשר מצד צפון שלו שאשר במערבה של א"י ואמר מאשר עד המכמתת שהוא ממערב עד מזרח הוא גבול צפון של מנשה: על פני שכם. פי' שהיתה מכמתת נגד שכם ושכם בצד עליון של מכמתת. ושכם היה במזרחו של א"י שהיה בין ערי המקלט: אל יושבי עין תפוח. שרוחב הגבול היה מגיע עד תפוח: (ט) וירד הגבול נחל קנה. ודרום של מנשה היה הגבול אל נחל קנה: נגבה לנחל. פי' בדרום של הנחל היה ערים לאפרים: בתוך ערי מנשה. פי' שעד בית חורון הוא נקרא גבול אפרים ומן בית חורון ולמטה נקרא ערי מנשה. וגבול מנשה היה מצפון לנחל ולז"א בתוך ערי מנשה (א"ה ומ"ש למעלה סי' פ"ז ח' עד תפוח אפשר לפרש היינו שתפוח ובית חורון סמוכין זה לזה): (י) נגבה לאפרים. פי' שקאי על הנחל: ויהי הים גבולו. פי' מן המערב היה הים ואשר מצפון ויששכר ממזרח דהיינו כשפגע מנשה במכמתת שם פגע ביששכר וזהו שאמר וביששכר ממזרח

ד' פסוקים אית בהון בנות צלפחד ומשנין באתיהון וסימן נמסר בסדר פנחס ובסוף מסעי: אל פי ה' דסמיכי בקריאה וסימן גלו אבנים גדולות אל פי המערה. ולכלב בן יפנה נתנו חלק. ותקרבנה לפני אלעזר. ויתנו בני ישראל ללוים. לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי: נחלו ד' קמצין וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן י"ד: אשר על פני שכם י"ד פסוקים על אל אל וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו: ותפוח ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' למנשה היתה ארץ תפוח. ותפוח והעינם רמון גם תמר ותפוח:

תולדות אהרן חבלי מנשה ב"ב קיח קיט (שם טז):

מצודת ציון

יד. פי מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח): יז (ה) חבלי. המחוזות יקראו חבלים ע"ש כי בחבל יחולק נחלה: (י) יפגעון. יפגשון: (יב) ויואל. ענין רצון כמו ולו הואלנו

מצודת דוד

שנאמר בענין שאף נקבות מבני מנשה לקחו נחלה לז"א הזכרים שבמשפחותם: (ד) אחינו. ר"ל אחי אבינו: אל פי ה'. על פי ה' במאמרו: (ה) חבלי מנשה עשרה. בא"י עצמה לקחו עשרה מחוזות: (ו) כי בנות מנשה וכו'. ר"ל לפי שבנות מנשה גם המה לקחו נחלה ובני מנשה הנותרים לקחו ארץ הגלעד לזה היה ראוי ונכון שיקחו בא"י עצמה אלו העשרה מחוזות לא פחות ולא יותר כי החשבון הזה היה ראוי להם: (ז) ויהי גבול מנשה. הרוחב מצפון כלפי הדרום היה מגבול בני אשר אשר נחלו מצפון מנשה עד מכמתת שעמדה מול מקצוע דרומית מערבית של נחלת אפרים לפני שכם שהיתה משל אפרים אשר עמדה במקצוע דרומית מערבית: והלך הגבול. מן המערב כלפי המזרח בצד הצפון: אל הימין. פונה היה בהלוכו אל הדרום ובא אל יושבי עין תפוח: (ח) ארץ תפוח. המקומות אשר סביב תפוח אבל העיר תפוח עצמה עם שעמדה בגבול מנשה עכ"ז היתה לאפרים: (ט) וירד הגבול. ר"ל הגבול אשר ירד מתפוח לנחל קנה מדרום לנחל האמור למעלה הערים האלה אשר עמדו בהגבול ההוא המה היו לאפרים עם שעמדו בתוך ערי מנשה וכמ"ש למעלה: תוצאותיו. סוף גבול מנשה כלה אל הים: (י) נגבה לאפרים. ברצועה שלקחו בני יוסף לקח אפרים בדרומה ומנשה בצפונה: גבולו. של מנשה: ובאשר. בגבול אשר

וּבְיִשָּׂשכָר מִמִּזְרָח׃ יא וַיְהִי לִמְנַשֶּׁה בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְיִבְלְעָם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשְׁבֵי דֹאר וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי עֵין־דֹּר וּבְנֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי תַעְנַךְ וּבְנֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וּבְנוֹתֶיהָ שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת׃ יב וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְהוֹרִישׁ אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ יג וַיְהִי כִּי חָזְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵשׁ לֹא הוֹרִישׁוֹ׃ יד וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם־רָב עַד אֲשֶׁר־עַד־כֹּה בֵּרְכַנִי יְהוָה׃

ע' ד' כתי' א' · כ' חסר · כ' · ו' ד' מ"ל וב' חס' · ג' קמץ · כ' כספר · כ' קמץ נג' · י. נ'

וּבְיִשָּׂשכָר מִמַּדִינְחָא׃ יא וַהֲוָה לִמְנַשֶּׁה בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית שְׁאָן וְכַפְרָנַהָא וְיִבְלְעָם וְכַפְרָנַהָא וְיָת יָתְבֵי דָאר וְכַפְרָנַהָא וְיָתְבֵי עֵין דּוֹר וְכַפְרָנַהָא וְיָתְבֵי תַעְנַךְ וְכַפְרָנַהָא וְיָתְבֵי מְגִדּוֹ וְכַפְרָנַהָא תְּלָתָא פִּלְכִין׃ יב וְלָא יְכִילוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְתָרָכָא יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וּשְׁרֵי כְּנַעֲנָאָה לְמִתַּב בְּאַרְעָא הָדָא׃ יג וַהֲוָה כַּד תְּקִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַנִּיאוּ יָת כְּנַעֲנָאֵי לְמַסְּקֵי מִסִּין וְתָרָכָא לָא תָרְכִינּוּן׃ יד וּמַלִּילוּ בְּנֵי יוֹסֵף עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר מָא דֵין יְהַבְתְּ לִי אַחְסָנָא עַדְבָא חַד וְחוּלַק חַד וַאֲנָא עַם סַגִּי עַד לְסַגִּי בָּרְכַנִי יְיָ׃

רשי

לצפון: (יא) שלשת הנפת. תלתא פלכין ושלשת הנפת הנזכרים כאן של דאר ושל עין דור היו כמו שאמור למעלה בספר זה מלך דור לנפת דור ובפסוק אחר אומר לנפת דאר מים וכאן כך הוא אומר ואת יושבי דאר ובנותיה שלשת הנפת שהיו לה: (יב) ויואל. ויאבה: (יד) וידברו בני יוסף. שבט מנשה: עד אשר עד כה ברכני ה'. עד אשר ראית שנתרבה מניני ממנין ראשון למנין שני עשרים אלף וחמש מאות כמנין כה בגימט' במנין ראשון אתה מוצא במנשה בספר במדבר שנים ושלשים אלף ומאתים ובפנחס שנים וחמשים אלף ושבע מאות. ד"א עד אשר עד כה ברכה נאמר' לאברהם כה יהיה זרעך נתקיימה בי ולפי פשוטו עד אשר עד כה. עד אשר כך כאשר אתה רואה: אס

רדק

שכם: (יד) וידברו בני יוסף. שבט בני מנשה אבל בני אפרים לא היה להם לצעוק כי יותר היו בצאתם ממצרים ממה שהיו בבואם לארץ אבל בני מנשה היה יותר מספרם כשנכנסו לארץ ממספרם כשיצאו ממצרים עשרים אלף וחמש מאות לפיכך צעקו לפי שאבותי' שהיו מיוצאי מצרים היו מעטים והיו הם עם רב ולא נטלו חלקם אלא כנגד אבותיהם שהיו יוצאי מצרים שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו. ומה שאמר לאלה תחלק הארץ איש לפי פקודיו להוציא את הטפלים שהיו אז פחותים מבני עשרים שלא נטלו חלק בארץ אלא לבני עשרים שנה נתחלקה ולחשבון יוצאי מצרים ולפחותים מבני עשרים לא נתחלקה אף על פי שהגיעו לכלל עשרים בשעת חילוק הארץ ומה שאומר גורל אחד וחבל אחד לפי שארץ ישראל נתחלקה לשבטים ועשו שנים עשר חלקים שוים מי שהיה עם רב בשבטו לא היה לו אלא כמו השבט האחר שהיו מעטים ומפני זה צעקו בני יוסף לפי שלא נתנו למנשה אלא כמו שבט אחר שהיה מעט ממנו ואף על פי שהיו עם רב וראיה עוד כי בני מנשה היו הצועקים ולא בני אפרים תשובתם ליהושע לא ימצא לנו ההר וגו' לאשר בבית שאן ובנותיה והוא היה למנשה ומה שנתחלקה הארץ על פי ה' ועל פי הגורל מפני החלק היפה והחלק הרע כי מי שבא לחלקו חלק היפה על פי הגורל היה לו ומי שבא לחלקו חלק רע על פי הגורל היה לו ואף על פי כן היו מעלין בכספים ומי שהיה לו חלק היפה היה מעלה בכספים למי שהיה לו חלק רע. ועל הסדר היתה חלוקת הארץ אלעזר מלובש באורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי שבטים וקלפי תחומים מונחים לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר אם זבולן עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו והיה מכוין ברוח הקדש עוד ואומר אם נפתלי עולה תחום גינוסר עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן בכל שבט ושבט והשבט היה מחלק חלוקתו לבתי אבות לפי יוצאי מצרים וזהו שאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט ומי שהיו רבים בתי אבות בצאתם ממצרים נטלו חלקים רבים ואע"פ שהיו עתה מעטים ומי שהיו מעטים בצאתם ממצרים נטלו חלקים מעטים ואע"פ שהיו עתה מרובים כמו בני יוסף ואף על פי שצעקו בני יוסף לא הועילה להם צעקתם כי לא היה יכול יהושע להוסיף להם נחלתם אלא כמו שנתנה להם על פי ה' על פי הגורל אבל יהושע נתן להם עצה שיכרתו היער שהיה סמוך לחלק והוא היה ההר שהיה לאפרים ועמק ההר ההוא היה למנשה ואמר להם שהם יתפשטו בחלק אפרים ובארץ הפריזי והרפאים וזהו שאמר כי אם לך הר אפרים כלומר אם דחוק לך הר אפרים תוסיף לך עוד אחר שתכרות יער ההר תוסיף לך עוד בארץ הפריזי והרפאים הסמוכים

רלבג

מה שאמר בתורה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כמו שבארנו שם: (יד) והנה זכר שנחל' בני יוסף באה יחד עד שכבר נכללה בגבולות אחרים כמו שנזכר פה. וזכר אחר זה שכבר נתרעמו מזה ליהושע ואמרו לו מדוע נתת לנו נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה' ולכן יתכן שיתוסף זרעם מאד בזה האופן עד שלא תכילם הארץ שנפלה להם בנחלה והנה יתבאר אופן רבויים מהמספר הנזכרים בפרשת פינחס שכבר היו יותר ממטה ראובן ושמעון ובזה נתקיים מה שאמר יעקב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כמו שביארנו במקומו. או ירצו בגורל אחד גורל מוגבל שלא יתכן להם להרחיבו במה שעתיד והשיב להם יהושע מה שראוי שיתפייסו בו והוא שבתוך נחלתם בעצמה יתכן להם להרחיב גבולם וזה שבהר ההוא היה יער גדול ואם יכרתו העצים אשר בו יתכן להם לשבת

דאר ד' כתיב א' וסימן ויהי למנשה בישכר קדמא דפסוק. וממטה נפתלי את עיר מקלט. בן אבינדב. נשמדו בעין דאר. ויואל ז' בטעמא מלעיל ה' חס' וב' מלאים וסי' נמסר בסדר שמות:

תולדות אהרן וידברו בני יוסף. סוטה לו ב"ב קיט:

ביאור הגר"א

ממזרח: (יד) וידברו בני יוסף וגו'. לפי שהוציאו לעז על הגורל אלא אמרו שיהושע עשה שלא כדין. דכתיב בפרשת פנחס (כ"ו נ"ג) לאלה תחלק הארץ כו' לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו אך בגורל יחלק את הארץ כו' עד ע"פ הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט והפסוקים רבו הדקדוקים ונראה שכוונתו שיש לתמוה על הגורל היאך סמכו עליו מתחלה והלא היו צריכים ליתן ליהודה חלק גדול ואם חתכו בתחלה חלק גדול שמא יפול חלק זה לאחר. ונראה שחתכו מתחלה לז' חלקים שוין ואח"כ כשהפילו הגורל נטלו מן המועטים והוסיפו על המרובים ואח"כ חלקו את הנוסף למשפחות והפילו גורל ואח"כ חתכו מן המשפחה שיש בה מעט בתי אבות והוסיפו על המשפחה שיש בה הרבה וכשהוסיפו על השבט הוסיפו מן השבט הסמוך לו ולכן לא היו הגבולין במישור אלא פעם מתקצר ופעם מתרחב וזהו שכתב לאלה תחלק הארץ וכו' אך בגורל וכו' פי' שתתן לפי המרובין ולפי המועטין וז"ש בפ' מסעי (ל"ג נ"ד) לרב תרבה את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה למטו' כו' פי' מה שאמרתי למרובים תוסיף על נחלתו לא תוסיף ממקום אחר אלא על אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה נחלתו פי' ממקום שסמוך לו תתן לו ועי"ז עלתה צעקת בני יוסף אנחנו מרובים צריך אתה להוסיף לנו עוד יותר

מצודת דוד

אשר: יפגעון, מנשה עם אשר בצפון מנשה: ממזרח, כי נחלת יששכר היתה אצל הירדן למזרחה של מנשה: (יא) ויהי למנשה וכו'. ערים היו לו למנשה בתוך נחלת יששכר ואשר שהיו סמוכים אליו: שלשת הנפת. בשלש מחוזות עמדו הערים האלה: (יד) נתתה לי, לכל בני יוסף למנשה ולאפרים: נחלה גורל אחד. ר"ל נחלה מועטת כאלו הוא גורל אחד ומחוז אחד: עם רב. ואין די לי בהנחלה הזאת: עד כה.

מצודת ציון

הואלנו (לעיל ז'): (יג) והורש. ענין גרושין: (יד) כה. ר"ל כמו שאתה רואה: וכראה

טו ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה ובראת לך שם בארץ הפרזי והרפאים כי אץ לך הר אפרים: טז ויאמרו בני יוסף לא ימצא לנו ההר ורכב ברזל בכל הכנעני הישב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל: יז ויאמר יהושע אל בית יוסף לאפרים ולמנשה לאמר עם רב אתה וכח גדול לך לא יהיה לך גורל אחד: יח כי הר יהיה לך כי יער הוא ובראתו והיה לך תצאתיו כי תוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו כי חזק הוא:

יח א ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה וישכינו שם את אהל מועד והארץ נכבשה לפניהם: ב ויותרו בבני ישראל אשר לא חלקו את נחלתם

טו ואמר להון יהושע אם עם סגי אתון סקו לכון לחורשא ותתקנון לכון תמן אתר בארע פרזאי וגבריא ארי עק לכון טורא דבית אפרים: טז ואמרו בני יוסף לא יספק לנא טורא ורתיכין דפרזלא בכל כנענאי דיתבין בארע מישרא לדי בבית שאן ובכפרנהא ולדי במישר יזרעאל: יז ואמר יהושע לבית יוסף לאפרים ולמנשה למימר עם סגי אתון וחיל סגי לכון לא יהי לכון עדבא חד: יח ארי טורא יהי לך ארי חורשא הוא ותתקניניה ויהי לך מפקנוהי ארי תתרכון ית כנענאי ארי רתיכין דפרזלא ליה ארי תקיפין אינון: א ואתכנשו כל כנשתא דבני ישראל לשלה ואשריאו תמן ית משכן זמנא וארעא אתכבישת קדמיהון: ב ואשתארו בבני ישראל דלא פליגו ית אחסנתהון

אץ ד' וסי' ולא אץ לבוא כיום תמים. כי אץ לך הר אפרים. כל אץ אך למחסור. חזית איש אץ
תולדות אהרן לס עם רב אתה. סוטה לו ע"ב קיס:

רדק

הסמוכים: (טו) ובראת והיה לך. פי' תכרות יער הפריזי והרפאים ויהיה לך ההר ההוא ליישוב ותרחיב בו נחלתך ברצון בני אפרים כי הם יתרצו בזה כי טוב להם שיהיה יישוב מהיות יער ועוד כדי שיורישו הפרזי והוא הכנעני שזכר כי כל שבעה אומות נקראים כנענים כי כלם היו בני כנען לפיכך אמר להם ולא יהיה לך גורל אחד כלומר שתוסיף גורלך בנחלת בני אפרים והם אמרו לא ימצא לנו ההר אף על פי שנכרת היער ועוד אם תאמר שנוס בערי הפרזי והרפאים רכב ברזל לכנעני היושב בעמק ההר ההוא ואנחנו יראים ממנו אמר להם יהושע לאפרים ולמנשה לאפרים אמר שיעזרו לבני מנשה ויתרצו בכרתם היער לטובתם ולמנשה אמר אחר שאתה עם רב כח גדול לך ויכול אתה להוריש את הכנעני יושב העמק ואם לא תורישנו יזיק לך כי רכב ברזל לו לפיכך צריך שתתחזק עד שתורישנו: ובראת. ענין כריתה וכן וברא אותהן בחרבותם וי"ת ותתקין לך תמן אתר ויש מפרשי' ענין בחירה מענין ברו לכם איש: (א) ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אהל מועד. זה היה אחר י"ד שנה משבאו לארץ שבע שכבשו ושבע שחלקו וי"ד שנים אלו היה אהל מועד בגלגל ואחר כך השכינוהו בשילה ואז נאסרו הבמות כל זמן שהיה בשילה ואמרו רז"ל כי עשו בית של אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה כמו שאמר דוד וארון אלהים יושב בתוך היריעה כלומר שעדין לא היה אלא בתוך היריעה ועוד ראו זה מן הכתוב שאמר ותביאהו בית ה' שילה

רשי

(טו) אם עם רב אתה. יש בך כח לכרות יערות ולפנותם כעין שקורין אישרטי"ר בלע"ז ושם תבנה עירים: ובראת, לשון כריתה כמו וברא אתהן בחרבותם אישרכרא"ס בלע"ז: אץ. דחוק: לא ימצא לנו ההר. כי אץ הוא לנו כאשר אמרת: (טז) לא ימצא. לא יספיק: ורכב ברזל. ומה שאתה אומר לעלות היערה ולכבוש בארץ הפריזי והרפאים עם חזק הוא אותו כנעני ורכב ברזל לו. ואל תתמה אם קראו לפריזי ורפאים כנעני כי כולם בני כנען היו: (יח) כי הר יהיה לך. אותו שאמרתי לך עלה לך היערה: כי יער הוא ובראתו. כי יער הוא ואינו ראוי אלא לעם רב דיבראוהו ויפנוהו: ובראתו. אתה שאתה עם רב: והיה לך תוצאותיו כי תוריש את הכנעני. על ידי שאתה עם רב: כי רכב ברזל לו. ואין אחד משאר השבטים כדאי להלחם בו: כי חזק הוא. ואתה יש בך היכולת ותורישנו. ורבותינו פירשו עלה לך היערה החביאו עצמכם ביערות שלא תשלוט בכם עין הרע: (א) וישכינו שם את אוהל מועד. שעשו במדבר ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן כך שנינו בשחיטת קדשים: והארץ נכבשה לפניהם. משנקבע המשכן היתה הארץ נוחה ליכבש לפניהם: (ב) שבעה שבטים. שכבר קבלו נחלתן ראובן וגד וחצי שבט מנשה בימי משה בעבר הירדן ובארץ כנען כבר נפל גורל

רלבג

לשבת בו: (טז) ועוד אמר להם שיפנו בארץ הפריזי והרפאים הסמוכים להם וילחמו עמהם ויירשו ארצם אם לא יספיק להם הר אפרים עם יערו וענו בני יוסף לא יספיק לנו ההר עם יערו ומה שאמרת לנו להלחם עם הפריזי והרפאים הנה לא נוכל כי רכב ברזל בכל הכנעני היושב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל: (יז) והשיב להם יהושע הנה באמת עם רב אתה וכח גדול לך מצד הרבוי אשר אתה מתרבה תמיד ולזה הוא מבואר שמה שנתתי לך איננו גורל אחד מוגבל שלא יתכן הרחבתו: (יח) וזה כי הר יהיה לך תוכל להרחיב את גבולך בו כי יער הוא ובראתו וזה ממה שיתכן לך בקלות מצד היותך עם רב והיה לך עוד תוצאות ההר ההוא ותרחיב גבולך מצד ההוא כי תוריש את הכנעני מצד כחך הגדול והמלחמה עמו לא יתכן לזולתך משאר השבטים לפי שרכב ברזל לו וחזק הוא אך אתה תנצחהו כי עם גדול אתה וכח גדול לך: (א) והנה זכר אחר זה שכבר נקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אוהל מועד ולקחוהו מהגלגל והנה זכר שהארץ אשר נכבשה היתה לפניהם והיו רואין אותה וחלקו

ביאור הגר"א

יותר: (טו) עם רב אתה. פי' מדבריך שאתה אומר כי עם רב אתה משורת הדין לא יתנו לך יותר: (יח) כי הר יהיה לך. פי' שההר לא יהיה אלא לך: כי יער הוא ובראתו. מפני שיש לך חיל רב: כי תוריש את הכנעני. כי הם לא יוכלו להוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו אבל אתה שיש לך עם רב וכח גדול תוכל להורישם ולכן לא יהיה לך גורל אחד: יח (א) ויקהלו כל עדת בני ישראל. שיוסף ויהודה חלקו קודם שבאו לשילה וזו שאמרו

מצודת ציון

(טו) ובראת. ענינו כריתה כמו וברא אתהן בחרבותם (יחזקאל כ"ג): אץ. ענין מהירות כמו ולא אץ לבוא (לעיל י') ור"ל המקום צר וקטן ומהר יעברו מן הקצה אל הקצה: (טז) ימצא. ענין די הספוק כמו ומצא להם (במדבר י"א): יח (ב) ויותרו. מל'

מצודת דוד

עד אשר נתרבה כמו שאתה רואה: (טו) עלה לך היערה. ר"ל א"כ שאתה עם רב תוכל לעלות ביער של הפריזי והרפאים לכרות האילנות להיות לך מקום לשבת כי אלו היית מתי מספר לא היית יכול לעצור כח לכרות כ"כ אילני יער אבל הואיל ועם רב אתה יכול תוכל: כי אץ לך. אם דחוק וצר לך הר אפרים עם רוב גדלו: (טז) לא ימצא לנו ההר. אמת הדבר שאין מספיק לנו הר אפרים: ורכב ברזל. ר"ל ואם תשיב לומר הלא נחלתה גם העמק ועמו הלא יספיק ע"ז השיב אמרים כי יושבי העמק חזקים ביותר ואנשי הרכב כמה כברזל וא"א לכבשם: לאשר בבית שאן וכו'. מפרש לומר שהם אשר בבית שאן וכו' הניתן לנחלת מנשה: בעמק יזרעאל. כי יזרעאל עצמה היתה מנחלת יששכר ולבד העמק היתה מנחלתם: (יז) עם רב אתה. ולזה יש לך כח גדול להלחם ולהרחיב את גבולך שלא יהיה לך נחלה מוספת כאלו הוא גורל אחד: (יח) כי הר יהיה לך. ר"ל היער אשר אמרתי העומד בהר הנה זה יהיה לך מבלי מורח רב כי יער הוא ולא ימצאו בה הרבה אנשים להלחם עמך: ובראתו. ואתה תכרות האילנות לשבת בה ובזה יהיה לך תוצאותיו ר"ל הגבול היוצא מההר ההוא ולהלאה: כי תוריש. כי במה שתשב בהר תוכל בקלות לירש את הכנעני היושב בעמק אשר בבית שאן וכו': כי רכב. אף שיש לו אנשי רכב כברזל ואף שהוא חזק כי היושב למעלה בהר מאד יתחזק על היושב מתחת בעמק: יח (א) והארץ נכבשה. מעת השכינו את אהל מועד בשלה שהיתה בנחלת בני יוסף פורס ה' וכבשו הארץ מה שלא יכלו לכבוש מקודם כמ"ש למעלה: (ב) אשר לא

רשי

גורל ליהודה ולאפרים ולחצי שבט מנשה הרי ה' שבטים: (ג) מתרפים. מתרשלין: (ד) לשבט. לכל שבט מן השבעה: לפי נחלתם. לשבעה חלקים ולא בשוה אלא לפי השבטים הראויין לחלק לרב לפי רובו ולמעט לפי מיעוטו כמה שנאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו וגומר: (ה) והתחלקו אתה לשבעה חלקים. אותה שנכבשה כבר והעתידה ליכבש: יהודה יעמד על גבולו מנגב ארץ ישראל שהם נפל לו גורל כל המיצר הדרומי: ובית יוסף וגו' מצפון. צפוני למה שנכבש כבר ועוד יש הרבה לכבוש לד המיצר מבעל גד עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במיצר צפוני והז' שבטים יחלקו אותה שבין יהודה ליוסף ואותה העומדת ליכבש: (ו) ויריתי. והשלכתי כמו ירה בים

רדק

שילה אלמא בית הוה וכתיב ויטש משכן שילה אהל שכן באדם אלמא אהל היה כאן. כיצד מלמד שלא היה שם תקרה אלא בית אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה והיה שם בשילה שס"ט שנה עד שהגלו פלשתים את הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה אהל שכן באדם: (ב) שבעה שבטים. כי ראובן וגד וחצי שבט מנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן ובארץ כנען כבר נפל הגורל ליהודה ולאפרים ולחצי שבט מנשה כמו שפירש' למעלה למה קדמו הם בפסוק והארץ שקטה ממלחמת הראשון: (ה) והתחלקו אתה. פירוש והתחלקו בה פירוש בשבעה חלקים שיכתבו יהיו מתחלקים אותם שבעה שבטים באותה הארץ: יהודה יעמוד על גבולו. כמו שנפל גורלו לדרום ארץ ישראל וכן בית יוסף יעמדו על גבולם כמו שנפל גורלם לארץ צפון של ארץ ישראל וביניהם יקחו נחלתם שבעה שבטים הנותרים בארץ הנכבשת ואשר עתידה להכבש: (ו) ואתם. אמר כנגד השלוחים לכתוב הארץ: ויריתי. והשלכתי: (ז) כי כהונת ה' נחלתו. כמו שאמר בכתוב אשי ה' ונחלתו יאכלון והם כהונת ה': (ח) ויקומו. וכאשר קמו האנשים ללכת הזהירם ואמר להם כן וכך תעשו:

מדברה

שבעה שבטים: ג ויאמר יהושע אל־בני ישראל עד־אנה אתם מתרפים לבוא לרשת את־הארץ אשר נתן לכם יהוה אלהי אבותיכם: ד הבו לכם שלשה אנשים לשבט ואשלחם ויקמו ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו אלי: ה והתחלקו אתה לשבעה חלקים יהודה יעמד על־גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו על־גבולם מצפון: ו ואתם תכתבו את־הארץ שבעה חלקים והבאתם אלי הנה ויריתי לכם גורל פה לפני יהוה אלהינו: ז כי אין־חלק ללוים בקרבכם כי־כהנת יהוה נחלתו וגד וראובן וחצי שבט המנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן מזרחה אשר נתן להם משה עבד יהוה: ח ויקמו האנשים וילכו ויצו יהושע את־ההלכים לכתב את־הארץ לאמר לכו והתהלכו בארץ וכתבו אותה ושובו אלי ופה אשליך לכם גורל לפני יהוה בשלה: ט וילכו האנשים ויעברו בארץ ויכתבוה לערים לשבעה חלקים על־ספר ויבאו אל־יהושע אל־המחנה שלה: י וישלך להם יהושע גורל בשלה לפני יהוה ויחלק־שם יהושע את־הארץ לבני ישראל כמחלקתם: יא ויעל גורל מטה בני־

שבעה שבטין: ג ואמר יהושע לבני ישראל עד אימתי אתון מתרשלין מלמיעל למירת ית ארעא דיהב לכון יי אלהא דאבהתכון: ד הבו לכון תלתא גברין לשבטא ואשלחינון ויקומון ויהלכון בארעא ויכתבון יתה לפום אחסנתהון וייתון לותי: ה ויפלגון יתה לשבעה חולקין דבית יהודה יקומון על תחומיהון מדרומא ודבית יוסף יקומון על תחומיהון מצפונא: ו ואתון תכתבון ית ארעא לשבעא חולקין ותיתון לותי הלכא וארמי לכון עדבא הלכא קדם יי אלהנא: ז ארי לית חולק לליואי ביניכון אלהן מתנן דיהב להון יי אינון אחסנתהון וגד וראובן ופלגות שבטא דמנשה קבילו אחסנתהון מעברא לירדנא מדינחא דיהב להון משה עבדא דיי: ח וקמו גבריא ואזלו ופקיד יהושע ית דאזלו למכתב ית ארעא למימר איזילו והליכו בארעא וכתובו יתה ותובו לותי והכא ארמי לכון עדבין קדם יי בשלה: ט ואזלו גבריא ועברו בארעא וכתבוה לקרויא לשבעא חולקין על ספרא ואתו לות יהושע למשריתא לשלה: י ורמא להון יהושע עדבא בשלה קדם יי ופליג תמן יהושע ית ארעא לבני ישראל כפלגותהון: יא וסליק עדבא שבטא דבני בנימן

רלבג

וחלקו אותה לשבטים הנשארים שילאה נחלתם בכללה חוץ המקום הנכבש ואולם השבטים הנשארים לא נתבררה נחלתם עדין בכללות ואף על פי שנתברר מה שיגיע לנחלתם מהארץ הנכבשת ולזה אמר שכבר מתרו בבני ישראל אשר לא חלקו את נחלתם שבעה שבטים וכו': (ד) לזה צוה יהושע שישלחו שלשה אנשים לשבט ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו אליו כדי להשלים להם הארץ בכללה וזה לאות שאחר שנתחלקה הארץ אשר כבשו יהושע ובני ישראל הוציאו אהל מועד מהגלגל ולזה אמרו רז"ל שכבר עמד שם י"ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו והנה יספק מספק איך צוה להם לכתוב את הארץ שבעה חלקים והנה לא היו השבטים שוים והתורה צותה להרבות לרב נחלתו ולהמעיט למעט ואם אמרנו שהם היו יודעים מספר כל שבט ושבט אשר להם

תולדות אהרן גורל לפני ה'. זבחים קי"ח (סנהדרין ט"ז):

בדבריו. וב' ואץ וסימן ואץ ברגלים חוטא. ואץ להעשיר לא ינקה: ויבאו ו' רפין בקריאה וסי' ואתה הרם את מטך ונטה את ידך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים: על הר נשפה בימים ההמה ילכו. ויבאו אליך במבוא עם. בתרא מלא. ונמסר גם בסדר עקב. ובישעיה ריש סימן י"ג: ואתם ד' בטעם שני גרישין וסי' ואתם תכתבו את הארץ. ואתם קמתם על בית אבי. ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו. ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת וסי' בלשון ארמי קמון בטוריא וכתבן בשבתא: גורל ד' פתחין בלישנא בקריאה וסי' ומגורל נחלתינו יגרע. נחלתם דשבט הלוי. ויעל גורל מטה בנימן. על גורל הצדיקים. ונמסר גם בסדר מסעי:

מצודת דוד

לא חלקו היות כי לא ידעו עדיין גבולת הארץ לחלקם בגורל: שבעה שבטים. כי לחמשה כבר חלקו כי משה חלק לב"ר ולב"ג ולחצי מנשה ויהושע חלק לבני יהודה ולבני אפרים ולחצי מנשה: (ג) עד אנה וכו' אשר נתן וכו'. ר"ל הן ידעתי מחשבותיכם מה שאינכם שולחים לכתוב גבולות הארץ ולחלקה כי תחשבו אם כ"א יכיר חלקו פן יפרדו איש מאחיו ולא ילחם האחד בעבור חלק האחר ולז"א עד מתי יהיה לכם רפיון ידים הלא ה' הוא הנותן לכם את הארץ וא"כ אף בשלא יעזור האחד לחבירו תוכלו להם כי ה' ילחם לכם: (ד) לפי נחלתם. לפי מספר החלקים המוצרך להנחיל: (ה) לשבעה חלקים. כי עוד לשבעה ינחילו כי יהודה יעמוד לנחול גבולו מנגב א"י ובית יוסף יעמדו לנחול גבולם מצפון ממה שכבר נכבש ונשארו עוד שבעה: (ו) ואתם. ר"ל השלוחים ההולכים במקום כולכם: (ז) כי אין חלק. יבאר עוד למה שבעה חלקים ואמר כי אין חלק ללוים וגד וראובן וחצי מנשה לקחו וכו' והלא ליהודה ולבית יוסף חלק כו' ונשארו עוד שבעה: כהונת ה'. הראוי להם לקחת חלף עבודת כהונתם: (ח) האנשים. השלוחים: ויצו יהושע. ר"ל זרז אותם על זאת: (ט) לערים. לפי גודל הערים עיר גדולה מול שתי עיירות קטנות: (י) כמחלקותם. כפי החלוקה המפורשת במקראות שלפנינו:

מצודת ציון

מל' עופר: (ג) עד אנה. עד מתי: מתרפים. מל' רפיון: (ד) הבו. ענינו הזמנה כמו הבה נלבנה (בראשית י"א): (ו) הנה. למקום הזה: ויריתי. והשלכתי כמו ירה בים (שמות)

בית : (יב) ויהי להם הגבול לפאת צפונה . ויהי מיצר גבול הצפוני שלהם מן הירדן שבמזרח מתחיל המיצר ועולה אל כתף יריחו מצפון ועולה משם אל המערב אל עבר יריחו ומושך החוט בצפונה של יריחו נמצאת יריחו לפנים מן החוט בחלק בנימין : מדברה בית און . למדבר של בית און : (יג) ועבר משם . לצד המערב : לוזה אל כתף לוזה נגבה היא בית אל . שקראה יעקב ולא זו היא בית אל שאצל העי שהרי אומר בגבול יוסף ויצא מבית אל לוזה למדנו ששנים היו ולוז לא בחלק בנימין היתה שהרי חוט המיצר תלוי ולפנים הוא כמו שהוא אומר אל כתף לוזה נגבה. החוט הולך בדרומה של לוז נמצאת לוז מן החוט ולחוץ בנחלת בני יוסף ובית אל היתה בחלק בנימין כמו שכתוב . למטה בענין : (יד) ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה . בעטרות אדר כלה אורך הצפוני מן המזרח למערב ומשם נסב החוט לגבול המערב של בנימין לילך נגבה מן הצפון לדרום חוט המערבית מן ההר אשר על פני בית חורון נגבה מן ההר אשר בדרומה של בית חורון משם היה מתחיל מקצוע מערבית צפונית של בנימין ובא לו החוט מצפון לדרום : והיו תוצאתיו . מקצוע מערבית דרומית שלו אל קרית יערים של יהודה נמצא רוחב גבול בנימין נופל כל רוחב הארץ שבין יהודה לאפרים גבול דרומי שלו עם גבול צפונית של יהודה ושם היתה ירושלים כמו שאמור למט' בענין לפיכך היה לשני השבטי' חלק בה וגבול צפוני של בנימין ודרומי של אפרים מגעין זה בזה ושם היתה שילה בחלק אפרים כמה שנאמר ויטש משכן שילה ונומר וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר ואף לבנימין היה בו חלק וכן שנו בשחיטת קדשים בני תקומות שהיתה להם שכינה לישראל בשילה ונוב ובית העולמים וכולן לא שרתה אלא בחלקו של בנימין : זאת פאת ים . רוח מערבי מעטרות אדר עד קרית יערים : (טו) ופאת נגבה . מצר דרומי לבנימין

(יא) בנימן למשפחתם ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף :
יב ויהי להם הגבול לפאת צפונה מן הירדן ועלה הגבול אל כתף יריחו מצפון ועלה בהר ימה והיה [והיו קרי] תצאתיו מדברה בית און :
יג ועבר משם הגבול לוזה אל כתף לוזה נגבה היא בית אל וירד הגבול עטרות אדר על ההר אשר מנגב לבית חרון תחתון :
יד ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה מן ההר אשר על פני בית חרון נגבה והיה [והיו קרי] תצאתיו אל קרית בעל היא קרית יערים עיר בני יהודה זאת פאת ים :
טו ופאת נגבה מקצה קרית יערים ויצא הגבול ימה ויצא אל מעין מי נפתוח :
טז וירד הגבול אל קצה ההר אשר על פני גי בן הנם אשר בעמק רפאים צפונה וירד גי הנם אל כתף היבוסי נגבה וירד עין רגל :
יז ותאר מצפון ויצא עין שמש ויצא אל

ג׳ | והיו קרי | ד׳ ג׳ בפסוק יג | ד׳ | והיו קרי | ד׳ פתחין | ו׳ | ככל סיפ׳ חס׳ א׳

לזרעיתהון ונפק תחום עדביהון בין בני יהודה ובין בני יוסף : יב והוה להון תחומא לרוח צפונא מן ירדנא וסליק תחומא לעיבר יריחו מצפונא וסליק בטורא לימא והון מפקנוהי למדבר בית און : יג ועבר מתמן תחומא ללוז דלעבר דלוז דרומא היא בית אל ונחית תחומא עטרות אדר על טורא דמדרום לבית חורון ארעאה : יד ותאר תחומא ומסתחר לרוח מערבא לדרומא מן טורא די על אפי בית חורון דרומא והוון מפקנוהי על קרית בעל היא קרית יערים קרתא דבני יהודה דא רוח מערבא : טו ורוח דרומא מסיפי קרית יערים ונפק תחומא לימא ונפיק למבועי מי נפתוח : טז ונחית תחומא לסטר טורא די על אפי חילת בר הנם די במישר גבריא צפונא ונחית לחילת בר הנם לעיבר יבוס דרומא ונחית לעין קצרא : יז ותאר מצפון ונפק לעין

וזהו צפוני של יהודה.וכל התחומין המנוין כאן נמנו בצפונה של יסוד׳וכל מקום שכ׳ כאןוירד כתוב ביהודה ועלה

(יב) מדברה בית און . סמוך לבית און לפיכך הבית פתוחה ר״ל

והיה ד׳ כתיב והיה וקרינן והיו וסי׳ נמסר בסדר מסעי. ולעיל בהאי סיפרא סימן ט״ו : מעין ד׳ פתחין וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ט״ו : אל קצה ו׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ובני ישראל אכלו את המן ארבעים . וירד הגבול אל קצה ההר . ועבר הגבול אל כתף בית חגלה . וירד הוא ופורה נערו . צא נא לקראת אחז אתה ושאר . הנה ה׳ השמיע אל קצה הארץ . ונמסר גם בסדר בשלח : ו׳ פסוקין אל על אל בקריאה וסי׳ ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה. וירד הגבול אל קצה ההר . ויאמר האיש אל יואב . ויאמר אוריה אל דוד . פתח הצלע התיכונה אל כתף . וינוסו הנותרים אפקה . ויאמר אלי המים האלה . ונמסר גם בסדר נח: לוזה ד׳ וסימן נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן י״ו : על ההר ד׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות : גי בני ט׳ חס׳ א׳ בקריאה וסי׳ על גי הצבעים . הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכים . וטמא את התפת . כי יום מהומה ומבוכה. גי העברים קדמת הים. והוסמת היא את העוברים קדמא דפסוק. כי יגיע גי הרים אל אצל. והוא העביר את בנו ילד ואונו גי החרשים .

תולדות אהרן ועלה הגבול . זכחים נד כמזרם

נס: ותאר הגבול . זכחים נד כמזרם נס :

ביאור הגר״א

שאמרו שבע שחלקו אבל שאר השבטים בשילה וזהו שאמר והארץ נכבשה היינו רוב הארץ נכבשה כי אחר מיתת יהושע כבשו שאר הארץ : (יב) לפאת צפונה מן הירדן . שהגבול צפון של בנימין מתחיל מן הירדן : אל כתף יריחו מצפון . פי׳ שהגבול הולך מצפון של יריחו ויריחו עצמה מערי של בנימין : בהר ימה . פי׳ על ההר היה ים ועלה ה גבול על ההר להים : והיו תוצאתיו מדברה בית און . פי׳ שנתעקם קו הגבול למדבר בית און . ובית און לאו בית אל הוא (א״ה ר״ל לאו היינו בית אל שקרא אברהם המחבר בגבול בני יוסף סי׳ ט״ז . ומפני שכאן הזכיר מבית און ללוז ולעיל פ״ב כתיב מבית אל לוזה ואפשר לטעות ולומר שבית אל של אברהם זהו בית און לכן פי׳ ובית און לאו בית אל הוא) מפני שבית אל הוא בדרום ובית און הוא בצפון הגבול כי כאן כתיב ועבר משם הגבול לוזה היינו שהלך במישור מבית און ללוז ובגבול אפרים כתיב ויצא מבית אל (היינו זה שקרא אברהם כמ״ש סי׳ ט״ז פ״ב) לוזה והיינו שנתעקם הגבול מצפון לדרום ונתרחב הגבול של אפרים ולפי מה שביארנו הוא על נכון ומה שדרשו רז״ל הוא ע״ד הדרש : (א״ה והוכרחנו לומר שבית און הוא סמוך ללוז וגם מ״ש לעיל ויצא מבית אל לוזה הוא לאו דוקא עד לוז ממש אלא עד בית און סמוך ללוז. והוא דומה למ״ש פ״א עולה מיריחו בהר שהוא לאו דוקא אלא מהמדבר כמ״ש בפ״א בד״ה המדבר ומ״ש שנתעק׳ קו הגבול למדבר בית און ר״ל שנתעקם לפנים ונתמעט הגבול בנימן שהרי בגבול אפרים קראו ויצא. אך מ״ש כאן והיו תוצאותיו אינו מובן לפ״ז . כי תוצאותיו משמע שנתרחב הגבול כמ״ש סי׳ פ״ו פ״א ד״ה והיו תוצאותיו אל עין רוגל כו׳ . ומה שהזכיר כאן בפסוק ועלה בהר ימה זה הר בית אל שקרא אברהם המוזכר בגבול יוסף וזהו שכתב כאן ועלה ובסי׳ פ״ז פ״א כתיב ג״כ עולה עכ״ה): (ג) וירד הגבול עטרות אדר על . . . פי׳ שירד הגבול עד עטרות אדר ומשם עלה אל ההר והוא הר בית חורון : (יד) לפאת ים . הוא גבול מערבי : נגבה מן ההר . פי׳ שהגבול הולך מנגב של ההר לכל צד מערב עד נגבה של בנימין שהוא בעל קרית יערים : (טז) אל כתף היבוסי , פי׳ שגי בן הנום הוא בצד דרום של יבוסי כמו שבארנו בגבול יהודה : (יז) אל גלילות . הוא גלגל המוכר בספרי יהודה: א״ה

מצודת דוד

(יא) למשפחותם . הנחלק לפי המשפחות : (יב) לפאת צפונה . מן המזרח כלפי המערב היה התחלת הגבול מן הירדן : מצפון . א״כ היתה יריחו לפנים מן הגבול ומשל בנימין היתה : בהר . הוא הר בית אל המוזכר בגבול בני יוסף : ימה . לצד המערב : תוצאתיו . סוף הגבול בזה הרוחב ומשם והלאה נכנס חוט המיצר לפנים ונתקצר נחלתו : (יג) נגבה . א״כ לא היתה לוז מנחלת בנימין ומשל אפרים היתה : היא בית אל . פי׳ יעקב קרא ללוז בית אל כמו שאמור בתורה ולא זה הוא בית אל שעמדה אצל העי אשר היתה מנחלת בנימין : על ההר אשר מנגב לבית חרון תחתון . ולא היתה א״כ מנחלתו ומשל אפרים היתה : (יד) ותאר הגבול . הגבול סיבב בפאת המערבי מן הצפון אל הדרום : מן ההר . הגבול נמשך מן ההר וכו׳ העומד בצפון והלך כלפי הדרום וכלה הגבול בקרית בעל היא קרית יערים שהיא במיצר הצפוני של יהודה : (טו) ופאת נגבה . גבול הדרומי מן המערב כלפי המזרח היה מתחיל מקצה קרית יערים : ימה . אל הים ולא זהו ים הגדול העומד במערב והים הזה היה מצפון יהודה ושם כי לא הוזכר למעלה וכ״כ ימצא בהרבה מקומות שבאחד יזכיר ולא בשני עם שהיה גבולם זה אצל זה : (יז) וירד הגבול . כי מעין מי נפתוח שהיה

רשי

ועלה לפי שכאן הוא מונה מן המערב למזרח ושם מונה מן המזרח למערב: ויצא הגבול ימה. אל ים אי ולא ידעתי איזה ים הוא: (יט) אל לשון ים המלח צפונה. בצפונו של לשון נמצא כל הלשון בחלקו של יהודה: אל קצה הירדן. מקום שהירדן נופל בים המלח והוא נמנה מקצוע מזרחית צפונית ליהודה וכאן הוא מונה מקצוע דרומית מזרחית לבנימין: (כ) והירדן יגבול אתו לפאת קדמה, הירדן היה לו לפנימין מצר מזרחי שהירדן הולך על פני רוחב כל גבולו למזרח: (כח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים. כל אחת עיר לעצמה וכן גבעת קרית חמש ערים בפסוק זה: (א) ויצא הגורל השני. שני לבנימין שגורל בנימין היה ראשון לשבעה השבטים שאמר יהושע לשלוחיו והתחלקו אותה לשבעה חלקים שכבר נטלו יהודה ויוסף כמו שנאמר שם יהודה יעמוד על גבולו מנגב וגו׳ מכאן ואילך מונה

רלבג

להם תחלק הארץ ולפי היחס שהוא היו כותבים שהחלקים הנה לא יהיה רושם לירית הגורל אחר זה כי לא יתכן שיגיע לשבט. ההוא כי אם החלק אשר כתבו לו לפי היחס והנכון בעיני ששבעת החלקים היו שוים וירה הגורל אחר זה יהושע לפני ה׳ בשילה ומשם לקח כל אחד מהשבטים ההם חלקו לפי הראוי לו אם מעט הוסיפו לו כחלק הראוי לו ואם היה יותר רב מהראוי לו פחתו לו. ואחר

גלילות אשר נכח מעלה אדמים וירד אבן בהן בן ראובן: יח ועבר אל כתף מול הערבה צפונה וירד הערבתה: יט ועבר הגבול אל כתף בית חגלה צפונה והיה תוצאותיו הגבול אל לשון ים המלח צפונה אל קצה הירדן נגבה זה גבול נגב: כ והירדן יגבול אתו לפאת קדמה זאת נחלת בני בנימן לגבולתיה סביב למשפחתם:

כא והיו הערים למטה בני בנימן למשפחותיהם יריחו ובית חגלה ועמק קציץ: כב ובית הערבה וצמרים ובית אל: כג והעוים והפרה ועפרה: כד וכפר העמני והעפני וגבע ערים שתים עשרה וחצריהן: כה גבעון והרמה ובארות: כו והמצפה והכפירה והמצה: כז ורקם ויראפאל ותראלה: כח וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם גבעת קרית ערים ארבע עשרה וחצריהן זאת נחלת בני בנימן למשפחתם:

יט א ויצא הגורל השני לשמעון למטה בני שמעון למשפחותם ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה: ב ויהי להם בנחלתם באר שבע ושבע

(שוליים: ג׳ · יהודה ועלה אבן בהן · והיו קרי תוצאות קרי · יתיר ו׳ · ד׳ כ׳ חס׳ וכ׳ מ״ל · ב׳ חד חס׳ · ל׳ · העמונה קרי · ל׳ חס׳ · ל׳. ל׳. ל׳ · ג׳ · כו׳ל׳ חס׳ כמ״ס · ל׳ דסמי׳)

שמש ונפיק לגלילא די לקביל מסקנא דאדמים ונחית לאבן בוהן בר ראובן: יח ועבר לעיברא דלקביל מישרא צפונא ונחית לערבתה: יט ועבר תחומא לעיבר בית חגלה לצפונא והוון מפקנוהי דתחומא לכיף ימא דמלחא צפונא לסיפי ירדנא דרומא דין תחום דרומא: כ וירדנא תחומא ליה לרוח קידומא דא אחסנת בני בנימן לתחומהא סחור סחור לזרעיתהון: כא והוה קרויא לשבטא דבני בנימן לזרעיתהון יריחו ובית חגלה ומישר קציץ: כב ובית מישרא וצמרים ובית אל: כג והעוים והפרה ועפרה: כד וכפר העמונה והעפני וגבע קרוין תרתא עסרי ופצחיהן: כה גבעון ורמתא ובארות: כו ומצפיא וכפירה והמצה: כז ורקם וירפאל ותראלה: כח וצלע אלף ויבוסאי היא ירושלם גבעת קרית קרוין ארבע עסרי ופצחיהן דא אחסנת בני בנימן לזרעיתהון: א ונפק עדבא תנינא לשמעון לשבטא דבני שמעון לזרעיתהון והוה אחסנתהון בגו אחסנת בני יהודה: ב והוה להון באחסנתהון באר שבע

רדק

ר״ל למדבר בית און: (כח) וצלע האלף. הם שתי ערים וכן הוא אומר בארץ בנימין בצלע וכתיב וצלע אלף וכן גבעת קרית הם שתי ערים: והיבוסי היא ירושלם. ובגורל בני יהודה אמר נ״כ כי היבוסי היא ירושלם בחלק יהודה והנה אמר כי היא לבנימן כן הוא כי לכל אחד מהם היה לו חלק בה ואמרו רז״ל כי רצועה יוצאה מחלקו של יהודה לחלקו של בנימן ובה מזבח בנוי והיה בנימן הצדיק מצטער עליה לבלעה שנאמר חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן ויש אומרים המזבח היה בחלקו של בנימן שנ׳ ובין כתפיו שכן וי״א כי בין שניהם היה המזבח והנה יהודה היה עולה גי בן הנם כתף היבוסי והיה עולה אל ראש ההר אשר על פני גי בן הנם ימה אשר בקצה עמק רפאים ומראש ההר אל מעין מי נפתוח ואמרו כי הוא עין עיטם הנזכר בדברי רז״ל וחלק בנימן היה כנגדו חלק יהודה היה עולה אל ההר וחלק בנימן היה יורד אל קצה ההר אשר בני בן הנם אשר בעמק רפאים והיה יורד אל כתף היבוסי היא ירושלם נמצא שבין שניהם היה הגבול הזה זה עולה וזה יורד: (ב) באר שבע ושבע. עיר אחת ההנחה בכל גבולי אי״י: יט (א) בתוך נחלת בני יהודה. והיינו שלא נטלו חלק בארץ ישראל לא שמעון ולא לוי משום קללת יעקב אפס לשמעון אמר אחלקם ביעקב דהיינו שיטול חלק בתוך שבט אחר אבל ללוי אמר ואפיצם בישראל שלא יטול חלק אפי׳ תוך שבט אחר אלא נפוץ על פני כל אחיו מעט מזה ומעט מזה: (ב) באר שבע ושבע ומולדה

וכל יהושע דכוותא חסרים אל״ף האלף ג׳ וסימן נמספר בסדר פקודי: תולדות אהרן והירדן יגבול: בכורות נפ:

מצודת ציון

(שמות ט״ו): פה. במקום הזה: (יד) ותאר. וסבב: (יז) נכח. נגד: (יט) לשון. קצה הים כמשון הלשון

ביאור הגר״א

(אי״ה ואינו מובן אצלי ויל״א. וגם שם אינו מזכיר גלגל על הגבול כ״א דביר וגלגל היה מצפון דביר כמ״ש סי׳ ט״ו פ״ו וצ״ל שמ״ש על הגלילות הוא לאו דוקא אלא סמוך לו היינו לדביר): (יח) וירד הערבתה. סימן אל שדות של עיר הערבה: (יט) אל קצה הירדן נגבה. פי׳ לד נגב של הירדן: (כח) ערים ארבע עשרה ובפרטן אתה מוצא י״ג מפני שלא חשיב בפרטות אלא ערים המוקפות חומה ובכללות חשיב כל הערים הגדולות אף שאינן מוקפות חומה תשמור ע

מצודת דוד

שהיא עין עיטם היתה במקום הגבוה שבכל א״י לזה אמר וירד: אשר בעמק רפאים. ההר עמד בעמק רפאים בצפונה: אל כתף. אשר עמדה בכתף היבוסי מנגב א״כ היבוסי היא ירושלים עמדה בנחלת בנימין: (יז) ותאר מצפון. הגבול בא בפאת מערב וסיבב את עין רוגל מצפונו והיתה א״כ מצל יהודה: ויצא עין שמש. מן עין רוגל יצא לעין שמש: אל גלילות. היא גלגל האמור בגבול יהודה הצפוני ובשתי השמות נקראה ואצל גלגל יצא הגבול כלפי הדרום ונתרחב נחלת בנימין: (יח) ועבר. משם עבר מעבר המקום הנקרא מול הערבה כנגד הצפוני ולא היתה א״כ מנחלת בנימין: הערבתה. היא בית הערבה המוזכר בגבול יהודה והגבול היה מצפונו: (יט) בית חגלה צפונה. וגם היא לא היתה מנחלת בנימין (ומה שהוזכר בנחלת בנימין בית חגלה היא עיר אחרת ששמה כשמה): לשון ים המלח וכו׳. ר״ל במקום שהירדן נופל בים המלח והוא קצה הדרומי מהירדן וקצה הצפוני מהים: זה גבול נגב. ממערב כלפי המזרח: (כ) יגבול אתו. יהיה לו לגבול בפאת המזרחי: לגבולותיה. את הגבולות המגבילים סביב את הנחלק לכל בני משפחותם: (כא) למשפחותיהם. הנחלק למשפחותיהם: (כח) וצלע האלף. ה׳ עיירות במקרא זה צלע א׳ האלף ב׳ ירושלים ג׳ גבעת ד׳ קרית ה׳: יט (א) בתוך וכו׳. היה מובלע נחלת יהודה בתוך הגבול האמור למעלה: (ב) באר שבע ושבע. היא עיר אחת ובשתי השמו׳ נקראה. עין

ומולדה: ג וחצר שועל ובלה ועצם: ד ואלתולד ובתול וחרמה: ה וצקלג ובית־המרכבות וחצר סוסה: ו ובית לבאות ושרוחן ערים שלש־עשרה וחצריהן: ז עין רמון ועתר ועשן ערים ארבע וחצריהן: ח וכל־החצרים אשר סביבות הערים האלה עד־בעלת באר ראמת נגב זאת נחלת מטה בני־שמעון למשפחתם: ט מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי־היה חלק בני־יהודה רב מהם וינחלו בני־שמעון בתוך נחלתם:

י ויעל הגורל השלישי לבני זבולן למשפחתם ויהי גבול נחלתם עד־שריד: יא ועלה גבולם לימה ומרעלה ופגע בדבשת ופגע אל־הנחל אשר על־פני יקנעם: יב ושב משריד קדמה מזרח השמש על־גבול כסלת תבר ויצא אל־הדברת ועלה יפיע: יג ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר עתה קצין ויצא רמון המתאר הנעה: יד ונסב אתו הגבול מצפון חנתן והיו תצאתיו גי יפתח־אל: טו וקטת ונהלל ושמרון וידאלה ובית לחם ערים שתים־עשרה וחצריהן: טז זאת נחלת בני־זבולן למשפחותם הערים האלה וחצריהן:

יז ליששכר יצא הגורל הרביעי לבני יששכר למשפחותם: יח ויהי גבולם יזרעאלה והכסולות ושונם: יט וחפרים ושיאן ואנחרת: כ והרבית וקשיון

ושבע ומולדה: ג וחצר שועל ובלה ועצם: ד ואלתולד ובתול וחרמה: ה וצקלג ובית המרכבת וחצר סוסה: ו ובית לבאות ושרוחן קרוין תלת עסרי ופצחיהן: ז עין רמון ועתר ועשן קרוין ארבע ופצחיהן: ח וכל פצחיא די בסחרנות קרויא האלין עד בעלת באר ראמת דרומא דא אחסנת שבטא דבני שמעון לזרעיתהון: ט מעדב בני יהודה אחסנת בני שמעון ארי הוה חולק בני יהודה סגי מנהון ואחסינו בני שמעון בגו אחסנתהון: י וסליק עדבא תליתאה לבני זבולן לזרעיתהון והוה תחום אחסנתהון עד שריד: יא וסליק תחומהון לימא ומרעלא ומערע בדבשת ומערע בנחלא די על אפי יקנעם: יב ותב משריד לקידומא מדנח שמשא על תחום כסלות תבור ונפיק לדברת וסליק ליפיע: יג ומתמן עבר לקדומא מדינחא גתה חפר לעתה קצין ונפיק לרמון ומתמן מסתחר לנעה: יד ומסתחר ליה תחומא מצפונא לחנתון והוון מפקנוהי לחילת יפתח אל: טו וקטת ונהלל ושמרון וידאלה ובית לחם קרוין תרתא עסרי ופצחיהן: טז דא אחסנת בני זבולן לזרעיתהון קרויא האלין ופצחיהן: יז ליששכר נפק עדבא רביעאה לבני יששכר לזרעיתהון: יח והוה תחומהון יזרעאל וכסלות ושונם: יט וחפרים ושיאון ואנחרת: כ והרבית

רד"ק

עיר אחת: (ט) רב מהם היה חלקם יותר ממה שראוי להם כי כבשו הרבה מהארץ ובני שמעון עלו עמם להלחם כמו שכתוב בספר שפטים ויאמר יהודה לשמעון אחיו וגו': (יג) גתה חפר. הוא גת החפר אשר משם היה יונה בן אמתי הנביא כמו שנאמר עליו אשר מגת החפר: המתואר. כתרגומו דמסתחר: (טו) ובית לחם. אינו בית לחם אשר ליהודה כי תמצא ערים נקראים בשם אחד בשני מקומות כמו שכתבנו וכן מצאנו בית לחם אשר ליהודה מבית לחם יהודה נראה כי אחד היה:

מצודת ציון

כלשון: (ט) מחבל. ענין מחוז: (יג) המתאר. המסובב מגלגל

ביאור הגר"א

ומולדה. באר שבע ושבע הוא באר שבע ובזוויתיה האמור ביהודה ע"ן כ"ח: (ג) ובלה. הוא בעלה שם כ"ט: (ד) ובתול. הוא כסיל האמור שם ל"ד: (ה) ובית המרכבות וחצר סוסה. הוא מדמנה וסנסנה האמור שם ל"א. וזהו שאמרו בגמרא ניסין ד' ז' אמר רב הונא בר נתן לרב אשי מאי דכתיב קינה ודימונה ועדעדה א"ל מתוותא דא"י קא חשיב א"ל אטו אנא לא ידענא דמתוותא דא"י קא חשיב אלא ר"ה מהרניו אמר בה טעמא כל שיש לו קינה על חברו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין א"ל אלא מעתה צקלג ומדמנה וסנסנה ה"נ כו' וע"ש. ולכאורה קשה אם כן מאי לו לדורשן אף אם נאמר מתוותא דא"י קא חשיב א"כ מאי קשיא ליה אלא מעתה צקלג וכו' וכי משום דדורש הני צריך למדרש כולהו ועוד מפני מה נקט צקלג הלא יש כמה וכמה עיירות עד צקלג אלא שהענין הוא שבדי"ם וכאן קורא אותן בשמות אחרים ואם אתה דורש אותן אפילו אם נאמר מתוותא דא"י קא חשיב ספי אית לך למדרש הני שנשתנה שמותן בדי"ה ולהכי פריך מהני ספי מאי'ך כולהו: (ו) ובית לבאות ושרוחן. הוא לבאות ושלחים האמור שם ל"ב: (ז) עין רמון. גם שם בערי יהודה

רש"י

מונה והולך ז' גורלות: (ט) רב מהם. מן הראוי להם: (יב) כסלות תבור. אומר אני שהוא לי כסלים פלגים בלע"ז לא בגובה ולא בשיפולו אלא בשיפועו וסמוך לאמצעו קרוב לצד אחורים ומלצד פניו כדרך שהכסלים עומדות בבהמה ובמקום שהוא אומר אזנות תבור סמוך לראשו הוא במקום האזנים: (יג) קדמה מזרחה נתה חפר. ממזרח לגת החפר. שם עירו של יונה בן אמתי: עתה קצין. שם העיר עתה קצין: המתואר הנעה. המוסב אל

ועתר ב' קמצין ובסיפרא וסימן לבנה ועתר ועשן. עין רמון ועתר ועשן: ועשן ה' שום קרתא סי' לבנה ועתר ויעשן. עין רמון ועתר. ולאשר בכורו עשן. ותכן ועשן. ואת עשן ואת מגרשיה: על גבול ח' וסי' נמסר בסדר חוקה: ומשם ס' וסימן נמסר בסדר תוקה. למשפחותם ח' מלאים בספר יהושע וסי' קדמא דראובן. ובתרא דמנשה. קדמא דשמעון ובתרא דזבולן. קדמא ובתרא דיששכר. למטה בני אשר למשפחותם וכל כתובים דכוו' מ"ל: ועין ח' בקריאה וסי' וזנוח ועין גנים תפוח. והגבשן ועיר המלח ועין גדי. ועין גנים והגבשן וקדש ואדרעי ועין חדה. וקדש ואדרעי ועין חצור. ועין ימינו כהה. ועין נואף שסרה נשף. ועין אלהיהם הוית על שבי יהודיא. ה' קדמאי שום קרתא: חדה ה' בקריאה וסי' ועין גנים ועין חדה. רישם פי כחרב חדה. קח לך חרב חדה. ולשונם חרב חדה. חדה כחרב פיות קדמאה שום קרתא:

מצודת דוד

(ז) עין רמון. הם ב' עיירות כאחת עין והסמיכה רימון: (ח) ראמת נגב. מקום הרם והגבוה בפאת הדרום: (ט) מחבל. מהמחוז הניתן בתחלה לבני יהודה נתנו אחיו לבני שמעון לנחלה: כי היה. כי הנחלה הניתן בתחלה לבני יהודה היתה מרובה מהראוי להם ולזה נחלו בני שמעון בתוכם: (י) עד שריד. השתמדת בסוף גבול א"י במקומות לסופית מערבית. (יא) ועלה גבולם. משריד בפאת המערבי מלפון כלפי הדרום: לימה. אל היה ומשם למרעלה וכו': (יב) ושב משריד. ושב הגבול משריד ללכת ממערב כלפי המזרח בפאת הצפונה והלך על גבול כסלות תבור וכו': (יג) ומשם. ומן יפיע עבר כלפי הדרום במזרחו של גת החפר קצין. ר"ל ממזרח גת החפר עבר לעתה קצין והוא שם מקום: המתאר הנעה. אשר היה מסבב את הנעה: (יד) ונסב אתו. הגבול הזה סיבב את רמון בצפונה של חנתון אשר עמדה בצפון רימון א"כ רימון וחנתון והנהר היה משל זבלון: והיו תוצאותיו סוף הגבול של הרוחב כלה אל גי יפתח אל אשר עמדה בגבול לסופי של אשר: (טו) וקטת וכו'. ר"ל עם קטת וכו' היה שתים עשרה כי במקרא זה חשב ה' עיירות ובעבור שאותן נזכר בהגבול והנשארים היו לבני השבט עמדו: (יח) ויהי גבולם. הגבול

ולמה. ר"ל ומרעלה. פי' שהלוכה יוצאה משריד והולכת עד ימה ומרעלה ודבשת ויקנעם ואחר שב הגבול לשריד ומשם יצא הגבול עקום לצד ימין שנקרא שם הנעה: (יד) מלפון חנתון. פי' אחיה הולך לצד לפון מלפון חנתון וחנתון נשאר מעברי זבולון עד גי יפתח אל. והא דכתיב וירכתו על לידון וכתיב זבולון לחוף ימים ישכון ע"כ י"ל שגבול זבולון מפסיק באמצע הגבול אשר והולך על לידון רבה ושם מתפשט קלת לרוחב כהבנית ירך וז"ש וירכתו על לידון וגי יפתח אל הוא המפסיק בין גבול אשר: (טו) וקטת ונהלל. הם הערים שבמזרח של אשר שבדרום גי יפתח אל: (יח) ויהי גבולם יזרעאלה והכסלות. העיר ס האלה

ואבץ: כא ורמת ועין גנים ועין חדה ובית פצץ: כב ופגע הגבול בתבור ושחצומה (ושחצימה ק') ובית שמש והיו תצאות גבולם הירדן ערים שש עשרה וחצריהן: כג זאת נחלת מטה בני יששכר למשפחתם הערים וחצריהן:

כד ויצא הגורל החמישי למטה בני אשר למשפחותם: כה ויהי גבולם חלקת וחלי ובטן ואכשף: כו ואלמלך ועמעד ומשאל ופגע בכרמל הימה ובשיחור לבנת: כז ושב מזרח השמש בית דגן ופגע בזבולן ובגי יפתח אל צפונה בית העמק ונעיאל ויצא אל כבול משמאל: כח ועברן ורחב וחמן וקנה עד צידון רבה: כט ושב הגבול הרמה ועד עיר מבצר צר ושב הגבול חסה ויהיו (ויהי ק') תצאתיו הימה מחבל אכזיבה: ל ועמה ואפק ורחב ערים עשרים ושתים וחצריהן: לא זאת נחלת מטה בני אשר למשפחתם הערים האלה וחצריהן:

לב לבני נפתלי יצא הגורל הששי לבני נפתלי למשפחתם: לג ויהי גבולם מחלף מאלון בצעננים ואדמי הנקב ויבנאל עד לקום ויהי (ויהיו ק') תצאתיו הירדן: לד ושב הגבול ימה אזנות תבור ויצא משם חקקה ופגע בזבולן מנגב ובאשר פגע מים וביהודה הירדן מזרח השמש: לה וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת: לו ואדמה והרמה וחצור: לז וקדש ואדרעי ועין חצור: לח ויראון ומגדל אל חרם

וקשיון ואבץ: כא ורמת ועין גנים ועין חדה ובית פצץ: כב ומערע תחומא בתבור ושחצימה ובית שמש והוון מפקנוהי דתחומהון לירדנא קרוין שית עסרי ופצחיהן: כג דא אחסנת שבטא דבני יששכר לזרעיתהון קרויא ופצחיהן: כד ונפק עדבא חמישאה לשבטא דבני אשר לזרעיתהון: כה והוה תחומהון חלקת וחלי ובטן ואכשף: כו ואלמלך ועמעד ומשאל ומערע בכרמלא לימא ובשיחור לבנת: כז ותב ממדנח שמשא בית דגון ומערע בזבולן ובחילת יפתח אל לציפונא בית מישרא ונעיאל ונפיק לכבול משמאלא: כח ועברון ורחב וחמון וקנה עד צידון רבה: כט ותב תחומא לרמתא ועד קרוין כריכן קרוי תוקפא ותב תחומא לחוסה ויהון מפקנוהי לימא מעבר אכזיב: ל ועמה ואפק ורחוב קרוין תרתין ועשרין ופצחיהן: לא דא אחסנת שבטא דבני אשר לזרעיתהון קרויא האלין ופצחיהן: לב לבני נפתלי נפק עדבא שתיתאה לבני נפתלי לזרעיתהון: לג והוה תחומהון מחלף מאלון בצעננים ואדמי הנקב ויבנאל עד לקום והוון מפקנוהי לירדנא: לד ותב תחומא לימא לאזנות תבור ונפק מתמן לחקקה ומערע בזבולן מדרומא ובאשר יערע ממערבה וביהודה ירדנא מדנח שמשא: לה וקרוין כריכן הצדים צר וחמת רקת וכנרת: לו ואדמה והרמה וחצור: לז וקדש ואדרעי ועין חצור: לח ויראון ומגדל אל חרם

רש"י

אל נעה כלומר משם תאר הגבול לנעה וכן תרגם יונתן ונפיק לרמון ומתמן מסתחר לנעה: (כט) מבצר צר. קרוין כריכן קרוי תוקפא: צר. לשון צור: מחבל אכזיבה. מעבר אכזיבה מגורל כזיב: (לה) וערי מבצר. היו לנפתלי הצדים צר

מצודת דוד

הלך ביזרעאל והיא היתה סמוכה לנחלת מנשה כי עמק יזרעאל היתה של מנשה כמ"ש למעלה: והכסלות. ומיזרעאל הלך לכסלות וכו': (כב) ובית שמש. לא זהו בית שמש הנזכר בנחלת נפתלי היושב בצפון יששכר ולא זהו שהיה בגבול יהודה: גבולם. על שני הגבולים יאמר על הצפוני ועל הדרומי שניהם כלו אל הירדן: (כה) ויהי גבולם. הגבול הלך בפאת המערב מדרום כלפי הצפון לחלקת וכו': (כו) ופגע. הגבול פגע בכרמל העומדת במערב: (כז) ושב. הגבול שב ממערב כלפי המזרח בפאת הצפוני והלך אל בית דגון: בזבולן. בגבול זבולן שהיה בצפונו: ובגי יפתח אל צפונה. מצפון לגי יפתח אל והיתה א"כ מנחלת אשר ולמולה כלתה רוחב גבול זבולן כמ"ש למעלה: בית העמק. מגי יפתח אל בא הגבול לבית העמק וכו': משמאל. מצפון כבול והיתה א"כ משל אשר: (כח) ועברון. משמאל כבול בא לעברון: (כט) ושב הגבול. מצידון רבה חזר הגבול מצפון כלפי הדרום אל הרמה וכו': ושב הגבול חוסה. מעיר מבצר צור חזר הגבול ממזרח כלפי המערב אל חוסה: מחבל אכזיבה. כי מחוסה בא הגבול לחבל אכזיבה ומשם כלה הגבול אל הים הגדול: (ל) ועומה ואפק ורחוב. ר"ל עם שלשת הערים האלה אשר לא עמדו על הגבול היה לו ערים עשרים ושתים והם שלש אלו וי"ט מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט אשר אלו: (לב) לבני נפתלי למשפחותם. הנחלק לבני נפתלי לכל משפחה ומשפחה: (לג) ויהי גבולם. גבולם הלך בפאת הדרומי ממערב כלפי המזרח מחלף וכו': (לד) ושב הגבול ימה. חזר הגבול ממזרח כלפי המערב בפאת הצפוני ובא לאזנות תבור: מנגב. מנגב של זבולון והוא צפונה של נפתלי: מים. ממערבה של נפתלי והוא מזרחה של אשר: וביהודה הירדן. ובגבול יהודה פגע בהירדן העומד במזרח כי גבול צפון יהודה כלה בקצה הירדן הדרומי ולנפתלי היה כל הירדן לנחלה א"כ פגע בגבול יהודה בסוף הירדן וה"ה שפגע בכל השבטים שהיה גבולם עד הירדן אבל בא לומר שאף שהיה נחלת יהודה בסוף הדרומי מ"מ פגע גם בו: (לה) וערי מבצר. ר"ל ואלה ערי המבצר של נפתלי הצדים וכו':

רדק

(כט) עיר מבצר צר. מבצר שהיה בצור גבוה: (לד) אזנות תבור. ולמעלה בחלק זבולון אומר כסלות תבור ושני שמות היו לו

תולדות אהרן ועד עיר מבצר. מגלה ה מכות י
מחלף. (מגלה ס):

מצודת ציון

(כט) מבצר צר. מבצר הבנוי בצור:
וירשו

ביאור הגר"א

הם כסדר הזה מגבול זבולון עד הר תבור מלמטה למעלה: (כב) ופגע הגבול בתבור. שהר תבור היה בגבול יששכר ואזנות תבור היה בגבול נפתלי וכסלות תבור היה בגבול זבולון דהיינו שהיה מתחיל מנפתלי ונכנס לזבולון דרך יששכר בעקום: ושחצימה ובית שמש. הם היו מתבור עד הירדן מלמטה למעלה (כה) וחלקת וחלי. הם היו בגבול אשר בדרום דהיינו בדרום של גי יפתח אל. ובדרום של הגבול מן הים הגדול: (כו) בכרמל הימה. פי' בים הכרמל: ובשיחור לבנת. בנהר לבנת: (כז) ושב מזרח השמש. ואח"כ שב הגבול למזרחה של אשר והולך עד בית דגון: ופגע בזבולן. פי' שלא הלך הגבול דרום של זבולון שוה עם גבול אשר אלא מבית דגון התחיל דרום של זבולון: ובגי יפתח אל צפונה. פי' שפגע גם בצפון של גי יפתח אל ויפתח אל היה מפסיק באמצע הגבול אשר והיה לאשר ב' חלקים שבגי יפתח אל מצפון ומדרום ובחלק שבצפון היה שם אותן הערים בית העמק כו': כבול משמאל. פי' ואח"כ הלך לצפון של אשר לכבול: (כח) ורחב וחמון. הוא רחוב הנזכר בפ' שלח לך עד רחוב לבוא חמת כי הם הלכו אז לארכו ולרחבו כי מדבר צין היא מזרחית דרומית. וחמת היא מערבית צפונית. וחמת אינו מערי ארץ ישראל ולעתיד לבוא יהיו גם הם מערי ארץ ישראל כמ"ש מדמשק עד חמת דהיינו מדמשק שהיא בצפונית מזרחית עד חמת שהיא בצפונית מערבית. והם הלכו לרגל עד רחוב שהוא סוף צפון א"י ואמר עד רחוב לבא חמת לפי שיש עוד רחוב שנית כמ"ש ואפיק ורחוב אמר כאן אותו רחוב שעל דרך חמת שהיא צפונית מערבית של ארץ ישראל: עד צידון רבה. וצידון הוא בגבול אשר שנא' אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון: (כט) ושב הגבול הרמה. הוא מזרחה של זבולון שזבולון נטל כמין ירך ונתפשט לרוחב והוא מזרחו עד מבצר צור ומשם הולך במישור עד הים הגדול: מחבל אכזיבה. מכזיב הולך עד הים הגדול: (לג) ויהי גבולם מחלף. הערים העומדים בגבול צפון של נפתלי מגבול אשר עד הירדן: (לד) ושב הגבול ימה. פי' לצד הים

רדק

לו לפנין ידוע אצל' : (מד) וגבתון ובעלת . אינו בעלה הנזכר למעלה בנחלת בני יהודה כי אותו שמו בעלה בה"א וזה בעלת בתי"ו ורז"ל אמרו כי שניהם אחד והקשו הפסוקים ותרצו בתים של יהודה ושדות של דן : (מז) ויצא גבול בני דן מהם . פחות מהם שלא הספיקה להם הארץ הנכבשת לחלקם והוצרכו ללכת אל לשם הוא ליש הנזכר בספר שפטים ולכבוש אותה ומגורלם היתה לשם אלא שלא היתה נכבשת עם שאר השבטים והם כבשוה לאחר זמן בימי פסל מיכה ויש לפרש כי לשם לא היתה מהארץ הנחלקת לשבעה חלקים ובני דן כל הגורל שנפל להם היה להם אלא שהם היו רבים ולא היה חלקם מספיק לבתי אבות שהיו בשבטים ויצאו לארץ רחוקה חוץ מחלקי השבטים ורגלו אותה והיתה הארץ טובה והלכו להם שם ולכדוה והיא היתה סוף תחום ארץ ישראל שהיא להם בימים ההם כמו שאמר מדן ועד באר שבע ובדברי רז"ל אמר רבי יצחק לשם זו פמייס ותניא ירדן יוצא ממערת פמייס ואמרו אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה ירדן שיורד מדן : (נא) וראשי האבות למטות . כמו אבות המטות כלומר ראשי בתי אבות לכל שבט ושבט ורז"ל סמכו בזה הפסוק להפקר בית דין שהיו בא"י הפקר ואמרו וכי מה ענין ראשים אצל אבות אלא לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו :

תנו

רשי

זר : (מא) צרעה ואשתאול . משל יהודה היה ונפל גורל בני דן סמוך להם : (מז) ויצא גבול בני דן מהם . כאן נטלו קצת ועוד נפל להם גורל במקום אחר רחוק מגבולם ושאר שבטים מפסיקין בנתים : וילחמו עם לשם . לאחר זמן בימי עתניאל בן קנז ובימי דמות מיכה כמה שנאמר בספר שופטים : לשם . היא ליש האמורה בספר שופטים : (נא) אשר נחלו . הנחילו :

יהושע יט

ובית־ענת ובית שמש ערים תשע־עשרה וחצריהן׃ לט זאת נחלת מטה בני־נפתלי למשפחתם הערים וחצריהן׃ מ למטה בני־דן למשפחתם יצא הגורל השביעי׃ מא ויהי גבול נחלתם צרעה ואשתאול ועיר שמש׃ מב ושעלבין ואילון ויתלה׃ מג ואילון ותמנתה ועקרון׃ מד ואלתקה וגבתון ובעלת׃ מה ויהד ובני־ברק וגת־רמון׃ מו ומי הירקון והרקון עם־הגבול מול יפו׃ מז ויצא גבול־בני־דן מהם ויעלו בני־דן וילחמו עם־לשם וילכדו אותה ויכו אותה לפי־חרב וירשו אותה וישבו בה ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם׃ מח זאת נחלת מטה בני־דן למשפחתם הערים האלה וחצריהן׃

מט ויכלו לנחל את־הארץ לגבולתיה ויתנו בני־ישראל נחלה ליהושע בן־נון בתוכם׃ נ על־פי יהוה נתנו לו את־העיר אשר שאל את־תמנת־סרח בהר אפרים ויבנה את־העיר וישב בה׃ נא אלה הנחלת אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן־נון וראשי האבות למטות בני־ישראל בגורל בשלה לפני יהוה פתח אהל מועד ויכלו מחלק את־הארץ׃

ג' מ"ל · ג' · ג' · וכתיב ס"פ מד ג' ג' חס' · ג' דסמי' · ג' · ד' חס' · ג' ד' שבטים כשם · ג' ב' וחס' · דאורייתא חס' דיהושע מ"ל · ג' · ג' · ג' חס' ב' ספר' · ד' · ג' · ב' שלו

תרגום

ובית ענת ובית שמש קרוין תשע עשרי ופצחיהן׃ לט דא אחסנת שבטא דבני נפתלי לזרעיתהון קרויא ופצחיהן׃ מ לשבטא דבני דן לזרעיתהון נפקא עדבא שביעאה׃ מא והוה תחום אחסנתהון צרעה ואשתאול וקרית שמשא׃ מב ושעלבין ואילון ויתלה׃ מג ואילון ותמנתה ועקרון׃ מד ואלתקה וגבתון ובעלת׃ מה ויהד ובני ברק וגת רמון׃ מו ומי הירקון ורקון עם תחומא די לקביל יפו׃ מז ונפק תחום בני דן מנהון וסליקו בני דן ואגיחו קרבא עם לשם וכבשו יתה ומחו יתה לפתגם דחרב ויריתו יתה ויתיבו בה וקרו ללשם דן כשום דן אבוהון׃ מח דא אחסנת שבטא דבני דן לזרעיתהון קרויא האלין ופצחיהן׃ מט ושיציאו לאחסנא ית ארעא לתחומהא ויהבו בני ישראל אחסנא ליהושע בר נון בניהון׃ נ על מימרא דיי יהבו ליה ית קרתא די שאל ית תמנת סרח בטורא דאפרים ובנא ית קרתא ויתיב בה׃ נא אילין אחסנתיא די אחסין אלעזר כהנא ויהושע בר נון ורישי אבהתא לשבטיא דבני ישראל בעדבא בשלה קדם יי בתרע משכן זמנא ושיציאו מלפלגא ית ארעא׃

רלבג

(נ) ואחר זה זכר שהכבר נתנו ליהושע בן נון העיר אשר שאל והיה זה ע"פ ה' להעיד שלא היה משוא פנים בענין ירושת

וירשו ז' חס' יו"ד בלישנא וסי' ויירש זרעך את. וירשות וישבו בה. וילחמו עם לשם. ואלה מלכי הארץ. ויבאו וידשו אתה ולא דירמיה. וירשו את שמרון. וידשו את ערי הנגב : כשם ד' בקריאה וסי' כשם בנו חנוך. כשם דן אביהם דיהושע. וחברו דשפטים. כשם הגדולים אשר בארץ. ונמסר גם בסדר בראשית : ויכלו ג' וסי' ויכלו מחלק הארץ. לנחל את הארץ. ויכלו בכל אנשים : שאל ג' קמצין בקריאה וסי' את העיר אשר שאל. ויהי משקל נזמי הזהב. ויקרא יעבץ :

ביאור הגר"א

היא דהיינו לצד מערב והוא גבול דרום . כמ"ש בפסוק ופגע בזבולן מנגב : חקוקה . הוא מצד שני של אזנות תבור : וביהודה הירדן . מפני שכל הירדן שייך לנפתלי וקצה הירדן הוא ביהודה לכן אמר וביהודה הירדן : (מז) וילחמו עם לשם . הוא מצד צפון של ארץ ישראל ולכן נקראו יהודה ודן גור אריה מפני שהם היו בשני קצותיו של א"י ושאר השבטים היו מפסיקין בין יהודה לדן ובדן כתיב יזנק מן הבשן מפני שבכל השבטים היה מפסיק בינם לגלעד ובשן הירדן אבל דן שנפל לשם ומאמצע לשם הוא מערת פמיים ששם מתחיל הירדן אם כן אותו צד שלא היה הירדן לא היה מפסיק כלום בינם לבשן ונכנס גבול דן לבשן וזהו יזנק מן הבשן שנפל קצת הבשן :

וידבר

תולדות אהרן ללשם דן . בכורות נה : תמנת סרח .
ב"ב קכב : אלה הנחלות. יבמות סט גיטין לו :

מצודת ציון

(מז) וירשו . מלשון ירושה :

מצודת דוד

(לח) תשע עשרה . ר"ל עם ערי המבצר היה לו תשע עשרה ששה עשר ערי מבצר ועוד שלש מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט שאללו ; (מא) צרעה ואשתאול . יתכן שאין אלו שהיו בגבול יהודה ונחלת דן היה במקצוע צפונית מערבית של יהודה : (מג) ועקרון . לא זהו שהיה בגבול יהודה : (מו) עם הגבול וכו' . ר"ל הערים ההם היו מנחלת דן עם הגבול של מול יפו : (מז) ויצא גבול בני דן מהם . ר"ל גבול נחלת דן יצא בגורל פחות מהראוי להם ולא הספיק להם ולזה עלו לאח"ז להלחם בלשם והוא ליש האמורה בספר שופטים והיתה מחוץ לגבול א"י ולא בגבולה (ובמקצוע צפונית מזרחית היתה מול נחלת נפתלי כי ארז"ל ירדן נקרא ע"ש שיורד מדן והוא לשם והירדן הלא יתחיל במקצוע צפונית מזרחית וש"ה מדן ועד באר שבע (ש"א ג') ור"ל מקצה א"י עד קצהו באלכסון כי דן היה במקצוע צפונית מזרחית ובאר שבע היה במקצוע דרומית מערבית כי משל נחלת שמעון היתה שלקחו במקצוע ההיא) : (מח) הערים האלה . האמורים למעלה : (מט) לנחול . להנחיל ע"י הגורל : לגבולתיה . לפי הגבולים האמורים למעלה : (נ) על פי ה' . שאלו באורים ותומים וע"פ נתנו לו את העיר אשר שאל והיא תמנת סרח : (נא) נחלו . הנחילו לישראל בגורל : וראשי האבות למטות . ראשי בתי אבות של מטות בני ישראל : בגורל . חוזר לתחלת המקרא לומר אלה הנחלות אשר נחלו בגורל : ויכלו מחלק . השלימו חלוקת הארץ בגורל :

לכם

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ג לָנוּס שָׁמָּה רוֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה בִּבְלִי־דָעַת וְהָיוּ לָכֶם לְמִקְלָט מִגֹּאֵל הַדָּם׃ ד וְנָס אֶל־אַחַת מֵהֶעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וְדִבֶּר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר־הַהִיא אֶת־דְּבָרָיו וְאָסְפוּ אֹתוֹ הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתְנוּ־לוֹ מָקוֹם וְיָשַׁב עִמָּם׃ ה וְכִי יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרָיו וְלֹא־יַסְגִּרוּ אֶת־הָרֹצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בִבְלִי־דַעַת הִכָּה אֶת־רֵעֵהוּ וְלֹא־שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ ו וְיָשַׁב בָּעִיר הַהִיא עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם אָז יָשׁוּב הָרוֹצֵחַ וּבָא אֶל־עִירוֹ וְאֶל־בֵּיתוֹ אֶל־הָעִיר אֲשֶׁר־נָס מִשָּׁם׃ ז וַיַּקְדִּשׁוּ אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל בְּהַר נַפְתָּלִי וְאֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה׃ ח וּמֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה נָתְנוּ אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בַּמִּישֹׁר מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד מִמַּטֵּה גָד וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן מִמַּטֵּה מְנַשֶּׁה׃ ט אֵלֶּה הָיוּ עָרֵי הַמּוּעָדָה לְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה׃

כא א וַיִּגְּשׁוּ רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְאֶל־רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת

(מסורה בשוליים: ד' בנביאים · ד' · כול' מ"ע כמ"א · ד' מ"ע · ד' · מ' חד לשון עורה · י"ד ר"פ בנ כי · ד' חסרים · ד' מ"ז דנסי' וכל' איוב דכו' כמ"א · ג' חס' י"ד בליש' · נ' · גולן ק' · ר"פ בנבי' · נ' ומלא · ד')

תרגום

א ומליל יי עם יהושע למימר: ב מליל עם בני ישראל למימר הבו לכון ית קרוי שיזבותא דמלילית עמכון בידא דמשה: ג למערוק לתמן קטולא דיקטול נפשא בשלו בלא מדעיה ויהוין לכון לשיזבא מגאל דמא: ד ויערוק לחדא מקרויא האלין ויקום במעלנא דתרע קרתא וימליל קדם סבי קרתא ההיא ית פתגמוהי ויכנשון יתיה לקרתא לותהון ויתנון ליה אתר ויתיב עמהון: ה וארי ירדוף גאל דמא בתרוהי ולא ימסרון ית קטולא בידיה ארי בלא מדעיה קטל ית חבריה ולא שני הוא ליה מאתמלי ומדקדמוהי: ו ויתיב בקרתא ההיא עד דיקום קדם כנשתא לדינא עד דימות כהנא רבא די יהי ביומיא האינון בכן יתוב קטולא וייעול לקרתיה ולביתיה לקרתא די ערק מתמן: ז וזמינו ית קדש בגלילא בטורא דבית נפתלי וית שכם בטורא דבית אפרים וית קרית ארבע היא חברון בטורא דבית יהודה: ח ומעיברא לירדנא דיריחו מדינחא (ויגא) יהבו ית בצר במדברא במישרא משבטא דראובן וית ראמות בגלעד משבטא דגד וית גולן במתנן משבטא דמנשה: ט אלין הואה קרויא דמזמנן לכל בני ישראל ולגיוריא די יתגיירון ביניהון למערק לתמן כל דיקטול נפשא בשלו ולא ימות בידא דגאיל דמא עד דיקום קדם כנשתא: א וקריבו רישי אבהת ליואי לות אלעזר כהנא ולות יהושע בר נון ולות רישי אבהת שבטיא לבני ישראל:

רשי

(ו) עד עמדו וגו' לא. אם יפטר מגלות יפטר ואם יתחייב גלות יחזור לעיר מקלטו וישב שם עד מות הכהן הגדול: (ח) ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו. בימי משה שנ' את בצר במדבר וגו': (ט) המועדה. הזומנה ליעודות

רלבג

ירושי הארץ:(ב) ואחר זכר שכבר נתנו ערי מקלט מעבר לירדן כמו שבאה המצוה בזה בתורה ולא נצטרכנו לפר' בזה המקום דבר זו המצוה לפי שכבר פירשנו זה בבאורינו לדברי תורה ונתנו גם כן ללוים ערים לשבת ומגרשיהם לבהמתם כמו שנזכר בתורה וזה גם כן היה על פי השם יתברך ובזה נשלם ללוים מה שאמר אחלקם ביעקב וגו'

ערי המקלט ד' דסמיכי וסי' נמסר בסדר מסעי: רוצח ד' מלאים בקריאה וסי' לנוס שמה רוצח דאז יבדיל משה. לנוס שמה רוצח מכה נפש בשגגה דיהושע. אז ישוב הרוצח. לאור יקום רוצח יקטול עני ואביון. ונמסר גם בסדר ואתחנן: עמדו ד' בקריאה וסי' והיו לכם הערים למקלט. וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני. אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל ולגר הגר. ויעמד המלך על עמדו. ונמסר גם בסדר מסעי: ויקדשו ג' חסר' י' בליש' בקריאה וסימן ואיש כי יקדש את ביתו קדש. ויקדשו את קדש בגליל בהר אפרים. והקדשתם ליום הרגה. וכל מקדשים דכו' חס': ואת ראמות ג' וסי' את בצר במדבר. ומעבר לירדן יריחו מזרחה דיהושע. ואת ראמות ואת:

תולדות אהרן וידבר ה'. מכות יא: דבר אל בני ישראל. מכות יא: זקני העיר. שם:

רדק

(ב) תנו לכם את ערי. אחר שנאמר ויכלו מחלק את הארץ צוה על ערי המקלט שלא נצטוו בה על ידי משה גם כן אלא אחר ירושה וישיבה שנאמר כי יכרית ה' אלהיך וגו': (ד) ונתנו לו מקום. פירשו רז"ל שלא יהא שוכר בית כל ימי שבתו שם שנאמר ונתנו לו מקום: (ו) עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול. הרוצח היה נס אל אחת הערים ובית דין שולחין אחריו ומביאין אותו ועומד למשפט אם נתחייב מיתה הורגין אותו אם נתחייב גלות משיבין אותו שם שנאמר וישב שם עד מות הכהן הגדול והמקרא קצר וטעם עד מות הכהן הגדול פירשוהו רז"ל רבי מאיר אומר רוצח מקצר ימיו של אדם וכהן גדול מאריך ואינו דין שיהא המקצר לפני המאריך ר' אומר הרוצח מטמא את הארץ ומסלק את השכינה וכהן גדול מטהר וגורם לשכינה שתשרה על אדם בארץ אינו דין שיהיה זה אצל זה: (ט) ערי המועדה. שהיו נועדים שם כל מכה נפש בשגגה והוא שם בשקל מוסדה מן מוסדות הגלעות

ביאור הגר"א

כ (א) וידבר ה' אל יהושע. בגמ' למה פתח בלשון עז מפני שהיא של תורה. פי' כי לא מצינו בכל הנביאים לשון וידבר שהוא לשון קשה ועז כמ"ש דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות (בראשית מ"ב ל') ומשני מפני שהיא של תורה. פי' שהפרשה הזאת כבר כתובה בתורה בזה הלשון לכך פתח כאן בזה הלשון:

מצודת דוד

כ (ב) לכם. להנאתכם: (ג) למקלט. לקלוט את הרוצח מיד גואל הדם לבל יהרגנו כאשר יחם לבבו: (ד) את דבריו. איך שגג בהריגתו: ואספו אותו. עם שלא ידעו שהאמת אתו: (ה) גואל הדם. קרוב הנרצח הרוצה לנקום נקמתו: אחריו. אל עיר מקלטו: ולא יסגירו. ר"ל אנשי העיר יעזרו להרוצח ולא ימסרו אותו ביד גואל הדם: כי בבלי דעת. אם הרג בבלי דעת: ולא שונא. לומר שהיה מערים בדבר: (ו) למשפט. לדונו אם הוא חייב גלות וכאשר יצא חייב יחזור לעיר מקלטו וישב בה עד ימות הכהן הגדול: אז. אחרי מות הכהן הגדול: (ט) עד עמדו. עד יעמוד למשפט לדונו אם הוא חייב מיתה וכאשר יצא חייב אז ביד גואל הדם להמיתו:

מצודת ציון

כ (ב) המקלט. ע"ש שקולטת את הרוצחים שאין מדרך עיר אחרת לתנות להרוצחים לדור בה: (ג) לנוס. ענין בריחה: בבלי דעת. בלא כוונה: מגואל. מלשון גאולה כי בהנקם נקמת הנרצח נגאל ולא תחשב לו: (ד) ואספו. ענין הכנסה כמו מאסף אותם (שופטים י"ט): (ה) יסגירו. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): שלשום. יום השלישי מהיום הזה: (ז) ויקדישו. ויזמינו כיתו קדשו קהל (יואל ב'): בגליל. בארץ הגליל והוא שם מדינה בא"י: (ט) המועדה. מלשון ועד וקבוץ להתאסף בהן הרוצחים כמו בהר מועד (ישעיה י"ד).

יהושע כא

לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיְדַבְּרוּ אֲלֵיהֶם בְּשִׁלֹה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה בְיַד־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ עָרִים לָשָׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶן לִבְהֶמְתֵּנוּ׃ ג וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם מִנַּחֲלָתָם אֶל־פִּי יְהוָה אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן׃ ד וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן מִן־הַלְוִיִּם מִמַּטֵּה יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה הַשִּׁמְעֹנִי וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן בַּגּוֹרָל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃ ה וְלִבְנֵי קְהָת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפְּחֹת מַטֵּה־אֶפְרַיִם וּמִמַּטֵּה־דָן וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַּגּוֹרָל עָרִים עֶשֶׂר׃ ו וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחוֹת מַטֵּה־יִשָּׂשכָר וּמִמַּטֵּה־אָשֵׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַבָּשָׁן בַּגּוֹרָל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃ ז לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וּמִמַּטֵּה־גָד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֻן עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ ח וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה בַּגּוֹרָל׃ ט וַיִּתְּנוּ מִמַּטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן אֵת הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְהֶן בְּשֵׁם׃ י וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן מִמִּשְׁפְּחוֹת הַקְּהָתִי מִבְּנֵי לֵוִי כִּי לָהֶם הָיָה הַגּוֹרָל רִאישֹׁנָה׃ יא וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנוֹק הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ סְבִיבֹתֶיהָ׃ יב וְאֶת־שְׂדֵה הָעִיר וְאֶת־חֲצֵרֶיהָ נָתְנוּ לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה בַּאֲחֻזָּתוֹ׃ יג וְלִבְנֵי ׀ אַהֲרֹן הַכֹּהֵן נָתְנוּ אֶת־עִיר

ס' כליס' · כול' כ"כ כמ"א · ס' דסמי' · חס' בנבי' · ו' דגשים · ג' כטע' כעניו · ו' דגשים · ג' חס' בנבי' ו · ו' דגשים · ג' כטע' כענין · לווי ביד משה ו' דסמי' · דד"ה יקראו אתהם · ראשונה קרי · ג' ומ"ל · ג'

תרגום

ב וּמַלִּילוּ עִמְּהוֹן בְּשִׁלֹה בְּאַרְעָא דִכְנַעַן לְמֵימַר יְיָ פַּקִיד בְּיַד מֹשֶׁה לְמִתַּן לָנָא קִרְוִין לְמִתַּב וּרְוָחֵיהֶן לִבְעִירָנָא׃ ג וִיהָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלֵוָאֵי מֵאַחֲסַנְתְּהוֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת רְוָחֵיהֶן׃ ד וּנְפַק עַדְבָא לְזַרְעִית קְהָת וַהֲוָה לִבְנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנָא מִן לֵוָאֵי מִשִּׁבְטָא דִיהוּדָה וּמִשִּׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן וּמִשִּׁבְטָא דְבִנְיָמִן בְּעַדְבָא קִרְוַיָּא תְּלַת עַשְׂרֵי׃ ה וְלִבְנֵי קְהָת דְּאִשְׁתְּאָרוּ מִזַּרְעִית שִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם וּמִשִּׁבְטָא דְדָן וּמִפַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה בְּעַדְבָא קִרְוִין עֲשַׂר׃ ו וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִזַּרְעִית שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר וּמִשִּׁבְטָא דְאָשֵׁר וּמִשִּׁבְטָא דְנַפְתָּלִי וּמִפַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה בְּמַתְנַן בְּעַדְבָא קִרְוִין תְּלַת עַשְׂרֵי׃ ז לִבְנֵי מְרָרִי לְזַרְעִיָּתְהוֹן מִשִּׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּמִשִּׁבְטָא דְגָד וּמִשִּׁבְטָא דִזְבוּלֻן קִרְוִין תַּרְתֵּי עַשְׂרֵי׃ ח וִיהָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלֵוָאֵי יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת רְוָחֵיהֶן כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה בְּעַדְבָא׃ ט וִיהָבוּ מִשִּׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה וּמִשִּׁבְטָא דִבְנֵי שִׁמְעוֹן יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין דְאִתְפָּרְשָׁא בִשְׁמָהָן׃ י וַהֲוָה לִבְנֵי אַהֲרֹן מִזַּרְעִית קְהָת מִבְּנֵי לֵוָאֵי אֲרֵי לְהוֹן הֲוָה עַדְבָא בְקַדְמֵיתָא׃ יא וִיהָבוּ לְהוֹן יָת קִרְיַת אַרְבַּע אֲבוּהוֹן דְגִבָּרַיָּא הִיא חֶבְרוֹן בְּטוּרָא דִיהוּדָה וְיָת רְוָחָהָא סַחֲרָנָהָא׃ יב וְיָת חֲקַל קַרְתָּא וְיָת פַּצְחָהָא יְהָבוּ לְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה׃ יג וְלִבְנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנָא יְהָבוּ

רדק

הגלעות: (ז) לבני מררי. בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולון ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמונה ערים ממטה זבולון ארבע וממטה גד ד' וממטה ראובן לא כתב ויש ספרים מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשיה את יהצה ואת מגרשיה את קדמות ואת מגרשיה ואת מיפעת ואת מגרשיה ערים ארבע ולא ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדוייק אלא מוגה במקצתם וראיתי כי נשאל רבינו האיי ז"ל בזאת השאלה והשיב אף על פי דהכא לא חשיב להו בדברי הימים חשיב להו נראה מתשובתו כי אינן כתובים בספריהם: (ט) אשר יקרא אתהן. מתחלה ספר מנין הערים ואח"כ ספר שמם ומניינם כמו שהיו קוראים אותו באותו הזמן ופי' אשר יקרא הקורא כמו ויגד ליעקב והדומים לו: (י) כי להם היה הגורל ראשונ'. נכתב באל"ף וביו"ד האל"ף שרש והיו"ד למשך וכן הראשון אדם הולד באל"ף וביו"ד: (יא) אבי הענק. הם כלל לענקים ופי' אבי גדול הענקים כמו שאמר עליו האדם הגדול בענקים ואבי שם גדולה כמו אבי קרית יערים אבי דבר גדול דבר אליך הנביא והדומים להם

רשי

ביעודות לכך: (ה) ולבני קהת הנותרים. הם בני משה ובני יצהר וחברון ועוזיאל: ממשפחת מטה אפרים. מנחלת שבט בני אפרים נפלו להם אלה הערים שבכל שבט ושבט נפלו כמה שנאמר מאת הרב תרבו ומאת הממעט תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים: (ט) אשר יקרא אתהן בשם. לפי שלא הזכיר למעלה את שמות הערים שנתנו להם ולמטה הוא מפרש את שמותם לכך אמר אשר יקרא

אל פי ה' בקריאה וסימן נמסר לעיל בהאי סיפרא בסימן י"ז: למשפחת ג' חס' בנביאים וסימ' ויצא הגורל למשפחת הקהתי ויהי לבני אהרן. לבני קהת הנותרים. ולבני גרשון. וכל אורייתא דכו' חס' בס"א מ"ל וסי' ואחר נפצו משפחות הכנעני: בגרל ד' דגשים וסי' וממטה בנימן בגרל. ולבני קהת הנותרים. ולבני גרשון ממשפחת. ויתנו בני ישראל ללוים. וכלהון חסרים וי"ו: צווי ביד משה ו' דסמיכי בקריאה וסימנהון נמסר בסוף סדר צו: אתהן יש בקצת ספרים נמסר אתהם ה' וטעות כי הוא אתהם בשמות דד"ה וכן בכל ספרי המסורה המדוייקים: בנימין י"ז מלאים בקריאה וסימן ואביו קרא לו בנימין. ואת בנימין אחי יוסף. ואל שדי יתן לכם רחמים. וירא יוסף אתם את בנימין. וישא עיניו וירא את בנימין אחיו. והנה עיניכם רואות ועיני. בנימין זאב יטרף. וממטה בנימין ליהושע. אחריך בנימין בעממיך. ויעברו בני עמון את הירדן. ויהי איש מבן ימין כתיב. ויבחר לו שאול. וידבר גם אבנר קדמאה דפסוק. אמר אל רחבעם דמלכים. ויבא אלי חנמאל בן דודי. תקעו שופר בגבעה. ומן הלוים מחלקות. ונמסר גם בסדר וישלח: סימן מן ויתנו בני ישראל ללוים מנחלתם עד ויתן ה' לישראל בין ר"פ בין מצע' פסוק ואת פלוני ב"ס כ"ח את פלוני וסי' ואת קרית ארבע. את חברון. את בית שמש. את גבעון. גבע. ענתות. שכם. אלתקא. גבתון. אילון. גת רמון קדמא. תענך. גלון. קשיון. דברת. ירמות. עין גנים. משאל. עברון. חלקת. קדש. יקנעם. קרתה. דמנה. נהלל. רמות בגלעד. חשבון. יעזר:

ביאור הגר"א

כא (ד) ויצא הגורל למשפחות הקהתי. כל ערי המגרש והשנויים שבכאן לאותן הכתובים בדברי הימים ומה שחסרים שם הכל כתוב על דברי הימים סימן ו' ל"ט ע"ש היטיב:

תולדות אהרן ואת שדה העיר. כ"כ קהב מכות י':

מצודת ציון

י"ד): כב (ד) הניח. מל' מנוחה: (ח) בנכסים. זה מלשון ידוע בדרז"ל כלול בה זהב וכסף וכלים ומקנה וכו' וכן עושר ונכסים (קהלת ה'): ובשלמות. ובבגדים ויתפסך משמלה שמלה כמו מכבש כשב: (י) על. אצל: (יב) לנגה. כמו בנגה וכלה הלמ"ד במקום הבי"ת

מצודת דוד

כא (ב) לתת לנו וכו'. ר"ל ולזאת תנו לנו: (ג) אל פי ה'. על פי מצותו: האלה. האמורות למטה: (ד) מן הלוים. שהיו מן הלוים מבני לוי: ממטה יהודה. הגורל בא להם ממטה יהודה וכו': (ה) הנותרים. כי בני אהרן שהיו מבני קהת לקחו ממטה יהודה וכו' והנותרים מבני קהת שהם בני משה ובני יצהר וחברון ועוזיאל לקחו ממטה אפרים וכו': (ו) בבשן. ר"ל החצי שלקחו נחלתם בעבר הירדן המזרחי בארץ הבשן: (ז) למשפחותם. הנחלק לשבט בהן משפחה משפחה לבד ופי' במחד וכמו כן בכולן: (ח) בגורל. מי מהשבטים יתן למי מן הלוים: (ט) אשר יקרא. ר"ל אשר למטה בענין יפרש השמות: (י) ממשפחות. אשר היו ממשפחות הקהתי: כי להם וכו'. ראשונה. ר"ל לפי שבא להם הגורל ראשונה לזה לקחו ראשונה ולא בעבור מעלת הכהונה: (יב) באחזתו. בחלק נחלתו: (יג) ולבני וכו' נתנו. את

רשי

יקרא אותן בשם : (יח) ואת עלמון . ובדברי הימים ואת עלמות הוא בחורים שיונתן מתרגם אותם עלמות : את מגרשיה

ביאור הגר"א

לקוטים מהגר"א על השינוים שבערי המגרש מיהושע כ"א לד"ה א' סימן ו' ומקומם אמתי הוא כאן אחר פסוק ד' . וז"ל :

ך (נט) לבני אהרן למשפחות הקהתי. פי' כי משפחות הקהתי נחלק לשתי משפחות כהונה ולויה : כי להם היה הגורל. פי' ראשונה ובספר יהושע (כ"א פ"י) כתיב ראשונה : (מד) ואת עשן . הוא עין האמור שם (פ"ז) ולא מנה כאן אלא שמונה ערים ושם (ביהושע) נמנה תשע ערים דהיינו את יוטה ואת מגרשיה (שם) ובבנימן לא מנה כאן אלא שלש ערים ושם (ביהושע) נמנה ארבע דהיינו גבעון ואת מגרשיה (שם יז) וא"כ לקחו י"ג ערים דהיינו ט' מיהודה ושמעון וד' מבנימן ובתוכם עיר מקלט אחד דהיינו חברון : (מו) ולבני קהת הנותרים כו' היינו שאר לוים שמבני קהת : ממחצית מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר : ולא הזכיר כאן אפרים ודן . ובספר יהושע. (כ"א כ') מזכרו: (נג) ואת יקמעם הוא קבצים האמור שם (כ"ב) : (נד) ואת אילון . הוא ממטה דן ולא מאפרים אלא שקיצר כאן ולא פירש וגם קיצר כאן שתי עיירות אלתקא וגבתון הנזכרים (שם כ"ג) : (נה) ענר ובלעם . הוא תענך וגת רימון האמור בספר יהושע (שם כ"ה) : (נז) קדש . הוא קשיון (שם כ"ח) : (נח) ראמות . הוא ירמות (שם כ"ט) : (נט) משל . הוא מישאל (שם ל') (ס) חוקק . הוא חלקת (שם ל"א) : (סא) חמון . הוא חמת דאר (שם ל"ב) . קריתים . הוא קרתן (שם) : (סב) את תבור. הוא נהלל (שם ל"ה) וחסר כאן שתי עיירות יקנעם וקרתה : ואלו הן המ"ח עיר. בני אהרן נפלו שלש עשרה דהיינו ממטה יהודה תשעה עם מטה שמעון וממטה בנימן ארבע' ולקחו עיר מקלט אחד דהיינו חברון . ובני קהת הנותרים נפלו עשר ערים ממטה דן וממטה אפרים ומחצי מנשה ולקחו עיר מקלט אחד דהיינו שכם בהר אפרים . ובני

יהושע כא

מקלט הרצח את־חברון ואת־מגרשיה ואת־לבנה ואת־מגרשיה: יד ואת־יתר ואת־מגרשה ואת־אשתמע ואת־מגרשה: טו ואת־חלן ואת־מגרשה ואת־דבר ואת־מגרשה: טז ואת־עין ואת־מגרשה ואת־יטה ואת־מגרשה את־בית שמש ואת־מגרשה ערים תשע מאת שני השבטים האלה:

יז וממטה בנימן את־גבעון ואת־מגרשה את־גבע ואת־מגרשה: יח את־ענתות ואת־מגרשה ואת־עלמון ואת־מגרשה ערים ארבע: יט כל־ערי בני־אהרן הכהנים שלש־עשרה ערים ומגרשיהן:

כ ולמשפחות בני־קהת הלוים הנותרים מבני קהת ויהי ערי גורלם ממטה אפרים: כא ויתנו להם את־עיר מקלט הרצח את־שכם ואת־מגרשה בהר אפרים ואת־גזר ואת־מגרשה: כב ואת־קבצים ואת־מגרשה ואת־בית חרון ואת־מגרשה ערים ארבע:

כג וממטה־דן את־אלתקא ואת־מגרשה את־גבתון ואת־מגרשה: כד את־אילון ואת־מגרשה את־גת־רמון ואת־מגרשה ערים ארבע:

כה וממחצית מטה מנשה את־תענך ואת־מגרשה ואת־גת רמון ואת־מגרשה ערים שתים: כו כל־ערים עשר ומגרשיהן למשפחת בני־קהת הנותרים:

כז ולבני גרשון ממשפחת הלוים מחצי מטה מנשה את־עיר מקלט הרצח את־גלון בבשן ואת־מגרשה ואת־בעשתרה ואת־מגרשה ערים שתים:

כח וממטה יששכר את־קשיון ואת־מגרשה את־דברת ואת־מגרשה: כט את־ירמות ואת־מגרשה את־עין

כ"מ"נ. כ"חס' · י"ח מ"ל · ט' ר"פ בספ' · ל' ד"ס ויהי ערי גבולם · כ"ח בענין וסאר' ואת · נ' כתיב א' יחד כתיב ה' · כ"ח · כ"ח בענין · כונ' מ"ע במ"ב · ג' חס' בנבי · גולן קרי · ף · ף · ב'

תרגום

ית קרית שזבות קטולא ית חברון וית רוחהא וית לבנה וית רוחהא: יד וית יתר וית רוחהא וית אשתמע וית רוחהא: טו וית חלן וית רוחהא וית דבר וית רוחהא: טז וית עין וית רוחהא וית יטה וית רוחהא ית בית שמש וית רוחהא קרוין תשע מן תרין שבטיא האלין: יז ומשבטא דבנימן ית גבעון וית רוחהא ית גבע וית רוחהא: יח ית ענתות וית רוחהא וית עלמון וית רוחהא קרוין ארבע: יט כל קרוי בני אהרן כהניא תלת עשרי קרוין ורוחיהן: כ ולזרעית בני קהת לואי דאשתארו מבני קהת והואה קרוי עדביהון משבטא דבני אפרים: כא ויהבו להון ית קרית שזבות קטולא ית שכם וית רוחהא בטורא דבית אפרים וית גזר וית רוחהא: כב וית קבצים וית רוחהא וית בית חרון וית רוחהא קרוין ארבע: כג ומשבטא דדן ית אלתקא וית רוחהא ית גבתון וית רוחהא: כד ית אילון וית רוחהא ית גת רמון וית רוחהא קרוין ארבע: כה ומפלגות שבטא דמנשה ית תענך וית רוחהא וית גת רמון וית רוחהא קרוין תרתין: כו כל קרוין עשר ורוחיהון לזרעית בני קהת דאשתארו: כז ולבני גרשון מזרעית לואי מפלגות שבטא דמנשה ית קרית שזבות קטולא ית גולן במתנן וית רוחהא וית בעשתרה וית רוחהא קרוין תרתין: כח ומשבטא דיששכר ית קשיון וית רוחהא ית דברת וית רוחהא: כט ית ירמות וית רוחהא ית עין גנים וית

רדק

להם ; (יח) ואת עלמון . הוא עלמת הנזכר בספר דברי הימים והוא בחורים הנזכר בספר שמואל והכל לשון אחד : (כד) את גת רמון . וכן נזכר במחלית שבט מנשה דן ומחלית מטה

כל ט' ר"פ בספרא וסי' כל מקום אשר תדרך כף רגלכם . כל איש אשר ימרה את פיך . כל יושבי ההר מן הלבנון . כל ממלכת עוג . כל ערי בני אהרן הכהנים . כל ערים עשר ומגרשיהם . כל ערי הגרשני . כל ערי הלוים בתוך . כל הערים לבני מררי . ונמסר גם: לעיל בריש סיפרא בסוף סי' א'

ובני גרשון נפלו שלש עשרה ערים דהיינו מחצי מטה מנשה שבעבר הירדן וממטה יששכר וממטה נפתלי וממטה אשר ולקחו שני ערי מקלט דהיינו את גולן בבשן ואת קדש בהר נפתלי . ובני מררי נפלו שתים עשרה ערים דהיינו ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולן ולקחו שני ערי מקלט דהיינו את בצר במדבר לראובני ואת ראמות בגלעד לגדי : (עי"ל שם בכתבים) :

גַּנִּים וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ ל וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר אֶת־מִשְׁאָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עַבְדּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ לא אֶת־חֶלְקָת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־רְחֹב וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ לב וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי אֶת־עִיר ׀ מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־חַמֹּת דֹּאר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־קַרְתָּן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שָׁלֹשׁ׃ לג כָּל־עָרֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עִיר וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃

לד וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־מְרָרִי הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מֵאֵת מַטֵּה זְבוּלֻן אֶת־יָקְנְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־קַרְתָּה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ לה אֶת־דִּמְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־נַהֲלָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ • לו וּמִמַּטֵּה־גָד אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־רָמֹת בַּגִּלְעָד וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־מַחֲנַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ לז אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־יַעְזֵר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ כָּל־עָרִים אַרְבַּע׃ לח כָּל־הֶעָרִים לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפְּחוֹת הַלְוִיִּם וַיְהִי גּוֹרָלָם עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ לט כֹּל עָרֵי הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ אֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עָרִים אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃ מ תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה עִיר עִיר וּמִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ כֵּן לְכָל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה׃

מא וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לַאֲבוֹתָם וַיִּרָשׁוּהָ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃ מב וַיָּנַח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב כְּכֹל אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתָם וְלֹא־עָמַד אִישׁ בִּפְנֵיהֶם מִכָּל־אֹיְבֵיהֶם אֵת כָּל־אֹיְבֵיהֶם נָתַן יְהוָה בְּיָדָם׃ מג לֹא־נָפַל דָּבָר מִכֹּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא׃

(מסורה: ל' | ג' בטע' קדמא' וא' לא בענין | ג' כ"כ יתיר א' | ט' ר"פ בספר' | כ"ח בענין | ל' | ג' דסמי' | ס' ר"פ בספר' | ט' ר"פ בספר' | ג' ר"פ | ל' ל' ומ"ל וכל' כתו' דכו' | ז' חס' יו"ד בליש' | ז' | ג' | ז' ר"פ בספר' | י')

רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃ ל וּמִשִּׁבְטָא דְאָשֵׁר יָת מִשְׁאָל וְיָת רְוָחָהָא יָת עַבְדּוֹן וְיָת רְוָחָהָא׃ לא יָת חֶלְקַת וְיָת רְוָחָהָא וְיָת רְחוֹב וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃ לב וּמִשִּׁבְטָא דְנַפְתָּלִי יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת קֶדֶשׁ בְּגָלִיל וְיָת רְוָחָהָא וְיָת חַמּוֹת דֹּאר וְיָת רְוָחָהָא וְיָת קַרְתָּן וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין תְּלָת׃ לג כָּל קִרְוֵי בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְזַרְעֲיַתְהוֹן תְּלַת עַסְרֵי קִרְוִין וּרְוָחֵיהֶן׃ לד וּלְזַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי לֵוָאֵי דִּי אִשְׁתְּאָרוּ מִן שִׁבְטָא דִזְבוּלֻן יָת יָקְנְעָם וְיָת רְוָחָהָא וְיָת קַרְתָּא וְיָת רְוָחָהָא׃ לה יָת דִּמְנָה וְיָת רְוָחָהָא יָת נַהֲלָל וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃ (• וּמִשִּׁבְטָא דִרְאוּבֵן יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא וְיָת רְוָחָהָא יָת יַהְצָה וְיָת רְוָחָהָא׃ • יָת קְדֵמוֹת וְיָת רְוָחָהָא יָת מֵיפַעַת וְיָת רְוָחָהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃) לו וּמִשִּׁבְטָא דְגָד יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת רָמוֹת בְּגִלְעָד וְיָת רְוָחָהָא וְיָת מַחֲנַיִם וְיָת רְוָחָהָא׃ לז יָת חֶשְׁבּוֹן וְיָת רְוָחָהָא יָת יַעְזֵר וְיָת רְוָחָהָא כָּל קִרְוִין אַרְבַּע׃ לח כָּל קִרְוַיָּא לִבְנֵי מְרָרִי לְזַרְעֲיַתְהוֹן דִּי אִשְׁתְּאָרוּ מִזַּרְעֲיַת לֵוָאֵי וַהֲוָה עַדְבְהוֹן קִרְוִין תַּרְתֵּי עַסְרֵי׃ לט כָּל קִרְוֵי לֵוָאֵי בְּגוֹ אַחְסָנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְוִין אַרְבְּעִין וּתְמָנֵי וּרְוָחֵיהֶן׃ מ יְהוֹיָן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין קִרְוֵי קִרְוֵי וּרְוָחָהָא סַחֲרָנָהָא כֵּן לְכָל קִרְוַיָּא הָאִלֵּין׃ מא וִיהַב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל יָת כָּל אַרְעָא דִּי קַיֵּים לְמִתַּן לַאֲבָהָתְהוֹן וְאַחְסִינוּהָ וִיתִיבוּ בַהּ׃ מב וְאַנִּיחַ יְיָ לְהוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר כְּכֹל דְּקַיֵּים לַאֲבָהָתְהוֹן וְלָא קָם אֱנָשׁ מִן קֳדָמֵיהוֹן מִן כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מְסַר יְיָ בִּידֵיהוֹן׃ מג לָא בְטֵיל פִּתְגָמָא מִכֹּל פִּתְגָמוֹהִי תַּקִּינַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כּוּלְהוֹן אִתְקַיָּימוּ׃

רד"ק

מטה מנשה כל אחד מהם היה לו עיר ששמה גת רמון . ולחצי

וירשוה ז' חס' י' בלישנ' בקריאה וסי' וירש זרעך את שער אויביו . וירשוה וישבו בה . ירשו את ערי הנגב . אשר הכו בני ישראל . וירשו את שמרון . וילחמו עם לשם . ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה . ונמסר גם לעיל סי' י"ט: וינח ז' רפין בקריאה וסימן ויעל הארבה על כל ארץ . וינח ביום השביעי וחברו דמשנה תורה . וינח ה' להם מסביב . ויאמר ליהודה נבנה . וישמחו כל יהודה . ותשקט מלכות יהושפט . ונמסר גם בסדר בא: ולא עמד ג' נמסר בסדר ויגש: לא ז' ר"פ בסיפ' וסי' לא יתיצב איש לפניך . לא ימוש ספר התורה . לא היה דבר מכל . לא היתה עיר . לא נותר ענקים . לא נפל דבר מכל . לא עזבתם את אחיכם:

• יש ספרים מוגה כאן וממטה ראובן את בצר וגו' ובכל הספרים המדויקים הישנים לא נמצא ועיין בפי' הקמחי וגם במסרה עיין כי כשמונה כ"ח את לא נמצא אלו בכללן וזו ראי' גדולה:

רש"י

מגרשיה סביבותיה . אלפים אמה

רלב"ג

ונומר כי היו מפוזרים בכל השבטים: (מג) ואחר זכר שלא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל הכל בא ואף על פי שכבר נשארו בהן עדין כמו שזכר במה שקדם הנה זה בלתי סותר מה שזכר בזה המקום כי כל הגוים אשר נלחמו בהם נפלו בידם ואולם נשארו אלו בסבה עצלות יהושע וישראל לא בסבת העדר השגחת השם ית' מהם

מצודת דוד

כל מספר הערים האלה : (מ) תהיינה . לכלוים : עיר עיר . לכל עיר ועיר מגרשים סביבותיה: (מב) וינח ה' . נתן להם מנוחה מסביב ולא נתגרו בהם העו"ג : ולא עמד . לא נתקיים : (מג) לא נפל דבר . לא נחסר שום דבר : אשר

כב א אָז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לָרֻאובֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה: ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַתִּשְׁמְעוּ בְקוֹלִי לְכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֶתְכֶם: ג לֹא־עֲזַבְתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִצְוַת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ד וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לַאֲחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פְּנוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם אֲשֶׁר ׀ נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן: ה רַק ׀ שִׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: ו וַיְבָרְכֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אָהֳלֵיהֶם: ז וְלַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה נָתַן ׀ מֹשֶׁה בַּבָּשָׁן וּלְחֶצְיוֹ נָתַן יְהוֹשֻׁעַ עִם־אֲחֵיהֶם מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְגַם כִּי שִׁלְּחָם יְהוֹשֻׁעַ אֶל־אָהֳלֵיהֶם וַיְבָרְכֵם: ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בִּנְכָסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל־אָהֳלֵיכֶם וּבְמִקְנֶה רַב־מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבִנְחֹשֶׁת וּבְבַרְזֶל וּבִשְׂלָמוֹת הַרְבֵּה מְאֹד חִלְקוּ שְׁלַל־אֹיְבֵיכֶם עִם־אֲחֵיכֶם: ט וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשִּׁלֹה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן לָלֶכֶת אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתָם אֲשֶׁר נֹאחֲזוּ־בָהּ עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: י וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּבְנוּ בְנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־

(ג' · י"ד כספר' · ג' ר"פ כספר' · ג' · ה' סבירין נכס · י"ד כספר' · ל' · ד' · ד' · ג' · ז' · ל' · בעבר קרי · ל' · ע"ו רפין · ג' · ל' · ל' · ה' · ל' · י' דסמי')

א כְּבֵן קְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה: ב וַאֲמַר לְהוֹן אַתּוּן נְטַרְתּוּן יָת כָּל דְּפַקֵּד יָתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ וְקַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרִי לְכֹל דִּי פַקְּדִית יָתְכוֹן: ג לָא שְׁבַקְתּוּן יָת אֲחוּכוֹן דְּנָן יוֹמִין סַגִּיאִין עַד יוֹמָא הָדֵין וּנְטַרְתּוּן יָת מַטְרַת תַּפְקֵידְתָּא מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן: ד וּכְעַן אֲנִיחַ יְיָ אֱלָהֲכוֹן לַאֲחוּכוֹן כְּמָא דִי מַלֵּיל לְהוֹן וּכְעַן אִתְפְּנִיאוּ וְאֱזִילוּ לְכוֹן לְקִרְוֵיכוֹן לְאַרְעָא אַחְסַנְתְּכוֹן דִּיהַב לְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא: ה לְחוֹד אִסְתַּמְּרוּ לַחֲדָא לְמֶעְבַּד יָת תַּפְקֶדְתָּא וְיָת אוֹרַיְתָא דִי פַקֵּיד יָתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְלִמְהַךְ בְּכָל אוֹרְחָן דְּתַקְּנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וּלְאִתְקָרָבָא לְדַחַלְתֵּיהּ וּלְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן: ו וּבָרְכִינוּן יְהוֹשֻׁעַ וְשַׁלְּחִינוּן וַאֲזַלוּ לְקִרְוֵיהוֹן: ז וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יְהַב מֹשֶׁה בְּמַתְנָן וּלְפַלְגֵּיהוֹן יְהַב יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהוֹן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְמַעְרְבָא וְאַף אֲרֵי שַׁלְּחִינוּן יְהוֹשֻׁעַ לְקִרְוֵיהוֹן וּבָרְכִינוּן: ח וַאֲמַר לְהוֹן לְמֵימַר בְּנִכְסִין סַגִּיאִין תּוּבוּ לְקִרְוֵיכוֹן וּבִבְעִירָא סַגִּי לַחֲדָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא וּבִנְחָשָׁא וּבְפַרְזְלָא וּבִלְבוּשִׁין סַגִּי לַחֲדָא פְּלִיגוּ בִּזַּת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן עִם אֲחֵיכוֹן: ט וְתָבוּ וַאֲזַלוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה מִלְּוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשִּׁלֹה דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן לְמֵיזַל לְאַרְעָא דְגִלְעָד לְאַרְעָא אַחְסַנְתְּהוֹן דְּאַחְסִינוּ בַהּ עַל מֵימְרָא דַיְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה: י וַאֲתוֹ לִגְלִילֵי יַרְדְּנָא דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וּבְנוֹ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי

רשי

אמה לכל רוח : (ז) וגם כי שלחם יהושע . לחצי שבט המנשה כאשר שלח את בני ראובן וגד : (ח) עם אחיכם. בני ראובן ובני גד ויש פותרין עם אחיכם שנשארו לשמור את הערים עם הנשים והטף ולא עברו את הירדן עם החלוצי' גם כן

רלבג

מהם (א) ואחר זכר שכבר קרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה והזהירם מאד לשמור התורה וברכם ושלחם לאהליהם בנכסי' רבים ומקנה רב ובזהב ובכסף ובנחשת וברזל ובשלמות הרבה כי חלקו שלל אויביהם עם אחיהם וכן היה ראוי כי כן חלקו כל ישראל שלל הערים אשר באו להם בנחלה כמו שנזכר בתורה:(י) עוד זכר שבשוב' לנחלתם מעבר לירדן בנו אצל הירדן מזבח גדול למראה וחשבו ישראל שעשו זה להקריב עליו ונקהלו שילה לעלות עליהם לצבא והיתה עצתם לשלוח להם תחלה פנחס בן אלעזר הכהן ועשרה נשיאים עמו מתשעת המטות וחצי המטה לדעת מה זה ועל מה זה ולהזהירם ולהוכיחם על זה כי כבר הוזהרו בתורה מעשות במת ליבור זולתי משכן ה' וגם במה ליחיד נאסרה מעת באו אל המנוחה ואל הנחלה והנה היה משכן שילה מנוחה כמו שנתבאר בסוף זבחים . ובית עולמים היה נחלה ולפי זה הענין היה מרד בה' כי הכונה בשלא יעבד השם יתברך כי אם במקום אחד הוא להורו' על היותו אחד כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה וזה ספק מה שעשו ישראל כשנשקעו בע"ג עד שתמלא שכבר היו להם בתי עבודת אלילים בכל עריהם אמר הנביא מספר גנותן כי מספר עריך היו אלהיך יהודה הנה אמרו ישראל לעלות עליה' לצבא להוכיחם על זה ולבער הרע מקרבם כי זה מדרכי התורה כמו שנתבאר בתורה בעיר הנדחת ולזאת הסבה עלו ישראל לצבא על אחיהם על

רדק

(ז) ולחצי שבט המנשה . ואף על פי שזכרו כשקרא להם יהושע חזר לתת טעם איך הי' חצי שבט עם בני גד ובני ראובן : וגם כי שלחם . יש אומרים לחצי שבט מנשה ואף על פי שהיו בכלל וישלחם והנכון כי על כלם אמר אף על פי שאמר ויברכם יהושע וישלח' חזר אחר כן וגם כי שלחם ויברכם להשלים הדבר שאמר להם כאשר שלחם שאמר להם בנכסים רבים שובו ובדרש לאחר שנטלו רשות נשתהו שני ימים וחזרו ונטלו רשות פעם שנייה וזהו שאמר וגם כי שלחם יהושע וגו' : (ח) חלקו שלל אויביכם עם אחיכם . אם אמר לחצי שבט מנשה יהיה פירוש עם אחיכם בני גד ובני ראובן ואם אמר לכלם יהיה פירוש עם השבטים אשר בארץ כנען כמו

מצות ה' ג' וסי' לא עזבתם את אחיכם. ויאמר שמואל אל שאול נסכלת. מצות ה' ברה מאירת עינים. וסי' בלשון תרגום לא שבקתון שמואל בזהרא : וישלחם ח' וסי' מעל יצחק . יצחק וילכו . ויברכם יהושע . וישלחם ביהודה . ויכרת את מרויהם . וחברו דד"ה . ביד פשעם. ויכרה לחם כירה : בכסף ט"ו רפין וסימן בכסף מלא בנכסים רבים . כי קנה אקנה דשמואל . וחברו דד"ה . תנה לי מקום הגרן . והעלות עולות. תנה לי את כרמך . אשר מאן לתת לך . ולא בכסף תגאלו . בכסף ובזהב ייפהו . תרשיש סחרתך ונביאיה בכסף יקסמו . ויוציאם בכסף וזהב . מימינו בכסף שתינו . וכל הנשאר דריש עזרא. וא' הנה צרפתיך ולא בכסף . וא' יכבד

מצודת דוד

(ב) אשר צוה. שתעברו חלוצים לפני בני ישראל למלחמה: (ד) הניח . נתן להם מקום מנוחה : פנו ולכו . פנו מכאן ולכו וכו' : (ה) רק שמרו מאד . אף אם תרחיקו ממשכן ה' : (ז) ולחצי שבט המנשה . בזה יתן טעם למה היה רק חצי שבט המנשה עם ב"ר ובנ"ג : וגם כי שלחם . ר"ל וגם זאת דבר להם כאשר שלחם והוא הדבר הנאמר במקרא שלאחריו : (ח) אליהם . לב"ר ולב"ג ולחצי שבט מנשה : עם אחיכם . הם אשר נשארו בעבר הירדן לשמור הנשים והטף והרכוש : (י) אשר בארץ כנען . ר"ל נשפת עבר הירדן המערבי שהוא מארץ כנען : למראה . ר"ל להיות למראה עינים לא לעולה וזבח : לנבא

גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה שָׁם מִזְבֵּחַ עַל־הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמַרְאֶה׃ יא וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה־בָנוּ בְנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֶל־מוּל אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֶל־עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יב וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם לַצָּבָא׃ יג וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־חֲצִי שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶת־פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן׃ יד וַעֲשָׂרָה נְשִׂאִים עִמּוֹ נָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ רֹאשׁ בֵּית־אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו וַיָּבֹאוּ אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־חֲצִי שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד וַיְדַבְּרוּ אִתָּם לֵאמֹר׃ טז כֹּה אָמְרוּ כֹּל עֲדַת יְהוָה מָה־הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה בִּבְנוֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ לִמְרָדְכֶם הַיּוֹם בַּיהוָה׃ יז הַמְעַט־לָנוּ אֶת־עֲוֺן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא־הִטַּהַרְנוּ מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי הַנֶּגֶף בַּעֲדַת יְהוָה׃ יח וְאַתֶּם תָּשֻׁבוּ הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְהָיָה אַתֶּם תִּמְרְדוּ הַיּוֹם בַּיהוָה וּמָחָר אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִקְצֹף׃ יט וְאַךְ אִם־טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם עִבְרוּ לָכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהוָה אֲשֶׁר שָׁכַן־שָׁם מִשְׁכַּן יְהוָה וְהֵאָחֲזוּ בְּתוֹכֵנוּ וּבַיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאֹתָנוּ אַל־תִּמְרֹדוּ בִּבְנֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ

ד' כ' פתחין וב' קמצין · ב' · ב' · ד' כ"ל כתו' וכנג' · ג' דסמי' · ב' בספר' · כ"ע · כ"ס מיחדין · ב' קדמ' מ"ל פסוק חס' · ג' · ז' · ג' כ' מנכון · ב' · ב' · ב' דין חס'

גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה תַּמָן מַדְבְּחָא עַל יַרְדְּנָא מַדְבַּח רַב לְמֶחֱזֵי׃ יא וּשְׁמָעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר הָא בְנוֹ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יָת מַדְבְּחָא לָקֳבֵיל אַרְעָא דִכְנַעַן בִּגְלִילֵי יַרְדְּנָא דִלְעֵבַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יב וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁלֹה לְמִיסַק עֲלֵיהוֹן לְחֵילָא׃ יג וּשְׁלַחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְוָת בְּנֵי רְאוּבֵן וּלְוָת בְּנֵי גָד וּלְוָת פַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה לְאַרְעָא גִלְעָד יָת פִּנְחָס בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא׃ יד וְעַשְׂרָא רַבְרְבִין עִמֵּיהּ רַבָּא חַד רַבָּא חַד לְבֵית אַבָּא לְכָל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל וּגְבַר רֵישׁ בֵּית אֲבָהַתְהוֹן אִינוּן לְאַלְפַיָא דְיִשְׂרָאֵל׃ טו וַאֲתוֹ לְוָת בְּנֵי רְאוּבֵן וּלְוָת בְּנֵי גָד וּלְוָת פַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה לְאַרְעָא דְגִלְעָד וּמַלִּילוּ עִמְּהוֹן לְמֵימַר׃ טז כִּדְנַן אֲמַרוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דַיְיָ מָא שִׁקְרָא הָדֵין דִּי שְׁקַרְתּוּן בְּמֵימְרָא דֶאֱלָהָא יִשְׂרָאֵל לְמִיתַב יוֹמָא דֵין מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ בְּמִבְנְכוֹן לְכוֹן מַדְבְּחָא לְמִרְדְּכוֹן יוֹמָא דֵין בְּמֵימְרָא דַיְיָ׃ יז הַזְעֵיר לָנָא יָת חוֹבָא דִפְעוֹר דְלָא אִדְכֵּינָא מִנֵּיהּ עַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲוַת מוֹתָנָא בִּכְנִשְׁתָּא דַיְיָ׃ יח וְאַתּוּן תְּתוּבוּן יוֹמָא דֵין מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ וִיהֵי אַתּוּן תִּמְרְדוּן יוֹמָא דֵין בְּמֵימְרָא דַיְיָ וּמְחַר עַל כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יְהֵי רוּגְזָא׃ יט וּבְרַם אִם מְסָאֲבָא אֲרַע אַחְסָנַתְכוֹן עֲבַרוּ לְכוֹן לַאֲרַע אַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ דִּי שְׁרָא תַמָּן מַשְׁכְּנָא דַיְיָ וְאַחְסִינוּ בֵּינָנָא וּבְמֵימְרָא דַיְיָ לָא תִמְרְדוּן וּבָנָא לָא תִמְרְדוּן בְּמִבְנֵיכוֹן לְכוֹן

רדק

כמו שאמר בנכסים רבים שובו שתחלקו עם אחיכם השבטים הבזה ומי שמפרש עם אחיכם האנשים אשר הניחו בארץ הגלעד לשמור הערים אין לו טעם כי נשיהם וטפם הוא שהניחו : (יב) לעלות עליהם לצבא . כמו בצבא כמו ויפכו אתו לארץ לפניכם לחרב הרגתי לפנאי ולפי שחשבו כי להעלות עליו עולה וזבח עשו אותו ולהיות להם מזבח לבדם מבלי שיבאו למזבח ה' לשילה או באשר יהיה שם ומשבאו לשילה נאסרו הבמות שכך שנינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות משהוקם המשכן נאסרו הבמות באו לגלגל הותרו הבמות באו לשילה נאסרו הבמות באו לנוב ונבעון הותרו הבמות באו לירושלם נאסרו הבמות ולא היה להם היתר עוד לעולם חשבוהו להם לעון ולמרד בה' : (יד) ואיש ראש בית אבותם . כל איש מאלה העשרה שהלכו עם פנחס כל אחד היה בשבטו ראש בית אבות והמה היו הראשים לאלפי ישראל : (יט) ואך אם טמאה . פירוש אם טמאה בעיניכם לפי שאין המשכן שם עברו לכם אל ארץ אחוזת ה' : ואתנו אל תמרדו . כמו ובנו אל תמרדו וכן

בזהב ובכסף : ומחר ו' בקריאה וסי' ויאמר ה' אל משה לך אל העם . ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף . ומחר אתה ובניך עמי . שב בזה גם היום ומחר אשלחך . ומחר אתן ויש אתך . ומחר אעשה כדבר המלך ונמסר גם בסדר וישמע יתרו :

תולדות אהרן מזבח גדול . עקדה שער י :

המעט לנו . עקדה שער פט :

רשי

הם נטלו חלק בבזה (יב) לעלות עליהם לצבא . לפי שנאסרו הבמות משנקבע המשכן בשילה: (יט) אם טמאה ארץ אחוזתכם . שלא בחר הקב"ה להשרות בה שכינתו : ואותנו אל תמרודו . כמו ובנו אל תמרודו : אל

רלבג

על דבר פילגש בגבעה והסבה בזה שישמעו הנשארים וייראו ולא יוסיפו לעשות הרע הזה כי אולי ילמדו מזה הנשארים ויסתבכו כלם בזה הפועל המגונה הלא תראה כי ירבעם בן נבט התחיל במרד ונמשכו למריו כל מלכי ישראל הבאים אחריו ונשקעו בו גם כן בסוף הענין מלכי יהודה והיה זה סבת גלות ישראל מארצם ואבדן רבים מהם ולזאת הסבה אחשב שאמרו פנחס והנשיאים לבני ראובן ולבני גד ולחצי שבט המנשה המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הנגף וגו': (יח) ואתם תשובו היום מאחרי ה' והיה אם אתם תמרדו בה' היום ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף . והנה אמרו זה כי אולי זה העון משך לב קצת העם עד שכמעט לא הטהרו ממנו עדין כי קצתם למדו מזה ונסתבכו בחטא הסתבכות מה כי זה דרך המרי ועוד כי הנגף היה בעדת ה' בעבור חטא היחידים מצד התאחדות שהיו מתאחדים בו כלל העם יקרה עונש לכלל בעבור חטא היחיד כמו שביארנו הסבה בזה בעון עכן ולזה יקרה שישובו היום מאחרי ה' ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף אם מפני ההתאחדות שיהיה סבה לסור ההנחות השם יתברך מהם כמו שבארנו במה שקדם ויקרא מזה העונשים בכללם על חטא אלו השבטים אם . מפני המשכם אל החטא ולמדם קצתם מקצתם ולזה אמרו ואותנו אל תמרדו כי מרדם בה' יהיה מרד

מצודת ציון

הבי"ת וכן לפניכם לחרב (ויקרא כ"ו) ומשפטו כחר"ב : (טז) המעל . החטא ופשע : (יח) ומחר . יש מחר שהוא לאחר זמן רב וכן כי ישאלך בנך מחר (שמות י"ג) : (יט) ואותנו . ענינו כמו ובנו : מבלעדי . ענינו כמו זולת וכן בלעדי רק אשר אכלו הנערים

מצודת דוד

(יב) לצבא . אם לא יתקנו את אשר עותו כי הם חשבו שעשאוהו לעולם חבח : (יג) וישלחו . טרם עלו לצבא שלחו להוכיחם כי אולי ישובו : (יד) ואיש . כל אחד מעשרה הנשיאים היה הראש לבית אבותם והמה היו הראשים לכל אלפי ישראל :

(טז) מה המעל . ר"ל למה מעלתם בה' : בבנותכם . במה שבניתם : למרדכם . לעשות בזה מרידה בה' : (יז) המעט . ר"ל וכי העון שבידנו מאז האם קל הוא עון פעור . העון שעבדו לפעור : לא הטהרנו . ר"ל לא נתכפר מכל וכל : בעדת ה' . אף באלו שלא חטאו היה הנגף על שלא מיחו : (יח) אתם תמרודו . ואנו הלא נקיים אנחנו מזה העון : ומחר . ר"ל לאחר זמן בעת התשלומין יקצוף ה' על כולם על שלא מיחו ונהיה כולם נלקים עי' א"כ בע"כ צריכין אנו למחות בידכם : (יט) ואך אם טמאה . אם בעיניכם טמאה ארץ אחוזתכם לפי שאין המשכן שם ובעבור זה תחשבו לומר שאין השגחת המקום עליכם רק על ידי אמצעית השר הסורר ואליו תעשו המזבח לעולם וזבח : עברו לכם . הנה זאת עשו עברו הנה והאחזו נחלה בתוכנו : ובה' אל תמרודו . כי גם בדבר זה יחשב למורד בה' : ואותנו אל תמרודו . כי בואיל ועל ידכם יבוא הקצף על

מִבַּלְעֲדֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ כ הֲלוֹא ׀ עָכָן בֶּן־זֶרַח מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם וְעַל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הָיָה קָצֶף וְהוּא אִישׁ אֶחָד לֹא גָוַע בַּעֲוֺנוֹ׃ כא וַיַּעֲנוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה וַיְדַבְּרוּ אֶת־רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ כב אֵל ׀ אֱלֹהִים ׀ יְהוָה אֵל ׀ אֱלֹהִים ׀ יְהוָה הוּא יֹדֵעַ וְיִשְׂרָאֵל הוּא יֵדָע אִם־בְּמֶרֶד וְאִם־בְּמַעַל בַּיהוָה אַל־תּוֹשִׁיעֵנוּ הַיּוֹם הַזֶּה׃ כג לִבְנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְאִם־לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וּמִנְחָה וְאִם־לַעֲשׂוֹת עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים יְהוָה הוּא יְבַקֵּשׁ׃ כד וְאִם־לֹא מִדְּאָגָה מִדָּבָר עָשִׂינוּ אֶת־זֹאת לֵאמֹר מָחָר יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מַה־לָּכֶם וְלַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וּגְבוּל נָתַן־יְהוָה בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד אֶת־הַיַּרְדֵּן אֵין־לָכֶם חֵלֶק בַּיהוָה וְהִשְׁבִּיתוּ בְנֵיכֶם אֶת־בָּנֵינוּ לְבִלְתִּי יְרֹא אֶת־יְהוָה׃ כו וַנֹּאמֶר נַעֲשֶׂה־נָּא לָנוּ לִבְנוֹת אֶת־הַמִּזְבֵּחַ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח׃ כז כִּי עֵד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם וּבֵין דֹּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת יְהוָה לְפָנָיו בְּעֹלוֹתֵינוּ וּבִזְבָחֵינוּ וּבִשְׁלָמֵינוּ וְלֹא־יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם מָחָר לְבָנֵינוּ אֵין־לָכֶם חֵלֶק בַּיהוָה׃ כח וַנֹּאמֶר וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ וְאֶל־דֹּרֹתֵינוּ מָחָר וְאָמַרְנוּ רְאוּ אֶת־תַּבְנִית מִזְבַּח יְהוָה אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזֶבַח

מדבחא בר ממדבחא דיי אלהנא: כ הלא עכן בר זרח שקר שקרא בחרמא ועל כל כנשתא דישראל הוה רוגזא והוא גברא חד לא מית בחוביה: כא ואתיבו בני ראובן ובני גד ופלגות שבטא דמנשה ומלילו עם רישי אלפיא דישראל: כב אל אלהים יי אל אלהים יי קדמוהי ידיע וישראל בסופא ידע אם במרדא ואם בשקרא שקרנא במימרא דיי לא תפרקיננא יומא הדין: כג למבנא לנא מדבחא למיתב מבתר פולחנא דיי ואם לאסקא עלוהי עלתא ומנחתא ואם למעבד עלוהי נכסת קודשין יי הוא יתבע: כד ואם לא מיוצפא מפתגם עבדנא ית דא למימר מחר יימרון בניכון לבננא למימר לית לכון חולק במימרא דיי אלהא דישראל: כה ותחומא יהב יי ביננא וביניכון בני ראובן ובני גד ית ירדנא לית לכון חולק במימרא דיי ויבטלון בניכון ית בננא בדיל דלא למדחל מן קדם יי: כו ואמרנא נעביד כען לנא למבני ית מדבחא לא לעלתא ולא לנכסת קודשיא: כז ארי סהיד הוא ביננא וביניכון ובין דרנא בתרנא למפלח ית פולחנא דיי קדמוהי בעלותנא ובדבחנא ובנכסת קודשנא ולא יימרון בניכון לבננא מחר לית לכון חולק במימרא דיי: כח ואמרנא ויהי ארי יימרון לנא ולדרנא מחר ונימר חזו ית דמות מדבחא דיי די עבדו אבהתנא לא לעלתא ולא לנכסת קודשיא ארי סהיד

רש"י

(כב) אל אלהים ה'. אל כל האלהים הוא ה' היודע כי לא במרד וגו' וכשכפל לומר ב' פעמים אלהים בעולם הזה ובעולם הבא: אל תושיענו. כלפי השכינה אמרו: (כג) הוא יבקש. יפרע ממנו: (כד) מדאגה מדבר. מחמת דאגת יראת דבר הרפה עשינו כמה שמפרש פן יאמרו בניכם מחר לחרף את בנינו כשילכו להקריב במשכן שילה שמא יאמרו מה לכם ולה' והלא גבול נתן בינינו וביניכם את הירדן זו דאגנו ועשינו כל דאגה שבמקרא לשון יראה הוא כמו אני דואג את היהודים דלדקיהו: (כז) כי עד הוא. שלא סילקנו עצמנו מתורת

רד"ק

וכן והתחלקו אותה כמו כה: (כ) מעל מעל. הראשון פעל עבר חלוי קמץ ותלוי פתח והשני שם כלו פתח ושניהם מלעיל הראשון מפני השני: לא גוע בעונו. לא גוע לבדו וכמוהו לא אחת ולא שתים לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדן: (כב) אל אלהים. כמו מלך מלכים ואלהים הם המלאכים והוא יתברך אל אלהים ואדוני האדנים ואמר שני פעמים לחזק הדבר ולהעמידו: הוא יודע. פי' הוא יודע הלבבות ויודע כוונתנו: וישראל הוא ידע. מכאן ואילך ידע ישראל כי כוונתינו לטובה לא במרד ולא במעל: אל תושיענו. כנגד השם יתי': (כד) מדאגה מדבר. דאגתנו מזה הדבר מחר יאמרו בניכם לבנינו: (כח) ואמרנו. כאילו אמר ואמרו בנינו כי האבות במקום הבנים והבנים במקום האבות כמו ואותנו

רלב"ג

מרד בחטא ויהיה מרד בהם כי יראתם פן יספו בעונם ומלד האחר היה מרד גם. כן וזה כי הפרטים הם תחת הכלל שם היתה סנהדרי גדולה אשר כל השבטים היו תחתיהם ואם יפרדו מהם ימרדו בזה: (כה) והנה היתה תשובתם כי לא עשו זה לא לעולה ולא לזבח אך להיות להם זכר כי הם מעם ה' ומארצו יצאו והמעבר היה רק בינם ובין ארץ ישראל ולזאת הסבה קראו שם המזבח כי עד הוא בינותינו כי ה' האלהים:

ויסר

מצודת דוד

על כולנו הרי הוא כאלו מרדתם בנו: בבנותכם. במה שבניתם: (כ) לא גוע בעונו. תחסר מלת לבד ור"ל אף שהיה רק איש אחד ואין בדבר חלול ה' מ"מ לא גוע הוא לבד כי הקצף היה על כולם: (כב) אל אלהים ה'. ר"ל ה' שהוא אל על כל אלהים והם המלאכים הקרואים אלהים וכפלו דבריהם לחזק מאמרם: הוא יודע. מאז יודע הוא שלבבינו נאמן לפניו: וישראל הוא ידע. ר"ל ובהאריך הזמן גם ישראל ידע ויכיר כי כנים אנחנו: אל תושיענו. הסבו פניהם כלפי מעלה ואמרו אם מעשה המזבח היה במרד ובמעל אזי אל תושיענו היום הזה ולא תאריך אפך: (כג) לבנות. ר"ל אם הכוונה היתה לבנות לנו מזבח לשוב מה' וכו': ה' הוא יבקש. אם הכוונה היתה על זאת אזי יבקש ה' מאתנו וישלם גמול: (כד) ואם לא. מוסב למעלה לומר ואם לא עשינו את זאת מחמת דאגה ופחד מדבר אחר אזי ה' הוא יבקש: לאמר. עתה מפרשים דבריהם ואומרים כי אמרנו פן לאח"ז יאמרו בניכם וכו': מה לכם ולה'. כאלו יאמרו מה לכם לה' ומה לה' לכם ר"ל אין לכם חלק בה' ולא ה' בכם: (כה) והשביתו. ובזה ימנעו את בנינו מליראה את ה': (כו) ונאמר. ובעבור זה אמרנו נעשה את זאת לבנות מזבח אולם לא לעולה וזבח: (כז) כי עד הוא. כי רק להיות הוא עד בינינו שגם אנחנו נעבוד את ה' כי גם לנו חלק בו כי המזבח אשר בינינו דומה הוא למזבח ה' ולזה יחשב לעד: ולא יאמרו. ולא יוכלו עוד לומר כזאת: (כח) ונאמר. בהיות המזבח בנוי נאמר כאשר יאמרו בניכם כזאת אז נשיב להם ראו תבנית המזבח השמוד לעד כי הלא לא נעשה עליו עולה וזבח

מצודת ציון

הנעריס (בראשית י"ד): (כה) והשביתו. ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד): (כח) תבנית. צורת : תלולה

ואם להעלות ח' פסוקין בקריאה ואם ואם וסי' ואם בחקתי תמאסו. ואם את משפטי תגעל ואם בבהמה הטמאה ופדו בערכך. ואם לא יגאל. ואו מכר את השדה. ולבנות לנו מזבח לשוב מאחרי. ואם נביאים הם. ואם יחבאו בראש הכרמל. ואם אב אני איה כבודי. ואם תדרשהו ימצא לכם. ונמסר גם בסדר בחקתי: עולה ג' מ"ל כסיפרא וסימ' ויאמר בעשה. והיה כי יאמרו אלינו לבנות לנו מזבח. ונמסר גם בסדר נשא: עבדת ה' ג' דסמיכי וסי' והניף אהרן את הלוים תנופה לפני. כי עד הוא בינינו וביניכם. ותכון כל עבדת ה' אנ"ך: ונמסר גם בסדר בהעלתך

תולדות אהרן לא גוע בעונו. עקדה שער פג: אל אלהים. (ברכות יב מגלה עא שקלים מב):

כִּי־עֵד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם׃ כט חָלִילָה לָּנוּ מִמֶּנּוּ לִמְרֹד בַּיהוָה וְלָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לְעֹלָה לְמִנְחָה וּלְזָבַח מִלְּבַד מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר לִפְנֵי מִשְׁכָּנוֹ׃

ל וַיִּשְׁמַע פִּינְחָס הַכֹּהֵן וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה וְרָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבְּרוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וּבְנֵי מְנַשֶּׁה וַיִּיטַב בְּעֵינֵיהֶם׃ לא וַיֹּאמֶר פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־בְּנֵי מְנַשֶּׁה הַיּוֹם יָדַעְנוּ כִּי־בְתוֹכֵנוּ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־מְעַלְתֶּם בַּיהוָה הַמַּעַל הַזֶּה אָז הִצַּלְתֶּם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד יְהוָה׃ לב וַיָּשָׁב פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן ׀ וְהַנְּשִׂיאִים מֵאֵת בְּנֵי־רְאוּבֵן וּמֵאֵת בְּנֵי־גָד מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּשִׁבוּ אוֹתָם דָּבָר׃ לג וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְבָרְכוּ אֱלֹהִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אָמְרוּ לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם לַצָּבָא לְשַׁחֵת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד יֹשְׁבִים בָּהּ׃ לד וַיִּקְרְאוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד לַמִּזְבֵּחַ כִּי עֵד הוּא בֵּינֹתֵינוּ כִּי יְהוָה הָאֱלֹהִים׃

כג א וַיְהִי מִיָּמִים רַבִּים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־הֵנִיחַ יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל מִכָּל־אֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב וִיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים׃ ב וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְכָל־יִשְׂרָאֵל לִזְקֵנָיו וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי זָקַנְתִּי בָּאתִי בַּיָּמִים׃ ג וְאַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְכָל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם׃ ד רְאוּ הִפַּלְתִּי לָכֶם אֶת־הַגּוֹיִם

(מסורה: ג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · י״א · ל׳ · ב׳ חד מ״ל וחדמס׳ הכיאו · י״ז מנסוןחס׳ · קל״ע · ל׳ · ד׳ · ב׳ וכסס׳ · י׳ דסמיכי · ג׳ · ג׳ · ג׳ · ב׳ חס׳ כסיפ׳ · ס״א · ג׳)

תרגום

הוּא בֵּינָנָא וּבֵינֵיכוֹן׃ כט חַס לָנָא מִנָּנָא מִלְּמֶחְטֵי קֳדָמוֹהִי מִלְּמֶרַד בְּמֵימְרָא דַיְיָ וּלְמֵיתַב יוֹמָא דֵין מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ לְמִבְנֵי מַדְבְּחָא לַעֲלָתָא לְמִנְחָתָא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא בַּר מִמַּדְבְּחָא דַיְיָ אֱלָהָנָא דִי קֳדָם מַשְׁכְּנֵיהּ׃ ל וּשְׁמַע פִּינְחָס כַּהֲנָא וְרַבְרְבֵי כְּנִשְׁתָּא וְרֵישֵׁי אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל דִי עִמֵּיהּ יָת פִּתְגָּמַיָּא דִי מַלִּילוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּבְנֵי מְנַשֶּׁה וּשְׁפַר בְּעֵינֵיהוֹן׃ לא וַאֲמַר פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד וְלִבְנֵי מְנַשֶּׁה יוֹמָא דֵין יְדַעְנָא אֲרֵי בֵינָנָא שַׁרְיָא שְׁכִינְתָּא דַיְיָ דְּלָא שְׁקַרְתּוּן בְּמֵימְרָא דַיְיָ שִׁקְרָא הָדֵין בְּכֵן שֵׁיזֵבְתּוּן יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד מֵימְרָא דַיְיָ׃ לב וְתָב פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְרַבְרְבַיָּא מִלְּוַת בְּנֵי רְאוּבֵן וּמִלְּוַת בְּנֵי גָד מֵאַרְעָא גִלְעָד לְאַרְעָא דִכְנַעַן לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲתִיבוּ יָתְהוֹן פִּתְגָּמָא׃ לג וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאוֹדִיאוּ קֳדָם יְיָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא אֲמַרוּ לְמִיסַק עֲלֵיהוֹן לְחֵילָא לְחַבָּלָא יָת אַרְעָא דִבְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד יָתְבִין בַּהּ׃ לד וּקְרוֹ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד לְמַדְבְּחָא אֲרֵי סָהִיד הוּא בֵינָנָא אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלֹהִים׃ א וַהֲוָה לִזְמַן יוֹמִין סַגִּיאִין בָּתַר דַּאֲנִיחַ יְיָ לְיִשְׂרָאֵל מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר וִיהוֹשֻׁעַ סִיב עַל בְּיוֹמִין׃ ב וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְכָל יִשְׂרָאֵל לְסָבוֹהִי וּלְרֵישׁוֹהִי וּלְדַיָּנוֹהִי וּלְסָרְכוֹהִי וַאֲמַר לְהוֹן אֲנָא סִיבִית עָלִית בְּיוֹמִין׃ ג וְאַתּוּן חֲזֵיתוּן יָת כָּל דַּעֲבַד יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְכָל עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִן קֳדָמֵיכוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מֵימְרֵיהּ מַגִּיחַ לְכוֹן׃ ד חֲזוֹ דִי פַּלְגִית לְכוֹן יָת עַמְמַיָּא דִי

רדק

ואותנו הוציא משם: (כט) חלילה לנו ממנו. לפי שאמרו להם ואותנו אל תמרודו אמרו הם מחמת עצמנו היינו חדלים מלמרוד כה׳ הניחו המרד שהייתו מורדים בכם: (לד) ויקראו. הי׳ קראו למזבח עד כי עד הוא בינותינו וכן ת״י וקרו בני גד ובני ראובן לסיד למדבחא ארי סהיד הוא בינגא

אלשוב ג׳ בקריאה וסי׳ חלילה לנו ממנו: ולא יהיה פליט ושריד. כי בשובכם אל ה׳ דד״ה ביחזקיהו: ולא אמרו ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ לעלות עליהם לצבא. איה המעלה אתנו מארץ. נירא נא את. העברים ברכת ה׳ אליכם. ה׳ האלהים י׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויקראו בני ראובן. ויאמרו אנשי בית שמש. אם ה׳ האלהים לכו אחריו. ענני ה׳ ענני וידעו העם הזה. ויאמר דוד זה הוא. עתה תנו לבבכם דד״ה. ועוד דברו עבדיו. ואתנה את פני. ויברך עזרא. אשר בחרת באברם: ויהי מימים ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ אחרי אשר הניח ה׳ לישראל. וילחמו בני עמון עם. ויהי מימים בימי קציר

תולדות אהרן ומשה מנהם. זכחים קא: ולא אמנו לשלום. עקים עשר שם:

מצודת ציון

(כט) חלילה. ענין מלשון חולין וגנאי: (ל) לכם. בשבילכם

רשי

מתורת מזבח: (לג) ויברכו אלהים. ואודיאו קדם ה׳ בני ישראל: (לד) ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא. הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד: (ד) ראו הפלתי לכם. בגורל לנחלה: הנשארים. ליככם: ולגוסם

רלבג

(ל) ויטב הדבר בעיני פינחס ובעיני הנשיאים וישבו מאתם אל בני ישראל וברכו בני ישר׳ את השם הנכבד ששמר אותם מעלות לצבא: (ב) ואחר זה זכר שכבר קרא יהושע לכל ישראל רוצה לומר למנהיגים אותם כי הוא רחוק שידבר דבריו עם כל ישראל והנה אלו המנהיגים זכר בהדרגה וזכר הזקנים תחלה והם הסנהדרין לפי מה שאחשו׳ כי שם היה קבוץ החכמים והם המנהיגים כל העם ואחר זכר ראשי העם והם הנשיאי׳ שכל א׳ מהם ראש לשבט אחד ואחר זכר ראשי עיר ועיר והם השופטים והשוטרים והודיעם מה שנמשך להם מהטוב בלכתם אחר השם יתעלה ומה שנמשך להם מהרע בעזב׳ אותו ולזה הזכיר׳ מהתחתן בגוים הנשארים בזמן ההוא כדי שלא ילמדו ממעשיהם ויבואו לעבור ברית ה׳ ולעבוד אלהים אחרים והזהירם גם כן שלא יזכירו שם אלהיהם ולא יגרמו להשבע בשמם ושלא יעבדום ושלא ישתחוו כמו שבאו האזהרות על כל זה בתורה להודיעם שאם יעשו זה יהיה סבה לאבדם מעל הארץ הטובה אשר נתן להם ה׳ וצוה אותם לאהבה את ה׳ ולדבקה בו ושיחזקו מאד לשמור ולעשות ככל הכתוב ולבלתי סור ממנו ימין

מצודת דוד

זבח ואם לא להיות לעד על מה נבנה: (כט) חלילה לנו ממנו. ממרד בה׳ הוא חולין לנו מצד עצמינו. מבלי דבר התוכחה: מלבד. להיות עוד אחד זולת המזבח אשר לפני משכן ה׳: (לא) היום ידענו וכו׳. בתם בלבבנו להזכר מכוח בדמי׳ ולד-ר תחלה פא״ם כי רואים אנו אשר לא מעלתם המעל הזה אשר חשבנו ואדרבה אז בבנין המזבח הצלתם את בני ישראל מיד מכת ה׳ כי מעתה לא יחטאו להשבית את בניהם מליראה את ה׳ ולא יענשו מהשי״ת אם השביתו כי אז לא היו גאולים מעונם: (לב) דבר. תשובה על דברי השליחות: (לג) ויברכו אלהים. על אשר נתן בלבם לשלוח להם טרם ילחמו: ולא אמרו. לא חשבו עוד להלחם בם כי קבלו דבריהם הנאמרים באמת: (לד) ויקראו וכו׳ למזבח. תחסר מלת עד ור״ל ויקראו וכו׳ למזבח עד כי עד הוא בינינו ובין בני ישראל היושבים בעבר הירדן שמערבי אשר ה׳ הוא האלהים וכמוהם כמונו מאמינים את זאת באמונה שלימה: כג (א) מימים רבים. מסוף ימים רבים: (ג) הגוים האלה. אשר כבר כבשתם: (ד) הפלתי וכו׳. ר״ל הפלתי

הנשארים האלה בנחלה לשבטיכם מן־הירדן וכל־הגוים אשר הכרתי והים הגדול מבוא השמש: ה ויהוה אלהיכם הוא יהדפם מפניכם והוריש אתם מלפניכם וירשתם את־ארצם כאשר דבר יהוה אלהיכם לכם: ו וחזקתם מאד לשמר ולעשות את כל־הכתוב בספר תורת משה לבלתי סור־ממנו ימין ושמאול: ז לבלתי־בוא בגוים האלה הנשארים האלה אתכם ובשם אלהיהם לא־תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום ולא תשתחוו להם: ח כי אם־ביהוה אלהיכם תדבקו כאשר עשיתם עד היום הזה: ט ויורש יהוה מפניכם גוים גדלים ועצומים ואתם לא־עמד איש בפניכם עד היום הזה: י איש־אחד מכם ירדף־אלף כי ׀ יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם כאשר דבר לכם: יא ונשמרתם מאד לנפשתיכם לאהבה את־יהוה אלהיכם: יב כי ׀ אם־שוב תשובו ודבקתם ביתר הגוים האלה הנשארים האלה אתכם והתחתנתם בהם ובאתם בהם והם בכם: יג ידוע תדעו כי לא יוסיף יהוה אלהיכם להוריש את־הגוים האלה מלפניכם והיו לכם לפח ולמוקש ולשטט בצדיכם ולצננים בעיניכם עד־אבדכם מעל האדמה הטובה הזאת אשר נתן לכם יהוה אלהיכם: יד והנה אנכי הולך היום בדרך כל־הארץ וידעתם בכל־לבבכם ובכל־נפשכם כי לא־נפל דבר אחד מכל ׀ הדברים הטובים אשר דבר יהוה אלהיכם עליכם הכל באו לכם לא־נפל ממנו דבר אחד: טו והיה כאשר־בא עליכם כל־הדבר הטוב אשר דבר יהוה אלהיכם אליכם כן יביא יהוה עליכם את כל־

אשתארו האלין באחסנא לשבטיכון מן ירדנא וכל עממיא די שיציתי וימא רבא מעלני שמשא: ה ויי אלהכון הוא יתברינון מן קדמיכון ויתרך יתהון מן קדמיכון ותירתון ית ארעהון כמא די מליל יי אלהכון לכון: ו ותתקפון לחדא למטר ולמעבד ית כל דכתיב בספר אוריתא דמשה בדיל דלא למסטי מיניה לימינא ולשמאלא: ז בדיל דלא לאתערבא בעממיא האלין די אשתארו האלין עמכון ובשום טעותהון לא תדכרון ולא תקימון ולא תפלחונון ולא תסגדון להון: ח אלהין בדחלתא דיי אלהכון תדבקון כמא דעבדתון עד יומא הדין: ט ותריך יי מן קדמיכון עממין רברבין ותקיפין ואתון לא קם אנש קדמיכון עד יומא הדין: י גברא חד מנכון ירדוף אלפא ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון כמא די מליל לכון: יא ותסתמרון לחדא לנפשתיכון למרחם ית יי אלהכון: יב ארי אם מיתב תתובון ותדבקון בשאר עממיא האלין די אשתארו האלין עמכון ותתחתנון בהון ותתערבון בהון ואינון יתערבון בכון: יג מדע תדעון ארי לא יוסיף מימרא דיי אלהכון לתרכא ית עממיא האלין מן קדמיכון ויהון לכון לתביר ולתקלא ולסיען נטלן זין לקבליכון ולמשרין סכפנכון עד דתיבדון מעל ארעא טבתא הדא די יהב לכון יי אלהכון: יד והא אנא אזיל יומא דין באורח כל ארעא ותדעון בכל לבכון ובכל נפשכון ארי לא בטיל פתגמא חדא מכל פתגמיא תקניא די מליל יי אלהכון עליכון כולהון אתקימו לכון לא בטיל מנכון פתגמא חדא: טו ויהי כמא דאתקימו עליכון כל פתגמיא תקניא די מליל יי אלהכון עליכון כן ייתי יי עליכון ית כל

רשי

(יג) ולשוטט בצדיכם. ישוטטו לבוז ולשלול סביבותיכם: ולצנינים. לשון מחנות וכן ובאו אליך הצן כנגד. זו המקפת את האדם משלש רוחות כמה שנאמר כצנה רצון תעטרנו תסובבנו כמו ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו עוטרים

רדק

בינה: (ד) והים הגדול. פי' ועד הים הגדול כמו שכתוב ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם: (ה) יהדפם. בקמץ חטף הדל"ת: (ז) ולא תשביעו. פי' איש את חברו: (י) ירדוף אלף. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: (יג) ולשוטט. כמו ולשוט מן שוט לסוס: (יד) וידעתם בכל לבבכם ובכל נפשכם. כלומר שימו לבבכם ודעתכם על כל הדברים הטובי' שבאו אליכם ולא יתכן להיותם מקרים אלא בכונת מכוין אשר יעד אתכם בכל הטוב הזה ולא נפל דבר אחד מכל דברו אשר דבר תוכלו להכיר כי מאתו בא לכם הכל: (טו) עד השמידו

חסים: בספר תורת משה ג' דסמיכי בקריאה וסי' כאשר צוה משה עבד ה'. וחזקתם מאד לשמור ולעשות. ואת בני המכים לא המית דמלכים. ונמסר גם בספרא דא בסימן ה': לא עמד ג' וסי' ויורש ה' מפניהם: מדוע נסחף אביריך אשרי האיש אשר: ונשמרתם ה' בקריאה וסי' בסדר ואתחנן: והנה אנכי ה' וסי' נמסר בסדר.

מצודת דוד

הפלתי הגורל להם וכו': הנשארים. אשר עדיין לא כבשתם: בנחלה. לחלקם בנחלה להשבטים: מן הירדן. היושבים מן הירדן והלאה כלפי המערב: וכל הגוים וכו'. גם הם חלקתים בגורל: והים. מוסב על מן הירדן לומר מן הירדן ועד הים הגדול העומד במבוא השמש: (ה) יהדפם. את הנשארים: (ו) ימין ושמאל. הוא ענין מליצה והושאל מההולך דרך ישר שאין להטות ממנו לא לימין ולא לשמאל: (ז) לבלתי בוא בגוים. שלא תבואו לכללם להיות כמוהם: ולא תשביעו. ר"ל את הזולת: (ט) ויורש. ובעבור זה גרש ה' וכו': ואתם. ר"ל ואתם הלא ראיתם אשר לא עמד וכו': (י) איש אחד. כי אחד מכם היה רודף אלף: (יא) לנפשותיכם. בעבור קיום נפשותיכם: (יב) תשובו. מאחרי ה' ובאתם בהם לקחת מבנותיהם: (יג) והיו לכם. העי"ג האלה: ולשוטט. ר"ל יכאיבו לכם כמכת השוט וכקוץ המנקר העין: (יד) בדרך כל הארץ. בדרך אשר כל הבריות הולכים שם ור"ל הנה אמות ככל בני אדם ולא אדע בכל אשר יקרא אתכם לאחר זמן: וידעתם וכו'. ר"ל עתה דעו והבינו בכל לב ובכל נפש את הקורות כי הלא לא נפל דבר מהדברים הטובים אשר דבר ה': (טו) והיה וכו'. וכמו שהיה כל דבר

מצודת ציון

(ד) מבוא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח): (ה) יהדפם. ענין דחיפה והכאה כמו תדפנו רוח (תהלים א'): והורים. יגרש: (יב) והתחתנתם. מלשון חתן: (יג) לפח. לרשת: ולמוקש. למכשול: ולשוטט. ענין שבט כמו שוט לסוס (משלי כ"ו) והכפלה למ"ד הפעל: ולצנינים. ענין קוצים וכן ולצנינים בצדיכם (במדבר ל"ג): ואגוף

השמידו אותכם . בחולם האלף וכן וברא אותהן ישפטו אותהם : (א) ויאסוף יהושע . פעם אחרת כי הנה כתב למעלה ויקרא יהושע לכל ישראל אלא אסף אותם פעם אחרת והוכיחם פעם ושתים כדי שיהיו נזהרים לשמור התורה . ויתיצבו לפני האלהים . נראה שהביאו ארון האלהים שם כדי לכרות הברית לפני הארון כמו שאמר ויכתוב יהושע בספר תורת אלהים נראה כי שם היה הארון שבו ספר התורה ואספם יהושע שכם ולא שילה שהיה הארון שם אולי על פי הדבור עשה זה שיכרתו הברית בשכם כי בו נתעכב אברהם אבינו תחלה כשנכנס לארץ כמו שכתוב ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם ועוד כי שם נעשה נס גדול ליעקב אבינו שיזכרו אותו וידבקו בה׳ לבדו ועוד כי תחלת הנחלה אשר היה ליעקב בארץ ישראל בשכם היה שקנה חלקת השדה מיד בני חמור אבי שכם ושם אמר להם יהושע הסירו אלהי הנכר אשר בקרבכם כמו שאמר יעקב לבניו בשכם הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם : (ג) וארב. כתיב בלא ה״א וקרי וארבה בה״א ושניהם שוים בדרך הדקדוק ויש בו דרש כי הכתיב הוא לשון ריב ומסה כלומר הרבה נסיונות נסיתיו ועמד בכלם : ואתן לו את יצחק . ולא זכר את ישמעאל כי בן אמה היה ועוד שאמר לו גרש את האמה הזאת ואת בנה : (ה) כאשר עשיתי בקרבו . הנגף שנגפתי אותם לא היה בפעם אחד אלא במכות רבות כאשר עשיתי המכות בקרבו : (ו) ותבאו הימה . כנגד אותם זקנים שעברו ים סוף וכן ותראינה עיניכם כנגד אותם זקנים שהיו

טו הַדָּבָר הָרָע עַד־הַשְׁמִידוֹ אוֹתְכֶם מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ טז בְּעָבְרְכֶם אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם׃

כד א וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁכֶמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וַיִּתְיַצְּבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃ ב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ ג וָאֶקַּח אֶת־אֲבִיכֶם אֶת־אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן וארב [וָאַרְבֶּה] אֶת־זַרְעוֹ וָאֶתֶּן־לוֹ אֶת־יִצְחָק׃ ד וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת־הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם׃ ה וָאֶשְׁלַח אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וָאֶגֹּף אֶת־מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ וְאַחַר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם׃ ו וָאוֹצִיא אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַתָּבֹאוּ הַיָּמָּה וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֵיכֶם בְּרֶכֶב

פִּתְגָמָא בִּישָׁא עַד דִּישֵׁיצֵי יָתְכוֹן מֵעַל אַרְעָא טַבְתָּא הָדָא דִּי יְהַב לְכוֹן יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ טז בְּמֶעְבַּרְכוֹן יָת קְיָמָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דְּפַקֵּיד יָתְכוֹן וּתְהָכוּן וְתִפְלְחוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן וְיִתְקַף רוּגְזָא דַּייָ בְּכוֹן וְתֵיבְדוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא טַבְתָּא דִּיהַב לְכוֹן׃ א וּכְנַשׁ יְהוֹשֻׁעַ יָת כָּל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל לִשְׁכֶם וּקְרָא לְסָבֵי יִשְׂרָאֵל וּלְרֵישׁוֹהִי וּלְדַיָּנוֹהִי וּלְסַרְכוֹהִי וְאִתְעַתַּדוּ קֳדָם יְיָ׃ ב וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכָל עַמָּא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּעִבַר פְּרָת יְתִבוּ אֲבָהָתְכוֹן מֵעָלְמָא תֶּרַח אֲבוּהִי דְּאַבְרָהָם וַאֲבוּהִי דְּנָחוֹר וּפְלַחוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא׃ ג וְדַבְּרִית יָת אֲבוּכוֹן יָת אַבְרָהָם מֵעִבַר פְּרָת וְאוֹבֵלִית יָתֵיהּ בְּכָל אַרְעָא דִּכְנַעַן וְאַסְגֵּיתִי יָת בְּנוֹהִי וִיהָבִית לֵיהּ יָת יִצְחָק׃ ד וִיהָבִית לְיִצְחָק יָת יַעֲקֹב וְיָת עֵשָׂו וִיהָבִית לְעֵשָׂו יָת טוּרָא דְשֵׂעִיר לְמֵירַת יָתֵיהּ וְיַעֲקֹב וּבְנוֹהִי נְחַתוּ לְמִצְרָיִם׃ ה וְשַׁלְחִית יָת מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן וּמְחֵית יָת מִצְרָאֵי כְּמָא דַעֲבָדִית בֵּינֵיהוֹן וּבָתַר כֵּן אַפֵּיקִית יָתְכוֹן׃ ו וְאַפֵּיקִית יָת אֲבָהָתְכוֹן מִמִּצְרַיִם וַאֲתֵיתוּן לְיַמָּא וּרְדַפוּ מִצְרָאֵי בָּתַר אֲבָהָתְכוֹן בִּרְתִיכִין וּבְפָרָשִׁין לְיַמָּא

שומרים סובבים : (ג) וארבה את זרעו . חסר ה״א . כמה מריבות ונסיונות עשיתי עמו פד

רלבג

ימין ושמאל והנה קרא ימין ההוספ׳ על דברי תורה וקרא שמאל הגרעון ממנה כי בזה יהיה נוסף מדרכי התורה : (א) ועוד זכר אח״ז שכבר אסף יהושע כל שבטי ישראל שכמה והביאם שם בברית ה׳ שקיימו וקבלו עליהם שנית לעבוד את ה׳ והנה עשה זה יהושע להוסיף להם אזהרה שלא יעבדו אלהים אחרים כי נגלה לו מצד הנבואה כי סופם ללקות בזה והנה יוסיף זה להם החזקה מהמשך אחר העון הזה כי הם בעצמם קבלו עליהם זה לפני האלהים ואולי זה לא היה צריך לזה כי במה שנקשרו ישראל במעמ׳ הר סיני נקשרו אלו הבאים אחריהם : (ב) והנה זכר להם זה הנביא מה שאמר שהפליא חסדו השם יתעלה לנו והוא כי מתהלה היו כל אבותינו עובדי ע״ג והיה מושב׳ בעבר הנהר והש״י לקח משם אברהם אבינו והביאו לארץ כנען להיות הארץ ההיא נבחרת כדי שיהיה זרעו יותר שלם : (ג) והנה זכר כי הוליך אותו בכל ארץ כנען כי המקומות רבי׳ משנה היו ובכלם באה אליו הנבואה להורות על שלמות הארץ ההיא למי שהיה מוכן אל השלמות : (ד) והנה זכר שנתן לו את יצחק ולא הזכיר שאר הבנים כי ביצחק לבדו יקרא לו זרע ואולם ביצחק . זכר שנתן לו את יעקב ואת

ויצא : בעברכם ב׳ דסמיכי וסי׳ והיה בעברכם את הירדן. בעברכם את ברית ה׳ : ויתיצבו ח׳ בקריאה וסי׳ גמסר בסדר וישמע יתרו ובסדר וילך : ואולך ד׳ בקריאה וסי׳ ואולך אתכם קוממיות. ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר . ואולך אותו בכל ארץ כנען . ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת . ונמסר גם בסדר בחקתי : ירדו מצרים ירידה מצרים ד׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ ויקומו וירדו מצרים ויעמדו . ויעקב ובניו ירדו מצרים . ההלכים לרדת מצרים . הוי הירדים מצרים לעזרה . ונמסר גם בסדר תבא : הימה ו׳ בספ׳ וסי׳ ויצא הגבול הימה. מתפוח ירד הגבול . וירד הגבול נחל קנה. ופגע בכרמל הימה . מחבל אכזיבה. ואוציא את אבותיכם ממצרים ותבאו הימה :

תולדות אהרן ויאסוף יהושע. (הוריות: מח) : בעבר הנהר . זוהר ב״ק אמר (פסחים לו) : ואקח . שם שם: ויעקב ובניו . עקדה שער פט .

מצודת דוד

דבר הטוב כן יהיה כל דבר הרע : (טז) בעברכם. כאשר תעברו את ברית ה׳ וכו׳: כד (א) לזקני ישראל וכו׳ . שיעמדו שם במקום כולם : לפני האלהים. לפני הארון אשר הביאו לשכם לכרות לפניו הברית וכמ״ש בסוף הענין : (ב) בעבר הנהר וכו׳. הזכיר החסדים שעשה עמהם ואמר הלא מעולם ישבו אבותיכם בעבר הנהר ומאד נשתקעו באמונות כוזבות כאנשי הארץ ההיא: תרח אבי וכו׳ . ר״ל הלא תרח היה אבי אברהם ואבי נחור ושניהם האב ונחור בנו עבדו ע״ג : (ג) ואקח . בחסדי עשיתי לבו מדרך אביו ואחיו ואקח אותו מביניהם שלא יהי׳ נמשך אחר דעתם הכוזב : ואולך אותו וכו׳ . על כי היא ארץ קדושה וראוי להשראת שכינה : וארבה. ר״ל אף שהרביתי זרעו מישמעאל כמ״ש וגם את בן האמה וכו׳ כי זרעך הוא (בראשית כא) והוא הלא רק עליו שאל כמ״ש לו ישמעאל יחי׳ לפניך (שם יז) מ״מ עוד נתתי לו את יצחק כאשר הבטחתיו : (ד) את יעקב ואת עשו . כי לטובה יחשב ליעקב שהי׳ עם עשו בבטן אחד כי הוא שאב כל הזוהמא ויעקב יצא נקי : ואתן לעשו וכו׳ . ר״ל מיד נתתי לו חלקו ושלא ישתעבד במצרים להיות נחשב מזרע יצחק להתקיים בו כי גר יהיה זרעך וכו׳ ודור רביעי ישובו הנה (שם טו) : ויעקב וכו׳. להיות הם נחשבים לזרע ועליהם יאמר כי גר יהיה זרעך ובהם יתקיים ודור רביעי ישובו הנה : (ה) ואגוף . ע״י מטה ואהרן אשר עשיתי . ר״ל כאשר ידוע לכם.

שהיו עדיין בחיים: (ז) ויבא עליו את הים. על פרעה ואע״פ שלא זכרו הרי זכר מצרים או אמר עליו דרך כלל על מצרים ובדרש על כל יחיד ויחיד שבהם אמר שאם היה במצרים אחד שלא היה רוצה להכנס לים היה הגל מורידו לים: (ח) ואביאה. כתיב בה״א וקרי בלא ה״א והענין אחד: (ט) וילחם בישראל. והנה לא ראינו בתורה שנלחם בלק עם ישראל גם יפתח אמר אם נלחם בם אלא פירושו זו המלחמה עשה ששלח לבלעם לקלל אתכם והראה מתוך מעשיו כי אילו היה יכול להלחם אתכם היה נלחם כמו שכתוב אולי אוכל נכה בו המחשבה חשבה הכתוב למעשה: (יא) בעלי יריחו. והנה לא ראינו שנלחמו בעלי יריחו בהם אבל הכתוב אומר ויריחו סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל אולי יצאו מיריחו מגדולי העיר אל מלכי כנען להזהירם ובין כך נלכדה יריחו והם היו עם המלכים שנתקבצו אחר כן להלחם עם יהושע פה אחד ואם נאמר כי משבעה גוים שזכר הנה נתקבצו ליריחו לפי שהיתה עומדת על הספר היא מנעולה של ארץ ישראל ונתקבצו שם להלחם עם ישראל הנה לא ספר הכתוב מלחמה זאת ואם היתה למה לא ספר אותה הכתוב וזהו דבר תימה אלא הנכון כמו שפירשנו: (יב) שני מלכי האמורי. פי׳ וגרשה שני מלכי האמורי גם כן והם סיחון ועוג וכן אמרו רבותינו ז״ל שתי צרעות היו חדא דמשה וחדא דיהושע והצרעה הוא מין זבוב רע מטיל ארס ואמרו כי היתה הצרעה מכה בעיניהם ומסמאת עיניהם ולא היו יכולין להלחם ובאין ישראל והורגין אותם כמו שאמר לא בחרבך ולא בקשתך ותרגום צרעה ערעיתא ואמר למה נקרא שמה ערעיתא שעומדת לקראת אדם ומכה בפניו כדמתרגמינן אשר קרך בדרך דערעך: לא בחרבך. פי׳ אם לא היה עזר האל והוא על דרך כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני: (יד) בתמים. שם לא תואר וכן אם באמת ובתמים: והסירו את אלהים. פי׳

וּבְפָרָשִׁים יַם־סוּף׃ ז וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיָּשֶׂם מַאֲפֵל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַמִּצְרִים וַיָּבֵא עָלָיו אֶת־הַיָּם וַיְכַסֵּהוּ וַתִּרְאֶינָה עֵינֵיכֶם אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּשְׁבוּ בַמִּדְבָּר יָמִים רַבִּים׃ ח וָאָבִיאָה (ואביא ק׳) אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּלָּחֲמוּ אִתְּכֶם וָאֶתֵּן אוֹתָם בְּיֶדְכֶם וַתִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצָם וָאַשְׁמִידֵם מִפְּנֵיכֶם׃ ט וַיָּקָם בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְבִלְעָם בֶּן־בְּעוֹר לְקַלֵּל אֶתְכֶם׃ י וְלֹא אָבִיתִי לִשְׁמֹעַ לְבִלְעָם וַיְבָרֶךְ בָּרוֹךְ אֶתְכֶם וָאַצִּל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ׃ יא וַתַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַתָּבֹאוּ אֶל־יְרִיחוֹ וַיִּלָּחֲמוּ בָכֶם בַּעֲלֵי־יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וָאֶתֵּן אוֹתָם בְּיֶדְכֶם׃ יב וָאֶשְׁלַח לִפְנֵיכֶם אֶת־הַצִּרְעָה וַתְּגָרֶשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי לֹא בְחַרְבְּךָ וְלֹא בְקַשְׁתֶּךָ׃ יג וָאֶתֵּן לָכֶם אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָגַעְתָּ בָּהּ וְעָרִים אֲשֶׁר לֹא־בְנִיתֶם וַתֵּשְׁבוּ בָּהֶם כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נְטַעְתֶּם אַתֶּם אֹכְלִים׃ יד וְעַתָּה יְראוּ אֶת־יְהוָה וְעִבְדוּ אֹתוֹ בְּתָמִים וּבֶאֱמֶת וְהָסִירוּ אֶת־אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם בְּעֵבֶר הַנָּהָר

דסוף׃ ז וּצְעִיקוּ קֳדָם יְיָ וְשַׁוִי קְבָלָא בֵּינֵיכוֹן וּבֵין מִצְרָאֵי וְאַיְתִי עֲלוֹהִי יָת יַמָּא וַחֲפָנוּן וַחֲזָאָה עֵינֵיכוֹן יָת דִּי עֲבָדִית בְּמִצְרַיִם וִיתֵיבְתּוּן בְּמַדְבְּרָא יוֹמִין סַגִּיאִין׃ ח וְאַעֲלִית יַתְכוֹן לַאֲרַע אֱמוֹרָאָה דְּיָתֵיב בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וְאַגִּיחוּ קְרָבָא עִמְּכוֹן וּמְסָרִית יַתְהוֹן בִּידְכוֹן וִירִתְתּוּן יָת אַרְעֲהוֹן וְשֵׁיצֵיתִינוּן מִן קֳדָמֵיכוֹן׃ ט וְקָם בָּלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְמוֹאָב וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וּשְׁלַח וּקְרָא לְבִלְעָם בַּר בְּעוֹר לְמֵילַט יַתְכוֹן׃ י וְלָא אֲבֵיתִי לְקַבָּלָא מִן בִּלְעָם וּבָרִיךְ בִּרְכָא יַתְכוֹן וְשֵׁיזֵבִית יַתְכוֹן מִן יְדֵיהּ׃ יא וַעֲבַרְתּוּן יָת יַרְדְּנָא וַאֲתֵיתוּן לִירִיחוֹ וְאַגִּיחוּ קְרָבָא בְּכוֹן יָתְבֵי יְרִיחוֹ אֱמוֹרָאֵי וּפְרִזָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי וְגִרְגָּשָׁאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וּמְסָרִית יַתְהוֹן בִּידְכוֹן׃ יב וְשַׁלְחִית קֳדָמֵיכוֹן יָת עַרְעִיתָא וְתָרְכִית יַתְהוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן תְּרֵין מַלְכֵי אֱמוֹרָאֵי לָא בְּחַרְבָּךְ וְלָא בְּקַשְׁתָּךְ׃ יג וִיהָבִית לְכוֹן אַרְעָא דִּי לָא לְאֵיתוּן בַּהּ וְקִרְוִין דִּי לָא בְנֵיתוּן וִיתֵיבְתּוּן בְּהוֹן כַּרְמִין וְזֵיתִין דִּי לָא נְצֵיבְתּוּן אַתּוּן אָכְלִין׃ יד וּכְעַן דַּחֲלוּ מִן קֳדָם יְיָ וּפְלַחוּ קֳדָמוֹהִי בִּשְׁלֵימוּתָא וּבְקוּשְׁטָא וְאַעְדּוּ יָת טַעֲוָתָא דִּי פְלַחוּ אֲבָהָתְכוֹן בְּעִבְרָא פְּרָת וּבְמִצְרַיִם

עד שלא נתתי לו זרע: (ז) ויבא עליו את הים. על כל יחיד ויחיד שבהם שאם הי׳ היחיד בורח שלא ליכנס בים גל של ים רודף אחריו וקולטו: (יא) וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והפרזי וגומר. כל שבעה העובדי כוכבים מכרין כאן לפי שיריחו עומדת על הספר והיתה נגרה ומנעולה של ארץ ישראל נקבצו לתוכה מכל שבעה העובדי כוכבים גבורי

רלבג

ואת עמו ולא נמנע מלהזכיר עמו לפי שהיה לו צורך להזכיר כי נתן לו את הר שעיר לירושה ומנעו ישראל מלהלחם עמהם עליה כמו שנזכר בתורה ואולם מבני אהרן לא היה אחד שהזכרתו התורה מלהלחם עמם: וזכר שיעקב ובניו ירדו מצרים והוציאם משם הש״י ע״י משה ואהרן כאשר הרבה להכות את מצרים ואחר זה רדו עליהם ורדפו אחריהם המצרים בחיל גדול וברכב ובפרשים והשיגו אותם חונים על הים עד שלא יכלו לברוח מהם והפליא השם ית׳ חסדו עמהם ושם ענן חשך מאוד בין ישראל ובין מצרים וסבב שטבעו המצרים בים באופן שנזכר בתורה והנה עיני קהל הדור ההוא ראו׳ בזמן ההוא אלו האותות והמופתים אשר עשה הש״י במצרים ואחר זה ישבו במדבר ימים רבים בסבת המרגלים ואחר זה הביא אותם אל ארץ האמורי היושב בעבר הירדן והוא ארץ סיחון ועוג שני מלכי האמורי ויירשו ישראל ארצם מגד השור האלוי לא בחרבם ולא בקשתם ואחר זה השתדל בלק בן צפור להלחם בישראל כשקרא לבלעם בן בעור לקלל אותם ולא אבה הש״י לשמוע אל בלעם ויברך ברוך אותם והצילם השם ית׳ ממנו כמו שנזכר בתורה. ואח״כ עברתם את הירדן ובאתם אל יריחו וירשתם אותה ואח״ז נלחמו בכם בעלי יריחו וכם מלכי האמורי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי שנלחמו עם ישראל כמו שנזכר בזה הספר וזה ממה שיורה שכל אחד מהמלכים ההם היה לו חלק מה ביריחו כמו שזכרו רז״ל: (יב) והנה שלחתי לכם הצרעה. ר״ל שחדש להם נזקין הזיקו בהן זולת חרב המלחמה: (יד) ואחר שזכר כל הטובות שחנן הש״י את ישראל צוה אותם לירא את ה׳ ולעבוד אותו ולהסיר את

המצרים ה׳ בקריאה וסי׳ והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו. ויראו המצרים את האשה. וירעו אותנו המצרים ויענונו. כי לא יוכלון המצרים לאכול. וישם מאפל. ונמסר גם בסדר לך לך: הצרעה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר עקב יראו ג׳ וסי׳ ועתה יראו את ה׳. יראו את ה׳ קדשיו. אך תולדות אהרן יראו את ה׳: כל הפרשה עד כי את השם נעבוד עקדה שער

מצודת דוד

לכם מה עשיתי בקרבו: (ז) וישם מאפל. כמ״ש ויהי הענן והחשך (שמות י״ד): ויבא וכו׳. ובזה הביא עליו את הים כ״א לא היה האופל היה א״כ רואה אשר ישראל הולכים בים ביבשה ולא היה א״כ רודף אחריהם ברצות הנס ההוא ולא היה א״כ נטבע במי הים אבל לפי שהלך בחושך לא ידע מכל זה ובאו אחריהם בים מבלי דעת כי יש הנס ובבואו נטבע בו: (ט) וילחם בישראל. חזר ומפרש שהמלחמה היתה במה ששלח אחר בלעם לקללם להלחם עמהם בפה: (י) לשמוע לבלעם. הספיק בידו לקלל כפי מחשבתו: ויברך. ועוד ברך אותם בברכה: מידו. מיד בלק שערך מלחמה בפיו של בלעם: (יא) בעלי יריחו. וחוזר ומפרש האמורי וכו׳ כי כל מלכי העו״ג ההם היו אדונים ביריחו כמ״ש רז״ל שכ״א היה לו חלק מה ביריחו לגודל חביבתה וכולם נתקבצו להלחם בישראל ונפלו בידם: (יב) את הצרעה. היא הטילה בהם ארס ולא יוכלו להלחם וכאלו היא גרשה אותם וחוזר ומפרש את שני מלכי האמורי סיחון ועוג לא בחרבך. כי בדרך הטבע לא היית יכול לעמוד כנגדם: (יג) אתם אוכלים. את פריהם: (יד) ובתמים. הוא״ו והרבה להיטיב

מצודת ציון

(ס) ואגוף. ענין כלאה כמו ונגפו אשה הרה (שמות כ״א): (ז) מאפל. מלשון אופל וחשך. (י) אביתי. ענין רצון כמו לא אבה יבמי (דברים כה): (יא) בעלי יריחו. אדוני יריחו כמו אם בעליו עמו (שמות כב): (יב) הצרעה. ארז״ל שהוא מין שרץ

סימון בשם ריב"ל חזרו על המקרא ולא מצאנו מקום ששמו הר געש אלא מה הוא הר געש ע"י שנתרשלו ישראל בו ולא הספידוהו כראוי רצה הקב"ה להגעיש עליהם ההר
ר"ל שנעש ההר ביום קבורתו : (לב) אשר העלו בני ישראל. אע"פ שכתוב ויעל משה את עצמות יוסף ממו הוא הזהיר את בני ישראל להעלותם כמו ויבן שלמה והדומים
לו. וכדרש כל המתחיל במצוה ואחר גומרה נקראת ע"ש האחרון ממי אתה למד ממשה דכתיב ויעל משה את עצמות יוסף עמו ונסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ והכניסו
ישראל עצמותיו לארץ וקברו אותם ונתלית המצוה בהם דכתיב אשר העלו בני ישראל ממצרים אשר העלה משה אין כתוב כאן אלא אשר העלו : קברו בשכם.
דרשו בו משכם גנבוהו ולשכם החזירוהו ולפי הפשט לפי שהיה שכם בחלק אפרים ולכבוד יוסף קברוהו בנחלה הראשונה אשר היה ליעקב אבינו בארץ ישראל ולפי דעתי בפסוק ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך רמז לו שיקבר שם בשכם וזהו שאמר לך כי כבר זכר הגבורה שנתן לו שיפלו בניו שני חלקים: ויהיו בני יוסף לנחלה. וחשבו להם העצמות לנחלה טובה שנקברו בנחלתם ודרשו בו על בני יוסף שהתעסקו בקבורת העצמות בנחלתם : (לג) אשר נתן לו בהר אפרים. אמרו רבותינו ז"ל מניין היה לו לפנחס שלא היה לו לאלעזר אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה ומכאן סמכו לירושת הבעל ומהם אמרו כי אפשר שנפלה לו בשדה חרמים ויתכן גם כן לפרש כי ישראל נתנו לו כמו שנתנו לכלב ויהושע אבל לא על פי השם יתי' כמו שנתנו להם
והו שאמר אשר נתן לו ואילו היתה ירושת אשתו או שדה חרמים לא היה אומר אשר נתן לו ורבותינו ז"ל אמרו כי לא נוכל לומר שקנה פנחס אותה גבעה דאם כן נמצאת שדה חוזרת ביובל ונמצא אותו צדיק קבור בקבר שאינו שלו אבל לשון נתן לו לא הקשה להם כי מצאנו לשון מתנה במכר כמו ויתן לי את מערת המכפלה ואם תאמר לפירושינו קשה גם כן שהרי מתנת יחיד חוזרת ביובל אבל מתנת רבים אינה חוזרת והאת הגבעה שבט אפרים נתנוה לו ולדבריהם שאמרו כי ירושת אשתו היתה הם אמרו גם כן כי ירושת הבעל אינה חוזרת ביובל וכן הדין:

עוֹבְדָא דַיְיָ דִּי עֲבַד לְיִשְׂרָאֵל׃ לב וְיָת גַּרְמֵי יוֹסֵף דְּאַסִּיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קְבַרוּ בִּשְׁכֶם בְּאַחְסָנַת חַקְלָא דִּקְנָא יַעֲקֹב מִבְּנֵי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִּשְׁכֶם בִּמְאָה חוּרְפָן וַהֲווֹ לִבְנֵי יוֹסֵף לְאַחְסָנָא׃ לג וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן מִית וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בְּגִבְעֲתָא דְּפִנְחָס בְּרֵיהּ דְּאִתְיְהִיבַת לֵיהּ בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם׃

יְהֹוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ לב וְאֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר־הֶעֱלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל ׀ מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם בְּחֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה וַיִּהְיוּ לִבְנֵי־יוֹסֵף לְנַחֲלָה׃ לג וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן מֵת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינְחָס בְּנוֹ אֲשֶׁר נִתַּן־לוֹ בְּהַר אֶפְרָיִם׃

ז' דסמי' · ג' יתיר א' · ע"ו

סכום הפסוקים של ספר יהושע שש מאות וחמשים וששה וסימנו ותרן לשון אלם, וסדריו י"ד, היתה עלי יד ה' סימן, ופרקיו עשרים וארבעה, וסימנו כד הקמח לא תכלה, וחציו ומחשבון עד רמת המצפה:

במאה ה' רפין בקריאה יסי' ויקן את חלקת השדה אשר. ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים. אין חפץ למלך במהר. תנה את אשתי את מיכל. וישכר מישראל מאה אלף. ונמסר גם בסדר וישלח: קשיטה ג' וסי' נמסר בסדר וישלח:

תולדות אהרן ואת עצמות יוסף. סוטה יג: ויהיו לבני יוסף. סוטה יג: ואלעזר. ב"ב עו קיא קיב קיג (ב"ב עז): פנחס בנו ב"ב קיג:

גנעשו : (לב) קברו בשכם. משכם גנבוהו לשכם החזירוהו: (לג) בגבעת פינחס בנו. מהיכן היה לו לפנחס חלק בארץ שירש מאשתו:

רלבג

ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה ה' אשר עשה לישראל והם יוצאי מצרים כי זולת' לא ידעו את כל המעשי' וזכר אחר זה כי עצמות יוסף קברו במקום ההוא שהיה לבניו לנחלה וכי אלעזר בן אהרן מת וקברו אותו בגבעת' פנחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים ואם יאמר אומר איך היתה לפנחס אם לא היתה לאלעזר אמרנו לו כי תכף שמת אלעזר היה יורשו פנחס לפי שרשי התורה ולזה כשנקבר נקבר בגבעת פנחס בנו ואולם רבותינו ז"ל אמרו בפרק יש נוחלין כי פנחס ירשה מאשתו וזה דרך דרש ואמנם הפשט הוא לפי מה שכתבנו :

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו : הא' הוא לפרסם עוצם השגחת הש"י לישראל ושכבר קיים מה שנשבע לאבותינו ולזרעם שיתן להם את הארץ ולזה זכר מה שירשו מהארץ ע"י משה וע"י יהושע והמלכים הרבים אשר נפלו בידם : הב' הוא במדות הוא שראוי לכל אדם שלא יקצר מעשות מה שאפשר מהטוב בחייו הלא תראה כי יהושע מפני שלא יכול להשלים ירושת הארץ לישראל לא קצר לעשות מה שהיה אפשר לו מהטוב והוא הפלת הארץ בנחלה לשבטים כי בזה היה תועלת כי הוא היה נביא ולא תשלם זאת החלוקה בשלמות למי שאינו נביא כי ע"פ ה' היתה כמו שזכר עם שכבר נמשך מזה תועלת שאם חלקו הארץ הנכבשת לבד היו ישראל מתעצלים בירושת הנשאר מהארץ לדעתם שמה שיכבשו יגיע לכלל ישראל הנה לא יקום אחד מהשבטים אם לא יקומו כלם ואולי תהיה זאת העצלה סבה שלא תשלם להם ירושת הארץ אך כשידע כל שבט המגיע לו מזה יזדרזו לכבוש הארץ ההיא לפי מה שאפשר ואם הוצרך אל העזר יבקש אותו מאחי השבטים או יותר והבטיחו שהוא יעזור אותו ג"כ לכבוש חלקו כמו שמצאנו שעשה שבט יהודה ושבט שמעון לפי מה שנזכר בראש ספר שופטים : השלישי הוא בזכירה המגיע לשבט ושבט מהארץ להצילם מהקטטה והמריבה אם ברוב הימים יפול מחלוקת ביניהם בענין הארץ הנה מה שנזכר בזה המקום מהמגיע לחלק מהם ישמרם מהקטטה : הרביעי הוא להזכיר קיום מה שייעד הש"י לכלב כאשר מלא אחרי ה' ולא הלך בעצת שאר המרגלים בהארץ אשר דרכה רגלו בה תהיה לו לנחלה ולבניו : החמישי הוא להודיע שכבר נתקיים ייעוד הש"י בשבט שמעון ולוי כמה שאמר יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כי כבר היו נחלותיהם מפוזרות כמו שזכרנו : הששי הוא להודיע שכבר קיימו ישראל מה שצוו בתורה להבדיל ערי המקלט ולתת ללוים ערים לשבת ומגרשיהן לבהמתם והנה קבלנו שתי המצות יחד כי ידמה שערי הכהנים והלוים כלם קולטות והנה התבאר מן התורה כי המזבח היה קולט ההורג בשוגג ולזה הוצרך לומר בהורג במזיד מעם מזבחי תקחנו למות כמו שביארנו שם וידמה כי מפני שכלל ערי המקלט עם ערי הלוים הנשארות בזה המספר ואמר בסוף שהם ערים מ"ח ומגרשיהן שכבר הקישן זו לזו ולזה תהיינה כלם קולטות : השביעי והוא מה שלמדנו מהמזבח שבנו השבטים אשר מעבר הירדן כי כשירצה האדם דבר אשר שיתחדש ממנו הפסד או נזק ראוי שיתחכם להסירו קודם בואו ולא ימנעהו מזה ראותו שלא יתכן הגעת ההפסד או הנזק ההוא כי אם לעתים רחוקים הלא תראה כי אלו השבטים כשראו כי בארץ הזמן יהיה אפשר שיסבב היות הירדן מפסיק ביניהם ובין ארץ ישראל שישביתו בניהם מעבוד את ה' התחכמו להמציא דבר נשאר מורה שגם הם מעם ה' ולזה בנו שם המזבח ההוא שיהיה בתבנית מזבח ה' וקראו שמו כי עד הוא בינותינו כי ה' האלהים ויהושע כאשר ראה ג"כ אפשרות סור ישראל מאחרי ה' מצד מה שנשארו מן הגוים ההם שלא החרימום ג"כ לפי מה שאפשר להצילם מזה והביאם מזה אל שיקבלו עליהם שנית את האלהים לעבדו ולאהבה אותו ושלא לסור מאחריו להרחיקם יותר מזה העון : השמיני הוא שלמדנו מענין שלוח פנחס והנשיאים לשבטים שהיו מעבר לירדן לחקור אמתת הענין קודם עלותם עליהם לצבא והוא כי גם בעניינים אשר יחשב שאין להמתין עליהם לעשותם כי אם תכף צריך להתישב ולחקור הענין הלא תראה כי לולא זאת החקירה היה נמשך מזה נזק רב בעלות בני ישראל לצבא על אחיהם והנה יחשב שאין להמתין על אלו הדברים שהם כנגד הש"י מפני הסבות שזכרו פנחס והנשיאים לשבטים האלו בזה המקום ולזה תמצא שלא המתין פנחס לקחת עצה ממשה רבינו בדבר זמרי אמרו רבותינו ז"ל כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ומזה המקום יותר הספק איך לא נמלכו ישראל בזה ביהושע שהיה נביא עם שהיה מהעניינים הראויים לעשות לפי משפטי התורה בהפלת השונאים ראוי שיהיה המעשה בהם לפי דרכי התורה באופני החקירה המיוסדת בתורה לא שישאלו איך האמת בזה לנביא ואם באנו לבאר זה בזה המקום יארכו הדברים יותר מהראוי למה שאנחנו בו : התשיעי הוא מה שלמדנו שראוי לכל אדם שישתדל שיהיה נקבר בגבול משפחתו להשאיר שמו ולזה זכר בהקבר יהושע בגבול נחלתו והקבר יוסף בגבול נחלת בניו והקבר אלעזר בן אהרן בגבעת פנחס בנו ומזה המקום למדנו התועלת שהגיע מזה הלד ליוסף כשנחלקו בניו לשני שבטים וזה כי בזה היה רבוי בגורלות לבני רחל ויתכן יותר שיגיע מקום קבורתה בנחלה לאחד מהם וכבר נתבאר שכן היה לפי מה שנזכר בספר שמואל :

מצודת ציון

(לב) בחלקת. ענין אחוזת שדה כמו ויקן את חלקת השדה (בראשית לג): קשיטה. מטבע הוא ומעה ממה : (לג) בגבעת. מל' גבעה והר :

מצודת דוד

ואשר ידעו וכו'. ר"ל בימי הזקנים האלה עבדו את ה' אשר ידעו מעשה ה' כי בעיניהם ראו ובזה היו מיסרים את לבות ישראל לאביהם שבשמים : (לב) העלו בני ישראל. אף כי משה העלם ממצרים אבל לפי שמת במדבר ולא הספיק להביאם לשכם והביאום הם לכך נקרא על שמם : ויהיו לבני יוסף לנחלה. שדה החלקה ההיא היו לבני יוסף לנחלה ולזה קברו שם את יוסף אביהם. או יאמר שעצמות יוסף חשבו להם בני יוסף לנחלה טובה כי מאד נשנו והוסב להם במה שנקבר באחוזתם : (לג) אשר נתן לו. בני ישראל נתנו אותה לו במתנה עם שלא נתן נחלה לשבט הלוי :

בימי יהושע כבר נכנסתם וקבלתם: (כה) וישם לו חק ומשפט בשכם. סידר להם שם החוקים שבתורה וקבלו עליהם: (כו) ויכתב יהושע וגומר. תרגום יונתן וכתב יהושע ית פתגמיא האלין ואצנעינון בספר אורייתא דה' ובמסכת מכות נחלקו אמוראי חד אמר אלו ח' פסוקים מן וימת משה עד לעיני כל ישראל שהרי ס"ת חסר והשלימו וחד אמר פרשה זו של ערי מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובים בספר התור': תחת האלה. תחות אלתא היא מזוזת הפתח כמו שנאמר האיל מזוזת חמישית ומדה אחת לאלים וי"א זו האלה אשר עם שכם שכתוב ביעקב ויטמון אותם יעקב תחת האלה: אשר במקדש ה'. כלפי שהביאו שם את הארון כמה שנאמר למעלה ויתיצבו לפני האלהים: (כז) האבן הזאת תהיה בנו לעדה וגו'. הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנא לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דה' דמלל עמנא וגם יש לפותרו כמשמעו כי היא שמעה את הדברים אשר דברתי לכם בשליחותו של מקום: (ל) בתמנת סרח. כך שמה ובמקום אחר הוא קורא אותה תמנת חרס על שם שהעמידו תמונת החמה על קברו לומר זה שהעמיד החמה וכל העובר עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת. וי"א תמנת חרס שמה ולמה נקרא שמה תמנת סרח על שם שפירותיה מסריחין מרוב שמנן: להר געש. מלמד שרעש עליהם ההר להורגם לפי שלא הספידוהו כראוי: (לא) האריכו ימים. ימים האריכו שנים לא האריכו שנכנסו

כג וְעַתָּה הָסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְהַטּוּ אֶת־לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַעֲבֹד וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע׃ כה וַיִּכְרֹת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּשֶׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט בִּשְׁכֶם׃ כו וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְקִימֶהָ שָּׁם תַּחַת הָאַלָּה אֲשֶׁר בְּמִקְדַּשׁ יְהוָה׃ כז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה־בָּנוּ לְעֵדָה כִּי־הִיא שָׁמְעָה אֵת כָּל־אִמְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהָיְתָה בָכֶם לְעֵדָה פֶּן־תְּכַחֲשׁוּן בֵּאלֹהֵיכֶם׃ כח וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ׃ כט וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים׃ ל וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־סֶרַח אֲשֶׁר בְּהַר־אֶפְרָיִם מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ׃ לא וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל ׀ יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַאֲשֶׁר יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה

(מסורה בגליון: ג' · ל' דסמי' · ל' חד מ"ל וחד חס' · ל' דסמי' · ל' חס' וכס"ח מדוייק מ"ל · ל'. ב' דסמי' · ג' · ג'. ל' · כ"ב · ג' וסי' אחליד ואתכחים ומים · פסקים ויעבדו כעם · י')

כג וּכְעַן אַעְדוֹ יָת טַעֲוַת עַמְמַיָא דִי בֵינֵיכוֹן וְאַפְנוּ יָת לִבְּכוֹן לְפוּלְחָנָא דַייָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ כד וַאֲמַרוּ עַמָא לִיהוֹשֻׁעַ יָת יְיָ אֱלָהָנָא נִפְלַח וּלְמֵימְרֵיהּ נְקַבֵּיל׃ כה וּגְזַר יְהוֹשֻׁעַ קְיָם לְעַמָא בְּיוֹמָא הַהוּא וְשַׁוִי לֵיהּ קְיָם וְדִין בִּשְׁכֶם׃ כו וּכְתַב יְהוֹשֻׁעַ יָת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וְאַצְנְעִינוּן בְּסֵפֶר אוֹרַיְתָא דַייָ וּנְסִיב אַבְנָא רַבְּתָא וַאֲקִימַהּ תַּמָן תְּחוֹת אַלְתָא דִי בְּבֵית מַקְדְשָׁא דַייָ׃ כז וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכָל עַמָא הָא אַבְנָא הָדָא תְּהֵי לָנָא כִּתְרֵין לוּחֵי אֶבֶן קְיָמָא אֲרֵי יָתַהּ עֲבַדְנָא לְסַהֲדוּ אֲרֵי פִּתְגָמַיָא דִכְתִיבִין עֲלַהּ מֵעֵין כָּל פִּתְגָמַיָא דַייָ דִי מַלִיל עִמָנָא וּתְהֵי בְכוֹן לְדָכְרָן וּלְסַהֲדוּ דִלְמָא תְכַדְבוּן קֳדָם אֱלָהָכוֹן׃ כח וְשַׁלַח יְהוֹשֻׁעַ יָת עַמָא גְבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ כט וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וּמִית יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עַבְדָא דַייָ בַּר מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין׃ ל וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בִּתְחוּם אַחְסַנְתֵּיהּ בְּתִמְנַת סֶרַח דִי בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם מִצִפּוּנָא לְטוּר גָעַשׁ׃ לא וּפְלַח יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יוֹמֵי סָבַיָא דִי אוֹרִיכוּ יוֹמִין בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְדִי יְדַעוּ יָת כָּל

גם בסדר אחרי מות: לעדה ג' וסי' נמסר בסדר וירא: וישלח מ"ב וסי' נמסר בסדר נח: ויהי אחרי הדברים האלה ג' וסי' ויגד לאברהם. אביך חולה. וימת יהושע. ונמסר גם בסדר וירא: וכל ימי ג' וסי' והזקנים. וחברו. וכל ימי מלכי ישראל:

תולדות אהרן ויכתוב יהושע. מכות יא: וימת יהושע. ב"ב טו: ויקברו אותו. שבת קה: בתמנת סרח. מגלה י"ד: וכל ימי. שבת קה:

והגוף מן הארץ: (כה) וישם לו חק ומשפט. פי' לו לעם וענינו כמו שם שם לו חק ומשפט שסדר להם דרך כלל חקי התורה והמשפטים וקבלום עליהם או פי' וישם לו חק ומשפט יהושע שם לעצמו חק ומשפט: בשכם. על הברית שכרת להם והחק והמשפט האבן והאלה שהם לעדים ודברי הברית שכתב בספר תורת אלהים וי"ת ויהושע כתב ית פתגמיא האילין בספרא ואצנע בספר אוריתא דה'. ובדברי רז"ל ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר שמנה פסוקים שבתורה וחד אמר ערי מקלט ולא נראה לפי הפשט לא זה ולא זה והאמת הוא שת"י: (כו) תחת האלה. הדגש תמורת הנח אשר בתחת האלה אשר עם שכם. ובמדרש כי הוא האלה שטמן תחתיה יעקב אלהי הנכר כמו שכתוב ויטמון אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם ואין כן דעת המתרגם שתרגם אלה בוטמא ותרגם האלה אלתא והיא מזוזת השער כמו האיל מזוזת השער ומדה אחת לאלים שתרגם אלון אליא: אשר במקדש ה'. הבית שהיה שם הארון בשכם קראו מקדש לקדושת הארון שהיה שם לשעה: (כז) אשר דבר עמנו. ת"י הפסוק כן ואמר יהושע לכל עמא הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנא לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דה' די מליל עמנא וגו'. ולפי הפשט אשר דבר עמנו ר"ל כי מה שדברתי עמכם והברית אשר כרתי עמכם לא מלבי כי הם אמרי ה' אשר דבר עמנו בהר סיני. ופי' כי היא שמעה על דרך ותשמע הארץ אמרי פי: (ל) בתמנת סרח. ובספר שפטים בתמנת חרס ושניהם אחד כמו כבש וכשב ורבי' דרשו בו מהם אמרו סרח שמה ולמה קראה חרס בשביל שנקבר שם יהושע שהעמיד חמה לישראל והחמה תקרא חרס כמו האומר לחרס ולא יזרח וי"א חרס שמה ולמה נקרא שמה סרח שהיו פירותיה מסריחין מרוב שמנן: מצפון להר געש. רבי ברכיה ורבי סימון

רלבג

להם יהושע שהם עדים בהם כי הם בחרו לעבוד את ה' להרחיקם יותר במה שאחר זה מעבוד ע"ז: (כג) ואמר להם שיסירו את אלהי הנכר אשר בקרבם ויטו לבבם אל ה' אלהי ישראל והוא אמר להם זה שאם נפתה לבם בסתר מאחת העבודות האלו אשר לאנשי הארץ יסירו מלבם הדעות הנפסדות ההם והם לא הודו שילכדו לזה אך השיבו כי הם יעבדו את ה' אלהי ישראל וישמעו בקולו: (כה) ויכרת יהושע ברית לעם. על זה להיותם עובדים את ה' ולהשאי' זכר לזה המעשה למען יבושו ישראל אם יסורו מאחרי ה' כתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת האלהים והקים אבן גדולה תחת האלה אשר במקדש ה' להיות לזכר ולעדות על זה המעשה כמו שעשו יעקב ולבן במעשה הגל והמצבה להיות לעד ביניהם על בריתם את ה': (ל) אחר זה זכר שכבר מת יהושע בן מאה ועשר שנים וקברו אותו בגבול נחלתו: (לא) וזכר עוד שכבר עבדו ישראל

מצודת דוד

ויאמרו עדים. ר"ל נהיה עדים בעצמינו: (כג) ועתה הסירו. הם לא הניחו ליהושע לגמור את דבריו והשיבו עדים ואח"ז חזר יהושע לגמור דבריו ואמר ועתה הסירו מלב מכל וכל מחשבות עו"ג: (כד) ויאמרו העם. חזרו העם לגמור דבריהם שאמרו נהיה עדים בעצמינו אשר קבלנו לעבוד ה' ולשמוע בקולו: (כה) ויכרת וכו'. לקבל עבודת ה' מאהבה: וישם לו. סדר לישראל חוקי התורה ומשפטיה: (כו) את הדברים האלה. אשר דבר עם ישראל בשכם: בספר וכו'. ת"י ואצנעינון בספר אורייתא דה' ר"ל נתנה במקום שמונח בה התורה: במקדש ה'. היא שכם ולשעתו קראו מקדש לפי שהיה שם הארון: (כז) כי היא שמעה. ר"ל במקום הזה נאמר וכאלו שמעה היא: אמרי ה'. כי כל הדברים האלה בנבואה נאמרו ולא מלבו: (לא) אשר האריכו ימים. עד כלות כ"ח שנה מיום שעמד יהושע כ"כ בס"ע:

מצודת ציון

(שם לד): (כו) האלה. הוא שם אילן מה: (כז) לעדה. לשון עד בלשון נקבה: בחלקה

פי' אלהי כסף ואלהי זהב שלקחו בעברים אשר כבשו ובמצרים כמו שכתוב ביחזקאל: (יט) אלהים קדושים הוא. קדושים לשון תפארת כמו אלהי' וכן ישמח ישראל בעושיו פי' אלהי עושי: (כב) עדים אתם בכם. אתם בעצמכם תהיו עדים בכם כי אתם בחרתם לכם את ה' וי"ת עדים אתם בכם הנשמה והגוף וכן האזינו השמי' ותשמע הארץ שאמו שמים והאזיני ארץ הנשמה מן השמים והגוף

וּבְמִצְרַיִם וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה׃ טו וְאִם רַע בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה בַּחֲרוּ לָכֶם הַיּוֹם אֶת־מִי תַעֲבֹדוּן אִם אֶת־אֱלֹהִים אֲשֶׁר־עָבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַנָּהָר וְאִם אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בְּאַרְצָם וְאָנֹכִי וּבֵיתִי נַעֲבֹד אֶת־יְהוָה׃ טז וַיַּעַן הָעָם וַיֹּאמֶר חָלִילָה לָּנוּ מֵעֲזֹב אֶת־יְהוָה לַעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ יז כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוּא הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ וְאֶת־אֲבוֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְעֵינֵינוּ אֶת־הָאֹתוֹת הַגְּדֹלוֹת הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמְרֵנוּ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַכְנוּ בָהּ וּבְכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בְּקִרְבָּם׃ יח וַיְגָרֶשׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הָעַמִּים וְאֶת־הָאֱמֹרִי יֹשֵׁב הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ גַּם־אֲנַחְנוּ נַעֲבֹד אֶת־יְהוָה כִּי־הוּא אֱלֹהֵינוּ׃ יט וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם לֹא תוּכְלוּ לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה כִּי־אֱלֹהִים קְדֹשִׁים הוּא אֵל־קַנּוֹא הוּא לֹא־יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם וּלְחַטֹּאותֵיכֶם׃ כ כִּי תַעַזְבוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהֵי נֵכָר וְשָׁב וְהֵרַע לָכֶם וְכִלָּה אֶתְכֶם אַחֲרֵי אֲשֶׁר־הֵיטִיב לָכֶם׃ כא וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִּי אֶת־יְהוָה נַעֲבֹד׃ כב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם עֵדִים אַתֶּם בָּכֶם כִּי־אַתֶּם בְּחַרְתֶּם לָכֶם אֶת־יְהוָה לַעֲבֹד אוֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ עֵדִים׃

וּפְלַחוּ קֳדָם יְיָ׃ טו וְאִם בִּישׁ בְּעֵינֵיכוֹן לְמִפְלַח קֳדָם יְיָ בְּחַרוּ לְכוֹן יוֹמָא דֵין קֳדָם מַן תִּפְלְחוּן אִם יַת טַעֲוָתָא דִי פְלַחוּ אֲבָהָתְכוֹן דִּבְעִיבְרָא דִפְרָת וְאִם יַת טַעֲוַת אֱמוֹרָאֵי דִי אַתּוּן יָתְבִין בְּאַרְעֲהוֹן בְּרַם אֲנָא וֶאֱנָשׁ בֵּיתִי נִפְלַח קֳדָם יְיָ׃ טז וַאֲתִיב עַמָּא וַאֲמַר חַס לָנָא מִלְמִשְׁבַּק יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ לְמִפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָא׃ יז אֲרֵי יְיָ אֱלָהָנָא הוּא דְאַסִּיק יָתָנָא וְיַת אֲבָהָתָנָא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא וְדִי עֲבַד לְעֵינָנָא יַת אָתַיָא וְיַת רַבְרְבָתָא הָאִלֵּין וּנְטָרְנָא בְּכָל אוֹרְחָא דִי הֲלִיכְנָא בַהּ וּבְכָל עַמְמַיָא דִי עֲבַרְנָא בֵּינֵיהוֹן׃ יח וְתָרֵיךְ יְיָ יַת כָּל עַמְמַיָא וְיַת אֱמוֹרָאָה יָתֵיב אַרְעָא מִן קֳדָמָנָא אַף אֲנַחְנָא נִפְלַח קֳדָם יְיָ אֲרֵי הוּא אֱלָהָנָא׃ יט וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא לָא תוּכְלוּן לְמִפְלַח קֳדָם יְיָ אֲרֵי אֱלָהָא קַדִּישָׁא הוּא אֵל קַנָּא הוּא מִן קֳדָם דִין דְקָשׁוֹט לָא יִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן וּלְחַטָאֵיכוֹן׃ כ אֲרֵי תִשְׁבְּקוּן יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְתִפְלְחוּן טַעֲוַת עַמְמַיָא וִיתוּב וְיַבְאֵשׁ לְכוֹן וִישֵׁיצֵי יָתְכוֹן בָּתַר דְאוֹטֵיב לְכוֹן׃ כא וַאֲמַר עַמָּא לִיהוֹשֻׁעַ לָא אֱלָהֵן קֳדָם יְיָ נִפְלַח׃ כב וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא סָהֲדִין אַתּוּן בְּנַפְשָׁתְכוֹן אֲרֵי אַתּוּן בְּחַרְתּוּן לְכוֹן יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ לְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי וַאֲמַרוּ סָהֲדִין׃

גבורי החיל: (יט) אלהים קדושים. ברוב מקומות נקרא כל לי' רבנות לשון רבים כמו אדני הארץ אדני יוסף אם בעליו עמו אשר הלכו אלהים לפדות לפי שהשם הזה שם שררה הוא: (כב) עדים אתם בכם. ראה יהושע שעתידין לערער בימי יחזקאל ולומר נהיה כשעבדי כוכבים להיכך הכביד עליהם עכשיו ולכך הושב להם בימי יחזקאל והעולה על רוחכם היה לא תהיה ונומר חי אני אם לא ביד חזקה ונומר כבר קבלתם עליכם בימי יהושע ולא תאמרו מה שקבלנו עלינו בימי משה כדי ליכנס לארץ עשינו הרי בימי

ירא את ה': ואשר עשה ז' דסמיכי וסי' נמסר בסדר עקב: ואת האמרי ד' דסמיכי בקריאה וסי' וכנען ילד את צידון בכורו. וחברו דד"ה. ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי. ויגרש ה' את כל העמים. ונמסר גם בסדר לך לך. קנוא ד' ב' מלאים וב' חסרים וסי' לא תוכלו לעבוד את ה'. אל קנוא ונוקם ה' דנחום. קנא קנאתי לה' וחברו. ותרויהון אלין ב' בתראי דאליהו חס': חטאותיכם ד' מלאים בלישנא בקריאה וסי' אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם וחטאותיכם הסתירו מכם פנים. וחטאותיכם מנעו הטוב מכם. בהגלות פשעיכם להראות חטאותיכם. ונמסר גם בסדר אחרי מות: וכלה ו' בקריאה וסי' וכלה הרעב את הארץ. וכלה מכפר את הקדש. וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש. ושב והרע לכם. וכלה סעפיה. וכלה את פרות תבית. ונמסר

תולדות אהרן אלהים קדושים: (ברכות יג):

רלבג

את אלהי הנכר מקרבכם: (טו) ולפי שידע מתכונתם אז שלא לעבוד ע"ג עם מה שמשך לבם אל זה בדברים אלו אמר להם שאם רע בעיניהם לעבוד את ה' יבחרו להם אלהי אבותיהם אשר מעבר הנהר שהרחיקם הש"י מזה בכל עז ולזה לקח את אברהם משם והוליכו אל ארץ כנען שלא לעבד אלהי האמרי אשר הביאם הש"י לשבת בארצם כשהורישום את ארצם והנה אמונותיה' הכוזבו' ומנהגותיה' הפחותים היו סבה שהקיאה הארץ אותם כמו שנזכר בתורה כי ברשעי' הגוים הסם ה' מורישם מפניהם וזה היה ג"כ סבה להרחיק ישראל מאלהיה' לעבדם והודיעם גם כן יהושע עם זה שאם יבחרו לעבוד אלהים אחרים שלא יסכים עמהם אך הוא וביתו יעבדו את ה' כדי להרחיקם עוד מלבחור בע"ג. והנה היה ההשתדלות באלו כדי שיקבלו עוד הדור ההוא לפני האלהים שלא לעבוד ע"ג כי זה היה ראוי שירחיקם יותר מהמשך אחר ע"ג אחרי מות יהושע ועכ"ז לא נשמרו מזה כמו שנזכר בראש ספר שופטים: (טז) ויען העם וגו'. וענה העם כי חלילה להם מעבוד אלהים אחרים עם ראותם הטובות והנפלאות שהנהג הש"י: (יט) והנה להרחיקם עוד מעבוד ע"ג אמר להם כי אחר שיכנסו לעבודתו יתברך תקשה להם מאד עבודתו כי לא ישא לפשעיהם אם יסורו מאחריו לעבוד ע"ג אך יכלה אותם אחר אשר הטיב להם ולא אמר להם זה יהושע שיהיה הענין בבחירתם לסור מאחרי ה' כי כבר נקשרו בזה כל הדורות במעמד הר סיני אך אמר להם זה להוסיף להם הרחקה מעבוד ע"ג כמו שזכרנו שם שכבר היה יודע מטוב תכונת' בעת ההיא שהם לא יסכימו בשום פנים לעבוד זולתי הש"י ואחר זה אמר להם

מצודת ציון

שרץ עוף שהטילה בהם ארס: (יט) קנוא. מתנקם ליפרע: ישא. ענין כפרה ומחילה כמו נושא עון פס

מצודת דוד

עמכם: והסירו וכו'. ר"ל הסירו מהלב מכל וכל מחשבת ע"ג: ובמצרים. כי רבים מהם עבדו במצרים ע"ג כמ"ש ואת גלולי מצרים לא עזבו (יחזקאל כ'): (טו) בחרו לכם וכו'. חשב כאשר יבחרו מי אז יביא טעמת למאס אותם: ואנכי וכו'. ולא נהיו נמשכים אחריכם: (יח) גם אנחנו. כמו אתה וביתך: (יט) לא תוכלו. כוונת יהושע היתה שיגלו מצפוני לבם באר היטב ולקשרם במוסרי הברית אומר דבריו להטעותם שיבחרו באלו הבריה בידם לבחור מי שירצו הם ולדעת מה ישיבו: אלהים קדושים. קדוש בכל מיני קדושות ומאד קשה להיות מסור בעבודתו: אל קנוא הוא. נוקם הוא משוברי רצונו ולא ישא הפשעים: (כ) כי תעזבו. וכאשר תעזבו אותו ישוב להרע לכם ולכלות אתכם: אחרי אשר היטיב לכם. ר"ל ותהיה איך הרעה כפולה כי האדם הרגיל בטובה כפול. נערו ממי שלא ראה בטובה מעולם: (כא) לא. ר"ל לא נעזוב אותו כי את ה' נעבוד כל הימים ונהיה מוסרים בעבודתו: (כב) עדים אתם בכם. אתם היו עדים בעצמיכם שבחרתם לעבוד את ה':

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) **וַיְהִי**. בטעם רביע: (ג) כל מקום אשר תדרך. כל מקום כתיב בלי ה"א ודמשנה תורה סוף פרשת עקב כל המקום בה"א ואו' פסוק סימן והנה המקום מקום מקנה (במדבר ל"ב א'): (ד) ועד הנהר. הוא"ו בגעיא בס"ס ובדפוס ישן: (ו) חזק ואמץ כי אתה תנחיל. במקרא גדולה המ"ם נקודה בפתח ונמסר עליו ב' פתח ויאמר דוד ע"כ. ופסוק הוא בד"ה א' כוף סימן כ"ח ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ וגו'. ושם בד"ה מסור עליה ב' פתחין וסימן חזק ואמץ אל תירא ואל. חזק ואמץ ועשה אל תירא ע"כ. וחזקו עלי דברי המסרות האלה שאינן מכוונות והושפו לטעיות בכל המקומות ומאי דמסיר בד"ה חזק ואמץ אל תירא ואל. לא נמצא פסוק זה במקרא וכוה סליק אדעתין למימר דהוא חזק ואמץ אל תערץ ואל דלקמן בסמוך. אך בספרים המדוייקים הוא בקמץ שהוא בזקף קטן מסכימים למה שכתב עליו רד"ק במכלול דף י"א קמץ בזקף וכל שכן הזק ואמץ כי אתה תנחיל שהוא באתנחתא. ובס"ס המדוייקים כולם שבפ' הם קמוצים חוץ מפסוק רק חזק ואמץ מאד שהוא בפתח וזה יכשר להיות הכרו דד"ה שאינו לא באתנח ולא בזקף: אשר נשבעתי לאבותם. במקצת ספרים חסר וא"ו: (ז) אל תסור ממנו. ו' סבירין ממנה וקרין ממנו מסורת פרשת נו (פ"א) וכן צריך להגיה במסורת (שופטים י"א ל"ד) ועיין מ"ש בריש פרשת תרומה: (ח) ככל הכתוב. בקמץ הטוף לא בחולם: (יא) צדה. במקצת ספרים צידה מלא יו"ד וע"פ המסורת ראוי להיות חסר שזהו א' מן ג' חסרים וסימנם (בשופטים ז"ח במ"ג): (יב) ולראובני ולגדי. הרי"ש במאריך וקריאתה בשורק והתנ"ף שבאמצע נחה וכמוהו רבים כמ"ש (בפ' פינחס ובסוף דברים): המנשה. הה"א במאריך והמ"ם רפה כמ"ש בשי' (י"ב ו'): (יד) נשיכם טפכם ומקניכם. במסרה רבתא אות ו' חשיב הדין פסוקא עם אלפ"א בית"א מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בכון נסחא אחרינא דחשיב נמי טפכם נשיכם דאתם נצבים: (טו) עד אשר יניח וגו' וירשו גם המה. בס"א ישן מספרד כתוב גם הם ויש ג"כ הערה מתינוק זה במקרא אחת דפוס ישן. האמנם ע"פ המסורת נכון להיות גם המה שבמס"ר במערכת אות הגימל נמסר גם הם ד' בנביאים וסי' שם וזה אינו מן המנין *): נתן להם. יונתן תרגם יהיב לכון נראה שהיה קורא לכם ואין כן בספרים שלנו וזהו א' מן ה' להם דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי וסימנם במ"ג סדר בהעלותך על פסוק בשר אתן להם. ויותר נכון לומר דיונתן לא דק בלישנא דקרא רק במאי דסבירין אינשי ותברו מלמד עליו בפ' עד אשר יניח דסוף (פרשת דברים) דהתם נמי תרגם לכון וכן עשה בפסוק זה יהיה להם מגרשי הערים (דפ' מסעי) דהוא נמי חד מן ה' להם דסבירין לכם: וירשתם אותם. בספרים מדוייקים מלא וא"ו והכי מוכח ממה שנמסר במ"ג (פ' בלק) על פסוק ואותה החייתי: (טז) כל אשר צויתנו. בנביאים עם פירוש אברבנאל כתוב ככל וטעות הוא: (יז) ככל אשר שמענו. השי"ן בשוא לבדו: (יח) יומת. במקצת ספרים ימות והוא טעות כי הגירסא הישרה יומת הכי איתא בסנהדרין סוף פרק נגמר הדין (מ"ט):

ב (א) חרש. בשי"ן ימנית וכן נדרש במדרש רות פרש' ב' ובתנחומא מלשון חרש עלים שאמרו כלי נגרות היה בידם. ועוד דרשוהו מלשון חרש שאינו שומע שאמר להם יהושע עשו עצמכם חרשים ואתם עומדים על רזיהם. ולמאן דדריש התם ובמדרש רב' ומדרש ילמדנו ריש סדר שלח לך מלשון כלי חרש בעשו עצמן קדרין והיו צווחין הרי קדירות מי שירצה יבא ויקנה דרך דרש נאמר כמ"ש בעל כלי יקר ובעל לב אהרן וכדאמרינן התם בהדיא קרי ביה חרש פי' בשי"ן שבולת ויש לנו עוד ראיה שכתוב בשי"ן ימנית דבמסרה רבתא (מערכת אות הא') באלפא ביתא מן תרין תרין בחד לישן (נ"ל בתרי לישנא) חשיב בהדייהו חרש דוישלח יהושע בן נון ואידך ובקבקר חרש וגלל (ד"ה א' ט' ט"ו) דהוא נמי בשי"ן ימנית והשיב להו נמי (שם) באלפ"א בית"א מן ב' ב' מן ג' אתין עוד יש להוכיח זה מן מסרה אחרת (ערך חרש) האומרת חרש ה' ג' מנהון מלרע וסימן מי שם פה לאדם (שמות ד' י"א). לא תקלל חרש (ויקרא י"ט י"ד). כמו פתן חרש. (תהלים נ"ח ה') ותרי מלעיל וסימן חרש לאמר. (דין) ובקבקר חרש וגלל. (ד"ה שם) ועיין מ"ש בצפניה (א' י"ב) על אחפש: (ז) על המעברות. יונתן שתרגם עד מגיזתא איכ"לם דפרושי קא מפרש על כמו עד וכמ"ש רד"ק והוא חד מן ט' סבירין עד וקריין על וסימן נמסר במסרה גדולה סדר ויחי על פסוק וירכתו על צידן ועיין מ"ש בנחמיה י"ב: כאשר יצאו. ו' דמטעין דסבירין אשר בקריאה וסימנם במסורת יונה סימן א' (יד): (יג) אחותי. אחיותי קרי: (יד) אם לא תגידו. קדמאה תגידו תניינא תגידי וסימן דודי והוא חד מן ז' זוגין מתחלפים קדמאה בוא"ו תנינא ביו"ד וסימן נמסר ריש (פרשת בהעלותך): ועשינו עמך חסד ואמת. מה שכתוב במקרא גדולה עמך ששים ועשינו עמך חסד הכי פירושא. יהושע ועשינו **עִמְּךָ** חסד ואמת. שפטים ועשינו **עִמְּךָ** חסד. ותד פסוק סימן ואם לא תהלים **עִמְּךָ** ועשה **עִמְּךָ** מלחמה ועיין מ"ש בריש (פרשת שופטים): (טז) עד שוב. בספרים מדוייקים מלא וא"ו ועיין מ"ש בריש פרשת וירא: (יט) מדלתי ביתך. אין יו"ד אחר התיו:

ג (ד) **בֵּינֵיכֶם**. וביניו וביניו קרי. (עיין רש"י ורד"ק): כמדה. באתנח: *) ויש בו ג' ד'. הכ' הוא דגש קל. והמ"ם הוא להורות על ה' הידיעה שהנ"ל בהמדה ודגש הדלת מורה גם הוא יורה על חסרון עפ"י שפרשו מדד. ונמסר עליו ג' דגש. (ויקרא י"ט ל"ה) ד"ה (כ' ג' ג' ודין): למען אשר תדעו. מלת תדעו בפשטא לא בזקף קטן: שלשום. בספרים מדוייקים מלא וכן נכון עפ"י המסורת דפרשת ויצא במ"ג: (יב) ועתה קחו לכם שני עשר איש. סימן קדמאה שני עשר תניינא דלקמן סימן ד' שנים עשר אנשים. תליתאה שנים העשר איש. קדמאה איש אחד לשבט תניינא ותליתאה איש אחד משבט: ועתה קחו לכם וגו' איש אחד לשבט. דין כתיב לשבט בלמ"ד והוא חד מן ג' לשבט קמצין ע"פ המסורת וסימן בסדר דברים והשנים שבפרשה הסמוכה בסימן ד' כתובים איש אחד משבט במ"ס: (טז) באדם. מאדם קרי והוא חד מן ו' דכתיבין בי"ת וקרי מ"ם וסימן נמסר במ"ג מערכת אות הבי"ת. ואפשר לומר שיש בזה רמז למה שאמרו במדרש ילמדנו כל נסים שנעשו לישראל בזכותו של אברהם היו וכו' קריעת הירדן בזכותו כדכתיב הרחק מאוד באדם זה אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים. שוב מצאתי כדברי במסורת הברית הגדול סימן תתק"ה. ועיין עוד ברד"ק ולב אהרן ובענין המאמר עיין בכלי יקר ומסורת הברית הגדול ריש סדר שופטים: אשר מצד צרתן. בדפוס ישן הצד"י בפת"ח וכלא מאריך בתי"ו ובמכלול דף רנ"ג בשמות שהם בני ארבע אותיות כתוב כלשון הזה ובקמץ הראשונה ובפתח השלישית **צָרְתַן צָרְפַת**. אבל **כַּרְפַּת אַרְגָז** פתוחים ע"כ. ובספר רב פעלים בבאור מבקלי השמות ונקודה כתוב כלשון הזה **צָרְתַן** בקמץ ובפתח וכן ממשקל זה עד **צָרְפַת** ובתוספת ה"א ג"כ צרפתה אשר לצידון וכן ממשקל זה **צָפְנַת** פענח עכ"ל. נראה מדבריו שהוא קורא אותם בקמץ רחב וכן כת' על **בָּשְׂמַת** בת ישמעאל קמץ רחב ופתח ומשקלו **אָסְנַת** בת פוטיפרע עכ"ל וכן במקצת ספרים הצד"י במאריך אך הי"ו צרתן ברוב הספרים היא קמוצה ובמסורת צרתן ב' בין סכות (מלכים א ז) ודין עיין (במלכים א' סימן ד' וסימן י"ז): (יז) עד אשר תמו כל הגוי לעבר. איכא פלוגתא בינו מסראתא איכא דמסרי לעבור ד' מלאים וסימן עד אשר תמו כל הגוי. ותניינא כל הגוי דסמיך ליה. ויהי כאשר תם כל העם לעבור דפרשתא דלקמן סימן ד' (י"א). לעבור בך בליעל (נחום ב א) הכי נמסר במ"ג סדר בלק והכא. ומסרה אחריתי בנחום לעבור ד' מלאי' וסימן ויהי כאשר תמו כל הגוי. תניינא ויהי כאשר תם כל העם לעבר. והנה גם צדוק וכל הלוים אתו וגו' (שמואל ב ט"ו). לא יוסיף לעבור בך בליעל. ונוסחי דיקי כמסרה בתרייתא סלקי ולדידי חזי לי דהא היא הפלוגתא דכתיבי במ"ג נחום ב' (כי) לא יוסיף (עוד) לעבר בך בליעל אע"ג דהתם פריסית בגוונו אחרינו:

ד (א) **וַיְהִי** כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן. ויאמר. פיסקא באמצע פסוק: (ה) על שכמו למספר שבטי בני ישראל. ס"א שבטי ישראל וטועה הוא שזהו אחד מן ג' שבטי בני ישראל הסמוכים בקריאה וסימן נמסר במסורה גדולה כאן: (ו) למען תהיה וגו' כי ישאלון בניכם מחר לאמר. בספר אחד דפוס ישן כתוב מחר את אבותם לאמר וגירסא או אינה אלא מן המתמיהין שזהו אחד מן התלופים שיש בין פסוק זה ובין חבירו שבפרשה זו לקמן דין כתיב מחר לאמר ותברו מחר את אבותם לאמר דין כתיב כי ישאלון בניכם וחבירו אשר ישאלון בניכם ואפ"ס כי אשר ראיהם את מצרים. דין כתיב מה האבנים האלה לכם והברו מה האבנים האלה: (ז) בעברו בירדן. במקצת ספרים העי"ן במאריך נקרא בקמץ רחב וגם רד"ק הזכיר זה החילוף: (ח) כאשר דבר. הבית בסגול: (יד) ויראו אותו. בספרים כ"י ודפוסים ישנים היו"ד במאריך והוא חד מן ד' חס' ע"פ המסורת וסימן במ"ג. (במערכת אות ו' ועיין מ"ש שמואל א' ז' ז'): (יח) ויהי בעלות. כתיב בבי"ת וק' בכ"ף והוא חד מן מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ' וסימן במסרה רבתא וריש הושע וריש דברי הימים: שלשום. בספרים מדוייקים מלא וכן ראוי על פי המסורת דפרשת ויצא במסרה גדולה (ל"א ה'): כתמול. מלא (וע' במס"ג הנ"ל וכמ"ש שם): (כד) יראתם. בקמץ הריש ולית כותיה:

ה (א) **עָבְרֵנוּ** וימס. עברם ק' וכן כתב רד"ק. ובספר אחד כתיבת יד כתוב עליו עברם ק' ופליגין עליו: (ב) עשה לך חרבות. התי"ו במאריך בספרים כתיבת יד ודפוס ישן וכן ויעש לו יהושע הרבות צרים שבסמוך: (ה) וכל העם הילדים. עיין מה שהכתוב בירמיה סימן ט"ז: (ז) אתם מל יהושע. עיין מ"ש בסימן ז' ג': (י) בערבות יריחו. העי"ן במאריך בספרים כ"י: (יד) ויאמר לא כי אני. בספר אחד ישן כתיבת יד כתוב לא באלף וק' לו בוא"ו ודבר מתמיה הוא כי לא נמנה זה במסורת עם ט"ו דכתיבין לא וקריין לו אולי טעה הסופר בהבנתם מאמר דעירובין פרק הדר (ס"ג.) ואיתא נמי בפ"ק דמגילה (ג':) ובסנהדרין פרק נגמר הדין (מ"ד:) א"ל על איזה מהם באת א"ל עתה באתי: (טו) של נעלך. אין מאריך במלת של:

ו (ה) **בְּשָׁמְעֲכֶם** כשמעכם ק' והוא חד מן י"א מלין דכתיב בית וקרי כ"ף: (ז) ויאמרו אל העם. ויאמר קרי והוא חד מן מלין דכתיבין ו' בסוף תיבותא ולא קריין וסימן נמסר במלכים א' י"ב במסורה גדולה: (ח) ויהי כאמר. בכ"ף: ויהי כאמר וגו' שבעה שופרות היובלים לפני ה'. יונתן תרגם קדם ארונא דה' וכן בשני דפוסים ישנים כתוב לפני ארון ה' גם במ"ג יש הערה מחילוף זה בלא הכרע. ויש לי להכריע שכתוב לפני ה' מכח המסורת שבמערכת אות האל"ף במסרה רבתא נמסר ארון ה' כ"ג וזה אינו מן המנין וכן מצאתי בספרים כתיבת יד מדויקים: (ט) תקעו. תקעי קרי: והמאסף. הס"א במאריך והמ"ם רפה וכן חברו שבסמוך: הולך. הלוך קרי: (טו) ויהי ביום השביעי וישכימו כעלות. במקצת ספרים בעלות בב"ת וקרי כעלות בכ"ף וכן דעת רד"ק ובספרים אחרים כתוב בכ"ף ומסר עליו כ"ף כתיב וק' ונראין עיקר שלא נזכר זה במסורת עם י"א מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ"ף: (יז) רק רחב הזונה תחיה וגו'. כל אחה"ע דינו להנקד בחטף פתח כגון **שַׁאֲלוּ רַחֲצוּ מַהֲרוּ יַעֲקֹב אַהֲרֹן** ודומיהם ולפנים יש מהג ג' מבטלים יש להם סימן נד"ח פירוש נגינה מקדמת דגש שלאחריו. חירק שלפניו באות של שמוש. ושלשתם נמצאו בפסוק א', רק רחב הזונה **תְּחְיֶה** היא וכל אשר אתה בבית כי **הֶחְבְּאַתָה** את המלאכים אשר **שִׁלְחְנוּ**. ודין חירק שלפניו אינו נוהג בהיותו באות של יסוד כגון **נִאֲצוּ נִאֲפוּ כִּחֲשׁוּ מִהֲרוּ** אבל בהיותו באות של שימוש נוהג ומבטל החטף פתח כגון **תִּהְיֶה יִהְיֶה יְחִיֶה** ויואלים מכלל זה **וַתִּהֲלַךְ** אם ארצה ולשונם **תִּהֲלַךְ** בארץ כי החירק באות של שימוש ואינו מבטל החטף פתח ואספמיא מוסיפים עוד מבטל אחר כל שיש יו"ד לאחריו כגון **יְשַׁעְיָה יְדַעְיָה זְרַחְיָה שְׁמַעְיָה** וכן ועזא **וְאַחְיוֹ** וכן **רַעְיוֹן** רוח חוץ מן (להחיות) שאין הי' מבטל החטף פתח: החבאתה. בכמה ספרים האל"ף בקמץ ובספרים פתח ומסורת עליו באחד מהם לית ופתח באלף. וגם רד"ק בספר מכלול דף ק"ע כתב שהוא בפתח ונתן טעם לדבר: (יט) אוצר ה' יבוא. חד מן י"ד דסבירין יבואו וקרינן יבוא ונמסר הסימן במסרה גדולה סוף פרשת שמיני. ומה שתרגם יונתן יתעלון הוא למאי דסבירין. ותברו מלמד עליו שתרגם קדש הוא קודשא אינון: (כ) ויהי כשמע. במקצת ספרים הכ"ף רפה ועיין מה שהכתוב בשופטים סימן ז': (כג) ויצאו את רחב. בספרים הבאים מספרד חסר ו' ונכון לעשות כן לפי מ"ש בד"ה סימן א' (כו) ייסדנה הסמך בדגש:

ז (א) **בֶּן** זבדי. הבי"ת רפה: ויחר אף ה' בבני ישראל. בס"א כ"י ישן כתיב בישראל ויש ג"כ הערה מזה בדפוס ישן ובשאר ספרים בבני ישראל: (ב) בית און. הוא"ו בסגול. רגלו. הגימ"ל דגושה: וירגלו. הגימ"ל דגושה: (ז) למה. מלרע ורפה מכלול דף רש"ו: העברת. הה"א בצירי והעין בשוא ופתח שלא כמנהג רד"ק בפי' ומכלול דף פ"ב ושרשים ועיין מ"ש בחבקוק א': ביד האמרי להאבידנו. ב' פסוקים דמטעים עיין מ"ש בפ' דברים סימן א': ומה תעשה. בצירי השי"ן שלא כמנהג והוא חד מן ד' קמצים על פי המסורת והסימן במסרה גדולה פרשת תולדות וירמיה סוף סימן מ': (י) ויאמר ה' אל יהושע קם לך. מלת קם חסר וא"ו ודרשו רבותינו בירושלמי פרק סדר תעניות קם לך ההוא דאדכרת פירוש דמדכתיב חסר וא"ו דריש ביה קם לך כלומר זו היא שעמדה לך הטענה שהזכרת דהיינו מה תעשה לשמך הגדול: (יא) אשר צויתי אותם. יש מחלוקת בספרים אם הוא חסר וא"ו או מלא ובמדויקים כ"י מספרד מלא וכן נכון ע"פ המסורת דלעיל סי' ה' דנמסר אתם ו' חסר בסיפרא ולא נמנה זה בתוכם ומ"ש שם במ"ג בסוף מסרה הנזכרת והורים ה' מלפניכם טעות הוא נ"ל והורים אתם מלפניכם (יהושע כ"ג ה): (יב) לא אוסיף. במקצת ספרים חסר וא"ו: (כא) ואראה בשלל. ואראה ק' וכן הוא למערבאי והוא חד מן כ' מלין דכתיבין ה"א בסוף תיבותא ולא קרייא וסימן במסרה רבתא (מערכת אות הה') ואפשר לומר שהה"א רומזת למה שאחז"ל שמעל עכן בחמשה חומשי תורה שנאמר ה"פ גם כדאיתא בסנהדרין פרק נגמר הדין. ובמדרש תנחומא ואראה בשלל ראיתי מה שכתוב בתורה ואכלת את שלל אויביך וגו' עיין כלי יקר: (כד) ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנתיו. שלשת הווי"ן בגעיא בס"ס ובדפים ישן: (כה) מה עכרתנו. עיין מ"ש בפרשת נצבים על מה חרי:

ח (ט) **וַיֵּלְכוּ** אל המארב. בקצת ס"ס האל"ף בשוא לבדו וכן (בתלים ו' וד"ה ב' י"ג): (יא) והגי בינו. ביניו קרי ומה שנמסר במקרא גדולה וג' חסר' בלישנא מקומו שראוי לו הוא על מלת והגי שהם ג' חסר' אל"ף וסימנהון בסוף פרשת וזאת הברכה במ"ג: (יב) ויקח כחמשת אלפים איש וישם אותם. בספרים מדויקים כתיבת יד ודפוסים ראשונים מלת אותם מלא וא"ו וכן ראוי על פי המסורת שהזכרתי למעלה בסימן ז': בין בית אל ובין העי מים לעיר. חלוקים הספרים והמסרות במקצת ספרים כתיב לעיר וקרי לעי וכן כתב בעל כלי יקר ובמקצתם כתיב וקרי לעיר וחלוקים גם כן בפסוק ויזעקו כל העם אשר בעיר שבסמוך ובספר אחר ישן זה האחרון כתיב וקרי בעי. ויונתן תרגם הראשון ממערב לעי והאחרון בקרתא בעי דומה שהראשון כתוב וקרי לעי והאחרון כתיב בעיר וקרי בעי ותרגם הקרי והכתיב. ורד"ק כתב אשר בעיר כן כתיב וקרי בעי ועל הראשון לא כתב מאומה ובמסרה גדולה נמסר עי ב' כתיב עיר וסימנהון ויקח כחמשת

הגה"ה *) בער מאיש אני. ודרכי המסורה נעלמה ממני. וכדי להקל על המעיין העתיק לשון המסורה הנ"ל וז"ל גם הם ד' בנביאים וסימניהון ויעשו גם הם בערמה. ויעלו בני יוסף גם הם. גם הם אתו ירדו שאלה. לא יכבו האופנים גם הם. עכ"ל: ובלתי ספק שהמסורה הנ"ל נדפסה בטעות והקדים המאוחר וכצ"ל ויעשו גם הם בערמה [יהושע ט' ד] ויעלו בית יוסף גם הם [שופטים א' כב] לא יכבו האופנים גם הם [יחזקאל י' ט"ז] גם הם אתו ירדו שאולה [שם ל"א י"ז]. והא לך שהמסורת מנה הפ' דלקמן [מ"ד] בא' מהד' המנויים גם הם ובכל ספרי תנ"ך שלנו איתא גם המה וצ"ע:

כחמשת אלפים . ויזעקו כל העם . מסורת אחריתי וישנחם יהושע לעי . וכל העם המלחמה לעי . ויקח כחמשת אלפים לעיר . וישימו העם את לעיר . וכחילופים שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל כתוב למערבאי ב׳ פסוק לעיר כתוב וקרי . למדינחאי לעיר כתיב לעי ק׳ ע״כ. ולא איתברר מהתם הי ניהו : (טז) ויזעקו כל העם אשר בעיר בעי קרי כן כתב רד״ק ובעל כלי יקר ועי׳ מ״ש לעיל בסמוך : (יז) בעי ובית אל. חד מן דסבירין ובבית וסימן נמסר (פרשת וארא ומלכים ב׳ ב׳) במסרה גדולה : (כא) את אנשי העי. במקרא גדולה נכתב על זה: מצאנו בספר ישן העיר עד כאן. ובכל ספרים שלפני כתיב וקרי העי ולא ראיתי בו מחלוקת : (כב) עד בלתי השאיר לו שריד ופליט. במקצת ספרים כ״י ודפוסים אחרונים כתוב להם וכן תרגם יונתן. ובס״א כ״י כתיב לו וק׳ להם. אבל בס״ם מדוייקים כ״י ודפוסים קדמונים כתוב לו ואין כאן קרי וכתיב כלל. וכן הוא במאיר נתיב גם בעל כלי יקר טרח לפרש מלת לו בלשון יחיד הגם דבאומרו ויכו אותם מורה הפך: (כד) ויהי ככלות ישראל וגו׳ עד תמם וישבו כל ישראל וגו׳. במקרא גדולה יש פיסקא באמצעות פסוק ולא ראיתי כן בשאר ספרים גם החכם לונזאנו כתב במקרא שלו צריך עיון אם יש כאן פיסקא : (לה) והנשים והטף . במקצת ספרים הטי״ת בקמץ :

ט (ד) וילכו ויצטירו . בריש והתרגום בדל״ת וכבר תמה עליו רד״ק : (ז) ויאמרו איש ישראל. ויאמר קרי והיא חד מן מלין דכתיבין וא״ו בסוף תיבותא ולא קריי׳ וסימן (במלכים א׳ י״ב) במ״ג : אכרות לך. בס״ם האל״ף במאריך ובכל הספרים כתיב וא״ו וקרי בקמץ חטוף והוא חד מן תיבותא דיתירות וא״ו והטעין קמצין וסימן נמסר במסרה רבתא מערכת אות הוא״ו ודין נמי הוא חד מן ב׳ מלאים וא״ו והכרו וברית עולם אכרות להם (ישעיה ס״א) רק הוא בחולם : (י) בעשתרות . בספרים כ״י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וכן במסורת כל נביאים וכתובים מלא בר מן חד ויסירו בני ישראל (שמואל א׳ ז׳) : (יא) ויאמרו אלינו זקינינו. הזי״ן בגעיא בספרים כ״י מדוייקים ודפוסים ישנים. ובס״א כ״י קדמון חסר דחסר וכן אמרו בב״ר פ׳ מ״ט אמר ר׳ יוחנן כל צדיקים שנאמרו בסדום צדיקים כתיב דהא אינם אלא צדיקים ניבלים פי׳ גרועים כפירות שלא נגמרו ונושרים ברוח כך לא היו צדיקים לגמרי ורש״י גרים נבלים בכ״ף כמו ויסכלנו ר״ל צדיקים רמאים היא דעתיה דר׳ יוחנן דאמר ר״י ויאמרו אלינו זקננו וכל יושבי ארצנו זקננו כפי׳ זקני אשמה היינו הכי דבהאי פי׳ זקני בושה ע״כ. ובערוך ערך זקן זקננו כתיב זקני אשמאי כבין דקלון ובספרים ראיתי חילופים אחרים ובא׳ מהם כתוב לית מלא דמלא וכ״כ רד״ק במכלול דף ק״ד . ובפי׳ זקננו נכתב בי׳ שמסך בין הקו״ף והנו״ן שלא כמנהג . ובדרש א״ר יוחנן זקננו כתיב זקני אשמאי היי עכ״ל . והמדפיס לא ידע להזהר ועשה מלת זקינינו שבמדרש מלא דמלא וצריך להיות חסר דחסר : (טז) כי קרבים . חסר וא״ו כי לא נמנה במסורת עם המלאים : (כא) יהיו ויהיו. מטעים ביה דסבירין בשוא תחת הו״ו והוא בפתח. מסורת פרשה תרומה ועיין בפירוש רד״ק: ויהיו חטבי עצים . בלא מאריך בחי״ת : כאשר דברו להם . כתוב במקרא גדולה שמלא בס״א ישן מוגה אלהם ובכל ספרים שלפני כתוב להם ולא ראיתי בו מחלוקת : (כב) למה רמיתם. דגש ומלעיל שאין הטרחא עושה מלרע : אנחנו . החית בשוא לבדו : (כג) עבד וחטבי עצים . בלא מאריך בחי״ת : (כד) הגד הגד. שתי הגימלי״ן דגושות : ונעשה. בצירי שלא כמנהג : (כה) הננו בידך . קל ובשו״א הנו״ן הראשונה ובמסורת ד׳ וסימן הננו בידך הננו עמך (שמואל ב׳ ריש סימן ה׳) הננו אתנו לך (ירמיה ג׳) הננו לפניך באשמתינו (עזרא סוף סימן ט׳) : (כז) חטבי . אין טעם בחי״ת רק בבי״ת : ושאבי מים . הטעם בשי״ן כאחריו דלעיל ולא בבי״ת :

י (א) ויהי כשמע. פליגי ביה ספרי החזק הוא הרפה. ועיין מ״ש (בשופטים ו׳) ובדוכתי אחריני : (ג) מלך ירושלים . בספרים כ״י ובדפוס ישן אין בריש מאריך וכן חבריו שבענין . וכל ירושלם שבמקרא חסר יו״ד אחר למ״ד חוץ מחמשה שהכתובים במסורת ירמיה סימן כ״ו וד״ה ב׳ ריש סימן כ״ה ואף אותם הכתובים בלא יו״ד היו״ד נקראת אף על פי שאינה כתיבה כמ״ש במכלול דף ק״י וכמ״ש ביחזקאל י״ד ובבראשית רבה פר׳ נ״ו אברהם קרא אותו יראה שם קרא אותו שלם . והקב״ה קרא אותו ירושלים . וכתב בעל יפה תואר שם סי׳ ט״ז דאע״ג דקרינן ירושלים הוא חסר יו״ד לסבה זו כמ״ש התוספת בפ״ב דתעניות (דף ט״ז. בד״ה הר) ויהו במקום יראה כי הוא״ו כאל״ף ה״א בגימטריא : (ח) כי בידך נתתים . בדפוסים אחרונים כתוב בידך ונמסר עליו יתיר יו״ד ואין כן בספרים כ״י גם לא בדפוסים ראשונים : (טו) אל המחנה הגלגלה . האי״ת בחטף פתח : (כג) ויעשו כן ויוציאו אליו . ברוב הספרים מלא וא״ו וצ״ע ממה שאכתוב בד״ה ב׳ סי׳ א׳ : (כד) ויהי כהוציאם. במקצת דפוסים יש מאריך בה׳ אבל בספרים כ״י ודפוסים ישנים היא געיא בכ״ף : ההלכוא . חד מן מלין דכתיבין אל״ף בסוף היבותא ולא קריי׳ וסימן נמסר בריש ס׳ (לך לך ובדניאל ג׳) במ״ג . (ועיין רד״ק) : (כח) ואת מלכה החרם . בלא מאריך בה״א ומלת מלכה בטעם סגול ומלת החרם בגלגל : החרם אותם . בדפוס בומבורגי קע״ח נכתב בגליון אותה וכן בתרגום שם גמיר יתה גם בספר ישן כתוב אותם . ובספרים אחרים מדוייקים כתוב אותם ותרגום שלהם יתהון וכן הוא במאיר נתיב וכן פירוש בעל כלי יקר : (לג) לעזר את לכיש . העין בשו״א לבדו בכמה ספרים כ״י ודפוסים ישנים : (לה) החרים . בלא מאריך בה״א וכן ואת כל הנשמה החרים שבסמוך (פ׳ מ׳) :

יא (ב) ואל המלכים. הוא״ו בגעיא בספרים כ״י ודפוס ישן : נגב כנרות . בספרים כ״י מדוייקים הכ״ף במאריך והנו״ן בשו״א לבדו ורפה וכ״כ במכלול דף ר״כ כל כנרות בשוא בלא סמיכות והוא קל והכ״ף מעמדת בגעיא עכ״ל ור׳ אליה המדקדק כתב ובמדוייקים הנו״ן בחטף פתח ועיין ג״כ (במלכים א׳ ט״ו) : (יב) ואת כל ערי. הוא״ו בגעיא בס״ם : המלכים האלה. בספרים כ״י מדוייקים הלמד במאריך וכן הוא לב״א : ואת כל מלכיהם. הוא״ו בגעיא בס״ם : (טו) והפלתם. ושפלתו קרי :

יב (א) ויירשו . חסר יו״ד ע״פ המסורת והיו״ד במאריך עיין מ״ש (במלכים ב׳ י״ז) : (ג) עד ים כנרות . עיין מ״ש לעיל סימן י״א : הישמות . יש מחלוקת בספרים ובמסורת ד׳ וסימניהון ויחנו על הירדן מבית (פרשת מסעי). והערבה עד ים דהכא. ובית פעור ואשדות סי׳ י״ג דסיפרא . הנני פתח את כתף מואב(יחזקאל כ״ה).סימן אורייתא הישמת כתיב. ויהושע הישמות כתי׳ יחזקאל הישימות . כן מצאתי במסרה כ״י והובאה ג״כ במ״ג (פרשת מסעי) וביחזקאל סימן הנזכר ומ״ש שם ד׳ כתיבין כן נראה שצריך למחוק דבנסחאות כ״י אינגו ואפשר לומר על צד הדוחק ד׳ כתיבין כן בתי״ו לבסוף והם ד׳ האמורים א׳ של תורה וג׳ של נביאים ודלא כאחריני דכתיבין הישימן בנו״ן ועיין מ״ש (בפרשה מסעי) : (ו) לראובני . הרי״ש במאריך ונקודתה שורק והאל״ף נחה כמ״ש פעמים רבות : ולחצי שבט הַמְנַשֶּׁה כל המנשה רפי : מלכי כנען ובני המן אריח ע״ג אריח ולבנה ע״ג לבנה כדאיתא במגלה פ״ק דמגילה וכמ״ש בשירת הים ושירת האזינו ובירושלמי פ׳ בני העיר רבי זעירא ורבי ירמיה בשם רב שירת הים ושירת דבורה נכתבים אריח ע״ג לבינה ולבינה ע״ג אריח עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבים אריח ע״ג אריח ולבינה ע״ג לבינה דכל בנין דכן לא קאים מאי כדון למצוה או לעיכוב א״ר יוסי בר חנינא בר אחוי דרב הושעיא נהיר אנא כד הוינן קיימין קמי חנותא דרבי אושעיא חביבך עבר ר׳ בא בר זבדא ושאלון ליה ואמר בשם רב לעיכוב ע״כ . ועיין בהלכות סופרים שהביא בעל הלכות גדולות : (כ) מלך שמרון מראון. חד מן מ״ח מלין דנסבין אל״ף באמצעות תיבותא ולא קריא : (כא) מלך תענך . במקצת ספרים כתיבת יד ובדפוסים ישנים העין בשו״א לבדו והנו״ן בפתח וכן (ביהושע י״ז וכ״א ושופטים סימן א׳ וסימן ה׳ ומלכים א׳ ד׳) :

יג (א) אתה זקנתה . ב׳ חד מלא וחד חסר וסימן אתה זקנתה באת בימים . אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך (שמואל א ח) דיהושע מלא דשמואל חסר. ועיין מסורת הברית הגדול סימן תתקכ״ב : (ז) אנכי הורישם . בספרים כתיבת יד מדוייקים ובדפוסים ישנים ביו״ד : (ח) הראובני . עיין לעיל סימן י״ב : כאשר נתן להם משה עבד ה׳ . י׳ דמטעין דסבירין אשר בקריאה . מסורת יונה סימן א׳ : (טז) על מידבא . חד מן ט׳ דסבירין עד וקריין על וסימן נמסר במ״ג (פרשת ויחי) ולפיכך תרגום יונתן עד מידבא ועיין מ״ש (בנחמיה סי׳ י״ב) : (יח) ויהצה. הה״א בשוא לבדו בספרים מדוייקים . ובמקצתם הוא״ו בקמץ : (כג) ויהי גבול בני ראובן וגומר למשפחותם חד מן ח׳ מלאים כמ״ש (בפרשת נשא) וחסו בתראה דראובן : (כד) ויתן משה למטה גד וגו׳ למשפחתם חסר וכן זאת נחלת בני גד למשפחתם שבסמוך והם קדמאה ובתראה דגד כמו שכתבתי (בפרשת נשא) : (כו) ומחנים עד רמת . תאי הספר ובמקרא גדולה לעיל בסוף מלכי כנען כתוב בגליון חצי הספר ואין שם מקומו רק כאן קודם פסוק ומחנים. וכן כתב במקרא גדולה עצמה בסוף יהושע . וכן ראיתי בספרים כ״י שכתוב כאן חצי הספר בפסוקים והך כולם שש מאות וחמשים וששה ומחציתם שלש מאות ועשרים ושמנה . וזהו ראיה גדולה שצריך להסיר שני הפסוקים הנמצאים במקצת ספרים בסימן כ״א שם דבלאו הכי אין החשבון מכוון : (כט) ויתן משה לחצי שבט מנשה וגו׳ למשפחותם. מלא וכן וחצי הגלעד וגו׳ למשפחותם שבסמוך והם קדמאה ובתראה דמנשה . כמ״ש (בפרשת נשא) : (ל) ויהי גבולם ממחנים וגו׳. כתוב במקרא גדולה זה לשונו . ובספר ישן מצאתי ויהי כל גבולם ממחנים כל הבשן וכל ממלכות עוג מלך הבשן וכל חות יאיר ומוגה מכחון כך עכ״ל. ולא ראיתי כזה בשום ספר : כָּל־הַבָּשָׁן כָּל־מַמְלְכוּת. בס״א כ״י כָּל הבשן כָּל ממלכות במתג אע״פ שהם במקף וכס״א מתוג הראשון בלבד וי״ס האחרון ועיין מ״ש (בפרשה ראה על כל הבכור) :

יד (ג) בגורל נחלתם כאשר צוה. י׳ דמטעים דסבירין אשר בקריאה מסורת יונה א׳ : (ח) המסיו . ביו״ד נתה והוא״ו נטה שלא כמנהג שהיה משפטו בשורק הוא״ו ע״ד נטיו רגלי והדומים לו וכתב רבי יהודה שהוא ע״ד לשון ארמי אִשְׁתַּיו המרא (דניאל ה׳ ודומיהם עיין בפירש רד״ק ובמכלול דף קס״ה ובשרשים שרש מסה וכו׳ הרכבה אות ה׳ ומ״ש (בדניאל ב׳) : (י) אותי כאשר דבר . בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ״י מדוייקים הבי״ת בצירי ובא׳ מהם נמסר עליו לית וכל אתנח וסוף פסוק דכותא . וכדברים האלה כתב המכלול דף ע״ד וכאשר יבא דבר באתנח וסוף פ׳ הוא בצירי וכן בא בסגולה שהיא אחר זרקא בצירי ועתה הנה החיה ה׳ אותי כאשר דִּבֵּר והמסורת עליו לית כותיה צירי וכל אתנח וסוף פסוק צירי כותיה : (חמש ושמנים. אמר המגיה נפלאתי מאד על המדפיס שהדפיסו מלא וחסר ושמונים ו׳ מלאים וסימן נמסר בסדר בראשית ע״כ . והלא שם ובשופטים ד׳ ובמסרה רבתא נמסרו וא״ו מלאים ואין זה עמהם דא״כ פשו להו והוו שבעה ע״כ): (יא) ככחי אז. במקצת דפוסים כ״ף ראשונה רפויה מה שאין כן בדפוסים ישנים ובספרים כ״י גם לא ראיתיה גדולה בשום נוסח מאלפא ביתא דאותיות רבתות :

טו (ד) והיה תוצאות . והיו ק׳ והוא חד מן ז׳ מלין בחד ליש״ן דכתיבין ה״א בסוף תיבותא וקריין ו׳ וסימן ונסב לכם דמסעי . ועבר עצמונה דהכא . ויהי לכם הגבול . ותאר הגבול . ועבר הגבול . תלתיהון בסיפרא סימן י״ת לאן אבדום (ירמיה כ׳) ועשיתי אתם לגוי אחד (יחזקאל ל״ז) ובמסורת הדפוס נמסר זה הסימן כאן ובפרשת מסעי במלות שונות והכונה א׳ ובפרשה מסעי חסר אותו דירמיה דיחזקאל ומ״ש שם ו׳ צ״ל ז׳ : (ו) אבן בהן . בה״א לא במי״ת וכן דלקמן סימן י״ח ע״ש : (יז) ויתן לו את עכסה . החי״ו בסגול : (יח) ויהי בבואה . בבי״ם : מאת אביה . בס״ם ודפוסים ישנים יש מאריך במ״ם : (כח) ובזיותיה . חד מן מלין דסוף תיבותא יה ולא מפקי׳ ה׳ וסימן נמסר במ״ג סוף (פרשת בשלח) : (לח) ויקתאל . לעולם כל קמץ על שני שואים יקרא חטוף ודומה לו ויקדעם באמור בסמוך ועוד כלל אחר כשיהיו שני שואים באמצע המלה ויהיה השוא השני תחת אות בג״ד כפ״ת השנים נעה והדגושה דגש קל כמו (בשבתך יכתבו) ודומיהם ונמצאו אלו השנים רפים יקתאל יקדעם ואולי מפני אהה״ע נרפו מכלול דף ק״נ . וכן יקתאל דמלכים ב׳ י״ד : (לט) ובצקת. הבי״ת בלא מאריך ולכן קריאתו בקמן חטוף וכן בדפוס ישן הוא בחטף קמן ממש כדרכו לעשות על החטפים קמצים : (מז) והים הגבול. הגבול קרי : (מח) ושוכה. בה״א ומה שכתוב במקצת ספרים ושוכו קרי הוא שלא נצרך : (נג) ארב ורומה. בכמה ספרים כ״י ורומה ברי״ש לא בדל״ת : ואשען השי״ן בלא דגש : (נג) ויגום. במ״ם ובמקצת ספרים כתיב ויניס וקרי ויגום ובמקצתם כתיב וקרי בוא״ו וכן בס״א כ״י נכתב בצד למערבאי ויגום כתיב וקרי : *) (נו) ויקדעם במקצת ספרים כ״י הדל״ת בחטף קמץ ועיין מ״ש לעיל על ויקתאל (סג) לא יוכלו. יכלו קרי :

טז (ג) גזר והיו תוצאתו. הי״ו ק׳ ובמקצת ספרים מלא וא״ו בתר היו קמייתא אמנם ע״פ המסורת דפרשת מסעי ראוי להיות חסר דנמסר שם כל אורייתא תוצאותיו כתיב . אל גבול היפלטי שהוא פסוק זה תוצאתו כתיב אל כתף בית חגלה סימן י״ח (יט) תוצאותיו כתיב ושארא תוצאתיו כתיב : גזר והיו תוצאתו ימה . בס״א הימה ולא יתכן שבסימן כ״ד נמסר כל הימה שבסיפרא ואין זה בתוכם והוי יודע דהתם במ״ג נמסר הימה ו׳ וטעות הוא וצריך להגיה ז׳ ולהוסיף וגבול ים והימה דלעיל בסימן ט״ו : (ה) עד בית חורן. במלה זו יש כל התגאים השייכים בחסר ויתיר במקצת ספרים חסר דחסר ומקצתם מלא דמלא וי״ס מלא וא״ו קדמאה וי״ס מלא וא״ו בתראה ועיין מסרה הכתובה במ״ג בסימן י״ח : (י) עלה. בה״א :

יז (ד) ולפני הנשיאים . בספרים כ״י מדוייקים ובקצת דפוסים ישנים מלא דמלא ובדפוסים אחרונים הנשאים כתיב חסר יו״ד קדמאה ומלא יו״ד תניינא ובמסורה סוף פרשה לך לך נמסר כל נביאים וכתובים נשיאם כתיב בר מן ד׳ וכו׳ והויא דלא כמאן לכן נ״ל להגיה כל נביאים וכתובים נשיאים כתיב מלא דמלא כמו שמצאנו זה בספרים המדוייקים וגם כל האחרים שבנביאים וכתובים הם מלאים דמלאים וכל הספרים חוץ מהארבעה שיצאו מן הכלל. משכתבתי זה ראיתי אח״כ במסורת כ״י שכתוב בפירוש כל נביאים וכתובים כתיב נשיאים : (ה) ויפלו חבלי מנשה החי״ת בפתח והמסורת עליו לית דכוותיה פתח וכל כתבל דכוותיה . (יא) בית שאן ובנותה וגו׳ רבים החילופים שנפלו בספרים בשמם ובנותיה שבפסוק זה ועל פי המסורת כולם שבפסוק מלאים וא״ו חוץ מן תענך ובנתיה שהוא חסר וכן במסורת כ״י ב׳ חסר בסיפרא עקרון תענך וכן מצאתי במסורת כ״י ז״ל ובנתיה ה׳ חסר בנביאים וסי׳ עקרון תענך דיהושע לעיל סימן ט״ו והכא תענך. יבלעם . דשופטים א׳. ובנתיה באת תלתנה ירמיה ריש מ״ט . וכל אורייתא וכתובים דכוותא בר מן ו׳ וסימן מגדו . דור (ד״ה א ז) בית אל. ישנה (ד״ה ב׳ י״ג) שוכו . תמנה . (ד״ה ב כ״ח) אלה השתה הם מלאים ואחרא דכתובים חסרים ועוד מצאתי לשון אחר בספרים מדוייקים כ״י ובנותיה ו׳ מלא בכתובים וסי׳ מגדו דור בית אל ישנה שוכו תמנה וכל נביאים דכותא במ״ם חסרים וסי׳ עקרון. תענך דיהושע תענך. יבלעם. דשופטים. ובנתיה באת תלתנה. וכל אורייתא דכותיהון ונמצאו שתי מסרות אלו שוות בכוונתן אלא שמתחלפות בגרסתן ומסורת הדפוס דסוף פרשת חקת צריכה תיקון : ואת יושבי דאר . בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ״י הוא״ו בגעיא : וישבי עין דר. ברוב הספרים חסר וא״ו ובדפוס ישן כתב דאר באל״ף ולא יתכן כפי המסורת שנמסר לסימן. ד׳ כתיב אל״ף ואחד מהם הוא הראשון שבפסוק זה השני : תענך . בספרים כ״י מדוייקים העי״ן בשו״א לבדו וכן לעיל בסימן י״ב ולקמן בסי׳ כ״א : (טו) ויאמר אלהם יהושע. בספרים כ״י מלא יו״ד ובמקרא גדולה חסר . וכן במסרה גדולה נמסר ב׳ חסר ביהושע וסימן ויקרא יהושע בן נון אל סי׳ ו׳ ויאמר אלהם יהושע ע״כ. ולא ידעתי אם הוא זה או אחר דבסיפרא דאיכא אחריני : היערה. ברוב ספרים כ״י ודפוסים ישנים הפי״ן בשו״א לבדו : (טז) לא ימצא לנו. המסורה עליו לית ומלעיל :

יח (ג) אבותיכם. במקצת ספרים מלא דמלא וכן במסורת יהושע כולם מלאים : (ד) ויתהלכו . אין ביו״ד מאריך : ויכתבו אותם. במקצת ספרים מלא וכן נכון על פי המסורת דפרשת בלק אבל ובהתלקו אתה שבסמוך חסר כי הוא אחד מן החסרים : (ה) על גבולו מנגב. במקרא גדולה כתוב גבלו ונמסר עליו ה׳ חסרים ובכל ספרים כ״י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וא״ו וכן ראוי שלא נמנה זה במסורת עם ה׳ חסרים בליטנא וסימן נמסר במ״ג פרשת חיי שרה (פסוק י״ז) : (ח) כבלה . בה״א וכן אל המחנה שלה שבסמוך ובאנס כתבי עליהם במקצת ספרים לו ק׳ : (י) לבני ישראל כמחלקותם. במקרא גדולה וקטנה כתוב בגליון ס״א לפני ולא ראיתי כן בשום ספר : (יב) ימה והיה . והיו קרי ועיין לעיל סימן ט״ו : מדברה . במקצת ספרים הבי״ת בקמ״ץ אמנם כפי המסורת דישעיה ריש סימן ט״ז ראוי להיות בפתח וכן במכלול דף רכ״ה ובאו מדברה בית און . מדברה דמשק (מלכים א׳ י״ט) הבי״ת בפת״ח אע״פ שאחריהן נח באו כן לפי שהם סמוכים . והמסורת דמשק שקראה עכ״ל מסכים למסורת שלנו. (וכ״ה במס״ק מלכים א׳ י״ט ע״ו) : (יד) נגבה והיה. והיו קרי כמו שאמרתי לעיל בסי׳ ט״ו : (יז) אבן בהן. בה״א כדלעיל בסימן ט״ו ומה שכתוב עליו במ״ג יהודה ועלה אבן בהן. ה״פ פסוק דלעיל דהוא בגורל יהודה ועלה ודין דבגורל בנימן ויורד : (יט) והיה . והיו קרי כמ״ש לעיל סימן ט״ו : תוצאותיו . תצאות

תאלות קרי כן מלאתי במקצת ספרים מדוייקים ובספרים יש חילופים ומה שכתבתי נכון ע"פ המסורת שכבאתי לעיל סימן ט"ו: (כ) יגבל אתו. הבי"ת בחולם בכל הספרים ובמקצת ספרי הדפוס מלא וא"ו ונכתב עליו יתיר וא"ו ובכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים חסר וא"ו. ובמקצת הספרים הבית במאריך וכולם במקף וזל"ש המכלול כדף כ"א במשקל יִפְעַל כשהוא בחולם ותסמך המלה במקף על מלה זעירה או על מלה שהיא מלעיל תחטף העי"ן בקמץ חטף במקום החולם כמו ונלך עד יְמָשְׁל־בָּם (ישעיה י"ט) לכו יִקָּבְץ־אוֹן לו (תהלים מ"א) ודומיהם ובאחר החולם עם המקף במלת כי יִגְנָב־אִישׁ וכא כן מפני המאריך שנשתתף עמו וכן יבא עם המקף בחולם כשהמלה איננה זעירה ולא מלעיל כמו יִגְבָּל־אֹתוֹ ע"כ. וקשה בעיני כי בחילופים של מקרא כ"י ראיתי לב"נ יְגָבְּל־אֹתוֹ ולב"א יִגְבָּל־אֹתוֹ ואנו סומכים על קריאת ב"א. וגם במקרא ישנה מהדפוס נכתב מבחוץ ב להורות על זה החילוף וצריך לי עיון: (כד) העמוני. העמונה קרי: (כו) והמצפה. בסגול: (כח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים. בס"א כ"י וְהַיְבוּסִי כשופר הִיא־יְרוּשָׁלַם במאריך ובמקף:

יט (א) **בני** שמעון למשפחותם. חד מן ח' מלאים וזהו קדמאה דשמעון כמ"ש בפרשת נשא: (ד) ואלתולד. ברוב הספרים מלה אחת: (ה) וחצר סוסה. וקלג הלמ"ד בקמץ במקצת הספרים ומקצתן בפתח וי"ס שהלמ"ד במאריך: (ו) ושרוחן. בתי"ת לא בה"א והוא בסגול ברוב הספרים ויש מהן בצירי: (ח) ראמת נגב. כן כתיב בכמה ספרים כ"י ודפוסים ישנים באל"ף ונמסר עליו לית כתיב אל"ף והמ"ם בפתח לא בחולם וי"ס כתוב רמת בלא אל"ף: (יב) הדברת. במקצת ספרים הדל"ת בלא מאריך וכן לקמן סימן כ"א: (יג) גתה חפר. לא מפיק ה"א מסורת הגדול: (יד) והיו תוצאתיו. בס"א כ"י כתיב והיה וקרי והיו וטעות הוא שאין זה מן הכתובים בה"א וקרין בוא"ו. כמ"ש לעיל סימן ט"ו: יפתח אל. ב' בענין ותרין מלין ומקף ביניהון: (טו) וידאלה. בס"א כ"י ברים וכן במ"ג נכתב כנדו ס"א וירא לה בריש ע"כ. ובשאר הספרים בדל"ת: (טז) בני זבולן למשפחותם. זהו בתרא דזבולן מן ח' מלאים שכתבתי בפרשת נשא: (יז) לבני יששכר למשפחותם. זהו קדמאה דיששכר מן ח' מלאים כמ"ש בפ' הנ"ל: (יח) והכסולות ושונם. בשי"ן ימנית ועיי' מ"ש בפרשת ואתחנן סי' ד': (כב) ושחצומה. ושחצימה קרי: (כג) מטה בני יששכר למשפחתם. חסר וזהו בתראה דיששכר שלא נמנה עם המלאים בפרשת נשא: (כד) בני אשר למשפחותם. חד מן ח' מלאים וזהו קדמאה דאשר כמ"ש בפ' הנ"ל: (כז) בית דגן. הגימ"ל בחולם ונמסר עליו לית וחסר ובמקצת דפוסים הגימ"ל בקמץ וטעות הוא: ופגע בזבולון במקצת ספרים מדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה וכן חברו דלקמן בפרשה ופגע בזבלון מנגב והם ע"פ המסורת ט' כתיב כן וסימן נמסר במ"ג ס' ויגש וכן מצאתים במסרה כ"י: (כט) ויהיו. והיו קרי: מחבל. במקצת ספרים החי"ת בסגול ומקצתן בצירי וכן מצאתי כתוב בגליון אחד מס"ם שכן הוא בהללי בצירי: (לג) מאלון. בדפוסים הא' ונים האל"ף בפתח ובכל ספרים כ"י ודפוסים קדמונים בצירי: (לד) אזנות. במקרא גדולה כתוב עליו ס"א מיגה אזנו ע"כ. ואין להטות אוזן להגס' זו ובדפוס ישן האל"ף בקמץ ובשאר ספרים בפתח: חקקה. פליגי על קו"ף קדמאה אם דגש או רפי ובמקצת ספרים החי"ת בוא"ו שורק: ופגע בזבלון. עיין מה שכתוב לעיל על ופגע בזבלון: (מז) וירשו. חד מן ד' חסרים ע"פ המסורת כמ"ש במלכים ב' י"ז והיו"ד במאריך:

כ (א) **וידבר** ה' אל יהושע לאמר. בכל ספר יהושע כתיב ויאמר ה' וכאן נא' וידבר. ודבור לשון עז הוא ובמכות פ' אלו הן הגולין א"ר אחא בר חנינא מפני מה נאמרה פ' רוצחין בל' עזה מפני שהם של תורה עיין ילקוט יהושע רמז ל' וכלי יקר: (ח) ואת גלון. גולן קרי:

כא (ד) **למשפחת** הקהתי. הקו"ף בשוא ברוב הספרים: (ה) ולבני קהת. הקו"ף בשו"א: (ו) ולבני גרשון ממשפחות מטה יששכר. במ"ג חסר ומסור עליו ג' חסר בנביא ובמקצת ספרים כת"י מדוייקים מלא וא"ו ופסוק לבני גרשון ממשפחת הלוים דלקמן בפרשה חסר ושם נמסר ג' חסר בנביא ובמס"ג נמסר כאן ושם ג' חסר בנביא ולא יתכן דאם כן הוו להו ד': (י) ויהי לבני אהרן ממשפחות. במקצת ספרים מלא וא"ו וכן נכון על פי המסורת שנמסר כאן במ"ג ג' חסר בנביאים ושלשתם הם בפרשה זו ואין זה מהם: הקהתי. במקצת ספרים הקוף בחטף קמץ: ראישנה. ראשונה ק' ונכתב בשני נחים האל"ף והיו"ד כמו כל הבאים (ישעיה ל'): (יג) את חברון ואת מגרשה ואת לבנה ואת מגרשה. כתב המגיה במ"ג כולם חסרים יו"ד ובס"א ישן ומדוייק כולם חסרים במ"ג חברון לבנה ע"כ. וכן מצאתי גם אני בס"א כ"י אך ברוב הספרים כולם חסרים: (כ) ויהי ערי גורלם. סימן יהושע ויהי ערי גורלם. (ד"ה א' ו') ויהי ערי גבולם: (כו) למשפחות בני קהת הנותרים. במקצת ספרים למשפחות מלא וכן נכון על פי המסורת כמ"ש למעלה: (כז) את גלון. גולן קרי: (כח) את דברת. במקצת ספרים הדל"ת בלא מאריך כדלעיל סימן י"ט: (לד) את קרתה. במקצת דפוסים ישנים ואת קרתה ובשאר ספרים כתוב את בלא וא"ו וגם במסורת מנו זה עם כ"ח את הכתובין בענין. קודם וממטה גד יש ספרים שכתוב בהן שני פסוקים ואלו הן: (לו) וממטה ראובן. את בצר ואת מגרשה ואת יהצה ואת מגרשה: (לז) את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת (ס"א את) ואת מגרשה ערים ארבע: וכן ראיתי בדפוסים ישנים. ופסוקים אלו הם גם בד"ה א' ס"ג ס"ד: ובס"ם ישנים כ"י פסוק ראשון כתוב באופן אחר: (לו) וממטה ראובן את עיר מקלט הרצח את בצר במדבר ואת מגרשה את יהצה (ס"א ואת יהצה) ואת מגרשה. וכן נראה נכון לפרש ד' ערים אלו לפי הסכום שכתוב בפ' ערים שתים עשרה ורד"ק כתוב לעיל בפסוק לבני מררי זל"ש בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולן ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולן ארבע ממטה גד ארבע וממטה ראובן לא כתב. וי"ס מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשה את יהצה ואת מגרשה את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת ואת מגרשה ערים ארבע: ולא ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדוייק אלא מוגה במקצתן וראיתי כי נשאל רבינו האיי ז"ל בזאת השאלה והשיב אע"פ דהכא לא חשיב להו בד"ה חשיב להו נראה מתשובתו כי אינם כתובים בספריהם עכ"ל ועמ"ש במ"ג בגליון ומ"ש למעלה בסי' י"ג בחשבון חצי הספר בפסוקים: וחילוף כזה מצאתי בנחמיה סי' ז' ע"ש:

כב (א) **לראובני** הרי"ש במאריך ונקודה שלה שורק והאל"ף נחה כמ"ש בפרשת פינחס: (ד) כאשר דבר להם. חד מן ה' להם דסבירין לכם וסימנם במסורה בפרשת בהעלתך סימן י"א: ועתה פנו ולכו. במקצת דפוסים ישנים פנו וסעו ובשאר ספרים ולכו וכן תרגם יונתן ואיזילו: (ו) ויברכם יהושע. הרי"ש בשו"א לבדו כמנהגנו: (ז) ולחצי שבט המנשה. הה"א במאריך כחבריו שבמנין: מעבר הירדן. בעבר קרי וכן הוא ברוב הספרים במסרה רבתא מערכת אות הבי"ת מנו ו' מלין דכתיבין ב' וקרין מ"ם ובסוף כתיב וחד חילוף מ' כתיב וקרי ב' מעבר. ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן: אהליהם ויברכם. הרי"ש בשו"א: (יד) ועשרה נשאים. חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכן מצאתי במסורת כ"י כל נביאים וכתובים נשיאם כתיב בר מן ד' נשיאם כמו שנמסרו במקרא גדולה סוף פרשת לך לך וזה אחד מהם וראיתי מסרה אחרת כ"י אומרת בר מן ד' נשיאם וגירסא ראשונה נ"ל עיקר: (כ) מעל מעל. כתב רד"ק בשרשים מעל האחרון שהוא פתוח כולי ומלעיל הוא שם. וגם הראשון הוא מלעיל מפני סמיכותו לשם שהוא מלעיל אבל הראשון הוא חציו קמץ וחציו פתח שהוא פעל עבר ור' יהודה כתב כי הראשון מלרע ולא מצאנוהו כן בספרים המדוייקים: (כב) אל | אלהים | יהוה אל | אלהים | יהוה הוא ידע. פסיקתא טובא איכא הכא ודכותייהו טובא בקריא כמ"ש במזמור פ"ט וחד טעמא לכולהו וכן בירושלמי פרק הרואה שלשתם שם אחד הן כאינש דאמר בסיליים קיסר אגוסטוס ובב"ר פ"ח גרסינן שלשתן שם אלהים הן וכו' ובזוהר פרש' אחרי מות דף ס"ה אל דא נהירו דחכמתא ואקרי חסד אלהים דא גבורה יהוה דא שלימו דכולא רחמי ועל דא דבר ויקרא ארץ וגו' עוד בזוהר ג' שמות אלו שלשתן יחד הם אחד והוא חותמו של הקב"ה והם נקראים אמת. וכן במדרש שוחר טוב מזמור נ' אל אלקים יי' הוא ידע מה ראו בני גד ובני ראובן להזכיר שמות הללו שני פעמים אל אלקים יי' שבהם ברא את העולם שנאמר אל אלקים יי' דבר ויקרא ארץ. אל אלקים יי' שבהם נתנה תורה לישראל. כי אנכי יי' אלקיך אל קנא כנגד שלש מדות שבהם נברא בחכמה בתבונה ובדעת שנא' ה' בחכמה יסד ארץ. כונן שמים בתבונה. בדעתו תהומות נבקעו ע"כ. ותמה אני על שני גדולי הדור רש"י ורד"ק שהם עושים השכינה חול ח"ו ופירשו אל האלהים ואדני האדנים ועיין שערי אורה סוף ד' ל"ו בשם חמישי וסוף דף מ"א: (כה) וגבול נתן ה' בינינו. במקצת ספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניינא ונמסר עליו לית חסר וכן הוא בדפוסים ישנים: (ל) וייטב בעיניהם. כתיב במכלול דף קכ"ד וייטב בעיניהם דבני גד ובני ראובן נעדרה היו"ד פ"א הפעל מהמכתב כמו ויגדו לשאול וישר הדבר בעיניו (שמואל א' י"ח) ודומים רבים שם גם המכלול יופי כתב בא ביו"ד האיתן לבד ונפלה היו"ד פ"א הפעל מהמכתב ובספרים שלנו בין בדפוסים ובין בכ"י בשני יודין: (לג) וישבו. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן נכון על פי המסורת שנמסר (בפרשת שלח לך) וישיבו י' ז' חסרים וג' מלאים וחשיב ואזיל לכולהו ודין הוא חד מן החסרים: (לד) ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד וגו'. במקצת ספרי הדפוס אחר מלת למזבח עד קרי ולא כתיב וכן נראה מפירוש בעל כלי יקר ולא נמצא כן בספרים כ"י וגם רש"י כתב הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד וכן משמע מפירוש רד"ק. גם בתרגומים שלנו ליכא מלת סהיד ורד"ק כתב שתרגום יונתן וקרו בני גד ובני ראובן סהיד למדבחא וכו' ומכל מקום אף לפי דבריו אינו אלא כמפרש. וכן כתב בעל לב אהרן המפרשים אמרו שחסר מלת עד:

כג (ג) **לכל** הגוים האלה מלפניכם. כן כתיב מלפניכם לא מפניכם. וראיה לדבר ממסורת (פרשת עקב) מלפניכם ג' וסימן והוריש ה' את כל הגוים האלה דהתם. וה' אלהיכם הוא יהדפם. תנינא דפסוק ידוע תדעו כי לא יוסיף וגו' לקמן בפרשה ולא נזכר זה בתוכם. כך נ"ל להגיה מסרה זו שיש בלבול בדפוס: (יד) מכל הדברים הטובים. במקצת דפוסים ישנים כתיב מִכָּל־הדברים נקמץ ובמקף ובכל ספרים כ"י ושאר דפוסים בחולם ובטעם גלגל ולגרמיה: (טו) והיה כאשר בא וגו' אשר דבר ה' אלהיכם אליכם. בספר אחד כ"י כתוב עליכם וכן תרגם יונתן עליכון וגם במקצת ספרים יש הערה מחילוף זה אולם בשאר ספרים כתוב אליכם: עד השמידו אותכם. אין דומה לו בכל המקרא רצונו לומר לזה הפתוח הה"א כמשפט והמסורת עליו לית דכותיה וכן כתב החכם רבינו יונה בספר הרקמה:

כד (ו) וארב. וארבה קרי והוא חד מן כ"ט מלין דחסרין ה' בסוף תיבותא וקריי' וסימן במסרה רבתא. ובירושלמי דפסחים שילהי מכלתין אמר ר' אחא וארב כתיב כמה ריבים עשיתי עמו עד שלא נתתי לו את יצחק. ד"א נעשיתי לו אורב אין חטא מיתן ליה ואין זכה מיתן ליה עיין יפה מראה שם: (ח) ואבאה. כתוב בה"א וקרי בלא ה"א והוא חד מן כ' מלין דכתיבין ה' בסוף תיבותא ולא קריין וסימן במסרה רבתא: (י) ואצל. ברוב הספרים חסר יו"ד ונמסר עליו ב' חסרים וחד מלא ולא מסיימי וכ"כ בשופטים ו' על פסוק ואצל אתכם מיד מצרים ועל חברו דשמואל י' והמלא היא דשמואל: (יד) ועתה יראו. האלף נחה ובמסורת יראו ג' וחבריו יראו את ה' קדושיו (תלים לד) אך יראו את ה' (ש"א יב): (טו) את מי תעבדון. בחטף פתח העי"ן ובחולם הבי"ת לא כספרים משובשים שכ' תַּעֲבֹדוּן: בעבר. מעבר קרי והוא חד מן ו' מלין דכתיב' ב' וקרי' מ' וסימן במסרה רבתא אות בית. (יז) המעלה אתנו ואת אבותינו. במקצת ספרים מלא וא"ו אך במסורת (ירמיה סוף סימן י"ד) לא נמנה זה בכלל המלאים: את האתות. ברוב הספרים כן כתוב חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה: הגדלות האלה. ברוב המדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא והכי מוכח במסרה רבתא במערכת אות גימל: (יח) ישב הארץ. אמר הצעיר כתי"ב המגיה אשתומם על המראה הנלבה לנגד עיני על האי מסרתא דאיתא במערכת אות יו"ד וזה נסחה יושב ט"ז מלאים וכו' וא' מלא ביהושע וסי' ואת האמרי יושב הארץ. ורכב ברזל בכל הכנעני כך אשכחנא בתרי נסחי חדא משנת ש"ט וחדא משנת שע"ז וקשיא טובא דהריקא מסרו חד ומני להו תרי. ואי לאו דקא מסתפינא הוה אמינא דמוטעי נינהו דהא האי פסוקא דרכב ברזל הישב כתיב ואילו הכא יושב קא חשיב היושב לא קא חשיב דהא בתר דא כולהו נסחו קא מסרו היושב ב' מלא וכו' וכל יהושע דכוותא במ"א חסר ורכב ברזל בכל הכנעני וכן בכולהו נמסר (ביהושע ט) על בקרבי אתה יושב ל' מל' בספרים א"כ האי דואת האמרי חסר כתיב וכן בכולהו נדפס חסר. ותו הכסימן ט"ז על היושב בגזר נמסר כל ספ"א מל' במ"א חסר ורכב ברזל ואילו בסימן י"ז על ורכב ברזל נמסר ל' חסר בס' אי הכי אתו כולהו אליביה דהאי מסרה דהיושב. אך אשכחנא מסרה (משנת רפ"ו) יותר דוקנית דקא מסר' וא' חסר ביהושע ורכב ברזל ונלע"ד דצ"ל ואת האמרי ישב הארץ ובהכי אתיא שפיר. תו בעינא לאודועי דהע"ג דבסימן י"ב היושב בחשבון נדפס חסר טעותא הוא דמדפסנא דפוסי ויניציאה ואמשטרדם וצ"ל מלא ע"כ): (יט) אל קנוא. כתיב בחילופים ב"א אל קנא ב"נ אל קנוא נראה שהחילוף הוא בוא"ו קנא קנאתי לרוב הטעיות שנפלו בספרים כי בכל המקראות הוא מלא וכן ראוי ע"פ המסורת, והפלוגתות שבין ב"א ובין ב"נ אינן באותיות רק בנקודות וטעמים כמו שכתב רבי אליה בהקדמה השלישית למסורת המסורת. וגם חילוף זה הוא בטעם בלבד. ולפי דעתי הוא אם יש מאריך במלת אל: (כו) ויקימה. בספרים כתיבי יד מדוייקים ודפוסים ישנים מלא יו"ד: (לא) ויעבד ישראל. סימן יהושע ויעבד ישראל (שופטים ב) ויעבדו העם וסימן ישראל לא ידע עמי לא התבונן:

מ׳ מלין מן א׳ א׳ קדמ׳ נסיב וי״ו ואינון קריבין לה׳ וסי׳ ועבר ה׳ לנגוף. ודבר ה׳ אל משה. ואף ה׳ חרה בעם. ולמה ה׳ מביא אתנו. ויתעבר ה׳ בי. ה׳ ועתה הטיבו דרכיכם. ואין ה׳ ויאמר אלי עון בית. ונחם ה׳ עוד קרא לאמר. ונוקם ה׳ אל קנוא ונוקם ה׳. ובא ה׳ ונסתם גיא הרי. וכהר ה׳ לכן כה אמר ה׳

אלה הדברים אשר תעשו

חד מן י״א מלין קריין ת׳ ולא כתבן וסי׳ ויקרא וינחם דוד את בת שבע. הכרי ויואב כל הצבא ישראל. אחד אלה שמות

דברו אמת איש את רעהו

ויהי

פלשתים. ובקש ה׳ ויכרת יהונתן עם. ויוסף ה׳ ויאמר יואב אל דוד דשמואל. והכה ה׳ את ישראל כאשר. ועזבי ה׳ ובכר פסעים ומעאים. ותהלות ה׳ ספעת גמלים ולפני ה׳ תפלה לעני כי יעטוף. ואמת ה׳ כי גבר עלינו חסדו. ודורשי ה׳ לא יחסרו כל טוב. וחסד ה׳ מעולם ועד עולם. ועצת ה׳ היא תקום. ובירלאת ה׳ כחסד

אמת ומשפט שלום

אח״ר המתקדשים והמטהרים. תהלה איך לא עזבה עיר תהלה. קומה והעמודים שמנה עשרה דירמיה. באח׳ לבבתיני אחתי

שפטו בשעריכם

תנה אל נורא, לבן קמחי עזרה, ודעת נבהרה, בספר השופטים:
ולב עבדך תתמוך, ואת ידו תסמוך, ומזדים תחשוך, ומדרך, שטים:

(א) ויהי אחרי מות יהושע. מי יעלה לנו. לכבוש את הארץ אשר נשארה להכבש: וימלאו

(א) מי יעלה לנו אל הכנעני. על מקומות שהפלנו בגורל ועדיין לא נכבשו: (ב) יהודה יעלה. שבט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו: (ג) לשמעון אחיו. לשבט שמעון: עלה אתי. ועזרני לכבוש את מה שנפל בגורל ויש פותרין יהודה יעלה הוא עתניאל הוא יעבץ שאנו אומרים במסכת תמורה מה שמו יהודה אחיו שמעון שמו ולשמעון אחיו אמר

פי׳ רבי׳ ישעיה

(א) מי יעלה וגו׳. פי׳ שכל שבט ושבט היה עדיין הכנעני שרוי בתוכו וכל שבט היה צריך להלחם בשלו. ושאלו באורים ותומים מי ילחם תחלה בשלו: ויאמר

א וַהֲוָה בָּתַר דְמִית יְהוֹשֻׁעַ וּשְׁאִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵימְרָא דַייָ לְמֵימַר מַן יִסַּק לָנָא לְוָת כְּנַעֲנָאָה בְּקַדְמֵיתָא לְאַגָחָא קְרָבָא בֵּיהּ: ב וַאֲמַר יְיָ יְהוּדָה יִסַּק הָא מְסָרִית יָת יָתְבֵי אַרְעָא בִּידֵיהּ: ג וַאֲמַר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אֲחוּהִי סַק עִמִּי בְּעַדְבִי וּנְגִיחַ קְרָבָא עִם כְּנַעֲנָאָה וְאֵהַךְ אַף אֲנָא

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּיהוָה לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ אֶל־הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה הִנֵּה נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ בְּיָדוֹ: ג וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֵה אִתִּי בְגוֹרָלִי וְנִלָּחֲמָה בַּכְּנַעֲנִי וְהָלַכְתִּי גַם־

ד׳ וסי׳ הכא רעיא שמשא ומלכא · ג׳ וחס׳ · ד׳

רלבג

(א) כפר שאחרי מות יהושע שאלו בני ישראל בה׳ ר״ל באורים ותומים מי מהשבטים יעלה בתחלה להלח׳ בכנעני הנשאר בארצות השבטי׳ ולאוי שידע שאין הרצון בזה שלא היו נשאלין באורים ותומים בימי יהושע כי התורה העידה כי בימי יהושע נ״כ ישאלו במשפט האורים. ואולי הרצון

ויהי אחרי מות ד׳ וסי׳ אברהם משה. יהושע. שאול. ונמסר גם בסוף חיי ובריש יהושע. וסי׳ בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא: ונלחמה ד׳ בקריאה וסי׳ ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה. ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. ויאמר הפלשתי אני חרפתי את ישראל. ונלחמה אתם במישור אם לא נחזק מהם:

תולדות אהרן מי יעלה. ע״נ כה: ויאמר ה׳. שם:

מצודת דוד

א (א) בה׳. באורים ותומים: מי יעלה לנו. עם כי כל אחד נלחם בעבור חלקו אמר לנו כי כאשר יעלה מי מהם בהכנעני ויגבר עליו יביא המורך בלבם והתועלת לכולם: בתחלה. לקחת חלקו אשר נפל בגורלו ועדיין לא כבש: (ב) יהודה. שבט יהודה: הנה נתתי. ויביא הוא המורך בלב כל: (ג) לשמעון. לשבט

אמר שילך אתו : (ד) בבזק . שם מקום : (ז) שבעים מלכים וגו' . מכאן אתה למד מה גדולתן ועושרן של מלכי כנען שהרי אדני בזק לא היה כדאי למנות עם מלכי כנען בשם מלך וכתוב בו כן: ויביאהו ירושלים. שהלכו משם להלחם על ירושלים : (ח) שלחו באש . שלחו אש בכלה : (יג) אחי כלב . מאמו : (יד) ותסיתהו . ואמלכתיה לי נמלך שמיעלין האדם ומשיאין לבו לדבר א' כ"ל : ותצנח . ואתרכינת ליפול לרגלי

(ה) וימצאו את אדני בזק . מלרע : (ו) וינס אדני בזק . ואמר אדני בזק מלעיל והיו"ד נוספת ר"ל אדון בזק וכן אדני צדק אדון צדק : בהנות . מן בוהן ידו ואינו ממשקלו אלא ממשקל לשון לשונות והוא האצבע הגס שבאצבעות : (ח) וילחמו בני יהודה . פי' וכבר נלחמו כי בימי יהושע לכדו ירושלם כמו שפירשתי בספר יהושע כי בכלל מלכי כנען אשר הכה יהושע הוא מלך ירושלם : (י) וכן וילך יהודה אל הכנעני . פי' וכבר הלך כי בימי יהושע לכדו חברון ודביר ודבר עתניאל פירשתי בספר יהושע : (יא) ושם דביר . ובדברי רז"ל כי בלשון פרס קורין

אני אתך בגורלך וילך אתו שמעון: ד ויעל יהודה ויתן יהוה את־הכנעני והפרזי בידם ויכום בבזק עשרת אלפים איש: ה וימצאו את־אדני בזק בבזק וילחמו בו ויכו את־הכנעני ואת־הפרזי: ו וינס אדני בזק וירדפו אחריו ויאחזו אתו ויקצצו את־בהנות ידיו ורגליו: ז ויאמר אדני־בזק שבעים | מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקצצים היו מלקטים תחת שלחני כאשר עשיתי כן שלם־לי אלהים ויביאהו ירושלם וימת שם: ח וילחמו בני־יהודה בירושלם וילכדו אותה ויכוה לפי־חרב ואת־העיר שלחו באש: ט ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני יושב ההר והנגב והשפלה: י וילך יהודה אל־הכנעני היושב בחברון ושם־חברון לפנים קרית ארבע ויכו את־ששי ואת־אחימן ואת־תלמי: יא וילך משם אל־יושבי דביר ושם־דביר לפנים קרית־ספר: יב ויאמר כלב אשר־יכה את־קרית־ספר ולכדה ונתתי לו את־עכסה בתי לאשה: יג וילכדה עתניאל בן־קנז אחי כלב הקטן ממנו ויתן־לו את־עכסה בתו לאשה: יד ויהי בבואה ותסיתהו לשאול מאת־אביה השדה ותצנח

ג' מ"ע · ג' בכפרא · י"א וכ' בכפ' · כ'בטע' סופר ישר עבד אדני זה · כ' את'ידיהם דשמואל · ג'. כ' · ג'. י"א · ז' ול'כתיב כן · ה' · ד' דגשים וכל דסמוך בלשון אש דכו' במ"א · מן זוגין דהד קמץ והד נחית · כ' מ"ע. כ' · ו' חס'. ג'

עמך בעדבך ואזל עמיה שמעון: ד וסליקו דבית יהודה ומסר יי ית כנענאה ופריזאה בידיהון ומחנון בבזק עסרא אלפין גברא: ה ואשכחו ית אדני בזק בבזק ואגיחו קרבא ביה ומחו ית כנענאי וית פריזאי: ו וערק אדני בזק ורדפו בתרוהי ואחדו יתיה וקציצו ית קרסלי ידוהי ורגלוהי: ז ואמר אדני בזק שבעין מלכין קרסלי ידיהון ורגליהון מקצצין הוו מלקטין לחמא תחות פתורי כמא דעבדית כן שלים לי יי ואיתוהי לירושלם ומית תמן: ח ואגיחו קרבא בני יהודה בירושלם וכבשו יתה ומחוהא לפתגם דחרב וית קרתא אוקידו בנורא: ט ובתר כן נחתו בני יהודה לאגחא קרבא בכנענאי יתיב טורא ודרומא ושפלתא: י ואזלו דבית יהודה לות כנענאי דיתבין בחברון ושום חברון מלקדמין קרית ארבע ומחו ית ששי וית אחימן וית תלמי: יא ואזלו מתמן לות יתבי דביר ושום דביר מלקדמין קרית ארכי: יב ואמר כלב דימחי ית קרית ארכי ויכבשינה ואתן ליה ית עכסה ברתי לאתו: יג וכבשה עתניאל בר קנז אחוהי דכלב דזעיר מניה ויהב ליה ית עכסה ברתיה לאתו: יד והוה במעלה ואמלכתיה למשאל מן אבוהא אחסנתא ואתרכינת מעל

תולדות אהרן וימצאו . יומא כב : ושם דביר. ע"ג כד : וילכדה עתניאל . סוטה יא: :

רלבג

הרצון בזה כי אחרי מות יהושע הוצרכו לשאול מי יעלה בתחלה כי במלחמה הראשונה שרש גדול לשאר המלחמות וזה שאם ינצחו ישראל במלחמה הראשונה יאמרו הנשאר מהגוים ההם סר צלם מעליהם ויתחזקו להלחם בהם ואם ינצחו אותם יפיל הענין מורך לב בגוים ההם וינצחום ישראל בקלות . ולזה בחר השם שילחם תחלה מי שהוא ראוי יותר לנצח והוא שבט יהודה . וסבב יהודה שעלה אתו שמעון להלחם כאשר נשארו בגבולו מהגוים ההם : (ו) והנה קצצו בהונות ידי אדני בזק ובהונות רגליו להפיל מורך על שאר המלכים שיראו מלהלחם בישראל עם שכבר סבב זה השם ית' להשיב לו מדה כנגד מדה כמו שזכר כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים : (ז) וזכר שהביאוהו אחר זה בירושלם ומת שם . וכבר נלחמו בני יהודה בירושלם קודם זה ולכדו אותה והכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש: (י) וילך יהודה אל הכנעני. היושב בחברון וגו' . כי כבר התבאר בספר יהושע כי כלב הוא שנלחם בהם ואמנם הביא עמו שם שבט יהודה כי הוא היה נשיא השבט ולזה יחס זאת המלחמה לשבט יהודה. וידמה שכבר היתה זאת המלחמה אחרי מות יהושע ואף על פי שנזכרה בספר יהושע ואולם נזכרה שם לבאר שכבר נתקיים יעוד הש"י לכלב כי חברון נתנה לו לנחלה על פי הש"י והוא נלחם בה וכבשה בסוף הענין אף על פי שלא כבשה בימי יהושע : (יא) ושם דביר הנזכר בזה המקום הוא מקום אחר זולת אשר לכד יהושע לפי מה שנזכר בספר יהושע אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו דבירה : (יד) והנה זכר שהסיתה עכסה את בעלה לשאול מאת אביה השדה ושנתנו לה הוסיפה היא לשאול גלות

פי' רבי' ישעיה

(ז) ויאמר יהודה לשמעון אחיו . פי' מפני שנחלת שמעון היתה מבולעת בנחלת יהודה עזרו זה את זה : ע"כ

ויכום י"א בקריאה וסי' נמסר שלח לך : שלחו ד' דגשין בקריאה וסי' וילחמו בני יהודה בירושלם וילכדו אותה. גם כל הערים הנמצאות . אשר שלחו חפשים ויכבשום . וכל שללם שלחו למלך . וכל דסמיכי לאש דכוו' דגשים במ"א רפי וסי' שלחו באש מקדשך . ומטעים ביה : יושב ד' מלאים בסיפרא וסי' ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני . ויכו את הכנעני יושב צפת . והוא יושב בחרושת הגוים . ויתן ה' אלהי ישראל את סיחון ואת כל עמו : לשאול ו' חס' בקריאה וסי' ותסיתהו דשפטים . וישלח תעי את יורם בנו אל המלך דשמואל . לשאל לנו מלך . ומי יסור לשאול לשלום לך . לא נתתי לחטא חכי: וינסו אל בלבבם : ותצנח ג' בקריאה וסי' ויהי בבאה ותסיתהו לשאל דיהושע. וחברו דשפטים . ותצנח בארץ והוא נרדם . ונמסו גם ביהושע סי' ט"ו:

מצודת דוד

לשבט שמעון : (ז) מקצצים . אשר נויתי לקצצם : היו מלקטים . משיורי המאכל הנופל תחת השלחן : ויביאהו ירושלים . כי משם הלכו להלחם בה: (י) וילך יהודה . הם כלב ואנשיו שהם מבני יהודה ואף שהמלחמה ההיא היתה בימי יהושע חזר לספר יחד כל המלחמות שעשו בני יהודה החדשות והישנות ועם כל הנמשך : (יד) בבואה . לבית בעלה : ותסיתהו . היא פיתה אותו לתת לה רשות שהיא תשאול מאביה השדה : ותצנח . לכבוד אביה הפילה עצמה מעל החמו ר בכח כא"ו נעלם

מצודת ציון

א (ה) אדוני בזק . כך שמו וכן אדוני צדק (יהושע י'): (ו) ויקצצו . ענין חתוך וכריתה כמו וקצץ פתילים (שמות ל"ט): בהנות. אצבעות אגודל כמו בהן ידם הימנית (שם כ"ט): (ז) מלקטים. לשון לקיטה: (ח) שלחו. על כי אם מי יבעיר האש באחד מן המקומות עשה יעשה שליחותו והולך ממקום למקום ושורף הכל לזה נקרא בלשון שלוח : (ט) והשפלה. העמק : (י) לפנים. בימים הקדמונים : (יד) ותסיתהו. מלשון הסתה ופתוי : ותצנח ענין נעילה כמו והצנח בארץ (לק' ד')

רדק

קורין לספר דביר: (טו) גלות עלית וגלות תחתית. ובספר יהושע גלות עליות וגלות תחתיות עליות ותחתיות אומר על הגלות עלית ותחתית אומר על חלקת השדה שהיו בה הגלות וכן יש שנויים אחרים כי בספר יהושע תנה לי ובזה הבה לי. תהקרו סימן. ושם שדה ובזה השדה וחד פסוק סימן ויקם שדה עפרון וגו' השדה והמערה: (טז) מעיר התמרים. ת"י מקרית יריחו לפי שהיו בה תמרים רבים נקראת כן ובא במפורש בתורה בקעת יריחו עיר התמרים: וילך וישב את העם. על הרוב שבני קני אמר והלכו בני המשפחה עמו וישבו שם עם בני יהודה במדבר יהודה והכתוב לא ספר למה עלו מעיר התמרים או אם היו יושבים שם עם הכנעני ואפשר שהיו שם עם הכנעני יושבים כי יתרו לא היה עם בני ישראל כי כן כתוב וילך לו אל ארצו ופרשת ויאמר משה לחובב ופרשת וישמע יתרו בזמן אחד היה בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים וחובב הוא יתרו כמו שכתוב מבני חובב חותן משה ופרשת וישמע יתרו שלא במקומה נכתבה לחבר דבר יתרו עם דבר עמלק כי עמלק הרע לישראל בצאתם ממצרים והצר להם לפיכך שמר לו הקב"ה הדבר עד סוף כל הדורות כמו שכתוב מלחמה לה' בעמלק מדור דור ויתרו הטיב לישראל ושמח בטובתם והטיב להם בעצתו ושמר לו הקב"ה הטובה עד סוף כל הדורות כי הנה אומר שישבו עם בני יהודה ונתנו להם מקום לשבת בארצם ושבו לדת ישראל ובימי שאול היו יושבים עם עמלק כי באהלים היו יושבים ונוסעים ממקום למקום ואמר להם שאול סורו רדו מתוך עמלקי וגו' ואתה עשית חסד עם בני ישראל וגו'. הנה כי החסד היה שמור להם לעולם ובימי יהוא יונדב בן רכב היה אהוב ונכבד בין ישראל ובימי ירמיה הנביא היו בית הרכבים בתוך בני ישראל ואמר הכתוב לא יכרת איש לבית יונדב בן רכב עומד לפני כל הימים ובית הרכבים הם מבני יתרו כמה שנאמר המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב ועתה כשלכדו בני יהודה חברון היו יושבים עם הכנעני בחברון בעיר סמוך לה נקראת עיר התמרים וכשלכדו בני יהודה חברון עלו משם בשלום כי קראו להם בני יהודה לשלום בהלחמם עם הכנעני שיעלו מביניהם ולא יספו עמם כמו שקרא להם שאול בהלחמו עם העמלקי וכן עשו ועלו משם בשלום וישבו במדבר יהודה עם בני יהודה וזהו הנראה לי מדרך הפשט ומדרך הסברא ורז"ל דרשו בו כי בני ישראל נתנו לו עיר התמרים והיא יריחו לדעתם כמו שת"י נתנוהו לבני קני ואמר כי מה שאמר משה רע"ה והיה הטוב ההוא אשר ייטיב השם עמנו והטבנו לך הוא דשנה של יריחו שהיה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה והניחוה מלחלק אמרו מי שיבנה בחלקו בית המקדש יהיה לו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו והיה בידם ארבע מאות וארבעים שנה עד שנבנה בית המקדש ואז בא בנימן ליטול אותה מהם ופנו אותה להם שנאמר עלו מעיר התמרים ועם ישראל נשאר יתרו כמו שאמר לו משה אל נא תעזוב אותנו ומה שאמר וילך לו אל ארצו שהלך לגייר בני משפחתו ועוד דרשו בו כי מה שאמר עלו מעיר התמרים שהניחו אותו מעצמם שהלכו ללמוד תורה במדבר יהודה עם עתניאל בן קנז הוא יעבץ כמו שכתוב בדברי הימים ומשפחות סופרים יושבי יעבץ וגו' המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב: (יט) כי לא להוריש. כי לא יכלו להוריש אע"פ שהיה ה' עמם להוריש את יושבי ההר יושבי העמק לא יכלו להורישם כי רכב ברזל להם והסבה האמתית כי הניח אותם הש"י לנסות בם את ישראל כמו שאומר אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל וי"ת ותריכו ית יתבי טורא בתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא ארי רתיכין דברזלא

רשי

לרגלי אביה: (טו) ארץ הנגב. אדם שביתו מנוגב מכל טוב שאין בו אלא תורה: גלות מים. שדה בית הבעל אתר בית שקיא דמיא: (טז) מעיר התמרים. היא יריחו שניתן להם דושנה של יריחו לאוכלה עד שיבנה בית המקדש ומי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטלנה כדי שיהא לכל ישראל חלק בבית הבחירה ונתנוה לבני יתרו ת"מ שנה והתלמידים שבהם הניחוה והלכו אצל עתניאל בן קנז הוא יעבץ במדבר יהודה אשר בנגב ערד ללמוד תורה: וישב את העם. עם התלמידים היושבים לפניו הוא בקש מאת הקב"ה שיזמין לו תלמידים הגונים שנאמר ויקרא יעבץ לאלהים וגו' וזימן לו החסידים הללו: (יט) כי לא להוריש. תרגום יונתן בתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא

רלבג

גלות מים: (טז) והנה בני קיני חותן משה שבו לדת ישראל ולזה ישבו את יהודה: (יט) ויהי ה' את יהודה ויורש את ההר. ר"ל שכבר מצא עצמו יהודה נעזר בה' בהורשת ההר אמנם לא יכול להוריש את יושבי העמק כי רכב ברזל להם והיו יותר חזקים ממנו. וראוי שתדע כי אם היה בא לו יעוד מאת הש"י שיעזרהו במקום אחר בזולת המלחמה לא יאמר שלא יכול להוריש יושבי העמק כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט אלא שלא מצאנו יעוד השם ליהודה שינצח רק בגבול נחלתו כמו שזכר ברא"ש זה הספר וזאת המלחמה היתה בגבול שמעון: וראוי

חַמֹרָא וַאֲמַר לַהּ כָּלֵב מַה לִיךְ: טו וַאֲמָרַת לֵיהּ הַב לִי אַחְסַנְתָּא אֲרֵי לַאֲרַע דָּרוֹמָא יְהַבְתָּנִי וְתִתֵּן לִי אֲתַר בֵּית שַׁקְיָא דְּמַיָּא וִיהַב לַהּ כָּלֵב יָת בֵּית שַׁקְיָא עִלָּאָה וְיָת בֵּית שַׁקְיָא תַּחְתָּאָה: טז וּבְנֵי שַׁלְמָאָה חֲמוּהִי דְמשֶׁה סְלִיקוּ מִן קַרְתָּא יְרִיחוֹ עִם בְּנֵי יְהוּדָה מַדְבַּר יְהוּדָה דִּי בְּדָרוֹם עֲרָד וַאֲזַלוּ וִיתִבוּ עִם עַמָּא: יז וַאֲזַל יְהוּדָה עִם שִׁמְעוֹן אֲחוּהִי וּמְחוֹ יָת כְּנַעֲנָאָה יָתֵיב צְפַת וְגַמְרוּ יָתַהּ וּקְרָא יָת שְׁמָא דְּקַרְתָּא חָרְמָה: יח וּכְבַשׁ יְהוּדָה יָת עַזָּה וְיָת תְּחוּמָא וְיָת אַשְׁקְלוֹן וְיָת תְּחוּמָא וְיָת עֶקְרוֹן וְיָת תְּחוּמָא: יט וַהֲוָה מֵימְרָא דַיָי בְּסַעְדֵּיהּ דְּבֵית יְהוּדָה וְתָרִיכוּ יָת יָתְבֵי טוּרָא בָּתַר כֵּן דְּחָבוּ לָא יְכִילוּ לְתָרָכָא יָת יָתְבֵי מֵישְׁרָא אֲרֵי רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא לְכוֹן: כ וִיהַבוּ לְכָלֵב יָת חֶבְרוֹן כְּמָא דְּמַלֵּיל משֶׁה וְתָרֵיךְ מִתַּמָּן

מֵעַל הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ כָּלֵב מַה־לָּךְ: טו וַתֹּאמֶר לוֹ הָבָה־לִּי בְרָכָה כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת מָיִם וַיִּתֶּן־לָהּ כָּלֵב אֵת גֻּלַּת עִלִּית וְאֵת גֻּלַּת תַּחְתִּית: טז וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן משֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנֶגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־הָעָם: יז וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶת־שִׁמְעוֹן אָחִיו וַיַּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב צְפַת וַיַּחֲרִימוּ אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הָעִיר חָרְמָה: יח וַיִּלְכֹּד יְהוּדָה אֶת־עַזָּה וְאֶת־גְּבוּלָהּ וְאֶת־אַשְׁקְלוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ וְאֶת־עֶקְרוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ: יט וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוּדָה וַיֹּרֶשׁ אֶת־הָהָר כִּי לֹא לְהוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי הָעֵמֶק כִּי־רֶכֶב בַּרְזֶל לָהֶם: כ וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת־חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר משֶׁה וַיּוֹרֶשׁ

ג' וקפי' קמצין · כו"ל חס. ג' · ג' · ל' רפין. ג' · ג' י"ד מ"ל בספרא · חס' ג'

תולדות אהרן ובני קיני. שם סנהדרין יא קד קו: ויתנו לכלב. ב"ב קכב מכות י:

מצודת ציון

ד') ור"ל נפלה בכח וכאלו נצלה בארץ: (טו) הבה. תנה כמו הבה לנו לאחם (בראשית מ"ז) ברכה. מתנה ומנחה וכן קח נא את ברכתי (שם ל"ג): הנגב. ענין יובש כמו כסופות בנגב (ישעיה כא): נתתני. נתת לי: גלות. מעין כמו גל נעול. (ש"ה ד'): עלית. מלשון עליון: (יז) ויחרימו. ענין אבדון וכליון: (יט) ויורש. מלשון גרושין: רכב ברזל. אנשי רכב חזקים כברזל: העמק

מצודת דוד

בארץ: מה לך. מה נחסר לך אשר תרצה לבקש עליו: (טו) ארץ הנגב. חלקת שדה יבשה מבלי מעיני המים: ונתתה לי. לזאת אשאל אשר תתן לי שדה אשר בה מעין הנובע מים: גלות עלית. שדה ובה מעין ממעל ומעין מתחת: (טז) קיני. הוא יתרו אשר היה חותן משה: עלו מעיר התמרים. כי שמה ישבו בין הכנענים וכשבאו בני יהודה להלחם בם קראו לשלום לבני קיני ועלו משם ללכת עם בני יהודה למדבר יהודה וכו': וילך וישב. קרא כל בני המשפחה כולה בלשון יחיד וכן יאמר נא ישראל (תהלים קי"ח): את העם. עם בני יהודה: (יט) ויהי ה' וכו'. ויורש את ההר. ר"ל מה שהורישו יהודה יושבי ההר לא היה בעוצם ידו כדרך הטבע כ"א יד ה' עשתה זאת: כי לא להוריש. חסר מלת יכול ור"ל שהרי לא היה ביכלתו להוריש יושבי העמק על כי להם רכב ברזל לא עלך כח להורישם עם שישבו בעמק הנוח לכבוש יותר מן היושב בהר ואיך אם כן הוריש יושב ההר הקשה יותר ויותר אלא יד ה' עשתה זאת ואת יושבי העמק הניח לנסות בם את ישראל כמ"ש למטה ואם הניח יושבי ההר וגירש יושבי העמק היו חושבים בכח ידם יוכלו לגרש יושבי העמק עם כי רכב ברזל להם ועל יושבי ההר הקשה יותר לא יוכלו להתגבר לוס

רש"י

מיסרא: (כא) ואת היבוסי יושב ירושלים. מחוז היה בירושלים ששמו יבוסי ומבני אבימלך היו ולא הורישם מפני השבועה עד שבא דוד לפי שעדיין היה נכדו קיים והוא נשבע לו ולנינו ולנכדו: (כב) בית אל. שנפל בגורלם ואע"פ שדמות מיכה עמהם שהרי מיכה משבט אפרים נאמר כאן וכו' עמם הוא שאמר דניאל לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים: (כג) ויתירו. על ידי אחרים ששלחו מאללין ויתורו את ארץ נאמר במרגלים עלמן ואלו ששלחו מרגלים נאמר בהם ויתירו: (כד) את מבוא העיר. שהיו נכנסים לה דרך המערה ולוז אחד עומד ע"פ המערה ונכנסים דרך הלוז למערה: לוז. שגדלו בו אגוזים דקים קולדר"א בלע"ז: (כה) ויראם. באצבעו: (כו) הוא שמה עד היום. לא בלבלה סנחריב ולא החריבה נבוכדנצר: (כז) ולא הוריש מנשה. סיפר הכתוב בגנותו שהתחילו למעול בהקב"ה שלא אותם והורשתם את כל יושבי הארץ

רד"ק

דברזלא להון: (כא) לא הורישו בני בנימן. ובספר יהושע אומר לא יכלו בני יהודה להורישם והוא כמו שפירשנו פי' ירושלם בין יהודה ובנימין ומה שאמר עד היום הזה שמואל הנביא כתב כן כי הוא כתב ספר שופטים לפי הקבלה ובימיו היה עדיין היבוסי בירושלם ואף בימי דוד כמו שכתוב: (כג) ויתירו. פועל יוצא והשלוחים הם התרים וקראם שומרים שעמדו את פני העיר ושמרו אם יראו איש יוצא מן העיר כי לא היו רואים את מבוא העיר אולי היו גנות ופרדיסין סביבותיה: (כד) הראנו נא את מבוא העיר. בדברי רז"ל למה נקרא שמה לוז מה לוז זאת שאין לה פה כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר אמר רבי שמעון לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה הלוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר הדא הוא דכתיב ויראו השומרים וגו': ועשינו עמך. בשוא המ"ם וקמץ הכ"ף ויש ספרים שכתוב בקמץ המ"ם ושוא הכ"ף והיא שגגה וידענו זה מפי המסרה: (כה) ויראם את מבוא העיר. אמרו רז"ל באצבעו רמז להם והראה להם כדי שלא ירגיש אדם בו: (כו) ארץ החתים. אינו החתים משבע אומות: הוא שמה עד היום הזה. לפי שקרא לה שם העיר האחרת אמר כי באותו השם שקרא לה קוראים לה עד היום הזה לוז ובדרש היא שמה עד היום הזה תניא היא לוז שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה בא נבוכדנצר ולא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה אלא זקנים שבה בזמן שדעתם קצה להם מוציאין אותם חוץ למחנה והם מתים: (כח) כי חזק ישראל. פועל עבר כי הוא חציו קמץ וחציו פתח:

ותכבד

פי' רבי ישעיה

(יט) כי לא להוריש. פי' מקרא קצר הוא וכן צריך לומר כי לא יכלו להוריש: (כג) ויתירו בית יוסף בבית אל. פי' כמו ויתורו שהרבה כבדים תמצא ואינם ע"י אחר. כמו וילינו שהוא כמו וילונו: ע"כ

תולדות אהרן ויראו השומרים. סוטה מו: ויראם. שם: לוז. העיר הזאת אין שולט בה מלאך המות וסוד הענין באר היטב זוהר תרומה: בית שאן. חולין ז': זבולון לא הוריש. מגלה ו:

תנ"ך

מִשָּׁם אֶת־שְׁלֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק׃ כא וְאֶת־הַיְבוּסִי יֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם לֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי בִנְיָמִן וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן בִּירוּשָׁלִַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ כב וַיַּעֲלוּ בֵית־יוֹסֵף גַּם־הֵם בֵּית־אֵל וַיהוָה עִמָּם׃ כג וַיָּתִירוּ בֵית־יוֹסֵף בְּבֵית־אֵל וְשֵׁם־הָעִיר לְפָנִים לוּז׃ כד וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן־הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת־מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד׃ כה וַיַּרְאֵם אֶת־מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת־הָעִיר לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ׃ כו וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ כז וְלֹא־הוֹרִישׁ מְנַשֶּׁה אֶת־בֵּית־שְׁאָן וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־תַּעְנַךְ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשֵׁב דּוֹר וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי יִבְלְעָם וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ כח וַיְהִי כִּי־חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵישׁ לֹא הוֹרִישׁוֹ׃ כט וְאֶפְרַיִם לֹא הוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ בְּגָזֶר׃ ל זְבוּלֻן לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יוֹשְׁבֵי קִטְרוֹן וְאֶת־יוֹשְׁבֵי נַהֲלֹל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ וַיִּהְיוּ לָמַס׃ לא אָשֵׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי עַכּוֹ וְאֶת־

תרגום

יַת תְּלָתָא בְּנֵי גִבָּרַיָא: כא וְיַת יְבוּסָאֵי יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם לָא תָרִיכוּ בְּנֵי בִנְיָמִין וִיתִיבוּ יְבוּסָאֵי עִם בְּנֵי בִנְיָמִין בִּירוּשְׁלֵם עַד יוֹמָא הָדֵין: כב וּסְלִיקוּ דְבֵית יוֹסֵף אַף אִנּוּן לְבֵית אֵל וּמֵימְרָא דַיָי בְּסַעְדְּהוֹן: כג וּשְׁלַחוּ מְאַלְלִין דְּבֵית יוֹסֵף לְבֵית אֵל וְשׁוּם קַרְתָּא מִלְקַדְמִין לוּז: כד וַחֲזוֹ נָטְרַיָא גַבְרָא נָפֵיק מִן קַרְתָּא וַאֲמַרוּ לֵיהּ אַחֲזֵינָא כְעַן יַת מַעֲלָנָא דְקַרְתָּא וְנַעְבֵּד עִמָּךְ טִיבוּ: כה וְאַחֲזֵינוּן יַת מַעֲלָנָא דְקַרְתָּא וּמְחוֹ יַת קַרְתָּא לְפִתְגַם דְּחָרֶב וְיַת גַבְרָא וְיַת כָּל זַרְעִיתֵיהּ שֵׁיזִיבוּ: כו וַאֲזַל גַבְרָא לְאַרְעָא חִתָּאֵי וּבְנָא קַרְתָּא וּקְרָא שְׁמַהּ לוּז הוּא שְׁמַהּ עַד יוֹמָא הָדֵין: כז וְלָא תָרִיכוּ דְבֵית מְנַשֶּׁה יַת בֵּית שְׁאָן וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת תַּעְנָךְ וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי דוֹר וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי יִבְלְעָם וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי מְגִדּוֹ וְיַת כַּפְרָנָהָא וּשְׁרִי כְּנַעֲנָאָה לְמִתַּב בְּאַרְעָא הָדָא: כח וַהֲוָה כַּד תְּקֵיף יִשְׂרָאֵל וְשַׁוִּי יַת כְּנַעֲנָאָה לְמַסְּקֵי מִסִּין וְתָרָכָא לָא תָרְכִינוּן: כט וּדְבֵית אֶפְרַיִם לָא תָרִיךְ יַת כְּנַעֲנָאֵי דְיָתְבִין בְּגָזֶר וִיתִיבוּ כְּנַעֲנָאֵי בֵּינֵיהוֹן בְּגָזֶר: ל דְבֵית זְבוּלוּן לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי קִיטְרוֹן וְיַת יָתְבֵי נַהֲלֹל וִיתִיבוּ כְּנַעֲנָאֵי בֵּינֵיהוֹן וַהֲווֹ לְמַסְּקֵי מִסִּין: לא דְבֵית אָשֵׁר לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי עַכּוֹ וְיַת

כל ספר חס' כמ"ד
ג' בנביאים
י'
ט' מ"ל כל כתו' דכו' כמ"ה
יהושע עמך
ל'. ג'
ה' ג' והוא חד ויבן העיר מסביב מן המלוא ומסמם אל. ג'
וישבי ק'
ט' עמ"ס
ס'
ל' מ"ל יו"ד
ה' וכל מנשה ואפרים דכו'
ל' מ"ל. ל"ד מ"ל
ט'. ל'
י'

רלב"ג

(כא) וראוי שתדע כי היבוסי יושב ירושלם עד ימי דוד כמו שנזכר בספר שמואל והיתה סבת עמדו שם הברית שכרת אברהם עם אבימלך שלא ישקר לו ולנינו ולנכדו והנה שמואל הנביא כתב זה הספר כמו שאמרו רז"ל והוא אשר אמר עד היום הזה ר"ל עד ימי כתבו זה הספר: והנה זכר אחר זה מה שנשאר מהגוים האלה בגבול ישראל לבאר שהם היו להם למוקש כמו שנזכר בתורה

שלחו ג' בקריאה וסי' ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו. כי יתרו פתח ויענו כן כתיב. ועל ימין פרחה: החתים ה' בקריאה וסי' מהמדבר והלבנון הזה עד הנהר הגדול. וילך האיש ארץ החתים. ותעל תצא מרכבה ממצרים. וחברו דד"ה ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה. הנה שכר עלינו מלך ישראל את מלכי: ויקרא שמה ג' בקריא' וסי' שטנה. רחובות ויאמר כי עתה. ויקרא את שמה לוז: ואת יושבי ט' וסי' נמסר בסדר שמות: ויואל ז' ה' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר שמות: חזק ה' פתחין וסי' נמסר בסדר מקץ: ואפרים ה' וכל מנשה אפרים דכו' וסי' נמסר בסדר פנחס:

מצודת דוד

...ים יושבי ההר והניח יושבי העמק: (כא) היבוסי. שם העו"ג: בני בנימן. פי' ירושלים היתה מנחלתם ולבד רצועה אחת היה לו ליהודה בה כן אחז"ל: (כב) גם הם. כמו שבני יהודה נלחמו לכבוש גורלם כן נלחמו בני יוסף בגורלם: (כד) השומרים. כי מבני יוסף שמרו מול השער לראות אם יצא מי מן העיר לשאלו המבוא: ועשינו עמך חסד. כאשר נכבוש את העיר: (כה) שלחו. לחפשי ולא

מצודת ציון

(כ) הענק. אנשים גבהי הקומה. (כג) ויתירו. ענין החקירה והפוש כמו ויתרו את ארץ כנען (במדבר י"ג): (כד) מבוא. מלשון ביאה: (כז) ויואל. ענין רצון וכן ויואל משה שמות

יוֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאֶת־אַחְלָב וְאֶת־אַכְזִיב וְאֶת־חֶלְבָּה וְאֶת־אֲפִיק וְאֶת־רְחֹב׃ לב וַיֵּשֶׁב הָאָשֵׁרִי בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי לֹא הוֹרִישׁוֹ׃ לג נַפְתָּלִי לֹא־הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי בֵית־שֶׁמֶשׁ וְאֶת־יֹשְׁבֵי בֵית־עֲנָת וַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֵי בֵית־שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הָיוּ לָהֶם לָמַס׃ לד וַיִּלְחֲצוּ הָאֱמֹרִי אֶת־בְּנֵי־דָן הָהָרָה כִּי־לֹא נְתָנוֹ לָרֶדֶת לָעֵמֶק׃ לה וַיּוֹאֶל הָאֱמֹרִי לָשֶׁבֶת בְּהַר־חֶרֶס בְּאַיָּלוֹן וּבְשַׁעַלְבִים וַתִּכְבַּד יַד בֵּית־יוֹסֵף וַיִּהְיוּ לָמַס׃ לו וּגְבוּל הָאֱמֹרִי מִמַּעֲלֵה עַקְרַבִּים מֵהַסֶּלַע וָמָעְלָה׃

ב א וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה מִן־הַגִּלְגָּל אֶל־הַבֹּכִים וַיֹּאמֶר אַעֲלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וָאֹמַר לֹא־אָפֵר בְּרִיתִי אִתְּכֶם לְעוֹלָם׃ ב וְאַתֶּם לֹא־תִכְרְתוּ בְרִית לְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּן וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלִי מַה־זֹּאת עֲשִׂיתֶם׃ ג וְגַם אָמַרְתִּי לֹא־אֲגָרֵשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְצִדִּים וֵאלֹהֵיהֶם יִהְיוּ לָכֶם לְמוֹקֵשׁ׃ ד וַיְהִי כְּדַבֵּר מַלְאַךְ יְהוָה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הָעָם אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ׃ ה וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֹּכִים וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם לַיהוָה׃ ו וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָם וַיֵּלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ

יַתְבֵי צִידוֹן וְיַת אַחְלָב וְיַת אַכְזִיב וְיַת חֶלְבָּה וְיַת אֲפִיק וְיַת רְחוֹב׃ לב וִיתִיבוּ דְבֵית אָשֵׁר בְּגוֹ כְּנַעֲנָאֵי יַתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי לָא תָרְכִינוּן׃ לג דְבֵית נַפְתָּלִי לָא תָרִיכוּ יַת יַתְבֵי בֵית שֶׁמֶשׁ וְיַת יַתְבֵי בֵית עֲנָת וִיתִיבוּ בְּגוֹ כְּנַעֲנָאֵי יַתְבֵי אַרְעָא וְיַתְבֵי בֵית שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הֲווֹ לְהוֹן לְמַסְּקֵי מִסִּין׃ לד וּדְחַקוּ אֱמוֹרָאֵי יַת בְּנֵי דָן לְטוּרָא אֲרֵי לָא שַׁבְקוּנוּן לְמֵיחַת לְמֵישְׁרָא׃ לה וּשְׁרִי אֱמוֹרָאָה לְמִתַּב בְּטוּר חֶרֶס בְּאַיָּלוֹן וּבְשַׁעַלְבִים וּתְקֵיפַת יַד בֵּית יוֹסֵף וַהֲווֹ לְמַסְּקֵי מִסִּין׃ לו וּתְחוּם אֱמוֹרָאָה מִמַּסְּקָנֵי עַקְרַבִּים מִן כֵּיפָא וּלְעֵילָא׃ א וּסְלֵיק נְבִיָּא בִּשְׁלִיחוּת מִן קֳדָם יְיָ מִן גִּלְגְּלָא לְבוֹכִים וַאֲמַר אַסֵּקִית יַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְאַעֵלִית יַתְכוֹן לְאַרְעָא דִי קַיֵּמִית לַאֲבָהַתְכוֹן וַאֲמָרִית לָא אַשְׁנֵי קְיָמִי עִמְּכוֹן לְעָלָם׃ ב וְאַתּוּן לָא תִגְזְרוּן קְיָם לְיַתְבֵי אַרְעָא הָדָא אֲגוֹרֵיהוֹן תְּתָרְעוּן וְלָא קַבֵּלְתּוּן לְמֵימְרִי מָא דָא עֲבַדְתּוּן׃ ג וְאַף אֲמָרִית לָא אֲתָרֵיךְ יַתְהוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן לִמְעִיקִין וְטַעֲוָתְהוֹן יְהוֹן לְכוֹן לְתַקְלָא׃ ד וַהֲוָה כַּד מַלֵּיל נְבִיָּא דַיְיָ יַת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲרִימוּ עַמָּא יַת קָלְהוֹן וּבְכוֹ׃ ה וּקְרוֹ שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא בּוֹכִים וְנַכִּיסוּ תַמָּן נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ׃ ו וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ יַת עַמָּא וַאֲזַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר

רד"ק

(לה) ותכבד יד בית יוסף. שהיו סמוכים להם כי אלון ושעלבים לבני דן היו ובני יוסף היו סמוכים להם ולבני יהודה וכבדה יד בית יוסף על האמורי והיו להם למס אבל לא הורישום ולפיכך היו להם לשכים ולצנינים: (לו) וגבול האמורי. גם זה לא הורישו בית יוסף מהסלע ולמעלה: (א) ויעל מלאך ה'. ת"י וסליק נבייא בשליחות מן קדם ה' ואמרו רז"ל כי פנחס היה זה הנביא: מן הגלגל. שם נאמר לו נבואה הזאת שיאמר אותה לישראל בזה המקום אולי הוא קבצם שם על פי ה' או היו נקבצים שם על דבר אחר: אל הבוכים. נקרא המקום כן לפי שבכו שם כמו שאומר: אעלה אתכם. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: (ג) לצדים. מקרא קצר ופירושו לצנינים לצדים וי"ת למעיקים כמו ברי"ש ויש מפרשים אותו מן צוד לצודי והדגש תמורת הנח עי"ן הפעל כמו ופטורי ציצים ר"ל שיצודו וילכדו אתכם: (ו) וישלח יהושע. כבר שלח וכתב דברים אלה הנה לפי שעשו בני ישראל הרע בעיני ה'

רש"י

הארץ וגו': (א) ויעל מלאך ה'. שנינו בסדר עולם זה היה פנחס: אל הבוכים. שם המקום: אעלה אתכם. כך היה דעתי מתחילה להעלותכם ממצרים וכן עשיתי על מנת להוריש את אויבי: (ג) וגם אמרתי. עתה אמרתי באפי: לצדים. למצדדים בצדכם בגדודים ונייסות לשלול ולבוז: (ו) וישלח יהושע וגו'. זה המעשה היה מוקדם אלא לפי שבא לומר ויעשו הרע התחיל לומר כן יהושע כשמת וקבלו לפניו לעבוד ה' שלחם איש לנחלתו והם עבדו את ה' כל ימיו וכל ימי הזקנים ואח"כ ויעשו

רלב"ג

בתורה: (א) ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים. ר"ל אל המקום אשר קראו בוכים אחר זה מצד הבכיה שבכו שם ישראל וזה המלאך היה נביא שלא יתכן שידבר מלאך ה' לרבים יחד בזה האופן כמו שזכרנו במקומות מה כפי ושי"ג לדברי התורה וכן ת"י שזה המלאך היה נביא וידמה שזה הנביא היה פנחס כמו שאמרו ז"ל ואמר שעלה מן הגלגל לפי ששם היה כשבאה לו הנבואה הזאת: (ו) וישלח יהושע את העם. ר"ל שכבר שלח את העם קודם

ההרה ל"ג וסי' נמסר בסדר דברים: אעלה ח' וסי' בלשון תרגום אמר מלאכא לאנתתיה דארונא אריך למכסיא קטרתא בירושלם וסי' נמסר בסדר שמות: ליושבי הארץ ג' דסמיכי בקריאה וסי' ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת. הנני ממלא את כל. הלא את אחינו: מזבחותיהם ג' ב' מ"ל וא' חס' וסי' כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם תתצו. ואתם לא תכרתו ברית. בהיות חלליהם סביבות. קדמא חס' וא' מזבחותיהם חמאת יהודה. ונמסר גם בסוף סדר ואתחנן:

מצודת ציון

(שמות ב'): (לד) וילחצו. ענין דחק כמו ותלחץ אל הקיר (במדבר כ"ב): לא נתנו. לא הניחו כמו ולא נתנו אלהים (בראשית ל"א): (לה) ותכבד. ענינו כמו ותחזק: (א) מלאך. ענין שליח: הבוכים. אמר ע"ש סופו שקראו המקום בוכים: אפר. מלשון הפרה ובטול: (ב) תתיצון. מלשון נתיצה ושבירה: (ג) לצדים. לשון צדים ור"ל

מצודת דוד

ולא הכום עם בני העיר: (לב) וישב האשרי. ר"ל לא ישב הכנעני בקרב ישראל כגרים היושבים בתוך אדני הארץ כי אם בהפוך שהאשרי היה היושב בתוך הכנעני כי הם היו יושבי הארץ ואדוניה: כי לא הורישו. הסבה היה בזה על שלא הורישם בתחלה בהיות לאל ידם ולזאת קמו עליהם ומשלו בארץ: (לג) יושבי בית שמש כו'. ר"ל אבל אותן היושבים בבית שמש וכו' אשר לא היו מאנשי הכנעני הם לבד היו למס לנפתלי ולא הכנעני שבתוכם. או יאמר שהם נתנו המס לכנעני ולא לנפתלי: (לד) ההרה. דהקום להשאר בהר כי לא הניחום לרדת להעמק: (לה) ויואל האמורי. אח"ז רצו להשגב עוד לעלות ההרה ולשבת גם בה: יד בית יוסף. כי נחלתם היתה סמוכה לנחלת בני דן יושבי הערים האלה ולחמו מלחמת בני דן וכבדה ידו עליהם עד שנתנום עוד למס: (לו) וגבול האמורי. מוסב למעלה לומר וגם גבול האמורי וכו' היו למס עד שלא יוכלו להורישם: ב (א) מלאך ה'. נביא ה' כן תרגומו ואז"ל שפינחס היה: מן הגלגל. שמה באה לו הנבואה: אל הבוכים. שמה נקבצו ישראל: ויאמר אעלה. אמר להם במקום ה' הנה הבטחתי לכם שאעלה אתכם ממצרים וכו': (ב) ואתם. ובתנאי שגם אתם תשמעו לי ולא תכרתו ברית וכו': ולא שמעתם בקולי. לקיים התנאי: מה זאת עשיתם. הלא סכלות גדולה היא: (ג) וגם אמרתי. ר"ל כמו שעשיתם אתם אעשה כן גם אני ואמרתי עתה שלא תספיק בידכם לגרשם אף אם תרצו לגרשם מעתה: למוקש. כי תהיו תועים אחריהם ובזה תכשלו להיות נמסר ביד האויב: (ה) בוכים. מ"ש שבכו: ויזבחו. כי נתחרטו ממעשיהם והביאו קרבנות לרצות את ה': (ו) וישלח וכו'. עם שכבר

רשי ויעשו בני ישראל הרע : (ז) אשר האריכו ימים וגו׳. ימים האריכו שנים לא האריכו לפי שנתעצלו בהספדו הוא שנא׳ הר געש שרעש עליהם ההר להורגן : (ט) בתמנת חרס. ע״ש שהעמידו תמונת חרס על קברו כלומר חבל על אדם שהעמיד החמה מוטל בקבר : (טו) בכל אשר יצאו יד ה׳ היתה בם לרעה. על אבימלך ומחלון וכליון כסדר עולם : (טז) ויקם ה׳ שפטים. תמיד מדור אל דור כמו שהוא מונה והולך בספר הזה

רדק ה׳ ואמר כי כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחריו לא עשו הרע שראו מעשה הנסים שעשה לישראל שהעבירם הירדן ביבשה ועמידי׳ השמש והירח ונצחון המלכים : (יא) ויעבדו את הבעלים. וקראו הפסילים והעצבים בזה השם כי הם כאדון לעובדיהם : (יג) לבעל ולעשתרות. צלמים עשויים כצורת עשתרות והם נקבות הצאן : (יד) ביד שוסים וישוסו אותם. הם שנים שרשים והענין אחד ועניינם ענין בזה : (טו) בכל אשר יצאו. בכל מקום אשר יצאו להלחם היתה יד ה׳ בם לרעה והיו נגפים לפני אויביהם ודרך הדרש כי על אבימלך ומחלון וכליון נאמר שיצאו מארץ ישראל לגור בשדה מואב ומתו שם שלשתם : ויצר להם. שרשו יצר לא כדברי רבי יהודה חיוג וכן

לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃ ז וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשׁוּעַ אֲשֶׁר רָאוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ ח וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים׃ ט וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־חֶרֶס בְּהַר אֶפְרָיִם מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ׃ י וְגַם כָּל־הַדּוֹר הַהוּא נֶאֶסְפוּ אֶל־אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דּוֹר אַחֵר אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃

יא וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים׃ יב וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם הַמּוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וַיַּכְעִסוּ אֶת־יְהוָה׃ יג וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה וַיַּעַבְדוּ לַבַּעַל וְלָעַשְׁתָּרוֹת׃ יד וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד־שֹׁסִים וַיָּשֹׁסּוּ אוֹתָם וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב וְלֹא־יָכְלוּ עוֹד לַעֲמֹד לִפְנֵי אוֹיְבֵיהֶם׃ טו בְּכֹל אֲשֶׁר יָצְאוּ יַד־יְהוָה הָיְתָה־בָּם לְרָעָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם וַיֵּצֶר לָהֶם מְאֹד׃ טז וַיָּקֶם יְהוָה שֹׁפְטִים וַיּוֹשִׁיעוּם מִיַּד שֹׁסֵיהֶם׃ יז וְגַם אֶל־שֹׁפְטֵיהֶם לֹא שָׁמֵעוּ כִּי זָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ

תרגום לְאַחְסַנְתֵּיהּ לְמֵירַת יַת אַרְעָא׃ ז וּפְלַח עַמָּא קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יוֹמֵי סָבַיָּא דִּי אוֹרִיכוּ יוֹמִין בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ דַּחֲזוֹ יַת כָּל עוֹבָדָא דַּייָ רַבָּא דִּי עֲבַד לְיִשְׂרָאֵל׃ ח וּמִית יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עַבְדָּא דַּייָ בַּר מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין׃ ט וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בִּתְחוּם אַחְסַנְתֵּיהּ בְּתִמְנַת חֶרֶס בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם מִצִּיפּוּנָא לְטוּר גָּעַשׁ׃ י וְאַף כָּל דָּרָא הַהוּא אִתְכְּנִישׁוּ לְוָת אֲבָהָתוֹהִי וְקָם דָּרָא אוֹחֲרָנָא בָּתְרֵיהוֹן דְּלָא יָדְעִין לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ וְאַף יַת עוֹבָדָא דִּי עֲבַד לְיִשְׂרָאֵל׃ יא וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּפְלַחוּ יַת בַּעְלַיָּא׃ יב וּשְׁבַקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַּייָ אֱלָהָא דַּאֲבָהַתְהוֹן דְּאַפֵּיק יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וּטְעוֹ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִטַּעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בְּסַחֲרָנֵיהוֹן וּסְגִידוּ לְהֵן וְאַרְגִּיזוּ קֳדָם יְיָ׃ יג וּשְׁבַקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַּייָ וּפְלַחוּ לְבַעְלָא וּלְעַשְׁתָּרָתָא׃ יד וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּייָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסַרִינוּן בְּיַד בּוֹזְזֵיהֶן וּבְזוֹ יָתְהוֹן וּמְסַרִינוּן בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר וְלָא יְכִילוּ עוֹד לִמֵיקַם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן׃ טו בְּכָל אֲתַר דִּי נְפַקוּ מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוָת בְּהוֹן לְבִישָׁא כְּמָא דְּמַלֵּיל יְיָ וּכְמָא דְּקַיֵּים יְיָ לְהוֹן וְעָקַת לְהוֹן לַחֲדָא׃ טז וַאֲקִים יְיָ נְגִידִין וּפָרְקִינוּן מִיַּד בָּזְזֵיהוֹן׃ יז וְאַף מִן נְגִידֵיהוֹן לָא קַבִּילוּ אֲרֵי טְעוֹ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן סְטוֹ בִּפְרִיעַ מִן אוֹרְחָא

ג׳ | ב׳ מ״ל ואת יד יהושע צויתי למערכהי ולמדינהתי אגון ג׳ | כולהון מ״ל בספרא | ל׳ | פ׳ | י״ד. ג׳ מ״ל | ד׳ דסמיכי | ב׳ מ״ל | ל׳ חס׳ וג׳ חס׳ בלישנא | ל׳ ומ״ל | ו׳ מ״ל | ו׳ מ״ל | ג׳ | ל׳ ומ״ל | ב׳ דסמיכי

רלבג

קודם זה ושב להזכיר זה לפי שהיה צריך להזכיר שכבר עבדו ישראל את ה׳ כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה הש״י במצרים ועל הים ובמדבר ובימי יהושע: (י) והנה נתבאר בדבר יפתח כי זמן יהושע והזקנים לא היה כי אם כמו ס״ז שנה ולזה יחוייב שיהיה אמרו וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותם הרצון בו שכבר נאספו אל אבותם ר״ל הזקנים כלם אשר ראו את כל מעשה ה׳ כי לא היה מיציאת מצרים עד זה העת כי אם ס״ז שנה ורחוק הוא שלא ימצא בישראל אז מי שהיו ימיו יותר מס״ז שנה אבל בלי ספק היו שם רבים בני שמונים שנה ויותר אבל מפני שלא היו חכמים לא הועילה אותם את כל מעשה ה׳ להציל ישראל מעשות הרע בעיני ה׳ ואמנם הזקנים מפני שהיו מנהיגים את העם הצילום מזה כל ימי היותם : (יג) וזכר כי אחרי מות הזקנים ההם עשו ישראל הרע ועבדו ע״ג : וספר

תולדות אהרן בתמנת חרס. כ״כ קכב :

וכל ימי ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויעבדו העם את ה׳ כל ימי יהושע. וחברו ויעבדו העם את. וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה ונמסר גם בסוף יהושע : יהושע ב׳ מ״ל וסי׳ ואת יהושע צויתי. אשר האריכו ימים : ה׳ אלהי אבותם ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ למען יאמינו כי נראה אליך ה׳. ואמרו על אשר עזבו את ברית ה׳ דמשנה תורה. ויעזבו את ה׳ אלהי אבותם המוציא אותם מארץ דשפטים. בעזבם את ה׳ אלהי אבותם : אבותיו ג׳ מלאים וסי׳ וגם כל הדור ההוא נאספו. כל לבבו הכין לדרש. תבא עד דור אבותיו: סביבתיהם ב׳ מ״ל וסי׳ ויסעו ויהי חתת. ויעזבו את ה׳ אלהי אבותם דשפטים : ויצר ג׳ וסי׳ בלשון תרגום יעקב אשתבע לאמנון וסי׳ נמסר בריש וישלח :

מצודת ציון

לנודד נפשות : (ט) חרס. הוא הרה האמור בספר יהושע ומהפך הוא כמו כבש כשב : (י) נאספו. ענין מיתה כמו, יאסף אהרן (במדבר כ׳) : (יג) לבעל ולעשתרות. שמות ע״ג : (יד) שוסים. דורכים ורומסים כמו ונשסו הבתים (זכריה יד) : וימכרם. מסרם וכאלו מכרם: (טו) ויצר. מלשון צר ודוחק : (יז) זנו. המשילם לזונה העוזבת בעל נעוריה ותאהב זולתו

מצודת דוד

שכבר נאמר בסוף יהושע חזר וכתבו כאן לומר עם היות שיהושע שלחם איש לנחלתו החת נפנו ותחת תאנתו : (ז) ויעבדו העם. וגם הם הכירו בהטובה ועבדו את ה׳ כל ימי וכו׳ מ״מ מהרו שכחו מטובת ה׳ ועשו הרע אחרי מות יהושע והזקנים כמו שמפרש והולך: אשר ראו. אלו הזקנים אשר ראו.וכו׳ ובזה היו מיישרים לב ישראל לעבוד את ה׳ : (י) לא ידעו. בידיעה מושכלת : וגם את המעשה. לא ידעו גם את המעשה כי נשכח מהם : (יד) מסביב. היושבים סמוכים הלוחץ יותר מן האויב הבא ממרחק והולך לו : ולא יכלו עוד לעמוד. היות באלו הדברים יספר בדרך כלל מעשיהם וגמולם כל ימי השופטים ואמר אם בתחלה היה להם תקומה מה. אולם בסוף לא יכול לעמוד ולהתקיים : (טו) בכל אשר יצאו. בכל מקום אשר יצאו למלחמה בא עליהם רעה וכרעו ונפלו : (טז) ויושיעום. בכדי להושיעם מן האויב כי הם יוכיחו את העם לשוב לה׳ ואם ישמעו יהיו נושעים : (יז) וגם. ר״ל אבל לא הועיל בזה כי גם אל שופטיהם לא שמעו : סרו מהר. ר״ל במהירות רב בפעם

אחת

רדק

וכן ויאמר לו צרו לעדי אונו ועניכם ענין צרה שני שרשים והענין אחד : (יט) לא הפילו ממעלליהם . ממעללי אבותם לא הפילו דבר רע אחד אלא ככל רעתם עשו: (א) לנסות בם את ישראל . הדור הבא אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען שהיו בדרך נס ולא בגבורת ישראל אלא שהקדוש ב״ה היה נלחם בעבורם : (ב) רק למען . רק הניחם למען ידעו דורות בני ישראל אלה הבאים אחר הדור הראשון שידעו מה היא המלחמה אם לא ישמרו דרך ה׳ וצריכים הם שילמדו אותם דרכי המלחמה כי אין ה׳ נלחם בעבורם רק הדור אשר היו לפנים לא ידעו דרכי המלחמה כי לא הצטרכו להם כי ה׳ נלחם להם ואיש אחד מהם ירדוף אלף ומה היו אלה הגוים אשר הניח ה׳ אשר לא

רשי

הזה שופט אחר שופט : (יח) וכי הקים . לשון הווה וכאשר היה מקים להם שופטים והיה ה׳ עם השופט וגו׳ : כי ינחם . שהיה מתנחם להם על הרעה כן תרגם יונתן: מנאקתם . מפני נאקתם העולה לפניו מפני אויביהם : (יט) לא הפילו . לא הניחו דבר להיות מוכחים על כל הנא עליהם : (כב) השומרים הם . ה״א חטף פתח הוא נקוד לפי שהוא ל׳ שאלה ונסיון : (א) לנסות בם את ישראל . את דור האחר אשר לא ידעו את נסי מלחמות כנען ולא ראו את המשפט הגדול והמרו במקום : (ב) רק למען דעת . רק לדבר הזה לבדו הניחם . למען דעת ולהתבונן דורות בני ישראל הבאים מה החטא גורם כי עתה הם זקוקים ללמדם מלחמה : רק אשר לפנים . שהיו שומרים לשרת את ה׳ : לא ידעום . למלחמות הללו ושכסיסיהם ולא

אֲשֶׁר הָלְכוּ אֲבוֹתָם לִשְׁמֹעַ מִצְוֹת־יְהוָה לֹא־עָשׂוּ כֵן׃ יח וְכִי־הֵקִים יְהוָה ׀ לָהֶם שֹׁפְטִים וְהָיָה יְהוָה עִם־הַשֹּׁפֵט וְהוֹשִׁיעָם מִיַּד אֹיְבֵיהֶם כֹּל יְמֵי הַשּׁוֹפֵט כִּי־יִנָּחֵם יְהוָה מִנַּאֲקָתָם מִפְּנֵי לֹחֲצֵיהֶם וְדֹחֲקֵיהֶם׃ יט וְהָיָה ׀ בְּמוֹת הַשּׁוֹפֵט יָשֻׁבוּ וְהִשְׁחִיתוּ מֵאֲבוֹתָם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם לֹא הִפִּילוּ מִמַּעַלְלֵיהֶם וּמִדַּרְכָּם הַקָּשָׁה׃ כ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יַעַן אֲשֶׁר עָבְרוּ הַגּוֹי הַזֶּה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי׃ כא גַּם־אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְהוֹרִישׁ אִישׁ מִפְּנֵיהֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־עָזַב יְהוֹשֻׁעַ וַיָּמֹת׃ כב לְמַעַן נַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל הֲשֹׁמְרִים הֵם אֶת־דֶּרֶךְ יְהוָה לָלֶכֶת בָּם כַּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם־לֹא׃ כג וַיַּנַּח יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לְבִלְתִּי הוֹרִישָׁם מַהֵר וְלֹא נְתָנָם בְּיַד־יְהוֹשֻׁעַ׃

ג א וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ יְהוָה לְנַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֵת כָּל־מִלְחֲמוֹת כְּנָעַן׃ ב רַק לְמַעַן דַּעַת דֹּרוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְלַמְּדָם מִלְחָמָה רַק אֲשֶׁר־לְפָנִים לֹא יְדָעוּם׃

דאזלו אבהתהון לקבלא פקודיא דיי לא עבדו כן : יח וארי אקים יי להון נגידין והוה מימרא דיי בסעדיה דנגידא ופריק להון מיד בעלי דבביהון כל יומי נגידא ארי מתיב ממימרא דאמר יי ומקבל צלותהון ופריק להון מן קדם דחקיהון ומשעבדיהון : יט והוה כד מאית נגידא תיבין ומחבלין מאבהתהון למהך בתר טעות עממיא למפלחהן ולמסגד להן לא שבקין מעובדיהון בישיא ומאורחתהון מקלקלתא : כ ותקיף רוגזא דיי בישראל ואמר חלף די עברו עמא הדין על קימי די פקדית ית אבהתהון ולא קבילו למימרי : כא אף אנא לא אוסיף לתרכא אנש מן קדמיהון מן עממיא די שבק יהושע ומית : כב בדיל לנסאה בהון ית ישראל הנטרין אינון ית אורחן דתקנן קדם יי למהך בהון כמא די נטרו אבהתהון אם לא : כג ושבק יי ית כל עממיא האלין בדיל דלא לתרכותהון בפריע ולא מסרינון בידא דיהושע : א ואלין עממיא די שבק יי לנסאה בהון ית ישראל ית כל דלא הוו ידעין ית כל קרבי כנען : ב לחוד בדיל דידעון דריא דבני ישראל לאלפותהון קרבא לחוד דמקדמין לא

י״ד ר״פ כנגי׳ · ו׳ · כ׳ · כ׳ מ״ל ד׳. ל׳ · ל׳. ל׳ · כ׳ מ״ל ו׳ חס׳ · ל׳ ס״פ · ל׳ · י״ח בליש״א ור״פ ול׳ ר״פ בספרי · ו׳פסו׳ כס כס · ל׳ · ג׳ דספירי׳ כס · ו׳ דגש · ל׳ וכל קריא׳ אלה הגוים · ל׳ · ל׳ יוחד וללמד׳

והיה ה׳ ז׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נמסר בזכריה סי׳ י״ד : ינחם ד׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח : ישיבו ז׳ חס׳ בנביאים וכתובים וסי׳ נמסר בסדר לך לך : גם אני ו׳ ר״פ דסמיכי וסי׳ גם אני לא אוסיף להוריש. גם אני אבחר בתעלוליהם ומגורתם אביא. גם אני נשאתי את ידי תנינא. אודך בכלי נבל. לא אחשך פי. באידכם אשחק. וכל מצעות פסוקים דכוו׳ גם אני במ״ה וגם : ללכת בם ו׳ פסוקים אית בהון בם בם וסי׳ למען נסות בם את ישראל. וכלה אפי וחמתי בם. בקבצי את בית ישראל. ועשיתי באפך ובקנאתך. ועשית בם נקמות גדולות. מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים :

תולדות אהרן גם אני . עקדה שער סו : ואלה אם: ללמדם מלחמה . ע״ג כס :

רלבג

(יח) וספר דרך כלל איך היה מנהגם בימי השופטים עד שלא יתישבו לעבוד את ה׳ כי אם בימי השופט ובמותו ישובו להשחית דרכם : (כ) ולזה חרה אף השם יתברך בישראל . ואמר שלא יוסיף להוריש איש מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע וימות : (כב) כי השאירם לנסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה׳ חה שזה היה סבה לגלות מום ישראל והיותם בלתי חזקים באמונת השם יתב׳ ולזה לא היו ישראל ראויים אל שתשלם להם בימי יהושע השמדת כל הגוים האלה : (א) ואלה הגוים אשר הניח ה׳ לנסות בם את ישראל את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען . ר״ל שהם לא הרגישו איך היו מלחמות כנען כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו אך השם יתב׳ היה הנלחם להם והם לא הרגישו בזה רק עשה זה השם יתב׳ : (ב) למען דעת דורות ישראל כי עתה הם צריכין ללמדם ענין המלחמה כי לא יכינו

מצודת ציון

זולתו : (יח) ינחם . ענין הפוך המחשבה : מנאקתם . ענין צעקה מכאב לב כמו שמעתי את נאקת (שמות ו׳) : לוחציהם ודוחקיהם . הוא כפל ענין במלות שונות וכא לחזק הדבר והוא כלל גדול בדברי הנביאים : (יט) לא הפילו . לא גרעו ודוגמתו לא נופל אנכי מכם . (איוב י״ב) : ממעלליהם . ממעשיהם : (כ) ויחר . ענין כעס : יען . בעבור : (כא) להוריש . לגרש : עזב . הניח : (כב) נסות . מלשון נסיון : סרני

מצודת דוד

אחת סרו מכל וכל מן הדרך וכו׳ ולא באיחור מעט מעט : לשמוע . אשר שמעו : לא עשו כן . כאשר עשו אבותם : (יח) וכי הקים . וכאשר היה מקים להם שופטים: עם השופט . עם כל שופט בזמנו : והושיעם . מוסב על ה׳ : מנאקתם . מחמת שצעקו להתפלל ולשוב לה׳ ולא מאהבת המקום כ״א מלחץ האויב : (יט) והיה במות השופט. ר״ל גם התשובה הזה לא היתה כ״א מתוכחות השופט ומיד שמת ואיננו להוכיחם שבו והשחיתו דרכם מענין דרכי אבותם שהרעו לעשות טרם עמד השופט ההוא : לא הפילו . לא גרעו ממעללי ומדרכי אבותם הקשה והרעה : (כא) גם אני . כאשר נמלו אשלם כן גם אני : אשר עזב וכו׳ . ר״ל מדעת עזבם במקומם ומת כי לא רצה לגרש כולם בחייו וכמש״ה מעט מעט אגרשנו (שמות כ״ג) : (כב) למען נסות . ר״ל בעבור זה נחר ה׳ בזה העונש ולא בזולתו כי למען נסות בם את ישראל אם יעבדו את אלהיהם אם לא וז״ש השומרים וכולי : (כג) וינח . בעבור זה בחר בזה העונש והניח את הז׳ עו״ג האלה האמורים למטה : לבלתי הורישם מהר . ר״ל אשר גזרה חכמתו לבל הורישם מהר כ״א מעט מעט ולזה לא נתנם מאז ביד יהושע ובעבור העונש ולמען נסות וכו׳ הניחם מי׳ וכל ולא הוסיף להוריש איש מעתה : ג (א) את כל וכו׳ . אלו הדורות הבאים אשר לא ידעו להשכיל הנסים הנעשו ליהושע בעת נלחם בכנען ובעבור זה היתה רפויה בידם אמונת ה׳ ולזה הניח העו״ג האלה לנסותם בהם : (ב) רק למען דעת . ר״ל רק בעבור זה ישכילו דעת פלאי הנסים הנעשה להן מאז : ללמדם מלחמה . ר״ל הנה בהשאיר העו״ג הלא ילחמו בם ויהיה א״כ מהצורך ללמדם טכסיסי מלחמה כי רק הדור אשר היו לפנים בימי הושע המה לא ידעו טכסיסי מלחמה כי ה׳ נלחם להם אבל לאחריו יצטרכו לדעתם כי בעבור מעשיהם יעזבם ה׳ אל המקרה ואז ישכילו לדעת הנסים הנעשה מאז

ויאמינו

רש"י

ולא נלכדו להם : (ג) חמשת סרני פלשתים . הם העובדי כוכבים אשר הניח לנסות : (י) ותהי עליו רוח ה' . דרש רבי תנחומא נסתכל בהם שאמר הקב"ה למשה במצרים ראה ראיתי את עני עמי מה הן שתי ראיות הללו אמר לו רואה אני שעתידין לטעות בעגל ואף על פי כן ראיתי את עני עמי זו דרש עתניאל אמר בין זכים בין חייבים עליו להושיעם :

רד"ק

לא נתנם ביד יהושע חמשת סרני פלשתים וגו' : (ג) ופי' חמשת סרני פלשתים : המקומות שהיו מושלים בהם חמשת סרני פלשתים הם חמש ערים הגדולות אשדוד עזה גת אשקלון עקרון ושאר הערים הקטנות והכפרים והנה ראינו כי יהודה לכד אשקלון ועזה ועקרון ואת גבולם ואיך אמר כי אלה הגויים הניח ה' לנסות בם את ישראל אפשר כי אחר כן לקחום הפלשתים מידם ואמר הניח ה' על אותם שלא לכדום ישראל כלל וכן אמר הניח על אשר לכדום ישראל ואחר כן הניח הגוים לקחתם מיד ישראל ופי' וכל הכנעני אותם שהיו יושבים בהר הלבנון : (ח) ביד כושן רשעתים. כך היה שמו ואפשר כי רשעתים שם מקום ובדרש מהו רשעתים על שני רשעיות שהרשיעו ארם לישראל אחת של בלעם ואחת של כושן : (י) ותהי עליו רוח ה', ת"י ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם ה' ויתכן לפרש רוח הכח והגבורה כי התעורר בגבורה להלחם עם כושן והוסר כל פחד ומורך לב ממנו בסיוע הבורא עליו וכן ת"י ורוח ה' לבשה את גדעון ורוח גבורה מן קדם ה' וכן ותהי על יפתח רוח

את

ג חֲמֵשֶׁת סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וְכָל־הַכְּנַעֲנִי וְהַצִּידֹנִי וְהַחִוִּי יֹשֵׁב הַר הַלְּבָנוֹן מֵהַר בַּעַל חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת : ד וַיִּהְיוּ לְנַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל לָדַעַת הֲיִשְׁמְעוּ אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־אֲבוֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה : ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָשְׁבוּ בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי : ו וַיִּקְחוּ אֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לָהֶם לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם נָתְנוּ לִבְנֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם : ז וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָאֲשֵׁרוֹת : ח וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרַם נַהֲרָיִם וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם שְׁמֹנֶה שָׁנִים : ט וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיָּקֶם יְהוָה מוֹשִׁיעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹשִׁיעֵם אֵת עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ : י וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ־יְהוָה וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא לַמִּלְחָמָה וַיִּתֵּן יְהוָה בְּיָדוֹ אֶת־כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרָם וַתָּעָז יָדוֹ עַל כּוּשַׁן רִשְׁעָתָיִם : יא וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיָּמָת עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז : יב וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַל כִּי־עָשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה :

ג' וג' כ"כ בלישנא · ג' · ל' · כתמש"ס סי' ב' קדמאי קרחי · ב' ומ"ל כי בער' סאשרות · ד' · ב' · ד' · ד' ב' קמץ ובספרא · כ"א פסוק על על ומלה בינייהון

תרגום

הֲווֹ יָדְעִין : ג וַחֲמְשָׁא טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְכָל כְּנַעֲנָאֵי וְצִידוֹנָאֵי וְחִוָּאֵי יָתְבֵי טוּרָא דְלִבְנוֹן מִטּוּר מֵישַׁר חֶרְמוֹן עַד מַעֲלָנָא דַחֲמָת : ד וַהֲווֹ לְנַסָּאָה בְהוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמִידַע הֲיִקַבְּלוּן יָת פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ דְפַקֵּיד יָת אֲבָהַתְהוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה : ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְתִיבוּ בְּגוֹ כְנַעֲנָאֵי חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִיזָאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי : ו וּנְסִיבוּ יָת בְּנָתֵיהוֹן לְהוֹן לִנְשִׁין וְיָת בְּנָתְהוֹן יְהִיבוּ לִבְנֵיהוֹן וּפְלַחוּ יָת טַעֲוָתְהוֹן : ז וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאִתְנְשִׁיאוּ יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָהוֹן וּפְלַחוּ יָת בְּעַלַיָּא וְלַאֲשֵׁרָתָא : ח וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסַרִינוּן בְּיַד כּוּשַׁן חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרָם דִי עַל פְּרָת וּפְלַחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת כּוּשַׁן חַיָּבָא תְּמַנֵי שְׁנִין : ט וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲקִים יְיָ פָּרִיק לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּפַרְקִינוּן יָת עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז אֲחוּהִי דְכָלֵב דִזְעֵיר מִנֵּיהּ : י וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל וּנְפַק לַאֲגָחָא קְרָבָא וּמְסַר יְיָ בִּידוֹהִי יָת כּוּשַׁן חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרָם דִי עַל פְּרָת וּתְקֵפַת יְדֵיהּ עַל כּוּשַׁן חַיָּבָא : יא וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין וּמִית עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז : יב וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף יְיָ יָת עֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב עַל יִשְׂרָאֵל עַל דַעֲבָדוּ יָת דְבִישׁ קֳדָם יְיָ :

ויעשו בני ישראל את הרע עשייה את הרע ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר שופטים: ז' פסוקים אית בהון את את ואת וסי' נמסר בסדר אחרי מות:

רלבג

יכירו מה שנפקד מהם בסור הסגחת השם יתברך מהם כי קודם זה לא היו צריכים לדעת סדר ענין המלחמה כי ה' הנלחם להם : (ג) ואמר שככר השאיר השם יתב' שלא ינתן ביד יהושע חמשת סרני פלשתי' ואע"פ שלכדו מהם שבט יהודה אחר מות יהושע עזה ואשקלון ועקרון הנה נשאר להם העמק כמו שנזכר בראש זה הספר. ואפשר שנאמר שיושבי העמק שבו לקחת אלו הערים מיד יהודה ולזה מצאנו כי עם חמשת סרני פלשתים היו עזה ואשקלון ועקרון אשדוד גת כמו שנזכר בספר שמואל : (ח) והנה זכר שככר עבדו בני ישראל את כושן רשעתים מלך ארם שמנה שנה : (ט) והקים ה' להם מושיע את עתניאל בן קנז כששבו לשם יתב' והיתה עליו רוח ה' והנהיג ישראל הנהגה משובחת וגברה ידו על כושן רשעתים מלך ארם שמנה שנה ואפשר שהיה זה נבואה או היה חלק מה מרוח הקדש. (יא) והנה שקטה הארץ ארבעים שנה מעת התחלת השעבוד כי לא יתכן שיהיו ימי ההשקט מ' שנה כמו שאנחנו עתידין לבאר בע"ה בענין יפתח : (יב) ואחר מות עתניאל בן קנז שבו ישראל לעשות הרע בעיני ה' והכניע השם ישראל ושמם תחת עגלון מלך מואב ועבדוהו שמנה עשרה שנה וכבשו מהם עיר התמרים והיא יריחו

מצודת ציון

ג (ג) סרני. ענין שררה: (ז) אשרות אילן הנעבד: (י) ותעז . ענין חוזק: (יא) ותשקוט. ענין מנוחה : אער

מצודת דוד

ויאמינו מפתח בה' : (ג) חמשת . מוסב על המקרא שלפני פניו לומר ואלה הע"נ וכו' חמשת וכו' : סרני פלשתים . ר"ל מקומות ממשלתם ואף שבני יהודה כבשו מפלשתים עזה ואשקלון ועקרון כמ"ש למעלה הנה לאח"ז חזרו הפלשתים ולקחו מידם ואז לא יכלו בני יהודה לגרשם : יושב הר הלבנון . ר"ל וכל הכנעני וכו' אשר יושב בהר הלבנון מן הר בעל וכולי עד המקום שבאים דרך בו אל חמת : (ד) ויהיו . הטעם האלה : הישמעו . לבלתי לכת אחרי אלהיהם : (ו) ויקחו . ר"ל אבל לא עמדו בנסיון ולקחו בנותיהם וכולי וסוף הדבר היה שעי"ז עבדו אליהם : (ז) ויעשו וכו' עד הנה אמר דרך כלל ספור מעשיהם בכל ימי השופטים ומעתה יחזור לספר דרך פרט בימי כל שופט ואמר טרם שעמד השופט הראשון עשו הרע : (ט) את עתניאל. מוסב על מושיע לומר את עתניאל הקים למושיע : (י) רוח ה'. התעוררות חכמה לשפוט ואמיץ לב להלחם : ותעז ידו . חזקה ידו לנצחו בכל פעם : (יא) ותשקוט . ע"י שקטה הארץ ונחה מן המלחמה עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד כ"כ בס"ע : (יב) ויחזק ה' . חלש היה וה' חזקו על ישראל בעבור מעשיהם

רדק

רוח ה' ושרא על יפתח רוח גבורה מן קדם ה': (יג) עיר התמרים. ת"י קרתא דיריחו וכבר כתבנו דעתנו בו ואמר וירשו לומר כי כשלכדוה לא שללוה והלכו להם אלא נאחזו בה וישבו בה כאילו היתה להם ירושה: (טו) אטר יד ימינו. סגור יד ימינו שלא היה שולט בה והי' שמאליי והוא מן ואל תאטר עלי באר פיה: (טז) ולה שתי פיות. מן לפי חרב שהוא הצד החד אשר לחרב וחרב אהוד היו שתי צדיה חדים: גומד ארכה. שיעור אמה וכן ת"י גרמידא: למדיו. למלבושיו: (יז) איש בריא. גבר פטים שמן וכן להבריאכם להשמינכם וכן עשרה בקר בריאים שמני': (יט) מן הפסילים. ממקום שהיו פוסלים שם אבנים וכת"י מן מחצביא ויש לשאול מאחר שהיה בדעת אהוד להמית עגלון בענין הזה למה הלך ואחר כך שב ולמה לא המיתו בעודו שם עם נושאי המנחה כי יודע היה אחר שיאמר לו דבר סתר לי שהיה מוציא העומדים עליו וי"ל כדי שיראה כי עיקר בואו היה להביא המנחה והלך לו כאשר כלה להקריב המנחה כדי שלא ירגישו בו שבא לדבר אחר אלא על דבר המנחה וכאשר הלך עד הפסילים שב כאדם שנזכר ואמר דבר אחד שכחתי לדבר אל המלך ועוד שאם ירגישו בו אחר המעשה היה נקל לו להמלט על נפשו ולברוח ממה שהיה אם היה עם נושאי המנחה: ויאמר הס. שתוק עד שיצאו העומדים עלי: (כ) המקרה. שם נפלם מחתה ולולי הריש היה דגוש והוא מענין קר וחם כלומר עליה עשויה חלונות חלונות להכנס בהן הרוח לקרר ועומדים שם בימי הקיץ וכת"י בעליה בית קיטא: דבר אלהים לי אליך ויקם

רשי

(יג) את עיר התמרים. יריחו: (טו) אטר יד ימינו. ת"י גבר גמיד יד ימיניה וכל גמיד ל' ארמי הוא דבר כווץ מחמת חולי רוטרייט בלע"ז לא היה שולט ביד ימינו. ובלשון עברי אטר אטום כמו אל תאטר עלי באר פיה אטום ביד ימינו שלא היה שולט בה: (טז) גומד ארכה. אמה גדומ'. ובלשון אשכנז (דוימן לאנג) ובלשון לעז גשקורסא: על ירך ימינו: לפי שבשמאלו שולט יאחזנה בשמאלו: (יז) איש בריא. פטים: (יח) וישלח את העם. חזר לאחוריו ולוה את חבורת ישראל אשר באו עמו לשאת את המנחה וליוה אותם עד הגלגל: (יט) והוא שב. יחידי: מן הפסילים. מקום שפוסלים שם אבנים מן ההר וכן תירגם יונתן מן מחצביא ובא אל עגלון ויאמר לו: ויאמר הס. אמר עגלון שתקו את הכל מעלי. ויונתן תרגם הס סליק הוציא כל איש ואף על פי כן הס לשון שתוק: (כ) בעלית המקרה. בעליית קייטא שהיתה לאויר ולצננת: דבר אלהים לי אליך. וצריך אתה לעמוד: ויקם מעל הכסא. לכך זכה ויצאה

יג וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו אֶת־בְּנֵי־עַמּוֹן וַעֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ וַיַּךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּירְשׁוּ אֶת־עִיר הַתְּמָרִים׃ יד וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ טו וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיָּקֶם יְהוָה לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת־אֵהוּד בֶּן־גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אִישׁ אִטֵּר יַד־יְמִינוֹ וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב׃ טז וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פֵיוֹת גֹּמֶד אָרְכָּהּ וַיַּחְגֹּר אוֹתָהּ מִתַּחַת לְמַדָּיו עַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ׃ יז וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב וְעֶגְלוֹן אִישׁ בָּרִיא מְאֹד׃ יח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְהַקְרִיב אֶת־הַמִּנְחָה וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעָם נֹשְׂאֵי הַמִּנְחָה׃ יט וְהוּא שָׁב מִן־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר אֶת־הַגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר לִי אֵלֶיךָ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הָס וַיֵּצְאוּ מֵעָלָיו כָּל־הָעֹמְדִים עָלָיו׃ כ וְאֵהוּד ׀ בָּא אֵלָיו וְהוּא־יֹשֵׁב בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה אֲשֶׁר־לוֹ לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֵהוּד דְּבַר־אֱלֹהִים

יג וּכְנַשׁ לְוָתֵיהּ יַת בְּנֵי עַמּוֹן וַעֲמָלֵק וַאֲזַל וּמְחָא יַת יִשְׂרָאֵל וִירִיתוּ יַת קַרְתָּא יְרִיחוֹ׃ יד וּפְלַחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת עֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב תְּמַנֵי עַסְרֵי שְׁנִין׃ טו וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲקִים יְיָ לְהוֹן פָּרִיק יַת אֵהוּד בַּר גֵּרָא בַּר שִׁבְטָא דְבִנְיָמִין גַּבְרָא גְּמִיד בִּידֵיהּ דְיַמִּינָא וְשַׁדַּרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּידֵיהּ תִּקְרוּבְתָּא לְעֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב׃ טז וַעֲבַד לֵיהּ אֵהוּד חַרְבָּא וְלַהּ תְּרֵין פּוּמִין גַּרְמִידָא אֻרְכַּהּ וְזָרֵיז יָתַהּ מִלְּרַע לִלְבוּשׁוֹהִי עַל יַרְכֵּיהּ דְיַמִּינֵיהּ׃ יז וְקָרֵיב יַת תִּקְרוּבְתָּא לְעֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב וְעֶגְלוֹן גְּבַר פְּטִים לַחֲדָא׃ יח וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי לְקָרָבָא יַת תִּקְרוּבְתָּא וְשַׁלַּח יַת עַמָּא נַטְלֵי תִּקְרוּבְתָּא׃ יט וְהוּא תַּב מִן מַחְצְבַיָּא דְעִם גִּלְגָּלָא וַאֲמַר פִּתְגָמָא דְסִתְרָא אִית לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ מַלְכָּא וַאֲמַר סְלִיק וּנְפַקוּ מֵעִלָּווֹהִי כָּל דְקַיְמִין עִלָּווֹהִי׃ כ וְאֵהוּד עָאל לְוָתֵיהּ וְהוּא יָתֵיב בְּעִלִּית בֵּית קַיְטָא דִילֵיהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר אֵהוּד פִּתְגָמָא דַיְיָ לִי

שמונה ג' מלאים בנביאים וסי' את עגלון. בשנת שמונה עשרה לנבוכדנצר. ומעלות שמונה מעליו. וכל ד"ה דכוו' מלאים:

תולדות אהרן בעליות המקרה סנהדרין ס:

רלבג

יריחו כמו שהכר בתורה בקעת יריחו עיר התמרים: (טו) וכששבו ישראל לשם יתי' הקים להם מושיע אהוד בן גרא משבט בנימן ובתחבולות עשה לו מלחמה וזה שהוא סבב ששלחו ישראל מנחה לעגלון כדי שיתכן לו יותר לבא אליו בטח והוא היה אטר יד ימינו והיה זה גם כן סבה שלא ירגיש בלקיחתו החרב ביד שמאלו: (טז) ועשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בקלות מצד החדות אשר בשני צדדיה ותמית אותו תכף ולא היה ארוך מאד כדי שלא יוכר ולזה לא היה ארכה כי אם אמה ושם החרב מתחת למדיו כדי שלא יראוה: (יח) והנה זכר שאחר שהקריב המנחה לעגלון שלח את העם נושאי המנחה ואחר זה שב הוא להמית עגלון ממקום שנשלמה ההצלה לנושאי המנחה מיד מואב אם ירדפום לנקום נקמת אדוניהם. והנה בחר אהוד היות בסכנה לו לבדו לא לנושאי המנחה יחד עם שכבר יתכן ההמלט בקלות יותר כשהיה יחיד ולא היה צריך להשתדל כי אם למלט עצמו עם שבשובו הורה שלא בא אלא על דבר המנחה ולזה הראה עצמו ששכח הדבר שהיה לו לדבר עמו מצד שמצא מקום לדבר אתו זה הדבר לא שכוון זה ממנו על הכוונה הראשונה כי זה כלו ממה שייעיר אל שהסמך בו עגלון להוציא מעליו כל איש בדברו אתו: וזכר שכבר היה עגלון שמן מאד לצורך מה שזכר אחר זה שכבר סגר החלב בעד הלהב: (יט) והנה שב אהוד לעגלון ועגלון האמין בו על דבר המנחה שהראו בו ישראל היותם לו לעבדים נאמנים ואמר אהוד לעגלון שדבר סתר לו אליו ולא יתכן לגלותו בפני רבים והנה היה רחוק עדיין אהוד מן המלך כמו שנראה ממה שאחר זה ואמר המלך לעומדים לפניו הס רצה לומר שישתקו עד שיצאו מעליו כל העומדים עליו כאשר הכירו ממנו כי אין רצונו לשמוע דבריו אחרים קודם דברי אהוד ולא היה מן המוסר שיאמרו שם אלא עם רצונו לשמוע דברי סתר מאהוד: (כ) ואחר זה נתקרב אהוד אליו והנה המלך יושב לבדו בעלית המקרה אשר לו והיתה עשויה לקרר בימי הקיץ ולזה

מצודת ציון

(טו) אטר. ענין סגירה כמו ואל תאטר עלי באר פיה (תהלים ס"ט) ור"ל כאלו יד ימינו סגורה כי לא שלט בה: (טז) פיות. חודה של חרב נקראת פה: גמד. אמה וכן גמדים במגדלותיך (יחזקאל כ"ז) שר"ל אנשי מדה קצרה. למדיו. למלבושיו כמו מדו בד (ויקרא ו'): ירך. צד כמו ירך המזבח (שם א'): (יז) בריא. בעל בשר שמן וכמו עשרה בקר בריאים (מ"א ד'): (יט) הפסילים. מקום שמחליקים שם פני האבנים כמו ויפסלו בוני שלמה (שם ה'): הס. ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג): מעליו. מאצלו: (כ) בעלית. מלשון עליה הבנויה ממעל: המקרה. מלשון קור וצינה ויתקעה

מצודת דוד

מעשיהם הרעים: (יג) ויאסוף וכו'. מלבד בני עמו: (טו) בן הימיני. מבני בנימין: איש אטר וכו'. יבאר הסיבה שלא נשמר מלך מואב מחרב אהוד לפי שהיה שמאלי ולזה תלאה בירך ימין להיות נוח לו לאחוז בשמאלו ולא היה א"כ נראה בירך השמאל דבר בולט מתחת למדיו ולזה לא הרגיש בדבר כי לא חשב שהוא שמאלי: וישלחו וכו' מנחה. בכדי שלא ירגיש בדבר ויבטח בו בראות הכנעתו להביא מנחה: (טז) שני פיות. להמיתו בקלות ומהר: גומד ארכה. קצרה ממדת חרב עם כי חגרה מתחת למדיו מ"מ נרגש היה בליטתה אם היתה כמדת חרב: על ירך ימינו. להיות נוח לו לאחוז בשמאלו: (יז) איש בריא. גם זה היתה סיבת מיתתו כי על היותו שמן ובעל בשר יקשה עליו ההקמה ומרוד בה ולא היה נשמר מאהוד: (יח) כלה להקריב. אחר שמסר כל המנחה: וישלח וכו'. כי האחד בקל יוכל להמלט מבשהם רבים: (יט) והוא שב. עשה עצמו כשוכח דבר מה: את הגלגל. אצל הגלגל: דבר סתר. ר"ל לזה לא דברתי עמך בהיות פה נושאי המנחה: ויאמר הס. כאומר אם דבר סתר הוא בפני בני עמך שתוק וגם תדבר באזני העומדים מבני עמי. ויצאו. בשמעם דבר המלך יצאו מעצמם: (כ) בא אליו. נתקרב אליו: בעלית המקרה. בהיות הזמן חם ישב בעליה עשויה בחלונות מרובים לנסר

לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא׃ כא וַיִּשְׁלַח אֵהוּד אֶת־יַד שְׂמֹאלוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַחֶרֶב מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ׃ כב וַיָּבֹא גַם־הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב וַיִּסְגֹּר הַחֵלֶב בְּעַד הַלַּהַב כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב מִבִּטְנוֹ וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה׃ כג וַיֵּצֵא אֵהוּד הַמִּסְדְּרוֹנָה וַיִּסְגֹּר דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ וְנָעָל׃ כד וְהוּא יָצָא וַעֲבָדָיו בָּאוּ וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה נְעֻלוֹת וַיֹּאמְרוּ אַךְ מֵסִיךְ הוּא אֶת־רַגְלָיו בַּחֲדַר הַמְּקֵרָה׃ כה וַיָּחִילוּ עַד־בּוֹשׁ וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ פֹּתֵחַ דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה וַיִּקְחוּ אֶת־הַמַּפְתֵּחַ וַיִּפְתָּחוּ וְהִנֵּה אֲדֹנֵיהֶם נֹפֵל אַרְצָה מֵת׃ כו וְאֵהוּד נִמְלַט עַד הִתְמַהְמְהָם וְהוּא עָבַר אֶת־הַפְּסִילִים וַיִּמָּלֵט הַשְּׂעִירָתָה׃ כז וַיְהִי בְּבוֹאוֹ וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר בְּהַר אֶפְרָיִם וַיֵּרְדוּ עִמּוֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־

לְמַלָּלָא עִמָּךְ וְקָם מֵעַל כּוּרְסְיֵהּ׃ כא וְאוֹשֵׁיט אֵהוּד יָת יַד שְׂמָאלֵיהּ וּנְסֵיב יָת חַרְבָּא מֵעַל יַרְכָּא דִימִינֵיהּ וְקַבְעַהּ בִּמְעוֹהִי׃ כב וְעָאל אַף דִּסְתָּקָא בָּתַר שִׁנָּנָא וּטְמַטֵּם שׁוּמְנָא בְּאַפֵּי שִׁנָּנָא אֲרֵי לָא שְׁלַף חַרְבָּא מִמְּעוֹהִי וּנְפַק אוּכְלֵיהּ שְׁפִיךְ׃ כג וּנְפַק אֵהוּד לְאַכְסַדְרָא וַאֲחַד דָּשֵׁי עִילִּיתָא בְּאַפּוֹהִי וְאַנִּף׃ כד וְהוּא נְפַק וְעַבְדוֹהִי עָלוּ וַחֲזוֹ וְהָא דָּשֵׁי עִילִּיתָא אֲחִידָן וַאֲמָרוּ בְּרַם עָבֵיד הוּא יָת צוֹרְכֵיהּ בְּאִדְרוֹן בֵּית קַיְטָא׃ כה וְאוֹרִיכוּ עַד סַגִּי וְהָא לֵיתוֹהִי פָּתַח דָּשֵׁי עִילִּיתָא וּנְסִיבוּ יָת מַפְתְּחָא וּפְתַחוּ וְהָא רִבּוֹנְהוֹן טְרִיף רְמֵי עַל אַרְעָא מִית׃ כו וְאֵהוּד אִשְׁתְּזֵיב עַד אִתְעַכָּבִיהוֹן וְהוּא עֲבַר יָת מַחְצְבַיָּא וְאִשְׁתְּזֵיב לִשְׂעִירָתָא׃ כז וַהֲוָה בְּמֵיתוֹהִי וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם וּנְחַתוּ עִמֵּיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן טוּרָא וְהוּא

והנה איננו ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ וירא יעקב את פני לבן והנה איננו. ויחילו עד בוש. ויעבר והנה איננו. אנ״ך. הפסילים ד׳ מלאים בליש׳ בקריאה וסי׳ והוא שב מן הפסילים. והוא עבר את הפסילים. תרויהון דעגלון. וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי. לכל הפסילים דאמון. ושארא פסלים ביו״ד בתרא :

תולדות אהרן אך מסיך. יבמות קג :

רשי

ויצאה ממנו רוח : (כב) הנצב. הוא הברזל שהשמן תחוב לתוכו שקורין הולי״ש בלע״ז הוא המעמיד החרב ע״פ תערה : הלהב. הוא השנון שקורין ברלנ״ש (בלע״ז) ובלע״ז למ״א : ויסגור החלב. שמנו שהיה שמן מאד וכסה את כל אורך החרב: ויצא הפרשדונה. תרגם יונתן ונפק אוכליה שפיך. עשאן כשתי תיבות ושיי״ן משמשת לשתיהן ויצא הפרש שדוג׳ נשפך׳. שפך שדא כתרגומו : (כג) ויצא אהוד המסדרונה. מן העלייה אל המסדרונה תרגום יונתן אכסדרה : ונעל. במפתח : (כד) והוא יצא. אהוד יצא ועבדיו של עגלון באו : מסיך רגליו. פניד נורכי״ה הם נקבים הגדולים: (כה) עד בוש. עד עיכוב כלומר זמן ארוך : (כו) נמלט. ברח איסקמפ״ייר בלע״ז : עד התמהמהם. כמו עד שהמלך במסבו. את האהבה עד שתחפץ. בעוד שהיו חפצי׳ בה: השעירתה. יער דק ועב שקורין ברוג״ש בלע״ז וטוב הוא להחבא והרבה יש בסדר זרעים שענפי אילנות דקים קרויין שער הופך את השפ׳ אם היה השער כותש : (כז) ויהי בבואו. שעבר את הירדן ובא למקומו בארץ כנען : בהר אפרים. שהיה בארץ כנען בעבר הירדן המערבי וארץ מואב היתה בעבר הירדן במזרחו מתוך שמלכו בישראל ועברו את הירדן ירשו את יריחו כמו שכתוב למעלה ונתנו את סרניהם ופליטיהם על ישראל : רדפו

רדק

ויקם מעל הכסא. אמרו רז״ל לפיכך זכה עגלון שהאה בתו אם למלכות ישראל והיא רות המואביה שהיתה בת עגלון : (כב) הנצב. הוא יד החרב והלהב הוא החרב ונקראת החרב להב לפי שהוא מתלהב ומתלהט כשהוא משונן וממורט וכן הוא אומר ולהב החרב וברק חנית ות״י דסתקא בתר שננא ואמר ויבא גם הנצב כלומר שנכנס גם יד החרב בבטנו ויסגור החלב שהיה איש שמן וסגר החלב בעד הלהב כלומר בפני הלהב שלא יכול לשלוף החרב מבטנו והניחו אהוד ויצא : ויצא הפרשדונה. ת״י ונפק אוכליה שפיך לדעתו המלה מורכבת מן פרש שתרגום אוכליה ומן שדונה שהוא תרגום ושפך ושדי וי״מ הפרשדונה מקום ישיבת הפרשים והמסדרונה מקום ישיבת העם הבא״ם אל המלך והמקום עשוי סדרים סדרים לשבת שם אבל אחר שאמר ויצא אהוד המסדרונה ידמה כי ויצא הראשון אינו אמור על אהוד ודעת המתרגם נכונה ותרגום המסדרונה לאכסדרה : (כג) בעדו. עליו וכן ויסגור ה׳ בעדו כלומר סגר דלתות העליה על עגלון כדי שלא יכנסו בני הבית פתאום בצאת אהוד ולא ירגישו בדבר עד שימלט : ונעל. הסגירה הוא סגירת הדלתות בלא מנעול וכאשר אמר ונעל אמר כי סגר במנעול כדי שיחשבו מה שחשבו ויאחרו מלרדף אחריו וימלט בין כך : (כד) מסיך. כמו מסך בצרי כי הוא מן סוכך ר״ל סוכך רגליו והוא ל׳ כבוד כלומר שהיה נפנה : (כה) ויחילו עד בוש. ת״י ואוריכו עד סגי כלומר עד אשר בושש מאד ובוש הוא פעל עבר מנחי העי״ן בשקל אור ובושש משה מן המרובע בשקל כונן : ויקחו את המפתח. כי מצאו אותו מבחוץ במקום שהניח אותו אהוד כי המפתח היה נועל ופותח מבית ומחוץ : (כו) עד שם מקום : רדפו

רלבג

ולזה היתה העליה הה״א בעלת חלונות רבים כדי שישלוט בם הרוח ויקרר האויר אשר שם ואמר לו אהוד דבר סתר מהאלהים לי אליך ולזה לא יתכן שהיה יושב עגלון וקם מעל הכסא : (כא) והנה בעת היותו קם מעל הכסא שלח אהוד את יד שמאלו ולקח החרב מעל ירך ימינו ותקע החרב בבטן עגלון והוא לא הרגיש בזה הענין כלל כי בהיותו טרוד לקום עשה זה אהוד עם שעשה זה בידו השמאלית ונכנס בבטנו גם יד החרב אחר שנכנס החרב : (כב) והנה סגר החלב בפני הלהב ר״ל שהשומן היה סבה שלא היה יכול אהוד להשיב החרב אליו והנה מפני זה לא שלף אהוד החרב מבטנו ולא יצא הפרש והצואה דרך המכה או יהיה הרצון בזה שכבר הביא גם הנצב אחר הלהב כי כבר סגר החלב בעד הלהב מרוב השומן עד שלא נתאמת לאהוד שיהיה החרב נוגע לחלל הגוף ולזה הכניס שם גם יד הסכין עד שראה שכבר יצא הפרש מהמכה בזולת הוצאתו מבטנו והנה זה הפירוש יותר נכון : (כג) אחר זה יצא אהוד אל האכסדרה וסגר דלתות העליה בעדו ונעל במפתח ויתכן שהיה המפתח ההוא סוגר מבפנים ומבחוץ ולזה כאשר ראו עבדי עגלון דלתות העליה נעולות חשבו שעגלון נעל אותן על צד הצניעות להיותו מסכך רגליו בחדר המקרה ר״ל שהיה בית הכסא בחדר המקרה והיה נפנה שם כי דרך מי שהוא נפנה לסכך רגליו בבגדו ועושה מהם כמו אהל : (כה) והנה כאשר המתינו שיעור רב וראו שאיננו פותח דלתות העליה לקחו את המפתח ופתחו הדלתות מבחוץ וראו את אדוניהם נופל ארצה מת : (כו) ובזמן הזה שיתמהמהו על מיתת אדוניהם נשלם ההמלטה לאהוד עד שעבר מקום פוסלי האבנים או יהיה פירוש הפסילים פסילי אלהי מואב כי לא נשלמה ההצלה עד שעבר את הפסילים כי עם מואב היו תמיד הולכים שם לעבוד ע״ג וכאשר עבר המקום ההוא נמלט מהם במקום שהיה שמו שעירתה שהיה לישראל : (כז) ואז תקע בשופר בהר אפרים לרדוף אחרי מואב בעמד׳ נבהלי׳ על מיתת אדוניהם ולכדו תחלה מעברות הירדן למואב ר״ל למה שנכנסו מעבר לירדן

מצודת דוד

להקל עצמו . כי העומדים עליו יצאו : דבר אלהים. ומהראוי א״כ לעמוד בעת השמענה וכונתו היה להפרידו בקימה לבל ירגיש : (כא) וישלח אהוד. בעוד שהיה טרוד בהקמתו : (כב) גם הנצב. בכדי שימות מיד ולא יצעק תחבה בעומק : ויסגור החלב. אחז להב החרב לבל תצא מעצמה כי אהוד לא שלף החרב מבטנו כי חשש פן יתפשט עליו דם וירגשו הרואים אותו כשהוא יוצא : ויצא הפרשדונה. גם זה היה סיבה לחשוב שעושה צרכיו כי הריחו סרחון הצואה : (כג) דלתות העליה. עליות המקרה : (כד) והוא יצא. מן המסדרונה : אך מסיך. ר״ל אין דבר רע אך עושה הוא צרכיו : (כה) עד בוש. עד אחרו זמן הראוי להתעכב בעשיית הצורך: את המפתח. אשר היה בידם לפתוח מן החוץ : (כו) עד התמהמהם. בעוד שעכבו והמתינו עד בוש : את הפסילים. אשר היה בארץ מואב ונמלט השעירתה אשר היתה מא״י : (כז) בבואו. אל א״י : ויתקע. לעשות סימן להאסף : רדפו

מצודת ציון

(כא) ויתקעה. ענין נעילה ותחיבה וכן ויתקעם בלב אבשלום (ש״ב י״ח): (כב) הנצב. הוא יד החרב שמעמיד אותה לעשות מלאכתה : הלהב. הוא ברזל החרב כי היא מבהקת כלהב כשהיא מרוטה כמו ולהב חרב (נחום ג׳): שלף. ענין הוצאה כמו וחרבו שלופה (יהושע ה׳): הפרשדונה. הפרש והצואה : (כג) המסדרונה. היא האכסדרה המסודרת בכסאות לישיבת אנשים : בעדו. כנגדו כמו ויסגור ה׳ בעדו (בראשית ז׳) : ונעל. ר״ל גם סגרה במנעול : (כד) מסיך. הוא כנוי לעושה צרכיו כמו ויבא שאול להסך את רגליו (שמואל א כ״ד) ע״ש שדרך היושב להפנות לסכך ולכסות רגליו מחמת צניעות: (כה) ויחילו. המתינו כמו ויחל עוד (בראשית ח) : בוש. ענין איחור כמו ויבש עד בוש (מ״ב ח) : המפתח. שם הכלי הפותח המנעול : (כו). עד. כמו בעוד : התמהמהם. ענין עכבה כמו לולא התמהמהנו

(כח) רדפו אחרי. כיון שנלמו מואב בישראל ולכדו מארצם שמעבר הירדן כמו שכתוב למעלה ויירשו את עיר התמרים ועכשיו הכו אהוד וישראל כל מואב שמלאו מעבר הירדן בעיר התמרים ובשאר המקומות ולכדו מעברות הירדן שלא יעברו מואב מארצם להושיע את אחיהם שהיו בארץ ישראל כי ארץ מואב היא מעבר הירדן מזרחה סמוך לירדן או לכדו מעברות הירדן לאותם בני מואב שהיו בארץ ישראל שלא יוכלו לנוס לארצם : (כט) כל שמן. ת"י כל אימתן ותרגם האימים אימתני כלומר גבורים שתפול אימה בלב רואיהם ואמר שמן כלומר בריאים וחזקים וכן ויסרג בתשמניהם ויש לפרש שמן עשירים וגדולים ובדרש הנה משמני הארץ מן שמינא די בארעא כלומר עשירים גדולים

רלבג

לירדן ובזולת מהמקומות שכבשו מואב מישראל בדרך שלא יוכלו מואב לעבור הירדן ולנוס לארצם : (כט) ואחר זה הכו כל הנמצא ממואב בארץ ישראל בעריס ההם והיה מספר המואבים שהכו כעשרת אלפים איש : כל שמן וכל איש חיל. ר"ל כל עשיר וכל גבור חיל כי עגלון קבץ שם לפי הנראה היותר חזקים להיותם סמוכים לארץ ישראל כדי שישמרו הארץ שכבשום ויכבשו תמיד מהארץ שנשארה לישראל: (ל) והנה שקטה הארץ שמונים שנה תעת שתחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עד ס"ב שנה : ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו : הראשון הוא כולל כל ספור זה הספר והוא שמי שיעבוד השי"ת הוא מושגח ונעזר בו ואשר יסור ממנו תסיר ההשגחה האלהיות ויהיה נכון אל שיגיע כל רע ולזה תמצא שתכף שסרו ישראל מאחרי ה' היו נופלין ביד אויביהם וכשובם אליו היו ניצולים ולפי שזה התועלת הוא כולל כל סיפור זה הספר ספר הכתוב בזה הענין בראש הספר בכללות ר"ל כי ישראל השתבכו בע"ז והיו נופלים ביד אויביהם וכאשר היו שבים אליו הקים ה' להם שופט והושיעם ובמות השופט היו שבים למרייס וכן בזה הדרך והנה הקדמנו לספר זה התועלת כי הוא כמו כולל בזה הספר ולרוב הספורי' אשר בספור הנביאים : והשני הוא שראוי למי שישתדל בשופל מה שיכוין בראשיתו הגעת התכלית ביותר שלם שאפשר לו ולזה שאלו את פי ה' אחרי מות יהושע מי יעלה בתחלה להלחם בכנעני ויהי נעזר בשי"י לגלח אותם כדי שיפול מזה מורך לב על הנשארים ויתישרו בזה ישראל לנלחם ולזאת הסבה בעינה ספר שקלצו בהונות ידי ורגלי אדני בזק כמו שביארנו ולזאת הסבה בעינה התחכ' אהוד בזה האופן ספפרנו שתשלם לו הצלת ישראל מיד מואב והסבת עריהם שהיו ביד מואב להם : השלישי הוא שראוי למי שירצה לבקש דבר מזולתו שלא ישאל תחלה כל מה שירצה שיתן לו כי אולי לא יתן לו אבל יבקש תחלה מה שיחשב שלא ישיב פניו ואחר זה יבקש מה שנבאר ממבוקשו ולזה תמצא שהסיתה עכסה עתניאל בן קנז לשאול מכלב אביה שיתן לה שדה ואחר זה היה לה מקום לשאול מאביה גלות מים להשלים ענין השדה והנה זה הוא מהתחבולות הטובות שצריך לאנשים שיתנהגו בה במה שיצטרך להם לבקש מה חסד בזה מאדוניהם ולזאת הסבה בעינה סבבה שישאל עתניאל השדה לא היא כי אם שאלה אותו מכלב לא היה לה מקום להתרעם עליו ולומר ארץ הנגב נתתני : הרביעי הוא שראוי להתחבר עם השלמים הלא תראה כי בני קיני מ'. שהיה חתן משה זכו להתחבר עם ישראל ולחסות תחת כנפי השכינה : החמישי הוא שאין ראוי לקפח שכר כל בריה ובריה הלא תראה כי האיש היוצא מן העיר היה מוכרח להראות מבוא העיר או יהרגוהו בני יוסף כי כבר היה בידם והיה די לו אם יציל עצמו בזאת ההודעה כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו והם הצילוהו עם משפחתו כדי שלא ידאג לבו מאד על מה שעשה להם מן החסד בראותו אבדן מולדתו : הששי הוא שראוי לעשות מלחמה בתחבולות יביאו להביא הענין אל תכלית מן הדרוש כ"ש שיהיה ראוי כאשר נלחם ונלחו אויביו בתחבולות להשיב מדה כנגד מדה וכ"ש שיתוייב זה כשיהיה אויבו חזק ממנו כמו שעשה אברהם כשבא להלחם עם ד' המלכים שלקחו את לוט בן אחיו שנחלק עליהם לילה בדי שלא ירגישו ולזה תמצא כי כשראה אהוד מה שעשה עגלון מן החמס לישראל בבואו עליהם לקחת ארצם על יד בני עמון ועמלק עשה דבריו בחכמה להשיב מה שגזל מהם ולזה השתדל להביא לעגלון מנחה חשובה בעבור ישראל כדי שיתקרב דעתו אליו ויבטח בו ונזדמן הענין שהיה אהוד אטר יד ימינו כי זה ממה שיעזור לו להשיג מבוקשו בהריגת עגלון קודם שירגיש בזה והנה עשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בבטן עגלון בקלות ולא עשאה ארוכה מאד כדי שלא יוכר שהוא נושא חרב ולזאת הסבה שמה מתחת למדיו ושלא תחילה לנושאי המנחה קודם שיהרגנו לסבות . האחת שאם אמר לו לעגלון שיש לו לדבר אליו דבר סתר היה לעגלון לירא שיהיה על צד התחבולה ושלא יהיה תכלית שלוח המנחה כי אם לזה הענין ולא היה מתיר עצמו אל שישאר יחידי בבית עם אהוד ולזה יצא משם ואחר שב לשורות שכבר שכח דבר מה שהיה לו לדבר אתו והראה זה שלא היה הדבר ההוא מכוון על הכוונה הראשונה כי הוא רחוק שישכח האדם מה שדרכו הוא בעבורו על הכונה הראשונה ואמנם ישכחו הדברים שהם על הכוונה השנית ולזה לא נשמר עגלון מזה . והסבה הב' כי בחר אהוד שתהיה הסכנה לו לבדו לא לחביריו נושאי המנחה יחד כי זה ממה שראוי לברור בו כי הוא תועלת ז' בזה הספור . והסבה הג' כי כבר היה יותר קל מהמלט לאהוד כאשר לא היה לו להשתדל כי אם בהצלת עצמו ואם היו עמו חביריו היה עליו משא ההשתדלות בהצלתם ובהצלתו ואולי יהיה זה סבה אל שלא ימלט איש מהם ולזה הוליך חביריו עד הפסילים באופן שכבר עברו הפסילים כשעש' אהוד זה הפועל והנה השתדל אהוד שיהיה סמוך למלך ושיהיו שניהם לבד בבית כשהביא המלך לקום מעל הכסא ולכבודות תנועת המלך מרוב השומן היה קל עליו אז לקחת חרב מיד שמאלו מתחת למדיו ותקעה בבטנו בעוד שהיה טרוד לקום עד שלא הרגיש בזה הענין שאם היה מרגיש בו היה זועק והיו באים עבדיו וכדי שיתאמת לו שכבר מת קודם הפרדו ממנו הביא בבטנו גם יד החרב אחר החרב באופן שראה שיצא הפרש בזולת שליפת החרב בבטנו כי אם לא היה מת קודם צאתו לא יתכן שישלם השמלט לאהוד והנה נעל הדלתות במפתח שיחשבו עבדיו כי אדוניהם סגר מכסים במפתח בעבור הצניעות כדי שלא יכנס אדם שם בעודו נפנה בחדר המקרה ובין כך וכך נשלם השמלט לאהוד ובעודם מתבהלים על מיתת מלכם השתדל שסגרו ישראל למואב אשר בארץ ישראל הדרך שלא יברחו ולזה לכדו תחלה מעברות הירדן למואב באופן שלא נמלט איש מהמואבים אשר בארץ ישראל שלא נהרג והם היו היותר תקיפים שבבני מואב לסבה שזכרנו ובזה האופן רפו ידי הנשארים ולא נלחמו עם ישראל :

כח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רִדְפוּ אַחֲרַי כִּי־נָתַן יְהוָה אֶת־אֹיְבֵיכֶם אֶת־מוֹאָב בְּיֶדְכֶם וַיֵּרְדוּ אַחֲרָיו וַיִּלְכְּדוּ אֶת־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְמוֹאָב וְלֹא־נָתְנוּ אִישׁ לַעֲבֹר׃ כט וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב בָּעֵת הַהִיא כַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ כָּל־שָׁמֵן וְכָל־אִישׁ חָיִל וְלֹא נִמְלַט אִישׁ׃ ל וַתִּכָּנַע מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה׃

קֳדָמֵיהוֹן׃ כח וַאֲמַר לְהוֹן רְדִיפוּ בָּתְרַי אֲרֵי מְסַר יְיָ יָת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן יָת מוֹאֲבָאֵי בִּידֵיכוֹן וּנְחָתוּ בָתְרוֹהִי וַאֲחַדוּ יָת מְגִיזַת עִבְרָאֵי יַרְדְּנָא עַל מוֹאָב וְלָא שְׁבָקוּ אֱנָשׁ לְמֶעְבַּר׃ כט וּקְטַלוּ יָת מוֹאָב בְּעִדָּנָא הַהִיא כְּעַסְרָא אַלְפִין גַּבְרָא כָּל אֵימְתָן וְכָל גְּבַר גִּבַּר חֵילָא וְלָא אִשְׁתְּזֵיב אֱנָשׁ׃ ל וְאִתַּבָּרוּ מוֹאֲבָאֵי בְּיוֹמָא הַהוּא תְּחוֹת יַד אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל

מפיק דוכסין ומטיל דוכסין : במלמד

פי' רבי ישעיה

(כח) וילכדו את מעברות הירדן למואב. שהיו בני מואב מעבר מערבי של ירדן כדכתיב לעיל ויירשו את עיר התמרים וזו היא יריחו : (כט) כל איש שמן. פי' נגור בעל שמועה כמו לריח שמניך : (ל) ותשקט הארץ שמונים שנה. פי' ששקטה הארץ ובין הכל היה שמונים שנה בין השעבוד והשקט :

(כח) רדפו. להרוג את כל מואב שבעבר הירדן שלנו : וילכדו את מעברות הירדן. שלא יעברו מואב לנוס ולשוב אל ארצם : (כט) כל שמן. כל גבר אימתן

ו' חס' כסא' ו' ויכו י"ד. י"ח ו' ומ"ל

שמונים ו' מלאים בקריאה וסי' מציעתא דמשותלח. ותשקוט הארץ דאהוד. ויהי בשמונים שנה דאריך. ויך במחנה אשור דמלכים. ואם בגבורות שמונים שנה. בהראתו את עשר כבוד מלכותו וכל ד"ה דכוו' מלאים במ"א חס'. ויעש מהם שבעים אלף נשא סבל. ונמסר גם בסדר בראשית :

ספר

מצודת ציון

בתמכמסנו (בראשית מ"ג). השעירה. שם מקום : (ל) ותכנע. מלשון הכנעה : במלמד

מצודת דוד

(כח) רדפו. ר"ל לכו במרוצה : כי נתן ה'. במה שהספיק בידו להמית את המלך: מעברות הירדן למואב. כי ארץ מואב היא מעבר הירדן המזרחי ולכדו מקום מעבר הירדן לבלי תת לעבור לארצם את אנשי מואב אשר היו בארץ ישראל למשול בה : (כט) כל שמן. כי בא"י היו כל המובחרים שבהם : ולא נמלט. מאותן שהיו בא"י : (ל) שמונים שנה. עד כלות שמונים שנה מזמן התחלת השעבוד :

רש"י

אימתן: (לא) מלמד. הוא דרבן מרדע אגוייל"ן בלע"ז: (ב) בחרושת הגוים. שם עיר על שם שהיתה חזקה ושולטת: (ג) לחץ את בני ישראל בחזקה. דרש ר' תנחומא בגידופין וכן הוא אומר חזקו עלי דבריכם: (ד) אשת לפידות. שהיתה עושה פתילות למקדש: (ה) תחת תומר. תמרים היו לה ביריחו בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים. לפי תרגומו של יונתן יש ללמוד שאין מקרא זה כמשמעו. ואין אלו סימני מקום ישיבתה אלא למדנו שאשה עשירה היתה ומן המקומות האלו היתה פרנסתה והיא יושבת בעירה עטרות שמה: תחת תומר. תמרים היו לה ביריחו וכרמים ברמה וזיתים בבקעת בית אל שהוא מקום שמן ועפר חיור בהר אפרים בטור מלכא אומר אני שמוכרין אותה ליוצרי חרש ויש סותרין עפר חיור שדה זרע כמו שדה הלבן: (ו) הלא צוה. ביד משה כי החרם תחרימם כן

מקרא

לא ואחריו היה שמגר בן ענת ויך את פלשתים שש מאות איש במלמד הבקר ויושע גם הוא את ישראל: ל' ג'

ד א ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני יהוה ואהוד מת: ב וימכרם יהוה ביד יבין מלך כנען אשר מלך בחצור ושר צבאו סיסרא והוא יושב בחרשת הגוים: ג ויצעקו בני ישראל אל יהוה כי תשע מאות רכב ברזל לו והוא לחץ את בני ישראל בחזקה עשרים שנה: ד' מ"ל בספ' ד'

ד ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את ישראל בעת ההיא: ל' ומ"ל ל' ומ"ל ה והיא יושבת תחת תמר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל למשפט: ל' ו ותשלח ותקרא לברק בן אבינעם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה יהוה אלהי ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך מ"ל דגש ג ל'

תרגום

תמנן שנין: לא ובתרוהי הוה שמגר בר ענת וקטל ית פלשתאי שית מאה גברין בפרש תוריא ופרק אף הוא ית ישראל: ד א ואוסיפו בני ישראל למעבד דביש קדם יי ואהוד מית: ב ומסרנון יי ביד יבין מלכא דכנען די מלך בחצור ורב חיליה סיסרא והוא יתיב בתקוף כרכי עממיא: ג וזעיקו בני ישראל קדם יי ארי תשע מאה רתיכין דברזלא ליה והוא דחק ית בני ישראל בתוקפא עסרין שנין: ד ודבורה אתתא נביאתא איתת לפידות היא דינא ית ישראל בעדנא ההיא: ה והיא יתבה בקרתא בעטרות דבורה מתפרנסא מן דילה ולה דקלין ביריחו פרדסין ברמתא זיתין עבדין משח בבקעתא בית שקיא בבית אל עפר חור בטור מלכא וסלקין לותה בני ישראל לדינא: ו ושלחת וקרת לברק בר אבינועם מקדש דבית נפתלי ואמרת ליה הלא פקד יי אלהא דישראל איזיל ותתנגיד בטורא דתבור ותדבר עמך עסרא אלפין

ויצעקו ז' וסי' ויבאו שטרי בני ישראל. ופרעה הקריב. ויצעקו אל ה': וישם מאפל דיהושע. ויצעקו בני ישראל דשופטים ויצעקו אל ה' בצר דויצאם. ויצעקו אל ה' דיצילם. ויפן יהודה והנה להם דמלכים: למשפט ט"ו וסי' נמסר בסדר מסעי:

תולדות אהרן רכב ברזל. פסחים קיח: אשת לפידות. מגלה יד: תחת תומר. שם: ותקרא לברק. שם:

רד"ק

(לא) במלמד הבקר. הוא הכלי שבראשו כאחד תקוע מחט הנקרא ד"בן שנוסרים בו החורש את הבקר נקרא כן כאלו מלמד הבקר לחרישה וי"ת בפרש תוריא ומן הלשון הזה נקראו רוכבי סוסים פרשים לפי שמפרישין בפרישין שברגליהם מלשון, ולנסעוני יפרים: (א) ואהוד מת. למה זכר מיתת אהוד היה לו לזכור מיתת שמגר שהיה אחריו אלא נראה כי בימי שמגר לא נושעו ישראל תשועה שלמה ולא עזבו מלעשות הרע בעיני ה' ולא שקטה הארץ בימיו הלא תראה כי לא אמר אלא ויושע גם הוא את ישראל והנה כתוב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות וגו': (ב) אשר מלך בחצור. קודם שהכה יהושע החריבם ושרף את חצור ומלכה הכה בחרב ויבין הוא שהיה מלך חצור אז ומה שנשארו מאותה משפחה הלכו לחרשת הגוים ונתישבו שם והמלך נקרא ג"כ יבין כמו המלך הראשון ופירוש חרושת הגוים מתרגמינן יער חרשא כי היו ביער ההוא מגדלים חזקים וישבו בהם הכנענים הנשארים ות"י בחרושת הגוים בתקוף כרכי עממיא: (ד) לפידות. אמרו שהוא ברק בן אבינועם וברק ולפידות קרובים בענין ובמדרש נקראת אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש: שפטה. פעל עבר מבנין פועל הדומה למרובע או הוא בינוני מן הקל בשקל אוכלת קם: (ה) תמר. כמו תמר ות"י הפסוק כן והיא יתבה בקרתא וגו' וי"ל דרך הפשט שהיה לה בית תחת תומר אחד ונוה שאמר דבורה הוא יתרון ההודעה כי כבר זכרה ואמר והיא ידעת כי עליה נאמר וזכר אחר כן דבורה לרוב ההודעה כי כן משפט הלשון כמו אלה תולדות נח נח וזולתו: ויעלו. והיו עולים אליה בני ישראל למשפט כי היא היתה שופטת את ישראל בימים ההם ונבואתה היתה לזמנה כי לא מצאנו לה נבואה לעתיד: (ו) ותשלח. אם היתה אשתו היתה פרושה מעת

רלב"ג

(לא) ספר עוד שאחר אהוד היה מושיע את ישראל שמגר בן ענת והוא הכה את פלשתים שש מאות איש במלמד הבקר הוא אגוליי"א בלע"ז ולא מנה כמה שנים היתה התשועה לישראל על ידו וידמה שלא היתה תשועה שלימה כי הכתוב ספר שכבר הוסיפו בני ישראל לעשו' הרע בעיני ה' אחר שמת אהוד ולזה היו ימי שמגר נכללים בעשרים שנה שלחץ ישראל בחזקה יבין מלך כנען על יד סיסרא שר צבאו שהיו לו ט' מאות רכב ברזל: (ב) והיה יושב בעיר גדולה וחזקה ולזה נקראת חרשת הגוים ר"ל שהיא היתה נבנית במלאכת גוים רבים שבנאוה כי השתדלו בבנינה שתהיה חזקה מפני ישראל וקראו לגוים רבים ובעזרת כלם נשלם הבנין בתכלית התוקף או יהיה פי' חרושת הגוים כי לגודל העיר היתה נעשית שם כל המלאכה מהמלאכות אשר יעשו הגוים המתחלפין כאילו תאמר אורג ורוקם מיני הבגדים בכללם ולוטש נחשת וברזל וכן הענין בכל מיני המלאכות כי לא ימצא זה בעיר אם לא היתה עיר גדולה מאד ואפשר שיהיה חרשת הגוים גבול רחב בו ערים רבים והיה הגבול ההוא במקום חזק ואפשר שיהיה בתוך יער גדול כי תרגום יער חורשא וידמה שהיו שם מלכים רבים לפי מה שיראה משירת דבורה אמרה באו מלכים נלחמו וגו' ולא ראינו בסיפור שהביא סיסרא חיל רק מחרשת הגוים. (ד) והנה היתה דבורה שפטה אז את ישראל ואחשב כי בעת ששבו ישראל אל ה' היתה שופטת אותם והיא סבבה שישובו אל ה' כי הוא רחוק שיעשו ישראל הרע בעיני ה' ולא תוכיחם על זה דבורה והיא נביאה והנה יורה עוד על מה שאמרנו אמרו היא שפטה את ישראל בעת ההיא: וקראה אשת לפידות כי בעלה היה שמו ברק וברק ולפיד הם קרובים בענין' או יהיה פי' אשת לפידו' ע"ד אשת חיל אשת מדני' ויהיה לפידים ולפידות ענין א' והרצון בו כי כבר הגיע עוצם מדרגת' בנבואה עד שהיו נראי' לפידי' במקו' שהיתה מגעת לה הנבואה כמו שספרה התורה במרע"ה: (ו) אם היה ברק בעלה ידמה שכבר פירשה ממנו מפני נבואת' ולזה הוצרכה לשלח לקרא

מצודת דוד

(לא) ואחריו. בשנה שמת אהוד היה שמגר לשופט ומת בשנה ההיא: גם הוא. ר"ל לא היתה תשועתו גדולה כשל אהוד ומ"מ גם הוא עשה תשועה מה: ד (א) ואהוד מת. ר"ל מיום שמת אהוד ואף בימי שמגר עשו הרע ולזה לא היתה תשועתו גדולה: (ב) אשר מלך בחצור. טרם לכד יהושע את חצור ומ"ש ביהושע הכה בחרב על חצור הוא חוזר ולא על מלכה כי אחר שלכדו שלחו לנפשו ומלך בחרושת הגוים והוא מקום מה נמצא בה כל מלאכת חרש ואומן: (ג) כי תשע וכו'. ולזה לא ערבה לבם לגשת למלחמה וזעקו בתפלה לה': והוא לחץ וכו' בחזקה. דחק את ישראל בחוזק רב: (ד) אשת לפידות. ר"ל אשת חיל זריזה במעשיה כלפיד אש והוא ענין מליצה וכאשר יאמרו הבריות: היא שופטה. בעבור שהיתה נביאה וזריזה במעשיה באה לה המעלה הזאת להיות שופטת את ישראל: (ה) תחת תומר. לבל תתיחד עם האנשים הבאים אליה למשפט קבעה ישיבתה תחת אילן תמר שאין שם מקום ייחוד: דבורה בין הרמה וכו'. ר"ל ותמיד היתה דבורה בין הרמה וכו': ויעלו אליה. אל המקום ההוא: (ו) הלא צוה ה'. באמת צוה ה' כי בנבואה נאמר לה ועם שלא

מצודת ציון

(לא) במלמד הבקר. הוא המקל שבראשו תקועה כעין מחט הנקרא דרבן וזו מלמד ומורה הבקר לחרישה: ד (ג) ברזל. חזקים כברזל: (ו) מקדש נפתלי. שם מקום בנחלת נפתלי:

ספר

רד"ק

מעת התנבאותה ויתכן לא תחת התומר ועתה שלחה לקרוא לו לאמר לו הנבואה אשר דבר ה': הלא צוה. אינו תחלת הדברים אלא אמרה לו דברים אחרים קודמים לזה והכתוב אחז תכלית הדברים מה שהיה בהן מן הצורך וכן הלא שמעת בתי וכן כי נתן ה' בידינו את כל הארץ שאמרו שני המרגלים כמו שפירשנו ובאה גם כן המלה הזאת לחזק כאדם שמתרה בחברו ומזהירו ואומר הלא אמרתי לך הזהר לך והשמר שלא תתרשל בדבר וכן הלא שלחתיך שאמ' לגדעון: ומשכת. תמשוך ישראל ותפתם בדברים עד שתביאם בהר תבור כי יראים היו מחיל סיסרא לפיכך היו צריכים פתוי ודברים רבים: (ז) ומשכתי. אמר כי ראו אצטגניני סיסרא שלא יצא באותה מלחמה כי מגולה יהיה אם יצא והקב"ה משך לבו לצאת וזה הוא שאמר ומשכתי וי"ת ואיתתיב. ותרגום והגירס על ידי חרב ותבינון ע"י קטולין: (ט) כי ביד אשה. י"מ יעל שנמכר סיסרא בידה ועל פי הנבואה אמרה זה ואיננו נכון לענין הפסוק שאמר אפס כי לא תהיה תפארתך אלא פירושו כך אם אלך לא תהיה תפארתך כי על ידי תהיה התשועה ויאמרו כי ביד דבורה ימכור ה' את סיסרא ולא תהיה התשועה הזאת נקראת על שמך: (י) ויעל ברגליו. העלה: (יא) נפרד. קמוץ פי' נפרד ממדבר יהודה שישבו שם בני קני כשעלו מעיר התמרים: אילון בצענים. כן כתיב וקרי בצעננים והכל ענין אחד והוא שם מקום נקרא כן על ענין ידוע אצלם וי"ת מישר אגניא דומה שלקחוהו מן בצעי המים בדברי רז"ל שהם גבים מלאים מים בשדות שהם כמו אגנות מלאות מים וכן זכרוהו הם ז"ל בזה הלשון כמו שאמרו הנהו אגני דארעא מקרון: (יב) מחרושת הגוים. פירשנוהו למעלה

רש"י

כך שנויה במכילתא: (י) ויעל ברגליו. עמו: (יא) אילון בצעננים. מישר אגניא מקום מישר של בצעים מריש"ק בלע"ז והוא אגניא גבים כמין גומות שהמי' נקבצים שם אגני דארעא מקרון: (יג) מחרושת הגוים אל נחל קישון. הזעיקם שילכו אל נחל קישון מחרושת הגוים שהוא

תרגום

גברא מבני נפתלי ומבני זבולן: ז ואתתיב על ידך לנחלא דקישון ית סיסרא רב חילא דיבין וית רתיכוהי וית משריתיה ואמסריניה בידך: ח ואמר לה ברק אם תיזלין עמי ואיזיל ואם לא תיזלין עמי לא איזיל: ט ואמרת מיזל איזיל עמך לחוד ארי לא תהי תושבחתך על אורחא דאת אזיל ארי ביד אתתא ימסור יי ית סיסרא וקמת דבורה ואזלת עם ברק לקדש: י וכנש ברק ית שבטא דזבולן וית שבטא דנפתלי לקדש וסליקו עמיה עסרא אלפין גברא וסליקת עמיה דבורה: יא וחבר שלמאה אתפרש משלמאי מבני חובב חמוהי דמשה ופרסיה למשכניה עד מישר אגניא דעם קדש: יב וחויאו לסיסרא ארי סליק ברק בר אבינועם לטור תבור: יג וכנש סיסרא ית כל רתיכוהי תשע מאה רתיכין דברזלא וית כל עמא דעמיה מתקוף כרכי עממיא לנחלא דקישון:

מקרא

עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן: ז וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ בְּיָדֶךָ: ח וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי עִמִּי לֹא אֵלֵךְ: ט וַתֹּאמֶר הָלֹךְ אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־אַתָּה הוֹלֵךְ כִּי בְיַד־אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־סִיסְרָא וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה: י וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה: יא וְחֶבֶר הַקֵּינִי נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן בְּצַעֲנַיִּם אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ: יב וַיַּגִּדוּ לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר: יג וַיַּזְעֵק סִיסְרָא אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן:

המונו ג' מלאים וסי' ומשכתי אליך אל נחל קישון. והמונו צחה צמא. אמר אל פרעה: ויזעק ד' בקריאה וסי' ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי. ויזעק סיסרא את כל רכבו. ויזעק אותי תולדות אהרן אם תלכי עמי. ב"ק נ"ב זוכר ויקרא: וחבר הקיני. זוכר נשא:

רלב"ג

לקרא לו במקום שהיה יושב והוא קדש נפתלי או היתה היא גם כן יושבת בקדש נפתלי אך למשפט יעלו אליה בני ישראל למקום ההוא שהיתה בו תמר ולזה יקראוהו תומר דבורה כי מנהגה היתה לשבת במשפט במקום ההוא. והנה אמרה דבורה לברק באמת צוה ה' אלהי ישראל שתעשה זה והוא שתמשוך בהר תבור לב ישראל באופן שתביא שם עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון וזה אמנם יהיה על צד ההסתה והפתוי בדברים שיאמר להם על צד שכבר יעד השם להם בנבואה שינצחו חיל סיסרא ויש להם לבטוח בזה בהש"י כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט והש"י יסבב שימשך אליך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו ויתנהו בידך. ואם יאמר האומר למה שלח השם לצוות ברק שימשוך מישראל י' אלפים איש אל הר תבור בדברי פתוי והסתה ואיך לא משכם השי"ת כמו שמשך סיסרא ורכבו והמונו אל נחל קישון. נאמר לו כי השי"ת לא ישתדל בעשיית המופתים כי אם לעת הצורך ולפי שהיה אפשר שימשכו ישראל בזה האופן לא היה רצון השי"ת לחדש להם רצון שיבואו שם על דרך מופת: (ח) והנה היתה תשובת ברק שאם תלך עמו דבורה במלחמה ילך ואם לאו לא ילך כי חשב כי בזכותה תדבק יותר ההשגחה עם חיל ישראל הנלחמים עם סיסרא: (ט) וענתה דבורה שכבר תלך עמו באמת אבל לא יהיה לו להתפאר על הדרך אשר הוא הולך כשינצח סיסרא המונו ורכבו: כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא. ר"ל ביד דבורה כי אליה נתיחס זה הנס כמו שיראה בדבר השירה הנזכרת אחר זה ונתנבאה עם זה שסיסרא יפול ביד אשה והיא יעל כמו שנתבאר בזה הספור: (יא) והנה זכר שחבר הקיני היה נפרד מקין מבני חובב חותן משה שספר למעלה שישבו את יהודה במדבר יהודה ונטה אהלו עד אילון בצעננים אשר את קדש ויורה פועל יעל שמנהג חבר הקיני היה כמנהג שאר בני חובב להתנהג בדת ישראל ולזה השתדלה יעל להרוג סיסרא ואמנם היה שלום בין חבר הקיני ובין סיסרא עם היות המלחמה בין סיסרא ובין ישראל כי אולי חבר הקיני נתן צוארו תחת עול יבין מלך כנען או היתה אהבה ביניהם לסבה אחרת: (יב) והנה הוגד לסיסרא כי עלה ברק בן אבינועם הר תבור והזעיק סיסרא את כל רכבו ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון והנה אמרו כי עלה ברק הוא לאות כי דבורה היתה אשת ברק כי אם לא היה הענין כן היה ראוי שיאמר כי עלתה דבורה וחילה כי היא היתה מנהגת את ישראל וזה כי הראש ראוי שיזכר בזה ואמנם מפני שהיה ברק בעלה יחס

מצודת ציון

(ז) המונו. הוא ענין עם רב ע"ש שקול המייתם רבה: (ט) אפס. רק: תפארתך. שבחך: ימכור. ימסור: (י) ויזעק. ענינו אסיפה הבאה בזעקת המאסף וכן מה לך כי נזעקת (לק' יח): קיס

מצודת דוד

מכר: לך ומשכת. משוך לבות בני ישראל לפתותם לבא עמך בהר תבור להלחם בסיסרא כי מאד פחדו מחילו הרב: (ז) ומשכתי וכו'. ר"ל אתן בלבו ללכת אל נחל קישון: (ח) אם תלכי עמי. אל המלחמה: (ח) אפס וכו'. כי הנה השבח הניתן לשר הצבא הוא בעבור אחד משני דרכים או בהראות אומץ לבבו ללכת למלחמה מבלי פחד או בהתגבר הוא או אחד מאנשיו להמית הגדול מאנשי בני מלחמתו ולזה אמרה הלא סיסרא יומת ע"י אשה והיא יעל אשת חבר הקיני כאשר יאמר בענין א"כ ידעו הכל שמיד ה' היתה זאת כי לא בכח תגבר אשה וא"כ אם גם תפחד ללכת למלחמה בלעדי א"כ שוב לא תהיה לך על הדרך שאתה הולך התפארות הראוי לך בהיותך שר הצבא כי לא יהיה במה לפארך: (י) ויעל. העלה להר תבור עשרת וכו' עם הלוכו אחריו כמו לעם אשר ברגלי (לק' ח'): (יא) נפרד מקין. פירש ת"י משלמאי בני קין שישבו במדבר יהודה כמ"ש בתחילת הספר: מבני חובב. על קין הוא חוזר: ויט אהלו. ועל שבא לומר שנס סיסרא אל אהל יעל אשת חבר הקיני לכך הקדים לומר שחבר נפרד מקין ונטה אהלו פה: (יב) כי עלה וכו'. וכזה

רש"י

שהוא יושב שם: (יח) בשמיכה. תירגם יונתן בגונכא ופירש רב האי גונכא גלופקרין קוס"א בלע"ז: (יט) נאד החלב. שהחלב מכביד את הגוף להיות נרדם: (כ) עמוד פתח האהל. זה אחד מן המקראות הקצרים שמפרשים עמוד כמו לעמוד: (כא) יתד האהל. קביליי"ל בלע"ז שתוקעין בארץ עם שיפולי האהל לפושטו: המקבת. ארזפתא מרטיל בלע"ז: בלאט. ברז חרש:

רד"ק

למעלה: (יד) הלא ה' יצא לפניך. כתרגומו הלא מלאכא דה' נפק לאצלחא קדמך: (יז) וסיסרא נס. לא נס אל מקום שנס מחנהו כי הם נסו אל חרושת הגוים וברק ועמו רדפו אחריהם והכום לפי חרב וסיסרא ידע שלא יוכל להמלט בנוסו כי ידביקוהו וגם למקום אחר שלא ירגישו בו וירדפו אחריו וגם למקום אחר קרוב למקום המלחמה להמלט אל אהל יעל כי שלום היה ביניהם וחשב שימלט שם ויסתירוהו עד עבור המלחמה: (יח) סורה אדני סורה אלי. שניהם מלרע שלא כמנהג ברוב: בשמיכה. ת"י בגונכא ופירש רבינו האיי ז"ל גלופקרא הנזכר בדברי רז"ל קוס"א בלעז ובערבי גאבי כלשון התרגום והוא כסות עב יוצאין ממנו ציצית מן הצמר בכל פני הכסות ונראה כי מפני זה נקרא שמיכה כי בדבריהם שמיכתא דבר עב ובויקרא רבה ותכסהו בשמיכה רבנן דתמן אמרי בסודרא רבנן דהכא אמרי במשיכלא אמר ר"ש לקיש חזרנו בכל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה אלא מה הוא שמיכה בשי"ן כתיב שמיכה כלומר שמי הוא כאן שמעיד על יעל שלא נגע בה סיסרא: (יט) ותשקהו ותכסהו. חזרה וכסתו אחר שהשקתה אותו כדי שירדם ולא ירגיש ומה שהשקתו חלב להכבידו כדי שיהיה נרדם: (כ) עמוד. מקור ויאמר אליה לעמוד פתח האהל:

ותלנח

פי' רבי' ישעיה

(י) ויעל ברגליו. כמו ואת העם אשר ברגליך: (יח) ותכסהו בשמיכה. מין מכסה הוא: (יט) נאד החלב. מפני שהחלב משכר: (כ) ויאמר אליה עמוד. פי' שם המקור הוא אמר אליה לעמוד פתח האהל ואינו ציווי שהיה לו לכתוב עמדי: (כא) יתד האהל דגוש ובמופסק יתד היו"ד בקמץ:

תולדות אהרן נאד החלב. נוה נה

רלב"ג

יחס הראשיות לו: (יד) ואומר דבורה לברק שיקום להלחם עם סיסרא ואילו כי הש"י יצא לפניו להלחם בהם והנה נפלו כלם ביד ברק וחילו זולת סיסרא שחשב להמלט נפשו באהל יעל לפי שכבר היה שלום ביניהם ויעל הראתה עצמה חפצה להצילו וכסתה אותו בשמיכה בתוך אהלה שלא יראוהו שם והנה שמיכה הוא קוטי"ה בלע"ז והנה שאל מים ונתנה לו חלב להרדימו עם מה שעזר להרדימו היותו עיף ויגע כדי שתוכל להמיתו בהיותו נרדם והנה לקחה יעל את יתד האהל שהיה מברזל לפי מה שאחשוב: (כא) ותשם את המקב' בידה. הוא כלי ברזל שמכין בו האבנים ופוסלין אותן שמה היתד כנגד רקתו והכתה במקבת על היתד עד שנתקע היתד ברקתו ונפלה בארץ ונתקעה בה והנה סיסרא היה נרדם וכבר היה עיף קודם זה ולזה לא הרגיש בזה הפועל:

והנה

יד ותאמר דברה אל־ברק קום כי זה היום אשר נתן יהוה את־סיסרא בידך הלא יהוה יצא לפניך וירד ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש אחריו: טו ויהם יהוה את־סיסרא ואת־כל־הרכב ואת־כל־המחנה לפי־חרב לפני ברק וירד סיסרא מעל המרכבה וינס ברגליו: טז וברק רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה עד חרשת הגוים ויפל כל־מחנה סיסרא לפי־חרב לא נשאר עד־אחד: יז וסיסרא נס ברגליו אל־אהל יעל אשת חבר הקיני כי שלום בין יבין מלך־חצור ובין בית חבר הקיני: יח ותצא יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל־תירא ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמיכה: יט ויאמר אליה השקיני־נא מעט־מים כי צמאתי ותפתח את־נאוד החלב ותשקהו ותכסהו: כ ויאמר אליה עמד פתח האהל והיה אם־איש יבוא ושאלך ואמר היש־פה איש ואמרת אין: כא ותקח יעל אשת־חבר את־יתד האהל ותשם את־המקבת בידה ותבוא אליו בלאט ותתקע את־היתד

תרגום

יד ואמרת דבורה לברק קום ארי דין יומא דמסר יי ית סיסרא בידך הלא מלאכא דיי נפק לאצלחא קדמך ונחת ברק מטורא דתבור ועסרא אלפין גברא בתרוהי: טו ותבר יי ית סיסרא וית כל רתיכיא וית כל משריתא לפתגם דחרב קדם ברק ונחת סיסרא מעל רתיכא ואפך ברגלוהי: טז וברק רדף בתר רתיכא ובתר משריתא עד תקוף כרכי עממיא ואתקטלא כל משרית סיסרא לפתגם דחרב לא אשתאר עד חד: יז וסיסרא אפך ברגלוהי למשכנא דיעל אתת חבר שלמאה ארי שלמא בין יבין מלכא דחצור ובין בית חבר שלמאה: יח ונפקת יעל לקדמות סיסרא ואמרת ליה זור רבוני זור לותי לא תדחל וזר לותה למשכנא וכסיתיה בגונכא: יט ואמר לה אשקיני כען זעיר מיא ארי צחי אנא למשתי ופתחת ית נודא דחלבא ואשקיתיה וכסיתיה: כ ואמר לה קומי בתרע משכנא ויהי אם אנש ייתי וישאלניך ויימר האית כא גברא ותימרין לא: כא ונסיבת יעל אתת חבר ית סכת משכנא ושויאת ית ארזפתא בידה ועלת לותיה ברז ונקישת ית

מסורה

וידבר אלי. ויזעק ויאמר בגינות: דברה ג' חס' וסי' ותמת דברה מנקת רבקה. ותאמר דברה אל ברק קום. ושרי בישכר עם דברה. וסי' בלשון תרגום אתקברו רברבניא דברק. ונמסר גם בסדר וישלח: וברק ג' בקריא' וסי' וברק רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה. ותשר דברה וברק בן. וברק ממרומתו יהלוך: לא נשאר ג' פסוקים מטעין בתח וסי' ערוב לא נשאר אחד. פרעה לא נשאר בהם עד אחד. סיסרא לא נשאר עד אחד: האהלה ח' וסי' וימהר אברהם. ויבאה יצחק האהלה. ויצא משה לקראת חתנו. והיה כצאת משה. והיה כבא משה האהלה. וישארו שני אנשים. וישלח יהושע מלאכים. ותצא יעל לקראת סיסרא: בלט ד' ג' חס' א' וא' כתיב א' וסי' ותבא אליו בלאט דיעל מ"ל. דברו אל דוד בלט. ויכרת את כנף המעיל. ותבא בלט ותגל מרגלותיו:

מצודת דוד

ובזה הבין שרוצה להלחם ולכך עלה להתגבר בהר: (יד) קום. ר"ל אל תתעכב לעמוד פה להתגבר בהר: כי זה היום. ר"ל הגזרה גזורה שהיום תנצחי את סיסרא ולא תוכל עוד להתעכב בהר: הלא ה'. לא תירא לרדת לעמק כי הלא ה' יכו': (טו) לפי חרב. להיות נהרגים בחדוד החרב: ברגליו. לבל יכיר אותו מי מבני ישראל ויתפשו אותו: (טז) עד אחד. אפילו אחד: (יז) אל אוהל. אל האוהל: כי שלום. ולזה חשב להמלט שמה: (יח) סורה. ראתה שהיה כמסתפק אם ילך לאהלה אם לנוס עוד להלן ואמרה לו סור ממקום מהלכך ובוא אלי ואל תירא: (יט) נאד החלב. השקתו חלב כי מביא תרדמה: ותכסהו. כי בעת השקתו גלה כסויו וחזרה לכסותו: (כא) יתד האהל. היתד העשוי לתקוע בארץ עם שפולי האוהל: בלאט. לבל יעור משינתו: ותצנח בארץ. הכתה במקבת על היתד עד שהלך רקתו ונתחב בארץ: והוא נרדם. ר"ל על שהי' נרדם משתיית החלב

מצודת ציון

(יד) קום. הוא ענין זרוז: (טו) ויהם. מלשון מהומה: (יח) סורה. ענין נטיה מן המקום: בשמיכה. היא כסות עב ויוצאים ממנה ציצית וכה"י בגונכא וכן ויקח המכבר (ש"א י"ט) ת"י גונכא: (יט) צמאתי. מלשון צמאון: נאד. שם כלי מה: (כ) ושאלך. מלשון שאלת מה: פה. בזה האהל הזה: (כא) יתד. מסמר: המקבת. שם כלי ובו מכין היתד לנעצו בארץ וכן ובמקבות יצרהו (ישעיה מ"ד): בלאט. בהסתר ובהחבא כמו ותבא בלאט ותגל מרגלותיו (רות ג') והתקע נעלה ונתחב: ברקתו. הוא צד גובה הפנים וכן כפלח הרמון רקתך (ש"ה ד') ונקראת כך למיעוט הבשר שבה כמו ורקות בשר (בראשית מ"א)

ותצנח. היתד עברה רקתו ותקעה בארץ: נרדם. פתח והוא נספל סגר: ויעף. העין בפתח להבדיל בינו ובין ויעף אלי שהוא ענין אחר ופי' ויעף וכבר עיף לסיבר נרדם ולא הרגיש בהכותה אותו וימת: (א) ותשר דבורה וברק בן אבינועם. לפי שדבורה עיקר המעשה כמו ותדבר מרים ואהרן: (ב) בפרוע פרעות. בנקום נקמות. תרגום נקום נקמת איתפרע פורענותא: בהתנדב עם. כשישראל מתנדבים ומתגברים לצאת למלחמה כלומר על הרע ועל הטוב ברכו ה' ות"י הפסוק כן כד מרדו בית ישראל באורייתא וגו': שמעו מלכים. מלכי הארץ וי"מ כנגד ישראל אמר כענין שאמרו כל ישראל בני ישרים הם: (ד) ה' בצאתך משעיר. רוב מפרשים פירשו ענין זה על מתן תורה שחרדו ההרים ונטפו מים וכן פי' זה סיני כמו זה סיני שחרד כמו שנאמר ויחרד כל ההר מאד כן חרדו שאר ההרים כמו הר שעיר והר פארן ואע"פ שאינו כתוב שם אלא ויחרד כל ההר וכן דעת המתרגם. והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פי' כי הוא רמז למלחמות שנלחם הקב"ה בעבור ישראל וכן וזרח משעיר למו וכן אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן וכן אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה: ארץ רעשה

ותצנח בארץ. ונעצת בארעא: (כב) ברקתו. בלעז"ו טימפיי"ה בלע"ז ותחנה ברקתו ובארץ: (ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם. כשבא פרעות על ישראל ... בהם העובדי כוכבים על עזבם את ה' והתנדב העם לשוב בתשובה מעתה ברכו את ה' על התשועות שעשה: (ג) אנכי. אנכי. כפול שמעתי מדרש אגדה לא קפה הקב"ה שכר תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת עליהם את התורה וחזרו נבנת הפנים אמר להם הקדוש ב"ה סוף שאני פורע לכם. כפלים נאמר בסיני אנכי ה' אלהיך בתבור יאמר אנכי אנכי. נאמר בסיני אנכי ה' אלהיך בכרמל יאמר כפול ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים בימי אליהו: (ד) ה' בצאתך משעיר. זה מ"ת כמה שנאמר וזרח משעיר למו. ומה ענייניה לכאן כך אמרה דבורה קשה היא התורה לפורע ממנה ומוכה

סִכְּתָא בְּצִדְעֵיהּ וּנְעַצַת בְּאַרְעָא וְהוּא דָמוּךְ וְאִשְׁתַּלְהֵי וּמִית: כב וְהָא בָרָק רָדֵף יָת סִיסְרָא וּנְפַקַת יָעֵל לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמַרַת לֵיהּ אִיתָא וְאַחֲזֵינָךְ יָת גַּבְרָא דְאַתְּ בָּעֵי וְעַל לְוָתַהּ וְהָא סִיסְרָא טְרִיף וּמִית וְסִכְּתָא נְעִיצָא בְּצִדְעֵיהּ: כג וּתְבַר יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כד וַאֲזַלַת יַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָזְלָא וְתָקְפָא עַל יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן עַד דִּי שֵׁיצִיאוּ יָת יָבִין מַלְכָּא דִכְנָעַן: ה א וְשַׁבַּחַת דְּבוֹרָה וּבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְּאִתְעֲבִידָא לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימָר: ב כַּד מָרְדוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא אֲתוּ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וְטָרְדוּנוּן מִקִּרְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אִתְגַּבַּרוּ אִנּוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְתָרְכוּנוּן מִכָּל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל	ג' / ב' ר"פ כס' / ג' / ג' / ג' / ב' ר"פ בעמל נכס / ג' / ג' / ג'. ג' / ג'. ס' / מ'. כל קרי' ג חס' במ"ג / ג' / ב' בנגינות / ב' בישימון	בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם וַיָּעַף וַיָּמֹת: כב וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־סִֽיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִֽיסְרָא נֹפֵל מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ: כג וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כד וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן: ה א וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: ב בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה: ג שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ד יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ

בְּכֵן עַל פּוּרְעָנוּת תְּבַר סִיסְרָא וְכָל מַשְׁרְיָתֵהּ וְעַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְאִתְעֲבִיד לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן תָּבוּ חַכִּימַיָּא לְמִתַּב בְּבָתֵּי כְנִשְׁתָּא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּלְאַלָּפָא יָת עַמָּא פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא בְּכֵן בָּרִיכוּ וְאוֹדוּ קֳדָם יְיָ: ג שְׁמָעוּ מַלְכַיָּא דַאֲתוֹ עִם סִיסְרָא לִקְרָבָא אֲצִיתוּ שִׁלְטוֹנַיָּא דַהֲווֹ עִם יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן לָא בְּחֵילַתְכוֹן וְלָא בִגְבוּרַתְכוֹן אִתְגַּבַּרְתּוּן וּסְלֶקְתּוּן עַל דְּבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַרַת דְּבוֹרָה בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ אֲנָא מְשַׁבְּחָא מוֹדְיָא וּמְבָרְכָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל: ד יְיָ אוֹרַיְתָךְ דִּיהַבְתָּא לְיִשְׂרָאֵל כַּד עָבְרִין עֲלַהּ הֲוָה שָׁלְטִין בְּהוֹן עַמְמַיָּא וְכַד תָּיְבִין לַהּ מִתְגַּבְּרִין אִנּוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן יְיָ בְּיוֹם אִתְגְּלִיתָךְ לְמִתְּנַהּ לְהוֹן מִשֵּׂעִיר בְּהוֹן אִתְגְּלֵיתָא בְּהוֹפָעוּת יְקָרָךְ עַל תְּחוּמֵי אֱדוֹם

רלבג

(כב) והנה ברק כיה רודף אחר סיסרא כשלא מלאהו בדרכו שרדף עד חרושת הגוים ועל' על דעתו כי כבר היה נחבא באחד מהמקומות והודיעה אותו יעל כי הוא מת בביתה ונתבאר לברק כי יעל המיתתהו כי ראה היתד ברקתו: (כד) ובסוף הענין הכריתו בני ישראל בימי דבורה את יבין מלך כנען ועל זה הנס שעשה הש"י לישראל על יד דבורה שרה היא וברק זאת השירה שזכר ואין הרצון בזה שיהיה ברק עוזר לה בעשיית השירה כי היא לבדה עשתה אותה והנה זכר שמה ברק כוזכר אז ישיר משה וגו': (ב) בפרוע פרעות. הוא מענין הפתחה והבטול והרצון בזה כי עם היות ישראל מושכחיר ומטולים מהגבורה מפני לחץ סיסרא ויבין והיו מפני זה בתכלית החולשה ראוי מפני זה לברך הש"י כשהתנדבו עם ישראל לעלות עליהם למלחמה עם ראותם חולשתם וגבורת סיסרא והילו כי זה היה נפלא מאד: (ג) שמעו מלכים. ר"ל מלכי האומות כדי שיראו מלהרע לישראל: אנכי לה'.

פי' רבי ישעיה

ברקתו. תרגום בצדעיה: ותצנח בארץ. הגיעה היתד עד הארץ שנקבה שתי צדעיו ונעצה יחד בארץ ודומה לו ותצנח מעל החמור. שהגיעה עצמה עד הארץ: והוא נרדם ויעף וימות. פי' מקרא מסורס הוא. ויעף. ונרדם. וימות. ויעף כמו עיף. כמו כתב כבש:

ברכו ה' ח' דסמיכי בקריא וסי' בפרוע פרעות בישר'. לבי לחקקי ישר'. ברכו ה' מלאכיו. ברכו ה' כל צבאיו. ברכו ה' כל מעשיו: האזינו ח' בקריא' סי' נמסר בריש סדר האזינו:

תולדות אהרן בפרוע. שבת קיט זוכר לך לך (פסחים לז): בצאתך משעיר. זוכר אמור בלק:

ר"ל כי לא עם אחר ולזה נאה לי לשיר ולזמר לה' אלהי ישראל כי הפליא חסדו לי: (ד) ה' בצאתך משעיר. ובלכת לעדך משדה אדום הרץ רעשה ואמר על דר המשל כאילו השמים והעבים נתכו והיו למים והנה אמר זה למשל על מלחמת סיחון ועוג על שהיו רחוקים וגבוהים מאד שהיתה אחר צאת ישראל משעיר שהוא הר אדום כמו שנזכר זה בתורה ורמז עוד בזה על שאר המלחמ' שהיו אחר זה וכמו זה האופן מהמשל.

מצודת ציון

(א): ותצנח. ענין נטיה כמו ותצנח מעל החמור (לעיל א'): נרדם. מלשון תרדמה ושינה. ויעף. ענין יגיעה: (כד) וקשה. ר"ל וחזקה: ה (א) ותשר. מל' שירה: (ב) בפרוע פרעות. ענין נקמה כי נקום נקמת (במדבר ל"א) תרגמו אתפרע פרענותא: (ג) האזינו. הטו אוזן לשמוע. רוזנים. ענין שררה כמו ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב'): (ד) בצעדך. מל'

ברכו ה'. בעבור שתי אלה ברכו ה': (ג) שמעו מלכים. את אשר אני דובר למען תיראו להלחם עוד בישראל: אנכי לה'. ר"ל על אשר אנכי לה' ולחלקו להאמין בו לזה אנכי אשירה על התשועה הבאה לי ממנו: (ד) בצאתך משעיר. כשיצאת לפני ישראל כשעברו את הר שעיר כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג: בצעדך משדה אדום. כפל הדבר במלות שונות וכדרך השיר: ארץ רעשה. הרעיד והרעים

מצודת דוד

החלב ועיף על כי נס ברגליו ולזה מת מיד: (כב) רודף את סיסרא. לפי מחשבת דעתו לבקשו באשר הוא שם: (כד) ותלך וכו'. ר"ל בכל פעם יותר: ה (א) לאמר. ר"ל שבני ישראל יאמרוהו: (ב) בפרוע פרעות. ר"ל במה שנקם הקב"ה נקמותיו ע"י ישראל להיות נראה שבכח ידם נעשתה והיא להם לכבוד: בהתנדב עם. ר"ל בעבור מה שנתן ה' בלב העם להתנדב ללכת למלחמה עם כי ראו חולשתם וגבורת סיסרא: כל

רשי

ומובה היא לדבק בה שכרי במורא וגבורה נתנה ולכך נמסרו ישראל ביד העובדי כוכבים על פרישתם הימנה וכשהתנדבו לעסוק בה נושעו כל זה יש ללמוד מתרגומו של יונתן : נטפו . הזילו על תחיה : (ה) הרים נזלו . כמים נוזלים נמוגו . זה סיני . כבר מפורש מה נראה בו עשן כולו וקול ולפידים ואש מפני ה' וכרי זה מקרא קצר זה סיני מה אירע בו מפני אשר ירד עליו ה' : (ו) בימי שמגר בן ענת בימי יעל . מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימיה : חדלו ארחות . היו יראים ישראל לצאת לדרכם מפני העו"ג והיו הולכים דרך עקלתון בהחבא : (ז) חדלו פרזון . ערי הפרזי שאין להם חומה חדלו מהיות יושבים בהם מפני העו"ג ונאספו אל ערי המבצר : עד שקמתי . כמו שקמתי . וכן שאתה מדבר עמי : (ח) יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים . כשבחר לו ישראל אלהים חדשים אז הוזקקו למלחמה בשעריהם ראו עתה בהתנדבם אם יראה בישראל מגן ורומח שצריך להלחם בארבעים אלף ראשי גייסות שהביא העו"ג עליהם וכולם

רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־עָבִים נָטְפוּ מָיִם׃
ה הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
ו בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת׃
ז חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃
ח יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז לָחֶם שְׁעָרִים מָגֵן אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף

ג' . ב' ובפסוק ; ל' ב' ל' ומ"ל ; ב' ורעבים ; ב' ובפסוק ; ל' מלרע ומשמש ח"ב ; י"ג . ל' . ל' וחד כארבעי' אלף

יונ"ו

ארעא זעת אף שמיא מכו אף עננא נגידו מטרא : ה טוריא זעו מן קדם יי טורא דתבור טורא דחרמון וטורא דכרמלא מתרגשין דין עם דין ואמרין דין לדין דין אמר עלי תשרי שכנתיה ולי חזיא ודין לדין אמר עלי תשרי שכנתיה ולי חזיא אשרי שכנתיה על טורא דסיני דהוא חלש וזעיר מכל טוריא דין סיני מתרגיף ומתרגיש וסליק תנניה כתננא דאתונא מן קדם דאתגלי עלוהי יקרא דיי אלהא דישראל : ו כד חבו ביומי שמגר בר ענת ב.. יעל פסקו עדי אורחן דהוון מהלכין בשבילין דתקנין תבו למהוי אזלין באורחן מגנבן : ז חרובא קרוי פצחיא דהוו יתבין בארעא דישראל אצטדיאה ואטלטלו דיריהון עד דאשתלחית אנא דבורה אשתלחית לאתנבאה על דבית ישראל : ח כד אתרעיאו בני ישראל למפלח לטעותא חדתן דמקרב אתעבידא דלא איתעסקו בהון אבהתהון אתו עליהון עממיא וטרדונון מקרויהון וכד תבו למעבד אוריתא לא יכילו להון עד דאתגברון וסליק עליהון סיסרא סנאה ומעיקא בארבעין אלפין רישי משרין בחמשין אלפין אחדי סיפין בשתין אלפין אחדי רומחין בשבעין אלפין אחדי תריסין בתמנן אלפין מחצצי גיריא בר מתשע מאה רתיכין דברזלא דהוו עמיה ורתיכוהי כל אלין אלפיא וכל אלין משריתא לא יכילו למיקם קדם ברק וקדם עשרא אלפין גברא

רדק

רעשה . וכן ותגעש ותרעש הארץ הכל רמז למלחמות ופי' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום כי שם התחילו ישראל להלחם באומות כשעברו את הר שעיר ונלחמו בסיחון ועוג ויצא השם ית' לפניהם ונלחמו ובכחו גברו בכל המלחמות ההם וכן שמים נטפו גם עבים נטפו מים : (ה) הרים נזלו מפני ה' . הכל משל על המלחמה ע"ד מן שמים נלחמו . ופי' זה סיני כמו שזה סיני הרד מפני אלהי ישראל כן חרדו כל העולם מפניו כמו שנאמר תפול עליהם אימתה ופחד נמוגו כל יושבי כנען : (ו) בימי שמגר בן ענת . הוא היה משופטי ישראל כמו שהזכיר למעלה ואף על פי שהושיע את ישראל לא היתה התשועה הגדולה הזאת כי בימיו חדלו ארחות . וטעם להזכיר יעל כלומר אע"פ שעל ידה באה קצת התשועה הזאת ודומה כי היא היתה אשה חשובה ואוהבת ה' שהביא על ידה התשועה הזאת אע"פ כן לא היתה היא תחילת התשועה עד שקמתי אני דבורה שקמתי והייתי כאם לישראל : (ז) חדלו פרזון . פרזון שם מענין ערי הפרזות ושקמתי שניהם השי"ן פתוחה פתח גדול במקום פתח קטן : (ח) יבחר . כשבחר ישראל אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערי ולא היו יכולין להראות מגן ורומח להלחם באויביהם ואע"פ שהיו ישראל רבים ארבעים אלף ויותר והוא סך חשבון אע"פ כן היו נסים מפני אויביהם ונסגרים בעריהם ואויביהם רודפים אותם עד השערים ויש מפרשים מגן אם יראה לשבח כלומר כשהיו ישראל עושין רצון הבורא יתעי' ולא

רלבג

מהמשל דברו הנביאים במקומות רבים : (ה) הרים נזלו . יתכן שרמז בזה על מ"ת ואמר שגם ההרים בעצמם נזלו ונתכו וחרדו מפני ה' וזה היה ביום מ"ת שנתחדש המופת מן ההר ההוא זה הר סיני אז נזל מפני ה' אלהי ישראל ובזה נשלם בקיצור זכירת החסדים שעשה השם לישראל במלחמות האומות ולחם בם מלחמות תנופה כענין מ"ת והנפלאות שחדש שם שהיו סבה שיאמינו ישראל בו ויקבלו מצותיו : (ו) ואחר זה שבה דבורה להזכיר בזאת השירה הענין שבו היה זה הנס והתחילה ואמרה כי בימי שמגר בן ענת אף על פי שהושיע את ישראל תשועה מה כמו שקדם חדלו ארחות ר"ל שהולכי דרכים חדלו מהלוך בהם מפחד האויב ואם היה שילכו בדרך ילכו ארחות עקלקלות ויטו מדרך הישר כדי שלא ימצאם האויב : (ז) חדלו פרזון . ר"ל שערי הפרזות חדלו מהיות בהן יושב מפחד אויב ולא נשארו ישראל אז כי אם בערים המוקפים חומה וכן הענין בימי יעל ידמה מזה שיעל נמנית בכלל המושיעים קודם זה המעשה שעשתה בהמיתת סיסרא והיה זמן שמגר בן ענת וזמן יעל נכללים בכי שנה שלחץ סיסרא בחזקה או אמר זה על זה המעשה שעשה מהמיתת סיסרא להגיד שלא היה רושם מוחש במה שעשתה לישועה הגדולה שבאה מזה וזה מבואר מאד ואפילו הראשון הוא יותר נכון : עד שקמתי דבורה שקמתי . אני הייתי אם ומנהגת ישראל : (ח) יבחר אלהים חדשים . פי' בו כי בעת שבחר ישראל בע"ג שהם אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערים ולא יכלו לצאת לחוץ ואפשר לפרש כי השי"ת בחר דברים חדשים להשלים זה הנס והוא שכבר

תולדות אהרן חדלו פרזון . פסחים סו זוהר בראשית :

פי' רבי' ישעיה

(ו) ועכשיו בימי שמגר בן ענת ובימי יעל חדלו ארחות . שמפני פחד האויבים חדלו הולכי ארחות . והוא מקרא קצר . והזכיר שמגר ויעל שהם עשו תשועה בישראל : (ז) חדלו פרזון בישראל חדלו . פי' חדלו משבת בערי הפרזים מפחד האויבים . ויש לפותרו לשון ממשלה שחדלו מהיות להם ממשלה וחדלו השני כמו חפץ והדגש בלא צורך כמו הדגש הנפינו : עד שקמתי דבורה . כמו שקמתי . כמו שלמה שאתה : (ח) יבחר אלהים חדשים . פי' כשבחר ישראל לעבוד אלהים חדשים מקרוב באו . אז באו האויבים ללחום השערים שלהם ואם היה נראה מגן ורומח מן האויבים בארבעים אלף בישראל היה מתגרה

מצודת דוד

כל מ:כי האדמה : גם שמים נטפו . שרי מעלה של העו"ג אחזום חיל ורעדה כאדם ההרד והזיעה נוטף ממנו : נטפו מים . להחריד ולבלבל העו"ג בקול המון הגשם : (ה) הרים נזלו . מגודל הרעדה נטפו זיעה : זה סיני . כמו זה הר סיני . שנאמר בו ויחרד כל ההר (שמות י"ט) כ"כ חרדו כולם מפחד ה' הנלחם לישראל : (ו) בימי שמגר . אבל בימי השופט שמגר ובימי יעל אשר גם היא שפטה בימי שמגר לא היתה התשועה שלימה ולא חרדו העו"ג מפחד ה' ולזה חדלו הולכי אורח מיראת העו"ג : והולכי נתיבות . ר"ל האנשים אשר הוכרחו לילך בנתיבות היו הולכים דרך מעוקל לבל ירגיש מי בהם : (ז) חדלו פרזון . כי פחדו לשבת בערי הפרזי ורק בישראל חדלו ולא בעו"ג כי הם לא פחדו מישראל מלשבת בערי הפרזי כי ידם היה על העליונה : עד שקמתי דבורה . ר"ל כן היה עד אשר קמתי אני דבורה כי מעתה יהיה כמאז כי התשועה הבאה על ידי שלימה היא ויחרדו העו"ג מה' ולא יחדלו ישראל מללכת אורח ומלשבת בערי הפרזי : אם . כאם המיסרת את בנה לייסר דרכו כן אנכי לישראל : (ח) יבחר אלהים חדשים . כי כאשר יבחר ישראל אלהים חדשים אז בא מלחמה בעריו בעבור העונש ולא כשמטיב דרכו כי הלא בימי יהושע ולא כשמטיב שנאמר כארבעים אלף וכו' עברו וכו' אל ערבות יריחו וכו'

מצודת ציון

מלשון לעדה והלוך : נטפו . מלשון טפטוף וטפיפה : עבים . עננים : (ה) נזלו . ענין נטיפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כ"ד) : (ו) חדלו . מנעו : ארחות . נתיבות דרכים ושבילים : עקלקלות . מלשון מעוקל ומעוקם : (ז) פרזון . ערי פרזי מבלי חומה סביבה : שקמתי . מל' קימה : (ח) לחם . מל' הלחמה : שערים . עיירות כמו באחד שעריך (דברים י"ז) : מגן . תריס

בְּיִשְׂרָאֵל׃ ט לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם בָּרְכוּ יְהוָה׃ י רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ׃ יא מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה׃ יב עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי

ל׳ מ״נ · ל׳ · ה׳ · ל׳ ל׳ · ה׳ · ל׳. ל׳ · ל׳. ד׳ · ל׳ חסר. ל׳

דְעַמֵּיהּ׃ ט אֲמַרַת דְּבוֹרָה בִּנְבוּאָה אֲנָא שְׁלִיחָא לְשַׁבָּחָא לְסָפְרֵי יִשְׂרָאֵל דְּכַד הֲוַת עָקְתָא הַהִיא לָא פְּסַקוּ מִלְּמִדְרַשׁ בְּאוֹרַיְתָא וּכְדוּ יָאֵי לְהוֹן דְּיָתְבִין בְּבָתֵּי כְנִשְׁתָּא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּמַאַלְפִין יָת עַמָּא פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וּמְבָרְכִין וּמוֹדִין קֳדָם יְיָ׃ י דַּהֲווֹ מְבַטְּלִין עִסְקֵיהוֹן רְכִיבִין עַל אַתְנָן דַּחֲשִׁיכָן בְּכָל מִינֵי צִיוּרִין וּמְהַלְּכִין בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וּמִתְחַבְּרִין לְמִתַּב עַל דִּינָא דַהֲווֹ אָזְלִין בְּאוֹרְחָתְהוֹן וּמִשְׁתָּעִין עַל גְּבוּרָן דְּאִתְעֲבִידָא לְהוֹן בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יא מֵאֲתַר דַּהֲווֹ אָנְסִין לְהוֹן וְנָסְבִין מַה דְּבִידֵיהוֹן בֵּית מְכוֹנַת לִסְטִין וּמְתוּבַת מוֹכְסִין עַל גּוּבִין בֵּית שַׁקְיָא דְמַיָּא לַאֲתַר דַּהֲוָאָה נָפְקָן בְּנָתָא דְיִשְׂרָאֵל לְמִמְלֵי מַיָּא דְּלָא הֲוָאָה יָכְלִין לְאַשְׁמָעָא קָל טְרַפַּת פַּרְסַת רַגְלֵיהוֹן מִן קֳדָם סַנְאָה וּמְעִיקָא תַּמָּן יוֹדוּן עַל זִכְוָתֵיהּ דַּייָ וְעַל זִכְוָתֵיהּ דְּיָתֵב קִרְוֵי פַצְחַיָּא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן נְחָתוּ מִכְּרַכֵּי תוּקְפָּא לְמִתַּב בְּקִרְוֵי פַצְחַיָּא עַמֵּיהּ דַּייָ׃ יב שַׁבַּחִי שַׁבַּחִי דְבוֹרָה שַׁבַּחִי וְאוֹדִי מַלֵּילִי תוּשְׁבַּחְתָּא קוּם בָּרָק וּשְׁבִי

על דרך ה׳ וסי׳ ותסר בגדי אלמנותה. וישרנה הפרות. רכבי אתנות צחורות. כנמר על דרך אשור. יתיצב על דרך לא טוב. וכל על הדרך דכוות׳ במ״ב ויש אליה אל הדרך. ואתה תשמע השמים דר״ת:

תולדות אהרן לחוקקי ישראל. זוכר ויקרא: רוכבי אתונות. ערובין נד: מקול מחצצים. זוכר בראשית: צדקת פרזונו. פסחים פז: עורי עורי. שם סו:

רדק

ילא היו הולכים אחרי אלהים אחרים וזה היה בימי יהושע לא היה צריך להם מגן או רומח בארבעים אלף בני גד ובני ראובן ואף על פי שהיו חלוצי צבא לא הצטרכו להראות מגן או רומח כי ה׳ היה נלחם להם ובאו עם אחיהם ושבו להם בשלום אין שטן ואין פגע רע מפני שהיו עושין רצון הבורא וי״ת כד אתרעיאו וגו׳. ומלת לחם הוא משונה בנקודה כי היא נקודה בסגול בה״ת והוא שם כמו מלחמה והוא במשקל חמץ שקב חצר אלא שזה בסגול שלא כמנהג: (ט) לבי לחקקי ישראל. גדולי ישראל ושופטיו ומנהיגיו שהתנדבו בעם לצאת למלחמה לבי ורצוני אליהם ואומרת אליהם ברכו השם שהכניע אויביכם לפניכם ונקראו הגדולים חוקקים שמשימין החקים בעם. ויש לפרש חוקקי ישראל סופריו וחכמיו אומרת להם שיברכו ה׳ על התשועה הזאת ופי׳ המתנדבים בעם ללמד להם תורה ומצות: (י) צחורות. לבנות כמו וצמר צחר ר״ל הסוחרים רוכבי האתונות חשובות וטובות שלא היו יכולין ללכת מפני האויב עתה שיחו וזמרו לאלהים ית׳ וכן יושבי על מדין והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע מדין וסככה או הוא שם לדרך ידוע אצלם היו יראים ללכת באותו הדרך מפני האויב ועתה שתלכו בבטחה שיחו וזמרו להש״י ואמר במסרה בג׳ לישני מדין וסככה יושבי על מדין להסות מדין דלים חד לשון קרתא וחד לשון ארחא וחד לשון דין וי״ת הפסוקים כן דהוו מבטלין עסקיהון וגו׳: (יא) מקול מחצצים. מקול יורה החצים לא היו יכולין לשאוב מים ועתה יתנו שם צדקות ה׳ וטעם צדקות פרזונו שיוכלו לשבת בערי הפרזות בבטחה וטעם מקול כי הפרשים ויורי החצים נותנים קול ומריעים להפחיד העם כמו שאמר מקול פרש ורומי קשת בורחת כל העיר ופי׳ יתנו לשון למוד ושמון תרגום ושננתם לבניך ותתניון לבניך: (יב) עורי עורי

רשי

וכולם הממש המקום במלחמת הכוכבים ונחל קישון גרפם: שערים. כמו כי ימצא בקרבך באחד שעריך עיירות: (ט) לבי. אני דבורה לחוקקי ישראל לאהוב את חכמי ישראל שהתנדבו בעם לאמר ברכו את ה׳ ישובו אליו: (י) רוכבי אתונות צחורות. הסוחרים והשרים שירכבו מעתה על אתונות לבנות החשובות מבלי יראה ודאגת עו״ג ואותן שיושבין על מדין לשון דיינים שהיו יראים לעשות משפט בפרהסיא וכן תרגם יונתן דהוו מתחברין למיתב על דינא ואותן שהולכין רגלי על דרך. שיחו וספרו את התשועה הזאת אשר מקול המחצצים אתכם אורבים ליסטים ומוכסין היושבין גדודים במערכות לארוב בשואבי המים שם יתנו עתה רוכבי האתונות והולכי על דרך את צדקות ה׳ ומה הן הצדקות צדקות פרזונו בישראל שהשקיט את ישראל לשכון פרזון ולצאת מפוזרים ביחידי שלא באסיפת עם: אז ירדו לשערים. חזרו לערי מושבותם שברחו מהם ליאסף אל ערי המבצר: (יא) מחצצים. פתר מנחם עורכי מלחמה וסודרי קרב וחברו עם מלך אין לארבה ויצא חצץ כולו לשון גדודים. ד״א מקול מחצצים בין משאבים כשהייתם הולכים בין משאבים לשאוב מים הייתם יראים מקול אבני חלוקי הנחל קיל״ש בלע״ז שהעובר עליהם השמע קולם והייתם יראים שלא ירגישו בכם העו״ג מעכשיו אין לחוש על זאת ומשיה אמר עליכם ליתן הודיה לשמו: מחצצים. לשון אבני חלוקי הנחל כמו ויגרס בחצץ: (יב) עורי עורי דבורה. ל׳ שבח כשמוו התגברי בשירתך ורבותינו אמרו מפני שנתהללה

רלבג

שכבר משך לב סיסרא וחילו להלחם עם ברק בשערי ישראל במקום שהיה ראוי ליפול שם לפי מה שסבב הש״י אשר עמקו מחשבותיו והנה באמת לא נלחו ישראל זאת המלחמה בכחם ועוצם ידם כי לא היו להם כלי זיין כי אם לאנשים מועטים עד שבכל ישראל לא היה מגן ורומח בארבעים אלף ולזה הוא מבואר כי בעשרת אלפים איש שעלו מבני נפתלי ומבני זבולן לא היו כלי זיין כי אם אנשים מועטים: (ט) לבי לחוקקי ישראל. ר״ל החכמים והסופרים המתנדבים בעם להשלימם וללמדם תורה ומצות הנה ראוי לכם לברך השם יתעלה על התשועה הגדולה שהושיע את ישראל כי לא היו יכולין ללמוד תורה וללמד מלחץ אויב או אמר זה על בני נפתלי ועל בני זבולן שירדו מהם מחוקקים לעזור לדבורה בזאת המלחמה כמו שיבא אחר זה: (י) רוכבי אתונות וגו׳. הסוחרים הנכבדים רוכבי אתונות לבנות שהיו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא יוכלו להשלים דרכם הישר מפני פחד אויב וימו דרכם ללכת על דרך אחר והוא דרך שיחו כמו שאמר במה שקדם והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות: (יא) מקול מחצצים. וכל זה הפחד היה להם מקול האויבים מורי החצים שהיו בין המעינות שהיו שואבין מהן המים להצר להם לישראל שלא יוכלו לשאוב משם והיה זה המקום בדרך הישר שהיו רגילים ללכת בו הסוחרים ומפני זה היו הולכים ארחות עקלקלות והנה במקום ההוא שלא היו יכולין לבא שם שם יתנו ויגידו צדקות ה׳ שהכרית את אויביהם המצירים להם שם ויתנו ג״כ צדקות פרזונו בישראל עתה שיוכלו בני ישראל לשבת בערי הפרזות אשר הניחום ועזבום מפחד אויב: אז ירדו לשערים עם ה׳, ר״ל שישבו בכל שעריהם לפי ששבו לערי הפרזות לשבת. או יהיה הרצון בזה אז ירדו עם ה׳ לשערים ללמוד תורה מה שלא היו יכולין בו קודם זה כי הדרך היה סגור לפניהם מפני האויבים וכובד השעבוד ג״כ היה מונעם מזה: (יב) עורי עורי דבורה. יחס לדבורה דברי השיר

פי׳ ר׳ ישעיה

מתגרה ומבריחן. ולחם שם המקור: (ט) לבי לחוקקי ישראל. פי׳ לבי מדבר לחוקקי ישראל הם החכמים: המתנדבים בעם. לעבוד את השם: ברכו את ה׳. על התשועה שעשה: (י) רוכבי אתונות צחורות. אותם החשובים הרוכבים על אתונות צחורות לבנות ויושבין על הדין והולכי על הדרך ממקום למקום לשפוט את ישראל שיחו וספרו נפלאות הבורא. והמ״ם של מדין בא נוסף כי דרך המ״ם להיות נוסף בשמות. ע״כ:

מצודת דוד

ארים: ורומח. כידון. (ט) לחוקקי. הגדולים יקראו מחוקקים כי הם משימים החוקים: (י) אתונות. נקבות החמורים: צחורות. לבנות כמו וצמר צחר (יחזקאל כ״ז): מדין. מלשון דין: שיחו. דברו כמו שיחו בכל נפלאותיו (ד״ה א ט״ז): (יא) מחצצים. מלשון חצים: משאבים. מלשון שאיבת המים: יתנו. ענין דבור כמו ושננתם (דברים ו׳) תרגומו ותתנון וכן לתנות לבת יפתח (לקמן י״א): פרזונו. מל׳ פרזון: (יב) עורי. מלשון הערה והתעוררות ושנה

מצודת ציון

(יהושע ד׳) וכי היה נראה באותן מ׳ אלף מגן ורומח כי הלא בנס כבשו את יריחו ולא במלחמה ובמגן וברומח: (ט) לבי לחוקקי וכו׳. ר״ל לא מן השפה ולחוץ כ״א מעומק הלב אדבר לחוקקי ישראל המתנדבים להלחם שהם יברכו לה׳ על מה שנתן בלבם להתנדב: (י) רכבי. הן השרים הרוכבים על אתונות לבנות לרוב הגדולה הן החכמים יושבי המשפט הן הסוחרים ההולכים בדרך כולכם שיחו ודברו תהלות ה׳. השרים על אשר ישארו בגדולתם והחכמים על אשר יוכלו מעתה להרחיב לבם בחכמה מבלי טרדות פחד העו״ג והסוחרים על כי ילכו מעתה בדרך סלולה לא ארחות עקלקלות: (יא) מקול מחצצים. ר״ל תמורת מה שהיה נשמע קול מורים חצים אשר יורו בין ההולכים לשאוב מים תמור הקול הזה ישמע עתה שם קול מספרים צדקות ה׳ והם הצדקות שעשה להערי הפרזו׳ שבישראל אשר היו שוממי׳ כי אז בהיות התשועה חזרו וירדו עם ה׳ לעריהם הפרזים: (יב) עורי עורי. ר״ל התחזקי

דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק וּשֲׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם׃ יג אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים עָם יְהוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים׃ יד מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר׃ טו וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב׃ טז לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים

(מסורה: ג׳ · ל׳ · ב׳ וכסו׳ · ב׳ ר״פ · י״ז מ״ל · ב׳ · ו׳ · ג׳ חסר · בפלגות חקקי לבלגות חקרי וסימ׳ בקל״ל · ל׳ · ב׳ עולס)

שְׁבִיךְ · בַּר אֲבִינוֹעַם׃ יג בְּכֵן נְחַת חַד מִמַּשְׁרְיַת יִשְׂרָאֵל וְתַבַּר תְּקוֹף גִּבָּרֵי עַמְמַיָּא הָא לָא מִגְבוּרָא דִדְהוֹן הֲוַת דָא אֱלָהֵין יְיָ תַּבַּר קֳדָם עַמֵּיהּ תְּקוֹף גִּבָּרֵי סַנְאֵיהוֹן׃ יד מִדְּבֵית אֶפְרַיִם קָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בְּקַדְמֵיתָא אַגִּיחַ קְרָבָא בִּדְבֵית עֲמָלֵק בַּתְרוֹהִי קָם מַלְכָּא שָׁאוּל מִדְּבֵית בִּנְיָמִין וּקְטַל יָת דְּבֵית עֲמָלֵק וְאַגִּיחַ קְרָבָא בִּשְׁאַר עַמְמַיָּא מִדְּבֵית מָכִיר נְחַתוּ כַּד מְרַשְׁמִין בִּקְרָבָא מִשִּׁבְטָא זְבוּלֻן כָּתְבִין בְּקוּלְמוֹס דְּסָפַר חַד׃ טו וְרַבְרְבֵי יִשָּׂשכָר מִשְׁתַּמְעִין לְמִילֵי דְּבוֹרָה וּשְׁאַר שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר מְשַׁמְּשִׁין קֳדָם בָּרָק מִשְׁתַּלְחִין בִּקְרְוֵי מַשְׁרְיָא לְכָל אֲתַר דִּצְרִיךְ לְתַמָּן בְּתוּשְׁלַחְתֵּיהּ אֲזַלִין בִּזַרְעִית רְאוּבֵן סַגִּיאִין גִּבְרֵי לִבָּא׃ טז לְמָא תַבְתּוּן מִמַּשְׁרְיַת קְרָבָא לְמִתַּב בֵּין תְּחוּמִין בְּפָרָשַׁת אוֹרְחָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוּרְתָא דָא מַן דָא לְבָרָק אַתּוּן אַמְרִין דִּידָךְ אֲנַחְנָא לְסִיסְרָא אַתּוּן אָמְרִין דִּילָךְ אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוּרָא לְמִידַע אֵידָא הִיא מַשְׁרִיתָא נָצְחָא בִּקְרָבָא לְמֶהֱוֵי עִמֵּיהּ

בגבורים ד׳ מ״ל וסי׳ ה׳ ירד לי בגבורים. לעזרת ה׳ כגבורים. ואמיץ לבו בגבורים. והמה בגבורים עזרי המלחמה: צדקות ה׳ ג׳ מ״ל וא׳ חסר וסי׳ שם יתנו צדקות ב׳ בפסוק תניינא חס׳. ועתה התיצבו ואשפטה. עמי זכור נא מה יעץ בלק:

תולדות אהרן מני מכיר. יבמות כד:

רשי

שנתפללה ואמרה עד שקמתי דבורה נסתלקה הימנה רוח הקודש: (יג) אז ירד שריד לאדירים. ירד ירדה כמו לרד לפניו גוים ע״י ישראל רדו באדירי העובדי גלולים: ה׳ ירד לי בגבורים. ירדה לי את גבורי העובדי גלולים: (יד) מני אפרים. מן אפרים יצא את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ליהלם אותו לפי חרב ומחובר מקרא זו לעליון לפרש ה׳ ירד לי בגבורים את יהושע הקים לרד בעמלק: אחריך. יקום משבט בנימין שאול בן קיש שירגמנו ויעפס אותו כנחלים עוממות. ויש לפתור בעממיך בחיל של מאתים אלף רגלי שבא שאול עליהם: מני מכיר ירדו מחוקקים. שרים גדולים שכבשו את האמרי אשר כבשו ששים עיר כל חבל ארגוב שכבש יאיר: (טו) ושרי ביששכר. שרים שביששכר הם סנהדראות עוסקין בתורה יודעי בינה לעתים הם תמיד עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט: ושרי ביששכר. יו״ד זו טפילה היא ואינה משמשת כלום והרי היא כיו״ד בהמות שדי וקרע לו חלוני: ויששכר כן ברק. ושאר העם של יששכר כן הם עם ברק לכל אשר יצוה: בעמק שולח ברגליו. שלהם בכל שליחותו ולאסוף את העם ולכל צרכי המלחמה: בפלגות ראובן. אבל בהילוקי לבו של ראובן רבו חקקי לב נכלי ליבא טרמומית ומה היא טרמומיתו ישב לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נוצח ויהיה עמו: (טז) שרקות עדרים. לשמוע קול

רד"ק

עורי. שנים הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל: (יג) אז ירד שריד. ירדה בתשלומו ופי׳ רדה והשליט הקב״ה ישראל שהוא שריד באדירים בעם יבין מלך כנען ולמ״ד לאדירים במקום בי״ת כמו וישבו אתו לארץ כי איש הרגתי לפצעי וזולתם: (יד) מני אפרים. כמו מן אפרים והיו״ד נוספת וכן מני מכיר: שרשם בעמלק. שרשם היה נלחם בעמלק והוא יהושע בן נון שהיה שרש אפרים ונשיאם ואחרי יהושע נלחם בנימין עם עמלק והוא שאול שהיה משבט בנימין וכ״ף אחריך כנגד אפרים וכ״ף בעממיך כנגד בנימין ואמרה זה בדרך נבואה והזכירה המתעוררים והמתחזקים אל מלחמות ה׳ ועתה שירדו למלחמה מן מכיר הגדולים והחכמים ואף על פי שהיה מעבר לירדן התעורר והתחזק לבא למלחמה זאת וכן בזבולן ירדו אפילו הסופרים והחכמים ואין צריך לומר שאר העם. ומושכים בשבט סופר פי׳ החכמים והסופרים: שבט, העט וכן ת״י בקולמוס דספרא וכן השרים שהיו ביששכר יצאו עם דבורה: (טו) ושרי. כמו שרים כמו וקרע לו חלוני כמו חלונים וחשופי שת והדומים להם וכן שבט יששכר יצא כלו וכן ברק יצא עם דבורה: בעמק שלח ברגליו. שלא שאל בהמה לרכוב מרוב חפצו למלחמה אבל בפלגות ראובן שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא באו למלחמה גדולים הם חקקי וחקרי לבי עליו: (טז) ואומר לו למה ישבת בין המשפתים והם מערכות וגדרות הצאן לשמוע שריקות עדרים כלומר יושב ובוטח ולא חששת למלחמת ישראל אשר בארץ כנען ולא באת לעזרם למלחמה זאת

רלבג

השיר ולברק יחס שבית השבי שהוא פועל המלחמה: (יג) אז ירד. אז ישים השם רודה מה שנשאר מישראל על אדירים וחזקים והם עם יבין מלך כנען כמ״ש ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל ה׳ שם רודה ומושל לי בגבורים ר״ל שהשם יתברך רודה ומושל על הגבורים ההם והם עם יבין מלך כנען: (יד) והנה התחילה דבורה לספר ענין השבטים במלחמות והתחילה מן אפרים כי על ידו נעשית המלחמה הראשונה ואמר מן אפרים שרשם מי שהיה שרשם והוא יהושע שהיה נשיא עליהם והיה היותר נכבד שבשבט נלחם בעמלק כמו שנזכר בתורה ויחלוש יהושע וגו׳: אחריך. תבוא אתה שתהיה משבט בנימין בעממיך להלחם עם עמלק והוא שאול ומן מכיר בני מנשה שהיה חלקו לעבר הירדן ירדו התגמים עם דבורה למלחמה וכן הענין מזבולן: (טו) ושרי ביששכר. והשרים שהם ביששכר ג״כ ירדו עם דבורה ושבט יששכר בכללו וכן שמע לעצת דבורה ברק עד שבעמק שולח ברגליו בעצת דבורה כמו שאמר ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ואולם בפלגות ראובן גדולים חקקי לב: (טז) והנה תמה עליו למה ישבת בין המשפתים במקומך ולא התעוררת בזאת המלחמה אבל היית יושב ובוטח והיית שומע שריקות עדרי ישראל על ידי האויבים והיית שוכן במקומך

מצודת דוד

התחזקי לדבר בשיר וכפנה שמריה כדלך השיר ולרוב הזרוז: ושבה שביך. ר״ל בהתחזק השיר תתגבר התשוע׳: (יג) אז כאשר יתחזק השיר ותתגבר התשוע׳ אז הנשאר מישראל למשול באדירי עם הם העע״ג החזקים: ה׳ ירד לי. ה׳ יתן לי ממשלה בגבורי העע״ג וכפל הדבר במ״ש: (יד) מני אפרים. מן שבט אפרים ושרשם והוא יהושע נשיאם: בעמלק. מאז נלחם הוא בעמלק והחלישם כמ״ש ויחלוש יהושע את עמלק (שמות י״ז): אחריך. כאלו תדבר לאפרים ותאמר אחר מלחמת יהושע אשר יצא ממך יבוא שאול הבא מבנימין וילחם בעמלק ברוב עם אשר יבאו עמו ממך אתה ישראל וכמ״ש ויפקדם וכו׳ מאתים אלף (ש״א י״ג): ירדו מחוקקים. השרים מבני מכיר בן מנשה ירדו בהמלחמה הזאת עם סיסרא ומזבולן ירדו כולם ואף הסופרים עם שאינם מלומדי מלחמה: (טו) ושרי ביששכר. ר״ל עם כי השרים ביששכר ישבו בכל עת עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט וכמ״ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו׳ (דה״א י״ב) ולא נסו: א״כ מעולם ללכת במלחמה ויששכר עכ״ז עשה כן כמו ברק וירד למלחמה כמוהו: בעמק שלח ברגליו. כי למעלה נאמר שאמרה דבורה לברק לרדת מן ההר אל העמק לקראת המלחמה ושמע ברק אליה וירדו לזה אמרה גם בזה עשה יששכר כברק כי בעמק אשר שולח לרדת בה בדבר ה׳ ע״י דבורה בה ירד ברגליו של ברק ר״ל עם הלוכו ואחריו ולא פחד לרדת אל העמק (ומלת שולח חוזר על יששכר כי דבר ה׳ שע״י דבורה היה לכל העם ומפני הכבוד ייחדה הדבר לברק היה שר הצבא): בפלגות ראובן. ר״ל אם כל השבטים האלו לא פחדו מלרדת למלחמה אם בעבר ואם בהווה אם בעתיד לזאת בפלגות ראובן ר״ל במה שראובן נחלק ונפרד מן המלחמה ההיא גדולים המה חקקי לב ר״ל הנה ראוי לחשוב רבות מחשבות לב להבין הדבר מה זה היה לו שחלק מן המלחמה: (טז) למה ישבת בין המשפתים. ר״ל ואם תשיב לומר שאתה מורך לב לרדת לקראת נשק א״כ מתחלה למה ישבת באחוזת עבר הירדן בין גבול א״י ובין גבול העע״ג הלא מקום סכנה הוא לשבת על הספר ומדוע בחרת בזה הגבול לשבת בה: לשמוע וגו׳. ר״ל

מצודת ציון

ושבה שביך. מלשון שביה: (יג) ירד. ענין ממשלה כמו ורדה בקרב אויביך (תהלים קי): שריד. שיור כמו שריד ופליט (ירמיה מ״ב): לאדירים. כמו באדירים למ״ד במקום הבי״ת וכן ונפלו לפניכם לחרב (ויקרא כו) ומשפטו בחרב: (יד) מני. מן והיו״ד נוספת: בעממיך. מלשון עם: מושכים. כי הכתיבה עשויה כמשיכת הקולמוס: שבט. ר״ל קולמס: (טו) ושרי. כמו ושרים: ברגליו. עם הלוכו ואחריו וכן ויעל ברגליו (לעיל ד): בפלגות. ענין חלוקה כמו נפלגה הארץ (בראשית י׳): חקקי. מלשון חקיקה ועניינו מחשבה: (טז) המשפתים. מלשון שפה ועניינו גבול וכן ת״י תחומין וגם הוא תרגום של גבול וכן רובץ בין המשפתים (שם מט): שריקות. סונח על הקול הבא בקבוץ הכשפתים וכן ושרק לו (ישעיה ה׳) והוא שאול

לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב׃ יז גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב לְחוֹף יַמִּים וְעַל־מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן׃ יח זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה׃ יט בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל־מֵי מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ׃ כ מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם

אִיכְדֵין כָּשַׁר לְמֶעְבַּד לְכוֹן דְּבֵית רְאוּבֵן הֲלָא יְדַעְתּוּן דְּקָדָמוֹהִי גְּלַן מַחְשְׁבוֹת לִבָּא׃ יז דְּבֵית גִּלְעָד בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא שָׁרַן וּדְבֵית דָּן גְּזוּ עֲבָרוּ יַרְדְּנָא וְשַׁוִּיאוּ נִכְסֵיהוֹן בִּסְפִינָן דְּבֵית אָשֵׁר עַל סְפַר יַמָּא שָׁרוּ קִרְוֵי עַמְמַיָּא דְּפַגָּרוּ תָּבוּ וּבְנוֹן וִיתִיבוּ בְהוֹן׃ יח דְּבֵית זְבוּלֻן לָקֳבֵיל עַמְמַיָּא דְגַדִּיפוּ קֳדָם יְיָ מְסַרוּ נַפְשֵׁיהוֹן לְקַטָּלָא אִנּוּן וּדְבֵית נַפְתָּלִי יְשַׁבְּחוּנוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא׃ יט אֲתוֹ מַלְכַיָּא דַּהֲווֹ עִם סִיסְרָא וְאַגִּיחוּ קְרָבָא בְּכֵן אַגִּיחוּ קְרָבָא מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ הֲווֹ שָׁרַן וּמָטַן עַל מֵי מְגִדּוֹ מָמוֹן דִּכְסַף לָא קַבִּילוּ׃ כ מִן שְׁמַיָּא אִתְגַּח עִמְּהוֹן קְרָבָא מֵאֲתַר דְּנָפְקִין כּוֹכְבַיָּא מִכַּבְשֵׁי

ו' מ"ג · ר' · ג' ב' מ"ע וא' חסר · ב' ר"פ ימי הפקודה · ב' ירעם

גדולים הגדולים ו' מלאים בקריא' וסי' גדולים חקרי לב. כי עברו בם גם המה. כשם הגדולים אשר בארץ דד"ה. כי מרפא יניח חטאים גדולים. זבדיאל בן הגדולים. ויזבחו ביום ההוא :

תולדות אהרן חרף נפשו. מגלה ו: מן שמים נלחמו. ברכות נח פסחים קיח מ"ק טז סנהדרין לו :

רשי

קול עדרי המלחמה למי קול ענות גבורה ולמי קול ענות חלושה : (יז) בעבר הירדן שכן. ולא בא אל המלחמה וכן דן הכניס ממונו בספינות לעמוד ולברוח : ועל מפרציו. לשמור פרצות ארצו : (יח) זבולון עם חרף וגו'. בזה נפשו והפקיר עצמו למות במלחמה עם ברק וכן נפתלי על מרומי שדה על הר תבור: (יט) בתענך על מי מגדו. תרגם יונתן בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו. ראש המחנה בתענך ומגיע עד מי מגדו : בצע כסף לא לקחו. חנם באו לעזרת סיסרא לא בקשו ממנו שכר : (כ) מן שמים נלחמו. ואף הקב"ה שלח בם לבאיו שאינם רוצים שום שכר : ממסלותם. ראש הכוכב בשמים וסופו בארץ מכאן אמרו עוביו של רקיע כאויר שבין שמים לארץ שהכוכב תקוע ברקיע כמין נגר בדלת מדת ארכו כעביו של רקיע ומן המקרא שמעיד ממסילותם נלחמו אנו שומעים שעביו של רקיע כגובה שמים

רדק

כזאת : (יז) וכן גלעד שכן בעבר הירדן ולא בא למלחמה ויש נתמוה והלא מכיר אומר שבא למלחמה ומכיר אבי גלעד וארץ הגלעד לבית מכיר כמו שאמר ויתן את הגלעד למכיר בן מנשה. ויש לפרש כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן על בית יאיר בן מנשה אמר שגם הוא היה חלקו בארץ הגלעד כמו שאמר ויאיר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם ויש לפרש עוד כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן הוא דרך תמיהה ואומר לראובן למה ישבת בביתך ולא באת למלחמה גלעד עשה כן כמו שעשית אתה וישב ושכן בעבר הירדן הלא חרד ובא לעזור למלחמת ישראל ואתה למה עשית כן ואף על פי שאתה מעבר לירדן הלא גם הוא מעבר לירדן. ויש לפרש ג"כ לענין זה הפירוש שלא בדרך תמיהה כלומר גלעד הלא שכן בעבר הירדן כמוך וחלקו ונחלתו שם היא ואעפ"כ עבר ובא לעזרת ישראל ואתה למה לא עשית כן : ודן למה יגור אניות. אינו אומר על אניות הים כי לא היה חלקו על הים כי זבולן היה חלקו שם כמו שאומר זבולן לחוף ימים ישכון ואף על פי שכתוב בחלקו מול יפו אעפ"כ לא היה יפו בחלקו אלא אניות הירדן ר"ל שעבר הירדן וברח מפחד האויב והניס נכסיו לעבר הירדן וכן ת"י גזו ועברו ירדנא וגו' : אשר ישב לחוף ימים. כי שם היה חלקו וגורלו כמו שנאמר בגורלו ופגע בכרמל הימה ואמר והיו תוצאותיו הימה מחבל אכזיבה : ועל מפרציו ישכון. על מקומות הפרוצים לו בעריו ישכון שם מפחד אויבים לפיכך לא יבא למלחמה שלא יניח עריו פרוצות וי"ת קרוי עממיא וגו' : (יח) חרף נפשו למות. גלה ופרסם נפשו ומסר עצמו למיתה מרוב חפצו למלחמה ונפתלי כמו כן שם עצמו על מרומי שדה להלחם וי"ת דבית נפתלי ישבחונון כל עממי ארעא : (יט) בתענך על מי מגדו. תענך ומגידו שני מקומות הם בחלק מנשה ומן הנראה כי רחוקים היו זה מזה כמו שאמר ויושבי תענך ובנותיה ויושבי מגדו ובנותיה א"כ מהו שאמר בתענך על מי מגידו ויתכן לפרש כי באו מלכי כנען להלחם והוא סיסרא ואשר באו עמו להלחם בתענך והיו חילותיו כל כך רבים שהיו מגיעים עד מי מגדו וכת"י בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו : בצע כסף לא לקחו. לא היו לוקחין שום ממון מבני ישראל שהיו נופלים בידיהם אלא היו הורגים אותם : (כ) מן שמים נלחמו כל כך היה הנצחון גדול שנצחו ישראל חיל סיסרא כאלו מן השמים נלחמו עם סיסרא. הכוכבים ממסילותם. על דרך שמה הנחת ה' גבוריך ודרך הדרש כי הכוכבים חממו אותם והיו לובשים שריונים ומרוב חמימות היו נכנסין בנחל קישון להתקרר ושטפם הנחל לפיכך סמך פסוק נחל קישון גרפם לפסוק מן שמים נלחמו ולפי דרך הפשט לפי שהמלחמה היתה בערבה אשר על שפת נחל קישון היו נכנסין בנחל הן לברוח הן לערוך מלחמה עם ישראל ונכשלו המרכבות כמו במצרים שאמר ויסר את אופן מרכבותיו ונפלו הפרשים בנחל ונרפס ה.ח: ושבעו

רלבג

במקומך ולא חששת לזה הנה לפלגות ראובן גדולים חקרי לב על שפקדו עליהם ולא נתנו לב לצאת משם : (יז) גלעד בעבר הירדן שכן. וא"ת כי מנעך מזה הירדן הלא גלעד ג"כ שוכן בעבר הירדן ועם כל זה בא לעזרת ה' בגבורים כמו שקדם ובני תמה על דן למה יגור אניות הנה נחלתו לא היתה מעבר הירדן ולא די שלא בא לעזרת ה' אבל ברח והניח עמו והלך עם קניניו בעבר הירדן באניות כמו שת"י הנה אשר יש לו התגללות אם לא בא לעזרת ה' כי הוא יושב על הספר ולזה היה ראוי לשמור ארצו ולשכון על המקומות הפרוצים בארצו שלא יבאו שם האויבים : (יח) ואמנם זבולון ונפתלי ראוי שישובחו והוא כי זבולון הוא עם שחרף נפשו למות מרוב קנאתו להנקם מהאויב ר"ל שמסר עצמו לסכנה. וכן נפתלי ג"כ כי מבני נפתלי ומבני זבולון היו החיל אשר עלו עם ברק על הר תבור שהיו על מרומי שדה כי הם ראו חיל עם סיסרא ועם זה מסרו עצמם לסכנה לעלות עליהם למלחמה מרוב בטחונם בשם ית' : (יט) באו מלכים נלחמו. ידמה שמלכים רבים ממלכות הגוים ממשפחות כנען ירדו עם סיסרא להלחם עם ישראל ונלהמו אז מלכי כנען בתענך ועל מי מגדו והם המקומות שהיו חושבים לכבשם בקלות וכל כך היו חפצים להלחם בישראל שלא לקחו בצע כסף על זה מיבין מלך כנען כמנהג מי שאינו תחת המלך שאם ירצה שמלך להביאו למלחמתו יתן לו שכר : (כ) מן שמים נלחמו. אמר זה להורות כי לא בחרבם נצחו לסיסרא אך מאת ה'

מצודת ציון

שאול על כל המקנה : (יז) יגור. יאסף כמו יגורו עלי עזים (תהלים נ"ט) : אניות. באניות : לחוף. לשפת הים וכן בחוף הים (דברים א') : (יח) חרף. ענין בזיון : מרומי. מל' רם : (יט) על מי. עד מי : בצע. ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים ל) : (כ) ממסילותם. מל'

מצודת דוד

מה ששאלת הארץ הסיא באמרך ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה (במדבר ל"ב) וכי שאלתך היה לשבת בית לשמוע שריקות העדרים והמקנה וכי לא עלתה על דעתך שבע"כ תרד במלחמה בהיותך יושב על הספר : לפלגות. לזאת למה שנפרד ראובן מן המלחמה ראוי לחקור עליו רבות חקרי לב להשכיל אמתת הדבר: (יז) גלעד וגו'. ר"ל אם נחשב שלזה לא בא ראובן למלחמה על כי נחלתו היא בעבר הירדן רחוקה ממקום המלחמה הלא גם גלעד שוכן בעבר הירדן ועכ"ז בא למלחמה כמ"ש למעלה מני מכיר וכו' והוא גלעד : ודן וכו'. ר"ל אף על דן יש להתרעם מאד כי למה יקבץ כל אשר לו לשומה בספינות ולברוח הלא נחלתו קרובה למקום המלחמה ומדוע א"כ ברח ולא בא למלחמה : אשר וכו'. ר"ל עם שגם אשר לא בא הנה לא במעל עשה רק על כי נחלתו היא בחוף הים על הספר ועריו המה פרוצים ופרוזים מבלי חומה ולזה בע"כ שכן אצל עריו הפרוצים לבל יבאו בהם הע"ג הסמוך לספר : (יח) זבלון וכו'. ר"ל אולם זבולון עשה הטוב כי הוא עם אשר חרף ובזה נפשו ללכת למלחמה ולא יקרה נפשו בעיניו לחבוש פן ימות במלחמה : ונפתלי וכו'. ר"ל וגם נפתלי כמוהו לא חש למות על מרומי שדה במקום המלחמה (עם כי ה' נוה לקחת למלחמות בני זבולן ובני נפתלי כמ"ש למעלה ולא נוה להביא למלחמה מיתר השבטים מ"מ התרעמה דבורה על ראובן ועל דן על שלא באו מעצמם כדרך שבאו מאחר השבטים) : (יט) באו מלכים. ר"ל שבטי ישראל ה ה לא באו לעזרת אחיהם ומלכי ארצות אחרות באו לעזרת סיסרא ונלחמו בעבורו : אז. בעת הלחם סיסרא נלחמו בעבורו מלכי כנען ברב עם כי בתענך נלחמו וקצה המחנה הגיע עד מי מגדו : בצע. בחנם באו בעזרתו ולא לקחו בשכרם בצע כסף ואמרה כמתרעמת הלא סעיצ באו בחנם בעזרת סיסרא ומדוע לא באו ראובן ודן בעזרת אחיהם : (כ) מן שמים נלחמו. ר"ל אולם גם בלתם נפל סיסרא וכאלו מן השמים נלחמו עמו וכאלו הכוכבים סרו ממסלותם ומדרך מהלכם וירדו ונלחמו עם סיסרא ורז"ל אמרו שהכוכבים הרתיחו השריונות ונכנסו בנחל קישון להתקרר ושטפם מי הנחל :

כא נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז׃ כב אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו׃ כג אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ לְעֶזְרַת יְהוָה לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים׃ כד תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ׃ כה מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה חֶמְאָה׃

ל׳ | ב׳ בעלי גויס | ג׳ ב׳ חסר ודין מ״ל | ב׳ וחסר. ל׳ | ב׳ בפסוק | ג׳ | ג׳ | ל׳ וחד והקריבה עז

דִּבְרֵיהוֹן תַּמָּן אַתְּגַח קְרָבָא עִם סִיסְרָא׃ כא נַחְלָא דְקִישׁוֹן תַּבְּרִינוּן נַחְלָא דְּאִתְעֲבִידוּ בֵיהּ נִסִּין וּגְבוּרָן מִלְּקַדְמִין לְיִשְׂרָאֵל הוּא נַחְלָא דְקִישׁוֹן תַּמָּן דוֹשִׁישַׁת נַפְשִׁי קְטִילֵי גִּבָּרֵיהוֹן בִּתְקוֹף׃ כב בְּכֵן אִשְׁתַּלְפָא טוּפְרֵי סוּסְוָתְהוֹן מִפְּנוֹקָא דַּהֲוָה מְפַנֵּיק קֳדָם רְתִיכֵי גִבָּרוֹהִי׃ כג לוּטוּ מֵרוֹז אֲמַר בָּרָק נְבִיָּא דַיְיָ לוּטוּ וְתַבָּרוּ יַת יָתְבָהָא אֲרֵי לָא אֲתוֹ לְסַעֲדָן עַמָּא דַיְיָ כַּד אַגִּיחַ קְרָבָא בְּגִבָּרַיָּא׃ כד תִּתְבָּרַךְ מִבִּרְכַּת נְשַׁיָּא טָבְתָא יָעֵל אִתַּת חֶבֶר שַׁלְמָאָה כַּחֲדָא מִנְּשַׁיָּא דִמְשַׁמְּשִׁין בְּבָתֵּי מֶדְרְשִׁין תִּתְבָּרַךְ׃ כה מַיָּא שְׁאַל מִנַּהּ סִיסְרָא רַשִׁיעָא חֲלָבָא אַשְׁקִיתֵיהּ לְמִידַע אִם אִית רַעְיוֹנוֹהִי עֲלוֹהִי בְּפַיְלֵי גִּבָּרַיָּא קְרִיבַת

תבורך ג׳ בקריאה וסי׳ תבורך מנשים יעל אשת חבר הקני ב׳ בפסוק. ואחריתם לא תבורך: באהל ו׳ בקריא׳ וסי׳ ויאמר הנה באהל. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא ה׳ באהל בעמוד ענן. מנשים באהל תבורך. ואת כל כלי הקדש אשר באהל. וחברו דד״ה. ונמסר גם בסדר חקה:

תילדות אהרן נחל קישון. פסחים קיח: אורו מרוז. מ״ק טז שבועות לו: ארור יושביה. מ״ק טז שבועות לו זוכר ואתחנן: תבורך מנשים. נזיר כג סנהדרין קד הוריות י׳:

רשי

שמים מן הארץ: (כא) גרפם. סחפם מן העולם כמגרפה זו שגורפת את האפר מן הכירה: נחל קדומים. שנעשה ערב ליס על זה מימות מצרים כדאיתא בפסחים: הדרכי נפשי. ברגלים את עוז גבורי כנען: (כב) הלמו עקבי סוס. נשתלפו טלפי סוסיהם שהיה חום הכוכב מרתיח את הטיט והציפורן נשמטה כמו שמולגין את הרגלים ברותחין והטלפים נשמטים מתוך שנשתלפו נהלמו הרגלים: מדהרות דהרות אביריו. שהיו מרקידים את סוסיהם במלחמה כמו וסוס דוהר. הוא לשון הרקדת הסוס: (כג) אורו מרוז. אמרי לה כוכבא הוה ואמרי לה גברא חשיבא הוה והיה סמוך למקום המלחמה ולא בא: אמר מלאך ה׳. אמר ברק בשליחותו של הקב״ה: יושביה. היושבים בארבע אמות שלו כדי מאות שפורי שמתיה ברק למרוז: לעזרת ה׳. כביכול שמי שהוא עוזר את ישראל כעוזר את השכינה: (כד) מנשים באהל. שרה (ע׳ רש״י נזיר כ״ג) שנאמר בה הנה באהל. רבקה שנאמר בה ויביאה יצחק האהלה. רחל ולאה שנאמר בהן ויצא מאהל לאה וגומר: מנשים באהל תבורך. יעל למה הן ילדו וגידלו ואם לא יעל הרי הרשע הזה בא ומאבדן כך הוא בבראשית רבה. ד״א אף יעל היתה יושבת אהלים לפיכך הזכיר אותה בברכת אהלים: (כה) חלב נתנה. לדעת אם לבו עליו שיבין בין טעם מים לטעם חלב כן תרגם יונתן: בספל אדירים. בספל שסותין בו

רדק

ובעו ולא כן היה לישראל אלא שדרכו הנחל בעוז ועברוהו בלא שום פגע ונזק וז״ש תדרכי נפשי עוז כלומר הנחל שגרפם דרכה נפשי בעוז כי מן השמים נלחמו עמהם בעבורי וי״ת תדרכי נפשי עוז דושישת נפשי קטילי גבריהון בתקוף. ופי׳ נחל קדומים נחל שהיה שם מקדם כאילו נברא שם מקדם להנקם באויבי ה׳ על דרך כל פעל ה׳ למענהו וגו׳: (כב) אז הלמו. פועל עומד כאילו אומר נהלמו עקבי הסוסים מרוב מרוצתם במלחמה. וז״ש מדהרות דהרות אביריו מה שמכה הסוס בכח על הארץ בעת המרוצה ושלא בעת המרוצה שנראה כמרקד תקרא דהירה וכן וסוס דוהר ומרכבה מרקדה. ואמר עקבי סוס כי בעקבים אין פרסה לפיכך אמר כי נהלמו עקבי סוס בכח מכת הסוס בארץ. וטעם אביריו על הפרשים או על הסוסים: (כג) אורו מרוז. שם עיר קרובה למקום המלחמה ולא באו לעזרה לפיכך קללה אותם אבל הרחוקים שלא באו לא קללה אותם: אמר מלאך ה׳. כמשמעו כי נביאה היתה דבורה ועל פי הנבואה אמרה זה וי״ת אמר ברק נביא דה׳: (כד) תבורך. מרוז תהיה ארורה אבל יעל תהיה ברוכה שהיתה זריזה לעזרת ה׳ במקום שהיתה שם באהלה ויותר תבורך משאר נשים היושבות באהל: (כה) מים שאל חלב נתנה. להכבידו כדי שירדם במהרה עם העייפות שהיה לו והחלב ששתה שלא ירגיש בהכותה אותו וי״ת מיא שאל מינה סיסרא רשיעא וגו׳: בספל אדירים. בספל גדול ששותין בו גדולים ואדירים. והחכם רבי יונה פי׳ אדירים הרועים הגדולים כמו אדירי הצאן וי״ת בפיילי גבריא וגו׳. וכן תרגם קובעת כוס התרעלה פיילי כסא דלווטיא וכן השותים במזרקי יין דשתיין בפיילי חמר ובדברי רז״ל היה מביא בפיילי של חרס חדשה ובלשון יון כוס פיילי: הקריבה חמאה. חלב חמאה וחלב שזכר עומד במקום שנים והשקתו החלב הנותר אחר החמאה כי הוא מכביד הלב וטורף הדעת ויתכן לפרש כי נתנה לו חמאה לאכול אחר שהשקתהו כי בנאד החלב השקתהו כמו שאמר ותפתח את נאד

רלבג

ה׳ ית׳ בא להם זה הנצוח והוא ית׳ שם הכוכבים ממסילותם נלחמים עם סיסרא בהשפיע באמצעותם מה שישלם בו מיאות סיסרא וחילו: (כא) נחל קישון גרפם. ידמה שכבר גברו אז על דרך נופת מי נחל קישון שהיו בו מים מעטים וכשהיו עוברים בו סיסרא וחילו גברו המים והסירום כמו שתסיר המכבדת אשר יכבדו בה הבית מה שעל הארץ מן העפר וזולתו ובזה האופן טבעו רוב חיל סיסרא ונפל פחדם אל הנשארים ועם זה הענין הנה בנחל המים הקדומים שהיו בנחל קישון: תדרכי נפשי עוז. ר״ל שלא גברו המים לישראל בעברם בדרך שיניעום ויסירום ממקומם אבל היו דורכין שם בעוז ותוקף וזה היה פלא גדול דומה באופן מה לפלא שהיה לישראל על ים סוף: (כב) אז הלמו. אז נהלמו ונשברו עקבי סוס סיסרא שלא נשאר להם כח מחוזק מרוצתם והכותם בהם בארץ כשהניגום גבורי סיסרא ולא נשאר להם כח לנוס ואפשר שיהיה הרצון בזה כי אז בנחל קישון מרוב המים שנגברו שם היו עקבות סוסיהם כאילו נשברו ולא יכלו לדרך אבל נגבו המים רגליהם: (כג) אורו מרוז. שהיתה עיר גדולה קרובה למקום המלחמה: אמר מלאך ה׳. זאת הנבואה לדבורה שעיר מרוז תהיה ארורה ר״ל יושביה כי לא באו לעזרת ה׳ עם היותם קרובים: (כד) תבורך מנשים. אמנם יעל תהיה ברוכה כי עזרה להם בהריגת סיסרא ויותר מנשים שהן באהל תבורך או ירצה בזה שהיא תבורך מנשים שהן באהל ללמד תורה כמו דבורה ויהיה הרצון בזה כי קללת מרוז אמר מלאך ה׳ ואולם ברכת יעל אמרה דבורה על צד התפלה והברכה: (כה) והנה ספרה על מה ברכה יעל וזה כי היא עשתה מעשיה בחכמה ובגבורה לעזור ישראל וזה שכאשר שאל סיסרא מים לשתות נתנה חלב לשכרו והקריבה לו חמאה בכלי גדול לשתות והרצון בחמאה חלב שמן שלא הוסרה ממנו החמאה כי הוא משכר יותר. והנה נכפל הלשון בזה. ומה שספר תחלה כי מנאד החלב השקתהו היה בזה האופן ר״ל שהוציאה ממנו בספל גדול אשר

מצודת דוד

(כא) נחל קישון גרפם. כי המלחמה היתה בשפת הנחל ובהם גברו מי הנחל ושטפם: נחל קדומים וגו׳. ר״ל הנה מי הנחל אשר היה מקודם ומאז בנחל קישון הלא מעטים היו עד אשר דרכתי אני בה בעוז מבלי נזק ועתה ע״פ הנס איך רבו למעלה עד אשר שטפו סע״ג: (כב) אז הלמו וכו׳. ר״ל כי בראותם הנחל שוטף נסו לנפשם על הסוסים ואז הוכו ונשברו עקבי הסוס מן הדהרות ודליגות שעשו עמהם אנשיו הגבורים רוכבי הסוסים או מלת אביריו חוזר על הסוסים ור״ל מן הדהרות שעשו סוסיו החזקים: (כג) אורו מרוז. קללו אתם את המקום מרוז: אמר וכו׳. שמלאך אמר לקללו ובנבואה אמרה: ארו וכו׳. ר״ל קללו לומר ארור יושבי מרוז על שלא באו לעזרת עם ה׳ עם כי היו סמוכים למקום המלחמה: לעזרת ה׳ בגבורים. כפלה הדבר לפרש באיזה עזרה ואמרה לעזרת עם ה׳ הנלחם בגבורים והם אנשי סיסרא: (כד) תבורך וכו׳. לפי שאמרה לקלל יושבי מרוז אמרה אבל יעל תבורך מפי הנשים על כי היא עזרה לישראל: מנשים באהל. ר״ל מפי נשים הצדקניות הצנועות היושבות באוהל מפי הנשים האלה תבורך ותתקיים הברכה עם שלא אמרה מלאך ה׳ כקללת מרוז: (כה) מים שאל. ר״ל הבינו חכמתה של יעל כי סיסרא בקש מים והיא נתנה לו חלב כמ״ש למעלה ותפתח את נאד החלב ותשקהו וזהו בכדי להפיל עליו תרדמה: בספל אדירים. ולמען יהא לבו בטוח

מצודת ציון

מלשון מסלה ודרך: (כא) גרפם. ענין כבוד וטאטא כי יעים (שמות ל״ח) ת״א מגרופתה ור״ל שטפם: תדרכי. מלשון דרך והלוך: נפשי. ר״ל אני בעצמי: עוז. כמו בעוז: (כב) הלמו. ענין הכאה כמו הולם פעם (ישעיה מ״א): עקבי. הוא סוף הרגל: מדהרות. כן יקרא דריכה ודליגת הסוס בכח כמו וסוס דוהר (נחום ג׳) וכפל המלה לרוב הדהרות: אביריו. מלשון אביר וחזק: (כג) אורו. מלשון ארור: מרוז. שם מקום: (כה) בספל. באגן והוא כלי מה וכן מלא ספל מים (לקמן ו׳): אדירים. ר״ל גדולים וחשובים: חמאה. הוא

רדק

יאמר החלב ותשקהו ובספל אדירים הקריבה לו חמאה לאכול: (כו) ידה ליתד תשלחנה. כמו תשלח והנו"ן והה"א נוספות כנו"ן ה"א מסדרונה פרשדונה ואף על פי שאין המנהג כן בפעלים ואדוני אבי ז"ל פי' תשלחנה ידה וימינה שלחה בעבור יתד והלמות ידה שמאלה נריכה יתד וימינה נריכה הלמות וכנה השליחות לידים בעבור כי הם עשו המעשה וד מה לו וכל אשר שאלו עיני . בביתה לא ישכנו רגליה . ובתבונות כפיו ינחם . ואם תאמר כי תשלחנה בודד אין נריך לכל זה כי פירוש ידה וימינה הושטו בעבור יתד והלמות . ורבי אחי ר' משה ז"ל פירשו בחסרון כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה שפירושו כגהה וכן פי' ידה כידה והוא דרך שאלה בעבור שאמר תבורך מנשים יעל אמר ראויה לה הברכה יותר משאר נשים כי עשתה מעשה גבורה שלא יעשו שאר הנשים כי אין מעשה גבורה לנשים כי אם לאנשים לפיכך אמר דרך שאלה כידה ליתד תשלחנה הנשים האחרות וימינה להלמות עמלים והלמות שם הכלים שמכים בו האנשים העמלים בעלי המלאכה : מחקה ראשו . הסירה ראשו מלשון מחק בדברי רז"ל אין מוחקים במקום שגודשים והמחק הוא הכלי שמעבירין על המדה שמעביר כל מה שעליה : ומחצה . מן ומחץ מכתו: וחלפה. העבירה היתד ברקתו וכת"י העברת בצדעיה או יהיה והלפה מן יחלוף ויסגיר שהוא לשון כריתה : (כז) בין רגליה כרע נפל . כן מנהג הלשון לכפול הדברים כדי לחזקם והענין כי כרע כריעה שלא היתה לו תקומה וזהו שאמר באשר כרע שם נפל שדוד ויש בו דרש והוא רחוק כי יש בפסוק שבעה בין כרע ונפל ושכב ואמרו כי שבע בעילות בעל אותו רשע ליעל אותו היום ומה שכתבו למעלה במלת שמיכה מכחיש זה הדרש : (כח) ותיבב . הריעה מתרגם תרוע' יבבא וי"ת ואודיקה לי הבמה האשנב . כמו החלון וכן בעד אשנבי נשקפתי : (כט) תענינה. כל אחת מן החכמות תענה אותה : אף היא . אם סיסרא : תשיב אמריה לה . היא בעצמה כמו שהחכמות משיבות לה כן היתה היא בעצמה משיבה ואומרת כי בעבור זה אחרו פעמי מרכבותיו : (ל) ימצאו יחלקו שלל . ימצאו שלל לרוב בארץ ישראל שינצחו אותם ויחלקו השלל ביניהם ולזה הם מאחרים לבא : רחם רחמתי' . נערה או שתי נערות

רשי

בו מים ששמים נקראו אדירים שנאמר כמים אדירים : (כו) להלמות עמלים. סיסרא שהיה עמל ויגע : מחקה. לשון חיקוי : ומחצה . לשון מחץ : וחלפה . יוצא מנד אחר : (כח) ותיבב. לשון דבור כמו ניב שפתים ורבותינו פירשוהו לשון גניחה כתרועה דמתרגמינן יבבא . ואני אומר לשון ראיי' כמו בבת עיני וכן חברו מנחם : אשנב . חלון : (כט) חכמות שרותיה תענינה . החכמות שבשרותיה לכך נקוד חי"ת פתח . חכמות שהוא שם דבר נקוד חט"ף קמ"ץ כמו ראמות לאויל חכמות חה נקוד חכמות וכן חכמות נשים בנתה ביתה חכמות שבנשים : תענינה . דגשות של נו"ן משמשת במקום נו"ן שליש"ת ופתרונו תעניה אותה דגשות נון משמשת במקום אותה כמו מרכבת תבואנה : אף היא תשיב אמריה . תנחומין לעצמה מה אני מתמה תמיד על עכוב בני : (ל) הלא ימצאו יחלקו שלל . והוא מעכבן : רחמתים לראש גבר . מענים נשים יפות בישראל וכל איש מהם יש לו במטתו שתים ושלש נשים

שופטים ה

חֶמְאָה׃ כו יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ׃ כז בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל שָׁכָב בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד׃ כח בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו׃ כט חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶינָּה אַף־הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ לָהּ׃ ל הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃

תרגום

לְקֳדָמוֹהִי שָׁמוֹ דְּגוּבְנִין׃ כו טַבְתָּא יָעֵל אִתַּת חֶבֶר שַׁלְמָאָה דְּקַיֶּמֶת מָה דִּכְתִיב בְּסִפְרָא אוֹרַיְתָא דְמשֶׁה לָא יְהֵי תִקּוּן זֵין דִּגְבַר עַל אִתְּתָא וְלָא יִתַּקַּן גְּבַר בְּתִקּוּנֵי אִתְּתָא אֱלָהֵין יְדַהָא לְסִכְּתָא אוֹשִׁיטַת וִימִינָא לְאַרְזַפְּתָא דְּנַפָּחִין לְמִתְבַּר רַשִׁיעִין וְאָנוּסִין מַחֲתֵיהּ לְסִיסְרָא תַּבְרַת רֵישֵׁיהּ פְּצַעַת מוֹחֵיהּ אַעְבְּרַת סִכְּתָא בְּצִדְעֵיהּ׃ כז בֵּין רִגְלָהָא כְּרַע נְפַל שְׁכִיב בֵּין רִגְלָהָא כְּרַע נְפַל בַּאֲתַר דִּכְרַע תַּמָּן נְפַל בְּזִיזָא סִיסְרָא׃ כח מִן חֲרַכָּא אִסְתַּכִּיאַת וּמְדַיְּקָא אִמֵּיהּ דְּסִיסְרָא מִבֵּינֵי אַעְיָתָא אָמְרַת מָא דֵין אוֹחֲרָא רְתִיכוֹהִי דְּסִיסְרָא בְּרִי מִלְּמֵיתֵי מָא דֵין אִתְעַכָּבוּ רְהָטַיָּא דַּהֲווֹ מַיְתָן לִי אִגְּרַת נִצְחָנִין׃ כט חַכִּימַת פְּרִיסְתְּנָתְהָא עָנְיָן לַהּ אַף הִיא בְּחוּכְמָא מְתִיבָא וְאָמְרָה לְמֵימַר לְהֵן׃ ל הֲלָא מִדְּמַשְׁכְּחִין מְפַלְּגִין בִּזְּתָא יָהֲבִין גְּבַר וּבֵיתֵיהּ כָּל חַד וְחַד בְּזָא סַגִּי קֳדָם סִיסְרָא בִּזַּת צִיּוּרֵי צִבְעוֹנִין עַל צַוְּרֵיהּ נִכְסֵי עֲתִירַיָּא וּמָנֵי חֶמְדָּא קֳדָם גִּבָּרוֹהִי דְּבָזוּ׃

באשר ט"ו בקריאה וסי' אל קול הנער באשר הוא שם. איננו גדול בבית הזה ממני . אין שר בית הסהר ראה את כל מאומה . בין רגליה כרע נפל שכב . וילך האיש מהעיר . ויאמר לו מיכה מאין . ויקם דוד ואנשיו . ואלישע אמר אל האשה . עמדי נא בחבריך . לסריסים אשר ישמרו את שבתתי . ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר . באשר תמותי אמות . באשר דבר מלך שלטון . מה יתרון העשה באשר הוא. שוב ללכת אל בית אבל . וד' ובאשר וסי' גם אני אבחר בתעלוליהם . ומניתי אתכם לחרב . ואפרחיו יעלעו דם . ותאמר רות אל תפגעי :

תולדות אהרן ליתד תשלחנה. מנחות לו : כרע נפל . יבמות קג נזיר כג סנהדרין קה הוריות י : בעד החלון. ר"ה לג זוהר בלק (סוטה כד) : חכמות שרותיה. עקרים מג מד :

רלבג

אשר ישתו בו הגבורים:(כו) ידה ליתד תשלחנה . והנה כתתיה המנהיגים הגוף תשלחנה ידה השמאלית ליתד ושלחו ימינה למה שהולמים ומכין בו העמלים במלאכות רבית העמל והכתה סיסרא בראשו עד שהפסידה ופרדה החבור אשר בו והכתה ביתד ועברה היתד רקתו או כרתה רקתו : (כז) בין רגליה כרע נפל . ר"ל כי בחכמתה סבבה שנפל ונרדם לפניה : ובאשר כרע שם נפל שדוד . ר"ל כי תכף שנפל שדדתהו והמיתתהו יעל : (כח) הנה אם סיסרא נשקפה בעד החלון והילילה בדמיון תרועה והיתה אומרת מה הסבה שיהיה בשש רכב סיסרא לבוא : (כט) והנה החכמות שבשרותיה היו עונות אותה וגם היא בעצמה היתה משיבה לדבריה ואומרת מה שאומרת החכמות הכן והוא כי סבת איחורו הוא שהם ימצאו שלל שיחלקוהו : (ל) רחם רחמתים . ולהיותם פרולים ובפריות הקדימו בספור שלל

מצודת ציון

הוא שומן החלב : (כו) ליתד . הוא המסמר : להלמות . ענין הכאה : עמלים . מלשון עמל וצורת : מחקה ראשו . הסירה ראשו כדרז"ל אין מוחקין במקום שגודשין (ב"ב פ"ח) ור"ל אין מעבירין דבר מה על המדה להסיר הגודש : ומחצה . ענין נגוע ומוכה כמו מחץ ראש (תהלים קי) : וחלפה . ענין העברה מעבר לעבר כמו וחלף ביהודה (ישעיה ח') : רקתו . הוא המקום שאצל העין : (כז) כרע . ענין נפילה על הברכים : שדוד . בזוז ונאבד כמו ואתה לא שדוד (בב ל"ג) : (כח) בעד . נגד : נשקפה . ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כ"ו) ויאמר בלשון נפעל על כי גם הוא נשקפה למביטים בה : ותיבב . ענין יללה כי תרועה ת"א יבב' וקול התרועה היא כיללה : האשנב . הוא כעין חלון כמו בעד אשנבי נשקפתי (משלי ז') : בושש . ענין איחור כמו בושש משה (שמות ל"ב) : פעמי . לצעדים והלוך כמו וישם לדרך פעמיו (תהלים פ"ה) : (כט) תענינה . כל אחת תענה ותשיב : (ל) רחם רחמתים . ר"ל עלמה ושתי עלמות וקראן בלשון בזיון ע"ש הרחם : לראש גבר . ר"ל לכל איש : רקמה . מעשה רוקם בהרבה מיני צבעים : רקמתים . ר"ל בשתי פנים בהעבר מזה ובהעבר

מצודת דוד

כה ולא ירגיש בדבר הקריבה לפניו חמאה בספל חשוב הראוי להאכיל בו אדירים וחשובים למען יחשב אשר נפשו יקרה בעיניה ולאדון יחשב לה : (כו) ידה וגו' . אבל בקשה נפשה והושיטה ידה השמאלי לקחת יתד האוהל וימינה הושיטה לקחת המקבת הקרוי הלמות עמלים ע"ש שהאנשים עמלים במלאכה ומכים בו לעשות מלאכתן : והלמה סיסרא . הכתה ושברה את סיסרא והסירה ראשו ונגפה אותו בהכאה ופליעה ועם היתד חלפה רקתו מעבר אל עבר : (כז) בין רגליה כרע . לפניה כרע על כרעיו ומיד נפל לארץ ונשאר שוכב ולא הוסיף לקום ור"ל במסירות רב הומת ונפלה הדבר לחזוק וכדרך השיר : באשר כרע . במקום שכרע שם נפל סיסרא כמלכד וכנכות כי לא היה יכול להתחזק עוד אחר הכריעה וזהו ממליצת השיר כי באמת לא כרע ולא נפל : (כח) בעד החלון. חוזר לספר בשירתה אשר אם סיסרא נשקפה בעד החלון לראות אם בא מרכבת בנה וברואותה כי איננו תילל במר נפש ומשפטת

תמיד בעד האשנב ואומרת מדוע בושש רכבו לבוא לאמר מדוע אחרו וכו' וכפלה הדבר כדרך המליצה מכתב לב : (כט) חכמות שרותיה . החכמות אשר בשרותיה כל אחת תשיב לנחמה ואף היא כאחת מהן תשיב אמריה לעצמה : (ל) הלא ימצאו . ר"ל ואחת דברי נחמתן כי תאמרנה הלא הון רב ימצאו בישראל ושמה יחלקו

לא כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה׃

ו א וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־מִדְיָן שֶׁבַע שָׁנִים׃ ב וַתָּעָז יַד־מִדְיָן עַל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מִדְיָן עָשׂוּ לָהֶם ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְהָרוֹת אֲשֶׁר בֶּהָרִים וְאֶת־הַמְּעָרוֹת וְאֶת־הַמְּצָדוֹת׃ ג וְהָיָה אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם וְעָלוּ עָלָיו׃ ד וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־יְבוּל הָאָרֶץ עַד־בּוֹאֲךָ עַזָּה וְלֹא־יַשְׁאִירוּ מִחְיָה בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂה וָשׁוֹר וַחֲמוֹר׃ ה כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם יַעֲלוּ וְאָהֳלֵיהֶם יָבֹאוּ כְדֵי־אַרְבֶּה לָרֹב

ז׳ מ״ע · ג׳ · ל׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ · ח׳. ל׳ מלרע · ס׳ ומ״ע · ל׳ וכל קרי׳ תלונקוסר וסה · ובאו ק׳

לא כְּסִיסְרָא כֵּן יֵיבְדוּן כָּל סַנְאֵי עַמָּךְ יְיָ וְרַחֲמוֹהִי צַדִּיקַיָּא יְהוֹן עֲתִידִין לְאַזְהָרָא כְּזֵיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה וְאַרְבְּעִין וּתְלָתָא כְּמִפַּק שִׁמְשָׁא בִּגְבוּרְתֵּיהּ וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל כְּלְמֶעְבַּד קְרָבָא אַרְבְּעִין שְׁנִין׃ א וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּמְסַרְנוּן יְיָ בִּידָא דְמִדְיָנָאֵי שְׁבַע שְׁנִין׃ ב וּתְקִיפַת יַד מִדְיָנָאֵי עַל יִשְׂרָאֵל מִן קֳדָם מִדְיָנָאֵי עֲבַדוּ לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מַטְמוֹרְיָתָא דִבְטוּרַיָּא וְיַת מְעָרָתָא וְיַת מְצוֹדָתָא׃ ג וַהֲוָה כַּד זְרַע יִשְׂרָאֵל וְסַלְקִין מִדְיָנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וּבְנֵי מַדִינְחָא וְסַלְקִין עֲלוֹהִי׃ ד וּשְׁרוֹ עֲלֵיהוֹן וּמְחַבְּלִין יַת עֲלַלְתָּא דְאַרְעָא עַד מַעֲלָנָא דְעַזָּה וְלָא מְשַׁאֲרִין מָזוֹן לְקִיָּמָא נְפַשׁ בְּיִשְׂרָאֵל וְאִמַּר וְתוֹר וַחֲמָר׃ ה אֲרֵי אִינוּן וּגְתֵיהוֹן סַלְקִין וּמַשְׁכְּנֵיהוֹן וְאָתַן כְּמִסַּת גּוֹבָא לִסְגֵי וּלְהוֹן

תולדות אהרן כן יאבדו. יומא כו: כצאת השמש. שבת פח יומא כג גיטין לו ב״ב ח: אם זרע ישראל. ב״מ נט: ויחנו עליהם. ב״מ נט:

ותעז ב׳ ובסיפרא וסי׳ ותעז ידו על כושן רשעתים. ותעז יד מדין:

רשי

נשים: (לא) כן יאבדו. דבורה אמרה תנחומין של הבל הן לה כן יאבדו כל אויביך ה׳ כאשר אבד הוא: ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. לעתיד לבא שבעתים כאור שבעת הימים שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלש כמספר ארבעים ושבע שביעיות: ותשקוט הארץ. אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר: (א) ויעשו הרע. עד כאן נאמר ויוסיפו שהיה נזכר חטא על חטא אבל בשירה זו נמחל להם כל אשר עשו ועכשיו מתחילין לחטוא כך נדרש באגדת תהלים: (ב) המנהרות. מטמוריתא ובלשון לע״ז ונדו״ש ועל שם שעושין בהם מאור קטן במקום שאין ניכר קורין מנהרות לוייזירנ״ש בלע״ז: מערות. גרוט״ש בלע״ז מצדות פלוסטיי״ן בלע״ז על שם שעושים ביערים על ידי הפלת האילנות סביב סביב: (ה) הם ומקניהם. לרשות

רדק

נערות: לראש גבר. לכל גבר וגבר יש לו נערה או שתי נערות מהשלל וי״ת יהבין גבר וביתיה לכל חד וחד: שלל צבעים. בגדים עשויים במיני צבועים: רקמתים. שעשו בו מעשה הרקמה משני הפנים בשוה והרקמה היא מעשה מחט בבגד בצורות מצבעים שונים זה מזה: לצוארי שלל. כמו לראש השלל כלומר נתונים הבגדים בראש השלל לתתם לשר הצבא וי״ת כן ביזת ציורי צבעונין וגו׳: (לא) ואוהביו. ואוהבי ה׳: כצאת השמש בגבורתו. כצאת השמש בבוקר שהולך ואור עד שהוא בגבורתו והוא חצי היום כן יהיו אוהבי השם יתברך הולכים וחזקים וי״ת ורחמוהי צדיקיא יהון עתידין וגו׳: (ב) המנהרות. כמו מערות ויש להם חלון למעלה שתכנס ממנו האורה ומפני זה נקראו מנהרות: המצדות. מבצרים חזקים: (ג) והיה אם זרע. כאשר זרע כמו והיה אם בא אל אשת אחיו ואם יהיה היובל לבני ישראל והדומים להם: (ד) וישחיתו את יבול הארץ. התבואות שהיו בעשב קודם שיגמר בשולם וכן אלנות הכל היו כורתים ומפילים ולא היו משאירים מחיה: ושה ושור וחמור. היו נוהגים להם: אים

רלבג

שלל הערות אולי השיג כל אחד מהן נערה אחת או שתים ולסיסרא ג״כ יתנו שלל בגדי הצבועים הנכבדים שלל בגדי צבועים שהם מרוקמים ובגדי צבע רקומים משני עבריהם ויחלקם סיסרא לצוארי בעלי השלל והם אנשי החיל הבאים עמו: (לא) והתפללה דבורה ואמרה כן יאבדו כל אויבי ה׳ כמו שאבד סיסרא ואוהבי השם יתעלה יהיו כצאת השמש בגבורתו שאורו הולך ומתחזק עד נכון היום. והרצון באמרו בגבורתו בראש תקופת תמוז כי אז יראה אורו יותר חזק והחום המגיע ממנו הוא יותר חזק ויהיה הולך ומתחזק עד חצי היום. ושקטה הארץ עד שלמות ארבעים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן השקט עשרים שנה: ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו. הראשון הוא להודיע כי השם יתעלה לא יעשה המופתים רק לעת הצורך ולזה צוה ברק למשוך בהר תבור עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון ולא משכם שם השם יתברך כמו שמשך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו וזה כי משיכת בני ישראל בהר תבור היה אפשר שישלם בזולת עשיית המופת וכבר ביארנו הסיבה בזה בספר מ״י: השני הוא להודיע כי כשיעשה הש״י המופתים יסבב עליהם הסבות אשר עמם יהיה יותר מעט מהזרות במופת ההוא אל הטבע ולזה התחכם הש״י להביא בני ישראל בהר תבור והעתיק שם סיסרא ועמו אל נחל קישון לרדוף אחרי ברק ועמו וסבב עם זה שרבו מי הנחל עד שטבעו בו רבים מבני החיל ונתקבצו בזה סבות רבות אל שינצחום ברק ועמו. הא׳ היא הבהלה שהבהילום מי הנחל והב׳ כי ברק ועמו היו יורדים אליה׳ ולזה היו עליונים וזה ממה שיוסיף להם חוזק על סיסרא ועמו וידמה שנתחברה שם סבה שלישית והיא שכבר היה אור השמש נכח פני סיסרא ועמו והיה מאיס סנוורים בעיניהם ולזה אמרה דבורה כי הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא: השלישית הוא להודיע אמתת הנבואה אף על פי שהיתה ע״י אשה כי לא נפל דבר ממה שיעדה דבורה בזה הספור והנה לפרסום אמתת הנבואה אז נסכמו ישראל ללכת במתי מעט ובכלי מלחמה מעטים להלחם עם סיסרא ורכבו והמונו עם תכלית כחו וגבורתו ורבוי כלי המלחמה אשר להם: הרביעי הוא להודיע כי בתחבולות ראוי שיתנהג האדם להגיע אל תכלי׳ כוונתו ולזה ספר כי יעל מפני רצותה שיפול סיסרא בידה הראת לו כי היא חפצה מאד בהצלתו וכסתה אותו כדי שלא יראוהו שם העוברים והשכים וסבבה עם זה שסכרה אותו וכ״דם עם המופת והיה נקל לה להורגו: החמישי הוא להודיע כי ביום טובה ראוי להיות בטוב ולזה ראוי למצליח בעת אשר יש לאל ידו שיסבב שתגיע לו ההצלחה ביותר שלם שבפנים ולא יקצר מזה הלא תראה כי ברק אע״פ שראה שנפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד השתדל בתכלית מה שאפשר על הריגת סיסרא פן ישוב אל אדוניו וישוב להרע לישראל: הששי הוא להודיע לתת תודה לש״י על מה שגמל מהטובות כי עם שזה כבר ראו הנה בו תועלת להביא האנשים להאמין שכל הטובות באו מאתו ולזה שרה דבורה השירה הזאת ונתנה תודה לשם יתעלה כעל כל אשר גמלנו: השביעי הוא להודיע שראוי לכל אדם שיאמין ביעודי הנבואה ולזה נתננו אשר לא באו לעזרת ה׳ בגבורים כנגד מחנה סיסרא ונתקללו יושבי מרוז מאת השם יתברך: השמיני הוא לפרסם גנות האומות ההם והיותם פרוצים בעריות ולזה הקדימה אם סיסרא בספור הגלחת סיסרא רחם רחמתים לראש גבר וכבר פרסמה התורה ג״כ ממנהגיהם הפחותים עוד ספר שסבו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה׳ אחר מות דבורה ולזה נתנם השם ביד מדין ז׳ שנים ותקפה יד מדין מאד על ישראל

מצודת דוד

יחלקו ביניהם את השלל ולזה הם מאחרים לבוא: רחם וכו׳. אף כ״א יקח בשלל עלמה או שתי עלמות: שלל צבעים. השלל מבגדים צבועים החשובים ביותר יהיו נתונים לסיסרא על היותו שר הצבא וחוזרת ומפרשת שזהו השלל מבגדים צבועים המרוקם אשר יתדמו בשני עבריהם אבל צבע רקמתים שאינם מתדמים בשני עבריהם החשוב עוד יותר ויותר יחולק לכל בעלי השלל לכרוך בו הצואר לנוי כי מתחלה עשוים הם לכך ואינם ראוים לתשמיש אחר ולזה יחולק לכולם וא״כ בעבור כ״ז המה מתאחרים לבוא: (לא) כן יאבדו. אמרה דבורה הנה תנחומין של הבל היו והלואי כן יאבדו כל אויביך אתה ה׳ כאשר נאבד סיסרא: ואוהביו. אבל אוהבי ה׳ יהיו כצאת השמש בבוקר שהולך ומאיר בכל פעם יותר עד שהוא בגבורתו שהוא חצי היום כן יהיו אוהבי ה׳ הולכים והזקים עד אשר יהיו בגבהי המעלה: ותשקוט וכו׳. אין זה מדברי השירה אלא המה דברי כותב הספר: ארבעים שנה. עד כלות מ׳ שנה מזמן התחלת השעבוד: ו (ב) מפני מדין. להסתיר עצמן מפניהם: (ג) והיה אם זרע. ר״ל באשר זרע והתחיל לצמוח: (ד) יבול הארץ. נאמר התבואות

מצודת ציון

והנעבר מזה והלוקה זה מזה והוא כמו מעשה חושב: (ב) ותעז. מלשון עז וחזק: המנהרות. ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג׳) והם מערות ולהם חלון יבוא בו אור היום: המצדות. מבצרים חזקים כמו מצודת ציון (ש״ב ה׳): (ג) אם. כאשר: (ד) יבול. צמח האדמה כמו ארץ נתנה יבולה (תהלים ס״ז): מחיה. ענינו צורך חיי הבריות כמו למחיה שלחני (בראשית מ״ה): (ה) כדי ארבה. כארבה ומלת די יורה ענין רבוי

רדק

(ח) איש נביא. מפרש בסדר עולם זה פנחס ולהוכיחם בא ולהודיעם כי מפני חטאתם קרה להם מה שקרה: (ט) ואגרש אותם. טעמו למלת לוחציכם לא למלת מצרים והלוחצים הם סיחון ועוג שלא רצו ליתן לעבור ויצאו לקראתם למלחמה וכן כנעני מלך ערד וכן מלכי כנען חשבו ללחום: (יא) וישב תחת האלה. אינו ר"ל ישיב' כי אין נראים המלאכי' בישיבה כי אם בעמידה כמו ומלאך יי' עומד והנה איש עומד לנגדו אלא ר"ל נתעכב שם תחת האלה עד שיפנה אליו גדעון וכאשר לא פנה אליו נראה אליו ויאמר לו ה' עמך וכן אנכי אשב עד שובך לשון עכבה וכן אשרי יושבי ביתך והדומי' להם ועשה זה המלאך שנתעכב שם ולא נראה אליו בתחילת בואו משל שהקדוש ברוך הוא נמצא להם לישראל בכל עת אם יפנו אליו ויקראוהו באמת ובדרש נתעכב שם עד שמצא לו זכות ואחר כן נראה לו אמרו יואש אביו היה חובט חטים אמר לו גדעון אבי זקן אתה הכנס לביתך ואני אהיה חובט שאם יבאו המדינים אין בך כח לנוס אמר המלאך קיימת מצות כבוד וראוי אתה שיגאלו בני על ידיך מיד וירא אליו מלאך ה' וגו' אמר לו גדעון ויש ה' עמנו וגו' אמש קראנו את ההלל והיה אבי מקראני בצאת ישראל ממצרים אם צדיקים היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעי' היו כשם שעשית להם גם כך עשה לנו נס אמר הקב"ה חייך כך למדת סניגוריא על בני כדאי אתה שאדבר עמך מיד ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה בכח זכות' שלמדת סניגוריא על בני ונכון הוא זה הדרש שנתן טעם לעכוב המלאך ולמה שאמר ויפן אליו: אשר בעפרה אשר ליואש. וכן אשר בעפרת אבי העזרי לפי שיש עיר אחרת ששמה עפרה בגבול בנימן כמו שכתו' בספר יהושע והעוים והפרה ועפרה: חובט חטים. כמו דש אלא שהדישה בבהמות והחביטה במקל וכן כי תחבוט זיתך חובט במקל בזית להפיל הזתי': בגת. גת היה שם שדורכין שם ענבים באותו גת היה חובט החטים וכת"י במעצרתא: (יב) גבור החיל. קראהו כן לבשרו ולחזקו שיגבר ויגאל מדין וכן אמר לך בכחך

רשי

לרשות את התבואה: (ח) איש נביא. זה הנביא הוא פנחס בסדר עולם: (יא) אבי העזרי. מבני אביעזר בן גלעד בן מנשה: וגדעון בנו. אביו היה חובט והוא כובשן אמר לו אבא זקן אתה ואם יבאו העובדי גלולים לא תוכל לנוס לך אתה ואני אחבט: בגת. בקורות בית הבד: (יב) ה' עמך גבור החיל. שנתן לך כח זה:

ויש

תרגום

וְלִגְמַלֵּיהוֹן וּלְהוֹן לֵית מִנְיָן וְעָלִין בְּאַרְעָא לְחַבָּלוּתַהּ׃ ו וּמְאִיךְ יִשְׂרָאֵל לַחֲדָא מִן קֳדָם מִדְיָנָאֵי וּזְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ׃ ז וַהֲוָה כַּד זְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ עַל עֵסֶק מִדְיָנָאֵי׃ ח וּשְׁלַח יְיָ גַּבְרָא נְבִיָּא לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא אַסֵּקִית יָתְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְאַפֵּקִית יָתְכוֹן מִבֵּית עַבְדוּתָא׃ ט וְשֵׁיזֵבִית יָתְכוֹן מִידָא דְמִצְרָאֵי וּמִידָא כָּל דַּחֲקֵיכוֹן וְתָרֵכִית יָתְהוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן וִיהָבִית לְכוֹן יָת אַרְעֲהוֹן׃ י וַאֲמָרִית לְכוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן לָא תִדְחֲלוּן יָת טַעֲוַת אֱמוֹרָאֵי דְאַתּוּן יָתְבִין בְּאַרְעֲהוֹן וְלָא קַבֶּלְתּוּן לְמֵימְרִי׃ יא וַאֲתָא מַלְאֲכָא דַיְיָ וִיתֵיב תְּחוֹת בּוּטְמָא דִּי בְעָפְרָה דִּי לְיוֹאָשׁ אֲבוּהִי דְעֶזְרִי וְגִדְעוֹן בְּרֵיהּ חָבִיט חִטִּין בְּמַעְצַרְתָּא לְעָרְקָא מִן קֳדָם מִדְיָנָאֵי׃ יב וְאִתְגְּלִי לֵיהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ וַאֲמַר לֵיהּ מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדָּךְ גְּבַר חֵילָא׃ יג וַאֲמַר לֵיהּ

מקרא

וְלָהֶם וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר וַיָּבֹאוּ בָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ׃ ו וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה׃ ז וַיְהִי כִּי־זָעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה עַל אֹדוֹת מִדְיָן׃ ח וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ נָבִיא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וָאֹצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עֲבָדִים׃ ט וָאַצִּל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־לֹחֲצֵיכֶם וָאֲגָרֵשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם וָאֶתְּנָה לָכֶם אֶת־אַרְצָם׃ י וָאֹמְרָה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירְאוּ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאַרְצָם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי׃ יא וַיָּבֹא מַלְאַךְ יְהוָה וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר בְּעָפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאָשׁ אֲבִי הָעֶזְרִי וְגִדְעוֹן בְּנוֹ חֹבֵט חִטִּים בַּגַּת לְהָנִיס מִפְּנֵי מִדְיָן׃ יב וַיֵּרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל׃ יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו

ח' / ג' וחד ידל כבוד יעקב / ג' ב' מ"ל ואו' חסר מחוכך חס' / ג' ב' חס' וחד מ"ל / ו' מ"ל / ג' / ג' ג' / ג'

רלבג

ישראל עד שהוצרכו לעשות להם בהרים מנהרות והן מערות שיש בהן כמו חלונות תכנס מהן אורה במערה. ואפשר שהרצון יהיה במנהרות אנוקות בעלות אור גדול והיה זה כן כי כשהיו רואין ההרים שבאו בני מדין היו עושין באנוקות ההן סימן שירגישו בו ישראל ויתחבאו הם ויסתירו מקניהם וקניינם עד שבזה הדרך היתה מגעת בקלות ההודעה הזאת לישראל בעשותם הסימן הזה להם מהר אל הר והיה אפשר שיצילו מאויביהם דברים רבים ועכ"ז עשו מערו' להתחבא שם בקלות ומצדות שהם בניינים חזקים להמלט שם מאויביהם לא שישבו תמיד במערות ובמצודות כי היה בלתי אפשר שישלם להם חיותם בזה האופן כי לא יזרעו ולא יאספו תבואה. ואחר זה ביאר מה שהכריחם לעשות המנהרות והמערות והמצדות והוא מה שהיו משחיתים בני מדין תבואותיהם ומקניהם. ויהי כי צר להם מאד מפני מדין זעקו אל ה' ושבו אליו שיושיעם מידם. והנה שלח הש"י נביאו אז לבני ישראל והודיעם כי עונותיהם הם שיפלו ביד מדין כי הם סרו מאחרי ה' ועבדו אלהים אחרים אלהי האמורי אשר בארצם עם רוב הטובות שחנן הש"י אותם וידמה שזה הנביא היה פנחס כמו שזכרו רז"ל בפנחס בימי דוד שהגיד הכתוב כי לפנים ה' עמו והנה היה זמן ארוך מאד ולזה אמרו כי פנחס הוא אליהו כי כבר התבאר שאליהו ג"כ חיה שנים רבות וכבר יעד מלאכי שהש"י יביאהו בימי הגאולה אמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' ואין לומר שיאמר שכבר מת אליהו קודם שהתנבא אלישע כמו שאמר כי היום אדוניך לוקח מאתך וזה שכבר מצאנו שהגיע מכתב מאליהו אחר זה כמו שנבאר שם בע"ה בספר דברי הימים ובספר מלכים: (ח) ויש לשואל לשאול אחר שהיה זה הנביא קיים איך לא הוכיח ישראל כל ימיו ולמה הוצרכו לנבואת דבורה. וידמה שנאמר בהיתר זה הספק שהוא לא היה מתנבא רק לעתים רחוקים ולא היה בו כח יתישר בו להנהיג העם ולזה ג"כ תמצא בזה המקום שהוצרך למנות גדעון על פועל מלחמת מדין ואפשר כי כמו שהיה אליהו פעם נראה ופעם נעלם כשישאהו רוח השם אל מקום רחוק כך היה הענין בפנחס ולזאת הסבה לא שמש בכהונה גדולה כל ימיו אבל שמשו בניו ובני בניו ובני בני בניו דורות רבי' והוא עדיין קיים כמו שיתבאר בספר דברי הימים וזה כי הוא היה קיים בימי דוד כמו שאמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היה עליהם לפנים ה' עמו ולא ימצא בזרע אהרן אחר שיקרא. שמו פנחס בן אלעזר בן אהרן כמו שמבואר שם בספר תולדותם: (יא) ויבא מלאך ה'. הוא הנביא שזכר כי הנביא יקרא מלאך ה' כאמרו ויבא חגי מלאך ה' ולזה נראה לגדעון בהקיץ בהשתמש חושיו על מנהגם. והנה נתעכב שם הנביא עד שנראה לגדעון אמר לו כי ה' נוהו. והנה קראו גבור חיל כי כן היה כמו שאמר לו זכה ולמלומע קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו. והנה הרחיק גדעון שהיה ה' עמו לראותו שסלות ישראל הי'

נפשם

מסורה

וידל י"ב פתחין בלישנא וסי' העשיר לא ירבה. ואם דל הוא ואין ידו. הנה אלפי הדל. מדוע אתה ככה דל. וידל ישראל מאד. ידל כבוד יעקב. נצרה על דל שפתי. ותהי לדל תקוה. דלו מאנוש נעו. אל תגזל דל. ודל מבין יחקרנו. אם דל אם עשיר וכל דסמיכין לאביון דכוו': העזרי ג' בקריאה וסי' ויבא מלאך ה' וישב. בעפרת אבי העזרי. ויקבר בקבר יואש אביו. ושארא עזרי:

הולדות אהרן וידל ישראל. ב"מ נט: ה' עמך. ברכות כד סה מכות כג. (ברכות יד):

מצודת ציון

רמזי: (ו) וידל. מל' דל ועני: (ז) אדות. תרגומו עסק: (ט) לוחציכם. ענין דחק: (יא) האלה. שם אילן מה: חובט. ענין דישה במקל כמו במטה יחבט קצח (ישעיה כ"ח): בגת. מקום דריסת הענבים נקרא גת: להניס. להבריח: (יב) החיל. ענין כח:

כי

מצודת דוד

התבואות: עד בואך עזה. מתחלת הגבול עד אשר תבוא אל עזה וכאלו ידבר למכה מול האדם היודע המקום: (ט) כל לוחציכם. הם מלכי כנען אשר לחצו אתכם בהלחמם עמכם: (י) ולא שמעתם בקולי. כאומר בעבור זה באה הרעה עליכם: (יא) אשר ליואש. האלה היתה של יואש שהיה מבני אביעזר מבני מנשה: להניס

גִּדְעוֹן בִּי אֲדֹנִי וְיֵשׁ יְהוָה עִמָּנוּ וְלָמָּה מְצָאַתְנוּ כָּל־זֹאת וְאַיֵּה כָל־נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר סִפְּרוּ־לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ יְהוָה וְעַתָּה נְטָשָׁנוּ יְהוָה וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף־מִדְיָן׃ יד וַיִּפֶן אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְיָן הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ׃ טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו בִּי אֲדֹנָי בַּמָּה אוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה אַלְפִּי הַדַּל בִּמְנַשֶּׁה וְאָנֹכִי הַצָּעִיר בְּבֵית אָבִי׃ טז וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהִכִּיתָ אֶת־מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד׃ יז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְעָשִׂיתָ לִּי אוֹת שָׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי׃ יח אַל־נָא תָמֻשׁ מִזֶּה עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ וְהֹצֵאתִי אֶת־מִנְחָתִי וְהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֵשֵׁב עַד שׁוּבֶךָ׃ יט וְגִדְעוֹן בָּא וַיַּעַשׂ גְּדִי־עִזִּים וְאֵיפַת־קֶמַח מַצּוֹת הַבָּשָׂר שָׂם בַּסַּל וְהַמָּרַק שָׂם בַּפָּרוּר וַיּוֹצֵא אֵלָיו אֶל־תַּחַת הָאֵלָה וַיַּגַּשׁ׃ כ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים קַח אֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הַמַּצּוֹת

ס'. נ' · ר' · ה' דסמיכי · ח' קמץ · פ' בטעם · ל' · ג' · כ"מס' בליש' · ל' · י"ב מ"ל · ל'. ח'

יג גדעון בבעו רבוני ואית שכנתא דיי בסעדנא ולמא ערענא כל דא ואן כל פרשותיה דאשתעיאו לנא אבהתנא למימר הלא ממצרים אסקנא יי וכען רטשנא יי ומסרנא בידא דמדינאי׃ יד ואתפני ליה יי ואמר איזיל בחילך דין ותפרוק ית ישראל מידא דמדינאי הלא שלחתיך׃ טו ואמר ליה בבעו יי במה אפרוק ית ישראל הלא הא זרעיתי זעירא בשבט מנשה ואנא חלש בבית אבא׃ טז ואמר ליה יי ארי יהי מימרי בסעדך ותקטול ית מדין כגברא חד׃ יז ואמר ליה אם כען אשכחית רחמין בעינך ותעביד לי את די את ממליל עמי׃ יח לא כען תעדי מכא עד מתאי לותך ואפיק ית תקרובתי ואניח קדמך ואמר אנא אוריך עד דתתוב׃ יט וגדעון אתא ועבד גדיא בר עזי ומכילתא דקמחא אפה פטיר בסרא שוי בסלא ותבשילא שוי בקדרא ואפיק לותיה לתחות אילנא וקרב׃ כ ואמר ליה מלאכא דיי סב ית בסרא וית פטירא

מצאתנו ג' בקריאה וסי' כה אמר אחיך ישראל אתה. ויאמר אליו גדעון. אל ימעט לפניך: והכית ה' מלרע וסי' נמסר בסדר שפטים: ויוצא י"ב מ"ל וסי' ויוצא אתו החוצה. ויוצא העבד כלי כסף. ויאמר שלום לכם. ויוצא יוסף אותם. ויוצא משה את העם. וגדעון בא. ויוצא משם את כלי. פתח ה' את אוצרו. לקול תתו המון מים. וחברו תגינא. ויוצא יהוידע הכהן. ויוצא ישראל מתוכם: מלאך האלהים ח' וסי' נמסר בהאי סיפרא סי' י"ג:

תולדות אהרן בכחך זה. עקדת שער לך:

רשי

(יג) ויש ה' עמנו. ואם יש ה' עמנו למה מצאתנו וגו': אשר ספרו לנו אבותינו. פסח היה אמר לו אמש הקרני אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים ועתה נטשנו אם צדיקים היו אבותינו יעשה לנו בזכותם ואם רשעים היו כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו ואיה כל נפלאותיו; (יד) ויפן אליו. הקב"ה בעצמו: בכחך זה. בכח הזכות הזה שלמדת סניגוריא על בני כך דרש רבי תנחומא: (טו) הנה אלפי. האלף שאני נמנה בו להיות תחת שר האלף הוא האלף הדל בכל אלפי מנשה: (יז) שאתה. כמו שאתה: (יט) קמח מצות. למדנו שפסח היה יום תנופת העומר לכך נאמר והנה צליל לחם שעורים מתהפך וגו': והמרק

רלבג

נטשם ה' בכף מדין: (יד) ויפן אליו ה'. הוא מלאך ה' שזכר והוא ע"ד ויאמר ה' לה שאמרו רבותינו שכבר היה זה על ידי שם. והנה אמר דבריו כאילו השם ידבר כי הנביא ידבר בשם שולחו ואפשר שיאמר אומר שזה הענין היה במראה הנבואה אלא שאנחנו לא הסכמנו לפרש זה ע"ד הנבואה בזה האופן כי ראשית הספור מורה שזה הספור היה בהקיץ ולא נראה לנו שנשים מדרגת גדעון בנבוא' בזה האופן ר"ל שהגיעה לו הנבואה בהקיץ ועוד שאין מדרך הנביא שבא לו הנבואה פעמים רבות שישאל אות מהשי"ת שיקים לו יעודו כמו שמצאנו גדעון אחר זה שאמר אם ישך מושיע בידי את ישראל וגו' וזה מבואר מאד למי שידע ענין הנבואה. והנה אמר לו הנביא לך בכחך זה ידמה כי נתחדש לגדעון מאז כח נוסף על הכח שהיה לו קודם זה כדמיון מה שאמר לשאול שיתחדש לו לב אחר ובאופן שנזכר דמיון זה בדוד אחרי המשחו למלך על יד שמואל וידמה שאביו היה שר האלף ממה שאמר גדעון הנה אלפי הדל במנשה ולזה היה כח ליואש אשר יריב לו יומת עד הבקר: (יח) אל נא תמוש מזה עד בואי אליך. זה גם כן לעד שזה הענין היה בהקיץ כמו הענין שנראה במלאך ה' במנוח ואשתו כמו שאנחנו עתידים לבאר שם בגזרת האל. והנה גדעון שאל אות שיכיר ממנו שהוא בא במלאכות

רדק

בכחך זה: (יד) ויפן אליו ה'. פירוש פנה אליו והלבישהו גבורה ואמ' לו לך בכחך זה פירו' בכח שהוסיף לו על דרך ותהי על יפתח רוח ה' שתרגומו רוח גבורתא מן קדם ה' ויד ה' היתה אל אליהו רוח גבורה מן קדם ה': הלא שלחתיך. המלה הזאת תבא לחזק המאמר וכן הלא שמעת כתי הלא צויתיך חזק ואמץ: (טו) בי אדוני במה אושיע. לשון חיל הוא כי עדיין לא ידע גדעון כי מלאך ה' הוא וכן אמר לו מתחילה בי אדוני בחיר' הנון וקמץ זה מפני הזקף ואמר לו לשון רבי' כי כן המנהג בזו המלה כמו אדניך אדניו זולתי מדבר בעדו כדי שלא יתחלף בשם הנכבד אבל זה לבדו בא בלשון רבים ליחיד למדבר בעדו וי"ת ל' קודש ואמ' ליה בבעו ה' ולדעתו אמר גדעון זה כנגד הקב"ה לא כנגד המלאך כי עדיין לא היה יודע שהוא מלאך: אלפי. האלף שבית אבי נמנה בו הוא הדל באלפי מנשה וי"ת זרעיתי זעירא בשבט מנשה. וי"מ אלפי כמו אבי כמו אלוף שפירושו שר ואדון: (טז) כי אהיה עמך. אמר לו בשם ה' כי אהיה עמך לפיכך אמר לו גדעון אם כן שנביא אלהים אתה ובשליחותו אתה בא תעשה לי אות שאתה מדבר עמי בשם ה' והאות שעשה לו הוא האש שעלה מן הצור ומה שאמר ויאמר אליו ה' קרא המלאך בשם ה' כמו שכתוב במלאך שנראה ליהושע ויאמר ה' ליהושע: (יז) שאתה מדבר עמי. כמו שאתה בסגו' השין כמו עד שקמתי דבורה שהשין בפתח במקום הסגול ונקמצה שין שאתה להרחיב על האלף ופירושו שאתה מדבר עמי בשם ה': (יט) והמרק המים שנתבשל בהם הבשר נקראו מרק לפי שבהם מירוק הבש' והיוצא ממנו ונמצא המרק חציו קמץ וחציו פתח במקצת ספרים המדויקי' והוא שלא כמשפט השמות מזה המשקל. וראיתי במחברת בן אשר שזוכר אותו בכלל הקמוצי': בפרור. ידוע הוא דוד נחשת שמבשלין בו הבשר: אל תחת האלה. ת"י לתחות אלנא: שלום

פי' רבי' ישעיה

(יא) אבי העזרי. פי' משפחת אבי עזר: חובט חטים בגת. פי' בגת הכרם היה חובט מעט כי היה ירא לחבוט הכל יחד: (יד) לך בכחך זה. פי' במה שיש בידך לך ותצליח: הלא שלחתיך. פי' ואין לך לדאג כי אני שלחתיך ותצליח: (טו) הנה אלפי הדל במנשה. פי' האלף שאני ממונה: (יט) ואיפת קמח מצות. פי' מפני שמיהר לעשות ולא הספיק להחמיץ:

מצודת דוד

ר"ל להבריח ולהטמין: (יג) בי אדני. בקש ממנו להשיבו על דבריו ואמר לו ואם אמת שיש ה' עמנו למה א"כ מצא אותנו הרעה ואיה כל נפלאותיו וכי כלו: ועתה נטשנו. ואיך א"כ תאמר שה' עמי: (יד) ה'. ר"ל מלאך ה': בכחך זה. ר"ל בכח זה הזכות אשר למדת סניגוריא על ישראל תוכל להושיעם: הלא שלחתיך. ועשה השליחות: (טו) אלפי. האלף שבית אבי נמנה בו הוא הגרוע מכולן ואנכי הוא הקטן שבבית אבי ומי ישמע לי ללכת אחרי: (טז) כי אהיה עמך. והכל ישמעו לך: כאיש אחד. ר"ל מהרה ובקלות: (יז) אות. איזה מופת ופלא לדעת אשר אתה מלאך ה' מדבר עמי כי לא היה רגיל בנבואה וחשב פן אין זה נבואה: (יח) והנחתי לפניך. ועשה לי בה אות: (יט) בא. אל הבית: ויעש. ר"ל תקן ובשל: ויגש.

מצודת ציון

(יג) בי. ענין בקשה: מצאתנו. מצא אותנו: נטשנו. עזבנו: (יד) הלא. המלה הזאת יורה על הזרוז. (יח) תמוש. ענין הסרה כמו לא ימוש ספר התורה (יהושע א'): (יט) ואיפת. שם מדה בת ג' סאים: בסל. שם כלי מה: והמרק. הרוטב כמו ומרק פגולים (ישעיה סה): בפרור. הוא דוד נחושת כעין יורה וכן ובשלו בפרור (במדבר י"א): (כ) הלז. הזה כמו

רדק

(כג) שלום לך . המלאך אחר שעלה השמיעו הקול . הזה כי ראה שהיה מפחד בדעתו כי היה מלא׳ : (כה) פר השור . כמו פר בן בקר וכן ת״י תור בר תורי ויש לפרש כי פר איננו סמוך והשור בדמות תואר לו כאילו אמר פר הגדול שהיה דומה לשור : ופר השני . י״א שני לבטן והנכון שני לפר הראשון שזכר ופירוש ז׳ שנים ת״י דאיתפטים שבע שנין ואפשר שהיה בן שבע שנים ודברי רז״ל שה״עה לע״ז שבע שנים שאמרו אמר ריש לקיש אין מוקצה לע״ז אלא מוקצה לשבע שנים שלא׳ ופר השני שבע שנים ומהם אמרו כי נעבד היה ואמרו שמנה דברים הותרו באותה הלילה חוץ וזר ולילה כלי שרת וכלי אשרה עצי אשרה ומוקצה ונעבד : (כו) המעוז הזה . הוא הסלע שהקריב עליו הבשר והמצות : במערכה . כתרגומו בסדרא ופירושו במקו׳ המישור שבראש המעוז שיוכל לערוך שם אבני המזבח : ואת

רשי

והמרק . הרוטב : (כב) אהה . ל׳ דאגה כלומר מה תהא עלי : כי על כן ראיתי . כי על אשר ראיתי מלאך ה׳ לכך אני דואג וצועק אהה : (כד) ויקרא לו . גדעון למזבח : ה׳ שלום . ה׳ הוא שלומנו : (כה) פר השור . פר הבחור שהשור בן יומו קרוי שור : ופר השני . ותורא תנינא : שבע שנים . דאיתפטם שבע שנין לעבודת כוכבים . ה׳ דברים הותרו אותו הלילה מוקצה . אשרה . ולילה . וכמה וכו׳ כדאיתא בתמורה : (כו) ראש המעוז . ראש הסלע : ההתס

מקרא ותרגום

כ׳ וְהַנַּ֨ח אֶל־הַסֶּ֤לַע הַלָּז֙ וְאֶת־הַמָּרַ֣ק שְׁפ֔וֹךְ וַיַּ֖עַשׂ כֵּֽן׃ כא וַיִּשְׁלַ֞ח מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֗ה אֶת־קְצֵ֤ה הַמִּשְׁעֶ֙נֶת֙ אֲשֶׁ֣ר בְּיָד֔וֹ וַיִּגַּ֥ע בַּבָּשָׂ֖ר וּבַמַּצּ֑וֹת וַתַּ֨עַל הָאֵ֜שׁ מִן־הַצּ֗וּר וַתֹּ֤אכַל אֶת־הַבָּשָׂר֙ וְאֶת־הַמַּצּ֔וֹת וּמַלְאַ֣ךְ יְהוָ֔ה הָלַ֖ךְ מֵעֵינָֽיו׃ כב וַיַּ֣רְא גִּדְע֔וֹן כִּֽי־מַלְאַ֥ךְ יְהוָ֖ה ה֑וּא וַיֹּ֣אמֶר גִּדְע֗וֹן אֲהָהּ֙ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה כִּֽי־עַל־כֵּ֤ן רָאִ֙יתִי֙ מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֔ה פָּנִ֖ים אֶל־פָּנִֽים׃ כג וַיֹּ֨אמֶר ל֧וֹ יְהוָ֛ה שָׁל֥וֹם לְךָ֖ אַל־תִּירָ֑א לֹ֖א תָּמֽוּת׃ כד וַיִּ֨בֶן שָׁ֤ם גִּדְעוֹן֙ מִזְבֵּ֣חַ לַיהוָ֔ה וַיִּקְרָא־ל֥וֹ יְהוָ֖ה שָׁל֑וֹם עַ֚ד הַיּ֣וֹם הַזֶּ֔ה עוֹדֶ֕נּוּ בְּעָפְרָ֖ת אֲבִ֥י הָעֶזְרִֽי׃ כה וַיְהִי֮ בַּלַּ֣יְלָה הַהוּא֒ וַיֹּ֧אמֶר ל֣וֹ יְהוָ֗ה קַ֤ח אֶת־פַּר־הַשּׁוֹר֙ אֲשֶׁ֣ר לְאָבִ֔יךָ וּפַ֥ר הַשֵּׁנִ֖י שֶׁ֣בַע שָׁנִ֑ים וְהָרַסְתָּ֗ אֶת־מִזְבַּ֤ח הַבַּ֙עַל֙ אֲשֶׁ֣ר לְאָבִ֔יךָ וְאֶת־הָאֲשֵׁרָ֥ה אֲשֶׁר־עָלָ֖יו תִּכְרֹֽת׃ כו וּבָנִ֜יתָ מִזְבֵּ֣חַ לַיהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ עַ֣ל רֹ֛אשׁ הַמָּע֥וֹז הַזֶּ֖ה בַּמַּעֲרָכָ֑ה וְלָקַחְתָּ֙ אֶת־הַפָּ֣ר הַשֵּׁנִ֔י וְהַעֲלִ֣יתָ עוֹלָ֔ה בַּעֲצֵ֥י הָאֲשֵׁרָ֖ה אֲשֶׁ֥ר תִּכְרֹֽת׃ כז וַיִּקַּ֨ח גִּדְע֜וֹן עֲשָׂרָ֤ה אֲנָשִׁים֙ מֵֽעֲבָדָ֔יו וַיַּ֕עַשׂ כַּאֲשֶׁ֛ר דִּבֶּ֥ר אֵלָ֖יו יְהוָ֑ה וַיְהִ֡י כַּאֲשֶׁ֣ר יָרֵא֩ אֶת־בֵּ֨ית אָבִ֜יו וְאֶת־אַנְשֵׁ֥י הָעִ֛יר מֵעֲשׂ֥וֹת יוֹמָ֖ם וַיַּ֥עַשׂ לָֽיְלָה׃

וְאַחֵית לְכֵיפָא דֵיכִי וְיָת תַּבְשִׁילָא שְׁפוֹךְ וַעֲבַד כֵּן׃ כא וְאוֹשֵׁיט מַלְאָכָא דַּייָ יָת רֵישׁ שׁוּטִיתָא דְּבִידֵיהּ וְקָרֵיב בְּבִסְרָא וּבְפַטִּירָא וּסְלֵיקַת אֶשָּׁתָא מִן טִנָּרָא וַאֲכַלַת יָת בִּסְרָא וְיָת פַּטִּירָא וּמַלְאָכָא דַּייָ אִסְתַּלַּק מִלְּקֳבֵיל עֵינוֹהִי׃ כב וַחֲזָא גִּדְעוֹן אֲרֵי מַלְאָכָא דַייָ הוּא וַאֲמַר גִּדְעוֹן בְּבָעוּ יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי עַל כֵּן חֲזֵיתִי מַלְאָכָא דַייָ אַפִּין בְּאַפִּין׃ כג וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ שְׁלָם לָךְ לָא תִדְחַל לָא תְמוּת׃ כד וּבְנָא תַמָּן גִּדְעוֹן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם יְיָ דַּעֲבַד לֵיהּ שְׁלָם עַד יוֹמָא הָדֵין עַד כְּעַן אִיתוֹהִי בְּעָפְרַת אֲבוּהִי דְעֶזֶר׃ כה וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ סַב יָת תּוֹר בַּר תּוֹרֵי דִי לַאֲבוּךְ וְתוֹר תִּנְיָנָא דְּאִתְפַּטַּם שְׁבַע שְׁנִין וּתְפַגַּר יָת אֱגוֹרָא דְבַעְלָא דִי לַאֲבוּךְ וְיָת אֲשֶׁרְתָּא דִי עֲלוֹהִי תְּקוֹץ׃ כו וְתִבְנֵי מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ עַל רֵישׁ תּוּקְפָּא הָדֵין בְּסִדְרָא וְתִסַּב יָת תּוֹרָא תִנְיָנָא וְתַסֵּיק עֲלָתָא בְּאָעֵי אֲשֶׁרְתָּא דִי תְקוֹץ׃ כז וּדְבַר גִּדְעוֹן עַסְרָא גֻּבְרִין מֵעַבְדוֹהִי וַעֲבַד כְּמָא דְמַלֵּיל עִמֵּיהּ יְיָ וַהֲוָה מִדְּחִיל מִן בֵּית אֲבוּהִי וּמִן אֱנָשֵׁי קַרְתָּא מִלְּמֶעְבַּד בִּימָמָא וַעֲבַד לֵילְיָא׃

ג׳ בנליש׳ · ג׳ · ב׳ · ס׳ · ד׳ · ג׳ · ג׳ · ל׳ וחד פר שני · ב׳ המקדש · ג׳. ל׳ מ״ל. בכיפרה

רלבג

במלאכות ה׳ כדי שיוכל לסמוך על דבריו : (כא) והנה היה האות הזה שכאשר שלח מלאך ה׳ את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות עלתה האש מן הצור וזה דומה למופת שנתן אליהו בהר הכרמל . והנה פעולות זה הנביא דומות מאד לפעולות אליהו וזה ממה שיחזק מאמר האומר פנחס זה אליהו. וכאשר ראה גדעון כי מלאך ה׳ הוא פחד מן המות לחשבו כי כבר ראה בעיניו המציאות הרוחני וכבר היה מפורסם שכאשר יקרה זה ימשך אחריו המות ויראה זה ממאמר גדעון ומאמר מנוח ומאמר יעקב כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי הורה שזה הענין נפלא שתנצל נפש הרואה המציאות הרוחני ואמר בתורה ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים הורה על זה שהיו ראויים שישלח ידו בהם מפני ראותם האלהים: (כג) והשיב לו מלאך ה׳ אחר שעלה כל כך שלא היה יכול גדעון לראותו שלום לך אל תירא לא תמות וידמה שזה אליו המלאך כשאמר לו זה המאמר והוא ג״כ אמר לו בלילה שיקח את פר השור אשר לאביו ואפשר שיאמר שזה הדבור שהיה בלילה היתה מדרגה מה ממדרגות הנבואה והביאור הקודם הוא יותר נראה לנו : (כה) ידמה שהיה הרצון באמרו פר השור אשר לאביך כי לאביו היה שור גדול והשתדלו להקנו׳ הפר שיוליד השור ההוא תחלה לע״ז מלידה ומבטן ומהריון כדי שיהיה יפה וגדול כשור שהולידו ויהיה מקודש לע״ז מיום היותו. וכן הקנו גם כן זה הפר השני שהוליד השור ההוא והנה היו מוקדים ז׳ שנים וזה יורה כי זה הטעות היה מעת כתחלת השעבוד כי ז׳ שנים היו תחת יד מדין כשקרה זה והיה לאביו מזבח לבעל והאשרה היתה אצלו ולזה השם יתברך באמצעו׳ הנביא או המלאך שיהרוס את מזבח הבעל אשרה לאביו ושיכרות האשרה אשר אצלו : (כו) על ראש המעוז הזה . הוא הסלע שהניח עליו הבשר והמצות : במערכה . ר״ל במקום המסודר בו שיוכל לבנות בו מזבח ולזה שיקריב בו הפר ההוא לאל ויעלהו עולה בעצי האשרה וכל זה היה הוראת שעה כמו שאחז״ל כי זה נעשה בזר ובחוץ ובלילה ובעצי האשרה והנה עשה מהמוקצה לע״ז קרבן לש״י כי יראה שבעשותו בהפך האמונה שגדל בה תשלם לו הצלה וההצלחה בהפך ממה שהיו חושבים עובדי ע״ז והנה היתה הכונה להו סיף בגדעון אמונה בש״י : (כז) ולפי שזה הענין לא היה יכול גדעון לעשותו הוא לבד ויקרא י׳ אנשים מעבדיו יעזרוהו בזה עם שזה היה קדוש השם והיה מן הראוי שיהיה בפרהסיא

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כב) כי על כן ראיתי . על אשר ראיתי : (כה) ופר השני שבע שנים . פי׳ שני הוא מפוסס כמו ועל מיטב הצאן על הבקר ועל המשנים והוי״ו יתירה . וכך פי׳ קח את פר השור אשר לאביך פר שנתפטם שבע שנים : ע״כ

פנים אל פנים ח׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר וישלח : שלום לך ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויאמר לו ה׳ שלום לך קחנו ובאה כי שלום לך ואין. ורות לבשה את עמשאי ראש: והעלית ג׳ בקריאה וסי׳ אבנים שלמות תבנה את מזבח. ובנית מזבח לה׳ אלהיך על ראש המעוז: והעלית את ירמיהו. ונמסר גם בסדר תבא :

תולדות אהרן ויהא גדעון . עקידה שער : ו : ב׳ שלום . שבת י׳ חגיגה יב סוטה יא : פר השור . תמורה כט :

מצודת ציון

מי שאים הלוה (בראשית כ״ד) : (כא) המשענת . המטה שנשען עליה : הצור . הסלע : ותאכל . ותשרף : (כב) אהה . ענין צעקת יללה : על כן . על אשר : (כד) עודנו . מלשון עוד : (כה) פר השור . הכפל לתוס׳ ביאור כמו פר בן בקר (ויקרא ד׳) : (כו) המעוז . מל׳

מצודת דוד

הגיש אליו המנחה הזאת : (כ) הלז . שהיה לפניהם : שפוך . על הסלע : (כא) הלך מעיניו . ר״ל לא ראהו עוד : (כב) כי מלאך ה׳ . כי עד הנה היה מסתפק בדבר ולזה שאל אות : אהה ה׳ . ר״ל אתה ה׳ מיילל אני כי לבי יפחד על אשר ראיתי מלאך פניו מול פני : (כד) לו . למזבח : ה׳ שלום . ר״ל פה אמר לי ה׳ שלום :

רשי

(לא) האתם תריבון לבעל. בשביל הבעל: תושיעון אותו: תנקמו נקמתו וכן והושיעה ידי לי דדוד בנבל: אשר יריב לו. בשבילו: עד הבקר. עד הבקר המתינו: אם אלהים הוא. יריב הוא לעצמו ריבו ונקמתו וכדי לדחותם עד שיברח גדעון היה אומר כן: (לב) ירב בו. בגדעון אבל ריב נופל עם או את או בו כמו וירב בלבן אבל לו אינו נופל על הלשון וכל לו הכתובים כאן בשביל הם: (לד) רוח ה'. רוח גבורה: ויזעק אביעזר. כל המשפחה:

ויהי

רדק

(כח) ואת פר השני. ואת הפר הראשון לא מצאנו שעשה ממנו דבר אם כן למה צוהו לקחתו אמר כדי לגזלו מהם שלא יהיו מקריבין אותו לע"ג: (לא) האתם תריבון לבעל. בעבור הבעל: אשר יריב לו. מי שהריב לו ונתץ מזבחו ימיתהו עד הבקר פירוש אם אלהים הוא יריב למריב לו וימיתהו ויונתן תרג' דיתפרע ליה יתקטל וגו' לשון כה תרגום אלהים לא ידעום דלית בהון צרוך: (לד) ורוח ה'. כתרגו' ורוח

שופטים ו

כח וַיַּשְׁכִּימוּ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה נֻתַּץ מִזְבַּח הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו כֹּרָתָה וְאֵת הַפָּר הַשֵּׁנִי הֹעֲלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ הַבָּנוּי: כט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּדְרְשׁוּ וַיְבַקְשׁוּ וַיֹּאמְרוּ גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה: ל וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־יוֹאָשׁ הוֹצֵא אֶת־בִּנְךָ וְיָמֹת כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבַּח הַבַּעַל וְכִי כָרַת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו: לא וַיֹּאמֶר יוֹאָשׁ לְכֹל אֲשֶׁר־עָמְדוּ עָלָיו הַאַתֶּם ׀ תְּרִיבוּן לַבַּעַל אִם־אַתֶּם תּוֹשִׁיעוּן אוֹתוֹ אֲשֶׁר יָרִיב לוֹ יוּמַת עַד־הַבֹּקֶר אִם־אֱלֹהִים הוּא יָרֶב לוֹ כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבְּחוֹ: לב וַיִּקְרָא־לוֹ בַיּוֹם־הַהוּא יְרֻבַּעַל לֵאמֹר יָרֶב בּוֹ הַבַּעַל כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבְּחוֹ:

לג וְכָל־מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם נֶאֶסְפוּ יַחְדָּו וַיַּעַבְרוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל: לד וְרוּחַ יְהוָה לָבְשָׁה אֶת־גִּדְעוֹן וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר וַיִּזָּעֵק אֲבִיעֶזֶר אַחֲרָיו: לה וּמַלְאָכִים שָׁלַח בְּכָל־מְנַשֶּׁה וַיִּזָּעֵק גַּם־הוּא אַחֲרָיו וּמַלְאָכִים שָׁלַח בְּאָשֵׁר וּבִזְבֻלוּן וּבְנַפְתָּלִי וַיַּעֲלוּ לִקְרָאתָם: לו וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־יֶשְׁךָ מוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: לז הִנֵּה אָנֹכִי מַצִּיג אֶת־גִּזַּת הַצֶּמֶר בַּגֹּרֶן אִם טַל

תרגום

כח וְאַקְדִּימוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא בְּצַפְרָא וְהָא מְתָרַע אֱגוֹרָא דְבַעְלָא וַאֲשֵׁרְתָא דִי עֲלוֹהִי קְצִיצָא וְיַת תּוֹרָא תִּנְיָנָא מַסַּק עַל מַדְבְּחָא דְבָנוּי: כט וַאֲמַרוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ מַן עֲבַד פִּתְגָמָא הָדֵין וּתְבַעוּ וּבְעוֹ וַאֲמַרוּ גִּדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ עֲבַד פִּתְגָמָא הָדֵין: ל וַאֲמַרוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא לְיוֹאָשׁ אַפֵּיק יַת בְּרָךְ וְיִתְקְטֵל אֲרֵי תְּרַע יַת אֱיגוֹרָא דְבַעְלָא וַאֲרֵי קַץ אֲשֵׁרְתָא דִי עֲלוֹהִי: לא וַאֲמַר יוֹאָשׁ לְכָל דְקָמוּ עֲלוֹהִי הַאַתּוּן תִּתְפַּרְעוּן לְבַעְלָא אִם אַתּוּן תִּפְרְקוּן יָתֵיהּ דְיִתְפְּרַע לֵיהּ יִתְקְטֵל בְּרַם אַרְכָא יִתְיְהֵב לֵיהּ עַד צַפְרָא אִם צְרוּךְ אִית בֵּיהּ יִתְפְּרַע לֵיהּ בַּעְלָא אֲרֵי תְּרַע יַת אֱגוֹרֵיהּ: לב וּקְרָא לֵיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא יְרֻבַּעַל לְמֵימַר יִתְפְּרַע לֵיהּ בַּעְלָא אֲרֵי תְּרַע יַת אֱגוֹרֵיהּ: לג וְכָל מִדְיָנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וּבְנֵי מַדִּינְחָא אִתְכְּנִישׁוּ כַּחֲדָא וַעֲבַרוּ וּשְׁרוֹ בְּמֵישַׁר יִזְרְעֶאל: לד וְרוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ לְבִישַׁת יַת גִּדְעוֹן וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וְאִתְכְּנִישׁוּ אֱנָשׁ אֲבִיעֶזֶר בָּתְרוֹהִי: לה וְאִזְגַּדִּין שְׁלַח בְּכָל תְּחוּם מְנַשֶּׁה וְאִתְכְּנִישׁוּ אַף אִינוּן בָּתְרוֹהִי וְאִזְגַּדִּין שְׁלַח בְּשִׁבְטָא אָשֵׁר וּבְשִׁבְטָא זְבוּלֻן וּבְשִׁבְטָא נַפְתָּלִי וּסְלִיקוּ לְקַדָּמוּתְהוֹן: לו וַאֲמַר גִּדְעוֹן קֳדָם יְיָ אִם אִיתָךְ פָּרִיק בִּידִי יַת יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְמַלֵּילְתָּא: לז הָא אֲנָא מַחֵית יַת גִּזְתָא דְעַמְרָא בְּבֵית אִדְּרֵי אִם טַלָּא יְהֵי

מסורה

ואת הפר ג' בקריאה וסי' ואת הפר ואת ערו ואת בשרו. ונתת אותם על סל אחד, העלה על המזבח הבנוי. ונמסר גם בסדר תצוה: תריבון ג' בקריאה וסי' מה תריבון עמדי מה תנסון. האתם תריבון לבעל. אם לאל תריבון אנך. ונמסר גם בסדר בשלח: נאספו י"ד בקריא' וסי' בכוס רבתא: ורוח ה' ג' בקריאה וסי' ורוח ה' לבשה את גדעון. סרה מעם שאול. ישאך על אשר לא אדע:

תולדות אהרן גיזת שמר. עקדה שער יג:

רלבג

בפרהסיא לפי מה שהיה אפשר לו והמספר המעט שישלם בו זה הוא י' ולולי יראתו את בית אביו ואת אנשי העיר שימנעו אותו מעשות זה היה עושה זה ביום להוסיף בזה פרסום: (כט) והנה כאשר השכימו אנשי העיר בבקר ראו כי נותץ הבעל והאשרה אשר עליו כורתה והכירו כי הפר השני הוא הועלה על המזבח הבנוי כי אולי נשארו ממנו קצת איברים שלא נשרפו כאילו תאמר שנשארו קרניו והיה בהן סימן הכירו בו כי זה הפר היה או שפטו זה מאומד כשלא מצאו הפר השני והכירו כי המזבח שבנה הקריב בו קרבן וחקרו ומצאו שגדעון עשה זה והגיע מרוע תכונתם עד שחשבו להמיתו על זה לולי מה שאמר להם יואש אביו שהיה אדוניהם: (לא) האתם תריבון לבעל. ר"ל האם ראוי שאתם תריבון בעבור הבעל הנה אתם מראים בזה שאינכם מאמינים שהוא אלוה כי לא יצטרך שתריבון בעדו אם היה אלוה ולפי שהיה הוא ראש העע"ג הזאת כמו שנראה ממה שאמר פר השור אשר לאביך מזבח הבעל אשר לאביך והיה עם זה שר להם אמר שאשר יריב בעבור הבעל מהם יומת עד הבקר ר"ל שלא ימתינו להמיתו כי אם עד אור הבקר ר"ל לפי שהוא מורה שאינו מאמין שיהיה הבעל אלוה והוא קרא שם בנו ירובעל לזאת הסבה כאילו הוא מתפלל שירב בו הבעל.. והנה לא ספר בזה הספור מה נעשה מפר השור אשר לאביו שצוה לקחת אותו וידמה שהמיתו באופן שלא יהנו ממנו כדין המוקצה ולא נצרך לפרש זה כי הוא ממשפטי התורה יצוה לקחתו להצילם שלא יהיו מקריבין אותו לע"ג כמו שאמרז"ל: (לג) וכל מדין ועמלק ובני קדם היו נאספים להשחית את ישראל וחנו בעמק יזרעאל: (לד) ורוח ה' לבשה את גדעון. ר"ל רוח גבורה כמו שתיי' ויתכן עוד שהרתה עליו רוח הקדש. ותקע בשופר ונזעקו כל משפחות אביעזר אחריו והם יושבי עפרה כי הוא היה מהמשפחה והיה אדון להם ולזה לא הוצרך לשלוח להם מלאכים: (לו) והנה גדעון היה עדיין מאמין ואינו מאמין ושאל אות מהש"י אם יהיה מושיע בידו כאשר דבר ולא הספיק לו האות הא' כי מדרך הנפש שתמשוך הלהיות ולזה

מצודת ציון

מלשון עוז וחזק והוא הסלע: במערכה. מלשון עריכה וסדור: (כח) נותץ. נשבר וכתות: (לד) ויזעק. ענין אסיפה על כי בא בזעקת המאסף וכן מה לך כי נזעקת (לקמן י"ח): (לו) ישך. יש אתה ר"ל יש הדבר הזה שאתה מושיע וכו': (לז) מציג. מעמיד כמו צאנכם ובקרכם יוצג (שמות י'): גזת הצמר. צמר הגזוז ונתלש:

מורכ

מצודת דוד

עודנו. עוד הוא עומד בעפרה שהיא מנחלת בני אביעזר: (כה) אשר לאביך. שהוא של אביך: ופר השני. גם קח פר השני שנתפטם לע"ג זה שבע שנים: (כו) המעוז הזה. הוא הסלע האמור למעלה: במערכה. ר"ל במקום ישר שתוכל ערוך שם אבני המזבח: הפר השני. והפר אשר לאביו צוה לקחתו לבל יקריבו הם לע"ג ולא הוזכר מה נעשה בו או זהו הפר אשר לאביו וכמ"ש למעלה: בעצי האשרה. להבעיר בהם האש: (כח) הבנוי. אשר נבנה זה מחדש: (כט) ויאמרו גדעון. לא פי' מי היו האומרים: (ל) וימות. ר"ל נמית אותו: (לא) האתם. וכי אתם תריבון בעבור הבעל וכי אתם תושיעון אותו בתמיה: אשר. מי אשר יריב בעבורו יומת ע"י עד הבוקר ר"ל טרם יבוא הבוקר השני: אם אלהים היא.. אם יש בו אלהות יריב בעצמו את ריבו: (לב) ויקרא לו. יואש קרא לגדעון בנו: (לג) ויעברו. את הירדן: (לד) ורוח ה'. בא לו מה' רוח גבורה ואומץ הלב ויתקע. לסימן להאסף: ויזעק. נאספו אחריו משפחת אביעזר: (לה) לקראתם

באו

רדק

רוח גבורה מן קדם ה׳ : (לח) ויזר את הגזה. מבנין הקל בשקל ויגר עליה או מבנין הפעיל בפלס ויסר נח את מכסה התיבה והוא מענין כי רגל תזורה לא זורו ולא חובשו שהוא ענין העיצור והסחיטה והענין הזה היה בהקיץ הראה לו השם יתב׳ זה האות לחזק את לבו או היה במראה הנבואה כי המעשה היה בלילה ומה שאמר וישכם ממחרת כך נראה לו הכל במראה הנבוא׳ והראשון קרוב : (לט) אנסה נא. והנה כתיב לא תנסו את ה׳ והנה עשה עמו האל אות ובא לנסותו אם יעשה לו זה האות שהוא חזק מהראשון. כתב רבי׳ סעדיה ז״ל כי הנסיון ביכולת הבורא אסור כמו שאמר וינסו אל בלבבם ויאמרו הגם לחם יוכל תת אבל גדעון לא היה לו ספק ביכולת הבורא אלא רצה לנסות אם הוא ראוי לנס גדול כזה : (א) מגבעת המורה. מגבעתא דמיסתכיא ואפשר שהיה שם צופה מורה הדרכים : (ג) ויצפר. ישכים בבקר מתרגמינן בקר צפרא או פי׳ יסבב כלומר ישוב מהר הגלעד וישוב לו וכן נקראת המצנפת צפירה לפי שסובבים אותה על הראש ולצפירת תפארה וכן במשנה הקופה מסיעתה בה שתי צפירות לרחב שלה :(ד) ואצרפנו לך שם. כמו שצורפין הכסף מהסיגים שלא יהיה ג במלחמה ההיא רק הצדיקים כי הכורעי׳ על ברכיהם לשתות היה סימן לאשר כרעו לבעל ובמדר׳ אמרו מולא בימי גדעון שהיו עובדין לנבואה שלהם אותם שהיו כורעין על ברכיהן פירוש לצל שהיה

רשי

(לח) ויהי כן. שהיה טל על הגזה לבדה יותר מבשאר מקומות כמו שהוא אומר מלא הספל מים אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שהגריס כרוחי לפי שאינו נעצר : ויזר. לשון מכבש וכן לא זורו ולא חובשו. [לא חובשו] לכוליא הלחה : (א) מגבעת המורה בעמק. דמסתכיא למישרא. המורה לשון הוראה וראיה כמו מורה באצבעותיו שמשם צופים ורומזי׳ בעמק : (ב) יתפאר. ויתגאה בלע״ז : (ג) ויצפר. בבקר לשון ארמי צפרא : (ה) כל אשר ילוק בלשונו וגו׳ וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות. תציג אותו לבד חוץ מסיעתך כי הם לא ילכו עמך שכן הם למודים לכרוע

שופטים

יהיה על־הגזה לבדה ועל כל־הארץ חרב וידעתי כי־תושיע בידי את־ישראל כאשר דברת : לח ויהי־כן וישכם ממחרת ויזר את־הגזה וימץ טל מן־הגזה מלוא הספל מים : לט ויאמר גדעון אל־האלהים אל־יחר אפך בי ואדברה אך הפעם אנסה־נא רק־הפעם בגזה יהי־נא חרב אל־הגזה לבדה ועל־כל־הארץ יהיה־טל : מ ויעש אלהים כן בלילה ההוא ויהי־חרב אל־הגזה לבדה ועל־כל־הארץ היה טל :

ז א וישכם ירבעל הוא גדעון וכל־העם אשר אתו ויחנו על־עין חרד ומחנה מדין היה־לו מצפון מגבעת המורה בעמק : ב ויאמר יהוה אל־גדעון רב העם אשר אתך מתתי את־מדין בידם פן־יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי : ג ועתה קרא נא באזני העם לאמר מי־ירא וחרד ישב ויצפר מהר הגלעד וישב מן־העם עשרים ושנים אלף ועשרת אלפים נשארו : ד ויאמר יהוה אל־גדעון עוד העם רב הורד אותם אל־המים ואצרפנו לך שם והיה אשר אמר אליך זה ילך אתך הוא ילך אתך וכל אשר־אמר אליך זה לא־ילך עמך הוא לא ילך : ה ויורד את־העם אל־המים ויאמר יהוה אל־גדעון כל אשר־ילק בלשונו מן־המים כאשר ילק הכלב תציג אתו לבד וכל אשר־

תרגום

על גזתא בלחודהא ועל כל ארעא יובשא ואדע ארי תפרוק בידי ית ישראל כמא דמללתא : לח והוה כן ואקדים מיומא דבתרוהי ועצר ית גזתא ונפץ טלא מן גזתא מלי לקנא דמיא : לט ואמר גדעון קדם יי לא יתקיף רוגזך בי ואמליל ברם זמנא הדא אנסי כען לחוד זמנא בגזתא יהי כען יובשא על גזתא בלחודהא ועל כל ארעא יהי טלא : מ ועבד יי כן בליליא ההוא והוה יובשא על גזתא בלחודהא ועל כל ארעא הוה טלא : א ואקדים ירבעל הוא גדעון וכל עמא די עמיה ושרו על עין חרוד ומשרית מדינאי שריא לקבליה מצפונא מגבעתא דמסתכיא למישרא : ב ואמר יי לגדעון סגי עמא די עמך מלממסר ית מדינאי בידיהון דלמא יתרברבון קדמי ישראל למימר ידנא פרקת לנא : ג וכען אכלי כען קדם עמא למימר מן דדחיל וזע יתוב ויתבחר מטורא דגלעד ותב מן עמא עסרין ותרין אלפין ועסרא אלפין אשתארו : ד ואמר יי לגדעון עוד עמא סגי אחית יתהון למיא ואבחרינון לך תמן ויהי די איתר לך דין ייזיל עמך הוא ייזיל עמך וכל די אימר לך דין לא ייזיל עמך הוא לא ייזיל : ה ואחית ית עמא למיא ואמר יי לגדעון כל די לחיך בלישניה מן מיא כמא דמלחיך כלבא תקים יתיה בלחודיה וכל דיכרע על ברכוהי למשתי :

רלבג

ולזה שאל אות שני הפך הא׳ והוא שיהיה חורב על הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל. והנכון בעיני כי נגלה שאל אלו האותות וע״י הנביא עשה אותם הש״י ונזה אותו הש״י ע״י נביאו או הודיע לו זה הש״י במראה הנבואה והשיב לביתו כל איש אשר הוא ירא וחרד כמו שהושרש זה בתורה עד שבזה התועלת שני להכיר לישראל כי לא בכחם נצחו אויביהם בזאת המלחמה אך היה זה מאת הש״י אשר הוא נלחם להם : (ג) והרצון בזה ויצפור שישכים בבקר לשוב מהר הגלע׳: (ה) והנה לזאת הסבה גם כן לא רצה השם שישארו עמו זולתי המלקקים בידם אל פיהם כי זה מורה על חריצות וגבורה והאומץ

ישב ה׳ וחס׳ בקריאה וסי׳ ויאמר דוד אל יהונתן. ישב ויצפר מהר גלעד. אל ישוב דך נכלם. כי נדר נדר עבדך. ישב אסף ותנחמני. וסי׳ בלשון תרגום אבל מסכינא צפרתא בירושלם ואתנחם : ויורד ו׳ ה׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסי׳ ויורד העם אל המים. ויורד רידו אל זקנו. ויורד לכם גשם מורה. ויורד בנהרות מים. ויורד את בן המלך מבית הס׳ דד״ה. עיר גבורים עלה חכם. בתרא חס׳ : לשונו ז׳ מלאים בקרי׳א וסי׳ כל אשר ילוק בלשונו. ולשונו כאש אוכלת. ולשונו תמק בפיהם. תחת לשונו עמל ואון פי צדיק יהגה חכמה. שומר פיו ולשונו. וכל מגלת אסתר דכות׳ מ״ל במ״א חס׳. ועם ועם כלשנו בתרא דסיפרא :

תולדות אהרן עוד הפעם רב. מקדה שמר ט : ישב ויצפר : (פירוכין יע) :

פי׳ רבי׳ ישעיה

(א) מגבעת המורה בעמק. מקרא קצר הוא. מגבעת מגדל המורה בעמק. או שם הצור גבוה היה שם : (ג) ישב ויצפור. ישב כמו ישוב. ונשתנת התנועה. ויצפר כמו ויצרף. כמו כתב כשב : (ה) וכל אשר

מצודת ציון

חורב. יובש : (לח) ויזר. ענין הוצאת דבר בלוע כמו והזורה תבקע אפעה (ישעיה נט) : וימץ. ענין מצוי וכן אפס המץ (שם טז) : הספל. שם כלי מה : (א) מגבעת המורה. שם מקום : (ג) ויצפור. תרגום של בוקר הוא צפרא וכן באה הצפירה (יחזקאל ז) ור״ל ישכים בבוקר : (ד) ואצרפנו. מל׳ צרוף וזקוק : (ה) ילוק. ענין לחיכה כל׳

מצודת דוד

באו אל גדעון ואנשיו למולם : (לז) וידעתי. ע״י המופת הזה : (לח) ויזר. מ להוציא הבלוע והיה נמצא ספל מלא : ז (א) היה לו. עמד מצפון גדעון והתחלת מקום עמדם היה מן גבעת המורה העומדת בעמק : (ב) עלי. למולי : ידי הושיעה לי. בעבור העם הרב הזה : (ג) ויצפור. ישכימו בבוקר למען לא יראום אדם בשובם ולא יכלימום : (ד) ואצרפם. אעשה כהצורף הזה המפריד הסיגים מן הכסף : (ה) כל אשר ילוק. כי השואב את המים בתוך ידיו ושותה מים אין לו לשתות בעשתיו

רשי

לכרוע לפני עבודת גלולים: (ו) המלקקים בידם. אין זה דרך כריעה בלוקק בלשונו: (יב) נופלים בעמק. שוכנים בעמק: (יג) צליל. צלול כתיב שהיה הדור צלול מן הצדיקים: צליל לחם שעורים. חרר דלחם שעורים. חררה שאופין על הגחלים: לחם שעורים. הוא זכות העומר הקרב בפסח: ויכהו ויפל. האהל: ויהפכהו. האהל מלמטה למעלה ונפל האהל

רדק

שהיה נראה מהם על המים: על ברכיו לשתות. כמו כן תלוי אותו לבד: (ו) אל ברכיהם. הכף רפה וכן והוא כרך על ברכוהי והשאר דגושין: (ח) את צדה העם בידם. צדת העם שהלכו למקומם לקחו העם הנשארים עמו וכן שופרותיהם שהיו עם מקנתם להריע במלחמה לקחו כמו כן הנשארי' עמו כדי שיהיה שופר ביד כל אחד ואחד משלש מאות הנשארים ויריעו תרועה גדולה להבהיל מחנה מדין. ומלת צדה מוכרת במקום כמוך כי משפטו צדת. וכמוהו ושנה צדק כאיפה שעורים ואולתם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ותרגום סמוך ית זוודי עמא: (יג) צלול. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות והוא מענין תצלנה אזניו כלומר שמע רעש. לחם שעורים שהיה מתהפך במחנה מדין ובאמרו לחם שעורים נראה כי שמע ולא ראהו או יהיה מן צלי אש פרשו צלה כמו מן שורש הגה הגיגי ופי' עוגת שעורים ושם צליל שהיתה צלויה בגחלים והוא הנקרא בדברי רז"ל חררה ולא חררה על גבי גחלים ותרגום חרר דלחים שעורים. והיה זה משל על ישראל שהיו חלושים מתגברים על

יכרע על־ברכיו לשתות: ו ויהי מספר המלקקים בידם אל־פיהם שלש מאות איש וכל יתר העם כרעו על־ברכיהם לשתות מים: ז ויאמר יהוה אל־גדעון בשלש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם ונתתי את־מדין בידך וכל־העם ילכו איש למקמו: ח ויקחו את־צדה העם בידם ואת שופרתיהם ואת כל־איש ישראל שלח איש לאהליו ובשלש־מאות האיש החזיק ומחנה מדין היה לו מתחת בעמק: ט ויהי בלילה ההוא ויאמר אליו יהוה קום רד במחנה כי נתתיו בידך: י ואם־ירא אתה לרדת רד אתה ופרה נערך אל־המחנה: יא ושמעת מה־ידברו ואחר תחזקנה ידיך וירדת במחנה וירד הוא ופרה נערו אל־קצה החמשים אשר במחנה: יב ומדין ועמלק וכל־בני קדם נפלים בעמק כארבה לרב ולגמליהם אין מספר כחול שעל־שפת הים לרב: יג ויבא גדעון והנה־איש מספר לרעהו חלום ויאמר הנה חלום חלמתי והנה צלול לחם שערים מתהפך במחנה מדין ויבא עד־האהל ויכהו ויפל ויהפכהו למעלה ונפל האהל: יד ויען רעהו ויאמר אין זאת בלתי

ו והוה מנין דשדן בידיהון לפומהון תלת מאה גברא וכל שאר עמא כרעו על ברכיהון למשתי מיא: ז ואמר יי לגדעון בתלת מאה גוברין דשדן בידיהון לפומהון אפרוק יתכון ואמסר ית מדינאי בידך וכל עמא ייזלון גבר לאתריה: ח ונסיבו ית זודי עמא בידיהון וית שפריהון וית כל אנש ישראל שלח גבר לקרווהי ובתלת מאה גברא אתקף ומשרית מדינאי שריא לקבליה משפולי מישרא: ט והוה בליליא ההוא ואמר ליה יי קום חות במשריתא ארי מסרתינון בידך: י ואם דחיל את למיחת חות את ופורה עולמך למשריתא: יא ותשמע מה ימללון ובתר כן יתקוף ידך ותחות במשריתא ונחת הוא ופורה עולימיה לסטר מזרזיא די במשריתא: יב ומדינאי ועמלקאי וכל בני מדינחא רמן במישרא כגובאי לסגי ולגמליהון לית מנין כחלא די על כיף ימא לסגי: יג ואתא גדעון והא גברא משתעי לחבריה חלמא ואמר הא חלמא חלמית והא חרר דלחם שעורין מתהפיך במשרית מדינאי ואתא עד משכנא ומחהי ונפל ואפכיה לעילא ונפל משכנא: יד ואתיב חבריה ואמר לית דא אלהן חרבא

רלבג

ואולם אשר כרעו על ברכיהם לשתות הם עצלים ורצה שישובו להם וזהו במאמר הא' הכד ל מהם בעלי העבירות ורכי הלבב כי האיש הירא הוא ירא מעבירה שבידו כמו שביארו ז"ל בפרק משוח מלחמה והחרד הוא רך הלבב ובזה הענין השני הבדיל העצלים ולא השאיר כי אם הזריזים והחרוצים והגבורי' והם היו שלש מאות איש לבד ובהם לבד החזיק כמו שאמר לו הש"י ע"י נביא או בעצמו במראה הנבואה: (ח) ולקחו צדת העם בידם ושופרותיהם כדי שיהיה שופר ביד כל אחד מהם וידמה שהש"י הודיע לו איך תהיה התשועה ביד שלש מאות האנשים האלה ר"ל שזה יהיה בשיתן שופרות ביד כלם וכדים רקים ולפידים בוערים באש בתוך הכדים כאופן שעשו זה ואולם קצר הכתוב כמנהגו וחזק הש"י לבו במספר החלום ואת שברו כי זה ממה שהורה אמתות מה שיעד להם הש"י: (יג) צלול לחם שעורים. ר"ל קול הברת לחם שעורים:

רמז

צדה ג' חס' וסי' הכינו לכם צדה. ויקחו את צדה העם. לקחת צדה לעם: החמשים ד' חס' וסי' נמסר בסדר בשלח ובריש יהושע: הנה ז' יחידאין וסי' הנה רבקה לפניך. הנה שבע שנים באות. הנה חלום ויבא גדעון. הנה מת כי המגיד לי. [הנה שני וייראו מאד. הנה מים כה אמר ה'. הנה דבר על פי אדברה:

פי' רבי ישעיה

יכרע על ברכיו. נופל על הגג לבד: (ח) ויקחו את צדה העם בידם. פי' אלו שלש מאות לקחו צידת שאר העם ושופרותיהם: (יג) צליל לחם שעורים. פי' חררה או גלוסקא: (יד) אין זאת בלתי אם חרב גדעון. פי' צליל לחם שעורים שהיה נבזה בעיניהם והכרנו לאכלו כלחם ומפני רוב שפלותו נדמה ללחם שעורים. או כדברי רבותינו שאמרו זכות הנפת העומר היה: את שברו. פי' פתרונו: ע"כ

תולדות אהרן המלקקים בידם. עקדה שס: ויבא גדעון. עירובין יט:

מצודת דוד

בשפתיו כדרך כל הארץ רק מלקק בלשונו כדרך שתיית הכלב אבל הכורע על ברכיו לשתות מהנחל יכול הוא לשתות בשפתיו ולזה צוה להעמיד המלקקים לבד והכורעי' לבד: וכל אשר יכרע וכו'. ר"ל וכן תציג לבד כל אשר יכרע וכו': (ז) המלקקים. בחר במלקקים ומאס בכורעים לפי שהכורעים הורגלו לכרוע לעכו"ם ולא כן המלקקים: (ח) ויקחו. המלקקים לקחו מיתר העם צידם ושופרותיהם: ואת כל וכו'. המה הכורעים: החזיק. אחז בהם ללכת עמו: מתחת. וגדעון היה בהר ממעל: (י) ואם ירא וגו'. אם תפחד לרדת להלחם בם רד לשמוע מה בפיהם: (יא) ואחר. שכשתשמע מה בפיהם אז תחזקנה ידיך ותרד אל המחנה להלחם בם: אל קצה החמושים. דרך המחנה להעמיד בלילה מסביב אנשים מזויינים לשומרים: (יג) ויכהו. הצליל הכה את האוהל ונפל הוא אל תוך האוהל והיפך תחתית האוהל למעלה ונפל האוהל: (יד) אין זאת. אין פתרון אחר רק יורה על נצחון חרב גדעון כאשר דבר קל כצליל היפך את האוהל החזק ממנו כן גדעון החלש ינצח עם רב וחזק

מצודת ציון

בלשון כמו ילוקו הכלבים (מ"א כ"א): (ח) צדה. מזון: החזיק. אחז: (יא) החמושים. המזויינים וכן תעברו חמשים (יהושע א): (יב) נופלים. חונים כמו ע"פ כל אחיו נפל (בראשית כה): (יג) צליל. מל' צלי ור"ל חררה אפויה על הגחלים: מתהפך. מתהפך ומתגלגל כי בעת הגלגול יתהפך מעבר לעבר: (יד) איש. ר"ל גדול

ותבוז

אִם־חֶרֶב גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ אִישׁ יִשְׂרָאֵל נָתַן הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ אֶת־מִדְיָן וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה׃ טו וַיְהִי כִשְׁמֹעַ גִּדְעוֹן אֶת־מִסְפַּר הַחֲלוֹם וְאֶת־שִׁבְרוֹ וַיִּשְׁתָּחוּ וַיָּשָׁב אֶל־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר קוּמוּ כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיֶדְכֶם אֶת־מַחֲנֵה מִדְיָן׃ טז וַיַּחַץ אֶת־שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּתֵּן שׁוֹפָרוֹת בְּיַד־כֻּלָּם וְכַדִּים רֵקִים וְלַפִּדִים בְּתוֹךְ הַכַּדִּים׃ יז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מִמֶּנִּי תִרְאוּ וְכֵן תַּעֲשׂוּ וְהִנֵּה אָנֹכִי בָא בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה וְהָיָה כַאֲשֶׁר־אֶעֱשֶׂה כֵּן תַּעֲשׂוּן׃ יח וְתָקַעְתִּי בַּשּׁוֹפָר אָנֹכִי וְכָל־אֲשֶׁר אִתִּי וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָרוֹת גַּם־אַתֶּם סְבִיבוֹת כָּל־הַמַּחֲנֶה וַאֲמַרְתֶּם לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן׃ יט וַיָּבֹא גִדְעוֹן וּמֵאָה־אִישׁ אֲשֶׁר־אִתּוֹ בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה אַךְ הָקֵם הֵקִימוּ אֶת־הַשֹּׁמְרִים וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וְנָפוֹץ הַכַּדִּים אֲשֶׁר בְּיָדָם׃ כ וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הָרָאשִׁים בַּשּׁוֹפָרוֹת וַיִּשְׁבְּרוּ הַכַּדִּים וַיַּחֲזִיקוּ בְיַד־שְׂמֹאולָם בַּלַּפִּדִים וּבְיַד־יְמִינָם הַשּׁוֹפָרוֹת לִתְקוֹעַ וַיִּקְרְאוּ חֶרֶב לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן׃ כא וַיַּעַמְדוּ אִישׁ תַּחְתָּיו סָבִיב לַמַּחֲנֶה וַיָּרָץ כָּל־הַמַּחֲנֶה וַיָּרִיעוּ וַיָּנִיסוּ (וינוסו ק׳)׃ כב וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הַשּׁוֹפָרוֹת וַיָּשֶׂם יְהוָה אֶת־חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ וּבְכָל־הַמַּחֲנֶה וַיָּנָס הַמַּחֲנֶה עַד־בֵּית הַשִּׁטָּה

(ב׳ בתרי לישני ואת כסף שברו)

דְגִדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מְסַר יְיָ בִּידֵיהּ יַת מִדְיָנָאֵי וְיַת כָּל מַשְׁרִיתָא׃ טו וַהֲוָה כַּד שְׁמַע גִּדְעוֹן יַת שׁוּעִית חֶלְמָא וְיַת פִּשְׁרֵיהּ וְאוֹדִי וְתָב לְמַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר קוּמוּ אֲרֵי מְסַר יְיָ בִּידֵיכוֹן יַת מַשְׁרִיַת מִדְיָנָאֵי׃ טז וּפְלַג יַת תְּלָת מְאָה גַּבְרָא לִתְלַת מַשְׁרְיָן וִיהַב שׁוֹפְרַיָא בְּיַד כּוּלְהוֹן וְכַדִין רֵיקָנִין וּבְעוּרַיָא בְּגוֹ כַדַיָא׃ יז וַאֲמַר לְהוֹן מִנִּי תֶחֱזוֹן וְכֵן תַּעְבְּדוּן וְהָא אֲנָא אָתֵי בִּסְיָפֵי מַשְׁרִיתָא וִיהֵי כְּמָא דַאֲעְבֵיד כֵּן תַּעְבְּדוּן׃ יח וְאֶתְקַע בְּשׁוֹפָרָא אֲנָא וְכָל דְעִמִּי וְתִתְקְעוּן בְּשׁוֹפָרַיָא אַף אַתּוּן סְחַרָנוּת כָּל מַשְׁרִיתָא וְתֵימְרוּן חַרְבָּא דְמִקַטְלָא מִן קֳדָם יְיָ וְנִצְחָנָא עַל יְדֵי גִדְעוֹן׃ יט וַאֲתָא גִדְעוֹן וּמְאָה גַבְרָא דְעִמֵּיהּ בִּסְיָפֵי מַשְׁרִיתָא בְּרֵישׁ מַטַּרְתָּא מְצִיעֲתָא בְּרַם אֲקָמָא אֲקִימוּ יַת נָטְרַיָא וּתְקַעוּ בְּשׁוֹפְרַיָא וּנְפַצוּ כַדַיָא דְבִידֵיהוֹן׃ כ וּתְקַעוּ תְּלַת מַשְׁרְיָן בְּשׁוֹפְרַיָא וְתַבַּרוּ כַדַיָא וְאַתְקִיפוּ בְּיַד סְמָלְהוֹן בִּבְעוּרַיָא וּבְיַד יְמִינְהוֹן בְּשׁוֹפְרַיָא לְמִתְקַע וַאֲמַרוּ חַרְבָּא מִן קֳדָם יְיָ וְנִצְחָנָא עַל יְדֵי גִדְעוֹן׃ כא וְקָמוּ גְבַר בְּאַתְרֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁרִיתָא וּרְהָטַת כָּל מַשְׁרִיתָא וְיַבִּיבוּ וְאַפְּכוּ׃ כב וּתְקַעוּ תְּלַת מְאָה שׁוֹפְרַיָא וְשַׁוִּי יְיָ יַת חֶרֶב גְּבַר בְּחַבְרֵיהּ וּבְכָל מַשְׁרִיתָא וְאַפְּכַת מַשְׁרִיתָא עַד בֵּית שִׁטָּה לִצְרֵירַת

רשי

ההלל: (טו) ואת שברו. ואת ממכרו כלומר ואת פתרונו: את מספר החלום. את סיפור החלום ית שועית חלמא וית פשריה: (טז) שופרות ולפידים. להזכיר זכות מתן תורה. ופשוטו לילה היה כמו שכתוב והיה חשך לפיכך נשאו שם לפידים להאיר להם ונתנום בכדים כדי שלא יכבו הלפידים: (יז) ממני תראו. את אשר אני עושה ראו ועשו כן: (יח) אנכי וכל אשר אתי. אחד מן הראשים ומאה איש היה עמו: לה' ולגדעון. חרבא דמקטלא מן קדם ה' ונצחנא ע"י גדעון: (יט) הקם הקימו. כבר בני החיל את השומרים שהיתה משמרתם באשמורת התיכונה שכן דרך בני גייסות להעמיד שומרים אלו ישמרו שליש הלילה הראשון ואלו שליש השני ואלו שליש האחרון: ונפוץ הכדים. ולשבור הכדים אשר בידם: (כא) ויריעו. תרועת מסע וניסה

רדק

על מדין ... נתון אותם: (טו) מספר החלום. מן ויספר להם את חלומו לשון הגדה: ואת שברו. פתרונו כי החלום כמו הדבר החתום והסתום והפתרון שובר אותו ומגלה אותו: (יח) ואמרתם לה' ולגדעון. פי' חרב כמו שאמר ויקראו חרב לה' כלומר חרבינו לה' הוא כי נלחם לנו ואחריו חרבינו הוא לגדעון כי על ידו נגלה המחנה הזה ותרגם חרבא דאתקטלא מן קדם ה' ונצחנא על ידי גדעון: (יט) ראש האשמורת התיכונה. שהיו שומרים המחנה בלילה והיו חולקים משמרות הלילה לשלשה חלקים השומרים בתחלת הלילה היו עורי' עד שליש הלילה והוא סוף האשמורת הראשונה וראש האשמורת התיכונה והיו השומרים הראשונים הולכים לישן והאחרים קמים משנתם לשמור וזהו שאמר אך הקם הקימו את השומרים והנה גדעון בא אל המחנה: (כ) שלשת הראשים. אינו אומר כי הראשים לבדם תקעו כי כל העם תקעו ופירוש ראשים חלקים כמו והיה לארבעה ראשים: (כא) וירץ כל המחנה. לנוס כמו שאמר וינוסו. ומה שאמר ויריעו תרועת שבר ופחד

תעשון ט"ו וסי' ודברת אלי ושמת. לא תעשון אתי. אם תעשון את הדבר. ואם לא תעשון כן. ואצוה אתכם בעת: לא תעשון כן לה'. לא תעשון ככל אשר. ושמרתם את דברי הברית. ויאמר אליהם ממני תראו בתרא דספו' וי"א ב' בו. ויאמר להם למה תעשון. ויאמר להם שמשון דעלי. ויצום לאמר זה הדבר דמלכים. ויצו עליהם לאמר כה דד"ה. ורבתריה וכל ריב אשר יבא: ויריעו ד' מלאים וסי' וירע העם ויתקעו בשופרות דיריחו. וירץ כל העם ויריעו. ויריעו כל בני אלהים. ויריעו איש יהודה דד"ה:

תולדות אהרן ראש האשמורת. ברכות ג' (שם ג'):

רלבג

(יט) ראש האשמורת התיכונה. אחר עבור שליש הלילה והנה בראש האשמורת ההיא הקימו השומרים מדין ושהלך לשמור המחנה שיהיו שם הם ערים לפי שכל אנשי המחנה היו ישנים וידמה שכן היו שם שומרי' ממונים לקום בראש כל אשמורת ואשמורת מאשמורות הלילה כי אין לומר שיאמר שלא ישנו אנשי מלחמה עד סוף האשמורת הראשונה ולזה הוצרכו אז להקים את השומרים לא קודם זה כי מה שמצא גדעון כרדתו במחנה קודם זה הורה שכבר היו ישנים. והנה כהחילו תחלה להקים בשופר גדעון ומאה איש אשר אתו ואחר תקעו בשופרות שני הראשים הנשארים והאנשים אשר אתם ובעת שהתחילו לתקוע בשופרות שברו הכדים אשר בידם ונראו הלפידים וראו שלש מאות הלפידים אשר בוערים תכף שהקיצו והיו אלו האנשים קוראים בקול גדול חרב לה' ולגדעון ועם רוב הבהלה חשבו חיל מהם שיהיה חיל גדעון בימיהם וחשב כ"א מהם שיהיה רעהו מאנשי גדעון ולזאת הסבה היה חרב איש באחיו והנה קצתם היו הורגין קצתם וקצתם היו נסים מפחד מי שהיה אצלם שחשבו שיהיה

מצודת ציון

והשוב: (טו) שברו. ר"ל פתרונו כי החלום הוא דבר סתום וסגור וע"י הפתרון ישובר ויופתח: (טז) ויחץ. ענין חלוקה והפלגה: ראשים. ר"ל חלקים כמו והיה לארבעה ראשים (בראשית ב): וכדים. שם כלי מה: רקים. ריקנים: ולפדים. ענין דולק וקשור בו שלהבת כמו כלפיד יבער (ישעיה סב): (יט) האשמורת. הלילה נחלקת לשלשה חלקים ויקראו אשמורת ע"ש שנחלקה לשלשה כתות מלאכים וכל כת שומר זמנו לומר בה שירה: התיכונה. מל' תוך ר"ל האמצעי': ונפוץ. ענין שבירה עם הפזור וכן ונפץ עולליך (תהלים קלז): (כא) תחתיו. במקומו

מצודת דוד

וחזק: (טו) וישתחו. בהודאה לה': (יח) סביבות כל המחנה. של מדין ועמלק וכו': לה' ולגדעון. ר"ל התשועה תיוחס לה' ובא ע"י גדעון: (יט) ראש וכו'. בתחלת משמר האמצעי: אך הקם. בעת אשר הקימו את השומרים לשמור כי הדרך הוא להעמי' שומרי' אחרים בכל משמר לשמור את המחנה: ויתקעו. גדעון ואנשיו: ונפוץ הכדי'. למען יראו הלפידים להבהיל את בני מדין וכו': (כ) שלשת הראשים. כי גם שני הראשים האחרים תקעו כאשר אמר להם גדעון ותקעתם בשופרות גם אתם: חרב לה'. התשועה החרב תיוחס לה' ובאה ע"י גדעון: (כא) איש. כל אחד מישראל עמד במקומו סביב למחנה מדין: ויריעו. תרועת שבר וניסה: (כב) ויתקעו. ר"ל במה שתקעו שלש מאות שופרות שהוא דבר מבהיל בא מהומה ביניהם ומה' היתה שיהרגו זא"ז ובכל המחנה היתה כזאת:

רשי

וניסה : (כד) ולכדו להם את המים . המפסיקין בין ארם לארץ כנען : ואת הירדן . שגם הוא היה מפסיק : (כה) הביאו אל גדעון מעבר לירדן . בבקר כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמונע : (ב) מה עשיתי עתה ככם . מה הטוב מה שעשיתי בתחלתו כמה שעשיתם אתם בסוף : שלא טוב עוללות . שבאו לידכם בסוף מתחלת הבציר שבצרתי אני ומשפחתי שהרי בידכם נתן ה' את המלכים : (ג) ומה יכולתי . לעשות שיהא חשוב כמעשה שלכם : (ד) עובר הוא ושלש מאות האיש . שעברים את הירדן אחרי זבח וצלמונע שעברו את הירדן תחלה והיו משתיתים מעבר לירדן את ארץ ראובן וגד ומנשה ועבר שם כדי לנקום אף בהם : (ה) לאנשי סכות . ישראל היו : (ו) הכף זבח וצלמונע בידך . שאתה מתפאר

רדק

ופחד : (כב) צררתה . בשני ריש"ן : (כד) ולכדו להם את המים . שלא יוכלו לעבור ולא היו מים אל מי הירדן אלא מים אחרים שהיו בדרכם עד בית ברה שהרי אמר אחר כן ואת הירדן : (כה) בצור עורב . אחר שהרגו שם עורב נקרא צור עורב וכן יקב זאב אחר שהרגו שם זאב נקרא יקב זאב ות"י יקב זאב מישר זאב אולי המישור ההוא היה כמו יקב שפתו' גביהות לו סביב : (ב) הלא טוב עוללות אפרים . דרך משל כלומר הפחותים שבכם טובים מהגדולים שבנו או עוללות ובציר משל על מדין ומה שעשה גדעון במדין היה כמו הבציר כי הוא החל המלחמה והרג המחנה שהיה רב מה שנשאר אחר הבציר הם העוללות והוא דבר קטן כנגד הבציר כן אפרים לכדו שרי מדין שהם כעוללות כנגד כל המחנה אלא שהיו שרים וגדולים זהו שאמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר כי המעשה שלכם טוב מהמעשה שלי כי שרי מדין נפלו בידכם ות"י הלא טבין חלשיא דבית אפרים מתקיפיא דבית אביעזר : מבציר . הבי"ת רפה וראויה להדגש : (ג) אז רפתה רוחם . רוח הכעס כמו אל תבהל ברוחך לכעוס : (ו) ויאמר שרי סכות . אחד מהשרים ענה לו בעצור

עַד כֵּיף מֵישַׁר אָבֵל מְחוֹלָה לְטַבָּת : כג וְאִתְכְּנִישׁ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מִנַּפְתָּלִי וּמִן שִׁבְטָא דְאָשֵׁר וּמִן כָּל שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה וּרְדָפוּ בָּתַר מִדְיָנָאֵי : כד וְאִזְגַּדִּין שְׁלַח גִּדְעוֹן בְּכָל טוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם לְמֵימַר חוּתוּ לְקַדָּמוּת מִדְיָנָאֵי וְאַחֲדוּ עֲלֵיהוֹן יַת מְגִיזָתָא עַד בֵּית בָּרָה וְיַת יַרְדְּנָא וְאִתְכְּנִישׁ כָּל אֱנָשׁ אֶפְרַיִם וְאַחֲדוּ יַת מְגִיזָתָא עַד בֵּית בָּרָה וְיַת יַרְדְּנָא : כה וְאַחֲדוּ תְּרֵין רַבְרְבֵי מִדְיָן יַת עוֹרֵב וְיַת זְאֵב וּקְטָלוּ יַת עוֹרֵב בְּשַׁקִּיף עוֹרֵב וְיַת זְאֵב קְטָלוּ בְּמֵישַׁר זְאֵב וּרְדָפוּ בָּתַר מִדְיָנָאֵי וְרֵישׁ עוֹרֵב וּזְאֵב אַיְתִיאוּ לְוַת גִּדְעוֹן מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא : א וַאֲמָרוּ לֵיהּ אֱנָשׁ אֶפְרַיִם מָא פִתְגָּמָא הָדֵין עֲבַדְתָּא לָנָא בְּדִיל מַה לָא קְרֵיתָא לָנָא כַּדְאֲזַלְתָּא לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּמִדְיָן וְדָנִינוּ עִמֵּיהּ בִּתְקוֹף : ב וַאֲמַר לְהוֹן מָה עֲבָדִית כְּעַן כְּוָתְכוֹן הֲלָא טָבִין חַלָּשַׁיָּא דְבֵית אֶפְרַיִם מִתַּקִּיפַיָּא דְבֵית אֲבִיעֶזֶר : ג בִּידְכוֹן מְסַר יְיָ יַת רַבְרְבֵי מִדְיָן יַת עוֹרֵב וְיַת זְאֵב וּמַה יְכֵלִית לְמֶעְבַּד כְּוָתְכוֹן בְּכֵן נָחַת רוּחֵיהוֹן מִנֵּיהּ בְּמַלְּלוּתֵיהּ פִּתְגָּמָא הָדֵין : ד וַאֲתָא גִדְעוֹן לְיַרְדְּנָא עָבַר הוּא וּתְלַת מְאָה גַּבְרַיָּא דְעִמֵּיהּ כַּד מְשַׁלְהַן וְרָדְפִין : ה וַאֲמַר לֶאֱנָשֵׁי סֻכּוֹת הָבוּ כְעַן פִּתָּא דְלַחְמָא לְעַמָּא דִי עִמִּי אֲרֵי מְשַׁלְהַן אִנּוּן וַאֲנָא רָדֵיף בָּתַר זֶבַח וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי מִדְיָן : ו וַאֲמַר רַבְרְבֵי סֻכּוֹת הָא

צְרֵרָתָה עַד שְׂפַת־אָבֵל מְחוֹלָה עַל־טַבָּת : כג וַיִּצָּעֵק אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מִנַּפְתָּלִי וּמִן־אָשֵׁר וּמִן־כָּל־מְנַשֶּׁה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי מִדְיָן : כד וּמַלְאָכִים שָׁלַח גִּדְעוֹן בְּכָל־הַר אֶפְרַיִם לֵאמֹר רְדוּ לִקְרַאת מִדְיָן וְלִכְדוּ לָהֶם אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה וְאֶת־הַיַּרְדֵּן וַיִּצָּעֵק כָּל־אִישׁ אֶפְרַיִם וַיִּלְכְּדוּ אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה וְאֶת־הַיַּרְדֵּן : כה וַיִּלְכְּדוּ שְׁנֵי־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־עֹרֵב וְאֶת־זְאֵב וַיַּהַרְגוּ אֶת־עוֹרֵב בְּצוּר־עוֹרֵב וְאֶת־זְאֵב הָרְגוּ בְיֶקֶב־זְאֵב וַיִּרְדְּפוּ אֶל־מִדְיָן וְרֹאשׁ־עֹרֵב וּזְאֵב הֵבִיאוּ אֶל־גִּדְעוֹן מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן :

ח

א וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ אֶפְרַיִם מָה־הַדָּבָר הַזֶּה עָשִׂיתָ לָּנוּ לְבִלְתִּי קְרֹאות לָנוּ כִּי הָלַכְתָּ לְהִלָּחֵם בְּמִדְיָן וַיְרִיבוּן אִתּוֹ בְּחָזְקָה : ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֶה־עָשִׂיתִי עַתָּה כָּכֶם הֲלֹא טוֹב עֹלְלוֹת אֶפְרַיִם מִבְצִיר אֲבִיעֶזֶר : ג בְּיֶדְכֶם נָתַן אֱלֹהִים אֶת־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־עֹרֵב וְאֶת־זְאֵב וּמַה־יָּכֹלְתִּי עֲשׂוֹת כָּכֶם אָז רָפְתָה רוּחָם מֵעָלָיו בְּדַבְּרוֹ הַדָּבָר הַזֶּה : ד וַיָּבֹא גִדְעוֹן הַיַּרְדֵּנָה עֹבֵר הוּא וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ עֲיֵפִים וְרֹדְפִים : ה וַיֹּאמֶר לְאַנְשֵׁי סֻכּוֹת תְּנוּ־נָא כִּכְּרוֹת לֶחֶם לָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלָי כִּי־עֲיֵפִים הֵם וְאָנֹכִי רֹדֵף אַחֲרֵי זֶבַח וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי מִדְיָן : ו וַיֹּאמֶר שָׂרֵי סֻכּוֹת הֲכַף זֶבַח

רלבג

שיהיה מחיל גדעון : (כג) והנה נזעקו בני ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה ורדפו אחרי מדין לכלותם בעת שהיו נבהלים והיו נסים : (כד) ומלאכים שלח גדעון בכל הר אפרים שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן כדי שלא יוכלו לעבור המים וילכדום ויהרגום בהיות להם המלחמה פנים ואחור : (כה) והנה לקחו את עורב ואת זאב שני שרי מדין והרגו את עורב בצור אחד קראוהו אחר זה צור עורב והרגו את זאב במישור אחד היתה תמונתו כתמונת יקב וקראוהו אחר זה יקב זאב מפני זה המעשה שאירע בו : (ב) הלא טוב עוללות אפרים וגו'. דמה החלשים לעוללות שהם ענבים חסרים והגבורים לענבים השלמים . אשר יבצרו אותם כי העוללות היו מניחים לעניים ואמר לפייסם כי טובים החלשים שבאפרי' יותר מהגבורי' שבמשפחתו ובזה שקטה כעסם : והניע

תולדות אהרן בצור עורב . חולין ס :

ברה ה' כתיב ה"א בקריאה וסי' עד בית ברה . וחברו דבתרי' . מצות ה' ברה מאירת . ברה כחמה איומ' כנדגלות . ברה היא ליולדתה, וכל לשון אכילה דכוו' כתיב ה"א במ"א : וראש י"א בקריאה וסי' במס' רבתא : יכולתי ג' בקריאה וסי' נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי ומה יכלתי עשות ככם . השיגוני עונותי ולא ונמסר גם בסדר ויצא : רוחם ג' בקריאה וסי' אז רפתה רוחם מעליו . אשר הלכים אחר רוחם . תוסף רוחם יגועון

מצודת דוד

(כד). ולכדו ר"ל קחו המעברות מן הנחל אשר היה סמוך להם ועד בית ברה קחו ואף מעברות הירדן קחו לבל יוכל לעבור המים : להם. ר"ל בעבור מדין לבל יוכלו לעבור : (כה) וילכדו . בני אפרים לכדו : מעבר לירדן . כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמנע הביאו לו לשם : ח (א) לבלתי קראות לנו . בתחלת המלחמה כאשר הלכת להלחם ומה זה קראת לנו אחר הנצחון: (ב) מה עשיתי . ר"ל הנה עכ"ז הנצחון יקרא על שמכם כי מהו הנצחון אשר עשיתי אני עתה כמו אתם : הלא טוב וכו'. ר"ל הנצחון שעשיתם בסוף המלחמה היא יותר גדולה מהנצחון שעשו אני עם משפחתי אביעזר בתחלתה : (ג) ומה יכולתי . ר"ל היכולת שבי מה היא עד שאוכל לעשות גבורה כמו אתם : אז . כשדבר על לבם והודה להם על הנצחון והיכול' נתו מזעפם : (ה) אחרי זבח וצלמנע . כי ברחו עד לא לכדו המים או שנשארו באחרים ולא

מצודת ציון

במקומו : (כד) על טבת . עד טבת והוא שם מקום : (כג) ויצעק . ענין אסיפה על כי באה בצעקת המאסף : (כה) אל מדין . את מדין : (ב) עוללות . הם הענבים הפחותים הנלקטים בסוף כמו ונשאר בו עוללות (ישעיה י"ז) : מבציר . תחילת הלקיטה תקרא בציר כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : (ג) רפתה . מלשון רפיון : רוחם . רוח הכעס כמו אל תבהל ברוחך לכעוס (קהלת ז) : (ה) ככרות . לחם השלם נקרא ככר : ברגלי . עמי ואחרי : ודשתי

רדק

בעבור כלם לפיכך אמר ויאמר לשון יחיד: (ז) ואת קוצי. עם קוצי המדבר ופירושו ודשתי שאכה בקוצים על בשרכם וי"ת את קוצי על כובי מדברא ועל ברקניא ונראה מדבריו שפירושו שישליכם על הקוצים ערומים וידוש ברגליו עליהם ונראה כי סכות זה היה מקום קוצים וברקנים לפיכך שם העיר סכות כמו התמלא בסכות עורו שפירושו קוצים לפיכך אמר שיכה אותם בקוצים: הברקנים. מין ממיני הקוצים: (י) בקרקר. הבי"ת פתוחה לסימן ה"א הידיעה שלא כמנהג להכניסה על שם עיר כי אם במקומות מועטים והוא לרוב ההודעה: (יא) דרך השכוני באהלים. בא הסמיכות על אות השמוש כמו לנביאי מלכם ופי' כמו שת"י באורח משרית ערבאי דשרן בשכונין במדברא: (יג) מלמעלה החרס. כמו שת"י עד לא מיעל שמשא קודם בא השמש וחרס נקרא השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח בטרם יבא החרסה ויהיה מלמעלה מן כעלות נדים בעתו כלומר טרם הפסק אור השמש או פירושו שהיה השמש עדין למעלה נראה ברקיע שלא נכנס עדין תחת הארץ ויש לפרש כי כל הלילה רדף גדעון אחרי זבח וצלמונע ובבקר כעלות השחר שב מן המלחמה וזהו מלמעלה החרס: (יד) ויכתוב אליו. כדי שלא ישכחם עד בואו העיר: (טז) וידע בהם. כתרגומו ותבר עליהון מן וידוע חולי

רשי

מתפאר שהצלתנו מיד מדין: (ז) הברקנים. רוקנ"ש בלע"ז: (י) בקרקר. שם מקום: (יא) דרך השכוני באהלים. דרך ארץ קדר וערב השוכנים במדבר באהליהם שרועים מקנה תמיד ואין דרים בבתים: (יא) מקדם לנובח ויגבהה. שהם ערי ישראל ולא רצה לילך שם אלא דרך עקלתון כדי שלא ירגשו בהם ויהומם פתאום: (יג) מלמעלה החרס. עד שלא שקעה השמש בעוד החמה נראית גבוה: (טז) ויודע בהם. ותבר

וצלמנע עתה בידך כי־נתן לצבאך לחם: ז ויאמר גדעון לכן בתת יהוה את־זבח ואת־צלמנע בידי ודשתי את־בשרכם את־קוצי המדבר ואת־הברקנים: ח ויעל משם פנואל וידבר אליהם כזאת ויענו אותו אנשי פנואל כאשר ענו אנשי סכות: ט ויאמר גם־לאנשי פנואל לאמר בשובי בשלום אתץ את־המגדל הזה: י וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם עמם כחמשת עשר אלף כל הנותרים מכל מחנה בני־קדם והנפלים מאה ועשרים אלף איש שלף חרב: יא ויעל גדעון דרך השכוני באהלים מקדם לנבח ויגבהה ויך את־המחנה והמחנה היה בטח: יב וינוסו זבח וצלמנע וירדף אחריהם וילכד את־שני מלכי מדין את־זבח ואת־צלמנע וכל־המחנה החריד: יג וישב גדעון בן־יואש מן־המלחמה מלמעלה החרס: יד וילכד־נער מאנשי סכות וישאלהו ויכתב אליו את־שרי סכות ואת־זקניה שבעים ושבעה איש: טו ויבא אל־אנשי סכות ויאמר הנה זבח וצלמנע אשר חרפתם אותי לאמר הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי נתן לאנשיך היעפים לחם: טז ויקח את־זקני העיר ואת־קוצי המדבר ואת־הברקנים וידע

כאלו זבח וצלמנע כען מסירין בידך ארי נתן לחילך לחמא: ז ואמר גדעון בכן כד ימסר יי ית זבח וית צלמנע בידי ואדוש ית בסריכון על כובי מדברא ועל ברקניא: ח וסליק מתמן לפנואל ומליל לותהון כדנא ואתיבו יתיה אנשי פנואל כמא דאתיבו אנשי סכות: ט ואמר אף לאנשי פנואל למימר כד איתוב בשלם אתרע ית מגדלא הדין: י וזבח וצלמנע בקרקר ומשריתיהון עמהון כחמשת עסר אלפין כל דאשתארו מכל משרית בני מדנחא ודאתקטלו מאה ועשרין אלפין גברא שליפי חרבא: יא וסליק גדעון באורח משרית ערבאי דשרן בשכונין במדברא ממדינחא לנובח ורמתא ומחא ית משריתא ומשריתא שריא לרוחצן: יב ואפכו זבח וצלמנע ורדף בתריהון ואחד ית תרין מלכי מדין ית זבח וית צלמנע וכל משריתא אזיע: יג ותב גדעון בר יואש מן קרבא עד מעל שמשא: יד ואחד עולימא מאנשי סכות ושאליה וכתב ליה ית רברבי סכות וית סבהא שבעין ושבעא גוברין: טו ואתא לות אנשי סכות ואמר הא זבח וצלמנע דחסדתון יתי למימר הא כאלו זבח וצלמנע כען מסירין בידך ארי נתן לגברך דמשלהן לחמא: טז ודבר ית סבי קרתא וית כובי מדברא וית ברקניא ותבר עליהון ית אנשי

נתן ו' בקריאה וסי' במסרה רבתא: פנואל ח' בקריאה וסי' במסרה רבתא: באהלים ד' וסי' דרך השכוני באהלים. ובית לא תבנו. ונשב באהלים ונשמע. עוד אושיבך באהלים כימי: וישאלהו ג' בקריאה וסי' וישאלהו האיש לאמר מה תבקש. וילכד נער מאנשי סכות. וישאלהו המלך דירמיה:

רלבג

(ז) והגיע מרוע חטאת שרי סכות שלא רצו לצאת לצבא עם גדעון וגם לא רצו לתת להם ככרות לחם ואמר להם גדעון שבתת ה' את זבח ואת צלמונע בידו ייסרם על זה בשידוש בשרם אל הקוצים ואל הברקנים: (ח) ועלה משם פנואל וענוהו אנשי פנואל כמענה שרי סכות והתפעל מזה התפעלות רב לרוע תכונתם עד שלא הסכימו לעזור בזאת המלחמה אפילו זה העזר המעטי ולפי שנסכמו כל אנשי פנואל במעשה אמר לנתוץ המגדל ולהרוג יושביו אבל קצר בדבריו ונמנע מלגלות להם שיהרגם וידמה שזה הענין כלו היה בלילה ההוא שהתחיל במלאכת המלחמה: (י) והנה רדף אחריהם עם ג' מאות האנשים אשר אתו וכבר היו זבח וצלמונע במקום אחד ששמו קרקר ומחניהם עמהם כחמשה עשר אלף ולא ירא גדעון מרדוף אחריהם להיותם אז נבהלים ונסים והיה לילה שלא היו רואים חיל גדעון: (יא) והנה עלה גדעון דרך השכוני באהלים לחקור באי זה מקום זבח וצלמונע או לראות אם נחבאו בם או כדי שלא יראוהו זבח וצלמונע ומחניה' עד היותו עליהם והנה בא גדעון והכה המחנה והמחנה היה בטח במקום ההוא ולא הרגישו בו עד באו: (יב) ונסו משם זבח וצלמונע ורדף אחריהם ולכדום והחרי' כל המחנה שהיו חושבים שיהיה חיל גדעון רב מאשר אתם כי לילה היה ויתכן שקראו ג"כ חרב לה' ולגדעון להחרידם: (יג) והנה שב גדעון מן המלחמה מעת שהתחיל השמש לעלות כי לילה

מצודת ציון

(ז) ודשתי. מל' דישה: את קוצי. עם קוצים: הברקנים. מין קוצים: (ט) אתוץ. מלשון נתיצה: (י) שולף. ענין הוצאת החרב מתערה כמו וחרבו שלופה (דה"א כ"א): (יא) השכוני באהלים. הם הערביים השוכנים תמיד באוהלים: (יג) החרס. השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט): (טז) ויודע. ת"י ותבר וכן וידע אלמנותיו (יחזקאל יט): היפה

מצודת דוד

ולא באו במלחמה ורדף להחרימם מארצם: (ו) עתה בידך. כי אם אינם עתה בידך אין גבורה ברדיפה לשניתן לצבאך לחם: (ז) ודשתי. כאדם הדש תבואה שמכה וחובט בה כן אכה על בשרכם עם קוצים: (ח) כזאת. כאשר דבר לאנשי סוכות: (ט) אתוץ וכו'. לפי שבטחו להשגב במגדל עוז אשר היה להם לזה אמר שינתוץ אותו: (י) כל הנותרים. ר"ל והמה היו כל הנותרים וכו': שולף חרב. ר"ל אנשי מלחמה הולכים שלופי חרב: (יא) היה בטח. ר"ל לא היו נשמרים מחרב גדעון כי חשבו שבטוחים המה כי לא יבוא עליהם: (יב) החריד. גדעון החריד את כל המחנה ולא יכלו להציל המלכים מידו: (יג) מלמעלה החרס. בעוד היה נראה השמש מלמעלה בגובה השמים: (יד) וישאלהו. קצר ולא פי' מה שאלו ומעצמו יובן הדבר: (טו) אשר חרפתם אותי. בדבר לכידתם: (טז) וידע בהם. עם הקוצים שיה מייסרם ומשברם:

בָּהֶם אֵת אַנְשֵׁי סֻכּוֹת׃ יז וְאֶת־מִגְדַּל פְּנוּאֵל נָתָץ וַיַּהֲרֹג אֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר׃ יח וַיֹּאמֶר אֶל־זֶבַח וְאֶל־צַלְמֻנָּע אֵיפֹה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הֲרַגְתֶּם בְּתָבוֹר וַיֹּאמְרוּ כָּמוֹךָ כְמוֹהֶם אֶחָד כְּתֹאַר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וַיֹּאמַר אַחַי בְּנֵי־אִמִּי הֵם חַי־יְהוָה לוּ הַחֲיִתֶם אוֹתָם לֹא הָרַגְתִּי אֶתְכֶם׃ כ וַיֹּאמֶר לְיֶתֶר בְּכוֹרוֹ קוּם הֲרֹג אוֹתָם וְלֹא־שָׁלַף הַנַּעַר חַרְבּוֹ כִּי יָרֵא כִּי עוֹדֶנּוּ נָעַר׃ כא וַיֹּאמֶר זֶבַח וְצַלְמֻנָּע קוּם אַתָּה וּפְגַע־בָּנוּ כִּי כָאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וַיָּקָם גִּדְעוֹן וַיַּהֲרֹג אֶת־זֶבַח וְאֶת־צַלְמֻנָּע וַיִּקַּח אֶת־הַשַּׂהֲרֹנִים אֲשֶׁר בְּצַוְּארֵי גְמַלֵּיהֶם׃ כב וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּדְעוֹן מְשָׁל־בָּנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־בִּנְךָ גַּם בֶּן־בְּנֶךָ כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדְיָן׃ כג וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן לֹא־אֶמְשֹׁל אֲנִי בָּכֶם וְלֹא־יִמְשֹׁל בְּנִי בָּכֶם יְהוָה יִמְשֹׁל בָּכֶם׃ כד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן אֶשְׁאֲלָה מִכֶּם שְׁאֵלָה וּתְנוּ־לִי אִישׁ נֶזֶם שְׁלָלוֹ כִּי־נִזְמֵי זָהָב לָהֶם כִּי יִשְׁמְעֵאלִים הֵם׃ כה וַיֹּאמְרוּ נָתוֹן נִתֵּן וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיַּשְׁלִיכוּ שָׁמָּה אִישׁ נֶזֶם שְׁלָלוֹ׃ כו וַיְהִי מִשְׁקַל נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר שָׁאָל אֶלֶף וּשְׁבַע־מֵאוֹת זָהָב לְבַד מִן־הַשַּׂהֲרֹנִים וְהַנְּטִפוֹת וּבִגְדֵי הָאַרְגָּמָן שֶׁעַל מַלְכֵי מִדְיָן וּלְבַד מִן־הָעֲנָקוֹת אֲשֶׁר בְּצַוְּארֵי גְמַלֵּיהֶם׃ כז וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִדְעוֹן לְאֵפוֹד וַיַּצֵּג אוֹתוֹ בְעִירוֹ בְּעָפְרָה וַיִּזְנוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שָׁם

(מסורה בגליון: ג׳ כ״כ; ג׳; ג׳ מ״ע; ג״ו; ג׳; י״ג פסו׳ אית בהון גם גם גם; ו׳ חס׳ בסיפ׳; ו׳ חס׳ בסיפ׳; ל׳. י״ב ס״פ; ס׳ מ״ע; ד׳ מ״פ; ג׳ קמץ; ג׳ ב׳ א׳ מ״ע וא׳ חסר; ג׳ ב׳ ופ׳; ג׳)

סֻכּוֹת׃ יז וְיָת מִגְדַּל פְּנוּאֵל תְּרַע וּקְטַל יָת אֱנָשֵׁי קַרְתָּא׃ יח וַאֲמַר לְזֶבַח וּלְצַלְמֻנָּע הֵיכָא גֻבְרַיָּא דִקְטַלְתּוּן בְּתָבוֹר וַאֲמַרוּ כְּוָתָךְ כֵּן אַף אִינוּן חַד מִנְּהוֹן כְּחֶזְוָא דִבְנֵי מַלְכָּא׃ יט וַאֲמַר אַחַי בְּנֵי אִמָּא אִנּוּן קַיָּם הוּא יְיָ אִלּוּ קַיֶּמְתּוּן יָתְהוֹן לָא קְטָלֵית יָתְכוֹן׃ כ וַאֲמַר לְיֶתֶר בּוּכְרֵיהּ קוּם קְטוֹל יָתְהוֹן וְלָא שְׁלַף עוּלֵימָא חַרְבֵּיהּ אֲרֵי דָחִיל אֲרֵי עַד כְּעַן יָנִיק׃ כא וַאֲמַר זֶבַח וְצַלְמֻנָּע קוּם אַתְּ וּשְׁלַט בָּנָא אֲרֵי כְגַבְרָא כֵּן גְּבוּרְתֵּיהּ וְקָם גִּדְעוֹן וּקְטַל יָת זֶבַח וְיָת צַלְמֻנָּע וּנְסִיב יָת עֲנָקַיָּא דִי בְצַוְּארֵי גַמְלֵיהוֹן׃ כב וַאֲמַרוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְגִדְעוֹן מְלוֹךְ עֲלָנָא אַף אַתְּ אַף בְּרָךְ אַף בַּר בְּרָךְ אֲרֵי פָרֶקְתָּנָא מִן יַד מִדְיָנָאֵי׃ כג וַאֲמַר לְהוֹן גִּדְעוֹן לָא אֶמְלוֹךְ אֲנָא עֲלֵיכוֹן וְלָא יִמְלוֹךְ בְּרִי עֲלֵיכוֹן יְיָ יִמְלוֹךְ עֲלֵיכוֹן׃ כד וַאֲמַר לְהוֹן גִּדְעוֹן שָׁאֵיל אֲנָא מִנְּכוֹן שְׁאֵילָא וְהָבוּ לִי גְּבַר קַדָּשֵׁיהּ מִן בִּזְתָא אֲרֵי קַדָּשֵׁי דְדַהֲבָא לְהוֹן אֲרֵי עַרְבָאֵי אִינוּן׃ כה וַאֲמַרוּ מִתַּן נִתֵּן וּפְרַשׂוּ יָת כְּסוּתָא וּרְמוֹ לְתַמָּן גְּבַר קַדָּשֵׁיהּ מִן בִּזְתָא׃ כו וַהֲוָה מַתְקַל קַדָּשֵׁי דְדַהֲבָא דִשְׁאַל אֲלַף וּשְׁבַע מְאָה דְדַהֲבָא בַּר מִן סַהֲרַנַיָּא וּכְלִילַיָּא וּלְבוּשֵׁי אַרְגְּוָנָא דִי עַל מַלְכֵי מִדְיָן וּבַר מִן עֲנָקַיָּא דִי בְצַוְּרֵי גַמְלֵיהוֹן׃ כז וַעֲבַד יָתֵיהּ גִּדְעוֹן לְאֵיפוֹדָא וַאֲקִים יָתֵיהּ בְּקַרְתֵּיהּ בְּעָפְרָה וּטְעוֹ כָל יִשְׂרָאֵל בַּתְרוֹהִי

רש"י

ונכר כאן: (יח) אחד כתואר בני המלך. יונתן תרגם א׳ היה בהם שתוארו כתואר בנו המלך ויש לפותרו כמוך כמוהם תואר אחד לכם כי כתואר בני מלכים היו: (כ) ולא שלף חרבו. להורגם שהיה ירא מהם: (כא) השהרונים. לוניטש בלע״ז של זהב: (כו) השהרונים והנטיפות. עניקיא וכלילא: (כז) ויעש אותו גדעון לאפוד. להיות לזכרון על תשועה גדולה לראות

רלב"ג

נלאה היה כשבא על מחנה זבח וצלמונע: (יז) וזכר אחר זה שכבר קיים לאנשי סכות ולאנשי פנואל מה שאמר להם: (יח) איפה האנשים אשר וגומר שאל להם איך פה דומה להם שיודעו בו תארם ותמונתם ואמרו לו כי תארם כתאר גדעון ובכלל הנה תארם כתואר בני המלך כי הם יפי תאר או אמרו זה על בני גדעון כי הם היו שם כמו שאמר אחר זה ויאמר ליתר בכורו ורצו בזה כי תאר אחד מההרוגים היה כתאר בני גדעון והשאר היה תארם כתאר גדעון: (כא) השהרונים אשר בצואריהם. כדמות ירח: (כד) כי ישמעאלים הם. המדינים: (כו) הנטיפות. הן כלי זהב היו נוטפין בו הנסף והוא האגרי: הענקות. הן כמו ענקים והן תכשיטין ישימו בצואר: (כז) והנה עשה גדעון מהזהב הזה אפוד והוא כדמיון שהגורה וידמה שעשה זה

בכורו ג׳ מלאים בקריאה וסי׳ ויקח יהודה אשה לער בכורו. ויאמר ליתר בכורו קום. ויהי בכורו אמנון. ונמסר גם בסדר וישב: גם אתה גם חד מן י״ג פסוקים אית בהון. גם גם גם וסימנם גם תבן גם מספוא. ויצו גם את השני. שלחה הנער אתי. לא איש דברים אנכי. גם צאנכם גם בקרכם. גם אהבתם גם שנאתם. ויאמרו איש ישראל אל גדעון. וישאל שאול בה׳: כי גם אחיך ובית אביך. כי גם נביא גם כהן. גם תמול גם שלשום:

רד"ק

אולי שהוא לשון שבירה ויתכן לפרשו כמשמעו שהודיע להם פשעם עם הקוצים: (יז) ויהרג את אנשי העיר. מה שלא אמר בתחלה כי אם לנתוץ את המגדל לפי שהיו בוטחים בו ועשאו עזות ועתה הרג את אנשי העיר אולי היו נלחמים עמו כשבא לנתוץ את המגדל: (יח) איפה האנשים. מה תארם ותכונתם: כמוך כמוהם אחד. כמוך כמוהם כלם אחד וצורה אחת והיו כתואר בני המלך כמו שאתה כן הם ויונתן פי׳ אחד מהם היה כתואר בני המלך כותך כן אנון חד מנהון כחזוא דבני מלכא ונראה פירושו לפי שמלת אחד נפרדת בטעם ואמר בני המלך כי ברוב בני המלך יפים בתואר משאר בני אדם לפי שהם מגודלים בתענוג: (כא) כי כאיש גבורתו. כלומר לא נמות ע״י נער שנלטער בפגיעתו כי אין לו גבורה וכח עדין שיכה בנו בפעם אחת מהרה אתה שאתה גבור כי כמו שהאיש גדול כן גבורתו תכה בנו אתה ונמות על ידך מהרה: ויקח. להודיע כי לקחם לעצמו כי בדעתו היה לשאול כל השהרונים והנזמים מבני החיל כמו שאמר אשאלה מכם שאלה: השהרונים. אני בדמות ירח תרגום ירח סיהרא: (כד) כי ישמעאלים הם. מדינים הם ישמעאלים כי בני קטורה הם וקטורה היא הגר וכן במכירת יוסף וימכרו את יוסף לישמעאלים ואחר כן אמר והמדינים מכרו אותו אל מצרים וי״ת ארי ערבאי קטילו נראה מתרגומו כי אינו או׳ על המדינים כי ישמעאלים הם אבל הערבים השכוני באהלים שעברו ברדפם אחרי מדין והרגום ומהם היו נזמי הזהב: (כו) והנטיפות. ת״י כלילא וי״מ מן נטף ושאלת ופי׳ נטיפות הם כלי זהב שנוטפין בהם נטף שהוא הצרי: (כז) לאפוד. עשה אותו כמין חגורה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כז) ויעש אותו גדעון לאפוד. פי׳ מין קסמים היה ועושה על פי כשפים דוגמת אפוד הקדש:

תולדות אהרן כאיש גבורתו. כ״מ פד: כשהרנים. (שנס מ):

מצודת דוד

(יז) ויהרוג וכו׳. כי נלחמו בו בעבור נתיצת המגדל: (יח) כמוך כמוהם אחד. האריך כתארם ותארם כתארך ולתוספת ביאור אמר אחד: כתאר. והיו כתואר בני המלך כתארך: (כ) כי עודנו נער. ולזה הי׳ ירא מהם כי לא הבין שהמה מסורים בידו ולא יעמדו נגדו: (כא) כאיש גבורתו. כערך האיש כן ערך גבורתו אם גדול הוא גבורתו גדולה ואם קטן וכו׳ ולזה פגע אתה בנו כי בעבור רוב הגבור׳ שבך המית בפעם אחת ולא תשנה וכן ראוי והגון להקל מיתת המלכים: (כב) משול בנו. קבלו אותו מאהבה למשול בהם הוא וזרעו בעבור התשועה אשר עשה: (כג) לא אמשול. לא רצה לקבל הממשלה: ה׳ ימשול. ר״ל הלא מה׳ באה התשועה לזה ימשול הוא בכם ואליו תשמעון: (כד) איש נזם שללו. כל איש יתן לי נזם מאשר שלל: כי ישמעאלים הם. כי מדין הי׳ מבני קטורה שהיא הגר אם ישמעאל והמה אחים ובשם אחד יקראו ודרך אחד להם להשים נזם באף: (כו) אשר שאל. ונתנו ע״פ שאלתו: זהב. דינרי זהב: לבד וכו׳. כי את אלה לקח לו בעצמו משלל המלחמה: (כז) אותו. ר״ל אותו משקל הזהב מהנזמים עשה מלבוש כצורת אפוד להיות לזכרון: ויזנו וכו׳. שם במקום שעמדו

מצודת ציון

(יח) איפה. איה פה ור״ל מי מאתנו דומה לתארם: (יט) לו. ענינו כמו אם וכן לו חיים רעה (שם יד): (כא) ופגע. ענין מכת מות כמו גש פגע בו (ש״ב א): השהרונים. מין תכשיט כמו והשביסים והשהרונים (ישעיה ג׳) כי עשויה כדמות ירח ותרגום של ירח הוא סיהרא: (כד) נזם. הוא תכשיט החוטם: (כו) והנטיפות. שם תכשיט נוטף ותלוי מול הלב כמו הנטיפות והשרות (שם): הענקות. תכשיט סביב הצואר כמו וענקים לגרגרותיך (משלי א): ופילגשו

כז ... וַיְהִי לְגִדְעוֹן וּלְבֵיתוֹ לְמוֹקֵשׁ׃ כח ויכנע מדין לפני בני ישראל ולא יספו לשאת ראשם ותשקט הארץ ארבעים שנה בימי גדעון׃ כט וילך ירבעל בן יואש וישב בביתו׃ ל ולגדעון היו שבעים בנים יצאי ירכו כי נשים רבות היו לו׃ לא ופילגשו אשר בשכם ילדה לו גם היא בן וישם את שמו אבימלך׃ לב וימת גדעון בן יואש בשיבה טובה ויקבר בקבר יואש אביו בעפרה אבי העזרי׃ לג ויהי כאשר מת גדעון וישובו בני ישראל ויזנו אחרי הבעלים וישימו להם בעל ברית לאלהים׃ לד ולא זכרו בני ישראל את יהוה אלהיהם המציל אותם מיד כל איביהם מסביב׃ לה ולא עשו חסד עם בית ירבעל גדעון ככל הטובה אשר עשה עם ישראל׃

ט א וילך אבימלך בן ירבעל שכמה אל אחי אמו וידבר אליהם ואל כל משפחת בית אבי אמו לאמר׃ ב דברו נא באזני כל בעלי שכם מה טוב לכם המשל בכם שבעים איש כל בני ירבעל אם משל בכם איש אחד וזכרתם כי עצמכם ובשרכם אני׃ ג וידברו אחי אמו עליו באזני כל בעלי שכם את כל הדברים האלה ויט לבם אחרי אבימלך כי אמרו אחינו הוא׃ ד ויתנו לו שבעים כסף מבית בעל ברית וישכר בהם אבימלך אנשים ריקים ופחזים וילכו אחריו׃ ה ויבא בית אביו עפרתה ויהרג את אחיו בני ירבעל שבעים איש על אבן אחת ויותר יותם בן ירבעל הקטן כי נחבא׃ ס ו ויאספו

תרגום: לתמן והוה לגדעון ולביתיה לתקלא׃ כח ואתברו מדינאי קדם בני ישראל ולא אוסיפו לארמא רישיהון ושדוכת ארעא דישראל ארבעין שנין ביומי גדעון׃ כט ואזל ירבעל בר יואש ויתיב בביתיה׃ ל ולגדעון הוו שבעין בנין נפקי ירכיה ארי נשין סגיאין הואה ליה׃ לא ולחנתיה די בשכם ילידת ליה אף היא בר ושוי ית שמיה אבימלך׃ לב ומית גדעון בר יואש בסיבו טבא ואתקבר בקברא דיואש אבוהי בעפרה דאבוהי דעזר׃ לג והוה כד מית גדעון ותבו בני ישראל וטעו בתר בעליא ושויאו להון בעיל קים לטעותא׃ לד ולא אדכרו בני ישראל ית פולחנא דיי אלההון די שיזיב יתהון מיד כל בעלי דבביהון מסחור סחור׃ לה ולא עבדו טיבו עם בית ירבעל גדעון ככל טבתא די עבד עם ישראל׃ א ואזל אבימלך בר ירבעל לשכם לות אחי אמיה ומליל עמהון ועם כל זרעית בית אבוהא דאימיה למימר׃ ב מלילו כען קדם כל יתבי שכם מה טב לכון דימלכון עליכון שבעין גברא כל בני ירבעל או דימלוך עליכון גברא חד ותדכרון ארי קריבכון ובשרכון אנא׃ ג ומלילו אחי אמיה עלוהי קדם כל יתבי שכם ית כל פתגמיא האלין ואתפני לבהון בתר אבימלך ארי אמרו אחונא הוא׃ ד ויהבו ליה שבעין כסף מבית בעיל קים ואגר בהון אבימלך גברין סריקין ובסירין ואזלו בתרוהי׃ ה ועל לבית אבוהי לעפרה וקטל ית אחוהי בני ירבעל שבעין גברא על אבנא חדא ואשתאר יותם בר ירבעל זעירא ארי איטמר׃ ו ואתכנישו כל יתבי שכם

רדק

הגורה או מלבוש זהב והציג אותו בעירו שיהיה לזכרון התשועה הגדולה והוא עשה אותו לטובה אחרי מותו זנו בני ישראל אחריו ועבדו אותו אלוה ובדברי רז"ל במשתחוה לאפוד עצמו כמה דלת אמר ויעש אותו גדעון לאפוד: (כט) וישב בביתו. שלא היו לו מלחמות כמו שאמר ותשקוט הארץ ארבעים שנה: (לה) עם בית ירובעל גדעון. די היה באחד אלא שמנהג הלשון כן במקומות לרוב הודעה וכן בית לחם אפרתה: (ד) רקים ופוחזים. קלים מתנועעים על טרפס שלא היה להם במה יחזו מן פחז כמים וי"ת סריקין ובקרין סריקין ר"ל ריקין כמו בוקי סריקי בדברי רז"ל ובקרין כמו פקרי' בפ"א כמו הבקר לעניים הבקר בבי"ת כמו בפ"א ופירושו אנשים מופקרין ומשולחין או יהיה בקרין כמשמעו בבי"ת ור"ל רועי בקר כי הם הנבזים שבאנשים כמו שמצאנו בדברי רז"ל אפילו רועי בקר ובנסחא אחרת מצאתי סריקים ובסירים ופי' נבזים כמו דבר ה' בזה תרגומו בסר: (ה) ויותר יותם. נותר מהשבעים וע' חסר אחד הרג ואף על פי שאמר שבעים איש כנהג הלשון הוא במקומות שלא יפחות החשבון הכולל בעבור אחד כמו כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה שבעים. ארבעים

יכנו

פי' רבי' ישעיה'

(לג) וישימו להם בעל ברית לאלהים. פי' בעלי ברית לע"ג הם כסני הבמות: (ד) ופוחזים. פי' נמהרי לב:

בשיבה טובה ד' דסמיכי בקריאה וסי' ואתה תבוא אל אבותיך בשלום. ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה וימת גדעון. דויד דד"ה: שכמה ו' בקריא' וסי' וישלחהו מעמק חברון ויבא. ויאסף יהושע. וילך אבימלך בן ירבעל. וישלח מלאכים אל אבימלך. הנה חג ה' בשילה. וילך רחבעם שכמה דד"ה. ונמסר גם בסדר וישב. וכל בית י"ב וסי' וכל בית יוסף. וכל בית מלוא. וירדו אחיו וכל בית דשמשון. וילך דוד משם. ויאמר המלך אל אחימלך. ודוד וכל בית ישראל דמשחקים. וחברו דמעלים בענא בן אחילוד. כי כל הגוים ערלים. בן אדם אחיך. הנשיא המשא הזה. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד:

מצודת ציון

(לא) ופילגשו. אשה המיוחדת לאיש בלא כתובה ובלא קדושין: (לג) בעל ברית. שם ע"ג הם: (מ) עליו. בעבורו: (ד) ריקים. ריקנים מכל מעלה: ופוחזים. מהירים במעשיהם מבלי דעת כמו פחז כמים (בראשית מט) והוא כמוך מן תמזון: (ס) נחבא. מלשון מחבואים ר"ל

רשי

לראות כמה היה חילם כבד שבגזמי חטוביהם היה כל הזהב הזה: ויזנו כל ישראל אחריו. לאחר מיתת גדעון: (לג) בעל ברית. כך שמו: (לה) ולא עשו חסד וגו'. שהרגו את בניו כמו שכתוב בענין: (ד) ופוחזים. בהולים במעשיהם לעשות

רלבג

זה להזכיר הנס הזה והנה טעו אחריו כל ישראל לעשות ממנו ע"ג וידמה שלא היה זה הטעות בימיו והדבר זה היה לגדעון ולביתו למוקש: (כח) והנה הקטה הארץ מ' שנה בימי גדעון ולזה ישב בביתו כי לא היה לו מלחמות והוכרו בימי גדעון להורות הוא הורשה שלא נכללו בזה המספר שנות השעבוד והספר שאמר שכבר נכללו בזה המספר שנות השעבוד והולם הנגר בימי גדעון להורות בהכף במת סר ההבקש: (לג) והנה אחר מותו שבו בני ישראל לזנות אחר הבעלים ושמו להם לאלהים בעל אחד בשמו היה בעל ברית: (ה) וספר שכבר עזרו אנשי שכם את אבימלך על הריגת אחיו כדי שימלוך כי אחיהם הוא והרגום כלם זולת יותם שנאמר כי נחבא ואולי זה היו הורגין אותו:

עם

מצודת דוד

עמדו עבדוהו כי הם נעשות לאח"ז לע"ג והלכו שם לעבדו: למוקש. על שבא התקלה ע"י גדעון נהרגו בניו: (כח) לשאת ראשם. ר"ל הלכו בהכנעה בכפיפת ראש: ארבעים שנה. עד כלות ארבעי' שנה מזמן התחלת השעבו': (כט) וישב בבית. ר"ל לא טרח הרבה בהנהג' העם כי ישב בביתו במנוחה ולזה הרבה נשים ובנים: (לה) ולא עשו חסד וגו'. לא גמלו חסד עם בית גדעון כפי אשר הוא עשה חסד עמהם:

ט (ב) המשול. אם למשול בכם שבעים איש כי כולם בני ירובעל הם ומי נדחה: וזכרתם. ר"ל בעבור הקורבה ראוי להמליך אותי ויהיו כולם נוחים: (ג) אחינו הוא. כי עם כולם הי' לו קורבה: (ה) ויותר יותם. מבני ירובעל ממספר שבעים

כי

תולדות אהרן ויזנו. ברכות יב: לאפוד. (שבת יא ע"ג מ"ג): בעל ברית. שבת שג (שבא יא ב"ג מ"ג):

לעשות בלא תבונה : (ו) עם אלון . מוצב . מישר קמה מישור שהיו בו מצבות : (ח) הלוך הלכו העצים . משל הוא : לזית . עתניאל בן קנז הבא מכבש יהודה שנקרא זית . שנאמר זית רענן יפה פרי תואר וגו' : (ט) דשני . לשון שומן : (י) לתאנה . דבורה : (יא) את מתקי . דבש דבורים : (יב) לגפן. גדעון שהוא מזרע יוסף שנאמר בו בן פורת . כגופן דגליב וכו' : (יג) המשמח אלהי'. שאין אומרים השיר על הקרבן אלא על הנסכים : (יד) אל האטד . שפיל"ה בלע"ז: (טו) אם באמת . שאני הגון למלכות

יכנו : (ו) עם אלון מצב . סמוך לאלון כמו המה עם בית לחם והדומין לו ואלון מוצב כתרגומו מישר קמתא היתה אבן או זולתה מצב שם ויוחס המישור אליו : (ח) הלוך הלכו העצים . י"ת לשון תמיהה המיזל אזלו אילניא וכן תרגם החדלתי האשבוק כלומר האניח דשני במקומי : (ט) והלכתי לנוע על העצים . ומשל העצים הם אנשי שכם והאטד אבימלך כלומר חסרו להם אנשים להמליך עליהם' כי המליכו הפחות שבהם והוא אבימלך . תוספת והאטד אבימלך וכן ויבאו עד גרן האטד ולפי שבו קוצים גורדים בו הדברים הצריכים להשמר מההיזק ולפי שהמלך נבחר לשמור העם מנזק ומכל דבר רע אמר כי המלך שבחרו הם והוא אבימלך אינו ראוי לאותו התכלית שראוי שיושם עבורו מלך על העם לשמרם מהיזק כי אדרבה הוא מזיק להם הפך הכוונה כמו הקוץ המריע למי שיאחז בו או יפעל בו כן עשה אבימלך בעם שכם שהרג בהם ובאחיו וכמו שהקוץ הוא דבר שאין בו תועלת רק היזק כן יקרה לאנשי שכם מאבימלך שהמליכו עליהם שירע להם ולא יועיל ע"כ מלכה עלינו . מלוכה כתיב ואחד הוא : החדלתי . מבנין הפעיל והוא מבואר או מבנין הפעל כמו החדלתי בקמץ הה"א ור"ל החדלתי מדשני וי"ת האשבוק ית משחי : אלהים ואנשים . בנר שמדליקין בשמן זית לפני אלהים ולפני אנשים או במאכל מקריבין השמן במנחות לאלהים ואנשים ג"כ יאכלו אותו וי"ת דמיניה מיקרין קדם ה' וביה מתפנקין בני אינשא : לנוע על העצים . ת"י למעבד מלכו : (יא) את מתקי . המ"ם נקרא בקמץ חטף : (יג) המשמח אלהים ואנשים . מכאן סמכו רז"ל שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר המשמח אלהים וי"ת דמיניה מנסכי קדם ה' וביה חדן רברבי הרחיק יונתן ע"ה השמחה מהגבולות יתעלה כמו שהרחיק כל שאר התארים ממנו כי אין לפניו לא שמחה ולא עצבון ומה שנאמר בו מהם על דרך משל כי דברה תורה כלשון בני אדם וכן תרגם אנקלוס ויתעצב אל לבו ואמר במימריה למיתבר תוקפיהון כרעותיה הרחיק לשון העצבון ממנו ית' ומה שלא עשה כן במלת ויחר אף ה' והדומים לו הוא לסוד ידוע אצל

כל־בעלי שכם וכל־בית מלוא וילכו וימליכו את־אבימלך למלך עם־אלון מצב אשר בשכם : ז ויגדו ליותם וילך ויעמד בראש הר־גרזים וישא קולו ויקרא ויאמר להם שמעו אלי בעלי שכם וישמע אליכם אלהים : ח הלוך הלכו העצים למשח עליהם מלך ויאמרו לזית מלוכה עלינו : ט ויאמר להם הזית החדלתי את־דשני אשר־בי יכבדו אלהים ואנשים והלכתי לנוע על־העצים : י ויאמרו העצים לתאנה לכי־את מלכי עלינו : יא ותאמר להם התאנה החדלתי את־מתקי ואת־תנובתי הטובה והלכתי לנוע על־העצים : יב ויאמרו העצים לגפן לכי־את מלוכי עלינו : יג ותאמר להם הגפן החדלתי את־תירושי המשמח אלהים ואנשים והלכתי לנוע על־העצים : יד ויאמרו כל־העצים אל־האטד לך אתה מלך־עלינו : טו ויאמר האטד אל־העצים אם באמת אתם משחים אתי למלך עליכם באו חסו בצלי ואם־אין תצא אש מן־האטד ותאכל את־ארזי הלבנון : טז ועתה אם־באמת ובתמים עשיתם ותמליכו את־אבימלך ואם־טובה עשיתם עם־ירבעל ועם־ביתו ואם־

וכל בית מלוא ואזלו ואמליכו ית אבימלך למהוי מלכא עם מישר קמתא די בשכם : ז וחויאו ליותם ואזל וקם בריש טורא דגריזין וארים קליה וקרא ואמר להון קבילו מיני יתבי שכם ויקבל צלותכון יי : ח המיזל אזלו אילניא למנאה עליהון מלכא ואמרו לזיתא מלוך עלנא : ט ואמר להון זיתא האשבוק ית משחי דמניה מיקרין קדם יי וביה מתפנקין בני אנשא ואיהך למעבד מלכו על אילניא : י ואמרו אילניא לתינתא איתא את מלוכי עלנא : יא ואמרת להון תינתא האשבוק ית חוליי וית דגילתי שפירתא ואיהך למעבד מלכו על אילניא : יב ואמרו אילניא לגופנא איתא את מלוכי עלנא : יג ואמרת להון גופנא האשבוק ית חמרי דמניה מנסכין קדם יי וביה חדן רברביא ואיהך למעבד מלכו על אילניא : יד ואמרו כל אילניא לאטדא איתא את מלוך עלנא : טו ואמר אטדא לאילניא אם בקשוט אתון משחין יתי למהוי מלכא עליכון עולו שרו בטולי ואם לא תפוק אשתא מן אטדא ותיכול ית ארזי לבנן : טז וכען אם בקושטא ובשלמותא עבדתון ואמלכתון ית אבימלך ואם טבתא עבדתון עם ירבעל ועם

ג' · כ"ג · ג' רפין · ג' · מלכה ק' · ד' · ג' וקמץ · ד' · ג' · מלכי ק' · ג' · ד' · ג' · ג' · ג' חס' כספ' · ג' · ז' רפין · ג'

רלבג

(ו) עם אלון מוצב . ר"ל אצל מישור שהציבו שם היה אבן או דבר אחר : (ט) החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים . אמר זה כי מהשמן היוצא ממנו היו מדליקין במקדש את המנורה : (יג) ואמר על היין המשמח אלהים ואנשים בעבור נסך היין שהיה במקדש: (יד) והנה האטד הוא מין ממיני הקוצים תרגום ודרדר ואטדין והנה אמר זה יותם להורות על פחיתות של אבימלך שלא היה נכון שיגיע ממנו תועלת כמו שלא יגיע מהאטד שום פרי : (טז) ועתה אם באמת ובתמים עשיתם . הנה ביאר יותם שלא עשו זה באמת ובתמים ולזה לא ימשך מזה המאמר להם שישמחו באבימלך וישמח הוא בהם אך שיסהיתו זה את זה וכן היה להם בסוף כי יש אלהים שופטים בארץ : והנה

וישמע ג' רפין וסימנם וישמע אליכם אלהים . יקשיב וישמע לאחור . מי עמד בסוד ה' : ויאמר להם כ"ב וסימן מצויין במסר' רבתא : ואנשים י' בקריאה וסי' ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים . החדלתי את דשני . החדלתי את תירושי . כי נודע דוד . ויברח דוד הוא ואנשים . אלנתן בן עכבור . ואנשים צדיקים ישפטו . עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא . ויבא חנני אח' מאחי . ואקום לילה אני ואנשים : לנוע ד' וסי' החדלתי את דשני . החדלתי את מתקי . החדלתי את תירושי . כן אהבו לנוע :

תולדות אהרן שלכו העצים . כל הפרשה עקדה שער יב : ותאמר להם הגפן . ברכות לה ערכין יא :

מצודת דוד

כי עמו היו שבעים : (ז) וישמע וכו'. בעבור הגמול . אשר תשמעו אלי : (ח) הלוך הלכו העצים . פתח דבריו במשל ועם שאין כל דברי הנמשל ידמו להמשל הנה קצת הדברים ידמו ויתר דברי המשל באו ליפות המשל ולהכניס בלב השומע : (ט) החדלתי. וכי אחדל מליתן פריי הטוב : בי . ר"ל בפריי : יכבדו וכו'. כי בשמן זית מכבדים את המקום בנרות המנורה ואת האנשים במשיחת הכהנים והמלכים : והלכתי . ר"ל וכי אעזוב עסקי ואלך להיות מתנועע ומטולטל בעבור צרכי העצים כי אם אמלוך אעזוב בע"כ עסקי לטרוח בצרכי המלוכה : (יג) המשמח וכו'. כי אין אומרים שירה בבית המקדש כי אם בעת ניסוך היין ובאנשים נאמר ויין ישמח לבב אנוש (תהלים ק"ד) : (טו) אם באמת . לא דרך לעג לצחק בי לאח"ז : חסו בצלי . ר"ל במעט הצל שיש בי תהיה עליכם למחסה : ואם אין . שלא באמת תמשחו אותי כ"א לצחק בי : תצא אש . ר"ל דעו כי סוף הדבר יהי' שממני תצא האש ותשרוף אף האדירים הגבוהים ואף עמהם : (טז) ועתה. ר"ל עתה שמעו הנמשל : אם באמת

מצודת ציון

ר"ל נטמן : (ו) עם אלון . סמוך לאלון : (ז) בעלי . ענין אדון וכן בעלי יריחו (יהושע כד) : (ט) החדלתי . ענין מניעה : דשני . מלשון דשן ושמן : לנוע. מל' תנועה : (יא) מתקי . מלשון מתוק : תנובתי . פריי כמו מתנובת שדי (איכה ד) : (יג) תירושי . ייני : (יד) האטד . מין קוץ וכן גורן האטד (בראשית נ) : (טו) ותאכל . ותשרף :

כגמול ידיו עשיתם לו : יז אשר נלחם אבי עליכם וישלך את נפשו מנגד ויצל אתכם מיד מדין : יח ואתם קמתם על בית אבי היום ותהרגו את בניו שבעים איש על אבן אחת ותמליכו את אבימלך בן אמתו על בעלי שכם כי אחיכם הוא : יט ואם באמת ובתמים עשיתם עם ירבעל ועם ביתו היום הזה שמחו באבימלך וישמח גם הוא בכם : כ ואם אין תצא אש מאבימלך ותאכל את בעלי שכם ואת בית מלוא ותצא אש מבעלי שכם ומבית מלוא ותאכל את אבימלך : כא וינס יותם ויברח וילך בארה וישב שם מפני אבימלך אחיו :

כב וישר אבימלך על ישראל שלש שנים : כג וישלח אלהים רוח רעה בין אבימלך ובין בעלי שכם ויבגדו בעלי שכם באבימלך : כד לבוא חמס שבעים בני ירבעל ודמם לשום על אבימלך אחיהם אשר הרג אותם ועל בעלי שכם אשר חזקו את ידיו להרג את אחיו : כה וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו את כל אשר יעבר עליהם בדרך ויגד לאבימלך : כו ויבא געל בן עבד ואחיו ויעברו בשכם ויבטחו בו בעלי שכם : כז ויצאו השדה ויבצרו את כרמיהם וידרכו ויעשו הלולים ויבאו בית אלהיהם ויאכלו וישתו ויקללו את אבימלך :

ביתיה ואם כגומלא דידוהי עבדתון ליה : יז דאגיח אבא עליכון ומסר ית נפשיה כעל גב לאתקטלא ושזיב יתכון מיד מדינאי : יח ואתון קמתון על בית אבא יומא דין וקטלתון ית בנוהי שבעין גברא על אבנא חדא ואמלכתון ית אבימלך בר אמתיה על יתבי שכם ארי אחוכון הוא : יט ואם בקושטא ובשלמתא עבדתון עם ירבעל ועם ביתיה יומא דין חדו באבימלך ויחדי אף הוא בכון : כ ואם לא תפוק אשתא מאבימלך ותיכול ית יתבי שכם וית בית מלוא ותפוק אשתא מיתבי שכם ומבית מלוא ותיכול ית אבימלך : כא ואפך יותם וערק ואזל לבאר ויתב תמן מן קדם אבימלך אחוהי : כב ומלך אבימלך על ישראל תלת שנין : כג ושלח יי רוחא בישא בין אבימלך ובין יתבי שכם ושקרו יתבי שכם באבימלך : כד למיתי חטוף שבעין בני ירבעל ודמיהון לשואה על אבימלך אחוהון דקטל יתהון ועל יתבי שכם דתקיפו ית ידוהי למקטל ית אחוהי : כה ושויאו ליה יתבי שכם כמנין על רישי טוריא ואנסין ית כל די עבר עליהון באורחא ואתחוא לאבימלך : כו ואתא געל בר עבד ואחוהי ועברו בשכם ואתרחיצו עלוהי יתבי שכם : כז ונפקו לחקלא וקטפו ית כרמיהון ועצרו ועבדו חגגין ועלו לבית טעותהון ואכלו ושתיאו ולטיטו ית

רדק

אבל מביני מדע ומה שתרגם אנשים רברביא ר"ל כי היין משמח האנשים הגדולים והחכמים ותיטיב דעתם בו כמו שאמרו רז"ל חמרא וריחני פקחין אבל האנשים הפחותים ישתכרו בו ותשתבש דעתם בו . ומה שהזכיר ג' עצים אלה לדבר לקצר הדבר ועוד כי הזכיר שלשה המשובחים ואחר כך הזכיר הפחות שהוא משל לאבימלך וא"א ז"ל כתב כנגד שלשה שאמרו ישראל לגדעון משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך : (יח) על בעלי שכם . על אדוני העיר וגדוליה כי הם עיקר אנשי העיר וי"ת יתבי שכם : (כ) מלוא . שם לא תואר וכן ועבדו אותו בתמים ובאמת : (כב) וישר אבימלך . מבנין קל מנחי העי"ן בשקל ויסר אליה והוא ענין שררה ולפי שמלך מעצמו ולא מלך על כל ישראל לפיכך אמר וישר ולא אמר וישפוט כי לא הלך בדרך טוב' ולא החזיר את ישראל למוטב : (כד) לבא חמס . כלומר סבה היתה מאת הש"י שבגדו בעלי שכם באבימלך כמו שאמר וישלח אלהים רוח רעה והיה זה לבא חמס שבעים בני ירובעל לשום דמם על אבימלך ועל בעלי שכם ולא נתנוהו לבא אל העיר ושמו לו מארבים על ראשי ההרים ואותם המארבים היו גוזלים כל אשר עבר עליהם לומר שיצאו מתחת רשותו ואין להם מושל והיו עושים הישר בעיניהם : (כז) ויבצרו את כרמיהם . כי היו יראים מאבימלך לצאת ולבצור את כרמיהם ובעזרת געל ואחיו יצאו : הלולים . שמחות וכן בדברי רז"ל נקרא בית השמחה הלולא וי"ת חגגין :

מי

רשי

למלכות : (כב) וישר . על כרחם נהג רבנות וגאוה : (כג) רוח רעה . שנאה שלג"ם בלע"ז : (כו) געל בן עבד . אומה אחרת היה : (כז) ויעשו הלולי' ועבדו

רלבג

(כב) והנה לא מלך אבימלך על ישראל כי אם ג' שנים ותוך זה הזמן הקצר נתקיימה קללת יותם וזה שסבב שלח אלהים רוח רעה בין אבימלך וביניהם באופן שהשחיתו זה את זה : (כה) וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים . ר"ל ששמו בעבורו מארבים שם כדי שיארבוהו אם ימצא להם ואותם המארבים גזלו כל אשר יעבור עליהם בדרך כי לא היתה אימת המלכות עליהם . והנה הוגד זה הענין לאבימלך ונשמר מלבוא שם . והנה געל בן עבד ואחיו עברו בשכם ובטחו בו בעלי שכם לגלות דעתם בפניו שהיתה כנגד אבימלך ולזה קללו אבימלך בפניו לדעתם כי גם הוא

נלחם י"ב פתחין בקריאה וסימן כי חשבון עיר סיחון מלך . ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור . אשר נלחם אבי עליכם . וישלח תעי את יורם בנו . ויתר דברי ירבעם קדמאה . ויתר דברי יואש . ויתר דברי יהואש . והיה כל מעבר מטה מוסדה . והמה מרו ועצבו . ויהי פחד אלהים . והוא נלחם עם מלך בני עמון : בארה ג' מעמו באלף וחד מעמו לרע וסי' נמסר בסדר וינש : וישר ג' כתיב סי"ן בקריאה וסי' וישר אבימלך על ישראל . וישר במגרה ובחריצי הברזל דד"ה . וישר אל מלאך ויוכל בכה . וכל דכתיב סמ"ך דכוו' : אחיהם ד' בקריאה וסי' לבוא חמס שבעים בני ירובעל . ויואב ואבישי אחיו . בבית אחיהם הבכור . עוד זה מדבר וזה בא . ואחד ואחיהם . והשוערים שלום . ועקוב :

מצודת ציון

(כ) אש . ר"ל להב המחלוקת : (כב) וישר . מלשון שררה : (כג) רוח רעה . ר"ל שנאה ומריבה . (כד) חמס . גזל : (כז) ויבצרו . הוא תלישת הפרי כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : וידרכו . הוצאת יין מן הענבים דורכים והולכים על גביהם : הלולים . שמחות וכדרז"ל מחמת הלולא

מצודת דוד

באמת . ר"ל וכי באמת ובתמים עשיתם מה שהמלכתם את אבימלך וכי טובה עשיתם וכו' וכי כגמול וכו' בתמיה : (יז) אשר נלחם . ר"ל הלא גמול ידיו הי' לטובה אשר נלחם אבי בעבורכם וסיכן נפשו במלחמה והי' מהראוי לשלם לו כגמול ידיו : (יח) ואתם קמתם . לא די בלא שלמתם טובה כ"א עוד עשיתם הרעה : בן אמתו . בן שפחתו ולא מבני אשתו הגבירה : כי אחיכם הוא . לא המלכתם אותו בעבור כבוד אבי כי אם על שהוא קרוב לכם מאמו השפחה : (יט) ואם באמת וכו' היום הזה . ר"ל ואם עכ"ז תאמרו אם מתחלה עשינו הרעה להרוג את בני גדעון מ"מ היום הזה מה שהמלכנו את אבימלך בנו הוא לכבוד גדעון וביתו ואמר אם כדבריכם כן הוא שבאמת ובתמים וכו' היום הזה אזי יהי' גמולכם אשר תשמחו זה בזה : (כ) ואם אין . ר"ל ואם אין הדבר בעבור כבוד אבי וביתו כ"א בעבור שהוא אחיכם מן האם אזי יהיה גמולכם להיות שנאה ומריבה בין אבימלך ובין אנשי שכם ובית מלוא הסמוך לשכם ותאבדו כולכם וכאשר אמר האטד אל העצים : (כא) מפני אבימלך . מפני יראת אבימלך שלא יהרגנו : (כד) לבא חמס . ר"ל מה' היתה למען יבוא גמול החמס שחמסו המלוכה מבני גדעון וגמול דמם לשום העונש על אבימלך אשר הרגם וכו' : (כה) לו . לאבימלך לתפשו ולהרגו : ויגזלו . בהיותם מתמידים לשבת יחידים בראשי ההרים ועל כי מרדו באבימלך עשו הפקר בעיניהם : ויוגד לאבימלך . אשר הקיפו עליו מארבים והי' נשמר מלבוא לשכם : (כו) ויבטחו בו . חשבו שיעזרם הוא מול אבימלך : (כז) ויצאו השדה . כי

רש"י

ויעבדו אגנין: (כח) מי אבימלך ומי שכם. מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדים לאבימלך הלא בן ירובעל היה אבימלך והוא מן עפרת אבי העזרי: וזבול פקידו. וזה פקיד העיר ששמו זבול פקידו של אבימלך הוא ואדוניו אין לו משפט מלוכה בעיר ואף פקידו אינו כלום: עבדו את אנשי חמור. אם באתם לקנות לכם אדונים בואו ועבדו את אנשי חמור שהיה נשיא הארץ מקדם: ומדוע נעבדנו. לאבימלך: (כט) ויאמר לאבימלך. ויאמר געל בפני זבול אודיע לאבימלך רבה צבאך וצאה. מן המקום שאתה שם ונראה את גדולתך: (לא) בתרמ'. כמו במרמה בתרמית כלומר בלט ובסתר: (לד) ארבעה ראשים. ד' כתות: (לז) מעם טבור הארץ. מן תוקפא דארעא

רד"ק

(כח) מי אבימלך ומי שכם. כלומר אבימלך ושכם שהיה שר העיר מקדם אחד הם זה כזה ומי הוא שנעבדנו אף על פי שהיה עתה אבימלך מלך עליהם הלא גם שכם היה מלך העיר הזאת אם כן עבדו אנשי חמור אבי שכם: (כט) ואסירה את אבימלך. והלא הסירו אותו אלא אסירה אותו לשלם שלא יוכלו אנשי שכם להשליט עמו אם ירצו: ויאמר לאבימלך. כנגד אבימלך ואף על פי שאינו שם כאומר לו אתה אבימלך בכל צבא שתוכל לרבות בעוד שאני הנה נראה מה יהיה ביני וביניך: רבה. בסגול שלא כמנהג: (לא) בתרמה. כמו במרמה וכן תרגם יונתן ברז כלו' בסתר שלא הרגישו בו אנשי שכם או יהיה בתרמה שם מקום והוא ארומה שנאמר וישב אבימלך בארומה כן פירשו א"א ז"ל לפי שלא נמצא זה המשקל בנחי הלמ"ד: צרים את העיר עליך. כמו שיקרא מצור כשצרים את העיר מבחוץ ולא יוכל אדם לצאת ממנה כן נקרא מצור כששומרים את העיר שלא יכנס אדם בה מבחוץ ועל הדרך הזה צרים את העיר עליך כלומר בעבורך שומרים את העיר שלא תכנס בה: (לו) צל ההרים אתה רואה כאנשים לחק בו ואמר לו דרך לעג היכם אנשים אלא צל ההרים ידמה לך כאנשים: (לז) מעם טבור הארץ. כמו שהטבור באדם הוא מיצוע הגוף כן יקרא מיצוע הארץ

כח וַיֹּאמֶר ׀ גַּעַל בֶּן־עֶבֶד מִי־אֲבִימֶלֶךְ וּמִי־שְׁכֶם כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא בֶן־יְרֻבַּעַל וּזְבֻל פְּקִידוֹ עִבְדוּ אֶת־אַנְשֵׁי חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם וּמַדּוּעַ נַעַבְדֶנּוּ אֲנָחְנוּ׃ כט וּמִי יִתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְאָסִירָה אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וַיֹּאמֶר לַאֲבִימֶלֶךְ רַבֶּה צְבָאֲךָ וָצֵאָה׃ ל וַיִּשְׁמַע זְבֻל שַׂר־הָעִיר אֶת־דִּבְרֵי גַּעַל בֶּן־עָבֶד וַיִּחַר אַפּוֹ׃ לא וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בְּתָרְמָה לֵאמֹר הִנֵּה גַעַל בֶּן־עֶבֶד וְאֶחָיו בָּאִים שְׁכֶמָה וְהִנָּם צָרִים אֶת־הָעִיר עָלֶיךָ׃ לב וְעַתָּה קוּם לַיְלָה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתָּךְ וֶאֱרֹב בַּשָּׂדֶה׃ לג וְהָיָה בַבֹּקֶר כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ תַּשְׁכִּים וּפָשַׁטְתָּ עַל־הָעִיר וְהִנֵּה־הוּא וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ יֹצְאִים אֵלֶיךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ׃ לד וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ לָיְלָה וַיֶּאֶרְבוּ עַל־שְׁכֶם אַרְבָּעָה רָאשִׁים׃ לה וַיֵּצֵא גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וַיַּעֲמֹד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִן־הַמַּאְרָב׃ לו וַיַּרְא־גַעַל אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל־זְבֻל הִנֵּה־עָם יוֹרֵד מֵרָאשֵׁי הֶהָרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו זְבֻל אֵת צֵל הֶהָרִים אַתָּה רֹאֶה כָּאֲנָשִׁים׃ לז וַיֹּסֶף עוֹד גַּעַל לְדַבֵּר וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָם יוֹרְדִים מֵעִם טַבּוּר הָאָרֶץ וְרֹאשׁ־אֶחָד בָּא

כח וַאֲמַר גַּעַל בַּר עֶבֶד מַן אֲבִימֶלֶךְ וּמַן שְׁכֶם אֲרֵי נִפְלְחִנֵּיהּ הֲלָא בַּר יְרֻבַּעַל וּזְבֻל שׁוּלְטָנֵיהּ פְּלַחוּ יַת אֱנָשֵׁי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִשְׁכֶם וּמָא דֵין נִפְלְחִנֵּיהּ אֲנַחְנָא׃ כט וּמַן יִמְסַר יַת עַמָּא הָדֵין בִּידִי וְאַעְדֵּי יַת אֲבִימֶלֶךְ וַאֲמַר לַאֲבִימֶלֶךְ מַקִּים מַשִּׁרְיָתָךְ וּפוּק׃ ל וּשְׁמַע זְבֻל רַב קַרְתָּא יַת פִּתְגָּמֵי גַּעַל בַּר עֶבֶד וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ׃ לא וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוַת אֲבִימֶלֶךְ בְּרָז לְמֵימָר הָא גַּעַל בַּר עֶבֶד וַאֲחוּהִי אָתָן לִשְׁכֶם וְהָא אִנּוּן צָיְרִין יַת קַרְתָּא עֲלָךְ׃ לב וּכְעַן קוּם בְּלֵילְיָא אַתְּ וְעַמָּא דְעִמָּךְ וּכְמוֹן בְּחַקְלָא׃ לג וִיהֵי בְצַפְרָא כְּמִדְנַח שִׁמְשָׁא תַּקְדִּים וְתִתְנְגִיד עַל קַרְתָּא וְהָא הוּא וְעַמָּא דִי עִמֵּיהּ נָפְקִין לְקַדָּמוּתָךְ וְתַעְבֵּיד לֵיהּ כְּמָא דְתַשְׁכַּח יְדָךְ׃ לד וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וְכָל עַמָּא דִי עִמֵּיהּ בְּלֵילְיָא וּכְמַנוּ עַל שְׁכֶם אַרְבְּעָא מַשִּׁרְיָן׃ לה וּנְפַק גַּעַל בַּר עֶבֶד וְקָם בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע קַרְתָּא וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וְעַמָּא דִי עִמֵּיהּ מִן כְּמָנָא׃ לו וַחֲזָא גַּעַל יַת עַמָּא וַאֲמַר לִזְבוּל הָא עַמָּא נָחֵית מֵרֵישֵׁי טוּרַיָּא וַאֲמַר לֵיהּ זְבוּל יַת טוּלָא דְטוּרַיָּא אַתְּ חָזֵי כְּגֻבְרַיָּא׃ לז וְאוֹסַף עוֹד גַּעַל לְמַלָּלָא וַאֲמַר הָא עַמָּא נָחְתִין מִן תּוּקְפָּא דְאַרְעָא וּמַשִּׁרְיָתָא חֲדָא אַתְיָא מֵאוֹרַח מֵישַׁר

כן בספ' מוגה

י"ן קמצין וכל זקף וספדכו'

רלב"ג

הוא שונאו (כח) ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו. ר"ל כשם שאין ראוי שנעבוד שכם מפני היותו בן חמור שהיה נשיא הארץ כן אין ראוי שנעבוד אבימלך מפני היותו בן ירובעל שהיה מושל על ישראל: הלא בן ירובעל וזבול פקידו. ר"ל אין מעלה לאבימלך אלא שהוא בן ירובעל וכ"ש זבול שהוא פקיד גדעון ואבימלך ואם היה ראוי לעבוד זבול היה ראוי לעבוד את אנשי חמור אבי שכם וזה דבר בלתי ראוי ומי יתן את עם שכם כלנו בידי ואסיר אבימלך מכל וכל מהיות מושל על עיר וסבב שיאמר העם לאבימלך רבה צבאך וצאה כמו שתוכל שנלחם עמנו ונראה דברי מי יקום והוא מבואר שכל עם שכם לא היו נסכמים בזה המאמר שאם היה הענין כן היו שולחים זבול מהעיר או היו הורגים אותו והוא מבואר שקצתם היו מורדים וקצתם היו אחרי אבימלך: (לא) בתרמ'. הוא שם מקום שהיה יושב בו אבימלך ותרמה וארומה הוא מקום

ומדוע י' וסי' נמסר בריש סדר ויקח קרח: ואסירה ג' וסי' ואסירה את אבימלך. ואסירה את ראשו. ואסירה את בדיליך: שכמה ו' וסימ' נמסר בסדר וישב ולעיל בהאי סיפרא ובהאי סימן:

מצודת ציון

הלואה (כתובות ח): (כט) צבאך. צבאות עם: (לא) צרים. מלשון מצור: עליך. בעבורך: (לג) ופשטת. ענין פזור כדרך הנלחמים: (לד) ראשים. חלקים: (לז) טבור. מיצוע הארץ ונכתו נקרא טבור ע"ש שהטבור והוא השרר שבאדם הוא בגובה הגוף ובאמצעיתו וכן על טבור הארץ (יחזקאל ל"ח)

מצודת דוד

פרס בוא געל אליהם פחדו מאבימלך לצאת השדה והיו נסגרים בהעיר: (כח) מי אבימלך ומי שכם. ר"ל הלא מהראוי שהנכבד ימשול על הפחותים ונבזים והנה נהפוך הוא כי מי אבימלך הלא הוא פחות ונבזה ומי שכם ר"ל הלא בעלי שכם המה נכבדי ארץ: כי נעבדנו. אשר נעבוד לאבימלך וכלל עצמו עמהם על כי ישב בשכם ומהם יחשב: הלא בן ירובעל. ר"ל וכי הוא ירובעל עצמו שעשה לכם תשועה הלא בנו הוא ואין לעבדו בעבור אביו: וזבול פקידו. הלא זבול הוא פקידו ולא הועמד מן ירובעל עצמו ואם אין מהראוי לעבוד לאבימלך מכ"ש לפקידו: עבדו את אנשי חמור. ר"ל ואם מהראוי לעבדו בעבור שמשל בכם אביו א"כ לכו ועבדו את אנשי חמור כי חמור היה אבי שכם ר"ל שר של שכם א"כ עבדו בניו בעבור שמשל אביהם: ומדוע. ר"ל ואם בעבור תשועת גדעון מהראוי לעבוד גם לבנו זה אם ראוי למי שעשה התשועה לאבותיכם שכבר מתו ומדוע נעבדנו אנחנו שלא לא לנו היתה התשועה: (כט) ומי יתן. הלואי והי' העם הזה ברשותי אז הייתי מסירו ממלוכה מכל וכל: ויאמר לאבימלך. אמר להגיד לאבימלך הרבה צבאך מה שתוכל וצאה עמי למלחמה: (לא) בתרמה. בהיותו יושב בתרמה והיא ארומה האמור למטה ובשתי השמות היתה נקראת: והנם. געל ואחיו מפתי' אנשי העיר לעשות העיר מצור בעבורך שלא תכנס בה (וכמו שיקרא מצור כאשר יצורו מבחוץ לבלי תת יוצא ממנו כן יקרא מצור כאשר יצורו מבפנים לבלי תת בוא לתוכה): (לג) יצאים. כאשר ההפצר באמרי פיו: כאשר תמצא ידך. ר"ל כפי יכלתך אם להרגו אם לתפשו: (לה) מן המארב. ללכת על העיר למלחמה: (לו) כאנשים. צל ההרים הם הנראים לך אנשים וכונתו היתה לבל יכיר בהם עד אשר יבואו פתאום: (לז) הנה עם. לא צל הרים

רדק

הארץ והמקום הגבוה שבה טבור ות"י מתוקפא דארעא : אלון מעוננים . מישור מעוננים : (לח) איה אפוא פיך . כלומר איה דבריך שהיית אומר : ויגרש זבול . והיאך גרשוהו ואנשי העיר היו נלחמים עם אבימלך והיאך זבול שהיה פקידו של אבימלך גירש געל שהיה עוזר לאנשי שכם ונלחם בעבורם עם אבימלך ונראה כי הוא מקצת אנשי העיר סומכי' ידי זבול כי אבימלך היה אחיהם וכאשר ראו כי גברה יד אבימלך חזקו ידי הסומכים זבול ורפו ידי העם אשר כנגדו וגרשו געל משבת בשכם : (מד) והראשי' אשר עמו . לא היה אלא ראש אחד עמו שהרי הנה אותם לשלשה ראשים ושני הראשים פשטו על כל אשר בשדה ואבימלך והראש השלישי אשר עמו פשטו נכח העיר עד שעמדו פתח שער העיר והראש שהיה עם אבימלך היו בהן אנשים גדולים לפיכך אמר והראשים אשר עמו : (מו) בעלי מגדל שכם . אדוני מגדל שכם לא היו בעיר כשלכד אבימלך העיר וכאשר שמעו הלכו אל צריח בית אל להמלט בצריח ההוא וצריח כמו מגדל כמו ובסלעים ובצריחים ושם המקום שהיה בו זה הצריח בית אל ברית ודעת יונתן כי צריח בית אל שם המקום . ופירוש ברית שבאו אליהם לכרות ברית עמהם וכת"י ואתו לצריח בית אל למיגזר קיים : (מח) שוכת עצים . שוכה כמו ענף וכן במשנה אבל לא יקוץ את

פי' רבי' ישעיה

(לז) מעם טבור הארץ . פי' מקום היה ממוצע בין העיירות שמשם היו נוטים זה לעיר זו וזה לעיר זו כמו פרשת דרכים : (מו) כל בעלי מגדל שכם . פי' בעלי הקריה שכל העיר תפשו והקריה לא תפשו עדיין : ויבאו אל צריח בית אל ברית . פי' צריח הוא שן הסלע ושם היו בתים בנויים של עיר : (נא) ומגדל עוז . פי' מגדל של עוז ואין פירושו מגדל עז כלומר חזק : ע"כ

תרגום

מעונניא : לח ואמר ליה זבול אן אנון פתגמך די את אמר מן אבימלך ארי נפלחיניה הלא דין עמא דקצתא ביה פוק כען ואגיח קרבא ביה : לט ונפק געל קדם יתבי שכם ואגיח קרבא באבימלך : מ ורדפיה אבימלך ואפך מן קדמוהי ונפלו קטולין סגיאין עד מעלנא דתרעא : מא ויתיב אבימלך בארומה ותריך זבול ית געל וית אחוהי מלמיתב בשכם : מב והוה ביומא דבתרוהי ונפק עמא לחקלא וחויאו לאבימלך : מג ודבר ית עמא ופלגינון לתלת משריין וכמן בחקלא וחזא והא עמא נפק מן קרתא וקם עליהון ומחנון : מד ואבימלך וכל משריין דעמיה אתנגידו וקמו במעלנא דתרע קרתא ותרתין משריין אתנגידו על כל די בחקלא וקטלונון : מה ואבימלך אגיח קרבא בקרתא כל יומא ההוא וכבש ית קרתא וית עמא די בה קטל ותרע ית קרתא וזרעה מלחא : מו ושמעו כל יתבי מגדל שכם ואתו לצריח בית אל למגזר קים : מז ואתחואה לאבימלך ארי אתכנשו כל יתבי מגדל שכם : מח וסליק אבימלך לטורא דצלמון הוא וכל עמא די עמיה ונסיב אבימלך ית כולביא בידיה וקץ סוכת אעין ונטלה ושוי על כתפוהי ואמר לעמא די עמיה מה חזיתון עבדית אוחו עבידו

שופטים ט

מדרך אלון מעוננים : לח ויאמר אליו זבל איה אפוא פיך אשר תאמר מי אבימלך כי נעבדנו הלא זה העם אשר מאסתה בו צא נא עתה והלחם בו : לט ויצא געל לפני בעלי שכם וילחם באבימלך : מ וירדפהו אבימלך וינס מפניו ויפלו חללים רבים עד פתח השער : מא וישב אבימלך בארומה ויגרש זבל את געל ואת אחיו משבת בשכם : מב ויהי ממחרת ויצא העם השדה ויגדו לאבימלך : מג ויקח את העם ויחצם לשלשה ראשים ויארב בשדה וירא והנה העם יצא מן העיר ויקם עליהם ויכם : מד ואבימלך והראשים אשר עמו פשטו ויעמדו פתח שער העיר ושני הראשים פשטו על כל אשר בשדה ויכום : מה ואבימלך נלחם בעיר כל היום ההוא וילכד את העיר ואת העם אשר בה הרג ויתץ את העיר ויזרעה מלח : מו וישמעו כל בעלי מגדל שכם ויבאו אל צריח בית אל ברית : מז ויגד לאבימלך כי התקבצו כל בעלי מגדל שכם : מח ויעל אבימלך הר צלמון הוא וכל העם אשר אתו ויקח אבימלך את הקרדמות בידו ויכרת שוכת עצים וישאה וישם על שכמו ויאמר אל העם אשר עמו מה ראיתם עשיתי מהרו עשו

רשי

דארעא מהני הגבוה שבכולם : אלון מעוננים . מישר מעוננים : (מב) ויצא העם השדה . אנשי שכם : ויגידו . המגידי' לאבימלך שיצאו בני העיר אל השדה לעשות חפציהם : (מד) פתח שער העיר . שלא יוכלו ליכנס : (מו) צריח . יער שכפו אילנות ופשגים סביב סביב וקורין אותו פליישי"ר בלע"ז : בית אל ברית . אותו צריח הי' של בעל ברית שם של עבודת כוכבים שלהם ולשון יער היה שם ויש פותרין צריח ופ"ס בלע"ז שעושין בקרקע : (מח) שוכת עצים . ענף

רלבג

מקום אחד : (מא) ויגרש זבול את געל וגו'. יש לתמוה איך היה יכול על זה והנה אנשי שכם היו נלחמים עם אבימלך והנה ידמה שעשה זה בחכמה גם עם שונאי אבימלך באמרו להם כי הוא סבב כל הרעה הזאת לשכם ולזה הסכימו עמו לגרשו מן העיר או היה זה עם יד הנמשכים עם אבימלך מעיר שכם : (מד) ואבימלך והראשים . אשר עמו . ר"ל הנכבדים אשר עמו כי שני הראשים פשטו על כל אשר בשדה ולזה לא נשאר כי אם ראש אחד לפשוט ולעמוד פתח העיר : (מה) ויתוץ את העיר ויזרעה מלח . עשה זה כדי שלא תהא ראויה לשדות ולכרמי' : (מו) בעלי מגדל שכם . הם גדולי העיר ולא היו שם בעת ההיא ולזה באו אל צריח בית אל בברית ר"ל שישמרום מיד אבימלך ושם ממקום ההוא בית אל וצריח הוא מגדל חזק והוא אצל בית אל ולזה לא מתו שם כי אם אנשי מגדל שכם כי הם לבדם היו בצריח : (מח) שוכת עצים . הוא ענף ונקרא כן מפני שהוא מסכך כי הענפים הם מסככים סביב האילן שוכה כמו שוכתו : וילך

ואת אחיו ה' בקריאה וסימ' וישב יוסף את אביו ואת אחיו . ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו . האמר לאביו ולאמו לא ראתיו . וישב אבימלך בארומה . ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה . ונמסר גם בסדר ויגש : ואת העם י"ב וסי' נמסר בסדר שלח לך : קרדומות ג' בליש' וסימן ויעל אבימלך הר צלמון . קולה כנחש ילך כי בחיל . בסבך עץ קרדמות :

מצודת ציון

נח) : (לח) איה אפוא . הוא כפל ענין במלות שונות : פיך . מאמרך : (מג) ויחצם . ויחלקם : (מו) צריח . מגדל גבוה יקרא צריח וכן ובסלעים ובצריחים (ש"א י"ג) והוא מלשון הרמת קול כמו יריע אף יצריח (ישעיה מב) כי הצופה העומד על מגדל גבוה צריך להשמיע דברו בהרמת קול : (מח) הקרדמות . גרזן שמבקעין בו עצים כמו את קרדומו (ש"א יג) : שוכת . ענף

מצודת דוד

הרים הוא כי הנה עם יורדים וכו' : (לח) הלא זה העם . המה עמו של מי אשר מאסתם בו : (לט) לפני וכו' . ר"ל בראש כולם : (מ) עד פתח . ממקום המלחמה עד בואם פתח השער נפלו חללים : (מא) וישב . ר"ל חזר לשבת בארומה כמאז : ויגרש . לאח"ז כאשר חזקה ידו : (מב) ויגדו . מאנשי אבימלך : (מג) את העם . אשר עמו : וירא . וכאשר ראה : (מד) והראשים . ר"ל אחד מהראשים : פתח שער . לבל יצא מן העיר לעזור להעם שבשדה : (מה) ויזרעה מלח . פזר מלח לקלקל השדות : (מו) וישמעו וכו' . כי מגדל שכם לא עמדה בתוך העיר : (מח) מה ראיתם עשיתי . כמו ראיתם מה עשיתי כו' : על

כמוני: מט ויכרתו גם-כל-העם איש שוכה וילכו אחרי אבימלך וישימו על-הצריח ויציתו עליהם את-הצריח באש וימתו גם כל-אנשי מגדל-שכם כאלף איש ואשה: נ וילך אבימלך אל-תבץ ויחן בתבץ וילכדה: נא ומגדל-עז היה בתוך-העיר וינסו שמה כל-האנשים והנשים וכל בעלי העיר ויסגרו בעדם ויעלו על-גג המגדל: נב ויבא אבימלך עד-המגדל וילחם בו ויגש עד-פתח המגדל לשרפו באש: נג ותשלך אשה אחת פלח רכב על-ראש אבימלך ותרץ את-גלגלתו: נד ויקרא מהרה אל-הנער | נשא כליו ויאמר לו שלף חרבך ומותתני פן-יאמרו לי אשה הרגתהו וידקרהו נערו וימת: נה ויראו איש-ישראל כי-מת אבימלך וילכו איש למקמו: נו וישב אלהים את רעת אבימלך אשר עשה לאביו להרג את-שבעים אחיו: נז ואת כל-רעת אנשי שכם השיב אלהים בראשם ותבא אליהם קללת יותם בן-ירבעל:

י א ויקם אחרי אבימלך להושיע את-ישראל תולע בן-פואה בן-דודו איש יששכר והוא-ישב בשמיר בהר אפרים: ב וישפט את-ישראל עשרים ושלש שנה וימת ויקבר בשמיר: ג ויקם אחריו יאיר הגלעדי וישפט את-ישראל עשרים ושתים שנה: ד ויהי-לו שלשים בנים רכבים על-שלשים עירים ושלשים עירים להם להם יקראו | חות יאיר עד היום

ו' כספ' · ל' · ז'. ג' · ל'. ל' · ל' · ג' · ל'. כ'. · כ' חד מ"ע וחד חסר · כ'. כ'. ל' · כ"ס. ל' · ג' אל"ך · ג' · ס' מ"ע · ל'

כותי: מט וקצו אף כל עמא גבר סוכיה ואזלו בתר אבימלך ושויאו על צריחא ואדליקו עליהון ית צריחא בנורא ואתקטלו אף כל אנשי מגדל שכם כאלף גבר ואתתא: נ ואזל אבימלך לתבץ ושרא בתבץ וכבשה: נא ומגדל תקיף הוה בגו קרתא ואפיכו לתמן כל גבריא ונשיא וכל יתבי קרתא ואגיפו באפיהון וסליקו על אגר מגדלא: נב ואתא אבימלך עד מגדלא ואגיח קרבא ביה וקריב עד תרע מגדלא לאוקדותיה בנורא: נג ורמת אתתא חדא פלגות רכב רחיא על רישא דאבימלך ורעת ית גולגלתיה: נד וקרא בפריע לעולימא נטיל זיניה ואמר ליה שלוף חרבך וקטולני דלמא יימרון עלי אתתא קטלתיה וקטליה עולימיה ומית: נה וחזו גבר ישראל ארי מית אבימלך ואזלו אנש לאתריה: נו ואתיב יי ית בישת אבימלך דעבד לאבוהי למקטל ית שבעין אחוהי: נז וית כל בישת אנשי שכם אתיב יי ברישיהון ואתת להון לוטת יותם בר ירבעל: א וקם בתר אבימלך למפרק ית ישראל תולע בר פואה בר דודו גברא משבטא דבית יששכר והוא יתיב בשמיר בטורא דבית אפרים: ב ודן ית ישראל עסרין ותלת שנין ומית ואתקבר בשמיר: ג וקם בתרוהי יאיר גלעדאה ודן ית ישראל עסרין ותרתין שנין: ד והוו ליה תלתין בנין רכיבין על תלתין עולין ותלתין קרוין להון להון קרן כפרני יאיר עד יומא הדין די בארעא

רשי

ענף עליו: (נג) פלח רכב. חתיכת אבן של ריחים העליונה הקרויה רכב: ותרץ. ותרוצץ: (נד) פן יאמרו לי. כן יאמרו עלי: (א) בן דודו. כך שמו: (ד) עירים. עולין סוסים בחורים: ושלשים עירים להם. ושלשים ערים בלא חומה להם לכך

רלבג

(נ) וילך אבימלך. וידמה שאנשי תבץ ג"כ מרדו בו: (נג) פלח רכב. היא חתיכ' מהרכב והיא אחת מהרחים והיא העליונה להיותה רוכבת על התחתונה: (ד) ושלשים עירים להם. כפל הענין בעניינים מתחלפים על צד הלחות והנה הוא כמו ערים כמו שזכר להם יקראו חות יאיר:

אולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו:

הראשון הוא להודיע שאין ראוי שיתרשל האדם מההצלה מפני רוב שפלות ידו והכנעו לפני האויב אבל ראוי שיתחכם בזה לפי מה שאיפשר ולזה ספר כי בראות ישראל כי מדין באים תמיד לשללם ולהשחיתם המציאו תחבולות להמלט מזה לפי מה שאפשר לזה עשו המנהרות בהרים המערות והמצדות כי בהם תשלם להם הצלת מה כמו שביארנו:

השני הוא להודיע עוצם השגחת הש"י בישראל מפני בריתו עם האבות והוא שתכף ששבו ישראל אליו שלח נביאו להצילם ביד גדעון ומשך לבבו לזה בכמו זה האופן הנפלא שבא בזה הספור וכל זה לחזק ההשגחה בישראל וידמה שבחר השם ית' שתהיה התשועה על יד גדעון לשתי סבות האחת כי אולי היה היותר ראוי לזה המעשה כי הוא היה גבור חיל והיה ג"כ יותר ראוי שיעשה הנס על ידו מזולתו מישראל או והב' כי ידמה שהרע שעשו ישראל היה שרשו בבית יואש אביו כי שם היה הבעל ומזבח הבעל והאשרה והיה שם פר שהוקצה לע"ז ז' שנים ולזה יתכן שהתחיל יואש בזה הטעות וחטו אחריו

רדק

את הסוכה על מנת ליתן דמים: שוכה. כמו סוכתו כמו ולורס לבלות שאול שהוא כמו וטרתם או הוא משקל אחר שוך בשקל בור: (נג) פלח רכב. חתיכ' מרכב שהיא אחת מן הריחים והיא העליונה לפיכך נקראת רכב והתחתונה רחיים או שכב: ותרץ. בחירק הרי"ש והמנהג בסגול והיא מבנין הפעיל מפעלי הכפל מן קנה רצוץ או הוא מנחי העי"ן וכן וירעצו וירצצו לשון שבירה ואפשר שגם הוא מפעלי הכפל: (נד) פן יאמרו לי. בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא: (א) להושיע את ישראל. שגם אבימלך הושיע את ישראל ואף על פי שלא נזכר כיון שאמר אחרי אבימלך נראה שגם הוא הושיע ישראל מיד אויביהם ואילו לא כן לא היה אומר אחרי ולא היה נמנה עם שופטי ישראל ולא נאמר עליו וישר על ישראל: תולע בן פואה בן דודו איש יששכר. כך שמו וכן במקצת נסחאות כתרגומו בר דודו ובמקצת הנוסחאות בר אח אבוהי ואם כן הוא ירצה לומר בן דוד אבימלך: (ד) ושלשים עירים להם. כמו ערים ונראה בו עי"ן הפעל לזווג עם עיירים שזכר שהוא ענין אחר והוא דרך צחות ספור זה להודיע סבת היותו שופט כי גדול היה הנכבד בעושר ובבנים וכבוד וכל אחד

ומגדל עז ג' דסמיכי בלישנא בקריאה וסימן ומגדל עז היה בתוך העיר. מגדל עז שם ה'. מגדל עז מפני אויב. ומגדל ד' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סי' ט"ו: ותשלך ג' וסי' ותשלך את הילד. ותשלך אשה אחת פלח. ותשלך דברי אחריך. ונמסר גם בסדר וירא: קללת ג' בקריאה וסי' כי קלל אלהים תלוי. ותבא אליהם קללת יותם בן ירבעל. כן קללת חנם לא תבוא. אנך. ונמסר גם בסדר כי תצא. דודו ה' מלאים בקריאה וסי' ויקם אחרי אבימלך להושיע את ישראל. ויאמר שאול אל דודו. ונשאו דודו ומסרפו להוציא עצמים. ואחריו אלעזר בן דודו. אלחנן בן דודו:

מצודת דוד

(מט) על הצריח. ר"ל סמוך לה: (נב) עד פתח. כי השער היה מעץ: (נד) נושא כליו. כלי זיינו: אשה הרגתהו. ולקלון יחשב לו: (נו) את רעת. את גמול רעת: (ב) וימת. בתוך שנת העשרים ושלש ועלה השנה לו ולאיר ששפט אחריו כ"כ בס"ע: (ד) רוכבים וכו'. והוא דבר חשיבות: חות יאיר. על כי נאמר בתורה שיאיר בן מנשה קרא לערים

מצודת ציון

עקף גדול וכמשנה לא יקוץ את הסוכה (כ"ק קיד) והוא מלשון סכך: (מט) ויציתו. מלשון הצתה והבערה: (נא) ומגדל עוז. ומגדל חזק: (נג) פלח. כן נקרא אבן הרחיים כמו פלח תחתית (איוב מא): רכב. הוא האבן עליון מהרחיים הרוכב על התחתית: ותרץ מלשון רציצה ושבירה: גלגלתו. ראשו כמו ואת גלגלתו (דה"א י): (נד) לי. עלי: וידקרהו. ענין תחיבה בגוף וכן כל הנמצא ידקר (ישעיה יג): (א) דודו. שם איש: (ד) עירים. כו

הַזֶּה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד׃ ה וַיָּמָת יָאִיר וַיִּקָּבֵר בְּקָמוֹן׃

ו וַיֹּסִפוּ ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־אֱלֹהֵי אֲרָם וְאֶת־אֱלֹהֵי צִידוֹן וְאֵת ׀ אֱלֹהֵי מוֹאָב וְאֵת אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְאֵת אֱלֹהֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא עֲבָדוּהוּ׃ ז וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד בְּנֵי עַמּוֹן׃ ח וַיִּרְעֲצוּ וַיְרֹצְצוּ אֶת־בְּנֵי

ד׳ כתיב כן · ל׳ מ״ל וכספ׳ נמס׳ ב׳ מ״ל · ג׳. ג׳

דְגִלְעָד׃ ה וּמִית יָאִיר וְאִתְקְבַר בְּקָמוֹן׃ ו וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּפְלַחוּ יַת בַּעֲלַיָּא וְיַת עַשְׁתְּרָתָא וְיַת טַעֲוַת אֲרָם וְיַת טַעֲוַת צִידוֹן וְיַת טַעֲוַת מוֹאָב וְיַת טַעֲוַת בְּנֵי עַמּוֹן וְיַת טַעֲוַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּשְׁבַקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַייָ וְלָא פְלַחוּ קֳדָמוֹהִי׃ ז וּתְקֵיף רוּגְזָא דַייָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמַסְרִינוּן בְּיַד פְּלִשְׁתָּאֵי וּבְיַד בְּנֵי עַמּוֹן׃ ח וּדְחַקוּ וְשַׁעְבִּידוּ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשַׁתָּא

ויסיפו י״א וסימניהון ושנוי אתיהון נמסר בב״ש סדר וישב . מן בני ד׳ וסי׳ נמסר בסדר מצורע : תולדות אהרן ויסיפו בני ישראל. בולה כה :

רדק

אחד מבניו היה מכבד רוכב על עיר אתון והעיר הוא החמור הנער כמו אסרי לגפן עירה ועל עיר בן אתונות אולי הם הנבחרים בארצות שהם לרכוב ואפשר גם כן כי עולי ימים מהסוסים יקראו גם כן עירים כי מצאנו בזולתי החמור ועיר פרא ואפשר לפי שספרא הוא חמור הבר : חוות יאיר. אם הם הנזכרים בתורה ויאיר זה הוא יאיר בן מנשה הדבר תימה כי אם כן חיה יאיר יותר משלש מאות שנה . ונוכל לומר כי זה יאיר הגלעדי אינו יאיר בן מנשה והערים האלה א״כ אינן חוות יאיר הכתובות בתורה : (ו) ולא עבדוהו . פירשו רז״ל ולא עבדוהו אפילו בשותפו׳

רש"י

לכך נקראו עירים לשון עיירות: (ו) את הבעלים וגו׳. שבע עבודת כוכבים נמנו כאן : ויעזבו את ה׳ ולא עבדוהו . אפילו בשותפות עם אלו : (ח) בשנה ההיא . כשמת יאיר

רלבג

אחריו בית ישראל ולפיכך נתילת מזבח הבעל וכריתת האשרה היה ראוי שיקדם קודם הצלת ישראל מהרע שנפלו בו על זה המרי וזה היה אפשר שישלם בקלות על יד גדעון לבער הרע מקרבם קודם הלחמם עם מדין : השלישי הוא להודיע ענין המופתים אשר עשה הש״י על יד נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות כמו שביארתי בספר מ״ה ובביאורנו לדברי התורה ולזה זכר שעלה האש מן הצור ע״ד המופת ואכלה הבשר והמצות ושנשא רוח ה׳ המלאך אל אשר לא ידע עד אשר הלך מעיני גדעון : הרביעי הוא להודיע כי כשימשך דבר רע מדבר מה ראוי שיכירו הדבר ההוא קודם שישתדלו בהסרת הרע הנמשך ממנו ולזה ספר שצוה הש״י להרוס מזבח הבעל ולכרות האשרה אשר עליו ולהעלות הפר שהוקצה לע״ז כדי לבערו ואולם מי שישתדל בזה התועלת בזולת זה האופן ידמה למי שירצה לטבול מפני טומאת שרץ והשרץ בידו כי בזה לא יטהר מטומאתו כלל : החמישי הוא להודיע שראוי למי שיתחייב לו לעשות פועל על מה שישתדל לעשותו באופן אשר יתכן לו לעשות בקלות ולזה ספר כי לא הסכים גדעון לעשות זה הענין שצוה לו ביום אע״פ שהיה יותר ראוי כי הקרבנות לא יעשו אלא ביום עם שבזה יהיה הענין יותר מפורסם והסקדשה לש״י ואולם מנעהו מזה ראותו שאם היה עושה זה הענין ביום ימנעהו מזה כל בית אביו וכל בני עירו לרוב היותם שקועים בזה המרי ולזה הסכים לעשות זה הענין בלילה : הששי הוא להודיע שהקדשת הש״י ראוי שתהיה בעשרה מישראל לפרסם הענין יותר ולזה זכר שלקח גדעון עשרה אנשים מעבדיו במעשה הדבר הזה מהריסת מזבח הבעל וכריתת האשרה והעלת הפר השני : השביעי הוא להודיע כי מי שירצה למנוע רבים מדבר מה יכבד לו ראוי שישתדל בחכמה בשירצה שהוא מסכים לסם במה שבעבורו היה התעוררותם לזה הפועל אשר יקשה לו וכזה יקל לו למצוא תואנה למנעם מן המעשה ההוא וזאת הסבה מצאנו בראובן שלא בקש מאחיו שיניחו יוסף וילך לו כי ידע שלא ישמעו אחיו לו לזה אך בקש מהם שלא ישפכו דם אבל שישימו אותו בבור ושמה ימות מעצמו וכן עשה יואש בזה המקום להציל בנו מיד העם המבקשים אותו להרגו וזה כי הוא לא אמר להם כי אין לבעל אלהות כי אולי לא ישמעו לו אבל הודה להם שהוא אלוה ולזה צוה אותם שלא יריבו בעבורו כי הם יחסרו בזה מעלתו ויכלתו והתפלל הוא לפניהם שיריב הבעל בעצמו לאשר נתץ את מזבחו : השמיני הוא לפרסם ענין המופתים שזכר מענין ירידת הטל על גזת הצמר לבדו והיה על כל הארץ חורב ומענין ירידת הטל על כל הארץ ועל הגזה היה חורב כמו ששאל גדעון כי בזה יתקיימו הפנות התוריות כאמרם ז״ל בהאמנת המופתים : התשיעי הוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה ר״ל שאם לא יתבאר לו שינצח לא ימסור עצמו לסכנה ולזה תראה ששאל גדעון אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם ולפי שהיה קצת ספק באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו עם שבריבוי האותות תתחזק האמונה בנבואה כמו שביארנו בבאורינו לדברי התורה על מה שאמר והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגו׳ ולזה ג״כ נתן השם יתעלה לגדעון אות שלישי שכבר ינצח המלחמה והוא מספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין : העשירי הוא להודיע שראוי לנלחם שלא יערב עם בני חילו מי שהוא ראוי שינוצח כי בהיות האחד מבני החיל מנוצח יפול מורך לב על הנשארים ויהיה זה סבה שיפלו ביד אויביהם ולזה צוה השם להסיר מאנשי המלחמה הרשעים ורכי הלב והחלושים עד שנמשך מזה תועלת אחר והוא שיתפרסם לישראל כי מאת הש״י היתה להם תשועה לא בכחם ועוצם ידם ויהיה זה סבה אל שיתחזק להם אמונתם בש״י : הי״א הוא להודיע כי מי שהוא נעזר בה׳ בדבר מה אין ראוי מפני זה שיבטח על הנס ויקצר מפני זה מהמציא הסבות אשר יביאוהו אל תכלית ההוא הלא תראה כי גדעון עם היותו מובטח שינצח אויביו השתדל בהמצאת כל הסבות שיתכן שישלם בהם לו זה עם העם המעט שהיה עמו ולזה בא עליהם בלילה בעודם שקועים בשינה והוא אחר שליש הלילה עם שלש מאות שופרות וסבב שלא נראו הלפידים עד אשר החלו לתקוע התקיעות החזקות המבהילות ותיכף ישברו הכדים ונראו הלפידים והיה זה סבה חזקה להבהיל מאד בני המחנה ולהחרידם עם שהם שמעו עם זה קול מרעיד אותם מאד והוא מה שהיו אומרים חרב לה׳ ולגדעון והיה זה סבה אל שהיה כל אחד מהם חושב שיהיה שונאו האיש הנמצא אצלו ולזה היתה חרב איש באחיו : הי״ב הוא להודיע שראוי לשמוח מהטוב ביום טובה ולזה ראוי להצליח ושיעשה כל מה שיוכל בעוד שהוא מצליח ולא יקצר מזה ולזה תמצא שהשתדל גדעון בזריזות בלילה ההוא באופן שתשלם לו הריגת כל מה שאפשר בחיל מדין ולזה מהר גדעון לשלוח מלאכים בכל הר אפרים שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ועד הירדן ורדף בלילה ההוא אחר הנשארים מחיל מדין עד שהשיג זבח וצלמונע מלכי מדין ולכדם בחכמה עם העם המעט אשר עמו : הי״ג הוא להודיע שראוי לברוח מהקטטה והמריבה כפי היכולת כ״ש כשיהיה אפשר שיתחדש מהמריבה הסיר ביטול הגעת תועלת ולזה ספר שהשתדל גדעון במה שהתרעמו עליו בני אפרים בפיום ואם היו מריבין עליו על לא חמס בכפיו אבל היה ראוי להם לשבחו במה שבא להם מהישועה על ידו ולבקשת השלום השפיל עצמו מאד וכבד אותם ואמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר והסבית הריב בזה האופן ואולם יפתח לא השתדל בדומה לזה בהשבתת הריב והיה זה סבה אל שנפל עם רב מישראל ואולם בזה המקום נתחברה סבה שנית להביא גדעון אל שפייס בני אפרים בקלות כי אולי זאת המריבה תמנעהו מהשלמת נצחון מחנה מדין לפי מה שאפשר ולזה ג״כ השתדל גדעון לפייס בני אפרים בקלות : הי״ד הוא להודיע שאין ראוי לאדם למנוע מרעב לחם כ״ש כשיהיה לו חק עליו כמו הענין בגדעון וחילו שהיו נלחמים להושיע ישראל מיד מדין ולזה לא היה ראוי לאנשי סכות ופנואל שיענו גדעון בזה האופן שענוהו ולזה ספר שהשיגם מהענש ע״ז מה שכבר נזכר בזה הספור : הט״ו הוא להודיע שאין ראוי לאדם שימסור עצמו להרוג האנשים אם לא היה זה להציל א״ע ולזה זכר מה שהשיג לזבח ולצלמונע בעבור הריגתם האנשים שהרגו בתבור וזה כי הם לא היו צריכין להרגם לפחדם מהם כי כבר היו מדין מושלים עליהם עד שהיו ישראל מתחבאים מפחדם ולזה אמר להם גדעון כי לולי הריגתם אותם לא היו נהרגים : הט״ז הוא לפרסם ששופטי ישראל ומנהיגיהם הטובים לא היו מושלים בישראל באופן שיוכלו להביאם לעשות כנגד התורה אבל היתה מושלת התורה על המושלים ההם כי הם היו מוכרחים ג״כ להתנהג בדרכי התורה כמו שנזכר בספר אלה הדברים ולזה אמר גדעון לא אמשול אני בכם ולא ימשול בני בכם ה׳ ימשול בכם : הי״ז הוא להודיע שאין מחק השלמים לרדוף אחר רבוי הממון ולזה ספר שלא שאל גדעון מהנזמים והשהרונים ויתר הענינים אלא לעשות מהם אפוד לא להרבות קנינו וידמה שעשה זה להזכיר זה הנס ואם היה עושה מזה כלי מה בבית האלהים בשילה היה נמשך לכוונת התורה בזה אלא שהוא הציג אותו בעירו בעפרה והיה זה סבה אל שזנו כל ישראל אחריו שם ומפני זה השיג לגדעון עונש אל שלא נמשך הממשלה לזרעו : הי״ח הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה נמשך לתאות המשגל הלא תראה כי גדעון לקח פילגש עם היות לו נשים רבות והיה זה סבה להמתת בניו שהיו לו מנשיו כי בן הפילגש המיתם : הי״ט הוא להודיע כי על כל יביא הש״י במשפט ולזה ספר כי מפני שהרג אבימלך אחיו עם עזר בני שכם סבב הש״י שנהרגו בני שכם ואבימלך כמ״ש לה׳ יותם בן ירובעל : הכ׳ הוא להודיע שאין ראוי למקבל

מצודת ציון

בן יקרא החמור בעודו קטן כמו עיר בן אתונות (זכריה ט). עירים תניינא. כמו ערים ובדרך צחות אמר עירים לזווגו עם עירים שנזכר : (ז) וימכרם. ר״ל מסרם : (ח) וירעצו. ענין שבירה

מצודת דוד

בניו היו מרוכבות קראם ג״כ חות לעריו חות יאיר ולפי שהיה שמו כשמו ועדי יאיר : (ו) ויעזבו . ר״ל עזבו את ה׳ מכל וכל ולא עבדוהו אפי׳ בשתוף עם כל

יאיר: אשר בעבר הירדן. ארץ ראובן וגד וחצי המנשה שהיו שכיניהם : (יא) הלא ממצרים. ז' תשועות יש כאן כנגד ז' עבודות כוכבים שהיו עובדים: (יב) ומעון. שם ע"ג : (טז) ותקצר נפשו בעמל. כביכול לא הי' רחבה מקום לסבול ולכנס שם צרה שהי' לו בעמל ישראל : (יז) ויצעקו . נאספו

בשותפות : (ח) בשנה ההיא. פירשו המפרשים כמו מהשנה ההיא כי מה טעם בשנה ההיא שמנה עשרה שנה ויתכן לפרש כי בשנה ההיא לחצום ורעצום ושמנה עשר שנה רעצום כמו בשנה ההיא וחסר ו"ו השמוש מן שמנה כמו שמש ירח והדומים להם: (ט) ותצר לישראל. פרשו יצר וכן ויצר לו יצרו לעדי אונו ויצר וצור בענין אחד:(יא)ויאמר ה' אל בני ישראל. ע"י נביא: ותקצר נפשו בעמל ישראל . לא ת"י לרחק התארים מהבורא יתברך כמו שכתבנו ולא מצא דרך לפרשו והניחו מלתרגם והחכם הגדול רבי משה בר מימון ז"ל פי' נפשו רצונו ופי' ותקצר נפשו וחדל רצונו מלהגדיל עמל ישראל כי בתחלה כשעשו הרע בעיניו היה חפצו בעמלם ובצרתם וכשקרה להם מה שקרה' צרות רבות ורעות ונכנעו ושבו אל ה' ויעבדוהו רחם עליהם וחדל רצונו מלהגדיל עוד עמלם ובי"ת בעמל כמו מ"ם כמו והנותר בבשר ובלחם כגר וכאזרח הארץ והדומים להם ולפי דעתי כי בעמל כמשמעו ופירוש ותקצר נפשו כמו המו מעי לו וכן ויתעצב אל לבו והכל הוא דרך משל ודברה תורה כלשון בני אדם : (יז) ויחנו בגלעד . היא העיר שלכדו בני מכיר בן מנשה ועתה נאספו בני עמון וחנו בגלעד שחשבו ללכדה וכשראו בני ישראל זה נאספו וחנו במצפה להלחם בבני עמון וכיון שנאספו בני ישראל חדלו להם בני עמון ושבו להם לארצם ויפתח כששלח מלאכים אל ארץ בני עמון שלח וכן כשהלך להלחם אל ארץ בני עמון הלך כמו שאמר וממצפה גלעד עבר בני עמון כי לא מצאם בארץ הגלעד כי כבר

רלבג

למקבל הטובה מאחר לגמול לו רעה תחת טובה ולזה ספר על בני שכם שנענשו מפני ששלמו רעה לגדעון תחת הטובה אשר גמלם כמו שבא בדברי יותם :

הכ"א הוא להודיע שראוי לנלחמים שישמרו מהתקרב למקום שיתכן שיקרה להם בו נזק עם היות הנלחמים עמם מעטי המספר וחלושים והמשל שאם יקרבו אנשי החיל למגדל הגבוה יקל לאשר במגדל ואם הם מעטי המספר וחלושים להזיק להם אם ברמותם עליהם אבנים גדולות אם בזולת זה מהדברים שיתכן שיזיקום בהם ולזה הוא מתנאי המלחמה שתהיה במקום הראוי ובעת הראוי ועם מי שראוי ובאופן הראוי ובשיעור הראוי תם. עוד ספר שכבר שבו ישראל לעבוד ע"ג ונשקעו בה מאד עד שכבר עבדו כל אלהי הגוים אשר ישבו בארצם ועזבו את ה' מכל וכל עד שלא עבדוהו כלל ולזה מכרם ביד פלשתים וביד בני עמון ובשנה ההיא בעינה שנמכרו ישראל בידם הפליגו אויביהם לענותם ולרוצצם והתמיד זה הענין מן הענוי לכל בני ישראל בעבר הירדן בארץ האמרי אשר בגלעד ולא הספיק זה לבני עמון אבל עברו את הירדן להלחם ביהודה ובנימן ובבית אפרים : אז זעקו בני ישראל אל ה' ושבו אליו ואמר השם להם ע"י נביאו והוא פינחס לפי שאחשוב שכבר הושיע הש"י אותם פעמים רבות מלוחציהם כשזעקו אליו ושבו אליו וסרו מעבוד אלהים אחרים ולזה לא יוסיף עוד להושיע אותם והנה נכנעו ישראל על זה מאד לה' והסירו את אלהי הנכר מקרבם ועבדו את ה' : (טז) והנה קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין בתשועות הקודמות בסבת עמל ישראל אמר זה ע"ד דברה תורה כלשון

תולדות אהרן ותקצר נפשו . עקרים מב יד :

יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁנָה הַהִיא שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה אֶת־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בַּגִּלְעָד: ט וַיַּעַבְרוּ בְנֵי־עַמּוֹן אֶת־הַיַּרְדֵּן לְהִלָּחֵם גַּם־בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִין וּבְבֵית אֶפְרָיִם וַתֵּצֶר לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד: י וַיִּזְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה לֵאמֹר חָטָאנוּ לָךְ וְכִי עָזַבְנוּ אֶת־אֱלֹהֵינוּ וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא מִמִּצְרַיִם וּמִן־הָאֱמֹרִי מִן־בְּנֵי עַמּוֹן וּמִן־פְּלִשְׁתִּים: יב וְצִידוֹנִים וַעֲמָלֵק וּמָעוֹן לָחֲצוּ אֶתְכֶם וַתִּצְעֲקוּ אֵלַי וָאוֹשִׁיעָה אֶתְכֶם מִיָּדָם: יג וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַתַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים לָכֵן לֹא־אוֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: יד לְכוּ וְזַעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם בָּם הֵמָּה יוֹשִׁיעוּ לָכֶם בְּעֵת צָרַתְכֶם: טו וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה חָטָאנוּ עֲשֵׂה־אַתָּה לָנוּ כְּכָל־הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ אַךְ הַצִּילֵנוּ נָא הַיּוֹם הַזֶּה: טז וַיָּסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִקִּרְבָּם וַיַּעַבְדוּ אֶת־יְהוָה וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל: יז וַיִּצָּעֲקוּ בְּנֵי עַמּוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְעָד וַיֵּאָסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בַּמִּצְפָּה: יח וַיֹּאמְרוּ הָעָם שָׂרֵי גִלְעָד אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר יָחֵל לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן יִהְיֶה לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד:

הַהִיא תְּמַנְיָא עַסְרֵי שְׁנִין יַת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִבְעִבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּאַרְעָא אֱמוֹרָאָה דִּי בְגִלְעָד: ט וַעֲבַרוּ בְּנֵי עַמּוֹן יַת יַרְדְּנָא לְאַגָּחָא קְרָבָא אַף בִּיהוּדָה וּבְדְבֵית בִּנְיָמִין וּבְדְבֵית אֶפְרַיִם וְעָקַת לְיִשְׂרָאֵל לַחֲדָא: י וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ לְמֵימַר חַבְנָא קֳדָמָךְ וַאֲרֵי שְׁבַקְנָא יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהַנָא וּפְלַחְנָא יַת בְּעֲלַיָא: יא וַאֲמַר יְיָ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלָא מִמִּצְרַיִם וּמִן אֱמוֹרָאָה וּמִן בְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתָּאֵי: יב וְצִידוֹנָאֵי וַעֲמַלְקָאֵי וְאֱנָשֵׁי מָעוֹן דְּחָקוּ יָתְכוֹן וּבְעֵיתוּן קֳדָמַי וּפָרְקֵית יָתְכוֹן מִידֵיהוֹן: יג וְאַתּוּן שְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנִי וּפְלַחְתּוּן לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא בְּכֵן לָא אוֹסִיף לְמִפְרַק יָתְכוֹן: יד אֱזִילוּ וּבְעוֹ מִן טָעֲוָתָא דְּאִתְרְעִיתוּן בְּהוֹן הָאִם יָכְלִין לְמִפְרְקְכוֹן בְּעִידָן עָקַתְכוֹן: טו וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ חַבְנָא עֲבֵיד אַתְּ לָנָא כְּכָל דְּתָקִין קֳדָמָךְ בְּרַם שֵׁיזְבְנָא כְּעַן יוֹמָא דֵין: טז וְאַעְדִּיאוּ יַת טָעֲוַת עַמְמַיָּא מִבֵּינֵיהוֹן וּפְלַחוּ קֳדָם יְיָ וַעֲקַת נַפְשֵׁיהּ בְּעָמַל יִשְׂרָאֵל: יז וְאִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי עַמּוֹן וּשְׁרוֹ בְגִלְעָד וְאִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ בְמִצְפָּה: יח וַאֲמַרוּ עַמָּא רַבְרְבֵי גִלְעָד גְּבַר לְחַבְרֵיהּ מַן גַּבְרָא דְיִשְׁרֵי לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן יְהֵי לְרֵישׁ לְכֹל יָתְבֵי גִלְעָד:

וזעקו ג' פתחין וסי' לכו וזעקו אל האלהים. הלילו חרעים וזעקו. קדשו צום קראו עצרה : ותקצר ד' בקריאה וסי' ותקצר נפש העם בדרך. ותקצר נפשו בעמל ישראל. ויהי כי הציקה לו ותאלצהו. וגם נפשם בחלה : בעמל ב' ישראל. אנוש :

פי' רבי' ישעיה

(ח) בשנה ההיא. פי' בשנה שמת יאיר או בשנה ראשונה שהתחילו לכבשם : (ט) ותצר לישראל מאד. פי' ותצר המלחמה לישראל מאד. וכן ויירא יעקב מאד ויצר לו. המעשה הזה. ואלו היה כתיב ויצר בלא לו הייתי מפרשו כי אין הפועל יוצא באחר : ע"כ

מצודת ציון

שבירה כמו תרעץ אויב (שמות טו): ויראלו. אף הוא ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מב): ותצר. מל' צר ודחק : (טז) ותקצר. מל' קצר : נפשו. רצונו כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג) : ויצעקו . ענין אסיפה הבא בצעקת המאסף : (יח) יחל. יתחיל טוב

מצודת דוד

כל אלו ע"ג : (ח) בשנה ההיא וכו'. ר"ל מיד בשנה שמת יאי' התחילו לרעוץ ולרוצץ את ישראל ושמנה עשר שנה התמיד הדבר ור"ל לא היה בהדרגה כי אם בפעם אחת ולא כדרך שאר המשעבדים : את כל וכו'. יפרש מה שנאמר בתחלת המקרא בני ישראל הם כל בני ישראל אשר בעבר הירדן : (י) וכי עזבנו וכו' . ונעבוד וכו'. וי"ו הראשון מוסיף על הוי"ו השני והשני על הראשון ור"ל עשינו חטא כפול את ה' עזבנו ואת הבעלים עבדנו : (יא) ויאמר ה'. ע"י נביא בא להם דבר ה': ממצרים. ר"ל מקושי שעבוד מצרים : (יב) לחצו אתכם . אשר לחצו אתכם ומוסב גם על הנזכרים במקרא שלפניו : ותצעקו . והנה צעקתם אלי והושעתי לכם. (יד) המה יושיעו. אמר בדרך לעג והתול : (טו) ככל הטוב בעיניך. המשפט הישר בעיניך רק נפלה נא ביד ה' וביד אדם בל נפול : (טז) ותקצר נפשו. ר"ל קצרה רצונו של מקום בדבר עמל ישראל כי מתחלה היה רצון המקום להרבות עמלם בעבור חטאם הרב ועתה בשובם לה' קצרה רצונו מלהרבות עמל ר"ל נחם ה' על הרעה : (יח) מי האיש. ר"ל דעו מי האיש יהיה מי שיהיה אשר יחל וכו' יהיה לראש

שופטים יא

יא א ויפתח הגלעדי היה גבור חיל והוא בן־אשה זונה ויולד גלעד את־יפתח: ב ותלד אשת־גלעד לו בנים ויגדלו בני־האשה ויגרשו את־יפתח ויאמרו לו לא־תנחל בבית־אבינו כי בן־אשה אחרת אתה: ג ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב ויתלקטו אל־יפתח אנשים ריקים ויצאו עמו: ד ויהי מימים וילחמו בני־עמון עם־ישראל: ה ויהי כאשר־נלחמו בני־עמון עם־ישראל וילכו זקני גלעד לקחת את־יפתח מארץ טוב: ו ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה בבני עמון: ז ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם: ח ויאמרו זקני גלעד אל־יפתח לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל ישבי גלעד: ט ויאמר יפתח אל־זקני גלעד אם־משיבים אתם אותי להלחם בבני עמון ונתן יהוה אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש: י ויאמרו זקני־גלעד אל־יפתח יהוה יהיה שמע בינותינו אם־לא כדברך כן נעשה: יא וילך יפתח עם־זקני גלעד וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין וידבר יפתח את־כל־דבריו

ג׳ חד סוס קרת׳ וחד סוס גבר וחד לשון פתיחה · ג׳ · ל׳ · ג׳ · כ׳ בטעם זקף גדול בסיני · ל׳ · כ׳ מ״ל · ד׳ · ל׳ מ״ל ו׳ בטעם · ל׳ ומ״ל · כ מ״ל · ע׳ . כ׳

תרגום

א ויפתח גלעדא הוה גבר חילא והוא בר איתתא פונדקיתא ואוליד גלעד ית יפתח: ב וילידת אתת גלעד ליה בנין ורביאו בני איתתא ותריכו ית יפתח ואמרו ליה לא תחסין בבית אבונא ארי בר איתתא אוחרי את: ג וערק יפתח מן קדם אחוהי ויתיב בארעא טבא ואתכנישו לות יפתח גברין סריקין ונפקו עמיה: ד והוה מזמן יומין ואגיחו קרבא בני עמון עם ישראל: ה והוה כד אגיחו קרבא בני עמון עם ישראל ואזלו סבי גלעד למדבר ית יפתח מארע טב: ו ואמרו ליפתח איתא ותהי לנא לרבא ונגיח קרבא בבני עמון: ז ואמר יפתח לסבי גלעד הלא אתון סניתון יתי ותריכתוני מבית אבא ומא דין אתיתון לותי כען כד עקת לכון: ח ואמרו סבי גלעד ליפתח בכן כען תבנא לותך ותהך עמנא ותגיח קרבא בבני עמון ותהי לנא לריש לכל יתבי גלעד: ט ואמר יפתח לסבי גלעד אם מתיבין אתון יתי לאגחא קרבא בבני עמון וימסר יי יתהון קדמי אנא אהוי לכון לריש: י ואמרו סבי גלעד ליפתח מימרא דיי יהי סהיד בינגא אם לא כפתגמך כן נעבד: יא ואזל יפתח עם סבי גלעד ומניאו עמא יתיה עליהון לריש ולרבא וסדר יפתח ית כל

רדק

כבר הלכו להם: (א) בן אשה זונה. בן פלגש גלעד היה ונקראת זונה לפי שאינה עם בעלה בכתובה וקדושין והוא כמו הזונה ואף על פי שהיא מיוחדת לו וי״ת פונדקיתא כמו שתרג׳ ג״כ רחב הזונה פונדקית׳ או הוא הענין בעצמו כי הזונה כמו הפונדקית שמפקרת עצמה ובתרגום של תוספתא דא היא נימוסא הות בישראל מלקדמין דלא מיסתחרא אחסנתא משבטא לשבטא ובכן לא הוה יכיל גברא למיסב איתתא דלא משבטא וכד הוה איתתא דרחמא גברא דלא משבטיה הות נפקא מבי נשא בלא אחסנתא והוו אנשי קרון לה פונדקיתא דרחימת גברא דלא משבטהא וכן הוה ליה לאימיה דיפתח ודומה כי הצריכו כל זה למתרגם לפי שאמר לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה וכן תרגם ארי בר איתתא משבטא אחורי את ולפירושינו יהיה פי׳ לא תנחל לפי שהיה בן פלגש וזהו בן אשה אחרת לפי׳ היו אומרים שלא ינחל עמהם ושלא כדין היו מגרשין אותו כי בן הפלגש יורש כמו שאמרו רז״ל מי שיש לו בן מכל מקום בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ואמרו לכל דבר למאי הלכתא לירשו וליטמא לו וכן אמר להם יפתח ותגרשוני מבית אבי כלומר עשיתם עמדי שלא כדין: (ג) בארץ טוב. אדון הארץ היה שמו טוב וי״ת בארע טוב וכן אם יגאלך טוב. לפני

רשי

נהכפו ע״י כרוז: (ד) וילחמו בני עמון. היא האמורה למעלה: (יא) את כל דבריו. התנאי שביניהם: לפני ה׳ במצפה. למקום שנאספו כולם שהשכינה שורה על רוב צבור: סד

רלבג

כלשון בני אדם שהם כאילו סבבו לש״י עמל ויגיעות להצילם ולשוב להצילם פעמים רבות מצד היותם שונים במרים כלב שב על קיאו וכאילו הלאוהו על זה או ענין עמל מענין שקר וכזב כמו עמל ואון ויראה בזה כי בסבת השקר והכזב שבחר בו ישראל והוא עבדם אלהים אחרים קצר רצון הש״י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין בהשועות הקודמות ולזה לא אמר להם בזה הענין: (א) ויקם ה׳ וגו׳. והנה ספר כי יפתח היה בן אשה זונה ופי׳ בו שכבר היה בן אשה שהיתה משבט אחר ולפי שלא נשאת לאחד מבני השבט קראה זונה להיותה נוטה ממה שראוי להנשא לאחד ממשפחתה כדי שלא תסוב נחלה ממטה למטה והנה נשא גלעד אשה אחרת משבטו והיו לו בנים ממנה ובני האשה ההיא סבבו על יד זקני גלעד שלא ינחל יפתח עמהם בבית אביהם והיה זה עול כי היה ראוי שירש עמהם: (ג) והנה ברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ איש ששמו טוב ויתלקטו אליו אנשים רקים ויצאו עמו וידמה שיפתח היה מנהיגם והיו הולכים למלחמה תמיד ומשם הפרו אכלם: (ה) ולפי שכבר נתבאר לזקני גלעד שהיה יפתח מצליח במלחמותיו באו אליו ואמרו לו שיהיה להם לקצין אם יהיה נלחם בעבורם בבני עמון ובזה התנאי קבלו יפתח להלחם בבני

מצודת ציון

יא (ג) טוב. שם אדון הארץ וכן מצינו אם יגאלך טוב (רות ג): (ו) לקצין. ענין שררה וכן קצין

מסורה

ויפתח ג׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן ט״ו: והייתה ג׳ מלאים דמלאים וסי׳ ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל דשמואל. אם תחזק ממני ארם והייתה לי לישועה. אם עברת אתי והית כתיב. ושארא והיית כתיבין. לראש ה׳ בספרא וסימן רחם רחמתים לראש גבר שלל צבעי׳ לסיסרא. ויאמרו העם שרי גלעד. ויאמרו זקני גלעד אל יפתח ודבתריה. אם משיבים אתם אותי להלחם. וילך יפתח עם זקני גלעד. וישימו העם אותו: בינותינו ג׳ בקריאה ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסי׳ ראה ראינו כי היה ה׳ עמך. כי עד הוא בינותינו. ה׳ יהיה שומע בינותינו אם לא כדברך. מציעתא חסר: תולדות אהרן ויתלקטו. ב״ק נב.

מצודת דוד

לראש: יא (א) ויולד גלעד. ר״ל עם שאמו היתה זונה מ״מ היה הדבר ברור שגלעד הוליד את יפתח ולא אחר הולידו: (ב) ותלד. אחר״ז ילדה לו אשתו הנשואה אליו: ויגרשו. בחזקה ובאלמות: בן אשה אחרת. חסו על כבוד אביהם ולא זכרו שם זונה: (ג) ויתלקטו. ממקומות מחולפות: ויצאו עמו. בכל אשר יצא הוא: (ד) ויהי מימים וילחמו וכו׳. ר״ל מה שלחמו בני עמון עם ישראל היה מסוף ימים רבים אחר שנתגרש יפתח: (ה) לקחת. להשיבו אל גלעד: (ז) ותגרשוני. עזרתם לאחי לגרש אותי: ומדוע וכו׳. ר״ל ואם תאמרו שבאמת נחמתם על הרעה א״כ למה איחרתם עד כה ומדוע באתם עתה כאשר צר לכם ולא מקודם ונראה מזה שעדיין השנאה במקומה עומדת ומפני הדחק באתם: (ח) לכן. ר״ל לבל תחשוד כזאת שבאנו עתה עליך בעצמינו להראות הכנעה גדולה וחיבה יתירה כ״א היה מפני הדחק היה די לשלוח אחריך: והלכת. וכאשר תלך עמנו: לכל יושבי גלעד. ר״ל לא לנו הבאים לבד כ״א לכולם: (ט) אם משיבים. ר״ל אם יגמר הדבר ואלך למלחמה ונתן ה׳ וכו׳ אז אנכי מעצמי אהיה לכם לראש מצד הדין ור״ל עדיין אין זה הכנעה וחיבה במה שתאמרו להמשיל אותי אחר המלחמה כי בודאי אם אהיה מנוצח לא תאבו עוד להמשיל אותי ואם אנצח אני הנה מן הדין ראוי לי הממשלה וכאלו אמר לא כן הוא כ״א מיד קודם המלחמה תמשילו אותי: (י) ה׳ יהיה שומע. ויהיה הוא לעד: כדברך. להמשיל אותך מיד: (יא) וישימו וכו׳. מיד עשאוהו לראש טרם נאתם למלחמה: את כל דבריו. דברי תפלתו ותחנוניו: לפני ה׳.

לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה׃ יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי׃ יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם׃ יד וַיּוֹסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן׃ טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ טז כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף וַיָּבֹא קָדֵשָׁה׃ יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ׃ יח וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב׃ יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־

ד' קמצין | י"א פסו' אית בהון. ועד ועד ג'. ז' מ"ל | ד' | כל קרי' ולא שמע כמ"ה לא שמע | ג' | ג'

פתגמוהי קדם יי במצפיא: יב ושלח יפתח אזגדין לות מלכא דבני עמון למימר מה לי ולך ארי אתיתא לותי לאגחא קרבא בארעי: יג ואמר מלכא דבני עמון לאזגדי יפתח ארי נסיב ישראל ית ארעי במסקיה ממצרים מארנונא ועד יובקא ועד ירדנא וכען אתיב יתהן בשלם: יד ואוסיף עוד יפתח ושלח אזגדין לות מלכא דבני עמון: טו ואמר ליה כדנן אמר יפתח לא נסיב ישראל ית ארעא דמואב וית ארעא בני עמון: טז ארי במסקהון ממצרים ואזל ישראל במדברא עד ימא דסוף ואתא לרקם: יז ושלח ישראל אזגדין לות מלכא דאדום למימר אעבר כען בארעך ולא שמע מלכא דאדום ואף לות מלכא דמואב שלח ולא קביל ויתיב ישראל ברקם: יח ואזל במדברא ואקיף ית ארע אדום וית ארע מואב ואתו ממדנח שמשא לארעא דמואב ושרו בעיברא דארנון ולא עלו בתחום מואב ארי ארנון תחום מואב: יט ושלח ישראל אזגדין לות סיחון

רשי

(טז) עד ים סוף. בדרומה של ארץ אדום וארץ אדום בדרומה של ארץ כנען: (יז) אעברה נא בארצך. מדרום לצפון ליכנס לארץ כנען: וגם אל מלך מואב. שהיתה ארצו בסוף ארץ אדום במזרחה של אדום ובדרומה של א"י: ולא אבה. משה רמזה בתורה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער כשם שאדום לא נתנום לעבור כך מואב לא נתנום לעבור: (יח) וילך במדבר. מן המערב למזרח במיצר דרומי של אדום ומואב: ויסב את ארץ אדום. כל דרומה: ואת ארץ מואב. כל דרומה וכשהגיע למקצוע דרומית מזרחית פנה אל הצפון לסבוב את מיצר המזרחי: ויבא ממזרח שמש לארץ מואב ויחנון בעבר ארנון. לסוף מזרחה של ארץ מואב ושם התחילה ארץ סיחון ועוג וכבשו עבר הירדן במזרח ארץ כנען ועברו הירדן ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח

רלבג

בבני עמון ואמרו כל אלו הדברים לפני ה' רוצה לומר שכבר אמרו שה' יהיה שומע בינותם אם לא יקיימו מה שקבלו עליהם: (יב) והנה שלח יפתח מלאכים אל מלך בני עמון והראה לו בסוף הענין כי אין לו תרעומת כלל על ישראל מצד הארץ שלקח ישראל בעלותו ממצרים מארנון עד יבוק ועד הירדן וגומר כי לא לקחה ישראל מבני עמון אבל לקחה מסיחון מלך האמרי וידמה ששלח לו בראשי הדברים השנים כה אמר יפתח כי אולי יפתח היה מפורסם ביניהם בגבורה ורצה מפני זה להודיעו כי הוא המושל על ישראל כדי שישמר מלך בני עמון

רדק

(יא) לפני ה' במצפה. במקום שהיה שם ביתו כמו שאמר ויבא יפתח המצפה אל ביתו ומה שאמר לפני ה' כמה שאמר ה' יהיה שומע בינותינו או לפי שהשכינה שורה בישראל במקום שיתקבצו או הטעם כמו שפירשתי בספר יהושע כי היא המצפה שנועדו המלכים להלחם עם יהושע ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג בישראל להקבץ שם והיה שם מזבח ובית תפלה ולהותה מצפה הלכו אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני ה' במצפה: (טו) את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון. מה לו להשיב לו על ארץ מואב והוא לא היה שואל ממנו כי אם ארץ בני עמון לפי שהוא היה שואל ממנו מארנון ועד היבוק לפיכך השיב לו כי אותה הארץ שאתה שואל בשם מואב היתה נקראת ומלך האמורי לכדה ממואב וישראל לקחה ממלך האמורי. והנה ישראל לא לקח לא ממואב ולא מבני עמון: (טז) במדבר עד ים סוף. במדבר הידוע והוא מדבר שור וכן כתיב ויסעו ממדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר והוא מדבר איתם ושני שמות נקראו לו כי כן כתיב ויעברו בתוך הים המדברה וילכו שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה והלכו המסעות ההם מרה ואלים עד שבאו עד ים סוף וכן כתוב ויסעו מאלים ויחנו על ים סוף ומה שאמר עד ים סוף והם כבר עברו הים ואחרי עברם הלכו בזה המדבר דע כי ישראל לא עברו הים לרחבו כי בפיאה שנכנסו ממנה לים סוף באותה הפיאה עצמה יצאו כי הנה נכנסו ממדבר איתם לים סוף ומים סוף יצאו למדבר איתם עצמו ואם תאמר אחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרחבו למה נכנסו בו והם יצאו אל המקום שהיו בו מתחלה לא עשה כן יתברך שמו אלא להראות עולם גדולתו שעברו ישראל בתוך הים ביבשה וימבעו המצריים בתוכו ולאורך הים הלכו המסעות ההם אחר שעברו ומה שאמר ויחנו על ים סוף ועד עתה במדבר ים סוף הלכו המסעות עד עתה הלכו רחוק מן הים ובמסע הזה חנו על שפת הים לפיכך אמר ג"כ הנה עד ים סוף ומה שאמר הנה ממש נסעו אל מדבר סין ומה שאמר הנה ויבא קדשה קצר המסעות וכתב הצריך לו לכתוב והוא קדש כי משם שלחו המלאכים כמו שכתוב וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח והנה לא ראינו בתורה ששלח אל מלך מואב רק מצינו שאמר כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער נראה ששלח להם כמו ששלח לבני עשו ומה שאמר כאשר עשו לי בני עשו והם לא הניחום לעבור וגם כן המואבים לא הניחום לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והוא אמר כאשר עשו לי בני עשו והמואבים כלומר שהניחום לעבור פי' החכם ראב"ע ז"ל כי מלך אדום לא הניחם לעבור על דרך מדינתו כי משם היתה ארץ כנען קרובה אבל עברו על דרך שעיר לפיכך אמר היושבים בשעיר כי כן כתיב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר וכתיב ונסב את הר שעיר וכן מלך מואב לא הניחם לעבור אבל המואבים היושבים בער הניחום לעבור שנאמר אתה עובר היום את גבול מואב את ער: (יח) ויל' במדבר. במדבר ים סוף כמו שכתוב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום: ויחנון. הנו"ן

ולך ד' בקריאה וסי' מה לי ולך כי באת אלי. ותאמר אל אליהו. לך אל נביאי אביך. מה לי ולך מלך יהודה דד"ה: ויאמר י"ב סבירין ויאמרו וסי' ויאמר מצרים אנוסה. ויאמר בני גד ובני ראובן קדמא. ויאמר שרי סכות. ויאמר כה אמר יפתח. ויאמר הנה בניות ברמה. כי לא מצאתם בידי מאומה. שלום כואך. כה אמר בן הדד. ויהוא יצא אל עבדי אדוניו. ויאמר אפרים אך עשרתי. והאמצים יצאו ויבקשו: גבלו בגבלו ה' חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר חיי:

מצודת דוד

כי שם נקבצו רבים מישראל והשכינה שורה על רוב צבור (ועל שבמצפה נלחם יהושע כל המלכים הנאספים עליו לזה קבעוה למקום קבוץ וכן נקבצו שמה בפילגש בגבעה וכן בימי שמואל כשהמליך את שאול): (יב) מה לי ולך. ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה לי עליך ומה לך עלי. ולפי שמנוהו לראש תלה הדבר בעצמו: (יג) בשלום. מבלי מריבה ומלחמה: (טו) את ארץ מואב וכו'. ר"ל אם המחוז ההי' היתה מאז של מואב ועמון הנה בעת שלקחה ישראל לא היתה עוד ארצם וכאשר יפרש במקראות שלאחריו: (יז) אעברה נא. לבוא אל ארץ כנען: (יח) ממזרח שמש. במזרחה של מואב: כי ארנון וכו'. ארנון הוא התחלת גבול מואב והמה חנו

מצודת ציון

קצין תהיה לנו (ישעיה ג): (יז) אבה. רצה כמו לא אבה יבמי (דברים כה): (יח) ויחנון. כמו

רדק

הנו"ן נוספות כנו"ן תשמרון תזכרון: (כד) כמוש אלהיך. והנה הוא היה אלהי מואב רק זה אמר לו אתה שואל הארץ שהיא ממואב ומלך האמרי לקחה ממואב ולא הצילו כמוש אלהיו וכן היה בפי המושלים אוי לך מואב אבדת עם כמוש ואם כן הוא שהארץ היתה לך וכמוש היה אלהיך את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי הוא לא היה יכול להציל הארץ מיד מלך האמורי וה' אלהינו הוריש מלך האמורי מפנינו וירשנו את הארץ ההיא: הוריש. ענין גירושין כתרגומו דתריך וכן כל אשר הוא דגש עם מפני הוא לשון גירוש וזולתו הוא לשון ירושה: (כה) הטוב טוב אתה. הזקף מלרע בתי"ו ומקצת ספרים מדוייקים מלעי' הזקף באל"ף: הרוב רב. ענין מריבה: אם נלחם נלחם בם. הראשון מקור בחולם בשקל נשאל נשאל דוד והשני נפעל עבר שהוא פתח והנה אמר ביהושע ויקם בלק וילח' בישראל אלא כמו שפי' שם כי המלחמה היתה ששלח בלעם לקלל אותם והנה הוא לא נלחם עם ישראל בעבור ארצו וגם מלכי מואב אחרי כן לא נלחמו בישראל בזו הטענה היום שלש מאות שנה שהארץ ביד ישראל: (כו) ג' מאות שנה. ג' מאות שנה ישבו בארץ הזאת עד היום מיום שנכבשה ומדוע לא נלחמתם עליהם עד היום ולא הצלתם אותה ושלש מאות שנה בחשבון זה כמו שמפורש בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל כ"ח שנה עתניאל בן קנז ארבעים שנה אהוד שמונים שנה דבורה וברק ארבעים שנה גדעון ארבעים שנה אבימלך ג' שנה תולע בן פואה כ"ג שנה יאיר כ"ב שנה הרי רע"ו שנה ושני השעבוד בכלל וי"ח שנה שעבדו בני עמון בישראל עד שלא קם יפתח הרי ג' מאות שנה עם שש שנים של יפתח:

ותסי

תרגום

מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן וַאֲמַר לֵיהּ יִשְׂרָאֵל נֶעְבַּר כְּעַן בְּאַרְעָךְ עַד אַתְרִי׃ כ וְלָא הֵימִין סִיחוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵיהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת כָּל עַמֵּיהּ וּשְׁרוֹ בְּיָהְצָה וְאַגִּיחַ קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל׃ כא וּמְסַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יָת סִיחוֹן וְיָת כָּל עַמֵּיהּ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְחוֹנוּן וִירֵית יִשְׂרָאֵל יָת כָּל אֲרַע אֱמוֹרָאָה יָתֵיב אַרְעָא הַהִיא׃ כב וִירִיתוּ יָת כָּל תְּחוּם אֱמוֹרָאָה מֵאַרְנוֹנָא וְעַד יוּבְקָא וּמִן מַדְבְּרָא וְעַד יַרְדְּנָא׃ כג וּכְעַן יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל תָּרֵיךְ יָת אֱמוֹרָאָה מִן קֳדָם עַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל וְאַתְּ מְדַמֵּי לְמֵירְתֵיהּ׃ כד הֲלָא יָת דְיַחְסְנִנָךְ כְּמוֹשׁ טַעֲוָתָךְ יָתֵיהּ תַּחְסִין וְיָת כָּל דְתָרֵיךְ יְיָ אֱלָהָנָא מִן קֳדָמָנָא יָתֵיהּ נֵירַת׃ כה וּכְעַן הֲטָב טָב אַתְּ מִבָּלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְמוֹאָב הֲמִידַן דָּן עִם יִשְׂרָאֵל אִם קְרָבָא אַגִּיחַ בְּהוֹן׃ כו כַּד יָתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכַפְרָנָהָא וּבַעֲרוֹעֵר וּבְכַפְרָנָהָא וּבְכָל קִרְוַיָּא דְעַל תְּחוּמֵי אַרְנוֹן תְּלַת מְאָה שְׁנִין וּמָא דֵין לָא שֵׁזֵבְתּוּן בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ כז וַאֲנָא לָא חֲטֵית לָךְ וְאַתְּ עָבֵיד עִמִּי בִּישָׁא לְאַגָּחָא קְרָבָא בִי יְדִין יְיָ דַּעֲבַד דִּינָא יוֹמָא דֵין בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן׃ כח וְלָא קַבֵּיל מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן לְפִתְגָּמֵי יִפְתָּח דִשְׁלַח

מקרא

סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי׃ כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל׃ כא וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא׃ כב וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן׃ כג וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ׃ כד הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ׃ כה וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם׃ כו בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא׃ כז וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן׃ כח וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח

רשי

המזרח: (כב) ויירשו וגו' מארנון ועד היבק. שאתה אומר שהוא שלך הם מסיחון לקחו: ומן המדבר ועד הירדן. מדברות היו שם לפני הירדן: (כו) על ידי ארנון. אצל ארנון. שהיו ממואב וידעו שלא היה להם לעבור עליהם שהרי מסיחון כבשום שלקחם ממלך מואב: שלש מאות שנה. משכבשו את הארץ בימי יהושע עד יפתח מכאן יש ללמוד שנות השופטים הנזכרים עד הנה אם שני השעבוד של כל עובדי כוכבים נמנים בתוך ימי השופט אם לאו שמינו בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה שנה ואין לו מקרא ממי ללמוד עתניאל ארבעי' שנה ושני שעבוד של כושן רשעתים בכללם אחריו אהוד שמונים שנה י"ח שני' שעבוד של עגלון בתוכם הרי קמ"ח שנה דבורה מ' שנה ושני שעבוד יבין בתוכה הרי קפ"ח אחריו שבע שנים של שעבוד מדין וארבעים של גדעון ושלש של אבימלך הרי רל"ח שנים אחריו כ"ג של תולע וכ"ב של יאיר אלא שעלתה שנה אחת לשניהם וי"ח של בני עמון עד שלא בא יפתח הרי שלש מאות:

עבר

רלבג

עמון מלהלחם עם ישראל: (כד) ואמר לו על צד הלעג הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי לא יכול כמוש אלהיהם להצילם מיד סיחון כאומרו אוי לך מואב אבדת עם כמוש וגו': (כה) ואמר לו שאינך טוב מבלק בן צפור מלך מואב שלא רב עם ישראל על זה ולא נלחם בם עם היותם יושבים בימיו בחשבון ובבנותיה ובערער ובבנותיה ובכל הערים אשר על יד ארנון והנה נמשך זה עד שלש מאות שנה שלא קם אחד מהם להלחם עם ישראל על זה ואם היה דין לכם על הארץ הזאת מדוע לא הצילו אותה מידם בכל זה הזמן הארוך: (כח) והנה לא שמע מלך בני עמון אל דברי יפתח ורצה על כל פנים להלחם בישראל אז נתחדשה ביפתח רוח גבורה מאת ה' ועבר על בני עמון במקום שהיו נאספים ונלחם בם והכה אותם מכה גדולה מאד

הטוב ד' רפין וסי' הטוב טוב אתה מבלק בן צפור. הטוב היותך כהן. הטוב לך כי תעשק. הטוב כי יחקור אתכם. הרוב ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ועתה הטוב. הרב עם שדי יסור. הרב דברים לא יענה קדמא מ"ל. נלחם י"ב פתחין וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סי' ט': ומדוע י' וסי' נמסר בריש סדר קרח:

מצודת ציון

כמו וימנו והנון נוספת כמו תשמרון: (כא) ויירש. מלשון ירושה: (כג) הוריש ענין גירושין: תירשנו. מלשון ירושה: (כד) כמוש. שם ע"ג: הוריש. גרש: נירש. מל' ירושה: (כה) הרוב רב. מל' מריבה: (כו) ובבנותיה. הכפרים הסמוכים לה: על

מצודת דוד

חנו בעבר מזה: (יט) עד מקומי. ארץ כנען מקום אשר נתן לי ה': (כ) ולא האמין. כי חשב לרמותו בא ויכבוש ארצו: (כב) מארנון וכו'. א"כ המחוז הזה לקחו מסיחון אשר כבש הוא מאז ממואב ומעמון: (כג) מפני עמו ישראל. לגרשו הם ולא שיוחזר לך וז"ש ואתה תירשנו בתמיה: (כד) אשר יורישך כמוש. כדרך לעגו אמר: (כה) הרוב רב. וכי עשה הוא מריבה עם ישראל בעבור המחוז ההיא עם כי יש בה גם משל מואב: (כו) בשבת ישראל. ר"ל בהיות ישראל יושבין בחשבון וכו': שלש מאות שנה. (ר"ל קרוב לשלש מאות שנה ועיין בחשבון שנות הדורות): ומדוע לא הצלתם. מיד ישראל: בעת ההיא. במשך הזמן הזה: (כז) לא חטאתי לך. ר"ל לחרחר ריב עמדי להתנקם כי לא עשיתי לך מאומה רע: ישפוט ה' השופט. ר"ל ה' שהוא שופט כל הארץ ישפוט היום בין וכו' ופרש המקרא:

רשי

(כט) עבר בני עמון. אל בני עמון: (לג) אבל כרמים. מישר כרמיא: (לה) הכרע הכרעתני. לשון נקבה ודומה לו לבבתני אחותי כלה: היית בעוכרי. כל דמי נעכר קפחת את רגלי: (לז) וירדתי על ההרים. לשון יללה הוא ודוגמתו על גגותיה וברחובותיה כולו ייליל יורד בבכי המתעלל בבכי עד שגופו משתבר. ובמדרש אגדה דורש רבי תנחומא על ההרים לפני סנהדרין שמא ימצאו

רדק

(כט) ותהי על יפתח רוח ה'. ופי' על יפתח רוח גבורתא מן קדם ה': עבר בני עמון. פי' אל ארץ בני עמון: (לא) והעליתיהו עולה. דעת רז"ל בזה ידוע ואבי ז"ל פירש והעליתיהו הוי"ו במקום או ופירש והיה לה' הקדש אם אינו ראוי לעולה או העליתיהו עולה אם ראוי לעולה וכמו זה הוי"ו מכה אביו ואמו או אמו ויפה פי' וכן נראה מהפסוק כי לא המיתה שאמר ואבכה על בתולי לאות כי לא המיתה אך לא ידעה איש כמו שאמר והיא לא ידעה איש ומה שאמר נסו כן ויעש לה את נדרו אשר נדר ולא אמר ויעלה עולה לאות כי פרושה היתה וזהו את נדרו אשר נדר והיה להשם כך נראה לפי פשטי הפסוקים ודברי רז"ל אם קבלה היא בידם עלינו לקבלה: (לד) אין לו ממנו. ת"י כמו ממנה לית ליה מינה כלומר כי מבתו זאת לא היה לו בן או בת כי לא היה לה בעל עדיין כמו שאמר והיא לא ידעה איש וכן אמר בעל המסורת ה' סבירין ממנה וקרינן ממנו ויתכן לפרש ממנו משמעו כי אפשר שהי' לאשת יפתח בנים מאיש אחר קודם שנשאת ליפתח והיה מגדלם יפתח בביתו והיו חשובין כבניו אבל ממנו לא היה לו בן או בת כי אם זאת: (לז) וירדתי. י"מ מענין אריד בשיחי וירד ויריד בענין אחד ורבים כמוהו והנכון לפרש כמשמעו כי המצפה ששם היה בית יפתח היה גבוהה על ההרי' או

רלבג

מאד כמו שזכר באופן שהכה נכנעו בני עמון מפני בני ישראל: (ל) וספר שהנה נדר יפתח נדר לה' שאם יתן בידו את בני עמון יהיה לה' אשר יצא מביתו בשובו בשלום מבני עמון ויעלנו עולה אם היה ראוי לזה: (לא) והנה היוצא מדלתי ביתו יהיה בהכרח בעל החיים ואם היה ממין האדם יהיה לה' ויהיה מיוחד לעבודת הש"י לבד ואם יהיה זכר לא יצטרך שיהיה פרוש מן האשה כי כבר יהיה מיוחד לעבודת הש"י בזולת זה האופן כמו שנמצא בכהנים ובלוים ומצאנו ג"כ זה הלשון בשמואל עם לקחו אשה והולידו בנים ממנה ואמנם אם היתה אשה יתחייב שתהיה פרושה מאיש שאם היה לה בעל לא תהיה מיוחדת לעבודת הש"י אבל תעבוד על זה בעלה כמשפט הנשים הנשואות ולזה קרע יפתח את בגדיו בראותו בתו יוצאה לקראתו כי זה הנדר יחייב שלא תהיה לאיש ידמה שעשה לה יפתח בית מחוץ לא ראתה אדם בו ולא אשה ויסבה שם אך המתין לה שנים חדשים תלך בהם עם רעותיה לבכות על בתוליה על ההרים ובזה הזמן הסגירה בבית ההוא ולא היתה רואה אפילו אשה שם זולתי ארבעה ימים בשנה שהיה חק לישראל שתלכנה בנות ישראל לתנות לבת יפתח על בתוליה והיא היתה פרושה מאיש כל ימיה: וראוי שנעיין במה שאמר יפתח זה שלש מאות שנה עברו מאז שכבשו הארץ ההיא עד התחלת שנות יפתח ונעיין עם זה במה שנאמר בבנין הבית שהיה בת"פ שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וזה ממה שיחייב שלא היה מעט למיחת יפתח עד בנין הבית כי אם

שופטים יא

אֵלָיו׃ כט וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן׃ ל וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי׃ לא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִהוּ עוֹלָה׃ לב וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ׃ לג וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בּוֹאֲךָ מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל כְּרָמִים מַכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לד וַיָּבֹא יִפְתָּח הַמִּצְפָּה אֶל־בֵּיתוֹ וְהִנֵּה בִתּוֹ יֹצֵאת לִקְרָאתוֹ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלוֹת וְרַק הִיא יְחִידָה אֵין־לוֹ מִמֶּנּוּ בֵּן אוֹ־בַת׃ לה וַיְהִי כִרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר אֲהָהּ בִּתִּי הַכְרֵעַ הִכְרַעְתִּנִי וְאַתְּ הָיִית בְּעֹכְרָי וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי אֶל־יְהוָה וְלֹא אוּכַל לָשׁוּב׃ לו וַתֹּאמֶר אֵלָיו אָבִי פָּצִיתָה אֶת־פִּיךָ אֶל־יְהוָה עֲשֵׂה לִי כַּאֲשֶׁר יָצָא מִפִּיךָ אַחֲרֵי אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ יְהוָה נְקָמוֹת מֵאֹיְבֶיךָ מִבְּנֵי עַמּוֹן׃ לז וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ יֵעָשֶׂה לִּי הַדָּבָר הַזֶּה הַרְפֵּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי עַל־הֶהָרִים וְאֶבְכֶּה

(masoretic notes in margin: ג' בטעמא · ג' · ג' · ה' ומ"ל · ד' מ"ל בנבי' · ג' מ"ל · ב' בתרי ליש' בתעי' מנית · ד'. ג' ה' סבירין ממנה קרי' ממנו · ג'. ג'. ג' · ג'. ה' · ג' · ב' · ב' ימים)

תרגום

לותיה: כט ושרת על יפתח רוח גבורא מן קדם יי ועבר ית גלעד וית מנשה ועבר ית מצפיא דגלעד וממצפיא דגלעד עבר בני עמון: ל וקים יפתח קים קדם יי ואמר אם ממסר תמסר ית בני עמון בידי: לא ויהי דיפוק מפק בר מדשי ביתי לקדמותי כד אתוב בשלם מבני עמון ויהי קדם יי ואסקיניה עלתא: לב ועבר יפתח לות בני עמון לאגחא קרבא בהון ומסרינון יי בידיה: לג ומחנון מערוער עד מעלנא דמנית עשרין קרוין ועד מישר כרמיא מחתא רבתא לחדא ואתברו בני עמון מן קדם בני ישראל: לד ואתא יפתח למצפיא לביתיה והא ברתיה נפקת לקדמותיה בתפין ובחנגין ולחוד היא יחידא לית ליה מניה בר או ברת: לה והוה כד חזי יתה ובזע ית לבושוהי ואמר ווי ברתי אכרעא אכרעתיני ואת הוית בעכרי ואנא פתחית פומי בנדר קדם יי ולא איכול למיתב: לו ואמרת ליה אבא אפתחתא ית פומך בנדר קדם יי עביד לי כמא די נפק מפומך בתר דעבד לך יי פורענותא מבעל דבבך ומבני עמון: לז ואמרת לאבוהא יתעביד לי פתגמא הדין שבוק מני תרין ירחין ואהך ואתנגיד על טוריא ואבכה על בתולי

וידר ג' בקריאה וסי' וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה. וידר ישראל נדר לה' ויאמר. וידר יפתח נדר: נתון ד' מלאים וסי' ונתון אותו על. נתון תתן לו ולא ירע. ויאמרו נתון נתן. וידר יפתח. וכל כתו' דכו': ה' סבירין ממנה וקרינן ממנו וסי' והרים ממנו בקמצו מסלת המנחה ומשמנה. ואם בהמה אשר יקריב ממנה קרבן. ויבא יפתח המצפה אל ביתו. אל השדה ללקט אורות. וילך בכל דרך אסא דמלכים. וסי' בליש' ארמית אפרש בעירא דיפתח ולקט באורחא. ונמסר גם בסדר צו: ולא אוכל ג' בקריאה וסי' ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר. ונלאיתי כלכל ולא אוכל. ואשלחה אליהם מלאכים:

תולדות אהרן והיה היוצא . תענית ד :

מצודת דוד

(כט) רוח ה'. רוח גבורה מה' ואומץ הלב: עבר בני עמון. להלחם בהם בארצם: (לא) והיה לה'. ר"ל אם יהיה דבר שאין ראוי להעלות לעולה יהיה קדש לה' שיתמיד בקדושה ולא ישתמש לחולין. והעליתיהו. אז אקריבו עולה אם יהיה דבר הראוי לעולה: (לג) ועד בואך. עד המקום אשר תבוא בה אל מנית וכאלו ידבר מול האדם היודע המקום: עשרים עיר. במרחק המקום ההוא היו עשרים עיר והכה כולם: (לד) אין לו ממנו. יתכן שאשת יפתח היו לה בנים מבעלה הראשון ויפתח גדלם ולבנים יחשבו לו ולזה אמר אין לו ממנו ר"ל מעצמו מפרי בטנו לא היו לו בן וכו': (לה) ואת היית בעוכרי. ר"ל מהראוי לחשוב אותך בין שאר העוכרים אותי כי לא נופל אתה מהם: פציתי פי. להקדיש לה' היוצא לקראתי: (לו) אחרי וכו'. ר"ל הואיל ונתקיי' התנאי שאמרת אם נתון תתן וכו' א"כ חל הנדר: (לז) יעשה לי הדבר הזה. והוא שירף ידו ממנה שני חדשים לבל עשות עמה מה שנדר עד כלותם: וירדתי. כי מקום יפתח היה בהר הגבוה שבהרים אשר סביב ולז"א וירדתי על ההרים

מצודת ציון

על ידי. אבל מקומות: (לג) ויכנעו. מל' הכנעה: (לד) בתופים ובמחולות. שמות כלי ניגון (שמות טו): (לה) אהה. ענין צעקת יללה: הכרע הכרעתני. מל' כריעה ונפילה: בעוכרי. ענין השחתה ובלבול כמו מה עכרתנו (יהושע ז): פציתי. פתחתי כמו ופוצה פה (ישעיה י): (לו) אחרי. ענינו כמו הואיל וכן ואחר אם אינכם שומעים (יחזקאל כ): (לז) הרפה. מל'

עַל־בְּתוּלַי אָנֹכִי וְרֵעוֹתָי׃ לח וַיֹּאמֶר לֵכִי וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים וַתֵּלֶךְ הִיא וְרֵעוֹתֶיהָ וַתֵּבְךְּ עַל־בְּתוּלֶיהָ עַל־הֶהָרִים׃ לט וַיְהִי מִקֵּץ ׀ שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וַתָּשָׁב אֶל־אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ אֲשֶׁר נָדָר וְהִיא לֹא־יָדְעָה אִישׁ וַתְּהִי־חֹק בְּיִשְׂרָאֵל׃ מ מִיָּמִים ׀ יָמִימָה תֵּלַכְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת־יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה׃

יב א וַיִּצָּעֵק אִישׁ אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר צָפוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח מַדּוּעַ ׀ עָבַרְתָּ ׀ לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי־עַמּוֹן וְלָנוּ לֹא קָרָאתָ לָלֶכֶת עִמָּךְ בֵּיתְךָ נִשְׂרֹף עָלֶיךָ בָּאֵשׁ׃ ב וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֲלֵיהֶם אִישׁ רִיב הָיִיתִי אֲנִי וְעַמִּי וּבְנֵי־עַמּוֹן מְאֹד וָאַזְעִק אֶתְכֶם וְלֹא־הוֹשַׁעְתֶּם אוֹתִי מִיָּדָם׃ ג וָאֶרְאֶה כִּי־אֵינְךָ מוֹשִׁיעַ וָאָשִׂימָה נַפְשִׁי בְכַפִּי וָאֶעְבְּרָה אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדִי וְלָמָה עֲלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה לְהִלָּחֶם בִּי׃

ורעותי קרי · ס׳ דסמי׳ · יאת נח׳ תו · ג׳ · ס״א ואצ־ק · יו״ד יתיר. ט׳ · רפי

אֲנָא וְחַבְרָתִי׃ לח וַאֲמַר אֱזִילִי וּשְׁלַח יָתַהּ תְּרֵין יַרְחִין וַאֲזַלַת הִיא וְחַבְרָתְהָא וּבְכַת עַל בְּתוּלְהָא עַל טוּרַיָא׃ לט וַהֲוָה מִסּוֹף תְּרֵין יַרְחִין וְתָבַת לְוַת אֲבוּהָא וַעֲבַד לַהּ יַת נִדְרֵיהּ דִּי נְדַר וְהִיא לָא יָדְעַת גְּבַר וַהֲוַת לִגְזֵירָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ תוספתא: בְּדִיל דְּלָא לְאַסָּקָא גְּבַר יַת בְּרֵיהּ וְיַת בְּרַתֵּיהּ לַעֲלָתָא כְּמָא דַעֲבַד יִפְתָּח גִלְעָדָאָה וְלָא שְׁאֵיל לְפִינְחָס כָּהֲנָא וְאִילוּ שְׁאֵיל לְפִינְחָס כָּהֲנָא הֲוָה פָּרִיק יָתַהּ בִּדְמִין׃ מ מִזְּמַן לִזְמַן אָזְלָן בְּנַת יִשְׂרָאֵל לְאַלָּאָה לְבַת יִפְתָּח גִלְעָדָאָה אַרְבְּעָא יוֹמִין בְּשַׁתָּא׃ יב א וְאִתְכְּנִישׁ אֱנָשׁ אֶפְרַיִם וַעֲבַר לְצִפּוּנָא וַאֲמַרוּ לְיִפְתָּח מָא דֵין עֲבַרְתָּא לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן וְלָנָא לָא קְרֵיתָא לְמֵיזַל עִמָּךְ בֵּיתָךְ נוֹקִיד עֲלָךְ בְּנוּרָא׃ ב וַאֲמַר יִפְתָּח לְהוֹן אֱנָשׁ דִּין הֲוֵיתִי אֲנָא וְעַמִּי וּבְנֵי עַמּוֹן לַחֲדָא וּבְעֵית מִנְּכוֹן וְלָא פְרַקְתּוּן יָתִי מִידֵהוֹן׃ ג וַחֲזֵית אֲרֵי לֵיתָךְ פָּרִיק וּמְסָרִית נַפְשִׁי כְּעַל גַּב לְאִתְקְטָלָא וַעֲבָרִית לְוַת בְּנֵי עַמּוֹן וּמְסָרִינוּן יְיָ בִּידִי וּלְמָא סְלֵיקְתּוּן לְוָתִי יוֹמָא דֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּי׃

מימים ימימה ה׳ בקריאה וסי׳ ושמרת את החקה הזאת למועדה. מימים ימימה תלכנה בנות ישראל. ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה. ויאמרו הנה חג ה׳ בשילה מימים ימימה: ומעיל קטן תעשה לו אמו. ונמסר גם בסוף סדר בא:

רדק

או אמר וירדתי כנגד העמק אשר בין המצפה וההרים וכן ויעל אותם עמק עכור וירד הסלע כמו שפירשנו וי״ת ואתנגיד על טוריא ובדרש וירדתי על ההרים אלך לפני סנהדרין אולי ימצאו פתח לנדרך: (לט) ויעש לה את נדרו אשר נדר. שעשה לה בית והכניסה שם והיתה שם פרושה מבני אדם ומדרכי העולם והיה חק בישראל כי משנה לשנה היו הולכות אליה בנות ישראל: (מ) לתנות לה. כלומר לקונן ולבכות על בתולי׳ עמה כתרגומו לאלאה ותרגום ויקונן המלך ואלא מלכא או פירוש לתנות להשיחה ולנחמה ארבעה ימים כי כל השנה היתה מתבודדת כמו הנשים הפרושים הסגורים בבתים והחק הזה עשו עמה כל ימי חייה ומה שאמר ותהי חק לשון נקבה ר״ל הליכת בנות ישראל היתה לחק בכל שנה וי״ת והות גזרה בישראל בדיל דלא לאסקא גבר ית בריה וית ברתיה וגו׳ ומצאנו בזה מחלוק׳ רז״ל אמרו וכי נדר היה ר׳ יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר דמים היה חייב ור״ש לקיש אמר אפילו דמים לא היה חייב דתנינן אמר על בהמה שנאה ועל בעלת מום הרי אלו עולה לא אמר כלום הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהן עולה ולא היה שם פנחס שיתיר לו נדרו כלומר שיאמר לו כי בדמים היה פטור אמר פנחס הוא צריך לי יבא אצלי ויפתח אמר ראש קציני ישראל אני ואלך אצלו בין דין לדין אבדה הנערה ושניהם נענשו יפתח בנשילת איברים מת שנאמר ויקבר בערי גלעד פנחס נסתלק׳ ממנו רוח הקדש שנאמר ופנחס בן אלעזר הכהן נגיד היה עליהם הוא עליהם אין כתיב כאן אלא היה עליהם לפנים וה׳ עמו עכשיו לא היה עמו. ראינו מדבריהם כי מה שעשה יפתח בטעות עשה והיה הוא סבור שנדרו היה נדר כמו שאמ׳ ואנכי פציתי פי אל ה׳ ולא אוכל

רשי

ימצאו פתח לנדרך: (לח) ותבך על בתוליה. מדלא כתיב על בתולותיה משמע בתולים ממש: (לט) ותהי חק. גזרו שלא יעשה אדם עוד כן שאלו הלך הוא אצל פנחס או הוא בא אצלו היה מתיר לו נדרו עמדו בגדולתן ומבין שניהם אבדה ונפרע מהם פנחס נסתלק׳ שכינ׳ הימנו שנאמר בדברי הימים לפנים ה׳ עמו למדנו שבסופו אינו עמו ויפתח הוכה בשחין וניפול אברים שנאמר ויקבר בערי גלעד ויש עוד לפתור ותהי חוק בישראל מחובר למקרא שלאחריו: (מ) מימים ימימה תלכנה וגו׳. הדבר הזה קבעום עליהם לחוק: לתנות. לקונן. (א) ויעבור צפונה. ויעבור את הירדן והלכו לצפון עבר הירדן אל

רלבג

אם קי״מ שנה ואם חקרנו בזה נמצא בו יותר וזה שכשנקבץ שנות יפתח ואבצן ואילון ועבדון יהיו ל״א ואם נקבץ עם זה שנות השעבוד ביד פלשתים שהיו מ׳ שנה עם שנות שמשון שהם כ׳ שנה ושנות עלי ושנות שמואל ושאול שהם י״ג שנה ושנות דוד ושלמה עד בנין הבית שהם מ״ג שנה יהיו קפ״ז שנים ואם אמרנו ששנות השעבוד ביד פלשתים נכללו בשנות שמשון ועלי עדיין יהיו נוספים ז׳ שנה ועוד כי יתכן שכבר התחילה השעבוד קודם הריון שמשון אחר שכבר נראה המלאך אל האשה ואמר לה והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים. וידמה שנאמר בהיתר זה כי ישראל היו ביד פלשתים גם בימי יפתח ובימי השופטים הבאים אחריו אלא שלא היו פלשתים עדיין מושלים בישראל אך היו מתגברין עליהם במלחמותיהם ולזה ספר קודם למיתת יפתח שכבר מכרם הש״י ביד פלשתים ובימיהם היה הריון שמשון והתחיל השעבוד להיות פלשתים מושלים בישראל סביב למיתת ממשלת שמשון ולזה אמרו ישראל לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ועכ״ז הנה יהיו שם ז׳ שנים נוספות ואפשר שנאמר כי אלו הז׳ שנים היו חסרים מהג׳ מאות שנה שאמר יפתח והנה אמר ע״ד הקירוב ג׳ מאות שנה כי לא הגיע לז׳ שנים החסרות מזה והנה ימצא זה מסכים על האופן שפירשנו בשניה שיהושע והזקנים פרנסו ישראל כ״ו שנה ואחר פרנס עתניאל בן קנז ישראל מ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנס אהוד את ישראל עד פ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנסו דבורה וברק את ישראל מ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנס ירובעל את ישראל עד מ׳ שנה עד שנות השעבוד ופרנס אבימלך את ישראל ג׳ שנים ותולע אחריו כ״ג שנה ויאיר כ״ב שנה וי״ח שנות השעבוד הרי רל״ג שנים וכשנחבר אליהם מ׳ שנה מעת יציאת מצרים עד כבישת הארץ היא וקמ״ז שנה מגמיתת יפתח עד בנין הבית יהיה הכל ת״פ שנה ואם נפל ספק מתי היה פסל מיכה וענין פילגש בגבעה שסיפר שם שהיו בעת שלא היה מושל בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולזה יחשב שיהיה בין שמשון ובין עלי זמן בלתי קצר עמדו בו ישראל בזולת שופט הנה נתיר זה הספק בשנאמר שזה הי׳ בשנות השעבוד שזכרנו שלא היה שופט אם קודם למיתת עתניאל בן קנז או קודם למיתת אהוד או קודם למיתת זולתם מן השופטים בשנות השעבוד שלא היה בישראל מושל וכבר נאמר בזה עוד בע״ה בהגיענו לשם ואפשר שנאמר שמה שאמר יפתח שלש מאות שנה היה אמת בלא שום קירוב אך נבלעו קצת משנות שמשון בשנות עלי שהרי בסוף היה יושב שמשון בארץ פלשתים ויתכן שאז היה שופט עלי ונחשבו אותם השנים בשנות שמשון כי הוא היה שופט אותם אם היה עומד אצלם והנה נבאר עוד זה בהגיענו שם בע״ה ונשוב למה שהיינו בו מביאור אלו הדברים: (א) וספר אחר זה שכבר

מצודת ציון

מל׳ רפיון: (לט) מקץ. מסוף: ידעה. הוא כנוי לשכיבה וביאה וכן יודעת איש (במדבר לא): חוק. דבר קבוע: (מ) מימים ימימה. משנה לשנה כמו ושמרת וכו׳ מימים ימימה (שמות י״ג): לתנות. ענין שיחה ודבור כמו שם יתנו צדקת ה׳ (לעיל ה׳): יב (א) ויצעק.

מצודת דוד

ההרים ולפי שהנדר היה להפרישה מבני אדם ושתתבודד בעבודת ה׳ ולאשר עשה לה לזה שאל שעוד ב׳ חדשים תלך לנפשה להשביע עינה עד לא תתבודד: ואבכה על בתולי. ר״ל על שלא תנשא לאיש ותשאר בתולה (כי הבכיה מועלת להסג הצער): אנכי ורעותי. אלך אני ורעותי עמי: (לח) וישלח אותה. נתן לה רשות ללכת לנפשה: (לט) ויעש לה וכו׳. הפרישה מבני אדם לשבת בדודם עוסקת בעבודת ה׳ ורז״ל אמרו שנדר להקריב עולה את כל היוצא וכו׳ וכן עשה נדרו: והיא לא ידעה איש. ר״ל כאשר נדר כן עשה והיתה פרושה מאיש: ותהי חק בישראל. הוא מה שיאמר במקרא שלאחריו: (מ) מימים ימימה, בכל שנה ושנה כל ימי חייה: לתנות. לדבר על לבה להפג צערה ולשמחה: ארבעת ימים בשנה. בכל שנה נתעכבו אצלה ארבעה ימים: יב (א) איש אפרים. קרא כל השבט בלשון יחיד: צפונה. אל מקום יפתח: נשרף עליך. ר״ל בשעה שאתה בו ואז תשרף גם אתה: (ב) איש ריב. פעמים רבות הייתי אני ועמי בעלי מריבה עם בני עמון ואז צעקתי אליכם להושיע לי ולא שמעתם אלי. (ויתכן שהי׳ זה עודו יושב בארץ טוב): (ג) ואראה. וכאשר ראיתי

כי

אל הגלעד; (ד) כי אמרו פליטי אפרים אתם גלעד. פחותים שבאפרים היו מבזים את הגלעד ואומרים להם מה אתם גלעד חשובים בתוך אפרים ובתוך מנשה כן תרגם יונתן: (ה) וילכוד גלעד את מעברות וגו'. היו שומרים במקום המעברות: (ו) אמר נא שבולת. שבולת הנהר הזה אעבור: ולא יכין לדבר כן. שהיו מגמגמים בלשונם: (ח) אבצן. זה בועז:

ד ויקבץ יפתח את־כל־אנשי גלעד וילחם את־אפרים ויכו אנשי גלעד את־אפרים כי אמרו פליטי אפרים אתם גלעד בתוך אפרים בתוך מנשה: ה וילכד גלעד את־מעברות הירדן לאפרים והיה כי יאמרו פליטי אפרים אעברה ויאמרו לו אנשי־גלעד האפרתי אתה ויאמר לא: ו ויאמרו לו אמר־נא שבלת ויאמר סבלת ולא יכין לדבר כן ויאחזו אותו וישחטוהו אל־מעברות הירדן ויפל בעת ההיא מאפרים ארבעים ושנים אלף: ז וישפט יפתח את־ישראל שש שנים וימת יפתח הגלעדי ויקבר בערי גלעד: ח וישפט אחריו את־ישראל אבצן מבית לחם: ט ויהי־לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן־החוץ וישפט את־ישראל שבע שנים: י וימת אבצן ויקבר בבית לחם: יא וישפט אחריו את־ישראל אילון הזבולני וישפט את־ישראל עשר

ד וכנש יפתח ית כל אנשי גלעד ואגיח קרבא עם דבית אפרים ומחו אנשי גלעד ית דבית אפרים ארי אמרו משיזביא דבית אפרים מה אתון חשיבין דבית גלעד בגו בית אפרים בגו בית מנשה: ה ואחדו דבית גלעד ית מגיזת ירדנא על דבית אפרים והוה כד אמר חד ממשיזביא דבית אפרים אעבר ואמרין ליה אנשי גלעד אפרתי את ואמר לא: ו ואמרין ליה אמר כען שובלתא ואמר סובלתא ולא מתקין למללא כן ואחדין ליה ונכסין ליה במגיזת ירדנא ואתקטלו בעידנא ההיא מאפרים ארבעין ותרין אלפין: ז ודן יפתח ית ישראל שית שנין ומית יפתח גלעדאה ואתקבר בקרוי גלעד: ח ודן בתרוהי ית ישראל אבצן דמבית לחם: ט והוה ליה תלתין בנין ותלתין בנן שלח לברא ותלתין בנן כנן אעיל לבנוהי מן ברא ודן ית ישראל שבע שנין: י ומית אבצן ואתקבר בבית לחם: יא ודן בתרוהי ית ישראל אילון דמבית זבולן ודן ית ישראל עשר

תולדות אהרן אבצן. ב"ב נא: שלשים בנים. שם שם:

רלבג

שספר הניע מרוע בני אפרים שאמרו לשרוף בית יפתח עליו באש על אשר לא קראם בזאת המלחמה תחת מה שראוי להם לגמלו חסד על הטובה אשר עשה להם ששם נפשו בכפיו ונלחם עם אויביהם והנה לא נשתדל יפתח לפייסם באופן שפייסם ירובעל או אולי לא היה יכול על זה והיה זה סבה על שנפלו מאפרים מ"ב אלף: (ז) וספר אחר זה שספר מת יפתח ונקבר בערי גלעד. והנה הרצון בזה שספר נקבר באחת מערי גלעד והנכון אצלי כי יפתח מפני שלא השאיר אחריו בן או בת יהיה נקרא בהם שמו צוה שיקברו עצמותיו בכל ערי גלעד קצת פה וקצת פה כדי שיהי' לו זכר באותו המקומו' שהציל מיד מלך בני עמון: (ח) והנה זכר שספר שפט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ולפי

פי' רבי ישעיה

(ד) כי אמרו פליטי אפרים אתם. פי' כי היו מכירים בני גלעד את פליטי אפרים מפני שגלעד היתה בין אפרים ובין מנשה: (ו) אמר נא שבולת. פי' על שבולת הנהר:

החוצה י"ו וסי' ויוצא אותו החוצה. ויהי כהוציאם אותם החוצה ולרבקה אח. ותתפשהו בבגדו. ויהי בראותה כי עזב. ויהי כשמעו כי. ויהי בהרימי קולי. כי ישבו אחים. בחוץ תעמד והאיש. והיה כל אשר יצא. ויהי לו שלשים בנים. וישכימו ויהי בעלות. ויקרא את נערו ויאריכו הבדים דמלכים וחברו דד"ה. יען בצד ובכתף תהדפו:

אוכל לשוב ובתו גם כן ראתה בדברו כי חשבה גם כן שגנו [illegible] יה נדר כמו שאמרה פצית את פיך אל ה' עשה לי כאשר יצא מפיך: (ד) פליטי אפרים אתם. כלומ' פליטי אפרים אתם שאתם מחולקים בתוך אפרים ובתוך מנשה ואין אתם חשובים לכלום לפי שהיו אנשי אפרים מחרפין אותם כך היו אנשי גלעד מכים אותם כשהיו מוצאים אותם יחידים עוברין בארצם ולדעת המתרגם אותם דבק עם גלעד לא עם אפרים וכת"י ארי אמרו משזיבא דבית אפרים מה אתון חשיבין דבית גלעד בגו בית אפרים ובגו בית מנשה ומה שאמר פליטי אפרים ר"ל הפחותים שבאפרים היו מחרפין אותם כך ויוכיח הפירוש הזה והיה כי יאמרו פליטי אעבורה והמלחמה הזאת לא היתה להם לבני גלעד כי אם האנשים הרקים והפחותים שבאפרים והם נקראים פליטי אפרים והם אשר היו צריכים לעבור מפני הבהמות שהיו רועים מעבר לירדן שהיה שם מרעה לבני אפרים כמו שאנו עתידים לבאר בספר שמואל בפסוק ביער אפרים והפחותים הם הרועים ברוב והרג הרב הזה היה לעונש עונות שהיו בשבט אפרים בנסתר: (ה) האפרתי אתה. נקרא אפרתי אשר משבט אפרים ונקרא אפרתי אשר מבית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי: (ו) שבלת. כמו שהיו מנסין אותם בזאת המלה כן היו מנסין אותם בכל מלה שיש בו שי"ן והאפרתים היו קורין אותה סי"ן ולקח הכתוב אחת מהמלות וי"מ כי לקח מלת שבולת לפי שהיה שבולת הנהר במקום שהיו עוברים בני אפרים שהיו מגמגמין באותה השי"ן אולי היה אויר ארצם גורם להם זה כמו אנשי צרפת שאינן מבינים לקרא השי"ן וקוראין אותה כמו תי"ו רפה: (ז) בערי גלעד. דרך הדרש בזה שהוכה בשחין ככד והיה נופל איבריו מעיר לעיר ובכל עיר שהיה נופל איברו היה נקבר שם וזה היה לו עונש שהרג בתו ולא נשאל שנדרו ובדרך הפשט פירוש בערי הגלעד באחת מערי הגלעד וכמוהו בשתים התחתן כי באחת משתים ועל עיר בן אתונות בן אחת האתונות: (ח) אבצן מבית לחם. אמרו רז"ל אבצן זה בועז. והנראה בעיני כי אמרו זה בעבור ספור הכתוב נשואי בניו ובנותיו וסמך לו דבר מנוח ללמדך שלא יתגאה אדם לא בעושר ולא בבנים כי אבצן

עשה

מצודת דוד

כי אינך מושיע לי בשום פעם ואמרתי מה לי לזעוק עוד: ואשימה נפשי בכפי. ר"ל כמו המחזיק דבר מה בכפו הנה בקל יפול כאשר יפתח כמו כן סכנתי את נפשי ואעבר' במלחמה עם כי היה נוח הדבר שאפול בידם כי במתי מעט ירדתי במלחמה: ויתנם ה' בידי. ר"ל הואיל וה' נתנם בידי למה א"כ תלחמו בי היום כ"א הייתי מגולה היה הדין עמכם בגד מה כי אז יכלתם לומר אילו קראת לנו בזה הפעם אחר שהעמידוך ראש בגלעד היינו הולכים גם אנו ברוב עם והיינו מנצחים אבל עתה על מה זה התרעמו: (ד) כי אמרו וכו'. ר"ל מה שהגלעדים הרבו להכות בבני אפרים בשטף אף היה על כי בני אפרים בזו אותם ואמרו להם פליטי אפרים וכו' ר"ל כערך הפחותים שבבני אפרים כן אתם בני גלעד נחשבים בתוך בני אפרים ובתוך בני מנשה ואפילו המכובדים שבכם נחשבים בעיני כל בני יוסף כהפחותים שבבני אפרים: (ה) מעברות. ר"ל העמידו שומרים במקום מעבר הירדן אשר יעברו בו בני אפרים: כי יאמרו. כאשר אמרו אעבור הירדן: פליטי אפרים. בני אפרים הנשארים מן החרב. או ר"ל הפחותים כי החשובים היו ידועים ונכרים ולא היו צריכים לשאול אם הוא אפרתי. האפרתי אתה. אם מבני אפרים אתה: ויאמר לא. וכאשר אמר לא: (ו) אמר נא. ר"ל אז היו מבחינים לדעת אם הוא אפרתי או לא ואמרו לו אמור אעבור שבולת המים: ויאמר סבולת. וכאשר אמר סבולת כדרך האפרתים שאומרים במקום השי"ן סמ"ך: ולא יכין. ולא היה יכול לכוון לדבר כהוגן וכראוי אז אחזו אותו וישחטוהו: (ז) בערי גלעד. באחד מערי גלעד. או שחלקו עצמותיו וקברו בכל עיר ועיר לזכרון שהציל את כולם מיד בני עמון: (ח) אבצן. ארז"ל שהוא בועז: (ט) שלח החוצה. ר"ל השיאן לאנשים: הביא לבניו. לאנשא

מצודת ציון

ענין אסיפה: (ד) פליטי. ענין שיור כמו שריד ופליט (יהושע ח) ור"ל פחותים ובזויים שאינם אלא שיריים: (ו) שבולת. כן יקרא מרוצת המים כמו ושבולת שטפתני (תהלים סט): יכין. ר"ל לכוון והוא מלשון הכנה וכן אמת נכון הדבר (דברים יג): כן. ר"ל כמו שהוא ראוי. ודוגמתו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז): (יד) עירים. כן יקראו החמורים

שָׁנִים׃ יב וַיָּמָת אֵילוֹן הַזְּבוּלֹנִי וַיִּקָּבֵר בְּאַיָּלוֹן בְּאֶרֶץ זְבוּלֻן׃
יג וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹן בֶּן־הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי׃ יד וַיְהִי־לוֹ אַרְבָּעִים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בְּנֵי בָנִים רֹכְבִים עַל־שִׁבְעִים עֲיָרִם וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה שָׁנִים׃ טו וַיָּמָת עַבְדּוֹן בֶּן־הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי וַיִּקָּבֵר בְּפִרְעָתוֹן בְּאֶרֶץ אֶפְרַיִם בְּהַר הָעֲמָלֵקִי׃

יג א וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים אַרְבָּעִים שָׁנָה׃
ב וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה׃ ג וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן׃ ד וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא׃ ה כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ

ס' מ"ע כלים׳ · ב' חס׳ · ד' כתיב כן · ב'מן סרמתי' · ל' · ל' · ל' · ג' · י"ז

שנין׃ יב ומית אילון דבית זבולן ואתקבר באילון בארע זבולן׃ יג ודן בתרוהי ית ישראל עבדון בר הלל דמפרעתון׃ יד והוה ליה ארבעין בנין ותלתין בני בנין רכיבין על שבעין עילין ודן ית ישראל תמניא שנין׃ טו ומית עבדון בר הלל דמפרעתון ואתקבר בפרעתון בארע שבטא דאפרים בטורא דבית עמלק׃ א ואוסיפו בני ישראל למעבד דביש קדם יי ומסרינון יי בידא דפלשתאי ארבעין שנין׃ ב והוה גברא חד מצרעה מזרעית דן ושמיה מנוח ואתתיה עקרה לית להוולד׃ ג ואתחזי מלאכא דיי לאתתא ואמר לה הא כען את עקרא ולית ליך ולד ותעדין ותלדין בר׃ ד וכען אסתמרי כען ולא תשתין חמר חדת ועתיק ולא תיכלין כל מסאב׃ ה ארי הא את מעדיא ותלדין בר ומספר לא יעבר על רישיה ארי נזירא דיי יהי רביא מן בטנא והוא ישרי למפרק

וילדת ג' בקריאה וסי' וקראת שמו ישמעאל כי שמע. כי הנך הרה וילדת בן ומורה. ויאמר לי הנך הרה: יחל ה' ב' קמצין וג' פתחין וסי' נמסר בריש סדר מטות:

תולדות אהרן השמרי נא. סוטה ט: ומורה. נזיר סו: והוא יחל. סוטה ט:

רשי

(ד) יין ושכר. חמר חדת ועתיק: (ה) ומורה. תער על שם שמורה ומשליך את השער: ואל תאכלי כל טמאה. דברים האסורים

רלבג

ולפי שבועז נראה מענינו שהיה שופט ישראל והיה מבית לחם ולא נמצא בשופטים זולת אבצן שיהיה מבית לחם אמרו רבותינו ז"ל כי אבצן זה בועז וכמו הוא ואחריו שפט את ישראל אילון הזבולוני ואחריו שפט את ישראל עבדון בן הלל: (א) עוד ספר שככר הוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' והיה זה סבה אל שהיו פלשתים מושלים בהם ארבעים שנה וזה המספר התחיל הכיב למיחת ממשלת שמשון כמו שזכרנו אמנם קודם זה מכרם הש"י ביד פלשתים מקודם פת יפתח ובימי השופטי' אשר אחריו שזכרנו היו פלשתים מצרים לישראל: (ג) ולזה בא היעוד לאשת מנוח שהיא הרה ותלד בן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים או אולי לא היתה כלל יד פלשתים על ישראל בימי השופטים ההם אבל יעד שני ענינים יחד והוא שכבר יהיו ישראל תחת יד פלשתים ושמשון יחל להושיע' מידם ולפי שהיה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד שמשון לרדוף אחרי הנשים וללקות בהם התחכם הש"י מלידה ומכבן ומהריע למנעו מזה ולזה רצה שיהיה נזיר אלהים כי המנגע משתיית יין

רדק

שהם שהיה סעודות בין בניו ובנותיו ובכלן לא זימן מנוח לפי שהיה עקר והיה אומר כודתא עקרתא במאי פרע לי ואירע לו מפני זה שכולן מתו בחייו והיה לו למנוח בן קיים והיה שופט ישראל כי ראה השם בעלבונו וטוב הוא אם קבלה היתה אלא זה ולפי דרך הפשט ספר הכתוב נשואי בניו ובנותיו לספר ההצלחה הגדולה שהיתה לו בבנים ובבנות כי כלם השיאם בחייו ובאמת היו בו דברים טובים אשר בשכרם הגיע לזאת ההצלחה ולמעלה גדולה להיותו שופט ישראל: (יד) רוכבים על שבעים עיירים. הספור הזה גם כן להודיע הצלחתו שראה בנים ובנות ובני בנים גדולים אנשים רוכבים על עיירים כלומר מרוב עשרם וגדולתם לא היו צריכין להתעסק במלאכה אחרת ובעבודת הארץ אלא רוכבים על עיירים ונתמנה שופט ישראל: (א) ארבעים שנה. מחשבון ימי השופט הם אלו הארבעים: (ב) ממשפחת הדני. ביו"ד היחס כמו שבט המנשי ומשפחת כמו שבט וכן ויקרב את משפחת יהודה: עקרה ולא ילדה. תוספת ביאור וכן ותהי שרי עקרה אין לה ולד: (ד) ואל תשתי יין ושכר. הוי"ו מורה כי השמרי נא ר"ל מטומאה כמו שהנזיר היה נשמר מטומאה ומיין ושכר כן צוה אותה להיותה נשמרת מכל הדברים האסורים לנזיר להיות קדושתו מן הבטן ומה שאמר ואל תאכלי כל טמא אחר שאמר השמרי נא פי' השמרי נא מטומאת מגע ואכל ופי' כל טמא שלא תאכל דברים טמאי' או פי' ואל תאכלי כל טמא דברי' האסורי' לנזיר כמו כל אשר יצא מגפן היין מחרצנים ועד זג וכל משרי' ענבי' כמו שפירשו רבותינו ז"ל מאי ואל תאכלי כל טומאה דברים האסורים לנזיר אבל ית כל מסאב. ולדעתו ולפירושינו בהשמרי נא שמשון לא נטמא למתים אבל מצאנו בדברי רז"ל כי קבלה בידם כי שמשון נטמא למתים ולדבריהם ואל תשתי יין ושכר פי' השמרי נא ומפני זה פירשו כל טומאה דברים האסורים לנזיר. ויש לתמוה היאך מי שצוה עליו הבורא ית' להיות קדושתו מן הבטן איך נטמא בבנות הפלשתים והנראה בזה כי הנשים אשר לקח בתמנה ובעזה ובנחל שורק גייר אותן והשיבן לדת ישראל כי חלילה משופט ישראל ומושיעם להתחתן בפלשתים ועובר על לאו דלא תתחתן בם אשר חמור מאד ומביא את האדם לידי כפירה בבורא ית' ויתעלה כמו שאמר כי יסיר את בנך מאחרי ולא נמצא בכתוב שנענש על זה ולא נאמר עליו שעשה רע בעיני ה' והיה הבורא יתעלה מצליחו בכל אשר יפנה וכן אמר הכתוב כי מה' היא כלומר לקחתו אשה מבנות פלשתים מה' היתה ורצון האל ית' היה בזה כי בודאי היה מגייר אותן ומשיבן אל דת ישראל ואף על פי כן סבה היתה מאת השם לקחת אשה מפלשתי' להנקם בהם כי נראה כי ישראל שבאותו הדור לא היו יראים השם כל כך שיושיעם תשועה שלימה מיד פלשתים כי כל ימי שמשון היו מושלים פלשתים בישראל כי מה שאמר הכתוב ויתנם ה' ביד פלשתים ארבעים שנה עשרים של שמשון בכללם על כרחך לפי חשבון השנים ולא היו ישראל נלחמים בהם כי אם שמשון לבדו ולפיכך לא היה לפלשתים טענה להלחם בישראל מפני שמשון כי לא היה ברשותם והוא לבדו היה עושה הרעות בפלשתים ועם פלשתים היה שוכן בעוד שהיה מריע להם ומיראתם אותו גם כן היו נמנעים מלהלחם בישראל לפיכך כשבקשוהו פלשתים מבני יהודה כשהלך לסלע עיטם מסרוהו להם וכן עדת דבורים בגוית האריה ודבש וכן היות אשת שמשון למרעהו הכל סבה להנקם מפלשתים יתברך האל אשר לו נתכנו עלילות וסבות ומאתו הכל אבל עונש נקירת עיניו לפי שאמר ותישר בעיני שמשון ואמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני ידמה כי חשק בה ליופיה וכן באחרות אשר חשק ולקח לתאותו אליהן והנה הפסי' כוונתו הראשונה הטובה שהיתה רצון האל כמו שכתוב כי מה' היתה כי תואנה הוא מבקש מפלשתים נראה כי בתחילה היתה כוונתו לטובה לבקש תואנה מפלשתים ואחר כך גברה עליו התאוה בראותו אותה וישרה בעיניו והפסיד כונתו האלהית בכוונתו הגופנית הבהמית אשר התערבה בה ולפיכך נענש ונקרו פלשתים את עיניו מדה כנגד מדה ורז"ל אמרו כן אף על גב דכתיב כי מה' היא כי אזל מיהא בתר ישרותיה אזל ואף על פי כן עזרוהו מן השמים ונקם נקמת עיניו מפלשתים: יין ושכר. כתרגומו חמר חדת ועתיק ובדברי רז"ל מיין ושכר יזיר ר' אליעזר הקפר ברבי אומר יין זה מזוג שכר זה חי: (ה) הנך הרה. תהיה הרה: וילדת בן. מורכב מן יולדת וילדת ואמר בו בלשון פועלת ואף על פי שאינה עדיין יולדת לפי שאמר הרה שהוא תואר כמו פועלת

מצודת ציון

סחמורים בעודם קטנים: יג (ד) יין ושכר. ר"ל יין חדש ויין ישן: (ה) ומורה. הוא התער

מצודת דוד

להנשא להם (וספר מגודל הצלחתו שהשיא בחייו כל בניו עם כי רבו): רוכבים וכו'. ודבר חשיבות הוא זה: יג (א) ארבעים שנה. שמה התחילו קודם שעמד שמשון ונכללו בימיו ובתחילת ימי עלי הכהן: (ב) ואשתו עקרה. ולתוספת ביאור אמר ולא ילדה: (ג) והרית. תהיה הרה: (ד) ועתה. מעתה שמרי עצמך ואל תשת וכו': כל טמא. כי"א חולין בטהרה ורז"ל אמרו טמא ר"ל דברים האסורים לנזיר: (ה) הי הנך הרה. [illegible]

אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ו וַתָּבֹא הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה הוּא וְאֶת־שְׁמוֹ לֹא־הִגִּיד לִי׃ ז וַיֹּאמֶר לִי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי ׀ יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טֻמְאָה כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־יוֹם מוֹתוֹ׃ ח וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד׃ ט וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ׃ י וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא בַיּוֹם אֵלָי׃ יא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי׃ יב וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט־הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ׃ יג וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ מִכֹּל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֶל־הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֵר׃ יד מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה אַל־תֹּאכַל כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִיהָ תִּשְׁמֹר׃ טו וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא אוֹתָךְ

(Marginal masorah notes: כ׳ · מ׳ · ל׳. ל׳ · ה׳ · ג׳ · ד׳ · ו׳ מ״ל בליש׳ · ל׳ מ״ל. ג׳ · ד׳ מ״ל בליש׳ · ח׳ · ו׳ בטעם זקף בסיפ׳ · י׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ דסמי׳ · ל׳. ב׳ בנגי׳ · ל׳. ד׳ קמץ)

יַת יִשְׂרָאֵל מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ ו וַאֲתַת אִתְּתָא וַאֲמַרַת לְבַעְלַהּ לְמֵימַר נְבִיָּא דַייָ אֲתָא לְוָתִי וְחֶזְוֵיהּ כְּחֵיזוּ מַלְאֲכָא דַייָ חֲסִין לַחֲדָא וְלָא שְׁאֶלְתֵּיהּ אֵי מִדֵּין הוּא וְיַת שְׁמֵיהּ לָא חַוִּי לִי׃ ז וַאֲמַר לִי הָא אַתְּ מְעַדְיָא וּתְלִידִין בַּר וּכְעַן לָא תִשְׁתִּין חֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק וְלָא תֵיכְלִין כָּל מְסָאַב אֲרֵי נְזִירָא דַייָ יְהֵי רַבְיָא מִן בִּטְנָא עַד יוֹם מוֹתֵיהּ׃ ח וְצַלִּי מָנוֹחַ קֳדָם יְיָ וַאֲמַר בְּבָעוּ יְיָ נְבִיָּא דַייָ דִשְׁלַחְתָּא יֵיתֵי כְעַן עוֹד לְוָתָנָא וְיַלְפִינָנָא מָה נַעְבֵּד לְרַבְיָא דְאִתְיְלִיד׃ ט וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ צְלוֹתֵיהּ דְמָנוֹחַ וַאֲתָא מַלְאֲכָא דַייָ עוֹד לְוַת אִתְּתָא וְהִיא יָתְבָא בְּחַקְלָא וּמָנוֹחַ בַּעְלַהּ לֵית עִמַּהּ׃ י וְאוֹחִיאַת אִתְּתָא וּרְהָטַת וְחַוִּיאַת לְבַעְלַהּ וַאֲמַרַת לֵיהּ הָא אִתְחֲזִי לִי גַבְרָא דִי אֲתָא בְיוֹמָא דֵיכֵי לְוָתִי׃ יא וְקָם וַאֲזַל מָנוֹחַ בָּתַר אִתְּתֵיהּ וַאֲתָא לְוַת גַבְרָא וַאֲמַר לֵיהּ הַאַתְּ גַבְרָא דִי מַלֵּלְתָּא עִם אִתְּתָא וַאֲמַר אֲנָא׃ יב וַאֲמַר מָנוֹחַ כְּעַן יִתְקַיְּמוּן פִּתְגָמָךְ מָה יְהֵי דַחֲזֵי לְרַבְיָא וּמָה נַעְבֵּיד לֵיהּ׃ יג וַאֲמַר מַלְאֲכָא דַייָ לְמָנוֹחַ מִכֹּל דַאֲמָרִית לְאִתְּתָא תִסְתַּמַּר׃ יד מִכֹּל דְּיִפּוֹק מִגּוּפְנָא דְחַמְרָא לָא תֵיכוֹל וַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק לָא תִשְׁתֵּי וְכָל מְסָאַב לָא תֵיכוּל כָּל דִי פַקֵּידְתַּהּ תִּטַּר׃ טו וַאֲמַר מָנוֹחַ לְמַלְאֲכָא דַייָ נֵיחוּד

רשי

האסורים לנזיר: (ח) לנער היולד. העתיד להוולד: (יא) אחרי אשתו. אחר עצתה: (יב) מה יהיה משפט הנער ומעשהו. מה חזי למעבד לעולימא ומה נעביד ליה: (טו) נעצרה נא אותך. נאסוף אותך

רלבג

יין מועיל מאד לזה הענין כאמרם כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ולזאת הסבה בעינה מנע אמו בעת היותה הרה ממנו משתיית היין והשכר והזהיר אותה מאכילת כל טומאה להורות על קדושת הנער הילוד כי זה ממה שיישירם להכינו בקדושה ויהיה עוד זה סבה לחנכו אל שיהיה פרוש מהבלי העולם מהתאוות הגופניות ולזאת הסבה גם כן לוה שלא יעלה מורה על ראשו להורות על קדושתו כי זה כלו ממה שירחיק ממנו ההנהגה בענין המשגל לפי מה שאפשר ועם שזה הענין מבוא לענין הגבורה ר״ל גדול השער אלא שראוי שלא יעלם ממנו שהשם חדש בו גבורה נוספת מפני הנזירות אשר לא יתחייבה גדול השער לפי הטבע וזה שכבר מלאנו שתכף שגולח סר כחו ממנו ולא היה זה כן אם היתה הגבורה מתחייבת מגדול השער כי הרושם שיש בגדול השער בגבורה הוא מלד. עצרו האידים העשנים בגוף שהיה מדרכם שיתהוה מהם השער וזה כי השער כשהגיע אל תכליתו לא יגדל ואז יעצרו האידים העשניים ההם תוך הגוף ותתגבר האדומה בגוף ויתחדש מזה רוח גבורה ומי שזה דרכו לא תסור הגבורה בגלוח השער כי אם אחר זמן רב

רדק

פועלת אמר גם כן לשון פועלת בלידה ואמר בו לשון ופעלת לפי שעתידה ללדת. או יהיה ויולדת מן הדומה למרובע: ומורה לא יעלה על ראשו. הוא התער וכת״י ומספר: והוא יחל. כי השופטים אשר היו לפניו לא היו נלחמים בפלשתים ורז״ל דרשו הוחלה שבועתו של אבימלך. דכתיב אם תשקור לי ולניני ולנכדי ואז נלחמו בישראל תחלה או אמר יחל להושיע לפי שלא הושיעם תשועה שלימה: (ו) כמראה מלאך האלהים נורא מאד. פי׳ כי המון בני אדם חושבין כי המלאך גוף וצורתו צורה נוראה: (ח) לנער היולד. כשיהיה יולד והוא תואר כמו והסנה איננו אוכל ונכתב במלת היולד הוי״ו עם הדגש וכן אשר יולד לישראל לעמל יולד: (י) אשר בא ביום אלי. בזה היום וכן ת״י ביומא דיכי: משפט הנער ומעשהו. דחזי לרביא ומה נעביד ליה: בלחמך

ויאמר לי ח׳ דסמיכי בקריאה וסימן ויאמר לי הנך הרה וילדת בן. ויאמר לי מי אתה ואומר: ויאמר לי עבדי. ויאמר לי שלמה בנך. ויאמר לי יתמוך דברי. מדוע פניך רעים. על מה זה אתה מבקש. והשגל יושבת אצלו: מלאך האלהים ח׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויאמר אלי מלאך. ויסע מלאך. קח את הבשר. ומראהו כמראה. וישמע האלהים בקול מנוח. וירגל בעבדך. ואדני חכם כחכמת. כי כמלאך האלהים כן אדוני המלך: ויעתר ד׳ בקריאה וסי׳ ויעתר יצחק לה׳ לנכח אשתו. ויצא משה מעם פרעה דערוב. ויצא מעם פרעה דארבה. ויעתר מנוח אל ה׳ ויאמר. ונמסר גם בריש סדר תולדות: בי אדני ה׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר שמות: ומעשהו ג׳ בקרי׳ וסי׳ מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל. ומעשהו השכילה:

תולדות אהרן ויגן מגוח. ברכות סא עירובין יח: נעצרה נא. עקידה שער נג:

מצודת דוד

הרה ותלד בן והנער לא יעלה על ראשו להסיר שערו כי מעת צאתו מן הבטן יהיה נזיר לשם ה׳ ולזאת גם בעת ההריון תהיה נשמרת מהדברים האסורים לנזיר: והוא יחל להושיע. ר״ל תשועתו תהיה התחלה ובלא גמר וכן היה כי עם שפעמים הרבה הכה בפלשתים מ״מ מיד השיב ימינו אחור ולא נלחם עוד בכדי לנצחם משא״כ שאר השופטים כאשר התחילו להכות בהע״ג לא השיבו ידם עד אשר עשו כאשר תמצא ידם: (ו) איש האלהים. חשבה שנביא היה: נורא מאוד. נורא פניו הוא נורא ומאויים כמראה המלאך: אי מזה. מאי זה מקום הוא כי את שמו לא הגיד לי כאשר שאלתיו ולזה לא שאלתי למקומו הואיל ואינו מגיד: (ח) אשר שלחת. להנבאות לאשתי: מה נעשה. כי אולי מהצורך לעשות עמו דבר נוסף על שאר נזירות על היותו מן הבטן: היולד. אשר יולד: (ט) בקול מנוח. ר״ל למלאות שאלתו עם שלא הוצרך שהרי לא הוסיף דבר: (י) ביום. ר״ל ביום הידוע אשר אמרת לך מאז: (יא) אחרי אשתו. כי היא לבדה ידעה המקום אשר נראה בו: האתה. בה״א השאלה: (יב) עתה יבוא דברך. ר״ל עד הנה הייתי כמסתפק אם יתקיימו דבריך אבל עתה הואיל ובאת שנית ע״י תפלתי נראה א״כ שדבר ה׳ הוא ובודאי יבוא דבריך לזאת אשאלך והודיעני מה יהיה משפט הנער איך להתנהג עמו ומה המעשה אשר אעשה לו: (יג) מכל אשר אמרתי וכו׳. ר״ל אין משפט הנער להוסיף עליו על שאר נזירות רק ההוספה היא אשר גם האשה אמו תשמר מכל אשר אמרתי: (יד) מכל וכו׳. ר״ל וזהו שאמרתי מכל וכו׳: כל אשר. אין לעשות עוד רק תשמור כל אשר צויתיה:

מצודת ציון

הנער ע״ש שמשליך את השער והוא מלשון ירה בים (שמות טו) וכן נאמר בשמואל ומורה לא יעלה (ש״א א): נזיר. ענין הפרשה כמו נזורו אחור (ישעיה א) ע״ש שפירש עצמו מתענוגי העולם: יחל. יתחיל: (ו) לאישה. לבעלה: אי מזה. איה המקום אשר יאמר עליו מזה היא וכן אי מזה באת (בראשית יז): (ז) הנך. הנה את: (ח) ויעתר. ענין הרבות תפלה וכן ויעתר יצחק (שם כה): בי. ענין בקשה: ויורנו. וילמדנו כמו ויורנו מדרכיו (מיכה ד): (יב) משפט. הנהגה וכן וכה משפטו (ש״א כז): (יד) מגפן היין. לפי שיש גפן שדה כמ״ש וימצא גפן שדה (מ״ב ד) לזה אמר מגפן היין: (טו) נעצרה. נעכבה כמו ואל יעצרכה הגשם מ״א

רדק

(טז) בלחמך. במאכלך כי לחם כולל כל המאכל: ואם תעשה עולה. כלומר זה גדי עזים שאתה אומר שתעשה לפני לא אוכל ממנו ואם תרצה אתה לעשות ממנו עולה תעשה ובאמרו לה' לפי שאותו הדור היו עושים הרע בעיני ה' והיו מעלים עולות לאלהים אחרים: (יז) כי לא ידע. טעמו דבק עם נעצרה נא אותך: (יח) מי שמך. ולא אמר מה כמשפט הלשון שלא לאמר מי אלא על עצם חי מדבר והשם אינו העצם לפי' לא יאמר על השם מי אלא מה שמך מה שמו ואם נאמר כי לפי שהיה רוחני אמר כי אין למלאך גוף והשם כמו העצם הנה לא ידע מנוח כי היה רוחני עד שעלה. ויש לפרש לפי שהיה בעיני מנוח נביא גדול ונכבד והאדם הגדול נודע בשמו למי שלא ראהו והנה השם כמו העצם: כי יבא דברך וכבדנוך. וכתוב דבריך ואחד הוא על הענין ופירושו כתרגומו ארי יתקיימון פתגמך וניקרינך: (יח) פלאי. בהעלם האל"ף והיו"ד ליחס ואם היתה האל"ף נראת היה על משקל עברי ופירושו מכוסה ונעלם שלא תוכל לדעתו וי"ת והוא מפרש וכן תרגום כי יפליא ארי יפרים ועניינו מופרש ומובדל מדעתך אותו: (יט) ויעל על הצור. מבנין הפעיל ומה שהעלה מנוח עולה על הצור לה' בשעת איסור הבמות שכל זמן שהיה אהל מועד בשילה נאסרו הבמות אמרז"ל הוראת שעה היתה כי הנה המלאך אמר לו ואם תעלה עולה לה' העלנה: ומפליא לעשות. המלאך היה מפליא לעשות בהוצאת האש מן הצור ואכול הגדי והמנחה וכשהאש גדל והעלה להב עלה מלאך ה' כלומר נסתלק מעליהם בלהב: (כ) בעלות הלהב מעל המזבח. כב"ית: (כא) ולא יסף עוד. שלא נראה להם פעם אחרת עוד ומעם אז ידע מנוח דבק עם ויעל מלאך ה' בלהב המזבח ולא עם ולא יסף או יהיה פי' ולא יסף כלו כשראה שנסתלק מעיניו ידע כי מלאך ה' היה ויש לפרשו דבק עם ולא יסף ויהי פי' ולא יסף להראה על המראה ההיא בעצמה כלומר עלה בלהב המזבח ולא נראה להם עוד אז ידע כי מלאך הוא שהלך מעיניהם ולא ראוהו עוד במראה ההיא: להראה. בחולם וכן להראה בשילה כמו שבא בשלמי' הנתון תנתן: (כה) ותחל רוח ה' לפעמו. ת"י ושריאת רוח

רשי

אותך אל הבית: (יז) כי יבא דבריך. אם יבא לנו שליחות דבר מאתך משדע ונכיר את שמך וכבדנוך ונעשה מה שתשלח לנו: (יח) והוא פלאי. מכוסה תמיד הוא משתנה ואין ידוע למה משתנה היום: (כג) וכעת. כזאת: לא השמיענו כזאת. לא היה משמיענו בשורה זו אם ראויים אנו למות. (כה) לפעמו. לבוא

רלבג

רב ותמם מטם: (טז) הנה זה המלאך שדבר אל מנוח ואל אשתו היה נביא בהכרח כי אין מדרך הנבואה שתהיה יחד לשנים בזה האופן הנזכר בזה המקום והנה אחשוב שזה הנביא היה פנחס והנה לא רצה לאכול מגדי העזים כמו שלא רצה לאכול מהבשר והמצות שהביא אל פניו גדעון כדי ליטב יותר בלב מנוח ואשתו כי הוא מלאך ה' כדי שיהיו מהרים מכל מה שאמר להם: (כ) והנה עלה המלאך בלהב המזבח כמו הענין במה שעשה לגדעון מענין האש שאכל הבשר והמצות והלך מעיניו אז מלאך ה' ואולי לזאת הסבה לא רצה הנביא לגלות שמו כי או לא היו מאמינים מאד בנביאים כי דבר ה' יקר או ולהוסיף להם האמנה בדבריו העלים מהם מי הוא: (כב) והנה היו יראים מהמות מנוח ואשתו בראותם מלאך ה' לסבה אשר זכרנו בזה הענין בגדעון: (כה) ותחל רוח ה' לפעמו. ר"ל שכבר החלה רוח גבורה שהיתה בו מאת הש"י לפעמו וזה שפעם היה חושב להלחם עם פלשתים ופעם חושב להמנע מזה כפעמון זה שמכה אילך ואילך: והתחכם

תרגום

כען יתך ונעביד קדמך גדיא בר עזי: טו ואמר מלאכא דיי למנוח אם תחדינני לא איכול בלחמך ואם תעבד עלתא קדם יי תסקינה ארי לא ידע מנוח ארי מלאכא דיי הוא: יז ואמר מנוח למלאכא דיי מה שמך ארי יתקימון פתגמך וניקרינך: יח ואמר ליה מלאכא דיי למא דנן את שאיל לשמי והוא מפרש: יט ונסיב מנוח ית גדיא בר עזין וית תקרובתא ואסיק על טינרא קדם יי ומפרש למעבד ומנוח ואתתיה חזן: כ והוה במיסק שלהוביתא מעלוי מדבחא לצית שמיא וסליק מלאכא דיי בשלהובית מדבחא ומנוח ואתתיה חזן ונפלו על אפיהון על ארעא: כא ולא אוסיף עוד מלאכא דיי לאתחזאה למנוח ולאתתיה בכן ידע מנוח ארי מלאכא דיי הוא: כב ואמר מנוח לאתתיה ממת נמות ארי מלאכא דיי חזינא: כג ואמרת ליה אתתיה אלו רעוא קדם יי דנמות לא קביל מננא עלתא ומנחתא ולא אחזיננא ית כל אלין וכעידן פון לא אשמעיננא כהדא: כד וילדת אתתא בר וקרת ית שמיה שמשון ורבא רביא וברכיה יי: כה ושריאת רוח גבורא מן קדם יי לתקפותיה במשרית דן בין צרעה ובין

מקרא

ונעשה לפניך גדי עזים: טז ויאמר מלאך יהוה אל מנוח אם תעצרני לא אכל בלחמך ואם תעשה עלה ליהוה תעלנה כי לא ידע מנוח כי מלאך יהוה הוא: יז ויאמר מנוח אל מלאך יהוה מי שמך כי יבא דבריך [דברך קרי] וכבדנוך: יח ויאמר לו מלאך יהוה למה זה תשאל לשמי והוא פלאי [פ' קרי]: יט ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה ויעל על הצור ליהוה ומפלא לעשות ומנוח ואשתו ראים: כ ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה ויעל מלאך יהוה בלהב המזבח ומנוח ואשתו ראים ויפלו על פניהם ארצה: כא ולא יסף עוד מלאך יהוה להראה אל מנוח ואל אשתו אז ידע מנוח כי מלאך יהוה הוא: כב ויאמר מנוח אל אשתו מות נמות כי אלהים ראינו: כג ותאמר לו אשתו לו חפץ יהוה להמיתנו לא לקח מידנו עלה ומנחה ולא הראנו את כל אלה וכעת לא השמיענו כזאת: כד ותלד האשה בן ותקרא את שמו שמשון ויגדל הנער ויברכהו יהוה: כה ותחל רוח יהוה לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול:

ומפלא פליא' ד' חס' יודי"ן בליש' וסי' כי יפליא נדר בערכך. כי יפלא לנדר נדר בערכך נפשות. כי יפלא לנדר נדר נזיר. ומפלא לעשות ומנוח ואשתו. הפלא עצה הגדיל תושיה. ונמסר גם בסדר נשוא: ואת המנחה ח' בסדר פקודי:

תולדות אהרן ואם תעשה עולה. עקרים מב כח: מלאך ד'. עקדה שער נו: והוא פלאי. עקרים מב כח: על הצור. עקדה שער נז: ויקח מנוח. זבחים קח: ויגדל הנער. סוטה ד (סוטה יז): לפעמו. סוטה ט' (סוטה יז):

מצודת ציון

(ט"ו י"ח): (יז) מי שמך. כמו מה שמך: (יח) פלאי. מכוסה ונעלם כמו כי יפלא (דברים יז): (כ) בלהב. שלהבת: (כג) לו. אם כמו לו החייתם (לעיל ח): (כה) ותחל. מל' התחלה: לפעמו. ענין

מצודת דוד

(טז) אם תעצרני. אף אם תעצרני לא אוכל ור"ל אם כוונתך לעצרני לעשות גדי העזים למאכלי הנה לא אוכל ואם כונתך לעצרני עד שתעשה עולה הלא לה' תעלנה ומה לעצור אותי: כי לא ידע. כי אם ידע בודאי לא היה דעתו להאכיל למלאך ולא היה אם כן מהצורך לומר לו לא אוכל בלחמך: (יז) כי יבוא דבריך. כאשר יתקיימו דבריך נעשה לך כבוד לזה הודיענו מה שמך לדעת את מי נכבד כי פן לא נכירך אז: (יח) למה זה וכו'. ר"ל אין רצוני בכבוד וא"כ למה זה תשאל: והוא פלאי. ועוד שהוא מכוסה ונעלם ואין לגלותו: (יט) לה'. להיות עולה לה': ומפליא לעשות. המלאך עשה פלאים להוציא האש מן הצור: רואים. מסתכלים במעשיו: (כ) השמימה. למעלה לצד השמים: רואים. כשעלה בהלהב: (כא) ולא יסף עוד. משעלה בהלהב לא היה עוד נראה להם: אז. כשראה כל זאת הבין מנוח שמלאך היה: (כב) אלהים. מלאך אלהים: (כג) לא לקח. לא היה מקבלם ברצון לשהאש תאכלם ולא היה מראה לנו את כל אלה הנפלאות שעשה המלאך להוציא האש: וכעת. ר"ל ואם היא כאותו העת שאמרת ר"ל עת מיתה לא היה א"כ השמיענו הבשורה ההוא כי איך תתקיים אם נמות מהרה: (כה) ותחל רוח ה' לפעמו. רוח גבורה מה' התחילה להוליכו

לצאת בקרבו לפעמים : (ד) כי תואנה הוא מבקש. עלילה להתגרות בם : (ז) וידבר לאשה . על האשה דבר לקרוביה כן תרגם יונתן : (ח) עדת דבורים. קינא דדברייתא כניסת דבורים : (ט) וירדהו . לשון הבדלת דיבוק של כל דבר הנדבק וכן לענין פת הנדבקת בתנור נקראת הבדלתו רדיי' הרודה פת מן התנור הרודה את כורתו על שם שהדבש עשוי על די חלות שעוה מדובק כדופני הכלי בכל צדדין מדופן אל דופן כמדת עוגל הכלי וכן תרגם יונתן ויכיהו

רוח גבורה מן קדם ה' לתקפותיה . כלומר הגבורה והכח שהיה לו במחנה דן אחל לו והוא המקום שחנו שם בני דן כשהלכו ללכוד את ליש והוא המקום בין צרעה ובין אשתאול ושם החל לו הכח מאת ה' אולי היה לו שם דבר עם אויבים ונצח והכתוב לא ספר ויהיה פירוש לפעמו לחזקו הפך בנין נפעל והתפעל ממנו שהוא הסרת הכח ושבירת האיברים כמו נפעמתי ולא אדבר ותפעם רוחו ותתפעם וכבר כתבתי בו פירושים אחרים בספר מכלל בשרש פעם אבל זה הפירוש הוא הנכון בעיני ובדברי רז"ל כי פירוש לפעמו מענין פעמון שהיתה רוח נבואה מקשקשת לפניו כזוג ופירוש רוח ה' נבואתו של יעקב אבינו החלה אז שאמר יהי דן נחש עלי דרך : (א) וירד שמשון תמנתה . וכתיב ביהודה הנה חמיך עולה תמנתה ויש מרז"ל שאמרו שני תמנות היו ומהם אמרו חדא תמנת היא דאתי מהאי גיסא עלייה דאתי מהאי גיסא ירידה . ודרך דרש יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה שמשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה : (ד) תאנה . עלילה כתרגומו תוסקפא ותרגום עלילות דברים תסקופי מלין וכן האלהים אנה לידו לשון עלילה וסבה : (ה) כפיר אריות . סמיכתו כסמיכת גדי עזים והכפיר גדול מגור והארי גדול מהכפיר והלביא גדול מהאריה והליש גדול מהלביא וכל זמן שמזקין גבורתו נוספת בו לקראתו : אולי הוא הולך בדרך לפני אביו ואמו מרחוק והכפיר בא לקראתו ואביו ואמו לא ראוהו וזהו שאמר ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה : (ו) רוח ה' . רוח גבורה מן קדם ה' : וישסעהו . תרגומו והדמיה כמה דמהדמין גדיא וכן בארמית הדמין יתעבדון ענין חתיכת הדבר לשנים וכן ושסע אותו בכנפיו לפיכך היה צריך לפרש ולא יבדיל : (ז) וידבר לאשה . בעבור האשה שיתנוה לו או דבר עם האשה עצמה שתנשא לו : (ט) וירדהו . תרגומו ונסחי' מן בית גאים יסח ה' ענין נתילת הדבר ממקומו וכן והכהנים ירדו על ידיהם ובענין הזה הרדיה בדברי רז"ל

יד א וירד שמשון תמנתה וירא אשה בתמנתה מבנות פלשתים : ב ויעל ויגד לאביו ולאמו ויאמר אשה ראיתי בתמנתה מבנות פלשתים ועתה קחו אותה לי לאשה : ג ויאמר לו אביו ואמו האין בבנות אחיך ובכל עמי אשה כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני : ד ואביו ואמו לא ידעו כי מיהוה היא כי תאנה הוא מבקש מפלשתים ובעת ההיא פלשתים משלים בישראל : ה וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה ויבאו עד כרמי תמנתה והנה כפיר אריות שאג לקראתו : ו ותצלח עליו רוח יהוה וישסעהו כשסע הגדי ומאומה אין בידו ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה : ז וירד וידבר לאשה ותישר בעיני שמשון : ח וישב מימים לקחתה ויסר לראות את מפלת האריה והנה עדת דברים בגוית האריה ודבש : ט וירדהו אל כפיו וילך הלוך ואכל וילך אל אביו ואל אמו ויתן להם ויאכלו ולא הגיד להם כי מגוית האריה רדה הדבש :

אשתאול : א ונחת שמשון לתמנת וחזא אתתא בתמנת מבנת פלשתאי : ב וסליק וחוי לאבוהי ולאמיה ואמר אתתא חזיתי בתמנת מבנת פלשתאי וכען סבו יתה לי לאתו : ג ואמרו ליה אבוהי ואמיה הא לית בבנת אחך ובכל עמי אתתא דאת אזיל למיסב אתתא מפלשתאי ערליא ואמר שמשון לאבוהי יתה סב לי ארי היא כשרת בעיני : ד ואבוהי ואמיה לא ידעין ארי מן קדם יי הוא ארי תוסקפא הוא בעי לאתגראה בפלשתאי ובעידנא ההיא פלשתאי שלטין בישראל : ה ונחת שמשון ואבוהי ואמיה לתמנת ואתו עד כרמי תמנת והא אריא בר אריון נהים לקדמותיה : ו ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי והדמיה כמא דמהדמין גדיא ומדעם לית בידיה ולא חוי לאבוהי ולאמיה ית דעבד : ז ונחת ושאיל באתתא וכשרת בעיני שמשון : ח ותב לזמן יומין למסבה וסר למחזי ית פגרא דאריא והא קינא דדבריתא בפגרא דאריא וביה דובשא : ט ונסחיה בידיה ואזל מיזל ואכיל ואזל לות אבוהי ולות אמיה ויהב להון ואכלו ולא חוי להון ארי מפגרא

רלב"ג

(ב) והתחכם לגלות תואנה מפלשתים כדי שיוכל להכותם ולזה בחר לקחת אשה מפלשתים כי בזה האופן חשב שישיג מבוקשו והנה אמרו ז"ל שהוא ציירה תחלה כי חלילה למי שהוא שופט ישראל שיתגאל בבנות הפלשתים ויהיה עובר על מה שהזהירה התורה מלהתחתן בם כ"ש הוא שהיה נזיר אלהים . (ו) וכבר ספר מעולם גבורת שמשון שצלחה עליו רוח גבורה מאת ה' עד ששסע כפיר האריות השואג לקראתו כשסע הגדי ומאומה אין בידו . ואחר שנה מהעת הזאת שביתה האשה ואחת לשמשון

ואביו ט' בקריאה וסי' ואביו שמר את הדבר. ואביו קרא לו בנימין. ויותר הוא לבדו לאמו ואביו. איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי. ואביו ואמו לא ידעו. וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה. בן אשה אלמנה הוא. בן אשה מבנות דן. איש ואביו ילכו אל הנערה. ונמסר גם בסדר וישלח : דברים ג' חס' בליש' בקריא' וסי' וירדפו אתכם כאשר תעשנה הדבורים. סבוני כדברים דעכו כאש קוצים. והנה עדת דברים. אנ"ך :

תולדות אהרן וירד שמשון . סוטה ט י (סוטה י) : אותה קח לי . ברכות יב : ישרה בעיני . נזיר כג סוטה ט הוריות י : ואביו ואמו . מ"ק יח סוטה ט (סוטה יז) : כרמי תמנתה . (סוטה יז) : וישסעהו . זבחים סב :

מצודת דוד

להוליכו במחנה דן להראות בה גבורות ונפלאות : בין צרעה . מחנה דן היתה עומדת בין צרעה וכו' (ושם אלו שהיו בנחלת יהודה) : יד (ב) קחו אותה וכו'. כי גיירה טרם לקחה לשיהיה לו בה קדושין : (ד) מה' היא . ה' נתן זאת בלבו : כי תואנה . כי בדבר זה יהיה הוא מבקש מפלשתים עלילה להרוג בהם : מושלים בישראל . ואם הכה בהם בלא עלילה היו הפלשתים חושבים שבני ישראל הסיתוהו והיו נוקמים מהם משא"כ ע"י עלילה כי אז יאמרו שמדעתו עשה : (ה) לקראתו . בהיותו לבדו : (ו) כשסע הגדי . ר"ל בקלות כמו שקורעין את הגדי : ומאומה בידו . לא היה בידו דבר מה מכלי זיין להעזר בו : ולא הגיד . על כי לא היה נחשב בעיניו לגודל גבורה להתהלל בדבר : (ז) וידבר לאשה . שמשון עצמו דבר עמה להכיר בה אם היא משכלת : ותישר בעיני שמשון . גם בזה כי מצא בה חכמה : (ח) וישב. כי מתחלה עשה רק שדוכין וחזר לבית אביו ואחר זמן שב לקחתה : ודבש . מן הדבורים היה בה הדבש : (ט) וירדהו . מגוית האריה רדה הדבש אל כפיו : הלוך ואכל .

מצודת ציון

ענין לעדה והלוך כמו פעמי מרכבותיו (לעיל ה) : במחנה דן . שם מקום : יד (ג) האין . וכי אין : ישרה . מלשון ישר וטוב : (ד) תואנה . עלילה כמו מתאנה הוא לי (מ"ב ה) : (ה) כפיר אריות . ארי בחור : (ו) ותצלח . ועברה כמו וצלחו הירדן (ש"ב יט) : וישסעהו . ענין קריעה לשנים כמו ושסע אותו בכנפיו (ויקרא א) : (ז) ותישר . מלשון ישר : (ח) מימים . מסוף ימים ולא פי' כמה הן ימים ר"ל שנה : ויסר . סר ממקום מהלכו : מפלת . נבלת הארי במקום מפלתו : עדת דבורים . אסיפת דבורים ואמר עדת בלשון שאלה וכן שמפניו עם לא עזוז (משלי ל) : בגוית . בגוף כמו גוית שאול (ש"א לא) : (ט) וירדהו . ענין הלקיחה ממקום

הַדְּבַשׁ׃ י וַיֵּרֶד אָבִיהוּ אֶל־הָאִשָּׁה וַיַּעַשׂ שָׁם שִׁמְשׁוֹן מִשְׁתֶּה כִּי כֵּן יַעֲשׂוּ הַבַּחוּרִים׃ יא וַיְהִי כִּרְאוֹתָם אוֹתוֹ וַיִּקְחוּ שְׁלֹשִׁים מֵרֵעִים וַיִּהְיוּ אִתּוֹ׃ יב וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן אָחוּדָה־נָּא לָכֶם חִידָה אִם־הַגֵּד תַּגִּידוּ אוֹתָהּ לִי שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וּמְצָאתֶם וְנָתַתִּי לָכֶם שְׁלֹשִׁים סְדִינִים וּשְׁלֹשִׁים חֲלִפֹת בְּגָדִים׃ יג וְאִם־לֹא תוּכְלוּ לְהַגִּיד לִי וּנְתַתֶּם אַתֶּם לִי שְׁלֹשִׁים סְדִינִים וּשְׁלֹשִׁים חֲלִיפוֹת בְּגָדִים וַיֹּאמְרוּ לוֹ חוּדָה חִידָתְךָ וְנִשְׁמָעֶנָּה׃ יד וַיֹּאמֶר לָהֶם מֵהָאֹכֵל יָצָא מַאֲכָל וּמֵעַז יָצָא מָתוֹק וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ טו וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיֹּאמְרוּ לְאֵשֶׁת־שִׁמְשׁוֹן פַּתִּי אֶת־אִישֵׁךְ וְיַגֶּד־לָנוּ אֶת־הַחִידָה פֶּן־נִשְׂרֹף אוֹתָךְ וְאֶת־בֵּית אָבִיךְ בָּאֵשׁ הַלְיָרְשֵׁנוּ קְרָאתֶם לָנוּ הֲלֹא׃ טז וַתֵּבְךְּ אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן עָלָיו וַתֹּאמֶר רַק־שְׂנֵאתַנִי וְלֹא אֲהַבְתַּנִי הַחִידָה חַדְתָּ לִבְנֵי עַמִּי וְלִי לֹא הִגַּדְתָּה וַיֹּאמֶר לָהּ הִנֵּה לְאָבִי וּלְאִמִּי לֹא הִגַּדְתִּי וְלָךְ אַגִּיד׃ יז וַתֵּבְךְּ עָלָיו שִׁבְעַת הַיָּמִים אֲשֶׁר־הָיָה לָהֶם הַמִּשְׁתֶּה וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיַּגֶּד־לָהּ כִּי הֱצִיקַתְהוּ וַתַּגֵּד הַחִידָה לִבְנֵי עַמָּהּ׃ יח וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּטֶרֶם יָבֹא הַחַרְסָה מַה־מָּתוֹק מִדְּבַשׁ וּמֶה

כ' חס' דחס' וחמש חלפת

דאריא נסיח דובשא : י ונחת אבוהי על עיסק איתתא ועבד תמן שמשון משתיא ארי כן עבדין עולמיא : יא והוה כד חזו יתיה ודברו תלתין חברין והוו עמיה : יב ואמר להון שמשון איחוד כען לכון חודיתא אם חואה תחוון יתה לי שבעת יומי משתיא ותשכחון ואתן לכון תלתין פלדסין ותלתין אצטלין דלבושא : יג ואם לא תוכלון לחואה לי ותתנון אתון לי תלתין פלדסין ותלתין אצטלין דלבושא ואמרו ליה חוד חידתך ונשמעינה : יד ואמר להון מאכלא נפק מיכלא ומתקיפא נפק חוליא ולא יכילו לחואה חודיתא תלתא יומין : טו והוה ביומא שביעאה ואמרו לאתת שמשון שדילי ית בעליך ויחוי לנא ית חודיתא דלמא נוקיד יתיך וית בית אבוך בנורא הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא : טז ובכת אתת שמשון עלוהי ואמרת לחוד שנאתני ולא רחמתני חודתא חדתא לבני עמי ולי לא חויתא ואמר לה הא לאבא ולאמא לא חויתי וליך אחוי : יז ובכת עלוהי שבעא יומיא דהוה להון משתיא והוה ביומא שביעאה וחוי לה ארי דחקתיה וחויאת חודיתא לבני עמה : יח ואמרו ליה אנשי קרתא ביומא שביעאה עד לא מעל שמשא מה חלי מדובשא

רשי

וירדהו ונסחיה : (י) וירד אביהו אל האשה. על עיסקי איתתא : (יא) מרעים. חברים לשושבינות : (טו) ויהי ביום השביעי. לימות השבת ולא שביעי למשתה והוא רביעי לימי המשתה : הלירשנו קראתם לנו הלא. תרגם יונתן הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא : (יז) שבעת הימים. הנותרים משבעת הימים מרביעי ואילך : (יח) בטרם יבא החרסה. לפני שקיעת החמה שעדיין היה להם שהות עד הערב : חרשתם בעגלתי. משל הוא

רדק

רז"ל לקיחת הפת ממקומו שנדבק שם בתנור ואמר אף הרודה ונותן לסל הסל מלרפן לחלה וקראו שם הכלי שנותנין בו הפת מרדה כאמרם כשירדה לא ירדה במרדה אלא בסכין : (י) אל האשה. כתרגומו על עיסק איתתא : ואמר וירד אביהו והנה ירדו שלשתם שמשון ואביו ואמו נראה כי אביו נכנס לעיר תחילה על ענין האשה שתכין עצמה לנשואין: (יא) ויקחו שלשים מרעים. כמו ויקח קרח כלומר כל אחד לקח חבירו ונתקבצו ומיס כראותם על המרעים שזכר אחר כן וכמוהו ותראהו את הילד והדומים לו שכתבנו בספר מכלול : (יב) סדינים. הם יריעות של פשתן שהאדם שוכב בהם בלילה או מתעטף בהם ביום וי"ת פלדסין ותרגם בשני חריפין בתרי פלדסין : (טו) ביום השביעי. יום השבת היה יום רביעי לימי החופה ופי' ותבך עליו שבעת ימים השלמת שבעת ימים מיום השבת עד סוף שבעת ימי המשתה היתה בוכה בכל יום ופוצרת בו שיגיד לה החידה ויש לפרש ביום השביעי כמשמעו שביעי לימי המשתה והם כשראו שלא יכלו להגיד החידה בשלשת הימים נואשו מהגידה והחרישו עד יום השביעי וביום השביעי אמרו לאשת שמשון פתי את אישך ופירוש ותבך עליו שבעת הימים היא מעצמה בכתה עליו כל שבעת ימי המשתה ולא רצה להגיד לה וביום השביעי הציקתהו לפי שאמרו לה נשרוף אותך והגיד לה : הלירשנו. היו"ד מעמדת בנפיא במקצת הספרים ופירוש הפסוק הלירש אותנו קראתם לנו כדי שתקחו ממונינו ואם לא בעבור מה קראתם לנו שאנחנו רואים שתרצו לקחת ממונינו על ידי החידה וי"ת הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא תרגם הלא כמו הלום : (יח) החרסה. השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח והה"א נוספת כמו החדרה הטעם שאם בא השמש ביום

רלבג

לשמשון לנשא שב שמשון לקחת אותה לו לנשא וידמה שנתנו לה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה : (יז) ויגד לה כי הציקתהו. לספר שיהיה הרצון בזה שמרוב השתדלות בזה עמו הלאה אותו והציקתהו עד שלא יכול הגיל שלא יגיד לה החידה או יהיה הציקתהו בענין המשגל כי כשהיה תובע אותה היתה מונעת ממנו בעת שהיה יצרו תקפו וכאשר לא יכול לסבול זה הגיד לה את החידה עד שבטרם יבא השמש ביום הזה נשלם לאנשי העיר ענין הגדת החידה : (יח) לולי חרשתם בעגלתי. אמר זה להעיד להם כי אשת שמשון גלתה להם החידה ולולי זה לא מצאוה או אמר זה להורות שהוא היה חושד אשתו שזנתה עם אחד מהם ולזה גלתה לו ענין החידה והוא

אישך ו' בקריא' וסי' אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך. אם לא שטית טמאה תחת אישך. ואת כי שטית תחת אישך ב' בפסוק. פתי את אישך. אחרי מות אישך. והר השלחת לאישך : ויגד ד' רפין וסי' פתי את אישך. ויגד לנו ה' אלהיך. ויגד לך תעלמות חכמה. ועוף השמים ויגד לך : ולי ה' בקריאה וסי' ותבך אשת שמשון עליו. ויהר לשאול מאד. ולי אני עבדך ולצדוק הכהן. לי הכסף ולי הזהב אמר. לי גלעד ולי מנשה קדמאה דספר'. ולי מה יקרו רעיך. ה' דלותי ולי יהושיע. ולי הדברי ורברבני :

תולדות ואהרן מהאוכל יצא מאכל. זוכר ויהי:

מצודת ציון

ממקום דבוקו וכן רדנו לא נשוב (ירמיה ב). כדרז"ל רדיית הפת (שבת קי"ז) : (יא) מרעים. חברים ושושבינים: (יב) אחודה. ענין דבר הסתום שקשה לדעתו : סדינים. שם מלבוש מה : חליפות בגדים. יקראו כן כי דרך להחליפה בכל פעם : (טו) ויגד לנו. ר"ל לצרכינו : (יז) הציקתהו. ענין צרה ודחק כמו מעוף צוקה (ישעיה ח) : (יח) יבוא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח) : החרסה. השמש. כמו מלמעלה החרס (לעיל ח) : [illegible]

מצודת דוד

בעת ההלוך היה אוכל : (י) וירד אביהו. מתחלה ירד אביו להכין צרכי המשתה כי שמשון עשה שם המשתה משלו כי כן דרך הבחורים לעשות המשתה משלהם בעת הנשואים ולזה ירד אביו בתחלה להכין הכל : (יא) כראותם. כאשר ראו האשה ואביה את שמשון בא אחר אביו : ויהיו אתו. לדבר עמו ולשמחו : (יב) אחודה כו'. אשאל אתכם חידה ואם תגידו ביאור החידה במשך ימי המשתה : ומצאתם. ר"ל אם תכוונו לאמיתת הדבר : (יג) חודה. ר"ל אמור החידה ולתוספת ביאור אמרו חידתך : (יד) מהאוכל. מהדבר האוכל זולתו יצא דבר מאכל ומדבר חזק יצא דבר מתוק : (טו) ביום השביעי. לא לימי המשתה אלא אל יום השבת יאמר והיה רביעי לימי המשתה ובעבור כי בשבת לא התמיד שמשון לשבת עמהם מצאו מקום לדבר אל האשה : ויגד לנו. ר"ל לך יגיד לצרכינו כי תשובי ותגיד לנו : הלירשנו. וכי לרשת אותנו קראת לנו על המשתה בתמיה : הלא. כי לא לרשת ור"ל הקריאה היתה לשמוח ולא לרשת ועתה ראינו שהכונה היתה לרשת : (טז) לא הגדתה. הביאור מן החידה : (יז) שבעת הימים. ר"ל עד כלות שבעת הימים : אשר היה להם המשתה. ר"ל אשר הדרך לשמוח בהן והיא בכתה : כי הציקתהו. היתה דוחקת אותו מאוד ומנעה עצמה ממנו וכדומה : (יח) בטרם יבוא החרסה. בעוד לא עבר יום השביעי

רשי

הוא אילולפון בדקתון באתתי : (יט) רוח ה׳ . רוח גבורה מן קדם ה׳ : חליצותם . מלבושים שחלץ מעליהן : (כ) למרעהו . לאחד משושביניו נתנה : (ג) נקיתי הפעם . בדין אעשה להם ברעה : (ד) ויפן . את הזנבות זנב אל זנב . ויפן משמע הוא עצמו פנה . ויפן משמע הפנה את אחרים וכן שימוש כל תיבה שפעל שלה בכ״א וירב טעם וירב בבת יהודה תאניה ויגל יהודה מעל אדמתו הגלה ויגל מלך אשור את ישראל אשורה ויגלה : (ו) חתן התמני

רדק

הסביעי טרם הגידם החידה היו נותנים לו ל׳ סדינים. כי כבר שלמו שבעת הימים לפיכך דחקו להגיד בטרם בא השמש חרשתם בעגלתי . ע״ד משל כלו׳ שחקרו הרבה באשתו וכן חרשתם רשע על דרך משל והמסרה אמרה בתרי ליסני : (יט) ויך מהם שלשים איש. קבלו רבותינו ז״ל כי מותר היה לו ליטמא למתים אף על פי שהיה נזיר כי המלאך אמר נזיר אלהים יהיה הנער ולא נדר הוא עצמו בנזיר ודברים שאמר לו המלאך בפירוש היו אסורים לו יין ותגלח׳ לפיכך היה מכה בפלשתים ומפשיטם אחר כן שנאמר ויך ויקח ולולי קבלתם היינו יכולין לומר כי היה מכה בפלשתים באבן או בזולת׳ ולא היה נוגע בהם כמו שהכה אות׳ בלחי החמור שהיה משליך אותה עליהם והורג אותם בה או אפילו היה נוגע בם טרם מותם היה מסלק ידו מהם כי לא ימות האדם תכף מהמכ׳ ואע״פ שהוכה מכת מות ג״כ ויקח את חליצותם טרם מותם או אפי׳ אחר מותם נוה לפלשתי׳ אחד להפשיטם . או נוכל לומר כי היה נזהר מלהטמא למת אלא במקום מצוה והמלחמה בפלשתי׳ מצוה היתה להלחם בהם ולהושיע את ישראל מידם ומה׳ הי׳ הכל כמו שכתוב כי מה׳ הוא והנה. קבלו רבו׳ ז״ל כי מיר מטמא למת מצוה : חליצותם . בגדיהם וכלי זינם ובדמיה׳ נתן החליפות למגידי החידה גם כן הסדינים אף על פי שלא זכרם או החליפות לבד כי די היה להם אחר שבמרמה לקחום ממנו : (כ) למרעהו אשר רעה לו . כתרגומו לחבריה דהוה שושביניה : אשר רעה לו. שלקח אותו שמשון לריע (ג) נקיתי הפעם . הפעם הזאת אני נקי מהם כי בדין אעשה עמם רעה : (ד) שועלים . למה שועלים לפי שהשועל מנהגו לחזור לאחוריו לפיכך היה דבק כלפי׳ בין שתי הזנבות כי כל אחד מהם היה חוזר לאחוריו ולא היה נפרד מחבירו ומתוך כך היה הלפיד דבק בהם ואלולי כן היה זה הולך לפניו וזה לפניו והלפיד נופל מביניהם ורז״ל דרשו מאי שנא שועלים אמר שמשון יבא שועל שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתם והיא שבועת אבימלך לאברהם : ויסן זנב אל זנב, מבניין הפעיל כי הוא בשש נקודות : (ה) ועד כרם זית . ועד

רלבג

והוא הגידה לאנשי העיר : (יט) ובגבורתו הכה ל׳ מפלשתים באשקלון ולקח את חליצותם ונתנם למגידי החידה . וחרה אף שמשון על רוע תכונת אשתו ונפרד ממנה ועלה בית אביהו וכאשר ראה אביה כי עזבה שמשון החזירה לסורה ונתנ׳ לאשה לאחד מן החברים אשר רעה לו שמשון בשבעת ימי המשתה : (א) ואחר זה בימי קציר חטים היה שב שמשון לפקוד את אשתו בגדי עזים וחשב לבוא אליה והגיד לו אביה כי נתנה למרעהו לאשה לחשבו שכבר שנאה ורצה לתת לו לפייסו אחותה הקטנה אשר היתה טובה ממנה והתפעל מזה שמשון ורצה להנקם מפלשתים ואמר שהוא נקי אם יעשה עמם רעה ולא יוכלו לגנותו על זה כי בדין היה לו להרע להם על מה שעשו כנגדו מזה הפועל : (ב) והנה התחכם שמשון להרע להם בזה האופן והוא שכבר לכד שלש מאות שועלים ולקח לפידים ושם פני זנב אל זנב מהשועלים וקשר בין הזנבות לפיד אחד והוא עץ ידלק בו האש בקלות ולאיחור תנועת השועלים היה בוער האש בכל מקום שיעברו בו טרם עברם ממנו

עז מארי ויאמר להם לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי : יט ותצלח עליו רוח יהוה וירד אשקלון ויך מהם ׀ שלשים איש ויקח את־חליצותם ויתן החליפות למגידי החידה ויחר אפו ויעל בית אביהו : כ ותהי אשת שמשון למרעהו אשר רעה לו :

טו

א ויהי מימים בימי קציר־חטים ויפקד שמשון את־אשתו בגדי עזים ויאמר אבאה אל־אשתי החדרה ולא־נתנו אביה לבוא : ב ויאמר אביה אמר אמרתי כי־שנא שנאתה ואתננה למרעך הלא אחותה הקטנה טובה ממנה תהי־נא לך תחתיה : ג ויאמר להם שמשון נקיתי הפעם מפלשתים כי־עשה אני עמם רעה : ד וילך שמשון וילכד שלש־מאות שועלים ויקח לפדים ויפן זנב אל־זנב וישם לפיד אחד בין־שני הזנבות בתוך : ה ויבער־אש בלפידים וישלח בקמות פלשתים ויבער מגדיש ועד־קמה ועד־כרם זית : ו ויאמרו פלשתים מי עשה זאת ויאמרו שמשון חתן התמני כי לקח את־אשתו ויתנה

ומה תקיף מאריא ואמר להון אילולפון בדקתון באתתי לא אשכחתון חודתי : יט ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי ונחת לאשקלון וקטל מנהון תלתין גברא ונסיב ית זרזיהון ויהב אצטליא לדחויאו חודיתא ותקיף רוגזיה וסליק לבית אבוהי : כ והות אתת שמשון לדחבריה דהוה שושביניה : א והוה לזמן יומין ביומי חצד חטין ואדכר שמשון ית אתתיה בגדיא בר עזי ואמר איעול לות אתתי לאדרון בית משכבא ולא שבקיה אבוהא למיעל : ב ואמר אבוהא מימר אמרית ארי מסנא סניתה ויהביתה לחברך הלא אחתא זעירתא שפירא מנה תהי כען לך חלופא : ג ואמר להון שמשון זכאי אנא זמנא הדא מפלשתאי ארי עביד אנא עמהון בישא : ד ואזל שמשון ואחד תלת מאה תעלין ונסיב בעוריא וקטר דנבא בריש דנבא ושוי בעורא חד בין תרין דנביא במציען : ה ואדליק אשתא בבעוריא ושלח בקמת פלשתאי ואדליק מגדישיא ועד כרמיא ועד זיתא : ו ואמרו פלשתאי מן עבד דא ואמרו שמשון חתניה דתמני ארי נסיב ית אתתיה ויהבה לחבריה

ב׳ רפע · ג׳ ומ״ל · ז׳ · ג׳. ד׳ · ג׳ חס׳ · ד׳ · ג׳ חס׳ · ב׳ מ״ל · ג׳ · ג׳. ה׳ · ה׳כ״ב וחסר׳ לפידים. ג׳ · ג׳ · ד׳ וא׳ וחתן

לולא ד׳ כתיב א׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר מקץ : אביהו ז׳ בקריאה וסי׳ וירד אביהו אל האשה : וירד אשקלון . וירד אחיו וכל בית אביהו. ודקרהו אביהו. וישלח חירם מלך צר . ולחסה מן בני מררי . ויחל שלמה לבנות : אמרו ו׳ ג׳ חס׳ וג׳ מ״ל וסי׳ נמסר בראש סדר משפטים בסדר נשוא : חתן ד׳ וא׳ וחתן וסי׳ נמסר בשמות :

תולדות אהרן לולי חרשתם . סנהדרין כא (שבת ז) : ויך מהם. נזיר ד : נקיתי הפעם . עקידה שער כ״ה : שלש מאות שועלים. כותב י : ויבער. ברכות ל״ה כ״מ פז :

מצודת דוד

שהוא סוף הזמן שקבעו : מה מתוק. אין דבר יותר מתוק מדבש : לולא חרשתם. ר״ל אם לא גלתה לכם אשתי לא הייתם יודעים החידה ואמר בל׳ משל . או שאמר אם לא היתה חתירת מחשבותיכם באמצעות אשתי לשהיא תחקור ממני להגיד לכם לא מצאתם חידתי (ולפי שמלת חרישה היא מושאלת לחרישה ממש ולחתירת המחשבה כינה אשתו בשם עגלה המלומדת לחרוש והיא מליצה נאותה) : (יט) ויחר אפו . על אשתו בעבור שגלתה מצפונו : (כ) ותהי וכו׳ . נשאת לחברו אשר נתחבר לשמשון לשושבין : טו (א) בגדי עזים . זכר בה בהבאת גדי עזים לה למנה : אבואה וכו׳. לשכב עמה להיות אצלה : (ב) כי שנא שנאתה. בראותי כי חרה לך על שגלתה מצפונך : (ג) נקיתי וכו׳ . הפעם הזאת אהיה נקי מפלשתים כאשר אעשה להם רעה כי לא יחשבו לי לאשמה על כי מהראוי להרע עמהם : (ה) וישלח שלחם לנפשם בין הקמות : (ו) ויאמרו . הרואים אותו שעשהו ושרפו ;

מצודת ציון

לולא. אם לא : חרשתם . מל׳ חרישה. גם הוא ענין חתירת המחשבה והעיון בדבר כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג) : (יט) והצלה. ועבר כמו וצלחו את הירדן (ש״ב י״ט) : חליצותם . ענין שליפה כמו חלוץ הנעל (דברים כ״ה) ור״ל הבגדים שחלץ מהם או הבגדים יקראו כן כאשר יקראו חליפות ע״ש שמחליפים בכל פעם וזהו כהסרת ושליפת הבגדים שהוא לבוש בהם ולזה יקראו גם חליצות :
טו (א) מימים. מסוף ימים או מסוף שנה : ויפקוד. ענין זכירה והשגחה כמו פקוד פקדתי (שמות ג׳) : (ב) תחתיה . במקומה : (ד) לפידים. כן נקרא העץ אשר יקשר בו שלהבת וכן כלפיד יבער (ישעיה ס״ב) וקראם ע״ש סופם כי כשהבעיר בהם האש נעשו לפידים : ויפן . הפנה : בתוך . באמצע כמו והעיר בתוך (במדבר ל״ה) : (ה) בקמות . היא התבואה המחוברת לקרקע : מגדיש . תבואה

רד"ק

ועד כרם ועד זתים הכל הבעיר. ות"י ועד כרמיא ועד זיתיא. ויש לפרש כרם סמוך לזית ויקרא כרם זית הזיתים הנטועים ביחד הרבה כמו שנקרא כרם הגפנים הנטועים ביחד הרבה וכן אמרו רז"ל כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי: (ז) אם תעשון כזאת. אם מתחלה כשגזלו אשתי עשיתם זאת שהרפתם אותה ואת בית אביה היה טוב אבל עתה שלא חששתם מתחילה עד שנקמתי אני דיני מכם לא אחדל עדי' אעפ"כ נקמתי בכם פעם אחרת ואחר כן אחדל: (ח) שוק על ירך. ת"י פרשין עם רגלאין שוק הוא הרגלי וירך הוא הרוכב. ויש לפרש שוק על ירך על הנופלים בנוסס כלו' כי לא הסך אחד מהם פניו אליו ולא עמד איש בפניו אלא כלם נסו מפניו והכה אותם בנוסם ונופלים שוק על ירך כי הנס ונופל על פניו מתהפך שוקו על יריכו: (ט) וינטשו בלחי. על שם סופו כי על דבר לחי החמור נקרא המקום לחי ופי' וינטשו לשון שטיחה כמו והנם נטושים על פני האדמה: (יא) כאשר עשו לי. רע עשו לי ורע עשיתי להם וכן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו: (יג) ויעלוהו מן הסלע. כי מקום בני יהודה היה גבוה מן הסלע כמו שאמר למעלה וירדו אל סעיף סלע עיטם: (יד) בערו באש. ת"י ככיתנא דאחד ביה נורא: וימסו. מבנין נפעל והוא כמו וימס לבב העם: אסוריו. שם והאחד ממנו אסור והם היתרים אשר נאסר בהם: (טו) טריה. לחה וכן מכה טריה וכן יקראו לה בערבי טרי וי"ת בעינתא ואם הכי"ת שום פירוש בלחותה מדברי רז"ל אם היתה שדה מטוננת מותר

תעשון ב"ו וסימן נמסר בסוף מטות ובהאי פיסקא סי' ז':

תרגום

וסליקו פלשתאי ואוקידו יתה וית אבוהא בנורא: ז ואמר להון שמשון אם תעבדון כהדא אלהין כד אתפרע מנכון ובתר כן אתמנע: ח ומחא יתהון פרשין עם רגלאין מחא סגיאה ונחת ויתיב בשקיף כיף עיטם: ט וסליקו פלשתאי ושרו בארעא דבית יהודה ואתרטישו על לחי: י ואמרו אנשי יהודה למא סלקתון עלנא ואמרו למיסר ית שמשון סליקנא למעבד ליה כמא דעבד לנא: יא ונחתו תלתא אלפין גברא מדבית יהודה לשקיף כיף עיטם ואמרו לשמשון הלא ידעתא ארי שלטין בנא פלשתאי ומה דא עבדת לנא ואמר להון כמא דעבדו לי כן עבדית להון: יב ואמרו ליה למיסרך נחתנא למסרך בידא דפלשתאי ואמר להון שמשון קיימו לי דלמא תשלטון בי אתון: יג ואמרו ליה למימר לא ארי מיסר ניסרינך ונמסרינך בידיהון ומקטל לא נקטלנך ואסרוהי בתרתין גדילן חדתין ואסקוהי מן כיפא: יד הוא אתא עד לחי ופלשתאי יביבו לקדמותיה ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי והואה גדילתא דעל דרעוהי כבתנא דארח ביה נורא ואתמסיו אסרוהי מעל ידוהי: טו ואשכח לועא דחמרא בטינתא ואושיט ידיה ונסבה וקטל

מקרא

למרעהו ויעלו פלשתים וישרפו אתה ואת־אביה באש: ז ויאמר להם שמשון אם־תעשון כזאת כי אם־נקמתי בכם ואחר אחדל: ח ויך אותם שוק על־ירך מכה גדולה וירד וישב בסעיף סלע עיטם:

ט ויעלו פלשתים ויחנו ביהודה וינטשו בלחי: י ויאמרו איש יהודה למה עליתם עלינו ויאמרו לאסור את־שמשון עלינו לעשות לו כאשר עשה לנו: יא וירדו שלשת אלפים איש מיהודה אל־סעיף סלע עיטם ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי־משלים בנו פלשתים ומה־זאת עשית לנו ויאמר להם כאשר עשו לי כן עשיתי להם: יב ויאמרו לו לאסרך ירדנו לתתך ביד־פלשתים ויאמר להם שמשון השבעו לי פן־תפגעון בי אתם: יג ויאמרו לו לאמר לא כי־אסר נאסרך ונתנוך בידם והמת לא נמיתך ויאסרהו בשנים עבתים חדשים ויעלוהו מן־הסלע: יד הוא־בא עד־לחי ופלשתים הריעו לקראתו ותצלח עליו רוח יהוה ותהיינה העבתים אשר על־זרועותיו כפשתים אשר בערו באש וימסו אסוריו מעל ידיו: טו וימצא לחי־חמור טריה וישלח ידו ויקחה

(מסורה: כ"ס; ו"ד; כ' חד מ"ע וחד חסר; כ"ס; ל'; כ"ס; ל' וחד הליוען; ג' ב' חס' וחד מ"ל; ל'; ל' כ"ב; ל'. ל'; ב' ומכה)

רש"י

התחמני. חתן התמני אשר בתמנה: (ז) אם תעשון כזאת. וטמא רגילין אתם בכך לתת אשתו של זה לזה: (ח) שוק על ירך. פרשין עם רגלאין רוכב סוס איש השען על ירכו כי אם על שוקו רגל אחד נתון בברזל התלוי במרכבת: בסעיף. בנקרת סלע עיטם והכרו סעיפי הסלעים מסעף פארה: (ט) וינטשו. ויתפזרו: בלחי. שם מקום: (י) למה עליתם עלינו. הלא עבדים אנחנו לכם: לאסור את שמשון. שתאסרוהו ותסגירוהו לנו: (יג) לא כי אסור נאסרך. לא נהרוג אותך כי אם אסור נאסרך: (יד) רוח ה'. רוח גבורה מן קדם ה': אסוריו. קשוריו: (טו) טריה. לחה ורא"יתי בספר רפואות שקורא ללחה

רלב"ג

ממנו ובזה האופן הבעיר שמשון בקמות פלשתים מגדיש ועד קמה ועד כרם זית ר"ל השדה שהוא נטוע זיתים כדמות כרם כי לאיחור תנועת השועלים בהם בער בהם האש קודם עברם מהם וכאשר ידעו פלשתים כי שמשון עשה זה מגד מה שעשה כנגדו אבי אשתו ורצו להנקם מאבי אשתו ומאשתו ולא התפעלו כנגד שמשון כי כבר התבאר להם כי בדין עשה מה שעשה: (ז) ויאמר להם שמשון. הראוי שתעשו כזאת. להוסיף לעשות כנגדי הנה אם נקמתי בכם מענין הראשון ואחר אחדל מהרע לכם אך עתה שהנחתם לעשות כנגדי הנה אני עושה עמכם רעה: (ח) והכה אותם שמשון שוק על ירך מכה גדולה ר"ל שוק אצל ירך ודמה הרגלים לשוק והפרשים הרוכבים בסוסים לירך כי השוק הוא למטה מהירך: ואחר ירד שמשון וישב בסעיף סלע עיטם מפני פלשתים שהיו אורבים לו: (ט) וינטשו בלחי. ר"ל שהתפזרו והתפשטו במקום ההוא מענין והנם נטושים: (יג) והנה אסרו בני יהודה את שמשון בשנים עבותים חדשים לתתו ביד פלשתים הוא בא עד לחי שהיו שם פלשתים רבים: (יד) ותצלח עליו רוח גבורה מאת ה' ושבו העבותים אשר על זרועותיו אצל גבורתו כפשתים אשר בערו באש באופן שנדמה לו כאלו נמסו אסוריו מעל ידיו כי לא נצטרך לכח מרגיש לנתק העבותים ואפשר עם זה שהיו שאר הדברים יחד ר"ל שהעב"י החלים

מצודת ציון

תבואת קמה מונחים זה ע"ג זה: כרם זית. פרדס מאילני זית: (ח) שוק. הוא פרק האמצעי מן הרגל: ירך. הוא פרק העליון: בסעיף. הוא שן הסלע כמו ובסעיפי הסלעים (ישעיה ב) והוא ל' מושאל מענף האילן הקרוי סעיף כמ"ש בסעיפיה פוריה (שם יז) וע"ש שבולטת מהסלע כענף מן האילן: (ט) וינטשו. ענין פזור כמו וינטשו בעמק רפאים (ש"ב ה'): בלחי. אמר ע"ש כופו שקראו רמת לחי: (יב) תפגעון. ענין מכת מות כמו גם פגע בו (שם א'): (יג) עבותים. חבלים עבות שזורים בשלשה כפולים: (יד) ותצלח. ועברה: וימסו. מלשון המסה והמגס: אסוריו. קשוריו שנאסר בהם: (טו) לחי. כך שם עלם מה מעלמות הרלש: טריה

מצודת דוד

וישרפו. לפייס את שמשון: (ז) אם תעשון כזאת. ר"ל לכן אשר עשיתם כזאת לנקום נקמתי לא יהיה לי עמכם איבת עולם רק אנקום בכם פעם אחת ואחר זה אחדול מלנקום: (ח) שוק על ירך. תרגום יונתן פרשין עם רגלאין דימה את הפרשים רוכבי סוסים אל הירך שהוא בגובה הרגל והולכי רגלי דימה לשוק שהוא בתחתית הרגל: (יא) עשית לנו. כי הלא ינקמו בנו: כאשר עשו לי. שלא מיחו באשתי מלהנשא לאחר: (יב) לאסרך ירדנו. כי הפלשתים גזרו עליהם לאסרו ולהביאו: השבעו לי. ר"ל אמסור עצמי בידכם אך השבעו לי על הדבר שרק תאסרו אותי כי ירא אני פן תפגעון בי: (יד) הוא בא. כי לא אסרו כ"א ידיו ולא רגליו: הריעו. תרועת שמחה: כפשתים. חלושים כפשתים אשר נחרכו באש: וימסו. כאלו נמסו מעל ידיו העבותים שנאסר בהם: (טו) לחי חמור טריה

רשי

ללחם שיוצא מן המכה טריה : (טז) חמור חמורתים . בלחי החמור לגבור גברים רבים . בלועא דחמרא רמיתינון דגורין : (יט) את המכתש . גומא שהשן יושבת בה עשוייה כעין מכתשת : עין הקורא . מעין שבא על ידי זעקת הקורא אל ה' : (ב) לעזתים לאמר . לאנשי עזה נאמר : ויתחרשו . נהגו עצמן בשתיקה : (ג) ויסעם . ויעקרם ממקומם

רדק

מותר פי' לחה : (טז) חמור חמורתים . לגור ולגבורים כמו חמר חמרים והם שלשה משקלים בזה הענין חמור משקל אחד בשקל שאור יאור וחומר מן חומרים משקל אחר בשקל קדש חדש וחמורתים מן חמורה משקל אחר משקל דטרה חגורה : (יז) רמת לחי . תרגום ויטלך ורמת ולפי שהשליך הלחי שם קראו רמת לחי : (יט) אל המכתש אשר בלחי . י"ת ית כיפא דבלועא ירחה דעת התרגם כי סלע היה תחת הלחי והיה הסלע עשוי כמו מכתש לפיכך קראו מכתש . ובנסחא אחרת מצאתי ית ככא דבלועה והוא הגומא שהשן תקועה בתוכה ובנוסחא אחרת מצאתי רומזא דבלעא ולא ידעתי מה : עין הקורא . כתרגומא עינא דאתיהיבת בצלותיה דשמשון : (כ) וישפט את ישראל בימי פלשתים . טעם בימי פלשתים הימים שפלשתים מושלים בישראל והוא הושיעם מהם אע"פ שלא היתה תשועתם שלימה : (א) אשה זונה . איתתא פונדקיתא וכבר כתבנו דעת המתרגם בענין רחב הזונה : (ב) לעזתים לאמר . לעזתים הוגד לאמר וכן הוא התרגום לעזתא איתחוא למימר : ויתחרשו . כתרגומו ושתיקו כל לילא כלומר עשו עצמן כחרשים כדי שלא ישמר מהם שמשון : (ג) ויסעם . ויסע עמם ועם הבריח כי לא נמצא ממנו מפעל הקל יוצא כי אם בודד וכן

פי' רבי' ישעיה

(ב) ויתחרשו פי' נתיעצו בסוד : עד אור הבקר והרגנוהו . פי' נמתין עד אור הבקר והוא מקרא קצר : (ג) ויסיעם עם הבריח . כל פועל קל מזה השרש עומד בעצמו וזה יוצא באחר כמו הככד : ע"כ

טו וַיַּךְ־בָּהּ אֶלֶף אִישׁ׃ טז וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן בִּלְחִי הַחֲמוֹר חֲמוֹר חֲמֹרָתָיִם בִּלְחִי הַחֲמוֹר הִכֵּיתִי אֶלֶף אִישׁ׃ יז וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וַיַּשְׁלֵךְ הַלְּחִי מִיָּדוֹ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא רָמַת לֶחִי׃ יח וַיִּצְמָא מְאֹד וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אַתָּה נָתַתָּ בְיַד־עַבְדְּךָ אֶת־הַתְּשׁוּעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְעַתָּה אָמוּת בַּצָּמָא וְנָפַלְתִּי בְּיַד הָעֲרֵלִים׃ יט וַיִּבְקַע אֱלֹהִים אֶת־הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר־בַּלֶּחִי וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וַיֵּשְׁתְּ וַתָּשָׁב רוּחוֹ וַיֶּחִי עַל־כֵּן ׀ קָרָא שְׁמָהּ עֵין הַקּוֹרֵא אֲשֶׁר בַּלֶּחִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ כ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי פְלִשְׁתִּים עֶשְׂרִים שָׁנָה׃

טז א וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיַּרְא־שָׁם אִשָּׁה זוֹנָה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃ ב לָעַזָּתִים ׀ לֵאמֹר בָּא שִׁמְשׁוֹן הֵנָּה וַיָּסֹבּוּ וַיֶּאֶרְבוּ־לוֹ כָל־הַלַּיְלָה בְּשַׁעַר הָעִיר וַיִּתְחָרְשׁוּ כָל־הַלַּיְלָה לֵאמֹר עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וַהֲרַגְנֻהוּ׃ ג וַיִּשְׁכַּב שִׁמְשׁוֹן עַד־חֲצִי הַלַּיְלָה וַיָּקָם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּאֱחֹז בְּדַלְתוֹת שַׁעַר־הָעִיר וּבִשְׁתֵּי הַמְּזֻזוֹת וַיִּסָּעֵם עִם־הַבְּרִיחַ וַיָּשֶׂם עַל־כְּתֵפָיו וַיַּעֲלֵם אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי חֶבְרוֹן׃

(masoretic marginal notes: ל' . ב' בענין ; ל' ; ב' ב' ; כ"ט חס' ; ל' . ב' טליט ; י' מ"ע ; ב' ; ל' ; ל' ; ל' ; ו' ; ל' וחס' ; ג' א"ך ; ב' חס' ; ז' פסוקים על אל על)

בַּהּ אֲלַף גַּבְרָא׃ טז וַאֲמַר שִׁמְשׁוֹן בְּלוֹעָא דַחֲמָרָא רְמִיתִנּוּן דְּגוּרִין בְּלוֹעָא דַחֲמָרָא קְטָלִית אֲלַף גַּבְרָא׃ יז וַהֲוָה כְּשֵׁיצָיוּתֵיהּ לְמַלָּלָא וּרְמָא לוֹעָא מִן יְדֵיהּ וּקְרָא לְאַתְרָא הַהוּא רָמַת לְחִי׃ יח וּצְחִי לַחֲדָא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אַתְּ עֲבַדְתְּ עַל יַד עַבְדָּךְ יָת פּוּרְקָנָא רַבָּא הָדָא וּכְעַן אֵימוּת בִּצְחוּתָא וְאִתְמְסַר בִּידָא דְעָרְלַיָּא׃ יט וּבְזַע יְיָ יָת כֵּיפָא דִּי בְּלוֹעָא וּנְפַקוּ מִנֵּיהּ מַיָּא וּשְׁתִי וְתָבַת רוּחֵיהּ וַחֲיָא עַל כֵּן אִתְקְרֵי שְׁמַהּ עֵינָא דְאִתְיְהִיבַת בִּצְלוֹתָא דְשִׁמְשׁוֹן הִיא קַיָּמָא בְּלֶחִי עַד יוֹמָא הָדֵין׃ כ וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי פְּלִשְׁתָּאֵי עַסְרִין שְׁנִין׃

א וַאֲזַל שִׁמְשׁוֹן לְעַזָּתָא וַחֲזָא תַמָּן אִתְּתָא פוּנְדְּקִיתָא וְעַל לְוָתַהּ׃ ב לְעַזָּתָאֵי אִתְחַוָּה לְמֵימַר אֲתָא שִׁמְשׁוֹן הָכָא וְאַסְחַרוּ וּכְמַנוּ לֵיהּ כָּל לֵילְיָא בְּמַעֲנָא דִתְרַע קַרְתָּא וּשְׁתִיקוּ כָּל לֵילְיָא לְמֵימַר עַד נְהוֹר צַפְרָא וְנִקְטְלִינֵיהּ׃ ג וּשְׁכַב שִׁמְשׁוֹן עַד פַּלְגוּת לֵילְיָא וְקָם בְּפַלְגוּת לֵילְיָא וַאֲחַד בְּדָשֵׁי תְּרַע קַרְתָּא וּבִתְרֵין סִפַּיָּא וְנַטְלִינּוּן עִם עַבְּרָא וְשַׁוִּי עַל כַּתְפוֹהִי וְאַסְקִינּוּן לְרֵישׁ טוּרָא דְעַל אַפֵּי חֶבְרוֹן׃

רלבג

החלים על דרך המופת העבותות ההם ושמם בחולשם כפשתים אשר בערו באש . ורוח הגבורה שצרתה עליו היתה בהריגתו אז אלף איש בלחי החמור שמצא ואמר שמשון בלחי החמור החרשתי לגור ולגורין מהרוגים ואמר חמור חמורתים לזווג שם עם חמור על צד הצחות : (יז) ויהי ככלותו לדבר וישלך הלחי מידו ויקרא למקום ההוא רמת לחי . כי נעשית שם גבורה נפלאה באמצעות לחי החמור עם שהמקום ההוא שאצלו היתה המלחמה היה שמו לחי וידמה שהוא היה מקום גבוה ולזה ג"כ קראו רמת לחי : (יט) המכתש אשר בלחי . אחשוב שהיה שן סלע דומה למכתש במקום שהיה שמו לחי וע"י המופת בקע אותו הש"י ויצאו ממנו מים וישת ולהזכיר זה הנס קרא שמו עין הקורא אשר בלחי הרצון בזה ששם היה עין השם אל הקורא לו שהוא שמשון להוציא לו משם מים : (כ) והנה זכר שכבר שפט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה ואמר בימי פלשתים להורות שבימי שמשון בכללם היו פלשתים מושלים בישראל אלא שהוא הושיעם מידם תשועת מה : (א) אחר זה ספר שבא שמשון עזתה וראה שם אשה פונדקיתא ובא לביתה ללון שם : (ב) והנה הוגד לבני עזה שבא שמשון שם וארבו לו כל הלילה בשער העיר ר"ל שהם סגרו השער וארבו לו כל הלילה בזה האופן להרגו בבקר לחשבם שהוא תחת ידם : (ג) והנה שכב שמשון עד חצי הלילה ואז קם ואחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות והסיעם עם הבריח ושמם על כתפיו והעלה אותם על ראש ההר אשר על פני חברון וזה ממה שיורה על שלם

ויקרא ויאמר בחד פסוק וסי' וירא אהרן ויבן מזבח . ויקרא שמשון אל ה'. ותלך לקחת ויקרא אליה . ויקרא אל ה' ויאמר . וחברו גבי בן הצרפית . ויחל יונה לבוא בעיר . ויקר' אסא אל ה' דד"ה : המכתש ב' בקריאה וסי' הילילו ישבי המכתש . ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי : קורא הקורא י' מלאים בלישנ' בקריאה וסי' במסרה רבתא : עד אור הבקר ו' וסי' ויתחרשו כל הלילה . וגנבת בהם . כי אם נותר לנבל . ולא הגידה לו דבר . עד אחד לא נעדר להם . ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר :

תולדות אהרן בלחי החמור . נזיר ד : ויבקע אלהים . סוטה ט :

מצודת דוד

טריה . לחי לחה מן חמור : (טז) בלחי החמור . בלחי של חמור עשיתי חמרים והוא לשון הנופל על לשון : הכיתי . הרגתי הוסיף לפרש דבריו : (יז) רמת לחי. ע"ש שהשליך שם את הלחי כי התרגום של וישלך הוא ורמה : (יח) ועתה אמות בצמא . אם אשב פה : ונפלתי . אז אפול ביד הפלשתים הערלים אם אבוא העיר לרוות צמאוני : (יט) ויצאו ממנו . בנס נעשה מעין תחת המכתש ויצאו המים דרך הבקע : ותשב רוחו ויחי . אמר בדרך גוזמא והפלגה כאלו יצאה רוחו ושבה אח"ז ונעשה חי : שמה . של המעין ההוא : עין הקורא . ר"ל מעין הבא ע"י הקורא לה' אשר היה במקום לחי ר"ל רמת לחי : עד היום הזה . היא שמה אשר נקרא לה : (כ) בימי פלשתים . בימים שמשלו פלשתים בישראל : טז (ב) לעזתים לאמר . לאנשי עזה נאמר : ויסובו . סבבו בעיר לבקשו כי לא ידעו לאיזה בית נכנס : בשער העיר . להרגו בבואו לצאת מן השער : ויתחרשו . שתקו ועשו עצמם כאלו אינם יודעים ממנו ולבל יהיה נשמר מהם, או כל הלילה חשבו מחשבות

מצודת ציון

טריה . לחה כמו ומכה טריה (ישעיה א') : (טז) חמור חמורתים . לגור לגבורים כמו חמרים חמרים (שמות ח) : (יט) המכתש . הגומא שהשן יושב בה עשוי כמכתשת והוא שם כלי שדוכין בו בשמים : עין . מעין : טז (ב) ויתחרשו . ענין שתיקה כמו והחריש לה (במדבר ל') או הוא מענין חרישת המחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג') : (ג) המזוזות . הם העמודים מצדי הפתח

ד ויהי אחרי־כן ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה: ה ויעלו אליה סרני פלשתים ויאמרו לה פתי אותו וראי במה כחו גדול ובמה נוכל לו ואסרנוהו לענותו ואנחנו נתן־לך איש אלף ומאה כסף: ו ותאמר דלילה אל־שמשון הגידה־נא לי במה כחך גדול ובמה תאסר לענותך: ז ויאמר אליה שמשון אם־יאסרני בשבעה יתרים לחים אשר לא־חרבו וחליתי והייתי כאחד האדם: ח ויעלו־לה סרני פלשתים שבעה יתרים לחים אשר לא־חרבו ותאסרהו בהם: ט והארב ישב לה בחדר ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון וינתק את־היתרים כאשר ינתק פתיל־הנערת בהריחו אש ולא נודע כחו: י ותאמר דלילה אל־שמשון הנה התלת בי ותדבר אלי כזבים עתה הגידה־נא לי במה תאסר: יא ויאמר אליה אם־אסור יאסרוני בעבתים חדשים אשר לא־נעשה בהם מלאכה וחליתי והייתי כאחד האדם: יב ותקח דלילה עבתים חדשים ותאסרהו בהם ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון והארב ישב בחדר וינתקם מעל זרעתיו כחוט: יג ותאמר דלילה אל־שמשון עד־הנה התלת בי ותדבר אלי כזבים הגידה לי במה תאסר ויאמר אליה אם־תארגי את־שבע מחלפות ראשי עם־המסכת:

ל׳ · ל׳ · ג׳. ל׳ · ו׳ כטעם כסי׳ ס׳ מ״ל בלים · ח׳ קמץ וכל חמש דכו׳ · כמ״ב. י״ב · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ בטנין

ד והוה בתר כן ורחים איתתא בנחלא דשורק ושמה דלילה: ה וסליקו לותה טורני פלשתאי ואמרו לה שדילי יתיה וחזי במה חיליה רבא ובמה ניכול ליה ונסריניה לעניותיה ואנחנא נתן לך גבר אלף ומאה סלעין דכסף: ו ואמרת דלילה לשמשון חוי כען לי במה חילך סגי ובמה תתאסר לעניותך: ז ואמר לה שמשון אם ייסרונני בשבעא יתרין רטיבין דלא יבישו ואחלוש ואהוי כחד מן בני אנשא: ח ואסיקו לה טורני פלשתאי שבעא יתרין רטיבין דלא יבישו ואסרתיה בהון: ט וכמנא יתב לה באדרון בית משכבא ואמרת ליה פלשתאי אתו עלך שמשון ופסק ית יתריא כמא דמתפסק חוטא דכתנא דארח ביה נורא ולא אתידע חיליה: י ואמרת דלילה לשמשון הא שקרת בי ומליליתא עמי כדבין כען חוי כען לי במה תתאסר: יא ואמר לה אם מיסר ייסרונני בגדילן חדתן דלא אתעבידא בהון עבידתא ואחלוש ואהוי כחד מבני אנשא: יב ונסיבת דלילה גדילן חדתן ואסרתיה בהון ואמרת ליה פלשתאי אתו עלך שמשון וכמנא יתיב באידרון בית משכבא ופסקינון מעל דרעוהי כחוטא: יג ואמרת דלילה לשמשון עד הכא שקרת בי ומלילתא עמי כדבין חוי כען לי במה תתאסר ואמר לה אם תשתין ית שבע גדילת רישי עם אכסנא

רשי

ממקומם: (ז) יתרים. חבלים דקים: (ט) ולא נודע כחו. לא הוצרך להתחזק בנתקו אותם: (יא) בעבותים. חבלים גסים: (יג) מחלפות. קווצות שלו״ם בלע״ז. עם המסכת. עץ שהגרדי מוסך בו את השתי ושם העץ

רלבג

עולם גבורתו: (ד) אחר כן ספר שאהב אשה בנחל שורק מבנות פלשתים ושמה דלילה וידמה שגיירה תחלה כמו שאחז״ל: (ה) ועלו אליה סרני פלשתים והשיאוה לפתות את שמשון שיודיעה במה כחו גדול ובמה יוכלו לאסור אותו לענותו והתל בה ג׳ פעמים ואחר זה הציקתהו בדבר עד שהלאת אותו עם שכבר היתה מונעת ממנו בעת שהיה יצרו תקפו כמו שאחז״ל ולזה קצרה נפשו למות ובהקצרה נפשו למות אז הגיד לה את כל לבו והיה זה סבה שנפל ביד פלשתים ונקרו עיניו ואסרוהו בנחשתים והיה טוחן בבית האסורים כמנהג האסורים שהיו

רדק

וכן ויסע את היתד הארג עם היתד או יהיו אלה השנים פעלים יוצאים והאחרים פעלים עומדים: (ה) ואנחנו נתן לך. בפתח שלא כמנהג והדברים האלה אשר עשתה לו לדעת כחו לא היו ביום אחד אלא היתה שואלת ממנו יום אחד ואחר יומים היתה עוד חוקרת אותו ומציקה אותו בדבריה כמו שכתוב ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים: (ז) יתרים לחים. אשר משכבים לחים: וחליתי. כתרגומו ואחלוש: (ט) בהריחו אש. כלומר שינתק בהיותו קרוב לאש שלא ישלוט בו האש אלא מעט בריח ולדעת יונתן וי״ו בהריחו על האש שתרגם דארח ביה נורא: (יא) עבותים. יתרים עשוים משלשה חבלים שהם חזקים: (יג) מחלפות. קווצות. עם המסכת. ת״י עם אכסנא במשתיתא ר״ל לארג קווצות ראשו עם היריעה ויהיו ארוגים במה שיש ארוג במסכת ואחר כן לתקוע היתד שלא יתגלגל עמוד העץ שמקפלין בו הארוג ויעמוד בחוזק שלא יוכל לזוז והיא

ינתק ג׳ וסי׳ כאשר ינתק פתיל. ינתק מאהלו מבטחו. והחוט המשלש לא במהרה ינתק. נעשה ח׳ קמצין וסי׳ נמסר בסדר צו:

תולדות אהרן בנחל שורק. סוטה ט עקדה שער מג כל ענין שמשון ודלילה:

מצודת דוד

מחשבות איך להמיתו: לאמר. ואמרו נמתין עד אור הבוקר בבואו לצאת דרך השער ונהרגנו אז: (ג) ויאחז. כי מצאם נעולות: ויסעם. עקרם ממקומם עם הבריח המבריח לנעול הדלתות: (ה) פתי אתו וראי. ר״ל פתהו שיאמר לך ואל תאמין בו עד שתראה בנסיון שהאמת אותו: במה. בעבור מה גדול כוחו כ״כ ובמה ייתש כוחו לשנוכל לאסרו ולענות אותו ביסורים: איש. כל איש ואיש מאתנו: (ו) ובמה תאסר. באיזה דבר תאסר לשיוכל מי לענותך לבל תוכל לנתק המאסר ודבריה כאומר הראה לי חיבה יתירה וגלה אלי מצפוני לבך: (ז) אשר לא חרבו. כפל הדבר לתוספת ביאור: כאחד האדם. כשאר כל אדם: (ח) ותאסרהו בהם. לבחון אם אמת הדבר: (ט) והאורב יושב. שאם תראה שאמת הדבר יתפשוהו: ותאמר אליו. אחר שאסרה אותו אמרה לו אתה שמשון פלשתים באו עליך בכדי שיתחזק לנתק היתרים ואם ינתקם תאמר שלנסותו עשתה ואם לא יוכל לנתקם הרי האורב מוכן: בהריחו אש. ר״ל כשהוא קרוב אל האש ורק מריח את האש והוא מלי׳ מליצה. ולא נודע כחו. לא היה נודע בזה תכלית גבול כחו כי לדבר קל היה נחשב למול כחו ובקלו׳ נתקם: (י) עתה הגידה. אמיתת הדבר: (יג) עד הנה וכו׳. ר״ל אם רצית להתל בי בדרך שחוק הן עד הנה התלת בי ועשית את שלך אבל עתה הגידה לי האמת ואל תוסיף התל בי: שבע מחלפות. שבעה תלתלי הראש כי נזיר היה וגדל שער ראשו: עם המסכת. עם השתי המסודד לאריגה ור״ל כאשר תעשה כזאת אז יותש כחי ובכל דבר אשר תאסרני לא אוכל לנתקם מעתה: ותתקע

מצודת ציון

הפתח מזה ומזה: ויסעם. מל׳ נסיעה ר״ל עקרם ממקומם: (ה) פתי. ענין הסתה והרבות דברים: ואסרנוהו. מלשון מאסר: לענותו. מלשון עינוי: (ז) יתרים לחים. חבלים משבטים לחים כמו יתרי פתח (איוב ל): חרבו. יבשו כמו חרבו המים (בראשית ח׳): וחליתי. ס״ל ואחלוש: (ט) וינתק. ענין הפסק והקריעה לשנים וכן נתקו מוסרות (ירמיה ה׳): פתיל. חוט כפול ושזור כמו ופתיל תכלת (במדבר ט״ו): הנעורת. הוא פסולת הפשתן המנוערים ומשליכים אותם בעת הנפוץ כמו והיה החסון לנעורת (ישעי׳ א׳) ור״ל חוט המנוער מהפסולת שהוא נוח להשרף בקל: בהריחו. מל׳ ריח ועל דרך הרחבה והפלגה ידבר: (י) התלת. ענין לעג ושחוק כמו אל יוסף פרעה התל (שמות ח׳): (יג) תארגי. מל׳ אריגה: מחלפות. הם קווצות ותלתלי שער הראש ועל כי יוחלפו בהתגלחם יקראו מחלפות: המסכת. הוא השתי כשהוא מסודר ערוך על יתד האריג ובמשנה בנגעי׳ בנפש המסכ׳ ובמסדר השתי

והיא עשתה כן: (יד) את היתד הארג. חסר הנסמך ר"ל היתד יתד הארג או בא הסמיכות על ה"א הידיעה כלשכות הקדש והדומים לו והארג הוא שם הכלי שמקפל האורג הבגד לפניו בארגו ות"י אכסן דגרדאין והוא בשש נקודות: (טו) ותאלצהו. רפה הלמ"ד ודינו להדגש ופירושו ותאלצהו ותקצר נפשו למות. אמרו רז"ל בלשון נקיה שהיתה שומטת כר מתחתיו: (יח) כי הגיד לה את כל לבו. מהיכן ידעה אמרו רז"ל יודעת היתה אותה הרשעה באותו הצדיק שלא היה מוציא שם שמים לבטלה וכיון שאמר נזיר אלהי' אני ידעה שהגיד לה את כל לבו ויש לפרש כי הכירה בדבריו כי אמת אמר לה כי אמר לה הסבה שבעבורו היה לו הכח ואמר וסר ממני כחי ולא אמר כן בשלשה פעמים אלא וחליתי כלומר יחלוש כחי מחוזק שיתרים אך בפעם הזאת אמר וסר ממני כחי: עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו. לה כתיב וקרי לי והכתיב דברי השליח שאמר לסרני פלשתים והקרי דבריה שאמרה לשליח: (יט) ותישנהו. וכן עשתה בכל הפעמים שאסרה אותו היתה מישנתו תחלה כדי שלא ירגיש כשאסרה אותו וזה הוא שאמר בפעם השלישית ויקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת: ותקרא לאיש. לאיש המגלח. ופירוש ותגלח צותה לו שיגלח והוא יוצא לשלישי או לקחה היא המספרים מיד האיש וגלחה אותו: ותחל לענותו. אף על פי שגלחה אותו והוא ישן הרגיש בעצמו ענוי וחלוש כשגלחה אותו: (כ) אצא כפעם בפעם ואנער. כמו שהיה עושה בכל פעם ופעם שהיה מקיץ משנתו ומתחזק כן חשב לעשות הפעם הזאת ולהתחזק ופי' ואנער מהשינה: והוא לא ידע. והלא הגיד לה כל לבו ודעתו היה כאשר יגלח יסור כחו ממנו כמו שאמר וסר ממני כחי ואם כן היאך אמר והוא לא ידע אלא ששכח בשנתו מה שאמר לה וחשב שהיה זאת הפעם כפעמים האחרות ולא הכיר שסר כחו מעליו שעדין לא נעור משנתו משלם או פי' והוא לא ידע ידע שסר ממנו כחו אבל לא ידע כי ה' סר מעליו כי חשב שאף על פי שסר ממנו כחו שיעזרהו האל בפעם הזאת שלא יפול ביד פלשתים: (כא) בנחשתים. כתרגומו בשלשלן דנחש: ויהי טוחן. נראה כי מנהג הארצות ההם בזמן ההוא להיות ריחים בבית האסורים להיות מתפרנסים מהטחינה האסורים שהיו בנחשתים ואין להם מלאכה אחרת

יד ותתקע ביתד ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון ויקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת: טו ותאמר אליו איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי זה שלש פעמים התלת בי ולא הגדת לי במה כחך גדול: טז ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות: יז ויגד לה את כל לבו ויאמר לה מורה לא עלה על ראשי כי נזיר אלהים אני מבטן אמי אם גלחתי וסר ממני כחי וחליתי והייתי ככל האדם: יח ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו ותשלח ותקרא לסרני פלשתים לאמר עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו ועלו אליה סרני פלשתים ויעלו הכסף בידם: יט ותישנהו על ברכיה ותקרא לאיש ותגלח את שבע מחלפות ראשו ותחל לענותו ויסר כחו מעליו: כ ותאמר פלשתים עליך שמשון ויקץ משנתו ויאמר אצא כפעם בפעם ואנער והוא לא ידע כי יהוה סר מעליו: כא ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ויורידו אותו עזתה ויאסרוהו בנחשתים ויהי טוחן בבית

דמשתיתא: יד ותקשת בסכתא ואמרת ליה פלשתאי אתו עלך שמשון ואתער משנתיה ונטל ית אכסן דגרדאין וית משתיתא: טו ואמרת ליה איכדין תימר רחמתיך ולבך לית עמי דנן תלת זמנין שקרתא בי ולא חוית לי במה חילך סגי: טז והוה כד אעיקת ליה בפתגמהא כל יומיא ודחקתיה ועקת נפשיה לממת: יז וחוי לה ית כל לביה ואמר לה מספר לא עדא על רישי ארי נזירא דיי אנא מבטנא דאמא אם אתגלח ויעדי מני חילי ואחלוש ואהוי כחד מן בני אנשא: יח וחזת דלילה ארי חוי לה ית כל לביה ושלחת וקרת לטורני פלשתאי למימר סקו ברם זמנא הדא ארי חוי לי ית כל לביה וסליקו לותה טורני פלשתאי ואסיקו כספא בידיהון: יט ואשכבתיה על ברכהא וקרת לגברא וגדעת ית שבע גדילת רישיה ושריאת לעניותיה ועדא חיליה מניה: כ ואמרת פלשתאי אתו עלך שמשון ואתער משנתיה ואמר אפוק כזמן בזמן ואתגבר והוא לא ידע ארי גבורתא דיי עדת מניה: כא ואחדוהי פלשתאי ונקרו ית עינוהי ואחיתו יתיה לעזה ואסרוהי בשלשלן דנחש והוה טחין רחיא בבית

בעץ אשובליא מסכת אורסרא בלע"ז: (טז) ותאלצהו. דחקתו ואין לו דמיון: (יח) ותרא דלילה כי הגיד לה. נכרין דברי אמת: (יט) ותקרא לאיש. לשלוחן של סרנים: (כא) ויורידו אותו עזתה. מקום תחלת קלקולו: ויהי טוחן. בריחים מלאכה כבדה ורבותינו פירשו מה שפירשו: בין

פי' רבי' ישעיה

(יד) ויסע את היתד הארג. ויסע יוצא באחר. כמו ויסעם. וה"א של היתד יתירה: (טז) ותאלצהו. מן הכבד ונפל הדגש לסקל: (יח) כי הגיד לה את כל לבו. שספר לה את כל הענין למה תלוי כחו בשערותיו ע"כ:

ולבך ה' בקריאה וסי' איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי. כי אין עיניך ולבך. ולבך תשית לדעתי. עיניך יראו זרות. אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר: ראשי כ"ד בקריאה וסי' במסרה רבתא: ויאסרהו ג' בקריאה וסי' וינקרו את עיניו. וילכדו את מנשה בחחים דד"ה. בשנים עבותים. ונמסר גם בלך לך:

תולדות אהרן כי הציקה ט. סוטה ט (כתובות ל): נזיר אלהים. סוטה ט: אם גולחתי. ברכות ט: ותרא דלילה. סוטה ט: ויסר כחו. סוטה ט י: והוא לא ידע. סוטה ט: ויאחזוהו. סוטה ט: ויורידו אותו. סוטה ט: ויהי טוחן. סוטה י:

מצודת דוד

(יד) ותתקע ביתד. אחר שארגה המחלפות אשר חשבה שבזה יותש כחו בקשה לנסות הדבר ותקעה המחלפות כשהם ארוגים עם המסכת לתחבם בחוזק רב סביב יתד הארג לראות אם יוכל לשמטם: וייקץ משנתו. כי מה שאסרתו בתחלה ביתרים ובעבותי' עשתה כשהיה נעור אולם לארוג תלתלי הראש לא היה מניח אם היה נעור שהרי הנזיר אסור אפילו לסרוק ראשו פן יתלוש השער ולזה ארגה כשהוא ישן: ויסע. כשבא לשמוט שער ראשו עקר היתד עם המסכת הכרוך בו הנארג עם שער ראשו: (טו) ולבך אין אתי. ר"ל אהבתך מן השפה ולחוץ ולא בלב שלם: (טז) הציקה. צערה אותו בדברים כל יום ויום: ותאלצהו. ארז"ל שהיתה שומטת עצמה מתחתיו בשעת התשמיש: ותקצר נפשו למות. לא היתה דעתו רחבה עליו עד כי היה קרוב למות: (יז) כל לבו. כל מצפון לבו: אם גלחתי. כאשר אתגלח יסור כחי הרב: (יח) ותרא וכו'. כי נכרין דברי אמת על כי ראתה אותו נוהג נזירות. עלו הפעם. ר"ל בואו והבו שכרי: הכסף. שהבטיחו לה בשכרה: (יט) לאיש. למי שדרכו לגלח: ותגלח. ע"י מצותה אשר צותה לגלח: ותחל לענותו. גילוח השער יקרא התחלת העינוי כי בזה סר כחו ומוכן הוא להיות מעונה ביד פלשתים: (כ) ויאמר. חשב לומר אצא גם עכשיו כמו בפעמים הקודמים ואתחזק לנעור מהשינה ולהראות גבורות ולזה לא ברח מפניהם: כי ה' סר. בהגלח שער ראשו סר ה' מעליו וסר כחו: (כא) ויהי טוחן. ברחים של יד והיא מלאכה כבדה

מצודת ציון

יקרא מיסך כמו והמיסך והפושט שתי כתי נירין (שבת ע"ג): (יד) ותתקע. ענין נעיצה בחוזק רב כמו ותתקע את היתד (לעיל ד'): ביתד. הוא יתד הארוג והוא עץ עגול שלפני האורג יכרוך עליו בגלגולו את חוטי השתי המסודר לאחר האריגה ובמשנה נקרא כובד התחתון (שבת ק"ה): וייקץ משנתו. ענין ההערה מהשינה. ויסע. עקר ממקומו: (טז) הציקה. מל' צוקה וצרה: ותאלצהו. ת"י ודחקתיה ואין לו דומה במקרא: (יז) מורה. תער: (יט) ותישנהו. מל' שינה: ותחל. מל' התחלה: (כ) ואנער. ענין הקימה בהתעוררות רב ובגבור': (כא) וינקרו. נקבו כמו מקבת בור נקרתם ישעיה

רדק

אחרת להתפרנס שם אלא בטחינה בריחים וכן הוא אומר בתורה עד בכור השפחה אשר אחר הריחים ואמר עד בכור השבי אשר בבית הבור ידמה כי הכל אחד והשבויים טוחנים היו בבית הסהר ודרך הדרש רחוק בזה שפירשו כמו תטחן לאחר אשתי שכל אחד היה מביא אשתו לו שתתעבר ממנו וכי מה תועלת היה להם בזה והלא סר ממנו כחו וכן ת"י על דרך פשוטו והיה טוחן בבית רחיא: (כב) ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח. כמו שגלחו שבע מחלפות ראשו כן החלו לצמוח והטעם הספור בזה לפי מה שאומר ויאמר שמשון אל הנער שחשב שמשון שישוב לו כחו עם שערו ואמר לנער שימישהו את העמודים כי חשב כיון שצמח ראשו זה היה סבת השבת כחו אליו בעזר האלהים: (כג) לדגון אלהיהם ולשמחה. מקור בשקל ליראה את ה': (כד) חללנו. לשון רבים ואע"פ שהוא בלא יו"ד: (כה) כי טוב. כי טוב כת"ב וקרי כטוב והענין אחד: האסירים. כתיב ביו"ד וקרי האסורים בוי"ו והענין אחד זה תואר וזה פעול: (כו) והימשני. כתיב שרשו ימש והמישני קרי שרשו מוש והענין אחד כמו ייטב וטוב וענינו ענין הסרה אל הדבר כמו לא ימיש עמוד הענן לא ימיש מתוך האהל שהם ענין הסרה אלא שאלו פעלים עומדים וזה פועל יוצא ואלו ענין ריחוק מפני שהם דבקים עם מ"ם וזה ענין קרוב מפני שהוא דבק עם את כמו אל במקומות: ואת העמודים. כמו ואל וכמוהו ואת בית ה' אני הולך ואחרים זולתו וי"מ אותו ענין מישוש וכן ת"י ואמישני ומוש ומשש בענין אחד ולזה הפירוש יהיה כמשמעו: (כח) נקם אחת. סמוך נקם אחת משתי עיני כלומר מאחת משתי עיני אנקם מהם ובדרש אמר רבונו של עולם תן לי שכר עיני אחת בעוה"ז ושכר עיני אחרת תהא שמורה לי ומחוקנת לעתיד לבא ורפיות ת"ו משתי על הנכונה כי כל אות בג"ד כפ"ת אחר שוא נע רפה לבד ממלת שתי שתים שנקראת דגש ואנשי מזרח קוראים אותם באות גנובה אשתי אשתים להיות השוא נח: (כט) וילפת. כמו ויטה מן ויחרד האיש וילפת ילפתו ארחות דרכם שהוא

רש"י

(כה) בין העמודים. אשר הבית נכון עליהם: (כו) והמישני. פיפאי"ר בלע"ז כמו אולי ימושני: (כח) זכרני נא. זכור כ' שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל זה ממקום למקום: נקם אחת משתי עיני. ושכר עין השנית הפא לי לעולם הבא וכאן פרע לי שכר אחת מהן: (כט) וילפת. ויאחז אונגרלי"א בלע"ז כמו ויחרד

תרגום

אֲסִירַיָא: כב וּשְׂעַר רֵישֵׁיהּ לְצַמָחָא בָּתַר דְאִתְגְלַח: כג וְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי אִתְכְּנִישׁוּ לְדַבָּחָא דְבַח רַבָּא לְדָגוֹן טַעֲוַתְהוֹן וּלְחֶדְוָא וַאֲמַרוּ מְסַרַת דַחֲלָתָנָא בִּידָנָא יָת שִׁמְשׁוֹן בְּעֵיל דְבָבָנָא: כד וַחֲזוֹ יָתֵיהּ עַמָא וְשַׁבַּחוּ יָת טַעֲוַתְהוֹן אֲרֵי אֲמַרוּ מְסַרַת דַחֲלָתָנָא בִּידָנָא יָת בְּעֵיל דְבָבָנָא וְיָת מַחֲרִיב אַרְעָנָא וְדִי מַסְגֵי יָת קְטִילָנָא: כה וַהֲוָה כַּד שְׁפַר לִבְּהוֹן וַאֲמַרוּ קְרוֹ לְשִׁמְשׁוֹן וִיחַיֵךְ קֳדָמָנָא וּקְרוֹ לְשִׁמְשׁוֹן מִבֵּית אֲסִירַיָא וְחַיִךְ קֳדָמֵיהוֹן וַאֲקִימוּ יָתֵיהּ בֵּין עַמוּדַיָא: כו וַאֲמַר שִׁמְשׁוֹן לְעוּלֵימָא דְמַתְקֵיף בִּידֵיהּ שְׁבוֹק מִנִי וַאֲמִישֵׁנִי יָת עַמוּדַיָא דְבֵיתָא מְתַקַן עֲלֵיהוֹן וְאֶסְתְּמֵיךְ עֲלֵיהוֹן: כז וּבֵיתָא מְלֵי גֻבְרַיָא וּנְשַׁיָא וְתַמָן כָּל טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְעַל אִגָרָא כִּתְלָתָא אַלְפִין גֻבְרָא וְאִתְּתָא דַחֲזַן בְּחוּכָא דְשִׁמְשׁוֹן: כח וּצְלֵי שִׁמְשׁוֹן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים יֵיעוֹל דִכְרָנִי קֳדָמָךְ וְתַקְפְנִי כְעַן בְּרַם זִמְנָא הָדָא יְיָ וְאֶתְפְּרַע פּוּרְעֲנוּתָא חֲדָא מִתַּרְתֵּי עֵינַי דְנַקַרוּ לִי פְלִשְׁתָּאֵי: כט וַאֲחַד שִׁמְשׁוֹן יָת תְּרֵין עַמוּדֵי מְצִיעָאֵי דְבֵיתָא מְתַקַן עֲלֵיהוֹן וְאֶסְתְּמֵיךְ עֲלֵיהוֹן חַד בִּימִינֵיהּ וְחַד בִּסְמָלֵיהּ: ל וַאֲמַר שִׁמְשׁוֹן תְּמוּת נַפְשִׁי עִם פְלִשְׁתָּאֵי וּנְגַד בְּחֵילָא וּנְפַל בֵּיתָא עַל

מקרא

האסירים (ק' האסורים): כב ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח: כג וסרני פלשתים נאספו לזבח זבח גדול לדגון אלהיהם ולשמחה ויאמרו נתן אלהינו בידנו את שמשון אויבנו: כד ויראו אתו העם ויהללו את אלהיהם כי אמרו נתן אלהינו בידנו את אויבנו ואת מחריב ארצנו ואשר הרבה את חללנו: כה ויהי כי טוב (ק' כטוב) לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו ויקראו לשמשון מבית האסירים (ק' האסורים) ויצחק לפניהם ויעמידו אותו בין העמודים: כו ויאמר שמשון אל הנער המחזיק בידו הניחה אותי והימשני (ק' והמישני) את העמדים אשר הבית נכון עליהם ואשען עליהם: כז והבית מלא האנשים והנשים ושמה כל סרני פלשתים ועל הגג כשלשת אלפים איש ואשה הראים בשחוק שמשון: כח ויקרא שמשון אל יהוה ויאמר אדני יהוה זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים: כט וילפת שמשון את שני עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם ויסמך עליהם אחד בימינו ואחד בשמאלו: ל ויאמר שמשון תמות נפשי עם פלשתים ויט בכח ויפל הבית על הסרנים

(מסורה בשולי הכתוב: ק' האסורים; ל'; י"ד; ג'; ב' כתיב כן ובלאחריו; ד'; ב' כתיב כן; כטוב קרי; ל'; האסורים ק'; והמישני קרי ב'; ב' חד מ"ל וחד חס' יכלא נב חס'; ב'. ב'; ל'. ל'; ב'; ל'; ג' וחס' א"ר)

רלבג

שהיו טוחנים שם מיני התבואה להשתעבד בהם: (כג) והנה סרני פלשתים חשבו לתת תודה לאלהיהם על אשר נפל בידם שמשון אויבם ומחריב ארצם והיה זה סבה שקראו לשמשון שישחק לפניהם כדי שיראוהו כלם ויתבאר להם מה הגיע להם מהטוב בנפלו בידם: (כו) והנה סבב שמשון עם הנער המחזיק אותו שיביאהו למשש העמודים אשר הבית נכון עליהם למשען כדי שישען אליהם: (כח) וקרא שמשון לשם ית' שיחזקהו בפעם הזאת להנקם מאויביו שנקרו עיניו ושמע השם לקולו ובחר שמשון למות עם פלשתים כדי שינקם מהם: (כט) והנה הטה שמשון שני עמודי התוך אשר הבית

תולדות אהרן ויצחק למו. ע"ג ע: זכרני נא: סוטה י: נקם אחת. (סוטה יז): תמות נפשי. יבמות קך סנהדרין קי ע"ג כה:

ולשמחה ג' בקריאה וסי' לדגון אלהיהם ולשמחה. צום הרביעי וצום. ולשמחה מה זה עשה: ויהללו ד' בקריאה וסי' ויראו אותה שרי פרעה. ויראו אתו העם דשמשון. גם חצני נערתי עד לשמחה: כטוב ד' בקריאה וסי' ויהי כי טוב לבם כן כתיב. גפן בוקק ישראל פרי. כטוב לב אמנון. כטוב לב המלך ביין: ויצחק כל לישנ' שחוק כתיב ש' במ"ב כתיב צ' וסי' ויצחק לפניהם. תהיה לצחק וללעג. וכל אורייתא דכוו' כתיב צ': תמות ג' בקריאה וסי' תמות נפשי עם פלשתים. תמות נפשי מות ישרים. תמות כנער נפשם וחייתם. וחד ותמת בצמא. וחד את פלגשי עמו ותמת ונמסר גם בסדר בלק:

מצודת ציון

(ישעי' נ"ח): בנחשתים. בשלשלאות נחושת: (כב) ויחל. מל' התחלה: לצמח. הוא תחלת הגדול: (כד) ויהללו. ושבחו: מחריב. מל' חורבן וכליון: (כו) המחזיק. האוחז: והמישני. מל' משוש ונגיעה בדבר מה כמו ידיהם ולא ימישון (תהלים קט"ו): נכון. נשען על מכונו: (כט) וילפת. ענין אחיזה כמו ויחרד האיש וילפת (רות ג'): התוך. האמצעית כמו והעיר בתוך (במדבר ל"ה): אלית

מצודת דוד

ככדה ובזויה: (כב) כאשר גלח. כמספר שבע המחלפות אשר גלח: (כג) לזבוח וכו'. בחשבם שהעי"ז אלהם מסר את שמשון בידם: ולשמחה. גם בעבור השמחה נאספו לשמוח בברכת עם: ויאמרו וכו'. בעת זבחם לעי"ז ובשמחת' אמרו נתן וכו': (כד) ויראו אותו. ראוהו מרחוק כשהוא בבית האסורי': (כה) כטוב לבם. באכילה ושתיה: וישחק לנו. ר"ל ישמ' אותנו בספור גבורותיו וכדומה: ויצחק. שמח לפניהם כדרך המשמח: (כו) המחזיק בידו. על כי נקרו עיניו היה מי מחזיק בידו ומוליכו הדרך אשר ילך בה: הניחה אותי הרף ידך ממני בכדי שאוכל למשש בידי את העמודים וכו' בכדי שאשען עליהם: (כח) האלהים. ר"ל חזקני נא אתה אלהים: נקם אחת. עוד פעם אחת אנקום מפלשתים על מה שנקרו שתי עיני. ורז"ל אמרו שאמר מה שנקרו עין אחת אנקום והשנית תהיה שמורה לעוה"ב: (כט) וילפות. אחז העמודים וסמך ידו עליהם: אחד. עמוד אחד אחז בימינו וכו': (ל) תמות וכו'. אהיה נהרג עמהם ר"ל כ"כ אני חפץ במיתתם עד שאהרג עצמי עמהם: ויט. הטה העמודים

וְעַל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בּוֹ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים אֲשֶׁר הֵמִית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר הֵמִית בְּחַיָּיו׃ לא וַיֵּרְדוּ אֶחָיו וְכָל־בֵּית אָבִיהוּ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלוּ וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל בְּקֶבֶר מָנוֹחַ אָבִיו וְהוּא שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים שָׁנָה׃

י״ג
י״ג חס׳ בספר

וכל בית י״ב וסי׳ נמסר בהאי סיפרא סימן ט׳. אביהו ז׳ וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י״ד׃

טוּרְנַיָא וְעַל כָּל עַמָא דִי בֵיהּ וַהֲווֹ קְטִילַיָא דִי קְטַל בְּמוֹתֵיהּ סַגִיאִין מִדִי קְטַל בְּחַיוֹהִי׃ לא וּנְחָתוּ אֲחוֹהִי וְכָל בֵּית אֲבוּהִי וּנְטָלוּ יָתֵיהּ וּסְלִיקוּ וּקְבָרוּ יָתֵיהּ בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל בְּקִבְרָא דְמָנוֹחַ אֲבוּהִי וְהוּא דָן יַת יִשְׂרָאֵל עַסְרִין שְׁנִין׃

רש״י

ויחרד האיש וילפת נאחז כזרועות

תולדות אהרן והוא שפט (סוטה י) .

רד״ק

שהוא ,ענין ההמוך והנטיה : (לא) והוא שפט . והרי אמר למעלה וישפט את ישראל אלא למעלה אמר וישפט אחר התשועה שנעשית לו בענין הקורא כאלו אז מת כי לא נעשית לו אחר כן תשועה אבל החלה מפלתו ולא היתה לו אלא במותו ועכשיו כשמת אמר והוא שפט את ישראל כמו שאמר בכל שופט ושופט ויש ט דרש למה נאמר שני פעמים כי שפט את ישראל עשרים שנה אמר ר׳ אחא מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו עשרים שנה לאחר מותו

רלב״ג

הבית נכון עליהם וכבר נסמך עליהם א׳ בימינו ואחד בשמאלו והטה אותם בכח בדרך שנפל הבית על הסרנים ועל כל העם עד שכבר המית במותו רבים מאשר המית בחייו : (לא) והנה זכר אחר זה פעם שנית שהוא שפט את ישראל עשרים שנה להורות כי הזמן שישב בארץ פלשתים נכלל באלו הכ׳ שנה :

והתועלות המגיעות מזה הספור הן אלו : הראשון לפרסם מה שנפלו בו ישראל מהרע תכף שהרשיעו לעבוד את אלהי הגוים אשר הפילם השם ביד ישראל עד שבשנה ההיא רעצו ורצצו פלשתים ובני עמון את ישראל והתמיד השעבוד הזה החזק שמנה עשרה שנה עד ששבו אל ה׳ בכל לבם כי בזה תתקיים אמונת ההשגחה והגמול והעונש אשר היא גדולה שבפנות התוריות ולזאת הסבה גם כן זכר כאשר שבו אל ה׳ בכל לבם נעזרו מאת הש״י להכניע אויביהם : השני הוא להודיע שאין ראוי לרדוף החלושים כי אין בשער עזרתם הלא תראה מה שקרה לזקני גלעד שרדפו יפתח בעבור אחיו שהיו קרוביהם וגרשוהו מהסתפח בנחלתו ולסוף הענין נצרכו אליו שיהי׳ מושל עליהם : השלישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה דבר מה לתקות גמול שיעשה דבריו בחכמה באופן שיגיע לו הגמול אחר עשותו המעשה ולזה רצה יפתח שישימו זקני גלעד ה׳ עד ביניהם על תנאיהם כדי שיתבר׳ לו שלא יהתלו בו אחר נצחו זו המלחמה אשר בעבורה אמרו לו זקני גלעד שיהיה להם לקצין והיא מלחמת בני עמון והיה זה במצפה שהיה מקום שהיו מתקבצים בו ישראל תמיד כי נגלו בו דברים נפלאים כאלו ויצף ה׳ שם : הרביעי הוא להודיע שאין ראוי להלחם עם האנשים אם לא היתה שם סבה ראויה תביא על זה ועל זה ספר שלח יפתח מה שלח לבני עמון והיה משיב לו מלך בני עמון תחלה כי בסבת החמס שעשו לו ישראל בארץ הסיה שהחזיקו בה הוא רוצה להלחם עמם ובסוף הענין נתבאר שלא היתה שם סבה ראויה תגיעהו לזה ואמר יפתח שישפוט הש״י בינותיהם כי עול היה עושה לו מלך בני עמון ונמשך מזה שכבר נצחהו יפתח והכה בבני עמון מכה רבה מאד : החמישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה עניניו בחכמה ובהתישבות כדי שלא תביאהו על זה החרטה הלא תראה כי יפתח מהר לנדור נדר לה׳ בזולת התישבות והשיגתהו החרטה כי היה ראוי שיתישב תחלה אם היה שתלא בתו מדלתי ביתו לקראתו שיקדש לה׳ דבר אחר זולתה ולא ימנע ממנה פרי בטן : הששי הוא להודיע שראוי למי שיבקש טוב מה מהש״י שידור לו נדר מה כדי לפרסם בלב האנשים כי כל הטובות מאתו ולזה זכר כי יפתח נדר לה׳ אם יתן בני עמון בידו : השביעי הוא להודיע שמי שנדר לה׳ יחוייב לו שיקיימהו ואע״פ שיכבד לו מאד הלא תראה כי יפתח בעבור שפצה פיו לה׳ הוכרח לקיים את נדרו אע״פ שהיה הדבר לו בתכלית הקושי . והנה יש לשואל שישאל איך לא נשאל יפתח על נדרו כי כבר היה פינחס קיים והוא היה יודע פי׳ התורה בשלמות ואפשר שנאמר שלא היה יודע יפתח שיש לנדרים היתר גם לא ידעו זה או אחד מאנשי גבולו כי כבר נשקעו כלם בנמוסי הגוים ההם ועזבו את התורה ימים רבים והנה החכם אין לו להתיר את הנדרים אלא כשישאל הנודר היתר לנדרו להיותו מתחרט בנדר . ואפשר שנאמר כי בקיום זה הנדר פרסום הנס שעשה לו הש״י היה בלתי ראוי שיתחרט יפתח על זה הנדר לפי מה שחשב : השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקנא לחברו ברואותו שהגיע ממנו פועל טוב כשלא קרא לו בעשיית הטוב ההוא כדי שיהיה נקרא על שמו ג״כ זה הפועל הטוב הלא תראה כי בני אפרים היו מקנאים על יפתח כשלא קרא להם ללכת עמו וקרה להם מפני זה מהרע מה שקרה : התשיעי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה בלתי מכיר הטובה שקבל מאחר ויגמול רע תחת טוב הלא תראה כי בני אפרים שהיה להם להכיר הטוב שבא להם ע״י יפתח ולגמול להם חסד על זה כשחשבו לגמול להם רע תחת טוב שעשה להם נמשך להם מהרע הנפלא מה שסופר בזה הספור עד שנפל מבני אפרים מ״ב אלף : העשירי הוא להודיע שאין ראוי לבעלי היכולת לגנות החלושים הלא תראה כי בני אפרים היו קורין גלעד פליטי אפרים על לד הבוז והאבן שמאסו היתה לראש פנה וקעקעה את בנינם החזק : הי״א הוא להודיע שראוי שתלך האשה אחר בעלה ולא ימנענה מזה גדלות בית אביה לזה זכר מאבצן עם היותו גדול שכבר שלח שלשים בנות החוצה : הי״ב הוא להודיע עולם ההשגחה האלהית בענין שמשון בעבור ישראל וזה כי מפני שנגלה לשם ית׳ שסופו ללקות בדבר הנשים התחכם למנעו מזה כפי היכולת ולזה היה מיר אלהים מן הבטן ונמנעה ממנו התגלחת להוסיף לו כח באופן שתשלם לו ההצלה מצד הגבורה אם לא יוכל לכבוש יצרו מבנות הפלשתים והוזהרה אמו שתנהג מקצת דיני הנזירות בעודה הרה ממנו לזאת הסבה בעינה ומן הנראה בזאת ההשגחה היתה עוד מצד תפלת הנביא יעקב שאמר לישועתך קויתי ה׳ וזה שכבר ראה הרע הראוי לבא לשמשון לסוף הענין מפאת הנשים . אמר שהוא מקוה מהש״י יושיעהו מזה על דרך ההשגחה : הי״ג הוא להודיע שראוי לחקור בדברים המיישרים לתכלית מה שאפשר כדי שיגיע מהם התכלית הדרוש ולזה ספר שלא סמך מנוח על דברי אשתו אבל בקש מאת הש״י שישוב לו איש האלהים אשר שלח כדי שתשלם לו הידיעה מה יהיה משפט הנער ומעשהו ומי הוא זה האיש אם הוא ראוי לסמוך עליו : הי״ד הוא להודיע ולפרסם ענין המופתים אשר יעשה הש״י ע״י נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות ולזה זכר זה המופת שנעשה בפני מנוח ואשתו בעליית המלאך בלהב המזבח ומופת שמשון המסם אסיריו מעל ידיו ובקע המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים להציל שמשון מהצמא החזק שהיה לו : הט״ו הוא להודיע שכבר תקשה מאד השגת המלאך ולזה חשב מנוח שימות כשהשיגו מלאך השם וכן זכר זה גדעון והיה זה כן כי כשהשיג השכל אשר לנו המציאות הרוחני ידמה שיחוייב שידבק בו ויפרד הגוף מת אם לא ילוה לו עזר אלהי : הט״ז הוא לפרסם קיום יעודי השם ולזה התחיל לספר הגבורה שעשה שמשון מדבר כפיר האריה ולקחו האשה שלקח בתמנתה שהיתה סבה להפיל חללים רבים מפלשתים ולזאת הסבה אמר כי מה׳ הוא כדי שיפיל חללים רבים מפלשתים כמו שיעד שהוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים לא שהיה מאת הש״י שיתגאל בבנות פלשתים הערלים ולזה ספר ג״כ שאר מה שהרע שמשון לפלשתים בחייו ובמותו ודבר גבורתו עד שלולי שגלה סודו לדלילה לא היה נופל ביד פלשתים עם היותו באדם יחיד מרוב גבורתו כאילו התחכם הש״י שאם היה שיהיה נפתה לבו לנשים שתהיה לו גבורה נפלאת יהיה נשמר בה מהפלשתים : הי״ז הוא להודיע שאין ראוי לגלות סודו גם לשוכבת חיקו הלא תראה כי תכף שגלה שמשון סודו לאשתו גלתה אותו לאנשי העיר וכן הענין במה שגלה סודו לדלילה שהיה סבה להפילו ביד פלשתים שנמשך מזה מהרע מה שנזכר כבר בזה הספור : הי״ח הוא לבאר שאין ראוי להתדבק בבנות הפלשתים גם אחר התגיירם כי נקל להם לחזור לסורם הלא תראה מה שקרה לשמשון מפני דבקו באלו הנשים עם שהוא מבואר שאם לא היה דבק בהם והיה נלחם בפלשתים עם ישראל היה מכניעם ומשפילם מצד חוזק גבורתו והצלחתו עליהם במאמצעות העזר האלהי שהיה בהכרח נוסף עליו אם היה נשמר מאלו הנשים והיה מנהיג ישראל כמנהג השופטים השלמים : הי״ט הוא להודיע שראוי למנהיג שישמור עמו ולא יספיק לו שמירת עצמו הלא תראה כי שמשון עם מה שנתפרסם לו מגבורתו שלא יוכלו רבים להזיק לו אם יהיה בידו כלי מלחמה כי גם בלא כלי מלחמה היה מנצח רבים כמו שבא בזה הספור הנה לא רצה להזיק בבני יהודה בבואם לאסרו לתתו ביד פלשתים וסבל שיאסרוהו ברואותו שאם לא יסבול זה יריבו בני יהודה ע״ז עמו בחזקה למלט נפשם מיד פלשתים ויתחדש בזה מריבה בינו ובין בני יהודה ואולי יפול מהם רב ולזאת הסבה שאל מהם כשהסכים לסבול שיאסרוהו שלא יפגעו בו הם כי אולי אם יראה כוונתם לבא לפגוע בו לא יוכל לסבול שלא יקום כנגדם ויפיל מהם רב והנה ג״כ סבל שמשון שיאסרוהו בני יהודה לאהבתו אותם כדי שיעשה להם התגללות עם פלשתים במה שהיה משחית בהם כי הם הראו עצמם עוזרים לפלשתים לאסרו בידם ולזה נודע להם כי לא מלבם היה עושה שמשון הרע להם : הכ׳ הוא להודיע עולם השגחת הש״י עד שסבב שאיש אחד אסור וזולת כלי מלחמה נצח והמית רבים כי אין מעצור להושיע ברב או במעט : הכ״א הוא להודיע שיש גמול ומשפט על כל המעשה מדה כנגד מדה ולזה זכר כי לקח שמשון בעיניו כי לכתו אחר עיניו הכשילהו בזה : הכ״ב הוא להודיע מה שעשה השם לקנאת כבודו במה שהיו הפלשתים מיחסים לאלהיהם נפילת שמשון בידם אשר

מצודת דוד

סעמודים בידיו : רבים . מרובים במספר : (לא) והוא שפט . עם שאמר למעלה חזר וכתבו לומר שמשך הזמן פ״כב

רדק

מותו כמו שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו: (א) ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו. כתוב בסדר עולם כי בימי כושן היה פסלו של מיכה שנאמר וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות שם בית האלהים וגו' ובימיו היתה פלגש בגבעה שנאמר ויקם וילך עד נכח יבוס היא ירושלים ואמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה ואם מפני הפסוקי' האלה אמר א"כ אף בימי יהושע היה פסלו של מיכה כי בימיו השכינו אהל מועד בשילה אחר ארבע עשרה שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו וזה רחוק שבימי יהושע היה זה הפסל שהרי כתוב ויעבדו את ה' כל ימי יהושע ועוד שאמר אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולא היה זה בימי יהושע כי אפילו על המזבח שבנו בני גד ושבט ראובן אמרו לעלות עליהם לצבא כל שכן פסל מיכה ומה שאמר כי דבר פלגש בגבעה היה בימים ההם מפני שאמר לא נסור אל עיר נכרי דומה שלא נכבשה ירושלים עדין ואני אומר כי בימי יהושע נכבשה שנאמ' ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל ובכללם מלך ירושלם אחד ואומר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם הנה כי לקחו בני ישראל ויהודה ירושלם בימי יהושע לבד מצודת ציון שלא נכבשה עד דוד ונראה כי לא נתיישבה ירושלם מישראל כל כך אע"פ שנכבשה לפי שהיה היבוסי עדיין שם והלוי ונערו כשעברו נכח יבוס היה ערב ודומה כי מסאת היבוסי היה דרכם לא מפאת ירושלם שהיו בה ישראל ואם בא ללון שם בערי היבוסי היו פוגעים תחילה ואמר לו נערו נסורה אל עיר היבוסי הזאת ונלין בה ואמר לו אדוניו לא נסור אל עיר נכרי ואמרו בדרש כי נסמך זה הענין לענין שמשון מפני שהיו אלף ומאה כסף בדבר שמשון לרעה ואלף ומאה כסף של אם מיכה גם כן לרעה ונסמך גם כן אליו דבר פלגש בגבעה כי בעון פסל מיכה נהרגו כמה אלפים מישראל במלחמת בנימין ולולא זה לא היו מתים מישראל כי בדין היו נלחמים עם בנימין לבער הרעה מישראל: (ב) אשר לקח לך. הכסף אשר לך אשר לקח ונגנב מאתך: ואת אלית. כל מי שלקח אותו יהיה כך וכך אני מודה כי אני לקחתיו: (ג) והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו אחר שהשבת אותו לי הנה הקדשתי הכסף מידי לך שתעשה ממנו פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך שתעשה ממנו הפסל ולא רצה מיכה להשתדל בו לעשות הפסל ומסכה והשיבו פעם אחרת לאמו ואמו לקחה מאתים כסף ונתנתם לצורף לעשות פסל ומסכה והמאתים כסף היו שכר הצורף ובתשע מאות כסף עשה הפסל והמסכה: (ה) לו בית אלהים. עשה אותו בית אלהים. ועשה עוד אפוד ותרפים ותרגום בית אלהים בית טעותא ואמרו רבותינו ז"ל כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מן אחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה ותרגום אפוד ותרפים אפוד ודמאין: וימלא. שהקריב קרבנותיו על יד אחד

שופטים יז

יז א וַיְהִי־אִישׁ מֵהַר־אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ מִיכָיְהוּ׃ ב וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ אֶלֶף וּמֵאָה הַכֶּסֶף אֲשֶׁר לֻקַּח־לָךְ וְאַתִּי אָלִית וְגַם אָמַרְתְּ בְּאָזְנַי הִנֵּה־הַכֶּסֶף אִתִּי אֲנִי לְקַחְתִּיו וַתֹּאמֶר אִמּוֹ בָּרוּךְ בְּנִי לַיהוָה׃ ג וַיָּשֶׁב אֶת־אֶלֶף־וּמֵאָה הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתֹּאמֶר אִמּוֹ הַקְדֵּשׁ הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַכֶּסֶף לַיהוָה מִיָּדִי לִבְנִי לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְעַתָּה אֲשִׁיבֶנּוּ לָךְ׃ ד וַיָּשֶׁב אֶת־הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתִּקַּח אִמּוֹ מָאתַיִם כֶּסֶף וַתִּתְּנֵהוּ לַצּוֹרֵף וַיַּעֲשֵׂהוּ פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וַיְהִי בְּבֵית מִיכָיְהוּ׃ ה וְהָאִישׁ מִיכָה לוֹ בֵּית אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ אֵפוֹד וּתְרָפִים וַיְמַלֵּא אֶת־יַד אַחַד

(מסורה: דכו' וכל אס"ק דכו' · ואת קרי · כ"ס · י' · כ"ס · ב' חד מ"ל וחד חס' · ד' · ט'. כ"ס)

תרגום

א וַהֲוָה גַבְרָא מִטּוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם וּשְׁמֵיהּ מִיכָיְהוּ׃ ב וַאֲמַר לְאִמֵּיהּ אֲלַף וּמְאָה סִלְעִין דִּכְסַף דְּאִתְנְסִיב לִיךְ וְאַתְּ אוֹמֵית וְאַף אֲמַרְתְּ קֳדָמַי הָא כַסְפָּא עִמִּי אֲנָא נְסַבְתֵּיהּ וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ בְּרִיךְ בְּרִי קֳדָם יְיָ׃ ג וַאֲתֵיב יַת אֲלַף וּמְאָה סִלְעִין דִּכְסַף לְאִמֵּיהּ וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ אַקְדָּשָׁא אַקְדֵּשִׁית יַת כַּסְפָּא קֳדָם יְיָ מִן יְדַי לִבְרִי לְמֶעְבַּד צְלַם וּמַתְּכָא וּכְעַן אֲתֵבִינֵיהּ לָךְ׃ ד וַאֲתֵיב יַת כַּסְפָּא לְאִמֵּיהּ וּנְסִיבַת אִמֵּיהּ מָאתָן סִלְעִין דִּכְסַף וִיהַבְתֵּיהּ לְקֵינָאָה וַעֲבְדֵיהּ צְלַם וּמַתְּכָא וַהֲוָה בְּבֵית מִיכָיְהוּ׃ ה וְגַבְרָא מִיכָה לֵיהּ בֵּית טַעֲוָתָא וַעֲבַד אֵפוֹד וּדְמָאִין וְקָרֵיב יַת קוּרְבַּן חַד מִבְּנוֹהִי וַהֲוָה

בית אלהים ה' וסי' נמסר בסדר ויצא: וימלא ט' וסי' נמסר בסדר שלח לך:

רשי

בזרועות האשה: (א) ויהי איש מהר אפרים. אע"פ שנכתב שתי פרשיות הללו בסוף הספר של מיכה ושל פלגש בגבעה בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנז שנאמ' וישימו להם את פסל מיכה וגו' כל ימי היות בית אלהים בשילה למדנו שכל ימי שילה היה דמות של מיכה. וכפלגש בגבעה נאמר על יבוס שבירושלים לא נסור אל עיר עובדי כוכבים למדנו שעדיין לא כבשו את ירושלים: (ב) אשר לקח לך. אשר נגנב ממך ויש לו דומה כי אשה עצורה לנו. עצורה ממנו: ואת אלית. קללת כל מי שגנבו וגם אמרת הקללה באזני: הנה הכסף. אני מודה לך עליו שהוא בידי שאני לקחתיו: (ג) וישב את אלף ומאה הכסף לאמו. אמר להחזירו לה ובמקום שהוא שם הרי הוא ברשותך: הקדש הקדשתי את הכסף מידי לבני. קבלתי עלי למסרו מידי לידך לעשות דמות ומסכה תנהו לי עתה ומידי אני אשיבנו אליך. יש אומרים שהאשה הואת היא דלילה לפי שכתוב אלף ומאה כסף ומעות הוא בידה שהרבה שנים קדם מיכה לשמשון אף הפרשיות נסמכו על הכסף הרע שבוה כאן וכאן וכסף של פורענות היו שניהם: (ה) ובית אלהים. בית עבודת כוכבים וכן כל אלהים האמורים בפרשה זו חול חוץ מזה כל ימי היות בית אלהים בשילה: וימלא את יד א'. חנכו לעבודת הדמות להיות כהן לפניו כל חינוך דבר שאדם נכנס בו לשם. גדולה קרוי מילוי

רלבג

אשר שנת היתה שהפתותו פתוי האנשים וזה שכבר השיג לשמשון כחו שנגבר להנקם מהם ונפשו לא חיה כי הוא היה ראוי לכך מגד התפתותו בדברים הפחותים האלה ולזה שאל שתמות נפשו עם פלשתים לפי שלא היה ראוי לו או לעשות לו נס יותר גדול מזה והם היו ראוים ג"כ לזה מפני שהיו מיחסים זאת ההצלחה לאלהיהם: (א) עוד ספר שכבר היה איש מהר אפרים ושמו מיכיהו והנה אחשוב שכבר היה זה בימים הקדומים שלא היה שם שופט והיה זה בימי השעבוד אם קודם עתניאל בן קנז אם קודם אהוד אם קודם אחד מהבאים אחריהם והביאני לזה שאי איפשר לומר שהיה זה הענין בין שנות שמשון ובין שמת עלי לפי מה שהתבאר מדברינו הקודמים וכבר נבאר במה שאחר זה שראוי שיהיה כל זה הספור במה שבין מיתת יהושע ובין עתניאל בן קנז ואחשוב שנסמך זה הספור לשמשון שהיה משבט דן לספר מה שאירע על החטא לשבט דן על דבר פסל מיכה שהתמיד זמן ארוך מאד וכבר אמרו קצת המפרשים שהיה זה בשביל הסכמה מספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור שמשון ודלילה ומספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור מיכה ונוכל לומר לפי זה המאמר עוד שכבר היתה הסכמה אחרת בענין אלו הכספים והוא שמכל אחד מהם נמשך רע לדן כי כסף דלילה היה סבה אל שנפל שמשון ביד פלשתים ונקרו עיניו ונמשך לו המות בסבתו וכסף מיכה היה סבה שטעו בני דן בפסל ההוא זמן ארוך: (ב) והנה ספר שכבר אמר מיכה לאמו אלף ומאה סלעין כסף אשר לוקח לך ואת קללת כל מי שלקחו אם לא ישיבנו לך וגם אמרת זה באזני ולזה הוכרחתי להגיד לך שאני לקחתיו והוא אתי: (ג) והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו הקדש הקדשתי הכסף לי מידי לבני לעשות פסל ומסכה אשר היו צורות שימשו בהן האנשים או ויחשבו שיהיה בהם כח להגיד העתידות מגד עוררם כח הדמיוני וידמה שלזאת הסבה עשאו תחלה לא לשם ע"ג ויורה על זה מה שאמרה הקדשתי הכסף לה'. והנה השיבה לו אמו הכסף

מצודת ציון

יז (ב) אלית. מלשון אלה וקללה: (ג) פסל ומסכה. פסל דמות ע"ג הנעשה במלאכת יד ומסכה ע"ג ע"י יציקת המתכת: אפוד. עשוי כדמות אפוד שבמקדש: ותרפים. עשוים הם בצורת אדם

מצודת דוד

שישב במאמר עלה בחשבון העשרים: יז (ב) לקח לך. נלקח ממך בגנבה: ואת אלית. קללת את הגנב: וגם אמרת באזני. אמרת הקללה באזני כאלו חשדת אותי ואמרת שהכסף הוא אתי: אני לקחתיו. עתה מודה אני שלקחתיו אני: ברוך בני לה'. ר"ל הקללות שקללתי לא יחולו בך אך ברוך תהיה הואיל והודית: (ג) הקדש הקדשתי. בהיותו עוד גנוב הקדשתיו באם ימצא הגנב: מידי לבני. לתנם מידי ליד בני לעשות מהם דמות ומסכה (ולא היתה ע"ג ממש אבל עשויה היא למחשבו' אחרים להוריד עליה כחות עליונות להיות אמצעי ולפי הטעות אמרה לה'): ועתה. הואיל ונמצא הכסף משיב אני אותו לך ונתנה הכסף לבנה: (ד) וישב. חזר הבן והשיב הכסף לאמו כאומר הואיל ויצאה מגנבה מתחת ידי לא אשוב עוד לקחתה: ותקח אמו. וכשקבלה שוב את הכסף נתנה לצורף מאתים בשכר פעולתו ומתשע מאות נעשה הדמות ומסכה: (ה) לו בית אלהים. היה לו בית מוכן לעבודת הדעות ולזה שמה אמו את הדמות ומסכה בביתו: ויעש אפוד ותרפים. את אלה עשה משלו מלבד הדמות ומסכה אשר משל אמו:

רש"י

מילוי ידים ריעווסטיר בלע"ז וכשנותנין פקידות לאדם קורין למתן ריעווסטיר בלע"ז: (ז) ממשפחת יהודה. והוא לוי מן האם ורבותינו אמרו לפי שעשה מעשה מנשה שבא מיהודה קראו ממשפחת יהודה והוא לוי בן גרשון בן משה רבינו היה כמו שמפורש בענין ויהונתן בן גרשון וגו': (ח) לעשות דרכו. דרך הליכתו: (ט) באשר אמצא. פרנסתי להשתכר: (י) לימים. לסוף שנה: וערך בגדים. זוג חליפת בגדים שהם ערך וסדר לכל בני אדם כפי הראוי להם לשנה: וערך בגדים. אפרליימנ"ש בלע"ז: ומחיתך. ומזונותיך: וילך הלוי. אחר עצתו

שופטים יז–יח

מִבָּנָיו וַיְהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ ו בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃ ז וַיְהִי־נַעַר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִמִּשְׁפַּחַת יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא גָר־שָׁם׃ ח וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ מֵהָעִיר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא וַיָּבֹא הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה לַעֲשׂוֹת דַּרְכּוֹ׃ ט וַיֹּאמֶר־לוֹ מִיכָה מֵאַיִן תָּבוֹא וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֵוִי אָנֹכִי מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וְאָנֹכִי הֹלֵךְ לָגוּר בַּאֲשֶׁר אֶמְצָא׃ י וַיֹּאמֶר לוֹ מִיכָה שְׁבָה עִמָּדִי וֶהְיֵה־לִי לְאָב וּלְכֹהֵן וְאָנֹכִי אֶתֶּן־לְךָ עֲשֶׂרֶת כֶּסֶף לַיָּמִים וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמִחְיָתֶךָ וַיֵּלֶךְ הַלֵּוִי׃ יא וַיּוֹאֶל הַלֵּוִי לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיְהִי הַנַּעַר לוֹ כְּאַחַד מִבָּנָיו׃ יב וַיְמַלֵּא מִיכָה אֶת־יַד הַלֵּוִי וַיְהִי־לוֹ הַנַּעַר לְכֹהֵן וַיְהִי בְּבֵית מִיכָה׃ יג וַיֹּאמֶר מִיכָה עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יֵיטִיב יְהוָה לִי כִּי הָיָה־לִי הַלֵּוִי לְכֹהֵן׃

יח א בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל

ז' פסו' והוא והוא. ד' · ג' · פ"ו · ג' · כ'. ג'. ל' · ד' · י"ב פתחין · ע'

תרגום

לֵיהּ לְכוּמְרָא׃ ו בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל גְּבַר דְּכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵּד׃ ז וַהֲוָה עוּלֵימָא מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִזַּרְעִית יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא דָּר תַּמָּן׃ ח וַאֲזַל גַּבְרָא מִקַּרְתֵּיהּ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לְמֵידַר בַּאֲתַר דְּיַשְׁכַּח וַאֲתָא לְטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם עַד בֵּית מִיכָה לְמֶעְבַּד אוֹרְחֵיהּ׃ ט וַאֲמַר לֵיהּ מִיכָה מְנָן אַתְּ אָתֵי וַאֲמַר לֵיהּ לֵיוָאָה אֲנָא מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַאֲנָא אָזֵיל לְמֵידַר בַּאֲתַר דְּאַשְׁכַּח׃ י וַאֲמַר לֵיהּ מִיכָה תִּיב עִמִּי וֶהֱוֵי לִי לְאַב וּלְכָהֵין וַאֲנָא אֶתֵּן לָךְ עֲסַר סִלְעִין דִּכְסַף לִזְמַן עִידָן וְזוּג לְבוּשִׁין וּפַרְנָסְתָךְ וַאֲזַל לֵיוָאָה׃ יא וּצְבִי לֵיוָאָה לְמִיתַּב עִם גַּבְרָא וַהֲוָה עוּלֵימָא לֵיהּ כְּחַד מִבְּנוֹהִי׃ יב וְקָרֵיב מִיכָה יָת קוּרְבַּן לֵיוָאָה וַהֲוָה לֵיהּ עוּלֵימָא לְכָהֵין וַהֲוָה בְּבֵית מִיכָה׃ יג וַאֲמַר מִיכָה כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי אוֹטֵיב יְיָ לִי אֲרֵי הֲוָה לִי לֵיוָאָה לְכוּמְרָא׃ א בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא

רדק

אחד מבניו ומנהו להיות כהן וכן ומלאת יד אהרן ויד בניו: (ו) איש הישר בעיניו יעשה. אמר זה לפי שעשה מיכה הפסל ולא היה מי שימחה בידו כי אין מלך ושופט בימים ההם: (ז) מבית לחם יהודה. בית לחם אחר היה לפיכך סומך בית לחם זה ליהודה בכל מקום ומה שאמר ממשפחת יהודה הוא תוספת ביאור ועל בית לחם אמר שהיה משבט יהודה והנער הזה לוי היה ואיך יאמר עליו ממשפחת יהודה. והאומר כי אמו ממשפחת יהודה יראנו היכן מיחס הכתוב אדם למשפחת האם. ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערים שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן. ורז"ל דרשו כי בן גרשם בן משה רבינו היה ולפי שעשה מעשה מנשה שהיה מיהודה אמר עליו ממשפחת יהודה לפיכך תלוי בו הנו"ן כשאמר עליו ויהונתן בן גרשם בן מנשה תלוי נו"ן מלמעלה בין המ"ם והשי"ן לומר כי נכד משה היה ולכבוד משה תלוי עליו הנו"ן כלומר כי עשה מעשה כאלו היה בן מנשה ולא בן משה: והוא גר שם. בבית לחם היה גר ואף על פי שהיה לוי והיה ללוים ערים לשבת זה הנער התגורר שם בבית לחם על דרכי מחיתו והנה לא מצא שם עוד מחיתו ויצא משם לגור במקום שימצא שם מחיתו: (ח) עד בית מיכה לעשות דרכו. כלומר בא עד בית מיכה ולא לכוונה שיעמוד שם אלא לעשות דרכו משם ואילך: (י) לימים. לשנה: וערך בגדים. תרגם יונתן וזוג לבושין רוצה לומר כי ערך האדם בבגדים לשנה שנים אחד לימי הקיץ ואחד לימי החורף: וילך הלוי. הלך לצרכי מיכה למה שצוהו ונתרצה לישב עמו: (יב) וימלא. כבר פירשתיו: (יג) כי היה לי הלוי לכהן. כלומר סימן טוב הוא זה לי שנזדמן לי משבט הכהנים להיות כהן לי: (א) בימים ההם. גם זה הפסוק מוכיח כי לא היה זה בימי עתניאל בן קנז כי שופט היה לישראל וכל ימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו כמו שאמר יהושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וגו' ואומר והיה במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם וגו' ונראה כי בימי השופט לא היו עושים

רלבג

הכסף והוא השיב אותו שנית לאמו ועשתה ממנו פסל ומסכה והיה בבית מיכיהו כדי שיגיד לו העתידות לפי מחשבתם: (ה) וכבר עשה מיכה לו בית מיוחד לזה הפסל והמסכה ועשה מהם אפוד ותרפים וקראו אותו בית אלהים לחשבו כי שכינתו תשרה שם ומלא יד אחד מבניו להיות לכהן לשאול לו העתידות: (ו) אין מלך בישראל וגו'. וסיפר זה כי אולי היה זה סבה להעשות זה הפסל ולזה ראוי שנאמר שזה היה אחר המלך שהיה מונע אותם מזה אם הוא אי והוא יהושע לפי מה שאחשוב שהזהיר ישראל על זה כדי לבער ע"ג כי גם עלי שהיה נכבד מכל אשר לפניו מהשופטים לא בערו בימי הבעלים והעשתרות עד שבא שמואל ובערם כמו שמספר בספר שמואל ולזה ארך עליו פסל מיכה עד מות עלי כמו שיבא אחר זה ולזה ידמה שהיה זה הענין אחר מות יהושע וקודם ממשלת עתניאל בן קנז ויורה על זה עוד שכבר זכר בזה הספור ששבט הדני היה מבקש לו נחלה לשבת בימים ההם וזה היה אחרי מות יהושע כי אז השתדלו השבטים להלחם כל אחד בגבולו כמו שנתבאר בראש זה הספר שאלו ישראל מי יעלה לנו תחלה להלחם בכנעני: (ז) עוד ספר שכבר היה נער ממקום שנקרא בית לחם יהודה והיה המקום ההוא ממשפחת יהודה והוא לוי והוא גר שם. והנה משך לבו של מיכה אל שיהיה לו לכהן בביתו לשאול העתידות באמצעות הפסל והתרפים שהיה משתמש בהם להתבודד הכח המדמה מבין שאר הכחות. לא שהפסל והתרפים ידברו חלילה ועכ"ז הנה התרפים דברו און על הרוב כי אין כח בקסם להודעת העתידות באמת כמו שביארתי בספר מלחמות ה': (א) וספר שכבר היה שבט הדני מבקש נחלה לשבת בה ושלחו מרגלים לעיר

והוא לוי והוא גר שם ו' פסוקים והוא והוא וסי' ויהי נער מבית לחם יהודה והנה עמך שמעי בן גרא בן הימני מבחורים. וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש אותו תקדישו והוא יבנה. אכלו זרים כחו ואחר בא חצרון דד"ה. והי' ו' בקריאה וסי' ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה. התהלך לפני והיה תמים. עלה אלי ההרה והיה שם. והיה נכון לבקר ועלית ויאמר לו מיכה שבה עמדי. ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך. ונמסר גם בסדר לך לך:

תולדות אהרן בימים ההם. חולין נז: איש הישר בעיניו. סוטה מז ע"ב כה. נער. ב"ב קט. הלוי לכהן. שם: בימים ההם. עקדה שער לא:

מצודת דוד

וימלא. מיכה חנך א' מבניו לכהן לפניו ולעשות עבודת הדמות: (ו) אין מלך בישראל. ולזה עשה כל איש הישר בעיניו ולא היה מי שימחה ביד מיכה וכתב רס"ע שזה היה בימי כושן רשעתים קודם שעמד עתניאל: (ז) מבית לחם יהודה. לפי שגם בנחלת זבלון היתה עיר הקרויה ג"כ בית לחם כמ"ש ביהושע לז"א מבית לחם יהודה ולתוספת ביאור אמר ממשפחת יהודה ור"ל העיר בית לחם היתה מנחלת משפחת יהודה: והוא לוי. הנער היה לוי והיה גר בבית לחם: (ח) באשר ימצא. מקום נאות וכשר להחיות נפשו: לעשות דרכו. ללכת לדרכו דרך בה: (ט) לוי אנכי. כאומר נכון אני ללמוד ולהורות כמ"ש בשבט לוי יורו משפטיך ליעקב וכו' (דברים ל"ג): (י) לאב. ר"ל למורה ולמלמד: וערך בגדים. ר"ל בגדים כסדר הצריך: וילך הלוי. הלך אחר דבר מיכה ועצתו: (יא) כאחד מבניו. אשר מלא ידיו מאז לכהן: (יב) וימלא מיכה. מוסב למעלה שאמר שהי' לו כאחד מבניו כי מלא ידיו לכהן: (יג) עתה ידעתי. כי בעוד היות בני לכהן הי' שלא כדת כי הכהן ראוי להיות מבני לוי אבל עתה ייטיב לי ה' כי הי' לי הלוי לכהן והרי הוא הכהן כדתו: יח (א) אין מלך. כי אם הי' מלך הי' הוא לוחם מלחמות העם עם כל עמו ולא

מצודת ציון

וימלא. ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ"ט): (ז) גר. דר: (י) לימים. לשנה כמו ימים תהיה גאלתו (ויקרא כה): וערך. מענין סדור כמו ערוך לחם (שמות מ'): ומחיתך. פרנסה הצורך לחיי האדם: (יא) ויואל. ורצה כמו ויואל משה אדם ומדברים ע"י קסם: שם

רדק

עושים איש הישר בעיניו ובשלשת הענינים האלה בדבר מיכה ובדבר בני דן ובדבר פלגש בגבעה אמר אין מלך בישראל ואלו הענינים היו בין שמשון לעלי שהיה שופט ישראל והיה הזמן ביניהם כמו שהיה שלא היה להם שופט בישראל והיו עושים איש הישר בעיניו ואם נאמר כי לא היה זמן ביניהם כדברי בעל סדר עולם שהרי ביפתח מצאנו שאמר שלש מאות שנה מיום שכבשו ישראל לארץ סיחון שהיה בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים והנה מיפתח עד שבנה הבית מאה וארבעים שנה שהרי אומר הכתוב ויהי בארבע מאות שנה ושמונים שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הנה שלש מאות שנה עד יפתח משנת הארבעים ומאה וארבעים מן יפתח עד שבנה המלך שלמה את הבית הנה הם מיציאת מצרים ארבע מאות ושמנים עם ארבעים שהיו במדבר ואנחנו מוצאים אלו מאה וארבעים אשר מיפתח לבנין הבית כמנין השופטים והמלכים כי אבצן שפט את ישראל אחרי יפתח שבע שנים ואילון עשר שנים ועבדון שמנה שנים ושמשון עשרים שנה ועלי ארבעים שנה ושמואל עשרים שנה ודוד ארבעים שנה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעי' בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבעים תשע שנים הנה אנחנו צריכים על כל פנים לתקן החשבונות אפילו לדברי בעל סדר עולם כי תשע שנים הם יתרים לחשבונו והנה עשרים שנה שמנה לשמואל לא נמצא בפירוש בכתב ועוד כי אינם עשרים שנה לשמואל כי ביום שגלה הארון מת עלי והנה הארון היה בשדה פלשתים שבעה חדשים ושלש בית שמש ומבית שמש לקרית יערים ויהי שם עשרים שנה עד שהעלהו דוד משם אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה חסרו מהעשרים שנה שבע שנים נשארו י"ג שנה אחד עשר לשמואל ושתי שנים לשאול וכלם נחשבים לשמואל שאפילו במלוך שאול היה שופט שמואל שנאמר וישפט שמואל את ישראל כל ימי חייו הנה משמת עלי עד שמלך דוד שלש עשרה שנים נשארו עדיין שתי שנים והנה שש שנים נקח מהשלש מאות שאמר יפתח כי לא נשלמו אלא עם השש שנים שלו והוא אומר זה בתחילת ימי שפטו נמצא כי חשבון זה אינו מדוקדק ועוד כי ראינו כי בחיי עלי היה שמואל שופט את ישראל שנאמר ויהי דבר שמואל אל כל ישראל ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה ואומר ואני התהלכתי לפניכם מנעורי ועד היום הזה ודרך הכתוב לרדוף אחרי הכלל ולא יקפיד בפרט אם יהיה חסר או יותר והנראה כי בין שמשון לעלי היו בלא שופט ימים רבים כי הנה הכתוב מעיד בשלשה הענינים האלה הסמוכים אין מלך בישראל והנה עלי בן שמנה וחמשים שנה כשנתמנה שופט ובן צ"ח שנים היה כשמת ושפט את ישראל ארבעים שנה ולא יתכן לומר שנכנסו שנותיו של שמשון בשנותיו של עלי כי לא יתכן שהיה שמשון שופט בימי עלי והוא בן חמשים שנה ויותר והיה מנהיגי ישראל ומזקיניהם ומבני הקבלה שקבלו תורה שבעל פה שהרי עלי קבל מפנחס ושמואל קבל מעלי וכן נביא אחרי נביא א"כ הפסק היה בין שמשון לעלי שלא היה שופט לישראל ובימים ההם שלא היה להם מלך ושופט היו עושים כל איש ואיש הישר בעיניו ועשה מיכה פסלו ובני דן הקימו להם אותו הפסל ובני בנימן הרעו בדבר פילגש: כי לא נפלה לו. לא נפלה לו כל נחלת גורלו כמו שאומר בספר יהושע ויצא גורל בני דן מהם כלומר פחות ממה שהיה ראוי להם כמו שפירשנו ופירוש בנחלה בנחלה הנחלקה לו בתוך שבטי ישראל לא נפלה לו הראויה לו והוצרכו לבקש נחלה: (ב) עד בית מיכה. סמוך לביתו: (ה) שאל נא באלהים. לפי מחשבתם כי לא היה זה האפוד אלא לשם ע"ג עשוי בדמות אפוד והתרפים היו שואלים בהם לדעת העתידות ולא היה חלק השם יתעלה בזה אך הם ** ושבים כי דבר ה' היה השאלה בתרפים ההם לפיכך אמרו לו שאל נא באלהי' וכתיי שאל כען במימרא דה'. א"כ באלהים זה אינו נמחק כי קדש הוא ובדברי רז"ל שאמרו כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מא' שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה אם כן באלהים זה חול הוא ונמחק והנה הדבר אצלינו ספק ומספיקי' אני אומר שאינו נמחק. ואני תמיה על כי נתנה אלהים בידכם איך אמרו עליו שהוא חול ואף רבי אליעזר שאמר במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש הכתובים ** למ"ד חול הכתובים ביו"ד ה"א קדש חוץ מזה שבאלף למ"ד והוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה. והנה לא הסכים עמו יונתן בן עוזיא' ** ה באלהים הוא חול אמרו לו שישאל בתרפים ההם כי הלוי אמר להם כי מגידים

תרגום

בְּיִשְׂרָאֵל וּבְיוֹמַיָּא הָאִינוּן שִׁבְטָא דְבֵית דָן בָּעַן לְהוֹן אַחֲסַנְתָּא לְמֵתַב אֲרֵי לָא אִתְפְּלֵגַת לְהוֹן עַד יוֹמָא הַהוּא מִגּוֹ שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּאַחְסָנָא׃ ב וּשְׁלַחוּ בְנֵי דָן מִזַּרְעִיתְהוֹן חַמְשָׁא גוּבְרִין מִקְצַתְהוֹן גֻּבְרִין בְּנֵי חֵילָא מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאוֹל לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא וּלְמִבְדְּקָא וַאֲמַרוּ לְהוֹן אֱזִילוּ בְּדוּקוּ יַת אַרְעָא וַאֲתוֹ לְטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם עַד בֵּית מִיכָה וּבָתוּ תַמָּן׃ ג אִינוּן עִם בֵּיתָא דְמִיכָה וְאִינוּן אִשְׁתְּמוֹדְעוּ יַת קָל עוּלֵימָא לֵיוָאָה וְזָרוּ לְתַמָּן וַאֲמַרוּ לֵיהּ מַן אַיְתָךְ הָלְכָא וּמָא אַתְּ עָבֵיד הָכָא וּמָה לָךְ כָּדֵין׃ ד וַאֲמַר לְהוֹן כְּדֵין וּכְדֵין עֲבַד לִי מִיכָה וַאֲגַרְנִי וַהֲוֵית לֵיהּ לְכוּמְרָא׃ ה וַאֲמַרוּ לֵיהּ שְׁאֵיל כְּעַן בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְנִידַע הֲתַצְלַח אוֹרְחָנָא דִי אֲנַחְנָא אָזְלִין

שופטים יח

וּבַיָּמִים הָהֵם שֵׁבֶט הַדָּנִי מְבַקֶּשׁ־לוֹ נַחֲלָה לָשֶׁבֶת כִּי לֹא־נָפְלָה לּוֹ עַד־הַיּוֹם הַהוּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי־יִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה׃ ב וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־דָן מִמִּשְׁפַּחְתָּם חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים מִקְצוֹתָם אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאֹל לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וּלְחָקְרָהּ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם לְכוּ חִקְרוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה וַיָּלִינוּ שָׁם׃ ג הֵמָּה עִם־בֵּית מִיכָה וְהֵמָּה הִכִּירוּ אֶת־קוֹל הַנַּעַר הַלֵּוִי וַיָּסוּרוּ שָׁם וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִי־הֱבִיאֲךָ הֲלֹם וּמָה־אַתָּה עֹשֶׂה בָּזֶה וּמַה־לְּךָ פֹה׃ ד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם כָּזֹה וְכָזֶה עָשָׂה לִי מִיכָה וַיִּשְׂכְּרֵנִי וָאֱהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ ה וַיֹּאמְרוּ לוֹ שְׁאַל־נָא בֵאלֹהִים וְנֵדְעָה הֲתַצְלִחַ דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ הֹלְכִים עָלֶיהָ׃

(Marginal notes: ל' וחד וממשפחתם אשר עמכם וסוף מסמם א"ב · ל' · ו'חסר בסיפ' · י"ע ר"פ · ג' · ל' · ח'. ל'חס')

רשי

עלתו : (א) כי לא נפלה לו. ירושה כפי הראוי להם בארץ מכובשת כמו שנאמר ביהושע ויצא גבול בני דן מהם ואף מכאן יש ללמוד שהיה מעשה זה בתחלת השופטים מיד : (ג) מי הביאך הלום. יש כאן תמיהות הרבה לא מורשו של משה רבינו אתה שנאמר בו אל תקרב הלום. ומי שם פה לאדם. ומה זה בידך : (ה) שאל נא באלהים. בתרפים שמדברים על

רלבג

לעיר ליש לרגל הארץ שנפלה בגורלם ועברו דרך בית מיכה והכירו הנער הלוי ושאלו לו בהצלחת דרכם וענה להם על צד הקסם באמצעות הפסל והתרפים שהכר הצלחת דרכם : (ז) והנה באו המרגלים לעיר ליש ומצאו העם אשר בה שוקט ובוטח לא היו יראים ממלחמה ולזה לא היו שומרים בשער העיר לשמור העיר שלא יכנסו בה אויבים. ולא היה בארץ ההיא מכלים דבר שיהיה יורש המלוכה והוא המושל שהוא מכלים בתוכחתו החוטאים. ומלת עצר הוא מענין זה יעצור בעמי ויהיה הרצון בזה שלא היתה הממשלה הואת באה מהאב לבנו חה שמה שימנע המנהיג הכות שלמסור עצמו לסכנה בעבור שמירת הגוים שהם אינם לו ולזרעו וראוי עוד שהם רחוקים מצידונים שיעזרום כשידעו דבר המלחמה ולזה הוא מבואר שפרם

אלהים ו' חס' בספרא וסי' ויאמר אלהים רדפו אחריהם דאהוד. ויאמר אלהים גדעון לא אמשול אני בכם אשאלה מכם שאלה. וישלחו בני דן. כזה וכזה עשה לי מיכה. ויאמר אלהים אל אחי אל תרעו נא תנינא דפסוק : כזה וכזה ג' דסמיכי וסי' כזה וכזה עשה לי מיכה. כי כזה וכזה תאכל החרב. הנה אשת ירבעם באה :

תולדות אהרן מי הביאך. ב"ב קי :

מצודת ציון

(שם ב) : יחן (ב) מקצותם. מלשון קצין כמו ותאכל בקצה המחנה (במדבר י"א) ואחז"ל בקצינים שבמחנה : לרגל. לחפש וכן וירגלו אותם (דברים א') : (ג) הלום. כמו אל תקרב הלום שמות

מצודת דוד

ולא שבט לבד : כי לא נפלה לו. להיות בה די צרכו : עד היום ההוא. עד אשר כבש לעצמו מחוץ לגבול א"י : בתוך שבטי וכו'. מוסב למעלה לומר לא נפלה לו די צרכו בנחלה המחלקת לו בתוך שבטי ישראל: יחן (ב) ממשפחתם. א' מכל משפחה:

מקצותם. מהקצינים שבהם וכאמר ... משה. שיאי העדה : מצרעה ומאשתאול. מנחלת יהודה היו ובני דן ישבו בהם כגרים : את הארץ. היא ליש האמור בענין. עד בית מיכה. סמוך לבית מיכה : (ג) המה עם בית מיכה. כשהמה היו סמוך לבית מיכה הכירו את קול הנער בדברו עם מי : שם. אל הבית : מי הביאך וכו' ר"ל אמר מי אתה ומה ... מה הביאך לך בשכרך : (ד) כזה וכזה. סיפר להם כל המאורע : (ה) שאל נא. כי טעו וחשבו שיש בו ממש להוריד על עצמו כמות

רשי

על ידי מכשפות : (ו) נוכח ה' דרככם . נוכח הקב"ה גלוי כי זה אין בו ממש: (ז) ואין מכלים דבר . אין אחד מהם צריך לחבירו שיחזירנו ריקם ויכלימנו כמו שנאמר בסוף הענין אין מחסור כל דבר כך שמעתי : יורש עצר . יורשים מועטים שאם יכרנו את אלו אין עוד שרנין נלחמים עם המחזיקים בנחלה : ורחוקים המה . מעזרת צידונים : ודבר אין להם עם אדם . שום ברית כרותה שיבאו לעזרתם לעת הצורך : (ח) מה אתם . כלומר מה אתם משיבים דבר מה מצאתם במקום שנפל לנו גורלנו מה העם החזק הוא הרפה : (ט) ואתם מחשים . מתעצלים : ואת

שופטים יח

ו וַיֹּאמֶר לָהֶם הַכֹּהֵן לְכוּ לְשָׁלוֹם נֹכַח יְהוָה דַּרְכְּכֶם אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ׃ ז וַיֵּלְכוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיָּבֹאוּ לָיְשָׁה וַיִּרְאוּ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח כְּמִשְׁפַּט צִידֹנִים שֹׁקֵט ׀ וּבֹטֵחַ וְאֵין־מַכְלִים דָּבָר בָּאָרֶץ יוֹרֵשׁ עֶצֶר וּרְחוֹקִים הֵמָּה מִצִּידֹנִים וְדָבָר אֵין־לָהֶם עִם־אָדָם׃ ח וַיָּבֹאוּ אֶל־אֲחֵיהֶם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאֹל וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אֲחֵיהֶם מָה אַתֶּם׃ ט וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כִּי רָאִינוּ אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה טוֹבָה מְאֹד וְאַתֶּם מַחְשִׁים אַל־תֵּעָצְלוּ לָלֶכֶת לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃ י כְּבֹאֲכֶם תָּבֹאוּ ׀ אֶל־עַם בֹּטֵחַ וְהָאָרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם כִּי־נְתָנָהּ אֱלֹהִים בְּיֶדְכֶם מָקוֹם אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מַחְסוֹר כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ יא וַיִּסְעוּ מִשָּׁם מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי מִצָּרְעָה וּמֵאֶשְׁתָּאֹל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ חָגוּר כְּלֵי מִלְחָמָה׃ יב וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בְּקִרְיַת יְעָרִים בִּיהוּדָה עַל־כֵּן קָרְאוּ לַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנֵה־דָן עַד הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה אַחֲרֵי קִרְיַת יְעָרִים׃ יג וַיַּעַבְרוּ מִשָּׁם הַר־אֶפְרָיִם וַיָּבֹאוּ עַד־בֵּית מִיכָה׃ יד וַיַּעֲנוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ לַיִשׁ

תרגום

עלה : ו ואמר להון כהנא איזילו לשלם אתקין יי אורחתכון די תהכון בה : ז ואזלו חמשא גוברין ואתו לליש וחזו ית עמא די בגוה יתבין לרוחצן כהלכת צידונאי דשקטין ושרן לרוחצן ולית דמנזק פתגמא בארעא ירותין זעירין ורחיקין אינון מצידונאי ופתגם לית להון עם אנש : ח ואתו לות אחוהון צרעה ואשתאול ואמרו להון אחוהון מה אתון : ט ואמרו קומו וניסק עליהון ארי חזינא ית ארעא והא טבא לחדא ואתון שתקין לא תתרשלון למיזל למיעל למירת ית ארעא : י כמיתיכון תעלון לות עמא דשרן לרוחצן וארעא פתיות ידין ארי מסרה יי בידיכון אתרא דלית תמן חסרן כל מדעם די בארעא : יא ונטלו מתמן מזרעית דן מצרעה ומאשתאל שית מאה גברין מזרזין במני קרבא : יב וסליקו ושרו בקרית יערים בארעא דבית יהודה על כן קרו לאתרא ההוא משרית דן עד יומא הדין הא הוא אחורי קרית יערים : יג ועברו מתמן לטורא דבית אפרים ואתו עד בית מיכה : יד ואתיבו חמשא גובריא דאזלו לאללא ית ארעא ליש ואמרו לאחוהון

רדק

מגידים הם העתידות באמת ונתפתו לדבריו וענין התרפים יש אומרים כי הוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות ויש אומרים כי הם על דרך המזלות והם הוברי שמים ויש אומרים כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות ותדבר הצורה ההיא כי הנה כתוב כי התרפים דברו און והנה אין זה הפסוק ראיה כי רצה לומר בעלי התרפים. והחכם רבי אברהם אבן עזרא כתב כי הקרוב אליו כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח העליונים והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל בת שאול במטה עד שחשבו שומרי הבית שהוא דוד : (ו) נכח ה' דרככם . על דרך הנה ה' יצא לפניך כלומר סיוע אלהים עמכם ותרגומו אתקין ה' ארחכון : (ז) ויבאו לישה . והוא לשם הנזכר בספר יהושע ושני שמות היו לו : את העם אשר בקרבה יושבת לבטח . זכר העם בלשון נקבה וכן חטאת עמך מדוע שובבה העם הזה : כמשפט צדונים . כי הצדונים היו קרובים לארץ ישראל והיו שוקטים כי לא היו רוצים להלחם עמהם כי לא היו מארץ כנען כמו שכתוב ויהי גבול הכנעני מצידון ואמר בזבולן וירכתו על צידון שהוא כמו עד צידון אבל צידון לא היה מארץ כנען לפיכך היו שוקטים ולא היה להם פחד מישראל ותרגומו כהלכת צידונאי דשקטין ושרן לרוחצן . ואין מכלים דבר בארץ . כלומר אין להם שכנים שיזיקום ויכלימום בשום דבר כמו לא הכלמנום וכן תרגם יונתן לית דמזיק ולפיכך הם שוקטים ובוטחים ואינם יראים ואינם נשמרים ולפיכך הם נוחים להכבש כי לפי שהם בוטחים אינם שומרים העיר ואין להם כלי זיין : יורש עצר . ת"י ירותין זעירין כלומר יורשי המלוכה היו קטנים ולא היה חוזק במלוכה ולפי הפשט עצר הוא מלוכה מן זה יעצר בעמי ומילת ואין מכלים עומדת במקום שנים ואין יורש עצר כי לא היה בהם מלך ולא יורש מלוכה : ורחוקים המה מצדונים . כלומר שלא יוכלו לעזרם : ודבר אין להם עם אדם . שאין להם ברית עם אדם לעזרם אם יצטרכו כמ"ש בסוף הענין ואין מציל כי רחוקה היא מצידון ודבר אין להם עם אדם וכן אלה הדברים ידעו המרגלים מבני העיר שנכנסו בעיר כאנשים סוחרים או הראו עצמם שרוצים לשבת בארץ והיו שואלים ענין הארץ : (ח) מה אתם אומרים . כלומר מה בשורה בפיכם : (ט) קומה ונעלה . ענין זירוז כמו קום עבור קום התהלך בארץ: אתם מחשים . אתם שותקין שלא תקחו הדבר בזריזות ולא תעשו : אל תתעצלו . לא תתרשלון : (י) כל דבר אשר בארץ . הזאת או בשום ארץ בעולם

רלבג

שמרם שתגיע הידיעה לצידונים תשלם לבני דן הורשת העיר ההיא : (יד) והנה ליש הוא לשם הנזכר בספר יהושע והעד שכבר אמר ג"כ שם שכבר קראו שם העיר דן כשם דן אביהם כמו שנאמר בזה המקום

פי' רבי ישעיה

(י) כל דבר אשר בארץ. אשר . מלה יתירה ודומה לו במלכים ויועץ את הילדים אשר גדלו אתו אשר העומדים לפניו . אשר

צדנים ה' חס' ו' בליש' בקריא' וסי' וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה . ועתה צוה ויכרתו לי ארזים מן הלבנון . וילך שלמה אחרי . יען אשר עזבוני . ומאכל ומשתה ושמן . לצדנים כתיב דעזרא . וצידונים ועמלק כן כתיב מ"ל דמ"ל ושארא צידנים כתיב : מחשים ד' בקריאה וסי' אל תעצלו ללכת . ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר . מחשים מקחת אתה . והלוים מחשים לכל העם : על כן ט' בטעם וסי' נמסר בסדר וישלח : הידעתם ג' וסי' נמסר בסדר ויצא :

מצודת דוד

כחות עליונות ולהגיד עתידות : (ו) ויאמר להם . אחר ששאל אמר להם דרככם הוא מול ה' להשגיח בה ולהצליח אתכם : (ז) יושבת לבטח . ר"ל אינם נשמרים ממלחמ' והוא כדרך צידון היושב שוקט ובוטח ואינו נשמר ממלחמה : ואין מכלים. אין בארץ מי שיכלים אפילו בדבור כי לא הורגלו במלחמה וקטט' : יורש עצר . יורש ארצם עצור מהם ר"ל אין להם יורש ארצם ללחום לאח"ז בעבור הארץ : ורחוקים המה . ונכבש הארץ עד לא יהיה נשמע להם (ואולי היה מדרך צידונים לעמוד בעזרת כל נרדף) : ודבר אין להם. אין להם ברית כרותה עם מי לשיבא בעזרתם : (ח) לצרעה וכו' . אל צרעה וכו' : מה אתם . ר"ל מה אתם משיבים ומעמינו תבין חסרונו : (ט) ואתם מחשים . ר"ל אתם היו מחשים לבל יודע לאיש פן יקדמנו מי משבט אחר ואל תעצלו ללכת וכו' כי עכ"ז פן יודע למי : (י) כבואכם . כאשר תבואו אז מיד תבואו אל עם בוטח ר"ל לא תצטרכו ללכת דרך אשר המצא אתכם בה מלחמה : רחבת ידים . מקום רחב להחזיק את כולכם כאשר יתן ה' אותה בידכם : אין שם מחסור וכו'. ר"ל עם שאינה מא"י מ"מ אין נחסר בה ממה שיש בא"י או ר"ל לא נחסר בה מכל דבר שיש בעולם: (יב) בקרית יערים. ר"ל סמוך לה : למקום ההוא. מקום החניה: אחרי . לא

מצודת ציון

(שמות ג') : נוכח. נגד : (ז) לישה . הוא לשם האמור ביהושע ובשתי השמות היתה נקראת : שוקט . יושב במנוחה : עצר . ענין מניעה כמו אשה עצרה לנו (ש"א כ"א) : (ט) מחשים . שותקים כמו עת להשות (קהלת ג') : (י) כי . אם : כל דבר. בשום דבר : (יד) ויענו . הוא מתחלת

שופטים יח

ויאמרו אל־אחיהם הידעתם כי יש בבתים האלה אפוד ותרפים ופסל ומסכה ועתה דעו מה־תעשו׃ טו ויסורו שמה ויבאו אל־בית־הנער הלוי בית מיכה וישאלו־לו לשלום׃ טז ושש־מאות איש חגורים כלי מלחמתם נצבים פתח השער אשר מבני דן׃ יז ויעלו חמשת האנשים ההלכים לרגל את־הארץ באו שמה לקחו את־הפסל ואת־האפוד ואת־התרפים ואת־המסכה והכהן נצב פתח השער ושש־מאות האיש החגור כלי המלחמה׃ יח ואלה באו בית מיכה ויקחו את־פסל האפוד ואת־התרפים ואת־המסכה ויאמר אליהם הכהן מה אתם עשים׃ יט ויאמרו לו החרש שים־ידך על־פיך ולך עמנו והיה־לנו לאב ולכהן הטוב היותך כהן לבית איש אחד או היותך כהן לשבט ולמשפחה בישראל׃ כ וייטב לב הכהן ויקח את־האפוד ואת־התרפים ואת־הפסל ויבא בקרב העם׃ כא ויפנו וילכו וישימו את־הטף ואת־המקנה ואת־הכבודה לפניהם׃ כב המה הרחיקו מבית מיכה והאנשים אשר בבתים אשר עם־בית מיכה נזעקו וידביקו את־בני־דן׃ כג ויקראו אל־בני־דן ויסבו פניהם ויאמרו למיכה מה־לך כי נזעקת׃ כד ויאמר את־אלהי אשר־עשיתי לקחתם ואת־הכהן ותלכו ומה־לי עוד ומה־זה תאמרו אלי מה־לך׃ כה ויאמרו אליו בני־דן אל־תשמע קולך עמנו פן־יפגעו בכם אנשים מרי נפש ואספתה נפשך ונפש ביתך׃

הידעתון ארי אית בבתיא האלין האפוד ודמאין וצלים ומתכא וכען דעו מה תעבדון : טו וזרו לתמן ועלו לבית עולימא ליואה בית מיכה ושאילו ליה לשלם : טז ושית מאה גברין מזרזין במני קרביהון קימין במעלנא דתרע דמשבט בני דן : יז וסליקו חמשא גבריא דאזלו לאללא ית ארעא עלו לתמן ונסיבו ית צלמנא וית אפודא וית דמאין וית מתכא וכהנא קאים במעלנא דתרעא ושית מאה גברי דמזרזי במני קרבא : יח ואלין עלו לבית מיכה ונסיבו ית צלם אפודא וית דמאין וית מתכא ואמר להון כהנא מה אתון עבדין : יט ואמרו ליה שתוק שוי ידך על פומך ואזיל עמנא והוי לנא לאב ולכהנא הטב דתהי כהין לבית גברא חד או דתהי כהין לשבטא ולזרעית בישראל : כ ושפר לבא דכהנא ונסיב ית אפודא וית דמאין וית צלמא ועל בגו עמא : כא ואתפניאו ואזלו ושויאו ית טפליא וית בעירא וית קנינא קדמיהון : כב אינון ארחיקו מבית מיכה וגבריא דבבתיא דעם בית מיכה אתכנישו ואדביקו ית בני דן : כג וקרו לבני דן ואסחרו אפיהון ואמרו למיכה מה לך ארי אתכנישתא : כד ואמר ית דחלתי די עבדית נסיבתון וית כהנא ואזלתון ומה לי עוד ומה דין תימרון לי מה לך : כה ואמרו ליה בני דן לא תשמע קלך עמנא דלמא ישלטון בכון גברין מרירן נפשן ותסיף נפשך ונפש אנש ביתך :

רשי

(כא) ואת הכבודה משאות. כל דבר שהוא כבד בהליכתו שאינו יכול לרוץ אם ירדפו בני המקום אחריהם : הכבודה. פונגמונ"א בלע"ז : (כג) ויסבו פניהם. בני דן אל הקוראים אליהם : (כד) ומה לי עוד. ומה נשאר לי עוד : (כה) אנשים מרי נפש. כעסנים שיש בכיעתם: ליש

רדק

בעולם שם תמצאו כי אין שם מחסור כל דבר : (יח) ואלה באו. מה שחזר ואמר ויקחו את פסל האפוד וכבר אמר לקחו את הפסל ואת האפוד מפני מאמר הכהן שאמר להם מה אתם עושים חזר ואמר. ומה שאמר פסל האפוד סמך הפסל לפי שיש פסל בלא אפוד וזה היה עם אפוד : (כא) את הטף. כי אלו שש מאות איש חגור כלי מלחמה עם טפם ונשיהם ומקניהם הלכו כי היו בטוחים שילכדו העיר : ואת הכבודה. כתוב בוי"ו עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל. ופירוש הכבודה הכלים והמטלטלים ותרגומו קניינא כתרגום רכוש שהוא גם כן כולל קניין האדם כלים וכסף וזהב ושאר מטלטלין : (כב) נזעקו. נאספו וכן מה לך כי נזעקת נאספת אתה ואנשיך ונאמרה האסיפה בלשון זעקה לפי שעל ידי זעקה יאסף העם: (כג) ויסבו פניהם. בדגש הסמ"ך והבי"ת : (כה) פן יפגעו בכם. ענינו פגיעת החרב כמו ויפגע בו וימת וי"ת וישלטון בכון וכן ויפגעו בו ושליטו ביה : מרי נפש. אנשים כעסנים שיש בחברתינו : ואספת נפשך. אתה תהיה גורם שתמותו כלכם אם

רלבג

המקום : (יח) וספר כי מידי עברם עברו בית מיכה חמשת המרגלים ולקחו הפסל והמסכה והאפוד והתרפים מבית מיכה ופתו הנער הלוי ולקחוהו עמהם והיה לאב ולכהן לכל שבט דן והיו שם פתח השער שש מאות איש חגור כלי מלחמה משבט דן

ושש ג' ר"פ וסי' נמסר בסדר משפטים : כבודה ג' מלאים ודגשים וסי' ואת הכבודה לפניהם וישבת על מטה כבודה . כל כבודה בת מלך פנימה : ויסבו ג' דגשים בקריאה וסי' ויקראו אל בני דן . את ארון אלהי ישראל . ויסבו את פניהם ממשכן ה' :

פי' רבי ישעיה

אשר השני יתר : (יז) באו שמה לקחו את הפסל. חסירי וי"ו הם ופתרונו ובאו שמה ולקחו את הפסל: (יט) לשבט ולמשפח' בישראל. פי' כל שבט דן לא היה אלא משפחה אחת דכתיב ובני דן חושים : (כא) הכבודה. פירוש כל משא כבד שהיה להם והטף והמקנה והכבודה של בני דן היו ולא לקחו ממיכה אלא הפסל והתרפים : (כב) נזעקו. נקבצו ע"י זעקה שזעקו זה לזה :

מצודת דוד

לא לצד צרעה ואשתאול שבדן כי"א מהעבר מזה (וכיא בין צרעה ואשתאול שהיו בנחלת יהודה) : (יד) ההולכים לרגל. אשר הלכו מקודם לרגל : הידעתם. ר"ל וכי ידעתם הלא אינכם יודעים אשר עד לכם יש כאן אפוד וגו' : דעו מה תעשו. ר"ל הכינו עצמכם לקחתם : (טו) ויסורו שמה. המרגלים הלכו לבית מיכה : בית מיכה. אשר היה בבית מיכה: (טז) חגורים. כשהם חגורים וכו' : אשר מבני דן. מוסב על שש מאות איש : (יז) ויעלו. כי המרגלים חזרו עם הלוי אל השש מאות איש ובדבר הלוי עמהם עלו המרגלים משם ושבו ובאו לבית הלוי ולקחו את הפסל וכו': והכהן. הלוי הזה המשוי לכהן היה נצב פתח השער וכו' : (יח) ואלה. המרגלים באו אז לבית מיכה ולקחו את פסל וכו' ולא היה אז הכהן בביתו : ויאמר אליהם הכהן. כאשר באו אל המחנה וביד הפסל וכו' אמר להם מה אתם עושים ר"ל למה תקחום : (יט) שים ידך על פיך. לסתמו לבל ישמע קולך : והיה לנו. ותהיה לנו למורה ולמלמד : הטוב. וכי טוב יותר להיות כהן לבית איש אחד או טוב יותר להיות כהן לשבט בישראל ואי"כ הלא למוטב יחשב לך : (כ) וייטב לב הכהן. כוטב בלבו דבריהם ויקח מידם את האפוד וכו' לשאת אותם בעצמו ובא בקרבם ללכת באשר ילכו : (כא) ויפנו. מן המקום ההוא והלכו לדרכם : את הטף וכו'. מה שהביאו עמהם מביתם : לפניהם. בחשבם פן ירדפו בני העיר אחריהם וילחמו הגברים עמהם. והטף וכו' ילכו לדרכם בעודם נלחמים: (כב) הרחיקו. כשהיו רחוקים מבית מיכה: עם בית מיכה. סמוך לבית מיכה : (כג) ויקראו. המתין עד בואם לדבר עמהם : ויסבו. בני דן הסבו פניהם מול מיכה ואמרו מה נחסר לך כי נאספת לרדוף : (כד) את אלהי. הפסל וכו' : ומה לי עוד. מה נשאר לי עוד בבית אשר לא לקחתם : (כה) עמנו.

מצודת ציון

תחלת הדבור כמו ועניה ואמרת (דברים כו) : (יט) החרש. שתוק כמו והחרים לה (במדבר ל'): לשבט ולמשפחה. המה שמות מורדפים כי גם השבט יקרא משפחה: (כא) הכבודה. הדבר שתנועתו כבדה ומתאחר ללכת : (כב) נזעקו. נקבצו בזעקת המקבץ וכן ויזעק ברק (לעיל ד) : וידביקו. השיגום והיו קרובים ודבוקים להם : (כה) יפגעו. ענין מכת מות כמו נס

רשי

(כז) ליש. שם העיר ובספר יהושע קורא שמה לשם על שם שמצאו שם אבן טובה ששמה לשם והיא היתה על החשן לשבט דן שמו כתוב על לשם וידעו שבאמת היא נחלתם: (ל) בן מנשה. מפני כבודו של משה כתוב נו"ן לשנות את השם וכתב תלויה לומר שלא היה מנשה אלא משה: עד יום גלות הארץ. בימי סנחריב בגלוי ראשונה

בֵּיתֶךָ: כו וילכו בני־דן לדרכם וירא מיכה כי־חזקים המה ממנו ויפן וישב אל־ביתו: כז והמה לקחו את אשר־עשה מיכה ואת־הכהן אשר היה־לו ויבאו על־ליש על־עם שקט ובטח ויכו אותם לפי־חרב ואת־העיר שרפו באש: כח ואין מציל כי רחוקה־היא מצידון ודבר אין־להם עם־אדם והיא בעמק אשר לבית־רחוב ויבנו את־העיר וישבו בה: כט ויקראו שם־העיר דן בשם דן אביהם אשר יולד לישראל ואולם ליש שם־העיר לראשנה: ל ויקימו להם בני־דן את־הפסל ויהונתן בן־גרשם בן־מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד־יום גלות הארץ: לא וישימו להם את־פסל מיכה אשר עשה כל־ימי היות בית־האלהים בשלה: יט א ויהי בימים ההם ומלך אין בישראל ויהי

כו ואזלו בני דן לאורחיהון וחזא מיכה ארי תקיפין אינון מניה ואתפני ותב לביתיה: כז ואינון נסיבו ית דעבד מיכה ודברו ית כהנא די הוה ליה ואתו ללייש לעמא דשקטין ושרן לרוחצן ומחו יתהון לפתגם דחרב וית קרתא אוקידו בנורא: כח ולית דמשיזיב ארי רחיקא היא מצידון ופתגם לית להון עם אנש ואינון במישר דלבית רחוב ובנו ית קרתא ויתיבו בה: כט וקרו שמא דקרתא דן בשום דן אבוהון דאתיליד לישראל וברם ליש שמא דקרתא מלקדמין: ל ואקימו להון בני דן ית צלמא ויהונתן בר גרשם בר מנשה הוא ובנוהי הוו כומרין לשבטא דבית דן עד יומא די גלו יתבי ארעא: לא ושויאו להון ית צלם מיכה די עבד כל יומיא דהוה קים בית מקדשא דיי בשלה: א והוה ביומיא האינון ומלכא לית בישראל והוה

ואין מציל ו' פסוקים אית בהון ואין אין בקריאה וסי' וילכו חמשת האנשים. ואין מציל כי רחוקה היא. הבט ימין וראה. עשה גדולות ואין קדמאה. ואין אני ואחי ונערי. אני ה' ואין עוד זולתי: רחוב ג' מלאים בקרתא וסימניהון והיא בעמק אשר לבית רחוב. וישכרו את ארם בית רחוב. וארם צובה ורחוב. וכל שום גברא דכוו' מ"ל במ"ב חס' וסימנהון ויך דוד את הדרעזר בן רחב. ימשלל הדרעזר בן רחב. תרויהון בשמואל: מנשה ד' מלין דאית כהון אות תלוי וסי' רשעים לאחוז בכנפות הארץ. מרשעים וימנע מרשעים אורם. מנשה ויקימו להם בני דן את הפסל. מיער יכרסמנה חזיר מיער:

תולדות אהרן ויהונתן. ב"ב קט (ברכות יג סנהדרין ל): בית אלהים בשילה. שבועות לט:

פי' רבי ישעיה

(ל) עד יום גלות הארץ. אין לפרשו גלות סנחריב שהרי אומר לפניו כל ימי היות בית האלהים בשילה. אלא גלות שילה: ע"כ

רלבג

דן: (כו) וכראות מיכה כי חזקים הם ממנו הניחם ושב לביתו והם באו על ליש והכו יושבי' לפי חרב ואת העיר שרפו באש וידמה ששרפו העיר באש כדי שייראו יושבי שאר העיירות אשר נפלו בגורלם מהם וינצחום בקלות יותר מגד נפול פחדם עליהם: (כט) ואח"כ בנו העיר וקראו שמה דן כשם דן אביהם: והנה הקימו את פסל מיכה בבית שעשו לו ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני בבית הפסל ההוא עד יום גלות הארץ והוא הנער הלוי שהביאו מבית מיכה והנה יום גלות הארץ לא יתכן שיאמר על יום גלות בימי צדקיה שכבר עברו כמה מנהיגים ביערו ע"ג מן הארץ כמו שמואל ושאול ודוד ורבים זולתם אחריהם. ואולם אמר עד יום גלות הארץ כי יתכן שגלתה הארץ ההיא כשעשו הרע ישראל בעיני ה' עד שהקים השם לישראל מושיע ושבו לארצם ויתכן שגלתה הארץ ההיא בימי יבין מלך כנען שברחו להם שבט דן ועברו מעבר לירדן כמו שאמרו דבורה וברק ודן למה יגור אניות ואיך שהיה הוא מבואר שיום גלות הארץ היה קודם מות עלי וזה שהפסל ההוא לא נתקיים להם כי אם כל ימי היות בית האלהים בשילה ולא יתכן שיהיו להם כהני הפסל אחר שהוסר הפסל ולזה הוא מבואר שהיה כבר יום גלות הארץ ההיא קודם זה כי ידמה שאחר זה היו להם כהנים אחרים לזה הפסל אשר לא היו מזרע זה הנער הלוי וזה מחוייב מהלשון שאמר עד יום גלות הארץ שהיא להורות כי אחר זה היו להם כהנים אחרים והנה אמרו רז"ל שזה הנער הלוי היה בן בנו של משה והיה חושב שראוי לאדם לעבוד ע"ג ואל יצטרך לבריות ואין הענין כן אבל ראוי לעבוד עבודה שהיא זרה לו וידמה שזה האיש היה אחר ואשר נזכר בענין דוד איש אחר כי כבר זכר כי הוא ובניו היו כהנים ר"ל שאחר מותו הוקם שם כהן אחד מבניו ואפשר שנאמר כי לא יתחייב מזה שמת יהונתן ויהיה אמרו הוא ובניו שהם היו יחד כהנים עמו לא בזה אחר זה ויהיה זה האיש הוא אשר נזכר בענין דוד שאמרו ז"ל: (א) וספר עוד כי בימים ההם שלא היה מלך בישראל שיוכיח החוטאים היה איש לוי גר בירכתי אפרים ולקח לו

רדק

אם תשמיעם קולך ותוסיף לדבר עוד בדבר הזה והוא מבנין הני אוסיפך אל אבותיך תוסיף רוחם. יאסף אהרן והדומים להם: (כז) שרפו באש. יש לתמוה למה שרפו אותם והם רוצים לישבה והנה כל הערים העומדות על תלם לא שרפם יהושע רק חצור לבדה והיתה זו לפי שהיתה ראש הממלכות להבדיל הנשארים והנה אלו למה שרפו העיר ויתכן כי כשנכנסו בני דן בעיר פתאום נכנסו כי הם לא היו מרגישים ולא היו נשמרים מהם ושלחו אש בעיר להבהיל העם ולא יהיה פנאי לאדם להשיב מלחמה בין האש והמלחמה שעשו להם בני דן או אפשר כי היתה מלאה גלולים ולפיכך שרפוה ואף על פי שהם הקימו הפסל להם היתה כוונתם לשמים ואף על פי כן היו חוטאים לה' כי כן כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' כלומר אתי אע"פ שתהיה כוונתכם לעבודתי ובאגדה והם לקחו את אשר עשה מיכה וגו' ויכו אותה לפי חרב. עבדין ע"ג והיא מצלחא בידיהון יש צדקה גדולה מזו היינו הך דכתיב לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים: (כט) אשר יולד. בוי"ו עם דגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל. וטעם אשר יולד לישראל שלא תחשוב כי ראש המשפחה ההיא אשר באו ללייש היה שמו דן וכשם אבי המשפחה ההיא קראו שם דן המקום ההוא לפי' אמר אביהם אשר יולד לישראל: (ל) בן מנשה. הנו"ן תלויה וכבר זכרנו טעמו למעלה: עד יום גלות הארץ. מדרך הסברא נראה כי עד יום גלות הארץ הוא יום שגלה הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה וגו' ואמר ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר ויסגר לחרב עמו ואמר ויכעיסוהו בבמותיהם ובפסיליהם יקניאוהו וזה נאמר על פסל מיכה והפסוק האחר שנאמר כאן גם כן מוכיח שאמר כל ימי היות בית האלהים בשילה דמה כי עד יום גלות הארץ וימי היות בית האלהים בשילה

מצודת דוד

בהיותך עמו: אנשים מרי נפש. הכעסנים שיש בסיעתנו: ונפש ביתך. הבאים עמך: (כז) שוקט ובוטח. לא היו נשמרים מן המלחמה: ואת העיר שרפו. כי לא יוכלו לה כ"א ע"י השרפה ולולא זאת לא שרפוה כי הלא נתיישבו בה: (כח) ואין מציל. לא היה להם מציל: כי רחוקה. וכבשוה עד לא נשמע להם: ודבר. לא היה להם כריתת ברית עם מי: אשר לבית רחוב. הסמוך לבית רחוב. ויבנו. כי שרפוה במלחמה כמ"ש למעלה: (כט) אשר יולד. שלא נחשב שראש המשפחה הבאה אל ליש היה שמו דן ועל שמו קראו שם העיר דן: לראשונה. טרם שקראוה בשם דן: (ל) ויקימו להם. להיות לע"ג ולעבדו: ויהונתן. הוא הלוי הנזכר: בן מנשה. ארז"ל שהוא משה ומפני כבודו נאמר מנשה ותלאו הנו"ן לדעת שאינה מן השם: עד יום גלות הארץ. הוא גלות הארון שהיה בימי עלי ולזה לא אמר עד גלות ישראל כי אז לבד הארון גלה ולא ישראל ועד הזמן ההיא עמד הפסל אבל לאח"ז שעמד שמואל לשופט בער אותם מן הארץ: (לא) וישימו להם. לאלוה ולעבדו: כל ימי וכו' בשלה. מתחלת העמדתו עמד כל ימי וכו' בשלה. אבל אחר שגלה הארון משלה בימי עלי ועמד שמואל לשופט בערו מן הארץ: יט (א) ומלך אין בישראל. כ"א היה מלך לא היה מה שהיה כי המלך היה מעניש

מצודת ציון

גם סגעבו (ש"ב א); ואספתם. ענין כליון מן העולם כמו יאסף אהרן (במדבר כ): (כט) ואולם. ואבל · בירכתי

רד"ק

בשילה זמן אחד הוא ושמואל אע"פ שהיה שופט לא מיחה בפסל ההוא כי כל ימי עלי לא היה מתפרסם כל כך בשררה לכבוד עלי ועלי גם כן התרפ' בזה כמו שהתרפה במוס' בניו ובשמת עלי וגלה הארון וגלו מישראל רבים ונפלו בחרב רבים ובטל אותו פסל וזהו שאמר עד יום גלות הארץ כי רחוק הוא שיהיה הפסל עד יום גלות הארץ אפילו גלות בני גד ובני ראובן שהיה הגלות הראשון ואיך היה דוד מלך ישראל ולא בערו וגם שלמה בנו ולא בערו אין הדעת סובלת להאמין זה: (ב) ותזנה. תרגום ובסרת ותרגום דבר ה' בזה בסר רוצה לומר בזתה אותו ויצאה מביתו והלכה לבית אביה או יהיה פירושו זנות כמשמעו כי אשתו היתה אבל בלא כתובה וקדושין וזנתה מתחתיו. ופי' עליו על פניו כלומר שלא חששה לו ולא נסתרה ממנו לזנות או פירוש עליו עמו בעוד שהיתה עמו כמו ויבאו האנשים על הנשים שהוא כמו עם ופי' ותלך מאתו שכעס בעלה עמה והלכה לה לבית אביה. ימים ארבעה חדשים. חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ופי' ימים שנה או יהיה ד' חדשים פי' ימים וכן ת"י יומין ארבעה ירחין: (ג) להשיבו. כן כתיב וקרי להשיבה ופירש הכתוב להשיבו אליה והיא תשוב אליו: ותביאהו בית אביה. מצאה אותו פלגשו בדרך והכניסה אותו לבית אביה: (ה) סעד לבך פת לחם. בפת לחם והוא שלא כמשפט אבל סעד נא לבבך והוא קמוץ הוא חטף כי הוא סמוך במקף: (ח) נטות היום. נטות השמש לצד מערב כי היום נקרא זמן היות השמש על הארץ: (ט) רפה היום לערוב. רפיון השמש הוא לעת ערב שרפה חומו ואורו וגבורתו וחזקו הוא בחצי היום וכמו שאומר בגבורתו בחצי היום והוא מה שאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ר"ל כצאת השמש עד זמן שהוא בגבורתו והוא חצי היום כי עד אז האור הולך ומתחזק כן מחצי היום עד הערב הולך ומתרפה: הנה חנות היום. הלילה הוא חנות היום כי ביום אדם הולך הנה

תרגום

גְּבַר לֵוָאָה דָּר בִּסְיָפֵי טוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם וּנְסֵיב לֵיהּ אִתְּתָא לְחֵינְתָא מִבֵּית לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה׃ ב וּבְסָרַת עֲלוֹהִי לְחֵינְתֵיהּ וַאֲזָלַת מִלְּוָתֵיהּ לְבֵית אֲבוּהָא לְבֵית לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה וַהֲוָת תַּמָּן יוֹמִין אַרְבְּעָא יַרְחִין׃ ג וְקָם בַּעְלַהּ וַאֲזַל בָּתְרָהָא לְמַלָּלָא עַל לִבַּהּ לַאֲתָבוּתַהּ וְעוּלֵימֵיהּ עִמֵּיהּ וְזוּג חֲמָרִין וְאַעֲלָתֵיהּ לְבֵית אֲבוּהָא וַחֲזָהוּ אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא וַחֲדִי לְקַדָּמוּתֵיהּ׃ ד וְאַתְקֵיף בֵּיהּ חֲמוּהִי אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא וִיתֵיב עִמֵּיהּ תְּלָתָא יוֹמִין וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ וּבָתוּ תַּמָּן׃ ה וַהֲוָה בְּיוֹמָא רְבִיעָאָה וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא וְקָם לְמֵיזַל וַאֲמַר אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא לַחֲתָנֵיהּ סְעֵיד לִבָּךְ פִּתָּא דִלְחֶמָא וּבָתַר כֵּן תֵּיזְלוּן׃ ו וְאַסְחַרוּ וַאֲכָלוּ תַּרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא וּשְׁתִיאוּ וַאֲמַר אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא לְגַבְרָא שְׁרֵי כְעַן וּבִית וְיִשְׁפַּר לִבָּךְ׃ ז וְקָם גַּבְרָא לְמֵיזַל וְאַתְקֵיף בֵּיהּ חֲמוּהִי וְתָב וּבָת תַּמָּן׃ ח וְאַקְדֵּים בְּצַפְרָא בְּיוֹמָא חֲמִישָׁאָה לְמֵיזַל וַאֲמַר אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא סְעוֹד כְּעַן לִבָּךְ וְאִתְעַכָּבוּ עַד מִתְפְּנֵי יוֹמָא וַאֲכָלוּ תַּרְוֵיהוֹן׃ ט וְקָם גַּבְרָא לְמֵיזַל הוּא וּלְחֵינְתֵיהּ וְעוּלֵימֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ חֲמוּהִי אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא הָא כְעַן פְּנָא יוֹמָא לְמֶעֱרַב בִּיתוּ כְעַן הָכָא לְחוּד יוֹמָא דֵין בִּית הָכָא וְיִשְׁפַּר לִבָּךְ׃

שופטים יט

אִישׁ לֵוִי גָּר בְּיַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם וַיִּקַּח־לוֹ אִשָּׁה פִילֶגֶשׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה׃ ב וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילַגְשׁוֹ וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ אֶל־בֵּית אָבִיהָ אֶל־בֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַתְּהִי־שָׁם יָמִים אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃ ג וַיָּקָם אִישָׁהּ וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ לְדַבֵּר עַל־לִבָּהּ לַהֲשִׁיבוֹ (להשיבה ק') וְנַעֲרוֹ עִמּוֹ וְצֶמֶד חֲמֹרִים וַתְּבִיאֵהוּ בֵּית אָבִיהָ וַיִּרְאֵהוּ אֲבִי הַנַּעֲרָה וַיִּשְׂמַח לִקְרָאתוֹ׃ ד וַיֶּחֱזַק־בּוֹ חֹתְנוֹ אֲבִי הַנַּעֲרָה וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיָּלִינוּ שָׁם׃ ה וַיְהִי בַּיּוֹם הָרְבִיעִי וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיָּקָם לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה אֶל־חֲתָנוֹ סְעָד לִבְּךָ פַּת־לֶחֶם וְאַחַר תֵּלֵכוּ׃ ו וַיֵּשְׁבוּ וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וַיִּשְׁתּוּ וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה אֶל־הָאִישׁ הוֹאֶל־נָא וְלִין וְיִטַב לִבֶּךָ׃ ז וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת וַיִּפְצַר־בּוֹ חֹתְנוֹ וַיָּשָׁב וַיָּלֶן שָׁם׃ ח וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה סְעָד־נָא לְבָבְךָ וְהִתְמַהְמְהוּ עַד־נְטוֹת הַיּוֹם וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם׃ ט וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת הוּא וּפִילַגְשׁוֹ וְנַעֲרוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ חֹתְנוֹ אֲבִי הַנַּעֲרָה הִנֵּה נָא רָפָה הַיּוֹם לַעֲרוֹב לִינוּ־נָא הִנֵּה חֲנוֹת הַיּוֹם לִין פֹּה וְיִיטַב

רש"י

ראשונה: (ב) ותזנה עליו פילגשו. זנתה מביתו אל החוץ כל לשון זנות אינו אלא לשון יוצאת נפקת ברא יוצאת מבעלה לאהוב את אחרים: (ו) הואל נא ולין. הלילה: (ט) רפה. השמש מגבורתו ונטה לערוב: הנה חנות היום. עת שכל הולכי דרכים נוטים לחנות בבי עד

רלבג

לו אשה פלגש מבית לחם יהודה ותזנה עליו פלגשו ר"ל שנסתה ממנו ושבה אל בית אביה לברוח ממנו וזה היה הזנות הזה כי הנטייה איך שתהיה תקרא זנות אמר זנות יין ותירוש יקח לב והזכרתנו לפרש הענין בזה האופן שאם זנתה עליו לשכב עם זולת אישה היתה אסורה לבעלה ולא היה ראוי שישוב לבקש עוד אבל ענין זנותה ביאר במה שאמר ותלך מאתו אל בית אביה שעמדה שם זמן ארוך כמו שביאר שעמדה שם שנה וארבעה חדשים וזה ממה שהורה שאין רוצה לשוב אליו עוד והנה רבותינו ז"ל פירשו זה הזנות לענין קרוב למה שפירשנו: (ג) והנראה זה איש הלך אחריה לדבר על לבה להשיבה כי ידמה שברחה ממנו על דבר הקטטות שהקניטה בביתו ולזה הוצרך לפייסה ובזה האופן הלך להשיבה. ויראהו אבי הנערה וישמח לקראתו ודמה שזה האיש הלוי היה נכבד מאד ולזה השתדל לכבדו מאד אבי הנערה והיה מראה מאד כי כבר קשה עליו פרידתו עד שכבר עכבם שם עד היום החמישי ורצה לעכבם עד היום הששי ולא יכול: (ט) וקם האיש הלוי ללכת עם פילגשו אע"פ שכבר רפה היום לערוב: והנה

להשיבו ח' מלין כתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרינן ה"א וסי' וכ"ל שינו"יי דק"רי ודל"א כתי"ב. דכתיב ודלא קרי כולהון נמסרו בריש האי חיבורא במסרת רבתא דאסדרנא לפום עניות דעתין. הואל ד' בקריאה וסי' הואל נא ולין וייטב לבך. ועתה הואל וברך את בית עבדיך דשמואל. הואל קח ככרים כסף. הואל נא ולך את עבדך:

תולדות אהרן ותזנה עליו. ניסן ו:

מצודת ציון

יט (א) בירכתי. בסוף כמו ולירכתי המשכן (שמות כ"ו): פילגש. אשה בלא כתובה ובלא קדושין: (ב) ותזנה. ענין סרה כמו עתה יזנו תזנותיה (יחזקאל כ"ג): עליו. מעליו: ימים. שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה): ארבעה. כמו וארבעה: (ג) וצמד. זוג וכן צמד בקר (איוב א'): (ה) סעד. ענין השענה ועז"ז יקרא האכילה סעודה כי סועד ושוען את הלב מחולשתו וכמ"ש ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים ק"ד): פת. ענין פרוסה כמו פתות אותם פתים (ויקרא ב'): (ו) הואל. התרצה: נא. עתה: (ז) ויפצר. ענין התחזקות ההכתה כמו ויפצר בם מאד (בראשית יט): (ח) והתמהמהו. ענין עכבה ואיחור כמו עד התמהמהם (לעיל ג): היום. השמש קרוי יום כמו לרוח היום (בראשית ג) ע"ש שבעוד השמש על הארץ הוא יום: (ט) רפה. מלשון רפיון: לערוב. מלשון ערב ור"ל לשקוע: חנה

מצודת דוד

מענים את החוטאים ולא היו א"כ ישראל נלחמים זה בזה כאשר יסופר וכתב בס"ע שגם זה היה בימי כושן רשעתים קודם שעמד עתניאל: (ב) ותזנה עליו. סרחה מעליו והלכה לבית אביה: (ג) לדבר על לבה. דברים טובים המקובלים על הלב להשיבה אליו: וצמד חמורים. אחד לו ואחד לפילגשו בשובה לביתו: ותביאהו. פילגשו ראתה אותו בחוץ והביאה אותו לבית אביה: לקראתו. ר"ל בעת לכתו לקראתו: (ד) ויחזק בו. היה אוחז בו ולא עזבו ללכת מאתו: וילינו שם. בהלילה שאחר שלשת הימים: (ה) סעד לבך. לבל יחלוש הלב סעד אותו באכילת פת להם: (ו) הואל נא. התרצה נא. ולין פה: וייטב לבך. באכילה ושתיה ובשמחת הלב: (ח) והתמהמהו. נתעכבו עד אשר נטה השמש לבית מערבה: (ט) רפה היום לערוב. כי קודם חצות השמש הולך ומתגבר ואחר חצות הולך ורפה ולז"א הנה השמש רפה ושמדת לשקוע: הנה חנות היום. כי שיער בעצמו שלא יבוא היום אל ביתו

לְבָבְךָ וְהִשְׁכַּמְתֶּם מָחָר לְדַרְכְּכֶם וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶךָ: י וְלֹא־אָבָה הָאִישׁ לָלוּן וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹא עַד־נֹכַח יְבוּס הִיא יְרוּשָׁלָ͏ִם וְעִמּוֹ צֶמֶד חֲמוֹרִים חֲבוּשִׁים וּפִילַגְשׁוֹ עִמּוֹ: יא הֵם עִם־יְבוּס וְהַיּוֹם רַד מְאֹד וַיֹּאמֶר הַנַּעַר אֶל־אֲדֹנָיו לְכָה־נָּא וְנָסוּרָה אֶל־עִיר־הַיְבוּסִי הַזֹּאת וְנָלִין בָּהּ: יב וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנָיו לֹא נָסוּר אֶל־עִיר נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּה וְעָבַרְנוּ עַד־גִּבְעָה: יג וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ לְךָ וְנִקְרְבָה בְּאַחַד הַמְּקֹמוֹת וְלַנּוּ בַגִּבְעָה אוֹ בָרָמָה: יד וַיַּעַבְרוּ וַיֵּלֵכוּ וַתָּבֹא לָהֶם הַשֶּׁמֶשׁ אֵצֶל הַגִּבְעָה אֲשֶׁר לְבִנְיָמִן: טו וַיָּסֻרוּ שָׁם לָבוֹא לָלוּן בַּגִּבְעָה וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בִּרְחוֹב הָעִיר וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף־אוֹתָם הַבַּיְתָה לָלוּן: טז וְהִנֵּה ׀ אִישׁ זָקֵן בָּא מִן־מַעֲשֵׂהוּ מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וְהָאִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם וְהוּא־גָר בַּגִּבְעָה וְאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם בְּנֵי יְמִינִי: יז וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הָאִישׁ הָאֹרֵחַ בִּרְחֹב הָעִיר וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן אָנָה תֵלֵךְ וּמֵאַיִן תָּבוֹא: יח וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֹבְרִים אֲנַחְנוּ מִבֵּית־לֶחֶם יְהוּדָה עַד־יַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם מִשָּׁם אָנֹכִי וָאֵלֵךְ עַד־בֵּית־לֶחֶם יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית יְהוָה אֲנִי הֹלֵךְ וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתִי הַבָּיְתָה: יט וְגַם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא יֵשׁ לַחֲמוֹרֵינוּ וְגַם לֶחֶם וָיַיִן יֶשׁ־לִי וְלַאֲמָתֶךָ וְלַנַּעַר עִם־עֲבָדֶיךָ אֵין מַחְסוֹר כָּל־דָּבָר: כ וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן

ותתקדמון ומחר לאורחתכון ותהך לקירוך: י ולא אבא גברא למבת וקם ואזל ואתא עד לקביל יבוס היא ירושלם ועמיה זוג חמרין חשיקין ולחינתיה עמיה: יא אינון עם יבוס ויומא מאך לחדא ואמר עולימא לרבוניה איתא כען ונזור לקרתא דיבוסאי הדא ונבית בה: יב ואמר ליה רבוניה לא נזור לקרתא בני עממיא דלא מבני ישראל אינון ונתמטי עד גבעתא: יג ואמר לעולימיה איתא ונקריב בחד מן אתריא ונבית בגבעתא או ברמתא: יד ועברו ואזלו ועלת להון שמשא בסטר גבעתא די לשבט בנימין: טו וזרו לתמן למיעל למבת בגבעתא ואתא ויתיב ברחובא דקרתא ולית אנש דכניש יתהון לביתא למבת: טז והא גברא סבא אתא מן עיבידתיה מן חקלא ברמשא וגברא מטורא דבית אפרים והוא דר בגבעתא ואנשי אתרא מן שבטא דבית בנימין: יז וזקיף עינוהי וחזא ית גברא דארח ברחוב קרתא ואמר גברא סבא לאן את אזיל ומנן את אתי: יח ואמר ליה עברין אנחנא מבית לחם דבית יהודה עד סיפי טורא דבית אפרים מתמן אנא ואנא אזיל עד בית לחם דבית יהודה ולבית מקדשא דיי אנא אזיל ולית אנש דכניש יתי לביתא: יט ואף תבנא ואף כסתא אית לחמרנא ואף לחם וחמר אית לי ולאמתך ולעולימא דעם עבדך לית חוסרן כל מדעם: כ ואמר

רשי

(יב) עד גבעה. גבעת בנימן: (יג) ולנו. כמו ונלנו דגשת הנו"ן במקום נו"ן שנייה: (יח) ואת בית ה'. לשילה אני הולך

רלבג

(י) והנה באו עד נכח יבוס והיא ירושלם. והיום רד מאד ר"ל שלא נשאר ממנו כי אם מעט כי השמש ירד מהאופק ולפי שהיום מתחדש מן השמש יאמר שהיום ירד מאד כשירד השמש ולא רצה האיש הלוי לסור שם כי היה שם היבוסי יושב בעת ההיא ולזה אמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה וזה לאות כי לא כבשו עדין בני יהודה את ירושלם ולא נכבשה ג"כ בימי יהושע ואף ע"פ שכבר הכה יהושע את מלך ירושלם לא מצאנו שכבש העיר עד שבא שבט יהודה אחריו ונלחם בירושלם ולכדו אותה כמו שנזכר בראש זה הספר והנה היה זה הענין מהפילגש קודם שנלחמו שבט יהודה בירושלם ולזה גם כן יתבאר שאחרי מות יהושע היה אלו הספורים כמו שזכרנו ואולם נכתב בזה המקום לסבה שביארנו: (טו) והנה ספר שלנו בגבעת בנימן והגיע מרוע תכונתם שלא היה שם איש מבני העיר מאסף אותם הביתה ללון עד שבא איש אחד מהר אפרים היה גר שם והוא הביאו לביתו: והנה

רדק

הנה והנה ובלילה חונה או פירוש חנות השמש כי בערב ידמה לאדם כי השמש חונה אע"פ שהוא הולך וסובב כיון שנעלם מעין האדם ידמה כי הוא חונה ממהלכו וי"ת ביתו כען הכא לחוד יומא דין: (י) חבושים. אמר חבושים להודיע כי טעונים היו בלחם ויין ומספוא והחמורים החבושים הוא שיטעון האדם או ירכב עליהם: (יא) עם יבוס. סמוך ליבוס כמו שפירשתי עם בית מיכה סמוך לבית מיכה: רד מאד. ירד לצד מערב: (יב) הנה. אמר הנה על הערים אע"פ שלא זכר אלא עיר ר"ל לא בזו ולא באחרת אשר לא מבני ישראל הנה: (יג) לך ונקרבה. כמו לכה שהכתוב בה"א וכמוהו לך נתראה פנים שהכתוב בד"ה: ולנו. חסר למ"ד הפעל והיא נבלעה בדגש ומשפטו ולננו בנבעה בשקל וקמנו: (טז) בני ימיני. להודיע כי הגבעה היתה לבנימן כי גבעה אחרת היתה אשר בה עיר וכן אמר הגבעה אשר לבנימן. וי"א כי אמר בני ימיני כי בחזקת רעים היו ומוכיחים עליהם מעשיהם: (יח) ואת בית ה' אני הולך. הוא שילה ושילה היתה עירו כי מהר אפרים היה כמו שאמר בירכתי הר אפרים ושילה היתה לאפרים או פי' ואת בית ה' אני הולך אע"פ שלא היה עירו שילה אמר כי היה הולך שם להתפלל או לזבוח וכן ידמה לדעת המתרגם ולבית מקדשא דה' אנא אזיל ואמר זה כדי שיאספהו אל ביתו בלב טוב: (יט) ולנער עם עבדך. לי ולאמתך. אמר על פלגשו ולנער

והשכמתם ג' וסי' נמסר בסדר וירא: ופילגשו ד' בקריאה ב' מנהון ר"פ וסי' ופילגשו ושמה ראומה ותלד גם היא. ופילגשו אשר בשכם ילדה. הוא ופילגשו ונערו. ועמו צמד חמורים חבושים:

מצודת דוד

ביתו ובעי"כ יתנה ללון במקום לא לו ולז"א הנה חנות היום ר"ל החניה אשר בהכרח תעשה היום הלא טוב יותר לחנות וללון פה וייטב לבבך ולא כן במקום אחר: והשכמתם. אבל כשתלכו בהשכמה תבוא בו ביום לאהלך ולא תלין בדרך: (י) יבוס היא ירושלים. מחוז היה בירושלים ונקראת יבוס ודוד לכדה: (יא) עם יבוס. סמוך ליבוס: והיום רד מאוד. השמש ירדה מאוד וקרבה לשקוע: ונסורה. נסור מהדרך לנכח עיר היבוסי: (יב) אל עיר נכרי. שרק עו"ג גרים בה: ועברנו. לזה נעבור עד גבעה שהיא עיר ישראל: (יג) לך ונקרבה. ר"ל נמסר ללכת להתקרב לאיזה מקום ונלין בגבעה או ברמה במקום שנוכל לבוא עד לא תשקע החמה: (טז) בני ימיני. מבני בנימן: (יח) עד ירכתי. ר"ל אני הולך עד ירכתי וכו' כי משם אנכי והלכתי עד בית לחם יהודה: ואת בית ה'. עתה הולך אני בדרך מהלכי אל בית ה' אשר בשילה לזבוח לה' ועם כי אני הולך בדרך מצוה עכ"ז אין איש מכנים אותי אל הבית: (יט) וגם תבן. ר"ל ואם בעבור המאכל לנו ולחמורינו אינם מכניסים הלא גם תבן וכו' וא"כ מה מידם אקח: ולאמתך. היא הפילגש: ולנער עם עבדיך. לנער אשר עם עבדיך ואת עצמו ופילגשו קרא עבדיו בדרך המוסר וכמו שאמר ולאמתך על פילגשו. או אמר שיש בידו

מצודת ציון

(י) אבה. רצה: נוכח. נגד: חבושים. ענין קשור הבהמה באזור שלה כמו ויחבוש את חמורו (שם כב): (יא) לכה. ענין לשון זרוז הוא: (יג) לך. הוא מלשון הליכה ועם היא בלא ה"א: (יד) ותבא. ושקעה: (טו) ברחוב. בשוק במקום שרבים מצויים: מאסף. ענין הכנסה כמו ואספת דגנך (דברים יא): (יז) האורח. ההולך באורח ודרך: אנה. לאיזה מקום: ומאין ומאיזה מקום: (יח) ואת. כמו ואל: (יט) מספוא. כן נקרא דבר המאוחד למאכל בהמה וכן ויתן תבן ומספוא (בראשית כ"ד): ולאמתך. מלשון אמה ושפחה: כל דבר. שום דבר: ויבל

בידו

כ שָׁל֥וֹם לְךָ֛ רַ֥ק כָּל־מַחְסוֹרְךָ֖ עָלָ֑י רַ֥ק בָּרְח֖וֹב אַל־תָּלַֽן׃ כא וַיְבִיאֵ֣הוּ לְבֵית֔וֹ וַיָּב֖וֹל לַחֲמוֹרִ֑ים וַֽיִּרְחֲצוּ֙ רַגְלֵיהֶ֔ם וַיֹּאכְל֖וּ וַיִּשְׁתּֽוּ׃ כב הֵ֘מָּה֮ מֵיטִיבִ֣ים אֶת־לִבָּם֒ וְהִנֵּה֩ אַנְשֵׁ֨י הָעִ֜יר אַנְשֵׁ֣י בְנֵֽי־בְלִיַּ֗עַל נָֽסַבּוּ֙ אֶת־הַבַּ֔יִת מִֽתְדַּפְּקִ֖ים עַל־הַדָּ֑לֶת וַיֹּאמְר֗וּ אֶל־הָאִ֨ישׁ בַּ֤עַל הַבַּ֙יִת֙ הַזָּקֵ֣ן לֵאמֹ֔ר הוֹצֵ֗א אֶת־הָאִ֛ישׁ אֲשֶׁר־בָּ֥א אֶל־בֵּיתְךָ֖ וְנֵדָעֶֽנּוּ׃ כג וַיֵּצֵ֨א אֲלֵיהֶ֜ם הָאִ֗ישׁ בַּ֚עַל הַבַּ֔יִת וַיֹּ֣אמֶר אֲלֵהֶ֔ם אַל־אַחַ֖י אַל־תָּרֵ֣עוּ נָ֑א אַחֲרֵ֨י אֲשֶׁר־בָּ֜א הָאִ֤ישׁ הַזֶּה֙ אֶל־בֵּיתִ֔י אַֽל־תַּעֲשׂ֖וּ אֶת־הַנְּבָלָ֥ה הַזֹּֽאת׃ כד הִנֵּה֩ בִתִּ֨י הַבְּתוּלָ֜ה וּפִֽילַגְשֵׁ֗הוּ אוֹצִֽיאָה־נָּ֤א אוֹתָם֙ וְעַנּ֣וּ אוֹתָ֔ם וַעֲשׂ֣וּ לָהֶ֔ם הַטּ֖וֹב בְּעֵינֵיכֶ֑ם וְלָאִ֤ישׁ הַזֶּה֙ לֹ֣א תַעֲשׂ֔וּ דְּבַ֖ר הַנְּבָלָ֥ה הַזֹּֽאת׃ כה וְלֹא־אָב֤וּ הָֽאֲנָשִׁים֙ לִשְׁמֹ֣עַֽ ל֔וֹ וַיַּחֲזֵ֤ק הָאִישׁ֙ בְּפִ֣ילַגְשׁ֔וֹ וַיֹּצֵ֥א אֲלֵיהֶ֖ם הַח֑וּץ וַיֵּדְע֨וּ אוֹתָ֜הּ וַיִּֽתְעַלְּלוּ־בָ֤הּ כָּל־הַלַּ֙יְלָה֙ עַד־הַבֹּ֔קֶר וַֽיְשַׁלְּח֔וּהָ בַּעֲל֖וֹת הַשָּֽׁחַר׃ כו וַתָּבֹ֥א הָֽאִשָּׁ֖ה לִפְנ֣וֹת הַבֹּ֑קֶר וַתִּפֹּ֞ל פֶּ֧תַח בֵּית־הָאִ֛ישׁ אֲשֶׁר־אֲדוֹנֶ֥יהָ שָּׁ֖ם עַד־הָאֽוֹר׃ כז וַיָּ֨קָם אֲדֹנֶ֜יהָ בַּבֹּ֗קֶר וַיִּפְתַּח֙ דַּלְת֣וֹת הַבַּ֔יִת וַיֵּצֵ֖א לָלֶ֣כֶת לְדַרְכּ֑וֹ וְהִנֵּ֨ה הָאִשָּׁ֤ה פִֽילַגְשׁוֹ֙ נֹפֶ֙לֶת֙ פֶּ֣תַח הַבַּ֔יִת וְיָדֶ֖יהָ עַל־הַסַּֽף׃ כח וַיֹּ֧אמֶר אֵלֶ֛יהָ ק֥וּמִי וְנֵלֵ֖כָה וְאֵ֣ין עֹנֶ֑ה וַיִּקָּחֶ֙הָ֙ עַֽל־הַחֲמ֔וֹר וַיָּ֣קָם הָאִ֔ישׁ וַיֵּ֖לֶךְ לִמְקֹמֽוֹ׃ כט וַיָּבֹ֣א אֶל־

גַבְרָא סָבָא שְׁלָם לָךְ לְחוֹד כָּל חוּסְרָנָךְ עֲלַי לְחוֹד בִּרְחוּבָא לָא תְּבִית׃ כא וְאַעֲלֵיהּ לְבֵיתֵיהּ וּרְמָא כִּסְתָּא לַחֲמָרֵיהּ וְאַסְחוּ רִגְלֵיהוֹן וַאֲכַלוּ וּשְׁתִיאוּ׃ כב אִינוּן מְטִיבִין יָת לִבְּהוֹן וְהָא אֱנָשֵׁי קַרְתָּא גַּבְרִין בְּנֵי רִשְׁעָא אַקִּיפוּ יָת בֵּיתָא דְּחָקִין לְמִתְבַּר דַּשָּׁא וַאֲמַרוּ לְגַבְרָא מָרֵיהּ דְּבֵיתָא סָבָא לְמֵימַר אַפֵּיק יָת גַּבְרָא דְּעָל לְבֵיתָךְ וְנִדְעֵינֵיהּ׃ כג וּנְפַק לְוָתְהוֹן גַּבְרָא מָרֵיהּ דְּבֵיתָא וַאֲמַר לְהוֹן בְּבָעוּ אַחַי לָא תִּתְבָּאֲשׁוּן כְּעַן בָּתַר דְּעָל גַּבְרָא הָדֵין לְבֵיתִי לָא תַעְבְּדוּן יָת קְלָנָא הָדֵין׃ כד הָא בְּרַתִּי בְּתוּלְתָּא וּלְחֵינָתֵיהּ אַפֵּיק כְּעַן יָתְהֶן וְעַנּוּ יָתְהֶן וַעֲבִידוּ לְהֶן דְּתַקִּין בְּעֵינֵיכוֹן וּלְגַבְרָא הָדֵין לָא תַעְבְּדוּן עִיסַק קְלָנָא הָדֵין׃ כה וְלָא אֲבוֹ גַּבְרַיָּא לְקַבָּלָא מִנֵּיהּ וְאַתְקֵיף גַּבְרָא בִּלְחֵינָתֵיהּ וְאַפֵּיק לְוָתְהוֹן לְבָרָא וִידָעוּ יָתַהּ וְאִתְלָעֲבוּ בַהּ כָּל לֵילְיָא עַד צַפְרָא וְשַׁלְּחוּהָא כְּמִיסַּק צַפְרָא׃ כו וַאֲתַת אִתְּתָא לְמִפְנֵי צַפְרָא וּנְפַלַת בִּתְרַע בֵּית גַּבְרָא דִּי רִבּוֹנַהּ תַּמָּן עַד דִּי נְהוֹר׃ כז וְקָם רִבּוֹנַהָא בְּצַפְרָא וּפְתַח דַּשֵּׁי בֵיתָא וּנְפַק לְמֵיזַל לְאָרְחֵיהּ וְהָא אִתְּתָא לְחֵינָתֵיהּ רְמְיָא בִּתְרַע בֵּיתָא וִידָהָא מַחְתִּין עַל סִיפָּא׃ כח וַאֲמַר לַהּ קוּמִי וְנֵיזֵיל וְלָא מְתִיבָא וּנְסָבַהּ עַל חֲמָרָא וְקָם גַּבְרָא וַאֲזַל לְאַתְרֵיהּ׃ כט וַאֲתָא לְבֵיתֵיהּ וּנְסֵיב יָת

כ"א׳ הא׳ המוד׳ · ג׳ · ויבל קרי · ג׳ מ"ע · ג׳ . ג׳ · פ׳ · ו׳ חס׳ בס״פ · ג׳ . ב׳ · ד׳ · ג׳ חס׳ ו׳ · ל׳ בעלות ק׳ · ג׳ מ״ל וז׳ מ״ל בלוי״

רד"ק

ולנער עם הרעם לחם ויין וגם לעבדיך אשר בביתך אם ירצו לאכול ולשתות ממה שיש עמנו וי"ת ולשלימא דעמם עבדך אמר עבדך על האיש ופלגשו כלומר הנער אשר עמנו ומכון הוא: (כא) ויבול. כתוב וקרי ויבל ואחד הוא פירוש הפעל בפתח והוא מפעלי הכפל שרשו בלל רוצה לומר נתן להם מספוא והמספוא נקרא בליל כמו שכתוב בליל חמיץ יאכלו ואם ינעה שור על בלילו ולפי שבוללים למאכל הבהמה השעורים והשבולת שועל או אחד מהם עם התבן נקרא כן: (כב) מטיבים. שרשו יטב מבנין הפעיל: מתדפקים. זכרנו דקדוקו בספר מכלל בחלק הדקדוק בדבר הבת התפעל והוא מלשון קול דודי דופק והוא הנקישה על הדלת: ונדענו. פירשו בו למשכב לפי שאמר הנה בתי הבתולה ופלגשו ולאיש הזה לא תעשו את דבר הנבלה הזאת דומה כי למשכב שאלו אותו. וי"ל כי היו רוצים להרגו כמו שספר הוא אותי דמו להרוג ודבר נבלה הוא להרוג האכסנאי הבא ללין בעיר ולדעת המפרשים יהיה פי׳ דמו להרוג שדעתו היה להרוג קודם שיזקק לנבלה הכיאה או כנה בדבר הכעור בלשון הריגה: (כה) ויחזק האיש בפלגשו. הוציאה על כרחה להציל עצמו: וידעו אותה. ואע"פ שמתחילה לא אבו האנשים לשמוע לו כיון שראו הפלגש חשקו בה ונתרצו בה לנדה: בעלות השחר. כתיב בבי"ת

פי׳ דברי ישעי׳

(כ) רק ברחוב אל תלן. לא נמצא כמהו ומשפטו תלון או תלין: (כא) ויבל לחמורים. תיקן מאכלם: (כב) ונדענו למשכב זכור: (כה) ולא אבו האנשים לשמוע לו, כי לא היו רוצים בכך אלא לענות את האיש ראה האיש כך ויחזק בפלגשו ויוצא אליהם החוץ והוא נסתר מפניהם: (כו) אשר אדוניה שם. בעלה. ומפני שלא היתה אשתו ממש אלא משרתת לו ושוכב עמה נקרא אדוניה:

רש"י

הולך: (כא) ויבל לחמורים. ויתן יבול לחמורי׳ ויבל מספוא׳ בלע"ז: (כב) ונדענו. משכב זכור: (כח) ואין עונה. כי מתה

רלב"ג

והנה הגיע מרוע תכונת בני העיר שרצו לקחת האיש הלוי למשכב והחזיק האיש בפילגשו והוציאה להם החוץ וידמה שכבר היתה יפה מאד ולזה נתפייסו בזה בראותם אותה כי כבר התיר להם האיש הזקן להוציא להם בתו הגדולה הבתולה ופילגש האיש הלוי ולא נתפייסו בזה והאנשים החוטאים האלה התעללו בה כל הלילה עד הבקר ומרוב המשגל השיגה אותה החולשה הנפלאה עד שמתה פתח הבית אשר אדניה שם בשובה אליו והנה האיש הלוי התפעל מזה הענין התפעלות רב ושתק עד בואו אל

חמורים ו׳ מלאים בליש׳ בקריאה וסי׳ ויבל לחמורים. ולא אבה האיש ללון. החמורים לבית המלך. אשר בשר חמורים בשרם. וישבו מקניהם דד"ה: וגם הקרובים אליהם עד יששכר דד"ה. לך ג׳ חס׳ ה׳ בליש׳ הליכה וסי׳ לך נא אתי אל מקום אחר. לך ונקרבת באחת המקומות. לך נתראה פנים דד"ה: ללון ז׳ וסי׳ גם מקום ללון. ויסרו שמה לבא ללון ב׳ בפסו׳. ויען האיש הלוי למה תהיה כגר בארץ. ולא אבה האיש: וגם תבן גם ת׳ פסוקין מן ג׳ ג׳ מלין קדמ׳ ובתראה נסבין ו׳ ומציעתא לא נסיב ו׳ וסי׳ ויהיו בני שאול ושם שם ושם. ויאמר אליו מה אתה ראה ושבעה שבעה ושבעה. אדין סרכיא וכל כל וכל. יש אחד ואין אין ואין. ואלה יצאו מן העיר אלה ואלה. ואם רע בעיניכם אם ואם. וגם תבן גם מספוא וגם לחם ויין. ופתח הצלע פתח ופתח. ברחוב ד׳ ומלאים בקריא׳ וסי׳ ויאמרו לו כי ברחוב נלין. רק כל מחסורך עלי. כי כשלה ברחוב אמת. ברחוב אכין מושבי:

תולדות אהרן המה מטיבים וגו׳. עקדה שער כ׳ יבאר ההבדל שבין אלו לאנשי סדום:

מצודת ציון

(כא) ויבל. הוא מלשון בלבול וערבוב כי הדרך לבלול תבן את המספוא וכן בליל חמיץ (ישעיה ל): (כב) בליעל. בלי עול שמים ר"ל רשעים: מתדפקים. ענין הכאה בנחת על הדלת כמו קול דודי דופק (ש"ה ה): ונדענו. ענין משכב זכור כמו ונדעה אותם (בראשית יט): (כג) אל. ר"ל לא תעשו: נא. עתה: אחרי. ענינו כמו הואיל וכן אחרי אשר עשה לך ה׳ נקמות (לעיל י"א): הנבלה. דבר מגונה וכעור: (כד) וענו. הוא כינוי למאנס על השכיבה: (כה) אבו. רצו: וידעו. ענין משכב: ויתעללו. ענין פועל ומעללים כמו אשר עולל לי (איכה א): (כז) הסף. אף האסקופה יקרא סף כמו המזוזות הנקראים ספים וכן היא באה בסף הבית (מלכים א יד): (כח) ואין עונה

מצודת דוד

בידו להאכיל לנערו עם עבדיו ועל עבדי האיש הזקן אמר: אין מחסור. אין שום דבר חסר ממני: (כ) שלום לך. רצה לומר לא תפחד כי לא תלין ברחוב: רק כל מחסורך עלי. ר"ל הואיל ויש עמך לאכול ולשתות לא אתן לך מאומה ומה שבידך אכול ורק כל המחסר לך היא עלי וחוזר ומפרש רק ברחוב אל תלן כי בית מלון לבד היא החסר לך ועלי היא: (כא) ויבל לחמורים. תקן המאכל לחמורים: (כב) המה מטיבים וכו׳. באכילה בשתיה ובשמחת לבב: (כג) אל אחי. וחוזר ומפרש אל תרעו נא ר"ל אל תעשו עתה הרעה הזאת: אחרי. הואיל והאיש הזה בא לביתי חוסו על כבודי ואל תעשו הנבלה הזאת לשכב אותו: (כד) וענו אותם. במשכב: ועשו וכו׳. באמר ענייני ניאוף: (כה) לשמוע לו. לקבל דבריו: ויחזק האיש. כי לא רצתה לצאת ואחז בה בעל כרחה להציל עצמו בחשבו כאשר יראוה כי יפה היא יתפייסו בה: ויוצא. הוציא אותה אל החוץ: וידעו אותה. במשכב: ויתעללו בה. באמר ענייני ניאוף: וישלחוה. שלחוה לנפשה כאשר עלה השחר והוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם צאת השמש: (כו) לפנות בוקר. לעת שהבוקר פונה לבוא: ותפול. מחמת חולשת רוב הבעילות נפלה בפתח ולא הוסיפה לקום ושכבה עד אור הבוקר ומתה: אדוניה. הוא הבעל ולפי שהיתה לו לפילגש יחשב לאדון לה: (כז) נופלת. ר"ל שוכבת בשכיבה הבאה ע"י נפילה וידיה היו מונחות על הסף: (כח) ויאמר אליה. ואין

ביתו ויקח את המאכלת ויחזק בפילגשו וינתחה לעצמיה לשנים עשר נתחים וישלחה בכל גבול ישראל : ל והיה כל הראה ואמר לא נהיתה ולא נראתה כזאת למיום עלות בני ישראל מארץ מצרים עד היום הזה שימו לכם עליה עצו ודברו :

כ א ויצאו כל בני ישראל ותקהל העדה כאיש אחד למדן ועד באר שבע וארץ הגלעד אל יהוה המצפה : ב ויתיצבו פנות כל העם כל שבטי ישראל בקהל עם האלהים ארבע מאות אלף איש רגלי שלף חרב : ג וישמעו בני בנימן כי עלו בני ישראל המצפה ויאמרו בני ישראל דברו איכה נהיתה הרעה הזאת : ד ויען האיש הלוי איש האשה הנרצחה ויאמר הגבעתה אשר לבנימן באתי אני ופילגשי ללון : ה ויקמו עלי בעלי הגבעה ויסבו עלי את הבית לילה אותי דמו להרג ואת פילגשי ענו ותמת : ו ואחז בפילגשי ואנתחה ואשלחה בכל שדה נחלת ישראל כי עשו זמה ונבלה בישראל : ז הנה כלכם בני ישראל הבו לכם דבר ועצה הלם : ח ויקם כל העם כאיש אחד לאמר לא נלך איש לאהלו ולא נסור איש

סכינא ואתקיף בלחינתיה ותרמה לאיברהא לתרי עשר איברין ושלחה בכל תחום ארע דישראל : ל והוה כל דחזי ואמר לא הות ולא אתחזיאת כהדא למן יומא די סליקו בני ישראל מארעא דמצרים עד יומא הדין שוו לבכון עצה אתיעצו ומלילו : כ א ונפקו כל בני ישראל ואתכנישת כנשתא כגברא חד למדן ועד באר שבע וארעא גלעד קדם יי למצפיא : ב ואתעתדו רישי כל עמא כל שבטיא דישראל בקהל עמא דיי ארבע מאה אלפין גבר רגלי שלפי סיפא : ג ושמעו בני בנימין ארי סליקו בני ישראל למצפיא ואמרו בני ישראל מליכו איכדין הות בישתא הדא : ד ואתיב גברא לואה בעלא דאתתא קטלתא ואמר לגבעתא די לשבטא בנימין עלית אנא ולחינתי למבת : ה וקמו עלי יתבי גבעתא ואקיפו עלי ית ביתא בליליא עלי חשיבו למקטל וית לחינתי עניוהא ומיתת : ו ואחדית בלחינתי ותרמיתה ושלחתה בכל תחום אחסנת ארעא דישראל ארי עבדו עיצת חטאין ודלא כשר בישראל : ז הא כולכון בני ישראל הבו לכון פתגם ועצה הלכא : ח וקם כל עמא כגברא חד למימר לא ניזיל גבר למשכניה ולא נזור גבר

רשי

מתה : (ב) פנות כל העם . רישי כל עמא : (ה) דמו להרוג . כחש להרוג אניפנסמינ"ש בלע"ז

רלבג

אל ביתו ומשם שלח נתחיה לי"ב שבטים הנשארים כי לא שלח לשבט בנימין כי משם יצאה הרעה ולזה נתח פילגשו לי"ב נתחים : (א) והנה נקהלו כל שבטי ישראל זולת שבט בנימן על זה אל ה׳ המצפה כי שם היו נקהלים לכל הדברים הנפלאים לסבה שזכרנו במה שקדם ושם הודיעם האיש הלוי איך היה הדבר הזה ואמר אותי דמו להרוג לדעתו שהוא יתיר עצמו להריגה ולא יתגאל בזה החטא הגדול המגונה תכלית הגנות ר"ל משכב זכור והנה התפעלו מאד ישראל מזה הענין ורצו לבער הרע מקרבם כמשפטי התורה ולמען יוכלו להתעכב שם עד בערם הרע

רדק

בכ"ית וקרי בכ"ף : (ל) שימו לכם . שימו לב לכם על הרעה הזאת : (א) אל ה׳ המצפה . במקום שיתקבצו כל ישראל או רוצה שם שכינה שורה כמו שנאמר אלהים נצב בעדת אל או הטעם כמו שמפרש בספר יהושע כי במצפה היה מזבח ה׳ ובית תפלה והיה בית וועד לישראל כשהיו נועדים על דבר . כבר כתבנו בספר יהושע למה היה דרכם להקבץ במצפה כי שם היתה תשועה גדולה לישראל בהקבץ מלכים להלחם עם יהושע : (ב) ויתיצבו פנות כל העם . ראשי העם התיצבו בתוך הקהל שהיה הקהל ד׳ מאות אלף איש ויתיצבו הראשים בקהל לשאול ולחקור איכה נהייתה הרעה והפסיק בנתים וישמעו בני בנימין להודיע כי הם שמעו בהתקבצם ולא הרגישו בדבר לבא לפניהם ולבער הרעה והם שאלו איך נהיה וסיפרו ויתיצבו ויאמרו פנות העם עמדו בקהל ואמרו בני ישראל דברו איכה נהייתה הרעה הזאת : (ג) ובני ישראל לשון

פי׳ רבי ישעי׳

(ל) שימו לכם עליה . שימו דעת עליה :

למיום ג׳ בקריאה וסי׳ והיה כל הרואה. יביא ה׳ על ירושלם. כי לא ישכתי בבית : עלות ו׳ בקריא׳ וסי׳ ויאבק איש עמו עד עלות השחר . והגבלת את העם סביב לאמר השמרו . והיה כל הרואה. והנה יוצר גבי . עד עלות חמת ה׳ . מנגד עלות הנשק . בתרא חסר ונמסר גם בסדר וישלח . י"א פסו׳ כל כל ומלה חדא ביניהון וסי׳ המה וכל החיה למינה. ויאמר אם שמ ע תשמע . מי יתן והיה לבבם זה . ויצבו פנות כל העם . כל נגע כל מחלה . כל שבטי ישראל בקהל. בהר מרום ישראל . ויעד ה׳ בישראל . ועתה אל ישיא דד"ה. הנה טפחות נתת. וישתחוו כל מלכים . ראית כל נקמתם. ולהביא את בכורי אדמתינו . כל תפלה כל תחנה דמלכים . וחברו דד"ה : איכה י"ז וסי׳ נמסר בריש איכה : הלם י"ב וחסר וסי׳ נמסר בסדר שמות :

מצודת דוד

עדיין לא הרגיש בה שמתה : (כט) וינתחה לעצמיה . חתכה לפי האברים ולא חלק אבר אחד מהם : לשנים עשר נתחים . ובכל אחד היו הרבה מהאברים : בכל גבול ישראל . לכל שבט נתוח אחד ולבנימין לא שלח כי ממנו יצאה הרעה הזאת : (ל) כל הראה . נתח מנתוחי האשה : שימו . ר"ל כ"א אמר לחבריו שימו עצמכם להתבונן על הרעה ההיא עשו עצה ודברו מה לעשות : כ (א) ויצאו.. מעריהם : כאיש אחד. ר"ל בהסכמה אחת : למדן. מן דן והוא לשם אשר עמד׳ במקצוע מזרחית צפונית עד באר שבע שעמדה במקצוע מערבית דרומית : אל ה׳ המצפה . השראת השכינה היתה שם בעת התקבצם שמה : (ב) ויתיצבו פנות וכו׳ . ר"ל כל העם הבא התיצבו כל שבט משבטי ישראל בפנה בפ"ע ולא עמדו מעורבבים : בקהל וכו׳ . ר"ל המספר בקהל וכו׳ היו ארבע מאות אלף וכו׳ : (ג) וישמעו וכו׳ . ר"ל עם כי שמעו שנאספו בני ישראל לא חששו להם ולא הרגישו בדבר ולזה דברו בני ישראל ושאלו זה לזה איך היה הדבר ונתיעצו מה לעשות . או יאמר מבני בנימין שמעו כי עלו המצפה וגם שמעו ששאלו איכה נהיתה ותשובת האיש הלוי ועלת העם ואסיפתם את הכל שמעו ולאחר כ"ז הוסיפו עוד לשלוח להם ועכ"ז לא אבו לשמוע : (ד) איש האשה. הבעל של האשה הנרצחת :(ה) אותי דמו להרוג . ברור היה אצלו אם לא היה מניחם לעשות בו הנבלה הזאת טרם נתפייסו בפילגשו היו הורגים אותו : ותמת . מרוב בעילות האונס : (ו) ואשלחה . לעורר לב לנקום נקם : כי עשו . על בני הגבעה יאמר : בישראל . ר"ל בפרהסיא : (ז) הנה כלכם בני ישראל . ר"ל הלא כלכם עם קדוש ורע עליכם המעשה לזאת הבו לכם דבר עצה כי הדבר נוגע לכם בכלל : (ח) ויקם. נשארו קמים על עמדם : לא נלך . עד יגמר הדבר :

מצודת ציון

שונס . ואין משיב : (כט) המאכלת . הסכין כמו ויקח את המאכלת (בראשית כב) : וינתחה . ענין אבר כמו ונתח אותה לנתחיה (ויקרא א) ור"ל חתכה לאברים ולתוספת ביאור אמר לעצמיה שגם מלת הוא יורה על האבר כמו מבחר עצמים מלא (יחזקאל כד) וע"ש שבדרך לנתח האברים לפי העצמות לזה נקראו האברים עצמים : (ל) נהיתה . מלשון הוה : כ (א) ותקהל . נאספו : (ב) פנות . כמו הפנות והוא מל׳ פנה וזוית : רגלי . הולכי רגל לא רוכבים : שולף חרב . ר"ל בחרב שלופה : (ה) עלי . בעבורי : דמו . חשבו כמו והוא לא כן ידמה (ישעיה י) : ענו . הוא האונס כמו על דבר אשר ענה (דברים כב) : (ו) זמה . מחשבה רעה כמו כי הוא זמה (איוב לא) וזמו מה שדמו להרגנו : (ז) הבו . תנו : הלום . פה כמו אל תקרב הלום (שמות ג) : (ח) נסור . מל׳

ועתה

רדק

לשון קריאה הוא : (ט) עליה בגורל. עליה נעלה בגורל ועניין הגורל שהעשרה האנשים שיהיו למאה ואלף לרבבה יהיו לקחת צידה לעם ההולכים למלחמה כלומר שיפילו גורלות בעשרה חלקים בכל מאה ובכל רבבה ואשר יפול הגורל עליהם יקחו צידה לתשעה החלקים היוצאים וההולכים למלחמה כי לא היו יודעים כמה יתעכבו שם : (יא) חברים. כלם היו חברים בזה הדבר ואספו כלם כאיש אחד לקנא לדבר הנבלה הזאת ולהנקם מהעושים אותה : (יב) בכל שבטי בנימן. משפחות בנימן כי המשפחה נקרא שבט ושבט משפחה כמו שכתוב ויקרב את משפחת יהודה ועוד קרא באומרו מכל משפחות שבטי בנימן והמשפחה הגדולה נקראת שבט ושבט בנימן היו בה עשרה משפחות גדולות שהיו בתי אבות בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד והיו גבורים וכל המשפחה היתה נחשבת שבט ואמרו אנחנו עשרה משפחות נלחמה כנגד עשרה שבטי ישראל כי שבט לוי לא היו בכללם : (טו) ויתפקדו. קל והפ"א קמוצה ומשפט הקו"ף להדגש כמשפט התפעל להיות עיי"ן דגושה : לבד מעטים נמצאו קלים לבד מיושבי הגבעתה התפקדו וכן ואיש ישראל התפקדו וכן ויתפקד העם : עשרים וששה אלף איש. ובמפלתן נמצאו שנפל מבנימן עשרים וחמשה אלף ומאה ושש מאות נסו אל סלע הרמון נמצאו אלף חסרים כי במנינם היו עשרים וששה אלף ושבע מאות מיושבי הגבעה ואלה האלף החסרים לא מצאנו מה היה להם ויתכן לפ' כי אותם אלף נפלו במלחמות הראשונות שהיו נגפים ישראל כי אי אפשר שלא מתו במלחמות ההם מבנימן והכתוב לא מנה אלא המתים בהנגף בנימן לפני ישראל ובמדרש אומר כי אותן אלף הלכו לארץ רומניא וישבו שם : (טז) אל השערה ולא יחטיא. תרגומו ומרמן בבינת שערא

פי' רבי' ישעיה

(ט) עליה בגורל. נעלה עליה בגורל : (טז) מכל העם הזה שבע מאות איש. המ"ם יתירה : ע"כ

שופטים כ

לביתו : ט ועתה זה הדבר אשר נעשה לגבעה עליה בגורל : י ולקחנו עשרה אנשים למאה לכל שבטי ישראל ומאה לאלף ואלף לרבבה לקחת צדה לעם לעשות לבואם לגבע בנימן ככל הנבלה אשר עשה בישראל : יא ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים : יב וישלחו שבטי ישראל אנשים בכל שבטי בנימן לאמר מה הרעה הזאת אשר נהיתה בכם : יג ועתה תנו את האנשים בני בליעל אשר בגבעה ונמיתם ונבערה רעה מישראל ולא אבו בנימן לשמע בקול אחיהם בני ישראל : יד ויאספו בני בנימן מן הערים הגבעתה לצאת למלחמה עם בני ישראל : טו ויתפקדו בני בנימן ביום ההוא מהערים עשרים וששה אלף איש שלף חרב לבד מישבי הגבעה התפקדו שבע מאות איש בחור : טז מכל העם הזה שבע מאות איש בחור אטר יד ימינו כל זה קלע באבן אל השערה ולא יחטא : יז ואיש ישראל התפקדו לבד מבנימן ארבע מאות אלף איש שלף חרב כל זה איש מלחמה :

תרגום

לביתיה : ט וכען דין פתגם דנעביד לגבעתא נתמני עלה בעדבא : י ונדבר עשרא גברין למאה לכל שבטיא דישראל ומאה לאלפא ואלפא לרבותא למיסב זודין לעמא למעבד לאיתיותהון לגבעתא דבית בנימין ככל קלנא דאתעבד בישראל : יא ואתכניש כל אנש ישראל לקרתא כגברא חד שוו : יב ושלחו שבטיא דישראל גברין בכל שבטא דבנימין למימר מה בישתא הדא דהוית בכון : יג וכען איתו ית גבריא בני רשעא די בגבעתא ונקטלינון ונפלי עבדי בישתא בישראל ולא אבו בני בנימין לקבלא למימר אחוהון בני ישראל : יד ואתכנישו בני בנימין מן קרויא לגבעתא למפק לאגחא קרבא עם בני ישראל : טו ואתמניאו בני בנימין ביומא ההוא מן קרויא עסרין ושתא אלפין גברא שלפי סיפא בר מיתבי גבעתא אתמניאו שבע מאה גבר עולים : טז מכל עמא הדין שבע מאה גבר עולים גברא גמיד בידיה דימינא כל אלין דשדן אבנא בקיקעא ומרמן בבינת שערא ולא משגן : יז ואנש ישראל אתמניאו בר מדבית בנימין ארבע מאה אלפין גבר שלפי סיפא כל אלין

בגורל ה' רפין וסי' נמכר ביהושע ריש סי' י"ד : ויאספו י"ב וסי' נמסר בסדר כי תשא וביהושע סי' י' : מהערים ד' בקריאה וסי' וגם אל אחת מהערים האל . ויתפקדו בני בנימן . ואשר מהערים . ולכן הנני פותח את כתף מואב : אטר ב' וסי' איש בחור אטר יד ימינו. ויקם ה' להם מושיע :

רשי

בלע"ז : (י) לעשות לבואם. לביאתם זו לגבעת בנימן : בכל הנבלה וגו' : (יא) חברים. שוים בעצה אחת : (יב) בכל שבטי בנימן. עשרה בנים נחשבו עשרה משפחותיו שהיו מרחל שנים עשר שבטים : (טז) אטר יד ימינו. גמודי יד ימינם לא היו שולטים בה כאילו היתה אטומה כמו אל תאטר עלי באר פיה : כל זה. שבע מאות איש הללו : אל השערה. לחוט השער : ולא יחטיא. לא ישגה

רלבג

הרע שלחו עשירית המחנה לקחת צידה לעם והנה שלחו תחלה בכל גבול בנימן ובכל משפחותיו שיתנו האנשים האלה החטאים האלה ביד בני ישראל להמיתם ולבער הרע מקרב ישראל ולא אבו בני בנימן לשמוע בקול אחיהם והורה זה כי יד כלם היתה במעל זה : וכראות בני בנימן ברצון ישראל להלחם בם יצאו בני בנימן למלחמה עם בני ישראל והיה מספרם כ"ו אלף איש שולף חרב ושבע מאות איש בחור היה כל אחד מהם אטר יד ימינו והיו בקיאים בירית אבנים בכף הקלע עד שהשער היו קולעים אל השער באחד עם רוב דקותם ולא יחטיאו שלא יכוונו וזה היה דבר נפלא מאד : (יז) ואיש ישראל התפקדו. לבד מבנימן ד' מאות אלף איש שולף חרב ויעלו בית אל ששם היה ארון האלהים לשאול באורים ותומים לפנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן שהיה כהן גדול אז וידמה שקראו שם שילה בית אל להקבע בו בית אלהים כי שם נקבע ימים רבים והנה היה שם מנוחה כמו שאמרו חז"ל מנוחה זו שילה נחלה זו בית עולמים והנה ידענו כי אחר שסר ארון ה' מהגלגל בא לשילה ונקבע שם עד מות עלי או יהיה הרצון בבית אל בית האלהים והנה אי אפשר שנאמר ג"כ שעלו לעיר בית אל כי היא היתה בגבול בנימן כמו שנזכר בספר יהושע : ושאלו

מצודת ציון

תל' הסרה : (י) לרבבה. הוא עשרה אלפים : צדה. מזון : לבואם. הלמ"ד במקום בי"ת וכן לבן ישי (ש"א כ): (יב) מה הרעה. מלת מה מורה על גודל הדבר והפלגתו כמו מה רב טובך (תהלים לא) : (יג) ונבערה. ענין פנוי וכליון מן העולם כמו ובערת הרע מקרבך (דברים יג) : אבו. רצו : (טו) ויתפקדו. ענין מנין : (טז) בחור. כ"א היה נבחר : אטר וכו'. ר"ל שמאלי ודוגמתו באהוד (לעיל ג) : קלע. ענין השלכת אבנים בכף הקלע והוא הכלי העשוי לכך : השערה. הוא השער

מצודת דוד

(ט) ועתה וכו'. גם זה מדברי כל העם : עליה. נעלו עליה בגורל מי ילחם בהם ומי יקח צדה : (י) למאה לכל שבטי. מכל השבטים נקח עשר למאה שהם יקחו צדה לתשעת החלקים היוצאים למלחמה : לעשות לבואם. לעשות בבואם לגבע כפי הנבלה אשר עשה. ר"ל לשלם כגמול ידם : (יא) אל העיר. אל גבע : כאיש אחד חברים. ר"ל היו חברים בהסכמה אחת כאיש אחד : (יב) וישלחו. טרם התחילו להלחם שלחו בכל שבטי בנימן ר"ל משפחות בנימן כי כמו שהשבט קרוי משפחה כמו כן תקרא משפחה גדולה בשם שבט : מה הרעה. ר"ל מה מאוד גדולה הרעה הזאת : (יג) ונבערה רעה. נסיר עושה רעה מבין ישראל : (יד) מן הערים. אשר בנחלת בנימן : (טו) מהערים. אשר באו מהערים : התפקדו. בפני עצמן : (טז) מכל העם הזה. של בני בנימן : כל זה. כל אלו היו קולעים באבן אל

טערא ולא משנן: (כא) וישחיתו בישראל. אמרו כי הטעות הזה היה לישראל בעון פסל מיכה שהיה בימים ההם כמו שפירשתי והנה קנאו לדבר פלגש בגבעה ולא
קנאו לפסל מיכה והיה לה' לקנא ולעלות עליו למלחמה ולבער הפסל מישראל כמו שבערו זאת הרעה ולפיכך נענשו במלחמה הזאת אמר להם הקב"ה בכבודי
לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם: (כו) ויבאו בית אל. הנראה בעיני כי על שילה אמר כי שם היה הארון ונקרא בית אל ובית ה' כמו ואת בית ה' אני
הולך כי לא מצאנו שהביאו הארון לבית אל שהוא לוז ובשאלה הראשונה גם כן לשילה באו כמו שנאמר ויקומו ויעלו בית אל וישאלו באלהים ואחר שאלתם
קמו וחנו על הגבעה להלחם

ישנה: (יח) יהודה בתחלה. אבל לא בחנו לשאול אם לנצח אם לינצח ובאחרונה שבחנו אמר עלו כי מחר אתננו בידך השכימו והשלימו דבריה': (כא) וישח'תו. נענשו על שלא קנאו כמו כן במעשה דמות מיכה שהיה כבר נבעל

יח ויקמו ויעלו בית־אל וישאלו באלהים ויאמרו בני ישראל מי יעלה־לנו בתחלה למלחמה עם־בני בנימן ויאמר יהוה יהודה בתחלה: יט ויקומו בני־ישראל בבקר ויחנו על־הגבעה: כ ויצא איש ישראל למלחמה עם־בנימן ויערכו אתם איש־ישראל מלחמה אל־הגבעה: כא ויצאו בני־בנימן מן־הגבעה וישחיתו בישראל ביום ההוא שנים ועשרים אלף איש ארצה: כב ויתחזק העם איש ישראל ויספו לערך מלחמה במקום אשר־ערכו שם ביום הראשון: כג ויעלו בני־ישראל ויבכו לפני־יהוה עד־הערב וישאלו ביהוה לאמר האוסיף לגשת למלחמה עם־בני בנימן אחי ויאמר יהוה עלו אליו: כד ויקרבו בני־ישראל אל־בני בנימן ביום השני: כה ויצא בנימן | לקראתם מן־הגבעה ביום השני וישחיתו בבני ישראל עוד שמנת עשר אלף איש ארצה כל־אלה שלפי חרב: כו ויעלו כל־בני ישראל וכל־העם ויבאו בית־אל ויבכו וישבו שם לפני יהוה ויצומו ביום־ההוא עד־הערב ויעלו עלות ושלמים לפני יהוה: כז וישאלו בני־ישראל ביהוה ושם ארון ברית האלהים בימים ההם: כח ופינחס בן־אלעזר בן־אהרן עמד לפניו בימים ההם לאמר האוסף עוד לצאת למלחמה

(מסורה בגליון: חד מן ד' חניינא מסניא — ג' וכוס — חד מן ד' חניינא מסני' — ח' — ס"ג — ב' שלאחריו כב הנאוסף — ג' — ל"ח' פסוקי' בעניינים מתחלפים — ג' מ"ע — ד' — בכ' חד מ"ע וחד חסר)

גברי עבדי קרבא: יח וקמו וסליקו לבית אל ושאילו במימרא דיי ואמרו בני ישראל מן יסק לנא בקדמיתא לאגחא קרבא עם בני בנימן ואמר יי יהודה בקדמיתא: יט וקמו בני ישראל בצפרא ושרו על גבעתא: כ ונפק אנש ישראל לאגחא קרבא עם דבית בנימן וסדרו עמהון אנש ישראל קרבא על גבעתא: כא ונפקו בני בנימן מן גבעתא וחבילו בישראל ביומא ההוא עסרין ותרין אלפין גברא קטילין רמן לארעא: כב ואתקף עמא אנש ישראל ואוסיפו לסדרא קרבא באתרא דסדרו תמן ביומא קדמאה: כג וסליקו בני ישראל ובכו קדם יי עד רמשא ושאילו במימרא דיי למימר האוסיף למקרב לאגחא קרבא עם בני בנימן אחי ואמר יי סקו עליהון: כד וקריבו בני ישראל לות בני בנימן ביומא תנינא: כה ונפק בנימן לקדמותהון מן גבעתא ביומא תנינא וחבילו בבני ישראל עוד תמנת עסר אלפין גברא קטילין רמן לארעא כל אלין שלפי סיפא: כו וסליקו כל בני ישראל וכל עמא ואתו לבית אל ובכו ויתיבו תמן קדם יי וצמו ביומא ההוא עד רמשא ואסיקו עלון ונכסת קודשין קדם יי: כז ושאילו בני ישראל במימרא דיי ותמן ארון קימא דיי ביומיא האינון: כח ופנחס בר אלעזר בר אהרן קאים קדמוהי ביומיא האינון למימר האוסיף עוד למפק לאגחא קרבא עם

והטעם שהזכיר פעם אחרת ויבאו בית אל להודיע כי בפעם אחרונה שבו בכל לבם לאל ויצומו ויעלו עולות וכל זה בשילה היה ונעתר להם בפעם הזאת ויתכן לפרש גם כן שהביאו הארון לבית אל כי בית אל סמוך לשילה הוא כמו שאמר בסוף הענין בשילה אשר מצפונה לבית אל והביאוהו שם להתפלל שם ויענם האל יתעלה בזכות יעקב שבירך אותו אלהים שם ונולד באותו פרק בנימן אלא שאין משמעות הפסוק שהביאו הארון שם אז כי הפסוק אומר ושם ארון ברית האלהים בימים ההם נראה כי שם היה הארון בקביעות ולא שהביאו אותו שם ובשילה היה הארון בימים ההם והרבו בתפלה ופנחס גם כן שהיה עמהם התפלל גם כן עליהם ונענו בפעם הזאת: (כח) עומד לפניו בימים ההם. כי הוא היה כהן גדול בימים ההם ובו היו שואלים באורים ותומים והיום הזה עמד לפני הארון והתומים עמו: לאמר האוסיף אם אחדל. ידמה כי בשאלות הראשונות לא שאל הוא ובשאלות הראשונות לא ביארו שאלתם וגם התשובה לא היתה מבוארת והכל היתה סבה מאת השם כדי שיעלו וינגפו כי היה להם לשאול אם יעלו ויצליחו והוסיפו עתה לבאר השאלה ואמרו אם אחדל כלומר שאם לא אצליח אחדל והשיב לו מבואר עליו כי מחר אתננו בידך ומשפט השאלה באורים ותומים כך היה כמו שכתבו רז"ל כיצד שואלין השואל פניו כלפי

רלבג

(יח) ושאלו מי יעלה בתחלה למלחמה ואמר כי יהודה יעלה בתחלה ולא השלימו שאלתם כי כבר היה ראוי להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם יאמר להם שינוצחו יחדלו לעלות עליהם למלחמה וזה קרה להם מה שקרה מפני שלא שאלו כהוגן לא בפעם הראשונה ולא בפעם השנית: (כח) ואולם בפעם השלישית שאלו כהוגן ואמרו האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל והיה זה ע"ד שאלת הענה אם יקרם רע מזה יחדלו כי הדבר הוא בבחירתם לא על הודעת העתידות כמו שהיה הענין בשתי השאלות הראשונות שאלו באלהים והיתה אז התשובה שלימה ואמר עלו כי מחר

ויתחזק ח' וסי' ויתחזק ישראל וישב על המטה. ויתחזק העם איש ישראל. ויתחזק דוד באלהיו ויתחזק שלמה בן דוד. ויתחזק המלך רחבעם. וימלוך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על. ויתחזק יותם. ויתחזק אביה. וישא לו נשים:

תולדות אהרן מי יעלה לנו. עקדה שער כ: ופינחס יומא עג, שבועות לה עקדה שער כ: האוסף עוד. שבועות לה:

מצודת דוד

מצודת ציון

חום השער ולא החסיר האבן מלפגוע עליו עם רוב דקותו: (יח) בית אל. ר"ל לבית האלהים אשר בשילה: באלהים. באורים ותומים: מי יעלה. מי מאשר עמנו יעלה למלחמה בראש אבל לא שאלו אם יצליחו: (כא) ארצה. הפילו חללים לארץ ואמרו רז"ל שנענשו על שלא מיחו בפסל מיכה: (כב) ויתחזק. חזקו את לבבם: (כג) ויעלו. מרם נגשו למלחמה עלו שילה: (כה) כל אלה. כל החללים האלה: (כו) וכל העם. כפל הדבר לתוספת ביאור: ויעלו עולות ושלמים. עולות לרצות עליהן לפ' ושלמים לעשות שלום ביניהם לאביהם שבשמים: (כז) ושם ארון וכו'. ולפי שבפעמים הראשונים לא בחנו ולא הצליחו לא זכר לא הארון ולא הכהן השואל: (כח) עומד לפניו

השער: יחטיא. ענין החסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים [מ"א א]: (כו) ויצמו. ענין עכבה ויצומו

רדק

כלפי השאל והנשאל פניו כלפי השכינה השואל אומר הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו והנשאל אומר רדוף עלה והצלח ואין שואלין בקול שנאמר ושאל לו ולא מהרהר בלבו שנאמר על פיו אלא כדרך שאמרה חנה בתפלתה וכיצד נעשית התשובה באורים ותומים שהיו האותיות בולטות והיו מסיבות הצורך עם סיוע רוח הקדש שהיה בכהן שהשואלין בו וכן אמרו כל כהן שמדבר ברוח הקדש ושכינה שרויה עליו שואלין בו ושאינו מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק ועלתה לו שאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר וי"ב שבטים היו כתובין בהן ואמרו רז"ל שגם אברהם יצחק ויעקב נכתבו בם והנה כל האותיות בהם ואמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן מפני שלא יאמינו בני אדם כי אותו פנחס היה לפי שים לו משנותיו עד הזמן ההוא יותר מג' מאות שנה לפיכך יחסו עד אהרן וחיה זמן רב כי האל ית' הבטיחו בזה על אשר קנא בשטים ואמר הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל פנחס אמר ומקנאת רז"ל אמרו כי פנחס זה אליהו ומקנאתם אמרו כי אליהו מבני בנימין היה ויש להם סמך בזה בד"ה ; (לא) הנתקו מן העיר. מבנין שלא נזכר פועלו מבנין הפעיל וההפעיל עד התיקנו אותם מן העיר והוא ענין העתקה והעקירה : (לב) ונתקנוהו. דגש הקו"ף לתפארת הקריאה והדומים לו כתבנו בספר מכלל : (לג) קמו ממקומו. קמו על הפרט ממקומו על הכלל : מגיח. פי' יוצא והוא פעל עומד כי יגיח ירדן אל פיהו פעל יוצא : ממערה גבע. י"ת ממישר גבעתא ויש לפרשו מענין ערות על יאור ומתערה כאזרח רענן שהוא ענין לחות ואותו המקום שהיה סמוך לגבעה היה מקום דשאים : (לו) מקום לבנימן. לרדף שהיה סמוך לגבעה לרדוף אחריהם והיו נסים לפניהם בכונה כדי שינתקו מן העיר והיו בוטחים אל האורב שיכנסו אל

רשי

(לג) בבעל תמר. במישר יריחו : מגיח. נמשך כמו יגיח ירדן אל פיהו. גוחי מגחן : ממערה גבע. ממקום גר ערות' וגלויה של גבעת בנימין מקום תורפה שלא שהיא נוחה לכבש משם כמו לראות את ערות הארץ באתם : (לו) ויתנו איש ישראל. אשר בשדה מקום לבנימין לברוח אל הגבעה כי סמכו ישראל על האורב שיצאו לקראתם

תרגום

בני בנימן אחי אם אתמנע ואמר יי סקו ארי מחר אמסרינון בידך : כט ושוי ישראל כמנין על גבעתא סחור סחור : ל וסליקו בני ישראל לות בני בנימן ביומא תליתאה וסדרו קרבא על גבעתא כזמן בזמן : לא ונפקו בני בנימן לקדמות עמא אתנגידו מן קרתא ושריאו לקטלא מעמא קטילין כזמן בזמן בכביש ארחתא דחדא סלקא לבית אל וחדא לגבעתא בחקלא כתלתין גברא בישראל : לב ואמרו בני בנימן תבירין אינון קדמנא כדבקדמיתא ובני ישראל אמרו נפוך ונגודינון מן קרתא לכבשיא : לג וכל אנש ישראל קמו מאתריהון וסדרו קרבא במישרי יריחו וכמנא ישראל מגיח מאתריה ממישר גבעתא : לד ואתו מדרום לגבעתא עסרא אלפין גבר עולים מכל ישראל ועבדי קרבא תקיפו ואינון לא ידעין ארי קריבת דתיתי להון בישתא : לה ותבר יי ית בנימן קדם ישראל וחבילו בני ישראל בדבית בנימן ביומא ההוא עסרין וחמשא אלפין ומאה גברא כל אלין שלפי סיפא : לו וחזו בני בנימן ארי אתברו ויהבו אנש ישראל אתר לבנימן ארי אתרחיצו על

מקרא

עם־בני־בנימן אחי אם־אחדל ויאמר יהוה עלו כי מחר אתננו בידך : כט וישם ישראל ארבים אל־הגבעה סביב : ל ויעלו בני־ישראל אל־בני בנימן ביום השלישי ויערכו אל־הגבעה כפעם בפעם : לא ויצאו בני־בנימן לקראת העם הנתקו מן־העיר ויחלו להכות מהעם חללים כפעם | בפעם במסלות אשר אחת עלה בית־אל ואחת גבעתה בשדה כשלשים איש בישראל : לב ויאמרו בני בנימן נגפים הם לפנינו כבראשנה ובני ישראל אמרו ננוסה ונתקנוהו מן־העיר אל־המסלות : לג וכל | איש ישראל קמו ממקומו ויערכו בבעל תמר וארב ישראל מגיח ממקמו ממערה־גבע : לד ויבאו מנגד לגבעה עשרת אלפים איש בחור מכל־ישראל והמלחמה כבדה והם לא ידעו כי־נגעת עליהם הרעה : לה ויגף יהוה את־בנימן לפני ישראל וישחיתו בני ישראל בבנימן ביום ההוא עשרים וחמשה אלף ומאה איש כל־אלה שלף חרב : לו ויראו בני־בנימן כי נגפו ויתנו איש־ישראל מקום לבנימן כי בטחו אל־הארב

(מסורה בשוליים: ס' · ל' · ד' · ס' · כ' · ג' · ס', טו וכל ר"פ דכוו' · ל' · י"ח · ל'. ו' חס' ל' · ג'. ל' · ג'. ח' פסוקים בענינמתחלפי' · ל' · י"ב)

רלבג

מחר אתננו בידך : (כט) והנה עשו בני ישראל בחכמה לשום אורבים אל הגבעה כמו שעשו כשכבשו את העי. והראו ישראל את עצמם נגפים ונסו להם לפני בנימן כדי לנתקם מן העיר והאורב שהיה בעמק והוא אשר קרא מערה כי שם ישפכו כל המימות אשר שם והלחיות ולא ראו אותו בני בנימן לפשוט אז אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב. והנה היו האורבים י' אלפים איש מהיותר גבורים שבישראל ואחר שנסו ישראל והרחיקו בני בנימן מן העיר קמו וערכו מלחמה עם בני בנימן במקום שהיה שמו בעל תמר וזה הענין הוציא אורב ישראל ממקומו לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב כי היה הי' ביניהם ובין

כפעם בפעם ו' וסימניהוי במסרה רבתא : כבראשונה ח' בקריאה וסי' במסרה רבתא : והמלחמה ג' בקריאה וסימניהון במסרה רבתא : נגעת ג' חס' בקריאה וסי' הנפש הנגעת תטמא עד הערב. כי נגעת עליהם הרעה. וכנף הכרוב השני :

מצודת ציון

ויצומו. התענו : [כח] אחדל. אמנע : [כט] ארבים. יושבים במארב ונסתרים : [לא] הנתקו. נעתקו וסרו : ויחלו. מל' התחלה : במסלות. דרך כבושה : [לב] נגפים. מוכים כמו פן תגוף באבן רגלך [תהלים צ"א] : [לג] מגיח. ענין משיכה והוצאה כמו אתה גוחי מבטן [שם כ"ב] : ממערה

מצודת דוד

לפניו. עומד לפני הארון ושאל באורים ותומים : לאמר. מוסב על מלת וישאלו שבמקרא שלפניו : (ל) כפעם בפעם. בזה האופן שערכו בפעמים הראשונים : (לא) הנתקו מן העיר. נעתקו מן העיר בנאתם לקראת העם : במסילות וכו' בשדה. ר"ל הכום בשדה במקום שמתפרשות המסלות אשר אחת מהן עולה בית אל וכו' בהשדה הסוא הכו שלשים איש ובאה הכ"ף לאמתת הדבר וכן כאלפים אמה במדה (יהושע ג') : (לב) ויאמרו וכו'. ר"ל ובני בנימן חשבו שהמה נגפים ואינם יכולים לעמוד בפניהם : ובני ישראל. ר"ל אבל האמת היה שבכוונה נסו להעתיקם לגמרי מן העיר אל המסלות בכדי שיוכל האורב לבוא בתוך העיר : (לג) קמו ממקומו. לאחר שהעתיקום מן העיר קמו ממקומו והסבו פניהם מול בני בנימן וערכו עמהם מלחמה בבעל תמר : (לג) וארב. ר"ל וגם האורב כבר נמשך ממקומו ממערה גבע כי לא הסבו פניהם עד אחר שראו משאת העשן מן העיר שהעלה האורב כמ"ש בענין : (לד) ויבאו. האורב שהיו עשרת אלפים כבר באו מנגד לגבעה : והמלחמה כבדה. ר"ל עכ"ז לחמו שתי המערכות בחוזק ובגבורה : והם. ר"ל כי בני בנימן לא ידעו עדיין אשר הרעה נוגעת אליהם וקרובה לבא כי לא ראו משאת העשן בעת שראוהו ישראל ולא נמס עדיין לבבם ולחמו גם הם בגבורה : (לה) ויגוף ה'. ר"ל אבל סוף הדבר היה שנגף ה' את בנימן לפני ישראל ובין הכל השחיתו מהם כ"ה אלף ומאה איש : (לו) ויראו וכו'. חזר עתה לספר כל פרטי הדברים ואמר מתחלה הנה בני בנימן אשר ישראל נגפו לפניהם ישראל

רשי

לקראתם : (לז) וימשוך האורב . משך בשופר . דבר אחר משך בשופר העם אשר אתו אל העיר : (לח) והמועד היה . מתחלה היה אות בין ישראל ובין האורב להיות האורב מרבה להעלות עשן העיר ויבינו ישראל אשר לכד האורב את הגבעה : משאת העשן . גובה העשן : (לט) ויספך איש ישראל . עכשיו חוזר לתחלת הדברים ושונה ומפרש עשרים והמש' אלף שכתבנו למעלה כיצד נפלו והיכן נפלו : (מב) ואשר מהערים . האורב שנכנס בעיר משחיתים אותו בתוך השבט בתוך העיר : (מג) כתרו את בנימן . הקיפו את בנימן ככתר המקיף את הראש וכן אבירי בשן כתרוני. וכן כי רשע מכתיר את הצדיק. וכן גם בלשון עברה נקראת הקשה ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם : הרדיפוהו . קוראים אחריו רדיפה צועקים זה לזה לרדוף: מנוחה הדריכוהו . אצל הערים שהם נוחים בהם שם הדביקוהו: הדריכוהו . השיגוהו ויש דוגמתו בלשון גמרא דהש כתרי' פרסא בחלא ולא אדרכיה : עד נוכח הגבעה . ממזרחה של גבעה : (מד) ויפלו מבנימן שמונה עשר אלף . בשדה בתוך המלחמה : (מה) ויעוללהו. הריגה אחר הריגה כעוללות שאחר הבציר : חמשת אלפים איש . הרי כ"ג אלף : עד גדעם . שם מקום : ויכו ממנו אלפים איש . הרי עשרים וחמשה אלף האמור למעלה . והמאה הכתובים למעלה לא פירש

רדק

אל העיר : (לז) וימשך הארב. יונתן פירשו פעל עומד ואיתנגיד כמנא כלומר שנמשך אל הגבעה ויש לפרשו כמשמעו פעל יוצא ופירושו שמשכו בשופר והריעו כמו במשוך היובל : (לח) והמועד. זמן זה התנו ביניהם כדי שכשיכנסו האורב בעיר שישלחו שאם בעיר ומשאת העשן יהיה סימן לישראל שכבר לכדו העיר ובזמן שיראו העשן יחזרו פניהם כלפי בנימן להכות בהם . ופירוש משאת העשן עמוד העשן שהוא נשא כלפי מעלה. ומה שאמר עמוד עשן אחר שאמר והמשאת החלה הוא תוספת ביאור או יהיה משאת שריפה מענין וישאם דוד מענין שרפה משאת על שם הלהב שהוא נשא למעלה וכן במשנה משיאין משואות ופירוש משאת העשן משאת הלהב ומשאת העשן משאת עומד במקום שנים יקרא גם כן עמוד העשן משאת על שם שהוא נשא למעלה ולזה הפירוש יהי' עמד חסר וי"ו ופירוש והמשאת שהוא הלהב החלה לעלות ועמוד עשן גם כן החלה לעלות : (לט) ויהפוך איש ישראל . הפך עורף לפני בנימן במלחמה כדי שינתקו מן העיר : (מ) כליל העיר . שריפת העיר כלה עלה עשן השרפה אל השמימה : (מא) הפך. פניו אל בנימן להכות בהם : (מב) ויפנו . פנו עורף אל ישראל ונסו דרך המדבר : והמלחמה הדביקתהו . אנשי המלחמי' הדביקוהו: ואשר מהערים כתרגומו ואנשי כמנא כמו מקרויהון קטלין בהון מכא ומכא ר"ל האורב שנכנסו בגבעה משחיתים אותן מהגבעה ומשאר הערים ופי' בתוכו בתוך בנימן הנהרגים מבחוץ היו גם אלה נהרגים מבפנים : (מג) כתרו . סבבו אותו ככתר ועל הדרך הזה עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם : הרדיפוהו . זה לזה אומר רדוף אחריו : מנוחה הדריכוהו . חסר מ"ם השמוש ופי' ממנוחה הדריכוהו וכן ת"י מבית ניחהון טרדונון . או פי' במקו' מנוחתם הדריכוהו כמו שאמר נוכח הגבעה כלומר במקום שהיו חושבים לנוח שם הדריכוהו ויהיה הדריכוהו לפי זה מענין כדורך גת : (מה) ויעללהו . אפי' העוללות שנשארו

אֲשֶׁר שָׂמוּ אֶל־הַגִּבְעָה׃ לז וְהָאֹרֵב הֵחִישׁוּ וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגִּבְעָה וַיִּמְשֹׁךְ הָאֹרֵב וַיַּךְ אֶת־כָּל־הָעִיר לְפִי־חָרֶב׃ לח וְהַמּוֹעֵד הָיָה לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל עִם־הָאֹרֵב הֶרֶב לְהַעֲלוֹתָם מַשְׂאַת הֶעָשָׁן מִן־הָעִיר׃ לט וַיַּהֲפֹךְ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל בַּמִּלְחָמָה וּבִנְיָמִן הֵחֵל לְהַכּוֹת חֲלָלִים בְּאִישׁ־יִשְׂרָאֵל כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ כִּי אָמְרוּ אַךְ נִגּוֹף נִגָּף הוּא לְפָנֵינוּ כַּמִּלְחָמָה הָרִאשֹׁנָה׃ מ וְהַמַּשְׂאֵת הֵחֵלָּה לַעֲלוֹת מִן־הָעִיר עַמּוּד עָשָׁן וַיִּפֶן בִּנְיָמִן אַחֲרָיו וְהִנֵּה עָלָה כְלִיל־הָעִיר הַשָּׁמָיְמָה׃ מא וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל הָפַךְ וַיִּבָּהֵל אִישׁ בִּנְיָמִן כִּי רָאָה כִּי־נָגְעָה עָלָיו הָרָעָה׃

מב וַיִּפְנוּ לִפְנֵי אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר וְהַמִּלְחָמָה הִדְבִּיקָתְהוּ וַאֲשֶׁר מֵהֶעָרִים מַשְׁחִיתִים אוֹתוֹ בְּתוֹכוֹ׃ מג כִּתְּרוּ אֶת־בִּנְיָמִן הִרְדִיפֻהוּ מְנוּחָה הִדְרִיכֻהוּ עַד נֹכַח הַגִּבְעָה מִמִּזְרַח־שָׁמֶשׁ׃ מד וַיִּפְּלוּ מִבִּנְיָמִן שְׁמֹנָה־עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אֶת־כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי־חָיִל׃ מה וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן וַיְעֹלְלֻהוּ בַּמְסִלּוֹת חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ

ב' כנסי מעוני. ו' פתח — ל' ב' יחידאין וכל יוסף ויהודה דכוו' — י' — י"א — ג' — ל' ד' מ"ל — ל' ב' כני שמן מ"ל והינהם — י"ב. ל'

כְּמָנָא דְשַׁוִּיאוּ עַל גִּבְעָתָא׃ לז וּכְמָנָא אוֹחִי וְאִתְנְגִיד עַל גִּבְעָתָא וְאִתְנְגִיד כְּמָנָא וּמְחָא יַת כָּל קַרְתָּא לְפִתְגָם דְּחָרֶב׃ לח וְזִמְנָא הֲוָה מְתַקַּן לֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל עִם כְּמָנָא דִּיסַגּוּן לְאַסָּקוּתְהוֹן יְטוּר דִּתְנָן מִן קַרְתָּא׃ לט וְאִתְחַזַר אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בִּקְרָבָא וּדְבֵית בִּנְיָמִן שָׁרִיאוּ לְקַטָּלָא קְטִילַיָּא בֶּאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל כִּתְלָתִין גַּבְרָא אֲרֵי אֲמַרוּ בְּרַם מִתְּבַר תְּבִירִין אִינוּן קֳדָמָנָא כִּקְרָבָא קַדְמָאָה׃ מ וּתְנָנָא שָׁרֵי לְאַסָּקָא מִן קַרְתָּא יְטוּר דִּתְנָן וְאִתְפְּנִיאוּ דְבֵית בִּנְיָמִן בַּתְרֵיהוֹן וְהָא סְלִיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא לְצֵית שְׁמַיָּא׃ מא וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אִתְחַזַר וְאִתְבְּהֵיל אֱנָשׁ בִּנְיָמִן אֲרֵי חֲזָא אֲרֵי קְרִיבַת דְּתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָא׃ מב וְאִתְפְּנִיאוּ קֳדָם אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְאוֹרַח מַדְבְּרָא וְעָבְדֵי קְרָבָא אַדְבִּיקוּנוּן וֶאֱנָשׁ כְּמָנָא קָמוּ מִקִּרְוֵיהוֹן קַטְלִין בְּהוֹן מִכָּא וּמִכָּא׃ מג טַלְטִילוּ יַת דְּבֵית בִּנְיָמִן רְדָפוּנוּן מִבֵּית נְיָחְהוֹן טְרָדוּנוּן עַד לָקֳבֵיל גִּבְעֲתָא מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא׃ מד וְאִתְקְטִילוּ מִדְּבֵית בִּנְיָמִן תַּמְנַת עֲסַר אַלְפִין גַּבְרָא יַת כָּל אִלֵּין גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא׃ מה וְאִתְפְּנִיאוּ וְאַפִּיכוּ לְמַדְבְּרָא לְכֵיף רִמּוֹן וְאִטַּטְרוּ בִּכְבִשַׁיָּא חַמְשָׁא אַלְפִין גַּבְרָא

משאת ו' פתחין וסי' במסרה רבת' : ובנימן ב' יחידאין וסי' במסרה רבתא : השמימה י"א וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן : משחיתים ח' וסי' נמסר בסדר וירא : המדברה י"ב בקריאה וסי' נמסר בסדר אחרי מות :

מצודת דוד

וישראל נתנו לבנימן מקום לטעות כי בכוונה נסו בכדי שירדפו אחריהם וינתקו מן העיר כי בטחו על האורב שהם ילכדו העיר אחר הנתקם : (לז) והאורב החישו . בעודם רודפים מהרו בני האורב ופשטו על העיר ונמשכו לתוכה והכו אותה : (לח) והמועד היה . ר"ל מאז בעת שלחו את האורב היה להם סימן עם האורב לדעת זמן בואם אל העיר : הרב להעלותם . ר"ל סימן ידיעת הזמן היה שהם יעלו הרבה עליית עשן מן העיר על ידי שרפת דברים המרבים עשן : (לט) ויהפך . רלה לומר ובעת אשר נהפך איש ישראל לנוס ובני בנימן התחילו להכותם בחשבם שנגוף הוא כאשר בראשונה : (מ) והמשאת . בעת נסו ישראל ובנימין רדפם אז התחילה המשאת לעלות ובני ישראל ראוהו מיד כמ"ש למעלה : ויפן . וכאשר פנה בנימן אחריו וראה גם הוא אשר עשן העיר עולה השמים : (מא) ואיש ישראל . ר"ל גם ראה אשר איש ישראל נהפך אליו להלחם בו אחר שנס מתחלה ומזה השכיל לדעת שהם הבעירו את העיר באש ובערמה נסו מתחלה ולזה נבהל מאד כי ראה אשר נגעה עליו הרעה וקרובה לבוא : (מב) אל דרך המדבר . כי לא יכלו לחזור אל הגבעה מפני האורב : והמלחמה . עדת המלחמה מישראל השיגוהו ברדפם אחריהם : ואשר מהערים . ר"ל ומי אשר בא מערי בנימן אל דרך המדבר להציל את מי מהם היו ישראל משחיתים גם אותו בתוך אלו הנלחמים : (מג) כתרו . סבבו אותו ככתר הזה המסבבת את הראש כמו אבירי בשן כתרוני (תהלים כ"ב): הרדיפוהו. קראו אלו לאלו רדפוהו : מנוח' הדריכוהו . במקום מנוחתו ונחלתו קראו אלו לאלו רמסוהו : עד נכח הגבעה . ר"ל רדפום ורמסום עד מול הגבעה ממזרחה : (מה) ויפנו. פנו מהדרך ונסו לתוך המדבר אל סלע הרמון : ויעוללוהו . במסלות הרגו מהנשארים כעוללות הנלקטים אחר הבציר

מצודת ציון

ממערה . ממקום גלויה שנוח לכבשה משם והוא כמו מקורה הערה [ויקרא כ] : [לז] החישו . מהרו כמו אחישה מפלט לי [תהלים נה] : ויפשטו . ענין פזור וכדרך הנלחמים : לפי . חדוד החרב תקרא פה : (לח) והמועד . הזמן כמו העביר המועד (ירמיה מו) ור"ל הודעת זמן בואם : הרב . הרבה : משאת העשן . עמוד העשן ע"ש שנשאת כלפי מעלה : (מ) החלה . התחילה : עמוד עשן . אמר לתוספת ביאור כי כבר אמר והמשאת : כליל . מל' כל כמו כליל תקטר [ויקרא ו] ור"ל עשן שריפת כל העיר : (מב) הדביקתהו . השיגה אותו והיה דבוק אליו : (מג) כתרו . מל' כתר. הדריכוהו . מל' דריכה ורמיסה : (מה) ויעוללהו מל' עוללות והם הנלקטים אחר הבציר כמו הלא

רדק

שנשארו מהם כרתו כמו מעולל הכרם : (מו) חמשה ועשרים אלף איש . והמאה שהספר עוד למעלה הניחם כאן לפי שהוא פרט וסמך על המספר הראשון שזכר : (מז) שש מאות איש . ולא היתה בהם אשה כי מן המלחמה נסו אלה השש מאות ואין אשה במלחמה לפיכך לא נשארה מבנימן אשה כי הכל הרגו מלבד אלה השש מאות שנסו אל סלע רמון : (מח) מעיר מתום : מעיר אנשים ומתום שם לאנושית כולל אנשים ונשים וטף רוצה לומר האנשים בעיר והבהמה בשדה הכל הרגו : ועד כל הנמצא . פי' כל הנמצא עופות או חיות כל הנמצא להם הרגו : הערים הנמצאות . פי' הנמצאות להן שלא נהרסו בהכנס בהם ישראל להרוג העם שהיו הורסים העיר והערים שלא נכנסו בהם במלחמה שבו אליהם ושלחו אותם באש : (א) לא יתן בתו . נתנו אותם כמו מנודים שלא יתחתנו בם עוד על הנבלה הזאת אשר עשו אחי' שלא נתנו הרשעים והפושעים : (ג) להפקד. ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש : (ד) ויבנו שם מזבח . אם בית אל זה הוא שילה למה בנו שם מזבח וכי לא היה שם מזבח המשכן ואם הוא העיר הנקרא בית אל גם שם היה המזבח שבנה יעקב אבינו כמו שאנו עתידין לפרש בספר שמואל בפסוק עולים אל האלהים בית אל וי"ל שבנו שם מזבח חדש והיה במקום הזה שילה או בית אל ובנות המזבח הוא דרישת האל כמו שנמצא במקומות רבים שהיו בונין מזבח לדרוש את ה' ומפני המקרה הרע הזה שקרה להם כדבר בנימן בנו מזבח והעלו עולות ובכו לפני ה' ואמרו למה היתה זאת להפקד שבט אחד : (ו) נגדע . נכרת

תרגום

וְאַדְבִּיקוּ בַּתְרֵיהוֹן עַד גִּדְעֹם וְקַטִּילוּ מִנְהוֹן תְּרֵין אַלְפִין גַּבְרָא׃ מו וַהֲווֹ כָּל דְּאִתְקְטִילוּ מִדְּבֵית בִּנְיָמִן עַסְרִין וַחֲמִשָּׁא אַלְפִין גַּבְרָא שָׁלְפֵי סַיְפָא בְּיוֹמָא הַהוּא יָת כָּל אִלֵּין גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא׃ מז וְאִתְפְּנִיאוּ וְאַפִּיכוּ לְמַדְבְּרָא לְכֵיף רִמּוֹן שִׁית מְאָה גַּבְרָא וִיתִיבוּ בְּכֵיף רִמּוֹן אַרְבְּעָא יַרְחִין׃ מח וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל תָּבוּ לְוָת בְּנֵי בִנְיָמִן וּמְחוֹנוּן לְפִתְגָם דְּחֶרֶב מִקִּרְוֵיהוֹן נִמְרִינוּן עַד בְּעִירָא עַד כָּל דְּאִשְׁתְּכַח אַף כָּל קִרְוַיָּא דְּאִשְׁתַּכְּחָא אוֹקִידוּ בְנוּרָא׃ א וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קַיִּים בְּמִצְפַּיָא לְמֵימַר אֱנָשׁ מִנַּנָא לָא יִתֵּן בְּרַתֵּיהּ לִדְבֵית בִּנְיָמִן לְאִתּוּ׃ ב וַאֲתָא עַמָּא לְבֵית אֵל וִיתִיבוּ תַמָּן עַד רַמְשָׁא קֳדָם יְיָ וַאֲרִימוּ קָלְהוֹן וּבְכוֹ בְּכִי סַגִּיא׃ ג וַאֲמַרוּ לְמָא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הֲוַת דָּא בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁנֵי יוֹמָא דֵין מִיִּשְׂרָאֵל שִׁבְטָא חַד׃ ד וַהֲוָה מִיּוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְאַקְדִּימוּ עַמָּא וּבְנוֹ תַמָּן מַדְבְּחָא וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ ה וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַן דְּלָא סְלֵיק בִּקְהָלָא מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לִקֳדָם יְיָ אֲרֵי שְׁבוּעֲתָא רַבְּתָא הֲוַת לִדְלָא סְלֵיק לִקֳדָם יְיָ לְמִצְפַּיָא לְמֵימַר אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל׃ ו וְאִתְנְחָמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית בִּנְיָמִן אֲחוּהוֹן וַאֲמַרוּ אִתְמְנַע יוֹמָא

שופטים כ כא

וַיַּדְבִּיקוּ אַחֲרָיו עַד־גִּדְעֹם וַיַּכּוּ מִמֶּנּוּ אַלְפַּיִם אִישׁ׃ מו וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים מִבִּנְיָמִן עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי־חָיִל׃ מז וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ וַיֵּשְׁבוּ בְּסֶלַע רִמּוֹן אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃ מח וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן וַיַּכּוּם לְפִי־חֶרֶב מֵעִיר מְתֹם עַד־בְּהֵמָה עַד כָּל־הַנִּמְצָא גַּם כָּל־הֶעָרִים הַנִּמְצָאוֹת שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ׃

כא א וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע בַּמִּצְפָּה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא־יִתֵּן בִּתּוֹ לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה׃ ב וַיָּבֹא הָעָם בֵּית־אֵל וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד־הָעֶרֶב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ בְּכִי גָדוֹל׃ ג וַיֹּאמְרוּ לָמָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָיְתָה־זֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהִפָּקֵד הַיּוֹם מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁבֶט אֶחָד׃ ד וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיַּשְׁכִּימוּ הָעָם וַיִּבְנוּ־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים׃ ה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר לֹא־עָלָה בַקָּהָל מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוֹלָה הָיְתָה לַאֲשֶׁר לֹא־עָלָה אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה לֵאמֹר מוֹת יוּמָת׃ ו וַיִּנָּחֲמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־בִּנְיָמִן אָחִיו וַיֹּאמְרוּ

ל'. ב' · ב' · ד' וחס' · ב' חד מ"ע וחד חס' שתי כנותיך חס' · כל דסמי' לאתה"ע רפי כמ"ד דסמיך לא"ה דגש · ב' · ל' וחד על בנימין

רשי

פירוש היכן נפלו : (אליהו גילה לבעל מגלה עמוקות אותן המאה הלכו וישבו במדינת רומי ואשכנז וע"כ נקרא אליהו מתושבי גלעד שלא נדו מארצם אלא ישבו במקומם) (מ"ע בגליון רז"א) : (מח) שבו אל בני בנימן . בכל הערים : מעיר מתום . החמו כל יושבי הערים ועד בהמה ואנשים בכלל מתום היו שמתום לשון כליה הוא ויש לתמוה על אלף היכן הם שהרי עשרים ושש אלף התפקדו מן הערים ומן הגבעה שש מאות וכאן מנה בנופלים עשרים וחמשה אלף ומאה איש ושש מאות נמלטו אל סלע הרמון . והאלף ברחו אל הערים ונפלו למחרת כששבו בני ישראל אל ערי בנימין להחרים הנשים והטף : (ג) להפקד . להגרע : (ו) וינחמו . שבו לחשוב עליהם מחשבת

רלבג

ובין האורב שכאשר יניעו לבעל תמר יקום האורב ממקומו לפשוט אל הגבעה : (מו) והנה בזה האופן ספר בכללות שהשחיתו בני ישראל בבנימן כ"ה אלף ומאה איש ואחר זכר בפרטים . וזכר איך היתה ההתחלה בענין האורב וזכר איך היתה התחבולה בענין האורב . למועד שהגבילו איש ישראל למהר לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב ואמר זה להעלות העשן מן העיר להבהיל את בנימן בראותו כי עלה כליל העיר השמימה והנה לא זכר בפרטים כי אם כ"ה אלף איש . ולא חשש למאה העודפים על החשבון כי לא זכר בפרטים כי אם האלפים וידמה שיהיו שם יותר על האלפים בכל הרג והרג מספר מה כשהקבץ כלו יהיו מאה איש . וספר שנשארו בבנימן שש מאות איש ונסו אל סלע רמון וכבר זכר תחלה שמספר בני בנימן עשרים וששה אלף שולף חרב ושבע מאות וידמה שהאלף הנשארים מתו במלחמות הראשונות : (א) עוד זכר שאיש ישראל נשבע במצפה לאמר שלא יתן איש ממנו בתו לבנימן לאשה וכראותם כי נפקד שבט אחד מישראל חרה להם מאד : (ד) והנה בנו שם מזבח

תולדות אהרן בשופטים לאמר . תענית ל ב"ב קכ"א עקדה שער עא : להפקד היום. עקדה שער לא:

מצודת ציון

אלא טוב עוללות אפרים (לעיל ח) : (מח) מתם . הוא שם לאנושית וכולל אנשים ונשים כמו מתי מספר (בראשית לד) : שלחו . ר"ל הבעירו ע"ש שהאש עושה השליחות שהולך ושורף : כא (ג) להפקד . להחסיר כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא) : (ו) וינחמו . ענין הסוף מחשבה : נגדע . ענין כריתה

מצודת דוד

הכליל : וידביקו . השיגוהו וקרבו אליו עד בואם לגדעום והכו עוד אלפים איש : (מו) עשרים וחמשה אלף . ולמעלה אמר עוד מאה איש ולא חש עתה להזכיר רק האלפים : ביום ההוא . כי בהמלחמות הראשונות עם שנגפו ישראל מ"מ גם מבני בנימן נפלו אז אלף איש וי"ש למטה שלא נשארו מהם רק שש מאות איש כי בני בנימן היו כ"ו אלף מלבד בני הגבעה שבעה מאות ובמלחמה האחרונה נפלו כ"ה אלף ומאה ובמלחמות הראשונות נפלו אלף הרי נשאר שש מאות : (מז) ויפנו. ר"ל הנשארים מהם אשר נמלטו אל סלע הרמון היו שש מאות והמותר הרגו ישראל ברדפם אחריהם במסלות ועד גדעום כמ"ש למעלה : (מח) שבו . חזרו והלכו לערי בנימן והכום לפי חרב : מעיר מתום . מכל עיר הכו האנשים עד בהמה כל הנמצא בה מן החיות ועופות : הנמצאות . אשר מצאו לאחר זה שלא הרסו מאז בבואם להכות בהם חזרו ושרפו בעת מצאם : כא (א) נשבע במצפה . מאז נקהלו אל מצפה עד לא נלחמו : לא יתן בתו . על כי החזיקו ידי עוברי עבירה : (ב) ויבוא העם. אחר כל המעשים האלה : בית אל . אל בית האלהים אשר בשילה : (ג) למה ה' וכו' . למה באה ע"י תקלה כזאת להחסיר מישראל שבט אחד וכאלו שאלו להורותם מה לעשות להעמיד השבט : (ד) ויבנו שם מזבח . נוסף על המזבח שעמד במשכן : ויעלו עולות ושלמים . לרצות עצמן לה' ולעשות שלום בינם לאביהם שבשמים לתת עצה נכונה : (ה) בקהל וכו' . ר"ל מי הוא אשר לא עלה מכל שבטי ישראל באסיפת הקהל אל ה' כי השכינה שורה במקום אשר יאספו ישראל שמה : כי השבועה וגו' . ולזה שאלו לעשות ולקיים דבר השבועה : (ו) וינחמו . ר"ל

נכרת : (ט) ויתפקד העם . קל ודינו להדגש והוא ענין זכירה והשגחה כמו פקדו נא וראו מי הלך מעמנו : (יא) ידעת משכב זכר . והיאך נודע זה יתכן כי העבירום לפני הארון ומי שקלטה הארון היא הבתולה כמו שעשו בנשי מדין שהעבירום לפני הציץ הבעולה פניה מוריקות כמו שקבלו רז"ל ויש דרך אחרת וזכרו רז"ל בדבר הבתולה ודעו דין בזה להושיבם על פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף והם אמרו כי זה הנסיון עשו לנשי יבש גלעד ולא שהעבירום לפני הציץ כמו שעשו בנשי מדין ועשו סמך בזה מה שכתוב בציץ לרצון להם לפני ה' לרצון להם ולא לפורענות להם : (יב) אל המחנה שילה . גם זה הפסוק מוכיח כי בית אל המזכר בענין הזה הוא שילה שהרי במקום שבנו שם מזבח ובכו לפני ה' ואמרו מי אשר לא עלה שם היו עדין ומשם שלחו להחריב אנשי יבש גלעד : אשר בארץ כנען . לא מצאתי טעם לספור הזה כי ידוע הוא כי שילה בארץ כנען : (יד) ולא מצאו להם כן . כמו שהן כי הם היו שש מאות והנערות לא היו אלא ארבע מאות : (טו) והעם נחם . נפעל עומד כי

מחשבת פליסה : (יב) ארבע מאות נערה בתולה . הושיבום על פי חביות של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף : (יד) ולא מצאו להם . לא

נגדע היום שבט אחד מישראל: ז מה נעשה להם לנותרים לנשים ואנחנו נשבענו ביהוה לבלתי תת להם מבנותינו לנשים: ח ויאמרו מי אחד משבטי ישראל אשר לא עלה אל יהוה המצפה והנה לא בא איש אל המחנה מיבש גלעד אל הקהל: ט ויתפקד העם והנה אין שם איש מיושבי יבש גלעד: י וישלחו שם העדה שנים עשר אלף איש מבני החיל ויצוו אותם לאמר לכו והכיתם את יושבי יבש גלעד לפי חרב והנשים והטף: יא וזה הדבר אשר תעשו כל זכר וכל אשה ידעת משכב זכר תחרימו: יב וימצאו מיושבי יבש גלעד ארבע מאות נערה בתולה אשר לא ידעה איש למשכב זכר ויבאו אותם אל המחנה שלה אשר בארץ כנען: יג וישלחו כל העדה וידברו אל בני בנימן אשר בסלע רמון ויקראו להם שלום: יד וישב בנימן בעת ההיא ויתנו להם הנשים אשר חיו מנשי יבש גלעד ולא מצאו להם כן: טו והעם נחם לבנימן כי עשה יהוה פרץ בשבטי ישראל: טז ויאמרו זקני העדה מה נעשה לנותרים לנשים כי נשמדה מבנימן אשה: יז ויאמרו

דין שבטא חד מישראל: ז מה נעביד להון לדאשתארו לנשין ואנחנא קימנא במימרא דיי בדיל דלא למתן להון מבנתנא לנשין: ח ואמרו מן חד משבטיא דישראל דלא סליק לקדם יי למצפיא והא לא אתא אנש למשריתא מיבש גלעד לקהלא: ט ואתמניאו עמא והא לית תמן אנש מישבי יבש גלעד: י ושלחו תמן כנשתא תרי עסר אלפין גברא מזרזי חילא ופקידו יתהון למימר איזילו ותמחון ית יתבי יבש גלעד לפתגם דחרב ונשיא וטפלא: יא ודין פתגמא די תעבדון כל דכורא וכל אתתא דידעת משכבי דכורא תגמרון: יב ואשכחו מיתבי יבש גלעד ארבע מאה עולימן בתולן דלא ידעא גבר משכבי דכורא ואיתיאו יתהון למשריתא לשילו די בארעא דכנען: יג ושלחו כל כנשתא ומלילו עם בני בנימן די בכיף רמן וקרו להון מלין דשלם: יד ותבו בני בנימן בעידנא ההיא ויהבו להון נשין דקימו מנשי יבש גלעד ולא ספיקו להון כן: טו ועמא אתנחמו על דבית בנימן ארי עבד יי תרעתא בשבטיא דישראל: טז ואמרו סבי כנשתא מה נעבד לדאשתארו לנשין ארי פסקת מדבית בנימן אתתא: יז ואמרו ירותת

מתם ד' בקריאה וחסרים וסימ' מעיר מתם עד בהמה : אין בו מתם פצע וחבורה . אין מתם בבשרי מפני . כי כסלי מלאו נקלה : וישאו קולם נשיאת קולם ד' חס' את בלישנהון בקריאה וסימניהון ויבא העם בית אל דעלם . ואיש ישראל נשבע במצפה . ויהי ככלתו לדבר דמיתת אמנון . וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו דאיוב . המה ישאו קולם : בקהל ד' דגשין בקריאה וסי' מי אשר לא עלה בקהל . כי רבת בקהל אשר לא התקדשו . אשר צוית לא יבואו בקהל לך . קמתי בקהל אשוע . וסי' בלשון תרגום ניסק ניצלי דסגין אתפרדית : יבש ו' חס' בלישנא בקריאה וסי' ויתפקד העם . וישלחו שם העדה . וישב בנימן בעת ההיא . ויקשר עליו שלום בן יבש . תחת האלה ביבש . יבש בן שלום ר"פ וכל יבשו דכוו' חס' : לנשים י"ד רפין וסי' לטוב בעיניהם ב' בו . והיו לאחד מבני . לבני דדיהן לנשים . את בנותם נקח לנו לנשים . ממשפחות בני מנשה . ויקחו את בנתיהם . מה נעשה לנותרים ב' בו . ויאמרו זקני העדה . ותהיין גם שתיהן לו . חרב אל סוסיו . חדלו גבורי בבל . ואלמנה וגרושה לא:

רלבג

מזבח חדש בבית האלהים והעלו עולות ושלמים ונגשו לדרוש את ה' על זה הקלקול שבא על ידם אולי נדרו שאם יתן ה' את בנימן בידם יעשו זה הענין לכבוד שמו והנה היה קשה בעיני ישראל שנגרע שבט אחד מישראל והתחכמו למצוא נשים לנותרים : (י) והרגו בהם כל יושבי יבש גלעד כי לא באו אל המחנה לבקשת ראשי העם והשאירו כל הבתולות להיות לנשים לבני בנימן ולפי שלא נמצא להם בזה האופן נשים במספרם כי לא היו שם ביבש גלעד כי אם ד' מאות בתולות נתנו להם דרך לקחת נשים מן המחוללות למאתים הנשארים אשר בבנות שילה בשיחטפו להם איש

תולדות אהרן מיושבי יבש גלעד . עקדה

עא : ארבע מאות . יבמות ס :

מצודת דוד

בעבור שנחמו בני ישראל וכו' : (ז) מה נעשה להם . וחוזר ומפרש לנותרים שלא נהרגו מה נעשה להמציא להם נשים ואנחנו הלא נשבענו בה' וכו' ומאין ימצאו נשים : (ח) ויאמרו . ר"ל וזה היה הסבה שהתעוררו ואמרו מי אחד וכו' בכדי לקיים את השבועה להמיתם ולתת מבנותם לבני בנימן לנשים : והנה לא בא איש . ר"ל לא ראו מביאת איש וכו' : (ט) ויתפקד העם . חזרו להשגיח בדבר ולחפש אחר מי מהם ולא מצאו : (יא) וזה הדבר . ר"ל רק זה הדבר תעשו להחרים כל זכר וכל אשה וכו' אבל לא הבתולות : (יב) וימצאו וכו' בתולה : הושיבום ע"פ חבית של יין בעולה ריחה נודף ולא בתולה כן אמרו רז"ל : למשכב זכר . לשכב עמה משכב זכר . ואמר לתוספת ביאור : (יג) וידברו . מה שאמר בסוף המקרא שקראו להם שלום ולא יהרגום עוד מעתה : (יד) וישב בנימן . אל העדה : הנשים אשר חיו . ר"ל הבתולות אשר החיו מבין הבעולות : לא מצאו לא ספקו להם כפי הצורך כי הבתולות היו ארבע מאות ובני בנימן נשארו שש מאות : (טו) נחם לבנימן . נתחרטו על מה שעשו לבנימן : כי עשה ה'. על ידם עשה ה' פרץ בשבטי ישראל להיות כמעט חסרים שבט אחד : (טז) לנותרים . אלו שני המאות הנותרים משש המאות מה נעשה להמציא להם נשים : כי נשמדה. כי מבני בנימן נשמדה כל אשה ומהיכן ישאו נשים : (יז) ויאמרו . השיבו כל העדה

מצודת ציון

כריתה כמו ורמי הקומה גדועים (ישעיה י) : (ז) תת . מלשון נתינה : (ט) ויתפקד . ענין ההשגחה על הדבר פקדו נא וראו מי הלך (ש"א יד) : (יא) יודעת . הוא כנוי נבעילה ולתוספת ביאור אמר משכב זכר : תחרימו . ענין כריתה וכליון : (יד) חיו . החיו : מצאו . ענין ספוק כמו לא ימצא לנו ההר (יהושע יז) : כן . ר"ל כראוי וכצורך כמו ולא יכין לדבר כן (לעיל יב) : (טו) פרץ . ענין שבירה : נשמדה

רדק

כי הוא קמוץ: (יז) ירשת פלטה. צריך שתהיה ירשת פליטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל. ומעם ירשת כי ירושה הוא מיעקב אבינו להיות מבניו שנים עשר שבטים עד עולם: (יט) אשר מצפונה לבית אל. פירשו רז"ל כי על שילה הוא אומר שהיה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסלה העולה מבית אל שכמה: ואני תמה מה צריך לכל זה כי שילה ידוע היה בלא סימנין והנראה בעיני כי החג היה בשילה מימי' ימימה ופירושו משנה לשנה ואמר בו התרגום מזמן לזמן ממועד למועד ואפשר כי מפסח לפסח היה זה או מסכות לסכות שהיה זמן שמחה או ביום הכפורים שהיו בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים כדברי רז"ל והמחול זה שהיה לבנות ישראל חוץ לעיר שילה באותו המקום אשר מצפונה לבית אל ולהודיע אותו המקום זכר אלה הסימנין וכרמי שילה היו סמוכים לזה המקום והנה הפסוק יוכיח כי המחול חוץ לעיר היה כמו שכתוב והיה אם יצאו בנות שילה וגומר ואמרו להם שיארבו בכרמים: (כב) חנונו אותם. כמו מהם כלומר מהנשים האלה תחנונו שתחיוס להם או פי' כמו אשר חנן אלהים את עבדך כלומר תנו אותם לנו במתנה כי לקחנו לבני בנימן הנותרים נשים במלחמה כי הכל הרגנו לפיכך אנו צריכים שיהיו להם נשים שלא ימחה השבט ואם תאמרו שתעברו על החרם שהחרמנו איש אשר יתן בתו לבנימן לא אתם נתתם להם שתאשמו בזה אלא הם לקחו אותם ואז"ל כי אחר כן התירו שבט בנימן לבא בקהל ולישא אשה משאר השבטים כי מצאו היתר בלשון החרם שהם נשבעו אמרו איש ממנו לא יתן בתו לבנימן ודרשו ממנו ולא מבנינו א"כ מהדורות הבאים אחריהם היו יכולין לישא נשים ועוד דרשו אילו היה עולה מן השבטים לא היה האלהים אומר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו ולא אמר אלא מבנימן שלא

תרגום

שְׁזֵיבְתָא לִבְנֵי בִנְיָמִן וְלָא יִתְמְחֵי שִׁבְטָא מִיִשְׂרָאֵל: יח וַאֲנַחְנָא לָא נִיכוֹל לְמִתַּן לְהוֹן נְשִׁין מִבְּנָתָנָא אֲרֵי קַיִימוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר לִיט דִי יִתֵּן אִתְּתָא לִדְבֵית בִּנְיָמִין: יט וַאֲמַרוּ הָא חַגָּא קֳדָם יְיָ בְּשִׁלוֹ מִזְמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד דִי מִצִּפּוּנָא לְבֵית אֵל מִדְנַח שִׁמְשָׁא לִכְבִשָׁא דְסָלֵיק מִבֵּית אֵל לִשְׁכֶם וּמִדָרוֹמָא לִלְבוֹנְתָא: כ וּפַקִידוּ יַת בְּנֵי בִנְיָמִן לְמֵימַר אֱזִילוּ וְתִכְמְנוּן בְּכַרְמַיָא: כא וְתֶחֱזוּן וְהָא אִם יִפְּקוּן בְּנַת שִׁילוֹ לְמֵיחַג בְּחִנְגַיָא וְתִפְּקוּן מִן כַּרְמַיָא וּתְחַטְּפוּן לְכוֹן גְבַר אִתְּתֵיהּ מִבְּנַת שִׁילוֹ וּתְהָכוּן לְאַרְעָא שִׁבְטָא דְבִנְיָמִן: כב וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן אֲבָהַתְהוֹן אוֹ אֲחֵיהוֹן לְמִידַן קֳדָמָנָא וְנֵימַר לְהוֹן חֲנִינוּנוּן לְהוֹן אֲרֵי לָא סַפֵּיקְנָא לְמִתַּן גְבַר אִתְּתֵיהּ בִּקְרָבָא אֲרֵי לָא אַתּוּן יְהַבְתּוּן לְהוֹן כְּעִדָּן פּוּן תְּחוּבוּן: כג וַעֲבַדוּ כֵן בְּנֵי בִנְיָמִן וּנְסִיבוּ נְשִׁין לְמִנְיָנְהוֹן מִן חִנְגַיָא דִי אֲנַסוּ וַאֲזַלוּ וְתָבוּ לְאַחְסַנְתְּהוֹן וּבְנוֹ יַת

שופטים כא

יְרֻשַּׁת פְּלֵיטָה לְבִנְיָמִן וְלֹא־יִמָּחֶה שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל: יח וַאֲנַחְנוּ לֹא נוּכַל לָתֶת־לָהֶם נָשִׁים מִבְּנוֹתֵינוּ כִּי־נִשְׁבְּעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָרוּר נֹתֵן אִשָּׁה לְבִנְיָמִן: יט וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חַג־יְהוָה בְּשִׁלוֹ מִיָּמִים ׀ יָמִימָה אֲשֶׁר מִצְּפוֹנָה לְבֵית־אֵל מִזְרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ לִמְסִלָּה הָעֹלָה מִבֵּית־אֵל שְׁכֶמָה וּמִנֶּגֶב לִלְבוֹנָה: כ וַיְצַוּוּ אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן לֵאמֹר לְכוּ וַאֲרַבְתֶּם בַּכְּרָמִים: כא וּרְאִיתֶם וְהִנֵּה אִם־יֵצְאוּ בְנוֹת־שִׁילוֹ לָחוּל בַּמְּחֹלוֹת וִיצָאתֶם מִן־הַכְּרָמִים וַחֲטַפְתֶּם לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבְּנוֹת שִׁילוֹ וַהֲלַכְתֶּם אֶרֶץ בִּנְיָמִן: כב וְהָיָה כִּי־יָבֹאוּ אֲבוֹתָם אוֹ אֲחֵיהֶם לָרוֹב ׀ אֵלֵינוּ וְאָמַרְנוּ אֲלֵיהֶם חָנּוּנוּ אוֹתָם כִּי לֹא לָקַחְנוּ אִישׁ אִשְׁתּוֹ בַּמִּלְחָמָה כִּי לֹא אַתֶּם נְתַתֶּם לָהֶם כָּעֵת תֶּאְשָׁמוּ: כג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי בִנְיָמִן וַיִּשְׂאוּ נָשִׁים לְמִסְפָּרָם מִן־הַמְּחֹלְלוֹת אֲשֶׁר גָּזָלוּ וַיֵּלְכוּ וַיָּשׁוּבוּ אֶל־נַחֲלָתָם וַיִּבְנוּ אֶת־הֶעָרִים

מסורה: נחת ירשת יראי שמך · ד' מ"ל · ד'. ח' כתיב וי"ו בסוף · ה' · ו' · ויצוו ק' · ב' ופסתס · ג' מ"ל · לריב ק' · ל' · ו' מ"ל

מבנותינו ד' מ"ל וסי' נמסר בתהלים סי' קמ"ד: מימים ימימה ה' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר בא: ויצוו ד' ג' מלאים וא' חס' וסי' ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה. ויצוו את העם לאמר כראותכם. ויצוו אתם לאמר לכו והביאו. ויצוו את בנימן דין כתיב חס': יצאו ט"ו בקריאה וסי' נמסר בסדר כי תבא:

תולדות אהרן ירושת פליטה. ב"ב קטז: ארור נתן אשה. (תענית סט): חג ה' בשילה. גטין ז:

רשי

לא ספקו להם: (יז) ירושת פליטה. נחלת השבט הנשארה ריקנית הנו עלה שיולידו בנים ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת ולא ימחה שבט מישראל: (יט) מזרחה השמש למסלה. במזרחה של מסילה. שילה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסילה העולה מבית אל שכמה: (כב) לריב אלינו. ללכת אלינו במלחמה: ואמרנו אליהם. חנונו אותם. רחמנו עליהם כי אינם יודעים מה לעשות כי לא לקחנו לאיש אשתו במלחמה של יבש גלעד אלא לארבע מאות איש מהם ואם על השבועה אתם מקפידים לא

רלבג

איש אשתו: (יז) ירשת פלטה לבנימן. הרצון בו במה שפלט מהם והם השש מאות איש ראוי שנעשה בדרך שיהו ירושה לבנימן רוצה לומר שלא יפקד שם בנימן במותם וזה אמנם יהיה כשיקחו להם נשים וזה ענין הירושה כי היא נשארת עד מות המורישים והנה אמרו זה להורות כי לא סבב השם שיהיו השש מאות האלו מפליטיו אם לא מפני שלא ימחה שבט מישראל ולזה חוייב לנו לעשותו שיהיו להם נשים בזנות כדי שלא נעבור על שבועתינו וידמה שזאת השבועה לא היתה רק לאותם האנשים לא לבאים אחריהם ויתנשאו מתא להם איש בתו לא בת איש אחר יהיו להם בנות יושבי יבש גלעד: (כב) חנונו אותם. הוא על דרך לאם לי לנער לאבשלום והרצון חמנו בעבורנו את בני בנימן והניחום להם כי מה שנשבענו היה על דרך נתינת הנשים לאנשים ולא נשבענו שלא יחטפו ממנו כי אין נכון שיקח איש אשה על זה הדרך ותוכלו לראות ממנו זה בכלל כי לא לקחנו איש אשתו במלחמ' אבל נתנום לנו ברצון וכן המנהג בלקיחת האשה ובהיות הענין כן הוא מבואר שכאשר לא

מצודת ציון

(טז) נשמדה. ענין כליון: (יז) פליטה. שארית: ימחה. ענין מחיקה כמו אמחה מספרי (שמות לב): (יט) חג. הקרבן תקרא חג כמו אסרו חג בעבותים (תהלים קיח): (כא) לחול במחולות. ענין רקידת השמחה וקרוי כל' מחול כי הדרך לזמר אז בחלילי'. או רצה לומר הכלי מחול וכן וירא את העגל ומחולות (שמות לב): וחטפתם. ענין מהירת הלקיחה כמו יחטוף עני (תהלים י): חנונו. ענין רחמנות וחמלה וכן חנני ושמע תפלתי (שם ד) ר"ל חננו והמלו למעניכו את בני בנימן ודוגמתו לאט לי לנער (ש"ב יח) ור"ל לאט למעני לנער: תאשמו. מל' אשם וחטא: (כג) המחוללות. המרקדות או המזמרות:

מצודת דוד

סעדה ואמרו הלא ירושת הפליטה מיבש גלעד הם הבתולות שהחיו הלא לבנימן נתנום ולא יהיה א"כ עוד נמחה השבט כי הם יולידו בנים ובנות: (יח) ואנחנו. ר"ל ואם בעבור חמלת שני המאות איש עלמן מה נעשה עוד הלא לא נוכל לתת להם מבנותינו כי כלנו נשבענו וכו': (יט) ויאמרו. חזרו זקני העדה ואמרו הנה חג ה' בשלו ובמקום ההוא ימצאו נשים וכאשר אמרו לבני בנימן: חג ה'. יום שמרבים בו קרבנות לה': מימים ימימה. קבוע בכל שנה ושנה: אשר מצפונה וכו'. נתן סימן על המקום ואמר שהיא בלפ וגה של בית אל ובמזרחה של המסלה העולה מבית אל לשכם ובדרומה של לבונה: (כ) ויצוו. אל העם לא אמרו באיזה אופן ימצאו כי פן יודע לאנשי שילה ויהיו גם מרים אבל לבני בנימן אמרו האופן וצוום לארוב בכרמי שילה: (כא) וראיתם. ומן המארב תשקיפו מי היוצא וכאשר יצאו בנות שילה לחול במחולות כי כן היה דרכם ביום ההוא: ויצאתם. אז תצאו מן המארב וכל איש יחטוף אחת להיות אשתו ותלכו לדרככם: (כב) אבותם. של הנערות הנחטפות: לריב אלינו. לעשות עמנו מריבה לעזור להם להוציא הנשים מתחת ידכם במשפט: ואמרנו. ונאמר להם חננו וחמלו למעננו את בני בנימן מלקחת מהם את הנשים: כי לקחנו וכו' במלחמה. ר"ל כי במלחמות יבש גלעד לא לקחנו מהם כ"כ נערות עד שיהא בהן די ליתן לכל איש מבני בנימן את אשתו ומהיכן א"כ ימצאו נשים: כי לא אתם וכו'. ר"ל ואם בעבור איסור השבועה הלא אין כאן חשש איסור שבועה כי לא אתם נתתם להם מרצונכם כדרך עת נשואין שיהיה עליכם אשם כי הלא בחוקה לקחו: (כג) למספרם. לפי מספרם אחת לכל איש: מן המחוללות. מן הנשים המחוללות אשר לקחו בחוזק

וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶם׃ כד וַיִּתְהַלְּכוּ מִשָּׁם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא אִישׁ לְשִׁבְטוֹ וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ וַיֵּצְאוּ מִשָּׁם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ׃ כה בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃

סכום פסוקים של ספר שופטים שש מאות ושמנה עשר , וסימנו אברתי"ה בירקרק חרוץ, וסדריו י"ד , דוב"ב שפתי ישנים סי', וחציו וירעצו וירצצו את בני ישראל, והפסיקותי כ"א , וסימנו א"ך טוב לישראל :

קִרְוַיָּא וִיתִיבוּ בְהוֹן׃ כד וְהַלִּיכוּ מִתַּמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעִדָּנָא הַהִיא גְּבַר לְשִׁבְטֵיהּ וּלְזַרְעִיתֵיהּ וּנְפַקוּ מִתַּמָּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ כה בְּיוֹמַיָּא הָאִינּוּן לֵית מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל גְּבַר דְּכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵּד׃

רשי

לא עון לכם כדבר כי לא אתם נתתם להם את בנותיכם שתהא לכם אשמה כדבר ושלום לכם אל תיראו :

רדק

שלא נולד עדין ואמרו כיון שעתיד לעמוד מלכים מבנימן ולא עמדו עדיין חייבין אנו לקרבן : (כה) בימים ההם אין מלך בישראל . הטעם להזכיר זה כי עדיין לא היה מלך בישראל ולא שופט ולא נוגש משיב אותם למוטב עד שבא שמואל הנב"א ז"ל שמספר תולדתו וענינו בספר הבא אחר זה הנקרא על שמו שמואל :

רלבג

לא הנחתם אותן להם בעת הזאת תמחה שבט מישראל אם לא יהיו נשים לנשארים מבני בנימן הנה אתם אשמים תהיו : (כד) וספר כי משם הלכו בני ישראל איש לשבטו ולמשפחתו ואיש לנחלתו . ובני בנימן ג"כ שבו לנחלתם ובנו עריהם וישבו בהם : ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הם אלו : הראשון הוא להודיע מה שקרה מן הסכנה למיכה מפני נטייתו מדרכי התורה עד שכמעט סבב הפסל ההוא לאבד מיכה וביתו : השני הוא להודיע שראוי לנלחמים שיראו מראש' הענין אם יתכן להם לנצח שכנגדם ואם לא יתכן להם זה אין ראוי שיתחילו במלחמה ולזה ספר שבני דן שלחו ה' מרגלים והם ראו כי כבר תנוצח העיר ההיא בקלות ולזה שתעוררו לבא למלחמה עליהם : השלישי הוא להודיע שאין ראוי לאדם לריב עם מי שתקיף ממנו כ"ש כשהיה עם זה שכנגדו מר נפש שלא יירא מאד מהמות ולזה זכר כי כשראה מיכה שחזקים בני דן ממנו עם מה שספרו להם שהם מרי נפש פנה ושב לביתו : הרביעי הוא לפרסם מה שנשקעו בו בני דן מהחטא זה הזמן הארוך אשר ספר וכאלו היה זה התגלות מה לשמשון שהיה מהשבט ההוא אם נשקע במדה המגונה ההיא ר"ל ללכת אחר עיניו : החמישי הוא להודיע שאין ראוי לאדם לקחת פילגש להמשך לענין המשגל הלא תראה מה שקרה מהרע מהפילגש הזאת שלקח האיש הלוי שנכשלו בסבתה כמה רבבות מישראל ולזאת הסבה זכר רוע תכונת בני בנימן אשר בגבעה בענין המשגל ומה שקרה להם בעבור זה מההשחתה והכליון : הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם להתנהג בקנטורין בתוך ביתו ולהטיל אימה יתרה שם הלא תראה מה שנמשך מהרע מהקנטו' שהקניט האיש הלוי פילגשו שהיה זה סבה שברחה ממנו ושבה אל בית אביה ואילו ישבה בבית לא אירע לה זה הרע ולא לישראל בעבורם : השביעי הוא להודיע ג"כ שראוי לאשה שלא תטה מאיש' ללכת מאתו אבל ראוי לה לסבול דבריו ותוכחתו ותטה אל כל אשר יחפוץ הלא תראה מה שנמשך מהרע לישראל מפני שלא סבלה הפילגש דברי הקנטורין ההם מבעלה כי זה היה סבה אל שבתה אל בית אביה ונמשך מזה מהרע מה שבא בזה הספור : השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם לעכב הליכת האורחים מביתו בעבור תשוקתו לכבדם אבל ראוי כשיראה רצונם שיניחם להשלים רצונם ולזה ספר מה שקרה מהרע בעבור מה שעכב אבי הנערה את האיש הלוי כי זה היה סבה אל שלנו בגבעה וקרה מזה מהרע מה שבא בזה הספור : התשיעי הוא להודיע שאין ראוי להולכי דרכים ללכת בלילה למה שקרה בזה מהסכנה ולזה ספר שלא רצו ללכת אחר ערוב השמש ולולי כי ירושלם היתה אז ליבוסי היו לנים בירושלם מצד כי היום רד מאד : העשירי הוא להודיע כי כשיבא הכרח להתבע לחטא ממשגל האיש והאשה מתירין האשה קודם לאיש לזה ואעפ"י שתהיה אשת איש ולזה התיר זה האיש פילגשו להם קודם שיתיר עצמו להם : הי"א הוא להודיע זנות בני בנימן ואכזריותם שהם העם שהתעללו בפילגש כל הלילה לא השתדלו להאכילה ולהשקותה אבל שלחוה בשחר באופן שמתה מהחולשה עם זה שבאו עליה באכזריות באופן שהזיקוה בתשמיש עד שנמשך לה מות מזה ולזה ג"כ ספר מאכזריותם שאין איש מהם מאסף האיש הלוי הביתה עם שאין לו מחסור כל דבר ולזה לא יצטרך שיהנוהו מאשר להם לפי מה שהגיד להם ועם מ"ש להם שהוא הולך לבית ה' כי זה היה ראוי שיביאם אל שיאספוהו הביתה לכבוד השם : הי"ב הוא להודיע שראוי לאדם כשהרעו לו שלא ישמיע קולו כדי שלא יוסיף לעצמו רע על רע עד היותו במקום יוכל לבטוח בו ואז יוכל להשמיע קולו לבקשת הנקמה ולזה ספר ששתק האיש הלוי עד שבא אל ביתו ואז השתדל להנקם מבני הגבעה על הזמה שעשו : הי"ג הוא להודיע שראוי למי שירצה להניע האנשים לעשות דבר מה שיעשה זה בחכמה כדי שיגיע למבוקשו ולזה ראוי שיראה להם בעיניהם הדבר אשר יניעם לזה כשיהיה אפשר לו זה ולא יספיק לו ספור הדברים ההם להם כי יותר יאמינו האנשים במה שיראו ממה שיאמינו במה שיסופר להם ולא יראוהו בעיניהם ולזה ספר ששלח האיש הלוי נתחי הפילגש לכל שבטי ישראל ולא רצה לשלוח הספור להם לבד בכתב עם שזה משך לבם מאד לקנא לזה לרוב הזרות אשר היה בזה הענין ולזאת הסבה לא רצה לגלות להם מה זה ועל מה זה עד שהיו דבריו להם פנים בפנים על זה : הי"ד הוא להודיע שראוי לבער החטאים מן הארץ כדי שלא ילמדו הנשארים ממעשיהם כ"ש בדבר יפותו בו האנשים בקלות והוא ענין המשגל ולזה ספר התפעלות בני ישראל על זה ההתפעלות הנפלא והתעוררו לבער החטאים בזה האופן שבא בזה הספור : הט"ו הוא להודיע שראוי לאדם שלא יחזק יד אחר כשיהיו חטאים לשמרם משיגיע להם העונש הראוי להם אבל ראוי לו שלא יכיר להם אחוה אחר סורם מדרכי התורה הלא תראה מה שקרה לבני בנימן בעזרם לאחיהם החטאים שנפל עוזר וכשל עזור ויחדיו כלו : הט"ז הוא להודיע שראוי למי שישאל עצה על דבר מה שיבאר דבריו תכלית הביאור עד שיתבאר לו בשלימות איך יתנהג בדבר ההוא שישאל עליו עצה ומתי יהיה עת ראוי יצליח בו דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל כששאלו באלהים איך יעשו המלחמה מפני שלא חקרו בזה מחקר ראוי כי היה להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם הודיע להם שינוצחו היו נשמרין או מהמלחמה ולזאת הסבה היה ראוי שישאלו מתי ילחמו בבני עמו ויתנם השם בידם והם לא שאלו אלא מי יעלה בתחלה ולא שאלו מתי יעלו עליהם למלחמה וינצחום ובשאלה השנית היה ג"כ זה החסרון ואולם בשאלה השלישית הרגישו בזה ולזה אמר האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ולזה היה הרצון בזה שישאלו אם יחדלו לו מזה לגמרי שכבר בא להם המענה מאת הש"י באותן שאלות הקודמות מורה שרצון הש"י שיעלו אליו אך שאלו אם יחדלו עתה וימתינו עד עת אחר ולזה בא להם התשובה בשלמות והודיע להם כי מחר יתנם ליד ישראל : ואולם התועלות שהגיעו מענין האורב בדבר המלחמה כבר זכרנום בענין מלחמת העי ומשם ילקחו : הי"ז הוא להודיע טוב נפש ישראל כי עם מה שהשחיתו בנימן בהם . השיגה אותם החרטה הנפלאה על כל הרע שהרעו לבנימן והתחכמו להעמיד השבט על ענינו בשמלאו דרך לתת להם נשים מישראל מזולת שיעברו על השבועה שנשבעו במצפה ולזה נתנו להם עצה שיגזלו איש אשתו מהמחוללות כשלא הספיקו בנות יבש גלעד והנה נהגו ביושבי יבש גלעד המנהג שצותה התורה במלחמת מדין וידמה שעל פי ה' עשו כל זה ואולם בני בנימן מפני שהיו כלם מורדים בה' בחזקת ידי חטאים רצה הש"י שישיגם זה העונש הנפלא באופן שיאבדו הם וטפם : הי"ח הוא להודיע אופן השגחת הש"י באבות הקדושים ולזה סבב שלא ימחה שבט מישראל והשאיר מפני זה מהם שש מאות איש וסבב שישתדלו ישראל בכל ענין שיתקיים זה השבט בדרך שלא ימחה שמו מישראל :

מצודת דוד

בחזקה : ויבנו את הערים . כי בני ישראל הרסו ושרפו אותם : (כד) בעת ההיא . אחר שמלאו נשים לבני בנימן . איש לנחלתו . ולא החזיק מי מהם בנחלת בנימן כי שש מאות איש אשר נשארו ירשו כל נחלת בנימן : (כה) בימים ההם אין מלך . ר"ל עם כי לא היה בימים ההם מלך בישראל וכל אחד עשה הישר בעיניו מ"מ לא שלחו יד בנחלת בנימן כי בעבור אשר נשארו מעט מהרבה מאד חמלו עליהם והניחו להנשארים את כל הנחלה :

נשלם ספר שופטים

בכל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) **ויהי**. טעם המלה רביעי והו"ו במאריך: (ה) וימצאו את אדני בזק. מלת אדני מלרע. וינס אדני בזק. ויאמר אדני בזק. מלעיל וכן כתב רד"ק וכן בדפוס ישן ובמקצת ספרים מדוייקים כ"י הדל"ת בגלגל בשנים אחרונים וקשיא לי דמהמסורת משמע דליכא אלא תרתי בטעם שופר ישן וינס אדני בזק דהכא. לדבר עם אדני זה (דניאל סימן ז'). וי"ל דרד"ק נמי שמעי ליה מסורת דלעיל דליכא אלא תרי בלחוד דשוין בטעם שופר כדאמרן אבל רד"ק אזיל לשיטתיה דס"ל שהמאריך עושה מלעיל כמו שהוכחתי במאמר המאריך ומש"ה כייל ויאמר אדני בזק בהדי וינס אדני בזק וקרי לתרוייהו מלעיל: ויכו את הכנעני. בה"ם יש מאריך בה"א לא בנו"ן וכן הולם שבפרשה למעלה ולמטה: (ז) שבעים מלכים בהנות. בספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בגעיה: ויביאהו ירושלם. עי' מ"ש (בירמיה סימן כ"ו): (יא) וילך משם אל יושבי דביר. במקצת ספרים מדוייקים יושבי מלא וא"ו: דביר ושם דביר. במקצת ספרים שניהם חסרים יו"ד ולא ידענא מאי איזון בהון: (יג) עתניאל. השי"ן בקמץ לבד: (טו) גלת עליה ואת גלת תחתית. ובספר יהושע את גלת עליות ואת גלת תחתיות. וכן יש שנויים אחרים. כי שם תנה לי. ובזה הבה לי. וסימן תהכרו לי (איוב י"ט רד"ק :*) (יז) חרמה. הה"א בקמץ לבד: (כד) ועשינו עמך חסד. בשוא הה"ס וקמץ הכ"ף ויש ספרים שכתוב בקמץ הה"ס ושוא הכ"ף והיא שגגה וידענו זה מפי המסרה רד"ק. ועיין מ"ש (ביהושע ב'): (כה) ויראם את מבוא העיר. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו כתכרו הקודם לו בסמוך: (כז) ואת בנותיה ואת תענך ואת בנתיה, אין בנוני"ן מאריך. ואת בנותיה ואת תענך עיין מ"ש (ביהושע יז) מהחסרים והמלאים. ואת תענך העי"ן בשוא לבדו כמ"ש (ביהושע י"ב) והנו"ן בפתח ויש ספרים בקמץ: ואת יושב דור. אין ביו"ד מאריך. יושבי קרי וחסר וא"ו שלא נמנה במסורת בכלל המלאים וכ"ה במדוייקים: ואת יושבי יבלעם. אין ביו"ד מאריך חד מן ל"ד מלאים וא"ו וכ"ה במדוייקים: (לא) ואת אחלבה. לא מפיק ה"א מ"ג: ואת אפיק. בה"ת כ"י אפיק הפי"א בצרי ויש ג"כ הערה מחילוף זה בדפוס ישן אבל בשאר הספרים בחירק: (לב) יושבי הארץ כי לא הורישו. חסר וא"ו כי לא נמנה במסורה עם המלואים וכ"ה בספרים מדוייקים:

ב (א) **אל** הבכים * ויאמר. במקצת ספרים יש פיסקא באמצעות פסוק: (ג) ברית ליושבי. במקצת ספרים ליושבי מלא וא"ו: (יח) עם השפט. חסר וא"ו וחברו שבפסוק מלא וכן והיה במות השופט דבסמוך והם שנים מלאים ע"פ המסורת: (יט) מאבותם. בספרים כתיבת יד ודפוסים ישנים מלא וא"ו: (כב) השמרים הם את דרך ה' ללכת בם. ד' סבירין בה וקריין בם וסי' נמסר במסרה גדולה ועיין מה שאכתוב (בישעיה סוף סימן ס"ג):

ג (י) **ותעז** ידו. מן הכפולים ומפני שהמלה מלעיל שב החולם לקמץ חטף וכן ותעז יד מדין על ישראל (סימן ו') ובמסורת ב' קמץ ובספרא: (טז) ולה שני פיות. בדפוס ישן נכתב בגדו שתי דומה שכן נמצא בתיזה ספר וכן הובא בילקוט ובמקצת המפרשים. ובכל ספרים שלפני כתוב שני. ומלת פיות בא בצירי הפ"א:

ד (ד) **היא** שפטה. כן כתיב היא בלא וא"ו ויש ספרים שכתוב בהם והיא וטועים כל האומרים כן: (ו) ומבני זבלון. חד מן טו"ת כתיבי כן וסימן במסרה גדולה (פרשת ויגש): (ט) תפארתך. מאריך בתי"ו בספרים כתובי יד: כי ביד. הבית בגעיה ורפה במדוייקים: קדשה. במקצת ספרים הקו"ף בסגול וכן הבירו שבסמוך ובפסוק הנמשך כמו פֶּתַחָה נֶגְבָּה ובקצת ספרים הראשון בציר"י והשני בסגול. ובספרי ספרד שניהם בציר"י כמו קֵדְמָה:

(י) עשרת אלפי איש. חד מן ד' דסבירין אלפים וסימן נמסר במסרה גדולה (פרשת כי תשא): (יא) נפרד. לפי הקמחי קמוץ וכ"ה במסורת וברוב הספרים. ורב פעלים כתב שמצא מסרה אחרת עליו ב' חד פתח נִפְרַד מקין וחד קמץ לתאוה יבקש נִפְרָד: אלון. במקצת ספרי ספרד אילון ביו"ד: בצענים. בצעננים קרי והוא חד מן ... וא"ו מלין חסרין נו"ן באמצעות תיבותא וסימן (במשלי ג') במסרה גדולה: את קדש. האלף בסגול: (טו) המחנה אין במ"ס מאריך בה"ם וכן תכרו שבסמוך: (יח) סורה אדוני סורה אלי. שניהם מלרע שלא כמנהג ברוב. רד"ק וכן במסורת ב' מלרע ובפסוק: בשמיכה. המסורת עליו לית וכתיב שי"ן ובויקרא רבה פ' כ"ג אמר ריש לקיש חזרנו על כל המקרא ולא מצינו כלי ששמו שמיכה ומהו שמיכה שמי כה שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע וכן נמנה במסורת הושע ב' עם מלין דתמיין שי"ן וקריין סמ"ך. ורד"ק כתב שדרש זה מכחיש מאי דדרשי ביבמות פרק מצות חליצה על קרא דכתיב בין רגליה כרע נפל וגו' א"ר יוחנן שבע בעילות בעל וכו'. וכ"כ בעל לב אהרן דמדרשים חלוקים הם. ובעל כלי יקר נדחק ליישב שני המדרשים ע"ש. ובעל באר שבע כתב בספרו דף י"ז ע"ש שאף ר"ל מודה לר' יוחנן ומה שדרש שמי כה היינו שמעיד על כוונתה שהיתה לשם שמים כדי להתיש כחו ותהא יכולה להורגו אבל לא בא לומר שלא בא עליה כלל. וכיוצא בזה כתב בעל מסורת הברית הגדול בסימן תתקל"ג. ומ"מ כולם מודים שכתוב בשי"ן שמאלית והמדרש הוא על דרך אל תיקרי כמו שדרשו על אחפש את ירושלם (צפניה א') זיל קרי התם: (יט) (כי צמתי. אמר המגיה בלבול גדול קא חזינא הכא בקצת דפוסי ויניציאה הדשים מקרוב באו שהדפיסוהו מלא אל"ף וכתבו בגליון א' נסה ולא ידעתי מאי קאמרי שהרי בדפוסים ישנים נמסר עליו לית חסר אל"ף וכן במדוייקים חסר. ועוד בדקתי במס"ר בהדי הני דנסבין א' במצעות תיבותא ולא קרי' ול' דין בהדייהו ע"כ): את נאוד. לית מלא אלף וא"ו: (כא) נרדם. בכמה ספרים מדוייקים ודפוסים ישנים בקמץ הדל"ת ולרד"ק בפתח: ויעף. העי"ן בפתח מהטעם שאכתוב בישעיה סימן ו' בס"ד: (כב) והנה ברק. הבי"ת רפה:

ה (א) **ותשר** דבורה. איתא בגמרא דילן ודבני מערבא ובמס' סופרים דשירת דבורה נכתבת אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח דומיא דשירת הים כמ"ש שם ובמלכי כנען. ואמרינן התם במס' סופרים דשירת דבורה ששים ותמש שטין. ותשיב התם סימן ראשי שטין. אך בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ואם באת לחלקם בששים שטין יהיו מהן ארוכות יותר מדאי ותבטל צורתה וודאי כי שגגה יצאה מלפני הסופר או המדפיס ושכח לכתוב חמשה ראשי שורות ומניינא דרישא דייקא. והנה לא ראיתי בספרי הדפוס ולא בספרי היד אפילו אחד שיהיה כסדר מסכת סופרים וכל אחד בנה בנין לעצמו כאשר בדא מלבו והוא מן התימה כי נראה זו קבלה היא ביד הסופרים ולא דבר רק הוא פוק חזי רבותא דמסכת סופרים דזימנין עבדינן כוותה אפילו במילתא דפליגא אמתני' כדאשכחן במגלה שילהי פירקא דבני העיר דמתניתין קתני בתעניות ברכות וקללות ואנן נהיגין למיקרי פ' ויחל על פי מסכת סופרים כדאיתא התם פ' י"ז הלכה ז'. ובשומי עיני ולבי בצורת שירת הים מצאתי ראיתי שהספרים המדוייקים אחזו להם סדר לכתוב שיטה אחת חלוקה לשנים וחלק באמצע ושטה אחרת חלוקה לשלשה ושני חלקים באמצע וכן כלם שנים כנגד שלשה. עוד שמרו סדר אחר בכל שטה החלוקה לשלשה חלקים החלק הראשון והשלישי הוא תיבה אחת בלבד ובאלה דרים שיטה יש תמיד טעם מפסיק או סוף פסוק וכן בסוף חלק האמצעי וגם בסוף חלאי שטין הראשונים שהנחלקים לשני חלקים יש תמיד הפסק. אך בשיטות הנחלקות לשנים לא הקפידו לא בראשן ולא בסופן שיהיה תמיד המלות שוה בהן וכן בשיטה הנחלקת לשלשה חלקים לא הקפידו בזה בשיטה האמצעית כי בגה נמנע מפני סיסוק הטעמים והדר השוה שבכן שאין בסוף שום שטה סוף פסוק. על כן בחרתי לאחוז בכל הדרים האלה למען ידעו דור אחרון בנים יולדו ותהיה השירה הזאת לפניהם לעד ולא תשכח מפי זרעם הסכמת רבותינו ז"ל שהסכימו שיהיה כצורת שירת הים כאמור. ושמרתי הסדר של סימן ראשי שטין דמסכת סופרים אך הוספתי עליהם חמשה במקומות אשר היה ניכר החסרון בהם עד שהגיעו לסך ששים וחמש כמיינא דרישא דהתם. עוד מצאתי דמיון אחד בשתי שירות הללו כי שטה שניה תחלתה לאמר אזמרה כי שטה ראשונה של שירת הים המתחלת אז ישיר משה היא בשטה מלאה מבלי הפסק ובזה יש הפסק כי דבריה מועטים ולא סגיא בלאו הכי אם לא נעשה בה אותיות גדולות מחברותיה ואין זה נוי לה. אברך את ה' אשר יעצני ומשירי אהודנו ואליו אעתיר יזכני לבנין שיר חדש בשירתא משירתא דעתידין למימר בני גלותא בעידן דיפקון מגלותא כדמפרש ע"י ישעיה נביאה השיר יהיה לכם כליל התקדש חג וגו': ותשר דבורה. השי"ן בפתח לא קמץ חטוף: (ז) בישראל חדלו. בדגש הלמ"ד לתפארת מכלול שקל פֶּעַל: (ח) חדשים. בה"ת כ"י החי"ת בחטף קמץ ובשאר הספרים בחטף פתח: אז לחם שערים. החי"ת בסגול שלא כמשפט שהיה ראוי להיות בצירי כמו כי חָפֵץ והוא מלרע ברוב המדוייקים וכן משמע מדברי רד"ק בכל חיבוריו והמסורת עליו לית מלרע: (ט) ברכו. הריש בשוא לבדו כמנהגנו: (יא) מחצצים. המי"ם במאריך והצד"י רפה ובשוא לבדו כמנהגנו בשתי אותיות דומות: (יב) עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר. שנים הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל וכן במכלול דף קל"ו: ושבה שביך. כתב בעל נוית חן בשער ד' פ' ע"ו שהשין בחטף פתח וכן הובא במכלול דף ס"ג עם דומים אחרים שהם בשוא ופתח וזהו ת"ש שם והעמידו הוא"ו במאריך ונקדו התי"ו בשוא ופתח לתפארת המלה וְתַבַקְשִׁי ולא תמצאי עוד (יחזקאל כ"ו) וכן אמרו וְשֶׁבָה שביך וכן קום בלק וְשֳׁמָע שניהם הוא"ו מועמדת בגעיה והשין בשוא ופתח עכ"ל. ובדף פ"ז הובא עם דומים אחרים שהם בשוא לבדו וכתב בלשון הזה ועם אות גרונית תאריך התנועה הקטנה ויתחבר פתח עם השוא כמו ומהכהם שְׁהָדְךָ בעדי (איוב ו) ופעמים גם בלא אות גרונית תאריך התנועה הקטנה ויתחבר פתח עם השוא כמו רֻטֲפַשׁ בשרו מנוער (איוב ל"ג) או בשוא מאריך עם החירק כמו ונקף סִבְכֵי היער (ישעיה י) ואע"פ שאין נקוד פתח עם השוא אתה קורא השוא כמו שוא ופתח וכן אם בְשֵׁקְתוֹת המים (פרשה ויצא) והיה בְּקֶרֶב־אִישׁ (שמואל ב' ס"ו) בְּקַסְּמִים שוא וכן אם תהיה היא"ו תחלת המלה כמו וְשְׁבֵה שביך (שופטים ה) וְסָגוּר דלתך (ישעיה כ"ו) וְשָׁתֵה בלב טוב' (קהלת ט) אבל אם המלה שברא שיתה והא"ו נקודה עם המלה שבנד ה אע"פ שהוא"ו במאריך השוא נח ולא יקרא כמו שוא ופתח כמו וְשִׁלַּח לי עני אראים (ד"ה ב' ב') והוסיף עוד ר' אליה המדקדק דוקא וא"ו בשורק ותנועה אחרים' עמה שיקראו המשוררים יחד ולא באופן אחר ועיין מ"ש (באסתר סימן א') על מלת רנפת וסימן ב' עש. ובזקנן ובכר הארכתי בענין זה במאמר מיוחד ואין כאן מקום להאריך יותר: (יז) ודן. הדל"ת בקמץ: לחוף. בספרים מדוייקים מלא וא"ו: ישכון. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו וכן נכון כי הם שנים מלאים במסורה וחברו עוף השמים ישכון (תלים קד) ואינון נמי מן י' מלאים בלישנא וסימן נמסר במ"ג מערכת אות השי"ן: (יח) זבלון. בדפוסים אחרונים כתוב זבלן וטעות הוא שזהו אחד מן ט' דכתיבין בוא"ו בתראה וסי' במ"ג (פ' ויגש) וכ"ה בספרים כ"י ודפוסים אחרונים בוא"ו: (יט) בתענך. העין בשוא לבדו כמ"ש לעיל סימן א' והנו"ן בפתח ברוב הספרים: (כב) עקבי סוס. בספרים כ"י ודפוסים ישנים הקו"ף דגושה: (כג) ארו ארור. פליגי ביה ספרי ומסקנתא אם חסר או מלא ובמקרא גדולה נמסר כאן על ארו ארור ב' חסר (ובשמואל א' י"ד) על פסוק כי ארו עיני נמסר ג' דין חסר מרוז ב' בוא"ו מלא ובמ"ג ארו ג' מלעיל וסי' ארו מרוז ב' בפסוק ארו עיני כי טעמתי ע"כ. ולא איירי מידי מחסיר ויתיר. קארו של דבר ל יכא מאן דפליג דקדמאה מלא ותליתאה הב' פליגי מליעתא דהוא ארו ארור ובספר' מדוייקים ב' חסר: (כח) בשם. השין בצירי וכן חברו כי בשם משה: (כט) חכמות החית בפתח. ובמסורת ב' וחברו חַכְמוֹת נשים (משלי יד) ושאר חֲכָמוֹת בקמ"ץ חטוף: תענינה. ברוב ספרים כ"י מדוייקי' מלא יו"ד ובלא הנו"ן כדגש כמו שיני תראינה בה (מיכה ז) ונמנו במסורת (פרשה נו) עם ח' מלין דגשין יחידאין ושירובא בריש (פ' נח):(ל) בלא. בספרים מדוייקים חסר וא"ו וכן במסורת כל שופטים חסר: (לא) כן יאבדו כל. הכ"ף רפה:

ו (ג) **ותעז** יד מדין. השי"ן בקמץ והוא חטוף כמ"ש לעיל סימן ג' לא בפתח כמו שנמצא במקצת דפוסים ישנים: (ה) יבאו. ובאו קרי והוא חד מן כ"ב מלין דכתיבין יו"ד בריש תיבותא וקרי' וא"ו וסימן נמסר במס"ג ריש הושע וריש ד"ה ובמסרה רבתא מערכת אות היו"ד: (יד) ויאמר לך. מלת ויאמר בטעם רביע: (טו) ויאמר אליו בי אדני. רד"ק פירש לשון חול ונקמן מפני הזקף ויונתן תרגם לשון קדש: (טז) כי אהיה. בלא מאריך בהל"ף: (יח) שאתה. בדפוס ישן הפי"ן בסגול ובה"ת כ"י בפתח ונכתב עליו בגליון יפה בפתח בשי"ן. עוד כתוב שם נ"א בקמץ כ"כ. ורד"ק כתב שהיא קמוצה וכן מצאתי בשאר ספרים: (יט) והמרק שם בפרור. ברוב הספרים כולו קמוץ וכן ואת המרק שפוך דבסמוך ורד"ק כתב ונמצא המרק תגיו קמץ ותגיו פתח במקצת הספרים המדוייקים והוא שלא כמשפט השמות כזה המשקל וראיתי במחברת בן אשר שזכר אותו בכלל הקמוצים ע"כ לשונו: (כד) ויקרא לו ה' שלום. פרקא קמא דשבת אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחברו בבית המרחץ משום דשם גופיה איקרי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום ואיתא נמי בויקרא רבה פ' ט' ובמדבר רבה פ' י"א א"ר יודן בר' יוסי גדול שלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום שנאמר ויקרא לו ה' שלום א"ר תנחום בר יודן מכאן שאסור לו לאדם לשאול בשלום חבירו במקום מטונף והכי איתא בפ' השלום דבתר מס' דרך ארץ ויש מוכיחין מכאן שאסור למוחקו כדאמרינן בפרק קמא דסוטה גבי שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנאמר כי שמש ומגן ה' אלהים ופרכינן התם אלא מעתה לא ימחק ואע"ג דבמסכת סופרים לא חשיב שלום בהדי שמות שאין נמחקין איכא למימר דתנא ושייר ועדיף מחנון ורחום דאמרינן בסוף פ' שבועת העדות דנמחק דלא אשכחן שקרא הקב"ה שמו חנון ורחום אלא כנוי הוא ע"ש שהוא חונן ומרחם לבריותיו כדתנינן בשמעון אלא מפין שמו של הקב"ה מה הקב"ה מגן על כל העולם כולו אף שמשון הגין בדורו על ישראל ועיין מה שכתבתי בריש שיר השירים בס"ד. ובספר הזהר פ' ויקהל סוף דף ר' ופ' ויקרא ד' י' ובתגיגה פרק אין דורשין גבי ערבות שבו גנזי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום. ועיין מה שאכתוב בירמיה מ"ג על פסוק ה' נדקנו ובריש השירים: (כו) המעוז הזה במערכה. כן כתיב הזה במערכה לא הזה אשר במערכה: (כט) מי עשה הדבר הזה. מנביאים

*) נ"ל תי"ו של תהכרו הוא סימן על תנה לי והה"א על הבה לי והראשון ביהושע תנה ובשופטים הבה. ובאשר כי שאלה גולות מים וצריך לכרות בור לכן נחר בסימן תהכרו לכורות כי שאלה תנ"ה הב"ה כרו לי כורות לגולות מים. זאת נלע"ד באשר כי נחר בתיבת תהכרו אשר לא נמצא כ"ה פעם אחת בתנ"ך. כי סי"ו ואחריו ה"א סמוך למלת לי נמצא פעמים רבים כמו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים (שמות יט ו) ולגבי קודש תהיון לי (שמות כ ג) ודומיהם. ר"ח אהרן פאלק:

יד מן מ"א מלין דכתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרי' יו"ד ומי' מצותו ועשה חסד דמשנה תורה. תקעו והחלוץ הולך לפני הכהנים את קדשי אביו. נביאו ויעד ה' בישראל וביהודה. הביאו עצה עשי פליליה. הברו גלאית ברוב עצתיך. התפתחו התנערי מלאך ויכחד. נגדו למנצח לדוד בה' חסיתי. חסדו אלהי חסדו יקדמני. ועננו למען יחלצון ידידיך. כתו ענה בדרך כחו. ויודעו

כי עמך מקור חיים

וַיְהִי

(א) **ויהי** איש אחד. הכל לפי הסדר משה מסר את התורה ליהושע ויהושע לזקנים ושופט מסר לשופט עד שהגיע לעלי וממנו לשמואל כמו ששנינו וזקנים לנביאים: מן הרמתים צופים. שתי רמות היו שצופות ורואות זו את זו. וי"ת צופים מתלמידי נביאים: אלקנה. לוי היה מבני אביאסף בן קרח כן נתייחס בדברי הימים: אפרתי. יונתן תירגם במורא דבית אפרים. ומדרש אגדה אפרתי בן פלטין אבגינוס אדם חשוב כמו אפריון נמטייה לר"ם

תולדות אחרן מן הרמתים. מגילה י יד:

אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶן־צוּף אֶפְרָתִי:

ב' מגרעס א וַהֲוָה גַבְרָא חַד מֵרָמָתָא מִתַּלְמִידֵי נְבִיַּיָא מִטּוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם ד. ג' וּשְׁמֵיהּ אֶלְקָנָה בַּר יְרֹחָם בַּר אֱלִיהוּא בַּר תּוֹחוּ בַּר צוּף גַּבְרָא פְּלֵיג חוּלָק בְּקוּדְשַׁיָא בְּטוּרָא דְבֵית

(א) **ויהי** איש אחד מן הרמתים צופים. כבר כתבנו בתחילת ספר יהושע כי הוויו תמצא בלשון הקדש בתחילת הדברים מנהג וכן לשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי כתבנו שם ג"כ: מן הרמתים. כתבו רבותינו ז"ל שתי רמות הם שצופות זו את זו וא"כ ששתי רמות הם והמל' מוכיח' כן שהיא בלשון שנים יהיה פירוש מן הרמתים מאחת משתי רמות כמו ויקבר בערי גלעד. בשתים תחתון כי והדומים להם. וטעם צופים על הרמתים כמו שפירשנו. ויש לפרש צופים נביאים ומן שהכר עומד במקום שנים כאלו אמר מן צופים כלו' ממשפחת צופים וכן ת"י מתלמידי נביאיא כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך וזהו פירוש הנכון כי ממשפחת נביאים היה כי מבני קרח היה כמו שמפורש יחסו בדברי הימים ובני קרח נביאים היו והם אסיר ואלקנה ואביאסף ואלקנה אבי שמואל היה מבני בניו של אלקנה בן קרח: מהר אפרים. לוי היה והיה גר בארץ אפרים ואפשר כי לטעם זה נסמך מעשה פלגש בגבעה לספור הזה בדבר אלקנה ותולדות שמואל שגם הוא לוי הי' והיה גר בירכתי הר אפרים ומסבתו באה רעה גדולה לישראל ומסבת זה באה טובה גדולה לישראל ושמואל בנו

רלבג

(א) **הנה** ספר שכבר היה איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהוא בן תוחו בן צוף אפרתי וכבר נתבאר בספר דברי הימים שהוא היה לוי והיה מבני קרח ולזה נתבאר שלא נקרא אפרתי אלא מפני היותו גר בהר אפרים ולזה יהיה ראוי אמרו מן הרמתים צופים מודיע המקום המיוחד שהיה ממנו והוא הרמתה כמו שאמר אחר זה ויבאו אל ביתם הרמתה ואמרו מהר אפרים מודיע מקומו הכולל שהיה גר שם וידמה שתהיה העיר הנקראת הרמתה נראית כשתי' והיו צופות זו לזו ולזה אמר שהוא הרמתים צופים או יהיה זה מודיע מעלת משפחתו ומקומם ויהיה הרמתים כמו הרמתי' אשר נקוד חירק תחת התיי"ו וכמו ונעקש דרכים יפול באחת והרצון בזה שהוא היה מן האנשים היושבים ברמה שהיו צופים ר"ל נביאים

פי' רבי' ישעיה

(א) **ויהי** איש אחד מן הרמתי' וגו'. פי' מן הרמות שהיו בארץ צוף אשר בהר אפרים ונקראו אותה הרמות רמתים: צופים. על שם צוף: אפרתי. בעבור שהיה דר בהר אפרים נקרא אפרתי. כי הלוים היו מפוזרים בכל שבטי ישראל בארבעים ושמונה עיר שנתנו להם:

מצודת דוד

א (א) **מן** הרמתים צופים. הוא שם מקום ע"ש שהיו בה שתי גבעות רמות צופים ומקבילים זה מול זה: אפרתי. על צוף יאמר שהיה גם הוא

רדק

בנו החזיר ישראל לדרך טובה : אפרתי . על שני פנים נאמר. האחד מיוחס על השבט על מי שהוא משבט אפרים או על מי שהוא גר בארץ אפרים כמו האפרתי אתה והאחד מיוחס למקום הנקרא בית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי מחלון וכליון אפרתים וזה הוא מיוחס אל הר אפרים כמו שאמר מהר אפרים ולכך קראו אפרתי כי לא נוכל לפרש שהיה אפרתי מיוחס לשבט אפרים כי לוי היה אם כן מה שאמר אפרתי שהיה מהר אפרים . ויש לתמוה אחר שאמר מהר אפרים למה אמר אפרתי אחר כן ואפשר שאמר גם כן לפי שהוא ואבותיו היו גרים שם ועל צוף אמר אפרתי לא על אלקנה כי על אלקנה כבר פירש מהר אפרים זהו נכון לפי הפשט ומה שאמר כי הוא ואבותיו היו גרים בהר אפרים נראה כי נחלתם היתה שם כי מבני קהת היו ובני קהת להם ערים בהר אפרים כמו שאמר בספר יהושע ולמשפחות בני קהת הלוים וגו' את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים ובדרש מפרש אותו לשון גדולה וחשיבות : אפרתי . אמר רבי יהושע בן לוי פלאטיני ויו"ת אפרתי גברא פליג חולק בקודשיא במורא דבית אפרים : (ג) ועלה . כן היה עושה בכל שנה ושנה שהיה עולה לשילה לזבוח ומה שאמר מעירו לומר שהיה מזרז בני עירו לעלות . ובדרש לא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת אלא בכל שנה היה עולה בדרך אחרת בשביל להשמיע את ישראל ולהעלות אותן לשילה : מימים ימימה . משנה לשנה כמו ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה או פי' ממועד למועד וכת"י מזמן מועד למועד : להשתחוות ולזבוח . להתפלל לפני ה' ולזבוח שם זבח המועד . ובדרש ר' אלעא בשם רבי יצחק שקולה תפילה כנגד הקרבנות שנאמר להשתחוות ולזבוח ורבנן אמרי חביבה תפילה יותר מכל הקרבנות דכתיב להשתחוות ואחר כך לזבוח : ושם שני בני עלי . זכרם על הזבחים לפי מה שעתיד לזכור עליהם מה שהיו עושים בקרבנות : (ד) ויהי היום . יום מועד וכת"י יומא דמועדא ובדרש ר' יהושע בן לוי אומר זה יומא של עצרת : ונתן לפנינה . מן השלמים שהיה זובח : (ה) ולחנה יתן . כמו נתן כמו אז יבנה יהושע אז יבדיל משה והדומים להם : מנה אחת אפים. מנה אחת נכבדת להסיב אפה וכעסה וכן ארך אפים ארך כעס ויונתן תרגם חולק חד בחיר ר"ל מנה הראויה להתקבל בסבר פנים יפות . ובדרש מהו אפיה בנפילת אפים בסבר פניה יפות אפים כנגד פנינה וילדי' ואדוני אבי ז"ל פי' אפים כעס כלומר בכעס היה נותן לה מנה אחת לבד לפי שהש"י סגר את רחמה ולא היו לה בנים שיתן לה מנות כמו לבני פנינה היה לו כעס ועצב בזה לפי שהיה אוהב חנה והי' מתאוה להיות לו ממנה בנים : וה' סגר את רחמה . תרגם יונתן מן קדם ה' איתמנע לה ולד : (ו) צרתה . פנינה שהיתה צרה לה וכן כל שתי

אֶפְרָיִם׃ ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים׃ ג וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֺת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה׃ ד וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת׃ ה וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפָּיִם כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ׃ ו וְכִעֲסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְּעִמָהּ כִּי־סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ׃

ב וְלֵיהּ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חֲדָא חַנָּה וְשׁוּם תִּנְיֵיתָא פְּנִנָּה וַהֲוָה לִפְנִנָּה בְּנִין וּלְחַנָּה לֵית בְּנִין׃ ג וְסָלֵיק גַּבְרָא הַהוּא מִקַּרְתֵּיהּ מִזְּמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד לְמִסְגַּד וּלְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְתַמָּן תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס מְשַׁמְּשִׁין קֳדָם יְיָ׃ ד וַהֲוָה יוֹם מוֹעֲדָא וְדַבַּח אֶלְקָנָה וִיהַב לִפְנִנָּה אִתְּתֵיהּ וּלְכָל בְּנַהָא וּבְנָתַהָא חוּלָקִין׃ ה וּלְחַנָּה יְהַב חוּלָק חַד בְּחִיר אֲרֵי יַת חַנָּה רָחֵים וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְמְנַע מִנַּהּ וְלַד׃ ו וּמְצַהֲבָא לַהּ צָרַתַהּ אַף מַרְגְּזָא לַהּ בְּדִיל לְאַקְנָיוּתַהּ אֲרֵי אִתְמְנַע מִן קֳדָם יְיָ

ד' ר"פ · למערבאי חס' למדנחאי מ"ע · ב' כתרי' לישנ' עפר יעקב ע' בקרי'

ולו ד' ר"פ וסי' ולו שתי נשים . ולו היה בן ושמו שאול . ולו אחים בני יהושפט . ולו הכין כלי מות חציו : מימים ימימה ה' וסימן נמסר בסוף כדר בא : אהב ט' בקריאה וסי' לך נא אל הצאן וקח לי משם . וילך ויקח ויבא לאמו . כי את חנה אהב וה' סגר רחמה . בגדת יהודה ותועבה נעשתה בישראל . כנען בידו מאזני מרמה לעשוק . כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו . יבחר לנו

תולדות אהרן ועלה האיש . (ברכות יד) : חפני ופנחס . שבת נה : את חנה אהב . מגלה י : וכעסתה צרתה . ב"ב טז :

רשי

לרי"ם לשון חן : (ג) ועלה האיש . לשון הוה הוא . היה עולה מזמן מועד למועד לשילה . ומ"א בדרך שהיה עולה בשנה זו לא היה עולה בשנה אחרת כדי להשמיע ישראל ויעשו כמותו : (ד) ויהי היום . והוא יום מועדא : (ה) מנה אחת אפים. חולק חד בחיר הראוי להתקבל בסבר פנים יפות : (ו) צרתה . אשת בעלה פנינה : גם כעס . כעס אחר כעס תמיד לכך נאמר גם כעס היתה אומרת לה כלום קנית היום מעפורת לבנך גדול או חלוק לבנך קטן : בעבור הרעימה . שתתאונן . ורבותינו אמרו בעבור הרעימה שתתפלל ולשם שמים נתכוונה : בעד רחמה . כנגד רחמה וכן כל לשון בעד וכן

רלבג

נביאים כי היושב ברמה יקרא רמתי כמו שהיושב במצרים יקרא מצרי. והוא הודיע בזה כי ממשפחות נביאים היה שהיו יושבים ברמה ולזה קבע שם שמואל ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו והנה הוא היה מבני קהת שהיו מהם כמה נביאים או נקראו אלו הרמתים צופים להיותם מבני צוף שנקרא שמו צופי בספר דברי הימים ויורה על שהם היו מתיחסים אל צוף מ"ש אחר זה כאשר בא שאול ונערו הרמתה המה באו בארץ צוף . והנה סמך זה הספור לשני הספורים הקודמים כי בכל אחד מהספורים ההם היה מה שהגיע מהקלקול בשבת לוי היה גר בהר אפרים כי הנער הלוי היה גר בבית מיכה שהיה בהר אפרים והאיש הלוי בעל הפילגש גם כן היה גר בהר אפרים והסכימו עוד שני הספורים ההם שכבר נסע מבית לחם יהודה מי שבא על ידו הקלקול כי הלוי אשר בא בבית מיכה היה מבית לחם יהודה ופילגש הלוי היתה מבית לחם יהודה ומשם נסע האיש הלוי שבאה התקלה על ידו והנה סמך לזה זה הספור שהיה איש לוי גר בהר אפרים ויצא ממנו מי שבאה טובה גדולה על ידו לישראל : (ב) וספר שכבר היו לאלקנה שתי נשים שם האחת חנה ושם השנית פנינה ולא זכתה חנה לבנים : (ג) מימים ימימה. הרצון בזה משנה לשנה או מרגל לרגל כמצות התורה והיותר נכון שמשנה לשנה היה עולה שם עם נשיו ברגל ורגל ולזה נאמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה . ר"ל שפעם אחת בשנה היה עולה מעירו בדרך שלא נשאר לו שם בביתו אפילו הנשים והטף : להשתחוות ולזבוח לה' בשילה . פי' רבותינו ז"ל להשתחוות ולהתפלל ואף על פי שהיה מתפלל גם כן בעירו הנה התפלה בבית המקדש היתה יותר נבחרת . ואפשר גם כן שהיתה ההשתחוא' ממש כי הנכנס שם היה משתחוה כמו שאמרו ז"ל : ולזבוח . הם שלמי שמחה ושלמי חגיגה : (ד) ויהי היום. כאשר זבח אלקנה זבח השלמים נתן לפנינה אשתו ולכל בני' ובנותיה מנות כי כלם היו שם כמו שפירשנו : (ה) ואולם לחנה יתן מנה אחת אפים . ר"ל שהיה נותן לה מנה אחת בעלת שני פנים כאילו תאמר שהיה נותן לה מהנתחים השמנים מאד ומהנתחים שאין בהם שומן כדי שתבחר מה שתרצה לאהבתו אותה או יהיה אמרו אפים רומז לפנים וירצה בזה שהיתה יושבת לנגדו פנים כנגד פנים להשגיח בעניניה איך תאכל ולזה הרגיש אלקנה שלא אכלה : (ו) והנה היתה הסבה בזה הכעס שהכעיסתה צרתה שהיתה מתפארת ברבוי בניה

פי' רבי' ישעיה

(ג) מימים ימימה . תרגומו מזמן מועד למועד . ולפי פשוטו נראה משנה לשנה כמו שכתוב לפנינו . וכן יעשה שנה בשנה . ויש לומר שנדר היה לו שיעלה שם בכל שנה ושנה הוא וביתו לזבוח שם בלא שלשה רגלים כי בשלשה רגלים הזכרים חייבי' ולא הנשים . וכך אומר לפנינה לזבוח את זבח הימים ואת נדרו . אלמא בנדר היה עליו לעלות שם בכל שנה ושנה ביום הקבוע לו : (ד) ויהי היום . והיה בכל יום עושה כן : (ה) מנה אחת אפים . כי מלאה בשר משני עבריה נמצא שהיו לה שתי פנים : (ו) גם כעס . לא דיה כעסה שהיתה עקרה אלא שגם נוסף לה כעס צרתה : בעבור הרעימה . פירוש מתכונת להלבין פניה ולהרעימ' ודגשות

מצודת ציון

א (ג) מימים ימימה . משנה לשנה וכן ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) : (ד) מנות . ענין מתנה וחלק כמו למשה היה למנה (שם ח) : (ה) אפים . מלשון פנים : (ו) צרתה . שתי נשים מאיש אחד תקראנה צרות והוא מלשון צר ואויב כי על פי רוב שנאות זו לזו : הרעימה . ענין מנות מזבח השלמים : (ה) מנה אחת . ר"ל מיוחדת ביופי ולתוספת ביאור אמר אפים ולזה הראה לה חיבה יתירה להפג צערה : (ו) וכעסתה צרתה . פנינה

מצודת דוד

מהר אפרים ולא מבני אפרים כי לוי היה ומבני קרח : (ג) ועלה האיש ההוא . מעולם היה מנהגו לעלות אל שילה בכל שנה ושנה להשתחות ולזבוח לה' : כהנים. ר"ל סגני הכהונה כי עלי אביהם שימש בכהונה גדולה : (ד) ויהי היום. ר"ל וכאשר בא היום של הבאת קרבנותיו היה אלקנה זובח שלמים והיה נותן לפנינה וכו' ר"ל הראויה לקבל אותה בסבר פנים יפות : וה' סגר רחמה . ולא ילדה והיתה מצירה צרתה

רשי

(ז) וכן יעשה . אלקנה : שנה בשנה . מתן לה חלק מובחר להראותה שמחבבה וצרתה לפי חנה שבעלה מראה לה כן הרבה גם היא להכעיסה : (ח) אנכי טוב לך . מחבבך . מעשרה בנים . שילדה לי פנינה : (ט) אכלה בשילה . לא מפיק ה״א והאל״ף חטף קמ״ץ והיא כמו אחרי אכול בשילה ואחרי שתה והלשון נופל בין לזכר בין לנקבה . אחרי אכלה לי פעול כמו לאכלה לשון לפעול : ועלי הכהן ישב על הכסא . אותו היום ישב על כסא גדול שנתמנה שופט על ישראל : על מזוזת . כמו אצל מזוזות : (יא) ה׳ צבאות . למה נתייחד שם זה כאן אמרה לפניו רבונו של עולם שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים והתחתונים פרים ורבים ומתים אם אני מן התחתונים אהיה פרה ורבה ומתה ואם אני מן העליונים לא אמות זו מצאתי באגדה של ר׳ יוסי הגלילי . ורבותינו דרשו במסכת ברכות מה שדרשו עד הנה לא היה אדם שקראו להקב״ה צבאות אלא כך אמרה לפניו רבש״ע מכל צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד : אם ראה תראה . רבותינו דרשו בו במסכת ברכות מה שדרשו : אמתך . האמור ג׳ פעמים׳ במקרא כנגד שלשה דברים שהאשה מצווה עליהם : זרע אנשים . צדיקים כמה דאת אומר בשני אנשים צדיקים (מלכים א ב) : אנשים . חשובים כמה דאת אומר אנשים חכמים וידעים (דברים א) : ונתתיו לה׳ . שיהא ראוי לתתו לה׳

ז וכן יעשה שנה בשנה מדי עלתה בבית יהוה כן תכעסנה ותבכה ולא תאכל : ח ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלוא אנכי טוב לך מעשרה בנים : ט ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ואחרי שתה ועלי הכהן ישב על הכסא על מזוזת היכל יהוה : י והיא מרת נפש ותתפלל על יהוה ובכה תבכה : יא ותדר נדר ותאמר יהוה צבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו ליהוה

ז׳ ר״פ דא״ת כהון תרין מילין קדמאה נסיב וי״ו ותנינא קרתי . ל׳ חטף וחד ואכלה מלעיל ומשמש א״ב חד א׳ וחד א׳ ולית דכו׳ לישנא יחזקאל דכו׳ . ד׳ כספק גחל ותתפלל חנה ותען הסתר ותען אסתר והין

מנה ולד : ז וכן יעביד שנא בשנא בזמן מסקה לבית מקדשא דיי כן מרגזא לה ובכיא ולא אכלת : ח ואמר לה אלקנה בעלה חנה למה את בכיא ולמה לא תיכלי ולמה באיש ליך לבך הלא רעותי טבא ליך מעסרא בנין : ט וקמת חנה בתר דאכלת בשלה ובתר דשתיאת ועלי כהנא יתיב על כורסיה על מזוזי בסטר סיפא דהיכלא דיי : י והיא מרירת נפש ומצליא קדם יי ומבכא בכיא : יא וקיימת קים ואמרת יי צבאות אם מגלא גלי קדמך סגוף אמתך וייעול דכרני קדמך ולא תרחיק ית אמתך ותתן לאמתך בר בגו בני אנשא ואמסריניה דיהי

רדק

שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות לפי שהן אויבות זו לזו כרוב וכן במשנה פוטרות צרותיהן : גם כעס . כעס אחר כעס היתה אומרת לה דברים של כעס לפי שלא היו לה בנים ובדרש מכעסת וחוזרת ומכעסת מה היתה אומרת לה זבנת לבניך רבה סודר או לתנייתא חלוק : בעבור הרעימה . מן רעמו פנים ענין זעף ורי״ש הרעימה דגושה שלא כמשפט ובא כן לחזק קריאת הרי״ש כמו קוף ומזקנוהו מן העיר וזולתו מן הדגושים לתפארת הקריאה וי״ת הרעימה לאקניותה כלומר שתהא לה קנאה ממנה היתה אומרת בפניה דברים של גידולי בנים וכיוצא בהם כדי שתהא לה קנאה ויכאב לבה : בעד רחמה . על רחמה כמו בעד השלח יפולו וכפר בעדו : (ז) וכן יעשה . אלקנה היה עושה כן שנה בשנה לעלות בית ה׳ עם ביתו ופנינה ג״כ היתה מכעיסה חנה בכל פעם מדי עלותה בית ה׳ כי בדבר המנות היתה מכעסת אותה שהיו לה ולבניה מנות ולחנה לא היתה אלא מנה אחת לפי שלא היו לה בנים שיקחו מנות : (ח) הלא אנכי . כתרגומו הלא רעותי טבא לך כלומר רצוני אליך ואהבתי אותך טוב לך מעשרה בנים וי״מ אנכי טוב לך יותר ממה שאני טוב לעשרה בנים שיש לי מפנינה כלומר יותר אני אוהב אותך ממה שאני אוהב את בני ואמרו כי עשרה בנים היו לפנינה ולפירושנו יהיה טעם עשרה דרך כלל חשבון כמו ואפו עשר נשים מעשרה שליטים שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק והדומים להם : (ט) אכלה . מקור בתוספת ה״א ואין הה״א לנקבה כי איננה מפיק וכן שתה מקור ופירוש אחרי שאכלו ושתו ואפשר כי חנה גם כן אכלה אף על פי שאמר ותבכה ולא תאכל אפשר כי אחר שאמר לה בעלה ולמה לא תאכלי ופצר בה אכלה מעט ובעל הדרש אמר שתה ולא שתתה לא דקדק : ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזות היכל ה׳ . פירוש סמוך למזוזות כי המזוזות הם לחיי השערים לא המפתן וכן ועליו מטה מנשה סמוך לו ונזבחת עליו סמוך לו וכת״י בסטר סיפא דהיכלא דה׳ ויש מרבותינו ז״ל שאמרו כי אין ישיבה בעזרה אפי׳ למלכי בית דוד אלא לכהן גדול שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת אבל ויבא דוד וישב לפני ה׳ פירשוהו שישב עצמו לתפלה ודרשו רבותינו ישב שהוא חסר וי״ו ואמרו ישב כתיב מלמד שבאותו היום מינוהו כהן גדול : (י) ותתפלל על ה׳. כמו אל ה׳ וכן ונתן הספר על יודע ספר כמו אל יודע ספר על שפן כמו אל שפן : (יא) ותדור נדר . אני תמה איך חל נדרה על

את נחלתינו את הר ציון . ויבחר את שבט יהודה . ועז מלך משפט אהב . תעכסנה ב׳ חס׳ וסימן מרי עלותה בית ה׳ . ויעזבו את ה׳ . וכל ירמיה דכוו׳ במ״א ולא תכעיסו . וכל מכעיסים דכוו׳ פ״ל במ״א חסר והכה ה׳ את ישר׳ : ולא תאכל ג׳ בקריאה וסי׳ רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש . שורף סבוח לעיניך ולא תאכל ממנו . כן תעכסנה יותבכה ולא תאכל . ראה ד׳ בקריאה וסי׳ ראו ראינו כי היה ה׳ עמך . ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים . אם ראה תראה בעני אמתך ; וראו ראו ואל תדעו . קדמאה ובתרא כתיב ו׳ ומציעתא כתיב ה׳. ונמסר גם בסדר תולדות .

תולדות אהרן אחרי אכלה , כתובות סם : והיא מרת . ברכות לא : ותדור נדר . שם : אם ראה . שם :

רלבג

בניה והיתה מבזה אותה על שאין לה בנים: (ח) והנה אמר לה אלקנה לנחמה כשהיה רואה אותה בוכה ואינה אוכלת למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים לרוב אהבתי אותך : והנה קמה חנה אחרי האכילה והשתייה אבל היא לא אכלה ולא שתתה כמו שאמר ותבכה ולא תאכל וכמו שאמרה ויין ושכר לא שתיתי : (ט) ועלי הכהן יושב על הכסא אצל מזוזת היכל ה׳ . ולא היה יושב בהיכל אבל בעזר׳ והיה לו רשות לשבת שם לפי שהיה כהן גדול : (י) והיא מרת נפש ותתפלל על ה׳ . ר״ל כנגד קדשי קדשים ואצל השוא היה לפני ה׳ ר״ל מה שיבים לצד המערבי שהיה בו ארון ברית ה׳ והיתה בוכה בעת התפלה כי שערי דמעה לא ננעלו : (יא) והנה נדרה חנה נדר לה׳ שאם יראה בעניה ויתן לה זרע אנשים רוצה לומר הזרע המתהוה מן האנשים והוא שיהיה לה ולד תתננו לה׳ כל ימי חייו רוצה לומר שיהיה תמיד לעבודת הש״י עד יום מותו ותער לא יעלה על ראשו לגלח שערו כי יהיה נזיר וקדש לה׳ אם יהיה ראוי לזה רוצה לומר אם היה זכר . ובכאן רמז שהנודר מן התגלחת כל דיני נזירות חלין עליו כי היא לא נדרה רק מן התגלחת ושתקה נראה שנדרה להיות נזיר כמו שמשון האמור בו ומורה לא יעלה על ראשו :

פי׳ רבי׳ ישעיה

ודגשות הרי״ש ללא צורך כמו ונתקנוהו : (ז) וכן יעשה שנה בשנה . פי׳ אלקנה שהיה נותן לו מנה אפים : וכן תכעיסנה. פנינה והוי״ו חסר : (ט) אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה. פי׳ אחר האכל שלה ואחר השתה שלה : (יא) זרע אנשים. זרע קיימים שיגדל באנשים וכן ת״י בר בגו בני אנשא : ומורה לא יעלה על ראשו. פי׳

מצודת דוד

צרתה היתה מכעסת אותה בדברים : גם כעס . ר״ל וחוזרת ומכעסת פעמים רבות: בעבור הרעימה . בכדי שתהיה חנה זעופה וקצופה : כי ה׳ סגר רחמה . ר״ל ובזה היה מקום לפנינה להכעיסה וכמ״ש רז״ל שאמרה לה בדרך לעג כלום קנית מעפורת לבנך הגדול או חלוק לבנך הקטן והיא גם היא נפשה מרה לה בעבור עקרותה ונוח הדבר להכעיסה : (ז) וכן יעשה . כן עשה אלקנה בכל שנה לתת לחנה מנה אחת אפים : כן תכעיסנה . כמו וכן תכעיסנה ור״ל הוא עשה את שלו להראות לה חיבה וכן פנינה עשתה את שלה : ותבכה . בכל עת בואה אל שילה בכתה מרוב התוגה ובעבור זה נמנע ממנה תאות האכילה : (ח) ולמה ירע לבבך . למה יהיה לבבך נשבר מתוגיון חסרון בנים : הלא אנכי . ת״י הלא רעותי ר״ל הלא רצוני אליך ואהבתי לך טובה היא לך מאלו ילדת עשרה בנים : (ט) ותקם חנה . ללכת אל בית ה׳ : אחרי אכלה . עם שנאמר למעלה ותבכה ולא תאכל מ״מ אכלה מעט להחיות את הנפש : (י) והיא מרת נפש . בבואה להתפלל היו נפשה מרה לה במאוד : (יא) [illegible] במה שאני מעונה בצער ותוגיון : וזכרתני ולא תשכח. כפל הדבר במ״ש לתוספת ביאור וכדרך המתפללים: זרע אנשים ר״ל בנים זכרים : ונתתיו לה׳

מצודת ציון

ענין זעם וזעף כמו רעמו פנים (יחזקאל כ״ז): (ז) מדי. מתי רצה לומר בכל זמן וכן מדי עברו (ישעיה כח): (ח) ירע. ענין שבר כמו ירע כבירים לא חקר (איוב לד): (ט) על מזוזת. אצל מזוזת: (י) על ה׳. כמו אל ה׳ : (יא) אמתך. שפחתך : ומורה. תער. וכן בסמכון ומורה לא

כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ׃ יב וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ׃ יג וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה׃ יד וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ׃ טו וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה׃ טז אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל

משמש קדם יי כל יומי חיוהי ומרות אנש לא תהי עלוהי : יב והוה מדאסגיאת לצלאה קדם יי ועלי אוריך לה עד דתתפסוק : יג וחנה היא מצליא בלבה לחוד ספותהא נידן וקלה לא משתמע וחשבה עלי כאתתא רויא : יד ואמר לה עלי עד אימתי את משתטיא הלא תפיגין ית חמריך מניך : טו ואתיבת חנה ואמרת לא רבוני אתתא עקת רוח אנא וחמר חדת ועתיק לא אשתיתי ואמרית עולבן נפשי בצלו קדם יי : טז לא תכבים ית אמתך קדם בת רשעא ארי

ויחשבה ג׳ בקריאה וסי׳ ויראה יהודה ויחשבה לזונה. ויחשבה לו צדקה. ויחשבה עלי לשכורה : ויין ושכר ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ לחם לא אכלתם ויין ושכר. מכל אשר יצא מגפן היין . ותען

תולדות אהרן ומורה לא יעלה . נזיר סו : כי הרבתה . (ברכות ז תענית סז) : וחנה היא מדברת . ברכות לא לג יומא עג (שם ז יג) : וקולה לא ישמע . ברכות לא לג : תשתכרין . שם : ותען חנה וכו׳ . שם :

רשי

לה׳ : ומורה . תרגום יונתן ומרות אנש לא תהא עלוהי : (יב) שומר את פיה . מצפה מתי תפסיק כך תרגמו יונתן ועלי אוריך לה עד דתפסוק : שומר . לשון המתנה כמו שמר את הדבר (בראשית לז) . לא תשמור על חטאתי (איוב יד) : (יג) ויחשבה עלי לשכורה. שלא היו רגילין להתפלל בלחש: (טו) לא אדוני. לא אדון אתה בדבר הזה גלית בעצמך שאין רוח הקודש שורה עליך שתדע שאיני שכורת יין : (טז) אל תתן את אמתך . כלפי שאמרה לו דבר קשה חזרה ופייסתו שלא יתננה הפקר וכזיון לפני נרתה

רדק

על בנה שיהיה נזיר ועוד שלא היה בעולם ואיך חל הנדר עליו ואפילו היה בעולם הרי אמרו האיש מדיר את בנו נזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר ואפילו באיש לא מצאו בו טעם אלא אמרו הלכה היא בנזיר ואם תאמר כי אלקנה עשה הנדר גם כן אחרי ששמע מאשתו זה לא ראינו והיאך הניח הפסוק לספור עיקר הנדר וכתב נדר חנה שאינו נדר זה רחוק ויותר אני תמיה איך לא דברו רז״ל בזה הדבר כי לא מצאתי בדבריהם בזה שום דבר לא במדרש ולא בתלמוד : ה׳ צבאות . דרשו רז״ל לפי שלא מצאנו עד הנה אדם שקראו ה׳ צבאות כי מה שאמר למעלה לה׳ צבאות בשילה הוא סיפור דבריכ ממחבר הספר לפיכך אמרו למה נתיחד כאן בשם הזה אמרה חנה לפני הקב״ה שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים התחתונים פרים ורבים ומתים אם מן התחתונים אני אהיה פרה ורבה אם מן העליונים אני אהיה בחיים ולא אמות ועוד אמרו רז״ל אמר רב פעמי רגלים היו עולים אמרה חנה לפני הקב״ה רבון העולמים מכל אוכלוסין שיש לפניך אין אתה פוקדני באחד מהן : אם ראה תראה . דרשו מפני הכפל ואין צריך כי כן מנהג הלשון לצרף המקור עם הפעלים כמו אם שמוע תשמעון ואמר כי לחזק הדבר הוא זה הצירוף והם ז״ל דרשו בו אם ראה מוטב ואם לאו תראה אני מקנאה לאלקנה בעלי ואני יולדת כמו שכתבת בתורתך ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא וגו׳ : בעני אמתך . שלשה יש בפסוק כמו אלה תולדות נח וישראל חמשה בפסוק כי כן דרך המקראות לנחות ודרשו בו אמרה חנה שלש מצות נצטוה האשה ולא עברתי על אחת מהן : וזכרתני ולא תשכח את אמתך . הכפל לחזק התפלה והבקשה וכן זכור את אשר עשה לך עמלק לא תשכח לחזק המצוה ודרשו רז״ל וזכרתני בזכרים ולא תשכח את אמתך בנקבות : זרע אנשים . פי׳ זכרים ומה שאמר ומורה לא יעלה על ראשו מוכיח כי על זכרים אמרה כי לא יאמר זה על הנקבות וי״ת בר בנו בני אנשא . ובדרש זרע אנשים שלא יהו פניהם דומים לא לקוף ולא לגמדים . ד״א זרע אנשים חכמים כמה דאת אמר אנשים חכמים ונבונים אנשים גבאים כד״א ויאמרו שני אנשים ועוד אמרו זרע ששקול כשני אנשים ומאי ניהו משה ואהרן שנא׳ משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו : ונתתיו לה׳. שיהיה נזיר קדש לה׳ וי״ת ואמסרינה דיהא משמש קדם ה׳ ואם כן לדבריו מה נתנה לו חנה והלא כל הלויים לה׳ נתונים נוכל לפרש כי שאר הלוים היו באין לעבוד׳ ה׳ מבן עשרים וחמש שנה והיא נתנה אותו לה׳ כל ימיו ובדרש אמרו לה לחנה למה את מבקשת זרע אנשים חכמי׳ זרע אנשים נביאים אמרה להם שיהא ראוי לתתו לה׳ וזהו ונתתיו לה׳ : ומורה . תער כמו ומורה לא יעלה על ראשו דשמשון וי״ת של שמשון ומספר ותרגם זה ומרות אנש לא תהא עלוהי ועניינו לפי דעתו כמו באלי״ף ובדברי רז״ל מחלוקת בזה ר׳ נהוראי אומר נזיר היה שמואל שנאמ׳ ומורה לא יעלה על ראשו מה מורה האמורה בשמשון נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר אמר ר׳ יוסי אין מורה אלא של בשר ודם אמר לו ר׳ נהוראי והלא כתיב ושמע שאול והרגני הרי שכבר היה עליו מורא של בשר ודם אמר רב יוסף כמאן מתרגמי׳ ומרות אינש לא תהא עלוהי כמאן כרבי יוסי ובדרש מפ׳ למה נקרא תער מורה א״ר אמי לא תבא שמה יראת שמיר ושית מה הדין מורה לא מדחיל אלא מן פרזלא אף הדין שערא לא מדחיל אלא מן פרזלא : (יב) והיה כי הרבתה . בדרש ר״ש בשם רבי חלפתא ובשם ר״מ מכאן כל המרבה בתפילה נענה מחלפא שטתיה דר״מ תמן אמר רבי אבהו בריה דרב פפי ור׳ יהושע דסכנין בשם דרבי לוי בשם ר׳ מאיר בכל ענב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם ואין עולם של לוים אלא חמשים שנה דכתי׳ ומבן חמשים שנה וגו׳ והא אינון נ״ב אמר ר׳ יוסי בר בון הרתי שנגמלתו · שומר את פיה . היה שומר ומעיין את פיה מה היתה זאת התפלה הארוכה לא ישמע קולה רק שפתיה נעות לפיכך היה חושב אותה שהיא שכורה ות״י שומר כמו ממתין כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי ופירוש את פיה כמו מאמרה ודבריה וכן תרגם יונתן ועלי אוריך לה עד דתפסוק : (יג) מדברת על לבה . כתרגומו כד מצלא בלבה כלומר שהיתה מכוונת את לבה בתפלתה : (יד) עד מתי תשתכרין . עד מתי תראי עצמך כאילו את שכורה שאת מתנועעת בשפתי פיך ואין דבריך נשמעין : הסירי את יינך . והתפקחי כי את נראת כשכורה ואין את עושה כשאר המתפללין שאומרי׳ בקשתם בדרך שתוכל לשמוע ואף ע״פ שלפעמים המתפלל אומר דבריו בחשאי קצת אפי׳ הכי צועק ומתפלל במקצת דבריו גם כן ואת הרבית כל כך להתפלל ולא נשמע קולך ומתוך זה נר׳ כי שכורה את וי״ת עד אימתי את משתטיא הלא תפיגין ית חמריך מיניך : (טו) לא אדני . אינני שכורה כמו שחשוב אלא אשה קשת רוח אנכי רוחי קשה עלי מרוב צרתי וסמיכות קשת רוח כסמיכות נובלת עליה מגלחי זקן קרועי בגדים והדומים להם : ויין ושכר . כתרגומו חמר חדת ועתיק וכן אומר בדרש יין זה חדש שכר זה ישן ויתכן לפרש שכר הנעשה מהפירות : ואשפוך את נפשי . ברוב התפלה כאילו שפכה נפשה כמו שפכו לפניו לבבכם וי״ת ואמרית עולבן נפשי בצלו קדם ה׳ : (טז) לפני בת בליעל . לפני ה׳ כבת בליעל כלומר אל

רלבג

ושתקה משאר דיני נזירות . חו יהיה הרצון באמרה זרע אנשים בן זכר וזה כי זרע האנשים כשלא ישתנה מזרע הנקבה יהיה הולד זכר וכשישנהו זרע הנקבה תהיה נקבה כמו שהתבאר בחכמה הטבעית : (יב) והיה כי הרבתה להתפלל לפני ה׳ . ר״ל לפני קדשי הקדשים הנה היה עלי מביט ורואה תנועת שפתיה וקולה לא היה נשמע ולזאת הסבה חשבה עלי לשכורה וגינה אותה על שכרותה וענתה חנה ואמרה לא אדני והנה אין הענין כמו שחשבת אבל אני קשת רוח מאד מרוב הרעב והכעס על קשי מזלי : (טו) ואשפוך את נפשי . על דרך ולפני ה׳ ישפוך שיחו והענין בו ענין התפלה שאמרה כה כל רצונה לפני השם:(טז) אל תתן את אמתך. ראויה לנשות

מצודת ציון

לא יעלה (שופטים י״ג) : (יב) הרבתה. מלשון רבוי : (יג) על לבה . כמו אל לבה : נעות . מלשון נע ונד : ויחשבה. חשב אותה : (טו) ואשפוך את נפשי . תרגום יונתן ואמרית עולבן נפשי בצלו וכן ישפוך שיחו (תהלים קב) : (טז) אל תתן . ענין המאמרה על הדבר כמו ולי נתנו האלפים לקמן

מצודת דוד

לה׳ . ר״ל אקבל עלי בנדר שאתן אותו לה׳ כל ימי חייו ר״ל תמיד יתבודד בעבודת ה׳ . ומורה וכו׳ . יהיה נזיר עד עולם לבל יתגלח וכדין הנזיר : (יב) שומר את פיה . ר״ל היה מסתכל לשמור מוצא שפתיה לשמוע מדבריה : (יג) וחנה . אבל חנה היתה מדברת על לבה ר״ל בלחש כאלו מדברת אל לבה ולא היה נשמע לעלי: ויחשבה עלי לשכורה . כי כן דרך השכור לנענע בשפתיו ואין אומר ואין דברים : (יד) תשתכרין . תראה בעצמך את השכרות זה זמן מרובה ועד מתי : הסירי את יינך . את שתית יין הרבה עסוק להסיר שכרות היין בשינה וכדומה : (טו) לא אדני . ר״ל אתה אדוני לא כן הדבר אבל אני אשה קשת רוח ר״ל מצרה ודאגה ומדעת באתי הנה להתפלל ולא מבלי דעת כשכור כי יין ושכר לא שתיתי : ואשפוך וכו׳ . ר״ל ואל תתמה על מה זה שפתי נעות וקולי לא ישמע כי הלא לפני ה׳ אשפוך נפשי ומה לי להרים קול להשמיע לזולת : (טז) אל תתן . אל תחשבני לבת בליעל לבוא שכורה לבית ה׳ כלומר אם האמת כדבריך מה לי להאריך בתפלה כ״כ : כי

רש"י

צרתה בת בליעל: כי מרוב שיחי. דברתי לפניך קושי: שיחי. יש מקומות שהוא לשון אנינות לב. ד"א מרוב שיחי כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אורכית בצלו עד כען: וכעסי. שצרתי מכעסת אותי: אל תתן. לשון מסירה כמו אל תתנני בנפש צרי: (יז) את שלתך. חסר א' לדרוש בו לשון בניס כמו ובשליתה היוצת וגו' (דברים כ"ח): יתן את שלתך. בשרה שנתקבלה תפלתה: (יח) תמצא שפחתך חן. לבקש עליה רחמים: ופניה לא היו לה. פנים של זעם: (יט) ויבואו אל ביתם וידע אלקנה. מכאן לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה: (כ) לתקופות הימים. מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים שנים לששה חדשים ושני ימים מכאן היולדת לשבעה יולדת למקוטעים: שמואל. על שם אל ועל שם המעשה הוא נקרא כי ממנו שאלתיו: (כא) את זבח הימים. ית דבח מועדיא: ואת נדרו. נדרים שנדר בין רגל לרגל היה מקריב ברגל:

כִּי־מֵרֹב שִׂיחִי וְכַעְסִי דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה׃ יז וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ מֵעִמּוֹ׃ יח וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ לֹא־הָיוּ־לָהּ עוֹד׃ יט וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֶהָ יְהוָה׃ כ וַיְהִי לִתְקֻפוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מֵיְהוָה שְׁאִלְתִּיו׃ כא וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ׃

מְסַגֵי אַקְנָיוּתִי וְאַרְגָזוּתִי אוֹרְכֵית בִּצְלוֹ עַד כְּעַן׃ יז וַאֲתֵיב עֵלִי וַאֲמַר אֱזִילִי לִשְׁלָם וֶאֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יִתֵּן יָת בָּעוּתִיךְ דִּבְעֵית מִן קֳדָמוֹהִי׃ יח וַאֲמַרַת תַּשְׁכַּח אַמְתָךְ רַחֲמִין בְּעֵינָךְ וַאֲזַלַת אִתְּתָא לְאוֹרְחָא וַאֲכָלַת וְאַפִּין בִּישִׁין לָא הֲווֹ לַהּ עוֹד׃ יט וְאַקְדִימוּ בְצַפְרָא וּסְגִידוּ קֳדָם יְיָ וְתָבוּ וְאָתוֹ לְבֵיתְהוֹן לְרָמְתָא וִידַע אֶלְקָנָה יָת חַנָּה אִתְּתֵיהּ וְעַל דָּכְרָנַהּ קֳדָם יְיָ׃ כ וַהֲוָה לִזְמַן מִשְׁלַם יוֹמַיָּא וְעַדִּיאַת חַנָּה וִילֵידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵיהּ שְׁמוּאֵל אֲרֵי אֲמַרַת מִן קֳדָם יְיָ שְׁאִלְתֵּיהּ׃ כא וּסְלֵיק גַּבְרָא אֶלְקָנָה וְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ יָת דְּבַח מוֹעֲדַיָּא וּלְשַׁלָּמָא יָת נִדְרֵיהּ׃

חנה ותאמר לא אדני. וכל ביתו ג' וסי' ויעל האיש אלקנה. ויצא המלך וכל ביתו ברגליו וימת תולדות אהרן דברתי עד הנה. עקדה שער פ': לכי לשלום. ברכות לא. וידע אלקנה ברכות לא: ויזכרה ה'. ראש השנה יא: לתקופות הימים. ר"ה שם יבמות מב נדה לח:

רדק

אל תחשוב שאעמוד שכורה לפני ה' ית' כבת רשע ויו"ת לא תכליס ית אמתך קדם בת רשיעא נראה מדבריו כי בת בליעל אמרה על פנינה צרתה ואמרה לו לא תכלימני בפניה כי היא תשמח לאידי והיא מכעיסה אותי. ופירוש אל תתן אל תתנני בזה הדבר הרע אל תכלימני בו לפני זאת האשה בת בליעל ונכון הוא הפירוש: כי מרוב שיחי וכעסי. כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אורכית בצלו עד כען. כלומר מרוב שיש לי לשיח לפני האל הקנאות שמקנאה אותי צרתי ומכעיסה אותי דברתי לפני ה' ית' עד הנה: (יז) יתן ה' את שלתך. חסר האל"ף והוטלה תנועתה על השי"ן כי משפטו שאלתך ופי' דרך תפלה או אמר לה כן דרך נבואה כי נביא היה ואמר לה לכי לשלום כי אלהי ישראל יתן את שאלתך לפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי קותה לדברי הנביא ואמר' לו תמצא שפחתך חן בעיניך על דרך אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתני ולפי' הראשון יהיה פי' תמצא שפחתך חן בעיניך שתתפלל עלי עוד ולפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי חשבה כי תפלת עלי תועיל לה. ובדרש נראה כי דרך נבואה אמר לה לכי לשלום אמר לה הדין שלמא מן דידי ברם שלמ יך מן ברייך: ואלהי ישראל יתן את שלתך. שלתך כתיב אמר לה הבן הזה שאתה עתידה להעמיד הרבה שלל עתיד הוא לשלול מן התורה: (יח) לדרכה. הלכה לה לביתה ואכלה נראה שלא אכלה עם בעלה או אפשר כי אכלה מעט בהספר בעלה ועכשיו הטיבה את לבה ואכלה. ובדרש מהו לדרכה שפירשה נדה כמו כי דרך נשים לי: ופניה. פניה הרעים לא היו לה עוד וכתי"י ואפין בישין: (כ) לתקופות הימים. ימי העבור כתרגומו לזמן משלם יומיא. ופי' ותהר חנה שהרתה כבר כי כאשר שבו משילה ידעה אלקנה בעל' והרתה כמ"ש ויזכרה ה' לתקופ' הימים זהו כשהשלים ימי ההריון ילדה בן ויש ווי"ן כזא' מורות לשעבר כמו בן אתה קלפת ונחמא ויבקעו המים והדומים להם ואמרו רז"ל כי ימי ההריון כמו ו' חדשים ושני ימים מעוט תקופות שתים מעוט ימים שנים והתקופה היא ג' חדשים ולמדנו מזה היולדת לשבע' יולד' למקוטעות: שמואל. הורכבה המלה בזה הטעם מן כי מה' שאלתיהו כי יש באותיות שמואל שאול ויש באותיותיו ג"כ מאל כאילו אמרה שאול מאל: כי מה' שאלתיו. חסר מלת אמרה כלו' למה קראה שמו שמואל כי אמרה מה' שאלתיו וכתיב ארי אמרת מן קדם ה' שאלתיה: (כא) וכל ביתו. כתרגומו וכל אינש ביתי': את זבח הימים. כתרגומו ית דבח מועדיא: ואת נדרו. לזבוח את זבח הימים שהיה רגיל לזבוח את זבח המועד מימים ימימה ועלה גם כן לזבוח נדרו כי

רלבג

להיות בת רשע והרצון בו שלא יחננה כבת בליעל כי אשר הם במדרגה אחת מהצדק או במדרגה אחרת מהרשע הם ראוים שישבו יחד להסכמתם בתכונה ההיא ולזה הם אוהבים זה את זה ומתחברים יחד: כי לא דברתי בסבת השכרות אבל בסבת רוב צרכי להתפלל לש"י ולסבת הכעס שמכעסת אותי צרתי דברתי עד הנה להשיג רצוני מהש"י ולהשקיט הכעס ההיית לבבי מהכעס כי כבר ישקיט הכעס באופן מה מהספור וההגדה בו כאמרם ז"ל דאגה בלב איש ישחנה ישיחנה לאחרים וזה האופן היה מנוח לה מרגזה ומעצבה: (יז) והנה אמר לה עלי על הדרך מן הנבואה שתפלתה ההא נשמעת או אמר לה זה על דרך התפלה והבקשה ולזה אמרה לו תמצא שפחתך חן בעיניך שתתן לבך להתפלל עליה: (יח) ותלך האשה לדרכה ותאכל. לבטחונה על תפלת הנביא שתהיה נשמעת או לבטחונה ייעודו ושקט כעסה לזאת הסבה: (יט) והנה השכימו בבוקר והשתחוו לפני ה' ושבו לביתם וזכר הש"י חנה וילדה בן ותקרא שמו שמואל להורות כי מה' שאלה אותו. ואם אמר אומר שהיה ראוי אם כן שתקרא שמו שאול. אמרנו לו כי לא ידקדקו קוראי השמות כל כך הלא תראה לאה שקראה שם בנה ראובן כי ראה ה' בעניה ונקרא שם נח לאמר זה ינחמנו ממעשינו והיה ראוי גם כן שיהיה שמו מנחם: (כא) והנה מקץ שנה שנפרדו משילה עלה האיש אלקנה וכל ביתו לזבח לה' שלמי היום טוב ההוא ואת נדרו אשר נדר בשנה ההיא כי כבאו שם חייב לשלם שנאמר ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וחנה לא עלתה אז כי אינה מחוייבת בזה כמו שקדם ולא רצתה להביא שם שמואל עד גמלו כי בדעתה שתכף היותו שם ישאר שם בבית ה' כל ימיו וזהו אמרה וישב שם עד עולם ולפי שכבר מצאנו עולם שהוא יובל אמרו ז"ל שכבר ישב שם חמשים שנה כעולמו של יובל ולזה אמרו שכל ימיו של שמואל הרמתי לא היו כי אם נ"ב שנה כי ימי הנגמל היו ב' שנים ולזה יהיה המאמר מכוון ע"ד הנבואה והנה יראה שכן היה כי לא שפט עלי ישראל כי אם ארבעים שנה ואחריו עמד ארון ה' בבית אבינדב עשרים שנה ואז עברו שבע שנים למלכות

פי' רבי ישעיה

(יז) את שלתך. נעלמה האל"ף כמספר אותיות אהו"י: ופניה לא היו לה עוד פי' פנים רעים. ומזה נכנס בלבה רוח שמחה שלא להתאונן עוד: (כ) שמואל כי מה' שאלתיו. אע"פ שהשמות נקראו על שם המאורע אי אפשר שלא יחסר מהם או יוסיף בהם עוד:

מצודת דוד

כי מרוב שיחי וכעסי. כי בעבור רוב ספור התלאות והכעס אשר פנינה מכעסת אותי דברתי לפני ה' עד הנה היות רבים הם: (יז) יתן את שלתך. ימלא את בקשתך ובדרך תפלה אמר: (יח) תמצא. ר"ל הנה מצאתי חן בעיניך כי מה שבקשת עלי רחמים יחשב לי למציאות חן והחזיקה לו טובה בדבריו: ותאכל. מעתה אכלה כל צרכה ולא היה לה עוד הזעם שהיה לה מאז כי בטחה בתפלת עלי: (יט) ויזכרה ה'. עלתה זכרונה לפניו לטובה: לתקופות הימים. ר"ל בעת הקיף השלום ימי ההריון מעת אשר הרתה חנה: ותלד בן. בתשלום ההיקף: כי מה' שאלתיו. והוא לשון נופל על הלשון: (כא) ויעל. כשבא עת עליתו עלה לזבוח: את זבח הימים. מה שהיה רגיל לזבוח בכל שנה: ואת נדרו. מה שנדר כל

מצודת ציון

(לקמן יח): לפני בת בליעל. כמו לבת בליעל ודוגמתו ואל תאמר לפני המלאך (קהלת ה) ומשפטו להמלאך: בליעל. בלי עול של מקום: שיחי. ענין ספור התלאות כמו ולפני ה' ישפוך שיחו (תהלים קב): עד הנה. עד הזמן הזה: (יז) שלתך. כמו שאלתך באל"ף: (יח) ופניה. ענין זעם כמו לא אפיל פני בכם (ירמיה ג'): (יט) וידע. ענין המשכב כמו והמלך לא ידעה (מ"א א): (כ) לתקופות. מל' הקפה וסבוב: שאלתיו. מלשון שאלה ובקשה: יגמל

כב וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד־יִגָּמֵל הַנַּעַר וַהֲבִאֹתִיו וְנִרְאָה אֶת־פְּנֵי יְהוָה וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם׃ כג וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ אֹתוֹ אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָמְלָהּ אֹתוֹ׃ כד וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וְנֵבֶל יַיִן וַתְּבִאֵהוּ בֵית־יְהוָה שִׁלוֹ וְהַנַּעַר נָעַר׃ כה וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר אֶל־עֵלִי׃ כו וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי חֵי נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה

(ד״כ׳ מ״ל וכ׳ חס׳ . ה׳ ; כ׳ . ל׳ ; ג׳ ירמיהו סבר׳ ודין ; ל׳ . ל׳ ; ל׳ ; ו׳ ; ל׳ ומ״ל)

כב וְחַנָּה לָא סְלֵיקַת אֲרֵי אֲמָרַת לְבַעְלַהּ עַד דְּיִתְחֲסִיל רַבְיָא וְאַיְתֵינֵיהּ וְאִתְחֲזֵי קֳדָם יְיָ וִיתֵיב תַּמָּן עַד עָלְמָא׃ כג וַאֲמַר לַהּ אֶלְקָנָה בַעְלַהּ עֲבִידִי כִּדְתַקִּין בְּעֵינַיְכִי אוֹרִיכִי עַד דְּתַחְסְלִין יָתֵיהּ בְּרַם יְקַיֵּם יְיָ יָת פִּתְגָמוֹהִי וְאוֹרִיכַת אִתְּתָא וְאוֹנִיקַת יָת בְּרַהּ עַד דַּחְסֵילַת יָתֵיהּ׃ כד וְאַסְּקַתֵּיהּ עִמַּהּ כַּד חַסְלְתֵּיהּ בְּתוֹרִין תְּלָתָא וּמְכִילְתָּא חֲדָא דְקִימְחָא וּגְרַב דַּחֲמַר וְאַיְתִיתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְשִׁלוֹ וְרַבְיָא הֲוָה יָנִיק׃ כה וּנְכִיסוּ יָת תּוֹרָא וְאַיְתִיאוּ יָת רַבְיָא לְוָת עֵלִי׃ כו וַאֲמַרַת בְּבָעוּ רִבּוֹנִי חַיֵּי נַפְשָׁךְ רִבּוֹנִי אֲנָא אִתְּתָא דְּאִתְעַתַּדַת עִמָּךְ

שאול ושלש בגיו דד״ה . ונראה ה׳ בקריאה וסי׳ ונראה אל הכהן . ונראה שנית אל הכהן . עד יגמל הנער והביאותיו ונראה את . וגם אני חשפתי שוליך ונראה קלונך . גלה חציר ונראה דשא . ונמסר גם בסדר תזריע : ותביאהו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסימן ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה : ויקם אישה

תולדות אהרן וחנה לא עלתה . חגיגה ו : וישב שם עד עולם (סוס בכורים עד תענית סז) . בית ה׳ שלה . זבאים קית (מגלה פב) : וישחטו את הפר . ברכות לא : הנצבת עמכה . ברכות לא :

רדק

צ׳ נדר קרבן נה׳ על בנו וכתיי ולהשלמה ית נדריה . (כב) עד יגמל . עד תשלם יניקתו והוא עשרים וארבע חדש שהתינוק יונק ואעפ״י שהיו חייבין להביאו משום יראה כל זכורך אמרו רז״ל כי ראתה חנה בנער שהיה מעונג וחלוש וחששה שמא יחלה מפני הדרך : וישב שם עד עולם . כמו שנדרה עליו ונתתיו לה׳ ופי׳ עד עולם כל ימי חייו ורז״ל דרשו עד עולם עולם הלוים שהיו משרתים עד נ׳ שנה כמו שכתוב ומבן חמשי׳ שנה ישוב מצבא העבודה ואמרו כל שנותיו של שמואל לא היו אלא נ״ב שנה כי כבר אמרה חנה ונתתיו לה׳ כל ימי חייו ואמר וישב שם עד עולם והוא עולם של לוים שהם נ׳ שנה ומשנה לבית ה׳ עד יום מותו נ׳ שנה ושתי שנים שינק כמ״ש עד יגמל הנער ודרך הנער לינק כ״ד חדשים הרי נ״ב שנה ; (כג) יקם ה׳ את דברו . הפסו׳ מוכיח כי מה שאמר עלי יתן ה׳ את שאלתך דרך נבואה אמר שיתן לה ה׳ את שאלתה והנה שאלתה היתה שיהיה לה זרע אנשים ושיהיה לה׳ לפי׳ אמר יקם ה׳ את דברו פי׳ אשר דבר ע״י הנביא שיתן שאלתה והוא בן שיחיה ויהיה לה׳ . ובדרש אך יקם ה׳ את דברו בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה שמו שמואל כיון שהיו רואין את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וז״ש יקם ה׳ את דברו : (כד) בפרים שלשה . מהם לאכול ומהם לזבוח לה׳ וכן ואיפה אח׳ קמח לאכול ולהקריב ממנה מנחה וכן ונבל יין לשתות ולהסיך ממנו ולפיכך אמר וישחטו את הפר ולא אמר הפרים ר״ל הפר שהקריבו לה׳ : והנער נער . כלומר עודנו נער קטן ורך ואעפ״י כן לא המתינה לו עד שיתחזק אלא כיון שגמלתו כלו׳ שהשלימה לו יניקתו לסוף כ״ד חדשים שנולד מיד העלתהו עמה בית ה׳ וי״ת ורביא הוה יניק ואין ר״ל שהיה יונק עדיין שהרי אומר כאשר גמלתו שהשלמה יניקתו אלא יניק ר״ל נער קטן כי כן לשון ארמי קוראין לנער יניק כמו שמצאנו בדברי רז״ל יניק וחכים מר ינוקא ומר קשישא. וי״מ והנער נער חריף יודע בין טוב לרע כמו המנער שמנער את הפסולת מן הפשתן : (כה) ויביאו את הנער . אלקנה וחנה אחרי ששחטו את הפר לקרבן הביאו את הנער בית ה׳ אל עלי להיות יושב ולומר לפניו ושיחנך אותו לכל תורה ומצוה והדרש אין צריך לכתוב כי נודע הוא והוא רחוק : כי אדוני . ענין תחנה ובקשה כתרגומו בבעו רבוני חי נפשך שתתן עיניך אל הנער הזה ותלמדהו כי אני האשה שהתפללתי אל ה׳ : (כו) עמכה . כלומר לפניך ובמעמדך שהיית אתה שם בהתפללתי ובעבור הנער הזה התפללתי ונתן לי ה׳ את שאלתי כמו

רשי

(כב) עד יגמל . לסוף כ״ב חדשים (ס״א כ״ד) שכך זמן תינוק לינק : וישב שם עד עולם . עולמם של לוים חמשים שנה שנאמר ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה (במדבר ח) וכך היו ימיו של שמואל חמשים ושתים שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה וביום תפלת חנה נתמנה שופט נא אותה שנה לעיבורו של שמואל נשתיירו ל״ט ושמואל פירנס את ישראל משמת עלי י״ג שנה שהרי יום שמת עלי גלה הארון וישב בשדה פלשתים ז׳ חדשים (שמואל א ו) משם בא לקרית יערים עד שהעלהו דוד משמלך שבע שנים בחברון על יהודה והמליכוהו כל ישראל עליהם וכתיב ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה (שמואל א ז) צא מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון נמצא משגלה הארון עד שמת שאול שלש עשרה שנה ושבעה חדשים ושמואל מת לפני שאול ארבעה חדשים : (כג) אך יקם ה׳ את דברו . את שאלת ממנו זרע אנשים ועלי בירכך ברוח הקודש אלהי ישראל יתן את שלתך יקם ה׳ את דברו וזהו לפי פשוטו ומדרש אגדה רבי נחמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק אמר בכל יום ויום בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק א׳ לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה קוראה שמו שמואל כיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל וכיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמ׳ יקם ה׳ את דברו שיצא זה שמואל הצדיק : (כד) ואיפה אחת קמח . שמעתי בשם רבינו יצחק הלוי איפה אחת קמח שלש סאין להוציא ממנה שלשה עשרונים סלת הראוי לפר הא׳ כדתנן לחם הפנים כ״ד עשרוני׳ מכ״ד סאין עשרון סולת לסאה חטין : ונבל יין . לנסך : והנער נער . ורביא הוה יניק : (כה) ויביאו את הנער אל עלי . לראות שנתקיימה נבואתו . ורבותינו דרשו מה שדרשו שהורה הלכה שאינו צריך כהן לשחיטת קדשים כדאי׳ בברכות : (כו) בי אדני . לתת עיניך עליו שיהא תלמידך . ולפי מדרש רבותינו שלא יענישהו מיתה

רלבג

למלכות דוד לפי מה שנזכר בזה הספר ולזה לא יהיה מראשית ימי עלי עד מלכות דוד כי אם כ״ג שנה ושבעה חדשים שעמד הארון בשדה פלשתים וכבר מת שמואל קודם מות שאול והיה עלי שופט קודם הולד שמואל ואעפ״י שנאמר שביום הראשון שהוקם היתה לפניו חנה הנה לא יתכן שיהיו חיי שמואל יותר מן כ״ג שנה וזמן מועט ולזה יהיה מן הפלא במה שאמר שמואל ואני זקנתי ושבתי ולהתיר זה הספק אמרו שקפצה עליו זקנה והנה נפרש זה על דרך הפשט בהגיענו שם בע״ה : (כג) אמר אלקנה אך יקם ה׳ את דברו . על דרך תפלה ר״ל שיחיה הבן בזה האופן שיתקיים בו מה שנדרה חנה : (כד) בפרים שלשה . אחשוב שהביאום שם לזבוח שלמים מרוב השמחה והקמח למנחות והיין לנסכים והביאה הנער בית ה׳ שילה לקיים נדרה. והנ׳ היה הנער צעיר ימים מאד והנה עם זה לא נמנע׳ מלהביאו שם לקיים את נדרה : (כה) והנה אמר ששחטו את הפר והביאו את הנער לפני עלי כי בעבור הבאתו היתה רוב השמחה וידמה שאמר לעלי שהוא ישאר שם והיה עלי מנהג זה לקטנו כי שלוי

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כד) ואיפה אחת קמח . פי׳ ג׳ פרים צריכין ט׳ עשרונים הרי איפה חסר עשרון . וקמח הוא סלת כמו שלש סאין קמח סולת . ונבל יין . לנסכים :

מצודת ציון

(כב) יגמל . ענין גמר ההנקה וכן ביום הגמל (בראשית כא) : (כד) ואיפה . שם מדה בת שלש סאין : ונבל . נאד והוא כלי היין : (כו) בי . ענין

מצודת דוד

כל השנה והוא בביתו הביאם לזבוח בעת עלותו : (כב) לא עלתה . בהשנה ההיא : עד יגמל הנער . ר״ל לא אזוז מביתי עד יגמל הנער ואחרי הגמלו אביא גם אותו אל בית ה׳ ונראה את פני ה׳ להשתחוות לפניו ולהודות לו על הנער היולד : וישב שם . הנער ישב שם עד עולם ר״ל כל ימי עלי בכדי לשמש אותו : (כג) הטוב בעיניך . ר״ל כפי חפצך עשי ושבי עד גמלך אותו : אך יקם ה׳ את דברו . ר״ל מה שאמרת פה שתשב עד גמלך הנה הדבר הזה מסור בידך לעשות בעצמך כאשר תרצה אך אשר דברת על הנער שהוא ישב בבית ה׳ עד עולם הנה דבר זה אין בידך להדיכו אך ה׳ יקים את הדבר אשר דברת על הנער והוא יתן בלבו לשבת בביתו עד עולם (ומלת דברו מוסב על הנער ר״ל דבר הנאמר בו ועליו) : ותשב האשה . בביתה ולא עלתה : (כד) בפרים שלשה . עם שלשה פרים לזבוח לה׳ והקמח למנחות והיין לנסכים . ותביאהו . את הנער : והנער נער . רצה לומר הנער היה עודנו נער קטן ורך ועל כל זה לא נמנעה מלהביאו כאשר גמלתו : (כה) וישחטו וכו׳ . ר״ל כאשר שחטו הפר הראשון הביאו את הנער אל עלי להראותו שנתקבלה תפלתו : (כו) בי אדני . בקשה מעלי והשביעתו בחיי נפשו לשום עינו על הנער : הנצבת

אשר

מיתה : (כז) אל הנער הזה התפללתי . אל תאמר זה ימות ויתן לך אחר : (כח) וגם אנכי השאלתיהו לה' . כאדם המשאיל כלי לרבו או משאילו בנו לשמשו : הוא שאול . אנפרונטיי"ן בלעז כלומר אין אתה רשאי לענשו הקב"ה נעשה עליו שואל כי השאלתיו לו ועליו להחזירו לי : וישתחו שם . שמואל וי"א אלקנה : (א) רחב פי על אויבי . על פנינה : (ב) ואין צור כאלהינו . אין צייר כאלהינו הצר צורה בתוך

כמו שבשרתני אתה וי"א עמכם כה"א אשר שלחתי בשמכה ספרים והיו לאות על ידכה והדומים לה כי הנה פעמים יכתב ופעם לא יכתב ויש בו דרש מכאן לד' אמות של תפל': (כז) אל הנער . בעבור הנער : (כח) השאלתיהו . החזרתי לו השאלה שהוא נתן לי וי"ת מסרתיה דיהא משמש קדם ה': אשר היה . כמו אשר יהיה ורבים כמוהו : הוא שאול . כמו נתון כלומר הוא שהיה שאול הנה הוא נתון לה' ויש בו דרש באותה שעה נכנסה בה רוח הקדש ואמרה כל זמן ששמואל קיים שאול קיים וי"ש שאול לה' : וישתחו אלקנה . כנוטל רשות ללכת מבית ה' או פירושו וישתחו וישתחו אעפ"י שלא היה אלא בן שתי שנים למדוהו להשתחות לה' : (א) ותתפלל חנה ותאמר . התפללה לפני ה' ונתנה לו שבח והודאה על הבן שנתן לה והתפללה לה' שיחיה ויהיה לה' ות"י וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למיהוי נביא על יש' וגו' וכת"י שירה זו על מלכי אומות העולם ועל כנסת ישראל ובפסוק אין קדוש כה' אמר על סנחריב מלכא דאתור אתנביאת ואמרת ובפסוק אל תרבו אמר על נבוכד נצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת ובפ' קשת גבורים חתים אמר על מלכות אנטיוכוס אתנביאת ואמרת ובפ' שבעים בלחם על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת ובפסוק ה' ממית ומחיה עד ה' יחתו מריביו אמר על גמול הצדיקים בג"ע ועל פורענות הרשעים בגיהנם ובפ' ה' יחתו מריביו אמרת דין גוג ומגוג ומלכות משיחנו . ולפי הפשט פתחה חנה בשירה זו על שלוי עולם ומתגאים ועל ענוי ארץ ושפלים כי הקב"ה רואה הכל ומשפיל גאים ומגביה שפלים כמו שהיה הדבר עליה ועל פנינה צרתה : עלץ לבי בה' . לבי שהיה עצב עתה עלץ ושמח וקרני שהיתה שפלה שלא היה לי להרים ראש לפני צרתי עתה רמה : רמה קרני בה' . התוקף יקרא קרן לפי שהוא המקום הנבוה שבבהמה גם הקרנים תוקף החיה כמ"ש בהם עמים ינגח והוא כאדם דרך משל וכאילו אמר רם ראשי כמ"ש ועתה ירום ראשי על אויבי וכל זה בה' שהיה בעזרי : רחב פי . מלעיל מפני פי שהוא מלה זעירא : על אויבי . על פנינה ועל המכעיסי' אותה בהיותה עקרה: בישועתך . שהושעת לי מצרתי ונתת לי בן : (ב) אין קדוש כה' . שהתפללתי בבית מקדשו ונשמע תפלתי : כי אין בלתך . ידעתי כי אין בלתך שראוי להתפלל לו ועל

להתפלל אל־יהוה: כז אל־הנער הזה התפללתי ויתן יהוה לי את־שאלתי אשר שאלתי מעמו: כח וגם אנכי השאלתיהו ליהוה כל־הימים אשר היה הוא שאול ליהוה וישתחו שם ליהוה: ב א ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי ביהוה רמה קרני ביהוה רחב פי על־אויבי כי שמחתי בישועתך: ב אין־קדוש כיהוה כי־אין בלתך ואין

ס' · ל' וכס"א נמסר ל' והס' · ל' וחד והוא יי שאול וכל סוס · כר נס דכו' · ד' · ג' בטעם · י"א מ"ל · ד'. ל'

הבא לצלאה קדם יי: כז על רביא הדין צליתי ויהב יי לי ית בעותי דבעית מן קדמוהי: כח ואף אנא מסרתיה דיהי משמש קדם יי כל יומיא דהוא קים הוא משמש קדם יי וסגיד תמן קדם יי: א וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למהוי נביא על ישראל ביומוהי יתפרקון מידא דפלשתאי ועל ידוהי יתעבדן להון נסין וגבורן בכן תקיף לבי בחולקא דיהב לי יי ואף הימן בר יואל בר ברי שמואל עתיד דיקום הוא וארבעת עשר בנוהי למהוי אמרין בשירה על ידי נבלין וכנורין עם אחיהון ליואי לשבחא בבית מקדשא בכן רמת קרני במתנתא דמני לי יי. ואף על פורענות ניסא דעתיד למהוי בפלשתאי דעתידין דייתון ית ארונא דיי בעגלתא חדתא ועמיה קורבן אשמא בכן תימר כנשתא דישראל אפתח פומי למללא רברבן על בעלי דבבי ארי חדיתי בפורקנך: ב על סנחריב מלכא דאתור אתנביאת ואמרת עתיד דיקום הוא וכל חילותיה על ירושלם ונס סגי יתעביד ביה תמן יפלון פגרי משריתיה בכן יודון כל עממיא אומיא ולשניא ויימרון לית

וילך אחריה . ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה . מצעית' מ"ל : אויבי י"א מלאים בקריאה וסי' רחב פי על אויבי . ואנקמה מאויבי . בשוב אויבי אחור . ארדוף אויבי ואשיגם . אל יעלצו אויבי לי . הצילני מיד אויבי . אויבי יאמרו רע לי. כי אמרו אויבי לי . אז ישבו אויבי אחור .

תולדות אהרן אל הנער הזה . ברכות לא : ותתפלל חנה . מגלה ד : רמה קרני . מגלה יד הוריות יב כריתות ו : אין קדוש . ברכות י מגלה יד זוהר תזריע :

רלבג

הלוי לא יכנס לעבודה כי אם מבן כ"ה שנה ומעלה ולזה אמרה לו חנה בבקשה שישמע דבריה והנה נשבעה בחיי נפש הכהן הגדול שהיא האשה הנצבת עמו במקום ההוא להתפלל אל ה' הנה הוא הנער שהיתה בעבורו תפלתו כי בה נתן השם שאלתי אשר שאלתי ממנו גם אנכי השאלתיו לה' לעבדו כל ימיו כדרך המשאיל דבר מה להשתמש בו : (כח) והנה השתחוה עלי לה' שם לתת לו תודה כששמע שנתן לה השם שאלתה כמ"ש עלי לה או אולי השתחוה הנער לה' כי למדוהו זה לחנכו לעבודת הש"י וידמה שאמר הפרים שהביאו שחטו בימים הנשארים מהרגל או הביאום בית ה' לנדבה עם הנער : (א) והנה התפללה חנה לש"י על דבר בנה שבח והודאה לש"י כפעל כל אשר גמלה רב טוב וידמה שזאת התפלה היתה על דרך הנבואה ואם נתערב בה קצת ממה שהורגש לה בחוש . וזה ענין התפלה לפי מה שאחשוב : עלץ לבי בה' . אמרה כל זה בעד כנסת ישראל כשיבא שמואל בנה לעבוד את ה' לבדו ולהסיר הבעלים והעשתרות שאם לא יעשה לישראל טוב אחר די בו שמחה : רמה קרני בה' . לנגח את אויבי אחר כן כי כבר נפלו לו אז הפלשתים בידו : רחב פי על אויבי . להיותם תמיד נופלים בידו כל ימי שמואל כמו שנזכר אחר זה והיתה סבת זה כי שמחתי בישועתך שהראית במלחמה הראשונה שהיתה לשמואל עם פלשתים להגלות בה ידך החזקה אשר חזקה והוסיפה אמונתי בך : (ב) הנה כשנעיין בקדושים שברא הש"י והם המלאכים שהם נבדלים וקיים מחומר לא ימצא בהם מי שהוא קדוש ונבדל כמו הש"י וזה שכל אחד מהם לו יחס מה אל הגלגל שהוא מניע אותו והוא משים אותו חי ביחס ההוא שמיוחד כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות ה' אמנם הש"י אין לו יחס לאחד מהם כי אין בלתי במציאותו ואין לו שום יחס עם חומר ואין בורא ויוצר כאלהינו כי אף על פי שהש"י סדר שיתהוו קצת היצירות באמצעות פועלים מה הנה הם לא ישנו את תפקידם ולא יתחדש מהם רק מה שסדר הש"י שיתחדש מהם על המנהג הטבעי ואולם

פי' רבי' ישעיה

(כח) כל הימים אשר היה . פי' כל הימים אשר יהיה חי וכן ת"י כל יומין דהוא קיים ובא העתיד בלשון עבר : וישתחו שם אלקנה .

ביאור הגר"א

ב (א) ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה' . זה אברהם כמו שאנו אומרים אברהם יגל : רמה קרני . זה יצחק כמ"ש והנה נאחז בסבך בקרניו : רחב פי . זה יעקב : על אויבי . הם עשו ולבן : שמחתי בישועתך . זה יוסף שהושיע הקב"ה אותו כמ"ש עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתהו ולא אמרת שר המשקים ששכח את יוסף : (ב) אין קדוש כה' . בשעת יציאת מצרים שאז נתקדש שמו בגוים כמ"ש בזוהר פ' יתרו : כי אין בלתך . בשעת מתן תורה שקרע הקב"ה את השמים ושמי השמים

מצודת דוד

אשר עמדתי פה בהיותך גם אתה יושב פה כמ"ש למעלה ועלי הכהן יושב וגו' : (כז) אל הנער הזה התפללתי . ר"ל התפלה שהתפללתי אז היתה לשאלה בן והנה זהו אשר ילדתי : (כח) וגם וכו' . ר"ל גם בעת התפלה נדרתי אז להשאילו לה' להתעבד תמיד בעבודתו : אשר היה . כמו אשר יהיה ר"ל כל זמן אשר יהיה בזה העולם הוא שאול לה' : וישתחו שמואל . השתחוה להודות לה' אשר שם חלקו מעובדי ה': ב (א) ותתפלל חנה . עלה התפלה היא בסוף אמריה ובתחלה סדרה שבחו של מקום ולזה נאמר ותאמר : עלץ לבי בה' . בתשועת ה' שמח לבי : רמה קרני. לנגח בו אויבי ועל פנינה ובכיה אמרה והוא ענין מליצה לומר שמעתה לא יוכלו לגער אותה כמאז : רחב פי . כי עד הנה הייתי כאלמה לא תפתח פיה ועתה רחב פי על אויבי להשיב אמרים : כי שמחתי בישועתך . שמחתי היא על אשר בא התשועה ממך ויש די בזה להשיב אמרים : (ב) כי אין בלתך . ר"ל אין בורא

מצודת ציון

ענין בקשה : (כח) השאלתיהו . מל' שאלה : ב (א) עלץ . ענין שמחה כמו כעלוז לצדיקים (משלי כח) : רמה . גבהה : (ב) בלתך . זולתך : צור . ענין חוזק והוא מל' צור וסלע

דקדיש אלא יי ארי לית בר מנך ועמך יימרון לית תקיף אלא אלהנא : ג על נבוכדנצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת אתון כסדאי וכל עממיא דעתידין למשלט בישראל לא תסגון למללא רברבן לא יפקון גידופין מפומכון ארי אלהא ידע כולא ועל כל עובדוהי מתיח דיניה אף לכון עתיד לשלמא פורענות חוביכון : ד על מלכות מקדון אתנביאת ואמרת קשתת דגברי מקדונאי יתברון ודבית חשמונאי דהוו חלשין יתעבדן להון נסין וגבורן : ה על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת דהוו שבעין בלחמא וגאן בעותרא וסגיאין בממונא אתמסכנו תבו לאתגרא בלחם ומזון פומהון מרדכי ואסתר דהוו חשיכין ומסכנין עתרו ואתנשיאו ית מסכנותהון תבו למהוי

צור כאלהינו : ג אל־תרבו תדברו גבהה גבהה יצא עתק מפיכם כי אל דעות יהוה ולא נתכנו עללות : ד קשת גברים חתים ונכשלים אזרו חיל : ה שבעים בלחם נשכרו ורעבים חדלו עד־עקרה ילדה שבעה ורבת

ולו ק' · ס"א כתיב א' וקרי' ו"ו · ו' דגשים

תולדות אהרן כי אל דעות . ברכות לג סוטה יא סנהדרין לב : נשכרו . מגלה טו : עד עקרה . זוכר ויקרא .

רדק

ועל כן עלי לומר אין קדוש כה' : ואין צור כאלהינו . אין חזק כאלהינו שהוסך השבעים ברצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת : אל תרבו . אל תרבו שתדברו גבוהות אמרה כנגד פנינה וכנגד המכעיסים אותה : יצא . אל יצא ואל שזכר עומד במקום שנים : עתק . דבר חזק . כי אל דעות ה' . הכל ודע הוא ואין נסתר ממנו אמרה דעות לשון רבים כלו' כל דעות בני אדם ידעה כאחת בלא רבוי ובלא שינוי אלא כמו שאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם : ולא נתכנו עלילות . כתיב באל"ף וקרי בוי"ו ופירוש הכתוב כי לא נתכנו עלילות בני אדם אם לא יחפוץ האל ופי' הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לא לבן אדם כי הוא עושה כאשר ירצה ובן אדם אומר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ופירוש עלילות מעשים : (ד) קשת גבורים חתים . טעם חתים על גבורים לא על קשת כי היה לו לומר חתה ופי' חתים הם וקשתם וכמוהו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל : אזרו חיל . החיל והכח הוא אזורם : (ה) שבעים בלחם נשכרו . אותם שהם שבעים מתחילה שבו להיות נשכרים בפת לחם ואותם שהיו רעבים מתחלה ונשכרו חדלו מלהשתכר ומלטרוח על טרפם כי היו שבעים ברצון הבורא יתברך עד שיגיע רצון הבורא עד כך והשגחתו עד כי מי שהיתה עקרה כמוני ילדה שבעה ומי שהיתה רבת בנים כצרתי פנינה עתה אומללה נכרתה כלומר שמתו בניה . ומה שאמר שבעה אינו דוקא אבל הוא כך חשבון כי כן דרך הכתוב כשירצה לומר רבים יאמר שבע כמו אומללה יולדת השבעה שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק וקם לפי שהעולם במספר שבעה ז' ככבים משרתים שבע ימי השבוע ועל עצמה אמרה חנה שהיו לה בנים ובנות כמו שכתוב כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות : ורבת בנים . זה אמרה על פנינה אמרו

רשי

בתוך נורה : (ג) אל תרבו תדברו : כל נסי הרוח אשר שעתם מגלחת ובשביל פנינה שהיתה מתגאה עליה היא מדברת לפי פשוטו ולפי דרשו כתרגומו שתרגם יונתן : עתק . דבר חזק . ד"א ל' סרה כמו ויעתק משם ההרה יצא דבר סרה מפיכם : כי אל דעות ה' . יודע מה שבלבבכם : ולו נתכנו עלילות . כל מעשי האדם נמנין לפניו : נתכנו . ל' מנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה) : (ד) קשת גבורים חתים וגו' . כך אומנתו של הקב"ה מחתים את הגבורים ומחזק את החלשים משביע את הרעבים ומרעיב את השבעים : (ה) שבעים בלחם . ולא נצריכים להיות נשכרים לשום מלאכה מרעיבם ונשכרו בלחם פרנסתם ורעבים שהיו טורחים ויגעים על מזונות : חדלו . מטרחם : עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים וגו' . ובעוד שהעקרה יולדת שבעה בנים רבת בנים אמללה וקוברת בנים . חנה ילדה שבעה שנאמר כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (שמואל א ב) וכשהנה יולדת אחד פנינה קוברת שנים ועשרה בנים היו לה

רלבג

ואולם הש"י עושה ויוצר כל מה שירצה ואף על פי שיהיה כנגד הטבע . והנה אמרה זה לפי מה שאחשוב בעבור המופת שעשה הש"י לה שהיתה עקרה וילדה ובעבור שאר המופתים הדומים לזה שעשה הש"י : (ג) אל תרבו תדברו . אמרה בעבור דברי פנינה והכעסתה אותה על שאין לה בנים והיותה מתגדלת עליה מצד רבוי בניה ובעבור הדברים האלו שאומרים האנשים קצת לקצת אל תרבו לדבר גבוהה גבוהה ודבר חזק בעבור מה שתראו שהגיע לכם מהטוב או שראוי להגיע מצד כחכם ועוצם ידיכם או רוב הצלחתכם או חולשת שכנגדכם או רוע הצלחתם כי השם לבדו יודע העתידות ולא נתכנו המעשים לאיש אשר יחשב לעשותם כי לא אדם דרכו כמו שזכרה אחר זה . ולמה שהוא קרי בוי"ו ולו נתכנו הנה הרצון בזה כי הש"י לו לבדו נתכנו העלילות כי הוא לבד יכול על כל אשר יחפוץ : (ד) הגבורים הם חתים כשירצה הש"י עם היות קשתם בידם וכחם . והאנשים הנכשלים אזרו חיל עם עזר הש"י כמו שהתבאר מענין סנחריב להלחם על ירושלם עם שאר המופתים הדומים לו : (ה) האנשים השבעים כשהם עשירים שבו כשירצה הש"י להיות עניים עד שיהיו משתכרים בפת לחם שהוא השכר המיוחס להם בתכלית הדלות . והאנשים הדלים והם הרעבים חדלו כי שבו עשירים וחדלו מהשתכר כשירצה הש"י עד שהעקרה כשרצה השם ילדה שבעה ר"ל בנים רבים ואמרה זה על עצמה בדרך נבואה כי ראתה שיהיו לה עוד בנים ובנות כמו שספר אחר זה כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים

פי' רבי' ישעיה

(ג) אל תרבו שתדברו גבוהה ויצא עתק מפיכם לחרף אותי על שהייתי עקרה . כי אל דעות ה' . ולו נתכנו עלילות . והוא הכין ליתן לעקרות בנים ולהמית בני היולדות : עתק . הוא דיבור קשה כמו הדוברות על צדיק עתק : נתכנו . כמו מי תכן את רוח ה' : עלילות . מעשים : (ד) קשת גבורים חתים . פי' מקרא מסורס הוא גבורי קשת חתים ועל שנסתרס כתב גבורים : (ה) שבעים בלחם נשכרו . לאחרים בלחם : ורעבים חדלו . מרעבונם . וכך הם דרכי הבורא משנה העתים עד שהעקרה יולדת הרבה ורבת בנים אמללה . וזה חדלו מודגש בלא צורך . יחבירו בותשר דבורה . ושבעה . הוא רבוי חשבון כמו תן חלק לשבעה וכמו כי שבע יפול צדיק וקם . ולא על עצמה דברה אלא על כל העקרות שמוליד הבורא :

ביאור הגר"א

ואמר ראו שאין בלעדי : ואין צור כאלהינו . הוא בנין המשכן כמ"ש ואלסי לצור מחסי זה המשכן שהגין על ישראל : (ג) אל תרבו תדברו גבהה גבהה. נגד עשו שעשה ד' רעות לישראל א' כשבאו לרפידים מיד ויבא עמלק : ב' אחר המרגלים וירד העמלקי ויכום . ג' בשעת חורבן בית המקדש . ד' בשעת גוג ומגוג . אל תרבו נגד רפידים שכרת המלות וזרק כלפי מעלה וחירף וזהו אל תרבו להרשיע . תדברו הוא נגד ויעפילו שאז נתגברו על שונאיהן של ישראל . גבהה . הוא נגד החורבן שאז היתה ידם גבוה על שונאיהן של ישראל . גבהה שנית . נגד גוג ומגוג : יצא עתק מפיכם . הוא נגד וישמע הכנעני מלך ערד כמ"ש שהלכו בבגדי כנעני ומדברים דבריהם בלשון עמלק וזהו יצא עתק מפיכם דברים שנעתקו מהם ואין ראוי להם לפי מלבושיהם : כי אל דעות ה' . נגד נחלי ארנון . ולא נתכנו עלילות . כתיב בא' וקרי בוי"ו וקאי על בלעם שלא נתכנו העלילות שרצה לקלל את ישראל . ולו נתכנו עלילות . שבע"כ ברכם : (ד) קשת גבורים חתים . קאי אסיחון ועוג שהם הגבורים שבכולם : ונכשלים אזרו חיל . קאי על מלחמת מדין אף שנכשלו אזרו חיל בי"ב אלף מישראל והרגו אותם : (ה) שבעים בלחם נשכרו. הם הגבעונים שנשפלו לישראל להיות חוטבי עצים ושואבי מים : ורעבים . הם ישראל שהיו רעבים במדבר כמ"ש ויענך וירעיבך כיון שבאו לא"י : חדלו . שמצאו שם בתים מלאים כל טוב עד עקרה ילדה שבעה . פי' ישראל שהיו עדיין עקרה וילדה שבעה שכבשו שבעה אומות : ורבת בנים אמללה . האומות שלא היה שר בעולם שלא היה לו פלטין

כפ"י

מצודת ציון

וסלע : (ג) עתק . דברי חזק כמו ידברו עתק (תהלים לא) : נתכנו . ענין מנין כמו ותוכן לבנים (שמות ה) : עלילות . מעשים כמו אשר עולל לי (איכה א) : (ד) חתים . ענין שבירה כמו ונדקתי לא תחת (ישעיה נא) : ונכשלים . מלשון מכשול והוא ענין רפוי הכח : אזרו חיל . חגרו כח וכן ותאזרני חיל (תהלים יח) : (ה) חדלו . מנעו : אמללה . ענין כריתה כמו אומלל אני (שם ו) :

מוריד

מצודת דוד

בורא בלתך ומי מהנבראים אשר ידמה קדושתי לקדושת הבורא : (ג) אל תרבו וגו'. אמרה נגד פנינה ובניה אל תרבו לדבר דבר גבוהה ר"ל גאוה וגסות וכפלם הפלגה לסורות על גאוה גדולה והתמדתה : יצא עתק . אל שאמרה משמש במקום שתים כאלו אמרה אל יצא עתק מפיכם : כי אל דעות ה' . ה' הוא אל שיודע הכל ולפניו נמנים מעשה הבריות : (ד) קשת . ר"ל ועל שהוא יודע הכל לזה משלם לאיש כמעשהו ופתאום יושברו קשת וחחק הגבורים והנכשלים אזרו חיל : (ה) שבעים . אנשים שהיו שבעים נעשו רעבים עד שישכרו עצמם לעבודה בעבור הלחם : ורעבים . ואשר היו משכירים עצמם בעבור הרעבון חדלו מלהשכיר עצמן כי מצאו די מחסורם : עד עקרה ילדה שבעה. ר"ל כ"כ רבה השגחתו עד אשר מי שהיתה

עקרה

לה שנאמר הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (שמואל א א) שלפנינה כשילדה חנה ארבעה קברה פנינה שמונה וכשנתעברה וילדה ולד חמישי נשתטחה פנינה לרגליה ובקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה אלו דברי ר' נחמיה ר' יהודה אומר בני בנים הרי הן כבנים ויש אומרים שבעה בגימטרי' כמנין שמואל: (ט) חסידו כתיב חסידיו קרי בין יחיד בין רבים וכן יחתו מריביו מריבו בין יחיד בין רבים: עליו

אמרו כשהיתה חנה יולדת אחד היו בני פנינה מתים שנים. ובדרש עד עקרה ילדה שבעה שמואל בגימטריא במספר שבעה ויתכן לומר כי אמרה זה חנה על כנסת ישראל וכל השירה כולה ג"כ על כנסת ישראל ולכך התחיל בה בלשון ותתפלל כי לשון התפלה יפול ברוב על הענינים העתידים ובמעט על מה שעבר ואמרה זה ברוח נבואה ולכך הושמה במכתב בין הנביאים כי היא נבואה כולה עתידה על צרות ישראל ותשועתם כמו שתרגם המתרגם יונתן בן עוזיאל ויפה אמר ומתיישב בלב הנבונים ודעתינו בזה הפסוק והשירה כולה כי אמרה חנה כל עניני העולם וצרכי בני אדם תלויים ביד הבורא ית' וברצונו והוא משגיח בכללים ובפרטים ועושה בהם כרצונו ואפילו אם יראה לבני אדם שיעשה להם דבר שאינו על רצונם והפצם יש להם להתפלל אליו בכל נפשם כמו שעשיתי אני והוא יתן להם בקשתם ורצונם בכל דבר שיהיה חפצם וצרכם כי השגחתו בתחתונים כמו שהיא בעליונים כמו שאמרה בסוף כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואמרה כי אם יהיו ישראל בצרה ובגלות תחת ע"ג הנמשלים לאשה שילדה בנים הרבה והיא מתגאה בהם ושמחה ומתאדרת עליהם בכל עת שתתגבר האשה הרבה בבנים להצר ולהרע לעקרה והיא כנסת

בָּנִים אֻמְלָלָה׃ ו יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל׃ ז יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם׃ ח מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל׃ ט רַגְלֵי חֲסִידָו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ

ג' ב' מ"ל וא' חס' · ל' · ל' חס' · חסידיו ק'

בְּנֵי חוֹרִין מִן יְרוּשְׁלֵם דַּהֲוַת כְּאִתְּתָא עֲקָרָא עֲתִידָא דְתִתְמְלֵי מֵעַם גָלְוָתָהָא וְרוֹמִי דִמְלְיָא סַגִּי עַמְמַיָּא יְסוּפוּן מַשְׁרְיָתְהָא תִּצְדֵּי וְתִיתְחֲרוּב׃ ו כָּל אִלֵּין גְּבוּרְתָא דַיְיָ דְּהוּא שַׁלִּיט בְּעָלְמָא מֵמִית וְאָמַר לְאַחָאָה וּמְחֵית לִשְׁאוֹל וְאַף עָתִיד לְאַסָּקָא בְּחַיֵּי עָלְמָא׃ ז יְיָ מְמַסְכֵּן וּמַעֲתִיר מַשְׁפִּיל אַף מְרִים׃ ח מְקִים מֵעַפְרָא מִסְכֵּינָא מִקִּלְקַלְתָּא מְרִים חֲשִׁיכָא לְאוֹתָבוּתְהוֹן עִם צַדִּיקַיָּא רַבְרְבֵי עָלְמָא וְכוּרְסֵי יְקָרָא מַחְסִין לְהוֹן אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא מִקֲרַע אַתְקֵין גֵּהִנֹּם לְרַשִׁיעַיָּא עָבְרֵי עַל מֵימְרֵיהּ וְצַדִּיקַיָּא עָבְדֵי רְעוּתֵיהּ שַׁכְלֵיל לְהוֹן תֵּבֵל׃ ט וְגוּיַת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יְטַר מִגֵּהִנֹּם וְרַשִׁיעַיָּא

מהוללי בי נשבעו. פרץ האלהים: ינחלם ג' חס' בליש' נחלה בקריאה וסי' וכסא כבוד ינחלם. כי הוא ינחלנה את ישראל: מאחוזתו ינחל את בניו: וישת ו' בקריאה וסי' וישת לו עדרים לבדו ולא שתם. וישת על ראש אפרים והוא הצעיר. וישת אל המדבר פניו. וישת עליהם תבל. וישת

תולדות אהרן ה' ממית ומחיה. ר"ה יז סנהדרין נב קא קט זוהר בלק (סנהדרין כט): מאשפות ירים. יומא פז זוהר ויקרא: מצוקי ארץ. יומא לח: וישת ועליהם תבל. סנהדרין כו: רגלי חסידיו. יומא לח: זוהר וירא (פאה פז קדושין סא סנהדרין כז שב עות לג):

רלבג

בנים והנה אמרה שבעה על דרך אמרו שבע יפול צדיק וקם שבע תועבות בלבו ומי שהיא רבת בנים יקרה לה כשרצה השי"ת שאומללה ונכרתה מרוב בניה באבדן בניה ואפשר שמתו בסוף בני פנינה ועליה אמרה כן: (ו) ה' ממית ומחיה. האנשים אחר זה כאן נתנבאה על תחיית המתים בביאור להיות עניינו בתכלית הפלא. ואמרה מוריד שאול ויעל לכפול הענין במלות שונות כי הרצון בשאול קבר כמו כי ארד אל בני שאולה ונקרא הקבר שאול להיותו בבטן הארץ ובזה נקרא המקום היותר שפל שאול כמו שפירשנו בביאורנו לספר איוב: (ז) ה' מוריש. השי"ת הוא מוריש ואחר כך מעשיר האדם כשירצה ומשפיל אותו ואח"כ מרומם אותו כשירצה ולזה אין ראוי שיתגאה העשיר על עשרו ורוממותו ולא שידאג מאד על שפלותו השפל ועל עניו העני: (ח) כי השי"ת מקים מעפר דל וירים האביון מן האשפה רצה לומר מי שהיה אביון כל כך עד שהיה מנקה המקומות

פי' רבי' ישעיה

(ז) ה' מוריש ומעשיר. אין מוריש מלשון רש שאילו כן היה לו לומר מריש כמ"ש בלירי אלא מוריש האדם מירושתו כמו שרש תשרש: (ח) מצוקי ארץ. פי' יסודות.

ישראל הנמשלת לאשה עקרה שיולדת מעט בנים כמו שנראה בישעיה רני עקרה לא ילדה וכמוהו הרבה אפילו שהיו לה מעט בנים לזאת העקרה עוד יבא זמן שתשיב גם היא רבת בנים בעת שישובו אל ה' בכל לבם ויתפללו אליו בגלותם וצרתם ואז אותה שהיתה רבת בנים אומללה פי' נכרתה ונפסקה מלהוליד ולהצליח ומה שילדה יכרת ויאבד וזה מורה על ביאת משיחנו וענין תשועת ישראל בשובינו לארצינו במהרה בימינו ומיתת הנועדים עם גוג ומגוג כי תהיה בהם מהומה גדולה וישראל ינצלו הטובים שבהם ועל זה אמר רגלי חסידיו ישמור וכל הענין נמשך בזה הדרך ומעתה פתחתי לך הדרך ותבין מעצמך: (ו) ה' ממית ומחיה. את האדם אמר בתחלה ממית ואחר כך מחיה כהפכו מחיה שמעמידו בחיים ומאריך ימיו כשירצה וכן והחלימני והחייני והדומים לו שפי' העמדת החיים באדם וכן מוריד שאול ויעל כמו העלית משאול נפשי חייתני מירדי בור וכן מיד שאול כי יקחני סלה כי טעם מיד שאול למעלה ממנו ולמטה ממנו או הוא רמז לצרות ולרווחות וכן אני אמית ואחיה או יהיה ממית ומחיה אני אמית ואחיה רמז לגמול הצדיקים ולעונש הרשעים בנפשותם או אמר פסוק זה בדרך נבואה או בדרך קבלה על תחיית המתים לעתיד לבא: (ז) אף מרומם. הרבוי לפי שעלייה יותר כח וגבורה מהירידה: (ח) מאשפות. לשון יחידות בשקל אחות הראוי בתשלומו אחיות וקבוצו חבקו אשפתות בתמורת הנח בדגש: מצוקי ארץ. עמודי ארץ וכן ויציקום לפני ה' ויעמידום ומצוקי ארץ הם הצדיקים כי בזכותם מתקיים התבל וכן אמר וצדיק יסוד עולם או יהיה פירושו על דרך ומתחת זרועות עולם ר"ל כי הוא יתברך הוא קיום עולם ומעמידו ומעמידי האדם לו הם ובכחו עומד הכל וסדר הישוב בארץ להעמיד היצורים עליה וזהו שאמר וישת עליהם תבל כי מקומות הישוב יקראו תבל: (ט) חסידו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכן מריבו עלו והענין אחד כי יו"ד הרבוי תפול לפעמים: ישמור. שלא ינגפו

ביאור הגר"א

באי' מש"ה קרי להו רבת בנים: (ו) ה' ממית ומחיה. כמ"ש נפלתי קמתי אף שנפלתי במיתת משה קמתי בגדולת יהושע וזה ה' ממית כלומר מיתת משה ומחיה זה גדולת יהושע: מוריד שאול. וימכרם ביד יבין מלך חצור: ויעל. שהעמיד להם שופטים שהושיעו אותם: (ז) ה' מוריש. זו מדין דכתיב וידל ישראל מאוד: אף מעשיר. זה גדעון דכתיב ויהי משקל הזהב אשר שאל אלף ושבע מאות זהב לבד מן השהרונים: משפיל. אח"כ ע"י בני עמון: אף מרומם. ע"י יפתח: (ח) מקים מעפר דל. ע"י שמשון מפלשתים שהוא נקרא עפר ע"ש יהי דן נחש עלי דרך: מאשפות. בימי שמואל כשנפל הארון ביד פלשתים: ירים אביון. ע"י שמואל: להושיב עם נדיבים. שאול ודוד שנעשו מלכים על ישראל: וכסא כבוד. ירושלים: ינחלם. למלכי בית דוד: כי לה' מצוקי ארץ. הם הנשיאים שבא"י: וישת עליהם תבל. אלו ראשי גליות שבבבל כמ"ש לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו: (ט) רגלי חסידיו ישמר. זה גלות בבל שגלו החרש והמסגר כמ"ש והדודאים

מצודת דוד

עקרה ילדה שבעה בנים ומי שהיתה בת רבת בנים נכרתה באבדן כל בניה: (ו) ה' ממית ומחיה. ר"ל לא במקרה בא כ"א יד ה' עשתה זאת הוא ממית בני רבת הבנים והוא מחיה בני העקרה ולא תשכל מלידה ומבטן ומהריון: מוריד שאול. ובזה מוריד את בת רבת הבנים אל השאול ר"ל בשפל המצב ועומק הצרה ואת העקרה מעלה מעומק שפל מצבה: (ז) ה' מוריש. את השבעים עד אשר בלחם נשכרו: ומעשיר. את הרעבים עד אשר חדלו: משפיל. בזה משפיל גאות השבעים ואף מרומם עליהם את הרעבים ולא די במה שחדלו מלהשכיר עצמם כי אף ישכרו את השבעים וירומו עוד עליהם: (ח) מקים מעפר דל. מי שהיה דל ונבזה שחה עד לעפר ה' מקימו מן העפר: מאשפות וכו'. כפל הדבר במ"ש: להושיב. מרימו מן האשפות ומגביהו עוד להושיב אותו עם נדיבים להיות דומה להם: ינחילם. ר"ל יכובדו בעיני הבריות כאלו היו מלומדים בכבוד ובאה להם מנחלת אבותם: כי לה'. וזה בעבור שיסודות הארץ המה לה' ועל היסודות ההם עשה הוא את העולם לזה בידו לעשות בעולמו כרצונו: (ט) רגלי חסידיו ישמור. ר"ל אולם הכל

מצודת ציון

(ו) מוריד. מל' ירידה: (ז) מוריש. ענין עניות כמו ולרש אין כל (ש"ב י): (ח) מאשפות. הוא מקום השלכת הזבל: ירים. ירומם: אביון. המתאב לכל דבר כי אין לו מאומה: נדיבים. שרים והשובים: מצוקי ארץ. מלשון מצוקי ארץ ודוגמתו ויציקו את הארון (ש"ב טו) ור"ל היסודות והעמודים שהם מנצבי הארץ ומעמידים אותה: וישת. וישם: תבל. מקום המיושב נקרא תבל: (ט) ידמו. יכרתו כמו

רדק

יגנפו : ידמו . ישתקו מרגשם ורשעתם או פי' יכרתו וכן אל תדמו בעונה ופי' בחשך כאדם שהולך בחשך שיפול : כי לא בכח יגבר איש . לא יהיה מה שיחשבו שיגברו בכחם ובחילם כי כאשר יהיה רצון האל להושיבם בחשך והיא הצרה שתבא אליהם לא תועילם גבורתם ועושרם : (י) ה' יחתו מריביו . מריבי הצדיקים הם מריביו . עליו בשמים ירעם . עליו על כל אחד ממריביו וב"ת בשמים במקום מן כמו שנאמר ירעם מן שמים ה' וכן ב"ת בקדשים לא יאכל והנותר בבשר ובלחם והדומים להם ויש לפרשו כמשמעו כלומר יעשה הרעם בשמים להשמיעם ולבהלם וזהו פירוש עליו כלומר בעבורו והרעם הוא משל על הגזירות היורדות מן השמים שאמר וישלח חצים ויפיצם ברק ויהם : ידין אפסי ארץ . על דרך כי הוא לקצות הארץ יביט אם יסתר איש במסתרים : ויתן עז למלכו וירם קרן משיחו . כפל דבר כי המלך הוא המשיח ואמרה חנה זה על דרך נבואה או על דרך קבלה כי שיתה קבלה אצלם כי עתיד להיות מלך בישראל ותחתם השירה הזאת בדברי המלך לפי שזכרה מפלת הרשעים והם אויבי ישראל ואמרה כי האל יתן עז למלך ישראל שיושעו ישראל על ידו מיד אויביהם ואם אמרה זה בדרך נבואה רמזה בזה שעל ידי שמואל בנה יהיה מלך בישראל והוא ימשחנו : (יא) על ביתו כמו אל ביתו וכן ותתפלל עלבחנך . את ה' כמו אל ה' : את פני עלי . כמו לפני כלומר שהיה עלי מלמדו עבודת ה' וי"ת בחיי עלי כהנא כמו שתרגם אונקלוס על פניו להאבידו בחייהון לאובדיהון : (יב) בני בליעל . בני רשע . ובדרש בנים שבלו שם שמים מעליהם פירוש אין מלכות בשמים וזהו שאמר לא ידעו את ה' או פירושו לא ידעו את ה' לא היו יודעים דרך ה' שהיו עושים מעשה רשע בכהונתם כמו שמספר והולך מה היו עושים וי"ת גברין רשיען לא הוו ידעין למדחל מן קדם ה' : (יג) ומשפט הכהנים . הם שמו להם זה החק והמשפט : לבשל הבשר . בשר שלמים ומלבד משפט שהוא חזה ושוק היה נער הכהן לוקח מא' הבשר שהיה חלק הבעלים : (יד) כל אשר יעלה המזלג . בכח אחת וזה היה חק עולה שמו

רשי

(י) עליו בשמים ירעם . עלו כתיב אפי' עלו בשמים מרעים עליהם ומורידם : ידין אפסי ארץ . שופטן ומייסרן יוסטיליי"א בלעז : (יא) היה משרת את ה' את פני עלי . מכאן למשמש פני תלמידי חכמים כמשמש פני השכינה : (יג) ומשפט הכהנים הם קבעו להם חק זה ולהם לא היה לנהג כי אם חזה ושוק של שלמים: (יד)בדוד. סיר : בקלחת . יורה : בפרור במחבת

תרגום

בגהנם . בחשוכא יתדנון להודעא ארי לא מן דאית ביה חילא זכי ליום דינא : י יי יתבר בעלי דבבא דקימין לאבאשא לעמיה עליהון מן שמיא בקל רם ישקיף יי יעביד פורענות מן מגוג ומשרית עממין חטופין דאתן עמיה מסיפי ארעא ויתן תוקפא למלכיה וירבי מלכות משיחיה : יא ואזל אלקנה לרמתא לביתיה ורביא הוה משמש קדם יי בחיי עלי כהנא : יב ובני עלי גברין רשיעיא לא הוו ידעין למדחל קדם יי : יג ונימוסא דכהניא מן עמא כל גבר דנכים נכסתא ואתי עולימא דכהנא כמבשל בסרא ומשיליא די ליה תלת שנין בידיה : יד וקבע ליה בביורא או בדודא או בקדירא או במליסא כל דמסיק משיליא נסיב

מקרא

כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ׃ י יְהוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָו עָלָו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ׃

יא וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה הָרָמָתָה עַל־בֵּיתוֹ וְהַנַּעַר הָיָה מְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה אֶת־פְּנֵי עֵלִי הַכֹּהֵן׃ יב וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיָּעַל לֹא יָדְעוּ אֶת־יְהוָה׃

יג וּמִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים אֶת־הָעָם כָּל־אִישׁ זֹבֵחַ זֶבַח וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ־הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ׃ יד וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אוֹ בַקַּלַּחַת אוֹ בַפָּרוּר כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג

מריביו ק' עליו ק'

תולדות אהרן יחתו מריביו . ר"ה יז : אפסי ארץ . (ברכות ח תענית סח) : בני בליעל . שבת נה

רלבג

המקומות להסיר מהם האספס והכלכלוך ירימהו הש"י להושיב אותו עם נדיבים : וינחילם כסא כבוד . ר"ל שישימם מלכים נכבדים ומנהיגים אחר היותם דלים ואביונים . והנה אמרה זה לפי מה שאחשב על דלותה מהכנים ונתן לה הש"י בן שסופו להיות מושל בישראל ממשלה נכבדת . והנה היה זה כן כי לה' עמודי הארץ ועל העמודים ההם שת הייסוד אשר בו ימצא המין האנושי ואלו העמודים הם אופני השגחתו באלו השפלים אשר הם סבת קיום המין האנושי באופן שלם . ובזאת ההשגחה ישמר רגלי חסידיו מהכשל ברעות העולם . ואולם הרשעים לא יכין להם אור ויראה להם הרע שיסלו כדי שישמרו ממנו אבל יכרתו . וכבר יתבאר שזה אמת כי לא בכח יגבר איש אבל ימצא שינצח עם היותו יותר חזק משכנגדו וזה יהיה בהכרח מצד השגחת הש"י באיש החלוש : (י) והנה עתה התפללה חנה בעבור בנה ואמרה דרך תפלה ה' יחתו מריבי שמואל והם הפלשתים שבאו להלחם עמו ועם ישראל בעבורו : ירעם הש"י בשמים וכן היה במלחמה ראשונה שנלחם שמואל בפלשתים שנאמר וירעם ה' בקול גדול ביום ההוא על הפלשתים ויהמם . ה' ידין אפסי ארץ . כי הוא הולך ממקום למקום לשפוט ישראל . ויתן הש"י עוז למלוכה אשר ימליכהו שמואל וימלוך בחייו והוא שאול באופן שינצח אויבי ישראל . וירים הש"י קרן משיחו אשר ימשחהו שמואל ולא ימלוך בחייו והוא דוד אשר רמה קרנו מאד לנצח כל אויביו ונתנה לו המלוכה ולזרעו אחריו : (יא) עוד ספר שכבר הלך אלקנה זה הרמתה בעבור ביתו ולולי זה היה נשאר שם בעבור הנער שנשאר שם לשרת את ה' והניחו שם את פני עלי הכהן כדי שילמדנו ויישירנו לעבודת הש"י . או יהיה על ביתו כמו אל ביתו כמו ישעה האדם על עושהו שהוא כמו אל עושהו : (יב) והנה בני עלי היו רשעים ובלתי יודעים הש"י ולזאת הסבה היו רודפים אחרי הזוללות והיו מפני זה לוקחים מישראל יותר מכדי חקם מבשר השלמים שהוא חזה ושוק ועשו להם הכהנים חק ומשפט

פי' רבי ישעיה

(י) מריביו עליו . כמו שנריבם אתם : ויתן עוז למלכו . יש לומר שהתפללה על שאול ודוד שהמליך ומשחם שמואל : (יג) ומשפט הכהנים . קבעו להם חוק ליקח כל אשר יעלה המזלג יותר על חזה ושוק שלהם :

ביאור הגר"א

והדודאים הטובות וגו' ושמרם שיחזרו הם עצמם לבנות בית המקדש : ורשעים בחושך ידמו . זה גלות מדי : כי לא בכח יגבר איש . נגד גלות עובדי כוכבים כמ"ש גבורים ביד חלשים ואומר ועוררתי בניך ציון על בניך יון : (י) ה' יחתו מריביו. נגד גלות אדום כמ"ש ומלין לצד עלאה ימלל : עליו בשמים ירעם . בימי גוג ומגוג שישליך ה' עליו ברד ואבני אלגבים : ה' ידין אפסי ארץ . כמ"ש וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט : ויתן עוז למלכו . זה משיח בן יוסף וקרא עוז שהוא בכור שור וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח ואומר ה' בעוך ישמח מלך : וירם קרן משיחו . זה משיח בן דוד כמ"ש אצמיח קרן דוד וכן מגדיל ישועות מלכו הוא משיח בן יוסף ועושה חסד למשיחו הוא משיח בן דוד . וכן בעוך ישמח מלך משיח בן יוסף ובישועתך מה יגל מאוד משיח בן דוד :

מצודת ציון

כמו אל תדמו בעונה (ירמיה נא) : יחתו . ישברו : ירעם . מלשון רעם ורעש : אפסי . קצות כי בקצות הארץ היא אפס וכלה : קרן . המלה הטיה-סונחה על התגברות כי בע"ח בעלי הקרן יתחזקו בהם : (יא) על ביתו . אל ביתו : (יג) ומשפט . ומנהג כמו וכה משפטו (לקמן כז) : את העם . עם העם . והמזלג . הם כלי בעלת שיניים עשוי לתחוב בו בשר ולהוציא מהקדרה וכן את המזלגות (שמות לח) : (יד) כיור דוד קלחת פרור . הם כלי בשול כיורה וקדרה וכדומה :

מצודת דוד

הכל במשפט כי רגלי חסידיו ישמור מלכד והרשעים יוכרתו בבוא חושך הפורעניות בעת נתמלא סאתם : כי לא בכח . אין התגברות האיש תלוי בכחו כי אם היא ביד ה' וע"פ כשרון מעשה האיש : (י) ה' יחתו מריביו . כהתימה לסדר שבחי המקום חזרה להתפלל על שמואל בנה ואמרה אתה ה' נא יחתו וישברו מריביו של בני ואנשי מלחמתו כי ראתה ברוה"ק שפלשתים ילחמו בו והתפללה שהמה יחתו : עליו בשמים ירעם . בעבור בני ירעם האל ית' בשמים על פלשתים ונתקיימה תפלתה כמ"ש וירעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתים (לקמן ז) : ה' ידין אפסי ארץ . ר"ל אתה ה' נא ידין בני אפסי ארץ להיות שופט בישראל ויסבב במקומות עריהם לשפטם וכן נתקיים כמ"ש והלך וגו' וסבב וגו' ושפט את ישראל (שם) : ויתן עוז למלכו . ה' יתן עוז וגבורה להמלך אשר בני ימליך אותו והוא שאול : וירם קרן משיחו . על דוד אמרה כי שמואל בנה רק משחו למלך אבל לא המליכו בחייו כי שמואל מת ועודנו לא מלך עד לאחריו והתפללה עליו חנה שירום קרן ממשלתו : (יא) את פני . ר"ל לפניו כי היה מלמדו איך ישרת את ה' : (יב) לא ידעו את ה' . ולחוסר ידיעה הרשיעו לעשות : (יג) ומשפט הכהנים . בני עלי עשו לעצמם מנהג קבוע עם העם הזובחים : כל איש . כאשר היה מי זובח שלמים בא אליו משרת הכהן ובידו מזלג בעל שלש שנים בכדי שירבה ליקח בו : (יד) והכה . במזלג הכאה בכח בכיור וגו' בכדי לתחוב בבשר וכל אשר יעלה המזלג מן

רשי

מתכת : (יז) כי נאצו . לשון בזיון : (יח) נער חגור אפוד בד . כרדוט דבוץ והוא לשון מעיל שהרי תרגם יונתן מעילין דכי כן תלבשנה הבתולות מעילים (שמואל ב יג) כרדופין : (יט) ומעיל קטן תעשה לו אמו . משנה לשנה : (כ) וברך עלי . ל' הוה הוא מברכו היה בכל שנה : תחת השאלה אשר שאל . לו בן ואמר לו ישים ה' לך זרע גו' יפי רצון שכל בנים שיהו לך

רדק

שמו הכהנים על ישראל והמזלג ידוע והוא כלי ברזל יש לו שנים שמעלים בו בשר מן הקדירה : שלש השנים בידו . שלש שם תואר סמוך כאילו אמר כי המזלג משולש בשנים וכמוהו גדול הכנפים ר"ל שכנפיו גדולים כן שלש השנים ר"ל בו שניו שלש ויהיה שלש תואר על משקל גדול ואמר שנים בלשון שנים ואף על פי שהם שלש לפי ששני האדם והבהמה הם זוגות אמר בשני הכלים בלשון זוגות ואף על פי שאינם זוגות : והכה . במזלג שבידו היה מכה בבשר שבכיור וכל הבשר שהיה מעלה במזלג היה לוקח לו ולא היה מתרצה בחלק הכהונה הכתוב בתורה : בכיור . כיור דוד קלחת פרור נויני קדרים הם ות"י וקבע לה' בכיורא או בדוד או בקדירא או במליסא ותרגם מזלג מזילא ותרגם ירושלמי ומזלגותיו ומחתותיו ומזיליתיה ומחתיתיה : יעלה . מבנין הפעיל : (טו) גם בטרם היו לוקחים את הבשר ואוכלים קודם הקטרת האימורים וזה רעה רבה כי לא נתן להם האל אלא שיזכו משלחנו אחר שיזרקו הדם ויקטירו החלבים . ובדרש אמר להם הקב"ה מפני מה אתם אוכלים שירי מנחה ומניחים את הקומץ לזבובים מפני מה אתם אוכלים את הבשר ומניחין את החלבים שטוחין בחמה מה ישר' אומרים להם יבא הכהן ויזרוק את הדם ויקטיר את החלב ואח"כ יקח לו הבשר מה הכהן אומר לו הדם אני זורק והחלב אני מקטיר תנה בשר לצלות לכהן: ולא יקח ממך. כך הי' אומר לו ואח"כ הי' לוקח גם מן המבושל או פעמים היה לוקח מן המבושל כמו שכתוב כבשל הבשר ופעמים היה לוקח מן החי לצלי ולא היה לוקח אחר כך מן המבושל : (טז) כיום . הכ"ף כ"ף האמיתית וכן הטבעה לי כיום כי אותו כהיום תמלאון אותו : ואמר לו . כתוב בוי"ו וקרי באל"ף

יקח הכהן בו ככה יעשו לכל־ישראל הבאים שם בשלה : טו גם בטרם יקטרון את־החלב ובא ׀ נער הכהן ואמר לאיש הזבח תנה בשר לצלות לכהן ולא־יקח ממך בשר מבשל כי אם־חי : טז ויאמר אליו האיש קטר יקטירון כיום החלב וקח לך כאשר תאוה נפשך ואמר ׀ לו כי עתה תתן ואם־לא לקחתי בחזקה : יז ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את־פני יהוה כי נאצו האנשים את מנחת יהוה : יח ושמואל משרת את־פני יהוה נער חגור אפוד בד : יט ומעיל קטן תעשה־לו אמו והעלתה לו מימים ׀ ימימה בעלותה את־אישה לזבח את־זבח הימים : כ וברך עלי את־אלקנה ואת־אשתו ואמר ישם יהוה לך זרע מן־האשה הזאת תחת השאלה

כהנא לנפשיה כדין עבדין לכל ישראל דאתן לדבחא תמן בשלה : טו אף עד דלא יתסקון ית תרבא למדבחא ויתי עולימא דכהנא ואמר לגברא דדבח הב בסרא למטוי לכהנא ולא יסב מנך בשר מבשל אלהן כד חי : טז ואמר ליה גברא אוריך עד דיתסקון תרביא וסב לך כמא דרעוא נפשך ואמר ליה ארי כען תתן ואם לא יסבון מנך בעל כורחך : יז והות חוב עולמיא סגי לחדא קדם יי ארי בזו גבריא ית קורבניא דיי : יח ושמואל משמש קדם יי עולימא אסיר כרדוט דבוץ : יט ומעיל זעיר עבדא ליה אמיה ומסקא ליה מזמן מועד למועד במסקה עם בעלה לדבחא ית דבח מועדיא : כ ובריך עלי ית אלקנה וית אתתיה ואמר יקיים יי לך בנין כשרין מן אתתא הדא חלף שאלתא

חשך סביבתיו : וימד שש שערים וישת עליה . ונמסר גם בסדר ויצא : חטאת ז' פתחין בקריאה וסי' מלבד חטאת הכפורים . כי חטאת קסם מרי . והחי חטאת הנערים . חטאת יהודה כתובה . וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה . חטאת הקהל הוא . חטאת פימו דבר שפתימו . וכל תריסר דכוו' במ"א קמץ רתם המרכבה לרכש . ונמסר גם בסדר תצוה : וברך ג' בקריאה וסי' וברך את לחמך ואת מימיך . וברך פרי בטנך ופרי אדמתך . וברך עלי את אלקנה ואת אשתו . ונמסר גם

רלבג

שהיו לוקחים מהבשר שבשלו ישראל מן השלמים כל אשר יעלה המזלג מהכלים שהיו מבשלים בו הבשר וזה היה חמס ובזיון לקרבנות שהם היו לוקחים אותה על צד רדיפת התאוות ולא נתנו להם המתנות שנתן להם הש"י אם לא לתכלית שיחזקו בתורת ה' מגד שלא יצטרך להם לטרוח במזונם : ועשו רעה גדולה יותר מזאת שקודם שקרבו מתירי השלמים לכהנים ולישראל והם החלבים עם מה שנמשך להם היו חומסים להם בחזקה מבשר הזבח לאכל בצלי תחת הבשר המבושל ששמו להם לחק לקחת מזבחי ישראל יותר על מה שהיה ראוי להם והנה שמו שלחנם קודם לשולחן גבוה כאילו היתה לשוא העבודה לה' והיה עקר הכוונה למלאת בטנם ובזה האופן נאצו בני עלי את מנחת ה' : (יח) והנה היה שמואל משרת את ה' והנה מקטנותו היה חגור אפוד בד לשמו שהוא נבדל לעבודת הש"י כמו הענין בכהני נוב עיר הכהנים שהיו שם שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד: (יט) והיתה עושה לו אמו מעיל קטן שנה בשנה ועליו היה חגור אפוד בד . ושנה בשנה היה מברך עלי את אלקנה ואת אשתו שיהיה לו

רדק

ובניהם נכונים בענין : (יז) כי נאצו . כמו כי נאץ נאצת ענין מיאוס ובזוי וכת"י ארי בזו: את מנחת ה'.כתרגום ית קורבניא דה': משרת את פני ה'. למה כתב זה והלא אמר למעלה משרת את ה' אלא לפי שספר בגמרא עלי ספר בשבח שמואל שלא למד ממעשיהם להתעסק באכילה ובשתייה ובתענוג העולם אלא משרת את פני ה' ומה היתה עבודתו היה מתעסק בתלמוד תורה ולדעת את ה' וללמוד את עבודת הלויים בשיר בפה ובכלי וכל זה הוא עבודת ה':חגור אפוד בד.ת"י כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולו' מעילין כרדוטין ותרגם ומעיל קטן כמשמעו ושיר דומה לי כי המעיל נעשה בתכונות שונו' יש מעיל לעטיפה וכן מעיל שמואל שנא' והוא עוטה מעיל וכן היה מעיל כהן גדול הכנגד העליון שהיה עוטה אותו והמעיל שהיו בנות המלך לובשות היה מלבוש עשוי בתכונת מלבושי הנשים וכן האפוד עשוי בתכונות שונות של כהן גדול היה עשוי בתכונה הכתוב' בתורה ואפוד של פשתן היו חוגרים אותו העובדים את ה' והיו משתנים בו משאר בני אדם ואותו היו חוגרים בין כהן בין לוי בין ישראל כמו שכתוב בכהנים וימת ביום ההוא שמנים וחמשה איש נושא אפוד בד וכן בשמואל שהיה לוי חגור אפוד בד וכן דוד כשהיה בעבודת האל לפני הארון חגור אפוד בד כמו שכתוב ודוד חגור אפוד בד : (יט) ומעיל קטן תעשה לו . המעיל שהיה עוטהו בעומד לכבוד היום ובאמרו קטן כלומר במדתו והולרך לומר זה כי לא היה מנהגם לעשות מעיל אלא הגדולים אבל הקטנים לא וזה מרוב אהבתה אותו וכי היה משרת את פני ה' עשתה לו מעיל ולא היתה מניחתו אצלו כדי שלא יעסם אותו בימי החול אלא ממועד למועד לכבו' היום והוא היה נער ולא היה נשמר מלטנפו לפי' היתה מעלה אותו לו במועד ומחזירה אותו עד מועד אחר : תעשה . כמו עשתה ורבים כמוהו או אמר תעשה כי לא עשתה לו מעיל אחד לבד אלא כמו שהיה הולך וגדל כן תעשה לו כמדתו מעיל : והעלתה . נפתחו הה"א והעי"ן לסקל על קריאת' וקריאת המלה מלרע כי הטע' בתיי"ו : (כ) וברך . כן היה עושה בכל זמן שהיו עולים היה מברך אותם ואומר להם שיהיה

מצודת ציון

(טו) חי . דבר שלא נתבשל קרוי חי : (טז) כיום . ר"ל כעת וכן כיום הכותי (במדבר ח): בחזקה.בכח ובע"כ: (יז) נאצו . הוא ענין כעס כמו נאצות גדולות (נחמיה ט) והושאל אל הבזיון כי המבזה לפני הוא מכעיסו : מנחת . המלה ההיא כולל כל הקרבנות שהמה למנחה ולדורון: (יח) אפוד. מלבוש דומה קצת לאפוד של כה"ג ויתגרו בו עובדי ה' להשתנות משאר בני אדם וכן נאמר בדוד כשהלך לפני הארון ודוד חגור אפוד בד (ש"ב ו) : בד . פשתן : (יט) ומעיל . מלבוש דומה קצת למעיל

מצודת דוד

הבשר היה לוקח לעצמו: בו. עם המזלג : הבאים. לזבוח : (טו) גם בטרם. גם לפעמים בא קודם הקטרת האימורין בעוד שלא בשלו את הבשר ושאל בשר חי חלופי המבושל: (טז) קטר יקטירון . יקטירו את החלב בתחלה כמו בכל עת ואח"ז תקח לך כאשר תרצה או חי או מבושל: כי עתה . תן לי מיד ואם היא קודם הקטרה : (יז) הנערים. משרתי הכהן ; כי נאצו . כי בני עלי בזו מנחת ה' ומהם למדו הנערים לחטוא עוד יותר בדבר בזיון הקדשים : (יח) ושמואל משרת וכו' . ולא למד ממעשיהם : את פני ה' . ולמעלה אמר את פני עלי להגיד שלאחר שגדל לא הוצרך עוד לעלי להורות: נער. ר"ל עם שהיה עדיין נער היה חגור אפוד בד כדרך החשובים עובדי ה' : (יט) מימים ימימה. בכל שנה ושנה העלתה לו מעיל חדש לפי אורך גופו שגדל בכל שנה ושנה: זבח הימים . מה שרגיל לזבוח בכל שנה : (כ) וברך עלי . בראותו את שמואל הולך וגדל בעבודת ה'

רדק

שישים ה' לכם זרע שיהיו עמכם כי שמואל כבר נתנוהו לה' ותחתיו יתן לכם זרע וזהו תחת השאלה אשר שאל כל אחד מהם אלקנה ואשתו והשאלה הוא שמואל ולה' כמו מה' או יהיה פירושו תחת השאלה אשר שאלו כי כבר נתנוהו לה' והיו צריכין לבנים אחרים שיגדלו עמהם וישרתום לעת זקנתם וי"ת זרע בנין כשרין: למקומו. ולא אמר למקומם נראה כי הרמתה היתה מקומו ולא מקומה כי חנה היתה משפחתה מעיר אחרת: (כא) כי פקד. טעם למה שאמר והלכו למקומו כלומר הלכו בטוחים בברכת עלי שברכם וכן היה להם כי פקד ה' אותה: עם ה'. משמש כתרגומו משמש קדם ה': (כב) זקן מאד. אמר זה להודיע כי עלי לא היה משמש בכהונה מרוב זקנותו לפיכך היו עושין בניו מה שהיו עושי' בדברי הכהונה ואע"פ שכהן אינו נפסל בשנים אם הזקין בשנים הרבה שירתת הוא נפסל על עלי נאמר זקן מאד מלמד שהגיע לעת הרתת. ישכבון. כמשמעו ויש מרבותינו ז"ל שפירשוהו שלא כמשמעו ואמרו שלא היו שוכבין עמהם אלא ע"י שהיו מעלות קרבניהן לשילה והיו הם משהים אותן ומלינים אותם חוץ לבתיהם לילה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו שכבום: הצובאות. הנשי' היולדות הבאות לשילה בקרבן כמו שכתוב בתורה שהיולדות צריכות קרבן וקראו בלשון צבא וכן בלויים הבאים לעבודת אהל מועד אמר לצבא צבא לפי שהבאי' לעבוד' האל לביתו באים צבא וחיל שנאספין מזה ומזה לצבא שם וכן הנשים היולדות נאספות להביא קרבנותיהן לפיכך אמר הצובאות וכן אמר במראות הצובאות והתרגום בשניהן דאתיין לצלאה ומה שאמר בשניהם פתח אהל מועד לפי שלא היו נכנסות הנשים באהל מועד וקרא בית ה' אשר בשילה אהל מועד לפי שלא היה עליו תקרה אלא היריעות מלמעלה: (כג) העם. אלה הבאים לזבוח גם בני העיר שילה: (כד) מעבירים עם ה'. שאתם מעבירים עם ה' מלבא באהל מועד מפני החמס שאתם עושים להם בקרבנותיהם וי"ת דרגנין עמא דה' כלומ' מעבירים עם ה' קול עליכם ומרננים אחריכם: (כה) ופללו אלהים. ישפטנו הדיין וי"ת אם יחוב גבר לגבר הלא ייתון לקדם דיינא וישמע מליהון ויפלי ביניהון נראה כי פירוש פללו מתרגום ובערת ותפלי: מי יתפלל

רשי

לך יהו מן הצדקת הזו וסרי זה מקרא מסורס: (כב) אשר ישכבון. כמשמעו ורבותינו אמרו מתוך ששהו את קיניהן והם היו ממתינות עד שתראן קיניהן קריבין מעלה עליהם כאלו שכבום: (כד) אשר אנכי שומע מעבירים עם ה'. שמועה שעם ה' מעבירים עליכם לי ויעבירו קול במחנה (שמות לו) מוציאים עליכם קול שמועה לא טובה: (כה) ופללו. לי' משפט כמו ונתן בפלילים (שם כא): אלהים. דיין

אֲשֶׁר שָׁאַל לַיהוָה וְהָלְכוּ לִמְקֹמוֹ׃ כא כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלֹשָׁה־בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם־יְהוָה׃ כב וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל־יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲשֶׁר־יִשְׁכְּבֻן אֶת־הַנָּשִׁים הַצֹּבְאוֹת פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ כג וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תַעֲשׂוּן כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ אֶת־דִּבְרֵיכֶם רָעִים מֵאֵת כָּל־הָעָם אֵלֶּה׃ כד אַל בָּנָי כִּי לוֹא־טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ מַעֲבִרִים עַם־יְהוָה׃ כה אִם־יֶחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ וּפִלְלוֹ אֱלֹהִים וְאִם לַיהוָה

דִּשְׁאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲזַלוּ לְאַתְרֵיהוֹן׃ כא אֲרֵי עַל דָּכְרָנָא דְחַנָּה קֳדָם יְיָ וְעַדִּיאַת וִילֵידַת תְּלָתָא בְנִין וְתַרְתֵּין בְּנָן וּרְבָא רַבְיָא שְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ׃ כב וְעֵלִי סִיב לַחֲדָא וּשְׁמַע יָת כָּל דַּעֲבְדִין בְּנוֹהִי לְכָל יִשְׂרָאֵל וְיָת דִּי שָׁכְבִין יָת נְשַׁיָּא דְּאָתְיָן לְצַלָּאָה בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ כג וַאֲמַר לְהוֹן לְמָא תַעְבְּדוּן כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא שְׁמַע יָת פִּתְגָמֵיכוֹן בִּישִׁין מִן כָּל עַמָּא אִלֵּין׃ כד לָא בְּנַי אֲרֵי לָא תַקְנָא שְׁמוּעֲתָא דִּי אֲנָא שְׁמַע דְּרַנְנִין עַמָּא דַיְיָ׃ כה אִם יְחוּב גְּבַר לִגְבַר הֲלָא יֵיתוּן לִקֳדָם דַּיָּנָא וְיִשְׁמַע מִלֵּיהוֹן וְיִפְלֵי בֵינֵיהוֹן וְאִם קֳדָם יְיָ יֵיחוּב גַּבְרָא

ג' מ"ד · כ"ג. י"ד · ב' מ"ל בקיפ' ה' חס' כלים · ל' ו' ר"ס בספרא

תולדות אהרן ועלי זקן. (סוטה טז): ושמע. זוכר ויצלח: מעבירים. שבת נה: אל בני. (הוריות מז): אם יחטא. יומא פז (סוטה יז):

רלבג

לו זרע מן האשה תחת השאלה אשר שאל לה' כל אחד מהם והלכו אחר זה למקום אלקנה וידמה שזאת הברכה היתה שנה בשנה מפני ראות עלי טוב תכונת הנער והיותו גדל וטוב גם עם אלהים וגם עם אנשים כמו שזכר אחר זה: (כב) עוד ספר כי עלי היה זקן ושמע החמס שהיו עושין בניו לכל ישראל מענין לקיחתם מהם הבשר המבושל או ההוי באופן הקודם. ושמע גם כן את אשר ישכבון הנשים הצובאות פתח אהל מועד. וראוי שתדע שאין הכונה בזה הענין המשגל שאם היה הענין כן היה ראוי שיגנה הנביא שבא לעלי בני עלי על זה החטא העצום ולא מצאנו שגנה אותם רק על החטא שזכר תחלה ולזה יהיה הרצון בזה כי הנשים הצובאות פתח אהל מועד מגד הבאתם קיניהן והם הזבות והיולדות הם היו מתעצלין בהקרבת קרבניהן באופן שהיו שוכבין וקיניהן לא קרבו ובזה האופן היו שוכבין את הנשים שלא הקריבו קרבנותיהן בדרך שיכלו ללכת לבתיהן וזהו פירוש נאות מאד לפי הלשון ולפי הענין ובדרך זאת הבינו רז"ל זה הפסוק ר"ל שלא שכבו עמהן אבל היו שוהין קיניהן: (כג) ואמר להם על זה עלי כי לא טובה השמועה והקול שהיו מעבירין עליהם עם ה' כי הם היו חוטאים בזה לה' ובועטים בקרבנותיו באופן שזכרנו: (כה) אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים. ר"ל ישפטהו הדיין ובזה הדרך יתקן את אשר עותו כי הדיין אינו לובש קנאה על זה החטא כי לא לו חטא ויראה זכותו לפי מה שאפשר. ואולם אם לה' יחטא איש הנה אין בזה תקון כי אין שם שופט על זה זולת הש"י והוא יענשהו כי לו חטא וילבש קנאה על זה דרך משל כאמרו כי אנכי ה' אלהיך אל קנא והיה בחטא זה ע"א שהיה החטא לש"י: והנה לא היו שומעים בקול אביהם לקבל תוכחת כי הש"י היה חפץ להמיתם על אלו החטאים כדי שירחקו מהם הבאים אחריהם ולא יפסידו כוונת התורה בענין הקרבנות כמו שהמית נדב ואביהוא לזאת הסבה כמו שבארנו לדברי התורה. או היה זה הענין מהעדר קבולם התוכחה מיוחס לשם ית' במקרה להיותו סבת כל הדברים כאמרו ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה'. או יהיה הרצון בזה כי היה לבני עלי חטא אחר היה ראוי שימיתם הש"י עליו אף על פי שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי וזה כי הם לא ידעו את ה' הפך מה שכוון בענין העבודה והנה אף על פי שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי היה המות ראוי להם כי הם לא הרגישו בענין הקרבנות מה שהכנס לעבודה

פי' רבי' ישעיה

(כ) תחת השאלה אשר שאל לה'. כי לא שאלה חנה בן אחר ולא יותר אלא שתעשה בנים ואף על פי שילדה שמואל היה מברכה עלי ברוח הקדש שיהיו לה בנים אחרים וזהו שכתוב לפנים כי פקד. מודיעך שנתקיימה ברכתו כי ברוח הקדש היה מברכה כברכת יצחק ליעקב ויעקב לבניו. ושאל עולה על לב חנה כמו ותכל דוד שעולה על נפש דוד: (כד) מעבירים עם ה'. ת"י דרגנין עמא דה': (כה) אם יחטא איש לאיש ישפטנו הדיין ויפייס את התובע. אבל אם יחטא איש לבורא מי יפייס לבורא ויתפלל

מצודת ציון

למעיל של כהן גדול: (כא) פקד. ענין זכרון והשגחה: (כב) ישכבון. ר"ל משכיבין: הצובאות. מלשון צבא ור"ל הרבה כאחת: (כד) מעבירים. ענין הוצאות קול כמו ויעבירו קול במחנה (שמות לו): (כה) ופללו יתפלל. ענין משפט כמו ונתן בפלילים (שם כא): הנגלה

מצודת דוד

ברך את אלקנה אביו ואת אשתו שישים ה' לו עוד זרע מהנה ויהיה כשמואל: תחת. בעבור זכות השאלה אשר כל אחד מכם שאלו לה' כמ"ש למעלה הוא שאול לה': בשכר זה יהיה לכם עוד זרע: והלכו למקומו. מיד אחר ברכת עלי ולא שהו שם עוד שלא לבטל מפ"ו כי אכסניא אסור בתשמיש המטה ובטוחים היו בברכת עלי שיהיה להם עוד זרע: (כא) כי פקד ה'. ר"ל וכאשר ברך כן היה כי פקד ה' וכו': ויגדל הנער שמואל. ר"ל אולם לבד שמואל היה הלוך וגדל עם ה' ובכיתו ולא כן אחיו כי גדלו עם אביהם ולא הגיעו למעלת שמואל: (כב) ועלי זקן מאד. אמר זה להצדיק מעט את עלי על מה שלא היה מייסר את בניו כי בעבור שהזקין ותש כחו לא היה יכול לייסרם מעתה: לכל ישראל. לקחת מבשר הזבח בחזקה: גאת אשר ישכבון וכו'. ר"ל היו מתעצלים בהקרבת קני היולדות והזבות הבאות בצבא רב אל אוהל מועד והיו ממתינות על הקרבתן ולא חזרו לשמש את ביתם ושכבו במקום בואן א"כ הם היו משכיבין אותן במקום בואן ולחטא יחשב להם על שבטלו בעליהן מפ"ו: (כג) את דבריכם. מה שמדברים עליכם דברים רעים: מאת כל העם. מוסב למעלה לומר אשר אנכי שומע מאת כל העם אלה והם הבאים לזבוח: (כד) אל בני. אל תעשו מעתה כדברים האלה: כי לא טובה וכו'. השמועה שאני שומע מה שעם ה' מוציאים עליכם קול הנה לא טובה היא ולחטא יחשב ולזה מנעו עצמכם מלעשותם עוד: (כה) אם יחטא וכו'. ור"ל ומה כשהאדם חוטא לחבירו שקובל הוא לפני השופט ושפט משפט ולא היה א"כ נעשה בלא

משפט

רשי

דיין: כי חפץ ה' להמיתם. שכבר נחתם גזר דין אבל קודם שנחתם גזר דין נאמר כי לא אחפוץ במות המת (יחזקאל יח): (כז) ויבא איש אלהים. זה אלקנה: הנגלה נגליתי אל בית אביך. מכאן שנתנבא אהרן במצרים. ומה היא הנבואה הוא שנאמר (יחזקאל כ) ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו: הנגלה נגליתי. הידעתם כי הטובה הזאת והגדולה הזאת נתתי לאהרן: (כט) אשר צויתי מעון. אשר צויתי במעוני: להבריאכם מראשית וגו'. הרי זה מקרא מסורס ותכבד את בניך ממני לעמי לעיני עמי כבדת את בניך ממני ומהו הכבוד להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל קודמה סעודתכם לסעודתי כמה שנאמר גם בטרם יקטירון את החלב וגו'. להבריאכם לשון סעודה כמו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם

יֶחֱטָא אִישׁ מִי יִתְפַּלֶּל־לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי־חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתָם: כו וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל הֹלֵךְ וְגָדֵל וָטוֹב גַּם עִם־יְהוָה וְגַם עִם־אֲנָשִׁים: כז וַיָּבֹא אִישׁ־אֱלֹהִים אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל־בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פַּרְעֹה: כח וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן לַעֲלוֹת עַל־מִזְבְּחִי לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לָשֵׂאת אֵפוֹד לְפָנָי וָאֶתְּנָה לְבֵית אָבִיךָ אֶת־כָּל־אִשֵּׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כט לָמָּה תִבְעֲטוּ בְּזִבְחִי וּבְמִנְחָתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי מָעוֹן וַתְּכַבֵּד אֶת־בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְהַבְרִיאֲכֶם

מְמַן יִבְעֵי וְיִשְׁתְּבִיק לֵיהּ וְלָא קַבִּילוּ לְמֵימַר אֲבוּהוֹן אֲרֵי רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְקַטָּלוּתְהוֹן: כו וְרַבְיָא שְׁמוּאֵל אָזֵיל וְסָגֵי וּשְׁמֵיהּ טָב וְתַקְּנָן אוֹרְחָתֵיהּ קֳדָם יְיָ וּתְרִיצִין עוֹבָדוֹהִי כִּבְנֵי אֱנָשָׁא: כז וַאֲתָא נְבִיָּא דַייָ לְוָת עֵלִי וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִתְגְּלָאָה אִתְגְּלֵיתִי לְבֵית אֲבוּךְ כַּד הֲווֹ בְּמִצְרַיִם וּמְשַׁעְבְּדִין לְבֵית פַּרְעֹה: כח וְאִתְרְעֵיתִי בֵיהּ מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי כָהֵין לְאַסָּקָא קוּרְבָּנָא עַל מַדְבְּחִי לְאַקְטָרָא קְטוֹרֶת בּוּסְמִין לְמִלְבַּשׁ אֵפוֹד לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי וִיהָבִית לְבֵית אֲבוּךְ יַת כָּל קוּרְבָּנַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: כט לְמָא אַתּוּן אַנְסִין בְּנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וּבְקוּרְבָּנֵי דְפַקְּדִית לְקָרָבָא קֳדָמַי בְּבֵית מַקְדְּשִׁי וִיקָרְתָּ יַת בְּנָךְ קֳדָמַיתָא לְאוֹכָלוּתְהוֹן מֵרֵישׁ כָּל

רדק

יתפלל לו. מי יתפלל בעבורו כלומר מי יכנס למשפט בעבורו עם השם ית'. ויש לפרשו לשון תפלה ובקשה על דעת יונתן שתרגמו כן ממן יבעי וישתביק ליה: כי חפץ ה' להמיתם. על דרך השמן לב העם הזה ואמר עד אשר אם שאו ערים וכן ויחזק ה' את לב פרעה וכן כי הקשה ה' אלהיך את רוחו אמץ את לבבו והטעם כי כשיגדיל האדם לחטוא ימנע האל ממנו דרכי התשובה כדי שיקבל עונשו והנשארים יראו וייראו אבל הרשע שלא הרבה לחטוא יפתחו לו דרכי התשובה אם רוצה לשוב ועליו נאמר כי לא אחפוץ במות המת השיבו וחיו ואפילו ירבה הרשע לחטוא אם שב אל ה' בכל לבבו ומראה לבני אדם גם כן תשובתו שלימה ואוחז הדרך הטובה בכל נפשו ובכל מאודו באמת תקובל תשובתו שלימה ויהיה לו סיוע אלהי בתשובה אבל בוחן לבבות יודע האמת וראה בבני עלי כי לא היה לבבם שלם ואפילו ישמעו לקול אביהם ויסורו מדרכם הרעה ידע כי לא יעשו זה בכל לבם לפיכך חפץ שלא ישמעו לקול אביהם ויענשו וימותו ברשעם כדי שיאמרו בני אדם רשעים היו אלה וראוים היו לעונש הזה ויצדיקו עליהם את הדין. ורבותינו הקשו אלה הפסוקים ואמרו כתיב כי חפץ ה' להמיתם וכתיב כי לא אחפוץ במות המת ותירצו כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין: (כו) הולך וגדל וטוב. כמו שהיה גדל כן היה מטיב דרכיו וי"ת וטוב ושמיה טב: גם עם ה' וגם עם אנשים. כתרגומו ותקנן אורחתיה קדם ה' ותריצין עובדוהי כבנו בני אנשא: (כז) ויבא איש האלהים. רבו' אמרו כי הוא אלקנה אבי שמואל כי נביא היה והיה מכלל ארבעים ושמונה נביאי' שנתנבאו לבני ישראל: הנגלה. מקור בתשלומו עם נון נפעל כמו נשאל נשאל דוד והה"א לתמיה' והמפרשים פירשו הה"א לאמת הדבר כפשוטו של ענין וכן ה"א הרצחת גם ירשת. ואדוני אבי ז"ל פירשו לתמיהה והוא קשור עם סוף הענין וכן ה"א הנגלה נגליתי אל בית אביך ובחור אותו כדי שתבעטו בזבחי ובמנחתי למה תבעטו בזבחי והנכון בעיני כי אלה זאת הה"א לתחלת הדברים לשמוע החשוב' ואע"פ שהדבר ידוע וכן במלות השאלה כמו אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה. אליהו מה לך הים וכן הה"א שהיא לשאלה גם כן כמו הנגלה נגליתי וכן הרצחת וגם ירשת המן הסלע הזה הראית כי נכנע אחאב: אל בית אביך. אהרן ומשה שהיו נביאי ה' במצרים: לבית פרעה. כתרגומו ומשעבדין לבית פרעה: (כח) לעלות על מזבחי. משפטו להעלות מבנין הפעיל כלומר להעלות עולות: (כט) למה תבעטו בזבחי. כי המבזה הדבר בועט בו ברגליו כך אתם תבזו הזבח והמנחה שתראו שאינם באי' הזבחים והמנחות אלא להבריאכם והנה' זה בזיון הקדשים וכאילו תבעטו בהם ותרחיקום כי בעבורכם נמנעים ישראל מלהביא: אשר צויתי מעון. כלומר במעוני וכן המנחה בית ה' כמו בבית ה': ותכבד. שלא נערת בהם ולא מנעתם מעשות

רלבג

לעבודת הש"י ולא חשבו בהם תכלית אחר זולת השמנת גופם וכבר דקדקה התורה שתהיה הכונה בהם לה' ולזה הרחיקה שתויי יין מן ההקרבה שאי איפשר שתהיה כוונתם שלימה כ"ש שאשר לא ידעו את ה' ירוחקו מן ההקרבה ולזה היה רצון השם יתברך מיתתו בני עלי כדי שידקדקו הבאים אחריהם בכונת הקרבנות וידעו שאין הכונה בהם השמנת גופם כמו שחשבו אלו: (כז) ויבא איש האלהים אל עלי. אמרו שהוא אלקנה אולי היה זה מקובל אצלם והנה לא מצאנו לו נבואה במקום אחר ואפשר שנא' כי הוא פנחס כמו הענין בנבואות הנזכרות בס' שופטים וידמה שפסק' נבואתו מעלי מגד הזקנה ולזה הוצרך שיבא לו איש האלהים: הנגלה נגליתי. אין הה"א ה"א התימה אבל הוא ה"א האמתית כמו ה"א הלבן מאה שנה כמו שפירשנו שם וכבר נגלה הש"י לאהרן בהיות ישראל במצרים והיה מוכיח ישראל כמו שנזכר בספר יחזקאל ולזה אמר הש"י הנה השפעתי לאהרן שפע הנבואה ולא הספיק זה אבל בחרתי אותו לכהן מכל משפחות ישראל להקריב על המזבח ולהקטיר על המזבח הפנימי ולשאת לפני בגדי כהונה גדולה להשרות עליהם רוח נבואה באמצעות האורים והתומים ואני עשיתי לכם כל הטובה הזאת ולמה אתם בועטים בזבחי ובמנחתי אשר צויתי במעון

בסדר משפטים. ולא ישמעו ד' וסי' נמסר בסדר שמות: וטוב ה' קמצין בקריאה וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר. והנער שמואל. ושמו שאול בחור וטוב: וימצאו מרעה שמן. הוספת חכמה וטוב. וסי' בלשון תרגום שמואל טליא בחורא רהט ואשכח חכמתא. ונמסר גם בריש וירא:

תולדות אהרן כי חפץ ה' נדה ע: הנגלה נגליתי. מגלה כט (תענית סד): ובחור אותו. (ע"ג לט):

פי' רבי' ישעיה

ויתפלל בעדו שימחול לו אם לא ישוב החוטא מדרכו הרעה. ונפל דגשות למד וסללו להקל: (כז) הנגלה נגליתי. דרך הה"א לבא יתירה בענין זה כמו הכמכ' מכהו הכהו הנקל לכתו בחטאת ירבעם: (כט) תבעטו בזבחי. לשון ביזוי כאדם שמבעט הדבר ברגלו ומבזהו: אשר צויתי מעון. חסר בי"ת: להבריאכם מראשית

מצודת דוד

משפט ועכ"ז שופטו גם אלהים אם הטעה את השופט ויצא המשפט מעוקל. ואם לה'. ר"ל ומכ"ש כשהאדם חוטא לה' וכי מי הוא אשר ישפוט את החוטא הלא בודאי הוא בעצמו שופט משפטו ואיך לא תיראו מפניו אם הוא הבעל דין והדיין: כי חפץ ה' להמיתם. על כי הרבו לפשוע ולזה חיזק לבבם: (כו) הולך וגדל. בחכמה וביראת ה': וגם עם אנשים. שהיתה דעתו מעורבת עם הבריות ומקובל להם וסמכו כאן לומר שהיה מקובל גם לבני עלי ולא חשדוהו שהוא המביא דבתם רעה אל אביהם: (כז) איש אלהים. ארז"ל שהוא אלקנה אבי שמואל: הנגלה נגליתי: ר"ל אם האמת הוא אשר נגלה נגליתי וכו' ר"ל הלא ידוע הוא לכל: אל בית אביך. זה אהרן שניבא במצרים ואומר להם איש שקוצי עיניו וכו' ובגלולי מצרים וכו' (יחזקאל כ): לבית פרעה. ת"י ומשעבדין לבית פרעה: (כח) ובחור אותו. עוד היטבתי עמו שבחרתיו לכהן לי: (כט) למה תבעטו. ר"ל ואם אמנם כל הטובות האלה עשיתי עם בית אביך למה תבעטו אתם בזבחי וכי היא תגמול: אשר צויתי מעון. להקריב במעוני והוא המשכן: ותכבד. העשה כבוד לבניך יותר ממני: להבריאכם. להשמין אתכם מראשית וכו' ולא תמתינו עד יקטירו החלב

מצודת ציון

(כז) הנגלה. היא בה"א השאלה: (כח) לעלות. להעלות: אשי. הם מתנות כהונה שהמה מותר מאש המזבח: (כט) תבעטו. הוא ענין בזיון והמשיל לבהמה הבועטת ברגליה וכן וישמן ישורון ויבעט (דברים לב): מעון. במעון ר"ל במשכן מקום מדורי כמו אהבתי מעון ביתך (תהלים כו): להבריאכם. ענין שומן כמו ועגלון איש בריא

רדק

מעשות הרעות : להבריאכם . ולא אמר להבריאם . כי אי אפשר שלא היה עלי אוכל ממה שהיו בניו אוכלים ופירוש להבריאכם להשמינכם וכן ועגלון איש בריא מאד : לעמי . הלמ״ד כלמ״ד הרנו לאבנר והעליהי לאבשלום : (ל) אמור אמרתי . במדרש מתחלה נתתי כהונה לאלעזר הכהן ובניו שנאמר והלבשת אותם את אלעזר בנו וביתי פלגש בגבעה שפקרו ישראל ברוב המצות ומי גרם להם פנחס ואלעזר ושאר הכהנים שהיה להם לסבוב מעיר אל עיר ולהוכיחם ולא עשו כן לפיכך נטלתי כהונה גדולה מהם ונתתיה לך שאתה מבני איתמר ואמרתי שיתהלכו ביתך ובית אביך לפני עד עולם עתה חלילה לי כי מכבדי אכבד בני פנחס שכבד אותי בשטים : ובוזי יקלו . שנאמר ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן וגו׳ כדבר ה׳ אשר דבר אל בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול שהיה מבני פנחס חלילה לי שיתהלכו הם לפני כי אחר שהם בוזי דין הוא שיקלו ועל זרע עלי אמר זה ולא על שאר הכהנים אע״פ שאמר מתלחה ביתך ובית אביך ובכלל בית אביך שאר הכהנים כמו שאמר נגליתי לבית אביך והוא אהרן הכהן הוא ובניו שחטאו בכהונה סילק מהם כבוד הכהונה וברית הכהונה וכבוד הכהונה הוא להיות כהן גדול ולא היה בזרעו כהן גדול אלא טפל לאחרים כמו שאמר ספחני נא וברית הכהונה החיים והשלום כמו שאמר לפנחס הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל זרע עלי אמר וכל מרבית ביתך ימותו אנשים הסך הברית כמו שהם חללו הברית וכבוד הכהונה : יקלו . ענין קלון ולהבדיל הענין בא קל הקו״ף ונדגשת קוף יקלו רודפיכם שהוא ענין קלות ושניהם מבנין נפעל מפעלי הכפל ואמר יקלו ולא אמר אקל כמו שאמר אכבד כי הם יקלו מעצמם בהסתירי פני מהם . ובדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל מלינו שהחמיר הקב״ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו בכבודו של צדיק מה כתיב ומקללך אאור בכבודו של הקב״ה כתיב ובוזי יקלו ע״י אחרים : (לא) הנה ימים באים . כי לא חלה הקללה על זרע עלי עד שנעשה צדוק כהן גדול : וגדעתי . פי׳ והכרתי : זרועך . חוזק כלומר אורך החיים : מהיות זקן . שימותו בחורים ורבו׳ פירשו חכם כמו והדרת פני זקן ר״ל שלא יהיה מבית עלי סמוך בסנהדרין : (לב) צר מעון . מעון הוא בית ה׳ ופי׳ צר כמו וכעסתה צרתה כי כמו שתי נשים לאיש אחד צרות זו לזו כן שני כהנים בבית המקדש צרים זה לזה לפי שכל אחד נוטל חלקו ואינו צרה בשל חבירו וצר סמוך למעון או פירושו צר במעון : בכל אשר ייטיב . וכל הטוב אשר ייטיב ה׳ את ישראל כשיבנה בית המקדש זרעך יהיה נקלה שם שיהיה גדול עליהם והם טפלים לאחרים וי״ת ותהא מסתכל בעקתא דתיתי על אנש ביתך בחובין דחבתון בבית מקדשי ובתר כן אייתי טבתא על ישראל : (לג) לכלות את עיניך

תרגום

קוּרְבַּן מִנְחַת יִשְׂרָאֵל דְעַמִי : ל בְּכֵן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מֵימַר אֲמָרִית בֵּיתָךְ וּבֵית אֲבוּךְ יְשַׁמְשׁוּן קֳדָמַי עַד עָלְמָא וּכְעַן אֲמַר יְיָ קוּשְׁטָא אִינוּן דִינֵי אֲרֵי לִדְמִיקָרִין קֳדָמַי אֵיקַר וְדִמְבַסְרִין עַל שְׁמִי יִתְשַׁטוּן : לא הָא יוֹמַיָא אָתָן וְאֶקְטוֹעַ יַת תְּקוֹף דַרְעָךְ וְיַת תְּקוֹף דְרַע בֵּית אֲבוּךְ מִלְמֶהֱוֵי סִיב בְּבֵיתָךְ : לב וּתְהֵי מִסְתַּכֵּל וּתְהֵי חָזֵי בְּעָקְתָא דְתֵיתֵי עַל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ בְּחוֹבִין דְחַבְתּוּן קֳדָמַי בְּבֵית מַקְדְשִׁי וּבָתַר כֵּן אַיְתֵי טַבְתָא עַל יִשְׂרָאֵל וְלָא יְהֵי סִיב בְּבֵיתָךְ כָּל יוֹמַיָא : לג וֶאֱנָשׁ לָא אַפְסֵיק לָךְ מִן מַדְבְּחִי לְחַשָׁכָא יַת עֵינָךְ וּלְאַפָּחָא יַת נַפְשָׁךְ

מקרא

מֵרֵאשִׁית כָּל־מִנְחַת יִשְׂרָאֵל לְעַמִּי : ל לָכֵן נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר אָמַרְתִּי בֵּיתְךָ וּבֵית אָבִיךָ יִתְהַלְּכוּ לְפָנַי עַד־עוֹלָם וְעַתָּה נְאֻם־יְהוָה חָלִילָה לִּי כִּי־מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ : לא הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְגָדַעְתִּי אֶת־זְרֹעֲךָ וְאֶת־זְרֹעַ בֵּית אָבִיךָ מִהְיוֹת זָקֵן בְּבֵיתֶךָ : לב וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן בְּכֹל אֲשֶׁר־יֵיטִיב אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתְךָ כָּל־הַיָּמִים : לג וְאִישׁ לֹא־אַכְרִית לְךָ מֵעִם מִזְבְּחִי לְכַלּוֹת אֶת־עֵינֶיךָ וְלַאֲדִיב אֶת־

(שוליים: ג׳ מ״ע ; ד׳ ; ר״פ בסיפ׳ ; ס״חס׳ בליש׳ ; ח׳ ; י׳)

זרעך ח׳ חס׳ בליש׳ בקריאת וסי׳ נמסר בסדר עקב : זרע ג׳ חס׳ בנביאים ובכתובים וסי׳ ואת זרע . גל היום יחרש החרש לזרע. ולא בזרע גדולה ובעם רב. וכל אוריתא דכוו׳ חס׳ במ״ג מ״ל וסי׳ וגאלתי אתכם בזרוע נטויה . במסות באתות ובמופתים ובמלחמה . וטרף זרוע אף קדקוד . ונמסר גם בסדר וארא : מזבחי ח׳ בקריאת וסי׳ נמסר בסוף סדר וישמע יתרו :

תולדות אהרן פי מכבדי . אמת ע זוכר וילך : ולא יהיה זקן . סנהדרין יד .

רשי

לחם (שמואל ב יג) : לעמי . מוטב על ותכבד את בניך ממני כראיתם לעמי שאתם ובכלים ממני ובמה הרגיתם להבריאכם מראשית מנחתי : (ל) אמור אמרתי . שני פעמים פסוקתי גדולה לבני איתמר בבני גרשון ובבני מררי נאמר ביד איתמר בן אהרן הכהן (במדבר ד) ועלי מבני איתמר היה זו ראיתי במדרש שמואל . ולשון הגון מוזה שמעתי . אמור אמרתי ביתך ובית אביך וגו׳ מתחלה נתתי כהונה גדולה לאלעזר הכהן שנאמר והפשט את אהרן את בגדיו וגומר (במדבר כ׳) וביתי פלגש שפקרו ישראל ברוב המצות ומי גרם להם פנחס וכיוצא בו שהיה להם לסבב מעיר אל עיר ולהוכיחם נטלתי הכהונה גדול׳ מהם ונתתיה לך שמבני איתמר אתה ואמרתי יתהלכו לפני עד עולם שהכשוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו עד עולם : כי מכבדי אכבד . את בני פנחס שכבד אותי בשטים (במדבר כ״ה) וכן עשה בימי שלמה כשנבנה בית המקדש ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה׳ כדבר ה׳ אשר דבר אל בית עלי (מלכים א ב) ונעשה צדוק כ״ג תחתיו שהיה מבני פנחס שכן נתייחסו בדברי הימים : ובוזי יקלו . מאליהם משמסתלק מהם : (לא) וגדעתי את זרועך . החוזק שיש לכם בביתי שאתם אומרים ואם לא לקחתי בחזקה : (לב) והבטת צר מעון . וראית צרתך בגלדך בתוך מעוני כאשה הרואה צרתה עמה בבית : בכל אשר ייטיב את ישראל . כשיבנה בית עולמים בימי שלמה ותהא טובתם של ישראל שלימה כמה שנאמר שם לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב (מלכים א ח) יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים וגומר וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כל ימי שלמה (שם ד) : ולא יהיה זקן בביתך . מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשים לפני זמנן בטרם יקטירון את החלב אף אתם תמותון בלא זמן : (לג) ולאדיב . כמו ולדאיב

רלבג

במעון שתהיה במעון הידוע ואחר זה תזכו במתנות משולחי ואתם מכבד את בניך ממני וזה שהם לוקחים תחלה מהזבח והמנחה קודם שיקריבו מהם כאשר היה הרצון להשמינכם מראשי׳ כל מנחת ישראל שהיה ראוי להיות לי בעבור עמי שיקחו בו תועלת כמו שבארנו בדברינו לדברי התורה ואתם משימים התועלת שכוון לעמי בזה הענין להשמינכם . והנה יקחו ישראל תועלת במה שיאכלו הכהנים כשישתמשו בו באופן הראוי כי הם יורו משפטי הש״י ליעקב ותורתו לישראל : (ל) מכבדי אכבד . ר״ל פינחס שכבד הש״י בקנאו את קנאת הש״י בשטים ולזה השיב הכהונה הגדולה לו בימי שלמה כי היה צדוק כהן גדול תחת אביתר שהיה מבית עלי שהיה מבני איתמר כמו שנזכר בדברי הימים כי אחימלך בן אביתר היה מבני איתמר : (לא) מהיות זקן בביתך . ירצה בזה שלא יהיה בהם מי שיזקין אבל ימותו בחורים : (לב) והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל . ר״ל שהכבר תביט מקום צר דחוק לך בכל הטוב אשר ייטיב ה׳ את ישראל ולא יהי׳ בך לו חלק לשמח בו : ולא יהי׳ זקן בביתך כל הימים . ר״ל שלא ימצא חכם בביתו כל הימים כמו שהוא עתה שהיה בו עלי שהיה חכם ונביא: (לג) ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי . כדי שיראו ברעתם בהיותם תחת כהן מושל עליהם תחת אשר היה׳ להם הממשלה

עלי

פי׳ רבי ישעיה

מראשית כל מנחת ישראל לעמי להבריאכם אינו יוצא באחר . אע״פ שהוא כבד . לעמי . עולה על ותכבד בניך ממני שכבדתם לנגד עמי ממני שלא מחית בידם : (לא) הנה ימים באים . בימי שלמה שגירש את בני עלי מכהונה גדולה . וכתיב שם כדבר ה׳ אשר דבר על בית עלי : (לב) והבטת צר מעון . תביט צר שלך שיכהן בכהונה גדולה במעוני והב׳ חסר : (לג) ואיש לא אכרית

מצודת ציון

בריא (שופטים ג) : (ל) חלילה . חולין וגנאי : יקלו . הוא הפך הכבוד : (לא) וגדעתי . אכרית כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז) : זרועך . ענין חוזק כי החוזק הוא בזרוע : (לב) והבטת . ענין ראיה והסתכלות : צר . כמו ששתי נשים לאיש אחד תקראנה צרות כ״כ יקראו שני כה״ג זה לזה בלשון צר : מעון . במעון : (לג) לכלות . המלפה לדבר ואינו בא קרוי כליון עינים כל׳ מקרא : ולאדיב

מצודת דוד

החלב כמ״ש למעלה : לעמי . אשר הובא לצורך עמי לרצות להם ולא להשמין אתכם (ועל שלא הוכיח את בניו כראוי כללו עמהם) : (ל) ובית אביך . הם בני איתמר : יתהלכו לפני . ר״ל ישמשו בכהונה גדולה . כי מכבדי . מי שהיה מכבד אותי אכבדו גם אני ר״ל אחזיר שמוש הכהונה לבני פנחס בן אלעזר שכיבד אותי בשטים בקנאו את קנאתי : ובוזי . הם בני עלי שבזו את המקום יקל כבודם וכן היה בימי שלמה כי גירש את אביתר מכהן לה׳ שהיה מזרע עלי וכיהן צדוק החתיו שהיה מזרע פינחס : (לא) וגדעתי . אכרית חוזק ממשלתך : מהיות זקן . ר״ל מושל ושר כי המושלים והשרים נקראו זקני העם : (לב) והבטת צר מעון . ר״ל זרעך יראה צרתו במעון כי יהיה כה״ג אחר לא מהם (וכל׳ שאלה קראו צר עם כי לא יהיו בזמן אחד כי אין כה״ג כ״א א׳) : בכל אשר ייטיב . בכל הימים אשר ייטיב ה׳ לישראל להיות המקדש על מכונו יביט צר במעון : (לג) ואיש

רשי

ולדאיב: ימותו אנשים. בחורים אינו דומה אבלו של בחור לאבלו של תינוק: (לד) וזה לך האות. שיתקיים הדבר ביום אחד ימותו שני בניך והיא תהיה לך אות שיתקיים כל הפורענות שנאמר לך והבטת צר מעון וכל מרבית ביתך ימותו אנשים: (לה) כהן נאמן. הוא צדוק: (לו) לאגורת כסף, בשביל להשתכר מעה כסף. ממשקלות עשרים גרה הוא (שמות ל): ספחני. אספני: (א) היה יקר. היה מנוע וכן יקר רוח איש תבונה (משלי יז) מנוע דברים אדם מבין: אין חזון נפרץ. לית נבואה גליא. נפרץ לשון ופרצת ימה וקדמה בראשי׳

רדק

עיניך. ר״ל עיני בני בניך אשר יהיו בזמן ההוא וכן ולאדיב את נפשך נפש בני בניך שיהיו בזמן ההוא והו כליון עינים שיראו בב״ה כהן נגיד עליהם ויותר גדול יהיה עונש זה משימותו כלן ולא ישאר מהם זכר לפיכך אמר ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי והענין כענין שאמר דוד אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו כי זה נהוא העונש הגדול שיחיו ויראו ברעתם וכן שאל משה רבינו ע״ה הרגני נא הרוג ואל אראה ברעתי: ולאדיב את נפשך. הפוך מן דאבון נפש וכן תרגומו ולאפחא נפשך וכן תרגם ומדיבות נפש ומפחן נפש: וכל מרבית ביתך. כענין אשר טפחתי ורביתי טרימינ״ש בלעז: ימותו אנשים. בחורים וכת״י עולימין וכן בא באנשים באנשים זקנים כל אחד יתפרש לפי מקומו: (לד) וזה לך האות. כשתראה שני בניך ימותו ביום אחד יתברר לך כי העתיד אשר דברתי על בניך יתקיים: (לה) והקימותי לי כהן נאמן. אמרו כי זה היה צדוק כי לא חלה על זרע עלי הקללה עד שנעשה צדוק כהן גדול וזה היה כשהיה בורח דוד מפני אבשלום שנסתלק אביתר והיה צדוק כהן גדול שנאמר ויעל אביתר ואחר כן אמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ואותו היום נתמנה כהן גדול אבל לא היה כהן גדול עד שנמשח שלמה והוא גם כן נמשח לכהן גדול וקודם היום הזה לא היה מסולק זרע עלי מכהונה גדולה שהרי היה אחיה בן אחיטוב נושא אפוד במלחמת שאול ואחימלך היה כהן גדול בנוב ואביתר בנו היה כהן גדול עד שהוקם צדוק: כאשר בלבבי ובנפשי יעשה. פי׳ שיעשה כל אשר ברצוני וכת״י די במימרי וברעותי יעביד: בית נאמן. פי׳ קיים כמו במקום נאמן כי זרע צדוק היו כהנים גדולים וכן תמצאם מיוחסים בדברי הימים עד עזרא: והתהלך לפני משיחי. הוא וזרעו ואמר לפני משיחי כי הכהן היה בא לפני המלך להורותו הדרך הטובה ולא היה המלך בא לפני הכהן הגדול אלא כשהיה שואל באורים ותומים כמ״ש ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים אבל בכל עת אחר שירצה המלך לראות הכהן הגדול ולדבר עמו הכהן היה בא לפניו וכן אמר זכריה הנביא וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם ופי׳ והיה כהן על כסאו כמו לפני כסאו כמו עומדים עליו נצבים עליו שהוא כמו לפניו וי״ת וישמש קדם משיחי ונראה כי דעתו כמו שפירשנו: (לו) להשתחות לו. כתרגומו לאשתפלא ליה כלומר ישפיל עצמו לפניו ויבקש ממנו על מחיתו: לאגורת כסף. בעבור אגורת כסף והאלף נוספת והוא מן עשרים גרה ותרגומו למעא דכסף כתרגום עשרים גרה עשרים מעין וי״מ אותו מתרגום שכר אגרא: וככר לחם. כתרגומו פיתא דלחמא כלומר חתיכת לחם: ספחני נא. חברני נא כמו ונספחו על בית יעקב מהסתפח בנחלת ה׳ ענין החבור והדבוק: אל אחת הכהונות. אל אחת ממשמרות הכהנים וכת״י מניני כען לחדא ממטרת כהניא: (א) משרת את ה׳. כבר פירשנוהו: יקר. שלא היו נביאים בישראל וזה אין חזון נפרץ שלא היה החזון נפרץ אלא נגדר וסתום ותרגומו הוה כסי ביומיא האינון לית נבואה גליא

מקרא

נפשך וכל מרבית ביתך ימותו אנשים: לד וזה לך האות אשר יבא אל שני בניך אל חפני ופינחס ביום אחד ימותו שניהם: לה והקימתי לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה ובניתי לו בית נאמן והתהלך לפני משיחי כל הימים: לו והיה כל הנותר בביתך יבוא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם ואמר ספחני נא אל אחת הכהנות לאכל פת לחם:

ג א והנער שמואל משרת את יהוה לפני עלי ודבר יהוה היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ:

תרגום

וכל סגיות ביתך ימותון עולימין: לד ודין לך אתא דתיתי לות תרין בנך לות חפני ופנחס ביומא חד יתקטלון תרויהון: לה ואקים קדמי כהין מהימן דכמימרי וכרעותי יעבד ואקים ליה מלכו קימא וישמש קדם משיחי כל יומיא: לו ויהי כל דישתאר בביתך ייתי לאשתפלא ליה למעא דכסף ופתא דלחמא ויימר מניני כען לחדא ממטרת כהניא למיכל פתא דלחמא:

א ורביא שמואל משמש קדם יי בחיי עלי ופתגמא דיי הוה כסי ביומיא האינון לית נבואה גליא:

מרבית ג׳ בקריאה זסי׳ וכל מרבית ביתך ימותו אנשים. אחצי מרבית חכמתך: מרבית העם. וב׳ ובמרבית תולדות אהרן וכל מרבית. ר״ה יח יבמות קה סנהדרין יד: פסחים נא. סוטה ס שבועות ו:

רלבג

לולי זה החטא ולזאת הסבה לא ימותו בניך בעודם קטנים אבל ימותו בהיותם אנשים בדרך שיראו שפלותם ודלותם בעבודת הכהונה: (לה) כהן נאמן. הוא צדוק שהושם כהן תחת אביתר בימי שלמה: והתהלך לפני משיחי כל הימים. ר״ל לפני המלך אשר יעמוד בעמי: (לו) יבא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם. ר״ל שיבקש לו שישימהו במשמרות כהונה בעבור דבר מועט שיגיע לו מהתועלת בשביל הכהונה ההיא והיא מעה כסף וככר לחם ויספיק לו לרצותו שיחברו לאחת ממשמרות כהונה כדי שיגיע לו ממנה מעט לחם לאכול וזהו העונש הראוי לבית עלי תחת לקחם אשר לא להם להשמין את עצמם ויסיר הש״י מהם מה שראוי להיות להם בדרך שלא ישאר להם כי אם מעט יוכלו לחיות ממנו בדוחק: (א) והנה הנער שמואל היה משרת את ה׳ לפני עלי שהיה מיישר אותו על זה. והנה היה דבר ה׳ בימים ההם יקר ר״ל שהנבואה היתה מגעת בקושי עד שלא היתה אז נבואה נפתחת אבל היה ענין הנבואה סתום שלא

פי׳ רבי ישעיה

לך מעם מזבחי. פירוש שישמשו כשאר הכהנים ויכלו עיניהם וידאבו נפשותם כשיראו הסררה שלהם לאחרים: ולאדיב. כמו ולדאיב: (לד) וזה לך האות אשר יבוא אל שני בניך. פי׳ מה שיגיע לשני בניך שימותו ביום אחד יהיה לך אות שיגיע אליך הרעה: (לו) לאגרת כסף. האל״ף יתירה והוא לשון גרה: ספחני נא אל אחת הכהונות. ערבני באחת משמרות כהונה וכן ת״י לחדא מטרת כהניא: (א) אין חזון נפרץ. לא היה מרובה בישראל. כמו ופרצת ויש

מצודת דוד

לא אכרית. מכל וכל מבלי לעבוד מי מהם על המזבח אלא ישמשו במזבח ויראו ברעתם להיות להם כליון עינים ודאבון נפש (ועם שאמר לעלי בלי נוכח ויחידי על הזרע ידבר היות כי זרע האדם יחשב כהוא עצמו): וכל מרבית. כל גדולי ביתך ימותו אנשים לא זקנים ולא קטנים כי אם בחורים שאבלותם מרובה: (לד) וזה לך האות שיתקיים כל דברי הנבואה: אשר יבוא. האות הוא הדבר אשר יבוא אל שני בניך שימותו ביום אחד ובזה תדע שיתקיים הכל: (לה) כהן נאמן. זה צדוק והוא יעשה כאשר בלבבו כתורה וכמצוה: בית נאמן. בית קבוע לו ולזרעו אחריו: והתהלך. יטייל לפני המלך לשעשע עמו ועצת שלום תהיה ביניהם: (לו) להשתחות לו. לכהן הגדול אשר יועמד מזרע צדוק: לאגורת כסף. בעבור אגורת כסף וככר לחם אשר יקבל ממנו במתנה: ואמר. המותר בביתך יאמר לו בבקשה ממך אספני וחברני נא אל אחת ממשמרות הכהנים לאכול בזה פת לחם כי יהודה חסר לחם בזולת זה: ג (א) לפני עלי. ר״ל שהיה זריז בעבודת ה׳ לעשותה לפני עלי וקודם לו כי מתחלה הורהו עלי עבודת ה׳ ואח״ז נתחזק מאליו ולבסוף נתעלה יותר עד שזכה לנבואה: ודבר ה׳. דברי הנבואה היה בימים ההם דבר יקר מאוד יותר מבשאר הימים: אין חזון נפרץ. כאילו הנבואה

מצודת ציון

ולאדיב. הוא הפוך כמו ולדאיב והוא מענין צער ותוגה כמו ודאבון נפש (דברים כח): מרבית. ענין גדול כמו אשר טפחתי ורביתי (איכה ב): (לה) נאמן. מתקיים כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כב): והתהלך. ענין טיול כמו והתהלכתי בתוככם (ויקרא כו): (לו) לאגורת. האל״ף נוספת והוא כמו גרה שהיא מטבע של כסף והוא מעה: וככר. כך נקרא לחם שלם: ספחני. ענין חבור והדבוק כמו ונספחו על בית יעקב (ישעיה יד): פת. הוא פרוסה כמו פתות אותה פתים (ויקרא ב): ג (א) יקר. חשוב כמו יקרה נפשי (לקמן כו): חזון. נבואה: נפרץ. מלשון פרצה פתוח

ב וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וְעֵלִי שֹׁכֵב בִּמְקֹמוֹ וְעֵינָו הֵחֵלּוּ כֵהוֹת לֹא יוּכַל לִרְאוֹת׃ ג וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל יְהוָה אֲשֶׁר־שָׁם אֲרוֹן אֱלֹהִים׃ ד וַיִּקְרָא יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ ה וַיָּרָץ אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי־קָרָאתָ לִּי וַיֹּאמֶר לֹא־קָרָאתִי שׁוּב שְׁכָב וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁכָּב׃ ו וַיֹּסֶף יְהוָה קְרֹא עוֹד שְׁמוּאֵל וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיֹּאמֶר לֹא־קָרָאתִי בְנִי שׁוּב שְׁכָב׃ ז וּשְׁמוּאֵל טֶרֶם יָדַע אֶת־יְהוָה וְטֶרֶם יִגָּלֶה אֵלָיו דְּבַר־יְהוָה׃ ח וַיֹּסֶף יְהוָה קְרֹא־שְׁמוּאֵל בַּשְּׁלִשִׁית וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיָּבֶן עֵלִי כִּי יְהוָה קֹרֵא לַנָּעַר׃ ט וַיֹּאמֶר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל לֵךְ שְׁכָב וְהָיָה אִם־יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר יְהוָה כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁכַּב בִּמְקוֹמוֹ׃ י וַיָּבֹא יְהוָה וַיִּתְיַצַּב וַיִּקְרָא כְפַעַם־בְּפַעַם שְׁמוּאֵל ׀ שְׁמוּאֵל

ועיניו ק'

ב וַהֲוָה בְּיוֹמָא הָאִינוּן וְעֵלִי שְׁכִיב בְּאַתְרֵיהּ וְעֵינוֹהִי שְׁרִיאוּ לְמִכְהֵי לָא יָכִיל לְמֶחֱזֵי׃ ג וּבוֹצִין בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ עַד לָא טְפָא וּשְׁמוּאֵל שְׁכִיב בַּעֲזָרַת לֵוָאֵי וְקָלָא אִשְׁתְּמַע מֵהֵיכְלָא דַיְיָ דְתַמָּן אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ ד וּקְרָא יְיָ לִשְׁמוּאֵל וַאֲמַר הָא אֲנָא׃ ה וּרְהַט לְוָת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וַאֲמַר לָא קְרֵיתִי תּוּב שְׁכִיב וַאֲזַל וּשְׁכִיב׃ ו וְאוֹסִיף יְיָ לְמִקְרֵי עוֹד שְׁמוּאֵל וְקָם שְׁמוּאֵל וַאֲזַל לְוָת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וַאֲמַר לָא קְרֵיתִי בְּרִי תּוּב שְׁכִיב׃ ז וּשְׁמוּאֵל עַד לָא אֲלַף לְמִידַע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְעַד דְּלָא אִתְגְּלֵי לֵיהּ פִּתְגָם נְבוּאָה דַיְיָ׃ ח וְאוֹסִיף יְיָ לְמִקְרֵי שְׁמוּאֵל בִּתְלִיתָאָה וְקָם וַאֲזַל לְוָת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וְסַבַר עֵלִי אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ מִתְקְרֵי לְרַבְיָא׃ ט וַאֲמַר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל אֱזֵיל שְׁכוּב וִיהֵי אִם יִקְרֵי לָךְ וְתֵימַר מַלֵּיל יְיָ אֲרֵי שְׁמַע עַבְדָּךְ וַאֲזַל שְׁמוּאֵל וּשְׁכִיב בְּאַתְרֵיהּ׃ י וְאִתְגְּלֵי יְיָ וְאִתְעַתַּד וּקְרָא כִּזְמַן בִּזְמַן שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל וַאֲמַר

וסי' לא תתן אכלך . ובמרבית ביתך : עינו ח' חס' יו"ד בתרא וסי' ועינו החלו כהות . ולא כהד ממנו ויאמר ח' הוא הטוב . ויברח אבשלום . ועברה העברה לעבור . יקח ויעל . ועיניו את עינו תראינה . יראו עינו כידו . קוץ בעינו : קרא ד' בקריאה וסים' שמואל . וחברו . חדש ושבת קרא

תולדות אהרן ונר אלהים. קדושין עב עת עקרים מג פו : כי ס' קורא . עקרים מג יא : וכים לב יקרא . שבת קיג : ויבא ס' . שבת קיג סוטה יא :

רדק

גליא : (ב) ויהי ביום ההוא . הלילה בכלל היום : במקומו . במקום שהכהנים ישנים לפנים מן הלוים : החלו כהות . להיות כהות כי הוא תואר : לא יוכל לראות . תוספת ביאור ופי' לא יוכל לראות היטב אבל רואה היה שהרי אמר החלו ולא אמר כהו וכן הוא אומר ביעקב אבינו לא יוכל לראות ואח"כ אמר וירא ישראל את בני יוסף וטעם הספור הזה במקום הזה אם ענינו על דרך פשוטו לא מצאתי לו טעם נכון ואם הוא דרך משל ורז"ל עיני הלב כלומר רוח הקדש וטעמו שהיתה רוח הקדש הולכת ופוסקת ממנו שלא היתה רגילה אצלו כבתחלה מפני מעשה בניו לפיכך באה הנבואה הזאת אל שמואל ולא באה אליו . ובדרש אומר כהות ממש ואמר כל המעמיד בן רשע עיניו כהות מנא לן מיצחק וכן עלי ולדעת הדרש היה הספור הזה הנה לפי שעתיד לזכור הנבואה שבאה לשמואל על עון בניו : (ג) ונר אלהים טרם יכבה . אב על נרות המנורה אמר היה זה קודם עלות השחר כי הנרות היו דולקים מערב עד בוקר אע"פ שפעמים היו כבות מקצתן בליל' ושמן היו נותנים בהן במדה שהיו דולקים מערב עד בקר וברוב פעמים היו דולקים עד הבקר ונר מערבי בכל זמן היו מוצאים אותו דולק ואמר כי באה נבואה זאת לשמואל קודם שכבו הנרות בעוד לילה כמו זמן קריאת הגבר שהרי אומר אחר כן וישכב שמואל עד הבקר ובדרש אמר כי על נר הנבואה אמר ואמרו וזרח השמש ובא השמש עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק אחד הוא מזריח שמשו של צדיק אחר עד שלא ישקיע שמשו של משה מזריח שמשו של יהושע עד שלא תשקע שמשו של עלי הזריח שמשו של שמואל וזהו שאמר ונר אלהים טרם יכבה : ושמואל שוכב בהיכל ה' . בהיכל ה' דבק עם ונר אלהים טרם יכבה כי הנר היה בהיכל ה' ושמואל היה שוכב במקומו כי שמואל לא היה שוכב בהיכל ה' אלא בעזרת הלוים לפיכך האתנחתא בשוכב לפי שאינו דבק עם בהיכל ה' וכן פירשו רז"ל כי לא יתכן להבין הפסוק כמשמעו שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכל שכן שכיבה וכל שכן בהיכל וכת"י ובוצין בית מקדשא דה' עד לא טפא ושמואל שכיב בעזרת לואי וקלא אישתמע מהיכלא דה' דתמן ארונא דה' . ובדרש ירפס אל בקולו נפלאות תמן תנינן נעלה הכהן מבפנים ובן לוי ישן לו מבחוץ קפץ הדבר על עלי ודבר על שמואל מבחוץ : אשר שם ארון אלהים . בלא ה"א הידיעה והמסרה לית כוותיה : (ז) טרם ידע את ה' . פי' טרם שידע את ה' היה זה שקרא אליו ולא הבין כי עדיין לא ידע את ה' ולא נגלה אליו דבר ה' בנבואה לפיכך לא היה מבין כי ה' קורא על בן אדם לפיכך קם שלש פעמים אל עלי בטרם ידע : וטרם נגלה . הוא כפול דבר או פי' טרם ידע כי עדיין לא ידע בחכמת האלהית אע"פ שלמד בשאר החכמות כי אילו למד בזאת החכמה היה מבין ומבחין בקול הנבואה ונראה שכן דעת יונתן שתרגם עד דלא אליף למידע דחלתא דה' : (ח) ויבן עלי . כי בשתי הפעמים חשב

רשי

(בראשית כח) : (ג) ושמואל שוכב במקומו . בעזרת הלוים השומרים בית המקדש וכן תרגם יונתן ושמואל שכיב בעזרת לואי : בהיכל ה' אשר שם ארון האלהים : (ד) ויקרא ה' . וקול יצא מהיכל ה' מבית קדשי הקדשים שקרא שמואל סוף המקרא העליון מחובר לראש המקרא התחתון וזהו שאמר הכתוב ירעם אל בקולו נפלאות (איוב לז) עלי היה כהן ושומר מבפנים ושמואל היה לוי ושוכב מבחוץ וקפץ הקול דרך עלי לשמואל במסכת תמיד : (ז) טרם ידע את ה' . עדיין לא היה מכיר ענין קול נבואה כל טרם שבמקרא לשון עדיין לא כתרגומו עד לא ואינו לשון לפני וזה יוכיח ועוד כי טרם תיראון (שמות ט) מפורש ממנו וכן כל שיח השדה טרם יהיה בארץ

רלבג

שלא ימצא אז מי שיתנבא : (ב) ויהי ביום ההוא . שבא איש האלהים לעלי להגיד לו הדברים הקודמים בימי עלי היה שוכב במקומו מרוב הזקנה והחלו עיניו להיות כהות באופן שלא יוכל לראות : (ג) והנה טרם שכבה נר אלהים והוא אצל עליית השחר היה שמואל שוכב אצל היכל ה' אשר שם ארון האלהים בלשכה אחת היתה שם ובעת הזה המוכן בהגעת החלומות הצודקים החלה להגיע אליו הנבואה עד שקרא אליו ה' במראה הנבואה ואמר הנני ורץ לעלי כי נדמה לו שעלי היה קורא אותו וכן נדמה לו זה עד שלשה פעמים שהרגיש עלי כי ה' קורא לנער ולוהו שאם יקראהו עוד ישוב לו דבר ה' כי שומע עבדך וידמה שלא שמע שמואל על זה כי ה' קורא לו להיות דבר ה' והיא הנבואה יקר בימים ההם עם חשבו היותו בלתי ראוי לנבואה : (י) והנה הודיעהו הש"י בדרך הנבואה הרע שעתיד לבא על ישראל עת מלחמת פלשתים שמתו בה רבים מישראל ולוקח ארון האלהים ומתו חפני ופינחס והרע שעתיד לבא לעב

פי' רבי' ישעיה

ויש לומר לא היה שעבור עליו כמו ופורץ גדר : (ב) החלו כהות . החלו להיות כהות : (ג) ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' אשר שם ארון אלהים . שמואל שוכב

מצודת ציון

(ב) החלו . התחילו : כהות . חשוכות כמו וכהה כהה (ויקרא יג) : (ד) הנני . הנה אני : (ז) טרם . עדיין לא כמו הטרם תדע (שמות י) : (ח) ויבן . מלשון בינה : (יב) כפעם בפעם . ר"ל

מצודת דוד

הנבואה גדורה לבל תצא ולא נפרץ גדרה : (ב) ביום ההוא . ביום בא איש האלהים אל עלי : במקומו . במקום שהכהנים שוכבים לפנים מן הלוים : החלו כהות . התחילו להיות כהות וחשוכות : לא יוכל לראות . כאשר מקודם וכפל הדבר לתוספת ביאור : (ג) טרם יכבה . עדיין לא כבה אף נר אחד מנרות המנורה : ושמואל שוכב . במקום אשר הלוים שוכבים : בהיכל ה' . זה קהיק כאשר מפרש אשר שם ארון אלהים ומוסב הוא למקרא שלאחריו לומר שקול הקריאה היה בהיכל ה' וכו' : (ה) כי קראת לי . כי חשב שעלי קראו . (ז) טרם ידע . עדיין לא ידע חכמת אלהות בהיותו עודו נער כ"א ידע היה א"כ מכיר קול נבואה : וטרם יגלה . עד הנה עדיין לא נגלה אליו ה' לדבר בו : (ח) בשלישית . בפעם שלישית : (ט) [illegible]

באָרץ (בראשית ב): (י) ויאמר שמואל דבר. ולא הזכיר שם מקום כמו שציוהו עלי אמר שמא קול אחר הוא: (יא) עושה דבר. היא לקיחת הארון ביד פלשתים: תצלינה. לשון צלצלים טנטינ"ר בלעז: (יב) החל וכלה. אותו היום תתחיל גזירתי על בית עלי מיתות חפני ופנחס ומכאן ואילך אכלה גזירתי ואשלימה עליהם מדור אל דור להמיתם אנשים בני שמנה עשרה שנה: החל וכלה. אקומינצ"ר אשפליימנ"ט בלעז: (יג) כי מקללים להם בניו. מקללים לי היה לו לומר אלא שכנה הכתוב מקללים מקילים וכן כל קללה לשון קלות ובזיון הוא: ולא כהה. לא הכהה פניהם להעבירם מגדולתן: (יז) כה יעשה

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל הִנֵּה אָנֹכִי עֹשֶׂה דָבָר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעוֹ תְּצִלֶּינָה שְׁתֵּי אָזְנָיו׃ יב בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶל־עֵלִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּיתוֹ הָחֵל וְכַלֵּה׃ יג וְהִגַּדְתִּי לוֹ כִּי־שֹׁפֵט אֲנִי אֶת־בֵּיתוֹ עַד־עוֹלָם בַּעֲוֺן אֲשֶׁר־יָדַע כִּי־מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו וְלֹא כִהָה בָּם׃ יד וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם־יִתְכַּפֵּר עֲוֺן בֵּית־עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עַד־עוֹלָם׃ טו וַיִּשְׁכַּב שְׁמוּאֵל עַד־הַבֹּקֶר וַיִּפְתַּח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה וּשְׁמוּאֵל יָרֵא מֵהַגִּיד אֶת־הַמַּרְאָה אֶל־עֵלִי׃ טז וַיִּקְרָא עֵלִי אֶת־שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל בְּנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ יז וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אַל־נָא תְכַחֵד מִמֶּנִּי

ופסקים כ"מ משה שלח סי' · הפסק בינו לבין שכינה ולשון הזוהר קדמות ובתרה שני' ועיין שם וקו"ג · ל' · ד' ג' קמץ וחד פתח · ל' · ס' · ל' · ד' · כ"ז

שְׁמוּאֵל מַלֵּיל אֲרֵי שָׁמַע עַבְדָּךְ׃ יא וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל הָא אֲנָא עָבֵיד פִּתְגָמָא בְּיִשְׂרָאֵל דְּכָל דְּיִשְׁמְעִנֵּיהּ יִצְלָן תַּרְתֵּין אוּדְנוֹהִי׃ יב בְּיוֹמָא הַהוּא אֲקֵים עַל עֵלִי יָת כָּל דִּי מַלֵּלִית עַל בֵּיתֵיהּ אֲנַמֵּר וְאֵישֵׁיצֵי׃ יג וְחַוֵּיתִי לֵיהּ אֲרֵי מִתְפְּרַע אֲנָא מִן אֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ עַד עָלְמָא בְּחוֹבִין דִּידַע אֲרֵי מַרְגְּזִין לְהוֹן בְּנוֹהִי וְלָא כְהָא בְּהוֹן׃ יד וּבְכֵן קַיֵּמִית לְבֵית עֵלִי אִם יִשְׁתַּבְּקוּן חוֹבֵי בֵית עֵלִי בְּנִכְסַת קוּדְשִׁין וּבְקֻרְבָּנִין עַד עָלְמָא׃ טו וּשְׁכֵב שְׁמוּאֵל עַד צַפְרָא וּפְתַח יָת דָּשֵׁי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וּשְׁמוּאֵל דְּחִיל מִלְּחַוָּאָה יָת חֵיזוּ נְבוּאֲתָא לְעֵלִי׃ טז וּקְרָא עֵלִי יָת שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל בְּרִי וַאֲמַר הָא אֲנָא׃ יז וַאֲמַר מָה פִּתְגָמָא דְּמַלֵּיל עִמָּךְ לָא כְעַן תְּכַסֵּי מִנִּי

מקרא. בטרם ידע הנער: אנכי עשה ד' בליש' וסי' הנה אנכי עשה דבר בישראל. והיתה לי ב' תולדות אהרן אם יתכפר. ר"ס יח יבמות קה (ר"ה ח סנהדרין יח):

רלבג

לנוב עיר הכהנים כי מתו בה בית עלי מלבד אביתר על יד שאול וידמה שלזה אמר החל וכלה כי התחלת הפורעניות היה במלחמה שמת בה חפני ופנחס וכלוי הפורעניות היה בענין נוב עיר הכהנים: (יא) ואמר כי כל שומעו תצלינה שתי אזניו להפלגת קושי הענין הזה יהיה הקול ההוא מרעיד האנשים וכאילו מחוזק הקורא מהקול ההוא תתחדר הצלילה וההכרה באוזן: (יג) מקללים להם בניו ולא כהה בם. הרצון בזה שהוא ידע בישראל היו מקללים בניו בסבת העושק שהיו עושקים אותם בית עלי ממה שהיו חוטפים מהם מן הזבחים ובעבור הענין שהיתה בהם תהקרבת הקרבנות אשר הובאו להם עד שכבר ישכבון וקרבנות הנשים הצובאות פתח אהל מועד לא קרבו עדיין והנה לא הוכיחם עלי על זה באופן שימנעו מעשות כן אבל אמר להם אל בני כי לא טובה השמועה וגו'. ולא דקדק אחר זה שיוסרו מאלו החטאים: (יד) ולכן נשבע השם לבית עלי שלא יתכפר להם עונם באמצעות קרבנות כאלו תאמר זבח ומנחה כי כלם באים לכפרה ולזה היתה סמוכה על ראש השלמים להעיר שגם הם באים לכפרה ומזה המקום דקדקו רבותינו ז"ל שהכפרה לא תשלם לבית עלי בזבח ומנחה ואולם תשלם במה שהוא יותר טוב מהם והוא העסק בתורה

פי' רבי' ישעיה

שוכב. והוא מקרא מסורס והיה שוכב בעזרה עם הלוים: (יא) תצלינה שתי. לשון צלצלי שמע. בוליני"ר בלע"ז. והוא שביית הארון והריגת בניו: (יב) החל וכלה. אותו היום אתחיל ואחר כך אכלה בכל דור: (יג) מקללים להם. כינה הכתוב ונפל ממנו הדגש להקל: ולא כהה בם. לא מיחה ואין לו דומה: (טו) ושמואל ירא. ולא שלחו הבורא להגיד לו שאילו כן לא היה ירא ממנו:

רדק

חשב עלי כי נדמה לו לשמואל כי אדם קורא אותו ומתוך שנתו היה נדמה לו זה ולא היה קורא לו אדם אבל כאשר ראה כי שלש פעמים זו אחר זו שמע הקול אחרי שניעור משנתו ידע כי לא היה טועה שמואל ובאמת היה שומע הקול ולא היה קול אדם כי לא היה שם אדם אחר שהיה קורא אותו לפיכך הבין עלי כי קול מלאך ה' היה והחכם ראב"ע פי' כי לפי ששמואל לבדו היה שומע הקול ועלי לא היה שומע אותו ידע עלי והבין כי קול הנבואה היה שהקב"ה משמיע אותו למי שירצה וכן וישמע את הקול מדבר אליו וכן ארז"ל מדבר אליו קול לו קול אליו משה שומע ואין ישראל שומעין: (י) ויבא ה' ויתיצב. נראה בפעם הזאת נראית תמונה לנגד עיניו במראה הנבואה לפיכך אמר ויתיצב כמו ויתיצב מלאך ה' בדרך: דבר כי שומע עבדך. ולא אמר ה' כמו שאמר לו עלי כי היה ירא עדיין מהזכיר השם במראה הנבואה ויש בו דרש כי חשש עדיין שמא קול שד הוא וזה רחוק: (יא) עושה דבר. זהו גלות הארון: תצלינה. מבנין הפעיל שרשו צלל והוא ענין הרגשה כמו לקול צללו שפתי: ביום ההוא. ביום שיהיה זה הדבר הקשה אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו ביום ההוא אקים אל עלי מה שדברתי אל ביתו על ידי איש האלהים כמו שכתוב למעלה כי ביום ההוא תהיה תחלת הפורעניות הבאה על בית עלי שימותו בניו וכן אכלה הרעה על בית עלי עד עולם: אל ביתו. כמו על ביתו וכן אל ההרים לא אכל: (יג) כי שופט אני. לא יכלה משפטי בזרעו עד זמן קצוב אלא עד עולם אשפטם שיהבזו ויתקלרו ימיהם: בעון אשר ידע. בעון סמוך למלת אשר כאלו אמר בעון הדבר אשר ידע ובעונו ילקה זרעו עד עולם שכתוב ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם ואעפ"י שהיו בבנים זכאים האל יתברך שמו קורא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות ידע כי לא יהיה בבניו עד עולם שיהיה זכאי כל כך שלא יזכר לו עון אבותיו זה: כי מקללים להם בניו. תקון סופרים כי לא רוצה לומר לאל יתברך אלא שכנה הכתוב וזה אחד משמנה עשר פסוקים שהם תקון סופרים והקללה הזאת הוא ענין בזיון כמו שאמר עליהם ובוזי יקלו וי"ת ארי מרגזין להון בנוהי: לא כהה בם. לא גערם ולא מנעם אע"פ שאמר אל בני כי לא טובה השמועה זה היה לעת זקנותו שלא היו יראים ממנו ומתחלת עשותם הרעה היה לו למנעם ולהריב עמהם בחזקה ולא עשה כן: (יד) בזבח ובמנחה. לפי שהיו הם כהנים ומקריבים זבח ומנחה אמר כן כלו' לא תועיל להם כהונתם לפני או מפני שמעלו בזבח ובמנחה אע"פ שישתדלו בזבח ובמנחה לכפר מעלם לא יכפר להם לעולם ורבותי' ז"ל דרשו בזבח ובמנחה הוא דלא יתכפר אבל יתכפר בתלמוד תורה ובגמילות חסדים ומהם אמרו אבל מתכפר בתפלה: (טו) ויפתח. כלומר קם בבקר ופתח דלתות בית ה' כמנהגו ולא הלך אל

מצודת דוד

וקרא. אם יוסיף לקרא עוד: (י) דבר. ולא אמר דבר ה' כאשר הורהו עלי כי חשב פן עכ"ז לא ה' דבר בו: (יא) תצלינה שתי אזניו. ירעדו אזניו מגודל החרדה והכונה הוא על לקיחת הארון: (יב) אקים. אתחיל לקיים דברי איש האלהים אשר דבר בשם ה': החל וכלה. אז בעת לקיחת הארון יתחיל הפורעניות כי ימותו שני בניו במלחמה ההיא וכן אכלה לקיים כל דברי הנבואה: (יג) והגדתי לו. רצה לומר הלא מאז הגדתי לו על ידי איש אלהים שאשפוט את ביתו: בעון. בעבור העון אשר יודע הוא מה שבניו מקילים ובוזים כבודי ולא מיחה בהם כראוי ומלת להם הוא תקון סופרים והרי הוא כאלו נאמר לי או ר"ל שאת עצמם מקללים ברוע מעשיהם כי עונש יענשו והקללה תבא עליהם: ולא כהה בם. ר"ל אף בשמוע דברי איש האלהים עכ"ז לא חש ולא גער בבניו להכהות מראות פניהם לביישם ברבים: (יד) בזבח ובמנחה. כי אין קטיגור נעשה סניגור על כי חטאם היה בדבר הקרבנות אולם בתשובה יכופר עון: עד עולם. השבועה הזה שמור להם עד עולם לזרעם אחריהם לקיים בהם ככל דברי הנבואה: (טו) ויפתח. פתח הדלתות כמנהגו ולא הלך להגיד הנבואה לעלי כי פחד ממנו לבשרו בשורה קשה: (יז) מה הדבר. ר"ל אין ספק שהי' קראך עוד לזאת אשאלך מה דבר בך ואל תמנע מלהגיד לי: כה יעשה לך אלהים. גזם ולא אמר וכדומה לזה

מצודת ציון

ר"ל כמו בפעמים הקודמים: שמואל שמואל. הכפל בא לזרז את הנקרא: (יא) תצלינה. ענין תנועה ורעדה כמו לקול צללו שפתי (חבקוק ג): (יג) מקללים. ענין בזיון כמו קללה נמרצת (מ"א ב) או הוא מלשון קללה ממש: כהה. ענין הוכח: (טו) המראה. מראה הנבואה: (יז) תכחד. ענין מניעה

רדק

אל עלי בקומו לספר לו המראה כי ירא מהגידה לו : (יז) כה יעשה לך אלהים . כן הוא מנהג הלשון לאמר דבר זה בשבועה וכן כה יעשה לי אלהים ובדרש כה יעשה לך אלהים כשם שאין בני יורשים את מקומי כך אין בניך יורשין את מקומך : (יח) ולא כחד ממנו . ובדרש אע"פ כן באה לו קללתו מכאן אמרו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה :

רשי

יעשה לך . כאותה קללה עצמה שלא יהיה לך בנים הגונים וכן עלתה בו ופ"ש שהגיד לו : (יח) ולא כחד . מכאן אמרו קללת חכם אפי' על תנאי היא באה : ה' הוא . אדון הוא והכל שלו : (כא) כי נגלה ה' אל שמואל . לפי שאמר למעלה ודבר ה' היה יקר בימים ההם אמר כאן כי מעתה בשביל שמואל נגלה ושנה והתחיל להגלות : (א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל . נהיה הדבר שנאמר לשמואל ובא לכל ישראל והאיך היה הפורענות ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה : האבן העזר . עדיין לא היה כן שמה כי בימי שמואל נקראת כן וכאן קרא על שם סופה : (ב) ותטש המלחמה . ותתפשט המלחמה כמו והנם נטושים על פני הארץ (שמואל א ל) וכן ויטשו בלחי (שופטים טו) בכל

כֹּה יַעֲשֶׂה־לְּךָ אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר מִכָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ׃ יח וַיַּגֶּד־לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים וְלֹא כִחֵד מִמֶּנּוּ וַיֹּאמַר יְהוָה הוּא הַטּוֹב בְּעֵינָו יַעֲשֶׂה׃ יט וַיִּגְדַּל שְׁמוּאֵל וַיהוָה הָיָה עִמּוֹ וְלֹא־הִפִּיל מִכָּל־דְּבָרָיו אָרְצָה׃ כ וַיֵּדַע כָּל־יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שָׁבַע כִּי־נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַיהוָה׃ כא וַיֹּסֶף יְהוָה לְהֵרָאֹה בְשִׁלֹה כִּי־נִגְלָה יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל בְּשִׁלוֹ בִּדְבַר יְהוָה׃ ד א וַיְהִי דְבַר־שְׁמוּאֵל לְכָל־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים לַמִּלְחָמָה וַיַּחֲנוּ עַל־הָאֶבֶן הָעֶזֶר וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בַאֲפֵק׃ ב וַיַּעַרְכוּ פְלִשְׁתִּים לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֹּשׁ הַמִּלְחָמָה וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּכּוּ בַמַּעֲרָכָה בַּשָּׂדֶה

כ"ז וכל אחהלו' דכו' כמ"א · י"ג חס' כמלה · בעיניו ק' · כ' תמשה · כ' · ח' כ"כ גוי"ז כ'

כְּדֵין יַעֲבֵיד לָךְ יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אִם תְּכַסֵי מִנִּי פִּתְגָם מִכָּל פִּתְגָמָא דְמַלִיל עִמָּךְ׃ יח וְחַוִי לֵיהּ שְׁמוּאֵל יַת כָּל פִּתְגָמַיָא וְלָא כַסִי מִנֵיהּ וַאֲמַר יְיָ הוּא דְתַקִין בְּעֵינוֹהִי יַעֲבֵיד׃ יט וּרְבָא שְׁמוּאֵל וּמֵימְרָא דַיְיָ הֲוָה בְסַעֲדֵיהּ וְלָא בְטֵיל מִכָּל פִּתְגָמוֹהִי אַרְעָא׃ כ וִידַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָן וְעַד בְּאֵר שְׁבַע אֲרֵי מְהֵימָן שְׁמוּאֵל בְּפִתְגָמֵי נְבוּאֲתָא דַיְיָ׃ כא וְאוֹסִיף יְיָ לְאִתְגְלָאָה בְשִׁילֹה אֲרֵי אִתְגְלֵי יְיָ לִשְׁמוּאֵל בְּשִׁילוֹ בְּפִתְגָמָא דַיְיָ׃ א וַהֲוָה פִּתְגָם שְׁמוּאֵל מִדְעָא לְכָל יִשְׂרָאֵל וּנְפַק יִשְׂרָאֵל לְקַדָמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי לְאַגָחָא קְרָבָא וּשְׁרוֹ עַל אֶבֶן סַעֲדָא וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בַאֲפֵק׃ ב וְסַדָרוּ קְרָבָא פְּלִשְׁתָּאֵי לְקַדָמוּת יִשְׂרָאֵל וְאִתְרְטִישׁוּ עָבְדֵי קְרָבָא וְאִתַּבָרוּ יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹ בְסִידְרָא בְחַקְלָא כְּאַרְבְּעָא אַלְפִין

(רדק) ה' הוא . בדרש אמר ליה אדון הוא מר הוא הטוב בעיניו יעשה : (יט) ולא הפיל מכל דבריו ארצה . כל מה שהיה אומר היה בא והקב"ה מקיים על ידו אפי' הדברים שהיה אומר שלא ברוח נבוא' ובזה הדבר ידעו כל ישראל כי נאמן שמואל לנבי' ה' ותרגומו ולא בטיל מכל פתגמוהי לארעא : (כא) להראה . בחולם וכן להראה אל מנוח כמו שבא בשלמים הנתן תנתן : כי נגלה . טעם מלת כי לפי שאמר ויוסף אמר כי המראה הראשונה הבאה לשמואל היתה בשילה בבית ה' וכן עתה הוסיף להרא' לו בשילה והמרא' הזאת היתה לו לצוות בני ישראל לצאת לקראת פלשתים למלחמה וזהו שאמר כדבר ה' וכן אמר ויהי דבר שמואל לכל ישראל : (א) ויצא ישראל . כלומר צוה אותם לצאת בדבר השם ויצאו וצוה אותם לצאת להנגף לפני פלשתים לפי שהיו ענושים וחייבים את המשפט הזה וכן במלחמת הגבעה צוה אותם לעלות וינגפו : על האבן העזר . כמו הארון הברי' והכותב אמר זה כי כשהיתה זאת המלחמה אבן נגף היתה ולא אבן העזר ועדיין לא נקראה אבן עזר כי על המלחמה האחרת שעשה שמואל עם פלשתים בין המצפה ובין השן שקרא אותה שמואל אבן העזר שעזרם האל יתברך באותה מלחמה אבל מה שנכתב הנה אבן העזר דברי הסופר הם וכן וירדף עד דן : (ב) ותטש המלחמה . כענין ויטש על המחנה ענין התפשטו' הדבר ויית

רלבג

בתורה ובגמילות חסדים ומזה המקום יותר הספק איך עשו בש"י האנשים שלא חטאו מפני חטא אבותיהם וזה כי זה העונש לא היה אלא למי שלא ידע את ה' מהכהנים שהוא אוחז את חטא אבותם אמנם מי שהתעסק מהם בידיעת הש"י יגלל מזה העונש אלא שכבר ימשך לו עונש מה במקרה בעבור חטא אבותיו והוא שלא תהיה לו שררה בענין הכהונה מפני היותה סרה מכל משפחתו בחטא האבות : (יז) כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף . הוא לשון קללה והרצון בו כה יעשה לך אלהים רעה כי לא היה יודע עלי שיהיה ענין הנבואה הזאת דבר קללה ויורה על אמתת זה הסיפור מה שאמר בן כדד כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף . ואולם רז"ל הוציאו מזה שקללת חכם אפילו על תנאי היא באה על דרך הדרש : (כ) כי נאמן שמואל לנביא לה' . למדנו מזה שמי שלא יפיל מכל דבריו ארצה לא יצטרך לנתינת אות או מופת אחר שהוא נביא לפי שזה דבר מיוחד בנבואה ולא ידקדק באמר הכודעות כמו החלום והקסם והוברי שמים כי הם אם יאמרו אמת לפעמים הנה יכזבו פעמים רבות ואין הענין כן בנבואה כי כל דבריה אמת . וכבר יתבאר באיזה סוג מן הדברים ידבק זה בנבואה ובאיזה מהם לא ידבק כי ידמה שמה שתגיד הנבואה בקצת הטובות והרעות האנושיות יקרה שלא יתקיים כשנעתקו האנשים שבא להם הייעוד מהטוב אשר בא להם בעבור הייעוד הטוב או מהרע אשר בא להם בעבור הייעוד הרע : (כא) והנה זכר שכבר הוסיף ה' להראה בשלה לשמואל והיה דבר שמואל לכל ישראל בחיי עלי בעניני הנבואה ובזה האופן היה מנהיג אותם גם בחיי עלי כי כבר נתפרסם להם שהוא היה נביא אמת : (א) אחר זה ספר שכבר יצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה מעצמם ולא שאלו באלהים עם היות אלהים אורים ותומים ונביא איך יתנהגו בענין המלחמה הזאת ובסוף הענין מתו רבים מישראל וארון האלהים נלקח ובזה נתקיים מ"ש איש האלהים לעלי ומה שאמר לו שמואל : (ב) ותטש המלחמה . הרצון בו שפשטה המלחמה : אלה

בפסוק . אנכי ה' עשה : אקים ו' וסי' אקים את יצחק . נביא אקים . אקים אל עלי . ואת דוד מלכם . תולדות אהרן כה יעבם. מכות יא : ויגד לו שמואל . מכות יא : וידע כל ישראל . עקרים מג ח (חגיגה עז) :

פי' רבי' ישעיה

כה יעשה אלהים וכה יוסיף . כך דרך לשון זה במקרא להגזים ואינו מפרש מה : (כא) ויוסף ה' להראה בשילה . לשמואל כי נגלה ה' אל שמואל בדבר וצוהו שיצוה את ישראל לצאת במלחמה . וזהו מה שאמר ויהי דבר שמואל שצוה אותם מגד הבורא לצאת במלחמה : (א) על האבן העזר . הה"א יתירה ונקרא

מצודת דוד

מצודת ציון

מיעט והעלמה כמו לא נכחד מאדוני (בראשית מז) : (כ) נאמן . מתקיים כמו בית נאמן (לעיל ב) : ד (ב) ויערכו . ענין סדור כמו וערך עליה העולה (ויקרא ו) ור"ל סדרו אנשי החיל לעמוד מול המלחמה : ותטש . ענין פזור והתפשטות כמו ויטוש אל המחנה (במדבר יא) : וינגף . ענין הכאה כמו פן תגוף באבן רגליך (תהלים צא) : במערכה . היא מקום המלחמה שעומדים

כזה נמצא הרבה במקרא והרי הוא כאומר רעה כזאת וכזאת יעשה לך אלהים ועוד כזאת יוסיף לך רעה אם תכחד ממני אפילו דבר אחד מכל דבר ה' : (יח) ולא כחד . אפילו דבר אחד : ה' הוא . ר"ל הלא הוא ה' והכל שלו ויעשה הטוב בעיניו כי מי יוכל לומר לו מה תעשה : (יט) ויגדל . בחכמה ויראת ה' : ולא הפיל וכו' . ר"ל אפילו דבריו שאמר בעצמו לא בנבואה לא בטל אותם המקום להיות נופלים בארץ לבל יתקיימו (ואמר במשל מהזורק דבר מה ולא יחפיא לנפול בארץ) : (כ) כי נאמן שמואל . כי לפעמים אף אם באה הנבואה למי היא חוזרת ונפסקת אבל שמואל היה מוחזק לנביא המתקיים : (כא) ויסף וכו' . רצה לומר עם שלפני זה היה דבר ה' יקר אבל לאחר"ז הוסיף ה' להראה בשלה גם לשאר בני הנביאים : כי נגלה . והסבה היתה על שנגלה ה' אל שמואל ובעבורו בא לעולם שפע הנבואה והלך גם על יתר בני הנביאים : בדבר ה' . ר"ל לא בראה שום מראה כ"א נגלה אליו בדבריו וקולו אשר שמע : ד' (א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל . ר"ל שהיה ונתקיימה נבואת שמואל לכל ישראל והוא מה שנאמר לו הנה אנכי עושה דבר בישראל וכו' וחוזר ומפרש איך נתקיימה ואמר ויצא ישראל וכו' ואז לא מצאו פלשתים על ישראל ומיין בקומם בחשבון הדורות : האבן העזר . הוא דברי כותב הספר כי שם האבן העזר לא נקראה עד אחר המלחמה שעשה שמואל וישראל נצחו או : (ב) ותטש המלחמה . אנשי המלחמה נת פשטו

(ח) בכל מכה במדבר. על ים סוף ויונתן תרגם ולעמיה עבד פריסן במדברא ונספרי שנינו שהפרשה הזו טירוב דברים מי שאמר זה לא אמר זה כשרין שנפשם אמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה והרשעים אמרו אלה הם האלהי׳ המכים את מצרים בכל מכה כל מכות שהיו לו על המצרים שביאם אין לו עוד מכה מעתה:

ויית ואתרטישו עבדי קרבא: (ג) ויושיענו. ת״י ונדיל יקר שמיה נתפריק מיד בעלי דבבנא: (ד) את ארון ברית ה׳ צבאות יושב הכרובים. טעם הספור הזה לומר כי הוא אדון החילות לסגביר אוהביו ולהחליש אויביו ויושב כרובים אמר להודיע כי הוא קרוב לבני אדם לכל אשר יקראוהו באמת לה ולולי העונות לכל זה היה נמצא והעונות גרמו ומפני זה אמר ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים חפני ופנחס להודיע כי הם גרמו המכשלה וכדי שיבואו למלחמה היתה סבה מאת האלהים שאמרו זקני ישראל את הארון והם גרמו את המכשלה עם עונות ישראל הבאים למלחמה כי היו בהם עובדי ע״א וארון זה הוא הארון שבו מונחין שברי לוחות והוא היה יוצא עמהם למלחמה והוא שנאמר עליו וארון ברית ה׳ נוסע לפניהם. ומצאתי מחלוקת בדברי רז״ל בזה מהם אמרו כי לוחות ושברי לוחות מונחין בארון א׳ וספר תורה עמהם בארון ומ״ש ושמת אותו מצד ארון ברית ה׳ פירושו ושמתם אותו בארון מצד לוחות ברית השם ומהם אמר כי כמין גלוסקא עשו לארון מבחוץ ושם היה ספר תורה מונח וזהו שאמר מצד ארון ברית ה׳ ומהם אמרו כי בארון אחד לבדו היה ספר תורה מונח ומהם אמרו כי לשברי לוחות היה ארון לבדו והוא היה יוצא למלחמה והפוסקים מוכיחין כי הלוחות השלימו׳ היו בזה הארון שהביאו במחנה שהרי אמר יושב הכרובי׳ מראה כי הכרובים היו עליו ועוד כי זה הארון שיצא למלחמה זה הוא הארון שהיה בבית השמש בשובו משדה פלשתים והוא שהיה בקרית יערים ובבית עובד אדום ובעיר דוד ומעיר דוד העלוהו והכניסוהו לבית קדש הקדשים: (ח) מיד האלהים האדירים האלה. תרגום יונתן מיד מימרא דה׳ דעובדוהי רברבין אילין אינון גבורתא דה׳ וגו׳ ואדוני אבי ז״ל פירש במדבר מן ומדברך נאוה וזה פירוש במצותו ובדברו הכה במצרים ועתה הוא בעצמו בא אוי להם ובדברי רז״ל עירובי דברים נאמרה הפרשה מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה ע״כ דברי

תולדות אהרן מי יצילנו. שקלים מט (סוטה כב):
בכל מכה. אהר ברכאים:

כארבעת אלפים איש: ג ויבא העם אל המחנה ויאמרו זקני ישראל למה נגפנו יהוה היום לפני פלשתים נקחה אלינו משלה את ארון ברית יהוה ויבא בקרבנו וישענו מכף איבינו: ד וישלח העם שלה וישאו משם את ארון ברית יהוה צבאות ישב הכרבים ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים חפני ופינחס: ה ויהי כבוא ארון ברית יהוה אל המחנה וירעו כל ישראל תרועה גדולה ותהם הארץ: ו וישמעו פלשתים את קול התרועה ויאמרו מה קול התרועה הגדולה הזאת במחנה העברים וידעו כי ארון יהוה בא אל המחנה: ז ויראו הפלשתים כי אמרו בא אלהים אל המחנה ויאמרו אוי לנו כי לא היתה כזאת אתמול שלשם: ח אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר: ט התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם והייתם לאנשים ונלחמתם: י וילחמו פלשתים וינגף ישראל וינסו איש לאהליו ותהי המכה גדולה מאד ויפל מישראל שלשים אלף רגלי:

גברא: ג ואתא עמא למשריתא ואמרו סבי ישראל למה תברנא יי יומא דין קדם פלשתאי נסב לנא משילה ית ארון קימא דיי וייתי בינגא בדיל יקר שמיה נתפריק מיד בעלי דבבנא: ד ושלח עמא לשילה ונטלו מתמן ית ארון קימא דיי צבאות דשכינתיה שריא עיל מן כרוביא ותמן תרין בני עלי עם ארון קימא דיי חפני ופינחס: ה והוה כד אתא ארון קימא דיי למשריתא ויביבו כל ישראל יבבא רבא ואשתגשת ארעא: ו ושמעו פלשתאי ית קל יבבא ואמרו מה קל יבבא רבא הדין במשריתא דיהודאי וידעו ארי ארונא דיי אתא למשריתא: ז ודחילו פלשתאי ארי אמרו אתא ארונא דיי למשריתא ואמרו ני לנא ארי לא הות כהדא מאיתמלי ומדקדמוהי: ח ני לנא מן ישיזביננא מיד מימרא דיי דעובדוהי רברבין האלין אלין אינון גבורתא דיי דמחא ית מצרים בכל מחא ולעמיה עבד פרישן במדברא: ט איתקפו והוו לגברין פלשתאי דלמא תשתעבדון ליהודאי כמה דאשתעבדון לכון ותהון לגברין גברין ותגיחון קרבא: י ואגיחו קרבא פלשתאי ואתברו ישראל ואפכו גבר לקרוהי והוה מחתא רבתא לחדא

רלבג

(ח) אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר. ר״ל ובמדבר כי ענין קריעת ים סוף היה במדבר אשר בו מתו פרעה וחילו וכבר הכה קודם זה במצרים במינים רבים מהמכות: (ט) פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם. זה מורה כי לא היו פלשתים מושלים בישראל ולא ישראל בפלשתים ואפשר שמזמן קרוב יצאו בני ישראל מעבודתם או אפשר שיהלך זמן עבודתם את הפלשתים עד מות עלי ויהיו אם כן שנות שמשון נכללות בשנות עלי ונמנו לשניהם כי רוב ישיבת שמשון היה בישיבת שדה פלשתים ובשלא היה שמשון

פי׳ רבי ישעיה

ונקרא על שם העתיד בימי שאול: (ג) נקחה אלינו. בא הלמ״ד במלה תמיד כמו הנו״ן ונופלת ברוב המלות ותאמר ויקחו כמו ויסעו בהבלעת הלמ״ד והנו״ן אף זה נבלע הלמ״ד והיה ראוי נלקחה כמו נסעה ונלכה שמשפטו ננסעה: (ח) המכים את מצרים בכל מכה במדבר. חסר וי״ו ופתרונו במדבר וזהו מדבר ים סוף:

את סכת דו. והריסותיה אקים: בדבר ה׳ ד ה׳ בקריאה וסי׳ במסרה רבתא: ויבא י״א רפי בקריאת וסי׳ במסרה רבתאן יושיענו ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חס׳ סי׳ נקרה אלינו. אל תחרש ממנו. זה ה׳ קוינו לו ויושיענו. קדמאה חס׳: ותהם ג׳ וחס׳ וסי׳ ותהם הארץ. ותהם הקריה. ותהם כל העיר עליהן: מה כ״ד פתחין וסי׳ נמסר בסדר כי תשא: אתמול ג׳ בקריאה וסי׳ גם אתמל גם שלשום דשמואל. כי לא היתה כזאת אתמול שלשם. כיום אתמול:

מצודת דוד

כדרך הנלחמים: (ג) אל המחנה. לאותן שלא הלכו במערכה: למה נגפנו. כי חשבו אשר המה מנוקים מעון: את ארון. כי אמרו כאשר ישגיח ה׳ בארון בריתו ישגיח גם בנו: (ד) יושב הכרובים. אשר שוכן על הכרובים אשר על הכפורת: ושם וכו׳. ר״ל הם נשאו הארון: (ה) וירעו. לכבוד ביאת הארון: ותהום הארץ. הוא מל נוזמא והפלגה ור״ל קול התרועה נשמע למרחוק: (ו) ויאמרו. אלו לאלו: וידעו. אחר החקירה נודע להם שבא הארון אליהם: (ז) לא היתה כזאת לביאת הארון אל המלחמה: (ח) במדבר. על ים סוף שהוא במדבר: (ט) התחזקו. אמרו אלו לאלו אתם פלשתים התחזקו: והיו לאנשים. רצה לומר לגבורים ואמיצי הלב: והייתם. ר״ל אבל אם תהיו לאנשים אז תוכלו עכ״פ להלחם בהם לבלי היות

מצודת ציון

שעומדים בה כדורים: (ה) ותהום. מלשון המייה: (ו) העבריה. בני ישראל נקראים עברים כי אברהם אביהם היה מעבר הנהר: (ז) שלשם. יום השלישי שלפני היום: (ח) האדירים האלה. בכל המקרא הזה אמר בלשון רבים לפי שאמר האלהים שכתוב בכל מקום בלשון רבים לזה אמר הכל בלשון רבים: (ט) לאנשים. ר״ל גבורים ואמיצי לב: (י) רגלי. הולכי רגל לא רוכבי סוסים: ומדיו

רדק

דברי צדיקים שבהם אבל הרשעים היו אומרים אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר אמרו עשר מכות היו לו וכלן הביאן על המצרים ושאר המכות כלה על עמו במדבר אין לו מכה עוד מעתה אמר להם הקב"ה אתם אומרים שאין לי מכה עוד אני מביא עליכם מכה שלא נהיתה מעולם והיה אחד מהם יוצא בטחור ועכבר יוצא מן התהום ושומט את בני מעיו וחוזר לתהום וכן הוא אומר ותכבד יד ה' על האשדודים. ויש מפרשים מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי מנהג לשונם היה לקרא לאלהים אחרים לשון רבים וזהו שאמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכיוצא בדבר ואתה עיף ויגע על ישראל ולא ירא אלהים על עמלק שירובי דברים כתובין כאן וכן יתכן להיות כפשוטו : (יב) וירץ איש בנימן. דרשו בו שהוא היה שאול בן קיש שחטף הלוחות מיד גלית הפלשתי וברח לו ורחוק הוא שהוציא אדם את הלוחות מהארון שהרי כמה נגעים וכמה רעות באו לפלשתים מקדושת הארון בהיותו בארץ פלשתים לבד כל שכן אם שלחו יד בו כי גם אנשי בית שמש שהיו ישראלים מתו כמה מהן כי ראו בארון ה' : (יג) יד דרך מצפה. כתיב יך כלומר שהיה לבו מכה אותו ומפחד על ארון האלהים שילא ונכתב יך לזה הטעם על דרך ויך לב דוד אותו וקרי יד שפי' מקום כמו ויד תהיה לך כלומר היה יושב על הכסא במקום שהיה רואה דרך הבאים מן המלחמה והיה מצפה ומיחל שיבא אדם כי היה לבו חרד על ארון האלהים ויונתן הוסיף בו שער שתירגם על כבש אורח תרעא מסכי כמו שאמר בפסוק האחר בעד יד השער : (טו) ועיניו קמה. כל אחת מעיניו קמה כלומר כהתה ואמר לשון קימה בעין וכן כי קמו עיניו משיבו כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכנס העין בחורה ויש מפרשים ענין כליון עינים וכן תרגם יונתן כלו עיניהם קמה עיניהון וכן ת"י ועיניו קמה : (יז) ויען המבשר. מספר החדשות על טוב ועל רע נקרא מבשר : נלקחה. מזכר הארון בלשון זכר ובלשון נקבה בל' זכר ברוב וכן בזו הפרשה וארון האלהים נלקח ובזה הפסוק בלשון נקבה וכן אשר באה אליהם ארון ה' : (יח) כהזכירו. כהזכיר המבשר ארון האלהים: ויפל. פלי מרוב כאב לב שאחזו נפל לאחריו: בעד יד השער. כתרגומו על כבש אורח תרעא : מפרקתו. עצם הצואר נקרא מפרקת לפי שנעשה פרקים פרקים : וכבד. כבד התנועה מפני זקנתו או פירוש שהיה כבד בשר שהיה בעל בשר לפיכך מת בנפלו מפני כבדו : (יט) הרה ללת. היתה הרה

שמואל א ד

יא וַאֲרוֹן אֱלֹהִים נִלְקָח וּשְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי מֵתוּ חָפְנִי וּפִינְחָס׃ יב וַיָּרָץ אִישׁ־בִּנְיָמִן מֵהַמַּעֲרָכָה וַיָּבֹא שִׁלֹה בַּיּוֹם הַהוּא וּמַדָּיו קְרֻעִים וַאֲדָמָה עַל־רֹאשׁוֹ׃ יג וַיָּבוֹא וְהִנֵּה עֵלִי יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא יַךְ דֶּרֶךְ מְצַפֶּה כִּי־הָיָה לִבּוֹ חָרֵד עַל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְהָאִישׁ בָּא לְהַגִּיד בָּעִיר וַתִּזְעַק כָּל־הָעִיר׃ יד וַיִּשְׁמַע עֵלִי אֶת־קוֹל הַצְּעָקָה וַיֹּאמֶר מֶה קוֹל הֶהָמוֹן הַזֶּה וְהָאִישׁ מִהַר וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לְעֵלִי׃ טו וְעֵלִי בֶּן־תִּשְׁעִים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה וְעֵינָיו קָמָה וְלֹא יָכוֹל לִרְאוֹת׃ טז וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל־עֵלִי אָנֹכִי הַבָּא מִן־הַמַּעֲרָכָה וַאֲנִי מִן־הַמַּעֲרָכָה נַסְתִּי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר מֶה־הָיָה הַדָּבָר בְּנִי׃ יז וַיַּעַן הַמְבַשֵּׂר וַיֹּאמֶר נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְדוֹלָה הָיְתָה בָעָם וְגַם־שְׁנֵי בָנֶיךָ מֵתוּ חָפְנִי וּפִינְחָס וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים נִלְקָחָה׃ יח וַיְהִי כְּהַזְכִּירוֹ ׀ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּפֹּל מֵעַל־הַכִּסֵּא אֲחֹרַנִּית בְּעַד ׀ יַד הַשַּׁעַר וַתִּשָּׁבֵר מַפְרַקְתּוֹ וַיָּמֹת כִּי־זָקֵן הָאִישׁ וְכָבֵד וְהוּא שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ יט וְכַלָּתוֹ אֵשֶׁת־פִּינְחָס הָרָה לָלַת

תרגום

וְאִתְקְטַל מִיִשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִּין גְבַר רַגְלַי׃ יא וַאֲרוֹנָא דַיְיָ אִשְׁתְּבִי וּתְרֵין בְּנֵי עֵלִי אִתְקְטָלוּ חָפְנִי וּפִינְחָס׃ יב וּרְהַט גַבְרָא מִשִּׁבְטָא דְבִנְיָמִן מִסִּדְרָא וַאֲתָא לְשִׁלֹה בְּיוֹמָא הַהוּא וּלְבוּשׁוֹהִי מְבַזְעִין וְעַפְרָא רְמֵי עַל רֵישֵׁיהּ׃ יג וַאֲתָא וְהָא עֵלִי יָתִיב עַל כּוּרְסְיָא עַל כְּבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא מְסַכֵּי אֲרֵי הֲוָה לִבֵּיהּ תְּבִיר עַל אֲרוֹנָא דַיְיָ וְגַבְרָא אֲתָא לְחַוָּאָה לְקַרְתָּא וְאִשְׁתְּגִישַׁת כָּל קַרְתָּא׃ יד וּשְׁמַע עֵלִי יָת קָל צְוָחְתָא וַאֲמַר מָה קָל שְׁגוֹשְׁיָא הָדֵין וְגַבְרָא אוֹחִי וַאֲתָא וְחַוִּי לְעֵלִי׃ טו וְעֵלִי בַּר תִּשְׁעִין וְתַמְנֵי שְׁנִין וְעֵינוֹהִי קָמָה וְלָא יָכִיל לְמֶחֱזֵי׃ טז וַאֲמַר גַבְרָא לְעֵלִי אֲנָא אֲתֵית מִן סִדְרָא וַאֲנָא מִן סִדְרָא דִקְרָבָא אַפְּכִית יוֹמָא דֵין וַאֲמַר מָה הֲוָה פִּתְגָמָא בְּרִי׃ יז וַאֲתֵיב דִּמְבַשַּׂר וַאֲמַר אַפֵּךְ יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וְאַף מְחָתָא רַבְּתָא הֲוַת בְּעַמָּא וְאַף תְּרֵין בְּנָךְ אִתְקְטָלוּ חָפְנִי וּפִינְחָס וַאֲרוֹנָא דַיְיָ אִשְׁתְּבִי׃ יח וַהֲוָה כַּד אַדְכָּרוּתֵיהּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וּנְפַל מֵעַל כּוּרְסְיָא לַאֲחוֹרוֹהִי עַל כְּבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא וְאִתַּבָּרַת פִּרְקוּתֵיהּ וּמִית אֲרֵי סִיב גַבְרָא וְיַקִּיר וְהוּא דָן יָת יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין׃ יט וְכַלָּתֵיהּ אִתַּת פִּינְחָס מְעַדְּיָא קְמֵילַד וּשְׁמַעַת יָת

רשי

(יב) איש בנימן. זה היה שאול שחטף את הלוחות מיד גלית וברח לו : (יג) יד דרך מצפה. אצל יד הדרך היה מצפה : (יח) מפרקתו. אפרקותיה עצם הצואר : (יט) ללת. על כרחו ללדת פירושו ואין לו דמיון ומנחם חברו בחלק יללה לפי שהחבלי לידהה ביללה באו לה ויסוד יללה אין אות ביסודה אלא למ"ד

רלבג

שמשון שר היה שופט אותם עלי : (יג) והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה . ר"ל שהיה הכסא במקום שהיה מצפה ומביט הדרך אם יבא מבשר להגיד לו מה שקרה לארון האלהים : כי היה לבו חרד על ארון האלהים . ולזאת הסבה היה הכסא אצל מקום השער לראות העוברים והשבים וזה מורה על רוב חסידהו שלא היה חרד לבניו עם מה שגלה לו איש האלהים שבניהם ימותו ביום אחד גם כשמעו מות חפני ופנחס לא חרד מאד עד ששמע שארון האלהים נלקח כי אז נפל אחורנית מעל הכסא מרוב החרדה ובסבת הנפילה נשברה מפרקתו מרוב החולשה ומת מכובד גופו ורוב הזקנה כי כובד ההוא היה סבת מיתתו בנפלו: (יט) הרה ללת. אחשוב שהיה פרשו ללה ויהי מקור ועניינו

ויבא ט"ו מלאים בקריאה וסי' ויבוא והנה עלי יושב על הכסא. ויקץ שלמה והנה חלום. בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. ונביא אחד זקן. ויבוא אל המלך. ויתחפש מלך ישראל ויבוא. וימת המלך ויבוא שמרון. ויבוא יהוא יזרעאלה. ויבוא ישעיה בן אמוץ הנביא. ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל. ויבוא אל הגוים אשר באו שם. ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה. ויבוא אל שער אשר פניו. ויבוא גם השטן. וחברו. וכל מגלת אסתר דכוו' ס"ל במ"ב חס' וסי' אל המשתה אשר עשתה אסתר ויבא המלך והמן לשתות :

תולדות אהרן נס ישראל. סימן: ויהי כהזכירו. זנחים קים חולין כא

פי' רבי ישעיה

(יג) יד דרך מצפה. במקום שדרך המצפה לעמוד אולי ישמע שמועה : (טו) ועיניו קמה. כל אחד ואחד. ומפני שהעין מתגודדת תמיד לראות נופל בה לשון קימה : (יז) וארון האלהים נלקחה. לא נמצא ארון במקרא נקבה זולתו : (יט) הנה הרה ללת. נפלאה בו הדלת. והביא עליו ראיה אברהם בן עזרא אחת

מצודת ציון

(יב) ומדיו. ומלבושיו כמו וילבש וכו' מדיו (לקמן יז) : ואדמה. עפר : (יג) יד. מקום : מצפה. ענין תוחלת ותקוה כמו ואני בה' אצפה (מיכה ז') : (יד) ההמון. הטעם הרב : (טו) קמה. ר"ל כל אחת קמה כי בעת הראות דרך העין להתנענע ושל עלי קמה ועמדה כי לא ראה עוד : (טז) נסתי. ברחתי : (יז) המבשר. כל המספר חדשות בין טוב בין רע נקרא מבשר : (יח) אחורנית. לאחוריו : בעד. נגד : מפרקתו. הוא עצם הצואר ע"ש שעשוי פרקים פרקים : (יט) ללת. ר"ל ללדת ובא בחסרון הדל"ת לפי שילדה ביללה : ותכרע. נפלה על ברכיה : נהפכו.

מצודת דוד

היות מנוצחים לעבוד אותם ותחיו עכ"פ דומה להם כדבר הנלחון : (יב) ומדיו קרועים. דרך צער ואבלות : (יג) ויבא. ר"ל בעת בואו לשילה ישב עלי על הכסא וכו' : יד דרך מצפה. אצל מקום דרך ההולך למקום המלחמה והיה מצפה ומייחל לשמוע מה מהמלחמה כי היה לבו חרד על הליכת הארון : והאיש בא. מדרך אחר בא להגיד בעיר : ותזעק. זעקת צער ויללה : (טז) מה היה הדבר. מה נעשה במלחמה : (יז) וגם מגפה. כי הפלשתים רדפו אחריהם והכום : (יח) בעד יד השער. נגד מקום השער : כי זקן האיש וכבד. ר"ל לפי שהיה זקן וכחו תש והיה בעל בשר לזה לא היה יכול להתחזק בעת נפלו להטות עצמו אל צדו : (יט) הרה ללת

רשי

למ"ד לבדה: נהפכו. נשתנו מכדרכן לכך מתה: צריה. צירי דלתי בטנה קרדוני"ל בלעז: (כא) אי כבוד. אין כבוד וכן (איוב כב) ימלט אי נקי אין נקי: אל הלקח. כמו על הלקח ואין צריך לזוז מלי אל למי שיודע להבין דברו: אל הלקח. אטוירי"ש לאישטריפוי"ש בלעז: ואל חמיה. ואל הרעה זאת שמת חמיה ואישה: (ב) אצל דגון. דמות עשוי כדמות דג: (ד) המפתן. אסקופ'

רדק

הרה וקרבו ימיה ללדת והד' חסרה כן דעת רוב המפרשים וכן ת"י מעדיא למילד ורבי אחי רבי משה פירשו מן יללה כלומר קרבו ימיה לחיל ולזעוק בחבליה ודקדוק המלה ללת בפלס לרדת לשבת בחסרון יו"ד יליל כמו יו"ד ירד ישב ומכפל הלמדי"ן חסרו האחרונה שהיא למ"ד הפעל ונשאר במלה מן השרש עי"ן הפעל לבד כמו לתת אלא שזו בצירי וזו בפתח: כי נהפכו עליה ציריה. כלומר נהפכו ונתגלגלו עליה צירי וחבלי הלידה עם חבלי השמועה הרעה ומחוזק ציריה כרעה וילדה ומתה ות"י ארי בעתוה חבלהא וב דברי רז"ל תניא רבי אלעזר אומר כשם שצירים לדלת הבית כך יש צירים לרחם האשה שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה: (כ) וכעת. בכ"ף מותה. בשורק: (כא) אי כבוד. כמו אין כבוד בחסרון הנו"ן ובא בחירק כמו ואין יש פה תחת ידך או כמו אי כבוד בצירי כלומר איה הכבוד שהיינו היום בישראל: (כב) ותאמר. פעם אחרת אמרה כי בתחלה אמרה גלה כבוד בעבור הארון שנשבה ובעבור שמת חמיה ואישה ועתה שבה ואמרה בעבור הארון לבדו גלה כבוד כי הוא עיקר הכבוד: (ב) ויציגו. ויעמידו: נופל לפניו. כמו על פניו וכן ת"י על אפוהי: (ד) אל המפתן. כמו על המפתן וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על והמפתן היא האסקופה התחתונה רק דגון נשאר עליו אמרו כי דגון מטבורו ולמטה היה צורת דג לפיכך נקרא דגון ומטבורו ולמעלה צורת אדם כמו שאמר ושתי כפות ידיו כרותות אל המפתן וזהו פירושו רק דגון נשאר עליו צורת דג נשאר עליו וי"ת לחוד גופיה דדגון אשתאר עלוהי: (ה) לא ידרכו. בדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל

רלבג

ופירוש ענין שלמות כאילו יאמר שמלאו ימי הריונה ללדת כאמרו וימלאו ימיה ללדת וכבר פירשוהו מענין יללה והוא חסר למ"ד אחרת כי היה משפטו ללולת: ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה. ולא יכלה להתאמץ על דבר הלידה כראוי. והיא קראה שם הנער אי כבוד לאמר גלה כבוד מישראל: (כא) ואל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה. כי חמיה היה נביא וכהן גדול ואישה היה ראוי לשמש בכהונה גדולה אחריו כי ידמה שהיה יותר ראוי לכהונה מחפני כי לא היה רע כ"כ כמו חפני ולזה נתקיימה הכהונה גדולה מזרע פינחס עד מלכות שלמה כמו שיתבאר במה שיבא ולזה הקדים בפורענות לזכר חפני קודם פינחס בסוף הענין שבא לזכר כי הסבה החזקה למה שאמרה גלה כבוד מישראל הוא הלקח ארון האלהים כי כבר נשאר לישראל נביא והיה שם מהכהני' גם כן מי שיתמנה כהן גדול תחת עלי: (א) והנה הביאו הפלשתים ארון האלהים בבית ע"א שלהם שהיה בהם צלם על צורת בן אדם שהיו קורין אותו דגון: (ג) והנה על צד המופת עשה הש"י לכבודו שהפיל דגון ארצה לפני ארון ה' להעיר כי אין עוד מלבדו ואולי חשבו הפלשתים שהנה היה זה על דרך המקרה לא מאת הש"י ולזה לקחו את דגון והשיבו אותו למקומו ולא השתדלו להסיר משם ארון האלהים. וביום השני מצאו דגון נופל לפני ארון ה' וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות על המפתן רק הנשאר מדגון היה נשאר אצל ארון ה' נופל ארצה ולזה היו כומרי דגון נשמרי' מלדרוך על מפתן דגון כי חשבו שיהיה המקום קדוש מצד מה שמצאו שם ראש דגון ושתי כפות ידיו ולא

פסוקים

(ד:יט) וַתִּשְׁמַע אֶת־הַשְּׁמֻעָה אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וּמֵת חָמִיהָ וְאִישָׁהּ וַתִּכְרַע וַתֵּלֶד כִּי־נֶהֶפְכוּ עָלֶיהָ צִרֶיהָ׃ כ וּכְעֵת מוּתָהּ וַתְּדַבֵּרְנָה הַנִּצָּבוֹת עָלֶיהָ אַל־תִּירְאִי כִּי־בֵן יָלָדְתְּ וְלֹא עָנְתָה וְלֹא־שָׁתָה לִבָּהּ׃ כא וַתִּקְרָא לַנַּעַר אִי־כָבוֹד לֵאמֹר גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאֶל־חָמִיהָ וְאִישָׁהּ׃ כב וַתֹּאמֶר גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל כִּי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃

ה א וּפְלִשְׁתִּים לָקְחוּ אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיְבִאֻהוּ מֵאֶבֶן הָעֵזֶר אַשְׁדּוֹדָה׃ ב וַיִּקְחוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ בֵּית דָּגוֹן וַיַּצִּיגוּ אֹתוֹ אֵצֶל דָּגוֹן׃ ג וַיַּשְׁכִּמוּ אַשְׁדּוֹדִים מִמָּחֳרָת וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה וַיִּקְחוּ אֶת־דָּגוֹן וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ׃ ד וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר מִמָּחֳרָת וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה וְרֹאשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי כַּפּוֹת יָדָיו כְּרֻתוֹת אֶל־הַמִּפְתָּן רַק דָּגוֹן נִשְׁאַר עָלָיו׃ ה עַל־כֵּן לֹא־יִדְרְכוּ כֹהֲנֵי דָגוֹן וְכָל־הַבָּאִים בֵּית־דָּגוֹן עַל־מִפְתַּן דָּגוֹן בְּאַשְׁדּוֹד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

(margin: ל׳ · ג׳ וחס׳ · ג׳. ל׳. ג׳. ל׳ · ל׳ · ל׳ · ז׳. ב׳ מ״ל · ל׳ · ל׳ · י״א · ב׳ כתיב כן ויכן את כיח יעל ודין שאר כרתת כתיב · ל׳)

תרגום

שְׁמוּעֲתָא דְאִשְׁתְּבִי אֲרוֹנָא דַיְיָ וּדְמִית חֲמוּהָא וּדְאִתְקְטִיל בַּעְלַהּ וּכְרָעַת וִילִידַת אֲרֵי בְעַתוּהָא חֶבְלָהָא׃ כ וּכְעִידָּן מוֹתַהּ וּמַלִּילוּ נְשַׁיָּא דְקַיְמָן עֲלַהּ לָא תִדְחֲלִין אֲרֵי בַר דְּכַר יְלֵידַת וְלָא אֲתִיבַת וְלָא שַׁוִּיאַת עַל לִבַּהּ׃ כא וּקְרַת לְרַבְיָא אִי כָבוֹד לְמֵימַר גְּלָה יְקָרָא מִיִּשְׂרָאֵל דְאִשְׁתְּבִי אֲרוֹנָא דַיְיָ וּדְמִית חֲמוּהָא וּדְאִתְקְטִיל בַּעְלַהּ׃ כב וַאֲמָרַת גְּלָה יְקָרָא מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי אִשְׁתְּבֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ א וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁבוֹ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאַיְתוּהִי מֵאַבְנָן סַעֲדָא לְאַשְׁדּוֹד׃ ב וּנְסִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאָעִילוּ יָתֵיהּ לְבֵית דָּגוֹן וַאֲקִימוּ יָתֵיהּ בִּסְטַר דָּגוֹן׃ ג וְאַקְדִּימוּ אֱנָשֵׁי אַשְׁדּוֹד בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְהָא דָגוֹן רְמֵי עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ וּנְסִיבוּ יָת דָּגוֹן וַאֲתִיבוּ יָתֵיהּ לְאַתְרֵיהּ׃ ד וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְהָא דָגוֹן רְמֵי עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ וְרֵישׁ דָּגוֹן וְתַרְתֵּין פִּסַּת יְדוֹהִי קְצִיצָן מַחְתָא עַל סְקוֹפְתָא לְחוֹד גּוּפֵיהּ אִשְׁתְּאַר עֲלוֹהִי׃ ה עַל כֵּן לָא דָרְכִין כּוּמְרֵי דָגוֹן וְכָל דְּעָלִין לְבֵית דָּגוֹן עַל סְקוֹפַת דָּגוֹן בְּאַשְׁדּוֹד

פי׳ רבי׳ ישעיה

אחת שהוא לקוח מאחד והיה משפטו אחדת ונבלע הדלת. כי נהפכו עליה צריה פי׳ דלתי רחמה נשתנו והוא סימן המיתה:

ותדברנה ג׳ בקריאה וסי׳ ותדברנה הנצבות עליה. ותאמר האשה האחרת לא כי בנך. ותדברנה בפיכם דירמיה. וראש י״א וסי׳ נמסר בסדר האזינו ובשפטים סוף סימן ז׳:

תולרת אהרן ותכרע ותלד. בכורות מה: (ראש דגון. שבת ח: על כן לא ידרכו. ע"ג מב):

מצודת דוד

ללת. ר"ל נשלם ימי ההריונה ללדת: כי נהפכו׳. מחרדת השמועה נהפכו ונתגלגלו עליה פתאום חבלי הלידה: (כ) וכעת מותה. וכאשר בא עת מותה ע"י הלידה הפתאומית: אל תראי. היות חשבו שמתפחדת שלא תמות גם שיא בעבור רוע המזל וכמ"ש רז"ל אחד מן המשפחה שמת ידאגו וכו׳ ולזה אמרו לה דע כי בן ילדת ושוב אין לך לפחד כי אם טלד בן זכר נתרפאת כל המשפחה וכמ"ש רז"ל: ולא שתה לבה. אל דבריהן: (כא) לאמר. ר"ל השם יורה אשר בעת שנולד גלה כבוד מישראל וכו׳: (כב) ותאמר. וחזרה ואמרה עיקר גלות הכבוד הוא בעבור כי נלקח הארון: ה (ג) לפניו ארצה. על פניו נפל לארץ לפני הארון: וישיבו. כי חשבו שבמקרה נפל: (ד) כרותות אל המפתן. היו כרותות ומונחות על המפתן: רק דגון. גוף העבודת כוכבים העשוי בדמות דג: (ה) על כן. על שמצאו על המפתן ראשו וכפות ידיו החזיקו המפתן למקום קדוש ולא דרכו

מצודת ציון

עניו סבוב וגלגול על כי בעת הגלגול מתהפך הדבר מצד אל צד. וכן מתהפך במחנה מדין (שופטים ז׳): צריה. הם חבלי הלידה הבאה מהשמטת קשרי הרחם התקועים זה בזה והוא מושאל מן צירי הדלתות וכן צירים וחבלים יאחזון (ישעיה י"ג): (כ) ענתה. השיבה: שתה. שמה כמו למען שיתי (שמות י׳): (כא) אי כבוד. כמו אין כבוד ותחסר הנו"ן כמו ימלט אי נקי (איוב כ"ב) והיא בחיר"ק ודוגמתו ואין יש פה (לקמן כ"א) שהיא בחיר"ק: ה (ב) דגון. שם ע"ס: ויציגו. העמידו: (ד) כרותות. חתוכות: המפתן. האסקופה וכן מתחת מפתן הבית (יחזקאל מ"ו): (ה) ידרכו. ענין צעדה והוא מל׳ דרך: כהני. כומרים יודעי חוק עבודת כוכבים ויסמס

רדק

שמואל בר רב יצחק מליט שהחמירו ישראל בעיני יותר מאומות העולם באומות העולם כתיב על כן לא ידרכו אבל בישראל כתיב ופקדתי על כל הדולג על המפתן קפץ : (ו) בעפולים כתיב וקרי בטחורים וסכתיב הוא שם כנוי לתחתוניות כי עפולי לשון גבוהות כמו עפל ובחן והכנוי בהפך וכקרי כוא שם כתולי : (ח) גת יסוב . לגת וכנים כמוהו : ויסבו את ארון אלהי ישראל . בדגש הסמ״ך וסגי״ת : (ט) וישתרו להם . כתיב בשי״ן והוא כמו בסמ״ך ופי׳ שהיה להם מכת הטחורים במקום סתר מבפנים והיה קשה להם מאשר אם היה להם במקום גלוי ותרגום ולקו יתהון בטחוריא : (י) להמיתני ואת עמי . שרי עיר עקרון אמרו כן

רשי

אסקופה : (ו) וישמם . לשון שממה : בטחורים . אלתולת מרכשא מכה בנקב שבבריים נכנסין בנקביהם ושומטין בני מעיהם ויוצאין : (ט) וישתרו . כמו ויסתרו שהרי הוא במסורת כתובים שי״ן ומפורשים בלשון סמ״ך מכת בית הסתרים : (יא) מהומת מות . כל מהומות על ידי רעם וזה אביכן וירעם ה׳ בקול גדול על פלשתים ויהומם (שמואל א׳ ז׳) כך מסורת באגדה שלשים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי : (ב) במה נשלחנו . באיזה

[מקרא]

ו ותכבד יד־יהוה אל־האשדודים וישמם ויך אתם בעפלים את־אשדוד ואת־גבוליה : ז ויראו אנשי־אשדוד כי־כן ואמרו לא־ישב ארון אלהי ישראל עמנו כי־קשתה ידו עלינו ועל דגון אלהינו : ח וישלחו ויאספו את־כל־סרני פלשתים אליהם ויאמרו מה־נעשה לארון אלהי ישראל ויאמרו גת יסב ארון אלהי ישראל ויסבו את־ארון אלהי ישראל : ט ויהי אחרי ׀ הסבו אתו ותהי יד־יהוה בעיר מהומה גדולה מאד ויך את־אנשי העיר מקטן ועד־גדול וישתרו להם עפלים : י וישלחו את־ארון האלהים עקרון ויהי כבוא ארון האלהים עקרון ויזעקו העקרנים לאמר הסבו אלי את־ארון אלהי ישראל להמיתני ואת־עמי : יא וישלחו ויאספו את־כל־סרני פלשתים ויאמרו שלחו את־ארון אלהי ישראל וישב למקומו ולא־ימית אתי ואת־עמי כי־היתה מהומת־מות בכל־העיר כבדה מאד יד האלהים שם : יב והאנשים אשר לא־מתו הכו בעפלים ותעל שועת העיר השמים :

ו א ויהי ארון־יהוה בשדה פלשתים שבעה חדשים : ב ויקראו פלשתים לכהנים ולקסמים לאמר מה־נעשה לארון יהוה הודענו במה

בטחרים ק׳ · ג׳ ומ״ג · ז׳ · ו׳ פתחין וסי׳ סביב שלהו שלוח ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכ׳ ולאהיהון חמר׳ וכספא · י״ב מלין כתיב שי״ן וקרי׳ סמ״ך · טחרים ק׳ · ל׳ · ד׳ · ה׳ · ט״ז · ח׳. ד׳ · ד׳ · בטחרים ק׳ · ל׳ · ל׳

[תרגום]

עד יומא הדין : ו ותקיפת מחתא דיי על אנש אשדוד ואצדינון ואלקי יתהון בטחורין ית אשדוד וית תחומהא : ז וחזו אנשי אשדוד ארי שויא עליהון מחתא ואמרין לא ישרי ארון אלהא דישראל עמנא ארי תקיפת מחתיה עלנא ועל דגון טעותנא : ח ושלחו וכנשו ית כל טורני פלשתאי לותהון ואמרו מה נעביד לארון אלהא דישראל ואמרו לגת יסתחר ארון אלהא דישראל ואסחרו ית ארון אלהא דישראל : ט והוה בתר דאסחרו יתיה והות מחתא דיי בקרתא שגושא רבא לחדא ומחא ית אנשי קרתא מזעירא ועד רבא ולקו להון בטחורין : י ושלחו ית ארונא דיי לעקרון והוה כמיתי ארונא דיי לעקרון וזעיקו עקרונאי למימר אסחרו לותנא ית ארון אלהא דישראל לקטלותנא וית עמנא : יא ושלחו וכנשו ית כל טורני פלשתאי ואמרו שלחו ית ארון אלהא דישראל ויתוב לאתריה ולא יקטול יתי וית עמי ארי הות שגוש קטלא בכל קרתא תקיפת לחדא מחתא דיי תמן : יב וגבריא די לא מיתו לקו בטחורין וסליקת צוחת קרתא לצית שמיא : א והוה ארונא דיי בקרוי פלשתאי שבעא ירחין : ב וקרו פלשתאי לכומריא ולקסמיא למימר מה נעביד לארונא דיי הודיעוננא במה נשלחיניה

פי׳ רבי ישעיה

(ט) וישתרו להם טחורים . מפני שהם נולדים בתוך המעי׳ אומר להם לשון סתר . ומפני׳ שראו בסתרי הבורא לקו במכת בית הסתרים : (יא) וישב למקומו . כמו וישוב ונתחלפה התנועה :

טחרים דכתבן עפלים ו׳ בקריאה וסימ׳ בשחין מצרים ובעפלים . תכבד יד ה׳ . ויהי אחרי הסבו אתו והאנשים אשר לא מתו . מה האשם אשר נשיב לו . ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי עכבריכם . ושארא כדקריין כן כתבן : ארון אלהי ישראל ו׳ וסי׳ ויראו אנשי אשדוד ושל אחריו ג׳ בפסוק . הסבו אלי אם משלחים את ארון אלהי ישראל . וישלחו ד׳ בנביאים ובכתובים וסי׳ וישלחו את ארון האלהים עקרון ויקחו את ירמיהו . ויכרתו את ראשו . וישאו את ראשו ואת כליו . וכל אורייתא דכוו׳ במ״א ו שלחו האנשים את ידם . ויאספו ו׳ פתחין וסי׳ בלשון תרגום סבי׳ שלחו סלויא ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאהיהון חמרא וכספא ופירושם נמסר בסדר שמות :

רלבג

ולא הספיק לש״י הנפשים שעשה באלהיהם אבל הכה האשדודים ושמם שוממים ותמהים על המכות שבאו להם בדרך שלא היו יכולים לאמר שיהיה חדוש זה המקרה להם אם לא מפני מה שהשבו אליהם ארון האלהים : (ו) וזאת המכה היתה שהוכו בטחורים והוא חולי מצער מאד ויוצא מהם דם רב כל שכן אלו שבאו להם מאת הש״י להכאיבם מאד ולזה הוכרחו להוציא ארון האלהים מאשדוד ושלחוהו בגת וידמה שאלה המופתים עשה הש״י באמצעות שמואל שהיה נביא או נעשה זה בזולת נביא להשגחתו על ישראל שלא יאבד ארון האלהים מהם : (ט) והנה אחר הסבו אותו בגת היתה מכת הש״י בעיר מהומה גדולה לא נשאר שם אחד שלא הוכה במכת הטחורים והיו הטחורים נסתרים ולזה הם יותר קשים ויותר קשי הרפואה . וכראותן זה שלחו ארון האלהים לעקרון ותכף שבא שם הביא הש״י מהומת מות בכל העיר והנשארים בהם שלא מתו הוכו בטחורים הנה כל זה קרה לפלשתים מפני ארון האלהים תוך שבעה חדשים : (יא) או קראו פלשתים לכומריהם ולקוסמיהם לקחת עצה מהם מה יעשה לארון ה׳ אם ישיבוהו לישראל אם לא ואם היתה עצתם שישלחוהו לישראל במה ישלחוהו שם כדי שתסור אף הש״י מהם .

ונתש

מצודת ציון

(ו) וישמם . מל׳ שממה : בעפולים . כך שם המכה ולפי שהם כתלתולת במקום מכוסה נקראו עפולים מל׳ אופל וכו׳ ויבוא אל העופל (מ״ב ה׳) וכוא כמו אל האוהל באל״ף והקרי בטחורים והוא שם ברך מה והיו דומים להם : (ז) קשתה . מל׳ קשה : (ח) יסוב . ר״ל יובא : (ט) ויכתרו . כמו ויסתרו ככמ״ך : (יב) שועת . צעקת : ו (א) בשדה פלשתים . כמו בארץ פלשתים : (ב) ולקוסמים . ולמכשפים

מצודת דוד

עליו : וכן הכאים . מיתר הפעם : מפתן דגון . המפתן בית דגון : (ו) וישמם . במה שהכה אותם בעפולים והיו בצורת טחורים : (ז) כי כן . אשר הארון עמהם בהם שפטים ובאלהיהם : (ט) יד ה׳ בעיר . מכת יד ה׳ בעיר גת : וישתרו . העפ׳ לים היו בהם נסתרים הרבה מבפנים היותר מכאובים : (י) ואת עמי . כי שרי העם היו הזועקים : (יא) מהומת מות . מלבד מכת העפולים היתה בהם מגפת ה׳ : (יב) אשר לא מתו . בהמגפה : השמים . הוא מדרך גוזמא ור״ל גדלה מאוד עד למעלה : ו (ב) מה נעשה . אם נשלחו למקומו : הודיענו . ר״ל אם ישיב מההכרח לשלחו הודיענו במה נשלחנו אם לשיחו בעגלה ולמשוך בבהמות

בא"ה עני' נשלחנו שלא יחרה אפו וישוב חרונו ממנו: (ג) אשם. שיכר הדבר שאתם מודים שמעלתם בו: אז תרפאו ונודע לכם. שהוא עשה כי למה לא תסור ידו אז מכם: (ד) סרני פלשתים. חמשה הם כמה שנאמר (יהושע י"ג) העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני: (ז) עלות. מניקות: אשר לא עלה עליהם עול. כל זה לנסיון שאין אלו ראויות למשוך ועוד שגועות אחר בניהם ואם יהא כח בארון שיוליכו אותו מאליהם נדע שהוא עשה לנו: (ח) בארגז. סקריניי"ו

כן: (ג) למה לא תסור ידו מכם. או תדעו למה לא סרה ידו ומכתו מכם לפי שהייתם מעכבים ארונו אצליכם כי כשלחכם אותו תרפאו והאשם לכפרה על אשר עשיתם: (ד) וחמשה עכברי זהב. זה מסייע הדרש שכתבנו למעלה כי השיב להם חולי התחתוניות והיתה יוצאת התחתוניות שלהם בפי הטבעת מתוך החולי והיו באים העכברים ושומטים את המעי הכוא ולפי שהיה החולי אחד לסרנים ולעם אמרו להם הכהנים והקוסמים שיעשו אף בדמות הטחורים חמשה ובדמות העכברים חמשה כמספר הסרני' ויהיו אשם לכפר להם ולהסיר אותו החולי מהם. לכולם ולסרניכם. כמו שמעו עמים כלם: (ו) ולמה תכבדו. זה לבדו נמצא מבנין הדגוש בלי כבדות: התעלל בהם. עשה מעשה השחתה כמו את אשר התעללתי במצרים: (ז) חדשה. שלא נעשה בה מלאכה בעבור קדושת הארון. עלות. מניקות כתרגומו ונקראו עלות על שם היונקים שנקראו עולים ועוללים וצוו לקחת פרות עלות להראות המופת שלא שבו בעבור בניהם: אשר לא עלה עליהם עול. זה אמרו בעבור קדושת הארון שלא נעשה בהם מלאכה אחרת כמו שאמרו ג"כ עגלה חדשה: (ח) אל העגלה. כמו על העגלה וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו או הוא כמו בעגלה וכן ואל הארון תתן שהוא כמו ובארון וכתי' בעגלתה: בארגז. בתיבה

נְשַׁלְּחֶנּוּ לִמְקוֹמוֹ: ג וַיֹּאמְרוּ אִם־מְשַׁלְּחִים אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַל־תְּשַׁלְּחוּ אֹתוֹ רֵיקָם כִּי־הָשֵׁב תָּשִׁיבוּ לוֹ אָשָׁם אָז תֵּרָפְאוּ וְנוֹדַע לָכֶם לָמָּה לֹא־תָסוּר יָדוֹ מִכֶּם: ד וַיֹּאמְרוּ מָה הָאָשָׁם אֲשֶׁר נָשִׁיב לוֹ וַיֹּאמְרוּ מִסְפַּר סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים חֲמִשָּׁה עָפְלֵי זָהָב וַחֲמִשָּׁה עַכְבְּרֵי זָהָב כִּי־מַגֵּפָה אַחַת לְכֻלָּם וּלְסַרְנֵיכֶם: ה וַעֲשִׂיתֶם צַלְמֵי עָפְלֵיכֶם וְצַלְמֵי עַכְבְּרֵיכֶם הַמַּשְׁחִיתִם אֶת־הָאָרֶץ וּנְתַתֶּם לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּבוֹד אוּלַי יָקֵל אֶת־יָדוֹ מֵעֲלֵיכֶם וּמֵעַל אֱלֹהֵיכֶם וּמֵעַל אַרְצְכֶם: ו וְלָמָּה תְכַבְּדוּ אֶת־לְבַבְכֶם כַּאֲשֶׁר כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה אֶת־לִבָּם הֲלוֹא כַּאֲשֶׁר הִתְעַלֵּל בָּהֶם וַיְשַׁלְּחוּם וַיֵּלֵכוּ: ז וְעַתָּה קְחוּ וַעֲשׂוּ עֲגָלָה חֲדָשָׁה אֶחָת וּשְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עֲלֵיהֶם עֹל וַאֲסַרְתֶּם אֶת־הַפָּרוֹת בָּעֲגָלָה וַהֲשֵׁבֹתֶם בְּנֵיהֶם מֵאַחֲרֵיהֶם הַבָּיְתָה: ח וּלְקַחְתֶּם אֶת־אֲרוֹן יְהֹוָה וּנְתַתֶּם אֹתוֹ אֶל־הָעֲגָלָה וְאֵת ׀ כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֲשֵׁבֹתֶם לוֹ אָשָׁם תָּשִׂימוּ בָאַרְגַּז מִצִּדּוֹ וְשִׁלַּחְתֶּם

לְאַתְרֵיהּ: ג וַאֲמַרוּ אִם אַתּוּן מְשַׁלְּחִין יָת אֲרוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא תְשַׁלְּחוּן יָתֵיהּ רֵיקָן אֱלָהֵין אֲתָבָא תְּתִיבוּן קֳדָמוֹהִי קֻרְבַּן אֲשָׁמָא בְּכֵן תִּתָּסוּן וְיִתְּרַוַח לְכוֹן לְמָא לָא תְנוּחַ מַחְתֵיהּ מִנְּכוֹן: ד וַאֲמַרוּ מָה קֻרְבַּן אֲשָׁמָא דְנָתִיב קֳדָמוֹהִי וַאֲמַרוּ מִנְיַן טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי חַמְשָׁא טְחוֹרֵי דְהַבָא וְחַמְשָׁא עַכְבְּרֵי דְהַבָא אֲרֵי מַחְתָא חֲדָא שַׁוְיָא לְכוּלְכוֹן וּלְטוּרְנֵיכוֹן: ה וְתַעְבְּדוּן צַלְמֵי טְחוֹרֵיכוֹן וְצַלְמֵי עַכְבְּרֵיכוֹן דִמְחַבְּלִין יָת אַרְעָא וְתִתְּנוּן קֳדָם אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יְקָרָא מָאִים תְּנוּחַ מַחְתֵיהּ מִנְּכוֹן וּמִן טַעֲוָתְכוֹן וּמִן אַרְעֲכוֹן: ו וּלְמָה תְיַקְּרוּן יָת לִבְּכוֹן כְּמָא דְיַקְּרוּ מִצְרָאֵי וּפַרְעֹה יָת לִבְּהוֹן הֲלָא כַד אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן וּבָתַר כֵּן שַׁלְּחוּנוּן וַאֲזַלוּ: ז וּכְעַן סַבוּ וַעֲבִידוּ עֲגַלְתָּא חַדְתָּא חֲדָא וְתַרְתֵּין תּוֹרָן מֵינְקָן דִּי לָא נְגַדָא בְּנִיר וְתֵיסְרוּן יָת תּוֹרָתָא בַּעֲגַלְתָּא וּתְתִיבוּן בְּנֵיהֶן מִבַּתְרֵיהֶן לְבֵיתָא: ח וְתִסְּבוּן יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְתִתְּנוּן יָתֵיהּ בַּעֲגַלְתָּא וְיָת מָנֵי דְהַבָא דַאֲתֵיבְתּוּן קֳדָמוֹהִי קֻרְבַּן אֲשָׁמָא תְּשַׁוּוֹן בְּתֵיבוּתָא מִסִּטְרֵיהּ וּתְשַׁלְּחוּן יָתֵיהּ

ופרעה ג' בקריאה וסי' ופרעה חולם והנה עמד על היאר. ופרעה הקריב וישאו. ולמה תכבדו את לבבכם: אלות ח' בקריאה וסים' נמסר בסדר וישלח:

רלבג

(ג) ונתנו להם עצה שישלחוהו בכבוד וישיבו לו אשם לכפר עליהם אז ירפאו אם בסבתו בא להם הרע ויהיה נודע להם למה לא תסור יד הש"י מהם כי הוא רוצה שיתנו לו כבוד תחת אשר חשבו לחלל שמו ואמרו זה להורות כי בזה יבחר אם בא להם הרע הזה בסבתו כבר היה דעתם שאם לא בא להם הרע בסבתו לא ישיבוהו לישראל. (ז) וידמה שכבר שלח הש"י עוד שם עכברים היו משחיתים את הארץ והתפשטה המכה הזאת בכל ערי פלשתים ולזה אמרו להם כומריה' וקוסמיהם שיעשו להם צלמי טחורי זהב ועכברי זהב כמספר הסרנים וזהו האשם שישיבו לה' כדי שתסור ידו מעליהם והזהירום שלא יקשה לבם מעשות זה שלא יקרה להם כמו שקרה למצרים ולפרעה. והנה הישיבו אופס עוד באופן אחר לדעת בקבלת אם בא להם רע זה בסבת ארון האלהים כי האופן הראשון היה בו מהספק וזה כי אף על פי שהיה זה הרע להם בסבת ארון האלהים הנה לא יחויי' שירפאו תכף קודי' השבתם אותו למקומו ולזה לא יתכפר להם כי מידו היתה זאת להם עד שובו לישראל וזה אם לא ירפאו לא יוכלו הפלשתים להשיבו אליהם עם האשם ולזה לא תועיל לפלשתי' זאת הבחינה הראשונה ולזה ידמו שלא היו מסכימים בזאת העצה והכירו זה הכהני' והקוסמים ואמר להם שלא יכבדו

פי' רבי ישעיה

(ד) כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם. פי' אמרו להם הקוסמים מגפה אחת יש לכל הפלשתים ולסרניכם בעבור זה יעשו העם והסרנים וכן עשו הסרנים עשו חמשה. וכל העיירו' עשו כל אחת ואחת בעצמה כמפורש לפנינו: (ו) ולמה תכבדו

תולדות אהרן ואת כלי הזהב. יומא נב בתרא יד סוטות יג:

מצודת דוד

אם נשלחנו בכתף: (ג) אם משלחים. ר"ל אם יצא הדבר לשלחו למקומו אל תשלחנו ריקם מבלי מנחה ותשורה: תשיבו לו אשם. תשיבו לה' קרבן אשם כדין המועל בהקדש: אז תרפאו. ר"ל כשתרפאו אז יהיה נודע לכם בבירור למה לא תסור ידו קודם ההשבה ר"ל אז תדעו שיד ה' עשתה זאת: (ד) מספר. כפי המספר סרני פלשתים שהם חמשה ככה תשיבו חמשה עפולים עשוים מזהב: וחמשה עכברי. כי העפולים היו דומים בצד מה לדמות עכברים ונצ"ל להשיב גם חמשה עכברי זהב לכפר על העם חמשת האומות שבארץ פלשתים: לכולם. לכל העם ולהסרנים וכולכם צריכים כפרה: (ה) צלמי וגו' המשחיתים וכו'. ר"ל עשו צלמי דמות העפולים והעכברים אשר הם משחיתים וכו': ונתתם וכו' כבוד. ר"ל לא שהוא צריך לזה אלא תנו לכבודו: אולי יקל. בעבור הכבוד אשר תעשו לו: מעליכם. על הסרנים יאמר: ומעל ארצכם. מעל יושבי ארצכם מותר העם: (ו) ולמה תכבדו. על שאלו מה נעשה לארון כאלו היו מסופקים אם לשלחו אם להחזיקו לזה אמרו ולמה תכבדו וכו': הלא כאשר התעלל בהם. ר"ל הלא סוף הדבר יהיה כאשר היה במצרים שהיה משחק ומהתל בהם ואח"ז בע"כ שלחו את בני ישראל והלכו להם וכ"כ יהיה סופכם: (ז) ועתה קחו. ר"ל קחו עצים ועשו עגלה חדשה לכבוד הארון: ושתי פרות עלות. רצה לומר בחנו הדבר לדעת שהאמת אתנו וזאת עשו קחו פרות מניקות אשר לא משכו מעולם בעול ואסרו אותן בעגלה וקחו את בניהן מהן והנה מדרך הטבע לא יזוזו ממקומן ללכת מבניהן וכמ"ש

מצודת ציון

ולמקוסמים: (ד) עכברי. שם מין שרץ: מגפה. ענין מכה: (ה) את הארץ. את אנשי הארץ: (ו) התעלל. ענין שחוק והתול כמו אשר התעללתי במצרים (שמות י'): (ז) עלות. מניקות כמו והצאן והבקר עלות עלי (בראשית ל"ג): עול. הוא מה שמשימים מושכת בה: והשבותם. ענין השבה כלו הביתה. לפנים בבית: (ח) בארגז. כענין תיבה:

רדק

בתיבה כתרגומו בתיבותא: (י) כלו בבית. כמו כלאו והוא מבעלי הה"א כמו לא כלה ממך אשר כלתני היום הזה או הוא מבעלי האל"ף ובא כדרך בעלי הה"א וכן מלו תוכך חמס כמו מלאו ונשו את כלמתם כמו ונשאו כי כבר נשתמשו בזה הענין בשתי לשונות בה"א ובאל"ף לפי שדרכם להמיר זה בזה. וטעם להשיב את בניהם מאחריי ולכלוא אותם בבית לפי שלולי דבר הארון היו שבות אל בניהם אחר שלא היו בניהם הולכים אחריהם: (יב) וישרנה הפרות. כתרגומו ואכוינא תורתא ר"ל כוונו דרך בית שמש והלכו דרך ישרה לא סרו ימין ושמאל ובא בסימן אחד של נקבה לבד כמו ויחמנה בבואן לשתות ודגש הש"ש בחסרון היו"ד פ"א הפועל ובמלת ויחמנה בא נח הלירו"י תמורת היו"ד פ"א הפועל: הלוך וגעו. היו געות בעבור בניהם נעקת הבקר תקרא געייה כמו אם יגעה שור ובדרש שאמרו שירה הוליאו וישרנה מלשון שירה: (יג) וישמחו לראות. עד שמרוב שמחה פרצו לראות בארון ופתחו וראו מה שבתוכו לפיכך נענשו כמו שכתוב ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו: (יד) ואת הפרות העלו עולה. אנשי בית שמש בקעו עצי העגלה והעלו הפרות עול' כי הותרו הבמות משחרבה שילה ונקבה כשירה בבמת יחיד. ויש בדרש מרז"ל כי סרני פלשתים העלו אותם כי רבי אליעזר אומר כי אין מקריבין מבהמות ע"ג והקשו לו זה הפסוק ותירץ וכי מסרני פלשתים אנו למדין ובמקום אחר אמרו הוראת שעה היתה וזהו

רשי

סקריניו בלע"ז: (י) כלו בבית. לשון כלא: (יב) וישרנה. הרי תיבה זו אנדרוגינוס מלמד שאף הוולדות היו אומרים שירה רוני רוני השיטה התנופפי וכו' כדאיתא במסכת עבודת כוכבי'. ולפי פשוטו וישרנה לשון ישר דרך ישר היו הולכות: הלך וגעו. לשון צעקת בקר געייה: בית שמש. ישראל היו שם: (יג) וישמחו לראות. היו מסתכלין היאך הוא בא לבדו ומשמחתה נהגו בו קלות ראש שלא היו מסתכלין בו באימה ודרך

תרגום

וְיֵהָךְ: ט וְתֶחֱזוּן אִם בְּאוֹרַח תְּחוּמֵיהּ יִסַק לְבֵית שֶׁמֶשׁ מִן קֳדָמוֹהִי אִתְעֲבִידַת לָנָא יָת בִּישְׁתָא רַבְּתָא הָדָא וְאִם לָא וְנִידַע אֲרֵי לָא מַחְתֵּיהּ קְרִיבַת בָּנָא עִירוּעַ הוּא דַהֲוָה לָנָא: י וַעֲבַדוּ גַבְרַיָא כֵּן וּנְסִיבוּ תַּרְתֵּין תּוֹרָן מֵינְקָן וְאַסְרוּנוּן בַּעֲגַלְתָּא וְיָת בְּנֵיהֶן כְּלוּ בְּבֵיתָא: יא וְשַׁוִיאוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ בַּעֲגַלְתָּא וְיָת תֵּיבוּתָא וְיָת עַכְבְּרֵי דַהֲבָא וְיָת צַלְמֵי טְחוֹרֵיהוֹן: יב וְאַכְוֵינָא תוֹרָתָא בְּאָרְחָא עַל אוֹרַח בֵּית שֶׁמֶשׁ בִּכְבִישָׁא חֲדָא אָזְלִין מֵיזַל וְגָעָן וְלָא סְטָאָה לְיַמִינָא וְלִסְמָאלָא וְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי אָזְלִין בַּתְרֵיהוֹן עַד תְּחוּם בֵּית שֶׁמֶשׁ: יג וּבֵית שֶׁמֶשׁ חָצְדִין חֲצַד חִטִּין בְּמֵישְׁרָא וּזְקָפוּ יָת עֵינֵיהוֹן וַחֲזוֹ יָת אֲרוֹנָא וַחֲדִיאוּ לְמֶחֱזֵי: יד וַעֲגַלְתָּא אֲתַת לַחֲקַל יְהוֹשֻׁעַ דִּי בְבֵית שֶׁמֶשׁ וְקָמָא תַמָן וְתַמָן אַבְנָא רַבְּתָא וְצַלְחוּ יָת אָעֵי עֲגַלְתָּא וְיָת תּוֹרָתָא אַסִיקוּ עֲלָתָא קֳדָם יְיָ: טו וְלֵוָאֵי אָחִיתוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְיָת תֵּיבוּתָא דִי עִמֵּיהּ דִּי בֵיהּ מָנֵי דַהֲבָא וְשַׁוִיאוּ עַל אַבְנָא רַבְּתָא וְגַבְרֵי בֵית שֶׁמֶשׁ אַסִיקוּ עֲלָוָן וְנַכִיסוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין בְּיוֹמָא הַהוּא

מקרא

אִתּוֹ וְהָלָךְ: ט וּרְאִיתֶם אִם־דֶּרֶךְ גְּבוּלוֹ יַעֲלֶה בֵּית שֶׁמֶשׁ הוּא עָשָׂה לָנוּ אֶת־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וְאִם־לֹא וְיָדַעְנוּ כִּי לֹא יָדוֹ נָגְעָה בָּנוּ מִקְרֶה הוּא הָיָה לָנוּ: י וַיַּעֲשׂוּ הָאֲנָשִׁים כֵּן וַיִּקְחוּ שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת וַיַּאַסְרוּם בָּעֲגָלָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם כָּלוּ בַבָּיִת: יא וַיָּשִׂמוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה אֶל־הָעֲגָלָה וְאֵת הָאַרְגַּז וְאֵת עַכְבְּרֵי הַזָּהָב וְאֵת צַלְמֵי טְחֹרֵיהֶם: יב וַיִּשַּׁרְנָה הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ עַל־דֶּרֶךְ בֵּית שֶׁמֶשׁ בִּמְסִלָּה אַחַת הָלְכוּ הָלֹךְ וְגָעוֹ וְלֹא־סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאול וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים הֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם עַד־גְּבוּל בֵּית שָׁמֶשׁ: יג וּבֵית שֶׁמֶשׁ קֹצְרִים קְצִיר־חִטִּים בָּעֵמֶק וַיִּשְׂאוּ אֶת־עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרוֹן וַיִּשְׂמְחוּ לִרְאוֹת: יד וְהָעֲגָלָה בָּאָה אֶל־שְׂדֵה יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי וַתַּעֲמֹד שָׁם וְשָׁם אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְבַקְּעוּ אֶת־עֲצֵי הָעֲגָלָה וְאֶת־הַפָּרוֹת הֶעֱלוּ עֹלָה לַיהוָה: טו וְהַלְוִיִּם הוֹרִידוּ ׀ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־הָאַרְגַּז אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֲשֶׁר־בּוֹ כְלֵי־זָהָב וַיָּשִׂמוּ אֶל־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה וְאַנְשֵׁי בֵית־שֶׁמֶשׁ הֶעֱלוּ עֹלוֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים בַּיּוֹם

מסורה

כ' וכל קהלת דכו' · ד' · ד' חסר · ג' · ג' כ"כ וקריין · ה' · ד' חס' וכל ירמיה דכו' במ"ו מ"ל · כ' עפרון · ה' · ה' · ד' חס'

ואת בניהם ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן ויהושע סימן ה': וישמו ד' חס' וסימ' אבנים גדולות. ארון ת' אל העגלה. אל האבן הגדולה. וישמו לה ידים דאיזבל דמלכים ונמסר בסדר מקץ וגם ביהושע סימן י'. על דרך ה' וסי' נמסר בשפטים סי' ח':

תולדות אהרן ואת בניהם כלו. ע"ג כד: וישרנה הפרות. שם אשר מי שרה: ואת הפרות העלו. ע"ג עב (מגלה עב): (וביח שמש: ע"ג מ):

רלבג

יכבדו לבם ועם כל זה נתנו להם בחינה שנית תוכר להם קודם השיבם הארון לישראל ולזה צוו שיעשו עגלה חדשה לכבוד הש"י ויהיו להם שתי פרות מניקות עגלים שלא עלתה עול על הפרות ולזה לא תהיינה בנות תרבות למשוך בעגלה כי לא נשו שום מלאכה עם שבכאן תהיה שנה שנית למעט מן ההליכה והיא היותם משיבים בניהם מאחריהם הביתה כי אהבתם את העגלים תמשכם לשוב אליהם כפי כחם אם לא היה זה מאת הש"י להשיב הארון לישראל. ואם תתישרנה הפרות מעצמן ללכת לישראל דרך בית שמש שהיה המקום הקרוב להם מישראל הנה יתבאר כי מה' היתה זאת בסבת ארון האלהים ואם לא הנה הגיע זה לנו במקרה שאם היה מגיע ממנו על דרך המופת לא תקצור ידו מעשות זה המופת השני והוא להישיר הפרות אל שילכו מעצמן דרך בית שמש ואם היה זה לנו במקרה לא יושב זה האשם לו ולא נשיב ארון האלהי' לישראל: (יב) והנה נתישרו הפרות דרך בית שמש בזולת נטייה וסרני פלשתים הולכים אחריהם עד גבול בית שמש לראות אמתת הענין: (יד) והעגלה באה אל שדה יהושע בית השמשי. ותעמד שם ושם אבן גדולה ויבקעו את עצי העגלה ואת הפרות העלו אותם עולה לה' על המזבח אשר בנו שם ואנשי בית שמש העלו עולות וזבחו זבחי שלמים ביום ההוא לה' ויך

פי' רבי' ישעיה

תכבדו את לבבכם. כמו תכבידו: (י) כלו בבית. אינו מלשון כלא שאם כן היה אומר כלאו אלא מלשון לא יכלה ממך שמנעו בניהם מהם בתוך הבית: (יב) וישרנה הפרות. דגשות השי"ן להבליע בו היו"ד שהוא פ"א הפועל. ובא בסימן אחד לנקבה כמו ויחמנה כמו ארבע מלכיות מגו יעמדנה: במסלה אחת. פירוש שלא נטו לכאן ולכאן אלא כיונו המסלה: (יד) אל שדה יהושע בית השמשי. יש לומר היא בית שמש היא תמנת חרס שנאמר בטרם יבא החרסה: ואת הפרות העלו. שאין טעון זכרות בבמה:

מצודת ציון

(י) כלו. כמו כלאו והוא ענין תפיסה: (יב) וישרנה. מלשון ישרה: במסלה. בדרך הכבושה: וגעו. צעקת הפרה תקרא געה כמו אם יגעה שור (איוב ו'): (יד) בית השמשי. מבית השמש והוא שם העיר: (טו) אל האבן. על האבן

מצודת דוד

שגם לא הורגלו במשיכת העול: (ח) והלך. ר"ל הניחו ללכת מעצמו לבל ינהג מי את הפרות: (ט) וראיתם. ואז תראו אם מעצמו יעלה הארון דרך גבול ארצו אל בית שמש אז בודאי בעבורו באה הרעה ואם לא יעלה מעצמו דרך גבולו או נודע שבמקרה באה הרעה: (יא) טחוריהם. הם העפולים שהיו דומים בצד מה לטחורים: (יב) וישרנה הפרות. הלכו בדרך הישר לדרך העולה בית שמש: במסלה אחת. ולא הטו ימין ושמאל: הלוך וגעו. ר"ל עם כי הלכו ולעקו בעבור חסרון בניהן מ"מ לא סרו ימין ושמאל: (יג) וישמחו לראות. לפי שאחיו התאבלו בסבת הארון אמר עתה בעת ראותם שמחו: (טו) העלו עולות. לבד הפרות האמור למעלה

רש"י

ודרך כבוד: (יח) כפר הפרזי. כפר שאין לו חומה: אבל הגדולה. היא האבן הגדולה האמורה למעלה שהלמ"ד באה במקום נו"ן וכן נשכה במקום לשכה בספר נחמיה ואפני שאירע להם אבלות בדבר קראו' אבל: (יט) שבעים איש חמשים אלף איש. תרגם יונתן וקטל בסבי עמא שבעין גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא. ורבותינו אמרו שבעים איש שכל אחד היה שקול כחמשים אלף או חמשים אלף איש שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין: (א) קדשו. זמינו: (ב) מיום שבת

רד"ק

זהו לדעת רבי אליעזר אם ישראל הקריבום: (יח) ועכברי הזהב. כמו שהיו טחורי זהב במספר הערים חמשה כן היו העכברים מספר כל ערי פלשתים שהם חמשה הנזכרים וכן היו חמשה בעבור חמשת הסרנים כלומר שהיו כפרה לכולן. כמו שאמר למעלה כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם. ומה שאמר מעיר מבצר עד כפר הפרזי חסר וי"ו מעיר מבצר כלומר אף על פי שלא היתה מנות הקוסמים והכהנים לעשות אלא חמשת טחורי זהב וחמשה עכברי זהב למספר הסרנים והעיירות הגדולות שהם אשדוד ועזה ואשקלון וגת ועקרון הם עשו מעצמם יותר טחורי זהב ועכברים כי היו יראים עדיין ועשו מכל הערים והכפרים שהם ערי הפרזות כל עיר וכל כפר עשו טחור זהב ועכבר זהב בכל המקומות שהיו יושבים שם פלשתים: עד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון ה'. כלומר כי סמוך לאותו מקום היו פרזות פלשתים: ומה שאמר עד היום הזה בשדה יהושע אמר שהניח עליה הארון שהיא עד היום הזה בשדה יהושע ונקראת האבן הגדולה אבל על האבל שנעשה בו כמו שאמר ויתאבלו העם וי"ת אבל הגדולה אבנא רבתא: (יט) כי ראו בארון. פי' על דחדיאו ודחזו ית ארונא דה' כמו שאמר וישמחו לראות ובדברי רז"ל משום דחזו ויך באנשי בית שמש נחלקו בזה מהם אמרו שהיו קוצרים ומשתחוים כלומר שלא הניחו מלאכתם בעבורו ומהם אמרו שאמרו דברים אשר לא כן כנגד הארון ואמרו מאן אמרייך דאמרית ומאן פייסך דפייסית ובדברי הדרש הזה יהיה פירוש ראו כמו לראות בך והדומים לו שמפרשים אותם לשון בזיון והנכון מה שפירשנו שפתחו אותו וראו מה שבתוכו לפיכך אמר בארון ולא אמר ארון: שבעים איש חמשים אלף איש חסר וי"ו השמוש וחמשים אלף איש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם וי"ת וקטל בסבי עמא שבעים גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא. ובדברי רז"ל שבעים איש שכל אחד שקול כחמשים אלף איש וי"א חמשים שכל אחד שקול כע' סנהדרין: (ב) אל בית אבינדב בגבעה. פירוש אשר בגבעה וכמוהו רבים ואפשר שגבעה זו בתוך קרית יערים והיה בעיר אבינדב אחר לפיכך הודיע כי לבית אבינדב שהיה יושב בגבעה

הַהוּא לַיהוָה׃ טז וַחֲמִשָּׁה סַרְנֵי־פְלִשְׁתִּים רָאוּ וַיָּשֻׁבוּ עֶקְרוֹן בַּיּוֹם הַהוּא׃ יז וְאֵלֶּה טְחֹרֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֵשִׁיבוּ פְלִשְׁתִּים אָשָׁם לַיהוָה לְאַשְׁדּוֹד אֶחָד לְעַזָּה אֶחָד לְאַשְׁקְלוֹן אֶחָד לְגַת אֶחָד לְעֶקְרוֹן אֶחָד׃ יח וְעַכְבְּרֵי הַזָּהָב מִסְפַּר כָּל־עָרֵי פְלִשְׁתִּים לַחֲמֵשֶׁת הַסְּרָנִים מֵעִיר מִבְצָר וְעַד כֹּפֶר הַפְּרָזִי וְעַד ׀ אָבֵל הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ אֵת אֲרוֹן יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה בִּשְׂדֵה יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי׃ יט וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית־שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן יְהוָה וַיַּךְ בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם כִּי־הִכָּה יְהוָה בָּעָם מַכָּה גְדוֹלָה׃ כ וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי בֵית־שֶׁמֶשׁ מִי יוּכַל לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה הָאֱלֹהִים הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה וְאֶל־מִי יַעֲלֶה מֵעָלֵינוּ׃ כא וַיִּשְׁלְחוּ מַלְאָכִים אֶל־יוֹשְׁבֵי קִרְיַת־יְעָרִים לֵאמֹר הֵשִׁבוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה רְדוּ הַעֲלוּ אֹתוֹ אֲלֵיכֶם׃ ז א וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי ׀ קִרְיַת יְעָרִים וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־בֵּית אֲבִינָדָב בַּגִּבְעָה וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ קִדְּשׁוּ לִשְׁמֹר אֶת־אֲרוֹן יְהוָה׃ ב וַיְהִי מִיּוֹם

קֳדָם יְיָ׃ טז וְחַמְשָׁא טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי חֲזוֹ וְתָבוּ לְעֶקְרוֹן בְּיוֹמָא הַהוּא׃ יז וְאִלֵּין טְחוֹרֵי דְהַבָא דַאֲתִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי קֻרְבַּן אֲשָׁמָא קֳדָם יְיָ דְאַשְׁדוֹד חַד דְעַזָּה חַד דְאַשְׁקְלוֹן חַד דְגַת חַד דְעֶקְרוֹן חַד׃ יח וְעַכְבְּרֵי דְהַבָא מִנְיַן כָּל קִרְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי לְחַמְשָׁא טוּרְנַיָא מִקִּרְוִין כְּרִיכָן וְעַד קִרְוֵי פַצְחַיָא וְעַד אַבְנָא רַבְּתָא דַאֲחִיתוּ עֲלַהּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ עַד יוֹמָא הָדֵין הָא הִיא בַּחֲקַל יְהוֹשֻׁעַ דְמִבֵּית שֶׁמֶשׁ׃ יט וּקְטַל בְּגַבְרֵי בֵית שֶׁמֶשׁ עַל דַחֲדִיאוּ דַחֲזוֹ אֲרוֹנָא דַיְיָ כַּד גְלֵי וּקְטַל בְּסָבֵי עַמָּא שַׁבְעִין גַבְרָא וּבִקְהָלָא חַמְשִׁין אַלְפֵי גַבְרָא וְאִתְאַבָּלוּ עַמָּא אֲרֵי מְחָא יְיָ בְּעַמָּא מְחָא סַגִיאָה׃ כ וַאֲמָרוּ גַבְרֵי בֵית שֶׁמֶשׁ מַן יָכִיל לְמֵיקַם קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ אֱלֹהִים קַדִּישָׁא הָדֵין וּלְאֵידֵין אֲתַר יִסְתַּלַּק מִנָּנָא׃ כא וּשְׁלַחוּ אִזְגַדִּין לְוָת יָתְבֵי קִרְיַת יְעָרִים לְמֵימַר אֲתִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ חוּתוּ אַסִּיקוּ יָתֵיהּ לְוָתְכוֹן׃ א וַאֲתוֹ גַבְרֵי קִרְיַת יְעָרִים וְאַסִּיקוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאָעִלוּ יָתֵיהּ לְבֵית אֲבִינָדָב דִּי בְגִבְעֲתָא וְיָת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ זַמִּינוּ לְמִטַּר יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ ב וַהֲוָה מִיּוֹמָא דִשְׁרָא אֲרוֹנָא בְּקִרְיַת

רלב"ג

(יט) ויך. הש"י באנשי בית שמש כי ראו בארון ה'. ולא עזבו מלאכתם שהיו קוצרים קציר חטים ונגפו מהעם שבעים איש שהיו שקולים חמשים אלף איש לגודל מעלתם או היו המוכים חמשים אלף ושבעים איש. ויתאבלו העם כי הכה ה' בעם מכה גדולה: (א) והביאו הארון לקרית יערים אל בית אבינדב אשר בגבעה ואת אלעזר בנו קדשו לשמור את ארון ה': (ב) ויהי מיום שבת הארון בקרית

פי' רבי ישעיה

(יח) כפר הפרזי. לשון כפר: ועד אבל הגדולה. כמו אבן הגדולה ובא הלמ"ד בחילוף נו"ן כמו נשכה לשכה: (יט) כי ראו בארון. פי' ואין דרך זה דרך כבוד להסתכל בארון שהיה מקום השכינה שהרי הזהיר את הלוים על כן ולא יבאו לראות כבלע וגו':

הניחו והניחו ד' וסי' ועכברי הזהב. ובצאתם הכהנים. ההסכים ללענה. ממתים ידך ה' ממתים מחלד חלקם בחיים: הקדוש ד' מלאים וסי' נמסר בסדר קרח: ואל מי ד' וסי' ואל מי יעלה מעלינו. ואל מי תדמיון אל. ואל מי תדמיוני. ואל מי מקדושים תפנה:

תולדות אהרן ויך באנשי בית שמש. סוטה לה (תענית סט מגלה ט סנהדרין כ): ויך בעם. שם: (שם) ויהי מיום שבת. זבחים קיח:

מצודת דוד

(טז) ראו. שנכתן הדבר ונמלא כן: (יז) ואלה טחורי. ר"ל באלו לא הוסיפו על מה שאמרו הקוסמים והכהנים: לאשדוד אחד. ר"ל בעבור שר אשדוד אחד וכן כולם: (יח) ועכברי וכו'. אבל על עכברי הזהב הוסיפו והביאו אחד מול כל עיר ולא חמשה לבד כדברי הקוסמים: לחמשת. אשר הם להחמשת הסרנים ותחת ממשלתם: מעיר מבצר. בין מול עיר מבצר בין מול כפר פרוז מבלי חומה סביב: ועד אבל הגדולה. היא האבן הגדולה האמור למעלה וקראו אבל לפי שהעם התאבלו שם על אשר הכה ה' בהם כמ"ש למטה ור"ל אין זה סוף הדבר אשר נכר ונודע עד היום הזה שדה יהושע כי אפילו האבן הגדולה וכו' נכר הוא עד היום הזה בשדה יהושע בית השמשי: (יט) ויך. ה' הכה בהם על שפתחו הארון וראו בו בפנים ולזה הכה בעם שבעים איש מגדולי העיר והיו שקולים כחמשים אלף איש: (כ) מי יוכל לעמד וכו'. ר"ל הלא הגדולים שבנו מתו ומי הוא הנשאר אשר יוכל לעמוד לפני ארון ה' לשמרו ולהזהר בקדשתו: (כא) רדו העלו. רדו אלינו והעלו אליכם: ז (א) בגבעה. אשר בגבעה והוא שם מקום בקרית יערים: קדשו. הזמינו לשמור את הארון לבל יבוא מי לראותו ולכבד ולרבץ לפניו: (ב) מיום. ר"ל מהתחלת שבת הארון וכל הימים הרבים שהיו במספר עשרים שנה אשר

מצודת ציון

האבן: (יח) ועד. ענינו כמו ואפילו וכן לא מת ממקנה ישראל עד אחד (שמות ט) ור"ל אפי' אחד: ז (א) קדשו. הזמינו כמו קדשו עליה מלחמה (ירמיה ו): (ב) שבת. ענין עכבה ונינוח:

ב שֶׁבֶת הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יְעָרִים וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַיִּהְיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וַיִּנָּהוּ כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי יְהוָה׃ ג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם־בְּכָל־לְבַבְכֶם אַתֶּם שָׁבִים אֶל־יְהוָה הָסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִתּוֹכְכֶם וְהָעַשְׁתָּרוֹת וְהָכִינוּ לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה וְעִבְדֻהוּ לְבַדּוֹ וְיַצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ד וַיָּסִירוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרֹת וַיַּעַבְדוּ אֶת־יְהוָה לְבַדּוֹ׃ ה וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל קִבְצוּ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה וְאֶתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם אֶל־יְהוָה׃ ו וַיִּקָּבְצוּ הַמִּצְפָּתָה וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם וַיִּשְׁפְּכוּ ׀ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּצוּמוּ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמְרוּ שָׁם חָטָאנוּ לַיהוָה וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּצְפָּה׃ ז וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים כִּי־הִתְקַבְּצוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה וַיַּעֲלוּ סַרְנֵי־פְלִשְׁתִּים אֶל־יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים׃ ח וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־שְׁמוּאֵל אַל־תַּחֲרֵשׁ מִמֶּנּוּ מִזְּעֹק אֶל־יְהוָה

תולדות אהרן (וישאבו מים. תענית ס"ס):

יְעָרִים וּסְגִיאוּ יוֹמַיָא וַהֲווֹ עַסְרִין שְׁנִין וְאִתְנְהִיאוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ׃ ג וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִם בְּכָל לִבְּכוֹן אַתּוּן תַּיְבִין לְפוּלְחָנָא דַייָ אַעְדוּ יַת טָעֲוַת עַמְמַיָא מִבֵּינֵיכוֹן וְעַשְׁתְּרָתָא וְאַתְקִינוּ לִבְּכוֹן לְפָלְחָנָא דַייָ וּפְלַחוּ קֳדָמוֹהִי בִּלְחוֹדוֹהִי וִישֵׁיזֵב יַתְכוֹן מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ ד וְאַעְדִיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת בְּעֲלַיָא וְיַת עַשְׁתְּרָתָא וּפְלַחוּ קֳדָם יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי׃ ה וַאֲמַר שְׁמוּאֵל כְּנִישׁוּ יַת כָּל יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּיָא וַאֲצַלֵי עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ׃ ו וְאִתְכְּנִישׁוּ לְמִצְפַּיָא וּשְׁפִיכוּ לִבְּהוֹן בְּתְיוּבְתָּא כְּמַיָא קֳדָם יְיָ וְצָמוּ בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַרוּ תַּמָן חַבְנָא קֳדָם יְיָ וְדָן שְׁמוּאֵל יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְפַּיָא׃ ז וּשְׁמָעוּ פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי אִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּיָא וּסְלִיקוּ טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עַל יִשְׂרָאֵל וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּדְחִילוּ מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי׃ ח וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁמוּאֵל לָא תִשְׁתּוֹק מִנָּנָא מִלְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא

אל ישראל ז' דסמיכין בקריאה וסי' נמסר בסדר ויחי:

רדק

בגבעה הביאו הארון: קדשו. כתרגומו זמינו: לשמור את ארון ה'. לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה ולכבד ולרבץ לפני הארון: (ב) וינהו. י"מ לשון נהו כלומר בכו וחזרו בתשובה שלימה כי ראו דבר הארון וקדושתו והיה להם לאות גדול כי ה' הוא האלהים ונתחרטו על אלהי הנכר שהיו עובדים וי"מ מתרגום ונקוו אליה ויתנהון וכן ת"י וינהו ואיתנהיאו כלו' כלם נאספו אחריו ועבדוהו לבדו כמו שאמר ויעבדו את ה' לבדו אחר שהסירו הבעלים והעשתרות ונערו כל זכר ע"א: (ה) קבצו את כל ישראל המצפתה. כבר פירשתי בספ' יהושע למה היה מנהג ישראל להקבץ מצפתה ושם מזבח ובית תפלה כי שם היתה תשוע' גדולה בהלחם יהושע עם המלכים. ובדרש אמר רבי סימון וכי שילה היא המצפתה או המצפתה היא שילה אלא כיפה יוצאה מתחומו של בנימין לתחומו של יוסף ועליה בית המקדש של שילה נתון. ותמה אני מזה הדרש וכי מה לה' אצל שילה והלא חרב משכון שילה מיום שגלה הארון ומעת שבא הארון לקרית יערים הביאו אהל מועד אל נוב וכן אמר בסדר עולם בתחילת כ' שנה הביאו את אוהל מועד לנוב: (ו) וישאבו מים וישפכו לפני ה'. תרגום יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה' ויתכן לפרש ששפכו מים לפני ה' סימן לכפרת עונות על דרך כמים עברו תזכור: וישפט שמואל. שהעניש כל אחד לפי עוונו כי שם התודו עונותיהם: (ח) אל תחרש ממנו. מבנין הפעיל והוא פועל עומד וכן החרישו ממני וכן רוב הפעל הזה בבנין הפעיל הוא פועל עומד: טלה

רשי

שבת הארון בקרית יערים. וראו הפורענות שבא עליהם בעון בית עלי ואת הגבורה שעשה הקב"ה בפלשתים: וינהו וגו' אחרי ה'. על ידי שמואל שהיה מחזר מעיר לעיר ושופטם ומוכיחם. וינהו לשון המשכה הוא ולשון ארמי הוא תתנהו לפולחי וכן (יחזקאל ז' י"א) ולא נה בהם אין בהם תועלת למושכם אל הטוב. ומנחם חברו וינהו לשון יללה כמו נהי נהיה וכן ולא נה בהם ופירוש וינהו אחרי ה' שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו אחרי ה'. ל"א וינהו כמו ויתאספו ונקוו אליה כל העמים (ירמי' ג' י"ז) מתרגמינן ויתנהון למפלח בה כל עממיא ויהיה מזה הענין נ"כ ולא נה בהם כענין שאמר לא מהם ולא מהמונם ולא מנה שבהם כלומר ולא מקבוץ שלהם (סא"א): (ו) וישאבו מים וישפכו. תרגם יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה'. ולפי משמעו אינו אלא סימן הכנעה הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין: וישפט שמואל. בין איש לרעהו על עסקי ממון שביניהם או על עסקי עבירה שעברו: ויעלו

רלבג

בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה. ר"ל שכבר עמד בבית אבינדב עשרים שנה עד שהסירו דוד משם. והנה נאספו כל בית ישראל אחר ה' אחר מות עלי ונתחרטו ממעשיהם הרעים בראותם המגפה הגדולה שהיתה בעם במלחמה ההיא ושאר הרעות שקרו להם והכירו כי פעולותיה' הרעות ההם אלה או יהיה הרצון בזה שכבר רבו הימים מיום שבת הארון בקרית יערים והיו הימים עשרים שנה ואחר כן נאספו כל בית ישראל אחרי ה' ואמנם היה שם הארון יותר מעשרים שנה כי הוא עמד שם עד שמלך דוד שבע שנים והנה לזה הספי' צריך שנאמר שנכנסו כל שנות שמשון בשנות עלי ולזה הספי' יתכן שיהיו ימי חיי שמואל בתכליתם כמו ס"ה שנה ויאות שיאמר ואני זקנתי ושבתי ואמנם אם לא נאמר כן הנה לא חיה כי אם נ"ב שנה ולא יתכן שיאמר על עצמו שהוא זקן ואיש שיבה ואפשר עם זה שנולד שמואל קודם שנתמנה עלי שופט על ישראל ויהיו ימי חייו יותר ממה שזכרנו. והנה סבב שמואל אחר זה שהסירו ישראל את אלהי הנכר אשר בקרבם ועבדו את ה' לבדו וקבצם שמואל המצפ' ושאבו ישראל מים ושפכו לפני ה' להעיד שכבר התרחצו שם בעניניהם ושפטם להסיר מהם כל הכלוך ועון שביניהם במה שבין אדם לחברו ואמנם עשו זה במצפה כי כבר היה מוסכם ביניהם שמה שיעשו שם נעשה לפני ה' כמו שזכרנו בדבר יפתח: (ז) וכאשר שמעו פלשתים כי התקבצו בני ישראל במצפה עלו סרני פלשתים אל ישראל להלחם עמם ויראו ישראל מפני פלשתים ובקשו משמואל שיתפלל להם בעבורם בדרך שיושיעם מיד פלשתים. והנה להגיע הנבואה לו והדבקות האלהי העלה שמואל עולה לה' כי העולה תעיר לזה כמו שבארנו בפירושינו לדברי התורה ואפשר שהעלה אותה על ידי כהן כי שמואל לא היה כהן ואפשר שהיתה הוראת שעה והנה אז הותרה במות יחיד כי כבר חרב משכן שילה ולא היה שם עדיין במת נבור. ועם העלותו העולה התפלל שמואל להם יתברך בעבור ישראל והרעים הש"י ביום ההוא בקול גדול מרעיד על פלשתים באופן שכבר נגפו לפני ישראל ואפשר שלזאת הסבה העלה העולה להראות לישראל שתכף שהיה מעלה העולה נתחדשו הקולות האלו המרעידים כדי שיאמינו יותר בש"י ולחשוב שעם אלו הרעמים היו יורדות לסבות ולא אלהים זר ולולא זה כבר היה מזיק הקול לישראל באופן

כוקו

מצודת ציון

ויגהו. מלשון נהי והללה: (ח) תחרש. תשתוק וכן והחריש יעקב (בראשית ל"ד): (ט) כליל. מלשון

מצודת דוד

אשר ישב שם בכל הזמן ההוא נהו ויללו ישראל להתחרט על מעשיהם אשר לא טובים ושבו ללכת אחרי ה': (ג) הסירו. מכל וכל: לבדו. בלא שתוף: (ו) וישאבו מים. ר"ל התעוררו לשוב ולהזיל מי דמע ושפכו בתפלה לפני ה': וישפוט. בדברים שבין אדם לחבירו: (ז) ויעלו. להלחם בם כי חשבו שנתקבצו ישראל לצאת למלחמה: (ח) אל תחרש ממנו. אל תשתוק מהדבר אשר היא טובה לנו והוא מזעוק אל ה' להושיענו: (ט) טלה חלב. ר"ל שעדו יונק החלב: ויענהו ה'. ר"ל ראה שנתקבלה ברצון כי ירדה האש ושרפה את העולה והיה באות התשובה:

וירעם

רדק

(י) טלה חלב. שהיה יונק עדיין: ויעלה עולה. כן כתיב וקרי ויעלהו ודרשו רז"ל הכתיב ואמרו ויעלה כתיב שהיתה נקבה ומכאן סמכו שעולת נקבה כשרה בבמת יחיד וקבלו גם כן כי זר מקריב בבמת יחיד כי משחרב משכן שילה ובאו להם לנוב הותרו הבמות כל זמן שהיה אהל מועד בנוב ובגבעון עד שנבנה בית עולמים שנאסרו ושוב לא היה להם היתר ואמרו אין הבמה נתרה אלא על ידי נביא כי שמואל העלה ראשון בבמת יחיד משחרב משכן שילה וכן בגלגל יהושע העלה בבמת יחיד ראשון שנאמר אז יבנה יהושע: ויענהו ה'. אפשר ע"י אש שירדה מן השמים על העולה או על ידי הרעם שהרעים בקול גדול על פלשתים להבהילם וכאשר נשמע הרעם אז ידע כי ענהו ה':

(יא) לבית כר. ת"י לבית שרון כמו כר נרחב: (יב) ובין השן. שן סלע היה שם ונקרא המקום על שמו: (יג) כל ימי שמואל. עד אשר זקן שמואל ולא יכול לצאת ולבא לפניהם ולסבב על עריהם ולהוכיחם כמו שעשה לפני זקנתו ולפיכך חטאו ישראל והיתה יד פלשתים עליהם וזה היה להם הסבה אשר שאלו להם מלך ואילו לא חטאו לא היו צריכים לפיכך היה רע בעיני ה' יתברך כששאלו להם מלך אבל צריכים היו למלך כמו שאמר האל לשמואל כשבא אליו שאול כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד והושיע את עמי מיד פלשתים כי באה צעקתו אלי: (יד) ותשבנה הערים. כי שבט יהודה לכד הערים האלה מתחילה כמו שאמר בתחלת ספר שופטים ואחר כך באו פלשתים ולקחום מהם ועתה בימי שמואל שבו אותם הערים לישראל: בין ישראל ובין האמרי. לא ידעתי טעם לספור הזה בזה המקום כי לא ראינו בזמן ההוא מלחמה בין ישראל ובין האמרי אלא עם פלשתים ואולי בהיות הפלשתים נלחמים בישראל היו נלחמים בהם גם כן יתר האמרי שנשארו בארץ עם בני דן כמו שאמר בספר שופטים וילחצו האמרי את בני דן ואמר וגבול האמורי ממעלה עקרבים מהסלע ומעלה והם היו נלחמים בהם ובראותם כי נכנעו פלשתים עשו גם הם שלום עם ישראל: (טו) כל ימי חייו. מיום שהחל להיות שופט עד שמת והם שלש עשרה שנה. ובדרש וכי כל ימי חייו והלא לא שפטם אלא שלש עשרה שנה אלא בן לוי עד שהוא במעי אמו הוא כתוב באסטריא של מעלה: (יז) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו. ומשאר מקומות הרחוקים זולתי אותם שזכר שהיה סובב היו

רשי

(ט) ויעלהו עולה. ויעלה כתיב נקבה היתה מכאן למדו רבותינו עולה נקבה כשרה בבמת יחיד במסכת עבודת כוכבים: (יא) מתחת לבית כר. מלרע לבית שרון: (יב) ובין השן. שן

רלבג

הוקו לפלשתים: (יג) וזכר שכבר נגפו ישראל את הפלשתים ויכום באופן שנכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבא בגבול ישראל ושבו הערים לישראל שלקחו פלשתים מאתם והנה היה גם כן שלום בימי שמואל בין ישראל ובין האמורי: (טו) והנה זכר איך שפט שמואל את ישראל כל ימי חייו בהשגחה נוספת כי הוא לא היה מטריח ישראל לבא אליו כמו שהיו עושים בניו אבל הוא היה הולך לשפטם בבית אל ובגלגל ובמצפה והיו מתקבצים שם אליו המקומות הקרובים להם ואחר היה שב אל הרמה כי שם היה ביתו ובית אבותיו ושם היה שופט את ישראל הקרובים לו והנה בנה שם מזבח לה' כי לא נאסרה אז במת יחיד כמו שזכרנו: והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו:

הראשון הוא להודיע יחס שמואל לכבודו והודיענו כי הטוב שהוגב ממנו היה נכבד מאד מצד אביו ואמו שהיתה נביאה לפי מה שנזכר ממנה ולזה היה ראוי אל שיגיע לזאת המעלה

מעלה ח' פתחין וסי' שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואביא וברק ברקין בבבל ופירוש' נמסר בסדר ראה: ויהמם ג' בקריאה וסי' ויהי שמואל מעלה העלה. ויהמם ה' לפני ישראל: ברקים רב ויהמם: ולא יספו ה' דסמיכי בקריאה וסי' ויכנע מדין. ויכנעו הפלשתים דשמואל. ויתקע יואב בשופר. ויעמדו כל העם. ויכרה להם כירה גדולה: וסבב ג' בקריאה וסי' והלך מדי שנה בשנה. וסבב לעפל ויגבהה. ובא אליה מלך גדול וסבב אתה:

מקרא

אֱלֹהֵינוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ט וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל טְלֵה חָלָב אֶחָד וַיַּעֲלֶה עוֹלָה כָּלִיל לַיהוָה וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה׃ י וַיְהִי שְׁמוּאֵל מַעֲלֶה הָעוֹלָה וּפְלִשְׁתִּים נִגְּשׁוּ לַמִּלְחָמָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיַּרְעֵם יְהוָה ׀ בְּקוֹל־גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא עַל־פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יא וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן־הַמִּצְפָּה וַיִּרְדְּפוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכּוּם עַד־מִתַּחַת לְבֵית כָּר׃ יב וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶבֶן אַחַת וַיָּשֶׂם בֵּין־הַמִּצְפָּה וּבֵין הַשֵּׁן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ אֶבֶן הָעָזֶר וַיֹּאמַר עַד־הֵנָּה עֲזָרָנוּ יְהוָה׃ יג וַיִּכָּנְעוּ הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד לָבוֹא בִּגְבוּל יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי יַד־יְהוָה בַּפְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שְׁמוּאֵל׃ יד וַתָּשֹׁבְנָה הֶעָרִים אֲשֶׁר לָקְחוּ־פְלִשְׁתִּים מֵאֵת יִשְׂרָאֵל ׀ לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן וְעַד־גַּת וְאֶת־גְּבוּלָן הִצִּיל יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין הָאֱמֹרִי׃ טו וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי חַיָּיו׃ טז וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה׃ יז וּתְשֻׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי־שָׁם בֵּיתוֹ וְשָׁם שְׁפָטוֹ אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃

ויעלהו ק' · ג' מ"ע כסיפ' · תיבה שמואל אסיא · ג' ויהמם · ג' ולא יספו · ל' תחות · ל' קמץ וכל טופ גבל דכו'

תרגום

וְיִפְרְקִנָּנָא מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ ט וּנְסֵיב שְׁמוּאֵל אִמְּרָא דַחֲלָבָא חַד וְאַסְקֵיהּ עֲלָתָא קֳדָם יְיָ וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְקַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ׃ י וַהֲוָה שְׁמוּאֵל מַסֵּיק עֲלָתָא וּפְלִשְׁתָּאֵי אִתְקְרָבוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וְאַכְלֵי יְיָ בְּקָל רַב בְּיוֹמָא הַהוּא עַל פְּלִשְׁתָּאֵי וְשַׁגִּישִׁנּוּן וְאִתְּבָרוּ קֳדָם יִשְׂרָאֵל׃ יא וּנְפַקוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן מִצְפַּיָא וּרְדָפוּ יָת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹנוּן עַד מִלְרַע לְבֵית שָׁרוֹן׃ יב וּנְסֵיב שְׁמוּאֵל אַבְנָא חֲדָא וְשַׁוִּי בֵּין מִצְפַּיָא וּבֵין שִׁינָא וּקְרָא יָת שְׁמַהּ אֶבֶן סַעֲדָא וַאֲמַר עַד הָכָא סַעֲדָנָא יְיָ׃ יג וְאִתְּבָרוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְלָא אוֹסִיפוּ עוֹד לְמֵיעַל בִּתְחוּם יִשְׂרָאֵל וַהֲוַת מְחַתָא דַיְיָ בִּפְלִשְׁתָּאֵי כָּל יוֹמֵי שְׁמוּאֵל׃ יד וְתָבָא קִירְוַיָא דִנְסִיבוּ פְּלִשְׁתָּאֵי מִן יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן וְעַד גַּת וְיָת תְּחוּמֵיהוֹן שֵׁיזֵיב יִשְׂרָאֵל מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וַהֲוָה שְׁלָמָא בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין אֱמוֹרָאֵי׃ טו וְדָן שְׁמוּאֵל יָת יִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ טז וְאָזֵיל בִּזְמַן שְׁנָא בִּשְׁנָא וּמִסְתַּחַר לְבֵית אֵל וּלְגִלְגָּלָא וּלְמִצְפַּיָא וְדָאֵין יָת יִשְׂרָאֵל יָת כָּל אַתְרַיָא הָאִלֵּין׃ יז וּבְמִתַּבְתֵיהּ לְרָמְתָא אֲרֵי תַמָּן בֵּיתֵיהּ וְתַמָּן דָּן יָת יִשְׂרָאֵל וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא

תולדות אהרן ויקח שמואל. ע"ג כד (מגלה עב): ותשובתו הרמתה. ברכות י נדרים לח (שם):

מצודת דוד

(י) וירעם ה'. הביא עליהם רעם בקול גדול ויהם אותם ועי"ז נגפו לפני בני ישראל למלחמה: (יא) ויצאו. אחר זה יצאו מן המצפה ורדפו אחריהם: עד מתחת. הכום בכל הדרך אשר רדפום עד בואם מתחת לבית כר: (יב) בין המצפה וכו'. שם עמדו מערכות פלשתים: עד הנה עזרנו ה'. ר"ל עד המקום הזה עזרנו ה' במה שהממם בקול רעם ולא שלט בהם יד ישראל עדיין כי משם והלאה רדפו ישראל אחריהם ושלטה בהם ידם: (יג) ולא יספו. בימים שהנהיג שמואל עד לא מדקן לא הוסיפו לבוא בגבול ישראל: ותהי יד ה' בפלשתים. כאשר הלכו ישראל ללחום עמו בגבולו: (יד) לישראל. הערים ההם הוחזרו לישראל: ואת גבולן. הצילו גבול עצמן לבלי תת לפלשתים לבוא לרשת עוד מה מגבולן: ויהי שלום. כי בעוד משלו פלשתים בישראל נלחמו עמהם האמורי הנשארו בא"י אבל כאשר חזקה יד ישראל היה שלום ביניהם: (טו) כל ימי חייו. מעת שהועמד לשפוט עד שמת ואף לאחר שמלך שאול שפט הוא: (טז) והלך. בכל שנה הלך מביתו וסבב לבית אל וכו' ושם שפטם: (יז) ותשובתו. אחר סבובו שב לרמה כי שם

מצודת ציון

מלשון כל ר"ל העולה כל בשר העולה כמשפט האמור בה: (יב) ובין השן. שן הסלע היה שם ונקרא המקום על שמו: (טז) מדי. מתי רוצה לומר בכל שנה ושנה: משנגו

המעלה הנכבדת שהגיע אליה עם שכבר היה קדוש ונבדל לעבודת הש"י מאת הלידה : השני הוא להודיע כי הש"י משגיח בשפלים ולזה מפני שראה הש"י כי חנה היתה האהובה אצל אלקנה נתן לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים וכמו שנזכר בתורה בדומה לזה בענין רחל ולאה : השלישי הוא להודיע שאע"פ שאין הנשים חייבות לעלות לרגל ולא הטף אלא מי שיכול לעלות ברגליו מירושלים להר הבית אחת בשנה ראוי לאדם לעלות שם עם נשיו וטפיו בכללם וזה לשתי סבות האחת להיישירם לאמונה אמיתית כמו שיראו מענין המקדש והשנית כי השמחה השלימה לא תשלם לאדם אם לא בהיותו עם אשתו ובניו בכללם ולזה ידמה שיהיה ראוי להיות זה בחג הסוכות שהוא חג השמחה ולזה זכר שאלקנה היה עולה מעירו שנה בשנה להשתחות ולזבוח לה' ר"ל שלא היה מאחר בעירו דבר מבני ביתו ולזה היו שם נשיו וכל בנותיו פעם אחת בשנה : הרביעי הוא להודיע שראוי לחנן הקשי יום ולהיטיב להם כפי היכולת ולזה ספר כי מפני שהיה צר לחנה בראותה רבוי המנות לפנינה ולבניה ולבנותיה והיא היתה יחידה היה אלקנה מטיב לב חנה כפי היכולת והיה נותן לה מנה שהיו עיניו בה ולזה היה מושיב חנה אצל פניו ושאר המנות היה נותן כאילו היה משליך אותם אחרי גוו ובזה האופן היה מנחם אותה מן הכעס שהיתה מכעסת אותה צרתה כשהיה אומר לה שהוא טוב לה מעשרה בנים : החמישי הוא להודיע שאין ראוי להתגאות על רבוי הטובה ולבזות הקשי יום הלא תראה כי פנינה מתפארת ברבוי בניה ובנותיה והיתה מכעסת חנה מפני שהיתה עקרה והש"י ראה עני חנה ונתן לה בנים ובנות ובני פנינה היו מתים כמו שאמרה חנה עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה : הששי הוא להודיע שאין ראוי להתפלל אחר האכילה והשתיה כי אז לא יתכן שתשלם הכונה בזה לפי הראוי ולזה ספר כי מפני שאחר זמן אכילה ושתיה קמה חנה להתפלל לפני ה' הנה לא חשב עלי שהיה מתפללת אך חשבה עלי לשכורה לא נכון להתפלל אחר האכילה והשתיה והיתה תשובת חנה מפני זה שיין ושכר לא שתתה ולזה לא תתגנה אם תתפלל אז : השביעי הוא להודיע שרבוי התפלה והבכיה עוזרים אל שתהיה בכוונה יותר ולזה אז"ל כי שערי דמעה לא ננעלו ורבוי התפלה גורם שתחזק הדבקות בין המתפלל ובין הש"י ולזאת הסבה זכר בתפלת חנה שהיתה נשמעת כי היא הרבתה להתפלל ובכה תבכה להעיד שבאלו הדברים היה רושם להשמע התפלה וידמה שלזאת הסבה אמר שנתן לה השם שאלתה : השמיני הוא להודיע שהמתפלל אין צריך שישמיע קולו כי הש"י יודע מחשבות האנשים אבל צריך שיוציא בשפתיו דברי התפלה כדי שתשלם לו הכונה בה ולזה אמר בתפלת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע : התשיעי הוא להודיע שהמבקש דבר מה מהש"י על צד החסד שידור נדר שאם יתן שאלתו יקיימהו כי בזה יבוא להאמין שהטוב ההוא הגיע לו מהש"י ולזה יקיים בעבורו הנדר ההוא ולזה היה קיום הנדר באלו המקומות הזכרת החסד ולזאת הסבה תמצא במקומות רבים נדר נדרו בזה האופן מצאנו זה ביעקב וביפתח וברבים זולתם ולזה מצאנו שנדרה חנה זה הנדר בזה המקום וידמה שכבר קיים אותו שמואל ואע"פ שאין האשה מדרת את בנה בנזיר ולא האיש גם כן בזה האופן שהרי לא נולד שמואל עדיין כשנדרה חנה זה הנדר לפרסום האות והמופת שעשה לה הש"י : העשירי הוא להודיע שראוי לשלם שיעיין בעניני האנשים כדי שיוכיחם אם עשו דבר שלא כהוגן ולזה ספר כי עלי היה שומר את פיה לעיין מה היה ענינה ואף על פי שלא היה מדרך השלם ההוא לתת עינו בנשים וכאשר הרבתה לעשות זה הפועל חשב עלי שתהיה שכורה ולזה הוכיחה על זה : האחד עשר הוא להודיע שראוי לכל אדם שיציל עצמו מן החשד לפי מה שאפשר לו ולזה ספרה חנה ואם היה ראוי שתבוש מלדבר בפני עלי שהיה כהן גדול ונביא לא קצרה מלדבר לעלי את דבר התגלותה : השנים עשר הוא להודיע שתפלת הנביא יותר נשמעת מתפלת זולתו ולזה שמחה חנה כשהתפלל עלי שיתן לה הש"י את שאלתה ובקשתה ממנו שיתפלל לה' בעבורה על זה ולזה גם כן בטחה שתהיה תפלתה נשמעת ולזה אכלה וסר כעסה ממנה : השלשה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאכסנאי שישמש מטתו ולזה זכר שידע אלקנה את חנה אשתו אחר ששבו ובאו אל ביתם למדנו מזה כי בשילה לא ידעה ואע"פ שהיה בתכלית הכוסף שיהיה לו זרע מחנה אשתו . ואם אמר אומר כי נמנעו מזה מצד לרכס להכנס במקדש אמרנו לו שלא היה מחוייב שיכנסו שם בכל יום ולזה הוא מבואר שכבר היה אפשר לאלקנה שיטמא יום אחד שם : הארבעה עשר הוא להודיע שחלב האם יותר נאות לנער מחלב זולתה ולזה דקדקה מרים הנביאה שתניק יוכבד את משה ודקדקה חנה שתניק היא את בנה מפני רצותה שיהיה נבדל לעבודת הש"י: החמשה עשר הוא להודיע שראוי לתת לש"י תודה כעל כל אשר גמל מן הטוב ולזה זכר שהביאה חנה עם שמואל שלשה פרים לזבוח לה' ואיפה אחת קמח ונבל יין ושחטו הפר האחד מהם לה' קודם הבאתם הנער אל עלי כדי לשום עבודת השם יתברך ראשונה בזה כדי שיעזרו בזה הפעל מהש"י : הששה עשר הוא להודיע שמי שירצה בו שיהיה שלם מאד צריך שיחנכוהו אל השלמות בעודו קטן לפי מה שאפשר כדי שיגדל במנהגים המשובחים וימשך אחריהם ולזה זכר שכבר השתחוה שמואל לה' והוא כמו בן שתי שנים לפי שהם צוהו על זה לחנכו ולהרגילו לעבודת הש"י ולזאת הסבה גם כן היה שמואל מקטנותו חגור אפוד בד : השבעה עשר הוא להודיע מה שנזכר במאמר חנה על דרך הנבואה שנתבאר בזה הפסוק עם מה שיבא אחריו שכבר נתקיים אחר זה לפי מה שפירשנו בפסוק ותתפלל חנה ובפסוק ה' יחתו מריביו : השמנה עשר הוא להודיע שאין בקדושים ובמלאכים שישוה לש"י בענין הקדושה והנבדל מחומר והנה למדנו מזה שאין השם ית' המניע אחד מן הגלגלים היותר נכבד מהם אבל הוא עליון על כל מניעיהם כמו שבארנו במאמר החמישי מספר מלחמות ה' וזה למדנו במה שאמרה חנה אין קדוש כה' כי אין בלתך : התשעה עשר הוא להודיע שהש"י הוא אשר לו נתכנו עלילות לבדו וליצר מה שירצה אמנם זולתו מהפעולים ממנו לא יוכל לחדש רק מה שסדר לו הש"י מהפעלות ולזה אמרה חנה ואין צור כאלהינו : העשרים הוא מה שלמדנו מדברי חנה שאין ראוי להתגאות מפני רבוי הבנים ולא מפני יתרון הגבורה ולא מפני יתרון העושר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים : העשרים ואחד הוא מה שלמדנו מדברי חנה שהשם יתברך מחיה המתים ומעלה אותם מקברותיהם וזה אחת מפנות האמונה : העשרים ושנים הוא להודיע שהש"י משגיח במין האנושי ובייחוד לצדיקים ואמנם הרשעים ידמו בחשך וכמו זה אמר דוד כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד : העשרים ושלשה הוא להודיע כי לא היתה הסבה בחטא בני עלי הוא היות עלי בלתי משגיח בעניניהם ובלתי מיישיר אותם אל הטוב וזה כי את פני עלי ובהשגחתו נתישר שמואל לשרת את ה' ועם כל זה לא הועילה הנהגת עלי להיישיר בניו אל השלמות מצד רוע תכונתם : העשרים וארבעה הוא להודיע תכונת בני עלי בענין הקרבנות כי בזה תועלת לבאר שמה שהגיע להם מאת הש"י מהעונש המופלג אשר נזכר בזה הספר היה ביושר ולזה באר שהם שנו אל המדה המגונה מאד והוא הזוללות ובמדה אחרת מגונה גם כן והיא החמס עד שנאצו בזה מנחת ה' וזכר עוד מגנותם שהם היו מתעצלים בהקרבת הקרבנות עד אשר ישכבון ועדיין לא הקריבו קני הזבות והיולדות וכל זה היה מפני שלא ידעו את ה' ולזה לא השגיחו בתכלית הכוונה אשר בעבורה היו הקרבנות שאם היו משגיחים בו היו משתדלים להתנהג בענין הקרבנות בקדושה ויראו מלהקל בעניניהם : העשרים וחמשה הוא להודיע מעלת שמואל מקטנותו עם בני עלי לא למד ממעשיהם ולזה שב לזכור ששמואל היה משרת את ה' אחר זכרו רוע תכונת בני עלי וזכר עם זה שמחת עלי בו מצד טוב תכונתו ולזה זכר שהיה עלי מברך את אלקנה ואת אשתו בבאם שם לרגל : העשרים וששה הוא להודיע שכבר נתקיים מה שנתנבאה חנה ואמרה עד עקרה ילדה שבעה ושכבר נתקיימה תפלת עלי במה שהיה אומר יתן ה' לך זרע מן האשה הזאת ולזה זכר שכבר ילדה שלשה בנים ושתי בנות : העשרים ושבעה הוא להודיע שהתוכחת בחטאים הקשים לא יספיקו בה דברים רכים ולזה זכר תוכחת עלי לבניו שלא היו בה דברים קשים נגליה בתחלת העיון כראוי בענין אלו החטאים ולזה גנה אלו החטאים הש"י על צד התוכחת ואמר לשמואל כי גם עלי חטא מפני שידע חטא בניו ולא כהה בהם כראוי ומזה המקום יתבאר כי לא מנע הש"י דרכי התשובה מבני עלי שאם היה הענין כן לא היה הש"י מגנ' עלי על זה בזה האופן ואפשר שאמר שאף על פי שרצה הש"י שלא ישובו כי חפץ להמיתם היה ראוי לעשות לעלי הראוי לעשות לו מהתוכחת. העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיחטא לאשר גמלהו טובות רבות הנה חטאו יותר גדול מאד ממה שהיה אם לא גמלהו אלו הטובות ולזה כאשר רצה השם להודיע לעלי העונש הנפלא שיענשהו על אלו החטאים הודיע לו תחלה רבי הטובות אשר גמלהו כי מפני זה היה ראוי שיהיה נשמר יותר מחטא לש"י ולזה היה העונש הזה נפלא שתאבד הכהונה הגדולה ממשפחתו ותנתן לזרע פנחס בן אלעזר אשר קנא להש"י בכל עת וזה מבואר בפנחס בן אלעזר הלא תראה כי יהושע היה טפל לאלעזר שנ' ולפני אלעזר הכהן יעמד ופנחס קנא לאלהיו בשטים ומסר עצמו לסכנה גדולה בעבור כבוד הש"י וכן היה מעת היות צדוק כהן גדול עד תחלת בית שני כי יהושע בן יהוצדק היה מזרע פנחס בן אלעזר כמו שנזכר בספר דברי הימים והוא היה כהן בתחלת בית שני וראוי שנאמין לפי זאת הנבואה שכל ימי בית שני נתקיימה הכהונה הגדולה לזרע אלעזר כי הכהנים שהיו מזרע איתמר היו מעטים ודלים כי לא היתה להם שררה ולזה לא היו יכולין לתת ממון למלכי ישראל שיעמידום כהנים גדולים וזה היה העונש הראוי להם כי לקחו את אשר לא להם ועשק הש"י מהם אשר להם הם בזו הקרבנות ורצה הש"י שיגיע להם בזוי ושפלות המגיע להם ממתנות הכהונה ולזאת הסבה רצה שלא יכרת זרעו מעם מזבח הש"י לאדיב את נפשם על מה שנפלו בו מבזות ושפלות הם שהתמשו בקרבנות בחיי גופם לבד ורצה הש"י שיסורו אלו החיים מהם קודם מיתתם : העשרים ותשעה הוא לבאר עוצם מעלת שמואל בנבואה שעם היות דבר ה' יקר בימים ההם הגיע לו הנבואה בזה האופן שהתפעל דמיונו מהשפע האלהי המגיע לו באופן שהשיג זה הקול באמצעות הדמיון והנה זה הי' שומע הקול בחוזק כל כך עד שהיה מקיץ ממנו וזה ממה שהורה על עוצם שלמות הכח המדמה והשכלי בשמואל ונתבאר שכבר נתקיים מה שייעד מזה לעלי ולבניו כאשר נתקיים בנוב עיר הכהנים ובהסרת אביתר מהיותו כהן גדול ונתבאר עוד מעוצם מעלתו בנבואה שלא הפיל מכל דבריו ארצה והתפרסם לכל ישראל היותו נביא גם בימי עלי וזה יורה שתמיד היתה מגעת לו הנבואה בכל מה ששאלו ממנו : השלשים הוא להודיע בית ישראל אשר בעבורו נתחייבו שיפלו ביד פלשתים וזה כי הפלשתים הכירו בגדר מה לשם יתב' מעלתו אמרו אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכשבא ארון ה' בידם לקחו מוסר תכף ושלחו אותו בכבוד מעליהם ואולם ישראל היו עובדים הבעלים והעשתרות והמירו כבודם בלא יועיל ולא לקחו מוסר בכל הרעות שהביא הש"י עליהם על זה ולזה לא סרו מנפול ביד פלשתים עד שעבדו את ה' לבדו והסירו הבעלים והעשתרות : השלשים ואחד הוא להודיע עוצם השגחת הש"י בשפלים במה שחדש מהמופתים הנפלאים כדי שישוב ארון האלהים לשם כראוי לו והודיע בו עם זה אופן יושר הש"י שלא

רצה

שן הסלע : (ג) ויטו . הם עצמם : ויטו . דבר אחר דהיינו המשפט . ורבותינו אמרו לא חטאו בני שמואל אלא לא הלכו בדרכי אביהן שהיה מחזר בכל מקומות ישראל ושופטן בעריהן והם לא עשו כן כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם : (ו) וירע הדבר . לפי שאמרו לשפטנו ככל הגוים :

סעד

היו' באים שם ברמה לפניו למשפט ורבותינו ז"ל דרשו בכל מקום שהיה הולך ביתו עמו כלומר שלא היה נהנה מאדם אלא משלו ופי' שם בכל המקומות שהיה סובב : ויבן שם מזבח לה'. מיום שנחרב שילה שהותרו הבמות עשה הוא במתו שהיה מקריב עליה כשהיה רוצה להקריב נדרים ונדבות וזבחי שלמים כי זר מקרי' בבמ' יחיד כמ"ש:

ח א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל : ב וַיְהִי שֶׁם־בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשֵׁם מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שֹׁפְטִים בִּבְאֵר שָׁבַע : ג וְלֹא־הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ־שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט : ד וַיִּתְקַבְּצוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה : ה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זָקַנְתָּ וּבָנֶיךָ לֹא הָלְכוּ בִּדְרָכֶיךָ עַתָּה שִׂימָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם : ו וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ

בדרכיו ק'

כ' דיהוסע מ"ל דשמואל תס'

קֳדָם יְיָ : א וַהֲוָה כַּד סִיב שְׁמוּאֵל וּמַנִּי יָת בְּנוֹהִי דַּיָּנִין עַל יִשְׂרָאֵל : ב וַהֲוָה שׁוּם בְּרֵיהּ בּוּכְרֵיהּ יוֹאֵל וְשׁוּם תִּנְיָנֵיהּ אֲבִיָּה דַּיָּנִין בִּבְאֵר שָׁבַע : ג וְלָא הֲלִיכוּ בְנוֹהִי בְּאוֹרְחָתֵיהּ וְאִתְפְּנִיאוּ בָּתַר מָמוֹן דִּשְׁקַר וְקַבִּילוּ שׁוֹחֲדָא וְצַלִּיוּ דִּינָא : ד וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲתוֹ לְוָת שְׁמוּאֵל לְרָמְתָא : ה וַאֲמַרוּ לֵיהּ הָא אַתְּ סַבְתָּא וּבְנָךְ לָא הֲלִיכוּ בְּאָרְחָתָךְ כְּעַן מַנִּי לָנָא מַלְכָּא לְמִדַּיְנָנָא כְּכָל עַמְמַיָּא : ו וּבְאֵישׁ פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּד אֲמַרוּ

ויטו ד' וסי' ויקחו שוחד ויטו משפט . ויטו לאבשלום האהל . ויטו בתהו צדיק . ויטו נשיו את לבבו : ככל הגוים ד' בקריאה וסי' ככל הגוים אשר סביבתי . עתה שימה לנו מלך לשפטנו. והיינו גם אנחנו ככל הגוים . יען אמר מואב ושעיר :

תולדות אהרן ויהי כאשר זקן . שבת נו תענית יח מגלה י : ולא הלכו בניו . שבת נו מגלה י מכות יא (סוטה יז) : שימה לנו . סנהדרין כ :

(ג) יואל . הוא ושני הנזכר בדברי הימים : שופטים בבאר שבע . ספר זה להודיע כי לא הלכו בדרכי אביהם שהיה הולך וסובב על הערים שלא להטריח את כל ישראל לבא אליו למשפט והם לא די להם שלא עשו זה אלא שישבו בקצה ארץ ישראל כי באר שבע היה בקצה ארץ ישראל כמו שאמר הכתוב מדן ועד באר שבע כי אלה שתיהן היו קצות ארץ ישראל ועדיין אלו היה האחד יושב בדן והאחד בבאר שבע לא היה רע אבל שניה' היו שופטי' בבאר שבע להטריח ישראל לבא אליהם ולהרבות שכרן. ואמרו רז"ל בני שמואל לא חטאו אלא לפי שלא היו מחזירין בכל מקומות ישראל וישבו בבתיהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם מעלה עליהן הכתוב כאילו לקחו שוחד ומהם אמר חלקם שאלו בפיהם ומהם אמר מתנו' נטלו בזרוע ולפי פשט הפי' נראה שחטאו : (ג) ויטו אחרי הבצע . הם נטו אחרי הבצע כלומר שהיה לבבם נוטה לממון והיו נבהלים להון ואין טוב להיות שופטים אנשים כאלה אלא שונאי בצע כמ"ש בתורה והם האנשים המסתפקים בחלקם הנמנעים מן העולם הזה ואינם רודפים אחר הממון וזהו פי' שונאי בצע ואין לפרש שונאי גזלה וחמס ושוחד כי כבר אמר יראי אלהים אנשי אמת ובני שמואל היו אוהבי בצע ולא עוד אלא שלקחו שוחד ויטו משפט אבל י"ת ויטו אחר הבצע ואתפניאו בתר ממון דשקר : (ה) אתה זקנת . ואין אתה יכול לשפטנו כמו שעשית עד היום ובניך שעשית לנו שופטים לא הלכו בדרכיך . שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים . אמרו רז"ל ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולמחות זרע עמלק ולבנות בית הבחירה א"כ למה היה הדבר רע בעיני ה' לפי שבתרעומת שאלו אותו ולא לשם מצוה כי אלו אמרו תנה לנו מלך שישפטנו ביושר ובאמונה לא היה הדבר רע בעיני שמואל שהרי הכתוב מעיד כי בניו לא היו שופטים ישרים או אלו אמרו נבא לפניך ותשפטנו אתה כל ימי חייך אחר שאין אתה יכול לחזר על המקומות היו אומרים טוב או אם אמרו נמנה בעצתך מלך עלינו אחר שאתה זקנת והמלך ישפטנו ויוכיחנו ויהיה מוראו עלינו לשמור דרך ה' זו השאלה היתה טובה אבל כשאמרו שימה לנו מלך זה היה רע ומיעוט בטחון בהשם ועוד שאמרו ככל הגוים והם לא היו צריכים ככל הגוים ואם היו שומרים דרך ה' כי הוא לוחם את מלחמותם והם אמרו ויצא לפינו ונלחם את מלחמותינו לפיכך אמר הקב"ה לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם ואין כונתם שימאסו אותך למשפט כי אינם רוצים מלך בדבר המשפט לבד כי די היה להם בך כל ימי חייך אבל עתה כשמצאו עילה לשאול שופט שאלו מלך ואותי מאסו ממלוך עליהם וסלקו בטחונם ממני . ובדברי חז"ל מחלוקת מהם אמרו למה נענשו על שהקדימו ככל הגוים ומהם אמרו לא בקשו

רלבג

רצה בתחלה לעשות רע לפלשתים על זה אבל עשה אות מה באלהיהם להסיר אותם שישיבוהו וכשראה שלא נוסרו בזה עשה באלהיהם ובהם שפטים נפלאים וזה גם כן היה בהדרגה ר"ל שהרע היה הולך וגדל וזה כי בתחלה הכם בטחורים נסתרים שלא היו יכולים לחבוש עליהם שום תחבושת ומזה הצד היו מכאיבים יותר והיו יותר רב הסכנה ואח"כ המית הש"י קצתם והנשארים הכה בטחורים ובמופתים שנעשו שם גם כן היה התישר הפרות מעצמם למשך העגלה אשר היה בה ארון ה' לנכח בית שמש עם שלא משכו בעול ושהשיבו בניהם מאחריהם הביתה :

השלשים ושנים הוא לבאר שראוי להתנהג בענין ארון האלהים בקדושה גדולה ונפלאה ובתכלית הכבוד כי נכללה בו התורה שהוא מקום השלמיות ולזה זכר שנענשו אנשי בית שמש כי ראו ארון ה' עם היותם קוצרים קציר חטים בעמק והיה ראוי להם שיניחו מלאכתם ויתעסקו בענין גניזת הארון כי התורה לא התירה ראייתו גם לבני קהת כמו שאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו וזה כלו היה להפליג בקדושתו ובמעלתו אל האנשים כי מה שתתכן ראיתו לכל האנשים לא יתנו לו מעלה בנפש במדרגת המעלה שיתנו למה שלא ימשלו על ראייתו : השלשים ושלשה הוא להודיע שתכף ששבו ישראל לה' בכל לבם נעתר להם על יד שמואל עד שהשמים נלחמו עם פלשתים על גד המופת ברעמים ולהבות ואחר זה הכו אותם ישראל ושבו להם על יד שמואל כל הערים שלקחו מהם פלשתים : השלשים וארבעה הוא להודיע שהמעלה שהשם יתברך נותן לצדיקים אינה נטלת מהם עד יום מותם ולזה ספר ששמואל שפט ישראל כל ימי חייו אף על פי שבסוף ימיו היה מולך שאול הנה היה אז שופט שמואל את העם : השלשים וחמשה הוא להודיע שראוי למנהיג שיעשה באופן שלא תכבד הנהגתו אל המונהגים ממנו ולזה ספר ששמואל היה הולך מדי שנה בשנה לשפט ישראל בבית אל והגלגל והמצפה כדי שלא יכבד אל המקומות הרחוקים לבא אליו ואחר היה שב אל הרמה כי שם ביתו לשפוט שם כל אשר יבא אליו : השלשים וששה הוא להודיע כי שמואל מפני שהיתה כונתו שתהיה הנהגתו כלה על פי ה' בנה מזבח לה' ברמה להעלות עליו עולות להמשיך לו הנבואה כי בזה היישרה להגעת הנבואה כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה : (א) ספר אחר זה שכאשר היה זקן שמואל והיה לואה מהנהיג ישראל על דרך שנהג שם בניו שופטים לישראל בבאר שבע כדי שישפטו שם הרחוקים ממנו ויקלו מעליו והנה לא הלכו בניו בדרכיו אבל הלכו אחר התועלת ולזה לקחו שוחד והיה זה סבה שהטו משפט כי השחד יעור עיני חכמים כמו שנזכר בתורה ולזה אסור לקבל שחד אף על פי שלא יכוין להטות משפט כי טבע השחד כן הוא שיפותה האדם בו להועיל בדינו לאשר קבלהו ואעפ"י שלא יתכוין מקבל השחד להטות הדין הנה השחד יסבב שיעלם ממנו אמתת הדין מפני חשקו להועיל לאשר קבל השוחד ממנו עד שלא יוכל לראות לו חובה : (ד) והנה נתקבצו כל זקני ישראל ובאו לשמואל הרמתה ואמרו לו שישים להם מלך לשפטם ככל הגוים והנה שמו בזה כי ישראל אינם באופן שישפט להם המלך לפי מה שירצה כמו הענין במלכי העו"א שמיסדים לעמם נימוסים כאשר יעלה על רוחם ולזה אמרה התורה שאם יאמרו ישראל שישימו עליהם מלך ככל הגוים אשר סביבותיהם יוכלו לשים עליהם כי אם מאחיהם שהם נקשרים לקיים התורה ועל פי התורה ינהיגם לא בנימוסים אחרים ולזה נותה

פי' רבי' ישעיה

(ג) ויטו . הוא קל ואינו יוצא באחר . ויטו הוא כבד ויוצא באחר :

מצודת דוד

ח (ב) שופטים בבאר שבע . הבאים ממרחק : (ג) ויטו . הטו עצמן לחשוק בממון ובעבור זה לקחו שוחד והטו המשפט : (ה) אתה זקנת . ואתה כוהך לשפוט עוד : ככל הגוים . שמלכם שופטם : (ו) כאשר אמרו וכו' לשפטנו . כי המשפט מסור הוא לשופטים לדון על פי

מצודת ציון

היה ביתו : ושם שפט וכו' . לשופטים וישבו בבאר שבע :

ח (ג) משנהו . השני לו : (ג) הבצע . חמדת הממון כמו שונאי בצע (שמות י"ח)

סעד

בקשו להם מלך אלא להעביד ע"ג שנאמר שימה ונו' והיינו אנחנו ככל הגוים ומהם אמרו זקנים שבהם כהוגן שאלו שנאמר שימה עלינו מלך לשפטנו ועמי הארץ שבהם קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים : (ו) ויתפלל שמואל . התפלל שתבא אליו הנבואה בענין זה מה ידבר ה' : (ח) גם לך . פירוש עמך כלומר אעפ"י שאתה עמהם ויצאת לפניהם במלחמותיהם והצלחו עד אשר השלמת להם אויביהם עד אשר לא הוצרכו למלחמה כי השיבותי על הדרך הטובה אעפ"כ עתה מרדו כי גם עמך לשאול להם מלך מה שלא היו צריכים כי אין להם מלחמה כי אם מלחמת נחש מלך בני עמון : (ט) משפט . חוק וכן משפט הכהנים את העם וכן ת"י נימוסא . ונחלקו רז"ל במשפט המלוכה ר"י אומר כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא ליראם ולבהלם: (יא)ורצו לפני מרכבתו. מלרע והיה משפטו מלעיל על דרך נחי הע"ין אעפ"י כן באו מהם מלרע כמו שכתבנו בחלק הדקדוק מספר מכלל ומעם ורצו על הפרשים שזכר או טעמו כי יקח מבניכם גם כן להיותם רצים רגלים לפני מרכבתו וכן תרגם יונתן כמו רצים ורדפין קדם רתיכוהי : (יב) ולעשות כלי מלחמתו : ת"י ואומניא למיעבד מאני קרביה וכל זה בשכר ולא בחנם אלא שהמלך קודם לכל אדם : (יג) לרקחות. לרקח מרקחת הבשמים וי"ת לשמשן : ולטבחות . מבשלות וכן בערבי יקרא המבשל טבא"ך והכ"ף בערבי חי"ת בעברי או יהיה כמשמעו לשון זביחה כי המבשלות יזבחו מה שיבשלו : ולאופות . אופות הלחם : (טו) וזרעיכם . פירוש שדות גרמים וכבר אמר ואת שדותיכם ואת כרמיכם כי השדות והכרמים והזתים הטובים יקחם כלם אם ירצה ושאר השדות והכרמים יעשר ר"ל יקח המעשר מן השדות והכרמים או מתבואה אחר מעשר הלויים . ורבותינו ז"ל פירשו לא שיקח השדות והכרמים אלא פירותיהם אם יצטרכו אותם עבדיו כשילכו למלחמה ישמטו על המקומות אם אין להם מה יאכלו שם יקחו אותם ונותן את דמיהן אבל מעשר התבואה והפירות והצאן הוא משפטו בכל עת שירצה שהרי שלמה מלך ישראל היה

פי' רבי' ישעיה

(ז)כי אותי מאסו. שאני הייתי מקים להם שופט והיה מושיעם כשהייתי רואה שהיו עניים אני . ועכשיו סילקו בפחותם תעלי ורוצים שימלוך מלך קבוע עליה' ככל הגוי' :

ו ותנה לנו מלך לשפטנו ויתפלל שמואל אל יהוה : ז ויאמר יהוה אל שמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם : ח ככל המעשים אשר עשו מיום העלתי אותם ממצרים ועד היום הזה ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים כן המה עשים גם לך : ט ועתה שמע בקולם אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך אשר ימלך עליהם : י ויאמר שמואל את כל דברי יהוה אל העם השאלים מאתו מלך : יא ויאמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו : יב ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו : יג ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות : יד ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו :

ד' וחס' · ל' חס' · מ' · ד' בליש' · ג' קמצין וכל' אתנהת' וס"פ דכו' · ל' · מ"ז · ל'. ל'. ל' · ל"ו

ו מני לנא מלכא למדיננא וצלי שמואל קדם יי : ז ואמר יי לשמואל קביל למימר עמא לכל דיימרון לך ארי לא יתך רחיקו ארי בפולחני קצו מלמהוי מלכא עליהון : ח ככל עובדיא די עבדו מיומא דאסקית יתהון ממצרים ועד יומא הדין ושבקו פולחני ופלחו לטעות עממיא כן אינון עבדין אף לך : ט וכען קביל למימריהון ברם ארי אסהדא תסהיד בהון ותחוי להון נימוסא דמלכא דימלך עליהון : י ואמר שמואל ית כל פתגמיא דיי לעמא דשאלין מניה מלכא : יא ואמר דין יהי נימוסא דמלכא די ימלך עליכון ית בניכון ידבר וימני ליה ברתיכוהי ובפרשוהי ורדפין קדם רתיכוהי : יב ולמנאה ליה רבני אלפין ורבני חמשין ואכרא למינר ניריה ולמחצד חצדיה אומניא למעבד מאני קרביה ומאני רתיכוהי : יג וית בנתיכון ידבר לשמשן ולמבחן ולאפן : יד וית חקליכון וית כרמיכון וזיתיכון מביא יסב ויתן לעבדוהי :

ויעזבני ג' חס' בליש' וסי' ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים דשמואל . יען אשר עזבני דירמיה . חסר ואמת אל יעזבך : המה עשים ה' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר ויקהל . העד תעיד בהם העדה בהם ד' בליש' בקריאה וסי' אך כי העד תעיד בהם . ותעד בהם להשיבם . אשר העדות בהם . ואעידה בהם : יקח ג' קמצין בקריאה וסי' וזה יהיה משפט המלך . גם אתו לאשור יובל . בגשך

(ט) העד תעיד בהם . התרה בהם שתהא אימת מלכם עליהם : (יב) ולעשות כלי מלחמתו . לעשות אותם אומנים ונפחים ונגרים : (יג) לרקחות . מתקנות מרקחים ובשמים לתמרוקי

רלבג

לותה התורה שיכתוב לו המלך ספר תורה אחר זולת הספר שהיה לו כשהיה הדיוט והיה עמו תמיד וקרא בו כל ימי חייו כדי שתהיה הנהגתו לעם על פי התורה ולזאת הסבה היה רע בעיני שמואל כאשר בקשו ישראל זאת הבקשה ולזה הודיע להם בסוף הענין כי אין לישראל מלך זולת הש"י וגם הש"י אמר לשמואל כי בקשתם היתה לסור מדרכי התורה ולזה אמר כי אותי מאסו ממלוך עליהם והנה בסוף הענין היו מלכיהם סבה להתעות ישראל ולהסירם מעל ה' עד שהביאו לגלות מעל אדמתם כמו שנתבאר מירבעם בן נבט וחבריו ולזה רצה הש"י להרחיקם מזה מפני התכלית הרע שהיה עתיד להמשך מזה ולזה מפני זה את שמואל להגיד לישראל את משפט המלך כדי שיסירו מזה בסבת הקושי אשר יהיה לעם לסבול כל אלו הדברים שזכר שיהיה מושל המלך עליהם עד שיהיו לו לעבדים : ויאמר זה יהיה משפט . והנה הודיע שמואל לישראל את משפט המלך ר"ל שיקח המעשר מהם ואחשוב שאין המלך מותר באותם הענינים שזכר אבל רצה שמואל ליראם ולבהלם והודיעם מה שיעשה המלך כשיתחזק על ממלכתו כשיקשה להם מחה שאי אפשר למשותו מלד משפטי התורה

מצודת ציון

(ט) העד תעיד . ענין התראה ע"פ שדרך להתרות בפני עדים למען לא יכחש לאח"ז כמו העד העיד בנו (בראשית מ"ג) : משפט . ר"ל הנהגה ואם היא שלא כדין וכן ומשפט הכהנים (לעיל ב) : (יא) ורצו . ענין מהירת ההליכה : (יג) לרקחות . לעשות מעשה הבשמים כמו מעשה רוקח (שמות ל): ולטבחות . מבשלות כי הנה טובחות מה שמבשלות מן הבשר : ולאופות . מלשון אפיית הפת : (יד) וזיתיכם . פרדסי

מצודת דוד

פי התורה ולא למלך לדון עפ"י דעתו : ויתפלל . שיבוא אליו הדבור לדעת מה ישיב להם : (ז) לכל אשר וכו' . ואף להיות המשפט מסור ביד המלך : כי לא אותך מאסו . ר"ל ומן תאמר איך אודקק עוד להם אם מאסו בי כי הנה לא אותך מאסו כי הלא לא עשו דבר בלתך אבל בי מאסו ולא חפצו במשפטי התורה : (ח) ככל המעשים ר"ל אין זה דבר חדש אלא כי כמו כל המעשים וכו' ומאסו כי ובחרו בעכומ"ז כן המה עושים עתה גם במה שאמרו לך שימה לנו מלך לשפטנו למאס במשפט התורה ולבחור במשפט המלך : (ט) ועתה . הואיל ולא בך מאסו הזדקק להם ושמע בקולם : אך כי העד . אמור להם בהתראה שלא טוב להם שלא יהיה המלך נכנע למשפט התורה : והגדת להם . הגנא ואומר להם משפט המלך הפועל על רוחו בלי פנות אל משפט התורה למען יבינו וידעו שהיא קשה להם : (יא) משפט המלך . הפועל על רוחו מבלי פנות אל משפט התורה : יקח ושם לו . יקח אותם בחזקה וישימם במוליכי מרכבתו ורוכבי הסוסים ולרוץ רגלי לפני מרכבתו : (יב) ולשום לו וכו' . והנה רבים ימאסו לשום עליהם עול משא הנהגות העם : ולחרוש חרישו . אל

היה לוקח וכן לקחת בנותיכם לנשים ולפלגשים ככל אשר יבחר והראיה כי לא אמר שיקח השדות והכרמים והזיתים לעצמו אלא ונתן לעבדיו כלומר לאנשי מלחמתו כי כלם עבדיו אלא מהו ונתן לעבדיו לאנשי החיל אשר עמו לא שיקח גוף השדות והכרמים לעצמו שא״כ היה לוקח אחאב כרם נבות במשפט המלוכה ולא היתה מצטרכת איזבל לכל הנלולים ההם ולשפיכת דם נקי ומה שאומר הטובים כלומר שיבחר מהטובים לקחת פירותיהם ולתת לעבדיו ומה שאמר שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם כי הם עיקר המחיה וכן אמר דגנך תירושך ויצהרך : (יז) צאנכם יעשר . ובכללם הבקר שהרי לא זכר בפרשה : ואתם תהיו לו לעבדים . אחר שאמר כל הפרשה מה צריך ואתם תהיו לו לעבדים הלא אמר שיקח הבנים והבנות והשדות והכרמים וכל מה שירצה אמרו רבותינו ז״ל שיוכל להטיל מס עליהם כתיב הכא לעבדים וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך : (יט) ויאמרו לא . בדגש הלמ״ד וכן ויאמרו לא כי ברחוב נלין : (כ) ושפטנו מלכנו . כדברי הדיינין או פירושו יקח משפטינו מיד אויבינו כמו שפטני ה׳ וריבה ריבי וכת״י ויתפרע לנא : ונלחם . מבנין נפעל כלומר הוא נלחם את מלחמותינו וכן ת״י במקצת הנוסחאות ויגיח ית קרבנא ואפשר שיהיה הבנין למדברים בעדם מהקל וכן הוא בתרגום במקצת הנוסחאות ונגיח ית קרבנא : (כא) וידברם באזני ה׳ . כתרגומו וסדרינון קדם ה׳ כלומר בתפלתו שהתפלל לאל שיענהו בדבר המלוכה וסדר דבריהם לפניו (א) ויהי איש מבן ימין . כן כתיב בשתי מלות וקרי מבנימן מלה אחת והענין אחד : קיש בן אביאל . ובדברי הימים אומר ונר הוליד את קיש ונר היה בן אביאל והלא היה אחי קיש ואבי אבנר כמו שאומר בזה הספר ויתכן לפרש כי אביאל היה שמו גם כן נר ושני שמות היו לו כמו שמצאנו כמוהו רבים בדברי הימים והיו לו שני בנים האחד קרא שמו קיש והאחר קרא שמו נר כשמו והוא היה אבי אבנר . ומצאתי בויקרא רבה כי עיקר שמו אביאל והיו קוראים שמו נר לפי שהיה מדליק נרות במבואות האפלות : (ב) בחור וטוב . פי׳ טוב בתואר ובמראה וכת״י עולים ושפיר פי׳ טוב בתאר וכן טוב ממנו שפיר מיניה : (ד) בארץ שלשה . תרגם יונתן בארעא דרומא וכן תרגם מבעל שלשה מארעא דרומא : בארץ שעלים . תרגם יונתן בארע מתברא :
בארץ

טו וְזַרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעְשֹׂר וְנָתַן לְסָרִיסָיו וְלַעֲבָדָיו׃ טז וְאֶת־עַבְדֵיכֶם וְאֶת־שִׁפְחוֹתֵיכֶם וְאֶת־בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת־חֲמוֹרֵיכֶם יִקָּח וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ׃ יז צֹאנְכֶם יַעְשֹׂר וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לוֹ לַעֲבָדִים׃ יח וּזְעַקְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא מִלִּפְנֵי מַלְכְּכֶם אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם לָכֶם וְלֹא־יַעֲנֶה יְהוָה אֶתְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא׃ יט וַיְמָאֲנוּ הָעָם לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל שְׁמוּאֵל וַיֹּאמְרוּ לֹּא כִּי אִם־מֶלֶךְ יִהְיֶה עָלֵינוּ׃ כ וְהָיִינוּ גַם־אֲנַחְנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת־מִלְחֲמֹתֵינוּ׃ כא וַיִּשְׁמַע שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־דִּבְרֵי הָעָם וַיְדַבְּרֵם בְּאָזְנֵי יְהוָה׃ כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹלָם וְהִמְלַכְתָּ לָהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל לְכוּ אִישׁ לְעִירוֹ׃

ט א וַיְהִי־אִישׁ מִבֶּן־יָמִין וּשְׁמוֹ קִישׁ בֶּן־אֲבִיאֵל בֶּן־צְרוֹר בֶּן־בְּכוֹרַת בֶּן־אֲפִיחַ בֶּן־אִישׁ יְמִינִי גִּבּוֹר חָיִל׃ ב וְלוֹ־הָיָה בֵן וּשְׁמוֹ שָׁאוּל בָּחוּר וָטוֹב וְאֵין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל־הָעָם׃ ג וַתֹּאבַדְנָה הָאֲתֹנוֹת לְקִישׁ אֲבִי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר קִישׁ אֶל־שָׁאוּל בְּנוֹ קַח־נָא אִתְּךָ אֶת־אַחַד מֵהַנְּעָרִים וְקוּם לֵךְ בַּקֵּשׁ אֶת־הָאֲתֹנֹת׃ ד וַיַּעֲבֹר בְּהַר־אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ־שָׁלִשָׁה וְלֹא

ב׳ כתט׳ ודגש כי כתוב נלון · מבנימין ק׳ · ל׳ ומ״ע · ח׳ ר״פ. ה׳ קמצין וסי׳ טליה בהירה רהט חסכה חכמתה · ב׳. ל׳ חס׳ דחס׳ ואינון · ב׳ חס׳

טו וזרעיכון וכרמיכון יסב חד מן עסרא ויהב לרברבוהי ולעבדוהי׃ טז וית עבדיכון וית אמהתכון וית עולימכון שפיריא וית חמריכון ידבר למהוי עבדין עבידתא׃ יז ענכון יסב חד מן עסרא ואתון תהון ליה לעבדין׃ יח ותצוחון ביומא ההוא מן קדם מלככון דאתרעיתון לכון ולא יקביל יי צלותכון ביומא ההוא׃ יט וסריבו עמא לקבלא למימר שמואל ואמרו לא אלהן מלכא יהי עלנא׃ כ ונהי אף אנחנא ככל עממיא ויתפרע לנא מלכנא ויפוק ברישנא ויגיח ית קרבנא׃ כא ושמע שמואל ית כל פתגמי עמא וסדרינון קדם יי׃ כב ואמר יי לשמואל קביל למימריהון ותמליך להון מלכא ואמר שמואל לאנשי ישראל אזילו גבר לקרתיה׃ א והוה גברא משבטא דבית בנימין ושמיה קיש בר אביאל בר צרור בר בכורת בר אפיח בר גברא משבטא דבית בנימין גבר חילא׃ ב וליה הוה בר ושמיה שאול עולים ושפיר ולית גברא מבני ישראל שפיר מניה מכתפיה ולעלא רם מכל עמא׃ ג ואבדא אתניא לקיש אבוהי דשאול ואמר קיש לשאול בריה דבר כען עמך ית חד מעולמיא וקום אזיל בעי ית אתניא׃ ד ועבר בטורא דבית אפרים ועבר בארע דרומא

התורה : (יח) וזעקתם . ואמר להם הנה יכבד עליכם זה עד אשר תזעקו לה׳ מכובד העול שיעמוס עליכם מלככם ולא יענה ה׳ אתכם כי רוח בחירתכם הביאה אתכם כל זה וענו העם כי על כל פנים הם בוחרים שיהיה להם מלך לשפטם וימשך להם מהתועלת ממנו שילא לפניהם להלחם את מלחמותיהם עד שלא ימשלו עליהם האויבים באופן שהיו מושלים מקדם כי המלך יסבב שיתקבצו כל העם להלחם עם אויביהם וזה יוסיף לישראל חוזק ואולם כשלא היה לישראל מלך היו האויבים נלחמים עם קצת ישראל והיו הנשארים בלתי מחזקים את ידם ובזה האופן היו האויבים מנצחים עם היותם מעטים מישראל הרבה וידמה שכבר אמר זה מלך ירמאם מנחש מלך בני עמון שבא עליהם להלחם עמם כמו שאמר להם שמואל במה שאחר זה וכאשר ראה הש״י כוונתם הטובה עמהם אך שייסירם בסוף הענין על פי שמואל שיהיו זוכרים לשמור מצות התורה ואם לא שנה ישאו גם הם גם מלכם :
המה

לא יתן . וכל אסף דכוו׳ קמצין : ולא יענה . ה׳ בקריאה וסי׳ וזעקתם ביום ההוא . אז יזעקו אל ה׳ דמיכה : ישאהו על כתף . שם יצעקו ולא יענה . לעבדי קראתי ולא יענה : ונלחם ה׳ פתחין בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שמות :

תולדות אהרן וסיינו גם אנחנו . שם עקידה ש׳ לה
כל פרשת שאלת המלך : (ולו היה בן . שם יח): משכמו ומעלה . ברכות פח יבמות סו :

מצודת דוד

של המלך : (טו) יעשר . יקח מהם המעשר : (טז) ועשה . יעשה עמהם את הצריך לו למלאכתו : (יז) ואתם . אף אתם עצמכם לא תהיו בני חורין מלעבוד עבודתו : (יח) וזעקתם . בעבור קושי השעבוד מן המלכים תזעקו לה׳ ולא יענה אתכם כי כבר התרה בכם ועכ״ז תפלתם במלך : (יט) בקול שמואל . אשר היה ממאס להם דבר המלך השופט לפי דעתו : ויאמרו לא . רצה לומר לא נשמע אליך : (כ) והיינו וכו׳ . ר״ל ואם נהיה נעשקים מן המלך נהיה א״כ ככל הגוים לא נופלים מהם : ושפטנו . ר״ל עם העושק יבוא גם התועלת כי ישפוט בינינו וילחם מלחמותינו : (כב) לכו איש לעירו . אתם לכו עתה איש אל עירו ואני אעשה כדבריכם : ט (א) בן איש ימיני . ר״ל בן אדם גדול מבני בנימין : (ב) בחור וטוב . נבחר במעשיו

מצודת ציון

פרדסי הזית : (טו) וזרעיכם . מל׳ זריעה : לסריסיו . לשריו ומשרתיו : (טז) בחוריכם . ר״ל במראה : (יט) וימאנו . לא רצו : ט (א) חיל . ענין כח ואומץ : (ב) משכמו . מכתפו ואילך

רדק

(ה) בארץ צוף. תרגם יונתן בארעא דבה נביא: ודאג לנו. תרגם יונתן ויציף לנא כלומר יפחד וכן בבראשית רבה ואיה השה לעולה אמר לו יציף ההוא גברא מכל מקום ה' יראה לו השה: (ו) והאיש נכבד. כלומר נכבד וגדול בדברי הנבואה כל אשר ידבר בא יבא וכן תרגם יונתן וגברא מתנבי קשוט כל מה דיתנבי אתקיימא יתקיים והוצרך לומר זה אף על פי שכל נביא אמת כן הוא כי כל מה שידבר בנבואה יבא אלא לפי שהיה אצלם בזמן ההוא דבר הנבואה יקר עד שהתנבא שמואל והוברי שמים או הקוסמים שהיו בהם או בעלי אוב אם יאמרו פעמים העתיד או הנעלם יכזבו פעמים רבות לפיכך אמר כל אשר ידבר בא יבא: את דרכנו אשר הלכנו עליה. כלומר הדבר אשר הלכנו בעבורו: (ז) ומה נביא לאיש. לא היו יודעים אם היה מקבל ממון כמו הקוסמים שנותנים להם ממון השואלים מהם ותרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לנביא: כי הלחם אזל. וכי לחם היו נותנין לו שכר אלא כך אמרו אין לנו כסף כי אפילו הלחם אין לנו לצידה וכמה נקנה צידה לדרכנו ובדרך הזה תרגם יונתן אף אנחנא זודין עטרו מיננא עטרו פי' סרו וכמות לא סרו תרגומו לא עטרו: ותשורה אין להביא. מנחה אין לנו להביא לו: מה אתנו. ויונתן תרגם ומדעם דכשר לית לאעלא לנביא דה' ומה עמנא למעבד: (ח) ויוסף הנער לענות את שאול. פירוש לדבר כמו ועניתם ואמרת ויען איוב הראשון כי זה תחלת השבת הדבור שהשיב הנער אל שאול בדבר הנביא ואיך יאמר ויוסף הנער וכן תרגם יונתן למעני ית שאול ולא תרגם לאתבא ויתכן לפרשו כמשמעו ענין מענה שהוא השבת הדבור ופי' ויוסף כי מתחלה אמר שאול לנערו לכה ונשובה וענה לו הנער הנה נא איש האלהים בעיר הזאת ועתה כשאמר לו שאול ומה נביא לאיש הוסיף הנער לענותו הנה נמצא בידי רבע שקל כסף: ת"י זוזא חד דכספא כי השקל ארבעה זוזים: (ט) כי לנביא היום. קבלו חז"ל כי שמואל הנביא כתב ספרו וזה המעשה היה בסוף ימיו כי בחיי שאול מת שמואל ושאול לא מלך כי אם שתי שנים אם כן מה הוא לפנים או מהו היום יתכן לפרש כי קריאת הרואה לנביא כמו שהיה לפנים כן היה היום שכתב שמואל זה ומה שאמר לפנים אין רצונו לומר שנפסק היום

תרגום

ולא אשכחו ועבר בארע מתברא ולית ועבר בארע שבטא בנימין ולא אשכחו: ה אינון אתו בארעא דבה נביא דיי ושאול אמר לעולימא דעמיה איתא ונתוב דלמא ישבוק אבא מן עיסק אתניא ויציף לנא: ו ואמר ליה הא כען נביא דיי בקרתא הדא וגברא מתנבי קשוט כל דאתנבי אתקיימא יתקיים כען ניזיל לתמן מאים יחוי לנא ית ארחנא דאתינא עלה: ז ואמר שאול לעולימיה והא ניזיל ואם מקבל ממון מה נעיל לנביא דיי אף אנחנא זודין עדן עטרו מננא ומדעם דכשר לית לאעלא לנביא דיי ומה עמנא למעבד: ח ואוסיף עולימא למעני ית שאול ואמר הא אשתכח בידי זוזא חדא דכספא ונתן לנביא דיי ויחוי לנא ית ארחנא: ט בקדמין בישראל כדנן אמר גברא במיזליה למתבע אולפן מן קדם יי איתו ונתמטי עד חזיא ארי לנביא יומא דין מתקרי מלקדמין חזיא: י ואמר שאול לעולימיה תקין פתגמך איתא ניזיל ואזלו לקרתא דתמן נביא דיי: יא אינון סלקין במסקנא דקרתא ואינון אשכחו עולימן נפקן לממלי מיא ואמרו להן

מקרא

ד מָצָאוּ וַיַּעַבְרוּ בְאֶרֶץ־שַׁעֲלִים וָאַיִן וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ־יְמִינִי וְלֹא מָצָאוּ׃ ה הֵמָּה בָּאוּ בְּאֶרֶץ צוּף וְשָׁאוּל אָמַר לְנַעֲרוֹ אֲשֶׁר־עִמּוֹ לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן־יֶחְדַּל אָבִי מִן־הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ׃ ו וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה־נָא אִישׁ־אֱלֹהִים בָּעִיר הַזֹּאת וְהָאִישׁ נִכְבָּד כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר בּוֹא יָבוֹא עַתָּה נֵלֲכָה שָּׁם אוּלַי יַגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ עָלֶיהָ׃ ז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ וְהִנֵּה נֵלֵךְ וּמַה־נָּבִיא לָאִישׁ כִּי הַלֶּחֶם אָזַל מִכֵּלֵינוּ וּתְשׁוּרָה אֵין־לְהָבִיא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים מָה אִתָּנוּ׃ ח וַיֹּסֶף הַנַּעַר לַעֲנוֹת אֶת־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִמְצָא בְיָדִי רֶבַע שֶׁקֶל כָּסֶף וְנָתַתִּי לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וְהִגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ׃ ט לְפָנִים׀ בְּיִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר הָאִישׁ בְּלֶכְתּוֹ לִדְרוֹשׁ אֱלֹהִים לְכוּ וְנֵלְכָה עַד־הָרֹאֶה כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם יִקָּרֵא לְפָנִים הָרֹאֶה׃ י וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ טוֹב דְּבָרְךָ לְכָה׀ נֵלֵכָה וַיֵּלְכוּ אֶל־הָעִיר אֲשֶׁר־שָׁם אִישׁ הָאֱלֹהִים׃ יא הֵמָּה עֹלִים בְּמַעֲלֵה הָעִיר וְהֵמָּה מָצְאוּ נְעָרוֹת יֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מָיִם וַיֹּאמְרוּ

אשר עמו י"א וסי' ויאכלו וישתו הוא. ויאמר יעקב אל ביתו. ויבא יעקב לוזה. ויארבו על שפם. ואבימלך והראשים. מה ראיתם עשיתי. בארץ צוף. ושאול יושב בגבעה. ויקם דוד ויעבר הוא. ואנשים אשר עמו העלה. ויגש יואב והעם. ובל ד"ה דכוו': לדרוש אלהים. ד' בקריאה וסי' כי יבא אלי לדרוש אלהים. לפנים ביש' כה אמר האיש בלכתו לכה ונלכה עד הרואה: ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו: וב' לדרוש האלהים. וסי' אבל דברים טובים. כל לבו הכין:

רשי

להתמרוקי נשיו: (ה) בארץ צוף. בארעא דבה נביא. צוף כמו נופה: פן יחדל אבי מן האתונות. שתגדל דאגה שלנו עליו עד שישכח את האתונות: ודאג. אימוציאריש בלע"ז: (ו) את דרכנו. מעשה האתונות מה נהיתה בם שבשבילם הלכנו את כל הדרך הזה: (ז) ומה נביא לאיש. ת"י אם מקבל ממוי מה נעיל לגברא לא היה שאול מכיר במעשיו של שמואל וסבר שישאל שכר: ותשורה. ת"י ומדעם דכשר לשון יושר. ומנחם פירש תשור' לשון תקרובת ראות פני מלך ואדם תשור לשון אשורנו (במדבר כ"ד י"ז) ונראין דבריו: (ח) רבע שקל. זוזא חדא דכספא: (ט) לפנים בישראל. הסופר כתב זאת ואין זה מדברי נער שאול: כי לנביא היום. למי שקורים אותו נביא היום היו קורים לפנים

רלבג

(ה) המה בארץ צוף. היא הרמה שהיה בית שמואל שם וקראה ארץ צוף לפי שהיו היושבים שם מתיחסים בצוף כמו שאמר בראש זה הספר כי אלקנה היה בן צוף ולא נכנסו עדיין ברמה אך היו בשדה העיר: (ח) ויאמר הנה נמצא בידי רבע שקל כסף. ראוי שישאל שואל מה המתן הזה למי שהיה מושל בישראל ואיך יתכן שידמה שיהיה מדרך הנביא לקחת אלו כמתנות וידמה שנאמר בזה כי זה המתן לא היה אלא להעיר הנביא שיתבודד בעניני בעל זה המתן וכזה האופן היתה מחשבתו מתבודדת בעניניו והיתה מגעת לו הנבואה בהם ולזה היה נהוג שיתנו לו השואלים ממנו דבר נבואה דבר מה לסבב שיתבודד מחשבתו בעניניהם ואולי היה זה עתה כי אולי מצד הזקנה לא היתה מגעת לו הנבואה בכמו אלו הענינים כי אם בזה האופן וכן מצאנו ביצחק שאמר לעשו שיביא לו מטעמים ויאכל כדי שתתבודד מחשבתו בעניניו זמן רחב ויגיע לו בדרך נבואה מה שעתיד לבא אליו כי אין מדרך השלם שיבקש כמו אלו הדברים לבקשת התענוג כמו שבארנו בפירושנו לדברי התור' והנה

מצודת ציון

(ד) ואין. לא מצאו בה: (ה) יחדל. ימנע: (ז) נביא. מלשון הבאה: אזל. הלך כמו אזלו מים מני ים (איוב י"ד): ותשורה. דורון כמו ותשורי למלך בשמן (ישעיה נ"ז): (יא) לשאוב. כן יקרא

מצודת דוד

במעשיו ויפה מראה: גבוה. והיה גבוה מכל העם מן כתפו ולמעלה: (ה) פן יחדל. ר"ל פן מעתה לא ישים עוד לב לדאגת אבדן האתונות בעבור דאגתו עלינו כי יחשוב שאנחנו נבוכים בארץ: (ו) בעיר הזאת. אשר לפנינו: והאיש נכבד. גדול הוא בדבר הנבואה וכל אשר יאמר יתקיים: את דרכנו. את דבר דרכנו אשר הלכנו בעבורה: (ז) והנה נלך. ר"ל והנה אם נלך מה נביא לו למנחה כי חשב שמקבל מתנות כי לא ידעוהו מאז: כי הלחם אזל. כ"א עודנו היה היינו מביאים לו לחם למנה וזולת הלחם אין לנו תשורה להביא כי מה אתנו בלעדו: (ח) נמצא בידי. ר"ל מצוי: (ט) לפנים בישראל. אלה דברי כותב הספר שאמר בימים הקדמונים היה מנהג הלשון בישראל כשהלך מי לדרוש דבר ה' מן הנביא היה אומר נלך עד הרואה: כי לנביא היום. מה שהיום נקרא נביא היה נקרא לפנים רואה: (יא) במעלה העיר. בהמסלה העולה אל העיר: היש בזה. כה"א

רש"י

לפנים רואה: (יא) כבואכם העיר כן וגו'. מאריכות היו בדברים כדי להסתכל ביופיו של שאול: הבמתה. ת"י לבית אסחרותא משחרב' שילה הותרו הבמות והיו מקריבין שלמים בבמה ואוכלים יחד: כי הוא יברך הזבח. ת"י ארי הוא פרים מזונא בוצע על המזון על השלמים מברכין באכילתם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אקב"ו לאכול את הזבח: כהיום. כאשר היום קיים: (יז) יעצר בעמי. ימשול (סא"א) כמו עצור ועזוב (דברים ל"ב ל"ו) כך דרך המושל לעצור העם במלחמה שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה ולעצור בכל אחד מעשות רעה בלשוננו קורין מעצור קורשטני"ר בלע"ז: (יח) ויגש. ת"י וערע: ולמי

היום אלא רוצה לומר כי מלפנים היתה זאת הקריאה שקראו לנביא שאול ונערו רואה כמו שאמרו היש בזה הרואה איזה בית הרואה אבל מקרוב בימי שמואל שנפרצה הנבואה ויצאו דברי הנביאים בישראל הן בתוכחות הן בעתידות היו קוראים גם כן לרואה נביא לפי שלשון נביא הוא לשון דבור מענין ניב שפתים ואף על פי שאינו שורש אחד ובימי שמואל יש שהיו קוראי' רואה כדברי הקדמונים ויש שהיו קוראים נביא ופירוש רואה שרואה במראה הנבואה העתידות או מה שמגוה לפי שעה להגיד וכן זאת לפנים בישראל וגו' שלף איש נעלו כי מלפנים היה ואותו היום גם כן היתה זאת התעודה ועוד היום הוא הקנין שקונין בו כל דבר: (יב) ותאמרנה יש. יש בו דרש אמרו לו תראה הענן קשור על פתחו כד"א ויש אשר יהיה הענן: הנה לפניך. כנגד שאול כי הוא הנכבד וחבירו נערו היה: לעם בבמה. כל במה בזה הענין ובדומה לו תרגם יונתן בית אסחרותא לפי שהיו זבחי שלמים שהם נאכלין לכל אדם אחר הקטרת חלבים וזריקת דם והיו עושין אנשי העיר אותו זבח לאכול אותו בבית הבמה אשר עשו אותה לשעה כי היתר הבמות היה באותו הזמן משחרב שילה והיה המשכן בנוב וכל מקום מאכל קורין אותו מסיבה לפי שהיתה ישיבתם לאכול במסיבה וכן תרגם וישבו לאכול לחם ואסחרו כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסיבה הלך אחר זקנה ובלשון ארמית אסחרותא: (יג) כבואכם העיר. כן אמרו רבותינו ז"ל מה היה כל האריכות הזה שהאריכו אלו הנערות לדבר מהם אמרו כדי להסתכל ביופיו של שאול ומהם אמרו כי מה' היא לפי שלא הגיע עדין השעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשמואל כעת מחר אשלח אליך איש: כי הוא יברך הזבח. תרגם יונתן ארי הוא פרים על מזונא והוא לשון בוצע כדברי רז"ל בעל הבית בוצע וקרא המברך תחלה בסעודה בוצע לפי שבוצע הלחם ומברך עליו ופירוש יברך הזבח יברך על הזבח ואע"פ שעל הלחם היה מברך תחלה לפי שעיקר סעודה היה הזבח אמר יברך הזבח או לפי שהזבח היה לו ברכה בפני עצמה כי כשהיו אוכלין זבחי שלמים היו מברכים עליו אשר קב"ו לאכול הזבח וברכת הלחם לא היתה פוטרת של זבח: הקרואים. הקרואים והמזומנים לאכול שם כתרגומו זמיניא: כהיום. הכ"ף לאמת הדבר וכן השבעה לי כיום והדומים לו: (יד) יוצא לקראתם. יוצא מבית אח' מן העיר לעלות הבמה ופגע בהם: (טו) כעת מחר. כעת הזאת למחר וכן תרגם יונתן בעידנא הדין מחר: כי ראיתי את עמי. כתרגומו ארי גלי קדמי עולבני' דעמי: כי באה צעקתו אלי. כי פלשתים היו נלחמים בהם מעת שזקן שמואל ולא היה יכול להוכיחם חטאו ופלשתים משלו בהם עד ששמו בארצם נציבים וזעקו אל ה' ואמרו לשמואל להקים להם מלך להושיעם: (יז) וה' ענהו. אמר לו מדות הנבואה וכן תרגם יונתן

להֵן הֲיֵשׁ בָּזֶה הָרֹאֶה׃ יב וַתַּעֲנֶינָה אוֹתָם וַתֹּאמַרְנָה יֵּשׁ הִנֵּה לְפָנֶיךָ מַהֵר ׀ עַתָּה כִּי הַיּוֹם בָּא לָעִיר כִּי זֶבַח הַיּוֹם לָעָם בַּבָּמָה׃ יג כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה לֶאֱכֹל כִּי לֹא־יֹאכַל הָעָם עַד־בֹּאוֹ כִּי־הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח אַחֲרֵי־כֵן יֹאכְלוּ הַקְּרֻאִים וְעַתָּה עֲלוּ כִּי־אֹתוֹ כְהַיּוֹם תִּמְצְאוּן אֹתוֹ׃ יד וַיַּעֲלוּ הָעִיר הֵמָּה בָּאִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל יֹצֵא לִקְרָאתָם לַעֲלוֹת הַבָּמָה׃

טו וַיהוָה גָּלָה אֶת־אֹזֶן שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בוֹא־שָׁאוּל לֵאמֹר׃ טז כָּעֵת ׀ מָחָר אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמְשַׁחְתּוֹ לְנָגִיד עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת־עַמִּי כִּי בָּאָה צַעֲקָתוֹ אֵלָי׃ יז וּשְׁמוּאֵל רָאָה אֶת־שָׁאוּל וַיהוָה עָנָהוּ הִנֵּה הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ זֶה יַעְצֹר בְּעַמִּי׃ יח וַיִּגַּשׁ שָׁאוּל אֶת־שְׁמוּאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא לִי אֵי־זֶה בֵּית הָרֹאֶה׃ יט וַיַּעַן שְׁמוּאֵל אֶת־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָרֹאֶה עֲלֵה לְפָנַי

הָאִית הָכָא חֶזְוָיָא׃ יב וַאֲתִיבוּ יָתְהוֹן וַאֲמַרָא אִית דָּא הָא קֳדָמָךְ אוֹחִי כְעַן אֲרֵי יוֹמָא דֵין עַל לְקַרְתָּא אֲרֵי שֵׁירוּ נִכְסַת קוּדְשַׁיָא יוֹמָא דֵין לְעַמָּא בְּבֵית אַסְחֲרוּתָא׃ יג כְּמֵיעַלְכוֹן לְקַרְתָּא כֵּן תִּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ עַד לָא יִסַּק לְבֵית אַסְחֲרוּתָא לְמֵיכַל אֲרֵי לָא אָכִיל עַמָּא עַד מֵיתוֹהִי אֲרֵי הוּא פָּרִים מְזוֹנָא בָּתַר כֵּן אָכְלִין זַמִּנַיָּא וּכְעַן סַקוּ אֲרֵי יָתֵיהּ כְּיוֹמָא דֵין תִּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ׃ יד וּסְלִיקוּ לְקַרְתָּא אִינּוּן עָלִין בְּגוֹ קַרְתָּא וְהָא שְׁמוּאֵל נְפֵיק לְקַדָּמוּתְהוֹן לְמִיסַּק לְבֵית אַסְחֲרוּתָא׃ טו וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְאֲמַר לִשְׁמוּאֵל יוֹמָא חַד קֳדָם מֵיתֵי שָׁאוּל לְמֵימַר׃ טז כְּעִדָּן הָדֵין מְחַר אֶשְׁלַח לְוָתָךְ גַּבְרָא מֵאַרְעָא שִׁבְטָא בִנְיָמִן וְתִמְשְׁחִנֵּיהּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיִפְרוֹק יָת עַמִּי מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי דּוּחְקָא דְעַמִּי אֲרֵי עָלַת קְבֵילְתְּהוֹן לִקֳדָמַי׃ יז וּשְׁמוּאֵל חֲזָא יָת שָׁאוּל וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְאֲמַר לֵיהּ הָא גַבְרָא דַּאֲמָרִית לָךְ דֵּין יְעַדֵּי מַרְוָתָא מִן עַמִּי׃ יח וְעָרַע שָׁאוּל יָת שְׁמוּאֵל בְּגוֹ תַּרְעָא וַאֲמַר חַוֵי כְעַן לִי אֵי דֵין בֵּית חֶזְוָיָא׃ יט וַאֲתֵיב שְׁמוּאֵל יָת שָׁאוּל וַאֲמַר אֲנָא חֶזְוָיָא סַק לִקֳדָמַי לְבֵית אַסְחֲרוּתָא וְתֵיכְלוּן

ג' וחס' · ו' וחס' · ד' · י"ד וכל אורית' ויהוש' כותי' במ"ג להעלות וסימ' נו תלוה לבנות · ל' · ב' חד מ"ל וחד חס' · כ' · ג' וחס' · ל'

רלב"ג

והנה שמואל להיות מחשבתו משוטטת בענין המלך ששאלו ישראל מי מהם יבחר לו להיות מלך כי כבר אמר לו הש"י שימליך לישראל מלך הגיע אליו הנבואה בזה קודם שישאל ממנו שאול דבר ולזה הודיע אותו כל עניניו תכף ובשר אותו על

פי' רבי' ישעי'

(טו) כי אותו כהיום תמצאון אותו. פירוש כי אותו שאתם מבקשים כהיום תמצאון אותו: (יז) ושמואל ראה את שאול וה' ענהו. פירוש ראה אותו יפה וכנון. ואמר בלבו שמא זהו שאמר לי הבורא אתמול והיה ירא לגלות לו עד שענהו השם:

יעצר ג' וחס' וסי' ושמואל ראה את שאול. אל יעצר עמך אנוש. הן יעצר במים ויבשו:

תולדות אהרן כבואכם העיר ברכות שם: (כי הוא יברך. ברכות יא):

מצודת דוד

הנה"ג ור"ל הא יש פה הרואה: (יב) הנה לפניך. הראו לו מקום ביתו שהיה לפניו וממולו: זבח היום. זבח הקבוע ליום זה: (יג) כן תמצאון. ר"ל עדיין יהיה בביתו ולא עלה הבמה ותמצאון אותו בביתו: כי לא יאכל העם. ר"ל לזה מהר ולך כי לא הרבה יתעכב בביתו כי לא יאכל העם עד בואו וימהר לבוא שמה שלא יתאחרו הקרואים בעבורו: יברך הזבח. יברך על הזבח הברכה הראויה לה והוא אקב"ו לאכול הזבח: כהיום. כהעת הזאת תמצאון אותו ואחז"ל שהנערות האריכו בדבריהן להסתכל ביפיו של שאול: (טז) כעת מחר. כעת הזאת ביום מחר: כי ראיתי את עמי. משגיח אני בצרות עמי: צעקתו. על מה שפלשתים עושים להם (אחר שהזקין שמואל): (יח) ויגש. נתקרב אל שמואל ושאלו על בית הרואה

מצודת ציון

יקרא לקיחת המים כמו ושאבתם מים (שם י"ב): (יג) הקרואים. המזומנים לסעודה והוא מל' קריאה: כהיום. כהעת הזאת כי יום יאמר גם על ענין עת וכן ביום הכותי (במדבר ח') והכ"ף באה לאמתת הדבר: (טז) לנגיד. למושל ושר: (יז) ענהו. ענין אמירה כמו מענה לשון (משלי טז): יעצור. ימשול ע"ש שעוצר ומעכב בעמו מלעשות דבר שלא ברשות: (יח) את שמואל. אל שמואל: אי

עִמִּי יוֹמָא דֵין וְאֶשְׁלְחִינָךְ בְּצַפְרָא וְכָל דִּי בְלִבָּךְ אֲחַוֵּי לָךְ׃ כ וְעַל עֵסֶק אֲתָנַיָא דַאֲבָדָא לָךְ וְאַתְּ אֲתֵיתָא לְמִבְעֵיהוֹן יוֹמָא דֵין דְּנַן תְּלָתָא יוֹמִין לָא תְשַׁוֵּי יַת לִבָּךְ עֲלֵיהוֹן אֲרֵי אִשְׁתְּכַחָא וּדְמַן כָּל חֶמְדַת יִשְׂרָאֵל הֲלָא דִּי לָךְ וּלְכָל בֵּית אֲבוּךְ׃ כא וַאֲתֵיב שָׁאוּל וַאֲמַר הֲלָא בַּר שְׁבַט בִּנְיָמִן אֲנָא מִזְעֵירֵי שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל וְזַרְעִיתִי חַלָּשָׁא מִכָּל זַרְעִיַת שְׁבַט בִּנְיָמִן וּלְמָא מַלֵּלְתָּא עִמִּי כְּפִתְגָמָא הָדֵין׃ כב וּדְבַר שְׁמוּאֵל יַת שָׁאוּל וְיַת עוּלֵימֵיהּ וְאַעֲלֵינוּן לְאַסְחֲרוּתָא וִיהַב לְהוֹן אֲתַר בְּרֵישׁ זַמְנַיָא וְאִינוּן כִּתְלָתִין גַּבְרָא׃ כג וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְטַבָּחָא הַב לִי יַת מְנָתָא דִּי יְהָבִית לָךְ דַּאֲמָרִית לָךְ שַׁוִּי יָתַהּ עִמָּךְ׃ כד וַאֲרִים טַבָּחָא יַת שָׁקָא וְיַרְכֵיהּ וְשַׁוִּי קֳדָם שָׁאוּל וַאֲמַר הָא דְאִשְׁתְּאַר שַׁוִּי קֳדָמָךְ אֱכוֹל אֲרֵי לְזִמְנָא נְטִיר לָךְ לְמֵימַר עַמָּא זַמְנִית לְשֵׁירוּתָא וַאֲכַל שָׁאוּל עִם שְׁמוּאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא׃ כה וּנְחָתוּ מִבֵּית אַסְחֲרוּתָא לְקַרְתָּא וּמַלֵּיל עִם שָׁאוּל עַל אִיגָּרָא׃ כו וְאַקְדִּימוּ וַהֲוָה כְּמִיסַּק צַפְרָא וּקְרָא שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לְאִגָּרָא לְמֵימַר קוּם

הַבָּמָה וַאֲכַלְתֶּם עִמִּי הַיּוֹם וְשִׁלַּחְתִּיךָ בַבֹּקֶר וְכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ אַגִּיד לָךְ׃ כ וְלָאֲתֹנוֹת הָאֹבְדוֹת לְךָ הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים אַל־תָּשֶׂם אֶת־לִבְּךָ לָהֶם כִּי נִמְצָאוּ וּלְמִי כָּל־חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא לְךָ וּלְכֹל בֵּית אָבִיךָ׃ כא וַיַּעַן שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הֲלוֹא בֶן־יְמִינִי אָנֹכִי מִקַּטַנֵּי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁפַּחְתִּי הַצְּעִרָה מִכָּל־מִשְׁפְּחוֹת שִׁבְטֵי בִנְיָמִן וְלָמָּה דִּבַּרְתָּ אֵלַי כַּדָּבָר הַזֶּה׃ כב וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־נַעֲרוֹ וַיְבִיאֵם לִשְׁכָּתָה וַיִּתֵּן לָהֶם מָקוֹם בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהֵמָּה כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ׃ כג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל לַטַּבָּח תְּנָה אֶת־הַמָּנָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ שִׂים אֹתָהּ עִמָּךְ׃ כד וַיָּרֶם הַטַּבָּח אֶת־הַשּׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ וַיָּשֶׂם לִפְנֵי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַנִּשְׁאָר שִׂים־לְפָנֶיךָ אֱכֹל כִּי לַמּוֹעֵד שָׁמוּר־לְךָ לֵאמֹר הָעָם קָרָאתִי וַיֹּאכַל שָׁאוּל עִם־שְׁמוּאֵל בַּיּוֹם הַהוּא׃ כה וַיֵּרְדוּ מֵהַבָּמָה הָעִיר וַיְדַבֵּר עִם־שָׁאוּל עַל־הַגָּג׃ כו וַיַּשְׁכִּמוּ וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הַגָּג לֵאמֹר קוּמָה

ולמי ג' וסי' ולמי אלה לפניך . ולמי כל חמדת ישראל . ולמי אני עמל . כשלשים איש ג' וסי' ויצאו בני בנימן . ויהפך איש ישראל ויתן להם מקום . קדמא כשלשים כתיב : וירם ח' בקריאה וסי' במכרה תולדות אהרן וירם הטבח . ע"נ כה (מגלה עב) :

רדק

יונתן ומן קדם ה' אתאמר ליה : זה יעצר בעמי. ימלוך כמו יורש עצר יורש מלוכה ונקרא המלך עוצר לפי שעוצר העם שלא ילכו ולא יעשו דבר אלא ברשותו ויונתן תרגם דין יעדי מרותא מן עמי כלומר יסור המרות והממשלה מן עמי ואמר זה בעבור פלשתים שהיו מושלים בהם ואמר יעצר כלומר שיעצור פלשתים ויִמנעם מלהלחם בישראל כמו שאמר והושיע את עמי מיד פלשתים : (יח) את שמואל · כמו אל שמואל : (יט) אנכי הרואה . לא היה זה חוץ מדרך הענוה כי כיון ששאל לו איזה בית הרואה לא יתכן שלא יענהו ורבותינו ז"ל אמרו כי נכשל בזה הדבר כי היה לו לומר שאל לאחרים או כיוצא בזה אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה הוא הרואה אני מודיעך שאין אתה הרואה והיכן הודיעהו בשעה שאמר לו לך ואשלחך אל ישי בית הלחמי וגו' וירא את אליאב אמר לו הקדוש ב"ה לא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו : וכל אשר בלבבך אגיד לך . דבר האתונו' וזולתו ממה שיש בלבו לשאול : (כ) שלשת הימים . לא אמר שלשת ימים על אבדת האתונו' אלא על בקשתם וכן תרגם יונתן ועל עיסק אתניא דאבדא לך ואת אתיתא למיבעיהון יומא דנן תלתא יומין : ולמי כל חמדת ישראל . בזה הדבר רמז לו דבר המלוכה : (כב) ויביאם לשכתה . אל הלשכה וענינו חדר וזאת הלשכה היתה בית הבמה אשר שם אכלו הקרואים וכן ת"י ואעלינון לבית אסחרות' : כשלשים איש . הכ"ף היא כ"ף הסיעו' ר"ל שלשים פחות מעט או יותר מעט : (כד) את השוק והעליה . פי' ואשר עליה והוא הירך וכן ת"י וירכיה . ובדברי רז"ל מאי והעליה ר' יוחנן אומר שוק ואליה ר' אליעזר אומר שוק וחזה ר' שמואל בר נחמני אומר שוק ושופי ומאי והעליה דשופי עילו שוק : ויאמר הנה הנשאר . פי' ויאמר שמואל לשאול הנה זאת המנה הנשארת לבדה חלוקה מהמנות האחרות אשר סדרתי לקרואים וזאת המנחה אמרתי לטבח להניעה לבדה לשום לפניך אכול כי למועד הזה הוא שמור לך את זה החלק כשאמרתי לטבח העם קראתי הכן המנות ואמרתי לשמור זה לך החלק כי ידעתי בואך : (כו) ויהי כעלות השחר . כב"ף : ויעבור

רשי

(כ) ולמי כל חמדת ישראל . כאן בא לרמוז לו דבר המלוכה : (כב) בראש הקרואים . במקום מסיבת הגדולים כי בדרך מסיבתן היה ניכר איזה מקום מיסב הגדול : (כג) אשר אמרתי אליך . לפי שידע שמואל שיבא שאול צוה לתת לו מנה יפה לצרכו : (כד) את השוק והעליה . את השוק והירך שעליה : הנה הנשאר . מן המנות של הקרואים והובא לבד לצרכך : שים לפניך אכול . בפרק אחרון דזבחים קיימא לן חזה ושוק בבמה גדולה ואין חזה ושוק בבמה קטנה לפיכך הותר לאכול לשאול : כי למועד שמור . כי למועד האכילה היה השוק הזה שמור לצרכך : לאמר העם קראתי . אמירתי היתה לטבח העם קראתי לסעודה ויודע אני מספרם והזהר במנותם ונתתי לו המנות למספרם וזו שמורה לצורכך : (כה) וידבר עם שאול על הגג . מוכיחו ומלמדו ליראה את הקב"ה

רלבג

על צד המלוכה כשאמר לו שכל חמדת ישראל היה לו ולכל בית אביו : (כא) והנה הרחיק זה שאול להיות שבטו היותר קטן שבשבטים ומשפחתו הצעירה מכל משפחות בנימן : (כב) והנה הביא שמואל את שאול ואת נערו אל הלשכה ולכבוד שאול כבדם יחד הוא ונערו ונתן להם מקום בראש הקרואים : (כג) וייחד שמואל מנה יפה לשאול להורות על הגדולה והמלכות ולזה שם לפניו השוק ומה שעליה : (כד) ואמר לו שהנשאר שלא יוכל לאכול ישים לפניו לאכול לנערו אחר זה או לאשר לפניו מהקרואים והוא יותר נכון

פי' רבי' ישעיה

(יט) וכל אשר בלבבך אגיד לך . פי' כל הספיקות שיש בלבך לבד מהאתונות אגיד לך : (כד) וישם לפני שאול ויאמר הנה הנשאר יהיה לשאר העם . שים זה המנה לפניך ואכול אותה כי למועד זה היה שמור לך זה שכן אמר לו שמואל כך וכך עם קראתי וזימנתי מנות לכולם ולך זימנתי זאת המנה :

מצודת ציון

אי זה : איו זה : (יט) ושלחתיך . לפי שאין דרך ללכת בלא נטילת רשות אמר ושלחתיך : (כא) בן ימיני . מבנימין : הצעירה . הקטנה כמו קרן אחת מצעירה (דניאל ח') : (כב) לשכתה . ענין חדר : (כג) לטבח . המבשל הטובח מה שמבשל : המנה . ענין מנחה וחלק כמו והיה לך למנה (שמות כט) : שים . מל' שימה : (כד) והעליה . ר"ל ואשר עליה והוא הירך שעל השוק : למועד . לזמן : (כו) השחר . הוא האור הנוצץ טרם תצא השמש : ואשלחך . אלוה אותך כי ואברהם הולך עמם

מצודת דוד

הרואה : (יט) וכל אשר בלבבך . כל אשר תחפוץ לדעת אגיד לך : (כ) אל תשם את לבך . לדאוג עליהם : ולמי כל חמדת ישראל . כאומר ועוד מה יש לך לדאוג על האתונות הלא למי כל חמדת ישראל וכו' ובזה רמז לו המלוכה : (כא) מקטני. מהקטן שבין השבטים ומשפחתי הלא היא הצעירה וכו' : ולמה דברת וכו' . כאומר אין אני ראוי למלוכה : (כב) לשכתה . אל הלשכה מקום אשר יאכלו שם ונתן להם מקום לשבת בראש כולם במקום המעולה : והמה . הקרואים : (כג) אשר אמרתי . אז אמרתי לך הצנע אותה : (כד) וירם הטבח . הביא בהרמת הידים כאשר הדרך להביא לפני החשובים : הנה הנשאר . ר"ל לא תחשוב בזהו חלקי הנשאר למאכלי ובדברו עמו הראה לו הנשאר למאכלו ואמר הנה זה הנשאר למאכלו : שים לפניך. לזה שים את המנה ההיא לפניך ואכול : כי למועד . כי המנה ההיא שמורה לך על מועד ביאתך : לאמר . כי אמר המזמן את הקרואים והוא שמואל : העם קראתי . הלא אני קראתי את העם על הזבח ועלי ליתן לכל אחד מנה הראוי לו לזאת שמור המנה ההיא לשאול כי היא ראויה לו : (כה) על

רשי

הקב"ה: (כז) ויעבר לפנינו. וילך ברחוק ממנו ולא ישמע את דברינו: ויעבר. הנער לפניהם ולשאול אמר ואתה עמוד עמדי: (ב) עם קבורת רחל בגבול בנימין. והלא קבורת רחל בגבול יהודה בבית לחם אלא עכשיו הם בקבורת רחל וכשתפגע בהם תמצאם בגבול בנימין בצלצח כך שנויה בתוספתא דסוט'. צלצח צל נצח של הקב"ה שהוא נח. ואדוס וביא ירושלים: ודאג לכם. ירא' עליכם כל לשון דאגה לשון יראה דוטטייר בלע"ז: (ג) אילון תבור. מישר תבור: (ה) גבעת האלהי'. גבעת קרית יערים אשר עכשיו ארון האלהי' שם: נציבי פלשתים. סרדיוטות שמינו על ישראל שהיו רודין בהם ומושיבין נציבים. בערי ישראל: חבל נביאים. ת"י סיעת ספריא. חבל סיעה וכן חבלי שאול

רדק

ויעבור לפנינו. שלא ישמע את דברינו: (כו) עמוד כיום. ולא אמר שיעמוד היום בעיר שהרי באותו היום הלך לו שהרי אמר לו ואשלחך ועוד שאמר לו בלכתך היום מעמדי אלא פירוש כיום לאמת הדבר כמו הטבעה לי כיום ופי' עמוד עמוד עד שאדבר עמך: (א) את פך השמן. לא היה זה השמן המשחה כי לא היו משוחים ממנו אלא מלכי בית דוד אבל שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא שנמשח בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן: וישקהו. בדרש כל נשיקות הם של תיפלות חוץ מג' נשיקות נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות. נשיקה של גדולה ויצוק על ראשו וישקהו. נשיקה של פרקים וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו. נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה. ר' תנחומא אומר אף נשיקה של קריבות שנאמר וישק יעקב לרחל למה שהיתה קרובתו: הלא כי משחך. מלת הלא תבא במקומות לחזק הדבר ולזרז האדם וכן הלא שלחתיך הלא שמעת בתי והדומים להם: (ב) בלכתך היום. אמרו רבותינו ז"ל היכן מצינו שנקברה רחל בצלצח בגבול בנימין והלא לא נקברה אלא בבית לחם שנאמר ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת הוא בית לחם. ואין בית לחם אלא חלקו של יהודה שנאמר ואתה בית לחם אפרתה וגו' אלא כך אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנה הם עם קבורת רחל הנה הם באים ואתה הולך ואתה מוצא אותם בגבול בנימין בצלצח: והנה נטש אביך. פירוש קודם שנמצאו האתונות: (ג) אלון תבור. כתרגומו מישר תבור: עולים אל האלהים בית אל. הוא לוז שקראו יעקב בית אל ושם היה המזבח שבנה יעקב ובשעת היתר הבמות היו מקריבין שם ואותו הבית היה קדוש והיו באים שם ישראלים באותו הזמן להתפלל בזכות יעקב

וָאַשְׁלִחֶךָ וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הוּא וּשְׁמוּאֵל הַחוּצָה׃ כז הֵמָּה יוֹרְדִים בִּקְצֵה הָעִיר וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֶל־שָׁאוּל אֱמֹר לַנַּעַר וְיַעֲבֹר לְפָנֵינוּ וַיַּעֲבֹר וְאַתָּה עֲמֹד כַּיּוֹם וְאַשְׁמִיעֲךָ אֶת־דְּבַר אֱלֹהִים׃

י א וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי־מְשָׁחֲךָ יְהוָה עַל־נַחֲלָתוֹ לְנָגִיד׃ ב בְּלֶכְתְּךָ הַיּוֹם מֵעִמָּדִי וּמָצָאתָ שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִם־קְבֻרַת רָחֵל בִּגְבוּל בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת אֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְבַקֵּשׁ וְהִנֵּה נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת־דִּבְרֵי הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָכֶם לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לִבְנִי׃ ג וְחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה וּבָאתָ עַד־אֵלוֹן תָּבוֹר וּמְצָאוּךָ שָּׁם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים עֹלִים אֶל־הָאֱלֹהִים בֵּית־אֵל אֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשָׁה גְדָיִים וְאֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשֶׁת כִּכְּרוֹת לֶחֶם וְאֶחָד נֹשֵׂא נֵבֶל־יָיִן׃ ד וְשָׁאֲלוּ לְךָ לְשָׁלוֹם וְנָתְנוּ לְךָ שְׁתֵּי־לֶחֶם וְלָקַחְתָּ מִיָּדָם׃ ה אַחַר כֵּן תָּבוֹא אֶל־גִּבְעַת

ואשלחינך וקם שאול ונפקו תרויהון הוא ושמואל לברא׃ כז אינון נחתין בסיפי קרתא ושמואל אמר לשאול אמר לעולימא ויעבר קדמנא ועבר ואת קום הכא כיומא דין ואשמעינך ית פתגמא דיי׃ א ונסיב שמואל ית מנא דמשחא ואריק על רישיה ונשקיה ואמר הלא ארי משחך יי על אחסנתיה למהוי מלכא׃ ב כמהכך יומא דין מיני מלותי ותשכח תרין גברין עם קבורתא דרחל בתחום בנימן בצלצח ויימרון לך אשתכחא אתניא דאזלת למבעי יתהן והא שבק אבוך ית עיסק אתניא ויציף לכון למימר מה אעביד לברי׃ ג ותהך מתמן ולהלא ותיתי עד מישר תבור וישכחונך תמן תלתא גוברין דסלקין למסגד קדם יי בבית אל חד נטיל תלתא גדין וחד נטיל תלת פתין דלחם וחד נטיל גרבא דחמר׃ ד וישאלון לך לשלם ויתנון לך תרתין גריצן דלחם ותקבל מידיהון׃ ה בתר כן תהך

רלבג

נכון כי לזמן כזה מהשנה האחר' תמתין ותוחל למלכות שתמלוך על ישראל ותאמר העם קראתי: (א) והנה לקח שמואל פך השמן ויצק על ראש שאול למשחו למלך על ישראל ונתן לו אותות כדי שיאמין כי הממלכה תהיה לו והאות היותר חזק מהם הוא שהפך לו לב אחר והתנבאו עם

פי' רבי' ישעי'

(א) הלא כי משחך. הלא תדע כי משחך: (ב) ומצאת שם שני אנשים. שהם עומדים עכשיו עם קבורת רחל. תמצא אותם בגבול בנימן בצלצח: (ה) גבעי'

דבתא: ויעבר ג' בקריאה רפין וסי' אמר לנער ויעבר לפנינו. ויעבר אחד מהנערים. ויעבר עלי מה: דבר אלהים ג' בקריאה וסי' ואהוד בא אליו. ויהי בלילה ההוא דד"ה. ואשמיעך את דבר אלהים: קברת ג' ב' חסרים וא' מלא וסי' נמסר בסדר וישלח:

וכן אמר על זה יעקב יהיה בית האלהים ואף על פי שהדרש יש לו דרך אחרת בזה זה שכתבנו הוא הנראה לפי פשטי הפסוקים כי בית אל היה מקום קדוש לעולם ומקום מזבח והיו באים להתפלל שם' והיה מקום נבואה כמ"ש וזה שער השמים פי' שער לידע ממנו מה שנגזרין בתחתונים מן השמים ואמר הושע בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו ותרגם יונתן עולים אל האלהים דסלקין למיסגד קדם ה' לבית אל: (ד) שתי לחם. תרגם יונתן תרתין גריצן דלחם פירושו חלות לחם ושלשה ככרות לחם תרגום תלתא פיתין דלחם והככרות הם גדולות מן החלות נראה כי אותו שהיה נושא שלשה ככרות לחם היה נושא גם כן חלות לחם וזכר גם כן הככרות לפי שהם הגדולות ולא זכר הקטנות כי לא יתכן כי אם לא היו נושאים אלא ג' ככרות לחם שיתנו לשאול ונערו שתים ולא ישארו עמהם אלא ככר אחד ושם היו שלשה אלא כי גם חלות לחם היו נושאים שתים או שלשה ונתנו לשאול ונערו שתי חלות לחם ואחר שזכר ככרות וזכר חלות ידועה הוא שלא יקראו הככרות חלות וכן כתוב בתורה וככר לחם אחת וחלת לחם אחת: (ה) גבעת האלהים. תרגם יונתן לגבעת' די בה ארונא דה' והיא גבעת קרית יערים שם היה הארון מיום שהשיבוהו פלשתים עד שהעלהו דוד משם: אשר שם נציבי פלשתים. שהיו פלשתים מושלים בישראל והיו להם נציבים

מצודת דוד

הגג. שעל ביתו אשר בעיר: (כז) ויעבור לפנינו. יתרחק מאתנו ללכת לפנינו שלא ישמע מה אדבר בך: ויעבור. כשמוע הנער דברי שמואל עבר מעצמו לפניהם: ואתה עמוד. זהו גמר דברי שמואל שאמר לו אמור לנער ויעבור ואתה עמוד כעת הזאת ולפי שהנער עבר לפניהם מיד בשומעו תחלת דבריו הפסיק בו:

י (א) הלא. באמת הדבר אשר משחך ה' על ידי: (ב) בלכתך. לאמת בלבבו דבר המלוכה אמר לו אותות האחת היא שאמר לו בלכתך וכו': עם קבורת רחל. ר"ל אשר הם עתה סמוך לקבורת רחל ואתה הולך והם באים ותמצאם בגבול בנימין בצלצח: והנה נטש. כאומר הנה בהמצאם עזב דאגה קטנה ובא לו ע"י דאגה גדולה ואומר מה אעשה למצוא את בני: (ג) וחלפת. והאות השני הוא כאשר תעבור משם והלאה וכו': בית אל. זה שילה שעמד בה בית אלהים: (ה) אחר כן. והאות השלישי כאשר תבוא אל גבעת האלהים והיא קרית יערים שעמד הארון שם בגבעה כמ"ש למעלה: נבל וכו'. בכדי לשמחם להשרות הנבואה

מצודת ציון

עמס לשלחם (בראשית יח) ת"א לאלוויותהון: (כז) כיום. כעת: י (א) פך. שם כלי מה: ויצוק. ובפך: וישקהו. נשק לו: (ב) עם קבורת רחל. סמוך לקבורתה: נטש. עזב: (ג) וחלפת. ענין העברה כמו חלף הלך לו (ש"ה ב'): נבל. נאד: (ה) נציבי. פקידי פלשתים מה שהציבו: ופגעת

נציבים ממונים על ישראל שם וכן נגפ בנימן כמו שאמר בדוד כשהיה מושל באדום וישם באדום נציבים והממונה על דבר נקרא נציב שמעמידין אותו עליהם. ואמר לו שמואל כי שם תצלח עליו רוח ה' לשני דברים האחד לפי שהיה שם הארון והשני לפי שהיו שם נציבי פלשתים רמז לו כי הוא יסירם משם ויושיע ישראל מידם. חבל נביאים. תרגם יונתן סיעת ספריא רוצה לומר תלמידים כי תלמידי חכמים נקראו סופרים ואלה היו תלמידי הנביאים הגדולים והתלמידים היו נקראים בני הנביאים והנביאים הגדולים שהיו באותו הזמן מעלי עד דוד היו אלקנה ושמואל וגד ונתן ואסף והימן וידותון: מהבמה. כי שם בקרית יערים היה במה: ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור. כי רוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה: והמה מתנבאים. תרגם יונתן משבחין כלומר נבואתם היתה שירות ותושבחות לאל נאמרות ברוח הקדש: (ו) וצלחה עליך רוח ה'. תעבור ותנוח עליך רוח נבואה: והתנבית. בא על דרך בעלי ההא: ונהפכת לאיש אחר. רוצה לומר שתהיה לך רוח יתירה ורוח נבואה ושררה וזהו שאמר גם כן ויהפוך לו אלהים לב אחר: (ז) כי תבאינה. כתוב ביו"ד כמו תבואינה בהיכל מלך שנקראת האל"ף והיו"ד למשך אבל זה נקרא תבאנה בהעלם האל"ף והכתיב והקרי שניהם אחד ושניהם נכונים בלשון כמו תשובנה ותשובינה: עשה לך אשר תמצא ידך. כלומר כל מה שתרצה לעשות עשה כי האלהים עמך ויש לפרש כי רמז לו בזה הדבר על מלחמת נחש העמוני ויונתן תרגם אתקין לך מאני מלכותא: (ח) שבעת ימים תוחל. פי' מיום הפרדי ממך בגלגל וזה היה אחר חידוש המלוכה כי בחידוש המלוכה שנים באו בגלגל יחד עם כל ישראל ואחר שדבר שמואל דבריו הלך לו ובחר לו שאול שלשת אלפים ויתר העם שלח לאוהליו ומיום שנפרד שמואל משאול שם בגלגל א"ל שייחל לו שבעה ימים עד שיבא אליו ושאול לא יצא מן הגלגל אלא היה שם מחדש המלוכה עד שעת המלחמה כמ"ש ושאול עודנו בגלגל ומ"ש לו זה הדבר עתה ולא המתין לו עד שיהיו בגלגל ויפרד ממנו שיאמר לו אז שבעת ימים תוחל עד בואי אליך מפני שעתה כשדבר לו בדבר המלוכה רמז לו בזה הדבר תתקיים לו המלוכה אם לאו זו היא מצוה ראשונה שצוהו ואם יעמוד בה תתקיים בידו המלוכה ואם לאו לא תתקיים לפיכך אמר והודעתי לך את אשר תעשה כלומר אז אודיע אותך מה יהיה ממלכותך: (יא) מאתמול. בחירק האלף ודגש התי"ו: (יב) ומי אביהם. תרגם יונתן ומאן רבהון וכן הוא הפירוש מי המלמד אלה הנביאים ומשרה עליהם רוח נבואה ואין לתמוה בזה כי הקב"ה המלמד אלה הנביאים מלמד ג"כ זה: וי"מ אביהם כמשמעו לפי שאמרו מה זה היה לבן קיש אמרו ואלה הנביאים מי אביהם וכי מאביהם היה להם הנבואה שאתם תמהים על בן קיש: על כן היתה למשל

הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־שָׁם נְצִבֵי פְלִשְׁתִּים וַיְהִי כְבֹאֲךָ שָׁם הָעִיר וּפָגַעְתָּ חֶבֶל נְבִאִים יֹרְדִים מֵהַבָּמָה וְלִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים׃ ו וְצָלְחָה עָלֶיךָ רוּחַ יְהוָה וְהִתְנַבִּיתָ עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר׃ ז וְהָיָה כִּי תְבֹאֶינָה הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה לָךְ עֲשֵׂה לְךָ אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ כִּי הָאֱלֹהִים עִמָּךְ׃ ח וְיָרַדְתָּ לְפָנַי הַגִּלְגָּל וְהִנֵּה אָנֹכִי יֹרֵד אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת לִזְבֹּחַ זִבְחֵי שְׁלָמִים שִׁבְעַת יָמִים תּוֹחֵל עַד־בּוֹאִי אֵלֶיךָ וְהוֹדַעְתִּי לְךָ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה׃ ט וְהָיָה כְּהַפְנֹתוֹ שִׁכְמוֹ לָלֶכֶת מֵעִם שְׁמוּאֵל וַיַּהֲפָךְ־לוֹ אֱלֹהִים לֵב אַחֵר וַיָּבֹאוּ כָּל־הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַהוּא׃

י וַיָּבֹאוּ שָׁם הַגִּבְעָתָה וְהִנֵּה חֶבֶל־נְבִאִים לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים וַיִּתְנַבֵּא בְּתוֹכָם׃ יא וַיְהִי כָּל־יוֹדְעוֹ מֵאִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה עִם־נְבִאִים נִבָּא וַיֹּאמֶר הָעָם אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מַה־זֶּה הָיָה לְבֶן־קִישׁ הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִיאִים׃ יב וַיַּעַן אִישׁ מִשָּׁם וַיֹּאמֶר וּמִי אֲבִיהֶם עַל־כֵּן הָיְתָה

לגבעתא די בה ארונא דיי דתמן אסטרטגי פלשתאי ויהי כמיעלך תמן לקרתא ותערע סיעת ספריא נחתין מבית אסחרותא וקדמיהון נבלין וצלצלין וכנורין ואינון משבחין: ו ותשרי עלך רוח נבואה מן קדם יי ותשבח עמהון ותשתני לגבר אוחרן: ז ויהי ארי ייתון אתיא האלין לך עביד לך מני מלכותא ארי מימרא דיי בסעדך: ח ותיחות קדמי לגלגלא והא אנא נחית לותך לאסקא עלון ולנכסא נכסת קודשין שבעא יומין תוריך עד מיתי לותך ואחוי לך ית דתעביד: ט והוה כד אתפני כתפיה למיזל מלות שמואל ושני ליה יי לבא אוחרנא ואתאה כל אתיא האלין ביומא ההוא: י ואתו לתמן לגבעתא והא סיעת ספריא לקדמותיה ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי ושבח ביניהון: יא והוה כל דידע ליה מאתמלי ומדקמוהי וחזו והא עם ספריא משבח ואמר עמא גבר לחבריה מה דין הוה לבר קיש האף שאול בספריא: יב ואתיב גברא מתמן ואמר ומן רבהון על כן הות למתלא האף שאול

רשי

שאול הכוני (שמואל ב' כ"ג ו') משרית רשיעיא אקסוני: מהבמה. תיי מבית אסחרותא: (ז) כי תבאנה האותות האלה לך. ותדע כי דברי אמת וכשם שבאו לך אותות הללו כך יתקיים דבר המלוכה: עשה לך אשר תמצא ידך. אתקין לך מאני מלכותא והכן לך סכסיסי המלוכה כמו שתוכל: (ח) וירדת לפני הגלגל. ולאחר שתמלוך תרד הגלגל לפני קודם שארד אני: והנה אנכי ירד אליך. לסוף שבעת ימים שתרד אתה תוחל. תמתין: (ט) לב אחר. רוח גבורת מלכות: (יב) ומי אביהם. מה תימה לך בדבר מי אביהם של נביאים וכי נבואה ירושה היא: ואת

רלבג

עם נביאים והוא לא נסה קודם זה להיות לו יד ושם בנבואה: (יב) ומי אביהם. רוצה לו' שאין ענין הנבואה והשלמות מגיע מהאב לבן ולזה יתכן שיהיה הבן נביא ואף על פי שאביו אינו נביא. וכבר ישאל שואל איך היו שם כל כך

פי' רבי' ישעיה

האלהים זו גבעת קרית יערים. ששם הארון: (יב) ומי אביהם. פירוש אבותיהם של נביאים לא היו נביאים. כי אין הנבואה

רוח ה' ה' בסיפרא וסי' נמסר בסדר ויקהל. והתנבית ד' חס' א' בלישן נבואה וסי' וצלחה עליך רוח. ויכל מהתנבות. מדוע נבית בשם ה'. והתנבי תני: עשה לך ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר בהעלותך: כי האלהים ו' דסמיכי בקריאה וסי' ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה. והיה כי תבאנה האתות האלה. ויאמר נתן אל דוד דד"ה: מענה בשמחת לבו. כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן. ויזבחו ביום ההוא. והנה אנכי ה' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר ויצא:

תולדות אהרן והיה פי תבלגה. עקידה שער לה:

מצודת ציון

פגעת. ענין פגישה: חבל. סיעה כמו חבלי רשעים (תהלים קי"ט): נבל ותוף וגו'. שמות מיני כלי"ז: (ו) וצלחה. ועברה כמו וצלחה הירדן (ש"ב יט): (ח) תוחל. תמתין כמו ויחל עוד (בראשית ח'): (ט) כהפנותו. כאשר פנה: שכמו. כתפו: (יא) שלשום. יום השלישי שלפני

מצודת דוד

עליהם כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וכן נאמר באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מ"ב ג'): (ו) וצלחה. תעבור עליך רוח ה' ותנבא עמהם ותהיה נהפך לאיש אחר כי עתה אינך נביא: (ז) עשה לך. התקן לך כלי מלכות כפי יכולתך כי האלהים עמך ומלוך תמלוך: (ח) וירדת לפני הגלגל. הזהירו ואמר לו לאחר שתמלוך כאשר תרד הגלגל בעת המלחמה עם פלשתים והנה תרד שם קודם שארד אני ותמתין אז שבעת ימים עד בואי כי אני אעלה העולות לה' ושם אודיע לך את אשר תעשה בדבר המלוכה (ולפי שלא המתין כשם עליו ולא א"ל גם אז): (ט) לב אחר. ר"ל גודל לבב כאשר ראוי למלך: (יא) מה זה היה. ר"ל מה זה הסיבה לבן קיש להתנבאות וכי אביו נביא להתנבאות גם הוא וכי גם שאול יהיה בין הנביאים ודומה להם וכי מאין באה לו הנבואה: (יב) משם. מן הנבעה: ומי אביהם. ר"ל מה תתמהו וכי מי אביהם של כל חבל הנביאים הלא גם אביהם של אלו לא נביאים היו: היתה למשל. בבוא אדם למעלה שלא

בורגנ

רש"י

(טז) ואת דבר המלוכה לא הגיד. דרך צניעות היתה בו: (כא) וילכד שאול. אע"פ שלא היה שם נפל הגורל עליו שהיו כותבין שמם באיגרות ונותנין בקופסא והנביא מכניס ידו ונוטל איגרת אחת: (כב) נחבא אל הכלים. בבית שנתנו שם הבאין כליהן שהיה בורח מן הגדולה. ומדרש אגדה רבי תנחומא ואל הכלים באורים ותומים אמר שמא איני ראוי לגדולה עד שישאלו באורים ותומים ושאל ועלה בידו: הנה

שמואל א י

לְמָשָׁל הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִאִים: יג וַיְכַל מֵהִתְנַבּוֹת וַיָּבֹא הַבָּמָה: יד וַיֹּאמֶר דּוֹד שָׁאוּל אֵלָיו וְאֶל־נַעֲרוֹ אָן הֲלַכְתֶּם וַיֹּאמֶר לְבַקֵּשׁ אֶת־הָאֲתֹנוֹת וַנִּרְאֶה כִי־אַיִן וַנָּבוֹא אֶל־שְׁמוּאֵל: טו וַיֹּאמֶר דּוֹד שָׁאוּל הַגִּידָה־נָּא לִי מָה־אָמַר לָכֶם שְׁמוּאֵל: טז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דּוֹדוֹ הַגֵּד הִגִּיד לָנוּ כִּי נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת וְאֶת־דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא־הִגִּיד לוֹ אֲשֶׁר אָמַר שְׁמוּאֵל:

יז וַיַּצְעֵק שְׁמוּאֵל אֶת־הָעָם אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה: יח וַיֹּאמֶר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וָאַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־הַמַּמְלָכוֹת הַלֹּחֲצִים אֶתְכֶם: יט וְאַתֶּם הַיּוֹם מְאַסְתֶּם אֶת־אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוּא מוֹשִׁיעַ לָכֶם מִכָּל־רָעוֹתֵיכֶם וְצָרֹתֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לוֹ כִּי־מֶלֶךְ תָּשִׂים עָלֵינוּ וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ לִפְנֵי יְהוָה לְשִׁבְטֵיכֶם וּלְאַלְפֵיכֶם: כ וַיַּקְרֵב שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּכֵד שֵׁבֶט בִּנְיָמִן: כא וַיַּקְרֵב אֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָו וַתִּלָּכֵד מִשְׁפַּחַת הַמַּטְרִי וַיִּלָּכֵד שָׁאוּל בֶּן־קִישׁ וַיְבַקְשֻׁהוּ וְלֹא נִמְצָא: כב וַיִּשְׁאֲלוּ־עוֹד בַּיהוָה הֲבָא עוֹד הֲלֹם אִישׁ וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה־הוּא נֶחְבָּא אֶל־הַכֵּלִים: כג וַיָּרֻצוּ וַיִּקָּחֻהוּ מִשָּׁם וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ הָעָם

תרגום

בְּסִפְרַיָא: יג וּפְסַק מִלְשַׁבָּחָא וְעַל לְבֵית אִסְחֲרוּתָא: יד וַאֲמַר אַח אֲבוּהִי דְשָׁאוּל לֵיהּ וּלְעוּלֵימֵיהּ לְאָן אֲזַלְתּוּן וַאֲמַר לְמִבְעֵי יַת אֲתָנַיָא וַחֲזֵינָא אֲרֵי לָא אַשְׁכַּחְנָא וַאֲתֵינָא לְוַת שְׁמוּאֵל: טו וַאֲמַר אַח אֲבוּהִי דְשָׁאוּל חַוֵּי כְעַן לִי מָה אֲמַר לְכוֹן שְׁמוּאֵל: טז וַאֲמַר שָׁאוּל לְאַח אֲבוּהִי חַוָאָה חַוֵּי לָנָא אֲרֵי אִשְׁתַּכַּחָא אֲתָנַיָא וְעַל עֵיסַק מַלְכוּתָא לָא חַוֵּי לֵיהּ דִי אֲמַר שְׁמוּאֵל: יז וּכְנַשׁ שְׁמוּאֵל יַת עַמָא קֳדָם יְיָ לְמִצְפַּיָא: יח וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא אַסֵּקִית יַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וְשֵׁיזְבִית יַתְכוֹן מִידָא דְמִצְרָאֵי וּמִיַד כָּל מַלְכְּוָתָא דְדַחֲקִין יַתְכוֹן: יט וְאַתּוּן יוֹמָא דֵין קַצְתּוּן בְּפוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲכוֹן דְהוּא פָרִיק לְכוֹן מִכָּל בִּישָׁתֵיכוֹן וְעַקְתְכוֹן וַאֲמַרְתּוּן קֳדָמוֹהִי לֵית אֲנַחְנָא מִתְפָּרְקִין אֱלָהֵין מַלְכָּא תְּמַנֵּי עֲלָנָא וּכְעַן אִתְעַתְּדוּ קֳדָם יְיָ לְשִׁבְטֵיכוֹן וּלְאַלְפֵיכוֹן: כ וְקָרֵיב שְׁמוּאֵל יַת כָּל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל וְאִתְאֲחַד שִׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן: כא וְקָרֵיב יַת שִׁבְטָא דְבִנְיָמִן לְזַרְעִיָתֵיהּ וְאִתְאַחֲדַת זַרְעִית מַטְרִי וְאִתְאֲחַד שָׁאוּל בַּר קִישׁ וּבְעוֹהִי וְלָא אִשְׁתְּכַח: כב וּשְׁאִילוּ עוֹד בְּמֵימְרָא דַייָ הַאִית עוֹד הָכָא גַבְרָא וַאֲמַר יְיָ הָא הוּא טְמִיר בְּמָנַיָא: כג וּרְהָטוּ וְדַבְּרוּהִי מִתַּמָן וְאִתְעַתַּד בְּגוֹ עַמָא

רד"ק

למשל. פירוש זאת האמירה היתה למשל מהיום ההוא ומעלה כשהיה אדם שפל עולה במעלה היה אומר הגם שאול בנביאים: (יג) מהתנבות. בא על דרך בעלי הה"א: ויבא הבמה. כי הנביאים מצאוהו חוץ לבמה וכשכלה מהתנבות עמהם בא לבית הבמה: (יד) ויאמר דוד שאול אליו. אולי מצאו שם בבית הרמה או קצר הכתוב והלך לו שאול אל עירו ומצאו דודו תחלה ושאל אותם על דרכם: (טז) לא הגיד לו. אולי מתוך צניעות שהיתה בו. (יז) ויצעק שמואל. כמו ויאסף ולפי שהאסיפה והקבוץ על ידי הצעקה יבא בזה הלשון: אל ה' המצפה. כמו שפי' בספר יהושע ובספר שופטים הטעם למה היה מנהג ישראל להקבץ במצפה ושם היה מזבח ובית התפלה: (יח) כה אמר. מתחילה כששאלתם מלך אמר לכם זה: (יט) ותאמרו לו. יש מפרשים כמו לא באלף כי אותיות אהו"י מתחלפות והנכון כמשמעו כמו שת"י ואמרתון קדמוהי לית אנחנא מתפרקין אלהין מלכא תמני עלנא והוא הוסיף בו מלת לא באלף כמו שאמר בחדוש המלוכה ותאמרו לא כי מלך ימלוך עלינו: התיצבו לפני ה'. לפי שאם היה אומר להם שמואל שאול ימלוך עליכם היו מקנאים שאר השבטים אם לא היה נלכד על ידי אורים ותומים וזהו לפני ה' שהיה שם כהן ואורים ותומים והיו שואלים בהם על הדרך שפירשנו בדבר פלגש בגבעה ואפשר שהביאו שם הארון: (כא) וילכד שאול. מקרא קצר כי קודם לכן הקריב משפחת המטרי לגברים ואז נלכד שאול: (כב) הבא עוד הלום איש. כלומר אם בא עדיין הנה שאול: (כב) אל הכלים. כמו בכלים כלומר בין כלי העם הבאים שם שנתנו כליהם בבית אחד והוא נחבא בין הכלים לפי שהיה בורח מן השררה ובא אל במקום בי"ת השמוש כמו ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון. ובדרש אל הכלים באורים ותומים אמר שאול שמא

רלבג

כן נביאים וכבר נזכר במה שקדם כי דבר השם היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. ואפשר שנאמר כי הפרש יש בין זה הזמן ובין הזמן שהתחיל שמואל להתנבא ועל כן אפשר שנאמר בסתרת זה הספק כי זה היה בעת ההיא שהתחיל שמואל להתנבא ואמנם עתה רבו הנביאים אם מצד מה שלמד אותם שמואל והביאם אל השלמות אם לסבה אחרת: (כ) ויקרב שמואל. והנה על פי הגורל נפלה המלוכה לגורל שאול

בנביאים ה' וסי' הגם שאול. ושל אחריו. על כן יאמרו. וישאל שאול. חצבתי בנביאים. דודו. ה' מלאים וסי' נמסר בספר שפטים סוף סי' ט':

תולדות אהרן הגם שאול. זוכר תרומה: ואת דבר המלוכה. מגלה יא: הבא עוד הלום זבחים קב:

מצודת ציון

שלפני היום: (יג) ויכל. כלה: (יד) דוד. אחי אביו: אן. אנה ובא בחסרון הה"א: (יז) ויזעק. ענין אסיפה על כי באה בזעקת המאסף: (יח) הלוחצים. הדוחקים: (כב) הלום. פה: נחבא. מלשון מחבואה ומסתור: אל הכלים. כמו בכלים וכן ואל הארון תתן (שמות כ"ה) ומשפטו ובארון: כראשונה

מצודת דוד

הגורל כה אמרו עליו במשל הגם שאול בנביאים: (יד) ויאמר דוד שאול. בבואו אל הבמה מצאו דודו ושאל להם אן הלכתם כי אין. לא מצאנו אותם ובאנו אל שמואל לשאלו עליהם: (יז) ויזעק. אסף את העם: אל ה'. במקום שנאספים רוב צבור שם השכינה שורה: (יט) לשבטיכם. כל שבט לבד להטיל הגורל מי ימלוך: ולאלפיכם. הם המשפחות המחולקות לאלפים: (כ) ויקרב. ר"ל הקריב שמות כל השבטים לפני האורים ותומים להטיל הגורל: וילכד. ר"ל עלה הגורל לבני בנימין ונלכד פתקו ביד המעלה מן הקלפי: (כא) וילכד שאול. אחר שהטילו הגורל על הגברים נלכד פתקו של שאול ביד המעלה: (כב) וישאלו עוד בה'. אחר שבקשוהו הוסיפו לשאול עוד באורים ותומים האם בא לפה עוד איש מלבד הנמצאים שם והידועים: נחבא. הסתיר עצמו בין כלי העם והיה להם מקום מיוחד להעמיד שם

כג וַיָּרָץ... וַיִּגְבַּהּ מִכָּל־הָעָם מִשִּׁכְמוֹ וָמָעְלָה׃ כד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־הָעָם הַרְּאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר־בּוֹ יְהוָה כִּי אֵין כָּמֹהוּ בְּכָל־הָעָם וַיָּרִעוּ כָל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃ כה וַיְדַבֵּר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אֵת מִשְׁפַּט הַמְּלֻכָה וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר וַיַּנַּח לִפְנֵי יְהוָה וַיְשַׁלַּח שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ׃ כו וְגַם־שָׁאוּל הָלַךְ לְבֵיתוֹ גִּבְעָתָה וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ הַחַיִל אֲשֶׁר־נָגַע אֱלֹהִים בְּלִבָּם׃ כז וּבְנֵי בְלִיַּעַל אָמְרוּ מַה־יֹּשִׁעֵנוּ זֶה וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא־הֵבִיאוּ לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ׃

יא א וַיַּעַל נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וַיִּחַן עַל־יָבֵישׁ גִּלְעָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ אֶל־נָחָשׁ כְּרָת־לָנוּ בְרִית וְנַעַבְדֶךָּ׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי בְּזֹאת אֶכְרֹת לָכֶם בִּנְקוֹר לָכֶם כָּל־עֵין יָמִין וְשַׂמְתִּיהָ חֶרְפָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו זִקְנֵי יָבֵישׁ הֶרֶף לָנוּ שִׁבְעַת יָמִים וְנִשְׁלְחָה מַלְאָכִים בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְאִם־אֵין מוֹשִׁיעַ אֹתָנוּ וְיָצָאנוּ אֵלֶיךָ׃ ד וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים גִּבְעַת שָׁאוּל וַיְדַבְּרוּ הַדְּבָרִים בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׂאוּ כָל־הָעָם אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ׃ ה וְהִנֵּה שָׁאוּל בָּא אַחֲרֵי הַבָּקָר מִן־הַשָּׂדֶה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מַה־לָּעָם כִּי יִבְכּוּ וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֶת־דִּבְרֵי אַנְשֵׁי יָבֵישׁ׃ ו וַתִּצְלַח רוּחַ־אֱלֹהִים עַל־שָׁאוּל בשמעו (כְּשָׁמְעוֹ קרי) אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

ורם מכל עמא מכתפיה ולעלא : כד ואמר שמואל לכל עמא החזיתון די אתרעי ביה יי ארי לית דכותיה בכל עמא ויביבו כל עמא ואמרו יצלח מלכא : כה ומליל שמואל עם עמא ית נמוסא דמלכא וכתב בספרא ואצנע קדם יי ושלח שמואל ית כל עמא גבר לביתיה : כו ואף שאול אזל לביתיה לגבעתא ואזלו עמיה קצת מן עמא דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם יי בלבהון : כז ובני רשעא אמרו במה יפרקיננא דין ושטוהי ולא אתו למשאל בשלמיה והוה כשתיק : א וסליק נחש מלכא דבני עמון ושרא על יבש גלעד ואמרו כל אנשי יבש לנחש גזר לנא קים ונפלחינך : ב ואמר להון נחש מלכא דבני עמון בהדא אגזר לכון במיקר לכון כל עינא דימינא ואשוינה חסודא על כל ישראל : ג ואמרו ליה סבי יבש אוריך לנא שבעא יומין ונשלח אזגדין בכל תחום ישראל ואם לית דפריק יתנא ונפוק לותך : ד ואתו אזגדיא לגבעתא דשאול ומלילו פתגמיא קדם עמא וארימו כל עמא ית קליהון ובכו : ה והא שאול אתא בתר תוריא מן חקלא ואמר שאול מה לעמא ארי בכן ואשתעיאו ליה ית פתגמי אנשי יבש : ו ושרת רוח גבורא מן קדם יי על

רדק

שמא אינני הגון למלכות עד שישאלו באורים ותומים : (כד) הראיתם בדגש הרי״ש שלא כמנהג וכן הראיתם כי שלח בן המרצח הזה : כי אין כמוהו . כי אדם בעל קומה ונורה נאה יאות למלוכה וייראו העם אותו יותר : יחי המלך. תרגם יונתן יצלח מלכא : (כה) משפט המלוכה . חק המלוכה על העם כמו שכתוב למעלה : וינח לפני ה׳ . בארון הניחו : (כו) וגם שאול הלך לביתו . להודיע שהלך לו לביתו כבתחילה כיון שראה שלא היה מקובל ומרוצה לכל ישראל הלך לביתו ולא התנהג עדיין כמשפט מלך : אשר נגע אלהים בלבם . שנתן אלהים בלבם לרצות לו ויונתן תרגם ואזלו עמיה קצת מן עמא גברין דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם ה׳ בלבהון ויוכיח פירושו ובני בליעל שאמר אחר כן : (כז) ולא הביאו לו מנחה . כמו שהוא מנהג שמביאים מנחה למלך ביום שהוקם מלך ויונתן תרגם ולא אתו למשאל בשלמיה : (ב) עין ימין . ענין הסמיכות רוצה לומר עין צד הימין ופי׳ הפסוק כמשמעו ויש בו דרש אמר להם נחש הביאו ספר תורה שהוא עין ימינכם ואעקר מתוכו לא יבא עמוני בקהל ה׳ : (ה) בא אחרי הבקר . כמו שאמר למעלה וגם ש ול הלך לביתו כמו שפירשתי והיה מתעסק בצרכי ביתו והיה בא אחרי הבקר עם האכרים : (ו) ותצלח רוח אלהים . רוח גבורה וכן תרגם יונתן ושרת רוח גבורא מן קדם ה׳ על שאול : בשמעו . כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף והענין אחד : ואחרי

פי׳ רבי׳ ישעיה

אלכת בירושה : (ב) כל עין ימין. פירש כל עין שבצד ימין. שאילו על העין עולה היה אומר ימינית והוא אומר עין בפתח העיין : (ה) בא אחר הבקר . פי׳ רוכב על סוסו ובא אחר בקרו שהלך לבקר את עמרו :

רשי

(כו) אשר נגע אלהים . גברין דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם ה׳ בלבהון : (ב) כל עין ימין . כמשמעו . ומ״א הביאו לי ספר תורתכם שנתנ׳ מימין ואשרפ׳ על שכתוב בו לא יבא עמוני ומואבי וגו׳ (דברים כ״ג) : חרפ׳. גדוף : (ה) אחרי הבקר. אחר זמן מועד ביאת הבקר מן השדה : לבקרו

רלבג

שאול : (כג) והנה היה גבוה מכל העם משכמו ומעלה : (כה) והנה דבר שמואל אל העם את משפט המלוכה ר״ל הכח שיש למלך על עמו והשונש הראוי למי שימרה את פיו וכתב זה בספר והניחו לפני ה׳ ר״ל אצל ארון ה׳ כדי שימצא שם תמיד. וידמה שככר כבדוהו והלכו עמו והביאו לו מנח׳ רבים מישראל. והרשעים בזו שאול ואמרו מה יושיענו זה ועל צד הבזיון גם לא הביאו לו מנחה והיה שאול בכל זה מחריש ולא רצה להוכיחם על זה : (א) אחר זה עלה נחש העמוני וחנה אצל יביש גלעד להלח׳ עם יש׳ ולירא׳תם ממנו אמרו לו יושבי יביש גלעד שיכרות להם ברית ויעבדוהו ר״ל שיהיו לו למס והוא לאכזריותו לא הסכים לקחת מהם מס אלא שינקר להם כל עין ימין לשים זה הענין חרפה על כל ישראל שלחולשתם הלכו ויצטרכו לכרות ברית עמו וזה האופן אשר בו מהזרו׳ והקושי הרב׳: (ג) ולקחו ממנו זמן שבעת ימים לשלוח זה בכל גבול ישראל לראות אם ימצאו עזר ואם לא ימצאו יצאו אליו ויעשה

תולדות אהרן ובני בליעל . יומא כב : ויעל נחש העמוני . שם :

הראיתם ג׳ בקריאה ודגשים וסי׳ הראיתם אשר בחר בו ה׳. הראיתם האיש העלה. כי שלח בן המרצח הזה . וינח ז׳ דגשים בקריאה וסי׳ נמסר בסדר קרח וביהושע סוף סי׳ כ״א . בלבם ט׳ בקריאה וסימן במסורה רבתא : העמוני ה׳ מלאים בלישנא בקריאה וסי׳ ויעל נחש העמוני . ושל אחריו . ויאמר אליהם נחש . לא יבא עמוני ומואבי . צלק העמוני דד״ה . וטוביה העבד העמוני דוידענו לנו דעזרא. ונמסר בתצא : ואם אין ג׳ בקריאה וסי׳ ואם אין לאיש גואל להשיב . ואם אין מושיע. ואם אין לך לשלם :

מצודת ציון

(כד) הראיתם. בה״א השאלה : (כה) משפט. חק הראוי : (כז) ויבזהו . מלשון בזיון : כמחריש. נאמר על חרשות האוזן ועל השתיקה : יא (א) ויחן . מלשון חניה : (ב) בנקור. ענין נקירה כמו העיני האנשים ההם תנקר (במדבר טז) : (ג) הרף . מל׳ רפיון : למד

מצודת דוד

שם כלי התשמיש והיה שאול מטמין עצמו שם כי היה בורח מן השררה : (כד) הראיתם . אם נותנים אתם לב לראות ולהתבונן בהמלך אשר בחר ה׳ כי אין כמוהו וכו׳ והגון הוא למלוכה : ויריעו . תרועת מלוכה : (כה) את משפט המלוכה . חק המלוכה הראוי ע״פ התורה והמצוה שיהא מוראו על העם ולא ימרו פיו : לפני ה׳ . לפני הארון : (כו) אשר נגע אלהים . אשר נגע יראת אלהים בלבם לכבד את המלך אשר נמשח ע״פ הדבור : (כז) מה יושיענו זה . על כי היות משפחתו הצעירה ומי א״כ יחזיק בידו : ולא הביאו לו מנחה . כאשר הדרך להביא למלך ביום המלכו : ויהי כמחריש . עשה עצמו כחרש לא ישמע או כאלם לא יפתח פיו : יא (א) כרת לנו ברית . לבל המית אותנו : (ב) בזאת . בזה התנאי והאופן שאנקר מכל איש עין ימינו : ושמתיה חרפה. הדבר הזה יהי חרפה לכל ישראל על שלא יוכלו להושיע אתכם מבזיון גדול כזה : (ג) הרף לנו. התרפה מאתנו והמתן שבעת ימים ור״ל אם הכוונה בזה לחרף כל ישראל הנה ראוי להודיעם ואם לא יושיענו אז יחשב לחרפה : (ה) אחרי הבקר . על כי ראה שבזוהו לא נהג גם הוא עדיין בעצמו בכוד מלוכה והלך אחרי הבקר להכניסם כדרך ההדיוט : (ו) ותצלח . עבר עליו רוח גודל לבב וגבורה מה׳ כשמעו וכו׳

רשי

(ז) לבקרו. לבהמותיו: (ח) ויפקדם בבזק. רבותינו אמרו בשברי חרסים (סא"א). לשון אחר בבזק באבנים שנטל מכל אחד אבן ומנאם כמו ויפקדם בטלאים (שמואל א פו ד) שנטל מכל אחד טלה ומנאן בהם כמו שהיו מונים אותם בחלאי שקלים תרגם כצרור אבן במרגמה (משלי כו ח) היך בוקא דכיפי בקלעא. וכילמדנו ויפקדם בטלאים כד אינון מסכנין באלין בוקייא כד אינון עתירין באלין אימריא. לשון אחר בבזק שם מקום המכר (בספר שופטים א') וימצאו את אדוני בזק בבזק: (יב) מי האומר. בלשון בזיון שאול ימלוך עלינו תנו אותם ונמיתם: ימלוך עלינו. בתמיה: (יד) ויאמר שמואל וגו' ונחדש שם המלוכה. לפי שבראשונה היו עוררים על הדבר ועתה נתרצו כולם: ואני

רדק

(ז) ואחרי שמואל. לפי שלא קבלו אותו כולם למלך אמר ואחרי שמואל מי שלא ירצה לצאת אחרי יצא אחרי שמואל כדי שיהיו זריזים לצאת: בבזק. שם מקום וכבר פירשנו בו פירוש אחר בספר מכלל שהוא כמו באבנים כלומר שלקח אבן מכל אחד ואז ידע בזה מספרם ותרגום כצרור אבן במרגמה היך בוקא דכיפא בקלעא. ובמדרש ויפקדם בבזק ויספרם בטלאים כד אינון מסכנין באילין בוקי' כד אינון עתירין באילין אמריא: (ט) כחם השמש. כתיב בה"ת וקרי בכ"ף והענין אחד: (יא) באשמורת הבקר. משלש משמרות שמחלקים הלילה השומרים כמו שנאמר בדבר גדעון ושאול בא אל מחנה עמון באשמורה השלישית שהיא אשמורת הבקר: ויכו. הוי"ו כווי"ו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו והדומים לו כלומר מה שנשארו מהם שלא הכום כי נפוצו הנה והנה: שנים יחד. כתרגומו תרין דערקין כחדא: (יב) שאול ימלוך עלינו. בתמיה וי"ת מה דין דמבסר למימר לא כשר שאול לממלך עלנא: (יד) ונחדש שם המלוכה. לפי שבפעם הראשונה מקצתם בזוהו ואמרו מה יושיענו זה עכשיו נתרצו כלם מפני התשועה שבאה על ידו במלחמת נחש ואמר שמואל לחדש המלוכה בגלגל לכבוד הארון ואהל מועד שהיו שם מתחלה כשבאו לארץ לפיכך היו מכבדים אותו המקום אע"פ שעתה לא היה שם כי בנוב היה

פי' רבי ישעיה

(ח) ויפקדם בבזק. שם מקום כמו אדוני בזק בבזק. וכן תרג' יונתן ומנינון בבזק: (יא) ויהי הנשארים ויפוצו. הוי"ו יתיר':

ויחר אפו מאד: ז ויקח צמד בקר וינתחהו וישלח בכל־גבול ישראל ביד המלאכים | לאמר אשר איננו יצא אחרי שאול ואחר שמואל כה יעשה לבקרו ויפל פחד־יהוה על־העם ויצאו כאיש אחד: ח ויפקדם בבזק ויהיו בני־ישראל שלש מאות אלף ואיש יהודה שלשים אלף: ט ויאמרו למלאכים הבאים כה תאמרון לאיש יביש גלעד מחר תהיה־לכם תשועה בחם השמש ויבאו המלאכים ויגידו לאנשי יביש וישמחו: י ויאמרו אנשי יביש מחר נצא אליכם ועשיתם לנו ככל־הטוב בעיניכם: יא ויהי ממחרת וישם שאול את־העם שלשה ראשים ויבאו בתוך־המחנה באשמרת הבקר ויכו את־עמון עד־חם היום ויהי הנשארים ויפצו ולא נשארו־בם שנים יחד: יב ויאמר העם אל־שמואל מי האמר שאול ימלך עלינו תנו האנשים ונמיתם: יג ויאמר שאול לא־יומת איש ביום הזה כי היום עשה־יהוה תשועה בישראל: יד ויאמר שמואל אל־העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה: טו וילכו כל־העם הגלגל וימלכו שם את־שאול לפני יהוה

ג'. כ"כ · ל"ז. ס' · ח'. ס' · ו' בטעם ר"פ · ס' · כחם קרי · ג' · ג' · ג' ב' ויסי · ג' · ג' · ז' · ס"א ס'

שאול כד שמע ית פתגמיא האלין ותקיף רוגזיה לחדא: ז ונסיב פדן תוריא והרמיה ושלח בכל תחום ישראל ביד אזגדיא למימר דליתוהי נפיק בתר שאול ובתר שמואל כדין יתעביד לתוריה ונפל זיעא מן קדם יי על עמא ונפקו כגברא חד: ח ומנינון בבזק והוו בני ישראל תלת מאה אלפין ואנש יהודה תלתין אלפין: ט ואמרו לאזגדיא דאתו כדין תימרון לאנש יבש גלעד מחר תהי לכון פורקנא במיחם שמשא ואתו אזגדיא וחויאו לאנשי יבש וחדיאו: י ואמרו אנשי יבש מחר נפוק לותכון ותעבדון לנא ככל דתקין בעיניכון: יא והוה ביומא דבתרוהי ומני שאול ית עמא תלתא משירין ועלו בגו משריתא במטרת צפרא ומחו ית בני עמון עד מיחם יומא והוו דאשתארו ואתבדרו ולא אשתארו בהון תרין דערקין כחדא: יב ואמר עמא לשמואל מא דין די מבסר למימר לא כשר שאול לממלך עלנא איתו גבריא ונקטלינון: יג ואמר שאול לא יתקטיל גברא ביומא הדין ארי יומא דין עבד יי פורקנא בישראל: יד ואמר שמואל לעמא איתו ונזיל לגלגלא ונחדת תמן מלכותא: טו ואזלו כל עמא לגלגלא ואמליכו תמן ית שאול קדם יי

רלבג

ויעשה בהם כרצונו. והנה הסכים בזה נחש כי דעתו היה להלחם עם ישראל ולקחת את ארצם אם יוכל. והנה באו הדברים עד שאול וסבב שנאספו כל ישראל להלחם עם נחש. והכו את עמון מכה רבה והנשארים נסו ונתפזרו אנה ואנה עד שלא נשארו בהם שנים יחד: (יג) לא יומת איש ביום הזה. יתכן שאמר היום המיתום או אמר שאול לא יומת איש ביום הזה על צד התחבולה למלט האנשים ההם מיד ישראל להראות להם שדעתו להמיתם אחר היום ההוא: (יד) ואולי לזאת הסבה סבב שמואל לחדש המלוכה בגלגל כאילו הראה שעד עתה לא היה מלך בשלמות: (טו) ואמר לפני ה' בגלגל כי שם בנו מזבח וזבחו בו וכראשונ' היה

ויאמרו ו' ר"פ בטעם גריש וסי' חבה נבנה. הבה נלבנה. אבל אשמים. לכו ונפילה גורלות דיונה. למלכים הבאים. ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו: וישמחו ג' קמץ וסי' ויגידו לאנשי יביש וישמחו. ויהי כראות כל העם. ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים דעזרא:

תולדות אהרן ויפקדם בבזק. שם ער:

מצודת דוד

וחלה אפו על נחש העמוני: (ז) ביד המלאכים. אשר באו מיבש גלעד: לאמר. נוס לאמר להם מי שלא יצא למלחמה ינותח בקרו כזה: פחד ה'. לא פחד נתיחת הבקר כי אם פחדו מה' להמרות פי משיחו: כאיש אחד. ר"ל במהירות רב ובהסכמה אחת: (י) ויאמרו אנשי יביש. אמרו לאנשי נחש העמוני מחר נצא וכו' ועשו בנו כאשר תרצו ולהטעותם אמרו שלא יהיו נשמרים: (יא) בתוך המחנה. של נחש העמוני: באשמורת הבקר. היא המשמר השלישי הסמוך לבוקר: ויפוצו. נתפזרו אנה ואנה: (יב) מי האומר. מי האיש האומר בלעג ובתמיה שאול ימלוך עלינו וכי הגון הוא למלוכה את האנשים האלה תנו בידינו ונמיתם ואמרו זה על כי ראו שה' עמו והתשועה באה ע"י: (יג) כי היום וכו'. ואין ראוי להמית איש ביום תשועה: (יד) ונחדש שם המלוכה. על כי בראשונה לא קבלוהו כולם ברצון: (טו) וימליכו שם. המליכוהו שנית בהסכמת כולם וברצון טוב: לפני ה' כי

מצודת ציון

(ז) צמד. זוג ע"ש שדרכם ללכת מצומדים ומחוברים: וינתחהו. חתך כ"א לנתחים ר"ל לאברים: (ח) בבזק. שם מקום: (ט) לאיש. לכל איש: כחום השמש. כאשר יתחמם השמש בגבורתו והוא חצי היום: (יא) ראשים. חלקים: באשמורת. מל' משמר: היום. השמש קרויה יום כמו לרוח היום (בראשית ג')

רדק

היה : (ב) זקנתי ושבתי . השיבה יותר מהזקנה ואמרו רבותינו ז"ל כי קפלה עליו זקנה כי לא היה אלא בן חמשים ושתים שנה כשמת ולפי שלא יאמרו עליו ולא ירגנו העם שמת בקצר ימים קפצה עליו זקנה כדי שיראה זקן כי לא היו הכל יודעים מספר שניו והוא בחר מיתתו כדי שלא ימות שאול בחייו וכ"ב שנה של שמואל אמרו כי כשהתפללה חנה אותו היום נתמנה עלי שופט אולי קבלה היתה אלא זה כי מן הפסוקים לא ראינו זה כי אפשר שעדיין לא היה שופט עלי אבל היה נביא וכהן גדול בשילה ולאחר זמן נתמנה שופט ואם כן הוא שבאותו היום נתמנה שופט ימצא לפי זה שלא היה שמואל אלא בן נ"ב שנה שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה ומת ביום שנלקח הארון והיה שבעה חדשים בשדה פלשתים והיה בקרית יערים עשרים שנה ודוד העלה אותו מקרית יערים אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה יחסרו מעשרים שנה שבע שנים של דוד נשארו שלש ועשרים לשמואל וארבעים של עלי הרי ס"ג לא מהם שנה אחת לעבורו שנאמר ויהי לתקופת הימים וגו' הרי חמשים ושנים : ובני הנם אתכם . לאשר תצטרכו להם בדברי התורות והדינין שקבלו ממני : (ג) לקחתי . כלומר למלאכתי : ואת מי עשקתי . בממון : את מי רצותי . בגופו וכן עשוק ורצוץ ויונתן תרגם ית מאן עשקי' וית מאן אנסי' ורז"ל דרשו עשקתי באונס רצותי ברצון כלומר כי אפילו ברצונו לא לקח ממונו ולדבריה' יהיה רצותי מן רצון אע"פ שאינו משרשו : כופר . להטות הדין : ואעלים עיני בו . אם יבוא לומר בפני אעלים עיני שלא אסתכל בו ויאמר לכם ואשיב כן פירוש אדוני אבי ז"ל ויונתן פירש לענין הדין וכן תרגם ומיד מאן קבילית ממון לשקר וכבשית עיני מניה בדינא ואתיב לכון : (ה) ויאמר עד . כל ישראל כאחד אמרו עד לפיכך אמר ויאמר בלשון יחיד ורבותינו ז"ל אמרו כי בת קול יצאה ואמרה עד אמר להם הקדוש ברוך הוא אתם מעידים עליו על מה שבגלוי ואני מעיד עליו על מה שבסתר וזהו אחד משלשה מקומות שהופיע רוח הקדש בבית דין שלמטה : (ו) אשר עשה את משה ואת אהרן . אשר הגדילם ולמדם וכן ואת הנפש אשר עשו בחרן וי"ת די עבד גבורן על ידי משה ואהרן . וטעם הפסוק הזה על אשר הקדים עד ה' כלומר אשר עשה את משה ואת אהרן לגאולתכם ועל ידם העלה את אבותיכם מארץ מצרים

בַּגִּלְגָּ֔ל וַיִּזְבְּחוּ־שָׁ֛ם זְבָחִ֥ים שְׁלָמִ֖ים לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וַיִּשְׂמַ֨ח שָׁ֥ם שָׁא֛וּל וְכָל־אַנְשֵׁ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל עַד־מְאֹֽד׃

יב א וַיֹּ֤אמֶר שְׁמוּאֵל֙ אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵ֔ל הִנֵּה֙ שָׁמַ֣עְתִּי בְקֹלְכֶ֔ם לְכֹ֥ל אֲשֶׁר־אֲמַרְתֶּ֖ם לִ֑י וָאַמְלִ֥יךְ עֲלֵיכֶ֖ם מֶֽלֶךְ׃ ב וְעַתָּ֡ה הִנֵּ֣ה הַמֶּ֣לֶךְ ׀ מִתְהַלֵּ֣ךְ לִפְנֵיכֶ֗ם וַֽאֲנִי֙ זָקַ֣נְתִּי וָשַׂ֔בְתִּי וּבָנַ֖י הִנָּ֣ם אִתְּכֶ֑ם וַאֲנִי֙ הִתְהַלַּ֣כְתִּי לִפְנֵיכֶ֔ם מִנְּעֻרַ֖י עַד־הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ ג הִנְנִ֣י עֲנ֣וּ בִי֩ נֶ֨גֶד יְהוָ֜ה וְנֶ֣גֶד מְשִׁיח֗וֹ אֶת־שׁוֹר֩ ׀ מִ֨י לָקַ֜חְתִּי וַחֲמ֧וֹר מִ֣י לָקַ֗חְתִּי וְאֶת־מִ֤י עָשַׁ֙קְתִּי֙ אֶת־מִ֣י רַצּ֔וֹתִי וּמִיַּד־מִי֙ לָקַ֣חְתִּי כֹ֔פֶר וְאַעְלִ֥ים עֵינַ֖י בּ֑וֹ וְאָשִׁ֖יב לָכֶֽם׃ ד וַיֹּ֣אמְר֔וּ לֹ֥א עֲשַׁקְתָּ֖נוּ וְלֹ֣א רַצּוֹתָ֑נוּ וְלֹֽא־לָקַ֥חְתָּ מִיַּד־אִ֖ישׁ מְאֽוּמָה׃ ה וַיֹּ֨אמֶר אֲלֵיהֶ֜ם עֵ֧ד יְהוָ֣ה בָּכֶ֗ם וְעֵ֤ד מְשִׁיחוֹ֙ הַיּ֣וֹם הַזֶּ֔ה כִּ֠י לֹ֣א מְצָאתֶ֧ם בְּיָדִ֛י מְא֖וּמָה וַיֹּ֥אמֶר עֵֽד׃ ו וַיֹּ֥אמֶר שְׁמוּאֵ֖ל אֶל־הָעָ֑ם יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֤ר עָשָׂה֙ אֶת־מֹשֶׁ֣ה וְאֶֽת־אַהֲרֹ֔ן וַאֲשֶׁ֧ר הֶעֱלָ֛ה אֶת־אֲבֹתֵיכֶ֖ם

(כ' חס' ; ג' ; ג' וחס' ; ח' מלין פסקין ; ד' ; ג' ; ג' ; י"ב סבירין ויאמרו ; ג')

בְּגִלְגָּלָא וְנִכִיסוּ תַמָן נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ וַחֲדִי תַמָן שָׁאוּל וְכָל אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד לַחֲדָא׃ א וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל יִשְׂרָאֵל הָא קַבֵּלִית לְמֵימְרֵיכוֹן לְכֹל דִּי אֲמַרְתּוּן לִי וְאַמְלֵכִית עֲלֵיכוֹן מַלְכָּא׃ ב וּכְעַן הָא מַלְכָּא מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיכוֹן וַאֲנָא קְשִׁישׁ וְסָבִית וּבְנַי הָא אִינוּן עִמְּכוֹן וַאֲנָא הַלְּכִית קֳדָמֵיכוֹן מִזְּעֵרִי עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ג הָא עַד דִּי אֲנָא קַיָּם אַסְהִידוּ בִי קֳדָם יְיָ וְקֳדָם מְשִׁיחֵיהּ יַת תּוֹרָא דְמַן דְּבָרִית וַחֲמָרָא דְמַן שַׁחֲרִית וְיַת מַן עֲשַׁקִית וְיַת מַן אֲנָסִית וּמִיַּד מַן קַבֵּלִית מָמוֹן דִּשְׁקַר וּכְבֵישִׁית עֵינַי מִנֵּיהּ בְּדִינָא וַאֲתֵיב לְכוֹן׃ ד וַאֲמַרוּ לָא עֲשַׁקְתָּנָא וְלָא אֲנַסְתָּנָא וְלָא קַבֵּילְתָּא מִיַּד אֱנָשׁ מִדָּעַם׃ ה וַאֲמַר לְהוֹן סָהִיד מֵימְרָא דַיְיָ בְּכוֹן וְסָהִיד מְשִׁיחֵיהּ יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי לָא אַשְׁכַּחְתּוּן בִּידִי מִדָּעַם וַאֲמַרוּ סָהִיד׃ ו וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְעַמָּא יְיָ דַּעֲבַד גְּבוּרָן עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְדַאֲסֵיק יַת אֲבָהָתְכוֹן

ואני זקנתי ושבתי ט' פסוקים אית בהון תרתין מלין ופתרונן חד וסי' ואני זקנתי ושבתי. כי עשית משפטי ודיני. עדי וסהדי במרומים. פרא חפשי ומוסרות ערוד. עד זקנה אני הוא ועד שיבה. עצמיו אפיקי נחושה גרמיו. גם שב גם ישיש בנו. דין ומשפט יתמכו. שמחה וששון ליהודים: את שור מי לקחתי ח' פסוקים תלשין ופסקין בקריאה וסי' אל אלהים יי. את שור מי לקחתי. וידבר אחאב אל נבות. וישלח חזקיה אל מלך אשור. אתן לגוג מקום שם קבר בישראל. ויקהל דוד את כל שרי ישראל. וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דד"ה. קימו וקבלו היהודים:

תולדות אהרן כהני עמו בי. נדרים לא מכות כג: ויאמרו לא עשקתנו. נדרים שם מכות שם: ה' אשר עשה. ראש השנה כה (ראש השנה נח):

רשי

(ב) ואני זקנתי ושבתי. אמרו רבותינו זקנה קפצה עליו כדאיתא במסכת תענית: (ג) את שור מי לקחתי. לעבודתי: וחמור מי לקחתי. כשהייתי הולך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי צרכיהם הייתי הולך על החמור שלי והיה לי ליטול משלהם: את מי רצותי. כל לשון מרוצה הסמוך לעושק לשון עשוק ורצוץ הוא תומך דלים ורוצץ: ואעלים עיני בו. כדי להעלים עיני מן המשפט בשביל הממון: ואשיב לכם. כל מה שתאמרו: (ה) ויאמר עד. בת קול יוצאת ואומרת עד וזה אחד משלשה מקומות שהופיעה רוח הקדש בבית דין של מטה כדאיתא במסכת מכות: (ו) אשר עשה את משה ואת אהרן. להיות נכונים

רלבג

היה שם המשכן כמו שזכר בספר יהושע בתחלתו. ואחר זה השתדל שמואל להביא את ישראל ומלכם אל שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו ממנה וזכר להם התחלה שכל ימיו הנהיגם בדרכי התורה מאין נשא פנים לאדם ולא לקחם שום דבר לא על צד העושק ולא באופן אחר והעיד להם זה בפני ה' ובפני שאול כאילו יהיה השם יתעלה לעד ביניהם על זה ושאול משיחו עד שהם הודו שהאמת כן הוא כמו שאמר שמואל: (ו) והנה אמר שמואל ה' שעשה את משה ואת אהרן לעולם בהנחתו על ישראל ואשר העלה את אבותיכ' מארץ מצרים רצה בזה כי ה' שעשה כל זה יהיה לעד ביניהם. או אמר זה על צד ההודעה והרצון בו כי הוא אשר עשה כל זה להנחתו על זה חוה נגלה מצד האותות והמופתים שנתחדשו אז. וזה יותר נכון ויותר נקשר למה שאחריו: ואחר זה הרחיב הביאור

פי' רבי ישעיה

(ג) ואעלים עיני בו. כמו והעלמתי: (ה) ויאמר עד. כל אחד מישראל אמר עד יהיה השם בדבר זה:

מצודת ציון

ג') : ויצעו. נתחזרו כמו ויפוצו אויביך (במדבר י): **יב** (ב) ושבתי. השיבה הוא יותר מהזקנה: הנם הם: (ג) ענו. העידו כמו לא תענה (שמות כ): שור מי. שור של מי: עשקתי. מל' עושק וגזל: רצותי. ענין שבירת הגוף וכן עשוק ורצוץ (דברים כח): כופר. פדיון: (ו) את משה. עם משה

מצודת דוד

כי השכינה שורה במקום שרוב צבור נאספים: **יב** (א) הנה שמעתי וגו'. ר"ל עד לא המלכתי מלך לא יכולתי להוכיח אתכם כי פן תחשבו שתכלית דברי המה למנוע המלכת מלך ולזה שמעתי בתחלה לקולכם והמלכתי מלך: (ב) ועתה. אבל עתה הואיל והמלך מתהלך לפניכם והוחזק במלוכה וא"כ מי הוא אשר ירבה לבו להעבירו ממלכותו וגם אני זקנתי וכוחי תש להחזיק עוד בממשלה ובני הלא המה אתכם נכונים לעבודת המלך ותפלים בו כמותכם וא"כ שוב אין מקום לומר שרוח אהרת אתי ולזה אדבר עתה דברי: ואני התהלכתי. ר"ל ועוד הלא הייתי מתהלך לפניכם מעיר לעיר לשפוט אתכם ולא יום ולא יומים כ"א מנעורי עד היום הזה וא"כ כולכם מכירים ויודעים אותי אשר לא כן אנכי הולך בתחבולות וערמומית: (ג) הנני. ר"ל בעוד שאני פה ענו בי נגד ה' ונגד המלך הנמשח מה': לקחתי כופר. פדיון על פשעו: ואעלים עיני בו. ובעבור הכופר העלמתי עיני מבלי לענשו עונש הראוי: ואשיב לכם. ר"ל ולאשר תענו בי דבר מה בסודי הנה אשיב לכם על דבריכם: (ד) מאומה. שום דבר מה: עד ה'. ה' יהיה לעד וגם משיחו יהיה לעד אשר לא מצאתם בידי שום דבר שאינו הגון: ויאמר עד. ר"ל כ"א אמר כן שדבר ה' יהיה עד. וכן משיחו יהיה עד או שאול לבד אמר אני אהיה עד: (ו) ויאמר שמואל. אחר שאמרו שלא מצאו בידו מאומה

רש"י

נכונים לשליחותו להוציא אבותיכם ממצרים: (ז) ואשפטה אתכם. אתווכח עמכם: (יא) ירובעל. זה גדעון: בדן. זה שמשון שמשבט דן בא: ואת יפתח. הרי שלשה קלי עולם עם שלשה חמורי עולם משה ואהרן ושמואל לומר לך הקל כחמור בדורו כל בית דין המתמנה על הדור צריך לילך אחריו כאלו הוא אביר

רד"ק

מצרים הוא יהיה עד ביני וביניכם: (ז) ואשפטה אתכם. כלומר אהיה נשפט עמכם לפני ה' ביניכם ובין ה' כי הוא עשה עם אבותיכם ועמכם צדקות ואתם עשיתם רעות: (ח) כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו. דרך קצרה דבר כי כאשר בא יעקב מצרים לא זעקו ולא היה להם במה לזעוק אלא כאשר בא יעקב מצרים והאריכו הימים לבניו ולבני בניו שם ויקם מלך חדש על מצרים וגזר על ישראל גזירות וצעקו אל ה': ויושיבום במקום הזה. והנה משה ואהרן מתו מעבר לירדן ואיך הושיבו אותם במקום הזה אלא שהוכיחו אותם ולמדום ללכת דרך ה' ולפיכך נכנסו לארץ והרי הם כאילו הושיבום במקום הזה: (י) ויאמרו חטאנו. ויאמר כתיב וקרי ויאמרו והכתיב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: (יא) ירובעל. הוא גדעון: ואת בדן. הוא שמשון וכת"י ופירוש בדן בן דן כי מן משפחת הדני היה ואף על פי שהיה אחר יפתח הקדימו ליפתח לפי שהיה גדול ממנו: ואת שמואל. ואותי היה לומר אלא כי כן מנהג הלשון במקומות כמו נשי למך ואל משה אמר עלה אל ה'. ובדרש אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא אף שמואל רבן של נביאים מתנבא ולא היה יודע מה היה מתנבא שנאמר וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל אותי לא אמר אלא ושמואל לפי שלא היה יודע מה היה מתנבא: (יג) אשר בחרתם אשר שאלתם. האל"ף בסגול וכן הלא שאלתם עוברי דרך: נתן ה' עליכם מלך. פי' להושיעכם: (יד) אם תיראו

מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ז וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ ח כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ט וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ בָּם׃ י וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר חָטָאנוּ כִּי עָזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃ יא וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח׃ יב וַתִּרְאוּ כִּי נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם׃ יג וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שְׁאֶלְתֶּם וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ יד אִם־תִּירְאוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ

מארעא דמצרים: ז וכען אתעתדו ואיתוכח עמכון קדם יי ית כל זכותא דיי דעבד עמכון ועם אבהתכון: ח כד על יעקב למצרים וזעיקו אבהתכון קדם יי ושלח יי ית משה וית אהרן ואפיקו ית אבהתכון ממצרים ואותיבינון באתרא הדין: ט ואתנשיאו ית פולחנא דיי אלההון ומסר יתהון ביד סיסרא רב חילא דחצור ובידא דפלשתאי ובידא מלכא דמואב ואגיחו קרבא בהון: י וזעיקו קדם יי ואמרו חבנא ארי שבקנא ית פולחנא דיי ופלחנא ית בעליא וית עשתרתא וכען שיזבנא מיד בעלי דבבנא ונפלח קדמך: יא ושלח יי ית גדעון וית שמשון וית יפתח וית שמואל ושיזיב יתכון מיד בעלי דבביכון מסחור סחור ויתיבתון לרוחצן: יב וחזיתון ארי נחש מלכא דבני עמון אתא עליכון ואמרתון לי לא אלהין מלכא ימלוך עלנא ויי אלהכון מלככון: יג וכען הא מלכא דאתרעיתון די שאלתון והא מני יי עליכון מלכא: יד אם תדחלו קדם יי ותפלחון קדמוהי

רלבג

הביאור בחסד ס שעשה השי"ת לישראל וקצר מזה לפרסומו כי לא זכר יהושע שהנחיל להם את הארץ ולא זכר גם כן מהשופטים שהקים השי"ת להם כי אם ד' ולא זכר השופט שהצילם מיד סיסרא עם שזכר זכר מה שמכרם השי"ת לסיסרא וידמה שלא זכר אלו הארבעה כי אם לבאר להם שמרוב חסדי השם יתברך היה שהושיע את ישראל מאויביהם פעם על יד בלתי שלמים מאד אף על פי שלא היו ראויים לזה מצד עצמם כמו הענין בירובעל ויפתח כי ירובעל היה עובד ע"ז כשקרא השם אליו להושיע את ישראל ויפתח גם כן לא ראינו לו מעלה כי אם בגבורה ופעם הושיעם על יד השלמים מאד כמו הענין בבדן ושמואל וזה כי בדן שהוא שמשון מלאכו לו מהשלמות שהגיע עשה השי"ת תשועה על ידו וכאשר קרא אל ה' ענהו וזה הורה על שלמותו והיותו באופן מה במדרגת הנביאים כי המופתים לא יעשם השי"ת רק על יד הראוי כמו שבארנו בששי מספר מלחמות ה' ואולם שלמות שמואל הוא מבואר מאד וזה היה מפולס ההשגחה האלהית בישראל כי כשהיה אפשר שיהיה ביניהם איש שלם ראוי שיעשה נס על ידו הקימוהו עליהם לשופט והושיעם על ידו וכשלא היה ביניהם איש כזה בתאר הושיעם ג"כ על יד בלתי שלם ואם אינו ראוי לכך מצד יתרון השגחתו על ישראל וכאילו אמר זה להורות להם כי לא יצטרכו למלך להלחם מלחמותיהם כי ה' אלהי

ואת מי ד' בקריאה וסי' נמסר בישעיה סימן כ"ח: ויוציאו י"ב וסי' נמסר בסוף אמור וביהושע סימן ו': בדן ד' בקריאה וסי' את ירבעל ואת בדן. וישם את האח' בדן. עגלי הזהב. ובני אולם בדן: אם ו' ראשי פסו' בספרא וסי' אם כה יאמרו. אם יוכל להלחם אתי. אם תיראו את ה'. אם פקוד יפקדני אביך. אם כה יאמר טוב שלום לעבדך. אם יחטא איש לאיש:

תולדות אהרן ומשה סמוכים. ערכין יז: וישלח ה' את ירובעל. ראש השנה שם (שם שם):

מצודת דוד

חזר לדבר דבריו להוכיחם: ה' אשר עשה. ר"ל הלא כולכם ידעתם מעשה ה' אשר עשה עם משה ועם אהרן ר"ל הנפלאות שעשה ע"י ועמהם: ואשר העלה וכו'. ע"י הנפלאות ההם העלה ממצרים: (ז) ועתה. ר"ל הואיל וידעתם עמדו ואתוכח עמכם על כל צדקות ה' וכו' ר"ל נכון הויכוח יהיה עם הצדקות: (ח) כאשר בא. ר"ל וזה הויכוח שעם הצדקות שהנה כאשר בא יעקב למצרים היה סוף הדבר שזעקו אבותיכם אל ה' מקושי השעבוד ושלח את משה וכו' ולא היה להם אז מלך ללחום מלחמתם: (ט) וישכחו. ובבואם לארץ שכחו את ה' ומסרם ביד העובדי גלולים: וילחמו בם. ר"ל כי מתחלה לחמו בישראל ולאח"ז מסרם ה' בידם: (י) ויזעקו התפללו לה' אבל לא שאלו להם מלך ללחום מלחמתם: (יא) וישלח ה' את ירובעל וכו'. עם כי לא היו מולכים בישראל הציל ה' אתכם על ידיהם מיד אויביכם היושבים מסביב: (יב) ותראו. ר"ל אבל אתם כאשר ראיתם שבא עליכם מלחמה אמרתם לי לא נהיה כאבותינו אשר היה השופט יוצא לפניהם במלחמה כ"א מלך ימלוך עלינו והוא ילחום מלחמתנו: וה' וכו'. אבל ה' הוא מלככם והוא הלוחם מלחמותיכם עם השופט אשר יהיה וא"כ הסכלתם עשו בשאלת המלך כי הלא אמרתם שלא מצאתם בידו מאומה, והלא ראיתם שאין מעצור לה' להושיע ביד השופט ומבלי מלך: (יג) ועתה הנה המלך. אבל עתה מה שעבר אין כי הלא המלך הנה הוא מולך ועומד: אשר בחרתם. ר"ל הלא זהו המלך אשר בעבור התשובה שעשה בחרתם בו אחר אשר שאלתם על המלך והקב"ה הסכי' על ידכם והמליכו חזרתם ובחרתם בו מעצמיכם וא"כ אחר כ"ז טוב אין להטיב ומלך ימלוך: (יד) אם תיראו. ר"ל אך אם תיראו את ה' וכו' אז כלכם תהיו אחר ה' ט הוא ילך

מצודת ציון

עשה. ר"ל על ידו: (ז) ואשפטה. אתוכח כמו ונשפטתי אותם (יחזקאל כ): (ח) ויושיבום. מל' ישיבה: (ט) וימכור. מסרם וכאלו מכרם: (יא) ירובעל. זה גדעון: בדן. בן

ושמעתם בקולו ולא תמרו את־פי יהוה והיתם גם־אתם וגם־המלך אשר מלך עליכם אחר יהוה אלהיכם׃ טו ואם־לא תשמעו בקול יהוה ומריתם את־פי יהוה והיתה יד־יהוה בכם ובאבתיכם׃ טז גם־עתה התיצבו וראו את־הדבר הגדול הזה אשר יהוה עשה לעיניכם׃ יז הלוא קציר־חטים היום אקרא אל־יהוה ויתן קלות ומטר ודעו וראו כי־רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני יהוה לשאול לכם מלך׃ יח ויקרא שמואל אל־יהוה ויתן יהוה קלת ומטר ביום ההוא ויירא כל־העם מאד את־יהוה ואת־שמואל׃ יט ויאמרו כל־העם אל־שמואל התפלל בעד־עבדיך אל־יהוה אלהיך ואל־נמות כי־יספנו על־כל־חטאתינו רעה לשאל לנו מלך׃ כ ויאמר שמואל אל־העם אל־תיראו אתם עשיתם את כל־הרעה הזאת אך אל־תסורו מאחרי יהוה ועבדתם את־יהוה בכל־לבבכם׃ כא ולא תסורו כי ׀ אחרי התהו אשר לא־יועילו ולא יצילו

ל' וחס' חד ממרים היום. חסר. ג'. ג'. ג'. ו' כ"כ. ד' חסר ד' חסר. ב' מ"ב א' חרים. ג'. ו' חס'. ג'. ג'.

ותקבלון למימריה ולא תסרבון על מימרא דיי ותהוון אף אתון ואף מלכא דמלך עליכון בתר פולחנא דיי אלהכון׃ טו ואם לא תקבלון למימרא דיי ותסרבון על מימרא דיי ותהי מחתא דיי בכון כמא דהות באבהתכון׃ טז אף כען איתעתדו וחזו ית פתגמא רבא הדין דיי עביד לעיניכון׃ יז הלא חצד חטין יומא דין אצלי קדם יי ויתן קלין ומטרא ודעו וחזו ארי בישתכון סגיאה דעבדתון קדם יי למשאל לכון מלכא׃ יח וקרא שמואל קדם יי ויהב יי קלין ומטרא ביומא ההוא ודחל כל עמא לחדא מן קדם יי ומפתגמי שמואל׃ יט ואמרו כל עמא לשמואל צלי על עבדך קדם יי אלהך ולא נמות ארי אוספנא על כל חובנא בישתא למשאל לנא מלכא׃ כ ואמר שמואל לעמא לא תדחלון אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ברם לא תסטון מבתר פולחנא דיי ותפלחון קדם יי בכל לבבכון׃ כא ולא תסטון מבתר פולחניה ולא תפלחון לטעותא דאינון למא ולית בהון הנאה ולא

קלות ו' כ"כ חס' ו' קדמא וסי' נמסר בתילים סימן צ"ג : קלת ד' חס' וסי' נמסר בסדר וארא : ולא תסורו ו' פסו' ולא לא ולא וסי' נמסר בסוף סדר קרח :

תולדות אהרן הלא קציר חטים . תענית ב :

רדק

תיראו את ה' : ובאבותיכם . כמו ובמלככם כי האדון לעם כמו האב לבן וכן אמר וישימני לאב לפרעה וי"ת כמה דהות באבהתכון ורז"ל פירשו תמוהי דשכיבי דאמר מר בעון חיים מתים נחספים כלומר אם תמרו את פי ה' תהיה יד ה' בכם וגם באבותיכם המתים שמתו שיוציאום מקברותיהם לבזיון : (טז) את הדבר הגדול הזה . מה דבר גדול היה המטר בעת הקציר פעמים רבות יהיה זה פירש א"א ז"ל כי בארץ ישראל לא היה יורד מטר כלל כל ימי קציר וזהו שאמר הכתוב הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חקות קציר ישמר לנו וכך אמר בבני רצפה בת איה מתחילת קציר עד נתך מים עליהם ואמרו רבותינו ז"ל מפרשה עשר בניסן עד י"ז במרחשון שהוא עת המטר ולפי שהיה מטר בקציר חדוש גדול אצלם פחדו מאד ואמרו התפלל בעד עבדיך אל ה' אלהיך ואל נמות ובדברי רז"ל יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנאמר הלא קציר חטים היום וגו' ועשה כל זה שמואל להודיעם כי רע בעיני ה' היה מה ששאלו מלך ואף על פי שהם מאמינים לשמואל היה בהם בני בליעל שהיה לבם וקפם בדברי שמואל כמו שעשו והמליכו את שאול ואמרו מה יושיענו זה ואע"פ שאמר להם כי על פי ה' נתנו להם וראו כי נלכד באורים ותומים או בגורל על ידי קלפי לפיכך עשה להם שמואל אות שיראו כלם ולא יוכלו להכחישו לפיכך אמר ויירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל : (כ) אתם עשיתם את כל הרעה הזאת . לשאול לכם מלך אבל אל תיראו אם לא תסירו מאחרי ה' וי"ת את כל הרעה הזאת על המטר שתרגם כן אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ובמקצת נוסחאות אתון עבדתון : (כא) ולא תסורו כי אחרי התוהו . פי' ולא תסורו מאחרי ה' כי אם תסורו מאחריו ותסורו אחרי התוהו והם האלילים אשר לא יועילו ולא יצילו

פי' רבי ישעיה

(כא) כי אחרי התוהו . כי אם תסורו אחרי התוהו תסורו :

רשי

אביר שבאבירים : (יד) והיתם גם אתם . ותתקיימו לאורך ימים גם אתם גם המלך : (טו) והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם . כלומר והיתה בכם אחר שהיתה באבותיכם . ורבותינו אמרו בכם ובאבותיכם תמוהי שכבי והיא מכת בזיון על המתים : (טז) התיצבו וראו וגו' . וכשם שעל ידי תפלתי אני יכול לשנות את העתים כך אם פגעה בכם מלחמה היה כח בתפלתי לעמוד על האויב ולא הייתם צריכים לשאול מלך בחיי ואע"פ שאני זקן : (יז) הלא קציר חטים היום . והגשמים סימן קללה וקשה בעיני הקב"ה להביא פורענות הנה אף ע"פ כן יש בי כח ואקרא אל ה' ויתן קולות ומטר : ודעו וראו . כי לא הייתם צריכים לשאול מלך בגלל כי : נפטר

רלבג

אלהי ישראל הוא מלכם ויושיעם כאשר ישובו אליו כמו שעשה בימי השופטים ששלח להם שופטים להושיעם ואם יסורו מדרכי התורה לא יועיל להם המלך אבל תהיה יד ה' בהם כמו שהיתה באבותיהם שלא היה להם מלך : (יז) הלא קציר חטים . והנה הראה שמואל לעם אות כי חטאו מאד לה' כששאלו להם מלך ואמר הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ואמנם אמר זה כי קציר חטים היה עם סביב חג השבועות והנה בעת ההיא אז לפי הטבע חם ולא גם התקופה שעברה היתה בטבעה קרה ולזה ולא יתכן על המנהג הטבעי שיהיו שם אז אידים עבים יתהוו מהם הרעמים והברקים וזהו האות שנתן לפי מה שאחשוב שאם לא היה שם אות זולת נתינת הקולות והמטר כשקרא שמואל אל ה' לא היה צריך לומר הלא קציר חטים היום . ואפשר שנאמר הלא קציר חטים היום היה להורות על נחות האויר כי האנשים היו קוצרים חטים וזה יורה על היות העת ההוא בלתי מוכן ובלתי ראוי למטר . והנה הביאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב . והנה הרגישו העם בזה האות והודו כי חטאו מאד כששאלו להם מלך . ואחר זה היישירם שמואל באמונות זה והודיע כי הש"י לא יטוש עמו בעבור

השעל אל שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי השם יתעלה כי הסר מאחריו הולך אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו : (כב)

מצודת ציון

בן דון זה שמעון מבני דן : (יד) תמרו מל' מרי ומרד : (יז) רבה . גדולה : (כא) התוהו . הוא

מצודת דוד

ילך לפניכם למלחמה ואתם תלכו אחריו : (טו) יד ה' . מכת יד ה' : ובאבותיכם . ובמלכיכם כי כל שר ומושל נקרא בלי אב וכן וישימני לאב לפרעה (בראשית מ"ה) : (טז) גם עתה . ר"ל ואם תשיבו לומר אם שאלת המלך רעה היתה בעיני ה' למה הסכים על ידינו ע"ז אשיב לכם גם עתה אחר שהסכים התיצבו וראו וכו' ומזה תשכילו לדעת דרכי ה' אשר ימלא שאלת השואל אף אם היא רעה בעיני ה' וגם אם לשואלה לא למובה יחשב : (יז) הלא קציר חטים היום . ואיך עתה המטר לקללה תחשב ואף רעה היא בעיני ה' להביא הקללה בעולם על לא דבר : אקרא וכו' . ומכ"ז כאשר אקרא אל ה' על המטר ישמע קולי ויתן קולות רעמים ומטר כי כן ימלא שאלת מבקש הטובה היא אם רעה : ודעו . ובזה דעו שרבה רעתכם וכאשר אמרתי ואף שהסכים המקום עמכם כי כן מעשה ה' אבל האמת הזה שעשיתם הרע לעצמכם וגם רעה בעיני ה' : (יח) ויקרא שמואל . על המטר כאשר אמר : את ה' . בעבור חטא שאלת המלך : ואת שמואל . על שהמליכו מלך בחייו וכאלו מאסו בו : (יט) על כל חטאתינו . על החטאים אשר עשינו מאז הוספנו עוד לעשות הרע בשאלת המלך : (כ) אתם עשיתם . ר"ל הלא אתם כבר עשיתם ואין להשיב אך אל תסורו מאחרי ויכופר העון : (כא) ולא תסורו וכו' . לא תסורו מה' ללכת אחרי עבודת

עבודת

כי תהו המה: כב כי לא יטש יהוה את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל יהוה לעשות אתכם לו לעם: כג גם אנכי חלילה לי מחטא ליהוה מחדל להתפלל בעדכם והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה: כד אך יראו את יהוה ועבדתם אתו באמת בכל לבבכם כי ראו את אשר הגדל עמכם: כה ואם הרע תרעו גם אתם גם מלככם תספו:

ג' מ"ע · ג' ומשניין בא"תיכון · כ' · ל' . ג' · ל' חס' · ה' ג' כיסין וכ' סכין · ל' . כ' פן תספו

משיזבין ארי לפא אינון: כב ארי לא ירחיק יי ית עמיה בדיל שמיה רבא ארי רעוא קדם יי למעבד יתכון קדמוהי לעם: כג אף אנא חס לי מלמחטי קדם יי מלאתמנעא לצלאה עליכון ואליף יתכון דתהכון באורח תקנא וכשרא: כד ברם דחילו מן קדם יי ותפלחון קדמוהי בקשוט בכל לבכון ארי חזו ית דאסגי למעבד עמכון: כה ואם אבאשא תבאשון עובדיכון אף אתון אף מלככון

הואיל ג' ומלאים וסי' נמסר בסדר דברים : מחטא ג' ומשונים בכתיבתן וסי' ואחשך גם אנכי אותך מחטו כתיב . מחטו לה' מחדל כן כתיב . מחטוא בלשוני כן כתי' אנ"ך וכן הוא אוריתא טו . נביאים טא כתובים טוא ונמסר גם בסדר וירא : יראו ג' בקריאה וסי' נמסר בסוף הושע סימן כ"ד : הגדל ג' חס' י' בליש' בקריאה וסי אשר הגדל עמכם . אשר חרפו את עמי ויגדלו . מגדל ישועות מלכו : הרע ה' בקריאה וב' טבין וסי' ואם הרע תרעו גם אתם . חדלו הרע . היהפך כושי עורו . בכל עת אהב הרע . וכל הרע לאיש מתן . והד והרע הרעתי : תרעו ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר וירא:

תולדות אהרן שמו הגדול . זוכר אמרי : גם אנכי חלילה . ברכות יג :

רשי

(כב) בעבור שמו הגדול . אשר יצא שמו עליכם שהוא מושיעכם ולמען לא יתחלל שם גדלו : הואיל ה' . נשבע כמו ויואל שאול את העם (לקמן י"ד כ"ח) : (כג) גם אנכי חלילה לי . מאחר שחטאו אתם את שאלכם לשוב אל ה' גם אנכי חלילה לי מחדול מהתפלל בעדכם :

רלבג

בעבור שמו הגדול ולזה הוא משגיח עליהם בזה האופן הנפלא שזכר : (כג) ואמר להם שחלילה לו מחטא לה' מחדול להתפלל בעדם שלא ימותו על החטא הזה שחטאו לה' לשאול להם מלך : (כד) והנה יורה להם גם כן כל ימיו הדרך הטובה והישרי' לא יסור מזה מפני מה שעשו כנגדו לשאל להם מלך כאלו מאסו אותו ממלוך עליהם אך הזהירם שייראו את ה' ויעבדוהו אשר הפליא חסדו להם ואם יסורו ממנו יספו הם ומלכם :

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו : הראשון הוא להודיע שראוי לשלם שידקדק בהנהגת בניו שתהיה באופן הראוי ולא יקל מזה מפני רוב טרדותו בהנהגת העם הלא תראה מה שקרה לשמואל בעבור שלא דקדק בהנהגת בניו שתהיה לפי הראוי וזה שזה היה סבה שסרה הממשלה מזרעו ונמשך מזה ששאלו להם ישראל מלך שהיה סבה בסוף לגלות ישראל מעל אדמתם כמו שזכרנו כזה בעצמו קרה לעלי מפני שלא דקד' בהנהגת בניו לפי הראוי כי זה היה סבה שמתו בניו וסרה מבי' עלי בסוף הענין הכהונה הגדולה ונתנה לזרע פנחס בן אלעזר : השני הוא להודיע שראוי לשלם כשיראה כשימו האנשים אל מה שהוא נכון שיזוקו בו שישתדל להסירם מזה לפי מה שאפשר לו ולזה היה קשה לשמואל כשראה שהיו ישראל שואלים להם מלך לדעתו הנזק הראוי להגיע להם מזה בסוף הענין והתפלל אל ה' והודיעהו איך יתנהג בזה להסירם מזה הענין ונגלה לו בנבואה שבקשתם זאת היתה כנגד השם יתעלה לא כנגד שמואל לבד ונוהו השם יתעלה שיראה לישראל שהוא רוצה לשמוע בקולם בזה אך יודיע להם את משפט המלך אשר ימלוך עליהם והמשא הכבד אשר יעמיס עליהם כדי שיעזבו מעצמם זאת הבחירה : השלישי הוא להודיע שכאשר היה בלתי אפשר לאדם שיעתיק האנשים מהבחירה רעה אשר בחרו ראוי שישתדל לפי מה שיוכל שיסיר ממנה הרע לפי מה שאפשר לו ולזאת הסבה זכר שכבר אמר השם יתעלה לשמואל שישמע בקולם להמליך להם מלך ובחר הש"י מהם היותר שלם שהיה ראוי לזאת המעלה מגד יפיו וטובו עד שכבר נבא עם נביאים כדי שתהיה הנהגתו להישיר העם לעבוד את ה' והזהיר העם על יד שמואל אזהרה אחר אזהרה שינהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי ה' פן יספו הם ומלכם כי לא יועיל' המלך שלא תהיה יד ה' בהם אם יסורו מאחריו ואם ישמעו בקול השם לא יועיל להם המלך כי הש"י היה מלכם והיה מקים להם שופטים כשהיו שבים אליו להצילם מיד אויביהם ולזה לא היתה בקשתם המלך כי אם לרע וזה ממה שימנע ישראל משיסורו מאחרי ה' פן יספו הם ומלכם : הרביעי הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה זריז בשמירת קניניו כראוי ולזה זכר שלא סמך קיש לבקש האתונות אם ילך שם אחד מהנערים אם לא ילך בנו שם כי אולי הנער לא יהיה זריז בבקשתם בו אם ימצאם לעצמו יתכר' ולא יודיע זה לאדוניו והנה הלך שם שאול ונזדרז מאד על בקשת האתונות עם שכבר בקשם בכל המקומות שזכר בזה הספור ובא לנביא לשאול לו באלהים על זה : החמישי הוא להודיע שלימות מעשר שאול במה שאמר פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו כי כן היה הענין כפי מה שסופר בזה הספור והנה יש לזה הכח' מבוא בענין הנבואה : הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתחזק על בקשת קניניו האובדים יותר מן הראוי כי זה יביא לפעמים אל שיהיה הנזק יותר הרבה מן השבח ואף אם תמצא האבדה כל שכן אם לא תמצא : השביעי הוא להודיע שראוי לנביא שתתכבד מהשבתו במי שירצה שתגיע לו בעניניו הנבואה ולזה ספר שהיה המנהג לתת דבר מה לנביא בשאלם ממנו דבר הנבואה ולהורות שכן היה המנהג אמר הנה נלך ומה נביא לאיש האלהים ואמר לו נערו הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים והוא מבואר שהוא לא היה לוקח אלו המתנות לבקשת התועלות כי לא היה זה ממנהגו כמו שנתבאר במה שאמר את שור מי לקחתי וחמור מי' לקחתי כל שכן כמו אלו המתנות הקטנות שלא היו ראויות לתת' לקטן האנשים כל שכן למי שהיה מושל על ישראל : השמיני הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה אף על פי שיהיה היועץ שפל וקטן ממנו ולזה ספר ששמע שאול לנערו במה שיועץ לו שילכו לאיש האלהים ויגיד להם את בואם : התשיעי הוא להודיע שראוי למי שירצה לדבר עם איש מה שיחקור תחלה אנה ימצאהו כדי שיתיישר לבא אליו בחריצות כי אולי אם לא יחקור בזה תפיס דרכו לבטלה ולזה ספר שחקר שאול ונערו עם הנערות היוצאות לשאב מים אם היה הנביא שם קודם שרצו להכנס לעיר : העשירי הוא להודיע לאשר יחקרו ממנו דבר מה שלא יקצר מהיישיר בו השואל גם במה שלא שאל שהוא צריך לשאול עליו לפי מה שנגרי מהיותו ולזה ספר שכאשר שאל שאול לשמואל אי זה בית הרואה לא הודיעהו זה כי כבר ידע שכונתו היתה לדבר עמו ולזה הוצרך להודיע לו שהוא הרואה כי זאת היתה תכלית כונת שאול בזאת השאלה ולזאת הסבה גם כן ספר שהנערות הכן לא הספיק להם שהשיבו על מה ששאלו להם היש שם הרואה אבל רצו להיישירם על זה איך יתכן שימצאוהו בקלות יותר ולזה נתנו לו עצה שימהר בטרם יעלה הבמת' לאכל כדי שלא יתעכבו מלדבר עמו עד אחר האוכל והודיעהו עם זה שאם ימהרו ימצאוהו ברמה ואם לא יוכלו למהר כל כך הנה ימצאוהו שם ביום ההוא שבא שם שאול וזה כי כבר גלה הש"י אוזן שמואל ביום הקודם לו שכבר ישלח לו למחר איש מארץ בנימן וימשחהו לנגיד על ישראל ולזה ידמה שבא שמואל ביום ההוא : האחד עשר הוא להודיע פועל מעלת שמואל בנבואה עד שכבר באה לו הנבואה בהקיץ ולזה ספר

רדק

יצילו אתכם כי תוהו המה או פירוש ולא תסורו אחרי התוהו כי הם אשר לא יועילו ולא יצילו : (כב) כי לא יטוש . כי אע"פ שאתם חוטאים לפניו לא יטוש אתכם בעבור שמו הגדול כלומר כי כבר נשמע בגוים כי רצה בכם להיותכם לו לעם סגולה ואם לא יסבול אתכם וינמילכם כחטאתיכם וישחיתכם הרי כאילו נתמעט שמו בגוים ויאמרו לא יכול להצילם וכן אמר משה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ה' וגו' וכן אמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול : (כג) מחטא לה' . כי אחר שאתם שבים לה' ומתודים על חטאתיכם אהיה חוטא אם לא אתפלל בעדכם : (כד) יראו את ה' . האלף אינה נקראת : הגדיל עמכם . הגדיל עמכם לעשות טובות או פירושו שהגדיל שנתן קולות ומטר ביום קציר והדין עליכם שתראו ממנו כי אשר יחפוץ יעשה בכם לטובה או לרעה כפי מעשיכם ולא תחשבו כי אין רואה ומשגיח במעשיכם : (כה) תרעו . אם תריעו מעלליכם גם אתם גם מלככם . האחד לרעות על חבירו וכן גם לאנכם גם בקרכם ואמר מלככם שאם לא [illegible] יוכיח

מצודת דוד

עבודת גלולים כי ההליכה היא היא ההליכה אחרי התוהו וכו' שאין בהם ממש : (כב) כי לא יטוש ה' . נתן טעם למה לא ייראו ממה שעשו ואמר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול שלא יחולל : כי הואיל . ר"ל כבר נשמע אשר רצה בכם להיות לו לעם סגולה ואם יטוש אתכם אף כשתטיבו דרככם מהיום ומהלאה יאמרו אז מבלי יכולת עזבם : (כג) גם אנכי . ר"ל כמו שהמקום יכפר העון הזה כן גם אנכי אמחול על עלבוני כי חלילה לי מחטוא לה' להיות אכזרי מלמחול ולחדול מלהתפלל בעדכם כי"באמת אתפלל כאשר אמרתם אף אלמד אתכם בדרך הטובה : (כד) אך יראו וכו' . כי אז תועיל תפלתי : אשר הגדיל עמכם . אשר הגדיל חסדו עמכם למחול העון הזה : (כה) גם אתם וכו' . ר"ל לא תועיל תפלתי

מצודת ציון

הוא דבר שאין בו ממש כמו והארץ היתה תוהו (בראשית א) : יועילו . מל' תועלת : (כב) יטוש . יעזוב : הואיל . רצה כמו ויואל משה (שמות ב) : (כג) חלילה . חולין וגנאי : והוריתי . אלמד כמו יורה דעה (ישעיה כח) : (כה) תספו . ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח) :

ויתר · ספר · והמלך

יג א בֶּן־שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ וּשְׁתֵּי שָׁנִים מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיִּבְחַר־לוֹ שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ עִם־שָׁאוּל אַלְפַּיִם בְּמִכְמָשׂ וּבְהַר בֵּית־אֵל וְאֶלֶף הָיוּ עִם־יוֹנָתָן בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן וְיֶתֶר הָעָם שִׁלַּח אִישׁ לְאֹהָלָיו׃ ג וַיַּךְ יוֹנָתָן אֵת נְצִיב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר בְּגֶבַע וַיִּשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים וְשָׁאוּל תָּקַע בַּשּׁוֹפָר בְּכָל־הָאָרֶץ לֵאמֹר יִשְׁמְעוּ הָעִבְרִים׃ ד וְכָל־יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל אֶת־נְצִיב פְּלִשְׁתִּים וְגַם־נִבְאַשׁ

תִּשְׁתֵּיצוּן׃ א כְּבַר שְׁנָא דְלֵית בֵּיהּ חוֹבִין בַּר שָׁאוּל כַּד מְלַךְ וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל׃ ב וּבְחַר לֵיהּ שָׁאוּל תְּלָתָא אַלְפִין מִיִּשְׂרָאֵל וַהֲווֹ עִם שָׁאוּל תְּרֵין אַלְפִין בְּמִכְמָשׁ וּבְטוּר בֵּית אֵל וְאַלְפָא הֲווֹ עִם יוֹנָתָן בְּגִבְעֲתָא דְבֵית בִּנְיָמִן וּשְׁאָר עַמָּא שְׁלַח גְּבַר לְקִירְווֹהִי׃ ג וּמְחָא יוֹנָתָן יָת אִסְטַרְטֵגֵי פְלִשְׁתָּאֵי דִּי בְּגִבְעֲתָא וּשְׁמָעוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְשָׁאוּל תְּקַע בְּשׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעָא לְמֵימַר יִשְׁמְעוּן יְהוּדָאֵי׃ ד וְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁמָעוּ לְמֵימַר מְחָא שָׁאוּל יָת אִסְטַרְטֵגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְאַף אִתְגְּרִי

תולדות אהרן בן שנה שאול. יומא כב עקרים פ׳ כו:

רשי

(א) בן שנה שאול במלכו. אמרו רבותינו ז״ל כבן שנה שלא טעם טעם חטא ויש לפתור בן שנה שאול במלכו בשנה ראשונה שהומלך בה והוא מלך שתי שנים על ישראל ובשנה ראשונה מיד ויבחר לו שאול שלשת אלפים: (ג) את נציב פלשתים. סרדיוט שהיה לנס על ישראל והשיבוהו בגבעת בנימן: ישמעו העברים. שמרדנו בפלשתים וישמרו מהם: (ד) וגם נבאש ישראל. נבאש ריחם בפלשתים לשון סרחון

רדק

יוכיח אותה הוא יהיה ועונש עליהם: (ב) בן שנה שאול במלכו. פי׳ אז כשהיו הדברים האלה כשדבר שמואל בחידוש המלוכה שנה היה לו מתחלת מלכותו ושתי שנים מלך אחר כן או בין הכל לא מלך אלא שתי שנים כדברי בעל סדר עולם וי״ת בן שנה כבר שנה דלית ביה חובין כן שאול כד מלך וכן פירשו רז״ל ועוד בדרש כי כשמלך נמחלו עונותיו עד אותו היום ואמרו שלשה נמחלו להם עונותיהם חתן חכם ונשיא נשיא מניין דכתיב בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא מה תינוק בן יומו נקי מעון כך היה שאול במלכו נקי מעונותיו ביום שמלך: (ב) ויבחר לו שאול. בעודנו בגלגל והיו שם כל ישראל בחדוש המלוכה בחר לו מהם שלשת אלפים שיהיו עמו במכמש אלפים ועם יהונתן אלף ויתר העם שלח ובמסרה מן ריש ספרא עד נפש יהונתן איתקרי יונתן בר מן ב׳ יהונתן ויאמר יהונתן אל הנער ויאמר יהונתן הנה ומן נפש יהונתן עד סופו יהונתן: (ג) את נציב פלשתים. כבר פירשתיו ויונתן הרגו כדי למרוד בפלשתים: אשר בגבע. גבע אינו גבעת בנימן כי שני מקומות היו וכן כתוב בספר יהושע: ושאול תקע. צוה לתקוע בכל הארץ כמו ויבן שלמה את הבית כי שאול לא יוצא מהגלגל: ישמעו העברים. כדי שישמעו וישמרו מפלשתים ועוד שיצאו למלחמה כי ידע כי כאשר ישמעו פלשתים שנהרג נציבם יאספו להלחם עם ישראל: (ד) הכה שאול. כן חשבו השומעים כי שאול הכהו או צוה יהונתן להכותו: נבאש. נהעב כמו שמתעב האדם הדבר המבאיש

רלבג

ספר שכאשר ראה שמואל את שאול ענהו ה׳ הנה האיש אשר אמרתי אליך זה יעצור בעמי: השנים עשר הוא להודיע אמתות הנבואה כי בנבואתה יתקיימו הסמות החוריות ולזה זכר שכבר הגידן לו שמואל תכף את דבר האתונות כאשר היה לפי מה שמכר אחר זה והגיד לו את דבר המלכות כאשר היה גם כן: השלשה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מן השררה ולזה זכר ששאול הרחיק שיהיה מלך מצד שפלות ענינו ומשפחתו וגם כשהפילו הגורל על זה היה נחבא לברוח מן השררה ולזאת הסבה גם כן לא ספר שאול לדודו את דבר המלוכה כי לא היה רוצה להתפאר בזה: הארבעה עשר הוא להודיע שראוי לתת כבוד לאנשים לפי המעלה שהם עתידים להיות בה אע״פ שאינה בידם עתה ולזה ספר מה שחלק שמואל לשאול מהכבוד לתת לו מנה יפה ולשומו בראש הקרואים עם שכבר עשה ליסד בלב שאול כי ימלוך על ישראל ולזאת הסבה ג״כ נתן לו האותות שזכר שבאו לו כלם לפי מה שבא בזה הספור ובמה שזכר באלו האותות נתבאר שהנבואה תגיע לנביא גם בהודעת הדברים אשר ייחסום האנשים אל הקרי והזדמן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות ה׳: החמשה עשר הוא להודיע כי מה׳ כל משפט הגורל ולזה ספר שכבר נפל הגורל על שאול למלך כמו שאמר שמואל מצד הנבואה: הששה עשר שראוי לאנשים לתת כבוד למלך ולברכו ולזה ספר שכבר אמר כל העם יחי המלך והלכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם: השבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לשלם שיתפעל ממה שיאמרו האנשים כנגדו כל שכן שיתפעל אם לא יכבדוהו אבל ראוי שיסבול זה ולזה ספר ששאול היה כמחריש על הבזיונות שבזוהו הרשעים ההם ועל מה שלא הביאו לו מנחה עם שזה גם כן היה ראוי לו מפני היותו עתה בהתחלת המלוכה ואולי במעט שנה יסירוה ממנו: השמנה עשר הוא להודיע שכאשר נתמנה איש לשררה יצטרך בעבורה לרבוי ההוצאה ראוי לאשר תחתיו שיביאו לו מנחה כחוקת היד בדרך שיוכל להתנהג בכבוד לפי השררה ההיא ולא ימנעוהו מזה מיעוט קניניו ולזה ספר באלו הרשעים שלא הביאו לשאול מנחה להורות שכבר היה ראוי להם להביא לו מנחה כדי שיוכל להתנהג בכבוד כמנהג המלך ולזאת הסבה לא היה מתנהג עדיין שאול כמנהג המלך מצורף לזה מה שהיה מתכונתו להיות בורח מן השררה ולזה ספר אחר זה שכבר היה שאול בא אחרי הבקר מן השדה: התשעה עשר הוא להודיע שאין ראוי להתנהג במדת האכזריות אלא תראה כי נחש העמוני לולי אכזריותו היה מושל על יושבי יביש גלעד שלא היה רוצה לכרות ברית עמהם כי אם בנקור להם כל עין ימין ומסבת אכזריותו אל שנפל עמו ביד ישראל והכו בהם מכה רבה: העשרים הוא להודיע שראוי שתהיה לשלם מדת הגבור׳ במקומות הראויים להציל לנרדפים שהם מעמו ולזה ספר הפעלות שאול על ענין נחש העמוני ואע״פ שלא היה ישראל נוהג בו עדיין כמנהג המלך וגם הוא לא היה נוהג בעצמו מנהג המלך: העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי למהר על המתת האנשים אבל ראוי להשמר מזה כפי יכולת ולזה ספר שלא הסכים שאול שימותו האנשים ההם אשר בזוהו: העשרים ושנים הוא שראוי למלך שיהיה באופן שייראו ממנו האנשים ולפי שלא נתחדש על בחירת שאול דבר יביא בלב האנשים שהוא כמו בריאה חדשה ולזה לא היה דומה להם למלך וגם הוא לא היה נוהג כמנהג המלך והנה סבר שמואל לחדש המלוכה לפני ה׳ בגלגל ולזבוח שם על זה זבחי שלמים לפני ה׳ ליתן בלבם שהוא כמו בריאה חדשה ויבוא זה אל שייראו ממנו כראוי ולזה ידמה שאמר׳ חנה ויתן עוז למלכו כי עד שנתן לו השם יתעלה עת בענין מלחמת בני עמון לא היה במדרגת מלך: העשרים ושלשה הוא להודיע שהשם יתעלה מקים דבר עבדו ולזה שמע לשמואל לתת קולות ומטר כשבקש זה ממנו להראות לישראל מה שהיה מן החטאה בבקשת זאת שאין שריך רק להרע כמו שאין תועלות בקולו׳ ומטר בימי קציר חטים רק להשחי׳: העשרים וארבעה להודיע שמי שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר וגם אנכי חלילה לי מחטוא לה׳ וגו׳ וכן הענין בכל טוב שהיה אפשר שייטיב אדם לחבירו ולזה אמר והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה.

הם: (א) בן שנה שאול במלכו וגו׳. הנה יש מן הזרוי׳ מאד בזה הפסוק לשתי סבות האחת היא שלא יתכן שנאמר לפי הפשט שיהיה שאול בן שנה לבד במלכו והשנית שהוא רחוק שנאמר שלא מלך שאול כי אם שתי שנים עם רוב הדברים שעשה מצורף לזה שכבר עמד זמן מעת המשחו קודם החזיקו במלוכה. והנכון בעיני לפי הפשט שיהיה הרצון בזה שכבר עבר שנה אחת לשאול מעת המשחו עד עת שמלך שחדשו המלוכה בגלגל והוא כשמלך השתי שנים על ישראל וספר כי בחר לו שלשת אלפי׳ מישראל היותר גבורים שבהם והיו עם שאול אלפים ואלף עם יונתן ויתר העם שלח איש לאהליו כדי שלא יכביד על ישראל: (ג) והנה היו ישראל אז תחת יד פלשתים עד שכבר שמו פלשתים

פי׳ רבי׳ ישעיה

(א) בן שנה שאול במלכו. בשנה ראשונה שמלך בחר לו שלשת אלפים איש: ושתי שנים מלך. אפשר לומר כן והכתיב וילחם סביב בכל אויביו. במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע ואימתי עשה כל המלחמות האלה ואימתי רדף אחרי דוד ובלבד בארץ פלשתים עשה דוד שנה וארבעה חדשים הלכך יש לפרש ששתי שנים עד שנמשח דוד משעה שנמשח דוד כאלו בטלה מלכותו ומה שמלך לאחר כן מלכותא בלא תגא הוא: (ג) את נציב פלשתים. ממונים ששמו עליהם פלשתים לגבות המס כי היו משועבדים תחתיהם:

מצודת ציון

יג (ב) ויתר העם. מותר העם: (ג) נציב. ממונה הממונה על ישראל לגבות המס: (ד) ונבאש. ענין הסרחון הבאשה

מצודת דוד

יג (א) בן שנה. ר״ל כשנמלך היה כבן שנה שלא טעם טעם חטא והמלך לא יושיעכם ואתם לא תעזרוהו וכולכם תספו כלתה שנה מזמן משיחתו או מוסב למקרא שלאחריו לומר בשנה הראשונה בחר לו שלשת אלפים וכו׳: (ב) ויהיו עם שאול. להיות נכונים לשמשו בעת הצורך: במכמש וכו׳. מהם ישבו במכמש ומהם בהר בית אל: (ג) ישמעו העברים. ר״ל בכדי שישאלו מה זה קול השופר ידעו עי״ז להיות נשמרים מן הפלשתים: (ד) הכה שאול. אף שיונתן הכהו יחשב לשאול כי הוא המלך וכל דבר יקרא על שמו: ונבאש ישראל

רש"י

שנאה: אחרי שאול הגלגל. הוא שאמר לו שמואל וירדת לפני הגלגל (שמואל א' י' ח'): (ה) קדמת בית און. במזרח בית און: (ו) ובחוחים. מקום קבוצת חוחים שפניי"ש בלע"ז: ובצרחים. פלייסיי"ן בלע"ז: ובבורות. גומות: (ז) עברו את הירדן ארץ גד. לברוח מפני פלשתים שהפלשתים היו בארץ כנען בעבר הירדן ימה: חרדו אחריו. מהרו ללכת אחריו: (ח) וייחל. המתין: למועד אשר שמואל. הרי זה מקרא חסר תיבה אחת למועד אשר שם שמואל או למועד אשר לשמואל ודוגמא לו ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול (שמואל ב' ב' ד') היה לו לכתוב לבן שאול אף כאן אשר לשמואל שאמר לו ז' ימים תוחל עד בואי אליך: (ט) הגישו אלי העולה. זר מותר להקריב בבמה: (יא) מה עשית. הלא אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה אני אעלה אותה ולא אתה: למועד הימים. בתחלת היום: (יב) ואתאפק. נתחזקתי על רצוני שהיה לבי אומר להמתין לך על כרחי העמדתי את לבי:

רד"ק

המצבאים: אחרי שאול הגלגל. כי שם היה עדיין מזמן חדוש המלוכה: (ו) כי נגש העם. נדחק בעבור שבא להם הדבר פתאום: ובחוחים. במצודות כמו שת"י ובמצדתא: ובצריחים. במקומות הגבוהים כמו ויבואו אל צריח: (ז) ועברים עברו. מקצתם התחבאו ומקצתם עברו את הירדן וברחו שם והשאר חרדו אחרי שאול. וחרדו עניינו התנועעו כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו. ואמר ארץ גד וגלעד ולא זכר ארץ ראובן אולי הם הקרובים לירדן: (ח) וייחל. כן כתיב וקרי ויוחל והכתיב כמו ויחל עוד שבעת ימים והקרי ויוחל מבניין הפעיל והענין אחד: למועד אשר שמואל. חסר ור"ל למועד אשר אמר שמואל וכן ת"י לזמנא דאמר ליה שמואל: ויפץ העם מעליו. פועל עומד וכן ויפץ העם בכל ארץ מצרים הגישו אלי העולה. כי שמואל אמר לו שהוא יבא אליו שם לסוף שבעת ימים להעלות עולות לזבוח זבחי שלמים ואמר לו שבעת ימים תוחל עד בואי אליך וכאשר ראה שאול כי לא בא ביום השביעי בבקר להעלות העולה וכבר הכין העולה והשלמים כמו שאמר לו שמואל אמר שאול שיגישו אליו העולה והשלמים כי הוא יעלה אותם וחטא בזה כי היה לו להוחיל כל היום עד הערב כי הוא בזמנו בא בו ביום כמו שנאמר ויהי ככלותו אבל בהקריבו קרבן והוא זר לא חטא בזה כי היתר הבמות היה אז וזר מקריב בבמת יחיד: לברכו. לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ות"י למשאל בשלמיה: (יא) מה עשית. ידע בדרך נבואה כי העלה העולה: (יב) לא חליתי. ע"י העולות היתה תפלתם ברוב: ואתאפק. התחזקתי ועברתי על רצוני ועל מצותך כי כל לשון התאפקות לחזק לבו לעבור על רצונו:

נשלמה

[שמואל א יג]

ישראל בפלשתים ויצעקו העם אחרי שאול הגלגל: ה ופלשתים נאספו ׀ להלחם עם־ישראל שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול אשר על־שפת־הים לרב ויעלו ויחנו במכמש קדמת בית־און: ו ואיש ישראל ראו כי צר־לו כי נגש העם ויתחבאו העם במערות ובחוחים ובסלעים ובצרחים ובברות: ז ועברים עברו את־הירדן ארץ גד וגלעד ושאול עודנו בגלגל וכל־העם חרדו אחריו: ח וייחל ׀ שבעת ימים למועד אשר שמואל ולא־בא שמואל הגלגל ויפץ העם מעליו: ט ויאמר שאול הגשו אלי העלה והשלמים ויעל העלה: י ויהי ככלתו להעלות העלה והנה שמואל בא ויצא שאול לקראתו לברכו: יא ויאמר שמואל מה עשית ויאמר שאול כי־ראיתי כי־נפץ העם מעלי ואתה לא־באת למועד הימים ופלשתים נאספים מכמש: יב ואמר עתה ירדו פלשתים אלי הגלגל ופני יהוה לא חליתי ואתאפק ואעלה העלה:

[תרגום]

ישראל בפלשתאי ואתכנישו עמא בתר שאול לגלגלא: ה ופלשתאי אתכנישו לאגחא קרבא בישראל תלתין אלפין רתיכין ושתא אלפין פרשין ועמא כחלא דעל כיף ימא לסגי וסליקו ושרו במכמש מדנח בית און: ו ואנש ישראל חזו ארי עקת להון ארי אידחק עמא ואטמרו עמא במערתא ובמצדתא ובשקיפי כיפיא ובמערת מינרא ובגבעיא: ז ויהודאי עברו ית ירדנא לארע גד וגלעד ושאול עד כען בגלגלא וכל עמא אתכנישו בתרוהי: ח ואוריך שבעא יומין לזמנא דאמר ליה שמואל ולא אתא שמואל לגלגלא ואתבדר עמא מעילוהי: ט ואמר שאול קריבו לותי עלתא ונכסת קודשיא ואסיק עלתא: י והוה כשיציותיה לאסקא עלתא והא שמואל אתא ונפק שאול לקדמותיה למשאל בשלמיה: יא ואמר שמואל מה עבדתא ואמר שאול ארי חזיתי ארי אתבדר עמא מעילוי ואת לא אתיתא לזמן יומין ופלשתאי אתכנשו למכמש: יב ואמרית כען יחתון פלשתאי לותי לגלגלא וקדם יי לא צליתי ואתחסנית ואסקית

ועם ג' קמצין בקריאה וסי' כחול אשר על שפת הים. ועם לא יבין ילבט. ואם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם: ולא בא ג' וסי' וייחל שבעת ימים למועד. ולא בא בפי בשר פגול. ולא בא עליהם:

רלב"ג

פלשתי' נציב בגבע בנימן למשול והכהו יהונתן ונודע לפלשתים והיו משתדלים לקחת נקמה מזה ושאול תקע בשופר בכל הארץ להשמיע לעברי' זה הענין למען יקחו עצה להמלט מידי פלשתים או להלחם עמהם: (ד) והנה נאספו העם על זה הענין אל שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף אליו ומיראתם נתחבאו קצת ישראל במערות ובמה שידמה להם וקצתם ברחו מעבר לירדן. ועוד היה שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף עליו: (ח) והנה הוחיל שאול שבעת ימים למועד אשר הגביל לו שמואל באמרו אליו וירדת לפני הגלגל והנה אנכי יורד אליך להעלות עולות לזבוח זבח שלמים שבעת ימים תוחל עד בואי אליך. וכאשר הגיע היום השביעי וראו העם כי לא

מה שאמר לו בתחלת מלכותו. וירדת לפני הגלגל שמאז צוהו על דבר זה · (יא) ויאמר שמואל מה עשית. פירוש אני אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה. אני אעלה אותה ולא אתה: ואתה לא באתה למועד הימים. שאחרתה הרבה סברתי שלא תבא היום: (יב) ואתאפק. פירוש על רצוני שהיה לבי נושא ונותן אם אקריב העולה או אמתין ונתחזקתי והעליתי.

פי' רבי' ישעיה

(ו) כי נגש העם. פירוש כי עם ישראל היה נגש ונדחק מרוב עם פלשתים: (ח) למועד אשר שמואל. מקרא קצר הוא ופתרונו למועד אשר נתן שמואל והוא

מצודת דוד

ישראל. נמאס ישראל בעיני פלשתים כדרך שממאסין בדבר הנבאש: ויצעקו. נאספו אחרי שאול ללכת הגלגל: (ה) קדמת. למזרחה של בית און: (ו) כי נגש העם. נלחצו מפלשתים: ויתחבאו. החביאו את עצמן: (ז) ועברים עברו. אמר בלשון הנופל על הלשון והוא מדרך צחות ור"ל קצתם מישראל עברו הירדן וברחו לארץ גד וגלעד. עודנו בגלגל. ולא ירד עדיין לקראת המלחמה: וכל העם. אשר לא נתחבאו ולא ברחו חרדו ללכת אחריו למלחמה: (ח) ויוחל. המתין שבעת ימים מעת בואו אל הגלגל: למועד אשר שמואל. כמו למועד אשר אמר שמואל ר"ל להזמן שקבע לו שמואל מאז משחו למלך כמ"ש למעלה: ויפץ העם. נתפזרו והלכו ממנו: (י) לברכו. לתת לו שלום כן ת"י: (יא) מה עשית. כי הלא אמרתי לך שתוחיל עד בואי ואני אעלה העולה: למועד הימים. לזמן הימים שקבעת: (יב) עתה ירדו. הואיל ונאספו בודאי ירדו ובע"כ אלחם עמהם עד לא חליתי פני ה' בעת הבאת הקרבן: ואתאפק. לזה התחזקתי לעבור על רצוני ולבל המתן עוד

מצודת ציון

הבאה בנפקת המאסף: (ו) צר. מלשון צרה: נגש. נדחק ונלחץ כמו נגש והוא נענה (ישעיה נג): ובחוחים. בין הקוצים כמו כשושנה בין החוחים (ש"ה ב): ובצריחים. מגדלים גבוהים וכן צריח בית אל (שופטים ט): (ז) עודנו. מלשון עוד: חרדו. מהרו בחרדה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו (לקמן ט"ז): ויוחל. ענין המתנה כמו ויחל עוד (בראשית ח): (יב) חליתי. התפללת כמו ויחל משה (שמות לב): ואתאפק. ואתחזק כמו ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מ"ה)

נשלמה

יג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל נִסְכָּלְתָּ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוַת יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר צִוָּךְ כִּי עַתָּה הֵכִין יְהֹוָה אֶת־מַמְלַכְתְּךָ אֶל־יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם׃ יד וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא־תָקוּם בִּקֵּשׁ יְהֹוָה לוֹ אִישׁ כִּלְבָבוֹ וַיְצַוֵּהוּ יְהֹוָה לְנָגִיד עַל־עַמּוֹ כִּי לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת אֲשֶׁר־צִוְּךָ יְהֹוָה׃ טו וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיַּעַל מִן־הַגִּלְגָּל גִּבְעַת בִּנְיָמִן וַיִּפְקֹד שָׁאוּל אֶת־הָעָם הַנִּמְצְאִים עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ׃ טז וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּנוֹ וְהָעָם הַנִּמְצָא עִמָּם יֹשְׁבִים בְּגֶבַע בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בְמִכְמָשׂ׃ יז וַיֵּצֵא הַמַּשְׁחִית מִמַּחֲנֵה פְלִשְׁתִּים שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים הָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה אֶל־דֶּרֶךְ עָפְרָה אֶל־אֶרֶץ שׁוּעָל׃ יח וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה דֶּרֶךְ בֵּית חֹרוֹן וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה דֶּרֶךְ הַגְּבוּל הַנִּשְׁקָף עַל־גֵּי הַצְּבֹעִים הַמִּדְבָּרָה׃ יט וְחָרָשׁ לֹא יִמָּצֵא בְּכֹל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי־אָמַר פְּלִשְׁתִּים פֶּן יַעֲשׂוּ הָעִבְרִים חֶרֶב אוֹ

עֲלָתָא׃ יג וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל טַפְּשְׁתָּא לָא נְטַרְתָּא יָת תַּפְקֵידְתָּא מֵימְרָא דַיָי אֱלָהָךְ דְּפַקְדָךְ אֲרֵי כְעַן אַתְקֵין יְיָ יָת מַלְכוּתָךְ עַל יִשְׂרָאֵל עַד עָלְמָא׃ יד וּכְעַן מַלְכוּתָךְ לָא תִתְקַיַּם אַתְקֵין יְיָ קֳדָמוֹהִי גְּבַר עָבֵיד רְעוּתֵיהּ וּפַקְדֵיהּ יְיָ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמֵּיהּ אֲרֵי לָא נְטַרְתָּא יָת דְּפַקְדָךְ יְיָ׃ טו וְקָם שְׁמוּאֵל וּסְלֵיק מִן גִּלְגָּלָא לְגִבְעֲתָא דְבִנְיָמִן וּמְנָא שָׁאוּל יָת עַמָּא דְּאִשְׁתְּכַחוּ עִמֵּיהּ כְּשִׁית מְאָה גַּבְרָא׃ טז וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ וְעַמָּא דְּאִשְׁתְּכַח עִמְּהוֹן יָתְבִין בְּגִבְעֲתָא דְבֵית בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בְמִכְמָשׁ׃ יז וּנְפַק מְחַבְּלָא מִמַּשְׁרִיתָא פְלִשְׁתָּאֵי תְּלָתָא מַשְׁרְיָן מַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח עָפְרָה לְאַרְעָא דָרוֹמָא׃ יח וּמַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח בֵּית חוֹרוֹן וּמַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח תְּחוּמָא דְּמִסְתְּכֵי לְחֵילַת אַפְעַיָא לְמַדְבְּרָא׃ יט וְאוּמָן עָבֵיד זֵינַן לָא מִשְׁתְּכַח בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֲמַרוּ פְלִשְׁתָּאֵי דִּלְמָא יַעְבְּדוּן יְהוּדָאִין סַיְפִּין אוֹ רוֹמְחִין׃

רדק

(יג) נסכלת. כי כבר ראית מה שאמרתי לך ולישראל הכל מתקיים ועתה כי לא האמנת שאבא בזמני כפרת בי ובנבואתי ולא שמרת את מצות ה' אלהיך אשר צוך על ידי שאני אמרתי לך ולישראל בשמו ולא תמרו את פי ה' והנה אתה מרית את פיו כי מה שאני אומר פיו ודברו הוא ואני אמרתי לך שתוחיל לי להעלות העולות וכאשר לא עשית כן ופחדת כדבריך הנה מרית את פי ה' וסלקת בטחונו מלבך כי חשבת שלא תושע אתה וישראל אם תוחיל עוד: אל ישראל. כמו על ישראל וכן וימליכוהו אל הגלעד: (יד) בקש ה' לו איש כלבבו. ברוח נבואה אמר לו זה אבל לא ידע שמואל עדיין מי הוא: (טו) ויקם שמואל. ושאול עמו וכאשר היה בגבע בנימן ופקד העם הנמצאים עמו לא היו עמו אלא כשש מאות איש כי נפץ העם מעליו: (יז) ויצא המשחית. בני חיל הגבורים אוחזי חרבות ורמחים בידם כי הם המשחיתים: אל ארץ שועל. ת"י לארעא דרומא כמו שתרגם בארץ שועלים גם כן בארעא דרומא: (יח) על גי הצבעים. כתרגו' לחילת אפעיא וכן בדברי רז"ל ר' מאיר אומר אף הצבוע ואמרו צבוע זה אפה וסי' אפה אפעה כי כן מנהגם להסתיר אותיות הגרון וקרא האפעה צבוע לפי שעשוי בגווני' וכמיני הצבעים: (יט) וחרש לא ימצא. יש לתמוה איך לא היו חרשי ברזל בישראל רבים ויש לפרש לפי שפלשתים משלו בישראל שנים רבות כי אף בימי שמשון מושיע ישראל אמרו הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ואעפ"י שבימי שמואל נכנעו פלשתים ושבו הערים אשר לקחו פלשתים מישראל לישראל אעפ"י כן מעת אשר זקן שמואל תחת ממשלתם היו והיו להם נציבים בארץ ישראל אף בימי שמואל כמו

פי' רבי ישעיה

(יח) על גי הצבועים. תרגם יונתן לחילת אפעיא. פי' נחשים היו נמצאים כדאמר הוא צבוע הוא אפעה:

רשי

לבי ואפלה העולה: (יג) כי עתה. לפני עשותך זאת: הכין ה' את ממלכתך עד עולם. שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו: (יד) ועתה ממלכתך לא תקום. שכן אמר משה בתורה לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים וגו' (דברים י"ז כ') הא אם סר לא יאריך ימים ואם תאמר לא על מצות נביא נאמר אלא על מצות התור' הרי כבר נאמר ולשמור את כל דברי התורה הזאת ואחר כך לבלתי רום לבבו ולבלתי סור מן המצוה אפילו ממצות נביא: (טו) הנמצאים עמו. כי העם נפוצו מעליו ואלו נשתיירו: (יח) גי הצבועים. שמצויין בו הצבעים הוא שכינו ר' מאיר אומר אף הצבוע ותרגם יונתן אפעיא וכן פירשו רבותינו ז"ל צבוע זה אפעה מין שרץ רע ומזיק: (יט) וחרש לא ימצא. לא היה מצוי בתחלת מלכות שאול כי הפלשתים המושלים בישראל העבירו כל חרשי ברזל מישראל פן יעשו כלי זיין למלחמה

רלבג

לא בא שמואל נפוצו מעל שאול מרוב הפחד ויראתם וידמה כי שאול לבניה אליו הנבואה העלה העולה והשלמים כאשר ראה כי לא בא שמואל ולא די שלא הועיל אבל נמנעה גם כן נבואת שמואל להודיע אותו מה יעשה ואיך יתנהג בענין זאת המלחמה לפי שעבר על מצות הש"י כמה שצוהו על ידי שמואל נביאו שיוחיל שבעת ימים עד באו אליו אך לא חטא במה שהעלה העולות והשלמים והוא זר כי אז היה מותר לזר להקריב בבמת יחיד כמו שנתבאר בסוף זבחים: (יג) והנה גינהו שמואל על אשר לא שמר מצות השם אשר צוהו על יד נביאו שמואל ואמר לו שזה העון יהיה סבה שלא תקום מלכותו ותנתן המלוכה לאיש אחר וזה האיש שנתנה לו המלוכה הוא דוד לפי מה שהתבאר אחר זה. וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן שיאמר שמואל לשאול כי עתה הכין ה' את ממלכתך על ישראל עד עולם וכבר התבאר מברכו' יעקב לבניו כי המלוכה תהיה לשבט יהודה ואם היתה המלוכה לשאול עד עולם לא יתכן שיתקיים הייעוד הזה שייעד יעקב. והנה התר זה הספק איננו ממה שיקשה לפי מה שנאמר וזה כי אמרנו עד עולם יתכן שיובן עד זמן רחב כמאמר חנה וישב שם עד עולם שהרצון בו כמו כ' שנה וכן מ"ש בתורה ועבדו לעולם הרצון בו עולמו של יובל כמו שבארנו שם ולפי זה הענין היה הרצון בזה המאמר כי הש"י הכין ממלכת שאול באופן שתתקיים זמן רחב לולי זה החטא שמנע ממנו הטוב ולא נתקיים המלוכה לו כי"א זמן מועט: (טו) ויקם שמואל וגו'. ולא זכר שקם שאול עמו לפי שהוא מבואר כי לא בא שאול בגלגל כי"א בעבור שמואל שייעד לו שיבא אליו שם להודיע לו מה יעשה. והנה ספר שכל העם הנמצא עם שאול ויונתן בנו היו בגבע בנימן לא היו כי"א שש מאות איש כי השאר הלכו להם מרוב הפחד. והנה חנו פלשתים במכמש במקום שהיה שם שאול בתחלה ועשו להם שלשה ראשים להשחית ארץ ישראל כי היו עם רב מאד כמו שקדם: (יט) והנה זכר כי בכל ארץ ישראל לא היה נמצא חרש ברזל או יהיה זה כן לפי מה שאחשוב כי למיעוט המצא הברזל בארץ ישראל כמו

ב' חד קמץ וחד פתח. ג' · ב' וכל אס"ף דכו' · ב' ולא ימס · ס' · ב' בשוטן · ב' · ב' בפסוק · ל' · י"ב · אמרו ק'

וחרש לא ימצא חד מן ז' פסו' אית בהון ט"ו מלין ז' מהכא ומציעתא כתיב וקרי וסי' ומי ישמע לכם לדבר הזה. ושהרתים מכל עונם. והמשה ועשרים דיחזקאל. ממתים ידך יי' ממתים. ויחי איוב אחרי זאת. ועשה למבצרי מעוזים. וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמרו פלשתים:

תולדות אהרן ועתה ממלכתך. עקרים שם: איש כלבבו. עקידה שער לד:

מצודת ציון

(יג) נסכלת. מלשון סכלות וטפשות: (יז) ראשים. חלקים: (יח) הנשקף. ענין הבטה כמו בעד החלון נשקפה (שופטים ה): גי. עמק: הצבועים. בה היו צבועים ואמרז"ל שהוא אפעה והוא בעל גוונים מחולפים כמנין ימות החמה ולזה קרוי צבוע: (יט) וחרש. אומן ברזל: לנטוש

מצודת דוד

עוד ואעלה העולה לחלות את פני ה' בעת העלותי עד לא ירדו פלשתים: (יג) נסכלת. עשית סכלות במה שלא המתנת כל היום עד בואי: את מצות ה'. כי דבר ה' היה ולא מאלי אמרתי: כי עתה. אם משמר היית מצות ה' אז עתה בזה הזכות היה ה' מכין מלכותך עד עולם: (יד) ועתה. הואיל ולא שמרת לא תתקיים ממלכתך: בקש ה' לו. בעשותך זאת בקש ה' לו איש העושה כלבבו ושומר מצותיו: ויצוהו ה'. גזר עליו שהוא יהיה לנגיד: (טו) ויקם שמואל. ושאול היה נמשך אחריו: הנמצאים עמו. מאותן שלא נפוצו מעליו: (טז) יושבים. היו מתעכבים בגבע: (יז) המשחית. הם אנשי חלב מלומדי מלחמה המשחיתים בעם: (יח) הנשקף. גבול ההוא היה נראה להעומד על גי הצבועים: המדברה. מוסב על הדרך לומר שהדרך יפנה המדברה: (יט) פן יעשו וכו'. ולזה לא הניחו להיות בהם חרש

להלחם: (כ) וירדו כל ישראל הפלשתים. וכשהיו ישראל צריכין לחרשי ברזל ללטוש איתים וקרדומות ומחרישות היו זקוקים לירד אל ארץ פלשתים: מחרשתו. שו״ק בלעז: אתו. קולטרי״א בלעז: קרדומו. בשגו״ר בלעז. מחרשתו. פישויירי״א בלעז: (כא) והיתה הפצירה פים למחרשות. והיתה להם לאותם שהיה להם טורח לרדת אל הפלשתים ללטוש. היתה הפצירה פים לימ״א בלע״ז שיש לה הפלר פיות כלומר פיות וחידודים הרבה היתה להם לחדד המחרשת והאתים: ולשלש קלשון. מזלג עשוי כמין עתר שקורין פורקי״א ולו שלש שינים: ולהציב הדרבן. לחדדו בראש לנועצו ולהציבו בתוך המרדע: (כב) ותמצא לשאול. על ידי נס: (כג) מצב פלשתים. דרך אנשי צבא לעשות מהם מצב ומשחית הם הפוסעים ורצים אחר השלל אל העיר שקורין גנבי״ל בלע״ז: מצב. הם נציבים לשמור שלא יצאו מן העיר משחיתים בהם: אל מעבר מכמש. הפלשתים היו חונים במכמש ומכמש בצד וישראל בעיר ששמה גבע. וגבע היתה בראש ההר ושני הרים

כמו שכתוב ובעת משלם והיתה ידם תקיפה עליהם הורידו פלשתים כל חרשי ברזל מן העברים לארץ פלשתים ולא השאירו בארץ ישראל חרש ברזל אף לתקן כלי אומנות וכלי חרישה כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית וימרדו בנו מנהג כל ישראל בימים ההם לרדת ארץ פלשתים לתקן כלי אומנות וכלי חרישה ואפשר כי היו בא״י חרבות ורמחים וחניתות מאותם אשר נעשו קודם הזמן ההוא אבל מעטים היו ובמלחמה הזאת לא נמצא חרב וחנית ביד העם מאות אשר נשארו עם שאול וביד האלף אשר עם יהונתן כמו שאמר אשר את שאול ואת יהונתן ובלתי כלי זיין לא יתכן להם אבל היו בידם קשתות ומקלי יד וקלעים ורוב הגבורים ואנשי חיל באותו הזמן בחצים ובאבנים היתה מלחמתם כמו שנאמר בספור גבורי דוד מימינים ומשמאילים באבנים ובקשת ונאמר במלחמת מואב ויסובו הקלעים ויכוה ונאמר בדוד וקלעו בידו ואעפ״י כן חסרון גדול היה אצלם כשלא היו נמצאים אצלם חרבות וחניתות והיה הספור הנה כי לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם כי אם ביד שאול ויהונתן

חנית: כ וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ וְאֶת־קַרְדֻּמּוֹ וְאֵת מַחֲרֵשָׁתוֹ: כא וְהָיְתָה הַפְּצִירָה פִים לַמַּחֲרֵשֹׁת וְלָאֵתִים וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים וּלְהַצִּיב הַדָּרְבָן: כב וְהָיָה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת וְלֹא נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית בְּיַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־יוֹנָתָן וַתִּמָּצֵא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּנוֹ: כג וַיֵּצֵא מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֶל־מַעֲבַר מִכְמָשׂ:

כ וּנְחַתוּ כָל יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי לְחָרָפָא גְבַר יַת פְּרָשֵׁיהּ וְיַת סִיכַת פַּדְנֵיהּ וְיַת כּוּלְבֵיהּ וְיַת עוּשְׁפֵּיהּ: כא וַהֲוֵי לְהוֹן שׁוֹפִינָא לְחָרָפָא בֵיהּ פְּגִימַת כָּל מָאן דְּבַרְזֶל לְעוּשְׁפַיָּא וּלְסִיכַת פַּדְנַיָּא וּלְמִצְלַת קַצְרַיָּא דִי לַהּ תְּלַת שִׁנִּין וּלְכוּלְבַיָּא וּלְאַנְצָבָא זָקְתָּא: כב וַהֲוָה בְּיוֹמָא דִקְרָבָא וְלָא אִשְׁתְּכַח חַרְבָּא וּמוּרְנִיתָא בְּיַד כָּל עַמָּא דְעִם שָׁאוּל וְעִם יוֹנָתָן וּמִשְׁתְּכַחָא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ: כג וּנְפַק אִסְטַרְטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי לְמְגִיזַת מִכְמָשׁ:

להודיע כי לא בחרב וחנית יושיע ה׳ ולה׳ לבדו התשועה כי ישראל היו בלא חרב וחנית ולא היו אלא אלף ושש מאות איש ופלשתים היו שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול הים והיתה תשועה גדולה ביום ההוא עד כי נסו פלשתים מפני ישראל והכום ישראל מכה גדולה: כי אמר. כן כתיב וקרי אמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: (כ) וירדו כל ישראל פלשתים. פי׳ ארץ פלשתים ובת״י לארע פלשתאי: ללטוש. לחדד: מחרשתו. הוא כלי ברזל שחורשין בו ות״י פרשיה וכן תרגם במלמד הבקר בפרשיה דתורא: אתו. הוא הכלי שחופרין בו ות״י סיכת פדניה ר״ל יתד השוורים והוא יתד ברזל אולי היה להם יתד שמכניסין בעול לחבר שני השוורים יחד לפיכך תרגם פדניה

רלבג

כמו שהוא מפי רבים היום לא היו בישראל חרשי ברזל ולזה היו צריכים לרדת אל הפלשתים לתקן להם כלי החרישה ועבודת האדמה ולא הניחו הפלשתים שישב בישראל חרש פלשתי ליראתם שמא יעשו העבריים חרב או חנית וימרדו בהם כי הפלשתים היו עדיין מושלים בישראל ממשלה וזה היה סבה שביום המלחמה לא נמצא חרב וחנית לאחד מן הנערים שהיו את שאול ויהונתן בנו ונמצא

כי פדנא דתורי הנזכר בגמרא פירושו צמד בקר וכן תרגם צמד בקר פדן דתורי וגם אות הכלי צריך לחדדו בראשו הא׳ ושמעתי כי בלשון ישמעאל קורין למחרישה׳ סכה: קרדומו. הוא הכלי שחוטבין בו העצים ות״י כולבי ובבראשית רבה ונבלה שם שפתם משפחם אעשה נבלה הוה אמר חד לחבריה אייתי לי כולב חד ומייתי ליה מגרופי הוה מחי לי ופצע מוחיה וי״מ כולב צבת כי כן נקרא בלשון ערבי כולא״ב ויש שקורין התרגום כולבי בכ״ף גם האחרונה וכן נמצא במקצת הנוסחאות: מחרשתו. כלי אומנות מן חרש עצים חרש אבן וי״ת עושפיה וכן תרגם למחרשות לעושפיא ובמשנת מסכת כלים קרדום שנטל עשפו טמא מפני בית בקועו נטל בקועו טמא מפני עשפו נשבר מקופו טהור נראה מדעת המתרגם כי גם מחרשתו הוא כלי המחרישה שחורשים בו שעושין הגדודים בארץ והוא החרישה ותרגם עושפיא לפי שהוא דומה לצד האחד של הקורדום כי לקורדום שני פיות האחד חד והאחד רחב והרחב בוקעים בו עצים ברוב והוא הנקרא במשנה בית בקועו והצד האחד שלו בו בוקעים גם כן לפעמים והוא הנקרא במשנה עושפו והוא דומה למחרישה בחדודו לפיכך אמרו במשנת מסכת ביצה אין מבקיעין לא בקרדום ולא במגל ואמרו בגמרא לא בקרדום לא שנו אלא בנקבת שלו והוא הצד החרב שבוקעין בו ברוב לפיכך אין מבקעין בו בי״ט שנראה כמלאכת חול אבל בזכרות שלו מותר והוא הצד החד שלו לפי שאין דרך לבקוע בו ברוב ופירוש מקופו הנזכר במשנה הוא נקב הקרדום שנכנסת בו יד הקרדום ופי׳ כמו נקב המחט שנקרא קופא: (כא) הפצירה פים. שתי מלות ופי׳ פצירה רבה מלשון ויפצר בו שהוא רבוי דברים ותחנונים ופירוש פים פיות ר״ל רבת פיות כלומר שיש לה חדודים הרבה והוא הנקרא בלשון התרגום שופינא ובלע״ז לימ״א ומחדדין בה כל כלי ברזל ואומר כי בפציר הפים היו מחדדים כליהם מי שלא היה לו פנאי לרדת בארץ פלשתים ללטוש הכלי: ולשלש קלשון. הוא כלי ברזל יש לו שינים ומסלקין בו הזבל והתבן ושם הכלי קלשון ובאמ׳ לשלש קלשון כאילו אמר קלשון שלש השיני׳ וקורין לו בלע״ז פורקי״א וי״ת מצלת קצריא די לה תלת שנין וקצרא הוא תרגום כובס ור״ל כי אותו הכלי הוא שיש לו שינים ומותחין בו הכובסין הבגדים אחר כביסתן: ולהקרדמים. נכתבה בו ה״א הידיעה עם למ״ד השמוש כמשפטו שלא כמנהג כי אם מעטים נמצאים כמוהו כמו להגדוד הבא אליו להעם הזה והדומים להם: ולהציב הדרבן. כולו קמץ לבן נפתלי לבן אשר הבי״ת בפתח והדלי״ת לשניהם מעמדת בגעיא ופי׳ הדרבן הוא מחט המלמד כי העץ נקרא מלמד והמחט התחוב בתוכו שדוקר בו הבקר נקרא דרבן כמו שאמרו במשנה מלמד שבלע את הדרבן ופי׳ להציב לסדרו בראשו ולהעמידו בתוך המלמד וי״ת ולאנצבא זקת: (כב) והיה ביום מלחמת. מוכרת כמו משמרת כי יבא זה המשקל סמוך ומוכרת ופי׳ והיה כן היה בכל יום שהיו עורכים מלחמה אלה עם אלה לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אלא ביד שאול וליהונתן ועל הדרך הזה ת״י והוה ביומא דקרבא לא משתכח חרבא. ובדרש מהו ותמצא לשאול ויהונתן אף בידם לא היה אלא שהמלאך המציאה להם: (כג) ויצא מצב פלשתי׳. פי׳ שרי החיל ות״י אסטרטיג. וכן תרגם נציב נציבים ופירושו שרים ובבראשית רבה ויבדל אלהים

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כא) והיתה הפצירה פים היא לימ״א בלע״ז. ובעבור שהיא עשויה פיות הרבה נקרא פצירה פים. הפצר פיות כמו רוב פיות או מפני שדוחקין אותה על כלי ברוכה ושוחקין אותה קורא אותה פצירה לשון ויפצר בם מאד ופים על שם פיות הרבה שבה באותה היו מתקנין כל כליהם. ולשלש קלשון. היא רחת ברזל שיש בה שלש שנים ולהקרדומים. הה״א יתירה כלומר מי שלא היה רוצה לטרוח לירד אל הפלשתים לתקן כליהם היו מתקנים אותה בטורח על ידי הפציר פים:

מצודת דוד

ברזל: (כ) וירדו. ר״ל ומאז כשהיו צריכים ללטוש דבר מה היו יורדים אל ארץ פלשתים ללטוש שם אצל החרש: (כא) והיתה וכו׳. ר״ל ומי שלא רצה לרדת לפלשתים היה לוטש בעצמו את המחרשות וכו׳ עם הכלי הקרויה פצירה פים העשויה בהרבה פיות וחריצים ונוח ללטוש בה: (כב) והיה ביום מלחמת בעת שנלחמו עם פלשתים לא נמצא חרב. כי לא היה בישראל חרש ברזל לעשותם: ותמצא. אבל לשאול וליונתן להם לבדם נמצא חרב וחנית: (כג) אל מעבר מכמש. מהעבר מזה

מצדת ציון

(כ) ללטוש. לחדד כמו לוטש כל חורש (בראשית ד): מחרשתו. כלי המחרישה: אתו. שם כלי עשויה לחפור בו כמו וכתתו חרבותם לאתים (ישעיה ב) ובדז״ל קרויה מרא (ערובין מז): קרדומו. גרזן כמו את הקרדומות (שופטים ט): מחרשתו. כלי אומנות כמו חרש עצים (ישעיה מד): (כא) הפצירה. ענין רבוי כמו ויפצר בם (בראשית יט) שהוא מרבית דברי פתוי: פים. פיות ור״ל חריצים וחדודים: מחרשות. הם כלי אומנות: ולשלש קלשון. שם כלי ברזל עשויה לסלק בה הזבל והוא בעלת שלש שנים וכאלו אמר קלשון בעלת שלש: ולהציב הדרבן. ר״ל לחדד הדרבן להציבו ביושר בתוך מלמד הבקר והוא המקל במלמד בו הבקר לחרישה והמחט שבראשו קרוי דרבן וכן דברי חכמים כדרבונות (קהלת י״ב): (כג) מצב. ת״י אסטרטיג וכ״כ תרגם על נציב פלשתים והוא ענין פקודות והשלטות

רד"ק

אלהים בין האור ובין החשך ר' יוחנן וריש לקיש משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין א' שליט ביום וא' בלילה ויצא זה המצב כי כלם חנו במכמש ונפרד זה המצב ממחנה פלשתים ובא לו אל מעבר אחר ממכמש להתקרב אל הגבעה אשר היו שם שאול ויונתן: (ב) כשש מאות איש. הלא אמר זה ויפקוד שאול את העם הנמצאים עמו כשש מאות איש אם כן למה חזר ואמר עוד אלא להודיע כי לא נוספו בהם עוד ואף על פי שהיה להם להלחם עם הפלשתים אשר חנו שם כנגדם להלחם הוסיפם האל: (ג) אחי אי כבוד. לפי שנזכר אי כבוד ולא נזכר אחיטוב לפיכך אמר אחי אי כבוד או בעבור שנקרא שמו כן על גלות הארון והיה אביו אז עם הארון במחנה ונכשלו ישראל בעון הכהנים ובעונם אבל במלחמה הזאת שהיה אחיה נושא אפוד והיה טוב לפני ה' היה הדבר בהפך והיתה תשועה גדולה בישראל: כהן ה' בשלה. על עלי אמר שהיה כהן ה' בשילה ואחיה זה היה שם במחנה עם ארון האלהים נושא אפוד והוא כלל החושן והאורים והתומים כי בנסם שאלו הגישה ארון האלהים נקרבה הלום אל האלהים ולפיכך היה ספור זה הנה להודיע כי עדיין לא החלה קללת עלי שהרי מבני בניו היה נושא אפוד כי לא חלה הקללה ההיא עד שהוקם צדוק כהן גדול כמו שפירשתי: והעם לא ידע. פי' העם אשר עם יהונתן כי מן הנראה כי שני ראשים היו ישראל למלחמה הזאת האחד שאול עם העם אשר עמדו עמו ויונתן נפרד עם נושא כליו מן העם אשר אתו בלא דעתי' לפיכך אמר והעם לא ידע כי אילו ידע היו הולכים עמו: (ד) ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה. כן היה שמם לא נודע אלינו ענין השמות אלא שי"ת בוצץ משרועיתא מקום חלקלק מדברי רז"ל בשרעתא דנהרא ותרגומו מחלקלקות באפלה במשרעא בקבלה ותרגם סנה מדרוכיתא פי' מקום דרוך: (ה) מצוק מצפון. מעמד מצד צפון כנגד הפלשתים שהיו במכמש והאחד מצד דרום כנגד ישראל שהיה בגבע

מקרא

יד א ויהי היום ויאמר יונתן בן שאול אל הנער נשא כליו לכה ונעברה אל מצב פלשתים אשר מעבר הלז ולאביו לא הגיד: ב ושאול יושב בקצה הגבעה תחת הרמון אשר במגרון והעם אשר עמו כשש מאות איש: ג ואחיה בן אחטוב אחי אי כבוד בן פינחס בן עלי כהן יהוה בשלו נשא אפוד והעם לא ידע כי הלך יונתן: ד ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבר על מצב פלשתים שן הסלע מהעבר מזה ושן הסלע מהעבר מזה ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה: ה השן האחד מצוק מצפון מול מכמש והאחד מנגב מול גבע: ו ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה אולי יעשה יהוה לנו כי אין ליהוה מעצור להושיע ברב או במעט: ז ויאמרו לו נשא כליו עשה כל אשר בלבבך נטה לך הנני עמך כלבבך: ח ויאמר יהונתן הנה אנחנו עברים אל האנשים ונגלינו אליהם:

ג' · וכל ד"ס דכו' · ד' וחס' · ג' וחס' · ל' · ג"ל' ומ"ע ססו' וסס · ל'וחד כל מלוק · ד' · ל' ומ"ל · כ' א' קמץ וא' פתח · כ' כטעס · ל'

תרגום

א והוה יומא ואמר יונתן בר שאול לעולימא נטיל זיניה איתא ונעבר לאסטרטיג פלשתאי דמעברא דיכי ולאבוהי לא חוי: ב ושאול יתיב בסיפי גבעתא בשפולי רמון די במגרון ועמא דעמיה כשית מאה גברא: ג ואחיה בר אחיטוב אחוהי דאיכבוד בר פנחס בר עלי כהין משמש קדם יי בשלה לביש איפודא ועמא לא ידע ארי אזל יונתן: ד ובין מגזתא דבעא יונתן למעבר על אסטרטיג פלשתאי שנא דכיפא מעברא מכא ושנא דכיפא מעברא מכא ושום חדא משרועיתא ושום חדא מדרוכיתא: ה שנא חדא מסתכיא מצפונא לקבל מכמש וחדא מדרומא לקביל גבעתא: ו ואמר יהונתן לעולימא נטיל זיניה איתא ונעבר לאסטרטיג ערליא האלין מאים יעביד יי לנא ניסא ארי לית קדם יי מעצור למפרק בסגיאי או בזעירי: ז ואמר ליה נטל זיניה עבד כל די בלבך אתפני לך הא אנא עמך כרעותך: ח ואמר יהונתן הא אנחנא עברין לות גבריא ונתגלי להון:

ולאביו ג' בקריאה וסי' ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים. כי אם לשארו הקרוב אליו. ולאביו לא הגיד. ושם האחד ו' פסוקים בקריאה ושם ושם וסי' נמסר בסוף סדר וישלח: ושם האחר ג' וסי' ושם האחד אליעזר. ושם האחד בוצץ. ושם האחד סנה ב' בפסוק: כל שמואל וכל נתינה דמלכים לך במ"ה לך וסי' ויאמר לה אלקנה אישה חנה. ויאמר לו נשא כליו. וידבר דוד ביהונתן טוב. ואבי ראת גם ראה וגם אשר לא שאלת נתתי לך:

רש"י

הריס היו זה כנגד זה והגיא ביניהם כמו שאמור בענין ומצב פלשתים נגש אל עבר מכמש שלצד גבע אל הגיא שביניהם: (א) מעבר הלז. כל הלז ולזה שבמקרא אינו לשון הזה אלא לשון דבר שכנגדו והוא מראהו באצבע ובלע"ז אינו לי ליש"ם בלעז אלא ליי"ל בלעז: מעבר הלז. גי שני ההריס: (ב) בקצה הגבעה. בסוף הגבעה: (ג) נשא אפוד. אורים ותומים: (ד) ובין המעברות אשר בקש יהונתן לעבור. כן היה עשוי שן הסלע היה מהעבר הזה לבין המעברות מזה ושן הסלע לבין המעברות מזה. הגיא הוא קרוי בין המעברות והיה לו סלע מכאן וסלע מכאן זה בעברו מזה וזה בעברו מזה והגיא בין שני העברים אותו הגיא בקש יונתן לעבור: שן הסלע. שם שן האחד בוצץ ושם השני סנה: (ה) מצוק מצפון. משופע ועולה מצד צפון אל מכמש: מול גבע. שמשם יצא יהונתן

רלב"ג

ונמצא החרב והחנית לשאול וליהונתן לבדם: (א) וזה הספור כלו בא להורות כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה' הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו היו כנגד החיל הרב הזה ונתן השם תשועה גדולה בידו: (ג) כהן ה' בשלה. שב אל עלי לא אל אחיה כי כבר היה חרב משכן שילה ואולם אמרו נושא אפוד כבר שב אל אחיה והרצון בזה לפי מקומו כי הוא היה כהן גדול: והעם לא ידע כי הלך יהונתן. אמנם אמר זה שאם ידעו היו הולכים עמו: (ו) לכו ונעברה אל מצב הערלים האלה. רמז מזה כי מפני פחיתותי' והיותם נבדלים ראוי שיה' יונתן ונושא כליו נעוזרי' בש"י לנצח אותן כי אין לשם יתעלה מעצור להושיע ברב או

פי' רבי' ישעיה

(ה) מצוק מצפון. תרגם יונתן מסתכיא. כמו מצוקי ארץ היה נוטה גבהו מצפון:

תולדות ארון ואחיו בן אחיטוב. שנא נא:

מצודת ציון

אל מעבר. אל צד: יד (א) הלז. הזה כמו מה הציון הלז (מ"ב כג): (ד) המעברות. מלשון עבר וצד: על מצב. אל מצב: שן הסלע. בולט היה כשן: (ה) מצוק. מוצב וכן ויציקו את ארון (ש"ב ט"ו): מול. נגד: (ו) מעצור. ענין מניעה כמו עצרני ה' מלדת (בראשית ט"ז): (ח) ונגלינו. מל'

מצודת דוד

יד (א) נושא כליו. כלי מלחמתו: להתקרב אל הגבעה מקום שאול ויונתן: ונעברה. נתקרב אל המצב העומד בהעבר הפונה אלינו: (ב) אשר במגרון. שם מקום בקצה הגבעה: והעם. ר"ל העם אשר היו כשש מאות איש גם המה שמה ישבו עמו: (ג) אחי אי כבוד. אחיטוב היה אחי אי כבוד: כהן ה' בשלה. חוזר על עלי שהיה הכ"ג בהיות שם המשכן: נושא אפוד הוא כולל גם לחושן עם האורים ותומים ועל אחיה חוזר: (ד) ובין המעברות. כי פלשתים חנו במכמש בהר וישראל חנו למולם בגבעה והגי שביניהם קרוי בין המעברות שהוא בין מעבר וצד מחנה פלשתים ובין מעבר מחנה ישראל ואמר ובין המעברות ר"ל הגיא אשר בקש יונתן לעבור בו להתקרב למחנה פלשתים היה בו שן הסלע מעבר גבעה ושן הסלע מעבר וצד מכמש: (ה) מצוק מצפון. מקום מצבו היה מצפון הגיא מול מכמש: מנגב. מקום מצבו מנגב: (ו) ויאמר וכו'. היא האמירה הנאמר למעלה ולפי שהפסיק בענין נאמר שוב כאומר נחזור לענין הראשון. אולי יעשה וכו'. קצר ולא אמר מה הדבר אשר יעשה ומאליו יובן שר"ל דבר הצריך והיא התשועה: ברב. הן ברב עם הן במעט כי הכל שוה אצלו: (ז) נטה לך. לעבור אליהם: הנני עמך מוכן אני ללכת עמך כרצונך: (ח) ונגלינו. נגלה אנו אליהם ולא נעשה מחבואים:

רשי

יונתן : (ט) דמו . המתינו כמו שמש בגבעון דום (יהושע י׳ י״ב) וכן דום לה׳ (תהלים ל״ז ז׳) אם כה יאמרו דומו ונעלה אליכם שעתם מצלחת ולבם רם עליהם : (י) ואם כה יאמרו עלו עלינו . פחד הקב״ה בלבם ויראים לזוז ממקומם : (יב) ויענו . לשון הרמת קול : (יג) על ידיו ועל רגליו . כלומר בכל כח ותרוצה : (יד) כבחצי מענה צמד שדה . בתוך שיעור מדת קרקע מלא חצי מענה של מחרישת צמד בקר החורשת בשדה : מענה . הוא תלם המחרישה שקורין ריי״א בלע״ז וגבורה גדולה היא

רדק

בגבע ויונתן עבר בין שני הסלעים האלה וי״ת מצוק מסתכיא ותרגום מצפה סכותא : (ט) דמו עד הגיענו . המתינו וח״ש יהונתן לאות ולסימן אמר כמ״ש וזה לנו האות כי אם יאמרו עלו עלינו פיהם הכשילם כי אנחנו נעלה והם ירדו וזה אינו נחש האסור ואם היה אסור לא היה הקב״ה עוזרו בהליכה ההיא אבל הוא וכיוצא בו הוא קול דברי׳ ישמע אדם ויחזק לבו כי הם סי ואות על המעשה ואל יטעה אותך מה שנמצא בדברי חז״ל אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כי אינו אומר שיהיה אותו נחש אסור כמו שפירשוהו רבים כי הנה אלו המנחשים בחולדה ובעופות אינו כנחש אליעזר וכיונתן והוא היה אסור כמ״ש רז״ל לא תנחשו אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים והאומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו צבי הפסיקו עורב קורא לו שועל מימינו ונחש משמאלו אל תתחיל כי שחרית הוא ר״ח הוא מוצאי שבת הוא הנה אלו הדברים וכיוצא בהן שנהגו בהן בעלי הדיעות הרעות וקבעום חק ומנהג עליהם וחושבים כי הם המטיבים והמריעים זה הוא שאסרה התורה אבל אם ירצה אדם לעשות מעשה ויעשה דבר א׳ לאות וסי׳ למעשה ההוא כדי לחזק לבו ולעורר לבו לדבר ההוא זה הדבר מותר כי אילו היו עושים רע בדבר הזה אליעזר ויהונתן לא היה עוזר אותן הב״ה כהוגן ומסייע את מעשיהם ועוזרם והנה רב בעל המאמר הזה שאמר כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויונתן אינו נחש הוא בעצמו היה עושה כנחש שלהם כמ״ש רב בדיק במברא ואמר רב הוה אזיל לבי רב נחמן חתניה ואמר אי מברא אתא לאפאי ימא טבא לגו וכן אמר שמואל הוה בדיק במברא ר׳ יוחנן בדיק בינוקא פי׳ שהיה אומר לתינוק אמור לי פסוקך שאתה קורא בו כשהיה רוצה להתחיל שום מעשה או דרך אבל המאמר ההוא שאמר רב כך פירושו כל נחש וסי׳ שהוא אינו עושה אותו סי׳ לעצמו מתחילה כמו שעשה אליעזר ויהונתן אינו נחש וסימן ואין לסמוך עליו או לחוש ממנו אם יבא מאליו לפיכך הקשה לו למה לא אכל מהסעודה מפני שהניחו כולם הבשר וילאו לקראתו חשב זה לסי׳ כי הסעודה ההיא לא תהיה לברכה מפני שהניחוה ומה סימן ונחש היה לו בזה כיון שמתחלה לא שם לבו לזה והא אמר רב כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויהונתן אינו נחש ואין לסמוך עליו ואין לחוש ממנו א״כ רב למה חשב בזה הדבר ולפיכך אמרו רז״ל בית תינוק ואשה אעפ״י שאין נחש יש סימן כלומר אעפ״י שאינו נחש כנחש שסומכין עליו יש קצת סימן בדבר לשמח לבו ולחזקו אם יהיה לטוב ואם יהיה לרע יש לדאוג ממנו ולבקש רחמים ממנו מלפני הב״ה ופי׳ בית אם בנה בית חדש ויארע לו מאורע טוב או רע סמוך לחנוך הבית וכן אם יולד לו ילד או לקח אשה בזה הדרך ואמרו והוא דאתחזק תלתא זמני אז ראוי לסמוך עליו אעפ״י שבא מאליו ולא עשהו סימן בתחלה אבל הנחש שעשהו סימן מתחלה לא שאלו בו שלש פעמים אלא בפעם ראשונה לבד יש סימן וסמכו הג׳ פעמים על מ״ש יעקב אבינו יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו ואלה המקרים באו לו משנולד בנימן לפיכך חשש בדבר וכן אמר יוסף הצדיק הלא אתם ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני כלומר אדם כמוני יחשב סימן רע אם יאבד ממנו הגביע אשר הוא שותה בו לפיכך אמר הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש וכן נחשתי ויברכני ה׳ בגללך וכן והאנשי׳ ינחשו כל זה הוא לשון סימן ואות על הדבר לא נחש ולא קסם ואמרו רז״ל מכאן שמשתמשין בבת קול שנאמר ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו ואמרו קל גברא במתא וקל איתתא בדברא ומה נחזור אחרי ספורי הגמרא וסמכי הפסוקים והנה פ׳ מפורש נעשה כמעשה יונתן על פי שנבואה נאמר לגדעון ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך : אנשי המצבה . כמו מצב פלשתים

ט אם־כה יאמרו אלינו דמו עד־הגיענו אליכם ועמדנו תחתינו ולא נעלה אליהם : י ואם־כה יאמרו עלו עלינו ועלינו כי־נתנם יהוה בידנו וזה־לנו האות : יא ויגלו שניהם אל־מצב פלשתים ויאמרו פלשתים הנה עברים יצאים מן־החרים אשר התחבאו־שם : יב ויענו אנשי המצבה את־יונתן ׀ ואת־נשא כליו ויאמרו עלו אלינו ונודיעה אתכם דבר ויאמר יונתן אל־נשא כליו עלה אחרי כי־נתנם יהוה ביד ישראל : יג ויעל יונתן על־ידיו ועל־רגליו ונשא כליו אחריו ויפלו לפני יונתן ונשא כליו ממותת אחריו : יד ותהי המכה הראשנה אשר הכה יונתן ונשא כליו כעשרים איש כבחצי מענה צמד שדה :

ו׳ ר״פ בספ״ט ב׳ · ל׳ · כ׳ · ב׳ מסדות · ל׳ · ל׳ וכל קרי״א סמנכס · במקצת ס׳ יש פסקא בא״פ · ל׳ · ב׳ והנה נסת׳ · ל׳ . ל׳

ט אם כדין יימרון לנא אוריכו עד דנתמטי לותכון ונקום באתרנא ולא ניסק לותהון : י ואם כדין יימרון סקו עלנא וניסק ארי מסרינון יי בידנא ודין לנא אתא : יא ואתגליאו תרויהון לאסטרטגי פלשתאי ואמרו פלשתאי הא יהודאי נפקין מן חוראי דאטמרו תמן : יב ואתיבו אנשי מטרתא ית יונתן וית נטל זייניה ואמרו סקו עלנא ונהודע יתכון פתגמא ואמר יונתן לנטל זייניה סק בתרי ארי מסרינון יי בידא דישראל : יג וסליק יונתן על ידוהי ועל רגלוהי ונטל זייניה בתרוהי ונפלו מטענין קדם יונתן ונטל זייניה ממית בתרוהי : יד והות מחתא קדמיתא דמחא יונתן ונטל זייניה כעסרין גברא כבית פלגות מהלך פדן תוריא בחקלא :

ועלינו ב׳ וסימ׳ הננו ועלינו אל המקום ואם כה יאמרו עלו : ויגלו ב׳ וסימ׳ שניהם אל מצב פלשתים מסדות תבל : ונשא ו׳ חס׳ בקריאה וסי׳ ויעל יונתן : על ידיו ב׳ בפסוק . ושל אחריו ותהי המכה הראשונה ויפקדו והנה אין יונתן . ונשא הצנה הולך לפניו . וימת שאול ונשא כליו :

רלבג

במעט : (ט) אם כה יאמר אלינו דמו עד הגיענו אליכם ועמדנו תחתינו . ראוי שתדע כי הפתידות יגלו בפנים שונים וכבר תהיה לפעמים הודעה חלושה מושפעת מהש״י בזה האופן החלום וילקח בה ראיה כמו שנאמר לגדעון שירד הוא ופורה נערו אל מחנה וישמעו מה ידברו כי בזה קצת הוראה מהדברים המתחדשים וזה מבואר אחר העיון ממה שזכרנו בשני מספר מלחמות השם ואין הנה מקום זאת החקירה . והנה אמרו דמו עד הגיענו אליכם לאות כי ההתחלה תהיה מפלשתים לרדוף אחרי ישראל ולזה יש להם לירא שינוצחו כי הרודף הוא המנצח על הרוב : (י) ואם כה יאמרו עלו עלינו . הנה זה לאות על שינצחום ישראל וירדפו אחריהם אחרי היותם מתחבאים מפחדת׳ כי בלי ספק לא יכנסו ישראל אחריהם אם לא יתברר להם שינצחום אחר היותם יראים מהם בזה האופן הנפלא : (יא) ויגלו שניהם אל מצב פלשתים . הם הראשים הגבורים שהיו בפני המחנה נגד ישראל : (יד) כעשרים איש כבחצי מענה צמד שדה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ט) דומו . כמו שמש בגבעון דום : (יד) כבחצי מענה צמד שדה הברית כל המחנה כשיעור חצי תלם של צמד שדה ידוע להם כמה ארכו של תלם :

מצודת דוד

(ט) דומו . המתינו במקומכם עד נבוא אליכם : ועמדנו . אז נעמוד במקומנו ולא נעלה להלחם : (י) עלו עלינו . שהלשון הזה מורה שיהיה לנו עליה והתגברות : ועלינו . אז נעלה להלחם כי בודאי נתנם ה׳ בידנו ופיהם הכשילם לדבר כן : (יא) מן החורים . כי חשבו שהמה מן הנחבאים בהמערות : (יב) אנשי המצבה . אנשי המושל המצב : ונודיעה אתכם דבר . אמרו בדרך לעג והלצה כדרך שהבריות אומרים : (יג) על ידיו . על כי המקום היה משופע לזה החזיק עצמו בידיו : ויפלו . אנשי המצבה נפלו חללים ולא מתו עד כי נושא כליו השלים מיתתן : (יד) המכה הראשונה . כי לאח״ז כאשר רדפו ישראל אחריהם הוסיפו עוד להכות בהם : כבחצי מענה וכו׳ . ר״ל עם שהעשרים האלו היו קרובים זה לזה כי עמדו בשיעור מרחק חצי מענה אשר יחרוש האדם בצמד בקר בהשדה עכ״ז לא עזרו אלו

מצודת ציון

גלוי : (ט) כה . כן : דומו . המתינו כמו שמש בגבעון דום (יהושע י׳) : הגיענו . מלשון הגעה : התהינו . במקומינו : (יא) החורים . מל׳ חור ונקב : (יב) ויענו . ענין אמירה : (יד) מענה . הוא קו הישר שחרוש החורש כשיעור הראוי וחוזר וחורש אצלו כמדתו עד כלותו כל

רדק

פלשתים שפירשנו וי"ת אנשי מטרתא כלומר הנצבים סביב המחנה ששומרים המחנה: (יג) על ידיו ועל רגליו. אולי היתה המעלה קשה לעלות ברגליו לבד וסמך גם בידיו ונראה כי דרכו אליהם היה דרך הסלע ששמו בוצץ שת"י משרועית' והיה חלקלק לפיכך היה צריך לסמוך על ידיו ועל רגליו שלא ימעדו רגליו בדרך החלקלק וי"מ על ידיו ורגליו עד"מ כלומר בכל כחו עלה עליהם: ויפלו לפני יהונתן. היו נופלים לפניו ונושא כליו ממותת אחריו וכת"י ונפלו כד סעינין חרבא קדם יהונתן: (יד) כבחצי מענה צמד שדה. הוא שיעור מהלך צמד הבקר בחרשו ובכדי מקום שהיה חצי השיעור הזה הכה כעשרים איש וכת"י כבית פלגות מהלך פדן דתוריא בחקלא וכ"ף כבחצי כ"ף השיעור וכן כ"ף כעשרים איש: צמד שדה. ר"ל צמד בקר בשדה: (טו) המצב והמשחית. פירשנום לפיכך אמר גם המה כי הם אוחזי החרב והחנית: ותרגז הארץ. על דרך משל כלומר רגז מחנה פלשתים: ותהי לחרדת אלהים. כתרגומו והות לזיע מן קדם ה' כלומר כי מהאלהים באה להם החרדה כי הם לא היו רואים למה היו חרדים כי אין נלחם אתם כי אם יונתן ונושא כליו: (טז) הצופים לשאול. אשר לשאול: ההמון. המון מחנה פלשתים: וילך והלום. מן והלמה סיסרא פי' הלוך והשבר: (יז) פקדו נא. כמו פקדתי אתכם והוא ענין זכירה והשגחה על הדבר: (יח) הגישה ארון האלהים. ר"ל האפוד האורים והתומים שהיו עם ארון האלהים לשאול בהם על יהונתן: ובני ישראל. עם בני ישראל וכן ויוסף היה במצרים עם יוסף שהיה במצרים וכאשר ראה שאול כי ההמון אשר במחנה פלשתים הולך ומתמוגג אמר לכהן אסוף ידך כי אין פנאי עתה שלא ללכת למלחמה כי רואים אנחנו כי אלהים עמנו כי כל המון פלשתים מתמוגגים. ומה שאמר וילך הלוך ורב פירושו ורב להתמוגג ולהשבר והוא חסר וחסרונו ידוע מן הענין וכת"י והמונא די במשרית פלשתאי אזל מיזל וסגי תבריה ויתכן לפרש בלי חסרון ויהיה פירוש וההמון מענין מהומה ומשרשו ויהי בשקל שמון והראייה שאמר אשר במחנה פלשתים ואם היה פירושו כמו שאר המון די לו בזכרו וההמון כי ההמון הוא המחנה הרב וכן אמר למעלה והנה ההמון נמוג וילך ולא זכר מחנה ופי' אסוף ידך כמו ויאסוף רגליו כלומר שיאסוף ידיו אליו וימנע מפתח האורים והתומים ומלשאול בהם וי"ת אסוף ידך קרב איפודא ואם כפירושו עניינו והלא כבר אמר הגישה ארון האלהים ומה טעם ויהי עוד דבר שאול אל הכהן וגו' ועוד מה טעם אסוף ידך היה לו לומר פתח ידך ועוד לא ספר הכתוב ששאל בהם אלא מיד ויזעק שאול וכל העם אולי היתה דעת המתרגם קרב אותו אל הארון והגיעהו: (כ) ויזעק. ויאסף כי אסיפת העם הוא על ידי זעקה: חרב איש ברעהו. מפני מהומת ה' רבה אשר היתה במחנה היו נבהלים ומהוממים והיו הפלשתים

רשי

היא זו שהיו קרובים זה לזה ונכונים לעזור זה את זה: (טז) הצופים לשאול. הצופים אשר היו לשאול בגבעת בנימן צופים אישקאגמי"ש בלע"ז: והנה ההמון. של פלשתים נמוג ממקומו וילך וקרב הלום לצד ישראל: נמוג. כמו נד ונע: (יז) פקדו. לשון פקידה כמו ותפקדנו לבקרים (איוב ז' י"ח): (יח) הגישה ארון האלהים. אורים ותומים. כי היה ארון האלהים ביום ההוא. המקרא חסר תיבה אחת כי היה ארון האלהים שם ביום ההוא ובני ישראל. פי' היה עמהם במלחמה תרגם יונתן עם בני ישראל.

טו ותהי חרדה במחנה בשדה ובכל־העם המצב והמשחית חרדו גם־המה ותרגז הארץ ותהי לחרדת אלהים: טז ויראו הצפים לשאול בגבעת בנימן והנה ההמון נמוג וילך והלם: יז ויאמר שאול לעם אשר אתו פקדו־נא וראו מי הלך מעמנו ויפקדו והנה אין יונתן ונשא כליו: יח ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים כי־היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל: יט ויהי עד דבר שאול אל־הכהן וההמון אשר במחנה פלשתים וילך הלוך ורב * ויאמר שאול אל־הכהן אסף ידך: כ ויזעק שאול וכל־העם אשר אתו ויבאו עד־המלחמה והנה היתה חרב איש ברעהו מהומה גדולה מאד:

טו והות זיעא במשריתא בחקלא ובכל עמא אסטרטינא ומחבלא זעו אף אינון וזעת ארעא והות לזיע מן קדם יי: טז וחזו סכואיא לשאול בגבעתא דבית בנימן והא המון משירית פלשתאי אתבר אזיל תבריה וסגי: יז ואמר שאול לעמא דעמיה סערו כען ותחזון מן שגא מננא ומנו והא לית יונתן ונטל זיניה: יח ואמר שאול לאחיה קריב ארונא דיי ארי הוה ארונא דיי ביומא ההוא עם בני ישראל: יט והוה עד דמליל שאול עם כהנא והמונא דבמשרית פלשתאי אזיל מיזל וסגי ואמר שאול לכהנא קריב איפודא: כ ואתכניש שאול וכל עמא דעמיה ואתו עד קרבא והא הות חרבא גבר בחבריה שגושא רב

ט"ז. ג' — ה' קמץ פסקא בא"ס — ג'. ג'

תולדות אהרן (ויאמר שאול לאחיה. שקלים מט סוטה כג):

ברעהו: (יח) כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל.

רלבג

שדה. ר"ל שהכה יונתן ונושא כליו כעשרים איש בשיעור קטן מהארץ כי אם חצי שיעור כארץ שיחרשוה צמד בקר מהשדה ביום אחד: (טו) ותהי חרדה במחנה וגו'. זה היה מהש"י על צד ההשגחה להביא עליהם החרדה הזאת הנפלאה באופן שתהיה חרב איש באחיו עם מה שראוי בתחלה שלא באו שם מישראל כי אם יונתן ונושא כליו: ותהי לחרדת אלהים. רצה לומר חרדה גדולה כטעם אם אלהים הררי אל או יהיה הרצון בו שהחרדה היתה מסובבת מהש"י: (יז) ויראו הצופים לשאול. ויתכן שהטעם אשר אתו שם קצתם במקום גבוה שיהיו צופים ומביטים מה יעשו פלשתים כי זה ממה שייסירם אם להציל נפשם אם לנצח פלשתים בראותם כי יש לאל ידם: והנה ההמון נמוג וילך והלם. ר"ל שהקול שהיה במחנה פלשתים הוא קול הפוגים וההלומים לא קול המנצחים: (יח) ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים. ר"ל האורים והתומים שהיה בארון לשאל לו באלהים על דבר יונתן והחרדה הזאת אשר במחנה פלשתים אם ראוי שירדפו אחריהם אם יעמדו במקומם: כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל. ירצה לפי מה שאחשוב כי ביום שבאו בגלגל על זה הדבר היה בא שם ארון האלהים ובני ישראל ולזאת הסבה קרה כאשר נפץ העם מעל שאול שנשאר שם הכהן הגדול עם ארון האלהים וכאשר נסעו משם שמואל ושאול והעם אשר עם שאול ללכת הגבעה אשר בבנימן נעתק עמהם הכהן הגדול וארון האלהים והלכו בגבעה ואולם מקום ארון האלהים היה שם אז ברוב: (יט) וההמון אשר במחנה פלשתים. ר"ל קול ההמון הנזכר במחנה פלשתים שהוא קול הנשברים והמדוכאים היה הולך וחזק: אסוף ידך. ר"ל שיאסף ידיו אליו ולא יתעסק סוד

פי' רבי' ישעיה

(טו) המצב והמשחית. המצב הוא קיבוץ החיילות. והמשחי' הם גבורי' המזומני' להלחם: (טז) והנה ההמון נמוג וילך והלם. היה הולכים וחוזרים לאחוריהם ומכי' זה את זה כמו והלמה סיסרא. וכן כתוב לפנים והנה היתה חרב איש ברעהו: (יח) כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל. פי' היה עמהם במלחמה תרגם יונתן עם בני ישראל.

מצודת ציון

כל השדה כמו האריכו למעניתם (תהלים קכ"ט): צמד. זוג: (טו) ותרגז. ענין רעדה: (טז) הצופים. העומדים במקום גבוה ומשם צופים למרחוק לראות מה נעשה במלחמה: ההמון. העם רב: נמוג. ענין המסה ור"ל מוכה ומנוגע: והלום. ענין הכאה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה'): (יז) פקדו. ענין ההשגחה כמו זכרני ופקדני (ירמיה ט"ו): (יח) הגישה. הקריבה: ובני ישראל. סו"ל היא במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א') ור"ל עם יוסף: (יט) אסוף. ענין הכנסה כמו ויאסוף רגליו (בראשית מ"ט): (כ) ויזעק. ענין אסיפה

מצודת דוד

אלו לאלו: (טו) המצב והמשחית. המושל ואנשי המשחית גם המה חרדו פן כי מדרכם להיות אמיצי לבב: ותרגז הארץ. אמר בלשון גוזמא והפלגה: ותהי לחרדת אלהים. המחנה היתה לחרדה גדולה כי כאשר ירצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אל כמו וענפיה ארזי אל (תהלים פ): (טז) הצופים לשאול. הצופים שהיו לשאול בגבעת בנימן: ההמון. של פלשתים המה נמוגים והולכים ומוכים בכל פעם יותר: (יז) פקדו. ראו בהשגחה: (יח) הגישה ארון האלהים. לשאול לפניו באורים ותומים אם נעלה עליהם: ובני ישראל. ר"ל הארון היה עם בני ישראל ובתוכם: (יט) עד דבר. בעוד שדבר אל הכהן לשאול באורים ותומים היה ההמון הולך ומתרבה בדבר המהומה וההכאה: אסוף ידך. הכנס ידך אל עצמך לבטל מלפתוח באורים

רשי

(כא) והעברים היו לפלשתים בעזרתם מחמת יראה מתמול שלשום והיום נהפכו גם המה עם חבריהם להיות בעזרת אחיהם: (כד) נגש ביום ההוא. היו אנים ונגושים להלחם בפלשתים: ויואל. לשון אלה: אשר יאכל לחם. כל מאכל במשמע כמו נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה י"א י"ט): (כה) ויהי דבש. דבש קנים גדל בארץ ישראל: (כו) והנה הלך דבש. שהיה נוטף מן הקנים: ביערה

רדק

הפלשתים מכים איש את רעהו והיו חושבים לכבות בישראל: (כא) והעברים. פי' אותן העברים אשר היו לפלשתים כאתמול שלשום שהיו גרים בארצם אשר עלו עמם ועל כרחם להלחם בישראל והיו במחנה סביב כלומר שלא היו שם מדעתם לא היו שמים עצמם במחנ' אלא סביב מחוץ כדי למשוך ידיהם ולהיותם נשמטים מלהלחם בישראל אם יוכלו ועתה כשראו שישראל נלא היו גם המה עם ישראל אשר היו עם שאול ויונתן והכו בפלשתים גם המה ואם תאמר היאך לא חששו על בתיהם שהניחו בארץ פלשתים לפי שראו כי מהומת ה' היתה רבה בפלשתים עד שהיו מכים איש את רעהו בלא ידיעה ובלא הרגשה אמרו גם הם בנו לא ירגישו ולא ידעו והכו בהן: (כב) וידבקו גם המה. כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם כמו וידריכו ופי' וידבקו ענין השגה כמו וידבק אותו וזה הלשון תרגומו ענין השגה ופירושו שרדפו אחריהם עד שהשיגום במלחמה והכו בהם גם הם: והמלחמה עברה את בית און. כתרגום ועבדי קרבא מטו עד בית און ופי' עברה כי מבית און והלאה עברה ברדפם אחרי פלשתים: (כד) נגש. נדחק וכן תרגומו אידחיק כלומר שהיו רעבים כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל עד הערב כדי שלא יפסיקו המלחמה: ויואל. וי"ו ויואל פירושה כמו וי"ו הן אתה קצפת ונחטא שפירושו וכבר חטאנו לפיכך קצפת וכן ויואל וכבר השביע שאול את העם לפיכך נגש: אשר יאכל לחם עד הערב. שום מאכל ר"ל כי לחם כולל כל מאכל כי אפי' הדבש לא היו טועמים מפני השבועה נראה כי על כל מאכל השביע': (כה) וכל הארץ. עם הארץ כמו וכל הארץ באו מצרימה ר"ל כל בני המלחמה והנאספים אליהם ודרך רדפם אחרי פלשתים באו ביער בעלי היער עדת דבורים והדבש נוטף מהם על פני השדה וה"ר ר' שלמה ז"ל כתב כי יער קנה הנוק' היה והוא הדבש שהיה נוטף מהם ולא ידעתי מאין היה לו זה כי י"ת בחורשא: (כו) הלך דבש. כלומר הליכת דבש שהיה הולך ונגר על פני השדה ות"י בריז דובשא ופי' ערוגה ושורה ובערבית רבה בין שורותים יאמרו שהיו עושין גריריות

גְּדוֹלָה מְאֹד׃ כא וְהָעִבְרִים הָיוּ לַפְּלִשְׁתִּים כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם אֲשֶׁר עָלוּ עִמָּם בַּמַּחֲנֶה סָבִיב וְגַם־הֵמָּה לִהְיוֹת עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עִם־שָׁאוּל וְיוֹנָתָן׃ כב וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּתְחַבְּאִים בְּהַר־אֶפְרַיִם שָׁמְעוּ כִּי־נָסוּ פְּלִשְׁתִּים וַיַּדְבְּקוּ גַם־הֵמָּה אַחֲרֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה׃ כג וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל וְהַמִּלְחָמָה עָבְרָה אֶת־בֵּית אָוֶן׃ כד וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל נִגַּשׂ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת־הָעָם לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל לֶחֶם עַד־הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבַי וְלֹא־טָעַם כָּל־הָעָם לָחֶם׃ כה וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ בַיָּעַר וַיְהִי דְבַשׁ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ כו וַיָּבֹא הָעָם אֶל־הַיַּעַר וְהִנֵּה הֵלֶךְ דְּבָשׁ וְאֵין־מַשִּׂיג יָדוֹ אֶל־פִּיו כִּי־יָרֵא הָעָם אֶת־

לַחֲדָא׃ כא וִיהוּדָאֵי הֲווֹ לִפְלִשְׁתָּאֵי כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי דִּסְלִיקוּ עִמְּהוֹן בְּמַשְׁרִיתָא סְחוֹר סְחוֹר וְאַף אִינוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי עִם יִשְׂרָאֵל דְּעִם שָׁאוּל וְיוֹנָתָן׃ כב וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל דְּאִטְּמָרוּ בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם שְׁמָעוּ אֲרֵי אַפִּיכוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְאַדְבִּיקוּ אַף אִינוּן בָּתְרֵיהוֹן בִּקְרָבָא׃ כג וּפְרַק יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת יִשְׂרָאֵל וְעָבְדֵי קְרָבָא מְטוֹ עַד בֵּית אָוֶן׃ כד וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אִידְּחִיק בְּיוֹמָא הַהוּא וְאוֹמֵי שָׁאוּל יָת עַמָּא לְמֵימַר לִיט גַּבְרָא דְּיֵיכוּל לַחְמָא עַד רַמְשָׁא עַד דְּאֶתְפְּרַע מִבַּעֲלֵי דְבָבִי וְלָא טְעֵם כָּל עַמָּא לַחְמָא׃ כה וְכָל דַּיָּרֵי אַרְעָא עָלוּ בְּחוּרְשָׁא וַהֲוָה דּוּבְשָׁא עַל אַפֵּי חַקְלָא׃ כו וַאֲתָא עַמָּא לְחוּרְשָׁא וְהָא בְּרֵיז דּוּבְשָׁא וְלֵית דְּמֵתִיב יְדֵיהּ לְפוּמֵיהּ

י' · ב' מ"ל · י' · י"ו · ג' · ג' · ד' · ז"ס מ"ל וכ' חס' וד' חס' בליש' · ג' · ה' · ב' נאים העשיר · ג'

וכל איש י"ו וסי' במסרה רבת': ויאל ז' ה' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר שמות: וכל הארץ ה בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ: אל פיו ג' בקריאה וסי' ואין משיג ידו אל פיו כי ירא העם תולדות אהרן ואיש ישראל נגש. שבועת לו:

רלבג

עוד בענין האורים והתומים על השאלה הזאת כי אין להם פנאי: (כא) והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום וגו'. יתכן שהפלשתים היו מושלים בקצת ישראל והיו יושבים תחתיהם והביאום הפלשתים עמם במחנה להכריחם שילחמו עם ישראל כמו שראינו באכיש מלך גת שהביא עמו דוד ואנשיו להלחם עם שאול ועם ישראל ולזה אמר והעברים אשר היו לפלשתים מקודם זה שעלו עם הפלשתים במחנה סביב גם המה נהפכו להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כן פירשו קצת המפרשים. והנכון בעיני שהרצון בזה שעם היות ישראל בדבר זאת המלחמה בתכלית הדלות והשפלות עד שנתחבאו במקומות הנסתרים הנה אחר הגיע זאת המהומה לפלשתים היו העברים לפלשתים כאתמול שלשום בהלחמם עמם בימי שמואל שנגברה יד ישראל עליהם ועל עמם במחנה סביב להכותם ולתפשם באופן שלא ישאר מהם איש ולא עוד אלא גם המה ר"ל הפלשתים להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כי קצתם היו סורגים קצתם ובזה האופן היו עוזרים לישראל כאלו היו עמם: (כג) והמלחמה עברה את בית און. ר"ל שהרודפים עברו המקום ההוא מרוב מרוצתם ושקדם על דבר המלחמה: (כד) ואיש ישראל נגש ביום ההוא. ר"ל שכבר נדחקו על דבר זאת הרדיפה מפני אלות שאול עד שלא יכלו לבטל מזה אפילו לצורך האכילה כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל מזון עד הערב כדי שתשלם לו הנקמה מאויביו ולזה נשמרו העם מלקחת הדבש להזין ממנו ולקח ממנו יונתן כי לא שמע השבועה ועם זה נחשב לו לעון כמו שיראה אחר זה אם מפני שלא חקר בזה קודם כי כבר היה רואה שאין משיג ידו אל פיו מהעם וזה לא היה נכון להיות אם לא בסבת נדר והסכמה ביניהם אם מפני שנה אביו על השבועה הזאת כאמרו עכר אבי את הארץ וחשב שאם אכל העם משלל אויביו היו מתחזקים יותר ותרב מפני זה המכה בפלשתים עם מה שהתבאר לו כי לא בכח גברו על פלשתים אך מאת ה' היתה זאת: (כה) והנה היה הדבש על פני השדה מפני שכבר היו שם כלים רבים ישכנו בהם הדבורים ויעשו בו הדבש כמנהגם והדבש היה בכלים ההם בחוד יערו כמשפט וידמה שהיו הכלים ההם מושמי' עם שורות שורות ביושר בדמיון דרך ולזה קרא זה הקבוץ הלך דבש כי האורך יקרא הלך מגד הדרך או לרבוי הדבורים שם ביער ההוא היה הדבש נגר על פני השדה כמו

פי' רבי' ישעיה

(כא) והעברים היו. היו משועבדים תחתיהם והיו עמהם כאשר היו כתמול שלשום. והעלו אותם במחנה כדי שיעזרום ועכשיו נהפכו עם שאול ונלחמו בפלשתים: (כד) ואיש ישראל נגש ביום ההוא. נדחק מאד לרדוף אחרי פלשתי': ויואל שאול את העם. כמו הואל וקח ככרים. ואין שרשו כמו ואת אלית: (כו) הלך דבש. דבש שהיה זב מתוך הכורת של דבורים והולך על פני השדה:

מצודת דוד

האורים ותומים כי אין עוד זמן לשאול בהם: (כא) והעברים וכו'. כי רבים מישראל גרו בארץ פלשתים והיו משועבדים להם ועלו עמהם בע"כ להלחם בישראל ואמר העברים אשר היו לעזרת פלשתים בעת אתמול שלשום אשר עלו במחנה פלשתים גם המה חזרו להיות עם ישראל בראותם שיד ה' היתה בהם: (כב) המתחבאים. מפחד הפלשתים כמ"ש למעלה: וידבקו. יצאו ממקום מחבואם וידבקו וכו': (כג) והמלחמה. עם המלחמה עברה מבית און והלאה לרדוף אחר פלשתים: (כד) נגש ביום ההוא. עם כי מתחלה נחבאו עתה קרבו להלחם בהם: ויואל. השביע את העם לבל יאכלו מאומה עד הערב למען לא יהיו טרודים במאכלםי להנקם מפלשתים: לחם. הוא כולל כל דבר מאכל: (כה) וכל הארץ כל אנשי הארץ הם בני ישראל: ויהי דבש. הקנים אשר הדבש גדל בהם: (כו) הלך דבש. הדבש היה זב מהקנים: ואין משיג ידו. עם הדבש:

מצודת ציון

אסיפה: (כב) וידבקו. ר"ל רדפו להתקרב אליהם: (כד) נגש. קרב: ויואל. מלשון אלה ושבועה: טעם. הלוקח אל פיו מעט מן המאכל ואין בה לרדת חדרי בטן יקרא טעימה: (כה) ביער. הקנים שגדל בהם הדבש יקראו יער כמו אכלתי יערי עם דבשי (שיר השירים ה'). הלך

רד"ק

גריריות קטנות : ואין משיג ידו . אין מגיע ידו עם הדבש אל פיו : (כז) ביערת הדבש . הוא חלת הדבש כמו שיוליאו ממנה הדבש כמו אכלתי יערי עם דבשי ות"י וקינא דדובשא לפי שהחלי' עשויה קנים קנים . ותראנה . כתיב וקרי ותארנה כלו' פי' היו חשכות וכהות מן הרעב ומן העיפו' והכתיב מן ראה והענין אחד : (כח) ויעף העם . ולא עברו על השבועה אעפ"י שהיו עיפים ורעבים : (ל) כי עתה לא רבת' מכה בפלשתים . דרך תמיהה כי בודאי אם אכלו היה להם יותר כח והיו מכים בפלשתים יותר : (לב) ויעט העם . כלו פתוח לפי שתרשו עטה ופירושו ויסר או ויטה כמו ותעט אל השלל שפירושו ותסר או ותטה וכת"י ואתפני עמא . והכתיב הוא ויעש ופי' לשון אסיפה כמו ותעש הארץ : ויאכל העם . פי' בערב אכלו ופירושו על הדם לפי שהיו מכינים הבשר בחפזון כי היו רעבים היו שוחטים בארץ ולא היה הדם נגר ומתמצ' יפה והיה נבלע בבש' לפיכך צוה שאול לגול אבן גדולה ולשחוט עליה כדי שיהא הדם נגר ומתמצה היטב ואין זה פירוש לא תאכלו על הדם רק פירושו כמו שהוא חק הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם וזה דבר הלמד מענינו לא תנחשו ולא תעוננו . ורז"ל פי' כי היו מקדישים שלמים ואוכלים לפני זריקת הדם ומ"ש איש שורו בידו הלילה וישחטו שם העם נחלקו עליו רז"ל יש אומרים כי שחיטת לילה כשירה בבמת יחיד וי"א פסול ומ"ש ששחטו בלילה על החולין אמר אבל אם לא היו מקדישים היה מותר לאכול בלא זריקת דם כי משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאוה בכל מקום בלא זריקת דם על המזבח זה פירשו רבותינו ז"ל כי על השלמים אמר שהיו אוכלים בלא זריקת דם אבל אין משמעות פשטי הפסוקים אלא כמו שפירשנו כי החטא היה מפני הדם נבלע בבשר ולא היה מתמצה מפני שהיו שוחטים ארצה : (לג) חוטאים לה' . בהעלם האל"ף מהקריאה כמו קוראים אל ה' והוא יענם . גלו אלי היום . פי' העת הזאת כלו' מעתה שלא ישחטו עוד כמו ששחטו וכן יום לעקתי בלילה נגדך כמו עת : (לד) פצו בעם . לעבדיו אמר שיפוצו במחנה ויאמרו לכל העם הרוצים לשחוט שישחטו

רש"י

(כז) ביערת הדבש . בקנה הדבש כמו ותשם בסוף (שמות ב' ג') דמתרגמינן ושויתיה ביערא וסוף הם קנים של אגם וכן אכלתי יערי עם דבשי (שיר השירים ה' א') ובלשון ישמעאל קורין לאותו דבש סוקר"א בלע"ז מפי ר' נתן הישמעאלי : (כט) עכר אבי את הארץ . בלבל את דעתם ואת ישועתם כמים עכורים : (ל) כי עתה לא רבתה מכה . בתמיה : (לב) ויעש העם . כמו ויעט העם לשון עיט (בראשית ט"ו י"א) : צאן ובקר ובני בקר . אומר אני זה אותו ואת בנו לא תשחטו ולכך קראם חוטאים ורבותינו אמרו בשחיטת קדשים שהיו מקדישים אותם שלמים ואוכלים לפני זריקת דם הוא שאמר ויאכל העם על הדם אוכלים קדשים ועדיין דם במזרק : (לג) גלו אלי . לשון גלגלו : היום . מבעוד יום ולמטה נאמר ויגישו איש שורו בידו הלילה רבותינו נחלקו בדבר בסוף מסכת זבחים יש מהן פירשו כאן בחולין כאן בקדשים . ויש מהן פירשו כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמת נוב גדולה כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמה קטנה למד על עולת יחיד שכשירה לשחט בלילה : אבן גדולה . עשאה במה לזרוק עליה דם והקטר חלבים : (לד) פוצו בעם . הכריזו במקומות הרבה ויפוזו

מקרא ותרגום

כ' חס' ותחן עלינו וכל דכו' ; ב' מ"ל כספ' ; ותארנה ק' ; ג' מ"ל ; ג' דין חסר מרון ב' בו מ"ל ; ג' מ"ל ; ג' וחס' ; ויעט ק' ; השלל ק'. ג' ; ג' ; כ' אבניס גדולות ; ג' חס'

הַשְּׁבֻעָה׃ כז וְיוֹנָתָן לֹא־שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ אָבִיו אֶת־הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת־קְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ בְּיַעְרַת הַדְּבָשׁ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־פִּיו וַתָּרֹאנָה עֵינָיו׃ כח וַיַּעַן אִישׁ מֵהָעָם וַיֹּאמֶר הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אָבִיךָ אֶת־הָעָם לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל לֶחֶם הַיּוֹם וַיָּעַף הָעָם׃ כט וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן עָכַר אָבִי אֶת־הָאָרֶץ רְאוּ־נָא כִּי־אֹרוּ עֵינַי כִּי טָעַמְתִּי מְעַט דְּבַשׁ הַזֶּה׃ ל אַף כִּי לוּא אָכֹל אָכַל הַיּוֹם הָעָם מִשְּׁלַל אֹיְבָיו אֲשֶׁר מָצָא כִּי עַתָּה לֹא־רָבְתָה מַכָּה בַּפְּלִשְׁתִּים׃ לא וַיַּכּוּ בַּיּוֹם הַהוּא בַּפְּלִשְׁתִּים מִמִּכְמָשׂ אַיָּלֹנָה וַיָּעַף הָעָם מְאֹד׃ לב וַיַּעַשׂ הָעָם אֶל־שָׁלָל וַיִּקְחוּ צֹאן וּבָקָר וּבְנֵי בָקָר וַיִּשְׁחֲטוּ־אָרְצָה וַיֹּאכַל הָעָם עַל־הַדָּם׃ לג וַיַּגִּידוּ לְשָׁאוּל לֵאמֹר הִנֵּה הָעָם חֹטְאִים לַיהוָה לֶאֱכֹל עַל־הַדָּם וַיֹּאמֶר בְּגַדְתֶּם גֹּלּוּ אֵלַי הַיּוֹם אֶבֶן גְּדוֹלָה׃ לד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל פֻּצוּ בָעָם וַאֲמַרְתֶּם לָהֶם הַגִּישׁוּ אֵלַי אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ

אֲרֵי דְחֵיל עַמָּא מִשְׁבוּעֲתָא׃ כז וְיוֹנָתָן לָא שְׁמַע כַּד אוֹמֵי אֲבוּהִי יַת עַמָּא וְאוֹשֵׁיט יַת רֵישׁ שׁוּטִיתָא דְבִידֵיהּ וּטְבַל יָתַהּ בְּקִינָא דְדוּבְשָׁא וַאֲתֵיב יְדֵיהּ לְפוּמֵיהּ וּנְהַרָא עֵינוֹהִי׃ כח וַאֲתֵיב גַּבְרָא חַד מֵעַמָּא וַאֲמַר אוֹמָאָה אוֹמֵי אֲבוּךְ יַת עַמָּא לְמֵימַר לִיט גַּבְרָא דְיֵיכוּל לַחְמָא יוֹמָא דֵין וְאִשְׁתַּלְהֵי עַמָּא׃ כט וַאֲמַר יוֹנָתָן עֲכַר אַבָּא יַת עַמָּא דְאַרְעָא חֲזוֹ כְעַן אֲרֵי נְהַרָא עֵינַי אֲרֵי טְעֵימִית זְעֵיר דוּבְשָׁא הָדֵין׃ ל בְּרַם אִלּוּ מֵיכַל אֲכִיל יוֹמָא דֵין עַמָּא מִבִּזַּת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי דְאַשְׁכַּח אֲרֵי כְעַן לָא סַגִּיאַת מַחְתָּא בִּפְלִשְׁתָּאֵי׃ לא וּקְטַלוּ בְּיוֹמָא הַהוּא בִּפְלִשְׁתָּאֵי מִמִּכְמָשׁ עַד מֵישַׁר אַיָּלוֹן וְאִשְׁתַּלְהֵי עַמָּא לַחֲדָא׃ לב וְאִתְפְּנֵי עַמָּא עַל בִּזְתָּא וּנְסִיבוּ עָאן וְתוֹרִין וּבְנֵי תוֹרִין וּנְכִיסוּ עַל אַרְעָא וַאֲכַל עַמָּא עַל דְמָא׃ לג וְחַוִּיאוּ לְשָׁאוּל לְמֵימַר הָא עַמָּא חַיָּבִין קֳדָם יְיָ לְמֵיכַל עַל דְמָא וַאֲמַר שְׁקַרְתּוּן קְרִיבוּ לְוָתִי יוֹמָא דֵין אַבְנָא רַבְּתָא׃ לד וַאֲמַר שָׁאוּל אִתְבַּדָּרוּ בְעַמָּא וְתֵימְרוּן לְהוֹן קְרִיבוּ לְוָתִי גְּבַר תּוֹרֵיהּ וּגְבַר אִמְּרֵיהּ

את השבועה . וישב ידו אל פיו ותראנה עיניו . טמן עצל ידו תנינא : לא שמע ה' דסמיכי בקריאה וסי' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם . וירא כל ישראל כי לא שמע . וכל ישראל דד"ה . בן חכם מוסר אב . כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה : לוא ג' מליאים וסי' אף כי לוא אכל

תולדות אהרן ויונתן לא שמע . שם : ויטבול אותה . שבת לה בתרא סו ם(שבועות לט): ראו נא כי אורו . יומא פג . (חוטאים לה' . מגלה עב) : ויאמר בגדתם . זבחים קכ : ויאמר שאול פצו . שם (שם) :

רלב"ג

כמו שפירשנו הקודמים : (לא) ויכו ביום ההוא בפלשתים ממכמש אילונה . אחשוב כי ספר זה לגודות על רוב שקדם לרדוף אחריהם ולהכות בהם עד שאחר נסעו ממכמש בהזעקם לרדוף אחריהם הכו בהם עד אילונה שהוא שם עיר אחרת ולזה היה עיף ויגע מאד : (לב) ויעט העם אל השלל . ר"ל סר וסבב לקחת מהשלל לאכול : וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם . ר"ל אצל הדם כי כל א' היה שוחט במקום שהיה בו מהמקנה ואחר היו אוכלים שם וכבר דקדקה התורה שלא יאכלו אצל הדם במה שאמרה לא תאכלו על הדם כדי שלא ישתבשו באמונות הנפסדות שהיו אז למי שעושים זה כמו שזכרנו בבאורנו לדברי התורה ולזה סבב סבוב שיגולו לו אבן גדולה וישחטו שם כלם ואחר ישובו למקומם לאכל ובזה ישמרו מלאכל אצל הדם : (לד) פוצו בעם . ר"ל שתפרדו אנה ואנה בכל

פי' רבי' ישעיה

(כז) ביערת הדבש . היא החלה שרודין מן הכורת . ות"י בקינא דדובשי' שעשוי' נקבים נקבים כמושב הדבורים . וזהו אכלתי יערי עם דבשי : (לב) ויעט העם אל השלל . נתפזרו לכאן ולכאן לשלול שלל . ודומה לו שלמה אהיה כעוטיה . ועוטף עטה . שהם לשון פיזור : וישחטו ארצה ויאכלו על הדם . מתוך שהיו שוחטים ארצה במקום נמוך היה מתלכלך הבש' בדם והיו אוכלים אותו מלוכלך בדמו ואמר להם שיגולו אבן גדולה וישחטו עליה והדם ירד למטה והבשר יעמוד למעלה ולא יתלכלך בדם : (לד) ואיש שיהו . שה כמו פה וכשתאמר פיהו נעלם היוד והנה הוגע :

מצודת ציון

(כו) הלך . מלשון הליכה ור"ל זב : (כז) ותארנה . מלשון אורה : (כט) עכר . ענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אותי (בראשית ל"ד) : אורו . מל' אור : (ל) לוא . כמו אם : משלל . מבזה : רבתה . מל' רבוי : (לב) ויעט . ענין פריחה כמו ויעט בהם (לקמן כה) ור"ל במהירות רב : (לג) בגדתם . פשעתם : גלו . גלגלו : (לד) פוצו . התפזרו כמו ויפץ העם (שמות ה') . שיהו

מצודת דוד

(כז) וישב ידו . עם המטה : ותארנה עיניו . כי חשכו בעבור הרעבון : (כח) ויעף העם ר"ל והנה בעבור זה נעשה העם עיף ויגע : (ל) אף כי . ר"ל ומה מטעימה לבד אורו עיני כל שכן אם אכלו אכילה גמורה וכי עתה לא רבתה מכה בפלשתים כי הלא ע"י האכילה היה עוד כוחם מתחזק : (לא) ממכמש . ממקום מעמד פלשתים רודפים עד אילון והכו בהם : (לב) על הדם . ארז"ל שהקדישו שלמים ואכלו הבשר קודם זריקת הדם והתורה אסרתה שנאמר לא תאכלו על הדם (ויקרא י"ט) : (לג) אבן גדולה . לעשותה במה לזרוק עליה את הדם : (לד) פוצו . התפזרו בין העם

רש"י

ויהיו המכריזים נפולים בעם: ושחטתם בזה. כאן במקום שהיה. דבר אחר סכין בדק להם: בלילה. בהמות של חולין נשחטו בלילה כך מפורש בזבחים: (לה) אותו החל. אותו המזבח ראשון למזבחות שבנה שאול: (לח) פנות העם. שרי העם אבן הפנה היא החשובה: (מ) לעבר אחד. להפיל גורל בין כלכם וביננו: (מא) הבה תמים. תן גורל אמת: והעם יצאו. נקיים מן הגורל: (מה) ויפדו העם. התירו לו לשאול שבועתו: ויעש

רד"ק

שיגישו לשאול מי שרוצה לשחוט שורו או שיו: ושחטתם. פי' בזה המקום על האבן ורז"ל פי' בזה הסכין שבדק להם הסכין וסמכו מכאן לבדיקת הסכין. ובדרש עוד ושחטתם בזה רבנן אמרי סכין ארבע עשרה אצבעות הראה להם ב' תרין ז' שבעה ה' חמשה אמר להם בזה היו שוחטים ואוכלים כסדר הזה היו שוחטין ואוכלין לאכול אל הדם. כמו על הדם וכן אל ההרים לא אכל על ההרים: (לה) אותו החל לבנות מזבח לה'. פי' אותו המזבח היה תחלת המזבחות שבנה שאול כי מה שהקריב קרבנות בגלגל מלא שם המזבח בנוי. ובדרש אותו החל והלא כמה מזבחות בנו ראשונים נח בנה מזבח אברהם בנה מזבח יצחק בנה מזבח יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע בנה מזבח ואת אמרת אותו החל לבנות מזבח אמר ר' יודן החל במלכים ועוד יש דרש אותו המזבח הוא החל לבנותו כלומר הוא בעצמו נתן האבן הראשונה ואחר כך בנו הבונים המזבח עד כלותו: (לו) ונבזה בהן. קל הזיי"ן ומשפט להדגש: ולא נשאר. בצרי כמו בחירק ואחד הוא: אל האלהים. כתרגומו נשאל במימרא דה': (לח) פנות העם. כתרגומו רישי עמא ונקראו ראשי העם פנות שהעם לעיר כמו פנה לקיר: (מ) לעבר אחד. בגורל שהיו כל ישראל בקלף אחד יונתן ושאול בקלף אחר: (מא) הבה תמים. גורל תמים ואמת וי"ת אייתיניה בקשוט כלומר הבה הגורל באמת: (מב) הפילו. פי' הפילו הגורל ות"י רמו עדבין: כה יעשה אלהים. ר"ל כה יעשה לי וכן מנהג הלשון כלומר כך וכך יהיה לי אם לא תמות: כי

פסוקים

לד ...שיהו ושחטתם בזה ואכלתם ולא־תחטאו ליהוה לאכל אל־הדם ויגשו כל־העם איש שורו בידו הלילה וישחטו־שם:

לה ויבן שאול מזבח ליהוה אתו החל לבנות מזבח ליהוה:

לו ויאמר שאול נרדה אחרי פלשתים לילה ונבזה בהם ׀ עד־אור הבקר ולא־נשאר בהם איש ויאמרו כל־הטוב בעיניך עשה ס ויאמר הכהן נקרבה הלם אל־האלהים:

לז וישאל שאול באלהים הארד אחרי פלשתים התתנם ביד ישראל ולא ענהו ביום ההוא:

לח ויאמר שאול גשו הלם כל פנות העם ודעו וראו במה היתה החטאת הזאת היום:

לט כי חי־יהוה המושיע את־ישראל כי אם־ישנו ביונתן בני כי־מות ימות ואין ענהו מכל־העם:

מ ויאמר אל־כל־ישראל אתם תהיו לעבר אחד ואני ויונתן בני נהיה לעבר אחד ויאמרו העם אל־שאול הטוב בעיניך עשה:

מא ויאמר שאול אל־יהוה אלהי ישראל הבה תמים וילכד יונתן ושאול והעם יצאו:

מב ויאמר שאול הפילו ביני ובין יונתן בני וילכד

תרגום

ותיכסון הכא ותיכלון ולא תחובון קדם יי למיכל על דמא וקריבו כל עמא גבר תוריה בידיה בליליא ונכיסו תמן: לה ובנא שאול מדבחא קדם יי יתיה שרי למבני מדבחא קדם יי: לו ואמר שאול נחות בתר פלשתאי בליליא ונקטול בהון עד מנהר צפרא ולא נשאר בהון אנש ואמרו כל דתקין בעינך עביד ואמר כהנא נתקרב הלכא ונשאל במימרא דיי: לז ושאל שאול במימרא דיי האיחות בתר פלשתאי התמסרינון ביד ישראל ולא קביל צלותיה ביומא ההוא: לח ואמר שאול אתקריבו הלכא כל רישי עמא ודעו וחזו במן הות חובא הדין יומא דין: לט ארי קים הוא יי דפריק ית ישראל ארי אלו איתוהי ביונתן ברי ארי אתקטלא יתקטל ולית דמתיב ליה מכל עמא: מ ואמר לכל ישראל אתון תהון לעברא חד ואנא ויונתן ברי נהי לעברא חד ואמרו עמא לשאול דתקין בעינך עביד: מא ואמר שאול קדם יי אלהא דישראל איתניה בקשוט ואיתאחד יונתן ושאול ועמא נפקו: מב ואמר שאול רמו עדבין בינא ובין יונתן ברי ואיתאחד

רלב"ג

בכל המחנה לצוותם כלם שיעשו איש שורו ואיש שיו לשחוט על האבן כדי שיהיו העם נשמרים מלאכל על הדם זהו הפי' אשר שירשנו אנחנו בזה והוא נאות מאד וכבר ראינו בו פירושים מפרשים בלתי נאותים אם באנו לספר מה שיש בהם מהספק ארך מאד ואין זה מכונתינו: (לה) ויבן שאול מזבח לה' אותו החל לבנות מזבח לה'. ראוי שתדע שלא יתכן שנאמר כי שאול החל לבנות מזבח לה' שהרי כמה וכמה אנשים בנו מזבח קודם שאול כמו שאמרו במדרש והנראה בעיני שהרצון בזה כי כשצוה שאול לגול אבן גדולה לשחוט עליה איש שורו ואיש שיו החל הענין ההוא לבנות מזבח לה' כי בלילה ההוא לא בנאו כי היה נחפז לרדוף אחרי פלשתים אך היתה האבן ההיא התחלת הבנין ושם בנה המזבח אחר כן להזכיר הנס שנעשה להם ולתת תודה לשם ית' כעל כל אשר גמלם או יהיה הכנוי באותו החל שב אל האבן ואל תתמה אם יהיה אבן פעם זכר פעם נקבה כי יש כמוהו רבים בלשון. והנה התעורר שאול בראותו ההצלחה לישראל לרדוף אחרי פלשתים בלילה ההוא בעינו ולא נשלמה כונתו כי שאלו באלהים. ולא ענהו ביום ההוא על דבר חטא יונתן לפי מה שנתברר על פי הגורל: (מד) והנה נשבע שאול שמות יומת יונתן בנו על דבר זה החטא וסבבו ישראל שלא מת יונתן כי עם אלהים עשה

פי' רבי' ישעיה

(לה) אותו החל לבנות מזבח לה'. פי' בכל השופטים לא היה מי שיבנה מזבח לשם כי אם שאול התחיל ואף על פי שעשה גדעון ומנוח הם עשו לעצמם לא שיקריבו בו כל ישראל. ושאול עשה שיקרבו עליו כל ישראל ושמואל מצינו שעשה דכתיב ותשובתו הרמתה עד ויבן שם מזבח להשם אלא שהוא היה נביא. וזה מדבר בשופטים שמלכו על ישראל: (לח) גושו הלם. כמו נגושו:

תולדות אהרן ושחטתם בזה. חולין יז:

אבל. לוא הקשבת למצותי. לוא קרעת שמים: ויגשו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ויעלו עולות ויגשו שלמים וישב העם. איש שורו ואיש שיהו. את שעירי החטאת דד"ה. בתראה מלא: נרדה ג' בקריאה וסימן נרדה ונשברה לך אכל. הבה נרדה ונבלה שם שפתם. נרדה אחר הפלשתים לילה: גשו ג' וחס' וסימן נמסר ביהושע סימ' ג'. הלם י"א בקריאה וחס' וסימ' נמסר בסדר שמות. ישנו ד' בקריא' וסימן כי את אשר ישנו פה עמנו. כי אם ישנו ביונתן. והיה אם ישנו בארץ. ישנו עם אחד מפוזר ומפורד. ונמסר גם בריש סדר נצבים. יצאו ח' קמצין וסימ' נמסר ביהושע סימ' ב':

מצודת דוד

העם: הגישו אלי. אל מקום הבמה בכדי לזרוק את הדם מיד על הבמה ואחר תאכל. (לה) אותו החל. ר"ל עם האבן האמור למעלה התחיל בנין המזבח וגמרה בשאר אבנים: (לח) כל פנות העם. כי כל שבט עמד בפנה בפ"ע ואמר שכולם מכל הפנות יגשו הלום בכדי שכולכם תראו ותדעו בדבר מה היתה החטאת הזאת אשר בעבורה לא ענני ה': היום ר"ל בודאי זה מקרוב נעשתה כי הלא ביום הצליחו במלחמה: (לט) כי חי ה'. הריני נשבע חי ה' וכו': אם ישנו. החטא ההוא: (מ) לעבר אחד. ר"ל נחלק את עצמנו לב' חלקים אתם כולכם לצד אחד ואני ובני וכו' ונפיל הגורל בין שני החלקים: (מא) הבה תמים. שיפול הגורל

מצודת ציון

שיהו. שה שלו: בזה. במקום הזה: (לה) אותו. עמו. (לו) ונבזה. מל' בזה ושלל: הלום. לפה כמו אל תקרב הלום (שם ג'): (לח) פנות. מל' פנה וזויות: (לט) ישנו. מל' יש: (מ) לעבר לצד: (מא) הבה. תנה כמו הבה את אשתי (בראשית כ"ט): תמים. מל' תם ר"ל דבר שלם ואמת

יונתן : מג ויאמר שאול אל־יונתן הגידה לי מה עשיתה ויגד־לו יונתן ויאמר טעם טעמתי בקצה המטה אשר־בידי מעט דבש הנני אמות : מד ויאמר שאול כה־יעשה אלהים וכה יוסף כי־מות תמות יונתן : מה ויאמר העם אל־שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדלה הזאת בישראל חלילה חי־יהוה אם־יפל משערת ראשו ארצה כי־עם־אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את־יונתן ולא־מת : מו ויעל שאול מאחרי פלשתים ופלשתים הלכו למקומם : מז ושאול לכד המלוכה על־ישראל וילחם סביב בכל־איביו במואב ובבני־עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר־יפנה ירשיע : מח ויעש חיל ויך את־עמלק ויצל את־ישראל מיד שסהו : מט ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכישוע ושם שתי בנתיו שם הבכירה מרב ושם הקטנה מיכל : נ ושם אשת שאול אחינעם בת־אחימעץ ושם שר־צבאו אבינר בן־נר דוד שאול : נא וקיש אבי־שאול ונר אבי־אבנר בן־אביאל : נב ותהי המלחמה

ח' מ"ע · ל'. ג' · ג'. ול' דל"ת וחד ויפדו וירנו · ד' · ב' וינכל עריס · ה'. ד' אותס' · י"ג ר"ס

יונתן : מג ואמר שאול ליונתן חוי לי מה עבדתא וחוי ליה יונתן ואמר מטעם טעמית בריש שוטיתא דבידי זעיר דובשא הא אנא חיב לממת : מד ואמר שאול כדין יעביד לי יי וכדין יוסיף ארי ממת תמות יונתן : מה ואמר עמא לשאול היונתן יתקטיל די עבד פורקנא רבא הדין בישראל חס קים הוא יי אם יפול משער רישיה לארעא ארי קדם יי גלי דבשלו עבד יומא דין ופרקו עמא ית יונתן ולא מית : מו וסליק שאול מבתר פלשתאי ופלשתאי אזלו לאתריהון : מז ושאול אצלח במלכותא על ישראל ואגיח קרבא סחור סחור בכל בעלי דבבוהי במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתאי ובכל אתר דמתפני מחיב : מח וכנש משרין ומחא ית דבית עמלק ושיזיב ית ישראל מיד בזזיהון : מט והוו בני שאול יונתן וישוי ומלכישוע ושום תרתין בנתיה שום רבתא מרב ושום זעירתא מיכל : נ ושום אתת שאול אחינועם בת אחימעץ ושום רב חיליה אבינר בר נר אח אבוהי דשאול : נא וקיש אבוהי דשאול ונר אבוהי דאבנר בר אביאל : נב והות קרבא תקיפא על

רשי

(מח) ויעש חיל ויאסף חיל : (נ) אבינר בן נר. ונר היה דוד שאול אחיו של קיש ושניהם בני אביאל וגם אביאל נקרא נר בדברי הימים שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלים : (נב) וראה שאול. לשון הוה כשהי'

רדק

(מג) כי עם אלהים עשה. כלומר טובה עשה עם אלהים ועם עמו כי הגדיל בטחונו באלהים ומסר נפשו על עם ה' והלך הוא ונושא כליו להלחם במחנה פלשתים ות"י ארי קדם ה' גלי די בשלו עבד יומא דין וטעם ויפדו העם את יהונתן לפי' הזה בטענתם פדו אותו שטענו עליו כי היה שוגג אם כן מה טעם אשר עשה הישועה לא היה אלא מפני שהיה שוגג אבל ר"ל רע ומר היה אם לא היינו מוציאים עליו טענה לפדותו מן המות כי ישועה גדולה עשה בישראל וכן פי' אדוני אבי ז"ל. ויש לשאול אחרי ששגג בזה יהונתן והכתוב מעיד עליו ויונתן לא שמע בהשביע אביו א"כ למה לא נענה שאול באורים ותומים. פי' הגאון רב סעדיה ז"ל נעצר הרפואות לעם כי שוגג היה כי היו אומרים משוא פנים יש בדבר כי בן המלך עבר על החרם ולא נענש ואילו היה אחר היה נענש וכל העם לא היו יודעים כי לא היה שם יונתן בשעת השבועה וכאשר לא נענה שאול באורים ותומים הוצרכו להפיל גורל על מי היה החטא ונפל על יהונתן וחקרו ודרשו ומצאו כי לא היה שם בשעת השבועה טענו כל העם עליו כי שוגג היה ואין עליו משפט מות ובדרש ויפדו העם את יהונתן ר' אליעזר אומר נתנו משקלו זהב ופדאוהו רבי יוחנן ור"ל ר' יוחנן אמר וכי לחם אכל והלא דבש אכל ר"ש לקיש אמר וכי לא מטעמת טעם לא כן אמר ר' אבהו משום ר' זעירא מטעמת אין בו משום אכילה ולא משום שתייה ולא משום הפסק תענית ואינה טעונה ברכה הרי ויפדו העם את יונתן : (מו) ויעל שאול מאחרי פלשתים. כיון שלא ענהו ה' באורים ותומים לא רצה לרדוף אחרי פלשתים בעת הזאת כי חשב אף על פי שנמלט יונתן בטענ' עון יש בינינו על השבועה או אחר שהלך הלילה בזה הענין שנתעסקו בו בין כך הלכו פלשתים למקומם : (מז) לכד המלוכה. התחזק במלוכ' והיתה בידו בלא שום פקפוק כי ראו כל ישראל כי היה מצליח במלחמותיו : ירשיע. יחריד ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע ותרגומו יחייב : (מח) ויעש חיל. אסף וכת"י וכנש משירין : ויך את עמלק. מה שצוה לו הא לך והכית את עמלק : (מט) וישוי. הוא אבינדב הנזכר במלחמ' שמתו בה שאול ובניו והוא הוא הנזכר בדברי הימים ולא זכר איש בושת כי אלו השלשה היו יוצאים עמו במלחמה ולפי שזכרם בענין המלחמה לא זכר איש בושת ובדברי הימים שזכרם בענין התולדת זכרו והוא אשבעל שזכר הוא איש בושת : (נא) ונר אבי אבנר בן אביאל. כבר פירשתיו למעלה

רלבג

עשה מעשיו ביום ההוא והנה ההצלחה הזאת נקראת פדייה על דרך אמרו פדה בשלום נפשי ופדויי ה' ישובון : (מז) ושאול לכד המלוכה על ישראל. כי בשלו התשועות הנפלאות שנעשו על ידו בהלחמו בכל אויביו לכד המלוכ' על ישראל בשיראו ממנו כל העם יראה עצומה ונכנעו לעשות מצותו וגזרתו בלא עכוב : ובכל אשר יפנה ירשיע. ר"ל שיחייב אויביו וישחיתם על דרך אומר אל אלוה אל תרשיעני או יהיה הרצון בזה ירשיע היה נלחם ר"ל שבסוף היה נלחם בכל אשר יפנה שיעשו לו חמס וזהו אמרו בסוף ויצל את ישראל מיד שוסהו כי לא היה נלחם בהם אם לא מפני היותם שוסים את ישראל ומרשיעים כנגדם : (מט) והנה האריך בזכירת שמות בניו ובנותיו ושם אשתו ושם שר הצבא אשר לו לכבוד שאול ולצורך מה שזכר אחר זה באלו הספורים : (נ) והקדים אבנר לקיש אבי שאול למעלת אבנר ולפחיתות קיש הלא תראה מה שאמר במה שקדם מה זה היה לבן קיש ולזאת הסבה ג"כ הקדים לזכור אבנר קודם שיזכור אביו שהיה שר צבא ג"כ ויחס מפני זה נר אביו שהוא אבי אבנר כאמרו ונר אבי אבנר בן אביאל :

כל

הישועה ג' בקריאה וסימ' היונתן ימות אשר עשה. ושאבתם מים בששון. לה' הישועה על עמך : ירשיע ד' א' מגהון חס' וסי' ובכל אשר יפנה ירשיע . והוא ישקיט . את אמנם אל לא . ואיש מזמות. מזמות חס' :

תולדות אהרן היונתן ימות. ברכות לה: ובכל אשר יפנה ירשיע. עירובין נג סנהדרין לג :

מצודת ציון

ואמת : (מז) ירשיע. יחריד ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע (איוב ל"ד) והוא ע"ש שנכון ביד הרשע חרדה ובלבול : (מח) ויעש. ענין אסיפה כמו וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד) : חיל. אנשי חיל

מצודת דוד

בהשגחה ולא במקרה : (מג) מה עשית. מה העון שעשית : הנני אמות. מוכן אני למות ולא אתרעם : (מד) כה יעשה אלהים. הוא ענין שבועה וגזם ולא פירש והרי הוא כאלו אמר כזאת וכזאת רעה יעשה לי אלהים וכו' : (מה) היונתן ימות. וכי מן הראוי שימות יונתן אשר באה ע"י תשועה גדולה : חלילה. חולין וגנאי הוא להמיתו : אם יפול משערת וכו'. הוא ענין גוזמא ומליצה כדרך שהבריות אומרים ור"ל שלא יעשה לו מאומה רע : כי עם אלהים. ר"ל היום הזה עשה טובה עם אלהים להושיע לעמו בסכנת נפשו ואיך א"כ יהיה עובר על השבועה במזיד בשאט בנפש ובודאי שוגג היה ולא ידע מהשבועה : ויפדו העם. בהדברים האלה פדאוהו מן המיתה ולא הומת : (מו) מאחרי פלשתים. שב למקומו ולא רדפם עוד : (מז) לכד המלוכה. ר"ל התחזק בה להיות בידו מבלי פקפוק כי נלחם באויביו והצליח והחריד האויב : (מח) ויצל וכו'. רק את ישראל הציל מידו אבל לא החרימו עד שאמר לו שמואל בדבר ה' להחרימו : (מט) וישוי. הוא איש בושת כי בד"ה לא זכר ישוי וזכר במקומו אשבעל והוא איש בושת וכי ירובעל

רשי

שהיה שאול רואה איש גבור חיל היה אוספו אליו : (א) ועתה שמע לקול דברי ה'. פעם אחת נסכלת עתה הזהר בעצמך : (ג) משור ועד שה. שהיו בעלי כשפים ומשנין עצמן ודומין לבהמה : (ד) וישמע שאול. לשון הכרזה כמו ויזעק שאול : ויפקדם בטלאים. אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה מצאנו של מלך ואחר כך מנה את הטלאים לפי שאסור למנות את ישראל שנאמר גם לא יספר מרוב (בראשית ל"ב י"ב) : (ה) וירב בנחל. וילחם בנחל ורבותינו אמרו על עסקי נחל רב ודן את עצמו ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה בנחל בשביל כל הנפשות האלו לא כ"ש אם אדם פשע בהמה

רדק

למעלה : (א) למשחך למלך. בקמץ חטף החית : ועתה שמע. כלומר כיון שנמשחת למלך על ישראל צריך שתעשה מה שמצוה עליך לעשות והוא מלחמת עמלק. ואמרו רבותינו ז"ל שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה ועל זה המלך נאמר וירם מאגג מלכו :

חֲזָקָה עַל־פְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שָׁאוּל וְרָאָה שָׁאוּל כָּל־אִישׁ גִּבּוֹר וְכָל־בֶּן־חַיִל וַיַּאַסְפֵהוּ אֵלָיו׃

טו א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֳךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה׃ ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם׃ ג עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר׃ ד וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־אִישׁ יְהוּדָה׃ ה וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב

פלשתאי כל יומי שאול וחזא שאול כל גבר גבר וכל גבר עביד קרב וכנש יתיה לותיה : א ואמר שמואל לשאול יתי שלח יי לרביותך למהוי מלכא על עמיה על ישראל וכען קביל למימר פתגמא דיי : ב כדנן אמר יי צבאות דכירנא ית דעבד עמלק לישראל דכמן ליה באורחא במיסקיה ממצרים : ג וכען איזיל ותמחי ית דבית עמלק ותגמר ית כל די להון ולא תחוס עליהון ותקטול מגבר עד אתתא מעולים ועד יניק מתור ועד אימר מגמל ועד חמר : ד וכנש שאול ית עמא ומנינון באמרי פסחיא מאתן אלפין גברא רגלאי ועסרא אלפין ית אנש יהודה : ה ואתא שאול עד קרתא דבית עמלק ומקים

ל' וחד ויאספהו במכמרתו · ג' פסוקים על ועל ומלה ביניהון · כ"ה ר"פ. ה' בטעם ת"ז · ב' ולא הכסה · ב' כאיש אחד · ל' וחד משור עד המור

והכית ה' מלרע וסימ' והכית את כל זכורה לפי חרב. והכית את מדין כאיש אחד. עתה לך והכית את עמלק והחרמתם. בית אחאב. את ארם עד כלה :

תולדות אהרן עשה עמלק. זוכר ויקהל : לך והכית את עמלק. יומא כב : ויפקדם בטלאים. שם עב : ויבא שאול. שבת נו : וירב בנחל. יומא שם :

רדק (המשך)

(ב) פקדתי. עתה אני רוצה לפקוד ולגמול על עמלק את אשר עשה לישראל : שם לו. מארבים ותחבולות בדרך ויונתן תרגם דכמן ליה באורחא : (ג) והחרמתם. כמו ואת כל הנשמה החרים לשון כלייה והשחת' וכן תרגם יונתן ותגמר ואדוני אבי ז"ל פי' לשון חרם וקללה כלומר בתחלה החרימו שלא יהנה אדם מהם ואחר כך והמתה : ולא תחמול. לפי שסופם לחמול כמו שאמר ויחמול שאול והעם הזהירו ולא תחמול עליו שלא יהיה לו פתחון פה : ועד חמור. כי אם יחיו מהם שור או חמור יאמרו זה היה משלל עמלק והרי לא נמחה זכר עמלק והכתוב אומר תמחה את זכר עמלק : (ד) וישמע. כמו ויאסף וכן תרגם יונתן וכנש כלומר אספם שיהיו נשמעים אליו ללכת למלחמה או פי' אספם על ידי כרוז משמע וכן במשנה באחד באדר משמיעים על השקלים פירוש מכריזין : בטלאים. שם מקום אף על פי שלא בה"א הידיעה ושלא כמנהג הנה כמוהו בקרקע בסכות בשטים ויונתן פירשו כמו ובזרועו יקבץ טלאים שתרגומו באמרי פסחיא ואם כדבר יונתן שפסחים היו אם כן זמן פסח היה ובנוב שהיה אהל מועד שם פקדם שהביאו פסחיה' ועל ידי הפסחים ידע מניינם כי פסח לא היה קרב בבמת יחיד ובדברי רבותי ז"ל שמנה אותם בטלאים לא מן הפסחים אלא שאמר להם שיקחו כל אנשי החיל טלאים משלו ויקח כל אחד טלה אחד ואחר כך צוה למנות הטלאים וסמכו על זה הפסוק ואמרו אסור למנות את ישראל אפי' לדבר מצוה שנאמר ויפקדם בטלאים אמר רב אלעזר כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר אשר לא ימד ולא יספר ואמרו כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו בימי דוד נראה כי אפילו מנה אותם בדבר אחד כיון שמנה אותם שלא לצורך הם חסרים שאם כן למה לא לקח יואב מכל אחד שום דבר וימנה הדבר ההוא ולא יהיה בהם נגף וכן כשמנה אותם לצורך צריך שימנה אותם בדבר אחד כמו שאול שמנה אותם בטלאים וכן במלחמה הראשונה שפקדם בבזק שפירושו באבנים כמו שפירשנו : (ה) וירב בנחל. שרשו ארב משפטו ויארב מבנין הפעיל או מן הדגוש ומשפטו ויארב והוא הנכון מפני קמצות היו"ד ויש לפרשו ענין ריב ומלה כלומר יצא עמלק עליהם ונלחם אתם בנחל ויונתן תרגם ושקים משרייתיה ואגח קרבא בנחלא ובדברי רבותינו ז"ל לשון דין הוא רב ודן שאול בעצמו על עסקי נחל כלומר עגלה הערופה בנחל אמר ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה כל הנפשות הללו לא כל שכן יצאתה בת קול ואמרה לו שאול אל

רלבג

(נב) כל איש גבור וכל בן חיל. הנה אחשוב כי קרא הגבו' האיש החזק והאמיץ הבקי בעניני המלחמות ובן חיל מצליח במלחמות : (ג) והמתה מאיש ועד אשה וגו'. הגדול הכל והקטון כלה וזה בהדרגה כי האיש יותר נכבד מהאשה וכל אחד מהם יותר נכבד מהעולל כי הוייתו חסרה עדיין כי לא נשלם הגדול בו והצמיחה והשולל יותר נכבד מהיונק כי היונק עם חסרון גופו הנה הוא חסר הכח עד שלא יוכל לסבל כי אם החלב שהוא מתדמה לטבעו מאד והשור יותר נכבד מהשה והגמל הוא כמו ממצע בין טבע הסוס וטבע הבהמה והחמור הוא מהמינים הפחותים שבבהמה הטמאה : (ד) ויפקדם בטלאי'. עשה זה כדי שיפקוד הטלאים ולא יפקוד העם פן יהיה בהם נגף בפקוד אותם כמו שקרה לדוד ולזאת הסבה גם כן מנה אותם בבזק במלחמת נחש מלך בני עמון : (ו) וירב בנחל. ר"ל שהוא נלחם עם עמלק במישור כי שם יצאו להלחם. הנה הריב והמלחמה אח' כאמרו הרוב

פי' רבי' ישעיה

וכל אשר יפנה. מתגבר ונולחם. כרשע שהוא מתגבר על חבירו וגוזל ממונו : אשר שם לו בדרך. שם לו מארב בדרך. כל פנות העם. תרגם יונתן רישי כל עמא כמו אבן פנה שהוא ראש לבנין. כה יעשה לי אלהים. לשון קללה. ומקרא קצר הוא : כי עם אלהים עשה. שמסר נפשו למות בעבור ישראל על אהבת השם : משור עד חמור. שהיו נעשים בהמה על ידי כישוף : וישמע שאול את העם. פירוש השמיעם על ידי כרוז שיהו מוכנים ויבואו במלחמה : ויפקדם בטלאים. יש מפרשים שם מקום כמו זיף וטלם ובעלות וי"ש אומרים שלא רצה למנותם אלא נתן טלה לכל אחד ומנה הטלאים : ועשרת אלפים את איש יהודה. מודיע לך אף על פי שהיו מרובים באוכלוסים לא באו כי אם עשרת אלפים שהיו מתקנאים שלא היתה המלוכה מהם ולא היו נשמעים לו כל כך : (ו) וירב בנחל. לשון מלחמה ומריבה :

מצודת דוד

נקרא גם ירובשת (ש"ב י"א) ואף בעת נהרגו בני שאול במלחמה לא חשב ישוי וזהו כי הוא איש בושת ונשאר חי ומלך ומה שלא זכר פה את אבינדב הנחשב בבני שאול אשר מתו במלחמה וגם בד"ה אולי לא נולד עדיין בעת ההיא : (נ) דוד שאול. נר היה דוד שאול : (נא) בן אביאל. קיש ונר כל אחד מהם היה בן אביאל : (נב) וראה. כאשר ראה שאול איש גבור וכו' היה מאספו אליו : **טו** (א) אותי שלח וכו'. ר"ל והנך רואה שנתקיים הדבר ודבר ה' בפי אמת ולזה שמע לקול דברי ה' אשר אומר לך ולא תפקפק בדברי על היותו דבר זר להחרים את כל הנמצא לעמלק : (ב) פקדתי. זוכר אני את אשר עשה עמלק לישראל : אשר שם לו. כפל הדבר במ"ש לתוספות ביאור : (ג) עתה וכו'. ר"ל מאז הכיתם ולא החרמתם

מצודת ציון

חיל : שוסהו. ענין דריכה ורמיסה כמו שוסים וישוסו (שופטים ב') : (נב) בן חיל. הוא היודע תחבולות המלחמה : ויאספהו. הכניסו אליו : **טו** (ב) פקדתי. ענין זכרון : שם. מלשון שימה : (ג) והחרמתם. ענין כליון וכריתה : מעולל. הוא הרך בשנים כמו עול ימים (ישעיה ס"ה) והוא גדול מן היונק : (ד) וישמע. ענין אסיפה ע"י השמעת קול המאסף וכן השמיעו אל בבל רבים (ירמיה נ') : ויפקדם. ענין מנין ומספר : בטלאים. שם מקום כמו זיף וטלם ובעלות (יהושע ט"ו). ורז"ל אמרו בטלאים ממש (יומא כ"ב) לפי שאסור למנות את ישראל לגלגולת ומנאם בטלאים וכ"א

רדק

אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך: (ו) ויאמר שאול אל הקיני. ואע"פ שראינו בכבוש הארץ כי הקיני עלו מעיר התמרים וישבו עם בני יהודה במדבר יהודה הלכו להם כולם או מקצתם לשבת עם העמלקי כי יושבי אהלים היו והיו נוסעים ממקום למקום כפי שהיה מזדמן להם: פן אוסיפך. שרשו אסף מבנין הפעיל על דרך אובידה העיר ענינו לשון כליון: ואתה עשית חסד. בעצה שנתן יתרו למשה ונחשב לזרעו אחריו כאילו הם עשו החסד וזהו שאמר עם כל ישראל כמו שאמר שם וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום. ובדרש וכי עם כל בני ישראל עשה חסד והלא לא עשה הכל אלא עם משה הדא דכתיב קראן לו ויאכל לחם אלא ללמדך שכל העושה טובה עם אחד מגדולי ישראל מעלה עליו כאילו עשה גד[ו]ל עם כל ישראל: (ז) מחוילה בואך שור. אולי שכנו שם עם בני ישמעאל או לקח הארץ מידם וכ"ף באכה פירשתי שהיא לנכח ידוע המקום: (ט) והמשנים. תרגם יונתן כמו הפוך והשמנים שתרגם שמיני' ותרגם הכרים פטימיא ורוצה לומר השמנים שהם שמנים מאליהם על ידי מרעיתם והמפוטמים שהם מפוטמים על ידי אדם שמאכילם כי כן דרך הפטם שמפטם הבהמות מכין המאכל ומשי' בפי הבהמה ויש לפרש המשנים הכבשים בני שני' והכרים גדולים משנה. ויש מפרשים המשנים שהם שניים לבטן: וכל המלאכה. פירוש המקנה וכן לרגל המלאכה אשר לפני כי כל דבר שיתעסק בו האדם נקרא מלאכה ומעשה מלאכת אומנות בין עבודת האדמה בין במקנה: נמבזה ונמס. בתוספת שתי אותיות וכן מתלאה ואמר נמבזה ונמס נקבה וזכר כמו רוח גדולה וחזק והנקבה על המלאכה והזכר על הענין וכן יעשה מלאכה והענין בזה המקום המקנה: (יא) נחמתי. מבנין נפעל: (יב) מציב לו יד. מכין לו שם מקום לחנות החיל ולחלוק הבזה וכן תרגם יונתן מתקין ליה תמן אתר לפלגא ביה בזתא. ובדרש בונה לו מזבח שם בכרמל והוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח ה' ההרוס: ויסב ויעבר. אחר שהציב לו יד בכרמל סבב ועבר לו הגלגל לזבוח שם כמו שאמר והטעם לפי שהיה שם המזבח ואהל מועד תחלה כשבאו

רשי

בהמה מה חטאת: (ו) אל הקיני. בני יתרו שהיו יושבין במדבר יהודה בנגב ערד שהלכו אצל יעבץ ללמוד תורה וערד הוא עמלק. הכנעני מלך ערד עמלק היה שנאמר יושב הנגב (במדבר כ"א א') ועמלק יושב בארץ הנגב (שם י"ג כ"ט): עם כל בני ישראל. שנהנו מסעודתו משה ואהרן וכל זקני ישראל והרי מעלה עליו כאלו עשה חסד עם כל בני ישראל: (ט) והמשנים. אין לו דמיון והם הבריאים ואומר אני לשון משנים כמו כסף משנה על שם שהוא כפול בבשר ובשומן וכן ופר השני שבע שנים (שופטים ו' כ"ה): נמבזה ונמס. כמו נבזה והמ"ם יתירה בו: (יא) נחמתי. מחשבה עלתה בלבי על מלכות שאול שהמלכתי: (יב) מציב לו יד. בונה לו מזבח הוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח ה' ההרוס (מלכים א' י"ח ל') ויונתן תרגם והא מתקן ליה תמן אתר לפלגא ביה

משריתיה בנחלא: ו ואמר שאול לשלמאה איזיל זור אתפרש מגו עמלקאה דלמא אשיצינך עמיה ואת עבדת טיבו עם כל בני ישראל במיסקהון ממצרים ואתפרש שלמאה מגו עמלקאה: ז ומחא שאול ית דבית עמלק מחוילה מעלנא דחגרא די על אפי מצרים: ח ואחד ית אגג מלכא דבית עמלק כד חי וית כל עמא גמר לפתגם דחרב: ט וחס שאול ועמא על אגג ועל שפר ענא ותורי שמיניא ופטימיא ועל כל דטב ולא אבו לגמרותהון וכל מדעם דשיט ודבסיר יתה גמירו: י והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם שמואל למימר: יא תבית במימרי ארי אמליכית ית שאול למהוי מלכא ארי תב מבתר פולחני וית פתגמי לא קיים ותקיף לשמואל וצלי קדם יי כל ליליא: יב ואקדים שמואל לקדמות שאול בצפרא ואתחוא לשמואל למימר אתא שאול לכרמלא והא מתקן ליה תמן אתר לפלגא ביה ביזתא ואסתחר ועבר ונחת לגלגלא: יג ואתא

בנחל: ו ויאמר שאול אל־הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי פן־אספך עמו ואתה עשיתה חסד עם־כל־בני ישראל בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק: ז ויך שאול את־עמלק מחוילה בואך שור אשר על־פני מצרים: ח ויתפש את־אגג מלך־עמלק חי ואת־כל־העם החרים לפי־חרב: ט ויחמל שאול והעם על־אגג ועל־מיטב הצאן והבקר והמשנים ועל־הכרים ועל־כל־הטוב ולא אבו החרימם וכל־המלאכה נמבזה ונמס אתה החרימו: י ויהי דבר־יהוה אל־שמואל לאמר: יא נחמתי כי־המלכתי את־שאול למלך כי־שב מאחרי ואת־דברי לא הקים ויחר לשמואל ויזעק אל־יהוה כל־הלילה: יב וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד לשמואל לאמר בא־שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ויסב ויעבר וירד הגלגל: יג ויבא

בואך ה' כתיב כן וסימן ויחנו עליהם וישחיתו. ויקמו אנשי ישראל. ויך שאול את עמלק. ויפשטו אל הגשורי ושבתך ובואך דישעיה. ועיין בסדר נח: הכרמלה ג' בקריאה וסימ' בא שאול הכרמלה והנה מציב לו. עלו כרמלה ובאתם אל נבל. ויבאו עברי דוד:

תולדות אהרן ויאמר שאול אל הקיני. ברכות סג זוכר ויקבל ויקרא: ויתפש את אגג. עקדים שער מה: נחמתי יומא שם תענית ה:

רלבג

הרוב רב עם ישראל אם נלחם נלחם בם: (ו) ויאמר שאול אל הקיני. הרצון בו וכבר אמר שאול אל הקיני קודם שילחם בעמלק: ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים. הנה זה החסד היה כשבא יתרו אל משה המדבר וראה עצמו שמח בהצלחת ישראל ונתן עצה למשה להשים אל העם שופטים באופן שזכר בפרשת יתרו ודמה שהכונה היתה בהחרמת עמלק בזה האופן שצוה השם יתברך שלא ישנו ישראל כלל מנכסיהם להעיר כי הכונה האלהית היתה בזה ללקיחת הנקמה ממה שעשה עמלק לישראל בדרך בצאתם ממצרים אשר זנב בהם כל הנחשלים אחריהם למען ייראו הבאים מעשות כדבר הרע הזה ולא היתה הכונה בזאת המלחמה לקחת שלל וליהנות מנכסיה'. וכאשר פשטו שאול וישראל ידיהם בשלל הראוי כי לא היתה כוונתם בזה לנקמה אך להועיל לעצמם וזה היה הפך הכונה האלהית ודמה שלזאת הסבה בעינה נשמרו ישראל בימי מרדכי ואסתר משלוח ידם בבזת אויביהם שהיו מעמלק כמו שספר ובבזה לא שלחו את ידם: (ט) והנה ספר כי חמלו שאול

פי' רבי' ישעיה

(ו) פן אוסיפך עמו. שרשו יסף והוא פועל כבד ודומה לו קול גדול ולא יסף: (ט) והמשנים. לשון שמנים כמו ופר השני שמן: נמבזה. מ"ם נוספת ברובי הפעלים: (יב) והנה מציב לו יד. פירש מקום חניה כמו ויד תהיה לך דמתרגמינן ואתר מתקן וכתי':

מצודת ציון

וכ"א לקח טלה מעדר שאול והחזירו למקום מיוחד ומנו הטלאים וידעו מספר בני ישראל: רגלי. הולכי רגל לא רוכבים: (ה) וירב. מל' מריבה ומלחמה: (ו) הקיני. משפחת הקיני מבני חובב חותן משה: אוסיפך. ענין כליון: (ח) ויתפש. ענין אחיזה: (ט) והמשנים. מל' שנים ר"ל כפולים בבשר ושמנים ודוגמתו כפורי זהב משנים (עזרא ח') ור"ל כפולים: הכרים. הכבשים השמנים: ולא אבו. ולא רצו: וכל המלאכה. המקנה נקראת מלאכה לפי שבו עבודת האדם בעל המקנה ובו יעסוק כמו לרגל המלאכה (בראשית ל"ג): נמבזה. בזויה: ונמס. ר"ל דבר הנשחת: (יא) נחמתי.

מצודת דוד

החרמתם עתה לך והחרימם מכל ומכל: (ו) לכו סורו. הפרדו מעם עמלק כי פן אוסיפך עמו בעת אחרימם היות בעת כזאת א"א להבחין ולהזהר: עשיתה חסד. על יתרו יאמר והחסד הוא מה שיעץ להעמיד שופטים שהיה טובה לכל ישראל להקל עליהם מלעמוד על משה מבקר עד ערב: (ז) בואך. עד אשר תבוא לשור והוא מדבר מול האדם המכיר המקום: (ט) ויחמול. חסים היו על אגג ועל מבחר הצאן וכו' ועל כל דבר טוב שמצאו שם ולא רצו להחרימם ולא החרימו כ"א המקנה הבזויה

(יא) כי שב מאחרי את דברי לא הקים. כפל הדבר במ"ש: ויחר לשמואל. דרך הדואג לכעוס על עצמו: ויזעק. להתפלל על שאול: (יב) לקראת שאול

רדק

כשבאו לארץ ואע"פ שעתה היה בנוב היו מכבדים מקום אהל מועד בגלגל והיו זובחים שם בשעת היתר הבמות וכן חדשו שם המלוכה וזבחו שם זבחי שלמים : (טו) למען זבוח . לא חמלו עליהם להנאתם אלא למען זבוח לה' שהיה עמהם במלחמה ואמר אלהיך לכבוד שמואל להגדיל מעלתו כי כל מה שיגדל האדם ראוי לומר עליו אלהיו אלהיך וכן היו הנביאים אומרים ה' אלהי וכן אמר בחסא הנשיא מכל מנות ה' אלהיו : (טז) ויאמרו לו דבר . כתיב ויאמרו רוצה לומר שאול והזקנים אשר עמו וקרי ויאמר רוצה לומר שאול : (יז) הלא אם קטן אתה . לפי שאמר לו שאול אשר חמל העם כלומר העם חמל ולא הוא ולא רצה למנעם אמר לו שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך כלומר אף על פי שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם ולמנעם הלא ראש שבטי ישראל אתה ולפיכך משחך ה' למלך עליהם להנהיגם על הדרך הישרה ולמנעם מהעבירה ואיך הניחם אותם לעבור על דברי ה' לא עשו הם אלא אתה שהיה בידך למחות ולא מחית נראה כי רצונך וחפצך היה בדבר וחמדת השלל ותעט אליו ויונתן תרגם הפסוק כן הלא מן שריותך הויתא שיט וגו' וכן אמר בדרש כי כשעברו ישראל את הים והיו מתיראים ישראל לעבור קפץ שבטו של בנימין והתחילו לעבור ורצו שבט יהודה והתחילו לרגמם באבנים כדי שיחזרו להם וקפץ נחשון בן עמינדב ועבר עם כל שבט ואחריו כל ישראל וסמכו על הפסוק הזה שם בנימין צעיר רודם אל תיקרי רודם אלא רד ים וכתיב בתריה שרי יהודה רגמתם וגו' : עד כלותם אותם . עד כלות ישראל אותם ותהיה מ"ם כלותם על הפועל או תהיה על הפעול ותהיה מלת א ותם כבא אחריו תוספת ביאור : (יט) ותעט . כבר פירשנו המלה הזאת שהיא כמו ותשר או ותשה : (כ) אשר שמעתי בקול ה' . זה אשר אמר שאול היה הפסק לדברי שמואל כי עדיין לא השלים דבריו ולא אמר לו עדיין מה שדבר אליו ה' הלילה שאמר לו נחמתי והוא שאמר לו שמואל בסוף הענין כי מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך אבל כשאמר לו שמואל ולמה לא שמעת הפסיק שאול את דבריו ואמר אשר שמעתי ופירושו כן שמעתי בקול ה' ויש לפרשו כמשמעו כמו שתתפרש מלת אשר בכל מקום שהוא טעם למה שקדם וחוזר למה שאמר שאול תחלה הקימותי את דבר ה' אמר עוד אמת אמרת כי הקימותי את דבר ה' אשרשמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר שלחני : ואביא את אגג . כלומר אם לא המיתיו עם האחרים לא שלחתיו לנפשו כי הנה הביאותיו ויומת : (כא) ראשית החרם . פי' מיטב החרם כמו ראשית שמנים ימשחו וי"ת לשון תחלה קדם

רשי

ביה ביזתא : (טז) הרף . כתרגומו אוריך . פי' המתן : (יז) ראש שבטי ישראל אתה . תרגם יונתן שבטא דבנימין עבר בימא בריש כל עמא כמה שנאמר בנימין צעיר רודם (תהלים סח כח): (יח) עד כלותם אותם . העם אשר אתך יכלו אותם : (יט) ותעט . כמו ותעף לשון עיט (בראשית ט"ו י"א) : (כא) ראשית החרם . מיטב החרם וכן ראשית דגנך (דברים י"ח ד') : כמה שנאמר בהרימכם את חלבו ממנו (במדבר י"ח ל') ויונתן תרגם קדם

שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה: יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ: טו וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ: טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ דַּבֵּר: יז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: יח וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם: יט וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: כ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי: כא וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ

תרגום

שְׁמוּאֵל לְוָת שָׁאוּל וַאֲמַר לֵיהּ שָׁאוּל בְּרִיךְ אַתְּ קֳדָם יְיָ קַיֵּמִית יַת פִּתְגָּמָא דַיְיָ: יד וַאֲמַר שְׁמוּאֵל וְאָרוּ קִימְתָא וּמָה קָל עָנָא הָדֵין בְּאוּדְנַי וְקָל תּוֹרַיָּא דַּאֲנָא שָׁמַע: טו וַאֲמַר שָׁאוּל מֵעֲמַלְקָאָה אַיְתִיאוּנוּן דְּחַס עַמָּא עַל שְׁפַר עָנָא וְתוֹרֵי בְּדִיל לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְיַת שְׁאָר מוֹתָרָא גַּמַרְנָא: טז וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל אוֹרִיךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ יַת דְּאִתְמְלַל מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי בְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵיהּ מַלֵּיל: יז וַאֲמַר שְׁמוּאֵל הֲלָא מִן שֵׁירוּיָתָךְ הֲוֵיתָא שֵׁיט וְחַלָּשׁ בְּעֵינֵי נַפְשָׁךְ בְּרַם זְכוּת שִׁבְטָא דְּבִנְיָמִן אֲבוּךְ גְּרַמָא לָךְ דִּי בְעוֹ לְמֶעְבַּר בְּיַמָּא קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִיל כֵּן רַבְּיָךְ יְיָ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל: יח וְשַׁלְחָךְ יְיָ בְּאוֹרְחָא וַאֲמַר אֱזֵיל וּתְגַמַּר יַת חַיָּבַיָּא יַת דְּבֵית עֲמָלֵק וְתַגִּיחַ קְרָבָא בְּהוֹן עַד דְּתְשֵׁיצֵי יָתְהוֹן: יט וּלְמָא לָא קַבֶּלְתָּא לְמֵימְרָא דַיְיָ וְאִתְפְּנֵיתָא עַל בִּזְתָא וַעֲבַדְתָּא דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ: כ וַאֲמַר שָׁאוּל לִשְׁמוּאֵל דְּקַבֵּלִית לְמֵימְרָא דַיְיָ וַאֲזָלִית בְּאוֹרְחָא דְשַׁלְחַנִי יְיָ וְאַיְתֵיתִי יַת אֲגַג מַלְכָּא דַעֲמָלֵק וְיַת עֲמַלְקָאָה גַּמְרִית: כא וְאַפְרֵישׁ עַמָּא מִן בִּזְתָא עָאן וְתוֹרִין קֳדָם דְּיִתַּחַרְמוּן לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ

רלבג

שאול והעם על אגג ועל מיטב השלל ולא אבו החרימם והמלאכה הפחותה החרימו וקרה מזה לשאול שנענש להסיר המלוכה ממנו : (יב) בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד . ידמה שיהיה הרצון בזה שהוא היה מציב לו מקום לשבת בו ולעבוד הש"י שם ולתת לו תודה על כל הטובה אשר הטיב לישראל והנה היה המקום שהיה מציב לו יד בו הגלגל כי שם היו נקבצים ישראל תמיד על כל הדברים הגדולים ולזה אמר ויסב ויעבר וירד הגלגל : (יג) ויבא שמואל אל שאול עד לזבח לה' אלהיך . בגלגל . והנה אפשר שחשב שאול שאם יזבחו לה' מן השלל ההוא לא יקשה בעיני הש"י אחר שאינם נהנים בשללם ולחולשת התגלות הזה יחסו אל העם ועוד חשב כי מפני שלא נזה להחרים מלך עמלק ועמו שיוכל להציל מלכם חהו אמרו ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי : כהסן

פי' רבי' ישעיה

(יח) עד כלותם אותם . פי' עד כלותם העם אותם :

הקימתי ג' מלעיל וסימ' נמסר בסדר נח: הותר ז' מלאים בליש' בקריאה וסימ' איש אל יותר ממנו עד בקר . ואת היותר החרמנו . ויותר ממנו מאה רכב דשמואל . וחברו דד"ה . כי מה יותר לחכם עם הכסיל . ואל תתחכם יותר למה. לעשות יקר יותר ממני . ונמסר גם בסדר בשלח: הרף ו' בקריאה וסימ' הרף ממני ואשמידם. הרף לנו שבעת ימים. הרף ואגידה לך את אשר דבר . למלאך המשחית בעם. וחברו דד"ה הרף מאף ועזוב חמה ואל תתחר :

תולדות אהרן מעמלקי הביאום ע"ג כד (שם מ). הלא אם קטן. עקידה סד : אשר שמעתי . עקרים מד פ' כו :

מצודת דוד

שאול . ללכת לקראת שאול : בבקר . מוסב על וישכם : מציב לו יד . עושה שם לעצמו מקום לחלק הביזה ומשם יסוב וירד הגלגל ר"ל כל זה הוגד לשמואל : (יג) אל שאול . כשבא שאול אל הגלגל : ברוך אתה לה' וכו' . ר"ל ה' יברך אותך לפי שקיימתי דבר ה' אשר צויתני והזכות הזה בא על ידך : (יד) ומה קול . ר"ל ואם קיימת דבר ה' מה הוא קול הצאן וכו' האם המה מעמלק : (טו) מעמלקי הביאום . ר"ל הן אמת מעמלק הובא ועכ"ז אין רע כי מה שחסו על מבחר הצאן היה למען יזבחום לה' ולא להחזיק לעצמן ולזה לא יכולתי למחות בידם כי אמרו שעוד למצוה יחשב : ואת היותר. הדברים שאינם ראוים לזבוח החרמנו : (טז) הרף. ר"ל עזוב דבריך וחדל מהם ואגידה לך וכו' : (יז) אם קטן אתה בעיניך . אף אם בעיני עצמך נחשב

מצודת ציון

ענין ספוק מחשבה : (יב) מציב . ענין עשיה והעמדה : יד . מקום : (טז) הרף . מל' רפיון : (יט) ותעט . ענין פריחה כמו ויעט בהם (לקמן כ"ה) ור"ל מהירות ההליכה : (כא) ראשית החרם . מיטב

רדק

קדם דיחרמון כלומר טרם שיחרימו ויקללו שלא יהנה אדם מהשלל לקחו העם הצאן והבקר לזבוח לה׳ לא לדבר אחר : (כג) כי חטאת קסם מרי . חסר כ״ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וכת״י ארי כתובי גבריא דשאלין בקסמא וגו׳ כלומר כמו שחטאת קסם הוא חטאה גדולה כי הוא מסיר בטחונו מהקב״ה ונותן בטחונו בקסם כן הוא חטאת גדולה חטאת מרי והוא מי שמורה פי האל ואינו עושה מה שצוהו כי אחרי שעבר על מצותו הרי הוא כופר בו ומסיר בטחונו ממנו ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע לפיכך לא יירא ממנו לעבור על מצותו והרי הוא כעובד ע״א והתרפים גם כן שהוא חטאת גדולה . כן הוא חטאת גדולה הפצר והוא מי שעובר על רצון המצוה אותו כמו שפירשנו : וימאסך . הוי״ו כוי״ו וישא אברהם את עיניו וכן הוא הפי׳ יען מאסת דבר ה׳ מאסך ממלך ר״ל מהיות מלך

רשי

קדם דיחרמון : (כב) הנה שמוע . בקולו טוב מזבח : להקשיב מחלב אלים . זה מוסב על הנה שמוע מזבח טוב ולהקשיב מחלב אלים : (כג) כי חטאת קסם מרי ואון ותרפי׳ הפצר . וכעונש של און ותרפים כן עונש של הפצר ויונתן תרגם ארי כחוב גבריא וכו׳ וכחובי עמא דטעו בתר טעותא כן חובת כל אנש דפצר ומוסיף וכו׳ : הפצר . לשון תוספות וכן ויפצר בו (בראשית ל״ג י״א) הרבה עליו דברים. ירפאתי

אֱלָהָךְ בְּגִלְגָלָא : כב וַאֲמַר שְׁמוּאֵל הָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בַּעֲלָון וּבְנִכְסַת קוּדְשִׁין כְּקַבָּלָא לְמֵימְרָא דַיָי הָא קַבָּלַת לְמֵימְרֵיהּ מִנִּכְסַת קוּדְשִׁין טַב לְאַצָּתָא לְמִלֵּי נְבִיאוֹהִי מִתְּרַב פַּטִּימִין : כג אֲרֵי כְּחוֹב גַּבְרַיָּא דְשָׁאֲלִין בְּקִסְמָא כֵּן חוֹבַת כָּל גְּבַר דִּמְסָרֵב עַל פִּתְגָמָא דַיָי וּכְחוֹבֵי עַמָּא דְטָעוּ בָּתַר טַעֲוָתָא כֵּן חוֹבַת כָּל אֱנָשׁ דְּפַצַּר וּמוֹסִיף עַל מִילֵּי נְבִיָּא תְּקֵף דְּקָצְתָא בְּפִתְגָמָא דַיָי רַחֲקָךְ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא : כד וַאֲמַר שָׁאוּל לִשְׁמוּאֵל חָבִית אֲרֵי

לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל : כב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים : כג כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ : כד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי

ג׳. ל׳ · י״א · ל׳ · ג׳

החפץ ג׳ בקריאה וסי׳ החפץ לה׳ בעולות וזבחים . החפץ אלוה תמצא . אל תתמה על החפץ : מרי ד׳ וסימ׳ כי חטאת קסם מרי . למשמרת לאות . אל תהי מרי . ואמרת אל מרי ונמסר גם בסדר קרח : תולדות אהרן וימאסך ממלך שם וטעם למה הוסרה המלכות משאול בחטאה ולא הוסרה מדוד בחטאה :

פי׳ רבי ישעיה

(כג) כי חטאת קסם הוא חשוב המרי . כאדם ההולך אחרי הקסמים כך הוא הממרה על דברי הנביא וכאיש המפציר לילך אחרי האון והתרפים והפצר הוא הפועל : דברו און והרצון בזה הוא כי מי שגורע ממצות ה׳ בשיקיי׳ קצתה לבד הנה הוא ממרה את פיו וכן מי שמוסיף על דברי השם הוא חוטא

רלבג

(כב) החפץ לה׳ בעולות וזבחים כשמוע בקול ה׳ . הנה זה מבואר כי העולות והזבחים יבאו על החטאים כמו שהתבאר בתורה ולזה הוא מבואר כי הוא יותר טוב שישמר אדם מהחטא ולא יצטרך לאלו הקרבנות : הנה שמוע . למאמר השם הוא טוב מהבא׳ הזבח ולהקשיב למצותיו הוא יותר מהקרבת חלב אילים על מזבח ה׳ : (כג) כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר . אחשוב שיהיה וי״ו ותרפים כוי״ו נרדם ורכב וסוס ואיה וענה והרצון בו און ותרפים כאמרו התרפי׳ ולזה אמר שמואל לשאול על מה שאמר אשר שמעתי בקול ה׳ וגו׳ שאע״פ שבמה שעשה קיים את דבריו הנה מרה את פיו במה שלא קיים מצותו להחרים את עמלק בכללו ושללם ועניין המשל בזה לפי מה שאומר והוא כי חסרון הקסם הוא ענין דומה למרי וזה כי הקוסם יגיד מה שיגיד באמצעות שפע מה עלול מן הש״י אלא שהשפע ההוא חסר כמו שאמר וביארנו בספר מלחמו׳ ה׳ וחסרון השפע ההוא איננו מצד מה שיגיע ממנו כי כבר היה צודק מצד ההוא אבל החסרון הוא מצד מה שחסר להגיע ממנו ולא אוכל לפרש בזה המקום לעומק זה הענין אבל אעשה בזה הלמוד השירי והמשליי כי הוא בלתי מזיק בזה המקום . והמשל שיהיה בכאן מרקחת מורכב מסמים רבים וידע אדם סגולות שם אחד מהסמים ההם וטבעו בשלמות הנה עדיין לא ידע פעל המרקחת ההוא כי מצד הסמים האחרים ישתנה הטבע ההוא ולא עוד אלא אפילו ידע טבע כל סם וסם מהרכבה בשלמות הנה עדיין לא יוכל לשפט באמתות על פעל המרקחת ההוא בגופותיו מה שלא ידע הצורה המתחדשת מההרכבה וכן הענין בעינו בקסם כי הכזב בו נכנס מזה הצד כמו שבארנו בספר מלחמות ה׳ כי לפעמים יתגלה לקוסם מה שישפע מאחד מן השפועים או מיותר מאחד מהם ולא יתגלה לו מה שישפע מכל אחד מהם ולא מה שישפע מכללם וזה כלו בלתי מבואר בזה המקום ולזה אמר שמואל כי חסרון הקסם הוא דומה למרי כי כמו שמה שחסר בקסם מההודעה מסיר בכללות הטוב שהיה ראוי שיגיע מההודעה ולא די בזה אלא שהרבה פעמים תהיה ההודעה החסרה סבה להגעת הרע כמו שבארנו בספר מלחמות ה׳ כן הענין במי שימר׳ פי השם שיגרע ממצותו כי התועלת המכוון במצוה ההיא לא תתקיים אלא בכללה ויקרה גם כן קצתה זולת קצתה הפסד ורע תחת הטוב שכוון במצוה ההיא וזה כי הש״י צוה לעשות זאת הנקמה הנפלאה למען יוסרו שאר האנשים מהכנסת זאת המדה בפחותה ולזה רצה שלא יהנו ישראל מנכסיהם כדי שלא יביא זה לחשב כי אהבת הממון הביא לישראל לזאת המלחמה עם שבהחרמת כל שלל עמלק תועלת אחר והוא התועלת המגיע במה שצותה התורה שלא ליהנות בדבר מע״א פן יביא זה להמשך אחר ע״א אם ירצה הנהנה מנכסים היות נכסיו מצליחים אולי ייחס זה למה שהגיע לו מע״א וכן הענין בנכסי עם עמלק בשוה כי בלי ספק היו דעותיהם ואמונותיהם נפסדות וכן יאמר שהאון שדברו התרפים הוא דומי׳ להפצר ההוא בהתעסק בדבר יותר מן הראוי והרצון בהוספה על מצות השם יגיע ממנה חסרון כמו הענין בהוספה שהיה בדבור אשר יהיה באמצעות התרפים כי ההוספה ההיא תהיה סבה לטעות הנופל בהודעה המגעת באמצעותם וזה כי התרפים הוא דבר מעורר הכח הדמיוני בהתעוררותו יד ה קצת דברים צודקים כמו הענין בחלומות הצודקים והרבה דברים כוזבים ידמה עמהם ויגיע לו דמוי הדברים הצודקים משפע עליוני יגיע אל הדמיון בעת היותו מתבודד מבין שאר הכחות המגיעות המשיגות הגיע לו כמו הדברים הכוזבים מצד הדברים אשר הגיע רשומם בכח הדמיוני ויתערבו אלו הדמיונות בדמויים הצודקים ויהיה זה סבה לכזב המגיע בהודעה ההיא ולזה אמר הנביא אשר אתו חלום ידבר אתו חלום וגו׳ מה לתבן את הבר נאם ה׳ כי ההודעה המגעת באמצעות אלו הדמיונות תדמה לבר שבלתי נקי מהתבן מצד הכזב המתערב בה מהצד שבארנו ולזה הוא מבואר שאין לגרוע ממצות השם ית׳ ולא להוסיף עליה כי תפסד הכוונה אשר בעבורה היתה המצוה ההיא : יען מאסת את דבר ה׳ וימאסך ממלך . זהו מה שנוסף לו עתה מהעונש כי במה שחטא בראשונה לא נאמר לו אלא שממלכתו לא תקום ואולם עתה אמר לו שהש״י מאס אותו מהיות מלך על ישראל וזה מורה שימי מלכותו יהיו מעטים כי הדבר הנמאס ירוחק : גלה

מצודת ציון

מיטב מדבר הנחרם כמו ורֵאשית שמנים ימשחו (עמוס ו׳) : (כב) החפץ . ענין רצון : להקשיב . לשמוע : (כג) ואון . ענין דבר תוהו ושקר כמו התרפים דברו און (זכריה י) : ותרפים . הוי״ו יתירה כמו נרדם ורכב (תהלים עו) : הפצר . ענין רבוי הדברים כמו ויפצר בם (בראשית י״ט) : יען . בעבור

מצודת דוד

נחשב אתה לקטן מ״מ הלא אתה הראש המולך על כל שבטי ישראל ולא זו בלבד שהם המליכו אותך אלא שגם ה׳ משחך למלך וא״כ ידך תקיפה עליהם ומדוע א״כ לא מחית בידם : (יח) וישלחך . הלא ה׳ שלחך בדרך הזה וצוך להחרימם : (יט) ולמה לא שמעת. להחרימם מכל וכל ור״ל היתכן בעבור דברי העם לא שמעת בקול ה׳ : ותעט אל השלל. כי על שלא מחית בהעם הרי הוא כאלו אתה בעצמך מהרת לקחת השלל וכו׳ : (כ) אשר שמעתי . ר״ל לא כאשר האמר אתה כי אשר שמעת בקול וכו׳: ואביא . ר״ל עם שלא הרגתיו מ״מ לא שלחתיו לנפשו רק הביאותיו והנה בידי להרגו בכל עת : (כא) ויקח העם . ואף מהשלל לא לקחתי אני מאומה כי אם העם לקחו וזה לכוונה טובה לזבוח לה׳ : (כב) החפץ לה׳ . וכי רצון ה׳ בעולות דומה היא כרצונו לשמוע בקולו הלא לא כן הדבר כי הנה לשמוע בקולו טוב בעיניו יותר מזבח ולהקשיב דברו טובה לפניו מחלב אילים וכפל הדבר במ״ש : (כג) כי חטאת קסם מרי . החטא שיש במעשה הקסם הוא החטא בעצמו שיש בהממרה בדברי ה׳ כי כמו השואל בקסם הסיר בטחונו מה׳ כן הממרה בדברו בעבור הסתת או יראת אדם מסיר בזה בטחונו מה׳ : ואון ותרפים הפצר . ר״ל דבר התוהו והשקר שיש בתרפים דבר התוהו ההיא בעצמה יש בהמרבה דברים כי כמו שאף הרבה מן התרפים תוהו המה ואת כולם ישא הרוח כן מרבית דברים לא צודקים לחוסו נחשבו עם רבוים ולפי שאמר בשאול שהסיר את האובות ואת הידעונים א״ל הנה נכשלת בדומה לקוסם ולעושה התרפים כי המרי בדבר ה׳ מיראת העם ידמה לקוסם והפצר בדברים לא יועיל בם ידמה לעושה התרפים : יען . לזאת יען מאסת וכו׳ : ואת

רש"י

(כד) יראתי את העם. דואג האדומי שהיה חשוב ככולם : (כז) ויחזק בכנף מעילו. לפי פשוטו משמעו שכשפנה שמואל ללכת מאחרי שאול אחז שאול בכנף של שמואל לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישוב עד שישתחוה בגלגל שהיה שם אהל מועד. ומדרש אגדה חולקים אמוראים יש אומרים מעילו של שמואל קרע שאול ויש אומרים מעילו של שאול קרע שמואל ומסר לו סימן זה מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו. והוא שאמר לו שאול לדוד ביום שכרת את המעיל ידעתי כי מלוך תמלוך (לקמן כ"ד כ"א) : (כט) וגם נצח ישראל לא ישקר. ואם תאמר אשוב מעוני לפניו לא יועיל עוד ליטול את המלוכה ממי שנתנה לו כי הקב"ה שהוא נצחונו של ישראל לא ישקר מליתן הטובה לזה שאמר ליתן: (לב) אגג מעדנות. יונתן תירגם אגג מפנקא : אכן סר מר המות. באמת ידעתי כי סר וקרב עלי מרירת המות : (לג) כאשר שכלה נשים חרבך. להושיבם אלמנות מבעליהם שהייתם חותכים זכרי בחורי ישראל

רלב"ג

(כט) נצח ישראל. הוא הש"י שהוא חוזק ישראל וכחם ותוחלתם כטעם ואומר אבד נצחי והנה הרצון בנצח ישראל חיי ישראל שהוא הש"י כמו הדם שהוא חיי הגוף כי הדם יקרא נצח כטעם ויז נצחם על בגדי : (ל) כבדני נא. כאשר ראה שמואל היות שאול מתבייש מזקני העם והעם אז נשמע אליו לשוב עמו להשתחוות לה': (לב) וילך אליו אגג מעדנות. יתכן שבא אליו בשלשלאות ובכבלי ברזל למלאות מצות שמואל כדי שלא יוכל לברוח כטעם התקשר מעדנות כימה : ויאמר אגג אכן סר מר המות. ידמה שאגג

פי' רבי ישעיה

(כד) כי יראתי את העם. כן הודה שכדי לעשות רצון העם חמל על הבהמות טובות ועבר על דברי הנביא : (כט) וגם נצח ישראל. הבור' שהוא נצחונו של ישראל : (לב) אגג מעדנות. ידיו קשורו' כמו התקשר מעדנות כימה : כאן סר מר המות. ככר סר מעלי ומלבי מרירות המות. שכבר נתייאשתי מלחיות עוד וכמת אני בעיני :

מקרא

כד ... כי עברתי את פי יהוה ואת דבריך כי יראתי את העם ואשמע בקולם : כה ועתה שא נא את חטאתי ושוב עמי ואשתחוה ליהוה : כו ויאמר שמואל אל שאול לא אשוב עמך כי מאסתה את דבר יהוה וימאסך יהוה מהיות מלך על ישראל : כז ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע : כח ויאמר אליו שמואל קרע יהוה את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך : כט וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם : ל ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי והשתחויתי ליהוה אלהיך : לא וישב שמואל אחרי שאול וישתחו שאול ליהוה : לב ויאמר שמואל הגישו אלי את אגג מלך עמלק וילך אליו אגג מעדנת ויאמר אגג אכן סר מר המות : לג ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן

תרגום

... עברית על מימרא דיי ובסרית על פתגמך ארי דחלית מן עמא וקבלית למימריהון : כה וכען שבוק כען לחובי ותוב עמי ואסגוד קדם יי : כו ואמר שמואל לשאול לא אתוב עמך ארי קצתא מפתגמא דיי ורחקך יי מלמהוי מלכא על ישראל : כז ואסתחר שמואל למיזל ואתקף בכנף מעיליה ואתבזע : כח ואמר ליה שמואל אעדי יי ית מלכותא דישראל מנך יומא דין ויהבה לחברך דתקין עובדיה מנך : כט ואם תימר אתוב מחובי וישתביק לי בדיל דאעביד מלכו אנא ובני על ישראל לעלם כבר גזור עלך מן קדם מרי נצחניה דישראל דלית קדמוהי שקר ולא תאיב ממה דאמר ארי לא כבני אנשא הוא דאמרין ומכדבין גזרין ולא מקימין : ל ואמר חבית כען יקרני כען קדם סבי עמי וקדם ישראל ותוב עמי ואסגוד קדם יי אלהך : לא ותב שמואל בתר שאול וסגיד שאול קדם יי : לב ואמר שמואל קריבו לותי ית אגג מלכא דבית עמלק ואתא לותיה אגג מפנקא ואמר אגג בבעו רבוני מריר מותא : לג ואמר שמואל כמא דאתכלת נשיא חרבך כן תתכל מנשיא אמך

נצח ד' קמצין וסימ' וגם נצח ישראל . והנצח וההוד עד נצח לא יראו אור . לנצח נצחים : תולדות אהרן קרע ה' שם : שכלה נשים עקידה שער מב :

רד"ק

מלך : ואת דבריך. שאמרת לי במצות ה' ותיי אלי עברית על מימרא דה' ובסרית על פתגמך : (כז) ללכת. בסגול באתנחתא : ויחזק בכנף מעילו. שאול החזיק בכנף מעיל שמואל כדי שישוב עמו. ובמדרש חולקין בו יש אומרים כי שמואל קרע במעיל שאול ורמז לו בזה כי מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך אחריו וי"א כי שמואל קרע מעילו של עצמו שכן דרכן של צדיקים להיות קורעין בשעה שאין נשיעתן מקובלת : (כח) קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום. ואף על פי שאמר לו זה בגלגל כשהעלה העולה ממלכתך לא תקום ועתה אמר לו היום אפשר שהחטא ההוא היה נמחל לו ע"י תשובה ומעשים טובים וכיון ששנה בחטא אמר לו היום נקרעה הממלכה ממך . ויש לפרש עוד כי בחטא הראשון אמר לו ממלכתך לא תקום כלומר שלא תתקיים לו ולבניו אחריו אבל אפשר כי הוא יאריך ימים במלכותו ועתה אמר לו כי גם הוא לא יאריך בממלכתו וזהו שאמר קרע ה' מעליך וכן אמר לו שמואל כשהעלהו באוב ויקרע ה' את הממלכה מידיך וגו' ולא עשית חרון אפו בעמלק הנה כי בדבר עמלק נגמר דינו : (כט) וגם נצח ישראל לא ישקר. אף על פי שממלכתך לא תקום נצח ישראל לא יסור ממקומו ולא ישקר אותו הב"ה אבל יעמידנו כי לא ינחם כלומר ולא ינחם על הטובה שדבר עליהם : כי לא אדם הוא להנחם. כי האדם ינחם על טובה שיבטיח לאדם מפני כעסו עליו אם נשתנה לבבו שלא יהיה שלם לבו עמו כמו שהיה מתחילה אבל הקב"ה אין בו שנוי חפץ וכיון שהבטיח את ישראל לא ישקר להם שהבטחתו הטובה אף על פי שחטאו ייסרם כפי חטאם אבל הטובה קיימת אחרי קבלם ענשם אבל לשאול לא הבטיחו על המלוכה לעולם ואם היה שומר מצות ה' היה מאריך לו המלוכה נ"כ ולבניו אחריו אם ישמרו את מצות ה' אבל לדוד שהבטיחו על המלוכה לעולם לא תסור ממנו המלוכה לעולם אע"פ שתפסק מבניו זמן כפי עונם הטובה והמלוכה קיימת להם לעולם ותשוב להם אחרי קבלם ענשם כמו שכתוב אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים וגו' וחסדי לא יסור ממנו וי"ת הפסוק כן אם תימר אתוב מחובי וגו' כבעמוד : (לב) אגג מעדנות. כתרגומו מפנקא כלו' הלך אליו כמהלך המלכים

מצודת דוד

(כד) ואת דבריך. במה שאני מרבה דברים לסתור מאמריך ולומר אשר שמעתי וגו' : כי יראתי. ועי"ז חטאתי להמרות פי ה' ונמשך מזה לסתור גם דבריך : (כה) ועתה. הואיל ואני מודה שחטאתי גם לך לזה מחול חטאתי ושוב עמי וכו' : (כו) וימאסך ה'. ואם ה' מאס בך איך אשוב עמך : (כז) ללכת. מעם שאול : ויחזק. שאול אחז בכנף מעיל שמואל למנעו מללכת מעמו ובהאחזו בו נקרע הכנף : (כח) קרע ה'. הקריעה הזה היא לסימן שכבר קרע ה' וכו' : לרעך. זהו דוד : (כט) וגם נצח ישראל. ר"ל כבר אבדת המלוכה כי כבר נתנה לאחר וגם לא ישקר בהבטחתו וגם לא ינחם לאחז"ו כי לא אדם הוא להנחם (ור"ל מפאת עצמו אין בו שינוי להנחם אבל השינוי בא מפאת המקבל ולזה נאמר בשאול נחמתי כי המלכתי וכו') : (ל) ויאמר חטאתי. אף כי חטאתי עכ"ז מהראוי הוא שעתה בהיותך פה תכבדני נגד כו' : (לב) מעדנות. קשור בשלשלאות : אכן. באמת סר אלי מרירות המות : (לג) כאשר שכלה. כששכרת האנשים שכולות מבעליהן ומבניהן. מנשים. מעין הנשים הכן דומה

מצודת ציון

בעבור : (כה) שא. ענין מחילה : (כז) בכנף. בקצה שפולי המעיל כמו ויכרת את כנף המעיל (לק' כד) : (כט) נצח. ענין חוזק והתגברות כמו אבד נצחי (איכה ג) ועל המקום יאמר שהוא חוזקן של ישראל : ינחם. ענין הפוך מחשבה : (לב) מעדנות. ענין קשור כמו התקשר מעדנות כימה (איוב ל"ח) : אכן. באמת : (לג) שכלה. מי שבניו מתים קרוי שכול כמו למה אשכל (בראשית

רדק

המלכים בתענוג כלומר אף על פי שהיה קרוב למיתה הלך אליו בגאוה ואו פירושו הלך אליו בתענוג ובשמחה כי בחר מותו מחייו וי"מ מעדנות קשורים מן התקשר מעדנות כימה כלומר בקשורים בשלשלאות של ברזל שהיה בהן הלך אליו. אכן סר מר המות. הגיע מרירות המות ידע כי להמיתו הביאו אותו אליו: (לג) וישסף שמואל. כמו ויבקע כתרגומו ופשח כמו ויפשחני וכן בדברי רז"ל הוה מפשח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע: (לד) גבעת שאול. אפשר שהיא גבעת בנימן שזכר למעלה ובנה שם שאול בית מלוכה לפיכך סמכה אליו או היתה גבעה אחרת שבנה אותה שאול: (לה) וה' נחם. נפעל עומד כי הוא קמוץ: (א) מלא קרנך שמן. אמר קרנך לפי שהיה הקרן הזה מזומן למשוח בו מלכי בית דוד ועל העתיד היה מזומן אותו הקרן על פי הנביאים והיה באהל מועד עם כלי שמן המשחה וכן אמר כשנמשח שלמה ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל נראה כי שם באהל מועד היה מוכן זה הקרן עם כלי שמן המשחה ולפיכך אמר לשמואל מלא קרנך שמן כי על הנביאים היה מוטל למשוח המלכים על פי ה' ואף על פי שצדוק הכהן משח שלמה הנה היה שם עמו נתן הנביא כמו שכתוב ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא ומשיחת המלכים ליצוק מן השמן תחלה על ראש המלך ואחר כך היה מושח ממנו כצורת נזר בין ריסי עיניו ואחר כך הנשאר בקרן היה יוצק על ראשו כי מלא הקרן היה שעור המשיחה עם היציקה: לי מלך. ולא אמר לישראל מלך ר"ל לי שיהיה לעבודתי וישמע אלי לכל אשר אצונו לא כשאול שעבר על מצותי: (ב) עגלת בקר. מלאנו כי אף על פי שהיה מבטיח הקב"ה הנביא או הצדיק אעפ"כ הוא נשמר מלכת במקום סכנה כמו שראינו ביעקב אבינו שהבטיחו הקב"ה בעברו ארם נהרים ואמר לו והשיבותיך אל האדמה הזאת ושם ג"כ נראה לו המלאך והבטיחו ואמר לו שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך וכאשר שמע כי עשו בא לקראתו ויירא יעקב מאד ויצר לו וכן דוד שהיה נמשח למלך על פי ה' היה בורח מפני שאול וגם גד הנביא אמר לו לא תשב במצודה וכן בדברי המלחמות היו עושין תחבולות אחר הבטחת האל ית' כמו שעשה גדעון בדבר הכדים והלפידים וגם פעמים היו עושין התחבולות במצות האל כמו שכתוב ביהושע בכבוש יריחו הקף את העיר וכן צוה לשמואל הנביא תחבולה אף על פי שהיה הולך במצותו והטעם כי אף על פי שהקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם יראיו ברוב הם על מנהג העולם וכן על מנהג העולם היה לו ליעקב לירא מפני עשו ולדוד מפני שאול אם היה מושח מלך בחייו והיה לו לבקש התחבולה איך אלך וזו היתה שאלתו איך אלך ואמר לו הקב"ה עגלת בקר תקח בידך כי בכל מקום היו רשאין להקריב באותו זמן כי זמן היתר הבמות היה כל זמן שהיה אהל מועד בנוב גבעון ולמדו רז"ל מזה הפסוק שמצוה לשנות בדברי שלום שהרי הקב"ה אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידך והראה לו שאין ראוי לאדם ללכת במקום סכנה ולסמוך על הנס משום שנאמר לא תנסון את ה' אלהיכם. וי"מ כי הקב"ה אמר לו כך אני אמרתי לך שתלך בהצנע ואתה אמרת ושמע שאול והרגני עתה אני אומר לך שתלך בפרהסיא ותקח עגלת בקר לעשות זבחים שלמים ביום משחך אותו למלך וזה שאמר וקראת לישי בזבח אמר לו לך בפרהסיא ונראה מי הורג אותך ועל זה הדרך פירשו ג"כ במדרש מה שאמר לו הקב"ה למשה רבינו עבור לפני העם מה הוא לפי שאמר לו עוד מעט וסקלוני אמר לו הקב"ה עבור לפני העם ונראה מי סוקל אותך: (ג) את אשר אומר אליך. ולמה לא אמר לו מתחלה שימשח דוד כדי

רשי

ישראל: וישסף. חתכו לד' ואין תיבה זו דמיון ותרגום וישסף ופשח ובגמ' שלנו יש הוה מפשח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע: (א) בית הלחמי. בבית לחם וכן דרך כל דבר ששמו בשתי תיבות כמו בית לחם בית שמש בית אל קרית ארבע אם בא להטיל בו ה"א מטיל בין שתי התיבות כגון קרית הארבע בית האלי בית הלחמי: ויחרדו

תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל׃ לד וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃ לה וְלֹא־יָסַף שְׁמוּאֵל לִרְאוֹת אֶת־שָׁאוּל עַד־יוֹם מוֹתוֹ כִּי־הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיהוָה נִחָם כִּי־הִמְלִיךְ אֶת־שָׁאוּל עַל־יִשְׂרָאֵל׃

טז א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל עַד־מָתַי אַתָּה מִתְאַבֵּל אֶל־שָׁאוּל וַאֲנִי מְאַסְתִּיו מִמְּלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל מַלֵּא קַרְנְךָ שֶׁמֶן וְלֵךְ אֶשְׁלָחֲךָ אֶל־יִשַׁי בֵּית־הַלַּחְמִי כִּי־רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ׃ ב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר יְהוָה עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי׃ ג וְקָרָאתָ לְיִשַׁי בַּזָּבַח וְאָנֹכִי אוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה וּמָשַׁחְתָּ לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ׃

תרגום

ופשח שמואל ית אגג קדם יי בגלגלא׃ לד ואזל שמואל לרמתא ושאול סליק לביתיה לגבעתא דשאול׃ לה ולא אוסיף שמואל למחזי ית שאול עד יום מותיה ארי אתאבל שמואל אל שאול ויי תב במימריה ארי אמליך ית שאול על ישראל׃ א ואמר יי לשמואל עד אימתי את מתאבל אל שאול ואנא רחקתיה מלמהוי מלכא על ישראל מלי קרנך משחא ואיתא אשלחינך לות ישי דמבית לחם ארי גלי קדמי בבנוהי כשר קדמי למהוי מלכא׃ ב ואמר שמואל איכדין איזל ואם ישמע שאול ויקטלינני ואמר יי עגלת תורין תסב בידך ותימר לדבחא קדם יי אתיתי׃ ג ותזמין לישי בשירותא ואנא אחזינך ית דתעביד ותמשח קדמי ית דאימר

מסורה

ולא יסף ח' בקריאה וסי' ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני. את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם. ויגד לשאול כי ברח דוד. ולא יסף שמואל לראות את שאול. ולא יסף עוד מלאך ה' להראה אל מנוח. ובמקצת ספרי מסרה מוג"ה גם עוד מלך מצרים. ונראה לי כי אינו לפי שהוא ולא הוסיף עוד מלך מצרים: מלא ה' דגש בקריאה וסי' מלא שבוע זאת ונתנה לך. מלא את אמתחות האנשים. מלא קרנך שמן. מלא פניהם קלון. מבהר עצמים מלא. וחד ומלא חפניך גחלי אש: עגלת ה' וסים' ולקחו זקני העיר. עגלת בקר תקח בידך יהיה איש עגלת בקר. עד צער עגלת שלשיה מצער חרנים

תולדות אהרן אין אלך. פסחים ח יבמות סה נזיר סו קדושין לט חולין קמב: עגלת בקר. יומא יא:

רלבג

שאגג היה ירא כשהגישוהו לפני שמואל אסור ונקשר בכבלי ברזל וכאשר ראה שמואל והיתה טרתו מוכחת על גודל חסידותו ורחמנותו אמר באמת סר מרירות המות כי נפלתי ביד מי שראוי שירחם עלי והאשר הבין שמואל מדבריו שהוא היה חושב שינצל על יד שמואל אמר לו אין הענין כן כמו שאתה חושב אבל תדע כי מות תמות מיתה אכזרית וזה ראוי לך מדה כנגד מדה כאשר שכלה נשים חרבך בהרגת בעליהן כן תשכל מנשים אמך במותך: (לג) וישסף שמואל את אגג. ר"ל שחלקו בחרבו כאלו היה בוקע עצים לתלאת מעות הש"י והנה היה בזה תועלת לתת יראה לנשארים שלא ילחמו עם ישראל: (ב) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. ר"ל שאם ידע שאול שאני הולך למשוח מלך אחר יהרגני: ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך. ידמה שהרצון בזה שלקחה לזבוח זבח שלמים וכבר היה אפשר לו זה כי או נתרו הבמות והיה אפשר לו להקריבו בבמת יחיד ואע"פ שהיה המשכן בנוב. וכבר אמר לי אחד מחכמי דורינו שמו ר' שלמה הנשיא בסי' זה הפסוק דבר נאות מאד לפי הסשם וזה שהוא רואה שכבר בחר השם יתפלה עגלה להסיר על שכבר נמצא חלל באדמה לא נודע מי הכהו יהיה הולך לערוף העגלה ולזה לא היה לשאול לחקור איך היה הולך במקום ההוא עם העגלה כי העגלה תערוף באיזה מקום ימצא בו החלל באדמה והיה אומר על צד מליצת השיר כי היה לשאול לירא מהריגתו כי

פי' רבי' ישעיה

(לג) וישסף שמואל. לשון חתיכה הוא ואין לו דומה. וכן תרגום יונתן: (ב) לזבוח לה' באתי. שהבמות היו מותרות משנחרבה שילה:

מצודת ציון

(ברא' כ"ז): וישסף. תרגומו ופשח והוא הבקיעה לשנים כמו ויפשחני (איכה ג') ובדרז"ל מאן דפשח דקלא (ב"ב כ"ד): (לה) יסף. מל' תוספת: טז (א) קרנך. כלי מה עשויה דמות קרן: בית

מצודת דוד

לכן תהיה אמך שכולה ממך: (לה) כי התאבל. ר"ל לפי שמה שהיה מתאבל על שאול עכ"ז נחם ה' וכו' ולא חס על אבלותו לזה נעצב מאד ולא בא עוד לפני שאול (אבל שאול בא לפני שמואל כמ"ש לקמן יט): טז (א) ואני מאסתיו. ואין מהראוי להתאבל עליו זמן מרובה: לי מלך. ר"ל שהוא יהיה מלך לי לשמור מצותי: (ב) ואמרת. לגבי

ד וַיַּעַשׂ שְׁמוּאֵל אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וַיָּבֹא בֵּית לָחֶם וַיֶּחֶרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֶךָ׃ ה וַיֹּאמֶר ׀ שָׁלוֹם לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי הִתְקַדְּשׁוּ וּבָאתֶם אִתִּי בַּזָּבַח וַיְקַדֵּשׁ אֶת־יִשַׁי וְאֶת־בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם לַזָּבַח׃ ו וַיְהִי בְּבוֹאָם וַיַּרְא אֶת־אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד יְהוָה מְשִׁיחוֹ׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ כִּי ׀ לֹא אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם וַיהוָה יִרְאֶה לַלֵּבָב׃ ח וַיִּקְרָא יִשַׁי אֶל־אֲבִינָדָב וַיַּעֲבִרֵהוּ לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־בָחַר יְהוָה׃ ט וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שַׁמָּה וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־בָחַר יְהוָה׃ י וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שִׁבְעַת בָּנָיו לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־יִשַׁי לֹא־בָחַר יְהוָה בָּאֵלֶּה׃ יא וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־יִשַׁי הֲתַמּוּ הַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר עוֹד שָׁאַר הַקָּטָן וְהִנֵּה רֹעֶה בַּצֹּאן וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־יִשַׁי שִׁלְחָה וְקָחֶנּוּ כִּי־לֹא נָסֹב עַד־

ס' חס'. כ"כ · ב' תעבס ע"ג הע"ס · י'. י' · ד' ב' פתח וב' קמץ ב' · ס' · ס' · ב' ויתעור דוד · ה' קמץ וכל הספדרכי · י'

לָךְ׃ ד וַעֲבַד שְׁמוּאֵל יָת דְּמַלֵּיל יְיָ וַאֲתָא לְבֵית לֶחֶם וְאִתְכְּנַשׁוּ סָבֵי קַרְתָּא לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמַרוּ שְׁלָם מֵיתָךְ׃ ה וַאֲמַר שְׁלָם לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֲתֵיתִי אִזְדַּמָּנוּ וְתֵיעֲלוּן עִמִּי לְשֵׁירוּתָא וְזַמֵּין יָת יִשַׁי וְיָת בְּנוֹהִי וּקְרָא לְהוֹן לְנִכְסַת קוּדְשָׁא׃ ו וַהֲוָה בְּמֵיעַלְהוֹן וַחֲזָא יָת אֱלִיאָב וַאֲמַר בְּרַם תַּקִּין קֳדָם יְיָ מְשִׁיחֵיהּ׃ ז וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל לָא תִסְתַּכַּל בְּחֶזְוֵיהּ וּבְרוּם קוֹמָתֵיהּ אֲרֵי רַחֲקְתֵּיהּ אֲרֵי לָא כְּמָא דְחָזַן בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲרֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא חָזַן בְּעֵינֵיהוֹן וְקֳדָם יְיָ גְּלַן מַחְשְׁבַת לִבָּא׃ ח וּקְרָא יִשַׁי לַאֲבִינָדָב וְאַעְבְּרֵיהּ קֳדָם שְׁמוּאֵל וַאֲמַר אַף בְּדֵין לָא רְעוּא קֳדָם יְיָ׃ ט וְאַעֲבַר יִשַׁי שַׁמָּה וַאֲמַר אַף בְּדֵין לָא רְעוּא קֳדָם יְיָ׃ י וְאַעֲבַר יִשַׁי שִׁבְעָא בְנוֹהִי קֳדָם שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי לָא רְעוּא קֳדָם יְיָ בְּאִלֵּין׃ יא וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי הַשְׁלִימוּ עוּלֵימַיָּא וַאֲמַר עוֹד אִשְׁתְּאַר זְעֵירָא וְהָא רָעֵי בְּעָנָא וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי שְׁלַח וְאַיְתֵינֵיהּ אֲרֵי לָא

עגלת שלישיה דירמיה. ויעברהו ח' חס' בליש' העברה וסי' נמסר ביהושע סימן ד': שלחה ו' וסי' שלחה הנער אתי. ויאמר שמואל אל ישי. וישלח שאול מלאכים. שלחה נא לי אחד. ודליותיו

תולדות אהרן אל תבט. פסחים סו עקדה ש' סס: וס' יראה ללבב. סנהדרין קו עקרים מד פ' מג:

רשי

(ד) ויחרדו. מהרו לצאת לקראתו: (ו) ויאמר אך נגד ה' משיחו. ויאמר בלבו אך אמת הוא זה שהגון למלכות: (ז) אל תבט אל מראהו. אל יופי תארו: כי מאסתיהו. לפי שכעסן הוא כמה שנאמר ויחר אף אליאב בדוד (לקמן י"ז כ"ח): כי לא אשר יראה האדם. אף ע"פ שקראת לעצמך רואה שאמרת לשאול אנכי הרואה (לעיל ט' י"ט) כאן אני מודיעך שאינך רואה: (ט) ויעבר ישי שמה. הוא שמעא. (יא) שאר הקטן. נשאר הקטן: לא נסוב. לא נסב

רדק

כדי שידעו כלם כי מה' הוא ויראו כלם כי לא בחר בכל בני ישי אלא בדוד כי בפני כל העומדים שם נאמר לו על פי הנבואה: (ד) ויחרדו. וינועו ויתקבצו לצאת לקראתו וכן יחרדו כצפור ממצרים ויחרדו בנים מים וכת"י לשון קבוץ ואתכנשו ויש לפרשו לשון חרדה כי תמהו על בואו ופחדו אולי היה בעיר מי שחטא חטא גדול שיצטרך שמואל הנביא לבא לעיר וזהו שאמרו שלום בואך והוא ענה להם שלום כלומר אין דבר רק שלום אל תפחדו כי לזבוח לה' באתי: ויאמר שלום בואך. הגדול שבזקנים אמר ואפשר שישי היה: התקדשו. כתרגום אזדמנו וכן ויקדש: (ו) בבואם. בבית: ויאמר אך נגד ה' משיחו. פי' אמר בלבו או בפיו כי חשב כי זה הוא המלך שצוהו האל למשוח לפי שהיה בכור בבני ישי ועוד כי ראהו יפה תואר וקומ' כשאול וחשב כי הקב"ה בוחר באנשים יפה קומה ותואר למלכות כדי שיהא מוראו על העם וכן אמר בשאול הראיתם אשר בחר בו ה' כי אין כמוהו בכל העם וכן הוא כמו שחשב שמואל כי בעל קומה ותואר יפה בוחר בו האל למלוכה כדי שייראו ממנו העם ובלבד שיהיה לבו טוב וישר ופי' נגד ה' משיחו כמו נכח ה' דרככם כלומר ה' יהיה עמו וי"ת תקין קדם ה' משיחיה וכן תרגם נכח ה' אתקין ה': (ז) אל תבט אל מראהו. בוחן לבות וכליות בני אדם ידע לבב אליאב כי איננו ישר לפיכך אמר לשמואל אל תבט אל מראהו כי אעפ"י שהוא יפה מראה והגון למלכות לפי מראהו אני יודע לבבו ומאסתיהו למלכות כי איננו הגון לפי לבבו: גבה. שם בפלס גדול הפעלה. ויש מפרשי' כי כאשר אמר נגד ה' משיחו על שאול בקש עוד שלא תסור המלוכה ממנו כשראה אליאב שלא היה יפה כמוהו בקש מה' שלא יחליף שאול באחר לפיכך ענה לו האל אל תבט אל מראהו כי מאסתיהו ושאול הוא שהיה יפה מראה וגבה קומה: (ט) גם בזה לא בחר ה'. לפי שלא אמר לו ה' ידע כי לא בחר בו כי הוא אמר לו אשר אומר אליך: (י) לא בחר ה' באלה. בקמ"ץ הבית והם שנים במקרא בקמץ זה ולא אוכל ללכת באלה: עוד שאר הקטן. פועל עומד כמו נשאר וזה לבדו מן הקל: (יא) שלחה וקחנו. הביאהו כלומר קחנו על ידי שליח שיביאהו הנה: כי לא נסוב. פי' לאכול כי כבר זבחו זבחי שלמים וקדש ישי ובניו ושאר הזקנים

רלבג

כי אותה העגלה שהיה הכונה בו לאמת מי הוא המכה ולזה היה לו להתרחק מהריגת שמואל והנה אמרו ואמרת לזבוח לה' באתי לפי זה הפי' הוא לפי הנראה בעיני כי כאשר יבא לבית לחם ויתבאר להם שלא נמצא חלל באדמה על זה האופן יאמר לאנשי המקום ההוא שהוא בא לזבוח לה' וזה נאות מאד ולזה תמצא שלא דרש שמואל מאנשי בית לחם יהודה כי אם ישי ובניו כדי שלא יתגלה סודו: (ו) אך נגד ה' משיחו. יש שפירשו שהוא כאשר ראה אליאב בלתי ראוי למלוכה אמר על שאול כי נגד ה' משיחו וקרא משיחו שאול כי הוא היה משוח על יד שמואל והנה אמר לו השם שלא יביט אל מראה שאול ואל גבה קומתו כי מאסהו כמו שקדם באמרו כי מאסת דבר ה' וימאסך ממלך אלא שכבר יקשה לזה הפי' אמרו גם בזה לא בחר ה' כי לפי זה הפי' לא תהיה הורא' מדברי השי"ת לשמואל שלא בחר באליאב אבל יראה ממנו הפך זה באולי. והנראה בעיני כי אמר שמואל אך נגד ה' משיחו כאשר ראה אליאב חשב שיהיה הוא הראוי למלוכה מגד מראהו שהיה טוב וגובה קומתו שהוא ראוי למלך למען יהיה לו כח גבורה להלחם מלחמות ה' וענהו ה' שלא יביט אל מראה אליאב

פי' רבי ישעיה

(ז) ואל גבוה קומתו. מופסק גבוה דבוק גבוה: כי לא אשר יראה האדם. אתה אמרת אני הרואה ואינו כן: (יא) עוד שאר הקטן. פועל עבר:

מצודת דוד

לבני העיר: (ד) ויאמר. הגדול שבהם אמר לו אם בואו הוא בהיות עמו השלום או הוא בעבור הפדר השלום: (ה) ויאמר שלום. הנה השלום עמי ואין רע ובאתי הנה לזבוח לה' וכו': (ו) אך נגד ה'. ר"ל למלכות הוא הגון אך שיהיה משיחו נגד ה' ר"ל שיהיה ה' עמו: (ז) כי לא. ר"ל איני רואה לתלות בדבר אשר רואה האדם: יראה לעינים. אם הנראה הוא יפה עינים שהוא הדבר אשר יראה האדם ואין לתלות המלוכה בדבר זה: וה'. אבל ה' יראה ללבב הטובה בו ובזה הדבר תלוי: (י) שבעת בניו. בד"ה לא חשב כ"א שבעה עם דוד השביעי (ד"ה א' ב') ובמדרש יש שהיה לישי עוד בן ושמו אליהו המוזכר בין הנגידים שנאמר ליהודה אליהו מאחי דוד (שם כ"ז) וכן נאמר ולו שמנה בנים (לק' י"ז) (ומה שלא חשבו בד"ה יראה שהיה מאשה אחרת וצרויה ואביגיל היו אחיות לשבעת האחים רק מן האם ולא מן האב וכמ"ש אשר בא אל אביגיל בת נחש (ש"ב י"ז) ומזה יראה שהיתה בת נחש ולא בת ישי ובהיות כן לא היו אחיות לאליהו לא מן האב ולא מן האם והנה בד"ה נאמר ואחיותיהם צרויה ואביגיל ולזה לא חשב אליהו עמהם כי לאליהו לא היו אחיות כאמור. אולם חז"ל לא קבלו כן כי אמרו שנחש הוא ישי) (יא) התמו. האם נשלמו: הנערים. בניך. כי לא נסב: על השלחן לאכול

מצודת ציון

בית הלחמי. בית לחם: (ג) בזבח. באכילת בשר הזבח: (ד) ויחרדו. מהרו בחרדה: (ה) התקדשו. ענין הזמנה כמו קדשו עליה למלחמה (ירמיה ו'): (ט) שמה. הוא שמעא: (יא) התמו. מל' תם והשלמה: שאר. נשאר: נסוב. היסיבה לאכילה קרויה מסיבה כי דרכם היה לשבת מסובים: אדמוני

הזקנים לאכול עמו וקודם שאכלו נמשח דוד: (יב) עם יפה עינים. כמו ויפה עינים כמו תאנים עם בכורים כמו ובכורים. וטוב ראי. הם בשקל צרי חולי וכן לא השירנו ענין ראיה והספור הזה להודיע כי הגון היה למלכות כי יפה תואר היה: קום משחהו. קום ענין זרוז וכן קום עבור את הירדן הזה קומו ועברו לכם קום התהלך בארץ. ורבותינו ז"ל דרשו אמר לו הב"ה משיחי עומד ואתה קדוש יושב קום משחהו: כי זה הוא. שיהיה מלך או כאשר חשבת אתה או פירושו זהו אשר אמרתי לך ומשחת לי את אשר אומר אליך ויש בו דרש זה טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה וסמכו מזה כי אין מושחין בשמן המשחה אלא מלכי בית דוד בלבד: (יג) בקרב אחיו. לומר שנבחר מכלם: ותצלח רוח ה' אל דוד. כתרגומו ושרת רוח נבואה מן קדם ה' על דוד וכן רוח ה' סרה מעם שאול תרגומו רוח גבורה מן קדם ה' דהות עם שאול עדת מניה ואת רוח הגבורה השירה את דוד להרוג את הארי והדוב והפלשתי וכן רוח הקדש נולדה בו מהיום ההוא ומעלה ואמר השירים והמזמורים ברוח הקדש שנולדה בו כי בכלל רוח ה' רוח הקדש ורוח גבורה: (יד) ובעתתו. בעתה אותו עד שלא היה בדעתו: (טו) מבעתך. דגש התי"ו לחסרון תי"ו למ"ד הפעל: (טז) עבדיך לפניך. לעשות מה שהאדם יאמר אדונינו להם שיבקשו איש מנגן: יודע מנגן בכנור. יודע בחכמת הניגון שהוא מנגן בכנור או הוא במקום מקור כלומר איש שיודע לנגן בכנור וכת"י גבר דידע לנגנא בכנורא: (יח) וגבור חיל. שיש לו גבורת הלב לכל דבר כמו שנודעה גבורתו בדבר הארי והדוב: ואיש מלחמה. יודע בעניני המלחמה והורגל בה: ונבון דבר. כתרגומו וסוכלתן בעצה כלומר לכל דבר עצה הוא נבון כמו ונבן לחש: ואיש תאר. פי' תאר יפה וכן אנשי מדות מדות גדולות וכת"י וגבר שפיר בריוא: וה' עמו. כי בכל אשר יעשה יצליח ובכל הדברים ששבח הנער את דוד הם דברים שכל אדם שהם בו הוא הגון לעמוד בהיכל מלך ויודע נגן אמר לפי צורך השעה: (כ) חמור לחם ונאד יין. חמור טעון לחם ונאד מלא יין וכת"י טעון חמרא בלחם ויש אומר לבור מן חמורתים חמרים חמרים: (כא) נושא כלים נושא

נסתחר עד מיתוהי הכא: יב ושלח ואיתיה והוא סמוק עינוהי יאין ושפיר בריויה ואמר יי קום משחיה ארי דין הוא: יג ונסיב שמואל ית קרנא דמשחא ומשח ית דויד בגו אחוהי ושרת רוח נבואה מן קדם יי על דויד מיומא ההוא ולעלא וקם שמואל ואזל לרמתא: יד ורוח גבורא מן קדם יי דהות עם שאול עדת מניה ומבעתא ליה רוח בישא מן קדם יי: טו ואמרו עבדי שאול ליה הא כען רוח בישא מן קדם יי מבעתא לך: טז יימר כען רבוננא עבדך קדמך יבעון גברא דידע לנגנא בכנורא ויהי כד תשרי עלך רוח בישא מן קדם יי וינגן בידיה וייטב לך: יז ואמר שאול לעבדוהי חזו כען לי גברא דמוטיב לנגנא ותיתוניה לותי: יח ואתיב חד מעולימיא ואמר הא חזיתי בר לישי דמבית לחם ידע לנגנא וגבר חילא וגבר עביד קרבין וסוכלתן בעצה וגברא שפיר בריוא ומימרא דיי בסעדיה: יט ושלח שאול אזגדין לות ישי ואמר שדר לי ית דויד ברך די בענא: כ ונסיב ישי מעון חמרא מעין דלחמא וגרב דחמר וגדיא בר עזי חד ושדר ביד דויד בריה לות שאול: כא ואתא דויד לות שאול ושמש קדמוהי ורחמיה לחדא והוה ליה נטיל זינין: כב ושלח

בא פה: יב וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי ויאמר יהוה קום משחהו כי זה הוא: יג ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אתו בקרב אחיו ותצלח רוח יהוה אל דוד מהיום ההוא ומעלה ויקם שמואל וילך הרמתה: יד ורוח יהוה סרה מעם שאול ובעתתו רוח רעה מאת יהוה: טו ויאמרו עבדי שאול אליו הנה נא רוח אלהים רעה מבעתך: טז יאמר נא אדננו עבדיך לפניך יבקשו איש ידע מנגן בכנור והיה בהיות עליך רוח אלהים רעה ונגן בידו וטוב לך: יז ויאמר שאול אל עבדיו ראו נא לי איש מיטיב לנגן והביאותם אלי: יח ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר ויהוה עמו: יט וישלח שאול מלאכים אל ישי ויאמר שלחה אלי את דוד בנך אשר בצאן: כ ויקח ישי חמור לחם ונאד יין וגדי עזים אחד וישלח ביד דוד בנו אל שאול: כא ויבא דוד אל שאול ויעמד לפניו ויאהבהו מאד ויהי לו נשא כלים: כב וישלח

שלחה לו. ואת תעלותיה שלחה: וטוב ו"ו וסי' ויצמח ה' אלהים. ובערת דם הנקי מישראל. למען תחיון. וישלח ויבאהו. יאמר נא אדננו. והיה בהיות רוח אלהים. ויקרא אכיש אל דוד. עדנו מדבר והנה יהונתן. מקול מפלתו הרעשתי. ועמהם הלוים שמעיהו. יגיע כפיך כי תאכל. כל ימי עני רעים:

נסב לאכול כל מוסב סעודה קרויה הסבה: (יג) ותצלח רוח ה'. רוח גבורה: (טז) עבדיך לפניך. הנה עבדיך לפניך אשר יעשו מצותיך: (יח) אחד מהנערים. מיוחד שבהם דואג האדומי: יודע נגן. כל עצמו נתכוון להכנים עין רעה של שאול

רלבג

אליאב ואל גבה קומתו כי מאסהו מגד שאין לבבו ישר כי השי"ת יראה ללב ונראה בעיני ה' איננו ראוי למלך וכאשר הבין זה שמואל מדברי השי"ת או אמר לישי שיקרא לאחר מבניו כי לא בחר ה' בזה וקרא אל אבינדב אך קצר הכתוב ובסוף הענין נמשח דוד וידמה שכבר נמשח בשמן המשחה ולא נזכר בלכתו שם שימלא קרנו: (יג) והנה ספר שהיום ההוא צלחה רוח ה' אל דוד בדרך שהיה מצליח בכל אשר היה עושה וסרה רוח ה' מעם שאול שהיתה לו תחלה בכל אשר יפנה וסבב השי"ת שבעתהו רוח רעה להמיתו בלא עתו כי מאסהו ממלך עם שזה היה כלי להתקרב דוד אל המלוכה ברוך השם אשר לו נתכנו עלילות: (יח) וגבור חיל ואיש מלחמה: הנה קרא גבור חיל מי שהוא בעל אומץ ותוקף ואיש מלחמה מי שהוא יודע להמציא תחבולות עם אויביו וינצחם והנה תאר דוד באלו התארים כי מי שיש לו אלו המדות יותר ראוי לבא בהיכל מלך ואף על פי שלא היה המבוקש ממנו תחלה כי אם שיהיה מטיב לנגן: ונבון דבר. הוא האיש המכלכל דבריו במשפט ובתבונה: ואיש תאר. ולזה הוא יותר ראוי לבא בהיכלי מלך: וה' עמו. כל אשר הוא עושה ה' מצליח ולזה

תולדות אהרן קום משחהו. הוריות יא: כריתות ה' (מקלים) מה טובים כה סוריות (מז): ויען אחד מהנערים. סנהדרין צג: ויאהבהו מאד. יבמות עו:

פי' רבי ישעיה

(יג) ותצלח רוח ה' אל דוד. פירוש ושרת רוח גבורה: (יד) מבעתך. דגשות התי"ו לביאת תי"ו השרש: (טז) עבדיך לפניך. כל מה שתאמר אנו מזומנים לעשות: (יח) וה' עמו. פי' שכל מה שהוא עושה השם מצליח בידו: (כא) ויהי לו נושא כלים. פירוש בכל מקום שהיה הולך היה נושא כליו אחריו שלא היה הולך בכל מקום בלא לו:

מצודת ציון

(יב) אדמוני. מראה אדום: עם יפה עינים. ר"ל ויפה עינים וכן עם שני סוסיהם (עמוס ד'): ראי. מראה: קום. הוא ענין זרוז. (יג) ותצלח. ועבר כמו והצלח עליו רוח אלהים (לעיל י'): רוח ה'. רוח גבורה מה': (יד) ובעתתו. מל' בעתה וחרדה: רוח רעה. רוח מחריד ומרעיד ונבון

מצודת דוד

לאכול עד בואו פה: (יב) כי זה הוא. אשר בחרתי בו: (יד) מאת ה'. ולא באה לו במקרה: (טו) רוח אלהים. ר"ל רוח גדול וחזק כי כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים וכן ותהי לחרדת אלהים (לעיל י"ד). או ר"ל רוח רעה הבאה מאלהים: (טז) עבדיך לפניך. ר"ל אתה תצוה והלא עבדיך המה לפניך ונכונים המה לעשות אשר תצוה ואמור להם אשר יבקשו איש יודע חכמת הנגון ומנגן בכנור: וטוב לך. כי בעבור שמחת קול הזמר תלך הרעדה: (יז) מטיב לנגן. מנגן טוב ויפה: (יח) וגבור חיל וכו'. כמה הדברים הראוים לעומד בהיכל מלך: וה' עמו. שהוא איש מוצלח ובהצלחתו יועיל לך: (יט) אשר בצאן. אשר רועה בצאן: (כ) חמור לחם. חמור אחד טעון לחם: (כא) נושא כלים. כלי מלחמתו: ורוח

רשי

שאול בדוד שיתקנא בו. (א) באפס דמים. כך שם המקום: (ד) איש הבנים. גבור יוצא ממערכתו לעמוד בין שתי המערכות: (ה) ושריון קשקשים. כמין קשקשות דגים עשוין מברזל נופלים על גב השריון (ס"א נקבי השריון) קשקשת לכל נקב: (ו) ומצחת נחשת. כמין יד ברזל היוצא מן הכובע כנגד החוטם שקורין נס"ל בלעז והיתה מגעת לו עד רגליו: וכידון נחשת: ת"י ומסחפי דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי. פי' כמין חנית נחשת בולטת מן הכובע ונמשכת בין כתפיו להגין על צוארו מן החרב: (ז) כמנור אורגים. ת"י

רדק

נושא כלי זיינו: (כג) רוח אלהים אל שאול. פי' רוח רעה כמו שאמר למעלה רוח אלהים רעה ות"י רוח בישא מן קדם ה': ורוח לשאול. מן הצוקה שהיה בו מרוח רעה: וטוב לו. פעל עבר: (א) באפס דמים. שמ"ש דגושה והוא שם מקום ובדברי הימים בפס דמים נזכר במלחמת דוד. ובדרש רבי יוחנן אמר בחלק שמקתא ור' שמואל בר נחמן אמר שמשם פסקו דמים לישראל: (ג) עומדים אל ההר מזה. וכבר אמר ויחנו בעמק האלה כל המחנה חנו בעמק האלה ועורכי המלחמה עלו אל ההר לקראת פלשתים: (ד) ויצא איש הבנים. לפי שהיה יוצא יום יום בין שתי המערכות נקרא איש הבנים ויש בו דרש ועוד נכתבנו וי"ת ונפק גברא מביניהון: (ה) וכובע נחשת. מלעיל וכן וקובע ישועה בראשו ותרגום מגבעות קובעין והוא אחד בכ"ף ובקו"ף ותרגומו קולסא ודומה לו בדברי רז"ל גדי מקולס נקרא כן לפי כשהיו צולין הפסח היו תולין כרי מעיו חוצה לו למעלה מראשו ונראה ככובע על הראש: ושריון קשקשים. ת"י ושריון גלבין בכ"ף ויש נוסחאות כתוב בבי"ת והוא קלפין שתרגום קשקשת ובדברי רבו' ז"ל לובשי שריון קליפה ופי' כי כל טבעת וטבעת של שריון תלויה כמין קשקשת לסתום נקב הטבעות כדי שלא יבא חץ בתוך הטבעת: שקלים נחשת. שקלי נחשת כמו סיגים כסף: (ו) ומצחת נחשת. ת"י וטרקלין דנחש פי' עם של נחשת תלויה על רגליו לכסותם והוא שם מושאל מן מצח כי כן מושאות הנערות שם הזהב או כסף על מצחם ואותו נקרא מצחה על דרך האמת: וכידון נחשת. ת"י ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי ותרגום נטה בכידון ברומחא נראה כי זה אשר היה בין כתפי גלית היה בדמות רומח אבל היתה לו תכונה אחרת במקצת והיה דבק עם הכובע ויורד בין כתפו עד למטה ולפי הפסוק הכתוב למטה שאמר לו דוד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון נראה כי כידון זהו רומח כמו נטה בכידון הוא עשוי להכות בו לא להגן והיה נותן אותו בין שתי כתיפיו לפי שבשתי ידיו היו כלי המלחמה בימינו החנית וכלי אחר בשמאלו ואם זה לא נזכר וזה היה לו בין כתיפיו לאחוז בידו אחר שיטיל החנית לבעל מלחמתו: (ז) כמנור אורגים. תרגם יונתן כאכסן דגרדאין והוא

שאול אל־ישי לאמר יעמד־נא דוד לפני כי־מצא חן בעיני: כג והיה בהיות רוח־אלהים אל־שאול ולקח דוד את־הכנור ונגן בידו ורוח לשאול וטוב לו וסרה מעליו רוח הרעה:

יז א ויאספו פלשתים את־מחניהם למלחמה ויאספו שכה אשר ליהודה ויחנו בין־שוכה ובין־עזקה באפס דמים: ב ושאול ואיש־ישראל נאספו ויחנו בעמק האלה ויערכו מלחמה לקראת פלשתים: ג ופלשתים עמדים אל־ההר מזה וישראל עמדים אל־ההר מזה והגיא ביניהם: ד ויצא איש־הבנים ממחנות פלשתים גלית שמו מגת גבהו שש אמות וזרת: ה וכובע נחשת על־ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש ומשקל השריון חמשת־אלפים שקלים נחשת: ו ומצחת נחשת על־רגליו וכידון נחשת בין כתפיו: ז וחץ חניתו כמנור ארגים

שאול קדם ישי למימר ישמש כען דוד קדמי ארי אשכח רחמין קדמי: כג והוה כד שריא רוח בישא מן קדם יי לות שאול ונסיב דוד ית כנורא ומנגן בידיה ומתרוח לשאול וטב ליה ומסתלקא מניה רוח בישא: א וכנשו פלשתאי ית משריתיהון לאגחא קרבא ואתכנשו לשוכה די לשבט יהודה ושרו בין שוכה ובין עזקה באפס דמים: ב ושאול ואנש ישראל אתכנישו ושרו במישר בוטמא וסדרו קרבא לקדמות פלשתאי: ג ופלשתאי קימין על טורא מכא וישראל קימין על טורא מכא ותילתא ביניהון: ד ונפק גברא מביניהון ממשרית פלשתאי גלית שמיה מגת רומיה שתא אמין וזרתא: ה וקולס דנחש על רישיה ושריין גלבין הוא לביש ומתקל שריונא חמשא אלפין תקלי נחשא: ו וטרקלילין דנחש על רגלוהי ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי: ז ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין

רלבג

ולזה אפשר שתסור הרוח הרעה ממך בהיותו עמך כי מברכת המזליות יתברכו אדניהם שזה גם כן היה סבה אל שיהיה דוד ראוי יותר לבא בהיכלי מלך ולזה שבחוהו בכל אלו התארים כי כבר ימצאו רבים מטיבים לנגן אך אינם שלמים באלו הענינים כדוד ולזה בחרוהו מבין שאר המנגנים: (ד) איש הבינים. קראו כן לפי שהיה הולך בין מערכות פלשתים ובין מערכת ישראל והנה זה האיש היה לפי מה שאחשב שר אחד משרי פלשתים וזהו אמרו הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש וירד אלי ובזה היה מתפאר כנגדם כי אף על פי שאין ממנהג השרים והסגנים להלחם כי אם עם השרים והסגנים אשר כנגדם הנני מתיר עצמי להלחם איזה שיהיה במחנה רב כמו מחנה ישראל ובזה האופן חרף מערכות ישראל שהוא כאילו אמר שאין בהם איש יכול להלחם עמו: (ה) ושריון קשקשי'. הם פלאטי"ש בלע"ז והורה על חוזק כח גבורתו משקל כלי המלחמה שהיה נושא שהיה רב מאד לפי מה שנזכר: (ו) וכידון נחש' בין כתפיו. אחשוב שהוא גורגיירא עשויה מפלאטי"ש סביב צוארו: (ז) ועץ חניתו כמנור אורגי'. הוא יתד הארג שהוא גם

תאות אדם חסדו. ויצא המן ביום ההוא. וטוב לא יהיה לרשע. וטוב משניהם את: ויאספו. י' פתחין בקריאה וסי' נמסר בסדר שמות. וסי' בלשון תרגום סביא שלויא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא ותמרא: עומדים אל ההר עמידה אל י' בליש' בקריאה וסי' ופלשתים עמדים אל ההר מזה ב' בפסוק. וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי. ויעמד המלך אל יד השער. וילך הנביא. כי עמד מלך בבל אל אם. וירדו מאניותיהם. אל העומדים לפניו לאמר. אל העמד לנגדי

תולדות אהרן ויצא איש הבנים. סוטה מב: (יבמות ס): ושריון קשקשים. חולין סו נדה נא: ועץ חניתו. סוטה שם:

פי' רבי' ישעיה

(א) באפס דמים. שם מקום. ויש לומר על שם שהיה מקום מוכן למלחמה ולשפוך דמים נקרא כן כלומר אין שם רק דמים: (ד) ויצא איש הבנים. בעבור שהיה עומד בין שתי המערכות נקרא כן: (ה) ושריון קשקשים. כמו קשקש' שהיא סגורה על הדג ואין ריוח בין קשקשת לקשקשת כך היה עשוי שריונו שלא היה עשוי נקבים נקבים שיוכל להכנס החץ בתוך הנקב אלא קליפת ברזל היתה נופלת בין טבעת לטבעת לסתום הנקבים: (ו) ומצחת נחשת על רגליו. כעין טבלאו' של נחשת העומדת בין כתפיו ואין זה כמו נטה בכידון שאותו הוא כמו רומח. וכן ת"י רומח'. וכם שוים במבטא ומתחלפי' בפתרון. כמנור אורגים. הוא עץ האורגים שכורך עליו המסכות ולהבת חניתו. פי' הברזל שבראש הרומח שהיה מבריק כמו שלהב:

מצודת דוד

(כג) ורוח לשאול. באה לו הרוחה וסרה ממנו החרדה: יז (ד) איש הבנים. על שערב לבו לגשת בין שתי המערכות קראו איש הבנים מל' בין: (ה) שקלים נחשת. כמו שקלי נחושת ואינם דומים לשאר שקלים: (ו) ומצחת. הוא מכלי מלחמה ונעשה לכסות בו הרגלים: וכידון. מן הכובע יצא למטה כעין כידון להגן צוארו ממכת חרב: (ז) ועץ חניתו. הוא הבית יד שהיתה עבה כמנור אורגים: ולהבת.

מצודת ציון

(יח) ונבון דבר. מבין כל דבר חכמה: יז (א) באפס דמים. שם מקום: (ד) הבנים. מל' בין: וזרת. ר"ל השעור מן האגודל עד שאצבע הקטנה הקרויה זרת וכן זרת ארכו (שמות כ"ח): (ה) וכובע. כובע בכ"ף וקובע בקו"ף הוא אחד והוא כלי מגן על הראש כמו צנה ומגן וקובע (יחזקאל כ"ג): ושריון קשקשים. מין מלבוש להגן ממכת חרב עשויה טבעות טבעות מברזל ולסתום נקבי הטבעות עשוי עליהם כעין קשקשים של דג כמו וילבש צדקה כשריון (ישעיה נ"ט): (ו) ומצחת. שם משוי כעין מה שנושאות הנערות על מצחן שקרוי מצחה: וכידון. הוא כעין רומח: (ז) כמנור אורגים. הוא

רדק

והוא יתד האורג: שקלי ברזל. כמו שקלי ברזל וכן סיגים כסף ומה שאמר למעלה שקלים נחש' והנה אמר שקלים ברזל לפי שלכל המתכות יש שקלים מיוחדים וכאשר שוקלים הזהב שוקלים בשקלים המיוחדים לזהב וכן לכסף וכן לנחשת וכן לברזל ולהבת חניתו היתה ברזל לפיכך זכר בה שקלי ברזל: (ח) הלא אנכי הפלשתי. כלומר אני פלשתי אחד מן הפלשתים ויצאתי מעצמי כדי להלחם: ואתם עבדים לשאול. כלומר כיון שיש לכם מלך היה לכם עם מלככם לברור מכם איש להלחם עמי ותרגום של תוספתא תרגם הפסוק כן וקם ואכריז על סדרי קרבא דישראל וגו' כבעמוד: (יב) ודוד בן איש אפרתי הזה. אמר הזה לפי שזכרו למעלה שהיה מנגן לפני שאול חכרו הנה לספר ענינו היאך בא להלחם עם הפלשתי כי לא היה תמיד עם שאול אלא הולך ושב לא היה רועה הצאן מכל וכל ולא היה בצאת המלחמה כי שלשת בני ישי היו שם במלחמה ודי הוא להם מבית ישי שהיו לו שמנה בנים אם השלשת היו במלחמה ישי עצמו לא היה במלחמה לפי שהיה זקן בא באנשים והיתה סבה לבא דוד במלחמה ששלחו אביו לאחיו לפקדם ולדעת ענינם ושלח להם מה ששלח ולפיכך היה כל הספור הזה הנה: זקן בא באנשים. באנשי הזקנה והחולשה שלא היה יכול לצאת ולבוא וכן ואברהם זקן בא בימים בימי הזקנה והחולשה שהם סימן למיתה לפיכך הוצרך לקחת אשה לבנו בחייו וב"ת באנשים פתוחה ואין בו ידיעה וי"ת בא באנשים מני בבחיריא ורז"ל אמרו בא באנשים זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא: (יג) וילכו. ואחר כך אמר הלכו ר"ל אותם שהיו רגילים ללכת אחרי שאול: השלישי שמה. הוא שמעה הנזכר בזה הספר יונדב בן שמעה אחי דוד וכן בספר דברי

וְלַהֶבֶת חֲנִיתוֹ שֵׁשׁ־מֵאוֹת שְׁקָלִים בַּרְזֶל וְנֹשֵׂא הַצִּנָּה הֹלֵךְ לְפָנָיו׃ ח וַיַּעֲמֹד וַיִּקְרָא אֶל־מַעַרְכֹת יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תֵצְאוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה הֲלוֹא אָנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי וְאַתֶּם עֲבָדִים לְשָׁאוּל בְּרוּ־לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלָי׃ ט אִם־יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי וְהָיִינוּ לָכֶם לַעֲבָדִים וְאִם־אֲנִי אוּכַל־לוֹ וְהִכִּיתִיו וִהְיִיתֶם לָנוּ לַעֲבָדִים וַעֲבַדְתֶּם אֹתָנוּ׃ י וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֲנִי חֵרַפְתִּי אֶת־מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה תְּנוּ־לִי אִישׁ וְנִלָּחֲמָה יָחַד׃ יא וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וְכָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַפְּלִשְׁתִּי הָאֵלֶּה וַיֵּחַתּוּ וַיִּרְאוּ מְאֹד׃ יב וְדָוִד בֶּן־אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וּשְׁמוֹ יִשַׁי וְלוֹ שְׁמֹנָה בָנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בַאֲנָשִׁים׃ יג וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת בְּנֵי־יִשַׁי הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי־שָׁאוּל לַמִּלְחָמָה וְשֵׁם ׀ שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו אֲשֶׁר הָלְכוּ בַּמִּלְחָמָה אֱלִיאָב הַבְּכוֹר וּמִשְׁנֵהוּ אֲבִינָדָב וְהַשְּׁלִשִׁי שַׁמָּה׃ יד וְדָוִד הוּא הַקָּטָן וּשְׁלֹשָׁה הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי

ב׳ מס׳ כי מרע · ב״ג ל׳ · ג׳ זקף קמץ וחד פתח בן ינוא · ד״ד׳ בסיפ׳ · ג׳ ב׳ קמץ וחד פתח · ג׳ חס׳ וכל ד״ה דכ׳ כמ״ן

וְשִׁנָּנָא דְמוּרְנִיתֵיהּ מַתְקַל שִׁית מְאָה תִקְלֵי פַרְזְלָא וְנָטֵל תְּרֵיסָא אָזֵיל קֳדָמוֹהִי׃ ח וְקָם וְאַכְרֵיז עַל סִדְרֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן לְמָה תִפְּקוּן לְסַדָּרָא קְרָבָא הֲלָא אֲנָא פְלִשְׁתָּאָה וְאַתּוּן עַבְדִין לְשָׁאוּל (אֲנָא הוּא גָלְיָת פְּלִשְׁתָּאָה דְּמִן גַּת דִּקְטָלִית תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי כָּהֲנֵי חָפְנִי וּפִנְחָס וּשְׁבֵיתִי יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וְאוֹבֵלִית יָתֵיהּ לְבֵית דָּגוֹן טַעֲוָתִי וַהֲוָה תַמָּן בְּקִירְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי שַׁבְעָא יַרְחִין אַף כָּל קְרָב וּקְרָב דַּהֲווֹ לְהוֹן לִפְלִשְׁתָּאֵי אֲנָא נָפֵיק בְּרֵישׁ חֵילָא וְנָצְחָנָא בִּקְרָבָא וּרְמֵינָא קְטִילִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא וְעַד כְּעַן לָא אַכְשָׁרוּ יָתִי פְלִשְׁתָּאֵי לְמֶהֱוֵי רַב אַלְפָא עֲלֵיהוֹן וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַה גְבוּרָה עֲבַד לְכוֹן שָׁאוּל בַּר קִישׁ דְּמִן גִּבְעֲתָא דְּמַנִּיתוּן יָתֵיהּ מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן אִם גְּבַר גִּבָּר הוּא יֵיחוֹת וְיַעְבֵיד קְרָבָא עִמִּי וְאִם גְּבַר חַלָּשׁ הוּא) בְּחַרוּ לְכוֹן גַּבְרָא וְיֵיחוֹת לְוָתִי׃ ט אִם יִכּוֹל לְאַגָּחָא קְרָבָא עִמִּי וְיִקְטְלִינַנִי וּנְהֵי לְכוֹן לְעַבְדִין וְאִם אֲנָא אִכּוֹל לֵיהּ וְאִקְטְלִינֵיהּ וּתְהוֹן לָנָא לְעַבְדִין וְתִפְלְחוּן יָתָנָא׃ י וַאֲמַר פְלִשְׁתָּאָה אֲנָא חֲסָדִית יַת סִדְרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹמָא דֵין לְמֵימַר אַיְתוֹ לִי גַּבְרָא וּנְגִיחַ קְרָבָא כַּחֲדָא׃ יא וּשְׁמַע שָׁאוּל וְכָל יִשְׂרָאֵל יַת פִּתְגָּמֵי פְלִשְׁתָּאָה הָאִלֵּין וְאִתְבָּרוּ וּדְחִילוּ לַחֲדָא׃ יב וְדָוִד בַּר גְּבַר אֶפְרָתִי הָדֵין מִבֵּית לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה וּשְׁמֵיהּ יִשַׁי וְלֵיהּ תְּמַנְיָא בְנִין וְגַבְרָא בְּיוֹמֵי שָׁאוּל סִיב מְנֵי בִּבְחִירַיָּא׃ יג וַאֲזַלוּ תְּלָתָא בְּנֵי יִשַׁי רַבְרְבַיָּא אֲזַלוּ בָּתַר שָׁאוּל לִקְרָבָא וְשׁוּם תְּלָתָא בְנוֹהִי דַּאֲזַלוּ לִקְרָבָא אֱלִיאָב בּוּכְרָא וְתִנְיָנֵיהּ אֲבִינָדָב וּתְלִיתָאָה שַׁמָּה׃ יד וְדָוִד הוּא זְעֵירָא

רשי

ת"י כאכסן דגרדאין אינשובליא בלע"ז: שש מאות שקלים. כל השקלים האמורים בנביאים מנים: (ח) למה תצאו. כולכם לערוך מלחמה ילחם אחד כנגדי בשביל כולכם ובתנאי שבוא מפורש אם יוכל להלחם אתי וגו': הלא אנכי הפלשתי. איני לא שר מאה ולא שר אלף אלא פלשתי כאחד מן האחרים ואעפ"י שנלחמתי להם כמה מלחמות אני הרגתי חפני ופנחס ושביתי את הארון ואתם נעשיתם עבדים לשאול ולא הושיע אתכם מימיו בגבורתו: ברו לכם. בררו לכם: איש. את שאול וירד אלי: (יב) אפרתי בית לחם יושבת בארץ אפרת: ולו שמנה בנים. ומה שכתוב (בדברי הימים א' ב' ט"ו) אוצם הששי דוד השביעי ולא כתב יותר י"ל שאחד מת בלא בנים ולפיכך לא כתבו שם: באנשים. נמנה בכנסיות החשובים: (יד) ודוד הוא הקטן. שהיה בבית שאול מקודם לכן לפן לפניו

רלבג

גם מאד ביחס אל הנשג משעור עץ החנית והנה היה משקל ברזל חניתו קרוב משלישית ככר וזה ענין נפלא מאד מורה על כח הפלשתי הזה: (יב) זקן בא באנשים. ר"ל בא במדרגת האנשים הישישים או יהיה הרצון באמרו בא באנשים שלגודל מעלתו היה בא כאשר יבא עם חברה נכבדת מאנשים שלמים רבים היו

והוא בא ויעמד אל אדניו. אל דרך עמדי וצפי: ונלחמה ד' בקריאה וסי' ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי. ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. תנו לי איש ונלחמה יחד דגלית. ונלחמה אתם במישור. ונמסר גם בריש שפטים: והשלשי ג' חס' וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו:

פי' רבי' ישעיה

(ח) ברו לכם איש. פרשו ברה ואיננו לקוח מן ברר: (יב) זקן בא באנשים. בא בכלל אנשים חשובים והגונים:

תולדות אהרן ברו לכם איש. שם: אם יוכל. שם: ודוד. שם מא מב: והאיש. ברכות נח יבמות עו: ודוד הוא הקטן. מגלה יא:

מצודת ציון

הוא עץ עב ועגול שהאורג כורך עליו חוטי השתי ובמשנה קרויה כובד (שבת ק"ג) ותרגומו כאכסן דגרדאין וכ"כ תרגם על היתד הארג (שופטים ט"ז) אכסן דגרדאין: ולהבת. כן יקרא ברזל החנית ע"ש שמבהיק כלהב כשהוא מלוטש וכן להב חנית (איוב ל"ט): הצנה. הוא כעין מגן וכן מאתים צנה (מ"א י'): (ח) מערכות. מל' עריכה וסדור: ברו. בררו ובחרו: (ט) יוכל. מל' יכולת והתחזקות: (יא) ויחתו. ענין פחד ושבר: (יג) ומשנהו. השני לו:

מצודת דוד

ברזל החנית היה משקלו שש מאות שקלי ברזל ומשונה הוא משקלי נחשת: הולך לפניו. להגן בו עליו ממכת חרב וחנית: (ח) אל מערכות. אל החיל המסודר למלחמה: למה תצאו. ר"ל למה תצאו כולכם למלחמה: הלא אנכי הפלשתי. ר"ל אנכי הוא המיוחד שבהם אחד מהשרים ואתם הלא עבדים ואף שאין מהדרך אשר שר וגדול ילחם מול עבד נקלה עכ"ז ברו לכם איש וילחם בי: (ט) להלחם אתי. ר"ל להתגבר בהלחמו אתי: והיינו. כולנו נהיה לכם לעבדים בעבור הנצחון האחד לאחד. ועבדתם אותנו. כאומר הלא אתם עבדים לשאול וכשאנצח תהיו עבדים לנו ואין לכם בזה כ"כ גדולה כ"כ: (י) אני חרפתי. כאומר איך לא תבושו הלא אני מחרף את ישראל לומר שאין עמכם גבורה ואתם תחרישון ועד מתי תנו לי איש וכו': (יב) אפרתי. בית לחם יושבת בארץ אפרת. הזה. ר"ל הנזכר והידוע לכל. בא באנשים. לרוב זקנותו לא בא בעצמו במלחמה רק בא בשלחו במקומו אנשים. ורז"ל אמרו שהיה בא במחברת אנשים אשר הלכו אחריו לגודל חשיבותו: (יג) הלכו אחרי שאול. לרוב חשיבותם הלכו ליד המלך: (יד) ודוד הוא הקטן. ולזה לא הלך הוא

רשי

לפניו: (טו) ודוד הולך. היה הולך ושב תמיד מאצל שאול לבית אביו: (טז) השכם והערב. אמרו רבותינו כדי לבטלם מקריאת שמע: (יח) חריצי החלב. גובנין דחלבא: לשר האלף. אני אומר לשר של אותו אלף שאחיו ממנו שלכל השבטים היו שרי אלפים לפי אלפיהם. ואני שמעתי לשר האלף זה יהונתן שאמר עליו ואלף היו עם יונתן בגבעת בנימין: ואת ערובתם תקח. ואת ערובת הלאתם ושלומם תקח באזניך ובלבבך ותגד לי וכן תרגם יונתן וית טיביהון תייתי: ערובתם. לשון הלואה כמו ערוב עבדך לטוב (תהלים קי"ט קכ"ב) גרנטיל"ש בלעז ורבותינו אמרו גם כריתות יקח מאתם ויביא לנשותיהם להפריד עירוב שבינו לבינה: (כ) המעגלה. סביבות המחנה עושים מעגל והיוצא חוץ לפנים או לאחור מתחייב לפנים שמא ירוצו עליו בני מערכות האויבים לאחור מבקש הוא לנוס: (כא) ותערוך ישראל. מערכת ישראל: (כב) שומר הכלים. של

רדק

דברי הימים ושמעה השליטי: (טז) השכם והערב. בקר וערב כדי להבהילם ובדרש כדי לבטל מהם קרית שמע שחרית וערבית: ויתיצב ארבעים יום. התיצב לפני מחנה ישראל לחרפם ובדרש ארבעים יום כנגד ארבעים יום שנתנה בהם תורה כלומר שלא היה להם כח לישראל על גלית אלא עד סוף ארבעים כי בסוף ארבעים יום שירד משה מן ההר קבלו התורה. ובדרש אחר ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה נעמי ובזכותה נתלה לבנה ארבעים יום ואמרו כי הרפה אם גלית זו היא ערפה: (יז) איפת הקליא הזה. בא על דרך בעלי הה"א והאל"ף בשקל נביא נשיא והאלף בו תמורת ה"א למ"ד הפעל וכמוהו ואל תתן עלינו דם נקיא: ועשרה לחם. ת"י ועסרא טולמין דלחמא הדין פירוש חלות לחם: והרץ המחנה לאחיך. אמר לו שיוליך הדברים האלה במרוצה לאחיו: (יח) חריצי החלב. כתרגומו גובנין דחלבא: לשר האלף. פי' שר האלף שישי נמנה בו: ואת ערובתם תקח. המשכונות ששמו על הוצאותם כי כן מנהג אנשי החיל לפי שאין מעות מצויות במלחמה וישי נתן לדוד מעות שיוציא בהם משכונותיהם וי"ת וית טבהן תיתי כלומר עניינם תקח ותלמד ותגד לי ודעת רז"ל שיקח מהם גיטין לנשותיהם טרם המלחמה אמרו ערובתם דברים המעורבים בינו לבינה כלומר הקדושין והנשואין שביניהם והגט מסלק אותם: (כ) המעגלה. לפי שהמחנה הוא בסבוב לפיכך קורא אותו מעגל ויונתן תרגם לכרקומא וכן תרגם אונקלוס ובנית מצור ותבנה כרקומין וכן בדברי רז"ל עיר שכבשה כרקו' ובנין המצור הוא שבונין סביב המחנה בפסין ובשלשלאות שלא יצא אדם חוץ למחנה אלא במצות שרי החיל ואמרו איזהו כרקום כל שזגין ושלשלאות וכלבים מקיפין והענין הזה להבהיל העיר או המחנה האחר כמו שכתוב והרעו במלחמה: (כא) ותערוך ישראל. עדת ישראל

שמואל א יז

שאול: טו ודוד הלך ושב מעל שאול לרעות את־צאן אביו בית־לחם: טז ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום: יז ויאמר ישי לדוד בנו קח־נא לאחיך איפת הקליא הזה ועשרה לחם הזה והרץ המחנה לאחיך: יח ואת עשרת חרצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת־אחיך תפקד לשלום ואת־ערבתם תקח: יט ושאול והמה וכל־איש ישראל בעמק האלה נלחמים עם־פלשתים: כ וישכם דוד בבקר ויטש את־הצאן על־שמר וישא וילך כאשר צוהו ישי ויבא המעגלה והחיל היצא אל־המערכה והרעו במלחמה: כא ותערך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה: כב ויטש דוד את־הכלים מעליו על־יד שומר הכלים וירץ המערכה ויבא וישאל לאחיו לשלום: כג והוא מדבר עמם והנה איש הבנים עולה גלית הפלשתי שמו מגת

תרגום

ותלתא רברביא אזלו בתר שאול: טו ודוד אזל ותב מלות שאול למרעי ית ענא דאבוהי בית לחם: טז וקריב פלשתאה ומקדים ומחשיך ואתעתד ארבעין יומין: יז ואמר ישי לדוד בריה סב כען לאחיך מכילתא דקליא הדין ועסרא טולמין דלחמא הדין ואוביל למשריתא לאחיך: יח וית עסר גובנין דחלבא האלין תוביל לרב אלפא וית אחיך תסער לשלם וית טיביהון תיתי: יט ושאול ואינון וכל אנש ישראל במישר בוטמא מגיחין קרבא עם פלשתאי: כ ואקדם דוד בצפרא ושבק ית ענא על נטרא ונסיב ואזל כמה דפקדיה ישי ואתא לכרקומא ומשרית עבדי קרבא נפקו לסדרא ויביבו בקרבא: כא וסדרו ישראל ופלשתאי סדרא לקדמות סדרא: כב ושבק דוד ית מניא די עלוהי על די נטיר מניא ורהט לסדרא ואתא ושאל לאחוהי בשלם: כג והוא ממליל עמהון והא גברא מביניהון סליק גלית פלשתאה שמיה מגת מסדרי

רלבג

היו מלוים אותו: (יח) תביא לשר האלף. ר"ל שר האלף אשר היו שלשת בני ישי תחתיו ולזה צוה שיזכור לו אחיו לשלום בתתו לו זה המתן למען ימצאו חן בעיני שר האלף שהוא עליהם: ואת ערובתם תקח. ידמה לפי מה שאחשוב שהם שלחו לאביהם ישלח להם המצטרך למזון ונתנו ביד שליח ערבון לאביהם למען יתן לו האמנ' עם שכבר היה הערבון ההוא נכר לאביהם שהוא משלה' ולזה צוה ישי שיקח עמו ערובתם להביא להם על הנד שאמר קח נא לאחיך איפת הקליא הזה או יהיה הרצון בזה שיקח עמו להביא להם ערובתם שנהגו למשכן הערבון ההוא במחנה כשהיו במלחמה כדי שיספיק להם כל ימי היותם במחנה וזה כי מה שנשא להם מהמזון לא יספיק הם כי אם לזמן מועט ולזה הוצרך ישי לצוות לדוד שיביא להם ערובתם: (יט) נלחמים עם פלשתים. ר"ל שהיו משתדלים להלחם עם פלשתי': (כ) ויבא המעגלה. ר"ל במחנה

ואת אחיך ב' וסי' תפקד לשלום ואת ערבתם תקח. במיטב הארץ הושב את אביך. שומר י' מלאים וסי' ויטש את הצאן על שומר. הנה לא ינום. שוא שקר שומר. שומר ה' את כל אהביו. אורח לחיים שומר מוסר. צנים פחים. שומר הברית והחסד. שומר מצוה לא ידע. ושומר הבגדים. ואת שומר ואת חותם: עולה ה' מלאים בלישנא בקריאה וסי' מן ההר החלק העולה שעירה. והנה איש הבנים עולה.

תולדות אהרן ויגש הפלשתי. סוטה מב. ויתיצב ארבעים יום. שם: את עשרת - שבת נו' כתובות ו: את אחיך תפקד. כתובות ע:

פי' רבי ישעיה

(יח) לשר האלף שהוא ממונה עליהם: ואת ערבתם תקח. פי' משאם. אם יש להם שום משא לשלוח לבתיהם וכבד עליהם תקח ותביא אותו ודומה לו ביחזקאל ברוב הונך ומערבך העשרת מלכי ארץ והרבה יש שם כמוהו: (כ) ויבא המעגלה. פי' המחנה קורא המעגל שמתקבצין האנשים לעמוד בגורן עגול: והחיל היוצא אל המערכה והרעו במלחמה. הוי"ו יתירה: (כא) ותערוך ישראל. כמו גלתה יהודה: (כב) על יד שומר הכלים. שמינהו שומר עליהם:

מצודת דוד

הגדולים הלכו: (טו) הולך ושב. לא ישב בקבע בבית שאול כ"א היה הולך ושב וכו': (טז) ויתיצב. עמד בין המערכות ודבר דבריו בבוקר ובערב עד נשלמו ארבעים יום טרם בוא דוד: (יח) לשר האלף. מה שאחיו היו נמנים בו: תפקוד לשלום. תשגיח לדעת שלומם: ואת ערובתם. את משכונם אשר משכנו לצורך פרנסתם תפדם מיד הממשכן ותקחם עמך: (יט) והמה. שלשת בני ישי: נלחמים. מוכנים המה להלחם: (כ) ויטוש. עזב הצאן על שומר אחד לשמרם עד בואו: וישא. את איפת הקליא וכו': המעגלה. היא המחנה שדרכה לחנות בעגול כי טוב הוא להיות נשמר מהאויב מסביב. והחיל היוצא. ר"ל החיל היה יוצא אל המערכה הוא מקום המלחמה ובעת יצאם הריעו: (כא) ותערוך. סדרו וערכו מערכתם ישראל ופלשתים זה מול זה: (כב) ויטוש. עזב והניח הכלים אשר עמו ביד שומר הכלים של הבאים למלחמה: וירץ המערכה אל

מצודת ציון

(יז) איפת. שם מדה איפה: הקליא. קמח הקליות כמו ולחם קלי (ויקרא כ"ג) והוא קמח מבכלים לאוים: והרץ. לך במרוצה ומהר: (יח) חריצי החלב. ת"י גובנין דחלבא ואולי יקראו כן על שדרך הגבינה לחתכו במדה בעת עבותו והוא מל' אם חרוצים ימיו (איוב י"ד): תפקוד. ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (לעיל יד): ערובתם. ענין משכון כמו מה הערבון (בראשית לח): (כ) ויטש. ועזב: הראיתם

ישראל: (כג) עומד הבלים. שהיה עומד כלי אנשי המחנה בגדיהם ואשר עמהם: ממערות פלשתים. כן הוא כתיב וקרי ממערכות והקרי מבואר והכתוב פירושו ממחנות פלשתים מהמיסודים שהיו חונים שם כי מערה הוא לשון מישור כמו ממערה גבע שת"י ממישר גבעתא והנה הכתי' והקרי קרובים זה וזה יכשר וי"ת על דרך הכתיב ממשריית קרבא דפלשתאי ודעת הדרש בכתוב ובאיש הבינים לחוקה שדרשו כי נקרא איש הבינים שהיה מכמה אנשים וכן דרשו ממערות פלשתים ממאה ערלות שסערו באמו ומהם אמרו בר מאה פפין וחד גנא פי' בן מאה אנשים וכו' שבאו על אמו שכן אמר לדוד שכלב אנכי ואמרו כי אמו היתה ערפה כלת נעמי והרפה כמו ערפה אכל מה שאמרו כתיב הרפה וקרינן ערפה זה לא מצאנו וסברת אומרי הדרש הזה כי אשה מתעברת מאנשים רבים ויימא כי אהליבמה בת ענה בת צבעון שנתעברה אמה מאהב ומהבן ויש חולקין עליהם בזה ואומרים אין אשה מתעברת משני אנשים כאחת ויש מחלקים שתי הסברות כי משנסרח הזרע אין מתעברת משני אנשים עד שלא נסרח הזרע אשה מתעברת משני אנשים: (כה) הראיתם. בדגש הריי"ש לחזק קריאתה מפני כי"א שתמיהה אשר עליה אע"פ שאין מנהג הריי"ש להדגש ברוב: יעשרנו המלך. משפטו יעשירנו כי מבניין הפעיל הוא וכן רבת תעשרנ' כמו תעשירנ': יעשה חפשי. חפשי מתמפשת המלוכה וי"ת יעבד רברבין בישראל אולי כן היה דעתו כמו שפירשנו או ר"ל חפשי כמו אשרך ארץ שמלכך בן חורין חורים ואין שם מלוכה יקראו שעניינם השרים הגדולים הנכבדים על השרים האחרים ור"ל יעשה שיהיו בית אביו להיות מגדולי המלכות לכל דבר: (כח) ויחר אף אליאב. כי הבין כי רצון דוד היה להלחם עם הפלשתי והיה רחוק בעיניו שינצל מידו אם ילחם עמו לפי' חרה אפו בו: את זדונך. ת"י ית בקרנותך הבויית כמו פי"א פניים הסקר וקלות דעת כלומר שאתה מקפיד עלמך לצאת ולעזור הכאן וכן ת"י פוחזין בקרין והוא כמו פקרין בפי"א. וכן במשנה הבקר עניים הבקר כמו הפקר בפי"א: (כט) הלא דבר הוא. כתרגומו הלא פתגם הוא דאמרית כלומר אם דברתי לא עשיתי דבר ואין רצוני לעשות אף על פי שאני מדבר: (ל) אל מול אחר. פירו' אל מול אדם אחר שהיה מול זה המקום: (לב) אל יפול לב אדם עליו. פי' על עצמו או פירוש עליו על גלית כלומר לא יפחד אדם

פְּלִשְׁתָּאֵי וּמַלֵּיל כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וּשְׁמַע דָוִד: כד וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בְּמֶחֱזֵיהוֹן יָת גַּבְרָא וְאַפִּיכוּ מִן קֳדָמוֹהִי וּדְחִילוּ לַחֲדָא: כה וַאֲמַר אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל הַחֲזֵיתוּן גַּבְרָא דְסָלֵיק הָדֵין אֲרֵי לְחַסָּדָא יָת יִשְׂרָאֵל סָלֵיק וִיהֵי גַבְרָא דִיקַטְלִינֵיהּ יַעַתְּרִינֵיהּ מַלְכָּא עוֹתַר סַגֵּי וְיָת בְּרַתֵּיהּ יִתֵּן לֵיהּ וְיָת בֵּית אֲבוּהִי יַעְבֵּיד חוֹרִין רַבְרְבִין בְּיִשְׂרָאֵל: כו וַאֲמַר דָוִד לְגַבְרַיָּא דְקָיְמִין עִמֵּיהּ לְמֵימַר מָה יִתְעֲבֵיד לְגַבְרָא דְיִקְטוֹל יָת פְּלִשְׁתָּאָה דֵיכִי וְיַעְדֵּי חִסּוּדָא מֵעַל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי מַן פְּלִשְׁתָּאָה עֲרְלָא הָדֵין אֲרֵי חַסֵּד סִדְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא דְעַמֵּיהּ דַיְיָ קַיָּמָא: כז וַאֲמַר לֵיהּ עַמָּא כְּפִתְגָמָא הָדֵין לְמֵימַר כְּדֵין יִתְעֲבֵיד לְגַבְרָא דְיִקְטְלִינֵיהּ: כח וּשְׁמַע אֱלִיאָב אֲחוּהִי רַבָּא בְּמַלָּלוּתֵיהּ עִם גַּבְרַיָּא וּתְקֵיף רוּגְזָא דֶאֱלִיאָב בְּדָוִד וַאֲמַר לְמָא דְנַן נְחַתְתָּא וְעַל מַן רְטַשְׁתָּא זְעֵיר עָנָא הָאִינוּן בְּמַדְבְּרָא אֲנָא יְדַעְנָא יָת בְּקַרְנוּתָךְ וְיָת בִּישׁוּת לִבָּךְ אֲרֵי בְּדִיל לְמֶחֱזֵי עָבְדֵי קְרָבָא נְחַתְתָּא: כט וַאֲמַר דָוִד מָה עֲבָדִית כְּעַן הֲלָא פִתְגָם הוּא דַאֲמָרִית: ל וְאִסְתְּחַר מִלְּוָתֵיהּ לָקֳבֵיל אוּחֲרָן וַאֲמַר כְּפִתְגָמָא הָדֵין וַאֲתִיבוּהִי עַמָּא פִתְגָמָא כְּפִתְגָמָא קַדְמָאָה: לא וְאִשְׁתְּמָעוּ פִתְגָמַיָּא דְמַלֵּיל דָוִד וְחַוִּיאוּ קֳדָם שָׁאוּל וְדַבְּרֵיהּ: לב וַאֲמַר דָוִד לְשָׁאוּל לָא יִתְבַּר לִבָּא דֶאֱנָשָׁא מִנֵּיהּ עַבְדָּךְ יֵיזֵיל וְיַגִּיחַ קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאָה

מִמַּעַרְוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיְדַבֵּר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמַע דָּוִד׃ כד וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּרְאוֹתָם אֶת־הָאִישׁ וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו וַיִּירְאוּ מְאֹד׃ כה וַיֹּאמֶר ׀ אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַרְּאִיתֶם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה כִּי לְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל עֹלֶה וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר־יַכֶּנּוּ יַעְשְׁרֶנּוּ ׀ הַמֶּלֶךְ ׀ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת־בִּתּוֹ יִתֶּן־לוֹ וְאֵת בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל׃ כו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הָאֲנָשִׁים הָעֹמְדִים עִמּוֹ לֵאמֹר מַה־יֵּעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי הַלָּז וְהֵסִיר חֶרְפָּה מֵעַל יִשְׂרָאֵל כִּי מִי הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כִּי חֵרֵף מַעַרְכוֹת אֱלֹהִים חַיִּים׃ כז וַיֹּאמֶר לוֹ הָעָם כַּדָּבָר הַזֶּה לֵאמֹר כֹּה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּנּוּ׃ כח וַיִּשְׁמַע אֱלִיאָב אָחִיו הַגָּדוֹל בְּדַבְּרוֹ אֶל־הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר־אַף אֱלִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר ׀ לָמָּה־זֶּה יָרַדְתָּ וְעַל־מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה בַּמִּדְבָּר אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת־זְדֹנְךָ וְאֵת רֹעַ לְבָבֶךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמִּלְחָמָה יָרָדְתָּ׃ כט וַיֹּאמֶר דָּוִד מֶה עָשִׂיתִי עָתָּה הֲלוֹא דָּבָר הוּא׃ ל וַיִּסֹּב מֵאֶצְלוֹ אֶל־מוּל אַחֵר וַיֹּאמֶר כַּדָּבָר הַזֶּה וַיְשִׁבֻהוּ הָעָם דָּבָר כַּדָּבָר הָרִאשׁוֹן׃ לא וַיִּשָּׁמְעוּ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר דָּוִד וַיַּגִּדוּ לִפְנֵי־שָׁאוּל וַיִּקָּחֵהוּ׃ לב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל אַל־יִפֹּל לֵב־אָדָם עָלָיו עַבְדְּךָ יֵלֵךְ וְנִלְחַם עִם־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה׃

של בני הגולה: (כג) ממערות פלשתים כתיב. רבותינו דרשו מאה בני אדם הערו בערפה אמו כשפירשה מאחרי רות ונעמי חמותה: (כה) יעשה חפשי. מדברים האמורים במשפטי

רלבג

במחנה ונקרא כן לפי שיושבים בעגול להשמר שלא יבאו עליהם האויבים בכל צד מצדדי המחנה: (כו) והנה התנדב דוד להלחם עם הפלשתי כאשר ידע מה יעשה לאיש אשר יכנו וידמה שעם היותו נמשך בזה לתועלה שיגיעו נקמתו מהפלשתי הזה כי בא לחרף מערכות אלהים חיים שכבר נשען בזה על מה שייעדו שמואל מן המלוכה וכאלו חשב שזה יהיה כלי

פי' רבי' ישעיה

(כט) מה עשיתי עתה הלא דבר הוא. וכי מיד ירדתי להלחם עמו דיבור בעלמא דברתי ולא עשיתי שום מעשה וכדי לשתקו מעליו אמר כך:

והעולה מתוך הפרות יפול. ואל הכתף מחוצה. מקנה אף על עולה. ועל מי ד' בקריאה וכו' ועל מי נטשת מעט הצאן. ועל מי הרמות קול דמלכים. והברו דישעיה. ועל מי לא יקום אורהו:

תולדות אהרן והיה האיש. תענית ד עקידה ש' נז: ויחר אף אליאב. פסחים סו: ידעתי. עקידה ש' נז:

מצודת ציון

(כה) הראיתם. בפ"א כשאלה: חפשי. בני חורין: (כו) הלז. הזה: (כח) נטשת. עזבת: במדבר. מקום

מצודת דוד

אל אחיו שהלכו כבר אל המערכה: (כג) ממערכות פלשתים. חוזר על מלת עולה: (כה) הראיתם. בראותם עולה אמרו אלו לאלו בלי שאלה האם אתם נותנים לב להתבונן מעשה האיש העולה הזה כי עולה לחרף וכו': יעשה חפשי. מבלי לעבוד עבודת המלך: (כו) מה יעשה לאיש. אף שכבר שמע חזר ושאל להכנים בדבריו ולומר שהוא ילך: כי מי. במה נחשב הוא לחרף מערכות עם ה': (כז) כדבר הזה. כאמור למעלה: (כח) למה זה ירדת. עדיין לא הגיד לו שאביו שלחו הנה: במדבר. במקום גדודי חיות ולסטים: למען ראות. להתענג בראיית המלחמה: (כט) מה עשיתי עתה. כלומר אם דרכך לכעוס עלי בעבותי דבר רע בעיניך מה זה כעסת עתה הלא עתה לא עשיתי מאומה ורק דברים בעלמא דברתי: (ל) כדבר הזה. מה יעשה לאיש וכו': (לא) אשר דבר דוד. לגזות גבורת הפלשתי באמרו מי הפלשתי וכו' ובדי הוא כאומר שהוא ילחם בו: (לב) אל יפול. לא יהרך לב אדם בעבור הפלשתי: כי

לג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֹא תוּכַל לָלֶכֶת אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם עִמּוֹ כִּי־נַעַר אַתָּה וְהוּא אִישׁ מִלְחָמָה מִנְּעֻרָיו׃ לד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל רֹעֶה הָיָה עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא הָאֲרִי וְאֶת־הַדּוֹב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֵדֶר׃ לה וְיָצָאתִי אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם עָלַי וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ וְהִכִּתִיו וַהֲמִיתִּיו׃ לו גַּם אֶת־הָאֲרִי גַּם־הַדּוֹב הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כְּאַחַד מֵהֶם כִּי חֵרֵף מַעַרְכֹת אֱלֹהִים חַיִּים׃ לז וַיֹּאמֶר דָּוִד יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּלַנִי מִיַּד הָאֲרִי וּמִיַּד הַדֹּב הוּא יַצִּילֵנִי מִיַּד הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה ׆ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֵךְ וַיהוָה יִהְיֶה עִמָּךְ׃ לח וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת־דָּוִד מַדָּיו וְנָתַן קוֹבַע נְחֹשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ שִׁרְיוֹן׃ לט וַיַּחְגֹּר דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ מֵעַל לְמַדָּיו וַיֹּאֶל לָלֶכֶת כִּי לֹא־נִסָּה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל לֹא־אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא נִסִּיתִי וַיְסִרֵם דָּוִד מֵעָלָיו׃ מ וַיִּקַּח מַקְלוֹ בְּיָדוֹ וַיִּבְחַר־לוֹ חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי אֲבָנִים ׀ מִן־הַנַּחַל וַיָּשֶׂם אֹתָם בִּכְלִי הָרֹעִים אֲשֶׁר־לוֹ וּבַיַּלְקוּט וְקַלְעוֹ

ג"כ' חס' ואחד מ"ל · מ"ע. י"ב · ל' ומ"ל · י"ב . ב' חס' · י"ב בטעם ר"פ ג' ב' ות' · פסקא בא"מ · ל' ומ"ל · ב' ג' חס' · ב' בחכמה ב' וחס' · ל' וחס' · ל'. ל'

הָדֵין: לג וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד לָא תִכּוּל לְמֵיזַל עִם פְּלִשְׁתָּאָה הָדֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא עִמֵּיהּ אֲרֵי יָנִיק אַתְּ וְהוּא גְּבַר עָבֵיד קְרָבִין מִינְקוּתֵיהּ: לד וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל רָעֵיָא הֲוָה עַבְדָּךְ לַאֲבוּהִי בְּעָנָא וְאָתָא אַרְיָא וְאַף דֻּבָּא וּנְסֵיב אִמְּרָא מֵעֶדְרָא: לה וּנְפָקִית בָּתְרוֹהִי וּמְחֵיתֵיהּ וְשֵׁיזֵבְתֵּיהּ מִפּוּמֵיהּ וְקָם עֲלַי וְאַחֲדִית בִּלּוֹעֵיהּ וּמְחֵיתֵיהּ וְקַטְלְתֵּיהּ: לו אַף יַת אַרְיָא אַף דֻּבָּא קְטַל עַבְדָּךְ וִיהֵי פְּלִשְׁתָּאָה עֲרְלָא הָדֵין כְּחַד מִנְּהוֹן אֲרֵי חֲסַד סִדְרֵי עַמָּא דַּיְיָ קַיָּמָא: לז וַאֲמַר דָּוִד יְיָ דְּשֵׁיזְבַנִי מִידָא דְאַרְיָא וּמִידָא דְדֻבָּא הוּא יְשֵׁיזְבִינַנִי מִידָא דִּפְלִשְׁתָּאָה הָדֵין וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד אֱזֵיל וּמֵימְרָא דַּיְיָ יְהֵי בְּסַעְדָּךְ: לח וְאַלְבֵּישׁ שָׁאוּל יַת דָּוִד לְבוּשׁוֹהִי וִיהַב קוֹלָס דִּנְחָשׁ עַל רֵישֵׁיהּ וְאַלְבֵּישׁ יָתֵיהּ שִׁרְיָנָא: לט וְזָרֵיז דָּוִד יַת חַרְבֵּיהּ מֵעַל לִלְבוּשׁוֹהִי וְלָא אֲבָה לְמֵיזַל אֲרֵי לָא אֲלִיף וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל לֵית אֲנָא יָכִיל לְמֵיזַל בְּאִלֵּין אֲרֵי לֵית בְּהוֹן נִסָּא וְאַעְדִּינוּן דָּוִד מֵעֲלוֹהִי: מ וּנְסֵיב חוּטְרֵיהּ בִּידֵיהּ וּבְחַר לֵיהּ חַמְשָׁא שְׁעִיעֵי אַבְנַיָּא מִן נַחְלָא וְשַׁוִּי יַתְהוֹן בְּמָאן רָעֲיָא דִּי לֵיהּ וּבְתַרְמִילֵיהּ וְקַלְעֵיהּ בִּידֵיהּ

מנעריו ג' ב' חס' וא' מלא וסי' כי יצר לב האדם רע . והוא איש מלחמה מנעריו . שאנן מואב מנעריו . בתרא מ"ל: הצילני ג' בקריאה וסי' אשר הצילני מיד הארי . דרשתי את ה' ועגני . כי מכל צרה הצילני : באלה ב' ובסיפרא וסי' לא בחר ה' באלה . ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי

רשי

במשפטי המלוכה : (לד) ובא הארי ואת הדוב . ואתא אריא ואף דובא : (לו) גם את הארי גם הדוב . הרי אלו רבוין ארי ושני גוריו ודוב ושני ילדיו : (לז) ה' אשר הצילני מיד הארי . יודע אני שלא לחנם נזדמן לי הדבר הזה אלא שלעתיד אני בא לידי מוצא בה לתשועת ישראל ואסמוך עליה ואלא וזה אחד משני צדיקים שנתן להם רמז וחשו להשכיל לדבר דוד ומרדכי שנאמר ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר וגו' (אסתר ב' י"א) אמר לא לחנם עלתה בצדקת זו שנתפסה במשכב הערל הזה אלא שעתידה היא לעמוד לישראל ביום צרה : (לח) את דוד מדיו . נהפכו להיות כמדת דוד משנמשח בשמן המשחה אף שהיו של שאול שהיה גבוה מכל העם משכמו ומעלה וכיון שראה שאול כן הכניס בו עין הרע והרגיש דוד בדבר : (לט) ויואל ללכת . ת"י ולא אבה למיזל יש תיבות משמשות לשון והוליפו כמו מסעף פארה (ישעיה י' ל"ג) ושרשך מארץ חיים (תהלים נ"ב ז') : כי לא נסה . ארי לא אליף : כי לא נסיתי . ארי לית בהון נסא אין שבחו של נס בכך . לשון אחר ויואל ללכת רצה ללכת ולנסות וכאשר ראה שהיו כבדים עליו הסירם : (מ) חלוקי אבנים , אבנים דקות וחלקות : ובילקוט . ובתרמילים :

ולבהמ'

רלבג

אלי להעלים רצון השם ית' בצמיחת מלכותו כי עם היותו חתן המלך יתכן שתגיע לו ההצלחה במלוכה : (לג) והרחיק שאול זה מצד ראותו כי דוד נער ולא נסה להלחם עדיין והפלשתי היה איש מלחמה מנעוריו מצורף לזה מה שהתפרסם מגודל גוף גלית ועוצם כחו : (לז) וכאשר שמע שאול מה שספר לו דוד שהתגבר על הארי ועל הדוב עד שבטח בהשם ית' שיעזרהו בהריגת הפלשתי כי חרף מערכות אלהים חיים אז הודה לו שילך ובטח שהב' יהיה השי"ת עמו לנצח הפלשתי : (מ) ובילקוט . ר"ל שהוא שם בפרס בילקוט והוא הכלי שמשימין בו הרועים כל עניניה' ולזה נקרא ילקוט כי שם ילקטו

כל

רדק

אדם בעבורו כי אני אלחם עמו : (לד) ואת הדוב . פי' ועם הדוב בא הארי כלומר עם כל זה הכיתי הארי והדוב ובקצת נוסחאות מהתרגום ואת הדוב ואף דובה : (לה) והחזקתי בזקנו . ת"י ואחדית בלועיה ר"ל כשאחז בזקן הארי לא אחז בשער הזקן לבד אלא הזקן עם הלחי התחתון : והכתיו והמיתיו . ביו"ד עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בס' מכלל : (לו) גם את הארי גם הדוב . כל אחד לרבות על חבירו וכן גם לאנכס גם בקרקס . ובדרש אילו אמר ארי ודוב הייתי אומר אלו שתי חיות רעות בלבד הכה וכשהוא אומ' גם את הארי גם את הדוב הרי כאן שלשה רבויין מלמד שהיו שם חמש חיות רעות כיצד ארי ושני גורותיו והדוב וגורו : (לח) ונתן קובע נחושת על ראשו . בקו"ף ומלעיל ויש ספרים שכתוב בכ"ף והיא שגגת הסופרים והמסרה מעידה עליו שהוא בקו"ף וכן היא המסרה עליו לית כותיה בקו"ף ואמ' צנה ומגן וקובע והוא מלרע ותרויהון מלאים ושאר קריאה כובע בכ"ף כלם בר אילין תרין בקו"ף : (לט) ויואל ללכת . ת"י ולא אבה למיזל ארי לא אליף ויש לפרשו כמשמעו כי רצה ללכת בהם ולא יכול כי לא נסה ללכת בכלי המלחמה כאלה וכן אמ' לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי וי"ת כי לא נסיתי ארי לית בהון נסא כלומ' לא יכירו הנס שיעשה לי האל אם אלך בכלי המלחמה ודרך דרש הוא פירושו ואין להוציאו ממשמעו : ללכת באלה . בקמץ הבית והם שנים במסרה בקמץ הבית זה ואשר כתבנו למעלה לא בחר ה' באלה : (מ) חמשה חלוקי אבנים . אבנים חלוקים ר"ל ראוים לקלע וכן ת"י שעיעי אבניא .

וכדרש

פי' רבי ישעיה

(לד) ובא הארי ואת הדוב . את יתר : (לו) גם את הארי גם הדוב . פי' ראשו עונה לסופו וסופו לראשו ארי וגם הדוב . הדוב וגם הארי . ודומה לו גם לי גם לך לא יהיה : והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם . יהי רצון שיהא כאחד מהם : (מ) חמשה חלוקי אבנים מן הנחל . אבנים שהחליקו אותן המים שיהו נוחין לקלעם בקלע . ותרגומו שעיעי אבניא : בכלי הרועים אשר לו ובילקוט . הוי"ו יתירה ותרגם בתרמילים :

תולדות אהרן ובא הארי . עקידה שם : גם הארי . מציעא קו : והיה הפלשתי . נדרים לא : מערכות . סוטה מב : וילבש שאול . יבמות עו :

מצודת דוד

(לג) כי נער אתה . ועדיין אינך יודע טכסיסי מלחמה והוא רגיל במלחמה מנעוריו : (לד) ואת הדוב . ועם הדוב שניהם יחד : (לו) גם הדוב . הכה עם הארי : והיה הפלשתי . כאומר אבטח בה' שיהיה סוף הפלשתי כאחד מהם על אשר חרף וכו' : (לז) הוא יצילני . אם לא אוכל להמית אותו : (לט) ויואל ללכת . רצה ללכת בכלי מלחמה : כי לא נסה . אלא שלא נסה ר"ל לא בחן מעולם ללכת בכלי מלחמה ולזה אמר לא אוכל וכו' : (מ) ויקח מקלו . להטעות את הפלשתי לחשוב שיגש אליו לככותו עם המקל ולא יהיה נשמר מן הקלע : ויבחר לו . הטובים והנאותים לקלעותם

מצודת ציון

מקום המרעה היה סמוך אל המדבר : (לד) ואת הדוב . ועם הדוב : (לה) והחזקתי ואחזתי : (לח) מדיו . מלבושיו כמו ומדיו קרועים (לעיל ד') : (לט) ויואל . ורצה כמו ויואל משה (שמות ב') : כי לא נסה . אלא לא נסה והוא מל' נסיון ובחינה : (מ) חלוקי אבנים . אבנים חלקים הנוח לקלעותם ולזרקם : ובילקוט . הוא כעין שק עשוי מעור ישים בו הרועה חפציו ומה שלוקט בדרך

רדק

ובדרש למה חמשה אחד לשמו של הקב"ה ואחד לשמו של אהרן ושלשה לשלשה האבות אמר הקב"ה וכי לא לפני חירף וגדף עלי לפרע ממנו אמר אהרן וכי לא גואל הדם אני עלי לפרע ממנו אמרו אבות וכי לא עלינו לפרע ממנו שחירף וגידף מערכות אלהים חיים ובקש לעקור בנינו ולעקור תורתם שהיא מחייתם ופירוש אהרן שהיה גואל הדם דם של חפני ופנחס שהיו כהני' שהרגם גלית כמו שכתוב בתרגומו של תוספתא הכתוב למעלה. ובדרש עוד חמשה חלוקי אבנים מלמד שנתקנא דוד על גלית על חמשה שבזה וגידף וחרף חמשה חומשי תורה ושמו של הקב"ה וזכרם של שלשה איתני עולם שהם אברהם יצחק ויעקב: ובילקוט. כלי שמשים בו הקלע האבנים שלוקט לתת בכף הקלע לפיכך נקרא ילקוט וי"ת ובתרמילי' והוא כלי עור או בגד שנושאין בו הולכי דרכים מזונות הדרך וקורין לו בערבי תעלאק"ה ומה שאמר בכלי הרועים ובילקוט ובאחד מהם די לו לתת בו חמש' אבני קלע אפשר שלקט יותר אבנים ששם בכלי האחד והחמש' שבחר שם בכלי האחר: (מב) ואדמוני עם יפה מראה. כבר פירשנו שהוא כמו ויפה והנה לא בזה אותו בעבור כי ראה אותו שהיה נער אלא למה בזה אותו בעבור שהיה אדמוני עם יפה מראה לפי שחשב בלבו כי לא יתכן שיהי' איש מלחמ' כי מי שהוא רגיל לצאת למלחמה לא יעמוד בו יופיו מפני היגיעה הטורח והיותו בחוץ בעתות המלחמה לקרח ולמטר ולשרב: (מד) לכה אלי. לפי שהיה הפלשתי כבד ללכת מפני כובד כלי ברזל והנחש' אשר עליו וזהו שאמר הולך וקרב אל דוד כלומר מעט מעט מפני המשא אשר עליו וכאשר ראהו בלא שריון ובלא כלי מלחמה אמר לו שיבא אליו. ובדרש ואבא אליך אין כתיב כאן אלא לכה אלי מכאן שהארץ אחזתו ולא יכול לזוז ממקומו: ולבהמת השדה. כמו ולחית השדה כי החיות אוכלות בשר לא הבהמות וחיה בכלל בהמה כמו זאת הבהמה אשר תאכלו ואמרו אחריו איל וצבי ויחמור וכן ולבהמת הארץ ואין מחריד שהוא אומר על החיות האוכלות בשר וכן כל בהמת הארץ עליו תחרף. ובדרש כיון שראה דוד שדבריו מקולקלין שאמ' ולבהמת הארץ אמר וכי אית בעיר אכול בשר אמר הדין דידי הוא אמר היום הזה יסגרך יי בידי וגו' עד לעוף השמים ולבהמת הארץ אין כתיב כאן אלא ולחית הארץ אמר יש אלהים בישראל עביד דידי ודידהון: (מח) והיה כי קם הפלשתי. ענין זירוז כמו קום עבור קום התהלך הנה הוא אומר לו מתחילה לכה אלי ועתה כאשר שמע דברי דוד בערה חמתו בו וזרזו ללכת אליו וילך ויקרב כמו שפירשנו שהיה כבד בכלים שעליו והלך מעט מעט וקרב לקראת דוד: (מט) אל מצחו. כמו על מצחו. כמו ויוליכהו אל הגלעד אל ההרים לא

תרגום

וּקְרִיב לְוָת פְּלִשְׁתָּאָה׃ מא וַאֲזַל פְּלִשְׁתָּאָה אָזֵיל וְקָרֵיב לְוָת דָוִד וְגַבְרָא נָטֵיל תְּרִיסָא קֳדָמוֹהִי׃ מב וְאִסְתְּכֵי פְּלִשְׁתָּאָה וַחֲזָא יַת דָוִד וְשַׁטְיֵהּ אֲרֵי הֲוָה יָנִיק וְסמוּק שַׁפִּיר בְּרֵיוֵיהּ׃ מג וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה לְדָוִד הֲכַלְבָּא שָׁטֵי אֲנָא דְאַתְּ אָתֵי עֲלַי בְּחוּטְרַיָא וְלַיִט פְּלִשְׁתָּאָה יַת דָוִד בְּטַעֲוָתֵיהּ׃ מד וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה לְדָוִד אִיתָא לְוָתִי וְאֶתֵּן יַת בִּסְרָךְ לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וְלִבְעִירָא דְאַרְעָא׃ מה וַאֲמַר דָוִד לִפְלִשְׁתָּאָה אַתְּ אָתֵי עֲלַי בְּחַרְבָּא וּבְמוּרְנִיתָא וּבְרוּמְחָא וַאֲנָא אָתֵי עֲלָךְ בִּשְׁמָא דַייָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְסִדְרֵי יִשְׂרָאֵל דְחַסַדְתָּא׃ מו יוֹמָא הָדֵין יִמְסְרִנָּךְ יְיָ בִּידִי וְאֶקְטְלִינָּךְ וְאַעְדֵי יַת רֵישָׁךְ מִנָּךְ וְאֶתֵּן פְּגוֹל מַשְׁרִיַת פְּלִשְׁתָּאֵי יוֹמָא הָדֵין לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְחֵיוַת אַרְעָא וְיִדְעוּן כָּל דַיָרֵי אַרְעָא דְאִית אֱלָהָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ מז וְיִדְעוּן כָּל קְהָלָא הָדֵין אֲרֵי לָא בְּחַרְבָּא וּבְמוּרְנִיתָא פָּרֵיק יְיָ אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ נִצְחָן קְרָבַיָא וְיִמְסַר יַתְכוֹן בִּידָנָא׃ מח וַהֲוָה כַּד קָם פְּלִשְׁתָּאָה וַאֲזַל וּקְרֵב לְקַדָמוּת דָוִד וְאוֹחִי דָוִד וּרְהַט לְסִדְרָא לְקַדָמוּת פְּלִשְׁתָּאָה׃ מט וְאוֹשִׁיט דָוִד יַת יְדֵיהּ לְמָנָא וּנְסִיב מִתַּמָן אַבְנָא וְאַקְלַע בְּקַלְעָא וּמְחָא יַת פְּלִשְׁתָּאָה עַל בֵּית עֵינוֹהִי וּטְבַעַת אַבְנָא בְּבֵית עֵינוֹהִי

מקרא

בְּיָדוֹ וַיִּגַּשׁ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי׃ מא וַיֵּלֶךְ הַפְּלִשְׁתִּי הֹלֵךְ וְקָרֵב אֶל־דָּוִד וְהָאִישׁ נֹשֵׂא הַצִּנָּה לְפָנָיו׃ מב וַיַּבֵּט הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּרְאֶה אֶת־דָּוִד וַיִּבְזֵהוּ כִּי־הָיָה נַעַר וְאַדְמֹנִי עִם־יְפֵה מַרְאֶה׃ מג וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי־אַתָּה בָא־אֵלַי בַּמַּקְלוֹת וַיְקַלֵּל הַפְּלִשְׁתִּי אֶת־דָּוִד בֵּאלֹהָיו׃ מד וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד לְכָה אֵלַי וְאֶתְּנָה אֶת־בְּשָׂרְךָ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הַשָּׂדֶה׃ מה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָּא אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן וְאָנֹכִי בָא־אֵלֶיךָ בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ׃ מו הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ יְהוָה בְּיָדִי וְהִכִּתִיךָ וַהֲסִרֹתִי אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְנָתַתִּי פֶּגֶר מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיַּת הָאָרֶץ וְיֵדְעוּ כָּל־הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל׃ מז וְיֵדְעוּ כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה כִּי־לֹא בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ יְהוָה כִּי לַיהוָה הַמִּלְחָמָה וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיָדֵנוּ׃ מח וְהָיָה כִּי־קָם הַפְּלִשְׁתִּי וַיֵּלֶךְ וַיִּקְרַב לִקְרַאת דָּוִד וַיְמַהֵר דָּוִד וַיָּרָץ הַמַּעֲרָכָה לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי׃ מט וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת־יָדוֹ אֶל־הַכֶּלִי וַיִּקַּח מִשָּׁם אֶבֶן וַיְקַלַּע וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־מִצְחוֹ וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ

רשי

(מד) ולבהמת השדה. אין דרך לבהמות לאכול אדם אמר דוד כבר נטרפה דעתו של זה שלי הוא בא דוד ואמר לו ונתתי פגר מחנה פלשתים וגו' ולחית הארץ: (מט) ויפל על פניו. לא היה לו לפול אלא לאחוריו שהרי על מצחו הוכה אלא

רלבג

כל הדברים שהוא נושא. וכבר התפרסם בזה הפרסום מעוצם נפלאות השם | שנצח נער אחד בלא חרב וחנית איש גבור כגלית היה כגובה ארזים גבהו עם עוצם כלי מלחמתו: (מה) בחרב ובחנית ובכידון. זה הכידון איננו הכידון שזכר שהיה בין כתפיו אבל הוא דומה לחנית כאמרו לא בחרב ובחנית והנה הראה דוד בדבריו עם הפלשתי כי בטחונו בשי"ת לבד לא בגבורתו: (מט) והנה הכהו דוד במצחו במקום שהיה מגולה באופן שטבעה האבן במצחו ונפל כמו מת ארצה על פניו

לא נסיתי. ויראת ה' בקריאה וסי' ויבט הפלשתי ויראה את דוד. וירדף גחזי אחרי נעמן. ויראו ולא יעשה בהן. ויראה וישוב מכל פשעיו ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב. ויקלל ד' בקריאה וסי' פמכר בסדר אמר: בשם ה' צבאות ד' דסמיכי וסי' ואני בא אליך בשם. אשר נקרא שם שם ה'. ויברך את העם. אל מקום שם: בחרב ח' בקריאה וסי' ויאמר דוד אל הפלשתי. וידעו כל הקהל הזה. ואותו הרגת בחרב בני עמון. הנני נותנך למגור. ונפלל חלל בתוכה. וירדו סוסים ורכביהם ונפל אשור בחרב לא איש. ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה. ויקרב ה' פתחין בקריאה וסי' נמסר בסדר שמיני:

תולדות אהרן הכלב אנכי. סוטה שם עקידה ש' טו:
אתה בא אלי. סוטה שם עקידה מגולה שערים: ואני בא אליך שם: ותטבע האבן. (יומא מז):

מצודת ציון

בדרך מהלכו ולזה יקרא ילקוט: וקלעו. הוא הדבר אשר יזרוק בו האבן: (מב) עם יפה מראה. כמו ויפה מראה: (מו) יסגרך. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): פגר. כן יקרא גוף המת: (מז) יהושיע. מל' תשועה: (מט) ויקלע. זרק האבן בכלי הקלע: ותטבע. מל' טביעה

מצודת דוד

לקלעותם: ובילקוט. הכלי שם בהילקוט למען לא ירגש באבנים: (מב) כי היה נער וכו'. שמורה אשר לא נסה במלחמה לפי מעט השנים ומהתענג: (מג) הכלב אנכי. וכי כלב אנכי: באלהיו. באמרו אלהי פלשתים יהרגך וכדומה: (מה) בא אלי בחרב. ר"ל כל בטחונך בחרב וכו': בשם ה'. במבטח שם ה': אשר חרפת. חוזר הוא על מערכות ישראל: (מו) ונתתי פגר. כי כשאמיתך ינוסו כולם ויפלו חללים: (מז) כי לא בחרב. כי הלא אינם בידי. כי לה' המלחמה. על ה' לבלחם על שחרפת עמו ובידו לתת אתכם בידנו מבלי חרב: (מח) וירץ המערכה. כלפי מערכת פלשתים: (מט) אל הכלי. כלי הרועים אשר שם האבנים נס: במצחו

שנבעס

וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אָרְצָה׃ נ וַיֶּחֱזַק דָּוִד מִן־הַפְּלִשְׁתִּי בַּקֶּלַע וּבָאֶבֶן וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִיתֵהוּ וְחֶרֶב אֵין בְּיַד־דָּוִד׃ נא וַיָּרָץ דָּוִד וַיַּעֲמֹד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֶת־חַרְבּוֹ וַיִּשְׁלְפָהּ מִתַּעְרָהּ וַיְמֹתְתֵהוּ וַיִּכְרָת־בָּהּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי־מֵת גִּבּוֹרָם וַיָּנֻסוּ׃ נב וַיָּקֻמוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וַיָּרִעוּ וַיִּרְדְּפוּ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים עַד־בּוֹאֲךָ גַיְא וְעַד שַׁעֲרֵי עֶקְרוֹן וַיִּפְּלוּ חַלְלֵי פְלִשְׁתִּים בְּדֶרֶךְ שַׁעֲרַיִם וְעַד־גַּת וְעַד־עֶקְרוֹן׃ נג וַיָּשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִדְּלֹק אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים וַיָּשֹׁסּוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם׃ נד וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־רֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי וַיְבִאֵהוּ יְרוּשָׁלָםִ וְאֶת־כֵּלָיו שָׂם בְּאָהֳלוֹ׃
נה וְכִרְאוֹת שָׁאוּל אֶת־דָּוִד יֹצֵא לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל־אַבְנֵר שַׂר הַצָּבָא בֶּן־מִי־זֶה הַנַּעַר אַבְנֵר וַיֹּאמֶר אַבְנֵר חֵי־נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם־יָדָעְתִּי׃ נו וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה בֶּן־מִי־זֶה הָעָלֶם׃
נז וּכְשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֹתוֹ אַבְנֵר וַיְבִאֵהוּ לִפְנֵי שָׁאוּל וְרֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי

ס"ו.ד' מנהון בסימן · ג'. ד' בליש · ל' · ח'. ל' · ה' · י' מ"ל בליש · ל' וחד שערי · ל' וחס' · ג' בסיפ'. ג' · ל' · ל' · ל' וא' בטוב

וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא׃ נ וּתְקֵיף דָּוִד מִן פְּלִשְׁתָּאָה בְּקַלְעָא וּבְאַבְנָא וּמְחָא יַת פְּלִשְׁתָּאָה וְקַטְלֵיהּ וְחַרְבָּא לֵית בִּידָא דְדָוִד׃ נא וּרְהַט דָּוִד וְקָם עַל פְּלִשְׁתָּאָה וּנְסֵיב יַת חַרְבֵּיהּ וְשַׁלְפַהּ מִנְדָנַהּ וְקַטְלֵיהּ וּפְסַק בֵּיהּ יַת רֵישֵׁיהּ וַחֲזוֹ פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי מִית גִּבָּרְהוֹן וְאַפִּיכוּ׃ נב וְקָמוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְיַבִּיבוּ וּרְדָפוּ יַת פְּלִשְׁתָּאֵי עַד מֵעַלָנָא דְגֵיְא וְעַד תַּרְעֵי עֶקְרוֹן וּנְפַלוּ קְטוֹלֵי פְלִשְׁתָּאֵי בְּאוֹרַח שַׁעֲרַיִם וְעַד גַּת וְעַד עֶקְרוֹן׃ נג וְתָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְמִרְדַּף בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי וּבְזוֹ יַת מַשְׁרְיָתְהוֹן׃ נד וּנְסֵיב דָּוִד יַת רֵישָׁא דִפְלִשְׁתָּאָה וְאַיְתֵיהּ לִירוּשְׁלֵם וְיַת זַיְנֵיהּ שַׁוִּי בְּמַשְׁכְּנֵיהּ׃ נה וְכַד חֲזָא שָׁאוּל יַת דָּוִד נָפֵיק לְקַדָּמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי אֲמַר לְאַבְנֵר רַב חֵילָא בַּר מַן דֵּין עוּלֵימָא וַאֲמַר אַבְנֵר חַיֵּי נַפְשָׁךְ מַלְכָּא אִם יָדַע אֲנָא׃ נו וַאֲמַר מַלְכָּא שְׁאַל אַתְּ בַּר מַן דֵּין עוּלֵימָא׃ נז וְכַד תָּב דָּוִד מִלְמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּדְבַר יָתֵיהּ אַבְנֵר וְאַיְתֵיהּ קֳדָם שָׁאוּל וְרֵישָׁא

רשי

אלא כדי שלא יצטער דוד לילך ולחתוך את ראשו שנשתכר דוד פסעיו שניים עשר אמות וחרתים שקומתו שש אמות וזרת נשתכר מלא קומה לאחוריו ומלא קומה לפניו (במדרש תלים) : (נג) מדלוק . מרדוף כמו דלקת אחרי (בראשית ל"א ל"ו): (נה) בן מי זה הנער . אמרו רבותינו וכי לא היה מכירו והלא כתיב ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כליו (לעיל פ"ז . כ"א) אלא ראהו מתנהג בתכסיסי מלכות אמר שאול אם בא ממשפחת פרץ מלך יהיה שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ואם ממשפחת זרח בא חשוב יהיה אמר לו דואג עד שאתה שואל אם בא ממשפחה שיהא הוא הגון למלכות אם לאו שאל אם ראוי לבא בקהל אם לאו שהרי מרות המואביה בא אמר לו אבנר שנינו עמוני ולא עמונית אמר לו דואג אם כן ממזר ולא ממזרת אמר לו כאן נאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים (דברים כ"ג ה') ואין דרך אשה בכך א"ל היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים נשתתק אבנר . אמר לו שאול : (נו) שאל אתה בן מי זה העלם . למעלה כתיב הנער וכאן כתוב העלם אמר לו הלכה זו נתעלמה ממך

רלבג

פניו ואחר השלים דוד עם חניתו להמיתו כן בגבורה ובחרב הפלשתי בעצמה כרת בה את ראשו כדי שיתפרסם ענין מיתתו ויתפרסם גם כן הנס לישראל ולזה הביא דוד את ראש הפלשתי לירושלים : (נה) בן מי זה הנער אבנר . רבים יתמהו איך יתכן שלא ידע שאול בן מי הוא וכבר ספר במה שקדם שכבר שלח שאול מלאכים אל ישי שישב דוד עמו . וידמה כי המלך לרוב עסקיו ולרוב הבאים לפניו לא יוכל להכיר כל אחד מהם בפרט ויתבאר מתשובת דוד לו ששאלת שאול לא היתה רק לדעת מי הוא כדי שיתבאר לו מאי זו משפחה הוא כי כבר הבטיחהו שיתן לו בתו לאשה והנה מזה הענין נתיסב דוד למלכות כי זה היה סבה שימהו שאול

רדק

לא אכל יש שואלין היאך טבעה האבן במצחו והלא קובע נחשת שהיה על ראשו מכסה מצחו ואי אפשר שלא היה על מצחו מגן שהרי על כל גופו היה לו דבר מגין. ואומרים כי כאשר אמר ואתני את בשרך לעוף השמים הגביה כלפי מעלה בזכרו עוף השמים ונשמט מה שהיה על מצחו לאחור ואז קלע דוד והכהו על מצחו וזהו דרך דרש ואחרי אשר היתה מלחמת דוד עם הפלשתי סבה מאת ה' והכתוב אומ' שהכה את הפלשתי אל מצחו אין לשאול איך היה כי לא יבצר מהאל סבה ואפשר כי האבן עברה המגן אשר על מצחו וטבעה במצחו וכן אמר בדרש כיון שהשליך דוד את האבן בברזל שעל מצחו נטבעה במצחו וזה אחד מן הדברי' שהשליט הקב"ה את הרך בקשה או אפשר שהיה מקום מועט מגולה במקומו ובאותו המקום האבן נזדמנה ברצון האל : ויפול על פניו . כמשפט המוכה שלא יוכל לעמוד בעצמו נפל על פניו ארצה . ובדרש למה ויפול על פניו כדי שיטמון אותו הפה שחרף וגדף בעפר שנאמר טמנם בעפר יחד וגו' . ד"א שהיה דגון אלהיו חקוק לו על לבו לקיים מה שנאמר ונתתי פגריכם על פגרי גילוליכם : (נ) בקלע ובאבן . כשהיה רחוק ממנו בקלע כשקרב אליו באבן יד בלא קלע : ויעמד אל הפלשתי . כמו על הפלשתי וכן וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל : (נא) וימותתהו . וכבר המיתו קודם שעמד עליו המיתהו באבני' כמו שאמר וחרב אין ביד דוד וכשעמד עליו לקח חרבו וכרת בה ראשו: (נד) ויביאהו ירושלים . אחר שהביאהו לפני שאול כמו שכתוב וראש הפלשתי בידו ואחר כך הביאהו בידו בערי ישראל לבשר הנשים והטף ואותם שלא היו במלחמה עד שהביאו עד ירושלים ואדוני אבי ז"ל כתב כי נוב עיר הכהני' כנה ירושלים כי שם היתה חרב הפלשתי כמו שמפורש : שם באהלו . כלי הפלשתי שם באהלו כלומר הביאם דוד לביתו בית לחם כי ימלא אהל במקום בית כמו אים לאהליו לאהליך ישראל וברוב יאמר למשכן היריעות אהל ובמחנה הזה לא היה לדוד אהל כי לא בא שם אלא בשליחות אביו א"כ באהלו ר"ל בביתו ועל שאר הכלים אמר לא על החרב כי שם החרב באהל מועד בנוב כמו שכתוב למעלה לוטה בשמלה והיתה שם לזכרון הנס הגדול הזה והיה כל הבא אל אהל מועד לנוב לזבוח או להתפלל היה רואה אותה וזוכר הנס ומודה לאל ית' ומישר לבבו אליו ומגדיל בטחונו בו : (נה) בן מי זה

ויחזק ט"ו וסי' והרעב היה על כל פני . ויחזק לב פרעה דתנין . ויעשו כן חרטומי מצרים . ויחזק לב פרעה דכנים ודערוב . דוד מן הפלשתי . ולא אבה לשמוע לקללה . ויקרא אבשלום לפני . ויחזק דבר המלך על . ויחזק העם אשר אחרי . בתשעה לחדש ויחזק הרעב . וחברו ויחזק הרעב . וילך שלמה חמת צובה ד"ה . והוא נלחם עם מלך בני עמון דיותם דד"ה . בעת ההיא שלח מרודך דישעיה : הפלשתים ח' בקריאה וסי' ויראו הפלשתים כי מת גבורם . ויכנעו הפלשתים . וירדו כל ישראל הפלשתים . ויראו הפלשתים כי אמרו . ויקומו אנשי ישראל ויהודה . ואת הארץ הנשארת . וישאל דוד דשמואל תנינא דפסוק . ויער ה' על יהורם את רוח הפלשתים . וחד והפלשתים תולדות אהרן וכראות שאול . יבמות עו עקדס ס' סו : ויאמר המלך. שם עז :

פי' רבי' ישעיה

(נה) בן מי זה הנער אבנר . יש לומר אף על פי שהיה מנגן לפניו לא הכירו כדכתיב ודוד הולך ושב מעל שאול לרעות צאן אביו בית לחם . גם יש לומר מפני שהיתה שורה עליו רוח רעה לא היתה זכירה יפה לו :

מצודת דוד

נכנסה בכובע הנחושת ונקבה ונטבעה במצחו : (נ) ויחזק . נתגבר על הפלשתי המזוין ולא היה בידו כ"א הקלע והאבן : וחרב אין ביד דוד . לכרות בה ראש הפלשתי. (נא) אל הפלשתי . סמוך לו כי בעת קלעו האבן עמד ממרחק : את חרבו . של הפלשתי : וימותתהו . וכבר המיתו בהקלע ועתה כרת ראשו בחרבו : (נב) ויריעו. תרועת שמחה ונצחון : (נג) וישסו . רמסו ובזזו כל אשר היה במקום שעמדה שם מחנה פלשתים : (נד) ויביאהו ירושלים . לבשר את העם : (נה) וכראות שאול .

מצודת ציון

טביעה : (נא) וישלפה . הוציאה כמו ולא שלף הנער חרבו (שופטים ג') : מתערה . הוא תיק החרב כמו השב אל תערה (יחזקאל כא): (נב) ויריעו . מל' תרועה : עד בואך גיא. עד אשר תבוא לגיא וכאלו מדבר עם מי שמכיר המקום : (נג) מדלוק . מרדוף כמו כי דלקת אחרי (בראשית ל"א) : וישסו . רמסו או בזזו : (נו) העלם . הנער כמו ואם כה אומר לעלם (לקמן כ') : נקצרה

רדק

זה הנער. פירש אדוני אבי ז"ל כי כאשר ראה שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי בלא פחד שאל לאבנר בן מי זה הנער כלומר תדע אם ישי אביו היה גבור חיל שנבטח על גבורת הבן כי אם הוא גבור בן גבור יוסיף אומץ ואבנר לא ידע כי ישי היה זקן בימים ההם כמו שאמר והאיש בימי שאול זקן בא באנשים והדרש כי גם על אביו הי' יודע כי גבור היה כמו שאמר זה ישי אבי דוד שיוצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא אלא שאול שאל אם מפרץ הוא או מזרח לפי שראה טכסיסי מלכות בו דכתיב וילבש שאול את דוד מדיו ואמרו מדיו כמדתו וכתיב בשאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם לפיכך שאל עליו אם מפרץ הוא או מזרח אם מפרץ הוא יהי' מלך שהמלך פורץ לו דרך ועושה כרצונו אם מזרח הוא יהי' אדם חשוב לשון אזרח אבל לא יהיה מלך אמר לו דואג עד שאתה שואל עליו אם הגון למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לא דקא אתי מרות המואביה אמר לו אבנר עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבי' מ"ט דטעמיה כתיב ביה על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואין דרכה של אשה לקדם ואם תאמר היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים הא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה וכתיב ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל: (נח) בן עבדך ישי בית הלחמי. פי' בן גבור אני כי אבי נקרא בית הלחמי לשני דברים על שם מקומו בית לחם ועל שם שהי' איש מלחמ': (א) ונפש יהונתן. המסרה מן ריש ספרא עד הכא יונתן בר מן ב' לכה ונעברה אל מצב הערלים ויאמר יהונתן ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן: (ד) ויתפשט יהונתן את המעיל. פי' מן המעיל כמו הם יצאו את העיר כי אין בנין התפעל יוצא ואמר בלשון התפעל כי ברצון גדול ובאהבה רבה התפשט בגדיו ונתנם לו: (ה) וגם בעיני עבדי שאול. הרבוי הזה ר"ל שלא קנאו בו עבדי שאול אף על פי שנתן לו מעלה עליהם: (ו) ויהי בבואם. בבי"ת וכן בשוב ופי' בבוא ישראל מהמלחמה בשוב דוד מהכות הפלשתי: לשור. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד והם שני בניינים והענין אחד: והמחלות. פי' והמחולות בידם וי"ת לשבח' בחנגיא: ובשלשי'. כלי נגון שיש לו שלש' יתרי' וי"ת ובצלצלין: (ז) ותענינה. כמו ותען להם מרים: הכה שאול באלפיו. האלפים והרבבות של פלשתים כלומר שאול הכה באלפים בפלשתים ודוד מכה בהם רבבו' או פירושו עם אלפיו ועם רבבותיו כלומר כשמכה שאול בפלשתים מכה הוא לבדו כאילו עמו אלפי' ודוד לבדו מכה בפלשתי' מכה גדולה כאלו עמו רבבות: (ח) ועוד לו אך המלוכה. ועוד מה נשאר שיתנו לו אלא המלוכה כלומר לא נשאר דבר גדולה שלא נתנו לו בדבריהן אלא שלא קראוהו מלך ועל זה הדרך הוא התרגום ומכען לא אשתאר ליה עוד אלהין מלכותא: (ט) ויהי שאול עוין את דוד. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד ושניהם אחד

תרגום

דפלשתאה בידיה: נח ואמר ליה שאול בר מן את עולימא ואמר דוד בר עבדך ישי דמבית לחם: יח א והוה כד שיצי למללא עם שאול ונפשא דיהונתן אתחביבת בנפשא דדוד ורחמיה יהונתן כנפשיה: ב ודבריה שאול ביומא ההוא ולא שבקיה למיתב בית אבוהי: ג וגזר יהונתן ודוד קים ברחמיה יתיה כנפשיה: ד ואשלח יהונתן ית מעילא די עלוהי ויהביה לדוד ולבושוהי ועד חרביה ועד קשתיה ועד זרזיה: ה ונפק דוד בכל אתר דשלח יתיה שאול מצלח ומניה שאול על גברי עבדי קרבא ושפר בעיני כל עמא ואף בעיני עבדי שאול: ו והוה במיעלהון כד תב דוד מלמקטל ית פלשתאה ונפקא נשיא מכל קירוי ישראל לשבחא בחנגיא לקדמות שאול מלכא בתפין בחדוא ובצלצלין: ז ואתיבא נשיא דמשבחן ואמרא קטל שאול באלפין ודוד בריבון: ח ותקיף לשאול לחדא ובאש בעינוהי פתגמא הדין ואמר יהבו לדוד ריבון ולי יהבו אלפיא ומכען לא אשתארת ליה אלהין מלכותא: ט והוה שאול

מקרא

בְּיָדוֹ: נח וַיֹּאמֶר אֵלָיו שָׁאוּל בֶּן־מִי אַתָּה הַנָּעַר וַיֹּאמֶר דָּוִד בֶּן־עַבְדְּךָ יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי: יח א וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אֶל־שָׁאוּל וְנֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׁרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד וַיֶּאֱהָבוֹ יְהוֹנָתָן כְּנַפְשׁוֹ: ב וַיִּקָּחֵהוּ שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא וְלֹא נְתָנוֹ לָשׁוּב בֵּית אָבִיו: ג וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כְּנַפְשׁוֹ: ד וַיִּתְפַּשֵּׁט יְהוֹנָתָן אֶת־הַמְּעִיל אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתְּנֵהוּ לְדָוִד וּמַדָּיו וְעַד־חַרְבּוֹ וְעַד־קַשְׁתּוֹ וְעַד־חֲגֹרוֹ: ה וַיֵּצֵא דָוִד בְּכֹל אֲשֶׁר יִשְׁלָחֶנּוּ שָׁאוּל יַשְׂכִּיל וַיְשִׂמֵהוּ שָׁאוּל עַל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַיִּיטַב בְּעֵינֵי כָל־הָעָם וְגַם בְּעֵינֵי עַבְדֵי שָׁאוּל:

ו וַיְהִי בְּבוֹאָם בְּשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַתֵּצֶאנָה הַנָּשִׁים מִכָּל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּר וְהַמְּחֹלוֹת לִקְרַאת שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ בְּתֻפִּים בְּשִׂמְחָה וּבְשָׁלִשִׁים: ז וַתַּעֲנֶינָה הַנָּשִׁים הַמְשַׂחֲקוֹת וַתֹּאמַרְןָ הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָיו: ח וַיִּחַר לְשָׁאוּל מְאֹד וַיֵּרַע בְּעֵינָיו הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר נָתְנוּ לְדָוִד רְבָבוֹת וְלִי נָתְנוּ הָאֲלָפִים וְעוֹד לוֹ אַךְ הַמְּלוּכָה: ט וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן

(הערות מסורה בגליון: מרים' דספ' עדהכא יונתן. כמ"כ יהונתן וסי' לכ' ונעב' אל מצבות' הנה יהונתן ומהכא עדסוף ספר' יהונתן. כמ"א וידבר שאול. ל'. ויאהבהו ק'. ס'. ד'. י'. ל'. ד'. ל'. לשיר ק'. ל'. ל'. ל'. חס' בנני'. פיו ק'. ס'. עוין ק')

נאספו: על אנשי ד' בקריאה וסי' וישימהו שאול על אנשי המלחמה, ומן העיר לקח סריס אחד תולדות אהרן ונפש יהונתן. עקדס ש' נג: ויהי שאול עוין. מגלה י:

רשי

ממך לא ושאל בבית המדרש כדאיתא ביבמות: (ו) ובשלשים. תרגם יונתן ובצלצלין מין כלי זמר: (ח) ועוד לו. ועוד לו מה הוא נחסר שצריך להוסיף לו. אך המלוכה אינו צריך עוד אלא למלכות: (ט) עוין. עין

רלבג

שאול על אנשי המלחמה ונתבאר טוב הצלחתו ומזה המקום הסכימו לשים אותו למלך עליהם ולזה תמצא שאמרו לו כל שבטי ישראל גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל ברוך ה' אשר לו נתכנו עלילות: (א) וידמה שכרת יהונתן ברית עם דוד כי ראה היותו מלך על ישראל בראותו טוב הצלחתו ולזה תמצא בזה סיבה שאמר יהונתן לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך על ישראל וקמה בידך ממלכת ישראל וגם שאול אבי יודע כן והיסיר אותם לזאת הידיעה מה שיעד להם שמואל שלא תקום הממלכה לשאול: (ו) בשמחה ובשלשים. ענינו כענין הלא כתבתי לך שלישים והם דברים נפלאים ונכבדים ובזה יאמר שהן היו אומרות בשיריהן דברים נכבדים ומהמאמרים ההם היה אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כאילו התנבאו על מעלת דוד שיהיה למעלה ממעלת שאול: (ט) עוין את דוד. הרצון בו שהיה מביט אליו מבט השוגא באופן שהיה כל

מצודת ציון

יח (א) נקשרה. מרוב האהבה כאלו נפשו קשורה בנפשו ונתחברת בה והוא מל' מליצה וכן ונפשו קשורה בנפשו (בראשית מ"ד): (ב) נתנו. ענין עזיבה כמו ולא נתן סיחון (במדבר כ"א). (ד) ויתפשט. ענין הסרת המלבוש: המעיל. שם מלבוש חשוב: ומדיו. יתר המלבושים וגד חרבו. ואפי' חרבו: (ה) ישכיל. יצליח כי המצליח נראה הוא כעושה בהשכל: (ו) לשיר. לשורר: והמחולות. שם כלי שיר כמו בתופים ובמחולות (שופטים י"א): ובשלשים. כלי שיר בעלת שלשת יתרים: (ז) ותענינה. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כ"ז): המשחקות. משמחות: ברבבותיו. רבבה הוא עשרת אלפים: (ח) נתנו. ענינו שאמירה על הדבר וכן אל תתן את אמתך (לעיל א'): (ט) עוין. מל' עין ומל' עוון ור"ל תמיד היה מעיין ומהבט בו בעין

מצודת דוד

מאז בא להלחם עם הפלשתי: בן מי זה הנער. מפני הרוח רעה שכח שם אביו: חי נפשך. הריני נשבע בחי נפשך אם ידעתי: יח (א) לדבר. הוא הדבר שאמר שהוא בן ישי: ונפש. ר"ל ואז בשמוע יהונתן שגם הוא בן אדם גדול נקשרה נפשו בנפש דוד: (ב) ולא נתנו לשוב. כאשר היה דרכו מאז שהיה הולך ושב: (ג) באהבתו. בעבור שהיה אוהב אותו כנפשו: (ה) יצא דוד. מאז והלאה יצא במלחמה. על אנשי המלחמה. לראש ולשר על אנשי המלחמה: עבדי שאול. הם שרי המלחמה ועם שהיה מאומנותם לא נתקנאו בו: (ו) בבואם. כשבאו אנשי המלחמה אל ארצם: והמחולות. ר"ל והמחולות בידם: בתופים. כמו ובתופים: (ז) באלפיו. בהרבה אלפים של פלשתים: (ח) נתנו לדוד. ר"ל בהשיר אמרו על דוד שהכה. רבבות ועל

ועוד

רשי

עין רעה : (י) ויתנבא. ואשתטי נביא ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים : (יא) אכה בדוד ובקיר. אכה אותו אכה שיכנס החנית בדוד ובקיר : (יד) משכיל. מצליח : (יז) ושאול אמר. בלבו : אל תהי ידי בו. פן אענש : ותהי בו יד פלשתים. לכך אמר לו והלחם מלחמות ה' : (יט) בעת תת. כשהגיע זמן שקבעו לתתה לו ובעוד שהיו מתעסקים לתתה

רדק

אחד ופירושו מביטו בעין רעה ותרגומו כמין : (י) ותצלח. ותעבור כמו וצלחו את הירדן ותרגומו ושרת : ויתנבא. כתרגומו אישתטי כלומר היה מדבר דברי שטות: (יא) בדוד ובקיר. שיעברנו החנית ויגען בקיר ותרגומו ואברזיניה בכותלי מן ברזא בדברי רז"ל דאישתקיל ברזא כל דלהדי ברזא שפירושו נקב החני' : (יב) וירא שאול. ביו"ד אחד לבדו ויו"ד השרש נפלי מן המכתב : (יג) מעמו. שלא יהיה תמיד עמו בבית כמו שהיה אלא שיהי' יוצא ובא לפני העם : לכל דרכיו. כמו בכל דרכיו וכמוהו ישבת לכסא לפניכם לחרב : (יד) משכיל. כתרגומו מצליח : (יח) ומי חיי. מה חיי חשובים כי האדם הנכבד חייו חשובי' ויקרי' אבל הנבזה אין חשובים ובאמרו מי כי בחיים הוא החיות והדבר שיאמר בעבורי מי כי לא יאמר מי אלא על חי מדבר : משפחת אבי בישר'. פי' ומי משפחת אבי בישראל ומי שזכר עומד במקום שני' וי"ת ברם זרעית אבא בישראל כלומר אין דבר גדולה בי אלא שמשפחת אבי מהידועות אשר בישראל : (יט) בעת תת. כתרגומו בעידן די מטא למיתן ית מירב לדוד כלומר כשהגיע הזמן שנתן לו שאול שיתנה' לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל ודוד לא היו

לו

רלבג

כל מעייניו בו להשחיתו כפי היכלת אם בלקיחת תחבולות אם להרגו בידיו באופן שלא יהיה דוד נשמר מזה והנה היה מהתחבולות האלו כי כשבאה רוח אלהים רעה אל שאול והיה מדבר בתוך הבית דברים מבולבלים בסבת הרוח הרעה והיה מדרך דוד לנגן לפניו בידו להסיר הרוח הרעה ממנו והנה היה לתחבולות שאול שלקח אז החנית בידו וחשב להכות בו דוד בעת היותו מנגן לפניו באופן שיהרגנו כי אז לא יהיה דוד נשמר מזה : (יא) והנה עזר הש"י את דוד ונשמר מזה כשנסה מפניו שני פעמים אז נתברר לשאול כי הש"י עם דוד ומעמו סר ויירא ממנו והסירהו מעמו ושמהו לו שר אלף ויצא ויבא לפני העם והנה היתה כונת שאול להפילו ביד פלשתים : (יד) והנה היה דוד מצליח מאד בכל דרכיו והיה הש"י עמו וזה הוסיף יראה לשאול מפני דוד. מצורף לזה שכבר היה זה סבה אל שכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד כי היה יוצא ובא לפניהם. וכראות שאול זה התחכם לתת לו בתו באופן שהדר בעת הלחמו עם גלית וחשב שיהיה זה כלי להפיל דוד ביד פלשתים כי התנה עמו שילחם מלחמות ה' בפלשתים : (יח) והנה הרחיק דוד מאד הענוה מהתחתן במלך ואמר מי אנכי שאהיה ראוי להתחתן במלך כאלו אמר הנני נבזה ושפל מאד : ומי חיי. ר"ל מה חיי חשובים שאהיה ראוי לזה הלא הייתי רועה צאן ואיך יתכן שאלקח מאחרי הצאן לקחת בת המלך : משפחת אבי בישראל. ידמה שהרצון בזה ומי משפחת אבי שבישראל והנה אמר זה מגד שהיה בא מרות המואביה וככה אמר שאול ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימן להורות שאין ראוי למלוכה : (יט) ויהי בעת תת את מרב בת שאול אל דוד. ר"ל בעת ההיא נועד ביניהם שיתנה לדוד וידמה מזה המקום שלא קדשה דוד : בשתים תתחתן בי היום. ר"ל בשתי בנות שיש לי תתחתן בי היום כי אתן א' מהן והיא הפעוטה כי הגשואה אי אפשר שאתן לך והשוב שאמר לו זה מפני שנדר

לו

מקרא

אֶת־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה׃ י וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתִּצְלַח רוּחַ אֱלֹהִים ׀ רָעָה ׀ אֶל־שָׁאוּל וַיִּתְנַבֵּא בְתוֹךְ־הַבַּיִת וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָדוֹ כְּיוֹם ׀ בְּיוֹם וְהַחֲנִית בְּיַד־שָׁאוּל׃ יא וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית וַיֹּאמֶר אַכֶּה בְדָוִד וּבַקִּיר וַיִּסֹּב דָּוִד מִפָּנָיו פַּעֲמָיִם׃ יב וַיִּרָא שָׁאוּל מִלִּפְנֵי דָוִד כִּי־הָיָה יְהוָה עִמּוֹ וּמֵעִם שָׁאוּל סָר׃ יג וַיְסִרֵהוּ שָׁאוּל מֵעִמּוֹ וַיְשִׂמֵהוּ לוֹ שַׂר־אָלֶף וַיֵּצֵא וַיָּבֹא לִפְנֵי הָעָם׃ יד וַיְהִי דָוִד לְכָל־דרכו מַשְׂכִּיל וַיהוָה עִמּוֹ׃ טו וַיַּרְא שָׁאוּל אֲשֶׁר־הוּא מַשְׂכִּיל מְאֹד וַיָּגָר מִפָּנָיו׃ טז וְכָל־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה אֹהֵב אֶת־דָּוִד כִּי־הוּא יוֹצֵא וָבָא לִפְנֵיהֶם׃ יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד הִנֵּה בִתִּי הַגְּדוֹלָה מֵרַב אֹתָהּ אֶתֶּן־לְךָ לְאִשָּׁה אַךְ הֱיֵה־לִּי לְבֶן־חַיִל וְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת יְהוָה וְשָׁאוּל אָמַר אַל־תְּהִי יָדִי בּוֹ וּתְהִי־בוֹ יַד־פְּלִשְׁתִּים׃ יח וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל מִי אָנֹכִי וּמִי חַיַּי מִשְׁפַּחַת אָבִי בְּיִשְׂרָאֵל כִּי־אֶהְיֶה חָתָן לַמֶּלֶךְ׃ יט וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת־מֵרַב בַּת־שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא נִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל

(מסורה בגליון: י"א · י"ב. כ"ט · דרכיו ק' · כ'לשון דחיל' ויגר מואב · ט' מ"ל · נ' · י"ד · כ'. ל')

תרגום

כָּמִין לְדָוִד מִיוֹמָא הַהוּא וּלְהַלָא׃ י וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּשְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ עַל שָׁאוּל וְאִשְׁתַּטִי בְּגוֹ בֵיתָא וְדָוִד מְנַגֵּן בִּידֵיהּ כְּיוֹם בְּיוֹם וּמוּרְנִיתָא בִּידָא דְשָׁאוּל׃ יא וַאֲרִים שָׁאוּל יַת מוּרְנִיתָא וַאֲמַר אֶמְחִינֵיהּ בְּדָוִד וְאַבְרְזִינֵיהּ בְּכוֹתְלָא וְאִסְתְּחַר דָּוִד מִן קֳדָמוֹהִי תַּרְתֵּין זִמְנִין׃ יב וּדְחִיל שָׁאוּל מִן קֳדָם דָּוִד אֲרֵי הֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ וְיַת שָׁאוּל רְחִיק׃ יג וְאַפְנְיֵיהּ שָׁאוּל מִלְוָתֵיהּ וּמַנְיֵיהּ לֵיהּ רַב אַלְפָא וּנְפַק וְעָל בְּרֵישׁ עַמָּא׃ יד וַהֲוָה דָּוִד לְכָל אוֹרְחָתֵיהּ מַצְלַח וּמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ׃ טו וַחֲזָא שָׁאוּל דְּהוּא מַצְלַח לַחֲדָא וּדְחִיל מִן קֳדָמוֹהִי׃ טז וְכָל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה רַחֲמִין יַת דָּוִד אֲרֵי הוּא נָפֵיק וְעָלֵיל בְּרֵישֵׁיהוֹן׃ יז וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד הָא בְּרַתִּי רַבְּתָא מֵרַב יָתַהּ אֶתֵּן לָךְ לְאִתּוּ בְּרַם הֱוֵי לִי לִגְבַר עָבֵיד קְרָבָא וַאֲגַח קְרָבָא דְעַמֵּיהּ דַיְיָ וְשָׁאוּל אֲמַר לָא תְהֵי יְדִי בֵּיהּ וְיִתְמְסַר בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ יח וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל מַן אֲנָא וּמַן חַיַּי (בְּרַם) זַרְעִית אַבָּא בְּיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֱהֵי חַתְנָא לְמַלְכָּא׃ יט וַהֲוָה בְּעִידָן דִּמְטָא לְמִתַּן יַת מֵרַב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא אִתְיְהִיבַת לְעַדְרִיאֵל

פי' רבי' ישעיה

(י) ויתנבא בתוך הבית. היה מדבר דברי שטות כמו ניב שפתים: (יד) לכל דרכיו משכיל. מצליח: (יט) ויהי בעת תת מרב לדוד. מקרא קצר הוא בעת שהיו מדברים לתת מרב לדוד. והיא נתנה כבר לעדריאל :

תולדות אהרן ויטל שאול. עקידה ש' נב: וירא שאול.
שם שם : ויהי דוד. שבת נו מגלה
שם : ויהי בעת תת. סנהדרין יט :

מצודת דוד

ועוד מה נשאר לתת לו ואך המלוכה לבדה נשארה כאומר הנה ע"פ הדברים האלה קרוב הוא למלוך : (י) כיום ביום. כמו שרגיל בכל יום ויום כאשר בא עליו רוח רעה : (יא) אכה בדוד ובקיר. ר"ל הכאה חזקה עד אשר תחליף גוף דוד ותכנס עוד בקיר : פעמים. ב' פעמים הטיל החנית ונזדמן הדבר שהיה דוד מסבב ונוטה מפניו ולא הכהו : (יב) כי היה ה' עמו. שהסב מפניו פעמים מבלי כונה: (יג) שר אלף. למען יתמיד במלחמה ואולי יהרג : ויצא ויבא. ר"ל הוא היה מנהיגם : (יז) ושאול אמר וכו'. ר"ל לא לאהבתו אמר לתת לו בתו רק חשב שעי"ז יפול ביד פלשתים וידו אל תהי בו : (יח) מי אנכי. כאומר הלא אני שפל אנשים : ומי חיי. ר"ל מה חיי חשובים כי הנכבד חייו חשובים ויקרים אבל הנבזה אין חייו חשובים כלום : משפחת. ומי שאמר עומדת במקום שנים וכאלו אמר ומי משפחת אבי הלא היא דלה וצעירה :: כי אהיה. שאהיה ראוי והגון להיות חתן המלך כאומר הלא בוודאי דבר גדול היא אלי וכל אשר תאמר אעשה בעבור זה : (יט) ויהי בעת תת. כאשר הגיעה העת שקבע לתת את מרב לדוד והיא נתנה

פי'

מצודת ציון

כעין רעה : (י) ותצלח. ועברה : ויתנבא. ת"י ואשתטי ר"ל היה מדבר דברי שטות ואמר לשון נבואה כי הנביא והשוטה מדברים דברי רמזים זה לנבואתו וזה לשטותו : (יא) ויטל. השליך כמו ויטילו את הכלים (יונה א') : ובקיר. בכותל : (יד) לכל דרכיו. בכל דרכיו הלמ"ד במקום בי"ת כמו לפניכם לחרב (ויקרא כ"ו) : משכיל. מצליח : (טו) ויגר. פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב

הַמְּחֹלָתִי לְאִשָּׁה׃ כ וַתֶּאֱהַב מִיכַל בַּת־שָׁאוּל אֶת־דָּוִד וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינָיו׃ כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶתְּנֶנָּה לּוֹ וּתְהִי־לוֹ לְמוֹקֵשׁ וּתְהִי־בוֹ יַד־פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד בִּשְׁתַּיִם תִּתְחַתֵּן בִּי הַיּוֹם׃ כב וַיְצַו שָׁאוּל אֶת־עֲבָדָו דַּבְּרוּ אֶל־דָּוִד בַּלָּט לֵאמֹר הִנֵּה חָפֵץ בְּךָ הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו אֲהֵבוּךָ וְעַתָּה הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ׃ כג וַיְדַבְּרוּ עַבְדֵי שָׁאוּל בְּאָזְנֵי דָוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר דָּוִד הַנְקַלָּה בְעֵינֵיכֶם הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְאָנֹכִי אִישׁ־רָשׁ וְנִקְלֶה׃ כד וַיַּגִּדוּ עַבְדֵי שָׁאוּל לוֹ לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר דָּוִד׃ כה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה־תֹאמְרוּ לְדָוִד אֵין־חֵפֶץ לַמֶּלֶךְ בְּמֹהַר כִּי בְּמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים לְהִנָּקֵם בְּאֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת־דָּוִד בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים׃ כו וַיַּגִּדוּ עֲבָדָיו לְדָוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי דָוִד לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְלֹא מָלְאוּ הַיָּמִים׃ כז וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּלֶךְ ׀ הוּא וַאֲנָשָׁיו וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים מָאתַיִם אִישׁ וַיָּבֵא דָוִד אֶת־עָרְלֹתֵיהֶם וַיְמַלְאוּם לַמֶּלֶךְ לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וַיִּתֶּן־לוֹ שָׁאוּל אֶת־מִיכַל בִּתּוֹ לְאִשָּׁה׃ כח וַיַּרְא שָׁאוּל וַיֵּדַע כִּי יְהוָה עִם־דָּוִד וּמִיכַל בַּת־

ב' הס' · כו"ל חס' בת"ב · י"ד. י"ד · עבדיו ק' · ד · ג' · ג' · נ' · ל'וחד כמוסר · ב' ספר

דִּמְמְחוֹלָת לְאִתּוּ׃ כ וּרְחִימַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְחַוִּיאוּ לְשָׁאוּל וּכְשַׁר פִּתְגָמָא בְּעֵינוֹהִי׃ כא וַאֲמַר שָׁאוּל אֶתְּנַהּ לֵיהּ וּתְהֵי לֵיהּ לְתַקָּלָא וְתִתְמְסַר בִּידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד בַּחֲדָא מִתַּרְתֵּין תִּתְחַתַּן בִּי יוֹמָא דֵין׃ כב וּפַקֵּיד שָׁאוּל יָת עַבְדוֹהִי מַלִּילוּ עִם דָּוִד בְּרָז לְמֵימַר הָא אִתְרְעֵי בָךְ מַלְכָּא וְכָל עַבְדוֹהִי רַחֲמוּךְ וּכְעַן אִתְחַתַּן בְּמַלְכָּא׃ כג וּמַלִּילוּ עַבְדֵי שָׁאוּל קֳדָם דָּוִד יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמַר דָּוִד הַזְעֵירָא בְּעֵינֵיכוֹן לְאִתְחַתְּנָא בְּמַלְכָּא וַאֲנָא גְּבַר מִסְכֵּן וְהֶדְיוֹט׃ כד וְחַוִּיאוּ עַבְדֵי שָׁאוּל לֵיהּ לְמֵימַר כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין מַלֵּיל דָּוִד׃ כה וַאֲמַר שָׁאוּל כְּדֵין תֵּימְרוּן לְדָוִד לָא רַעֲוָא לְמַלְכָּא בְּמוֹהֲרִין אֱלָהֵין בִּמְאָה עָרְלַת פְּלִשְׁתָּאֵי לְאִתְפְּרָעָא בְּסַנְאֵי מַלְכָּא וְשָׁאוּל חָשִׁיב לְמִמְסַר יָת דָּוִד בִּידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי׃ כו וְחַוִּיאוּ עַבְדוֹהִי לְדָוִד יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וּכְשַׁר פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי דָוִד לְאִתְחַתְּנָא בְּמַלְכָּא וְלָא שְׁלִימוּ יוֹמַיָּא׃ כז וְקָם דָּוִד וַאֲזַל הוּא וְגִבָּרוֹהִי וּקְטַל בִּפְלִשְׁתָּאֵי מָאתַן גַּבְרָא וְאַיְתִי דָוִד יָת עָרְלָתְהוֹן וְאַשְׁלְמִינוּן לְמַלְכָּא לְאִתְחַתְּנָא בְּמַלְכָּא וִיהַב לֵיהּ שָׁאוּל יָת מִיכַל בְּרַתֵּיהּ לְאִתּוּ׃ כח וַחֲזָא שָׁאוּל וִידַע אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דְּדָוִד וּמִיכַל

דמלכים. וחברו דירמיה. על אנשי ענתות: ותהי י"ד רפין וסי' אשה לבן אדניך. ותהי נדחה עליו. ותהי אחריתי כמוהו. ותהי לו למוקש. ותהי בו יד פלשתים ב' בפסוק. אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים. ותהי לו סכנת. ותהי להשות נ"גלים דמלכים. וחברו להשאות גלים דישעיה. עתה בא כתבה. שמעו שמוע מלתי. מי יתן החרש תחרישון. ותהי עוד נחמתי. ותהי משכרך שלמה: אהבוך ג' וכל עבדיו אהבוך. מישרים אהבוך. על כן עלמות:

תולדות אהרן בשתים התחתן. עקידה שער לג:

רשי

לתתה לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל: (כא) בשתים תתחתן בי. שתי בנות יש לי באחת מהן תתחתן בי וכן תרגם יונתן בחדא מתרין. כיוצא בו שלש אנכי נוטל עליך (שמואל ב' כ"ד י"ב) אחת נוטל כמו שמפורש שם בחר לך אחת מהם: (כו) ולא מלאו הימים. לא המתין עד מלאת הימים שקבע לו להביא את מאה הערלות: (כז) ויקם דוד וילך הוא ואנשיו וגו' וימלאום. פרישנפייר בלעז:

רדק

לו קדושין בה: (כא) בשתים תתחתן בי. כתרגומו בחדא מן תרתי וכן ויקבר בערי הגלעד ופירו' אעפ"י שדברתי לך בשתי בנותי ולא נזדמן הדבר שתהיה לך הראשונה אחת מהן תהיה לך האחרת באמת היום ובאותה תתחתן בי היום ונרא' כי דוד משך ידו מהמשאה לפי שהתל בו בראשו' לפיכך הוצרך שאול לצוות את עבדיו שידברו אל דוד: (כב) בלט. כלומר בסתר כתרגומו ברז כדי שיראה כי דברי שאול אמת ולא דברי התול ושקר ויש מרז"ל שאמרו כי שתיהן היו לדוד לנשים ואחר מיתת מירב נשא מיכל ועדריאל בעבירה נשא את מירב ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במירב ובהיתר נשאה עדריאל: (כג) הנקלה. בא לשון נקבה על התחתן שהוא מקור וכן הלא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלהיך: רש ונקלה. תרגומו מסכן והדיוט. רש שאין לי שאוכל לתת מהר הראוי לבת מלך לפיכך אמר שאול לעבדיו כה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי אם במאה ערלות פלשתים: ונקלה שאיני כדאי לקחת בת המלך: (כו) וישר הדבר. ביו"ד אית לבד ויו"ד השרש נפלה מהמכתי': ולא מלאו הימים. הזמן שנתן לו שיביא לו מאה הערלו' לא הגיע הזמן עד שקם והלך והביא לו מאתי': (כז) וימלאום למלך. קל הלמ"ד ועניין וימלאום עבדיו הביאום לו כי דוד לא הביאם לפני המלך אך שלחם ביד עבדי שאול או ביד אנשי דוד כמשפט המהר שנשלח אותו אדם ביד אחר ופירוש וימלאו' השלימום כלומר כל המאתי' הביאו לפניו: (כח) ומיכל בת שאול אהבתהו. לפיכך הוסיף לירא מפניו לשני דברים האחד שראה כי ה' עמו

רלבג

לו שיתן לו בתו לאשה יתכן שיתן לו הגדולה כי היא הראויה יותר בזה כי לא יתכן לתת הצעירה לפני הבכירה ואולם עתה שנתנה הגדולה לעדריאל המחולתי נתברר שלא יהיה הרצון בזה אלא שיתן לו אחת מבנותיו וידמה שלא הסכים דוד בזה מצד הטעות כמו שקדם אלא שקצר הכתוב ושאול חשב שתהיה הסבה כשלא הסכים דוד בזה שיירא שיפול ביד פלשתים ולזה צוה לעבדיו שידברו אל דוד בסתם ויודיעו לו שהמלך חפץ בו וכל עבדיו אהבוהו כדי שיחשוב דוד שאין כונת שאול להפילו ביד פלשתים: (כג) אנכי איש רש ונקלה. ר"ל ולזה לא אוכל לתת מוהר ומתן כראוי לבת המלך: (כו) וישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך. ר"ל עם זה התנאי כי בטח בש"י שישיג זה ויתברר לשאול כי ה' עמו ותחת ערלות מאה פלשתים הביא לו מאתים להורות על טוב הצלחתו: (כח) ומיכל בת שאול אהבתהו. הנה זה גם כן היה מוסיף יראה לשאול כי זה מורה על טוב הצלחת דוד ועל כי המלוכה תהיה לו כי עם התברר לבת שאול שאוהבת אביה את דוד עם כל זה נקשרה אהבתה בו עם שזה גם כן יהיה סבה מה מונעת שאול מהריגת דוד

פי' רבי ישעיה

(כא) בשתים תתחתן בי היום. היו הדברים במרב ולא עלה המזל אי אפשר שלא תתחתן עמי באחת משתי בנותי וקח לך את הקטנה: (כו) ולא מלאו הימים. הזמן שקבע לו שאול והלך והביאם:

מצודת ציון

כ"ב): (כב) בלט. בהסתר כמו והבוא אליו בלט (שופטים ד'): הנקלה. מל' קל: רש. עני: ונקלה. הוא הפך המכובד: (כה) במוהר. מתן הבתולות נקרא מוהר כמו כמוהר הבתולות (שמות כב)

מצודת דוד

פי' עלמה לעדריאל וקבלה ממנו קדושין בלא דעת אביה: (כ) וישר הדבר בעיניו. בחשבו שע"י תהי בו יד פלשתים: (כא) ויאמר שאול וגו'. כן אמר בלבו: ותהי לו למוקש. כי ע"י כן ילחם בפלשתים: בשתים תתחתן בי. ר"ל באחת משתי בנותי או אתן לך את מרב בעל כרחה או את מיכל ברצונה: (כב) דברו אל דוד. על כי דוד לא ענהו בחשבו כי מהתל בו כאשר התל בו עם מרב בחשבו שמדעת אביה קבלה קדושין מאחר ולזה צוה שאול את עבדיו לדבר בו: הנה המלך חפץ בך. ר"ל במה שמרב נשאת לאחר לא תחשוב שהיה מדעת המלך לא כן הוא כי הוא חפץ בך אף לא תחשוב שעבדי המלך מתקנאים בך והם אשר מאסו אותך בעיני מרב ותחוש פן ימאסוך גם בעיני מיכל גם זה לא הוא כי כל עבדי המלך אהבוך ומירב מאסה בך מעצמה אבל הואיל ומיכל אוהבת אותך התחתן במלך: (כג) הנקלה. דבר קל הוא בעיניכם להתחתן במלך הלא אין להתחתן בו כ"א אחד מנכבדי העם ובהרבות מוהר אבל אנכי איש רש ואין כל ואף נקלה ולא מכובד ומדוע יחפוץ בי המלך אין זאת: (כה) במאה ערלות. חפצו במאה ערלות פלשתים לבזותם להנקם מאויביו: ושאול חשב. ר"ל אבל האמת לבבו לא כן יחשוב כ"א חשב להפילו ביד פלשתים: (כו) וישר הדבר. להביא הערלות ולהתחתן במלך: ולא מלאו

שאול אהבתהו : כט ויאסף שאול לרא מפני דוד עוד ויהי שאול איב את־דוד כל־הימים :

ל ויצאו שרי פלשתים ויהי מדי צאתם שכל דוד מכל עבדי שאול וייקר שמו מאד :

יט א וידבר שאול אל־יונתן בנו ואל־כל־עבדיו להמית את־דוד ויהונתן בן־שאול חפץ בדוד מאד : ב ויגד יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול אבי להמיתך ועתה השמר־נא בבקר וישבת בסתר ונחבאת : ג ואני אצא ועמדתי ליד־אבי בשדה אשר אתה שם ואני אדבר בך אל־אבי וראיתי מה והגדתי לך : ד וידבר יהונתן בדוד טוב אל־שאול אביו ויאמר אליו אל־יחטא המלך בעבדו בדוד כי לוא חטא לך וכי מעשיו טוב־לך מאד : ה וישם את־נפשו בכפו ויך את־הפלשתי ויעש יהוה תשועה גדולה לכל־ישראל ראית ותשמח ולמה תחטא בדם נקי להמית את־דוד חנם : ו וישמע שאול בקול יהונתן וישבע שאול חי־יהוה אם־יומת : ז ויקרא יהונתן לדוד ויגד־לו יהונתן את־כל־הדברים האלה ויבא יהונתן את־דוד אל־שאול ויהי לפניו כאתמול שלשום : ח ותוסף המלחמה להיות ויצא דוד וילחם בפלשתים ויך בהם מכה

ג' חס׳ · ג' ומ"ל · ג' בטעין · י"ב ג' · מ"ל בספ׳ טוב׳ השמוע׳ · ל׳ ב׳ מ"ל · ג' מלאים

בת שאול רחמתיה : כט ואוסיף שאול למדחל מן קדם דוד עוד והוה שאול בעיל דבב לדוד כל יומיא : ל ונפקו רברבי פלשתאי והוה בזמן מפקהון אצלח דוד מכל עבדי שאול וסגי שמיה לחדא : א ומליל שאול עם יונתן בריה ועם כל עבדוהי למקטל ית דוד ויהונתן בר שאול אתרעי בדוד לחדא : ב וחוי יהונתן לדוד למימר בעי שאול אבא למקטלך וכען אסתמר כען בצפרא ותתב בסתרא ותטמר : ג ואנא אפוק ואקום לות אבא בחקלא די את תמן ואנא אמליל עלך פתגמין תקנין קדם אבא ואחזי מה ואחוי לך : ד ומליל יהונתן על דוד פתגמין תקנין קדם שאול אבוהי ואמר ליה לא יחטי מלכא בעבדיה בדוד ארי לא חטי לך וארי עובדוהי תקנין לך לחדא : ה ומסר ית נפשיה כעל גב לאתקטלא וקטל ית פלשתאה ועבד יי פורקנא רבא לכל ישראל חזיתא וחדיתא ולמא תתחיב בדם זכאי למקטל ית דוד מגן : ו וקביל שאול למימר יהונתן וקים שאול קים חי יי אם יתקטל : ז וקרא יהונתן לדוד וחוי ליה יהונתן ית כל פתגמיא האלין ואיתי יהונתן ית דוד לות שאול והוה משמש קדמוהי כמאיתמלי ומדקמוהי : ח ואוסיפו עבדי קרבא למהוי ונפק דוד ואגיח קרבא בפלשתאי ומחא בהון מחא סגיאה

רשי

בלעז : (כט) לרא . ליראה : (ל) ויצאו שרי פלשתים . לצא בגדודים לשלול שלל בישראל : (ג) ליד אבי . סמוך לאבי אייניי"ש

רלבג

דוד כדי שלא יכאב לב בתו ועוד כי יתכן שהיא תגל׳ לדוד סודות אביה ויהיה מפני זה נשמר מהרעה אשר יחשב לעשו׳ לו : (ל) שכל דוד מכל עבדי שאול . ר"ל שהצליח במלחמה יותר מכלם : וייקר שמו מאד. ר"ל שכל מי שהיה מזכיר שמו היה מזכירו ביקר ובכבוד רב : ויספר

פי׳ רבי׳ ישעיה :

(כט) לרוא מפני דוד . נעלם היו"ד בין הלמ"ד ובין הרי"ש . והרי הוא כמו לירא אלא שזהו לפעל וזהו לפעול . ואף על פי שכל האיתן שלו בא בפתח . אירא . יירא . תירא . נירא . זה בא בחלם . אירוא . יירוא תירוא . נירוא . על משקל אצוק . יצוק . ויצוק שמן על ראשה : (ל) ויהי מדי צאתם שכל דוד . גם זה יש לתמוה אם לא מלך שאול כי אם שנתי׳ מתי עשה דוד כל זה . אלא ודאי שתי שנים היו עד שנמשח דוד : (ג) ואני אצא ועמדתי . באותה שדה אשר אתה נחבי׳ שם אצא ואעמוד סמוך לאבי ואדבר בעבורך לאבי וכפי מה שאראה דעתי כך אגיד לך ותברח מיד :

איב ג׳ חס׳ וסי׳ ויהי שאול איב את דוד . כי חרב לאיב מגור . אם לוא הפגעתי בך : שרי פלשתים ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויצאו שרי פלשתים . ויאמרו שרי פלשתים מה העברים ב׳ בפסו׳ ויקצפו עליו שרי פלשתים . אך שרי פלשתים אמרו . שארא סרני פלשתים : וראיתי י"ב בקריא׳ וסי׳ וראיתי את הדם ופסחתי עליכם . וראיתי מה והגדתי לך . וראיתי לבית נבה . וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה . וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם . וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון . וראיתי את כל מעשה האלהים . כי איככה אוכל וראיתי ב׳ בפסוק . וראיתי אני דניאל לבדי את המראה . והנני שנים אחרים : ותוסף ה׳ ר"פ בקריאה ג׳ מלאים וב׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב :

רדק

עמו ועוד שמיכל בתו אהבתו ולא יוכל לגרוס לו מית׳ על ידה ואפי׳ הוא ידבר על מיתתו בביתו מיכל בתו תגלה לו : (כט) לרוא . נעלמה היו"ד פ"א הפועל מהמכתב לפיכך הלמ"ד בגרי : (ל) מדי צאתם . בכל זמן צאתם וכן מדי עלותי בית ה׳ מדי חדש בחדשו מדי דברי בו והדומים להם : שכל דוד . הצליח : וייקר שמו . היה יקר בעיני כל השומעים שמעו . ובדרש וייקר שמו בהלכה כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה ויצאו שרי פלשתים אמרו כתוב בתורתם כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא נלך ונלחם עמהם ולא היו יודעים כי דוד חכם היה ודורש במה דברים אמורי׳ במלחמת רשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופת׳ : (ג) ליד אבי . למקום אבי כלומר למקום שיוצא תמיד או פירושו ליד ממש והוא כמו אשר למלך נשען על ידו ות"י ואקום לקדם אבא ופי׳ בשדה אשר אתה שם כי היה רגיל לצאת שם שאול ביום לאותו השדה לפיכך צוה יהונתן את דוד שיחבא באותו השדה כדי שישמע הדברים הטובים שידבר הוא לאביו בעבורו . ומה שאמ׳ והגדתי לך אם יהיה שלא תשמע דברינו אני אגיד לך מה שיענה אותי : (ה) וישם את נפשו בכפו . תרגומו ומסר ית נפשיה כעל גב לאתקטלא : בדוד

תולדות אהרן ויגד יהונתן . אהבת דוד ויהונתן עקידה שם :

מצודת דוד

הימים . היות נתן לו זמן להביאם ודוד מהר להביאם עד לא נשלם הימים : (כז) וימלאום . השלים את כל המאתים עם שלא אמר כ"א מאה : (כח) וירא שאול . טוב הצלחתו : אהבתהו . ותגלה אליו משממת אביה לו ויהיה נשמר : (כט) ויאסף . ובעבור זה הוסיף לפחד מפני דוד : (ל) ויצאו . לפשוט באיי לשלול שלל ובכל עת צאתם הצליח דוד להכות בהם יותר מכל עבדי שאול ונעשה בזה מכובד בעיני כל : יט (א) להמית את דוד. בערמה ובשגגה היוצאת מבלי דעת שבדבר המלך נעשה : חפץ בדוד. בהצלחתו ובטובתו : (ב) השמר נא בבקר. ר"ל זכור אמרי למחר בבקר ותשב בסתר ותחביא עצמך : (ג) ליד אבי . למקום אבי בסמוך לו : בשדה וכו׳ . היות דרכו היה לטייל בבקר בהשדה ההיא אשר צוה יונתן אה \ ר להחביא עצמו שם : בך . בעבורך : וראיתי מה . ר"ל מה ישיב לי ואגיד לך מיד בהיותך קרוב אלי נחבא בהשדה ההיא : (ד) בדוד טוב . בעבור דוד דבר טוב ללמד עליו זכות : אל יחטא . במיתת דוד : וכי מעשיו . לא די שלא חטא לך כי אפילו מעשיו טוב לך : (ה) בכפו . הוא ענין משל ור"ל כמו המשים דבר מה בכפו קרוב לאבדו מיד בפתוח הכף

מצודת ציון

כ"ג) : (כו) מלאו . נשלמו : (כט) ויאסף . כמו ויוסף בוי"ו : לרא . מלשון מורא ופחד : (ל) מדי . בכל זמן וכן מדי עלותה (לעיל א׳) : שכל . הצליח : וייקר . מלשון יקר ומכובד ונחשב

רד"ק

(י) בדוד ובקיר. פירשתיו: ויפטר. נסתלק מלפניו ונשמר מהחנית והכה בקיר. תקעו בקיר: נס וימלט. פי' נס באותה שעה לביתו ונמלט בלילה ההוא כמו שאמר כי הגידה לו אשתו מיכל כי אביה רוצה להמיתו בלילה: (יא) לשמרו להמיתו. לשמרו שלא יצא מן הבית ויברח ולהמיתו בבקר כי לא היה ממית אותו הלילה בפני בהו אלא חשב שיביאוהו אליו בבקר וימיתוהו: (יב) בעד החלון. כי דרך הפתח לא יוכל לצאת מפני השומרים והיה לבית חלון מצד אחר שלא ראו אותו השומרים כשהורידתהו מן החלון. ובדרש והיאך ברח דוד רבי אבו ורבי אבין רבי אבו אמר שני שערים היו לו לבית של דוד אחד גדול ואחד קטן ושמרו אותו מן השער הגדול ויצא לו מן השער הקטן ורבי אבין אמר שער אחד לבד היה לו ועמדו להם על השער מה עשתה מיכל שלשלה דוד בעד החלון: (יג) את התרפים. תרגומו צלמניא והם עשויים בדמות גוף האדם לפיכך שמה אותם במטה שידמה דוד שוכב שם ובמקום ראשו שמה כביר העזים שידמה כשער ראש האדם ופי' כביר עזים כר עשוי משער העזים וי"ת נודא דעזיא וכן אמר במדרש ונתנה נוד יין תחת דוד על המטה ר"ל נוד מעור העזים והיה השיער למעלה לפיכך שמה אותו במקו' ראשו. וענין התרפים י"מ כי הם ע"ג כמו התרפים אשר ללבן שגנבת' רחל ולבן עובד ע"ג היה כמו שאמר לה למה גנבת את אלהי וחלילה חלילה שהיה בבית דוד ע"ג ויש אומרים שהוא כלי הנחשת העשוי לדעת חלקי השעות ויראו בהם העתידות במשפט המזלות וזה יתכן בדבר לבן אבל בדבר מיכל הוא קשה לפרש למה שמה אותם במטה מקום דוד ואותו הכלי אינו בתכונ' הזאת והחכם ראב"ע זכרו לברכה כתב כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח עליונים והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל במטה עד שחשבו שומרי בבית שהם דוד: (טו) אל המטה. כמו על המטה וכן אל

שמואל א יט

גְּדוֹלָה וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו׃ ט וַתְּהִי רוּחַ יְהוָה ׀ רָעָה אֶל־שָׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ יוֹשֵׁב וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד׃ י וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִית בְּדָוִד וּבַקִּיר וַיִּפְטַר מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיַּךְ אֶת־הַחֲנִית בַּקִּיר וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט בַּלַּיְלָה הוּא׃ יא וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים אֶל־בֵּית דָּוִד לְשָׁמְרוֹ וְלַהֲמִיתוֹ בַּבֹּקֶר וַתַּגֵּד לְדָוִד מִיכַל אִשְׁתּוֹ לֵאמֹר אִם־אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת־נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה מָחָר אַתָּה מוּמָת׃ יב וַתֹּרֶד מִיכַל אֶת־דָּוִד בְּעַד הַחַלּוֹן וַיֵּלֶךְ וַיִּבְרַח וַיִּמָּלֵט׃ יג וַתִּקַּח מִיכַל אֶת־הַתְּרָפִים וַתָּשֶׂם אֶל־הַמִּטָּה וְאֵת כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה מְרַאֲשֹׁתָיו וַתְּכַס בַּבָּגֶד׃ יד וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־דָּוִד וַתֹּאמֶר חֹלֶה הוּא׃ טו וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל אֶת־הַמַּלְאָכִים לִרְאוֹת אֶת־דָּוִד לֵאמֹר הַעֲלוּ אֹתוֹ בַמִּטָּה אֵלַי לַהֲמִתוֹ׃ טז וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וְהִנֵּה הַתְּרָפִים אֶל־הַמִּטָּה וּכְבִיר הָעִזִּים

ס' בספרא | ד' וסי' שתה ודמך וקם וערק | ג' ב' חס' וא' מלא

תרגום

ואפיכו מן קדמוהי׃ ט ושרת רוח בישא מן קדם יי לות שאול והוא בביתיה יתיב ומורניתא בידיה ודוד מנגן בידא׃ י ובעא שאול למימחי במורניתא בדוד ולמברזיה בכותלא ואתפטר מן קדם שאול וקבע ית מורניתא בכותלא ודוד ערק ואשתיזיב בליליא ההוא׃ יא ושלח שאול אזגדין לות בית דוד למטריה ולמקטליה בצפרא וחויאת לדוד מיכל אתתיה למימר אם ליתך משיזיב ית נפשך בליליא מחר את מתקטל׃ יב ושלשלת מיכל ית דוד מן חרכא ואזל וערק ואשתיזיב׃ יג ונסיבת מיכל ית צלמניא ושויאת על ערסא וית נודא דעזא שויאת אסדוהי וכסיאת בלבושא׃ יד ושלח שאול אזגדין למדבר ית דוד ואמרת שכיב מרע הוא׃ טו ושלח שאול ית אזגדיא למסער ית דוד למימר אסיקו יתיה בערסא לותי למקטליה׃ טז ואתו אזגדיא והא צלמניא על

בלילה הוא ד' וסי' ותשקין את אביהן יין. ויבא יעקב מן השדה. ויקם בלילה הוא. ודוד נס וימלט. וסי' בלשון ארמי שתה ודמך וקם וערק:

רש"י

איינסיי"ש בלע"ז: (יג) ותקח מיכל. כדי שלא יבינו שברח וירדפו אחריו: את התרפים. עשויים בדמות גוף אדם. כביר העזים. עור מופשט שלם כחמת כלוצ"ל בלע"ז: שמה מראשותיו. לפי שאין לתרפים שיער והם דומה לשיער אדם:

כוס

רלב"ג

(י) ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר. ר"ל שנסתלק מלפניו בעת זרקו החנית להכות דוד והכה החנית בקיר ולא נגע בדוד והנה היה זה גם עלוס כי עם היותו מנגן והיה משתדל שיהיה שירו משוער כראוי נסתלק מפניו אחר זריקתו החנית אליו. ולפי שנתברר לדוד כי כלתה הרעה מאת שאול להמיתו נס לביתו: (יא) לשמרו ולהמיתו בבקר. ר"ל לשמרו שלא יצא משם כדי שיוכלו להביא אותו אליו בבקר להמיתו על ידי אחד מעבדיו באופן שיתאמת שאול שכבר מת דוד ולזה לא צוה למלאכים ששלח אל בית דוד שימיתוהו כי ירא פן יעשה דוד עמהם בתחבולות למלט את נפשו בצד מה מן הצדדים עם שכבר רצה שאול לעשות זה בסתר כי חמס היה עושה להרוג את דוד על לא חמס בכפיו ולזה השתדל בתחלה להכותו בחנית בהיותו מנגן בידו לפניו שלא יתפרסם זה לזולתו וזה גם כן בעת היות רוח אלהי' רע מבעתו שאם יודע הדבר יהיה לשאול התנצלות מצד חליו או שיפלנו ביד פלשתים כי בזה לא יאשימנו אחד מן האנשים: (יב) בעד החלון. הנה השומרי' היו אצל הפתח שיכנסו בו לבית דוד והחלון היה בכותל אחר מהבית ומשם הורידה אותו מיכל כדי שימלט ולקחה התרפים ושמה אותם על המטה שידמה שיהיה שוכב במטה דוד. ונוד עשוי מעור עזים והיו בה שערות שמה מראשותיו להטעות הבאים שם וימששו המקום ההוא וידומה להם מפני השערות שיהיה שם דוד: (יג) ואחר זה כסתה בבגד כביר העזים להורות כי כסה דוד ראשו לשמרו מהקרירו' בעת השינה עם שזה יהיה סבה שלא יתרא' להם שלא יהיה אחר במטה דוד אם לא אחר שיגלו זה ובין כך ובין כך יתכן שימלט דוד ויתרחק ואחשב שעשתה זה מיכל שאם ישכימו בבקר לקרא לה שתפתח להם תוכל לדחותם בהתראה להם שהוא במטה ותאמר להם שהוא חולה כדי שיהיה לדוד מהפנאי יותר להתרחק. והנה עם כל זה צוה שאול שיעלוהו אליו במטה אשר הוא בה לחשקו בהריגתו והביאו המלאכים את המטה אשר היה בה דוד לפי מחשבתם וכאשר היתה המטה אצל שאול נתברר לו כי לא היה שם דוד אך היו התרפים אל המטה והיה כביר העזים למראשות התרפים: (יג) והנה התרפים היו על צורת בן אדם נעשית בשעות

פי' רבי' ישעיה

(י) ויפטר מפני שאול. פירוש נשמט: (יג) ותקח מיכל את התרפים. מלא' התרפים ושמה שם כדי לומר לאביה כי דוד מלאם והם הגידו לו כי אתה רוצה להרגו ובעבור זה ברח שלא יאמר לה שאול כי אתה הגדת לו הסוד וברח: ואת כביר העזים שמה מראשותיו. פירוש שמה נאד של עזים מראשותיו מפני שלתרפים אין להם שיער וכדי שיראו התרפים כמו אדם השוכב על המטה עשתה כן שסברה בלבי' כשאומר חולה הוא ויבואו ויגעו בו ויגידו לשאול ויניחוהו ואם לא יניחוהו או אומר כי ברח על פי התרפים שהגידו לו. תרגום נודא דעזיא:

מצודת ציון

(ב) ונחבאת. תשב במחבואה: (י) ויפטר. ענין הסלוק ממקומו וכן כי לא פטר יהוידע (ד"ה ב' כ"ג): (יב) בעד החלון. דרך החלון: (יג) התרפים. הם העשויים בצורת אדם מהם לעבודת כוכבים ומהם לצורת אדם ידוע והנביאים היו עושים על צורת בעליון להסתכל בתארו מרוב האהבה: כביר העזים. ת"י נודא דעזיא: מראשותיו. מלשון ראש: (טו) לראות. ר"ל לבקרו וכן תרגומו למסער וכ"כ תרגום על לראות את יורם וכו' כי חולה הוא (מ"ב ח') אבל כל"מ מתרגם למחזי: (טז) אל המטה. כמו על המטה וכן אל הסריס לא אכל (יחזקאל י"ח ז'): להקת

מצודת דוד

סכף כן הוא סכן נפשו להיות קרוב להאבד ועל ידו עשה ה' תשועה לישראל: (י) בדוד ובקיר. זרק החנית בכח עד אשר תחלוף גוף דוד ותתקע עוד בקיר וכשנפטר מפניו נעלה החנית בקיר כי נפטר מפניו אחר שיצאה החנית מתחת יד שאול: בלילה הוא. לא נס מיד מבית המלך רק חזר לביתו וגם משם בלילה קודם הבקר: (יא) לשמרו. לבל יברח בלילה ולהביאו אליו בבוקר לעמוד לפניו כמאז בכדי להמיתו בתחבולה בהפלת חנית וכדומה כי היה בוש בדבר להמיתו לעיני העם על לא חמס בכפו ולזה ערום יערים כאלו עושה שלא מדעת: (יב) בעד החלון. והשומרים שמרו בהפתח שמצד האחר: (יג) שמה מראשותיו. עם כי כסתה הראש חששה

הן

אל ההרים לא אכל : (יח) וישבו בניות . נכתב הוי"ו קודם היו"ד ובקרי היו"ד קודם הוי"ו והכתיב והקרי שוים בענין תהיה היו"ד קודם הוי"ו או הוי"ו קודם היו"ד אחד הוא והוא מלשון נוה והיה המקום הזה הנקר' ניות בעיר הנקראת רמה לפיכך אמר בניות ברמה ונויות ברמה כלומ' אשר ברמה או היה זה המקום חוץ לעיר הנקראת רמה קרוב לה בגבולה ואמר ברמה כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו וזה הנכון לפיכך אמר וילך הוא ושמואל וישבו בניות והיה זה המקום מקום לבני הנביאים שהיו יושבים שם ולומדים לפני שמואל וכת"י בית אולפנא ורבו' ז"ל אמרו מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבים ברמה ועוסקין בנויו של עולם כלומר בבית המקדש כלומר באיזה מקום יהיה : (כ) וירא . הגדול שבמלאכי שאול או כל אחד ואחד ממלאכי שאול : להקת . כמו הפוך קהלת ותרגומו סיעת ספריא ר"ל תלמידי חכמים כי ת"ח נקראו סופרים : נבאים . תרגומו משבחין כלומר היו אומרים שירות ותשבחות לאל ברוח הקדש ואפשר שהיו מתנבאין נבואות עתידות קרובות בזמנם : עמד נצב עליהם . עומד שהיה עומד על רגליו : נצב . מלמד אותם כמו נצב על הקוצרים וממונה עליהם להורות' מה יעשו וכן נצב על עבדי שאול גדול וממונה עליה' וכת"י קאים ומליף עליהון : (כג) בשכו . שם מקום ובא בידיעה שלא כמנהג וכמוה בקרקר בשכות : (כד) וילך שם . ובדרך שיתה רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא עד בואו בניות : (כה) ויפשט גם הוא בגדיו . מלמד שהנביאים האחרים פשטו בגדיהם כי גם הוא לרבות וענין זה כי בבא הנבואה על האדם יתבטל הרגשותיו ויפול האדם כמו שאומר בבלעם נופל וגלוי עינים ואמר בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה ופעמים יקרה שיפשט בגדיו מפני רוב בטול הרגשותיו ומחשבותיו הנפשיות וישאר בכח השכל לבדו : ויפול ערום . תרגם ונפל ברשן ולא מצאתי ט

מראשתיו : יז ויאמר שאול אל־מיכל למה ככה רמיתני ותשלחי את־איבי וימלט ותאמר מיכל אל־שאול הוא־אמר אלי שלחני למה אמיתך : יח ודוד ברח וימלט ויבא אל־שמואל הרמתה ויגד־לו את כל־אשר עשה־לו שאול וילך הוא ושמואל וישבו בנוית : יט ויגד לשאול לאמר הנה דוד בנוית ברמה : כ וישלח שאול מלאכים לקחת את־דוד וירא את־להקת הנביאים נבאים ושמואל עמד נצב עליהם ותהי על־מלאכי שאול רוח אלהים ויתנבאו גם־המה : כא ויגדו לשאול וישלח מלאכים אחרים ויתנבאו גם־המה ויסף שאול וישלח מלאכים שלשים ויתנבאו גם־המה : כב וילך גם־הוא הרמתה ויבא עד־בור הגדול אשר בשכו וישאל ויאמר איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בנוית ברמה : כג וילך שם אל־נוית ברמה ותהי עליו גם־הוא רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא עד־באו בנוית ברמה : כד ויפשט גם־הוא בגדיו ויתנבא גם־הוא לפני שמואל ויפל ערם כל־

ל' · ז' · ל' · ל' ומ"ל · בניות ק' · בניות ק' · ל' · ג' מ"ל בלישנא · ל' וח' אל מלאכי ומשמש א"ב · ל' כתיב ש"ן · י' כתיב כן כה"א בניות ק' ניות ק' · בניות ק' · ג' הסר

עריסא ונודא דעזא איסדוהי : יז ואמר שאול למיכל למא כדין שקרתא בי ושלחת ית בעיל דבבי ואשתיזיב ואמרת מיכל לשאול הוא אמר לי שלחני למא אקטלינך : יח ודוד ערק ואשתיזיב ואתא לות שמואל לרמתא וחוי ליה ית כל די עבד ליה שאול ואזל הוא ושמואל ויתיבו בבית אולפנא : יט ואתחוא לשאול למימר הא דוד בבית אולפנא ברמתא : כ ושלח שאול אזגדין למדבר ית דוד וחזו ית סיעת ספריא משבחין ושמואל קאים מליף עליהון ושרת על אזגדי שאול רוח נבואה מן קדם יי ושבחו אף אינון : כא ותניאו לשאול ושלח אזגדין אוחרנין ושבחו אף אינון ואוסיף שאול ושלח איזגדין תליתאין ושבחו אף אינון : כב ואזל אף הוא לרמתא ואתא עד גובא רבא די בשכו ושאל ואמר איכא שמואל ודוד ואמר הא בבית אולפנא ברמתא : כג ואזל לתמן לבית אולפנא די ברמתא ושרת עלוהי אף הוא רוח נבואה מן קדם יי ואזל מיזל ומשבח עד דאתא לבית אולפנא ברמתא : כד ואשלח אף הוא לבושוהי ושבח אף הוא קדם שמואל ונפל ברשן כל יומא ההוא

(יז) הוא אמר אלי וגו' . אתה מסרתני ביד לסטים אחד שלף חרבו עלי עד ששלחתיו : (יט) בניות . בבית אולפנא : (כ) להקת . סיעת : (כד) ויפשט גם הוא בגדיו . בגדי מלכות ללבוש בגדי התלמידים : ויפול ערום . ונפל ברשן ת"י ונפל ערטילאי . ובשם רבי מנחם שמעתי

רלבג

בשעות ידועות אצלם והיו חושבים שהצורה ההיא תעורר הכח הדמיוני בדרך שיהיה מתבודד מבין כחות שאר הנפש בדרך שיקבל כח עליון כמנהגו והיה שומע הדמיון קול כמוך מגיד העתידות לפי מחשבתם וכבר נכנס בהודעה הזאת מהחברון מה שכבר העירונו עליו בפי' אמרו ואון ותרפים הפגר : (יח) וישבו בניות . אמרו שהיה בית מדרש לנביאים אצל עיר הרמה שהיה יושב בה שמואל : (כ) להקת הנביאים נבאי' . ר"ל קהלת הנביאים מתנבאים דברים עתידים : נצב עליהם . ר"ל אצלם והנה זאת הנבואה היתה ממין רוח הקדש בהשתמש החושים על מנהגיהם וכאלו השפיע שמואל מן הרוח אשר עליו עליהם ונתנבאו מלאכי שאול הראשוני' והשניים והשלישים . וגם שאול נתנבא בבואו שם ופשיטות הבגדים ונפלו ערום היה מחוזק הדבקו' במושכלות עם שלא היו מרגישים בענינים הגופיים והתמיד זה לשאול כל היום ההוא

פי' רבי ישעיה

(יט) הנה דוד בניות ברמה . כי רמה שם ההר . וניות שם מקום:(כ) וירא את להק' הנביאי' נבאים . ראה כל אח' ממלאכי שאול את קהלת והיא מלה הפוכה כמו שמלה שלמה : (כג) בור הגדול אשר בשכו . שם מקום : (כד) ויפשט גם הוא את בגדיו . פירוש כיון ששרת' עליו רוח הקודש פשט בגדי מלכותו שלא יעמוד בשררה ובגאוה ועמד ונתנבא לפני שמואל כאחד מתלמידיו : (כה) ויפל ערום כל היום ההוא וכל הלילה . פי' נפל ערום מבגדי מלכותו ולבש כאחד מן התלמידים :

הרמתה ח' בקריאה וסי' וישבו ויבואו אל ביתם הרמתה . וילך אלקנה . ותשובתו הרמתה . ויתקבצו כל זקני ישראל . וילך שמואל הרמתה . ויקח שמואל את קרן השמן . ודוד ברח וימלט . וילך גם הוא הרמתה . איפה י' כתיב כן ור' כתיב אפו וסי' נמסר בסדר וישב : ערם ד' הס' וסי' ויפל ערם כל היום . כי תראה ערם וכסיתו . כי אמר אלי ערם יערים . ערם יצאתי מבטן :

תולדות אהרן וילך הוא ושמואל . זבחים נד :

מצודת דוד

פן ימששו ממעל וידעו כי תרפים הם כי אין בהם שער ולזה שמה מראשותיו נאד מעזר העזים והשער ממעל להטעות את הבאים למשש (ועשתה עוד התחבולות ההם למען לא ירדפו אחריו ובהתמהמהם יתרחק למלט נפשו : ותכס . כסתה את הראש ממעל כאלו עשתה לשמרו מן הצנה וכדומה ולמען לא יראו שתרפים הוא : (יד) וישלח . בבקר שלח אחריו לעמוד לפניו כמאז : (טו) לראות את דוד לאמר . ר"ל שיאמרו שהולכים לבקרו ולראותו כי שאול חשב שעושה עצמו כחולה לבל יבוא אליו ולזה אמר העלו וכו' כאומר הלא תראו שאיננו חולה ולזה העלו אותו להמיתו לעיני העם כי מעתה הוא חייב מיתה על שהתל בי : (יז) למה ככה רמיתני . וחוזר ומפרש כי שלחת את אויבי ואמרת חולה הוא למען ימלט בעוד התמהמהנו ולמה הרבית לרמות אותי כ"כ : הוא אמר אלי . ולא מעצמי שלחתיו כי הוא אמר אלי שלחני למה אמיתך בעבור זה והייתי א"כ אנוסה בדבר וכדי שלא יחרה לך אמרתי חולה הוא להסתיר הדבר ולהאריך הזמן תנות החמה : (יח) בניות . שם מקום ברמה הוכן למושב בני הנביאים (כ) וירא . כ"א מן המלאכים : ושמואל עומד . ובאה עליהם שפע הנבואה באמצעית שמואל : ותהי . באמצעות הנביאים כלם באה שפע הנבואה גם על המלאכים ולא השגיחו מעתה לדברי שאול : (כג) ותהי עליו . עודו בדרך : (כד) ויפשט . פשט בגדי מלכות להתדמות לנביאים במלבושיהם וכל יתנבא עליהם

מצודת ציון

(כ) להקת . קבוצת והוא הפוך מתלת קהלת וכמו כהם כשב : נצב עליהם . ר"ל ממונה עליהם להורותם דרכי הנבואה כמו הנצב על הקוצרים (רות ב') : (כב) איפה . כמו איה פה יאולם

רדק

לו חבר ויש נוסחאות כתיב בייסן : על כן יאמרו הגם שאול בנביאים . כמו שאמר למעלה על כן היתה למשל ושם פרשנוהו : (א) ויברח דוד . בעוד שהיה מתנבא שאול ברח לו : (ב) ויאמר לו חלילה . יש לשאול היאך היה מבטיחו יהונתן על שקר ואיך אמר לו ולא יגלה את אזני והלא לעיני כל היה רדפו ומבקש את נפשו אלא היה חושב יהונ' שלא היה בלב אביו להמיתו אחר שנשבע לו ואמר חי ה' אם יומת ומה שהיה מטיל לו החנית אחרי השבוע' ומה ששלח לביתו לשמרו ולהמיתו ומה שהלך אחריו עד ניות ברמה להמיתו היה חושב יהונתן כי מפני רוח רעה שהיתה מבעתת אותו היה רוצה להמיתו בעוד שהיתה בו הרוח הרעה כי לא היתה לו רוח רעה אלא לעתים כמו שאמר והיה בהיות עליך רוח אלהים רעה אל שאול וכן לא ראינו שהיה רוצה להמיתו אחר השבועה אלא בהיות עליו רוח רעה לפיכך היה מבטיחו יהונתן כי היה יכול להשמר ממנו בהיות עליו רוח הרע' ואף על פי שהיה לו לנגן לפניו בעת ההוא אף על פי כן היה יכול להשמר ממנו שלא יעמוד למולו ושאול היה בלבו להמיתו גם בלא עת רוח רעה אלא שלא היה מראה זה מפני השבועה שנשבע ליהונתן או כדי שלא יעצב יהונתן כמו שאמר לדוד והגידו לדוד מעבדי שאול האוהבי' אותו כי בלב שאול להמיתו כי גלה להם והסתיר מיהונתן לפיכך נשבע דוד ואמר חי ה' וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות . ונראה כי בחזירו יהונתן לפני אביו אחר מעשה ניות והיה בשלחן אביו כיום ביום כמו שאומר ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול כלומר מנהגי לשבת עמו בשלחנו יום ביום ואף על פי כן היה ירא דוד ואמר ליהונתן כי בזה יבחן הדבר אם יפקדהו כשלא יהיה שם ויאמר טוב שלום לעבדך כלומר כי שקר דברו לי המדברים אז היטב לבבו אלי ופירוש כפשע דבר מועט כמו פסיעה והוא לעד הרגל' וכת"י ארי כפסעא חדא בינא ובין מותא . ובדרש בפסיעה אחת שנפטרתי מפניו נצלתי כמו שנא' ויפטר דוד מפני שאול:(ה)הנה חדש מחר. יום ראשון מהחדש וכיון שמנהגי לאכול בשלחנו יפקדני כל שכן שהוא יום ר"ח ובאים כל האוכלים בשלחן אחד כמו ביום טוב : עד הערב השלישית . פירוש עד עת ערב של יום שלישי ואומר השלישית לשון נקבה על העת וכת"י עד עידן רמשא דיומא תליתאה : (ו) זבח הימים . היה מנהגם לעשות זבחי שלמי' בני המשפחה יום

תרגום

וכל ליליא על כן ייםרון האף שאול בספריא :

א וערק דוד מבית אולפנא די ברמתא ואתא ואמר קדם יהונתן מה עבדית מה חובי ומה סורחני קדם אבוך ארי בעי למקטלי : ב ואמר ליה חס לא תמות הא לא יעביד אבא פתגם רב או פתגם זעיר ולא יחוי לי ומא דין כסי אבא מני ית פתגמא הדין לית דא קימא : ג וקים עוד דוד ואמר מידע ידע אבוך ארי אשכחית רחמין בעינך ואמר לא ידע דא יהונתן דלמא יתנסים וברם קים הוא יי וחיי נפשך ארי כפסעא חדא בינא ובין מותא : ד ואמר יהונתן לדוד מא רעוא נפשך ואעביד לך : ה ואמר דוד ליהונתן הא ירחא מחר ואנא אסחרא אסחר עם מלכא למיכל ותשלחינני ואטמר בחקלא עד עידן רמשא דיומא תליתאה : ו אם מבעא יבעינני אבוך ותימר אשתאלא אשתאל מני דוד למיזל לבית לחם קרתיה ארי שירוי נכסת קודשיא יומא דין תמן

שמואל א כ

היום ההוא וכל הלילה על כן יאמרו הגם שאול בנבאים : (ג' כתיב כן)

כ א ויברח דוד מנוית (מניות ק') ברמה ויבא ויאמר לפני יהונתן מה עשיתי מה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי : ב ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו עשה (לא יעשה ק') אבי דבר גדול או דבר קטן ולא יגלה את אזני ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה אין זאת : ג וישבע עוד דוד ויאמר ידע ידע אביך כי מצאתי חן בעיניך ויאמר אל ידע זאת יהונתן פן יעצב ואולם חי יהוה וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות : ד ויאמר יהונתן אל דוד מה תאמר נפשך ואעשה לך : ה ויאמר דוד אל יהונתן הנה חדש (ל' . פ' וחס') מחר ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול ושלחתני ונסתרתי בשדה עד הערב השלשית : ו אם פקד (ס' וחסר) יפקדני אביך ואמרת נשאל (ג') נשאל ממני דוד לרוץ בית לחם עירו (ל') כי זבח הימים שם לכל

ב' מלין חס' יו"ד בריש תיבותא וקרינן וסי' עשה ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו עשה . עבר שוט שוטף כי יעבר . וחלופיהן ב' כתיב ולא קרינן וסי' יצאו ומארץ כשדים יצאי . יעמדו והיה יעמדו עליו דוגים כתיב יחזקאל : פקד ה' וחסר וסי' ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת . וישבע יוסף את בני ישראל לאמר . ויקח משה את עצמות יוסף . פקד פקדתי אתכם . אם פקד יפקדני אביך :

רשי

שמע מפי ערבי אחד ברשן בלשון ערבי משוגע : (ג) כפשע . כפסיעה אחת נפטרתי מפניו והכה בחנית בקיר באותה פסיעה נצלתי מן המות : (ה) הנה חדש מחר . חודש הלבנה וכל אוכלי שולחן המלך אין נמנע איש מלבא ביום טוב אל הלחם . ואנכי ישוב אשב עם המלך לאכול . לשון הווה הוא ואנכי רגיל לישב עם המלך תמיד לאכול סמוך לו : ושלחתני . מעתה ונסתרתי עד הערב של יום שלישי ולא אהיה עם האוכלים ויפקד מושבי ויתמה המלך עלי או מחר או למחרתו : (ו) נשאל נשאל . רשות שאל ממני : זבח הימים . משנה לשנה בזמן הזה : אם

רלבג

ההוא וכל הלילה כדי שיוכל דוד להמלט אז מיד שאול : (ב) ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה אין זאת . יתכן שכבר חשב יהונתן שמה שהיה שאול רודף דוד להרגו לא יהיה כי אם בסבת הרוח הרעה שהיתה מבעתת אותו אך בהיות שאול בדעתו השלם לא היתה כונתו להרע לדוד כי כבר נשבע לו באלהים כאמרו חי ה' אם יומת : (ג) כפשע ביני ובין המות . ר"ל שיעור מועט כאילו תאמר כפסיעה אחת וזה מבואר מאד בעת שהיה דוד מנגן לפניו כי לולי נטה מפניו מעט הרגו בחניתו : (ה) ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול . בכמו היום הזה ולזה ירגיש המלך שאינני שם וישאל מה הסבה בזה : עד הערב השלישית . הוא ערב יום החדש השני כי הוא שלישית לערב ההוא : (ו) כי זבח הימים שם לכל המשפחה . יתכן שעל דבר נס עשה השם ית' להם היו עושים שנה בשנה ביום ההוא זבחי שלמים וזה היה נקרא זבח

פי' רבי ישעיה

(ב) אין זאת . פירוש לא יתכן להיות זאת אמת ויש לומר כי יהונתן לא היה עם אביו ולא ידע בכל זאת : (ג) כי כפשע ביני ובין המות. פי' כפסיעה אחת . שאילולי שפשעתי פסיעה אחת היה מכה אותי ברומח : (ה) הנה חודש מחר . פירוש ראש חודש . ודרך כל השרים לבוא לישב עם המלך בראש חודש : ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול . פי' אני רגיל תמיד לישב סמוך למלך ולאכל על שלחנו ואי אפשר שלא ישאל עלי כשלא יראני בשולחנו לפניו : עד הערב השלישית . פי' אסתר שם מהר ומחרתו עד הערב השלישית . שאם לא ישאל מחר ישאל מחרתו . ובא הערב בלשון נקבה : (ו) כי זבח הימים . רגילים הם בכל שנה ושנה להקבץ כל המשפחה ולזבוח שלמים ולשמוח ביחד :

מצודת ציון

כ (ג) ואולם. ואבל : כפשע . מלשון פסיעה וצעדה : (ו) פקוד. ענין זכרון והשגחה כמו וה' פקד את שרה (בראשית כ"א) : נשאול . מלשון שאלה ובקשה : לרוץ . לילך במרוצה ומהר . הימים . השנה כמו ימים תהיה גאולתו

מצודת דוד

עליהם : ויפול . נפל על פניו ארצה וכמ"ש בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה (דניאל י') : ערום . ר"ל מן בגדי מלכות : על כן יאמרו וכו'. כי בפעם הראשון שנבא בעת המלכו לא נתחזק עדיין המשל בפי הבריות לומר הגם שאול בנביאים ובשניה שנית אז התחזק המשל לומר על כל הבא למעלה שלא הורגל בו הגם שאול בנביאים : כ (א) ויברח . בעוד שאול מתנבא ברח ובא לביתו : (ב) חלילה . חולין הוא לאבי לעבור על השבועה אשר נשבע לבל ימיתך וחשב יונתן שכל מה שעשה אביו לא היתה מדעת שלימה כ"א מרוח רעה הבאה עליו : ומדוע יסתיר . אם דרכו לגלות לפני מצפון לבו מדוע יסתיר הדבר הזה א"כ בוודאי אין זאת אמת : (ג) וישבע עוד דוד ויאמר . ר"ל מתחלה אמר הנה מה שלא גלה לך הוא בעבור שיודע הוא אשר מצאתי חן בעיניך ולזה מסתיר ממך לבל תעצב וחזר ונשבע ואולם חי ה' וכו' כי כשיעור פסיעה אחת היה ביני ובין המות כי לולא נטיתי מפניו בעת שהטיל החנית היה ממית אותי וכאומר יהיה איך שיהיה אם בדעת אם מבלי דעת מכל מקום אני תמיד בסכנה : (ד) מה תאמר נפשך . לפי שהחכמה נתונה בנפש

רשי

(ז) אם כה יאמר טוב. שלא יחרה לו: שלום לעבדך. אין בלבו לסרגני: ואם חרה יחרה. זהו שאהא לו מצוי להרגני: כלתה הרעה מעמו. סוף דבר מחשבה רעה לו עלי: (ח) ועשית חסד. לשלחני: (ט) חלילה לך. כזאת לחשדני שאדע בו שכלתה מעמו הרעה ולא אגיד לך: (י) מי יגיד לי. במקום שאסתר שם: (יב) ה׳ אלהי ישראל. לשון שבועה: השלשית. בימי מחר זהו יום שלישי כשעה של עכשיו כי מחר חדש ושמא לא יתמה מחר אבי אבל יתמה ביום השלישי: (יג) כה יעשה לי. הקב״ה כי אחקור את אבי ואמצא שהוא טוב אליך אם לא אשלח ע״י שליח וגליתי אזנך כי הטובה אני יכול לגלות ואם ייטיב אל אבי להרע לך אותה לא אגלה פן יודע לאבי מקום שאתה שם וגליתי אני בעצמי את אזנך. ולא אז אשלח לך על ידי שליח פן יודע המקום אנה אתה נחבא. הבשורה טובה אשלח לך על ידי שליח אבל הבשורה רעה לא אשלח לך על ידי שליח פן יודע מקומך למלך: ויהי ה׳ עמך כאשר היה עם אבי. פי׳ תצליח במלכותך כמו שהצליח אבי בעוד שהיה השם עמו:

שמואל א כ

הַמִּשְׁפָּחָה: ז אִם־כֹּה יֹאמַר טוֹב שָׁלוֹם לְעַבְדֶּךָ וְאִם־חָרֹה יֶחֱרֶה לוֹ דַּע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִמּוֹ: ח וְעָשִׂיתָ חֶסֶד עַל־עַבְדֶּךָ כִּי בִּבְרִית יְהוָה הֵבֵאתָ אֶת־עַבְדְּךָ עִמָּךְ וְאִם־יֶשׁ־בִּי עָוֺן הֲמִיתֵנִי אַתָּה וְעַד־אָבִיךָ לָמָּה־זֶּה תְבִיאֵנִי: ט וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן חָלִילָה לָּךְ כִּי ׀ אִם־יָדֹעַ אֵדַע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִם אָבִי לָבוֹא עָלֶיךָ וְלֹא אֹתָהּ אַגִּיד לָךְ: י וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן מִי יַגִּיד לִי אוֹ מַה־יַּעַנְךָ אָבִיךָ קָשָׁה: יא וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד לְכָה וְנֵצֵא הַשָּׂדֶה וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הַשָּׂדֶה: יב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־אֶחְקֹר אֶת־אָבִי כָּעֵת מָחָר הַשְּׁלִשִׁית וְהִנֵּה־טוֹב אֶל־דָּוִד וְלֹא־אָז אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ: יג כֹּה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לִיהוֹנָתָן וְכֹה יֹסִיף כִּי־יֵיטִב אֶל־אָבִי אֶת־הָרָעָה עָלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ וְשִׁלַּחְתִּיךָ וְהָלַכְתָּ לְשָׁלוֹם וִיהִי יְהוָה

תרגום

לְכָל זַרְעִיתָא: ז אִם כְּדֵין יֵימַר טָב שְׁלָם לְעַבְדָּךְ וְאִם מִתְקַף יִתְקֵיף לֵיהּ דַּע אֲרֵי גְמִירָא בִישְׁתָא מִנֵּיהּ: ח וְתַעְבֵּיד טִיבוּ עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי בִּקְיָמָא דַיְיָ אֲעֵילְתָא יָת עַבְדָּךְ עִמָּךְ וְאִם אִית בִּי חוֹבָא קְטוּלְנִי אַתְּ וּלְוָת אֲבוּךְ לְמָה דְנַן תְּעֵילִינַנִי: ט וַאֲמַר יְהוֹנָתָן חַס לָךְ אֲרֵי אִם מִידַע אִידַע אֲרֵי גְמִירָא בִישְׁתָא מִן אַבָּא לְמֵיתֵי עֲלָךְ וְלָא יָתַהּ אֲחַוֵּי לָךְ: י וַאֲמַר דָּוִד לִיהוֹנָתָן מַן יְחַוֵּי לִי אוֹ דִילְמָא יְתִיבִנָּךְ אֲבוּךְ פִּתְגָמִין קְשִׁין: יא וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד אֵיזֵיל וְנִפּוֹק לְחַקְלָא וּנְפַקוּ תַרְוֵיהוֹן לְחַקְלָא: יב וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֶבְדּוֹק יָת אַבָּא בְּעִידָנָא הָדֵין מְחַר אוֹ בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְהָא פִתְגָמַיָּא תַקְנִין מִתְאַמְרִין עַל דָּוִד וְלָא מִכְּעַן אֶשְׁלַח לְוָתָךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ: יג כְּדֵין יַעְבֵּיד יְיָ לִיהוֹנָתָן וּכְדֵין יוֹסֵף אֲרֵי גְמִירָא מִן אַבָּא לְמֵיתֵי בִישְׁתָא עֲלָךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ וְאֶשְׁלְחִינָּךְ וּתְהַךְ לִשְׁלָם

רדק

יום בשנה וכן נאמר באלקנה לזבוח את זבח הימי׳: (ח) ועשית חסד על עבדך. כמו עם עבדך וכת״י וכן ויבואו האנשים על הנשים נחה ארם על אפרים: (ט) חלילה לך. פי׳ חלילה לך מלחשדני בזה שאדע הרעה ולא אותה אגיד לך: (י) מי יגיד לי. פי׳ אם טוב יענך או אש יענך קשה ומסוף הפסוק למדנו חסרון ראשיתו וכמוהו נגיד חסר תבונות וגו׳ ופי׳ מה כמו אם או פירושו הקשה שיענך מה תהיה אם להמיתני או לגרשני וי״ת או דילמא ופי׳ קשה אמירה קשה וכן ועשיר יענה עזות: (יב) ה׳ אלהי ישראל. שבועה: כעת מחר השלישית. מחר כעת הזאת אחקרנו ושלישית על העת כלומר כעת הזאת של יום השלישי כי מחר יאמר בקרוב וברחוק וי״ת בעידנא הדין מחר או דיומא תליתאה: ולא אז אשלח אליך. בתמיהה: (יג) כי ייטב אל אבי. אם ייטב וישר בעיניו להביא את הרעה אליך וגליתי את אזנך: ויהי ה׳ עמך כאשר היה עם אבי. כדבר המלוכה יהיה עמך שתצליח על אויביך כמו

רלבג

זבח שלמים לכל המשפחה: (ט) חלילה לך. ר״ל חלילה לך מחשוד אותי בזה שארצה שתמות ביד אבי כי בודאי אם אדע שכלתה הרעה מעם אבי לבא אליך אגיד לך כדי שתמלט: (י) ויאמר דוד אל יהונתן מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה. ר״ל מי יגיד לי אם חרה יחרה לו כדי שאשתדל להמלט ממנו או מה יענך קשה כי יוכל מהדברים ההם הרבה מכוונתו. או ירצה בזה והוא מי יגיד לי אם יאמר טוב כדי שלא אסתר מפניו ולא אכעיסנו כנגדי או מי יגיד לי אם חרה יחרה לו ויענך אביך קשה מה יהיו הדברים ההם הקשים כדי שאתנהג בזה לפי הראוי: (יא) לכה ונצא השדה. היתה עצתו שיצאו השדה כדי שיוכלו לדבר שם כל

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ט) ויאמר יהונתן חלילה לך. פירוש חלילה לך לחשב מחשבה זו בלבך שאם אדע כי כלתה הרעה מאת אבי לבוא עליך שלא אגיד לך ואניחך ליפול בידיו. אל תחשוב מחשבה זו בלבך כי אם אראה שלבו רע עליך אני אגיד לך: (י) מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה. פי׳ מי יגיד לי אם טובה יענך או מה שיענה אביך קשה והרי הוא מקרא קצר: (יב) כי אחקר את אבי כעת מחר השלישית. פי׳ אחקר את אבי מחר ובערב השלישית אגיד לך כמו שאמר דוד עד הערב השלישית: ולא אז אשלח אליך. פי׳ קילל את עצמו בשם אם לא ישלח אליו: (יג) כה יעשה ה׳ ליהונתן טובה וכה יוסיף כי אם ייטיב אל אבי שיעשה הרעה אליך וגליתי אני את

מסורה

יחרה ג׳ וסי׳ למה ה׳. פן יחרה אף ה׳. ואם חרה יחרה לו דע: עבדך ז׳ חס׳ וקמצין בקריאה וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך: בברית ג׳ בקריאה וסי׳ לעברך בברית ה׳ אלהיך ובאלתו. ועשית חסד על עבדך, ואשבע לו ואבוא בברית: אזנך כלהון מלאים בנביאים במ״ג חס׳ וסי׳ כי אחקר את תולדות אהרן כי כלתה הרעה. עקידה שער כג אלהי ישראל כי אחקר. שם:

מצודת ציון

גאולתו (ויקרא כ״ה): (ז) כה. כן: כלתה. ענין סוף וגמר: (י) יענך. ישיבך: קשה. תשובה קשה: (יב) אחקור. מל׳

מצודת דוד

ומשכלת אמר לו מה תאמר נפשך: (ה) חדש מחר. ר״ל ראש חדש והיה מדרך כל אוכלי שלחן המלך לבוא בו אל השולחן ולא יעדרו אבל בשאר הימים היה מי מהם לפעמים נמנע מלבוא: ואנכי וכו׳. דרכי לשבת עם המלך לאכול על שולחנו: ושלחתני. ר״ל לזאת העצה היעוצה שהיום תשלחני להסתר היום ומחר ומחרתו עד הערב עד עת תוכל להודיעני אחר הסעודה: (ו) אם פקוד. אם יזכור בי לשאול עלי אז תשיב לומר שנשאל ממני ללכת לעירו על הזבח הקבוע לבני משפחתו בכל שנה (וחשב כי בזולת ר״ח לא ישאל עליו כי אין הדבר קבע לבוא בכל יום ואף בר״ח לבד לא ישאל בחשבו שמקרה הוא וכאשר היה באמת שחדל לשאול בר״ח אולם כשלא יבוא בר״ח וגם ביום שלאחריו אז קרוב הדבר שישאל עליו): (ז) טוב. ר״ל טוב עשית מה שנתת לו רשות ללכת: שלום לעבדך. אז תדע כי שלום לי ואיננו רוצה להמיתני: דע כי כלתה. ר״ל סוף דעתו להמיתני ולזה חרה לו על מה שלא אהיה מצוי אצלו לשלוח בי יד: (ח) ועשית חסד. לגלות אזני מה נהיה: כי בברית. לזאת מהראוי שתעשה עמדי חסד: ואם יש בי עון. ר״ל ואם לאחי״ז מצאת בי עון ובעבורי תפר הברית: תביאני. כ״א לא תגלה אזני אבוא שוב לפני אביך ותהיה אתה הגורם: (ט) חלילה לך. חולין היא לך מלהיות נמצא בך עון שבעבורה יופר הברית עד אשר אם אדע וכו׳ ר״ל לא נמצא בך עון שבעבורה אעלים ממך דברי אבי: (י) מי יגיד לך. ר״ל ע״י מי תגיד לי: או מה. ר״ל מה יענך טוב או מה יענך קשה ומסוף המקרא למדנו חסרון ראשיתו: (יא) השדה. כי אין להעתיק סוד כ״א בשדה בכדי שלא יהיה נשמע למי: (יב) ה׳ אלהי ישראל. ר״ל הריני נשבע בה׳ וכו׳: כעת מחר. כעת הזאת ביום מחר השלישית וכזה יום שאחר ר״ח: והנה טוב. כשתהיה ההודעה טובה: ולא אז וכו׳. וכי לא אז אשלח אליך לבשרך טובה בתמיה: (יג) כה יעשה וכו׳. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאלו אמר טובה כזאת יעשה לי וכן יוסיף וכו׳: כי ייטיב. כאשר יהיה ישרו טוב בעיני אבי להרע לך עם כי יקשה בעיני לבשרך רעה עכ״ז אגלה אזנך כי ההליכה מפה לטובה תחשב כי

עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אָבִי׃ יד וְלֹא אִם־עוֹדֶנִּי חָי וְלֹא־תַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד יְהוָה וְלֹא אָמוּת׃ טו וְלֹא־תַכְרִית אֶת־חַסְדְּךָ מֵעִם בֵּיתִי עַד־עוֹלָם וְלֹא בְּהַכְרִית יְהוָה אֶת־אֹיְבֵי דָוִד אִישׁ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ טז וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן עִם־בֵּית דָּוִד וּבִקֵּשׁ יְהוָה מִיַּד אֹיְבֵי דָוִד׃ יז וַיּוֹסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת־דָּוִד בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כִּי־אַהֲבַת נַפְשׁוֹ אֲהֵבוֹ׃ יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃

ג׳ · ב״ה חס׳ ו״חד מ״ל א׳זבלג · ב׳ מ״ל · ד׳ · ג׳. ב׳ את גכול. ז׳ בטעם

וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדָּךְ כְּמָא דַהֲוָה בְּסַעְדֵיהּ דְאַבָּא׃ יד וְלָא עַד דַאֲנָא קַיָם וְלָא תַעְבֵּיד עִמִּי טִיבוּ מִן קֳדָם יְיָ וְלָא אֱמוּת׃ טו וְלָא תַפְסֵיק יַת טִיבוּתָךְ מִן אֱנָשׁ בֵּיתִי עַד עָלְמָא וְלָא כַּד שֵׁיצֵי יְיָ יַת סַנְאֵי דָוִד גְּבַר מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ טז וּגְזַר יְהוֹנָתָן קְיָם עִם בֵּית דָּוִד וְאִתְפְּרַע לֵיהּ יְיָ מִיַד סַנְאֵי דָוִד׃ יז וְאוֹסִיף יְהוֹנָתָן לְאוֹמָאָה יַת דָּוִד בְּדַרְחֵים יָתֵיהּ אֲרֵי רַחֲמַת נַפְשֵׁיהּ רַחֲמֵיהּ׃ יח וַאֲמַר לֵיהּ יְהוֹנָתָן מְחַר יַרְחָא וְתִתְבְּעֵי אֲרֵי יְהֵי מְרוּחַ בֵּית אַסְחָרוּתָךְ׃ יט וּבִתְלָתוּת יוֹמַיָא תִּתְבְּעֵי לַחֲדָא וְתֵיהַךְ לְאַתְרָא דְאִטְמַרְתָּא תַמָּן בְּיוֹמָא דְחוֹלָא וְתֵיתֵיב בִּסְטַר

אבי . כי ייטיב אל אבי . גם מאז לא פתחה אזנך : ולא תעשה ג׳ וסי׳ ולא תעשה כמעשיהם . ולא אם עודנו חי . ועתה שוב לך בשלום : אהבו ד׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר ויגש : מושבך ג׳ בקריאה וסי׳ הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל . איתן מושבך ושים בסלע . ונפקדת כי יפקד מושבך : ובאת ז׳ בטעם מלרע : וסי׳ נמסר בסדר נח :

תולדות אהרן מחר חדש . מגלה לא :

רדק

כמו שהיה עמו: (יד) ולא אם עודני חי . לא אשאל ממך אם עודני חי כשתמלוך כי אינני ירא שלא תעשה חסד ה׳ עמדי : ולא אמות . כי ידעתי כי חסד תעשה עמדי . ומה שאמר חסד ה׳ כי בברית ה׳ באו שניהם כשכרתו ברית כמו שאומר ויכרתו יהונתן ודוד ברית ואמר לו דוד כי בברית ה׳ הבאת את עבדך וזהו ברית ה׳ שאמרו בכרתם ברית ה׳ עד ביני וביניך . אבל זה הדבר אני שואל ממך שלא תכרית חסדך מביתי עד עולם : (טו) ולא בהכרית . כלומר אפילו בהכרית ה׳ את אויבי דוד מעל פני האדמה עד שלא ישאר איש מהם לא תכרית ביתי אף על פי שמשפחת אבי מכלל אויבי דוד : (טז) ויכרות יהונתן עם בית דוד . אחר שבקש יהונתן מאת דוד שיהי׳ בריתו עם ביתו כרת גם הוא ברית להיות בריתו עם בית דוד גם כן והם נשיו ובניו ובית אביו גם כן כי כל זמן שתמשך מלכות אביו שיהיה בריתו עם בית דוד לשמרם בכל כחו . ועוד הוסיף יהונתן ואמר ובקש ה׳ מיד אויבי דוד אם ישקר בברית : מיד אויבי דוד . כנוי הוא כי מיד דוד ר״ל שאם יפר הברית ה׳ יבקש מידו ועוד הוסיף להשביעו בכח האהבה שהיה אוהב אותו : (יח) ונפקדת . ונזכרת כי יזכרך אבי כשיחסר ממושבך יושב : יפקד . ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש ות״י ותתבעי ארי יהי מרוח בית אסחרותך : (יט) ושלשת תרד מאוד . תהיה נסתר ג׳ ימים כמו שאמרתי ונסתרת בשדה עד הערב השלישית ותרד מאד בעמק במקום הסתר ההוא באותו מקום שנסתרת ביום המעשה והוא אותו יום שהיה מעשה השבועה שנשבע שאול ליהונתן שלא יומת דוד שהיה שם נסתר דוד בשדה וי״ת ובתלתות יומיא תתבעי לחדא כלומר ביום החדש ומחרתו תפקד שישאל עליך אבי אבל ביום השלישי ידעתי שתבוקש מאד כי יחשוב אבי שברחת אם

רשי

את אזנך : (יד) ולא אם עודני חי . לשון בקשה הוא כמו ולא יתן נא לעבדיך (מלכים ב׳ ה׳) ואינו זז ממשמעו ולא תעשה לי טובה בעודני חי שתעשה עמי חסד ה׳ בטרם אמות ומהו החסד שלא תכרית את חסדך מעם ביתי בזאת תכרות לי ברית בחיי : (טו) ולא בהכרית ה׳ . וגם לא תסיר חסדך מה׳ כי אף בבא הפורענו׳ על בית אבי שידעתי שיכרית המקום את אויביך : (טז) ובקש ה׳ . את הברית הזאת : מיד אויבי דוד . כנה הכתוב ופירושו בקש הקב״ה את העון מיד דוד כשעבר על הברית ואמר למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה (שמואל ב׳ י״ט ל׳) יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות . וכן תרגם יונתן ואתפרע ליה ה׳ מיד סנאי דוד : (יח) מחר חדש . ודרך כל אוכלי שולחן המלך לבא ביום מועד אל השולחן : ונפקדת . אבי יפקדך וישאל היכן אתה : כי יפקד מושבך . שיהיה מושבך חסרה שאתה יושב בו וכן תרגם יונתן ותתבעי ארי יהא מרוח בית אסחרותך : ונפקדת . לשון זכרון : כי יפקד . לשון חסרון : (יט) ושלשת . שלשת ימים ואז תרד מאוד כשומר לכשתגיע היום השלישי תרד במקום סתר ותתחבא הרבה כי אז יבקשוך ובאת אל המקום הסתר הזה אשר אתה נסתר בו היום שהוא יום מעשה מלאכה וכן תרגם יונתן ביומא דחולא שאותו היום נסתר כמה שנאמר ויסתר דוד בשדה מיד ויהי החדש מחר : האבן האזל . אבן שהיתה אות להולכי דרכים . האזל . הולכי הדרך וכן תרגם יונתן אבן אתא . אבן האות : (כ) צדה אורה . לא מפיק ה״א ופתרון צדה כמו לצד כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטל לה ה״א בסופה בצד אותה אבן אורה חצים למטרה כדי שלא יבין הנער וזה סימן יהיה לך לנחם אם אתה צריך לברוח : והנה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יד) ולא אם עודני חי . פירוש ולא תשכח אם עודני חי כשתמלוך שלא תעשה עמדי חסד השם ולא אמות ולא תזכור עלי שנאת אבי : (טו) ולא תכרית את חסדך מעם ביתי עד עולם . פי׳ אף אם אמות תזכור חסדך לביתי אחרי עד עולם : ולא בהכרית . פירוש ולא תשכח דבר זה בהכרית השם את אויבי דוד : איש מעל פני האדמה . פירוש על שאול אביו ועל יועציו אומר כי ידעתי שהשם יכריתם מלפניך ולא תשכח את הברית שאני כורת עמך : (טז) ויכרת יהונתן עם בית דוד . פירוש כרת עמו ברית שיעזור לו מאביו ולכל בני ביתו : ובקש ה׳ מיד אויבי דוד . פי׳ אמר לו שהשם יבקש דינו מיד כל אויביו ואע״פ שהיה אביו אויבו לא נמנע מלקלל כל אויביו מרוב אהבתו אותו ושהיה רואה שהיה עתיד למלוך : (יח) ונפקדת כי יפקד מושבך. פי׳ ונפקדת לשון פקוד יפקוד ופי׳ יפקד לשון ולא נפקד ממנו איש כשיראה המלך כי מקומך חסר יזכור אותך וישאל עליך : (יט) ושלשת תרד מאד . פי׳ תעמוד בסתר מחר ומחרתו שהוא יום שלישי ליום זה ותרד מאד בהחב׳ : אל המקום אשר נסתרת שם . ביום זה שהוא ערב ראש חודש שהוא יום המעשה : וישבת אצל האבן האזל . פירוש אבן שהיתה סימן להולכי דרכים . האזל תרגום הליכה :

רלבג

כל רצונם כי שם יראו מי סביבם ולא יראו זה בהיותם בבית או בעיר : (יד) ולא אם עודני חי וגו׳ . ר״ל איני ירא אם עודני חי בהיותך מולך שלא תעשה עמי חסד ה׳ ולא אמות וגם אחרי מותי איני ירא שתכרי׳ חסדך מעם ביתי עד עולם ולא בעת שיכרת הש״י את אויבי דוד מעל פני האדמה איני ירא שתכרית חסדך מעם ביתי שהוא ממשפחת אויבי דוד . והנה כרת יהונתן גם כן ברית עם בית דוד ר״ל שאין בריתו עם דוד לבד אבל עם בית דוד בכללם לשמרם מהרע כפי היכולת וקלל יהונתן עצמו אם יעבור על זה הברית לבגוד בדוד ובביתו ואמר שהש״י יבקש מיד אויבי דוד ויפרע מהם אם יבגוד בזה הברית : (יז) והוסיף גם כן יהונתן להשביע את דוד בדרך שיהיה ברית שלום ביניהם מגד חוזק אהבתו אותו כי אהבת נפשו אהבו : (יט) ושלשת תרד מאד . ר״ל שישבו שם עד הערב השלישית כמו שאמר דוד או יהיה הרצון בזה שישב שם עד בקר היום השלישי מהחדש השני וכן נראה ממה שאמר אחר זה ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ותרד מאד בעמק באופן שלא יראה אותך שום אדם . ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה שנסתרת בשדה ודברתי אל אבי עליך טובה עד שנשבע שלא ימיתך : אצל האבן האזל . לפי

מצודת ציון

מלשון חקירה ודרישה : (טו) ולא תכרית . רצה לומר לא תמנע : (יח) ונפקדת . ענין זכרון : יפקד . ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא) : (יט) האזל . ענין

מצודת דוד

כי תלך בשלום מבלי פחד וסוף הדבר יהיה כי מלוך תמלוך וזהו ויהי ה׳ עמך וכו׳ : (יד) ולא אם עודני חי . ר״ל לא אשאל ממך דבר אם אהיה עדיין חי כשתמלוך ולהוספת ביאור אמר ולא תעשה וכו׳ ור״ל ולא אשאל אשר תעשה עמדי חסד בעבור ברית ה׳ אשר בינינו בעוד שלא אמות והרי הוא כאומר מובטחני שתקיים הברית מבלי שאלה ובקשה : (טו) ולא תכרית . אף לא אשאל שלא תכרית למנוע ולבטל חסדך מעם ביתי : ולא בהכרית . אף לא אשאל שתשמור הברית בעת יכרית ה׳ את אויביו והם בית שאול שיוכרתו כלם בסבת הגבעונים ואמר גם לא אשאל לפרש שתחמול אז על זרעי כי הברית כולל הכל וידעתי כי שמור תשמור : (טז) עם בית דוד . לעשות חסד עם ביתו בעוד היותו נרדף משאול . ובקש . זה מדברי יונתן שאמר ה׳ יבקש מאויבי דוד לשלם גמול ואף ממני אם אהיה לו לאויב למנוע החסד מביתו : (יז) באהבתו אותו . ר״ל לא הוסיף להשביעו בעבור כי חשש פן לא יקיים דוד את הברית שמאז אולם מה שהוסיף להשביעו הוא על כי אהב אותו כנפשו והיה מתענג בזוכרו כי מלוך ימלוך ויהיה לאל ידו לעשות חסד : (יח) ויאמר לו יהונתן . עתה חזר להשיב על מה ששאלו דוד מי יגיד לו ואמר לו מחר ר״ח ותהיה מכר כאשר יחסר

רשי

(כא) והנה אשלח וגו׳ . ודרך המבקש חץ הירוי הולך עד מקום שרואה שהחץ הולך ואינו יכול לכוין יפה פעמים שהוא מחפשה והחץ להלן ממנו ופעמים שהוא הולך להלן מן החץ ומחפשה והניתוש הזה יהיה לך : אם אמור אומר לנער וגו׳ קחנו ובואה . לא אתה בעלמך ממקום מחבואך וקחנו ובוא אלי כי אין לך לירא כי שלום לך הקב״ה חפץ שתהא כאן ולא תירא ואפי׳ שמעתי מאבא רעה : (כב) ואם כה אומר וגו׳ לך כי שלחך . הקב״ה אומר לך לברוח ולהמלט : (כג) והדבר אשר דברנו . ברית שכרתנו יחד : הנה ה׳ ביני ובינך . עד על אותו דבר : (כה) אל מושב הקיר . בראש המטה אצל הקיר : ויקם יהונתן . עמד ממקומו לפי שאין דרך הבן להיות מיסב אצל אביו שדרכן היה לאכול מסובין על המטות והיה דוד מיסב בין יהונתן ובין שאול עכשיו שלא בא דוד לא היסב יהונתן עד שישב אבנר אצל שאול ואח״כ ישב יהונתן אצל אבנר וא״ת לא ישב כלל הרי הוא אומר ויקם יהונתן מעל השלחן מכלל שישב

כ וַאֲנִ֕י שְׁלֹ֥שֶׁת הַחִצִּ֖ים צִדָּ֣ה אוֹרֶ֑ה לְשַֽׁלַּֽח־לִ֖י לְמַטָּרָֽה׃ כא וְהִנֵּה֙ אֶשְׁלַ֣ח אֶת־הַנַּ֔עַר לֵ֖ךְ מְצָ֣א אֶת־הַחִצִּ֑ים אִם־אָמֹר֩ אֹמַ֨ר לַנַּ֜עַר הִנֵּ֥ה הַחִצִּ֣ים ׀ מִמְּךָ֣ וָהֵ֗נָּה קָחֶ֧נּוּ ׀ וָבֹ֛אָה כִּֽי־שָׁל֥וֹם לְךָ֛ וְאֵ֥ין דָּבָ֖ר חַי־יְהוָֽה׃ כב וְאִם־כֹּ֤ה אֹמַר֙ לָעֶ֔לֶם הִנֵּ֥ה הַחִצִּ֖ים מִמְּךָ֣ וָהָ֑לְאָה לֵ֕ךְ כִּ֥י שִֽׁלַּחֲךָ֖ יְהוָֽה׃ כג וְהַ֨דָּבָ֔ר אֲשֶׁ֥ר דִּבַּ֖רְנוּ אֲנִ֣י וָאָ֑תָּה הִנֵּ֧ה יְהוָ֛ה בֵּינִ֥י וּבֵינְךָ֖ עַד־עוֹלָֽם׃ כד וַיִּסָּתֵ֥ר דָּוִ֖ד בַּשָּׂדֶ֑ה וַיְהִ֣י הַחֹ֔דֶשׁ וַיֵּ֧שֶׁב הַמֶּ֛לֶךְ עַל־הַלֶּ֖חֶם לֶאֱכֽוֹל׃ כה וַיֵּ֣שֶׁב הַ֠מֶּלֶךְ עַל־מ֨וֹשָׁב֜וֹ כְּפַ֣עַם ׀ בְּפַ֗עַם אֶל־מוֹשַׁב֙ הַקִּ֔יר וַיָּ֙קָם֙ יְה֣וֹנָתָ֔ן וַיֵּ֥שֶׁב אַבְנֵ֖ר מִצַּ֣ד שָׁא֑וּל וַיִּפָּקֵ֖ד מְק֥וֹם דָּוִֽד׃ כו וְלֹֽא־דִבֶּ֥ר שָׁא֛וּל מְא֖וּמָה בַּיּ֣וֹם הַה֑וּא

ל׳. ב׳ אחסם ביד אל — ו׳ ג׳ חס׳ וג׳ מ״ל — ל׳. ל׳ — ל׳ — ל׳. ג׳ — ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פתח — אל ק׳ — י״ג מ״ל — ל׳

אֶבֶן אַתָּא׃ כ וַאֲנָא תְּלָתָא גִירִין בְּקַשְׁתָּא אֶשְׁדֵי לְמִמְחֵי לִי לְפָגְנִיסָא׃ כא וְהָא אֶשְׁלַח יָת עוּלֵימָא אֱזֵיל וְאַיְתֵי יָת גִּירַיָא אִם מֵימַר אֵימַר לְעוּלֵימָא הָא גִירַיָא מִנָךְ וּלְכָא סַבְהִי וְאִיתָא אֲרֵי שְׁלָם לָךְ וְלֵית מִדַעַם בִּישׁ קַיָם הוּא יְיָ׃ כב וְאִם כְּדֵין אֵימַר לְעוּלֵימָא הָא גִירַיָא מִנָךְ וּלְהָלָא אֱזֵיל אֲרֵי שֵׁיזְבִינָךְ יְיָ׃ כג וּפִתְגָמָא דִי מַלֵילְנָא אֲנָא וְאַתְּ הָא מֵימְרָא דַיְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ סָהִיד עַד עָלְמָא׃ כד וְאִטְמַר דָוִד בְּחַקְלָא וַהֲוָה יַרְחָא וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל לַחְמָא לְמֵיכַל׃ כה וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל שְׁוִויֵהּ כִּזְמַן בִּזְמַן עַל שְׁוִויֵהּ דְמִתְקַן לֵיהּ בִּסְטַר כּוּתְלָא וְקָם יְהוֹנָתָן וְאַסְחַר אַבְנֵר מִסִטְרָא דְשָׁאוּל וַהֲוָה אַתְרָא דְדָוִד מְרוַח׃ כו וְלָא מַלֵיל שָׁאוּל

אמר ג׳ הסר וג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בריש סדר משפטים ובסדר נשא : אני ואתה ג׳ בקריאה וסימ׳ ועתה לכה נכרתה ברית . והדבר אשר דברנו אני כי זכר אני ואתה את רכבים :

רדק

אם לא תהיה בשלחנו שלשה ימים סמוכים . ומה שתרגם תרד תתכפי ר״ל תרד מאד ותהיה פחות ונקל בעיניו נהמיתך אם כלבו להמיתך כי ימלא לך זאת העילה ויאמר כי בן מות אתה שברחת מלפניו ואז אכיר אם בלבו להמיתך לפי הדברים שידבר אז כי אז תהיה לו פעני׳ לדבר עליך ותרגם ביום המעשה ביומא דחולא כלומר ביום חול שעושין בו מלאכה לפי שהיה נסתר עתה ביום ראש חדש כי נראה שהיה מנהגם שלא לעשות מלאכה בראש חדש כמו שהוא מנהג הנשים היום ואפשר כי מפני קרבן ראש חדש היו רבים פנויים ממלאכתם ובאים להשתחות לפני ה׳ וכן נראה בנבואת יחזקאל לעתיד : האבן האזל . ת״י אבן אתא אולי היתה אות וסימן עוברי דרכים : (כ) שלשת החצים . בא בידיעה אף על פי שלא זכרם בפסוק נראה כי יהונתן אמר לדוד כי שלשת החצים יורה לסימן שלשת הימים שיהיה נסתר בשדה לפיכך אמר והחצים לידיעה : צדה אורה . הה״א רפה ומשפט׳ במפיק וכמוהו רבי׳ ופירושו לצד האבן אורה החצים להיות לי האבן למטרה לשלוח שם לי הנער ללקט החצים והדבר שאומר לנער יהי׳ לך סימן אם הנה אם הלאה כי שמה לא אוכל לדבר עמך פנים בפנים אם במקום ההוא רואים : (כא) קחנו . קח הנער ובא עמו ואדוני אבי ז״ל פירש קח זה הסימן ובא : ואין דבר חי ה׳ . ואין דבר רע וכן ת״י ולית מידעם כי נשבע לו חי ה׳ להבטיחו שלא יגוה לו לבוא אם לא ידע באמת כי אין בדעת אביו להמיתו ולעשות עמו רעה : (כב) כי שלחך ה׳ . כתרגומו ארי שיזבינך ה׳ כלומר תלך לך כי ה׳ שלחך ונמלטת מחרב אבי : (כג) עד עולם . לקיים הברית עד עולם : וישב המלך על הלחם . כתוב על וקרי אל ושניהם נכונים בענין : (כה) וישב המלך על מושבו . תרגומו ואסחר מלכא על שוייה פירוש על מטתו כי מנהג היה בימים ההם לאכול במסבה במטו׳ וכן מצאנו בדברי רבותינו ז״ל כי גם בימיהם היה מנהג ומה שאמר ויקם יהונתן פירושו אחר שישב מצד אביו קם והושיב אבנר מצד אביו כי לא רצה להיות סמוך לאביו שאם יקצוף עליו על דבר דוד לא יהיה סמוך לו להכותו . והנה נפקד מקום

רלבג

לפי שהמקום ההוא היה רחב ייחד מקום מובדל ממנו והוא אצל האבן האזל והחשוב שנקראת כן שהיתה סימן להולכי דרכים : (כ) צדה אורה . ר״ל לצד האבן אורה בדרך שתהיה האבן לי למטרה : (כא) החצים ממך והנה . הוא אות שישוב דוד ליהונתן ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים בדרך שלא יגיעו עד האבן שהיתה למטרה וכאשר יאמר הלא החצי ממך הלאה הוא אות שיסור דוד מעליו וזה מבואר מצד הלשון ואמנם יהיה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כ) לשלח לי למטרה . פירוש אותה האבן תהיה לי למטרה שאשלח שם חיצי כאדם שמורה אל המטרה והאות שמורים בו המורים יקרא מטרה תרגו׳ משמרת : (כב) ואם כה אומר לעלם . פירוש אות זה מסר לו כי היה ירא שמא יעמדו שם בני אדם ולא יוכל לומר לו שיברח וימלט את נפשו : (כג) והדבר אשר דברנו אני ואתה . פירוש זהו הברית שכרת עמו : אל מושב הקיר . פירוש בראש המטה שהיו יושבים עליה סמוך לקיר : (כה) ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול . פירוש קם יהונתן מצד אביו וישב לפניו ששם היה מושבו . וכך כתיב ויטל שאול את החנית עליו להכותו ודרך המטיל מטיל לפניו . ואבנר ישב מצד המלך סמוך לו שהיה שר צבאו : ויפקד מקום דוד . שהיה רגיל לישב סמוך ליהונתן בשורה שלפני שאול :

מצודת דוד

יחסר מקום מושבך מאין יושב בה ור״ל עי״ שמחר ר״ח תהיה בודאי נזכר אם למחר אם למחרתו וכמ״ש למעלה : (יט) ושלשת . כל שלשת הימים והם היום ומחר ומחרתו תרד מאד להיות נסתר בהעמק במקום שנסתרת שם ביום המעשה והוא היום שהיה בו מעשה השבועה אשר נשבע שאול ליהונתן לבל המית את דוד כי גם אז היה נסתר במקום ההוא : (כ) שלשת החצים . האחד לירות ראשון והשני אחריו אם להרחיקו אם להקריבו כפי הסימן האמור בענין ואולי לא יכוין בהשני לקח עוד אחד ובו יכוין לפי הסימן הנרצה : צדה אורה . אשליך לצד האבן ההוא כאלו אני מורה למטרה : (כא) והנה אשלח . לאח״ז אשלח הנער אשר עמד למצוא החצים : אם אמור אומר . ר״ל הסימן הזה יהיה בידך אם אומר לנער הנה החצים ממך הנה ר״ל קרובים אלי ממך ועברת מהם ולהלאה כי כשירצה לעשות זה הסימן יזרוק שוב חץ להיות קרוב אליו מן הנער : קחנו . אז אתה קח החץ ובוא : חי ה׳ . נשבע לו שבאם יאמר כזאת בודאי שלום לו ואין דבר רע ועכ״ז לא רצה לקרות לו בלא יודע שבעלתו נסתר : (כב) ממך והלאה . להלן ממקום עמדך כי כשירצה לעשות זה הסימן יזרוק שוב חץ להיות רחוק מהראשון וכאשר עשה באמת : לך . אז לך לדרכך וברח לך: כי שלחך ה׳ . ר״ל הפליכה תהיה לך לטובה ומה׳ היא : (כג) והדבר . כאומר ואם תלך לך זכור תזכור הדבר אשר דברנו והוא דברי הברית שכרתנו : הנה ה׳. ר״ל אין בינינו עד ואך הנה העד יהיה ה׳ וכו׳ : (כה) על מושבו . על המקום המיוחד לו לשבת בה והוא במקום המושב שאצל הקיר : ויקם יהונתן . כי סדר הישיבה היה אשר ישב דוד סמוך להמלך ואחריו יהונתן ואחריו אבנר וישב עתה המלך במקומו ויהונתן במקומו ואבנר במקומו וכשלא בא דוד נשאר יהונתן יושב סמוך לאביו מבלי אמצעי ואין מדרך הבן להסב אצל אביו לזה קם יהונתן ממקומו לשבת במקום אבנר והוא ישב במקום יהונתן מצד שאול להיות הוא אמצעי בין שאול ליהונתן בנו (ולא ישב אבנר במקום דוד ולהשאר יונתן במקומו כי חשב פן יבוא עוד דוד וישב במקומו ואף כי יהונתן ידע שלא יבוא מ״מ עשה עצמו בתחילה כלא יודע עם שאמר בסוף שנשאל ממנו וכו׳ ומטעם זה ישב מתחילה במקומו כאלו לא ידע) : ויפקד . נחסר היה המקום מן היושב : (כו) ולא דבר . לא שאל מדוע לא בא דוד כי חשב מקרה קרה לו שלא בא ואותו מקרה בלתי טהור הוא ר״ל שראה קרי ולזה לא בא כי לא טהור הוא עדיין כי לא

מצודת ציון

ענין הלוך כמו אזלו מים מני ים [איוב י״ד] ור״ל סימן להולכי אורח : (כ) צדה . מל׳ צד : אורה . אשליך כמו ירה בים [שמות טו] : למטרה . הוא הדבר אשר המורים מכוונים להשליך בו כמו כמטרה לחץ [איכה ג] : (כא) והנה . להצד הזה : (כב) לעלם . לנער כמו בן מי זה העלם

רדק

מקום דוד שלא היה בו יושב : (כו) כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהו'. פירושו אמר שאול מקרה קרה לו שלא בא כלומר היה לו דבר להתעסק בו זולתי כי טהור הוא או לא טהור מקרה לילה לפיכך לא בא ופירוש בלתי זולתי כמו בלתי כלב בן יפונה והיו נשמרים מלאכול הטמא והטהור יחדו אפי' בחולין או שמא היו שם זבחי שלמים שעשה המלך השלמים ביום החדש גם יתכן לפרש כי אין מדרך מוסר לבא טמא לשלחן המלך וי"ת ארי אמר דילמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דילמא לאורח אזל ואנחנא לא זמניניהי פי' מקרה הוא לשון קרי מן מקרה לילה ובלתי כמו לא מן בל קרוב אליך ופירוש כי לא טהור שלא הניח בעבור שלא טהור הוא אלא שהלך בדרך קרוב ואנחנו לא זמננו אותו שיהיה מוכן לבא היום אל השלחן כי כל האוכלים על שלחן המלך לא היו תמידים בכל יום : (כז) ממחרת החדש השני . רצה לומר ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש ויונתן תרגם ביומא דבתרוהי דהוא עיבור ירחא תניינא : (כח) נשאל נשאל . מקור שלם מבנין נפעל : מעמדי . כלומר ממני לקח רשות בלכתו לבית לחם ולא הלך בלא רשות ולשון נפעל בזה העניין רוצה לומר ששאל דוד עצמו מעמדי כדי ללכת עד בית לחם והנה הוא נשאל בעצמו וכן נשאלתי מן המלך : (כט) זבח משפחה לנו . כבר פירשתיו : והוא צוה לי אחי . פי' אחי צוה לי ללכת שמה והוא אליאב הבכור שחייב לכבדו ולשמוע למצותיו . ונראה כי כן היה דרכם באותם הימים להיות האח הקטן נשמע למצות האח הגדול כמו שנזכר למעלה בענין ויחר אף אליאב : אמלטה נא . אמלטה מעבודת המלך מעט ואלך לראות את אחי : (ל) בן נעות המרדות. בנסמוך לנעות כי הוא נקוד סגול ונעות אמר על אמו שרצו עוה תאמר הנפעל נעות לזכר ונעוה לנקבה ובסמוך נעות והוא סמוך אל המרדות כלומר מאמך היה לך זה שהיא מורדת ברצוני וכמו כן אתה מורד במה שאני רוצה ואוהב מה שאני שונא וי"ת בר סרבנותא דמרדות' קשיא פירש נעות שם : לבן ישי . שלמד כמו הרגו לאבנר

רשי

שישב : (כו) מקרה הוא. קרי ראה : בלתי טהור הוא. ועדיין לא טבל לקריו שאלו טבל לקריו אין צריך הערב שמש לחולין : כי לא טהור . זו הוא נתינת טעם לדבר לפי שאינו טהור לפיכך לא בא שלא יטמא את הסעודה : (כז) ממחרת החדש . ממחרת חידוש הלבנ' : השני . ביום שני לחדש : (כט) והוא צוה לי אחי . גדול הבית צוה לי שאהיה שם והוא אחי אליאב : אמלטה . אשקמולי"ר בלעז אלך יום אחד ואבוא : (ל) נעות המרדות . לשון נע אשה נעה ודרך יונאנית כאשר תאמר זעוה מן זע כן תאמר נעוה מן נע והתי"ו מן הדיבוק שהוא דבוק למרדות : המרדות . שהיא ראויה לרדות ולייסר . דבר אחר כשחטפו בני בנימן מבנות שילה שיצאו לחול בכרמים היה שאול בייש ולא רצה לחטוף עד שבאתה היא עצמה והפיזה פניה ורדפ' אחריו : נעות . על שם הכרמים והיא גת כמו נעוה ארחתו (ע"א דף ע"ד) ישופון נעווהי בחמר (תרגום פי' ויחי פסוק חכלילי עינים) ולא מן הטעם : נעלב

כו כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי־לא טהור:

כז ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל־יהונתן בנו מדוע לא־בא בן־ישי גם־תמול גם־היום אל־הלחם: כח ויען יהונתן את־שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד־בית לחם: כט ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה־לי אחי ועתה אם־מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את־אחי על־כן לא־בא אל־שלחן המלך:

ל ויחר־אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן־נעות המרדות הלוא ידעתי כי־בחר אתה לבן־ישי לבשתך ולבשת ערות אמך: לא כי כל־הימים אשר בן־ישי חי על־האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן־מות הוא:

מדעם ביומא ההוא ארי אמר דלמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דלמא לאורח אזל ואנחנא לא זמניניהי: כז והוה ביומא דבתרוהי דהוא עבור ירחא תנינא והוה אתרא דדוד מריח ואמר שאול ליהונתן בריה מא דין לא אתא בר ישי אף תמלי אף יומא דין ללחמא: כח ואתיב יהונתן ית שאול אשתאלא אשתאל דוד מני למיזל עד בית לחם: כט ואמר שלחני כען ארי שירו נכסת קודשיא לכל זרעיתא לנא בקרתא והוא פקיד לי אחי וכען אם אשכחית רחמין בעינך אשתיזיב כען ואחזי ית אחי על כן לא אתא לפתורא דמלכא: ל ותקיף רוגזא דשאול ביהונתן ואמר ליה בר סרבניתא דמרדותא קשיא הלא ידענא ארי רעי את לבר ישי לבהתתך ולבהתת קלן אמך: לא ארי כל יומיא דבר ישי קים על ארעא לא תתקן את ומלכותך וכען שלח ואיתיניה לותי ארי גבר חיב קטול הוא:

קמ"ת דכו' · ו' בטעם · ב' ממני · ג' · ג' · ו' פסוק' אית בהון מ"ן כ"ו ו' אתין · ג'. ל' · ל' · ג'. ל' · ד' · י"ג

ואראה ה' וסי' ארדה נא ואראה . אסורה נא ואראה . ואראה העודם חיים . אעברה נא ואראה . 'אמלטת נא :

תולדות אהרן כי אמר מקרה . פסחים ג : ויפקד מקום דוד (תענית סח) מדוע לא בא שם : ויחר אף שאול . ערכין טז : לבשתך שם :

רלבג

יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים באופן שיעברו האבן שהיתה למטרה : (כו) כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור . הרצון בזה לפי מה שאחשוב שכבר אמר שאול מקרה הוא שקרה שלא בא דוד אל הלחם לא במרד ולא במעל ממנו ולא בכונה או אולי בלתי טהור הוא שמשמש מטתו והוא טמא עד הערב כי דוד הוא לא טהור ר"ל שלא נשמר מלשמש מטתו כי טבעו היה נוטה אל רבוי המשגל כמו שנתבאר מענינו ולזה נשמר מלבא אל שולחן המלך כי לא נכון שיאכלו הטמא והטהור יחדו בשלחן המלך עם שכבר אפשר שהיו אוכלים זבחי שלמים : (כט) והוא צוה לי אחי . הוא על דרך אמרו ותפתח ותראהו את הילד שבאר אחר הכנוי הנושא והרצון בזה שאחיו צוה לדוד שילך שם : (ל) בן נעות המרדות . ר"ל מעוותת המוסר כאילו יאמר שלא הוכיחתו אמו בקטנותו ולזה

פי' רבי' ישעיה

(כו) בלתי טהור הוא כי לא טהור . כפל לשון הוא בלי צורך : (כז) ויהי ממחרת החודש השני . פירוש שני ימים היה ראש חודש החודש שעבר היה מלא כמו שאנו עושים עכשיו ומקדשים ראש חודש שני ימים יום שלשים ויום א' ושלשים . יום שלשים כדי לקדשו בזמנו ויום ל"א למנינו . ותרגם וסו' ביומא דבתרוהי דהוא עבור ירחא . שיום ל"א הוא מורה על יום שלושים שהוא של חדש שעבר ונתעבר להיות מלא : (כט) והוא צוה לי אחי . מקרא מסורס הוא ואחי הוא צוה לי זה אליאב שהיה גדול האחים : אמלטה נא . פירוש אמהר ללכת ואחזו' כמו מהר המלט שמה : (ל) בן נעות המרדות . פי' מלשון עותה ושתי והוא שם התואר לבנין נפעל לזכר יאמר נעוה בצירי הוי"ו ולנקבה נעוה בקמץ . ונסמך בתי"ו שהוא סמוך אל המרדות כלו' נפשע במרדות למרות בבעלה כך אתה מורד באביך : לבשתך ולבש' ערות אמך . פי' אם יראו ישראל שימלוך דוד ולא תמלוך אתה מה יאמרו עליך הלא אתה בן מלך אלא יתלו הבושה באמך שיאמרו לא היה ראוי למלוכה כי לא היה מיוחס ממשפחת אמו. ומפני זה לא מלך אע"פ שהיה אביו מלך : (לא) כי בן מות . פירוש כי אני רואה כי הוא עתיד למלוך וליקח המלוכה ממך :

מצודת ציון

העלם [לעיל י"ז] : (כה) ויפקד . מענין החסרון : (כו) מאומה . כלל לא : בלתי . ענינו כמו בל ולא : (כט) אמלטה . ענין הצלה והשמטה מדבר מה : (ל) נעות . מל' עון ופשע : המרדות . מל' מרד : לבן ישי . כמו בבן ישי ובא הלמ"ד במקום הבי"ת וכן ישבת לכסא [תהלים ט'] ומשפטו בכסא : ערות . ענינו ה לוא הדופי כמו ערות דבר [דברים כ"ד] : (לא) תכון . מלשון הכנה וקיום :

מצודת דוד

לא טבל לקריו ואין מהראוי לאכול בשלחן המלך הטמא והטהור יחדו : (כז) ממחרת החדש השני . ר"ל ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש : גם תמול . כי חשב אם היה מקרה היה לו לבוא היום חלופו עם שאין הדבר קבוע בכל יום מימות החול : (כח) נשאול נשאל . ממני שאל רשות ללכת עד בית לחם : (כט) שלחני . תן לי רשות ללכת : זבח משפחה . אותו היום היו בני משפחתו זובחים בעירו זבחי שלמים : והוא צוה לי . לבוא על הזבח וחוזר ומפרש מי היה המצוה ואמר אחי אליאב הבכור הוא היה המצוה : אמלטה נא . מעבודת המלך ואראה את אחי בשמחת הזבח : על כן לא בא . כי נתתי לו רשות ללכת והלך לו : (ל) בן נעות המרדות . ר"ל כאשר אמך היא נפשעת בדבר המרידה למרוד בי כן אתה בנה דומה לה לפשוע בדבר המרד : הלא ידעתי . מאז ידעתי שאתה בוחר בבן ישי להיות מולך וזה לבשתך ולבושת בגלות דופי אמך כי הלא יאמרו הבריות אין זה כ"א זנתה אמו והוא אינו בן שאול ולזה יאהב לשונאי שאול : (לא) כי כל הימים. ר"ל כ"א

לאבנר או היה במקום בית כלומר לסייכם לחרב: לבשתך ולבשת ערות אמך. עתה יאמרו השומעים שאתה אוהב אדם שאני שונא כי גינך בני ויהיה זה בשתך ובושת ערות אמך שיאמרו שזנתה: (לג) כי כלה. כלומר נגמר הדבר בלב אבי להמית את דוד: (לד) מעם השלחן. כמו מעם ברכיו: ביום החדש השני. תרגומו ביום עבור ירחא תנינא: כי נעצב. נפעל עבר כי הוא פתוח: כי הכלימו אביו. כלומר על שני דברים לא אכל לחם כי נעצב בעבור דוד ובעבור שהכלימו אביו בדבור ובמעשה: (לה) למועד דוד. כתרגומו לזמנא דאמר ליה דוד והוא יום השלישי להסתרו בשדה ואף על פי שהוא אמר לו בערב והוא הלך אליו בבקר לא היה צריך להמתין עד הערב כי כבר ראה לב אביו: (לו) להעבירו. ירה החצי בכח להעבירו המטרה והיא האבן האזל ועשה זה כדי שיוכל לומר החצי ממך והלאה כי שמא יבא אדם בין כך ולא יוכל להתחבר עם דוד וישמע דוד הסימן וכאשר ראה כי לא בא אדם שם אמר לנער שימהר ויבא העיר כדי שיוכל להתחבר עם דוד ולדבר עמו פנים בפנים: (לח) וילקט נער יהונתן את החצי. החצי כתיב וקרי החצים הכתיב הוא לשון יחיד כי נראה שחץ לבד ירה כמו שאמר הלא החצי וקרי החצים להודיע כי חצים שלשת ירה כמו שאמר שלשת החצים צדה אורה: (מ) את כליו. קשתו וחציו: (מא) קם מאצל הנגב. כי שמע שאמר לנער שיבא

(לד) נעצב אל דוד. בשביל דוד: כי הכלימו אביו. בשביל דוד: (לה) למועד דוד. למועד אשר קבע לו דוד: (לו) להעבירו. החצי עבר את הנער: (מא) מאצל הנגב. מסטר אבן אחת דלקביל דרומא

הוא: לב ויען יהונתן את־שאול אביו ויאמר אליו למה יומת מה עשה: לג ויטל שאול את־החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי־כלה היא מעם אביו להמית את־דוד: לד ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי־אף ולא־אכל ביום־החדש השני לחם כי נעצב אל דוד כי הכלמו אביו: לה ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן עמו: לו ויאמר לנערו רץ מצא נא את־החצים אשר אנכי מורה הנער רץ והוא־ירה החצי להעברו: לז ויבא הנער עד־מקום החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר הלוא החצי ממך והלאה: לח ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה חושה אל־תעמד וילקט נער יהונתן את־החצי ויבא אל־אדניו: לט והנער לא־ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את־הדבר: מ ויתן יהונתן את־כליו אל־הנער אשר־לו ויאמר לו לך הביא העיר: מא הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה

לב ואתיב יהונתן ית שאול אבוהי ואמר ליה למה יתקטיל מה עבד: לג וארים שאול ית מורניתא עלוהי למחמיה וידע יהונתן ארי גמירא היא מן אבוהי למקטל ית דוד: לד וקם יהונתן מעם פתורא בתקיף רוגזא ולא אכל ביום עבור ירחא תנינא לחמא ארי אתנסים על דוד ארי אכלימיה אבוהי: לה והוה בצפרא ונפק יהונתן לחקלא לזמנא דאמר ליה דוד ויניק זעיר עמיה: לו ואמר לעולימיה רהט איתא כען ית גיריא דאנא שדי ועולימא רהט והוא שדא גירא לאעברותיה: לז ואתא עולימא עד אתר גירא די שדא יהונתן וקרא יהונתן בתר עולימא ואמר הלא גירא מנך ולהלא: לח וקרא יהונתן בתר עולימא אוחי בפריע לא תתעכב ולקיט עולימא דיהונתן ית גיריא ואתא לות רבוניה: לט ועולימא לא ידע מדעם ברם יהונתן ודוד ידעין ית פתגמא: מ ויהב יהונתן ית זיניה לעולימא דיליה ואמר ליה איזיל אוביליה לקרתא: מא עולימא אתא ודוד קם

ט׳ · ד׳. ד׳ · ב׳ פתח · ל׳ · ו׳ רפין · ב׳ הס׳. ב׳ נך מלא והד ומלא חן · ל׳ מס׳ · החצים ק׳ · ס׳ בטעם · ג׳ב׳ חס׳ וח׳ מ״ל. ל׳ ר״פ · ל׳

רלבג

ילוה לא קבל מוסר כראוי ויהיה הנלון במרדות מוסר ובזה אמרו רבותינו מכה מרדות או יהיה הנלון במרדות ממשל מענין וירד מים עד ים והוא היותר נכון ויגלה בזה שהיא בן אשה שאינה ראויה לממשלה אבל היא מעוותת בדבר הממשלה כי אין מינה נאות לאדנות ובזה יאמר ביהונתן שהוא בלתי ראוי לממשלה כי הוא בוחר במה שימנעהו ממלוך על ישראל והוא דוד: (לד) כי נעצב אל דוד כי הכלימו אביו. באר בזה ששני דברים היו סבה שלא אכל יהונתן ביום החדש השני לחם האחד כי היה נעצב אל דוד שילטרך שיפרד ממנו מפחד אביו והיא היתה הסבה היותר חזקה ולזה הקדימה והסבה השנית היא כי הכלימו אביו במה שקראו לו בן נעות המרדות: (לו) רוץ מצא נא את החצים אשר אנכי מורה. קצר הכתוב וזה כי הוא באר לנער אי זה דבר ישים לו למטרה והוא האבן האזל: והוא ירה החצי להעבירו. ר״ל שיהונתן ירה חצו ברחוק כנגד מקום אחר יותר רחוק מהאבן ההוא כדי שיעבור החץ המקום שהגביל הנער: (לז) עד מקום החצי אשר ירה יהונתן. ר״ל עד המקום שאמר לנער שישים לו למטרה והוא אבן האזל והנה עבר החץ המקום ההוא כי יהונתן השתדל בזה כמו שקדם כדי שיאמר לנער הלא החצי ממך והלאה ויבין דוד כי שלחהו הש״י וימלט כאשר יוכל והנה היה ירא יהונתן שלא יוכל לדבר עמו פנים בפנים ולזה הוצרך לזאת האות כי אולי יבאו אנשים בשדה ההוא ולא יוכל דוד לצאת אל יהונתן לדבר עמו אך אחר בראה יהונתן שלא היו שם כי אם הוא ונערו שלח נערו אל העיר והרגיש דוד כי אין שם איש ולזה שלח יהונתן נערו וקם דוד מהמקום שהיה נסתר בו ונתן תודה ליהונתן והשתחוה לו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(לד) כי נעצב אל דוד כי הכלימו אביו. פי׳ הכלימה בעבורו וידע כי בלבו להרגו: (לה) למועד דוד. למועד אשר קבע עם דוד: והוא ירה החצי. היו״ד יתירה: (מא) ודוד קם מאצל הנגב. פירוש מצד

החצי חד מן ה׳ מלין קריין מ״ם בסוף תיבותא ולא כתיב וסי׳ עברנו דויהי בשמע כל מלכי. החצי ויקרא יהונתן אחרי הנער. אלהיך וגם באו עבדי המלך לברך ייטיב. שנה בן שלשים ושתים דיורם בן אחאב קדמא דפסוק כנ״ל. בה והיה כל מעבר מטה בם בה כתיב: הבא ג׳ בקריאה וסי׳ הבא את האנשים הביתה. הבא נא ידך אל חיקך. לך הביא העיר בתראה יתיר יו״ד:

מצודת דוד

לא נחרת בו שימלוך הוא לא היית מצילו מידי כי כל ימי חייו לא תתקיים לא אתה ולא המלכות: ועתה שלח. הואיל ואתה נתת לו רשות ללכת עליך להשיבו כי הוא בן מות ואמיתנו: (לב) מה עשה. אם ה׳ המליכו מה עשה הוא: (לג) כי כלה היא. ר״ל סוף נגמר דעת אביו הוא להמיתו: (לד) ביום החדש השני. ר״ל ביום השני להחדש: אל דוד. בראותו כי כלתה אליו כרעה: כי הכלימו. ובעבור כי הכלימו אביו שקראו בן נעות המרדות והטיל עליו החנית: (לה) ויהי בבוקר. ביום הם ליפי מהחדש ולא ביום השני כאשר קבעו כי חשב פן ירגיש מי בדבר ולזה הלך בבוקר שאז הדרך לעשות טיול ולירות בחצים ובע״כ ישב שם דוד עד בואו: למועד דוד. אל המקום המיועד אשר דוד נועד להסתר בו: (לו) הנער רץ. אחר שירה החץ הראשון רץ הנער אחריו ובעודו רץ ירה השני להעביר אותו להלאה מהחץ הראשון: (לז) עד מקום החצי. אשר ירה בראשונה: הלא החצי. אשר יריתי באחרונה הלא היא ממך והלאה: (לח) מהרה חושה. רוץ מהר אחר השניה ולא תעמוד במקום הראשונה: את החצים. הראשונה והשניה: (לט) לא ידע מאומה. מהסימן הנעשה ביריית אלו החצים: (מ) את כליו. הקשת והחצים: (מא) הנער בא. ר״ל הלך לבוא העירה: ודוד קם. היות מתחלה היו שם אנשים ולא היה יכול לדבר עם דוד פה״פ וכאשר חשש מאז ולכך עשה הסימן עם החצים

מצודת ציון

בן מות. איש מות: (לג) ויטל. השליך: (לה) למועד. מקום המיועד וקבוע וכאשר יאמר על זמן קבוע כ״כ יאמר על מקום קבוע וכן ובית מועד לכל חי [איוב ל׳]: (לו) מורה. מל׳ יריה והשלכה: (לז) אחרי הנער. ר״ל אל הנער כשהוא אחריו: (לח) חושה. גם הוא כענין מהירות כמו

רדק

שיבא העיר וידע כי אין שם אדם אחר ולפיכך אמר לנער שילך לו כדי שידבר עמו וקם ממקום הסתר ופירושו מאצל הנגב כתרגומו קם מסטר' אבן אתא דלקביל דרום' כלומר כי דוד היה נסתר אצל האבן לצד דרומה של אבן כמו שאמר וישבת אצל האבן האזל ויונתן שם למטרה ואבן לצד צפונה שלא יראהו הנער את דוד בלקטו החצים : עד דוד הגדיל. לבכות יותר מיהונתן: (מב) אשר נשבענו . וזכור אשר נשבענו שנינו אנחנו והכפל לחזק הענין וכן ופניתי אני וראיתי אני והדומי' להם שכתבנו בספר מכלל מבנין פועל הדגוש : (ב) נבה . אל נוב והה״א נוספת לפיכך הטעם מלעיל : ויחרד. הגידו לו שהיה בא דוד וחרד ויצא לקראתו והוא לשון תנועה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו ויחרדו כצפור ממצרים ויתכן לפרשו כמשמעו ענין חרדה ופחד לפי שהיה בא לבדו פחד וחרד לקראתו מה היה הענין בואו לבדו וכת״י ואיתבעית : (ג) יודעתי . כמו הודעתי או הוא מן הדומה למרובע ופי' הודעתי אותם שילכו לפני ואמצא אותם במקום פלוני ופי' פלוני אלמוני מקום מכוסה ונסתר פלוני מן כי יפלא ממך דבר אלמוני מן אלם כלומר מקום שלא ידובר בו ותרגומו וית עולימיא שלחי' קדמי לאתר כסי וטמיר : (ה) לחם קדש. פירש אדוני אבי ז״ל לחמי תודה שיוכל זר לאוכלו בטהרה: אם נשמרו הנערים . דרך כנו' אם נשמרת ר״ל וכמוהו וילדו כל

הודה ועליו אמר שיתנהו לנו ולנערים אם נשמרו הנערים אך מאשה . והנה יחס זה לנערי' לכבוד דוד ואחשוב שהיה הרצון בזה שיהיו נשמרים מטומאת אשה וממה שידמה לזאת הטומאה :

שמואל א כ כא

ויִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

כא א וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וִיהוֹנָתָן בָּא הָעִיר׃ ב וַיָּבֹא דָוִד נֹבֶה אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן וַיֶּחֱרַד אֲחִימֶלֶךְ לִקְרַאת דָּוִד וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה לְבַדֶּךָ וְאִישׁ אֵין אִתָּךְ׃ ג וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן הַמֶּלֶךְ צִוַּנִי דָבָר וַיֹּאמֶר אֵלַי אִישׁ אַל־יֵדַע מְאוּמָה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אָנֹכִי שֹׁלֵחֲךָ וַאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאֶת־הַנְּעָרִים יוֹדַעְתִּי אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמוֹנִי׃ ד וְעַתָּה מַה־יֵּשׁ תַּחַת־יָדְךָ חֲמִשָּׁה־לֶחֶם תְּנָה בְיָדִי אוֹ הַנִּמְצָא׃ ה וַיַּעַן הַכֹּהֵן אֶת־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵין־לֶחֶם חֹל אֶל־תַּחַת יָדִי כִּי־אִם־לֶחֶם קֹדֶשׁ יֵשׁ אִם־נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אַךְ מֵאִשָּׁה׃

(מסורה בגליון: ל׳ ; ל׳ ; ג׳ ומ״ל ; ז׳ פתחין ; ב׳ ראיתי את בן ; ג׳ וכל אס״ף דכו׳ ; ג׳ חס׳ ג׳ ; ג׳ ; ל׳)

תרגום

מִסְטַר אֶבֶן אֲתָא דִלְקָבֵיל דָרוֹמָא וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד תְּלָת זִמְנִין וּנְשִׁיקוּ גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ וּבְכוֹ גְּבַר עִם חַבְרֵיהּ עַד דְּדָוִד אַסְגֵי׃ מב וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד אֱזֵיל לִשְׁלָם דְּקַיֵּימְנָא תַּרְוֵינָא אֲנַחְנָא בִּשְׁמָא דַיְיָ לְמֵימַר מֵימְרָא דַיְיָ יְהֵי סָהִיד בֵּינָא וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנַי וּבֵין בְּנָךְ עַד עָלְמָא׃ א וְקָם וַאֲזַל וִיהוֹנָתָן עַל לְקַרְתָּא׃ ב וַאֲתָא דָוִד לְנוֹב לְוָת אֲחִימֶלֶךְ כַּהֲנָא וְאִתְבְּעִית אֲחִימֶלֶךְ לְקַדָּמוּת דָוִד וַאֲמַר לֵיהּ מָא דֵין אַתְּ בִּלְחוֹדָךְ וּגְבַר לֵית עִמָּךְ׃ ג וַאֲמַר דָוִד לַאֲחִימֶלֶךְ כַּהֲנָא מַלְכָּא פַּקְדַנִי פִּתְגָמָא וַאֲמַר לִי אֱנָשׁ לָא יְדַע מִדַּעַם יַת פִּתְגָמָא דַאֲנָא שָׁלַח לָךְ וּדְפַקֵּדְתָּךְ וְיַת עוּלֵימַיָּא שְׁלָחִית קֳדָמַי לַאֲתַר כְּסֵי וּטְמִיר׃ ד וּכְעַן מָה אִית כָּא תְּחוֹת יְדָךְ חַמְשָׁא טוּלְמִין דִּלְחֵמָא הַב בִּידִי אוֹ מַה דְּאִשְׁתְּכַח׃ ה וַאֲתֵיב כַּהֲנָא יַת דָוִד וַאֲמַר לֵית לְחֵם חוּלִּין לִתְחוֹת יְדֵי אֱלָהֵין לְחֵמָא דְקֻדְשָׁא אִית בְּרַם אִם נְטִרִין עוּלֵימַיָּא לְחוּד

רשי

דרומא : עד דוד הגדיל. הרבה לבכות : (מב) לך לשלום . והשבועה אשר נשבענו . ה' יהיה עד עלינו עד עולם : (ג) ואת הנערים יודעתי . לשון מורה הנערים אשר יצאו עמי הערחתים לרוץ לפני אל מקום פלוני אלמוני : יודעתי . כמו ויודע בהם אנשי סכות (שופטים ח' ט״ז) : פלוני אלמוני . אלמון מאין שם שאיני חפץ להזכיר כי דבר סתר הוא : פלוני . כמו כי יפלא (דברים י״ז ח') יתכסה : (ד) או הנמצא. אם אין חמשה תן לי מה שנמצא בידך : (ה) אך מאשה . בקושי אני מאכילן לזרים אך זה אי אפשר שאאכילנו לטמאים : עזורה

רלבג

שלש פעמים : (מא) ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל . ר״ל שדוד הגדיל לבכות יותר מן הראוי לו למה שהיה בו מן הפחד מפני שאול ולזה מסר יהונתן לשלוח את דוד ונפרדו איש מעל אחיו : (ב) מדוע אתה לבדך ואיש אין אתך . תמה על שר וגדול כדוד עם שהיה חתן המלך שילך יחידי : (ג) ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמני . ר״ל ואת הנערים הודעתי שילכו לפני ואמצאם במקום איני רוצה לגלותו ולזה יהיה המקום ההוא נסתר ונעלם והסבה בזה שמירתי לצוואת המלך שלא יודע לאיש הדרך אשר אני הולך בה וידמה שדוד שאל לו באלהים אם תצליח דרכו שהוא הולך בה כי כבר נגלה במה שאחר זה שדוד שאל לו באלהים ולפי שהוא אמר לאחימלך כי המלך צוהו שלא יגלה סודו לשום אדם היה מחוייב שישאל לו זה דרך כללות : (ה) כי אם לחם קדש יש . יתכן שהכהן מלחם הקדשים מה שאסורו יותר קל והוא קדשים קלים כמו הענין בלחמי

כי

מסורה

שנינו ג' בקריאה וסי' ויוכיחו בין שנינו . אשר נשבענו שנינו אנחנו . ישת ידו על שנינו אנ״ך . לבדך ג' זקפין בקריאה וסי' מדוע אתה יושב לבדך . ויבא דוד נבה אתה הוא ה' לבדך אנ״ך . וכל אס״ף דכוו' .

תולדות אהרן מה יש תחת ידך . (סוכה נס) :

פי׳ רבי׳ ישעיה

אבן האזל הדרומי · (מב) לך לשלום אשר נשבענו שנינו . פי' לך לשלום ותזכור השבועה אשר נשבענו ומקרא קצר הוא : אשר נשבענו שנינו אנחנו . בא בשני סימנים כמו ופגריכם אתם . ותראהו את הילד : (ב) ויבא דוד נבה . כמו לנוב : אל אחימלך הכהן . הוא אחיה בן אחימלך הוא אחיטוב הכתוב לעיל בשאול : (ג) ואת הנערים יודעתי . כמו הודעתי . ונחלף הה״א ביו״ד : אל מקום פלוני אלמוני . תרגם לאתר כסי וטמיר . פלני . כמו כי יפלא . אלמוני . כמו עלמוני ונתחלף העין באלף כלומר הודעתי להם שילכו במקום פלוני וימתינוני שם . ודרך המקרי' כשאינו מזכיר שמו יאמר כן כמו שנאמר בבעז סורה שבה פה פלוני אלמוני : (ה) אין לחם חול אל תחת ידי . פירוש מפני שהיה להם לחם הפנים לאכול לא היה להם לחם חול כדי שלא יבוא לחם הפנים לידי נותר שאינו נאכל אלא

כדי

מצודת ציון

כמו הושה לעזרתי (תהלים לח) וכפל הדבר במלות שונות : (מא) הגדיל . מל' גודל ורבוי : כא (ב) נבה. היא נוב והה״א בסופה במקום למ״ד בתחילתה : (ג) יודעתי . כמו הודעתי : פלוני . מל' פלא ומכוסה : אלמוני . מל' אלם ור״ל אין לגלות המקום ולאומרה כאלם לא יפתח פיו וכן אל מקום פלוני אלמוני תחנותי (מ״ב ו') : (ד) תחת ידך. רוצה לומר ברשותך : (ה) חול. חולין

מצודת דוד

החצים וכאשר גמר הסימן הלכו להם האנשים ושלח גם הוא את הנער וכאשר שמע דוד שלחו את הנער הבין בדבר שאין שם איש וקם ממקומו והלך אליו : מאצל הנגב . מצד הדרומי של אבן האזל ויהונתן ירה החצים מול צד הצפוני : לאפיו . על פניו : את רעהו. עם רעהו על כי היה קשה להם הפרידה : עד דוד הגדיל. הרבה לבכות יותר מיהונתן : (מב) אשר נשבענו . כאומר זכור תזכור אשר נשבענו אמרנו ה' יהיה לעד ביני ובינך וכו׳ : כא (א) ויקם וילך . על דוד יאמר : (ב) ויחרד. מיהר בחרדה לקראתו : מדוע אתה לבדך . שאין מהראוי לשר וגדול ללכת יחידי : (ג) אשר וכו׳ . ר״ל לא מה שהמלך שלחני ולא מדבר השליחות אשר צוני ולזה באתי הנה יחידי : ואת הנערים . המשרתים שלי הודעתי אותם ללכת אל מקום פלוני אלמוני ר״ל הנסתר והמכוסה ואין לגלותה ושמה ימתינו עד בואי : (ד) ועתה . הואיל ומהלכי היה בסוד אין להמציא לי לחם מזולת לזאת מה יש מהלחם תחת ידך אם חמשה תנה בידי : או הנמצא . ר״ל ואם אין חמשה בידך תן הנמצא ואם פחות מחמשה : (ה) לחם קדש. להם הפנים היו וכבר נסתלקו מהשלחן והוקטרו הבזיכין : אם נשמרו הנערים . הם הנערים שאמר דוד שנלחם אל מקום פלוני אלמוני וחשב שהאמת אתו ולהם יביא הלחם : אך מאשה . כאלו אמר אך אם נשמר הנערים מאשה ר״ל מטומאת קרי ואף שהלחם ההוא אסור לזרים מ״מ רצה

להאכילם

רשי

(ו) עצורה לנו. עצורה ממנו: ויהיו כלי הנערים קדש. טהורים: והוא דרך חול. והלחם משנסתלק מעל השולחן והקטירו הבזיכין קרוב הוא להיות חולין שיצא מידי מעילה משיהיה לו שעת היתר לכהנים. ואף כי היום יקדש בכלי. ואפי' אם היום היתה תחלת קדושתו על השלחן הייתי זקוק ליטלו משם ולהאכילנו שאחזו בולמוס ומסוכן הוא כך מפורש במנחות: (ז) לשום לחם חם. אחר ביום הלקח זה ורבותינו אמרו חם כיום הלקחו. חם כיום

וַיַּ֣עַן דָּ֠וִד אֶת־הַכֹּהֵ֨ן וַיֹּ֜אמֶר ל֗וֹ כִּ֣י אִם־אִשָּׁ֤ה עֲצֻֽרָה־לָ֙נוּ֙ כִּתְמ֣וֹל שִׁלְשֹׁ֔ם בְּצֵאתִ֕י וַיִּהְי֥וּ כְלֵֽי־הַנְּעָרִ֖ים קֹ֑דֶשׁ וְהוּא֙ דֶּ֣רֶךְ חֹ֔ל וְאַ֕ף כִּ֥י הַיּ֖וֹם יִקְדַּ֥שׁ בַּכֶּֽלִי׃ ז וַיִּתֶּן־ל֥וֹ הַכֹּהֵ֖ן קֹ֑דֶשׁ כִּ֠י לֹא־הָ֨יָה שָׁ֥ם לֶ֙חֶם֙ כִּֽי־אִם־לֶ֣חֶם הַפָּנִ֔ים הַמּֽוּסָרִים֙ מִלִּפְנֵ֣י יְהוָ֔ה לָשׂוּם֙ לֶ֣חֶם

מְסוֹאֲבַת אִתְּתָא ׃ ו וַאֲתֵיב דָּוִד יַת כַּהֲנָא וַאֲמַר לֵיהּ בְּקֻשְׁטָא אִתְּתָא מְרַחֲקָא לָנָא כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי בְּמִפְּקִי וַהֲוָה מָנֵיהוֹן לְעוּלֵימַיָּא דְּכַן לְקֻדְשָׁא וְהוּא בְּאוֹרַח חוּלָּא הֲוָה אָזֵיל וְיוֹמָא דֵּין הֲוָה מִתְאֲכֵיל וְלָא מִתְּכַּסַּל בְּמָנָא ׃ ז וִיהַב לֵיהּ כַּהֲנָא קֻדְשָׁא אֲרֵי לָא הֲוָה תַּמָּן לְחֶם חוּלִּין אֱלָהֵין לְחֶם אַפַּיָּא דְּמִעְדָּן מִן קֳדָם יְיָ

שלשם ל'חס'. ז'חס' ג'. ד' חס' בנביאים. ג'. ח'

כתמל שלשם ג' בנביאים וסי' כתמול שלשם על כל גדותיו. וישבו בני ישראל באהליהם. [אשה עצורה לנו: כתמל ז' חס' וסי' נמסר בסדר ויצא. שלשם ד' חס' בנביאים וכתובים: וסי' נמסר בסדר ויצא.

תולדות אהרן והוא דרך חול. מנחות נה: ויתן לו הכהן קדש. שם: לשום לחם חם. יומא כא חגיגה כו מנחות כט לו (שקלים ג):

רדק

כל עבדיך אלה אלי: (ו) כי אם אשה עצורה לנו. אפילו היתה אשה עצורה עמנו כתמול שלשום בצאתי טהרנו עצמנו: ויהיו כלי הנערים. כלומר בגדיהם קדש: והוא דרך חול. כלומר אע"פ שיצאנו דרך חול שלא היינו סבורים שהיינו צריכים ללחם קדש אעפ"כ טהרנו עצמנו כדרך בני אדם שדעתם לצאת לדרך: ואף כי היום יקדש בכלי. פי' כל שכן היום שיהיה עמנו לחם קדש שנשמר בו ונזהר שיהיה בקדושתו בכלי: (ז) ויתן לו הכהן קדש. לחם קדש כלומר לחמי תודה כי לא היה שם לחם אחר אלא לחם הפנים המוסרי' מלפני ה' ואותו אסור לזרי' לפיכך נתן לו לחמי תודה כי לא היה שם לחם חולין כך פי' אדוני אבי ז"ל. ורבותינו ז"ל פירשו כי לחם הפנים נתן לו ופירשו והוא דרך חול על לחם הפנים כי אחר הקטרת בזיכים היה כמו שאמר המוסרים מלפני ה' ואין מעילה בלחם הפנים אחר הקטרת בזיכים ופי' ואף כי היום יקדש בכלי אין צריך לומר זה שנוכל לאכלו כי רעבים אנחנו ומסוכנים אלא אפי' זה שהושם עתה על השלחן שהוא קדוש בכלי שהשלחן מקדשו ויש בו מעילה אף על פי כן נוכל לאכלו מאחר שאין לך לחם אחר שתתן לנו ואנחנו רעבים ומסוכנים ואמרו שאחזו לדוד חולי הנקרא בולמוס מחמי' רעב ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"א וגלוי עריות ושפיכות דמים: לשום לחם חום. חום תואר בפלס מעות לחם דרך ה' ופי' כי בעת שהיו לוקחים אותו מעל השלחן היו משימין עליו האח' חם כמו שאמרו טפחו של זה כנגד טפחו של זה שנאמר לחם פנים לפני תמיד שלא יהא שלחן בלא לחם. ופי' ביום הלקחו בעת הלקחו כמו ביום הכותי כל בכור יום נעקתי בליל' נגדך לפיכך אמר לשום כלומר היו מוסרים הראשונים לשום במקומם אלו החדשים. ומה שאמר לשום לחם חם יש לשאול איך היה חם ביום סדורו והלא לחם הפנים לא היתה אפייתו דוחה שבת ומערב שבת היו אופין ומסדרין אותו בשבת כמו שכתוב ביום השבת יערכנו ועוד היאך נתן לו לחם הפנים ולחם הפנים ביום השבת שהיו מסלקין אותו היה נחלק בין משמר היוצא ומשמר הנכנס והיו אוכלין אותו ודוד בודאי לא היה בא בדרך בשבת. ואם תאמר מפני סכנת נפשות היה בא בדרך בשבת. עד שתמה עליו אחימלך ואמר לו מדוע אתה לבדך היה לו לתמוה יותר איך היה בא בשבת ועוד יש לשאול אם עם אחימלך לא היה לחם חול לא היה בכל העיר לחם חול שישאל דוד מאחד מבני העיר עד שהוצרך אחימלך לתת לו לחם קדש וא"ת לא רצה דוד לגלות עצמו בעיר ובסתר בא אל אחימלך היה לו לאחימלך לבקש לחם חול מאחד מבני העיר להאכיל לישראל וכי היו חוקרים לאחימלך בעבור מי מבקש אותו. ותשובת אלו השאלות כי נוב עיר הכהנים היתה כלה כהנים לפיכך נקראת עיר הכהנים ולפיכך צוה שאול להרוג כל העיר כי לא היה לו קנף אלא על הכהנים בעבור אחימלך וכיון שהיתה כלה כהנים ולא היה ישראל זר שוכן ביניהם היו כל העיר אוכלי תרומה והתרומה היא לזרים בעון מיתה והמסוכן מחמת רעב מאכילין אותו דבר האסור אם אין לנו מותר ומשני דברים האסורין מאכילין אותו הקל לפיכך נתן לו אחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני ה' שאין בהם מעילה אחר הקטרת בזיכי לבונה ודוד בודאי בחול בא אל אחימלך ואם תאמר כיון שבא בחול היאך היה לאחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני ה' והלא כבר נאכל בשבת שעברה בין שני המשמרות אפשר שמצא דוד ממנו שלא היה נאכל כלו כי שתים עשרה חלות היו שהיו נחלקות לכמה כהנים והיה מגיע לכל אחד דבר מועט כזית או יותר מעט עד שאמרו כי הכהנים הצנועים היו מושכין את ידיהם והגרגרנים חולקין ואוכלין ואחר שהצנועים מושכין את ידיהם ממנו ולא היו אוכליה היה נשאר ממנו פעמים אחר השבת והנשאר שמצא דוד נתן לו אחימלך ואם תאמר כי מה שהצנועים היו מניחין היו האחרים אוכלין אפשר שהיו אוכלים חלקם וחלק הצנועים וכן פירש"י חולקין חוטפין ואפשר שהיה חלק הצנועים מונח וכן אמרו מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קורין אותו בן חמצן נראה כי רובן לא היו עושין כן והנכון לומר עוד כי חלק אחימלך נשאר כי כהן גדול

רלבג

(ו) כי אם אשה עצורה לנו וגו'. ר"ל הנה אשה היתה נמנעת לנו מעת לאתנו שהיתה מאתמול שלשם לרוב זריזותנו לעשות מצות המלך והנה היו כלי הנערי' ראויים לקדש כי טהרנו עצמנו בצאתנו: והוא דרך חול. רצוני שכן דרך אוכלי חולין שהיו מעלתם כמעלתי לאכל חוליהן בטהרה ר"ל על טהרת הקדש. ואף כי היום שיהיה בכלינו נהיה נשמרים ונזהרים לאכלו בטהרה ויהיה הרצון בזה והוא הנכון הנה אם היתה עצורה כתמול שלשם לבא אליה כצאתי טהרנו את עצמנו ויהיו כלי הנערים ראויים לקדש והנה זה הוא דרכנו ומנהגנו גם באכילת חולי' שנשתדל לאכלם על טהרת הקדש ובהיות הענין כן איך לא נהיה נזהרים לאכל בטהרת הקדש כשיהיה בכלינו: (ז) ויתן לו. הכהן קדש. ר"ל כי לא היה שם לחם אחר לתת לו כי אם לחם הפנים שאינם מוסרים מלפני שולחן הזהב כי אם לשום לחם חום תחתיו ביום הלקחו באופן שיהיו בשלחן תמיד שתי מערכות לחם הפנים והנה לא היו מסירים אותו כי אם ביום השבת כמו שנתבאר בתורה ואז היה מתחלק לכהנים ולזה לא היה דרך לאחימלך לתת לדוד מלחם הפנים וידמה שאמר זה להורות שאם היה אפשר לו זה היה יותר נכון לו לתת לו לדוד מלחם הפנים כי אחר הקרבת מכשיריו והם בזיכי הלבונה אין בו מעילה כלל וידמה לפי זה המאמר שהיה בקדש שנתן יותר מהנטייה מדרכי התורה ממה שיהיה בלחם הפנים אחר הקרב' מתיריו ולזה ידמה שזה הקד' שנתן לו הוא תרומה או מנחה והתיר הכהן אכילתה לזר ולא אכילתה בטומאה כי הזרו' יתכן שיותר מפני פקוח נפש כי האכילה היא בעצמותה מסירה

פי' רבי' ישעיה

ליום ולילה ליום שבת ולמוצאי שבת. ובמוצאי שבת הלך דוד שם: אם נשמרו הנערים אך מאשה. פירוש די שאני מאכילו לזרים מחמת שאתה מסוכן וירא להראות עצמך לשום אדם ראה שיהיו הנערים טהורים: (ו) כי אם אשה עצורה לנו כתמול שלשום בצאתי. פירוש כי אם אשה שאלתני עליה עצור' לנו ולא נגענו באשה זה ג' ימים ביום צאתי וגם כלי הנערים הם קודש ונזהרים מכל טומאה שהיו אוכלים חוליהם בטהרה כדכתיב בשאול בלתי טהור הוא: והוא דרך חול. פי' לחם הפנים הוקלה קדושתו שכיון שקרבו הבזיכין ויש בו שעת התר לכהנים יצא מידי מעילה: ואף כי היום יקדש בכלי. פירוש שהיתה תחלת קדושתו והיה בו מעילה הייתי לוקחו כי אני מסוכן ואיני רשאי להראות לשום אדם אני ונערי במצות המלך ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש: (ז) לשום לחם חום ביום הלקחו. פי' בשבת היו מסירים לחם קל ומשימים הלחם חם:

מצודת דוד

להאכילם מחמת גודל הרעבון אולם דוקא לטהורים: (ו) כי אם אשה עצורה לנו. ר"ל לא כמו שתחשוב אתה שאין אנו נשמרים מאשה לא כן היא כי אם אשה מנועה מאתנו מן כעת תמול השלישי בזמן צאתי מביתי ואף בגדי הנערים המה טהורים וראוים לקודש כי טהרו אותם: והוא דרך חל. והלחם ההוא משנסתלק מעל השלחן וקרבו הבזיכין קרוב הוא להיות חולין כי יצא מידי מעילה משיש בו היתר לכהנים: ואף כי היום וכו'. ר"ל ואפילו אם היום היתה תחלת קדושתו על השלחן ועדיין יש בו מעילה עכ"ז מותר לי לאכלם כי אחזו בולמוס והוא חולי הרעבון והכל מותר משום פקוח נפש כ"פ רז"ל במנחות: (ז) ויתן וכו' קדש וכו'. נתן לו לחם הפנים כי לא היה לו לחם אחר כ"א אלו: המוסרים. אשר נסתלקו מן השלחן לשום במקומם לחם חם בעת הלקח את אלו שהיו מונחים על השלחן כל השבוע (ואף שהלחם המסודר בשבת היה נאפה מע"ש מ"מ היה מונח במקום שישמור

מצודת ציון

חולין: (ו) עצורה. מנועה כמו ועצר את השמים [דברים י"א]: לנו. ר"ל מעמנו: כתמל שלשם. ר"ל כתמול השלישי שלפני היום: דרך חול. רוצה לומר ענין חולין: (ז) המוסרים. מל' הסרה: נעצר

חם בְּיוֹם הִלָּקְחוֹ: ח וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁמוֹ דֹּאֵג הָאֲדֹמִי אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל: ט וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ וְאִין יֶשׁ־פֹּה תַחַת־יָדְךָ חֲנִית אוֹ־חָרֶב כִּי גַם־חַרְבִּי וְגַם־כֵּלַי לֹא־לָקַחְתִּי בְיָדִי כִּי־הָיָה דְבַר־הַמֶּלֶךְ נָחוּץ: י וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן חֶרֶב גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי אֲשֶׁר־הִכִּיתָ ׀ בְּעֵמֶק הָאֵלָה הִנֵּה־הִיא לוּטָה בַשִּׂמְלָה אַחֲרֵי הָאֵפוֹד אִם־אֹתָהּ תִּקַּח־לְךָ קָח כִּי אֵין אַחֶרֶת זוּלָתָהּ בָּזֶה * וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵין כָּמוֹהָ תְּנֶנָּה לִּי: יא וַיָּקָם דָּוִד וַיִּבְרַח בַּיּוֹם־הַהוּא מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיָּבֹא אֶל־אָכִישׁ מֶלֶךְ גַּת: יב וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי אָכִישׁ אֵלָיו הֲלוֹא־זֶה דָוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ הֲלוֹא לָזֶה יַעֲנוּ בַמְּחֹלוֹת לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל

ק׳ ויסירו | פסקא באמצע פסוק

לְשַׁוְיוּתֵיהּ לְחֵם חַמִּים בְּיוֹם אִתְנְסִיבוּתֵיהּ: ח וְתַמָּן גַּבְרָא מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בְּיוֹמָא הַהוּא כְּנִישׁ קֳדָם יְיָ וּשְׁמֵיהּ דּוֹאֵג אֲדוֹמָא רַב רַעֲיָא דְשָׁאוּל: ט וַאֲמַר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ אִלּוּ אִית כָּא תְּחוֹת יְדָךְ מוּרְנִיתָא אוֹ חַרְבָּא אֲרֵי אַף חַרְבִּי וְאַף מָנֵי לָא נַסְבֵית בִּידִי אֲרֵי הֲוָה פִּתְגַם מַלְכָּא בִּבְהִילוּ: י וַאֲמַר כַּהֲנָא חַרְבָּא דְגָלְיַת פְּלִשְׁתָּאָה דִּקְטַלְתָּא בְּמֵישַׁר בּוּטְמָא הָא הִיא מְכַרְכָא בְּשׁוֹשִׁיפָא בָּתַר דְשָׁאִיל לֵיהּ בְּאֵפוֹדָא אִם יָתַהּ תִּסַּב לָךְ סַב אֲרֵי לֵית אוֹחֲרֵי בַּר מִנַּהּ הָכָא וַאֲמַר דָּוִד לֵית דִּכְוָתַהּ הַבְנָא לִי: יא וְקָם דָּוִד וַעֲרַק בְּיוֹמָא הַהוּא מִן קֳדָם שָׁאוּל וַאֲתָא לְוַת אָכִישׁ מַלְכָּא דְגַת: יב וַאֲמַרוּ עַבְדֵי אָכִישׁ לֵיהּ הֲלָא דֵין דָּוִד מַלְכָּא דְאַרְעָא הֲלָא לְדֵין מְשַׁבְּחִין בְּחִנְגַּיָא לְמֵימַר קְטַל שָׁאוּל

רדק

היה הולך עם המשמרות בחלות שנאמר והיתה לאהרן ולבניו מחלה לאהרן מחלה לבניו ומה שאמר לשום לחם חם ביום הלקחו מצאנו מחלוקת בין רבו׳ ז״ל אם היו חלות אלה נאפות בשבת או בחול כי רבי יהודה אומר כי בשבת היו נאפות ולדבריו פשוט הוא כי חם היה הלחם בעת סדורו ולדברי חכמים שאומרים כי לא היתה אפייתו דוחה את השבת ומערב שבת היה נאפה איפשר שהיה חם בעת סדורו למחר כי בערב שבת היו אופין אותו ומחר בבקר אחר הקרבת המוספין היו מסדרין אותו ואפשר שהלילה היה בתנור ולא היו מוציאין אותו מן התנור עד שעת סדורו והיה חם עדיין אולי היו סותמים פי התנור כדי שישאר בחמותו עד מחר ומרז״ל שאמרו כי במעשה נס היה הלחם חם כל זמן שהיה בשלחן שאמרו אמר רבי יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו חם כסדורו שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו ואמרו רז״ל גדולה לגימה שמגנתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרו׳ לחם לא נהרג נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו: (ח) נעצר לפני ה׳. נראה כי בא שם לזבוח עם אנשים אחרים והלכו חביריו והוא נשאר אחריהם להתפלל או לזבוח עוד לפיכך אמר נעצר. ורז״ל פירשו עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה. ופי׳ אביר הרועים שהיה אב ב״ד וזהו דרך דרש: דואג האדומי. גר בארץ אדום לפיכך קראו אדומי וכן אוריה החתי יתרא הישמעאלי אתי הגיתי מיוחסי׳ על שם מקומם שהיו גרים בהם: אביר הרועים. אביר הוא אחד במוכרי׳ ובסמוך לפי שהוא דגוש על משקל כביר אביר יעקב הוא קל ממשקל שריד לפי׳ נשתנה בסמיכות ופי׳ גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם: (ט) ואין. בהירק כמו ואין בצרי והוא דרך שאלה כלו׳ אין יש התחת ידך הרב או חנית שתתן לי וכמוהו הירק וצרי ניר ונר בין ובין ריש ורש חין וחן וי״ת ואילו אית הכא: תחת ידך. ברשותך וכמוהו רבים: כלי. כתרגומו זיני: נחוץ. ענינו לפי מקומו מהיר ואין לו חבר וכת״י בבהילו: (י) לוטה בשמלה. מן וילט פניו הלוט ופי׳ כרוכה בשמלה וכן הוא תרגומו מכרכא בשושיפא: אחרי האפוד. שהיתה הלויה אחרי המקום שהיה מונח האפוד והחשן או יהיה פי׳ האפוד שלא היה אפוד החשן אלא אפוד בד והוא לבוש שהיו לובשים הכהנים ועבדי ה׳ כמו שאמר שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד וכתי׳ ודוד חגור אפוד בד וזו החרב היתה תלויה אחרי אלה הבגדים וזהו הנכון וי״ת בתר דשאיל ליה באפודי׳ כלומר אחר ששאל לו באפוד החשן את דרכו ואחר כן אמר לו שיקח זו החרב כי כן אמר לו דואג וישאל לו בה׳ וכן שאול אמר לו לאחימלך ושאול לו באלהים ולא כחש לו אחימלך אבל אמר היום החלותי לשאול לו באלהים ונכון הוא בעיני פירושו אבל אינו דרך פשט הפסוק לפי מקומו שאמר אחרי האפוד בין לוטה בשמלה ובין אותה תקח לך: אם אותה תקח לך קח. אם אותה תרצה לקחת קח כי אין אחרי זולתה: בזה. פי׳ בזה המקום: אין כמוה. והלא אחימלך היה יודע שאין כמוה למה אמר לו אם אותה תקח לך לפי שהיתה באהל מועד לזכרון הנס כמו שפירשתי לא היה ברצון אחימלך להוציאה משם אם היתה שם אחרת אבל כיון שלא היתה שם אחרי׳ לא היה יכול למנעה מדוד כי הוא לקחה מהפלשתי והוא שם אותה שם באהל מועד ובידו יש לקחתה ולהחזירה כאשר ירצה: (יא) מפני שאול. והלא תמול ברח אלא ר״ל כי היום ההוא ברח לו מארץ ישראל ובא לו אל אכיש שלא ימצאהו שאול וזהו מפני שאול: ויבא אל אכיש

רשי

ביום סלוקו חם כיום סדורו: (ח) נעצר לפני ה׳. עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה: אביר הרועים. אב בית דין: (ט) ואין יש פה ואם יש פה: נחוץ. בבהילות: (י) לוטה. כרוכה וכן וילט פניו באדרתו (מלכים א׳ י״ט): אחרי האפוד. אחר ששאלו באורים ותומים אמר לו כן וכן תרגם יונתן בתר דשאיל ליה באפודא: (יב) הלא זה דוד מלך הארץ. אמרו לו לאכיש תגאי היה בינינו אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים אין

רלבג

מסירה הסכנה בהגיע מהרעב ואולם הסומאה אין ראוי שתדח׳ מפני זה אחר שאינה בצלמותה סבה להסיר הסכנה ולזאת הסבה בעינה יותר לכבות את הנר בשבת בשביל החולה שישן כשהיה בחליו סכנה ולא יותר לטלטל את הנר להוציא חוץ מחדר החולה כמו שבארנו במקומו והנה קרא הלחם שישימו תחת הלחם המוסר לחם חם כי הוא היה נאכל מקדם שבוע יום השבת עם נכואה אפשר שהיה עומד בדפוסיו של זה שהיה נאפה בהם עד עם המערכה ואז היה נשמר חומו קצת לזאת הסבה: (ח) אביר הרועים. ר״ל גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם: (י) לוטה בשמלה. נסתרת ומכוסה בשמלה אחרי האפוד והחשן שהיה בלשכה ששמים שם בגדי כהונה והנה שם זה החרב שם לפרסם

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ח) נעצר לפני ה׳. פי׳ קדש עליו היום ושבת שם ולא יכול ללכת ונמצא שם כשבא דוד במו״ש: אביר הרועים אשר לשאול. פירוש גדול הממונים שלו. כמו על הרועים חרה אפי: (י) אשר הכית בעמק האלה. פירושו כדכתיב שם ויחנו בעמק האלה: הנה היא לוטה בשמלה. פי׳ מכוסה בשמלה: אחרי האפוד. פירוש זה היה אחר ששאל לו באפוד ותרגם בתר דשאיל ליה באפודא. וגם דואג כך הלשינו ושאול לו באלהים. וגם צדה נתן לו: (יב) הלא זה דוד מלך הארץ. פי׳ תנאי היה בינינו אם יוכל להלחם אתי והיינו לכם לעבדים וגם ישראל גדלוהו יותר משאול המלך שנתנו לו הרבבות ולשאול האלפים:

כמות ד׳ בקריאה וסי׳ אשר יעשה כמוה להריה בה. אין כמוה תננה לי. כל הגוגב מזה כמוה נקה ב׳ בפסוק. לזה ג׳ בקריאה וסי׳ הלא לזה יענו במחולות לאמר. אך לשקר שמרתי את אשר לזה. נחת לזה מזה.

תולדות אהרן ושם איש מעבדי שאול. סנהדרין לג: אין כמוה. עקידה ש׳ עח:

מצודת דוד

שישמור חומו): (ח) נעצר. מעוכב שם להתבודד בעבודת ה׳: אביר הרועים. גדול וממונה על רועי מקנה המלך: (ט) ואין. בלשון שאלה אמר לו האם אין יש פה חרב לתתה לי: כי היה וכו׳ נחוץ. ובעבור המהירות לא לקחתי מה שמדי: (י) אחרי האפוד. מונחת אחרי האפוד. וי״ת בתר דשאיל ליה באפודא ר״ל מתחלה שאל לו באורים ותומים ואח״ז אמר לו הדברים האלה: אם אותה. אם תרצה לקחתה קח אותה: אין כמוה. ר״ל טובה היא לי מכל החרבות: (יא) ביום ההוא. כי בעוד היותו בא״י עדיין היה ברשות שאול וכאלו לא ברח: מלך הארץ. ר״ל חשוב כמלך על היותו יוצא ובא במלחמה לפני העם: הלא לזה יענו. ר״ל הלא עליו

מצודת ציון

(ח) נעצר. מעוכב כמו נעצרה נא אותך (שופטים י״ג): האדומי. שהיה גר באדום אבל היה ישראל מולידה: אביר. ענין חוזק כמו אביר יעקב (בראשית מ״ט) ור״ל גדול והגבור: (ט) ואין. בחיר״ק כמו באיר״י וכן אי כבוד (לעיל ד׳): פה. כאן. כלי. ה״ו זיני: נחוץ. ענין מהירות רב וכת״י בבהילו: (י) לוטה. מכורך ומעוטף כמו וילט פניו באדרתו (מ״א י״ט): בשמלה. בבגד: האפוד. הוא שם כולל גם לחושן: זולתה. חוץ ממנה: בזה. במקום הזה: (יב) יענו. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים קול רם (דברים כ״ז): במחולות. שם כ״ן: ויענו

אכיש. ובספר תהלים קראו אבימלך ושני שמות היו לו וכמוהו רבים או אבימלך שם כנוי לכל מלכי פלשתים כמו פרעה מלך מצרים וכן מצאנוהו קרוי אבימלך בימי אברהם ובימי יצחק: (יג) וירא. ביו"ד איתן לבד ויו"ד השרש נגרעה מן המכתב וירא מפניו שלא יהרגהו כי הוא הרג גבורים וכמה מהם: (יד) וישנו את טעמו. שינה את דברו ודעתו בעיניהם כדי שיתנכר להם ולא יחשבו עליו שהוא דוד או כדי להראות עצמו שוטה בעיניהם ולא יחושו עליו ויגרשוהו מהיכל המלך וילך לו ופירוש טעמו הוא מטעם המלך ובכוך טעמך ות"י ושני ית מדעי' וי"ו וישנו כנוי קודם זכר הפעול וכמוהו ותראהו את הילד ויכו האחד את האחד ופי' בעיניהם כמו לפניהם: ויתהלל בידם. עשה מעשה סכלות והוללות ופירוש בידם לפניהם כלומר בעוד שהיה בין ידיהם שהיו סובבים אותו ומביטים עליו וזה מעשה הוללות שהיה עושה: ויתו על דלתות השער. שהיה כותב בדלתות השער או משרט שריטות כי השריטה גם כן נקראה תו וכת"י ומשרט על דשי תרע': ויורד רירו אל זקנו. הוא ריר הרוק היוצא מהפה: (טז) חסר משוגעים אני. בתמיהה וכי הייתי חסר משוגעים וצריך אליהם כי זה הבאתם אלי. ובדרש כי אשתו של אכיש ובתו היו משוגעות וצועקות ומשטות מבפנים ודוד צועק ומשטה מבחוץ אמר להם אכיש וכי יודעים אתם בי שחסר משוגעי' אני: (ב) כל איש מצוק. מענין צוקה והוא תואר או שם: וכל איש אשר לו נושא. האל"ף במקום ה"א ופירושו כל איש אשר היה בורח מפני המלוים אותו והיו מתקבצים אל דוד: וכל איש מר נפש. שהיה רש כמו ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו או איש מצוק ר"ל צרות אחרות והיה יוצא מביתו להתרוח ולשכח צרותיו וכת"י כל גבר מעיק רוח: (ג) יצא נא אבי ואמי אתכם. יצא ממערת' עדולם וישב אתכם אבל אחיו היו הולכים עמו כי ברחו אביו ואמו מפני שאול כי היה שונא אותם מפני דוד והיו מתיראים שלא יהרגם לפיכך הלכו אל דוד: (ד) וינחם. מענין נחית בחסדך כלומר הנחם והביאם לפניו

באלפו ודוד ברבבתו: יג וַיָּשֶׂם דָּוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּלְבָבוֹ וַיִּרָא מְאֹד מִפְּנֵי אָכִישׁ מֶלֶךְ־גַּת: יד וַיְשַׁנּוֹ אֶת־טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְהֹלֵל בְּיָדָם וַיְתָו עַל־דַּלְתוֹת הַשַּׁעַר וַיּוֹרֶד רִירוֹ אֶל־זְקָנוֹ: טו וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־עֲבָדָיו הִנֵּה תִרְאוּ אִישׁ מִשְׁתַּגֵּעַ לָמָּה תָּבִיאוּ אֹתוֹ אֵלָי: טז חֲסַר מְשֻׁגָּעִים אָנִי כִּי־הֲבֵאתֶם אֶת־זֶה לְהִשְׁתַּגֵּעַ עָלָי הֲזֶה יָבוֹא אֶל־בֵּיתִי:

כב א וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם וַיִּמָּלֵט אֶל־מְעָרַת עֲדֻלָּם וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו וְכָל־בֵּית אָבִיו וַיֵּרְדוּ אֵלָיו שָׁמָּה: ב וַיִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל־אִישׁ מָצוֹק וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ נֹשֶׁא וְכָל־אִישׁ מַר־נֶפֶשׁ וַיְהִי עֲלֵיהֶם לְשָׂר וַיִּהְיוּ עִמּוֹ כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ: ג וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם מִצְפֵּה מוֹאָב וַיֹּאמֶר ׀ אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב יֵצֵא־נָא אָבִי וְאִמִּי אִתְּכֶם עַד אֲשֶׁר אֵדַע מַה־יַּעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים: ד וַיַּנְחֵם אֶת־פְּנֵי מֶלֶךְ מוֹאָב וַיֵּשְׁבוּ עִמּוֹ כָּל־יְמֵי

באלפין ודוד ברבון: יג ושוי דוד ית פתגמיא האלין בלביה ודחיל לחדא מן קדם אכיש מלכא דגת: יד ואשני ית טעמיה בעיניהון ואשתמם בידיהון ומסרט על דשי תרעא ומחת ריריה על דקניה: טו ואמר אכיש לעבדוהי הא כד חזיתון דגבר שטי הוא למא איתיתון יתיה לותי: טז חסר שטיא אנא ארי איתיתון ית דין לאשתטאה קדמי הדין ייעול לביתי: א ואזל דוד מתמן ואשתיזיב למערת עדלם ושמעו אחוהי ובית אבוהי ונחתו לותיה לתמן: ב ואתכנישו לותיה כל גבר מעיק רוח וכל גבר די ליה מרי רשו וכל גבר מריר נפש והוה עליהון לרבא והוו עמיה כארבע מאה גברא: ג ואזל דוד מתמן למצפיא דמואב ואמר למלכא דמואב יפוק כען אבא ואמא עמכון עד דאידע מה יעביד לי יי: ד ואשרינון קדם מלכא דמואב ויתיבו עמיה כל

טעמו ד' בקריאה וסי' והיה טעמו כטעם לשד. וישנו את טעמו בעיניהם. על כן עמד טעמו בו. לדוד בשנותו את טעמו לפני. וחד וטעמו כצפיחית. הבאתם ג' וסי' נמסר בסדר חקת. כארבע ד' בקריאה וסי' ויתקבצו אליו כל איש מצוק. ויאמר דוד לאנשיו חגרו. ויקבצו מלך ישראל דמלכים. כי כארבע רוחות השמים: וינחם ז' בקריאה וסי' את פני מלך מואב. וינחם בערי הרכב דמלכים. וינחם בחלה ובחבור דמלכים. וינחם בענן יומם. וינחם לבטח ולא פחדו. וינחם אל מחוז חפצם. שוטח לגוים וינחם:

תולדות אהרן וישם דוד את הדברים. שם כו שבועות מה: וישנו את טעמו. זכר ויהלה:

אין לך אלא שחרד מכסאך ויהיה מלך הארץ הזאת: (יד) את טעמו. את דבריו: ויתהולל. נשתטה: ויתו. ויכתוב: רירו. רוקו דבר הניטף קרוי ריר וכן בריר חלמות (איוב ו' ז') וכן כל בשרו (ויקרא ט"ו ג'): (טו) הזה יבא אל ביתי. לשון תמיהה ולכך נקוד חטף פתח ורפי: (ד) וישבו עמו כל ימי היות דוד

רלבג

הגם שנעשה לישראל בדבר גלית: (יד) וישנו את טעמו הוא מענין וטעם זקנים יקח והרצון ששנה דבריו באופן שהיה נראה כי בבלי דעת דבר ועשה עצמו הולל: ויתו על דלתות השער'. ר"ל שהיה מתוה תו ורושם על דלתות השער על צד השטות והיה מוריד ריר פיו על זקנו: (טז) חסר משוגעים אני. ר"ל האני חסר משוגעים ומצטרך אליהם עד שתביאו אלי זה להשתגע. ועוד כאשם זה שהוא בתכלית השגעון והוא ראוי לבא אל ביתי. והנה בזאת התחבולה נמלט דוד מיד אכיש מלך גת: (ב) כל איש מצוק וכל איש אשר לו נושא. הרצון באיש מצוק מי שמלאכתו מצוקת לבו מפני היותו עשוק ורצוץ ואין לו כח מיד אויביו ועושקיו. או למה שידמה לזה. ואיש אשר לו נושה הוא הלוה ואין לאל ידו לפרוע. ואיש מר נפש הוא העני אשר שדי המר נפשו לרוע מזלו וקשה יומו כי ירוח לו מצד החבורה ולזה נתקבצו אלו אל דוד עם שכבר נתפרסם להם מטוב הצלחתו מה שהביא' לקוות לטוב בהיותם בצלו: (ד) כל ימי היות דוד במצודה: זה להורות שאחר שיצא דוד מהמצודה נפרדו אביו ואמו ממלך

פי' רבי ישעיה

(יד) וישנו את טעמו. פירוש שינה דעתו לשטות כמו מטעם המלך וגדוליו. ובא וישנו וטעמו בשני סימנין. וזהו אבימלך דכתיב לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ששמו אכיש ומפני שהיו כל סרני פלשתים תחתיו היה נקרא אבימלך ולא ששמו אבימלך: ויתהולל בידם. לשון שטות. כמו ושופטים יהולל: (טז) חסר משוגעים אני. יש אומר שהיתה בתו משוגעת: (ב) ויתקבצו אליו כל איש מצוק. פי' כל איש שהיתה לו מצוקה ולא היה יכול לעמוד בעירו או שהיה נושי' בו. או מר נפש והוא רוצה לצאת מעירו לשכח צערו נתקבצו אליו: (ג) וילך דוד משם מצפה מואב. פירוש מגדל גביה היה שמשם צופה למרחוק וסמך עליהם מפני רות שהיתה מואביה והפקיד ביד המלך בית אביו: כל ימי היות דוד במצודה. פי' הוא מצפה מואב:

מצודת דוד

עליו היה השבח לזמר במחולות לאמר הכה וכו' ודוד ברבבותיו: (יד) וישנו את טעמו. שינה את דבריו לפניהם ועשה מעשה סכלות בהיותו בידם ועשה סימנים ושריטות על הדלתות והוריד וכו' וכ"ז עשה למען יחשבו שאין זה דוד: (טו) הנה תראו. הלא ראיתם שהוא איש משוגע ודוד הלא הוא משכיל א"כ אין זה דוד ולמה תביאון אלי: (טז) חסר משוגעים. אמרו במדרש שהיתה אשתו ובתו משוגעות ולזה אמר וכי חסר וכו' ר"ל וכי אין די לי במשוגעות אשר בביתי עד שהבאתם גם את זה להשתגע אצלי: הזה וכו'. ועוד האם זה שהוא בתכלית השגעון וכי ראוי לבוא אל ביתי עם כי לפעמים יתענגו השרים בשמוע דברי משוגע אולם לא מדברי מי שהוא בתכלית השגעון: **כב** (א) וישמעו אחיו. כי ברח דוד פחדו לנפשם פן יתנקם בהם שאול ולזה ירדו אל דוד: (ב) כל איש מצוק וכו'. ולא היה יכול לשבת בארצו ובמקומו: (ג) יצא נא. מן המערה לשבת אתכם: מה יעשה לי אלהים. באיזה מקום אמצא מנוח כי אז ישבו עמדי: (ד) וינחם. דוד הביאם לפני

מצודת ציון

(יד) וישנו. מל' השתנות וחלוף: טעמו. ענין דבור החכמה כמו וטעם זקנים יקח (איוב י"ב): ויתהולל. ענין סכלות כמו ושופטים יהולל (שם): ויתו. ענין רושם ושריטה כמו והתוית תיו (יחזקאל ט'): רירו. רוקו כמו בריר חלמות (איוב ו'): (טו) משתגע. מראה בעצמו ענין שגעון: **כב** (ב) מצוק ענין צרה כמו צר ומצוק מצאוני (תהלים קיט) ור"ל מי שיש לו מצוקה מאויביו: נושא. ענין הלואה כמו ינקש נושה (שם קט) ור"ל מי שיש אצלו הלואה מאחרים: מר נפש. עני ורש כמ"ש ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו (משלי ל"א): (ד) וינחם. וינהגם כמו ולא נחם אלהים (שמות)

לפני

רדק

לפניו ויונתן פירשו כמו וינחם שפרגם ואשריטון: במצודה. תרגומו מטמר במצודה: (ה) ובאת לך ארץ יהודה. על פי ה' אמר לו כי שם יהיה נשמר מן שאול וכן היה כי בעוד שהיה שם לא בקשו עד שהלך אל קעילה והטעם לפי שבארץ יהודה היו אוהבים אותו ואם היה קם שאול לבקשו היו מגידים לו וסות נמלט ממקום למקום ואף על פי שקעילה מארץ יהודה היתה רחוקה ממיודעיו וממשפחתו ואף על פי כן על פי ה' הלך שם גם כן: יער חרת. חרת היה שם המקום וכת"י חורשא דחרת. ובדרש שהיה מנוגב אותו המקום כחרת הזו ובזכות דוד הרטיבו הקב"ה פירוש חרת כמו חרותא בידי שמים שפי' יבשה: (ו) כי נודע דוד. כי נתפרסם דוד כלומר נודע הדבר שהיו עמו אנשים עד ששמע שאול והיה הספור הזה הנה מפני הדבר שאמר שאול לעבדיו כי עד עתה לא ידע שאול כי התקבצו אל דוד אנשים וכאשר שמע כי עמו כארבע מאות איש אמר בלבו זה מרד הוא שמרד בי ודעתו לארוב ולהלחם עלי או לחלוק עלי המלכות וזהו שאמר כי הקים בני את עבדי עלי לאורב. ואמר לכלכם ישים שרי אלפים כלו' בחיל שהוא מקבץ עלי או בהיותו מלך כאשר הוא חושב: האשל. כמו העץ וכן ויטע אשל: ברמה. מקום היה בגבע' שאול והיה גבוה ונקרא רמה ואין זה רמת שמואל כי הוא בגבע' היה. ולדברי בעל הדרש הוא רמת שמואל שאמר וכי מה ענין גבעה אצל רמה אלא שאול יושב בגבעה במלכות בזכות האשל הגדול אשר ברמה והוא שמואל שהיה מתפלל עליו: (ז) בני ימיני. כלומר עליכם היה לחוס עלי כי אתם משבטי וממשפחתי: (ח) קשרתם. מרדתם כי הקשר הוא המרד והוא בהתחבר לב זה עם זה: בכרת בני. בכרת ברית: בן ישי. לא זכר שמו דרך בזיון: (ט) נצב על עבדי שאול. כלו' בראשם היה נצב כי גדול שבעבדי שאול הנצבים עליו היה ושמוש זה בדבר והפכו כי נצבים עליו ר"ל נצבים לפניו וסמוך לו לעשות מה שיצוה אותם. ונצב על עבדי שאול ר"ל כמשמעו שהיה להם לראש וממונ' עליהם וכת"י והוא ממנא על עבדי שאול והוא כמו הנצב על

שמואל א כב

היות־דוד במצודה׃ ה וַיֹּאמֶר גָּד הַנָּבִיא אֶל־דָּוִד לֹא תֵשֵׁב בַּמְּצוּדָה לֵךְ וּבָאתָ־לְּךָ אֶרֶץ יְהוּדָה וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיָּבֹא יַעַר חָרֶת׃ ו וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל כִּי נוֹדַע דָּוִד וַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת־הָאֶשֶׁל בָּרָמָה וַחֲנִיתוֹ בְיָדוֹ וְכָל־עֲבָדָיו נִצָּבִים עָלָיו׃ ז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַעֲבָדָיו הַנִּצָּבִים עָלָיו שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי יְמִינִי גַּם־לְכֻלְּכֶם יִתֵּן בֶּן־יִשַׁי שָׂדוֹת וּכְרָמִים לְכֻלְּכֶם יָשִׂים שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃ ח כִּי קְשַׁרְתֶּם כֻּלְּכֶם עָלַי וְאֵין־גֹּלֶה אֶת־אָזְנִי בִּכְרָת־בְּנִי עִם־בֶּן־יִשַׁי וְאֵין־חֹלֶה מִכֶּם עָלַי וְגֹלֶה אֶת־אָזְנִי כִּי הֵקִים בְּנִי אֶת־עַבְדִּי עָלַי לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃ ט וַיַּעַן דֹּאֵג הָאֲדֹמִי וְהוּא נִצָּב עַל־עַבְדֵי־שָׁאוּל וַיֹּאמַר רָאִיתִי אֶת־בֶּן־יִשַׁי בָּא נֹבֶה אֶל־אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִטוּב׃ י וַיִּשְׁאַל־לוֹ בַּיהוָה וְצֵידָה נָתַן לוֹ וְאֵת חֶרֶב גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי נָתַן לוֹ׃ יא וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא אֶת־אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִיטוּב הַכֹּהֵן וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בְּנֹב וַיָּבֹאוּ כֻלָּם אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ יב וַיֹּאמֶר שָׁאוּל שְׁמַע־

(Masoretic notes in margin: ג׳; ה׳ מ״ל בסיפרא; ד׳; ג׳; ה׳. ג׳; י״ג פסוק ואין ואין. ה׳; כ׳ ויקח דוד את שלטי דד״ה; ב׳ חס׳; ג׳ חס׳; ע׳.)

תרגום

יומין דהוה דוד מטמר במצודיא׃ ה ואמר גד נביא לדוד לא תתב במצודיא איתא ואזיל לך לארע יהודה ואזל דוד ואתא לחורשא דחרת׃ ו ושמע שאול ארי איתידע דוד וגבריא די עמיה ושאול יתיב בגבעתא תחות אשלא ברמתא ומורניתיה בידיה וכל עבדוהי קימין עלוהי׃ ז ואמר שאול לעבדוהי דקימין עלוהי שמעו כען בני שבטא דבית בנימין אף לכלכון יתן בר ישי חקלין וכרמין לכלכון ימני רבני אלפין ורבני מאותא׃ ח ארי מרדתון כלכון ולית דחוי לי כד גזר קים ברי עם בר ישי ולית דכאיב מנכון עלי ומחוי לי ארי אקים ברי ית עבדי עלי לכמנא כיומא הדין׃ ט ואתיב דואג אדומאה והוא ממנא על עבדי שאול ואמר חזיתי ית בר ישי אתא לנוב לות אחימלך בר אחיטוב׃ י ושאיל ליה במימרא דיי וזודין יהב ליה וית חרבא דגלית פלשתאה יהב ליה׃ יא ושלח מלכא למקרי ית אחימלך בר אחיטוב כהנא וית כל בית אבוהי כהניא די בנוב ואתו כלהון לות מלכא׃ יב ואמר שאול

רשי

דוד במצודה. סמוך למואב וכשיצא דוד משם ליער חרת הרג מלך מואב את אביו ואת אמו ואחיו חוץ מאחד שבהם שהחייהו נחש העמוני והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד כדאיתא במדרש רבי תנחומא: (ו) כי נודע דוד. כי התבונן להשמר ממנו: תחת האשל ברמה. אחת שהיתה בגבול בנימן. ורבותינו אמרו היא היתה רמה של שמואל ושני מקומות הן וכן מדרשו ושאול יושב בגבעה בזכות האשל הגדול אשר ברמה שהיה מתפלל

רלבג

ממלך מואב: (ח) ואין חולה מכם עלי. ר"ל אין אחד מכם שיחשוב עצמו חולה בעבורי בדבר הנעשה כנגדי וידמה שהיה ירא שאול שיהיה הקשר חזק מבני ישראל את דוד וילחם עמו ולזה אמר שכבר הקים בנו עבדו עליו לאורב: (יא) אחימלך בן אחיטוב הכהן ואת כל בית אביו הכהנים. ידמה שקרא עמו כל בית אביו חשב שאול שתהיה שאלתו באלהים אם יצליח במרדו על שאול בדרך שיצליחהו במלחמה והיתה תשובת אחימלך כי חלילה לו כי הוא לא ידע בזה דבר ומה שעשה עשה מגד מחשבתו שיהיה דוד היותר נאמן מכל עבדי

פי' רבי' ישעיה

(ה) ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצודה. פירוש ידע ברוח הקודש כי היה רוצה מלך מואב למסרו ביד שאול כי היה ירא ממנו כדכתיב לעיל וילחם סביב בכל אויביו במואב ובבני עמון. ואמר לו שילך בארץ יהודה ששם קרוביו ולא ימסרוהו. וכשהלך שם הרג מלך מואב אביו ואמו. ומפני זה כשמלך דוד נקם מהם כדכתיב ויך את מואב וימדדם בחבל והיה ממית שני חבלים: (ו) וישמע שאול כי נודע דוד ואנשים אשר אתו. פירוש שמע כי נודע ששם עומדים בערי יהודה הוא ואנשיו ובאו מארץ מואב ושם בלבו לרדוף אחריו: (ח) ואין חולה מכם עלי. תרגם ולית דכאיב ליה מנכון עלי: (י) וישאל לו בה'. פירוש שעשה לו שכסיסי מלכות שאין נשאלין באורים ותומים אלא למלך:

וכל עבדיו ז' וסי' ויקם פרעה לילה. ולא פחדו ולא קרעו דירמיה. ויצו שאול את עבדיו. וישמע שאול כי. ויקם המלך ויקרע. ויהי ככלתו לדבר. וכל עבדיו עברים.

תולדות אהרן ושאול יושב בגבעה. תענית ה: גם לכלכם יתן. עקידה ש' ס: ואין חלה. ברכות יב.

מצודת ציון

(שמות י"ג): במצודה. ענין מקום משומר או מגדל או סלע או מערה כמו ויביאהו במצודות (יחזקאל י"ט): (ו) האשל. האילן כמו ויטע אשל (בראשית כ"א): (ח) קשרתם. ענין אגודת אנשים כחבור עלת מרד: (י) וצידה. מזון: לרעים

מצודת דוד

לפני המלך: במצודה. שהיה סמוך אל מואב: (ו) כי נודע דוד. כי עד הנה היה נחבא ולא ראהו איש: תחת האשל ברמה. מקום גבוה היה בגבעה ובה עמד אשל: (ז) בני ימיני. כי רוב עבדיו היו מבני שבטו: גם לכלכם. ר"ל וכי אפשר שיתן שדות לכולכם וכי מאין לו כל כך שדות ומאין לו רבוי עם כ"כ שיעשה את כולכם לשרים: (ח) כי קשרתם. כולכם עשיתם עלי קשר כאלו הצמיח טובה לכולכם: בכרת בני. בעת שכרת בני ברית עמו כי אם גליתם אזני מאז הייתי נשמר שלא יבוא לכל זה: ואין חולה. אין אחד מכם שיחלה ויכאב לבו בעבורי; וגלה. כפל דבריו וכדרך המדבר מכאב לב: כי הקים. רוצה לומר ע"י שלא גליתם אזני נגמר הדבר והקימו לאורב: כיום הזה. שנראה עתה בחוש שאורב עלי ומאסף אליו אנשים: (ט) והוא נצב. עמד סמוך לעבדי שאול בעת שאמר להם הדברים האלה: (י) בה'. באורים ותומים; בתתך

רשי

מתפלל עליו: (יג) ושאול לו באלהים. עשיתו מלך שאין נשאלין באורים ותומי' להדיוט : (יד) וסר אל משמעתך . כמו ויסורו אליו (בראשית י"ט ו) וקרב למשמעך ואל שמע דבריך וכי היה לי להבין שאינו הולך בשליחותך : (טו) היום החלותי לשאל לו . בתמיה זה ימים רבים שצורך הצבור בו שמינהו מוציא ומביא את ישראל ומאז אני שואל לו באלהים : חלילה לי . מעשות דבר זה למרד ומעל : (יז) לרצים הנצבים עליו . אבנר ועמשא היו : ולא אבו . דרשו אכין ורקין כל איש אשר ימרה את פיך וגו' (יהושע א' י"ח) יכול אפילו לדבר עבירה ת"ל רק : (יח) לדויג . נשתנה שמו אמר לו נתפסת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם :

אנכי

רדק

על הקולרים : בן אחיטוב . לא זכר שמו דרך בזיון : (יג) ושאול לו באלהים . להגיד לו דרכו והוא בורח מפני. ומדרשו עשיתו מלך שאין נשאלין באורים ותומים אלא למלך ולאב בית דין ולמי שצורך צבור בו : (יד) וסר אל משמעתך . אל עבודתך כלומר שהי' נשמע לכל מצותיך וכן ובני עמון משמעתם : (טו) היום החלות לשאול לו באלהים . י"מ בתמיהה היום החילותי לשאול בעבורו חלילה שהייתי יודע כי הוא בורח כי כמה פעמים שאלתי לו שהי' הולך במצותיך וי"ש לפרשו בלא תמיהה כלומר למה אתה מאשימני לפי ששאלתי לו באלהים וזה הוא היום הראשון ולא הייתי יודע כי קשה הוא בעיניך וכי בורח הוא חלילה לי שאם הייתי יודע לא הייתי עושה ומעתה לא אעשה עוד אחר שקשה בעיניך ובורח הוא מפניך כי לא הייתי יודע כל זה אבל הייתי חושב אותו מתחילה נאמן ביתך : בכל בית אבי . ולא כל בית אבי : אל ישם המלך . דבר אשם אמר זה לפי שפלא שאול לקרא גם כן כל בית אביו : (יז) ולא אבו . דרשו כי אבנר ועמשא היו ולא אבו לפגוע בכהני ה' כי דרשו אכין ורקין מיעוטין מה שכתוב כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומר רק חזק ואמץ ולדעת הדרש הזה יהיה פירוש ויאמר המלך לרצים ולנצבים עליו כי אבנר ועמשא לא היו רצים אלא שרים : (יח) לדויג . כתיב וקרי לדואג כי היה נקרא דויג ודואג כמו שאומר ויסב דויג ולא קרי דואג ויש ספרים שגם הוא קרי דואג והקרי הוא לפי שברוב היו קוראים אותו דואג ומדרשו כי לכך כתוב דויג אמר לו שאול נתפסת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם ונראה כי בשעת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעות שמו : נושא אפוד בד . כתרגומו דכשרין למילבש אפוד דבוץ נראה לפירושו כי הוא הרג יותר משמונים וחמשה אבל השמונים וחמשה היו ראויין ללבוש אפוד בד כי נראה כי הגדולים בעובדי ה' היו לובשים זה המלבוש וכן דוד המלך לבשו ביום שהעלה הארון וביום זה שחרבה נוב הביאו המשכן לגבעון : (יט) מאיש ועד אשה . דרשו בו בדבר עמלק כתיב ויחמול שאול והעם על מיטב הצאן וגו' יצאתה בת קול

שמואל א כב

נא בן־אחיטוב ויאמר הנני אדני : יג ויאמר אלו שאול למה קשרתם עלי אתה ובן־ישי בתתך לו לחם וחרב ושאול לו באלהים לקום אלי לארב כיום הזה : יד ויען אחימלך את־המלך ויאמר ומי בכל־עבדיך כדוד נאמן וחתן המלך וסר אל־משמעתך ונכבד בביתך : טו היום החלתי לשאל־לו באלהים חלילה לי אל־ישם המלך בעבדו דבר בכל־בית אבי כי לא־ידע עבדך בכל־זאת דבר קטן או גדול : טז ויאמר המלך מות תמות אחימלך אתה וכל־בית אביך : יז ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו סבו והמיתו ׀ כהני יהוה כי גם־ידם עם־דוד וכי ידעו כי־ברח הוא ולא גלו את־אזנו ולא־אבו עבדי המלך לשלח את־ידם לפגע בכהני יהוה : יח ויאמר המלך לדויג סב אתה ופגע בכהנים ויסב דויג האדמי ויפגע־הוא בכהנים וימת ׀ ביום ההוא שמנים וחמשה איש נשא אפוד בד : יט ואת נב עיר־הכהנים הכה לפי־

אליו ק' · לדואג ק' · דואג ק' · מתחלפין לפגע · ה' וסי' אבאיש דויג לגדליה וקטל נוניא

תרגום

שמע כען בר אחיטוב ואמר הא אנא רבוני : יג ואמר ליה שאול למה מרדתון עלי את ובר ישי במתנך ליה מזון וחרבא ושאלית ליה במימרא דיי למיקם עלי לכמנא כיומא הדין : יד ואתיב אחימלך ית מלכא ואמר ומן בכל עבדך כדוד מהימן וחתנא דמלכא ורב על משמעתך ויקיר בביתך : טו יומא דין שריתי למשאל ליה במימרא דיי חס לי לא ישוי מלכא בעבדיה פתגמא בכל בית אבא ארי לא ידע עבדך בכל דא פתגם זעיר או רב : טז ואמר מלכא ממת תמות אחימלך את וכל בית אבוך : יז ואמר מלכא לרהטיא דקימין עלוהי אסתחרו וקטלו כהניא דיי ארי אף ידיהון עם דוד וארי ידעו ארי עריק הוא ולא חוו לי ולא אבו עבדי מלכא לאושטא ית ידיהון למשלט בכהניא דיי : יח ואמר מלכא לדואג אסתחר את ושלוט בכהניא ואסתחר דואג אדומאה ושלט הוא בכהניא וקטל ביומא ההוא תמנן וחמשא גברין דכשרין למלבש אפוד דבוץ : יט וית נוב קרית כהניא קטל לפתגם דחרב

רלבג

עבדי שאול והיותר סר אל משמעתו : (טו) היום החלותי לשאול לו באלהים . ר"ל וכי היום החלותי לשאול לו באלהים שתחשדני בזה הלא כמה פעמי' שאלתי לו באלהים בשליחותך על דבר מלחמות ישראל כי הוא המוציא והמביא את ישראל : בעבדו דבר בכל בית אבי . ר"ל ולא בכל בית אבי ואמנם אמר זה לפי שכבר נרא' לו שחשדם שאול כלם לפי שקראם כלם לבא לפניו : (יח) נושא אפוד בד . ר"ל שהיו נכבדים וראוים ללבוש כי זה הלבוש היו לובשים הנכבדים וכל שכן מי שהיו מהם מיוחדים לעבודת השם כמו שזכרנו בענין אפוד שמואל:

כי

פי' רבי ישעיה

(טו) היום החלותי לשאול לו באלהים . פירוש בתמיהה וכי היום החלותי לשאול לו והלא רגיל אני בכך כי אתה מניתה אותו על הצבא כדכתיב וישימהו שאול על אנשי המלחמה . וכתיב וכל ישראל ויהודה אוהבי' את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם . ותנן אין נשאלין אלא למלך ולנבי' ולמי שצורך הצבור בו : (יח) שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד . פי' אין זה אפוד של אורים ותומים אלא כתונת בד היו לובשין כדין כהן הדיוט שהרי גם בשמואל כתיב ושמואל משרת את פני ה' נער חגור אפוד בד . וי"ת דכשרין למלבש אפוד דבוץ כלומר כולם ראוין לכהונה גדולה . ולפי פשוטו אם זה אפוד של אורים ותומים יש לפרש וי"ו חסר ונושא אפוד בד שהרג כל הכהנים וגם כהן גדול :

אלו ג' חס' י' בקריאה וסי' למה קשרתם כלכם עלי. עבור בתוך העיר בתוך ירושלם . רוץ דבר אל הנער הלז . וכל צורת הבית דיחזקאל דכוו' . וכל בית י"ב וסי' וכל בית יוסף . וכל בית מלוא . וירדו אחיו וכל בית דשמשון . וילך דוד משם . ויאמר המלך אל אחימלך . ודוד וכל בית ישראל דמשחקים . וחברו דמעלים . בענא בן אחילוד . כי כל הגוים ערלים . בן אדם אחיך . הנשיא המשא הזה . ואתה בן אדם קח לך עץ אחד . ונמסר גם בשפטים סימ' ט' : וימת ה' בקריאה וסי' וירע בעיני ה' אשר עשה . ויאמר המלך לדואג . ולשפחתך שני בנים . ויקם ישמעאל בן נתניה . הפך את מימיהם לדם . וסי' בלשון תרגום אבאיש דואג לגדליה וקטל נוניא :

תולדות אהרן סינו והמיתו . (סנהדרין כט) . : דואג . סנהדרין קו : דויג . שם : סוב אתה ופגע . יומא כב: ויסוב דואג . (שם שם) :

מצודת דוד

(יג) בתתך . במה שנתת לו לחם וכו' נראה שקשרתם עלי להקימו לאורב (יד) ומי בכל עבדיך . ר"ל לא במרד עשיתי זאת כי אמרתי שהולך הוא בדבר המלך כי מי מכל עבדיך עבד נאמן כדוד : וסר . ומאז היה סר להיות נשמע לך לכל אשר תצונו : (טו) היום החלותי . וכי היום היה ההתחלה לשאל לו באלהים הלא מאז שאלתי לו בהיות כי הוא היה המוציא והמביא : חלילה לי . לעשות זאת במרד ובמעל : דבר . ר"ל דבר אשמה : בכל . כמו ובכל בית אבי : בכל זאת . במנוס שמרד דוד בך : (יז) גם ידם . ר"ל גם עצתם : (יח) נושא אפוד . כ"א מהם היה נושא אפוד והוא מלבוש מכובד ילבשו אותו עובדי ה' וכמ"ש בשמואל נער חגור

מצודת ציון

(יז) לרצים . הרצים רגלי לפני מרכבתו : עליו . אצלו לשמשו : סבו . סובו מסה ללכת להמיתם : ולא אבו . ולא רצו : לפגוע . ענין מכת מות כמו גם פגע בו (ש"ב א') : בוסים

רדק

קול ואמרה לו אל תהי נדיק הרבה ובנוב עיר הכהנים כתי' מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב יצאתה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה יש לתמוה כי בכל אשר הזכיר הכתוב עונות שאול לא ראינו שהזכיר עון נוב עיר הכהנים ואפילו כשקראם בית הדמים לא אמר אלא על אשר המית את הגבעונים ולא אמר הכהנים ונראה כי חייבים היו הכהנים ולא נגלה בכתוב עונם זולתי עון בית עלי ואף על פי כן נענש שאול על דמם שנפל בחרב פלשתים הוא ובניו ואמרו רז"ל גדולה לגימה שמרחקת הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עין מן הרשעים ומשרה שכינתו על נביאי הבעל ושגגתה עולה זדון מרחקת את הקרובים מעמון ומואב מקרבת את הרחוקים מיתרו דכתיב קראן לו ויאכל לחם מעלמת עין מן הרשעים ממיכה משרה שכינתו על נביאי הבעל מעדות הנביא דכתיב ויהי הם יושבים על השלחן וגו' ושגגתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרג נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו : (כג) כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך. שאול הוא שמבקש את נפשי והוא מבקש את נפשך לכן שבה אתי: כי משמרת אתה עמדי. אשמור אותך כמו שאשמור את עצמי ויש לפרשו נפשי יבקש מי שיבקש את נפשך : (א) שוסים. בוזזים כמו זה חלק שוסינו : (ב) וישאל דוד בה'. בסוף הענין מפרש במה שאל והוא שא' ויהי בברוח אביתר אפוד ירד בידו : (ג) ביהודה יראי'. הנה אנחנו בין בני ישראל אנחנו בסכנה מפני שאול ונשים עצמינו יותר בסכנה בין פלשתים ומפני דבריהם הוסיף דוד לשאול ולא מפני עצמו כי הוא בפעם הראשונה היה בוטח אלא מפני אנשיו הוסיף לשאול כשראו אנשיו שהבטיחו האל פעמים הלכו עמו : (ה) וינהג את מקניהם. איך היו מקניהם במלחמה אלא כשהכה דוד מהם מכה גדולה רדף אחרי הנסים מהם עד ארץ פלשתים ונהג

תרגום

מגבר ועד אתתא מעולים ועד יניק ותור וחמר ואימר לפתגם דחרב : כ ואשתיזיב ברא חדא לאחימלך בר אחיטוב ושמיה אביתר וערק בתר דוד : כא וחוי אביתר לדוד ארי קטל שאול ית כהניא דיי : כב ואמר דוד לאביתר ידענא ביומא ההוא ארי תמן דואג אדומאה ארי תואה יחוי לשאול אנא גרמית לאסתקפא בכל נפש בית אבוך : כג תיב עמי לא תדחל ארי דבעי למקטלי בעי למקטלך ארי נטיר את עמי : א וחויאו לדוד למימר הא פלשתאי מגיחין קרבא בקעילה והא אינון בזזין ית אידריא : ב ושאיל דוד במימרא דיי למימר האזיל ואקטול בפלשתאי האלין ואמר יי לדוד איזיל ותקטול בפלשתאי ותפרוק ית יתבי קעילה : ג ואמרו גברי דוד ליה הא כד אנחנא הכא בארעא דבית יהודה אנחנא דחלין ואף אלהין דניזיל לקעילה לסדרי פלשתאי : ד ואוסיף עוד דוד למשאל במימרא דיי וקביל צלותיה יי ואמר קום חות לקעילה ארי אנא מסר ית פלשתאי בידך : ה ואזל דוד וגברוהי לקעילה ואגיח קרבא בפלשתאי ודבר ית גיתיהון ומחא בהון מחא סגיאה ופרק דוד ית יתבי

מקרא

חרב מאיש ועד־אשה מעולל ועד־יונק ושור וחמור ושה לפי־חרב : כ וימלט בן־אחד לאחימלך בן־אחטוב ושמו אביתר ויברח אחרי דוד : כא ויגד אביתר לדוד כי הרג שאול את כהני יהוה : כב ויאמר דוד לאביתר ידעתי ביום ההוא כי־שם דויג האדמי כי־הגד יגיד לשאול אנכי סבתי בכל־נפש בית אביך : כג שבה אתי אל־תירא כי אשר־יבקש את־נפשי יבקש את־נפשך כי־משמרת אתה עמדי : כג א ויגדו לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שסים את־הגרנות : ב וישאל דוד ביהוה לאמר האלך והכיתי בפלשתים האלה ויאמר יהוה אל־דוד לך והכית בפלשתים והושעת את־קעילה : ג ויאמרו אנשי דוד אליו הנה אנחנו פה ביהודה יראים ואף כי־נלך קעלה אל־מערכות פלשתים : ד ויוסף עוד דוד לשאול ביהוה ויענהו יהוה ויאמר קום רד קעילה כי־אני נתן את־פלשתים בידך : ה וילך דוד ואנשו קעילה וילחם בפלשתים וינהג את־מקניהם ויך בהם מכה גדולה וישע דוד את ישבי קעילה :

(הערות בגליון: כ' א' מ"ל וא' חס' ; ד' מקיפין קמצין ; ג' חס' ; דואג ק' ; ג' אני ולני וחד וסבותי ; ד' ומלאו ; פסקא בא"ס ; כ' את יש"אל מכף מדין ; כ' חס' וד' מ' בליש' ודין פלוגתא עלי' ; בקלת סבריס מ' וכסם' מוג' מ"ל ; ואנשיו ק' ; ג' נחס' ד' חס' בליש')

רשי

(כב) אנכי סבתי. סבבתי דבר עד שבא לידי כך : (כג) כי אשר יבקש את נפשי. אדם אחד רודף שנינו במקום שאמלט שם אני תמלט אתה כי במשמרתי תהיה תמיד כך תרגם יונתן ארי מאן דבעי למיקטלי בעי למקטלך. ויש עוד לפרש כי אשר יאהבני יאהבך ואשר ישמור את נפשי ישמור את נפשך ויש דוגמא במקרא אנשי דמים ישנאו תם וישרים יבקשו נפשו (משלי כ"ט י') הרי כאן בקשת נפש לטובה: נכר

רלבג

(כג) כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך. ר"ל שכבר אשמור את נפשך כמו נפשי : כי משמרת אתה עמדי. ידמה שאמר זה מפני שכבר הביא אביתר עמו האורים והתומים ובהם יהיה נשאל דוד באלהים ולזה אמר שיש לו לבטוח על דוד שישמרהו כנפשו : (ג) הנה אנחנו פה ביהודה יראים. ר"ל שאף על פי שאנחנו תוך בני יהודה אנחנו יראים מפני שאול ואיך נוסיף על יראתנו יראת מערכות פלשתים. והנה שאל עוד דוד באלהים בעבור אנשיו ועל השנות היעוד האמינו אנשי דוד בו אך דוד האמין בו בראשונה. ויתכן שנאמר והוא הנכון לפי מה שאחשוב כי הלשון הראשון הוא מסופק וכבר אפשר שיובן שאם ילך והכה בפלשתים הנה יושיע את קעילה לא בזולת זה אבל לא יהיה בזה המאמר הבטחה שיכה את הפלשתים ולזה יראו אנשי דוד מרדת קעילה הלא תראה בענין פילגש בגבע' מה שקרה לישראל מהרע מפני הספק שהיה בלשון כאשר שאלו באלהים כשלא דקדקו בו ולזה הסכים דוד לשאול באלהים פעם שנית על זה ובא אליו הלשון בזולת שום ספק שירד אל קעילה והש"י יתן את פלשתים

תולדות אהרן וימלט בן אחד. סנהדרין לה: ויגידו לדוד לאמר. ערובין עה: וישאל דוד. שם:

מסורה

ושה ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר שפטים : בן כל בן המוקף פתח במ"ד ואם הנגינה בו קמץ כגון בן חכם בן כסיל ופירושו בן שהוא חכם בן שהוא כסיל במ"ו וסי' נמסר בסדר ויצא. וישאל דוד בה' ח' דסמיכי בקריאה וסימן האלך והכיתי בפלשתים. ארדף אחרי הגדוד. האעלה באחת ערי יהודה. האעלה אל פלשתים. לא תעלה דמסול בבאי'. האלך ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר שמות: אנשי דוד ד' בקריאה וסי' הנה אנחנו פה ביהו' יראי'. הנה היום אשר אמר ה' אליך. מדוע גנבוך. אז נשבעו אנשי דוד. וינהג ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר שמות: קעלה ד' חסר' בליש' וסי' ואף כי נלך קעלה פלוגתא עליה. ויצאו מקעלה. וישע דוד את ישבי קעלה: ויש ספרים קום רד קעלה חס'. ויש ספרים מסר' מוני' והושעת את קעלה ושוטמי' וישע דוד את ישבי קעלה :

מצודת ציון

כג (א) שוסים. בוזזים כמו ומשנאינו שסו למו (תהלים מ"ד): (ג) ואף כי. הוא ענין כל שכן וק"ן כמו ואף כי אש (יחזקאל ט"ו) : מערכות. אנשי המלחמה יקראו כן כשהם ערוכים וסדורים להלחם :

מצודת דוד

חגור אפוד בד (לעיל ב') : (כב) ביום ההוא. בהיותי בנוב ידעתי אז שדואג שם והוא יגיד לשאול : אנכי סבותי. היה מתאונן ואומר אני סבבתי המיתה לכולם וע"י באה התקלה : (כג) כי אשר יבקש. הלא שאול המבקש נפשי לספותה הוא מבקש נפשך לזה אל תפרד מעלי ותהיה שמור עמדי : כג (ג) ביהודה. עם שאנו בין אנשי שאל שוב : (ד) ויוסף וכו'. בכדי לאמץ לב אנשיו : (ה) וינהג. נהג לעצמו להיות לו לשלל : אפוד קעילה

רשי

(ז) נכר אותו אלהים בידו . הסגיר וכן אל תרא ביום אחיך ביום נכרו (עובדיה א׳ י״ב) ותמשקל החזקים הוא כמו אבד ושבר בריחיה (איכה ב׳ ט׳) ואם בקש לדבר במשקולת הרפים היה נקוד נכר : נסגר לבא בעיר דלתים ובריח . ויבטח בכך ולא יחוש לברוח ממנו : (ט) מחריש הרעה . כמין יח בישתא : (יא) היסגרוני בעלי קעילה וגו׳ . למדנו מכאן שהשואל שני דברים אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין לו אלא ראשון וכאן דוד שאל שלא כסדר שהיה לו לשאול תחילה הירד שאול היסגרוני בידו והשיבוהו כסדר : (יג) באשר יתהלכו . באתר דכשר להלכא במקום

רדק

ונהג את מקניהם : אפוד ירד בידו . פירשו אותו כמו הוריד וכתיי אחות ואני מפרשו בודד כמשפטו ואמר ירד כלומר ירד האפוד בדרך מקרה ביד ואע״פ שהורידו לא הורידו מדעתו אבל כשלקח כלי עמו בברחו לא השגיח מה לקח ומה הניח כאדם בורח והיתה סבה מאת ה׳ והיה האפוד בדרך מקרה בין כליו לפיכך אמר ירד ולא אמר הוריד : (ז) נכר . פי׳ סגר ומסר אמר שאול׳ שהוא בעיר דלתי׳ ובריח לא ימלט מידי כי משאהי׳ סביב העיר ואצור עליה לא יוכל לברוח מן העיר כי עיר דלתים ובריח היא והוא לא חשב שיהיה אדם שיגיד לדוד : (ח) וישמע . כמו ויאסף לפי שהעם נאספים ע״י כרוז משמיע וכן במשנה משמיעין על השקלים פי׳ מכריזין : (ט) מחריש הרעה . ענייננו חושב כמו אל תחרוש על רעך רעה : היסגירוני . פי׳ מוסרים מכאן למדו רז״ל שאין שואלין באורים ותומים שני דברים כאחד ואם שאל אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין אלא ראשון שהרי דוד אמר היסגירוני הירד ויאמר ה׳ ירד הנה הוא שאל שני דברים לא השיבו אלא אחד והשיבו ה׳ על הראוי להיות ראשון והוא ירד כי דוד שאל שלא כסדר וכיון שהכיר במענה כי שלא כסדר שאל חזר ושאל כסדר היסגירו בעלי קעילה אבל אם היה צורך השעה לשאול שני דברים כאחד כגון שאין שהות לעמדו שואלין על שני דברים ומשיבין על שניהם כאחד כמו ששאל דוד הארדוף אחרי הגדוד הזה ואשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג תשיג והצל תציל : בעלי קעיל׳ . אדוני העיר וגדוליה ות״י יתבי קעילה : (יג) באשר יתהלכו . הלכו בדרך מקרה באיזה מקום שיזדמן להם לשבת שם ות״י באתר

רלבג

פלשתים בידו : (ז) נכר אותו אלהים בידי . הוא מענין פה ינכרו צרימו והרצון בזה שהש״י הסיר ממנו השכרה והבחינה כדי שיפול בידי וזה שאם היה מתנהג בטוב העצה היה נשמר מהכנס בעיר מוקפת חומה הנבנרי׳ בחומה דלתי׳ ובריח כי בבא עליו שם לא יוכל להמלט ללכת ולנוס אנה ואנה והנה חשב שאול שלא יגלה שום אדם זה הסוד לדוד וכבר סבב הש״י שנגלה לו הסוד הזה : (ט) מחריש הרעה . הוא מענין אל תחרוש על רעך רעה והרצון בזה ששאול היה מסבב שיתגדל עם כל ישראל להביא הרעה על דוד : (יא) היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול כאשר שמע עבדך ה׳ אלהי ישראל הגד נא לעבדך ויאמר ה׳ ירד . מזה המקום טבל ללמד שהנשאלים באורים והומים אין נשאלין בהם אלא שאלה אחת לבד לא יהיו נשאלין בהם שתי שאלות יחד או יותר ולזה תמצא כי כששאל דוד על שתי שאלות לא באהו המענה כי אם באחת מהן : בתרשב

ו וַיְהִי בִּבְרֹחַ אֶבְיָתָר בֶּן־אֲחִימֶלֶךְ אֶל־דָּוִד קְעִילָה אֵפוֹד יָרַד בְּיָדוֹ׃ ז וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל כִּי־בָא דָוִד קְעִילָה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל נִכַּר אֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדִי כִּי נִסְגַּר לָבוֹא בְּעִיר דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ׃ ח וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־כָּל־הָעָם לַמִּלְחָמָה לָרֶדֶת קְעִילָה לָצוּר אֶל־דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו׃ ט וַיֵּדַע דָּוִד כִּי עָלָיו שָׁאוּל מַחֲרִישׁ הָרָעָה וַיֹּאמֶר אֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן הַגִּישָׁה הָאֵפוֹד׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמֹעַ שָׁמַע עַבְדְּךָ כִּי־מְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לָבוֹא אֶל־קְעִילָה לְשַׁחֵת לָעִיר בַּעֲבוּרִי׃ יא הֲיַסְגִּרֻנִי בַעֲלֵי קְעִילָה בְיָדוֹ הֲיֵרֵד שָׁאוּל כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עַבְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַגֶּד־נָא לְעַבְדֶּךָ וַיֹּאמֶר יְהוָה יֵרֵד׃ יב וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲיַסְגִּרוּ בַּעֲלֵי קְעִילָה אֹתִי וְאֶת־אֲנָשַׁי בְּיַד־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר יְהוָה יַסְגִּירוּ׃ יג וַיָּקָם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ וַיֵּצְאוּ מִקְּעִלָה וַיִּתְהַלְּכוּ בַּאֲשֶׁר יִתְהַלָּכוּ וּלְשָׁאוּל הֻגַּד כִּי־נִמְלַט דָּוִד מִקְּעִילָה וַיֶּחְדַּל

ז ג׳ ולא נכר שוא · ח ב׳ · ג׳ · י ס׳ חס׳ · יא ג׳ חס׳ דהס׳ · ג׳ · ו׳ וכל חס״ף דכו׳ כמ״ח · פ:קא בא״פ · יב ג׳ והסר · ג׳ מ״ל · יג ד׳ חס׳ כליס׳ · ט״ז

קְעִילָה׃ ו וַהֲוָה כַּד עֲרַק אֶבְיָתָר בַּר אֲחִימֶלֶךְ לְוַת דָּוִד לִקְעִילָה אֵיפוֹדָא אֲחִית בִּידֵיהּ׃ ז וְאִתְחַוָא לְשָׁאוּל אֲרֵי אֲתָא דָוִד לִקְעִילָה וַאֲמַר שָׁאוּל מְסַר יָתֵיהּ יְיָ בִּידִי אֲרֵי אִתְמְסַר לְמֵיעַל בְּקַרְתָּא דְלֵהּ דָשִׁין וְעַבְּרִין׃ ח וּכְנַשׁ שָׁאוּל יָת כָּל עַמָּא לַאֲגָחָא קְרָבָא לְמֵיחַת לִקְעִילָה לְמֵצַר עַל דָּוִד וְעַל גִּבְרוֹהִי׃ ט וִידַע דָּוִד אֲרֵי עֲלוֹהִי שָׁאוּל כָּמֵין בִּישְׁתָּא וַאֲמַר לְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא קָרֵיב אֵפוֹדָא׃ י וַאֲמַר דָּוִד יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מִשְׁמַע שְׁמַע עַבְדָּךְ אֲרֵי בָעֵי שָׁאוּל לְמֵיעַל לִקְעִילָה לְחַבָּלָא לְקַרְתָּא בְּדִילִי׃ יא הַסְבִירִין לְמִמְסְרִי יָתְבֵי קְעִילָה בִּידֵיהּ הַסְבִיר לְמֵיחַת שָׁאוּל כְּמָא דִשְׁמַע עַבְדָּךְ יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חַוֵּי כְּעַן לְעַבְדָּךְ וַאֲמַר יְיָ סְבַר לְמֵיחַת׃ יב וַאֲמַר דָּוִד הַסְבִירִין לְמִמְסְרִי יָתְבֵי קְעִילָה יָתִי וְיָת גֻּבְרַי בִּידָא דְשָׁאוּל וַאֲמַר יְיָ סְבִירִין לְמִמְסָר׃ יג וְקָם דָּוִד וְגִבְרוֹהִי כְּשִׁית מְאָה גַּבְרָא וּנְפַקוּ מִקְּעִילָה וְהַלִּיכוּ בַּאֲתַר דְּכָשַׁר לְהַלָּכָא וּלְשָׁאוּל אִתְחַוָא אֲרֵי אִשְׁתֵּיזֵיב דָּוִד מִקְּעִילָה

תולדות אהרן היסגרוני בעלי קעילה. יומא עג (פלה טז) :

שמע ה׳ חס׳ בקריאה וסי׳ כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע . שמע בין אחיכם ושפטתם . והיה אם שמע תשמעו אל מצותי . כי מבקש שאול ללכת קעילה . והיה אם שמע תשמעון דירמיה . ובמסרה אחריתי כתב דתריסר׳ ההוא דזכריה . וב׳ מלאים ואל תפגן . אפרים מתגודד . ואכלו טוב׳ היסגרני ה׳ חס׳ י׳ בליש׳ סגירה וסי׳ נמסר בסדר תזריע :

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ו) אפוד ירד בידו. פי׳ אף על פי שכל ירד אינו יוצא באחר זה יוצא באחר ופתרונו כמו הוריד ודומה לו עיני עיני יורדה מים שיוצא באחר ופתרונו מורד׳ מים . וכיוצא בו ושב ה׳ אלהיך את שבותך שיוצא באחר ופתרונו והשיב ואף על פי שכל שב עומד בעצמו ובא לומר לך שמפני שהוריד האפוד בידו הי׳ שואל בו דוד שאם לא כן מנין היה לו לדוד אפוד לשאל בו : (ז) נכר אותו . ת״י מסר יתיה . ודומה לו אל תרא את אחיך ביום נכרו : (ח) וישמע שאול את כל העם . פי׳ שימע כרוז לכל העם שיבואו אתו למלחמה : (ט) מחריש הרעה . לשון סוד כמו חרש לאמר האמור במרגלי יריחו . והיה מקבץ החיילות ולא היה מודיעם אנה ילכו כדי שלא ישמע דוד :

מצודת דוד

(ו) קעילה . כשבא אל דוד היה בגבול קעילה : אפוד ירד . לפי שנא׳ למעלה וישאל דוד בה׳ לזה אמר שאביתר הביא עמו האפוד ובו שאל : (ז) נכר . מסר אותו אלהים בידי אחרי שסגר בעדו לשבת בעיר דלתים ובריח ובוטח הוא בחוזק העיר ולא יתחבא עוד ואני אצור על העיר עד רדתה : (ט) וידע דוד . הבין מדעתו שעליו לבד מחריש הרעה ולזה פחד פן ימסרוהו בידו : (י) בעבורי . בכדי לתפוש אותי : (יא) היסגרני . האם דעתם למסור אותי בידו : הירד . האם דעתו לרדת הנה : ירד . דעתו לרדת ועל כי אין אורים ותומים משיבים על שני דברים כאחד לזה השיבו לו על דבר שהיה מהראוי לשאול ראשון עליו כי הירידה היא ראשון בזמן : (יב) יסגירו . דעתם להסגיר אותך בידו : (יג) באשר יתהלכו . ר״ל לא הלכו אל המקום אשר חשבו מתחילה לילך אליו וכדרך כל הבורח כי במה חשבו מתחילה ללכת אל מקום ידוע

מצודת ציון

(ו) אפוד . זה יאמר על האפוד והחושן עם האורים ותומים וכן אין אפוד ותרפים (הושע ג׳) : (ז) נכר . מסר וכן כי נורם מכרם (דברים ל״ב) : ובריח . הוא כעין מטה עשוי לסגור בו הדלתות מבפנים : (ח) וישמע . ענין אסיפה הבאה משמיעת קול שמאסף כמו השמיעו עליה ממלכות (ירמיה נ״א) : לצור . ענינו הסבו על העיר לסגור לה ולכבשה : (ט) מחריש . ענין מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג׳) : (יא) היסגרני . ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א׳) : בעלי . אדוני כמו אם בעליו עמו (שמות כ״ב) : (יג) ויחדל . ומנע בעצמו

רד"ק

באתר דכשר להלכא. (יד) במצדות. במקומות הגבוהים שהיו במדבר ופירוש נספיו ויושב בהר במדבר זיף : (טו) וירא דוד. כי הכיר דוד כי שאול יצא לבקש את נפשו גם במדבר זיף כי שמע כי הזיפי' אמרו לו כי הוא מסתתר שם והי' בדעתו ללכת משם ובין כך בא אליו יהונתן שם וכרתו ברית שניהם והלך יונתן ודוד יושב עדין בחורשה וכאשר שמע כי שאול בא הלך לו למדבר מעון והוא סמוך למדבר זיף כמו שכתובים שניהם בנחלת בני יהודה מעון כרמל וזיף : בחרשה. פירוש ביער תרגום יער חורשא והה"א נוספת כי הטעם מלעיל או בחורש' שם מקום: (טז) באלהי'. חזק ידו שלא ייראה בדבר אלהים שהבטיחו על ידי הנביא כי ימלוך וזהו שאמר כי לא תמצאך יד שאול אבי וכת"י ותקיף ית ידיה במימרא דה': (יז) אהיה לך למשנה. אני מבקש ממך שאהיה אני משנה לך כשתמלוך : ידע כן. שתמלוך והיו יודעין זה מפי השמועה שנמשח דוד למלך : (יח) לפני ה'. אורים ותומים שהיו שם עם אביתר הכהן או פירו' שהאל יתברך יהיה עד בין שניהם : לביתו. ת"י לאורחיה : (יט) ויעלו זיפים. וכבר עלו הזיפים ואמרו לשאול וזהו שאמר וירא דוד כמו שאמרנו למעלה : (כב) הכינו עוד. חפשו וראו היטב שתדעו מקומו בכוון : כי אמר אלי. בעוד שהיה עמי היה אומר לי כשהייתי שואלו איך היה מכה בפלשתים כל כך ואיך היה נשמר מהם והיה אומר לי כי ערום יערים הוא ובערמות ובתחבולות היה בא עליהם שלא היו נשמרים ממנו כן עתה הוא עושה מראה עצמו במקום זה כדי שנבקש אותו שם ומחר יהיה במקום אחר לפיכך דעו כל המקומות אשר דרכו להתחבא שם וי"מ כי אמר אלי האומר כמו ויאמר ליוסף ר"ל אמר אלי המגיד כי עתה ערום יערים הוא וכת"י ארי אמרין לי דעריס ונפיק הוא : (כ) אל נכון. דבר נכון וברור: בכל אלפי יהודה. לפי שלא היה דוד בא אלא בארץ יהודה לפי שהיו מחפין עליו אבל שאר השבטים אם היה בא ביניהם היו מוסרין אותו לשאול ומה שאמר אלפי ר"ל אכרית כל שרי אלפים שביהודה שהיו ידם עמי לחפשו היטב כל אחד באלף שלו : (כד) וילכו זיפה לפני שאול. אלה הזיפים הבאים אל שאול הלכו אל זיף לפני שילך

רש"י

במקום הגלחה : (טז) ויחזק את ידו. חידש ברית שביניהם. (כ) ולנו הסגירו. ועלינו להסגירו : (כב) כי אמר אלי. מי שאמר : ערום יערים הוא. מתנהג הוא בערמה היום כאן ולמחר במקום אחר כדי שלא יודע מקומו : (כג) אל נכון. על דבר מכוון ואמת : (כד) לפני שאול. שהיה שאול עתיד לילך אחריהם והם הלכו לפניו לחפש אל נכון :

תרגום

וְאִתְמְנַע מִלְמִפַּק : יד וִיתֵיב דָוִד בְּמַדְבְּרָא בִּמְצָדְתָא וִיתֵיב בְּטוּרָא בְּמַדְבְּרָא דְזִיף וּבְעוֹהִי שָׁאוּל כָּל יוֹמַיָא וְלָא מַסְרֵיהּ יְיָ בִּידֵיהּ : טו וַחֲזָא דָוִד אֲרֵי נְפַק שָׁאוּל לְמִקְטְלֵיהּ וְדָוִד בְּמַדְבְּרָא דְזִיף בְּחוּרְשָׁא : טז וְקָם יְהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל וַאֲזַל לְוָת דָוִד לְחוּרְשָׁא וְתַקִּיף יַת יְדֵיהּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ : יז וַאֲמַר לֵיהּ לָא תִדְחַל אֲרֵי לָא תַשְׁכְּחִנָּךְ יְדָא דְשָׁאוּל אַבָּא וְאַתְּ תִּמְלוֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲנָא אֱהֵי לָךְ לְתִנְיָן וְאַף שָׁאוּל אַבָּא יָדַע כֵּן : יח וּגְזָרוּ תַרְוֵיהוֹן קְיָם קֳדָם יְיָ וִיתֵיב דָוִד בְּחוּרְשָׁא וִיהוֹנָתָן אֲזַל לְבֵיתֵיהּ : יט וּסְלִיקוּ אֲנָשֵׁי זִיף לְוָת שָׁאוּל לְגִבְעֲתָא לְמֵימַר הֲלָא דָוִד מִטַּמַּר עִמָּנָא בִּמְצָדְתָא בְּחוּרְשָׁא בְּגִבְעַת חֲכִילָה דְמִדָּרוֹם לִישִׁימוֹן : כ וּכְעַן לְכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ מַלְכָּא לְמֵיחַת חוּת וַאֲנַחְנָא נְמַסְרִינֵיהּ בִּידָא דְמַלְכָּא : כא וַאֲמַר שָׁאוּל בְּרִיכִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ אֲרֵי חַסְתּוּן עֲלָי : כב אֱזִילוּ כְעַן אַתְקִינוּ עוֹד וּדְעוּ וַחֲזוֹ יַת אַתְרֵיהּ דְשָׁרֵי בֵיהּ מַן חֲזָהִי תַמָּן אֲרֵי אָמְרִין לִי דְעָרִים וְנָפִיק הוּא : כג וַחֲזוֹ וּדְעוּ מִכָּל מִטְמוֹרְיָתָא דְאִטְמַר תַּמָּן וּתְתוּבוּן לְוָתִי בְּקֻשְׁטְ וְאֵהָךְ עִמְּכוֹן וִיהֵי אִם אִיתוֹהִי בְּאַרְעָא וְאֶבְלוּשׁ יָתֵיהּ בְּכָל אַלְפַיָא דְבֵית יְהוּדָה : כד וְקָמוּ וַאֲזַלוּ לְזִיף קֳדָם שָׁאוּל

מקרא

לָצֵאת: יד וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמִּדְבָּר בַּמְּצָדוֹת וַיֵּשֶׁב בָּהָר בְּמִדְבַּר־זִיף וַיְבַקְשֵׁהוּ שָׁאוּל כָּל־הַיָּמִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים בְּיָדוֹ: טו וַיַּרְא דָוִד כִּי־יָצָא שָׁאוּל לְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשׁוֹ וְדָוִד בְּמִדְבַּר־זִיף בַּחֹרְשָׁה: טז וַיָּקָם יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּוִד חֹרְשָׁה וַיְחַזֵּק אֶת־יָדוֹ בֵּאלֹהִים: יז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל־תִּירָא כִּי לֹא תִמְצָאֲךָ יַד־שָׁאוּל אָבִי וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאָנֹכִי אֶהְיֶה־לְּךָ לְמִשְׁנֶה וְגַם־שָׁאוּל אָבִי יֹדֵעַ כֵּן: יח וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית לִפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּחֹרְשָׁה וִיהוֹנָתָן הָלַךְ לְבֵיתוֹ: יט וַיַּעֲלוּ זִפִים אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ בַמְּצָדוֹת בַּחֹרְשָׁה בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה אֲשֶׁר מִימִין הַיְשִׁימוֹן: כ וְעַתָּה לְכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ לָרֶדֶת רֵד וְלָנוּ הַסְגִּירוֹ בְּיַד הַמֶּלֶךְ: כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה כִּי חֲמַלְתֶּם עָלָי: כב לְכוּ־נָא הָכִינוּ עוֹד וּדְעוּ וּרְאוּ אֶת־מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר תִּהְיֶה רַגְלוֹ מִי רָאָהוּ שָׁם כִּי אָמַר אֵלַי עָרוֹם יַעְרִם הוּא: כג וּרְאוּ וּדְעוּ מִכֹּל הַמַּחֲבֹאִים אֲשֶׁר יִתְחַבֵּא שָׁם וְשַׁבְתֶּם אֵלַי אֶל־נָכוֹן וְהָלַכְתִּי אִתְּכֶם וְהָיָה אִם־יֶשְׁנוֹ בָאָרֶץ וְחִפַּשְׂתִּי אֹתוֹ בְּכֹל אַלְפֵי יְהוּדָה: כד וַיָּקוּמוּ וַיֵּלְכוּ זִיפָה לִפְנֵי שָׁאוּל וְדָוִד

רלב"ג (טוסרים)

(טו) בחרשה. ר"ל ביער כי אף על פי שהיה במדבר זיף שאין עוברין בני אדם שם הנה להציל עצמו מן הסכנה מיד שאול היה נסתר ביער : (יח) וישב דוד בחרשה ויהונתן הלך לביתו. באר לנו בזה כי נשען דוד בברית יהונתן עמו שלא יגלה מקומו לאביו ואע"פ שנתפרסם ליהונתן כי דוד יקח הממלכה ותסור ממנו ולזה ספר שלא נמנע דוד אחר זה מלשבת ביער ההוא : (כב) כי אמר אלי ערום יערים הוא. ר"ל הוא חסר מי האומר זה וכן ותכל דוד

פי' רבי' ישעיה

(יד) במדבר במצדות. פי' מגדלי' חזקים שהיו במדבר היה נחבא שם כי היה ירא שמא יבואו אנשים עליו מצד שאול ויתפשוהו בכהלה : (כב) כי אמר אלי ערום יערים הוא. פירוש כי אמר לבי אלי ערום הוא ובמקום שיעמוד היום לא יעמוד למחר לפיכך לכו ותכונו דרכיו אנה רגיל לעמוד :

במצדות ה' בלישניהון בקריאה וסימניהון במסרה רבתא. ברכים ג' ב' חסר וסמניהון ויאמר שאול ברכים אתם לה'. ברכים אתם לה' אשר עשיתם החסד הזה. ברוכים אתם לה' עשה שמים וארץ. בתרא מלא : ויקומו ט' מלאים בקריאה וסי' ויקומו בבקר ויאמר שלחוני לאדני. ויקומו שרי מואב קדמא. ויחנו על הגבעה. ויקומו וילכו זיפה. ויקומו כל איש חיל. ותברו דד"ה וישאו גופת. ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם. ויקומו ראשי האבות. ויקומו על עמדם דד"ה :

תולדות אהרן אהיה לך למשנה. פקדם משה ת': תשו וראו. (שם כ)

מצודת דוד

כ"א כאשר יזדמן : (יד) וישב וכו'. פעם ישב במצדות פעם בהר וכו' : (טו) וירא דוד. כשראה אשר שאול יוצא לבקשו אז ישב במדבר זיף במקום שיוכל להמלט : (טז) ויחזק. חזק כמו ואמץ לבבו בהשענת אלהים באמרו אלהים עמך מה יעשה בשר לך : (יח) לפני ה'. לפני האורים והתומים כי הברית שמאז לא היה לפני ה'. (יט) מסתתר. מתחבא אצלינו במצדות העומדות בחורשה שהיא בגבעת החכילה אשר היא מימין הישימון : (כ) לכל אות וכו'. ר"ל באיזה אופן שתרצה לרדת אלינו רד ועלינו למסרו בידך : (כא) ברוכים. ה' יברך אתכם בעבור ההודעה: (כב) הכינו עוד. היו נכונים לראות מקום מהלכו כי מי ראהו שם הלא דבריהם מאומד ומשמועה : כי אמר אלי. עודו סר למשמעתי אמר לי שבערמה ובתחבולות יעשה מלחמה ולזאת מאוד מהצורך לחקור ולחפש אחריו : (כג) אם ישנו בארץ. כאשר לא נמצא אותו בכל מחבואיו א"כ ודאי יהיה בארץ בין אנשי שבטו ואז אחפש אותו בכל אלפי יהודה ר"ל אכרית את כל אלפי יהודה שכ"א יחפש אחריו בין אנשיו : (כד) ויקומו וילכו. לחקור ולחפש טרם בוא שאול

מצודת ציון

(יד) במצדות. במקומות מבוצרים : (טו) בחורשה. ביער שמו חורש מצל (יחזקאל ל"א) ור"ל סעיף : (יז) למשנה. שני למלכות : (כ) אות. ענין רצון ותשוקה כמו אוה למושב לו (תהלים קל"ב) : (כב) הכינו. מל' הכנה : ערום יערים. מל' ערמה : (כג) מחבואים. מל' מחבואה ומסתור : אל נכון. כמו בנכון. וכן ואל האהרון (שמות כ"ה) ומשפטו והאהרון ונכון ר"ל דבר ברור ומכוון : ישנו. מלשון יש : וחפשתי. ענין חקירה : (כד) בערבה. ת"י במישרא : נחפז

רשי

(כו) עוטרים. מקיפים וסובבי' מצד אל צד כעטרה המקפת את הראש: (כז) ומלאך בא אל שאול. מלאך ממש כדי להציל את דוד: (כח) סלע המחלקות. שהיה לבו של שאול חלוק לשתי דעות אם לשוב להציל את ארצו מיד פלשתים או לרדוף ולתפוס את דוד כן תרגמו יונתן: (ג) צורי היעלים. סלעי היעלים: (ד) להסך את רגליו. להפנות נקבים

ואנשיו במדבר מעון בערבה אל ימין הישימון: כה וילך שאול ואנשיו לבקש ויגדו לדוד וירד הסלע וישב במדבר מעון וישמע שאול וירדף אחרי דוד מדבר מעון: כו וילך שאול מצד ההר מזה ודוד ואנשיו מצד ההר מזה ויהי דוד נחפז ללכת מפני שאול ושאול ואנשיו עטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם: כז ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים על הארץ: כח וישב שאול מרדף אחרי דוד וילך לקראת פלשתים על כן קראו למקום ההוא סלע המחלקות:

כד א ויעל דוד משם וישב במצדות עין גדי: ב ויהי כאשר שב שאול מאחרי פלשתים ויגדו לו לאמר הנה דוד במדבר עין גדי: ג ויקח שאול שלשת אלפים איש בחור מכל ישראל וילך לבקש את דוד ואנשיו על פני צורי היעלים: ד ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו ודוד ואנשיו בירכתי המערה ישבים:

ודוד וגברוהי במדברא דמעון במישרא דמדרום לישימון: כה ואזל שאול וגברוהי למבעי וחויאו לדוד ונחת לכיפא ויתיב במדברא דמעון ושמע שאול ורדף בתר דוד במדברא דמעון: כו ואזל שאול מסטר טורא מכא ודוד וגברוהי מסטר טורא מכא והוה דוד מתבעי למיזל מן קדם שאול ושאול וגברוהי כמנין על דוד ועל גברוהי למחדהון: כז ואזגדא אתא לות שאול למימר אוחי ואזיל ארי אתנגידו פלשתאי על ארעא: כח ותב שאול מלמרדף בתר דוד ואזל לקדמות פלשתאי על כן קרו לאתרא ההוא כיף פלגותא אתרא דאתפליג ביה לבא דמלכא למיזל לכא ולכא: א וסליק דוד מתמן ויתיב במצדתא עין גדי: ב והוה כד תב שאול מבתר פלשתאי וחויאו ליה למימר הא דוד במדברא דעין גדי: ג ודבר שאול תלתא אלפין גבר עולים מכל ישראל ואזל למבעי ית דוד וגברוהי על אפי שקיפי כיפיא: ד ואתא לחטרי ענא דעל אורחא ותמן מערתא ועל שאול למעבד צורכיה ודוד וגברוהי בסיפי מערתא יתבין:

רדק

שילך שם שאול הלכו הם לחפש המקום שהיה שם דוד באמת ושבו אל שאול והכתוב לא ספר התשובה אבל אחר שאמר וילך שאול ואנשיו ידענו כי הזיפים שבו אליו טרם לכתו: (כה) וירד הסלע. נראה שעמק היה בין הערבי' שהיה שם דוד ובין הסלע ואמר וירד כלומר ירד העמק לעלות הסלע ועל הדרך הזה נאמר ויעלו אותם עמק עכור כמו שפירשתיו במקומו ומ"ש עוד וישב במדבר מעון להודיע כי לא היה לו פנאי לברוח ממדבר מעון ועלה לסלע הזה שהיה במדבר להסתגב בו מפני שאול: (כו) מצד ההר מזה. זהו הסלע: נחפז ללכת. היה טרוד ומהיר ללכת ולברוח מפני שאול ולא יכול כי שאול ואנשיו סבבוהו כי אעפ"י שאמר שאול מצד ההר מזה כיון שראו כי רצה לברוח סבבו שם הסלע ולא היה לנס אלא לתפשם כשבא המלאך אל שאול בסבת נורא עלילות. ובדרש נחפז ללכת ז"ש דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב כיון שראה דוד עצמו מגומלם ביד שאול ואנשיו אמר על חנם משח אותי שמואל ואמר לי כי משחך ה' למלך היכן היא אותה הבטחה שאמר לי ומנין שכך אמר שנאמר אני אמרתי בחפזי כל אדם כוזב אפילו שמואל היכן היא אותה הבטחה שאמר לי אמר לו הקב"ה אני מעיד עליו שנאמן שמואל שנאמר וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא ואתה קראת לשמואל כוזב מיד ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה וגו' א"ר יודן מלאך שליח היה אמר לו רבי פנחס וכי השליח יועץ הו' שהיה אומ' מהר' ולכה אלא מלאך מן השמים היה שנאמר ישלח משמים ויושיעני: עוטרים. כמו סובבי' כמו עטר' שהיא סובבת את הראש וכן כצנה רצון תעטרנו: (כח) מרדוף אחרי דוד. בחירק המ"ם שלא כמנהג: סלע המחלקות. לפי שנחלקו בו אלה מאלה ות"י כיף פלגותיה אתרא דאתפליג ביה לבא מלכא דשאול למיזל לכא ולכא כלומר נחלק לב המלך אם יתעכב עד שיתפש דוד או אם ילך אחרי פלשתים וכן הוא אומר בדרש מהו סלע המחלקות אמר רבי שמואל בר נחמני שם נחלקו גבורים של שאול על דוד מהם היו אומרים עד שבן ישי בידינו לא נפנה ממנו ומהם אמרו מלחמת ישראל קודמת שבן ישי מצוי לנו בכל שעה. דבר אחר מהו סלע המחלקות שבשעה שהיה דוד ועבדיו עוברים על אותו מקום היה מתחלק מחיילותיו הוא ושש מאות איש שהיו אתו באותה שעה והיו יורדין מעל סוסיהן ומשתטחין על פניהם ואומרין ברוך שעשה לנו נס במקום הזה: (ג) על פני צורי היעלים. כי היעלים בצורים ובסלעים שוכנים כמו שנאמר גם כן יעלי סלע והוא אקו הנזכר בתורה ואמרו כי הוא תיש הבר וי"ת על אפי שקיפי כיפיא ולא ידעתי מה היה דעתו לתרג' יעלים כיפיא: (ד) להסך את רגליו. להשתין מים וי"ת למיעבד צרכיה ר"ל להפנות הנקבים

רלבג

דוד הוא חפ' מי הוא המשתוקק והרצון בו ותכל נפש דוד וכן יהיה הרצון בזה המקום כי אמר לבי אלי שהוא יתנהג בערמה ויתראה במקום אחר והוא בלתי מתחבא שם בלתי על המעט ולזה הזהירם שיחקרו מכל המחבואים אשר יתחבא שם: או יהיה אמרו כי אמר אלי שב אל דוד והרצון שדוד אמר אליו בהיותו עמו שהוא מתנהג בערמה ובתחבולות יעשה לו מלחמה: (כז) ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה. באר בזה הספור מה נפלא עוצם השגחת השם על אוהביו ואיך הציל דוד עם היותו בעוצם הסכנה: (ג) על פני צורי היעלים. הם הצורים החזקים שנהגו לשבת שם היעלים כי היעלים הם שוכנים בסלעים כאמרו הידעת עת לדת יעלי סלע וחכר זה כי דוד עם רוחו שע"י הסובה עליו לא היה מוסר עצמו לסכנות אך היה מחביא עצמו במקומות אשר יתכן לו בהם בהעלם יותר: (ד) להסך את רגליו. ר"ל לסכך את רגליו. והוא פניית הצרכי' הגדולים כי מדרך הגדול ה הצנועים לסכך רגליהם

פי׳ רבי ישעיה

(כז) עוטרים אל דוד. פירוש סבבו את העיר כעטרה שמכל מקום שיצא דוד יתפש. ועל אותה שעה אמר דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב ואפילו שמואל הנביא אנב היא נבואתו שמשחני להיות מלך על ישראל: (ג) על פני צורי היעלים. פי' בצורים הגבוהים שהיעלים שוכנים שם כדכתיב הרים הגבוהים ליעלים: להסך את רגליו. תרגם למעבד צרכיה. שהיושב לנקביו מסכך את רגליו בבגדיו:

תולדות אהרן ויבא אל גדרות. ברכות סב (סוכה נה סנהדרין ב): ויבא שאול להסך. יבמות קג :

מצודת דוד

שאול: בערבה. במישור אשר מימין הישימון: (כה) וילך שאול. אחר שחזרו הזיפים והגידו לו מכל מחבואיו: וירד הסלע. ירד מהסלע אשר ישב בה לשבת במדבר מקום נוח להשמט אנה ואנה: (כו) נחפז ללכת. היה ממהר לברוח ושאול ואנשיו סבבום לתפשם: (כז) ומלאך בא. ועד שלא תפשם בא שליח אליו ללכת מול פלשתים · (כח) סלע המחלקות. ע"ש כי בהסלע ההוא (הוא ההר שהלך שאול מצד ההר מזה וכו' כאמור למעלה) נחלקו ונפרדו שאול ואנשיו מעם דוד ואנשיו:

כד (ג) צורי היעלים. סלעים גבוהים אשר היעלים מקננים בהן וכן נאמר הידעת עת לדת יעלי סלע (איוב ל"ט):

מצודת ציון

(כו) נחפז. מל' חפזון ומהירות: עוטרים. מסבבים כעטרה המסבבת את הראש: לתפשם. ענין האחיזה בחזקה: (כז) פשטו. התפזרו כדרך הגייסות וכן אל פשטתם היום (לקמן כ"ז):

כד (ג) בחור. כ"א היה נבחר: (ד) גדרות הצאן. דיר שהצאן רובצים שם: להסך את רגליו: לעשות צורכיו בנקבים כי דרך הצנועים לסכך ולכסות הרגלים וכן אך מסיך הוא את רגליו שופטים

ה וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי דָוִד אֵלָיו הִנֵּה הַיּוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה אֵלֶיךָ הִנֵּה אָנֹכִי נֹתֵן אֶת־אֹיִבְךָ (יתיר יו"ד) בְּיָדֶךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר יִטַב בְּעֵינֶיךָ (ג' חס') וַיָּקָם דָּוִד וַיִּכְרֹת אֶת־כְּנַף־הַמְּעִיל אֲשֶׁר־לְשָׁאוּל בַּלָּט׃ ו וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ עַל אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־כָּנָף אֲשֶׁר לְשָׁאוּל׃ ז וַיֹּאמֶר לַאֲנָשָׁיו חָלִילָה לִּי מֵיהוָה אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לַאדֹנִי לִמְשִׁיחַ יְהוָה לִשְׁלֹחַ יָדִי בּוֹ כִּי־מְשִׁיחַ יְהוָה הוּא׃ ח וַיְשַׁסַּע דָּוִד אֶת־אֲנָשָׁיו בַּדְּבָרִים וְלֹא נְתָנָם לָקוּם אֶל־שָׁאוּל וְשָׁאוּל קָם מֵהַמְּעָרָה וַיֵּלֶךְ בַּדָּרֶךְ׃ ט וַיָּקָם דָּוִד אַחֲרֵי־כֵן וַיֵּצֵא מִן־הַמְּעָרָה (מהמערה ק') וַיִּקְרָא אַחֲרֵי־שָׁאוּל לֵאמֹר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַיַּבֵּט שָׁאוּל אַחֲרָיו וַיִּקֹּד דָּוִד אַפַּיִם אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשָׁאוּל לָמָּה תִשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי אָדָם לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד מְבַקֵּשׁ רָעָתֶךָ׃ יא הִנֵּה הַיּוֹם הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֵת אֲשֶׁר־נְתָנְךָ יְהוָה הַיּוֹם ׀ בְּיָדִי בַּמְּעָרָה וְאָמַר לַהֲרָגְךָ וַתָּחָס עָלֶיךָ וָאֹמַר לֹא־אֶשְׁלַח יָדִי

ה וַאֲמַרוּ גַּבְרֵי דָוִד לֵיהּ הָא יוֹמָא דַאֲמַר יְיָ לָךְ הָא אֲנָא מְסַר יַת בְּעֵיל דְּבָבָךְ בִּידָךְ וְתַעֲבֵיד לֵיהּ כְּמָא דְתָקִין בְּעֵינָךְ וְקָם דָּוִד וּפְסַק יַת כְּנַף מְעִילָא דִלְשָׁאוּל בְּרָז׃ ו וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וְחָשׁ דָּוִד בְּלִבֵּיהּ עַל דִּי פְסַק יַת כַּנְפָא דִי לְשָׁאוּל׃ ז וַאֲמַר לְגֻבְרוֹהִי חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ אִם אַעֲבֵיד יַת פִּתְגָמָא הָדֵין לְרִבּוֹנִי לִמְשִׁיחָא דַייָ לְאוֹשָׁטָא יְדִי בֵיהּ אֲרֵי מְשִׁיחָא דַייָ הוּא׃ ח וּפַיֵּס דָּוִד יַת גֻּבְרוֹהִי בְּפִתְגָמַיָּא וְלָא שַׁבְקִינוּן לְמֵיקַם עַל שָׁאוּל וְשָׁאוּל קָם מִמְּעַרְתָּא וַאֲזַל בְּאוֹרְחָא׃ ט וְקָם דָּוִד בָּתַר כֵּן וּנְפַק מִן מְעַרְתָּא וּקְרָא בָּתַר שָׁאוּל לְמֵימַר רִבּוֹנִי מַלְכָּא וְאִסְתְּכֵי שָׁאוּל לַאֲחוֹרוֹהִי וּכְרַע דָּוִד עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד׃ י וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל לְמָא אַתְּ שְׁמַע יַת פִּתְגָמֵי בְנֵי אֱנָשָׁא דְאָמְרִין הָא דָוִד כָּמֵין בִּישְׁתָךְ׃ יא הָא יוֹמָא דֵין חֲזָאָה עֵינָךְ יַת דְּמַסְרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין בִּידִי בִּמְעַרְתָּא וַאֲמַרוּ אוֹחַרְגִין לְמִקְטְלָךְ וְחָסִית עֲלָךְ וַאֲמָרִית לָא אוֹשִׁיט יְדִי

רשי

לנקבים גדולים : (ו) ויהי אחרי כן וגו' : (ז) ויאמר דוד לאנשיו חלילה . שני מקראות הללו כתובין שלא כסדרן אלא כיון שהתחיל לדבר בכריתת המעיל כלה כל דבריו ואמר שאף בכריתת המעיל נתחרט ואחר כך חוזר לדברו הראשון ואומר על שאמרו לו אנשיו הנה היום וגומר השיב להם חלילה לי וגו' : (ח) וישסע . הבדיל ודחה אותם בדברים : (י) למה תשמע . למה תקבל עלי לשון הרע של דואג : (יא) ואמר להרגך ותחס עליך . הרי כאן חסרים ב' תיבות ואמר האומר שאהרגך ותחס נפשי עליך כמו ותכל דוד לצאת אל אבשלום (שמואל ב' י"ג ב') ותכל

רדק

הנקבים הגדולים וכן במשנה זה הכלל היה במקדש כל המסיך את רגליו טעון טבילה וכן המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים והוא דרך כבוד והוא ענין יליקה מענין נסך ואם הם שני שרשים או הוא לשון סכוך וכן פרשוהו רז"ל אמר ר' אלעזר מלמד שעשה עצמו כסוכה כלומר מתוך צניעות גדולה שהיתה בו היה מסכך עצמו בעת הטילה שלא יראה בשרו ערום ורגליו דרך כבוד והוא כנוי לאבר היליאה וכן את מימי רגליהם : בירכתי המערה . נחבאו שם מפני שאול : (ה) אשר אמר ה' . אמר לו ע"י שמואל או גד או נתן הנביא שיתן אויביו בידיו ושיצלח למלוכה אבל על שאול לא נאמר לו כי לא נפל בידו אבל אנשי דוד אמרו לו אחר שהאל הנסיך שיתן אויביך בידיך הנה שאול ראש אויביך והנה עתה הגיע היום כי הנה הוא בידך ולמעט זה פירשתי שכתיב אויבך וקרי אויביך : כאשר יטב בעיניך . ביו"ד איתן לגד ויו"ד השרש נפלה מהמכתב : ויכרת את כנף המעיל . דרשו רבותינו כל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם שנאמר ויכסוהו בבגדים ולא ייחם לו בעונש שכרת מעיל שאול היה לו זה : (ו) ויך לב דוד אותו . חשש בלבו שמא יחשוב ה' לו עון בכרתו כנף מעיל המלך כי אף על פי שהוא היה רודפו אעפ"י כן יש לו לירוא ממנו וי"ת וחש דוד בליביה : (ז) חלילה לי . הם חשבו כי להרגו הלך אליו וכראותם כי בא וכנפו בידו אמרו לו למה לא הרגתו אמר להם חלילה לי כי משיח ה' הוא : (ח) וישסע . סלק אותי' מעליו בדברים טובים כי הם היו רוצים לקום עליו להרגו כיון שלא הרגו כאשר חשבו הם ובאמרו בדברים בפתח הבי"ת מורה על הידיעה ר"ל אותן דברים שזכר כי משיח ה' הוא וכיוצא בדברים אלו וי"ת ופיים : בדרך . באותו דרך שזכר וכן ויבא אל גדרות הצאן על הדרך : (ט) מן המערה. כן כתיב וקרי מהמערה והענין אחד : (יא) ואמר להרגך . מחלוקת בקריאת המלה הזאת לבן אשר הרי"ם מעמדת בגעיא והגימל בשוא ופתח ולבן נפתלי הרי"ם חטופה ופי' ואמר כל אחד מאנשי דוד שהיו רוצים להרגו לולי כי שסעם דוד בדברים ועל הדרך הזה ת"י ואמרו אותרגין למקטלך וחסית נפשי עלך ויש נוסחאות וחסית עלך . ורז"ל פי' ואמרו הכתוב אומר הבא להרגך השכם להרגו אם במחתרת ימצא הגנב כלומר בהיתר הייתי יכול

רלבג

רגליהם בבגדיהם שלא תראה ערותם : (ה) ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל . יתכן לפי הפשט שהנה היה רצון דוד להרגו ולא השיג ממנו כי אם הכנף והתחרט אחר זה דוד על מחשבתו ואף על פי שהותר לו להורגו כי רודף היה ואמר חלילה לי מה' מעשות דבר הזה וזה היה מהפלגת חסידותו עם שזה גם כן יהיה סבה אחר כך לסקל בהריגת המלכים וידע דוד כי הממלכה תהיה לו ולזה רצה להרחיק ענין הריגת המלכים משיחי ה' ולזאת הסבה בעינה צוה להרוג הנער העמלקי אשר הגיד לו שהרג שאול אעפ"י שהכבר צוהו שאול על זה ולזה גם כן צוה להרוג אשר הרגו איש בשת בן שאול : (ח) וישסע דוד את אנשיו בדברים . ר"ל שעם מה שהיו כלם נסכמים על הריגתו והיו לאגודה אחת על זאת הסכמתם הנה חלק דוד לבם בדבריו באופן שבלבל הסכמת' ומנעם בזה האופן מהריגת שאול : (יא) ואמר להרגך ותחס עליך

פי' רבי' ישעיה

(ה) בלט. פי' בנחת שלא ירגישו ודומה לו בלהטיהם שדברי כשופי' אומר אותם בסוד שלא ישמעו בני אדם: (ו) ויך לב דוד אותו על אשר כרת את כנף . פירו' נתחרט והיה לבו משעמו היאך עשה הדבר הזה לשלוח יד במלך לכרות כנף מעילו : (ח) וישסע דוד את אנשיו בדברים. פי' חילקם והפליגם בדברים טובים מלשון וישסעהו כשסע הגדי והוא לשון חלוקה לשנים : (יא) ואמר להרגך ותחס עליך . פירוש מקרא קצר הוא . ואמר האומר מי שהיה להרגך ותחס עיני עליך ולא שמעתי לו :

אנכי נתן ז' בקריאת וסי' ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים. ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך ראה אנכי נתן לפניכם היום . ושמרתם לעשות את כל החקים . משה עבדי מת. נותן את כלם חללים . הנה אנכי נתן את איבך בידך : יטב ג' חס' בקריאה וסי' ועשית לו כאשר יטב בעיניך . קום אכול לחם ויטב לבך דאחאב . ועבדו את מלך בבל :

תולדות אהרן ויקם דוד ויכרות . ברכות שם : ואמר להרגך . שם (סוטה וכ סנהדרין כ) :

מצודת ציון

(שופטים ג') : בירכתי . בסוף וכן ולירכתי המשכן ימה (שמות כ"ו) : (ה) בכנף המעיל . שפולי המעיל : בלט. בחשאי . כמו דברו אל דוד בלט (לעיל י"ח) : (ח) וישסע . ענין בקיעה ופריקה כמו וישסעהו כשסע הגדי (שופטים י"ד) : (ט) ויקוד . כפף הקדקוד : אפים . הלשון פנים

מצודת דוד

(ה) הנה היום . אולי נאמר לו ע"י נביא שימסור ה' אויביו בידו וחשבו אנשיו של היום הזה נאמר ולזה אמרו הנה זהו היום וכו' ולזה לך ועשית לו וכו' : (ו) ויך וכו' . לבו היתה מתנענעת ומכה בקרבו כדרך החרד ומצטער וזה בחשבו שלא עשה הטוב והוא כמרים יד במשיח ה' : (ז) ויאמר לאנשיו. האומרים אליו להרוג את שאול : חלילה לי מה' . הדבר הזה הוא חולין לי מחמת מצות ה' וחוזר ומפרש הדבר ואמר אם אעשה וכו' לשלוח ידי בו : כי משיח. וחוזר והזכירה עליו: (ח) וישסע דוד. כי אנשיו עשו אגודה אחת להמית את שאול ובא דוד ובקע להבדיל את האגודה באמרי פיו : (י) את דברי אדם . המדבר רכיל : מבקש רעתך. מבקש להרע לך : (יא) ואמר להרגך . כל אחד מאנשי אמר להרגך וחסה נפשי עליך והוא מקרא קצר : ראש

ותכל נפש דוד : (יב) ואבי ראה. כלומר תן לבך על הדבר וגם ראה העדות אשר כנף מעילך בידי והייתי יכול להרגך : (יד) כאשר יאמר משל הקדמוני. משל קדמונו של עולם התורה שהיא משלו של הקב"ה : מרשעים יצא רשע. הקב"ה מזמן לרשע שנופל ביד רשע כיוצא בו. והיכן אמרה תורה והאלהים אנה לידו (שמות כ"א י"ג) כדאיתא במסכת מכות : (כא) ידעתי כי מלוך תמלוך. שרואה אני שהקב"ה מגילך מידי. ומדרש אגדה סימן זה מסר לו שמואל שהקורע מעילו ימלוך

יכול להרגך לולי שחסה נפשי עליך : ותחס עליך. נפשי או עיני ורז"ל פי' לניעות שהיתה בך חסה עליך כי מותר היה להרגך כי רודף אתה והבא להרגך השכם להורגו : (יב) ואבי. כתרגומו רבוני : ראה. ראה בעיניך הכנף וראה בלבך צדקתי ויושר לבבי שלא הרגתיך. צודה. אורב כתרגום כמין וכן ואשר לא צדה : (יד) משל הקדמוני. משל מאדם הקדמוני כי הוא סמוך רוצה לומר המושל הראשון אשר אמר זה המשל והיה המשל בפי כל אדם אחריו ות"י כמה דאמרין מתלא מלקדמין : מרשעים יצא רשע. מהם יצא הרשע שיכלם ויאבדם מן העולם אבל ידי לא תהיה בך כי ממקום אחר יבא לך הרע או פירושו מרשעים יצא מעשה הרשע כלומר כמו שהם רשעים בלבם כן יעשו מעשה רשע ולהם יבחן במעשיהם וכן אני מכיר לבך כי לא תרחם עלי אם אפול בידך אף על פי כן ידי לא תהיה בך ורז"ל פירשו משל הקדמוני משל קדמונו של עולם הוא הקב"ה והוא מה שאמרה תורה והאלהים אנה לידו כלומר ראוי היה זה למות אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב כך ונקמני ה' ממך על ידי רשע כמותך לא על ידי כי ידי לא תהיה בך : (טו) אחרי כלב מת. כלומר כי ככלב אני חשוב כנגדך ולא חי אפילו מת ותרגומו חלש חד וכן פרעוש אחד תרגומו הדיוט חד כלומר דרך משל קרא עצמו כלב ופרעוש כלומר אדם פחות והדיוט והפרעוש ידוע כי הוא השחור ממין המאכלת ודמה עצמו לדבר קל וחלש ואמר כי פרעוש המוצאו בבגד או בבשרו רודפו כי הוא מדלג ממקום למקום כלומר מה מעלה הוא לך ומה גבורה שאתה רודף אחרי כמו הרודף אחרי הפרעוש : (יט) ואת הגדת כן כתיב וקרי ואתה ואחד הוא : (כ) ושלחו בדרך טובה. כי העושה זה באמת האל ישלם לו טובה כן ישלמך כלומר שכר יהיה לך מאת האל במעשך זה : (כא) ידעתי כי מלוך תמלוך. כי אני רואה אתה נצול מידי בכל עת ולא תמלט ידי ואיפשר גם כן ששמע שמשחו שמואל למלך וכי שמואל אמר לו בדבר שמלך ... ובמדרש

באדני כי־משיח יהוה הוא : יב ואבי ראה גם ראה את־כנף מעילך בידי כי בכרתי את־כנף מעילך ולא הרגתיך דע וראה כי אין בידי רעה ופשע ולא־חטאתי לך ואתה צדה את־נפשי לקחתה : יג ישפט יהוה ביני ובינך ונקמני יהוה ממך וידי לא תהיה־בך : יד כאשר יאמר משל הקדמני מרשעים יצא רשע וידי לא תהיה־בך : טו אחרי מי יצא מלך ישראל אחרי מי אתה רדף אחרי כלב מת אחרי פרעש אחד : טז והיה יהוה לדין ושפט ביני ובינך וירא וירב את־ריבי וישפטני מידך : יז ויהי | ככלות דוד לדבר את־הדברים האלה אל־שאול ויאמר שאול הקלך זה בני דוד וישא שאול קלו ויבך : יח ויאמר אל־דוד צדיק אתה ממני כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה : יט ואת הגדת היום את אשר־עשיתה אתי טובה את אשר סגרני יהוה בידך ולא הרגתני : כ וכי־ימצא־איש את־איבו ושלחו בדרך טובה ויהוה ישלמך טובה תחת היום הזה אשר עשיתה לי : כא ועתה הנה ידעתי כי

ברבוני ארי משיחא דיי הוא : יב ורבוני אסתכל אף חזי ית כנף מעילך בידי ארי במפסקי ית כנף מעילך ולא קטלתיך דע וחזו ארי לית בידי חוב וסורחן ולא חטית לך ואת כמין על נפשי למקטלה : יג ידין יי בינא ובינך ויתפרע לי יי מנך וידי לא תהי בך : יד כמא דאמרין מתלא דמלקדמין מרשיעין תפוק חובתהון וידי לא תהי בך : טו בתר מן נפק מלכא דישראל בתר מן את רדיף בתר חלש חד בתר הדיוט חד : טז ויהי יי לדיין ויעביד דין בינא ובינך ויגלי קדמוהי וידון דיני ויתפרע עולבני מנך : יז והוה כד שיצי דוד למללא ית פתגמיא האלין עם שאול ואמר שאול הקלך דין ברי דוד וארים שאול קליה ובכא : יח ואמר לדוד זכאי את מני ארי את גמלתני טבתא ואנא גמלתך בישתא : יט ואת חויתא יומא דין ית דעבדת עמי טיבו וית דמסרני יי בידך ולא קטלתני : כ וארי ישכח גבר ית בעיל דבביה וישלחיניה באורח תקנא ויי ישלמינך טבתא חלף יומא דין דעבדתא לי : כא וכען הא

ואבי ב' וסי' ראה גם ראה את כנף. אשר פגע בשני אנשים צדיקים : הקדמני ג' וסי' את הקני . משל. ארחיק : והיה ה' ו' וסי' נמסר בזכריה סי' י"ד : איבו ד' וחס' בקריאה וסי' ימצא איש את איבו ושלחו. כי יצר לו. איבו בארץ שעריו דמלכים . כי יצא עמך למלחמה דמלכים . ביד נבוכדנצר איבו :

רלבג

עליך . ר"ל אמר לבי תחלה להרגך ותחס עליך נפשי ונתחרטתי על המחשבה ההיא ואמרתי לא אשלח ידי באדוני כי משיח ה' הוא או יהיה הרצון באמרו ואמר להרגך שכבר אמר זה אחד מאנשי ותחס עליו נפש דוד והביאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב : (כ) וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה. הנה קצר בזה ונשען מה שזכר אחר זה : וה' ישלמך טובה תחת היום הזה . ומה שקצר בזה הוא שראוי שישולם גמול טוב מאת הש"י וקצר זאת ההקדמה לשורות

פי' רבי' ישעיה

(יד) כאשר יאמר משל הקדמוני רגילים הקדמונים לומר כי מרשעים יצא הרשע שיכשלו בו : (כ) וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה. בתמיהה וכי דרך בני אדם לעשות כן כאשר עשית אתה לי : (כא) ועתה הנה ידעתי כי מלך תמלך פירוש כי אני רואה כי השם עמך ואתה מצליח . ויש אומרים כשכרת שאול כנף מעילו של שמואל אמר לו מי שיכרית כנף מעילך הוא ימלוך תחתיך :

תולדות אהרן ואבי ראה . (פאה יו סוטה) יז) : מרשעים יצא רשע . עקידה שער א' :

קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך לפיכך אמר וקמה בידך כלומר מה שלא קמה בידי .

מצודת דוד

(יב) ראה גם ראה . ר"ל ראה בראיה ברורה ומוחשת אשר כנף מעילך בידי ומזה תראה שהאמת אתי : כי בכרתי. במה שכרתי כנף המעיל שהיא לראיה שהיית בידי ועכ"ז לא הרגתיך מזה דע וראה כי מעולם לא חטאתי לך לבקש רעתך : (יג) ונקמני ה'. ינקום נקמתי ממך : (יד) כאשר יאמר . ר"ל יקוים בך דברי כמשל הקדמון אשר יאמר מרשעים יצא רשע ר"ל כל דבר תקלה ורשע בא ע"י רשעים וכן תומת אתה ביד רשעים וידי לא תהיה בך : (טו) אחרי מי . ר"ל וכי לא די לך בשלוח אחרי מלאכים מחבלים עד שבעצמך תרדוף אחרי הלא אין זה כבודך שמלך ישראל ירדוף אחר ההדיוט שנחשב למולך ככלב מת וכפרעוש הקופץ ממקום למקום : (יט) הגדת . ר"ל הראית לכל בראיה ברורה : (כ) וכי ימצא . ר"ל וכי נעשה מעולם כזאת שימצא א"ש אויבו וכו' : וה'. אבל ה' ישלם לך גמול ולא לחנם עשית מה שעשית : (כא) הנה ידעתי . גראותי הצלחתך : וקמה בידך . בעבור כשרון מעשיך :

מצודת ציון

פניס : (יב) ואבי . ענין גדול ושר כמו האב על בנו . או לפי שהיה חותנו חשבו כאב : צודה . אורב כמו ואשר לא צדה (שמות כא) : (יד) הקדמוני . ר"ל האמור בימים הקדמונים : (טו) פרעוש . היא כינה שחורה הקופצת ממקום למקום : (טז) וירב . מלשון מריבה : (יז) בני . ר"ל חמלת עלי כבן על האב . או לפי שהיה חתנו חשבו כבן : (יח) גמלתני . ענין תשלומין המעשה : (יט) סגרני . מסרני : (כא) וקמה . מל' קיום : תשמיד

ובמדרש כמו שכתבנו למעלה בפסוק ויחזק בכנף מעילו ויקרע כי שמואל רמז לו שם מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו ועתה כאשר כרת כנף מעילו ידע שזה הוא שאמר לו שמואל לפיכך אמר לו ידעתי כי מלוך תמלוך: (כב) ואם תשמיד את שמי מבית אבי. וזהו אם תכרית את זרעי שאמר וכפל הענין לחזק כי הבנים הם שמית האבות ובהם יזכרו וכן והכרתי לבבל שם ושאר וגו׳ וכן לא יכרת שמו מלפני: (א) וימת שמואל. ספר מיתת שמואל כי אפשר שמת שמואל בזה הפרק שנפרד שאול מדוד ונתקיימה נבואת שמואל בחייו כי אף שאול הודה למלוכה לדוד ומת שמואל שבעה חדשים לפני שאול והארבעה חדשים ומקצת החמישי הם שישב דוד בשדה פלשתים כמו שכתוב והנה מעשה אביגיל ושנת דוד בגבעת החוילה אם כן היו שני חדשים ומקצת החדש השלישי והנה הם שבעה חדשים כי כן אמרו רז״ל כי שבעה חדשים מת שמואל קודם שאול ואפשר שאמרו זה לפי שהשבעה חדשים שהיה הארון בשדה פלשתים אינן בכלל החמשים ושתים שנה של שמואל כי זולתם אנחנו מוצאי׳ נ״ב כמו שפירשתי בפסוק הנה זקנתי ושבתי והנה כנגד אותם שבעה חדשים הם אלו שבעה חדשים ממיתתו של שמואל הרמתי עד מיתתו של שאול והוא תחלת מלכות דוד: בביתו ברמה. בביתו שהיה ברמה כמו שכתוב ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ועוד נפרש מיתת שמואל בפסוק ושמואל מת ולמה נזכר מיתת שמואל במקום הזה לדעת הדרש: (ב) ואיש במעון. שם עיר הנזכר בערי בני יהודה כי משבט יהודה היה האיש הזה ממשפחת כלב: ומעשהו בכרמל. מקום שהוא עבוד בזריעה ובאילנות וקרא כרמל כמו שנאמר והיה המדבר לכרמל ופי׳ מעשהו מקנהו כי המקנה נקרא מעשה ומלאכה כמו שנאמר לרגל המלאכה אשר לפני ויתכן לפרש כרמל זה שם עיר נקרא כן בערי יהודה סמוך למעון כמו שכתוב מעון וכרמל וזיף ויוטה ונראה כי אלה המקומות סמוכין למדבר פארן שירד שם דוד כשברח משאול אחר שנשבע לו כי דוד מהמדבר שלח לנבל כמו שכתוב וישמע דוד במדבר כי גוזז נבל את צאנו או הלך אחריו ממדבר פארן למדבר זיף כי אלה המקומות קרובים כמו שכתב כי הזיפים הלשינו אותו פעם אחרת משם כמו שכתוב: ולו צאן. צאן שם כולל לכבשים ולעזים וזה הוא ברוב והנה הוא על הכבשים לבד שהרי אמר אחריו ואלף עזים וכן בכל מקום שזוכר אותו לענין גזה כמו וגז צאנך תתן לו והוא על הכבשים לבד: (ג) ושם האיש נבל. מה שספר הנה שם האיש ושם האשה ועניניה שאמר והאשה טובת שכל על מעשיהם העתידים כי הוא עשה מעשה רע כאיש נבל והיא עשתה בשכל ובחכמה: טובת שכל. כתרגומו חכימת מדע וי״מ שכל ענין עיון והבנה כאילו אמר טובת מראה וכתב אדוני אבי ז״ל כי נבל זה לא היה שמו שקראו לו אבותיו אלא מרוב גריעות היו קוראין אותו בני אדם נבל: והוא כלבי. היו״ד ליחס לפי שהיה ממשפחת כלב קראו כן וכתיב והוא מזרעיית כלב והכתוב הוא בוי״ו כלבו ואפשר לפרש הכיף לשמוש כפי הכתיב ר״ל כן היה מראה מעשיו רעים כמו שהיה לבו רע כי יש בני אדם מעשיהם נאים ולבם רע והוא היה תוכו כברו וברו כתוכו לרעה וגם הקרי יש לפרשו על זה הדרך כי כל אדם ששואל ממנו היה אומר עליו הוא כלבי כמו שהייתי חושב עליו כי ימנע שאלתי כן היה ובזה הדרך אמר הכתוב על עין רעה כי כמו שער בנפשו כן הוא ויש לפרש כלבי מענין גריעות

כא ...מָלֹךְ תִּמְלוֹךְ וְקָמָה בְּיָדְךָ מַמְלֶכֶת יִשְׂרָאֵל׃ כב וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בַּיהוָה אִם־תַּכְרִית אֶת־זַרְעִי אַחֲרָי וְאִם־תַּשְׁמִיד אֶת־שְׁמִי מִבֵּית אָבִי׃ כג וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לְשָׁאוּל וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל אֶל־בֵּיתוֹ וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו עָלוּ עַל־הַמְּצוּדָה׃

כה א וַיָּמָת שְׁמוּאֵל וַיִּקָּבְצוּ כָל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּבֵיתוֹ בָּרָמָה וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־מִדְבַּר פָּארָן׃ ב וְאִישׁ בְּמָעוֹן וּמַעֲשֵׂהוּ בַכַּרְמֶל וְהָאִישׁ גָּדוֹל מְאֹד וְלוֹ צֹאן שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים וְאֶלֶף עִזִּים וַיְהִי בִּגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ בַּכַּרְמֶל׃ ג וְשֵׁם הָאִישׁ נָבָל וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ אֲבִגָיִל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת־שֶׂכֶל וִיפַת תֹּאַר וְהָאִישׁ קָשֶׁה וְרַע מַעֲלָלִים וְהוּא כָלִבּוֹ (כלבי ק׳)׃ ד וַיִּשְׁמַע דָּוִד בַּמִּדְבָּר כִּי־גֹזֵז נָבָל אֶת־צֹאנוֹ׃ ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד עֲשָׂרָה נְעָרִים וַיֹּאמֶר דָּוִד לַנְּעָרִים עֲלוּ כַרְמֶלָה וּבָאתֶם אֶל־נָבָל וּשְׁאֶלְתֶּם־לוֹ בִשְׁמִי לְשָׁלוֹם׃

יְדַעְנָא אֲרֵי מִמְלַךְ תִּמְלוֹךְ וְתִתְקַיַּם בִּידָךְ מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל׃ כב וּכְעַן קַיֵּים לִי בְּמֵימְרָא דַיְיָ דְלָא תְשֵׁיצֵי יָת בְּנַי בַּתְרַי וְלָא תִפְסוֹק יָת שְׁמִי מִבֵּית אַבָּא׃ כג וְקַיֵּים דָּוִד לְשָׁאוּל וַאֲזַל שָׁאוּל לְבֵיתֵיהּ וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי סְלִיקוּ לִמְצָדְתָּא׃ א וּמִית שְׁמוּאֵל וְאִתְכְּנִישׁוּ כָל יִשְׂרָאֵל וּסְפַדוּ עֲלוֹהִי וּקְבָרוּהִי בְּבֵיתֵיהּ בְּרָמָה וְקָם דָּוִד וּנְחַת לְמַדְבְּרָא דְפָארָן׃ ב וְגַבְרָא בְּמָעוֹן וְנִכְסוֹהִי בְּכַרְמְלָא וְגַבְרָא רַב לַחֲדָא וְלֵיהּ עָאן תְּלָתָא אַלְפִין וְאַלְפָא עִזִּין וַהֲוָה בְּמֵיגַז יָת עָנֵיהּ בְּכַרְמְלָא׃ ג וְשׁוּם גַּבְרָא נָבָל וְשׁוּם אִתְּתֵיהּ אֲבִיגַיִל וְאִתְּתָא חַכִּימַת מַדַּע וְשַׁפִּירַת רֵיוּ וְגַבְרָא קְשֵׁי וּבִישׁ עוֹבָדִין וְהוּא מִדְּבֵית כָּלֵב׃ ד וּשְׁמַע דָּוִד בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי גָזֵיז נָבָל יָת עָנֵיהּ׃ ה וּשְׁלַח דָּוִד עַשְׂרָא עוּלֵימִין וַאֲמַר דָּוִד לְעוּלֵימַיָּא סְקוּ לְכַרְמְלָא וְתֵיתוּן לְוַת נָבָל וְתִשְׁאֲלוּן לֵיהּ בִּשְׁמִי לִשְׁלָם׃

תמלוך ה׳ מלאי׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ ואדניהו בן חגית מתנש׳. ועתה הנה אדניהו מלך. כי מלוך תמלוך וקמה בידך. ובחמה שפוכ׳ אמלוך. תחת עבד כי ימלוך: ויקבצו ג׳ בסיפרא וסי׳ וימת שמואל ויקבצו המצפתה. ויקבצו פלשתים. ויקבצו ירושלם עם: ומעשהו ג׳ בקריאה וסי׳ מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל. ומעשהו לא השכילו: שכל כלהון קמצין במ״ה פתחין וסי׳ אתתא אתיעצת אתיהיבת לגברא ספרא. ופירושו והאשה טובת שכל ויפת תאר. יועץ בשכל. נתן השכל במרומים רבים. איש שכל מבני מחלי. ושום שכל ויבינו במקרא: קשה הקשה ה׳ בקריאת וסי׳ נמסר בסוף וילך:

תולדות אהרן ואיש במעון. (סנהדרין כ)

רשי

ימלוך תחתיו: (ב) ואיש במעון. שם העיר: ומעשהו. מקנהו וקנינו: גדול. עשיר: ויהי בגזוז את צאנו בכרמל. ויהי יום אחד כשהגיע עת גזוז צאנו בכרמל ודרכו היה לעשות משתה ויום טוב לגוזזי הצאן: (ג) והוא כלבי. מבית כלב: כה

רלבג

להורות על פרסומה: (א) בביתו ברמה. ר״ל במקום שהיה שם ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו: (ב) ואיש במעון ומעשהו בכרמל. אמר במעון להורות שלא היה יושב בעיר והיה לו מעון אצל מעשהו שהיה בכרמל ר״ל כי בכרמל היו שדותיו וגניו וכרמיו ולרוב עשרו שם מעונו שם או רצה באמרו במעון שהיה יושב במקום נכבד והיה מעשהו רחוק ממנו כי היה מעשהו בכרמל וזה הפירוש השני הוא הנכון אצלנו: והאיש גדול מאד. ר״ל שהיה עשרו רב: ויהי בגזוז את צאנו בכרמל. ר״ל שבעת גזיזת צאנו היה בכרמל: (ג) והוא כלבי. ר״ל שלרוב אכזריותו היה תכונתו כתכונת הכלבים שמונאים בני מינם וינבחו להם בבאם אצלם ולא יניחום לאכול מהמאכל בבית ואעפ״י שלא יגרע ממאכלי דבר וזה תמה שיורה כי רוע נבל היה בענין הכילות: (ה) עלו כרמלה. אמר זה לפי שהם נעתק נבל בעת הגזירה: כה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ג) והוא כלבי. תרגום והוא מדבית כלב:

מצודת ציון

(כב) תשמיד. ענין כליון: כה (ב) במעון. בכרמל. מנחלת יהודה היו כמ״ש מעון כרמל וזיף (יהושע ט״ו): נספד: בביתו. בביתו שהיה לו ברמה: וירד וכו׳. אולי דרך מדבר פארן גדי היו האנשים הולכים ושבים לספוד את שמואל ופחד פן ימצאוהו מי מאנשי שאול ולזה הלך משם למדבר פארן ולכך סמכו למיתת שמואל: (ב) ומעשהו. מקנהו, וכמ״כ יקראו מלאכה וכמש״כ לרגל המלאכה (בראשית ל״ג) ע״ש שהעוסק במקנה כל מלאכתו ומעשהו בהם וכן ימן בפחך במעשיך (ירמיה מ״ח): גדול מאד. בעושר רב: בגזוז. בעת גזוז צאנו היה בכרמל: (ג) טובת שכל. בעלת שכל טוב: קשה ורע מעללים. אמיץ לב ופועל רע: כלבי. מבני כלב בן יפונה והיה קרוב לדוד:

מצודת דוד

(כב) אם תכרית וכו׳. אז יהיה עליך עונש שבועה: ואם תשמיד. כפל הדבר במ״ש כ״א יוכרת זרעו א״כ ממילא יושכח שמו: כה (א) בביתו ברמה. בבית

ו ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר־לך שלום׃ ז ועתה שמעתי כי גזזים לך עתה הרעים אשר־לך היו עמנו לא הכלמנום ולא־נפקד להם מאומה כל־ימי היותם בכרמל׃ ח שאל את־נעריך ויגידו לך וימצאו הנערים חן בעיניך כי־על־יום טוב בנו תנה־נא את אשר תמצא ידך לעבדיך ולבנך לדוד׃ ט ויבאו נערי דוד וידברו אל־נבל ככל־הדברים האלה בשם דוד וינוחו׃ י ויען נבל את־עבדי דוד ויאמר מי דוד ומי בן־ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו׃ יא ולקחתי את־לחמי ואת־מימי ואת טבחתי אשר טבחתי לגזזי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה׃ יב ויהפכו נערי־דוד לדרכם וישבו ויבאו ויגדו לו ככל הדברים האלה׃ יג ויאמר דוד לאנשיו חגרו ׀ איש את־חרבו ויחגרו איש את־חרבו ויחגר גם־דוד את־חרבו ויעלו אחרי דוד כארבע מאות איש ומאתים ישבו על־הכלים׃

ו ותימרון כדין לחיך ואת שלם וביתך שלם וכל די לך שלם׃ ז וכען שמעית ארי גוזזין לך כען רעיא דילך הוו עמנא לא אנזיקנונון ולא שגא להון מדעם כל יומין דהוו בכרמלא׃ ח שאל ית עולימך ויחוון לך וישכחון עולימיא רחמין בעינך ארי על יום טב אתינא הב כען ית דתשכח ידך לעבדך ולברך לדוד׃ ט ואתו עולימי דוד ומלילו עם נבל ככל פתגמיא האלין בשמא דדוד ופסקו׃ י ואתיב נבל ית עבדי דוד ואמר מן דוד ומן בר ישי יומא דין דסגיאין עבדיא דערקין ודמטמרין גבר מן קדם רבוניה׃ יא ואסב ית מכלי וית משתי וית שירותי דאתקינית לגזזי ואתן לגבריא דלא ידעית אי מנן אינון׃ יב ואתחזרו עולימי דוד לאורחתהון ותבו ואתו וחויאו ליה ככל פתגמיא האלין׃ יג ואמר דוד לגברוהי זריזו גבר ית חרביה וזריזו גבר ית חרביה וזריז אף דוד ית חרביה וסליקו בתר דוד כארבע מאה גברא ומאתן אשתארו למטר

ויגידו ד׳ רפין וסי׳ שאל את נעריך. אם איפוא חכמך. יגישו ויגידו לנו את. יבאו ויגידו צדקתו. תמצא ידך ג׳ וסי׳ תנה נא את אשר תמצא ידך. כל אשר תמצא. תמצא ידך לכל איביך: כארבע ד׳ וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן כ״ב:

תולדות אהרן ואמרתם כה לחי. שם לא עקידה ש׳ מג זוכר וישלח: ויאמר דוד לאנשיו. סנהדרין לו:

רשי

(ו) כה לחי. כה יהיה לשנה הבאה מזל חי וקים) (ל״א כה לחי. אמרו על עצמו ונסכו שתראו כן לאו׳ לאיש חי לאיש זריז ותשוב כמו בן איש חי רב פעלים חי ומזורז בעל מעשים ע״כ): לחי. טוב וקיים: ואתה שלום וגו׳. כן תהיה לאורך ימים: (ז) לא הכלמנום. אם נצרכו לנו לשום דבר לא השיבונום ריקם: ולא נפקד להם. מלאנו כי שומרים היינו להם: (ח) וימצאו הנערים. שלי חן בעיניך בטובה שיגידו לך עבדיך מהם עליהם: כי על יום טוב באנו. על סמך משתה ויום טוב שיש לך באנו עתה לשאול. דבר אחר ערב ראש השנה היה וצריכין אנו לסעודת יום טוב: וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו. יגעים היו מטורח הדרך ונזדרזו למצות דוד ולא נחו עד שדברו אליו ואחר כך וינוחו וי״ת ופסקו כלומר פסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובתו: (י) מי דוד. מה הוא חשוב שאתן לו את שלי הלא מרות המואביה בא: (יג) ויחגור גם דוד את חרבו. מכאן שמתחילין בדיני נפשות מן הקטנים בדין תחלה: על הכלים. לשמור אהליהם וכליהם

רדק

גריעות מעשיו יחשו לכלב: (ו) כה לחי. כזה הטוב יהיה לך כל ימי חייך וכת״י כדין לחייך וי״מ ואמרתם כה לעשיר כמו מה לעני יודע להלך נגד החיים ויהיה פירושו ואמרתם זה השלום לעשיר ויהיה וי״ו ואתה שלום לזה הפירוש כוי״ו וישא אברהם את עיניו: (ז) לא הכלמנום. הה״א בסגול והוא כמו בחירק ופירושו לא עשינו להם דבר רע שיהיה להם כלימה בו אם היו צריכים ממנו דבר לא השיבונו׳ ריק׳ וי״ת לא אנזיקנון: ולא נפקד להם. ולא חסר כמו ולא נפקד ממנו איש פירוש ולא נפקד להם מכל אשר להם והלמד כלמ״ד חדל לספור: כל ימי היותם בכרמל. פי׳ עמנו: (ח) כי על יום טוב בנו. חסר אל״ף מהמכתב ונשארה במבטא ופי׳ כי מנהגם לעשות משתה ויום טוב בעת שהיו גוזזים כמו שראינו בדבר אבשלום וזה כי על יום טוב באנו כלומר באנו אליך בעת שאתה עושה יום טוב ולא תרבה הוצאה בעבורנו כי יום טוב אתה עושה לגוזזים אשר לך ותקנת לרוב מאכל ומשתה: (ט) וינוחו. ת״י ופסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובת נבל ויתכן לפרשו וינוחו מיגיעתם מן הדרך וספר זה בעבור זריזותם כי לא נחו עד שדברו לו הדברים בשם דוד. המתפרצים. לברוח ולמרוד איש מפני אדניו: (יא) את מימי. כלומר כל משתה שלי כתרגומו כל משתאי וכן את לחמי ית מכלי ויש לפרשו לחמי על הלחם המיוחד כי זכר אחר כן את טבחתי שהוא שאר המאכלים וכן יש לפרש מימי כמשמעו כי המים היו יקרים במדבר: ואת טבחתי. תבשילי ומאכלי וכת״י וית שירותי וכמוהו לרקחות ולטבחות ולאופות ולטבחות מתקנות התבשיל וכן אמר במה שהביאה לו אביגיל חמש צאן עשויות כ״ו מתוקנות ומבושלות: (יג) ויחגור גם דוד חרבו. אע״פ שהיה די באנשים אשר עמו אע״פ כן מרוב כעסו חגר גם הוא את חרבו ורז״ל למדו מזה שדיני נפשות אין מתחילין מן הגדול ובדין נפשות דן אותו עם חביריו והסכימו כי מורד במלכות היה וחייב מיתה כי כבר ידעו כל ישראל כי דוד נמשח למלך וזהו נבל וקראו עבד והוא נסכם עמהם באחרונה שאם היה הוא אומר דעתו בראשונה האחרים לא היו רוצים לחלוק עליו והיו אומרים כדבריו לפיכך לא אמר הוא

רלבג

(ו) כה לחי. הרצון בו שכן יהיה לו מהטוב במועד הזה בשנה האחרת וקרא חי העתה העומד כמו שבארנו בדברי התורה על אמרו שוב אשוב אליך כעת חיה: (ז) לא הכלמנום. ר״ל שלא הלעגנו עליהם ולא אמרנו להם דבר לביישם גם לא עשינו דבר ישיגם הבושה בו בעבורנו וזה המאמר היה להורות שלא עשקו דבר מהמקני׳ ישיגם הבושת בעבורו כשלא ימצא נבל חשבונו: ולא נפקד להם מאומה. ר״ל שלא די שלא השיגם נזק מלדנו אבל שמרנו אותם שלא השיגם נזק מזולתנו ולזה אמרו נערי נבל חומה היו עלינו גם לילה גם יומם: (ט) וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו. הרצון בזה אצלי כי נהתפרסם רוע תכונת

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ו) ואמרתם כה לחי. נעלם האל״ף ופתרונו לאחי: ואתה שלום. סו׳ יתיר:

מצודת דוד

(ו) כה לחי. ר״ל כן יהיה לזמן חייך ואתה תהיה בשלום וגם ביתך וכו׳: (ז) עתה וכו׳. ר״ל עתה אודיע לך שרועיך אשר היו עמנו לא הכלמנו אותם בדברי ריב ומלה אף לא נחסר להם מאומה כי לא שלחנו יד בכל אשר להם: (ח) ויגידו לך. שאמת הדבר: וימצאו הנערים. על עצמם אמרו בעבור דוד שימצאו חן לקבלם בסבר פנים יפות: כי על יום טוב. דרכם היה לעשות י״ט ומשתה ושמחה בעת גזיזת הצאן וכן נאמר באבשלום ויהי גוזזים וכו׳ ויקרא וכו׳ (ש״ב י״ג) ולזה דוד לאמר לו הלא על יום טוב באנו ומהראוי לקבל או את כל הבא בסבר פנים יפות: תנה נא. עתה תנה את אשר תמצא ידך אם מעט ואם הרבה: לעבדיך. על עצמם אמרו: (ט) וינוחו. שבתו ונחו מדבריהם ולא דברו עוד מאומה: (י) מי דוד. ר״ל וכי חשוב הוא כ״כ ליתן לו מתן: היום רבו. בעת ההיא נתרבו עבדים המתחזקים כל איש מול פני אדוניו לומר לאדונו אני גדול ממך וכן דוד חושב עצמו לגדול ממני עד שאתן לו מתן: (יא) ולקחתי וכו׳. ועל מה ששאלו לעצמם אמר וכי אתן לאנשים אשר לא ידעתי איה המקום אשר מזה המה וא״כ כ״ש הוא שלא אתן לכם מאומה: (יג) על הכלים. אצל הכלים לשמרם

מצודת ציון

(ז) נפקד. נחסר: מאום. כלל לא: (ח) בנו. כמו באנו ותחסר האל״ף: (ט) וינוחו. מל׳ מנוחה ר״ל נחו מדבריהם: המתפרצים. ענין התחזקות כמו מה פרצת עליך פרץ (בראשית לח): (יא) טבחתי. זבחתי: לגוזזי. להאנשים הגוזזים צאני: ויעט

רד"ק

הוא דעתו אלא באחרונה זהו ויחגור גם דוד את חרבו : (יד) לברך את אדונינו . לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ויברך יעקב את פרעה : ויעט בהם . גער בהם והוא מענין עיט ומשלשו כי היו"ד קמוצה כלומר הכריחם בדברים הרעים וכן במדרש מהו ויעט בהם אפרחינון במלין וי"ת וקץ בהון : (יז) והוא בן בליעל מדבר אליו . אדונינו בן בליעל מדבר אליו אם היינו מדברים אליו היה גוער בנו לכן את דעי מה תעשי ויתכן לפרשו על דוד כלומר דוד בן בליעל מדבר לאדונינו על הדבר הזה אלא יבא ויכלה הכל עם אילו : (יח) וחמש צאן עשוות . כן כתיב בשני ווי"ן וקרי עשויות ביו"ד ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות ופירוש מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו וי"ת עשויות תחברא ולא ידעתי מה הוא ובנוסחא אחרת מצאתי תכברא ופירש אותו רבינו שלמה ז"ל בשם רבי קלונימוס מרומי ממולאות בשר דק ובצים פשטיד"א בלע"ז והביא לו חבר מה שאמרו רז"ל בפסחים ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו ב' טרפון קורהו תכברא : צמוקים . ענבים יבשים ופי' מאה אשכולות וכת"י ומאה אתכלין דענבין יבשין : ודבלי' . הדבלה הוא ככר תאנים יבשו' דרוסות יחד עד שנעשית כמו ככר לחם ופי' מאתים מאתים ככרי' מאלה הככרים או פירוש מאתים ליטרא וכן ת"י ומאתן מנן דבילתא והמנא הוא ליטרא: (כ) בסתר ההר . יורדת בצד זה מן ההר שהיה מקום סתר לבאים ויורדים מצד האחד ואמר זה בעבור כי לא ראתה היא דוד מרחוק עד שפגעו' בהם וירדה מהרה מעל החמור בראותה את דוד וי"ת בסתר ההר בסטר טורא : (כא) לשקר. לחנם : וישב לי רעה . במה שחירף אותי בדבריו:(כב) לאויבי דוד

פי' רבי' ישעיה

(יד)לברך את אדונינו פי' לשאול בשלומו : ויעט בהי . פירוש פור' עליו בגערתו לשון ויעט העט אל השלל : (יח) ומאה צמוקים. ענבים יבשים . וחמש צאן עשויות מתוקנו' ומבושלות שהיו מוכנו' לאכילה ומאתי' דבלים פי' עיגולי דבלה : (כ) היא יורדת בסתר ההר . פירוש שני הרים זה כנגד זה . והעמק שביניה' קורא סתר ההר שהסתי'

שמואל א כה

יד ולאביגיל אשת נבל הגיד נער אחד מהנערים לאמר הנה שלח דוד מלאכים מהמדבר לברך את אדנינו ויעט בהם: טו והאנשים טבים לנו מאד ולא הכלמנו ולא פקדנו מאומה כל ימי התהלכנו אתם בהיותנו בשדה: טז חומה היו עלינו גם לילה גם יומם כל ימי היותנו עמם רעים הצאן: יז ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה הרעה אל אדנינו ועל כל ביתו והוא בן בליעל מדבר אליו: יח ותמהר אבוגיל ותקח מאתים לחם ושנים נבלי יין וחמש צאן עשוות וחמש סאים קלי ומאה צמקים ומאתים דבלים ותשם על החמרים: יט ותאמר לנעריה עברו לפני הנני אחריכם באה ולאישה נבל לא הגידה: כ והיה היא רכבת על החמור וירדת בסתר ההר והנה דוד ואנשיו ירדים לקראתה ותפגש אתם: כא ודוד אמר אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה במדבר ולא נפקד מכל אשר לו מאומה וישב לי רעה תחת טובה: כב כה יעשה אלהים לאיבי דוד וכה יסיף אם אשאיר מכל אשר לו

תרגום

יד ולאביגיל אתת נבל חוי עולימא חד מעולימיא למימר הא שלח דוד אזגדיא ממדברא לברכא ית רבוננא וקץ בהון: טו וגבריא טבין לנא לחדא ולא אתנזיקנא ולא שגא לנא מדעם כל יומין די הליכנא עמהון כד הוינא שרן בחקלא: טז שור מקף הוו עלנא אף בליליא אף ביממא כל יומין דהוינא עמהון רען ענא: יז וכען דעי וחזי מה תעבדין ארי גמירא בישתא למיתי על רבוננא ועל כל ביתיה והוא גבר רשיעא מלמללא עמיה: יח ואוחיאת אביגיל ונסיבת מאתן גריצן דלחם ותרין גרבין דחמר וחמש אען תכברא וחמש סאין קליא ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאתן מנן דביליתא ושויאת על חמריא: יט ואמרת לעולימהא עברו קדמי הא אנא בתריכון אתיא ולבעלה נבל לא חויאת: כ והוה היא רכיבא על חמרא ונחתת בסטר טורא והא דוד וגברוהי נחתין לקדמותא וערעת יתהון: כא ודוד אמר ברם לשקרא נטרית ית כל די לדין במדברא ולא שגא מכל די ליה מדעם ואתיב לי בישתא חלף טבתא: כב כדין יעביד אלהים לסנאי דוד וכדין יוסיף אם אשאר מכל די ליה עד

רש"י

וכליהם : (יד) אחד מהנערים. שלו : ויעט בהם. אפרחינון במלין לשון עיט (בראשית ט"ו י"א) : ולא הכלמנו . לא נכלמנו : (יז) כי כלתה הרעה . מאת דוד אליו : והוא בן בליעל מדבר אליו . ואדונינו בן בליעל מהיות דובר אליו מה שאני אומר אליך כי יקטוף עלינו : (יח) עשויות . תרגם יונתן תכברא ממולאות בשר דק ובצים פשטיי"ץ בלע"ז כמו ששנינו בפסחים (עד . פ"ש הישנה ברש"י ד"ה רבי ישמעאל קורהו וכו' ומצוה לייפה) נותן את הבר עיים ובני מעיו לתוכו רבי טרפון קורהו תכברא מה שנתוכו לגרו כרבי עקיבא דאמר תולין חוצה לו כך היא שנוייה בתוספתא ורבי קלונימוס ז"ל מן רומי פרשה לנו כן : צמוקים . ענבים יבשים : דבלים. עגולי דבלה תאנים דרוסות וכבושות בכלי : (כ) יורדים לקראתה . גיא היה בין שני ההרים היא יורדת מהר זה והם יורדים מהר זה שכנגדו : (כא) ודוד אמר . בלבו כשאמרו לו נערים גדופי נבל אך לשקר שמרתי וגו' : (כב) משתין . י"ת ידע מדע . משית קירות לבו . דבר אחר אפילו כלב שדרכו להשתין

רלב"ג

תכונת נבל לא דברו אליו אלו הדברים תכף בואם אבל נחו והמתינו העת הראוי לדבר לו טוב ואז דברו אליו ככל הדברים האלה שסדר דוד בפיהם שהיה בהם מפיוס הלב הרבה ועם כל זה היתה תשובת נבל בזה האופן מן הקושי שמכר בזה המקום : (יד) ויעט בהם . ר"ל שלא די שלא ענה אותם מענה טוב אבל נהג בהם מנהג העיט והוא העוף הדורס שמתנהג באכזריות : (יז) והוא בן בליעל מדבר אליו . הנה בליעל נאמר בשתוף על הרשע ועל הכילי ומזה הענין הכי הוא בזה המקום וממנו אמרו האמר למלך בליעל רשע אל נדיבים (איוב ל"ד) : (יט) עברו לפני. אמרה זה לכפר פני דוד במנחה הגדולה הזאת : (כב) משתין בקיר . והוא הכר ויש להפלא איך נשבע דוד להרוג נבל וביתו והוא לא השכי' על הריגת שאול עם היותו רודפו . ואפשר שנאמר שהכר נתפרסם לכלם היות דוד נמשח למלך

סבים הטבים ה' חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר תולדת : אל ג' דסמיכי אל בלישני' בקריאה וסי' וכלות אליתם כל היום ואין לאל . ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה . כי כלתה אליו הרעה מאת המלך : מדבר ח' בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר ויצא . כל סיפרא אל כל ואל כל במ"ו על כל וסי' ויאמר אליהם נחש . ויאמרו כל העם . ויחמל שאול . ועתה רעי . וימלך דוד בחברון מלך :

תולדות אהרן והמט נאן. תולין קלס קלז: וסנס סיא רוכבת. פסחים ג מגלסיד:

מצודת ציון

(יד) ויעט . ענין הפרחה כמו ותעט אל השלל (לעיל טו) : (טו) הכלמנו . מלשון כלימה : פקדנו . ענין חסרון : (יז) בן בליעל . איש רשע בלי עול מקום : (יח) נבלי . נאדות : עשויות . מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו (בראשית יח) : קלי . קמח מהבהלים לגוות כמו ולחם וקלי (ויקרא כג) : ומאה צמוקים . מאה אשכלות ענבים יבשים וכן דבלים וצמוקים (ד"ה א יב) : ומאתים דבלים . מאתים ככר והם תאנים מקובצות דרוסות יחד עד שנעשים גוף אחד כעין ככר לחם : (כ) ותפגוש . פגעה : (כא) לשקר . ר"ל על חנם : ולא נפקד . לא נחסר: ונבלה

מצודת דוד

לשמרם : (יד) ויעט בהם . בגערה הפריחם ללכת לדרכם : (טו) והאנשים . אנשי דוד היו טובים לנו מאוד . ולא הכלמנו . לא היינו נכלמים על ידיהם ולא חסרנו מאומה וכו' : (טז) חומה . עוד היו שומרים אותנו מאחרים כחומה הזה : (יז) מה תעשי . לתקן הדבר ולפייס את דוד : כי כלתה הרעה . נגמרה הרעה לבוא אליו : והוא . ונבל עצמו הוא בן בליעל מלדבר אליו ולהוכיחו על פניו כ יגמר בי : (יט) לנעריה . מוליכי המנחה : (כ) בסתר ההר . בעמק שבין שני ההרי' : (כא) ודוד אמר . בעת שפגשה בו אמר דוד לאנשיו אך לחנם שמרתי וכו' : רעה במה שחרפו לומר מי דוד וכו' : (כב) כה יעשה . הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר וכאלו

עַד־אוֹר הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין בְּקִיר׃ כג וַתֵּרֶא אֲבִיגַיִל אֶת־דָּוִד וַתְּמַהֵר וַתֵּרֶד מֵעַל הַחֲמוֹר וַתִּפֹּל לְאַפֵּי דָוִד עַל־פָּנֶיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרֶץ׃ כד וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתֹּאמֶר בִּי־אֲנִי אֲדֹנִי הֶעָוֺן וּתְדַבֶּר־נָא אֲמָתְךָ בְּאָזְנֶיךָ וּשְׁמַע אֵת דִּבְרֵי אֲמָתֶךָ׃ כה אַל־נָא יָשִׂים אֲדֹנִי ׀ אֶת־לִבּוֹ אֶל־אִישׁ הַבְּלִיַּעַל הַזֶּה עַל־נָבָל כִּי כִשְׁמוֹ כֶּן־הוּא נָבָל שְׁמוֹ וּנְבָלָה עִמּוֹ וַאֲנִי אֲמָתְךָ לֹא רָאִיתִי אֶת־נַעֲרֵי אֲדֹנִי אֲשֶׁר שָׁלָחְתָּ׃ כו וְעַתָּה אֲדֹנִי חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אֲשֶׁר מְנָעֲךָ יְהוָה מִבּוֹא בְדָמִים וְהוֹשֵׁעַ יָדְךָ לָךְ וְעַתָּה יִהְיוּ כְנָבָל אֹיְבֶיךָ וְהַמְבַקְשִׁים אֶל־אֲדֹנִי רָעָה׃ כז וְעַתָּה הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר־הֵבִיא שִׁפְחָתְךָ לַאדֹנִי וְנִתְּנָה לַנְּעָרִים הַמִּתְהַלְּכִים בְּרַגְלֵי אֲדֹנִי׃ כח שָׂא נָא לְפֶשַׁע אֲמָתֶךָ כִּי עָשֹׂה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לַאדֹנִי בַּיִת נֶאֱמָן כִּי־מִלְחֲמוֹת יְהוָה אֲדֹנִי נִלְחָם וְרָעָה לֹא־תִמָּצֵא בְךָ מִיָּמֶיךָ׃ כט וַיָּקָם

מנהר צפרא ידע מדע: כג וחזת אביגיל ית דוד ואוחיאת ואתרכינת מעל חמרא ונפלת לאפי דוד על אפהא וסגידת על ארעא: כד ונפלת על ריגלוהי ואמרת בבעו עלי דילי רבוני חובא ותמלל כען אמתך קדמך ותשמע ית פתגמי אמתך: כה לא כען ישוי רבוני ית לביה על גברא שטיא הדין על נבל ארי כשמיה כן הוא נבל שמיה וטפשותא עמיה ואנא אמתך לא חזיתי ית עולימי רבוני דשלחת: כו וכען רבוני קים הוא יי וחיי נפשך די מנעך יי מלמשפך דם זכאי ולמפרק ידך לך וכען יהון כנבל סנאך ודתבעין על רבוני בישתא: כז וכען תקרובתא הדא דאיתיאת אמתך לרבוני ותתיהב לעולימיא דמשמשין קדם רבוני: כח שבוק כען לחובי אמתך ארי קימא יקים יי לרבוני מלכו קימא ארי קרבי עמא דיי רבוני מגיח ובישתא לא אשתכחת בך מיומך: כט וקם אנשא

ותדבר ג' בקריאה וסימ' ותדבר נא אמתך. יפתח פיך את הפליט. למה תאמר יעקב:

רשי

להשתין בקיר: (כד) בי אני אדני העון. מתחלה אמרה כך כדי שיטה אוזן לדבריה ולסוף אמרה לו האמת אני אמתך לא ראיתי את נערי אדני: (כו) אשר מנעך. ששלחני לקראתך למנעך משפיכות דמים: והושע ידך לך מלנקום אתה בעצמך את נקמתך ותענש: יהיו כנבל אויביך. נתנבאת ברוח הקודש שלא יאריך ימים: (כז) ונתנה לנערים. ותנתן לנערים המתהלכים וגו' נתנה לשון עבר ונתנה לשון לנכח: (כח) כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן. להיות מלך על ישראל לסיכך ורעה לא תמצא בך לכך לא נאה לך לעשות שלא כדין להוציא לעז על מלכותך

רלבג

למלך על ישראל ולפי שהיה נבל מבזה המלכות היה עונשו למות וכל הנסכמים לו בזה וכבר התבאר ממאמר אביגיל לדוד שזה הענין היה מפורסם אז לישראל. (כד) ותפול על רגליו. ר"ל אצל רגליו: בי אני אדני העון. הוא על דרך אמרו ולי אני עבדך והכלון בו כי אדני העון והפשע והודת זה תחלה כדי שיכנסו דבריה באזני דוד והשקיט חמתו בזה המאמר כי בו מספיום מה שלא יעלם ואחר זה חלתה פניו שישמע את דבריה ובארה לו שלא חטאה בזה אך חטא בו נבל בעלה מצד רוע מנהגו ותכונתו כי נבל שמו ונבלה עמו: (כו) מנעך ה' מבוא בדמים והושע ידך לך. הנה נשבעה שכן היה הענין שהיא לא ראתה נערי דוד ואמרה עם שבועתה מה שיורה שהיא בלתי יראה שישחית דוד בעלה וביתה אך הוא מפורסם אצלה שכבר ימנה דוד מזה אחר הפיוס אשר פייסה אותו וזה כלו היה מטוב חכמתה ואמרה שהש"י מנעהו מבוא בדמים ר"ל מבוא בהריגת אנשים ומנעהו מהושיע ידו לו להנקם מאויביו העוברים בכחו ובשלם ידו: (כט) ויקם אדם לרדפך. והוא רמז אל שאול: והיתה נפש

רדק

דוד. כנוי הוא לדוד: משתין בקיר. כמו שפירשו רז"ל אפילו הכלב שדרכו להשתין בקיר וי"ת ידע מדע ר"ל משית בקירות לבו כלומר בן דעת: (כג) לאפי דוד. כמו לפני דוד: בי אני. כלומר אדוני העון בעצמי ואני הוא שחטאתי לפני כלומר הטוב כי אני חטאתי שמע דברי אמתך: (כו) אשר מנעך. דבק עם חי ה': והושע ידך לך. השם מנעך מבוא בדמים והושע ידך לעצמך שלא שפכה ידך דם נקי כי לא יקרא זה מורד במלכות כאשר חשבת כי עדין לא יצא שמעך בעולם ועדין שאול קיים: והיו כנבל. שאין בו כח להרע לך: הברכה. כמו המנחה כמו קח נא את ברכתי: אשר הביא שפחתך. ואמר שפחתך בלשון זכר הנסתר לפי שהיא עקר ההבאה: ונתנה לנערים. דרך כבוד: (כח) בית נאמן כתרגומו מלכו קיימא ודרך נבואה אמרה זה כי היא אחת משבע נביאות על דעת רז"ל ויש לפרש כי היה הדבר נשמע ונודע בישראל כי דוד נמשח למלך כמו שאמרה ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל: כי מלחמות ה'. תרגומו ארי קרביה דעמיה דה': לא תמצא בך. עתיד במקום עבר כמו לא נמצא' ועלת מימיך יוכיח זה וכן תרגומו לא אשתכחת: (כט) ויקם אדם. שאול וקראו אדם ולא מלך דרך בזיון כלומר כי אין לו תקומה לפניך: והיתה נפש

פי' רבי' ישעיה

מכסים אותו ואינו נראה והיא היתה יורדת מן ההר מזה ודוד היה יורד לקראתה מן ההר שכנגדו ופגעה בהם בתוך העמק: (כב) משתין בקיר. פי' זה הכלב שדרכו להשתין בקור. כלומר אפילו כלביו אהרוג: (כד) בי אני אדוני העון. פירוש העון הזה שאתה רוצה לעשות בי יגיע ולא לך. שהיתה מכבדת הדבר בעיניו על שהיה רוצה לשפוך דם: (כו) ועתה אדני חי ה'. פי' נשבעת לו שבאמת היא אומרת שלא ראתה את נעריו: והושע ידך לך. פירוש שידך תושיע לעצמך שתמנע ידך מלשפוך דמים ותושיע נופך מעון: (כז) ועתה הברכה הזאת. פירוש המנחה כמו קח נא את ברכתי: אשר הביא שפחתך. מקרא קצר הוא אשר הביא נער שפחתך. ונתנה לנערים. פי' תהיה נותנת לנערים:

מצודת דוד

כאלו אמר כהרעה הזאת יעשה לי המקום אם אשאיר וכו' ולפי שבסוף חזר בו לזה כינה הכתוב ואמר לאויבי דוד: משתין בקיר. כן יקרא הזכר כי עושה קלוח למרחוק ויוכל להשתין בקיר: (כג) לאפי דוד. לפני דוד: (כד) בי אני וגו'. כי דוד לא היה מכירה ולזה אמרה מה ששמעתי אשר אדוני מדבר אל עבדיו בדבר מה שקרה לו דע אדוני העון הזה הוא בי ר"ל בביתי נעשה הדבר: ותדבר. ולזה תדבר אמתך לבקש ולהתחנן על הדבר: (כה) אל איש. ר"ל אל דברי חירופו: ונבלה עמו. מחזיק בנבלה לדבר קשות וחירופים: לא ראיתי. בכדי לתקן הדבר ולפייסם: (כו) חי ה' וגו'. נשבעה בה' ובנפשו ואמרה הנה רצון ה' למנעך מבוא בעון שפיכת דם שידך יושיע לך לריב ריבך כ"א היה רצון המקום שידך יושיע לך לנקום נקמתך ולשפוך דם לא היה הדבר נגלה אלי ללכת לפייסך ואף המהירה והפגישה והשמיעה בדבריך לאנסיך המה מה' בהשגחה: ועתה. הואיל וה' מנעך מבוא בדמים בודאי הוא יריב ריבך ויומת בידי שמים וכל אויביך יהיו כנבל שיומתו בידי שמים וכאשר אמר דוד בעצמו אל שאול ישפוט ה' וכו' וידי לא תהיה בך: (כז) ועתה הברכה. התפייס נא בעבור הברכה הזאת וכו': ונתנה וכו'. מפני הכבוד לא אמרה ונתנה לך כי למעלתו למעט יחשב ואמרה ונתנה להנערים וכו': (כח) שא נא וכו'. הקדימה לשאול מחילה אם תכשל בלשונה לדבר מה מול כבודו: כי עשה יעשה. זה ראשית אמריה תאמר הן ידעתי שה' יעשה לאדוני בית נאמן ומתקיים ועד עולם לא תוסר המלוכה מביתו לא כשאול שיוסר המלוכה מזרעו: כי מלחמות ה'. כל מלחמתך המה מלחמות ה' לעשות נקמה בפלשתים אבל לא המצא בך רעה מימיך ללחם ולהרוג אנשים מישראל כאשר עשה שאול שהרג כהני נוב ולזה סרה משאול ולא תוסר ממך. (כט) ויקם אדם. ר"ל עם שקם שאול לרדפך וכו' ויכול היית להרגו במערה עכ"ז לא שלחת בו יד ורעה לא נמצא בך מימיך

מצודת ציון

(כה) ונבלה. ענין דברי גנאי וכעור כמו נבל נבלה ידבר (ישעיה לב): (כז) הברכה. המנחה ומנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית לג): ברגלי אדוני. ר"ל עם מהלכו ואחריו כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח): (כח) שא. ענין מחילה: נאמן. מתקיים כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כ"ב): צרורה

רדק

נפש אדני . שלא יוכלו להמיתך מי שרודפין אותך ותהיה בחיים את השם כלומר שהלך בדרכיו כל ימיך וכן ורעה לא תמצא בך כל ימיך וימית האל יתפלה ויתברך הרודפים אותך ויפריח נפשם כמו אבן הקלע וכף הקלע פירוש מושב אבן הקלע שהוא עשוי כמו כף ולדעת יונתן פירו׳ נפש אדני צרורה בצרור החיים לעולם הבא שתרגם הפסוק כן ותהא נפשא דרבוני גנוזה בגנז חיי עלמא קדם ה׳ אלהך וית נפש בעלי דבבך יפרחינה כמה דמפרחין אבנא בקלעא וכן לדברי רז״ל ר׳ אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנא׳ בצרור החיים את ה׳ אלהיך ונשמתן של רשעים מטרפות ומשוטטות מסוף העולם ועד סופו ואין להם מנוחה שנאמר יקלענה בתוך כף הקלע : (לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה . זאת הנקמה שאתה רוצה להנקם בנבל : לפוקה . כמו ופיק ברכי׳ על ענין מכשול ותרגומו ליצפא ; ולמכשול לב . כי העון מכשול הלב הוא והכפל פוקה ומכשול לחזק כי כן דרך הכתוב ויש בו דרש כי דוד תבע אביגיל לעבירה ואמרה לו לא תהיה זאת לך לפוקה על שפיכות דמים ולמכשול על אשת איש : ולהושיע אדוני לו . לעצמו שלא ישפוך דם נקי : וזכרת את אמתך . כשייטיב ה׳ לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה כי טובה עשיתי עמך שמנעתיך מדמי חנם : (לב) לאביגל . כתיב כמו לאביגיל כי קרוב הוא והיתה נקראת כך וכן והרבה כזה נמצא בשמות . ויש בו דרש כי כשאמרה וזכרת את אמתך פקרה עצמה לו וכיון שפקרה עצמה לו פגמה הכתוב בקריאה כי למעלה קראה אביגיל והכא אביגל : אשר שלחך . שנתן בלבך לצאת לקראתי : (לג) טעמך . עצתך ודברך הטוב וכת״י ובריך מדעיך כליתני . מנעת אותי כמו לא יכלה ממך : (לד) מהרע אותך . כמו לך : ותבאתי . כן כתיב והקרי ותבאת ובמלה בכתוב שני סימני נקבה עבר ועתיד כי לשון העתיד תבא ולשון עבר באת והיה הכפל הזה במלה

רשי

מלכותך : (כט) כף הקלע . חתיכת עור רחבה עשויה כמין כף באמצע הקלע שנותן בה האבן : (ל) והיה כי יעשה ה׳ וגו׳ . ותמלוך : (לא) ולא תהיה וגו׳ לפוקה . לכשלון כמו ופיק ברכים (נחום ב׳ י״א) באם הייתה עושה זאת לא יהיה לך פתחון פה לרדות אדם לדורות הבאים על שפיכות דמים : ולהושיע אדוני לו . שתנקום אתה את נקמתך : (לג) כליתני . מנעת אותי כמו לא תכלא רחמיך (תהלים מ׳ י״ב) לא יכלה ממך (בראשית כ״ג ז׳) : והושע ידי לי . מוסב על מבוא בדמים מים של מבוא

לט ויקם אדם לרדפך ולבקש את־נפשך והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את יהוה אלהיך ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע׃ ל והיה כי־יעשה יהוה לאדני ככל אשר־דבר את־הטובה עליך וצוך לנגיד על־ישראל׃ לא ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב לאדני ולשפך־דם חנם ולהושיע אדני לו והיטב יהוה לאדני וזכרת את־אמתך׃ לב ויאמר דוד לאביגל ברוך יהוה אלהי ישראל אשר שלחך היום הזה לקראתי׃ לג וברוך טעמך וברוכה את אשר כלתני היום הזה מבוא בדמים והשע ידי לי׃ לד ואולם חי־יהוה אלהי ישראל אשר מנעני מהרע אתך כי לולי מהרת ותבאתי לקראתי כי אם־נותר לנבל עד־אור הבקר משתין בקיר׃ לה ויקח דוד מידה את אשר־הביאה לו ולה אמר עלי לשלום

למרדפך ולמבעי למקטלך ותהא נפשא דרבוני גניזא בגנז חיי עלמא קדם יי אלהך וית נפש בעלי דבבך יפרחינה כמא דמפרחין אבנא בקלעא׃ ל והוה כד יקים יי לרבוני ככל דמליל לאיתאה טבתא עלך ויפקדינך למהוי מלכא על ישראל׃ לא ולא תהי דא לך ליצפא ולתקלת לב לרבוני ולמשפך דם זכאי מגן ולמפרק רבוני ליה וכד יוטיב יי לרבוני ותדכר ית אמתך׃ לב ואמר דוד לאביגיל בריך יי אלהא דישראל דשלחך יומא דין לקדמותי׃ לג ובריך מדעיך ובריכא את דמנעתני יומא הדין מלמשפך דם זכאי ולמפרק ידי לי׃ לד וברם קים הוא יי אלהא דישראל דמנעני מלאבאשא ליך ארי אלולא פון אוחית ואתית לקדמותי אלהין אשתאר לנבל עד מנהר צפרא ידע מדע׃ לה וקביל דוד מנה ית דאיתיאת ליה ולה אמר סקי לשלם לביתך חזי

ואת נפש ד׳ בקריאה וסי׳ ויקם אדם לרדפך . ויבוא יואב אל המלך . ועתה לכי איעצך נא עצה . ויאמר אלהים לשלמה . וחד ואת הנפש אשר עשו בחרן . ולא תהיה ח׳ וסי׳ נמסר בסדר קדשים : וברוך ז׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך : ואולם ח׳ ר״פ וסי׳ נמסר בסדר וארא :

תולדות אהרן והיתה נפש אדוני . שבת קיב מגלה שם חגיגה יב עקידה ש׳ ע׳ עקרים מד פו לג : ואת נפש איביך . שבת שם עקידה ש׳ קא עקרים מד פ׳ לג : ולא תהיה זאת לך לפוקה . מגלה שם ופו סנהדרין קיא (שם שם) : והטיב ה׳ לאדני . מגלה יד קמא לג : וברוך טעמך . מגלה שם :

רלבג

נפש אדני צרורה בצרור החיים . הוא העולם הבא כי שם תתאחד הנפש במושכליה שהם צרור החיים ומאדם יהיה עם השם יתברך כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות ה׳ : ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע . ר״ל שלא יהיה לה השארות וקיום והנה אמרה זאת להורות שכבר יחטא דוד אם ישחית ותמנע ממנו ההצלחה הנפשיית שהיא ערך ההצלחה ואמרה עוד כי בהיותו נגיד על ישראל יהיה לו זה העון לפוקה ולמכשול לב אם ישחיתם ואולי היה זה סבה שתסור הממלכה ממנו כמו שקרה לשאול . ופה ה היה מטוב חכמתה שחלתה פני

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים . פי׳ כל מקום שאומר הנפש הוא הגוף והנשמה ולא הנשמה לבד דכתיב והנפש אשר תאכל . וכתיב על נפש מת . ואין לומר על הנשמה נפש מת : (לא) ולהושיע אדוני לו . דברי הם להושיע אדוני לעצמו מן העון שלא תכשל בשפיכות דמים . והטיב ה׳ לאדוני וזכרת את אמתך . פירוש כשייטיב ה׳ לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה שמנעתיך מלשפוך דמים שאין נאה למלך לעשות דבר שלא כדין : (לג) וברוך טעמך . כמו מטעם המלך : אשר כליתני היום . כמו לא יכלה ממך . ולזכר יאמר כליתני . ולנקבה כליתיני : (לד) ותבאת לקראתי . מלה מורכבת היא . מן ותבואי מן ובאת . שאו זה או זה היה לו לומר והרכיב המלה משתיהם ואמי ותבאת . כמו שמזכיר הרוב מלות מורכבות :

מצודת ציון

(כט) צרורה. ענין קשורה כמו צרור כספו (בראשית מב) : יקלענה. ענינו השלכה בהכלי העשוי כעין מקל ובראשו כעין כף ובו יגותו האבן הנזרק ולזה קרוי כף הקלע : (לא) לפוקה. אף הוא ענין מכשול כמו ופיק ברכים (נחום ב) : (לג) טעמך. דבורך ועצתך כמו וטעם זקנים יקח (איוב יב) : כליתני . מנעת אותי : (לד) ואולם. אבל באמת : לולי. אם לא : (לה) ואשא פניך. ענין הדור פנים

מצודת דוד

מימיך : והיתה נפש אדוני . ובעבור זה תהיה נפש אדוני צרורה בצרור החיים הנצחיים הרוחניים אחר הפרדה מן הגוף : את ה׳ . להיות חוזרת למקום אשר ממנה חוצבה : יקלענה . תהיה משוטטת נעה ונדה כהאבן הקלוע בכף הקלע ואמרה זאת להחניפו ולבל ישפוך דמי ישראל כמו שאול : (ל) את הטובה וכו׳ . וחוזרת ומפרשת וצוך לנגיד וכו׳ : (לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה . ר״ל כשתמלוך לא יזיק לך כלל דברי חרפת נבל להיות מבוזה בעבור זה בעיני העם ואפילו למכשול לב אדוני לא יהיה כי לא תחוש או לדברי נבל כזה וכאשר לא תמיתהו תוסר מן הקלון כי לא יאמר או עליך שדרכך לשפוך דם חנם ולהושיע לעצמך בכח זרועך וכאלו אמרה הן עתה עוד היותך נרדף בהרים מפני שאול חושש אתה לחרפת נבל אבל לא תחוש במה שיאמרו שאתה שופך דם חנם ומושיע לעצמך בכח זרועך היות עכשיו אין מעלתך גדולה כ״כ לחוש לדברים כאלה אבל לאחר שתמלוך נהפוך היא והנה באמתי בהבנת הדברים האלה אליה וקוץ בהקטין עתה מעלתו ולזה שאלה בראשית אמריה שא נא לפשע אמתך : והיטב ה׳ לאדוני . ר״ל הן ידעתי כאשר ייטיב ה׳ לאדוני וימלוך כאות נפשו זכור תזכור את אמתך להחזיק לי טובה על העצה היעוצה למנעך מבוא בדמים : (לג) מבוא בדמים. מבוא בעון שפיכת דם ובתשועת ידי לעצמי (לד) חי ה׳ . הריני נשבע חי ה׳ וכו׳ שמנע אותי מהרע לך ר״ל לביתך ולכל אשר לך : כי אם נותר וכו׳ . או יחול עלי עונש

מבוא מחוברת בא והושע כמו מבוא בדמים והושע ידי לי : (לו) כצאת היין מנבל . כד פג חמרא מנבל . וימת לבו . שנצטער על המנחה שהובאת לדוד : (לח) כעשרת הימים . שבעת ימי אבלו של שמואל תלה לו הקב״ה שלא יתערב אבל רשע באבלו ואחר כך תלה ג׳ ימים ומה כענין שנאמר ויגף ה׳ את נבל ואמר מר חלה שלשה ימים ומת זו הוא מיתת מגפה ורבותינו אמרו אלו עשרת ימי תשובה שהמתין לו הקב״ה שיחזור בתשובה ויש אומרים כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד שלח לו דוד עשרה נערים והאכילן : (לט) את ריב חרפתי . גדופי שחרפני היום רבו עבדים המתפרצים : ואת עבדו חשך מרעה . שלא הרגתיו :

לביתך ראי שמעתי בקולך ואשא פניך: לו ותבא אביגיל אל נבל והנה לו משתה בביתו כמשתה המלך ולב נבל טוב עליו והוא שכר עד מאד ולא הגידה לו דבר קטן וגדול עד אור הבקר: לז ויהי בבקר בצאת היין מנבל ותגד לו אשתו את הדברים האלה וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן: לח ויהי כעשרת הימים ויגף יהוה את נבל וימת: לט וישמע דוד כי מת נבל ויאמר ברוך יהוה אשר רב את ריב חרפתי מיד נבל ואת עבדו חשך מרעה ואת רעת נבל השיב יהוה בראשו וישלח דוד וידבר באביגיל לקחתה לו לאשה: מ ויבאו עבדי דוד אל אביגיל הכרמלה וידברו אליה לאמר דוד שלחנו אליך לקחתך לו לאשה: מא ותקם ותשתחו אפים ארצה ותאמר הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי עבדי אדני: מב ותמהר ותקם אביגיל ותרכב על החמור וחמש נערתיה ההלכות לרגלה ותלך אחרי מלאכי דוד ותהי לו לאשה: מג ואת אחינעם לקח דוד מיזרעאל ותהיין גם שתיהן לו לנשים: מד ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש

דקבילית מניך ונסבית אפיכי: לו ואתת אביגיל לות נבל והא ליה משתיא בביתיה כמשתי מלכא ולבא דנבל שפיר עלוהי והוא רוי עד לחדא ולא חויאת ליה פתגם זעיר ורב עד מנהר צפרא: לז והוה בצפרא כד פג חמרא מנבל וחויאת ליה אתתיה ית פתגמיא האלין ומית לביה במעוהי והוא הוה כאבנא: לח והוה לזמן עשרא יומין ותבר יי ית נבל ומית: לט ושמע דוד ארי מית נבל ואמר בריך יי דדן ית דין חיסודי מידא דנבל וית עבדיה מנע מלמעבד בישא וית בישת נבל אתיב יי ברישיה ושלח דוד ושאיל באביגיל למסבה ליה לאתו: מ ואתו עבדי דוד לות אביגיל לכרמלא ומלילו עמה למימר דוד שלחנא לותיך למסביך ליה לאתו: מא וקמת וסגידת על אפהא על ארעא ואמרת הא אמתך לאמהו לאסחאה ריגלי עבדי רבוני: מב ואוחיאת וקמת אביגיל ורכיבת על חמרא וחמש עולימתהא דאזלין לקיבלה ואזלת בתר אזגדי דוד והות ליה לאתו: מג וית אחינועם נסיב דוד מיזרעאל והואה אף תרתיהון ליה לנשין: מד ושאול יהב ית מיכל ברתיה אתת דוד לפלטי

חשך ז׳ בקריאה וסי׳ במסרה רבתא : בראשו י״ד בקריאה וסי׳ נמסר בסוף סדר ויקרא :

תולדות אהרן ויהי כעשרת הימים . ר״ס יח (בכורים סד) :

רדק

במלה מורה על ורזות ביאתה וכן בקרי משני הסימנים : (לז) בצאת היין . בביאת ופי׳ בעת שסרה שכרותו ותרגומו כד פג חמרא מנבל וכן תרגם הסירי את יינך מעליך הלא תפיגין ית חמרך : וימת לבו . שנשתתק ויהי כמת כי נצטער על המנחה שהביאה אשתו לדוד : כעשרת הימים . הכ״ף כ״ף האמיתות ר״ל לעשרת הימים וכן כמשלש חדשים ר״ל למשלש חדשים עשרת הימים חלה בחולי הקשה ובסוף העשרה ימים נגפו האל ומת ואלו היסורין היו לו עונש עונו עם מיתתו . ויש דרש שתלו לו עשרה ימים לתשובה וכן אמרו לעשרת לא נאמר אלא כעשרת כעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמא יעשה תשובה וזה רחוק כי הכתוב מעיד עליו כי עשרת הימים האלה היה מת לבו והיה לאבן היאך יעשה תשובה אדם כזה ועוד דרשו כנגד עשר לגימות שנתן לעשרה נערי דוד ששלח אליו ואני אומר כי לרעתו היו אלה העשרה ימים לא לטובתו ועוד בדרש ויהי כעשרת הימים ויגף ה׳ את נבל והלא אין מגפה אלא לשלשה ימים דתניא המת ליום אחד הרי זו מיתה של זעף לשנים מיתה של בהלה לשלשה מיתה של מגפה אלא שתלו לו שבעת ימי אבלו של שמואל הצדיק כדי שלא יתערב אבלו של רשע בתוך אבלו של צדיק : (לט) חרפתי . שחרף אותי ואמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו : (מג) גם שתיהן . האחת לרבות האחרת ואמר זה להודיע כי אלו שתיהן היו לו לנשים ולא מיכל כי שאול נתנה לפלטי בן ליש ולפיכך אמר ושאול נתן את מיכל בתו וגו׳ ויש לשאול הרי מיכל אשת דוד היתה איך נתנה לפלטי ואיך לקחה פלטי בן ליש והיא אשת דוד וא״ת כי בעבירה ובאיסור עשו הדבר איך לקחה אחרי כן דוד והנה היתה אסורה לו כיון שנבעלה ברצון לאחר בעודה אשתו ויש מרז״ל אמרו כי קדושי פלטי במיכל בעבירה היו ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במיכל כמו שאמר יעשרנו המלך עושר גדול ואותו היום היה מלוה אצל שאול והמקדש במלוה אינה מקודשת ואף על פי שהיו ערלות פלשתים לקדושין גם כן חשב שאול כי דעת דוד על העושר שהיה מלוה ודוד היה דעתו על מאתים ערלות שהרי למהר נתנם ולקדושין ומהם אמרו כי פלטי בן ליש לא בא עליה וכל הימים שהיתה עמו חרב היה נועץ בינו לבינה שלא יגע בה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה על המצוה הזאת שהלך מידו שהיה כל כך כובש את יצרו

רלבג

פני דוד שיזכרה כאשר ייטיב ה׳ לו לגמול אותה חסד או אולי המאמר ממנה על צד הנבואה וראתה שעתיד נבל למות ותהיה היא אשת דוד : (לז) וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן . אמר זה על צד ההפלגה לרוב הדאגה שהיה דואג על גודל המנחה ולרוב הפחד שהיה לו מדוד : (מא) הנה אמתך לשפחה לרחוץ רגלי עבדי אדני . אמרה זה על צד הענוה להורות שדי לה אם תהיה לאשה לאחד מעבדי דוד ותרחץ רגליו כמנהג האשה לבעלה : (מד) ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו׳ . מן הפלא איך עשה זה שאול והיא היתה אשת איש וכבר אמרו רז״ל שלא נגע בה פלטי בן ליש וידמה שכן הוא שכבר חזר דוד ולקחה וזה מורה שכבר התפרסם ונודע שלא נגע בה ולפי שכבר היתה פרושה בלתי ראויה לבניס מזה הלד

פי׳ רבי׳ ישעיה

(לז) וימת לבו בקרבו . מן הפחד שנתפחד מדוד : (מג) ואת אחינועם לקח דוד לאשה מיזרעאל ושאול נתן את מיכל בתו . כדאמרינן בקדושין המקדש במלוה ופרושה סבר שאול דעתי׳ אמלוה דלא הוי קדושין :

מצודת דוד

שבועה : (לז) בצאת היין . ר״ל בעת סרה השכרות : וימת לבו . אמר על דרך גוזמא והפלגה על גודל החרדה מפחד דוד כי חשב פן עכ״ז יבוא עליו : והוא היה לאבן . שבטלו הרגשותיו מרוב החרדה : (לט) חשך מרעה . לבל המיתו בידי : ואת רעת . את גמול רעת : (מא) לשפחה וגו׳ . כאלו אמרה אינני ראויה לו לאשה כ״א לשפחה לרחוץ רגלי עבדיו : (מב) וחמש נערותיה . היא רכבה וגם חמש נערותיה וגו׳ : (מג) גם שתיהן . נוסף על מיכל בת שאול שקדשה מאז : (מד) נתן את מיכל בתו

מצודת ציון

פנים למלאות השאלה : (לו) טוב עליו . ר״ל שמח : (לט) חשך . מנע כמו ולא חשכת (בראשית כב) : (מא) אפים . על פניה : (מב) לרגלה . עם מהלכה ואחריה : במעגל

יגרו וכל אלה הדברים רחוקים מדרך הפשט. והנכון בעיני כי גם נתן דוד למיכל כי ראינו ששנא שאול את דוד אחר שנתחתן עמו עד שברח דוד מפני שאול וכראות שאול כי דוד היה בורח אע"פ שהיה חוזר אליו לפעמים הכריחו לתת גט לבתו שלא תשב עגונה ועשה כן ושאול נתנה לאשה לפלטי בן ליש. וא"ת אם כן אסור היה לדוד להחזירה כי אסור לאדם להחזיר גרושתו אחר שנשאת לאחר או שנתארסה ונאמר כי לא מדעתו נתן זה הגט ואם תאמר מי הכריחו והלא הוא ברח מאת שאול אף ע"פ שברח ראינו שהיה עם שאול אחר כן כמו שאמר אם פקוד יפקדני אביך וכל הענין שהוא מורה כי אחר שברח היה חוזר אליו ובעוד שהיה עמו הכריחו לתת הגט וגט המעושה בישראל שלא כדין פסול ואם תאמר וכי לא היו יודעים בית דינו של שאול כי הגט פסול אפשר שהיה דעתם כי בדין היה אחרי אשר היה רצון המלך וטוב מזה עוד שנאמר כי דוד קודם שנתן הגט אמר בפני שני עדים מאוהביו ראו שאני אנוס בנתינת הגט והסתירו הדבר ונתן הגט והנה הגט לא היה גט ופלטי בן ליש לא ידע ומיכל לא ידעה והיו סבורין כי הגט גט ואפשר גם כן כי הגט היה מתחלתו כהוגן ועל ידי שליח שלחו דוד ואחר כן בטלו קודם שיגיע גט לידה והם לא ידעו והנה מיכל נבעלה בטעות ולא נאסרה על דוד והיה זה כמי שנבעלה באונס כי היתה סבורה כי הגט כשר כי האונס והשגגה שוין באשת איש וכן אמר והיא לא נתפשה פרט לאנוסה ומעלה בו מעל פרט לשוגגת שמותרת לבעלה: (ב) בחורי ישראל. מן הקלים לפיכך נשתנתה תנועת הבי"ת לשוא אבל ובחורי ישראל הכריע שהבי"ת בפתח הוא מהדגושים לפיכך לא נשתנתה התנועה: (ד) אל נכון. באמת ובברור וכן תרגם יונתן בקשוט: (ה) במעגל. מקום המחנה יקרא מעגל לפי שחונים שם העם בסבוב: (ז) מעוכה. תקועה הוא קרוב לענין מעוך וכתות: (ח) בחנית ובארץ. אכנו בחני' מכה גדולה עד שאתקע החנית בארץ תחתיו וכת"י אמחיניה כען במורניתא ואברזיניה בארעא: ולא אשנה לו. לא אהיה צריך לשנות לו פעם אחרת כי באותה מכה אמיתנו: (י) חי ה'. השבועה שלא יומת על ידי כי ה' יגפנו ונשבע בעבור אבישי שלא יעבור על רצונו ויכנו. ונדרש כי אם ה' יגפנו למה זכר שני פעמים ה' אמר חי ה'

ה'

אֲשֶׁר מִגַּלִּים׃

כו

א וַיָּבֹאוּ הַזִּפִים אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃ ב וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּרֶד אֶל־מִדְבַּר־זִיף וְאִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים אִישׁ בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד בְּמִדְבַּר־זִיף׃ ג וַיִּחַן שָׁאוּל בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן עַל־הַדָּרֶךְ וְדָוִד יֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וַיַּרְא כִּי בָא שָׁאוּל אַחֲרָיו הַמִּדְבָּרָה׃ ד וַיִּשְׁלַח דָּוִד מְרַגְּלִים וַיֵּדַע כִּי־בָא שָׁאוּל אֶל־נָכוֹן׃ ה וַיָּקָם דָּוִד וַיָּבֹא אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר חָנָה־שָׁם שָׁאוּל וַיַּרְא דָּוִד אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁכַב־שָׁם שָׁאוּל וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָאוֹ וְשָׁאוּל שֹׁכֵב בַּמַּעְגָּל וְהָעָם חֹנִים סְבִיבֹתָו׃ ו וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר ׀ אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַחִתִּי וְאֶל־אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב לֵאמֹר מִי־יֵרֵד אִתִּי אֶל־שָׁאוּל אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֲנִי אֵרֵד עִמָּךְ׃ ז וַיָּבֹא דָוִד וַאֲבִישַׁי ׀ אֶל־הָעָם לַיְלָה וְהִנֵּה שָׁאוּל שֹׁכֵב יָשֵׁן בַּמַּעְגָּל וַחֲנִיתוֹ מְעוּכָה־בָאָרֶץ מְרַאֲשֹׁתָו וְאַבְנֵר וְהָעָם שֹׁכְבִים סְבִיבֹתָו׃ ח וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֶל־דָּוִד סִגַּר אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת־אוֹיִבְךָ בְּיָדֶךָ וְעַתָּה אַכֶּנּוּ נָא בַּחֲנִית וּבָאָרֶץ פַּעַם אַחַת וְלֹא אֶשְׁנֶה לוֹ׃ ט וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי אַל־תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי מִי שָׁלַח יָדוֹ בִּמְשִׁיחַ יְהוָה וְנִקָּה׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד חַי־יְהוָה כִּי אִם־יְהוָה

(ד'. ג' · ג' · י"כ · ב' קריא חנה · תיוק' · ג' · ג'. ב' · ג'. תיוק' · תיו ק' · ג'. יתיר יו"ד · ג'. ב' · ג')

בר ליש דמגלים: א ואתו אנשי זיף לות שאול לגבעתא למימר הלא דוד מטמר בגבעתא דחכילה די על אפי ישימון: ב וקם שאול ונחת למדברא דזיף ועמיה תלתא אלפין גברא בחירי ישראל למבעי ית דוד במדברא דזיף: ג ושרא שאול בגבעת חכילה די על אפי ישימון על אורחא ודוד יתיב במדברא וחזא ארי אתא שאול בתרוהי למדברא: ד ושלח דוד מאללין וידע ארי אתא שאול בקשוט: ה וקם דוד ואתא לאתרא די שרא תמן שאול וחזא דוד ית אתרא דשכב תמן שאול ואבנר בר נר רב חיליה ושאול שכיב בברכומא ועמא שרן סחרנוהי: ו ואתיב דוד ואמר לאחימלך חתאה ולאבישי בר צרויה אחוהי דיואב למימר מן יחות עמי לות שאול למשריתא ואמר אבישי אנא איחות עמך: ז ואתא דוד ואבישי לות עמא בליליא והא שאול שכיב דמוך בכרכומא ומורניתיה נעיצא בארעא איסדוהי ואבנר ועמא שרן סחרנוהי: ח ואמר אבישי לדוד מסר יי יומא דין ית בעיל דבבך בידך וכען אמחיניה כען במורניתא ואברזיניה בארעא זמנא חדא ולא אשני ליה: ט ואמר דוד לאבישי לא תחבליניה ארי מן אושיט ידיה במשיחא דיי וזכי: י ואמר דוד קים הוא יי אלהין מן

רש"י

(ז) מעוכה. נעוצה: (י) חי ה'. יש אומרים ליצרו נשבע ויש אומרים לאבישי נשבע אם תכרות את הצדיק אני אפרע דמך בדמו: כי אם ה' יגפנו.

יקרב

רלב"ג

הנה נתנו לה בני מרב אחותה לגדלם. ונדלתם כאילו הם בניה ומפני זה נקראו בני מיכל כמו שאמר בסוף זה הספר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזילי המחולתי: (ה) ושאול שוכב במעגל. ר"ל במחנה והוא היה בדמות עגול למען יראו הבאים אליהם מכל הצדדים: (י) חי ה' כי אם ה' יגפנו. ר"ל להמיתו בלא עתו על צד הפגע: או יומו יבא ומת. ר"ל הקץ המוגבל לו לחיות כי זה הקץ מתחלף לפי עת הלידה: או במלחמה ירד ונספה. ר"ל שהוא בעצמו מלך בבחירתו יסבב מיתות בלא עתו וזה כי מי שלא בא עתו עדין הנה יתכן בבאו במקום הסכנה שימות בלא עתו וכבר זכרו זה בעלי חכמת משפטי הכוכבים בספריהם והוא סוד דעת תורתנו השלמה ולזה נותה לעשות מעקה לגגים למלט הבאים שם מהנפילה:

ויעמד

פי' רבי' ישעיה

(י) ויאמר דוד חי ה'. כי אם ה' יגפנו. פי' נשבע שלא ימק על ידם כי אם ה' יגפנו וימיתהו קודם זמנו:

מסתתר ד' בקריאות וסי' ויבאו הזיפים ויגדו. ויעלו הזיפים. אתה אל מסתתר. בבא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד: מראשתו ח' ג' מנהון כתובין תו וסי' נמסר בסדר ויצא:

מצודת ציון

כו (ה) במעגל. דרך המחנה לחנות בעגול למען יראו מסביב כל סבא עליהם: (ז) מעוכה. נעוצה והרוב הוא מלשון ומעוך וכתות (ויקרא כב): מראשותיו. סמוך לראשו: (ח) סגר. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א): אשנה. מלשון שנים: (י) ונספה. ענין כליון כמו עתה אספה (לקמן כז):

לפחת

מצודת דוד

בתו. כי חשב קדושי דוד לקדושי טעות ורז"ל נחלקו בו: כו (א) ויבאו הזיפים. באו עוד הפעם: (ב) אל מדבר זיף. ובמדבר ההיא היתה גבעת החכילה: (ג) וירא. היה נראה לו שבא ולא ידע עדיין בבירור: (ד) אל נכון. כמו בנכון ר"ל ידע בבירור: (ה) ויבא. בתחילה הלך לרגל: סביבתיו. סביבות שאול: (ו) ויען דוד. אחרי שובו אליהם: (ח) ובארץ. עד שתנעץ החנית גם בארץ: פעם אחת. את זה אעשה בפעם אחת ולא אצטרך להכותו מכה שנים: (ט) ונקה. ויהיה נקי מעונש בתמיה: (י) חי ה'. חזר לשבע ואמר חי ה' שלא יאריך עוד ימים רבים

יגפנו או־יומו יבוא ומת או במלחמה ירד ונספה: יא חלילה לי מיהוה משלח ידי במשיח יהוה ועתה קח־נא את־החנית אשר מראשתו ואת־צפחת המים ונלכה־לנו: יב ויקח דוד את־החנית ואת־צפחת המים מראשתי שאול וילכו להם ואין ראה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים כי תרדמת יהוה נפלה עליהם: יג ויעבר דוד העבר ויעמד על־ראש־ההר מרחק רב המקום ביניהם: יד ויקרא דוד אל־העם ואל־אבנר בן־נר לאמר הלוא תענה אבנר ויען אבנר ויאמר מי אתה קראת אל־המלך: טו ויאמר דוד אל־אבנר הלוא־איש אתה ומי כמוך בישראל ולמה לא שמרת אל־אדניך המלך כי־בא אחד העם להשחית את־המלך אדניך: טז לא־טוב הדבר הזה אשר עשית חי־יהוה כי בני־מות אתם אשר לא־שמרתם על־אדניכם על־משיח יהוה ועתה ׀ ראה אי־חנית המלך ואת־צפחת המים אשר מראשתו: יז ויכר שאול את־קול

תיו ק׳ ח׳ ג׳ מנכון כתיב הו · א׳ מ״ג · ו׳כגעס כס׳ · כ״ה פתחין ב׳ כמעט · ב׳ ר״פ בסס׳ · תיו ק׳

קדם יי יתמחי או יומיה ימטי וימות או בקרבא יחות ויתקטל: יא חס לי מן קדם יי מלאושטא ידי במשיחא דיי וכען סב ית מורניתא די איסדוהי וית מנא דמיא ונזיל לנא: יב ונסיב דוד ית מורניתא וית מנא דמיא מאיסדי שאול ואזלו להון ולית דחזי ולית דידע ולית דמיתער ארי כולהון דמכין ארי שינא תקיפא מן קדם יי נפלת עליהון: יג ועבר דוד עברא וקם על ריש טורא מרחיק סגי אתרא ביניהון: יד וקרא דוד לעמא ולאבנר בר נר למימר הלא תעני אבנר ואתיב אבנר ואמר מן דין דקרי בריש מלכא: טו ואמר דוד לאבנר הלא גבר גבר את ומן כותך בישראל ולמאלא נטרתא על רבונך מלכא ארי אתא חד מן עמא לחבלא ית מלכא רבונך: טז לא תקין פתגמא הדין די עבדתא קיים הוא יי ארי גברין חיבי קטול אתון דלא נטרתון על רבונכון על משיחא דיי וכען חזי אן מורניתא דמלכא וית מנא דמיא דאיסדוהי: יז ואשתמודע שאול ית

רשי

יקרב מיתתו: או יומו יבא. יום שזמן מיתתו בו: (יא) צפחת צלוחית

רדק

ה׳ שלא תהרגנו ואם תהרגנו חי ה׳ אהרוג אותך: כי אם ה׳ יגפנו. כחולי טרם זמנו כמו ויגוף ה׳ את נבל כלומר על ידי השם יומת, לא על ידי ומיתתו תהיה קלונה באחת מהשלש ועל קירוב מיתתו אמר כי אם לא כן מה אמר כל אדם ג״כ מת באחת מהשלש אשר זכר אלא אמר זה לאבישי להשקיט כלומר אל תחוש עליו כי לא יאריך זמנו שימות או ימות בחולי שיגפנו ה׳ טרם יומו שהגיע לו בעת שנולד וזה יקרה לו בעונו. או יומו יבא. כלומר או זמנו שקצוב בעת לידתו קרוב הוא וזה אמר דוד מלבו כי אמר בלבו כיון שמאס בו השם ית׳ מהיות מלך וגזה למשחני לא יתכן שיאריך הזמן או אפשר כי מפי שמואל אמר שימות בקרוב ואם כן יתכן לפרש חי ה׳ כי על אלה הדברים אמר חי ה׳ כי כן יהיה לו שימות בקרוב באחת מהשלשה כי כיון שנאמר לו מפי הנבואה יכול להשבע בזה: או במלחמה ירד ונספה. ונספה טרם יומו הקצוב לו כי באלה שני הפנים ימות אדם טרם יומו או בחולי או בחרב וזו המיתה בעבור עון גדול מעון מי שמת בחולי טרם יומו ואם יש ביד האדם זכות מוסיפין לו על זמן הקצוב לו גם כן וזה הדבר מצאנו בו מחלוקת בין רבו׳ ז״ל את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין אותן לו לא זכה פוחתין לו מהם דברי רבי עקיבא ופי׳ שני דורות כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו׳ וזהו שאמר אמלא אשלים אותם אליך שלא יפחתו וחכמים אומרים זכה מוסיפי׳ לו עליהם לא זכה פוחתין לו מהם ופירוש מספר ימיך אמלא אעשה מלוי ותוספת עליהם אמרו לו לרבי׳ עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו לו. (יא) צפחת. פי׳ צלוחית: (יב) ויקח דוד. אחר שאמר לאבישי קח נא נתחרט בו ולא רצה שיקרב אבישי אליו שמא לא יוכל לכבוש את יצרו ויכנו לפיכך הלך דוד בעצמו ולקח החנית והצפחת: מראשותי שאול. השי״ן הוא לשמוש לפיכך היא נקודה בצירי אבל מ״ם מראשותיו בשוא והיא נוספת ואינה לשמוש. ואין רואה. לא היה בכל המחנה אדם שהיה ער ורואה בקחתו הצפחת והחנית. ואין יודע. אין מרגיש בבואו: ואין מקיץ. שלא הקיץ אחד מהם לקול לכתם וקחתם ולקול דבריהם שהיו מדברים ביניהם: כי תרדמת ה׳. הסמיכות הוא לאחד משני פנים או פירושו תרדמה גדולה כי הדבר שרוצה להגדילו סומך אותו לאל יתברך כמו מאפליה שלהבת יה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים או פירושו להודיע כי התרדמה היתה סבה מאת האל כדי שלא ירגישו בדוד ובאבישי בקחתם הצפחת והחנית: (יד) הלא תענה אבנר. אחר שקרא אל העם ואל אבנר ולא היו עונים אותו קרא עוד אל אבנר בשם ואמר הלא תענה אבנר ובדרש אמר לו דוד מה יש לך לענות אבנר הרי אמרת על המערה אילו היה עושה מאומה היינו נכנסין לשם ומחתכין אותו אבר אבר או שמא אימר בסיר׳ הוקרע החנית והצפחת מה יש לך לענות הלא תענה אבנר לא היה לך לענות דבר ונעשה כאלם הדא הוא דכתיב האמנם אלם צדק תדברון: מי אתה קראת אל המלך. כמו על המלך כלומר שלא יראת לקרות במקום שהמלך ישן לא חששת שתעירהו משנתו בקראך בקול כי הוא לא היה קורא אל המלך כי אם אל אבנר וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים ובפנין הזה ית׳ מאן דין דקרי בריש מלכא: (טו) הלא איש אתה. איש גדול וכן גדעון בן יואש איש ישראל גדול ישראל וכן כלם אנשים

רלבג

(יג) ויעמד על ראש ההר מרחוק רב המקום ביניהם. הנה עמד על ראש ההר כדי שיהיה קולו יותר נשמע כי היה רוצה לדבר אל שאול מרחוק ימלט עצמו מהסכנה אם יסכימו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יב) ואת צפחת המים. תרגום וית מנא דמיא: ואין מקיץ. מפני שהאיתן שלו פתוח איקץ. ויקץ. כמו איטב. וייטב. בא מקיץ כמו מטיב: (טו) הלא איש אתה. חשוב כמו כלם אנשים:

ואין ראה ג׳ פסוקים בקריאה ואין ואין ואין וסימניהון ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ. ואין קול ואין עונה ואין קשב. זרעתם הרבה והבא מעט. יודע ו׳ מלאים וסי׳ ואין רואה ואין יודע. ואנבי היודע ועד כן כתיב. ותהי להם חזות הכל. כי יודע ה׳ דרך. כי יודע כל שער. יודע ה׳ ימי תמימים. מי יודע עז אפך. מי יודע אם לעת כזאת. כל יודע מבין. ואין אתנו יודע עד. וכל תריסר ור״ה וקהלת ומשלי דכו׳ מ״ל במ״ג חסר וסי׳ בפשע ארץ רבים. ידע ה׳ דין דלים. כי איננו ידע מה שיהיה: מרחק ד׳ חס׳ בקריאה וסי׳ ויעמד על ראש ההר מרחק. האלהי מקרוב עצות מרחק אמונה אמן. וקרב מרחק עמדו. ויש ספרים נמסר גם זה ותשלחי ציריך עד מרחק. וכל אוריתא דכוות׳ חסר:

תולדות אהרן או יומו יבא. עקרים מד ס׳

כא: : אבנר בן נר. עקידה ס׳ קג. הלא תענה אבנר (סוטה יו סוטה יז): קראת אל המלך. שם: איש אתה. שם:

מצודת דוד

כי אם ה׳ יגפנו בלא יומו או מהר יבוא יומו וימות במיתה טבעית או ימות במלחמה: (יא) חלילה לי. עם שגם אני משיח ה׳ כמותו מ״מ חלילה גם לי מחמת מצות ה׳ משלוח ידי וכו׳: (יב) ויקח דוד. חזר דוד לקחתו בעצמו כי לא האמין לאבישי פן עמו יכה נפש שאול: ואין רואה וכו׳. בעבור השינה לא היה מי רואה אותם ואף לא ידעו בהרגשת השמע מקול ההולך והדבור ולא היה מי מהם מקיץ מן השינה במשך הזמן ההיא כי מה׳ נפלה עליהם תרדמה ולא היה הדבר בדרך הטבע: (יג) העבר. מעבר המים שהיה שם: על ראש ההר. להשמיע קולו למרחוק: רב המקום. כי פחד לנפשו שלא יתפשוהו: (יד) הלא תענה אבנר. ר״ל עליך להשיב על דברי: מי אתה. ר״ל איך מלאך לבך לקרא בקול על המלך להקיצו משנתו: (טו) הלוא איש אתה. ר״ל הלא אתה גדול וחשוב ומי כמוך בחשיבות ולפי גודל המעלה תגדל האשמה: כי בא. פן יבוא וכאשר באמת בא אבישי ורצה להשחיתו: כי בני מות אתם. בעבור כבוד אבנר חזר לדבר אל כולם ולפסוק עליהם המיתה: ראה

מצודת ציון

(יא) צפחת. צלוחית כמו וצפחת השמן (מ״א יז): (יג) מקיץ. ענין הערה מהשינה: תרדמת שינה עמוקה וכן מה לך נרדם (יונה א): (יד) אל המלך. כמו על המלך: (טו) איש. ר״ל גדול וחשוב כמו כולם אנשים (במדבר יג): אל אדוניך. על אדוניך: (טז) בני מות. אנשי מות ר״ל חייבי מיתה: אי חנית. איה החנית: ואת צפחת. ואיה צפחת: הסיקף

רדק

אנשים אנשי' גדולים ות"י גבר גיבר את : שמרת אל אדוניך . כמו על אדוניך וכן אמר אחר כן על אדוניכם וכתי' על ריבונך וכמוהו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים : (יט) הסיתך בי . שם בלבך להרע לי בעוני וי"ת אם מן קדם ה' איתגרית בי . ורז"ל דרשו כי בעון שאמר לשון הסתה על הבורא ית' חטא בהסתה ויסת את דוד בהם :

ירח מנחה . כלומר אקריב לפניו מנחה שיריחה וירצה בה לכפר עוני ולהסיר שנאתך ממני : מהסתפח . מלגור ולדבק בנחלת ה' : לך עבוד אלהי' אחרי' . כאלו אומר לו לך עבוד אלהים אחרים כי מגרשי' אותי מנחלת ה' לגור בין העכו"ם אעפ"י שעדיין לא יצא מארץ יהודה ידע כי יצטרך לצאת כי לא יוכל לברוח מפני שאול אחר זה והוא בארץ יהודה וישראל וגם הוצרך לו לצאת כשהלך אל אכיש מלך גת וגם כן הלך למצפה מואב והניח אביו ואמו לפני מלך מואב וישבו שם אעפ"י שהוא ואנשיו היה הולך ושב בארץ יהודה וי"ת למימר איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא : (כ) אל יפול דמי ארצה : שיעמוד דמי נגד ה' תמיד לנקום נקמתי כאילו נשפך דמי כי בכל יום אני בסכנת דמי : כאשר ירדוף הקורא בהרים . כאשר ירדוף הרודף את הקורא והקורא הוא עוף הנקרא בלעז פירדיז"ו וי"ת ירדוף כמו ירדף מנפעל או כמו שתי' יתרדף מהתפעל שתרגם כמא דמתרדיף קוריאה בטוריא : (כב) הנה החנית . כתיב וקרי חנית והענין אחד : (כג) וה' ישיב לאיש . לאיש שעושה כמו שעשיתי צדקה ואמונה : אשר נתנך ה' היום ביד . כמו בידי וכן ת"י וכן ועזי וזמרת יה כמו וזמרתי ויתכן לפרש ביד סמוך ואע"פ שהוא קמוץ והנסמך חסר ופירושו ביד אחד מאנשי ולא אביתי אני שישלח ידו בך : אספה

תולדות אהרן אם ה' הסיתך . ברכות סב : כי גרשוני . כתובות קי :

תרגום

קָלָא דְדָוִד וַאֲמַר הֲקָלָךְ דֵין בְּרִי דָוִד וַאֲמַר דָוִד קָלִי רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ יח וַאֲמַר לְמָא דְנַן רִבּוֹנִי רָדִיף בָּתַר עַבְדֵיהּ אֲרֵי מָה עֲבָדִית וּמָה בִּידִי חוֹבָא׃ יט וּכְעַן יִשְׁמַע כְּעַן רִבּוֹנִי מַלְכָּא יָת פִּתְגָמֵי עַבְדֵיהּ אִם מִן קֳדָם יְיָ אִתְגְרִית בִּי יְקַבֵּל קוּרְבָּנִי בְּרַעֲוָא וְאִם בְּנֵי אֱנָשָׁא לִיטִין אִנוּן קֳדָם יְיָ אֲרֵי תָרֵיכוּנִי יוֹמָא דֵין מִלְמִידַר בְּאַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ לְמֵימַר אֱזֵיל דָוִד בֵּינֵי עַמְמַיָא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא׃ כ וּכְעַן לָא יִתְּשַׁד דָמִי לְאַרְעָא מִן קֳדָם מֵימְרָא דַיְיָ אֲרֵי נְפַק מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמִבְעֵי יָת חַלָּשׁ חַד כְּמָא דְמִתְרְדִיף קוֹרָאָה בְּטוּרַיָא׃ כא וַאֲמַר שָׁאוּל חָבִית תּוּב בְּרִי דָוִד אֲרֵי לָא אַבְאֵישׁ לָךְ עוֹד חֲלָף דִיקָרַת נַפְשִׁי בְּעֵינָךְ יוֹמָא הָדֵין הָא אִסְתַּכָּלִית וְאִטַּפְּשִׁית סַגִי לַחֲדָא׃ כב וַאֲתֵיב דָוִד וַאֲמַר הָא מוּרְנִיתָא דְמַלְכָּא וְיֶעְבַּר חַד מֵעוּלֵימַיָא וְיִסְבַהּ׃ כג וַיְיָ יָתֵיב לִגְבַר יָת זָכְוָתֵיהּ וְיָת קוּשְׁטֵיהּ דְמַסְרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין בִּידִי וְלָא אֲבֵיתִי לְאוֹשָׁטָא יְדִי בִּמְשִׁיחָא דַיְיָ׃ כד וְהָא כְּמָא דִי יְקָרַת נַפְשָׁךְ יוֹמָא דֵין בְּעֵינַי כֵּן תֵּיקַר נַפְשִׁי קֳדָם יְיָ וִישֵׁיזְבִינַנִי

שמואל א כו

דָּוִד וַיֹּאמֶר הֲקוֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד וַיֹּאמֶר דָּוִד קוֹלִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ יח וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֲדֹנִי רֹדֵף אַחֲרֵי עַבְדּוֹ כִּי מֶה עָשִׂיתִי וּמַה־בְּיָדִי רָעָה׃ יט וְעַתָּה יִשְׁמַע־נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֵת דִּבְרֵי עַבְדּוֹ אִם־יְהוָה הֱסִיתְךָ בִי יָרַח מִנְחָה וְאִם ׀ בְּנֵי הָאָדָם אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי יְהוָה כִּי־גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת יְהוָה לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ כ וְעַתָּה אַל־יִפֹּל דָּמִי אַרְצָה מִנֶּגֶד פְּנֵי יְהוָה כִּי־יָצָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת־פַּרְעֹשׁ אֶחָד כַּאֲשֶׁר יִרְדֹּף הַקֹּרֵא בֶּהָרִים׃ כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל חָטָאתִי שׁוּב בְּנִי־דָוִד כִּי לֹא־אָרַע לְךָ עוֹד תַּחַת אֲשֶׁר יָקְרָה נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה הִסְכַּלְתִּי וָאֶשְׁגֶּה הַרְבֵּה מְאֹד׃ כב וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַחֲנִית הַמֶּלֶךְ וְיַעֲבֹר אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וְיִקָּחֶהָ׃ כג וַיהוָה יָשִׁיב לָאִישׁ אֶת־צִדְקָתוֹ וְאֶת־אֱמֻנָתוֹ אֲשֶׁר נְתָנְךָ יְהוָה ׀ הַיּוֹם בְּיָד וְלֹא אָבִיתִי לִשְׁלֹחַ יָדִי בִּמְשִׁיחַ יְהוָה׃ כד וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר גָּדְלָה נַפְשְׁךָ הַיּוֹם הַזֶּה בְּעֵינָי כֵּן תִּגְדַּל נַפְשִׁי בְּעֵינֵי יְהוָה וְיַצִּלֵנִי מִכָּל־צָרָה׃

ב' דין מ"ל · ל' וחד הסיתך מפי לר בפתח · ג' · ל' · ב' אל תכסי וחד ודמי אל ישכי · ב' וכל שוס בר גם דכו' · ל' וא' ולא ארע · ל' · ב' בתרי לשו' · ל' · חנית ק' ג' רפי · ג' מי יעל' לנו ותכירו ודין · נ' · ל' וחסר

ויעבר ג' חטפין בקריאה וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא היש סימן י' : גדלה ג' בקריאת וסימן נמסר בסדר וארא :

רשי

לנוחות : (יט) הסיתך בי . לשנאותי כל הסתה לשון שומה המשמיכי"ם בלעז : ירח מנחה . יקבל ברחמים תפלתי להשיב חמתך ממני : כי גרשוני . מארץ ישראל : לך עבוד אלהים אחרים . היוצא מא"י לחוץ לארץ בזה"ב כאלו עובד ע"ג וי"ת איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא : (כ) הקורא . עוף ששמו קורא ובלעז פרדיי"ן וכן קורא דגר ולא ילד (ירמיה י"ז י"א) ומרדף אחר קני שאר עופות ויושב על בניהם : (כג) ישיב לאיש . לכל צדיק וצדיק

רלבג

יסכימו לרדוף אחריו : (יט) אם ה' הסיתך בי ירח מנחה . אמר זה כי אם היה נסבה מאת הש"י הנה יהיה זה לחטא דוד ולזה אמר שהש"י ירח מנחה ממנו ויהיה בה נרצה לש"י : כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' וגו' . אמר זה לפי שמן המסבבים שירדפהו ישר' יהיה סבה שיצא דוד מכל ארץ ישראל למלט את נפשו מיד מלך ישראל וילך לו בין עובדי עבודת אלילים : (כא) הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד . הרצון בו כי בזולת מה שנמלטתי עתה מן הטובה הייתי משועבד מאד לבלתי רדוף אותך כמו שנתבאר מענין כריתת דוד את כנף המעיל אשר לשאול ולזה היה סכלות רב ממני ושגגה . אמנם הסכלות הוא שכבר נתפרסם לי עולם שנחת השם יתברך עליך ולזה היה ראוי שאסיר מלרדפך ואולם השגגה היא שלא זכרתי מה שנמלטתי מן הטובה בנפלי בידך בהיותי במערה

פי' רבי ישעיה

(יט) ירח מנחה . כמו יריח : כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' . פירוש כיון שאני רואה שבכל מקום אתה רודף אחרי אצא מכל ארץ ישראל ואלך בין מלכי אומות העולם ואעבוד להם . וזהו לך עבוד אלהים אחרים כמו ועבדתם שם אלהים אחרים . תרגומו לעממיא פלחי טעותא וגם זה כך : (כ) כאשר ירדוף הקורא בהרים . מקרא קצר הוא . כאשר ירדוף הרודף לתפוש הקורא בהרים כך אתה רודף אחרי בהרים :

מצודת ציון

(יט) הסיתך . מל' הסתה ופתוי : ירח . מל' ריח : מנחה . ר"ל תשורה וקרבן : מהסתפח . ענין הקבוץ והדבוק ואסיפת דבר אל דבר כמו ספחני נא (לעיל ב) : (כ) פרעש . הוא כינה בהמה : הקורא . שם עוף כמו קורא דגר (ירמיה יז) : (כא) יקרה . ענין חשיבות : הסכלתי . מל' סכלות וטפשות : ואשגה . מל' משגה ושגגה : (כג) ביד . ר"ל בידי : ולא אביתי . ולא רציתי : יכול

מצודת דוד

אי חנית . ר"ל ואם תאמר שמרתם איה החנית מי לקחו : אשר מראשותיו . אשר היו מראשותיו : (יט) אם ה' וגו' . אם הדבר מה' ומאד הטוגש אקריב מנחה לה' ויסיר רצון שיקבל לריח ניחוח וירף ממני : ואם בני האדם . הם הסיתו אותך עלי כי הבחירה חפשית באדם באין מעצור : ארורים הם . בני האדם האלו : מהסתפח . מלהיות מאוסף בא"י היות עד הנה חשבתי כאשר ראה המלך שנמסר בידי במערה ולא הרגתיו יחדול עוד מלדלוק אחרי אבל עתה שעכ"ז רודף אחרי בע"כ ארחיק נדוד מא"י : לאמר . כאלו יאמרו אלי לך עבוד וכו' כי גורשים אותי מבין ישראל ללכת בין פלשתים . וי"ת איזל דוד ביני עממיא פלחי טעותא : (כ) אל יפל דמי . רצה לומר מה שאני תמיד בסכנה וכאלו דמי נשפך הדם ההוא לא יפול ארצה מנגד פני ה' כנגדו העמוד לבקש נקם : כאשר ירדוף . ר"ל המלך מתמיד ומתענג לבקש פרעוש הקופץ ממקום למקום כאשר מלך מהמלכים מתענג לרדוף בהרים אחר הקורא והוא גם עוף אשר יתענגו המלכים לרדוף אחריו ולצודו ור"ל רודף הוא אחר הדיוט כאלו אחר שר גדול וחשוב : (כא) שוב . חזור לביתי כי לא אעשה לך עוד רעה בעבור כי חשבה ויקרה נפשי בעיניך : הנה הסכלתי . במה שאני רודפך עשיתי סכלות על כי ראיתי שה' עמך ואף הרביתי לשגות לרדפך על לא דבר : (כב) ויעבר . כי על כל זה לא האמין לשאול ולהשיב בעצמו : (כג) איש . לכל איש ישיב צדקתו וכלל עצמו בתפלתו על הרבים : (כד) גדלה נפשך . יקרה נפשך :

כה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד בָּרוּךְ אַתָּה בְּנִי דָוִד גַּם עָשֹׂה תַעֲשֶׂה וְגַם יָכֹל תּוּכָל וַיֵּלֶךְ דָּוִד לְדַרְכּוֹ וְשָׁאוּל שָׁב לִמְקוֹמוֹ׃

כז א וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־לִבּוֹ עַתָּה אֶסָּפֶה יוֹם־אֶחָד בְּיַד־שָׁאוּל אֵין־לִי טוֹב כִּי הִמָּלֵט אִמָּלֵט ׀ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְנוֹאַשׁ מִמֶּנִּי שָׁאוּל לְבַקְשֵׁנִי עוֹד בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְנִמְלַטְתִּי מִיָּדוֹ׃ ב וַיָּקָם דָּוִד וַיַּעֲבֹר הוּא וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר עִמּוֹ אֶל־אָכִישׁ בֶּן־מָעוֹךְ מֶלֶךְ גַּת׃ ג וַיֵּשֶׁב דָּוִד עִם־אָכִישׁ בְּגַת הוּא וַאֲנָשָׁיו אִישׁ וּבֵיתוֹ דָּוִד וּשְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת־נָבָל הַכַּרְמְלִית׃ ד וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל כִּי־בָרַח דָּוִד גַּת וְלֹא־יוֹסֵף עוֹד לְבַקְשׁוֹ׃ ה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ יִתְּנוּ־לִי מָקוֹם בְּאַחַת עָרֵי הַשָּׂדֶה וְאֵשְׁבָה שָּׁם וְלָמָּה יֵשֵׁב עַבְדְּךָ בְּעִיר הַמַּמְלָכָה עִמָּךְ׃ ו וַיִּתֶּן־לוֹ אָכִישׁ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־צִקְלָג לָכֵן הָיְתָה צִקְלַג לְמַלְכֵי יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ז וַיְהִי מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־יָשַׁב דָּוִד בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים יָמִים וְאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃ ח וַיַּעַל דָּוִד וַאֲנָשָׁיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגְּשׁוּרִי וְהַגִּרְזִי וְהָעֲמָלֵקִי כִּי הֵנָּה יֹשְׁבוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵעוֹלָם בּוֹאֲךָ

ח' פסוקים גם וגם · י"ח קמצים · ל' · ל'. נ"ו · ל' · ל' · י"את · ל' מלאפום וחד ומעוך וכתיב · ל' בטעם כמ' · יסף ק' · ל' · כ' ה' מנהון קמצין · ל' · והגזרי ק' · ד'. ל'

מכל עקא׃ כה ואמר שאול לדוד בריך את ברי דוד אף ממלך תמלך ואף אצלחא תצלח ואזל דוד לאורחיה ושאול תב לאתריה׃ א ואמר דוד בלביה דלמא אתמסיר יומא חד בידא דשאול לית לי מדעם דטב ארי אשתיזבא אשתיזב לארע פלשתאי וינוח מני שאול למבעני עוד בכל תחום ארעא דישראל ואשתיזיב מן ידיה׃ ב וקם דוד ועבר הוא ושית מאה גברא דעמיה לות אכיש בר מעוך מלכא דגת׃ ג ויתיב דוד עם אכיש בגת הוא וגברוהי גבר ואנש ביתיה דוד ותרתין נשוהי אחינועם דמיזרעאל ואביגיל אתת נבל דמכרמלא׃ ד ואתחוא לשאול ארי ערק דוד לגת ולא אוסיף עוד למבעוהי׃ ה ואמר דוד לאכיש אם כען אשכחית רחמין בעינך יתנון לי אתר בחדא מן קרוי חקלא ואיתיב תמן ולמא יתיב עבדך בקירות מלכותא עמך׃ ו ויהב ליה אכיש ביומא ההוא ית צקלג בכן הות צקלג למלכיא דבית יהודה עד יומא הדין׃ ז והוה מנין יומיא דיתיב דוד בקירוי פלשתאי (יומין) עדו בעדן וארבעא ירחין׃ ח וסליק דוד וגברוהי ואתנגידו על גשוראי ועל גזראי ועמלקאי ארי אינון יתבת ארעא דמעלמא

רשי

וצדיק: (א) עתה אספה יום אחד. שמא יארוב ויבא עלי פתאום: (ה) ולמה ישב עבדך וגו'. ואהיה לך למשא: (ז) ימים וארבעה חדשים. מיעוט ימים שנים. וא"א לפרש ימים זה שנה שהרי לא הלך דוד אצל אכיש עד שמת שמואל ושאול לא מלך אחר מיתת שמואל אלא ארבעה חדשים כמו ששנינו בסדר עולם וגם ממנין שנותיו של עלי ועשרים שנה שהיה ארון בקרית יערים הרי שנים שנה לא מהם חמשים ושתים של שמואל ושנה אחת לעיבורו עם ארבעה חדשים הללו ושבע שנים שמלך דוד בחברון קודם שהביא את הארון מקרית יערים נמצא שלא מלך שאול אחר מיתת שמואל יותר מארבעה חדשים: (ח) ויפשט דוד. לשון הוה הוא תמיד היה רגיל בכך: בואך שורה. מן מעלנא דהגרא. אל

רדק

(א) אספה. לשון כליון: ונואש. לשון ייאוש: אל אכיש בן מעוך מלך גת. יש לשאול היאך הלך אליו והוא היה כבר בסכנה עמו עד שהתהולל ונמלט משם ויש לפרש כי בפעם הראשונה היה דוד לבדו והתנכר שם וכשראה שהכירוהו פחד אבל עתה בא בשש מאות איש וקודם שנכנס לגת שלח לאכיש כי התבאש בשאול ובעמו ואם ירצה ישב עמו הוא ואנשיו ויעזרוהו להלח' בישראל והודיע עצמו כי הוא דוד ואכיש קבלו בשלום וישב עמו: (ה) ולמה ישב עבדך. פי' פן אהיה עליך למשא ודעת דוד היה כדי שלא ירגישו בו בפשטו על המקומות ושיהיה לו ולאנשיו עיר לבדם: למלכי יהודה. אעפ"י שאנו רואים כי בעת כיבוש הארץ היתה צקלג לבני יהודה אפשר כי על שם סופו נכתבה שם או אפשר שכבשוה אז ואחרי כן לקחוה פלשתים מידם ומיום שישב בה דוד נשארה לו על כן היתה למלכי יהודה מהיום ההוא ומעלה לפיכך אמר למלכי יהודה ולא אמר ליהודה: (ז) ימים וארבעה חדשים. לא יתכן לפרש ימים זה שנה שהרי שאול לא מלך אלא שתי שנים וכל הענינים שהיו לדוד עם שאול אי אפשר שבשמנה חדשים היו ועוד כי דוד לא ירד בשדה פלשתי' אלא אחר מיתת שמואל ומיתת שמואל לא קדמה למיתת שאול אלא שבעה חדשים לפיכך אנו מפרשים ימים כמשמעו ורוצה לומר ארבעה חדשים וקצת ימים מהחדש החמישי וכן תרגם יונתן יומין וארבעה ירחין ובקצת נוסחאות יש עידן בעידן וארבעה ירחין ר"ל שנה וארבעה חדשים: (ח) כי הנה יושבו' הארץ אשר מעול'. פי' כי אותן משפחות שזכר היו יושבות באותה הארץ מקדם לבעה עד בואכה שורה ועד ארץ מצרים ולפיכך לא היו נשמרים כי לא היתה להם מלחמה עם אדם ודוד בא עליהם והכה הארץ ושלל שלל רב ולא היה נודע מי היה עושה להם זאת הרעה כי לא יחיה

רלבג

במערה: (ה) באחת ערי השדה. רוצה לומר באחת הערים שבלתי מוקפים חומה: אל

פי' רבי' ישעיה

(ב) אל אכיש בן מעוך. אעפ"י שפעם אחרת נסתכן לפניו ובנס גדול נצל אז הלך בלא רשותו וברח מרוב פחדו והלך אליו כדכתיב ויברח ביום ההוא מפני שאול ויבא אל אכיש אבל עכשיו עשה מדעת ושלח לו שלוחים והבטיחו והלך אליו ברצונו וברשותו: (ח) ויפשט דוד ואנשיו. שנה שם: כי הנה יושבות. פירוש כי היו יושבות סמוך לו. הארץ אשר מעול' ישבו בה. ולא ניטלטלו ממקומם: עד שור. עד ארץ מצרים:

יום אחד י' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסוף תולדות: איש וביתו ג' בקריאה וסי' את יעקב איש וביתו באו'. העלה דוד. וישב דוד עם אכיש: וביתו ו' בקריאה וסי' נמסר בריש שמות: לכן ג' בטעם לכן וסי'. היתה צקלג סבירין על כן. לכן לשקר ישבעו אכן סבי'. לכן ספק על ירך דיחזקאל למען סבירין. ישבות ד' בקריאה וסי' כי הנה ישבות בארץ. אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד. והנה שם הנשים ישבות מבכות. ישבות על מלאת. תגיינא ישבת כתיב ושארא ישבות כתיב:

מצודת ציון

(כה) יכול תוכל. מלשון יכולת: כז (א) אספה. ענין כליון: ונואש. מל' יאוש כמו לא אמרת נואש (ישעיה נז): (ז) ימים. שנה: (ח) ויפשטו. התפזרו כדרך הנלחמים: בואך שורה. עד אשר תבא לשור וכאלו ידבר עם פי

מצודת דוד

(כה) ברוך אתה. רצה לומר רואה אני שאתה ברוך וגם עשה תעשה מעשים נפלאים וגם תצליח בהם: כז (א) עתה אספה. כי אחר שכרת כנף המעיל חשב שלא יוסיף עוד לרדוף אחריו כאשר בתחלה אבל אחר שראה שעל כל זה רודפו וחשש עוד כי פן בעבור שרואה טוב הצלחתו ישכיל עוד לבא פתאום ויהיה נספה ביום אחד ר"ל מבלי דעת טרם בואו: לבקשני עוד. כאשר בקשני עד הנה בכל גבול ישראל: (ב) אל אכיש. אף שמבראשונה פחד ממנו והתהולל בידם ונמלט אבל כאשר בא ועם מאות איש עמו ואף נודע שנכנס בשאול השלים עמו אכיש לשבת אצלו ולהיות סר למשמעתו: (ה) ערי השדה. מבלי חומה סביב כי חשב פן לא יאמין בו אכיש לתת לו עיר בצורה כי פן ישגב בחוזק העיר וימרוד בו: בעיר הממלכה עמך. כי אהיה למשא לך כי יתייקרו המזונות בעבור אנשי: (ו) ויתן לו וכו'. את צקלג. אף שבספר יהושע נאמר שהיתה מנחלת יהודה אולי לאח"ז לקחוה הפלשתים מידם: למלכי יהודה. כי אכיש נתנה לדוד ולא החזירה לכל בני השבט: (ח) כי הנה וכו'. ר"ל לפי שהיו מעולם מיושבי הארץ ההיא ולא באה עליהם מלחמה לטרדם ממנה לזה לא היו נשמרים

שׁוּרָה וְעַד־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט וְהִכָּה דָוִד אֶת־הָאָרֶץ וְלֹא יְחַיֶּה אִישׁ וְאִשָּׁה וְלָקַח צֹאן וּבָקָר וַחֲמֹרִים וּגְמַלִּים וּבְגָדִים וַיָּשָׁב וַיָּבֹא אֶל־אָכִישׁ׃ י וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אַל־פְּשַׁטְתֶּם הַיּוֹם וַיֹּאמֶר דָּוִד עַל־נֶגֶב יְהוּדָה וְעַל־נֶגֶב הַיְּרַחְמְאֵלִי וְאֶל־נֶגֶב הַקֵּינִי׃ יא וְאִישׁ וְאִשָּׁה לֹא־יְחַיֶּה דָוִד לְהָבִיא גַת לֵאמֹר פֶּן־יַגִּדוּ עָלֵינוּ לֵאמֹר כֹּה־עָשָׂה דָוִד וְכֹה מִשְׁפָּטוֹ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר יָשַׁב בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים׃ יב וַיַּאֲמֵן אָכִישׁ בְּדָוִד לֵאמֹר הַבְאֵשׁ הִבְאִישׁ בְּעַמּוֹ בְיִשְׂרָאֵל וְהָיָה לִי לְעֶבֶד עוֹלָם׃

כח א וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־מַחֲנֵיהֶם לַצָּבָא לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־דָּוִד יָדֹעַ תֵּדַע כִּי אִתִּי תֵּצֵא בַמַּחֲנֶה אַתָּה וַאֲנָשֶׁיךָ׃ ב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ לָכֵן אַתָּה תֵדַע אֵת אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־דָּוִד לָכֵן שֹׁמֵר לְרֹאשִׁי אֲשִׂימְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ ג וּשְׁמוּאֵל מֵת וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבְּרֻהוּ בָרָמָה וּבְעִירוֹ וְשָׁאוּל הֵסִיר הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים מֵהָאָרֶץ׃ ד וַיִּקָּבְצוּ פְלִשְׁתִּים וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ בְשׁוּנֵם וַיִּקְבֹּץ שָׁאוּל אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְבֹּעַ׃ ה וַיַּרְא שָׁאוּל אֶת־מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים

מעלנא דחגרא ועד ארעא דמצרים׃ ט ומחי דוד ית יתבי ארעא ולא מקים גבר ואתא ושבא עאן ותורין וחמרין וגמלין ונסיב לבושין ותאיב ואתי לות אכיש׃ י ואמר אכיש לאן אתנגדתון יומא דין ואמר דוד על דרום יהודה ועל דרום ירחמאלה ולדרום שלמאה׃ יא וגבר ואתא לא מקים דוד לאיתאה לגת למימר דלמא יחוון עלנא למימר כדין עבד דוד וכדין הות הלכתיה כל יומין דהוה יתיב בקירוי פלשתאי׃ יב והימין אכיש בדוד למימר אתגראה אתגרי בעמיה בישראל ויהי לי עבד פלח לעלם׃ א והוה ביומיא האינון וכנשו פלשתאי ית משיריתהון לחילא לאגחא קרבא בישראל ואמר אכיש לדוד מדע תדע ארי עמי תפוק במשריתא את וגברך׃ ב ואמר דוד לאכיש בכן את תדע ית די יעבד עבדך ואמר אכיש לדוד בכן נטרא לרישי אשוינך כל יומיא׃ ג ושמואל מית וספדו עלוהי כל ישראל וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי אנש בקרתיה ושאול פלי ית בידין וזכורו מן ארעא׃ ד ואתכנישו פלשתאי ואתו ושרו בשונם וכנש שאול ית כל ישראל ושרו בגלבוע׃ ה וחזא שאול ית משרית פלשתאי

רדק

יחיה איש ואשה: (י) אל פשטתם היום. כמו כן פי' כי חיילות פושטים ורצים בארץ לשלול שלל ולבוז בו כמו לשכה ונשכה וכן תרגם יונתן לאן אתנגדתון יומא דין והחכם רבי יונה פירשו בחלוף עי"ן לאל"ף ויהיה מי מסתתר עמו כלומר על מי פשטתם והחכם רבינו אברהם אבן עזרא פי' כמשמעו והוא דרך שאלה לא פשטתם היום והם השיבו כן פשטנו במקום פלוני ופלוני. על נגב יהודה. פעם היו אומרים על נגב יהודה פעמים על נגב הירחמאלי פעמים על נגב הקני וירחמאלי היא משפחה משבט יהודה והיא משפחת ירחמאל בן חצרות וכן זוכר אותה בשלוח דוד לשם מהשלל ולאשר בערי הירחמאלי ולאשר בערי הקני. נראה כי סמוכות היו ערי אלו המשפחות אלו לאלו והקני הוא משפחת יתרו שנתגיירו וישבו בתוך בני יהודה כמו שכתוב בספר שופטים. ופי' דרום כתרגומו: (יב) הבאיש בעמו. כיון שהוא פושט עליה' תמיד נר' כי נתגר' בעמו שלא ישלים עמהם עוד ומאס בהם כמו שמואס אדם דבר הנבאש: (ג) ושמואל מת אף על פי שספר מיתתו למעלה ספר גם כן הנה מפני המעשה שעשה שאול שדרש בבעל' אוב בעבורו ואילו היה הוא חי לא היה דורש כי אם מאתו כי כבר הוא ביער האובו' והידעונים ואף על פי כן נחשב לו דרישת האוב לעון גדול כמו שאומר עליו בדברי הימים וימת שאול במעלו וגו' וגם לשאול באוב לדרוש. ורבותינו ז"ל דרשו בו כן כתיב וימת שמואל וכתיב ושמואל מת אמר ר' יוסי ושמואל מת מיתה ודאי וימת שמואל אין הדברים אמורים אלא לענין נבל שנאמר וימת שמואל וכתי' בתריה ואיש במעון וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני הכל סופדין ומוספין במיתת שמואל וזה הרשע עושה לו מרזחים רוצה לומר שמחות: ויקברוהו ברמה ובעירו. לפי שהיו שתי רמות כמו שאמר מן הרמתים. לפיכך אמר ובעירו כלומר באותה רמה שהיתה עירו או פירוש ובעירו כי בתוך העיר קברוהו לא חוץ לעיר וכן כתיב למעלה בביתו ברמה ויונתן תרגם וספדו עלוהי אינש בקרתיה כלומר ספדו לו כל ישראל שבאו לקברו ספדו לו שם ברמה ואותם שלא באו ספדו

רשי

(י) אל פשטתם. למ"ד מתחלפת בנו"ן כמו ויעש לו לשכה בספר עזרא (נחמיה י"ג ז') כמו נשכה: (ג) ושמואל מת. הרי כבר נאמר וימת שמואל אלא לפי שבא לדבר בשאול שהוצרך לדרוש בבעלת אוב פתח ואמר ושמואל מת שאילו היה קיים ממנו היה שאול דורש ושאול הסיר האובות והוצרך לבקש אשה בעלת אוב: ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה ובעירו. וספדו עלוהי כל ישראל וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי אנש בקרתיה. ובעירו מוסב על ויספדו לו ספדוהו ברמה כשקברוהו וספדוהו איש בעירו:

גם

רלבג

(י) אל פשטתם. הוא כמו על והרצון בו על מי פשטתם וזה מבואר מתשובת דוד לו:

ולא

פי' רבי' ישעיה

(י) אל פשטתם. כמו אן שהלמ"ד מתחלף בנו"ן כמו לשכה נשכה: (ב) לכן שומר לראשי אשימך. אם תזדרז במלחמה זו לעזרנו בכל לב תהיה לי שומר לראשי: (ג) ויקברהו ברמה ובעירו. הוי"ו יתר:

משפטו ו' בקריאה וסי' כה עשה דוד וכה משפטו. וארמון על משפטו ישב. ממנו משפטו ושאתו. אשר משפטו מעלו: משפטו יתן לאור. ומה' כל משפטו:

תילדות אהרן ושמואל מת. בפרא פו חולין לס: (שבת ח):

מצודת ציון

מי שמכיר המקום: (י) אל. מענין אן: פשטתם. התפזרתם לפלחם לשלול שלל: נגב יהודה. בדרומה של יהודה: הירחמאלי. שם משפחה מבני יהודה: הקיני. מבני חובב חותן משה שהיו מתחברים לישראל וגרו בנחלת יהודה. (יא) משפטו. מנהגו כמו ומשפט הכהנים (לעיל ב): (יב) הבאיש. ר"ל מאס בהם כדבר הנבאש כמו נבאש ישראל בפלשתים (לעיל יג): כח (א) לצבא. מנין קבוץ חיל: (ג) האובות. והידעונים. שמות מיני קסם:

מצודת דוד

נשארים ועשה בהם דוד כרצונו: (י) ויאמר אכיש. בהשיב אכיש אומר לו וכי לא פשטתם היום ולא עשיתם מאומה מלחמה: ויאמר דוד. והיה דוד משיב כן פשטנו גם היום פעם אמר לו על נגב יהודה ופעם אמר לו על נגב הירחמאלי וכו' למען יחשוב שהבאיש בעמו: (יא) ואיש וכו'. מהגשי הגשורי וכו': לאמר. כי אמר פן יגידו לאמר שעליהם פושטים לא על בני עמו: (יב) ויאמן. חשב שהאמת עם דוד שהבאיש בעמו: כח (ב) לכן. הואיל והאמנת בי תדע מהגבורות אשר אעשה: לכן. בעבור הגבורות אשר תעשה אשימך שומר לראשי ולכבוד יחשב הדבר: (ג) ושמואל מת. לפי שבא לומר בענין שבקש שאול בעלת אוב לזה אמר ושמואל מת כי אם היה חי היה שואל בו: ובעירו. בתוך העיר ולא חוצה לה וכמ"ש למעלה בביתו ברמה: ושאול הסיר. כי אם לא הסיר לא היה צריך לחפש אחר בעלת אוב

וּבוֹאֲךָ אִתִּי בַּמַּחֲנֶה כִּי לֹא־מָצָאתִי בְךָ רָעָה מִיּוֹם בֹּאֲךָ אֵלַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְעֵינֵי הַסְּרָנִים לֹא־טוֹב אָתָּה׃ ז וְעַתָּה שׁוּב וְלֵךְ בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תַעֲשֶׂה רָע בְּעֵינֵי סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים׃ ח וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ כִּי מֶה עָשִׂיתִי וּמַה־מָּצָאתָ בְעַבְדְּךָ מִיּוֹם אֲשֶׁר הָיִיתִי לְפָנֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא אָבוֹא וְנִלְחַמְתִּי בְּאֹיְבֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ ט וַיַּעַן אָכִישׁ וַיֹּאמֶר אֶל־דָּוִד יָדַעְתִּי כִּי טוֹב אַתָּה בְּעֵינַי כְּמַלְאַךְ אֱלֹהִים אַךְ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים אָמְרוּ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּנוּ בַּמִּלְחָמָה׃ י וְעַתָּה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְעַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ אֲשֶׁר־בָּאוּ אִתָּךְ וְהִשְׁכַּמְתֶּם בַּבֹּקֶר וְאוֹר לָכֶם וָלֵכוּ׃ יא וַיַּשְׁכֵּם דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו לָלֶכֶת בַּבֹּקֶר לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וּפְלִשְׁתִּים עָלוּ יִזְרְעֶאל׃

ל א וַיְהִי בְּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו צִקְלַג בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַעֲמָלֵקִי פָשְׁטוּ אֶל־נֶגֶב וְאֶל־צִקְלַג וַיַּכּוּ אֶת־צִקְלַג וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָהּ בָּאֵשׁ׃ ב וַיִּשְׁבּוּ אֶת־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר־בָּהּ מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל לֹא הֵמִיתוּ אִישׁ וַיִּנְהֲגוּ וַיֵּלְכוּ לְדַרְכָּם׃ ג וַיָּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו אֶל־הָעִיר וְהִנֵּה שְׂרוּפָה בָּאֵשׁ וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם נִשְׁבּוּ׃ ד וַיִּשָּׂא דָוִד וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ עַד אֲשֶׁר אֵין־בָּהֶם כֹּחַ לִבְכּוֹת׃ ה וּשְׁתֵּי נְשֵׁי־דָוִד נִשְׁבּוּ אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי׃ ו וַתֵּצֶר לְדָוִד מְאֹד כִּי־אָמְרוּ הָעָם לְסָקְלוֹ כִּי־מָרָה נֶפֶשׁ כָּל־הָעָם אִישׁ עַל־בָּנָו וְעַל־בְּנֹתָיו וַיִּתְחַזֵּק דָּוִד בַּיהוָה אֱלֹהָיו׃ ז וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בֶּן־אֲחִימֶלֶךְ הַגִּישָׁה־נָּא לִי הָאֵפוֹד וַיַּגֵּשׁ אֶבְיָתָר אֶת־הָאֵפוֹד אֶל־דָּוִד׃ ח וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר אֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד־

מַפָּקָךְ וּמֵעָלָךְ עִמִּי בְּמַשְׁרִיתָא אֲרֵי לָא אַשְׁכָּחִית בָּךְ מִדַּעַם בִּישׁ מִיּוֹמָא דַאֲתֵיתָא לְוָתִי עַד יוֹמָא הָדֵין וּבְעֵינֵי טוּרְנַיָא לָא תַקִּין אַתְּ׃ ו וּכְעַן תּוּב וְאֵזֵיל בִּשְׁלָם וְלָא תַעְבֵּיד בִּישׁ בְּעֵינֵי טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי׃ ח וַאֲמַר דָּוִד לְאָכִישׁ אֲרֵי מָה עֲבָדִית וּמָה אַשְׁכַּחְתָּא בְעַבְדָּךְ מִיּוֹמָא דַהֲוֵיתִי מְשַׁמֵּישׁ קֳדָמָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי לָא אֵיהָךְ וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּסַנְאֵי רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ ט וַאֲתֵיב אָכִישׁ וַאֲמַר לְדָוִד יְדַעְנָא אֲרֵי תַקִּין אַתְּ בְּעֵינַי כְּמַלְאֲכָא דַיְיָ בְּרַם רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי אֲמַרוּ לָא יִסַּק עִמָּנָא בִּקְרָבָא׃ י וּכְעַן אַקְדֵּים בְּצַפְרָא וְעַבְדֵי רִבּוֹנָךְ דַּאֲתוֹ עִמָּךְ וְתַקְדְּמוּן בְּצַפְרָא וְיִנְהַר לְכוֹן וְתֵיזְלוּן׃ יא וְאַקְדֵּים דָּוִד הוּא וְגַבְרוֹהִי לְמֵיזַל בְּצַפְרָא לְמֵתַב לַאֲרַע פְּלִשְׁתָּאֵי וּפְלִשְׁתָּאֵי סְלִיקוּ לְיִזְרְעֶאל׃ א וַהֲוָה כַּד אֲתָא דָוִד וְגַבְרוֹהִי לְצִקְלַג בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וַעֲמַלְקָאָה אִתְנְגִידוּ עַל דָּרוֹם וְעַל צִקְלַג וְאוֹקִידוּ יָתַהּ בְּנוּרָא׃ ב וּשְׁבוֹ יַת נְשַׁיָּא דִּי בַהּ מִזְּעֵירָא וְעַד רַבָּא וְלָא קְטַלוּ אֱנָשׁ וּדְבַרוּ וַאֲזַלוּ לְאוֹרְחֵיהוֹן׃ ג וַאֲתָא דָוִד וְגַבְרוֹהִי לְקַרְתָּא וְהָא קְלֵיָא בְּנוּרָא וּנְשֵׁיהוֹן וּבְנֵיהוֹן וּבְנָתֵיהוֹן אִשְׁתְּבִיאוּ׃ ד וַאֲרֵים דָּוִד וְעַמָּא דִּי עִמֵּיהּ יַת קָלְהוֹן וּבְכוֹ עַד דְּלָא הֲוָה בְהוֹן חֵילָא לְמִבְכֵּי׃ ה וְתַרְתֵּין נְשֵׁי דָוִד אִשְׁתְּבִיאָה אֲחִינֹעַם דְּמִיִּזְרְעֶאל וַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא׃ ו וַעֲקַת לְדָוִד לַחֲדָא אֲרֵי אֲמַרוּ עַמָּא לְמִרְגְּמֵיהּ אֲרֵי מְרַת נַפְשָׁא דְּכָל עַמָּא גְּבַר עַל בְּנוֹהִי וְעַל בְּנָתֵיהּ וְאִתַּקֵּיף דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֵיהּ׃ ז וַאֲמַר דָּוִד לְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא בַּר אֲחִימֶלֶךְ קָרֵיב כְּעַן לִי אֵפוֹדָא וְקָרֵיב אֶבְיָתָר יַת אֵפוֹדָא לְדָוִד׃ ח וּשְׁאֵיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר אֶרְדּוֹף בָּתַר

רש"י

בו : (י) ועבדי אדניך אשר באו אתך . הם אנשי דוד כי לא רצ' שישובו כי אם הפגדים : והשכמתם בבקר ואור לכם ולכו . ר"ל תכף שיהיה האור לכם ואמר לו זה שלא ישתכנו על

שרי פלשתים ו' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י"ח . והשכמתם ג' וסי' בסדר וירא : ולכו ג' בקריאה וסי' ואת רעבון בתיכם קחו ולכו . גם צאנכם גם בקרכם קחו . ואור לכם ולכו . נשבו ה' בקריא' וסי' והנה שרופה באש . ושתי נשי דוד נשבו אחינעם . והשיבו אל לבבכם . ותברו . וזכרו פליטכם אותי : בניו ד' חס' בקריאה וסי' ונך אותו ואת בנו ואת כל עמו . האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו . כי מרה נפש כל העם . ובנו יתגרו ואספו : ויתחזק ח' בקריאה וסי' ויתחזק ישראל וישב על המטה . ויתחזק העם איש ישראל . ויתחזק דוד באלהיו . ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו דר"ה . ויתחזק המלך רחבעם . ויתחזק אביה וישא לו נשים . וימלוך יהושפט בנו . ויתחזק יותם . וב' ויתחזק ויסמך ויקם יהורם על ממלכת אביו . ויתחזק ויבן את החומה . וכל התחזק דכוו' : ארדוף ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ארדף אשיג אחלק שלל . ארדף אחרי הגדוד הזה . ארדף איבי ואשיגם דתהלים . בתרא מלא :

תולדות אהרן כל מעשה זקלג . עקידה ש' כו : ארדוף אחרי הגדוד . יומא עג (יומא מז)

מצודת דוד

עמי במלחמה : ובעיני . אבל בעיני וכו' : (ז) ולא תעשה רע. דבר הרע בעיני הסרנים : (ח) כי מה. מדוע אשוב כי מה עשיתי דבר רע : (ט) ידעתי. כן ידעתי שלא נמצא בך רעה כי טוב וכו' : (י) ועבדי אדוניך . ר"ל אנשיך שהיו מאז עבדי שאול אדוניך והבאישו בו כמוך וכאומר בעבור זה נחשדים גם המה בעיני הסרנים כמוך ולזה ישובו עמך: ואור לכם . כשיאיר לכם היום לכו לדרככם : ל (א) ביום השלישי . מעת הלוכם מצקלג עם אכיש למלחמה : אל נגב . בו יוכלל נגב כלב ונגב הכרתי האמורים בענין : ויכו . ר"ל הרסו העיר: (ו) ותצר לדוד מאד. ר"ל מלבד הצרה שנשבו נשיו כי עוד אמרו העם לסקלו באבנים על שהיה מסבב לרדת למלחמה עם אכיש והיה זה סיבה לשיבואו עמלק ועשו מה שעשו : ויתחזק. עכ"ז היה דוד מתחזק

רדק

(י) ועבדי אדוניך. כלומר האנשי' אשר באו אתך שנתבאשו בשאול אדוניהם גם כן : ואור לכם בבקר . כשיאור לכם היום לכו : (א) ועמלקי פשטו. בבואם ביום השלישי שנסעו משם ללכת עם אכיש מצאו שעמלקי פשטו אל נגב צקלג כי חשבו הדבר עד שמצאו כי מצקלג היו יוצאי' להם השוללים אף על פי שדוד לא היה מחיה איש ואשה שיגיד הם חפשו הדבר עם השכנים עד שמצאו ומסבו' הבורא יתברך ומשמירתו את אוהביו היה שלא המיתו איש ואשה שהרי דוד הרג כמה מהם: אל נגב . כתרגומו אל דרום והוא חסר הנסמך אל נגב הכרתי ואל נגב כלב הנזכרים למעלה או הוא שם עיר נקרא נגב וכן ולאשר ברמות נגב ואפשר כי היא היא והראשון נכון : ויכו את צקלג . אינו אומר שהרגו אנשי צקלג שהרי אומר לא המיתו איש ואשה אלא פירוש ויכו הרסו העיר ושרפוה באש ואמר ויכו על הריסת הבנין על דרך הרחבת הלשון כמו שאמר על הבנין וירפא את מזבח ה' ויואב יחיה את שאר העיר : (ב) וישבו את הנשים . כי אנשים לא היו בה כי עם דוד הלכו ולא נשארו בה כי אם הנשים והטף והבנות לפיכך לכדום כי לא היה בעיר מי שילחם : (ו) ותצר לדוד . שרשו יצר והוא מענין צרה וצוקה ובאמרו לשון נקבה ר"ל זאת הרעה : כי מרה נפש כל העם. פעל עבר כי הוא מלעיל בשני ספרים : ויתחזק דוד בה' אלהיו. וישם תוחלתו בו והתאפק על הרעה ואמר לרדוף אחריהם ואמר לאביתר הגישה האפוד : (ח) ארדוף . דרך שאלה בלא ה"א השאלה כמו אף כי אמר אלהים אתה זה בני עשו ושאל דוד שתי שאלות כאחת ואף על פי שלא היו עושין כן באורים ותומים כמו שפירש' למעלה עשה כן לדוחק השעה ונענה

פי' רבי' ישעיה

(י) ועבדי אדניך אשר באו אתך פירוש הם אנשיו וקרא' עבדי שאול : (א) והעמלקי פשטו אל הנגב . פי' אל נגב יהודה כדכתיב לעיל על נגב יהודה :

מצודת ציון

ל (א) פשטו . התפזרו לשלול שלל : (ב) וישבו . מל' שביה : (ו) לסקלו . לרגמו באבנים : (ח) ארדוף . תחסר ה"א השאלה ומשפטו הארדוף

הזה האשגנו ויאמר לו רדף כי השג תשיג והצל תציל: ט וילך דוד הוא ושש־מאות איש אשר אתו ויבאו עד־נחל הבשור והנותרים עמדו: י וירדף דוד הוא וארבע־מאות איש ויעמדו מאתים איש אשר פגרו מעבר את־נחל הבשור: יא וימצאו איש־מצרי בשדה ויקחו אתו אל־דוד ויתנו־לו לחם ויאכל וישקהו מים: יב ויתנו־לו פלח דבלה ושני צמקים ויאכל ותשב רוחו אליו כי לא־אכל לחם ולא־שתה מים שלשה ימים ושלשה לילות: יג ויאמר לו דוד למי־אתה ואי מזה אתה ויאמר נער מצרי אנכי עבד לאיש עמלקי ויעזבני אדני כי חליתי היום שלשה: יד אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל־אשר ליהודה ועל־נגב כלב ואת־צקלג שרפנו באש: טו ויאמר אליו דוד התורדני אל־הגדוד הזה ויאמר השבעה לי באלהים אם־תמיתני ואם־תסגרני ביד־אדני ואורדך אל־הגדוד הזה: טז וירדהו והנה נטשים על־פני כל־הארץ אכלים ושתים וחגגים בכל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: יז ויכם דוד מהנשף ועד־הערב למחרתם ולא־נמלט מהם איש כי אם־ארבע מאות איש־נער אשר־רכבו על־הגמלים וינסו:

משריתא הדא האדבקיניה ואמר ליה רדוף ארי אדבקא תדביק ושיזבא תשיזיב: ט ואזל דוד הוא ושית מאה גברא די עמיה ואתו עד נחלא דבשור ומקצתהון אשתארו: י ורדף דוד הוא וארבע מאה גברא ואשתארון מאתן גברא דאתמנעו מלמעבר ית נחל דבשור: יא ואשכחו גברא מצראה בחקלא ואיתיאו יתיה לות דוד ויהבו ליה לחמא ואכל ואשקיוהי מיא: יב ויהבו ליה פילס דבלתא ותרין איתכלין דעינבין יבישין ואכל ותבת רוחיה ליה ארי לא אכל לחמא ולא שתא מיא תלתא יומין ותלתא לילון: יג ואמר ליה דוד דמן את ואי מדין את ואמר עולימא מצראה אנא עבדא לגברא עמלקאה ושבקני רבוני ארי אתמרעית יומא דין דנן תלתא יומין: יד אנחנא אתנגידנא על דרומא כרית ועל די ליהודה ועל דרום כלב וית צקלג אוקידנא בנורא: טו ואמר ליה דוד התחתינני למשריתא הדא ואמר קים לי במימרא דיי דלא תקטלינני ולא תמסרינני בידא דרבוני ואחתינך למשריתא הדא: טז ואחתיה והא רמישין על אפי כל ארעא אכלין ושתן וחגגין בכל עדאה סגיאה דשבו מארעא פלשתאי ומארעא דבית יהודה: יז ומחנון דוד מקבלא ועד עדן רמשא ביומא דבתרוהי ולא אשתיזיב מנהון אנש אלהין ארבע מאה גבר עולים דרכיבו על גמליא

רשי

(ט) ויבואו עד נחל הבשור. שש מאות איש: והנותרים עמדו. כשהגיעו לנחל הבשור היו בהם עייפים ונותרו שם מקצתן: (י) אשר פגרו. אשר נמנעו ואומר אני לשון ארמי הוא תרגום של ונהרסו: (יד) נגב הכרתי. לדרום של פלשתים מצינו במקום אחר פלשתים נקראים גוי כרתים יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב' ה'): (יז) למחרתם. למודים היו עמלקים ללקות ביום מחר כמו שנאמר מחר אנכי

רלבג

על יד אנשי המלחמה: (ט) ויבאו עד נחל הבשור והנותרים עמדו. ר"ל כי כולם הלכו עם דוד בהסכמה אחת עד נחל הבשור והנותרים שלא הסכימו ללכת יותר עמדו שם והם המאתים איש אשר הראו עצמם כאילו הם בלי כח ויגעי' ורפי ידים ולזה לא עברו את המקום ההוא ואולי היה זה ליראתם מהגדוד ההוא או שהיו יגעים מאד וכראות דוד זה הושיבם שם עד בואם לשמור הכלים: (יא) וימצאו איש מצרי בשדה. ידמה שאותם שנשארו משוטטים הנה והנה קודם שהרחיק דוד מאד מהם או מצאוהו אנשים ההולכים עמו: (יז) מהנשף ועד הערב למחרתם. יתכן שהכה

שבועה באלהים ד' בליש' בקריאה וסי' אם תשקר לי ולניני ולנכדי. אם תמיתני ואם תסגירני. וגם במלך נבוכד נצר מרד דד"ה: ואריב עמם ואקללם: ושתים ו' בקריאה וסי' אכלים ושתים וחגגים. ושתים לפניו ויאמרו יחי. יהודה וישראל רבים. ויהיו שם עם דוד. ויהי היום ובניו ובנותיו. עוד זה מדבר וזה בא. וישיבם ב' וסימן וישיבם בהר: וישיבם בנחל הבשור

תולדות אהרן וימצאו איש מצרי. יומא פג: ויכם דוד מהנשף. ברכות ג בתרא קכג:

רדק

ונפנה על שתיהם: (ט) הבשור. שם מקום: והנותרים עמדו. מקרא קצר הוא ור"ל כי כולם באו עד נחל הבשור ועברו הנחל ארבע מאות והנותרים שלא עברו עמדו שם כלומר שלא חזרו להם אלא שם עמדו והמתינו העוברים שם ושמרו את כליהם כי הרודפים לא היה להם שישאו כלום אלא מעט בכדי שיוכלו להלחם לבד ויונתן תרגם ומקצתהון אשתארו: (י) אשר פגרו. שבתו מפני חולשתם מכח הרדיפה והדומה לו בדברי רבותי' ז"ל יומא דמפגרי רבנן הוו אמרי הלידנא יומא דשפמי פי' יום שהיו בטלים והלומים מגירסת' וי"ת דאתמנעו או פי' תרגום של הרס תהרסם פגרא תפגרינון: (יב) פלח דבלה. חתיכת דבילה: נגב הכרתי. כרתי שם משפחה מפלשתים כמו שנאמר עליהם גוי כרתים והכרתי את כרתי כי בארץ פלשתים ובארץ יהודה פשטו כמו שאמר אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: (יד) ועל נגב כלב. הוא כלב בן חצרון משבט יהודה ואף על פי שאמר ועל אשר ליהודה נחלת כלב זה היתה לה שם ידוע בפני עצמה ונגב פירוש דרום כתרגומו או פי' ארץ מישור כי יקרא נגב כמו המדבר שיקרא נגב מפני החורב והוא מישור: (טז) נטושים. מענין ויטש על המחנה ענין התפשטות: וחוגגים. מרקדים ומפזזים ומכרכרים כמו יחוגו וינועו כשכור: (יז) מהנשף ועד הערב למחרתם. מערב יום זה עד ערב יום שני

פי' רבי' ישעיה

(י) אשר פגרו מעבור. תרגם דאיתמנעו: פלח דבלה. פירוש חתיכה עיגול דבלה: (יד) נגב הכרתי. כמו גוי כרתים: (טז) נטושים על פני כל הארץ. פי' פרושים כמו ויטוש על המחנה: (יז) מהנשף עד הערב למחרתם. פירוש הבקר קודם שיאיר נקרא נשף שהתחיל בהשכמה והכה כל היום ההוא וכל יום המחרת עד הערב. אשר רכבו על הגמלים וינוסו. מגמלים הרגלים היו:

מצודת ציון

האלדוף ידוגמתו אף כי אמר אלהים (בראשית ג) ומבטו האף בס"ת השאלה: (י) פגרו. נחלשו ובדרז"ל יומא דמפגרי בה רבנן (שבת קכט): (יב) פלח. חתיכה כמו כפלח הרמון (ש"ה ד): דבלה. תאנים דרוכות יחד עד שנעשים גוף אחד וכן מאתים דבלים (לעיל כה): צמוקים. ענבים יבשים והוא מל' ושדים צומקים (הושע ט): (יג) ואי מזה. איה העם שתאמר מזה אתה: (טו) הגדוד. החיל: תסגרני. תמסור אותו כמו להסגיר לאדום (עמוס א): (טז) נטושים. מפוזרים כמו ויטשו אל המחנה (במדבר יא): וחוגגים. ענין רקידה וכרכור כמו יחוגו וינועו כשכור (תהלים קז): (יז) מהנשף. מהערב כמו נשף חשקי (ישעיה כא): ולא

מצודת דוד

מתחזק עצמו לבטוח בה': (ט) והנותרים עמדו. ר"ל הנותרים מאותם שש מאות עצמם והם שתי המאות האמור במקרא שלאחריו שנותרו ולא רדפו הם עמדו אצל הנחל מהעבר הזה ולא חזרו למקומם: (י) אשר פגרו. מאתים האיש אשר נחלשו מלעבור את הנחל עמדו ולא רדפו: (יא) איש מצרי. ע"פ סופו אמר כי בעת שמצאו לא ידעו שהוא מצרי: (יב) ושני צמוקים. שני אשכלות צמוקים: ותשב רוחו אליו. אמר דרך הפלגה ור"ל כאלו יצאה רוחו מחולשת הרעבון ושבה אליו בהאכילו:

(יג) למי אתה. עבד של מי אתה ומאיזה עם אתה: כי חליתי. ולא יכולתי לילך בשוה לו ולזה עזב אותי בדרך: היום שלשה. היום מלאו שלשה ימים: (יד) ועל אשר ליהודה. הנגב אשר ליהודה כי כרתי היתה משל פלשתים כמ"ש גוי כרתים (צפניה ב'): ועל נגב כלב. עם שגם היא היתה מיהודה מ"מ היה לה שם ידוע לבד: (טו) התורידני. [illegible] דרך מהלכם: ואם תסגרני. או אם תסגרני וכו' יהי עליך עונש שבועת שקר: (טז) כל הארץ. אשר שם עליה: בכל השלל. ר"ל שמחתם היה בעבור כל השלל הגדול אשר לקחו: (יז) מהנשף. רצה לומר מנשף יום זה עד

רשי

שני וכל אותו הערב עד הבקר שהוא המחרת ומ"ם למחרתם מחרת שני הנשפים שעברו ומלת עד עומדת במקום שנים כאילו אמר ועד למחרתם ולדעת רז"ל שפי' מהנשף ועד הערב ואמרו תרי נשפי הוו נשף יממא ואתי ליליא נשף ליליא ואתי יממא אינו מתיישב טעם המ"ם וי"ת מקבלא ועד עדן רמשא דיומא דבתרוהי ולא פי' שם טעם המ"ם . ובדרש אמר טעם המ"ם על העמלקים למחרתם המחרת שלהם שהם למודים ללקות במחרת שנאמר ולא הלחם בעמלק מחר : (כ) נהגו לפני המקנה ההוא . פי' אדוני אבי ז"ל לפני המקנה שלהם שהצילו נהגו הצאן והבקר שלקחו מהעמלקים . ובדברי רז"ל המלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דכתיב נהגו לפני המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד כלומר היו נוהגים המקנה לפני המחנה כמו שהיה דרכן וכשהיו פוגעין בגדרות השדות לא היו נוטין המקנה לצד אחד אלא פורצין לפניהם והולכין דרך ישר לפניהם וכשהיו בעלי השדות ממחים בידן היו אומרי' עבדי דוד זה שלל דוד כלומר הרשות בידו לפרוץ לו דרך כי מלך הוא וכל זה לפי שעה : (כא) ויושיבם בנחל הבשור . כיון שפגרו הם מלכת אמרו להם דוד והארבע מאות איש שישבו שם לשמור הכלים שהניחו כדי שילכו קלים וירדפו אחר העמלקים מסר שישיגום ועכשיו בא דוד ואנשיו אליהם אל המקום אשר הניחום שם והושיבום על הכלים והנה הם יצאו לקראתם כשראו מרחוק שהם באים : ויגש דוד את העם . כמו אל העם כמו והראה את הכהן את מי הנדת מלך ופירושו קרב אליהם ושאל להם לשלום וי"ת וערע דוד ית עמא וכנושתא אחרת וקריב דוד לות עמא : (כז) יחדו יחלוקו . כחלק זה כן חלק זה כי יחדו יחלוקו:

לרעהו

אנכי מלא וגו' לכך נאמר למחרתם : (כ) את כל הצאן והבקר . שהיה הגדוד מנגב יהודה ומנגב כלב : נהגו . אנשים מהיגים והולכים לפני המקנה הוא להתכבד ולהתהלל זה שלל דוד : (כה) מהיום ההוא ומעלה . לא נאמר והלאה אלא ומעלה כבר הנהיג אברהם בחוק

תולדות וא הרן זה שלל דוד . (סנהדרין כ) :

שמואל א ל

יח ויצל דוד את כל־אשר לקחו עמלק ואת־שתי נשיו הציל דוד : יט ולא נעדר־להם מן־הקטן ועד־הגדול ועד־בנים ובנות ומשלל ועד כל־אשר לקחו להם הכל השיב דוד : כ ויקח דוד את־כל־הצאן והבקר נהגו לפני המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד : כא ויבא דוד אל־מאתים האנשים אשר־פגרו מלכת אחרי דוד וישיבם בנחל הבשור ויצאו לקראת דוד ולקראת העם אשר־אתו ויגש דוד את־העם וישאל להם לשלום : כב ויען כל־איש־רע ובליעל מהאנשים אשר הלכו עם־דוד ויאמרו יען אשר לא־הלכו עמי לא־נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי אם־איש את־אשתו ואת־בניו וינהגו וילכו : כג ויאמר דוד לא־תעשו כן אחי את אשר־נתן יהוה לנו וישמר אתנו ויתן את־הגדוד הבא עלינו בידנו : כד ומי ישמע לכם לדבר הזה כי כחלק ׀ היורד במלחמה וכחלק הישב על־הכלים יחדו יחלקו : כה ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה :

תרגום

ואפיכו : יח ושזיב דוד ית כל דשבו עמלקאי וית תרתין נשוהי שזיב דוד : יט ולא שגא להון מן זעירא ועד רבא ועד בנין ובנן ומביזתא ועד כל די נסיבו להון כולא אתיב דוד : כ ושבא דוד ית כל ענא ותורי דברו קדם גיתיא האינון ואמרו דין עדאה דדוד : כא ואתא דוד לות מאתן גבריא דאתמניעו מלמיזל בתר דוד ואותיבינון בנחלא דבשור ונפקו לקדמות דוד ולקדמות עמא דעמיה וערע דוד ית עמא ושאיל להון לשלם : כב ואתיב כל גבר ביש ורשיעא מגבריא דאזלו עם דוד ואמר חלף דלא אזלו עמי לא נתן להון מעדאה דשיזבנא אלהין גבר ית אתתיה וית בנוהי וידברון ויזלון : כג ואמר דוד לא תעבדון כן אחי ית דיהב יי לנא ונטר יתנא ומסר ית משריתא דאתת עלנא בידנא : כד ומן ישמע לכון לפתגמא הדין ארי כחולק דנחתו בקרבא וכחולק דאשתארו למטר מניא כחדא יפלגון : כה והוה מיומא ההוא ולעילא שויה לגזירת דין לישראל

רלבג

שכבר היה ערב כשהשיגם והכם אותם עד ערב מחרת היום ההוא או יהיה נשף בקר . והנה רדף אחריהם כל הלילה וכעלות השחר ראה אותם נטושים על פני השדה ונלחם בהם מהבקר ועד הערב ואמר למחרתם לפי שהיום שלפניו פשטו אל נגב אל צקלג ושרפו צקלג באש : (כד) כי כחלק היורד במלחמ' וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו . אמר להם לאמת שאין ראוי שיעשה כמו שאמרו לפי שאין זכות האדם בשלל מפני השתכנו בירידה אל המלחמה כי אשר ירד אל המלחמה ואשר ישב על הכלים לשמרם מהאנשים הבאים למלחמה הוא חולק עם היורדי' למלחמה ואע"פ שאינו מסתכן שם וזה דבר מבואר ולזה אין ראוי שתאמרו שתזכו בשלל אתם לבדכם שירדתם במלחמ' מצורף לזה שזה לא היה בעוצם ידכם אבל היה בעזר אלהי בזכות כלנו אשר הלכו ואשר נשארו : (כה) והנה שמה דוד לחק ולמשפט בישראל שיחלקו כלם בשלל עד היום הזה ולפרסם הנס אשר עשה הש"י לדוד ולנדיבותו שלח מן השלל לזקני יהודה

פי' רבי ישעיה

(כ) נהגו לפני המקנה ההוא . פירוש מקרא קצר הוא נהגו והלכו לפני המקנה והיו אומרים בכל מקום זה שלל דוד כדי להוציא טבעו בעולם : (כד) אשר לא הלכו עמי . פי' כל אחד מהם היה אומר כך :

וישמה ו' חס' בלישנ' שימה בקריאה וסימניהם ותשמם בכר הגמל. ואשמם בראשיכם. וישמה לחק ולמשפט. ואשמה לפניך פת לחם. מי ישמני שופט בארץ. שמי לך תמרורים. ושמו בכליכם. וישמה למוצאות קרי למחלאות כתיב. אם שום תשמן דירמיה. וישמה כעפר לדוש :

מצודת דוד

ערב יום השני וכל אותה הערב עד הבוקר אשר הוא למחרתם של שני הנשפים שעברו ומלא ועד עומדת במקום שתים כאלו אמר ועד הערב ועד למחרתם : לא נמלט מהם איש. מאנשי רגלי : (יט) ועד כל אשר לקחו . אפי' מה שלקחו מפלשתים מנגב יהודה וכלב הכל השיב דוד לעצמו : (כ) ויקח דוד . לקח לעצמו כל הצאן ובקר אף מאשר שללו עמלק מבני פלשתים ויהודה : נהגו לפני המקנה . ר"ל מנהיגים לפנות הדרך הלכו לפני המקנה ההוא בבוא מי מפלשתים ומיהודה לקחת מקנהו אמרו זה שלל דוד ר"ל אין לכם חלק בזה כי דוד לעצמו שללו ולא בעבור להחזיר לבעליו : (כא) אל מאתים וכו' . ר"ל סמוך להם : ויושיבום . ודוד הושיבום בעבר נחל הבשור לשמור הכלים : ויצאו . ממקום מושבם : (כב) איש וכו' . לכל איש את אשתו ובניו וינהגו לעצמם וילכו להם אבל לא יחלקו עמנו בשלל אף של עצמם לא יקחו : (כג) את אשר נתן . ר"ל וכי בכח ידינו לקחנו הלא הוא את אשר נתן ה' לנו ושמר אותם כי לא נפקד ממנו איש והוא מסר את הגדוד בידינו ואם מה' נעשית הלא כולנו עם ה' המה : (כד) ומי ישמע . ר"ל ואף אם נעשתה בעוצם ידינו מ"מ מי ישמע לכם לדבר הזה כי הלא עכ"פ ישבו לשמור הכלים א"כ מהראוי לחלוק עמהם שוה בשוה כי כן הוא הנהוג מאז שיהיה כחלק היורד וכו' ויחדיו יחלוקו מבלי קדימה כלל ליורדי המלחמה כי אם לא ישמרו הם הכלים לא היה מהאפשר להלוחמים להלחם : (כה) ויהי וכו' . ר"ל כן הנהיג דוד לעולם ועשה הדבר הזה לחוק ומשפט לישראל : עד היום הזה . ר"ל עד הזמן שגלו ישראל ולא נתעסקו עוד במלחמה :

מצודת ציון

(יט) ולא נעדר . ולא נחסר כמו איש לא נעדר (שם מ) : (כא) פגרו . נתלשו : (כב) יען . בעבור : (כד) כחלק וגו' . וכחלק ר"ל כחלק זה כן חלק זה : (כה) לחוק. לדבר קבוע : ולמשפט. למנהג וכפל הדבר במ"ש :

לרעהו

כו וַיָּבֹא דָוִד אֶל־צִקְלַג וַיְשַׁלַּח מֵהַשָּׁלָל לְזִקְנֵי יְהוּדָה לְרֵעֵהוּ לֵאמֹר הִנֵּה לָכֶם בְּרָכָה מִשְּׁלַל אֹיְבֵי יְהוָה׃ כז לַאֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל וְלַאֲשֶׁר בְּרָמוֹת־נֶגֶב וְלַאֲשֶׁר בְּיַתִּר׃ כח וְלַאֲשֶׁר בַּעֲרֹעֵר וְלַאֲשֶׁר בְּשִׂפְמוֹת וְלַאֲשֶׁר בְּאֶשְׁתְּמֹעַ׃ כט וְלַאֲשֶׁר בְּרָכָל וְלַאֲשֶׁר בְּעָרֵי הַיְּרַחְמְאֵלִי וְלַאֲשֶׁר בְּעָרֵי הַקֵּינִי׃ ל וְלַאֲשֶׁר בְּחָרְמָה וְלַאֲשֶׁר בְּבוֹר־עָשָׁן וְלַאֲשֶׁר בַּעֲתָךְ׃ לא וְלַאֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וּלְכָל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר־הִתְהַלֶּךְ־שָׁם דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו׃

לא א וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ׃ ב וַיַּדְבְּקוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־בָּנָיו וַיַּכּוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־יְהוֹנָתָן וְאֶת־אֲבִינָדָב וְאֶת־מַלְכִּי־שׁוּעַ בְּנֵי שָׁאוּל׃ ג וַתִּכְבַּד הַמִּלְחָמָה אֶל־שָׁאוּל וַיִּמְצָאֻהוּ הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים בַּקָּשֶׁת וַיָּחֶל מְאֹד מֵהַמּוֹרִים׃ ד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנֹשֵׂא כֵלָיו שְׁלֹף חַרְבְּךָ וְדָקְרֵנִי בָהּ פֶּן־יָבוֹאוּ הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה וּדְקָרֻנִי וְהִתְעַלְּלוּ־בִי וְלֹא אָבָה נֹשֵׂא כֵלָיו כִּי יָרֵא מְאֹד וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת־הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ׃ ה וַיַּרְא נֹשֵׂא־כֵלָיו כִּי מֵת שָׁאוּל וַיִּפֹּל גַּם־הוּא עַל־חַרְבּוֹ וַיָּמָת עִמּוֹ׃ ו וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו גַּם כָּל־אֲנָשָׁיו בַּיּוֹם הַהוּא יַחְדָּו׃ ז וַיִּרְאוּ

עַד יוֹמָא הָדֵין׃ כו וַאֲתָא דָוִד לְצִקְלַג וְשַׁדַּר מִבִּזְתָּא לְסָבֵי יְהוּדָה לְרַחֲמוֹהִי לְמֵימַר הָא לְכוֹן מַתְּנָא מִבִּזַּת סָנְאֵי עַמָּא דַיְיָ׃ כז לְדִי בְּבֵית אֵל וּלְדִי בְרָמוֹת נֶגֶב וּלְדִי בְּיַתִּר׃ כח וּלְדִי בַּעֲרוֹעֵר וּלְדִי בְשִׂפְמוֹת וּלְדִי בְּאֶשְׁתְּמֹעַ׃ כט וּלְדִי בְרָכָל וּלְדִי בְּקִרְוֵי יְרַחְמְאֵל וּלְדִי בְּקִרְוֵי שַׁלְמָאָה׃ ל וּלְדִי בְּחָרְמָה וּלְדִי בְּבוֹר עָשָׁן וּלְדִי בַּעֲתָךְ׃ לא וּלְדִי בְּחֶבְרוֹן וּלְכָל אַתְרַיָּא דִּי הַלִּיךְ תַּמָּן דָּוִד הוּא וְגֻבְרוֹהִי׃

א וּפְלִשְׁתָּאֵי מַגִּיחִין קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וְאַפִּיכוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּנְפַקוּ קְטִילִין בְּטוּרָא דְגִלְבֹּעַ׃ ב וְאַדְבִּיקוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת שָׁאוּל וְיָת בְּנוֹהִי וּקְטַלוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת יְהוֹנָתָן וְיָת אֲבִינָדָב וְיָת מַלְכִּי שׁוּעַ בְּנֵי שָׁאוּל׃ ג וּתְקִיפוּ עָבְדֵי קְרָבָא עַל שָׁאוּל וְאַשְׁכְּחוּהִי קַשָּׁתַיָּא גֻּבְרִין דְּאוּמְנִין לְמֵיגַד בְּקַשְׁתָּא וּדְחִיל לַחֲדָא מִקַּשָּׁתַיָּא׃ ד וַאֲמַר שָׁאוּל לְנָטֵל זֵינֵיהּ שְׁלוֹף חַרְבָּךְ וְקַטְלַנִי בַהּ דִּלְמָא יֵיתוּן עַרְלַיָּא הָאִלֵּין וְיִקְטְלוּנַנִי וְיִתְלַעֲבוּן בִּי וְלָא אָבָה נָטֵל זֵינֵיהּ אֲרֵי דְחִיל לַחֲדָא וּנְסֵיב שָׁאוּל יָת חַרְבָּא וּנְפַל עֲלַהּ׃ ה וַחֲזָא נָטֵל זֵינֵיהּ אֲרֵי מִית שָׁאוּל וּנְפַל אַף הוּא עַל חַרְבֵּיהּ וּמִית עִמֵּיהּ׃ ו וּמִית שָׁאוּל וּתְלָתָא בְּנוֹהִי וְנָטֵל זֵינֵיהּ אַף כָּל גֻּבְרוֹהִי בְּיוֹמָא הַהוּא כַּחֲדָא׃ ז וַחֲזוֹ אֱנָשֵׁי

רדק

(כו) לרעהו לאמר. כמו לרעיו וכמוהו מגן גבורהו כמו גבוריו בהתפללו בעד רעהו בעד רעיו: (לא) אשר התהלך שם. שהיה מתהלך ביניהם ממקום למקום כשהיה בורח והיו מסתירים אותו ועושים עמו טובות עשה גם כן הוא טובה מהשלל ועוד כי מארץ יהודה היה השלל ההוא כמו שאמר הנער המצרי אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה וגו': (ב) וידבקו. כמו וידביקו וכן וידבכו את לשונם ענינו ענין השגה ואלה ג' בני שאול שזכר הם שהיו יוצאים עמו במלחמה לפי' מתו עמו ואיש בשת נשאר בבית כי לא היה יוצא במלחמה: (ג) המורי'. אנשים מורים בקשת ת"י קשתין גברין דאומנין למיגד בקשתא: ויחל. ענין חיל ופחד כי לא הכוהו עדיין אבל פחד מהם: (ד) ודקרוני והתעללו בי. בהרגם אותי דקירות הרבה דרך נקמה ובזיון וכן אשר התעללתי במצרים וכל לשון התפעל בזה הוא פעם המעשה ההוא באי זה מעשה שיהיה שיבא זה הלשון ות"י ויתלעבון בי לשון תעתוע ובזיון וכן והייתי בעיניו כמתעתע כמתלעב: כי מת שאול. קרוב למיתה כמו בצאת נפשה כי מתה כי לא מת עדיין עד שהמיתו העמלקי כמו שאמר הוא בבשורתו לדוד ואפשר כי כזב העמלקי כי לא המיתו הוא אלא מצאו מת אחר שנפל על חרבו ולמצוא חן בעיני דוד לפי מחשבתו אמר כן ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואע"פ שכתוב אך את דמכ' לנפשותיכם אדרוש כלו' מידכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו אף על פי כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשים בקשת ולא היה יכול להמלט מידי טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלים וכן אמרו רז"ל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאול ת"ל אך: (ו) וגם כל אנשיו. הסמוכים אליו במלחמתו מתו

רשי

כחוק זה בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגו' (בראשית יד) הם היושבים על הכלים וחלק האנשים ההולכים במלחמה בבראשית רבה: (כו) לרעהו. לאוהביו: (לא) אשר התהלך שם דוד. שהיו מחבאים אותו מפני שאול: (א) ופלשתים נלחמים בישראל. כאדם האומר נחזור לענין

רלבג

יהודה לרעהו בכל המקומות הנזכרים פה: (ד) פן יבאו הערלי' האלה ודקרוני והתעללו בי. היה ירא שימיתוהו באכזריות גדול מפני מה שהשחית בהם ולזה בחר שימות ביד אוהביו: ויקח שאול את החרב ויפל עליה. ידמה מזה המקום שכחש העמלקי שאמר לדוד שכבר הרג שאול ואולם אמר זה למצא חן בעיני דוד כי יודע היה שנאת שאול אל דוד ואפשר כי לא מת שאול בנפלו על חרבו והשלים להמיתו זה הנער העמלקי כמו שספר לדוד

ערער ה' בלישנא בקריאה וסי' ולאשר בערער. ויחנו בערער. ומן הירדן. עזובות ערי ערער. ובלע בן עזן: וכל אורייתא דכות' חסרים: ויחל ט' בקריאה וסי' ויחל נח איש האדמה. ויחל עוד שבעת ימים אחרים. ויחל העם לזנות אל. ויחל שער ראשו לצמח. ויחל יונה לבוא בעיר. ויחל שלמה לבנות. ויחל מאד מהמורים. מן היורים דד"ה. תרין בתראי לישן חולי: יבואו ג' מלאים בקריאה וסי' פן יבואו הערלים האלה. למה יבואו מלכי אשור. ויבאו וישתחו לפניך. ובמסרה אחריתי נמסר יב"או ויגדו צד"קתו במ"קום וישתחו לפ"ניך וב"ל שהוא טע"ות שלא מצאתיו מל"א בשו"ם ספ"ר מדוי"ק:

תולדות אהרן ויקח שאול את החרב. סוטה י:

פי' רבי' ישעי'

(כו) לרעהו. בא בלשון רבים כמו ואחות מרעהו: (ג) וימצאוהו המורי' אנשים בקשת. מקרא מסורס הוא אנשים המורי' בקשת: ויחל מאד מהמורי'. כמו חיל כיולדה: (ד) ודקרוני והתעללו בי. פירוש אני ירא שמא לא יהרגוני אלא ימיתוני חי וישחקו בי כמו התעללת בי:

מצודת ציון

(כו) לרעהו. לכל רעה ורעה וכן בהתפללו בעד רעהו (איוב מב): ברכה. מנחה ומתנה כמו ועתה הברכה (לעיל כה): לא (ב) וידבקו. השיגום עד שהיו דבוקים להם: (ג) המורים. הזורקים בחצים כמו אשר אנכי מורה (לעיל כ): ויחל. מל' חלחלה ופחד: שלוף. ענין הוצאת החרב מתערה כמו וישלפה מתערו (לעיל יז): ודקרני. ענין נעיצה כמו אשר דקרו (זכריה יב): והתעללו. ענין לעג שחוק ובזיון כמו התעללת בי (במדבר כב): ולא אבה. רצה: נשבע

מצודת דוד

(כו) לאמר וכו'. לזקני יהודה רעיו אשר הם בבית אל וכו': (לא) אשר התהלך שם בעת ברחו מפני שאול: לא (א) ופלשתים נלחמים. כאומר נחזור לענין הראשון: (ג) אל שאול. כי בניו כבר הרגו והיתה כל פני המלחמה אליו לבד: המורים אנשים בקשת. כמו אנשים המורים בקשת ור"ל שמצאו מקומו אשר נתן בה ופחד מהם שלא יתעללו בו: (ד) ודקרני בה. ר"ל דקירת מות: ודקרוני והתעללו בי. ר"ל דקירות מכאיבות ולהשאר חי ויתעללו בי: כי ירא. פחד מה' לשלוח יד במשיחו: ויפול עליה. להמית את עצמו: (ה) כי מת. ר"ל קרוב למות כי כן איש גר העמלקי השלים מיתתו כמ"ש בש"ב: (ו) אנשיו. עבדיו עושי רצונו: (ז) בעבר העמק.

 סוף

רשי

(ו) גם באורים. לפי שהרג נוב עיר הכהנים לא נענה: (ח) ויתחפש שאול. שינה בגדיו וכן התחפש ובא במלחמה (מלכים א׳ כ״ב ל׳) וכן ברב כח יתחפש לבושי (איוב ל׳ י״ח) וכן ת״י ואשתני שאול: ויבאו אל האשה לילה. יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה כך דרש רבי תנחומא: (ט) מתנקש. מבקש תקלה: (יב) ותזעק בקול גדול. שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולים רגליהם

רדק

ספדו לו כל אחד בעירו כי בכל ערי ישראל ספדו לו בשכר שהיה מחזר בכל המקומות לשפטם: (ו) וישאל שאול בה׳ ולא ענהו. ובדברי הימים אמר ולא דרש בה׳ אלא כיון שדרש באוב אחר כן כאילו לא דרש בה׳ שהרי השוה דרישתו באוב כדרישתו בה׳ ומה שאמר וישאל שאול בה׳ מפרש אחר כן במה שאל ואמר גם בחלומות גם באורים גם בנביאים וכו׳ גם וגם לרבות האחד על חבירו כמו גם אתה גם בנך גם בן בנך ופירוש בחלומות באנשים שעושין שאלת חלום ומה שאמר באורים והם לא היו אצלו שהרי היו עם אביתר שהיה עם דוד אפשר שלח שם אנשים לשאול בהם על המלחמה הזאת ופי׳ בנביאים תלמידי שמואל הנביא כמו שכתוב להקת נביאים נבאים וגו׳: (ז) בקשו לי אשת בעלת אוב. אשת כמו אשת כמוכרת כמו אשת יפת תואר נפל אשת ואמר אשה ולא איש לפי שמעשה הזה וכיוצא בו נמצא בנשים יותר מבאנשים לפי שהן קלות הדעת ולמעט הזה אמר הכתוב מכשפה לא תחיה: הנה אשת בעלת אוב בעין דור. אמרו במדרש זו אשת צפניה אמו של אבנר: (ח) ויתחפש. השתנה שהפשיט בגדי מלכות שהיה לובש ולבש בגדים אחרים כדי שלא תכירהו האשה: ושני אנשים עמו. אמרו בדרש זה אבנר ועמשא: ויבאו אל האשה לילה. גם זה כדי שלא תכירהו לפי׳ בא בלילה: ובדרש יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה: קסמי. משפטו על המנהג קסמי בשקל מלכי עלינו ונהפך הקמץ חטף לעיין הפועל ופי״ הפתח בקמץ רחב לתפארת המנה והקסם הוא כלל לכל המעשים ההם הנעשים בלאט לפי׳ אמר קסמי ופי׳ אחר כן באוב וכן וקסמים בידם בלעם בן בעור הקוס׳ כמו מקסם חלק והדומים להם ולפעמי׳ הוא פרט לקצ׳ המעשי׳ ההם כמו ולא קסם בי״ש׳ וקוסם קסמים מעונן ומנחש כי כל אחת מלאכה אחת בפני עצמה ואתה. בעצמי להמיתני משתדל לתת דגש הקו״ף לתפארת הקריאה:

שמואל א כח

וירא ויחרד לבו מאד: ו וישאל שאול ביהוה ולא ענהו יהוה גם בחלמות גם באורים גם בנביאים: ז ויאמר שאול לעבדיו בקשו־לי אשת בעלת־אוב ואלכה אליה ואדרשה־בה ויאמרו עבדיו אליו הנה אשת בעלת־אוב בעין דור: ח ויתחפש שאול וילבש בגדים אחרים וילך הוא ושני אנשים עמו ויבאו אל־האשה לילה ויאמר קסומי־נא לי באוב והעלי לי את אשר־אמר אליך: ט ותאמר האשה אליו הנה אתה ידעת את אשר־עשה שאול אשר הכרית את־האבות ואת־הידעני מן־הארץ ולמה אתה מתנקש בנפשי להמיתני: י וישבע לה שאול ביהוה לאמר חי־יהוה אם־יקרך עון בדבר הזה: יא ותאמר האשה את־מי אעלה־לך ויאמר את־שמואל העלי־לי: יב ותרא האשה את־שמואל ותזעק

(י״ב ו׳ מנהון בסיפ׳ · כ׳ חד מ״ל וחד חס׳ על, וכן באורים תס׳ · ל׳ · ו״ויחירה · ל׳ · ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מ״ל · ל׳ · ל׳. ח׳ · ח׳ · כ׳ זעיקה בקול)

תרגום

ודחיל וזע לביה לחדא: ו ושאיל שאול במימרא דיי ולא קביל צלותיה יי אף בחלמיא אף באוריא אף בספריא: ז ואמר שאול לעבדוהי בעו לי אתתא דידעא לאסקא בידין ואהך לותה ואשאל בה ואמרו עבדוהי ליה הא אתתא דידעא לאסקא בידין בעין דור: ח ואשתני שאול ולבש לבושין אוחרנין ואזל הוא ותרין גברא עמיה ואתו לות אתתא בליליא ואמר קסמי כען לי בבידין ואסקי לי ית דאימר לך: ט ואמרת אתתא ליה הא את ידעתא ית דעבד שאול דשיצי ית בידין וית זכורו מן ארעא ולמא את מתגרי בנפשי למקטלי: י וקים לה שאול במימרא דיי למימר קים הוא יי אם יערעינך חובא בפתגמא הדין: יא ואמרת אתתא ית מן אסיק לך ואמר ית שמואל אסיקי לי: יב וחזת אתתא ית שמואל וצוחת

מסורה

וירא י״ב ו׳ בקריאה ו׳ בשמואל וסי׳ מה נורא. ויירא יעקב מאד. ויאמר מי שמך לאיש. וישמע המלך יהויקים. ויירא דוד את ה׳ ביום ההוא. ויירא מאד מפני אכיש מלך גת. ויירא כל העם מאד את ה׳. ויירא שאול מלפני דוד. ויירא ויחרד לבו. ויירא מאד מדברי שמואל. ויירא דוד את האלהים. ד״ה. ויירא ויתן יהושפט את פניו. ד״ה. ונמסר גם בסדר בשלח: באורי׳ ב׳ חד מלא וסימ׳ ולא ענהו ה׳ גם בחלמות גם באורים. על כן בארים כבדו. בתרא חס׳: בעין דור ב׳ וסי׳ אשת בעלת אוב. נשמדו בעין דאר: אעלה ח׳ וסי׳ בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארונה אריד למכסיא קטרתא בירושלם. ופי׳ בסדר שמות:

תולדות אהרן קסמי נא לי. סנהדרין כח:

רלבג

(ו) ולא ענהו ה׳ גם בחלומות גם באורים גם בנביאים. מלת גם הראשון הוא להורות שלא ענהו באחד מאלו האופנים על דרך אמרו גם לי גם לך לא יהיה והרצון שלא ענהו בחלומו׳ ע״י בעלי החלומות הצודקים כשהיו משימים רעיוניהם בהקיץ על זאת השאלה כדי שתבא להם ההודעה בחלום ויותר נפלא מזה שלא ענהו באורים אשר מדרך השואל בהם שיבא לו מענה אם לא יהיה זה בסבת חטא כמו שמצאנו בשאול כששאל באלהים שלא ענהו מגד מה שעבר יהונתן בנו על השבועה במה שטעם מהדבש וידמה שלא היה שם כהן ראוי שתשרה עליו רוח הקדש להיות נשאל באורים ובתומים כי כבר הרג שאול נוב עיר הכהנים שהיו בה הכהנים החשובים והנמלט מהם היה עם דוד או היתה הסבה על שלא בא מענה חטא שאול או יתקבצו שתי הסבות יחד ויותר נפלא מזה שלא ענהו על יד הנביאים עם רבויים כמו שקדם וירא את להקת הנביאים: (ז) בקשו לי אשת בעלת אוב. הנה זה היה חטא עצום ולזה גנה שאול על זה החטא כמו שנזכרו חטאיו וגם שאול באוב לדרוש: (ח) ויתחפש שאול. ר״ל שנה בגדיו כדי שלא יכירוהו רואיו ויסיג מפני זה מבוקשו על יד האשה בעלת אוב: קסמי נא לי באוב. ראוי שתדע כי ענין האוב הוא לעורר הדמיון כדי שיגיע לו מין ממיני הקסם ולזה לא ישמע קולו כי אם לשואל והוא ישמע קול נמוך מאד כאמרו והיה כאוב מארץ קולך וכבר בארנו בשני מספר מלחמות ה׳ מה שיש בענין ההודעה אשר תגיע בקסם מהחסרון והנה אמרו ז״ל שענין האוב הוא שהמעלה את הנות הוא בלתי שומע דבר אבל רואה תמונת המת הוא והשואל לא יראה התמונה ההיא אבל ישמע דברים מה לפי מחשבתו על שאלתו ולזה לא ראה תמונת שמואל זולת האשה אשר העלתהו ולא שמעה היא הדברי׳ אבל שמע אותם שאול כי היא שמה התבודדותה בדבר התמונה ההיא ולזה הראתהו לה דמיונה אחר עזותה פעולות מה לעורר דמיונה והתבודדותה בזה ואולם שאול לבדו שמע אלו הדברים להתבודד דמיונו בדבר השאלה עם מה שעוררה היא דמיונו בפעולות

פי׳ רבי ישעיה

(ח) ויתחפש שאול. פירוש פשט בגדי מלכותו כמו ברב כח יתחפש לבושי: ויבאו אל האשה לילה. שלא יכירם שום אדם שלא היתה עושה בהם: (ט) מתנקש בנפשי. כמו ינקש נושה לכל אשר לו. ותרגם מתגרי בנפשי: (י) חי ה׳ אם יקרך עון. פירוש שלא אגלה הסוד:

מצודת דוד

אוב כי רבות היו: (ה) וירא ויחרד. לפי שהיו פלשתים עם רב: (ו) בה׳. ר״ל בנביאים ואורים ותומים וביודעים שאלת חלום: ולא ענהו. בכל מה ששאל גם בחלומות גם באורים וכו׳ (ואף שהאורים היו עם אביתר שהלך עם דוד אפשר לומר ששלח אליו אנשים לשאול בו): (ז) אשת בעלת אוב. לפי שמצויה יותר בנשים וכן נאמר בתורה מכשפה לא תחיה (שמות כ״ב): (ח) קסמי נא לי. עשה בעבורי קסם במעשה אוב והוא העליית המת ונשאלין בו: (ט) מתנקש בנפשי. להיות מתה ע״י שאול: (י) חי ה׳. הריני נשבע חי ה׳ אם יקרה לך עונש בדבר זה: (יב) ותרא האשה. ארז״ל המעלה רואהו ואינו שומע קולו והנשאל שומע קולו ואינו רואהו: למה רמיתני. מבלי הגיד לי שאתה שאול ובעבור כי דרך העולים לעלות ברגליהם

מצודת ציון

(ח) ויתחפש. ענין חליפות והשתנות הכסות באחר כמו התחפש ובוא במלחמה (מ״א כב): קסמי. הוא שם כולל לכל מיני הקסם: (ט) מתנקש. ר״ל מסיר המוקש והגרם שעליך להסתיר בי: (י) יקרך. מל׳ מקרה: עון. ענין עונש וכן ואנחנו עונותיהם סבלנו (איכה ה): שופט כלפי

בקול גדול ותאמר האשה אל שאול לאמר למה רמיתני ואתה שאול: יג ויאמר לה המלך אל תיראי כי מה ראית ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עלים מן הארץ: יד ויאמר לה מה תארו ותאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל וידע שאול כי שמואל הוא ויקד אפים ארצה וישתחו: טו ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אתי ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי ואלהים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלמות ואקראה לך להודיעני מה אעשה: טז ויאמר שמואל ולמה תשאלני ויהוה סר מעליך ויהי ערך: יז ויעש יהוה לו כאשר

בקל רב ואמרת אתתא לשאול למימר למה שקרת בי ואת שאול: יג ואמר לה מלכא לא תדחלין ארי מה חזית ואמרת אתתא לשאול מלאכא דיי חזיתי דסליק מן ארעא: יד ואמר לה מה חזויה ואמרת גברא סבא סליק והוא עטיף מעילא וידע שאול ארי שמואל הוא וכרע על אפוהי על ארעא וסגיד: טו ואמר שמואל לשאול למה אזעתני לאסקא יתי ואמר שאול עקת לי לחדא ופלשתאי מגיחין קרבא בי ומימרא דיי רחיק יתי ולא קביל צלותי עוד אף ביד ספריא אף בחלמיא וקרית לך להודעותני מה אעביד: טז ואמר שמואל ולמא את שאיל יתי ומימרא דיי רחיק יתך והוה בסעדיה דגברא די את בעיל דבביה: יז ועבד יי ליה כמא דמליל

ואלהים ה' בקריאה וסי' ואלהים פקד יפקד אתכם והעליתם. ויאמר שמואל אל שאול. ואלהים אמר לבהלני. ואלהים זולתי לא תדע. ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות. ערך ה' בלישנא דבבו בקריאה וסי' וה' סר מעליך ויהי ערך. והשמדתי עריך. והכרתי ערי ארצך. ומלאו פני תבל ערים. וערים נטשת אבד זכרם. נשוא לשוא עריך. חלמא לסנאך ופשריה לערך. פתאום עיר ובהלות.

תולדות אהרן אלהים ראיתי עולים. חגיגה ד סנהדרין סה. למה הרגזתני להעלות. ברכות יב חגיגה ד (חגיגה שם):

רדק

(יב) ואתה שאול. היאך הכירה אותו אמרו ראתה דבר משונה שלא ראתה מימיה כי כל העולים באוב עולים רגליהם מלמעלה וראשם למטה כיון שראתה אותו עולה בראשו מלמעלה ידעה שלא היה זה אלא לכבוד מלכות לפיכך אמרה ואתה שאול ולפיכך זעקה כי יראה שבא לנסותה ולהרוג אותה לפיכך אמר לה שאול אל תיראי כלומר ממה שאת יראה אל תיראי כי לא אמיתך כי כבר נשבעתי לך אבל מה ראיתה שהכרת שאני שאול ותאמר האשה אלהים ראיתי עולים מן הארץ ראיתי אדם גדול עולה מן הארץ רגליו כלפי הארץ מה שאינו מנהג העולם לפיכך ידעתי כי שאול המלך אתה ולכבודך עלה כן: (יג) אלהים. גדול כמו אלהים לא תקלל ורבוי עולים כרבוי אלהים לכבוד. ובדרש נפשו של משה העלה עמו לבקש רחמים על ישראל לפיכך אמר עולים והקדוש ברוך הוא אמר אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה ויונתן תרגם מלאכא דה' חזיתי דסליק מן ארעא: (יד) כי שמואל הוא. לפי שמנהגו הי' שהיה עוטה מעיל: (טו) הרגזתני. ממנוחתי: להעלות אותי. ממנוחתי ובדרש לשון פחד ורעדה הוא פחדתי מיום הדין הייתי סבור שיום הדין הוא וקורין אותי לדין: גם ביד הנביאים גם בחלומות. ולא אמר באורים כמו שאמר למעלה הכתוב כי באורים שאל אמרו בדרש כי בוש לומר לפני שמואל באורים לפי שהרג נוב עיר הכהנים: ואקראה לך. בה"א נוספת כמנהג כמו אשמעה אשמרה אבל להיות למ"ד הפעל בסגול אינו כמנהג ובא כמשו ידשנה סלה: (טז) ויהי ערך. שונאיך וכן והשמדתי עריך ויונתן תרגם הפסוק כן ומימרא דה' רחיק מינך והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבביה: (יז) ויעש ה' לו. לדעת התרגום לו לדוד. ולפי הפשט לו כמו לך כי כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח בענין

רשי

רגליהם למעלה וזה עולה ראשו למעלה בשביל כבודו של שאול: (יג) אלהים ראיתי עולים מן הארץ. מלאכים שנים משה ושמואל שנתיירא שמואל שמא אני מתבקש בדין והעלה משה עמו כדאיתא (בחגיגה ד' ובתענית): (יד) מה תארו. ג' דברים נאמרו באוב המעלה אותו רואהו ואינו שומע קולו והנשאל לו שומעו ואינו רואהו ולפיכך שאל מה תארו ואחר לא רואהו ולא שומעו. והוא עוטה מעיל. שהיה רגיל ללבוש מעיל שנאמר ומעיל קטן תעשה לו אמו (שמואל א' ב' יט) ובמעילו נקבר וכן עלה וכן לעתיד לבוא יעמדו בלבושיהם: (טו) הרגזתני. הטרדתני: גם ביד הנביאים גם בחלומות. אבל באורים ותומים לא אמר לו ואעפ"י ששאל בהם כמו שאמור למעלה שהיה בוש ממנו על שהרג נב עיר הכהנים: ואקראה לך. לשון ואזעק אחריך כמו נקרא נקראתי בהר הגלבוע (שמואל ב' א' ו') וכמו ושם נקרא איש בליעל (שמואל ב' כ' א') הוצרכתי להיות נקרא אליך שתודיעני מה אעשה: (טז) ולמה תשאלני. הרי שאלה מן הנביאים החיים: ויהי ערך. והוה בסעדיה דגברא דאת בעל דבביה. ערך. לשון שונא. וכמה יש במקרא

רלבג

בפעולות שעשתה ולזה ייוחס זה הקסם לה ומפני זה אמר קסמי נא לי באוב וידמה כי אחר שעשתה מה שעשתה לעורר זה הקסם נתברר לה מי הוא זה אשר העלתה אותו ושהשואל ממנה זה הוא שאול ולזה זעקה האשה בקול גדול בראותה תמונת מי שהעלתהו כי ממנה התבאר לה שאשר העלתה אותו הוא שמואל הנביא לא איש אחר שיהיה שמו שמואל ושהשואל ממנה הוא שאול:

(טז) ויהי ערך. ר"ל שונאך: (יט) מחר אתה ובניך עמי. ר"ל שיהיו מתים כמוהו. והנה בענין ההודעה ההיא אשר הגיע לשאול ספקות ראוי שנשתדל בהתרתם. הספק האחד איך יתכן שתגיע נבואה לשמואל אחר המות וזה בלתי אפשר לפי מה שביארנו מענין הנבואה ומהותה בשני מספר מלחמות ה' כי כל שכן שיגיע ממנו דבור מורגש לשאול עם העדר ממנו כלי הדבור. והספק השני איך יתכן שיגיע בהמצאות בהעלאה באוב מאמר כזה שהוא נבואיי לפי מה שביארנו מענין אלו ההודעות במאמר השני מספר מלחמות ה'. ואנחנו אומרים בהתר

פי' רבי' ישעיה

(יב) למה רמיתני ואתה שאול. יש מפרשים שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולים רגליהם מלמעלה וזה עלה ראשו למעלה בשביל כבודו. ויש אומרים ששמואל הגיד לה כי בעל אוב מדבר עם המת כדי שיענהו בכשפיו: (יג) אלהים ראיתי עולים מן הארץ. פי' אדם גדול כמו עד האלהים יבוא דבר שניהם. ודרך המקרא לדבר אלהים בלשון רבים וחכמים אומרים שהעלה משה עמו כדאיתא בתענית: (יד) ויאמר לה מה תארו. פי' שהנשאל באוב אינו רואה אותו אלא שומע קולו והמכשף רואה אותו: והוא עוטה מעיל. כדכתיב מעיל קטן תעשה לו אמו ובו נקבר: (טו) למה הרגזתני. כל למה הסמוך לאל"ף ולה"א מורפין כמו הטליתנו למה אמרת וזה כדגש: ואקראה לך. היה ראוי להיות ואקראה בקמץ האל"ף ותחלף הטו"א בקמץ ברי"ש והקמץ בסגול באל"ף. ומלינו כיוצא בו שיתחלף השו"א בתנועה. כמו תאהבו פתי שמשפטו תאהבו האל"ף בסגול: (טז) ויהי ערך. הוא שונא לך והתרגם מהפכו על דוד. ולפי פתרונו זה הוא מקרא קצר ויהי עם ערך והכתוב מסייעו דסמוך לי' ויעש ה' לו כאשר דבר

מצודת ציון

(יד) עוטה. מעוטף כמו עוטה אור כשלמה (תהלים קד): ויקד. כפה קדקוד: אפים. על פניו. (טו) הרגזתני. ענין הניעות החרדה ממקום המנוחה כמו המרגיז ארץ ממקומה (איוב ט): (טז) ערך. אויבך כמו נשוא לשוא עריך (תהלים קלט)

מצודת דוד

כלפי מעלה וזה עלה בראשו כלפי מעלה ידעה בזה שהוא שאול ובעבור כבוד המלכות עלה בראשו כלפי מעלה: (יג) אל תיראי. מ"מ אל תיראי ואם אני שאול: כי מה ראית. כי מה אמרי מה ראית: אלהים. ר"ל אדם גדול וכן אלהים לא תקלל (שמות כ"ב): עולים. לפי שאמרה אלהים בלשון רבים כי כן יאמר בדרך לשון כבוד על ענין אדנות לזה אמרה גם עולים בלשון רבים וכן האלהים האדירים האלה וכו' המכים (לעיל ד'): (יד) מה תארו. לשתדע אשר הוא אדם גדול: והוא עוטה מעיל. והוא מלבוש המיוחד לאדם גדול וחשוב: (טו) הרגזתני. החרדתני ממקום מנוחתי להעלות אותי פה: גם ביד הנביאים. ארז"ל שלא אמר גם באורים לפי שנתבייש להזכיר האורים לפני שמואל על שהרג כהני נוב כשואלים באורים: (טז) ולמה תשאלני וכו'. ר"ל מה היא השאלה הלא בעצמך תאמר שה' סר ממך: ויהי ערך. ומעתה הוא בעזר שונאך והוא דוד: (יז) לו. לצרך שוכר והוא דוד: כאשר

רשי

במקרא ומלאו פני תבל פרים (ישעיה כ"ז) והעמדתי פריך (מיכה ה' י"ג) תלמא לשנאך ופשריה לערך (דניאל ג' מ"ם) : (יז) לרעך לדוד. ובחייו לא הזכיר לו אלא שמו ונתנה לרעך הטוב ממך (לעיל ט"ו כ"ח) לפי שהיה ירא ממנו שלא יהרגנו לפי שמשחו למלכות : (יט) אתה ובניך עמי. במחיצתי : (כד) עגל מרבק

רדק

בענין אחד : (יח) על כן הדבר הזה. כבר פירש למעלה בפסוק קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום : (יט) אתה ובניך עמי. שתהיו מתים כמו שאני מת ודרשו בו עמי במחיצתי בשכר שתרד למלחמה על מנת למות ולא תברח יכופר לך עון נוב עיר הכהנים ותהיה עמי במחיצת הצדיקים וכן דרשו בשכר שנתבייש במעשה אוב ולא זכר אורים נתכפר לו אותו מעשה וסמכו זה עוד לפסוק למען תזכרי ובשת בכפרי לך וגו' שכל העושה דבר ומתבייש בו מוחלין לו ולפי הפשט אע"פ ששמואל אמר לו שימות לא יתכן שהיה בורח ויניח עמו במלחמה ועל כל פנים היה לו לירד במלחמה אם למות אם לחיים : (כ) וימהר שאול. מהר להשתחות כנגד שמואל כלומר כנגד הקול שהיה שומע כי הוא לא היה רואהו כמו שעתידים אנו לפרש : וירא מאד. ביו"ד איתן לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב : גם כח לא היה בו. לקום מן הארץ אחר שנפל ארצה : מלא קומתו. מהפחד שהיה לו שהפחידו שמואל והכניס בלבו מדבריו של שמואל ומפני שלא אכל לחם כל היום ההוא וכל הלילה ולא היה בו כח וגם לא רצה שיקימוהו מן הארץ לרוב דאגתו: (כא) ואשים נפשי בכפי. כי הייתי ירא ממך שלא תהרגני כמו שהכרת האובות והידעונים מן הארץ וכן תרגם יונתן ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא וי"מ כי עושה המעשה ההוא הוא בסכנה : (כג) ויפרצו בו עבדיו. כמו ויפצרו כמו ויפצר בם מאד : אל המטה. כמו על המטה כמו אל ההרים לא אכל ר"ל על ההרים לא אכל ורבים כמוהו : (כד) עגל מרבק. עגל מפוטם והמקום שמפטמין אותו שם יקרא מרבק וכן ת"י עגל פטים ודומה לו בדברי רבותינו ז"ל הכניסה לרבקה ודשה : ותפהו מצות. האל"ף נעלמת מהמכתב ואמר זה להודיע כי מיהרה לאפייתו ולא המתינה לו עד שיחמץ להאכילו מהרה לפי שראתה אותו נבהל מאד ואני רואה לפרש הנה מעשה האוב לפי מה שנגלה כתוב אמרו רז"ל בעל אוב זה המדבר מבין הפרקים ומבין אצילי ידיו ידעוני זה המניח עצם חיה שמה ידוע בפיו ומדברים דברים העתידים ופירוש מבין הפרקים שמשמיע קול נמוך מבין פרקי איבריו ומתחת שחיו על ידי מעשים שעושה שמקים בזרועותיו וי"א אף מקטיר קטרת לשד והשד הוא העונה והמדבר ואמרו עוד בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת ופי' המעלה בזכורו שמדמה שמעלה המת ומדבר ומשמיע קול מתחת הארץ מעל פי הקבר כדרך ששמע שאול קולו של שמואל והקול נמוך מאד כמו שכתוב והיה כאוב מארץ קולך הנשאל בגלגלת גם הוא יקרא אוב ופירושו

דִּבֶּר בְּיָדִי וַיִּקְרַע יְהוָה אֶת־הַמַּמְלָכָה מִיָּדֶךָ וַיִּתְּנָהּ לְרֵעֲךָ לְדָוִד׃ יח כַּאֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְלֹא־עָשִׂיתָ חֲרוֹן־אַפּוֹ בַּעֲמָלֵק עַל־כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה עָשָׂה־לְךָ יְהוָה הַיּוֹם הַזֶּה׃ יט וְיִתֵּן יְהוָה גַּם אֶת־יִשְׂרָאֵל עִמְּךָ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי גַּם אֶת־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן יְהוָה בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים׃ כ וַיְמַהֵר שָׁאוּל וַיִּפֹּל מְלֹא־קוֹמָתוֹ אַרְצָה וַיִּרָא מְאֹד מִדִּבְרֵי שְׁמוּאֵל גַּם־כֹּחַ לֹא־הָיָה בוֹ כִּי לֹא אָכַל לֶחֶם כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלָּיְלָה׃ כא וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל וַתֵּרֶא כִּי־נִבְהַל מְאֹד וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה שָׁמְעָה שִׁפְחָתְךָ בְּקוֹלֶךָ וָאָשִׂים נַפְשִׁי בְּכַפִּי וָאֶשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי׃ כב וְעַתָּה שְׁמַע־נָא גַם־אַתָּה בְּקוֹל שִׁפְחָתֶךָ וְאָשִׂמָה לְפָנֶיךָ פַּת־לֶחֶם וֶאֱכוֹל וִיהִי בְךָ כֹּחַ כִּי תֵלֵךְ בַּדָּרֶךְ׃ כג וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל וַיִּפְרְצוּ־בוֹ עֲבָדָיו וְגַם־הָאִשָּׁה וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם וַיָּקָם מֵהָאָרֶץ וַיֵּשֶׁב אֶל־הַמִּטָּה׃ כד וְלָאִשָּׁה עֵגֶל־מַרְבֵּק בַּבַּיִת וַתְּמַהֵר וַתִּזְבָּחֵהוּ וַתִּקַּח־קֶמַח וַתָּלָשׁ וַתֹּפֵהוּ מַצּוֹת׃ כה וַתַּגֵּשׁ לִפְנֵי־שָׁאוּל

בידי ואעדי יי ית מלכותא מנך ויהבה לחברך לדוד׃ יח כמא דלא קבילתא במימרא דיי ולא עבדתא תקיף רוגזיה בעמלק על כן פתגמא הדין עבד לך יי יומא הדין׃ יט וימסר יי אף ית ישראל עמך בידא דפלשתאי ומחר את ובנך עמי אף ית משריתא דישראל ימסר יי בידא דפלשתאי׃ כ ואוחי שאול ונפל מלי קומתיה לארעא ודחיל לחדא מפתגמי שמואל אף חילא לא הוה ביה ארי לא אכל לחמא כל יומא וכל ליליא׃ כא ואתת אתתא לות שאול וחזת ארי אתבהיל לחדא ואמרת ליה הא קבילת אמתך מנך ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא ושמעית ית פתגמך דמליליתא עמי׃ כב וכען קביל כען אף את למימר אמתך ואשוי קדמך פתא דלחמא ואכול ויהי בך חילא ארי תיזיל באורחא׃ כג וסריב ואמר לא אכול ואתקיפו ביה עבדוהי ואף אתתא וקביל למימריהון וקם מארעא ויתיב על ערסא׃ כד ולאתתא עגל פטים בביתא ואוחיאת ונכסתיה ונסיבת קמחא ולשת ואפיתיה פטיר׃ כה וקריבת

רלבג

בהתר הספק הראשון כי על דרך האמת לא הועלה ממנו ולא הגיע ממנו דבור לשאול על דרך האמת אבל היה זה כלו פועל מפעלת הדמיון כמו שזכרנו ומזה הצד היתר הספק הראשון. ואולם הספק השני יותר ממה שאומר והוא כי שאול היה לו כח מה נבואיי כאמרו הגם שאול בנביאים והנה עם התעוררו דמיונו מזה הפעל ומה שהתאמ' לו מדברי שמואל בחייו שנתבאר לו מהם שהשם יתברך קרע הממלכה ממנו ונתנה לדוד כמו שאמר שאול לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך וגו' ונתבאר לו בחוש היות השם יתברך עם דוד והיותו סר ממנו הגיעו מזאת הפעולה כל אלו הדברים הנזכרים פה וקצתם היו נודעים לו קודם זה וקצתם נודעו לו בזה המקום מצד כח מה נבואיי והוא אמרו ויתן ה' גם את ישראל ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי וגו' ובכאן הותרו אלו

פי' רבי' ישעיה

דבר בידי וגו' והוא דוד : (כג) ויפרצו. כמו ויפצרו בו. עגל מרבק. תרגומו עגל פטים : (ג) או זה שנים. וכבר נכנס לשנתים דכתיב ימים וארבעה חדשים : מיום נפלו. כמו ועל פני כל אחיו נפל שתרגומו שרא :

ויתן י"ג תשפין בקריאה וסימ' במסרה רבתא : לקלם ג' חס' וסימ' וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו . וימאן ויאמר לא אוכל . ונלחמה אתם במישור. מרבק ד' בקריאה וסי' ולאשה עגל מרבק בבית . גם שכיריה בקרבה כעגלי מרבק . ועגלים מתוך מרבק . ויצאתם ופשתם :

תולדות אהרן מחר אתה ובניך עמי . כרפה שם ערוכין נג :

מצודת דוד

(יח) כאשר וכו'. ר"ל כאשר עשית אתה לבלי שמוע בקול ה' על כן וכו' עשה לך ה' וכו' : הדבר הזה. שבאו עליך פלשתים וה' לא ענך : (יט) עמי. בקבר כמוני ורז"ל אמרו עמי במחיצתי : מחנה ישראל. ר"ל ערי תחנותם כמ"ש בענין שעזבו את הערים ובאו פלשתים וישבו בהן : (כ) ויפול וכו'. להשתחוות לשמואל : גם כח. מלבד מה שהיה מתבהל מדברי שמואל עוד הלך ממנו כחו גם בעבור מניעת האכילה : (כא) הנה שמעה וכו'. לקסום באוב : ואשים נפשי בכפי. ר"ל כמו האוחז דבר מה בכפו נוחה היא לפול כאשר יפתח כפו כן הפקרתי נפשי וסכנתי בעצמי לעבור אזהרת המלך כי בעת ההסם לא ידעה עדיין שהוא שאול : (כב) כי תלך בדרך. א"כ מהצורך לחזור אחר הכח : (כד) ותופהו מצות. לבל יתעכב עד החימוץ:

מצודת ציון

(כ) מלא קומתו. ר"ל כל קומתו : (כג) ויפרצו. הוא הפוך מן ויפצר בם (בראשית יט) וענינו רבוי הדברים : (כד) מרבק. מפוטם כמרבק והוא המקום יפטמו בו עגלים כמו ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו) : ותלש. מל' לישה : ותפהו. מל' אפיה : (כה) ותגש. והקריבה : בענין

וסרוי

ופירושו שיש עמו גלגלת של אבן שוהם או של זכוכית זכה ועושה מעשים עד שידמה שיוצא קול נמוך מאוד וידמה לו כאותו הקול שואל ומשיב כן פירשו רז"ל . והרב החכם הגדול רמב"ם ז"ל פירש במעשה אוב בהקשת זרועותיו שאמר שאוחז שרביט של הדס בידו ומניפו והוא מדבר בלחש בדברים ידועים אצלם אחרי אשר הקטיר קטורת ידוע אצלם עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברים מתחת לארץ בקול נמוך מאד וכאילו אינו נכר באוזן אלא במחשבה מרגיש בו ופי' מעשה גלגלת שלוקח גלגלת המת ומקטיר לה קטרת ומנחש בה עד שישמע כאלו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו ועוד אמרו רז"ל שלשה דברים נאמרו במעלה זכורו המעלה רואהו ואינו שומעו ומי שצריך לו שומעו ואינו רואהו מי שאינו צריך לו לא שומעו ולא רואהו כך שמואל אשה שהעלתהו ראתהו ולא שמעתהו שאול שהיה צריך לו שמעו ולא ראהו ואבנר ועמשא שלא נצרכו לו לא שמעוהו ולא ראוהו וראינו מחלוקת בין הגאונים בדבר הזה וכלם נשתוו כי מעשה האוב הכל ותוהו ודברי כזב והתול אבל יש מהם אומרים כי לא דבר שמואל עם שאול וחס ושלום לא עלה שמואל מקברו ולא דבר אבל האשה עשתה הכל ברמאות כי מיד הכירה כי שאול הוא אך להראות לו כי מצד החכמה הכירה ומצאה דבר זה אמרה למה רמיתני ואתה שאול ודרך בעלת אוב להביא בן אדם שמדבר מתוך מחבואו בלשון נמוך וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראתה אותו נבהל וידעה כי למחר יהיה יוצא למלחמה וכל ישראל היו בפחד גדול וידעה מה שעשה שאול שהרג כהני ה' שמה בפי המגיד הדברים הנאמרים בפרשה ומה שאמר ויאמר שמואל אל שאול על מחשבת שאול כי היה חושב כי שמואל היה המדבר אליו ומה שאמר ולא עשית חרון אפו בעמלק ידוע היה דבר זה כי מאותה שעה אמר לו שמואל וימאסך מהיות מלך ומה שאמר לרעך לדוד ידוע היה זה בכל ישראל כי דוד נמשח למלך ומה שאמר מחר אתה ובניך עמי מדרך סברא אמר זה. וזהו פי' רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל ואמר אף על פי שמשמעות דברי החכמים ז"ל בגמרא כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל אבל רב סעדיה ורב האיי הגאונים ז"ל אמרו אמת הוא כי רחוק היא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב אך הבורא ית' החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבא עליו והיה האשה אשר לא ידעה בכל אלה נבהלה כמו שנאמר ותזעק בקול גדול ואשר אמרה האשה את מי אעלה לך דברי התולים הם כי דעתה היה לעשות כמנהגה אלה דבריהם . ויש לתמוה לדברי הגאונים האלה אם הקב"ה החיה את שמואל כדי לספר לשאול הקורות הבאות עליו למה לא אמר לו על ידי חלומות או על ידי אורים או על ידי הנביאים אלא על ידי אשה בעלת אוב ועוד איך היה נעלם משאול שהיה חכם ומלך אשר היו עמו כמה חכמים גדולים אם ענין אוב נעשה על ידי אדם מדבר מתוך מחבואו ומי יאמר שיטעה הוא בזה ואין זה הדעת מקבלו והנכון הוא מה שפירשנו : (ב) וסרני פלשתים עוברים למאות ולאלפים . אינו אומר כי הסרנים היו מאות ואלפים אבל הסרנים היו עוברים עם מאות ואלפים אנשים : (ג) או זה שנים . והלא לא היה עמו אלא ארבעה חדשים כמו שפירשנו אלא פירושו היה עמי זה ימים ואני מכירו לטובה כאילו היה עמי זה שנים : מיום נפלו . מיום שנפל אלי כלומר ששכן עמי כמו על פני כל אחיו נפל : האנשים ההם . כמו הוא על עצמם : (ה) הלא זה דוד . כיון שהוא גבור כל כך שהיו עונין עליו ודוד ברבבותיו יש לנו להשמר ממנו שלא יתרצה בנו עם אדוניו : (ו) חי ה'. כי הכל מודים כי הוא השבועה הראשונה ובעבור השבעו לדוד נשבע בשם שמאמין בו דוד :

ובכדי

קדם שאול וקדם עבדוהי ואכלו וקמו ואזלו בליליא ההוא : א וכנשו פלשתאי ית כל משריתהון לאפק וישראל שרן בעינא די ביזרעאל : ב וטורני פלשתאי עברין למאון ולאלפין ודוד וגברוהי עברין בבתריתא עם אכיש : ג ואמרו רברבי פלשתאי מה יהודאי האלין ואמר אכיש לרברבי פלשתאי הלא דין דוד עבדא דשאול מלכא דישראל דהוה עמי דנן יומין או דנן שנין לא אשכחית ביה מדעם ביש מיומא דאתפרש לותי עד יומא הדין : ד ורגיזו עלוהי רברבי פלשתאי ואמרו ליה רברבי פלשתאי אתיב ית גברא ויתוב לאתריה דמניתיה תמן ולא יחות עמנא בקרבא ולא יהי לשטן בקרבא ובמה יתרעי דין לות רבוניה הלא ברישי גבריא האינון : ה הלא דין דוד דמשמעין ליה בחנגיא למימר קטל שאול באלפין ודוד ברבון : ו וקרא אכיש לדוד ואמר ליה קים הוא יי ארי כשר את וטב בעיני

ולפני עבדיו ויאכלו ויקמו וילכו בלילה ההוא :

כט א ויקבצו פלשתים את כל מחניהם אפקה וישראל חנים בעין אשר ביזרעאל : ב וסרני פלשתים עברים למאות ולאלפים ודוד ואנשיו עברים באחרנה עם אכיש : ג ויאמרו שרי פלשתים מה העברים האלה ויאמר אכיש אל שרי פלשתים הלוא זה דוד עבד שאול מלך ישראל אשר היה אתי זה ימים או זה שנים ולא מצאתי בו מאומה מיום נפלו עד היום הזה : ד ויקצפו עליו שרי פלשתים ויאמרו לו שרי פלשתים השב את האיש וישב אל מקומו אשר הפקדתו שם ולא ירד עמנו במלחמה ולא יהיה לנו לשטן במלחמה ובמה יתרצה זה אל אדניו הלוא בראשי האנשים ההם : ה הלוא זה דוד אשר יענו לו במחלות לאמר הכה שאול באלפו ודוד ברבבתו : ו ויקרא אכיש אל דוד ויאמר אליו חי יהוה כי ישר אתה וטוב בעיני צאתך

מרנק . פנל פסים : (ג) מיום נפלו . מיום חנייתו עלי : ויבואו

רלבג

אלו הספקות באופן שלם לפי הנראה לנו : (ב) יש לשאול איך הסכים דוד ללכת עם אכיש להלחם עם ישראל אלא שהתר זה הספק אינו ממה שיקשה וזה כי דוד הוכרח למלאות מצות אכיש מצד היותו תחתיו ומפני מה שגלה לו שהוא תמיד פושע על ישראל להראות לו כי נבאש דוד את עמו והנה היתר מחשבת דוד בלכתו להיות לשטן לפלשתים ולסכל עצתם על ישראל כי זה ממה שיקל לו עשייתו אחר שהם בוטחים בו

ולא מצאתי ה' וסימ' לבתך בתולים . בו מאומה . ואבקש מהם איש . ולמנחמים . אשר עוד בקשה נפשי . ולא תעשה ג' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סי' ב' :

מצודת ציון

כט (א) בעין . כעין המים והוא מעין : (ב) וסרני . ענין שררה : (ג) העברים . כן קראום ישראל כי בעבר הנהר ישבו אבותיכם : נפלו . שכנו כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : (ד) הפקדתו . מל' פקדון והנחה : לשטן . לשטות איבה ושטנה ודומה לו ויקם שטן לשלמה (מ"א יא) : יתרצה . מל' רצוי : (ה) יענו . ענין הרמת קול : במחולות . כמו כ"ז : פשטו

מצודת דוד

כט (ב) וסרני וכו'. הסרנים עם מחניהם מאה מאה לבד עד תשלום האלף וכן כל אלף בפ"ע : (ג) מה העברים האלה . ר"ל מה המה עושים פה : זה ימים . שישב עמי בגת : או זה שנים . שישב בערי השדה : ולא מצאתי וכו'. רצה לומר מיום שכנו אצלינו הן בהיותו בגת הן בהיותו בערי יהודה לא מצאתי בו מאומה רע : (ד) עליו . על אכיש : אשר הפקדתו . אשר הנחתו לשבת שם : ולא יהיה וכו'. כי פן יהיה נוסף על שונאינו ונלחם בנו : ובמה . ר"ל וכי באיזה דבר יוכל הוא לרצות עצמו לאדוניו שאול למחול לו על מה שמרד בו הלא בהבאת ראשינו אליו יתרצה אליו ועל הכוונה הזאת הולך אתנו : (ה) אשר יענו לו . אשר הרימו קול בשבחו על המחולות לאמר הכה וכו' וא"כ מעולם הוא שונא לפלשתים ומכה בהם ואין לבטוח בו : (ו) כי ישר אתה וכו'. אני מחזיק אותך לאיש ישר ונאמן וטוב בעיני צאתך

עמי

אתו בכל הגלבוע והשאר נסו: אשר בעבר העמק ואשר בעבר הירדן. תרגום יונתן די בעברא דמישרא ופי׳ הערים שהיו בעבר המישור הסמוך לארץ פלשתים וכן בעבר הירדן סמקומו׳ סמוכו׳ לירדן וסמוכות לארץ פלשתים ולא היתה בהם עיר מבצר ועזבו אותם: (ט) את כליו. מה שמצאו בו בגדיו וכלי זיינו כי הנזר והאצעדה העמלקי לקחם: (י) בית עשתרות אלהיהם. והם פסילי העשתרות שהם אלהיהם והם צלמים העשויים בצורת עשתרות כמו עשתרות צאנך ובדברי הימים כתוב בית אלהיהם והם היו העשתרות שהיו אלהיהם: ואת גויתו תקעו בחומת בית שן. תקעוה במסמרים ובדברי הימים כתיב את גלגלתו תקעו בית דגון מה שלא נזכר הנה הוא נזכר

אנשי־ישראל אשר־בעבר העמק ואשר | בעבר הירדן כי־נסו אנשי ישראל וכי־מתו שאול ובניו ויעזבו את־הערים וינסו ויבאו פלשתים וישבו בהן: ח ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את־החללים וימצאו את־שאול ואת־שלשת בניו נפלים בהר הגלבע: ט ויכרתו את־ראשו ויפשטו את־כליו וישלחו בארץ־פלשתים סביב לבשר בית עצביהם ואת־העם: י וישימו את־כליו בית עשתרות ואת־גויתו תקעו בחומת בית שן: יא וישמעו אליו ישבי יביש גלעד את אשר־עשו פלשתים לשאול: יב ויקומו כל־איש חיל וילכו כל־הלילה ויקחו את־גוית שאול ואת גוית בניו מחומת בית שן ויבאו יבשה וישרפו אתם שם: יג ויקחו את־עצמתיהם ויקברו תחת־האשל ביבשה ויצמו שבעת ימים:

שמואל ב

א א ויהי אחרי מות שאול ודוד שב מהכות את־העמלק וישב דוד בצקלג ימים שנים: ב ויהי | ביום השלישי והנה איש בא מן־המחנה מעם־שאול ובגדיו קרעים ואדמה על־ראשו ויהי בבאו אל־דוד ויפל ארצה וישתחו: ג ויאמר לו דוד אי מזה תבוא ויאמר אליו ממחנה

ישראל דבעברא דמישרא ודבעברא דירדנא ארי אפיכו אנשי ישראל וארי מיתו שאול ובנוהי ושבקו ית קרויא ואפיכו ואתו פלשתאי ויתיבו בהון: ח והוה ביומא דבתרוהי ואתו פלשתאי לחלצא קטיליא ואשכחו ית שאול וית תלתא בנוהי קטילין רמן בטורא דגלבע: ט ופסקו ית רישיה וחליצו זיניה ושלחו בארעא דפלשתאי סחור סחור לבסרא בית טעותהון וית עמא: י ושויאו ית זיניה בית עשתרתא וית גופיה צלבו בשורא דבית שן: יא ושמעו עלוהי יתבי יבש גלעד ית דעבדו פלשתאי לשאול: יב וקמו כל גבר גבר ואזלו כל ליליא ונסיבו ית גופא דשאול וית גופי בנוהי משורא דבית שן ואתו ליבש וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן: יג ונסיבו ית גרמיהון וקברו תחות אשלא ביבש וצמו שבעא יומין: א והוה בתר דמית שאול ודוד תב מלממחי ית דבית עמלק ויתיב דוד בצקלג יומין תרין: ב והוה ביומא תליתאה והא גברא אתא ממשריתא מלות שאול ולבושוהי מבזעין ועפרא רמי ברישיה והוה במיתוהי לות דוד ונפל על ארעא וסגיד: ג ואמר ליה דוד אי מדין את אתי ואמר ליה ממשריתא דישראל

רשי

נערך ראשון: (יא) וישמעו אליו. כמו עליו על שאול: (יב) וישרפו אותם שם. וקלו עליהן כמא דקלן על מלכיא תמן. כדתנן שורפין על המלכי׳ ולא מדרכי האמורי: (ב) והנה איש בא מן המחנה יש בפסיקתא שזה אגג ואינו מיושב על לבי: אחוני

רלבג

לדוד והוא יותר נכון לפי מה שאחשוב: (ד) אשר נס העם מן המלחמה. ספר מקרה הרע שקרה בהדרגה כראוי כדי שלא יגיע ההפעלות לשמוע כי אם בהדרגה כי זה ממה שייסיר אל סבל הרע ההוא בזולת הפעלות גדול מאד והמשל כי מי שימות אוהבו בזולת חולי קודם ידאג לו יותר ממה שידאג אם היה לו חולי קודם ויעתק אל הרע בהדרגה ולזה ספר בזה המקום ניסת העם ראשונה ואחר זה ספר מיתת קצתם יותר קשה מהניסה ואחר ספר מיתת ראשי העם בהם שאול ויהונתן בנו שהוא יותר קשה

רדק

שם כי זה וזה היה כי גויתו תקעו בחומת בית שן וגלגלתו בית דגון שהרי כרתו ראשו כמו שנאמר ויכרתו את ראשו ושם אמר וישאו את ראשו ואת כליו ובאמרו ואת גויתו קצר שהרי גויית בניו תקעו גם כן בחומת בית שן: (יא) וישמעו אליו. כמו עליו וכת״י ושמעו עלוהי: (יב) וישרפו אותם שם. ת״י וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן אפשר שהיה דעתו כמו שכתבו רבותינו ז״ל שורפין על המלכים ומה הם שורפין עליהם מטתן וכלי תשמישן או דעתו על שריפת בשמים כמו ויחנטו הרופאים ויתכן לפרש כי הבשר שרפו שהעלה רמה ולא רצו לקברם עם התולעים כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר וקברו העצמות: (יג) תחת האשל. ובדברי הימים תחת האלה אשל הוא כלל לכל עץ וכן ויטע אשל כתרגומו ונציב נציבא ובדברי הימים פירש בזה העץ היה אלה: ויצומו שבעת ימים. זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן נושעו על ידי שאול ולפיכך נתעסקו בו אנשי יבש כי זכרו אותה התשועה שנושעו על ידו: ויהי בבואו אל דוד. בבי״ת

ויקומו ט׳ מ״ל וסי׳ נמסר בריש סדר קרח ולעיל בהאי ספרא סימן כ״ג: יבשה ביבשה ג׳ בקריאה וסי׳ ויבאו יבשה ויצומו עד הערב. ודבתריה ויקברו תחת האשל ביבשה. ויביאוהו דד״ה: ובגדיו ד׳ בקריאה וסי׳ וקדש הוא ובגדיו. את ראשו לא יפרע. ובגדיו קרועים ואדמה על ראשו. היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא:

פי׳ רבי ישעיה

(י) תקעו בחומת בית שן. תרגומו צלבו: (יב) וישרפו אותם. כמו ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים כן ישרפו לך. והיא החנטה שעושין עליהם בבשמים רבים שלא יסריחו ושורפי׳ בשמי׳ באותה החנטה: (א) מהכות את העמלק. הה״א יתירה:

מצודת דוד

הוא עמק יזרעאל שהיה סמוך למקום המלחמה: (יא) וישמעו אליו. כמו עליו והוזר ומפרש את אשר עשו פלשתים לשאול לתקוע גויתו בחומה: (יב) וישרפו. על הבשר יאמר על כי נסרחו ורמה עלתה בהם לזה שרפו אותם. או על כלי תשמישו יאמר כי כן הדרך לשרוף כלי תשמישי המלך לבל ישתמש בהם אחר וכן אחז״ל שורפין על המלכים: (יג) ויצומו מחמת צער ואבל על כי עזרם במלחמה מול בני עמון כמ״ש למעלה: איך

מצודת ציון

(ח) לפשט. להסיר בגדיהם כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו): נופלים. ר״ל נופלים בארץ הגרים מתים: (ט) כליו. בגדיו וכלי זיינו: וישלחו. את שלוחיהם: בית עצביהם. אנשי בית עבודת כוכבים הקרויים עצבים כי מעציבים לב עובדיהם ניעקים אליהם ואינם עונים: (י) עשתרות. שם ע״ז ומזלות מה: גויתו. גופו כמו וגויתו כתרשיש (דניאל י): תקעו. תלאו כמו והוקע אותם לה׳ (במדבר כה): (יג) האשל. שם אילן מה: ויצומו. התענו: א (ב) ואדמה. עפר: (ג) אי מזה. איה המקום שתאמר מזה אני בא: נמלטתי. עמן

בני"ת: (ו) נקרא נקריתי. במקרה באתי שם לא מדעתי שאמנא אותו שם ונקרא מקור מנפעל שלם בנו"ן כמו נשאול נשאל דוד: נשען על חניתו. מהמכה שנפל על חרבו. ובעלי הפרשים. מחנות הפרשים כתרגומו משירית פרשיא וכן תרגם בעל גד מיסר גד ויש לפרש בעלי הפרשים ראשי הפרשים והממונים עליהם: (ח) ויאמר אליו עמלקי אנכי. כן כתיב וקרי ואומר והקרי מבואר והכתוב ר"ל כי אחר אמר לו כי הוא עמלקי לפי ששאול הרג עמלקיים לא אמר עמלק אנכי: (ט) כי אחזני השבץ. שם חולי אולי יקרה לאדם מחמת מכת חרב ותרגם יונתן ארי אחדני רתיתא. ובדרש עון נוב עיר הכהנים הלובשים כתנת תשבץ שהרגתי וי"מ הפרשים לובשים תשבץ כמו שאומר ובעלי הפרשים הדביקוהו: כי כל עוד נפשי בי. בעוד שנפשי בי ואל יהרגוני הערלים ולפי' האחר אמר כי כל כך אנטער מחמת המכה שעדיין נפשי בי לכך אני רוצה שתקרב את מיתתי: (י) ואמותתהו. הוי"ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר וכמוהו ואשסף ואכסך משי הוי"ו פתוחה והענין לעבר ופירשו הקדמונים לפי שכזב שלא המיתהו שהרי הוא נפל על חרבו ומת לכך נפתחה וי"ו ואמותתהו: אחרי נפלו. אחרי שנפל על חרבו לא היה יכול לחיות מחמת המכה וקרבתי את מיתתו כמו ששאל ממני או פירושו כי לא היה יכול לחיות שהרי הפרשים השיגוהו והיו קרובים לבא עליו ויהרגוהו ורצה שאהרגהו אני ולא הם: (יא) ויחזק דוד בבגדיו. מכאן למדו רבותינו ז"ל שחייב אדם לקרוע על נשיא ועל אב ב"ד שאול זה נשיא ויהונתן זה אב ב"ד וכן על רוב צבור כמו שנאמר ועל עם ה' ועל בית ישראל ולמדו לפי שפרש אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע וכתב בבגדו שאין אדם חייב לקרוע אלא עליון וקרי בבגדיו כי דוד קרעם כלם כי קרע על שאול לבדו וקרע על יהונתן וקרע על עם ה': (יב) ומה שאמר על עם ה' ועל בית ישראל. הכל אחד כפל הענין לרוב הצרה כלומר בית ישראל נפלו בחרב והם עם ה' או אמר כן לפי שהיו רוב ישראל שם. ובדרש מפני מה לא פירש הכתוב כמה חללים נפלו בהר הגלבוע על שם אל תגידו בגת אל תבשרו וגו': פי

יִשְׂרָאֵל נִמְלָטְתִּי׃ ד וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד מֶה־הָיָה הַדָּבָר הַגֶּד־נָא לִי וַיֹּאמֶר אֲשֶׁר־נָס הָעָם מִן־הַמִּלְחָמָה וְגַם־הַרְבֵּה נָפַל מִן־הָעָם וַיָּמֻתוּ וְגַם שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵתוּ׃ ה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַנַּעַר הַמַּגִּיד לוֹ אֵיךְ יָדַעְתָּ כִּי־מֵת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר הַנַּעַר הַמַּגִּיד לוֹ נִקְרֹא נִקְרֵיתִי בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ וְהִנֵּה שָׁאוּל נִשְׁעָן עַל־חֲנִיתוֹ וְהִנֵּה הָרֶכֶב וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים הִדְבִּקֻהוּ׃ ז וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵנִי וַיִּקְרָא אֵלָי וָאֹמַר הִנֵּנִי׃ ח וַיֹּאמֶר לִי מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲמָלֵקִי אָנֹכִי׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלַי עֲמָד־נָא עָלַי וּמֹתְתֵנִי כִּי אֲחָזַנִי הַשָּׁבָץ כִּי־כָל־עוֹד נַפְשִׁי בִּי׃ י וָאֶעֱמֹד עָלָיו וַאֲמֹתְתֵהוּ כִּי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִחְיֶה אַחֲרֵי נִפְלוֹ וָאֶקַּח הַנֵּזֶר אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁוֹ וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל־זְרֹעוֹ וָאֲבִיאֵם אֶל־אֲדֹנִי הֵנָּה׃ יא וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָו וַיִּקְרָעֵם וְגַם כָּל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ יב וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד־הָעָרֶב עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל־עַם יְהֹוָה וְעַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב׃ יג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַנַּעַר

(מסורה: ד' · חד כתיב יוד וחד כתיב א' והני לא · ל' · ואומר ק' · כ' ה' מ"ל וה' חס' · ל' · י"ח. ל' · דיו ק' · י"ג)

אשתזיבית: ד ואמר ליה דוד מה הוה פתגמא חוי כען לי ואמר דאפיך עמא מן קרבא ואף סגי נפל מן עמא ואתקטלו ואף שאול ויהונתן בריה מיתו: ה ואמר דוד לעולימא דמחוי ליה איכדין ידעתא ארי מית שאול ויהונתן בריה: ו ואמר עולימא דמחוי ליה אתערעא אתערעית בטורא דגלבוע והא שאול סמיך על מורניתיה והא רתיכיא ומשרית פרשיא אדבקוהי: ז ואתפני לאחורוהי וחזני וקרא לי ואמרית הא אנא: ח ואמר לי מן את ואמרית ליה עמלקאה אנא: ט ואמר לי קום כען עלי וקטולני ארי אחדני רתיתא ארי כל עוד נפשי בי: י וקמית עלוהי וקטלתיה ארי ידענא ארי לא ייחי בתר די נפל ונסיבית כלילא די על רישיה וטוטפתא דעל דרעיה ואיתיתינון לות רבוני הלכא: יא ואתקיף דוד בלבושוהי ובזעינון ואף כל גבריא דעמיה: יב וספדו ובכו וצמו עד רמשא על שאול ועל יהונתן בריה ועל עמא דיי ועל בית ישראל ארי אתקטלו בחרבא: יג ואמר דוד לעולימא

(ט) אחזני השבץ. אחדני רתיתא. ומדרש אגדה משום עון הכהנים שהרג וכתוב בהן כתנת תשבץ: כי כל עוד נפשי בי. מהר ומותתני טוב לי שתמותתני אתה ואל יהרגוני אלה ויתעללו בי: (י) ואצעדה אשר על זרועו. וטוטפתא דעל דרעיה

רלבג

קשה ממיתת העם: (ו) והנה שאול נשען על חניתו ידמה שאחר שנפל על חניתו וראה שלא דקרהו היה שאול נשען עליו בכח לפשלים הדקירה וכאשר ראה כי לא יכול על זה אמר לנער העמלקי שימותתהו: (ט) כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי. הרצון בזה לפי מה שאחשוב שהלבוש שהיה לבוש היה מעוכן להוסיף לו חוזק באופן שלא יוכל החרב לחתכו בקלות ואמר שאול שהחנית שנפל עליו אחז לו השבץ ולזה לא היה יכול לעבור לדקרו וכאשר אמר שהוא חי עדיין ובקש ממנו שימיתהו שלא יתעללו הערלים בו: (י) כי ידעתי כי לא יחיה אחר נפלו. ר"ל שלא התיר לעצמו הריגת שאול אלא מפני שנתברר לו שאי אפשר שיחיה אחרי נפלו על חרבו אם מצד המכה שהוכה בו אם מפני שלא יוכל לנוס ולהמלט מן שונאיו שהשיגוהו: (יב) על שאול ועל יהונתן בנו. ספר זה בהדרגה בגדול החל ובקטן כלה

תולדות אהרן ויחזק דוד בבגדיו. מ"ק כב כו (שם פג): על שאול ועל יהונתן. נדרים פז:

פי' רבי' ישעי'

(ט) כי אחזני השבץ. יש לפרש כשאדם מתפחד הרבה כל איבריו נקמטין וזהו כתונת תשבץ שהית' ארוג' קמטין שהחוטין נקמטין על ידי אריג' ונעשין גומות גומות ובלעז רמא: כי כל עוד נפשי בי. מקרא מסורס הוא כי כל נפשי עוד בי אבל איני יכול לזוז מפני השבץ שאחזני ואיני יכול להמלט ולברוח: (י) אחרי נפלו כמו נפלו ורבים כמוהו: (יב) ועל עם ה' ועל בית ישראל. הוי"ו יתירה:

מצודת ציון

ענין השמטה וכלה: (ו) נקרא נקריתי. מל' מקרה: נשען. נסמך: ובעלי הפרשים: הם הרגלים הרכב ברכובה: הדביקוהו. ר"ל באו קרוב לו: (ט) השבץ. חולי הרתת כת"י. (י) הנזר. העטרה: ואצעדה. שם תכשיט שעל הזרוע וכן אצעדה וצמיד (במדבר ל"א)

מצודת דוד

א (ה) איך ידעת. שמא מאומד או מפי השמועה: (ו) נקרא נקריתי. במקרה באתי להר הגלבוע: נשען. על כי הפיל עצמו על חרבו וכמ"ש בש"א נחלה מן המכה והיה נשען על חניתו ואנשי הרכב באו קרוב אליו: (ח) מי אתה. מאיזה עם: (ט) כי כל עוד. ר"ל כל הנשאר בי עוד הוא רק אשר עדיין נפשי בי ולא יותר כי כבר הלכו ממנו ההרגשות כולם ואי"כ בוודאי אמות ולזה השלים המיתה לבל יתעללו בי הערלים טרם אמות: (י) כי לא יחיה. איא לו להשאר חי אחרי הנפילה שנפל על חרבו: (יב) ועל עם ה'. אלו הגדולים שבהם: ועל בית ישראל. הם יתר העם: (יג) אי מזה אתה. מאיזה מקום אתה אם

רשי

ערעים: (טז) דמך על ראשך. חובת קטולך תהי ברישך אין עונש במיתתך אלא לעצמך: (יח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת. ויאמר דוד מעתה שנפלו גבורי ישראל צריכין בני יהודה ללמדם מלחמה ולמשוך בקשת: הנה כתובה על ספר הישר. הלא היא כתובה על ספר בראשית שהיא ספר ישרים אברהם יצחק ויעקב והיכן רמיזא ידך בעורף אויביך (בראשית מ"ט ח') איזו היא מלחמ' שמכוין בה ידו כנגד סדחתו שהוא מול ערפו הוי אומר זה קשת: (יט) הצבי ישראל על במותיך חלל. אמכן של ישראל על תוקף מעוזכם נפלתם חללים כן ת"י:

המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן־איש גר עמלקי אנכי: יד ויאמר אליו דוד איך לא יראת לשלח ידך לשחת את־משיח יהוה: טו ויקרא דוד לאחד מהנערים ויאמר גש פגע־בו ויכהו וימת: טז ויאמר אליו דוד דמיך על־ראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מתתי את־משיח יהוה: יז ויקנן דוד את־הקינה הזאת על־שאול ועל־יהונתן בנו: יח ויאמר ללמד בני־יהודה קשת הנה כתובה על־ספר הישר: יט הצבי ישראל על־במותיך חלל איך נפלו גבורים: כ אל־תגידו בגת אל־תבשרו בחוצת

דמחוי ליה אי מדין את ואמר בר גבר גיור עמלקאה אנא: יד ואמר ליה דוד איכדין לא דחילתא לאושטא ידך לחבלא ית משיחא דיי: טו וקרא דוד לחד מעולימיא ואמר קרב שלוט ביה ומחהי וקטליה: טז ואמר ליה דוד חובת קטולך תהי ברישך ארי פומך אסהיד בך למימר אנא קטלית ית משיחא דיי: יז ואלא דוד ית אליא הדין על שאול ועל יהונתן בריה: יח ואמר לאלפא בני יהודה מיגד בקשתא הא היא כתיבה על ספרא דאוריתא: יט איתעתדתון ישראל על בית תוקפיכון איתרמיתון קטילין איכדין אתקטלו גבריא: כ לא תחוון בגת לא תבסרון בשוקי

ד' · נ' · י' · דסך ק' · ג' ב' חס' וא' מ"ל · פ' · כ'. נ' ר"פ · ג'

רדק

(יג) אי מזה אתה. לא שאל מאיזה עם שהרי שמע מספור דבריו כי עמלקי הוא אלא שאל לו מאיזה מקום כלומר אם היה גר בארצו שהיא ארץ עמלק ואיך נקרא אל המלחמה והוא ענה כי גם אביו בא מארץ עמלק וגר בארץ ישראל וכן פירש כל גר שהם ויש מהם גר שנתגייר ושב לדת ישראל ואפשר שזה ר"ל כשאמר בן איש גר עמלקי שנתגייר ושב לדת ישראל: (טז) דמך על ראשך. כלומר אתה גרמת על עצמך מיתתך וי"ת חובת קטולך תהי ברישך ר"ל דמי שאול שהרגת ישובו על ראשך ואפשר כי לכך כתב דמיך דם שאול ודמך שניהם על ראשך: (יח) ללמד בני יהודה קשת. י"מ מכאן ואילך צריך ללמד לבני יהודה קשת כיון שמתו בו שאול ויהונתן ויש לפרש כי זה אינו מן הקינה ותחלת הקינה הצבי ישראל כי איך היה זוכר בקינת שאול ויהונתן בני יהודה שהיו כנגד מלכותו של שאול אבל פירושו ויאמר ללמד בני יהודה קשת קודם שהחל לקונן עליהם אמר לאנשיו אל תתיאשו מן הטובה ואל ירך לבבכם במות שאול ויהונתן כי קשת המלחמה ביד בני יהודה ולהם היא הגבורה והנה היא כתובי בספר הישר והוא ספר התורה וכת"י על ספרא דאוריתא שכתוב בה ידך בעורף אויביך וכתיב כרע שכב כארי וכן בברכת משה רבינו גם כן ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה ובידם יכנעו פלשתים כמו שראינו שהכניעם דוד ועוזיהו וחזקיהו ובאמרו קשת כי הוא עיקר כלי המלחמה ודרך הכתוב לזכור במקום זכר גבורה כמו קשת גבורים חתים חתתה קשתותם ונחתה קשת נחושה זרועותי והדומים להם ואמר ללמד כי כל אחד מבני יהודה ילמד את חבירו למלחמ' כי הם עיקר מלחמות ישראל וקרני' החזק. ורבותינו ז"ל פירשו ידך בעורף אויביך אי זהו יד שהוא כנגד העורף הוי אומר זה הקשת וזהו שאמר בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר בספר בראשית שהוא ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים והחל לקונן ואמר: הצבי ישראל. ההי"א הי"א הקריאה כה"א הקהל חקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר ה' והדומים להם וענין צבי החפץ והרצון והוא על דרך כי תהיו ארץ חפץ וחסר הנסמך ר"ל הצבי צבי ישראל וכן הארון הברית העם המלחמה והדומים להם כלומר אתה שאתה ארץ חפץ איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים כאלה איך נפלו גבורים וי"ת אתעתדתון ישראל על בית תוקפיכון איתרמיתון קטולין פי' הצבי מענין נצב ונצבים: (כ) אל תגידו. זה הוא על דרך הקינה כי יודעים היו כי הם היו

גת

רלבג

כלה כן הוא בענין ההספד והבכי: (יד) ויאמר אליו דוד איך לא יראת לשלח ידך. יש לתמוה מדוע צוה דוד להרגו והנה עשה זה ברצון שאול ובקשתו. אלא שהתשובה בזה איננה ממה שיקשה וזה שהאומר לחברו חבול בי וחבל בו כמו שהתבאר בגמרא כ"ש בהמתת המלך ואין מצות המלך ממה שתספרהו בזה כי דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין והנה הזכירה תורה על דבר ההמתה כ"ש על המתת המלכי' ואעפ"י שלא היו שם עדים והיה מרשיע את עצמו והיה מפני זה פטור כדין הנה עשה דוד זה להוראת שעה שלא יקלו האנשים לשלוח ידם במלכות ולזאת הסבה בעינה נזהר משלוח יד בשאול כשהיה במער' ואעפ"י שהיה רודפו והיה מותר להרגו. וידמה שזה הנער המכשר לא היה גר צדק ואעפ"י שאמר בן איש גר עמלקי ככר אמר זה להורות שאינו עמלקי באמת אבל אביו התגורר בארץ עמלק וזאת היתה תשובתו לדוד כי ככר ידע דוד מפיו כי עמלקי הוא אבל שאל לו על המקום שהיה חונה בו והוא השיב כי בעבור המקום נקרא עמלקי לא שהיה ממשפחת עמלק: (יח) ויאמר ללמד את בני יהודה קשת וגו'. בעבור שראה כי מיתת שאול היתה בסבת יראתו מהמורים בקשת ולא היו בישראל מי שיהיה בקי בזה אמר דוד ללמד את בני יהודה קשת כי הוא מהנבחרים שבכלי המלחמה. והנה ספר הישר לפי מה שאחשב ספר היה מפורסם אצלם וככר אמרו ספר הישר שהוא ספר בראשית: (יט) הצבי ישראל וגו'. מכאן התחלת הקינה ואמר זה על ארץ ישראל שנקרא ארץ הצבי ועניינו הצבי צבי ישראל כמו הארון הברית שהרצון בו הארון ארון הברית: על במותיך חלל. אמר זה בעבור הר הגלבוע שנפלו בו שאול ובניו: (כ) אל תגידו בגת. ידוע כי

בורנים

לאחד ולאחד ז' פתחין וסי' נמסר, בסדר תבא. ויקנן ג' וסי' על שאול ועל יהונתן. ויקנן המלך אל אבנר. ויקונן ירמיהו על יאשיהו. כ"ג פסוקים בקריאה ריש ומציעתא אל אל וסי' אל תפנו אל האובות ואל הידעונים. אל תגידו בגת אל תבשרו. אל תירא כי עמך אני. אל תיראו מפני חיל הכשדים. אל תאמינו ברע. אל תגעו במשיחי דתהלים. וחברו דד"ה רגל גאוה. לחית נפש תורך. אל תתן ה' מאויי רשע. אל תשליכנו מלפניך. אל תשליכנו לעת זקנה. אל תחתר. אל תתחר במרעים. אל תזכרו ראשונות. אל תארב. אל למלכים. אל תבהל מפניו תלך. אל תבהל על פיך. אל יבושו בי: אל יאמרו בלבבם. אל תצאי

תולדות אהרן פיך ענה בך. עקידה שער עב: ללמד בני יהודה כ"ג כה עקידה ש' נב (סוטה יח):

פי' רבי' ישעיה

(יג) בן איש גר עמלקי אנכי. יש אומרים הוא דואג האדומי שהיה אביר הרועים של שאול ונסר לו דוד איבה והרגו: (טו) גש פגע בו. כמה שתאמר שא מן נשא: (יח) ויאמר ללמד בני יהודה. פי' שאול ויהונתן היו מלמדים בני יהודה קשת שבני יהודה היו גבורים ומושכי קשת כמו שברכם יעקב ידך בעורף אויביך: הנה כתובה על ספר הישר. תרגם על ספרא דאורייתא היא ברכת יעקב: (יט) הצבי ישראל. מקרא מסורס הוא ישראל הצבי שהיתה קל כצבי. ועתה נפלת חלל.

מצודת דוד

אם עודך עדיין יושב בארץ עמלק או אתה גר בארץ ישראל ר"ל אם נתגיירת: בן איש גר עמלקי. עוד אני בא לגור בארץ ישראל והוא נתגייר: איך לא יראת. ר"ל הואיל ואתה ישראל ומלידה איך לא יראת מה' לשלוח יד במשיחו עם כי צוה לך והיה קרוב למות מ"מ חפאת לה': (טז) דמך על ראשך. ר"ל עון מיתתך על עצמך כי אתה בעצמך העדת בך שאתה הרגתו ואף אם אין האמת אתך וכל דבריך המה בחושבך שבזה תמצא חן בעיני על שהיה מעולם לי לאויב מ"מ פיך ענה בך ודמך על ראשך: (יח) ויאמר. טרם התחיל לקונן ראה לאמץ לבות אנשיו לבל ירך לבבם להתייאש מלהרים ראש מול פלשתים ואמר להם הנה באה העת ללמד את בני יהודה קשת מלחמה לשהם יתגברו על פלשתים: הנה כתובה. הלא הדבר ההוא הנה כתובה על ספר הישר והוא התורה שנאמר בה יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך וגו' (בראשית מ"ט) ונאמר ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה (דברים ל"ג) וכן היה כי דוד הכניעם וגם מלכי יהודה אחריו: (יט) הצבי ישראל. כאומר אולם עתה עת לקונן במר נפש לומר הצבי ישראל ר"ל אתה א"י החמודה וכי ראוי שיהיה חלל על במותיך הם הרי גלבוע ואיך נפלו שם גבורים ור"ל הלא

מצודת ציון

(ל"א): (טו) פגע. ענין מכת מות כמו ופגע בכהנים (ש"א כ"ב): ענה. העיד כמו לא תענה (שמות כ'): (יט) הצבי. א"י קרויה ארץ צבי כמ"ש צבי היא לכל הארצות (יחזקאל כ') והוא ענין פאר וחמוד כמו לעטרת צבי (ישעיה כ"ח) והה"א של הצבי ה"א הקריאה כמו הדור אתם ראו (ירמיה ב'): במותיך. ענינו מקומות גבוהים והרים כמו ירכיבהו על במתי ארץ (דברים לב)

רדק

הורגים ישראל במלחמה וכן אמר מיכה הנביא על דרך קינה בגת אל תגידו : (כא) הרי בגלבוע . כמו הרים וכמוהו עוברי בעמק הבכא השכוני באהלים : ושדי תרומו'. ואל שדי תרומות ואל שזכר עומד במקום שנים ופירוש שדה של תרומות הוא שדה הראוי ליטול ממנו תרומות כלומר אפי' אם תצמח שם תבואה לא תהיה בה ברכה ולא תגיע לקצור שיפרישו ממנה תרומות וי"ת לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מניה חלתא ר"ל כשיעור שיוציאו ממנה חלה והוא מדת העומר : נגעל . נמאס והשלך : בלי משיח בשמן . כלומר כן נגעל מגן גבורים של שאול כאילו לא היה המגן משוח בשמן כי מושחים המגן כדי להחליקו שלא יעברוהו כלי זיין וכן משחו מגן לדעת קצת המפרשים או פירושו כן נגעל כאילו לא היה שאול משוח בשמן למלך : (כב) לא נשוג אחור . בשי"ן וענינו כמו בסמ"ך מן יסוגו אחור : (כג) לא נפרדו . ת"י לא איתפרשו מעמהון כלומר אף על פי שהיו יודעים מותם במלחמה לא נפרדו מעם ה' ולא נעצרו ולא נסו מן המלחמ' ויתכן פירושו לא נפרדו זה מזה כי כאחד מתו כמו שהיו בחייהם נאהבים זה לזה : (כד) עם עדנים . ת"י ומוביל לכון תפנוקין ויש לפרשו כמשמעו כי הלבוש הטוב והנאה עדן הגוף כמו המאכל הטוב . ובדרש ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בנות ישראל אלו בנות ישראל ודאי על שאול בכינה בשעה שהיו בעליהן יוצאין למלחמה היה זנן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים מכאן שאין התכשיטין נאים אלא לגוף מעודן ר' נחמיה אומר בנות ישראל אלו סנהדראות של ישראל על שאול בכינ' בשעה שהיה שאול שומע טעם ההלכה יוצאת מפי תלמיד חכם היה עומד ונושקו על פיו : (כה) על במותיך חלל . על במותיך נפלת חלל ות"י על בית תקפך אתקטלתא : (כו) נפלאתה אהבתך לי . בשני סימני נקיבה והכפל לחזק פליאת האהבה וכן כי החבאתה ובמקומו פירשנו גם כן טעמו : מאהבת נשים .

תרגום

אשקלון דילמא יחדיין בנת פלשתאי דילמא ידוצון בנת ערלאי : כא טורי גלבוע לא יחות עליכון טלא ומטרא לא תהי בכון עללא כמסת דיעבדון מניה חלתא ארי תמן איתברו תריסי גבריא תריסא דשאול דמשיח כדבמשחא : כב מדם קטילין מתרב גיברין גירי קשתא דיהונתן לא מסתחרין לאחורא וחרבא דשאול לא תיבא ריקן : כג שאול ויהונתן דרחימין וחביבין בחייהון ובמותהון לא אתפרשו מעמהון מנשריא קלילין מאריותא גברין : כד בנת ישראל על שאול בכאה דהוה מלביש לכון לבושי צבעונין ומוביל לכון תפנוקין ומסיק תיקוני דהבא על לבושכון : כה איכדין אתקטלו גבריא בגו קרבא יהונתן על בית תוקפך אתקטלתא : כו עקת לי עלך אחי יהונתן חביבת לי לחדא מפרשא רחמתך לי מרחימת תרתין נשין : כז איכדין אתקטלו גבריא

מקרא

אַשְׁקְלוֹן פֶּן־תִּשְׂמַחְנָה בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים פֶּן־תַּעֲלֹזְנָה בְּנוֹת הָעֲרֵלִים׃ כא הָרֵי בַגִּלְבֹּעַ אַל־טַל וְאַל־מָטָר עֲלֵיכֶם וּשְׂדֵי תְרוּמוֹת כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים מָגֵן שָׁאוּל בְּלִי מָשִׁיחַ בַּשָּׁמֶן׃ כב מִדַּם חֲלָלִים מֵחֵלֶב גִּבּוֹרִים קֶשֶׁת יְהוֹנָתָן לֹא נָשׁוֹג אָחוֹר וְחֶרֶב שָׁאוּל לֹא תָשׁוּב רֵיקָם׃ כג שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִם בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ מִנְּשָׁרִים קַלּוּ מֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ׃ כד בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶל־שָׁאוּל בְּכֶינָה הַמַּלְבִּשְׁכֶם שָׁנִי עִם־עֲדָנִים הַמַּעֲלֶה עֲדִי זָהָב עַל לְבוּשְׁכֶן׃ כה אֵיךְ נָפְלוּ גִבֹּרִים בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה יְהוֹנָתָן עַל־בָּמוֹתֶיךָ חָלָל׃ כו צַר־לִי עָלֶיךָ אָחִי יְהוֹנָתָן נָעַמְתָּ לִּי מְאֹד נִפְלְאַתָה אַהֲבָתְךָ לִי מֵאַהֲבַת נָשִׁים׃ כז אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים וַיֹּאבְדוּ כְּלֵי מִלְחָמָה׃

השדה . אל תסג גבול עולם : תרומות ג' בקריאה ב' חס' וא' מ"ל וסי' כל תרומות הקדשים אשר ירומו. הרי בגלבע אל טל. ואיש תרומות יהרסנה . ושדי מ"ל . וסי' כל פוריא דמלכא : אנ"ך . קלו ד' בטעם בקו"ף וסי' נמסר בסדר נח:

תולדות אהרן פן תשמחנה . נדרים לב : בנות ישראל . שם סו (נדרים סו) : נפלאתה . עק דס ש' יב וש'ג' : איך נפלו . שם ש' עס

רשי

(כא) הרי בגלבוע . ההרים שבגלבוע : ושדי תרומות . לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מניה חלתא : כי שם נגעל מגן גבורים . מגני עור היו להם וכשיוצאין למלחמה מושחין אותן בשמן כדי שיהא כלי זיין המכה עליו מחליק כמה דאת אמר קומו השרים משחו מגן (ישעיה כ"א ה') וכאן כך היה מקונן הקינה שם נגעל מגן גבורים שלא משחו ולא נדבק בו ונעשה כאלו לא נמשח בשמן . כל הנגעלה ל' דבר הפולט מה שנותנין בו כמו שורו עבר ולא יגעיל (איוב כ"א י') : (כב) לא נשוג אחור . לא היה רגיל להיות נסוג אחור : (כג) מנשרים קלו . לעשות רצון בוראם : (כד) המלבישכם שני עם עדנים . דהוה מלביש לכון לבושי צבעונין ומוביל לכון תפנוקין : (כה) על במותיך חלל . על בית תוקפך איתקטלתא : (כז) כלי מלחמ'.

שאול

רלבג

גת ואשקלון היו יושבים בהם פלשתים : (כא) הרי בגלבוע . קלל ההרים ההם בעבור שקרה בהם מה שקרה מהמקרה הרע הזה : ושדי תרומות . ר"ל שלא יהיה שם שדה שיעשה פרי שלם באופן שיפרשו ממנו תרומות : כי שם נגעל מגן גבורים . ר"ל נמאס והושלך כאילו לא היה בו פרי להיות מגן והנה אמר זה כי שאול לא המתין ביאת אנשי המלחמה עליו לראותם אם מגנו שאול משוח בשמן המשחה שמשחו שמואל ולא עמדה לו משיחתו להצילו : (כב) קשת יהונתן לא נסוג אחור . שתדיר היה עושה בכן נקמה . ונסוג עולה על יהונתן כי קשת היא לשון נקבה כדכתיב קשת נח ש' : (כד) המלבישכן שני עם עדנים . כמו ענדם על גרגרותיך והוא כמו שמלה שלמה : (כו) נפלאתה . בא בשני סימני נקבה :

פי' רבי ישעיה

(כא) הרי בגלבע . כמו הרי הגלבוע : ושדי תרומות . פי' על אל עונה ואל יהי בכם שדי תרומות שירומו משם תרומות כי שם נגעל מגן גבורים . כמו ונגעלה נפשי אתכם לשון מיאוס וריחוק גם זה כן שכל גבור היה מואס במגן שעליו ומשליכו כדי שיהא קל לנוס ולברוח : מגן שאול בלי משיח בשמן . מגן שאול נחלם כאילו לא היה

מצודת ציון

ל"ב) : (כ) תעלזנה . אף הוא ענין שמחה כמו יעלוז שדי (תהלים צ"ו) וכפל הדבר במ"ש כדרך המקונן : (כא) הרי בגלבוע . כמו הרים בגלבוע : נגעל . ענין מאוס ותעוב כמו וגעלה נפשי (ויקרא כ"ו) : מגן . הוא כעין מלבוש עשוי מעור חלוק ומשוח בשמן להחליק מעליו מכת חרב וחנית ולובשים אותו במלחמה להגן : (כב) נשוג . כמו נסוג בסמך וענינו החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נ"ט) : (כג) והנעימים . ענין אהוב וחביב וערב כמו ודעת לנפשך ינעם (משלי ב') : נפרדו . מל' פרוד ופרישה : (כד) על שאול בכינה . מל' בכי : שני . תולעת שני והוא צמר צבוע אדום : עדנים . כל דבר המפנק בין מאכלים טובים בין מלבושי פאר וכדומה יקראו עדן וכן ויתן מעדנים לנפשך (משלי כ"ט) : עדי . ענין קשוט כמו תעדי עדי זהב (ירמיה ד') : (כו) צר . מל' צרה ודאגה : אחי . חביב כאח : נפלאתה . ענינו דבר אשר תקצר השגתו ותמוה

מצודת דוד

אף החלשים יתחזקו בעמדם על ההר ועל במותיך נפלו אף הגבורים : (כ) אל תגידו בגת . ממיתת שאול ויהונתן ועם כי בוודאי ידעו בלא הם אמר כן למליצת הקינה וכן בגת אל תגידו (מיכה א') : (כא) ושדי תרומות . מלת ואל שאמר תשמש בשתים כאלו נאמר ואל מטר עליכם ואל שדי תרומות וכאלו קלל ההרים שלא ירד עליהם טל ומטר ולא יהיה בהם שדה לתת ממנה תרומה לה' שלא יצמח בהן דבר מה להיות מהן חלק לגבוה יען וביען עליהם באה התקלה כי שם נגעל ונמאס מגן גבורים ונעשה שם מגן של שאול כאלו היה בלי משוח בשמן להחליק מעליו מכת החרב : (כב) לא נשוג אחור . חזר קשתו לאחור מבלי לרוות חציו מדם וחלב שונאיו : לא תשוב ריקם . אל נדנה מבלי להרוג הרג רב : (כג) בחייהם . עודם בחיים היו נאהבים ונעימים לכל בני אדם ר"ל מאוד היו מקובלים על הבריות וחביבים בעיני כולם : ובמותם לא נפרדו . אף אחר מותם לא נפרדו מן האהבה והנעימה כי עד עולם לא תשכח כי רבה היא על כי היו קלים מנשרים וגבורים מאריות ללחום מלחמות ה' : (כד) המלבישכם שני . כי התגבר במלחמה וחלק שלל האויב לאנשיו להלביש איש אשתו ובנותיו וכאלו הוא המלביש : עם עדנים . ר"ל שאר מלבושי פאר המעדן גוף הלובש : על לבושכן . כי כן הדרך להעלות עדי הזהב ממעל על הלבוש להיות נראה : (כה) איך נפלו גבורים . כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המקונן : יהונתן על במותיך חלל . אתה יהונתן גבור שבמותך היה חלל על במותיך הלא אף החלש יחשב לגבור כשעומד בהר ומכ"ש גבור כמותך ובהר שעוד אתה רגיל בו לדעת מוצאיו ומובאיו וכאומר הנה הגרם היה נפלא הפלא ופלא : (כו) צר לי עליך . מאוד אני מיצר בעבורך כי נעמת לי מאוד : נפלאתה אהבתך לי . האהבה שאהבתיך היא אהבה נפלאה והיא יותר מאהבת הנשים אשר המה נאהבות אהבה רבה למי שחושק אליהן : (כז) ויאבדו כלי מלחמה . כי המה כאלו היו כלי מלחמתו

מגנו ינן עליו מהמורים אבל חשב עצמו כאילו אין לו מגן עם היותו גבור מאד ויהונתן לא הועיל לו מגנו שלא יפול ביד פלשתים: (כא) והנה התחיל לשבח מגן שאול ואמר שהוא בלתי משוח בשמן ואולם אמר זה לפי מה שאחשוב כי מגן אשר לא ישתמשו בו כי אם לעתים רחוקים יצטרך למשחו בשמן וכן הכונה לפי מה שאחשוב במה שאמר הנביא על מיתת בלשאצר קומו השרים משחו מגן ר"ל שעתה יצטרכו למשוח המגן כי לא יצאו למלחמה תמיד כמו שהיו עושים קודם זה. ואחר זה שב לשבח יהונתן ושאול בענין הגבורה ולזה אמר כי קשת יהונתן לא נסוג אחור מדם החללים מחרב גבורים כי לעולם הכל היה מגנה וחרב שאול לא היתה שבה ריקם שלא ינצח אויביו במלחמה: ובמותם לא נפרדו. אמר זה מפני מותם יחד במלחמה: (כד) בנות ישראל אל שאול בכינה. אמר זה כי מרוב הצלחתו על הפלשתים היו ישראל בשלוה בימיו ולא שללו אותם אויביהם בימיו ולזה היה זה אל שילבשו בנות ישראל שני עם עדנים ויעלו עדי זהב על לבושן: (כה) יהונתן על במותיך חלל. ר"ל איך היה זה שיהיה על במותיך חלל עם רוב גבורתך: (כו) נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים. ר"ל שיותר חזקה ויותר נפלאה היתה אהבת יהונתן לדוד מאהבת הנשים לאהוביהן שהיא אהבה חזקה מאד עד שכבר יכה אותה ויקלל' ולא תפיל מפני זה מאהבתו לו דבר: (כז) איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמ'. ר"ל שבאבדן שאול ויהונתן כאילו אבדו כלי מלחמה כי הם היו כלי מלחמת ישראל על שונאיהם או רצה בזה איך נפלו גבורים ותקיפים כשאול ויהונתן ואיך אבדו כלי המלחמה אשר בידם שלא השתמשו בהם להשחית בשונאיהם ולא להגן על עצמם:

והתועלות המגיעות מזה הספור הם אלו: הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנות הלא תראה כי יונתן בהכותו נציבי פלשתים אשר בגבע בנימין כמעט שסכן כל ישראל לולי ה' שהיה לו ואין ראוי לאדם לסמוך על הנס כ"ש עם מה שהיה רואה מהפקד כלי המלחמה מישראל עד שלא נמצא חרב וחני' כי אם ביד שאול ויהונתן: השני הוא להודיע כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו נצחו כל מחנה פלשתים והחרידוהו באופן שהיתה חרב איש באחיו: השלישי הוא במצות והוא להודיע שאין ראוי לעבור על דברי הנביא הלא תראה כי שאול מפני שעבר על דברי שמואל נענש בשלא נתקיימה לו המלוכה כי אם זמן קצר: הרביעי והוא בדעות הוא להודיע כי ההודעה בדברים העתידים תגיע גם להמון אבל באופן חלוש ולזה ילקח ראיה מספוריהם ודבריהם על העתיד להיות ובזה האופן לקח יהונתן ראיה מדברי הפלשתים באמרם עלו אלינו על מה שעתיד לבא על הפלשתים מישראל ובזה האופן ג"כ באר הש"י לגדעון מה שעתיד לבא על מחנה מדין כמו שצוהו שירד הוא ופורה נערו אל המחנה וישמע מה ידבר: החמישי הוא במדות הוא שראוי לאדם שינהג זריזות בפעלותיו בעת המצאו נעזר בהם מהש"י ולזה תראה שהשביע שאול את העם שלא יאכלו לחם עד הערב כדי שינהגו בזריזות להכניע הפלשתים בהיות לאל ידם וכבר נמצא שהסכים הש"י בזאת ההשבעה ולזה לא ענהו בשאלו בה' מצד מה שעבר יהונתן על זאת השבועה: הששי הוא להודיע כי בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו ולזה נמצא בו מן האמת מה שנתפרסם מזה הספור וזולתו וזה כי כבר נפל הגורל על יהונתן שהיה החוטא בזה הענין: השביעי להודיע כי השלים על המשפט והוא המלך ראוי שלא ישא פנים לשום אדם עד שיאמר לבניו שלא ידעם ולזה תמצא שנשבע שאול כי מות יומת יהונתן ולולי יד ישראל עמו היה ממית אותו שאול: השמיני הוא להודיע עוצם רצון הש"י לכלות את עמלק בהיות לאל יד ישראל לנצחו כי גלוי לש"י עוצם שנאת העם הזה את ישראל וזה אולי יהיה סבה במוט רגלי ישראל שישחיתום ולזה התחכם הש"י לשחיתם בעת הצלחת ישראל ולזאת הסבה צותה התורה שנזכור את אשר עשה לנו עמלק מצורף לזה מה שרצה הש"י לכלות בעלי האמונות הנפסדות הרעות כדי שלא נלמד ממעשיהם ולשתי אלו הסבות צוה השם שלא ישאירו מהם שריד ופליט ושלא יהנו כלל מנכסיהם ברוך אשר לו נתכנו עלילות הלא תראה מחשבת המן האגגי להשחית כל ישראל במוט רגליהם והנה היה כפשע בינם ובין המות לולי ה' שהיה להם: התשיעי הוא להודיע בכל עוז ולהציל מי שגמל לאדם חסד באופן שלא יגיעהו נזק ולזה ספר שהשתדל שאול שיסור הקיני שהיה מבני חותן משה מתוך עמלק שמא בעת המלחמה יוזק במקרה עם העמלקים: העשירי הוא להודיע שאין ראוי לעבור על מצות הש"י על יד נביאו הלא תראה איך נענש שאול במה שעבר על דברי שמואל בדבר עמלק שהיה זה סבה להמיתו בלא עתו: האחד עשר הוא להודיע שאין הש"י חפץ בזבחים ועולות אך רצונו שישמעו אל דבריו ולא יצטרכו אל הקרבנות כ"ש שאין רצונו שיחטא האדם למען מצא מה שיזבח ממנו לה' כמו הענין במה שעשה שאול וישראל במה שלקחו משלל עמלק כי שמוע בקול הש"י הוא יותר טוב מהקרבת זבח כמו שאמר הנה שמוע מזבח טוב: השנים עשר הוא בדעות והוא להודיע על צד הרמז מאי זה צד בא החסרון בקסם ותרפים והוא דבר עמוק מאד לפי מה שהתבאר מדברינו בששי מספר מלחמות ה': השלשה עשר הוא בדעות והוא להודיע עוצם אבירות לב שמואל וגבורתו עד שלא ירא מלדבר קשות כאלה לשאול עם היותו מלך והרג אגג בדרך אכזריות באופן הנזכר פה לשלם לו מדה כנגד מדה ולמלאת מצות הש"י כי אלו התכונות ראוי שתהיינה לנביא ר"ל שלא יירא משום אדם אך יכוין למלאת מצות השם בכל עוז: הארבעה עשר והוא במדות הוא להודיע שאין חסרון לנביא אם יאמר כזב בצד מה למלט נפשו הלא תראה שהש"י נתן עצה לשמואל שיאמר לזבוח לה' באתי ואע"פ שאמ' שלא בא כי אם למשוח למלך אחד מבני ישי: החמשה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמוך על הנס ואע"פ שהוא שלם מאד והוא דבק בש"י הלא תראה כי שמואל עם גודל מעלתו ירא שיהרגהו שאול ולקח עצות איך ימלט מזה במה שאמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולא נסמך על הנס אע"פ שהיה הולך במצות הש"י כי רצון הש"י שישתדל האדם בסבות הראויות בהצלתו כי המופת לא יעשהו הש"י כי אם במקומות ההכרחיים ולזה אמרו ז"ל למען יברכך ה' אלהיך יכול בטל ת"ל בכל אשר תעשה וכבר הרחבנו המאמר בזה בבאורנו לדברי התורה ובספר מלחמות ה': הששה עשר הוא להודיע כי לא אשר יראה האדם הוא האמת כי ישי לא חשב שיהיה ראוי למלוך בנו קטן ולזה לא הביאו הביתה להעבירו לפני שמואל והוא אשר בחרו השם לבד ולזה אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה: השבעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי למי שימלוך שיהיה תארו נאות לאדנות כדי שיחזו עיני כל איש ביופיו ויהיה מפני זה נכבד בעיניהם ויאהבוהו ויכנעו לעבודתו ואילו היה מאוס בעיניהם ימאסוהו ולא ייראו ממנו ותפסד הכונה אשר בעבורה היתה המלוכה ולזה ספר בשאול שכבר היה משכמו ומעלה גבוה מכל העם וספר בדוד שכבר היה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי ולזה היה תארו נאות לאדנות: השמונה עשר הוא להודיע הרושם הנפלא שיקח האדם בההפך ענינו אל שיהיה מלך כ"ש בהמשחו על יד נביא הלא תראה כי שאול תכף שנמשח למלך נהפך לאיש אחר וכן הענין בדוד שכבר ספר ואמר ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה וזה דבר ראוי לפי שרשי התורה כי פעלות המלך מסודרות באופן מה מהש"י ולזה אמר שלמה פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו כי אין מן הראוי שיהיה בבחיר' המלך להשחית עמו אם ירצה כי גבוה מעל גבוה שומר: התשעה עשר הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם שסבב בהבאתו רוח רעה על שאול שיתקרב דוד למלכות והיה זה סבה להביא עליו המלוכה בקלות מצד מה שראו ישראל טוב הצלחת דוד במלחמות ובכל עניניו ולזה היה הוא המוציא והמביא את ישראל גם בהיות שאול מלך: העשרים הוא להודיע כי מברכת האיש המושגח מהש"י אדניו כי רצון האיש המשרת ותשוקתו הוא שיתברך אדניו ומזה הצד תבא הברכה לאדון מצד המשרת ולזה ספר בענין שאול כשהיתה רוח אלהים רעה מבעתתו כי דוד הוא מושגח מהש"י ולזה יתכן שבסבתו תסור מעל שאול זאת הרעה ולזה ספרו מענין דוד עם היותו יודע נגן שהוא איש מצליח וה"ש עמו: העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי לבא לפני המלכים והסגנים בידים ריקניות ולזה ספר ששלח ישי לשאול ביד דוד בנו חמור לחם ונאד יין וגדי עזים ולזה צותה התורה לפרסם לאנשים ממשלת השם עליהם שבואם לראות פניו לא יבאו בידים ריקניות אמר ית' לא יראו את פני ה' ריקם: העשרים ושנים הוא להודיע שהשולח מנחה אל המלכים אין ראוי שיבזבז בה מאד ממונו למען תהיה מנחה ראויה אל המלך אבל יספיק שתהיה המנחה מאד ראויה ביחס אל הנותן ולזה ספר ענין זאת המנחה שהיתה קטנת השיעור ביחס אל המלך וכן תמצא ביעקב ששלח ביד בניו למצרים לאדני הארץ מנחה מעוטה אך היתה מהמשובחים שבמינים ואם היה בזה תועלת אחר ג"כ כמו שבארנו שם בבאורנו לדברי התורה: העשרים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על כחו וגבורתו כי לא בכח יגבר איש אך מה' מצעדי הגבר כוננו הלא תראה כי גלית הפלשתי עם רוב גבורתו וחוזק כלי מלחמתו נפל בעזר השם ביד דוד שהיה נער ובזולת כלי מלחמה: העשרים וארבעה הוא להודיע עוצם אבירות לב דוד וקנאתו לה' על דבר גלית ואיך שם נפשו בכפו לנקום את נקמת ה' כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם: העשרים והחמשה הוא להודיע כי הבוטח בה' ישוגב ולזה תמצא כי כששמע שאול עוצם בטחון דוד בה' בעת שינצח דוד הפלשתי ולזה א"ל שאול וה' יהיה עמך: העשרים וששה הוא להודיע שעם הבטחון בש"י ראוי לעשות מה שאפשר שיגיע בו התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שהשתדל שאול שילבש דוד כלי המלחמה באופן ראוי להלחם עמו וגם דוד הסכים בזה עד שראה כי לא יועילו לו כי לא נסה ללכת באלה וההשתמשות באותם הכלים יצטרך להרגל ולזה לקח דוד מה שנסה ללכת בו עם שיתכן לו בו יותר להכות את גלית מרחוק עם שכבר שם בה' מבטחו שיהיה לו לעזר בהכאת גלית: העשרים ושבעה הוא להודיע כי להמון קצת השפעה אלהות בידיעת העתידות וזה אמנם יהיה במה שיסכימו בו רבים מהדברים העתידים ולזה תמצא שכבר התפעל שאול זה האופן מה פעלות מדברי הנשים שהיו אומרות באלו השירים שיורה מה שכבר תהיה לדוד המלוכה והוא אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ולזה לא הוכיחן שאול על זה המאמר אבל היה שונא את דוד ואורב לו להפילו בדרך שלא יעתוק המלוכה ממנו ומזרעו והנה זאת המדרגה מההודעה יקראו רז"ל בת קול ואחשוב שהוא חלק מה מהקסם השלם ומהיותר צודק ממנו וזה יתבאר עם קצת עיון ממה שבארנו בששי ממלחמות ה' מענין הקסם: העשרים ושמנה הוא להודיע כי אשר יאהב ה' יוכיח כי הוא הנאהב והנשמר הלא תראה איך היה מצליח דוד בכל עניניו ואיך שמרו הש"י מכל מה שחשב להפילו בו שאול מהרע לא הועילו לשאול בתחבולותיו: העשרים ותשעה הוא להודיע כי עצת ה' היא תקום עד שכל מה שיעשהו האדם להלוק עליה יהיה כלי להגעתה ולזה תמצא שכמעט כל מה שעשה שאול כנגד דוד היה כלי אל שתהיה לדוד המלוכה בקלות יותר כי מה ששמהו לשר אלף יוצא ובא לפני העם היה סבה אל שאהבו אותו מאד כל ישראל

ויהודה

ויודה בראותם טוב הצלחתו וזה היה סבה אל שהגיע אל דוד המלוכה בקלות במעט סבה אחרי מות איש בושת בן שאול כמו שנתבאר שם ואין ספק במה שחשב להפילו ביד פלשתים כי כבר נתברר ממנו טוב הצלחתו של דוד על אויביו והנה מה שהרג שאול נוב עיר הכהנים בעבור דוד היה גם כן סבה להוסיף שמירה לדוד כי זה היה סבה שבא אביתר הכהן לדוד עם האורים והתומים והיה דוד נשאל בה' בכל מעשיו ולשאול לא היה דרך אל שיהיה נשאל בה' וכן מה שהוכרח דוד לברוח מפני שאול ולבא בארץ פלשתים כי מפני זה נשתלשל הענין שהיה לדוד צקלג והיו נלחמים תמיד דוד ואנשיו עם אויבי ה' והיה דוד שולח מהשלל לישראל והנה המלחמות ההם הי' כלי להגיע לדוד המלוכה כי אז נתברר לישראל טוב הצלחתו עד שכמתי מעט נלח רבים בשאול ורעו נפלו ביד פלשתים עד היות יד כל ישראל עמו וכן מה שנתן מיכל בתו לדוד לאשה להפילו ביד פלשתים היה כלי אל מה שנשמר דוד מנפול ביד שאול כמו שנתבאר בזה הספור. וראוי לכל אדם להתנהג במדת הענוה והשפלות הלא תראה כי דוד היה משפיל עצמו מאד ואומר שאינו ראוי לקחת בת מלך ואע"פ שכבר היתה לו מן הדין מפני הכותו את גלית והנה טען תחלה מפני שפלות מדרגתו ושפלות משפחתו ואחר זה טען מצד היותו עני ולא יוכל לתת מוהר ומתן לבת המלך לפי הראוי לה: השלשים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מסרב מאד במה שיבקשו ממנו הגדולים ולזה תמצא כי דוד היה מסרב תחלה לקחת את בת המלך מצד מה שזכר שהוא בלתי ראוי לה וכאשר ראה שעם כל זה היה חפץ המלך שיתחתן בו נתרצה להתחתן בו והראה לשאול טוב הצלחתו עד כי הביא לו מאתים ערלות הפלשתים תחת מאה ששאל כדי שיתרצה בו שאול יותר: השלשים ואחד הוא להודיע שראוי למי שיבקש תכלית מה שלא יקצר בהגעתו בכל הסבות אשר ישלם בהם התכלית ההוא ביותר שלם שבפני' ולזה תמצא שלא הספיק במיכל מה שהורידה דוד בעד החלון כדי שימלט מיד אבי' בעיברת כי אולי ירוה המלך וירדפוהו וישיגוהו אבל חברה אל זה סבות אחרות והם שכבר שמה התרפים אל המטה וכביר העזים מראשותיו כדי שכבא עבדי שאול אליה תוכל לומר להם כי חולה הוא ויניחוהו זמן מה או אולי יתפייס שאול בזה ולא ישתדל עוד להרגו כי אז יראה כי אזלת יד ואולי ה' ינגפנו או אולי יתחרט שאול על החמה הזאת ויניחהו ובין כך ובין כך יהי' פנאי לדוד לברוח ולהרחיק מהמקום ההוא בדרך שלא יפול ביד שאול וינצל ולזאת הסבה גם כן תמצא שלא הספיק ליהונתן במה שרצה לגלות לדוד אם דעת אביו להמיתו אלא אם לא שיחזקה עמו הענין ואחר כך יגלהו לדוד כי אולי לא ימצא דרך שיוכל לדבר בסוד עם דוד להודיע אליו תשובת אביו לו ולזה תמצא כי בפעם הראשונה יעץ יהונתן לדוד שיסתר בשדה אחד וישתדל יהונתן לדבר עם אביו בשדה ההוא בעצמו מענין דוד לבקש מלפניו כי לא ימיתהו בדרך שיוכל דוד לשמוע הדברים ההם ואם לא יוכל לדבר עמו במקום שישמע דוד דבריהם יקל ליהונתן ללכת במקום שנסתר בו דוד להסך את רגליו ואז יודיע לדוד כל כונת אביו ובפעם שנית לא הספיק ליהונתן זה כי ראה שאם היה אמת מה שספר לו דוד לא יוכל יהונתן לבטוח שלא יהרוג שאול כשיבטיח אותו שלא יהרגהו כי כבר הבטיחו על זה הענין תחלה ולזה התחכם יהונתן למצוא דרך יוכל בה להודיע לדוד כונת אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין יריית החצים אשר יתבאר לנערו אם יצטרך דוד לברוח ולמלט את נפשו אם לא כי אולי לא ימצא דרך יוכל להודיע לדוד כונת שאול אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין לבא אל דוד לדבר עמו מזה הענין ולזאת הסבה גם כן תמצא שהעלי' דוד היותו בורח גם מאחימלך הכהן ואע"פ ששאל לו באלהים אם יגלית דרכו כי אולי אם יגלה לו זה יהיה סבה שיפול דוד ביד המלך ולזאת הסבה לא לקח דוד עמו אחד מאנשיו בברחו: השלשים ושנים הוא במצות והוא שאע"פ שכל מצוה נדחית מפני פקוח נפש הנה אם לא היה מפני הדחית המצוה סבה בעצמותם להציל העובר עליה מן הסכנה אף על פי שתהיה סבה לה במקרה אין ראוי לדחותה בזה האופן ולזה לא התיר אחימלך לדוד ולנעריו לאכול לחם קדש בטומאה כמו שבארנו במה שקדם: השלשים ושלשה הוא להודיע כי ראוי לאדם שיעשה כל התחבולות שאפשר להציל עצמו ולזה תמצא שהתהולל דוד ביד עבדי אכיש מלך גת והוריד רירו על זקנו כדי שיחשבו שכבר נשתגע ולא יחשדוהו כמרגל גם לא ישתדלו לתפשו מפני היותו שר וגדול בישראל כי יחשבו בראותם שגעונותיו שלסכלותו נפרד ממעלתו ולזה היה סבה אל שיציל דוד נפשו מיד אכיש מלך גת ועבדיו: השלשים וארבעה הוא לבאר שכבר נתקיים ייעוד הש"י לבית עלי בהריגת נוב עיר הכהנים עם שזה היה כלי שסרה הכהונה הגדולה מבית עלי כי לא נשאר מזרעו כי אם אביתר ובו סרה הכהונה מבית עלי ונתנה לצדוק כמו שנתבאר בספר מלכים ולזה לא מצאנו שנענש שאול בהריגת נוב עיר הכהנים אעפ"י שלא היתה שם סבה תביא להרגם בזה האופן כי גם אחימלך לא חטא כנגד שאול כמו שספר לו כ"ש שלא חטאו לו כל בית אביו שהרג עמו ולזה תמצא שלא נזכר זה החטא עם החטאים שזכר שחטא בהם שאול כי ה' הסיתהו בו לקיים ייעודו: השלשים וחמשה הוא להודיע עוצם קנאת דוד בפושעי החמס עד שעם היותו ירא מאד מפני שאול התעורר להציל יושבי קעילה מיד שוסיהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם ולמנהיג: השלשים וששה הוא להודיע עוצם השגחת השם באהוביו וזה שכאשר היה שאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם תכף סבב השם שהוכרח שאול לסור מעל דוד למלט הארץ מיד פלשתים ואחר זה כאשר ירדפו שאול סבב הש"י שנפל ביד דוד בדרך שהיה דוד יכול לשיק לו וזה היה בהיותו שאול במערה ואחרי כן בהיותו שוכב ישן במעגל. השלשים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שלא יהיה דוחק את השעה אבל ימתין שעת הראוי ולזה תמצא שאע"פ שכבר נפל שאול ביד דוד והיה רודפו לא הסכים דוד להרגו אבל קוה שאיש אחר ינקום נקמתו ממנו או הש"י או יבא יומו למות וימלוך דוד: השלשים ושמנה הוא להודיע שראוי למי שהוא חושק תכלית מה שלא ישתדל בהגעתו במה שאפשר שיקרה לו ממנו נזק ולזה תמצא כי דוד אעפ"י שהיה מותר לו להרוג שאול כי כבר היה רודפו והיה זה כלי אל שתהיה המלוכה לדוד לא הסכים בהריגתו פן יהיה זה מביא האנשים להקל בהריגת המלכים ויביא זה להגיע נזק לדוד או לזרעו כי כבר משחו הש"י למלך על ישראל על יד שמואל נביאו ולזאת הסבה הרג דוד האיש העמלקי באמרו שכבר הרג שאול והרג הורג איש בשת בן שאול: השלשים ותשעה הוא להודיע שאין ראוי שיתנהג האדם במדת הכילות והכלביות ר"ל ההדמות לתמונת הכלב שלא יניח שאר הכלבים להשאר בבית אשר הוא בו פן ימעיטו מזונו, הלא תראה מה שקרה לנבל מעולם הכילות שהיה לו אשר כמעט היה סבה לאבוד נפשו ונפש ביתו, לולי היתה חכמת אביגיל: הארבעים הוא להודיע שראוי למי שיפחד מיד שתקיף ממנו לפייסו בדברי הדורון כמו שעשה יעקב לפייס עשו וכן עשתה אביגיל לפייס דוד, כי הפליגה מאד בזה הדורון מפני ידיעתה חוזק הכעס שהיה ראוי שיהיה לדוד על דבר נבלה כי הוא שלם לו רעה תחת טובה וחרפו וגדפו מאד ולזה אמרה הכפרה פניו במנחה הגדולה הזאת ואחר כן אבקש ממנו זה דרך תחנה ובקשה: הארבעים ואחד הוא להודיע שמי שירצה לפייס מי שתקיף ממנו לעת כעסו חזק ראוי לו שיתחיל דבריו בדרך מן הפיוס שיתרצה הכועס להטות אזניו אל דבריו ושיסדר דבריו באופן מן החכמה שתשלם לו ההצלה מהרע שחשב לעשות לו הכועס עליו ולזה התחילה אביגיל דבריה בזה האופן שהיא אמרה שבה העון הזה כדי שיתפייס דוד קצת פיוס בהודאתה זאת שהודת שחטאה לו כי מודה ועוזב ירוחם ואחר כן בארה לו שאין ראוי שיתפעל כל זה ההפעלות מאיש פחות כנבל אם הטיח דברים כנגדו כי רוע תכונת לבו ופחיתותו הביאו זה והנה היה בזה המאמר מהפיוס לדוד מה שלא יעלם ואחר זה התנצלה לדוד ובארה לו שלא היה לה אשם בזה ונשבעה בשם יתברך כדי שיאמין לדבריה יותר והנה היה מההכמה עוד בדבריה אלה שהיא לא רצתה להראות לדוד שתירא ממנו שישחית נבל וביתו אבל הניחה הענין דרך הנחה שהשם יתברך שמר דוד מעשות זה החטא רוצה לומר שיבא בדמים לשפך דם חנם ולהראות שהוא סומך על גבורתו בדרך שתושיע ידו לו לפי מחשבתו כי זה על האמת חטא עצום ונכלל עוד מהפיוס בדבריה אשר זכרה מרדפי דוד דרך כלל שהש"י יקלע נפשם בכף הקלע ונפש דוד תהיה צרורה בצרור החיים עם הש"י לפי שלא תמצא הרעה מימיו וכאילו הזהירה בזה עוד דוד שלא יאבד ממנו המלוכה שנתן לו הש"י מפני חטא כזה כמו שעשה שאול שהסיר ממנו המלוכה מפני החטאים שחטא כמו שנזכר במה שקדם ולהראות עוד שהיא לא היתה יראה מדוד שיעשה זה הרע שאלה ממנו שיזכר לה זה החסד שעשתה לו בעת שייטיב ה' לו והיתה לו המלוכה כי אז תהיה לאל ידו לשלם לה גמול כעל כל אשר גמלתהו ולזה נתן דוד תודה לש"י אשר שלחה לפניו למנעו מזה החטא וברך טוב טעמה כי כבר סדרה דבריה בתכלית השלמות כמו שבארנו: הארבעים ושנים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על הנס אף על פי שרואה תמיד עיני אלהיו בו לשמרו אבל ראוי שיתרחק מן הסכנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שברח דוד בארץ פלשתים מפני ראותו שאי אפשר שתשלם לו השמירה בארץ ישראל בזולת סכנה כי תמיד היה שאול רודפו: הארבעים ושלשה הוא להודיע עוצם אהבת דוד עמו כי גם בעת שברח מארץ ישראל והיה בארץ פלשתים היה נלחם מלחמות ה' בשונאי ישראל וכ היה מכלה אותם לא יחיה איש מהם והיה מחכמת דוד שעשה הענין באופן שחשב אכיש כי דוד היה רודף ישראל והורגם ובזה בטח בו יותר לחשבו כי הבאיש הבאיש בעמו ישראל ולזאת הסבה השתדל דוד שלא ישב את אכיש בעיר המלוכה: הארבעים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע כי הודעת העתידות תגיע לאדם מצד ההשגחה האלהית ולזה ספר שלחטא שאול לא ענהו ה' אפי' על יד אחד מבני הנביאים וכל שכן שלא ענהו בחלומות הצודקים ולא באורים כי אף על פי שנודה שהיו שם אורים ותומים הנה לא היה שם כהן ראוי שיהיו נשאלים באורים ותומים כי כבר המית שאול השלמים מהכהנים אשר היתה להם הכהונה הגדולה בהרגו נוב עיר הכהנים ולא היה שם כהן גדול כל שכן שלא היה שם כהן גדול שרוח הקדש שורה עליו שיתכן שיהיו נשאלים באורים ותומים ולזאת הסבה תמצא שלחטא יהונתן בעברו על שבועת אביו לא ענה השם יתברך אל שאול בהיותו נשאל באורים ותומים ושאול הרגיש אז כי החטא גרם לו שלא יענהו ה' ולזה חקר על פי הגורל במה היתה החטאת הזאת היום ומזה המקום התבאר שהוא אפשר שיעלים הש"י מהנביא קצת העתידות מצד האנשים אשר יקחו תועלת בהודעה ההיא: הארבעים והמשה הוא להודיע איך שלם השם יתברך לשאול את גמולו הוא הרג נוב עיר הכהנים ובא עת שהרגים במה שנפקד ממנו בהריגתם עד שהוכרח לנטות אחר הדברים הפחותים והם האובות אזר שכבר הרחיקם ובערם מן הארץ למען תגיע לו איזו הודעה בענין המלחמה: הארבעים וששה הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר האדם עם הרשעים הלא תראה כי בהתחבר דוד עם פלשתים למלחמה פרץ הש"י מעשי. והיה זה סבה אל שנשרפה צקלג ונשבו הנשים והטף אשר בה והנה לההשגחה של דוד סבב הש"י שלא הסכימו סרני פלשתים שילך אתם דוד במלחמה כי יראו פן יעשה

ת"י מרחמת תרתין נשין ר"ל שתי הנשים שהיו לו לדוד אביגיל ואחינועם ואדוני אבי ז"ל פירש מאהבי' נשים למה שהם אוהבו' בין בעליהם בין בניהם שאהבתן חזקה להם: (כז) ויאבדו כלי מלחמה. כל כך נפלו גבורי' כאלו אבדו כלי מלחמתם או פירושו שאול ויהונתן שהיו כלי מלחמתן של ישראל מתו: (יד) וימשחו שם את דוד. ואעפ"י שכבר היה נמשח ע"י שמואל אעפ"י כן בעת שקבלוהו עליהם למלך משחוהו: ויגידו לדוד לאמר אנשי יבש גלעד. פי' דבר אנשי יבש גלעד: אשר קברו את שאול. או הוא כמו הפוך אשר קברו אנשי יבש גלעד את שאול: (ו) הטובה הזאת. גמול הטובה הזאת: ויעבירהו מחנים. רצה להמליכו תחלה מעבר הירדן והעבירהו מחנים כי הוא מצוע גבול שני שבטים וחצי שהרי מחנים גבול בני גד וגבול בני מנשה ואף על פי שידע אבנר כי דוד נמשח למלך על ידי שמואל היה מתחזק להעמיד עדיין מלכות שאול כפי כחו. ובמדרש ויאמר אלהים אל יעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' אמרו מכאן דרש אבנר וקרב לאיש בשת בן שאול אמר הכתוב ומלכים מחלציך יצאו ועל בנימן נאמר שלא נולד עדיין ועד עכשיו לא עמד מבנימן אלא שאול לפיכך לקח איש בשת

שאול ויהונתן שהיו כלי זיין של ישראל: (ח) לקח את איש בושת. מקרא הי' דורש שעתידין שני מלכים לעמוד מבנימן שאמר לו הקב"ה ליעקב ומלכים מחלציך יצאו (בראשית לה יב) וכבר נולדו כל בניו חוץ מבנימן

פי' רבי' ישעיה

(ג) בערי חברון. כל הסר נקרא על שם חברון והיו בו הרבה עיירות:

ב א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה ׀ לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה בְּאַחַת עָרֵי יְהוּדָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו עֲלֵה וַיֹּאמֶר דָּוִד אָנָה אֶעֱלֶה וַיֹּאמֶר חֶבְרֹנָה׃ ב וַיַּעַל שָׁם דָּוִד וְגַם שְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי׃ ג וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר־עִמּוֹ הֶעֱלָה דָוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֵי חֶבְרוֹן׃ ד וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי יְהוּדָה וַיִּמְשְׁחוּ־שָׁם אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־בֵּית יְהוּדָה וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר אַנְשֵׁי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר קָבְרוּ אֶת־שָׁאוּל׃ ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ גִּלְעָד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בְּרֻכִים אַתֶּם לַיהוָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַחֶסֶד הַזֶּה עִם־אֲדֹנֵיכֶם עִם־שָׁאוּל וַתִּקְבְּרוּ אֹתוֹ׃ ו וְעַתָּה יַעַשׂ־יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד וֶאֱמֶת וְגַם אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַדָּבָר הַזֶּה׃ ז וְעַתָּה ׀ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי־חַיִל כִּי־מֵת אֲדֹנֵיכֶם שָׁאוּל וְגַם אֹתִי מָשְׁחוּ בֵית־יְהוּדָה לְמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם׃ ח וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צָבָא אֲשֶׁר לְשָׁאוּל לָקַח אֶת־אִישׁ־

ל' חס' · י"א וכל ד"ס דכו' · ג' · י"ג · ג' כ' מ"ל וא' חסר · ב' דנעמי ועמכם כתיב · י"א חסר את · ו' · ג'

וְאַבְדוּ מָנֵי קְרָבָא׃ א וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּשְׁאִיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַייָ לְמֵימַר הַאֶסַּק בַּחֲדָא מִקִּרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ סַק וַאֲמַר דָּוִד לְאָן אֶסַּק וַאֲמַר לְחֶבְרוֹן׃ ב וּסְלֵיק תַּמָּן דָּוִד וְאַף תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי אֲחִינוֹעַם דְּמִיִּזְרְעֶאל וַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא׃ ג וְגֻבְרוֹהִי דְּעִמֵּיהּ אַסֵּיק דָּוִד גְּבַר וֶאֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וִיתָבוּ בְּקִרְוֵי חֶבְרוֹן׃ ד וַאֲתוֹ גֻּבְרֵי שִׁבְטָא יְהוּדָה וּמְשַׁחוּ תַמָּן יָת דָּוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל דְּבֵית יְהוּדָה וְחַוִּיאוּ לְדָוִד לְמֵימַר גֻּבְרֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד דְּקַבַרוּ יָת שָׁאוּל׃ ה וּשְׁלַח דָּוִד אִזְגַּדִּין לְוָת אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד וַאֲמַר לְהוֹן בְּרִיכִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ דַּעֲבַדְתּוּן חִסְדָּא הָדֵין עִם רִבּוֹנְכוֹן עִם שָׁאוּל וּקְבַרְתּוּן יָתֵיהּ׃ ו וּכְעַן יַעְבֵּד יְיָ עִמְּכוֹן טִיבוּ וּקְשׁוֹט וְאַף אֲנָא אַעְבֵּיד עִמְּכוֹן טָבְתָא הָדָא דַּעֲבַדְתּוּן פִּתְגָמָא הָדֵין׃ ז וּכְעַן יִתְקְפָן יְדֵיכוֹן וַהֲווֹ לְגֻבְרִין גִּבָּרִין אֲרֵי מִית רִבּוֹנְכוֹן שָׁאוּל וְאַף יָתִי מְשַׁחוּ דְבֵית יְהוּדָה לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן׃ ח וְאַבְנֵר בַּר נֵר רַב חֵילָא דִּי לְשָׁאוּל דְּבַר יָת אִישׁ בּוֹשֶׁת בַּר

אשר עמו י"א ופי' נמסר לעיל בסיפרא חלק א' סי' ט': איש וביתו ג' וסי' נמסר לעיל בספר' חלק א' סי' כ"ז: על בית ועל בית י"ג וסי' נמסר בסדר מדבר סיני ולקמן בסי' סי' י"ד: ברוכים ג' בקריאה ב' מלאים וחד חס' וסי' ברוכים אתם לה' כי חמלתם. ברוכים אתם לה' אשר עשיתם החסד. ברוכים אתם לה' עשה שמים וארץ. דיבש חס'. וגם אנכי ה' בקריאה וסימני' נמסר בסדר וירא: והיו ו' בקריאה וסי' התחזקו והיו לאנשים פלשתים. תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל. והקיפו הלוים את המלך סביב דד"ה. נודו מתוך בבל. והקפתם על המלך סביב דמלכים. עזבו ערים ושכנו בסלע: שר צבא ג' דסמיכי וסי' ואבנר בן נר שר צבא אשר לשאול. ולעמשא תמרו. את עמרי שר צבא: ושארא שר צבא בשוא תחת הצד"י:

תולדות אהרן האטלה באחת. זוכר לך לך

רלבג

התכולה להפילם ביד שאול למען יתרצה בזה אל אדניו והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקח עמלק ממנו ולקח מהם שלל רב והנה היה בזה הים רב אל שהגיע המלוכה לדוד בראות ישראל הצלחתו כמו שזכרנו במה שקדם: הארבעים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שישלח לחמו על פני המים להטיב לדלים שרעבים כי בזה מקנין התכונה הטובה בענין החמלה מה שלא יעלם עם שכבר יקרה שיגיע לנותן מהמקבל גמול טוב על זה הלא תראה כי דוד בחמלתו על האיש המצרי שמצאוהו בדרך רעב ונמה האכילהו והשקהו ונתן לו פלח דבלה ושני צמוקים והיה זה סבה אל שהורהו מקום הגדוד שפשטו על צקלג והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקחו עמלק: הארבעים ושמנה הוא להודיע שלא הי' ראוי שיבטח האדם על מי שלא הי' מעמו הלא תראה כי הנער המצרי שהיה עבד לאיש עמלקי היה נקל בעיניו להפיל אדניו ביד דוד אחר שנשבע לו דוד שלא יסגירנו ביד אדניו ולזאת הסבה ג"כ לא הסכימו סרני פלשתים לבטוח בדוד: הארבעים ותשעה הוא להודיע שלא היה ראוי לאדם שיהיה אכזרי למשרתיו ועבדיו לעזוב אותם כשיחלו אבל ראוי שישתדל ברפואתם ובשמירתם כחזקת היד הלא תראה מה שקרה לזה האיש העמלקי בעבור עזבו הנער המצרי בחלותו: החמשים הוא להודיע כי בתחבולות יעשו להם החכמים מלחמה ולזה השתדל דוד לבא אל הגדוד תכף בעמדם בשמחה עד שנפלו בידם כלם זולתי מתי מעט שרכבו על הגמלים וינוסו: החמשים ואחד הוא להודיע שראוי למושל למשוך לב העם אליו בדרך שיאהבהו וגם בעת שיחטאו לו יראה להם שאין בלבו עליהם דבר כי בזה יקח הנפשות וימשכם לעבודתו הלא תראה כי דוד הקדים לשאול בשלום מאתים האנשים אשר פגרו מעבור את נחל הבשור להראות להם שאין בלבו עליהם דבר ואע"פ שלא הסכימו ללכת עמו להלחם עם הגדוד אשר השחית צקלג ולא די לו בזה אבל הסכים ג"כ שיקחו מן השלל חלקם ולזאת הסבה ג"כ שלח דוד מהשלל לזקני יהודה עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחתו והיתה בזה הישרה נפלאה להגיע המלוכה לדוד: החמשים ושנים הוא להודיע איך הפליא הש"י אשר לו נתכנו עלילות להמציא הסבות שיגיעו דוד אל שתהיה לו המלוכה בקלות כמו שגזרה חכמתו ורצונו כי אם היה נהרג שאול לבדו הנה לחוזק אהבת דוד אל יהונתן לא היה יכול להסכים בעצמו לעשוק הממלכה ממנו ולזה מת יהונתן עמו וכבר נפלו ג"כ עמו קצת ישראל להראות להם אי זה הבדל יש בין דוד לשאול כי שאול עם היות מלך נפל הוא ועמו ביד פלשתים ודוד נצח במתי מעט עם רב כי זה ממה שיישיר ישראל אל שיתנו לדוד המלוכה: החמשים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישמח בנפול אויביו אבל ראוי שיהיה חרד בנפילת שר וגדול ויזכרו כי כבר יתכן שיקרה לו כך ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה וצם עד הערב על שאול תחלה להיותו היותר נכבד ואח"ז על יהונתן ואחר על עם ה' שהם בית ישראל ויקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה: החמשים וארבעה הוא להודיע שראוי לאדם שילמד דעת ממה שיכשיל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובניו על יד המורים אמר ללמד את בני יהודה קשת כי הוא כלי נפלא מאד בענין המלחמה: (א) ויהי אחרי כן וישאל דוד בה' לאמר וגו' עד וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת. זכר

מצודת דוד

של ישראל: ב (ג) בערי חברון. בהערים הסמוכים לחברון: (ד) אנשי וכו' אשר קברו. הוא הפוך וכמו אשר אנשי יבש גלעד קברו את שאול: (ו) הטובה הזאת. גמול שטובה הזאת: (ז) תחזקנה ידיכם. ר"ל התחזקו בעצמכם והיו לבני חיל ללחום מלחמתכם: כי מת אדוניכם שאול, שהיה לכם מאז לעזור ללחום בעבורכם:

מצודת ציון

ותמוה כמו עשה פלא (שמות ט"ו): ב (ה) אנה. לאיזה מקום כמו אנה אנחנו עולים (דברים א'): (ו) ואמת. ענינו

בשת וימליכהו אל הגלעד וגו' : (ט) וימליכהו אל הגלעד . אל במקום על כמו אל ההרים לא אכל וזולתו המליכהו תחלה מעבר לירדן ובארץ ישראל : ואל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימן . ואחרי אשר אמר על ישראל כלו למה זכר אלה המקומות . יש לפרש כי בשובו ממחנים היה וזה היה אחרי מלחמת הנערים שסבב אבנר אחרי המלחמה למחנים אל איש בשת ואז הסבירהו אל אלה המקומות הנזכרים עד שובו לביתו בארץ בנימן אבל על ישראל כלו המליכהו זולתי שבט יהודה ופי' האשורי כתרגומו דבית אשר ופי' ואל יזרעאל אינו יזרעאל זה אשר בנחלת בני מנשה : (יא) שבע שנים וששה חדשים . נמצא מלכות בשלה חמש שנים שהרי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים : (יב) ממחנים גבעונה . עתה אומר כי אחר שהמליכו את איש בשת במחנים קודם שעבר הירדן לשוב לביתו היה מה שהיה ויצא אבנר עם עבדי איש בשת ללכת לגבעון שהוא ארץ בנימן ויצאו אליהם יואב ועבדי דוד ויפגשו על ברכת גבעון ונרא' כי דעת יואב היה להלחם עמם וראה כי רבים אשר אתם וחדל עד שאמר אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו : (יד) וישחקו . דרך שחוק יתגרו אלה עם אלה בחרבותיהם וגל' מי ידע מדרכי המלחמה יותר ודרשו רז"ל ולפי שעשה עם דם הנערים שחוק נענש ונפל בחרב : (טו) ולאיש בשת . די היה לו אם אמר שנים עשר לאיש בשת כמו שאמר שנים עשר מעבדי דוד אלא בא להודיע כי משבט בנימן היו הולכין עמו להמליכו : (טז) ויפלו יחדיו . כל אחד הרג את חבירו : חלקת הצורים . ת"י אחסנת קטיליא מן ותקח לפורה צר צור חרבו שעניינה חרב חדה ויש לפרש כמשמעו כמו והצורים נתנו ממנו ופירושו חלקת החזקים כי חזקים היו ובחזקה לחמו שלא התגבר אחד על חבירו

פי' רבי ישעיה

(י) בן ארבעים שנה איש בושת בן שאול . יש קצת לתמוה היאך כתב לעיל ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכי שוע ולא מנה את איש בושת והיה כל כך גדול . יש לומר אותם שלשה שמנה שם היו יוצאין עמו למלחמה ולפיכך מנה אותם ואיש בושת היה ממונה על ביתו ולפיכך לא מנאו : (טז) ויחזיקו איש בראש רעהו . פי' כל אחד תפש ראשו של חברו ותקע חרבו בצדו ומתו כולם יחדיו : חלקת הצורים . תרגמו אחסנת קטולייא . פירוש צורים כמו עשה לך חרבות צורים שתרגמו אזמלוון חריפין . וכן ותקח צפורה צר . וכן פרבות שוקיו כצר נחשבו ומפני שנהרגו כולם בחרב נקראת חלקת הצורים כלומר הרוגים בחרבות :

שאול ואעבריה למחנים : ט ואמלכיה על דבית גלעד ועל דבית אשר ועל דבית יזרעאל ועל דבית אפרים ועל דבית בנימן ועל דבית ישראל כולהון : י בר ארבעין שנין איש בשת בר שאול כד מלך על ישראל ותרתין שנין מלך ברם דבית יהודה הוו בתר דויד : יא והוה מנין יומיא דהוה דויד מלכא בחברון על דבית יהודה שבע שנין ושתא ירחין : יב ונפק אבנר בר נר ועבדי איש בושת בר שאול ממחנים לגבעון : יג ויואב בר צרויה ועבדי דויד נפקו וערעונון על בריכתא דבגבעון כחדא ושרו אלין על בריכתא מכא ואלין על בריכתא מכא : יד ואמר אבנר ליואב יקומון כען עולימיא ויתחייכון קדמנא ואמר יואב יקומון : טו וקמו ועברו במנין תרי עסר מדבית בנימן ומדאיש בשת בר שאול ותרי עסר מעבדי דויד : טז ואתקיפו גבר בריש חבריה וחרביה בסטר חבריה ונפלו כחדא וקרא לאתרא ההוא אחסנת

בשת בן־שאול ויעברהו מחנים : ט וימלכהו אל־הגלעד ואל־האשורי ואל־יזרעאל ועל־אפרים ועל־בנימן ועל־ישראל כלה : י בן־ארבעים שנה איש־בשת בן־שאול במלכו על־ישראל ושתים שנים מלך אך בית יהודה היו אחרי דוד : יא ויהי מספר הימים אשר היה דוד מלך בחברון על־בית יהודה שבע שנים וששה חדשים : יב ויצא אבנר בן־נר ועבדי איש־בשת בן־שאול ממחנים גבעונה : יג ויואב בן־צרויה ועבדי דוד יצאו ויפגשום על־ברכת גבעון יחדו וישבו אלה על־הברכה מזה ואלה על־הברכה מזה : יד ויאמר אבנר אל־יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו ויאמר יואב יקמו : טו ויקמו ויעברו במספר שנים עשר לבנימן ולאיש־בשת בן־שאול ושנים עשר מעבדי דוד : טז ויחזקו איש ׀ בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדו ויקרא למקום ההוא חלקת הצרים אשר בגבעון :

ל' וחס' · ל'וחס' ל'ומ"ל · כ'.ג' כתי'פ' · כ' · כ'קדחס'וחד מ"ל דין מ"ל · ג' · ל'וחד כל חי' הסדה. ושחקו סס · ז' חס' · ג' · ז' חס' · ב' יען כלד · כולהון חס'

כלה ג' כתיב ה' בסוף וסי' וימליכהו אל הגלעד. לכן ייליל מואב . בחצותיו חגרו שק . וכל ירמיה ויחזקאל ותריסר דכו' כתיב ה' בסוף במ"ג וסי' כי מקטנם ועד גדולם דירמיה . במארה אתם נארים : יקמו ז' חס' בקריאה וסי' במסרה רבתא :

תולדות אהרן בן ארבעים . עקרים מד פ' כו : שבע שנים . סנהדרין קז : יקומו נא הנערים . (פאה יו סוטה יז) :

מבנימן : (טז) חלקת הצורים . אחסנת קטיליא ע"ש החרבות כמה דאת אמר אף תשיב צור חרבו

רלבג

זכר שאחרי כן שאל דוד בה' אם יעלה באחת ערי יהודה ובאתהו התשובה בסוף שיעלה לחברון ושם משחוהו בית יהודה למלך עליהם וכבר אמר דוד לאנשי יבש גלעד שישיב להם גמול טוב תחת החסד אשר גמלו לאדניהם לשאול להשתדל לקחת גויתו וגוית בניו מחומת בית שן וקברו אותם וזרזם שיחזקו ידיהם ויהיו לבני חיל למה שילום דוד מהמלחמות : (ח) והנה אבנר בן נר המליך איש בושת על שאר השבטים זולתי שבט יהודה שהיו אחרי דוד: (י) והנה זכר כי בן ארבעים שנה היה איש בשת בן שאול במלכו ושתים שנה מלך והנה אם לא מלך כי אם שתי שנים יחוייב אחד משלשה דברים אם שימתין אבנר להמליכו אחרי מות שאול חמש שנים וחצי תכף מיתת שאול כדי שלא יחזיק דוד בכל מלכות ישראל והענין השני הוא שימתינו ישר' להמליך דוד עליהם אחרי מות איש בושת חמש שנים וחצי וזה גם כן רחוק מאד בעיני עם שכבר מלאנו גם כן שכבר נתרצו ישר' להמליך דוד עליהם גם בחיי איש בושת ולזה לא יתכן שימתינו להמליכו אחרי איש בשת והענין השלישי הוא שיהיה קצת זה הזמן בין מיתת שאול ובין מלכות איש בשת ובין מלכות כל ישר' את דוד עליהם וזה ג"כ רחוק מפני הסבות הנזכרות בענינים הקודמים וידמה בעיני שאמרו ושתים שנה מלך הוא להעיר שמה שספר אחר זה מענין

מצודת ציון

ענינו כמו חסד וכן והטב וכו' חסד ואמת (לקמן ט"ו) : (יג) ויפגשום. פגעו אלה באלה : ברכת. הוא מקום הבנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים וכן הברכה העליונה (ישעיה ל"ז) : (טז) ויחזיקו . אחזו בכח : חלקת הצורים . ר"ל מישור שנלחמו בה בחדודי חרב כי חלקת הוא ענין מישור כמו חלקת השדה (בראשית ל"ג) והצורים הוא ענין חדוד כמו

מצודת דוד

גם אותי משחו . כאומר לא נופל אנכי ממנו ואהיה גם אני לכם לעזר : (ח) ויעבירהו מחנים . שם היה מקום מוכשר להמליכו : (ט) ועל ישראל כלה . ר"ל בתחילה המליכו על אלו המקומות שזכר אחת לאחת עד שבאחרונה המליכו על כל ישראל זולת יהודה : (י) על ישראל . ר"ל על כל ישראל ומלך על כולם שתי שנים וחמשת השנים וששת החדשים הקודמים לא מלך עדיין על כל ישראל כ"א על המקומות שזכר למעלה ועוד אחת לאחת על מה מהמקומות וכל ימי משך מלכותו היה כחשבון שמלך דוד בחברון : (יג) ויפגשום . פגעו אלו באלו סמוך לברכת גבעון : (יד) וישחקו לפנינו . ר"ל יתגרו מלחמה אלה באלה דרך שחוק לראות מי מהם יותר מלומד מלחמה : (טו) ויעברו . את ברכת המים כי היו אלה מזה ואלה מזה : לבנימן . מבני בנימן עבדי איש בושת : (טז) רעהו . הבא ללחום למולו : וחרבו . לסכסו נפש : ויפלו יחדיו . כי הרגו זה את זה :

ותפי

חבירו אלא כלם נהרגו כאחד איש אל יד אחיו : (יח) ועשהאל קל ברגליו . ספר זה כי בטח בקלותו לרדוף אחרי אבנר מה שלא עשו כן האחרים ולא הבין כי
לא לקלים המרוץ : הצבים . ביו"ד אחד לבד ויו"ד הרבים נעלמה מהמכתב : (כא) ואחוז לך אחד מן הנערי' . לחברתך שישוב עמך ואם אתה יראממנו : קח לך
אם חליצתו . פי' כלי מלחמתו וגם אתה לא תהרגנו : למה אככה ארצה . כתרגומו אקטלינך ואירמינך לארעא : (כב) ואיך אשא פני . ואיך ארים פני אל אחיך
להניחו בלא אטע ממנו אם אמיתך : (כג) באחרי החנית . יש חניתו' שראש עץ החנית מחודד ובו ברזל מחודד עשוי לתקעו בארץ כמו שאומר בשאול וחניתו
מעוכה בארץ ופעמים מכים בו לאחור שאין פונים אל הרודף להכותו בלהבת החנית אלא מכים באחרי החנית וכן עשה אבנר לא פנה אל עשהאל אלא הכהו באחרי החנית : אל החומש . פירשו רבו' ז"ל בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו ות"י בססר ירכיה : תחתיו . במקומו כמו ולא קמו איש מתחתיו ור"ל שלא הלך ולא זז ממקומו אחר שהוכה אלא מיד מת : ויעמדו . כאשר שמעו עבדי דוד הריגת עשהאל רדפו אחרי אבנר וכשהיו מגיעים אל המקום ההוא שמת שם עשהאל היו עומדים אבל יואב ואבישי לא עמדו עליו אלא רדפו אחרי אבנר : (כד) והשמש באה . כשהגיעו גבעת אמה באה השמש : גבעת אמה . נקראת הגבעה כן על ענין ידוע אצלם אולי היתה אמת המים בגד הגבעה : גיח. שם

חרצו (תהלי' פ"ט) : (כג) אל החומש . כמו דופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויין שם ויונתן תירגם אל החומש בססר ירכיה : וימת תחתיו . ומית באתריה

יז וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה קָשָׁה עַד־מְאֹד בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּנָּגֶף אַבְנֵר וְאַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד׃ יח וַיִּהְיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו כְּאַחַד הַצְּבָיִם אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה׃ יט וַיִּרְדֹּף עֲשָׂהאֵל אַחֲרֵי אַבְנֵר וְלֹא־נָטָה לָלֶכֶת עַל־הַיָּמִין וְעַל־הַשְּׂמֹאול מֵאַחֲרֵי אַבְנֵר׃ כ וַיִּפֶן אַבְנֵר אַחֲרָיו וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה עֲשָׂהאֵל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי׃ כא וַיֹּאמֶר לוֹ אַבְנֵר נְטֵה לְךָ עַל־יְמִינְךָ אוֹ עַל־שְׂמֹאלֶךָ וֶאֱחֹז לְךָ אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וְקַח־לְךָ אֶת־חֲלִצָתוֹ וְלֹא־אָבָה עֲשָׂהאֵל לָסוּר מֵאַחֲרָיו׃ כב וַיֹּסֶף עוֹד אַבְנֵר לֵאמֹר אֶל־עֲשָׂהאֵל סוּר לְךָ מֵאַחֲרָי לָמָּה אַכֶּכָּה אַרְצָה וְאֵיךְ אֶשָּׂא פָנַי אֶל־יוֹאָב אָחִיךָ׃ כג וַיְמָאֵן לָסוּר וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל־הַחֹמֶשׁ וַתֵּצֵא הַחֲנִית מֵאַחֲרָיו וַיִּפָּל־שָׁם וַיָּמָת תַּחְתָּו וַיְהִי כָּל־הַבָּא אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נָפַל שָׁם עֲשָׂהאֵל וַיָּמֹת וַיַּעֲמֹדוּ׃ כד וַיִּרְדְּפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי אַחֲרֵי אַבְנֵר וְהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְהֵמָּה בָּאוּ עַד־גִּבְעַת אַמָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי־גִיחַ

(מסורה: ל' . ל'. ל' . ל' . ל' . ב' בזגנו . י"ג . ל' . ל' . ל' בסיפ' וכל קרי' דכו' . תחתיו ק' . ב' זרחה על המים . ל')

קְטִילַיָא דִי בְּגִבְעוֹן׃ יז וַהֲוָה קְרָבָא תַּקִּיף עַד לַחֲדָא בְּיוֹמָא הַהוּא וְאִתְּבַר אַבְנֵר וְאֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַבְדֵי דָוִד׃ יח וַהֲווֹ תַמָּן תְּלָתָא בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל וַעֲשָׂהאֵל קַלִּיל בְּרִיגְלוֹהִי כְּחַדָא מִן טַבְיָא דִי בְּחַקְלָא׃ יט וּרְדַף עֲשָׂהאֵל בָּתַר אַבְנֵר וְלָא אִתְפְּנֵי לְמֵיזַל עַל יְמִינָא אוֹ עַל סְמָלָא מִבָּתַר אַבְנֵר׃ כ וְאִתְפְּנֵי אַבְנֵר בַּתְרוֹהִי וַאֲמַר הַאַתְּ דֵין עֲשָׂהאֵל וַאֲמַר אֲנָא׃ כא וַאֲמַר לֵיהּ אַבְנֵר אִתְפְּנֵי לָךְ עַל יְמִינָךְ אוֹ עַל סְמָלָךְ וְאֵיחוּד לָךְ חַד מֵעוּלֵימַיָא וְסַב לָךְ יַת זַרְזֵיהּ וְלָא אֲבָה עֲשָׂהאֵל לְמִיזַר מִבַּתְרוֹהִי׃ כב וְאוֹסִיף עוֹד אַבְנֵר לְמֵימַר לַעֲשָׂהאֵל זוּר לָךְ מִבַּתְרַי לְמָה אֶקְטְלִינָךְ וְאַרְמִינָךְ לְאַרְעָא וְאֵיכְדֵין אֶזְקוֹף אַפַּי וְאֶתְחֲמֵי לְיוֹאָב אֲחוּךְ׃ כג וְלָא אֲבָה לְמִיזַר וּמְחָהִי אַבְנֵר בְּאַחוֹרֵי מוּרְנִיתָא בְּסִטַר יַרְכֵיהּ וּנְפַקַת מוּרְנִיתָא מֵאֲחוֹרוֹהִי וּנְפַל תַּמָּן וּמִית בְּאַתְרֵיהּ וַהֲוָה כָּל דְּאָתֵי לְאַתְרָא דִנְפַל תַּמָּן עֲשָׂהאֵל וּמִית וְקָיְמִין׃ כד וּרְדַפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי בָּתַר אַבְנֵר וְשִׁמְשָׁא עָלַת וְאִינוּן מְטוֹ עַד גִּבְעַת אַמְּתָא דִי עַל אַפֵּי גִיחַ אוֹרַח מַדְבְּרָא

רלבג

מענין אבנר ויואב לא היה כי אם אחרי שמלך שתי שנים ולזה יהיה דבק אמרו ושתים שנה מלך לאמרו ויצא אבנר בן נר ועבדי איש בשת בן שאול וגו' והנה בשתי השני' הראשוני' לא היתה מלחמה כלל בין דוד ובין זרע שאול וגם עתה לא היתה שם מלחמה זולתי מה שהעיר אבנר מענין המלחמה וזה לאות כי דוד לא הסכים לרדוף בית שאול וזרעו אך שמר לו השבועה שנשבע לו שלא ישמיד את שמו עם שכבר היה דוד מתעסק במה שהגיע לו מן ההצלחה ולא רצה למהר את הקץ להגיע לו במהירות המלוכה עד שרצה השם יתברך אשר לו נתכנו עלילות . והנה הקל אבנר בהריגת הנערים והיה גמולו מדה כנגד מדה והוא שכבר נפל בחרב בסוף הענין : (יט) והנה היה רודף עשהאל אחר אבנר להרגו במלחמה כי הוא היה בראש והמנהיג לאיש בשת ובנפלו תגיע המלוכה לדוד בקלות וכבר אמר לו אבנר שיסור מאחריו ויסהו לו על יד ימינו או על שמאלו ויאחז אחד מהנערים ויקח לו את חליצתו כי היה קשה בעיני אבנר להמי' את עשהאל ובראותו כי לא סר מרדוף אחריו הכהו אבנר באחרי החנית אל החומש והוא שכאשר הוכה האדם בו ימות בקלות והוא המקום שמרה וכבד תלויי' בו כמו שפירשו רז"ל והנה היה בחנית ההוא חץ משני צדדיו כדי שיוכל להכות בו לפניו ולאחריו : (כג) והנה דקר אותו בחנית ההוא עד שיצאה החנית מאחריו ויפול שם וימת במקומו או יהיה הרצון באמרו אל החומש כנגד הלב והוא מענין והחמושים עלו בני ישראל והרצון בו המזוינים מכלי זין וכן הלב כלי זין האדם כי ממנו תולדת החום הטבעי שהוא שומר מציאות האדם שיעור הזמן שאפשר בו שיחיה : (כד) והנה היו רודפים יואב ואבישי אחיו אחרי אבנר שהרג עשהאל אחיהם והעריבה השמש ונתחזק אבנר עם בני בנימין שהתקבצו אליו והיה גם כן עמהם במקום חזק כי היו על ראש גבעה אחת אז קרא אבנר אל יואב שיסורו מרדוף איש מאחיו כי אם יכלתו או יעלתו ככר תהי' מרה באחרונה כמו שנתבאר מענין מלחמת השבטי' עם בנימין על דבר פילגש בגבעה וענהו יואב כי אבנר היה סבת המלחמה במה שאמר יקומו

פי' רבי' ישעיה

(כג) אל החומש . בדופן החמישית . מקום שמרה וכבד תלויין שם : (כד) עד גבעת אמה . פי' שם מקום: אשר על פני גיח דרך מדבר גבעון . פירוש גיח לשון הבעה כמו ואורב ישראל מגיח ממקומו ופתרונו מביע . אף כאן זה הגבעה היתה על פני הבעת דרך מדבר גבעון .

האתה זה ד' בקריאה וסי' האתה זה בני עשו ויאמר אני . האתה זה עשהאל . האתה זה עכר ישראל . האתה זה אדני אליהו : וקח י"ג בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח :

תולדות אהרן נטה לך . גיטין סח : ויכהו אבנר . סנהדרין מט :

מצודת דוד

(יז) ותהי המלחמה קשה. עם כי מתחלה קמו מתי מספר להלחם דרך שחוק סוף הדבר היה אשר נלחמו כלם בחזקה : (יט) ולא נטה . לא נטה מאחרי אבנר ללכת וכו' : (כא) נטה לך . כי הרודף אחרי מי ושב מאחריו הנה לקלון יחשב ולזה אמר לו אבנר אם מפני הכבוד לא תרצה לשוב מאחרי עשה זאת נטה על ימינך וכו' להיות נראה שלא אחרי רדפת כ"א אחר נער אחר ואחוז באמת אחד מן הנערים ולא תכנו נפש כ"א קח חליצתו ויחשבו הכל כי אחריו רדפת והשגתו : (כב) ארצה . להפול מת בארץ : ואיך אשא פני . להסתכל בו כי הלא אבוש מפניו : (כג) באחרי החנית . בהברזל המחודד אשר בו העשוי להקוע בארץ : אל החומש . אל צלע החמישית שהוא על הלב : ורז"ל אמרו מול מקום שכבד ומרה תלוין בו : מאחריו . כי חלפה גופו מעבר אל עבר : כל הבא . מאנשי דוד : ויעמודו . עמדו מתבהלים וחדלו מלרדוף : (כד) וירדפו . אבל יואב ואבישי רדפו עוד : דרך . רדפו דרך מדבר

מצודת ציון

כמו אף תשוב צור חרבו (תהלים פ"ט) : (יח) הצבים . מל' צבי בל' רבים : (כא) חלצתו . כן יקרא המלבוש וכן ויקח את חליצותם (שופטים י"ד) : ולא אבה . ולא רצה : (כג) תחתיו . במקומו : (כד) באה . שקעה

רד"ק: שם מקום : (כה) ויתקבצו . כשראו שהיו רודפים אחריהם התקבצו אל ה"ס שהיו הולכים ראשונים ובאו אחרי אבנר והיו לאגודה אחת להלחם עם יואב ופירוש אגודה שיהיו מקובצין יחד כאלו נקשרים ונאגדים זה בזה : (כו) הלנצח תאכל חרב . תרגם יונתן הלאפרש וכן תרגם אם ישמור לנצח לאפרש ופירוש לנצח ידוע כי הוא כמו לעולם . ופי' תאכל חרב תאכל חרבך בשר לנצח הלא ידעתי כי תאוחך לנצח למלחמה תהיה מרה באחרונה : (כז) כי לולא דברת . אם לא שדברי' אתה יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו לא היתה מלחמה זאת היום ואתה החלות מלחמה זאת לא אני וכבר מאז מן הבקר ועד עתה נעלה העם איש מאחרי אחיו לולא דברת אתה כשראה יואב כי לא יכול עמהם כי התקבצו כלם תקע בשופר שיעמדו ולא ירדפו וכן עשה ויעמדו כל העם אשר עם יואב : (כח) ולא ירדפו . כמו ולא רדפו עתיד במקום עבר ורבים כמוהו : (כט) כל הבתרון . שם מחוז וגבול מעבר לירדן נקרא כן על ענין ידוע אצלם : (ל) ויקבוץ את כל העם . לפקוד אותם מי חסר מהם : ויפקדו . חסרו כמו ולא נפקד ממנו איש : תשעה עשר איש ועשהאל . לפי שהיה נכבד מהתשעה עשר לא כללו עמהם וכתבו בפרט : (לב) ויאור להם בחברון . כשהיה אור היום נבקי היו בחברון : (ג) כלאב . ובספר

רש"י: באחריה : (כז) לולא דברת . אם דברת כן לולא כמו לו ועוד יש לפותרו כמשמעו לולא דברת מה שאמרת יקומו נא הנערים וישחקו : (כט) הבתרון . שם מחוז : (ל) תשעה עשר איש ועשהאל . וכלא עשהאל בכלל עבדי דוד ולמה יצא שהיה שקול כנגד כולם וכן לכו ראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב' א') וכן והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה (מלכים א' י"א א') : (ג) ומשנהו כלאב . ובמקום אחר

דֶּ֖רֶךְ מִדְבַּ֥ר גִּבְעֽוֹן׃ כה וַיִּֽתְקַבְּצ֤וּ בְנֵֽי־בִנְיָמִן֙ אַחֲרֵ֣י אַבְנֵ֔ר וַיִּהְי֖וּ לַאֲגֻדָּ֣ה אֶחָ֑ת וַיַּ֣עַמְד֔וּ עַ֥ל רֹאשׁ־גִּבְעָ֖ה אֶחָֽת׃ כו וַיִּקְרָ֨א אַבְנֵ֜ר אֶל־יוֹאָ֗ב וַיֹּ֙אמֶר֙ הֲלָנֶ֙צַח֙ תֹּ֣אכַל חֶ֔רֶב הֲל֣וֹא יָדַ֔עְתָּה כִּֽי־מָרָ֥ה תִהְיֶ֖ה בָּאַחֲרוֹנָ֑ה וְעַד־מָתַי֙ לֹֽא־תֹאמַ֣ר לָעָ֔ם לָשׁ֖וּב מֵאַחֲרֵ֥י אֲחֵיהֶֽם׃ כז וַיֹּ֣אמֶר יוֹאָ֔ב חַ֚י הָאֱלֹהִ֔ים כִּ֛י לוּלֵ֖א דִּבַּ֑רְתָּ כִּ֣י אָ֤ז מֵֽהַבֹּ֙קֶר֙ נַעֲלָ֣ה הָעָ֔ם אִ֖ישׁ מֵאַחֲרֵ֥י אָחִֽיו׃ כח וַיִּתְקַ֤ע יוֹאָב֙ בַּשּׁוֹפָ֔ר וַיַּֽעַמְדוּ֙ כָּל־הָעָ֔ם וְלֹֽא־יִרְדְּפ֥וּ ע֖וֹד אַחֲרֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וְלֹֽא־יָסְפ֥וּ ע֖וֹד לְהִלָּחֵֽם׃ כט וְאַבְנֵ֣ר וַאֲנָשָׁ֗יו הָֽלְכוּ֙ בָּעֲרָבָ֔ה כֹּ֖ל הַלַּ֣יְלָה הַה֑וּא וַיַּעַבְר֣וּ אֶת־הַיַּרְדֵּ֗ן וַיֵּֽלְכוּ֙ כָּל־הַבִּתְר֔וֹן וַיָּבֹ֖אוּ מַחֲנָֽיִם׃ ל וְיוֹאָ֗ב שָׁ֚ב מֵאַחֲרֵ֣י אַבְנֵ֔ר וַיִּקְבֹּ֖ץ אֶת־כָּל־הָעָ֑ם וַיִּפָּ֨קְד֜וּ מֵעַבְדֵ֥י דָוִ֛ד תִּשְׁעָֽה־עָשָׂ֥ר אִ֖ישׁ וַעֲשָׂהאֵֽל׃ לא וְעַבְדֵ֣י דָוִ֗ד הִכּוּ֙ מִבִּנְיָמִ֔ן וּבְאַנְשֵׁ֖י אַבְנֵ֑ר שְׁלֹשׁ־מֵא֛וֹת וְשִׁשִּׁ֥ים אִ֖ישׁ מֵֽתוּ׃ לב וַיִּשְׂאוּ֙ אֶת־עֲשָׂהאֵ֔ל וַֽיִּקְבְּרֻ֔הוּ בְּקֶ֥בֶר אָבִ֖יו אֲשֶׁ֣ר בֵּ֣ית לָ֑חֶם וַיֵּלְכ֤וּ כָל־הַלַּ֙יְלָה֙ יוֹאָ֣ב וַאֲנָשָׁ֔יו וַיֵּאֹ֥ר לָהֶ֖ם בְּחֶבְרֽוֹן׃

ג א וַתְּהִ֤י הַמִּלְחָמָה֙ אֲרֻכָּ֔ה בֵּ֚ין בֵּ֣ית שָׁא֔וּל וּבֵ֖ין בֵּ֣ית דָּוִ֑ד וְדָוִד֙ הֹלֵ֣ךְ וְחָזֵ֔ק וּבֵ֥ית שָׁא֖וּל הֹלְכִ֥ים וְדַלִּֽים׃ ב וַיִּוָּלְד֧וּ לְדָוִ֛ד בָּנִ֖ים בְּחֶבְר֑וֹן וַיְהִ֤י בְכוֹרוֹ֙ אַמְנֹ֔ן לַאֲחִינֹ֖עַם הַיִּזְרְעֵאלִֽת׃ ג וּמִשְׁנֵ֣הוּ כִלְאָ֔ב לַאֲבִיגַ֕ל אֵ֖שֶׁת נָבָ֣ל

תרגום: דְגִבְעוֹן׃ כה וְאִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי בִנְיָמִן בָּתַר אַבְנֵר וַהֲווֹ לְסִיעָא חַד וְקָמוּ עַל רֵישׁ רָמְתָא חֲדָא׃ כו וּקְרָא אַבְנֵר לְיוֹאָב וַאֲמַר הַלְאַפְרֵשׁ תִּקְטוֹל חַרְבָּא הֲלָא יְדַעְתָּא אֲרֵי מְרִירָא תְּהֵי בְסוֹפָא וְעַד אֵימָתַי לָא תֵימַר לְעַמָּא לְמִתַּב מִבָּתַר אֲחֵיהוֹן׃ כז וַאֲמַר יוֹאָב קַיָּם הוּא יְיָ אֲרֵי אִילוּלְפוֹן מַלֵּילְתָּא אֲרֵי בְּכֵין פּוֹן מֵעִידָן צַפְרָא אִסְתַּלַּק עַמָּא גְּבַר מִבָּתַר אֲחוּהִי׃ כח וּתְקַע יוֹאָב בְּשׁוֹפָרָא וְקָמוּ כָּל עַמָּא וְלָא רְדַפוּ עוֹד בָּתַר יִשְׂרָאֵל וְלָא אוֹסִיפוּ עוֹד לְאַגָּחָא קְרָבָא׃ כט וְאַבְנֵר וְגֻבְרוֹהִי הֲלִיכוּ בְּמֵישְׁרָא כָּל לֵילְיָא הַהוּא וַעֲבָרוּ יָת יַרְדְּנָא וַאֲזַלוּ כָּל בִּתְרוֹן וַאֲתוֹ לְמַחֲנָיִם׃ ל וְיוֹאָב תָּב מִבָּתַר אַבְנֵר וּכְנַשׁ יָת כָּל עַמָּא וּשְׁגוֹ מֵעַבְדֵי דָוִד תְּשַׁעַת עֲסַר גֻּבְרָא וַעֲשָׂהאֵל׃ לא וְעַבְדֵי דָוִד קְטַלוּ מִדְּבֵית בִּנְיָמִן וּבְגֻבְרֵי אַבְנֵר תְּלַת מְאָה וְשִׁתִּין גֻּבְרָא מִיתוּ׃ לב וּנְטַלוּ יָת עֲשָׂהאֵל וְקַבְרוּהִי בְּקִבְרָא דַאֲבוּהִי דִּי בְּבֵית לָחֶם וַאֲזַלוּ כָּל לֵילְיָא יוֹאָב וְגֻבְרוֹהִי וּנְהַר לְהוֹן בְּחֶבְרוֹן׃ א וַהֲוַת קְרָבָא תְּקוֹף בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וּבֵית דָּוִד אָזְלִין וְתַקִּיפִין וּבֵית שָׁאוּל אָזְלִין וּמָאֲכִין׃ ב וְאִתְיְלִידוּ לְדָוִד בְּנִין בְּחֶבְרוֹן וַהֲוָה בּוּכְרֵיהּ אַמְנוֹן לַאֲחִינוֹעַם דְּמִיִּזְרְעֵאל׃ ג וְתִנְיָנֵיהּ כִּלְאָב לַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל

מסורה: ל' · ל' מ"ל · ל' · ל' · ג' כתיב א' בלישנא · ל' · ל' · ג' · ל' · מ"ג · ל' וחס' · כ' · ל' · וולדו ק' · ג' מ"ל כ' כ"ל · לאבגיל ק' ל'

רלבג

יקומו הנערים וישחקו לפנינו : (כח) והנה הסבה יואב שעמדו העם ולא רדפו אחרי בני ישראל ולא יספו עוד להלחם אחר זה בזמן ההוא אך שהדלו כל אחת מהכתות לשוב לארצם בוריות להמלט מהכת האחרת אם תרדוף אחריהם ולזה הלכו אבנר וסיעתו כל הלילה וכן הענין ביואב ואנשיו : (ל) והנה היה מהצלחת דוד שלא מתו מאנשיו זולת עשרים ומאנשי אבנר מתו שלש מאות וששים איש וכן התמיד הענין כל ימי המשך המלחמה בין בית שאול ובין בית דוד שכבר היה דוד הולך

פי' רבי ישעיה

(כז) כי לולא דברת . כמו אילו דברת כבר ,מהבקר היה נעלה העם איש מאחרי אחיו אלא אני סברתי כי אתה חפץ במלחמה כי אתה התחלת לומר יקומו הנערים וישחקו : (לב) ויאור להם בחברון . בנין נפעל הוא מנעלמי העיין ולולא הפלף היה נדגש :

לולא ד' כתיב א' בקריאות וסי' כי לולא התמהמהנו . כי לולא חרשתם בעגלתי . לולא דברת כי אז . לולא האמנתי לראות. ולא יספו ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ז' : ארכה ג' דגשים וחס' וסי' ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול . לאמר ארכה היא . מארץ מדה . ויולדו ה' בקריאה וסי' ויולדו להם בנים אחר המבול . ויולדו לדוד בנים בחברון דשמואל ל' חס' ו' . ויולדו עוד לדוד בנים ויולדו לאבשלום ויולדו לו שבעה בנים דאיוב . וא' ויולדו להם : סימן ושם האיש נבל אביגל כתיב. ותמהר ותרד מעל החמור

מצודת ציון

שקעה כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח) : (כה) לאגודה אחת . ר"ל לקבוצה אחת כמו ואגודתו על ארץ יסדה (עמוס ט): גבעה. הר : (כו) הלנצח . הלעולם . ועד מתי . עד איזה זמן : (כז) לולא. אם לא : נעלה . ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט): (כט) בערבה. במישור: הבתרון . שם מחוז : (ל) ויפקדו . נחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש (שם לא) : (לא) מתו . כמו ומתו ומוסב על הכו וכו' לומר הכו מבנימין וכו' ומתו : (לב) בית לחם . כבית לחם : ויאור . מל' אור : ג (א) ודלים . אלושים כמו דלות ורעות (בראשית מא): (ג) ומשנהו . מל' שנים : כאחם

מצודת דוד

מדבר גבעון ובאו לגבעת אמה : (כה) אחרי אבנר . לעזרו מיואב ואנשיו : (כו) הלנצח . וכי לעולם תהרוג בחרב מאתנו איש לאחיו : הלא ידעתה . והלא תשכיל לדעת שמרה תהיה באחרונה שאמות אני או אתה : (כז) לולא דברת . אם לא דברת מתחילה יקומו הנערים כו' : כי אז מהבוקר . מעת פגשנו היינו נפרדים אלה מאלה כיא לדרכו כי לא היה מאז דעתי להלחם עמך : (כח) ויתקע . לרמז שיעמדו ולא ירדפו עוד ושמעו אליו ולא יספו עוד להלחם : (כט) כל הלילה . כי פחד מיואב שלא יפול עליו פתאום : (ל) ועשהאל . לפי שהיה חשוב מכולם לא כללו עמהם : (לא) מבנימין . וחוזר ומפרש ובמי מבנימין באנשי אבנר : (לב) וילכו כל הלילה . כי גם הוא פחד מאבנר פן יתרגשו להסיר מעליו הפחד שלא יגאל דם אחיו : ויאור . כשבאו אל חברון האיר להם הבוקר : ג (א) ארוכה . זמן ארוך: הולך

אחר הוא קורא אותו ומשנהו דניאל ולמה נקרא שמו כלאב אמר רבי יצחק שהיו ליצני הדור אומרים מנבל היתה אביגיל מעוברת נהפך קלסתרו ודמה לאביו. ורבותינו אמרו שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה: (ה) לעגלה. זו מיכל שהיתה חביבה עליו וכן הוא אומר לולא חרשתם בעגלתי (שופטים י"ד י"ח) והכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה (שמואל ב' ו' כ"ג) עד יום מותה לא היה לה מאותו מעשה ואילך קודם אותו מעשה הוי לה: (ו) היה מתחזק. בכל כח על בית שאול להעמיד מלכותו: (ח) הראש כלב אנכי אשר ליהודה. כלום אני חשוב אפילו כראש שומר הכלבים אשר לדוד אך לפי הניקוד שהפסיק תחת הראש וכלב אנכי מוקף במקף כך פירושו הראש וכי אחפוץ להיות ראש בביתך טוב לי להיות כלב והדיוט בבית דוד וכן ת"י: היום אעשה חסד. מעתה נאה לי

ובספר דברי הימים דניאל ש' שמות היו לו וכמוהו רבים בכתוב ויש בו דרש כי לפי שלקח דוד אביגיל אחר מות נבל היו אומרים כי מעוברת היתה מנבלואם הבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל לפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד להסיר החשד לפיכך קראו כלאב כלו אב כלומר בכל צורותיו דומה לאביו דניאל היה שמו העיקר כי אמר דוד דנני אל מנבל: (ג) אבשלום בן מעכה. דרשו בו כי לפי שהיה בן יפת תואר שלקחה דוד במלחמה לפיכך היה אבשלום סורר ומורה באביו לכך נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשת יפת תואר לומר לך כל הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יוצא ממנה בן סורר ומורה ונכון הוא הדרש כי מאחר שהיא שבויה הרי הוא כמוכרח לשוב לדת ישראל ולבה לא נכון אל הדת והנטע יוצא דמות השרש: (ה) לעגלה אשת דוד. דרשו רז"ל עגלה זו מיכל בת שאול ולפי שהיתה חביבה על דוד קראה עגלה כמו לולי חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי ומה שאמר אשת דוד מסייע הדרש אע"פ שהם לא הביאו כי למה אמר על זאת אשת דוד מה שלא אמר על האחרות אלא לפי שהיתה אשתו הראשונה ומה שאמ' ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מההוא מעשה ואילך לא היה לה ולד לעשה שבזתה דוד שהיה מפזז לפני ה' אבל מעיקרא הוה לה ולפי הפשט יש לפרש עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן וכן הוא אומר הבנים שהיו בחברון לפיכך זכר הנשים ומיכל אף על פי שהביאה לו אבנר ועודנו בחברון לא זכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן אבל באמרו אשת דוד וכן אמר בדברי הימים לעגלה אשתו אולי לא היתה

הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים: (ה) לעגלה אשת דוד. אמרו ז"ל כי מפני זה אמר אשת דוד בזו לבד ולא באחרות כי היא היתה בלתי ראויה כי אם לדוד לפי שהיתה אשת שאול כמו שאמר ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך והנה אלמנתו של מלך איננה ראויה כי אם למלך וידמה גם כן כי הנשים אשר לקח בירושלם והפילגשים כמו שאמר אחר זה היו קצתם מבית שאול: (ח) והנה סבב הש"י אשר לו נתכנו עלילות שנולדה קטטה בין

הַכַּרְמְלִי וְהַשְּׁלִשִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן־מַעֲכָה בַּת־תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר׃ ד וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית וְהַחֲמִישִׁי שְׁפַטְיָה בֶן־אֲבִיטָל׃ ה וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אֵשֶׁת דָּוִד אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן׃ ו וַיְהִי בִּהְיוֹת הַמִּלְחָמָה בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וְאַבְנֵר הָיָה מִתְחַזֵּק בְּבֵית שָׁאוּל׃ ז וּלְשָׁאוּל פִּלֶגֶשׁ וּשְׁמָהּ רִצְפָּה בַת־אַיָּה וַיֹּאמֶר אֶל־אַבְנֵר מַדּוּעַ בָּאתָה אֶל־פִּילֶגֶשׁ אָבִי׃ ח וַיִּחַר לְאַבְנֵר מְאֹד עַל־דִּבְרֵי אִישׁ־בֹּשֶׁת וַיֹּאמֶר הֲרֹאשׁ כֶּלֶב אָנֹכִי אֲשֶׁר לִיהוּדָה הַיּוֹם אֶעֱשֶׂה־חֶסֶד עִם־בֵּית ׀ שָׁאוּל אָבִיךָ אֶל־אֶחָיו וְאֶל־מֵרֵעֵהוּ וְלֹא הִמְצִיתִךָ בְּיַד־דָּוִד וַתִּפְקֹד עָלַי עֲוֹן הָאִשָּׁה הַיּוֹם׃ ט כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאַבְנֵר וְכֹה יֹסִיף

דמכרמלא ותליתאה אבשלום בר מעכה בת תלמי מלכא דגשור: ד ורביעאה אדוניה בר חגית וחמישאה שפטיה בר אביטל: ה ושתיתאה יתרעם לעגלה אתת דוד אלין אתילידו לדוד בחברון: ו והוה כד הוית קרבא בין בית שאול ובין בית דוד ואבנר הוה מתקיף בבית שאול: ז ולשאול לחינתא ושמה רצפה בת איה ואמר לאבנר מה דין עלתא לות לחינתא דאבא: ח ותקיף לאבנר לחדא על פתגמי איש בשת ואמר הלא רישא דמלכא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה יומא דין אעביד טיבו עם בית שאול אבוך עם אחוהי ועם רחמוהי ולא מסרתיך בידא דדוד ומכען את מסער עלי חוב אתתא יומא דין: ט כדין יעבד יי לאבנר

תולדות אהרן ומשנהו. שם: כלאב. ברכות ד: והרביעי אדוניהו. סנהדרין שם: והששי יתרעם. שם עא: הראש כלב. עקדה שער כה:

ממשפחה גדולה ולא היתה ידועה בזכור אותה אלא באשת דוד ויש לפרש עוד כי עגלה זאת היתה אשת שאול ולקחה דוד אחרי מות שאול כמו שאומר ואת נשי אדונך בחיקך ואף על פי שאמרו אין נושאין אלמנתו של מלך הרי אמרו מלך נושא אלמנתו של מלך אחר מפני זה אמר אשת דוד כלומר שלא היתה ראויה להיות אשת אדם אחר אלא אשת דוד לפי שהיה מלך ואף על פי שזו הסברה איננה אלא לדעת רבי יהודה כי הוא אומר מלך נושא אלמנתו של מלך ואין חכמים מודים לו אף על פי כן פשט הפסוק נכון לר' יהודה ואף על פי שהיתה אשת חמיו מותרת ואף לדברי הירושלמי שאומר שאשת חמיו אסורה לא אסרוה אלא מפני מראית העין אבל מן התורה איננה אסורה והם אמרו כי רצפה פלגש שאול לקחה דוד לאשה: (ז) ויאמר. איש בשת אל אבנר ואף על פי שלא זכרו למעלה בפסוק הנה זכר בית שאול והוא איש בשת כי בו תלויה בית שאול: אל פלגש אבי. חשדו בפלגש אביו ואם היה הדבר אמת היה לו להפשו בכך לכבוד אביו ועוד כי אסורה היתה לכל אדם לפי שהיתה פלגש המלך ואין נושאין אלמנתו של מלך ואף על פי שלא היתה אשתו אלא פלגשו כיון שהיתה מיוחדת לו הרי היא נחשבת אלמנתו ועוד כיון שמשמשתו הרי אמרו אין משתמשין בשרביטו של מלך וזהו שאמר ותפקוד עלי עון האשה כי אסורה היתה להדיוט: (ח) הראש כלב אנכי. מלפני אילו הייתי ראש כלבים כלומר אפילו לא הייתי ממונה אלא על הכלבים שהייתי נקרא ראש כלב ועוד אפי' לשבט יהודה שאתה שונא אם היה לי שום מנוי עליהם לא היה לך לבזותי כל כך היום יש לי דין לעשות חסד עם בית שאול כי בזיתני והלא חסד גדול עשיתי עד היותי עם בית אביך שהחזקתי בביתו להעמידו במלכותו ולא המציתיך ביד דוד ואתה פקדת עלי עון האשה וי"ת הלא רישא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה: ולא המציתיך. בא

פי' רבי' ישעיה

(ח) הראש כלב אנכי אשר ליהודה. פי' אני ראש לכל ישראל ובזיתני כאלו הייתי ראש לכלבים ולא ראש לישראל וכאלו הייתי ראש ליהודה שהם שונאיך חשבתני: אל אחיו ואל מרעהו. פי' עם אחי שאול ועם אוהביו שעד עכשיו נתחזקתי עמהם ולא המציתיך למסרך ביד דוד. לא אעשה עוד את הדבר הזה. ובא היו"ד בהמציתיך שהוא פעלי האלף כיו"ד בפעלי הה"א כמו הראיתיך בעיניך: (ט) כה יעשה אלהים טובה וכה יוסיף. ומקרא קצר הוא:

מצודת דוד

הולך וחזק. בכל עת התחזק יותר: ודלים. שפלים וחלשים: (ג) בן מעכה. יפת תואר היתה ולקחה במלחמה: (ה) אשת דוד. חוזר על כולן לומר כל אחת היתה אשת דוד ולא פילגש: (ו) בבית שאול. להעמיד המלוכה ביד איש בושת בנו: (ז) ויאמר. סתם ולא פירש מי האומר ומעצמו יובן שהאומר היה איש בושת שנאמר אל פילגש אבי: מדוע באתה וכו'. כי אלמנתו של מלך אסורה להדיוט. (ח) הראש כלב וכו'. כ"ל מדוע בזיתני וכי אינני שר וממונה על אנשי מלכותך וכי אני ראש וממונה על הכלבים במלכות יהודה אנשי מלחמתך אשר שאת כאומר לא יאות לבזות כ"א לשונא ושפל אנשים ולא לאיש כמוני שאין בי אחת מהם: היום אעשה חסד. ר"ל האם מהיום ראוי לי שאעשה חסד וכו': ולא המציתיך. כ"ל אחר שעד הנה לא המציתיך ביד דוד ואתה גמלתני הרע כי תפקוד עלי עון הפילגש: (ט) כה יעשה. הוא ענין שבועה וכהנה הרבה במקרא: כאשר נשבע

מצודת ציון

(ז) באתה. מל' ביאה ובעילה: (ח) אחיו. קרוביו: מרעהו. אוהביו: המציתיך. ענין הזמנה ומסירה כמו ואת העולה המציאו אליו (ויקרא ט): ותפקוד. ענין

רדק

בא על דרך בעלי הה"א ואע"פ שהוא מבעלי האל"ף ופי' כמו ואת העולה המציאו אליו ענין הזמנה ומסירה: (ט) כאשר נשבע ה' לדוד. דברו הוא שבועתו וכן אמר נשבעתי לדוד עבדי או לפי שאמר שני פעמים לשאול בשם האל בגלגל ובדבר עמלק בקש לו ה' איש כלבבו ונתנה לרעך ואמרו הן הן שבועה לאו לאו שבועה:

(יב) תחתיו לאמר למי ארץ. בסתר שלח לו למי תאות הארץ אלא לך כמו שאמר האל כרתה בריתך עמי ואני אסוב לך כל ישראל וי"ת מאתריה למימר מקיימנ' במאן דעבד ארעא למימר ויש דרש שכתב בכתבו לדוד מן אבנר לדוד הקדים שמו לשם דוד זהו אל דוד תחתיו לפיכך נענש אבנר: (יג) כי אם לפני הביאך. כי אם לפני כל דבר יהיה הביאך את מיכל: (כד) וישלח דוד מלאכים. אף על פי ששלח לאבנר שלח גם כן לאיש בשת לכבודו שלא רצה לקחתה בלא רשותו: אשר ארשתי לי. זה מסייע פי' רז"ל שכתבנו למעלה בענין זה כלומר אשתי היא וארשתיה במאה ערלות פלשתים כלומר בהם היה דעתי לא בעושר שהתנ' לי שאול שהוא מלוה אצלו לפיכך היא אשתי באמת. ולפי הפשט אמר ארשתי לי ר"ל בסכנה שמתי עצמי בגבורה לפיכך יש עליך להחזירה לי ובאמרו במאה והוא נתן מאתים ואמר במאה כי מאה היה התנאי ביניהם: (טו) מעם איש. מעם אישה וכת"י מלות בעלה ואחר כך פירש מי היה בעלה פלטיאל בן ליש והוא פלטי בן ליש שכתוב למעלה. ובדרש לפיכך קראו עתה פלטיאל שפלטו אל מעבירה שלא בא על מיכל כמו שפירשנו למעלה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה עד בחורים על מצוה שהלכה מידו ושהיה כובש את יצרו עד בחורים שנעשה כבחורים שלא טעמו טעם אותו חטא וכל זה הוא רחוק מדרך הפשט ובחורים הוא שם מקום בארץ בנימין כמו שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים ות"י עלמת ועלמת ובחורים ענין אחד וכן נזכר זה המקום בספר יהושע עלמון ובדברי הימים עלמות ואפשר שנקרא כן על שם אדם הנקרא עלמת בן יערה משבט בנימן ולו היתה העיר הזאת וכבר כתבנו למעלה כי מיכל ופלטי שוגגים היו: (יח) ביד דוד

תרגום

וכדין יוסיף ליה ארי כמא דקים יי לדוד ארי כדין אעביד ליה׃ י לאעברא מלכו מבית שאול ולאקמא ית כורסי דוד על ישראל ועל דבית יהודה מדן ועד באר שבע׃ יא ולא יכיל עוד לאתבא ית אבנר פתגמא מדדחיל יתיה׃ יב ושלח אבנר אזגדין לות דוד מאתריה למימר מקימנא במן דעבד ארעא למימר גזר קימך עמי והא ידי עמך לאסחרא לותך ית כל ישראל׃ יג ואמר טב אנא אגזר עמך קים ברם פתגמא חד אנא שאיל מעמך למימר לא תחזי ית אפי אלהן קדם מתיותך ית מיכל בת שאול במיתך לאתחזאה קדמי׃ יד ושלח דוד אזגדין לות איש בשת בר שאול למימר הב ית אתתי ית מיכל דארסית לי במאה ערלות פלשתאי׃ טו ושלח איש בשת ודברה מלות בעלה מלות פלטיאל בר ליש׃ טז ואזל עמה בעלה אזיל ובכי בתרהא עד עלמת ואמר ליה אבנר איזיל תוב ותב׃ יז ופתגם אבנר הוה עם סבי ישראל למימר אף תמלי אף מדקמוהי הויתון בען ית דוד למהוי מלכא עליכון׃ יח וכען עבידו ארי יי אמר לדוד למימר ביד דוד עבדי

מקרא

לו כי כאשר נשבע יהוה לדוד כי־כן אעשה־לו׃ י להעביר הממלכה מבית שאול ולהקים את־כסא דוד על־ישראל ועל־יהודה מדן ועד־באר שבע׃ יא ולא־יכל עוד להשיב את־אבנר דבר מיראתו אתו׃ (פ)

יב וישלח אבנר מלאכים אל־דוד תחתו (תחתיו ק') לאמר למי־ארץ לאמר כרתה בריתך אתי והנה ידי עמך להסב אליך את־כל־ישראל׃ יג ויאמר טוב אני אכרת אתך ברית אך דבר אחד אנכי שאל מאתך לאמר לא־תראה את־פני כי אם־לפני הביאך את מיכל בת־שאול בבאך לראות את־פני׃ יד וישלח דוד מלאכים אל־איש־בשת בן־שאול לאמר תנה את־אשתי את־מיכל אשר ארשתי לי במאה ערלות פלשתים׃ טו וישלח איש בשת ויקחה מעם איש מעם פלטיאל בן־לוש (ליש ק')׃ טז וילך אתה אישה הלוך ובכה אחריה עד־בחרים ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב׃ יז ודבר־אבנר היה עם־זקני ישראל לאמר גם־תמול גם־שלשם הייתם מבקשים את־דוד למלך עליכם׃ יח ועתה עשו כי יהוה אמר אל־דוד לאמר ביד ׀ דוד עבדי

נ' ס' · ג' חס' · ב' כי הלך שמעי · ד' חס' בנבי' · כ"ט · ג' בסיפ'

רשי

לי לעשות חסד עם בית שאול ועם כל אוהביו כאשר עשיתי עד הנה ולא המציאתיך ביד דוד: (יב) תחתיו לאמר. מאתריה למימר מקיימנא במאן דעבד ארעא: למי ארץ. לשון שבועה במי שהארץ שלו. ד"א תחתיו שמו הזכיר תחלה באגרת ואח"כ הזכיר שם דוד ולכן נענש. כתב ממני אבנר שר צבאי ישראל לדוד מלך ישראל שלום: למי ארץ. למי שהמלכות הגון לו אני שולח לו לאמר כרתה בריתך וגו': (יג) לפני הביאך. לפני ראותך פני הביאך את מיכל: (טו) מעם איש. תרגם יונתן מלות בעלה: (טז) הלוך ובכה. על מצוה ההולכת ממנו שכל אותן השנים נעץ חרב בינו לבינה במטה ולא נכשל בה: (יז) ודבר אבנר היה. קודם לכן: (יח) אמר אל דוד. על דוד

פי' רבי' ישעיה

(יב) תחתיו לאמר למי ארץ. פירוש מלאכים שהיו בני סודו של אבנר שהיו חשובים לדוד במקומו של אבנר ושלח לו לומר למי כל הארץ כי אם לך: כרתה בריתך אתי. פי' שאהיה שר צבא בישראל כאשר הייתי בימי שאול: (יג) כי אם לפני הביאך. לשון כפול הוא. שהיה לו לכתוב כי אם הביאך או לפני הביאך: (יד) תנה את אשתי את מיכל. פירוש שלא נאסרה עליו שבאונס נתנה אבי' לפלטי: (יח) ביד דוד עבדי הושיע את עמי ישראל. נחלף האל"ף בה"א ופירושו אושיע שאותיות אהו"י מתחלפות זו בזו. וכן כל מלבושי אגאלתי נחלף הה"א באל"ף והיה לו לומר הגאלתי:

אביגיל כתיב. ומשנהו כלאב לאביגל כתיב: במאה ה' וסימ' נמסר בסדר וישלח ובסוף יהושע: בחרים ד' חס' בלישנ' וסימני' וילך אתה אישה הלוך ובכה. והנה עמך. שמעי בן גרא בן הימיני. ויאמר חוהאל מדוע. אז תשמח בתולה במחול: שלשם ד' חס' בנביאים וסי' בא אלהים אל המחנה. ויהי כל יודעו. אשה עזרה לנו. ודבר אבנר היה עם כל ישראל:

עבדי

מצודת ציון

ענין זכרון: (י) ולהקים. להעמיד: (יב) תחתיו. במקומו: להסב. לסבב: (יד) ארשתי. מל' ארוסה וכן אשר ארש אשה (דברים כ): (יח) הושיע. כמו אושיע ה"א במקום אל"ף כמו ואתכם

מצודת דוד

ה'. להמליכו על כל ישראל: אעשה לו. לדוד לסייעו על דבר המלוכה: (יא) ולא יכול. על איש בושת יאמר: (יב) תחתיו לאמר. ר"ל שלח מלאכים ממקומו שיאמרו בשבועה למי ארץ ר"ל נשבעים אנו במי שהארץ שלו כי לה' הארץ ודבר השבועה היתה אשר בלב ידבר לאמר כרתה ברית עמו להיות לי לאוהב ויהיה כח ידי עמך וכו': (יג) כי אם לפני. ר"ל רק קודם כל דבר יהיה הביאך את מיכל וכו' בעת בואך אלי: (יד) וישלח דוד. על כי היה עתה בטוח אשר אבנר ימלא את דברו: במאה ערלות. ולקדושין תחשב או ר"ל הלא מאז שמתי עצמי בסכנה בגבורה וכאומר שגם עתה יוסיף ידו להלחם בגבורה (אף שנתן מאתים ערלות מ"מ התנאי לא היה כ"א מאה): (טו) מעם איש. וחזר ומפרש שהוא פלטיאל והוא פלטי האמור למעלה: (טז) וילך. ללותה: (יז) ודבר אבנר. ר"ל וכה היה דבר אבנר עם זקני ישראל שאמר להם הלא מאז הייתם אתם מבקשים את דוד שימלוך הוא אך אני לבדי הייתי מתחזק בבית שאול: (יח) ועתה עשו. ר"ל הואיל ובת שאול נשואה לו גם הוא נחשב מבית שאול לזאת עשו כאשר בקשתם מאז כי ה' אמר וגו' הושיע

עבדי הושיע. מקור במקום הושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידו וכן ואתכם הוציא מתוכה כאילו אמר אוציא וכת"י הושיע אפרוק: (יט) וידבר גם אבנר באזני בנימן. כמו וידבר אבנר גם כן באזני בני בנימין ולפי שאמר ודבר אבנר היה עם זקני ישראל אמר כי גם באזני שבט בנימין דבר ואף על פי ששבט בנימין היו קרובים לבית שאול היו יותר חפצים במלכות דוד מפני שראו שהיה מצליח בכל דרכיו ובכל מלחמותיו וראו כי בית שאול היו הולכים ומתמעטים ולא היה להם סימן יפה במלוכה ועוד כי אבנר הוא הטה את לבבם אחרי דוד מפני שרצה להשלים עמו ולכך אמר הנה זה הספור מזה הענין ומזאת המלחמה:

הוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים וּמִיַּד כָּל־אֹיְבֵיהֶם׃ יט וַיְדַבֵּר גַּם־אַבְנֵר בְּאָזְנֵי בִנְיָמִין וַיֵּלֶךְ גַּם־אַבְנֵר לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי דָוִד בְּחֶבְרוֹן אֵת כָּל־אֲשֶׁר־טוֹב בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל וּבְעֵינֵי כָּל־בֵּית בִּנְיָמִן׃ כ וַיָּבֹא אַבְנֵר אֶל־דָּוִד חֶבְרוֹן וְאִתּוֹ עֶשְׂרִים אֲנָשִׁים וַיַּעַשׂ דָּוִד לְאַבְנֵר וְלַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִשְׁתֶּה׃ כא וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל־דָּוִד אָקוּמָה וְאֵלֵכָה וְאֶקְבְּצָה אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְיִכְרְתוּ אִתְּךָ בְּרִית וּמָלַכְתָּ בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־אַבְנֵר וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ כב וְהִנֵּה עַבְדֵי דָוִד וְיוֹאָב בָּא מֵהַגְּדוּד וְשָׁלָל רָב עִמָּם הֵבִיאוּ וְאַבְנֵר אֵינֶנּוּ עִם־דָּוִד בְּחֶבְרוֹן כִּי שִׁלְּחוֹ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ כג וְיוֹאָב וְכָל־הַצָּבָא אֲשֶׁר־אִתּוֹ בָּאוּ וַיַּגִּדוּ לְיוֹאָב לֵאמֹר בָּא־אַבְנֵר בֶּן־נֵר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיְשַׁלְּחֵהוּ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ כד וַיָּבֹא יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָה הִנֵּה־בָא אַבְנֵר אֵלֶיךָ לָמָּה־זֶּה שִׁלַּחְתּוֹ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ׃ כה יָדַעְתָּ אֶת־אַבְנֵר בֶּן־נֵר כִּי לְפַתֹּתְךָ בָּא וְלָדַעַת אֶת־מוֹצָאֲךָ וְאֶת־מָבוֹאֶךָ וְלָדַעַת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃ כו וַיֵּצֵא יוֹאָב מֵעִם דָּוִד וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ מִבּוֹר הַסִּרָה וְדָוִד לֹא יָדָע׃ כז וַיָּשָׁב אַבְנֵר חֶבְרוֹן וַיַּטֵּהוּ

אֶפְרוֹק יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל מִיְדָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּמִיַּד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן׃ יט וּמַלֵּיל אַף אַבְנֵר קֳדָם דְּבֵית בִּנְיָמִן וַאֲזַל אַף אַבְנֵר לְמַלָּלָא קֳדָם דָּוִד בְּחֶבְרוֹן יַת כָּל דְּתַקִּין בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל וּבְעֵינֵי כָּל דְּבֵית בִּנְיָמִן׃ כ וַאֲתָא אַבְנֵר לְוָת דָּוִד לְחֶבְרוֹן וְעִמֵּיהּ עַסְרִין גֻּבְרַיָּא וַעֲבַד דָּוִד לְאַבְנֵר וּלְגֻבְרַיָּא דְעִמֵּיהּ מִשְׁתְּיָא׃ כא וַאֲמַר אַבְנֵר לְדָוִד אֵיקוּם וְאֵיזֵל וְאֶכְנוֹשׁ לְוָת רִבּוֹנִי מַלְכָּא יַת כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִגְזְרוּן עִמָּךְ קְיָם וְתִמְלוֹךְ בְּכָל דִּרְעוּת נַפְשָׁךְ וְשַׁלַּח דָּוִד יַת אַבְנֵר וַאֲזַל בִּשְׁלָם׃ כב וְהָא עַבְדֵי דָוִד וְיוֹאָב אֲתָא מִן מַשִּׁרְיָתָא וַעֲדָאָה סַגִּיאָה עִמְּהוֹן אַיְתִיאוּ וְאַבְנֵר לֵיתוֹהִי עִם דָּוִד בְּחֶבְרוֹן אֲרֵי שַׁלְּחֵיהּ וַאֲזַל בִּשְׁלָם׃ כג וְיוֹאָב וְכָל חֵילָא דְעִמֵּיהּ אֲתוֹ וְחַוִּיאוּ לְיוֹאָב לְמֵימַר אֲתָא אַבְנֵר בַּר נֵר לְוָת מַלְכָּא וְשַׁלְּחֵיהּ וַאֲזַל בִּשְׁלָם׃ כד וַאֲתָא יוֹאָב לְוָת מַלְכָּא וַאֲמַר מָה עֲבַדְתָּא הָא אֲתָא אַבְנֵר לְוָתָךְ לְמָא דְנַן שַׁלַּחְתֵּיהּ וַאֲזַל מֵיזַל׃ כה יְדַעְתָּא יַת אַבְנֵר בַּר נֵר אֲרֵי לְאַטְעָיוּתָךְ אֲתָא וּלְמִידַע יַת מִיפְּקָךְ וְיַת מֵיעָלָךְ וּלְמִידַע יַת כָּל דְּאַתְּ עָבֵיד׃ כו וּנְפַק יוֹאָב מִן קֳדָם דָּוִד וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין בָּתַר אַבְנֵר וַאֲתִיבוּ יָתֵיהּ מִגּוּבָא דְסִירְתָא וְדָוִד לָא יְדַע׃ כז וְתָב אַבְנֵר לְחֶבְרוֹן

דוד ואינו זו ממשמעות אל: (כב) מהגדוד. פשטו בגדוד לשלול על האויב: מבור הסרה. שם מקום. ורבותינו אמרו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג על שלא החזיק דברי דוד בצפחת המים אשר לקח מראשותיו של שאול וגם על כנף המעיל של שאול אמר שמא אחד מן הסירים נאחז בו וקרעו

רלבג

בין אבנר ובין איש בושת והשתדל מפני זה אבנר להמליך דוד על כל ישראל כי מה' היתה לו המלוכה וראוי שלא יעלם ממנו כי לא נשאה מיכל עם פלטי בן ליש שאם הדבר כן היתה אסורה לדוד ואולם מה שהזכיר הכתוב מבני מיכל הם מבני מרב אחותה ומיכל גדלה אותם ומפני שגדלה אותם נקראו בניה ולזה אמר שילדה אותם לעדריאל המחולתי שהיה בעלה של מירב: (כז) ויכהו. המית יואב

בנימין י"ז מ"ל וסי' נמסר בסדר וישלח וביהושע סימן כ"א: אקומה ג' בקריאה וסי' אקומה וידברו בי. אקומה ואלכה ואקבצה. אקומה נא ואסובבה בעיר ובשוקים: ידעת את י"ב פסוקים את ואת את וסי' ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן. ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם. אלה תולדת יעקב יוסף בן שבע. והוצאתם את שניהם אל שער העיר. ויראו אתו העם ויהללו את. ידעת את אבנר בן נר כי לפתותך. ומלך ארם דמלכים. ויבנו את במת הבעל. וישב ישמעאל. ושברתי את זרועותיו. וכי יעשה הנשיא נדבה: ולדעת ה' בקריאה וסי' ידעת את אבנר בן נר ב' בפסוק. כי שמך נקרא. וחברו. ולדעת רשע כסל:

תולדות אד. וישבו אותו מבור הסרה. סנהדרין מט: ויטהו יואב. שם:

(כב) מהגדוד. ולא סיפר מאיזה גדוד ומאין הביאו השלל. ומן הנראה כי מארץ פלשתים היה אולי יצא גדוד פלשתים בארץ ישראל להלחם או לפשוט ויואב עם עבדי דוד יצאו אליהם ועתה שב מהגדוד ההוא והביאו שלל רב: (כה) את מוצאך ואת מבואך. כן כתיב וקרי מובאך הכתיב כמשפטו כדרך נחי העי"ן והקרי הוא לזווג המלות והוא מנהג הלשון במקומות הרבה לשנות התנועות מפני הזיווג כמו הורו והוגו וכן תהומות יכסיומו ובמובאך הקרי נהפך עיין הפעל לפ"א הפעל והוא גם כן מנהג הלשון לכתוב כן כמו אם ישוב ישיבני וכן ליראה ה' את יריבי ישוב יתפלא בי והדומים להם כמו שכתבנו בס' מכלול: (כו) מבור הסרה. נראה כי סירים וקוצים היה מקום הבור ההוא לפיכך נקרא כן ורבו' ז"ל דרשו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג שלא החזיק דברי דוד אל שאול אלא דחה אותם בדברי הבל בצפחת המים שלקח ממראשותיו אמר לו אחד מן הנערים שכחה בבור ומצאה דוד שם ושקר הוא שאמר שלקחה ממראשותיך ובדבר כנף המעיל אמר בסירים נאחז כנף מעילך ונקרע ולא הרגשת בו כשנקרע

מצודת ציון

ואתכם הוציא (יחזקאל יא) ומשפטו אוציא: (כ) משתה. כל סעודה קרויה ע"ש המשתה כמו אל בית משתה היין (אסתר ה): (כא) תאוה. ענין חפץ ורצון: (כו) הסרה. מין קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז): (כז) בשלי. ענין שגגה ושכחה כמו

מצודת דוד

גם ידי עמו וחפץ אני בו מבין כל בית שאול: (יט) גם אבנר וכו'. כמו וידבר אבנר גם באזני בנימן עם שהיו מבני שבטו של איש בושת: את כל אשר טוב. אשר ישר הדבר בעיני כולם שימלוך הוא: (כא) ויכרתו. להיות לך לעבדים: בכל אשר וכו'. ר"ל תהיה שליט ומושל בכל דבר: (כב) מהגדוד. אשר נלחם בהם: (כג) וכל הצבא. ולא נפקד מהם איש ובא לומר שבעבור זה ובעבור רוב השלל שהביא מלאו לבו לספר מעשה המלך וכאשר יאמר: (כה) ידעת. הלא ידעת את אבנר אשר הוא שונא לך ולא בא כי אם לפתותך אחר דעתו: ולדעת וכו'. ובכדי לדעת את כל מוצאך ר"ל מה אתה עושה בעניני המלחמות ומה אתה עושה בבית: (כו) וישלח. לקראו בשם המלך כאלו שכח מה בדברו עמו: מבור הסרה. מן הבור העומד במקום הסירים כי שם מצאוהו מלאכי יואב: (כז) ויטהו. הטה אותו מן הדרך אל

רדק

כשנקרע ומנאו דוד : (כז) אל תוך השער . שער העיר חברון ורבותי׳ ז״ל דרשו בו כמו השערה אל הזקני׳ כלומ׳ אמר לו להביאו לפני הסנהדרין להשפט עמו בדם עשהאל כן אמר לו והטעהו באלה הדברים שהיה מדבר עמו בשלי ובשגגה שהיה משגה אותו ולא הבין אבנר והכהו יואב :. לדבר אתו בשלי . בשלום מן ישליו שלים או פירושו בפתאום וכן תרגם פתע פתאום בתכף שלו . ויש בו דרש כי בא אליו בערמה ושאל לו גדמת היאך חולצת והוא היה שוחה ומראה לו כי בשינים תחלץ ואז הכהו וזהו בשלי לשון של נעלך שו שאמר ובנעלו אשר ברגלו : החומש . כמו אל החומש ורבים כמוהו וכבר פירשנוהו למעלה : וימת בדם עשהאל . אמרו רז״ל שתבעו בדם עשהאל . ודנו בדין סנהדרין אמר לו למה הרגת עשהאל אמר עשהאל רודף היה אמר לו היה לך להציל עצמך באחד מאיבריו אמ׳ לו לא יכולתי לכוין לו אמר לו בדופן חמישית כוונת לו באחד מאיבריו לא יכולת לכוין לו : (כט) יחולו . דמי אבנר יפלו ויחנו על ראש יואב וכן על ראש רשעים יחול : ואל כל בית אביו . אם יואב חטא מה חטאו בית אביו לא אמר אלא על המסייעים אותו והסומכים את ידו כמו שכתוב בתורה באיש ההוא ובמשפחתו ותרג׳ אונקלוס ובסעדוהי : ומחזיק בפלך . מחזיק במשענת מחמת חולי הרגלים ואמרו רז״ל כל הקללות האלה נתקיימו בזרע של דוד לפי שלא כדין קללו אחי שהיה בדעתו לצוות עליו להרגו וכן עשה והיכן נתקיימו זב מרחבעם מצורע עוזיהו מחזיק בפלך אסא נופל בחרב יאשיהו חסר לחם יהויכין ועוד אמרו רז״ל למה קללו באלו הקללות ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב לפי שאמרו בחמשה דברים אדם זוכה זוכה לבנים הזכאין כלומר שמוסיף הקב״ה לבניו באלה החמשה דברי׳ בזכות אבותיהם/ ואלו הם החמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בימים בנוי שנאמר והדרך על בניהם בכח שנאמר גבור בארץ יהיה זרעו בעושר שנ׳ לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם בחכמה שנא׳ ולמדתם אותם את בניכם בימים שנאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכנגדן בהפך לרעה לדור חייב כגון אבותיהם והרשעים הביאו ראייה מדוד שקלל את יואב בשביל שנתברר לו עונו והוא מדה כנגד מדה זב כנגד הכח זה גבור וזה תשש מצורע כנגד הנוי שנא׳ ושפח ה׳ את קדקד בנות ציון כי תחת יופי זה הדור וזה כיעור מחזיק בפלך כנגד תכם כי פירשו מחזיק בפלך טפש ונופל בחרב כנגד השנים זה מאריך ימים וזה מקצר ימים וחסר לחם כנגד העושר ודוד נתברר לו כי זרע יואב יהיו רשעים וקלל הדור הרשע הבא מזרעו באלה החמש : (ל) ויואב ואבישי . אבישי היה עם יואב כשהרגו ונסכם עמו וכאילו הרגו גם כן : הרגו לאבנר . כמו את אבנר וכן לכל כליו תעשה נחשת : במלחמה . כלומר הוא הרג עשהאל במלחמה והם הרגו אבנר בשלום וזהו שאמר דוד וישם דמי מלחמה בשלום : (לא) ויאמר דוד . אף על פי שיואב הרגו אמר לו שיקרע עליו ויתאבל כי שלא בדין הרגו : הולך אחרי המטה . כשהיו מוליכין אותו לקבורה ואף על פי שאמרו כי המלך אינו יוצא אחר המת ואפילו מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו עשה כן דוד להוציא מלבם של ישראל שלא יחשדוהו כי בעצתו נהרג כמו שאמ׳ בסוף הענין וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר : (לב) אל קבר . כמו על קבר וכמוהו אל ההרים לא אכל וכן ויקונן המלך אל אבנר כמו על אבנר : (לג) הכמות נבל . בתרגו כמו רשע או פירושו כאדם נופל ושפל ימות אבנר שהיה גבור וגדול איך לא השיב ידו אל מכהו :

ידיך

יוֹאָב֙ אֶל־תּ֣וֹךְ הַשַּׁ֔עַר לְדַבֵּ֥ר אִתּ֖וֹ בַּשֶּׁ֑לִי וַיַּכֵּ֨הוּ שָׁ֤ם הַחֹ֙מֶשׁ֙ וַיָּ֔מָת בְּדַ֖ם עֲשָׂהאֵ֥ל אָחִֽיו׃ כח וַיִּשְׁמַ֤ע דָּוִד֙ מֵֽאַחֲרֵ֣י כֵ֔ן וַיֹּ֗אמֶר נָקִ֨י אָנֹכִ֧י וּמַמְלַכְתִּ֛י מֵעִ֥ם יְהוָ֖ה עַד־עוֹלָ֑ם מִדְּמֵ֖י אַבְנֵ֥ר בֶּן־נֵֽר׃ כט יָחֻ֙לוּ֙ עַל־רֹ֣אשׁ יוֹאָ֔ב וְאֶ֖ל כָּל־בֵּ֣ית אָבִ֑יו וְאַל־יִכָּרֵ֣ת מִבֵּית֩ יוֹאָ֨ב זָ֧ב וּמְצֹרָ֛ע וּמַחֲזִ֥יק בַּפֶּ֖לֶךְ וְנֹפֵ֥ל בַּחֶ֖רֶב וַחֲסַר־לָֽחֶם׃ ל וְיוֹאָב֙ וַאֲבִישַׁ֣י אָחִ֔יו הָרְג֖וּ לְאַבְנֵ֑ר עַל֩ אֲשֶׁ֨ר הֵמִ֜ית אֶת־עֲשָׂהאֵ֧ל אֲחִיהֶ֛ם בְּגִבְע֖וֹן בַּמִּלְחָמָֽה׃ לא וַיֹּ֨אמֶר דָּוִ֜ד אֶל־יוֹאָ֣ב וְאֶל־כָּל־הָעָ֣ם אֲשֶׁר־אִתּ֗וֹ קִרְע֤וּ בִגְדֵיכֶם֙ וְחִגְר֣וּ שַׂקִּ֔ים וְסִפְד֖וּ לִפְנֵ֣י אַבְנֵ֑ר וְהַמֶּ֣לֶךְ דָּוִ֔ד הֹלֵ֖ךְ אַחֲרֵ֥י הַמִּטָּֽה׃ לב וַיִּקְבְּר֤וּ אֶת־אַבְנֵר֙ בְּחֶבְר֔וֹן וַיִּשָּׂ֨א הַמֶּ֜לֶךְ אֶת־קוֹל֗וֹ וַיֵּבְךְּ֙ אֶל־קֶ֣בֶר אַבְנֵ֔ר וַיִּבְכּ֖וּ כָּל־הָעָֽם׃ לג וַיְקֹנֵ֥ן הַמֶּ֛לֶךְ אֶל־אַבְנֵ֖ר וַיֹּאמַ֑ר הַכְּמ֥וֹת

ואפניה יואב לגו תרעא למללא עמיה בשליא ומחהי תמן בסטר ירכיה ומית בדמא דעשהאל אחוהי : כח ושמע דוד מבתר כן ואמר זכאי אנא ומלכותי מן קדם יי׳ עד עלמא מדמא דאבנר בר נר : כט יחולון על רישא דיואב ואל כל בית אבוהי ולא יפסוק מבית יואב דאיב וסגיר ומתקיף באגד ומתקטיל בחרבא וחסיר מזון : ל ויואב ואבישי אחוהי קטלו לאבנר על דקטל ית עשהאל אחוהון בגבעון בקרבא : לא ואמר דוד ליואב ולכל עמא דעמיה בזעו לבושיכון ואסרו סקין וספדו קדם אבנר ומלכא דוד אזיל בתר ערסא : לב וקברו ית אבנר בחברון וארים מלכא ית קליה ובכא על קברא דאבנר ובכו כל עמא : לג ואלא מלכא על אבנר ואמר הכמיתת רשיעין ימות אבנר :

אחיהם ד׳ בקריאה וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן ט׳ :

רשי

וקרעו : (כג) אל תוך השער . לפני סנהדרין להשפט על דם עשהאל אחיו : בשלי . בשגגה שלא הבין אבנר שבלבו להרגו ושלם המקרא ויכהו יואב בשלי אל תוך השער לדבר אתו : (כט) יחולו . ינוחו יחולו דמי אבנר על מקרא שלפניו הוא מוסב שאמר נקי אני וממלכתי מדמי אבנר יחולו דמיו על ראש יואב דמו המחכים במקרא שלפניו: ומחזיק בפלך . נשען על מקלו מחמת חולי הרגלים : (ל) הרגו לאבנר. כמו את אבנר ודומה לו עשקא לי ערבני (ישעי׳ ל״ח יד) עשקה אותי וכן רפא נא לה (במדבר יב יג) רפא אותה וכמוהו שלח לשריו לבן חיל לעובדי׳ וגו׳ ללמד בערי יהודה (ד״ה ב׳ י״ז ב׳) ופתרונו שלח את שריו את בן חיל : (לג) הכמות נבל . הכמות רשע

רלבג

יואב את אבנר במרמה כי הביאו תוך השער לדבר אתו בשלוה ובבטחון והכהו אל החומש להנקם ממיתת עשהאל אחיו : (כח) והנה היה רע מאד בעיני דוד מה שעשה יואב ולזה קללו בזאת הקללה הנפלאה והוא שלא יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך מצד חולי הרגלים וחולשת הגוף כי אלו האנשים חשובים הם כמת כי אין פעולותיהם הטבעיות המסודרות מהנפש אשר תשים חיים באופן ראוי ולזה המשיל המצורע למת באמרו אל נא תהי כמת וכן חסר לחם הוא חשוב כמת כי אין לו מה שיחיה הוא עצמו : (לב) והנה בכה דוד בכי גדול וקונן אל אבנר ולא טעם לחם כל היום ההוא לשתי סבות

פי׳ רבי ישעיה

(כז) לדבר אתו בשלי . פירוש בשגגה השגגה היתה לאבנר שלא נזהר משגגת יואב שהרג אחיו : (כט) יחולו על ראש יואב . פי׳ יחולו דמי אבנר : ומחזיק בפלך . זהו מטה שנשענין עליו וזהו חולי הרגלים הנקרא פודגרא . ודומה לו ידיה שלחה בכשור וכפיה תמכו פלך והוא המקל שהופשות המוות וקושרות בן הפשתן והצמר שהן מוות וכישור ופלך דבר אחד כן ותרגומו ומתקיף באגד . ויש לומר שרומז לפני דאזלי איתגרא שהוא מקל שהזקנים נשענים עליו : (ל) הרגו לאבנר . כמו את אבנר ודומה לו רפא נא לה :

מצודת ציון

כמו על השל (לקמן ו) וכן גם של תשלו (רות ב) : (כט) יחולו . יחנו וישכנו כמו על ראש רשעים יחול (ירמיה ל) : זב . חולי שנוטף מאמתו כמין זרע : בפלך . ענין משענת ומטה ודומה לו וכפיה תמכו פלך (משלי לא) והוא המטה שטוות בו הנשים : (ל) לאבנר . את אבנר כמו לכל כליו (שמות כז) ומשפטו את כל כליו : (לב) אל קבר . כמו על קבר : (לג) נבל . אדם פחות המעלה

מצודת דוד

אל תוך חלל השער : בשלי . בדבר השכחה אשר שכח המלך לדבר עמו : ויכהו שם. בעת דברו עמו ולא היה נזהר אז הכהו בתוך השער ההוא : אל החומש . אל דופן החמישית מקום שכבד ומרה תלוין : בדם עשהאל . בעבור ששפך דם עשהאל אחיו : (כח) נקי אנכי . ר״ל לא מדעתי נעשתה ואהיה נקי מהעונש הן עונש הגוף הן בדבר המלכות : (כט) יחולו . עונשי דמי אבנר יחולו על ראש יואב : אל כל וכו׳ . הואיל ובעצתם נעשתה : ואל יכרת . ר״ל לא יופסק להיות חדל : ומחזיק בפלך . אוחז במשענת מחמת חולי הרגלים : (ל) ואבישי . לפי שנמנם עם יואב לתוך השער להיות לו לעזר מעלה עליו הכתוב כאלו גם הוא הרגו : במלחמה . כאלו יאמר הנה לא כן עשו כי אבנר הרג את עשהאל במלחמה והם הרגו לאבנר בשלום : (לא) אל יואב . להיות גם הוא כדואג על מיתתו ומהרהר על מה שהרגו : הולך . היה הולך אחר המטה למען דעת הכל שלא מעצתו נעשתה : (לג) הכמות נבל

נבל ימות אבנר: לד ידיך לא־אסרות ורגליך לא־לנחשתים הגשו כנפול לפני בני־עולה נפלת ויספו כל־העם לבכות עליו: לה ויבא כל־העם להברות את־דוד לחם בעוד היום וישבע דוד לאמר כה יעשה־לי אלהים וכה יסיף כי אם־לפני בוא־השמש אטעם־לחם או כל־מאומה: לו וכל־העם הכירו וייטב בעיניהם ככל אשר עשה המלך בעיני כל־העם טוב: לז וידעו כל־העם וכל־ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את־אבנר בן־נר: לח ויאמר המלך אל־עבדיו הלוא תדעו כי־שר וגדול נפל היום הזה בישראל: לט ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני ישלם יהוה לעשה הרעה כרעתו:

ד א וישמע בן־שאול כי מת אבנר בחברון וירפו ידיו וכל־ישראל נבהלו: ב ושני אנשים שרי־גדודים היו בן־שאול שם האחד בענה ושם השני רכב

לד ידך לא אסירן ורגלך לא קזיקין דנחש אתקרבו כמפל קדם גברין רשיעין נפקתא ואוסיפו כל עמא למבכי עלוהי: לה ואתא כל עמא לאוכלא ית דוד לחמא עד דיומא קים וקיים דוד למימר כדין יעביד לי יי וכדין יוסיף אלהין קדם מיעל שמשא אטעום לחמא או כל מדעם: לו וכל עמא אשתמודעו ושפר בעיניהון ככל דעבד מלכא בעיני כל עמא טב: לז וידעו כל עמא וכל ישראל ביומא ההוא ארי לא הוה בעצת מלכא לאקטלא ית אבנר בר נר: לח ואמר מלכא לעבדוהי הלא תדעון ארי רב ושליט נפל יומא הדין בישראל: לט ואנא יומא דין הדיוט ומרבי למלכא וגבריא האלין בני צרויה קשן מני ישלם יי לעבדי בישתא כבישתיה: א ושמע בר שאול ארי מית אבנר בחברון ואתרשלו ידוהי וכל ישראל אתבהילו: ב ותרין גברין דבני רישי משרין הוו עם בר שאול שום חד בענא ושום תנינא

תולדות אהרן כנפול. עקידה ש״קה: (הלא תדעו. סוטה יז): וידעו. שם: ואנכי היום רך. סנהדרין קט׳

רשי

רשע בחרב: (לד) ידיך לא אסורות היו. ואיך נפל גבור כמותך לפני בני עולה: (לה) להברות. לשון סעודה: (לט) ואנכי היום רך. ואנא יומא דין הדיוט ומרבי למלכא: (ב) היו בן שאול. היו לבן שאול כמו

רלבג

סבות האחת לפי שהיה קשה בעיניו מאד הריגת אבנר שהיה שר וגדול בישראל עם היותו בברית עמו והסבה השנית כדי שיכירו ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר כי היה זה ממה שירחיקם מאד להמליכו עליהם ר״ל בראותי כי

פי׳ רבי׳ ישעיה

(לד) כנפול לפני בני עולה נפלת. כלומר שבעול המיתו אותך: (לה) להברות את דוד פי׳ כמו והברה מידה. ואותו הוא קל והוא כבד: (לט) ואנכי היום רך. פירוש אין בי כח שאוכל להנקם מאנשים גדולים כאלה שהם קשים ממני אלא השם ינקום מהם: (ב) ושני שרי גדודים היו בן שאול. פי׳ לבן שאול וחסר הלמ״ד:

יסיף י״ד חסר וי״ו וסי׳ ארבעים יכנו ב׳ בו. כה יעשה ה׳ ליהונתן. לאויבי דוד. כה יעשה אלהים לאבנר. וישבע דוד לאמר. קינת אבנר. והבאתו אלי ולא יסיף לגעת בך. הלעולמים יזנח ה׳. יסיף לך לשון רמיה. וטהר ידים יסיף אמץ. ומתק שפתים. לב חכם ישכיל. כי יסיף על חטאתו. הון יסיף רעים רבים:

רדק

(לד) ידיך לא אסורות. כאלו לא הכיתו גם אתה ורגליך גם כן לא לנחושתים הוגשו אליך לא ברחת מהמיתה כנפול נבל כן נפלת לפני בני עולה ואף על פי שלא זכר נבל אלא כנפול זה ר״ל כיון שזכר נבל למעלה סמך על המבין וכן מנהג הלשון בהרבה מקומות: (לה) להברות את דוד לחם. רבותי ז״ל אמרו כתיב להכרות בכ״ף וקרינן להברות בבי״ת בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו וכן כתב ר׳ מנחם בן סרוק כי הכתוב להכרות וכן כתב רבי יהודה חיוג וכן כתב אדוני אבי ז״ל ואנחנו לא מצאנוהו בשום ספר מדוייק אשר ראינו וכן כתב רבי יונה כי לא ראה אותו כתוב כך להכרות לא בספרי׳ ולא במסורת ופירוש להברות להאכיל אפילו אכילה מועטת ולא רצה כי סברית היא האכילה המועטת וכן והברה מידה: (לט) רך ומשוח מלך. רך במלוכה כאילו היום נמשחתי למלך כי היום ההוא היה תחלת מלכותו על ישראל על ידי אבנר והאנשים האלה בני צרויה שהם קשים ממני בלבלו לי מלכותו וזכר צרויה אמם ולא זכר אביהם כלומר בני אחותי הם והיה להם לחוס עלי ולא עשו ובשאר מקומות שזכר אמם ואומר יואב בן צרויה אבישי בן צרויה לפי שהיו יותר נכבדים בזכר אמם לכבוד דוד ויונתן תרגם רך ומשוח מלך הדיוט ומרבי למלכא כלומר עד היום לא הייתי חושב עצמי למלך אלא הדיוט וכאילו היום נמשחתי למלך ורבו׳ ז״ל פירשו רך לשון מלוכה כאמרם לא רכה ולא בר רכה את ואמר מנא תימרא דהאי רכה לישנא דמלכותא הוא דכתיב רך ומשוח מלך: (ב) היו בן שאול. כמו לבן שאול או עם בן שאול כתרגום או שרי שזכר עומד במקום שנים כאילו אמר שרי בן שאול ומנחם פירשו היו כמו שברו זכן נהייתי ונחליתי ור״ל המיתו אותו וספר ענין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שאול כבר היו עמו ושריו היו לפיכך לא נשמרו מהם בני הבית בבואם תוך הבית ובחדר משכבו וחשבו שבאו לדבר עמו נכנסו ומה שאמר ויברחו הבארותיי לא ספר על מה ברחו אולי היו להם דברי מריבה עם שאול או עם בנו ועתה שבו אליו אולי השלימו עמו טרם בואם ובאו עד ביתו ולא נשמרו מהם ויהיה פי׳ לוקחי חטים לזה הפי׳ שבאו עם לוקחי חטים לדבר עם בן שאול ולפי׳ שפירש מנחם המיתו יהיה פי׳ הענין כן כי אלה השרים הרגו בן שאול ולא אמר זה על איש בשת אלא על בן אחר שהי׳ לשאול והרגו אותו או בחיי שאול או אחרי מותו לפיכך ברחו גתימ׳ והיו שם גרים עד היום הזה שבאו להרוג איש בשת למנוח

מצודת דוד

נבל. וכי מהראוי הוא שימות אבנר בחרב בזולת מלחמה כמות איש נבל: (לד) ידיך לא אסורות. היות רבות פעמים יקרה יקחו בשבי שר וגדול ויאסרו ידיו ורגליו ויהרגוהו בסוף בחרב בזולת מלחמה לזה אמר הלא ידיך לא היו אסורות וכו׳ כי לא נלקחת בשבי ומדוע א״כ הרגוך בחרב בזולת מלחמה: כנפול וכו׳. כאומר עם היות כי מעולם לא נעשתה כדבר הזה להמית שר וגדול בחרב זולת מלחמה הנה לפעמים נעשתה ע״י בני עולה וכמו כן נפלת גם אתה כאשר יפול הנופל לפני בני עולה כי גם בני צרויה לבני עולה יחשבו: (לה) בעוד היום. כשהיה עוד יום: כה יעשה וכו׳. הוא ענין שבועה ורבים כמוהו ימצא במקרא: כי אם לפני וכו׳. כאשר אם לפני בוא השמש אטעם לחם וכו׳ אז יחול השבועה להתקים בי: (לו) הכירו. שלא מדעת דוד נעשתה: ככל אשר עשה. הוטב בעיניהם כל אשר עשה והם ההליכה אחר המטה והבכי והקינה: (לח) תדעו. כי דוד חשב אשר עבדיו יתפלאו על גודל האבל עם שלא הרג אותו לזה אמר הלא מעצמכם תדעו כי שר וגדול נפל וכו׳ ומהראוי א״כ להרבות האבל: (לט) ואנכי היום. ר״ל ואם תתמהו מה זה לא לקחתי נקם הנה אנכי אף היום שנמשחתי למלך על כל ישראל ומלכותי בכל משלה עכ״ז אני רך הלבב מול בני צרויה כי המה קשים ממני ולא אוכל להתגרות עמהם ולפי שמן הדין אין ליואב משפט מות שלא היו שם עדים והתראה אולם ניתן רשות למלך לענוש לצורך השעה ביכלתו המוחלט ולזה שמט ידו ממנו כי לא היה יכול להם ומסר דינו לשמים: ד (א) בן שאול. לפי כשמת אבנר לא נשאר מי להתחזק עמו במלכותו ועוד לא נשאר בו כח מלכות רק מלד היותו בן שאול המלך לזה לא הזכירו בשמו: נבהלו. היות ידעו שלבב אבנר היתה שלם עם דוד וחשבו שעכ״ז נהרג בעצתו ופחדו לנפשם שלא ינקום מהם ובעבור זה לא הן המליכהו עד שנהרג איש בושת ועשה דוד משפטים בההורגים ובזה ידעו למפרע שהיה דוד נקי מדמי אבנר ואז באו כולם להמליכו: (ב) שרי גדודים

מצודת ציון

במעלה: (לד) אסורות. קשורות: לנחשתים. שלשלאות נחושת אוסרים בהם רגלי השבוים: (לה) להברות. להאכילו סעודה מועטת כמו והברה מידה (לקמן יג): מאומה. שום דבר: (לט) רך. ר״ל רך הלבב מלהתגרות עם מי: קשים. הוא הפוך הרך: ד (א) וירפו. מל׳ רפיון והוא ענין יאוש: (ב) בן שאול. כמו לבן שאול ותחסר הלמ״ד: גבה

רדק

למצוא חן בעיני דוד ולשוב למלחמ' באחרי' וכשבאו לבית איש בשת התנכרו ועשו עצמם כלוקחי חטים וכתי' כזבני חטין ונכנסו לביתו לחדר משכבו והרגוהו ובני הבית לא נשמרו מהם כי אמרו שידברו עמו לקחת חטים ממנו: כי גם בארות תחשב על בנימן. כמו אל בנימין וכן ותתפלל על ה' כמו אל ה' על שפן הסופר כמו אל ומה שאמר כי גם בארות והנה בארות נחשבת בתוך ערי בנימין אם כן מה הוא גם אולי היתה על הגבול והיו חושבים בני אדם כי אינה לבנימן הודיע כי גם היא תחשב לבנימין וכל זה להודיע כי משבט בנימן היה שהי' משבט שאול יצאו לו מכליתי ביתו וממלכתו ומה שספר גם כן הנה ענין מפיבשת בן יהונתן להודיע כי במות איש בשת לא נשאר לבית שאול יורש עצר וראוי למלכות כי מפיבשת בן יהונתן נפל ונעשה נכה רגלים ולשאול לא נשאר כי אם בני רצפה הפלגש: (ה) כחם היום. בכ"ף: את משכב הצהרים. ת"י שנת מלכיא כלומר כי מנהג המלכים לישן בצהרים: (ז) ויבאו הבית. נראה כי אחר שהכוהו ויצאו להם חזרו לבית להסיר את ראשו להביאו לדוד כי הם הרגוהו כי חשבו למצוא חן בעיני דוד בזה הדבר: (י) ואהרגהו. והוא לא הרגו אלא כיון שצוה לאחד מהנערים להרגו כאילו הוא הרגו. ומה שאמר ואוחזה בו אפשר שדוד אחז

תחשב ג' בקריאה וסי' לכנעני תחשב. כי גם בארות. צדקה תחשב לו: שמעת ג' חס' בליש' בקריאה וסי' בבוא שמעת שאול ויהונתן. מי האמין לשמעתינו. ושמעות יבהלוהו ממזרח: כחם ד' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר וירא: והנה ג' בקריאה וסי' והנה באו תוך הבית. והנה

מצודת ציון

(ד) נכה רגלים. שבור רגלים כמו פרעם נכה (מ"ב כ"ג): אמנתו. המגדל' אותו כמו ויהי אומן את הדסה (אסתר ב): ותנוס. וברחה: בחפזה. ענין מהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת (ש"א כ"ג): ויפסח. נעשה חגר: (ה) כחם היום. כאשר נתחמם השמש והוא בחצות היום: הצהרים. עת התחזק אור היום והוא מל' צוהר העשה לתיבה (בראשית ו): (ו) והנה. כמו והמה: ובעצרי

רֵכָב בְּנֵי רִמּוֹן הַבְּאֱרֹתִי מִבְּנֵי בִנְיָמִן כִּי גַּם־בְּאֵרוֹת תֵּחָשֵׁב עַל־בִּנְיָמִן׃ ג וַיִּבְרְחוּ הַבְּאֵרֹתִים גִּתָּיְמָה וַיִּהְיוּ־שָׁם גָּרִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ד וְלִיהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל בֵּן נְכֵה רַגְלָיִם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים הָיָה בְּבֹא שְׁמֻעַת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן מִיִּזְרְעֶאל וַתִּשָּׂאֵהוּ אֹמַנְתּוֹ וַתָּנֹס וַיְהִי בְּחָפְזָהּ לָנוּס וַיִּפֹּל וַיִּפָּסֵחַ וּשְׁמוֹ מְפִיבֹשֶׁת׃ ה וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי רֵכָב וּבַעֲנָה וַיָּבֹאוּ כְּחֹם הַיּוֹם אֶל־בֵּית אִישׁ בֹּשֶׁת וְהוּא שֹׁכֵב אֵת מִשְׁכַּב הַצָּהֳרָיִם׃ ו וְהֵנָּה בָּאוּ עַד־תּוֹךְ הַבַּיִת לֹקְחֵי חִטִּים וַיַּכֻּהוּ אֶל־הַחֹמֶשׁ וְרֵכָב וּבַעֲנָה אָחִיו נִמְלָטוּ׃ ז וַיָּבֹאוּ הַבַּיִת וְהוּא־שֹׁכֵב עַל־מִטָּתוֹ בַּחֲדַר מִשְׁכָּבוֹ וַיַּכֻּהוּ וַיְמִתֻהוּ וַיָּסִירוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּקְחוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה כָּל־הַלָּיְלָה׃ ח וַיָּבִאוּ אֶת־רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת אֶל־דָּוִד חֶבְרוֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה־רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל אֹיִבְךָ אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ וַיִּתֵּן יְהוָה לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נְקָמוֹת הַיּוֹם הַזֶּה מִשָּׁאוּל וּמִזַּרְעוֹ׃ ט וַיַּעַן דָּוִד אֶת־רֵכָב ׀ וְאֶת־בַּעֲנָה אָחִיו בְּנֵי רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי וַיֹּאמֶר לָהֶם חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ י כִּי הַמַּגִּיד לִי לֵאמֹר הִנֵּה־מֵת שָׁאוּל וְהוּא־הָיָה כִמְבַשֵּׂר בְּעֵינָיו וָאֹחֲזָה

רֵכָב בְּנֵי רִמּוֹן דְמִבְּאֵרוֹת בְּנֵי בִנְיָמִין אֲרֵי אַף בְּאֵרוֹת מִתְחַשְׁבָא עַל דְבֵית בִּנְיָמִן׃ ג וַעֲרַקוּ אֱנָשׁ בְּאֵרוֹת לְגִתָּיִם וַהֲווֹ תַמָּן דַיָרִין עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ד וְלִיהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל בְּרָא לְקֵי בְּתַרְתֵּין רִגְלוֹהִי בַּר חָמֵשׁ שְׁנִין הֲוָה כַּד אֲתַת בְּשׂוֹרַת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן מִיִּזְרְעֶאל וּנְטַלְתֵּיהּ תּוּרְבַּנְתֵּיהּ וְאַפִּיכַת וַהֲוָה בְּאִתְבְּהָלוּתָהּ לְמֶעֱרַק וּנְפַל וַחֲגַר וּשְׁמֵיהּ מְפִיבֹשֶׁת׃ ה וַאֲזַלוּ בְּנֵי רִמּוֹן דְמִבְּאֵרוֹת רֵכָב וּבַעֲנָה וַאֲתוֹ כְּמֵיחַם יוֹמָא לְבֵית אִישׁ בֹּשֶׁת וְהוּא שְׁכִיב יַת שְׁנַת מַלְכַיָא׃ ו וְאִינוּן אֲתוֹ עַד גוֹ בֵּיתָא כְּזַבְּנֵי חִטִּין וּמְחוֹהִי בִּסְטַר יַרְכֵיהּ וְרֵכָב וּבַעֲנָה אֲחוּהִי אִשְׁתְּזִיבוּ׃ ז וַאֲתוֹ לְבֵיתָא וְהוּא שְׁכִיב עַל עַרְסֵיהּ בְּאִדְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבֵיהּ וּמְחוֹהִי וְקַטְלוּהִי וְאַעְדִיאוּ יַת רֵישֵׁיהּ וּנְסִיבוּ יַת רֵישֵׁיהּ וַאֲזַלוּ בְּאוֹרַח מֵישְׁרָא כָּל לֵילְיָא׃ ח וְאַיְתִיאוּ יַת רֵישׁ אִישׁ בּוֹשֶׁת לְוָת דָוִד לְחֶבְרוֹן וַאֲמַרוּ לְמַלְכָּא הָא רֵישׁ אִישׁ בֹּשֶׁת בַּר שָׁאוּל בְּעֵיל דְבָבָךְ דִּבְעָא לְמִקְטְלָךְ וִיהַב יְיָ לְרִבּוֹנִי מַלְכָּא פּוּרְעֲנוּתָא יוֹמָא הָדֵין מִשָּׁאוּל וּמִזַּרְעֵיהּ׃ ט וַאֲתֵיב דָוִד יַת רֵיכָב וְיַת בַּעֲנָה אֲחוּהִי בְּנֵי רִמּוֹן דְמִבְּאֵרוֹת וַאֲמַר לְהוֹן קַיָם הוּא יְיָ דִי פְרַק יַת נַפְשִׁי מִכָּל עָקָא׃ י אֲרֵי דְחַוִּי לִי לְמֵימַר הָא מִית שָׁאוּל וְהוּא הֲוָה כִּמְבַשַּׂר בְּעֵינֵי

רשי

כמו למועד אשר שמואל (שמואל א' י"ג ח') אשר לשמואל: (ג) ויברחו הבארתים. כשמת שאול שעזבו בני ישראל את הערים שסביבות פלשתים כמו שאמור למעלה אז ברחו הבארותים: (ד) וליהונתן בן שאול. מונה והולך איך נשבת מלכות מבית שאול הוא ובניו נהרגו וזה הנשאר הרגוהו על משכבו ובנו של יהונתן נפל ויפסח: נכה רגלים. שבור רגלים: (ו) והנה באו עד תוך הבית. עם תגרים לוקחי חטים: (י) לתתי לו בשורה. אשר דימה לשמחני למתן

רלבג

כי המית שר וגדול כמהו: (ה) והנה אחר זה קשרו שני שרי גדודים אשר לבן שאול על איש בושת והרגוהו בביתו על משכבו בהיותו שוכב משכב הצהרים ונכנסו עם אנשים לוקחי חטים שבאו בתוך הבית. ונשאו את ראשו לדוד למצוא חן בעיניו והוא נקם את נקמת איש בשת מהם וצוה להרגם ולקצץ ידיהם ורגליהם והלו אותם על הברכה בחברון ויקבור את ראש איש בשת בקבר

פי' רבי ישעיה

(ג) ויברחו הבארתים גתימה. פי' כשמת שאול ועזבו ישראל הערים אשר סמוכות לפלשתים ברחו הבארתים ויצאו מבארות: (ד) וליהונתן בן שאול. פירוש מפני שהזכיר בריחת הבארתים הסמוך לו שגם כן יהונתן נפסח כשברחה אומנתו כששמעה מיתת שאול ויהונתן: נכה רגלים. פי' לשון הכאה שברשו נכה וזהו שם התואר מן הקל על משקל יפה תואר: (ו) והנה באו עד תוך הבית לוקחי חטים ויכו אל החומש. כמו עד הנה עזרנו ה'. ובאו עם אנשים שהם לוקחי חטים והיו בעצה אחת עם רכב ובענה להרגו ונמלטו רכב ובענה אחר שהרגוהו ובאו אל דוד: (י) אשר לתתי לו בשורה. פי' אשר היה בא לבשרני כדי שאתן לו שכר בשורתו. ותרגום דהוה מדמי למתן ליה אגר בשורתא:

תולדות אהרן ושמו מפיבשת בנבות ד:

מצודת דוד

גדודים. שרים על אנשי החיל היו לבן שאול: כי גם בארות וכו'. אולי ממדה מהוץ לנבולם ולא היה ידוע לכל אשר היא מבנימין: (ג) ויברחו. ברחו מאז ולא הו־כר למה: עד היום הזה. אשר הרגו לאיש בושת כי אז נהרגו גם הם בידי דוד כמה שכתוב בענין. (ד) מיזרעאל. אשר נהרגו במלחמה ההוא: ותנס. מפחד פלשתים שלא יבואו אל בית המלך לשלול שלל: ויפל. הבן ההוא נפל מידה ונעשה אז פסח (וכתבו כאן לומר שכוונת הבארתים היה בהריגת איש בושת כבדי להמליך את דוד היות כי לא נשאר מי מזרע שאול להמליכו אחריו כי חשבו שמפיבשת לא הגון למלוכה על כי הוא פסח ברגליו): (ה) וילכו. שבו מנת והתנכרו והלכו לבית איש בושת: (ו) והנה באו. חזר לספר איך באו ולא הרגישו בהם ואמר שבאו תוך הבית ועשו עצמם כלוקחי חטים מאת איש בושת ואמר שהכוהו בדופן החמישית מול הכבד והמרה ונמלטו משם: (ז) ויבאו הבית. עתה חזר לספר אופן ההכאה ואמר בתחלה המיתו אותו ואחר זה כרתו ראשו: (ח) ויתן ה'. ר"ל והנה נתן ה' וכו': (י) כי המגיד. מוסב על המקרא שלפניו שאמר חי ה' וכו' אשר אמת הדבר כי המגיד לי לאמר שמת שאול על ידו: כמבשר בעיניו. בעיני עצמו

אחז בו והנער ההוא: אשר לתתו לו בשורה. אשר חשב שאתן לו שכר בשורה וכת"י דהוה מדמי למיתן ליה מתנת בשורתיה: (יב) ויתלו על הברכה. כדי שיראום בני אדם וידעו כי דוד ביושר לבבו נקם נקמת בית שאול ואף על פי שהיו אויביו: (א) ויבואו כל שבטי ישראל. מכל שבטי ישראל באו אליו ואפי' משבט בנימן כי לא הי' להם עוד תקוה בבית שאול וזה היה חמש שנים אחר שמת איש בשת וחמש שנים היתה המלכות בטלה שלא מלך דוד על כל ישראל עד סוף חמש שנים וששה חדשים כי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים: הנני עצמך ובשרך אנחנו. אף על פי שאתה ממשפחת יהודה והננו קרובים לך אנחנו גם כן עצמך כי כלנו בני ישראל אחים אנחנו:

למען תתי לו שכר בשורתו: אל

בּוֹ וָאֶהֶרְגֵהוּ בְצִקְלָג אֲשֶׁר לְתִתִּי־לוֹ בְּשֹׂרָה׃ יא אַף כִּי־אֲנָשִׁים רְשָׁעִים הָרְגוּ אֶת־אִישׁ־צַדִּיק בְּבֵיתוֹ עַל־מִשְׁכָּבוֹ וְעַתָּה הֲלוֹא אֲבַקֵּשׁ אֶת־דָּמוֹ מִיֶּדְכֶם וּבִעַרְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ׃ יב וַיְצַו דָּוִד אֶת־הַנְּעָרִים וַיַּהַרְגוּם וַיְקַצְּצוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם וַיִּתְלוּ עַל־הַבְּרֵכָה בְּחֶבְרוֹן וְאֵת רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת לָקָחוּ וַיִּקְבְּרוּ בְקֶבֶר־אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן׃

ה א וַיָּבֹאוּ כָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־דָּוִד חֶבְרוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר הִנְנוּ עַצְמְךָ וּבְשָׂרְךָ אֲנָחְנוּ׃ ב גַּם־אֶתְמוֹל גַּם־שִׁלְשׁוֹם בִּהְיוֹת שָׁאוּל מֶלֶךְ עָלֵינוּ אַתָּה הָיִיתָה מוֹצִיא וְהַמֵּבִי אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יְהוָה לְךָ אַתָּה תִרְעֶה אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּהְיֶה לְנָגִיד עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיָּבֹאוּ כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ חֶבְרוֹנָה וַיִּכְרֹת לָהֶם הַמֶּלֶךְ דָּוִד בְּרִית בְּחֶבְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה וַיִּמְשְׁחוּ אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ד בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה דָּוִד בְּמָלְכוֹ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלָךְ׃ ה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ עַל־יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה עַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ו וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וַאֲנָשָׁיו

כ' להלוך עמכם. ג' חס'. ל'. כ.כ' פלוגי. היית ק'. המוציא ק'. והמביא ק'. ט' ח' מ"ל וחד חסר. ל'. ב ג' כ"א.

נפשיה ואחדית ביה וקטלתיה בצקלג דהוה מדמי למתן ליה מתנת בסורתיה: יא אף ארי גברין רשיעיא קטלו ית גבר זכאי בביתיה על שוויה וכען הלא אתבע ית דמיה מידכון ואפלי יתכון מן ארעא: יב ופקיד דוד ית עולמיא וקטלינון וקציצו ית ידיהון וית רגליהון וצלבו על בריכתא בחברון וית ריש איש בושת נסיבו וקברו בקבורא דאבנר בחברון: א ואתו כל שבטיא דישראל לות דוד לחברון ואמרו למימר הא אנא קריבך ובסרך אנחנא: ב אף מאתמלי אף מדקמוהי כד הוה שאול מלכא עלנא את הויתא נפיק ועליל בריש ישראל ואמר יי לך את תפרנס ית עמי ית ישראל ואת תהוי למלכא על ישראל: ג ואתו כל סבי ישראל לות מלכא בחברון וגזר להון מלכא דוד קים בחברון קדם יי ומשחו ית דוד למהוי מלכא על ישראל: ד בר תלתין שנין דוד כד מלך וארבעין שנין מלך: ה בחברון מלך על דבית יהודה שבע שנין ושתא ירחין ובירושלם מלך תלתין ותלת שנין על כל ישראל ויהודה: ו ואזל מלכא וגברוהי

רלב"ג

בקבר אבנר בחברון: (ג) והנה אחר זה נתקבצו כל שבטי ישראל אל דוד בחברון ויכרות להם המלך דוד ברית בחברון כי שם היתה במה לזבוח שם זבחים כמו שנתבאר בדברי אבשלום. וימשחו את דוד למלך על כל ישראל ואז נעתק דוד מחברון ללכת ירושלים: והנה

פי' רבי' ישעיה

(ג) ויכרות להם דוד ברית בחברון. פי' יש לומר הם נשבעו לו לעבדו והוא נשבע להם לשפוט אותם ולהנהיגם בצדק:

אמרות הסיתוך. והנה בשב' תלבנה: חברונה מ' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סימן ו': ויאמרו לאמר ג' דסמיכי וסי' נמסר בסדר בשלח: ג' מלין קדמיתא נסיב מן תניתא וסי' הייתה מוציא והמבי. ידעתה שחר מקומו. ומתחתה לשכות האלה:

תולדות אהרן ואלו דוד. עקידה שער סג:

מצודת ציון

(יא) ובערתי. ענין הפנוי והסרה כמו בערתי הקדש (דברים כו): (יב) ויקצצו. כרתו כמו וקצץ חנית (תהלים מו): על הברכה. אגל מקום כניסת המים כמו ברכת גבעון (לעיל ב): ה (א) עצמך. מל' עצם: (ב) לך. עליך.

אתה הייתה מוציא. ה"א כתובה בסוף מלת הייתה והיא נקראת עם מלת מוציא כן ידעתה שחר מקומו: והמבי. חסר אלף בכתוב וכן היורש אבי לך: (ג) ויבואו כל זקני ישראל. וכבר אמר למעלה ויבואו כל שבטי ישראל אלא פירושו ויבואו וכבר באו תחלה זקני ישראל אל דוד וכרת להם ברית שלא ירע להם בעבור שסמכו ידי איש בשת שתי שנים ובעבור שאחרו להמליכו אחר מות איש בשת חמש שנים וכיון שכרת להם ברית שלחו בעבור שבטי ישראל ובאו אל דוד ומשחוהו למלך ואע"פ שהיה נמשח תחלה ביד שמואל ומשחוהו אחר כן בית יהודה משחוהו גם עתה ישראל כי עתה מלך על כל ישראל ובדברי הימים אומר וימשחו את דוד למלך על ישראל בדבר ה' ביד שמואל לפי שלא היה נתקיים דבר שמוא' עד היום הזה כי שמואל משחו למלך על כל ישראל כמו שהיה שאול מלך על כל ישראל ומפני זה לא נלחם דוד ביבוסי יושב ציון עד שהיה מלך על כל ישראל ומיד שמשחו אותו ישראל הלך שם: לפני ה'. כבר פירש' כי כל מקום שיתקבצו שם כל ישראל או רובם שם שכינה שורה או פי' לפני ה' שאמרו ה' יהיה עד בינינו בברית שאנו כורתים: (ה) בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים. ובכלל לא מנאם לפי שלא היתה שנה שלמה וכן בספר מלכים לא מנה אותם ששה חדשים אפי' בפרט לפי שלא היתה שנה שלימה. ובדרש אלין ששה חדשים יתירי' מה אנון ר' יצחק בשם ר' יהודה חסירים היו משלשים ושלש אלא שהכתובים חולקים כבוד לירושלם ומונין אותם שלימים אמר רבי יודן החשבון המרובה בולע את המועט אמר ר' יודן כתוב כי ששה חדשים ישב שם יואב אותן חדשים לא עלו לו מן המנין. דבר אחר אותן חדשים שברח מפני אבשלום ובשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו מן המניין: (ו) וילך המלך ואנשיו. ובדברי הימים וילך דוד וכל ישראל כי כל ישראל היו עתה אנשיו וכיון שמלך על כל ישראל הלך אל ירושלם ללכוד מצודת ציון לפי שהיתה

מצודת דוד

עצמו היה כמבשר לי טוב: ואחוז בו. כי מה שלוה לנערו להרגו הרי הוא כאלו בעצמו הרגו: אשר לתתי. אשר חשב שאתן לו מתן בשורה: (יא) אף כי. ר"ל וכ"ש שאהרוג אתכם כי הרעותם לעשות יותר ממנו כי ההורג את שאול הנה במלחמה הרגו ע"פ שאלתו וידע כי לא יחיה עוד אחר אשר היה כבר מוכה בחרב ואף הפרשים הדביקוהו כמ"ש למעלה אבל אתם שלא הרגתם אותו בביתו על משכבו ומכ"ש שאבקש דמו וכו': ה (א) עצמך ובשרך. אנו קרובים לך כמו כל בית יהודה כי כולנו בני איש אחד נחנו: (ב) אתה היית. ר"ל לא יוגדל בעיניך אהבת בני יהודה על כי מלכת עליהם ראשונה כי הלא גם עלינו משלת מאז עוד מלוך שאול כי היית המוציא והמביא את ישראל א"כ עליך לרעות את כל ישראל כולם אלו כאלו בשוה וכרועה עדרו: (ג) כל זקני ישראל. אשר כח בידם להמליכו: ויכרות וכו'. להיות להם לאוהב כאשר ליהודה: לפני ה'. לפני ארון ה' כי הביאוהו שמה לפי שעה: (ד) ארבעים שנה. ולא חש למנות ו' החדשים היתרים או לפי שמשך ששת החדשים אשר ברח בפני אבשלום אין מהראוי לחשבם לימי מלוכה:

רדק

שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל ועד היום לא נתקיימה מלכות בישראל כי שאול לא קמה מלכותו: כי אם הסירך העורים והפסחים. ת״י אלהין באעדיותך חטאיא וחיביא דאמרין לא יעול דוד הלכא. ומצאנו בדרש אמרו אנשי יבוס לאברהם כרות עמנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוס ואנו מוכרין לך את מערת המכפלה ועשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר וכתבו עליהם ברית השבועה וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וכשמלך דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנאמר ויאמרו אנשי יבוס לא תבא הנה אמרו לו אין אתה יכול עד שתסיר הצלמים הללו שכתוב עליהם ברית השבועה שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים ואלו הם הצלמים שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו רגליהם ולא יהלכו שנאי נפש דוד לפי שסונא מלשמוע ומעבו׳ ע״א שני׳ על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הצלמים יהיה לראש ועלה יואב והיה לראש שנ׳ ויעל יואב וגו׳ ואחר כן קנה דוד את עיר היבסי לישראל בככר זהב בכתב לאחוזת עולם בשש מאות זהב שנאמר ויתן דוד לארונה במקום וגו׳. ועוד אמרו כי שני צלמים אלו היו בראש המגדל הנקרא צנור והיה אחד עור על שם יצחק והאחד היה פסח על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך שנ׳ אם תשקר לי ולניני ולנכדי לפיכך לא כבשו ישראל כשכבשו את ירוש׳ כי עדיין היה נכד אבימלך חי ובימי דוד כבר מת ובטלה השבועה והחכם ר׳ אברהם א״ע פירש כי אם הסירך כמו הסיר כלומר אם תסיר למלחמתך אפי׳ העורים והפסחים אז ימנעוך שלא תבא הנה כי המגדל הזה חזק מאד ולא נירא אותך למלחמה: (ח) ויאמר דוד. עתה ספר איך לכדה שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ופירושו במקום החזק וי״ת וישרי למכבש כרכא: ואת הפסחים ואת העורים. כלומר ויבא ג״כ הפסחים והעורים ומכה שזכר עומד במקום שנים: שנואי נפש דוד. ולפי שבזוהו בהם שאמרו שהם ימנעוהו שלא ילכוד את המצודה. ואמר כל מכה ולא אמר מה יעשה לו וכמוהו כל הורג קין ובדברי הימים מפרש כל

תרגום

לירושלם לות יבוסאה יתבי ארעא ואמרו לדוד למימר לא תיעול הלכא אלהין באעדיותך חטאיא וחיביא דאמרין לא יעול דוד הלכא: ז ואחד דוד ית חקרא דציון היא קרתא דדוד: ח ואמר דוד ביומא ההוא כל דיקטול יבוסאה וישרי למכבש כרכא וית חטאיא וית חיביא רחיקא נפשא דדוד על כן יימרון חטאיא וחיביא לא יעלון לביתא: ט ויתיב דוד בחקרא וקרא לה קרתא דדוד ובנא דוד סחור סחור

שמואל ב ה

ס״תס׳ ירושלם אל־היבסי יושב הארץ ויאמר לדוד לאמר לא־תבוא הנה כי אם־הסירך העורים והפסחים לאמר לא־יבוא דוד הנה: ז וילכד דוד ל׳חס׳ בנבי׳ את מצדת ציון היא עיר דוד: ח ויאמר דוד ביום ההוא כל־מכה יבוסי ויגע בצנור ואת־הפסחים ואת־העורים שנאו (שנואי ק׳) נפש דוד על־כן יאמרו עור ופסח לא יבוא אל־הבית: ט וישב דוד ד׳חס׳ במצדה ויקרא־לה עיר דוד ויבן

היבסי ה׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וילך המלך ואנשיו. כל מכה יבסי ויגע בצנור. עלה הקם לה׳ מזבח. וישלח ידו המלאך. כי יעלה דוד להקים מזבח לה׳ דד״ה: מצדת ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וישב דוד במצדה. וילכד דוד את מצדת ציון. וחברו דד״ה. סלעי ומצדתי דשמואל:

רשי

(ו) אל היבוסי. מצודת ציון נקראת יבוס ומזרעו של אבימלך היו והיו להם שני עבודת כוכבים אחד עור ואחד פסח שעשו על שם יצחק ויעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך ולכך לא הורישום כשלכדו את ירושלים לא לכדו את המצודה כמו שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלים לא יכלו יושבי יהודה להורישם (יהושע ט״ו כ״ג) ותניא אמר רבי יהושע בן לוי יכולין היו אלא שלא היו רשאין: ויאמר לדוד. מי שאמר: העורים והפסחים. הם עבודת כוכבים שלהם: (ח) כל מכה יבוסי ויגע בצנור. כל דיקטל יבוסאה וישרי למכבש כרכא: ואת הפסחים. ויכה גם את הפסחים ואת העורים שנואי נפש וגו׳: על כן יאמרו. על אשר אומרים: עור ופסח. בעוד שהעור והפסח יהיה בכאן לא יבא וגו׳: לא יבא דוד הנה. הרי זה מקרא קצר שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר (ד״ה א׳ י״א ו׳) ודומה לזה לכן כל הורג קין (בראשית ד׳ י״ד) ולא פי׳ מה יעשה לו אבל מעצמו הוא נשמע ל׳ גערה ומיפה: ויגע בצנור. לשון

רלבג

(ו) והנה היה היבוסי יושב בירושלים ולא יכול דוד להוציאם משם בעבור שבועת אברהם לאבימלך שהיתה כתובה בצלמים אשר שם שהם עורים ופסחים כי עינים להם ולא יראו רגלים ולא יהלכו ואפשר שהיו הצלמים ההם בצורת עור ופסח העור להורות על ברית יצחק שבסוף ימיו כהו עיניו מראות והפסח בעבור יעקב שהיה צולע על ירכו ועשו זה להורות שכבר נשלם להם זה הברית עם האבות בכללם ולזאת הסבה אמר היבוסי לדוד לא תבא הנה אם לא הסירות תחלה העורים והפסחים שבהם זכירת זה הברית כאילו יאמר לא יבא דוד הנה כי לא יוכל להסיר אלו הצלמים שבהם זכירת זה הברית: (ז) וילכד דוד מהיבוסי את מצודת ציון היא עיר דוד ואמר דוד ביום ההוא כל מי שיכה יבוסי ויגע בצנור והוא המרזב שנשפכים ממנו המים וישחית עם השחתתו את הצנור הפסחים והעורים שהם שנואי נפש דוד מצד שימנעוהו מלבוא אל הבית יהיה לו גמול כך וכך ולא פירש על כן היו אומרים יש שם עור ופסח הנה באמת זה ימנע דוד מלבא אל הבית והנה אפשר השחתתו בזה באופן מוצלת הסרת הברית אשר כרתו האבות כי הוא ישחית הבנין אשר בו הציור ובהשחתתו ישחתו הצלמים האלו ואפשר שנאמר בפירוש זה הענין שהוא אפשר שהוא שם מקום אחד אי אפשר שיכנסו בו אם לא יעברו לפני אלו הצלמים והיו אלו הצלמים עשויים באופן מהתחבולה שיניעו מקלות של ברזל רבי המשקל תנועה חזקה בדרך

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ו) וילך המלך אל היבוסי. רצה לתפוש העיר ולגרש היבוסי משם ולהכין שם כסא ממלכתו: ויאמר לדוד לאמר. פירוש היבוסי אמר לו כלם קורא בלשון יחיד: לא תבוא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים. הסירך כמו הסירך בפת׳ הה׳ ונתחלפה התנועה. והעורים והפסחים הם צלמים שכתבו עליהם השבועה שעשה אברהם ויצחק לאבימלך וקורא אותם עורים ופסחים על שם עינים להם ולא יראו רגליהם ולא יהלכו. והיו להם אלהות שהיו עובדים אותם. ויש אומרים אחד עשו עור על שם יצחק דכתיב ותכהין עיניו מראות ואחד פסח על שם יעקב דכתיב והוא צולע על ירכו והיו עומדים אלו הצלמים בראש המצודה והיו אומרים לו עד שתסיר אלה לא תוכל להכנס בה: (ז) וילכד דוד את מצודת ציון. היא היתה עיר דוד שהיתה קרי׳ בצור׳ וחזקה מכל ירושלם ואמר דוד ביום ההוא בעת המלחמה: (ח) כל מכה יבוסי ויגע בצנור. פי׳ בשער הקרי׳. וצנור הוא המסגר שסוגרין בו השער: ואת הפסחים ואת העורים. מקרא קצר הוא ויסיר את הפסחים ואת העורים שהם שנואי נפש דוד: על כן יאמרו עור ופסח לא יבא. פי׳ על אשר הם אומרים אלו שני צלמים העור והפסח לא יבא דוד אל הבית ודומה לו כי על כן באו בצל קורתי שפירושו על אשר וזה מקרא קצר שלא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי ויגע בצנור יהיה לראש ולשר שיהיה כל ימיו שר צבא למלך: (ט) וישב דוד במצודה. שכבר עברה השבועה של אברהם אם תשקר לי ולניני ולנכדי:

מצודת ציון

(ו) היבוסי. שם אומה ישבו במחוז בפ״ע בירושלים: הנה. למקום הזה: (ז) מצודת. ענינו מבצר חזק כמו והמצודות נתפשה (ירמיה מח): (ח) בצנור. שם המגדל וביתם

מצודת דוד

(ו) אל היבוסי. כי בני יהודה ובני בנימן לא הורישום משם: ויאמר לדוד. אם היבוסי אמר לדוד לא תוכל לבוא הנה בעבור היותה בצורה וחזקה עד מאוד: כי אם הסירך וכו׳. אמר בדרך הפלגה ונוחמא לא תוכל לבוא הנה כי אם מקודם יהיה הסירך מפה כל אנשים ואף העורים והפסחים כי אם ישאר מי מהם היכולת בידם לעכב ביאתך הנה בעבור גודל חוזק המקום: לאמר וכו׳. ר״ל דברי ההפלגה הוא היה לאמר לא יוכל דוד לבא הנה מרוב חזקה ומה שהפליגו לדבר על זה היתה הכוונה: (ז) מצודת ציון. שם מבצר חזק סמוך למקום יבוס: היא עיר דוד. לאחר זה הסבו שמה וקראו עיר דוד: (ח) כל מכה יבוסי. מי אשר יעלה בראשונה ויכה את היבוסי ומתחלה יגע בצנור להפילו והוא המגדל החזק אשר תלו בו כל בטחונם ואח״ז יכה גם העורים והפסחים לבל ישאר שריד ופליט וכאומר לו כאשר אמרו הם שאין לכבשם כי אם יסיר בתחלה העורים והפסחים רק יפיל המגדל בעוד אנשים קימים ואחר זה יכה גם הם: שנואי נפש דוד. של שנואי נפש דוד ועל אנשי היבוס יאמר שהיו שנואים לדוד עקב בזו אותו לאמר לא תבוא הנה כי אם הסירך וכו׳ והנה פה לא פירש מה יעשה לאשר יכה את היבוסי וכו׳ ובד״ה פירש ואמר יהיה לראש ולשר וכן בתורה נאמר לכן כל הורג קין (בראשית ד) ולא פירש מה יעשה לו והרי הם כאלו אמר שהוא יקבל גמול המעשה אם טוב ואם רע: על כן. ר״ל למען יהא הדבר לזכרון גזרו אומר לבל יבוא עור ופסח אל הבית

רשי

נופה המגדל כי שם היו נתונים כוכבים ומזלות שלהם ובימי דוד כבר עברו הדורות שהוזכרו בשבועה: (ט) מן המלוא וביתה. היקף חומה נמוכה וממלאין אותה עפר עובה כתל כאמצע והשפע והולך לכל רוח הוא קרוי מלוא ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב למצודה: (יב) וידע דוד. בראותו כל מעשיו מצליחין ומלכי הפיצ שולחין לו מנחה:

וינסשו

דוד סביב מן־המלוא וביתה: י וילך דוד הלוך וגדול ויהוה אלהי צבאות עמו: יא וישלח חירם מלך־צר מלאכים אל־דוד ועצי ארזים וחרשי עץ וחרשי אבן קיר ויבנו־בית לדוד: יב וידע דוד כי־הכינו יהוה למלך על־ישראל וכי נשא ממלכתו בעבור עמו ישראל: יג ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם אחרי באו מחברון ויולדו עוד לדוד בנים ובנות: יד ואלה שמות הילדים לו בירושלם שמוע ושובב ונתן ושלמה: טו ויבחר ואלישוע ונפג ויפיע: טז ואלישמע ואלידע ואליפלט: יז וישמעו פלשתים כי־משחו את־דוד למלך על־ישראל

י"ב בליט' · כ"ס · ג' · ד' · ב' חס' וא' מ"ל · ג' · ב' ומ"ע

דוד מן מליתא ולגיו: י ואזל דוד אזיל וסגי ומימרא דיי אלהא צבאות בסעדיה: יא ושלח חירם מלכא דצור אזגדין לות דוד ואעי ארזין ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין ואדריכלין דאומנין בבנין כותלין ובנו ביתא לדוד: יב וידע דוד ארי אתקניה יי למהוי מלכא על ישראל וארי מנטלא מלכותיה בדיל עמיה ישראל: יג ונסיב דוד עוד לחינן ונשין מירושלם בתר דאתא מחברון ואתילידו עוד לדוד בנין ובנן: יד ואלין שמהת דאתילידו ליה בירושלם שמוע ושובב ונתן ושלמה: טו ויבחר ואלישוע ונפג ויפיע: טז ואלישמע ואלידע ואליפלט: יז ושמעו פלשתאי ארי משחו ית דוד למהוי מלכא על ישראל וסליקו כל

וביתה ב' קמץ הפנימית. המלוא:
תולדות אהרן ויקח דוד. סנהדרין כא:

רדק

כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל יואב בראשונה ויהי לראש. ובמדרש כל מכה יבוסי ויגע בצנור כל מי שהיה מכה יבוסי היה נוגע בצנור כלו' לא היו יכולים לכבשם אם לא היו מגיעים בצנור והוא המקום הגבוה במגדל מה עשו הביאו אילן של ברוש וכפפו אותו וקפץ יואב ועלה בראש החומה ובקשו להורגו והיה גבור חיל ונלחם כנגדם ובאו גבורי ישר' ועזרוהו. ובמדרש אחר כתוב כן מה עשה יואב הלך והביא ברוש אחד רענן וקבעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש ודלג על החומה וזה: שאמר דוד ירושלמי נדיק חסד שמן ראש אל יניא ראשי מה עשה הקב"ה קצר את החומה עד שעלה דוד אחריו שנאמר ובאלהי אדלג שור: על כן יאמרו. כי מהיום ההוא ואילך לא יבא עור ופסח אל הבית הזה היא מצודת ציון לבזיון אותן העורים והפסחים ולזכרון לדורות היאך לכדה דוד: (ט) מן המלוא וביתה. מן המלוא ולפנים ומלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקום היתה רחבה להאסף העם שם לפיכך נקרא מלוא כמו קראו מלאו ואמרו האספו ונבואה וממנו ולפנים בנה ובדברי הימים אומר כי יואב בנה שאר העיר: (י) הלוך וגדול. שניהם מקור: וה' אלהי צבאות עמו. טעם הספור הזה כי בעזרתו היה מנצח כל החיילות בכל אשר יצא כי ה' עמו שהוא אדון לצבאות מעלה ולצבאות מטה: (יא) וחרשי אבן קיר. לבנות קיר ותי"ו ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין ואדריכלין דאומנין בבנין כותלין: (יב) וכי נשא. מבנין סועל הדגוש הקב"ה נשא ממלכתו כיון שמלך גור שלא לו כל זה ידע כי מה' היתה לו זה בעבור עמו ישראל להיות להם רועה טוב: (יג) ויקח דוד עוד פלגשים ונשים. אמרו רבו' ז"ל פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין נשים בכתובה וקדושין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בירושלמי שאמרו שם איזו היא אשה ואיזו היא פלגש רבי מאיר אומר אשה יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה וחכמים אומרים אחד זו ואחד זו יש להם כתובה אלא אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה תנאי כתובה אמפיל סוגיי' הגמרא כר' מאיר וקבלו רז"ל כי שמנה עשרה נשים היו לו לדוד בין נשים ובין פלגשים ודרשו לא ירבה לו נשים יותר מן שמנה עשרה וסמכו זה אחר הקבלה מפסוק ואוסיפה לך כהנה וכהנה ושש נשים היו לו ואמר כהנה וכהנה והם י"ב ועוד כהנה והם י"ח וזה הצריכם לומר כי עגלה זו מיכל ובכלל השש שהיו לו בחברון היא והנה מצאנו לו שש נשים בחברון קודם בואו לירושלם ואומר ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם ומצאנו בברחו מפני אבשלום שהניח עשר פלגשים לשמור את הבית אם כן שתים נשים לבד לקח בירושלם ועשר פלגשים ואחת משתי הנשים שלקח בירושלים היתה בת שבע: (יד) הילודי'. תואר במשקל גבורים וכל אלה בני נשים היו כמו שאומר בדברי הימים לבד בני הפלגשי': שמוע. הוא שמעא הנזכר בדברי הימים בבני הפלגשים: (טו) ואלישוע. הוא אלישמע הנזכר שם ונזכר שם אליפלט אחר ונזכר גם כן נגוה שלא נזכר הנה ואפשר כי שנים אלו מתו בלא זכר לפיכך לא זכר אותם הנה לפי שאמר שם כל בני

רלבג

בדרך שלא יוכל אדם לעבור שם כדי שלא יכו אותן הצלמים באותן המקלות וככר שמענו שככר נעשו צלמים כאלה בקצת המקומות והנה המלאכת כמו זאת כתחבולה אין בה מסקופי למי שיבין בחכמת המשקולות ובהנעה במים וברוח ובכסף חי ואין הנה מקום החקירה לבאר איך יתכן זה והנה עשו אותן הצלמים בדמות עורים ופסחים לפי שמדרך העורים והפסחים שיהיה להם מקל יהיו נשענים בו והנה ידמה שאצל הצנור היו אלו הצלמים והיו מוציאין המים מפיהם והיה נכנס מהמים בהם מה שהיה בו רושם מהנעת אלו המקלות ולזה היה צריך כל איש להשמר שלא יכנס שם ובהכות האיש בצנור בדרך שלא ישפכו המים לאותן הצלמים יקל יותר להשחית אותן הצלמים: (ט) וישב דוד במצודה. שלכד ואחשב שחפרו סביבה לחזק העיר ההיא ומלאו החפירה המים כמו שעושין האנשים היום לחזק העיירות שלא יכנסו האנשים בקלות ולזה נקרא המקום ההוא מלוא. והנה בנה דוד סביב מהמלוא וביתה ר"ל שבנה חומה לפני' מהמלוא מקפת בכל הבנינים אשר בעיר ההיא כמנהג: (יב) וזכר כי מפני שידע דוד כי הכינו ה' למלך על כל ישראל וכי נשא הש"י ממלכתו בעבור עמו ישראל ר"ל מאהבתו אותם הנה לקח עוד דוד פילגשים ונשים בירושלם והוליד בנים ובנות ואחשוב שעשה זה כדי שיהיה בהם אחד אשר יהיה ראוי למלוך על

פי' רבי' ישעיה

ויבן דוד סביב מן המלוא וביתה. פי' מלוא יקרא העפר שמשימי' בצד החומה מבפני' ומשוי' אותו עד גובה החומה שיהיה נוחים לעלו' מן העיר לחומ' ועל אותו קבוץ עפר מבפנים לחומה בנה מגדלים סביב ודומה לו וימלאוס עפר: וינטשו בעמק רפאים. בספר יהושע בנחלת יהודה מונה עמק רפאים בצד ירושלם:

מצודת דוד

מבתי היכום לפי שאמרו היבוסים אשר אף המה יעכבו ביאת דוד לעיר לזה המה יעמדו חולה ולא יבואו אל הבית ועי"ז יזכר הדבר ורז"ל אמרו כי היבוסים היו מבני אבימלך שכרת ברית עם אברהם ויצחק באמרו אם תשקור לי ולניני ולנכדי (בראשית כ"א) ועשה גלולי נחושת וכתב עליהם ברית השבועה וקראם עורים ופסחים כי עינים להם ולא יראו רגליהם ולא יהלכו ועם כי ככר כלתה זמן השבועה מ"מ רצו למנוע את דוד מלהלחם בם על כי היה השבועה בשום פעם ועודנו עומד הוא לזכרון וחשבו כי דוד לא יפנה אל האלילים ולהסירם ולזה אמר דוד לנגעת בצנור ויסורו ממילא מבלי פנות אליהם להסתכל בהם וכו': (ט) מן המלוא וביתה. כי סמוך לחומה הניח מקום פנוי להיות מוכן להאסף שם מרבית אנשים וכן קראו מלאו (ירמיה ד') וכן ומן המלוא ולפנים בנה בתים סביב: (י) הלוך וגדול. בכל עת נתגדל יותר ויותר: (יא) ועצי ארזים. ובידם עצי ארזים: וחרשי. אף של חרשי עץ ואבן היודעים לבנות קיר: (יב) וידע דוד. במה אשר גוי לא ידע יעבדוהו הכיר שה' הכינו למלך ואשר נשא ממלכתו היא בעבור ישראל ולא תלה הדבר בעצמו: (יד) שמוע. הוא שמעא הנזכר בד"ה ולא מנאם כסדר תולדותם כי שלמה היה ראשון באלו הארבעה שהיו בני בת שבע כמ"ש בד"ה: (טו) ואלישוע. הוא אלישמע הנזכר שם כי שם חשב שני בנים אשר שמם אלישמע ובמקום אחד בד"ה קורא גם כן להראשון אלישוע: (טז) ואלידע. ובד"ה קראו בשם אחר ובעלידע: ואליפלט. ובד"ה נזכר עוד אליפלט אחר וכן הוזכר שם נוגה ולא הוזכרו

מצודת ציון

(ט) וביתה. מבפנים: (יא) וחרשי. אומנים כמו חרש וחושב (שמות לה): קיר. כותל: (יב) נשא. ענין הרמה: וינטשו

יז וַיַּעֲלוּ כָל־פְּלִשְׁתִּים לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־הַמְּצוּדָה׃ יח וּפְלִשְׁתִּים בָּאוּ וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ יט וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה אֶל־פְּלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם בְּיָדִי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד עֲלֵה כִּי־נָתֹן אֶתֵּן אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים בְּיָדֶךָ׃ כ וַיָּבֹא דָוִד בְּבַעַל־פְּרָצִים וַיַּכֵּם שָׁם דָּוִד וַיֹּאמֶר פָּרַץ יְהוָה אֶת־אֹיְבַי לְפָנַי כְּפֶרֶץ מָיִם עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בַּעַל פְּרָצִים׃ כא וַיַּעַזְבוּ־שָׁם אֶת־עֲצַבֵּיהֶם וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו׃

כב וַיֹּסִפוּ עוֹד פְּלִשְׁתִּים לַעֲלוֹת וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ כג וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲלֶה הָסֵב אֶל־אַחֲרֵיהֶם וּבָאתָ לָהֶם מִמּוּל בְּכָאִים׃ כד וִיהִי בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־קוֹל צְעָדָה בְּרָאשֵׁי הַבְּכָאִים אָז תֶּחֱרָץ כִּי אָז יָצָא יְהוָה לְפָנֶיךָ לְהַכּוֹת בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים׃ כה וַיַּעַשׂ דָּוִד כֵּן כַּאֲשֶׁר

(ד' ב' י"ח ומשניין כב בלתיהון; ג'; כשמעך ק')

פְּלִשְׁתָּאֵי לְמִבְעֵי יַת דָּוִד וּשְׁמַע דָּוִד וּנְחַת לְחַקְרָא׃ יח וּפְלִשְׁתָּאֵי אֲתוֹ וְאִתְרְטִישׁוּ בְּמֵישַׁר גִּבָּרַיָּא׃ יט וּשְׁאֵיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר הַאֶסַּק עַל פְּלִשְׁתָּאֵי הֲתִמְסְרִינוּן בִּידִי וַאֲמַר יְיָ לְדָוִד סַק אֲרֵי מִמְסַר אֶמְסַר יַת פְּלִשְׁתָּאֵי בִּידָךְ׃ כ וַאֲתָא דָוִד בְּמֵישַׁר פְּרָצִים וּמְחָנוּן תַּמָּן דָּוִד וַאֲמַר תְּבַר יְיָ יַת בַּעֲלֵי דְבָבַי קֳדָמַי כְּתִבּוּר מָאן דַּחֲסַף דְּמָלֵי מַיִן עַל כֵּן קְרָא שְׁמֵיהּ דְּאַתְרָא הַהוּא מֵישַׁר פְּרָצִים׃ כא וּשְׁבַקוּ תַּמָּן יַת טַעֲוָתְהוֹן וְאוֹקִידִינוּן דָּוִד וְגִבְרוֹהִי׃ כב וְאוֹסִיפוּ עוֹד פְּלִשְׁתָּאֵי לְמִיסַק וְאִתְרְטִישׁוּ בְּמֵישַׁר גִּיבָּרַיָּא׃ כג וּשְׁאֵיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ וַאֲמַר לָא תֵיסַק אִסְתְּחַר לַאֲחוֹרֵיהוֹן וְתֵיתֵי לְהוֹן מְקָבֵיל אִילָנַיָּא׃ כד וִיהֵי כְּמִשְׁמְעָךְ יַת קָל צְוָחְתָא בְּרֵישֵׁי אִילָנַיָּא בְּכֵן תִּתְקַף אֲרֵי בְּכֵן נְפַק מַלְאֲכָא דַיְיָ לְאַצְלָחָא קֳדָמָךְ לְמִקְטַל בְּמַשְׁרִית פְּלִשְׁתָּאֵי׃ כה וַעֲבַד דָּוִד

רדק

בני דוד לפיכך זכרם כלם : (יז) לבקש את דוד . להלחם עמו ואז עשה דוד מזמור למה רגשו גוים לפי שנתקבצו כל פלשתים כמו שאמר ויעלו כל פלשתים : וירד אל המצודה . מגדל חזק ואמר וירד כי מקום המגדל היה שפל מירושלים וכשבא דוד מירושלי' אל המצוד' היה יורד ומה שאמר האעלה אל פלשתים הם היו בעמק רפאים נראה כי פלשתים היו באותו מקום הנקרא בעל פרצים אלא שהיו חיל רב מאד כמו שאמר כל פלשתים ונתפשטו עד עמק רפאים ואותו מקום בעל פרצים היה גבוה מקום המצודה שירד שם דוד בתחלה וכן אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים וכן אמר בספר ישעיה כי כהר פרצים יקום ה' ועל מלחמה זו אמר ושם במצודה שאל בה' ועלה בבעל פרצים להלחם בפלשתים ושם הכה אותם : (כ) פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים . כלומר מה' היתה זאת כי אני במעט עם הכיתי עם רב כזה אלא שהאל פרץ אותם לפני ות"י תבר ה' ית בעלי דבבי קדמי כמה דמתבר מאן דחסף דמלי מיין ולפי הפשט כפרץ שעושין המים בבוא שטף מים שפורצין הגדר : בעל פרצים . ת"י מישר פרצים וכן תרגם בעל גד מישר גד : (כא) וישאם דוד . וישרפם וכת"י ואוקידינון דוד וגברוהי וכן אומר בדברי הימים ויאמר דוד וישרפום באש וכמוהו לשון שריפה ותשא הארץ מפניו כמעט ישאני עושני ובדברי רז"ל וישאם לשון נטילה והקשו הפסוקים ואמרו כתיב וישאם דוד מלמד שנטלם לעצמו וכתיב וישרפו ותרצו כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי ר"ל כי באותה המלחמה היה אתי הגתי עם הפלשתים ופלשתי היה וכשראה מפלת פלשתים בא לו אל דוד וקודם שבא אתי הגתי היו מתחילין לשרוף העצבים כי ע"א אסורה בהנאה וכיון שבא אתי הגתי ובטל הע"א הניחו מלשרוף ועל מה שלא נשרף אמר וישאם דוד כי כיון שבטלה מותרת בהנאה : (כב) לעלות . בבעל פרצים כמו בתחלה ונטשו גם כן בעמק רפאים : (כג) לא תעלה . פי' לא תעלה עליהם מעתה כי לא הגיע עדיין עת הישועה אלא בין כך ובין כך הסב אל אחריהם ובאתה להם ממול בכאים וכשמעך הקול אז תבא עליהם : ממול בכאים . ת"י מקביל אילניא ופירשו בהם האילנות הנקראי' בדברי רז"ל תותים וכמוהו עוברי בעמק הבכא : (כד) כשמעך . כתוב ביו"ת וקרי בכ"ף והענין אחד : את קול צעדה בראשי הבכאי' . אשמיעך קול לחזק לב העם אשר אתך שידמה להם קול הולכים בראשי האילנות כאילו מלאכים יצאו להכות בפלשתים כמו שאמרו בדבר ברק הלא ה' יצא לפניך וכן אמר הנה כי אז יצא ה' לפניך : אז תחרץ . תנוע ותתחזק על פלשתים כמו לא יחרץ כלב לשונו ענין תנועה ופי' צעדה ענין הליכה כמו מצעדי גבר וי"ת כשמעך כמישמעך ית קל צווחתי בריש' אילניא בכן תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דה' לאצלחא קדמך . ובדרש לא תעלה הסב אל אחריהם אמר לו הקב"ה אין לך רשות לפשוט יד בהם אפי' הם קרובים אצלך עד שאתה רואה את ראשי האילנות מנענעים אז תחרץ דבר חרוץ הוא כמו אם חרוצי' ימיו ולמה נתן להם סי' מראשי הבכאי' ולא מאחריהם אמר ר' ברכי' מפני שכלו מלא חיים הבכא הזה לומר לך שכל זמן שאדם שרוי בצרה כאילו צרה לפניו

רשי

(יח) וינטשו . ויתפשטו : (כ) בבעל פרצים . מישור פרצים : כפרץ מים . כמים הפורצים גדודי השפה : (כא) וישאם דוד . ואוקידינון דוד וגברוהי : (כב) בעמק רפאים . אצל ירושלים היא בספר יהושע (טו ח) : (כג) ממול בכאים . מקביל אילניא: (כד) את קול צעדה בראשי הבכאים . הם מלאכים הצועדים בראשי האילנות אשר אני שולח לעזרתך : אז תחרץ . תריס קול מלחמה ואנחת חרב גלפי"ד בלע"ז וכן לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא ז) : ויוסף

רלבג

על זה כשם הקדוש ויהיה נאהב לש"י : (יז) והנה זכר שכבר נאספו פלשתים לבקש דוד ושאל דוד את פני ה' ונלחם בהם והכניעם וקרא שם המקום אשר הכה בעל פרצים כדי להזכיר הנס וזכר שכבר עזבו שם עצביהם ושרפום דוד ואנשיו שלא יהנו האנשים בהם כמו שצותה התורה : (כב) עוד זכר שאחר זה הוסיפו עוד פלשתים לעלות להלחם עם דוד ושאל דוד את פי ה' אם יעלה עליהם להלחם בהם ובאתהן המענה שלא יעלה עליהם אם לא בתחבולות באופן שלא ירגישו בבאו ולזה אמר שיסוב אל אחריהם בדרך שיבא להם ממול בבאים שם מוריי"ש בלע"ז והם אילנות רבי הענפים והעלים ויהיה זה סבה שלא ירגישו בהם הפלשתים בבאם וגם שם ימתין שיבא רוח יניע ראשי הבכאים בדרך שישמע בהם כמו קול צעדי המתנועעים כי זה יהיה סבה שיחשבו פלשתים בשמעם קול צעדי דוד שהוא קול תנועת ראשי הבכאים ולא

פי' רבי ישעיה

(כא) וישאם דוד ואנשיו . תרגם ואוקידינון כמו ותצל משאת העיר : (כד) ויהי כשמעך את קול הצעדה בראשי הבכאים אז תחרץ . תרגם בראשי אילניא . פירוש כשתשמע קול הצעדה שם תדע כי הם המלאכים שאני שולח לעזרך . ואז תחרץ הוא מזרז כמו ויד חרוצים תעשיר :

הפלשתים ה' וסי' נמסר בהאי ספרא בחלק א' סימן י"ז : פרצים ה' וסי' ויבא דוד בבעל פרצים ויכם ב' בפסוק . כי כהר פרצים יקום . ויעלו בבעל פרצים ב' בפסוק דד"ה * וא' פרצים תצאנה דעמוס

תולדות אהרן וישאם דוד : ע"ג מד (ע"ג מב) :

מצודת ציון

וינטשו . ויתפשטו כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : בבעל . כמישור כמו מבעל גד (יהושע יג) : פרץ . מל' פרצה ושבר : (כא) וישאם . וישרפם כמו ותשא הארץ מפניו (נחום א') ובמשנה משיאין משואות (ר"ה כב) : (כג) הסב . מלשון סבוב : בכאים . אילנות שגדלים בהם תותים וכן בעמק הבכא (תהלים פד) : (כד) צעדה . מל' צעד ופסיעה : תחרץ . תנענע ממקומך להלחם כמו לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא) ופי' לא נעה לשונו לנבוח : תכעלי

מצודת דוד

הוזכרו כאן כי אולי מתו בקטנותם ולא נשאר למו : (יז) כל פלשתים . על כי ידעו מגבורת דוד לזה נאספו כולם לבקשו להלחם בו : אל המצודה . אל מגדל עוז להתחזק בו בטרם ישאל בה' : בבעל פרצים . הוא עמק רפאים ואמר ע"ש סופו שקראו בעל פרצים : כפרץ מים . ר"ל פתאום כמים שוטפים פורצים הגדוד : (כג) לא תעלה וגו' . לא תעלה עליהם מול פניהם אך הסב עצמך ללכת אל אחוריהם ותבוא עליהם ממול אילני הבכאים אשר גדלו שם : (כד) כשמעך . כאשר תשמע קול צעדה וגו' אז תחרץ להלחם כי אז יצא ה' ר"ל אז שלח מלאכו להכות בהם (ועם שאין מעצור לה' להושיע מבלי תחבולות הסבוב מאחריהם ובלי קביעת זמן מ"מ אמר כן לנסותו אם ישמור מצותיו בדבר המלחמה או יקל בעיניו כאשר הקל בהם שאול

(א) ויוסף עוד דוד. לאסוף: את כל בחור בישראל שלשים אלף. לפי שנאספו עליו כשהמליכוהו בחברון והו היתה אסיפה שנייה לכך נאמר ויוסף עוד: (ב) מבעלי יהודה. היא קרית יערים כמו שנא׳ ביהושע ותאר הגבול ועלה בעלה היא קרית יערים (יהושע טו ט) וכן בד״ה ויעל דוד וכל ישראל בעלת׳ היא קרית יערים (ד״ה א׳ יג ו) ובעל לשון מישור:

ויקם וילך דוד וגו׳ מבעלי יהודה. שנאספו שם להעלות משם את הארון וגו׳: אשר נקרא שם שם. אשר נקרא לו לארון שם ומהו השם שהיה שם ה׳ צבאות עליו: (ג) אל עגלה חדשה. טעה בדבר שאפי׳ תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו (במדבר ז״ט) ולפי שאמר זמירות היו לי חקיך בבית מגורי (תהלים קי״ט נ״ד) נענש לבא לידי כך ומת עוזא על ידו לפיכך כשהביאו מבית עובד הביאו בכתף שנא׳ (בדברי הימים א׳ ט״ו י״ב) ויאמר להם אתם ראשי האבות ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון וגו׳ כי למבראשונה לא אתם פרץ ה׳ אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט: (ד) עם ארון האלהים. הרי זה מקרא קצר והם באים עם ארון האלהים: (ה) בכל עצי ברושים. שמשחקים מהם כלי זמר

שנ׳ עמו אנכי בצרה: (כה) מגבע עד באך גזר. ובדברי הימים מגבעון ועד גזרה ואחד הוא: ויוסף עוד דוד. כמו ויאסוף שרשו אסף וכן ויוחר מן המוע׳ שרשו אחר וכן תוסף רוחם יגועון כמו תאסוף ויש לפרשו כמשמעו ענין תוספ׳ שרשו יסף כלו׳ הוסיף לקבץ עוד וכת״י ואוסיף עוד ופי׳ עוד כי היו עמו רבים מיש׳ כשהמליכוהו וכן במלחמה הזאת כי באותו הפרק היתה מלחמת פלשתים והיה זה שהעלו הארון וכן מוכיח בדברי הימים: (ב) מבעלי יהודה. ונקראת גם כן שם קרית יערים בעל ומזכר בעלת׳ בדברי הימים ואחד הוא ונקראת ג״כ קרית יערים כמו שאומר ספר יהושע בעלה היא קרית יערים ובקרית יערים היה הארון כי שם העלוהו מבית שמש ואמרו מבעלי יהודה במ״ם והיה לו לומר אל בעלי יהודה כי שם הלכו להעלות משם הארון וכן אמר בדברי הימים וילך דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים ואם נאמר כי המ״ם במקום למ״ד זה לא יתכן כי זה הפך זה כי המ״ם מורה הרחוק והלמ״ד מורה הקרוב אלא אין פירוש ויקם וילך דוד על ההליכה לבעלי יהודה אלא על היציאה משם שאמר להעלות משם והוא מקרא קצר וכן פירוש הפסוק וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה שבאו שם להעלות משם את ארון האלהים: אשר נקרא שם. ואח״כ פירש שם ה׳ צבאות יושב הכרובים עליו נקרא הארון שם ומה שמזכר שם הארון בזה השם במקום זה מה שלא נזכר כן במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב״ה עליו בהיותו בשדה

צִוָּהוּ יְהוָה וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים מִגֶּבַע עַד־בֹּאֲךָ גָזֶר׃	כן כמא די פקדיה יי וקטל ית פלשתאי מגבע עד מעלנא דגזר׃
ו א וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃	א ואוסיף עוד דויד ית כל בחורי ישראל תלתין אלפין׃
ב וַיָּקָם ׀ וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו׃	ב וקם ואזל דויד וכל עמא די עמיה מקרויא מדבית יהודה לאסקא מתמן ית ארונא דיי דאיתקרי שמא דיי צבאות דשכינתיה שריא עיל מן כרוביא עלוהי׃
ג וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה׃	ג ואחיתו ית ארונא דיי בעגלתא חדתא ונטלוהי מבית אבינדב די בגבעתא ועזא ואחיו בני אבינדב מדברין ית עגלתא חדתא׃
ד וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן׃	ד ונטלוהי מבית אבינדב די בגבעתא עם ארונא דיי ואחיו אזיל קדם ארונא׃
ה וְדָוִד ׀ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים	ה ודויד וכל בית ישראל משבחין קדם יי בכל אעי ברוין ובכינרין ובנבלין ובתפין ובברביען

י״ג נכיפ׳ · כ׳ אלה תולדו׳ שם · ג׳ על עגל׳ · ה׳ חס׳ · ג׳ כתי׳ א׳ וכל כתובים דכו׳ · כמ״ת ה׳ חס׳ · י״ג

וישאהו ד׳ בקריאה וסי׳ וישאהו במוט בשנים ומן הרמנים. וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה. וחברו דבתריה. וישאהו. על הסוסים דאמציהו דר״ה:

תולדות אהרן ויסף עוד דוד. (סנהדרין כט): אשר נקרא. בתרא יד: וירכיבו. (שם שם):

רלבג

לא יהיו נשמרים ממנו כלל ולזה נוהו השם שיתנועע אז במהירות ויפול עליהם כי בזה האופן מן התחבול׳ ינצח והנה לפי מה שאחשוב לזה זה הש״י לפי שנגלה לו כי היה ראוי שינצחו הפלשתי׳ אז את דוד לפי המערכ׳ לולי זאת התחבולה ואעפ״כ שהיה הש״י יכול לנצח על הדרך המופ׳ הפלשתי הנה לא יעשה הש״י המופתים כי אם במקומות ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות. עוד זכר שכבר התעורר דוד להעלות ארון האלהים מבית אבינדב אשר בגבעה וירכיבוהו על עגלה חדשה ובזה שגגו כי ככר שנזכר בתורה שאין ראוי לשאת ארון האלהים כי

פלשתים: (ג) אל עגלה חדשה. כמו על וכן ויך את הפלשתי אל מצחו וכן אל ההרים לא אכל ופעם עגלה חדשה שלא נשתמש בה הדיוט ועשו זה לקדושת הארון: נוהגים את העגלה חדשה. פירוש היו נוהגי׳ את הבקר שהיו מושכי׳ העגלה: עם ארון האלהים. דבק הוא עם עגלה חדשה כאילו אמר נוהגים את העגלה חדשה עם ארון האלהים ובאמרו פעם אחרת וישאוהו לפי שאמר שעוזא ואחיו נוהגים פי׳ היאך היו נוהגים אותו כשנשאוהו מבית אבינדב כי אחיו היה הולך לפני הארון ועוזא עם הארון וי״מ כן עם ארון האלהים כי על עוזא אמר שהיה הולך עם ארון האלהים ואחיו לפניו לפיכך אחז בו עוזא כי הוא היה עם הארון וכן אמר וימת שם עם ארון האלהים. וי״מ וישאהו על הארגז שהשיבו פלשתים אמר כי נשאוהו עם ארון האלהים וזהו שאמר פעם שנית וישאוהו כי הראשון אמר על הארון והאחרון אמר על הארגז: (ה) בכל עצי ברושים. אמר עצי ברושים לפי שכלי השיר עושה אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכינורות ובנבלים. וי״ו ובכינורות נוספת ורבים כמוה או יהיה בכל עצי ברושים כלל כלים

פי׳ רבי׳ ישעיה

(א) ויוסף עוד דוד. מקרא קצר הוא ויוסף עוד דוד לקבץ וכן תרגם ואוסיף עוד דוד למיכנש: את כל בח״ר ישראל. המובחרים והחשובים בישראל כדי שיעלו הארון. וזה שאמר עוד מפני שהיה קבוץ אחד כשהמליכוהו ובאו אליו כל זקני ישראל ועוד קיבץ עכשיו כל הזקנים להעלות הארון: (ב) מבעלי יהודה. היא קרית יעריב שהיה הארון שם דכתיב ביהושע ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים. כן בדברי הימים ויעל דוד וכל ישראל בעלתה היא קרית יערים: אשר נקרא שם שם ה׳ צבאות. כפל לשון היא והרבה ימצאו כמוהו: (ד) עם ארון האלהים. מקרא קצר הוא ובאו עם ארון האלהים: ואחיו. שם איש הוא: (ה) בכל עצי ברושים. שעשו מהם כלי שיר: ובמנענעים. מיני כלי שיריהם:

מצודת דוד

שאול): (כה) מגבע. בדרך נוסה מגבע עד בואך גזר ר״ל עד אשר תבוא אל גזר כלומר עד המקום שבאים בה לגזר וכאלו ידבר עם מי שמכיר המקום וכמוהו הרבה במקרא: ו (א) ויוסף עוד. לפי שהיו רבים נאספים אליו מעת המלכו לזה אמר שהוסיף עוד לאסוף אליו את הנבחרים בישראל להעלות הארון: (ב) מבעלי יהודה לעלות וכו׳. מקרא קצר הוא ור״ל שהלכו מבעלי יהודה אשר באו שמה להעלות משם וכו׳: אשר נקרא שם. אשר נקרא עליו שם וחזר ומפרש מהו השם ואמר שם ה׳ צבאות יושב הכרובים הוא הנקרא עליו: (ג) וישאוהו. על ידי הבקר אשר משכו העגלה: את העגלה. ר״ל נהגו הבקר המושכים את העגלה: (ד) וישאוהו וכו׳ עם ארון. ר״ל הבקר נשאו העגלה עם הארון אשר עליו: לפני הארון. להנהיג את הבקר אבל עוזא הלך מצד הארון ולזה חזר וכתבו לומר שאחיו לבד הלך לפני הארון ולא עוזא ולזה הרגיש הוא אשר שמטו הבקר להארון ואחיו לא הרגיש: (ה) לפני ה׳

מצודת ציון

ו (ב) מבעלי. היא קרית יערים וכמ״ש בעלה היא קרית יערים (יהושע טו): (ג) אל עגלה. על עגלה: (ה) משחקים. שמחים: ובכנרות ובנבלים ובתפים. שמות כלי שיר: ובמנענעים. הוא מכלי הנגון יעורר האדם להניע גופו ולרקד: ובצלצלים. הם שני כלי נחשת ומקישין זה בזה ומשמיעים קול גדול ובמשנה הקיש בן ארזא בצלצל (תמיד פז) וכן בצלצלי שמע (תהלים קנ): נכון

ובמנענעים ובצלצלים : ו ויבאו עד־גרן נכון וישלח עזה אל־ארון האלהים ויאחז בו כי שמטו הבקר : ז ויחר־אף יהוה בעזה ויכהו שם האלהים על־השל וימת שם עם ארון האלהים : ח ויחר לדוד על אשר פרץ יהוה פרץ בעזה ויקרא למקום ההוא פרץ עזה עד היום הזה : ט ויירא דוד את־יהוה ביום ההוא ויאמר איך יבוא אלי ארון יהוה : י ולא־אבה דוד להסיר אליו את־ארון יהוה על־עיר דוד ויטהו דוד בית עבד־אדם הגתי : יא וישב ארון יהוה בית עבד אדם הגתי שלשה חדשים ויברך יהוה את־עבד אדם ואת־כל ביתו : יב ויגד למלך דוד לאמר ברך יהוה את־בית עבד אדם ואת־כל־אשר־לו בעבור ארון האלהים וילך דוד ויעל את־ארון האלהים מבית

ג' . ל' — ל' — ל' — י"ב בקרי' ו' מנכון כסי' — ד' . ג' — כל אדם דעובד אדום חס' במ"א מ"ל — כ"ד

ובצלצלין : ו ואתו עד אתר מתקן ואושיט עזה ידיה בארונא דיי ואחד ביה ארי מרגוהי תוריא : ז ותקיף רוגזא דיי בעזה ומחהי תמן מימרא דיי על דאשתלי ומית תמן עם ארונא דיי : ח ותקיף לדוד על דתרע יי תרעתא בעזה וקרא לאתרא ההוא אתרא דמית ביה עזה עד יומא הדין : ט ודחיל דוד מן קדם יי ביומא ההוא ואמר איכדין יעול לותי ארונא דיי : י ולא אבא דוד לאפנאה לותיה ית ארונא דיי לקרתא דדוד ואפניה דוד לבית עובד אדום גיתאה : יא ושרא ארונא דיי בבית עובד אדום גיתאה תלתא ירחין וברך יי ית עובד אדום וית כל ביתיה : יב ואתחוא למלכא דוד למימר בריך יי ית בית עובד אדום וית כל דיליה בדיל ארונא דיי ואזל דוד ואסיק ית ארונא דיי מבית עובד אדום

על עיר ד' וסי' ולא אבה דוד להסיר דשמואל . והמטרתי על עיר אחת ב' בו . שבעים שבעים נחתך על עמד : ויטהו ג' וסי' ויטהו יואב אל השער . ולא אבה דוד : וחברו דד"ה . סימן שמואל על עיר דוד ויטהו דוד בית . ד"ה אל עיר דוד ויטהו אל בית עבד אדום : ברך י"ב וסי' נמסר בסוף

תולדות אהרן גורן נכון . סוטה לה : ויחר אף ה' . סוטה שם : וימת שם . שם . ויחר לדוד . שם עקידה ש' סז : בית עבד אדום . (יבמות ו) ויברך ה' . ברכות סג :

רשי

זמר : (ו) כי שמטו הבקר. כי שמטוהו הבקר ונענעוהו וכן תרגם יונתן ארי מרגוה תוריא כמו שמתרגם ונדחה ידו בגרזן (דברים י"ט ד') ותתמריג ידי' בברזלא : (ז) על השל . על השגגה שהיה לו לדרוש קין נושאיו נשא בירדן הוא עצמו לא כ"ש : (י) עובד אדום . לוי היה בדברי הימים ומן השוערים היה : (יא) ויברך ה' וגו' . אשתו ושמונה כלותיה ילדו ששה בנים בכרס אחד שנא' ופעלתי השמיני ששים ושנים לעובד אדום (דברי הימים

רדק

כלים אחרים לבד המכרים : ובמנענעים . הוא כלי נגון יניע אדם גופו כנגעו בו או הוא אשר בו יתדות ינועו בעת הנגון וי"ת ובריביעין והם לוחו' דקות ינגנו בהם ובדברי רבותינו זכרונם לברכה רביעית של אליית פי' לוחות של מקונגו' כי הלוחות ההם ינגנו בהם ויקוננו : ובצלצלים . כמו בצלצלי שמע והם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמיעים קול : (ו) גרן נכון . ובדברי הימים גרן כידון ושני שמות היו לו ואפשר כי שמו גורן נכון וקראוהו גרן כידון על שמת שם עוזא מן יראו עיניו כידו ורבותינו ז"ל אמרו בתחלה כידון ולבסוף נכון כלו' עתה כשנשאו הארון בעגלה ופרץ ה' בעוזה נקרא כידון ולבסוף כשהעלהו דוד מבית עובד אדום נקרא נכון שנשאוהו לוים בכתף כמו שאומר בדברי הימים ושם כתיב ויהי בעזור האלהים את הלוים כנגד מה שפרץ עתה בנושאיו עזר שם את נושאיו לפי שעשו נכון שנשאוהו הלוים בכתפי' ובמוטות : וישלח עוזה . פי' וישלח ידו : כי שמטו הבקר . שמטו פועל עומד כאלו נשמטו הבקר כלומר נתפרקו איבריהם מקדושת הארון שלא היה ראוי שהיה נשא בעגלה שימשכוהו הבקר אלא בכתפי הלויים הרי ראוי להיות נשא ולדעת יונתן שמטו פועל יוצא שתרגם ארי מרגוהי . תוריא פי' שמטוהו והורידו ותרגום ונדחה ידו ותתמריג ידיה ואע"פ שבא הארון משדה פלשתים בזה הענין ולא שמטו הבקר פלשתים לא היו יודעים מנהג משא הארון וכיונו במשאו במוסב אשר יכלו שהרי לקחו עגלה חדשה ופרות אשר לא עלה עליהן עול אבל ישראל שהיו יודעים משא הארון כמו שכתוב בתורה ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו חטאו בזה לפיכך הראה להם הקב"ה קדושת הארון בשני פנים בשמיטת הבקר ובמות עוזא והענין אשר שגה דוד בזה הדבר מקרא מפורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר נוה האל כי לפי שהיה המשכן נשא בעגלות נוה לשאת את הארון בכתף להראות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא היה שם משכן חשב שאין חטא אם ישאוהו בעגל' ועוד כי בעגלה בא משדה פלשתים ובזה שגה : (ז) על השל . על השגגה תרגום שגגה שלו וכתי' על דאשתלי ועוד שזה כשאחז בו כי לא נתן כי אם לבני לוי שהם מקודשים משאר בני ישראל ומ"ש למעלה כי אלעזר אחיו קדשו לשמור הארון פי' לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה לכבד ולרבץ לפני הארון לא שהי' שולח ידו בארון ולהסיטו ממקום למקום כי לא יתכן זה כי אם לבני לוי וכן התודה דוד חטא זה כמו שכתוב בדברי הימים כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט ורז"ל דרשו בו כי הטא עזא באחוז בו לפי שחשב שיפול הארון לארץ כי שמטו הבקר והנה מיעט לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה יכול לעמוד בעצמו בלא נושא ואומרו על דבר זה נענש עזא ואמר הקב"ה נושאיו נושא עצמו לא כל שכן ונושאיו נושא פירשנו בספר יהושע : (י) על עיר דוד . כמו אל עיר וכן ותתפלל על ה' ועיר דוד היא ציון : (יא) את עובד אדום הגתי . לוי היה ומן השוערי' היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ויעיאל מן השוערי' ומן המשוררים גם כן היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ועוזיהו בכינורות וקראו גתי לפי שהתגורר בגת : (יב) ואת כל ביתו . בניו ובנותיו וכל אשר לו היתה להם ברכה בבני' ובעושר ותוספת טובה בכל דבר מעת שהיה הארון בביתו ורבו' ז"ל דרשו ואת כל ביתו זה אשתו ושמני כלותיו' שילדו ששה ששה בכרס אחד וסמכו זה על מה שכתוב בדברי הימים פעולתי השמיני כי ברכו אלהים וכתיב ששים ושנים לעובד והיא ושמנה כלותי' שילדו ששה ששה בכרס אחד

רלבג

כי אם בכתף אמר על בני קהת כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו גם שגג עוד עוזא כי הוא לא היה לוי ולא היה לו רשות לאחוז בארון האלהים גם ללוים לא הותר זה אבל ישאו במוטות ולזה פרץ השם פרץ בעוזא כמו שנתבאר בספר דברי הימים קצת ביאור אמר כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' בנו וגו' והנה ירא דוד מפני זה להביא אליו ארון האלהים מצד יתרון קדושתו כי אולי לא יוכל להשמר מן השגגה בשמירתו בקדושה וכאשר נתבאר לו שברך ה' את בית עובד אדום הגתי

פי' רבי' ישעיה

(ז) על השל . על השגגה ששגג לשלוח יד בארון ולא שם לבו שהארון יישר את הפרות בלי מנהיג כשבאו מפלשתים . והבקר שממו מפני ששגה דוד שנשאו שלא כשורה ושכח מה שכתב בכתף ישאו ואחר כך כשהעלהו מבית עובד אדום העלהו בכתף כמו שמפורש בדברי הימים : וימת שם עם ארון האלהים . פירוש במעמדו עם הארון :

מצודת ציון

(ו) נכון . שם מקום ובד"ה אמר כידון והוא הוא ובשתי שמות נקרא : שמטו . ענין הזזה מן המקום כמו ויאמר שמטוה (מ"ב ט) : (ז) השל . ענין שכחה ושגגה וכן לדבר אתו בשלי (לעיל ג) : (ח) פרץ . ענין שבר : (י) על עיר דוד . אל עיר דוד : הגתי . היה מתגורר בגת אבל היה לוי ומן השוערים כמ"ש בד"ה : (יא) וישב . ענין עכבה : לעדו

מצודת דוד

ה' . לפני ארון ה' : בכל עצי ברושים . בכלי שיר העשוים מעצי ברושים : (ו) וישלח עוזה . הושיט את ידו : כי שמטו הבקר . נענעוהו ממקומו וחשב עוזה שיפול מן העגלה : (ז) ויחר . על מיעוט האמנתו בה' לחשוב שיפול ארונו לארץ : על השל . על המעשה שעשה בשגגה וכאלו שכח שארון ה' הוא : עם ארון . סמוך לארון : (ח) ויחר לדוד . על עצמו חרה כדרך המיצר ונבהל וכן ויחר לשמואל (ש"א ט"ו) : על אשר פרץ . בעבור דאגת הפרץ : (ט) את ה'. את ארון ה' כי חשב שאינו ראוי לכך בקדושתו : (י) ויטהו . נטה אותו מדרך עיר דוד אל בית עובד אדום : (יב) בעבור ארון האלהים . אשר יושב בביתו כי קודם לזה לא בא לכלל ברכה כזאת : עיר דוד . לעיר דוד והיא ציון : ויזבח . אחר כל שעת הצעדים :

רש"י

דימים א' כ"ו ס') : (יד) מכרכר. מרקד : אפוד בד. מעיל בוץ פורלייני"ש בלע"ז. ויונתן תרגם כרדוט וכן תרגם יונתן מעילים דתמר אחות אבשלום כרדוטין (לקמן י"ג י"ח) : (יט) ואשפר. אחד מששה בפר : אשישה אחת. גרבא

עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה׃ יג וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא׃ יד וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃ טו וְדָוִד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר׃ טז וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל נִשְׁקְפָה ׀ בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ׃ יז וַיָּבִאוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד וַיַּעַל דָּוִד עֹלוֹת לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁלָמִים׃ יח וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיְבָרֶךְ אֶת־הָעָם בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת׃ יט וַיְחַלֵּק לְכָל־הָעָם לְכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל לְמֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה לְאִישׁ חַלַּת לֶחֶם אַחַת וְאֶשְׁפָּר אֶחָד וַאֲשִׁישָׁה אֶחָת

(מסורה בשוליים: ג'. כ"ז / ל' / י"ג / ג'. ל' / ד' / ל' / ב' / ל' ותס' / ג' מ"ל בסיפ' / ו' פסוקים בכל נכל / ג')

תרגום

לִקְרָתָא דְּדָוִד בְּחֶדְוָא׃ יג וַהֲוָה כַּד נְטָלוּ נָטְלֵי אֲרוֹנָא דַּייָ שִׁיתָא זוּגִין וְנִכֵיס תּוֹר וּפַטִּים׃ יד וְדָוִד מְשַׁבַּח בְּכָל תְּקוֹף קֳדָם יְיָ וְדָוִד אֲסִיר כְּרְדוּט דְּבוּץ׃ טו וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַסְקִין יַת אֲרוֹנָא דַּייָ בְּיַבָּבָא וּבְקָל שׁוֹפָרָא׃ טז וַהֲוָה אֲרוֹנָא דַּייָ אָתָא לְקִרְתָּא דְּדָוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל אִסְתְּכִיאַת מִן חַרְכָּא וַחֲזַת יַת מַלְכָּא דָּוִד מְרַקֵּד וּמְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וּבְסָרַת עֲלוֹהִי בְּלִבַּהּ׃ יז וְאַיְתִיאוּ יַת אֲרוֹנָא דַּייָ וְאַקִימוּ יָתֵיהּ בְּאַתְרֵיהּ בְּגוֹ מַשְׁכְּנָא דִּי פְּרַס לֵיהּ דָּוִד וְאַסִּיק דָּוִד עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ יח וְשֵׁיצֵי דָּוִד מִלְּאַסָּקָא עֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וּבָרֵיךְ יַת עַמָּא בִּשְׁמָא דַּייָ צְבָאוֹת׃ יט וּפַלֵּיג לְכָל עַמָּא לְכָל הֲמוֹנָא דְּיִשְׂרָאֵל מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא לִגְבַר גְּרִיצְתָּא דִלְחֵם חֲדָא וּפְלוּג חַד וּמְנָתָא חֲדָא

איוב : נשקפה ד' בקריאה וסי' בעד החלון נשקפה ותיבב . ומיכל בת שאול נשקפה . ותברו דד"ה . כי רעה נשקפה מצפון . וא' ונשקפה על פני הישימון :

תולדות אהרן ויהי כי צעדו . כוטה לה (סנהדרין כט) : בתרועה. עקידה ש' סז : ומיכל בת שאול. סנהדרין כא : ויחלק לכל העם. ססמים לו :

רד"ק

אחד הם ששים ושנים עם שמנה הבנים : (יג) נושא ארון ה'. הם הלויים כמו שכתוב בדברי הימים וישאו בני הלויים את ארון האלהים כאשר צוה משה בכתפם במוטות עליהם : ששה צעדים ויזבח שור ומריא . ובדברי הימי' כתוב ויהי בעזור האלהים את הלויים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים כשהלכו נושאי הארון ששה צעדים הכירו כי אלהים עוזרם במשא הארון וחפץ בם כי לא נכשלו כמו שנכשל עוזא וטע' ששה צעדים נראה כי כשיעור הזה הלך עוזא כשאחז בארון והכהו השם וכיון שראו אלה נושאי הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמחו והורידו הארון וזבחו זבחים ורז"ל דרשו טעם בעזור מכאן שהארון נושא את עצמו כלומר כיון שנשאוהו בכתפיי במוטות ולא הרגישו בו כאילו אין משא בכתפים ידעו כי אלהים עוזרם במשא בכתפיי הארון ומה שאמר הנה שור ומריא ושם אומר שבעה פרים ושבעה אילים והנה אומר ויזבח כלומר דוד הוא שזבח שור ומריא ושם אומר ויזבחו כלומר הלויים זבחו שבעה פרים ושבעה אילים כנגד שבעה צעדים בצעד השביעי הורידו הארון וזבחו וי"ת צעדי דרגין ורז"ל אמרו על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה אלים ומהם אמרו על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדריהם של שש שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אלים ופי' ומריא כתרגומו ופטים : (יד) מכרכר בכל עוז . מרקד בכל כחו וכוונתו וי"ת משבח : אפוד בד . חגור באפוד בד נראה כי זה המלבוש לכבוד היו לובשים אותו וכן אמר הכתוב שמנים וחמשה נושאי אפוד בד ולא היה מבגדי כהונה לפיכך היה מותר כל אדם ללובשו ואף על פי שאינו כהן ובדברי הימים מכורבל במעיל בוץ והוא המעיל הוא האפוד וכת"י אותו בלשון אחר תרגם אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלכים המעילים כרדוטין אבל אפוד ומעיל הכתובים בתורה הם כל אחד בגד בפני עצמו אין זה כמו זה שמבואר בתורה : (טז) מפזז ומכרכר . מפזז גם כן כמו מרקד אלא שהם בענינים שונים זה מזה או יהיה הכל בענין א' והכפל לרוב הרקוד וי"ת מרקד ומשבח ובמקומו בד"ה מרקד ומשחק : ותבז לו בלבה . כראותה אותו מן החלון בזתה אותו בלבה כי חשבה כי אין כבוד המלך להתנהג כמנהג הדיוט אפי' לפני הארון ואח"כ כשהלך לביתו אמרה בפיה מה נכבד היום וגו' : (יז) אשר נטה לו דוד . יריעה נטה לו מלמעלה אעפ"י שבבית אבינדב ובבית עובד אדום היה בבית מקורה כמו שנאמר בהם בית ולא נאמר שם אהל לפי שלא היתה עמידתו בהם אלא דרך עראי אבל עתה שהעלהו דוד לירושלם וידעו כי שם ישכון עדי עד כי קבלה היתה בידם כי ירושלם עיר הקדש ושם יבנה בית המקדש אעפ"י שלא ידעו באיזה מקום מן העיר עד שבנה דוד מזבח על פי גד הנביא בגרן ארונה היבוסי וירד בו אש מן השמים ואז ידע דוד כי שם יבנה בית המקדש אבל עד אותו זמן לא רצה דוד להכניסו בבית מקורה אלא תחת יריעה כמו שהי' מקדש וגם עתה שהי' אהל מועד בגבעון והמשכן והארון ושתי הלוחות וכל כלי הקדש תחת היריעה היו הכנים הוא הארון הזה שבו שברי לוחות ג"כ תחת היריעה או זה הארון שהיו בו לוחות השלמות והוא הנכון כמו שפירשנו למעלה במלחמ' פלשתים שנלקח הארון זה הארון הוא שהכניסו לבית עולמים לתוך הדביר אם כן זה הוא שהיו בו הלוחו' השלמות או השלמות והשבורות לדעת מי שאמר לוחות ושברי לוחות מונחין בארון ולמה לא הביא דוד את הארון לגבעון שהיה שם אהל מועד לפי שידע כי אהל מועד היה עתיד לבא לירושלם וחשב כי בימיו יהיה זה והוא יבנה בית המקדש לפיכך אחר שהביא הארון לירושלם שאל לנתן הנביא אם יבנה בית לה' ונתן אמר לו כל אשר בלבבך עשה ומלבו אמר לו נתן זה לא בנבואה כי חשב בלבו כמו שחשב דוד כי הוא יבנה הבית : (יט) חלת לחם . ובדברי הימי' ככר לחם והככר גדול מהחלה כי הככרות היו אלא שהיו עשויים כתכונת החלות : ואשפר אחד . חלק אחד מבשר כמו שמנהג לחלוק הבקר או הצאן לחלקים ידועים ונתן

רלב"ג

הנה: בעבור ארון האלהים שישב בביתו שלשה חדשים או הביא דוד את ארון האלהים אל עיר דוד על יד הלויים כמשפט : (טז) והנה מרוב השמחה היה דוד מרקד ומפזז לפני ה' כאילו לא היה מלך ולזה בזתהו בלבה מיכל בת שאול והנה לתת תודה לש"י הקריב דוד כמה קרבנות אז בהוליך הלוים ארון ברית ה' ובסוף הענין בבא ארון ה' למקומו אשר הכין לו דוד העלה עולות ושלמים לכבוד השם ית' לפי מה שאפשר ואחר זה ברך דוד את העם בשם ה' צבאות ונתן לכל אחד מנה יפה לאכול ולשתות . והנה אשפר אחד הרצון בו לפי מה שבארו ז"ל

פי' רבי ישעיה

(יג) ויהי כי צעדו נושאי ארון ה'. אלו הלוים שהיו נושאים אותו בכתף : ויזבח שור ומריא. פי' הוא בופול בלע"ז : (יד) מכרכר בכל עוז . פי' משבח בכל מיני זמר בכל כחו . ותרגם משבח בכל תקוף : ודוד חגור אפוד בד . פי' לא היה לובש כדרך המלכים אלא אפוד בד כאחד הכהנים המשרתים לפני הארון : (טז) מפזז ומכרכר . תרגומו מרקד ומשבח : (יט) ואשפר א' ואשישה אחת . פירוש אשפר הוא חתיכת בשר ודרשו חכמים אחד מששה בפר . ואשישה הוא כלי של יין כדכתיב אשישי ענבים סמכוני באשישות :

מצודת דוד

(יג) אפוד בד. מלבוש עשוי כדמות האפוד של כהן גדול והיתה מיוחדת להאנשים המתבודדים בעבודת ה' וכן בשמואל נאמר והנער וכו' חגור אפוד בד (ש"א ב') ודוד הלבישו בעת העלאת הארון : (טז) ותבז לו בלבה . בזתה אותו בלבה כי חשבה שאין זה מדרך המלך ואף לפני הארון : (יז) במקומו . במקום שהכין לו והוא בתוך האהל וגו' : (יט) לכל העם . הבאים עם הארון : לאיש . רצה לומר לכל אחד

מצודת ציון

(יג) צעדו. פסעו והלכו : ומריא. שור פטם וכן לאובקר ומריא (מ"א א') : (יד) מכרכר. ענין רקידה של שמחה ודוגמתו בפרדים ובכרכרות (ישעיה סו) : בכל עוז . בכל כח : (טז) נשקפה. ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כו) : בעד החלון . דרך החלון וכן בעד השבכה (מ"ב א') : מפזז . גם הוא ענין רקוד ומשונה ממנה קלת ויתכן שהוא ענין מהירות הרקוד ודוגמתו עמא פזיזא (שבת פח) : (יז) ויצגו . העמידו כמו ויצג את המקלות (בראשית ל) : אשר נטה . אשר פרש : (יט) המון . עם רב : חלת . לחם השלם תקרא חלה : ואשפר . ר"ל מנה יפה בשר והוא מל' הנותן אמרי שפר בראשית

רדק

ונתן לכל אחד חלת לחם וחלק בשר ואשישה אחת מלאה יין וכן פי' רז"ל אשישה גרבא דחמרא אבל אשפר פי' מלה מורכבת משמות ג' ואמרו אחד מששה בפר כלומר כי ששה חלקים היו עושים בפר ולכל אחד היה נותן הששית וי"ת פלג חד כלומר חלק אחד ותרגם אשישה מנתא: (כ) לברך את ביתו. לתת שלום לפי שבא מן הדרך וכן כי תמצא איש לא תברכנו: מה נכבד היום. נפעל עבר כי הוא פתוח ודרך לעג אמרה לו מה נכבד כלו' כי לא נכבד היום הזה שאתה נגלית בו משחק כאחד הרקים וההדיוטין: לעיני אמהות עבדיו. אין צריך לו' לפני נשי עבדיך אלא אפי' לעיני אמהות עבדיך נתבזית היום: כהגלות נגלות שניהם ממקור מבנין נפעל והאחד שלם כמו השלמים נשאול נשאל דוד והאחד חסר נו"ן נפעל כמנהג וכפל פעמים המקור לרוב התגלותו בשחוק. ובדרש אמרה לו של בית אבא היתה מלכות נאה משלך חלילה להם אם נר' לאחד מהם פסת יד או פסת רגל מגולה כולהון היו מכובדין ממך מה אמר לה דוד לפני ה' אשר בחר בי מאביך אמר לה של בית אביך היו מניחין כבוד שמים ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבוד עצמי ומתעסק בכבוד קוני ומן האמהות אשר אמרת חס ושלום מן האמהות את נקראת אין את נקראת מן האמהות וי"ת כמה דחלין ומתגלי דומה כי יחף היה הולך ומשחק כדברי הדרש: (כא) לפני ה'. מה שרקדתי וכרכרתי לפני ה' עשיתי לפי שכבדני ובחר בי מאביך וראוי לו שאקל עצמי לכבודו: ושחקתי לפני ה'. מלרע לפי שהוא עתיד כלומר עוד יותר ממה שעשיתי אעשה ואשחק לפניו וזהו ונקלותי עוד מזאת יותר מזאת השמח' והרקיד' שעשיתי יותר אעשה לבזות עצמי ולהקל: (כב) והייתי שפל בעיני. לפניו לכל דבר ואין זה קלון אלא כבוד: עמם אכבדה. בעיניהן אני נכבד במה שעשיתי כי אם אקל עצמי לכבוד האל אהיה נכבד בעיני הכל לא כמו בעיניך: (כג) לא היה לה ולד. למדינחאי כתיב ולד בוי"ו וקרי ילד ביו"ד ולמערבאי כתיב ילד ביו"ד וקרי בוי"ו ולד ופי' רז"ל מהיום ההוא ואילך לא היה לה לעונש מה שאמרה אבל לפני היום הזה היה לה כמ"ש יתרעם לעגלה אשת דוד ואמרו עגלה זו מיכל: עד יום מותה. בחולם ובעת מותה בשורק פי' עד כמו עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. ובדרש אבל ביום המיתה היה לה ואמרו כי שלשה נשים מתו חיות רחל וכלתו של עלי ומיכל בת שאול: (א) כי ישב המלך בביתו. שלא היה צריך לצאת למלחמה כמו שאמר וה' הניח לו אז חשב לבנות בית המקדש כי מצוה היה על ישראל לבנות בית המקדש אחר שינוחו מן המלחמות שנאמר והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו' והיה המקום אשר יבחר וגו' לשכנו תדרשו ועל המלך מוטל לעשות ולצוות את ישראל לעשות לפיכך ויאמר המלך אל נתן הנביא כלומר שישאל את פי ה' על בנין הבית ובאיזה מקום יבנה ואע"פ שהיו לו מלחמות אחר כן כמו שאמר ויהי אחר כן ויך דוד את הפלשתים עד עתה היו באים עליו אויביו וכיון שהצליחו האל וגלה כל אויביו ויראו אויביו ממנו ולא באו עליו אבל הוא הלך עליהם ולקח גת מיד פלשתים שהיתה לישראל כבר ועם ארם ועם אדום ועם בני עמון נלחם בעטנם: (ב) בבית ארזים

רשי

גרבא דחמרא: (כ) אחד הרקים. חד מן סריקיא: (כב) ונקלותי עוד. לפניו יותר מזאת שהקילותי בעצמי עתה: עמם אכבדה. אינם מבזין אותי אלא חשוב אני בעיניהם על זאת: (כג) לא היה לה ילד. מאותו היום והלאה: (א) וה' הניח לו. שאמר הרי נתקיים והניח לכם מכל אויביכם וגו' (דברים י"ב י') מה כתיב אחריו והיה המקום אשר יבחר וגו' מעתה עלינו לבנות בית

תרגום

וַאֲזַל כָּל עַמָּא גְבַר לְבֵיתֵיהּ׃ כ וְתָב דָוִד לְבָרָכָא יַת אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וּנְפַקַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל לְקַדָמוּת דָוִד וַאֲמַרַת מָה אִתְיַקַר יוֹמָא דֵין מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְאִתְגְלֵי יוֹמָא דֵין לְעֵינֵי אַמְהַת עַבְדוֹהִי כְּמָא דְחָלַיִן וּמִתְגְלֵי חַד מִן סְרִיקַיָא׃ כא וַאֲמַר דָוִד לְמִיכַל קֳדָם יְיָ דִי אִתְרְעֵי בִי מֵאֲבוּךְ וּמִכָּל בֵּיתֵיהּ לְפַקָדָא יָתִי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְשַׁבְּחִית קֳדָם יְיָ׃ כב וְזָעֵירְנָא עוֹד מִדָא וָאֱהֵי מְכִיךְ בְּעֵינֵי נַפְשִׁי מִבְּכֵן וְעִם אַמְהָתָא דִי אַתְּ אֲמַרְתְּ בְּעֵינֵיהוֹן אֱהֵי יַקִיר׃ כג וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לָא הֲוָה לַהּ וְלַד עַד יוֹם מוֹתַהּ׃ א וַהֲוָה כַּד יְתֵיב מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ וַיְיָ אֲנִיחַ לֵיהּ מִסְחוֹר סְחוֹר מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃ ב וַאֲמַר מַלְכָּא לְנָתָן נְבִיָא חֲזִי כְעַן דִי אֲנָא יָתֵיב בְּבֵיתָא דִי מְטַלַל בְּכִיוּרֵי אַרְזַיָא וַאֲרוֹנָא דַיְיָ שָׁרֵי

מקרא

וַיֵּלֶךְ כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ׃ כ וַיָּשָׁב דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־שָׁאוּל לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה־נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים׃ כא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־מִיכַל לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר־בִּי מֵאָבִיךְ וּמִכָּל־בֵּיתוֹ לְצַוֺּת אֹתִי נָגִיד עַל־עַם יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי יְהוָה׃ כב וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפָל בְּעֵינָי וְעִם־הָאֲמָהוֹת אֲשֶׁר אָמַרְתְּ עִמָּם אִכָּבֵדָה׃ כג וּלְמִיכַל בַּת־שָׁאוּל לֹא־הָיָה לָהּ יָלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ׃

ז א וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהוָה הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו׃ ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה׃

כ"ס ג' חס' בלש' | ל' וחס' | ב' חד מ"ל וחד חסר | למדנחאין כתי' ולד ל' מלאפום וחד קמץ ובעת מותה | ה' מ"ל כסי'

על עם ה' בקריאה וסי' ויבא על ליש על עם שקט ובטח. כי אתה המלכתני על עם רב דד"ה. ויקראו בקול גדול דד"ה. כי חרפו ויגדילו על עם ה' צבאות. ארי נוהם ודוב שוקק. וכל שמואל וישעיה ותהלות דכוו' על עם במ"ג אל עם וסי' השלח בים צירים. פרשתי ידי כל היום. ויתהלכו מגוי אל גוי: אנכי יושב ה' דסמיכי בקריאה וסי' אשר אנכי יושב בקרבו. אשר אנכי יושב בארצו. אנכי יושב בבית הארזים וחברו דד"ה. ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב:

תולדות אהרן ותצא מיכל. (סוכה נה סנהדרין כ:) כהגלות. שם (שם): ולמיכל. שם (שם כג וכה): ויהי כי ישב המלך. מגלה י סנהדרין כ: ויאמר המלך. שם:

רלבג

ז"ל אחד מששה בפר ולפי הפשט נראה שהיתה מנה יפה נהוגה לתת לאיש א' בסעודות הגדולות וענינו מענין ספרה עלי והאל"ף נוסף ר"ל שהיתה המנה הזאת בתכלית היופי לפי המנות הנהוגות לתת כמו אלו המנות הגדולות הנהוגות לתת לאורחים הבאים אלה: (כ) והנה מיכל בת שאול דברה שלא כהוגן אל המלך ונתבאר מדברי דוד שמה שעשה עשה כהוגן לכבוד הש"י והמשיך בדבריו מה שהכאיב לבה בו כי זה הגמול היה ראוי לה על מה שהשיבה דברים כנגד דוד ר"ל מה שאמר שבחר הש"י בו מאביה ומכל בית אביה והיה מפרי דבריה שאמר לה דוד וכללה עם האמהות ולזה אמר ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה וכבר אמר והודה שכבר רמז בזה המאמר אל מיכל מה שאמר אחר זה ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה כאילו יאמר שזה המאמר היה סבה להמנע ממנה פרי בטן כי לא אהב אותה דוד באופן שהיה אוהב אותה קודם זה: (ב) וכבר התעורר דוד לבנות בית לה' יהיה:

פי' רבי' ישעיה

(כב) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. פירוש יותר מזה שהקלתי בעצמי אני נקל ושפל בעיני לפני הבורא כי אין לי לעמוד לפניו בגאוה ובכבוד כי אם בענוה ושפלות: (כג) לא היה לה ילד. מודיעך הכתוב שמפני זה העון לא זכתה להוליד בנים:

מצודת ציון

(ברא' מ"ט): ואשישה. שם כלי ישימו בה היין כמו סמכוני באשישות (ש"ה ב) ר"ל הכלי עם היין: (כ) אמהות. שפחות: הרקים. אנשים הרקים מכל מעלה: (כא) נגיד. שליט ומושל: ושחקתי. ושמחתי: (כב) ונקלותי. מל' קלות: ז (א) הניח. מל' מנוחה: (ב) היריעה. וילון

מצודת דוד

בין איש ובין אשה: (כ) וישב דוד. לאחר שחלק לכל העם וגו' אחר שברכם בשם ה' שב לברך גם אנשי ביתו: מה נכבד. מה מאד נעשית היום מכובד בעיני כל ובדרך לעג אמרה כן כאלו אמרה מאוד נעשית מבוזה בעיני כל: אשר נגלה היום. על אשר בהכרכר היה נגלה מה מבשר הגוף ואמהות עבדיו ראות וכדרך הרקים שאינם חוששים לכסות בשר גופם לבל יראה: (כא) לפני ה'. ר"ל הלא הכרכורי היה לפני ה' וכו' וכבוד המלכים כאין נגדו: ושחקתי. וכעבור זה אשחקתי לפניו: (כב) ונקלותי עוד מזאת. ואם הייתי עושה מעשה קלות עוד יותר ממה שעשיתי: והייתי. ואם הייתי שפל בעיני להקל מאוד בכבודי ואפילו לפני האמהות אשר אמרת: עמם אכבדה. עם מעשים כאלה הייתי עוד מכובד ולא מבוזה הואיל ועשוים לכבוד הארון: (כג) לא היה לה ילד. במון שבזתה את דוד על שהקל בכבודו לפני ארון האלהים: ז (א) בביתו. הראוי לו לפי מעלתו: (ב) בבית ארזים. הראוי לפי מעלתו: בתוך היריעה. הוא האוהל שאמור למעלה (ו' י"ז)

רשי

בית הבחירה: (ד) ויהי בלילה ההוא. אמר רבי חנינא בר פפא אמר לו הקב"ה לנתן האדם הזה שאני מצלחך אלו מהיר הוא שמא ישכור פועלים ונמצאתי מפסידו מהר ואמור לו לא אתה תבנה הבית. ר' סימון אומר האדם הזה שאני מצלחך אלו נדרן הוא כענין שנא' אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי (תהלים קל"ב ב') שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאעשה כך ונמצאתי מפסידו: (ו) באהל ובמשכן. משכן שילה לא היתה בו תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן: (ז) הדבר דברתי. לשון תמיה הוא לכך הוא נקוד ה"א חטף פת"ח והדל"ת רפי: (ח) מן הנוה. דיר הרועים כמו נות כרות רועים (צפניה ב' ו'): (ט) כשם הגדולים. זהו שאומרים מגן דוד: ואכריתה את כל אויביך. ולכך עלה על לבך לבנות הבית כמה שכתוב בתורה: (י) ושמתי מקום. עוד אני

רדק

ארזים. בבית מקורה בעצי ארזים ובת"י בבית די מטלל בכיורי ארזיא: יושב בתוך היריעה. לא היה דעתו על הארון הזה לבדו אלא גם על המזבח ועל הארון האחד ועל כלי המשכן שהיו בגבעון באהל מועד כי הכל יושב בתוך היריעה וזכר הארון לפי שהוא נוטה לו היריעה ועוד שהוא עיקר הכל ונכבד מכל כלי המשכן ואמר לעצמי בניתי בית ארזים ולארון ה' נטיתי יריעה לא יכשר וצריך שאבנה לו בית ואמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה ומדעתו אמר זה נתן כי ראה כי ה' עמו והיה מלך הגון וכשר חשב כי הוא יבנה הבי' שעתיד להבנו' וזה כי הנביא אינו יודע על אדם אחד אלא מה שנאמר לו ברוח הנבואה כי גם שמואל הנביא שהיה גדול ממנו שנאמר עליו כל אשר ידבר בא יבא ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה לא ידע בבני ישי מי יהיה המלך וחשב כי אליאב הוא המלך כל שכן נתן הנביא: (ד) ויהי בלילה ההוא. אולי נבואתו היתה בחלום חזיון לילה כמו שנאמר באהרן במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ונאמר ביעקב במראות הלילה. ובדרש למה בלילה ההוא א"ר סימון אמר הקב"ה לנתן האיש הזה נדרן הוא כענין שנא' אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי וגו' שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאבנה בית ה' מהר אמור לו לא אתה תבנה: (ז) את אחד שבטי ישראל. שופטי ישראל ומלכם כמו לא יסור שבט מיהודה כמו שאמר אשר צויתי לרעות את עמי ישראל והשופט או המלך הוא הרועה וכן במקומו בדברי הימים את אחד שופטי ישראל: (ח) מן הנוה. גדרות צאן נקרא נוה כמו שנאמר נות כרות רועים וגדרות צאן ובת"י מן דירא כמו שנאמר במשנה הכונס צאן לדיר: (ט) כשם הגדולים. המלכים הגדולים כמו שנאמר ויצא שם דוד בכל הארצות ורז"ל דרשו זה האומרים מגן דוד כמו שאומרים מגן אברהם: (י) ושמתי מקום. והרי כבר נתן להם מקום וארץ ישראל היו אלא פירושו כתרגומו ואשוי אתר מתקן כלומר שיהיה מקומם נכון וטוב השמים יתנו טלם והארץ תתן יבולה ותהיה ארץ ברכה וכן ונטעתיו כתרגומו ואקימינון כלו' מה שהכנתי אותם בארץ יהיו נטועין בה שלא יגלו ממנה כמו שאומר לעתיד ונטעתי' על אדמתם כמו שהנטע קיים בארץ במקומו וכן

מקרא

ג וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי יְהוָה עִמָּךְ׃ ד וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא פסקא בא"ם וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר׃ ה לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת לְשִׁבְתִּי׃ ו כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן׃ ז בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת־אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃ ח וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ט וָאֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ י וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל

(בשוליים: ג' | ג' רפי' | ג' חס' | ג' | ל' | ל' | כ"ס פתחין | ל' | ל' חס' | ל' חס' | ד' | ל')

תרגום

בְּמַשְׁכְּנָא בְּגוֹ יְרִיעֲתָא׃ ג וַאֲמַר נָתָן לְמַלְכָּא כֹּל דִּי בְלִבָּךְ אֱזֵיל עֲבֵיד אֲרֵי מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעֲדָךְ׃ ד וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם נָתָן לְמֵימַר׃ ה אֱזֵיל וְתֵימַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הַאַתְּ תִּבְנֵי קֳדָמַי בֵּיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי בֵּהּ׃ ו אֲרֵי לָא אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי בְּבֵיתָא מִיּוֹמָא דִּי אַסֵּקִית יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲוֵיתִי מַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּמַשְׁכְּנִין וּבִירִיעָן׃ ז בְּכָל אֲתַר דִּי הֲכֵית בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲפִתְגָם מַלֵּלִית עִם חַד שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל דִּי פַּקֵּדִית לְפַרְנָסָא יָת עַמִּי יָת יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר לְמָא לָא בְנֵיתוּן קֳדָמַי בֵּיתָא דִּי מְטַלַּל בְּכֵיוּרָא אַרְזַיָּא׃ ח וּכְעַן כִּדְנַן תֵּימַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲנָא דְּבַרְתָּךְ מִן דִּירָא מִבָּתַר עָנָא לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל׃ ט וַהֲוָה מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלַכְתָּא וְשֵׁיצֵיתִי יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ וַעֲבָדִית לָךְ שׁוּם רַב כְּשׁוּם רַבְרְבַיָּא דִּי בְאַרְעָא׃ י וַאֲשַׁוֵּי אֲתַר מְתַקַּן לְעַמִּי

רלבג

יהיה בו ארון האלהים ושען בזה עם נתן הנביא ועכהו בכללות שיעשה כל אשר בלבבו כי ה' עמו: (ד) ואחר זה באהו דבר ה' על יד נתן הנביא שאין ראוי לבנות לו בית לש"י כי מן היום אשר העלה בני ישראל מארץ מצרים התהלך הארון באהל ובמשכן ולא שלח הש"י לאמר לאחד מן הרועים השופטים למה לא בנו בית ארזים ועתה די לדוד לקחו הש"י מאחרי הצאן להיות נגיד על בית ישראל והיה עמו בכל אשר הלך והכרית שונאיו ועשה לו שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ לרוב הצלחתו ורוב עמידת מלכותו ושם על ידו מקום מנוחה לישראל ולא צרו לישראל שונאיהם כמו שעשו בראשונה ובימי השופטים והניח לו השם מכל אויביו והגיד לו ה' כי בית יעשה לו קיים בדרך שתהיה לו המלוכה כל מה שתתמיד מלוכה ובהיות הענין כן הנה די לו במה שהגיע בו מן ההצלחה ולא ישאל לו גדולות שיהיה נבנה בית המקדש על ידו אבל בנו שימלוך אחריו הוא יבננו והוא שלמה

פי' רבי ישעיה

(ו) באהל ובמשכן. פירוש משכן עראי שאינו קבוע: (ח) מן הנוה. פירוש דיר הרועים כמו נות כרות רועים: (ט) כשם הגדולים. פי' כשם המלכים הגדולים כך שמך גדול בעולם:

למיום ג' וסי' נמסר בשפטים סימן י"ט. כשם ד' וסי' נמסר בסדר בראשית וביהושע סי' י"ט:

תולדות אהרן ויהי בלילה ההוא. כל החזיון עקידה ש' כ': ועשיתי לך שם. פסחים קיז:

מצודת דוד

ר"ל וכי זכו הבית הראוי לארון אלהים: (ג) כל אשר בלבבך. כאומר את חפצך לבנות בית לה' עשה חפצך: (ה) האתה. וכי אתה תבנה לי בית בתמיה ור"ל דייך בכל הטובות שעשיתי כבר לך וכאשר מסיים והולך במקראות שלאחריו: כי לא ישבתי. אשר לא ישבתי בבית למיום וכו' ר"ל הנה עד הנה לא ישבתי וכו' ואתה תבנה לי בתמיה: בכל אשר התהלכתי. בכל המקומות אשר התהלכתי וכו' וכי דברתי להמיוחד שבהם הוא השופט אשר הוקם לרעות את עמי וכי דברתי לו למה לא תבנו לי בית במקום הזה ולא אשב עוד באוהל וא"כ מזה דע לך שבנין הבית שמור הוא למי שיבנהו ולא כל הרוצה לבנות יבוא ויבנה שאם היה לכל מסור הייתי מצוה עליו מאז: (ח) ועתה. ר"ל הואיל ודבר גדול הוא אמור לדוד עבדי הלא הרבה טובה עשיתי עמך כי לקחתיך מן הנוה וכו': (ט) שם גדול. להתפרסם בכל העולם ככל הגדולים אשר מפורסם אנשי השם. ורז"ל אמרו שזהו מה שאומרים מגן דוד: (י) ושמתי מקום. בימיך שמתי מקום נכון וקבוע לעמי ישראל ונטעתיו על

מצודת ציון

אלון: (ח) הנוה. מדור הצאן כמו והיה השרון לנוה צאן (ישעיה ס"ה): (י) ירגז. ענין תנועה

על

רדק

וכן פירש אחריו ושכן תחתיו כלו' במקומו כמו שכן איש תחתיו : ולא ירגז עוד. שלא יגלה ממקומו כמו שת"י ולא יזועון עוד כי הרוגז הפך המנוחה כמו ולא נחתי ויבא רוגז מוסדות השמים ירגזו : לענותו . ובדברי הימים לכלותו והענין אחד ובדברי רז"ל כתוב לענותו וכתוב לכלותו בתחילה לענותו ולבסוף לכלותו כי כה פירשו ושמתי מקום לעמי על בית המקדש וכן אמר בדרש א"ר שמואל ב"ר יצחק משיבנה בית המקדש ינתנו יסודות לעולם שנאמר ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וגו' ואמר בתחלה כשנבנה בית המקדש אמר שלא יענה אותם אויב ולבסוף כשחטאו משנבנה בית המקדש אמר שלא יכלה אותם מכל וכל אבל יענה אותם אויב לעונש חטאתם : כאשר בראשונ'. טרם שהקמותי להם שופטים ואף מן היום אשר צויתי עליהם שופטים היו מענים אותם בני עולה אבל מעתה משבאת המלוכה עליהם לא יוסיפו בני עולה לענותם והניחותי לך מכל אויביך : כי בית יעשה לך ה'. בית מלכות וכת"י ארי בית מלכו יקיים לך ה' : (יב) כי ימלאו . אינו לשון ברכה אלא פירושו כאשר ימלאו ימיך ותשכב את אבותיך אקיים את זרעך אחריך ויתכן לפרשו לשון ברכה בשרו שימות זקן מלא ימים והם חיי האדם הארוכים ברוב שהם שבעים שנה כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ודוד חיה שבעים שנה כמו שכתוב כי בן שלשים שנה היה במלכו וארבעים שנה מלך וכן פירש את מספר ימיך אמלא כמו שכתבנו בפסוק או יומו יבא ומת . ובדרש כי ימלאו ימיך ימים שלמים אני מונה לך ולא ימים חסרים : אשר יצא ממעיך . מכאן שאבשלום ואדניהו לא היו כי כבר נולדו בחברון ומאשר נולדו עדיין אמר שיהיה מלך ועדיין לא ידע דוד מי הוא עד שנולד שלמה ושלח לו ביד נתן הנביא שיקרא שמו ידידיה או ידע דוד כי שלמה ימלוך והוא שאמר לבת שבע כי שלמה בנך ימלוך אחרי או אמר לו כסא על ידי נתן הנביא ואף על פי שלא נאמר בנבואת נתן לא בזה הספר ולא בספר דברי הימים הנה כתב בדברי הימים כשהיה מספר דוד הנבואה שאמר לו נתן כמו שאמר ויהי דבר ה' עלי לאמור וגו' כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן אל ישראל בימיו : (יד) בשבט אנשים ובנגעי בני אדם . כמו שמיסרין בני אדם בניהם בשבט ויענו אותם בשבט מוסר לא להמיתם כמו שאמר כי תכנו בשבט לא ימות ואל המיתו אל תשא נפשך לפיכך אמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן ואוכיחנו בעוותו כמו שמיסר האב את בנו ולא שאסיר חסדי כמו שעשיתי לשאול שלקחתי ממנו המלכות אלא המלכות יהיה לבניו עד עולם ועל כל זרע דוד אמר לא על שלמה לבד אלא על רחבעם ועל היוצאים ממנו בניהם ובני בניהם ורבותינו ז"ל דרשוהו על שלמה ואמרו בשבט אנשים זה הדד ורזון בן אלידע שנאמר ויקם ה' שטן לשלמה וגו' ובנגעי בני אדם אלו המזיקין שטרדוהו ממלכותו כמו שאמרו בא אשמדאי וטרדו ממלכותו ופירש בני אדם כי אמרו כי השדים נולדו מאדם הראשון באותן ק"ל שנה שפירש מאשתו : (טז) ונאמן ביתך . נפעל עבר כמו ויתקיים מן ותקעתיו יתד במקום נאמן . וכת"י וקיים ביתך

שמואל ב ז

י וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד וְלֹא־יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה : יא וּלְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַהֲנִיחֹתִי לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ וְהִגִּיד לְךָ יְהוָה כִּי־בַיִת יַעֲשֶׂה־לְּךָ יְהוָה : יב כִּי ׀ יִמְלְאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַהֲקִימֹתִי אֶת־זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ וַהֲכִינֹתִי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ : יג הוּא יִבְנֶה־בַּיִת לִשְׁמִי וְכֹנַנְתִּי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַד־עוֹלָם : יד אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהַעֲוֺתוֹ וְהֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְנִגְעֵי בְּנֵי אָדָם : טו וְחַסְדִּי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מֵעִם שָׁאוּל אֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מִלְּפָנֶיךָ : טז וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם : יז כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל הַחִזָּיוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִד :

ג' כתיב לדאבה ודין · פ' מ"ע. ל' · ב' אי יוס · ר' · ו' כתיב כן · ב' וחס' · ל' · ו' .ג' · י'. ב' · ס' · ל'

תרגום

יִשְׂרָאֵל וְאַקִימִינוּן וְיִשְׁרוּן בְּאַתְרְהוֹן וְלָא יְזוּעוּן עוֹד וְלָא יוֹסְפוּן בְּנֵי רִשְׁעָא לְעַנְיוּתְהוֹן כִּדְבְקַדְמֵיתָא : יא וּלְמִן יוֹמָא דִין דִי פַקֵדִית נְגִידִין עַל עַמִי יִשְׂרָאֵל וְאַנְחֵית לָךְ מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְחַוִי לָךְ יְיָ אֲרֵי בֵית מַלְכוּ יָקִים לָךְ יְיָ : יב אֲרֵי יִשְׁלְמוּן יוֹמָךְ וְתִשְׁכּוּב עִם אֲבָהָתָךְ וְאָקִים יָת בְּרָךְ בַּתְרָךְ דִי תוֹלִיד וְאַתְקֵן יָת מַלְכוּתֵיהּ : יג הוּא יִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי וְאַתְקֵין יָת כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ עַד עָלְמָא : יד אֲנָא אֱהֵי לֵיהּ כְּאָב וְהוּא יְהֵי לִי דָמֵי כְּבַר דְאִם יִסְרַח וְאַלְקֵינֵיהּ בְּמַלְקוּת גַבְרִין וּבְמַרְדוּת בְּנֵי אֱנָשָׁא : טו וְטוּבִי לָא יַעְדֵי מִנֵיהּ כְּמָא דְאַעֲדֵיתִי מִן שָׁאוּל דִי אַעֲדֵיתִי מִן קֳדָמָךְ : טז וְקַיָם בֵּיתָךְ מַלְכוּתָךְ עַד עָלְמָא קֳדָמָךְ כּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ יְהֵי מְתַקַן עַד עָלְמָא : יז כְּכֹל פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וּכְכֹל נְבוּאֲתָא הָדָא כְּדֵין מַלֵיל נָתָן עִם דָוִד :

לענותו ג' מלאים וסי' ואסרנוהו לענותו. ותחל לענותו . ולא יוסיפו בני עולה דשמואל. וככל ה' בקריאה וסי' ככל חקתיו וככל משפטיו . ככל הדברים האלה וככל החזיון : וככל החזיון הזה דד"ה . כי התעיתם בנפשותיכם . ובכל כחי הכינותי לבית אלהי :

תולדות אהרן ולא יוסיפו . ברכות ח . ובנגעי . זוהר בראשית : כי ימלאו ימיך . (ברכות ד' ר"ס ח) :

רשי

אני חפץ להשקיט שיהא שקט ושליו את עמי בימי בנך : (יא) ולמן היום אשר צויתי . מחובר על העליון ולא יוסיפו לענותו כאשר בראשונה קודם השופטים וכאשר עשו מימי השופטים עד כאן. והניחותי לך . יותר ויותר עד שתנוח מכל אויביך : והגיד לך ה' . היום ע"י כי בית יעשה לך להושיב בנך על כסאך ויתקיים לך בית המלכות והוא יבנה הבית : (יד) בשבט אנשים . זה הדד ורזון בן אלידע : ובנגעי בני אדם . זה אשמדאי שדחהו ממלכותו והשדים בני אדם הראשון הם שכל מאה ושלשים שנה שפירש אדם מאשתו במות הבל היו הרוחות מתייחמות ויולדות הימנו :

ויהב

רלבג

שלמה וכבר נתבאר בספר דברי הימים שהסבה שלא הסכים הש"י שיבנה דוד בית המקדש הוא מפני ששפך דמים הרבה : (יב) וזכר שזרע דוד אשר יקום אחריו יכונן את כסא ממלכתו עד עולם ואף על פי שיחטא' לו לא יסור חסדו ממנו בדרך שתפסוק ממנו הממלכה לגמרי כמו שנפסקה משאול :

כי

פי' רבי' ישעיה

(יא) ולמן היום אשר צויתי שופטים . הוי"ו יתר והוא מחובר למקרא שלמעלה שלא יוסיפו בני עולה לענותו כמו שעשו מן היום אשר צויתי שופטי' שבין שופט לשופט היו מענים אותם: והגיד לך ה'. פי' אמר נתן לדוד כי הגיד לך כי בית יעשה לך שימלוך בנך תחתך והוא יבנה לו הבית : (יד) והוכחתיו בשבט אנשים . פי' אם יחטא לי איסרנהו ביסורין כמו שאני עושה לכל בני אדם כשחוטאים לי ולא | אמאסנו כמו שמאסתי את שאול :

מצודת ציון

תנועה ממקום למקום וכן למה הרגזתני (ש"א כח) : לענותו מל' עינוי : (יד) בהעותו . מל' עון : והוכחתיו . ענין מוסר הכהלה כמו ולאי לתוכחת יסדתו (חבקוק א) : בשבט . בשרביט : ובנגעי . ר"ל בהכאה וכפל הדבר במ"ש : (טז) ונאמן . ענין קיום כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כב) : (יז) החזיון . ענין ראיה כמו ואתה תחזה (שמות יח) ור"ל ראיית הנבואה :

חלום

מצודת דוד

על אדמתו ושכן במקומו : ולא ירגז . לא יחרד עוד לנוע ממנה : כאשר בראשונה. ר"ל טרם הקמת השופטים : (יא) ולמן היום . מוסב למקרא של מעלה לומר לא יענו עוד בימיך את ישראל כאשר עשו בראשונה עד לא הוקמו השופטים ובזמן השופטים : והניחותי לך . כי אניח לך מכל אויביך : והגיד לך ה' . עוד זאת עשה עמך ה' בהגיד לך שיעשה לך בית ר"ל בית מלכות לך ולזרעך אחריך וכאשר אמרה אביגיל כי עשה וגו' בית נאמן (ש"א כ"ה) וא"כ מה מאוד היטב עמך ודי לך בזאת אף אם לא תבנה הבית : (יב) כי ימלאו ימיך . אלא כאשר ימלאו ימיך וגו' : (יג) הוא יבנה . כי אליו שמורה הגדולת הזה בבנין ביתי : עד עולם . לזרעו אחריו : (יד) לאב. כמו האב המייסר את בנו בשבט ואל המיתו לא ישא נפשו : בהעותו. כשיחטא לפני איסרו בשבט ובנגעים שמייסרים להם ב"א : (טו) וחסדי . אבל לא אסיר חסדו ממנו למאוס בו כאשר הסירותי חסדי מעם שאול אשר בשוט הסירותיו מלפניך להמליך אתה את מלכותו : (טז) ונאמן ביתך . וקיום ביתך וממלכתך תהיה עד עולם כמו שהוא היום לפניך כן יהי כסאך נכון עד עולם : (יז) כן דבר נתן . ר"ל עם שמתחילה הסכים על ידו ואמר לו כל אשר

בלבבך

רשי

(יח) וישב לפני ה' . לפני הארון : עד הלם . שהמלכתני : (יט) גם אל בית עבדך . להמליך את בני אחרי : וזאת תורת האדם . בתמיה ראוי להתבשר כן לבשר ודם . ד"א עשית לי כמו שעשית לאדם הראשון שהראית לו דורות שעתידים לצאת ממנו : (כ) ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך . מה אשאל עוד : אתה ידעת את עבדך . נתת לי כל צרכי כמו יודע צדיק נפש בהמתו (משלי י"ב י') : (כא) בעבור דברך . להקים מה שאמרת לשמואל להמליכני : וכלבך . רצונך הוא ולא שאני כדאי: להודיע את עבדך . הבשורה שבשרתני : (כג) אשר הלכו אלהים . משה ואהרן שנאמר נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז' א') וכן תירגם יונתן דאזלו שלוחין מן קדם ה' : לפדות לו לעם . כך אמרו השלוחים לישראל הקב"ה שלחנו לפדות לו

יח וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי אֲדֹנָי יְהוִה וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתַנִי עַד־הֲלֹם׃ יט וַתִּקְטַן עוֹד זֹאת בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יְהוִה וַתְּדַבֵּר גַּם אֶל־בֵּית־עַבְדְּךָ לְמֵרָחוֹק וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם אֲדֹנָי יְהוִה׃ כ וּמַה־יּוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ וְאַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ אֲדֹנָי יְהוִה׃ כא בַּעֲבוּר דְּבָרְךָ וּכְלִבְּךָ עָשִׂיתָ אֵת כָּל־הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת לְהוֹדִיעַ אֶת־עַבְדֶּךָ׃ כב עַל־כֵּן גָּדַלְתָּ יְהוָה אֱלֹהִים כִּי־אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנֵינוּ׃ כג וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הָלְכוּ־אֱלֹהִים לִפְדּוֹת־לוֹ לְעָם

מי אנכי ג' בקריאה וס"ו מי אנכי כי אלך אל פרעה. כי הביאתני עד הלום. מי אנכי ומי חיי :

יח וַאֲתָא מַלְכָּא דָוִד וִיתֵיב קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא כְמִסַּת יְיָ אֱלֹהִים וּמַן בֵּיתִי אֲרֵי אַמְטִיתַנִי עַד הָכָא׃ יט וּזְעֵירַת עוֹד דָא קֳדָמָךְ יְיָ אֱלֹהִים וּמַלֶּלְתָּא אַף עַל בֵּית עַבְדָּךְ לְעָלְמָא דְאָתֵי דָא חֶזְוָא לִבְנֵי אֱנָשָׁא יְיָ אֱלֹהִים׃ כ וּמָה יוֹסֵיף דָוִד עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמָךְ וְאַתְּ עֲבַדְתְּ בָּעוּת עַבְדָּךְ יְיָ אֱלֹהִים׃ כא בְּדִיל מֵימְרָךְ וּכְלִבָּךְ עֲבַדְתְּ יָת כָּל רְבַרְבְתָא הָדָא לְהוֹדָעָא יָת עַבְדָּךְ׃ כב עַל כֵּן רַב אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי לֵית דִכְוָתָךְ וְלֵית אֱלָהָא בַּר מִנָּךְ כְּכֹל דִּי שְׁמַעְנָא אַמְרִין קֳדָמָנָא׃ כג וּמַן כְּעַמָּךְ כְּיִשְׂרָאֵל עַמָּא חַד בְּחִיר בְּאַרְעָא דַאֲזַלוּ שְׁלוּחִין מִן קֳדָם יְיָ לְמִפְרַק

תולדות אהרן ויבא המלך: שבת קי"ג יומא סט סוטה מ מ"ח זבחים קב (פסחים לב יומא מ סוטה כב) : ומי כעמך ישראל ברכות ו חגיגה ג' בתרא יג סנהדרין לח לט : גוי אחד כארץ . זוהר אמור :

רדק

ביתך : לפניך . כמו שהוא לפניך היום כשאך נכון כן יהיה עד עולם : (יח) וישב לפני ה' . לפני הארון ומכאן סמכו רבותינו ז"ל שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ומהם אמרו כי אף למלכי בית דוד אין ישיבה שהרי למעלה אין ישיבה שני שרפים עומדי' ממעל לו וכתי' וכל צבא השמים עומדים עליו וכתיב בין העומדים האלה למעלה אין ישיבה ודוד יושב ומהו וישב לפני ה' מהם אמרו שסמך עצמו ומהם אמרו שישב עצמו בתפלה : מי אנכי . שהייתי ראוי למלוכה : ומי ביתי . בית אבי או אמר ביתי על בניו כלומר מי בבני שיהיה ראוי למלוכה : עד הלום . עד המקום הזה שנתת לי המלוכה ולבני אחרי . ובדרש מי אנכי והלא מן עמוני ומואבי באתי עד הלום לא די שבאתי בקהל אלא שעשיתני מלך ואין הלום אלא מלכות שנאמר הבא עוד הלום איש ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים : (יט) ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק . שהייתי רחוק ונתקרבתי : ותקטן עוד זאת . המלכות שנתת לי ולא די בה אלא שדברת לתת המלכות לבית עבדך עד עולם זהו למרחוק וי"ת למרחוק לעלמא דאתי : וזאת תורת האדם . תכונת האדם כלומר זאת שדברת עלי תכונת האדם הגדול הוא ולא אדם שפל ונבזה כמוני כמו שאמר מי אנכי ומי ביתי וכן בדברי הימים וראיתני בתורת האדם המעלה וי"ת ודא חזיא לבני אנשא . ובדרש בתור האדם המעולה שבנביאים ואיזהו זה משה רבינו שנאמר ומשה עלה אל האלהים משה משובח שבנביאים ודוד משובח שבמלכים אתה מוצא מה שעשה משה עשה דוד משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכיות משה קרע לישראל את הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנאמ' בהלותו את ארם נהרים וגו' ומשה נתן לישראל חמשה חומשי תורה ודוד נתן לישראל ה' ספרים שבתהלים : (כ) ואתה ידעת את עבדך . אתה ידעת לבב עבדך ולא אדע לדבר מה שבלבי ואתה ידעת וי"ת ואת עבדת' בעות עבדך פירוש ידעת כמו מה אדם ותדעהו : (כא) בעבור דברך וכלבך . בעבור דברך שאמרת לשמואל להמליכני וכלבך וכרצונך עשית כי אינני ראוי לכך אלא שאתה רצית בי . ויתכן לפרש גם כן בעבור דברך ורצונך ויהיה כפל דבר לחזק : את כל הגדולה . נכתב בוי"ו עם הדגש וחביריו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק : להודיע את עבדך . כלומר רצית להודיע עבדך את כל הגדולה הזאת שדברת עלי ולזרעי אחרי : (כב) על כן גדלת ה' אלהים. על כן שאני מבין דעתך ורצונך ידעתי שגדלת על הכל ואין יודע מחשבותיך וידעתי כי אין כמוך ואין אלהים זולתך : ככל אשר שמענו באזנינו.וככל אשר ידענו מלבנו הכרנו שאין כמוך ואין אלהים זולתך וי"ת ככל די שמענא אמרין קדמנא כלומר מה ששמענו אומרי' הקדמונים אשר לפנינו על דרך שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך : (כג) ומי כעמך כישראל . כמו שאין כמוך באלהים כן אין כעמך ישראל בעמים : אשר הלכו אלהים . הלכו לשון רבים דרך

רלבג

(יח) כי הביאותני עד הלום . ר"ל שהבאת אותי לזאת המעלה אשר אני בה היום והייתי קודם זה רועה צאן ומשם לקחתני ולא די לך בזה אבל דברת גם אל בית עבדך למרחוק ר"ל שתתמיד הממלכה לי גם כשיחטא לך זרעי ויתרחקו ממך : (יט) והנה זאת תורת האדם שקנאתם לדיקים וקנאתם הטעים והשגחת בי שלא תאבד מונחך ומיבתך וחסדך מזרעי בעבור הרשעים : (כב) על כן גדלת ה' אלהים וגו' . ר"ל שידיעת העתידות היא לך לבדך ואתה קורא הדורות מראש כמו שנזכר בספר ישעיה ואין כמוך שידע על נכון כל המתחדש כי לשאר השכלים ידיעות חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם ויושרם ואולם ידיעתו בכללות לא יתכן שתהיה כי אם לשם ית' כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמות ה' : (כג) ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ . מיוחד לעבודת השם ית' כי הוא הולך לפדותם לו לעם ולזה הרבה הנפלאות , בהוציאו אותם מארץ מצרים למען יהיו

פי' רבי' ישעיה

(יח) וישב לפני ה' . לפני הארון : (יט) ותקטן עוד זאת בעיניך . פי' כל הגדולה שעשית לי אלא עוד דברת אלי טובות לזמן רחוק שאמרת שימלוך בני אחרי . וגם אמרת לי שיהיה נאמן ביתי לעולם : וזאת תורת האדם . פירוש בתמיה וכי זאת תורת האדם למצוא חן בעיניך ולהתחשב בעיניך כל כך . ידעתי כי איני ראוי לכל זה הכבוד : (כ) ומה יוסיף עוד דוד לדבר אליך . דברי תושבחות והודאות אין לי פה להשיג כפי מה שראוי לי ואתה ידעת את עבדך כי לבי נכון לפניך ואיני יודע להוציא מפי כל מחקרי לבבי . ואני איני משיג להלל לפניך כראוי תקבל את לבי שהוא שלם לפניך : (כא) בעבור דברך . פירוש כדי לקיים דברך שהלחם לי על ידי להיות מלך על ישראל עשית מה שעשית ולא שהייתי ראוי לכך . וכל כך עשית את כל הגדולה הזאת להודיע עבדך פירוש שימלוך בני אחרי ושיהיה ביתי לפניך לעולם וכל זה לא הייתי ראוי אלא בלבבך וברצונך הייתי כלומר אתה רצית בי בחנם בלי שום תגמול שעשיתי שאהי' ראוי לכך : (כג) ומי כעמך ישראל . פירוש כמו שעשית לי גמול גדול כך עשית גם לישראל . שאין בכל האומות עם גדול ונכבד כמוהו : אשר הלכו אלהים . מדבר כנגד השם בלשון רבים כאשר ימצא בהרבה מקומות : לפדות לו לעם . לפדות את ישראל להיות לו לעם ולשים , לו שם שיצא שמו בכל העולם :

מצודת דוד

בלבבך לך שמה לא בוש לחזור ולמחות בו בדבר ה' : (יח) לפני ה' . לפני הארון : ומי ביתי . כי הלא מרות המואביה אני בא : עד הלום . עד המעלה שאני בה עכשיו : (יט) ותקטן , החסד הזה עוד קטנה היא בעיניך עד שדברת על בית עבדך למרחוק ר"ל לדורות העתידים בתת המלכות לזרעי עד עולם . וזאת תורת האדם. זה שדברת עלי היא תכונת ותואר האדם הגדול במעלה המיוחד בבני אדם ולא תכונת אדם שפל ונבזה כמוני : (כ) ומה יוסיף . מעתה אין לי עוד דבר לשאול ממך לא עלי ולא על זרעי : ואתה . הואיל ואתה ידעת ורחמת את עבדך לעשות לי כזאת מבלי שאלה ובקשה : (כא) בעבור דברך . ר"ל הנה אינני ראוי לכל הגדולה הזאת אולם בעבור גזירתך ורצונך עשית לי הגדולה הזאת ואף להודיע לי את כל אלה כאלו באה לתשלום גמול על מעשי והיה מתמיה בעצמו לומר וכי לא די לי החסד עד שגם הודעתני מה שיהיה אחרי : (כב) על כן . ר"ל בעבור שלא נשיג לדעת עומק מחשבות חסדך על כן ידענו כי מאוד גדלת ואין בינת אדם משגת תכלית מעשיך : כי אין כמוך . בכדי להעריך ממנו עומק מחשבותיך : ככל אשר שמענו . ככל הדברים הנפלאים אשר שמענו : (כג) ומי כעמך . ר"ל הואיל ואין זולתך א"כ מי

מצודת ציון

(יח) הלום. הנה כמו אל תקרב הלום (שם ג)(יט): תורת . ענין תואר ותכונה וכן אמר בזה בד"ה וראיתני כתור האדם המעלה (דה"י א' י"ז) וקרוב לענין זה נאוו לחייך בתורים (ש"ה א) ור"ל הפנינים המסודרים בתואר ובתכונה יפה : האדם . ר"ל האדם המיוחד והמעולה : (כ) ידעת . ענין אהבה ורחמים כמו רק אתכם ידעתי (עמוס ג) : (כג) הלכו אלהים . לפי שבכ"מ נאמר אלהים בלשון רבים

דרך כבוד כמו ישמח ישראל בעושיו ובדברי הימים אשר הלך האלהים וי"ת דאזלו שלוחין מן קדם ה'. ובדרש אשר הלך האלהים זה הקב"ה אשר הלכו האלהים זה משה ואהרן: ולשום לו שם. פי' לו כלומר לאלהים להגדיל בפי בני אדם אשר לא ידעוהו כמו פרעה שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגו' לפיכך אמר הגאל והכבדה בפרעה וזהו ולשום לו שם ובדברי הימים לשום לך שם: ולעשות לכם. כנגד ישראל ידבר: הגדולה. גם זה בוי"ו עם הדגש: לארצך. כנגד ישראל או כנגד השם ופי' עשית להם גדולה ונוראות עד שבאו לארצך ובת"י עד די עלו לארע בית שכינתך דיהבת' להון: מפני עמך. כשבאו לארצך גרשת יושבי הארץ הזאת מפני עמך ונוראות שעשית להם וכן הוא בדברי הימים לגרש מפני עמך: גוים. ואלהיו. פי' מהגוים ומאלהיו ומ"ם ממצרים משמשת במקום שנים ושלשה או פירוש והכית גוים ואלהיו כמו שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים או פי' גוים על ישראל כלומר אשר פדית ממצרים גוים זקיניו וגדוליו ואמר גוים בלשון רבים כלומר משפחות ישראל כמו בנימן בעממיך ואלהיו כמו אלהים לא תקלל שפי' שופטים ויונתן לא תרגם גוים ואלהיו ואפשר שהיה דעתו כדע' מקצת רבו' ז"ל שפי' ואלהיו על השם יתברך על דרך בכל צרתם לו צר ואמרו גוים ואלהיו כביכול שהוא פדוי עמהם מפני זה לא תרגמו: (כז) בית אבנה לך. כתרגומו מלכו אקיים לך: על כן מצא עבדך את לבו. מצאו מכוון להתפלל אליך: (כח) ודבריך יהיו אמת. דרך תפלה אמר או פי' הם אמת וכת"י אינון קשוט: (כט) הואל. ענין רצון וחפץ כמו ויואל משה הואל נא ולין הנה נא הואלתי. וי"ת לשון התחלה שרי כמו שתרגם אונקלוס הנה הואלתי הראשון שריתי: להיות לעולם לפניך. שיהיו עובדים לפניך: בית עבדך לעולם. על עצמו אמר כמו האחרים וי"ת ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם: (א) את מתג האמה

לו לעם ולשים לו שם ולעשות לכם הגדולה: ונוראות. עשית לארצך לאחר שיצאו משם ומה הם הנוראות מפני עמך לגרש עמים ואלהיהם ומקרא זה חסר לגרש (ובדברי הימים א' י"ז כ"א) פירשו לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו ואינו חסרון כי ממשמע שנאמר מפני עמך גוים אנו שומעין לשון שהודין וגירושין: (כח) אתה הוא האלהים. שלים וש בידך יכולת לקיים: (כט) הואל. רצה: (א) מתג האמה. (ובדברי הימים א' י"ח א') כתיב

וְלָשׂ֨וּם ל֥וֹ שֵׁם֙ וְלַעֲשׂ֨וֹת לָכֶ֜ם הַגְּדוּלָּ֗ה וְנֹֽרָאוֹת֙ לְאַרְצֶ֔ךָ מִפְּנֵ֣י עַמְּךָ֗ אֲשֶׁ֨ר פָּדִ֤יתָ לְּךָ֙ מִמִּצְרַ֔יִם גּוֹיִ֖ם וֵאלֹהָֽיו׃ כד וַתְּכוֹנֵ֣ן לְ֠ךָ אֶת־עַמְּךָ֨ יִשְׂרָאֵ֧ל ׀ לְךָ֛ לְעָ֖ם עַד־עוֹלָ֑ם וְאַתָּ֣ה יְהֹוָ֔ה הָיִ֥יתָ לָהֶ֖ם לֵאלֹהִֽים׃ כה וְעַתָּה֙ יְהֹוָ֣ה אֱלֹהִ֔ים הַדָּבָ֗ר אֲשֶׁ֨ר דִּבַּ֤רְתָּ עַֽל־עַבְדְּךָ֙ וְעַל־בֵּית֔וֹ הָקֵ֖ם עַד־עוֹלָ֑ם וַעֲשֵׂ֖ה כַּאֲשֶׁ֥ר דִּבַּֽרְתָּ׃ כו וְיִגְדַּ֨ל שִׁמְךָ֤ עַד־עוֹלָם֙ לֵאמֹ֔ר יְהֹוָ֣ה צְבָא֔וֹת אֱלֹהִ֖ים עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל וּבֵ֛ית עַבְדְּךָ֥ דָוִ֖ד יִהְיֶ֥ה נָכ֖וֹן לְפָנֶֽיךָ׃ כז כִּֽי־אַתָּ֞ה יְהֹוָ֣ה צְבָא֗וֹת אֱלֹהֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ גָּלִ֜יתָה אֶת־אֹ֤זֶן עַבְדְּךָ֙ לֵאמֹ֔ר בַּ֖יִת אֶבְנֶה־לָּ֑ךְ עַל־כֵּ֗ן מָצָ֤א עַבְדְּךָ֙ אֶת־לִבּ֔וֹ לְהִתְפַּלֵּ֣ל אֵלֶ֔יךָ אֶת־הַתְּפִלָּ֖ה הַזֹּֽאת׃ כח וְעַתָּ֣ה ׀ אֲדֹנָ֣י יְהֹוִ֗ה אַתָּה־הוּא֙ הָאֱלֹהִ֔ים וּדְבָרֶ֖יךָ יִהְי֣וּ אֱמֶ֑ת וַתְּדַבֵּר֙ אֶל־עַבְדְּךָ֔ אֶת־הַטּוֹבָ֖ה הַזֹּֽאת׃ כט וְעַתָּ֗ה הוֹאֵל֙ וּבָרֵךְ֙ אֶת־בֵּ֣ית עַבְדְּךָ֔ לִהְי֥וֹת לְעוֹלָ֖ם לְפָנֶ֑יךָ כִּֽי־אַתָּ֞ה אֲדֹנָ֤י יְהֹוִה֙ דִּבַּ֔רְתָּ וּמִ֨בִּרְכָתְךָ֔ יְבֹרַ֥ךְ בֵּית־עַבְדְּךָ֖ לְעוֹלָֽם׃

ח א וַיְהִי֙ אַחֲרֵי־כֵ֔ן וַיַּ֥ךְ דָּוִ֛ד אֶת־פְּלִשְׁתִּ֖ים וַיַּכְנִיעֵ֑ם וַיִּקַּ֥ח דָּוִ֛ד אֶת־מֶ֥תֶג

לֵיהּ לְעַם וּלְשַׁוָּאָה לֵיהּ שׁוּם וּלְמֶעְבַּד לְכוֹן רַבְרְבָן וְחַסִינָן עַד דִּי עָלוּ לַאֲרַע בֵּית שְׁכִנְתָּךְ דִּיהַבְתָּא לְהוֹן מִן קֳדָם עַמָּךְ דִּי פְרַקְתָּא לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו׃ כד וְאַתְקֵינְתָּא לָךְ יָת עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל קֳדָמָךְ לְעַם עַד עָלְמָא וְאַתְּ יְיָ הֲוֵיתָא לְהוֹן לֶאֱלָהָא׃ כה וּכְעַן יְיָ אֱלֹהִים פִּתְגָּמָא דִּי מַלֶּלְתָּא עַל עַבְדָּךְ וְעַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ אֲקִים עַד עָלְמָא וַעֲבֵיד כְּמָא דִי מַלֶּלְתָּא׃ כו וְיִסְגֵּי שְׁמָךְ עַד עָלְמָא לְמֵימַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל וּבֵית עַבְדָּךְ דָּוִד יְהֵי מִתְקַן קֳדָמָךְ׃ כז אֲרֵי אַתְּ יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חֲוֵיתָא לְעַבְדָּךְ לְמֵימַר מַלְכוּ אֲקֵים לָךְ עַל כֵּן הֲוַת בְּלִבָּא דְעַבְדָּךְ לְצַלָּאָה קֳדָמָךְ יָת צְלוֹתָא הָדֵין׃ כח וּכְעַן יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ הוּא יְיָ וּפִתְגָּמָךְ אִינוּן קְשׁוֹט וּמַלֶּלְתָּא עַל עַבְדָּךְ יָת טַבְתָּא הָדָא׃ כט וּכְעַן שְׁרֵי וּבָרֵיךְ יָת בֵּית עַבְדָּךְ לְמֶהֱוֵי לְעָלְמָא קֳדָמָךְ אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים מַלֶּלְתָּא וּמִבִּרְכְתָךְ יִתְבָּרְכוּן בָּתֵּי עַבְדָּךְ צַדִּיקַיָּא לְעָלַם׃ א וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּמְחָא דָוִד יָת פְּלִשְׁתָּאֵי וְתַבְרִינוּן וּנְסֵיב דָּוִד יָת תִּיקוֹן אַמְּתָא

רלבג

לו לעם והוא יהיה להם לאלהים ועשה גם כן נפלאות ונוראות בהורישו אותם ארץ ישראל: אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו. ר"ל שהשחיתו ישראל גוים ואלהיו בעת ירשם הארץ או ירצה שהנוראות ההם שעשה מפני עמו קנאתם היה להשחית גוים וקנאתם להשחית אלהיהם כמו שהתבאר בענין דגון בראש זה הספר: (א) את מתג האמה מיד פלשתים. הנה כתוב במקומו בספר

פי' רבי' ישעיה

ולעשות לכם הגדולה. פירוש אמרת לישראל שאעשה לכם גדולה יותר מכל האומות: ונוראות לארצך. פי' נפלאות נוראות עשית לארצך שהיא ארץ הכנעני: מפני עמך. מקרא קצר הוא אשר הורשתם מפני עמך אשר פדית לך ממצרים. גוים ואלהיו גרשתה מלפניו שבעה גוים עם אלהיהם כל גוי וגוי ואלהיו. ודומה לו ובכל אלהי מצרי' אעשה שפטי': (א) את מתג האמה מיד פלשתים. יש לפרש מדינות הם סמוך לגבול פלשתים ולקחה מהם:

ולעשות ט"ו בקריאה וסי' השמר בנגע הצרעת. ונתנך ה' לראש ולא לזנב. וחזקתם מאד לשמר. ולשום לו שרי אלפים דשמואל. ומי כעמך כישראל דשמואל. ועבריה העברה. ולשלמה בני תן לב. והיה אם תלך לפני. ויאמר ליהודע לדרוש. אם מצאתי חן בעיני המלך. כי עזרא הכין לבבו. וילכו כל העם לאכול. מחזיקים על אחיהם. ויקשרו כלם יחדו. ידעתי כי אין טוב בם:

תולדות אהרן אשר פדית לך. (סוכה נב): ומברכתך יבורך. ברכות נא:

מצודת ציון

רבים אמר גם הלכו בל' רבים לזוג כמלות וכן האלהים האדירים האלה (ש"א ד') וכמוהו רבים: ממצרים גוים ואלהיו. המ"ם של ממצרים תשמש על גוים ועל ואלהיו וכאלו אמר ממצרים מגוים ומאלהיו: (כז) מצא. ענין הזמנה וכן ואת העולה המציאו (ויקרא ט'): (כט) הואל. רצה וחפץ כמו ויואל משה (שמות ב'): ח (א) מתג. הוא כעין רסן עשוי לנהוג בו הבהמה כמו מתג לחמור

מצודת דוד

מי ומי מעובדי כוכבים מאושר ומשובח כעמך ישראל אשר כמה גוי מיוחד בארץ: לפדות לו לעם. לפדות ממצרים להיות לו לעם: ולשום לו שם. לפרסם את שמו בעולם: ולעשות לכם. לישראל ידבר בלשון נוכח: ונוראות לארצך. לעשות נפלאות נוראות לארצך בעת הכיבוש לגרשם מפני עמך וכו' והוא מקרא קצר: גוים ואלהיו מגוים והם אנשי מצרים ומאלהיו ולא יכלו להחזיק בהם לא הם ולא אלהיהם: (כד) עד עולם. כי לא יחליפם ולא ימיר אותם: (כה) הקם עד עולם. שיהיה עד עולם המלכות מזרעו: (כו) ויגדל שמך. ובזה יגדל שמך עד עולם כי יאמרו הכל שעד עולם הוא אלהי ישראל ואף בית דוד נכון לפניו למנוחה עד עולם ואין בו חלילה השתנות לחזור מדבריו: (כז) כי אתה וכו'. גליתה ר"ל הואיל והודעתני שתבנה לי בית מלכות לזה מצאתי את לבי להתפלל עליה ולולי זאת לא ערב לבי לגשת להתפלל על דבר גדול כזה: (כח) אתה הוא האלהים. א"כ בידך הכח למלאות דבריך. ודבריך יהיו אמת גם ידעתי אשר תקיים דברך: ותדבר וכו'. גם ידעתי שאתה ה' דברת עלי הטובה הזאת כי דברי נתן הנביא דבר ה' המה: (כט) ועתה. ר"ל והואיל וכן הוא א"כ מעתה להתפלל עוד על הדבר אולם שאלתו היא הואל נא וברך וכו' להיות לעולם לפניך ר"ל ברכם במתנות לב טהור ללכת בתורתך בכדי שיהיו ראוים לקבל החסד הגדול הזה: כי אתה וכו' דברת. ולא ישוב ריקם ואך אשאל שבית עבדך יבורך מברכותיך לעולם להיות יראי ה' ועובדי שמו לבל תסור המלוכה מעמם: ח (א) מתג האמה. ובד"ה נאמר גת ובנותיה ואולי מתג האמה הוא שם כולל לגת עם בנותיה ונקראה כן על היותה מטרפולין בארץ פלשתים

רשי

כתיב ויקח דוד את גת מיד פלשתים והיא נקראת מתג האמה על שם שהיא מקל רודה בכל הפלשתים מפרסולין של מלכים שלא מצינו בכל סרני פלשתים בעזה ובאשדוד ובעקרון ובאשקלון שם מלכות אלא בגת מצינו אכיש מלך גת: מתג. אגויילון בלע"ז: האמה. הוא המרדע של פן: (ב) וימדד שני חבלים להמית. לפי שהרגו את אביו ואת אמו ואחיו שנאמ' וינחם את פני מלך מואב (שמואל א' כ"ב ד') ולא מצינו שיצאו משם: (ג) בלכתו. כשהלך הדדעזר: להשיב ידו. כתרגומו לאשנאה תחומיה שכבש מן הארץ חוץ לגבול ארצו והרחיב את גבולו: (ד) ויעקר דוד את כל הרכב. משום לא ירבה לו סוסים (דברים י"ז ד'): ויותר ממנו מאה רכב. שהיו צריכין לו לכדי מרכבתו והרכב ארבע סוסים כמו שנאמר מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה (דברי הימים ב' א' י"ז) כאן למדנו שהרכב ארבעה סוסים: (ז) שלטי הזהב. הם אשפחות שמתיקים בהם החצים כמה דאת אמר הברו החצים מלאו השלטים (ירמיה נ"א י"א). כל הפרשיות הללו סמכן אצל פרשה של בית המקדש לפי

רדק

האמה. ויש יש תיקון אמתא אולי היתה אמת המים עוברת בעיר תקנו אותו לבא מחוץ לעיר אל העיר לפיכך נקראת העיר מתג האמה ובמקומו בדברי הימים את גת ובנותיה מיד פלשתים גת ובנותיה היו נקראים בכלל מתג האמה ויש בו מדרש בברייתא דרבי אליעזר פרקי שלשים ושש כשבא אבימלך ליצחק ואמר לו ראה ראינו כי היה ה' עמך וגו' אמרו יודעים אנו שעתיד הקב"ה ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האלה כרות עמנו ברית שבועה שאין זרעך יורש את ארץ פלשתים וכרת עמהם ברית שבועה מה עשה יצחק כרת אמה אחת ממתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול מכח אות הברית משבועת יצחק עד שלקח מהם אותו הברית שנ' ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים ואחר כך לקח ארץ פלשתים: (ב) וימדדם בחבל השכב אותם ארצה. דרך נקמה ובזיון ת"י חבל עדבא כלו' גורל וחלק. ואמרו בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשנחם אותם בארץ מואב כשהיה בורח מפני שאול כמו שא' וינחם את פני מלך מואב וגו' וכשיצא דוד משם והלך לעיר חמת הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד שברח והחייהו נחש העמוני הוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד: ותהי מואב. עדת מואב: נושאי מנחה. ת"י נטלי פרס כלומר שהיו נושאין לו מס ידוע בכל שנה: בלכתו להשיב ידו בנהר פרת. כשהלך הדדעזר להשיב גבולו בנהר פרת שהיה מגיע גבול ישראל להרחיב גבולו בארצם וכת"י לאשנאה תחומיה ובספר דברי הימים להציב ידו אף על פי שהם שני לשונות הענין אחד והדדעזר עזר בתחלה לישראל ולקח מארצם על כן אמר דוד במזמור אלהים זנחתנו פרצתנו הרעשת ארץ פצמתה וגו' ועתה בא להעמיד גבולו עד מקום שכבש מא"י סמוך לנהר פרת והתחזק דוד עליו ברצון האל והכהו: (ד) וילכד דוד ממנו. ולא אמר ויך וגו' כי לא הכה מהם אלא אשר הכה בהלחמו עליה' ובהתגברו עליה' לנצחם לכד מהם הסך הזה שאמר להם ולקח מהם פדיון נפשם וכן ת"י וילכד ואסר כלו' אסרם בכבלים עד שפתח עלמ': אלף וז' מאות פרשי' ועשרים אלף איש רגלי. ובדברי הימים אלף רכב ושבעת אלפים פרשים הנה מנה השרים הגדולים אשר במחנה הדדעזר ושם מנה כל הרכב והפרשים וכן לא זכר הנה מניין הרכב ושם זכר אות' והרגלים זכרם הנה ולא זכרם שם: ויעקר דוד. לפי שהוא אסור לו להרבות סוס כמו שכתוב ולא ירבה לו סוסים ולא המיתם כי אסור להשחית דבר נברא דרך השחת' אם לא היה מזיק או דבר שאסו' בהנאה או למתות זכר כמו בעמלק שנ' בו משור ועד שה מגמל ועד חמור ועקר' כדי שלא יקחו מהם אנשי החיל והעיקו' הותר בסוסי האויבי' כדי שלא ילחמו בהם עוד לישראל כמו שצוה האל ליהושע את סוסיה' תעקר' והעקר שהוא מנשל פרסותיה' מהארכוב' ולמטה שלא תוכל לזוז ממקומ': ויותר ממנו מאה רכב. הם ארבע מאות סוס הותירם לצרכו כדי מרכבתו כי לא אסרה תורה להרבות סוס אלא סוסים בטלים כדי שלא יהיו ישראל רגילים ללכת למצרים כי משם היו מביאין הסוסים לפיכך לא יהיו לו סוסים בטלים אלא כדי צרכו: (ה) ארם דמשק. לפי שיש ארם צובה ארם נהרים ארם מעכה ארם בית רחוב: (ו) נושאי מנחה. כתרגומו נטלי פרס כמו שפי': (ז) שלטי הזהב.

שמואל ב ח

הָאַמָּה מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ב וַיַּךְ אֶת־מוֹאָב וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה וַיְמַדֵּד שְׁנֵי־חֲבָלִים לְהָמִית וּמְלֹא הַחֶבֶל לְהַחֲיוֹת וַתְּהִי מוֹאָב לְדָוִד לַעֲבָדִים נֹשְׂאֵי מִנְחָה׃ ג וַיַּךְ דָּוִד אֶת־הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב מֶלֶךְ צוֹבָה בְּלֶכְתּוֹ לְהָשִׁיב יָדוֹ בִּנְהַר׃ ד וַיִּלְכֹּד דָּוִד מִמֶּנּוּ אֶלֶף וּשְׁבַע־מֵאוֹת פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי וַיְעַקֵּר דָּוִד אֶת־כָּל־הָרֶכֶב וַיּוֹתֵר מִמֶּנּוּ מֵאָה רָכֶב׃ ה וַתָּבֹא אֲרַם דַּמֶּשֶׂק לַעְזֹר לַהֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ צוֹבָה וַיַּךְ דָּוִד בַּאֲרָם עֶשְׂרִים־וּשְׁנַיִם אֶלֶף אִישׁ׃ ו וַיָּשֶׂם דָּוִד נְצִבִים בַּאֲרַם דַּמֶּשֶׂק וַתְּהִי אֲרָם לְדָוִד לַעֲבָדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה וַיֹּשַׁע יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃ ז וַיִּקַּח דָּוִד אֵת שִׁלְטֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר

(ג.ג. ד' מ"ל בסיפר א · כ' חפניו קטר' · פרת קרי ולא כתיב · ז' מ"ל · ג' מ"ל ג' פס')

מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ ב וּמְחָא יָת מוֹאֲבָאֵי וּמְשַׁח לְהוֹן בְּעַדְבָא רְמֵי יַתְהוֹן לְאַרְעָא וּמְשַׁח תְּרֵין חַבְלִין לְמִקְטַל וּמְלֵי חַבְלָא לְאַחָאָה וַהֲווֹ מוֹאָבָא לְדָוִד לְעַבְדִין נָטְלֵי פְּרָס׃ ג וּמְחָא דָוִד יָת הֲדַדְעֶזֶר בַּר רְחוֹב מַלְכָּא דְצוֹבָה כַּד אֲזַל לְאַשְׁנָאָה תְּחוּמֵיהּ בִּנְהַר פְּרָת׃ ד וַאֲסַר דָּוִד מִנֵּיהּ אֲלַף וּשְׁבַע מְאָה פָּרָשִׁין וְעַשְׂרִין אַלְפִין גְּבַר רַגְלִי וְעַקַּר דָּוִד יָת כָּל רְתִיכַיָּא וְאַשְׁאַר מִנְּהוֹן מְאָה רְתִיכִין׃ ה וַאֲתוֹ אֱנָשׁ אֲרָם דְּמֶשֶׂק לְמִסְעַד לַהֲדַדְעֶזֶר מַלְכָּא דְצוֹבָה וּמְחָא דָוִד בַּאֲרָם עֶשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין גַּבְרָא׃ ו וּמַנִּי דָוִד אִסְטְרָטִיגִין בַּאֲרָם דַּמֶּשֶׂק וַהֲווֹ אֱנָשׁ אֲרָם לְדָוִד לְעַבְדִין נָטְלֵי פְרָס וּפְרַק יְיָ יָת דָּוִד בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלַךְ׃ ז וּנְסֵיב דָּוִד יָת שִׁלְטֵי

יהב ב' חס' בגברי וסי' ויך דוד את הדדעזר דשמואל. ומשלל הדדעזר בן רחב דשמואל. וכל שום קרתא דכוו' חס' במ"ג מלאים וסימ' והיא בעמק אשר לבית רחוב. וישכרו את ארם את רחוב. וארם צובה ורחוב: פרת חד מן ו' מלין קריין ולא כתיבן וסי' נמסר בריש ספר אלה הדברים:

תולדות אהרן ויך את מואב סנהדרין לט: שני חבלים (סנהדרין כ): זוכר דברים: להשיב ידו. נדרים לו: ויעקר דוד.

רלבג

בספר דברי הימים את גת ובנותיה ואולי היה זה המחוז נקרא מתג האמה. והנה במואב מדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות ואמרו רז"ל שהיה בעבור שהמיתו אביו ואמו כי כבר הביאם אל מלך מואב כמו שזכר במה שקדם אלא שאם היה הענין כן יהיה פי' וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה כי מאז הפרד דוד משם לא שמרו להם והמיתום: (ד) ויעקר דוד את כל הרכב. עשה זה כדי שלא ירבה לו סוסים כמו שבאה המצוה בזה בתורה. (ו) וישם דוד נציבים בארם דמשק

פי' רבי ישעיה

(ב) וימדדם בחבל. בעבור שהרגו אביו ואחיו שהפקיד בידם כשהיה בורח מפני שאול: ותהי מואב לדוד לעבדים. כמו גלתה יהודה: (ג) בלכתו להשיב ידו בנהר פרת. פי' היה הולך להכין לו מקום בנהר פרת כמו ויד תהיה לך: (ד) ויעקר דוד את כל הרכב. כדי לקיים רק לא ירבה לו סוסים ויותר ממנו מאה רכב לצורך מרכבתו וכל רכב הוא ד' סוסים כדכתיב ותעל ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות וסוס בחמשים ומאה: (ו) נציבים בארם דמשק. מינה עליהם מושלים: (ז) שלטי הזהב. הם האשפתות המלאים חצים. כדכתיב הברו החצים מלאו השלטים:

מצודת דוד

פלשתים ובכל חמשת עריהם הגדולים לא היה מלך כ"א בגת וכולם היו סרים למשמעתו ונתונים בידו כמתג החמור הנתונה באמת ידי איש להוליכו לכל אשר ירצה: (ב) וימדדם בחבל. ואחר ומפרש איך מדדם ואמר שהשכיבם בארץ וכו': נושאי מנחה. היו מביאים לו מנחה שנה בשנה: (ג) בלכתו להשיב ידו. כשהלך להשיב מקומו לאחור להרחיב גבול ארצו: ויעקר. משום שנאמר ולא ירבה לו סוסים (דברים י"ז): (ו) נציבים. פקידים וממונים לגבות המס ולמשול בהם:

מצודת ציון

לתמיד (משלי כ"ז): האמה. אמת הזרוע וכן באמת איש (דברים ג'): ומלא החבל. מדת חבל שלם: (ג) להשיב. מל' השבה: ידו. מקומו: (ד) פרשים. הם רוכבי הסוסים הרגלים בזה: ויעקר. הסיר העיקר והם הרגלים שהם העיקר בבהמה וכן סוסיהם תעקר (יהושע י"א): רכב. הם מד' סוסים: (ו) נציבים. פקידים וממונים: (ז) שלטי. כענין מגן. אל עבדי. על עבדי: כבש

היוּ אֶל עַבְדֵי הֲדַדְעָזֶר וַיְבִאֵם יְרוּשָׁלָם׃ ח וּמִבֶּטַח וּמִבֵּרֹתַי עָרֵי הֲדַדְעָזֶר לָקַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד נְחֹשֶׁת הַרְבֵּה מְאֹד׃ ט וַיִּשְׁמַע תֹּעִי מֶלֶךְ חֲמָת כִּי הִכָּה דָוִד אֵת כָּל־חֵיל הֲדַדְעָזֶר׃ י וַיִּשְׁלַח תֹּעִי אֶת־יוֹרָם־בְּנוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד לִשְׁאָל־לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ עַל אֲשֶׁר נִלְחַם בַּהֲדַדְעֶזֶר וַיַּכֵּהוּ כִּי־אִישׁ מִלְחֲמוֹת תֹּעִי הָיָה הֲדַדְעָזֶר וּבְיָדוֹ הָיוּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי־זָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת׃ יא גַּם־אֹתָם הִקְדִּישׁ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לַיהוָה עִם־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ מִכָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כִּבֵּשׁ׃ יב מֵאֲרָם וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתִּים וּמֵעֲמָלֵק וּמִשְּׁלַל הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב מֶלֶךְ צוֹבָה׃ יג וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם בְּשֻׁבוֹ מֵהַכּוֹתוֹ אֶת־אֲרָם בְּגֵיא־מֶלַח שְׁמוֹנָה עָשָׂר אָלֶף׃ יד וַיָּשֶׂם בֶּאֱדוֹם נְצִבִים בְּכָל־אֱדוֹם שָׂם נְצִבִים וַיְהִי כָל־אֱדוֹם עֲבָדִים לְדָוִד וַיּוֹשַׁע יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃ טו וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ׃ טז וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה עַל־הַצָּבָא וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד מַזְכִּיר׃

דְדַהֲבָא דַהֲווֹ עַל עַבְדֵי הֲדַדְעֶזֶר וְאַיְתִינוּן לִירוּשְׁלֵם׃ ח וּמִבְטַח וּמִבְּרוֹתַי קִרְוֵי הֲדַדְעֶזֶר נְסִיב מַלְכָּא דָוִד נְחָשָׁא סַגִּי לַחֲדָא׃ ט וּשְׁמַע תּוֹעִי מַלְכָּא דַחֲמָת אֲרֵי מְחָא דָוִד יָת כָּל מַשִׁרְיַת הֲדַדְעֶזֶר׃ י וּשְׁלַח תּוֹעִי יָת יוֹרָם בְּרֵיהּ לְוָת מַלְכָּא דָוִד לְמִשְׁאַל לֵיהּ לִשְׁלָם וּלְבָרְכוּתֵיהּ עַל דַּאֲגִיחַ קְרָבָא בַּהֲדַדְעֶזֶר וְקַטְלֵיהּ אֲרֵי גְבַר עָבֵיד קְרָבִין עִם תּוֹעִי הֲוָה הֲדַדְעֶזֶר וְעִמֵּיהּ הֲווֹ מָנֵי כַסְפָּא וּמָנֵי דַהֲבָא וּמָנֵי נְחָשָׁא׃ יא אַף יָתְהוֹן אַקְדֵּישׁ מַלְכָּא דָוִד קֳדָם יְיָ עִם כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִי אַקְדֵּישׁ מִכָּל עַמְמַיָּא דִי כְבַשׁ׃ יב מֵאֲרָם וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתָּאֵי וּמֵעֲמַלְקָאֵי וּמִבִּיזַת הֲדַדְעֶזֶר בַּר רְחוֹב מַלְכָּא דְצוֹבָה׃ יג וּכְנַשׁ דָוִד מַשִׁרְיָן כַּד תָּב מִלְמִמְחֵי יָת אֲרָם בְּגֵיא מֵלְחָא תַּמְנַת עֲסַר אַלְפִין׃ יד וּמַנִּי בֶּאֱדוֹם אִסְטְרַטִיגִין בְּכָל אֱדוֹם מַנִּי אִסְטְרַטִיגִין וַהֲווֹ כָל אֱדוֹם עָבְדִין לְדָוִד וּפְרַק יְיָ יָת דָוִד בְּכָל אֲתַר דִי הֲלִיךְ׃ טו וּמְלַךְ דָוִד עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַהֲוָה דָוִד עָבֵיד דִּין דִּקְשׁוֹט וְזָכוּ לְכָל עַמֵּיהּ׃ טז וְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה מְמַנָּא עַל חֵילָא וִיהוֹשָׁפָט בַּר אֲחִילוּד מְמַנָּא עַל דָּכְרָנַיָּא׃

מהכותו . שמונה שלחנות . תן חלק לשבעה וגם . וכל דברי הימים דכוו' מלאים . וכל שמנת ושמנת חס'

תולדות אהרן ויעש דוד שם . אשר בחוקתי ; ויהי דוד עשה משפט . סנהדרין ו מע (ע"ם) : ויואב בן צרויה . שם מט ·

רדק

מגיני הזהב אשר היו על עבדי הדדעזר פי' אשר לקחו במלחמו' ופי' אל ס"ד כמו על עבדי וכן הוא בדברי הימים והולרך לומר ויביאם ירושלם כלו' שלא תאמ' שדיון כמו שנתן הפרשים של עבדי הדדעזר לפדיון כמ"ש למעלה וילכד או' ... ירושל' לומר שנתנם באוצר בית ה' להקדש : (ח) ומבטח ומברותי . ובדברי הימים ומטבחת ומכון שני שמות היו להם ובטח וטבחת אחד אלא שהפיכות האותיות : ולברכו . שיאליהו הא-ל במלחמותיו או פירוש ולתת לפניו מנחה כמ"ש ובידו היו כלי כסף וגו' כי המנח' נקראת ברכה כמו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך: הקדיש המלך . לבנין בית המקדש : ויעש דוד שם . כי נלח מלחמה גדולי ויצא שמו בעמי' ורז"ל פי' שקבר את החללים כמו שנ' במלכי' בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללי' והו שם גדול לישראל שמקברי' את אויביה' וכן הוא אומר במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והי' להם לשם : (יג) את ארם בגיא מלח י"ח אלף . אבל אותם כ"ב אלף שאמר למעלה היו במקו' אחר וזה היה בגיא מלח ובד"ה ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח י"ח אלף ובספר תהילים וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח י"ב אלף הנה בספר הזה אמר ארם ובב' הספרי' אומ' אדום ובספר תילי' אמ' י"ב ובב' הספרי' י"ח נר' כי מלחמ' אדום היתה כשהיתה מלחמ' ארם כי כן כתוב בתהילי' בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומאר' ומאדום היו אלה י"ח אלף ואמר בזה הספר' ארם ור"ל ואשר עמה' והם אדום ואמר בב' הספרי' אדום ור"ל ואשר עמהם והם ארם ובאו' בדברי הימים כי אבישי עשה מלחמה והכה בהם י"ח אלף ובתילי' אמר יואב ואמר י"ב אלף א"ש אבישי עשה תחלה המלחמה והכה בהם ו' אלפים ואח"כ עשה עמהם יואב מלחמ' והכה בהם י"ב אלף וא"ש בתהילים וישב יואב כלו' שב אחר כן יואב אחרי אבישי וזכר בדברי הימים כל המלחמה בשם אבישי לפי שהוא היה תחלת המלחמה וזכר כל הי"ח אלף על שמו ובזה הספר זכר המלחמה בשם דוד כי הוא העיקר . ובדרש אומר כי כשהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום אמרו לו לא כך אמר הכתוב אל תתגרו בם השיבם יואב ולא כך אמר הכתוב אתם עוברים בגבול אחיכם הניחו אותנו לעבור ולא רצו אמר יואב אם נחריב אדום עכשיו אין אנו מולאין בחזרתינו לא אכילה ולא שתייה אלא נניח אותם עד שנכה את ארם ונחזור עליהם לכך נאמר וישב יואב ויך את אדום א"ל הכ"ה מה אתם מועילין שתכו את אדום קמעה קמעה אבישי בן צרויה הרג י"ח אלף ואתם י"ב אלף כשיגיע זמן אני אכלה אותם ואחריבם ולדברי הדרש הזה היו שתי מלחמות בשני פעמים : (יד) בכל אדום שם נציבים . לפי שאמר וישם נציבים בארם דמשק אמר בכל אדום שלא תחשוב כי במקום אחד באדום שם נציבים כמו בארם דמשק שלא שם בשאר ארם אלא בכל אדום שם נציבים : (טו) וימלוך דוד על כל ישראל . כשנלח כל המלחמות ואפס בית שאול לא היה אדם בישראל מפקפק במלכותו משפט ולדקה . כתרגומו דין דקשוט והו כלומר היה שופט באמת במשפטי הריב אשר בין איש לאיש גם היה עושה עמם לדקה כמו שהיו לריכין אליו : (טז) מזכיר כתרגומו

רשי

לפי שמכל המלחמות הללו קיבץ הקדשות לצרכי הבית . (יג) ויעש דוד שם : שקבר את ההרוגים שהרג באדום והוא שם טוב לישראל שקוברין את אויביהם וכן הוא אומר במלחמ' גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם (יחזקאל לט יג) ומנין שקברן דוד שנאמר בספר מלכים (א יא טו) ויהי בהיות דוד את אדום בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללים : שמונה עשר אלף . ובספר (תהלים ס' ב) הוא אומר שנים עשר אלף אמור מעתה שתי מלחמות הי' : (יד) נציבים . פקידים לגבות מס : (טו) ויהי דוד עושה משפט וגו' ויואב על הצבא . דוד גרם ליואב להיות ממונה על הצבא לפי שעשה משפטו לדקה ויואב גרם לדוד לעשות משפט ולדקה לפי שהוא דן ויואב עושה ורודה על ידו ועוד מתוך שיואב עסק במלחמו לא היה דוד טרוד בהן ולבו פתוח לעסוק לדק : (טז) מזכיר מזכיר איזה דין בא לפניו האמון לפוסקו

רלבג

דמשק . שם מאנשיו מושלים בהם כי בבר' היה ארם לדוד לעבדים : (טו) ויהי דוד עושה משפט ולדקה לכל עמו . הנה לדקה יאמר על יותר ממה שיאמר משפט כי למשפט יהי' מה

פי' רבי ישעיה

(יג) ויעש דוד שם. פי' שב לקבר החללים שהרג בארם והיה לו שם טוב באומות בדבר זה שהיו מקברים חללי אויביהם . וכן כתב במלחמת גוג ומגוג . וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם . וכן כתב בספר מלכים ויהי בהיות יואב באדום בעלות יואב שר הצבא לקבור את החללים : (טו) ויהושפט בן אחילוד מזכיר. פי' יועץ סמלך :

וישע ג' חס' בקריאה וסימ' וישע ה' את יושבי קעילה. וישע ה' את דוד דשמואל . ויושע מחרב מפיהם . וחד קוה אל ה' וישע לך : שמונה ג' מלאים וסימן ויעש דוד שם בשבו במ"א שמונת אלפים ככרים :

מצודת דוד

(י) כי איש מלחמות.הדדעזר היה שונא ואיש מלחמה עם תועי: ובידו.ביד יורם בן תועי: (יא) גם אותם . אשר הביאו לו למנחה הקדיש וגו' עם הכסף והזהב אשר הקדיש מכלל הגוים אשר כבש האמור במקרא שלאחריו : (יג) ויעש דוד שם . עשה גבורה גדולה וקנה שם : משובו . ר"ל עם כי היה עיף ויגע ממלחמת ארם עכ"ז הכה בגיא מלח וגו' ובתהלים ובד"ה נאמר שאותן המוכים היו מבני אדום ולזה אמר במקרא שלאחריו ששם באדום נציבים : (יד) בכל אדום . ולא נשאר עיר אחת מבלי נציב : (טו) משפט. בין איש לאחיו : ולדקה. משלו להצריכים לקבל : (טז) על הצבא. כ"ב

רש"י

לפוסקו ראשון : (יח) ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי. תרגם יונתן ובניהו בר יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ורבותינו אמרו כרתי ופלתי אורים ותומים : כהנים היו. רברבין הוו : (ט) נתתי לבן אדניך. המלך רשאי להעביר נחלה שנא' (שמואל א' ח' י"ד) במשפט המלוכה את שדותיכם ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו :

ט

רדק

כתרגומו ממנא על דוכרניא כלומר ממונה על ספר הזכרונות : (יז) כהנים. שרי כהונה כי הוא מנה צדוק להיות כהן גדול מבני אלעזר ומבניהו אחימלך בן אביתר מבני איתמר אעפ"י שהיה אביתר עדיין חי כי ראה כי שלמה גרשו מהיות כהן נראה כי במצות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי האבות סדר צדוק ואחימלך כמ"ש בדברי הימים והיה נקרא אחימלך ואבימלך כי שני השמו' קרובים : ושריה סופר. ובד"ה שושא ושני שמות היו לו : (יח) ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי. ת"י ובניהו בן יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ובניהו היה ממונה על הקשתי' ועל הקלעי'. וי"ו והכרתי כמו על או כמו טה וכן ויוסף היה במצרים און ועבר' וכן אומר בד"ה על הכרתי וי"מ כרתי ופלתי שתי משפחות היו מישראל שהיו שרים אל משמעי' המלך ורואים פניו תמיד ובניהו היה בראשם ורז"ל פירשוהו אלו אורים ותומים : ובני דוד כהנים היו. כתרגומו ובני דוד רברבין הוו כלומר גדולים היו וממונים על כלם ובדברי הימים אומר הראשונים ליד המלך ובדברי רבותינו ז"ל תלמידי חכמים היו ולמה קראם כהנים מה כהן גדול נוטל חלק בראש אף תלמיד חכם נוטל חלק בראש : (א) הכי יש עוד. כטעם האם וכן הכי אמרתי הבו לי וטעם זכר זה הענין הנה בעבור שנחה המלחמות והיה במנוחה וסדר הפקידי' והממוני' שם אל לבו שבועת יהונתן שאם היה בזרעו אדם ראוי והגון היה ממנה אותו כמו שאמר לו יהונתן ואני אהיה לך למשנה לפיכך שאל אם נותר לבית שאול שיעשי' עמו חסד בעבור יהונתן : (ב) ולבית שאול עבד. עבד כנעני היה והי' לשאול ולביתו אחריו כמו שכתוב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם ובני ציבא ועבדיו כלם עבדים לבית שאול כמו שאמ' וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת כי העבדים הם ובניהם וכל אשר להם הוא לאדוניהם וכן נראה מדברי רז"ל כי ציבא עבד כנעני היה וכן נראה מהפסוקים וא"ת אם כן מה נתן לו דוד באמ' הנה לך כל אשר למפיבשת והלא כל מה שקנה עבד קנה רבו אעפ"כ מנות המלך היה והמלך יכול לקחת מזה ולתת לזה : (ג) האפס עוד א"ש. האין עוד ותמהתי למה תרגמו יונתן הפית: חסד אלהים. בעבור שבועת אלהים שהיתה ביניהם : נכה רגלים. כתרגומו לקי בתרתין רגלוהי שהוכה כנפלו ונפסח בשתי רגליו ונכה תואר סמוך ; (ד) בלו דבר. שם מקום : (ז) שדה שאול. שדה

מקרא

יז וצדוק בן אחיטוב ואחימלך בן אביתר כהנים ושריה סופר : יח ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי ובני דוד כהנים היו :

ט א ויאמר דוד הכי יש עוד אשר נותר לבית שאול ואעשה עמו חסד בעבור יהונתן : ב ולבית שאול עבד ושמו ציבא ויקראו לו אל דוד ויאמר המלך אליו האתה ציבא ויאמר עבדך : ג ויאמר המלך האפס עוד איש לבית שאול ואעשה עמו חסד אלהים ויאמר ציבא אל המלך עוד בן ליהונתן נכה רגלים : ד ויאמר לו המלך איפה הוא ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בית מכיר בן עמיאל בלו דבר : ה וישלח המלך דוד ויקחהו מבית מכיר בן עמיאל מלו דבר : ו ויבא מפיבשת בן יהונתן בן שאול אל דוד ויפל על פניו וישתחו ויאמר דוד מפיבשת ויאמר הנה עבדך : ז ויאמר לו דוד אל תירא כי עשה אעשה עמך חסד בעבור יהונתן אביך והשבתי לך את כל

(מסורה: ר' מ"ל בנבי' · ס' · י' · ל' וחד כתחתי בחסד אלהים · י' כתיב כן · ג' קמץ בלו מלו מלא · ג' · כ' בטעמק)

תרגום

יז וצדוק בר אחיטוב ואחימלך בר אביתר כהניא ושריה ספרא : יח ובניהו בר יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא : ובני דוד רברבין הוו : א ואמר דוד האית כא עוד די אשתאר לבית שאול ואעביד עמיה טיבו בדיל יהונתן : ב ולבית שאול עבדא ושמיה ציבא וקרו ליה לות דוד ואמר מלכא ליה האת ציבא ואמר עבדך : ג ואמר מלכא האית עוד ברא לבית שאול ואעביד עמיה טיבו מן קדם יי ואמר ציבא למלכא עוד ברא ליהונתן לקי בתרתין רגלוהי : ד ואמר ליה מלכא היכא הוא ואמר ציבא למלכא הא הוא בית מכיר בר עמיאל בלו דבר : ה ושלח מלכא דוד ודבריה מבית מכיר בר עמיאל מלו דבר : ו ואתא מפיבשת בר יהונתן בר שאול לות דוד ונפל על אפוהי וסגיד ואמר דוד מפיבשת ואמר הא עבדך : ז ואמר ליה דוד לא תדחל ארי מעבד אעביד עמך טיבו בדיל יהונתן אבוך

רלבג

מה שיתוייב לפי הדין והצדקה תהיה מה שיתוייב לפי המדות השלימות מהטבעי' לכל איש כראוי לו אם לחסד אם למשפט : (יח) והכרתי והפלתי אמר שהם היו שתי משפחות בישראל ורבותינו פירשו שהם סנהדרין ואמרו כרתי שכורתין דבריהם פלתי שמופלאים במעשיהם : ובני דוד כהנים היו. ר"ל שרים ומושלים והנה זה הענין היה סבה להרבה מהרעות שבאו לדוד כי אם לא היה הענין כן לא מרד אבשלום ולא נהרג אמנון ואדניה כמו שיראה במעט עיון ובכלל אם היה משגיח המלך במוסר בניו לא קרה להם כך : (א) והנה זכר שכבר היה מטוב נפש דוד שהתעורר לעשות חסד אל הנשאר לבית שאול ולזה שם מפיבשת בן יהונתן מאוכלי שולחנו והשיב לו את כל שדה שאול

פי' רבי ישעיה

(יח) ובניהו בן יהוידע. על הכרתי ועל הפלתי תרגומו על קשתיא ועל קלעיא. ובני דוד כהנים היו. פירוש שרים וגדולים כמו כהן מדין : (ב) ויקראו לו אל דוד. מקרא קצר הוא ויקראו לו לבוא אל דוד: (ה) מלו דבר. כך הוא כמו בלא דבר פתרונו אחד להם :

כופר הסופר כל נביאים חס' במ"ב מלאים וסי' ושריה סופר. וישלח את אליקים אשר על הבית דישעיה. וכל כתובים דכוו' מ"ל ב"מ עזרא דהוא כוליה חס' במ"ג מ"ל וסי' אלה בימי יויקים. ואחיו שמעיה ואוצרה על אוצרות : איפה י' כתיב כן בקריאה וסי' ויאמר לו המלך איפה הוא. איפה הם רעים. איפה שמואל ודוד. איפה לא שגלת. ואיפה ישרים נכחדו. איפה היית ביסדי ארץ. איפה לקטת היום ואנה עשית. איפה האנשים אשר הרגתם. ואיש אל ידע אפוא הוא. ואלה איפה הם: בן ד' קמצין ומקפין וסי' נמסר בסדר ויצא :

תולדות אהרן ובני דוד כהנים. נדרים סב : ויאמר לו המלך. שבת נו : וישלח המלך. שם :

מצודת דוד

היה שר על קבוצת החיל : מזכיר. היה ממונה על ספר הזכרונות : (יז) כהנים. רצה לומר שרי הכהנים לצדוק היה משוח מלחמה ואחימלך סגן ולא חשב את אביתר לכהן גדול כי לא הועמד עתה כ"א מאז מלך על יהודה אבל יואב עם שהיה שר הצבא מאז מ"מ הועמד עתה להיות שר על כל הצבא אף משל ישראל. או על שחזר דוד והעמיד את צדוק לכהן גדול לזה לא חשב את אביתר כי לא היה דבר המתקיים: (יח) והכרתי והפלתי. ת"י קשתיא וקלעיא ור"ל ובניהו וגו' והכרתי והפלתי היו מתמידים לשבת יחד כי הנה ממונה עליהם להורותם לירות בקשת ולקלעות באבנים. כהנים היו. ר"ל היו ראשים ושרים ובד"ה נאמר ובני ד ד הראשונים ליד המלך. או יאמר ובניהו וגו' והכרתי והפלתי ובני דוד כולם היו שרי המלך ושרים למשמעתו לכל אשר יצוה ולא היה להם הנהגות מיוחדות כמו לאלו המזכרים לפניהם : ט (א) הכי יש עוד. האם יש עוד: (ב) עבד. עבד כנעני היה. עבדך. ר"ל אני עבדך הוא ציבא : (ג) האפס עוד. וכי אין עוד איש לבית שאול בתמיה הלא בוודאי יש עוד ולעשה עמו חסד גדול ומרובה כי כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים כן והתי לחרדת אלהים (ש"א י"ד) : עוד בן. עוד נשאר בן : נכה רגלים. שבור ברגלו. ופסח. (ו) הנה עבדך. כי חשב אשר קרא המלך לנקום בו בעבור שאול ולזה אמר הנה עבדך מוכן לקבל כל העונש אשר תגזור : (ז) אל תירא. ר"ל לא קראתיך לגמול עמך רעה כ"א לגמול עמך חסד בעבור אביך :

מצודת ציון

ככם. ענין לכתיבה: (יח) ושריה. ובד"ה קראו שושא ולמטה קראו שוא והכלל ששמות היה נקרא ושוא כלל גדול בנביאים במ"מ שנאמר שעם כן ושעם כן : (יח) כהנים. ר"ל ראשים ושרים: ט (א) הכי. כי משמש במקום אם: (ג) האפס. האין וכן אפס כסף (בראשית מ"ז) : נכה. ענין שבירה וכן פרעה נכה (מ"ב כג) : (ד) איפה. איה פה : בית מכיר. בבית מכיר ותחסר ב' השמוש וכמוהו סרכה

וְאַתִּיב לָךְ יַת כָּל אַחֲסָנַת שָׁאוּל אֲבוּךְ וְאַתְּ תֵּיכוֹל לַחְמָא עַל פְּתוֹרִי תְּדִירָא: ח וּסְגִיד וַאֲמַר מָה עַבְדָךְ אֲרֵי אִתְפְּנֵיתָא עַל גְּבַר הֶדְיוֹט דִּכְוָתִי: ט וּקְרָא מַלְכָּא לְצִיבָא עוּלֵימָא דְשָׁאוּל וַאֲמַר לֵיהּ כָּל דַּהֲוָה לְשָׁאוּל וּלְכָל בֵּיתֵיהּ יְהָבִית לְבַר רִבּוֹנָךְ: י וְתִפְלַח לֵיהּ יַת אַרְעָא אַתְּ וּבְנָךְ וְעַבְדָךְ וְתֵיעוֹל וִיהֵי לְבַר רִבּוֹנָךְ מְזוֹן וְיִתְפַּרְנֵס וּמְפִיבֹשֶׁת בַּר רִבּוֹנָךְ אָכֵיל תְּדִירָא לַחְמָא עַל פְּתוֹרִי וּלְצִיבָא חַמְשַׁת עֲסַר בְּנִין וְעַסְרִין עַבְדִין: יא וַאֲמַר צִיבָא לְמַלְכָּא כְּכֹל דִּי פַּקֵּיד רִבּוֹנִי מַלְכָּא יַת עַבְדֵיהּ כֵּן יַעְבֵּד עַבְדָךְ וּמְפִיבֹשֶׁת אָכֵיל עַל פְּתוֹרִי כְּחַד מִבְּנֵי מַלְכָּא: יב וְלִמְפִיבֹשֶׁת בְּרָא זְעֵירָא וּשְׁמֵיהּ מִיכָא וְכֹל מוֹתַב בֵּית צִיבָא עַבְדִין לִמְפִיבֹשֶׁת: יג וּמְפִיבֹשֶׁת יְתִיב בִּירוּשְׁלֶם אֲרֵי עַל פְּתוֹרָא דְמַלְכָּא תְּדִירָא הוּא אָכֵיל וְהוּא חֲגִיר בְּתַרְתֵּין רַגְלוֹהִי: א וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּמִית מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן וּמְלַךְ חָנוּן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי: ב וַאֲמַר דָּוִד אַעֲבֵיד טֵיבוּ עִם חָנוּן בַּר נָחָשׁ כְּמָא דַעֲבַד אֲבוּהִי עִמִּי טֵיבוּ וּשְׁלַח דָּוִד לְנַחֲמוּתֵיהּ בִּידָא דְעַבְדוֹהִי לְוָת אֲבוּהִי וַאֲתוֹ עַבְדֵי דָוִד

יכל דסמין לחי"ת ועי"ן מֶה וּמֶה כמ"ן מֶה יָמֵם

נ"י

י"כ

ב' כתיב אל"ף וכל עזר' דכו' כמ"א

שְׂדֵה שָׁאוּל אָבִיךָ וְאַתָּה תֹּאכַל לֶחֶם עַל־שֻׁלְחָנִי תָּמִיד: ח וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר מֶה עַבְדֶּךָ כִּי פָנִיתָ אֶל־הַכֶּלֶב הַמֵּת אֲשֶׁר כָּמוֹנִי: ט וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא נַעַר שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּל אֲשֶׁר הָיָה לְשָׁאוּל וּלְכָל־בֵּיתוֹ נָתַתִּי לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ: י וְעָבַדְתָּ לּוֹ אֶת־הָאֲדָמָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וַעֲבָדֶיךָ וְהֵבֵאתָ וְהָיָה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ לֶּחֶם וַאֲכָלוֹ וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן־אֲדֹנֶיךָ יֹאכַל תָּמִיד לֶחֶם עַל־שֻׁלְחָנִי וּלְצִיבָא חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּנִים וְעֶשְׂרִים עֲבָדִים: יא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־עַבְדּוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וּמְפִיבֹשֶׁת אֹכֵל עַל־שֻׁלְחָנִי כְּאַחַד מִבְּנֵי הַמֶּלֶךְ: יב וְלִמְפִיבֹשֶׁת בֵּן־קָטָן וּשְׁמוֹ מִיכָא וְכֹל מוֹשַׁב בֵּית־צִיבָא עֲבָדִים לִמְפִיבֹשֶׁת: יג וּמְפִיבֹשֶׁת יֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַםִ כִּי עַל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ תָּמִיד הוּא אֹכֵל וְהוּא פִּסֵּחַ שְׁתֵּי רַגְלָיו: י א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיָּמָת מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּמְלֹךְ חָנוּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו: ב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶעֱשֶׂה־חֶסֶד ׀ עִם־חָנוּן בֶּן־נָחָשׁ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אָבִיו עִמָּדִי חֶסֶד וַיִּשְׁלַח דָּוִד לְנַחֲמוֹ בְּיַד־עֲבָדָיו אֶל־אָבִיו וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִד

רד"ק

שדה שם כלל לנחלתו וכתיב אחוזת שאול ומהו זה החסד אם שלו נתן לו כי מפיבשת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן ובני רצפה בת איה היו ג"כ יורשים של שאול ואעפ"י שהם בני פילגש א"כ היאך היה כח ביד דוד לתת הכל למפיבשת וא"ת מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב במשפט המלוכה מה הסד עשה אם נטל משאר יורשיו ונתן למפיבשת אם היה נותן לו משלו זה היה חסד ועוד שאמר והשיבותי לך מלמד כי קודם זה נטלה ממפיבשת נחלתו ומשאר היורשים ועוד כי מ"ש במשפט המלוכה ואת שדותיכם ואת כרמיכם יקח כבר כתבנו בפירושים מה שפירשו בו רז"ל כי אינו אומר אלא על פירותיהם לפי שעה וגו' כי הדבר כן מאחאב שבקש מנבות כרמו שימכרנו לו ולא רצה אילו היה משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו זה לא היה נחשב לו לגזלה כי משפט המלוכה היא ועוד שאמר במשפט המלוכ' שדותיכ' וכרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם מלמד שעל פירותיהם אמר ועוד שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחלת שאול לפי שאיש בשת ובית שאול היו מורדים במלכות כי ידוע הי' בכל ישראל כי דוד היה מלך אחרי מות שאול ונמשח על פי ה' ומורד במלכו' הוא וכל נכסיו נתחייבו וכן כתוב ואתנה לך את בית אדניך וכיון שהכל שלו ומן הדין זכה בו ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שנתנו באוכלי שלחנו כל הימים: (י) והבאת. תאסוף מן השדה הביתה וי"מ אותו ענין תבואה כלומר תעבוד לו את האדמה בכל צרכי עבודה עד שתאסוף התבואה: והיה לבן אדוניך. הוא מיכא בן מפיבשת כלומר תבואת האדמה יהיה לחם לבן אדוניך מיכא ואכלו: (יא) ומפיבשת יאכל על שלחני. אף על פי שמפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא יצטרך לכל הדבר הזה אעפ"כ אעשה כמו שצויתני לעבוד כל הנחלה למפיבשת ולבניו וי"מ ומפיבשת אוכל על שלחני דברי דוד כי אחי שאמר לו ציבא כן יעשה עבדך להכין הכל למיכא בן מפיבשת אמר דוד ומפיבשת יהיה אוכל על שולחני כאחד מבני המלך: (יב) וכל מושב בית ציבא. בניו וכל עבדיו וכל בני ביתו: (ב) כאשר עשה אביו עמדי חסד. אמרו כי כשהיה בורח דוד ובאו אליו אביו ואמו ואחיו ואמר ויניחם את פני מלך מואב הרגם מלך מואב אחד שהיו עמו חוץ מאחי' מהם שברח לארץ בני עמון והחיהו נחש מלך בני עמון. ובדרש עוד לא תדרוש שלומם וטובתם אתה מוצא במי שבא אליהם במדת רחמים סוף בא לידי בזיון ואיזה זה שנאמי' אעשה חסד עם חנון וגו' סוף בא לידי בזיון ויקח חנון את עבדי דוד וגו' ונצטרך להלחם עם ארבע אומות בני עמון וארם צובא ואיש טוב ומלך מעכה מי גרם לו לדוד כל זה שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם וטובתם אמר לו הקב"ה לדוד אתה עובר על תורתי אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובתם ואתה עושה עמהם חסד אל תהי צדיק הרבה מכאן שלא יהא אדם מוותר על התורה

רש"י

(יא) כן יעשה עבדך ומפיבשת אוכל על שלחני. ציבא אמר כן יעשה עבדך ודוד השיב ומפיבשת אוכל על שלחני: (יב) מושב בית ציבא. בניו ועבדיו: (ב) כאשר עשה אביך עמדי חסד. ומהו החסד כשהיה דוד בורח מפני שאול באו אליו אביו ואמו ואחיו (שמואל א' כ"ב ד') וינחם את פני מלך מואב ויאמר לו ישב נא אבי ואמי עמך והרגם חוץ מאחד מהם שברח ונמלט לארץ בני עמון אצל נחש במדרש רבי תנחומא ט"רא

פי' רבי ישעיה

(יא) ומפיבשת אוכל על שולחני. פירוש דוד ענה ואמר לציבא שמפיבשת יהא אוכל על שולחני כאחד מבניו. ואתה תוסל בעבודת השדה שלו: (ב) כאשר עשה אביו עמדי חסד. אמרו חכמים כשהפקיד דוד בית אביו במואב הרגם וברח אחד מהם בעמון והצילו: לנחמו ביד עבדיו אל אביו. פי' בפטור אביו:

נחמת אל ז' בליש' בקריאה וסי' וינחמו בני ישראל אל: וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו דספרא. וינחם ה' אל הרעה ויאמר למלאך. אולי ישמעו וישובו. היטיבו דרכיכם ומעלליכם. ההמת חמיתו. אם שוב תשבו:

תולדות אהרן ולציבא. ימוות סב. תמיד היא אוכל. אסר מרומם:

הרנה: בלו דבר. שם מקום לו דבר: (ט) נער. המשרת נקרא נער ע"ש שדרך הנער לשרת את הזקן: (יג) פסח. תגר: ולרגלם

מצודת דוד

והשיבותי לך. אולי לקחם דוד אחרי מות איש בשת בעבור אשתו מיכל היורשת אותו בחשבו שלא נשאר מי היותר קרוב לנחלה: (ח) מה עבדך. מה נחשב עבדך למאומה: (י) ועבדת לו. לצרכו תעבוד את האדמה בחרישה וקצירה: והבאת. את התבואה תביא אל הבית: לבן אדניך. הוא מיכה האמור למטה שהוא בן מפיבשת אדונו: בן אדניך. בן יהונתן אדוניו: (יא) ומפיבשת. אף זה מדברי ציבא שאמר אני אעשה כדבריך עם היות שעד עתה היה מפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא הוצרך לכל דבר: (יב) וכל מושב. כל היושבים והשוכנים בבית ציבא היו עבדים וגו': י (ב) כאשר עשה וגומר. אמרו רז"ל שכשאמר היה שהמית את אחיו אשר ברח אליו מאת מלך מואב כשהמית את אביו וביתו אחר שהוליכם

ארץ בני עמון׃ ג ויאמרו שרי בני־עמון אל־חנון אדניהם המכבד דוד את־אביך בעיניך כי־שלח לך מנחמים הלוא בעבור חקר את־העיר ולרגלה ולהפכה שלח דוד את־עבדיו אליך׃ ד ויקח חנון את־עבדי דוד ויגלח את־חצי זקנם ויכרת את־מדויהם בחצי עד שתותיהם וישלחם׃ ה ויגדו לדוד וישלח לקראתם כי־היו האנשים נכלמים מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד־יצמח זקנכם ושבתם׃ ו ויראו בני עמון כי נבאשו בדוד וישלחו בני־עמון וישכרו את־ארם בית־רחוב ואת־ארם צובא עשרים אלף רגלי ואת־מלך מעכה אלף איש ואיש טוב שנים־עשר אלף איש׃ ז וישמע דוד וישלח את־יואב ואת כל־הצבא הגבורים׃ ח ויצאו בני עמון ויערכו מלחמה פתח השער וארם צובא ורחוב ואיש־טוב ומעכה לבדם בשדה׃
ט וירא יואב כי־היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל בחורי בישראל ויערך לקראת ארם׃ י ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו ויערך לקראת בני עמון׃ יא ויאמר אם־תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה ואם־בני עמון יחזקו ממך והלכתי להושיע לך׃ יב חזק ונתחזק בעד־עמנו

ט' פסוקים את את את. ל'. ג'. כ'. ג'. ג'מ"ע בקרית' ב' כתיב א'. ד'. ג'. ב' כתיב אלף וכענין. ישראל ק'. ל' כתיב כן. ל'.

דוד לארעא בני עמון׃ ג ואמרו רברבי בני עמון לחנון רבוניהון המיקר דוד ית אבוך בעינך ארי שלח לך מנחמין הלא בדיל למחקר ית קרתא ולאללותה ולבדקה שלח דוד ית עבדוהי לותך׃ ד ונסיב חנון ית עבדי דוד וגדע ית פלגות דקניהון ופסיק ית לבושיהון עד פלגיהון עד אתר בית בהתתהון ושלחינון׃ ה וחויאו לדוד ושלח לקדמותהון ארי הוו גבריא מתכלמין לחדא ואמר מלכא תבו ביריחו עד דיצמח דקניכון ותתובון׃ ו וחזו בני עמון ארי אתגריאו בדוד ושלחו בני עמון ואגרו ית ארם בית רחוב וית ארם צובא עסרין אלפין גבר רגלי וית מלך מעכה אלף גבר ואיש טוב תרי עסר אלפין גברא׃ ז ושמע דוד ושלח ית יואב וית כל חילא דגבריא׃ ח ונפקו בני עמון וסדרו קרבא במעלנא דתרעא וארם צובא ורחוב ואיש טוב ומעכה בלחודיהון בחקלא׃ ט וחזא יואב ארי תקיפו עלוהי עבדי קרבא מאפוהי ומאחורוהי ובחר מכל בחורי ישראל וסדר לקדמות אנש ארם׃ י וית שאר עמא יהב ביד אבשי אחוהי וסדר לקדמות בני עמון׃ יא ואמר אם תתקף אנש ארם מני ותהי לי לפריק ואם בני עמון יתקפון מנך ואיהך למפרק לך׃ יב תקף ונתקף על עמנא

רשי

בוירא אליו: (ג) המכבד דוד את אביך בעיניך. הנראה בעיניך שדוד מכבד את אביך הם מוזהרים לא תדרוש שלומם והוא ידרוש שלומך: (ד) מדויהם. חלוקיהם: שתותיהם. העגבות: ושוכן

רלבג

שאול אביו: (ד) ויגלח את חצי זקנם. כדי לגנותם וזה לאות שלא היה מנהגם לגלח זקנם שאם היו מגלחים זקנם היה אפשר להם להסיר הבושת מעליהם בשיגלחו הנשאר מזקנם: ויכרת את מדויהם בחצי עד שתותיהם. אחשוב שקרא מדויהם המכנסים שיכסה בהם השת והערוה והגופים והנה קרא מדויהם בעבור הגופים שבהם מאלו המקומות אשר ידחו בהם המותרות הטבעיים ומזה הענין נקראת האשה הנדה דוה מגד המותר שידחה ממנה או ונאור בזה המאמר שכבר כרת המכנסים בחצי עד שנגלה השת שלהם ולזה השאירם מגולי הערוה וחשופי שת וזה לאות שלא השאיר בהם בגדים יכסו בהם ערותם אלא שהם נמלטו מזה הבשת בלבשם בגדים אחרים לכסות ערותם ואולם מענין גלוח זקנם לא נמלטו עד צמח זקנם: (יב) חזק ונתחזק בעד עמנו. למדנו מזה שאין ראוי לסמוך על הנס אבל ראוי שישתדל האדם בהצלתו לפי מה שאפשר לו

פי' רבי' ישעיה

(ג) המכבד דוד את אביך בעיניך. כתיב בתורתו לא תדרוש שלומם וטובת' והנה דוד שואל בשלומך: (ד) מדויהם. כמו מדיו: עד שתותיהם. פי' עגבותיהם: ואת כל הצבא הגבורים. ה"א של הצבא יתרה:

רדק

השורש: אל אביו. כמו על אביו וכן אל השרים לא אבל: (ג) המכבד. התחשוב כי לטובה ולנחמך שלחם לא שלחם אלא לרגל את הארץ: ולהפכה. כתרגום ולמבדק' כי בודק הדבר יפה הופך הענין מצד אל צד: (ד) מדויהם. כתרגו' לבושיהון כמו מדו בד ואם אינם שרש אחד: בחצי. בחצי לבושיהם כי עד השתות חצי הלבוש: עד שתותיהם. עגבותיהם כמו חשופי שת ות"י עד אתר בית בהתתהון ואחד הוא כי הוא מקום המבושים: (ה) עד יצמח זקנכם. ולא אמר לגלח החצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח הזקן ואפי' במספרי' אלא השפם לבד אלא אם כן משום צער ואבל כמו שאמר מגולחי זקן וקרועי בגדי' וחרפה היא גלוח הזקן אלא שנהגו כן באלה הארצות אשר אנחנו שם: יצמח. פועל עומד מן הדגוש וכן ושערך צמח: (ו) נבאשו. נתעבו כמו שיתעב האדם הדבר הנבאש: (ז) ואת כל הצבא. הגבורים כמו העם המלחמה או פי' הצבא והגבורי': (ח) ורחוב. פירושו וארם רחוב וארם צובא שזכר עומד במקום שנים: ומעכה. ארם מעכה או מלך מעכה: לבדם. להודיע כי מלך בני עמון וכלם היו מבפני' ויצאו לערוך מלחמה ואלה בני ארם הנשכרים והנזכרים היו בשדה לערוך מלחמה עם ישראל גם כן וכאשר בא יואב והצבא עד פתח השער ויצאו בני עמון היו לו בני עמון מבפנים וארם שהיו בשדה מאחור: (ט) כי היתה אליו פני המלחמה. אמר היתה על המלחמה ואף על פי שזכר פני וכמוהו קשת גבורים חתים קול נגידים נחבאו ופי' פני הגבורים שהם פני המלחמה שהולכים לפנים וכת"י ארי תקיפו עלוהי עבדי קרבא: בחורי. בשוא הב"ית והוא מן הקלים ובחורי ישראל הכריע וכן בחורים שהם בפתח הבית מן הדגושי': (י) ביד אבשי. בשוא הבי"ת ובמסרי' בסיפרא לית כותיה וכל דברי הימים כותיה: (יא) והיתה לי לישועה. בחסרון היו"ד שהיא במקום למ"ד הפועל מהמכתב: (יב) בעד עמנו. שלא יהיו לחרב

חזק ונתחזק. ברכות לב:

איש ואיש ג' בקריאה וסי' ויראו בני עמון כי נבאשו. ולציון יאמר. מים עמוקים עצה: ורחוב ג' מלאים וסי' נמסר לעיל בסי' ח':

מצודת דוד

שהוליכם אליו מן מערת עדולם כמ"ש בש"א: (ג) המכבד דוד וגו' בעיניך. וכי סבור אתה שדוד מכבד את אביך בעיניך על כי שלח לך מנחמים: הלוא הנה לא שלח כ"א לרגל את הארץ: (ד) בחצי. במחצית ארכם והוא עד שתותיהם: (ה) וישלח לקראתם. לאמר להם לשבת ביריחו האמור בסוף המקרא והפסיק לומר הסיבה למה לא באו למלך ואמר כי היו נכלמים ולכן שלח לקראתם: ושבתם. לביתכם: (ח) פתח השער. גבול פתח שער עירם: (ט) פני המלחמה. פני אנשי המלחמה: (יב) חזק ונתחזק. חזק אתה והעם אשר עמך וגם אנו נתחזק

מצודת ציון

(ג) ולרגלה. מל' מרגל ומחפש: ולהפכה. ת"י ולבדקה כי הבודק דבר מה מהפכה מצד אל צד: (ד) מדויהם. מלבושיהם כמו וילבש שאול וגו' מדיו (ש"א י"ז): שתותיהם. הם העגבות שהוא בחצי המלבוש ודוגמתו חשופי שת (ישעיה כ): (ה) יצמח. יגדל: (ו) נבאשו. נמאסו כדבר הנבאש: ואיש טוב. אנשי איש טוב והוא שם אדון הארץ וכן וישב בארץ טוב (שופטים יא): (ז) הגבורים. כמו והגבורים: חילם

ובעד ערי אלהינו ויהוה יעשה הטוב בעיניו: יג ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה בארם וינסו מפניו: יד ובני עמון ראו כי נס ארם וינסו מפני אבישי ויבאו העיר וישב יואב מעל בני עמון ויבא ירושלם: טו וירא ארם כי נגף לפני ישראל ויאספו יחד: טז וישלח הדרעזר ויצא את ארם אשר מעבר הנהר ויבאו חילם ושובך שר צבא הדרעזר לפניהם: יז ויגד לדוד ויאסף את כל ישראל ויעבר את הירדן ויבא חלאמה ויערכו ארם לקראת דוד וילחמו עמו: יח וינס ארם מפני ישראל ויהרג דוד מארם שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים ואת שובך שר צבאו הכה וימת שם: יט ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר כי נגפו לפני ישראל וישלמו את ישראל ויעבדום ויראו ארם להושיע עוד את בני עמון: יא א ויהי לתשובת השנה לעת צאת המלאכים וישלח דוד את יואב ואת עבדיו עמו ואת כל ישראל וישחתו את בני עמון ויצרו על רבה ודוד ישב בירושלם: ב ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רחצת מעל הגג והאשה טובת מראה מאד: ג וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר הלוא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי: ד וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת

ועל קירוי אלהנא ויי יעבד דתקין קדמוהי: יג וקריב יואב ועמא די עמיה לאגחא קרבא באנש ארם ואפיכו מן קדמוהי: יד ובני עמון חזו ארי אפכו אנש ארם וערקו מן קדם אבישי ואתו לקרתא ותב יואב מלות בני עמון ואתא לירושלם: טו וחזו אנש ארם ארי אתברו קדם ישראל ואתכנישו כחדא: טז ושלח הדרעזר ואפיק ית אנש ארם דמעבר פרת ואתו לחילם ושובך רב חילא דהדרעזר קדמיהון: יז ואיתחוא לדוד וכנש ית כל ישראל ועבר ית ירדנא ואתו לחלם וסדרו אנש ארם לקדמות דוד ואגיחו קרבא עמיה: יח ואפכו אנש ארם מן קדם ישראל וקטל דוד מארם שבע מאה רתכין וארבעין אלפין פרשין וית שובך רב חיליה מחו ומית תמן: יט וחזו כל מלכיא עבדי הדרעזר ארי אתברו קדם ישראל ואשלימו עם ישראל ופלחונון ודחילו אנש ארם למפרק עוד ית בני עמון: א והוה לזמן סופא דשתא לעדן מפק מלכיא ושלח דוד ית יואב וית עבדוהי עמיה וית כל ישראל וחבילו ית בני עמון וצרו על רבה ודוד יתיב בירושלם: ב והוה לעידן רמשא וקם דוד מעל שיוויה והליך על אגר בית מלכא וחזא אתתא משתטפא על אגרא ואתתא שפירת חזו לחדא: ג ושלח דוד ושאל לאתתא ואמר הלא דא בת שבע בת אליעם אתת אוריה חתאה: ד ושלח דוד אזגדין ודברה ואתת לותיה ושכיב עמה והיא מתדכיא

רדק

לחרב ולשבי: ובעד ערי אלהינו. שלא יכבשו אותם אויבינו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו וינצחונו ואם עשו כן לא יהיו ערי אלהינו אלא ערי אלהים אחרים: וה' יעשה הטוב בעיניו. אנחנו נתחזק בכל כחינו למלחמה וה' יעשה הטוב בעיניו כי לה' התשועה: (טז) ושובך. ובדברי הימים כתוב ושופך והבי"ת והפ"א קרובים במוצא והם ממוצא אחד וכן בזר פזר: (יז) חלאמה. הוא חלם הנזכר והה"א כה"א מצרימה והאל"ף נוספת למשך: (יח) שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים ובדברי הימים שבעת אלפים רכב וארבעים אלף רגלי מה שאמר בזה הספר שבע מאות רכב ר"ל רכב בחור ולא מנה אלא הרכב ובדברי הימים מנה את כל הרכב שהיו שבעת אלפים ובזה הספר מנה הפרשים ולא מנה הרגלים ושם מנה הרגלים ולא מנה הפרשים: שר צבאו. שר צבא הדרעזר הנזכר למעלה: (א) לעת צאת המלאכים. האלף נוספת למשך ופירושו לסוף השנה שהיא תשובת השמש אל הנקודה שהיא וחשבון שנה זו מזמן שיצאו אלה המלכים הנזכרים להלחם וי"מ לעת צאת העם שדרך המלכים לצאת עם חיילותיהם והוא עת שהקמות בשדות והסוסים מוצאין לאכול והראשון נכון בעיני: (ב) מעל הגג. הוא ראה אותה מעל הגג שהיתה רוחצת בביתה: וידרש לאשה. דרש לאנשי ביתה בעד האשה מי היא אם היא בת שבע בת אליעם: אוריה החתי. איפשר כי גר היה או ישראל היה וקראו חתי לפי שגר עם בני חת וכן אתי הגתי: (ד) מתקדשת מטומאת'. להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה כי כבר התקדשה מטומאת' כמו שאמר רוחצת והודיע כי הרחיצה היא להתקדש מן הנדות היתה ולא עבר עליה משום נדה אלא משום אשת איש

מצודת ציון

(טז) חילם. שם מקום. (יז) חלאמה. לה' לם: (יט) וישלימו. עשו שלום: יא (א) לתשובת. מל' הסבה: ויצורו. מל' מצור: (ד) מתקדשת. ר"ל

רשי

(טז) ושובך שר צבא הדרעזר. על שם שהיה גבור ועריץ מאוד הזכירו בשמו: (א) לעת צאת המלכים. יש עת בשנה שדרך החיילות לצאת כשארץ מלאה קמות והסוסים מוצאים תבואה בשדה לאכול: (ד) מטומאתה. מנדתה: שלח

רלבג

ואז יעזור השי"ת כי השי"ת לא יחדש המופתים רק במקומות ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות: (א) לעת צאת המלכים. הוא בימי החום שימצאו התבואות והעשבים בשדות והפירות באילנות כי אז ימצאו הבהמות לאכל ואנשי החיל: (ד) והיא מתקדשת מטומאתה, ר"ל שהיא היתה אז רוחצת להיות טהורה מטומאתה: ותאמר

פי' רבי ישעיה

(א) לעת צאת המלכים. מניסן ואילך שעברו ימות הגשמים וגם התבואה מצוי' בשדות למאכל הסוסים: וישחיתו את בני עמון. שהשחיתו כל נחלותיהם מבחוץ.

ויאספו י"ב וסי' נמסר בסדר כי תשא: ויוצא י"ב חס' וסי' נמסר בסדר קרח: וישלמו ג' חסרים יו"ד בליש' בקריאה וסי' ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר. וכל חפצו ישלם. גם אויביו ישלם אתו: וישחתו ז' חס' בליש' בקריאה וסי' פן תשחתון ועשיתם לכם פסל. כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון. וישחתו את בני עמון. אלהי הגוים אשר השחתו אבותי. כמעט קט ותשחת מהם. וגערתי לכם באכל. בפה חנף ישחת רעהו: לאשה ה' בקריאה וסימן לאשה מה זאת עשית. ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך. וידבר לאשה ותישר. וישלח דוד וידרש לאשה. וישאל המלך לאשה ותספר לו. וחד ולאשה עגל מרבק:

תולדות אהרן ושובך. סוטה מב: ויהי לעת ערב. סנהדרין קז: וישלח דוד. שם: הלא זאת. שם קט: וישלח דוד מלאכים שם קז:

מצודת דוד

נתחזק: בעד עמנו. שלא ילכו בשבי: ובעד ערי וגו'. שלא יכבשום האויב: וה' הטוב וגו'. ר"ל ואם בכל התחזקות לא נועיל יעשה ה' הטוב בעיניו ונקבל באהבה: (טו) ויאספו יחד. בחשבם שברבת עם ינצחו הם: (יט) עבדי הדרעזר. ר"ל השרים למשמעתו: יא לתשובת השנה. ר"ל בעת תשובת השמש אל הנקודה שהיא בעלמה שהיתה בה בעת צאת המלכים בשנה שעברה להלחם בישראל ולעזור לבני עמון כמ"ש למעלה: (ב) מעל הגג. ר"ל מעל הגג שהלך הוא בו ראה אשה רוחצת למטה: (ג) וידרש. שאל ודרש על האשה מי היא: (ד) מתקדשת. היתה טהורה מטומאתה

שמואל ב יא

מִטֻּמְאָתָהּ וַתָּשָׁב אֶל־בֵּיתָהּ׃ ה וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתִּשְׁלַח וַתַּגֵּד לְדָוִד וַתֹּאמֶר הָרָה אָנֹכִי׃ ו וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל־יוֹאָב שְׁלַח אֵלַי אֶת־אוּרִיָּה הַחִתִּי וַיִּשְׁלַח יוֹאָב אֶת־אוּרִיָּה אֶל־דָּוִד׃ ז וַיָּבֹא אוּרִיָּה אֵלָיו וַיִּשְׁאַל דָּוִד לִשְׁלוֹם יוֹאָב וְלִשְׁלוֹם הָעָם וְלִשְׁלוֹם הַמִּלְחָמָה׃ ח וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאוּרִיָּה רֵד לְבֵיתְךָ וּרְחַץ רַגְלֶיךָ וַיֵּצֵא אוּרִיָּה מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַתֵּצֵא אַחֲרָיו מַשְׂאַת הַמֶּלֶךְ׃ ט וַיִּשְׁכַּב אוּרִיָּה פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־עַבְדֵי אֲדֹנָיו וְלֹא יָרַד אֶל־בֵּיתוֹ׃ י וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר לֹא־יָרַד אוּרִיָּה אֶל־בֵּיתוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אוּרִיָּה הֲלוֹא מִדֶּרֶךְ אַתָּה בָא מַדּוּעַ לֹא־יָרַדְתָּ אֶל־בֵּיתֶךָ׃ יא וַיֹּאמֶר אוּרִיָּה אֶל־דָּוִד הָאָרוֹן וְיִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה יֹשְׁבִים בַּסֻּכּוֹת וַאדֹנִי יוֹאָב וְעַבְדֵי אֲדֹנִי עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה חֹנִים וַאֲנִי אָבוֹא אֶל־בֵּיתִי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁכַּב עִם־אִשְׁתִּי חַיֶּךָ וְחֵי נַפְשֶׁךָ אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ יב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אוּרִיָּה שֵׁב בָּזֶה גַּם־הַיּוֹם וּמָחָר אֲשַׁלְּחֶךָּ וַיֵּשֶׁב אוּרִיָּה בִירוּשָׁלִַם בַּיּוֹם הַהוּא וּמִמָּחֳרָת׃ יג וַיִּקְרָא־לוֹ דָוִד וַיֹּאכַל לְפָנָיו וַיֵּשְׁתְּ וַיְשַׁכְּרֵהוּ וַיֵּצֵא בָעֶרֶב לִשְׁכַּב בְּמִשְׁכָּבוֹ עִם־עַבְדֵי אֲדֹנָיו וְאֶל־בֵּיתוֹ לֹא יָרָד׃ יד וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּכְתֹּב דָּוִד סֵפֶר אֶל־יוֹאָב וַיִּשְׁלַח בְּיַד אוּרִיָּה׃ טו וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר לֵאמֹר הָבוּ אֶת־אוּרִיָּה אֶל־מוּל פְּנֵי הַמִּלְחָמָה הַחֲזָקָה וְשַׁבְתֶּם מֵאַחֲרָיו וְנִכָּה וָמֵת׃ טז וַיְהִי בִּשְׁמוֹר יוֹאָב אֶל־הָעִיר וַיִּתֵּן אֶת־אוּרִיָּה אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יָדַע כִּי אַנְשֵׁי־חַיִל שָׁם׃ יז וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי הָעִיר וַיִּלָּחֲמוּ אֶת־יוֹאָב וַיִּפֹּל מִן־הָעָם מֵעַבְדֵי דָוִד וַיָּמָת גַּם אוּרִיָּה הַחִתִּי׃ יח וַיִּשְׁלַח יוֹאָב וַיַּגֵּד לְדָוִד אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַמִּלְחָמָה׃

מסאבתה ותבת לביתה׃ ה ועדיאת אתתא ושלחת וחויאת לדוד ואמרת מעדיא אנא׃ ו ושלח דוד לות יואב שדר לי ית אוריה חתאה ושדר יואב ית אוריה חתאה לות דוד׃ ז ואתא אוריה לותיה ושאל ליה דוד לשלם יואב ולשלם עמא ולשלם עבדי קרבא׃ ח ואמר דוד לאוריה חות לביתך ושטוף רגלך ונפק אוריה מבית מלכא ונפקת בתרוהי סעודתא דמלכא׃ ט ושכב אוריה בתרע בית מלכא עם כל עבדי רבוניה ולא נחת לביתיה׃ י וחויאו לדוד למימר לא נחת אוריה לביתיה ואמר דוד לאוריה הלא מאורחא את אתי מא דין לא נחתתא לביתך׃ יא ואמר אוריה לדוד ארונא וישראל ויהודה יתבין במטליא ורבוני יואב ועבדי רבוני על אפי ברא שרן ואנא איעול לביתי למיכל ולמשתי ולמשכב עם אתתי חיך וחיי נפשך אם אעביד ית פתגמא הדין׃ יב ואמר דוד לאוריה תיב הכא אף יומא דין ומחר אשלחינך ויתיב אוריה בירושלם ביומא ההוא וביומא דבתרוהי׃ יג וקרא ליה דוד ואכל קדמוהי ושתי ורויה ונפק ברמשא למשכב בשויה עם עבדי רבוניה ולביתיה לא נחת׃ יד והוה בצפרא וכתב דוד אגרתא לות יואב ושדר ביד אוריה׃ טו וכתב באגרתא למימר הבו ית אוריה לקביל אפי קרבא תקיפא ותתובון מבתרוהי ויתמחי וימות׃ טז והוה כד צר יואב על קרתא ויהב ית אוריה לאתרא דידע ארי גברין גברין תמן׃ יז ונפקו אנשי קרתא ואגיחו קרבא עם יואב ואתקטיל מעמא מעבדי דוד ומית אף אוריה חתאה׃ יח ושלח יואב וחוי לדוד ית כל עסקי

ג׳ ב׳ בפסוק ולשלו׳ הנבי׳ · י פתח וחד ומשאת · ל׳ · נ״ג ג׳ · ל׳ מס׳ · י׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ ומ״ל · מ״ל נים׳ וג׳ יחידי׳

רש״י

(ו) שלח אלי את אוריה. שהיה מתכוין שישכב עם אשתו ויהא סבור שממנו היא מעוברת: (ח) משאת המלך. סעודתא דמלכא: (טו) ונכה ומת. כדי שתהא מגורשת למפרע ומצא שלא בא על אשת איש שכל היוצא למלחמה כותב גט לאשתו על תנאי אם ימות

רלב״ג

(ה) ותאמר הרה אנכי. יתכן שאחר המשגל נשאר רחמה בזולת לחות כי זה מורה על ההריון: (ח) ותצא אחריו משאת המלך. והוא מענין ארוחה כמו וישא משאות מאת פניו והפשר שיהיה מענין אבוקה ללותו בבואו אל ביתו ולהראות לו הדרך והנה חשב דוד לעשות הענין בדרך שיעלם חטאו מהאנשים שלא חטא וכראות דוד שלא יוכל על זה סבב שימות ביד בני עמון ולקחה אחר זה לו לאשה בדרך שלא יודע כי זנתה עמו בהיותה

מצודת דוד

מטומאת נדה כי טבלה עצמה: (ו) שלח אלי וגו׳. כי עמו היה במלחמה: (ז) ולשלום המלחמה. לשלום אנשי המלחמה: (ח) ורחץ רגליך. הוא כנוי לתשמיש המטה וכונתו היתה להעלים כדבר ויחשבו כי ממנו הרתה (ואף שכל היוצא למלחמות בית דוד היה כותב גט כריתות לאשתו מכל מקום הי׳ הדבר מכוער כי הדרך היה לנושאה שוב בבוא מן המלחמה והיתה שומרת עליו): משאת המלך. למען ייטב לבו ויבוא על אשתו: (ט) פתח. מול הפתח עם כל עבדי המלך: (י) הלא מדרך אתה בא. וא״כ אתה עיף ויגע: (יא) יושבים בסכות. במקום המלחמה: ועבדי אדוני. רצה לומר שאר עבדי המלך: חייך. הריני נשבע בחיי גופך וחיי נפשך: (יב) גם היום. כי חשב כאשר יאכל לפניו אז ייטיב לבו ביין וישכב עם אשתו: וממחרת. עד אשר שלחו: (יג) במשכבו. במקום ששכב בה אתמול וזהו עם עבדי אדוניו: (טו) אל מול. לפני המקום שלוחמים בו בחזקה ובגבורה. ושבתם מאחריו. לבל יעזרוהו ויהיה נכה מבני עמון וימות וכוונתו היתה לישאנה אח״ז למען יחשבו שהרתה אחר הנשואין: (טז) בשמור. בעת שמרו את העיר מסביב לבלי תת יוצא ובא: אנשי

רדק

איש ורבז״ל אמרו כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כתב לאשתו אם ימות במלחמ׳ לפי׳ סבב דוד את מית׳ אוריה שתהא מגורש׳ למפרע: (ו) שלח אלי את אוריה. ודעתו כדי שישכב עם אשתו ויאמרו כי מבעלה היתה מעוברת: ולשלום המלחמה. הגבורים העושים המלחמה וכת״י עבדי קרבא: (ח) משאת המלך. כתרגומו סעודת׳ דמלכ׳ כמו וישא משא׳ מאת פניו אליה׳: (יא) חיך. חסר יו״ד הרבים: וחי נפשך. חייך בעולם הזה וחי נפשך בעולם הבא: (טז) בשמור יואב. בשמרו עת לבא עד העיר להלחם וכת״י כד צר: ויכאו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ט) וישכב אוריה פתח בית המלך. בחצר ביתו עם כל עבדי אדוניו השומרים בחצר המלך: (יא) הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות. אפשר שהיה משלח דוד הארון במלחמה שהעלה אותו בכבוד גדול. ויש לומר זהו ארון שבו שברי לוחות מונחים שהיה יוצא עמהם למלחמה תדיר:

ולשלום ג׳ וסי׳ ויבא אוריה אליו וישאל ב׳ בו. ולשלום הגבירה: וממחרת ג׳ בקריאה וסימ׳ ואם נדר או נדבה זבח קרבנו. ביום זבחכם יאכל וממחרת. שב בזה גם היום ומחר אשלחך: בשמור ג׳ מלאים בליש׳ יחידאין בקריאה וסי׳ ויהי בשמור יואב את העיר. לעולם אשמור לו חסדי. ותשמיר כל ארחתי. ובמסרה אחריתי מוסיף הארח עולם תשמור:

תולדות אהרן ולשלום המלחמה. עקידה שער עד: וישראל ויהודה. (שקלים מע סוטה סג): ואדוני יואב. שבת נו קדושין מג:

מצודת ציון

ר״ל מטהרת: (ח) משאת. מנת ארוחה וסעודה וכן וישא משאות מאת פניו (בראשית מ״ג): (יב) בזה. במקום הזה: (טו) הבו. הזמינו ותנו כמו הבי המטפחת (רות ג׳): (טז) אל העיר

יט וַיְצַו אֶת־הַמַּלְאָךְ לֵאמֹר כְּכַלּוֹתְךָ אֵת כָּל־דִּבְרֵי הַמִּלְחָמָה לְדַבֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ כ וְהָיָה אִם־תַּעֲלֶה חֲמַת הַמֶּלֶךְ וְאָמַר לְךָ מַדּוּעַ נִגַּשְׁתֶּם אֶל־הָעִיר לְהִלָּחֵם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יֹרוּ מֵעַל הַחוֹמָה׃ כא מִי־הִכָּה אֶת־אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־יְרֻבֶּשֶׁת הֲלוֹא־אִשָּׁה הִשְׁלִיכָה עָלָיו פֶּלַח רֶכֶב מֵעַל הַחוֹמָה וַיָּמָת בְּתֵבֵץ לָמָּה נִגַּשְׁתֶּם אֶל־הַחוֹמָה וְאָמַרְתָּ גַּם עַבְדְּךָ אוּרִיָּה הַחִתִּי מֵת׃ כב וַיֵּלֶךְ הַמַּלְאָךְ וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לְדָוִד אֵת כָּל־אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יוֹאָב׃ כג וַיֹּאמֶר הַמַּלְאָךְ אֶל־דָּוִד כִּי־גָבְרוּ עָלֵינוּ הָאֲנָשִׁים וַיֵּצְאוּ אֵלֵינוּ הַשָּׂדֶה וַנִּהְיֶה עֲלֵיהֶם עַד־פֶּתַח הַשָּׁעַר׃ כד וַיֹּרְאוּ הַמּוֹרְאִים אֶל־עֲבָדֶיךָ מֵעַל הַחוֹמָה וַיָּמוּתוּ מֵעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְגַם עַבְדְּךָ אוּרִיָּה הַחִתִּי מֵת׃ כה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַמַּלְאָךְ כֹּה־תֹאמַר אֶל־יוֹאָב אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּי־כָזֹה וְכָזֶה תֹּאכַל הֶחָרֶב הַחֲזֵק מִלְחַמְתְּךָ אֶל־הָעִיר וְהָרְסָהּ וְחַזְּקֵהוּ׃ כו וַתִּשְׁמַע אֵשֶׁת אוּרִיָּה כִּי־מֵת אוּרִיָּה אִישָׁהּ וַתִּסְפֹּד עַל־בַּעְלָהּ׃ כז וַיַּעֲבֹר הָאֵבֶל וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיַּאַסְפָהּ אֶל־בֵּיתוֹ וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן וַיֵּרַע הַדָּבָר אֲשֶׁר־עָשָׂה דָוִד בְּעֵינֵי יְהוָה׃

יב א וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־נָתָן אֶל־דָּוִד וַיָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁנֵי אֲנָשִׁים הָיוּ בְּעִיר אֶחָת אֶחָד עָשִׁיר וְאֶחָד רָאשׁ׃ ב לְעָשִׁיר הָיָה צֹאן וּבָקָר הַרְבֵּה מְאֹד׃ ג וְלָרָשׁ אֵין־כֹּל כִּי אִם־

(מסורה: ב׳ חד מ״ל וחד חסר וחד ככלות׳ מחט׳ · ג׳ חס׳ · ל׳ · ב׳ · ב׳. ג׳ · ב׳ דגש׳ · יתיר אלף יתיר אלף · ב׳ מ״ל ויפל על הנערים · ג׳ · ל׳. ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ גמר בה דבנים · ג׳ כתיב אלף · ג׳)

קְרָבָא׃ יט וּפַקֵּיד יָת אִזְגַּדָּא לְמֵימַר כְּשֵׁיצָיוּתָךְ יָת כָּל עִסְקֵי קְרָבָא לְמַלָּלָא עִם מַלְכָּא׃ כ וִיהֵי אִם יִדְלַק רוּגְזָא דְמַלְכָּא וְיֵימַר לָךְ מָא דֵין אִתְקְרֵבְתּוּן לְקַרְתָּא לְאַגָּחָא הֲלָא יְדַעְתּוּן יָת דְּיִרְמוֹן עֲלֵיכוֹן מִן שׁוּרָא׃ כא מַן קְטַל יָת אֲבִימֶלֶךְ בַּר יְרֻבֶּשֶׁת הֲלָא אִתְּתָא רְמָת עֲלוֹהִי פַּלְגּוּת רֶכֶב רֵחַיָא מִן שׁוּרָא וּמִית בְּתֵבֵץ לְמָא אִתְקְרֵבְתּוּן לְשׁוּרָא וְתֵימַר אַף עַבְדָּךְ אוּרִיָּה חִתָּאָה מִית׃ כב וַאֲזַל אִזְגַּדָּא וַאֲתָא וְחַוֵּי לְדָוִד יָת כָּל דְּשַׁלְחֵיהּ יוֹאָב׃ כג וַאֲמַר אִזְגַּדָּא לְדָוִד אֲרֵי תְקִיפוּ עֲלָנָא גֻּבְרַיָּא וּנְפַקוּ לְוָתָנָא לְחַקְלָא וַהֲוֵינָא טָרְדִין לְהוֹן עַד מַעֲלָנָא דְתַרְעָא׃ כד וּשְׁדוֹ קַשָּׁתַיָּא בְּעַבְדָּךְ מִן שׁוּרָא וְאִתְקְטִילוּ מֵעַבְדֵי מַלְכָּא וְאַף עַבְדָּךְ אוּרִיָּה חִתָּאָה מִית׃ כה וַאֲמַר דָּוִד לְאִזְגַּדָּא כְּדֵין תֵּימַר לְיוֹאָב לָא יַבְאֵשׁ בְּעֵינָךְ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין אֲרֵי כְדֵין וּכְדֵין תִּקְטוֹל חַרְבָּא אַתְקֵיף קְרָבָךְ עַל קַרְתָּא וּפַגְּרַהּ וְתַקְפַהּ׃ כו וּשְׁמַעַת אִתַּת אוּרִיָּה אֲרֵי מִית אוּרִיָּה בַּעְלַהּ וּסְפָדַת עַל בַּעְלַהּ׃ כז וַעֲבַר אֶבְלָא וּשְׁלַח דָּוִד וְכַנְשַׁהּ לְבֵיתֵיהּ וַהֲוָת לֵיהּ לְאִתּוּ וִילִידַת לֵיהּ בַּר וּבְאֵישׁ פִּתְגָּמָא דַעֲבַד דָּוִד קֳדָם יְיָ׃ א וּשְׁלַח יְיָ יָת נָתָן לְוָת דָּוִד וַאֲתָא לְוָתֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ תְּרֵין גֻּבְרִין הֲווֹ בְּקַרְתָּא חֲדָא חַד עַתִּירָא וְחַד מִסְכֵּינָא׃ ב לְעַתִּירָא הֲווֹ עָאן וְתוֹרִין סַגִּי לַחֲדָא׃ ג וּלְמִסְכֵּינָא לֵית כָּל מִדְּעַם

רדק

(כד) וירא המוראים. נכתב בשני נחים כמו כל הבאים וכפל האותיות לחזק כי הורו חצים ואבנים מאוד: (כה) כזה וכזה. הראשון בחולם, והשני סגול: וחזקהו. דוד אמר למלאך שיחזק יואב בדבריו: (א) שני אנשים. המשל הזה מבואר כי דוד הוא העשיר שהיו לו נשים רבות ואוריה האיש הרש שלא היתה לו אלא אשתו זאת ומה שאמר אשר קנה כי אדם קונה את אשתו בקדושין ומה שאמר ותגדל עמו ועם בניו יחדו אמרו כי בנים היו לו מאשה אחרת שהיתה לו ומתה. והלך ואורח הוא היצר והלך ואורח אחד ורבותינו ז״ל דרשוהו כן כי יצר הרע בתחילה הוא דומה להלך שעובר על איש ולא ילין עמו ואחר כך דומה לאורח שעבר על איש ולן עמו ואחר כך דומה לבעל הבית רוצה לומר שמושל על האיש ולפיכך קראו איש ויעשה לאיש הבא אליו ודוד לא הבין כי משל הוא ואמר כי בן מות הוא דרך גוזמא כי לא יתחייב אדם מיתה בעבור גזילה וגנבה אבל לפי שעשה דבר מכוער אמר כי בן מות הוא האיש העושה זאת ומה שאמר ואת הכבשה ישלם ארבעתים כפלים על משפטן כי גנב אחד משלם ארבע צאן תחת השה אבל זה שהוא עשיר וגנב הכבשה של הרש ראוי לקנוס אותו ושלם כפלים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל על

רשי

ימות במלחמה: (כא) ירובשת. הוא גדעון שעשה מריבה עם הבושת הוא הבעל: (כה) החזק מלחמתך אל העיר והרסה. עד כאן דברי השליחות: וחזקהו. דוד אמר למלאך וחזקהו ליואב בדברי תנחומין שלא ירך לבו: ויבא

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כא) בן ירובשת. הוא ירובעל וקראה הבעל בושת: (כה) וחזקהו. אמר דוד למלאך חזק יואב למלחמה שלא ירך:

(מסורה: ירו ו׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ אשר ירו מעל החומה. ויורו המוראים אל עבדיך. ויורו היורים למלך יאשיהו. ויורם אלהי׳ חץ פתאם. פתאום. ירהו הירה זיקים: המוראים ד׳ בקריאה וסי׳ בספר אסדר חקת התורה: כזה וכזה ג׳ וסי׳ עשה לי מיכה: תאכל החרב. הנה אשת ירבעם: ראש ג׳ כתיב כן בקריאה וסים׳ אחד עשיר ואחד ראש. כבשת האיש הראש. ראש עשה כף רמיה:)

מצודת ציון

העיר: את העיר: (כ) יורו. ישליכו כמו ירה בים (שמות טו): (כא) ירובשת. הוא ירובעל וכאשר בעל גם בושת כמה כנויי כוכבים ומזלות: פלח. כן נקרא אבן הרחים כמו כפלח תחתית (איוב מא): רכב. הוא האבן העליונה מהרחים כמו לא יחבול רחים ורכב (דברים כד): בתבץ. שם מקום: (כב) המלאך. השליח: (כד) ויורו המורים. ענין השלכה: (כה) כזה. כמו זה כמספר: והרסה. הוא נתיצה ושבירה: (כו) ויאספה. הכניסה כמו ואין איש מאסף אותי (שופטים יט): יב (א) ראש. עני ודל כמו ראש עושה כף רמיה (משלי י): (ג) אין כל. לא כלום: ויחיה.

מצודת דוד

אנשי חיל. מבני עמון: (כ) אל העיר. להתקרב מאד אל העיר: מעל החומה. ובקלות ימיתו את הנגשים אל העיר: (כא) הלוא אשה וגו׳. וא״כ נקל מאוד להרוג את כל הקרב אל החומה: ואמרת. לשכך חמתו תאמר גם עבדך וגו׳ ור״ל עם שהיה איש מלחמה מנעוריו וידע בכל זה ועכ״ז לא שת לבו לזאת א״כ מהנראה כי מן השמים נהיה הדבר וכונתו היתה להודיע שעשה מה שצוה לו בדבר אוריה ולהסתיר הדבר בפני השליח לא צוהו לאמרו מיד: (כג) כי גברו. כאשר גברו עלינו וגו׳ וסוף הדבר היה אשר נהיה אנחנו מתגברים עליהם לרדפם עד פתח השער: (כד) וירו המורים. בעת קרבנו אל החומה: וגם עבדך וגו׳. כי השליח חשב למס אמתין עד אשר יעלה חמת המלך ולומר לו אח״ז ממיתת אוריה הלא טוב לומר לו מיד ולא יעלה חמתו (ואף יואב השכיל את זאת אשר השליח יגיד לו מיד ולזה לא חשש פן לא תעלה חמת המלך ולא יודע לו ממיתת אוריה): (כה) אל ירע בעיניך. להכנים מורך בלב בעבור זה: כי כזה וכזה. כי דרך המלחמה היא שאוכלת החרב בהנה ובהנה וכאומר הלא מעטים מתו ודרך המלחמה היא שאף מן המנצחים נופלים הרבה: החזק מלחמתך. אחוז במלחמתך ואל ירך לבבך וידעתי כי תוכל לה והרסה: וחזקהו. להשליח אמר שהוא מעצמו יחזק את לב יואב: יב (א) שני אנשים. על כי רצה שדוד בעצמו יפסוק הדין על עצמו לזה אמר לו כאלו קובל לפניו על העול הנעשה בעיר ושהוא יעשה משפט וכשיפסוק הדין אז יאמר לו אתה האיש ואף כי הרבה בדברים שאין ענין לנמשל עם דבר

רשי

(ד) ויבא הלך . דימה את יצר הרע תחלה להלך שעובר לדרכו ואח"כ לאורח שנעשה אכסנאי ואח"כ לאיש שהוא בעל הבית : (ה) כי בן מות . הגוזל את העני כאלו נוטל את נפשו שנא' את נפש בעליו יקח (משלי א' י"ט) : (ו) ישלם ארבעתים . כך אירע לו שלקה בארבעים בניו הילד ואמנון תמר ואבשלום : (ח) ואוסיפה . והייתי מוסיף לך : ואת נשי אדוניך . מיכל בת שאול :

רדק

על העני ראוי לקנסו שישלם ד' עוד וי"ת ארבעתים על חד ארבעין ומדרך הדקדוק ארבעתיי שמנה ובדברי רז"ל כי בעונש זה לקה בארבעה הילד ואמנון תמר ואבשלום : את בית אדוניך . כמו שכתבנו כי דוד זכה בנחלת שאול אחרי מות איש בשת : את נשי אדוניך . ענלה אשת שאול כמו שפירשנו ומיכל בת שאול ושתי הנשי' של שאול היו האחת היא בתו והאחת בתו או נאמר כי גם רצפה פלגש שאול לקח דוד לאשה כדברי הדרש שכתבנו : ואם מעט . ואם מעט עמדת שלא חטאת אני הייתי מוסיף לך כבוד וגדולה כהנה וכהנה וכבר כתבנו דרש כהנה וכהנה למעלה : (ט) הכית בחרב . כאילו אתה הכיתו כיון שצוית את יואב לשומו במקום הסכנה : ואותו הרגת בחרב בני עמון. אחר שאמר הכית בחרב למה אמר ואותו הרגת בחרב בני עמון ר"ל שתי רעות עשית במיתתו שהרגתו בחרב בני עמון כלומר שנפלתו ביד שונאי ישראל ובדברי רז"ל אף על גב דבכל התורה כלה אין שליח לדבר עבירה כי בכל מקום השולח פטור והשליח חייב הכא שאני שהכתוב קראו הורג שנאמר ואותו הרגת והטע' לפי שהיה מלך ואין עובר על מצותו כאילו הוא הרגו וכן שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהנים כאילו הוא הרגם ואף על גב שאין לאדם לעשות מצות מלך בזה הענין וכיוצא בו כמו שכתבנו למעלה כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומר רק אף על

פי' רבי ישעיה

(ד) ויבוא הלך לאיש . לא תבעו אלא על גזל אשתו כי ספר כריתו' נתן לה בעלה כי כל היוצא למלחמת דוד ספר כריתות היה כותב לאשתו בלי תנאי פן ימות במלחמה ואין מי שיראה אותו ויכירהו ואפילו הכי' כל אשה היתה מצפי' את בעלה ודוד גזלה ממנו ולקחה שאילו היתה אשת איש למה הביא עליו זה המשל ולא אמר לו דוד הבא על אשת איש מה דינו וגם אוריה אם שם אותו בפני המלחמה ראשי המלך להביא גבוריו בפני המלחמה ואינו נענש על הריגתם :

כִּבְשָׂה אַחַת קְטַנָּה אֲשֶׁר קָנָה וַיְחַיֶּהָ וַתִּגְדַּל עִמּוֹ וְעִם־בָּנָיו יַחְדָּו מִפִּתּוֹ תֹאכַל וּמִכֹּסוֹ תִשְׁתֶּה וּבְחֵיקוֹ תִשְׁכָּב וַתְּהִי־לוֹ כְּבַת׃ ד וַיָּבֹא הֵלֶךְ לְאִישׁ הֶעָשִׁיר וַיַּחְמֹל לָקַחַת מִצֹּאנוֹ וּמִבְּקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לָאֹרֵחַ הַבָּא־לוֹ וַיִּקַּח אֶת־כִּבְשַׂת הָאִישׁ הָרָאשׁ וַיַּעֲשֶׂהָ לָאִישׁ הַבָּא אֵלָיו׃ ה וַיִּחַר־אַף דָּוִד בָּאִישׁ מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל־נָתָן חַי־יְהוָה כִּי בֶן־מָוֶת הָאִישׁ הָעֹשֶׂה זֹאת׃ ו וְאֶת־הַכִּבְשָׂה יְשַׁלֵּם אַרְבַּעְתָּיִם עֵקֶב אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְעַל אֲשֶׁר לֹא־חָמָל׃ ז וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־דָּוִד אַתָּה הָאִישׁ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאָנֹכִי הִצַּלְתִּיךָ מִיַּד שָׁאוּל׃ ח וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם־מְעָט וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה׃ ט מַדּוּעַ בָּזִיתָ ׀ אֶת־דְּבַר יְהוָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינוֹ אֵת אוּרִיָּה הַחִתִּי הִכִּיתָ בַחֶרֶב וְאֶת־אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ לְּךָ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ

אֶלָהֵין אִמַּרְתָּא חֲדָא זְעֵירָא דְזַבְנָא וְקַיְימַהּ וּרְבַת עִמֵּיהּ וְעִם בְּנוֹהִי כַּחְדָא מִפִּתֵּיהּ אָכְלַת וּמִכּוֹסֵיהּ שָׁתְיָא וּבְחֵיקֵיהּ שָׁכְבָא וַהֲוַת לֵיהּ כִּבְרַתָּא׃ ד וַאֲתָא אוֹרְחָא לְגַבְרָא עַתִּירָא וְחַס לְמִיסַב מֵעָנֵיהּ וּמִתּוֹרֵיהּ לְמֶעְבַּד לְאוֹרְחָא דַאֲתָא לֵיהּ וּנְסִיב יָת אִמַּרְתָּא דְגַבְרָא מִסְכֵּינָא וַעֲבָדַהּ לְגַבְרָא דַאֲתָא לְוָתֵיהּ׃ ה וּתְקֵיף רוּגְזָא דְדָוִד בְּגַבְרָא לַחְדָא וַאֲמַר לְנָתָן קַיָּים הוּא יְיָ אֲרֵי גְבַר חַיָּיב קְטוֹל גַּבְרָא דַעֲבַד דָא׃ ו וְיָת אִמַּרְתָּא יְשַׁלֵּם עַל חַד אַרְבְּעָא חֲלַף דַּעֲבַד יָת פִּתְגָמָא הָדֵין וְעַל דְּלָא חָס׃ ז וַאֲמַר נָתָן לְדָוִד אַתְּ גַּבְרָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲנָא שֵׁיזֵבְתָּךְ מִידָא דְשָׁאוּל׃ ח וִיהָבִית לָךְ יָת בֵּית רִבּוֹנָךְ וְיָת נְשֵׁי רִבּוֹנָךְ בְּחֵיקָךְ וִיהָבִית לָךְ יָת בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם זְעֵיר וְאוֹסֵיף לָךְ כְּאִלֵּין וּכְאִלֵּין׃ ט מָא דֵין בְּסַרְתָּא עַל פִּתְגָמָא דַייָ לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָמוֹהִי יָת אוּרִיָּה חִתָּאָה קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא וְיָת אִתְּתֵיהּ נְסֵיבְתָּא לָךְ לְאִתּוּ

רלבג

בהיותה אשת אוריה . (ג) ויבא הלך לאיש העשיר . הוא הלך הוא אורח נקרא הלך מצד לכתו בדרכים ומפני זה ג"כ נקרא אורח ורבותינו ז"ל דקדקו מזה בענין יצר הרע כי מתחלה נראה כדל הולך לבקש די מחסורו כי ההלך והדל אחים ואחר כן ישוב והוא איש סוחר הולך בדרכים ואחר זה ישוב למדרגת אדון ולזה קראו בסוף הענין איש אמר ויעש לאיש הבא אליו : (ז) ויאמר נתן אל דוד אתה האיש . אמרו רבותינו ז"ל כי כמו ששפט דוד כן היה כמו שאמר תחת הכבשה ישלם ארבעתים כי הוא המית אוריה ומתו תחתיו ארבעה מבניו והם בן בת שבע אמנון ואבשלום ואדניה . והנראה בעיני כי על מה שאמר ישלם ארבעתים הוא שפטו הש"י שישכב איש עם הרבה מנשיו לעיני השמש והוא היה אבשלום שבא אל עשר פילגשי אביו אלא כי במה שאמר חי ה' כי בן מות האיש העושה זאת לא שפטו הש"י כפיו ולזה אמר לו נתן גם ה' העביר חטאתך לא תמות ובעבור שנעזר בחרב שונאיו להרוג אוריה היה דינו שתמשול חרב שונאיו על ביתו ימים רבים מצורף אל זה מה שעשה כנגד השם ית' להשתדל בהריגתו כדי שיקח את אשתו לו לאשה ולפי שמאתו היתה ההתחלה בזאת העבירה גם הש"י רצה שתצמח רעה מביתו לשלם לו גמול עליה וכן היה כי

ויחיה ג' בליש' בקריאה וסי' לגלות ערותה עליה . אשר קנה ויחיה . גמלתהו טוב ולא רע . אנ"ך : באיש ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר קדשים : ועל אשר ד' דסמיכי בקריאה וסי' אנחנו פשטנו על נגב הכרתי . ואת הכבשה ישלם ארבעתים . וגם ביד יהוא בן חנני . ואקרא חרב על הארץ : מעט ז' זקפין קמצין בקריאה וסי' ונשארתם במתי מעט תחת . ואם מעט ואוסיפה לך כהנה . גם כי יתנו בגוים . זרעתם הרבה והבא מעט . פנה אל הרבה והנה מעט . וקצף גדול אני קוצף . רק הכהנים היו למעט דעזרא . וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוותהון קמצין :

תולדות אהרן ויבא הלך . סוכה נב זוהר ואתחנן : ויקח . שם : האיש העשה זאת . עקידה שער מז : ואת הכבשה . יומא כב : ואתנה לך . סנהדרין יח (סנהדרין כ יבמות ג) : ואם מעט . שם כא : מדוע בזית . שבת נו עקידה שער סג : ואותו הרגת . קדושין מג :

מצודת דוד

דוד אולם כוונתו היתה להעלים ביותר לבל ירגיש דוד וישמור פיו מלפסוק הדין : (ג) ויחיה . היה מפרנסה במזון והיתה חביבה עליו עד שגדלה עמו בחדרו והוא מדרך מליצה והפלגה : (ה) ויחר אפו . כי חשב שאמת הדבר נעשתה התועבה הזאת: (ו) ארבעתים . כמ"ש וארבע צאן תחת השה (שמות כ"א) : עקב וגו' . לזה ישלם כדין התורה : ועל אשר לא חמל . ר"ל ולזה הוא בן מות על אשר לא חמל על רוב עניו ולכן חייב מיתה בחק משפט המלך : (ז) אתה האיש . אשר עשה כזאת : (ח) נשי אדוניך . מיכל בת שאול ובמדרש יש שגם נשא רצפה בת איה פילגש שאול : ואם מעט . ואם עדיין הממשלה והגדולה היא מעט בעיניך שאל ממני ואוסיף לך כהנה וכהנה ר"ל פעמים כמו שיש לך : (ט) מדוע בזית . ר"ל הלא גמלתיך הטובה ומדוע בזית את דבר ה' : הכית . ר"ל צוית לסבב לו מיתתו : בחרב בני עמון

מצודת ציון

ויחיה . ענין הספקת הצורך כמו למחיה שלחני (בראשית מה) : (ד) הלך . ההולך בדרך : לאורח . הוא ההלך שאמר והוא האיש הבא אליו אשר יאמר וליופי המליצה אמר במלות שונות : (ו) עקב . בעבור כמו עקב תשמעון (דברים ז) : (ח) כהנה . כמו שיש לך מקום

רדק

על פי כן אין כל אדם מזהר בזה ויודע לדרוש אכין ורקין לפיכך הפונה על המלך : (יא) לעיניך. כי אפילו תדע לא יהיה בידך למנוע והרי הוא כאילו הוא לעיניך. לרעיך. כתיב ביו"ד והוא לשון יחיד והיו"ד למ"ד הפועל או פירוש לאחד מרעיך כלומר אחד מאוהביך ואין לאדם אוהב יותר מבנו או למי שירצה להיות כאילו רעך בשוה בדבר המלוכה : עם נשיך. הם הפלגשים. לעיני השמש הזאת. בגלוי כי בגלוי נכנס אבשלום עמהן לאהל. יש לשאול איך גזר האל על אבשלום שיחטא וישכב עם נשי אביו ואם לא חטא דוד לא היה חוטא אבשלום והנה נענש דוד בדבר חטא אבשלום יש לפרש כי האל לא גזר בפירוש על אבשלום ולא הזכירו בשם ואע"פ שידע האל כי אבשלום יהיה החוטא בעבור תאות נפשו לחטוא לא שהאל גזר עליו לחטוא ואם לא חטא דוד היה האל מונע נשי דוד מהמכשול על ידי עבר' אף על פי שאבשלום סופו לחטוא מפני תאות יצרו לא היה חוטא עם נשי אביו ועוד כי לא היה חטא גדול כזה כי פלגשי אביו היו ומפותת האב מותרת לבן אלא לפי שהיו פלגשי מלך אסורות לכל אדם וכש"כ לבנו מכוער הדבר ורבי' סעדיה ז"ל כתב כן כי אלה הדברים אשר ספר נתן לדוד על שני חלקים אחד מהם מעש' הבורא והוא הגברת אבשלום והשליטו על כל אשר לדוד ועל זה אמר הנני מקים עליך רעה והשני מעשה אבשלום בבחירתו והוא מה שכתב ושכב את נשיך ורצה בהקדמתו להודיע לדוד בחירת אבשלום להראות את לבו כזה : (יג) גם ה' העביר. גם לרבו' על וידויו כלומר כמו שאתה מתודה כן הוא גם כן קבל תשובתך והתודותיך : לא תמות. ואף על פי שאתה חייב מיתה האל קבל התודותיך ותשובותיך ולא תמות אתה כלומר לא תמות מות רשעים שיכרת נפשך בגיהנם כמשפט החוטאין אבל תענש בעולם הזה בעון הזה כי עונש הבעילה ושכב עם נשיך ובכלל זה המרד שמרד בו אבשלום כי לא יוכל שישכב עם נשיו אם לא מרד בו בתחלה ועונש ההריגה לא תסור חרב מביתך עד עולם ועוד זה הבן הילוד לך שנולד בעון מות ימות : (יד) נאץ. מקור בחירק וכמוהו אחר חלץ את האבני' : את אויבי ה'. ר"ל מכנה את ה' ויונתן פרשו כמשמעו ארי מפתח פתחתא פימא דסנאי עמא ה' כלומר שנתת פתחון פה לשונאי ישראל שנעשה בישראל דבר רע כזה: (טו) וילך נתן אל ביתו. להודיע שנפרד ממנו תכף שאמר לו הנבואה ולא חלק לו כבוד להאריך ולשבת עמו כדי להראות כי כעס היה עליו או פי' תכף שהלך נתן אל ביתו ויגף ה' את הילד : ויאנש. חלה חולי כבד כמו אנושה מכתך ות"י ואטען : (טז) ויבקש דוד את האלהים. שהתפלל בעד הנער אעפ"י שהנביא אמר לו מות ימות התפלל בעדו כמו שא' הוא מי יודע וחנני ה' וחי הילד אע"פ שהיה עונש עונו הרי עונשו עונש

שמואל ב יב

הֲרַ֫גְתָּ בְּחֶ֖רֶב בְּנֵ֥י עַמּֽוֹן׃ י וְעַתָּ֗ה לֹֽא־תָס֥וּר חֶ֛רֶב מִבֵּיתְךָ֖ עַד־עוֹלָ֑ם עֵ֚קֶב כִּ֣י בְזִתָ֔נִי וַתִּקַּ֗ח אֶת־אֵ֙שֶׁת֙ אוּרִיָּ֣ה הַחִתִּ֔י לִהְי֥וֹת לְךָ֖ לְאִשָּֽׁה׃

יא כֹּ֣ה ׀ אָמַ֣ר יְהוָ֗ה הִנְנִ֣י מֵקִים֩ עָלֶ֨יךָ רָעָ֜ה מִבֵּיתֶ֗ךָ וְלָקַחְתִּ֤י אֶת־נָשֶׁ֙יךָ֙ לְעֵינֶ֔יךָ וְנָתַתִּ֖י לְרֵעֶ֑יךָ וְשָׁכַב֙ עִם־נָשֶׁ֔יךָ לְעֵינֵ֖י הַשֶּׁ֥מֶשׁ הַזֹּֽאת׃

יב כִּ֥י אַתָּ֖ה עָשִׂ֣יתָ בַסָּ֑תֶר וַאֲנִ֗י אֶֽעֱשֶׂה֙ אֶת־הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה נֶ֥גֶד כָּל־יִשְׂרָאֵ֖ל וְנֶ֥גֶד הַשָּֽׁמֶשׁ׃

יג וַיֹּ֤אמֶר דָּוִד֙ אֶל־נָתָ֔ן חָטָ֖אתִי לַיהוָ֑ה ס וַיֹּ֨אמֶר נָתָ֜ן אֶל־דָּוִ֗ד גַּם־יְהוָ֛ה הֶעֱבִ֥יר חַטָּאתְךָ֖ לֹ֥א תָמֽוּת׃

יד אֶ֕פֶס כִּֽי־נִאֵ֤ץ נִאַ֙צְתָּ֙ אֶת־אֹיְבֵ֣י יְהוָ֔ה בַּדָּבָ֖ר הַזֶּ֑ה גַּ֗ם הַבֵּ֛ן הַיִּלּ֥וֹד לְךָ֖ מ֥וֹת יָמֽוּת׃

טו וַיֵּ֥לֶךְ נָתָ֖ן אֶל־בֵּית֑וֹ וַיִּגֹּ֨ף יְהוָ֜ה אֶת־הַיֶּ֗לֶד אֲשֶׁ֨ר יָלְדָ֧ה אֵֽשֶׁת־אוּרִיָּ֛ה לְדָוִ֖ד וַיֵּאָנַֽשׁ׃

טז וַיְבַקֵּ֥שׁ דָּוִ֛ד אֶת־הָאֱלֹהִ֖ים בְּעַ֣ד הַנָּ֑עַר וַיָּ֤צָם דָּוִד֙ צ֔וֹם וּבָ֣א וְלָ֔ן וְשָׁכַ֖ב אָֽרְצָה׃

יז וַיָּקֻ֜מוּ זִקְנֵ֣י בֵית֗וֹ עָלָ֔יו לַהֲקִימ֖וֹ מִן־הָאָ֑רֶץ וְלֹ֣א אָבָ֔ה וְלֹא־בָרָ֥א אִתָּ֖ם לָֽחֶם׃

יח וַיְהִ֛י בַּיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י וַיָּ֣מָת הַיָּ֑לֶד וַיִּֽרְאוּ֩ עַבְדֵ֨י דָוִ֜ד לְהַגִּ֥יד ל֣וֹ ׀ כִּֽי־מֵ֣ת הַיֶּ֗לֶד כִּ֤י אָֽמְרוּ֙ הִנֵּה֩ בִהְי֨וֹת הַיֶּ֜לֶד חַ֗י דִּבַּ֤רְנוּ אֵלָיו֙ וְלֹא־שָׁמַ֣ע בְּקוֹלֵ֔נוּ וְאֵ֨יךְ נֹאמַ֥ר

תרגום

וְיָתֵיהּ קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא דִבְנֵי עַמּוֹן׃ י וּכְעַן לָא תִפְסוֹק חַרְבָּא מִן אֱנָשׁ בֵּיתָךְ עַד עָלְמָא חֳלַף דְּאִשְׁתַּטְתָּנִי וּנְסֵבְתָּא יָת אִתַּת אוּרִיָּה חִתָּאָה לְמֶהֱוֵי לָךְ לְאִתּוּ׃ יא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְקַיֵּם עֲלָךְ בִּישָׁא מִבֵּיתָךְ וְאֶדְבַּר יָת נְשָׁךְ לְעֵינָךְ וְאֶתֵּן לְחַבְרָךְ וְיִשְׁכּוֹב עִם נְשָׁךְ לְעֵינֵי שִׁמְשָׁא הָדָא׃ יב אֲרֵי אַתְּ עֲבַדְתָּא בְסִתְרָא וַאֲנָא אַעְבֵּיד יָת פִּתְגָמָא הָדֵין קֳדָם כָּל יִשְׂרָאֵל וְקָבֵיל שִׁמְשָׁא׃ יג וַאֲמַר דָּוִד לְנָתָן חָבִית קֳדָם יְיָ וַאֲמַר נָתָן לְדָוִד אַף יְיָ אַעְבֵּיר חוֹבָךְ לָא תְמוּת׃ יד בְּרַם אֲרֵי מִפְתַּח פְּתַחְתָּא פוּמָא דְסָנְאֵי עַמָּא דַיְיָ בְּפִתְגָמָא הָדֵין אַף בְּרָא דְאִתְיְלִיד לָךְ מְמָת יְמוּת׃ טו וַאֲזַל נָתָן לְבֵיתֵיהּ וּתְבַר יְיָ יָת רַבְיָא דִילִידַת אִתַּת אוּרִיָּה לְדָוִד וְאִטְעַן׃ טז וּבְעָא דָוִד רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ עַל רַבְיָא וְצָם דָּוִד צוֹמָא וַעֲל וּבָת וּשְׁכֵיב עַל אַרְעָא׃ יז וְקָמוּ סָבֵי בֵיתֵיהּ עֲלוֹהִי לַאֲקָמוּתֵיהּ מִן אַרְעָא וְלָא אֲבָא וְלָא אֲכַל עִמְּהוֹן לַחְמָא׃ יח וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וּמִית רַבְיָא וּדְחִילוּ עַבְדֵי דָוִד לְחַוָּאָה לֵיהּ אֲרֵי מִית רַבְיָא אֲרֵי אֲמָרוּ כַּד הֲוָה רַבְיָא קַיָּם מַלֵּילְנָא עִמֵּיהּ וְלָא קַבֵּיל מִנָּנָא וְאֵיכְדֵין נֵימַר לֵיהּ

רשי

(יד) כי נאץ נאצת את אויבי. כנוי הוא זה דרך כבוד למעלה ויונתן תרגם ארי מיפתח פתחתא פומא דסנאי עמה דה'. (טו) ויאנש. לשון חולי : (טז) ובא ולן ושכב ארצה. ובא הבית ולן בלילה שוכב לארץ : (יז) ולא ברה. לשון אכילה כמו ואברה מידה לקמן

רלבג

כי מביתו נמחה רעת אמנון ואבשלים ושכב אבשלום את נשיו לעיני השמש : (יד) ויאנש. ר"ל שבא לו חולי אנוש וביום השביעי

פי' רבי' ישעיה

(טו) ויאנש. לשון חולי כמו מה אנושה מכתך : (יז) ולא ברה אתם לחם. כמו ואברה מידה ונתחלף הה"א באל"ף : (כ) ויסך. פועל כבד: (כא) בעבור הילד. שהיה חי והיה חולה למת ותבך ונצטערת על חליו ועל מיתתו איך מצטער :

בסתר ד' וסי' נמסר בסדר תבא : בקולנו ד' בליש ג' מ"ל וא' חסר וסי' נמסר בסדר חקת התורה :

תולדות אהרן הנני מקים. ברכות ז סוטה יא זוכר ויקרא : גם ה'. ברכות ט זוכר עקב :

מצודת ציון

(יא) מקים. מעמיד : (יג) העביר. הסיר ומחל : (יד) אפס. הוא כענין רק כמו אפס קצהו (במדבר כג): נאץ נאצת. ענין כעס ובזיון כמו ויעשו נאצות גדולות (נחמיה ט) : (טו) ויגוף. היא מכת החולי : ויאנש. ענין כבדות החולי כמו אנושה מכותיה (מיכה א) : (יז) ברה. היא אכילה מועטת

מצודת ד

עמון. וכפולה חטאתך מאלו הרגתו בחרבך : (י) לא תסור חרב וגו'. ורבים מזרעך ימותו בחרב : בזתני. להתחלל שם שמים על ידך : (יא) מביתך. אחד מאנשי ביתך יעשה לך הרעה : לעיניך. על כי ידע מזה ולא היה לאל ידו למחות בדבר הרי היא כאלו נעשתה לעיניו : לרעיך. כי אבשלום היה אז מלך כמוהו ולרעהו יחשב : לעיני השמש. ר"ל בגלוי ובפרסום רב : (יב) בסתר. וחשבת שלא תגלה רעתך : ואני אעשה וגו'. אשלם הגמול בפרסום רב ובזה ידעו הכל מעשיך כי מהגמול ישכילו לדעת העון : (יג) חטאתי לה'. כאומר הנה על הריגת אוריה עונשי אמורה שלא תסור חרב מביתי אבל עון בת שבע הלא לה' חטאתי בזה והוא רחום יכפר עון : גם ה'. ר"ל לא תחשוב שגמול העונש האמור שזה הוא לעון הריגת אוריה לא כן הוא כי גמול הראוי הוא להיות נפש תחת נפש אבל רק על מקצת העון שלם ישלם וגם העביר מחטאתך וכפר מקצתה להיות לך נפשך לשלל ולא תמות : (יד) אפס וגו'. ר"ל אבל בדבר הזה דבת שבע חללת את השם וגרמת שאויבי ה' הרשעים יאמרו נאצות גדולות בלמדם ממך ולזה הקבל עליו גמול משלם וכן הבן הילוד ימות כי ראוי הוא לגמול המעשה : (טז) ובא ולן. בא מבית האלהים מאשר התפלל בם ולן כל הלילה מושכב בארץ : (יח) ביום השביעי. לימי חלותי.

מונה גדול כאמרו לו ושכב עם נשיך ולא תסור חרב מביתך והתפלל לאל שיעביר ממנו עונש הילד : ובא ולן . ובא מבית ה' שהי' שם כל היום לא ומתפלל כשבא לביתו לן בלא אכילה ושכב ארצה : (יז) ולא ברה אתם לחם . ולא אכל אפי' אכילה מועטת כי הבריה אכילה מועטת כמו ואברה מידה : (יח) ועשה רעה . יעשה רעה בגופו : (כ) ויקם דוד מהארץ . הרחיצה והסיכה וחלוף הבגדי' אסור לאבל בימי אבלו והיאך עשה אותם דוד יש לפרש כי קודם קבורה עשה כן שלא נתחייב עדיין באבילו' ובעבור שהיה רוצה לבא בית ה' להשתחוות ולהודו' על הרעה רחץ וסך וחלף שמלות שחייב אדם לברך על הרעה להודות את ה' ולקבל בשמחה כשם שהוא מברך על הטובה שנאמר חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקראולא עוד לפרש כי הרחיצה והסיכה לא היתה ביום שמיתה אלא עד הלילה שאחר שאין חייב באבילות מן התורה אלא יום מיתה בלבד שהרי אומר ויקם מן הארץ וירחץ ויסך ויש לפרש עוד כי לא נתחייב דוד באבילו' מן התורה כי תוך שלשים יום ללידתו מת הילד והוא ספק נפל אם נולד לשמנה וזהו שאמר ויהי ביום השביעי וימת הילד פירוש שביעי ללידתו כי אם נפרש לחליו רחוק הוא שלא דוד שבעת ימים ושכב ארצה אלא שביעי ללידתו היה ולא היה חייב באבלו' אם לא היה יודע בו שכלו לו חדשיו לפיכך לא היה חייב באבילות וכששמע שמת הילד רחץ וסך ובא בית ה' כדי להודות ולהשתחוות ומה שתמהו עליו עבדיו והוא לא היה חייב באבלות תמהו על שלא נצטער ולא בכה כשאר בני אדם אלא שאל שישימו לו לחם ועשה הנאות גופו שנמנע מהם קודם שמת ומה שסמכו רז"ל שאבל אסור בתשמיש המטה מפסוק וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה שלא בא אליה אלא בעת תנחומין והוא אחר האבילות סמך בעלמא אבל היתה קבלה אצלם שהאבל אסור בתשמיש המטה ופשו הפסוק הזה סמך אבל הפי' הנכון כמו שכתבנו ופסוק ויהי ביום השביעי מחזק פירושינו כמו שכתבנו ובו ביום שמת הילד נחם דוד את אשתו שלא תצטער ולא תבכה על הילד ומה שהוצרך לומר ויבא אליה להודיע כי זה הבן האחר שילדה היה של קיימי' ורצון האל היה בו אחר שדוד עשה תשובה ונחם על חטאו וזהו שאומר וה' אהבו לא כמו הראשון שנשא לפי שנולד בעון והמיתו ויש להעמיד דברי רבותינו ז"ל שאמרו כי דוד נהג אבילות על הילד אך לפירוש שפירשנו ויהי ביום השביעי ז' ללידתו כי דוד ידע בילד שכלו לו חדשיו שהרי אומר וישכב עמה ותשב אל ביתה נראה כי לא שכב עמה אלא אותו הפעם ובאותה ביאה נתעברה כמו שכתוב ותהר האשה ומאותו יום מנה לו חדשיו : (כא) בעבור הילד החי . ת"י כמו בעוד עד דרביא קיים ויש לפרשו כמשמעו בעבור הילד כשהיה חי למת : (כב) וחנני . כתב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד ר"ל צומי ובכיתי לא היה אלא דרך תפילה כמו שמתפלל אדם על החולה אבל אחר שמת למה אצום עליו וכי אתפלל על מת שיחי' וגם הילד איננו כדאי לבכות עליו אחר שמת כמו שבוכי' על המתי' כי קטן הוא לא בן דעת שיבכה אדם על אבידתו כי הנה דוד בכה על אמנון ועל אבשלום ולא היתה בכייתו להשיב אלא דרך צער ואבל : (כד) את בת שבע אשתו . עתה אמר אשתו כי כבר מת אוריה אבל מתחלה אמר אשר ילדה אשת אורי' לדוד כי אשת אורי' היתה עד שמת ומצאתי ספר אחר כתיב אשו וקרי אשתו וחפשתי בספרים מדוייקי' ולא מצאתי כן וסמכתי על המסרה שמצאתי שאומר במסורה י"א מילין קורין ת"יו ולא כתיב ומלבד זה אנו מוצאין אותם ואם כדברי הספר הזה הם י"ב ויהיה טעם הכתיב אשו כי כמו אש היתה לו כמו שאמר הכתוב היחתה איש אש בחקו וגו' כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה : ויבא אליה וישכב עמה . הכפל להודיע כי לא נתעברה בביאה ראשונה . ובדרש ויבא אליה בא אליה בטענה כי היתה נמנע' מלהזקק לו אמרה לו הילד מת מפני העון אפי' יהיה לי בן של קיימא ממך יבוזו אחיו אותו מפני שבאתי אליך בעון מתחילה אמר לה דוד האל מחל לי העון והבן הראשון שיהיה לי ממך ימלוך אחרי כי כן שלח לי האל על יד' הנביא ונשבע לה וזהו שאמרה לו בת שבע הלא אתה אדוני המלך

(לקמן י"ג ו'). : (כה) בעבור ה'. אשר אהבו : (כו) את עיר

אליו מת הילד ועשה רעה : יט וירא דוד כי עבדיו מתלחשים ויבן דוד כי מת הילד ויאמר דוד אל־עבדיו המת הילד ויאמרו מת : כ ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף שמלתו ויבא בית־יהוה וישתחו ויבא אל־ביתו וישאל וישימו לו לחם ויאכל : כא ויאמרו עבדיו אליו מה הדבר הזה אשר עשיתה בעבור הילד חי צמת ותבך וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם : כב ויאמר בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי אמרתי מי יודע יחנני יהוה וחי הילד : כג ועתה | מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא־ישוב אלי : כד וינחם דוד את בת־שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן ויקרא את־שמו שלמה ויהוה אהבו : כה וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את־שמו ידידיה בעבור יהוה : כו וילחם יואב ברבת בני עמון

וישתחו: וחיו ק' · וחנני: וחנני ק' · ויקרא: ותקרא ק'

מית רביא ויעבד בישא : יט וחזא דוד ארי עבדוהי מלחשין וסבר דוד ארי מית רביא ואמר דוד לעבדוהי המית רביא ואמרו מית : כ וקם דוד מן ארעא ומשח ושף ושני כסותיה ועל לבית מקדשא דיי וסגיד ואתא לביתיה ושאיל ושויאו ליה לחמא ואכל : כא ואמרו עבדוהי ליה מה פתגמא הדין דעבדתא עד דרביא קים צמתא ובכית וכד מית רביא קמתא ואכלת לחמא : כב ואמר עד דרביא קים צמית ובכיתי ארי אמרית מן ידע דלמא יתרחים עלי מן קדם יי ויחי רביא : כג וכען מית למא דנן אנא צאים האיכול לאתבותיה עוד אנא איזיל לותיה והוא לא תאב לותי : כד ונחים דוד ית בת שבע אתתיה ועל לותה ושכיב עמה וילידת בר וקרת ית שמיה שלמה ויי רחמיה : כה ושלח ביד נתן נביא וקרא ית שמיה ידידיה בדיל יי : כו ואגיח קרבא יואב ברבת בני עמון וכבש

רלבג

השביעי מת . (כד) ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה'. ראוי שיתבאר לך מזה שדוד לא חטא למפרע בענין אשת איש אחר שמת בעלה כי ההולך למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו ואחר שמת במלחמה נתבאר הענין למפרע שלא היתה אשת אוריה כשבא עליה דוד שאם לא היה הענין כן איך לא צוהו השי"ת ע"י נביאו שיעזבה והאשה המזנה אסורה לבעל ואסורה לבועל כמו שנתבאר בענין הסוטה ואיך אסב השי"ת את הילד ורצה שתסיר ממנו הממלכה אבל על כל פנים ראוי שנאמין כי לא חטא דוד בבעילת בת שבע אחר שכבר נהרג בדבר המלחמה והנה לולי

פי' רבי ישעיה

(כה) בעבור ה'. פירוש בעבו' כי אשר אהבו :

תולדות אהרן למת ותבך . פקדם שער כו ועט : וינחם דוד מ"ק טו : וישלח ביד נתן . סנהדרין סט מנחות כג :

מהארץ ה' בקריא' וסי' ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל . וימאן ויאמר . ויקם דוד מהארץ . מהארץ עד מעל הפתח כי משלשות הנה דיחזקאל : ויסף ד' רפין וסי' נמסר בסדר פקודי : אהבו ד' וסי' נמסר בסדר ויגש :

מצודת דוד

או לימי לידתו : כי מת . אשר מת : ולא שמע . בעבור גודל התוגה : ועשה רעה . ר"ל יחבל בעצמו : (כ) ויחלף שמלותיו . כי שכב ארצה והיו מעופרים בעפר הארץ : וישתחו . לברך על הרעה כמשפט התורה : וישאל . שאל בעבור האוכל וישימו וגו' : (כא) בעבור הילד חי . ר"ל בעבור הילד כשהיה עדיין חי למת וגו' : (כב) מי יודע . אם כבר נגזרה עליו המיתה ואולי עדיין לא וחנני ה' וחי הילד : (כג) אליו ר"ל אל הקבר בעת אמות : (כד) וינחם . על מיתת הילד . שלמה וה' אהבו . ר"ל קראה אותו בשתי השמות שם שלמה להורות כי שלום יהיה בימיו וה' אהבו כמשמעו : (כה) וישלח . אבל ה' שלח ביד נתן ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה' ור"ל מה שקראה היא שמו בעבור אהבת ה' וה' אהבו קרא הוא שמו בעבור אהבת

מצודת ציון

כמו להברות את דוד (לעיל ג) : (יט) מתלחשים . מדברים בלחש ובהסתר : ויבן . מלשון הבנה : (כ) ויסך . משח בשמן : ויחלף . ענין תמורה : (כג) האוכל . מלשון יכולת : (כה) ידידיה ר"ל

כח וְעַתָּה אֱסֹף אֶת־יֶתֶר הָעָם וַחֲנֵה עַל־הָעִיר וְלָכְדָהּ פֶּן־אֶלְכֹּד אֲנִי אֶת־הָעִיר וְנִקְרָא שְׁמִי עָלֶיהָ׃ כט וַיֶּאֱסֹף דָּוִד אֶת־כָּל־הָעָם וַיֵּלֶךְ רַבָּתָה וַיִּלָּחֶם בָּהּ וַיִּלְכְּדָהּ׃ ל וַיִּקַּח אֶת־עֲטֶרֶת־מַלְכָּם מֵעַל רֹאשׁוֹ וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב וְאֶבֶן יְקָרָה וַתְּהִי עַל־רֹאשׁ דָּוִד וּשְׁלַל הָעִיר הוֹצִיא הַרְבֵּה מְאֹד׃ לא וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בָּהּ הוֹצִיא וַיָּשֶׂם בַּמְּגֵרָה וּבַחֲרִצֵי הַבַּרְזֶל וּבְמַגְזְרֹת הַבַּרְזֶל וְהֶעֱבִיר אוֹתָם בַּמַּלְכֵּן וְכֵן יַעֲשֶׂה לְכֹל עָרֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיָּשָׁב דָּוִד וְכָל־הָעָם יְרוּשָׁלִָם׃

וַיִּלְכֹּד אֶת־עִיר הַמְּלוּכָה׃ כז וַיִּשְׁלַח יוֹאָב מַלְאָכִים אֶל־דָּוִד וַיֹּאמֶר נִלְחַמְתִּי בְרַבָּה גַּם־לָכַדְתִּי אֶת־עִיר הַמָּיִם׃ כח וְעַתָּה אֱסֹף אֶת־יֶתֶר הָעָם וַחֲנֵה עַל־הָעִיר וְלָכְדָהּ פֶּן־אֶלְכֹּד אֲנִי אֶת־הָעִיר וְנִקְרָא שְׁמִי עָלֶיהָ׃ כט וַיֶּאֱסֹף דָּוִד אֶת־כָּל־הָעָם וַיֵּלֶךְ רַבָּתָה וַיִּלָּחֶם בָּהּ וַיִּלְכְּדָהּ׃ ל וַיִּקַּח אֶת־עֲטֶרֶת־מַלְכָּם מֵעַל רֹאשׁוֹ וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב וְאֶבֶן יְקָרָה וַתְּהִי עַל־רֹאשׁ דָּוִד וּשְׁלַל הָעִיר הוֹצִיא הַרְבֵּה מְאֹד׃ לא וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בָּהּ הוֹצִיא וַיָּשֶׂם בַּמְּגֵרָה וּבַחֲרִצֵי הַבַּרְזֶל וּבְמַגְזְרֹת הַבַּרְזֶל וְהֶעֱבִיר אוֹתָם בַּמַּלְכֵּן וְכֵן יַעֲשֶׂה לְכֹל עָרֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיָּשָׁב דָּוִד וְכָל־הָעָם יְרוּשָׁלִָם׃

יג א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וּלְאַבְשָׁלוֹם בֶּן־דָּוִד אָחוֹת יָפָה וּשְׁמָהּ תָּמָר וַיֶּאֱהָבֶהָ

ואת העם י"ב בקריאה וסי' נמסר בסדר שלח לך : במלכן ג' מלין כתבן כ"ף וקרי בי"ת וסי' במלכן ואת העם אשר בה הוציא. ויבן את מזבח ה'. יכין העז איש רשע בפניו ׃

תרגום: ית קרית מלכותא : כז ושלח יואב אזגדין לות דוד ואמר אגחית קרבא ברבה ואף כבשית ית קרית מלכותא : כח וכען כנוש ית שאר עמא ושרי על קרתא וכבשה דלמא אכבוש אנא ית קרתא ויתקרי שמי עלה : כט וכנש דוד ית כל עמא ואזל לרבת ואגיח קרבא בה וכבשהא : ל ונסיב ית כלילא דמלכהון מעל רישיה ומתקלה ככרא דדהבא ובה אבן טבא והוה על רישא דדוד ועדת קרתא אפיק סגי לחדא : לא וית עמא דבה אפיק ומסר יתהון במסרין ובמוריגי פרזלא ובמגזרי פרזלא וגרר יתהון בשוקיא וכן עבד לכל קירוי בני עמון ותב דוד וכל עמא לירושלם : א והוה בתר כן ולאבשלום בר דוד אחתא שפרתא ושמה תמר

תולדות אהרן ויקח את עטרת ע"ג כד :

רד"ק

המלך נשבעת לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי : ויקרא את שמו שלמה . כן כתיב וקרי ותקרא הכתוב אומר כי הקב"ה קרא אותו שלמה כמו שאמר בדברי הימים שאמר עליו דוד ויהי עלי דבר ה' וגו' כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו לפיכך אמר וה' אהבו כמו שאמר הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב וקרי ותקרא בת שבע קראה שמו שלמה כמו שאמר לה דוד בשם הנביא וטעם וישלח ביד נתן הנביא למעלה ממנו למה קראה שמו שלמה כי כן שלח האל ביד הנביא וכמו ויו"ו וישלח זו כן אתה קלפת ונחטא למה קלפת בעבור כי חטאנו ומה שאמר ויקרא את שמו ידידיה דוד קרא שמו ידידיה מעצמו לפי שאמר לו הנביא כי ה' אהבו : (כו) עיר המלוכה . עיר שהמלך יושב בה והיא נקראת עיר המים בגלותי' העיר היו המים ולא בשאר העיר שהיה יושב בה העם ועיר המים זאת היתה בגד העיר האחרת לא בתוכה וכבש יואב תחלה עיר המים והאחרת נוחה לכבש אלא שלא רצה ללכדה לכבוד דוד : (ל) עטרת מלכם . מלך בני עמון : ותהי על ראש דוד . תלויה היתה למעלה מראשותיו בשעה שהיה יושב על הכסא כי איך היה סובל אותה ומשקלה ככר זהב ובדברי רבותינו ז"ל כי אבן יקרה שהיתה בה שוה ככר זהב ועוד אמרו אבן שואבת היתה והיתה מעמידה אותו באויר ויש לפרש עוד כי לא היתה על ראשו תמיד אלא פעמים היתה על ראשו ויכול לסובלה זמן מועט שהיתה על ראשו . ורבותינו ז"ל פי' עטר' מלכם כמו מלכום שקוץ בני עמון ועטרת אותו שקוץ היתה ומה שאמר ותהי על ראש דוד והיא אסורה בהנאה אמרו כי אתי הגתי בטלה ותימה הוא מה הצריכם לומר כי אתי הגתי היה גוי אם מפני שקראו גתי הנה עובד אדום הגתי היה לוי וקראו גתי לפי שהתגורר בגת וכן אתי ישראל היה אלא שהיה מתגורר בגת ורבים מישראל עמו כמו שאומר כשבא אל דוד כשהיה בורח מפני אבשלום וכל הגתים שש מאות איש היתכן לומר כי כל אלו היו פלשתים שהיו באים לעזור אל דוד ועוד שאמר וכל הטף אשר אתו בודאי מישראל היו כלם אלא שהיו מתגוררי' בגת קודם שלקחה דוד מיד פלשתי' או אחר שלקחה ואם מפני שאמר לו דוד כי נכרי אתה ר"ל נכרי מארץ אחרת לפי שהי' גר בגת כמו שאמר לו תמול בואך והיום אניעך כי מה טעם שאמר לו שוב עם המלך כי גוי אתה וכמוהו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה כלומר מארץ נכריה ואחרת כי לא היתה נכריה כי כבר נתגיירה כמו שאמרה עמך עמי אלהיך אלהי ועוד אפי' לדברי האומרי' כי העטרה היתה עבודת גלולי' וכי חסר היה דוד מלבטל' יאמר לאחד מבני עמו מארץ הגוים שהיה מושל עליהם שיבטלנה ואם לא ירצה יכריחנו כי עובד גילולים מבטל עבודת גלולים אפילו על כרחו אם כן למה הוצרכו לומר כי אתי היה גוי ואיך עמד עם דוד כמה שני' ולא נתגייר וזהו דבר תימה וי"ת עטרת מלכם כפשוטו כלילא דמלכיהון : (לא) וישם במגרה . ת"י ומסר יתהון במסרין מענין אם יתגדל המשור על מניפו וכן כתב בדברי הימים וישם במגרה ופי' וישם שם משפטים במגרה : ובחריצי הברזל . לוס שישפטו אותם בהם והמגרה הוא המשור : ובחריצי הברזל , כמו מורג חרוץ : ומגזרות הברזל . הם הגרזנים שבוקעין בהם העצים : והעביר אותם במלכן . ר"ל שרפם במקום ששורפים שם הלבנים וכתוב במלכן בכ"ף ר"ל במקום המולך באש שהיו מעבירין בני עמון בניהם למולך כי מלכום שקוץ בני עמון והוא המולך ומלכם ומלכן אחד כי המ"ם והנו"ן יבואו זה במקום זה כמו כמהן כמהם מוף ונוף וי"ת והעביר אותם במלבן וגרר יתהון בשוקיא רוצה לומר שגררם בחוצות שהם מחופין בלבנים : לכל ערי בני עמון . לכל אנשי ערי בני עמון כלומ' לכל הערים שלכד מבני עמון כן עשה לאנשיהם זה המשפט : (א) אחות יפה ושמה תמר . תמר בת יפת תואר היתה כמו שאמרו

רש"י

עיר המלוכה . שני חיזוקי חומה היו בה חיצונה ופנימית העיר החיצונה עיר מלוכה והפנימית למבצר ולחוזק : (ל) את עטרת מלכם . תועבת בני עמון מלכם שמו לשון מולך : ותהי על ראש דוד . אתי הגתי בטלה : (לא) מגרה וחריצים ומגזרות . כמין פצירה פיס שקורין לימ"א מיני יסורים הם : מגרה . סכין פגום פגימות הרבה תכופות זו לזו : חריצים . הוא מורג חרוץ מלא חריצים כמין סיירה פיס שקורין לימ"א : במלבן . בפיס חוצות וכן תרגם יונתן וגרר יתהון בשוקיא : (א) ולאבשלום אחות יפה . שהיתה

רלב"ג

לולי מהר דוד הנה היתה לו בת שבע לאשה אחר שאנחנו רואים שכבר רצה הש"י שתהיה ממנה הממלכה אשר . נשבע השם שתהיה לדוד ולזה אמרו רז"ל ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה : (לא) וישם במגרה ובחריצי הברזל וגו' . ר"ל ששם העם אשר בה בזה המשפט שיש בו אכזריות מה שלא יפלא והנה היה רצונו בזה שייראו שאר האומות מלהלחם בישראל והנה המגרה הוא כלי ברזל מלא פגימות בהם הוא חותך מה שיחתוך שיג"ה בלע"ז וחריצי הברזל הם כלי ברזל גדולים שדשין בהם התבואה וכן מגזרות הברזל גם כן כלי ברזל גדולים יחתכו בהם האבנים ויש באלו הדברים מן האכזריות יותר מהספרינה נחרב פיפיות : והעביר אותם במלכן . ר"ל שהעביר אותם באש התנור ששורפים שם הלבנים כי הוא נקרא מלכן אל

פי' רבי' ישעיה

(כו) וילכד את עיר המלוכה . היא הקריה הבצורה של עיר : (כז) לכדתי את עיר המים . שמשם היו מסתפקין מים וכבר הם יכולי' להתפש : (לא) והעביר אותם במלבן . תרגם וגרר יתהון בשוקי' . ויש לומר מלבן קורא מקום טיט שלוקחים ממנו טיט ללבנים שמהכם על פני טיט חוצות : (א) אחות יפה . בת אמו היתה :

מצודת ציון

ר"ל אהוב לה' כי ידיד היא ענין אהבה : (כח) וחנה . מלשון חניה : (לא) במגרה . כלי מלא פגימות עשוי לכרות העצים ועל כי דרכה לכרות בגרירה קרויה מגרה וכן מגוררות במגרה (מ"א ז) : ובחריצי הברזל . כלי ברזל מלאה חריצים עשוים לדוש בה כמ"ש כי לא בחרוץ יודש קצח (ישעיה כח): ובמגזרות. הם הגרזנים שמבקעים בהם העצים והוא מתהפך כמו הכש הבש : במלבן .

מצודת דוד

ה' ידידיה : (כו) עיר המלוכה . מקום היכל מלך הסמוך לרבה ואליה תחשב : (כז) עיר המים . היא עיר המלוכה והיתה מספקת מים לבני רבה : (כח) על העיר . היא רבה : פן אלכוד אני . כי היה קרוב הדבר הואיל ולכד את המים ור"ל כשאלכוד אני פן יקרא שמי עלי ודוגמתו פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ועמר (דברים ח') ומשפטו כשתאכל ושבעת פן יהיה רם לבבך : ונקרא שמי עליה . לאמר יואב כבשה וטוב בעיני שמך יקרא עליה להיות לכבוד ולפאר : (ל) ואבן יקרה . ובה אבן יקרה : ותהי על ראש דוד . למעלה מראשו היתה תלויה כשהוא יושב על הכסא כי איך סבל על ראשו משא שלככר : (לא) וישם במגרה. שם משפטם לייסרם במגרה וגו' : והעביר . מהם העביר במלבן ר"ל בכבשן ששורפים בו הלבנים : יג (א) אחות . מן האב ומן האם כי מעכה בת מלך גשור היתה יפת תואר

רשי

שהיתה בת אמו : (ב) להתחלות . עד שנחלה : כי בתולה היא . צנועה בבית ואינה יוצאת לחוץ לפיכך ויפלא בעיני אמנון וגו' נכסה ונעלם ממנו מה תואנה יכול לבקש וישכב עמה כמו כי יפלא ממך (דברים י"ז ח') אדי יתכסי מנך : (ג) איש . חכם להשטה : (ד) דל . כחוש כמו דלות ורעות תואר (בראשית מ"א י"ט) : (ה) את הבריה . את הסעודה : (ח) ותלבב . ותחלוט סולת מורבכת במים רותחין תחלה ואח"כ בשמן : (ט) את המשרת . תרגום של מחבת מסריתא : כי

רדק

שאמרו רבותינו ז"ל והראיה כי לא ימנעני ממך והיתה אחות אבשלום מאמו כי מעכה אמו של אבשלום לקחה דוד במלחמה ושכב עמה קודם שנתגיירה כי התורה התירה זה כנגד יצר הרע כמו שכתוב וראית בשביה אשת יפת תואר וגו' ואינה מותרת לו קודם שנתגיירה אלא ביאה ראשונה בלבד ואח"כ אם תרצה להתגייר יקחנה לאשה ומעכה נתעברה מדוד בביאה ראשונה בעודה נכרית לפיכך היתה מותרת תמר לאמנון אף על פי שהיתה בת דוד כיון שבגיותה נתעברה מעכה ממנה ונתגיירה מעכה אחר כן ונשאה דוד לאשה וילדה לו אבשלום ומה שאמר אמנון תבא נא תמר אחותי לפי שהיתה בת דוד קראה אחותי : (ב) להתחלות . עד שהיה נראה חולה מרוב חשקו בה : כי בתולה היא . לפיכך חשק בה חשק יותר חזק וי"מ כי הוא טעם למלת ויפלא בעיני אמנון אע"פ שהוא עשה באחרונה כלומר נפלא בעיניו הדבר היאך יוכל לשכב עמה כי לא היתה יוצאה מביתה כי היא בתולה ודרך הבתולות בישראל להיות צנועות בבית ולא תצאנה החוצה ויונדב היה חכם ובעל תחבולות ויעץ אמנון תחבולה שתבא לפניו ואמרו ויונדב איש חכם מאד חכם להרע ולרשעה : (ד) דל . חלוש וכחוש ורע פנים ומה שאמר בבקר בבקר כי בלילה היתה מחשבתו עליה והיה ער בעבור' ובבקר היו לו פנים רעים : (ה) והתחל . הראה עצמך חולה : ותברני . ותאכילני : הבריה . המאכל : (ו) ותלבב לעיני שתי לביבות . תרגומו ותחלוט לעיני תרתין חליטתא והחלוט ידוע בדברי רבותינו ז"ל שחולטין הבצק במים רותחין מאד: (ח) ותקח את הבצק ותלוש . אמר הבצק על שם סופו כי הקמח אחר שנלוש יקרא בצק וכן וטחני קמח וכן אפיתי על גחליו לחם : ותקח את המשרת ותצק לפניו . המשרת היא המחבת

אַמְנ֖וֹן בֶּן־דָּוִֽד׃ ב וַיֵּ֨צֶר לְאַמְנ֜וֹן לְהִתְחַלּ֗וֹת בַּעֲבוּר֙ תָּמָ֣ר אֲחֹת֔וֹ כִּ֥י בְתוּלָ֖ה הִ֑יא וַיִּפָּלֵא֙ בְּעֵינֵ֣י אַמְנ֔וֹן לַעֲשׂ֥וֹת לָ֖הּ מְאֽוּמָה׃ ג וּלְאַמְנ֣וֹן רֵ֗עַ וּשְׁמוֹ֙ יֽוֹנָדָ֔ב בֶּן־שִׁמְעָ֖ה אֲחִ֣י דָוִ֑ד וְי֣וֹנָדָ֔ב אִ֥ישׁ חָכָ֖ם מְאֹֽד׃ ד וַיֹּ֣אמֶר ל֗וֹ מַדּ֡וּעַ אַתָּה֩ כָּ֨כָה דַּ֤ל בֶּן־הַמֶּ֙לֶךְ֙ בַּבֹּ֣קֶר בַּבֹּ֔קֶר הֲל֖וֹא תַּגִּ֣יד לִ֑י וַיֹּ֤אמֶר לוֹ֙ אַמְנ֔וֹן אֶת־תָּמָ֗ר אֲחוֹת֙ אַבְשָׁלֹ֣ם אָחִ֔י אֲנִ֖י אֹהֵֽב׃ ה וַיֹּ֤אמֶר לוֹ֙ יְה֣וֹנָדָ֔ב שְׁכַ֥ב עַל־מִשְׁכָּבְךָ֖ וְהִתְחָ֑ל וּבָ֧א אָבִ֣יךָ לִרְאוֹתֶ֗ךָ וְאָמַרְתָּ֙ אֵלָ֔יו תָּ֣בֹא נָ֞א תָּמָ֣ר אֲחוֹתִ֗י וְתַבְרֵ֙נִי֙ לֶ֔חֶם וְעָשְׂתָ֤ה לְעֵינַי֙ אֶת־הַבִּרְיָ֔ה לְמַ֙עַן֙ אֲשֶׁ֣ר אֶרְאֶ֔ה וְאָכַלְתִּ֖י מִיָּדָֽהּ׃ ו וַיִּשְׁכַּ֥ב אַמְנ֖וֹן וַיִּתְחָ֑ל וַיָּבֹ֨א הַמֶּ֜לֶךְ לִרְאֹת֗וֹ וַיֹּ֨אמֶר אַמְנ֤וֹן אֶל־הַמֶּ֙לֶךְ֙ תָּֽבוֹא־נָ֞א תָּמָ֣ר אֲחֹתִ֗י וּתְלַבֵּ֤ב לְעֵינַי֙ שְׁתֵּ֣י לְבִב֔וֹת וְאֶבְרֶ֖ה מִיָּדָֽהּ׃ ז וַיִּשְׁלַ֥ח דָּוִ֛ד אֶל־תָּמָ֖ר הַבַּ֣יְתָה לֵאמֹ֑ר לְכִ֣י נָ֗א בֵּ֚ית אַמְנ֣וֹן אָחִ֔יךְ וַעֲשִׂי־ל֖וֹ הַבִּרְיָֽה׃ ח וַתֵּ֣לֶךְ תָּמָ֗ר בֵּ֛ית אַמְנ֥וֹן אָחִ֖יהָ וְה֣וּא שֹׁכֵ֑ב וַתִּקַּ֨ח אֶת־הַבָּצֵ֤ק וַתָּ֙לָשׁ֙ וַתְּלַבֵּ֣ב לְעֵינָ֔יו וַתְּבַשֵּׁ֖ל אֶת־הַלְּבִבֽוֹת׃ ט וַתִּקַּ֣ח אֶת־הַמַּשְׂרֵ֗ת וַתִּצֹּ֣ק לְפָנָ֔יו וַיְמָאֵ֖ן

ג' · כל ספר' יונדב כמ"א · י"ב פתחין בלים' · ז' בטעס · י"ד חס' · ג' בסי' וכל שאר קרי' דכוו' כמ"ג · ג' חס' בנבי' · ג'מ"ל ובטעמ' · ג' מלרע. וחס' · ותלש ק' ג' מלעיל

וְרָחֲמָהּ אַמְנוֹן בַּר דָוִד׃ ג וְעָקַת לְאַמְנוֹן לְאִתְמְרָעָא בְּדִיל תָּמָר אֲחָתֵיהּ אֲרֵי בְתוּלְתָא הִיא וַהֲוָה מְכַסָּא בְּעֵינֵי אַמְנוֹן לְמֶעְבַּד לַהּ מִדְעַם׃ ג וּלְאַמְנוֹן שׁוֹשְׁבִינָא וּשְׁמֵיהּ יוֹנָדָב בַּר שִׁמְעָה אֲחוּהִי דְדָוִד וְיוֹנָדָב גְּבַר חַכִּים לַחֲדָא׃ ד וַאֲמַר לֵיהּ מָה דֵין אַתְּ כְּדֵין חֲשׁוֹךְ בַּר מַלְכָּא בְּצַפַּר בְּצַפַּר הֲלָא תְּחַוֵּי לִי וַאֲמַר לֵיהּ אַמְנוֹן יַת תָּמָר אֲחָתֵיהּ דְּאַבְשָׁלוֹם אָחִי אֲנָא רָחֵם׃ ה וַאֲמַר לֵיהּ יְהוֹנָדָב שְׁכוֹב עַל שׁוּוָךְ וְאִתְמְרַע וְיֵיתֵי אֲבוּךְ לְמֶחֱזָךְ וְתֵימַר לֵיהּ תֵּיתֵי כְעַן תָּמָר אֲחָתִי וְתֵיכְלִינַנִי לַחְמָא וְתַעְבֵּיד לְעֵינַי יַת סְעוּדְתָא בְּדִיל דְּאֶחֱזֵי וְאֵיכוֹל מִן יְדַהּ׃ ו וּשְׁכִיב אַמְנוֹן וְאִתְמְרַע וַאֲתָא מַלְכָּא לְמֶחֱזְיֵהּ וַאֲמַר אַמְנוֹן לְמַלְכָּא תֵּיתֵי כְעַן תָּמָר אֲחָתִי וְתַחְלוּט לְעֵינַי תַּרְתֵּין חֲלִיטָתָא וְאֵיכוֹל מִן יְדַהּ׃ ז וּשְׁלַח דָּוִד לְוָת תָּמָר לְבֵיתָא לְמֵימַר אֱזִילִי כְעַן לְבֵית אַמְנוֹן אֲחוּךְ וַעֲבִידִי לֵיהּ סְעוּדְתָא׃ ח וַאֲזַלַת תָּמָר בֵּית אַמְנוֹן אֲחוּהָא וְהוּא שְׁכִיב וּנְסֵיבַת יַת לֵישָׁא וְלָשַׁת וַחֲלַטַת לְעֵינוֹהִי וּבַשִּׁילַת יַת חֲלִיטָתָא׃ ט וּנְסֵיבַת יַת מַסְרֵיתָא וַאֲרֵיקַת קֳדָמוֹהִי וְלָא אֲבָה לְמֵיכַל וַאֲמַר

רלבג

על שם הלבנים : (ג) ויונדב איש חכם מאד . ר"ל למצוא תחבולות לעשות רע והנה השיאהו לעשות מה שהיה קשה בעיניו עשייתו אך כאשר ראה שהסכימה עצת יונדב בזה התיל לעצמו עשייתה : (ו) ותלבב לעיני שתי לביבות . הוא מעשה מרחשת קושפי"ל בלע"ז : ואברה. ואוכל : (ז) הבריה. המאכל : (ח) ותבשל את הלביבות . בשלה אותן בשמן באלפס והנה אמר בשול גם על הצלי אמר ויבשלו את הפסח : (ט) המשרת . אלפס : ותצק לפניו . שפכה לפניו הלביבות עם השמן בכלי אחר הביאה בו לפניו את הבריה והנה

אחות ג' בקריאה וסי' אחות יפה ושמה תמר . הוי אחי והוי אחות . אחות לנו קטנה ושדים : ויצר ג' וסי' יעקב ואשתבע לאמנון . ופי' נמסר בסדר וישלח : כל ספרא יונדב במ"א וסי' ויאמר לו יהונדב שכב על משכבך . וכל קריאה דכו' במ"ג : אחותי ג' מלאים וסי' תבא נא תמר אחותי . באי שכבי עמי . ועתה אחותי החרישי . תלתיהון גבי תמר ואמנון :

תולדות אהרן ולאמנון רע . סנהדרין כא : מדוע . נדרים . מ. סנהדרין שם : ויאמר לו יהונדב . סנהדרין שם : ועשתה לעיני . שם : ותקח את המשרת . שם :

פי' רבי' ישעיה

(ב) להתחלות . לשון חולי וכא ככד הדנוס : ויפלא בעיני אמנון לעשות לה מאומה . בעבור שהיתה בתולה ואין דרך הבתולות לצאת בחוץ היה נפלא איך יוכל לה . וזה שקורא אחותו לאו דווקא אחותו אלא מפני שהיתה אחות אבשלום קורא אותה אחותו שאם היתה אחותו ממש היאך היתה אומרת לו דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך . ויש אומרים בת יפת תואר היתה ונתעברה מדוד בעודה נכרית קודם שנתגיירה והיתה מותרת לו שספקה ולדה כמוה : דל בן המלך . כחוש כמו דלות ורע' תואר :

מצודת דוד

תואר ולקחה דוד במלחמה ובא עליה קודם שנתגיירה ונתעברה וילדה את תמר ואת אבשלום ילדה אחר שנתגיירה : (ב) ויצר לאמנון . היה מיצר ודואג עד שהיה נראה כחולה מרוב חשקו בה : אחותו . מן האב : כי בתולה היא . ומדרך הבתולות לשבת בבית ולזה היה מהנמנע בעיני אמנון לעשות לה מאומה ולמלאות תאותו ולכן נעצב הרבה : (ג) איש חכם מאד . חכם להרע : (ד) בבקר בבקר . בכל בוקר נראה פניך דל וכחוש כאלו בלילה לא שכב לבך : אחות אבשלום . כאומר הלא היא לבד אחות אבשלום ומן האם . אבל לא תחשב לאחות מן האב לא לי ולא לו על כי נתעברה אמה ממנה בגיותה ולא תחשב לאבי לבת ומותרת הוא לי ואני אוהב אותה ובה אני חושב בלילה ונגלה שנתי : (ה) והתחל . עשה עצמך כחולה : ותברני לחם . היא תאכיל אותי כי תעשה את המאכל לעיני וכשאראה בתיקונו אהיה תאב להמאכל ואוכלתי מידה וכאומר וכאשר תבוא לביתך עשה כאשר תמצא ידך : (ו) ותלבב לעיני . תעשה לפני שתי לביבות : (ח) ותבשל . עוד פעם על המחבת בשמן

מצודת ציון

מלשון לבנים : יג (ב) ויצר . מל' צרה ודאגה : להתחלות . מל' חולי : ויפלא . ענין מכוסה ומניעה וכן כי יפלא ממך דבר (דברים יז) : מאומה . שום דבר : (ג) רע . חבר ואוהב : (ד) דל . כחוש ורזה כמו דלות ורעות (בראשית מא) : (ה) והתחל . מלשון חולי : לראותך . לבקר אותך כמו לראות את דוד (ש"א יט) : ותברני הבריה . ענין אכילה מועטת כמו ולא ברה אתם (לעיל יב) : (ו) ותלבב לביבות . ת"י ותחלוט חליטתא בדרז"ל חלוט של בעלי בתים (פסחים ו) והמה נקראים ע"ש המעשה שחולטין אותם ברותחין : ואברה . ואוכל מעט : (ח) הבצק . העיסה נאמר כן ע"ש סופו כי אחר הלישה נקרא בצק וכן אפיתי על גחליו לחם (ישעיה מד) : ותלבב . ותלוש : (ט) המשרת . תרגום של מחבת הוא מסריתא : ותצק . מלשון יציקה . מעלי . מאליו .

רדק

המחבת וכן תרגום מחבת משריתא והמשרת היא שבשלה בה הלביבות ולקחה המשרת ויצקה לפניו בקערה ובדברי רז״ל שעשתה לו מיני טגן והוא שמטגנים הבצק במחבת עם השמן : (טו) וישנאה אמנון . זאת השנאה היתה סבה מאת השם כדי להגדיל החרפה בשלחו אותה מביתו ויהיה אבשלום יותר שונא אותו עד מות עד שחשב להרגו וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה שבעונש ההוא נעשית בביתו זמה הבאה לידי חרב לקיים מה שאמר לו הנביא לא תסור חרב מביתך וכן בדבר אבשלום זמה וחרב הכל מדה כנגד מדה. ובדרש מה היה השנאה הזאת נימה קשרה לו בשעת בעילה ועשאתו כרות שפכה : אל אודות. אל יהיה זה הדבר לשלחני כי גדולה הרעה הזאת וחרפה ובזיון יותר מהאחרת שעשית עמי כי אותה בסתר וזאת בגלוי וי״ת אל על : (יח) מעילים . ת״י כרדוטין והמעיל הזה עשוי כתבנית הכתונת כי כן אמר ועליה כתונת פסים לא כמו המעיל הכתוב בתורה והיה זה המלבוש ידוע ביניהם ויונתן שתרגם כרדוטין כך תרגום אפוד בד כרדוט דבוץ :

הלוך

פי׳ רבי ישעיה

(יד) ולא אבה לשמוע בקולה . שיקחנה לאשה שלא היה חפץ בה כי אם לשכב עמה למלאו׳ תאותו : (טו) וישנאה אמנון . פירוש לאחר שמילא תאותו שנאה שלא יאמר לו המלך קח אותה לאשה : (טז) ותאמר לו אל אודות . דכמי׳ יש בו ופירושו כמו על אודות שדבר׳ לו על אודות הרעה הגדולה הזאת יותר מן האחרות אשר עשית עמדי שתרצה לשלחני שהיתה רוצה שישאנה לאשה : ותשב תמר ושוממה. הו״ו יתר:

עשתה ה׳ קמצין בקריאה וסי׳ ותתן את המטעמים ואת הלחם . ותקח את הלביבות ותלבב . ואת כל אלה ידי עשתה. זכר את ושתי ואת אשר עשתה. אף לא הביאה אסתר המלכה : וישנאה ב׳ חד ר״פ וחד ס״פ וסי׳ את בתי נתתי לאיש הזה. וישנאה אמנון : ועליה ג׳ וסי׳ ועליה כתנת פסים. ועלית למרום שובת.

תרגום

אמנון אפיקו כל אנש מעילוי ואפיקו כל אנש מעילוהי : י ואמר אמנון לתמר אעילי סעודתא לאידרון בית משכבא ואיכול מן ידיך ונסיבת תמר ית חליטתא דעבדת ואעילת לאמנון אחוהא לאידרון בית משכבא : יא וקריבת ליה למיכל ואתקיף בה ואמר לה עולי שכיבי עמי אחתי : יב ואמרת ליה אחי בבעו לא תענני ארי לא מתעבד כן בישראל לא תעבד ית קלנא הדין : יג ואנא לאן אוביל ית חסודי ואת תהי כחד מן שטיא בישראל וכען מליל כען עם מלכא ארי לא ימנעינני מנך : יד ולא אבה לקבלא מנה ותקיף מנה ועניה ושכיב עמה : טו וסנאה אמנון סנאתא רבתא לחדא ארי סגיאה סנאתא די סנאה מרחמתא דרחימה ואמר לה אמנון קומי איזילי : טז ואמרת ליה על עיסק בישתא רבתא הדא מאוחרנתא דעבדתא עמי את אמר לשלחותי ולא אבה לקבלא מנה : יז וקרא ית עולימיה משומשניה ואמר שלחו כען ית דא מלותי לברא ואגיף דשא בתרהא : יח ועלה כתונא דפסי ארי כן לבשן בנת מלכא בתולתא כרדוטין ואפק יתה משומשניה לברא ואגיף דשא בתרהא :

מקרא

לאכול ויאמר אמנון הוציאו כל־איש מעלי ויצאו כל־איש מעליו : י ויאמר אמנון אל־תמר הביאי הבריה החדר ואברה מידך ותקח תמר את־הלבבות אשר עשתה ותבא לאמנון אחיה החדרה : יא ותגש אליו לאכל ויחזק־בה ויאמר לה בואי שכבי עמי אחותי : יב ותאמר לו אל־אחי אל־תענני כי לא־יעשה כן בישראל אל־תעשה את־הנבלה הזאת : יג ואני אנה אוליך את־חרפתי ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל ועתה דבר־נא אל־המלך כי לא ימנעני ממך : יד ולא אבה לשמע בקולה ויחזק ממנה ויענה וישכב אתה : טו וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה ויאמר־לה אמנון קומי לכי : טז ותאמר לו אל־אודת הרעה הגדולה הזאת מאחרת אשר־עשית עמי לשלחני ולא אבה לשמע לה : יז ויקרא את־נערו משרתו ויאמר שלחו־נא את־זאת מעלי החוצה ונעל הדלת אחריה : יח ועליה כתנת פסים כי כן תלבשן בנות־המלך הבתולת מעילים ויצא אותה משרתו החוץ ונעל הדלת אחריה :

תולדות אהרן דבר נא. שם : וישנאה אמנון. שם :

רש״י

(יג) כי לא ימנעני ממך . שמותרת אני לך לפי שנתעברה בי אמי כשהיא נכרית יפת תואר שלקחה דוד במלחמה ומי שיש לו בן או בת מן שפחה אינו בנו לכל דבר : (טו) וישנאה אמנון. אמרו רבותינו נימא נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה: (טז) אל אודות . אל יעשה אודות הרעה הזאת של שילוח הגדולה מן האחרת שעשית עמי : ועניתני : ועוד תוסיף רעה ממנה לשלחני

רלבג

והנה עשתה זה לפניו בעבור שכבר דקדק אמנון שתלבב לעיניו את הלביבות והנה השתדל אמנון להביאה החדר כדי שיוכל להשיג שם מבוקשו ממנה פן יהיה לבוז אם ישמע בחוץ קולה בענותו אותה : (יב) כי לא יעשה כן בישראל . לא אמרה מפני שאין ראוי לשכב עם אחותו משום גלוי ערוה שאם היה זה כן איך יודה לו המלך אך אמרה שלא יעשה כ׳ בישראל לבא על אשה דרך זנות אם לא יהיה דרך אישו׳ ומזה יתבאר שלא היתה תמר אחותו על דרך האמת ולזה אמרו רז״ל שתמר היתה בת יפת תואר שנבעלה בגיותה ונתעברה מדוד אחר כן נתגיירה ונשאה דוד ולפי שאמה לא היתה גיור׳ בעת שנתעברה ממנה הנה לא היתה הבת בת דוד כי אין הבן הבא לישראל מן השפחה קרוי בן לישראל הנה ולזה אמר בפרשת ואלה המשפטים בבניה שיולדו לישראל מן השפחה כנענית אשר הם עבדים כמוה לא ישראלים : (טו) וישנאה אמנון שנאה גדולה . ידמה שנתעלמה כפי יכלתה לחלוק על רצונו ואולי הכאיבה אותו בזה ההתעלמות שהיה ביניהם או אמרה לו דברי חרפות ולזה שנאה כי כבר אמרה לו ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל או אולי אמרה לו דברים יותר קשים מאלו . והנה מרוב השנאה שלחה אמנון מביתו דרך בוז למדנו מזה שגדר השנאה הוא שלא ידבר עמו למרע ועד טוב ולפי שאמרו והוא שונא לו מתמול שלשום למדנו שאם לא דבר עמו שלשה ימים איש גולה : (יח) כתנת פסים . לבוש מצבעים מתחלפים היה

דרך

מצודת ציון

(יב) תענני . מלשון עינוי : הנבלה . דבר גנאי וכעור : (יג) אנה . להיכן : הנבלים . הפחותים והשפלים : (טז) אודות . עסק : (יז) ונעול . סגור במנעול : (יח) פסים . מרוקמת ברוהב פס

יד

מצודת דוד

בשמן : (ט) ותצוק . יצקה על הקערה הלביבות עם השמן : (י) החדר . לחדר משכבו : ותבא . את הלביבות : (יא) ותגש. הגישה אליו את הלביבות לאכול : אל אחי . אל תעשה כזאת אתה אחי : אל תענני. אל תאנס אותי : כי לא יעשה וגו׳ . לאנס את הבתולות ולזה לא תעשה גם אתה את הנבלה הזאת : (יג) ואני וגו׳. עם שיהיה באונס מ״מ לחרפה תחשב לי ואנה אוליכה להסתירה מבני אדם: ואתה. ואף אתה תהיה נחשב כאחד הנבלים : ועתה . הואיל ותחפוץ בי דבר נא וגו׳ כי לא ימנעני מלהיות לך לאשה : (יד) ויחזק. נתגבר עליה ואנסה : (טו) וישנאה . אולי גדפתו בדברים ומה׳ היתה זאת לגלות חרפתו בקהל רב : כי גדולה וכו׳ . השנאה היתה בערכה יותר גדולה מערך האהבה הקדומה : קומי לכי . ולא רצה שתשב עוד זמן מה בביתו : (טז) אל אודות הרעה וגו׳ . ר״ל אל תעשה עסק הרעה הגדולה הזאת אשר היא יותר גדולה מהאחרת : אשר עשית. ר״ל ומה היא הרעה הגדולה ואמרה אשר אתה עושה עמי לגרשני מביתך פי מעתה חפלה להנשא לו לכסות קלונה : (יח) כי כן תלבשנה . כן היה מנהג מלבושיהן : מעילים . היא כתונת

פסים

יט וַתִּקַּח תָּמָר אֵפֶר עַל־רֹאשָׁהּ וּכְתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה וַתָּשֶׂם יָדָהּ עַל־רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעָקָה׃ כ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אַבְשָׁלוֹם אָחִיהָ הַאֲמִינוֹן אָחִיךְ הָיָה עִמָּךְ וְעַתָּה אֲחוֹתִי הַחֲרִישִׁי אָחִיךְ הוּא אַל־תָּשִׁיתִי אֶת־לִבֵּךְ לַדָּבָר הַזֶּה וַתֵּשֶׁב תָּמָר וְשֹׁמֵמָה בֵּית אַבְשָׁלוֹם אָחִיהָ׃ כא וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד שָׁמַע אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּחַר לוֹ מְאֹד׃ כב וְלֹא־דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם־אַמְנוֹן לְמֵרָע וְעַד־טוֹב כִּי־שָׂנֵא אַבְשָׁלוֹם אֶת־אַמְנוֹן עַל־דְּבַר אֲשֶׁר עִנָּה אֵת תָּמָר אֲחֹתוֹ׃ כג וַיְהִי לִשְׁנָתַיִם יָמִים וַיִּהְיוּ גֹזְזִים לְאַבְשָׁלוֹם בְּבַעַל חָצוֹר אֲשֶׁר עִם־אֶפְרָיִם וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ כד וַיָּבֹא אַבְשָׁלוֹם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא גֹזְזִים לְעַבְדֶּךָ יֵלֶךְ־נָא הַמֶּלֶךְ וַעֲבָדָיו עִם־עַבְדֶּךָ׃ כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְשָׁלוֹם אַל־בְּנִי אַל־נָא נֵלֵךְ כֻּלָּנוּ וְלֹא נִכְבַּד עָלֶיךָ וַיִּפְרָץ־בּוֹ וְלֹא־אָבָה לָלֶכֶת וַיְבָרְכֵהוּ׃ כו וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם וָלֹא יֵלֶךְ־נָא אִתָּנוּ אַמְנוֹן אָחִי וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה יֵלֵךְ עִמָּךְ׃ כז וַיִּפְרָץ־בּוֹ אַבְשָׁלוֹם וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ אֶת־אַמְנוֹן וְאֵת כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ כח וַיְצַו אַבְשָׁלוֹם אֶת־נְעָרָיו לֵאמֹר רְאוּ נָא כְּטוֹב לֵב־אַמְנוֹן בַּיַּיִן וְאָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם הַכּוּ אֶת־אַמְנוֹן וַהֲמִתֶּם אֹתוֹ אַל־תִּירָאוּ הֲלוֹא כִּי אָנֹכִי צִוִּיתִי אֶתְכֶם חִזְקוּ וִהְיוּ לִבְנֵי־חָיִל׃ כט וַיַּעֲשׂוּ נַעֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לְאַמְנוֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה אַבְשָׁלוֹם וַיָּקֻמוּ ׀ כָּל־בְּנֵי

יט ונסיבת תמר קטמא על רישה וכתונא דפסי דעלה בזעת ושויאת ידה על רישה ואזלת מיזל וצוחת: כ ואמר לה אבשלום אחוהא האמינון אחוך הוה עמך וכען אחתי שתוקי אחוך הוא לא תשוין ית לבך לפתגמא הדין ויתיבת תמר וצדיא בית אבשלום אחוהא: כא ומלכא דוד שמע ית כל פתגמיא האלין ותקיף ליה לחדא: כב ולא מליל אבשלום עם אמנון למביש ועד טב ארי סני אבשלום ית אמנון על עיסק דעני ית תמר אחתיה: כג והוה לזמן תרתין שנין והוו גזזין לאבשלום במישר חצור עם בית אפרים וזמין אבשלום לכל בני מלכא: כד ואתא אבשלום לות מלכא ואמר הא כען גזזין לעבדך ייזיל כען מלכא ועבדוהי עם עבדך: כה ואמר מלכא לאבשלום לא ברי לא כען ניזיל כלנא ולא נתקיף עלך ואתקיף ביה ולא אבה למיזל וברכיה: כו ואמר אבשלום ולא ייזיל כען עמנא אמנון אחי ואמר ליה מלכא למא ייזיל עמך: כז ואתקיף ביה אבשלום ושלח עמיה ית אמנון וית כל בני מלכא: כח ופקד אבשלום ית עולימוהי למימר חזו כען כד ישפר לבא דאמנון בחמרא ואימר לכון קטולו ית אמנון ותקטלון יתיה לא תדחלון הלא ארי אנא פקדית יתכון אתקיפו והוו לגברין גברין: כט ועבדו עולימי אבשלום לאמנון כמא דפקד אבשלום וקמו כל בני

רשי

לשלוחי: (כג) ויהיו גוזזים. ודרכם היה לעשות משתה בגזוז צאנם: (כו) ולא ילך נא אתנו. ואם לא יכול אתה ללכת ילך נא עמנו אמנון:

רלבג

על דרך משל כשיעור פסת יד מצבע אחד וכן תמשך להיות מצבעים רבים: (כ) עתה אחותי החרישי אחיך הוא. ר"ל ואין ראוי לפרסם גנותו: ותשב תמר שוממה בית אבשלום אחיה. ידמה כי לבשתה ולדאגתה היתה שם בלי חברה כמעט אמרו כל שעריה שוממים כי רבים בני שוממה: (כב) כי שנא אבשלום את אמנון. למדנו מזה כי כבר תוסר השנאה כשיעמוד האדם לדבר עם רעהו מפני השנאה למרע ועד טוב: (כד) הנה נא גוזזים לעבדך. כשהיו להם גוזזים היו שמחים על הטובה כמו ששלח דוד לנבל כי על יום טוב באנו. והנה היה מתחבולת אבשלום ששאל מהמלך שילך הוא ועבדיו עמו לשמוח ולאכול ולשתות עמו כי ידע כי זה דבר בלתי ראוי שיתרצה בו המלך גם עשה זה כדי שיתרצה דוד לשלוח אמנון עמו ולא יתן את לבו אל דבר אמנון השנאה הראויה בין אבשלום ובין אמנון על דבר תמר אחותו והנה היה

ועלית יכרעון אחרין: ותשב י"ב בקריאה וסי' ותלך ותשב לה מנגד הרחק ב' בפסוק. ורחל לקחה את התרפים. ויאמר יהודה אל תמר כלתו שבי. ותסר בגדי אלמנותה מעליה. ותשב באיתן קשתו. ואת רחב הזונה. ויאמר לה אלקנה אישה עשי. ויאמר לה אבשלום אחיה. ותבא בת שבע אל המלך. ותדבק בנערות בעז ללקט. ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם: כטוב ד' בקריאה וסי' ויהי כי טוב לבם כן כתיב וקרי כטוב. גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ויצו אבשלום את נעריו. ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר:

רדק

(יט) הלוך וזעקה. מקור במקום בינוני כלומר הולכת וזועקת שכך תרגם יונתן ואזלת מיזל וצוח'. ואמרו רבו' ז"ל בקבלה בידם כי על אותו מעשה באותה שעה גזרו על ייחוד הפנויה שאמרו בנות מלכים כך בנות הדיוטות על אחת כמה וכמה בצנועות כך בפרוצות על אחת כמה וכמה עמדו בית דינו של דוד וגזרו ואסרו להתיחד עם הפנויה: (כ) האמינון. דרך בזיון: ושוממה. הוי"ו ללא תוספת דבר כוי"ו וישא אברהם את עיניו ואדוני אבי ז"ל פירש אלה והדומים להם עם חסרון ענין הדומה ופי' ושוממה פנבה ושוממה: (כג) גוזזים. מנהגם היה לעשות משתה ביום שהיו גוזזים צאנם וכן בענין נבל: עם אפרים. סמוך לארץ אפרים וכן וישב יצחק עם באר לחי ראי: (כה) ולא נכבד עליך. שלא נהיה כלנו עמך כבדות לרוב ההוצאה: (כו) ולא. דרך בקשה כמו ולא יתן לעבדיך: (כז) ויפרץ. כמו הפוך ויפצר: (כח) הלא. המלה הזאת באה פעמים לענין זירוז וחזוק

פי' רבי ישעיה

(כו) ויאמר אבשלום ולא ילך נא אתנו אמנון. פירוש אם לא תלך אתה ילך נא אתנו אמנון אחי:

תולדות אהרן ותקח תמר אפר. סנהדרין כא: ויהי לשנתים. סנהדרין סט (סוטה יח):

מצודת דוד

פסים ועניינם אחד: (יט) על ראשה. ר"ל וזרקה ממעל לראשה דרך צער ולהודיע לרבים שאנוסה היתה: ותשם ידה וגו'. כן הוא דרך המצטער: (כ) היה עמך. ר"ל אנס אותך ובלשון נקיה דבר: ועתה. הואיל וכבר נעשה החרישי ואל תבזה אותו כי הלא אחיך הוא וראוי לך לחוס על כבודו: אל תשיתי וגו'. אל תצטער בעבור זה: למרע. בין דבר רע בין דבר טוב: כי שנא וגו'. ושמר האיבה בלבו להנקם בו לעת מצוא ובכדי שלא ירגיש בדבר לא דבר עמו מאומה: (כג) ויהיו גוזזים. והיה מדרכם לעשות משתה ושמחה וכן בנבל נאמר על יו"ט באנו (ש"א כ"ה): (כד) עם עבדך. על עצמו אמר: (כה) ולא נכבד עליך. כי כאשר נלך כלנו יהיה לך לעול כבד וטרחה מרובה: ויברכהו. על נדבת לבו: (כו) ולא ילך. בשאלה אמר לו ואם לא ילך אמנון (עם שקרא לכל בני המלך לא היה אמנון נכלל עמהם לפי שהיה הבכור ועומד הוא במקום אביו המלך): למה ילך. כי יכבד עליך: (כח) כטוב וגו'. ואז לא יהיה נשמר: הלא כי אנכי צויתי

מצודת ציון

יד וכן ועשה לו כתונת פסים (בראשית לז): (כ) האמינון. דרך המדברים להוסיף אותיות להקטין הדבר וכן יצרנהו כאישון עינו (דברים לב) הנקרא כן ע"ש האיש הקטן הנראה בעין: החרישי. ענין שתיקה. תשיתי. תשימי: ושוממה. הוי"ו יתירה וכן רכב וסוס (תהלים עו): (כג) לשנתים ימים. לשתי שנים: גוזזים. את הצאן: עם אפרים. סמוך לנחלת אפרים כמו עם באר לחי ראי (בראשית כה): (כה) ויפרץ. ענין הפצרה ברבוי דברים והוא הפוך מן ויפצר בם

הַמֶּלֶךְ וַיִּרְכְּבוּ אִישׁ עַל־פִּרְדּוֹ וַיָּנֻסוּ׃ ל וַיְהִי הֵמָּה בַדֶּרֶךְ וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה אֶל־דָּוִד לֵאמֹר הִכָּה אַבְשָׁלוֹם אֶת־כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלֹא־נוֹתַר מֵהֶם אֶחָד׃ לא וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁכַּב אָרְצָה וְכָל־עֲבָדָיו נִצָּבִים קְרֻעֵי בְגָדִים׃ לב וַיַּעַן יוֹנָדָב ׀ בֶּן־שִׁמְעָה אֲחִי־דָוִד וַיֹּאמֶר אַל־יֹאמַר אֲדֹנִי אֵת כָּל־הַנְּעָרִים בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הֵמִיתוּ כִּי־אַמְנוֹן לְבַדּוֹ מֵת כִּי־עַל־פִּי אַבְשָׁלוֹם הָיְתָה שִׂימָה מִיּוֹם עַנֹּתוֹ אֵת תָּמָר אֲחֹתוֹ׃ לג וְעַתָּה אַל־יָשֵׂם אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ דָּבָר לֵאמֹר כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ מֵתוּ כִּי־אִם אַמְנוֹן לְבַדּוֹ מֵת׃ לד וַיִּבְרַח אַבְשָׁלוֹם וַיִּשָּׂא הַנַּעַר הַצֹּפֶה אֶת־עֵינוֹ וַיַּרְא וְהִנֵּה עַם־רַב הֹלְכִים מִדֶּרֶךְ אַחֲרָיו מִצַּד הָהָר׃ לה וַיֹּאמֶר יוֹנָדָב אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה בְנֵי־הַמֶּלֶךְ בָּאוּ כִּדְבַר עַבְדְּךָ כֵּן הָיָה׃ לו וַיְהִי ׀ כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וְהִנֵּה בְנֵי־הַמֶּלֶךְ בָּאוּ וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ וְגַם־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו בָּכוּ בְּכִי גָּדוֹל מְאֹד׃ לז וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ אֶל־תַּלְמַי בֶּן־עַמִּיחוּר מֶלֶךְ גְּשׁוּר וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ כָּל־הַיָּמִים׃ לח וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּר וַיְהִי־שָׁם שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ לט וַתְּכַל דָּוִד הַמֶּלֶךְ לָצֵאת אֶל־אַבְשָׁלוֹם כִּי־נִחַם עַל־אַמְנוֹן כִּי־מֵת׃

(הערות בגליון: כ' חס' ו' בליש' ; נותר ה' וסי' ורקא קטל אבשלו' בסלא דסנבלט ; ז' ; כ' כתיב ה' סס גבד ; שומה ק' ; ח' מלין כתיב ולא קרינן ; עיניו ק' ; מ"ג ; ז' ; עמיהוד ק' ד' כתי' ח' וק' ס' וד' כתיב רי"ש וק' דלת ; כ' בתרי ליש' ותכל נכספתו)

מלכא ורכיבו אנש על כודנתיה ואפכו: ל והוה עד דאינון באורחא ושמועתא אתת לות דוד למימר קטל אבשלום ית כל בני מלכא ולא אשתאר מנהון חד: לא וקם מלכא ובזע ית לבושוהי ושכיב על ארעא וכל עבדוהי מעתדין כד מבזעין לבושיהון: לב ואתיב יונדב בר שמעה אחוהי דדוד ואמר לא יימר רבוני ית כל עולימיא בני מלכא קטלו ארי אמנון בלחודוהי מית ארי בלבא דאבשלום הות כמנא מיומא דעני ית תמר אחתיה: לג וכען לא ישוי רבוני מלכא על לביה פתגמא למימר כל בני מלכא מיתו אלהין אמנון בלחודוהי מית: לד וערק אבשלום וזקף עולימא סכואה ית עינוהי וחזא והא עם סגי אתן מאורח מאחורוהי מסטר טורא: לה ואמר יונדב למלכא הא בני מלכא אתו כפתגמא דעבדך כן הוה: לו והוה כשיציותיה למללא והא בני מלכא אתו וארימו קלהון ובכו ואף מלכא וכל עבדוהי בכו בכי סגיאה לחדא: לז ואבשלום ערק ואזל לות תלמי בר עמיהוד מלכא דגשור ואתאבל על בריה כל יומיא: לח ואבשלום ערק ואזל לגשור והוה תמן תלת שנין: לט וחמידת נפשא דדוד מלכא למפק על אבשלום ארי אתנחם על

רדק

יחזוק וכן הלא שלחתיך הלא כי מסחך : (לב) שומה . פעולה כלומר הריגת אמנון היתה שומה בפי אבשלום תמיד כי תמיד היה מספר ברעתו מיום ענותו את תמר אחותו וי"ת ארי בלבא דאבשלום הות כמנא וכן תרגום אשר שם לו בדרך דיכמן ליה : (לד) מדרך אחריו . זה העם היו בני המלך ואשר העם שנסו באו לירושלם והצופה רואה אותם באים מדרך שאחרי ההר מגד ההר ואמר הכנוי פרם הידיעה כמו ותראהו את הילד וזולתו : (לה) ויאמר יונדב . הצופה אמר לו כי עם בא והוא אמר למלך כי בני המלך באו : (לז) אל תלמי . שהיה אבי אמו : ויתאבל דוד . היה מתאבל על אמנון בנו כל הימים שזוכר אחר כן והם שלש שנים שהיה אבשלום בגשור : (לט) ותכל דוד . פירושו כתרגומו וחמידת נפשא דדוד מלכא למיפק על אבשלום ר"ל אותה נפשו לצאת בעבור אבשלום מרוב תאותו לו על דרך נפשי יצאה בדברו והחכם רבי אברהם ב"ע פירש ותכל אשת דוד והוא פועל יוצא כלו' אשתו אם אבשלום בקשה דוד מאד עד שהתאוה דוד אל אבשלום כתאוה שילא אחריו אחד מנעריו בעבורו וזהו שאמר לצאת

פי' רבי' ישעיה

(לד) מדרך אחריו . פירוש הוא היה צופה והיו פניו בדרך שהלכו והם היו באים מאחריו מפני שברחו דרך עקלתון מן הפחד שהיה להם שלא ירדוף אבשלום אחריהם ויהרגם : (לז) וילך אל תלמי בן עמיהוד מלך גשור . פי' לאבי אמו הלך כדכתיב לעיל והשלישי אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור: (לט) ותכל דוד המלך . פירו' מקרא קצר הוא ותכל נפש דוד ותרגמו וחמידת נפשא דדוד מלכא : כי נחם על אמנון כי מת . פי' אשר מת :

רשי

(לב) על פי אבשלום היתה שומה . בציווי של אבשלום היתה שימה זו ניסומת על עבדיו להרוג את אמנון : (לט) ותכל דוד . הרי זה מקרא קצר ותכל נפש דוד וכן תרגם יונתן וחמידת נפשא דדוד כמו נכספה וגם כלתה (תהלים פד) לשון תאוה : כי נחם על אמנון . קבל תנחומין

רלבג

היה אמנון הבן הבכור לדוד שראוי למלוך שהיה ראוי שימלוך אחריו ולזה נתעלל דוד יותר באמנון מזולתו משאר הבנים : (לב) על פי אבשלום היתה שומה . ר"ל שדבר זה היה מסודר בפי אבשלום תמיד מיום ענותו את תמר אחותו כי כאשר תמצא ידו יקח נקמתו ממנו : (לז) ויתאבל על בנו כל הימים . ר"ל ימים רבים כי אחר שלש שנים נחם על אמנון כי מת כמו שזכר אחר זה ואולי אמר כל הימים להעיר שלא היה יום בימי השנה ואפי המועדים שלא היה דואג ד"ד על זה והנה מצאנו בבן הראשון שנולד מבת שבע שתכף שמת רחץ וסך ואכל ושתה ואמר לעבדיו ועתה מאחר שהילד מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי . והנה בזה היה ראוי שנאמר למה הוא מתאבל עליו כל כך והוא לא ישוב אליו אלא שסתר זה הספק הוא ממה שיקל כי דוד הרחיק היותו צם בצום אחר מות הילד כי הצום יעשה על דרך התפלה והבקשה מהש"י וזה דבר בלתי ראוי אחר מות הילד אבל יתאבל עליו והדאגה הוא דבר יחייב הטבע אהבת הדמיונים ולזה לא הורחק מפני זה התאבל על המות : (לט) ותכל דוד המלך . הוא מטעם כסף בטעם נכספה וגם כלתה נפשי והוא חסר המצטרף והרצון בו ותכל נפש דוד

השמעה ו' חסר בלישן שמיעה וסי' אל בני כי לא טובה השמעה. ויהי המה בדרך . והשמעה באה אל יואב . כי שמעה רעה . שמעה שמעתי . ושמעה אל שמועה תהיה. ולא נותר ה' בקריאה וסי' בלשון תרגום ירקא קטל אבשלום בסלא דסנבלט . ופירושן נמסרה בסדר פנחס :

תולדות אהרן וירכבו . (כלאים לא): ויקם המלך . מ"ק כא: ואבשלום ברח. סנהדרין סט :

מצודת ציון

זה (שם יט) : (כט) פרדו . הוא הבא מן הסוס והחמור : (לד) הצופה . הוא העומד במקום גבוה להביט למרחוק : (לט) ותכל דוד . תחסר מילת נפש ולז"א כלשון נקבה שעל הנפש ידבר כאלו

מצודת דוד

אותי . ומידי יבוקש : חזקו . אם אולי יעמוד על נפשו : (ל) בדרך . עד לא באו העירה : והשמועה . קול שמועת שקר : (לב) אל יאמר . אל יחשוב : היתה שומה . הכוונה ההיא הושמה על עבדיו מפי אבשלום מיום ענות אמנון את תמר : (לג) דבר לאמר . השמועה האומרת כל בני וגו' : (לד) מדרך אחריו . כי הצופה היה רואה אל מול הדרך שהלכו בה והמה נסו בדרך עקלתון ובאו לעיר מדרך אחורי הצופה : (לה) הנה בני המלך . העם הבא בני המלך המה והיה א"כ כדבר עבדך שאמנון לבדו מת : (לז) אל תלמי . כי הוא היה אבי אמו : ויתאבל . המלך התאבל על אמנון בנו כל ימי חייו : (לח) ואבשלום ברח וגו' . מתחלה אמר שברח ממקומו ואח"ז אמר שהלך אל תלמי ועתה בא לומר ששהה שם שלש שנים : (לט) ותכל דוד . כלתה נפש דוד לצאת בעבור אבשלום והוא ענין תאוה וחשק אל הדבר כמו כלתה לתשועתך נפשי (תהלים קי"ט) : כי נחם . אף שהתאבל עליו כל הימים מ"מ קבל עליו תנחומין מה כי מת הוא ונגזר לקבל תנחומין על המתים :

יד א וַיֵּדַע יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה כִּי־לֵב הַמֶּלֶךְ עַל־אַבְשָׁלוֹם׃ ב וַיִּשְׁלַח יוֹאָב תְּקוֹעָה וַיִּקַּח מִשָּׁם אִשָּׁה חֲכָמָה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִתְאַבְּלִי־נָא וְלִבְשִׁי־נָא בִגְדֵי־אֵבֶל וְאַל־תָּסוּכִי שֶׁמֶן וְהָיִית כְּאִשָּׁה זֶה יָמִים רַבִּים מִתְאַבֶּלֶת עַל־מֵת׃ ג וּבָאת אֶל־הַמֶּלֶךְ וְדִבַּרְתְּ אֵלָיו כַּדָּבָר הַזֶּה וַיָּשֶׂם יוֹאָב אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיהָ׃ ד וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתִּפֹּל עַל־אַפֶּיהָ אַרְצָה וַתִּשְׁתָּחוּ וַתֹּאמֶר הוֹשִׁעָה הַמֶּלֶךְ׃ ה וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ וַתֹּאמֶר אֲבָל אִשָּׁה־אַלְמָנָה אָנִי וַיָּמָת אִישִׁי׃ ו וּלְשִׁפְחָתְךָ שְׁנֵי בָנִים וַיִּנָּצוּ שְׁנֵיהֶם בַּשָּׂדֶה וְאֵין מַצִּיל בֵּינֵיהֶם וַיַּכּוּ הָאֶחָד אֶת־הָאֶחָד וַיָּמֶת אֹתוֹ׃ ז וְהִנֵּה קָמָה כָל־הַמִּשְׁפָּחָה עַל־שִׁפְחָתֶךָ וַיֹּאמְרוּ תְּנִי ׀ אֶת־מַכֵּה אָחִיו וּנְמִתֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אָחִיו אֲשֶׁר הָרָג וְנַשְׁמִידָה גַּם אֶת־הַיּוֹרֵשׁ וְכִבּוּ אֶת־גַּחַלְתִּי אֲשֶׁר נִשְׁאָרָה לְבִלְתִּי שׂוּם־לְאִישִׁי שֵׁם וּשְׁאֵרִית עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָאִשָּׁה לְכִי לְבֵיתֵךְ וַאֲנִי אֲצַוֶּה עָלָיִךְ׃

(מסורה: ג׳ חס׳ · ג׳. ג׳ ומ״ג · ג׳ · ב׳. ב׳ עזוכי · ג׳ · ב׳ חד מ״ל וחד חס׳ · ג׳ הס׳ יו״ד · ג׳ · ב׳ מחנה · ג׳. ה׳ וסי׳ אבאים דויג גדליה וקטל נוגיה · ג׳ וחס׳. ג׳ קמץ זקף · ג׳ ומ״ג · שים ק׳)

א וִידַע יוֹאָב בַּר צְרוּיָה אֲרֵי לִבָּא דְמַלְכָּא לְמִפַּק עַל אַבְשָׁלוֹם׃ ב וּשְׁלַח יוֹאָב לִתְקוֹעַ וּנְסִיב מִתַּמָּן אִתְּתָא חַכִּימְתָּא וַאֲמַר לַהּ אִתְאַבְּלִי כְּעַן וּלְבוּשִׁי כְעַן לְבוּשֵׁי אֶבְלָא וְלָא תְּשׁוּפִין מִשְׁחָא וּתְהֵא כְּאִתְּתָא דְנַן יוֹמִין סַגִּיאִין מִתְאַבְּלָא עַל מִיתָא׃ ג וְתֵיעוּלִין לְוָת מַלְכָּא וּתְמַלְּלִין עִמֵּיהּ כְּפִתְגָמָא הָדֵין וְשַׁוִּי יוֹאָב יָת פִּתְגָמַיָּא בְּפוּמַהּ׃ ד וַאֲמַרַת אִתְּתָא דְמִתְּקוֹעַ לְמַלְכָּא וּנְפַלַת עַל אַפַּהּ עַל אַרְעָא וּסְגִידַת וַאֲמַרַת פְּרוֹק מַלְכָּא׃ ה וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא מַה לִּיךְ וַאֲמַרַת בְּקוּשְׁטָא אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא אֲנָא וּמִית בַּעְלִי׃ ו וּלְאַמְתָךְ תְּרֵין בְּנִין וְאִתְנְצִיאוּ תַּרְוֵיהוֹן בְּחַקְלָא וְלֵית דְמְשֵׁיזֵיב בֵּינֵיהוֹן וּמְחָא חַד יָת חַד וְקַטַל יָתֵיהּ׃ ז וְהָא קָמַת כָּל זַרְעִיתָא עַל אַמְתָךְ וַאֲמַרוּ הָבִי וְנִקְטוֹל יָת דִּקְטַל אֲחוּהִי וְנִקְטְלִינֵיהּ בְּחוֹבַת נַפְשָׁא דַאֲחוּהִי דִּקְטַל וְנִשֵׁיצֵי אַף יָת יָרוּתָא וּבְעוֹ לְמִקְטַל יָת חַד יְחִידִי דְּאִשְׁתְּאַר בְּדִיל דְּלָא לְשַׁוָּאָה לְבַעְלִי שׁוּם וּשְׁאָר עַל אַפֵּי אַרְעָא׃

רשי

תנחומין: (ב) וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו כי שמן זית מצוי שם לכך חכמה מצויה שם: (ה) אבל אשה אלמנה אני. אבל. בקושטא: עלי

רדק

לצאת אל אבשלום: (א) וידע יואב. הכיר מתוך דבריו ויראה מאמור לו בפירוש ושלח לו הדבר על ידי סבה וגלגול דברים: (ב) וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו ז״ל מאי שנא תקועה אמר רבי יוחנן מתוך שרגילין בשמן חכמה מצוי׳ בהם והיתה העיר ההיא רבת זיתי שמן וכן אמרו תקוע אלפא לשמן ר״ל העיר המשובחת בשמן בארץ ישראל היתה תקועה לפיכך קורא אותה אלפא לשמן כמו שהאל״ף ראש לאותיות והיתה העיר בחלקו של אשר דכתיב ביה וטובל בשמן רגלו שמושך שמן כמעין: (ג) וישם את הדברים בפיה. אמרו אם הוא סדר את המשל בפיה מה היה צריך לאשה חכמה לפי שתדע להשיב בחכמה למה שאמר לה המלך כי יואב לא היה יודע מענה המלך שישים בפיה כל הדברי׳ אלא כלל הדברים סדר לה ויש לפרש גם כן כי הוא ספר לה המעשה והיא תקנה המשל: (ד) ותאמר האשה התקועית אל המלך. ת״י ואתת איתתא לפי שאחר כן אמר ותאמר הושיעה המלך ולא אמר ותבא אל המלך לפיכך תרגם ותאמר הראשון ואתת ואדוני אבי ז״ל פירשו כן כי ותאמר הראשון ליושבי השער אמרה אל המלך אני רוצה להכנס והם אמרו לה לא ישמע לך המלך כי רבים עומדים עליו וזהו שאמר כי יראוני העם כלומר הפחידוני כי אמרו שלא תשמע דברי וכשנכנסה אמרה הושיעה המלך כדרך הצועקי׳: (ה) אבל אשה אלמנה אני. בתרגומו בקושטא: וימת אישי. אחר שאמרה אלמנה אני ידוע הוא שמת אישה למה אמרה וימת אישי אלא כך אמרה אני אשה אלמנה זה ימים אבל עתה אחשוב שמת אישי היום אם יהרגו בני הנשאר לי: (ו) ויכו האחד את האחד. הכנוי פרס ההודעה וכן וישנו את טעמו ותהמתו חיתו לחם והדומים להם: (ז) גם את היורש. כמו שמת היורש האחד זהו רבוי גם: לבלתי שום לאישי שם ושארית. בני המשפחה מתכוונין שלא ישאר לאישי שם ולהשמיד את היורש כדי שיהיו הם יורשים נכסו בעלי כי אין עליהם דין ומשפט להמיתו אף על פי שהרג את אחיו כי לא היו שם כמו שאמר הכתוב ואין מציל ביניהם ואין דין בני חבור להם אלא לשמים ולא לב״ד וא״ת הם גואלי הדם וחס לבבם ולא ילכו אחר הדין כי התורה יתי׳ חסם על ההורג בשוגג שאין דינו מסור לבני אדם אעפ״כ אמר פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו אבל אלו אין לבבם חם על זה אבל כונתם להרוג את היורש כדי שירשו הם הנחלה ואני אשאר בלא בן: וכבו את גחלתי. המאירה לי אחרי מות אישי ובני האחד: (ח) אצוה עליך. אצוה בני המשפחה עליך שלא יגעו

רלבג

דוד המלך לצאת אל אבשלום להביאו אליו כי נחם על אמנון כי מת: (ב) ויקח משם אשה חכמה. ר״ל יודעת לסדר דבריה בחכמה ובשכל. והנה בקש ממנה שתשים עצמה כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת וזה תהיה בשתלבש בגדי אבל ולא תסוך שמן ותבכה ותתאבל בהיותה לפני המלך: (ז) תני את מכה אחיו ונמיתהו. הנה שאלתם זאת ידמה מפני שתהיה חשבם עצמם גואלי הדם והנה לא הותרו גואלי הדם להרוג הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט ולזה אמר דוד חי ה׳ אם יפול משערת בנך

פי׳ רבי ישעיה

(ו) ויכו האחד את האחד. אין פתרון ויכה אותו שהיה לו לומר ויכנו. וגם הלשון אינו נופל יפה אלא וי״ו זה במקום ה״א עומד כי אותיות אהוי״ מתחלפות והוה ליה כאלו כתב ויכה האחד את אחד: (ח) ואני אצוה עליך. פירוש שלא היו שם עדים והתראה אינו דין מיתות:

תולדות אהרן וישלח יואב. מנחות פה: ויאמר אליה מ״ק טו:

צריה ג׳ חס׳ וסי׳ וידע יואב בן צריה: מה לי ולכם בני צריה. צלק העמוני דשמואל. וימת ה׳ וסי׳ בלשון תרגום אבאש דויג לגדליה וקטיל נוגיה: ופירושן נמסר בסדר וישב ובהאי סיפרא בחלק א׳ סי׳ כ״ב: ונמתהו ה׳ הסרים יו״ד בלישן מיתא וסי׳ בפגעו בו הוא ימתנו. להמתו דהעלו אתו אלי במטה. והנה קמה כל המשפחה. ועשרה אנשים. ויך אתם מלך בבל. עו״ד מצאת״י הוציאם להמתם במדבר

מצודת דוד

יד (א) וידע יואב. הכיר בהמלך אשר לבו טוב על אבשלום: (ב) וישלח יואב. בעבור כי ראה שלב המלך טוב על אבשלום לזה חשב מחשבות לעורר לבו להשיבו אליו: תקועה. ארז״ל לפי שהיו רגילים שם בשמן זית לזה החכמה מצויה ביניהם: התאבלי נא. עשי עצמך כאבלה: והיית כאשה וגו׳. ר״ל הוי מרבה בקינות ויללות ועשה עצמך כאשה אשר זה ימים רבים מתאבלת שלמדה לשונה לומר קינות וכונתו היתה למען יכמרו רחמי המלך עליה לצדקה במשפטה: (ג) כדבר הזה. אמרי אליו דבר דומה כדבר הזה ר״ל למקרה אבשלום עם אמנון ולשיחשוב המלך שאמת הדבר: את הדברים. את המשל האמור למטה שם בפיה ר״ל הוא אמר לה מלבו כל דברי המשל והיה בטוח עוד בחכמתה שאף היא תשיב אמריה בהשכל על כל דברי המלך וכאשר השיבה באמת: (ד) ותאמר האשה. בבואה לפני המלך אמרה בתחילה מה שראוי לומר להבאים לפני המלך כמו יחי המלך וכדומה ואח״ז נפלה על אפיה. (ה) אבל אשה אלמנה. כדרך דברי אלמנה זוכרת בעל נעוריה דואגת על מיתתו וכאלו תאמר באמת רואה אנכי ומרגשת בדבר שאשה אלמנה אני כי אלמלא היה בעלי חי לא קרה לי זאת: וימת אישי. גם מזה דרך האלמנה תקונן ותכפיל דברי יללותה: (ו) ואין מציל. לא היה ביניהם איש נכרי להציל המוכה מיד מכהו: (ז) בנפש. בעבור שהרג נפש אחיו ועם שלא היה בעדים והתראה: גם את היורש. ר״ל כמו שהשמיד הוא את אחיו מורישו כן נשמיד גם אותו שהוא היורש את אחיו: וכבו את גחלתי. ובזה יכבו מעט האורה הנשארה לי כי אישי מת ואחיו איננו והוא לבדו נשאר ואם גם אותו ימיתו לא ישאר מאומה: לבלתי שים. ר״ל כוונת המשפחה היא לבל יוסם לאישי שארית לשהם ירשו נחלת אישי: (ח) אצוה עליך. אצוה את מי מאנשי לדרוש ולחקור בדבר אם האמת אתך

מצודת ציון

יד (ג) הסוכי. תמשחי: (ה) אבל. באמת כמו אבל אשמים אנחנו (בראשית מג): (ו) וינצו. ענין מריבה כמו שני אנשים עברים נצים (שמות ב): ויכהו כאלו אמר ותכל נפש דוד:

ט וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקוֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ עָלַי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הֶעָוֺן וְעַל־בֵּית אָבִי וְהַמֶּלֶךְ וְכִסְאוֹ נָקִי׃ י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַמְדַבֵּר אֵלַיִךְ וַהֲבֵאתוֹ אֵלַי וְלֹא־יֹסִיף עוֹד לָגַעַת בָּךְ׃ יא וַתֹּאמֶר יִזְכָּר־נָא הַמֶּלֶךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵהַרְבַּית גֹּאֵל הַדָּם לְשַׁחֵת וְלֹא יַשְׁמִידוּ אֶת־בְּנִי וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת בְּנֵךְ אָרְצָה׃ יב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה תְּדַבֶּר־נָא שִׁפְחָתְךָ אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר דַּבֵּרִי׃ יג וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה וְלָמָּה חָשַׁבְתָּה כָּזֹאת עַל־עַם אֱלֹהִים וּמִדַּבֵּר הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר הַזֶּה כְּאָשֵׁם לְבִלְתִּי הָשִׁיב הַמֶּלֶךְ אֶת־נִדְּחוֹ׃ יד כִּי־מוֹת

ג' מ"ל וחד חס' · י"ג · ל' · ד' · ג'. ל' · מהרבת ק' · ל' · ל' מ"ל. ל' · ל' · ב'. ל'

ח וַאֲמַר מַלְכָּא לְאִתְּתָא אֱזִילִי לְבֵיתִיךְ וַאֲנָא אֲפַקֵּיד עֲלָךְ׃ ט וַאֲמַרַת אִתְּתָא דְּמִתְּקוֹעַ לְמַלְכָּא עֲלַי דִּי לִי רִבּוֹנִי מַלְכָּא חוֹבָא וְעַל בֵּית אַבָּא וּמַלְכָּא וְכוּרְסֵא מַלְכוּתֵיהּ זַכַּאי׃ י וַאֲמַר מַלְכָּא מַן דְּיֵימַר לִיךְ מִלָּא וְתַיְתֵינֵיהּ לְוָתִי וְלָא יוֹסִיף עוֹד לְאַנְזָקָא בִיךְ׃ יא וַאֲמַרַת יִדְכַּר כְּעַן מַלְכָּא מַה דִּכְתִיב בְּסֵפֶר אוֹרָיְתָא דַּייָ אֱלָהָךְ בְּדִיל לְאַסְגָּאָה אוֹרְחָא קֳדָם גָּאֵל דְּמָא לְחַבָּלָא וְלָא יְשֵׁיצוּן יָת בְּרִי וַאֲמַר קַיָּם הוּא יְיָ אִם יִפּוֹל מִסְּעַר רֵישׁ בְּרִיךְ לְאַרְעָא׃ יב וַאֲמַרַת אִתְּתָא תְּמַלֵּל כְּעַן אַמְתָךְ קֳדָם רִבּוֹנִי מַלְכָּא פִּתְגָּמָא וַאֲמַר מַלֵּילִי׃ יג וַאֲמַרַת אִתְּתָא וּלְמָה חֲשַׁבְתָּא כְּהָדָא עַל עַמָּא דַּייָ וּמְמַלֵּיל מַלְכָּא פִּתְגָּמָא הָדֵין כִּגְבַר חַיָּב בְּדִיל דְּלָא לַאֲתָבָא מַלְכָּא יָת בְּדוּרֵיהּ׃ יד אֲרֵי מִיתָא

גם הוא חס': על בית ועל בית י"ג דסמיכי בקריאה וסי' במסרה רבתא:

רדק

יגעו בבנך: (ט) עלי אדוני המלך העון. בהפך רצתה לומר אלא שכנתה לכבוד המלך כלומר עליך יהיה העון אם נכמת אני ובני עליך ולא ישמר מהם ויהרגוהו בני המשפחה: (י) המדבר אליך. מבני המשפחה תביאי אותו אלי ואני אצוה לו ולא יוסיף עוד לגעת בך ואמר והבאתו והיה לו לומר מדרך הדקדוק והבאתיו בחירק התי"ו כי לנקבה הוא מדבר אבל אמר והבאתו כנגד אחד מנעריו העומדים שם כי האשה לא היתה יכולה להביאו אם לא עם אחד מנערי המלך: (יא) יזכר נא המלך. רצתה לומר שיוציא שבועה מפיו שלא יומת בנה ולמה מהרבת גואל כלומר שהיו רבים גואלים הדם ואם יצוה המלך לאחד יבא האחר ויהרגנו אבל אם ישבע המלך שלא יומת ישמעו הגואלים השבועה ויראו שלא יגעו בו וי"ת ידכר כען מלכא מה דכתיב בספר אורייתא דה' אלהך בדיל לאסגאה אורחא קדם גאיל דמא לחבלא: משערת בנך ארצה. כתרגומו מסער ריש בריך: (יב) תדבר נא. אחרי אשר נתן לה מה ששאלה ממנו רצתה לגלות לו קצת הדברים ברמיזה כדי שיבין כי על דבר אבשלום באה: (יג) ולמה חשבתה. כי לא יאמינו שאתה נשבעת שלא ימות בני אבל יאמרו אם דבר המלך הדבר הזה באשם ובשוגג דבר אותו שהרי הוא אינו משיב אבשלום שהוא ברח מפני שהרג אמנון אחיו ואיך נשבע הוא שזה שהרג אחיו לא יומת ולא ידח: (יד) כי מות נמות. כלנו סופני למות וכמו המים הנגרים ארצה אשר לא יאספו אחרי השפכם במקום מדרון שנגרים כן נפשות בני אדם לא יאספו עוד אל הגוף מדרך הטבע אלא במעשה נס

רשי

(ט) עלי אדוני המלך העון. כמו הוא לכבודו כלומר אתה מדחה אותי לאמר אני מצוה עליך ואני אלך לדרכי ואתה לא תצוה עלי ובני יהרג על מי העון הזה: (יא) יזכר נא המלך את ה'. שהקפיד על אורך הדרך כי ירבה הדרך (דברים י"ט ו') וזהו מהרבת גואל הדם לשחת ואתה דוחה אותי: (יג) ולמה חשבתה כזאת. שחשדת לישראל שיבאו להרוג את השני בלא עדים והתראה: ומדבר המלך הדבר הזה כאשם. והדבר הזה שחרצת לאחרים שאמרת לי לא יפול משערת בנך ארצה עכשיו שאגלה לך שאין הדבר הזה אלא על שני בניך אל תתחרט לאמר דברתי זה כאשם והנני חוזר בי לבלתי השיב המלך את אבשלום בנו שנדחה ממנו וברח לו: ומדבר המלך. אוקינו"ן פרלמיי"ש בלע"ז: (יד) כי מות נמות. ודיינו באותו

רלבג

בנך ארצה: (ט) עלי אדני המלך העון ועל בית אבי והמלך וכסאו נקי. ר"ל עון רציחת בנה אם ירצחוהו בני המשפחה והנה אמרה דרך מוסר להראות שהמלך אשר כזה לא יקח עלה שלא להצילו: (יא) מהרבת גואל הדם לשחת. ר"ל שלא ירבו גואלי הדם לשחת כי אין זה מחק גואלי הדם כי זה הנשאר הוא ג"כ קרובם וכאלו אמרה שיזכור לפניו שיאמר להם שאין ראוי להם מלד היותם גואלי הדם שירבו לשפוך דם קרוביהם ואז נשבע דוד חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה וידמה שלא אמרה שהיה שם עדי' ולזה נשבע לה כי לפי דיני התורה לא היה בן מות אם היה הענין כמו שהגידה לו ואפשר עוד שאעפ"י שהיה בן מות לפי משפטי התורה הנה היה יכולת למלך להצילו להוראת שעה: (יג) ומדבר המלך הדבר הזה כאשם לבלתי השיב המלך את נדחו. ר"ל והנה

פי' רבי' ישעיה

(ט) עלי אדוני המלך העון. פי' כינוי הוא כלומר אם יבא גואל הדם ויהרוג את בני יהי רצון שלא תענש בדבר הזה ויהיה העון עליך: (י) ויאמר המלך המדבר אליך והבאתו אלי. פי' מי שיבוא לדבר אליך להרוג את בנך הביאהו אלי ואני אצוה שלא יוסיף ליגע בך: (יא) ותאמר יזכר נא המלך את ה' אלהיך. ועשה למען שמו: מהרבת גואל הדם לשחת. פי' מהרבות גואל הדם שהוא מפליג לשחת ולא ישמידו את בני ואני ירא מפני גואל הדם ונשבע לה המלך חי ה' אם יפול משערת בנך ארצה. מהרבת הוא שם הפועל: (יג) ותאמר האשה ולמה חשבת כזאת על עם אלהים. שירצו להמית את בני בלא עדים והתראה והבטחתני שלא יעשו לו חמס שאינו מן הדין שיהרגוהו ולא נמנעת אתה מלדבר אדוני המלך את הדבר הזה להיות כאשם ואתה מבקש להרוג את אבשלום בלי עדים והתראה ואיך משיב את נדחך שאין לו עון למות על אחרים שהיו דנים לי הבטחתני שלא יעשו דבר שלא כדין ואתה עושה דבר שלא כדין: (יד) כי מות נמות וכמי' הנגרים ארצה. כך אנחנו דומים:

מצודת ציון

(ט) וכסאו. ר"ל המלכות: (יא) מהרבת. ענין גדולה ותשיבות כמו על כל רב ביתו (אסתר א): גואל הדם. קרוב הנרצח הרוצה לנקום נקמת דמו נקרא גואל הדם שהוא כאלו נחשב לדם לגאולה: משערת בנך. אמר דרך הפלגה כדרך שאומרים הבריות: (יג) כאשם. ענין שגגה סנגרים

מצודת דוד

אחך: (ט) עלי אדוני המלך העון וגו'. כאלו תאמר יאמין לי שהאמת אתי ומיד תזכהו ואם יודע לאחר זה שלא כן הוא אזי יהיה העון עלי על שהסעיתי את המלך אבל המלך וכסאו יהיה נקי מעון זה ר"ל לא יענש לא בגופו ולא בדבר המלוכה הואיל כי מהראוי להאמין לי בזה כי שניהם ילדי הם: (י) המדבר אליך. על כי ראה המלך אשר כנים אמריה חזר ואמר לה מי המדבר אליך מאז אשר תמסור לו בנך להמיתו אותו תביאו אלי ואזהירו שלא יוסיף לגעת בך ולכופך למסור את בנך: (יא) יזכר נא המלך וגו'. כאלו חששה פן כאשר יבוא גואל הדם לפני המלך ולפי רוב גדלו ישא לו המלך פנים ולא ירחם עוד על בנה ולזה אמרה יזכר נא את ה' ולדבק במעשיו מה הוא רחום וכו' מבלי להגדיל לישא פני גואל הדם הבא לשחת ולא ישמידו את בני: חי ה'. הריני נשבע שלא יעשה לו מאומה רע: (יב) תדבר נא. שאלה רשות לדבר דבריה עם שאינם נוגעים אליה: (יג) ולמה חשבתה. ר"ל איך עלתה על דעתך להאמין דברי לחשוב על בני המשפחה עם ה' להתאכזר על בני להרגו מבלי עדים והתראה והיה לך להשכיל אמיתת הענין שלמשל נאמר ובכעס אמריה הפליגה ברוב מעשה הריגת הרוצח מבלי עדים והתראה: ומדבר המלך. ר"ל עוד אתמה מה שדבר המלך הדבר הזה שלא יפול משערת וכו' אשר הוא כאשם וכשגגה היוצאת על בלתי משיב המלך את אבשלום אשר נדח בארץ נכריה כי הלא הוא דומה בדומה כי גם לאבשלום לא התרו ועוד דברים כאלה שאין לו משפט מות (ועל כי חששה פן יחזור המלך מדבריו ולומר כי באמת שגגה היא לזה הקדימה אמריה ותאמר למה חשבת כזאת וגו' לומר שהדין דין אמת ועם אבשלום נעשה השגגה ולחלוק כבוד למלכות תלתה השגגה בהאמירה ולא בהמעשה): (יד) כי מות נמות. חזרה להביא טענות לטובת אבשלום ואמרה הלא כולנו מות נמות וא"כ ההומת קודם זמנו אין לו תרעומות רב כ"כ אחרי שסופו למות וא"כ אין להמית הרוצח בעבור זה הואיל ולא חייבה התורה כי בלא התראה נהיתה: וכמים וכו'. ר"ל ועוד בשלמא בגזל ממון חבירו אז כשישיב הגזילה באה היא ליד בעליו אבל השופך דם אדם מה שעשה עשוי ולא תוחזר אליו הנפש עם שפיכת דם הרוצח וישאר א"כ מת כשהיה והרי הוא כמים

רש"י

באותו עונש : ולא ישא אלהים נפש . אין מן המיתה לפיכך וחשב המלך מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח : (טו) ועתה אשר באתי לדבר אל המלך אדני את הדבר הזה . בכינוי עלי ועל בני : כי יראוני העם . הפחידוני מלבקש את אדוני על בנו פן יכעיסו עלי : ותאמר שפחתך אדברה נא . כענין זה אולי יעשה וגו' :
(טז) כי ישמע המלך להציל את אמתו מכף האיש . הבא להרוג את בני ולהשמידנו יחד מנחלת אלהים : (יז) ותאמר שפחתך . מאחר שיפוס המלך עלי יהיה דברו למנוחה לבני כי לא ישוב מדברו הטוב כי כמלאך ה' אדני המלך ולא יחזירנו כעס ושנאה מדברו הטוב : (יט) אם אש . כמו אם יש כמו היש וכן עוד האש בית רשע (מיכה ו' י') כמו היש

רד"ק

נם בתחיית המתים : ולא ישא אלהים נפש . שלא יוציאנה מן הגוף כלומר לא ישא פני כל איש כי כלנו נמות . ואין על האדם להרבות שפיכות דם אלא למעטו כמו שיוכל . ואם יהרוג אדם חבירו לא צוה המקום להרגו אם לא הרגו במזיד בעדים ובהתראה כדי למעט שפיכות הדם ואם הרגו שוגג צוה שיגלה עד זמן ידוע ולא יהרגו אותו אפילו הרגו מזיד אם אין שם עדים והתראה וז"ש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח אלהים חשב מחשבו' ושם משפטי' לבלתי ידח ההורג ויש לפרש וחשב אחשבות על המלך כלומר אחר שכן הוא שכלנו סופנו למות יחשוב המלך מחשבות שלא ידח ממנו נדח ואם מת אחד לא יומתו שנים וי"ת אלהים דיינא ותרגם הפסוק כן הרי מיתא דמאית וכמיא דמתאשדין וגו' : (טו) כי יראוני העם . כבר פירשנו בו פירוש אחד בתחילת הפרשה כי על נערי המלך השומרים אמרה והפירוש הנכון בעיני כי על כל בני עירה אמרה כי הפחידוני העם שלא תועיל צעקתי לפני המלך בדבר הזה : (יז) למנוחה . שיניחני מדאגתי ומעצבי : לשמוע הטוב והרע . כלומר שתשפט האמת לפי מה שתשמע : (יח) היד יואב . עמך ודברו : (יט) אם אש להמין ולהשמיל . אש חסר יו"ד והוא כמשמעו וי"ת אם אית כמו היש וכן האש בית רשע שהוא חסר תרגם האית פי' הפסוק לדעת יונתן אם יש

פי' רבי' ישעיה

ולא ישא אלהים נפש אדם . שלא ימות ואין אדם יכול לבטוח בחייו . ואם לא עכשיו אימתי תשיב את בנך . ויש למלך להשוב מחשבות לבלתי ידח ממנו הנדח ותאסף את בנך אליך קודם מותך : (טו) ועתה אשר באתי לדבר אל המלך את הדבר הזה . במשל על בני : כי יראוני העם . והפחידוני ואמרו לי אם תאמרי למלך שישיב את בנו יכעיס עליך בעבור זה הבאתי ממשל הזה כדי שתסכים ע"ז שלא יהרגו את בני הנשאר ואחר כך אגלה לך על בנך ולא תשוב מדבריך שדברת לי : (יז) יהיה נא דבר אדוני המלך למנוחה . שיניח את נפשי ויבטיחני ולא יהרגו את בני ואח"כ אסייענו על בנו שאבטח על דבריו ולא יכעס עלי : (יט) אם אש להמין

שמואל ב יד

נָמ֔וּת וְכַמַּ֙יִם֙ הַנִּגָּרִ֣ים אַ֔רְצָה אֲשֶׁ֖ר לֹ֣א יֵאָסֵ֑פוּ וְלֹא־יִשָּׂ֤א אֱלֹהִים֙ נֶ֔פֶשׁ וְחָשַׁב֙ מַחֲשָׁב֔וֹת לְבִלְתִּ֛י יִדַּ֥ח מִמֶּ֖נּוּ נִדָּֽח׃ טו וְעַתָּ֡ה אֲשֶׁר־בָּ֜אתִי לְדַבֵּ֨ר אֶל־הַמֶּ֤לֶךְ אֲדֹנִי֙ אֶת־הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה כִּ֥י יֵרְאֻ֖נִי הָעָ֑ם וַתֹּ֣אמֶר שִׁפְחָֽתְךָ֗ אֲדַבְּרָה־נָּא֙ אֶל־הַמֶּ֔לֶךְ אוּלַ֛י יַעֲשֶׂ֥ה הַמֶּ֖לֶךְ אֶת־דְּבַ֥ר אֲמָתֽוֹ׃ טז כִּ֚י יִשְׁמַ֣ע הַמֶּ֔לֶךְ לְהַצִּ֥יל אֶת־אֲמָת֖וֹ מִכַּ֣ף הָאִ֑ישׁ לְהַשְׁמִ֨יד אֹתִ֤י וְאֶת־בְּנִי֙ יַ֔חַד מִנַּחֲלַ֖ת אֱלֹהִֽים׃ יז וַתֹּאמֶר֙ שִׁפְחָ֣תְךָ֔ יִֽהְיֶה־נָּ֛א דְּבַר־אֲדֹנִ֥י הַמֶּ֖לֶךְ לִמְנוּחָ֑ה כִּ֣י ׀ כְּמַלְאַ֣ךְ הָאֱלֹהִ֗ים כֵּ֣ן אֲדֹנִ֤י הַמֶּ֙לֶךְ֙ לִשְׁמֹ֙עַ֙ הַטּ֣וֹב וְהָרָ֔ע וַיהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ יְהִ֥י עִמָּֽךְ׃ יח וַיַּ֨עַן הַמֶּ֜לֶךְ וַיֹּ֣אמֶר אֶל־הָֽאִשָּׁ֗ה אַל־נָ֨א תְכַחֲדִ֤י מִמֶּ֙נִּי֙ דָּבָ֔ר אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י שֹׁאֵ֣ל אֹתָ֑ךְ וַתֹּ֙אמֶר֙ הָֽאִשָּׁ֔ה יְדַבֶּר־נָ֖א אֲדֹנִ֥י הַמֶּֽלֶךְ׃ יט וַיֹּ֣אמֶר הַמֶּ֔לֶךְ הֲיַ֥ד יוֹאָ֛ב אִתָּ֖ךְ בְּכָל־זֹ֑את וַתַּ֨עַן הָאִשָּׁ֜ה וַתֹּ֗אמֶר חֵֽי־נַפְשְׁךָ֮ אֲדֹנִ֣י הַמֶּלֶךְ֒ אִם־אִ֣שׁ ׀ לְהֵמִ֣ין וּֽלְהַשְׂמִ֗יל מִכֹּ֛ל אֲשֶׁר־דִּבֶּ֖ר אֲדֹנִ֣י הַמֶּ֑לֶךְ כִּֽי־עַבְדְּךָ֤ יוֹאָב֙ ה֣וּא צִוָּ֔נִי וְה֗וּא שָׂ֚ם בְּפִי֙

תרגום

דְמָאִית וּכְמַיָא דְמִתְאַשְׁדִין לְאַרְעָא דְלָא אֶפְשַׁר לְהוֹן דְיִתּוֹסְפוּן כֵּן לֵית אֶפְשַׁר לְדַיָנָא דְקוּשְׁטָא לְקַבָּלָא מָמוֹן דִשְׁקַר וְדִמְחַשֵׁב מַחְשְׁבָן בְּדִיל דְלָא לְבַדָרָא מִנֵיהּ בְּדוּרָא : טו וּכְעַן דַאֲתֵיתִי לְמַלָלָא קֳדָם מַלְכָּא רִבּוֹנִי יַת פִּתְגָמָא הָדֵין אֲרֵי דַחֲלוּנִי עַמָא וַאֲמַרַת אַמְתָךְ אֲמַלֵיל כְּעַן קֳדָם מַלְכָּא מָאִים יַעְבֵּד מַלְכָּא יַת פִּתְגָמָא דְאַמְתֵיהּ: טז אֲרֵי יִשְׁמַע מַלְכָּא לְשֵׁיזָבָא יַת אַמְתֵיהּ מִיַד גַבְרָא לְשֵׁיצָאָה יָתִי וְיַת בְּרִי כַּחְדָא מֵאַחְסָנַת עַמָא דַיָי: יז וַאֲמַרַת אַמְתָךְ יְהֵי כְעַן פִּתְגָמָא דְרִבּוֹנִי מַלְכָּא לְנִיחָא אֲרֵי כְּמַלְאֲכָא דַיָי כֵּן רִבּוֹנִי מַלְכָּא לְמִשְׁמַע טַב וּבִישׁ וּמֵימְרָא דַיָי אֱלָהָךְ יְהֵי בְּסַעֲדָךְ : יח וַאֲתֵיב מַלְכָּא וַאֲמַר לְאִתְּתָא לָא כְעַן תְּכַסֵי מִנִי פִּתְגָמָא דַאֲנָא שָׁאֵל יָתִיךְ וַאֲמַרַת אִתְּתָא יְמַלֵיל כְּעַן רִבּוֹנִי מַלְכָּא : יט וַאֲמַר מַלְכָּא הֲיַד יוֹאָב עִמָךְ בְּכָל דָא וַאֲתִיבַת אִתְּתָא וַאֲמַרַת חַיֵי נַפְשָׁךְ רִבּוֹנִי מַלְכָּא אִם אִית לְמִסְטֵי לְיַמִינָא וְלִסְמָלָא מִכֹּל דִי מַלִיל רִבּוֹנִי מַלְכָּא אֲרֵי עַבְדָךְ יוֹאָב הוּא פַקְדַנִי וְהוּא שַׁוִי בְּפוּמָא

למנחת ד' חס' ו' בליש' וסי' וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה . יהי' נא דבר אדני המלך למנחה . ודמשק מנחתו . והיתה מנחתו כבוד . וכל המנחות דכוו' : מלאך האלהים ח' בקריאה וסי' נמסר בשפטים סי' י"ג : אש ג' סבירין יש וסי' עוד האש בית רשע . אש רעים . אם אש להמין ולהשמיל .

רלב"ג

והנה המלך מדבר הדבר הזה שנראה בו שהוא כמו אשם על שלא השיב את נדחו והוא אבשלום כי אם יבקש להמיתו על דבר אמנון יעשה מה שהרחיק אותו כדברו עם זאת האשה התקועית : (יד) כי מות נמות . כלנו כמו המים הנגרים ארצה שלא יתקבצו לעמוד מההגרה כן בני האדם דורכים אל המות : ולא ישא אלהים נפש . להצילה מהמות ר"ל שלא יכובד בזה הענין שום אדם ולא ישא פני נפש בזה כי ס ף כל אדם למות . והנה חשב הש"י מחשבות להמית בני האדם במינים שונים ובסבות שונות בדרך שלא יהיה נדח אחד מן האנשים שידמה בנפשו לברוח מהמות וכאילו אמרה זה להעיד כי אולי מאת הש"י היתה הסבה להמית את אמנון כי הוא חושב מחשבות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו : (יז) יהיה נא דבר אדני המלך למנוחה . ר"ל להניח לי מרגזי וזה יהיה סבה לשאול ממנו שישיב את נדחו אחר שהסכים זה הענין בבני : כי כמלאך האלהים כן אדני המלך לשמוע הטוב והרע . ר"ל כי מה שישפט באלו הדברים שיבאו לפניו מהטוב והרע ישפוט בתכלית מה שאפשר מהטוב והיושר והחמלה כאילו הוא מלאך האלהים : (יט) אם אש להמין ולהשמיל . פירשנו

מצודת דוד

כמים הנגרים ארצה שא"א לאספם ולהחזירם למקומם כי נבלעו בעפר הארץ : ולא ישא אלהים נפש . ר"ל ועוד הלא אין אלהים נושא פנים לשום נפש ומשלם ישלם לאיש כמפעלו ולמוכת האדם חושב מחשבות לשלם גמול בזה העולם לבל יהיה האדם הנדח במעשיו מוטרד ונדח ממנו יתברך כי בהצרף סיגיו יזכה לחזות בנועם ה' ולא"כ בהשגחה היתה מיתת אמנון לכפר העון אשר חטא ואבשלום היה שליח ההשגחה ואין להאשימו כ"כ בהיות כי לא התרו בו והתורה פטרתו : (טו) ועתה . ר"ל הואיל וכל דברי למשל נאמרו להמליץ טוב על אבשלום פן תאמר למה את ממשל משלים היה לך לדבר דבריך כאשר המה לזה אמרה ועתה מה שבאתי לדבר הדבר הזה להיות למשל כ"ז היה לפי שכל העם הפחידוני לומר שהמלך יגער בך כאשר תחל לדבר כי הליועץ למלך נתנוך : ותאמר . לזה אמרתי אדבר דברי בדומה לו ואולי עי"ז ימלא שאלתי : (טז) כי ישמע . כאשר ישמע המלך להציל אותו מיד האיש הגואל הדם הרוצה להשמיד אותי להיות שכולה מבני : יחד . כי במיתתו יושמד הוא ואני אהיה שכולה ממנו : מנחלת אלהים . מהנחלה הניתן לנו מן השמים לירשנו הם : (יז) ותאמר . אז אמרה שפחתך יהיה דבר המלך למנוחה לבנו כמו שהציל את בני לפי מחשבתו שבאמת נעשתה הדבר כ"כ ינוח לבנו על כי היותם בדומה לו : כי כמלאך . ר"ל הן ידעתי שבל יתחלף מעשיך למאמריך ולא יחזירך הכעס והשנאה מדבריך הטובים והישרים אשר דברת עד כה כי כמלאך האלהים שאין בו התחלפות מצד עצמו כן אדוני כי נפשו מקבלת להבין מהו הטוב ומהו הרע וישכיל א"כ אשר ההתחלפות רעה היא ויחדל ממנה : וה' . כהתימה לדבר דבריה רצתה להפטר ממנו ואמרה לו וה' אלהיך יהיה עמך כדרך הנפטרים : (יח) אל נא תכחדי . אל תעלם ממני אמיתת הדבר אשר אשאל אותך : (יט) היד יואב . האם

מצודת ציון

(יד) הנגרים. ענין הזלה ונטיפה כמו כמים מוגרים במורד (מיכה א) : (יח) תכחדי . ענין העלמה כמו ואשמותי ממך לא נכחדו (תהלים סט) : (יט) אש . הוא כמו יש וכן עוד האש בית רשע

שִׁפְחָתְךָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ כ לְבַעֲבוּר סַבֵּב אֶת־פְּנֵי הַדָּבָר עָשָׂה עַבְדְּךָ יוֹאָב אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַאדֹנִי חָכָם כְּחָכְמַת מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים לָדַעַת אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ כא וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב הִנֵּה־נָא עָשִׂיתִי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֵךְ הָשֵׁב אֶת־הַנַּעַר אֶת־אַבְשָׁלוֹם׃ כב וַיִּפֹּל יוֹאָב אֶל־פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ וַיְבָרֶךְ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר יוֹאָב הַיּוֹם יָדַע עַבְדְּךָ כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר עַבְדּוֹ׃ כג וַיָּקָם יוֹאָב וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּרָה וַיָּבֵא אֶת־אַבְשָׁלוֹם יְרוּשָׁלָ‍ִם׃ כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יִסֹּב אֶל־בֵּיתוֹ וּפָנַי לֹא יִרְאֶה וַיִּסֹּב אַבְשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה׃ כה וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא־הָיָה אִישׁ־יָפֶה בְּכָל־יִשְׂרָאֵל לְהַלֵּל מְאֹד מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֳדוֹ לֹא־הָיָה בוֹ מוּם׃ כו וּבְגַלְּחוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים ׀ לַיָּמִים אֲשֶׁר יְגַלֵּחַ כִּי־כָבֵד עָלָיו וְגִלְּחוֹ וְשָׁקַל אֶת־שְׂעַר רֹאשׁוֹ מָאתַיִם שְׁקָלִים בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ׃ כז וַיִּוָּלְדוּ לְאַבְשָׁלוֹם שְׁלוֹשָׁה בָנִים וּבַת אַחַת וּשְׁמָהּ תָּמָר הִיא הָיְתָה אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה׃ כח וַיֵּשֶׁב אַבְשָׁלוֹם בִּירוּשָׁלַ‍ִם שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה׃ כט וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם אֶל־יוֹאָב לִשְׁלֹחַ אֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ וְלֹא אָבָה לָבוֹא אֵלָיו וַיִּשְׁלַח עוֹד שֵׁנִית וְלֹא אָבָה לָבוֹא׃

(ג' ד' — עשית ק' — ו' — עבדך ק' — י"א — ג' א"ג — י"ו — ג' ב' — כ' ס' — ד' מ"ג בנגי' — ג' חס' אליו)

דְּאַמְתָךְ יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃ כ בְּדִיל לְאַקְפָא יַת אַפֵּי פִּתְגָּמָא עֲבַד עַבְדָּךְ יוֹאָב יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְרִבּוֹנִי חַכִּים כְּחָכְמַת מַלְאָכָא דַיְיָ לְמִידַע יַת כָּל דִּי בְאַרְעָא׃ כא וַאֲמַר מַלְכָּא לְיוֹאָב הָא כְעַן עֲבָדִית יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְאֱזֵיל אָתֵיב יַת עוּלֵימָא יַת אַבְשָׁלוֹם׃ כב וּנְפַל יוֹאָב עַל אַפּוֹהִי לְאַרְעָא וּסְגִיד וּבָרֵיךְ יַת מַלְכָּא וַאֲמַר יוֹאָב יוֹמָא דֵין יְדַע עַבְדָּךְ אֲרֵי אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ רִבּוֹנִי מַלְכָּא דַּעֲבַד מַלְכָּא יַת פִּתְגָּמָא דְעַבְדֵּיהּ׃ כג וְקָם יוֹאָב וַאֲזַל לִגְשׁוּר וְאַיְתִי יַת אַבְשָׁלוֹם לִירוּשְׁלֶם׃ כד וַאֲמַר מַלְכָּא יִסְתְּחַר לְבֵיתֵיהּ וְאַפֵּי לָא יֶחֱזֵי וְאִסְתְּחַר אַבְשָׁלוֹם לְבֵיתֵיהּ וְאַפֵּי מַלְכָּא לָא חֲזָא׃ כה וּכְאַבְשָׁלוֹם לָא הֲוָה גְּבַר שַׁפִּיר בְּכָל יִשְׂרָאֵל לְשַׁבְחָא לַחֲדָא מִפַּרְסַת רִגְלוֹהִי וְעַד מוֹחֵיהּ לָא הֲוָה בֵיהּ מוּמָא׃ כו וּבְסַפָּרוּתֵיהּ יַת רֵישֵׁיהּ וַהֲוֵי מִזְּמַן עִדָּן לְעִדָּן דִּמְסַפַּר אֲרֵי יַקִּיר עֲלוֹהִי וּמְסַפַּר לֵיהּ וְתָקֵיל יַת סְעַר רֵישֵׁיהּ מָאתָן סִלְעִין בְּמַתְקָלָא דְמַלְכָּא׃ כז וְאִתְיְלִידוּ לְאַבְשָׁלוֹם תְּלָתָא בְּנִין וּבְרַתָּא חֲדָא וּשְׁמַהּ תָּמָר הִיא הֲוַת אִתְּתָא שַׁפִּירַת חֵיזוּ׃ כח וִיתֵיב אַבְשָׁלוֹם בִּירוּשְׁלֶם תַּרְתֵּין שְׁנִין וְאַפֵּי מַלְכָּא לָא חֲזָא׃ כט וּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם לְוָת יוֹאָב לְשַׁלְחָא יָתֵיהּ לְוָת מַלְכָּא וְלָא אֲבָה לְמֵיתֵי לְוָתֵיהּ וּשְׁלַח עוֹד תִּנְיָנוּת וְלָא אֲבָה לְמֵיתֵי׃

תולדות אהרן וכאבשלום. סוטה י (סוטה יז): וזהיה מקץ. נזיר ד סוטה י: ויולדו לאבשלום. סוטה יא: וישב אבשלום. סנהדרין סט:

רדק

יש לנטות ימין ושמאל מכל אשר דברת אלא כן הוא כמו שאתה אומר כי עבדך יואב צוני ואם נפרש איש כמשמעו יהי' פירושו כן אם איש אחר צוני להימין ולהשמאיל מכל הדברים האלה אלא כאשר דבר אדוני המלך כן הוא כי עבדך יואב הוא היה שצוני ויהיה פירוש אשר כמו כאשר וכן תאכל מצות אשר צויתיך כאשר צויתיך ויהיה מכל אשר דבר נסתר עמו פירושו מכל מה אשר אמרתי וכמוהו רבים במקרא להיות מלה חסרה מן הענין בהיות הדבר מובן מן הענין הקודם כמו שכתבנו בספר מכלל: (כ) לדעת את כל אשר בארץ בין בדבריך בין בדברים אחרים: (כא) הנה נא עשיתי. ששמעת לדברי האשה המדברת אלי במצותיך ונסחא מדוייקת מצאתי כתוב עשיתי וקרי עשית ופי' לאותה הנסחא אתה עשית את הדבר הזה לשלוח לי התקועית לסבב פני הדבר על אבשלום לך השיבו כדברך: (כב) אל פניו. כמו על פניו כמו אל ההרים לא אכל על ההרים: עבדו. כתיב עבדך קרי והענין אחד הוא: (כה) וכאבשלום לא היה איש יפה. סמוך לסיפור המרד שמרד באביו ספר מה גרם לו זה כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו וחשב כי אין ראוי למלוכה מבני דוד כמוהו ומרד אולי שמע כי בלב המלך להמליך שלמה אחריו ומרד על אביו בחייו וגנב לב ישראל: (כו) ובגלחו. אמרו רז"ל כי אבשלום נזיר עולם היה כן היתה קבלה בידם כי מן הפסוקי' לא ראו זה כי אפשר כי הוא היה מגדל שערו ליופי שערו להתגאות בו ולהתנאות ומשנה לשנה כשהיה כבד עליו שלא יוכל לסבלו היה מגלחו אבל הם ז"ל קבלו כי בנזירות היה מגדל אותו ולמדו מזה כי מי שנדר בנזיר עולם כל ימי חייו כשהכביד שערו מיקל בתער משנים עשר חדש לשנים עשר חדש שנאמר ויהי מקץ ימים לימים זהו משנה לשנה כי ימים הוא שנה כמו ימים תהיה גאולתו: באבן המלך. כתרגום במתקלא דמלכא כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן שהוא

רשי

היה: (כ) לבעבור סבב. לגלגל עד שיבא דבר בנו של מלך לאור: ואדני חכם. והבנת כי מאת יואב יצאת אל

רלבג

פירשו בו אם יש להימין ולהשמאיל ורצון בו שאין לנטות ימין ושמאל מכל אשר דבר המלך כי כן הוא האמת: (כ) לבעבור סבב את פני הדבר. הנה פני הדבר הוא מה שראוי שיפנה הדבר אליו והוא התכלית הראוי וכאלו אמר שהוא עשה כן כדי שיגיע התכלית הראוי: (כו) כי כבד עליו וגלחו. מגיד שלולא שכבד עליו לא היה מגלח אותו חס לאות כי היה נזיר מגדל פרע שער ראשו ולפי שהנזיר לתגלחת הוא נזיר לשאר הדברים אשר בהם המירוי כמו שבארנו בפרשת נזיר למדנו שהוא היה נזיר ולפי שזה היה מנהגו תמיד משנה לשנה כמו שספר בזה המקום למדנו מזה שאבשלום היה נזיר עולם: מאתים שקלים באבן המלך. הנה

פי' רבי ישעיה

להמין ולהשמיל. פי' כמו אם יש ודומה לו עוד. האש כבית רשע שפתרונו היש: להמין כמו להימין ונעלם היו"ד ולהשמיל כמו ולהשמאיל ונעלם האל"ף: (כט) ולא אבה לבוא אליו. פי' שלא שמע לו דוד ואמר לו ופני לא יראה:

הלך י"א בקריאה וסי' ויאמר קח נא את בנך יחידך. ותאמר לו אמו עלי קללתך בני. ויאמרו לו החרש. ותיתה שוב ולך בשלום: מלא קרנך שמן. השב את הנער. ואלישע הנביא. ויאמר המלך אל חזאל. קח בידך את המגלה: ואזל גא ולך. ולך בא אל המגלה. אכול את המגלה הזאת: ואל פנו ו' בקריאה נסי' לשנאיו אל פניו להאבדו ב' בו. ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו. ויפל ויאבק אל פניו. ויצא אל פניו יהוא בן חנני. חן יקפלני לו אוהל:

מצודת ציון

רשע (מיכה ו): להמין ולהשמיל. מלשון ימין ושמאל: (כ) פני הדבר. תחלת הדבר: (כו) ימים. שנה: באבן המלך. במשקל המלך כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן (דברים כה) ע"ש שדרכה להיות

מצודת דוד

כח חכמת יואב פה כל דבריך: אם אש להמין. אם יש לנטות לימין או לשמאל מכל דברי אדוני אשר ידבר בכל עת כי מזה נראה גודל החכמה אשר בו: הוא צוני. ללכת אל אדוני: והוא שם וגו'. כל דברי המשל שם הוא בפי:

(כ) למעבור סבב. ר"ל ומה ששלח אותי ולא הלך בעצמו כי לבעבור סבב וגו' עשה הדבר הזה לשלחני במקומו כי אני הלא יכולה הייתי לדבר בדומה לו לסבב ממנו דבר הנגלה והוא פני הדבר ותחלת המחשבה אבל יואב עצמו לא היה לו מקום לסבב הדבר הנגלה בזה האופן ולא רצה גם הוא לדבר הדבר באשר היטב לדעת וגו'. כי השכלת לדעת ממי יצאו הדברים והנה בעבור רוב החכמה שבך אין לנטות מדבריך ימין ושמאל: (כא) עשית וגו'. לשלח את התקועית לזה לך והשיבו כי המתחיל בדבר עליו לגמרו: (כה) להלל מאד. הראוי להלל מאד: (כו) והיה. עת גלוחו היה מסוף שנה לסוף שנה: מאתים. והיו במשקל מאתים שקלים: ראש

ל ויאמר אל-עבדיו ראו חלקת יואב אל-ידי ולו-שם שערים לכו והוציתיה (והציתוה ק') באש ויצתו עבדי אבשלום את-החלקה באש: לא ויקם יואב ויבא אל-אבשלום הביתה ויאמר אליו למה הציתו עבדיך את-החלקה אשר-לי באש: לב ויאמר אבשלום אל-יואב הנה שלחתי אליך | לאמר בא הנה ואשלחה אתך אל-המלך לאמר למה באתי מגשור טוב לי עד אני-שם ועתה אראה פני המלך ואם-יש-בי עון והמתני: לג ויבא יואב אל-המלך ויגד-לו ויקרא אל-אבשלום ויבא אל-המלך וישתחו לו על-אפיו ארצה לפני המלך וישק המלך לאבשלום:

טו א ויהי מאחרי כן ויעש לו אבשלום מרכבה וססים וחמשים איש רצים לפניו: ב והשכים אבשלום ועמד על-יד דרך השער ויהי כל-האיש אשר-יהיה-לו ריב לבוא אל-המלך למשפט ויקרא אבשלום אליו ויאמר אי-מזה עיר אתה ויאמר מאחד שבטי-ישראל עבדך: ג ויאמר אליו אבשלום ראה דבריך טובים ונכחים ושמע אין-לך מאת המלך: ד ויאמר אבשלום מי-ישמני שפט בארץ ועלי יבא כל-איש אשר-יהיה-לו ריב ומשפט והצדקתיו: ה והיה בקרב-איש להשתחות לו ושלח את-ידו והחזיק לו ונשק לו: ו ויעש אבשלום כדבר הזה לכל-ישראל אשר-יבאו

(מסורה: והציתוה ק' · י"ד · ג' חס' כספ' · י"ד חס' · ג' חס' · ג' · ג' חס' · ב' לוב · ט"ז · ל' · ד' · ל' חסר · ס' · ל'. ל' · ל')

תרגום

ל ואמר לעבדוהי חזו אחסנתיה דיואב דסמיכא לדילי וליה תמן סעורין אזילו ואדלקוה בנורא ואדליקו עבדי אבשלום ית אחסנתיה בנורא: לא וקם יואב ואתא לות אבשלום לביתא ואמר ליה למא אדליקו עבדיך ית אחסנתא דילי בנורא: לב ואמר אבשלום ליואב הא שלחית לותך למימר איתא הלכא ואשלחינך לות מלכא למימר למה אתיתי מגשור טב לי עוד דאנא תמן וכען אחזי אפי מלכא ואם אית בי חובא ויקטלינני: לג ואתא יואב לות מלכא וחוי ליה וקרא לאבשלום ואתא לות מלכא וסגיד ליה על אפוהי על ארעא קדם מלכא ונשק מלכא לאבשלום: א והוה מבתר כן ועבד ליה אבשלום רתיכין וסוסון וחמשין גברא רהטין קדמוהי: ב ומקדים אבשלום וקאים על כיבש אורח תרעא והוי כל גברא דיהי ליה דין למיעל לקדם מלכא למידן וקרי אבשלום ליה ואמר אי מדא קרתא את ואמר מחד שבטיא דישראל עבדך: ג ואמר ליה אבשלום חזי פתגמך תקנין ויאן ושמע לית לך מן קדם מלכא: ד ואמר אבשלום מן ימנני דינא בארעא וקדמי ייתי כל גבר דיהי ליה דין ומצו ואדינניה בקשוט: ה והוה כד קרב גברא למסגד ליה ומושיט ית ידיה ומתקיף ביה ונשיק ליה: ו ועבד אבשלום כפתגמא הדין לכל ישראל דאתן למידן

רשי

(ל) אל ידי. סמוך לרשותי במקום שאני יכול להזיק: אל ידי. אינמיי"ש אוסי"ש בלע"ז: (לב) והמיתני. ויהרוג אותי המלך: (א) וחמשים איש וגו'. כולם נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: (ב) והשכים אבשלום. בכל בקר: מאחד שבטי ישראל עבדך. משבט פלוני: (ד) והצדקתיו. ואדינניה בקושטא

רלבג

הנה היה שוקל זה במשקל המלך אם לפי שהיה נותן משקלם כסף או זהב לבית המקדש או לעניים או שהיה שוקל זה לראות הפלגת רבוי שערו: (לג) וישק המלך לאבשלום. הנה לא נשקו בפיו ולזה היתה הנשיקה נקשרת עם אות למ"ד: (א) וחמשים איש רצי' לפניו. הנה מפני שלא היה מדרך מלכי ישראל להרבות סוסים כמו שהזהירה התורה הנה היה הענין הזה דבר גדול בחק אבשלום כי לא היה מלך: (ב) ועמד על יד דרך השער. ר"ל שהוא עמד על מקום שמשם יעברו העוברים לבא אל שער המלך

ואם יש ג' וסי' ואם יש בי עון המיתני אתה. ואם יש בי עון והמיתני. דבר ה' אתם: מאחרי ג' וסימ' ויעש לו אבשלום מרכבה. שוא לכם משכימי. הוי משכימי בבקר: למשפט ט"ז דגשים וסי' והיו לכם הערים: כי יפלא ממך דבר. וישב בעיר ההיא עד. והיא ישבת תחת תמר והשכים אבשלום ועמד. ויעש אבשלום כדבר הזה. ויסרו למשפט אלהיו יורנו. החרישו אלי איים ולאמים. כל כלי יוצר עליך. נהמה כדובים כולנו וכיונים. אתה אל תירא עבדי. וחברו. וקרבתי אליכם למשפט. וה' לעולם ישב בקום. למשפט אלהים:

תולדות אהרן ויאמר אל עבדיו. סוטה שם. מי ישימני שופט. (שם שם):

רדק

שהוא משקל: (ל) אל ידי סמוך למקום שדותי ותרגום דסמיכא לדילי: לכו והציתוה. הכתוב הוא על דרך נחי הפ"א למדבר בעדו ר"ל שהוא עצמו ילך עמהם והקרי הוא על דרך חסרי הפ"א והוא צווי לרבים ושניהם ענין אחד אלא שהקרי יותר קרוב: (לב) ואם יש בי עון. כי לא לחנם הרגתי אמנון כי הוא ענה את תמר אחותי ובזה אותה בתכלית הבזיון: (ב) והשכים. כן היה נוהגו בכל בקר ובקר: על יד דרך השער. על מקום שהיה בדרך השער ויו"ת על כיבש אורח תרעא ר"ל מסילת הדרך: (ד) ועלי יבא. כמו ואלי ורבים על במקום אל: והצדקתיו. כתרגומו ואדיננ' בקושטא: (ה) בקרב איש. הבי"ת מעמדת בגעיא והרי"ש חטופה: והחזיק לו. כמו בו וכן להחזיק לחרב כמו בחרב ויהי

מצודת ציון

להיות אחכן: (ל) חלקת. אחוזת שדה כמו ויקן את חלקת השדה (בראשית לג): אל ידי. אל מקומי: והציתוה. מלשון הלתה והבערה: טו (א) ויעש. ענין אסיפה וקנין כמו הנפש אשר עשו בחרן (שם יב): מרכבה. עגלה לרכוב בו: (ב) ריב. משפט: אי מזה. איזה העיר שתאמר מזה אני: (ג) ונכוחים. צודקים שראוי להתוכח בהם כמו משיב דברים נכוחים (משלי כד): (ד) ועלי. כמו ואלי: קרואים

מצודת דוד

(ל) ראו. השכלו לדעת חלקת יואב אשר היא אל ידי סמוכה למקום חלקתי: (לב) בא הנה וכו'. ועל שלא באת נויתי להצית החלקה בכדי שתבוא הנה: למה באתי מה התועלת בביאתי אם אינני רואה פני המלך: טוב לי וכו'. כי שם הייתי רואה פני המלך אבי אמי. ואם יש בי עון. ר"ל כראותי פניו השיב אמרים על מה הרגתי את אמנון ואם אעפ"כ ימצא בי עון כי לא יקבל אמרי אזי מקבל אני עלי המיתה בפני אמות: טו (א) מאחרי כן. אחר שמחל לו אביו על עונו: רצים. ברגלים: (ב) והשכים. כן היה דרכו בכל בוקר: על יד. על מקום שהיה בדרך השער: לבוא. והלך לבוא אל המלך: אי מזה. הוא מדרך חיבה לשאול את האדם מקומו וענינו: מאחד שבטי. כל אחד היה משיב כפי השבט שהיה ממנו אבל לא העיר כי לא היו כל ערי ישראל נכרים לאבשלום ואם שאל גם על העיר זה היה להראות חיבה יתירה: (ג) ראה וכו'. כאשר ספר לו דבר המשפט אמר לו ראה בראיית הלב שטובים דבריך והדין עמך אבל לא הועמד מהמלך איש חכם לשמוע לך ר"ל להבין הדבר: (ד) והצדקתיו. ר"ל הייתי מצדיק את הדין לדונו בצדק כי מאד הייתי נותן לב להבין דבר המשפט: (ה) בקרב. כאשר קרב מי להשתחות לו אז

(ז) ויהי מקץ ארבעים שנה. אמרו רז"ל ארבעים שנה מזמן ששאלו להם מלך ואמרו אותה שנה ששאלו להם מלך עשירית של שמואל היתה ושאול מלך עם שמואל שנה אחת ושתים שמלך שאול בעצמו הרי שלש ול"ז של דוד הרי ארבעים כי בשלשים ושבע של דוד מרד אבשלום ואמר זמן זה במרד אבשלום כלומר כי לקץ ארבעים שנה ששאלו להם ישראל מלך יצא מרד במלכותם ונהרגו כמה מישראל: ואשלם את נדרי. אמר שיקריב קרבן נדרו בחברון אשר נדר בגשור כי שעת היתר הבמות היה ויכול האדם מקריב בכל מקום שירצה אע"פ שאהל מועד היה בגבעון ומן הנראה מה שהלך לחברון להקריב לפי שהיה דעתו למרות ולמלוך אחר המקום שהוקם בו אביו למלך. ובדברי רבותינו ז"ל לא הלך אלא להביא כבשים מחברון להקריב שם כי שם היו הכבשים הטובים והקשו על האומר זה ואמרו בחברון מחברון מבעי ליה: (ח) אם ישיב ישיבני. ישיב כתיב וקרי ישוב ישיב לשון תשובה והקרי ישוב לשון ישיבה והוא מקור ר"ל אם ישיבני ירושלם שאשב בה: (י) כשמעכם. בכ"ף: (יא) קרואים והולכים לתומם. קראם שילכו עמו לחברון שילך שם להקריב קרבן והם לא ידעו דבר המרד שהיה בלבו וזהו לתומ' כמו משך בקשת לתומו שלא היה יודע כי מלך ישראל הוא. ובדרש כי אמר לאביו שיכתוב לו בכתב מנותו לשני האנשים שיבחר שילכו עמו והיה מראה הכתב ההוא לשני אנשים ואחר כך לשני אנשים אחרים ולא היו יודעים אלו באלו כן עשה עד שהיו עמו מאתים איש הה"ד קרואים והולכים לתומם קרואים מדוד והולכים לתומם מאבשלום: (יב) מעירו מגילה בזבחו את הזבחים. בחברון שלח לאחיתופל שיבא מעירו מגילה או פירושו וישלח אבשלו' ויקח את אחיתופל מעירו מגילה ויבא אליו וקשר עמו: (יד) קומו ונברחה. כי אם לא נהיה בעיר לא יבא אל העיר ואם יבא אל העיר וימלא

פי' רבי ישעיה

(ז) ויהי מקץ ארבעים שנה. ששאלו להם מלך משמואל. ויש לומר ארבעים שנה למלכות דוד שבסוף שניו היה המעשה הזה: אשר נדרתי לה' בחברון. פי' במה היתה לו שם שאז הותרו הבמות עד שלא באו לירושלם: (ח) אם ישיב. כמו אם ישוב ונתחלף השורק בחולם:

ו כַּמִּשְׁפָּט אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת־לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל׃ ז וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא וַאֲשַׁלֵּם אֶת־נִדְרִי אֲשֶׁר־נָדַרְתִּי לַיהוָה בְּחֶבְרוֹן׃ ח כִּי־נֵדֶר נָדַר עַבְדְּךָ בְּשִׁבְתִּי בִגְשׁוּר בַּאֲרָם לֵאמֹר אִם־יָשִׁיב (ישוב ק') יְשִׁיבֵנִי יְהוָה יְרוּשָׁלִַם וְעָבַדְתִּי אֶת־יְהוָה׃ ט וַיֹּאמֶר־לוֹ הַמֶּלֶךְ לֵךְ בְּשָׁלוֹם וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ חֶבְרוֹנָה׃ י וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם מְרַגְּלִים בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשֹּׁפָר וַאֲמַרְתֶּם מָלַךְ אַבְשָׁלוֹם בְּחֶבְרוֹן׃ יא וְאֶת־אַבְשָׁלוֹם הָלְכוּ מָאתַיִם אִישׁ מִירוּשָׁלִַם קְרֻאִים וְהֹלְכִים לְתֻמָּם וְלֹא יָדְעוּ כָּל־דָּבָר׃ יב וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם אֶת־אֲחִיתֹפֶל הַגִּילֹנִי יוֹעֵץ דָּוִד מֵעִירוֹ מִגִּלֹה בְּזָבְחוֹ אֶת־הַזְּבָחִים וַיְהִי הַקֶּשֶׁר אַמִּץ וְהָעָם הוֹלֵךְ וָרָב אֶת־אַבְשָׁלוֹם׃ יג וַיָּבֹא הַמַּגִּיד אֶל־דָּוִד לֵאמֹר הָיָה לֶב־אִישׁ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם׃ יד וַיֹּאמֶר דָּוִד לְכָל־עֲבָדָיו אֲשֶׁר־אִתּוֹ בִירוּשָׁלִַם קוּמוּ וְנִבְרָחָה כִּי לֹא־תִהְיֶה־לָּנוּ פְלֵיטָה מִפְּנֵי אַבְשָׁלֹם מַהֲרוּ לָלֶכֶת פֶּן־יְמַהֵר וְהִשִּׂגֵנוּ וְהִדִּיחַ עָלֵינוּ אֶת־הָרָעָה וְהִכָּה הָעִיר לְפִי־חָרֶב׃

מהרו ד' וסי' נמסר בסדר וינש:

תולדות אהרן ויגנב אבשלום. סוטה ט (שם שם): ויהי מקץ. נזיר ד סוטה לד סנהדרין סט תמורה יד (שם שם) לך בשלום. ברכות סו מ"ק כט:

לְוָת מַלְכָּא וְגָנֵב אַבְשָׁלוֹם יָת לִבָּא דֶאֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל׃ ז וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין שְׁנִין וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לְמַלְכָּא אֵיזִיל כְּעַן וַאֲשַׁלֵּם יָת נִדְרִי דְנִדְרִית קֳדָם יְיָ בְּחֶבְרוֹן׃ ח אֲרֵי נִדְרָא נְדַר עַבְדָּךְ בְּמֵיתְבִי בִגְשׁוּר בַּאֲרָם לְמֵימַר אִם אֲתָבָא יְתִיבִנַּנִי יְיָ לִירוּשְׁלֶם וְאֶפְלַח קֳדָם יְיָ׃ ט וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא אֱזִיל בִּשְׁלָם וְקָם וַאֲזַל לְחֶבְרוֹן׃ י וּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם מְאַלְּלִין בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר כְּמִשְׁמַעְכוֹן יָת קַל שׁוֹפָרָא וְתֵימְרוּן מְלַךְ אַבְשָׁלוֹם בְּחֶבְרוֹן׃ יא וְעִם אַבְשָׁלוֹם אֲזַלוּ מָאתַן גֻּבְרִין מִירוּשְׁלֶם זְמִינִין וְאָזְלִין לְתוּמֵיהוֹן וְלָא יָדְעִין כָּל מִדָּעַם׃ יב וּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם יָת אֲחִיתוֹפֶל גִּילוֹנָאָה מְלִיכָא דְדָוִד מִקַּרְתֵּיהּ מִגִּלֹה בְּדַבָּחוּתֵיהּ יָת דִּבְחַיָּא וַהֲוָה מֶרְדָּא תַּקִּיף וְעַמָּא אָזִיל וְסָגֵי עִם אַבְשָׁלוֹם׃ יג וַאֲתָא דִמְחַוֵּי לְוָת דָּוִד לְמֵימַר אִתְפְּנֵי לִבָּא דֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בָּתַר אַבְשָׁלוֹם׃ יד וַאֲמַר דָּוִד לְכָל עַבְדוֹהִי דִּי עִמֵּיהּ בִּירוּשְׁלֶם קוּמוּ וְנֵעֱרוֹק אֲרֵי לָא תְהֵי לָנָא שֵׁיזָבָא מִן קֳדָם אַבְשָׁלוֹם אוֹחוּ לְמֵיזַל דִּילְמָא יוֹחֵי וְיַדְבְּקִינָנָא וְיַיְתֵי עֲלָנָא בִּישְׁתָא וְיִמְחֵי יָת קַרְתָּא לְפִתְגָם דְּחָרֶב׃

בקושטא: (ז) מקץ ארבעים שנה. ששאלו ישראל מלך משמואל ונתגלגל דבר מרד והשפלה במלכות: אלכה נא. לחברון: ואשלם את נדרי. אמרו רבותינו להביא כבשים מחברון כי שם היו כבשים שמנים: (יא) קרואים והולכים לתמם. מפורש במסכת סוטה ירושלמית שבקש מאביו שיכתוב לו שכל שני בני אדם שיבקש שילכו עמו ילכו והיה מראה אותו לשנים כאן ואח"כ לשנים אחרים

רלבג

המלך: (ו) ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל. ר"ל שאלו הכזבי' כאלו גנב לבם מאת המלך דוד ולקחו לו כי בזה משך לב העם אליו: (ז) ויהי מקץ ארבעים שנה. יתכן שאלו ארבעים שנה התחילו מעת משיחת המלכות בישראל ר"ל מעת המשח שאול או התחילו מעת שלמות ארבעים שנה מעת המשח דוד ואולי הוגד על דרך נבואה שארבעים שנה יעמוד מלכות דוד ולזה חשב אבשלום שאז יהיה העת שתסור המלוכה מדוד ודמה מפני זה שכבר תשלם מחשבתו בהריגת אביו לסבב שתהיה הממלכה לו: ואשלם את נדרי לה' בחברון. ידמה שהיתה אז במת נכור בחברון ואמר אבשלו' לזבוח שם זבחים לה' כי לא נאסרו הבמות כי אז היו בין המנוח' והנחלה ר"ל בין משכן שילה ובין בית המקדש ולא נאסרו הבמות לגמרי עד שנבנה בית המקדש בהר המוריה כמו שנתבאר בתורה ולזה אמר בספר מלכים רק העם מזבחי' ומקטרי' בבמות כי לא נבנה בית לשם ה' עד הימים ההם והנה מפני שראה אבשלום שעם לאחוז המלוכה לדוד והצליח בה חשב שיהיה המקום גורם ולזה בחר ללכת לחברון: (ח) ועבדתי את ה'. ר"ל לזבוח לו זבחים: (יב) מעירו מגלה. יתכן ששלחו אל חברון מגילה לא מירושלם לירא שמא לא יתרצה אחיתופל להיות כנגד דוד ואם היה אומר לו זה בירושלם אולי היה אחיתופל מגיד זה לדוד כי הוא יועץ דוד: (יד) והדיח עלינו את הרעה. ר"ל ויבא בחזק ובתוקף את הרעה

מצודת ציון

(יא) קרואים. מזומנים וכן ואחרי כן יאכלו הקרואים (ש"א ט): (יב) הקשר. המרד ע"ש שבעלי המרד יתקשרו באגודה אחת וכן כי קשרתם כולכם (שם כב): אמיץ. חזק: (יד) פליטה. הצלה כמו ומפלטי לי (לקמן כב): והדיח. מלשון דחיה

מצודת דוד

בו ונשקו: (ו) ויגנב. ר"ל בחלקלקות אמריו המשיך אליו לב ישראל: (ז) ארבעים שנה. ארז"ל שהוא מזמן אשר שאלו להם מלך ותלה בה כי תחת השאלה באה מרד במלכות ונהרגו מהם ובהם: בחברון. להקריב על הבמה העומדת בחברון: (ח) ועבדתי. עם הבאת קרבנות: (י) וישלח. טרם הלכו לחברון שלח מרגלים לחקור דעת העם ואמר להם כאשר תשמעו קול השופר שיתקעו במלכותי תאמרו שמלך אבשלום ותשמעו מה בפיהם: (יא) קרואים. היו קרואים מאבשלום על הזבח והלכו בתום לבבם ולא ידעו מכל זה: (יב) את אחיתופל. ר"ל להביא את אחיתופל מעירו: בזבחו. בעת זבחו וגו': הולך ורב. בכל עת היו מוספים ומתרבים: (יד) כי לא תהיה וגו'. כי רב העם אשר אתו וא"א להנצל מפניו במעוז העיר: והשגנו. עודנו

רשי

אחריו וכן הרבה : (יז) בית המרחק . באתר דרחיק : (יח) על ידו . אצלו הוא עומד והם עוברים : (יט) עם המלך. עם אבשלום : כי נכרי אתה . ואנחנו בורחים מאין לידה ומזון ומתוך שאתה נכרי לא תמצא מרחמים : וגם גולה אתה למקומך . וגם אם גולה אתה מעם המלך שאינך רוצה להיות עמו למקומך חזור לך כי לא טוב לכתך עמי שהרי תמול באת :
(כ) והיום אניעך עמנו . ואין לי מקום שאוכל להושיבך שם ולהמלט כי אני הולך אל אשר יקרני המקרה ללכת יום יום כשאשמע שהרודפים כאן אני בורח כאן וכן תרגם יונתן וגם גולה אתה למקומך ואף אם גלי את אזיל לך לאתרך : חסד ואמת . אני מחזיק בך טובת חסד ואמת שעשית עמדי

רדק

וימלא אותנו בעיר לא תהיה לנו פליט' ממנו ויכה את העיר וזהו שאמר פן ימהר קודם שיעש' דבר אחר ובא אל העיר שיחשוב שימלאני הנה לפיכך נמהר אנחנו לברוח ובדרש שלא ידון אותנו כעיר הנדחת ועוד אמרו נטל בעל הכוס להדיח את הכוס אינו זז עד שימרקנו כלומר כיון שהתחיל הפורענות לבא ירא אני שלא נכלה ממנו : (יז) ברגליו . עמו וכן וכל העם אשר ברגליך וכת"י עמיה : בית המרחק . כתרגומו באתר דרחיק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם . ובדרש מלמד שנדוהו הה"ד ישובו לי יראיך מלמד שפרשו ממנו : (יח) על ידו . כמו לפניו כמו שאמר על פי המלך : וכל הכרתי וכל הפלתי. ת"י וכל קשתיא וכל קלעיא ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל ורבו' ז"ל פי' אלו אורים ותומים ומלת כל קשה לפירושם : וכל הגתי' . אמרו כי גוים היו וכן אתי הגתי גוי היה ולפי דעתי כי ישראלים היו שהיו מתגוררים בגת ובאו עתה לעזרת דוד וזהו שאמר אשר באו ברגלו מגת פי' בעבורו כמו ויברך ה' אותי לרגלי בעבורי וכבר פי' עוד למעלה בענין הגתי' בדבר עטרת מלכם ות"י ברגלו עמיה ר"ל עם אתי הגתי ואע"פ שלא נזכר ידוע כי אתי הגתי היה ראש לשש מאות איש אלה וכן אמר ויעבור אתי הגתי וכל אנשיו : (יט) שוב ושב עם המלך . פי' עם אבשלום המלך שרצו ישראל להמליכו : כי נכרי אתה . לפי שהתגורר בגת ימים רבים ואולי נולד שם ועתה באת מקרוב כי נכרי אתה עדיין וגולה אתה איך אניעך עוד ופי' גולה מטלטל כי לשון גלות יש שהוא טלטול השבי והוא הרוב ויש שהוא טלטול בלא שבי אלא ממקום למקום כמו זה וכן ויגלום אל מנחת ומלת למקומך דבק עם שוב ושב שזכר כאילו אמר שוב למקומך ושב עם המלך ומקומו היה ירושלים כי שם בא לשבת כשבא מגת ובענין הזה ת"י אלא שלא הדביקו עם שוב אלא הוסיף בו ואמר ואף אם גלי את אזיל לך לאתרך : (כ) תמול בואך. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד אלא שזה מן הקל וזה מן הכבד : ואני הולך על אשר אני הולך . על כמו אל כמו ותתפלל על ה' כלומר אני הולך אל המקום אשר אני הולך במקרה כי לא אדע אנה אלך כאדם בורח כתרגומו ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא אזיל : את אחיך עמך . הם הגתים שש מאות איש שבאו עמו מגת : חסד ואמת . אני מחזיק לך חסד ואמת על מה שעשית ואני מכיר כי לבך טוב עמי וי"ת ואתי' ית אחך עמך ועבי' עמהון טיבו וקשוט : (כא) כי אם במקום . אם כתיב ולא קרי והענין אחד אם קרי או לא

טו וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי־הַמֶּלֶךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר־יִבְחַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הִנֵּה עֲבָדֶיךָ׃ טז וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל־בֵּיתוֹ בְּרַגְלָיו וַיַּעֲזֹב הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר נָשִׁים פִּלַגְשִׁים לִשְׁמֹר הַבָּיִת׃ יז וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם בְּרַגְלָיו וַיַּעַמְדוּ בֵּית הַמֶּרְחָק׃ יח וְכָל־עֲבָדָיו עֹבְרִים עַל־יָדוֹ וְכָל־הַכְּרֵתִי וְכָל־הַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּתִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר־בָּאוּ בְרַגְלוֹ מִגַּת עֹבְרִים עַל־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־אִתַּי הַגִּתִּי לָמָּה תֵלֵךְ גַּם־אַתָּה אִתָּנוּ שׁוּב וְשֵׁב עִם־הַמֶּלֶךְ כִּי־נָכְרִי אַתָּה וְגַם־גֹּלֶה אַתָּה לִמְקוֹמֶךָ׃ כ תְּמוֹל בּוֹאֶךָ וְהַיּוֹם אֲנוֹעֲךָ עִמָּנוּ לָלֶכֶת וַאֲנִי הוֹלֵךְ עַל אֲשֶׁר־אֲנִי הוֹלֵךְ שׁוּב וְהָשֵׁב אֶת־אַחֶיךָ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ כא וַיַּעַן אִתַּי אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָה וְחֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם ׀ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אִם־לְמָוֶת אִם־לְחַיִּים כִּי־שָׁם יִהְיֶה עַבְדֶּךָ׃

ג׳ · ל׳ · י׳ · ל׳ · ח׳ פסוקים גם וגם · ס׳ · אניעך ק׳ · ג׳ מ״ל כספ׳ ד׳ · אם כתיב ולא קרי

טו וַאֲמַרוּ עַבְדֵי מַלְכָּא לְמַלְכָּא כְּכֹל דְיֵימַר רִבּוֹנִי מַלְכָּא הָא עַבְדָיךְ׃ טז וּנְפַק מַלְכָּא וְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ דִי עִמֵיהּ וּשְׁבַק מַלְכָּא יַת עֲשַׂר נְשִׁין לְחֵינָן לְמִטַּר בֵּיתָא׃ יז וּנְפַק מַלְכָּא וְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ עִמֵיהּ וְקָמוּ בְּאַתַר דְרָחִיק׃ יח וְכָל עַבְדוֹהִי עָבְרִין עַל יְדוֹהִי וְכָל קַשָּׁתַיָא וְכָל קַלָעַיָא וְכָל גִּתָּאֵי שִׁית מְאָה גַבְרָא דַאֲתַן עִמֵיהּ מִגַּת עָבְרִין קֳדָם מַלְכָּא׃ יט וַאֲמַר מַלְכָּא לְאִתַּי גִיתָאָה לְמָא תֵיזֵיל אַף אַתְּ עִמָנָא תּוּב וְתֵיב עִם מַלְכָּא אֲרֵי נוּכְרָאָה אַתְּ וְאַף אִם גָּלֵי אַתְּ אֱזֵיל לָךְ לְאַתְרָךְ׃ כ תְּמָלֵי אֲתֵיתָא וְיוֹמָא דֵין אֲטַלְטְלִינָךְ עִמָנָא לְמֵיזַל וַאֲנָא אָזֵיל לַאֲתַר דְלֵית אֲנָא יְדַע לְאָן אֲנָא אָזֵיל תּוּב וַאֲתֵיב יַת אֲחָךְ עִמָךְ וַעֲבֵיד עִמְהוֹן טֵיבוּ וּקְשׁוֹט׃ כא וַאֲתֵיב אִתַּי יַת מַלְכָּא וַאֲמַר קַיָם הוּא יְיָ וְקַיָם רִבּוֹנִי מַלְכָּא אֲלָהֵין בְּאַתְרָא דִיהֵי תַמָן רִבּוֹנִי מַלְכָּא אִם לְמוֹתָא וְאִם לְחַיֵי אֲרֵי תַמָן יְהֵי

רלבג

הרעה עלינו : (טז) ויצא המלך וכל ביתו ברגליו . הנה לא רכב על סוסים כדי שלא יתפרסם לכתו כי הרואים אותו הולך ברגליו לא יחשבו שהוא דוד וישלם לו מפני זה יותר המלטו מיד אבשלום : ויעמד בית המרחק . ר"ל בבית היותר רחוק מירושלם והוא דרך משל מהבתים אשר חוץ לחומה : (יח) וכל הכרתי וכל הפלתי : הם היו שתי משפחות בתכלית החכמה ומהם היו סנהדרין כמו שיתבאר אחר זה וידמה שהסנהדרין נקראו כך כי הם כורתין הדין במה שיבא לפניהם כי אחריהם אין ללכת לאחרים למעלה מהם והם גם כן מבארים כל מה שיפלא למשפט באיזה דבר שיהיה מדברי התורה כמו שתבאר בפ' כי יפלא ממך דבר למשפט ואמר כל הכרתי וכל הפלתי לפי שהיו שם לפניהם שורות של תלמידי' לקיים מהם כשיצטרך ולזה אמר כי כלם עברו עם דוד : (יט) וגם אתה גולה למקומך . יתכן

וכל ביתו ג׳ בקריאה וסימן ויעל האיש אלקנה וכל ביתו. וימת שאול ושלשת בניו דד"ה. ויצא המלך וכל ביתו ברגליו : גולה וגולה ה׳ בקריאה וסימן כי קשרתם כלכם עלי ב׳ בפסוק . וגם גלה אתה למקומך . אילין ג׳ קדמאי חסר עשרת אלפים גולה . גולה סוד הולך רכיל מ"ל : והשב ד׳ בקריאה וסימן נמסר בסדר ויחי :

פי׳ רבי׳ ישעיה

(טז) ויצא המלך וכל ביתו ברגליו . פירוש אילו הם שהיו שהוליכם עמו והפילגשים הניח לשמור את הבית : (יז) בית המרחק . פי׳ רחוק מירושלם : (יח) אשר באו ברגלי. פירוש אשר באו עמו : (יט) וגם גולה אתה למקומך . בא הנה הלמ"ד במקום מ"ס : (כ) והשב את אחיך עמך חסד ואמת . פירוש מקרא קצר הוא ועשה עמהם חסד ואמת מפני שגלו עמו וזה היה הגדול שבהם היה אומר לו תגמול להם חסד ואמת . ותרגמו ועביד עמהון טיבו וקשוט :

מצודת דוד

עודנו בתוך העיר ובעבורינו ידיח הרעה על כל בני העיר ואת כולם יכה : (טו) הנה עבדיך . הנה אנחנו עבדיך ואליך נשמע : (יז) בית המרחק . בבבית שהיה יותר רחוק מהבתים העומדים מחוץ להחומה : (יח) על ידו . סמוך למקום מעמדו : אשר באו ברגלו . אשר באו עמו מגת שישבו עמו שמה עוד היה נרדף משאול : (יט) עם המלך . על אבשלום יאמר שמלך עתה : כי נכרי אתה . הלא אתה מארץ נכריה ואיך מעבדי לשתירא מפני אבשלום : וגם גולה . ואפילו תרצה להיות גולה מעל פני אבשלום מבלי לשבת אתו אזי חזור למקומך לגת ותהיה גולה שמה לשבת בה כמאז : (כ) תמול בואך . זה מקרוב באת אלי מגת ומיד אניע אותך ללכת נע ונד : ואני הולך . ר"ל וכי הולך אני למקום ידוע שתלך גם אתה עמדי הלא אני הולך על אשר וכו׳ ר"ל אינני הולך אל המקום אשר אחשוב ללכת שמה כי אין מחשבותי ללכת למקום ידוע כ"א כאשר יזדמן : חסד ואמת . ר"ל והנה כוונתך הטובה חשובה בעיני לחסד ואמת : (כא) אם למות . אם המקום תהיה סיבה למות וכו׳

מצודת ציון

דחיה : (יז) ברגליו . עם מהלכו ואחריו כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח) : (יח) הכרתי . והפלתי . ת"י קשתיא וקלעיא : הגתים . האנשים שהתגוררו בגת בעוד שהיה דוד שם : ברגלו . עם מהלכו : על פני . לפני : (יט) גולה . ענין טלטול ונוע ואם הוא בלא שבי וכן ויגלום אל מנחת (ד"ה ח) : (כ) אחיך . רעיך הבאים אתך : ואמת . הוא כענין חסד : ואיקו

רדק

לא קרי והמלות האלה דכתיב ולא קורין או דקורין ולא כתיבין וכן קרי וכתיב נראה כי בגלות הראשון אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנ' מצאו מחלוקת בספרי' הנמצאי' והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הברור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבחוץ ואחד מבפנים: (כג) וכל הארץ בוכים. פי' וכל אנשי ארץ וכן וכל הארץ באו מצרימה: על פני דרך את המדבר. כמו אל המדבר וכן והראה את הכהן כלומר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה שם כלומר שלא עברו דרך הנחל. או פירושו וכל העם גם כן עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר וכלם מגמת פניהם אל המדבר כמו שאמר דוד אנכי מתמהמ' בערבות המדבר ומדבר יקרא מרעה הבהמות בין קרוב לעיר בין רחוק לעיר לפיכך אמר ורעו כבשים כדברם העדר בתוך הדברו והוא מתרגום וינהג ודבר מקום שהרועה נוהג שם המקנה: (כד) ויציקו. כמו ויעמידו וכן ויציקום לפני ה': ויעל אביתר. לפי פשט הכתוב יראה כי פי' ויעל אביתר נסתלק לצד אחד עם הארון עד תום כל העם לעבור מן העיר ר"ל מירושלם אבל רבותי' ז"ל קבלו כי באותו היום נסתלק אביתר מכהונה גדול' והכניסו צדוק תחתיו שנאמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ולמה נסתלק באותו היום כי שאל באורים ותומים ולא נענה ושאל צדוק ונענה כמו שפירש בספר יהושע כי השואל באורים ותומים הכהן השואל רוח הקדש שורה עליו ובה היה מכוין ומשיב השאלה עם מה שהיה נראה לו באורים ותומי' כמו שפי' בספר שופטים וכיון שראה דוד שנסתלקה רוח הקדש מאביתר ידע שהגיע זמן הקללה שקלל הקב"ה זרע עלי ואביתר היה מזרע עלי שהיה מבני איתמר וצדוק מזרע פנחס ונתקיימה בו ברכה שברכו הקב"ה כמו שכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם אבל לא נמשח צדוק לכהן גדול עדין אלא שנתמנה לכהן גדול עד יום מלוך שלמה שמשחוהו כמו שכתוב וימשחו שלמה לה' לנגיד ולצדוק לכהן כי הקללה היתה תלויה עד מלוך שלמה כמו שכתיב ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן כי הכתוב אומר והבטתה צר מעון והמעון הוא בית המקדש ובית המקד' לא נבנה עד מלוך שלמה: (כה) והראני אותו ואת נוהו הבית שהיה שם הארון ופירו' אותו שישיבני לאהבתו ויחפוץ בי כי פתה בלקחו פונם עונו היה מרוחק ממנו כאדם שמעלים עיניו משונאו ואינו רואהו וי"ת ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשי': (כו) הנני. כלומר אקבל גזירותיו באהבה: (כז) הרואה אתה. אם רואה אתה בעיניך כלומר בעצתך וי"ת חזויא את תוב לקרתא כלומר נביא אתה שראה שסרתה עליו רוח הקדש ונענש אותו היום באורי' ותומים ואמר לו טוב הוא שתשוב העיר והודיעני משם כל דבר: (כח) בעברות המדבר. כן כתיב וקרי בערבו' ופי'

רשי

עמדי: (כב) לך ועבור. עם שאר העם אחר אשר אינך רוצה להפרד ממני: (כג) וכל העם עוברים. מן המלך והלאה לפי שהוא עומד קורא אותם עוברים: (כד) ויציקו. כמו ויציגו ואקימו ית ארונא העמידוהו לצד אחד והעם עוברים שהיה דוד רוצה לשאתו עמו: ויעל אביתר עד תם וגו'. הרי זה מקרא מסורס ויציקו את ארון האלהים עד תום כל העם לעבור: ויעל אביתר. אותו היום נסתלק מן הכהונה ששאל באורים ותומים ולא נענה ונכנס צדוק תחתיו וכן שנינו בסדר עולם ובסדר יומא: (כז) הרואה אתה. אם רואה אתה שעלה נכונה הוא שוב העיר וגו': שני בניכם אתכם. בידם תוכלו להודיעני מה שתשמעו מבית המלך ולפי מה שתודיעוני אמלט:

במעלה

שמואל ב טו

כב ויאמר דוד אל־אתי לך ועבר ויעבר אתי הגתי וכל־אנשיו וכל־הטף אשר אתו: כג וכל־הארץ בוכים קול גדול וכל־העם עברים והמלך עבר בנחל קדרון וכל־העם עברים על־פני־דרך את־המדבר: כד והנה גם־צדוק וכל־הלוים אתו נשאים את־ארון ברית האלהים ויצקו את־ארון האלהים ויעל אביתר עד־תם כל־העם לעבור מן־העיר: כה ויאמר המלך לצדוק השב את־ארון האלהים העיר אם־אמצא חן בעיני יהוה והשבני והראני אתו ואת־נוהו: כו ואם כה יאמר לא חפצתי בך הנני יעשה־לי כאשר טוב בעיניו: כז ויאמר המלך אל־צדוק הכהן הרואה אתה שבה העיר בשלום ואחימעץ בנך ויהונתן בן־אביתר שני בניכם אתכם: כח ראו אנכי מתמהמה בעברות המדבר עד־

עבדך: כב ואמר דוד לאתי איזיל ועבר ועבר אתי גתאה וכל גברוהי וכל טפלא דעימיה: כג וכל דיירי ארעא בכן קל רב וכל עמא עברין ומלכא עבר בנחלא דקדרון וכל עמא עברין על אפי אורח מדברא: כד והא אף צדוק וכל ליואי עמיה נטלין ית ארון קימא דיי ואקימו ית ארונא דיי וסליק אביתר עד דשלים כל עמא למעבר מן קרתא: כה ואמר מלכא לצדוק אתיב ית ארונא דיי לקרתא אם אשכח רחמין קדם יי ויתיבינני ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשיה: כו ואם כדין יימר לא רעוא קדמי בך הא אנא יעביד לי כמא דרעוא קדמוהי: כז ואמר מלכא לצדוק כהנא חזויא את תוב לקרתא בשלם ואחימעץ ברך ויהונתן בר אביתר תרין בניכון עמכון: כח חזו דאנא מתעכב במשרי מדברא עד דימטי

וכל הארץ ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר מקץ: ה' פסוקים וכל וכל וכל ג' במצעות פסוק וב' ראשי פסוקים וסי' והערים יהרוסו. אתה הוא ה' לבדך אתה עשית. ורעשו מפני דגי הים ועוף. וכל פסיליה יכרתו וכל הארץ בכים קול גדול:

תולדות אהרן ויעל אביתר. יומא עג סוטה מח: והראני אתו. זוהר לך לך:

רלבג

יתכן שלא היה יושב בירושלם כי אם זמן מועט והיה תמיד נע ונד למקומו להעתיק משם קניניו ולזה אמר לו כי נכרי אתה ואמר לו גם כן תמול בואך והיו' אניעך עמנו ללכ': (כד) ויציקו את ארון האלהים. ר"ל שכבר העמידו אותו במקום אחר עד שעלה אביתר ועד שתם כל העם לעבור מן העיר ולפי שלא הגיע עדין אביתר אל המלך היו דברי המלך תחלה אל צדוק לבד ובסוף הענין היו דבריו גם כן עם אביתר כי אז הגיע אצל המלך ולזה אמר ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם: (כז) הרואה אתה שובה העיר וגו'. ר"ל ואתה רואה אלו הענינים לאי זה תכלית הונים שתלך עמנו להגיד לנו זה בודאי צריך אתה לזה לקחת עצה בדברי' לפי מה שיגלה מעניני' ולזה טוב שתשוב העיר בשלום: ואחימעץ בנך ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם. ידמה שהיו להם בנים אחרים אך בחר דוד באלו להיותם יותר חכמים ויותר ראויים מהאחרים ולז"א אחר זה הנה שם עמהם שני בניהם אחימעץ לצדוק

פי' רבי' ישעיה

(כג) על פני דרך את המדבר. את יתר: (כד) ויציקו את ארון האלהים. שהיו רוצים להביאו ולא רצה דוד לטלטלו עמו והחזירוהו והעמידוהו במקומו והוא כמו ויעמידו ודומה לו ויציקום לפני ה' דעכן: ויעל אביתר. פירוש עלה אחר הארון; (כז) הרואה אתה. פירוש הרואה אתה זו העצה שהיא טובה עשה אותה:

מצודת ציון

(כד) ויציקו. ענין העמדה כמו כי לה' מצוקי ארץ (ש"א ב) ור"ל היסודות והעמודים שהארץ עומדת עליהם והוא כמו ויציגו כי אותיות גיכ"ק מתחלף: (כה) נוהו. מדורו: (כח) מתמהמה. מתעכב.

מצודת דוד

וכו': (כב) לך ועבור. עם עבדי ויתר העם: (כג) וכל הארץ. אנשי הארץ אשר עבר בה דוד: וכל העם. אשר עם דוד: על פני דרך. לרוחב הדרך לשום פניהם אל המדבר. (כד) ויציקו. העמידו את הארון ואביתר עלה עמו לצד מיוחד עד שעברו כלם מן העיר. ורז"ל אמרו שאז נסתלק אביתר מכהונה גדולה כי שאל באורים ולא עלתה ולצדוק עלתה ומנהו תחתיו ולא להיות מיד כהן גדול כי הלא שלמה גרשו לאביתר מכהונה גדולה כמ"ש במ"א אלא שעתה סלקו מלשמשו ובימי שלמה מנהו לצדוק לשמש אז: (כה) והשיבני. אז ישיב אותי לירושלים ואראה אותו ואת מקדשו: (כו) לא חפצתי בך. עוד מעתה: הנני. ר"ל הנה מוכן אני לקבל באהבה: (כז) הרואה אתה. אם עצתי נראה בעיניך אשר תשוב אל העיר (ועם שגם את אביתר

רש"י

(ל) במעלה הזתים . בהר הזתים : חפוי . מכולך כדרך האבלים : חפו . כריכו: (לא) ודוד הגיד . ולדוד הגיד המגיד: סכל. קלקל כמו הסכל ירבה דברים (קהלת י' י"ד) : (לב) בא עד הראש . עד ריש טוריא : אשר ישתחוה שם לאלהים. אשר היה רגיל להשתחות שם כשהיה בא לירושלי' הי' רואה משם את האהל שהארון בתוכו והי' משתחוה : (לד) עבד אביך ואני מאז . כמו ואני עבד אביך מאז ומקרא מסורס הוא : (לז) יבוא ירושלים. נתן לבו שיבא לירושלים :

ומאס

רד"ק

ופי' הכתוב בעבר נחל קדרון ופי' הקרי כתרגומו במשרי מדברא ושניהם נכונים בענין אלא שהקרי יותר קרוב : במעלה הזיתים. כתרגום במסקנא דטור זיתיא ועלה שם להשתחוות לה' משם כי מהר הזיתים יראה אדם מקום בית המקדש ואעפ"י שלא היה שם אז בית גם מקום הבית בעצמו לא היה יודע עד שאמר גד הנביא לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה אעפ"כ גבול המקום היה יודע בקבלה הי' בהר המוריה יבנה בית ה' אבל לא היו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד וי"מ כי מהר הזיתי' היה רואה האהל שהיה בו הארון : (לא) ודוד הגיד לאמר . חסר למ"ד השמוש ופי' ולדוד הגיד המגיד וכמוהו בחסרון למ"ד השמוש היו בן שאול כל אלה בני מכיר וכמוהו בחסרון השמו' ויגד ליעקב ויאמר ליוסף: עד הראש . ראש הזיתים וכן תרגומו עד ריש טוריא : (לב) אשר ישתחוה שם . שהיה רצונו שישתחוה שם כמו שאמר עולה במעלה הזיתים ועשה כן לפי שהיה נפרד ממקום המקדש ולא היה יודע אם ישוב עוד כאדם הלוקח רשות מאוהבו בגלותו : חושי הארכי . על שם מקומו נקרא כן והוא המזכר בתחלת בני יוסף אל גבול הארכי עטרות : קרוע כתנתו . כמו לבוש הבדים חגור אפוד בד וכולם יחסרו אות השמוש כי בלא חסרון היה משפט פ"א הפועל בשוא כדרך הסמוכים : (לג) והית עלי למשא . ביו"ד אחד לבדו והיא עי"ן הפועל ופי' למשא לטורח כי רבים אשר עתה עמי לנער ולדאגה שאני בהם ומן העיר תועילני בעצתך : (לד) עבדך אני המלך אהיה . מהיום ואילך אהיה עבדך כמו שהייתי עבד אביך מאז ועתה אני אהיה עבדך וי"ו ואני נוספת כוי"ו וישא אברהם את עיניו וזולתה וכן דרך הלשון בהרבה מקומות וכן דרך לשון הערב בפה : (לז) רעה דוד . תרגומו שושבינא דדוד כלומ' אוהבו וריעו שהיה עמו תמיד ובעל עצתו וכן אמר בדברי הימים בספור שרי דוד וחושי הארכי ריע המלך : יבא ירושלם . כשבא חושי הארכי באותה שעה היה אבשלום נכנס לירושלם

מקרא

בּוֹא דָבָר מֵעִמָּכֶם לְהַגִּיד לִי׃ כט וַיָּשֶׁב צָדוֹק וְאֶבְיָתָר אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים יְרוּשָׁלָ͏ִם וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ ל וְדָוִד עֹלֶה בְמַעֲלֵה הַזֵּיתִים עֹלֶה וּבוֹכֶה וְרֹאשׁ לוֹ חָפוּי וְהוּא הֹלֵךְ יָחֵף וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ חָפוּ אִישׁ רֹאשׁוֹ וְעָלוּ עָלֹה וּבָכֹה׃ לא וְדָוִד הִגִּיד לֵאמֹר אֲחִיתֹפֶל בַּקֹּשְׁרִים עִם־אַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר דָּוִד סַכֶּל־נָא אֶת־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל יְהוָה׃ לב וַיְהִי דָוִד בָּא עַד־הָרֹאשׁ אֲשֶׁר־יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם לֵאלֹהִים וְהִנֵּה לִקְרָאתוֹ חוּשַׁי הָאַרְכִּי קָרוּעַ כֻּתָּנְתּוֹ וַאֲדָמָה עַל־רֹאשׁוֹ׃ לג וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אִם עָבַרְתָּ אִתִּי וְהָיִתָ עָלַי לְמַשָּׂא׃ לד וְאִם־הָעִיר תָּשׁוּב וְאָמַרְתָּ לְאַבְשָׁלוֹם עַבְדְּךָ אֲנִי הַמֶּלֶךְ אֶהְיֶה עֶבֶד אָבִיךָ וַאֲנִי מֵאָז וְעַתָּה וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וְהֵפַרְתָּה לִי אֵת עֲצַת אֲחִיתֹפֶל׃ לה וַהֲלוֹא עִמְּךָ שָׁם צָדוֹק וְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמַע מִבֵּית הַמֶּלֶךְ תַּגִּיד לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים׃ לו הִנֵּה־שָׁם עִמָּם שְׁנֵי בְנֵיהֶם אֲחִימַעַץ לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר וּשְׁלַחְתֶּם בְּיָדָם אֵלַי כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ׃ לז וַיָּבֹא חוּשַׁי רֵעֶה דָוִד הָעִיר וְאַבְשָׁלֹם

תרגום

פִּתְגָמָא מִנְכוֹן לְחַוָאָה לִי׃ כט וַאֲתִיב צָדוֹק וְאֶבְיָתָר יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ לִירוּשְׁלֶם וִיתִיבוּ תַמָּן׃ ל וְדָוִד סָלִיק בְּמַסְקָנָא דְטוּר זֵיתַיָא סָלִיק וּבָכֵי וְרֵישֵׁיהּ לֵיהּ מְכַרֵךְ וְהוּא אָזֵיל יְחֵיף וְכָל עַמָא דְעִמֵיהּ כְּרִיכוּ גְבַר רֵישֵׁיהּ וְסָלְקִין מִסַק וּבָכַן׃ לא וְדָוִד אִתְחַוָא לְמֵימַר אֲחִיתוֹפֶל בְּמָרוֹדַיָא עִם אַבְשָׁלוֹם וַאֲמַר דָוִד קַלְקֵל כְּעַן יַת מִלְכָּא דַאֲחִיתוֹפֶל יְיָ׃ לב וַהֲוָה דָוִד אֲתָא עַד רֵישׁ טוּרַיָא דִי סְגִיד תַּמָּן קֳדָם יְיָ וְהָא לְקַדָמוּתֵיהּ חוּשַׁי אַרְכָּאָה מְבַזְעִין לְבוּשׁוֹהִי וְעַפְרָא רְמֵי בְּרֵישֵׁיהּ׃ לג וַאֲמַר לֵיהּ דָוִד אִם עֲבַרְתָּא עִמִי וּתְהֵי עֲלַי לְמֵטוֹל׃ לד וְאִם לְקַרְתָּא תְתוּב וְתֵימַר לְאַבְשָׁלוֹם עַבְדָךְ אֲנָא מַלְכָּא אֱהֵי עַבְדָא דַאֲבוּךְ וַאֲנָא מִבְּכֵן וּכְעַן וַאֲנָא עַבְדָךְ וּתְקַלְקֵל לִי יַת מִלְכָּא דַאֲחִיתוֹפֶל׃ לה וַהֲלָא עִמָךְ תַּמָּן צָדוֹק וְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָא וִיהֵי כָּל פִּתְגָמָא דְתִשְׁמַע מִבֵּית מַלְכָּא תְּחַוֵי לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָא׃ לו הָא תַמָּן עִמְהוֹן תְּרֵין בְּנֵיהוֹן אֲחִימַעַץ לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר וְתִשְׁלְחוּן בִּידֵיהוֹן לְוָתִי כָּל מִדַעַם דְתִשְׁמְעוּן׃ לז וַאֲתָא חוּשַׁי שׁוֹשְׁבִינָא דְדָוִד לְקַרְתָּא וְאַבְשָׁלוֹם

רלב"ג

לצדוק ויהונתן לאביתר (ל) ודוד עולה במעלה הזיתים. זהו הר הזיתים שהי' אצל ירושלי' אצל בית המקדש וידמה כי לקדושת המקום ההוא היה דוד נוהג בהיותו שם להשתחוות שם לשם יתעלה וזהו אמרו אשר ישתחוה שם לאלהים : (לג) והית עלי למשא . יתכן שלא היה גבור והיה זקן והית' מפני זה תנועתו כבדה :

ומאס

פי' רבי' ישעיה

(ל) וראש לו חפוי והוא הולך יחף . פירוש כסה ראשו וחלץ מנעליו כדרך האבלים : (לא) ודוד הגיד לאמר . חסר למ"ד ולדוד : סכל נא . לשון סכלות : (לב) עד הראש . פירוש ראש מקום היה שמשם היה רואה האהל שנטה לארון כשהיה הולך לירושלי' ומשם היה כורע ומשתחוי לשם : (לד) עבדך אני המלך אהיה . מקרא מסורס הוא אני אהיה עבדך : עבד אביך ואני מאז ועתה ואני עבדך . הוי"ו של ואני הראשון והאחרון יתיר וזהו פתרונו עבד אביך אני מאז ועתה אני אהיה עבדך : (לז) רעה דוד . שני פרשים הם ריע . ורעה . ריע הוא מעלומי העי"ן למרעהו אשר רעה לו האמור בשמשון הוי' מעלומי הלמ"ד . וזה הוא מעלומי הלמ"ד :

עלה ג' כתיב ה' בקריאה וסי' אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי . עלה נעלה וירשנו אותה. ועלו עלה ובכה : ישתחוה ג' בקריאה וסי' ויהי דוד בא עד הראש . ויהי אחרי בא אמציהו . וכל עבדי המלך . וחד וישתחוה . ויעבד את הבעל וישתחוה : למשא ג' בקריאה וסי' אם עברת אתי והיית . ולמה יהיה עבדך . חטאתי מה אפעל לך . וחד לעבד ולמשא : רעה ג' בקריאה וסי' ויבא חושי רעה דוד העיר . ויהי כאשר בא חושי . וזכור בן נתן כהן רעה :

תולדות אהרן ודוד עולה . יומא עז : ויהי דוד בא עד הראש . סנהדרין קז (ברכות ח): והנה לקראתו . שם : ואדמה על ראשו . חולין קלט :

מצודת דוד

נוס לשוב העירה היה דבריו לצדוק על כי מינהו לכהן גדול מן הראוי היה ליחד אליו הדבור ולזה הקדימו מעתה לאביתר בכל דבריו): אתכם. יהיו מוכנים עמכם ועל ידי תודיעוני דבר : (כח) עד בוא . עד בואכם : דבר. רצה לומר ידיעה ברורה: (ל) במעלה הזיתים . במעלה הר הזיתים . חפוי . מכוסה בבגד והוא דרך צער: יחף . מבלי מנעלים וגם הוא דרך צער : (לא) ודוד הגיד . המגיד הגיד לדוד לאמר וגו' : סכל נא וגו' . ר"ל אתה ה' סכל עצתו לבל ייעץ בחכמה . או ר"ל שיתן בלב אבשלום לחשוב אשר עצת אחיתופל היא עצה סכלה : (לב) עד הראש . בגבהי הר הזיתים אשר משם היה נראה מקום הארון והיה מדרך הבא שם להשתחוות מול הארון: קרוע כתנתו . בעבור כי היה מיצר בצרת דוד : (לג) למשא . על היותו זקן וכחו תש ולמשא יחשב להולך עמו : (לד) עבדך אני המלך אהיה . ר"ל מהיום אהיה עבדך כמו שמאז הייתי עבד אביך וכן עתה אהיה אני עבדך : והפרתה לי . ר"ל כשתשיב העיר ותאמר לאבשלום כדברים האלה יבוא לי תועלת רב כי אז תוכל להפר לטובתי את עצת אחיתופל כי ע"י הדברים האלה יבטח בך ותהיה גם אתה מאנשי עצתו : (לז) יבא ירושלים. באותה שעה שבא חושי בא גם הוא ;

מצודת ציון

מתעכב כמו השתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט) : בערבות . מלשון ערבה ומישור : (ל) חפוי . מכוסה : יחף . בלי מנעלים : (לא) בקושרים. בין אגודת המורדים : סכל. ענין טפשות : (לב) הארכי. שם מקום : (לד) ואני ואני. הווי"ן נוספת בשניהם : (לז) רעה. חבר ועל פי יבא

יבוא ירושלם:

טז א ודוד עבר מעט מהראש והנה ציבא נער מפיבשת לקראתו וצמד חמרים חבשים ועליהם מאתים לחם ומאה צמוקים ומאה קיץ ונבל יין: ב ויאמר המלך אל ציבא מה אלה לך ויאמר ציבא החמורים לבית המלך לרכב ולהלחם והקיץ לאכול הנערים והיין לשתות היעף במדבר: ג ויאמר המלך ואיה בן אדניך ויאמר ציבא אל המלך הנה יושב בירושלם כי אמר היום ישיבו לי בית ישראל את ממלכות אבי: ד ויאמר המלך לצבא הנה לך כל אשר למפיבשת ויאמר ציבא השתחויתי אמצא חן בעיניך אדני המלך: ה ובא המלך דוד עד בחורים והנה משם איש יוצא ממשפחת בית שאול ושמו שמעי בן גרא יצא יצוא ומקלל: ו ויסקל באבנים את דוד ואת כל עבדי המלך דוד וכל העם וכל הגברים מימינו ומשמאלו: ז וכה אמר שמעי בקללו צא צא איש הדמים ואיש הבליעל: ח השיב עליך יהוה כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתו ויתן יהוה את המלוכה ביד אבשלום בנך והנך ברעתך כי איש דמים אתה: ט ויאמר אבישי בן צרויה אל המלך למה יקלל הכלב המת הזה את אדני המלך אעברה נא ואסירה את ראשו:

י ויאמר המלך מה לי ולכם בני צרויה כי יקלל וכי יהוה אמר לו קלל את דוד ומי יאמר מדוע

(ג'; ב' מ"ל; ו' מ"ל; והלחם ק' יג' מ"ל; ג'; ד' וכל יהושע דכו' ג' חס'; ו' ג' מ"ל וג' חס'. ב' ר"פ וחד ס"פ; ג'; ב' ר"פ; ג'; ג' ר"פ; תחתיו ק'; ב' וכספרא; ג'; כה ק'. כי ק'; ג')

אתא לירושלם: א ודוד עבר זעיר מריש טורא והא ציבא עולימא דמפיבשת לקדמותיה וזוג חמרין חשיקין ועליהון מאתן גריצן דלחם ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר: ב ואמר מלכא לציבא מה אילין לך ואמר ציבא חמריא לבית מלכא למרכב ולחמא ודבילתא למיכל עולימיא וחמרא למשתי דמשלהי במדברא: ג ואמר מלכא ואן בר רבונך ואמר ציבא למלכא הא יתיב בירושלם ארי אמר יומא דין יתיבון לי בית ישראל ית מלכותא דאבא: ד ואמר מלכא לציבא הא לך כל די למפיבשת ואמר ציבא מודינא אשכח רחמין בעינך רבוני מלכא: ה ואתא דוד מלכא עד עלמת והא מתמן גברא נפיק מזרעית בית שאול ושמיה שמעי בר גרא נפיק מיפק ומלטט: ו ומרגם באבניא ית דוד וית כל עבדי מלכא דוד וכל עמא וכל גבריא מימיניה ומשמאליה: ז וכדין אמר שמעי בלטטותיה פוק פוק גבר חייב קטול וגבר רשיעא: ח אתיב עלך יי כל חובי בית שאול דמלכתא תחותוהי ואצלח יי ית מלכותא בידא דאבשלום ברך והא את בבישתך ארי גבר חייב קטול את: ט ואמר אבישי בר צרויה למלכא למא ילוט כלבא מיתא הדין ית רבוני מלכא אעבר כען ואעדי ית רישיה: י ואמר מלכא מה לי ולכון בני צרויה כדין יקיים ארי יי אמר ליה

רדק

לירושלם: (א) מאתים לחם. כת"י הפסוק מאתן גריצן דלחים ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר ופי' ומאה מנן דבילתא מאה ליטרין של תאנים יבשים ונקרא דבלת שמכבשין הרבה מן התאנים יחד ועושין מהם כמו ככר לחם ונקרא דבלת תאנים: (ב) לבית המלך לרכוב. לנשי המלך כי לא הניח אחת מנשיו אלא עשר פלגשים לשמור הבית ולא לקחו בצאתם מרכב' לנשים כי בחפזון יצאו כמו שאמ' קומו ונברחה ואמר מהרו ללכת: ולהלחם והקיץ. כן כתיב בלמ"ד ואינה נקרא' וכבר כתבנו דעתינו במלות האלף ובדומיהן והלמ"ד הכתובה אין לה טעם בשמוש והיא כלמ"ד הרגו לאבנר והשליש' לאבשלום לאמות חמש והדומים להם. ואמר והקיץ ובכללו הצמוקים כי הפירות היבשים כלם פירות קיץ הם: (ה) בחורים. עיר מבני בנימין ונקראה בדברי הימים עלמת וכת"י עלמת ועלמת ובחורים אחד הוא: (ו) ויסקל באבנים. השליך אבנים כמו פועל הקל וסקלתו באבנים ואינו הפך הקל כמו שכתב רבי יונה כי פי' סקלו מאבן סקלו המסילה באבני' שתשליכו שם מפני הטיט והטיט הוא מכשול הדרכים וזה שאמר הרימו מכשול מדרך עמי ומ"ש מאבן במקום בי"ת כמו מסיני בא או תהיה המ"ם כמשמעה ויהיה פי' סקלו המסלה מאבנים גדולות: מימינו ומשמאלו. כל העם והגבורים שהיו מימין דוד ומשמאלו היה מסקל באבני': (ז) איש הדמי' ת"י גבר דחייב קטול וי"ל שחשדו בדמי איש בשת ובדמי אבנר וז"ש לו השיב עליך ה' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו כלומר הרגת ביתו ומלכת תחתיו וי"ת כל דמי בית שאול כל חובי בית שאול: (י) כי יקלל. כן כתיב וקרי כה ושניהם קרובין בענין. וכי ה' כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו: ה' אמר לו. כאילו אמר לו קלל

תולדות אהרן ויאמר המלך ואיה. שבת נו:
ויאמר המלך לציבא. שם: נא נא.
זוהר משפטים: מה לי ולכם.
עקידה שער פב:

רשי

(א) ומאה קיץ. ומאה מנן דבילתא

רלבג

(א) ומאה קיץ. ר"ל מהפירות המיובשים בקיץ: (ז) איש הדמים ואיש הבליעל. יתכן שקראו איש הדמים כי דמים רבים שפך וקראו איש הבליעל על דבר בת שבע אשת אוריה החתי: (י) כי ה' אמר לו קלל את דוד. אמר זה להעיר כי אולי מהש"י נהיה להגיע זה העונש לדוד ולזה אין ראוי שישתדלו במניעתו כי השי"ת פלים בכל אשר יחפוץ ומי שישתדל לחלוק על מחשבתו יתישר

פי' רבי' ישעיה

(י) כה יקלל וכי ה' אמר לו קלל. כה אני רוצה שיקלל כי השם אמר לו והוי"ו יתר ואולי יתמרק עווני בקללותיו:

ובא י"ז ר"פ בקריאה וסי' ובא אשר לו הבית והגיד לכהן. ובא הכהן וראה והנה פשה. ובא אהרן אל אהל מעד ופשט. ובא השמש וטהר ואחר. ובא אהרן ובניו בנסע המחנה. ובא האות והמופת אשר דבר אליך. ובא הלוי כי אין לו חלק. ובא המלך דוד עד בחורים. ובאה והכה את ארץ מצרים דירמיה כן כתיב. ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ. ובא לפנינר וימד. ובא עליך רעה. ובא לציון גואל. ובא כמהלך רישך והברו ובא מתהלך. ובא במלכו מלך הנגב. ובא בארץ הצב ורבות יכשלו: ואסירה ג' וסי נמסר בשפטים סימן פ':

מצודת ציון

יהב עמו בתמידות קראו רעה: טז (א) ולמד. זוג ע"ש שסולכים למודים ותכורים יחד והוא מלבון למיד פתיל (במדבר יט): חבושים. הגורים באוכף לרכוב בהם כמו ויחבוש את חמורו (בראשית כב): מאה צמוקים. מאה אשכלות ענבים יבשים: ומאה קיץ. מאה לטרין תאנים יבשים: ונבל. ונאד: ומקלל. ענין דברי קלון והרפה וכן כי מקללים להם בניו (ש"א ג)

מצודת דוד

טז (א) מהראש. של הר הזתים: (ב) מה אלה לך. ר"ל למה הבאתה כל אלה: לבית המלך. לנשיו וילדיו: היעף. מעמל הדרך: (ג) היום ישיבו לי. בראותם מהומות רבות בבני המלך האח הרג את אחיו וקם על אביו מה שלא היה בבני שאול: (ה) עד בחורים. סמוך לעיר בחורים: (ו) ויסקל. זרק אבנים על דוד וגו': (ז) לא. ר"ל לא ממלכותך אתה האיש המופך דמים כאומר הנה בעלתך נהרג אבנר ואיש בושת: (ח) השיב. ה' השיב עליך גמול עון דמי בית שאול כי בעלתך נהרג איש בושת בנו לשהמלוך תחתיו: והנך ברעתך. הנה אתה בהרעה הראויה למעשיך: (ט) למה יקלל. כאומר וכי אתה הרגת לשאול ולבניו: (י) מה לי ולכם. ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה עשיתם לי ומה עשיתי לכם ולמה

שמואל ב טז

עָשִׂיתָה כֵּן: יא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי וְאֶל־כָּל־עֲבָדָיו הִנֵּה בְנִי אֲשֶׁר־יָצָא מִמֵּעַי מְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשִׁי וְאַף כִּי־עַתָּה בֶּן־הַיְמִינִי הַנִּחוּ לוֹ וִיקַלֵּל כִּי אָמַר־לוֹ יְהוָה: יב אוּלַי יִרְאֶה יְהוָה בְּעֲוֹנִי וְהֵשִׁיב יְהוָה לִי טוֹבָה תַּחַת קִלְלָתִי הַיּוֹם הַזֶּה: יג וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַאֲנָשָׁיו בַּדָּרֶךְ* וְשִׁמְעִי הֹלֵךְ בְּצֵלַע הָהָר לְעֻמָּתוֹ הָלוֹךְ וַיְקַלֵּל וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים לְעֻמָּתוֹ וְעִפַּר בֶּעָפָר: יד וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ עֲיֵפִים וַיִּנָּפֶשׁ שָׁם: טו וְאַבְשָׁלוֹם וְכָל־הָעָם אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאוּ יְרוּשָׁלָ͏ִם וַאֲחִיתֹפֶל אִתּוֹ: טז וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא חוּשַׁי הָאַרְכִּי רֵעֶה דָוִד אֶל־אַבְשָׁלֹם וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלֹם יְחִי הַמֶּלֶךְ יְחִי הַמֶּלֶךְ: יז וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־חוּשַׁי זֶה חַסְדְּךָ אֶת־רֵעֶךָ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֶת־רֵעֶךָ: יח וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלֹם לֹא כִּי אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה וְהָעָם הַזֶּה וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל לֹא אֶהְיֶה וְאִתּוֹ אֵשֵׁב: יט וְהַשֵּׁנִית לְמִי אֲנִי אֶעֱבֹד הֲלוֹא לִפְנֵי בְנוֹ כַּאֲשֶׁר עָבַדְתִּי לִפְנֵי אָבִיךָ כֵּן אֶהְיֶה לְפָנֶיךָ: כ וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־אֲחִיתֹפֶל הָבוּ לָכֶם עֵצָה מַה־נַּעֲשֶׂה: כא וַיֹּאמֶר אֲחִיתֹפֶל אֶל־אַבְשָׁלֹם בּוֹא אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיךָ אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמוֹר הַבָּיִת וְשָׁמַע כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־נִבְאַשְׁתָּ אֶת־אָבִיךָ וְחָזְקוּ יְדֵי כָּל־אֲשֶׁר אִתָּךְ:

ה׳ מ״ל · ג׳ חס׳. ג׳ · בעיני ק׳ · קללתו ק׳ · * פסקא בא״פ · ג׳ · ב׳ · ג׳ · ג׳ וחד וינפש · ג׳ · י״ד חסר · י״ו · לו ק׳ · ז׳ כטעם · י״ד חס׳ · ב׳ חס׳ חד מ״ל ה׳ מ״ל · ג׳

תרגום

לְמֵיט יָת דָּוִד וּמַן יֵימַר מָה דֵּין עֲבַדְתָּא כֵּן: יא וַאֲמַר דָּוִד לַאֲבִישַׁי וּלְכָל עַבְדוֹהִי הָא בְּרִי דְּאוֹלֵידִית בָּעֵי לְמִקְטְלִי וְאַף אֲרֵי כְעַן בַּר שִׁבְטָא בִנְיָמִן שְׁבוּקוּ מִנֵּיהּ וִילַטֵּט אֲרֵי אֲמַר לֵיהּ יְיָ: יב מָאִים גְּלֵי קֳדָם יְיָ דִּמְעַת עֵינַי וִיתֵיב יְיָ לִי טַבְתָּא חֲלַף לְוָטְתֵיהּ יוֹמָא הָדֵין: יג וַאֲזַל דָּוִד וְגֻבְרוֹהִי בְּאוֹרְחָא וְשִׁמְעִי אָזֵיל בִּסְטַר טוּרָא לְקִבְלֵיהּ אָזֵיל וּמְלַטֵּט וּמְרַגֵּם בְּאַבְנַיָּא לְקִבְלֵיהּ וּמְשַׁדֵּי עַפְרָא: יד וַאֲתָא מַלְכָּא וְכָל עַמָּא דִּי עִמֵּיהּ כַּד מְשַׁלְהָן וְנַח תַּמָּן: טו וְאַבְשָׁלוֹם וְכָל עַמָּא אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אֲתוֹ לִירוּשְׁלֵם וַאֲחִיתוֹפֶל עִמֵּיהּ: טז וַהֲוָה כַּד אֲתָא חוּשַׁי אַרְכָּאָה שׁוֹשְׁבִינָא דְדָוִד לְוָת אַבְשָׁלוֹם וַאֲמַר חוּשַׁי לְאַבְשָׁלוֹם יִצְלַח מַלְכָּא יִצְלַח מַלְכָּא: יז וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לְחוּשַׁי דָּא טֵיבוּתָךְ דְּעִם חַבְרָךְ לְמָה לָא אֲזַלְתָּ עִם חַבְרָךְ: יח וַאֲמַר חוּשַׁי לְאַבְשָׁלוֹם לָא אֱלָהֵין דְּאִתְרְעֵי יְיָ וְעַמָּא הָדֵין וְכָל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל דִּי לֵיהּ אֱהֵי וְעִמֵּיהּ אֶתֵּיב: יט וְתִנְיָנוּת קֳדָם מַן אֲנָא אֶפְלַח הֲלָא קֳדָם בְּרֵיהּ כְּמָא דִּפְלָחִית קֳדָם אֲבוּךְ כֵּן אֱהֵי פָּלַח קֳדָמָךְ: כ וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לַאֲחִיתוֹפֶל הָבוּ לְכוֹן מִלְכָּא מָה נַעֲבֵיד: כא וַאֲמַר אֲחִיתוֹפֶל לְאַבְשָׁלוֹם עוּל לְוָת לְחֵינָתָא דַּאֲבוּךְ דִּי שְׁבַק לְמִיטַר בֵּיתָא וְשָׁמַע כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִתְגָּרִיתָא בַּאֲבוּךְ וְיִתְקְפוּן יְדֵי כָּל דִּי

רשי

דדילתא: (י) כה יקלל. כן יקלל: ה׳ אמר לו. אפשר אדם כמותו שהוא ראש לסנהדרין יקלל את המלך אם לא שנאמר לו מאת הקב״ה: (יב) יראה ה׳ בעיני. דמעת עיני: (יד) וינפש שם. בבחורים: (כא) וחזקו ידי כל אשר אתך. כי עתה ידם רפה לעזור לך שאומרים בלבם הבן יתחרט אל אביו ואנו נהיה

רלבג

יתיסר עליהם כמו שעשו אחי יוסף ליוסף להמלט מענין חלומותיו וזה היה סבה אל שהגיעו לדבר החלומות ההם: (יב) אולי יראה ה׳ בעיני. ר״ל אולי ישגיח השם בעבור עיני והרצון בזה בעבור מה שעיני רואה מהבזויים האלו ואני סובלם לכבוד הש״י ואע״פ שיש לאל ידי להנקם משמעי הנה מפני זאת התכונה הטובה אני בה מסביל אלו החרפות אולי ישיב לי השם ית׳ טובה תחת קללתו אשר קלל אותי היום

פי׳ רבי ישעיה

(יב) אולי יראה ה׳ בעיני. פי׳ מקרא קצר הוא אולי יראה ה׳ בדמעת עיני: (יד) וינפש שם. פי׳ נבחורי׳: (כא) וחזקו ידי כל אשר אתך. פי׳ כי עתה הם דנים בלבבם היום ומחר יתפשרו האב והבן וכל הגמול רע ישיב עלינו המלך לכשיראו זה המעשה ידעו כי לא תתפשרו לעולם ויעזרו אותך בכל לב וזה הגמול שילם לו אחיתופל בעבור ששכב דוד עם בת שבע בת בנו דכתי׳ במעשה בת שבע בת שבע בת אליעם ולהלן בגיבורי דוד כתיב אליעם בן אחיתופל הגילוני:

רדק

קלל את דוד כי הוא רצה בטלטולי זה או פירושו הוא העיר את רוחו לבזות אותי לעונש עוני: (יב) אולי יראה ה׳ בעיני. כמו בעניי שאני בו וכן בדברי רז״ל מעין כל ברכה וברכה כמו מענין וי״ת דמעת עיני והכתיב הוא בעוני כלומר בעניי: תחת קללתי. כתיב ביו״ד וקרי בוי״ו והענין אחד כי הכנוי דבק עם הפעל ועם הפעיל וכן בבית תפילתי שמעתי את תפלתך: (יג) באבנים לעומתו. כי לא היו מגיעים אותו האבנים והעפר כי רחוק היה ממנו אלא לעומתו היה מסקל: ועפר בעפר. הכפל לחזק הענין כי די היה לו אם אמר ועפר לבדו או השליך עפר וכמוהו מקרקר קיר ותשרש שרשיה: (יד) וינפש שם. בבחורים כמו שאמר למעלה ובא המלך דוד עד בחורים: (יח) ולא אהיה. כתיב באלף וקרי בוי״ו ופי׳ הכתוב דרך תמיה והקרי כמשמעו: (יט) והשני׳. והטעם׳ השנית למה באתי אליך: למי אני אעבוד. כלומר משני פנים היה הדין עלי לבא אליך: (כ) הבו לכם. לשון תפארת או פי׳ אתה והחכמים אשר אתך

ולא ט״ו כתיב א׳ וקרינן וי״ו וסי׳ נמסר בסדר שמיני: לשמור ח׳ מ״ל בקריאה וסי׳ בוא אל פלגשי אביך. אם תשמע דירבעם. אך יתן לך ה׳ שכל ובינה. ולשלמה בני תן לבב. ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. ויעמד המלך על עמדו דד״ה: עת לשמור ועת. לשמור על אחיהם:

תולדות אהרן הלוך ויקלל. עקדס שער סב:

מצודת דוד

ולמה א״כ תעשו דברים אשר לא אחפוץ בהם: כה יקלל. הלא אשר יקלל כה הוא כי ה׳ אמר לו קלל והוא העיר רוחו לזה ומי יאמר לשמעי מדוע עשית כן הלא הוא שלוחו של מקום: (יא) הנה בני וגו׳. ר״ל הלא בדרך הטבע שהבן חס על אביו והנכם רואים שהוא מבקש נפשי ומזה נראה שיד ה׳ עשתה זאת: ואף כי עתה. ומכ״ש עתה שאני בורח ומשונה ושמעי הוא מבני הימיני אשר המה לי לאויבים ביותר המה מוכנים לעשות בי גזירתו של מקום בראותם קושי מזלי נרדף מבן בטני ולזה הניחו לו כי ה׳ אמר לו: (יב) בעיני. בדמעת עיני הזלה מחרפת אנוש: והשיב. בעבור העלבון הזה ישיב לי ה׳ טובה במקום הקללה: (יד) ויבא המלך. אל בחורים שזכר למעלה: (יז) זה חסדך. וכי זהו החסד שעשית לרעך לדוד לעזבו ביום צרתו למה לא הלכת עמו: (יח) לא. ר״ל לא היה מהראוי שאלך עם אביך כי אל המלך אשר בחר ה׳ והעם היושבים פה וכל איש ישראל אשר אינו פה לו אהיה לעבד ועמו אשב וכאומר הנה אהבתי לאביך לא היתה מצד עצמו כ״א מצד המלוכה: (יט) והשנית. ר״ל ואף אם הייתי לו לאוהב מצד עצמו מ״מ אין זה בגידה בו כי למי אעבוד וכי למשפחת בית שאול אוביו הלא לפני בנו אעבוד ולזה כאשר עבדתי לפני אביך כן אהיה לפניך ולא יחשב לבגידה: (כ) הבו. אתם והזקנים שעמך התייעצו ביניכם מה נעשה: (כא) והזקו. על כי עדיין נרפים הם בחושבם פן ישלימו האב והבן וינקמו מאתנו אבל בזה ידעו כי נבאשת

מצודת ציון

ג): (יב) אולי. הלואי כמו אולי ישמע (ישעיה לז): (יג) בצלע. בעבר וצד כמו צלע המשכן (שמות כו): לעומתו. נגדו: ועפר. זרק עפר ולתוספת ביאור אמר בעפר וכן ותשרש שרשיה (תהלים פ): (יד) וינפש. ענין מנוחה ומרגוע המשיב את הנפש כמו שבת וינפש (שמות לא): (כ) הבו. הזמינו כמו הבה נרדה (בראשית י): (כא) נבאשת. ענין תיעוב ומאוס כדבר הנבאש

אחך : (כב) ויטו לאבשלום האהל . שמו לו אהלים אל הגג שיבואו שם הפלגשים וישכב אבשלום עמהן תוך האהלים וזהו לפני כל ישראל כי כלם ראו שנכנס עמהן בסתר תוך האהלים ותרגומו ונגדו לאבשלום קינופין על איגרא ובדברי רבותינו ז"ל פי' קנופין שמעמידין ארבע עמודי עצים ונוטלי' עליה' וכשיבותיהם יריעות והוא אהל נטוי : (כג) כאשר ישאל איש בדבר האלהים . איש קרי ולא כתיב והכתיב ר"ל על דוד כן היתה עצתו נכונה ומתאמתת לדוד כמו אם היה דוד שואל בדבר האלהים כי אחיתופל יועץ היה לדוד כמו שאומר בד"ה ואחיתופל יועץ למלך וקרי איש כלומר לכל אדם המתיעץ בו ומה שאמר לדוד כי לא היה לו יועץ תמיד ומה שאמר גם לדוד גם לאבשלום האחד לרבות על חבירו כמו גם לאנכם גם בקרבם קחו כי עתה שב להיות יועץ אבשלום כמו שהיה יועץ דוד'. ובדרש איש קרי ולא כתיב לא היה איש אלא מלאך : גם לאבשלום . ואע"פ שזה היתה עצתו תחילה לאבשלום דבר הפלגשים עצה נכונה היתה ואף על פי שהיתה לרעה כי בדבר ההוא חזקו ידי כל אשר אתו וידעו כי לא ישפה עוד אביו שלום עמו וגם העצה הזאת האחרת היתה נכונה ואילו נעשתה היה נהרג דוד כדבריו אלא שהקב"ה גזר להפר העצה : (א) שנים עשר אלף . אלף מכל שבט ושבט . (ג) כשוב הכל . כשוב כל דבר שירצה אדם להשיב אליו כן נקל לי להשיב אליך כל העם וי"ת כד יתיבון כלהון . האיש אשר אתה מבקש . אחר אשר אהרג האיש אשר אתה מבקש רעתו והוא דוד כמו שאמר והכיתי את המלך לבדו וכת"י בתר דיתקטל גברא דאת בעי ואמרו כי השנאה הגדולה הזאת שהיה שונא אחיתופל את דוד שיעץ הריגתו ובזהו בדבריו שאמר אחרי דוד ולא אמר אחרי המלך דוד מפני המעשה שעשה בבת שבע ואמרו כי בת שבע היתה בת בנו של אחיתופל דכתיב הלא זאת בת שבע בת אליעם

פי' רבי' ישעיה

(ג) כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש כל העם יהיה שלום פי' כשוב הכל אליך האיש אשר אתה מבקש ואחרי כן לכל העם יהיה שלום :

עמך : כב ונגדו לאבשלום קינופין על איגרא ועל אבשלום לות לחינתא דאבוהי לעיני כל ישראל : כג ומלכא דאחיתופל דמלך ביומיא האינון כמא דשאיל גברא בפתגמא דיי כן כל מלכא דאחיתופל אף לדוד אף לאבשלום : א ואמר אחיתופל לאבשלום אבחר כען תרי עסר אלפין גברא ואקום וארדוף בתר דוד בליליא : ב ואיתיך עלוהי כד הוא משלהי ורוהי מרשלן ואזיע יתיה ויערוק כל עמא די עמיה ואקטול ית מלכא בלחודוהי : ג ואתיב כל עמא לותך כד יתובון כולהון בתר דיתקטל גברא דאת בעי כל עמא יהי שלם : ד וכשר פתגמא בעיני אבשלום ובעיני כל סבי ישראל : ה ואמר אבשלום קרי כען אף לחושי ארכאה ונשמע מה דיימר אף הוא : ו ואתא חושי לות אבשלום ואמר אבשלום ליה למימר כפתגמא הדין מליל אחיתופל הנעביד ית פתגמיה אם לא דכשר בעינך את מליל : ז ואמר חושי לאבשלום לא תקין מלכא דמלך אחיתופל

כב ויטו לאבשלום האהל על הגג ויבא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל : כג ועצת אחיתפל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האלהים כן כל עצת אחיתפל גם לדוד גם לאבשלם :

יז א ויאמר אחיתפל אל אבשלם אבחרה נא שנים עשר אלף איש ואקומה וארדפה אחרי דוד הלילה : ב ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידים והחרדתי אתו ונס כל העם אשר אתו והכיתי את המלך לבדו : ג ואשיבה כל העם אליך כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש כל העם יהיה שלום : ד ויישר הדבר בעיני אבשלם ובעיני כל זקני ישראל : ה ויאמר אבשלום קרא נא גם לחושי הארכי ונשמעה מה בפיו גם הוא : ו ויבא חושי אל אבשלום ויאמר אבשלום אליו לאמר כדבר הזה דבר אחיתפל הנעשה את דברו אם אין אתה דבר : ז ויאמר חושי אל אבשלום לא טובה העצה אשר

(marginal masorah) ד' פתח · כ'חס' ובענין אביך · איש קרי ולא כתיב · י"ד חס' · י"ד חס' · ל'. ל' · ד' · ל' כתיב ס' · ד' · ל' וה' וכתוב · ג' מ"ל · י"ד חס' · ל' · ל'. ד'. ל'

נהיה שנואים למלך : (ג) כשוב הכל . אליך : האיש אשר אתה מבקש . יעשה בו בקשתך ויהרג ואח"כ כל העם יהיה שלום וזה מקרא קצר : (ד) ובעיני זקני ישראל . זקני אשמאי

רלבג

היום הזה : (כב) ויבא אבשלום אל פילגשי אביו לעיני כל ישראל . הנה בזה נתקיים מה שייעד לו הש"י לדוד באמרו הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעך ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש . והנה יעץ לו זה אחיתופל לחשבו כי אולי יחשבו ישראל שתהיה זאת תחבולה לבחון אם לב ישראל ישר את דוד ולזה ייראו מלמרוד בדוד אך כשיראו הפעל המגונה מאבשלום כנגד אביו אז יתבאר להם כי נבאש את דוד ושאין זה הענין על צד התחבולה לבחון לבבם ולפי שהפילגשים בלא כתובה ובלא קדושין דינן כדין מפותת האב שהיא מותרת לבן : (כג) כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום . הנה אחיתופל היה אבי אביה של בת שבע אשת דוד שנא' בגבורי דוד אליעם בן אחיתופל הגילוני והנה בת שבע היתה בת אליעם כאמרו הלא זאת בת שבע בת אליעם והנה עם כל זה ספר כי עצתו היתה תמיד בתכלית מה שאפשר מהטוב להגיע אל התכלית לדוד בהיותו יועץ דוד ואחר שהיה בקושרים היתה עצתו גם כן שלמה לאבשלום כנגד דוד : (ג) ואשיבה כל העם אליך כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש . ר"ל בזה הדרך אשיב כל ישראל בכללם אליך כי הכיתי האיש אשר אתה מבקש יהיה כשוב הכל כי ממיתת דוד ימשך שישובו כל ישראל אליך ויהיה זה סבה שלא תשחית עמך אשר אתך או אשר את דוד אך יהיה כל העם שלום בלי מלחמה כי אחר מותו לא יתכן שתהיה שם מלחמה כלל על זה : (ד) ובעיני כל זקני ישראל . הנה כל חכמי ישראל הסכימו בזאת העצה כי גם האמינו בדברי אבשלום אל העם שאין אביו רוצה לעשות דין ומשפט לאחד מהבאים לפניו עם שזה היה

ויטו ד' בקריאה וסי' ויקחו שחד ויטו משפט . ויטו לאבשלום האהל על הגג . ויטו נשיו את לבבו . ויטו בתהו צדיק : ואשיבה ד' בקריאה ומ"ל וסי' ואשיבה כל העם אליך . ואשיבה שפטיך כבראשנה ויועציך . ואשיבה ידי עליך ואשיבה חרפי דבר : ויישר ג' מלאים בלישנא וסי' נמסר בסדר בלק : אם אין ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר בשלח :

תולדות אהרן ועצת אחיתופל . ברכות ד סנהדרין יו (שם פט) : כאשר ישאל . (נדרים לז) : ויישר הדבר . סנהדרין קז :

מצודת ציון

סנהאם : יז (ב) ורפה ידים . ענין מורך לב וחלוש : (ד) ויישר . מלשון יושר ר"ל הוטב בעיניו : (ז) אם אין . אם

מצודת דוד

נבאשת את אביך ויתחזקו ידיהם להיות עמך : (כב) לעיני וגו' . כולם ראו הכנסו אל האוהל והתיחדו עמהן : (כג) בימים ההם . אשר הועמד להיות יועץ : כאשר . כמו השואל מה מדבר אלהים בטוח הוא שהתשובה היא נאמנה כן היתה עצת אחיתופל בטוחה להשיג על ידה הדבר הנרצה : גם לאבשלום . כ"לפי מחשבתם הרעה היתה העצה בדבר הפלגשים עצה טובה ואף עצתו בדבר הרדיפה אחר דוד עצה נכונה היתה אבל ה' הפרה : יז (א) אבחרה וגו' . כי לקבץ את כל ישראל יתאחר זמן רב ובתוך כך ימלט דוד על נפשו : ואקומה . כ"א ילך אבשלום פן יחמול עליו כשיראה פניו : הלילה . בעודו עיף ויגע : (ב) ורפה ידים . כי זה היום נטרד מן המלוכה ועדיין לא לקח עצה מה לעשות : והחרדתי אותו . בהיות הדבר פתאום ובלילה : ונס כל העם . בעבור החרדה ינוסו זה בכה וזה בכה ולא ישארו עם המלך ללחום בעבורו ואז אוכל להכות אותו לבדו מבלי שאצטרך להמית מי מאנשיו הואיל ולא יעמדו למלחמה כי ינוסו ואינם : (ג) ואשיבה . ואז אשיב אליך כל העם אשר עם אביך : כשוב הכל . כמו ששבו אליך כל המון ישראל וקבלו אותך למלך : האיש אשר וגו' . ר"ל לא יפקד מהם כי אם האיש אשר אתה מבקש כי הוא לבדו יומת אבל לכל העם שעמו יהיה שלום ולא יפקד מהם איש : (ה) גם הוא . עם שהוא רעה דוד והמוד בעיני עכ"ז יאמר גם הוא עצתו : (ז) בפעם הזאת . וכאלו

רשי

אשמאי: (ח) ואביך איש מלחמה. ויודע ענייני מלחמה ובכסיסיה וטיב מארב ובטוח הוא שתרדוף הלילה לבא עליו לפיכך לא ילין עם שאר העם: (ט) הנה עתה הוא נחבא. וכשתבא על מחנה העם אשר אתו הוא לא יהיה שם שתהרגנו: והיה כנפול בהם בתחלה. אני אמרתי לך כי אנשיו גבורים ומרי נפש ואם יהרגו בעמך תהיה בם מגפה במלחמה א' היא הראשונה ושמע השומע מכל ישראל הבאים להתחבר אליך ואמר היתה מגפה בעם של אבשלום: (י) והוא גם בן חיל. ואותו השומע אפי' הוא בן חיל ולבו כלב האריה המס ימס בפחד ורעדה ולא יתקשר עוד אליך כי יאמר כבר התחיל ליפול ונעשה הוא על אביו ולא יצליח: (יא) כי יעצתי. כי זאת עצתי: ופניך הולכים בקרב. בראש ואת חסי אזיל בריש כולנא: (יב) ונחנו עליו. ונוח עליו לשון חנייה כמו וינח בכל גבול מצרים (שמות י' י"ד) נחה ארם על אפרים (ישעיה ז')

רדק

אליעם וכתי' אליעם בן אחיתופל הגילוני: (ז) בפעם הזאת. אעפ"י שכל עצותיו נכונות בפעם הזה חטא בעצתו: (ח) כדוב שכול. שהוא מר נפש כשהרגו לו גורותיו והוא נלחם עם אדי' אשר ימצא בחזקה ובמרירו' לב: ולא ילין את העם. כי הוא איש יודע מלחמה ויירא הוא שמא תבא עליו פתאום: ולא ילין את העם. כמו עם העם אלא יחבא באחת הפחתי' ולא ידע אדם מקומו אם כן מה שאמר אחיתופל והכיתי את המלך לבדו זה לא יהיה אם כן עצתו בטלה: (ט) באחת הפחתי'. זכר פחת בלשון נקבה שאמר באחת ובמקום אחר זכר פחת בלשון זכר אל הפחת הגדול והפחת הוא חפיר' ותרגומו בחד מן קומציא כמו חופר גומץ או באחת המקומות שיוכל להחבא שם: ושמע השומע. כי המלחמה הנעשת בלילה לא יבחין אדם בין מערכה זו למערכה אחרת אשר כנגדה והראשונים מאלו שנים עשר אלף שיפלו על ידי חיל דוד וחיל דוד נשמרים ועומדים על עמדם וילחמו כנגד הנופלים עליהם ותהיה הצעקה ביניהם וישמע השומע מאלו שנים עשר אלף מהאחרונים שבהם כשישמעו הצעקה וידעו כי חיל דוד הם גבורים ומרי נפש ונלחמי' בחזקה ויאמר השומע היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום והם הם המנוצחים כי לא יבחנו בלילה: (י) והוא גם בן חיל. פי' והוא אחיתופל שהוא בן חיל שאמר אבחרה נא שנים עשר אלף אע"פ שהוא בן חיל ולבו כלב האריה שבחו כדי שלא יראה כי כדי לגנותו הוא מדבר כלומר אפילו אחיתופל שלבו כלב האריה המס ימס לקול השמוע' שישמע ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים וימס לבבו אלא יעצתי שתהיה המלחמה ביום ובידיעת כל ישראל שיאספו מדן ועד באר שבע ובגלוי תהיה המלחמה: ופניך הולכים בקרב אתה תהיה במלחמה לא כמו שאמר אחיתופל שילך הוא עם י"ב אלף איש ותשב אתה בירושלם והוא ישיב לך כל ישראל לא טובה עצתו כי טוב שתלך אתה במלחמה כי יתחזקו ישראל להלחם כשתהיה אתה במלחמה ופירוש ופניך הולכים בקרב שתלך אתה בעצמך ולא תשלח אחר במקומך וכן אם אין פניך הולכים ואמרו כמו ההליכה בפנים כי בפנים השמירה וההשגחה כאשר ילך האדם ויו"ת ואת תהי אזיל בריש כולנא: (יא) באחת המקומות. כתיב באחת בתי"ו וקרי באחד בדלי"ת: כאשר יפול הטל. שמכסה כל פני האדמה כן נחנה עליו: ולא נותר

י עץ אחיתפל בפעם הזאת: ח ויאמר חושי אתה ידעת את־אביך ואת־אנשיו כי גברים המה ומרי נפש המה כדוב שכול בשדה ואביך איש מלחמה ולא ילין את־העם: ט הנה עתה הוא־נחבא באחת הפחתים או באחד המקומת והיה כנפל בהם בתחלה ושמע השמע ואמר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלם: י והוא גם־בן־חיל אשר לבו כלב האריה המס ימס כי־ידע כל־ישראל כי־גבור אביך ובני־חיל אשר אתו: יא כי יעצתי האסף יאסף עליך כל־ישראל מדן ועד־באר שבע כחול אשר־על־הים לרב ופניך הלכים בקרב: יב ובאנו אליו באחת המקומת אשר נמצא שם ונחנו עליו כאשר יפל הטל על־האדמה ולא־נותר בו ובכל־האנשים

בזמנא הדא: ח ואמר חושי את ידעתא ית אבוך וית גברוהי ארי גברין אינון ומרירן נפשן אינון כדוב תכל בחקלא ואבוך גבר עביד קרבין ולא יבית ית עמא: ט הא כען הוא טמיר בחד מן קומציא או בחד מן אתריא ויהי כמיפל בהון בקדמיתא וישמע די שמע ויימר הות מחתא בעמא דבתר אבשלום: י והוא אף גבר גבר דליביה כלבא דאריא ממס ימסי ארי ידע כל ישראל ארי גיבר אבוך וגברין גברין די עמיה: יא ארי מלכית אתכנשא יתכנשון עלך כל ישראל מדן ועד באר שבע כחלא די על ימא לסגי ואת תהי אזיל בריש כולנא: יב ונהך עלוהי בחד מן אתריא דנהך להמן ונשרי עלוהי כמא דשרי טלא על ארעא ולא נשאר ביה ובכל

שכול ג' בקריאה וסי' כדוב שכול בשדה. אפגשם כדוב שכול. פגוש דוב שכול. תלתיהון גבי דוב. סי' והלך מרי שנה בשנה. ונמצאתי לכם. המקומות כתיב מ"ל דמ"ל. הנה עתה הוא נחבא. ובאנו אליו באח' המקומת. כבקרת רועה עדרו. המקומת כתיב חסר וי"ו בתרא ושארא המקמות כתיב חסר וי"ו קדמא

רלבג

היה מהש"י לענוש את דוד על דבר אוריה החתי: (ח) כדוב שכול בשדה. ר"ל כדוב טורף ולרוב טרפו קראו שכול היותו משכל והנה אביך איש מלחמה ולזה היה יודע באי זה צד ראוי שינהג בזאת במלחמה ומפני זה לא ילין העם בשום מלון מפורסם אבל הוא נחבא עתה באחת מהמקומו' אשר יתכן לו שיחבא שם והיה כשיפלו מהם בתחלה כני החיל הרודפים אחריהם וימותו על ידם בעבור שאינם נשמרים מהם שיהיו שם ושמע השומע זה ואמר שכבר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום יהיה זה סבה להביא מורך בלב הנשארים וימוסו ויפלו ביד דוד ואנשיו ועוד כי דוד הוא גם כן בן חיל אשר לבו כלב האריה ואיך תחשוב שימס לבבו כמו שאמר אחיתופל והחרדתי אותו וגם כל העם אשר אתו הנה יודע כל ישראל כי

פי' רבי ישעיה

(ט) והיה כנפל בהם בתחלה. פירוש והוא יארוב ויפול ויכה במחנה שלך תחלה ואם ישמע השומע כי היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום ירפו ידי כל העם מלבו' עוד אחריך: (י) המס ימס. בתמיה אינו טוב שתכנס לספק אלא קבץ כל ישראל אליך ואתה תלך עמהם ובכל מקום שיהיה יתפשו אותו: (יב) ונחנו עליו. נכות עליו: כאשר יפול הטל. לשון על פני כל אחיו נפל:

מצודת דוד

כאלו אמר אבל עצתו בדבר הפלגשים טובה היתה ועל כי כבר עברה לכך שבחה בעיניו למען יאמין בו: (ח) כי גבורים המה. ואינם חרדים מהמיית מלחמה עם שהיא פתאום ובלילה: ומרי נפש המה. וכ"ש שהמה עתה מרי נפש דואגים על קושי זמנם ויפעלו גבורות כדוב שכול מבניו בהיותו רודף בשדה לחפש אחריהם יטרוף במר נפשו כל הקרוב אליו: ואביך איש מלחמה. ר"ל יודע הוא טכסיס המלחמה ויבין מדעתו שרק עליו מחרים הרעה ופתאום יבוא להחריד את העם אשר עמו והואיל ויבין את זאת לא ילין הוא עם העם במקום אחד: (ט) הנה עתה הוא נחבא. עתה בהיות לילה החביא עצמו במקום נבדל מהעם אשר אתו וא"כ אף אם יחריד העם לא ימצא את המלך להכות אותו: והיה כנפול. כאומר לא די שלא יועיל אלא שעוד יזיק שהרי אמר שלא להכות בהעם והם הלא יכו כרצונם וכאשר יפלו חללים מאנשיך בתחילת המלחמה ר"ל במלחמה הראשונה: ושמע השומע. וכאשר ישמע מי מהנפילה ההיא אז יאמר הן היתה מגפה בעם אבשלום ונראה א"כ שה' עוזבם למקרה: (י) והוא גם בן חיל. ואף אם השומע יהיה בן חיל אשר לבו כלב האריה מ"מ ימס לבבו בקרבו על כי ידוע לכל שאביך הוא גבור מלחמה והעם אשר אתו המה בני חיל ואם הדבר נעזב למקרה בודאי יתגברו הם וירפו ידיהם ולא יאבו לרדת עוד למלחמה (ואף שאם לא יעצו לבד בזה כעצת אחיתופל אלא שגם אנשי אבשלום יכו באנשי דוד כמוהם לא יהיה א"כ מקום לחשש הזה מ"מ הרחיב הדבור לסכל עצתו להראות לכל כי לא בחכמה ידבר): (יא) כי יעצתי. אלא כן אני מייעץ האסף וגו' ובעבור רבת העם נתגבר במלחמה: ופניך וגו'. כי אז כולם יפעלו גבורות למצוא חן בעיניך: (יב) ובאנו אליו. ר"ל בהיות שמה

מצודת ציון

אם לאו; (ח) שכול. מי שבניו אבודים קרוי שכול כמו כאשר שכלתי שכלתי (שם מג): (ט) הפחתים. בורות ושיחות כמו אל הפחת הגדול (לקמן יח): מגפה. ר"ל מכת חרב: (יא) ופניך. אתה בעצמך: בקרב. במלחמה כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמד): (יב) ונחנו. מלשון

רדק

נותר בו. כמו ולא יותר עבר במקום עתיד ורבים כמוהו : (יג) והשיאו. דרך גוזמא אמר כל כך יהיו ישראל רבים שאפילו ירימו חבלים אל העיר למשכה ולסחבה עד הנחל יוכלו לעשות עד אשר לא ישאר בעיר אפילו אבן אחת מה שאמר אותו וזכר עיר שהיא לשון נקבה אותו אמר על מגדל שיהיה בתוך העיר כלו' אפילו יהיה מגדל עוז בתוך העיר שיאסוף אליה הכל יסחבו העיר והמגדל ויונתן תרגם והשיאו ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משריין וגו' כבעמוד תרגם בלחים משריין כמו חבל נביאים או דעתו על חבלי האהלים אשר במחנה : (טז) שלחו. לפניכ' יהונתן ואחימעץ שהיו חוץ לעיר : והגידו. על ידיהם הגידו לדוד : תעבור. את הירדן : פן יבולע למלך. פן ישחית כמו אם יבלענו ממקומו כי ירא אני שמא יעשו עצת אחיתופל אע"פ שאמרו כי טובה עצתי מעצתו אולי תתהפך דעת' עדיין לעצת אחיתופל לכן לא תלין הלילה בערבו' המדבר שנודעת שם אלא עבור הלילה הירדן וי"ת פן יבולע דילמא יתהני למלכ' ולא ידעתי דעתו : (יז) בעין רוגל. תרגם יונתן בעין קצרא וקצר' הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדי' ברגליו : והלכה השפחה. שפחה של בתי צדוק הלכה לעין רוגל

פי' רבי' ישעיה

(יג) עד הנחל. כמו נחל איתן מקום עמוק כמו גיא : (יד) להפר את עצת אחיתופל הטובה. פי' היא היתה עצה טובה לאבשלום שיעמוד הוא בירושלים וישלח אחריו חיל אחר חיל עד שייגעהו ויתפשהו וחושי נתכון שילא הוא למלחמ' ויראו ישראל את אדוניהם ויבושו ויפחדו ממנו ויתפשו אבשלום ויהרגוהו : (טז) פן יבלע למלך. כמו למה תבלע את נחלת ה' : (יז) בעין רוגל. תרגומו בעין קצרא הכובס קורא רוגל בעבור שבועט עליו ברגליו : .

רשי

ז' ב'). (יג) חבלים. משריין כמו חבל נביאים (שמואל א' י' ה) חבלי רשעים (תהלים קיט סא) : עד הנחל. חומת העיר נסחוב אל הני : (טז) וגם עבור תעבור. את הירדן : פן יבולע למלך. שלא יעלתיו לטובה ויעשה כדברי אחיתופל : יבלע. יאמר לו בסתר ובבליעה : (יז) בעין רוגל. בעין קצרא כובסי בגדי צמר שחובטין אותם שם שבועטים אותם ברגל:

פת

אֲשֶׁר־אִתּוֹ גַּם־אֶחָד׃ יג וְאִם־אֶל־עִיר יֵאָסֵף וְהִשִּׂיאוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר הַהִיא חֲבָלִים וְסָחַבְנוּ אֹתוֹ עַד־הַנַּחַל עַד אֲשֶׁר־לֹא־נִמְצָא שָׁם גַּם־צְרוֹר׃ יד וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל טוֹבָה עֲצַת חוּשַׁי הָאַרְכִּי מֵעֲצַת אֲחִיתֹפֶל וַיהוָה צִוָּה לְהָפֵר אֶת־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל הַטּוֹבָה לְבַעֲבוּר הָבִיא יְהוָה אֶל־אַבְשָׁלוֹם אֶת־הָרָעָה׃ טו וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־צָדוֹק וְאֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים כָּזֹאת וְכָזֹאת יָעַץ אֲחִיתֹפֶל אֶת־אַבְשָׁלֹם וְאֵת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת יָעַצְתִּי אָנִי׃ טז וְעַתָּה שִׁלְחוּ מְהֵרָה וְהַגִּידוּ לְדָוִד לֵאמֹר אַל־תָּלֶן הַלַּיְלָה בְּעַבְרוֹת הַמִּדְבָּר וְגַם עָבוֹר תַּעֲבוֹר פֶּן יְבֻלַּע לַמֶּלֶךְ וּלְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ יז וִיהוֹנָתָן וַאֲחִימַעַץ עֹמְדִים בְּעֵין־רֹגֵל וְהָלְכָה הַשִּׁפְחָה וְהִגִּידָה לָהֶם וְהֵם יֵלְכוּ וְהִגִּידוּ לַמֶּלֶךְ דָּוִד כִּי לֹא יוּכְלוּ לְהֵרָאוֹת לָבוֹא הָעִירָה׃ יח וַיַּרְא אֹתָם נַעַר וַיַּגֵּד לְאַבְשָׁלֹם וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם מְהֵרָה וַיָּבֹאוּ ׀ אֶל־בֵּית־אִישׁ בְּבַחֻרִים וְלוֹ בְאֵר בַּחֲצֵרוֹ וַיֵּרְדוּ שָׁם׃

ב' עון אמס · ל' · ב' כסמיו · פסק' בא"ס · ג'. מ' · ב' ויען עכן · י"ד. חס' · בערבות ק' · ב' ח' פתח וח' קמץ אס אמר · י"א · ד'. ע' · י"ד חס' · ל'

גַּבְרַיָּא דִּי עִמֵּיהּ אַף חַד׃ יג וְאִם לְקַרְתָּא יִתְכְּנֵשׁ וְיִתְכַּנְשׁוּן כָּל יִשְׂרָאֵל עַל קַרְתָּא הַהִיא וְיַקְּפוּנַהּ מַשְׁרְיָן וְנֶעְקַר יָתַהּ וְיָת אַבְנָהָא וְנִרְמִינַהּ לְנַחְלָא עַד דְּלָא נִשְׁאַר תַּמָּן אַבְנָהָא׃ יד וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל תַּקִּין מִלְּכָא דְחוּשַׁי אַרְכָּאָה מִמִּלְכָּא דַּאֲחִיתוֹפֶל וַיְיָ פַּקֵּד לְקַלְקָלָא יָת מִלְּכָּא דַּאֲחִיתוֹפֶל תַּקְנָא בְּדִיל דְּיֵיתֵי יְיָ עַל אַבְשָׁלוֹם יָת בִּישְׁתָא׃ טו וַאֲמַר חוּשַׁי לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָּא כְּדֵין וּכְדֵין מְלִיךְ אֲחִיתוֹפֶל יָת אַבְשָׁלוֹם וְיָת סָבֵי יִשְׂרָאֵל וּכְדֵין מְלָכִית אַף אֲנָא׃ טז וּכְעַן שְׁלָחוּ בִּפְרִיעַ וְחַווּ לְדָוִד לְמֵימַר לָא תְבִית בְּלֵילְיָא בְּמֵשְׁרֵי מַדְבְּרָא וְאַף מֶעְבַּר תֶּעְבַּר דִּילְמָא יִתְהֲנֵי לְמַלְכָּא וּלְכָל עַמָּא דִּי עִמֵּיהּ׃ יז וִיהוֹנָתָן וַאֲחִימַעַץ קַיְמִין בְּעֵין קַצְרָא וַאֲזַלַת אַמְתָא וְחַוִּיאַת לְהוֹן וְאִינוּן יֵיזְלוּן וְיַחֲווּן לְמַלְכָּא דָוִד אֲרֵי לָא יָכְלִין לְאִתְחֲזָאָה לְמֵיעַל לְקַרְתָּא׃ יח וַחֲזָא יָתְהוֹן עוּלֵימָא וְחַוִּי לְאַבְשָׁלוֹם וַאֲזַלוּ תַּרְוֵיהוֹן בִּפְרִיעַ וְעָלוּ לְבֵית גַּבְרָא בְּעַלְמַת וְלֵיהּ גּוּבָא בְּדַרְתֵּיהּ וּנְחַתוּ תַמָּן

רלבג

כי גבור אביך ואשר אתו הם בני חיל ולא ימס לבבם. או ירצה בזה כי ממורך הלב אשר יפול בלב החיל אשר לאבשלום בשמעם כי מגפה היתה בעם אשר אחרי אבשלום הנה לא יהיה שם אחד אע"פ שיהיה בן חיל ולבו כלב האריה שלא ימס לבנו ויוסיף להם מורך בלבבם מה שמפורסם לכל ישראל כי גבור אביך והאנשים אשר אתו : (יד) ויאמר אבשלום וכל איש ישראל. זה מורה כי זקני ישראל לא הסכימו בזאת העצה השנית : (טז) פן יבולע למלך ולכל העם אשר אתו. למען תתישב העצה ביניהם על זה או ירצה בזה פן ישחית מה שהוא למלך מנשיו ובניו ונפשו ומה שהוא לכל העם אשר אתו ולא אמרו פן יבולע המלך לחלוק כבוד למלכות ושלא לפתוח פיו לרע כנגדו :

ותשפח

ואת זקני ג' בקריאה וסי' ויאמר חושי אל צדוק. וישלח את אליקים אשר על הבית דמלכים. וחברו דישעיה : העידה פ' ח' לישן עורה וחד לישן קריה וסי' נמסר בידושע סימן ו': אבשלם י"ד חס' וסי' כי לא תחיה לנו פליטה. היתה מגפה בעם. כזאת וכזאת. ועצת אחיתופל. ויישר הדבר. אשר בחר ה' והעם הזה. בא אל פלגשי אביך. ודוד בא מחנימה. אבחרה נא. ואת עמשא שם. ויחן ישראל. וירא אתם נער ויגד. ראיתי את אבשלם. ואבשלם לקח : אבי

תולדות אהרן ותקח כאשם. סוטה מב כריתות יח :

מצודת ציון

מ:שון הניה : (יג) יאסף. יכנס : והשיאו. והגביהו : וסחבנו. ענין גרירה והמשכה כמו סחוב והשלך (ירמיה כב) : הנחל. העמק : צרור. חתיכת עפר גסה כמו ולא יפול צרור ארץ (עמוס ט) : (יד) להפר. לבטל : (טז) יבולע. ענין השחתה כמו למה תבלע נחלת ה' (לקמן כ) : המסך

מצודת דוד

העם רב בוודאי נבוא באחד המקומות אשר החביא עצמו כי נפיל חונים עליו כמו הטל המכסה כל פני האדמה מבלי מקום ריק ממנו כן נחפור בכל המקומות לבקשו זה בכה וזה בכה ובוודאי נמצא אותו : ובכל האנשים. כי אם התחבר עצמו ללבוש כאחד מאנשיו לזה לא נותר מכולם איש ויומת גם הוא עם התחברו :

(יג) ואם אל עיר יאסף. כאומר ואם יש חשש פן בהתאחר הדבר עד נקבץ כל ישראל ימלט על נפשו בעיר מבצר עומדת בהר ויתחזק במעוז העיר ואמר הנה עכ"ז לא ימלט כי הלא ברוב העם אשר אתנו הף אם יאסף אל עיר הכח בנו לשאת חבלים על העיר לגררה מן ההר עד הנחל עד שלא ישאר אף צרור בהעיר ההיא ואמר בדרך גוזמא והפלגה לומר שאף בעיר מבצר לא יתחזק מול העם הרב אשר אתנו ולבל ירגיש בערמתו המתיק אמריו דרך גאות בכל חלקי הסותר אולם עלם כוונתו היתה למען יתאחר הדבר עד שיתקבצו כולם ובתוך כך ישלח אמריו אליו להמלט על נפשו וכאשר עשה באמת : (יד) וה' צוה. ר"ל לא לפי שעצת חושי היתה באמת טובה מעצת אחיתופל ולזה ישרה עצתו בעיניהם כי באמת עצת אחיתופל היתה הדרך האמתי להגעת תכלית הנרצה אולם מה' היתה זאת כי הוא גזר להפר עצת אחיתופל הטובה וכו' : (טו) כזאת וכזאת וכו'. ר"ל אמר להם שתי העצות של אחיתופל ושלו : (טז) אל תלן. כי פן יעשה כעצת אחיתופל ובערמה אמרו שעצתי ישרה למען לא אחיש לדוד להמלט הלילה : גם עבור תעבור. את הירדן : פן יבולע. פן ישחת מה לדוד ולעמו כאשר ירדפו אחריו הלילה : (יז) והם ילכו. בכדי שהם ילכו וגו' : כי לא יכלו. יהונתן ואחימעץ לא יוכלו להראות עצמם לבוא העיר פן יכניסו בהם : (יח) וירא אתם. בעין רוגל : וילכו. כי הכניסו אשר

כמאר

רוגל למקום שהיה שם יהונתן ואחימעץ והגידו להם שהם ילכו ויגידו לדוד הדברים שדבר חושי : (יט) על פני הבאר . כמו על פי הבאר וכן תרגם יונתן על פומי דבירא והוא מן ג' דסבירין פי וקורין פני והענין אחד כי פי הבאר הוא פניו : הריפות . החטים הכתושים יקראו הריפות וכן בתוך הריפות בעלי והיא מן עמודי שמים ירופפו ויונתן תרגם כריפות דקילן : (כ) מיכל המים . אין לו חבר ולפי ענינו פלג מים ויונתן תרגם עבר ירדנא · (כג) אל ביתו אל עירו . יש ספרים ואל עירו ובספר מוגה אל עירו : ויצו אל ביתו . כדרך אדם קרוב למיתה שמצוה לבני ביתו מה יהיה אחריו מדבר ביתו ונחלתו : ויחנק . בחר להמית עצמו הוא ולא ימיתהו דוד כי ידע כי כיון שלא נעשתה עצתו כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו ביד דוד :

יט ותקח האשה ותפרש את המסך על פני הבאר ותשטח עליו הרפות ולא נודע דבר : כ ויבאו עבדי אבשלום אל האשה הביתה ויאמרו איה אחימעץ ויהונתן ותאמר להם האשה עברו מיכל המים ויבקשו ולא מצאו וישבו ירושלם : כא ויהי אחרי לכתם ויעלו מהבאר וילכו ויגדו למלך דוד ויאמרו אל דוד קומו ועברו מהרה את המים כי ככה יעץ עליכם אחיתפל : כב ויקם דוד וכל העם אשר אתו ויעברו את הירדן עד אור הבקר עד אחד לא נעדר אשר לא עבר את הירדן : כג ואחיתפל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור ויקם וילך אל ביתו אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וימת ויקבר בקבר אביו : כד ודוד בא מחנימה ואבשלם עבר את הירדן הוא וכל איש ישראל עמו : כה ואת עמשא שם אבשלם תחת יואב על הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגל בת נחש אחות צרויה אם יואב : כו ויחן ישראל ואבשלם ארץ הגלעד : כז ויהי כבוא דוד מחנימה ושבי בן נחש מרבת בני עמון ומכיר בן עמיאל מלא דבר

(מסורה: ג' מטעין בהון יט על פי · ג' אם תכתם · י"ס · ל' וכל שום אגתת' דכו' · ל' · ל' · ל' · וי"ב · י. כ"ס · כ' זקפין קמצין · ל' · ל' · ג'. י"ד חס' · י"ח · כ' חד כתי' ה' וחד כתיב א' · כ'. ל' · י"ד חס' · ג'. ל' · ל'. ג')

יט ונסיבת אתתא ופרסת ית פרסא על פומא דבירא ושטחת עלוהי דקילן ולא אתידע פתגמא : כ ואתו עבדי אבשלום לות אתתא לביתא ואמרו אן אחימעץ ויהונתן ואמרת להון אתתא כבר עברו ירדנא ובעו ולא אשכחו ותבו לירושלם : כא והוה בתר מיזלהון וסליקו מגובא ואזלו וחויאו למלכא דוד ואמרו לדוד קומו ועברו בפריע ית ירדנא ארי כדין מליך עליכון אחיתופל : כב וקם דוד וכל עמא די עמיה ועברו ית ירדנא עד מנהר צפרא עד חד לא שגא דלא עבר ית ירדנא : כג ואחיתופל חזא ארי לא אתקים מלכיה וזריז ית חמרא וקם ואזל לביתיה ולקרתיה ופקיד על אנש ביתיה ואתחנק ומית ואתקבר בקברא דאבוהי : כד ודוד אתא למחנים ואבשלום עבר ית ירדנא הוא וכל אנש ישראל עמיה : כה וית עמשא מני אבשלום חלף יואב על חילא ועמשא בר גברא ושמיה יתרא ישראלא דעל לות אביגל בת נחש אחתיה דצרויה אמיה דיואב : כו ושרא ישראל ואבשלום בארע גלעד : כז והוה כד אתא דוד למחנים ושובי בר נחש מרבת בני עמון ומכיר בר עמיאל מלא דבר

(יט) את המסך . וילון : כריפות . חטין כתושות כמו בתוך הריפות : (כ) מיכל המים . איני יודע לו פתרון במחברת כל ופתרונו לפי ענינו כמו שבולת הנהר : (כה) בת נחש . הוא ישי אבי דוד רבותינו אמרו שמת בלא עון בעטיו של נחש : (כז) ושבי בן נחש . הוא

רלבג

(יט) ותשטח עליו הרפות . היא חטה הנכתשת במכתש ויטחנוה תחלה כדי שתיבש : (כ) מיכל הימים . רוצה לומר פלג המים : (כג) ויצו אל ביתו ויחנק . יתכן שחנק את עצמו כי ראה הרעה שיקרה מזה לאבשלום והיה ירא מדוד שתתפרסם לו זאת העצה שיעץ עליו : (כה) אשר בא אל אביגל בת נחש . ידמה שהיו לישי שני שמות והנה אמר שהיא אחות צרויה אם יואב להודיע שעמשא ויואב היו קרובים בני שתי אחיות ועם כל זה הרג יואב את עמשא כדי

פי' רבי' ישעיה

(יט) ותשטח עליו הריפות . פי' חטים כתושים כמו בתוך הריפות בעלי : (כ) עברו את מיכל המים . תרגומו כבר עברו ית ירדנא : (כג) ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו . פי' ידע כי עצת חושי היתה רעה כי מאת השם היא ונתיירא מפני דוד : (כה) אל אביגל בת נחש. הוא ישי כדכתיב ואחיותיהם צרויה ואביגיל . ויש לומר בשני שמות היה נקרא. וחכמים אומרים שמת בעטיו של נחש שלא נמצא בו עון :

(כה) ועמשא בן איש . ר"ל בן איש גדול כמו וחזקת והיית לאיש כלומר לאיש טוב וירא אלהים וכן כולם אנשים אנשים גדולים : יתרא הישראלי. ובדברי הימים יתרא הישמעאלי ישראל היה אלא שגר בארץ ישמעאל לפי' נקרא ישראלי וישמעאלי ישמעאלי על הגירו' וישראלי שלא יחשוב אדם כי הוא ישמעאלי ואדוני אבי ז"ל כתב כי כשהיה בארץ ישמעאלים קורין אותו ישראלי שם וכשהיה בא משם לא"י קורין אותו ישמעאלי ובדברי רבותינו ז"ל יש דרש למה קראו ישמעאלי לפי שחגר חרבו כישמעאל כשהיה שאול רוצה לפסול את דוד למלכות לפי שבא מרות המואביה עמד הוא וחגר את חרבו ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מאי טעמא על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואשה אין דרכה לקדם : אשר בא אל אביגל בת נחש . הוא ישי אבי דוד ושני שמות היו לו ישי ונחש וכמוהו רבים . וטעם אשר בא ולא אמר איש אביגל אשר שבא אליה קודם שישאנה וילדה לעמשא לפיכך אמר אשר בא ורז"ל דרשו כי לפיכך נקרא ישי נחש לפי שמת בלא עון בעטיו של נחש ר"ל בעצתו של נחש שיעץ לחוה לאכול מעץ הדעת ואז נקנסה מיתה על אדם וחוה ולא היה לישי עון אחר שמת בעבורו . ואדוני אבי ז"ל פי' כי קראו נחש לפי שילאו ממנו לפעמים שהרגו באומות העולם וכן כתיב כי משרש נחש יצא צפע כי משרש ישי שנקרא נחש יצא צפע והוא חזקיהו : (כז) ושובי בן נחש מרבת

(מסורה: הבאר ג' סבירין פי וקרינן פני בקריאה וסי' נמסר בריש סדר מסעי : אור הבקר ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בשפטים סי' י"ז : מחנימה ג' וסי' ודוד בא מחנימה . ויהי כבוא דוד מחנימה . אחינדב בן עדא :)

תולדות אהרן ואחיתופל ראה בתרא קמ"ז סנהדרי פט מכות יא (שם שם) : מחנימה יבמות יג : ואת עמשא . שבת נה בתרא יז : ועמשא . יבמות עז (שם ט) בתרא עז :

מצודת דוד

הנער ראה אותם ולזה הלכו מעין רוגל אל מאהבם אשר בבחורים : (יט) האשה . אשת האיש : עליו . על המסך : ולא נודע דבר . לא היה ניכר מהבאר שמתחת להמסך : (כ) איה . כי הוגד להם שבאו הביתה : ויבקשו . בבית האשה . אז עברו מיכל המים לבקשם : (כב) עד אחד וגו' . ר"ל כשבא אור הבוקר אפילו אחד לא היה נעדר אשר וגו' : (כג) אל עירו . ר"ל אל ביתו אשר בעירו לא לבית מלונו אשר בירושלים : ויצו . עשה צואה אל ביתו : ויחנק . חנק את עצמו כי האמין מאתה שדוד יחזור למלכותו ויהרגו כמורד במלכות ויהיו עוד נכסיו למלך כדין מורד במלכות ולזה חנק עצמו להציל נכסיו ליורשיו : (כה) על הצבא . לשר על הצבא : בן איש . רצה לומר בן אדם חשוב ומעולה כמו הלא איש אתה (ש"א כ"ו) : הישראלי. ובד"ה אמר הישמעאלי לפי שהתגורר בארץ ישמעאל : נחש . אמרו ז"ל הוא ישי

מצודת ציון

(יט) המסך . וילון כמו ועשית מסך (שמות כו) : ותשטח . ופרשה : כמו משטח חרמים (יחזקאל כו) : הרפות . חטים כתושים ונקלפים כמו בתוך הרפות בעלי (משלי כז) והוא מלשון רפיון כי נרפו ונקלפו מקליפותיהם : (כ) מיכל המים . ענינו פלג המים ואין לו חבר : (כב) נעדר . נחסר כמו איש לא נעדר (ישעיה מ) : (כג) ויחבוש . חגר האוכף : משכב

רדק

מרבת בני עמון. ישראל היה והיה גר ברבת בני עמון אחר שכבשה דוד והדרש שאומר כי הוא חנון בן נחש מלך בני עמון רחוק הוא שהחיה אותו דוד הלא בכל העם אשר ברבה ובכל ערי בני עמון עשה משפטים אף כי חנון המלך אשר הובים את עבדיו ואפשר כי נתגייר והחייהו : הגלעדי מרוגלים. מארץ הגלעד היה מכיר מעיר ששמה רוגלים : (כח) משכב וספות. כלי ששופכין ממנו לידים. משכב לשון שפיכה וכן ותפל שכבת טל ונבלי שמים מי ישכיב וי"מ מטה ונקראת משכב לפי ששוכב אדם עליה וי"ת מכבין פי' סדינין ותרגום והרדידים וכבנתין וכן בדברי רז"ל תנתן כבנתי לבתי ופי' וספות כמו מזרקים וכן מן הדם אשר בסף וי"ת וקולין וכן ואת הספים דירמיה וי"ת קוליא ותרגום וכדה על שכמה וגולתא. וקלי הסמוך לקמח הוא קלי מן חטים והסמוך לעדשים הוא קלי ממיני קטניות דבר הלמד מענינו : (כט) ושפות בקר. ת"י וגובנין דחלב תורין נקראו הגבינות שפות לפי שנעשות על ידי עשוי מן ושפו עצמותיו : רעב. אמרו רעבים היו העם במדבר וצריך לקדמם במזונות כי לא הוציאו עמם ספוקם מן ירושלם כי בחפזון יצאו וברחו : ועיף. מן הדרך וכן אמר למעלה עיפים וינפש שם ורז"ל דרשו עיף מרליחה וצמא כי במדבר אע"פ שהוא בין היישוב שהוא מקום מרעה הבהמות לא ימצא שם מים ברוב : (ג) לא ישימו אלינו לב. אם ננוס לפניהם או אם ימותו חציינו במלחמה לא ישימו אלינו לב אלא אליך כלומר לא יחשב בעיניהם דבר אם ינצחו אותנו עד שיהרגוך כי כן דעתם כמו שיעץ אחיתופל והכותי את המלך לבדו כי כל מחשבותם עליך אפי' יהיו עתה כמונו עשרת אלפים לא ישימו לב אם ינצחונו אלא לך לבדך ישימו לב כי אליך לבם : ועתה טוב. שאתה שתהיה בעיר ומן העיר תעזרנו בעצתך ובתפלתך וי"מ מפרשים אתה חשוב כנגד כולנו ואם היינו עשרת אלפים לפיכך צריך שנשמור אותך מלצאת למלחמה ותהיה לנו מעיר לעזור וי"ת כי עתה כמונו עשרת אלפים ארי כען את יכיל למסעד כותנא עשרה אלפין ותרגם כי תהיה לנו ארי תצלי עלנא מן קרתא למסעד ר"ל יותר תעזרנו אתה בתפלתך בעיר ממה שיהיו עמנו כמונו עשרת אלפים עוד יותר תעזרנו אתה בתפלתך. וכתיב לעזיר ביו"ד וקרי לעזור בוי"ו והקרי מבואר והכתיב מבנין הפעיל להעזיר והוא יוצא לשלישי פי' שתעזיר אתה אותנו על ידי האל כלומר שתתפלל לאל שיעזרנו : (ד) אל יד השער. אל מקום שישיבה בשער

רשי

הוא חנון בן נחש : משכב. מלעות : וספות כלי התשמיש הם כמו ספות כסף (מלכים ב' י"ב י"ד) : וקלי. מיני קליות אמרו רבותינו שני מיני שתיתא הקריב ברזילי לדוד אחד של חטים ואחד של עדשים כענין האמור כאן קמח וקלי הוא של דגן ופול ועדשים. וקלי ממינים של קטניות שמייבשין אותו בתנור כשהן לחים והן מתקנין לעולם ומוחנין אותן ועושין מהם מאכל שקורין שתיתא : ושפות בקר. וגובנין דחלב. (ג) לא ישימו אלינו לב. לא יהיה דבר חשוב בעיניהם להתגבר ולהתהלל מאחר שאין אתה במלחמה : כי עתה. בהיותך בכבודך חשוב אתה כמונו : עשרת אלפים. כעשרת אלפים איש כמונו : כי תהיה לנו מעיר לעזור. וכען טב ארי תצלי עלנא מן קרתא למסעד:

לאם

תרגום

וּבַרְזִלַי גִלְעָדָאָה מֵרֹגְלִים : כח מַכְבִּין וְקוּלִין וּמָאן דַחֲסַף וְחִטִּין וּסְעוֹרִין וְקִמְחָא וְקַלְיָא וּפוּלָא וּטְלוֹפְחִין וְקַלְיָא : כט וּדְבַשׁ וּשְׁמַן וְעָאן וְגוּבְנִין דַחֲלַב תּוֹרִין קָרִיבוּ לְדָוִד וּלְעַמָּא דִי עִמֵּיהּ לְמֵיכַל אֲרֵי אֲמַרוּ עַמָּא כְּפִין וּמְשַׁלְהִין וְצָחֵי בְּמַדְבְּרָא : א וּמְנָא דָוִד יַת עַמָּא דִי עִמֵּיהּ וּמַנִּי עֲלֵיהוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא : ב וְשַׁלַּח דָוִד יַת עַמָּא תִּלְתָּא בְּיַד יוֹאָב וְתִלְתָּא בְּיַד אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה אֲחוּהִי דְיוֹאָב וְתִלְתָּא בְּיַד אִתַּי גִתָּאָה וַאֲמַר מַלְכָּא לְעַמָּא מִפַּק אֶפּוֹק אַף אֲנָא עִמְּכוֹן : ג וַאֲמַר עַמָּא לָא תִפּוֹק אֲרֵי אִם מֶעֱרָק נֶעֱרוֹק לָא יְשַׁוּוֹן עֲלָנָא לִבָּא וְאִם יִתְקַטְּלוּן פַּלְגָנָא לָא יְשַׁוּוֹן עֲלָנָא לִבָּא אֲרֵי כְעַן אַתְּ יָכִיל לְמִסְעַד כְּוָתָנָא עַסְרָא אַלְפִין וּכְעַן טַב אֲרֵי תְּצַלֵּי עֲלָנָא מִקַּרְתָּא לְמִסְעַד : ד וַאֲמַר לְהוֹן מַלְכָּא דְתַקִּין בְּעֵינֵיכוֹן אַעְבֵּיד וְקָם מַלְכָּא עַל כֵּיבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא וְכָל עַמָּא נְפָקוּ לְמָאוָתָן וּלְאַלְפִין :

מקרא

וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי מֵרֹגְלִים : כח מִשְׁכָּב וְסַפּוֹת וּכְלִי יוֹצֵר וְחִטִּים וּשְׂעֹרִים וְקֶמַח וְקָלִי וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְקָלִי : כט וּדְבַשׁ וְחֶמְאָה וְצֹאן וּשְׁפוֹת בָּקָר הִגִּישׁוּ לְדָוִד וְלָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ לֶאֱכוֹל כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא בַּמִּדְבָּר : יח א וַיִּפְקֹד דָּוִד אֶת־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּשֶׂם עֲלֵיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת : ב וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־הָעָם הַשְּׁלִשִׁית בְּיַד־יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁית בְּיַד אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁת בְּיַד אִתַּי הַגִּתִּי וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם יָצֹא אֵצֵא גַּם־אֲנִי עִמָּכֶם : ג וַיֹּאמֶר הָעָם לֹא תֵצֵא כִּי אִם־נֹס נָנוּס לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב וְאִם־יָמֻתוּ חֶצְיֵנוּ לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב כִּי־עַתָּה כָּמֹנוּ עֲשָׂרָה אֲלָפִים וְעַתָּה טוֹב כִּי־תִהְיֶה־לָּנוּ מֵעִיר לַעְזִיר : ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־יִיטַב בְּעֵינֵיכֶם אֶעֱשֶׂה וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ אֶל־יַד הַשַּׁעַר וְכָל־הָעָם יָצְאוּ לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים :

ל' · ג' · ל' · ג' · ל' · ל' · י"ג מ"ל · כ' · כ"ג · פסקא בא"פ · ז' · ג' מ"ל וד' תכר · ג' על סוס · ד' ג' חס' וה' מ"ל · לעזור ק' · ס' וכל אסתר דכו' כמ"ת · י"ב

וקלי ג' וסי' ולחם וקלי וכרמל. משכב וספות וכלי יוצר ב' בו. וא' מצות וקלוי : והשלשת ב' חס' דחס' וט' מלאים וסי' נמסר בסדר שלח לך : כמנו ד' ג' חס' וא' מ"ל וסי' אם תהיו כמנו להמול לכם. מדבר מתוך האש. כי עתה כמונו עשרה אלפים. גם אתה חלית כמנו. אלפים ס"ל :

תולדות אהרן כי אמרו העם. יומא עז : כי אם נוס. עקידס שער עח :

רלבג

כדי שישאר שר צבא כמו שהיה: (כז) והנה זכר כי בבא דוד מחנימה הגישו לו שובי בן נחש ומכי' בן עמיאל וברזלי הגלעדי המצטרך לו מכל משכב וספות והם כלי בית קבול ממתכת וכלי יוצר להשתמש בהם בכל צרכיהם והביאו להם למזון חטים ושעורים וקמח וקלי מהחטי' ומן השעורים כדי שיוכלו לאכול תכף מהקלי והביאו להם ממיני קטניות פול ועדשים וגם הביאו להם מהם קלי לאכלו תכף והביאו להם עוד דבש וחמאה ללפת בו את הפת ולשתות וצאן לאכל וחריצין חלב בקר לאכל לפי שהם יותר חשובים משאר החריצים. והנה הסכימו אלו השלשה ממקומותיהם לשלח זאת המנחה לדוד : (א) וישם עליהם שרי אלפים ושרי מאות. כדי שיהיה סדור המלחמה באופן הראוי כי הוא ממה שיש בו רושם נפלא בהגעת התכלית המבוקש במלחמה ולזה צותה התורה בפרשת תשוח מלחמה לעשות

פי' רבי ישעיה

(כח) משכב וספות וכלי יוצר. פירוש מצעות וכלי מתכות כמו מן הדם אשר בסף וכלי חרש וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי. פירוש שני מיני קלי אחד מתבואה ואחד מקטניות : (כט) ושפות בקר. תרגומו וגובנין דחלב תורין : (ב) העם השלישית. בא עם בלשון נקבה ודומה לו והשאת עמך : (ג) גם ננוס. כמו נוס ונחלף השורק בחולם : כי עתה. אתה כמונו מקרא קצר הוא : תהיה לנו מעיר לעזור. אם תצטרך לנו תשלח לנו מתוך העיר בשער

מצודת דוד

(כח) מלעות. לשכוב עליהם : וספות. מזרקים כמו בדם אשר בסף (שמות יב) : וכלי יוצר. כלים מיוצר חרש : וקלי. קמח משבלים קלוים : ופול ועדשים. הם מיני קטניות : וקלי. הוא קמח מקטניות קלוים : (כט) ושפות בקר. גבינות העשויות מחלב הבקר על כי נעשית ע"י עשוי וכתישה נקראו שפות והוא מלשון ושופו עצמותיו (איוב לג) : יח (א) ויפקוד. מנה אותם : (ג) גם ננוס. נברח : אל יד. אל מקום ומדיו :

מצודת ציון

ישי ונקרא נחש על שמת בעטיו של נחש ומבלי עון (ויתכן לומר שנולדה מאשת ישי מבעלה הראשון ושמו נחש ולזה אמר אחות צרויה ולא אמר אחות דוד כי צרויה היתה אחותה גם כן מן האב וכאשר אמרנו בד"ה ס"ה) : (כט) הגישו. שלשת אלפים ההם הגישו משכב וכו' דבש וכו' : במדבר. בעבור שהלכו במדבר לא מצאו לא לאכול ולא לשתות ונתיגעו מטורח הדרך : יח (ג) אם נוס ננוס וכו'. ר"ל הן אם ננוס לא ישימו לב לרדוף אחרינו והן אם ימיתו חצינו לא ישימו לב להתהלל בנצחון כי הנפילה בידם והצלה מידם שוה בעיניהם : כי עתה. ר"ל בהמלחמה אשר אמנו עתה בה אשר היא בעבור המלוכה אף אם היינו עשרה אלפים פעמים כמונו היום לא יחוש עלינו כשאיך בינינו ולזה מוטב שלא תלך : ועתה במלחמה כזאת טוב יותר לשבת אתה בעיר ומשם תעזור לנו בתפלה אל ה' ובעצתך עלינו: (ד) למאות. מאה מאה לבד : לאם לי וכו'. ר"ל למעני בואו עם אבשלום בנחת

ולא

רשי

(ה) לאט לי לנער. אם יקרא לפניכם במלחמה חמלו עליו: (ו) ביער אפרים. ומהיכן היה יער לאפרים בעבר הירדן מזרחה שלא ניתן שם חלק אלא לבני גד ולבני ראובן ולמנשה אלא מתוך שהתנה יהושע שיהיו מרעין בחורשין והיה אותו היער סמוך לאפרים אלא שהירדן מפסיק היו מרעין שם בהמותיהם היה נקרא יער אפרים: (ח) וירב היער לאכול בעם. חיות רעות שביער תרגום יונתן: (ט) ויקרא אבשלום. לשון מקרה ופגע: ויתן בין השמים ובין הארץ. אמרו רבותינו שלף חרבו לקוץ שערו וראה גיהנם פתוחה תחתיו: (יב) שמרו מי בנער. כל מי שיהא

רדק

בשער העיר מחנים: וכל העם יצאו. יצאו לפניו למאות ולאלפים: (ה) לאט לי לנער לאבשלום. אם תפגעו בו במלחמה לאט לו בעבורי ואל תהרגוהו שלא אראה ברעתו כי אע"פ שהרע לי אני אב לרחם ופי' לאט בנחת כלומר לא תבואו בכעס וברוגז להכותו כמו שהיה ראוי שמרו לו בעבורי: את כל השרים. אע"פ שצוה את הראשים שהם יואב ואבישי ואתי כן צוה גם כן שרי האלפים ושרי המאות לפיכך שמעו כל העם: (ו) ביער אפרים. וכי מניין היה לבני אפרים יער מעבר לירדן פירשו רז"ל לפי שמעשר תקנות שתקן יהושע אחת מהן היא שיהיו מרעין בהמותיהם בחורשין כלומר שלא יהו קפדין אם בהמות שבט זה ירעו ביער של שבט אחר ונחלת בני אפרים היתה בארץ כנען סמוכה לירדן כמו שכתוב בספר יהושע ועד נחלתם היה מעבר לירדן יער והירדן מפסיק ביניהם והיו מעבירים בני אפרים בהמותיהן שם ומרעין אותן באותו יער לפיכך היה נקרא על שמם יער אפרים: (ז) עשרים אלף. העונש הזה על שמרדו בדוד שהיה מלך ע"פ ה' וכ"ש שהחזיקו יד בנו המורד בו: (ח) נפוצת. הכתוב נפצות לשון רבות והקרי נפוצת לשון יחידה והכתוב אומר על הגבורים והגדודים מזה ומזה שהיו נפוצים על פני כל היער והקרי אומ' בכלל על המלחמה: וירב היער. ת"י ואסגיאת חית חורשא לקטלא בעמא ויתכן לפרש היער עצמו שהיו נפולים ונפגעים בעצי היער בברחם: (ט) ויקרא אבשלום. כתרגום ואיתערע: שובך האלה. סוכת העץ מסתבכת ענף בענף נקראת שובך ונאחז בו ראש אבשלום שהיה לו שיער רב ואמרו רז"ל לפי שנתגאה בשערו נתלה בשערו: (יא) עשרה כסף. כתרגומו עסר סלעין דכסף: (יב) ולו אנכי שוקל על כפי. ולא כתיב כלומר לא הייתי לוקח אלף כסף בדבר הזה ואתה אמרת שהיית נותן לי עשרה כסף והקרי הוא ולו כלומר אפי'

ולאלפים: ה ויצו המלך את־יואב ואת־אבישי ואת־אתי לאמר לאט־לי לנער לאבשלום וכל־העם שמעו בצות המלך את־כל־השרים על־דבר אבשלום: ו ויצא העם השדה לקראת ישראל ותהי המלחמה ביער אפרים: ז וינגפו שם עם ישראל לפני עבדי דוד ותהי־שם המגפה גדולה ביום ההוא עשרים אלף: ח ותהי־שם המלחמה נפצות על־פני כל־הארץ וירב היער לאכל בעם מאשר אכלה החרב ביום ההוא: ט ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רכב על־הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה ויתן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר־תחתיו עבר: י וירא איש אחד ויגד ליואב ויאמר הנה ראיתי את־אבשלם תלוי באלה: יא ויאמר יואב לאיש המגיד לו והנה ראית ומדוע לא־הכיתו שם ארצה ועלי לתת לך עשרה כסף וחגרה אחת: יב ויאמר האיש אל־יואב ולא אנכי שקל על־כפי אלף כסף לא־אשלח ידי אל־בן־המלך כי באזנינו צוה

(כ׳ את מי השלום; ל׳; נפוצת ק׳; כ׳כבי׳ יסוד׳; ס׳; ל׳; ט׳. ל׳. ג׳; י״ד חס׳. ג׳ אנ״ך; ס׳; ולו ק׳)

ה ופקיד מלכא ית יואב וית אבישי וית אתי למימר אסתמרו לי בעולימא באבשלום וכל עמא שמעו כד פקיד מלכא ית כל רברביא על עיסק אבשלום: ו ונפק עמא לחקלא לקדמות ישראל והות קרבא בחורשא דבית אפרים: ז ואתברו תמן עם ישראל קדם עבדי דוד והות תמן מחתא רבתא ביומא ההוא עסרין אלפין: ח והוו תמן עבדי קרבא מתבדרין על אפי כל ארעא ואסגיאת חית חורשא לקטלא בעמא מדקטילת חרבא ביומא ההוא: ט ואתערע אבשלום קדם עבדי דוד ואבשלום רכיב על כודנתא ועלת כודנתא תחות סוכא דבוטמא רבא ואתאחד רישיה בבוטמא ואתלי בין שמיא ובין ארעא וכודנתא די תחותוהי עברת: י וחזא גברא חד וחוי ליואב ואמר הא חזיתי ית אבשלום תלי בבוטמא: יא ואמר יואב לגברא דמחוי ליה והא חזיתא ומא דין לא מחיתהי תמן ורמיתהי לארעא ועלי כון למתן לך עסר סלעין דכסף ואספנקי חדא: יב ואמר גברא ליואב ולו אנא תקל על כפי אלף סלעין דכסף לא אושיט ידי בבר מלכא ארי קדמנא

ויקרא ה׳ בקריאה וסי׳ ויקרא אבשלום לפני עבדי יואב. ויקרא לה יד אבשלום. ואמר אלהם מה הבמה. ומבני הכהנים בני חביה. וחברו מבני הכהנים: תלוי ג׳ בקריאה וסי׳ לא תלין נבלתו על העץ. ראיתי את אבשלום תלוי. אלף המגן תלוי עליו. אנ״ך: ומדוע י׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בריש סדר קרח: ועלי ה׳ בקריאה וסי׳ ועלי יבא כל איש. ועלי לתת לך ועלי שמו כל ישראל. ועלי תשקתו. ועלי הטה חסד: אלף כסף ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר וירא:

רלבג

לעשות זה בזה האופן אחר שהוסרו משם האנשים היראים ורכי הלבב: (ג) ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור. הנה העזר הוא שיעזרם בתפלתו לש"י ועוד כי מפני שרצון חיל אבשלום לא היה רק להמית דוד לא יהיו משתדלים מאד בהריגת בני חיל דוד אחר שאינם רואים שם דוד: (ה) לאט לי לנער לאבשלום. ר"ל הסתיר בעבורי לזה הנער שתמלט אותו אם יבא לידך והנה עשה דוד זה לפי מה שאחשוב כי הוא חשב שטותו בבת שבע סבב את כל זה וכאילו היה אבשלום בזה הפועל כלי להביא גזירת הש"י על דוד במה שאמר לו הנני מקים עליך רעה מביתך ולזה ראה שאין לאבשלום פשע על זה והשתדל מפני זה בהצלתו: (ח) ותהי שם המלחמה נפוצת על פני כל הארץ. ידמה כי מפני נפילת ישראל ביד עבדי דוד נפל מורך בלבבם והיו נפוצים אנשי המלחמה הנה והנה על פני כל הארץ עד שהרבתה חית היער להשחית בעם כמו מה שהשחיתה החרב: (ט) והנה סבב השם שנקרא אבשלום לבדו לפני עבדי דוד מפני רוב פיזור חילו והוא היה רוכב על הפרד ויבא הפרד תחת סכוך ענפי האלה הגדולה שהיתה ומרוב ההסתבכות עם מרוצת

פי׳ רבי ישעיה

(ה) לאט לי לנער. התנהגו לאט בעבורי לנער ואל תכבידו עליו במלחמה כי אם לתופשו חי: (ח) נפוצת. כמו נפוצה על משקל נפעלת שנתפזרו לכאן ולכאן אלה בורחים ואלה רודפים אחריהם: (ט) ויחזק ראשו באלה. מפני שהיה שערו מרובה נסבך בענפי האלה: (י) שמרו מי בנער באבשלום. פירו׳ מי יגע בנער מקרא קצר הוא:

מצודת דוד

ולא תעשו לו מאומה רע: (ו) ביער אפרים. אף שנחלת אפרים היתה בעבר הירדן המערבי. כי אמרז"ל שיהושע תקן שלא יקפידו השבטים זה על זה מבלי תת לרעות הבהמות בארץ לא לו ובני אפרים רעו את בהמתם בהעיר ההיא ונקרא על שמם: (ח) נפוצת. היתה מפוזרת על כל הארץ אשר הם עליה: וירב היער וכו׳. יותר הכה בהם היער בהכשלם בו מאשר הכו בהם אנשי דוד בחרב: (ט) ויקרא. במקרה נזדמן אבשלום וכו׳. והיה רוכב על הפרד ובנוסו מפניהם בא עם הפרד תחת ענף האלה ונסתבך בה שער ראשו ונשאר תלוי באויר כי הפרד עבר מתחתיו: (יא) והנה ראית. כאומר מה לי בראיה מדוע לא הכיתו והיה א"כ עלי לתת לך וגו׳ ר"ל היה לך לדעת שאם הרגתו היית מקבל ממני מתן: (יב) ולו אנכי שוקל וגו׳. אפילו אם אנכי הייתי שוקל וכו׳ ר"ל אפילו אם כבר שקלו אל כפי ואפילו אלף

מצודת ציון

(ה) לאט. ענין נחת כמו אתנהלה לאטי (בראשית לג): (ח) וירב. מל׳ רבוי: (ט) ויקרא. מל׳ מקרה: שובך. בסמ"ך והוא ענין ענף כמו בסבך בקרניו (שם כב) ויקרא כן ע"ש שנאחזים ומסובכים זה בזה: האלה. גם אילן הוא: (יא) עשרה כסף. ת"י עסר סלעין דכסף: (יב) ולו. אנכי. ואם אנכי. וכן לו החייתם אותם שופטים

רדק

אפי' הייח מוצא מי שיתן לי אלף כסף בדבר הזה ואשקלם על ידי בשכרשה לא אשלח ידי אל בן המלך : שמרו מי בנער . מי יגע בנער כלומר שמרו שלא יגע אדם בו : (יג) או עשיתי בנפשו שקר . בנפשו כתיב פי' בנפשו של אבשלום אם הייתי הורג אותו שקר הייתי עושה בעצמו כי המלך צוה עליו והקרי הוא בנפשי כלומר אפילו לא יודע הדבר הייתי עושה שקר בעצמי כי אני יודע כי המלך צוה עליו ופירושו או תאמר שהייתי עושה זה שקר והייתי הורג אותו אי אפשר שלא יבא הדבר לידי ידיעה כי כל דבר לא יכחד מן המלך : ואתה תתיצב מנגד . שלא תושיעני מיד המלך : (יד) לא כן אוחילה . לא טוב שאיחל אותך ואדבר אליך שתלך ותכהו אני אלך : שלשה שבטים . ולהב בראשיה' כמו חניתות היו אלא שבדקי' נקראו שבטים וי"ת נסיסין ואמרו רז"ל לפי שגנב ג' לבבות לבב אביו ולבב בית דין ולב אנשי ישראל לפיכך נתנו בו ג' שבטים ולפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לונכיות עשר נערי יואב ולב בית דין שאמר על מאתים איש שהלכו עמו הלכו לתומם ואמרו כי מאתים ראשי סנהדרין היו : עודנו חי בלב האלה . פעם בלב האלה דבק עם בלב אבשלום פירוש תקע השבטים בלבו עד שעברו גופו ונתקעו בלב האלה על דרך אכה בדוד ובקיר אכנו נא בחנית ובארץ ופירש בלב האלה באמצע האלה כמו עד לב השמים ופירוש עודנו חי אחר שתקע בלבו שלשה השבטים עדיין היה חי על כן הכוהו עוד נערי יואב עד שהמיתוהו: (טו) ויסובו . עמדו סביביו להכותו : (טז) מרדוף . המ"ם בחירק שלא כמנהג וכמוהו מרדיף אחרי דוד מעלבך ומרגזך : (יז) אל הפחת הגדול חפירה גדולה שהיתה ביער : מאד . אמר מאד לפי שהפחת היה גדול ומלאוהו באבנים על אבשלום ועוד מעל הארץ הניבו הגל הגדול : לאהלו . חסר כתיב בלא יו"ד הרבים ויש בו דרש לפי שהיו נכלמי' מן המרד שעשו לא התחברו יחד אלא כל אחד נס לאהלו : (יח) ואבשלום לקח . פירוש לקח זאת העצה בעצמו להזכיר את שמו וכן ויקח קרח ואמרו כי בזה המקום נזכר אחר כך כי הוציאו עצמותיו מן הפחת הגדול וקברו אותו בזה המקום כי לכך נתכוון הוא שהציב שם מצבה בחייו : ויצב לו בחייו . חסר יו"ד הרבים כמו לאהלו שזכרנו וכמוהו רבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פלגשי אביו לפיכך חסר יו"ד שהוא בחשבון עשרה : כי אמר אין לי בן . ולמעלה כתיב ויולדו לאבשלום שלשה בנים ובת אחת היו לו אלא שמתו לפיכך עשה לו המצבה שזאת להיות לו לזכרון אחר מותו שהיו אומרים יד אבשלום ויד פירושו מקום וכמוהו רבים ובדברי רבותינו ז"ל יש מי שאמר שהיה לו בן אלא שלא היה הגון למלכות ומהם אמרו גמורי שכל

תרגום

פַּקֵּיד מַלְכָּא יָתָךְ וְיָת אֲבִישַׁי וְיָת אִתַּי לְמֵימַר אִסְתַּמָּרוּ לִי בְּעוּלֵימָא בְּאַבְשָׁלוֹם׃ יג אוֹ פוֹן עֲבָדִית בְּנַפְשִׁי שְׁקַר וְכָל מִדַּעַם לָא יִתְכַּסָּא מִן מַלְכָּא וְאַתְּ תִּתְעַתַּד מִקְּבֵיל׃ יד וַאֲמַר יוֹאָב הֲלָא מְבַבֵּין אֲשַׁרֵי קֳדָמָךְ וּנְסֵיב תְּלָתָא נִסְּסִין בִּידֵיהּ וְקַבְעִינוּן בְּלִבָּא דְאַבְשָׁלוֹם וְעַד כְּעַן קַיָּם בְּגוֹ בוּטְמָא׃ טו וְאִסְתַּחֲרוּ עַסְרָא עוּלֵימַיָּא נָטְרֵי זֵינֵיהּ דְּיוֹאָב וּמְחוֹ יַת אַבְשָׁלוֹם וְקַטְלוּהִי׃ טז וּתְקַע יוֹאָב בְּשׁוֹפָרָא וְתַב עַמָּא מִלְמִרְדַּף בָּתַר יִשְׂרָאֵל אֲרֵי מְנַע יוֹאָב יַת עַמָּא׃ יז וּנְסִיבוּ יַת אַבְשָׁלוֹם וּרְמוֹ יָתֵיהּ בְּחוּרְשָׁא לְגוֹ קוּמְצָא רַבָּה וַאֲקִימוּ עֲלוֹהִי דְּגוֹר אַבְנִין רַב לַחֲדָא וְכָל יִשְׂרָאֵל אַפְּכוּ גְּבַר לְקִרְווֹהִי׃ יח וְאַבְשָׁלוֹם נְסִיב וַאֲקִים לֵיהּ בְּחַיּוֹהִי יַת קָמְתָא דִּי בְּמֵישַׁר מַלְכָּא אֲרֵי אֲמַר לֵית לִי בַּר קַיָּם בְּדִיל לְאַדְכָּרָא שְׁמִי וּקְרָא לְקָמְתָא עַל שְׁמֵיהּ וּקְרָא לַהּ אַתְרָא דְּאַבְשָׁלוֹם עַד יוֹמָא הָדֵין׃ יט וַאֲחִימַעַץ בַּר צָדוֹק אֲמַר אֶרְהוֹט כְּעַן וַאֲבַסַּר יַת מַלְכָּא אֲרֵי אִתְפְּרַע לֵיהּ יְיָ מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃ כ וַאֲמַר לֵיהּ יוֹאָב לָא גְבַר

מקרא

הַמֶּלֶךְ אֹתְךָ וְאֶת־אֲבִישַׁי וְאֶת־אִתַּי לֵאמֹר שִׁמְרוּ־מִי בַּנַּעַר בְּאַבְשָׁלוֹם׃ יג אוֹ־עָשִׂיתִי בְנַפְשׁוֹ שֶׁקֶר וְכָל־דָּבָר לֹא־יִכָּחֵד מִן־הַמֶּלֶךְ וְאַתָּה תִּתְיַצֵּב מִנֶּגֶד׃ יד וַיֹּאמֶר יוֹאָב לֹא־כֵן אֹחִילָה לְפָנֶיךָ וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקָעֵם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם עוֹדֶנּוּ חַי בְּלֵב הָאֵלָה׃ טו וַיָּסֹבּוּ עֲשָׂרָה נְעָרִים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב וַיַּכּוּ אֶת־אַבְשָׁלוֹם וַיְמִתֻהוּ׃ טז וַיִּתְקַע יוֹאָב בַּשֹּׁפָר וַיָּשָׁב הָעָם מִרְדֹף אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־חָשַׂךְ יוֹאָב אֶת־הָעָם׃ יז וַיִּקְחוּ אֶת־אַבְשָׁלוֹם וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ בַיַּעַר אֶל־הַפַּחַת הַגָּדוֹל וַיַּצִּבוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל מְאֹד וְכָל־יִשְׂרָאֵל נָסוּ אִישׁ לְאֹהָלָו׃ יח וְאַבְשָׁלֹם לָקַח וַיַּצֶּב־לוֹ בְחַיָּו אֶת־מַצֶּבֶת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק־הַמֶּלֶךְ כִּי אָמַר אֵין־לִי בֵן בַּעֲבוּר הַזְכִּיר שְׁמִי וַיִּקְרָא לַמַּצֶּבֶת עַל־שְׁמוֹ וַיִּקָּרֵא לָהּ יַד אַבְשָׁלֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ יט וַאֲחִימַעַץ בֶּן־צָדוֹק אָמַר אָרוּצָה נָּא וַאֲבַשְּׂרָה אֶת־הַמֶּלֶךְ כִּי־שְׁפָטוֹ יְהוָה מִיַּד אֹיְבָיו׃ כ וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹאָב לֹא אִישׁ

בנפשי ק' · י"ט . ג' · ג' · ג' חס' · ג' · ו' · ל' · ב' חס' · לאהליו ק' ב' חס' · י"ד חס' בחייו ק' · ל' פתח · ס' · ב' חד מ"ל וחד חס'

תולדות אהרן ויקח שלשה שבטים. סוטה ט : ויסובו עשרה נערים. שם : ויכו. סנהדרין קג : ואבשלום לקח סוטה י :

רש"י

שיבא לידו ישמרנו : (יד) לא כן אוחילה לפניך . לא אבקש עוד בקשה ממך כי אני אלך: (יח) כי אמר אין לי בן . ממלא מקומי ויהיה חשוב כמותי : בעבור הזכיר שמי . אקים לי מצבת אבן ובנין חשוב

רלבג

מרוצת הפרד נתחזק ראשו ונאחז באלה עומד שם באויר והפרד אשר תחתיו עבר : (יב) שמרו מי בנער באבשלום . ר"ל שמרו מי שיהיה מהם שלא ישלח ידו בנער באבשלום: (יג) או עשיתי בנפשי שקר . ר"ל להעלים מהמלך המתתי אותו הנה שום דבר לא יכחד ולא יעלם מן המלך שלא יגיע אל דרישתו וידיעתו מרוב החקירה והדרישה : (יד) ויקח שלשה שבטים בכפו . יתכן שיהיו גדולים וחזקים וחדים בראשם ודמה בזה לסתיתו בזולת חרב בתקעו אותם בלבו ולפי שלבו היה עדין חי בלב האלה צוה יואב את נעריו נושאי כליו להכות אותו ולהמיתו : (טז) כי חשך יואב את העם . הנה מנע יואב את אנשי דוד מרדוף אחרי ישראל כי לא היה רצונו להשחיתם אך נתפייס בנפול אבשלום בידיהם : (יח) את מצבת אשר בעמק המלך . ידמה שהנה שם בנין גבוה : כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי . ואע"פ שספר שכבר

פי' רבי ישעיה

(יח) מצבת . בא מופסק כמו אשר בשלכת מצבת בם :

מצודת ציון

(שופטים ח) : (יג) או עשיתי . אם עשיתי : יכחד . ענין העלמה : מנגד . מרחוק : (יד) כן . ענין טוב ונכון כמו ולא יכין לדבר כן (שם י"ב) : אוחילה . אבקש כמו אחלי אדוני (מ"ב ה') : שבטים . שרביטים : ויתקעם . ותחבם : בלב האלה . באמצעית האלה ועל כי הלב הוא באמצע הגוף ישאל המלה הזאת לכל אמצע וכן עד לב השמים (דברים ד) : (טו) כלי יואב . כלי זיינו : (טז) חשך . מנע כמו ולא חשכת (בראשית כב) : (יז) הפחת . בור וחפירה : גל . תל גדול : (יח) מצבת . מלשון מצבה ר"ל בנין גבוה : יד אבשלום . מקום אבשלום : (יט) ארוצה . ענין מהירות

מצודת דוד

אלף כסף לא אשלח ידי וגו' : שמרו מי . שיבוא לידו שמרו בו לבוא עמו בנחת : (יג) או עשיתי . ר"ל ואף אם הייתי מעלים הדבר לבל יודע כלא אם עשיתי אותה הייתי עושה שקר בנפשי כי המרד בדבר המלך ולשקר בו יחשב לעון נפש : וכל דבר . ר"ל אף הלא שום דבר לא יהיה נעלם מן המלך כי יחקור לדעת מי הכהו וכשיודע לו ידעתי שאתה תעמוד מנגד מבלי הציל אותו מידו : (יד) לא כן . לא טוב ונכון שאבקש עוד לפניך כי ידי רב לי : עודנו חי . שם שתקע בו שלשת השבטים היה עוד חי תלוי מול לב האלה : (טז) ויתקע וגו' . לסימן אשר יחדלו מלרדוף : כי חשך יואב . אבל לא חדלו מעצמם: (יז) וכל ישראל . אשר עם אבשלום : (יח) לקח . ר"ל לקח עצמו זאת העצה לזכרון שמו ודוגמתו ויקח קרח (במדבר טז) : אין לי בן . כי בניו המוזכרים למעלה כבר מתו : בעבור הזכיר שמי . אין לי בן שיזכר שמי על ידו לזאת הציב מצבת וקראה על שמו לזכרון : (יט) כי שפטו ה' . עשה משפטו לנקום נקמתו מיד אויביו:(כ) לא איש בשורה . לא ראוי לך לבשר בשורה

שמואל ב יח

(כ) בשרה אתה היום הזה ובשרת ביום אחר והיום הזה לא תבשר כי על־[כן] בן־המלך מת: כא ויאמר יואב לכושי לך הגד למלך אשר ראיתה וישתחו כושי ליואב וירץ: כב ויסף עוד אחימעץ בן־צדוק ויאמר אל־יואב ויהי מה ארצה־נא גם־אני אחרי הכושי ויאמר יואב למה־זה אתה רץ בני ולכה אין־בשרה מצאת: כג ויהי־מה ארוץ ויאמר לו רוץ וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבר את־הכושי: כד ודוד יושב בין־שני השערים וילך הצפה אל־גג השער אל־החומה וישא את־עיניו וירא והנה־איש רץ לבדו: כה ויקרא הצפה ויגד למלך ויאמר המלך אם־לבדו בשורה בפיו וילך הלוך וקרב: כו וירא הצפה איש־אחר רץ ויקרא הצפה אל־השער ויאמר הנה־איש רץ לבדו ויאמר המלך גם־זה מבשר: כז ויאמר הצפה אני ראה את־מרוצת הראשון כמרצת אחימעץ בן־צדוק ויאמר המלך איש־טוב זה ואל־בשורה טובה יבוא: כח ויקרא אחימעץ ויאמר אל־המלך שלום וישתחו למלך לאפיו ארצה ויאמר ברוך יהוה אלהיך אשר סגר את־האנשים אשר־נשאו את־ידם באדני המלך: כט ויאמר המלך שלום

ג׳ חס׳ · כן ק׳ ולא כתיב · ל׳ מ״ל בנביא · ל׳ חסר ואחד מ״ל · ג׳ מ״ל · ג׳ חס׳ · ל״ב. ד׳ · ח׳ מ״ל בספ׳ · ל׳ · ג׳ · ג׳ חסר וג׳ מ״ל · כ׳ איש נמח · ל׳ וחס׳ · ג׳ מ״ל · ג׳ סבירין כשלום

תרגום

כשר לבסרא את יומא דין ותבסר ביום אוחרן ויומא הדין לא תבסר אלהין דבר מלכא מית: כא ואמר יואב לכושי איזיל חוי למלכא דחזיתא וסגיד כושי ליואב ורהט: כב ואוסיף עוד אחימעץ בר צדוק ואמר ליואב ויהי מה ארהוט כען אף אנא בתר כושי ואמר יואב למא דנן את רהיט ברי ולך לית בסורא מתיתב: כג ויהי מא בכדין ארהוט ואמר ליה רהוט ורהט אחימעץ באורח מישרא וקדים ית כושי: כד ודוד יתיב בין תרין תרעיא והליך סכואה על אגר תרעא על שורא וזקף ית עינוהי וחזא והא גברא רהיט בלחודוהי: כה וקרא סכואה וחוי למלכא ואמר מלכא אם בלחודוהי הוא בסורתא בפומיה ואזל מיזל וקריב: כו נחזא סכואה גברא אחרנא רהיט וקרא סכואה לנטר תרעא ואמר הא גברא רהיט בלחודוהי ואמר מלכא אף דין מבסר: כז ואמר סכואה אנא חזי ית ריהטא דקדמא כריהטא דאחימעץ בר צדוק ואמר מלכא גבר טב דין ואף בסורא טבא ייתי: כח וקרא אחימעץ ואמר למלכא שלם וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא ואמר בריך יי אלהך דמסר ית גבריא דארימו ית ידיהון ברבוני מלכא: כט ואמר מלכא שלם

רשי

חשוב היה: (כ) ובשרת ביום אחר. בשורת תשועה אחרת: כי על כן. כי על אשר בן המלך מת לפיכך לא טובה לך הבשורה הזאת: (כב) ולכה אין בשורה מוצאת. אין אתה שכר בשורה מצויה היום: (כג) ויהי מה. כלומר ומה בכך אם אין לי שכר ויפטור. וקדים ית כושי: ראיתי

רלבג

שכבר היו לו שלשה בנים ויתכן שמתו אחר זה ואז בנה זאת המצבת וקרא שמה יד אבשלום: (כ) ובשרת ביום אחר. ר״ל כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז אשלח הבשורה בפיך: (כב) ולכה אין בשורה מוצאת. ר״ל שאין לך בזה בשורה מוצאת הצלחה וטוב למבשר אבל היא כמו נקמה לו כי בנו מת: (כט) ויאמר אחימעץ ראיתי ההמון הגדול. הנה כשראה אחימעץ בן צדוק שלב המלך דוד על אבשלום מנע עצמו מלספר לו זאת הבשורה אשר יכאב לבו בה ולזה השתכל ואמר שלא ידע בזה דבר אך ראה ההמון הגדול לשלוח יואב את עבד המלך את

מסורה

בשרה ג׳ חס׳ וסימ׳ אשר לתתי לו בשרה. לא איש בשרה אתה. היום הזה יום בשרה. ובמסרה אחריתי נמסר במקום לא איש בשורה אתה ולכה אין בשרה מוצאת: ארוץ ד׳ בקריאה וסי׳ ויהי מה ארוץ. כי בכה ארוץ גדוד. וחברו. דרך מצותיך ארוץ: נשאו י׳ בקריאה וסימ׳ עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה. אשר נשאו את ידם. קול צופיך נשאו קול יחדו. ומשנאיך נשאו ראש. נשאו נהרות ה׳ ב׳ בפסוק. והעבים נשאו עמר. נשאו את רדידי מעלי שמרי. כי נשאו מבנותיהם. נשאו נשים נכריות:

רדק

שכל הסורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו והוא שרף תבואתו של יואב וי״ת לית לי בר קיים בדיל לאדכרא שמי: (כ) ובשרת ביום אח׳. תשועה אחרת שתזדמן לישראל כי זאת התשועה לא תהיה שלימה בעיני המלך על אשר מת בנו: כי על כן בן המלך מת. כן קרי ולא כתיב והקרי הוא יותר קרוב כאלו אמר כי על אשר בן המלך מת אין אתה ראוי לבשר ויש בו דרש כי ע״כ ועל יוסר מת שמרד באביו: (כא) לכושי. מבני כוש היה ונתגייר או אפשר שהיה ישראל והוא שחור ככושי לפיכך היו קוראים אותו כושי: (כג) ולכה אין בשורה מוצאת. תרגם יונתן ולך לית בשורתא מתיהבא כלומר למה אתה רוצה ללכת לא לך יהיה שכר מוצאת הבשורה ומוצאת כמו מזדמנת כמו וימצאו בני אהרן: (כד) ויהי מה. יהיה מה שיהיה על כל פנים ארוץ וכן ויעבר עלי מה יעבר עלי מה שיעבור איני חושש: (כה) בין שני השערים. שהיה לעיר חומה לפנים מחומה ושער לפנים משער ובין שני השערים היה מקום הישיבה כמו שנאמר למעלה אל יד השער: (כז) ואל בשורה טובה. כמו ובבשורה וכן אל הארון תתן את העדות כמו ובארון: (כח) סוגר. מסר את האנשים וסגרם בידך ואפשר כי בי״ת באדוני המלך עומד במקום שנים

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כ) כי על כן בן המלך מת. פירוש על אשר כמו כי על כן באו בצל קורתי. ואין זו בשורה טובה: (כא) וירץ. כמו וירוץ ונחלף השורק בחלם: (כג) ולכה אין בשורה מוצאת. פירוש אין הבשורה נמצאת בך שכבר אותו שלחתי יבשר. ובא מוצאת פועל עומד והוא כמו נמצא:

תלדות אהרן ויכן אחימעץ. פסוקים ז סוכה לא מגלה כא ידה מג:

מצודת דוד

בשורה כזאת: ביום אחר. בעת יזדמן תשועה אחרת: כי על כן. כי הבשורה ההיא תהיה על אשר הומת בן המלך ולא תחשב לבשורה טובה: (כא) אשר ראיתה. בנצחון המלחמה וממיתת אבשלום: וישתחו. לחשבו שעשה עמו חסד לשלחו בבשורה:

(כב) ויהי מה. ר״ל אף אם לא אשמחו במיתת אבשלום מ״מ בנצחון המלחמה הלא ישמח: למה זה. ר״ל למה תעמול לרוץ אליו הואיל ולכה לא יהיה נמצא מתן בשורה כי אף אם יתן מתן הלא להכושי יתננה כי כבר רץ הוא ויבוא אליו ראשון: (כג) ויהי מה. חזר אחימעץ ואמר ואם לא אקבל מתן עכ״ז ארוץ: דרך הככר. והוא הדרך היותר קרוב ולזה עבר את הכושי והקדים לבוא: (כד) בין שני השערים. כי היה להעיר חומה לפנים מחומה והשערים זה מול זה והיה יושב בין השערים: אל החומה. אשר ממעל להשער: (כה) אם לבדו. ואין כן דרך הנסים מן המלחמה: (כו) אל השוער. אל שומר השער: הנה איש. הנה עוד איש: ויאמר המלך. כשמוע דבר הצופה: גם זה מבשר. הואיל וגם הוא לבדו בא: (כז) את מרוצת הראשון. ר״ל הנהגת מרוצתו שהוא כמנהג מרוצת אחימעץ ובודאי הוא הוא: איש טוב זה וגו׳. כי איש טוב נופה טבעו לחשוק לבשר טוב: (כח) אשר סגר. ביד יואב ואנשיו: אשר נשאו וכו׳. למרוד במלך: (כט) שלום. כמו

מצודת ציון

מפירוש הסליחה: (כב) ויהי מה. ר״ל יהיה מה שיהיה ודוגמתו ויעבור עלי מה (איוב ו) ופי׳ יעבור מה שיעבור: (כג) הככר. המישור והוא ככר הירדן: (כח) סגר. מסר כמו להסגיר

לנער לאבשלום ויאמר אחימעץ ראיתי ההמון הגדול לשלח את־עבד המלך יואב ואת־עבדך ולא ידעתי מה: ל ויאמר המלך סב התיצב כה ויסב ויעמד: לא והנה הכושי בא ויאמר הכושי יתבשר אדני המלך כי־שפטך יהוה היום מיד כל־הקמים עליך: לב ויאמר המלך אל־הכושי השלום לנער לאבשלום ויאמר הכושי יהיו כנער איבי אדני המלך וכל אשר־קמו עליך לרעה: יט א וירגז המלך ויעל על־עלית השער ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום בני בני אבשלום מי־יתן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני: ב ויגד ליואב הנה המלך בכה ויתאבל על־אבשלום: ג ותהי התשעה ביום ההוא לאבל לכל־העם כי־שמע העם ביום ההוא לאמר נעצב המלך על־בנו: ד ויתגנב העם ביום ההוא לבוא העיר כאשר יתגנב העם הנכלמים בנוסם במלחמה: ה והמלך לאט את־פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום אבשלום בני בני: ו ויבא יואב אל־המלך הבית ויאמר הבשת היום את־פני כל־עבדיך הממלטים את־נפשך היום ואת נפש בניך ובנתיך ונפש נשיך ונפש פלגשיך: ז לאהבה את־שנאיך ולשנא את־אהביך כי הגדת היום כי אין לך שרים ועבדים כי ידעתי היום כי לא אבשלום חי וכלנו

לעולימא לאבשלום ואמר אחימעץ חזיתי המונא סגיאה בתר דשלח ית עבדא דמלכא יואב וית עבדך ולא ידעית מה: ל ואמר מלכא אסתחר אתעתד הכא ואסתחר וקם: לא והא כושי אתא ואמר כושי יתבסר רבוני מלכא ארי אתפרע לך יי יומא דין מיד כל דקמו עלך: לב ואמר מלכא לכושי השלם לעולימא לאבשלום ואמר כושי יהון כעולימא סנאי רבוני מלכא וכל דקמו עלך לבישא: א ורגז מלכא וסליק על עלית תרעא ובכא וכדין אמר במיזליה ברי אבשלום ברי ברי אבשלום לוי דמתית אנא חלופך ואת קים יומא דין אבשלום ברי ברי: ב ואתחואה ליואב הא מלכא בכי ומתאבל על אבשלום: ג והות תשועתא ביומא ההוא לאבלא לכל עמא ארי שמע עמא ביומא ההוא למימר אתנסים מלכא על בריה: ד ומתגנבין עמא ביומא ההוא למיעל לקרתא כמא דמתגנבין עמא דמתכלמין במפכהון בקרבא: ה ומלכא כריך ית אפוהי וצוח מלכא בקל רב ברי אבשלום אבשלום ברי ברי: ו ואתא יואב לות מלכא לביתא ואמר אבהיתתא יומא דין ית אפי כל עבדיך דשיזיבו ית נפשך יומא דין וית נפש בנך ובנתך ונפש נשך ונפש לחינתך: ז למרחם ית סנאיך ולמסני ית רחמיך ארי חויתא יומא דין ארי לית לך רברבין ועבדין ארי אנא ידענא יומא דין ארי אלו אבשלום קים וכולנא יומא דין

רשי

(כט) ראיתי ההמון הגדול. הומים ונעים במלחמה: לשלוח את עבד המלך יואב ואת עבדך. הרי זה מקרא מסורס לשלוח יואב את עבד המלך ואת עבדך לאחר ששלח יואב את עבד המלך זה הרץ אחרי. ואת עבדך. על עצמו הוא אומר ולא ידעתי מה היה אחרי כן: (ל) סב התיצב כה. פנה לצד אחר והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה: (א) בני בני. שמנה פעמים אמרו רבותינו שבעה דאסקיה משבעה מדורי גיהנם וחד דאייתיה לעלמא דאתי. (ה) לאט את פניו. כריך ית אפוהי כמשפט האבלים. לאט כמו וילט פניו באדרתו (מ"א יט יד) הנה היא לוטה בשמלה שמואל

רדק

שנים: (כט) לשלוח את עבד המלך יואב. לשלוח יואב את עבד המלך כלומר ראיתי ההמון הגדול וראיתי שהיה משתדל יואב לשלוח את עבד המלך והוא הכושי: ואת עבדך. אמר על עצמו ומפני מהירות יואב לשלוח אותנו ולא נתעכבנו לדעת מה: (ל) ויאמר המלך סובה תיצב כה פנה לצד אחד והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה: (א) על עליית השער. בשער העיר היה עלייה על השער ועל גג אותה עלייה היה עומד הצופה כמו שאמר למעלה על גג השער: בני בני. כן דרך הנוהים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה. ובדרש כי שמנה פעמים אמר בני בשבעה פעמים העלהו משבעה מדורי גיהנם ובשמיני הביאהו לגן עדן: (ג) נעצב. נפעל עבר כי הוא פתח: (ה) לאט. כתרגומו כריך כי כן דרך האבלים להתעטף. (ז) כי הגדת. כלומר בזה הדבר שאתה עושה כאילו אתה מגיד ואומר לכל כי אין לך שרים: שר. תואר כי הוא כולו קמוץ:

כי

פי' רבי' ישעיה

(כט) ראיתי ההמון. פי' נתקבצו העם לשלוח יואב וללוותו וגם לשלוח אותי לבשרך: (א) מותי אני. בא בשני סימנין שהיה לו לומר מות אני: או מותי לבד ודומה לו ותראהו את הילד: (ה) לאט פניו. כדרך האבלים:

רלבג

את הכושי: ואת עבדך. אמר זה אחימעץ על עצמו וכאילו אמר שהאחר הבא הוא יודע אמתת הדברים כי לולא זה לא שלחו יואב: (א) והנה בכה דוד בזה האופן הנפלא על מיתת אבשלום לפי שהיה יודע כי עונותיו סבבו זה: (ה) לאט את פניו. כסה את פניו כי היה נוטה מהתאבל כמו זה ההתאבלות החזק כי אין זה מחק

סב ו' חס' וסימ' נמסר בספר דברים: התשעה ו' חס' בליש' וסי' וינבל צור ישעתו. ותהי התשעה ביום ההוא. מי יתן מציון ישעת ישראל. ולכה לישועתה. אמר לנפשי ישעתך אני. וכעב עברה ישעתי: לאט ב' בקריאה וסי' והמלך לאט את פניו. ודבר לאט עמך:

תולדות אהרן וירגז המלך: סוטה י: והמלך לאט. שם: נעצב המלך. (ברכות ס):

מצודת ציון

להסגיר לאדום (עמוס א): (כט) ההמון. העם הרב: (ל) סוב. מלשון סבוב והפנה: כה. הנה: יט (א) וירגז. ויחרד: עלית. מלשון עליה: וכה. וכן: (ה) לאט. עטף וכסה כמו וילט פניו באדרתו (מ"א יט): (ז) לו אבשלום. אם אבשלום כמו לוא החייתם שופטים

מצודת דוד

כמו השלום ובלשון שאלה אמר: ראיתי ההמון הגדול. ראיתי כי נתקבצו כל העם הרב שיואב ישלח את עבד המלך והוא הכושי וגם לשלוח אותי ולזה מהרתי אני לרוץ להקדימו ולבשר ולא נמסר לי כל פרטי הדברים ולא ידעתי מה נעשה בבנך אבל הכושי יודע הוא וכחש לו לפי שלא רצה לבשרו כרעה: לשלוח את וגו'. הוא הפוך וכאלו יאמר לשלוח יואב את עבד המלך: (ל) התיצב כה. עד בוא הכושי ונשמע מה בפיו: (לב) יהיו כנער וגו'. ר"ל הלואי כל אויביך והקמים עליך יהיו כנער שימותו כמוהו: יט (א) בני אבשלום וכו'. ארז"ל שאמר שמונה פעמים בני שבעה להעלותו משבעה מדורי גיהנם והשמיני להביאו לגן עדן. ולפי פשוטו כן דרך המיללים לכפול דבריהם כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד'): מי יתן וכו'. הלואי והייתי אני מת במקומך: (ג) לאבל. נהפך לאבל: (ד) ויתגנב. לא באו לעיר ביד רמה ובשמחה כדרך המנצחים כ"א בהסתר כגנב וכדרך ביאת הנסים מן המלחמה הנכלמים לבוא בפרסום: (ה) לאט את פניו. דרך צער ואבל: (ו) הובשת היום. במעשך ביישת את עבדיך אשר מלטו אותך ובניך וכו' והוא במה שהיה מתאבל על אבשלום: (ז) לאהבה. להיות אוהב את שונאיך

רשי

(ס"א כא י) : (ח) כי אינך יוצא . אם אינך יוצא : (ט) וישראל נס . אותם שהיו עם אבשלום : (י) כל העם נדון . מתווכחים זה עם זה : (יב) ודבר כל ישראל בא אל המלך . כל זה מדברי שליחותו : (יד) ולעמשא . שהוא שר צבא תאמרו הלא בן אחותי אתה :

וגלחו

רלבג

מחק המלכים : (י) ויהי כל העם נדון בכל שבטי ישראל . ר"ל שהיו מריבים קצתם עם קצתם לאמר שראוי להם להשיב את המלך שהציל אותם מכף אויביהם ומלטם מיד פלשתים אחר שכבר מת אבשלום שמשחו עליהם למלך : (יב) ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו . ר"ל שכל ישראל הסכימו שישוב המלך אל ביתו : (יד) אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב . ידמה שעשה זה דוד כדי שלא יירא ממנו עמשא פן יניא את לב איש יהודה מעל דוד או אולי התפעל על זה קצת התפעלות

כנגד

שמואל ב יט

הַיּוֹם מֵתִים כִּי־אָז יָשָׁר בְּעֵינֶיךָ׃ ח וְעַתָּה קוּם צֵא וְדַבֵּר עַל־לֵב עֲבָדֶיךָ כִּי בַיהוָה נִשְׁבַּעְתִּי כִּי־אֵינְךָ יוֹצֵא אִם־יָלִין אִישׁ אִתְּךָ הַלַּיְלָה וְרָעָה לְךָ זֹאת מִכָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־בָּאָה עָלֶיךָ מִנְּעֻרֶיךָ עַד־עָתָּה׃ ט וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בַּשָּׁעַר וּלְכָל־הָעָם הִגִּידוּ לֵאמֹר הִנֵּה הַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בַּשַּׁעַר וַיָּבֹא כָל־הָעָם לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְיִשְׂרָאֵל נָס אִישׁ לְאֹהָלָיו׃ י וַיְהִי כָּל־הָעָם נָדוֹן בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ הִצִּילָנוּ ׀ מִכַּף אֹיְבֵינוּ וְהוּא מִלְּטָנוּ מִכַּף פְּלִשְׁתִּים וְעַתָּה בָּרַח מִן־הָאָרֶץ מֵעַל אַבְשָׁלוֹם׃ יא וְאַבְשָׁלוֹם אֲשֶׁר מָשַׁחְנוּ עָלֵינוּ מֵת בַּמִּלְחָמָה וְעַתָּה לָמָה אַתֶּם מַחֲרִשִׁים לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ יב וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד שָׁלַח אֶל־צָדוֹק וְאֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר דַּבְּרוּ אֶל־זִקְנֵי יְהוּדָה לֵאמֹר לָמָּה תִהְיוּ אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ אֶל־בֵּיתוֹ וּדְבַר כָּל־יִשְׂרָאֵל בָּא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־בֵּיתוֹ׃ יג אַחַי אַתֶּם עַצְמִי וּבְשָׂרִי אַתֶּם וְלָמָּה תִהְיוּ אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ יד וְלַעֲמָשָׂא תֹּמְרוּ הֲלוֹא עַצְמִי וּבְשָׂרִי אַתָּה כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם־לֹא שַׂר־צָבָא תִּהְיֶה לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים תַּחַת יוֹאָב׃ טו וַיַּט אֶת־לְבַב כָּל־אִישׁ־יְהוּדָה כְּאִישׁ אֶחָד וַיִּשְׁלְחוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שׁוּב אַתָּה וְכָל־עֲבָדֶיךָ׃ טז וַיָּשָׁב הַמֶּלֶךְ וַיָּבֹא

תרגום

מִתְקַטְלִין אֲרֵי בְכֵן כְּשַׁר בְּעֵינָךְ׃ ח וּכְעַן קוּם פּוּק וּמַלֵּיל עַל לִבָּא דְעַבְדָךְ אֲרֵי בְמֵימְרָא דַיָי קַיֵמִית אֲרֵי לֵיתָךְ נָפֵיק אִם יְבִית גְבַר עִמָךְ בְּלֵילְיָא וּתְהֵי בִישָׁא לָךְ דָא מִכָּל בִּישְׁתָא דַאֲתַת עֲלָךְ מִזְעוּרָךְ עַד כְּעַן׃ ט וְקָם מַלְכָּא וִיתֵיב בְּתַרְעָא וּלְכָל עַמָא חַוִיאוּ לְמֵימַר הָא מַלְכָּא יָתֵיב בְּתַרְעָא וַאֲתָא כָל עַמָא לִקְדָם מַלְכָּא וְיִשְׂרָאֵל אַפֵּיךְ גְבַר לְקִרְוֵהִי׃ י וַהֲווֹ כָל עַמָא מִתּוֹכְּחִין בְּכָל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מַלְכָּא שֵׁיזְבָנָא מִיַד בְּעֵיל דְבָבַנָא וְהוּא פַרְקָנָא מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּכְעַן עֲרַק מִן אַרְעָא מִקְמַת אַבְשָׁלוֹם׃ יא וְאַבְשָׁלוֹם דִמְשַׁחְנָא עֲלָנָא מִית בִּקְרָבָא וּכְעַן לְמָא אַתּוּן שָׁתְקִין לַאֲתָבָא יַת מַלְכָּא׃ יב וּמַלְכָּא דָוִד שְׁלַח לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר כָּהֲנַיָא לְמֵימַר מַלִילוּ לְסָבֵי יְהוּדָה לְמֵימַר לְמָא תְהוֹן בַּתְרָאִין לַאֲתָבָא יַת מַלְכָּא לְבֵיתֵיהּ וּפִתְגָם כָּל יִשְׂרָאֵל אֲתָא לְוָת מַלְכָּא לְבֵיתֵיהּ׃ יג אַחַי אַתּוּן קָרִיבַי וּבְסָרִי אַתּוּן וּלְמָא תְהוֹן בַּתְרָאִין לַאֲתָבָא יַת מַלְכָּא׃ יד וְלַעֲמָשָׂא תֵימְרוּן הֲלָא קָרִיבַי וּבְסָרִי אַתְּ כְּדֵין יַעְבֵיד לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אִם לָא רַב חֵילָא תְהֵי קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָא חֲלַף יוֹאָב׃ טו וְאִתְפְּנֵי לִבָּא דְכָל אֱנָשׁ יְהוּדָה כְּגַבְרָא חַד וּשְׁלָחוּ לְמַלְכָּא תּוּב אַתְּ וְכָל עַבְדָךְ׃ טז וְתָב מַלְכָּא

רדק

(ח) כי אינך יוצא . כי אם אינך יוצא וכן ולמית וסלכת ואם למית ונתן ה' לכם לחם לר ואם נתן ותמאן לשלחו ואם תמאן : ורעה לך זאת . פועל סבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו וכן ורעה עיניך : (י) נדון . נשפטים זה עם זה ומתווכחים להשיב את המלך וכן תרגם יונתן מתווכחין : מעל אבשלום . שלא יהיה עליו וכנגדו להלחם עמו ותרגם יונתן מלות אבשלום : (יג) אחי אתם . תכלית הדברים ששלח לצדוק ולאביתר שידברו הדברים האלה אל זקני יהודה ובעוד שהיה משים דוד הדברים האלה בפי השליח בא דבר כל ישראל . את המלך אל ביתו . על ידי שלוחי' וספרים להשיבו ובעבור זה הפסיק בין הדברים ודבר כל ישראל בא : (יד) תמרו . חסר אל"ף וכן אשר ימרוך למזמה : תחת יואב . כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלום ורצה להסירו שלא יהיה שר צבאו : (טו) ויט את לבב כל איש יהודה . עמשא

המה

פי' רבי' ישעיה

(ח) כי אינך יוצא . אם אינך יוצא : (יב) ודבר כל ישראל בא . שכבר שלחו שלוחים : (יד) אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב . פירוש שהיה סובר דוד להעביר יואב מגדולתו בעבור שהרג אבשלום בנו : (טו) ויט את לבב כל איש יהודה . כבר הוא ועונה על עמשא שהטה את לבבם ודבר להם : (יח) וצלחו את הירדן . פירוש עברו : (יט) ועברה העברה . פירוש העם שעברו הירדן להעביר המלך קורא העברה : ולעשות הטוב בעיניו . כלומר למצוא חן בעיניו :

מסורה

עד עתה ד' בקריאה וסי' ואחר עד עתה . כי לא באתם עד עתה אל . ויתן ה' אותם וירחמם . ועתה קום צא ודבר : יושב ח' מ"ל בספרא וסי' והנה שאול יושב תחת האשל . אל היבוסי יושב . ודוד יושב בירושלם : הנה יושב בירושלם. ודוד יושב בין שני העמודים בבית הארזים . ויקם המלך וישב בשער : מחרשים ז' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר וישלח . תמרו ג' חס' אל"ף בליש' אמירה וסי' ולעמשא תמרו . אשר ימרוך למזמה . וכנמא פתגמא התיבונה לממר : ולעשות ט"ו בקריאה וסי' נמסר לעיל סימן ז' :

מצודת ציון

(שופטים ח) : (ט) ילין . מלשון לינה : (י) נדון . מל' דין וויכות : (יא) מחרישים . שותקים : (יד) תמרו .

כפי

מצודת דוד

להתאבל על מותו וממילא שנואים לך אוהביך הממלטים נפשך על כי רע בעיניך הליגתם אותו : כי הגדת היום . ר"ל באבלך זה כאלו תגיד שאין לך שרים ועבדים ר"ל שאינם חשובים לכלום כמוהם כאין ואין לך ביום גדול מזה : כי ידעתי היום . באבלך זה יודע אני שהיה ישר בעיניך שאבשלום ישאר חי וכולנו נמות כי הלא א"א אשר שנינו נגבר במלחמה כ"א האחד יפול והואיל ואתה מיצר בנפילת בנך ודה שהיה ישר בעיניך בהפכו ונראה מזה שאין אנו חשובים בעיניך לכלום ולכלימה תחשב לנו : (ח) על לב עבדיך . ר"ל דברים טובים המקובלים על הלב בעבור נצחון המלחמה : כי אינך . תחסר מלת אם ומשפטו כי אם אינך יוצא אזי נשבעתי אם ילין איש אתך הלילה ר"ל לא ילין מי אתך כי כולם ימאסו בך וילכו להם : ורעה לך . הדבר הזה יגרום לך רעה יותר מכל הרעה וכו' : (ט) הגידו . הרואים אותו יושב בשער : ויבא כל העם . בא לראות פניו : וישראל . אותם שהיו עם אבשלום:

(י) כל העם נדון . היו מתוכחים זה עם זה ולתוספת ביאור אמר שהויכוח היה בכל שבטי ישראל : ועתה . ר"ל עם היות ידיו רב לו מול אויבינו עכ"ז ברח מעל אבשלום וזה יורה לשלמותו שלא נתן מקום לבנו לחטוא עדו ביותר : (יא) מת במלחמה . ומזה נראה שעדיין דוד בהצלחתו עומד : (יב) למה תהיו אחרונים . ר"ל הלא סוף הדבר יהיה שגם אתם תחזירו אותו וא"כ למה יקדימו ישראל ואתם אחריהם הלא דבר ישראל כבר בא אל המלך לשוב אל ביתו כמ"ש למעלה ויהי כל העם נדון וגו' ושלחו מיד אחריו ואף כי לא נזכר וכן נאמר למטה שאמרו ישראל ולא היה דברי ראשון וגו' : (יג) אחי אתם . במקום דוד יאמרו שהמה לו לאחים מבני שבט אחד ובהיות כן שראוי להם להקדים ולא להתאחר : (יד) עצמי ובשרי . בן אביגיל אחותי : כה יעשה וגו' . הוא ענין שבועה וגוזמ ולא אמר וכמוהו רבים במקרא : תחת יואב . כי על שהרג לאבשלום רצה להעבירו : (טו) ויט . בהדברים

כאלה

רדק

השה את לבב כל איש יהודה ויונתן שתרגם ואתפני דומה שהיה קורא אותו ויש בצרי היו"ד והמסר' מעיד עליו שהוא בפתח היו"ד ואמרה כי שנים הם בפתח ויש עלינו הסד וזה: (יח) וצלחו. כמו ועברו וכן תרגם יהונתן וגזו ותרגם על המעברות על מגיזתא או פי' ובקעו וכמוהו פן יצלח כאש בית יוסף ותרגם ויבקע פני הסולה וצלח ית עלי דעלת' כלומר עברו ברגליהם כי היה מקום בירדן בעת ההיא שהיו עוברים שם ברגל: לפני המלך. לצא לפני המלך: (יט) ועבר' העברה לעביר. כמו להעביר וכן לשמיד מעוזיה כמו להשמיד ופי' העברה הספינה שעוברים בה את הירדן ולפיכך נקראת עברה: את בית המלך. הנשי' והקטנים שלא היו יכולין לעבו' ברגליהם ויש לפרש העברה שם לחברת האנשים וכן תרגם יונתן כמשמעו מגיזתא ואפשר שהוא קרא הספינה העוברת מגיזתא וכן הוא ולפיכך תרגם ועברה ועברו: בעברו בירדן. כשבא המלך לעבור את הירדן בא שמעי ונפל לו שיכפר לו על עונו: (כא) לכל בית יוסף. לפי שהיה משבט בנימין ושבט בנימין ואפרים ומנשה נקראים בית יוסף כי הוא היה הראש ויש בו דרש אמר לו שמעי לדוד אחיו של יוסף גמלו אותו רעה והוא גמלם טובה כך אני אני גמלתיך רעה גמלני אתה טובה ויש דרש אחר קרוב מזה כל ישראל נקראו יוסף כמו שכתוב אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף וכן רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף אמר לו שמעי לדוד כל ישראל גמלו אותך רעה ואני יותר מכולם וכל ישראל יושבים ומצפים לראות מה אתה עושה עמי אם אתה מקבל אותי כל ישראל באים נגדך כאחד ומשלימים לך: (כד) התחת זאת. אם בעבור ההכנעה הזאת שעשה שמעי תכפר לו שלא

ראשון ח' בקריאה וסי' החדש הזה לכם ראש חדשים. הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף. ולא היה דברי ראשון. אני ה' ראשון. אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי. אני הוא ראשון אף אני אחרון. ראשון לציון הנה הנם. כי שאל נא לדור רישון ל' חס' א': התחת ג' בקריאה וסי' יעקב. יוסף. שמעי:

תרגום

ואתא עד ירדנא ודבית יהודה אתו לגלגלא למיזל לקדמות מלכא לאעברא ית מלכא ית ירדנא: יז ואוחי שמעי בר גרא בר שבט בנימין די מעלמת ונחת עם אנש יהודה לקדמות מלכא דוד: יח ואלף גברא עמיה משבטא דבנימן וציבא עולימא דבית שאול וחמשת עסר בנוהי ועשרין עבדוהי עמיה וגזו ירדנא קדם מלכא: יט ועברו מגזתא לאעברא ית בית מלכא ולמעבד דתקין בעינוהי ושמעי בר גרא נפל קדם מלכא במעבריה בירדנא: כ ואמר למלכא לא יחשוב עלי דילי רבוני חובא ולא תדכר ית די סרח עבדך ביומא די נפק רבוני מלכא מירושלם לשואה מלכא על לביה: כא ארי ידע עבדך ארי אנא חבית והא אתית יומא דין קדמאי לכל בית יוסף למחת לקדמות רבוני מלכא: כב ואתיב אבישי בר צרויה ואמר החלף דא לא יתקטל שמעי ארי לט ית משיחא דיי: כג ואמר דוד מה לי ולכון בני צרויה ארי תהוון לי יומא דין לסטן יומא דין יתקטיל גברא בישראל ארי הלא ידענא ארי יומא דין אנא מלכא על ישראל: כד ואמר מלכא לשמעי

שמואל ב יט

עַד־הַיַּרְדֵּן וִיהוּדָה בָּא הַגִּלְגָּלָה לָלֶכֶת לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ לְהַעֲבִיר אֶת־הַמֶּלֶךְ אֶת־הַיַּרְדֵּן׃ יז וַיְמַהֵר שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי אֲשֶׁר מִבַּחוּרִים וַיֵּרֶד עִם־אִישׁ יְהוּדָה לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ דָּוִד׃ יח וְאֶלֶף אִישׁ עִמּוֹ מִבִּנְיָמִן וְצִיבָא נַעַר בֵּית שָׁאוּל וַחֲמֵשֶׁת עָשָׂר בָּנָיו וְעֶשְׂרִים עֲבָדָיו אִתּוֹ וְצָלְחוּ הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וְעָבְרָה הָעֲבָרָה לַעֲבִיר אֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְלַעֲשׂוֹת הַטּוֹב בְּעֵינָו וְשִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא נָפַל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן׃ כ וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אַל־יַחֲשָׁב־לִי אֲדֹנִי עָוֺן וְאַל־תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר הֶעֱוָה עַבְדְּךָ בַּיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ מִירוּשָׁלִָם לָשׂוּם הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ׃ כא כִּי יָדַע עַבְדְּךָ כִּי אֲנִי חָטָאתִי וְהִנֵּה־בָאתִי הַיּוֹם רִאשׁוֹן לְכָל־בֵּית יוֹסֵף לָרֶדֶת לִקְרַאת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ כב וַיַּעַן אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיֹּאמֶר הֲתַחַת זֹאת לֹא יוּמַת שִׁמְעִי כִּי קִלֵּל אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃ כג וַיֹּאמֶר דָּוִד מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה כִּי־תִהְיוּ־לִי הַיּוֹם לְשָׂטָן הַיּוֹם יוּמַת אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי הַיּוֹם אֲנִי־מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי לֹא תָמוּת

רשי

(יח) וצלחו הירדן. בקעוהו בתריסתון: (יט) ועבר' העברה. ספינת המעברה שעוברים בה את עבר רוחב הנחל: (כא) ראשון לכל בית יוסף. כל ישראל חטאו לך ואני יותר מכולם והנני באתי לבקש מחילה אם תקבלני בשוחה כל ישראל שתקבלם ואם לאו יהיו יראים לשוב אליך עוד: (כג) היום יומת איש. בתמיה כי היום אני מלך על עכשיו הייתי סבור לא זלזל בי אדם גדול כזה אלא א"כ נפסקה מלכותי מאת המקום והוא אמר לו קלל את דוד אבל עכשיו שהוא מהחרש ידעתי כי

רלבג

כנגד יואב בעבור הדברים הקשים שאמר לו על בכותו על אבשלום או אפשר ג"כ שסופר לו כי יואב עבר על מצותו להרוג את אבשלום: (יח) וצלחו הירדן לפני המלך. כאלו בקעוהו מרוב עברם שם: (יט) ועברה העברה. היא הספינה קטנה אשר יעברו בה הנהר: נפל לפני המלך. התנפל ונכנע לפניו לבקש ממנו מחילה על אשר הטה כנגדו בצאתו: (כא) לכל בית יוסף. קרא כלל ישראל יוסף לרב בני יוסף עם שמבני יוסף היו רוב המושלים בישראל: ולא

פי' רבי' ישעיה

(כא) והנה באתי היום. פירוש ידעתי כי אני חייב מיתה והיה לי לברוח מפניך אלא סמכתי בטובתך וברוב חסדיך שתמחול לי ובאתי ראשון לכל בית יוסף. ויש אומרים למה הזכיר ראשון לכל בית יוסף שאמר לו יהודה מכר את יוסף ולא שילם לו גמול רע כשיכול לשלם לו ואני בא ראשון ותחלה לכל בית יוסף שתמחול כמו שמחל יוסף ליהודה: (כג) כי היום אני מלך על ישראל. פי' אם אשלם גמול רע לזה כל ישראל יפחדו לשוב אלי כי כולם מרדו בי ואם אמחול לזה כולם ישובו אלי:

מצודת ציון

כמו תאמרו באלף: (יח) וצלחו. ועברו ודוגמתו ותצלח עליו רוח ה' (שם יד): (יט) העברה. ר"ל ספינה שעוברים בה רוחב המים: לעביר. כמו להעביר: (כ) העוה. מל' עון: (כב) התחת. האם במקום: קלל. מלשון קלות ובזיון: (כג) לשטן. למקטרג כן

מצודת דוד

כאלה הטה דוד את לבב כולם כאשר יטו בנקל לבב איש אחד: (טז) בא הגלגלה. התקבצו לגלגל והיא בעבר הירדן המערבי: וימהר שמעי. מיהר לבוא מכל בית יוסף: (יח) וצלחו הירדן. עברו הירדן לפניו כעבדים לפני האדון: (יט) ועברה העברה. ר"ל ועוד עשתה העדה הלוא שעברה הספינה להעביר בה את בית המלך והם הנשים והטף וזהו לעשות הטוב בעיניו להחניפו שימחול לשמעי את מעלו: בעברו בירדן. בעת עברו בירדן: (כ) אל יחשב לי אדוני עון. במה שהייתי בקושרים לנטות אחרי אבשלום וכאומר הלא כמעט כולם נטו אחריו ולמה יחשב לי לעון יותר מכולם: ואל תזכור. אף בדבר בקללה אשר העויתי אני לבדי שאלתי לבל יזכרם לשומם על לבו: (כא) כי ידע. יודע אני בעצמי שחטאתי ומתחרט אני עליו: ראשון. להראות הכנעה גדולה: לכל בית יוסף. כל ישראל קרואים בית יוסף כמ"ש אולי יחנן וכו' שארית יוסף (עמוס ה') ועל שכלכלם במצרים נקראו על שמו: (כב) התחת זאת. וכי בעבור הכנעה קטנה כזאת לא יומת על אשר קלל משיח ה': (כג) מה לי ולכם. ר"ל מה האיבה אשר בינינו מה עשיתם לי ומה עשיתי לכם אשר תהיו לי היום לשטן ולמקטרג לאבד המלוכה ע"י וכי מהראוי שהיום יומת איש בישראל הלא מכיר אני בדבר שהוא כאלו היום היתה התחלת מלכותי ואם אנקום בו הלא כולם יחשבו שאקח מהם נקם על אשר מרדו בי והיה סיבה שלא ימליכוני מעתה: (כד) לא תמות. בעבור העון הזה: ולא

וַיִּשָּׁבַע לוֹ הַמֶּלֶךְ׃ כה וּמְפִבֹשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל יָרַד לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וְלֹא־עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא־עָשָׂה שְׂפָמוֹ וְאֶת־בְּגָדָיו לֹא כִבֵּס לְמִן־הַיּוֹם לֶכֶת הַמֶּלֶךְ עַד־הַיּוֹם אֲשֶׁר־בָּא בְשָׁלוֹם׃ כו וַיְהִי כִּי־בָא יְרוּשָׁלַםִ לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ עִמִּי מְפִיבֹשֶׁת׃ כז וַיֹּאמַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עַבְדִּי רִמָּנִי כִּי־אָמַר עַבְדְּךָ אֶחְבְּשָׁה־לִּי הַחֲמוֹר וְאֶרְכַּב עָלֶיהָ וְאֵלֵךְ אֶת־הַמֶּלֶךְ כִּי פִסֵּחַ עַבְדֶּךָ׃ כח וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כְּמַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ׃ כט כִּי לֹא הָיָה כָּל־בֵּית אָבִי כִּי אִם־אַנְשֵׁי־מָוֶת לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַתָּשֶׁת אֶת־עַבְדְּךָ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ וּמַה־יֶּשׁ־לִי עוֹד צְדָקָה וְלִזְעֹק עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ ל וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה תְּדַבֵּר עוֹד דְּבָרֶיךָ אָמַרְתִּי אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת־הַשָּׂדֶה׃ לא וַיֹּאמֶר מְפִיבֹשֶׁת אֶל־הַמֶּלֶךְ גַּם אֶת־הַכֹּל יִקָּח אַחֲרֵי אֲשֶׁר־בָּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ בְּשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ׃ לב וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי יָרַד מֵרֹגְלִים וַיַּעֲבֹר אֶת־הַמֶּלֶךְ הַיַּרְדֵּן לְשַׁלְּחוֹ אֶת־בַּיַּרְדֵּן׃ לג וּבַרְזִלַּי זָקֵן מְאֹד בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְהוּא־כִלְכַּל אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשִׁיבָתוֹ בְמַחֲנַיִם כִּי־אִישׁ גָּדוֹל הוּא מְאֹד׃ לד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־בַּרְזִלָּי אַתָּה עֲבֹר אִתִּי וְכִלְכַּלְתִּי אֹתְךָ עִמָּדִי בִּירוּשָׁלָםִ׃ לה וַיֹּאמֶר בַּרְזִלַּי אֶל־הַמֶּלֶךְ כַּמָּה יְמֵי

(מסורה: כ׳ חס׳ ולא תמסח ס׳ · ל׳. ל׳ · כ׳. פ׳ · ל׳. ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳ · פ׳ · ל׳ · ל׳ · כ׳ שר · הירדן ק׳ · ל׳. ל׳ · כ׳ פן סוכט)

לָא תְמוּת וְקַיֵּים לֵיהּ מַלְכָּא׃ כה וּמְפִיבֹשֶׁת בַּר שָׁאוּל נְחַת לְקַדָּמוּת מַלְכָּא וְלָא שְׁטַף רִגְלוֹהִי וְלָא סַפַּר סִפְּמֵיהּ וְיַת לְבוּשׁוֹהִי לָא חַוַּר לְמִן יוֹמָא דִּי גְלָא מַלְכָּא עַד יוֹמָא דַּאֲתָא בִשְׁלָם׃ כו וַהֲוָה כַּד אֲתָא לִירוּשְׁלֵם לְקַדָּמוּת מַלְכָּא וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא לְמָא לָא אֲזַלְתָּא עִמִּי מְפִיבֹשֶׁת׃ כז וַאֲמַר רִבּוֹנִי מַלְכָּא עַבְדִּי שַׁקַּר בִּי אֲרֵי אֲמַר עַבְדָּךְ אֶחֱשׁוֹק לִי חֲמָרָא וְאֶרְכּוּב עֲלַהּ וְאֵיהַךְ עִם מַלְכָּא אֲרֵי חֲגִיר עַבְדָּךְ׃ כח וַאֲמַר עַל עַבְדָּךְ מִלִּין דְּלָא כַשְׁרָן קֳדָם רִבּוֹנִי מַלְכָּא וְרִבּוֹנִי מַלְכָּא חַכִּים כְּמַלְאֲכָא דַּיָי וַעֲבֵיד דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ׃ כט אֲרֵי לָא הֲוָה כָּל בֵּית אַבָּא אֱלָהֵין גּוּבְרִין חַיָּבֵי קְטוֹל לְרִבּוֹנִי מַלְכָּא וְשַׁוֵּיתָא יַת עַבְדָּךְ בְּאָכְלֵי פָּתוֹרָךְ וּמָה אִית לִי עוֹד זְכוּ וּלְמִקְבַּל עוֹד קֳדָם מַלְכָּא׃ ל וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא לְמָא תְמַלֵּיל עוֹד פִּתְגָּמָךְ אֲמָרִית אַתְּ וְצִיבָא תִּפְלְגוּן יַת אַחְסַנְתָּא׃ לא וַאֲמַר מְפִיבֹשֶׁת לְמַלְכָּא אַף יַת כּוֹלָּא יִסַּב בָּתַר דַּאֲתָא רִבּוֹנִי מַלְכָּא בִּשְׁלָמָא לְבֵיתֵיהּ׃ לב וּבַרְזִלַּי גִּלְעָדָאָה נְחַת מֵרוֹגְלִים וַעֲבַר יַת מַלְכָּא יַת יַרְדְּנָא לְאַלְוָיוּתֵיהּ יַת יַרְדְּנָא׃ לג וּבַרְזִלַּי סִיב לַחֲדָא בַּר תְּמָנַן שְׁנִין וְהוּא סוֹבַר יַת מַלְכָּא בְּמִיתְבֵיהּ בְּמַחֲנַיִם אֲרֵי גְּבַר רַב הוּא לַחֲדָא׃ לד וַאֲמַר מַלְכָּא לְבַרְזִלַּי אַתְּ עֲבַר עִמִּי וַאֲסוֹבַר יָתָךְ עִמִּי בִּירוּשְׁלֵם׃ לה וַאֲמַר בַּרְזִלַּי לְמַלְכָּא כַּמָּה יוֹמֵי

רש"י

כי תלך אני: (כה) ולא עשה רגליו. לשון תקון הוא העברת שער שבין הרגלים. שפמו. גרנון בלע"ז: (כו) למה לא הלכת עמי. לצאת מירושלים כשיצאתי: (כז) כי פסח עבדך. ואיני יכול לילך ברגלי: (לב) לשלחו. ללותו: (לג) כי איש גדול הוא. בעושר: (לה) כמה ימי שני חיי. אשר יש לי לחיות כי אעלה וגומר הלא מעט הם ומה הנייה יש לי:

רלב"ג

(כה) ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו. ר"ל שלא הסיר צפרני רגליו ולא גלח השער אשר בזקנו בשפמו: (כט) כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מות לאדוני המלך. הנה אמר זה על רוב הרדיפות שרדף שאול את דוד: (ל) ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך. לפי שקבל דוד זה הלשון הרע מציבא לא יכול לצאת מהאמנתו לגמרי בדברי מפיבשת ולזה שם הענין ממוצע בין האמנה ובין בלתי האמנה ואמר שהוא וציבא יחלקו את השדה: (לג) בשיבתו במחנים. ר"ל בישיבתו במחנים או ירצה בו זה

ולא עשה ה׳ וסי׳ ומפיבשת בן שאול ירד לקראת המלך ב׳ בו. אחז במלכו וחברו דד"ה. וירא אלהים את מעשיהם: כבס ב׳ וסי׳ ביין לבושו. ומפיבשת בן שאול: ימי שני ז׳ דסמיכי וסי׳ אברהם. ישמעאל. יעקב. יחברו מעט ורעים היו ימי שני חיי ג׳ בפסוק. ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי שני חיי:

ילדות אהרן ומפיבשת בן שאול. שבת נו: לא עשה רגליו. יבמות מח קג: ויהי כי בא ירושלים. שבת נו: ויאמר אדוני המלך. שם: וירגל. שם: ויאמר לו המלך. שם: אתה וציבא. שם יומא כב: גם את הכל. שבת שם:

רד"ק

שלא ימות והוא חטא חטא גדול שקלל את משיח ה׳: (כה) ולא עשה רגלו ולא עשה שפמו. כתרגומו ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה כלומר לא רחץ אפילו רגליו ואין צריך לומר כל גופו ולא גלח אפילו שפמו והוא השיער שעל השפה: (כו) כי בא ירושלם לקראת המלך. פירוש כאשר בא דוד ירושלם בא מפיבושת לקראתו ובא שזכר עומד במקום שנים: (כז) עבדי רמני. שהלך בלא ידיעתי ואני אמרתי אחבשה לי את החמור ובתוך כך הלך הוא: וארכב עליה. אתון היתה וחמור כולל זכר ונקבה: (כח) וירגל בעבדך. ענין רכילות וכן מן הקל לא רגל על לשונו: (כט) ומה יש לי עוד צדקה. מה לבקש עוד ממך צדקה שתעשה עמי ולזעק אליך שתעזרני כי די לך ששמת אותי באוכלי שולחנך: (ל) תחלקו את השדה. השדה כולל לכל הנחלה. ובדברי רבותינו ז"ל כשאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה יצאת בת קול ואמרה ירבעם ורחבעם יחלקו את המלכות כי קבל לשון הרע מפי ציבא ולא קבל הצטדקות מפיבושת לפניו ואמר לו למה תדבר עוד דבריך והכתוב מעיד עליו ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס: (לב) לשלחו את בירדן. כתרגומו לאלויותיה ית ירדנא וכתיב בירדן וקרי הירדן ושניהם קרובים: (לג) בשיבתו במחנים. כמו בישיבתו במחנים וחסר פ"א הפועל

פי׳ רבי ישעיה

(כה) לא עשה רגליו. פירוש לא תקן רגליו שלא רחצם. ותרגומו לא שטף רגלוהי ולא ספר סיפמיה שהיה נוהג כדרכי האבלות: (כח) וירגל בעבדך. כמו לא רגל על לשונו שהוא לשון רכילות שהודע לו שדיבר עליו דברי רכילות למלך: (ל) אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה. פירוש אמרתי כבר ויצא מפי הנה לך כל אשר למפיבשת ואיני יכול לחזור אחרי מכל וכל תחלקו את השדה בין שניכם: (לא) אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו. כלומר די לי ביאתך לשלום לא אחסר דבר איני חושש מן השדה: (לג) בשיבתו במחנים. אינו מן ישב אלא מן שב. שאלו היה מישב היה לו לומר בישיבתו במחנים:

מצודת דוד

(כה) ולא עשה רגליו. לא רחץ רגליו ולא תקן שער שעל השפה וכו׳ כי נתעצב בצרת דוד: (כו) כי בא ירושלים. ר"ל כאשר בא דוד לירושלים יצא מפיבושת לקראת המלך: למה לא הלכת עמי. כאשר הלכו שאר אוהבי: (כז) רמני. רימה אותי כי אמרתי אחבשה החמור לרכוב בה כי פסח אני ולא אוכל ללכת ברגלי ובתוך כך הלך הוא לבדו ולא יכולתי ללכת יחידי: (כח) וירגל. והן ידעתי שאמר עלי דברי רכיל: כמלאך אלהים. לדעת האמת והשקר ולזה עשה כאשר טוב בעיניך כי ודאי לא תטה מן האמת: (כט) אנשי מות. על ששאול בקש נפשך ועכ"ז עשית עמי צדקה להיות מאוכלי שלחנך בעבור צדקת אבי יהונתן: ומה יש לי. זולת זה מה יש לי עוד צדקה ולזעוק עוד בעבורה להטיב עמי בדבר הנחלה: (ל) למה תדבר וכו׳. למה תרבה דברים הן אמרתי וגזרתי שיחולק בין שניכם: (לא) גם את הכל יקח. אף אם ציבא יקח הכל איני חושש אחרי שבא אדוני בשלום כי בזה אני שמח יותר מבנחלה: (לב) לשלחו. ללותו את הירדן: בשיבתו. בעת אשר ישב במחנים: איש גדול. בעושר: (לה) כמה ימי שני חיי. אשר יש לי להיות עוד וכי רכיש המה לשאעלה

מצודת ציון

(כה) בן שאול. אף בן הבן יקרא בן: עשה. תקן וכן וימהר לעשות אותו (בראשית יח): שפמו. שער שעל השפה וכן על שפם יעטה (ויקרא יג): (כז) רמני. מלשון רמאות: אחבשה. ענין תקון האוכף: לי. לצורכי: פסח. חגר: (כח) וירגל. ענין רכילות ולה"ר כמו לא רגל על לשונו (תהלים ט"ו): (כט) אנשי מות. ר"ל חייבי מיתה: ותשת. ותשם: (ל) השדה. הוא כולל כל הנחלה: (לא) אחרי. הוא כענין הואיל כמו ואחר אם אינכם שומעים (יחזקאל כ): (לב) את המלך. עם המלך: לשלחו. ענין לויה: (לג) כלכל. ענין ספוק המזון כמו וכלכלתי אותך (בראשית מה): (לה) כמה. מהו המספר: שרים

שְׁנֵי חַיַּי כִּי־אֶעֱלֶה אֶת־הַמֶּלֶךְ יְרוּשָׁלָ‍ִם׃ לו בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם הַאֵדַע ׀ בֵּין־טוֹב לְרָע אִם־יִטְעַם עַבְדְּךָ אֶת־אֲשֶׁר אֹכַל וְאֶת־אֲשֶׁר אֶשְׁתֶּה אִם־אֶשְׁמַע עוֹד בְּקוֹל שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְלָמָּה יִהְיֶה עַבְדְּךָ עוֹד לְמַשָּׂא אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ לז כִּמְעַט יַעֲבֹר עַבְדְּךָ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶת־הַמֶּלֶךְ וְלָמָּה יִגְמְלֵנִי הַמֶּלֶךְ הַגְּמוּלָה הַזֹּאת׃ לח יָשָׁב־נָא עַבְדְּךָ וְאָמֻת בְּעִירִי עִם קֶבֶר אָבִי וְאִמִּי וְהִנֵּה ׀ עַבְדְּךָ כִמְהָם יַעֲבֹר עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַעֲשֵׂה־לוֹ אֵת אֲשֶׁר־טוֹב בְּעֵינֶיךָ׃ לט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִתִּי יַעֲבֹר כִּמְהָם וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה־לּוֹ אֶת־הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־תִּבְחַר עָלַי אֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ ס מ וַיַּעֲבֹר כָּל־הָעָם אֶת־הַיַּרְדֵּן וְהַמֶּלֶךְ עָבָר וַיִּשַּׁק הַמֶּלֶךְ לְבַרְזִלַּי וַיְבָרְכֵהוּ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ׃ מא וַיַּעֲבֹר הַמֶּלֶךְ הַגִּלְגָּלָה וְכִמְהָן עָבַר עִמּוֹ וְכָל־עַם יְהוּדָה וַיַּעֲבִירוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְגַם חֲצִי עַם יִשְׂרָאֵל׃ מב וְהִנֵּה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאִים אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ גְּנָבוּךָ אַחֵינוּ אִישׁ יְהוּדָה וַיַּעֲבִרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ אֶת־הַיַּרְדֵּן וְכָל־אַנְשֵׁי דָוִד עִמּוֹ׃ מג וַיַּעַן כָּל־אִישׁ יְהוּדָה עַל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל כִּי־קָרוֹב הַמֶּלֶךְ אֵלַי וְלָמָּה זֶּה חָרָה לְךָ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה הֶאָכוֹל אָכַלְנוּ מִן־הַמֶּלֶךְ אִם־נִשֵּׂאת נִשָּׂא לָנוּ׃

שני חיי ארי אסק עם מלכא לירושלם: לו בר תמנן שנין אנא יומא דין האידע בין טב לביש אם יטעם עבדך ית מה דאיכול וית מה דאשתי אם אשמע עוד בקל כנרין ותושבחן ולמה יהי עבדך עוד למטול על רבוני מלכא: לז כזעיר יעבר עבדך ית ירדנא עם מלכא ולמה ישלמנני מלכא תשלומא הדא: לח יתיב כען עבדך ואמות בקרתי ואתקבר בקברא דאבא ודאמא והא עבדך כמהם יעבר עם רבוני מלכא ויעביד ליה ית דתקין בעינך: לט ואמר מלכא עמי יעבר כמהם ואנא אעביד ליה ית דתקין בעינך וכל דתתרעי עלי אעביד לך: ס מ ועבר כל עמא ית ירדנא ומלכא עבר ונשק מלכא לברזלי וברכיה ותב לאתריה: מא ועבר מלכא לגלגלא וכמהן עבר עימיה וכל עמא דבית יהודה אעברו ית מלכא ואף פלגות עמא דישראל: מב והא כל אנש ישראל אתן לות מלכא ואמרו למלכא מא דין כסיוך מננא אחנא אנש יהודה ואעברו ית מלכא וית אנש ביתיה ית ירדנא וכל גברי דוד עמיה: מג ואתיב כל אנש יהודה על אנש ישראל ארי קריב לי מלכא מדילה ולמה דנן תקוף לך על פתגמא הדין המיכל אכילנא מנכסי מלכא אם מתנא מני לנא:

רדק

הפועל מן השם כמו שחסר מן המקור בשבתו: (לז) כמעט יעבר. אעבור מעט עמך מן הירדן ואילך אחר כך אשוב לעירי: (לח) ישב נא. אחר שאעבר עמך תרצה שאשוב בעירי: עם קבר אבי ואמי. אמות בעירי ואקבר עם קבר אבי ואמי: (מא) ויעבירו. כן כתיב וקרי העבירו ושניהם קרובים: חצי עם ישראל. קצת עם ישראל הרי אמר אחר כן וכל ישראל באים אל המלך אם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו בין בני יהודה שעברו עמו בברחו ואלה אלף איש שעברו עם שמעי בן גרא מבנימין ולשון חצי ומחצה ומחצית אינו אלא חלוק החלק מהכלל פעמים הוא חלק בחלק בשוה וזהו ברוב ופעמים אינו בשוה כמו חציו שרפתי במו אש וכן אומר עד צואר יחצה והצואר אינו חצי הגוף בשוה וממנו ולמעלה אינו אלא קצת מעט מהגוף: (מב) גנבוך. שהעבירוך בסתר להסיבך אל המלכות בלא רשותינו ומראים כאילו אין אנו רוצים במלכותך יותר אנו רוצים מהם אלא לבזותינו עשו: וכל אנשי דוד עמו. כמו וכל אנשיך עמך כי עמו היו מדברים וכמוהו את יפתח ואת שמואל כאילו אמר ואותי: (מג) אם נשאת. כמו משאות אם נשאתי פרס מבית המלך ויש לומר אם נשאתי

פי' רבי ישעיה

(מג) אם נשאת נשא לנו. לשון משאת המלך. ובא נשאת שם המקור מבנין נפעל ושם המקור דרכו לבוא על הרבה דרכים:

מצודת ציון

(לו) שרים ושרות. משוררים ומשוררות: (לז) יגמלני. ענין השבת הטובה: (מג) על איש ישראל. אל איש ישראל: נשאת נשא. ענין תשורה ומתן כמו ויתן משאת כיד המלך (אסתר ב׳):

רש"י

לי בגלגולך: (לו) האדע בין טוב לרע. בין מאכל טוב למאכל רע ואמרו רז"ל שסוף בזמה היה לפיכך קפצה עליו זקנה: (לז) כמעט יעבר עבדך. הלויה מועטת יעבור עבדך ללותך אחר שתעבור את הירדן: הגמולה הזאת. שאינה טובה לי: (לח) עבדך כמהם. בנו היה: (מג) כי קרוב המלך אלי. משבטי הוא: אם נשאת. כמו משאת (בראשית מ"ג ל"ד)

פרס

רלבג

בוא שהוא כלכל אותו בשובו במחנים: (לז) כמעט יעבר עבדך את הירדן את המלך. רוצה לומר מעט הוא מה שעבר עבדך את הירדן אל המלך ובהיות הענין כן למה יגמלני המלך הגמולה הזאת בעבור מעט שהטיבותי לו: (מג) אם נשאת נשא לנו ר"ל אם נשא משאת המלך מאת פניו אלינו להאכילנו:

שרים ח׳ בליש׳ וסי׳ אם אשמע עוד בקול שרים. ויקונן ירמיהו על יאשיהו. קדמו שרים. לשכות שרים בחצר הפנימי. ויאמרו השרים והשרות. וכנרות ונבלים לשרים. ושרים כחללים כל מעיני בך. עשיתי לי שרים ושרות: הגלגלה ז׳ בקריאה וסימ׳ וישלחו אנשי גבעון. וישב יהושע קדמ׳ ובתראה דיהודה וישב המלך. ויבא עד הירדן. ויעבר המלך דכמהן. ואלישע שב הגלגלה. וכל עם ז׳ דסמיכי וסי׳ נמסר ביהושע סימן ח׳:

תולדות אהרן בן שמונים שנה. שבת קל"ג:

מצודת דוד

עם המלך להתענג בהם: (לו) בן שמונים וגו׳. ואם כן עוד מעט יש לי לחיות: האדע. ועוד מה תועלת שבתי עמו אם לחלוק לי כבוד להיות מאנשי עצתו וכי אדע בין טוב לרע לגודל זקנתי ואם להאכילני מעדנים וכי אטעם טעם מאכל ומשקה להיות מתהנה במאכל ומשקה משובח ואם לשמח לבבי בקול שרים ושרות האם אשמע עוד הלא אזני כבדה משמוע מחשות הזקנה: עוד למשא. לא די שלא יתענג להתעלס בי כי עוד למשא אחשב לו: (לז) כמעט. דרך מועט יעבר עבדך עמך מן הירדן והלאה ואח"ז אשוב לביתי: הגמולה הזאת. כאומר אם חפצו לגמול עמי חסד למה יעשה הגמולה הזאת שאינה טובה לי: (לח) ישב. לזאת אשוב ואמות בעירי ואקבר עם קבר אבי: והנה עבדך כמהם. בנו היה ואמר לו הלא כמהם עמנו ויעבור הוא עמך ובזה ישולם הגמול בעשות עמו כחסד שתרצה: (לט) אתי יעבור כמהם. כאומר אף אם לא שאלת יעבור עמי מרצון עצמי ואף אעשה עמו הטוב בעיניך ועכ"ז לא יחשב לתשלום גמול כי"א כל אשר תבחר לצוות עלי אעשה לך: (מא) העבירו. את הירדן: חצי עם ישראל. ר"ל מקצת מעם ישראל שהרי נאמר אח"ז וכל איש ישראל באים וגו׳ כי לפעמים יאמר חצי על חלק הנחלק אם מעט ואם הרבה כמו ויחץ את הילדים (בראשית ל"ג): (מב) באים. לגלגל: מדוע גנבוך. ר"ל מדוע בני יהודה הביאוך בהסתר ובחשאי והעבירו את הירדן גם את המלך גם ביתו ואנשיו אשר עמו (ואף שדברו עם המלך אמרו וכל אנשי דוד ולא אמרו ואנשיך כי הסבו פניהם גם מול בני יהודה): (מג) כי קרוב וגו׳. כי הוא מבני שבט יהודה: ולמה זה חרה לך. ר"ל ועוד מה מזיקך שבאתי ראשון וכי אכלנו משל המלך וכי קבלנו ממנו תשורה ומתן לשתאמרו לא השארתם לנו מאומה:

מד ויען איש ישראל את איש יהודה ויאמר עשר ידות לי במלך וגם בדוד אני ממך ומדוע הקלתני ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל:

כ א ושם נקרא איש בליעל ושמו שבע בן בכרי איש ימיני ויתקע בשופר ויאמר אין לנו חלק בדוד ולא נחלה לנו בבן ישי איש לאהליו ישראל: ב ויעל כל איש ישראל מאחרי דוד אחרי שבע בן בכרי ואיש יהודה דבקו במלכם מן הירדן ועד ירושלם: ג ויבא דוד אל ביתו ירושלם ויקח המלך את עשר נשים פלגשים אשר הניח לשמור הבית ויתנם בית משמרת ויכלכלם ואליהם לא בא ותהיינה צררות עד יום מתן אלמנות חיות: ד ויאמר המלך אל עמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים ואתה פה עמד: ה וילך עמשא להזעיק את יהודה וייחר מן המועד

מד ואתיב אנש ישראל ית אנש יהודה ואמר עסרא חולקין אית לי במלכא ואף בדוד אנא רעינא מנך ומא דין אשמתני ולא הוה פתגמי קדמותא לי לאתבא ית מלכי ותקיף פתגם אנש יהודה מפתגם אנש ישראל: א ותמן אתערע גבר רשיעא ושמיה שבע בר בכרי גברא משבטא דבית בנימין ותקע בשופרא ואמר לית לן חולק בדוד ולא אחסנא לנא בבר ישי גבר לקרווהי ישראל: ב וסליק כל אנש ישראל מבתר דוד למיזל בתר שבע בר בכרי ואנש יהודה קוו עם מלכהון מן ירדנא ועד ירושלם: ג ואתא דוד לביתיה לירושלם ודבר מלכא ית עסר נשין לחינן די שבק למטר ביתא ומנינן בבית מטרא ומסובר להן ולותהן לא על והואה נטירן ומתקרין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קים: ד ואמר מלכא לעמשא כנוש קדמי ית אנש יהודה תלתא יומין ואת הכא קום: ה ואזל עמשא למכנש ית דבית יהודה ואוחר מן

סימן שמואל אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי. מלכים וד"ה מה לנו חלק בדויד ולא נחלה בבן ישי. שמואל איש לאהליו ישראל. מלכים לאהליך ישראל. ד"ה לאהליך ישראל: במלכם ג' בקרי' וסימן ואיש יהודה דבקו במלכם. הנשבעים במלכם. בני ציון יגילו במלכם:

תולדות אהרן ויאמר המלך. סנהדרין מט. וילך. שם:

רשי

פרס מבית המלך: (מד) עשר ידות לי במלך. שאנו עשרה שבטים: וגם בדוד. אף על פי שהוא קרוב לכם אני משוך בו יותר ממך שאני עשר ידות: ומדוע הקלותני. להיות אתה קודם וכי לא היה דברי ראשון להשיב את מלכי וקודם לכן בא דברינו אליו להשיבו כמו שכתוב למעלה ודבר כל ישראל בא אל המלך: ויקש דבר איש יהודה. לשון התקושש (צפניה ב' א') נראה והושוה דבר איש יהודה שהראה אגרת ששלח להם דוד למה הייו אחרונים להשיב את המלך וגומר כך מפרש באגדה. ויש לפרש ויקש לשון קושי וחוזק וכן תרגם יונתן ותקיף: (א) ושם נקרא. נזדמן לשון הקדים קרואיו (צפניה א' ז') ויקרא אבשלום לכל בני המלך (שמואל ב' י"ג כ"ג) לשון זימון: (ד) הזעק לי את איש יהודה. שיהו כאן עד ג' ימים: ואתה פה עמוד. לסוף שלשת ימים הוי זהיר להיות עומד כאן לפני כי חפץ היה לרדוף אחרי שבע בן בכרי: (ה) ויוחר מן המועד. אשכחינהו לרבנן דפתחו במסכת כדאיתא בסנהדרין: אתה

רדק

נשאתי מתנה כמו וישא משאת והוא שם בשקל יושבות על מלאת: (מד) עשר ידות. לפי שהם עשרה שבטים כי בנימין עם יהודה ועוד כי אלף איש מבנימין עם שמעי העבירו המלך את הירדן: וגם בדוד אני ממך. כתרגומו ואף בדוד אנא רעינא ממך כלומר אע"פ שהוא משבטך אני רוצה בו יותר ממך: ויקש דבר איש יהודה. קשה דברם וחזק יותר מדבר איש ישראל ודברו איש יהודה לאיש ישראל קשות והמלך היה שותק להם לפיכך חרה לאיש ישראל והלכו אחרי שבע בן בכרי כשתקע בשופר ואמר איש לאוהליו ישראל: (ג) ואליהם לא בא. נחלקו רז"ל מהם אמרו כי מותרות היו לו אלא שכבש את יצרו מהם תמורת מה שהשביע יצרו במה שהיה אסור לו מנע עתה יצרו ממה שהיה מותר לו ומהם אמרו אסורו' היו לו אמרו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסו' להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך: צרורות. קשורות שלא היה להם עוד היתר וי"ת נטירין וכן תרגם נור תעודה טר: עד יום מותן. כתרגומו מתקרין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים: (ד) הזעק לי. אספם לי שירדפו אחרי שבע בן בכרי: שלשת ימים. עד שלשה ימים תאספם אלי: ואתה פה עמוד. כלומר שתשוב עמהם ודעתו היה למנותו שר צבא כמו שיעד לו וכששמע יואב קנא בדבר לפיכך הרגו: (ה) ויוחר מן המועד. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והכתוב הוא מנחי הפ"א מן הקל מאותם שפאיהם יו"ד כמו

רלבג

(מד) עשר ידות לי במלך. רוצה לומר באיזה מלך שיהיה גם בדוד יש לי חלק גדול ממך ואף על פי שהוא קרובך: ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי. רוצה לומר שכבר היה ראוי לאיש יהודה שימתינו דבר איש ישראל להיותם הרוב בדרך שיהיה דבריהם ראשון להשיב את המלך: ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל. וזה כי המלך היה קרוב להם להיות משבט יהודה והיה גם כן קרוב להם מצד אחר כי ישיבתו היתה בתוך ארץ יהודה ואשר היתה ישיבתו ביניהם היה ראוי שיהיו קודמין להשיבו שם: (ג) ויתנם בית משמרת. ר"ל בבית שתהיינה נשמרות שם ויכלכלם שם ולא בא אליהם לפי שכבר בא אליהם אבשלום בנו: ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות. הנה זה קרא לכן בעבור היותן פילגשי המלך ואין ראוי לאחר להשתמש בהן: (ד) שלשה ימים ואתה פה עמוד. ר"ל שאחר שלשת ימי' ישוב שם: (ה) ויוחר מן המועד אשר יעדו. ר"ל שנתאחר

פי' רבי' ישעיה

(מד) ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי. וגם זה בא בב' סימנין: ויקש דבר איש יהודה. פי' שאמרו להם לנו שלח המלך ולכם לא שלח. ומפני זה כעסו: (ג) ויתנם בית משמרת. שלא ינשאו לאחרים ואליהם לא בא שהיה מואס בהן מפני שבא בנו עליהם: (ד) הזעק לי את איש יהודה. מפני שהקיבוץ הוא על ידי כרוז אומר לשון זעקה: שלשת ימים. כמו לשלשת ימים. ואתה פה עמד. פי' וגם אתה תבוא ותעמוד לפני ביום השלישי שאמנה אותך שר צבא להלך אחרי שבע בן בכרי: (ה) ויוחר מן המועד אשר יעדו. קל הוא מן אחר

מצודת דוד

(מד) עשר ידות וגו'. הלא יש לי עשר חלקים במלך כי אנחנו עשרה שבטים (אבל מבנימין באו מקצתם והם האלף שעם שמעי ולא יוחשבו לא לאלה ולא לאלה): וגם בדוד. אף שהוא מבני שבטך מ"מ רוצה אני בו יותר ממך: ומדוע הקלתני. בזית אותי כאלו אין ממש בנו והכל ממך: ולא היה דברי ראשון. וכי לא בא אליו דברי בתחילה בישוב אל ביתו כמ"ש למעלה ודבר כל ישראל בא וכו': לי להשיב. ר"ל א"כ מהראוי לי להשיב את מלכי ולא לכם שאתם המעט ואיחרתם עד כה: ויקש. אנשי יהודה דברו קשות לישראל יותר מישראל ליהודה: כ (א) ויתקע. להיות סימן על המרד: אין לנו חלק. כלפי שהיו בני יהודה וישראל מתוכחים למי יש חלק יותר בדוד אמר הוא למה תריבו כולכם הנה אין לנו חלק כלל ולכו איש לאהליו: (ב) דבקו במלכם. הלכו עמו מהירדן עד בואו לירושלים: (ג) בית משמרת. במקום משומר לבל יבוא מי עליהן כי אסורות לכל אדם על היותן פילגשי המלך: ואליהם לא בא. רז"ל נחלקו בדבר מהם אמרו שהיה אסור בהן על שבא אבשלום עליהן ומהם אמרו שמנעמו מנע מהן לא בעבור איסור: צרורות. קשורות מבלי היתר להנשא לאיש: עד יום מותן וגו'. כתרגומו ומתקרין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים: (ד) שלשת ימים. עד שלשת ימים: ואתה פה עמוד. שוב עמהם לעמוד פה כי רצה להעמידו לשר צבא תחת יואב: (ה) ויוחר. נתאחר יותר מהזמן שקבע לו:

מצודת ציון

(מד) ידות. חלקים: הקלתני. מלשון קלות ובזיון: ויקש. מל' קשה: כ (א) נקרא. מלשון מקרה: בליעל. בלי עול שמים ר"ל רשע: נחלה. הוא חלק וכפל הדבר במ"ש: (ב) ויעל. ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט): (ג) ויכלכלם. הספיק מזונם: צרורות. קשורות כמו צרורות כספיהם (בראשית מ"ב): (ד) הזעק. אסוף בקול זעקה: (ה) ויוחר. מל' איחור ועכוב: המועד

אֲשֶׁר יְעָדוֹ׃

ו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי עַתָּה יֵרַע לָנוּ שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי מִן־אַבְשָׁלוֹם אַתָּה קַח אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ וּרְדֹף אַחֲרָיו פֶּן־מָצָא לוֹ עָרִים בְּצֻרוֹת וְהִצִּיל עֵינֵנוּ׃ ז וַיֵּצְאוּ אַחֲרָיו אַנְשֵׁי יוֹאָב וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּבֹּרִים וַיֵּצְאוּ מִירוּשָׁלַ͏ִם לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃ ח הֵם עִם־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא בָּא לִפְנֵיהֶם וְיוֹאָב חָגוּר ׀ מִדּוֹ לְבֻשׁוֹ וְעָלָו חֲגוֹר חֶרֶב מְצֻמֶּדֶת עַל־מָתְנָיו בְּתַעְרָהּ וְהוּא יָצָא וַתִּפֹּל׃ ט וַיֹּאמֶר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הֲשָׁלוֹם אַתָּה אָחִי וַתֹּחֶז יַד־יְמִין יוֹאָב בִּזְקַן עֲמָשָׂא לִנְשָׁק־לוֹ׃ י וַעֲמָשָׂא לֹא־נִשְׁמַר בַּחֶרֶב ׀ אֲשֶׁר בְּיַד־יוֹאָב וַיַּכֵּהוּ בָהּ אֶל־הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ מֵעָיו אַרְצָה וְלֹא־שָׁנָה לוֹ וַיָּמֹת וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו רָדַף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃ יא וְאִישׁ עָמַד עָלָיו מִנַּעֲרֵי יוֹאָב וַיֹּאמֶר מִי אֲשֶׁר חָפֵץ בְּיוֹאָב וּמִי אֲשֶׁר־לְדָוִד

זמנא דאמר ליה׃ ו ואמר דוד לאבישי כען יבאיש לנא שבע בר בכרי מן אבשלום את דבר ית עבדי רבונך ורדף בתרוהי דלמא ישכח ליה קרוין כריכן ויעיק לנא׃ ז ונפקו בתרוהי גברי יואב וקשתיא וקלעיא וכל גבריא ונפקו מירושלם למרדף בתר שבע בר בכרי׃ ח אינון עם אבנא רבתא די בגבעון ועמשא אתא לאפיהון ויואב אסיר מזריז לבושוהי ועלוהי אתפנקי חרב מזרזא על חרציה בנדנה והוא אזיל ופסע׃ ט ואמר יואב לעמשא השלם את אחי ואחדת יד ימין יואב בדקנא דעמשא למנשק ליה׃ י ועמשא לא אסתמר בחרבא די ביד יואב ומחהי בה בסטר ירכיה ושפך מיעוהי לארעא ולא תנא ליה ומית ויואב ואבישי אחוהי רדף בתר שבע בר בכרי׃ יא וגברא קאים עילווהי מעולימי יואב ואמר מן דרעי ביואב ומן די לדוד ייזיל

והציל ג' בקריאה וסי' פן מצא לו ערים בצורות והציל. כצפרים עפות כן יגן. ורעו את ארץ אשור: חגור ד' בקריאה וסי' הם עם האבן הגדולה אשר בגבעון. ואלישע הנביא קרא לאחד. ויאמר לגיחזי חגור מתניך וקח משענתי. חגור חרבך על ירך גבור. וחד ותגור נתנה לכנעני: לבושו ג' חסרים בקריאה וסי' בלשון תרגום חמרא דיואב ערפלא. ופירושן נמסר בסדר ויחי:

רדק

כמו מן ייטב וייטב והקרי הוא מאותיות שהאיהם אלף והוא בשקל ויסף עוד דוד וסי' אחר שלא בא לשלשת הימים וכשראה דוד שלא בא אמר לאבישי שירדוף אחרי שבע בן בכרי ולא אמר ליואב כי בלבו היה להסירו שלא יהיה שר צבאו מפני שהרג אבנר: (ו) ירע לנו שבע בן בכרי. פועל עומד ופירוש ירע לנו דבר שבע בן בכרי יהיה פועל יוצא שאמר אחריו ויצאו אנשי יואב: עבדי אדוניך. על יואב אמר וקראו אדוניו כי גדול היה ונכבד ממנו וז"ש ויצאו אחריו אנשי יואב וגם יואב יצא אחר כן אלא שאבישי יצא במצות דוד: פן מצא לו. כמו ימצא עבר במקום עתיד ורבים כמוהו ותי' דילמא ישכח: והציל עיננו. יסור ראותנו ודעתנו שלא נדע באיזה עיר ישגב אם לא נמהר לרדוף אחריו או פירוש שבטחתינו והשגחתינו שהייתי בוטח כי שבתי אל מלכותי ושנא עתה הלכו אחריו ישראל ואם ישגב באחת הערים הבצורות יהיה לו פנאי למשוך לב ישראל אליו וצריכים אנו למהר לרדוף אחריו ולהרגו וי"ת והציל עיננו ויעיק לנא: (ז) והכרתי והפלתי. כבר פירשנוהו: (ח) עם האבן. סמוך לה וכן עם באר לחי רואי: חגור מדו לבושו. וי"ו מדו נוספת כוי"ו מדו בד וסמך מדו אל לבושו ולבוש הוא שם כולל ומדו פורש לאחד מן הלבושים ידוע אצלם תכונתו וי"ת אסיר מזריז לבושוהי: מצומדת. דבוקה: בתערה. הוא תיק החרב: והוא יצא ותפול. יצא מהמקום שהיו בו עם האבן הגדולה או מגבעון העיר ובצאתו נפלה החרב מתערה ולקחה בידו השמאלית כדי שלא יהא נשמר עמשא שבא להכותו ונתן לו שלום ואחז בזקנו ביד ימינו לנשק לו: (י) ועמשא לא נשמר. כלומר שלא שמר עצמו מן החרב: (יא) עמד עליו. לזרז הבאים שלא יעמדו על החלל אלא

רשי

(ו) אתה קח את עבדי אדוניך. אחרי אשר איחר עמשא עד הנה ולא הביא את צבא יהודה קח אתה מן המנוצחים הנכוני ורדוף אחריו: והציל עינינו. והציל עצמו מעינינו והרי זה מקרא קצר: (ח) מצומדת על מתניו. סמוכה מאוד לגופו לרוחב מתניו שלא כדרך חוגרי חרב כדי שתהא נוחה ליפול ולא יצטרך להוציא מתערה: והוא יצא. כנגד עמשא: ותפול. החרב מתערה לפי שהיתה חלקה ולטושה ואינה תלויה לצד ירכו אלא לרוחב מתניו וכמעט שטה עצמו לצד הארץ נפלה מתערה ואחזה בימינו ולא

רלבג

שנתאחר שלא שב אל המלך לשלשת הימים: (ו) ויאמר דוד אל אבישי. לא רצה לומר זה ליואב לפי שכבר העבירו מהיות לו שר צבא: פן מצא ערים בצורות והציל עיננו. הוא מענין אמרו ויצל אלהים את מקנה אביכן והרצון בו שאם מצא לו ערים בצורות להמלט שם יבדיל ויפריש מהם שעינינו אליו והוא להשיב אלינו כל מלכות ישראל והוא ימשך לכנס אליו וימנעו מהשיב לנו כל הממלכה: (ז) והכרתי והפלתי. הם שני משפחות שזכרנו שהיו מהם הסנהדרין בימי דוד וזכר שכל שתי המשפחות האלו יצאו אחרי אבישי להשיב המלוכה לדוד: (ח) חגור מדו לבושו. הוא כמו אדמת עפר: ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה. הנה הערים יואב שלא שם תער החרב תלוי כמשפט אבל חבר אותה על מתניו בדרך שיפול החרב בקלות וזה היה סבה אל שלא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב כי ראה שנפלה לו מעל מתניו: (י) אל החומש. אמרו צלע חמישית שמרה וכבד תלויין בה וידמה שקרא חומש מענין חמושים והוא המקום אשר חזקו הטבע יותר מכל המקומות הוא אשר שם משכן החיים והחוש הטבעי אשר ישולח ממנו אל כל הגוף והנה זה המקום הוא מקום הלב

פי' רבי' ישעיה

אחר כמו ויאמר מן אמר. ונעלם האלף ובא תחתיו הוי"ו כמו הקריאה: (ו) ויאמר דוד אל אבישי. פירוש שהיה שרוי בכעס עם יואב מפני שהרג את בנו ולא נוה לו: והציל עיננו. כמו מעינינו: (ז) ויצאו אחריו אנשי יואב. פי' הגבורים שהיו הולכין עם יואב תדיר: (ח) ויואב חגור מדו לבושו. כפל לשון הוא: ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה. פי' ועל לבושו חגור אחד שבאותו חגור היתה תלויה החרב שהיתה מצומדת על מתניו בתוך תערה: והוא יצא ותפל. פי' יצא יואב לקראת עמשא וחרבו נפלה מתערה לארץ ולכתחלה עשה שתפול ויראה כי הוא לוקחה מן הארץ להשיבה אל תערה ולא יזהר עמשא ממנה:

מצודת ציון

המועד. הזמן: יעדו. ענין קביעות כמו שמעו מטה ומי יעדה (מיכה ו): (ו) והציל. מלשון הצלה. או הוא מענין הפרשה כמו אשר הציל אלהים (בראשית לא): (ז) והכרתי והפלתי. ת"י קשתיא וקלעיא: (ח) עם האבן. סמוך להאבן: מדו לבושו. היא היא וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב): מצומדת. מחוברת כמו צמיד פתיל (במדבר יט): בתערה. הוא תיק החרב: (ט) ותוחז. מל'

מצודת דוד

(ו) אל אבישי. לא רצה עתה לצוות ליואב כי היה כועס עליו על הרגו את אבשלום: ירע לנו. יעשה לנו רעה יותר מן אבשלום: עבדי אדוניך. ר"ל עבדי המלך ולא אמר עבדי כי כן דרך המקרא וכן נשי למך (בראשית ד') עם כי למך עצמו אמר: פן מצא. כמו פן ימצא עבר במקום עתיד: והציל עיננו. יציל עצמו מעינינו. או יפריש עיניו ממנו: (ז) אנשי יואב. הגבורים אשר היו סרים למשמעתו והלכו עמו מאז אל המלחמה: (ח) הם עם האבן וכו'. כשבאו הם סמוך להאבן וכו': ועליו. על הלבוש היה חגור חרב מצומדת על מתניו לרוחב לא תלוי' על הירך כדרכו: וכוונתו היתה שתפול מתערה בשהיה מוטעת לבל ירגיש בה עמשא: והוא יצא. מהאבן הנזכר ונפלה מתערה בשהיה מוטעת אשר שחה לתקן מנעלו כמ"ש במ"א ונקחה מהארץ בשמאלו: (י) לא נשמר. לא היה נשמר מהחרב וגו' כי ראה אשר מעצמה נפלה מתערה ולקחה בשמאלו: אל החומש. אל צלע החמישית מקום שהכבד ומרה תלוין: מעיו. בני מעיו: ולא שנה לו. לא הוצרך להכותו שנית כי בראשונה מומת: רדף. כ"א רדף: (יא) עליו. אצל החלל: אשר לדוד. אשר חושב לדוד: אחרי יואב ילך אחרי יואב ולא יעמוד פה על

לא הכיר כמשא בדבר : כאשר ראה כל הבא עליו ועמד . כאשר ראה האיש שכל הבא עליו היה עומד : (יג) כאשר הוגה . כאשר הומשך כמו הגו סיגים מכסף (משלי כ״ה ד׳) וכמו הגו רשע לפני מלך (שם כ״ה ה׳) : (יד) ויעבר . בכל שבטי ישראל . שבע בן בכרי לפתותם שימליכוהו עליהם : וכל הברים. לא ידעתי מהו: (טו) ותעמוד בחל. ואקיפו משריין ויש פותרים ותעמוד בחל לשון חל וחומה (איכה ב׳ ח׳) הפילו החומה החיצונה ונתחזקה לעמוד על ידי הפנימית : (יז) האתה יואב . שאמר בן יושב בשבת תחכמוני שמואל

רלבג

הלב : (יב) מתגולל בדם בתוך המסלה . ר״ל שהיה מתגלגל ומתגאל בדם שיצא ממנו בתוך הדרך : (יג) כאשר הוגה מן המסלה . כאשר הוסר מן הדרך : (יד) ויעבר בכל שבטי ישראל אבלה ובית מעכה . ר״ל כי עבר שבע בן בכרי אל אבל ובית מעכה מדי עברו בכל שבטי ישראל למשוך אליו כל שבטי ישראל והנה שם המקום נקרא אבל וקראו גם כן בית המעכה : וכל הברים ויקהלו ויבאו אף אחריו. וכל הברים אחשוב שהם אנשי בארות כי בארות היה מבנימין וספר כי כל אנשי המקום ההוא נקהלו עם שבע בן בכרי לעזרו וגם באו אחריו : (טו) ויבאו ויצורו עליו . הנה שמו עיר אבל במצור בעבור שבע בן בכרי שהיה מורד במלכות . וישפכו סוללה ותעמוד בחיל . הנה החיל הוא החומה הפנימית וזכר כי עם הסוללה הרסו החומה החיצונה והיו משתדלים להשחית גם כן החומה הפנימית

אחרי יואב : יב וַעֲמָשָׂא מִתְגֹּלֵל בַּדָּם בְּתוֹךְ הַמְסִלָּה וַיַּרְא הָאִישׁ כִּי־עָמַד כָּל־הָעָם וַיַּסֵּב אֶת־עֲמָשָׂא מִן־הַמְסִלָּה הַשָּׂדֶה וַיַּשְׁלֵךְ עָלָיו בֶּגֶד כַּאֲשֶׁר רָאָה כָּל־הַבָּא עָלָיו וְעָמָד : יג כַּאֲשֶׁר הֹגָה מִן־הַמְסִלָּה עָבַר כָּל־אִישׁ אַחֲרֵי יוֹאָב לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי : יד וַיַּעֲבֹר בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל־הַבֵּרִים וַיִּקָּלְהוּ וַיָּבֹאוּ אַף־אַחֲרָיו : טו וַיָּבֹאוּ וַיָּצֻרוּ עָלָיו בְּאָבֵלָה בֵּית הַמַּעֲכָה וַיִּשְׁפְּכוּ סֹלְלָה אֶל־הָעִיר וַתַּעֲמֹד בַּחֵל וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־יוֹאָב מַשְׁחִיתִם לְהַפִּיל הַחוֹמָה : טז וַתִּקְרָא אִשָּׁה חֲכָמָה מִן־הָעִיר שִׁמְעוּ שִׁמְעוּ אִמְרוּ־נָא אֶל־יוֹאָב קְרַב עַד־הֵנָּה וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ : יז וַיִּקְרַב אֵלֶיהָ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַאַתָּה יוֹאָב וַיֹּאמֶר אָנִי וַתֹּאמֶר לוֹ שְׁמַע דִּבְרֵי אֲמָתֶךָ

ל׳ פס׳ · ג׳ כספרא · ג׳ · ל׳ ויקהלו ק׳ · ל׳ · ס״פס׳ בליש · ד׳ כתיב כן וחסר · ל׳ · פ׳ · ל׳ וא׳ הט אזניך ושמע דברי

בָּתַר יוֹאָב : יב וַעֲמָשָׂא מִטְּרַף בִּדְמָא בְּגוֹ בִּבְשָׁא וַחֲזָא גַבְרָא אֲרֵי קָם כָּל עַמָּא וְאַסְחַר יָת עֲמָשָׂא מִן בִּבְשָׁא לְחַקְלָא וּרְמָא עֲלוֹהִי לְבוּשָׁא כַּד חֲזָא כָּל דְּאָתֵי עֲלוֹהִי וְקָאִים : יג כַּד אַפְנְיֵהּ מִן בִּבְשָׁא עֲבַר כָּל גַּבְרָא בָּתַר יוֹאָב לְמִרְדַּף בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי : יד וַעֲבַר בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְאָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל בֵּירִין וְאִתְכְּנִישׁוּ וַאֲתוֹ אַף אִינוּן בָּתְרוֹהִי : טו וַאֲתוֹ וְצָרוּ עֲלוֹהִי בְּאָבֵל בֵּית מַעֲכָה וּצְבַרוּ מְלִיתָא עַל קַרְתָּא וְאַקִּפָה מִשְׁרְיָין וְכָל עַמָּא דְעִם יוֹאָב מִתְעַשְּׁתִין לְחַבָּלָא שׁוּרָא : טז וּקְרַת אִתְּתָא חַכִּימְתָא מִן קַרְתָּא שְׁמָעוּ שְׁמָעוּ אֱמָרוּ כְעַן לְיוֹאָב קְרַב עַד הָכָא וַאֲמַלֵּיל עִמָּךְ : יז וּקְרִיב לְוָתַהּ וַאֲמַרַת אִתְּתָא הַאַתְּ יוֹאָב וַאֲמַר אֲנָא וַאֲמַרַת לֵיהּ שְׁמַע פִּתְגָּמֵי אַמְתָךְ וַאֲמַר שְׁמַע

הגה ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ כאשר הגה מן המסלה . אשר הוגה ה׳ ביום חרון אפו . כי אם הוגה ורחם כרוב . קדמא חס׳ . ותר כי ה׳ הוגה על כל ל׳ מפיק ה״א : בחל ה׳ חס׳ יו״ד בלישנא וסי׳ וישפכו סוללה . וגם לאיזבל דבר ה׳ לאמר וגו׳ בחל יזרעאל . ישית חומות וחל . וגלות החל הזה . ויאבל חל וחומה יחדיו אומללו :

אלא ילכו אחרי יואב וכאשר ראה האיש שלא הועילה הסרתו לאנשים הבאים אלא היו עומדים על החלל הסירו מן המסילה שלא יראוהו העוברים : (יג) כאשר הוגה . הוסר פירשו הגה על דעת אדוני אבי ז״ל והוא מן שלא מכר פעלו מן המרובע ומגיניו ומפרשו הגה ברוחו הקשה הגה סיגים ועל דעת ר׳ יהודה ור׳ יונה פירשו יגה מבנין הפעיל משפטו בתשלומי הוגה בשקל הגלה : (יד) ויעבר . שבע בן בכרי שהיה בורח כששמע שרודפין אחריו עבר בכל שבטי ישראל עד אבלה ובא בעיר להמלט בה ויש לפרש ויעבור על יואב : אבלה ובית מעכה . שני מקומות סמוכים היו ואחר שאמר באבלה בית המעכה נראה כי היה אבל אחר וזה היה סמוך לבית המעכה והיו סומכים אותו אליו : וכל הברים מקומות הסמוכות לבארות שהיו לבנימין נקראים ברים ואמר כי עבר כל אלה המקומות ובסוף נכנס באבל שהיא עיר ומבצר וחשב להשגב בה : ויקלהו . כן כתיב וקרי ויקהלו שניהם אחד כי מלים שוים באותיות הפוכות רבים במקרא כמו כבש וכשב שמלה ושלמה קהלת להקת ומזה יאמר קלהא והקרי הוא כמלא ומבואר : ויבאו אף אחריו . פירוש אחרי יואב ובאמרו אף לפי שהלכו אחרי שבע בן בכרי מתחלה ובראותם כי רדפו יואב ואנשיו אחריו במקומות שהיה עובר יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי היו נקהלים אנשי המקומות ההם ובאים גם אחריו לרדוף אחרי שבע בן בכרי : (טו) סוללה . כתרגומו מליתא והוא תל עפר ובדברי רז״ל מולייא ברינא ושפיכת הסוללה הוא למלא החפירות אשר סביב העיר עפר ולעשות תל להגיע אל החומ׳ : ותעמוד בחיל . עמדה העיר להכנס בחומה כי מלאו החפירות עפר ולא היה להם אלא להפיל החיל והוא החומה כמו שפי׳ רז״ל חיל וחומה שורא ובר שורא או פירש בחיל בתפי׳ כתרגו׳ בני בחלת׳ ופי׳ אחר ששפכו הסולל׳ וסתמו החפיר׳ עמדו אנשי מלחמה בחיל לרגלי החומה וחשבו להפיל׳ ופי׳ ותעמוד לשון נק׳ על המלחמ׳ וי״ת בחיל כמו בחיל ותקיפא משריין : משחיתים . משחיתים בכלי המנפץ האבנים להפיל החומה וי״ת מתעשתין לחבלא שורא ועניין משחיתים כתרגומו משחיתים בלבם כלומר חושבים ומתבוננים היאך יפילו החומה : (טז) ותקרא אשה חכמה . בדרש מי היתה אשה זאת סרח בת אשר אמרה דבר ידברו בראשונה שאול ישאלו באבל וכן התמו כאן תמו דברי תורה כלומר תמו דברי תורה כאן שאין יודעים אותן אני שמעתי דבר זה ממשה רבינו כשהיו באים להלחם על עיר שיהיו פותחין לשלום :

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יג) כאשר הוגה מן המסילה . לפי דקדוק הלשון אינו לקוח מן הגו סיגי׳ מכסף או הגו רשע שהם לשון הסרה שאלה שרשם הגה . ואם זה כמו פועל היה לומר הוגה בדגשות הגימ״ל כמו כסו פניו חרולים . וספו עצמותיו לא ראו . אלא זה שרשו יגה והוא מלשון כבד כמו הורה מן ירה : (יד) ויעבר בכל שבטי ישראל . פירוש עבר יואב בכל שבטי ישראל שיבואו לאבל ובית מעכה לעזור לו : וכל הברי׳ . שם מקום והרבה ישראלים היו דרי׳ שם ויקהלו ויבואו גם הם אחריו : (טו) ותעמד בחל . כמו חיל אחו יושבי פלשת שעמדה כל העי׳ בפחד גדול : (טז) אמרו נא אל יואב . כי אשה אחת אומר לך קרב הנה ואדברה אליך :

מצודת דוד

החלל . (יב) מתגולל . היה מתגלגל בדמו באמצע המסולה : וירא האיש . העומד על החלל ראה אשר כל מי שבא למקום החלל היה נשאר עומד ולא הועילה אזהרתו : השדה . גררו השדה מרוחק מהמסילה וכסהו בבגד בראותו שעומד עליו כל הבא : (יג) כאשר הוגה . אחר שהוסר מן המסלה עברו כולם אחרי יואב : (יד) ויעבור . יואב עבר בכל שבטי ישראל ללכת עמו אבלה ובית מעכה והיא אבלה ובית מעכה שנסגר בה שבע בן בכרי : וכל הברים . גם עבר יואב כל הברים והוא שם מחוז ובה מקומות רבות ואנשים מרובים : ויקהלו . משבטי ישראל ואנשי הברים נקהלו ויבואו אחרי יואב : (טו) עליו . על שבע בן בכרי . וישפכו סוללה . דרך כובשי עיר לשפוך עפר מול החומה לעשות תל גבוה ועולים עליה להלחם עם העיר וע״ש שכובשים אותה במקלות וברגלי בני אדם קרויה סוללה מלשון מסילה : ותעמוד בחל . אח״ז קרבה עדת המלחמה אל העיר ועמדה על החל והיא החומה הנמוכה שאצל הגבוה כמו חל וחומה (איכה ב) : משחיתים . התחילו להשחית החומה כי קרבו אליה לעמוד על החל : (טז) שמעו שמעו . כפלה דבריה כדרך הזועק בבהלה וקראה לאנשי המלחמה שהם ישמעו לה אשר אמרים

מצודת ציון

מל׳ אחיזה : (יג) המסלה . דרך הכבושה : (יג) הוגה . הוסר כמו הגה ברוחו הקשה (ישעיה כז) : (טו) ויצורו . מל׳ מצור : סתמו

וַיֹּאמֶר שֹׁמֵעַ אָנֹכִי׃ יח וַתֹּאמֶר לֵאמֹר דַּבֵּר יְדַבְּרוּ בָרִאשֹׁנָה לֵאמֹר שָׁאוֹל יְשָׁאֲלוּ בְּאָבֵל וְכֵן הֵתַמּוּ׃ יט אָנֹכִי שְׁלֻמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהָמִית עִיר וְאֵם בְּיִשְׂרָאֵל לָמָּה תְבַלַּע נַחֲלַת יְהוָה׃ כ וַיַּעַן יוֹאָב וַיֹּאמַר חָלִילָה חָלִילָה לִי אִם־אֲבַלַּע וְאִם־אַשְׁחִית׃ כא לֹא־כֵן הַדָּבָר כִּי אִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי שְׁמוֹ נָשָׂא יָדוֹ בַּמֶּלֶךְ בְּדָוִד תְּנוּ־אֹתוֹ לְבַדּוֹ וְאֵלְכָה מֵעַל הָעִיר וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־יוֹאָב הִנֵּה רֹאשׁוֹ מֻשְׁלָךְ אֵלֶיךָ בְּעַד הַחוֹמָה׃ כב וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־כָּל־הָעָם בְּחָכְמָתָהּ וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁ שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וַיַּשְׁלִכוּ אֶל־יוֹאָב וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר וַיָּפֻצוּ מֵעַל־הָעִיר אִישׁ לְאֹהָלָיו וְיוֹאָב שָׁב יְרוּשָׁלַ͏ִם אֶל־

ב' מ"ל שאל כאוס ל' · ל' חס' · ל' · ל' · ל' · ו' חס' את בלשי' · ל' · י"א מ"ל וכל כתו' דכו' כמ"ב · ג' פס'

אֲנָא׃ יח וַאֲמַרַת לְמֵימַר אֲדְכַּר כְּעַן מָה דִּכְתִיב בְּסֵפַר אוֹרַיְתָא לְמִשְׁאַל בְּקַרְתָּא בְּקַדְמִין לְמֵימַר הַכְדֵין הֲוָה לָךְ לְמִשְׁאַל בְּאָבֵל אִם מַשְׁלְמִין׃ יט אֲנַחְנָא שָׁלְמִין בְּהֵימְנוּתָא עִם יִשְׂרָאֵל דְּאַתְּ בָּעֵי לְחַבָּלָא קִירְוָא דְהִיא כְּרַךְ רַב וְאִמָּא בְּיִשְׂרָאֵל לְמָה תְּקַלְקֵל אַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ׃ כ וַאֲתֵיב יוֹאָב וַאֲמַר חַס חַס לִי אִם אֲקַלְקֵל וְאִם אֲחַבֵּל׃ כא לָא כֵן פִּתְגָמָא אֲרֵי גַבְרָא מִטּוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי שְׁמֵיהּ אֲרִים יְדֵיהּ בְּמַלְכָּא בְּדָוִד הָבוּ יָתֵיהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וְאֵיהַךְ מֵעַל קַרְתָּא וַאֲמַרַת אִתְּתָא לְיוֹאָב הָא רֵישֵׁיהּ מִתְרְמֵי לָךְ מִן שׁוּרָא׃ כב וַאֲתַת אִתְּתָא לְוָת כָּל עַמָּא בְּחוּכְמְתַהּ וּפְסַקוּ יַת רֵישׁ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וּרְמוֹ לְיוֹאָב וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וְאִתְבַּדַּרוּ מֵעַל קַרְתָּא גְּבַר לְקִרְווֹהִי וְיוֹאָב תָּב לִירוּשְׁלֶם לְוָת מַלְכָּא׃

רשי

(שמואל ב' כ"א ח') : (יח) דבר ידברו בראשונה לאמר. היה לך לדבר לשלום בראשונה אם שלום יענוך ויפתחו לך לא היה לך להלחם עליהם : שאול ישאלו באבל. אם שאלו בני חילך בשלום העיר הזאת שממה אבל : וכן התמו. מיד היו בני העיר משלימים עמכם : (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. אני מבני העיר שלמים ונאמנים לישראל ולמלך ומדרש אגדה סרח בת אשר היתה אני השלמתי נאמן לנאמן ע"י גלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי : (כ) חלילה חלילה לי. חלילה לי חלילה למלך : (כא) נשא ידו במלך בדוד. במלך אפילו אינו דוד חייב מיתה ובדוד אפילו אינו מלך חייב מיתה וכל שכן במלך בדוד כך נדרש במדרש קהלת : (כב) ותבא האשה אל כל העם בחכמתה. שנינו בתוספתא אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם אם היה יכול להנצל כגון שהוא מבפנים ואתם מבחוץ ואתם בסכנה ואיך יכול להמלט אין דוחין נפש מפני נפש להורגו בשביל הצלתכם אבל עכשיו שגם הוא יהרג עמכם הואיל והרסו החומות ואין כח להמלט מוטב ימות לבדו ואל תמותו עמו. רבי שמעון אומר כך אמרה להם המורד במלכות בית דוד חייב מיתה

רדק

לשלום : (יט) שלמי אמוני ישר'. אני השלמתי נאמן לנאמן ע"י גלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי . ותימה הוא אם האריכה ימים כל כך סרח בת אשר אעפ"י שראינו שהאריכה ימים רבים שהרי נמנית עם באי מצרים ונמנית עם באי הארץ והיו שנותיה אז לפחות מאתים וחמשים שנה : דבר ידברו בראשונה. שמעתי שהיו מדברים בראשונה וכן התמו עדיין כלומר מאז ועד עתה כן שמעתי אומרים כי בכל עיר שבאים להלחם ישאלו אם תשלים אפילו באומות העולם כל שכן באבל שהיא עיר גדולה והיא משלומי אמוני ישראל שאינה מורדת במלך וי"ת אידכר כען וגו' : נחלת ה'. אחסנת עמא דה' : (כא) במלך בדוד. דרשו בו במלך אפילו לא היה בדוד המורד בו חייב מיתה כל שכן במלך בדוד שהוא אפילו לא היה מלך המורד בו חייב מיתה ולפי הפשט כי אף על פי שמרד אבשלום דוד היה המלך וכל המורד בו חייב מיתה ויהרג כמו שנהרג אבשלום : (כב) בחכמתה. לפי שהיתה העיר מבני בנימן היתה צריכה לפתותם בדברי חכמה שיהרגו שבע בן בכרי לבדו ואל יהרגו כלם אמרה להם הנה העיר קרובה להכבש ויואב יחשוב אותנו כלנו כמורדים במלכות ואחר שיכבוש העיר בחזקה ולא נשלם עמו יהרוג כלנו כי המורד במלכות חייב מיתה שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יומת וכן אמרו תנו את האנשים ונמיתם אלא שאול מחל על כבודו ואעפ"י שאין כבודו מחול הוא נוח שלא יומתו ואפילו בדברי זקנים שנאמר הן למות הן לשרשי הן לעונש נכסים ולאסורין ובדברי רז"ל סיעה של בני אדם שאמרו להם תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כלכם יהרגו כלם ואל ימסרו להם נפש אחת ואם ייחדוהו להם כגון שייחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בני יהודה בשמשון פי' שהיה יכול להמלט שמשון שהיה מבפנים בסלע לפיכך לא נתנוהו אלא מדעתו אבל הוא והם מבפנים הואיל והוא נהרג והם נהרגין יתנוהו להם ואל יהרגו כולם כגון שהוא אומר ותבא האשה אל כל העם בחכמתה אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כלכם רבי שמעון אומר כך אמרה להם כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה נוסחא אחרינא ר' שמעון אומר והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי ועוד בדבריהם אתו אמרין ליה ליהויקים נבוכדנצר בעי לך אמר להם אפשר כן וכי דוחין נפש מפני נפש אתון מחיין ית נפשכון וממיתים לדילי אמרו ליה לא כן עשו אבותינו בשבע בן בכרי הנה ראשו מושלך אליך :

ויואב

רלבג

הפנימית : (יח) דבר ידברו בראשונה לאמר וגו'. ר"ל הנה ידברו בראשונה הבאים עם שבע בן בכרי למשוך לב העם אליו והוא שישאלו באבל אם יסכימו אליהם בזה ומפני דבריהם אלה האם השלימו אחריהם אנשי אבל שאתה רוצה להשחית כל העיר כאילו היו כלם מורדים במלכות : (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל . הלא אנכי אבל שכנו בי השלמים לשמור אמונה שבישראל ולזה לא הסכימו בני אבל לשבע בן בכרי כי הם שומרים אמונים ובהיות הענין כן לאי זה סבה תשחית עיר לא קטנה אבל היא אם רוצה לומר שיש לה בנות והם הכפרים אשר סביבותיה ועוד למה תשחית את נחלת ה' מזולת סבה תביאך אל זה .

ויואב

פי' רבי' ישעיה

(יח) דבר ידברו בראשונה לאמר שאול ישאלו באבל וכן התמו. פי' כל כך היא אבל עוד חשוב ונאמני' למלך שכשהמלך רוצה לגזור שום גזירה על העיירות של מלכות תחלה הם מדברים ושואלין באבל אם רוצים לקבל עליהי' גזירת המלך ואחרי כן היו משלימין לדבר על שאר העיירות מפני שהיתה עיר גדולה וחשובה : (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. פירש העיר הזאת היא השלמיי והנאמנים שבישראל למלך ולמה תבקש להמית עיר חשובה ואם בישראל שהיא אם וראש לכל העיירו' : למה תבלע נחלת ה'. בלי פשע ועון שעשה למלך :

מצודת ציון

(יח) התמו. מלשון תם והשלמה : (יט) תבלע. תשחית כמו ובלע בהר הזה (שם כה) : (כ) חלילה. חולין וגנאי וכפל המלה לרוב הזרות אללו : (כב) ויפצו. ענין פזור : בקנאתו

מצודת דוד

אמריה תאמר אמרו ליואב שיקרב אלי ואדברה אליו : (יח) ותאמר לאמר. ר"ל אמרה ושאלה להשיב על דבריה : דבר וגו'. ר"ל היה לכם לדבר בראשונה לשלום לשמוע מה יאמרו הם כמ"ש בתורה וקראת אליה לשלום (דברים כ) : שאול ישאלו באבל. ר"ל דע לך שאם ישאלו שאלת מה באנשי אבל והיא אבלה : וכן התמו. ר"ל באשר שאלו כן היו משלימים השאלה מבלי שטי כלל : (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. אמרה בשם כל בני העיר הן אנכי מעולם מבעלי השלום והנאמנים שבישראל ולא נמצא בי מעולם מרד לשקר במלך : אתה מבקש. למה אתה מבקש להמית וגו' כי תמאן לשאול שאלתך הלא שאל ונתנה לך : ואם. ר"ל עיר גדולה אשר קטנות סביב לה וניזונות ממנה כי כמו שהעיירות הקטנות נקראות בנות הגדולה כמ"ש עקרון ובנותיה (יהושע טו) כן נקראה הגדולה אם הקטנות : נחלת ה'. היא העיר שהנחיל להם המקום בנחלתם : (כ) אם אבלע וגו'. ר"ל גם העיר גם אנשיה : (כא) לא כן הדבר. שאני בוחר ומבקש להמית ולהשחית אלא הנה נמצא איש וגו' : נשא ידו. ר"ל מרד במלך : בעד החומה. דרך החומה ממעל לה : (כב) בחכמתה. באמרה אם יכבשו את העיר יהרגו את כלם בעבור החזיקו בידי המורד : ויכרתו. ולא מסרוהו חי כי פחדו שלא יגלה לדוד ואנשיו שגם הם

היו

כג ויואב אל כל־הצבא ישראל ובניה בן־יהוידע על־הכרי ועל־הפלתי: כד ואדרם על־המס ויהושפט בן־אחילוד המזכיר: כה ושיא ספר וצדוק ואביתר כהנים: כו וגם עירא היארי היה כהן לדוד:

כא א ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחרי שנה ויבקש דוד את־פני יהוה ויאמר יהוה אל־שאול ואל־בית הדמים על־אשר־המית את־הגבענים:

כג ויואב ממנא על כל חילא דישראל ובניה בר יהוידע על קשתיא ועל קלעיא: כד ואדורם ממנא על מסקי מסין ויהושפט בר אחילוד ממנא על דוכרניא: כה ושוא ספרא וצדוק ואביתר כהניא: כו ואף עירא יאיראה דמתקוע הוה רב לדוד: כא א והוה כפנא ביומי דוד תלת שנין שתא בתר שתא ובעא דוד רחמין קדם יי ואמר יי על שאול ועל בית חיבי קטול על

הכרתי ק' · ושוא ק' · ד' ר״פ ג' ומס' · פסקא בא״ס א

ובניה ז' וסי' ויהי בהנבאי. ויואב אל כל הצבא. ואליועני. בניה בן יהוידע מקבצאל דד״ה. אתי בן ריבי מגבעת. עשתי עשר לעשתי עשר. ויחזיאל בן עזריה. וכל עזרא דכוו':

תולדות אהרן ועירא היאירי. ערכין סג:

רשי

מיתה: (כג) ויואב אל כל הצבא. אע״פ שאמר דוד על עמשא כי שר צבא אשימך תחת יואב עכשיו שמת עמשא לא זז יואב ממקומו וכל ידי יואב הוחזק למנות את חביריו: (כו) עירא היארי. ת״י עירא יאיראה דמן תקוע וכן הוא קרוי בספר הזה עירא בן עיקש התקועי ויאירי נקרא על שם ששנינו במנחות תקוע אלפא לשמן ששמן זית מצוי לשם שממנו מדליקין הנרות: היה כהן לדוד. לו היה נותן כל מתנות כהונה שלו כך אמרו רבותינו ופשוטו של מקרא שעשאו שר ושופט: (א) אל שאול. על עון שאול שנקבר פתאום בהחבא שגנבוהו אנשי יבש גלעד וקברוהו ולא נספד לפי כבודו: ואל בית הדמים. כשהרג נוב עיר הכהנים: על אשר המית את הגבעונים. שהרג נוב עיר הכהנים המית מהם ז' שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר כך מפורש בגמרא ירושלמית בסנהדרין. ורבותינו אמרו מתוך שהרג את הכהנים שהיו מספיקין להם מזון העלה עליו הכתוב כאלו המיתם ואל תתמה שהרי היה הקב״ה תובע כבודו ותובע סרחונו שכך כתיב אשר משפטו פעלו (צפניה ב' ג') באשר משפטו שם פעלו כך שנינו

רדק

(כג) ויואב אל כל הצבא. למעלה כתוב גם כן מספר השרים אשר לו כשהניח ה' לו מכל המלחמות ותפסו כל בית שאול ומלך על כל ישראל ספר כל השרים אשר לו ועתה כאשר שב אל מלכותו שמת אבשלום ומת שבע בן בכרי שחשב למרוד בו להסיר המלוכה ממנו ספר גם כן השרים אשר לו כאילו עתה תחילת מלכותו ומה שאמר אל כל הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשום במקומו עמשא או בכל הצבא או במקצתו והנה עתה מת עמשא ויואב הרג שבע בן בכרי שהיה מורד במלכותו ונתגא' יואב בזה הדבר כנגד דוד ולא יכול דוד להשיבו ומינהו על כל הצבא ושמר לו עוונו עד אחר מותו: על הכרי ועל הפלתי. כן כתיב וקרי הכרתי והם קרויים בלשון וכבר פרשנו מי הם ודעת יונתן ג״כ שתרגם קשתיא וקלעיא: (כד) על המס. להעלות מס על ישראל כשהיה צריך לתת לחייליו או לעשות רצונו כי הוא משפט המלוכה כמו שכתוב ואתם תהיו לו לעבדים ופירשו רז״ל שיוכל להטיל עליהם מס כתיב הכא לעבדים וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך ולמעלה לא כתב שר על המס כי היה תחלת מלכותו ולא היה מטיל מס על ישראל עדיין: המזכיר. ממונה על דוכרניא כלומר על ספר הזכרונות: (כה) כהנים. שרי הכהונה אעפ״י שנסתלק אביתר לא נסתלק מכל וכל מהכהונה עד שמלך שלמה וגרשו: (כו) וגם עירא היארי. ת״י ואף עירא דמתקוע הוא עירא הנמנה עם הגבורים שנאמר עליו עירא בן עקש התקועי אם כן היאירי הוא שם משפחתו כי אביו או זקנו היה שמו יאיר ועוד יש לפרש כי קראו יאיר לפי שהיה מתקוע והיה תקוע רבת השמן כמו שכתבנו בדבר התקועית והשמן נקרא יצהר ויאיר ויצהר אחד הוא: היה כהן לדוד. כתרגומו הוה רב לדוד כלומר גדולו ובעל עצתו וכן אמר בשלמה וזבוד בן נתן כהן רעה המלך וכבר זכר הכהנים אלא כהן ר״ל גדולו ובעל עצתו כמ״ש רעה המלך כן בכאן זכר כהן אחר הזכר הכהנים אם כן ר״ל גדולו ובעל עצתו ועוד שאמר לדוד ואם כהן כמשמעו כן היה כהן לכל ישראל למה אמר לדוד וכן אמר ובני דוד כהנים היו שפי' שרים וגדולים כמו שפירשנו ורז״ל פירשוהו כהן ממש ומלא וגם מסייע לדבריהם ופי' כהן לדוד פי' שהיה מכירו ונותן לו מתנות כהונה היוצאים מביתו ודרשו סמוכים ואמרו כל המשגר מתנות לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמ' וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד היה כהן לכולי עלמא לא היה כהן אלא שהיה משגר לו כל מתנותיו וכתיב ויהי רעב בימי דוד: (א) ויבקש דוד את פני ה'. יש לשאול מפני מה לא בקש עד השנה השלישית פי' רבינו סעדיה גאון ז״ל שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העולם שניה חשב כי בעון פסל מיכה היה ובער כל מה שמצא כשהיה רעב בשנה הג' ידע כי עון אחר היה ובקש את פני ה' לדעת מה זה. ויש לשאול אנה הרג שאול את הגבעונים. והשיב כי בהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים עמהם חוטבי עצים ושואבי מים והרגום הכהנים ומ״ש והגבעונים לא מבני ישראל המה כי מיתר האמורי לפי שהכהנים מחלו על דם אחיהם והם לא רצו למחול ומ״ש יותן לנו שבעת אנשים מבניו לפי שלא נשארו מן ההורגים אלא אלו השבעה ועליהם אמר ואל בית הדמים ואמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול אין אנו רוצים לקחת ממון אלא נפשות בעבור הנפשות שהרגו ונשיאי העדה נשבעו להם ומ״ש ויחמל המלך על מפיבשת פי' רב סעדיה גאון ושמח כי מפיבשת לא היה מן ההורגים כי קטן היה כמ״ש הכתוב כי בן חמש שנים היה בבוא שמועת שאול ויהונתן לפיכך פי' ויחמול ושמח כמו וחמלתי עליכם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כי הבן העובד אין צריך חמלה אלא אדם שמח בבנו העובד אותו וכן פי' ויחמל וישמח ושמח עליו שלא נכשל בדבר על הברית והשבועה שהיה בינו ובין יהונתן וכי היה אוכבו

רלבג

(כג) ויואב אל כל הצבא ישראל. ר״ל אל כל הצבא צבא ישראל כי היה שר צבא: ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ר״ל שהיה מופלא שבב״ד והיה ראש לסנהדרי גדולה והוא היה כהן כאמ' בניהו בן יהוידע הכהן וזה כבר ראוי שיהיה הגדול שבסנהדרין כהן כאמרו ותורה ובאת אל הכהן והטעם כי לא תאבד תורה מכהן והוא מבואר שאין הרצון בכרתי צבא גבורים כי כבר הי' יואב שר צבא לכל ישראל: (כד) ואדורם על המס. הוא היה ממונה לגבות המס מהגוים אשר היו למס ומישראל: ויהושפט בן אחילוד המזכיר. הוא היה מזכיר לאדורם את דבר המס ושולח אותו לגבותו: (כה) ושוא סופר. לכתוב החשבונות האלו: וצדוק ואבית' כהנים. הנה ידמה שהעיקר היה צדוק הכהן ואף על פי ששניהם היו משמשין בכהונה גדולה: (כו) וגם עירא היארי היה כהן לדוד. ידמה ששמהו דוד בממשלה מה לא נזכרה והוא לפי מה שאחשוב עירא היתרי אשר נזכר בגבורי דוד והוא מבני יתר הישראלי לפי מה שאחשוב או יהיה אחד מהכהנים ובחרו דוד לתת לו כל מתנותיו: (א) על אשר המית את הגבעונים. ידמה שכבר המית מהם בקנאתו לבני ישראל ויהודה כמו שזכר אחר זה ובקש להכותם כלם והשמיד' מהתיצב בכל גבול ישראל כי הוצרכו לברוח ואחשוב שעשה זה בעבור התחבולה אשר הביאו בה נשיאי ישראל להשבע להם כמו

פי' רבי' ישעיה

(כג) ויואב אל כל הצבא. פירוש כיון שראה דוד שמת עמשא וגם נזדרז יואב לכבודו והרג שבע בן בכרי החזירו לגדולתו להיות שר צבא ובעבור שהזכיר יואב הזכיר כל אלה: (כד) ואדורם על המס. שהיה גובה המס מכל ישראל דבר שנה וזהו שאומר ברחבעם וישלח את אדורם אשר על המס: (כה) ושוא סופר. הוא שריה הסופר שכתב למעלה: (כו) גם עירא היארי היה כהן לדוד. תרגם ואף עירא דמתקוע הוה רב לדוד. ובגיבורים מונה לפנים עירא בן עקש התקועי: (א) אל שאול ואל בית הדמים. פירוש על שאול ועל בית הדמים שהמית הגבעוני' כדכתיב ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב ושם היו דרים הגבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים למזבח. ואם הכהנים מלא להם תואנה שמרדו בו הגבעוני' מה חטאו לו ועל זה קראו בית דמים:

מצודת דוד

היו בקשר המרד: ויתקע. לסימן שילכו מן העיר: (כג) אל כל הצבא. לפי שרצה דוד להעמיד את עמשא תחתיו להיות שר הצבא ולזה אמר כאשר הומת עמשא נשאר יואב בשררותו על כל הצבא כמו שהיה: ובניה. אף שכבר חשבו למעלה חשבו כאן עם כי חשב שאר השרים: (כד) על המס. לגבות המס מישראל ועל שמרדו בו בעצת אבשלום ראה להטיל עליהם מס: המזכיר. היה ממונה על ספר הזכרונות: (כה) כהנים. ר״ל שרי הכהנים צדוק היה ממונה לכהן גדול לשמש בימי שלמה ואביתר היה סגן במקום בנו אחימלך הנזכר למעלה. (כו) וגם עירא וכו'. גם הוא היה שר לדוד ובעל עצתו נוסף על האמורים למעלה כמו ובני דוד כהנים היו (לעיל ח) או שהעמידו למשוח מלחמה במקום צדוק כשישמש בכהונה גדולה בימי שלמה ובדברי רבותינו ז״ל שהיה משגר לו מתנותיו: כא (א) ויבקש דוד וגו'. שאל באורים: אל שאול. ארז״ל על העון הנעשה בשאול שלא נספד לפי כבודו שמהרו לקוברו בהחבא: ואל בית הדמים. ועל מה שפך

רדק

אוהבו מאד לפיכך שמח פנ כנו שלא נכשל בזה הדבר וגלל ממיתה זו ומה שלא הורידו אותם מהעצים כמצות התורה לא תלין נבלתו על העץ פי' כי המלך צוה לתלותם וחשב המלך כי הורידום בערב מהעצים ולא עשו כן כי אמרו המלך צוה לתלותם והוא יצוה להוריד' אך כאשר עברו ימי הקציר ובאו ימי הגשמי' בקשו מהמלך שיצוה להורידם בעבור צדקת רצפה שהיתה שומרת עליהם ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם ומ"ש חמשת בני מיכל בני מירב היו אלא שגדלה אותם מיכל ונקראו על שמה ומוכיח זה אשר ילדה לעדריאל ומיכל לא היתה אשת עדריאל אלא מירב היתה אשתו כמו שנאמר אשר נתנה לעדריאל המחולתי. אלה השאלות והתשובות כך סידרי' רבינו סעדיה גאון ז"ל. ומה שפירשו רבותינו ז"ל בענין זה זהו שנה ראשונה אמר להם דוד לישראל שמא עובדי ע"ג יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם וגו' ועצר את השמים בדקו ולא מצאו שניי' אמר להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתיב וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו שלישית היה רעב

רשי

שנינו ביבמות: (ב) ויאמר אליהם. דברי ריצוי שיעברו על מדותיהם וימחלו לשאול ולביתו: והגבעונים לא מבני ישראל המה. כלומר והן הראו בעצמם מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברהם אבינו ואינן ראויין לידבק בישראל ולכך גזר עליהם דוד שלא יבואו בקהל שאמר שלשה סימני' יש באומ' זו רחמני' וביישני' וגומלי חסדי' מי שיש בו ג' סימנים הללו ראוי לידבק בו: נשבעו להם. בימי יהושע כשנתנום חוטבי עצים ושואבי מים למזבח: בקנאתו לבני ישראל. נתנו לב לנקות ולטהר את ישראל ולעשות צרכיהם בקש להרגם וקנאה זו לטובה כמו המקנא אתה לי (במדבר י"א כ"ב) וכן בקנאו לה' דיבוא זהו פשוטו. ולפי מדרשו לא אמר להרוג אלא את הכהנים וקנאה זו האמורה כאן אינה לטובה כי אם לרעה שידע שלא תמשון מלכותו מיום שלא שמר מצות הקב"ה בעמלק ומאז נתקנא בהם: (ג) וברכו את נחלת ה'. התפללו עליהם: (ד) אין לנו כסף וזהב עם שאול. כי אם נפשות בקש לפייסם בממון ולא רצו אמר שמא הם מתביישין זה מזה הלך ופייס כל אחד ואחד

תרגום

דקטל ית גבעונאי: ב וקרא מלכא לגבעונאי ואמר להון וגבעונאי לא מבני ישראל אינון אלהין משאר אמוראה ובני ישראל קימו להון ובעא שאול לקטלותהון בדקני לבני ישראל ויהודה: ג ואמר דוד לגבעונאי מה אעביד לכון ובמה אתכפר וברוכו ית אחסנת עמא דיי: ד ואמרו ליה גבעונאי לית אנחנא צריכין למיסב כסף ודהב מן שאול ומן ביתיה ואף לא אנש למקטל בישראל

מקרא

ב וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה כִּי אִם־מִיֶּתֶר הָאֱמֹרִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבְּעוּ לָהֶם וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכֹּתָם בְּקַנֹּאתוֹ לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַגִּבְעֹנִים מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם וּבַמָּה אֲכַפֵּר וּבָרְכוּ אֶת־נַחֲלַת יְהוָה׃ ד וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעֹנִים אֵין־לִי כֶּסֶף וְזָהָב עִם־שָׁאוּל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאֵין־לָנוּ אִישׁ לְהָמִית בְּיִשְׂרָאֵל

ט"ז וכל ר"פ דכו' · ל' שאו ידיכם · לנו ק' · ב' מרכא

תולדות אהרן והגבעונים לא. יבמות עח (סנהדרין כג קדושין עה): ויאמר דוד. יבמות עט: אין לנו. שם:

פי' רבי' ישעיה

(ב) ויקרא דוד לגבעונים ויאמר אליהם. שבעבור' בא הרעב לישראל וכי ישראל נשבעו להם ויבק' שאול להכות בקנאתו לבני ישראל וליהודה בעבור שרימו אותם ועבר על השבועה שנשבעו להם העדה: (ד) אין לנו תביעת כסף וזהב עם בית שאול. כי אם תביעת נפשות: ואין לנו איש להמית בישראל. מקרא מסורס הוא לא המית איש בישראל: (ה) האיש אשר כלנו. שהרג כל עיר

רדק

אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני ה' מאי היא ששאל באורים ותומים: ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמי'. אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהמית את הגבעונים והיכן מצינו שהמית שאול את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקי' להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו' אמר דוד שאול נפקו ליה תריסר ירחי שתא ולא אורח ארעא למספדיה גבעונים נקרינהו ונפייסינהו מיד ויקרא המלך לגבעוני': ויתן לנו שבעה אנשים מבניו. אמר דוד שלשה סימנין יש באומה זו ישראל רחמנים וביישני' וגומלי חסדים רחמני' דכתיב ונתן לך רחמים וגו' ביישנים דכתיב למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו גומלי חסדים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' כל שיש בו שלשה סימני' הללו ראוי לקרבן וכל שאין בו ג' סימנים אלו אין ראוי לידבק באומה זו מיד גזר עליהם שלא יבואו בקהל שנ' והגבעונים לא מבני ישראל המה ואע"פ שיהושע גזר עליה' שלא לבא בקהל יהושע לא גזר עליהם אלא כל זמן שבית המקדש קיים כמו שאומר לבית אלהים בא דוד וגזר עליהם לעול' כמו שכתוב בספר עזרא כי הנתינים היו מתאחדי' וקראם נתיני' לפי שנתנו לעבודה ולא לבא בקהל וכן כתוב ומן הנתינים אשר נתן דוד והשרים לעבודת הלוים: ויקח (שלשה) [שני] בני רצפה בת איה. מאי שנא הני אמר רב הונא שהעבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה והא כתיב ויחמול המלך על מפיבש' שלא העבירו לפני הארון וכי משוא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון והא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות ולמה המיתו הבנים בעון שאול אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא כלומר שנשבעו להם נשיאי העדה בימי יהושע: עד נתך מים עליהם. והא כתיב לא תלין נבלתו על העץ א"ר יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ויתקדש ש"ש בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו בני מלכים מה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים מה היו אומרים אין לך אומה ראויה להדבק בה אלא זו מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף דכתיב ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר וכתיב וימנה מאה וחמשים אלף גרים ואמרו גדול קדוש השם מחלול השם בחלול השם כתיב לא תלין נבלתו על עץ ובקדוש השם כתיב ויהיו תלויי' מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מלמד שהיו תלויים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון ועוד אמרו למה בקשו ממנו שבעה אנשים כי שבעה אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהנים שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר. ולפי פשט הפסוקים נראה כי לא נאמר דבר הגבעונים על נוב עיר הכהנים שהרי אמרו האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נראה כי להם לבדם כלה ודמה ועוד שאמר בקנאותו לבית ישראל ויהודה שגזר שלא יהיו הגבעונים חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' כי אמר מוטב שיהיו מישראל שמשים לפני ה' ועוד מפני שרמו את ישראל וגנבו את דעתם ובטעות נשבעו להם נשיאי העדה וקנא שאול בדבר זה והרג מהם וגירש מהם הנשארים שלא ישבו בארץ ישראל וזהו שאמר נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל ואע"פ שנראה כי לכוונה טובה עשה זה שאול נענש על המעשה הזה כי יהושע נביא ה' נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' וכדי לקיים השבועה שנשבעו להם לא רצה להרגם אע"פ שבטעות נשבעו להם כדי שלא יהיה בדבר חלול ה' כי יאמרו השומעים הנה נשבעו להחיותם ואח"כ הרגום אין שבועת ה' חשובה בעיניהם ויהיה בדבר חלול השם וכ"ש בימי שאול שהרי כמה דורות היה להם שנתחזקו בישראל שהיה בהריגתם חלול השם גדול ושאול לא חשש לחלול השם על השבועה לפיכך נענש זרעו בדבר זה וא"ת מפני מה נענש זרעו במה שחטא הוא יתכן כי אלו הבנים היו מההורגים הגבעונים גם יתכן כי לא היו אלה השבעה מההורגים שהרי קטנים היו אז כי שאול לא מלך אלא שתי שנים ומירב נתנה לעדריאל לאשה מעת שחשב לתתה לדוד ואם נאמר כי קודם מלכות שאול נתנה לעדריאל וחשב שאול להכריחו לגרשה ולתתה לדוד זה רחוק אבל זה העונש לא היה מידי אדם כי כשאמר הכתוב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות לא אמר אלא במיתה בידי אדם שאין לב"ד לענוש האב על הבן ולא הבן על האב אבל בידי שמים כתיב פוקד עון אבות על בנים וגו' והוא כשהבנים אינם צדיקים כמו שאמרו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזו המיתה אע"פ שהיתה בידי אדם במצות האל היתה והרי הוא כמיתה בידי שמים ומה שאמר ויחמול המלך על מפיבשת כיון שלא בקשו הגבעונים אלא שבעה מבני שאול והיו בהם שבעה זולתי מפיבשת חמל עליו על השבועה אשר היתה בינו ובין יהונתן ולא נתנו בידם ועוד כי נראה לו שהיה טוב מהאחרים ואין ראוי ליפול עליו עונש שאול זה הוא שנראה בעיני בענין הזה: (ג) ויאמר אליהם. אמר להם מה רצונם שיעשה

מצודת ציון

כא (ב) בקנאתו. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): (ג) אכפר. ענין בטול הרוגז כמו אכפרה פניו (בראשית לב):

מצודת דוד

שהיו בית שאול בית הדמים כי דם שפך. ולא מיחו בו ישראל ואחר ומפרש מהו הדם ששפך ואמר על אשר המית את הגבעונים כי כשהרג כהני נב הרג אז גם הגבעונים שהיו בה חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' אבל מה שהמית כהני נוב לא יכלו למחות בו באמרו שמרדו בו והיו בקושרים עם דוד: (ב) ויאמר אליהם. דברי ריצוי למחול הדבר לבני ישראל ולברך אותם לא לקבול ולעורר דין עליהם: לא מבני ישראל המה. ר"ל לא חמלו עליהם על כי לא היו מבני ישראל כ"א מיתר האמורי ולאויבים המה לישראל: ובני ישראל נשבעו להם. ר"ל עם שהתורה אמרה על אנשי האמורי לא תחיה כל נשמה עכ"ז בע"כ החיו אותם כי בני ישראל נשבעו להם בימי יהושע להחיותם: ויבקש שאול להכותם. בקש להרוג את כולם בעת אשר קנא לכעוס על ישראל ויהודה על מה שלא גלו אזנו בדבר מרידת דוד ומלא אז עילה עליהם לומר שגם הם ידעו ממרידת דוד בהיותו בעירם בנוב ולזה בקש להכות את כולם ולא עלתה בידו והרג מקצתם והנשארים ברחו לנפשם: (ג) מה אעשה לכם

רשי

ואחד לעצמו ולא נתפייסו לכך כתיב אין לי כסף וזהב וגומר לשון יחיד זו ראיתי בירושלמי: ואין לנו איש להמית. בכל שאר בני ישראל שלא חטאו לנו: (ה) ואשר דמה לנו נשמדם. אשר אמר בלבו שנשמדנו על ידו מהתיצב וגומר שחשב להשמידנו: דמה לנו. חשב עלינו להשמידנו: (ו) והוקענום. תלייה: לה'. לשמו של מקום להודיע משפטו: בחיר ה'. בת קול יצאה ואמרה בחיר ה': (ז) ויחמל המלך. בקש רחמים שלא יקלטנו ארון שהעבירם לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה: (ח) בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל. וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה לו אלא מירב ילדה ומיכל גדלה לפיכך נקרא על שמה והמגדל יתום ויתומה בתוך ביתו כאלו ילדו ונקרא על שמו: (ט) בתחלת קציר. בימי ניסן: (י) עד נתך מים. בימות הגשמים בתשרי שלא נתנו לקבורה והלא כתיב לא תלין נבלתו (דברים כ"א כ"ג) אלא אמרו מוטב תיעקר אות אחת מן

שמואל ב כא

ויאמר מה־אתם אמרים אעשה לכם׃ ה ויאמרו אל־המלך האיש אשר כלנו ואשר דמה־לנו נשמדנו מהתיצב בכל־גבל ישראל׃ ו ינתן־לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום ליהוה בגבעת שאול בחיר יהוה ויאמר המלך אני אתן׃ ז ויחמל המלך על־מפיבשת בן־יהונתן בן־שאול על־שבעת יהוה אשר בינתם בין דוד ובין יהונתן בן־שאול׃ ח ויקח המלך את־שני בני רצפה בת־איה אשר ילדה לשאול את־ארמני ואת־מפבשת ואת־חמשת בני מיכל בת־שאול אשר ילדה לעדריאל בן־ברזלי המחלתי׃ ט ויתנם ביד הגבענים ויקיעם בהר לפני יהוה ויפלו שבעתים יחד והם המתו בימי קציר בראשנים תחלת קציר שערים׃ י ותקח רצפה בת־איה את־השק ותטהו לה אל־הצור מתחלת קציר עד נתך־מים עליהם

תרגום

ואמר מה אתון אמרין אעביד לכון׃ ה ואמרו למלכא גברא דשצינא ודחשב לנא אשתיצינא מלמידר בכל תחום ארעא דישראל׃ ו יתיהבון לנא שבעא גברין מבנוהי ונצלבינון קדם יי בגבעתא דשאול בחירא דיי ואמר מלכא אנא אתן׃ ז וחס מלכא על מפיבשת בר יהונתן בר שאול על שבועתא דיי דביניהון בין דוד ובין יהונתן בר שאול׃ ח ונסיב מלכא ית תרין בני רצפה בת איה דילידת לשאול ית ארמוני וית מפיבשת וית חמשת בני מרב דרביאת מיכל בת שאול דילידת לעדריאל בר ברזלי דממחולות׃ ט ומסרינון בידא דגבעונאי וצלובינון בטורא קדם יי ונפלו שבעתהון כחדא ואינון אתקטלו ביומי חצדא בקדמאין בשריות חצד סעורין׃ י ונסיבת רצפה בת איה ית סקא ופרסתיה לה על טנרא משריות חצדא עד דנחתת מטרא עליהון מן שמיא ולא

רדק

שיעשה להם כמו שאמר מה אעשה לכם והפסיק הענין לפרש מה היה ענין הגבעונים ופי' גם כן שהיו מיתר האמורי ולא מבני ישראל שימחלו על דמם ואמר והגבעונים לא מבני ישראל המה אחז"ל כל שאינו מקבל פיוס אינו מבני ישראל שנאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה ויבקש שאול להכותם. פי' והכם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בת יעקב ושכב: בקנאתו. כבר פירשנוהו: (ה) אין לי כסף וזהב. לי כתיב וקרי לנו והענין אחד כי כן דרך לדבר בלשון רבים פעם בל' כלל פעם ל' פרט. ויש בו דרש שבקש מהם שימחלו דם אחיהם ויתן להם ממון ולא רצו אמר דוד אבקש מכל אחד לבדו שמא הם מתביישין זה מזה לקחת ממון בדבר זה ועשה כן וכל אח' אמר לו אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו: (ו) ינתן לנו. כן כתיב וקרי יתן ושניהם ענין אחד אך כי הכתיב ינתן מבנין נפעל והקרי יתן מבנין הפעל ויש מעט הפרש ביניהם כי פי' הכתוב ינתן אע"פ שלא תתנו אותם הב"ה יפרע לנו מהם ופי' הקרי יתן שתתנו אותם: והוקענום. ונתלה אותם כתרגום ונצלובינון ובקשו להם זו המיתה כדי שיראו כל ישראל נקמתם וישמרו ישראל מנגוע בהם עוד: לה'. להודיע משפטו כי הוא רוצה לנקום נקמתינו מהם: בחיר ה'. שהאל בחרו למלך. ובדרש הם לא אמרו בחיר ה' אלא בת קול יצתה ואמרה בחיר ה' כלומר שנתכפרו לו עונותיו: (ז) ויחמל המלך. כבר פירשנוהו: (ח) את ארמוני. ברי"ש: בני מיכל. בני מירב היו אלא שמיכל גדלה אותם ונקראו על שמה כענין שנ' יולד בן לנעמי וכן הוא תרגום בני מירב דרביאת מיכל וכן הוא אומר אשר ילדה לעדריאל ומירב היא שהיתה אשת עדריאל לא מיכל כמו שכתוב על מירב והיא נתנה לעדריאל המחולתי. וכן כתוב אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר אלא בני אהרן אלא שמשה גדלם ולמדם כאלו הם תולדותיו: (ט) לפני ה'. כי הארון היה שם ואורים ותומים כשנתקבצו דוד וישראל לשאול את ה' על הרעב ולא נפרדו משם עד שקראו לגבעונים וגמר המעשה: ויפלו שבעתים. ביו"ד כתיב ר"ל שתי פעמים שבעה כמו שבעתים יוקם קין ואמר שבעתים לפי שלא נשאר מהם זרע כן נדרש הכתוב ודרש אחר אומר על מפיבושת

בן

רלבג

כמו שנזכר בספר יהושע: (ו) והוקענום. הוא מענין תלייה כי בה יתקע הנפש מהנחלה בזולת מכה וחבורה: (ח) ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל. ידוע כי עדריאל היה בעל מרב אחות מיכל כמו שקדם ולזה הוא מבואר כי לא היו אלו

בני

תולדות אהרן יותן לנו. שם (סנהדרין סג קדושין סס): והוקענום לה'. ברכות יג. סנהדרין לד: ויחמול המלך. יבמות עט: שני בני רצפה. שם סנהדרין יט:

מסורה

יתן ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס. ז' מלין כתיבן נו"ן יתיר ולא קרינן וסי' ינתן ונהן לנו שבעה אנשים. תתן כי כה אמר ה' אלהים כד הקמח. ופני לב נבון יבקש דעת ופני כסילים. בן ויקח לו רחבעם אשה. מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה. מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא. מן הסערה ויען ה' את איוב: ג' כתיבן תים יתרים יו"ד וסי' שבעתים יחד. מזבחתים. כי התעיתם בנפשתים: בתחלת ו' בקריאה וסי' והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב. ויהי בתחלת שבתם שם. בתחלת עלות הלקש. באו בית לחם בתחלת קציר שערים. בתחלת תחנוניך יצא ובמלכות אחשורוש בתחלת:

פי' רבי' ישעיה

נוב שהיו שם הגבעונים: ואשר דמה לנו. חשב עלינו מחשבה רעה כמו וכו' כאשר דמיתי: נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל. שגרש הנותרים מכל גבול ישראל: (ו) והוקענום לה'. לפני השם: את שני בני רצפה. הוא שאמרנו למעלה שהיתה פלגש שאול: ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל. פי' מרב היתה אשת עדריאל ולא מיכל אלא בעבור שלא היה בני' למיכל היתה מגדלתם בתוך ביתה כאלו היו בניה וכן ת"י: (ט) ויוקיעום בהר לפני ה'. פי' שעל פי גזירת המקום היתה: בימי קציר בראשונים. פירוש בימים הראשונים של קציר: (י) את השק ותטהו לה אל הצור. כמו ויט שם אהלו. פירשתו שם על הצור שהיו מוקעים שם כי בהר היו מוקעים ושמרה אותם כל הימים שלא יאכלו מן העופות ומן החיות: מתחילת קציר עד נתך מים עליהם. עד ימות הגשמים ואע"ג דכתיב לא תלין נבלתו על העץ כל מה שעשה על פי הדיבור:

כן

מצודת דוד

לכם. מהו המשפט שאעשה בעבורכם ובמה אכפר לבטל מכם הכעס אם בלקיחת נקם אם בממון: וברכו. בכדי שתברכו ותתפללו על נחלת עם ה' אשר הארץ תתן יבולה: (ד) אין לנו כסף וגו'. ר"ל לא נקח מי מידינו כלום לשנבקש כסף וזהב ואין לנו דבר עם ישראל להמית מהם איש: מה אתם אומרים ר"ל ומה המשפט שאתם חפצים אמרו נא ואעשנה: (ה) האיש. משפט האיש אשר כלה אותנו מהארץ היה וחשב להכות אותנו ועי"ז נשמדנו מלהתיצב בכל גבול ישראל כי בע"כ יצאנו ממנה למלט את נפשותינו: (ו) יתן לנו. משפט הראוי הוא שיתן לנו שבעה אנשים מבניו נפש תחת נפש כי שבעה אנשים הרג שאול מהגבעונים כן אחז"ל: לה'. בעבור ה' כי ישראל נשבעו בה' להחיותם ובא שאול ועבר על השבועה: בגבעת שאול. מקום עיר מלכותו למען ידעו הכל אשר בגיו

מצודת ציון

(ה) דמה. חשב כמו אותי דמו להרוג (שופטים כ): נשמדנו. מלשון השמדה וכליון: (ו) והוקענום. ענין תליה כמו והוקע אותם לה' (במדבר כה): (ז) בינותם. כמו ביניהם: (ט) ויוקיעום. והלאום: שבעתים. מלשון שבע: (י) השק. יריעה עבה: הצור. הסלע: נתך

רדק

בן יהונתן שחסר מהם והקרי הוא שבעת' ר"ל הם השבעה כמו ויצאו שלשת' הם השלשה ומה שאומר שנפלו יחד כי יחד הוקעו והנפילה היא היא המיתה : והם . כתיב וקרי והמה ושניהם א' וכבר כתבתי בזה ובדומיה' כי נסחאות נמצאו אחר הגלו' והלכו בקריאה אחר הרוב וכן כתיב תחלת קציר שעורים וקרי בתחלת כתיב תלום שם הפלשתים וקרי תלאום שמה פלשתים ושניהם ענין אחד : בראשונים . בימים הראשונים של קציר שעורים כמו שפירש בתחלת קציר שעורים : (י) ותטהו לה אל הצור . על הצור היו נתלים כמו שאמר ויוקיעום בהר והטתה השק אל הצור להתכסות תחתיו יום ולילה. ובדרש מה ותטהו לה אל הצור . שאמר הצור תמים פעלו שהצדיקה עליה את הדין : (יא) ויגד לדוד . כי דבר גדול עשתה ומפני זה נכמרו רחמיו וצוה לקברם . ובדרש ראה כי אשת חיל היתה ולקחה לאשה וכבר כתבנו מה שפירשו רבותינו ז"ל כי היו נתלים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון שהוא זמן הגשמים וכל כך למה כדי שיתקדש שם שמים על ידיהם ונראה כי רצון האל היה בזה שיהיו מוקעים עד זמן גשמים כדי שיודע כי בעונם היה עצירת גשמים ומה שאמר עד נתך מים עליהם ירדו גשמי' מעט להודיע שיקברו אותם ואחר שקברו אותם נעתר האלהים לארץ וירדו גשמים הרבה כמ"ש ויעתר אלהים לארץ אחרי כן : (יד) בצלע . מצרע והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע וצלע האלף . ויעשו כל אשר צוה המלך . להביא העצמות ולקברם כמו שאמר לא הוסיף דבר אלא שכן דרך המקרא לכפול הדברים בהתחזק המעשה . ובדרש כי זה בא להוסיף שצוה המלך להספידם בכל מקום שהיו עוברים שם בערי ישראל : (טו) ויעף דוד . בפתח פ"א הפעל להקל הקריאה וכן ויעף העם. אבל ויעף אלי אחד בקמץ להבדיל ביניהם כמו שפנינם מובדל : (טז) וישבי בנוב. כך היה שמו וכתוב בוי"ו וקרי ביו"ד. ובדרש ישבי בנוב איש שבא על

תרגום

שְׁבַקַת עוֹפָא דִשְׁמַיָא לְמֵנַח עֲלֵיהוֹן בִּימָמָא וְיַת חֵיוַת בָּרָא בְּלֵילְיָא׃ יא וְאִתְחֲוָא לְדָוִד יַת דַעֲבָדַית רִצְפָּה בַת אַיָה לְחֵינַתָא דְשָׁאוּל׃ יב וַאֲזַל דָוִד וּנְסֵיב יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וְיַת גַרְמֵי יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ מִלְוַת יָתְבֵי יָבֵשׁ גִלְעָד דִגְנָבוּ יַתְהוֹן מִשׁוּרָא דְבֵית שְׁן דִצְלַבוּנוּן תַּמָן פְּלִשְׁתָּאֵי בְּיוֹמָא דְקַטְלוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת שָׁאוּל בְּגִלְבֹּעַ׃ יג וְאַסֵיק מִתַּמָן יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וְיַת גַרְמֵי יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ וּכְנַשׁוּ יַת גַרְמֵי צְלִיבַיָא׃ יד וּקְבָרוּ יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּרֵיהּ בְּאַרְעָא שִׁבְטָא בִנְיָמִין בְּצֵלַע בְּקִבְרָא דְקִישׁ אֲבוּהִי וַעֲבָדוּ כֹּל דְפַקֵיד מַלְכָּא וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתְהוֹן דְדַיָרֵי אַרְעָא בָּתַר כֵּן׃ טו וַהֲוַת עוֹד קְרָבָא לִפְלִשְׁתָּאֵי עִם יִשְׂרָאֵל וּנְחַת דָוִד וְעַבְדוֹהִי עִמֵיהּ וְאַגִיחוּ קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאֵי וְאִשְׁתַּלְהִי דָוִד׃ טז וְיִשְׁבִּי בְנוֹב דִי בִּבְנֵי גִבָּרָא

מקרא

מִן־הַשָּׁמָיִם וְלֹא־נָתְנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְאֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה לָיְלָה׃ יא וַיֻּגַּד לְדָוִד אֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה רִצְפָּה בַת־אַיָּה פִּלֶגֶשׁ שָׁאוּל׃ יב וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיִּקַּח אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵאֵת בַּעֲלֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר גָּנְבוּ אֹתָם מֵרְחֹב בֵּית־שַׁן אֲשֶׁר תְּלָאוּם (תלום ק') שָׁם (שמה ק') הַפְּלִשְׁתִּים (פלשתים ק') בְּיוֹם הַכּוֹת פְּלִשְׁתִּים אֶת־שָׁאוּל בַּגִּלְבֹּעַ׃ יג וַיַּעַל מִשָּׁם אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וַיַּאַסְפוּ אֶת־עַצְמוֹת הַמּוּקָעִים׃ יד וַיִּקְבְּרוּ אֶת־עַצְמוֹת־שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן בְּצֵלָע בְּקֶבֶר קִישׁ אָבִיו וַיַּעֲשׂוּ כֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים לָאָרֶץ אַחֲרֵי־כֵן׃ טו וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה לַפְּלִשְׁתִּים אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּרֶד דָּוִד וַעֲבָדָיו עִמּוֹ וַיִּלָּחֲמוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיָּעַף דָּוִד׃ טז וְיִשְׁבּוֹ (וישבי ק') בְּנֹב אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרָפָה

ב' מלין תנינא נסיב מן קדמאה וסי' שם הפלשתים. ושורי אשכללו. וחלופיהן ג' מלין קדמאה נסיב מן תנינא וסי' נמסר לעיל סי' ה'. ויעתר ה' בקריאה וסי' ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו תנינא דפסו'. ויקברו את עצמות שאול. ויבן שם דוד מזבח לה'. ויתפלל אליו דמנשה. ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת:

תולדות אהרן וישבי בנוב. סנהדרין לה:

רשי

מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו אומרים להם מבני מלכים הם ומה עשו פשטו ידם בגרים גרורים אומרים אין לך אומה ראויה לידבק בה כאומה זו : (יב) ויקח את עצמות שאול . שנאמר לו עליהם על שאול שלא נספד כהלכה : (יג) ויאספו את עצמות . שבעה המוקעין : (יד) כל אשר צוה המלך . להספיד עליהם בכל ערי ישראל

רלבג

בני מיכל ועוד שהרי אמר במה שקדם ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה ולזה הוא מבואר שהרצון בזה שככר גדלה אותם : (יד) ויעתר אלהי' לארץ אחרי כן . ר"ל אחר שלקחו נקמת הגבעונים מבני שאול וקברו עצמות שאול ויהונתן ועצמות המוקעים בקבר קיש אבי שאול כמו שצוה המלך והנה זכר תחלה כי הגבעונים לא מבני ישראל המה לפי מה שבקשו מזה היה בו מן האכזריו' ומיעוט החמלה כאילו יאמר שזאת התכונה היתה לא לו כי לא מבני ישראל המה : (טו) ויעף דוד . רלה לומר שהיה יעף ויגע ולזה נתרחק קצת מעבדיו ומצאו ישבי בנוב שהיה מילדי הרפה ואמר להכותו לולי שסבב הש"י שהרגיש בזה אבישי בן צרויה והלך אל דוד להצילו : ומשקל

פי' רבי' ישעיה

(יא) ויוגד לדוד את כל אשר עשתה רצפה . פירוש שידע שקיימים ולא נאכלו נתעסק בקבורתם : (יד) בארץ בנימן בצלע . פירוש צלע היא עיר כתוב' בערי בנימן בספר יהושע: (טו) ויעף דוד . שרשו עיף ושני שרשים הם יעף ועיף כמו כבש כשב : (טז) אשר בילידי הרפה . מלשון רפאים שהיתה ענקה וילדה בנים גדולים יותר משאר בני אדם :

מצודת ציון

נתך . נשפך כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט) : לנוח . ר"ל להתעכב : (יב) בעלי . אדוני : (יג) המוקעים . התלואים : (יד) בצלע . שם מקום : ויעתר . ענין רצוי כמו ויעתר לו ה' (בראשית כה) : (טז) וישבי בנוב . כן היה שמו : הרפה . הענקה כמו ויכו את רפאים (שם יד) : קינו

מצודת דוד

המה : בחיר ה' . ארז"ל הם אמרו בגבעת שאול ובת קול יצאה ואמרה בחיר ה' הוא : אני אתן . לא תבחרו אתם כ"א אני והיתה כונתו לחמול על מפיבושת : (ז) בן יהונתן . ר"ל בעבור שהיה בן יהונתן ראוי לחמול עליו כי לא היה מדעת יהונתן להרוג את הגבעונים ובעבור דוד כי אוהב היה לדוד על כי היה שבועת ה' בינותם וחוזר ומפרש בין דוד וכו' : (ח) בני מיכל . הנה מיכל לא ילדה אף לא היתה נשאת לעדריאל כ"א מירב אחותה והיא ילדתם ומיכל אחותה גדלתם ובעבור זה נקראו על שמה : (ט) בהר . אשר בגבעת שאול : לפני ה' . ברשותו כי העבירום לפני הארון וגלכדו כן ארז"ל : ויפלו . מותו כאחד : בראשונים. בימים הראשונים מימי הקציר וחוזר ומפרש בתחלת קציר השעורים שהם נקצרים ראשון לכל קציר : (י) ותטהו לה . נטתה ופרשה לעצמה את השק לשבת תחתיו לשמור התלויים מן החיות והעופות : הצור . הוא ההר שנתלו בו : עד נתך מים . שמרה אותם מעת נתלו עד נתך המים עליהם כי אז הורידום ובהשגחת המקום ירד גשם מעט למען יורידום ולמען דעת אשר בעון אביהם היתה עצירת הגשמים ברצותם אשר לאחר שנעשה משפט התחילו הגשמים לרד"ת : ולא נתנה . בעוד שהיו תלוים : (יב) וילך דוד . כשמוע החסד שעשתה רצפה עם המתים ואשר עדיין קיימים הם ולא נאכלו מן החיות והעופות לזה התעורר אף הוא לעשות חסד עמהם לקברם עם עצמות שאול ויהונתן : ויקח את עצמות שאול . על כי נאמר לו אל שאול שלא נספד כראוי כי נקבר בהחבא לזאת לקח עצמותיו לקברו שנית בקבר אביו ולהספידו כראוי : מרחוב . ובסוף ש"א נאמר מחומת כי החומה סמוכה להרחוב : (יג) ויעל משם . דוד העלה מיבש גלעד את עצמות וגו' : המוקעים . אשר נתלו בגבעת שאול : (יד) ויקברו את עצמות שאול . עצמות המוקעים קבר עם עצמות שאול וכו' : כל אשר צוה . להספידו כראוי לפי כבודו ודוד עצמו הספידו מאז כמ"ש ויקונן דוד וכו' על שאול (לעיל א) : אחרי כן . אחר שעשה משפט הגבעונים ואחר אשר הספידו לשאול כראוי נתרצה להם המקום וירד הגשם די ספוקם : (טו) ותהי עוד וגו' . ר"ל לבד המלחמה שנזכר למעלה שנלחמו ישראל אלו באלו בדבר אבשלום היה עוד מלחמה לפלשתים עם ישראל : ויעף דוד . נתייגע ונחלש : (טז) אשר בילידי הרפה

רש"י

ישראל: (טז) ומשקל קינו. הוא כמו תיק שבראש בי"ד הרומח שקורין ארישטויי"ל בלע"ז ועשוי ככובע. ויש דוגמתו בזכחים רמוני המעיל למה הם דומין כמין קולסות שבראשי התינוקות קולסות הייטלי"ש בלע"ז: והוא חגור. חגורה חדשה. ושמעתי שאותו היום נתחנך ללבוש כלי מלחמה ודרך המחונכים לעשות נצחון וגבורה ביום חינוכם לקנות שם לכך ויאמר להכות את דוד: (יז) ויעזר לו. שעזרו בתפלה. כדאיתא בחלק: (יח) ותהי עוד המלחמה. כבר קדמה זו לכול' ולא מנאה כאן אלא לצרף מיתת ארבעה בני ערפה: (יט) אלחנן דוד: בן יערי אורגים. שהיו משפחתו אורגים פרוכת למקדש הקרוי יער: כמנור אורגים. כאכסן דגרדאין הקרוי אינשובלי"א בלע"ז תבא ארינה ותעמוד כנגד ארינה: (כ) איש מדון. כתרגומו גבר דמשחן שאין עיקר כתיבה אלא מ"ם ודלי"ת כמו משאון (תהלים ס"ה ח') שי"ן ואלי"ף ומהמון (בראשית י"ז ד') ה"א ומ"ם (ובדברי הימים א' י"א כ"ג) כתיב איש מדה כלומר גבוה מאוד שאומדין כמה מדתו: שש ושש וגו'. פירשו רבותינו בבכורות שהוצרך לומר עשרים וארבע שלא תאמר אצבעות שתי ידיו אינן אלא

רלב"ג

(טז) ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת. אחשוב שקרא קינו להבת החנית וקראו קן מצד הנקבות שבו אשר בו יכנס עץ החנות כי הוא כמו קן או יהיה קנו כובע נחשת אשר על ראשו כי הוא כמו קן או יהיה קנו העץ ויהיה הס' הנושא והרצון בו להבת חניתו: (יז) ולא תכבה את נר ישראל. אמרו זה כאילו יאמרו שכל ישראל מושגחים בעבור דוד וכאלו יכבה נרם אם ימות במלחמה: (יט) ועץ חניתו כמנור אורגים. הוא העץ שמקפלים סביב את הארוג והוא גס מאד וזה ממה שיורה על גבורת הפלשתי הזה: (כ) איש מדון. ר"ל איש בעל ריב ומלחמה: (כא) והוא חרף את ישראל

שמואל ב כא

טז וּמִשְׁקַל קֵינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת־דָּוִד׃ יז וַיַּעֲזָר־לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִיתֵהוּ אָז נִשְׁבְּעוּ אַנְשֵׁי־דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא־תֵצֵא עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תְכַבֶּה אֶת־נֵר יִשְׂרָאֵל׃ יח וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים אָז הִכָּה סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי אֶת־סַף אֲשֶׁר בִּילִדֵי הָרָפָה׃ יט וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ אֶלְחָנָן בֶּן־יַעְרֵי אֹרְגִים בֵּית הַלַּחְמִי אֵת גָּלְיָת הַגִּתִּי וְעֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים׃ כ וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה בְּגַת וַיְהִי ׀ אִישׁ מָדוֹן וְאֶצְבְּעֹת יָדָיו וְאֶצְבְּעֹת רַגְלָיו שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִסְפָּר וְגַם־הוּא יֻלַּד לְהָרָפָה׃ כא וַיְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּהוּ יְהוֹנָתָן

תרגום

ומתקל סופיניה מתקל תלת מאה סלעין דנחשא הוא אסיר אספנקי חדתא ואמר למקטל ית דוד: יז וסעיד ליה אבישי בר צרויה ומחא ית פלשתאה וקטליה בכן קיימו גברי דוד ליה למימר לא תפוק עוד עמנא לקרבא ולא תימטפי ית מלכותא דישראל: יח והוה בתר כן והות עוד קרבא בגוב עם פלשתאי בכן קטל סבכי דמן חושת ית ספ דבבני גברא: יט והות עוד קרבא בגוב עם פלשתאי וקטל דוד בר ישי מחי פרוכת בית מקדשא דמבית לחם ית גלית גתאה ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין: כ והות עוד קרבא בגת והוה גבר דמשחן ואצבעת ידוהי ואצבעת רגלוהי שית ושית עשרין וארבע במנין ואף הוא אתיליד לגברא: כא וחסיד ית ישראל וקטליה יהונתן

ג' מ"ל · ד' · ל' · כ' · כ' חס' בליש' וגם ילדו · כ' · ל' · ל' · כ' · מדין ק'

ואצבעות ידיו ואצבעות. ל"ב פסוקים מסורתא מיכא ומסורתא מיכא נסבין וי"ו ומלה ביניהון וסי' במסרה רבתא בערך וי"ו: ו' מלין כתבן י' בסוף תיבותא וקרינן ה' וסי' העמני וכפר העמני. כי ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה. שמעי ויחרף את ישראל. השלישי ואבישי אחי יואב ומטי וקרבתי אליכם למשפט. ובתראי שמח בחור בילדותך. ואי. נביאכם אשר נבאו פלוגתא:

תולדות אהרן ויעזר לו. שם: אז נשבעו שם: ולא תכבה עקידה שער עה: הרפה. סוטה מג: ותהי עוד מלחמה בכורות מה:

רד"ק

על עסקי נוב כלומר כי בא על דבר נוב עיר הכהנים שהיה דוד סבת הריגתם קרה לו לדוד שהיה בסכנה. ודרשו ויעזר לו אבישי שעזרו בתפלה וכל זה רחוק ומהם אמרו עזרו ממש ואמר כי קפלה לפניו הארץ כי לא היה שם אבישי עם דוד כי הוא ויואב היו נלחמים בבני עמון ועברה יונה לפני אבישי מטרפה בכנפיה וידע כי דוד היה בסכנה ונגרה וקפלה לפניו הארץ והלך שם ועזר לדוד והרג את ישבי בנוב: הרפה. כמו הענק והוא אחד מן רפאים ונכתב בה"א ובאל"ף כן כתב אדוני אבי ז"ל וכת"י גברא וככר כתבנו דעת הדרש למעלה שהוא שם האם: קינו. הוא עץ החנית וכן נקרא בערבי עץ החנית אלקנה ולא אמר המשקל על קינו אלא להבת החנית וקראו קינו בכלל הלהבת עם העץ ועל הלהבת אמר שהיה משקלו שלש מאות משקל נחשת כי על העץ לא יאמר משקל וכן אמר בגלית ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל ומשקל הברזל והנחשת אינו שוה כי לכל אחד משקל מיוחד וכן לכסף ולזהב וי"ת ומתקל סופיניה מתקל תלת מאה סילעין דנחשא: והוא חגור חדשה. חרב חדשה וכמוהו ומאכלו בריאה ר"ל שה בריאה וכן דרך המקרא בהרבה מקומות והחסרון יתכונן לפי הענין: ויאמר להכות את דוד. כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו אבישי: (יח) בגוב עם פלשתים. ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבי' וכן כתב פה סף ושם ספי וקרובים הם: (יט) אלחנן בן יערי אורגים בית הלחמי את גלית הגתי. ובדברי הימים כתב אלחנן בן יעור אורגים את לחמי אחי גלית הגתי וקרי יעור ויעיר ויערי אחד ופירו' את גלית אשר אמר הנה את מי שהיה עם גלית והוא אחיו הרגו אלחנן בגוב וגלית הרגו דוד באפס דמים ואלחנן זה מבית לחם היה לפיכך קראו בית הלחמי וכן מ"ש בדברי הימים בית הלחמי כמו מלחמי כלומר מבני לחמי ר"ל מהגבורים המתיחסים לבית לחם וכן יאמר שם ומן הגדי נבדלו אל דוד למצד ר"ל מן המתיחסים לגד או פירוש עם בית הלחמי והוא דוד ר"ל כי דוד עזרו וי"מ שם את הלתמי עם דוד שהוא לחמי שעזרו והרגו ולדעת יונתן אלחנן זהו דוד וכן תרגם הפסוק וקטל דוד בר ישי מוחי פרוכתא דבית מקדשא דמבית לחם ית גלית קרא ישי יערי לפי שהיה אורג פרוכות הצריכות לבית המקדש ובית המקדש נקרא יער שכתוב יער הלבנון מלאכה בשדי יער אבל מה שקרא דוד אלחנן לא ידעתי לו טעם: כמנור אורגים: כאכסן דגרדאין והוא העץ שמקבל עליו האורג הבגד באורגו וגרדאין הם אורגין ותרגום ירושלמי מעשה אורג עובד דגרדאי וכן בדברי רז"ל נקרא האורג גרדי וכן מנור אורגים הוא מכלי האורג בדבריהם באמרם העושה שתי בתי נירין בנירים ובקירום: (כ) איש מדון. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו ואחד הוא בדברי הימים איש מדה וכת"י גבר דמשחן וא"כ הנה אשר במדון הוא מקום הדגש במדה: שש ושש עשרים וארבע. אלו אמר שש

פי' רבי' ישעיה

ומשקל קינו. אין לו דומה ומין כלי זיין הוא: והוא חגור חדשה. מקרא קצר הוא חרב חדשה שבאותו היום נתחנך לצאת במלחמה וכדי לקנות לו שם גבורה אמר בלבו להכות את ד"ד ודוד היה יעף מרוב הרוגים שהרג: (יט) אלחנן בן יערי אורגים בית הלחמי את גלית הגתי. פי' יערי אורגים פיר' משפחה היו והיו נקראים כן והיו מבית לחם וגלית אחר הוא זה אבל י"ת באופן אחר:

מצודת דוד

הרפה. אשר היה מילידי הענקה: משקל נחושת. שקל ששוקלין בו נחושת: והוא חגור חדשה. במלחמה היא חגר חרב חדשה ומדרך אנשי המלחמה הגבורים להתאמץ בכל עת לעשות גבורות בעת יתגורו חרב חדשה: ויאמר. חשב בדעתו ועשה התפעלות להראות גבורה ולהכות את דוד בעבור כי ראה אותו עיף ויגע: (יז) לו. על דוד נשבעו לבלי תת אותו לצאת עוד במלחמה: את נר. כי המלך דומה הוא להנר המאיר ומשפיע לכל: (יט) ועץ חניתו. הוא ביה יד של החנית: (כ) שש ושש. לכל אחת היו שש ולפלא נחשב שבכתי ידיו היו ששש וכן בשתי רגליו שלש לכל אחת לזה חזר ופירש עשרים וארבע מספר: (כא) ויחרף. חרף

מצודת ציון

קינו. שם כלי זיין ואין לו חבר: (יח) בגוב. הוא גזר האמור בד"ה: סף. ובד"ה נאמר ספי והוא הוא: (יט) יערי אורגים. כן שם אביו ובד"ה נאמר בן יעור והוא הוא: בית הלחמי. ר"ל הכה את בית הלחמי והוא לחמי האמור בד"ה: את גלית. עם גלית ור"ל אף שהיה מלחמה עם גלית לא יוכל לעזור לו ובד"ה נאמר שהיה אחי גלית: כמנור אורגים. ת"י כאכסן דגרדאין וכ"כ תרגם על יתד הארג (שופטים טו) והוא העץ שעגול שלפני האורג יכרוך עליו חוטי השתי ובמשנה יקראו כובד (שבת קג): (כ) מדון. מל' מדה ור"ל בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר יג): (כא) ויחרף. ענין בזיון:

ישראל. לפי מה שאחשוב במה שאמר שלא ימצא איש בישראל שלא ינלחוהו כמו שאמר גלית אל שאול. זהו מה שיראה לנו שיצטרך אל באור במה שהגבלנו באורו פה באלו הספורים: ואולם התועלות המגיעים מהם הם אלו:

הראשון הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיעשה מה שיעשהו אחר יישוב לב ועצה ראויה ולא יסמוך על עצתו הנראית לו מתחלת הענין ולזה תמצא שאעפ"י שידמה שהיה מבואר היות ראוי לדוד שישב באחת ערי יהודה אחרי מות שאול לפי שלא ברח משם דוד אלא מפני יראת שאול ועוד כי כבר משך לב עם יהודה אליו במה ששלח להם משלל אויבי ה' עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלח' דוד שנצח אויביו במתי מעט ורוע הצלחת שאול שנפל ביד אויביו עם היות כל ישראל עמו ועוד כי גם בהיות שאול מלך על ישראל אוהבים מאד את דוד בראותם הצלחתו כמו שקדם הנה עכ"ז לא רצה דוד ללכת שם אם לא בשיאל תחלה את פי ה' ולזה שאל אם יעלה באחת ערי יהודה וכאשר ענהו הש"י על ידי אורים ותומים שיעלה שם שאל עוד באיזה מהם יעלה ובאתהו התשובה שיבא לחברון ושם בא בדבר הש"ית:

השני הוא להודיע כי יש שם שאר מקומות יותר נאותים אל שיגיע להם תכלית מה מקצת מקומות אחרים ואף על פי שהש"י שליט להגיע אשר יחפוץ הנה יבקש כזה ברוב הענינים הסבות הנאותות מצד ההשגחה הכוללת כשהיה אפשר זה ולא יחדש הש"י המופתים אלא כשהביא לזה ההכרח כמו שזכרנו פעמים רבות ולזה בחר השם יתברך שיבא דוד לחברון להגלות הענין אצלו שמשם תצמח לו המלוכה בקלות יותר ולזה תמצא שתכף שבא דוד שם התעוררו אנשי יהודה מעצמם למשוח דוד למלך עליהם עם שכבר היה אפשר שלב בני חברון היה יותר שלם את דוד מלב זולתם מבני יהודה וכאילו סבבו הם מפני בא דוד לחברון למשוך לב יהודה למשוח דוד למלך עליהם: השלישי הוא במדות הוא להודיע שראוי לאדם לגמול טוב לאנשי גמלוהו טוב ולזה תמצא שהעלה דוד עמו את אנשיו אשר הלכו אתו בהיותו נרדף כדי שישמחו בהצלחתו וייטב להם בה ולזה הושיבם בערי חברון כדי שיהיו קרובים אליו עם שבזה ישלם לו ג"כ העזר הראוי: הרביעי והוא במדות הוא להודיע שראוי לאדם כשיעתק ממקום למקום שיעתיק אשתו וביתו עמו בהעתקו כי בזה תועלת לשמור עצמו מהרהור עבירה ולתת לאשתו חקה מהעונה כדי לשמור אותה מהחטא ובזה עוד תועלת להשגיח במוסר בני הבית ולא יתעלם מהם ולזה תמצא שספר שהעלה דוד עמו שתי נשיו ושכבר העלה עמו את אנשיו איש וביתו: החמישי הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי למלך שישים אצלו ועם חברתו האנשים אשר יתהלכו עמו קודם היותו מלך כי מפני מה שראו מענינו נהיה ביניהם מהחברה קודם היותו מלך לא תהיה יראתו על פניהם ויהיה זה סבה לסקל במלכות הלא תראה כי אעפ"י שהיה דוד נשר לאלו האנשים שהיו עמו הנה היו מקילים בו עד שכבר תמצא שאמרו לסקלו על דברת שריפת צקלג ולזאת הסבה תמצא שלא הסכים דוד להושיב את אנשיו בחברון אך הושיבם בערים הסמוכים לחברון כאמרו וישבו בעיר חברון ולזאת הסבה תמצא ביואב שהיה בחברה ההיא שכבר הקל בדוד בדבר בכיו על אבשלום בנו כמו שנזכר באלו הספורים: הששי הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם כשיחשב שיהיה לו כשיכוין להגיע תכלית מה יראה לו מונע מה מהגעת התכלית ההוא שלא יקצר מהסרת המונע ההוא ולזה תמצא שכאשר נתבאר לדוד שאנשי יבש גלעד השתדלו לעשות חסד גדול עם שאול והיה זה ממה שימנעם מלהסכים שיהיה דוד מלך עליהם לחשבם כי בלבו עליהם על מה שראו אהבה חזקה למי שהיה שונא את דוד ורודף אותו הנה הרא' להם שעל מה שעשו מהחסד את אדניהם שבחם ולזה בירך אותם וביאר להם שהוא מוכן להשיב להם גמול טוב על מה שעשו מזה כי זה ממה שיורה שהם אנשים שהם נאמנים למלכות ולזה יבטח דוד בהם שהם נאמנים לו ולזאת הסבה הודיעם שתחזקנה ידיכם ויהיו לבני חיל ולא ייראו שיקרב להם רע מזה מדוד אבל ישולם להם מצד זה גמול טוב: השביעי הוא להודיע שהמלך זוכה לבניו בממלכתו תמיד כמו שאמרה התורה למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ולזה תמצא שהמלך איש בשת אעפ"י שהיה מפורסם לכל ישראל כי השם בחר לדוד למלוך על עמו ישראל כמו שזכר זה שאול ויהונתן ואמר אותו אבנר ג"כ וזכר כל ישראל אותו כמו שנזכר זה במה שאמרו לדוד בעת שהמליכו אותו כל ישראל עליהם: השמיני הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם לדחוק את השעה ולמהר את הקץ בדברים העתידים לו אך ראוי שימתין בו אם בסבות הנאותות פן ימהר יותר מן הראוי ויסיר ממנו הטובות ההם הלא תראה כי דוד לא השתדל להלחם עם בית שאול להביאו אליו המלוכה ולזה תמצא שספר שהיה שתי שנים מלך איש בשת על ישראל קודם שהיתה מלחמה בין אנשי איש בשת ובין אנשי דוד וגם אז לא היתה ביניהם מלחמה לולא שעורר המלחמה ההיא אבנר וגם אחרי כן לא השתדל דוד בהמתת איש בשת כדי שתגיע המלוכה אבל לקח נקמתו מההורג אותו: התשיעי הוא להודיע יושר לב דוד ושמרו הברית שכרת עמו שאול בלתי ישמיד את שמו מתחת השמים ואף על פי שהיה שאול רודף אותו בכל עת כמו שקדם הנה שמר דוד את הברית שהיה ביניהם ולא הזיק כלל לאיש בשת להשתדל בהרמתו אבל הספיק לו מה שזכה מהמלכות: העשירי והוא במדות להודיע שאין ראוי לאדם שיקל בהריגת האנשים מעם ה' אפי' בדרך המלחמה הלא תראה כי אבנר הקל בהריגת הנערים אשר אמר שיקומו וישחקו לפני אבנר ויואב וקרה לו שנהרג מפני מה שקרה לו בזאת המלחמה מהריגת עשהאל כאילו שלם לו השם מדה כנגד מדה ואף על פי שיחשב שלא היה לו בהריגת עשהאל חטא כי הוא היה רודפו הנה עם כל זה לא נצל אבנר מן החטא במה שסבב מהריגת הנערים ההם שהיה סבה לכל זה עם שכבר היה לו חטא בזה כשלא השתדל להציל עצמו מעשהאל בזולת הריגה כי לא הותר לנרדף להרוג הרודף כשהיה יכול להציל עצמו ממנו בזולת שיהרגהו כאילו תאמר שיכהו במקום שלא ימות בו אשר ישלם לו בו ההצלה ואמנם אבנר ידמה שכיון להכותו במקום שימות בו ולזה כיון להכותו אל החומש: האחד עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי להשמר מהריב והמדון ואעפ"י שהיה קלות בתחלתו כי כל מה שימשך יתחזק הלא תראה כי אבנר לא חשב שיצא דבר אחר מזה זולתי המכות שיכו האחד את האחד מהנערים ההם ונתחדשה מזה זאת המלחמה העצומה עד שלולא שתקע יואב בשופר למנוע המלחמה היתה נמשכת המלחמה עד להשחית וארכה גם כן מפני זה המלחמה ביניהם אחר זה כמו שזכר בזה הסיפור: השנים עשר הוא במדות והוא שראוי לאדם שלא למסור עצמו לסכנות מפני קלות תנועתו הלא תראה עשהאל לקלות תנועתו לא פחד ממה שאמר אבנר להכותו אם לא ישוב מאחריו ונהרג על יד אבנר ולא הועיל לו קלות רגליו: השלשה עשר והוא במדות והוא שראוי לאדם שלא יחזיק במלחמ' עם עם ה' ואעפ"י שיש שם סבה חזקה תביאהו על זה אבל ראוי שיניח מקום לשלום הלא תראה כי יואב אעפ"י שהשיגהו הפעלות גדול על אבנר מהריגת עשהאל הנה תכף שבקש ממנו שיאמר לעם שישובו מרדוף איש מאחרי אחיו נדרש יואב לשאלתו ולא מנעו מזה חום לבבו מדם אחיו: הארבעה עשר והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שלא יקל מליראה ממה שהוא אפשר שיגיע לו בו רע ולזה תמצא שאעפ"י שתקע יואב בשופר שישובו איש מאחרי אחיו לא סמך על זה לב אבנר ולזה ספר שהלכו הוא ואנשיו כל הלילה וכזה תמצא ג"כ ליואב שלא בטח על זה ולזה הלכו כל הלילה יואב ואנשיו עד שובם לחברון כי אם יתעכב בדרך היה אפשר שיתקבצו משכנגדי' חיל עליהם ויהרגום: החמשה עשר הוא להודיע כי אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ולזה תמצא שספר מהצלחת דוד ורוע הצלחת איש בשת עד שכבר נפקדו מעבדי איש בשת שלש מאות וששים איש ומאנשי דוד לא מתו כי אם עשרים וכאשר נגרע מזה שנים עשר איש מהמשחקים שמתו מכל אחד מהחלקי' תמצא שכבר הרגו מאנשי איש בשת שלש מאות וארבעים ושמנה ולא מתו מעבדי דוד כי אם שמנה וספר ג"כ לזאת הסבה שבית דוד היה הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים ולזאת הסבה ג"כ תמצא שהסבב הש"י שנתחדש ריב בין איש בשת ובין אבנר למען הסב ר' הממלכה מעל איש בשת ובביאתו אל דוד כי זה היה סבה אל שמשך אבנר כל ישראל אל דוד עד שלא השתדלו אחרי מות איש בשת להמליך איש על ישראל מבית שאול אך באו תכף אל דוד להמליכו: הששה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם כשיראה שיגיע לו טוב מה שיקצר מפני זה בבקש' טוב אחר עמו אשר יתכן לו להשיגו אבל ראוי שישתדל להגיע לו כל הטובות אשר יראה שהוא נכון להגיע אליו ולזה תמצא שאעפ"י ששלח אבנר לדוד שאם יכרות ברית עמו יסב אליו את כל ישראל הנה לא קצר מפני זה מלשאול שיביא לו את מיכל אשתו והנה לא רצה דוד להמתין ביאת מיכל אחרי בא אבנר אליו לפי שאם היה הענין בין מאבנר על דרך התחבולה יתכן שתהיה מיכל יודעת זה ותגלה הסוד אל דוד כמו שגלתה לו הסוד במה שדמה שאול להרוג את דוד ואמרה לו אם אינך ממלט את נפשך מחר אתה מומת והסבה השנית הוא כי בזה מהכבוד לדוד ר"ל אם תובל לו מיכל אשתו בעוד בית שאול מחזיקים במלוכה אמנם אם לא ימשול בהבאתה אלא כי אם אחר סור הממשלה מבית שאול הנה לא יהיה זה לדוד לכבוד וזה מבואר מאד: השבעה עשר הוא להודיע כי ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ולזה תמצא שספר שכבר התעורר אבנר לבקש שלום דוד והשתדל להשיב לו המלוכה באופן שמי שהיה מונע הממלכה מדוד הוא בעצמו שם הש"י כלי להסב הממלכ' אליו ולהסירה ממשפחתו: השמנה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיפחד תמיד על מה שראוי הלא תראה כי מפני שאבנר לא פחד מיואב על הרגו עשהאל אחיו ולא יירא מלבוא אל חברון גם לא שאל מהמלך דוד שישלים ביניהם קרה לו שמת בידו ולזאת הסבה ג"כ למדנו שאין ראוי לאדם שיבא במקום שונאיו אעפ"י שיביאוהו שלוחים או מכתב שאחד מהאנשים אשר הוא בוטח בו שולח לקרא לו כי יש לו לירא שתהיה זאת התחבולה מאויביו הלא תראה כי יואב שלח לאבנר מלאכים בשם דוד להשיבו לחברון ודוד לא ידע אך סבב זה יואב להמית את אבנר שם: התשעה עשר הוא במדות והוא שראוי לאדם כשהוא נקי מפעל מה מגונה אשר יתכן שיחשוב שמאתו נהיה שיפליג להראות שהוא נקי ממנו באופן יתבאר לכל שהוא לא סבב זה הפעל המגונה כ"ש כשיהיה בו מה שירחיק ממנו התכלית שהוא פונה אליו אם לא יתבאר שהוא נקי ממנו ולזה תמצא שהפליג דוד להראות איך היה קשה בעיניו דבר הריגת אבנר ולזה קלל בני צרויה שהיו עבדיו וקלל את יואב בזאת הקללה הנפלאה ר"ל שלא יכרית מביתו זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם ולזה הלך המלך דוד אחרי מטתו ועם לא היה זה מחק המלך ונשא את קולו ובכה אל קבר אבנר וקונן עליו את הקינה הזאת אשר הראה בה לגנות הורגיו ולזה נשבע ג"כ שלא יטעם לחם או כל מאומה לפני בא השמש כי זה כלו ממה שהביא כל העם וכל ישראל להאמין כי לא היה מהמלך להמית את אבנר עם שהיה האמין ישראל כי באמת מאת המלך נהיה רושם גדול למנוע ממנו המלוכה כי לא יתרצו האנשים להמליך עליהם מי שלא יקפיד להריגת השרי' והגדולים בתחבולה ובמרמה ולזאת הסבה בעינה צוה להרוג הורגי איש בשת בן שאול כדי שלא יחשבו כי מאתו נהיה להמיתו בזאת התחבולה על משכבו: העשרים הוא שכבר למדנו מזה המקום על דרך הרמז כי ירושלים לא נתחלק לשבטים ולזה תמצא שכאשר היה דוד מלך על יהודה לבד היה יושב בחברון

שהיה

שהיא משבט יהודה אמנם אחר שהומלך על ישראל נעתק לירושלים וזה ממה שיורה שירושלים היתה לכלל ישראל וכבר התירו רבותי' הספק ממה שנראה מספר יהושע שכבר באה לגורל יהודה ולגורל בנימין: העשרים ואחד הוא להודיע שראוי למי שירגיש שנתחדשה לו הצלחה שישתמש בשיגיע לו ממנה מה שאפשר מהטוב ולזה ספר כי מפני שראה דוד כי נשא הש"י ממלכתו בעבור עמו ישראל והוא עתה באופן מההשגחה האלהית מוסף על מה שהיה מקודם זה השתדל לקחת נשים ופלגשים לחשבו שהבנים שיולידו עתה יהיו יותר ראוים למלוכה מהראשונים וכן היה כי מהראשונים לא מלך אחד כי אשר היו חושבים מהם למלוך נהרגו ומאלו הבנים שהוליד עתה מלך שלמה כמו שנזכר אחר זה בספר מלכים: העשרים ושנים הוא להודיע ולפרסם הצלחת דוד בכל מלחמותיו להיות הש"י עמו מפני עשותו הישר בעיני ה' כמו שנתפרסם בכל אלו הספורים רק בדבר אוריה החתי ולזה ג"כ אמר וילך דוד הולך וגדל וה' צבאו' עמו ולזה תמצא שספר כי דוד ואנשיו שרפו את עצבי הגוים אשר הניחו לידם להעיר כי דוד היה מיישיר אנשיו בכל עוז להתנהג בדרכי התורה: העשרים ושלשה הוא להודיע שאף על פי שהש"י פליט בכל אשר יחפוץ הנה יבקש במה שיעשהו הסבות הנאותות כשאפשר לו זה ולא יחדש המופתים אם לא כשיבי' לזה הכרח ולזה תמצא שכאשר שאל דוד בה' היעלה אל פלשתים בהנטשם בעמק רפאים באהו דבר הש"י שלא יעלה אליהם אך יסב אחריהם ממול בכאים בדרך שלא יראו אותו פלשתים וכשמעו קול הצעדה בראשי הבכאים אז יחרץ לעלות אליהם כי אז לא ירגישו בקול צעדי חיל דוד לחשבם שהוא קול הצעדה אשר בראשי הבכאים וזה ממה שיעזור מאד לדוד לנצח את פלשתים ואפשר גם כן שתחובר בזה הענין סבה אחרת והיא כי אולי אז יגיע עת תמוט בו רגלם כי הש"י נמצאהו ג"כ שימתין לפעמים כאמרו לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם ואמר וגם רשע ליום רעה:

העשרים וארבעה והוא במצות הוא מה שלמדנו מזה הספור כי מה שאמרה תורה בענין ארון ה' בכתף ישאו הוא הרחקה שלא ישאוהו בזולת זה האופן ולזה תמצא שפרץ ה' פרץ בעזא על אשר לא נשאו הארון באופן הכתוב בתורה כמו שנזכר בספר דברי הימים על דבר זה הספור ולזה השתדל דוד אחר זה שישאו הלויים ארון ה' באופן הנזכר בתורה: העשרים וחמשה הוא לפרסם ענין קדושת ארון ה' הנפלאה עד שתכף שיפילו דבר מקדושתו יגיע הש"י על דרך מופת אלו העונשים הנפלאים כמו שמצאנו באנשי בית שמש שהיתה בהם מגפה גדולה כי ראו ארון ה' ובזה המקום בענין פרץ עזה כי זה כלו ממה שיוסיף האמנה בענין קדושת התורה ושהיא נאצלת מן הש"י: העשרים וששה הוא להודיע שמה שהוא לעבודת הש"י ולכבודו ראוי שיעשה בשמחה ובטוב לבב ולזה ספר מה שעשה דוד להפלגת השמחה בזה הענין כשהביאו הארון למקומו אשר נטה לו דוד והיה זה כן לפי שעבודתו יתברך אינה דבר יכבד על האדם אבל היא בעצמותה מושכת האנשים אליה בהפך הענין בנימוסי מולך כי הם לא יקובלו כי אם על צד ההכר' והאונס כי את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם: העשרים ושבעה הוא להודיע שראוי לכל אדם שיחשד עצמו במנהגי הקדושה ויחשב כי אולי אין מנהגו ומחשבותיו באופן מהשלמות אשר יצטרך שיהיו למי שהוא במקום קדוש כי זה ממה שיישירהו לדקדק בפעולותיו ומחשבותיו שיהיו לפי הראוי לפי מה שאפשר ולזה ספר שירא דוד את ארון ה' להביאו אליו לחשדו עצמו שלא יוכל לנהוג בו בקדושה הראויה ויקרה לו מזה עונש נפלא עד שנתבארו לו שברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון ה' ולשערו שאין פעלות עובד אדום יותר שלמות ויותר נקיות מפעולותיו הסכים להביאו אליו ולזאת הסבה בעינה מצאנו ביעקב שאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים להורות על שבמקומות הקדושים ראוי שיתנהג האדם בקדושה יתירה: העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיכבד התורה באופן הראוי וינהג בה בקדושה תבואהו ברכת השם יתברך בכל אשר לו כי זה ממה שייישיר לעמוד על דברים הקדושים ולהתנהג בהם אשר ימשך מזה דבקו' ההשגחה האלהית לאדם כמו שנתבאר בדברי התורה ולזה זכר שכבר ברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו כי בודאי הוא הקפיד לנהוג בו מנהג קדושה יתרה ליראתו מפרץ עזא ובראותו כי גם דוד ירא מהביאו אליו: העשרים ותשעה הוא במצות והוא להודיע שבשעה שהתר הבמות הותרה העבודה בזר ולזה ספר בזה המקום על דבר העלאת ארון ה' מבית עובד אדום כי דוד העלה עולות לפני ה' וזבח שלמים ואחר כך ברך העם בשם ה' צבאות וזהו מה שאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה: השלשים הוא להודיע שאין השמחה הראויה בעבודת השם יתברך שיזבח האדם שלמים למלא בטנו אבל ראוי לשמח בו כל הצריכים ולזה תמצא שדקדקה התורה במה שצותנו לשמח בחגנו שנשמח בזה העניים והם הלוי והגר והיתום והאלמנה כמו שבארנו שם ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ששמח דוד מהשלמים שזבח לפני ה' כל ישראל ונתן לכל אחד מהם אשפר אחד והיא חתיכה גדולה מבשר השלמים והשלים להם המצטרך לשמחה מלחם ויין כדי שתכלל זאת השמחה כל ישראל ויהיה ענינם מסודר לעבודת השם יתברך לא לבקשת התענוג הגופיי:

השלשים ואחד הוא להודיע שהיותר גדול שבאנשים ראוי שיהיה שפל בעיניו מאד לפני מעלת הש"י ר"ל במה שהיה מפזז ומכרכר להראות עוצם שמחתו לעבודת הש"י ולא הראה לו בזה הענין גדול על שאר האנשים אבל השפיל עצמו כהם או יותר כי כן ראוי ולפי שגנתה מיכל זה המנהג הטוב שנהג דוד בזה וחשבה שלא יהיה ראוי למלך להשפיל עצמו כל כך לפני הש"י מנע הש"י ממנה

שט

פרי הבטן: השלשים ושנים הוא להודיע שאין ראוי במה שאפשר שתגיע לאדם ידיעה שלימה שיסתפק האדם בידיעה חסרה והמשל שאין ראוי לנביא שישפט בדברים על צד האומד והמחשבה אבל ראוי שימתין שיבאהו דבר ה' על הדבר שנשאל ממנו כמו שמצאנו במשה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם ולזה תמצא בזה המקום כי נתן הנביא מפני שאמר לדוד מה שאמר על צד האומד כששאל ממנו דוד אם יבנה בית ה' ישים בו ארון ה' והוא אמרו כל אשר בלבבך לך עשה כי ה' עמך הנה השיגתהו בזה החרפה והוא שכבר אמר לו הש"י בנבואה בלילה ההוא בהפך מה שאמר נתן מעצמו לדוד על צד האומד: השלשים ושלשה הוא להודיע כי במשכן שילה לא נבנה בית לארון ה' ואע"פ שהיה שם בנין כתלים הנה לא היה מקורה מלמעלה אבל היה עליו אהל ולזאת הסבה אמר כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן: השלשים והארבעה הוא להודיע שהדברים הנעשים לפרסם גדולת השם יתעלה ראוי שיעשו על יד מי שהוא גדול יותר בעיני האנשים כי בזה תתיישר יותר ההגדלה וההאדרה לש"י ובהיות הענין כן והוא מבואר בדוד כי לקחו מאחרי הצאן למלוך על ישראל לא הסכים השם יתעלה שיהיה נבנה בית המקדש על ידו כי הוא בא להעיד על גדולת הש"י אשר אינ' דבר נתחדש בו אחר שלא היה ולזה בחר שיבנהו שלמה שהיה בן מלך מלידה ומבטן ומהריון ולזאת הסבה ג"כ נוכל לומר שהיה אחר שרצון הש"י באיש נבחר שיהיה בן מלך מהריון לזה לא צוה הש"י לאחד מן השופטים והמלכים אשר היו לפני דוד לבנות לו בית והנה איש בשת אע"פ שהיה בן מלך לא היה בן מלך מהריון כמו שיתבאר במה שנזכר ממספר השנים שהיו בין יציאת מצרים ובנין בית המקדש וכבר הארכנו בזה בספר שופטים ועוד כי לא רצה הש"י שתשאר לו המלוכה ולזה גם כן בחר הש"י שיהיה זה הבנין נעשה על יד שלמה כי לו ולזרעו נתנה הממלכה מי שהתמיד העולם להיות נמצא ר"ל כי כשתהיה מלוכה בישראל תהי' לו וראוי שיהי' זה נעשה על ידו להעיד כי גדולת הש"י אין לה קץ וסוף ועוד נכללה בזה סבה אחרת והוא מפני כי אין מדרך הש"י לעשות כי אם הטובות כי הרעות כשיעשם אותם יעשה מצד מה שהם טובות והיה ראוי שלא יהיה זה הבנין נעשה על יד דוד כי דמים רבים שפך כמו שנתבארה הסבה בזה הספור בספר דברי הימים ואולם שלמה היה ראוי לזה מפני שכל ימיו היה לו שלום ולא נלחם מלחמות עם שכבר נתקבץ בזה תועלת אחר והוא כי כשגרם החטא חורבן בית המקדש אולי אם היה נבנה על יד דוד היו מתיחסים חורבן הבית לדוד מצד רוב הדמים אשר שפך ורוב הרעות שקרו לו בימיו ורוב הרדיפות שנרדף ויאמרו כי פעולותיו גם כן הם כך ר"ל שראוי שיקרום מקרים לקוטי ויהיה זה סבה אל שלא יסורו מחטאיהם בסבת העונש שיביא הש"י עליהם ואולם כשהיה הבנותו על יד שלמה סרה זאת הטענה כי היה איש מנוחה מאד וכל ימיו היה לו שלום מסביב: השלשים וחמשה הוא להודיע שמלכות בית דוד לא תכלה ותפסק הפסק עולמי אבל תשאר נצחית ואע"פ שתפסק זמן מה ולזה אמר וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסיר אותו מעם שאול ר"ל שלא תסתלק ממנו הממלכה לגמרי להנתן לאחר כמו שהיה הענין בשאול ולזה גם כן אמר וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם ר"ל כל הימים שהעולם נמצא ואם תספק עלינו ממה שאמרה חנה וישב שם עד עולם שלא היה זמנו כי אם ימי חיי שמואל אמרנו לך כי הענין שם יחייב שיהיה שוב העולם לזמן שמואל כי לא יתכן שישב שם אחר מותו ואולם בזה המקום שב בהכרח אל העולם לא אל חיי שלמה ולזה אמר דוד לאמר ה' צבאות אלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך להורות כי תמידות זה כתמידות זה ואולם תמידות ישראל התבאר בתורה בדבר הקללות כמו שבארנו שם וזה מורה על נצחיות מלכות בית דוד: השלשים וששה הוא בדעות והוא לבאר שהיעודים אשר לא יקחו זמן מה אבל יקחו כל הזמן יש בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא כי כששמע דוד זה היעוד הנפלא שיעד אותו הש"י על יד נביאו התעורר להתפלל אל השם יתעלה שיתקיים לו היעוד ההוא כי תפלת דוד אפשר שתעזור בזה לפי שכבר היתה רוח הקדש שורה עליו כאמרו רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני וכבר התפרסם זה מספר תהלים אשר זכרו דוד ברוח הקדש ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ולא יוסיפו בני עולה לענותו כי זה מחוייב מצד ברית הש"י עם האבות כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה ואפשר עוד שמה שאמר בכאן ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה הוא רמז למלכות משיח בן דוד כי אז יתאמת זה לפי מה שנתבאר מספר דניאל וממקומות רבים מדברי הימים והנה הודיע לו הש"י בזה המאמר תכלית והצלחה שתהיה למה שיצמח מדוד ואחר זה באר מה שיהיה אחרי דוד ואמר והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה': השלשים ושבעה טוב תכונת דוד שלא נלחם עם הגוים ההם לכספו על הממון אבל לעלות התורה האמיתית ולהכניע החולקים עליה ולזה תמצא כי כשנלחם דוד על אותם המלכים והכניע אותם לא נטה לקחת השלל לעצמו אבל לקח אותו לה' לבאר שלא מפני תשוקתו אל השלל היה נלחם עמהם אבל מפני הפסד דעותיהם ואמונותיהם ובזה היה עוד תועלת לבאר כי ה' נלחם בישראל ולזה היה מקדיש דוד לה' הכסף והזהב והנחשת אשר בא אליו כי הוא הסבה בכל זה: השלשים ושמנה לפרסם שכבר נתקיים הייעוד שנזכר בתורה כאמרו דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב כי זה נתאמת על יד דוד שהשכיב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות: השלשים ותשעה הוא להודיע יושר דוד שכבר היה עושה משפט וצדקה לכל עמו לא היה מעלים עינו מאחד מהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה למלך ההגון והראוי

וראוי לזאת הסבה זכר גם כן שכבר חרד דוד אם נותר איש לבית שאול ויעשה לו חסד ה' בעבור יהונתן ולזה גם כן ספר שגם לחנון בן נחש השתדל דוד לעשות חסד להשיב לו גמול תחת החסד שגמל לו אביו: המי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתן ממשלה לבניו בחייו הלא תראה מה שקרה לדוד מהרע מפני מה שעשה בניו שרים כי לולי זה לא היה חוטא אמנון עם אחותו ולא מרד אבשלום בו ולא קרה לאדניהו מה שקרה וזה מבואר מאד: המ"א הוא להודיע איך עמקו מחשבות הש"י שהם עשות דוד חסד לחנון בן נחש כלי להשחי' בני עמון ועוזריהם כי זה היה סבה אל שילקח חנון עבדי דוד וביישם ובזה בתכלית מה שאפשר והם בעצמם היו סבה להדיח על עצמם הרעה לחשבם כי נבאשו בדוד: המי"ב הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפנה אל התענוגים בעת היות חברו בצער הלא תראה כי אוריה החתי לא הסכים בעצמו ללכת לביתו לשכב עם אשתו מפני היות יואב וכל ישראל בצער ר"ל שהיו חונים על פני השדה לצור על רבה וראה מה קרה לדוד מהרע בתתו אז לעצמו התענוגים עד שחשק בבת שבע עם ידיעתו שהיא אשת איש ובא אליה ותהר לו כי זה היה סבה אל שהוסיף פשע על חטאתו והשתדל שימות אוריה בחרב בני עמון כשראה שלא נשלם לו מה שחשב שיבא שישכב עם אשתו בדרך שיתכסה קלון דוד: המ"ג הוא להודיע קיום יעודי הש"י אשר יעד לדוד על חטא אשת אורי' החתי ואיך עמקו מחשבותיו לסבב שתצמח מביתו הרעה ויצא משם מי שימרוד בו וישכב עם נשיו לעיני השמש ונגד כל ישראל והוא היה אבשלום והנה שלם תחת כבשה ארבעתים בשני הפנים וזה כי הוא לקח אשה אחת ואבשלום לקח ממנו עשר פלגשים והוא המית אוריה ומתו מבניו ארבעה והם אמנון ואבשלום ואדני' והבן הנולד אז לבת שבע והנה ידוע כי הבן הנולד לבת שבע מת בעבור זה החטא כמו שנזכר בזה המקום ולפי שענין מרד אבשלום נמשך מענין ענות אמנון את תמר אחותו וענין החזקת אדניה במלוכה היה סבה לו דבר אבשלום כי חשב היותו מלך בעבור שנולד אחרי אבשלום הנה יתאמת שמיתת אלו השלשה היתה על דבר זה החטא לפי שהוא גם כן שפט כי בן מות האיש הזה אך הבטיחו נתן הנביא כי הש"י העביר חטאתו בזה העונש האחר שזכר ולזה לא ימות והנה הוא שכבר נמחה כל הרעה הזאת מביתו לפי שיונדב בנתן סעלה לאמנון היה בן אחיו ואמנון היה בנו ותמר בתו ואבשלום היה בנו וכן היתה מיתת אדניה על יד שלמה שהיה מביתו: המ"ד הוא להודיע שאע"פ שגזר הש"י להביא רע מה שאין ראוי לאדם מלהמנע להתפלל לו להעביר הרעה היא כי חנון ה' ונחם על הרעה ולזה תמצא שאע"פ שייעד הש"י לדוד על יד נביאו כי מות ימות הילד ההוא הנה לא נמנע דוד מלהתפלל עליו ומלצום צום והיה שוכב ארצה לרוב ההכנע לפני השם ית' אולי יחננו ה' ויחי הילד ומזה המקום למדנו שמה שאמרה התורה וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם וגו' הנה הרצון בו עם התפלה והתענית כמו שבארנו בביאורנו לדברי התור': המ"ה הוא במצות והוא להודיע שאין ראוי לצום ולהתפלל על הצרה אחר שכבר הגיעה כי אין ראוי להתפלל על הדבר הנמנע לאלהים אם לא היה המתפלל נביא והיה שואל זה על דרך המופת ולזה אמר דוד למה זה אני צם האוכל להשיבו וגו' וכבר בארנו זה בביאור התורה ממה שאמר על הצר הצורר ולא שכבר צרר: המי"ו הוא להודיע שכבר נבחר שלמה מלידה ומבטן ומהריון לזה נקרא שמו מאת ה' ידידיה להורות על שהש"י אהבו: המי"ז הוא להודיע שמה שיכבשו יחידים מישראל לא תנהג בו קדושת ארץ ישראל ולזה דקדק יואב בעת שלכד את עיר רבה ונקרא שמו עליה ולזה שלח אל דוד שיבא שם עם יתר ישראל כדי שיהיה שם המלך וכל ישראל ויהיה זה הכבוד מיוחס לכלם: המ"ח הוא להודיע לכל אדם שראוי שישמע מעצת היועצים הרעים ומהשפעלות המגונות

הלא תראה מה שקרה לאמנון מפני שמשו לעצת יונדב עם מה שהיה בדבריו מהפיוס לו: המי"ט הוא להודיע שזרע יפת תאר אשר יהיה מהביאה הראשונה שנבעלה בגיותה אינו מיוחס לאב כלל ולזה הגיד כי תמר לא היתה אסורה לאמנון כאמרה ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך: הנ' והוא במצות והוא מה שלמדנו שענין השנאה יוכר לנו כשלא ידבר עם שונאו למרע ועד טוב כאמרו ולא דבר אבשלום לאמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון ומזה המקום למדנו כי מה שאמרה התורה בהורג נפש בשגגה והוא לא שונא לו מתמול שלשום יוכר בזה האופן כי אנחנו לא נדע מה שיש בלבו אך אם ראינוהו שלא דבר עמו שלשה ימים ידענו כי הוא שונא לו ולא יהיה גולה על הרציחה ההיא כי גדול עונו מהיכופר ע"י גלות: הנ"א הוא להודיע שראוי לאדם שיתיישב במה שנשאל ממנו אם אפשר שיקרה ממנו נזק קודם הסכימו לדבר השאלה ההיא הלא תראה כי דוד בעבור שלא התישב על מה. ששאל ממנו שילך אתו אמנון נתן לו את שאלתו והיה זה סבה להמתת אמנון כי כבר היה אל דוד לתת אל לבו דבר השנאה אשר שנא אבשלום את אמנון על דבר תמר אחותו עם שזה היה מסובב מהשם ית' להקים על דוד את הרעה מביתו כי הריגת אמנון היה מסלול ודרך אל התכלית ההוא כמו שנראה מדברי זה הספור: הנ"ב הוא להודיע שאין ראוי לבקש דבר מאיש מה אם היה מבואר שלא יתן בקשתו ולזה ספר שלא התעורר יואב להשתדל עם המלך דוד להשיב את אבשלום עד אשר ידע כי לב דוד על אבשלום כי נחם על אמנון כי מת: הנ"ג הוא להודיע שמי שיירא אם יבקשו ממנו דבר מה אם למשפט אם לחסד שימנעהו הנה ראוי שיבא אליו בענינים דומים לדבר ההוא אשר ישוער שהוא ישפוט בהם לפי הדרוש ואחר זה כשיעתיקהו אל הטובה שתהיה בו השאלה לא יתכן לו למנוע מה שכבר שפט שהוא ראוי ולזאת הסבה תמצא כי מפני שהיה ירא יואב מלבקש מהמלך דוד להשיב את נדחו פן ימנע ממנו בקשתו כי יחם לבבו על דם אמנון סבב להעתיקו אל מה שידומה לזה ממה

שספרה לו האשה התקועית וכאשר נתבאר מדבריו שהוא חמל על ההורג ונשבע שלא יפול משערת ראשו ארצה אז היה קל להפך השאלה אל שישיב המלך את נדחו ובזה נתן לה המלך לעשות בקשת יואב: הנ"ד הוא להודיע כי יש מין מן הנזירות יהיה בו אדם נזיר עולם ויגלח משנה לשנה כמו שנראה מענין אבשלום במה שהיה מגלח ראשו משנה לשנה כי כבד עליו לפי מה שזכרנו בביאורנו לזה הספור: הנ"ה הוא להודיע שהזרע שיצא מיפת תאר הוא בלתי ראוי כמו שהעידה עליו התורה בפרשה כי תצא למלחמה כמו שבארנו שם הלא תראה איך היה ענין אבשלום בתכלית הרוע והוא היה בן יפת תאר לפי מה שיתבאר מענין תמר: הנ"ו הוא להודיע איך ענש השם אבשלום שכבר היו לו שלשה בנים וכלם מתו קודם מותו על שהוצרך לבנות מצבה וקרא שמו עליה כי אמר אין לו בן שיקרא שמו עליו: הנ"ז הוא להודיע כי אין היופי עדו' על יושר הלב ולא יושר הדברים כי לפעמים יעשה אדם זה על דרך תחבולה כמו שמצאנו באבשלום שמדבריו לישראל היה נראה שהוא איש חסיד ורודף הצדק והיוש' והיה זה כלו על צד התחבולה למשוך לב ישראל אליו והנה אעפ"י שהיה היפה שבישראל לא היה טוב אך היה בתכלית הרוע והנה גנב אבשלום בזאת התחבולה לב ישראל ועמם זקני ישראל כי כלם היו נסכמים בהריגת דוד כמו שנתבאר מעצת אחיתופל: הנ"ח הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי שיתרשל אדם מלקיחת עצה מפני הפלגת רוע המקרים אשר יקרו לו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בכל זה הענין בברחו מפני אבשלום בנו וזה שהוא ירא אם ישאר שם שינלחו אבשלום בנו כי כבר ייעדו הנביא שיקים השם רעה מביתו ויתנו נשיו לרעו וישכב עמהם לעיני השמש ולעיני כל ישראל וזה לא היה אפשר שיתקיים אם ישאר שם דוד אם לא בשיפול דוד בידי אבשלום ולא רצה דוד לקחת כל נשיו אתו בברחו כי כבר ימשך מזה גם כן אם יתקיים ייעוד הש"י שינלחהו אבשלום במקום אשר ברח שם ולזה הניח דוד שם הפלגשים נגד כי יותר מעט בזה היה לו מן הגנות והצער אם ישכב אבשלום עמהם ממה שיקרא לו מזה אם ישכב עם נשיו והנה ברח המלך ברגליו כדי שלא יכירו כל רואיו כי הוא המלך כי בזה יתכן לו שימלט ההמלט' מן אבשלום ולזאת הסבה גם כן לא רצה שיבאו לו ארון ה' והניח שם אנשים טובים יוכל לבטוח בהם שיגידו לו האמת להודיע לו מה שיסכים אבשלום לעבור כנגדו והשתדל לשלוח שם איש חכם למען יפר את עצת אחיתופל הטובה ועם הכנתו עצמו לטו' הצל' הכין עצמו לתפלה ולזה התפלל לש"י שיסכל עצת אחיתופל ועם זה היה לב דוד נשבר ונדכ' והיה הולך ובוכה וראש לו חפוי וסבל הקללות הנמרצות שקללו שמעי בן גרא להכנע בתכלית מה שאפשר אל הש"י אולי יחננו יוצרו ונחם על הרעה והכין עצמו עם זה למלחמה לפי הסדור הראוי ולזה שם עם מחנהו שרי אלפים ושרי מאות: הנ"ט הוא להודיע כי גם בעת הרעה על הצדיק לא יעזבנו הש"י ביד הרשע ולא יסיר השגחתו ממנו לגמרי הלא תראה כי עם היות דוד נרדף הוכחנו ענינים רבים לו להצלתו עד שבבחורים שהיו שם בני ימיני שהיה ראוי שישנאו דוד הוכנה שם אשה החביאה אחימעץ ויהונתן באופן שהשלימו המבוק' מדוד לרעה מה שיסכימו לעשות אבשלום וישראל כדי שיוכל לקחת עצה להמלט ממה שחשבו לעשות כנגדו ומצ' גם כן בדרכו רבים נשאו לו מנחה ולעם אשר ברגליו כי לא יגרע הש"י מצדיק עיניו ובעת המלחמה ג"כ נפלו עם אבשלום ואבשלום ביד אנשי דוד כי כבר סבב הש"י שנפלו ישראל הנה והנה לברוח והיה זה סבה אל שנפל אבשלום ביד עבדי דוד ולא יכול לברוח כי כבר סבב הש"י והיה תלוי בלב האלה: הס' הוא להראות עוצם בטחון דוד בשם ית' עד שצוה יואב ואבישי ואתי שיחמלו על הנער אבשלום ולא ימיתוהו להשענו שכבר ינוצח אבשלום ונצח ישראל אשר עמו מפני רדפם אותו על לא חמס בכפיו וזה גם כן הורה על טוב תכונ' דוד שלא היה רוצה לשלם לו מדה כנגד מדה אך לא יכול דוד למנוע זה כי מן השמים נלחמו עם אבשלום שיפול ביד פשעיו עם שבזה נתישר הדבר שתהיה המלוכה לשלמה כאשר גזר הש"י והנה היתה תכונת דוד חזקה בזה הענין עד שכבר נתאבל על אבשלום זה האבל הנפלא הנזכר בזה הספור: הס"א הוא להודיע שאין ראוי לאדם טוב לבשר בשורה לגדול לא ישמח בה ולזה הרחיק יואב את אחימעץ מלבשר אל המלך דוד דבר הריגת אבשלום ולזה אמר לו לא איש בשורה אתה היום הזה על זה הענין ובשרת ביום אחר כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז תשלח הבשורה בפיך ולפי שחשב אחימעץ שישמח בה דוד בקש שירוץ הוא לבשר אל המלך זאת הבשורה וכאשר הרגי' שידאג המלך בזה לא רצה לבשר זאת הבשורה וכזה תמצא שאמר המלך דוד איש טוב הוא ואל בשורה טובה יבא למדנו מזה שאין מדרך האיש הטוב לבשר הבשורה הרעה: הס"ב הוא להודיע שראוי שיתנהג האדם בחכמה גם בעת האבל והצער ולא יסור ממנו הצער טוב העצה הלא תראה כי תכף שהרגיש דוד מה שיקרה לו מן הנזק אם יראה לעבדיו שהוא דואג ומיצר על מיתת אבשלום ולזאת הסבה קם וישב בשער להראות שאינו מיצר על מיתתו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בענין השבתו למלכותו ולזאת הסבה בעינה שלח לבקש בדברי שלום ואהבה ואחוה מהיותר קרובים אליו שישתדלו בהשבתו כדי שלא יראו שיהיה בלבו עליהם על אשר מרדו בו ומשחו אבשלום עליהם למלך ושלח להם כי דבר כל ישראל בא להשיב אל המלך כדי שימהרו להשיבו באופן שלא יקדמו להם ישראל כי זה יהיה בשת להם ולזאת הסבה גם כן שלח לעמש' גם כן בזה האופן ונשבע לו שיעשהו שר צבא תחת יואב והנה רצה המלך שיסכימו זה זקני יהודה כי לא ידע מה ילד יום כי אולם יקים לו הש"י שטן אחד כי במעט סבה יתרעו ישראל להמליכו עליהם לבטחם על ענין דוד ולחשבם כי נבאשו בעיניו ולזאת הסבה תמצא דוד

משאל

רשי

אלא שש ואצבעות רגליו אינן אלא שש לכך נאמר עשרים וארבע. ואם כתב עשרים וארבע ולא אמר שש ושש הייתי אומר שבעה באחת וחמשה באחת ומהו מספר שכולן כיו נספרות כסדר האצבעות בגב היד: (א) ביום הציל ה' אותו. לעת זקנתו לאחר שעברו עליו כל צרותיו ונצול מכולם: ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא שהיה אויבו ורודפו מכולם כיוצא בו חטאה עשר אים ועשהאל (שמואל ב' כ' ל') כיוצא בו לכו ראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב' א') וכיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות ואת בת פרעה (מלכים א' י"א א'): (ב) סלעי ומצודתי. לשון חוזק הם. סלע כמשמעו. מצודה היא מצודת יערים שקורין פליישאי"ן בלע"ז ועל שם הנס שנעשה לו בסלע המחלוקת והמצודות בחורשה (שמואל א' כ"ד כ"ח): ומפלטי לי. מפלטי עם צבא ישראל במלחמה ופעמים שהוא מפלט לי כשאני לבדי כגון מן ישבי בנוב: (ג) צורי. לשון סלע שהסלע מחסה לעוברי דרך מן המטר והרוחות אבריאמ"ש בלע"ז: אחסה. לשון כסוי שהייתי מתכסה לעזרה: משגבי. סומכי: ומנסי. שהייתי נס אליו לעזרה

רדק

שש ושש ולא אמר עשרים וארבע הייתי אומר שבין ידיו ובין רגליו לא היו אלא שש ושש לכך צריך עשרים וארבע ואלו אמר כ"ד ולא אמר שש ושש הייתי אומר ה' באחת ושבע באחת לכך נאמר שש ושש: להרפה. לענק ובא בה"א הידיעה עם למ"ד השמוש כמשפט אלא שברוב נפלה ה"א הידיעה להקל וכמוה להעם הזה להגדוד הבא אליו: (א) וידבר דוד לה'. שירה זאת חבר' דוד בסוף ימיו כשהניח ה' לו מכל אויביו. ואמר ומכף שאול כי הוא היה שקול כנגד כל אויביו וכתובה שירה זו בספר תהלי' ומתחלפת במקומות במלים והענין אחד וי"ת השירה הזאת על הצלת ישראל מאויביהם גם דבר פרעה זכר בפסוק עלה עשן באפו: (ב) סלעי ומצודתי. שהייתי נסגב בו מאויבי: ומפלטי לי. הוא קל הלמ"ד וכמוהו רבים מבנין הדגוש ומה שאמר לי אחר יו"ד הכינוי הוא תוספת ביאור כי די באחד מהם או תהיה יו"ד של ומפלטי נוספ' ואיננה לכינוי כיו"ד המגביהי לשבת היושבי בשמים: (ג) אלהי צורי. אחר שאלהי סמוך יהיה צורי שם לא תואר ובתלים אלי צורי ושניהם תואר ואפשר כי צורי לעולם שם ר"ל כי הוא החוזק שלי וכל צור עולמים חוזק העולמי' וקיומם: וקרן ישעי. דרך המקרא לכנות החוזק בקרן כמו וקרני ראם קרניו לפי שהאיל והשור והראם חוסם וכחס בקרניהם שהם מנגחים בהם: מחמס. מאנשי חמס וכת"י ואף מיד כל

שמואל ב כא–כב

בֶּן־שִׁמְעִי אֲחִי דָוִד׃ כב אֶת־אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד־דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו׃

כב א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל׃ ב וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃ ג אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי

(שמעה ק' · ד' ב' כתיב ה' וב' כתיב אלף · ל"ח · ל' חס' · ל' חס' · ל' חס')

תרגום

בַּר שִׁמְעָה אֲחוּהִי דְדָוִד׃ כב יַת אַרְבַּעַת אִלֵין אִתְיְלִידוּ לְגִבָּרָא בְּגַת וְאִתְמְסַרוּ בִּידָא דְדָוִד וּבִידָא דְעַבְדוֹהִי׃

א וְשַׁבַּח דָוִד בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ יַת פִּתְגָמֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַל כָּל יוֹמַיָא דְשֵׁיזֵיב יְיָ יַת יִשְׂרָאֵל מִיַד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאַף לְדָוִד שֵׁיזְבֵיהּ מֵחַרְבָּא דְשָׁאוּל׃ ב וַאֲמַר יְיָ תּוּקְפִּי וְרוּחְצָנִי וּמְשֵׁיזֵיב יָתִי׃ ג אֱלָהִי דְאִתְרְעֵי בִי קָרְבַנִי לְדַחֲלְתֵיהּ תּוּקְפִּי דְמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהֵב לִי תְקוֹף וּפוּרְקָן לְאִתְגַבָּרָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבַי רוּחְצָנִי דְעַל מֵימְרֵיהּ אֲנָא רָחִיץ בְּעִדָן עָקָא מְגִין וּמְצַלֵי מִבַּעֲלֵי דְבָבַי וַאֲמַר לְאַרָמָא קַרְנִי בְּפוּרְקָנֵיהּ סוּמְכָנִי דַהֲוָה מֵימְרֵיהּ סָמֵךְ לִי כַּד הֲוֵיתִי עֲרִיק מִן קֳדָם רָדְפַי פּוּרְקָנִי מִבַּעֲלֵי דְבָבַי

תולדות אהרן את ארבעת. סוטה מב: ויפלו. שם: וידבר דוד. מגלה לא מ"ק טז:

רלבג

שמאל לשמעי בן גרא את דבר הקללות אשר קללהו ונשבע לו שלא ימות ליראתו שיהיה לשטן לו ולזה גם כן תמצא שכאשר קם שבע בן בכרי להיות לדוד לשטן מהר דוד להפילו טרם יתחזק ענינו כי אז יכבד לו יותר ואולי ימותו בזה רבים מישראל ולזה השתדל למהר להמיתו לבדו: הס"ג הוא במדות והוא להודיע שראוי להתרחק מלקבל לשון הרע הלא תראה כי על לשון הרע שספר ציבא על מפיבשת ענש דוד מפיבשת ונתן לעבדו את השדה אשר היה לשאול וכאשר נתבאר שקרות הדברים ההם סוכרח להשאיר מהעונש ההוא קצתם מפני הסבות שהיטיב לו ציבא בעת היותו נרדף והנה הסכימו ז"ל שכל מה שאמר דוד למפיבשת אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה נענש דוד כשנחלק המלכות קצתו לרחבעם וקצתו לירבעם והיה זה כן לפי שעון קבול לשון הרע קשה מאד הלא תראה מפני מה שקבלו ישראל לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה נפשות מישראל:

הס"ד הוא במדות והוא להודיע שראוי למקבל הטובה שישלם גמול למטיב על הטבתו ולזה ספר שכבר נתעלם דוד עם ברזלי והעביר אותו כמהם להיטיב לו כאשר שאל ברזלי: הס"ה הוא להודיע שראוי לכל אדם להיות מפחד תמיד כשהיתה שם סבה מביאה אל זה ואם כבר יראה בתחלת המחשבה שלא נתישר הענין לתכלית שיגיע לו נזק הלא תראה כי עמשא עם היותו ראוי שיפחד מיואב שימיתהו כדי שלא ירד מגדולתו ר"ל שלא ירד מהיות שר צבא והיה החרב ביד יואב עם כל זה לא פחד לחשבו שזה לא היה לכוונה שיכהו אך מקרה היה שנפלה החרב מתערה וקרה לו מזה המות: הס"ו הוא להודיע שאין ראוי שימסרו נפשם להריגה בני העיר בעבור הצלת נפש אחת מישראל כשהיה האיש ההוא מחוייב מיתה כשבע בן בכרי ומזה יתבאר גם כן שאם לא היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי לא הותר להם זה לפי המקומות הכוללים שזכרנו בפתיחת באורנו לדברי התורה ולזה תמצא שהסכימו אנשי העיר ההוא להרוג שבע בן בכרי להסיר מעליהם אנשי המלחמה שהיו משתדלים להשחית העיר בכללה בעבור שבע בן בכרי אם לא יתנוהו להם כי אם לא יאות להם הם ג"כ מורדים במלכות ויתחייבו מיתה ולזאת הסבה תמצא שספרה האשה החכמה שהיתה שם כי בני העיר ההיא אינם מורדים במלכות אך הם שלומי אמוני ישראל: הס"ז הוא להודיע כי העונש לא יבא בזולת מרי ולזה ספר שכבר היה רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה זה אצלם דבר זר מאד לחוזק השגחת הש"י על דוד ולזה בקשו לדעת במה היתה החטאת הזאת וכאשר נתאמת להם שנסבת חטאת הגבעונים היה על מה שרדפם שאול והרגם והשמידם מהתיצב בכל גבול ישראל כי כבר עבר בזה על השבועה שנשבעו להם נשיאי העדה פייסו' באופן אחר ולא נתרצו עד שנתרצו בזה האופן שבקשו שהיה בו מהאכזריות מה שלא יעלם והנה זכר כי בזה נעתר להם השם ית' לארץ: הס"ח הוא להודיע שהש"י יקח נקמה ממי שיוגה השפלים וירדפם לחשבו כי אין בשער עוזרם ולזה תראה שיותר נענש שאול על הריג' הגבעונים ורדיפת' ממה שנענש על הריגת נוב עיר הכהנים והנה היה זה לשתי סבות האחת כי מי שיסתבך בזאת התכונה הפחותה ר"ל לרדף השפלים ימצאו לו תמיד מה שאין כן ברדיפת הבלתי שפלים והב' כי בהריגת הכהנים אשר בנוב היה שאול כלי להשלים מה שייעד הש"י מהרע לבי' עלי ולזה לא מצאנו כשזכ' חטאת שאול שיזכור זה החטא והנה האריך בפרטי אלו הסיפורים להוסיף ההאמנה בהם:

(א) וידבר דוד לה' עד סוף הספר. ביאור המלות: (ב) סלעי ומצודתי. הם ענין חוזק כי ברוב יהיו הבניינים החזקים על שן סלע והמצודה הוא הבנין החזק: ומפלטי. ר"ל ומציל אותי מהרעות אשר אני בהם והרצון בזה ה' לי סלעי ומצודתי לא תצטרך למקום חזק ולמציל אחר: (ג) אלהי צורי. ר"ל אלהי חזקי: וקרן ישעי. ותוקף ישעי והמשיל התוקף לקרן כי הוא כלי לבעל הקרנים להסיר ממנו כל מזיק ולפי שהוא ישתמש בה ג"כ להזיק וזה דבר לא יתכן שייוחד להש"י אמר קרן ישעי הוא להושיע ולהציל מהרע כי הש"י לא יעשה רע אם לא מצד מה שהוא טוב: משגבי. ר"ל חזקי ותקפי: ומנוסי. כמו שיטס

פי' רבי' ישעיה

(ב) סלעי. סלע גדול שאדם עומד שם ואינם יכולין לכובשו וכן מצודתי מלשון וישב דוד במצוד' ומבצר הוא: ומפלטי לי. היו"ד יתר: (ג) משגבי ומנוסי. המשגב שאדם נס ובורח אליו להמלט יקרא מנוס:

מצודת דוד

כב (א) ביום הציל. ר"ל לעת זקנתו שניצול מכל התלאות את ישראל בדברים: ועבדיו מנעוהו מלרדת עוד במלחמה כמ"ש למעלה אז אמר השירה הזאת. או ר"ל בכל עת שבא עליו צרה ונוצל ממנה אז היה שר השירה הזאת: (ב) ה' סלעי. ה' מחסי כבנין מסלע וכמצודה: (ג) צורי. ה' הוא חזקי אשר אחסה בו: וקרן ישעי. הוא לי לישע ועוז כמו קרן לבעל הקרנים: ומנוסי. אנוס אליו מפחד האויב

מצודת ציון

כב (א) מכף. מיד: (ב) ומצודתי. מבצר חזק: ומפלטי. מצילי ואמר לי לתוספת ביאור: (ג) צורי מלשון צור וסלע וכפל דבריו במ"ש

רדק

כל חטופין ואנסין שזיב יתי : (ד) מהולל אקרא ה' . כשאני מתפלל ואקרא ה' מהולל שאהללנו בתהלותי אז מן אויבי אושע : (ה) משברי מות . הם הצרות החזקו' שהיה בהם קרוב למות כמו שהיה בסלע המחלקות ופי' משברי כי הצרות שוברות לב האדם באנחותיו ודאגותיו או פי' משברי על דרך משל כאלו אמר גלי מות כי הגלים החזקים נקראים משברים כמו שאמר כל משבריך וגליך עלי עברו נקר' הגל כן לפי שהוא נשבר בתנועתו החזקה ויונתן פירש שהיה בצרה כאשה יושבת על משבר והיא מסוכנת למו' : נחלי בליעל יבעתוני . על דרך משל כמו הנחל השוטף כן הצרה הגדולה ובליעל אמר על כל רשע ורשע מאויביו או יהיה בליעל שם הרשע ויונתן תרגם סיעת חייבין ואפשר לפרש נחלי מן נחלה מכתך : (ו) חבלי שאול . ענין כאב מן חבלי יולדה ויהונתן תירגם משרית רשיעין כמו חבל נביאים : (ז) מהיכלו . מן השמים : ושועתי באזנו . באה באזניו וכן כתוב בתהלים תבא באזניו : (ח) ותגעש . כתיב כמו בתהלי' וקרי ויתגעש והענין אחד וקריא' המל' מלרע וכל הענין הזה עד ישלח ממרום רמז להשחית ולכלו' אויבי ישראל כי להם הוא רעש הארץ והשמים וחשך וערפל וגחלים ואש וחצים וברק הכל דרך משל וכן ויט שמים וירד כאילו ירד לכלותם במהרה וזהו וירכב על כרוב ויעף וירא על כנפי רוח רמז למהירות הכליה והאבדון לאויבים : (ט) עלה עשן. משל על חרון אפו באויבים כמו אז יעשן אף ה' וקנאתו: ואש מפיו תאכל . אש שיצאה מפיו תאכלם : (יא) וירא . ובתהלים וידא בדל"ת מן כאשר ידאה הנשר והענין קרוב

תרגום

וְאַף מִיַּד כָּל חֲטוּפִין שֵׁיזֵיב יָתִי : ד אֲמַר דָּוִד בְּתוּשְׁבְּחָא אֲנָא מְצַלֵּי קֳדָם יְיָ דְּבְכָל עִדָּן מִבְּעֵלֵי דְּבָבַי פָּרִיק יָתִי : ה אֲרֵי אַקִּיפַתְנִי עָקָא כְּאִתְּתָא דְּיָתְבָא עַל מַתְבְּרָא וְחֵילָא לֵית לַהּ לְמֵילַד וְהִיא מְסַכְּנָא לִמְמַת סִיעַת חַיָּבִין בְּעֲתַת יָתִי : ו מַשְׁרְיַת רַשִׁיעִין אַקְפוּנִי קַדְמוּנִי דְּמְזַיְּנִין בְּמָנֵי קְטוֹל : ז אֲמַר דָּוִד כַּד עָקָא לִי אֲנָא מְצַלֵּי קֳדָם יְיָ וּקֳדָם אֱלָהִי אֲנָא מִתְחַנַּן וּמְקַבֵּל מֵהֵיכְלֵיהּ צְלוֹתִי וּבָעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְדָא : ח וְאִתְרְגִיפַת וְאִתְרְגִישַׁת אַרְעָא שִׁכְלוּלֵי שְׁמַיָּא זָעוּ וְאִתְרְכִינוּ אֲרֵי תְקֵיף רוּגְזֵיהּ : ט סְלִיק זְדוֹנֵי דְּפַרְעֹה רַשִׁיעָא כִּתְנָנָא קֳדָמוֹהִי כְּבֵן שְׁלַח רוּגְזֵיהּ כְּאֶשָּׁא בְּעֵרָא דְּמִן קֳדָמוֹהִי מְשֵׁיצְאָה מְזוֹפִיתֵיהּ כְּגוּמְרִין דְּנוּר דָּלְקָא מִמֵּימְרֵיהּ : י וְאַרְכִּין שְׁמַיָּא וְאִתְגְּלֵי יְקָרֵיהּ וַעֲנַן אֲמִיטְתָא כְּבֵשׁ קֳדָמוֹהִי : יא וְאִתְגְּלֵי בִּגְבוּרְתֵיהּ עַל כְּרוּבִין קַלִּילִין וְדַבַּר בִּתְקֵיף עַל כַּנְפֵי רוּחָא :

מקרא

ד מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ : ה כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי : ו חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת : ז בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו : ח וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ : ט עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ : י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו : יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ :

ד' ל' חס' · ג' · ג' חס' וב' מ"ל · ג' חסרים · ויתגעש ק' · ג' · ג' פתחין · ג'

אפפוני ד' בקריאה וסי' כי אפפוני משברי מות . אפפוני מים עד נפש . אפפוני חבלי מות . וחברו דהלילאי . מקשי ג' חסר ו' בלישנא בקריאה וסי' קדמוני מקשי מות דשמואל . מקשים שתו לי סלה . ומקשות פועלי און : וכל ממקשי דכוו' . וירד ג' פתחין וסי' ויט שמים דשמואל וחברו דתהלי' . מי עלה שמים : ויעף ג' בקריא וסי' וירכב על כרוב ויעף . וחברו דתהלים . ילק פשט ויעף :

ח

רש"י

לעזרה : (ד) מהולל אקרא ה'. כתרגומו בקראי לו אהודנו לפי כי מאויבי אני בוטח שאושע ויתכן לפתור אקרא ואושע לי הוא : (ה) אפפוני . הקיפוני : משברי מות . כתרגומו כאשה דיתבא על מתברא כן שם מושב האבנים שהאשה יולדת שם : נחלי . גייסות שוטפות כנחל : (ו) חבלי . כתרגומו משרית כמו חבל נביאים (שמואל א' י"ו) : קדמוני . באו לפני : (ז) בצר לי אקרא ה' וישמע וגו' . כך דרך לשון הווה מדבר לשון עבר ולשון עתיד בפעם אחת : (ח) ויתגעש ותרעש . לא על נסים שאירעוהו נאמר אלא על נסים שנעשו לישראל וראש המקרא מחובר על סופו : כי חרה לו . כי משמש כאן בלשון כאשר וכן פתרונו וכשחרה לו מפני מכעיסיו נתגעשה ונתרעשה הארץ ומוסדות השמים רגזו ורעשו : (ט) עלה עשן באפו . כן דרך הכועס יוצא עשן מנחיריו וכן עלה עשן באפו . וזהו כל לשון חרון אף שהאף מחר ומעלה הבל : ואש מפיו תאכל . מגזרת דבר פיו תאכל את הרשעים : (י) ויט שמים . לנקום מאויביו ממצרים

רלבג

שינוס האדם אל המקום שידוע לו שיתכן לו שימלט בו כי אין לי מנוס זולתי אל הש"י : (ד) מהלל אקרא ה'. ר"ל כשאקרא לשם יתעל' ואתהלל לו הנה יהיה קודם זה מהולל ר"ל שאסדר שבחיו תחלה כי בזה יתכן שתהיה התפלה נשמעת כי בספור השבחים ישלם לאדם הדבקות עם הש"י ואז יתכן שתהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה בו : (ה) אפפוני משברי מות . רצה לומר הקיפוני רעות שוברות מובילות אל מות או יהיה אפפוני מענין אף הוא מענין פנים כאמרו ויפל לאפיו ארצה והרצון בו שמו פניהם אלי ואפשר שיהיה משברי מות מענין אמרו כל משבריך וגליך עלי עברו והרצון בו על צד המשל גלי הים המביאים אל מות שמו פניהם אלי : ונחלי בליעל . נחלי רשע והנה קרא נחלי רשע הנחלים השוטפים ורצים בכח וזה כלו משל על הרעות הגדולות : (ו) חבלי שאול סבוני . כאבי מות סבבוני והנה קרא שאול מות כי הוא שם לקבר וכאילו אמר שהכאבים ההם מובילים אל מות : קדמוני מוקשי מות . קדמו אותי אויבי לשוב בדרכי אשר אני הולך מוקשים אכשל בהם מוליכים אל מות : (ז) בצר לי אקרא ה' ואל אלהי אשוע . ידמה שכפל הענין במלות שונות כי זה דרך השירים ואפשר עוד שבראשון יכוון שיקרא שם ה' והוא ההשתדלות בהשגתו יתברך באמצעות סדור שבחיו כי זה הוא קריאת השם לו ואחרי זה היה מתפלל לש"י ובזה האופן עלתה שועתו באזני הש"י ואם חזקה מאד מדרגתו ממדרגת האדם : (ח) ויתגעש ותרעש הארץ . הגעש והרעדה הוא דבר אחד : מוסדות השמים . הם מקומות הארץ כי הם כמו מוסדותיהם להיות תנועותיהם סביב המרכז ואמר עליהם שירגזו וירעשו מצד היות האש בבטן הארץ וזהו אמרו כי חרה לו והוא מענין חום ושרפה על רוב הכעס וזה כלו משל על הנפלאות שהיה עושה השם יתברך בעבור הצלת דוד מאויביו ויתכן שרמז באמרו ומוסדות השמים על מוסדות ההרים כי הם גבוהים ולזה תארם בשם שמים כאמרו אשר תעוף בשמים וידמה שענין כן לפי שכבר נמצא תמורת זה בספר תהלים וממוסדי הרים : (י) ויט שמים וירד . ר"ל שהוא הטה שמים אל מה שרצה שיגיע בנפלאות הצלת דוד ויורה הפעלה הנאצלת ממנו על זה או רצה בזה והוא הנכון יותר שהיה כאילו נטה מהשמים אשר שם משכנו לפי מה שיחשב וירד בנפלאות הנפלאות להשגיח בו ולרוב החשך והאפל אשר בנפלאות הנפלאות האלו קראם ערפל ולזה אמר וערפל תחת רגליו : (יא) וירכב על כרוב ויעף . אמר כי הש"י רכב על

פי' רבי' ישעיה

(ה) אפפוני משברי מות . הקיפוני גלי מות כמו כל משבריך וגליך : (י) ויט שמים וירד . מפני האתנח נפתח : ויעף . כמו וינס וישוב וירוץ כולם נחלף הסורק בחולם :

מצודת ציון

במ"ש כדרך השיר : ומנוסי . מלשון ניסה ובריחה : מחמס . הוא כענין גזל : (ה) אפפוני . סבבוני כמו כי אפפו עלי (תהלים מ) : משברי . מלשון שבר : נחלי . מלשון חולי כמו נחלה מכתך (נחום ג) : יבעתוני . מלשון בעתה וחרדה : (ו) חבלי . מכאובי כמו חבלי יולדה (הושע יג) : קדמוני . באו לפני כמו במה אקדם ה' (מיכה ו) : (ח) ויתגעש . ענין התנודד והתנועה החזקה כמו וכנהרות יתגעשו מימיו (ירמיה מו) : ירגזו . יחרדו : (י) וערפל . כעין עב הענן : (יא) כרוב . מלאך ורז"ל אמרו כרביא (חגיגה יג) והוא התרגום של נער כי דמות אדם להנה :

מצודת דוד

האויב : מחמס . מאנשי חמס : (ד) מהולל . כאשר אני קורא אל ה' בהלל אז אני נושע : (ה) כי אפפוני . כאשר סבבו אותי משברי מות ר"ל כאבי מות וכאשר החליים · שבאים מאנשי בליעל בעתו וחרדו אותי : (ו) חבלי . וכאשר כאבי שאול סבבוני ובאו לפני מוקשים המביאים את המיתה : (ז) בצר לי . כאשר היה צר לי בעבור הדברים האלה אז קראתי לה' ושמע קולי ושועתי באה באזניו וכפל הדבר במ"ש וכדרך מליצת השירה : (ח) ויתגעש . נעו ונדו אויבי יושבי הארץ מרוב הפחד : מוסדות השמים . הוא משל על השרים מכנען : כי חרה לו . כאשר חרה לו לקחת מהם נקמתו: (ט) עלה עשן באפו. הוא ענין כעס ואמר בלי המשל באדם שעל ידי חמום הכעס נראה כעין עשן יוצא מנחירי האף וכן יעשן אפך (תהלים ע"ד) : תאכל. את הקמים עלי : ממנו . ר"ל מעמו באו הגחלים יבערו לשרוף בשונאי : (י) ויט . נטה את השמים למטה לארץ וירד עליהם להתקרב אל שונאי להכות בהם והוא מדרך משל לומר שהיה ממהר ליפרע מהם : תחת רגליו . להיות מוכן להפרע מהם בחושך של ערפל : (יא) וירכב . למהר לבוא : וירא . היה נראה בא על כנפי רוח ודימה נשיבת הרוח לטפיפת כנפי העוף :

רשי

מצרים ומסרעם : (יב) וישת חשך סביבותיו . לסוכה כענין שנאמר ויהי הענן והחשך מפסיק בין מצרים לישראל : חשרת מים עבי שחקים . מאין היה החשך עבי שחקים היו שהן חושרין מים על הארץ : חשרת . לשון כברה הוא שהוא נופל על הארץ דק דק וכן הוא אומר באגדות סרכה חושרין אותו בכברה ויש לפתור חשרת לשון קשר שמתקשרין המים בעבים ע"י המים כמו וחשוריהם האמור באופני המכונה שהם זרועות העץ המהדקין וקושרין פיגוליה יחד : (יג) מנגה נגדו . שלא תאמר בחשך הוא שרוי אלא הנוגה לפנים מן המחיצה ומאותו נוגה אשר לפניו בערו גחלי אש שנשתלחו חצים על מצרים : (טז) יגלו מוסדות תבל. שנבקע התהום כשנבקע ים סוף נבקעו כל מימות שבעולם : מנשמת . מכח נשיבת רוח אפו : (יח) כי אמצו . כאשר אמצו : (כא) כצדקתי. כשיצאו אחריו למדבר וסמכו על הבטחתו :

רדק

קרוב : חשרת מים . ובתהלים חשכת מים והענין אחד כי חשרת מים הוא קשור העבים זו בזו כמו וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק וכשהעבים מקשרים זו בזו הוא החשכה : (יג) מנוגה נגדו . מנוגה שהוא נגדו אל אוהביו בערו גחלי אש לאויביו כלומר אשו מאיר לאוהביו ובוער בשונאיו : (יד) ירעם . מן רעם : ויהמם . כמו בתהלים כתוב וקרי ויהם ואין ביניהם אלא שנוי : (טז) אפיקי ים . המים שנגרים בכח נקראי' אפיקים וכל המקומות שהמים נגרים בהם נקראים אפיקים על שמם : (יז) ימשני ממים רבים. דרך משל שהצילהו מצרות רבו' והוא מגזרת כי מן המים משיתהו וענינם ענין המשכה והוצאה : (יח) מאויבי עז. לשון יחיד על גלי' או על ישבי בנוב ואפשר על שאול: (יט) יקדמוני ביום אידי . תרגם יונתן יקדמוני ביום טלטולי כלומר ביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימים אותי ברעותיהם כמו שעשו הזיפים : (כב) ולא רשעתי מאלהי . לא רשעתי שיצאתי מדרכי אלו ודרכי שזכר עומד במקום שנים ויונתן תרגם ולא הליכית ברשע קדם אלהי :

יב וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃ יג מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ׃ יד יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהֹוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ׃ טו וַיִּשְׁלַח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהמֹם׃ טז וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהֹוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ׃ יז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים׃ יח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃ יט יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהֹוָה מִשְׁעָן לִי׃ כ וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי׃ כא יִגְמְלֵנִי יְהֹוָה כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי׃ כב כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהֹוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃

ד' · כ"ה · ויהם ק' · ד' · ג' חס' · נ' · י"ג חס' · נ"ג. כ"ד

יב ואשרי שכינתיה בערפילא ועגן יקר סחור סחור ליה מחית מיין תקיפין מרכפת עננין קלילין ברום עלמא : יג מזיו יקריה מבהיקין שמי שמיא מזופיתיה כגומרין דנור דלקא מימריה : יד אכלי מן שמיא יי ועלאה ארים מימריה : טו ושלח מחתיה כגירין ובדרינון ברקין ושגשינון : טז ואתחזיאו עומקי ימא אתגליאו שכלולי תבל במזופיתא מן קדם יי ממימר תקוף רוגזיה : יז שלח נביוהי מלך תקיף דיתיב בתקוף רומא דברני שיזבני מעממין סגיאין : יח שיזבני מסנאי ארי תקפני מבעלי דבבי ארי אתגברו עלי : יט יקדמוני ביום טלטולי והוה מימרא דיי סמך לי : כ ואפיק לרוחא יתי שיזבני ארי אתרעי בי : כא אמר דוד ישלמינני יי כזכותי כברירות ידי יתיב לי יי : כב ארי נטרית אורחן דתקנן קדם יי ולא הליכית ברשע קדם

רלבג

כרוב והוא השכל הפועל שהוא מלאכו השלוח ממנו להשגיח על אישי האדם כמו שנתבאר בספר מלחמות ה' והנהיג אותו אל שישגיח בדוד ומרוב מהירו' הגלות פעלתו אמר שכבר עף על כנפי רוח ללכת אליו במהירות : (יב) וישת חשך סתרו סביבותיו סכתו . אמר זה על צד המשל למה שהמציא הש"י להיות לסכה ולמחסה לדוד מאויביו : חשרת מים עבי שחקים . ר"ל קשור המים בעבים ואמר זה לפי שמהם יצאו המים ושם בו בכח וכאלו יאמר שמה שהמציא הש"י מזה הוא מכוון תחלה להשפיע טוב לדוד ולהצילו כמו שהמים היורדים מהעבים הם מצמיחים הצמחים ובו גם כן מה שיקרה בו רע והשחתה לאויבים דרך משל כמו הברק והאש היוצא מהאיד הקיטורי שלפעמים ירד המטר וירדו עמו הברקים והאש והברד ויתחדשו הקולות המרעידים והרעמים : (טו) וישלח חצים ויפיצם . הם האשים הבוערים שירדו בחוזק מהענן לאמ"ש בלע"ז והם גם כן מתחדשים מגוף הברק לזה אמר ברק ויהם : (טז) ויראו אפיקי ים. הם מעמקי ים : יגלו מוסדות תבל. הם המקומו' השפלים שאצל מרכז הארץ כאילו יאמר שהדברים הנסתרי' שלא חשב איש שיתחדשו נתחדשו באלו הפעולות הנפלאו' השופעת מהש"י והמשל כי לא חשב איש שיתחדש מהרע לשאול ולבניו בהר הגלבוע אשר נגלה בו מה שרצה הש"י לתת הממלכ' לדוד אחר שנשאר יהונתן לא היה דוד חולק עמו על דבר המלוכה ולזה סבב הש"י שמתו יחד וגם ענין איש בשת לא עלה בלב אדם שיהיה כך ר"ל שתתחדש מריבה בינו ובין אבנר ושיקומו עליו אנשים להרגו על משכבו בביתו : (יז) ישלח ממרום יקחני . ישלח ממרום מה שיקחני וינהגני על חפצי : (יט) יקדמוני ביום אידי : ר"ל יקדמוני הרע ביום אידי להוסיף רעה על רעה כמו הענין בזיפים בעת היותו נרדף משאול וכמו הענין באחיתופל שהיה יועץ אבשלום להמית אביו בעת שפלתו והיותו נרדף : (כב) ולא רשעתי מאלהי . ר"ל לא רשעתי לנטות מאלהי אך שמרתי כל מצות השי"

פי' רבי ישעיה

(יב) וישת חשך סביבותיו סוכתו . פי' עומדות סביבותיו : חשרת מים . לשון רבוי הוא העננים המלאים מים מראין שחורין : (יז) מנוגה נגדו . אף על פי שחושך סביבותיו נוגה הוא נגדו : וחקותיו לא אסור ממנה . מן החוקה :

וישת ו' בקריאה וסי' וישת לו עדרים לבדו ולא . וישת על ראש אפרים והוא הצעיר . וישת אל המדבר פניו וישת עליהם תבל . וישת חשך סביבותיו . וימד שש שערים וישת עליה : ויראו ד' בקריאה וסימ' ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות . ויראו אפיקי מים ויראו ראשי הבדים מן הקדש . והברו דד"ה : ויוצא י"ג חס' וסימן נמסר בסדר קרח :

תולדות אהרן חשרת מים. תענית ט י: ויראו . ערובין סה תענית ה :

מצודת דוד

(יב) וישת חושך . שם החושך סביבות סוכתו להיות מוכן להחשיך להאויב : חשרת החושך ההיא באה מחשכת רבוי המים הנקשרים בעבים הפרושים מתחת השחקים : (יג) מנוגה נגדו . מחמת האורה שלפניו אשר חפצו להאיר להושיע לי לזה בערו גחלי אש בהקמים עלי : (טז) ויראו . היו נראים קרקעות מי הים כי נבקעו המים : יגלו וגו' . כי נבקע הארץ : בגערת . בעבור גערת ה' בהקמים עלי : מנשמת . מנשיבת רוח אפו והכל הוא בדרך משל : (יז) ישלח ממרום . ישלח עזרתי ממרום ויקחני מיד האויב ויוציאני מיד הרבים הקמים עלי השוטפים כמים רבים : (יח) כי אמצו . כאשר התחזקו ממני אז יצילני מידם : (יט) יקדמוני . האויב היה מקדים לבוא עלי בעת יקרני מקרה רע בחושבו כאשר החילותי לנפול לא אוסיף לקום אבל ה' היה לי למשען ואף כי נפלתי הנה קמתי : (כ) למרחב . למקום רחב להנצל מיד : יחלצני . יוציאני מן המיצר כי חפץ בי : (כא) כצדקתי . כפי צדקתי כי לא הרעותי את אחד מהם : כבור ידי . כפל הדבר במ"ש : (כב) מאלהי. ממצות

מצודת ציון

ויעף . ענין פריחה : (יב) וישת . ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג) : חשרת . ענין קשור כמו וחשוקיהם וחשוריהם (מ"א ז) : (יג) מנגה . ענין האורה וזריחה : (טו) ויהם . מלשון מהומה : (טז) אפיקי . כן יקרא המים הנגרים בחוזק ורודפים וכן כאפיקי נחלים (איוב ו) : מנשמת. מלשון נשימה ונשיבת הפה : (יז) ימשני . ענין הוצאה כמו מן המים משיתהו (שמות ב) : (יח) אמצו. ענין חוזק : (יט) אידי . ענין מקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : משען . ענין סעד : (כ) יחלצני . ענין הוצאה ושליפה כמו בצרה קראת ואחלצך (תהלים פא) . (כא) יגמלני . מלשון גמול ותשלום שכר : כבור . מלשון ברור ונקי : גבור

(כג) לא אסור ממנה. מכל מלוה וחוקה ובתהלים לא אסור מני והענין אחד : (כו) תתחסד. מי שהוא חסיד בדרכיו אתה מראה לו גם כן שאתה חסיד בהטיבך עמו : עם גבור. כמו איש שתרגומו גבר וכן הוא בתהלים גבר וי"ת הפסו' על האבות חסיד ותמים: ונבר ותרגם עקש על פרעה : (כז) תתבר. משפטו תתברר

(כו) עם חסיד תמיה נבר. כנגד שלשה אבות שלם הקב"ה גמול צדקתם לבניהם : (כז) ועם עקש. פרעה. תתפל. לשון נפתל ועקש ובספר (תהלים י"ח כ"ז) כתוב תתפתל. דבר אחר ישלח ממרום יקחני על עצמו אמר כשהיה נחפז ללכת מפני שאול בסלע המחלקות והיה קרוב להתפש ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים : וישב וגו' כצדקתי. שלא הרגתיו בכרתי כנף מעילו : (לא) אמרת ה' צרופה. ברורה מבחינה ושפה : (לג) ויתר תמים דרכי. מכל מכשול ומכל חטא ומכל מעונש

כג כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה׃ כד וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי׃ כה וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו׃ כו עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם׃ כז עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל׃ כח וְאֶת־עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל׃ כט כִּי־אַתָּה נֵירִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃ ל כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר׃ לא הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃ לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ׃ לג הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים

משפטיו ק' | כ' חס' | ל' | כ"ס | ל' וחס' | ל' | ל'. ל' | ל' | ל' ומ"ל | ל'. ג' מ"ל ד' ג' מ"ל ומ' חסר | ל'

אֱלָהִי׃ כג אֲרֵי כָל דִּינוֹהִי גְּלַן לְקִבְלִי לְמֶעְבַּדְהוֹן וּקְיָמוֹהִי לָא עֲדֵית מִנְּהוֹן׃ כד וַהֲוֵית שְׁלִים בִּדְחַלְתֵּיהּ וַהֲוֵית נְטַר נַפְשִׁי מֵחוֹבִין׃ כה וַאֲתִיב יְיָ לִי כִּזְכוּתִי כְּבְרִירוּתִי קֳדָם מֵימְרֵיהּ׃ כו עִם אַבְרָהָם דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִיד קֳדָמָךְ כְּבֵן אַסְגֵיתָא לְמֶעְבַּד חִסְדָּא עִם זַרְעֵיהּ יִצְחָק דַּהֲוָה שְׁלִים בִּדְחַלְתָּךְ כְּבֵן אַשְׁלֵמְתָּא מֵימַר רְעוּתָךְ לְמֶעְבַּד עִמֵּיהּ׃ כז עִם יַעֲקֹב דְּהַלִּיךְ בִּבְרִירוּתָא קֳדָמָךְ בְּחַרְתָּא בְּנוֹהִי מִכָּל עַמְמַיָּא וְאַפְרַשְׁתָּא זַרְעֵיהּ מִכָּל פְּסוֹלָא פַּרְעֹה וּמִצְרָאֵי דַּחֲשִׁיבוּ מַחְשְׁבָן עַל עַמָּךְ בְּלִבְלֶתִּינוּן בְּמַחְשַׁבְתְּהוֹן׃ כח וְיָת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּמִתְקְרָן בְּעָלְמָא הָדֵין עַם חֲשִׁיךְ אַתְּ עָתִיד לְמִפְרַק וּבְמֵימְרָךְ תַּקִּיפַיָּא דְּמִתְגַּבְּרִין עֲלֵיהוֹן תְּמָאִיךְ׃ כט אֲרֵי אַתְּ הוּא מָרֵי נְהוֹרֵי דְיִשְׂרָאֵל יְיָ וַיְיָ יַפְקִינַנִי מֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא וְיַחֲזִינַנִי בְּעָלְמָא דְעָתִיד לְמֵיתֵי לְצַדִּיקַיָּא׃ ל אֲרֵי בְמֵימְרָךְ אַסְגֵי מַשִׁרְיָן וּבְמֵימַר אֱלָהִי אֶכְבּוֹשׁ כָּל כְּרַכִּין תַּקִּיפִין׃ לא אֱלָהָא דְּכֵיוָנָא אוֹרְחֵיהּ אוֹרַיְתָא דַּיְיָ בְּחִירָא הִיא תַּקִּיף הוּא לְכֹל דִּי מִתְרַחֲצִין עֲלוֹהִי׃ לב בְּכֵן עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דִּי תַעְבֵּיד לִמְשִׁיחָךְ וְלִשְׁאָרָא דְעַמָּךְ דְּאִשְׁתְּאַרוּן יוֹדוּן כָּל עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא וְיֵימְרוּן לֵית אֱלָהָא אֶלָּא יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִנָּךְ וְעַמָּךְ יֵימְרוּן לֵית דְּתַקִּיף אֶלָּא אֱלָהָנָא׃ לג אֱלָהָא דְסָעִיד לִי בְּחֵילָא וּמְתַקֵּן שְׁלִים

וכא חסר הכפל ואם היה אומר תתבר ידמה מנחי הלמ"ד לפיכ' אמו תנועות תתבר בתתבר ודגש התי"ו לסורות שהוא מפעלי הכפל : תתפל. בא כן לזווג המלות עם תתבר ותתמם ועיקרו תפתל ומשפטו תתפתל והססכה עין הפעל בפא הפעל כמו אם ישוב ישיבני וענין תתפל תבוא עליו כדרכו הנפתלה וכן ענין אם ללצים הוא יליץ יביא עליהם שיכשלו בליצנותם : (כח) ועיניך על רמים תשפיל. עיניך תתן על רמים עד שתשפילם וכן הוא בתלים בזה הענין אף על פי שאין המלות שוות ועינים רמות תשפיל: (כט) כי אתה נירי ה'. נכתב בו הנח והוא היו"ד עין הפועל הנרה היא החשבה והתשועה ממנה היא האורה והנגה וזהו שאמר יגיה חשכי : (ל) כי בכה. נכתבה בו הה"א הנחה אשר אחרי הכ"ף הקמוצה וכן וככה ובעמכה הנלבת עמכה והדומים להם וברוב לא תכתב זאת הה"א ופירושו בעזרתך אשבר גדוד אויבי וארוץ משרש רצץ ובא בשורק כמו ירון ושמח ישוד נזרים או פי' ארוץ לקראת גדוד אויבי ולא אירא מהם וכן אדלג שור אדלג חומ' ערי אויבי לכבשם ואומר אדלג למהירות כבושו אותם כאילו בדלוג נכנס בהם וי"ת בך ארוץ גדוד במימרך אסגי משריין: (לא) האל תמים דרכו. שמשלם לכל איש כמעשהו והשיב לי כצדקתי ולאויבי כרשעתם ואמרתו צרופה שאין בכל משפטיו סיג אלא הכל ברור ונקי עשויי' ביושר ובאמונה צרופים ומזוקקי' מכל סיג : (לב) כי מי אל. לא כאות' שהיו בוטחים באליליהם והתגברו על אויבי בכל עת יש להם לדעת כי שקר נסכם ואין צור אלא אלהינו ולפי תרגום יונתן כי אז יודו לו כל העמים ויאמרו מי אל מבלעדיו בכן על ניסא וגו' : (לג) האל מעוזי חיל. נכתב בוי"ו עם הדגש והדומים

רלבג

השי"ת והנה הרשע הוא שהשי"ת מדבר הראוי כמו שהצדק הוא ההליכה בדרך הראוי : (כג) כי כל משפטיו לנגדי. ר"ל כי כל משפטי השי"ת הם לנגד עיני תמיד להנהיג עצמי בהם : וחוקותיו לא אסור ממנה. ר"ל כי חקותיו הם תמיד לנגדי ובכלל הנה לא אסור מן התור' כלל או יהיה שאמרו ממנה אל מה שאמר יגמלני ה' כצדקתי והרצון בזה שלא יסור מן הצדק: (כד) ואשתמרה מעוני. ר"ל שנשמרתי מעון ותהיה היו"ד נוספת או ירצה בזה כי השגחה בלבי לחטוא בדבר נשמרתי מאותו עון ולא הוצאתי לפועל מחשבתי הרעה או ירצה בזה שאחר שחטאתי בדבר בת שבע ושבתי אל השי"ת מאותו עון הנה נשמרתי מאותו עון שלא יגיעני נזק בעבורו או נשמרתי מחטא אחר זה במה שידמה לאותו עון : (כו) עם חסיד תתחסד. אמר שהשי"ת עושה חסד לחסידים לא יענשם בחטאיהם באופן ענשו זולתם וכאילו אמר זה על החסד שעשה לו השי"ת בדבר חטאת בת שבע והנה על חטאת קטן ממנו נענש שאול העונש הנפלא שנזכר בזה הספר ואמנם היה זה כן כי דוד היה רצונו שלם עם השי"ת ומשתדל תמיד לעשות הישר והטוב בדברים חוץ מזאת' מספורי דוד אשר תמצא מהם מה שיורה על חסידות דוד הוראה נפלאה אלא שנתגבר יצרו עליו על דבר בת שבע ולא יכול לנצח אותו ואולם שאול נמצא עניו בהפך זה עד שהכר תמצא ששאול היה רוצה להכחיש דברי הנביא כשגנה אותו על חטאו ולא היה בוש מזה ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי לה' : (כח) ועיניך על רמים תשפיל. ר"ל עיניך על רמים להוכיחם עד שתשפיל' : כי אתה נרי ה'. ר"ל להאיר לי מחשך הצרות : (ל) ארוץ גדוד. אשבר וארוץ חיל רב : אדלג שור. אקפץ החומה באופן שלא תמנעני מהכנס לעיר להכניע אויבי : (לא) האל תמים דרכו. ר"ל שדרך תורתו במצות ובאזהרות הוא שלם ונגלה התועלת ואמרת ה' והוא ספורי התורה היא צרופה ר"ל שאין בה דבר יהיה במדרגת הסיגים והדבר שאין בו תועלת או יהיה הרצון באמרו תמים דרכו שפעלו ודרך הנהגתו בזה העולם השפל הוא תמים ושלם ואמרתו והיא התורה צרופה שאין בה סיגים ודבר ללא תועלת : (לג) האל מעוזי חיל. ר"ל האל הוא מעוזי מעוז חיל הרצון בו מעוז נפלא או ירצה בזה הנה האל הוא מעוזי לתת לי חיל וידמה שכן הוא כי כבר אמר

בכת ג' כתיב ה' בקריאה וסימן ובכה ובעמך ובכל עבדיך. כי בכה ארוץ גדוד דשמואל. אל תער נפשי. ואינון מן כ' מלין כתיב כה בסוף תיבותא וסימ' נמסר בסדר וארא : ועיניך ז' וסימן נמסר בסדר כי תבוא :

תולדות אהרן ואהיה. זוכר אדרם פסח : עם נבר. מגלה יג בתרא קכג : ואת עם עני. סנהדרין לח : כי מי אל. זוכר לך לך :

מצודת ציון

(כו) גבור. ענינו כמו גבר וכן נאמר בתהלים והוא תרגום של איש : (כז) נבר תתבר. מלשון ברור ונקי : עקש תתפל. ענין שניהם עקמימות כמו דור עקש ופתלתול (דברים לב) והוא בדרך הכופל : (כט) יגיה. מל' נוגה ואורה : חשכי. מל' חושך : (ל) גדוד. גבאות עם : אדלג. ענין קפיצה : שור. ענין חומה כמו בנות צעדה עלי שור (בראשית מט): (לא) צרופה. מל' צרוף וזקוק : (לב) מבלעדי. ענינו כמו זולת: צור. ענין חוזק : (לג) מעוזי. מחזקי : חיל. כח : ויתר. ענין דלוג וקפיצה

מצודת דוד

ממצות אלהי : (כג) לנגדי. להתבונן בהם : וחקתיו. ואף החוקות הם הדברים שטעמיהם נעלמים : לא אסור. אפילו מאחת ממנה לא אסור את עצמי: (כה) וישב. ולכך וישב ה' לי וכו' : לנגד עיניו. אשר הוא לנגד עיניו ולא נגד בני אדם ולהתיהר : (כו) עם חסיד וכו'. ר"ל כן דרכך להתנהג בחסד עם החסיד: (כז) עם נבר. עם איש ברור ונקי תתנהג בברירות ר"ל תשלם לאיש כמעשהו. (כח) עם עני. תושיע : ועיניך. תתן עיניך על המתגאים ותשפיל אותם : (כט) כי אתה נירי. אתה תאיר לי כנר : יגיה חשכי. ר"ל יוציאני מן הצרה : (ל) בכה. בעזרתך ארוץ אל גדודי העובדי כוכבים : אדלג שור. אקפוץ על החומה לכבוש

דַּרְכּוֹ׃ (דרכי ק׳)
לד מְשַׁוֶּה רַגְלָיו (רגלי ק׳) כָּאַיָּלוֹת וְעַל בָּמֹתַי יַעֲמִדֵנִי׃
לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי׃
לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ תַּרְבֵּנִי׃
לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃
לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃
לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי׃
מ וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי׃
מא וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם׃
מב יִשְׁעוּ וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם׃
מג וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אֶרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם׃

אורחי׃ לד מְשַׁוֵּי רַגְלַי קַלִּילִין כְּאַיְלָתָא וְעַל בֵּית תּוּקְפִּי יְקִימִנַּנִי׃ לה מַלִּיף יְדַי לְמֶעְבַּד קְרָבָא וּמִתַּקִּיף בְּקֶשֶׁת נְחָשָׁא דְּרָעַי׃ לו וִיהַבְתְּ לִי תְּקוֹף וּבְפוּרְקָנָךְ וּבְמֵימְרָךְ אַסְגִּיתָנִי׃ לז אַסְגִּיתָא פְּסִיעָתִי תְּחוֹתִי וְלָא אִזְדַּעְזָעָא רְכוּבָתִי׃ לח רְדָפִית סַנְאַי וְשֵׁיצִיתִינוּן וְלָא תָבִית עַד דִּי גְמַרְתִּינוּן׃ לט וְשֵׁיצִיתִינוּן וּגְמַרְתִּינוּן וְלָא יָכִילוּ לִמְקָם וּנְפַלוּ קְטִילִין תְּחוֹת פַּרְסַת רַגְלָי׃ מ וְסַעַדְתַּנִי בְחֵילָא לְמֶעְבַּד קְרָבָא תְּבַרְתָּא עַמְמַיָּא דְּקָיְמִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּחוֹתָי׃ מא וְסַנְאַי תְּבַרְתָּא קֳדָמַי מְחַוֵּי קְדָל בַּעֲלֵי דְבָבִי וְשֵׁיצִיתִינוּן׃ מב בָּעַן סְעִיד וְלֵית לְהוֹן פָּרִיק מְצַלַּן קֳדָם יְיָ וְלָא מְקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן׃ מג וְרוֹשַׁשְׁתִּינוּן כְּעַפְרָא דְאַרְעָא כְּסִין

ולא אשוב ד׳ וסי׳ ארדפה איבי דשמואל . ארדף אויבי דתהילים . על כי דברתי זמתי דירמיה בטרם אלך ולא אשוב דאיוב : כעפר ארץ ג׳ דסמיכי וסימ׳ ואשחקם . תשאפים : תשטף ספיחיה :

תולדות אהרן וענותך תרבני . עקידה שער א׳ : ותזרני חיל. יומא מז :

רשי

עד כי היה שלם וכשר : (לה) ונחת קשת נחושה זרעתי . ונדרכה קשת נחושה על זרועי שיש בי כח לדרכה קשתות שהיו תלוים לדוד בביתו והיו מלכי האומות באין ורואין אותן ואומרים זה לזה אתה סבור שהוא יכול לדורכן אין זה אלא ליראנו ודוד שומע ונוטלן ומכתתן לפניהם . ודריכת קשת לשון חית היא וכן חליך נחתו בי : (לו) וענותך תרבני . הגדלת לי מדת ענותנותך : (לז) תרחיב צעדי . כשאדם מדבק רגליו זו בזו הוא נוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצר צעדך (משלי ד׳ י״ב) : קרסולי . עקבי : (מב) ישעו ואין מושיע וגו׳ . הרי זה מקרא מסורס ישעו אל ה׳ ולא ענם ואין מושיע כמו ישעה האדם אל עושהו (ישעיה י״ז ז׳) כמו יפנה ומנחם חברו עם וישע ה׳ אל הבל (בראשית ד׳ ד׳) ופתר בו לשון עתירה ונופל הלשון על המעתיר ועל הנעתר כמו ויעתר יצחק לה׳ ויעתר לו ה׳ (בראשית כ״ה כ״א) אף כאן ישעו ואין מושיע נופל על המתפלל וישע ה׳ נופל על הלשון על מי שמתפללין לפניו : (מג) ארקעם. ארמסם ורכבם

רלבג

אמר בספר תהלים תמורת זה האל המאזרני חיל : ויתר תמי׳ דרכי . ר״ל כל כך מהר להגיע אלי הטוב עד שהוא כאלו יתר ויקפץ דרכו אל המקום היותר שלם ותמים וזה מבואר שכן היו הצלחותיו עם רודפיו כמו שמצאנו בשאול ואבשלום ולזה אמר משוה רגלי קלות לרוץ כאילות ועם קלות המרוץ ההוא יעמידני על הצלחות רוממותי : (לה) ונחת קשת זרועותי . ר״ל והוריד קשת נחושה כל אחד מזרועותי ואף על פי שהיתה הקשת ההיא חזקה וקשה מאד להכפף כאילו היא מנחושה שהוא הברזל היותר קשה וענין ההורדה בקשת היא הורדת ראשי הקשת בכפיפתו כדי לירות בו חצים או יהיה חסר יתר או יהי׳ הרצון והוריד יתר קשת נחושה כל אחד מזרועותי וענין היתר היא שיורידוהו אל המקום מהקשת הראוי לירות משם החצים : (מב) ישעו ואין מושיע . ר״ל יפנו אל השי״ת שיושיעם ואין מושיע

פי׳ רבי ישעיה

(לג) ויתר תמים דרכי . כמו לנתר בהם שהוא מקפץ לפני דרכי לרוץ כשהייתי בורח מפני שאול : (לה) ונחת קשת נחושה . לשון דריכת הקשת הוא . ודומה לו חליך נחתו בי כלומר נדרכו בי ובא הקשת זכר ונקבה : (לו) וענותך תרבני . כמו וענותך ונעלה הוי״ו כמו ועולתה קפצה פיה שהוא כמו ועולתה ויש לפרשו כמו קול ענות גבורה : (מ) ותזרני חיל . נעלם האל״ף וגם נפל הדגש מן הזיי״ן ובא׳ תנועת האל״ף בתיי״ו והיה משפטו ותאזרני : (מא) תתה לי עורף . נפל הנו״ן ואין לו דומה שיפול פ״ה הפעל בלשון עבר : (מב) ישעו . כמו ישעה האדם אל עושיהו וסיפיה של פסוק מפרש ראשו : (מג) אדקם . בפעל כבד מן דקה הדק : ארקעם . כמו ורקע ברגל על גבי קרקע :

רדק

והדומים לו כתבנו בספר מכלל ופי׳ חיל בזיל כלומר בכח או פירושו כשהייתי בחיל ובצבא היה הוא מעוזי . ופי׳ ויתר שהתיר ופתח דרכי במלחמה ושמהו תמים ושלם שלא נפקד אחד מאנשי במלחמה וכתי׳ דרכו כי דרכי היה דרכו כי בשמו הייתי בא להלחם וכן רגליו שכתוב וקרי רגלי אומר על דרך משל עזרתו והוא מנהג רגליו ע״ד שמה הנחת ה׳ גבוריך : (לד) משוה רגלי. משים כמו שויתי ה׳ לנגדי תמיד ותרגום שם שוי אמר אם הצרכתי לברוח להמלט שם רגלי כאילות ולא השיגוני אויב : ועל במותי יעמידני . ואחר כך במקום שהייתי נמלט שם והם במותי יעמידני שם בטוח : (לה) ונחת . ובספר תהלים ונחתה כי קשת תבונה בלשון זכר ונקבה ורוצה לומר כל כך למד ידי למלחמה עד שאפילו קשת נחושה לא עמדה לפני אלא נשברה בזרועותי ופי׳ נחושה חזקה כנחושה והוא ברזל חזק מאד וכן ואת ארגלים כנחושה ונחתה שרשו חתת והוא נפעל מפעלי הכפל : (לו) וענותך. פי׳ ובענותך תרבני כתרגומו ובמימרך אסגיתני ויהי׳ לדעתי ענותך מן ועניות ואמרת ובספר תהלים וענותך בקריאה הוי״ו מן עקב ענוה יראת ה׳ וענוים ירשו ארץ שהוא ענין חסידות ורוח נמוכה ויהיה וענותך הנכתב הנה כמוהו ואף על פי שנחה הוי״ו ותהיה תי״ו תרבני לנקבה על הענוה שזכר כמו וימינך תסעדני שאמר בתהלי׳ ופי׳ שמתני ענותך לעם רב כי אף על פי שהייתי בעם מעט ואויבי בעם רב אני הייתי מנצח כי ענותך הית׳ עמי כאילו הייתי אני עם רב מהם ויש לפרשו עזרתך ורצונך וכן והכסף יענה את הכל : (לז) תחתני . כמו תחתי ובא בנו״ן יו״ד שלא כמנהג בשמות : קרסולי . כרעי ותרגום אשר לו כרעים דליה קרסולין וי״ת רכובתי והם הברכים : (מ) ותזרני . משפטו ותאזרני כמו ותאזרני שמחה מהבנין הדגוש ולהקל נעלמה האל״ף והועלה תנועתה על התי״ו ופי׳ חיל כח כתרגומו חילא ואדוני אבי ז״ל כתבו מענין הפעיל משרש זרה ופי׳ הזרית לי חיל וכח בכל אברי לעשות מלחמה : (מא) תתה . כמו נתת חסר פ״א הפעל שלא כמנהג בעוברים : (מב) ישעו . ר״ל יביטו כמו ולא ישעו אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות ופירוש יביטו אל ה׳ ולא יושיעם : אל ה׳ ולא ענם. בעבור כי הם רשעים וקוראים אל ה׳ ולבם לא נכון עמו : (מג) אדיקם. כמו וידק לעפר : ארקעם . מענין וירקעו

מצודת דוד

לכבוש עיירות : (לא) תמים דרכו . לגמול לאיש כמפעלו : צרופה . ככסף צרוף מבלי סיג כן אין באמרי הבטחתי דבור בטל : מגן . מחסה כמגן : (לב) כי מי אל . אשר יוכל לעמוד כנגדו ולמחות בידו מלקיים הבטחתו : (לג) מעוזי חיל . מחזק אותי בכח ; ויתר תמים דרכי . מדלג אותי בדרכי להיות תמים מבלי מכשול : (לד) משוה. משים רגלי קלות לרוץ מהר אחר האויב כאילה זו הרצה מהרה : ועל במותי . העמיד אותי על גבהי וגדולתי : (לה) למלחמה . להלחם בטוב וכדרך תכסיסי המלחמה : ונחת . נתת בי כח לשבר קשת נחושה בעת המתחי לירות : (לו) מגן ישעך . ישעך היה לי למגן : וענותך תרבני . הענוה שבך להשגיח בי עשה אותי כאלו הייתי עם רב אף כי היו אנשי מתי מספר נלחתי האויב כאלו היו רבים עמדי : (לז) תרחיב צעדי . הרחבת פסיעתי לבל ימעדו רגלי לפול בארץ : (מ) ותזרני . אזרת אותי כח להלחם ואת שונאי תפיל לכרוע תחתי : (מא) תתה לי עורף . כי ינוסו ויהפכו לי עורף : משנאי . ר״ל וכן משנאי תתה לי עורף והוא כפל ענין במלים כדרך מליצת השיר : ואצמיתם . ר״ל עם כי ינוסו אשיגם ואצמיתם : (מב) ישעו . יפנו אל מלכי האדמה : אל ה׳ . ר״ל לאח״ז יפנו אל ה׳ להתפלל אליו אבל לא יענם : (מג) כעפר . להיות דק כעפר : כטיט חוצות .

מצודת ציון

וקשילה כמו ראה ויתר גוים (חבקוק ג) : (לד) משוה . משים כי וישם ת״א ושוי : במתי . ענין גבוהות : (לה) ונחת . מל׳ חתת ושבירה : (לו) וענתך . מלשון ענוה : תרבני . מלשון רבוי : (לז) צעדי . פסיעותי כמו ויהי כי צעדו (לעיל ו) : מעדו . ענין התלקה והשמטה מן המקום כמו לא תמעד אשוריו (תהלים לז) : קרסולי . תרגום של כרעים הוא קרסולין : (לח) כלותם . מלשון כליון : (לט) ואמחצם . ענין הכאה ופציעה כמו מחץ ראש (שם ק״י) : (מ) ותזרני . מל׳ אזור וחגורה : תכריע . ענין הנפילה על הכרעים : קמי . האויבים הקמים עלי : (מא) תתה . נתת : עורף . הוא אחורי הפנים : ואצמיתם . ענין כריתה כמו אותו אצמית (שם ק״א) : (מב) ישעו . ענין הפנה כמו ולא ישעה אל המזבחות (ישעיה יז) : ענם . מלשון עניה ותשובה : (מג) ואשחקם . ענין כתישה כמו ושחקת ממנו הדק (שמות ל׳) : אדקם . מל׳ דק

רדק

וירקעו את פחי הזהב (שמות לט): (מד) מריבי עמי. כמו עמים וכן הרודד עמי תחתי ויתכן לפרש כמשמעו והוא שאול והסומכים אותו: תשמרני לראש גוים. ובספר תהלים תשימני לראש גוים ופירוש תשמרני שמרתני ונתת עיניך בי לטובה עד שהייתי לראש גוים: (מה) יתכחשו לי. מיראתי אותי יכזבו לי ויאמרו לא חטאנו לך: לשמוע אוזן. בספר תהלים לשמוע אוזן והוא שם וכן לשמוע שם כפלם שאור יאור תהום וענין הפסוק כמו בכתוב וישמע דוד שם: ישמעו לי. כענין וסר אל משמעתך ואותי בני נכר שאינם נשמעים לי יבלו מעלה נבל ויחגרו ממסגרותם כלומר שהם נסגרים מפחדם ופי' ויתגרו כמו ויחרגו הפוך כמו שכתוב בספר תהלים והוא ענין תנוע' הפחד מתרגום ומחדרים אימה חרגת מותה וכת"י ויזועון מבירניתהון: (מז) חי ה'. הפסוק הזה דרך הודאה ותהלה הוא כלומר ה' צורי ואלוהי ישעי הוא חי וברוך ורם: (נ) על כן אודך ה' בגוים. שהצלתני מאנשי חמס ורוממתני מאויבי ונתת לי נקמות מהם אודך בגוים לפני כל עם ועם: (נא) מגדול. מגדיל כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו שהוא בספר תהלים בקריא' גם כן הקרי מגדול בחולם והוא תואר והענין אחד: מלכו ומשיחו. על עצמו הוא אומר כמו שהגדיל ישועתי ועשה לי חסדים כן יעשה לי ולזרעי עד עולם: (א) ואלה דברי דוד האחרונים. עוד מלבד השירה אמר דברים אלה שהם דברי שבח והודאה לאל שהקימו למלכות ואמר האחרוני' שהיו אחרונים לכל השירות והמזמורים שאמר כי אחר זה לא הוסיף עליו רוח הקדש וי"ת ואילן פתגמי נבואה וגו': הוקם על. הוקם עליון ומלך: ונעים זמירות ישראל. על הזמירות שעשה בספר תהלים שהיו משוררים ומזמרים הלוים בהם לפני הארון ובבית המקדש וי"ת

רשי

והרבה יש בספר יחזקאל ורקע ברגלך (ו' י"א) ורקעך ברגל (כ"ה ו'): (מד) מריבי עמי. מדואג מאחיתופל ושאול והזיפים: תשמרני לראש גוים. לפגחי לכך. ומדרש אגדה אמר דוד רבונו של עולם הצילני מדינו של ישראל שאם אפכו או ארדה את ישראל בעבודתו אני נענש אלא לראש הפלשתים תשימני ובם יעבדוני עליהם לא אענש: (מב) יתכחשו לי. מחמת יראה יאמרו לי כזבים: לשמוע אוזן ישמעו לי. אפילו שלא בפני יגורו מפני למשמע אזניהם לסור אל משמעתי: (מו) בני נכר יבולו. ילאו לשון ונבלה נבל (ירמיה ח' י"ג) פליספירונים בלעז: ויחגרו. לשון פסחים: ממסגרותם. מקומי יסורי מסגר שאני מייסרן בהם: (מז) חי ה'. העושה לי אלה: (א) ואלה דברי דוד. נבואת דוד אחרונים ומי הם הראשוני' דברי השירה האמורים למעלה אבל בכל שירות ותשבחות שאמר אין נקראים דברים: הוקם על. הוקם למעלה: ונעים זמירות ישראל. אין ישראל

תנ"ך

מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי: מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי: מח הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתֵּנִי: מט וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: נ עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: נא מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

כג א וְאֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד הָאַחֲרֹנִים נְאֻם דָּוִד בֶּן־יִשַׁי וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וּנְעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל:

(מסורה בגליון: ג' סביר' עמים; מגדול ק' ו' מ"ל; ב' דכרי' הספר דירמיה; ג' כ' מ"ל וא' חס' ד'; ל' חס' כ' א' וא' מלא)

תרגום

שׁוּקִין בְּעַמִּית כְּהוֹן רְפַסְתִּינוּן: מד וְתְשֵׁיזְבִנַנִי מִפַּלְגוּת עַמָּא תְּמַנֵּינִי רֵישָׁא לְעַמְמַיָא עַמָּא דְלָא יְדַעִית יִפְלְחוּנַנִי: מה בְּנֵי עַמְמַיָא יִתְכַּדְבוּן לִי לְשְׁמוֹעַ אוּדְן יִשְׁתַּמְעוּן לִי: מו בְּנֵי עַמְמַיָא יְסוּפוּן וִיזוּעוּן מִבִּירְנְיָתְהוֹן: מז בְּכֵן עַל נִיסָא וּפוּרְקָנָא דַעֲבַדְתָּא לְעַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל אוֹדִיאוּ וַאֲמַרוּ קַיָים הוּא יְיָ וּבְרִיךְ תַּקִּיפָא דְמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהִיב לָנָא תְּקוֹף וּפוּרְקָן וּמְרוֹמַם אֱלָהָא תְּקוֹף פּוּרְקָנָנָא: מח אֱלָהָא דַעֲבַד פּוּרְעֲנוּתָא לִי וְתַבַּר עַמְמַיָא דְקַיְמִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּחוֹתָי: מט וּפָרִיק מִסַּנְאַי וְעַל דְקַיְמִין לְאַבְאָשָׁא לִי תִּגַבְּרִינַנִי מִגּוֹג וּמִמַּשְׁרְיַת עַמְמִין חֲטוּפִין דְעִימֵיהּ תְּשֵׁיזְבִינַנִי: נ עַל כֵּן אוֹדֵי קֳדָמָךְ יְיָ בְּעַמְמַיָא וְלִשְׁמָךְ אֵימַר תּוּשְׁבְּחָן: נא מַסְגֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְקָן עִם מַלְכֵּיהּ וְעָבֵד טֵיבוּ לִמְשִׁיחֵיהּ לְדָוִד וּלְזַרְעֵיהּ עַד עָלְמָא: א וְאִלֵּין פִּתְגָמֵי נְבוּאַת דָוִד דְאִתְנַבִּי לְסוֹף עָלְמָא לְיוֹמֵי נֶחָמְתָא דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי אֲמַר דָוִד בַּר יִשַׁי וַאֲמַר גַּבְרָא דְמְרַבָּא לְמַלְכוּ מְשִׁיחָא בְּמֵימַר אֱלָהֵיהּ דְיַעֲקֹב וְתַקִּין לְמִמְנֵי בְּחֵיךְ מְבוּסָם

עמי ג' סבירין עמים וסי' ותפלטני מריבי עמי דשמואל. הרודד עמי תחתי. הייתי שחוק לכל עמי. לשמוע ד' מ"ל וסי' נמסר בסדר בחקתי: וברוך ז' וסי' ונמסר בסדר לך לך: זמרות ד' בקריאה ופים' ונעים זמרות ישראל. מכנף הארץ זמרות שמענו. זמרות היו לי חקיך. נותן זמרות בלילה: וכולהון חס' יו"ד ואחד בזמירות נריע לו:

תולדות אהרן ואלה. מ"ק פז כל הפרשה עקידה שער סו: נאום חוד. שם ע"ג ס: ונעים. (סוכה נה):

רלבג

מושיע: (מג) ארקעם. הוא מענין ורקע ברגלך והרצון בו ארמסם: (מד) ותפלטני מריבי עמי. ר"ל והצלתני מהמריבים עמי כמו שאול ונבל ואחיתופל ואבשלום: תשמרני לראש גוים. פירושו תשמרני להשים אותי לראש גוים ואמר כן כי גוים רבים היו עובדין אותו: (מו) יבולו. ילאו מענין נבול תבול או יהיה מענין הבלוי וההשחת': ויחגרו. ר"ל ויפחדו מהמקום שהם נסגרים בו ר"ל כי מחדרים תהיה להם אימות מות או יהיה הרצון בזה שהם יחגרו כלי מלחמה מהמקום שהם נסתרים בו אך לא יצאו חוץ להלחם לרוב פחדם: (מז) חי ה' וברוך צורי. ר"ל ה' העוזר אותי הוא חי וקיים ומי שהוא תקפי וחזקי הוא ברוך על כל ברכה ותהלה ולזה אין לי לירא שיחדל עזרו ממני והאלהי' שהוא תוקף ישעי הוא רם על כל רמי' ולזה לא אירא שתקצר ידו מלהושיעני: (מט) ומקמי תרוממני. ר"ל שתשימני נשא ורם בממשלה יותר מקמי והנה אמר זה כנגד שאול ואבשלום או כיה הרצון בזה ומקמי תסתירני ותגביהני שלא תחול בי ידם: (נ) אודך ה' בגוים. ר"ל בפרסום לעיני הגוים: (נא) מגדול ישועות מלכו. ר"ל שהוא תוקף ישועות מלכו והוא דוד כמו המגדול שהוא תוקף העיר: (א) הוקם על. כמו הוקם למעל' והוא מעלת כסא המלוכה: ונעים זמירות ישראל. ר"ל שהוא אמר לשיר בנעים שבזמירי

פי' רבי ישעיה

תפלטני מריבי עמי. ממלחמת עמי כמו הריב רב עם בני ישראל: (מו) בני נכר יבולו. שהם נלאים כעלה נבל: ויחגרו ממסגרותם. שאני מסגירם בבית הכלא ותרגם ויחגרו ויזועון וי"ל שנעשים חגרים מכבלי מסגרותם: (א) הוקם על. הוקם למעלה: ונעים זמירות ישראל. שהוא תקן ספר תהלים שהיו משוררים הלוים בדוכן:

מצודת ציון

דק: ארקעם. ענין רדוד ושטיחה כמו וירקעו את פחי הזהב (שם לט): (מד) ותפלטני. ענין הצלה: (מה) יתכחשו. מל' כחש ושקר: (מו) יבולו. ענין כמישה כמו והעלה נבל (ירמיה ח): ויחגרו. מל' חגר ופסח: (מז) צורי. חזקי: (מח) ומוריד. מלשון ירידה: (מט) ומקמי. האויבים הקמים עלי: (נא) מגדול. מל' גדול: כג (א) נאם. מענין אמירה ודבור: הגבר. האיש: על. למעלה וכן מקנס אף על עולה איוב

מצודת דוד

כסיט המושלך בחוצות שעשה אותם דק דק וארד אותם ע"פ האדמה: (מד) מריבי עמי. מאנשי מלחמתי אשר בבני עמי הלוחמים עמדי: תשמרני. שמרתני מיד כולם עד הביאתני להיות ראש: עם לא ידעתי. ר"ל העם אשר כמה מארץ מרחק: (מה) יתכחשו לי. כדרך הירא המתנצל בפני מי אשר ירא ממנו אף בדברי כזב בעבור הפחד: לשמוע אוזן. בעבור כי ישמעו רב כחי ואומץ ידי לזה יהיו נשמעים אלי לכל אשר אצוה: (מו) יבולו. ר"ל יהיו מיוסרים ואבודים: ויחגרו. יהיו חגרים ממה שיהיו סגורים בידי בכבלי ברזל: (מז) חי ה'. ר"ל הלא ה' חי לעולם וכזאת יעשה כל הימים: וברוך צורי. וכן יהיה ה' צורי ברוך לעולם: וירום. כי כשעשה נקמות בעובדי כוכבים הוא מרומם ומנושא: (מח) הנותן נקמות לי. ר"ל המוקם נקמתי: (מט) ומקמי. יותר מן קמי תרומם אותי: (נ) על כן. בעבור החסדים האלה: בגוים. לפרסם חסדך: (נא) מגדול. ר"ל וכן אודך כי אספר לומר דעו אשר ה' מגדול וגו' ר"ל עושה ישועות גדולות למלכו ולא בעבור תשלום גמול כי אם בחסד: ולזרעו. כמו שעשה לדוד כן יעשה לזרעו עד עולם ואף שדוד עצמו אמרו אמר לדוד ולזרעו ולא אמר לי ולזרעי כי כן דרך המקרא וכן וישלח ה' וגו' ואת שמואל (ש"א י"ב) ועם כי שמואל עצמו אמרו לא אמר ואותי: כג (א) ואלה דברי דוד האחרונים. רוצה לומר מה שאמר אחר כל

ישראל משוררים במקדש אלא שירותיו וזמירותיו : (ב) דבר בי . השרה בי רוח קדשו ונדבר בי . וכל לשון נבואה טפל בו לשון דבר כמו הרק אך במשה דבר הלא גם בנו דבר אדבר בו (במדבר י״ב ב׳) וטעמו של דבר לפי שהרוח נכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו : (ג) לי דבר צור ישראל. אלי דבר והוא צור ישראל שהיה מושל באדם בישראל שנקראו אדם שנאמר אדם אתם ואהיה צדיק מושל ויראת אלהים. ורבותינו פירשוהו בלשון אחר אמר דוד אלהי ישראל לי דבר אלי דבר צור ישראל מושל באדם אני ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה. אבל לפי ישוב המקראות הראשון הוא פשוטו של מקרא : (ד) וכאור בוקר יזרח שמש. והבטיחני שתלך גדולתי הלוך וגדל כאור נוגה אשר הולך ואור : בוקר לא עבות. אור שאינו אפל : מנוגה ממטר דשא מארץ. מאיר בוקרי יותר מנוגה הבא ממטר כחום צח עלי אור כשהמטר יורד על הארץ מלאה דשאים והשמש זורח עליו ומבהיק. וכן פתרונו יותר מנוגה הבא ממטר של דשא מארץ : (ה) כי לא כן ביתי עם אל. שיהא בוקרי עבות : כי ברית עולם. התורה אשר שם לי ערוכה בכל ביתי ושמורה : כי כל ישעי וכל חפץ. צרכי ערוכים לפניו וכרי זה

וי״ת ותקין למימני בחיר וגו׳ : (ב) רוח ה׳ דבר בי . הזמירות ברוח הקדש אמרתי אותם אשר דבר בי ומלתי היתה על לשוני באמרי הזמירות כי רוח הקדש עוררה אותי והופיעה הדברים על לשוני ות״י אמר דוד ברוח נבואה דה׳ וגו׳ : (ג) לי דבר. כפל דבר הוא כמנהג הלשון ופירושו אמר לי דבר בעבורי ואמר ודבר לשמואל הנביא שאהיה מושל באדם ומשחני למלך ובלבד שתהיה ממשלתי ביראת אלהים ואהיה צדיק ודעת המתרגם שזאת ממני מלך המשיח שיהיה מושל ביראת אלהים וכן תרגם אותו אמר דוד אלהא דישראל וגו׳ : (ד) וכאור בקר. כאור הבקר כשיזרח השמש כשהולך ואור כן תהיה מלכותי וממשלת בקר שאין בו עכירות אלא בהיר כי בקר שהוא עבות וענן פעם נגה ופעם מטר ואינו טוב אלא להצמיח דשא מן הארץ : (ה) כי לא כן. אבל ביתי אינו כן אלא נוגה בכל עת ובכל זמן כי ברית עולם שם לי שלא תפסוק ותהי׳ ערוכ׳ ושמורה בכל : כי כל ישעי. כל חפץ וכל ישע שלי הוא שלא יהיה

ב רוּחַ יְהוָה דִּבֶּר־בִּי וּמִלָּתוֹ עַל־לְשׁוֹנִי׃ ג אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דִבֶּר צוּר יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בָּאָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים׃ ד וּכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח־שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מִנֹּגַהּ מִמָּטָר דֶּשֶׁא מֵאָרֶץ׃ ה כִּי־לֹא־כֵן בֵּיתִי עִם־אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה כִּי־כָל־יִשְׁעִי וְכָל־חֵפֶץ

ס. ל׳ · כ״ס · ס׳ מ״ע · ג׳. ל׳. ל׳ · ל׳ · י״ט · ז׳ דגשים ל׳ וחס׳

תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ דְּיִשְׂרָאֵל׃ ב אֲמַר דָּוִד בְּרוּחַ נְבוּאָה דַּיְיָ אֲנָא מְמַלֵּיל אִלֵּין וּפִתְגָמֵי קוּדְשֵׁיהּ בְּפוּמִי אֲנָא סָדַר׃ ג אֲמַר דָּוִד אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל עֲלַי מַלֵּיל תַּקִּיפָא דְּיִשְׂרָאֵל דְּשַׁלִּיט בִּבְנֵי אֱנָשָׁא קוּשְׁטָא דָּאִין אֲמַר לְמַנָּאָה לִי מַלְכָּא דְּהוּא מְשִׁיחָא דַּעֲתִיד דִּיקוּם וְיִשְׁלוֹט בִּדְחַלְתָּא דַּיְיָ׃ ד טוּבֵיכוֹן צַדִּיקַיָּא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין דְּאַתּוּן עֲתִידִין לְאַנְהָרָא כְּזִיהוֹר יְקָרֵיהּ כִּנְהוֹר צַפְרָא דְּאָזֵיל וְתַקֵּין וּכְשִׁימְשָׁא דַּעֲתִיד לְאַנְהָרָא כְּזִיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה אַרְבְּעִין וּתְלָתָא כִּנְהוֹר שִׁבְעַת כּוֹכְבַיָּא שִׁבְעַת יוֹמַיָּא יַתִּיר מִכְּדֵין וְתִתְרַבּוּן וְיֵיטַב לְכוֹן דַּהֲוֵיתוּן מְחַמְּדִין לִשְׁנֵי נֶחָמְתָא דְּאַתְיָן הָא כְּאִכָּרָא דִּמְסוֹבַר בִּשְׁנֵי בַצּוֹרְתָּא דְּיֵיחוֹת מִיטְרָא עַל אַרְעָא׃ ה אֲמַר דָּוִד יַתִּירָא מִכְּבֵין בֵּיתִי קֳדָם אֵל אֲרֵי קְיָם עָלַם קַיֵּים לִי לְמֶהֱוֵי מַלְכוּתִי קַיָּימָא כְּמָא דְקַיָּימִין סִידְרֵי בְרֵאשִׁית וּנְטִירָא לְעָלְמָא דְאָתֵי אֲרֵי כָּל צָרְכַי וְכָל בָּעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְדִין בְּכֵן כָּל מַלְכוּ לְקַבְלֵיהּ עוֹד לָא

יראת אלהים ג׳ וסי׳ רק אין יראת אלהים במקום הזה. צדיק מושל יראת. ואני לא עשיתי כן מפני :

תולדות אהרן אמר אלהי ישראל. מ״ק שם: וכאור בקר. פסחים ב אשר מקן: ערוכה בכל. ערובין נד :

מצודת ציון

(אוכ לו) : ונעים. ענין עריבות ומתיקות : (ב) ומלתו. ענין דבור כמו כי אין מלה בלשוני (תהלים קלט) : (ד) עבות. עננים : מנוגה. ענין האורה וזריחה : דשא. מאיר : (ה) ערוכה. ענין

רלבג

שבמיני הזמירות והם זמירות ישראל כי הם חוברו שיזמרו בהם ישראל לשי״ת וזה מבואר בזמירות הנזכרות בספר תהלים : (ב) רוח ה׳ דבר בי ומלתו על לשוני . אמר שעניינו באלו הזמירות הנעימות שחבר היה שרוח השי״ת דבר בו ובמה שנאצל עליו מרוח הקדש היה דבר השם יתעלה על לשונו להגיד אלו הזמירות ולחברם בספר : (ג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל . ר״ל כי בעבורי אמר השי״ת ודבר שאהיה מושל באדם היותר נבחר . והוא ישראל מפני היותי צדיק מושל ביראת אלהים ר״ל שכל הנהגתי וממשלתי הוא ביראת אלהים ולזה זכיתי לזאת המעלה : (ד) וכאור בקר יזרח שמש . ר״ל שזריחת ממשלתי וצמחת מלכותי הוא כמו זריחת אור בקר שיזרח שמש אחריה שיהיה אז האור נוסף וכן ילכה לומר שהצלחתו במלוכה תתחזק תמיד כמו הענין באור הבקר אשר אין התפשטותו מהעבים והעננים שיזרח אורם מנגה שיתחדש ממטר יורד על דשא מארץ והוא הקשת כי זה האור יהיה הולך וחסר אך הוא כאור בקר שיזרח שמש אחריו ובזה רמז דוד אל שתצמח מלוכה ממנו יחסה אל מלכותו יתם אור השמש אל אור הסתר והוא מלכות משיח בן דוד שתגדל מלכותו ונשא וגבה מאד אז יהיה הרצון בזה כאור בקר שיזרח בו השמש אשר הוא מתחמי׳ הקיום והוא האור הסל׳ כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים כי אז יהיה האור מגיע מהעבים אשר הם מהירי ההפסד ולא יהיה הבקר ההוא מנגה שיצמח ממטר ויולד ממנו כמו הענין בברק שיצא בחשך תכף ולא כמו דשא מארץ אשר בבקר יציץ וצמח ובערב ימולל ויבש : (ה) כי לא כי ביתי עם אל . ר״ל שיסיר מלכותו תכף כמו הענין במלכות שאול : ערוכה בכל ושמורה . ר״ל ממשלתי ערוכה בכל הזמן ושמורה לזרעי אע״פ שתסור מהם בקצת העתים : כי כל ישעי וכל חפץ כי

פי׳ רבי ישעיה

(ב) רוח ה׳ דבר בי . בא להודיע כי ספר תהלים שתקן הכל היה ברוח הקדש : (ג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל . כפל הדברים . וזה לי הוא כמו עלי ואמר לי שאהיה מושל באדם על ישראל כי אהיה צדיק מושל ביראת אלהים . בעבור זה בחרתיך להיות מושל על ישראל : (ד) וכאור בקר יזרח שמש . כך היתה מלכותי הולכת ומתחזקת כמו אור הבוקר הזורח שהולך אורו ומתגבר ובאותו הבוקר שאין בו עבות : מנוגה ממטר דשא מארץ . פירוש מנוגה השמש ומן המטר יצמח הדשא מן הארץ . שכשממטיר ואחרי כן יזרח השמש אז יתגדלו כל הצמחים ודומה מלכותו לאור השמש הבא אחר המטר שהמטיר בלילה ובבקר יזרח השמש שאותה הזריחה מחיה את העולם : (ה) כי לא כן ביתי עם אל . שידמה לבוקר שיש בו עבות השמים חוזר ומאפיל מן העבות כך תהיה מלכותי קיימת : ערוכה . כמו כל הנביאים ושמורה היא מלכותו מאתי : כי כל ישעי . אם אני צריך : וכל חפץ . לפי כשלא יצמיח ויעלה בלבי הוא מוכן מאתו שכל הצלחותי הם סדורה לפניו ומתוקנות ומזומנות לעשות לי :

מצודת דוד

כל המעשים והשירים אשר שר לה׳ ומשם ואילך לא דבר עוד ברוח הקודש : נאם דוד בן ישי . ר״ל וזה דברו נאם דוד וגו׳ ר״ל זה הדבר דברתי עוד הייתי דוד בן ישי רועה צאן בשפל המדרגה : ונאם הגבר . וזה בעצמי דברי עתה אף כי אני הגבר אשר הוקם למעלה להיות משיח אלהי יעקב למלוך בישראל ולהיות מנעים זמירות ישראל ר״ל לסדר זמירות נעימות לישראל לשורר בבית ה׳ וכאומר אחר כל הגדולה הזאת לא נשתנית דעתי מאשר היתה מאז : (ב) רוח ה׳ . ר״ל הדבר אשר אדבר מאז ועד עתה לא מחכמה באה לי אך רוח ה׳ דבר בי ומלתו וגו׳ והוא כפל ענין במ״ש ובא לחזק הדבר : (ג) אמר אלהי ישראל . ר״ל וזהו דברי אשר אלהי ישראל אמר וכאילו דבר לי ליחד אלי הדבור ר״ל מיד ה׳ הופיע אלי להשכיל הדבר הזה : מושל באדם צדיק. כאשר יועמד צדיק למשול בבני אדם אז ימשול יראת אלהים כי כל ממשלתו להכריח העם על היראה א״כ היא המושלת והמתגברת : (ד) וכאור בוקר . ר״ל המושל כזה הוא סיבה להמשיל היראה כמו אור הבוקר המאיר בשחר המזרח אשר הוא סיבה ידוע לשיזרח אחריו השמש אבל כשאור הבקר לא יהיה מעונן בעבים כי כשיהיה מעונן אין אור הבוקר סיבה ידוע לזריחת השמש כי לא יהיה נראה כי הענן יכסנו : מנוגה ממטר . כמו מנוגה השמש וממטר השמים אשר מכניסם יחד באה הסיבה להצמיח דשא מן הארץ וכי הדבר במושלים כאלה כי אף אשר אור הבוקר היא סיבה ידוע לזריחת השמש אין זו סיבה לשיתמיד בזריחתו כי יבוא הענן ויכסנו כן צדיק המושל לא ימשול היראה כ״א בעוד ימשול הוא ולא בסור ממנו הממשלה אף לא אחרי מותו וכמו שנוגה השמש ומטר השמים המה יחד סיבה להצמיח דשא ולא זה בלא זה כן צדיק אחד מושל לא יוכל להמשיל היראה אם המושל חבירו עומד נגדו ומוחה בידו: (ה) כי לא כן ביתי . אלא ממשלת בית מלכותי לא כן היא עם הממשלת יראת האל : כי ברית עולם שם לי . ממשלת המלוכה שם לי לבדו וברית עולם היא: ערוכה בכל . ר״ל הכל תלוי בה על היותה מלוכה ונתנה ביד אחד ואינה כממשלת מושלים שאין הכח ביד האחד כאשר חבירו עומד נגדו אשר ידמה לנוגה השמש ומטר השמים שאין הכח ביד אחד זולת חבירו להצמיח הדשא : ושמורה . גם במלוכה

רדק

ישי' כלומר השדה אשר ייבש אבל ישעי לא יפסק לעולם וי"ת שני הפסוקים האלה כן וכאור בקר טוביכון דצדיקיא וגו' כבעמוד : (ו) ובליעל . אבל הרשעים יהיו כקוץ מונד כמו הקוץ שמניד אותו ומשליכו כל מוצאו כן הם כי הם מכאובים לנוגע בהם ולא יקחו אותם ביד אבל משליכים אותם ברגלי' או כדבר אחר : (ז) ואיש יגע . ואם יגע אדם בהם במקום שצומחים ימלא ברזל ר"ל יקח ברזל לכרות אותם ואמר ימלא כנגד המשל שהוא על הרשעי' ולא יקרב אדם להם אלא אם ימלא כלי ברזל כלומר שילבש שריון שלא יוכלו להרע לו או פירוש ימלא יכרת כמו בלא יומו תמלא ופירושו יכרת הקוץ בברזל כלומר אם ירצה אדם לנגעת בהם צריך שיכרתנו בברזל או בעץ חנית מרחוק או ישרפו אותם במקום שבתם כלומר במקום שהם צומחים כן הרשעים צריך שישתדל האדם לכלותם בעצמו אם יוכל או על ידי אחרים כמו שעושים לקוץ עם החנית או יתפלל עליהם שיכלו ויסופו במקומם כמו לקוצים שישרפו' בשבת וי"ת אלו שני הפסוקים כן ורשיעיא עבדי חטאה דמן לכובין וגו' ואיש יגע ואף כל אנש דמשרי למיקרב בחובין אזלין וגו' כבעמוד : יוסף

רשי

זה מקרא קצר : כי לא יצמיח . עוד למלך אחר מלכותי . דבר אחר כי ברית עולם שם לביתי להיות מלכותי קיימת והברית ערוכה בכל בפי כל הנביאים : (ו) כקוץ מונד . קרדיין בלע"ז שבקטנותו רך נע ונד וסופו מתקשה עד אשר לא ביד יקחוהו: (ז) ואיש יגע בהם ימלא . צריך שילבש את בשרו ברזל וימלא ידו בכלי זיין לקצצו : ובאש שרוף ישרפו בשבת . ואין שם תקנה אלא שריפה ולשבת ולהתחמם כנגדם כך הרשעים אין להם תקנה אלא שריפה בגיהנם : בשבת . הקב"ה יושב על כסא הדין

כי לא יצמיח : ו ובליעל כקוץ מנד כלהם כי לא ביד יקחו : ז ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת :

תתקיים : ורשיעיא עבדי חטאה דמן לכובין דבמפקתהון רכיכין למקטף וכד אנש חיים עליהון ושביק להון אזלין ותקפין עד דלית אפשר למקרב להון ביד : ואף כל אנש דמשרי למיקרב בחובין אזלין ותקפין עלוהי עד דחפין ליה כלבוש דפרזלא דלא יכלין ליה באעי מורניין ורומחין בכן לית פורענותהון ביד אנש אלהין באשתא עתידין לאתוקדא יתוקדון באתגלאה בית דינא רבא

פי' רבי' ישעיה

(ו) ובליעל כקוץ מונד כולהם . סקת אין מניחין אותו כי אין לו תועלת להוציא פירות ולא לגדל עלים ומים מנידים אותו ותולשים אותו כך הרשעים אין להם מעמד וכה"א שלכולהם יתירה ואותם הקוצים מכאיבים שלא יתלשו אותם בידים לא בכלי ברזל ואין להם תקנה אלא לגורפם בישיבת בני ביתו להתחמם לאורן כך הם דומים הרשעים וכן יהיה סופן:

רלבג

כי לא יצמיח . ר"ל שהיא ערוכה בכל כי ימצא לישראל כל ישע וכל חפץ כי זה יהיה בעת לכתם בדרכי התורה ואולם כאשר לא יצמיח זרעם לתת פריו וזהו בסורם מאחרי השי"ת אז היא שמור' כי לא יתכן שתהיה להם המלוכה : (ו) ובליעל כקוץ מונד כלהם . ואולם הרשעים כשיקחו הממשלה הם כלם כקוץ מונד שיזיק אנה ואנה למתקרבים אליו ויכנס בקוליו כי לא יקחו האנשים ביד את הקוצים כי יזיקו בהם והמשילם עוד לקוץ שאינו עושה פרי וכאילו רמז בזה אל מלכות ירבעם וחבריו : (ז) ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית . ר"ל כי כאשר יגע ברשעים ויקרב אליהם ימלא כל גופו ממכות הברזל : ועץ חנית . ר"ל שאחר הכנס בגופו ברזל החנית יכנס העץ : ובאש שרוף ישרפו בשבת . ר"ל כי בהשבת הממלכה מהם יכלו הם וזרעם בכליון חרוץ כמו שנתבאר מענין ירבעם והדומים לו כי בעת שסבתה הממלכה מהם לא השאירו להם נין ושאר : ביאור הדברים אמר שכבר דבר לה' את דברי השירה הזאת לתת לו שבח והודאה ביום אשר נתבאר לו כי הציל ה' אותו ננכף כל אויביו הרודפים אותו כמו גלית הפלשתי ואכיש מלך גת העמלקים אשר פשטו אל צקלג ואיש בשת והפלשתים שבאו להלחם עמו וחנון בן נחש והדרעזר ואבשלום ואחיתופל ושבע בן בכרי וישבי בנוב והציל אותו גם כן מכף שאול והוא שקול כנגד כלם כי שאול רדף את דוד והוא מלך ודוד היה עבדו ולזה היה תכלית הפלי' לתוקף יד שאול על דוד איך נצל מידו . ויאמר הנה ה' לי סלעי ומצודתי ומציל לא יצטרך לי תוקף אחר ולא עוזרי כח וחיל אחר באלו הצרות אשר נצלתי מהם הנה הוא מנהיג החוזק והתוקף שלי ומאתו הוא נאצל מפני השגחתו בי . הנה בו אחסה ואסתר בסתר אהלו מכל הרעות הנכונות לבא עלי כי הוא לי למגן להגן עלי מכל דבר הרעות אשר יבואני להזיק והוא תוקף ישעי . כי מאתו יסודרו כלי' להפחיד הקמים עלי שלא יזיקוני כמו שידחה הבעל חי בקרניו החיה הבאה לטרפו . הנה הוא בית החוזק שלי והמנוס שאנוס להמלט מכל הקמים עלי והוא מושיע אותי מאנשי חמס הרודפים אותי על לא חמס בכפי כי הענין כמו הענין בשאול ובאבשלום והדומים בזה והנה אלו התשועות אשר הושיעני השי"ת מאויבי יביעו לי באמצעות תשועה שלמה שאתפלל לשי"ת אחר שספרתי מתהלותיו הנוראות המיישירות אל השגתו יתברך הנה בעת שסבו אלי רעות נפלאות מביאות אל מות וביעתוני אימות מות הנה בעת ההיא אשר ראיתי כי צר לי והייתי בזה הפחד הנפלא אז השתדלתי לקרות שם ה' המורה על מציאותו ביותר על מה שאפשר . ובדבקי בו בזה האופן התפללתי אליו והוא שומע תכף קול תפלתי מהיכל מעלתו אשר הוא בתכלית הרוחק ממדרגת האדם והנה שם עלתה שועתי באזניו להתפלל להשתדל בהללתי . והנה מרוב חרון אף השם על אויבי הרעים עולמו כאילו נולד מאף השי"ת אשר בבטן הארץ יתחדש ממנו הרעש וירעשו חלקי הארץ וגם יסודות ההרים הגבוהים יתנועעו וירעשו .

ואמר ממשל כי מרוב הכעס עלה עשן באף השי"ת ותצא אש מפיו תאכל אויביו ותשחיתי עד שלחוזק האש ההוא בערו ממנו גחלים . והנה היה זה המשל להעיד על הפלגת הרע שחדש השי"ת כדי שיפלו אויבי דוד במהירות וזה שכבר סבב השי"ת שינגפו ישראל במלחמה ומתו עמהם שאול ובניו וכן הענין במיתת אבשלום ובכלל הנה כשנחקור בספורי הקורות שקרו לדוד ימצא פלא עצום בסבות אשר נהם השי"ת הכי הרע לאויבי דוד בא ההמלט לדוד . ואמר כי לרוב השגחת השם על דוד כאילו ירד מן השמים ודרך על הארץ ושלח מלאכו בקלות כאילו התעופף . ושת סביב דוד ענן וחשך להסך עליו ולהסתר שם מאויביו וכאילו היה זה משל אל מה שסבב השי"ת כשרדף שאול אחרי דוד שלא יכול למצאו וכאשר מצא אותו והיה קרוב אל שיתפש דוד סבב השי"ת שבא מלאך אל שאול כי פשטו פלשתים על הארץ והוכרח לעזוב דוד . ואמר כי מהענן בעצמו שחדש השי"ת ע"י מלאכו להסתיר דוד ולמלטו מאויביו ממנו יצא ברק בערו ממנו גחלי אש והם הלפידים היורדים מהענן אשר נעצר בו איד קיטורי וממנו נתחדשו רעמים שנתחדשו לאויביו מהדב' בעיניו אשר חודש להציל דוד . והנה בזה האופן כאילו נבקעה הארץ מרוב הרעש שנתחדש בגערת ה' מנשמת רוח אפו . ונראה מעמקים ונגלו מוסדות תבל כמו שימצא הענין בעתות הרעש שתבקע הארץ ויראו המקומות השפלים מהארץ ויראו שם נהרות גדולים נתחדשו ממה שהיה באיד שחדש הרעש מהטבע המימיי . והנה קרא המים ההם ים כי ענינם דומה במליחות למי הים מפני רבוי השריפה שנתחדש' שם כי הוא ג"כ הסבה במליחות מי הים כמו שנתבאר בטבעיות והנה אפשר שאמ' זה להפלגת הסרת ענין אויביו במהירות כמו הענין בארץ הנבקעת מפני הרעש כי יתהפך המקום הגבוה להיות למטה ולזה קרא ענין חמאת סדום הפכה אמר כמהפכת סדום ועמרה ואפשר עם זה שרמז בזה להגלות בקלות ובמהירות דבר הנעלם מהאנשים מהצלחת דוד וכאשר השלים זה המשל אמר זה הענין בדברים יותר מבוארים ואמר הנה השי"ת ישלח מלאכי ויקחני וינהגני וימשוך אותם מימי הרעות אשר חשבו אויבי להטביע אותי בהם . ובזה האופן יצילני השי"ת מאויבי שהיה חזק ועז ביחס אלי בתכלית נפלא והוא שאול כי הוא היה מלך ואני הייתי עבדו ובכלל הנה יצילני בזה האופן מכל שונאי כאשר חזקו ממני . הנה אויבי מקדמים אותי רע ביום אידי כי חשבו שאז היא עת רעה וישיגו מבוקש' . והנה אז היה השי"ת למשען לי בדרך שלא נפלתי בידם ואחשב שזה היה משל על הזיפיי' שהודיעו לשאול כי דוד מסתתר עמהם במערה ועל מה שיעץ אחיתופל לרדוף אחר דוד בלילה להמיתו והנה השי"ת הוציא אותי למרחב מהצרה שהייתי בה ומלט אותי מיד אויבי כי חפץ בי להיות מלך על ישראל ונתן לי גמול כצדקתי והשיב לי כבור ידי שבררו התכונות המשובחות והנה אמר זה להעיר כי בכל עת היה רודף הדרכים המשובחים וזה מבואר מהספורים שבאו בענין דוד וזולתי בחשא

מצודת ציון

ענין סדור: חפץ . רצון : (ו) מנד . מל' נדידה : כלהם . מל' כל : (ז) בשבת . ענין בטול כמו

מצודת דוד

המלוכה הלא היא שמורה לי ולזרעי מדור לדור ואינה כממשלת שאר מושל אשר עמו תמות או בחייו תוסר ומעשיו בפלים אשר ידמה לאור הבוקר שהיא סיבה ידוע לזריחת השמש ובואה הענן יכסהו : כי כל ישעי . כי כל הישע הבאה היא ישעי כי על ידי או ע"י זרעי תבוא וכמו כן על ידינו תבוא כל חפץ כי לא יצמיח מי למלכות מבלעדינו : (ו) ובליעל . אבל בית בליעל כירבעם וחבריו כולם יהיו כקוץ מונד ר"ל כמו הקוץ המונח ברגלי אדם אשר מנידים אותו ממקום למקום בדרך מהלכם: כי לא ביד יקחו . כי בעבור החדודים הבולטים בו א"א לקחתו ביד לסלקו מן הדרך אל מקום מיוחד ולזה בע"כ הוא מונח ברגלי אדם ומנידים אותו ממקום למקום ולא יונח זמן רב במקום אחד וכ"כ לא תעמוד בית בליעל על זמן רב : (ז) ואיש יגע בהם . ר"ל אולם בית הבליעל לא תהיה דומה להקוץ הזה אשר לא תגע בו יד איש כי בהם יגע איש לרעה בחרב ובחנית והגוף של כל אחד מהם יהיה מלא מברזל החניתות וגם עץ הנצב תבוא בו אחר להכב החנית : תבלא

רדק

(ח) יושב בשבת. דעת המתרגם וכן דעת רז"ל כי זה הספור על דוד ר"ל אלה שמות הגבורים אשר לדוד שהיה יושב בשבת וכו' אלה שמות גבורותיו של דוד ויו"ת כך אלין שמהת גיבריא וגו' והם ז"ל פי' יושב בשבת שהיה יושב בישיבה של תורה : ראש השלשי . ראש לג' האבות : עדינו העצני . בשעה שהיה עוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שהיה יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי על יואב אמר זה הפסוק שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנאמר תחכמוני ראש השלישי ולפי הפשט נראה כי גבור אחד היה מגבורי דוד וראש גבורי דוד היה ושמו עדינו העצני וספר עליו שהיה חכם מוסף על גבורתו והיה יושב בשבת סנהדרין וחכמי ישראל והיה ראש להם וזהו שאמר ראש השלישי והוא כמו השלישי' וכן לכרי ולרצים כמו לכרים ושלישים הוא לשון גדולה גדולים ונכבדים כמו השליש אשר למלך ומבחר שלישיו ותחכמוני שם תואר מן חכמה וספר מגבורותיו על שמנה מאות חלל ר"ל שהיה על שמונה מאות חלל כלומר שהרג שמונה מאות אנשים במלחמה אחת וזהו בפעם אחת ובדברי הימים קורא אותו ישבעם ר"ל שהיה יושב בראש העם וענין א' הוא עם מה שכתוב כאן יושב בשבת ומה שאמר הנה על שמנה מאות חלל ושם אומר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל שני מלחמות היו באחת הרג שמנה מאות ובאחרי' שלש מאות ומה שאמר הנה תחכמוני ושם בן חכמוני כן שנאמר שם

רשי

הדין : (ח) אשר לדוד יושב בשבת . יושב בשבת סנהדרין והיה תחכמוני והוא ראש השלישי אב בנוי בחכמה ובגבורה בג' דברים הללו הוא ראש כמו שנאמר ונבון דבר ואיש תואר וגבור חיל (שמואל א' פי"ז י"ח) : עדינו העצני . כשעוסק בתורה כורך ומקשר עצמו כתולעת כמו מעדנות כימה

מקרא ותרגום

ח אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד יֹשֵׁב בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלִשִׁי הוּא עֲדִינוֹ הָעֶצְנוֹ עַל־שְׁמֹנֶה מֵאוֹת חָלָל בְּפַעַם אֶחָד׃

ז' ר"ס כנגי' · ל' וחס' · ל' וחס' · העצני ק'

לְמֵתַב עַל כּוּרְסֵי דִּינָא קֳדָם יָת עַלְמָא׃ ח אִלֵּין שְׁמָהַת גִּבָּרַיָּא דַּהֲווֹ עִם דָּוִד גַּבְרָא רֵישׁ מַשִּׁרְיָתָא יָתֵיב עַל כּוּרְסֵי דִּינָא וְכָל נְבִיאַיָּא וְסָבַיָּא מַקְּפִין לֵיהּ מְשִׁיחַ בִּמְשַׁח קוּדְשָׁא בְּחִיר וּמְפַנְקְשַׁפִּיר בְּרֵיוֵיהּ וְיָאֵי בְחֶזְוֵיהּ חַכִּים בְּחוּכְמְתָא וְסוּכְלְתָנוּ בְעֵצָה גִּבַּר בִּגְבוּרְתָא רֵישׁ גַּבְרַיָּא הוּא מִתְקַן כִּמְנִי וְיָנֵאנְפַק בִּפְוּסְקְלָאוּנְצַח בִּקְרָבָא וּמִתְחַב עַל דִּימוּרְנִיתֵיהּ תְּמְנֵי

תולדות אהרן שמות הגבורים . פ"ק עז : ראש השלישי . שם : יושב בשבת (מכות לא) :

פי' רבי ישעיה

(ח) יושב בשבת . שהיה מיושבי סנהדרין : תחכמוני . שהיה חכם מכולם : ראש השלשי . חסר מ"ם כמו כרודף עמי תחתי . והרבה ימצאו שהם חסירות . והיה ראש לכל השלישים והממונים שהיו לדוד : על שמונה מאות חלל בפעם אחת . כ שהיה נכנס במלחמה לא היה יוצא עד שיהרוג שמונה מאות חלל וזהו בפעם אחת :

רלבג

בחטאו אשת אוריה . והנה היתה לי הטובה הזאת מאת הש"י לפי ששמרתי דרכי ה' והלכתי אחרי מצותיו ולא הרשעתי לנטות מדרכי הש"י כי כל משפטי הש"י והם משפטי התורה שויתי תמיד לנגדי לזכור אותם כדי שאתנהג בהם וכן העמין בחוקותיו כדי שלא אסור מדרכי התורה כלל ואהיה שלם בלבי לש"י כי כל מגמתי היתה לפנות אליו וזה הנה פעמים רבות שנשמרתי מעוני אשר הביאתני להשתוקק אליו רתיחת טבעי . והנה השיב ה' לי כצדקתי וכנקיון לבבי לפי מה שידע הש"י ממני וזה היה בעת שענשני על החטא שחטאתי כי לא הפליג מאד בענשי להגלות אליו טוב לבבי והפליג בעונש שאול להגלות אליו רוע לבבו ואף על פי שהיה חטאי יותר עצום לפי הנראה מחטא שאול והנה יורה על טוב לב דוד כי הוא לא הסכים בהריגת אחד משונאיו ואף על פי שנפלו בידיו כמו הענין בשאול ואבנר ואבשלום ושמעי בן גרא אבל היה חומל ומרח' כמו שנראה מספור קורותיו והנה ענייני שאול היו בהיפך זה והנה בכלל כשתחקור על כל ספורי קורות דוד וסיפורי כל קורות שאול יתבאר לך ההבדל העצום שהיה בין תכונת דוד ובין תכונת שאול הנה אתה הש"י מתחסד עם חסיד לעשות לו חסד גם אם יחטא לך בהתקל מעשו כמ"ש בדוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות . והנה הולך בתום ובכבדות הלב עם איש תמים וכבד לזאת הסבה ג"כ ואתנם עם איש עקש אתה מביא עליו העונש בדרכים עקלתונים להפליג בענשו על החטא מפני היות לבו מוכן להתנהג בזה המנהג הפחות . והנך מושיע השפלים אעפ"י שהם מהמון העם אשר אזלת יד מהם. ועיניך על רמים להשפילם כשיחטאו לך ואעפ"י שהם מלכים והנה אמר זה מפני שהשם הושיע דוד בעת הזאת מהעם שהיה עבד לשאול והיה אז עיני הש"י להשפיל שאול שהיה מלך בעבור שהגיעה המלוכה לדוד הנה אתה היית נרי ה' להעיר לי בהיותי בליל חשך הצרות ואז הגהת חשכי וזה בעת שהיה דוד נרדף משאול ואבשלום . הנה בעזר שהיה לי ממך שברתי הגדוד הבא אלי ובעזר אלהי דלגתי וקפצתי החומה הנפלאה שהיתה ביני ובין הגדוד ההוא וזה היה רמז אל הגדוד שבא מעמלק לצקלג ושרפו את צקלג באש והנהו לפניהם נשי דוד ואנשיו וטפיו וכל קניניהם כי היה מאת הש"י שסבב שהסרנים לא חפצו בהליכת דוד עמם פן יהיה להם לשטן עד שהוצרך שאכיש מסר דוד שישוב לצקלג וזה היה סבה אל שיכול להשיג הגדוד ההוא כי לולא שלחו אכיש לא היה יכול ללכת שם והנה זאת החומה הגבוה שדלג אז להשיג הגדוד ההוא . הנה דרך האל יתברך ומנהגו בפעלותיו היא בתכלית השלימות ואמרת הש"י בדברי התורה היא צרופה שאין בה סיגים אבל כל ענייה מגיעי' לתועלת נפלא . הנה הש"י מגן הוא לכל החוסים בו להצילם מן הרעות הנכונות לבא עליהם והנה ענין החסו' בו הוא התנהג בדרכי התורה ולזה הקדים לזה אמרו אמרת ה' צרופה כי באמצעות' יהיה הש"י מגן לאדם ותדבק בו השגחתו כמו שהתבאר מדברי התורה כי מי אל מבלעדי ה' שיוכל להיות למגן לכל החוסים בו הנה זה לא ישלם לזולתו מהאמצעים שהם האל יתברך בינו ובין הנמצאות השפלות כי מהם יסודר פעם רע ופעם טוב ולא יוכלו לשנות הסדורם ואולם הש"י לבדו יוכל על זה . ומי הוא גם כן תקיף לעזור לכל הקוראים אליו באופן ראוי מבלעדי הש"י הנה הוא האל אשר הוא מעוזי לתת לי חיל . והוא הנה שקפץ דרכי ודלג אל התכלית השלם הדרוש והנה אמר זה להפלגת מהירות הגעתו לדרכו אל התכלית והנה הוא שמני קל המרוץ כאילות ובזה המהירות והמרוצה העמידני על רוממו' הצלחתי מה שלא היה ראוי להיות כן לפי הנהוג כי המהירות בענינים יהיה טוב העלה ואולם היה כל זה מסודר ממך ולזה היה מגיע בו הטוב בתכלית מה שאפשר . הנה הש"י מפני השגחתו בי למד ידי למלחמה עד שהכבר הוריד יתר קשת חזקה מאוד אל המקום שמשם תהיה יריית החצים כל אחד מזרעותי והנה אמר זה כי בעת שהלך להלחם עם גלית לא רצה לקחת כלי המלחמה כי לא נסה ואחר זה בזולת למוד אחר והרגל היה מצליח מאד במלחמות כמו שנזכר בספורי דברי שאול. והנה אז נתת לי מגן ישעך שהגינות עלי שלא נפלתי ביד גלית הפלשתי . וענותך אותי אז בעת הצרה ההיא תרביני ותגדל מעלתי כי זה היה סבה ששמהו שאול על אנשי המלחמה ושהיה חתן למלך כמו שנזכר בספור דברי שאול ומזה נתגלגלה הצלחתו בהתפרסם לישראל טוב הצלחת דוד במלחמותיו ומזה ג"כ היתה סבה לשמור דוד מנפול ביד שאול כי מיכל אשתו גלתה לו הסוד והצילה אותו . תרחיב צעדי תחתני בברחי מפני שאול כשחשב להכותי בחניתו ביום היותי מנגן לפניו . ולא מעדו קרסולי שאם הייתי נופל מהבהלה והפחד היה הורג אותי ובזה האופן ג"כ נתת לי כח לרדוף אויבי ולהשיגם באופן שאשמידם ולא אשוב עד כלותם וזה היה בימי שאול שהכה דוד מכה רבה בפלשתים ובעת רדפו אחר גדוד עמלק כששרפו צקלג והנה אכלה אותם אז ואכה אותם באופן שלא יקומון ויפלו תחת רגלי ואחר זה כשמלך איש בשת אזרתני חיל למלחמה והכרעת אויבי תחתי כי תמיד היו אז במלחמת בית שאול הולכים ודלים ובית דוד הולך וחזק , ואז נתתי לי אויבי עורף כי אבנר ואנשי איש בשת הפכו עורף במלחמה ואנשי דוד היו הולכים ורודפים אותם בדרך שאכרית משנאי והנה היו פונים אל השם יתברך שיושיעו' ואין מושיע אותם והיו מתפללים אל ה' ולא ענם עד ששחקתי אותם כעפר ארץ וכטיט חוצות שירמסהו ברגל ויכתתו העפר שבו וישברוהו כן אשברם וארמסם . והנה הצלת אותי מהמריבים אתי מעמי כמו איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי תשמרני להשים אותי לראש גוים רבים והם הגוים שנלחתי אותם במלחמה שהיו לי לעבדים עד שעם לא ידעתי יעבדוני וזה שהכבר היו מואב וארם ואדום לעבדים לדוד . בני נכר יכחשו לי מרוב יראתם ממני . לשמע אזן לבד היו שמעים לי לעשות רצוני ואעפ"י שלא ידעו רוממות מעלתי וגודל הצלחתי . הנה בני נכר מרוב יראתם ממני היו נובלים כנבול עלה מגפן כי מת לבם בקרבם מרוב הפחד והנה גם בחדריהם שהיו נסגרים בהם נפלו עליהם אימות מות ממני הנה הש"י העוזר אותי הוא חי וקיים תמיד ותקפי שהוא הש"י הוא ברוך לא יחסר כחו בעת מהעתים כמו הענין כאשר הם שהם תחת מערכות הככבים כי הם ישפיעו פעם טוב ופעם רע ומי שהוא מנהיג הוקף ישעי שהוא הש"י אשר ישעי מסודר ממנו על דרך ההשגחה הפרטית הוא תמיד רם ונשא על כל הנמצאות ולזה אין לי לירא שיסור עזרו ממני בעת מהעתים הנה זה האל הוא

מצודת דוד

ובאש שרף וגו'. בתבערת אש ישרפו בעת יושבת מלכותם . או ר"ל בעבור יושבת זכר למו וכן היה בבית ירבעם ואחאב והדומים להם : (ח) אשר לדוד . כאשר הזקין ותש כחו היו אלה שלשת הגבורים סביב לו לבל יבוא מי ויכנו נפש : יושב בשבת תחכמוני . ר"ל האחד היה יושב עם דוד בישיבת החכמה והיה ראש הגבורים ושמו עדינו העצני (ובד"ה במקום יושב בשבת נאמר ישבעם והיא היא כי ישבעם הוא כאלו אמר יושב בעם ובמקום תחכמוני נאמר שם בן חכמוני והיא היא וכן איש ירושלים הלא נקרא ירושלמי וגם נקרא בן ירושלים ומובן אחד להם) : על שמונה מאות . מוסב למעלה לומר שהיה יושב בישיבת החכמה על אשר היה הורג בפעם אחת

מצודת ציון

כמו פגת נוגע (ישעיה יז) : (ח) השלשי . ענין גבורים ונכבדים כמו ושלשים על כלו (שמות יד)

רדק

שם כמו הים כמו בן היל ר"ל בן חכמה או יהיה שם אביו תחכמוני או חכמוני כי אחד הוא וזהו עדינו היה בנו : העצני . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד : בפעם אחד . כתוב בדל"ת לשון זכר וקרי אחת בתיי"ו לשון נקבה : (ט) אלעזר בן דודו . כך היה שמו וכתי' בר דודו וקרי דודו בוי"ו וכתיב דודי ביו"ד : בן אחחי . ובדברי הימים האחחי אחחי שם משפחה היה לפיכך אמר בן אחחי ואמר האחחי כמו בן קנז הקניזי : בשלשה גבורים . וקרי הגבורים והענין אחד והג' גבורים הם הנזכרים הנה עדינו ואלעזר ושמה בן אגא ור"ל בשלשה כי היה השלישי שהיה עמהם במלחמה זאת עם דוד והוא היה ראש המלחמה הזאת : בחרפם . מבנין פעל הדגוש כי החי"ת מעמדת בגעיא וענינו כמו חרף נפשו למות שענינו גלה וכן בחרפם גלו נפשם לסכנה על דרך וישלך את נפשו מנגד וי"ת כד חסידו פלישתאי דעתו כי בחרפם אומר על פלשתים א"כ תהיה הבי"ת בפלשתים נוספת ולפי הפשט בחרפם אומר על אלה הגבורים שגלו עצמם להלחם בפלשתים שנאספו שם להלחם וישראל עלו מפניהם ואלה שלשת הגבורי' ירדו אליהם ואלעזר התגבר במלחמה זאת יותר מהשנים ועליו אמר הוא קם ויך בפלשתי': (י) והעם ישבו אחריו . אמר ישובו כי כבר נסו מפני פלשתים כמו שאמר ויעלו איש ישראל וכאשר ראו גבורת אלעזר שהיה מכה בפלשתים שבו אחריו : אך לפשט . כלומר לא היו צריכים להכות בפלשתים אלא לפשט את החללים לבד שהי' מכה אלעזר : (יא) ואחריו שמה בן אגא הררי . ת"י שמה בר אגא דמן הרר טורא : לחיה . עיר פרוזות שאין לה חומה והמקום ההוא נקרא אפס דמים כמו שאמר בדברי הימים כי שם היתה מלחמה זאת : מלאה עדשים . ובדברי הימים אמר מלאה שעורים ע מרים

רשי

כימה (איוב ל"ח ל"א) וכשיוצא למלחמה היה קשה כעץ והורג שמונה מאות חלל במלחמה אחת : (ט) בן דודו . כך שמו : בשלשה הגבורים . המעולים שבשגבורים : בחרפם בפלשתים . תקעי כף להלחם בהם ולנצחם : (י) אך לפשט . לחלצא קטיליא לא היה איש נעזרו להרוג אלא כולם פושטים אחריו את החללים : (יא) הררי . מן ההר : לחיה . לגדוד כחיות השדה

מְאָה קְטִילִין בְּזִמְנָא חֲדָא׃ ט וּבָתְרוֹהִי אֶלְעָזָר בַּר דוֹדוֹ בַּר אֲחוֹהִי בִּתְלָתָא גִּבָּרַיָּא עִם דָּוִד כַּד חֲסִידוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְאִתְכְּנִישׁוּ תַמָּן לַאֲגָחָא קְרָבָא וּסְלִיקוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל׃ י הוּא קָם וּקְטַל בִּפְלִשְׁתָּאֵי עַד דְּלָאִית יְדֵיהּ וְאִדְבִּיקַת יְדֵיהּ עִם חַרְבָּא נָעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא וְעַמָּא תַב בָּתְרוֹהִי בְּרַם לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא׃ יא וּבָתְרוֹהִי שַׁמָּה בַּר אָגָא דְּמִן הֲרַר טוּרָא וְאִתְכְּנִישׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי לְחַיְתָא וַהֲוַת תַּמָּן אַחְסָנַת חַקְלָא מַלְיָא טְלוֹפְחִין וְעַמָּא

אחת ק׳ רוו ק׳ דודו ק׳ הגבורים ק׳ יד ז׳ חס׳ ואחריו ק׳ י"ג

בְּפַעַם אֶחָד׃ ט וְאַחֲרָו אֶלְעָזָר בֶּן־דֹּדַי בֶּן־אֲחֹחִי בִּשְׁלֹשָׁה גִבֹּרִים עִם־דָּוִד בְּחָרְפָם בַּפְּלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה וַיַּעֲלוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃ י הוּא קָם וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים עַד׀ כִּי־יָגְעָה יָדוֹ וַתִּדְבַּק יָדוֹ אֶל־הַחֶרֶב וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָעָם יָשֻׁבוּ אַחֲרָיו אַךְ לְפַשֵּׁט׃ יא וְאַחֲרָיו שַׁמָּא בֶן־אָגֵא הָרָרִי וַיֵּאָסְפוּ פְלִשְׁתִּים לַחַיָּה וַתְּהִי־שָׁם חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים

פי׳ רבי ישעיה

(ט) ואחריו אלעזר . פי׳ שני לו היה אלעזר : בן דודו . שם איש והו דודו היה בן אחוחי : בשלשה הגבורים עם דוד . פירוש פעם אחת היה עם שלשה הגבורים שהיו עם דוד : בחרפם בפלשתים . שהיו מחרפים אותם כמו כי חרף מערכות אלהים שנאספו שם למלחמה : ויעלו איש ישראל . גם המה במלחמה כנגדם : (י) והעם ישובו אחריו אך לפשט . שהיה הוא הולך והורג והם מפשיטים אחריו החללים ואחרי זה היה עוד שמה בן אגא : הררי. מן ההר היה : (יא) לחיה . שם מקום . או יש לומר שהוא כמו וחית פלשתים חונה שפתרונו מחנה פלשתים :

גברים חד מן י"ג חס׳ ה׳ בריש תיבותא וקרי׳ וסי׳ שלל ויעט העם אל שלל . גברים ואחריו אלעזר בן דדי כן כתיב . אחד ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל שבכה וכותרות על שני העמדים. מלך ויקח אסא את כל הכסף דמלכים . מלך וישמח כל עם הארץ דמלכים. מלך ויקשר עליו פקח בן רמליהו . עם כה אמר ה׳ הלוך ועמדת בשער . ארץ לקול תתו המון מים קדמא. דבר ויבא ויעש ה׳ כאשר דבר . מלכים וידבר אתו טבות דירמיה . רשע הנפש החטאת היא תמות . עמים צדיק הוא ה׳ כי פיהו מריתי :

תולדות אהרן ותהי שם ב"ק ס (סנהדרין כ) :

רלבג

הוא הנותן נקמות לי מאויבי ומוריד עמי תחת ממשלתי והוא המוציא אותי מאויבי שלא אפול בידם . והנה האל הזה מרומם אותי מקמי' והם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי והצלתני מאיש חמסים והוא שאול ואמר זה כי בהמם היה רודפו ונראה גם כן מעניניו שכבר היה איש חמסים כשיעויין בתכונותיו כמו שזכרנו במה שקדם . על כן אודך ה׳ בגוים לתת לך תודה כמו שגמלתני מהטובות ולשמך אזמר ואשבח . הנה הש"י הוא תוקף ישועות מלכו שהוא דוד והוא עושה חסד למשיחו שנתן המלוכה לדוד ולזרעו כל זמן שיתקיים העולם כמו שיראה הבטחתו בזה על יד נתן הנביא : ואלה דברי דוד האחרונים ר"ל אחר שיימו דבר ספר תהלים בכללה ואחר זכרו דברי השירה בזה המקום חתם דבריו בזה המאמר . נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על כסא המלוכה אשר משחו אלהי יעקב בשמן המשחה על יד נביאו והוא נעים זמירות שחבר אלו הזמירות הערבות הנכללות בספר תהלים שהם זמירות ישראל כי כל הזמירות שישבחו ישראל ישבחו השם ית׳ באלו הזמירות . הנה רוח ה׳ דבר בי בחבר הזמירות ההם ודברו היה על לשוני ומפיו חוברו אלו הזמירות ר"ל שכבר חוברו ברוח הקדש . הנה כבר אמר אלהי יעקב ותקפו שאהיה מושל באדם מפני היותי צדיק ומושל ביראת אלהים והנה זריחת אורי והצלחתי תהיה כאור בקר כעלות השחר שיזרח השמש אחר האור ההוא בדרך שיהיה האור הולך ונוסף כן ממשלתי תחזק׳ תמיד או ירצה בזה שיהי׳ כאור בקר בזריחת השמש שהוא אור שלם ואחר זה מתמיד ונוסף והמשילו לשמש לפי שהוא קיים וכמו זה מלכותו קיים ולזה אמר וכאלו כשמש נגדי כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים שיסתירוהו כמו שהיה הענין במלכות ירבעם וחבריו שלא היה במלכות ההוא אור כלל על דרך האמת והיה האור הנראה מהעבים אשר אין להם קיום כלל ולא יפי׳ גם כן האור ההוא מנגה שתתחדש ההארה ההוא מנגה שיתחדש ממטר כשהיה בענן שילא ממנו המטר איד קיטורי באופן שיברק הברק כי האור ההוא סר תכף וכן היה הענין במלכות שאול שעמדה זמן מועט כמו דשא מארץ שממהר יצמח ומהרה ייבש . הנה לא כן בית מלכותי עם אל כי ברית עולם שם לי להיות המלוכה לי ולזרעי . הנה הברית הזאת סדורה וערוכה בכל אשר תמשך לו הגדולה מזרעי לא תפקד מהם הממשלה כי יהיה לישראל כל ישע וכל חפץ וזה יהי׳ בעת שידבקו בש"י ויתנהגו בדרכי התורה כי לא תקצר יד הש"י מהגיע להם אז כל ישע ואף על פי שמצד ההשגחה הכוללת לא היו ראוים לו כי מצד ההשגחה הפרטית יושיעם בכל עת ויגיע להם כל חפצם והיא שמורה לזרעי אם תפסוק מלוכה לישראל וזה יהי׳ כאשר לא יצמיח ישראל ר"ל בעת שיסורו מאחרי הש"י כי אז לא תתקיים להם מלוכה והש"י ישמרנה לזרעי כי מזרעי יצא מלךימלוך בישראל הוא ובניו כל הימים כמו שהתבאר בזולת זה המקום מדברי הנביאים. ואולם אנשי הרשע כמו ירבעם וחבריו שימלכו ברשע לא ראת אלהיהם כמו הענין במלכותי הנה הם כקוץ מונד כלהם שלא יקחוהו האנשים ביד ליראתם פן תנקב ידם וגם לא יקרב אליו כי מצד תנודתי יבא אל היד ויזיקה כן האיש שיקרב בבני הבליעל ינקב וימלא גופו ברזל החנית והעצאשר הוא תקוע בו כי מרוב השחתו הקרבים אליו לא יספיק לו ההכנס הברזל בגוף אבל יכניס שם אחריו עץ החנית . ובסוף הענין כשתשבת מלכותם שרוף ישרפו ולא ישאר מהם שארית:(ח) יושב בשבת תחכמוני. ידמה שזה היה לשבח עדינו העצני וכן היה הענין בשאר התארים שזכר לו בזה המקום ואחשב שנקרא יושב בשבת תחכמוני כי מרוב אהבתו החכמה היה שובת מכל מלאכה אחרת ומתעסק תמיד בקנין החכמה : ראש השלישי . תארו בזה התאר לפי שהיה ראש באלו השלשה גבורים שזכר תחלה והם עדינו העצני אלעזר בן אחחי שמה בן אגא הררי : (ט) בחרפם בפלשתים . ידמה שהם היו מחרפים בפלשתים להתפאר עליהם שלא יוכלו להם במלחמה כמו שהיה מחרף גלית הפלשתי מערכות ישראל : (י) עד כי יגעה ותדבק בחרב . הנה יגעה ידו מרוב התנוע׳ וההכאות שהכה בפלשתים בתוקף ודבקה בחרב כי סר מהפלגתות

מצודת ציון

(יד) ונפלה מ"ם סרכים וכן לכרי ולרצי (מ"ב יא) ומשפטו לכרים : (ט) בחרפם . מל׳ חרפה ובזיון : ויעלו . נסתלקו כמו כעלות גדיש (איוב ה) : יגעה . מל׳ יגיעה ועייפות : לפשט . ענין הסרת המלבוש : (יא) לחיה . ר"ל לעדה וכן חיתך ישבו בה (תהלים סח) : חלקת .

מצודת דוד

אחת שמונה מאות חלל ואף כי נתייגע בהורגו הרג רב מ"מ חזר לישב בישיבת החכמה על הסריגה וסמוך לה (ובד"ה נאמר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל וגו׳ כי שם משבחו בהגבורה לבד לומר על הריגת שלש מאות חלל וסמוך לה היה עורר את חניתו להלחם עמו כאלו עתה התחיל להלחם וכאן משבחו באהבת החכמה עם הגבורה) : (ט) ואחריו . במעלה : בשלשה הגבורים . ר"ל הוא היה אחד בשלשה הגבורים אשר היו עם דוד בעת חרפם את הפלשתים אשר נאספו שם למלחמה ולא הוזכר במקרא מן המלחמה הזאת ומתי היתה : ויעלו . נסתלקו מלהלחם בהם : (י) עד כי יגעה ידו . מרוב התנועות וההכאות יגעה ידו ונדבקה אל החרב כי סר אז ממנו כח התפשטות היד כדרך המרבה בתנועות ובכאות : והעם ישובו אחר שנסתלקו מלהלחם שבו אחריו אך לפשט מלבושי החללים ולא עזרוהו להכות בהם : (יא) ואחריו . במעלה : לחיה . להיות עדה ומחנה שלימה :

מלאה

וְהָעָם נָס מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים׃ יב וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ־הַחֶלְקָה וַיַּצִּילֶהָ וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה׃ יג וַיֵּרְדוּ שְׁלֹשִׁים מֵהַשְּׁלֹשִׁים רֹאשׁ וַיָּבֹאוּ אֶל־קָצִיר אֶל־דָּוִד אֶל־מְעָרַת עֲדֻלָּם וְחַיַּת פְּלִשְׁתִּים חֹנָה בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ יד וְדָוִד אָז בַּמְּצוּדָה וּמַצַּב פְּלִשְׁתִּים אָז בֵּית לָחֶם׃ טו וַיִּתְאַוֶּה דָוִד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבֹּאר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר׃ טז וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבֹּאר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל־דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַיהוָה׃ יז וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְהוָה

שלשה ק' · ה' כתי' מ"ס בסוף תיבותא ולא ק' · ג' ומס' · ל' · מבור ק' ג' מ"ל אל"ף · מבור ק' · חס' · ג'

אִפַּךְ מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי׃ יב וְאִתְעַתַּד בְּגוֹ אַחְסַנְתָּא וְשֵׁיזְבַהּ וּקְטַל יָת פְּלִשְׁתָּאֵי וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא׃ יג וּנְחַתוּ תְּלָתָא גִּבָּרַיָּא מִגִּבָּרֵי רֵישֵׁי מַשִּׁרְיָתָא וַאֲתוֹ לַחֲצָדָא לְוָת דָּוִד לִמְעָרַת עֲדֻלָּם וּמַשִּׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי שַׁרְיָא בְּמֵישַׁר גִּבָּרַיָּא׃ יד וְדָוִד בְּכֵן בְּחַקְרָא וְאִסְטַרְטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי בְּכֵן בְּבֵית לֶחֶם׃ טו וַחֲמִידַת נַפְשָׁא דְדָוִד וַאֲמַר מַן יַשְׁקִינַנִי מַיָּא מִגּוּבָא דְבֵית לֶחֶם דִּי בְתַרְעָא׃ טז וּבְזָעוּ תְּלָתָא גִּבָּרַיָּא בְּמַשִּׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלוֹ מַיָּא מִגּוּבָא דְבֵית לֶחֶם דִּבְתַרְעָא וּנְסִיבוּ וְאַיְתִיאוּ לְוָת דָּוִד וְלָא אֲבָא לְמִשְׁתֵּיהוֹן וַאֲמַר לְנִסְכָּא יִתְהוֹן קֳדָם יְיָ׃ יז וַאֲמַר חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ מִלְּמֶעְבַּד דָּא

בור ג' כתיב באר וסי' ויתאוה דוד ויאמר . ויבקעו שלשת הגברים במחנה פלשתים . והכה את הארי בתוך : ויאמר י"ז בטעמא בקריאה וסי' קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת . ויאמר מי איפוא הוא הצד ציד . ויאמר הכי קרא שמו יעקב . ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה. וישמע דוד כי מת נבל. את אלהי אשר עשיתי דמיכה . ויאמר שלחני נא כי זבח . ויאמר אליו דוד התורידני אל הגדוד תנינא דפסוק . ויאמר עד אשר אם שאו ערים. ויאמר חלילה לי ה' . ויאמר בא אל בינות לגלגל . ויאמר חזהאל . ואני באתי בית שמעיה . ה' אמר . עבד מלך הכושי אל ירמיהו . וג' בטעמא ואמרת וס' לעבד מלך הכושי . הנבא על אדמת ישראל ואמרת הלא עוד . ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש: תולדות אהרן ויתיצב וכל הענין . שם (שם) :

רש"י

השדה : (יג) מהשלשים ראש . ת"י מגברי רישי משריתא : (יד) ומצב פלשתים אז בית לחם . החיל היה חונה בעמק רפאים ושלחו מצב שלהם לבית לחם : (טו) מי ישקני מים . אמרו רבותינו הוצרך לשאול שאלה מסנהדרין היושבים בשער בית לחם: (טז) ויסך אותם לה'. כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרים שמועה מפיו ומאי ויסך אותם לה' דאמרינהו משמיה דגמרא :

הדס

רלבג

מהאצבעות כח הפשיטה ונשארו כפופים או היה זה מרוב הדם שנאחז ביד והבאור הראשון שוא נראה יותר : אך לפשט . ר"ל לפשט החללים : ויאספו פלשתים לחיה . ר"ל שכבר נאספו לקחת המחיה מהשדה והיא התבואות ומיני קטנית ומה שידמה לזה ממה שהוא מזון : (יג) וירדו שלשה מהשלשי' ראש . ר"ל שכבר ירדו שלשה שהיו ראש מהשלשים גבורים שנזכר אחר זה : וחית פלשתי' . היא עדת פלשתים : (יד) ומצב פלשתים . הם האנשים ההולכי' לפני החיל והם בעלי הכנות : (טז) ויסך אותם לה' . מזה המקום למדנו שכבר ינסכו מים לש"י שאם לא היה נעשה זה במקדש לא היה דוד מנסכם לה' ולפי שלא מצאנו מקום יותר ראוי לזה הנסוך מחג הסוכות וזה לסבות האחת כי

הס"י

פי' רבי ישעיה

(יג) וירדו שלש' מהשלשי' ראש . פירוש אילו שלשה הגבורים שהזכרנו שהיו ראש לכל השלישים גיבורים של דוד : ויבואו אל קציר אל דוד מקרא קצר הוא אל ימי קציר :

רדק

עמרים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה אלא שאספו בתוכה עמרים מהשדות האחרים ואותם העמרים היו מהעדשים ומהשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הנה עדשים ושם אמר שעורים : ויתיצב . ובדברי הימים אמר ויתיצבו ר"ל הוא ואלעזר ואמר הנה ויתיצב כי שמה היה עיקר המלחמה ההיא : (יג) וירדו שלשה . וכתוב שלשים ר"ל הגדולים והגבורים שבשלישים כמו ושלישים על כלו וקרי שלשה כי השלשה היו אלה הגבורים אשר ירדו אל דוד . מהשלשים ראש . מהשלישים שהיו ראשי המחנות וכת"י מגברי רישי משרייתא אבל הוא תרגם שלשים כמו שלשים : ויבואו אל קציר . בעת קציר כאילו אמר בקציר וכן אמר ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כמו ובארון : אל מערת עדולם . ובדברי הימים אמר על הצור אל דוד אל מערת עדולם כי צור חזק וגבוה היה שם והיא המצודה שאמר ודוד אז במצודה וזה הענין היה כשהיה דוד בורח מפני שאול ונמלט אל מערת עדולם ועל המקום ההוא אמר כל ימי היות דוד במצודה : וחית פלשתים . מחנה פלשתים כמו שאומר בדברי הימים ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים וחיה הוא לשון קבוץ ועדה כמו חיתך ישבו בה כמו עדתך : (יד) ומצב פלשתים . ובדברי הימים ונציב פלשתי' ואחד הוא וכת"י ומצב ואסטרטיג כמו שתרגם נציבים בכל מקום וכן תרגם ויצא מצב פלשתים ופי' ומצב ונציב שרי החיל ואמר כי המחנה הגדול היה בעמק רפאים והשרים היו עם קצת החיל בבית לחם : (טו) מי ישקני מים . כמשמעו שהתאוה לאותן המים שהיו יקרים וטובים וימי קציר היו כמו שאומר ובאותן הימים אדם מתאוה למים קרים מפני החום אולי במצודה שהיה שם דוד לא היו שם מים טובים ואחר שהביאו אותם נתחרט על ששמו עצמם שלשת הגבורים האלה בסכנה גדולה בעבור תאותו אל המים : (טז) ולא אבה לשתותם . שהיה חושב בנפשו אילו שתה אותם כאילו שתה דמם כי בנפשותם הביאום : ויסך אותם לה' . כלומר שפכם לארץ לשם ה' כי לא היה שם מזבח . ומה שכתבו רז"ל בענין זה הם דברים של תימה כי חברו שני הענינים האלה כאחד והיו בשני המקומות כי דבר חלקת השדה היה באפס דמים ודבר המים היה במערת עדולם והם פי' מי ישקני מים דרך משל כי המים הם התורה כמו הוי כל צמא לכו למים . ופי' מי ישקני מים הלכה נצרכה לו לשאול מסנהדרין שהיו בבית לחם וזהו שאמר מבאר בית לחם אשר בשער כמו השערה אל הזקנים וההלכה אשר הוצרכה לשאול מהם הוא דבר חלקת השדה מלאה עדשים ושעורים ונחלקו בדבר זה מהם אמרו כי הגדישים משעורים ומעדשים היו מישראל ופלשתים היו טמונים בהם ושאל דוד אם יש לו רשות לשלח אש בגדישים בעבור שישרפו עמם הפלשתים ושלחו לו אסור להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ומהם אמרו כי הגדישים משעורים היו של ישראל והגדישים של עדשים היו של פלשתים ושאל אם יש לו רשות לתת השעורים לפני הבהמות שהיו עמו לאכול וישלם חילופם לבעלי השעורי' מגדישי העדשים ושלחו לו חבול ישיב רשע גזלה ישלם אעפ"י שמשלם נקרא רשע אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ופי' ויתיצב בתוך החלקה ויצילה שלא הניח דוד לשרוף את הגדישים או להאכילם לבהמותיו ופי' ולא אבה דוד לשתותם שלא אמר הלכה זו בשם שלשה אלא כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין דבר שמועה מפיו ומאי ויסך אותם לה' דאמרינהו משמיה דגמרא . ודברים אלה רחוקי' מאד מדרך הפשט כי הפסוקים הם ספור הגבורים אשר לדוד ומספר הגבורות אשר עשה כל אחד מהשלשה הראשונים ומה שעשו שלשת האחרונים בהביאם המי' ולא היה שאלת ההלכה בחלקה ההיא אבל מלחמה גדולה היה עד שנס ישראל מפני פלשתים כמו שאמר הכתוב ושמה התגבר והתיצב בתוך זאת החלקה והצילה שלא שרפו אותה פלשתים ואמר שהכה בפלשתים ואמר ויעש ה' תשועה גדולה אין להבין בכל ה אלא פשט הכתוב כמו שהוא ומהם אמרו כי מ"ש במקום אחר מליאה עדשים שתי שדות היו אחת של שעורים ואחת של עדשים ומהם אמרו כי בשתי שנים הי' זדבר הזה בשנה אחת שהיו בחלקה זאת היתה מלאה עדשים ובשנה האחרת היתה מלאה שעורים ויש מרבותינו ז"ל שפי' דברים אלה כמשמען שנתאוה דוד למים אבל אמרו כי הזמן הזה היה חג הסכות שהיו מנסכין בו המים ובמה עשה דוד שם כי היתר הבמות היה אז ונסך מים אלו בבמה ואמרו למה שלח שלשה אחד היה הורג ואחד היה מפנה ההרוגים ואחד מכנים צלוחית בטהרה ודברי אלה קרובים מן הראשונים וי"ת ויסך אותם לה' ואמר לנסכא יתהון קדם ה' : (יז) חלילה לי ה' . כמו מה' וכן אלחנן בן דודו בית לחם מבית לחם

אנ

מצודת דוד

מלאה עדשים . ובד"ה נאמר שעורים כי באמת זו מלחמה אחרת וזו אחרת בפעם אחר כי כאן נאמר שעמה הגילה ושם נאמר שאלעזר הגילה : (יב) ויצילה . לבל ישרפו אותה : (יג) מהשלשים ראש . כ"א מהשלשה היה ראש מהשלשים הגבורים הנזכרים למטה : אל קציר . כמו בקציר וכן אל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובהארון ור"ל בעת הקציר : מערת עדלם . ובד"ה אמר על הצור כי צור גבוה וחזק היה שם והוא המצודה שאמר למטה : וחית פלשתים . עדת פלשתים : (יד) ומצב . ובד"ה נאמר ונציב והיא היא ויקרא כן לפקיד וממונה : (טו) מי ישקני מים . לא צוה להביא המים אלא כאומר מי יתן והיה נמצא לי מי בור בית לחם על כי הזמן היה חם והמים היו קרים וערבים : (טז) ויבקעו . כאשר שמעו שהתאוה לה הלכו מעצמם לעשות נחת רוח לדוד ועברו דרך המחנה וכאלו בקעוה לעשות בה דרך לעצמם : ויסך . שפכם ארצה לשם ה' : (יז) ויאמר . נתן טעם על שלא שתה

מצודת ציון

אחוזת שדה : (טו) ויתאוה . מלשון תאוה וחשק : (טז) ויסך . מל' נסך : (יז) ה' . כמו מה' :

עורר

רד"ק

או יהיה ה' קריאה כנגד השי"ת : הוא ראש השלשי . כן כתיב וקרי השלשה והכתיב הוא מן שלישים על כלו ופי' ראש השלשה מביאי המים והיה לו שם בהם כי היה נזכר בגבורה עמהם ומה שאמר מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר כפל דבר לחזק הענין כי כן דרך הלשון ובדברי הימים מן השלשה בשנים נכבד נראה כי הוא הי' א' מהשלשה והי' נכבד מהשנים ושר עליהם ומה שאמר הנה מהשלשה הכי נכבד ר"ל משלשתם כי הוא היה אחד מהם ומה שאמר ועד השלשה לא בא ר"ל עד שלשה הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה לא הגיע עד גבורתם ות"י ולתלת גבורין לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלשה הגבורות שעשו השלשה : (כ) בן איש חי . כן כתיב וקרי איש חיל כי יהוידע אביו גם כן היה גבור חיל . ומה שכתוב חי דרשו בו שהיה צדיק גמור וצדיקים אפילו במיתתם קרואים חיים ות"י בן איש חיל בר גבר דחיל חטאין : רב פעלים . שהיה גדול במעשי' טובים : מקבצאל . שם מקום נזכר בנחלת בני יהודה קבצאל ויגדר ויתור רבותינו ז"ל דרשו שהרבה פעלים וקבץ לתורה: את שני אריאל מואב . כתרגומו ית תרין רברבי מואב והיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל וארי יש לו גבורה ואל הוא לשון חוזק ואעפ"י שהיה בניהו כהן ואסור להטמא למתים להלחם באויבי ה' הוא מצוה כשצוה הקב"ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המצרות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל וכן נוה להיות . כהן משוח מלחמה ולהכנס עם ישראל למלחמה והנה פנחס טמא עצמו למצוה כשהרג זמרי וכזבי וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל : והכה את האריה . הי"א כתוב ולא קרי והענין אחד ארי או אריה : ביום השלג . אמרו כי האריה ביום צנה ושלג נוספת גבורתו ובדברי רז"ל את שני אריאל שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני ואריאל שם בית המקדש כמו הוי אריאל ופי' מואב שבנה אותו שלמה שבא מרות המואביה ומה שאמר ביום השלג דרשו בו איכא דאמרי דתבר גיזזי דברדא ונחית וטביל איכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רבי ביומא דסתוא וכל אלה דברים רחוקי' מדרך הפשט כי הכתוב מספר גבורות כל אחד מהם לא תלמודו וחסידותו וכת"י הפסוקים על דרך הפשט : (כא) אשר מראה . כתיב ר"ל איש מצרי אשר היה לו מראה וגדול וקרי איש מרא' כמשמעו . ובדברי הימים איש מדה והענין אחד כי איש מדה ר"ל מדה גדולה כמו אנשי מדות ואיש מראה ר"ל בעל פרצוף גדול : (כב) ולו שם בשלשה הגבורים . המביאי' את המים : מן השלשי' נכבד . מן השלשים הגבורים שזכר אחר אלה וי"ת מן גיבריא יקיר תרגם השלשים כמו השלישים : ואל השלשה לא בא . תחכמוני ואלעזר ושמה וי"ת ולתלת גבורין לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלש הגבורו' שעשו השלשה : וישימהו דוד אל משמעתו . אל עצתו

רש"י

(יז) הדם האנשים . לשון תמיהה : (יט) ועד השלשה לא בא . ולתלת גברין לא מטא : (כ) את שני אריאל מואב . ית תרין רברבי מואב ורבותינו אמרו שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני : אריאל מואב . על שם שבנאו שלמה שבא מרות המואביה : (כג) מן השלשים . כל שלשים שבפרשה זו תירגם יונתן

מקרא ותרגום

מֵעֲשֹׂתִי זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים׃ יח וַאֲבִישַׁי אֲחִי ׀ יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה הוּא רֹאשׁ הַשְּׁלֹשִׁי וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חָלָל וְלוֹ־שֵׁם בַּשְּׁלֹשָׁה׃ יט מִן־הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד וַיְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־בָא׃ כ וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע בֶּן־אִישׁ־חַי רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל הוּא הִכָּה אֵת שְׁנֵי אֲרִאֵל מוֹאָב וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאֲרִיה בְּתוֹךְ הַבֹּאר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג׃ כא וְהוּא־הִכָּה אֶת־אִישׁ מִצְרִי אֲשֶׁר מַרְאֶה וּבְיַד הַמִּצְרִי חֲנִית וַיֵּרֶד אֵלָיו בַּשָּׁבֶט וַיִּגְזֹל אֶת־הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בַּחֲנִיתוֹ׃ כב אֵלֶּה עָשָׂה בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְלוֹ־שֵׁם בִּשְׁלֹשָׁה הַגִּבֹּרִים׃ כג מִן־הַשְּׁלֹשִׁים נִכְבָּד וְאֶל־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־בָא וַיְשִׂמֵהוּ דָוִד אֶל־מִשְׁמַעְתּוֹ׃

(גליון: ל' וחס' . כ' — השלשה ק' — מל' חס' — חיל ק' — ל' חס' — הארי ק' — הבור ק' — איש ק')

הֲדַם גֻּבְרַיָא דַאֲזַלוּ בְּנַפְשָׁתְהוֹן וְלָא אֲבָא לְמִשְׁתֵּיהוֹן אִלֵין עֲבַדוּ תְּלָתָא גִבָּרַיָא׃ יח וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי דְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה הוּא רֵישׁ גִבָּרַיָא וְהוּא תַבִּיר יָת מוּרְנִיתֵיהּ עַל תְּלַת מְאָה קְטִילִין וְלֵיהּ שׁוּם בִּתְלָתָא גִבָּרַיָא׃ יט מִן גִבָּרַיָא הֲוָה יַקִּיר וַהֲוָה לְהוֹן לְרַבָּא וְלִתְלָת גִבָּרִין לָא מְטָא׃ כ וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע בַּר גְבַר דָחִיל חֶטְאִין דִרְבֵיהּ עוֹבְדִין מִקַּבְצְאֵל הוּא קְטַל יָת תְּרֵין רַבְרְבֵי מוֹאָב וְהוּא נְחַת וּקְטַל יָת אַרְיָא בְּגוֹ גוּבָא בְּיוֹמָא דְתַלְגָא׃ כא וְהוּא קְטַל יָת גַבְרָא מִצְרָאָה גְבַר דְחֶזְוָא וּבִידָא דְמִצְרָאָה מוּרְנִיתָא וּנְחַת עֲלוֹהִי בְּחוּטְרָא וַאֲנִיס יָת מוּרְנִיתָא מִידָא דְמִצְרָאָה וְקַטְלֵיהּ בְּמוּרְנִיתֵיהּ׃ כב אִלֵין עֲבַד בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְלֵיהּ שׁוּם בִּתְלָתָא גִבָּרַיָא׃ כג מִן גִבָּרַיָא יַקִּיר וְלִתְלַת גִבָּרִין לָא מְטָא וּמַנְיֵיהּ דָוִד עַל מִשְׁמַעְתֵּיהּ׃

תולדות אהרן ובניהו . ברכות יח זוהר בראשית : ויגזול קמא פט (שם כו) :

רלב"ג

השי"ת בחר או שיקחו מהלחמים הגדלים על המים כאתרו וענף עץ עבות וערבי נחל והשנית כי או ראוי לבקש המים מהשי"ת וכמו שיקרבו העומר בפסח לבקש ברכת הקציר והבכורים בעצרת לבקש ברכת פירות האילן כן יקריבו המים בחג הסוכות לבקש מהשם יתברך ברכת הגשמים כי או יצא עת הזריעה ויצטרכו לגשמים והשלישית כי שם לבד תמצא ההערה בתורה על רבוי הנסכים הנה ראוי שיהיו אלו הנסכים בחג הסוכות בזה האופן : (יח) ואבישי אחי יואב בן צרויה הוא ראש השלשה . ר"ל שהוא היה יותר נבחר מן השלשה שהיו ראש לשלשים הגבורים הנזכרים אחר זה : מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר ועד השלשה לא בא. אך לא בא למעלת השלשה הראשונים שהיה עדינו העצני ראש להם : (כ) ובניהו בן יהוידע בן איש חיל רב פעלים מקבצאל . הנה תאר אותו שמעלת הגבורה באה לו מאבותיו ולזאת עליו שהוא בן איש חיל ר"ל שאביו היה גבור חיל והיה רב פעלים בענייני הגבורה כי עשה פעלו' רבות מיוחסות לגבור והוא היה מעיר קבצאל שהיתה לגורל בני יהודה והנה הכתוב בזה בן איש חי הנה הרצון בו גבור כי הגבור יראה בו פעל החיות יותר מזולתו ומזה ג"כ אמרו כי חיות הנה ר"ל רבות הכח והגבורה : הוא הכה את אריאל מואב . הנה המגדל החזק יקרא אריאל ולזה נקרא בית המקדש אריאל והרצון בו שהוא הכה אנשי המגדלים החזקים ההם שהיו במואב והמלה מורכבת מארי ומאל ועניינו ארי תקיף כי הארי הוא רב הגבורה ואפשר גם כן שהיה בהם צורת אריה להורות על התוקף והחוזק : והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג . אמר ביום השלג להורות על רוב גבורתו שעם היות כחו אז חלוש מצד התגברות הקור והיה ג"כ בתוך הבור שהם ישלוט הקור יותר לקרירת המקום ההוא ולא היו לו לאריה מנוס שלא ישחית האחד את האחר עם כל זה ירד בניהו בן יהוידע הכהן הגדול ולא ירא שיזיקהו הארי בירידתו שם והכה הארי לרוב גבורתו : (כג) ולו שם בשלשה הגבורים . ר"ל שכבר היה לו שם בשלשה הגבורים האלו שהיו ראש מהשלישים אך מדרגתו לא באה אל מדרגת השלשה גבורים האלה ולזה לא נמנה עמהם ולא נמנה גם כן עם השלשים כי היה יותר נכבד מהם : (כג) וישימהו דוד אל משמעתו . ר"ל שמם

מצודת ציון

(יח) עורר . מל' התעוררות ותנועה : (יט) הכי . המלה הבאה עם הה"א התימה מורה על אמיתת הדבר : (כ) איש חי . איש מזורז וכאשר יאמרו הבריות : (כא) בשבט . בשרביט : בית

מצודת דוד

שתה מהם ואמר חלילה וגו' ר"ל חולין הוא לי לשתותם מחמת יראת ה' : הדם האנשים : וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו בסכנת נפשותם ר"ל הלא לדם יחשב :

(יח) הוא ראש השלשה . היא היה הראש מהשלשה שבקשו להביא המים לדוד : והוא עורר וגו' על וגו' . ר"ל על הכרינה וסמוך לך היה עורר את חניתו להלחם עמו כאלו עתה התחיל להלחם : ולו שם בשלשה . ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשת גבורים הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה אשר גם עם כל גבורתם החשיבו גם את אבישי לגבור : (יט) מן השלשה . ר"ל מבין שלשה שואבי המים הם ראשי השלשים : הכי נכבד . האמת הוא היה המכובד שבהם ולזה היה לשר על השנים אשר עמו : ועד השלשה . אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים : (כ) רב פעלים . פעל הרבה גבורות : מקבצאל . שם מקום . שני אריאל מואב . ת"י תרין רברבי מואב ופי' גבורתם קרא אריאל שהיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזקאל ל"א) : בתוך הבור . עם כי המקום דחוק להתחזק בו : ביום השלג . עם היות כי טבע הארי להתחזק ביותר בזמן הקור ומטבע האדם להמנע ממנו הפעולות החיונית בתגבורת הקור עכ"ז נתגבר עליו והכהו נפש : (כא) איש מראה . ר"ל בעל פרצוף גדול המטיל אימה : (כב) אלה . הפעלים ההם : ולו שם . ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים שהיו ראשי השלשים ור"ל שעם כל גבורתם החשיבו גם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו למאומה לגודל הגבורה אשר היה בהם : (כג) מן השלשים

כלתו או פי' שהפקידו על אנשי משמעתו והם הכרתי והפלתי כמו שאמר למעלה ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי : (כד) עשהאל אחי יואב בשלשים : במספר השלשים היה והם שלשים גבורים ממנו עד אוריה החתי ויונתן תרגם בגיבריא : אלחנן בן דודו . כך היה שמו דודו וכת"י בר דודו : בית לחם . מבית לחם . וכן השמרו לכם עלות בהר מעלות : (כה) שמה החרדי . הראשון ריש והשני דל"ת וכן אליקא החרדי הראשון ריש והשני דל"ת ושניהם ליחס מקומם כתרגומו דמן חרוד וכן הוא במסרה ובפסוק : (לב) בני ישן יהונתן . כמו ובני פלוא אליאב ובני דן חושים : (לג) שמה ההררי . כתרגומו דמן הרר טורא'ה : אחיאם בן שרר הארדי . הא"ף נחה ותרגומו דמטור גבוה :

יונתן גבריא : (לט) שלשים ושבעה . ואינן מנוין כאן ואני אומר יואב לא הוצרך להזכיר שהוא שר הצבא ושאר שחסרו שמא בני (ישי) [נ"ל ישן] ג' או ד' היו : (א) ויסף אף ה' לחרות בישראל . לא ידעתי על מה : ויסת . גירה :

כב ע"ב

כד עשהאל אחי־יואב בשלשים אלחנן בן־דדו בית לחם : כה שמה החרדי אליקא החרדי : כו חלץ הפלטי עירא בן־עקש התקועי : כז אביעזר הענתתי מבני החשתי : כח צלמון האחחי מהרי הנטפתי : כט חלב בן־בענה הנטפתי אתי בן־ריבי מגבעת בני בנימן : ל בניהו פרעתני הדי מנחלי געש : לא אבי־עלבון הערבתי עזמות הברחמי : לב אליחבא השעלבני בני ישן יהונתן : לג שמה ההררי אחיאם בן־שרר האררי : לד אליפלט בן־אחסבי בן־המעכתי אליעם בן־אחיתפל הגלני : לה חצרו הכרמלי פערי הארבי : לו יגאל בן־נתן מצבה בני הגדי : לז צלק העמוני נחרי הבארתי נשאי כלי יואב בן־צרויה : לח עירא היתרי גרב היתרי : לט אוריה החתי כל שלשים ושבעה :

כד א ויסף אף־יהוה לחרות בישראל ויסת את־דוד בהם לאמר לך מנה את־ישראל ואת־יהודה :

ב' וחס' ובפסוק · ל' וחס' · ג' · ב'וחד ויריבי · ב' חס' · ל' · ל' וחס' · ג' · ל' · חצרי ק' · נ' ל' חס' · נשא ק' · ל' · ג'

כד עשהאל אחוהי דיואב בגבריא אלחנן בר דודו דמבית לחם : כה שמה דמן חרוד אליקא דמן חרוד : כו חלץ דמן פלט עירא בר עקש דמתקוע : כז אביעזר דמן ענתות מבני דמן חשת : כח צלמון דמן אחח מהרי דמן נטפת : כט חלב בר בענה דמנטפת אתי בר ריבי מגבעתא דבני בנימן : ל בניהו דמפרעתן הדי דמנחלי געש : לא אבי עלבון דמן ערבת עזמות דמברחם : לב אליחבא דמשעלבון בני ישן יהונתן : לג שמה דמן הרר טוראה אחיאם בר שרר דמטור גבוה : לד אליפלט בר אחסבי בר מעכת אליעם בר אחיתופל גלונאה : לה חצרי דמן כרמלא פערי דמן ארב : לו יגאל בר נתן דמצובה בני משבט גד : לז צלק דמבני עמון נחרי דמן בארות נטל זיניה דיואב בר צרויה : לח עירא דמן יתר גרב דמן יתר : לט אוריה חתאה כל גבריא תלתין ושבע : א ואוסיף רוגזא דיי למתקף בישראל וגרי ית דוד בהון למימר אזיל מני ית ישראל וית

הבארתי הה' סו' ד'. זוגין מן ב' ב' קדמא מפיק א' ותני לא מפי' א' וסי' נמסר בסדר מקץ : ויוסף ג' בליש' תוספ' וסי' ויוסף ה' אלהיך אל העם כהם וכהם . ישמע חכם ויוסף לקח . הורע לצדיק ויוסף לקח . א' מלרע וב' מלעיל :

תולדוה אהרן אליעם בן אחיתופל . סנהדרין כט : ויסת את דוד . ברכות סב :

רלב"ג

שם אותו אחד ממשרתיו הסרים אל משמעתו והנה לא היה בניהו בן יהוידע מן השלשה שהיו מן השלשים ראש אך היות נכבד מהשלשים ולזה היה מנינם בכללם ל"ז הג' הראשונים שהיה עדינו העצני ראש להם והג' השניים שהיו מהשלשים ראש ובניהו בן יהוידע שהיה ענינו ממוצע בין השלשה ובין השלשים ושלשים הגבורים הם ל"ז אך לא זכר בזה המקום השלשה הגבורים השניים כי אם אבישי ולזה לא תמצאם בזה המספר כי אם ל"ה : (א) וזכר אחר זה שכבר הוסיף אף ה' לחרות בישראל מלבד מה שחרי' אפו על דבר הגבעוני' שהיה רעב שנה אחר שנה : ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה ראוי שתדע שראוי שיובן מזה שאין הש"י הוא המסית את דוד למנות אותם שאם היה זה כן לא היה אשם לדוד על זה ואיך ענשהו א"כ הש"י בזה העונש הנפלא האלהי אלא שני זאת ההסתה מיוחסת לש"י באופן כולל לפי שהוא הסבה בכל

(לה) חצרו . כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד : הארבי . בבית . נושאי כלי יואב . כתוב ביו"ד לשון רבים ר"ל על צלק ועל נחרי וקרי נושא על נחרי : (לט) כל שלשים ושבעה . אלה השלשים המנויים הם מעשהאל עד אוריהו ושלשת הראשונים תחכמוני אלעזר ושמה ושלשה מביאי המים הם ששה ואבישי בן צרויה היה אחד מאלה הג' כמו שפירשנו ובניהו בן יהוידע הרי שבעה ויואב לא הוצרך למנות כי שר צבא היה : (א) ויוסף אף ה' . לא ידענו זה החרון למה היה אם היה רע בישראל דוד היה מבער אותו אולי היה בישראל עוברי עבירה בסתר ומה שאמר ויוסף כי דבר אבשלום חרון אף היה מה' על ישראל אע"פ שהיה הדבר ההוא לעונש דוד שברח מפני בנו ושכב עם נשיו וג"כ נענשו ישראל שנגפו בעת ההיא כ' אלף ביום אחד א"כ הדבר ההוא היתה סבה מאת ה' לחרות בישראל על מעשים רעים שהיו בסתר בהם וכן עתה הוסיף את ה' לחרות בישראל על נסתרות שהיו ביניהם כי אילו היו גלויי' לא הניחם דוד ולפי שלא היו גלויות הענישם האל על ידי סבה כי כל משפטיו צדק ואמת והסית את דוד ונתן בלבו שימנה אותם או אמר ויוסף על הרעב שהיה שלש שנים ואעפ"י שנגלה אותו העון חרון אף היה על כל ישראל ועתה הוסיף לחרות בהם והסית את דוד שימנה אותם וכבר היה דבר זה נודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל שלא יתנו איש כופר נפשו שיהיה בהם נגף ואפילו ימנה אותם לצורך וזה דוד את יואב שימנה אותם והיה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר לפי שידע שיחסרו וכן אמר בדברי הימים למה יהיה לאשמה לישראל ואעפ"י שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך יחסרו כמו שפי' למעלה בפסוק ויפקדם בטלאים ואמרו רז"ל כל זמן שמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו כמו בימי דוד לפיכך היה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר עד שחזק דבר המלך אל יואב ועל שרי החיל ומה שאמר ויסת את דוד בהם כלומר ששם בלבו למנותם ומה שאמר לאמר לך מנה את ישראל היה בלב דוד שיאמר לאחד משריו לך מנה את ישראל לא שהאל אמר לו בנבואה לך מנה שאם כן איך אמר דוד חטאתי מאד ואם האל אמר לו מה חטא אלא ששם בלבו למנותם בעבור עון ישראל ודוד לא ידע כי מה' הוא ות"י וגרי ית דוד בהון והיצר שהיה בלבו למנותם הוא השטן שנאמר בדברי הימים : ויסף ה' . וי"ו זו לתחלת הדברים ולא לתוספת דבר וכמוהו

מצודת דוד

מצודת ציון

השלשים . החשוב למטה בענין היה נכבד מאוד ולזה לא חשבוהו עמהם (כד) בית לחם . מבית לחם : כד (א) לחרות . מל' חרון אף : ויסת . מל' הסתה : שוט

אבל לא בא למעלת שלשה שואבי מים ראשי השלשים ולזה לא חשבוהו גם עמהם :

אל משמעתו . להיות עמו לשמוע ולעשות כל אשר יצוה : (כד) בשלשים . ר"ל עם שהיה נכבד קצת מן השלשים מ"מ לא גדלה מאוד מעלתו עליהם ולזה נחשב גם הוא עם השלשים שחושב והולך ואם כן היו שלשים במספר זולת עשהאל : (לב) בני ישן יהונתן . כמו בן ישי ודוגמתו ובני דן חשים (בראשית מו) : (לז) נושא כלי יואב . חוזר הוא על נחרי שהיה נושא כלי מלחמתו : (לט) כל שלשים ושבעה . כל הגבורים היו במספר שלשים ושבעה כי שלשים מנויין כאן לבד מעשהאל ועמו הרי ל"א ועדינו ואלעזר ושמה הרי ל"ד ושלשה שואבי המים ראשי השלשים המנין הרי ל"ז ואבישי היה אחד משואבי המים כמ"ש למעלה ובניהו לא יוחשב עמהם כי שמהו דוד על משמעתו ומנע א"ע מלרדת במלחמה בתמידות שלא ימסור את עצמו למות כי כהן היה ואף יואב לא יוחשב עמהם שאין זה מכבודו לחשבו עם שאר הגבורים על כי היה שר על כל הצבא החשוב מאוד מאוד מכולם : כד (א) ויסף אף ה' לחרות בישראל . מלבד מה שחרה אפו בדבר הגבעונים שהיה בעבור זה רעב ג' שנים הוסיף עוד לחרות (ויתכן שהחרון היה על מה שמרדו בדוד בדבר אבשלום ושבע בן בכרי , או היה בידם עון נסתר ונעלם מעיני דוד

רדק

וכמוהו רבים במקרא כמו שכתבנו בתחלת ספר יהושע : (ג) אל העם . כתרגומו על עמא : (ה) ויעברו את הירדן . מעבר הירדן התחילו למנות וכשעברו הירדן חנו בערוער : ימין העיר . מחוץ לעיר ושם הסכימו באיזה מקום עברו למנות ואותו המקום שחנו בו היה בתוך הנחל והוא שאמר אשר בתוך הנחל: הגד ואל יעזר . כתרגומו דבגו נחלא דשבטא גד ואליעזר ויש הגד מעניין מלה על כל גדותיו : (ו) ואל ארץ תחתים חדשי . ת"י לארעי דרומא לחדשי לא ידעתי למה תרגם תחתים דרומא : חדשי . מקום ישוב חדש : דנה יען . לדן יען כן היה שם המקום : דנה . מלעיל והנון רפה : וסביב אל צידון . כתרגומו דמתמן אסתחר לצידון : (ז) מבצר צור . מבצר שהיה בצור גבוה ועל כן נקרא מבצר צור וכן הוא נזכר בספר יהושע בנחלת בני אשר ועל עיר מבצר צור : וכל ערי החוי והכנעני . שהיו יושבים בהם חוי וכנעני עם ישראל שלא הורישום בני ישראל והיו למס : (ט) את מספר מפקד העם . כתרגומו ית חושבן מנין עמא והוא כפל דבר לחזק ובא סמוך על סמוך כמו מבחר וטוב לבנון נהרי נחלי דבש וחמאה : ותהי ישראל . ותהי עדת ישראל וכן ותהי מואב לדוד לעבדים : שמנה מאות אלף איש חיל ואיש יהודה חמש מאות אלף איש . ובדברי הימים ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף מלאנו באגדה אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוספים כאן מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה כמניין שאר השבטים כי אם מבן חדש ומעלה ובנימן דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפי' פסוק זה ולוי ובנימן לא פקד בתוכם בכאן היה לו לכתוב אותו לא בדברי הימים כי כאן הוא חסר המספר והיה לתת טעם לחסרון גם לחסרון שחסרו בני יהודה בדברי הימים לא נתן טעם ובשלשים ושתים מדות דרש רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר משני כתובים המכחישים זה את זה יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף אלו ג' מאות אלף מה טיבן בא הכתוב השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלוקת האחת כ"ד אלף מלמד שאלו

תרגום

דְבֵית יְהוּדָה׃ ב וַאֲמַר מַלְכָּא לְיוֹאָב רַב חֵילָא דְעִמֵּיהּ הֲלִיךְ כְּעַן בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע וּמְנֵי יַת עַמָּא וְאִידַע יַת חֻשְׁבַּן עַמָּא׃ ג וַאֲמַר יוֹאָב לְמַלְכָּא וְיוֹסֵף יְיָ אֱלָהָךְ עַל עַמָּא כְּאִלֵּין וּכְאִלֵּין מְאָה זִמְנִין וְעֵינֵי רִבּוֹנִי מַלְכָּא חָזְיָן וְרִבּוֹנִי מַלְכָּא לְמָא אִתְרְעֵי בְּפִתְגָמָא הָדֵין׃ ד וּתְקֵיף פִּתְגָמָא דְמַלְכָּא עַל יוֹאָב וְעַל רַבָּנֵי חֵילָא וּנְפַק יוֹאָב וְרַבָּנֵי חֵילָא קֳדָם מַלְכָּא לְמִמְנֵי יַת עַמָּא יַת יִשְׂרָאֵל׃ ה וַעֲבַרוּ יַת יַרְדְּנָא וּשְׁרוֹ בַעֲרוֹעֵר דָּרוֹם קַרְתָּא דִּבְגוֹ נַחְלָא דְשִׁבְטָא גָד וְאֶלְיָעְזֵר׃ ו וַאֲתוֹ לְגִלְעָד וּלְאַרְעָא דָרוֹמָא לְחָדְשִׁי וַאֲתוֹ לְדָן יַעַן וּמִסְתְּמַן אַסְחַר לְצִידוֹן׃ ז וַאֲתוֹ לִקְרִירוּן כְּרִיכַן וְכָל קִרְוֵי חִוָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וּנְפַקוּ לִדְרוֹם יְהוּדָה לִבְאֵר שֶׁבַע׃ ח וְהַלִּיכוּ בְּכָל אַרְעָא וַאֲתוֹ מִסּוֹפֵי תִשְׁעַת יַרְחִין וְעַסְרִין יוֹמִין לִירוּשְׁלֶם׃ ט וִיהַב יוֹאָב יַת חֻשְׁבַּן מִנְיַן עַמָּא לְמַלְכָּא וַהֲווֹ יִשְׂרָאֵל תְּמָנֵי מְאָה אַלְפִין גְּבַר גִּבַּר שְׁלַף סַיְפָא וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ מְאָה אַלְפִין גַּבְרָא׃

מקרא

ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב ׀ שַׂר־הַחַיִל אֲשֶׁר־אִתּוֹ שׁוּט־נָא בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע וּפִקְדוּ אֶת־הָעָם וְיָדַעְתִּי אֵת מִסְפַּר הָעָם׃ ג וַיֹּאמֶר יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וְיוֹסֵף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָעָם כָּהֵם ׀ וְכָהֵם מֵאָה פְעָמִים וְעֵינֵי אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ רֹאוֹת וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ לָמָּה חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה׃ ד וַיֶּחֱזַק דְּבַר־הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב וְעַל שָׂרֵי הֶחָיִל וַיֵּצֵא יוֹאָב וְשָׂרֵי הַחַיִל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד אֶת־הָעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיַּחֲנוּ בַעֲרוֹעֵר יְמִין הָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל הַגָּד וְאֶל־יַעְזֵר׃ ו וַיָּבֹאוּ הַגִּלְעָדָה וְאֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּים חָדְשִׁי וַיָּבֹאוּ דָּנָה יַּעַן וְסָבִיב אֶל־צִידוֹן׃ ז וַיָּבֹאוּ מִבְצַר־צֹר וְכָל־עָרֵי הַחִוִּי וְהַכְּנַעֲנִי וַיֵּצְאוּ אֶל־נֶגֶב יְהוּדָה בְּאֵר שָׁבַע׃ ח וַיָּשֻׁטוּ בְּכָל־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ מִקְצֵה תִשְׁעָה חֳדָשִׁים וְעֶשְׂרִים יוֹם יְרוּשָׁלָ‍ִם׃ ט וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת־מִסְפַּר מִפְקַד־הָעָם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתְּהִי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ־חַיִל שֹׁלֵף חֶרֶב וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת

רשי

(ג) כהם וכהם. כהם כפלים וכהם שני כפלים הרי ארבעה כפלים וכן חוזר וכופל את הכפילה עד מאה פעמים נמצאת ברכתו של יואב יתירה על של משה שאמר ככם אלף פעמים ועוד שברכתו של משה לזמן מרובה ושל יואב מיד שנאמר כהם ועיני אדני המלך רואות : (ה) הגד ואל יעזר . התחיל בבני גד לפי שהם גבורים וקשים אמר הלואי וילחמו בי ויפלו על ידי : (ו) ואל ארץ תחתים חדשי . מקום ישוב חדש שאוכלוסיהן מועטין אולי בתוך כך יתחרט דוד וישלח אליו שלא יחזור בו : דנה . בבני דן : יען . שם המקום : (ט) מספר מפקד. את מספר למה מפקד שני אנפיראות אחת גדולה וקטנה אמר אראנו את הקטנה ואם יקפוץ אראנו את הגדולה לכך נאמר מפקד לשון חסרון כך נדרש בפסיקתא: ותהי ישראל . תהא כאן וכנכנה : שמונה מאות אלף . ובדברי הימים (א כ"א ה') הוא אומר אלף אלפים ומאה אלף . באגדת אמוראים מצינו אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוסיפין כאן מה שחסרו כאן אלו ב' שבטים שלא

רלבג

בכל מה שיתחדש על כלל שאמר ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה' לא אתה שלחתם אותי הנה כי האלהים והספר שנאמר עוד כי היה גם כן הפי' הנה מה בזאת ההסתה הם כי להשגחתו על דוד היה הפי' מסיר מדוד זאת התשוקי לולי כעסו על ישראל . והנראה בעיני שהיה אמרו ויסת את דוד חסר והכלון בו ויסת לבו את דוד כאמרו ותכל דוד שהוא חסר ובניינו ותכל נפש דוד והנה החטא היה בזה המספר לפי מה שאחשוב כי זה יורה על

הגלעדה ג' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה גלעד' ולכדה . ויבאו הגלעדה ואל ארץ. לחצי המנשה גלעדה : וסביב ב' למשכן יחנו . וסביב אל צידון :
תולדות אהרן ותהי ישראל . טעם לחילוף זה המספר מהאמור בדברי הימים עקידה ש' לח :

מצודת ציון

(ג) כהם . ענין ככלותם הנה והנה וכן משוש כארץ (איוב א') : ופקדו . ענין מנין ומספר : (ד) לפני המלך . כמו מלפני המלך : (ה) הנחל . העמק : (ח) וישוטו . הלכו הנה והנה אחרי

מצודת דוד

דוד) : ויסת את דוד בהם . ר"ל מי שדרכו להסית הסיתו וכן נאמר בדברי הימים שהשטן הסיתו והקב"ה מסרו בידו והסתתו היה בדבר הרם להם לאמר לך מנה וגו' ולעבור זה באה התקלה עליהם כמפורש בענין : (ב) ופקדו . אתה ולאשר אשר ילכו עמך : (ג) ויוסף ה' . על כי היה נראה משאלת המלך אשר יחשוב כי רבים המה ולכן התאוה לדעת מספרם ולזה אמר לו יואב מי יתן ועוד יוסף ה' עליהם כמו שהם עכשיו ועוד יוסף כמספר אשר יהיו אחר ההוספה הראשונה ועוד יתכפלו ויחזרו ויתכפלו עד ק' פעמים : ועיני וגו' . בימיו יתרבו כהחשבון הזה ובעיניו יראה : למה חפץ . ר"ל הואיל ואין צורך למנותם מוטב הוא שלא למנותם כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין : (ה) ימין העיר . חנו בימין העיר ערוער והימין היתה בתוך הנחל ומאחוזות בני גד : ואל יעזר . משם הלכו אל יעזר : (ו) חדשי . הנתיישב מחדש ומזמן קרוב . דנה יען . לדן יען והוא שם מקום : וסביב . משם סובב עצמו והלך אל צידון: (ז) מבצר צור . מבצר חזק שעמד על הצור : וכל ערי החוי והכנעני . ר"ל הערים אשר החוי והכנעני יושבים בהם בתוך בני ישראל: באר שבע . אל באר שבע : (ט) מספר מפקד . כפל המלה בשמות נרדפים לתוספת באור וכן אדמת עפר (דניאל י"ב) : שמונה מאות אלף . ובד"ה נאמר אלף אלפים ומאה אלף על כי עוזלה כלל שמהם גם בני בנימין ובני לוי אבל יואב לא מנה אותם בתוך בני ישראל וכמ"ש בדברי הימים : שולף חרב . ר"ל אנשי המלחמה : חמש מאות אלף . ובד"ה נאמר ארבע מאות ושבעים אלף על כי שם נאמר שולף חרב והם לא היו כי אם ארבע מאות ושבעים אלף אבל כאן חושב את

אֶלֶף אִישׁ׃ י וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ אַחֲרֵי־כֵן סָפַר אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוָה חָטָאתִי מְאֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְעַתָּה יְהוָה הַעֲבֶר־נָא אֶת־עֲוֺן עַבְדְּךָ כִּי נִסְכַּלְתִּי מְאֹד׃ יא וַיָּקָם דָּוִד בַּבֹּקֶר וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־גָּד הַנָּבִיא חֹזֵה דָוִד לֵאמֹר׃ יב הָלוֹךְ וְדִבַּרְתָּ אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה שָׁלֹשׁ אָנֹכִי נוֹטֵל עָלֶיךָ בְּחַר־לְךָ אַחַת־מֵהֶם וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ יג וַיָּבֹא־גָד אֶל־דָּוִד וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ הֲתָבוֹא לְךָ שֶׁבַע־שָׁנִים רָעָב בְּאַרְצֶךָ וְאִם־שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים נֻסְךָ לִפְנֵי־צָרֶיךָ וְהוּא רֹדְפֶךָ וְאִם־הֱיוֹת שְׁלֹשֶׁת יָמִים דֶּבֶר בְּאַרְצֶךָ עַתָּה דַּע וּרְאֵה מָה־אָשִׁיב שֹׁלְחִי דָּבָר׃ יד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־גָּד צַר־לִי מְאֹד נִפְּלָה־נָּא בְיַד־יְהוָה כִּי־רַבִּים רַחֲמָו וּבְיַד־אָדָם אַל־

(פסקא באמצע פסוק · פסקא בא"פ · ג' מ"ע · י"ד פסוקים לך לך · ל' ומס' · כ' · ג'. ל' · רחמיו ס')

י וְחַשׁ דָוִד בְּלִבֵּיהּ בָּתַר דִּמְנָא יָת עַמָּא וַאֲמַר דָוִד קֳדָם יְיָ חָבֵית לַחֲדָא דַעֲבָדִית הָדָא וּכְעַן יְיָ אַעְבַּר כְּעַן יָת חוֹבָא דְעַבְדָּךְ אֲרֵי אִסְתַּכָּלִית לַחֲדָא׃ יא וְקָם דָוִד בְּצַפְרָא וּפִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִם גָד נְבִיָא חֶזְוָיָא דְדָוִד לְמֵימַר׃ יב אֱזֵיל וּתְמַלֵיל עִם דָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲדָא מִתְּלָת אֲנָא רָמֵי עֲלָךְ בְּחַר לָךְ חַד מִנְהוֹן וְאַעְבֵּיד לָךְ׃ יג וַאֲתָא גָד לְוָת דָוִד וְחַוִּי לֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ הֲתֵיעוֹל לָךְ שְׁבַע שְׁנִין כַּפְנָא בְּאַרְעָךְ אִם תְּלָתָא יַרְחִין תְּהֵי עָרִיק קֳדָם סָנְאָךְ וְהוּא רָדֵיף לָךְ וְאִם מְהֱוֵי תְּלָתָא יוֹמִין מוֹתָא בְּאַרְעָא כְּעַן דַע וַחֲזֵי מָה אָתֵיב שָׁלְחִי פִּתְגָמָא׃ יד וַאֲמַר דָוִד לְגָד עָקַת לִי לַחֲדָא נִתְמְסַר כְּעַן בְּיַד מֵימְרָא דַיְיָ אֲרֵי סַגִּיאִין רַחֲמוֹהִי וּבִידָא דַאֲנָשָׁא לָא אֶתְמְסַר׃

הלוך חד מן י"ד פסוקים אית בהון לך לך וסי' חלילה לך מעשות . עם אשר תמצא את אלהיך . ויאמר עשו יש לי רב . והיה כי יביאך . ושמעת ישראל ושמרת . לא תטע לך אשרה . וכתבת עליהן . למען הקים אתך . בחר לך אחת מהנה . וחברו דד"ה . מה אעשה לך אמרים . אם גנבים באו לך . מה יתן לך ומה יוסיף . כל הארץ ישתחוו לך :

רשי

אלא נמנו שכך כתיב בדברי הימים (א' כ"א ו') ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך את יואב . אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במנין שאר שבטים כי אם מבן חודש ומעלה ובנימן דיו שנחסר וכלה בפלגש בגבעה . ובשלשי' ושתים מדות דר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי שנינו כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ד' מאות ושבעים אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמונה מאות אלף ואיש יהודה ה' מאות אלף נמצא ביניהם ג' מאות אלף אלו ג' מאות אלף מה טיבן בא הכתוב הג' והכריע (שם כ"ז א') ובני ישראל למספר ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלקת האחת כ"ד אלף . מלמד שאלו ג' מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכין לימנות כילד עשרים וארבעה אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים נשתיירו שנים עשר אלף הן הן נשיאי ישראל : (יב) שלש אנכי נוטל עליך . אחת משלש וכן בשתים תתחתן בי היום (שמואל א' י"ח כ"א) באחת משתים . שלש אני נוטל עליך כנגד שלש שהטלת על שאול כי אם ה' יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה (שמואל א' כ"ו י') : (יד) צר לי מאד . הקטנה שבהם קשה מאד : נפלה נא ביד ה'. הדבר ולא החרב והרעב שגם הוא מסור לעשירי' אוצרי פירות . אמר רבי אלכסנדרי אמר דוד אם אני בורר לי החרב עכשיו ישראל אומרים הוא בוטח בגבוריו שהוא לא ימות והאחרים ימותו ואם אני בורר הרעב יאמרו בוטח הוא בעשרו אברר לי דבר שהכל שוי[ן]

רדק

שאלו שלש מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכים להמנות כילד ארבעה ועשרים אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים נשתיירו י"ב אלף שהן הן נשיאי ישראל והשליכם הכתוב מכאן וחזר וכללן להלן וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצאו בדברי הימים חסרים שלשים אלף ואפשר שאותם שלשים אלף אלו מתו במגפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהודה לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה הסבה או היו באותו שבט רוב החוטאים . ובדרש עוד שני פסוקי' עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אמר אם מקבל הוא את המועט טוב ואם לאו אני נותן לו את המרובה : (י) ויך לב דוד אותו . כתרגומו ותש דוד בליביה כלומר תשש על העון שעשה שיקרהו פגע בזה לו ולישראל והכה לבו אותו בעבור זה כלו' בושה וחרד לבו ונתחרט ובקש רחמים מהאל שיעביר עונו : אחרי כן ספר. אשר ספר וכמוהו רבים : (יא) ויקם דוד בבקר. לא שכב לבו בלילה וקם בבקר והנה בא אליו גד הנביא בדבר ה' שנגלה אליו בלילה : חוזה דוד . כי נבואותיו היו לדוד ועל ידו היה מדבר הקב"ה עם דוד ואע"פ שלא נכתבו מנבואותיו אלא זאת : (יב) ודברת אל דוד . כשהיה חוטא היה אומר אל דוד וכשרצ' לבנות הבית אמר לך ואמרת אל עבדי דוד : שלש אני נוטל עליך . כתרגומו חדא מתלת וכן אמר בחר לך אחת מהם ואמר שלש לשון נקבה כלומר שלש גזירות לפיכך כתבה גם כן לשון נקבה : (יג) שבע שנים. ובדברי הימים שלש שנים לא אמר לו אלא שלש אלא מה שאמר שבע לפי שזה הענין היה אחר שלש שני רעב שהיו בימי דוד שנה אחר שנה והנה אם יהיו עתה שלש שנים אחרים הנה יהיו שש שנים והשביעית אע"פ שירד בה מטר לא תמלט בלא רעב שנה שתבא אחר שש שנים רעב ועוד כי עד עת הקציר לא יהיה לכם לחם בשביעית : והוא רודפך . שלא יהיה לך תקומה מפניו צריך שיכירו הכל כי מאת האל הוא והוא רודפך : (יד) נפלה נא ביד ה'. זהו הדבר כמו הנה יד ה' הויה ועוד כי ברעב אע"פ שהוא ביד ה' יפלו גם כן ביד אדם שילכו למצרים או לשאר ארצות לשבור בר ולחם אבל הדבר אין בו אלא יד השם לבד לפיכך סמוכן ממלת ביד ה' הוא הדבר לפיכך בחר הוא בדבר כי הוא ביד ה' לבד אבל בשנים היה חרפה בגוים בנוסם לפני אויביהם ונגפים לפניהם וכן ברעב כי היו הולכים בארצות הגוים והיו חרפה בהם וכן אומר הכתוב ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים. ובדרש חשב דוד בדעתו ואמר אם בוחר אני רעב עכשיו כל ישראל אומרים מה איכפת לו לבן ישי על אוצרותיו הוא בוטח וישראל ימותו ברעב ואם בורר אני חרב עכשיו ישראל אומרין מה לו על גבוריו הוא בוטח שהם יצאו למלחמה הם ימותו והוא ינצל אמר יבא דבר שהכל שוין בו . ד"א אם בורר אני רעב עכשיו כל ישראל מוכי רעב בדרכים אם בורר אני חרב עכשיו כל ישראל מוכי חרב בדרכים יבא דבר . וי"ש גד רמז לו דע וראה מה אשיב שולחי דבר דבר הוא דבר באותיות :

מפסוקר

רלבג

על שדוד שיה בשר שם זרועו בבטחו על רוב העם ולא היה ראוי שיבטח כי אם בשם יתברך לבדו ועוד כי התורה צותה שבפקוד אותם יתנו איש כפר נפשו

מצודת דוד

את כולם אף אותם אשר לא היו שולפי חרב ועמהם היו במספר חמש מאות אלף : (י) ויך לב דוד אותו . ר"ל הכה לבו וחרד על אשר נוה למנותם על כי הדבר הזה היא סיבה להביא עליהם הנגף וכמ"ש ונתנו איש כופר נפשו וגו' ולא יהיה בהם נגף (שמות ל) אבל בלא כופר הנה הנגף מעותד לבא : חטאתי מאד אשר עשיתי . ר"ל מה שעשיתי סבה להביא הנגף על העם הנה זה חטאתי מאוד : העבר נא וגו'. ר"ל לא ימותו לשחת וא"כ ממילא יעבור העון וילך לו הואיל ולא יבוא הנגף : כי נסכלתי. ר"ל הלא אני עשיתי סכלות גדול מאד למנותם בלא כפר נפש ומה פשעו הם לשימותו במגפה וכאשר לא ימותו לא ימצא בי עון : (יא) ויקם דוד בבקר. ר"ל מיד כאשר קם דוד בבקר היה דבר ה' אל גד וגו' : חוזה דוד . נקרא כן על כי כל נבואותיו לא היה רק לדוד ולא לזולת : (יב) שלש. ר"ל אחת משלש וכן בשתים תתחתן בי (ש"א יח) ור"ל באחת משתים : (יג) התבוא. אם רוצה אתה אשר תבוא שבע שנים רעב תמורת הנגף המעותד לבוא בעבור המנין מבלי כופר ובד"ה נאמר שלש שנים כי באמת לא אמר רק שלש שנים אבל על כי כבר עברו שלש שנים רעב בעבור דבר הגבעונים א"כ הרי ששה שנים ותמשך עוד ממילא בשנה השביעית עד זמן הקציר : ואם שלשה וגו'. ר"ל או אם תרצה לקבל להיות שלשה חדשים וגו' : שלשת ימים דבר . ר"ל יקל בדבר להיות זמן מוגבל בהשגחת המקום : וראה . בראיית הלב ובהבנתה : שלחי . לשולחי והוא המקום ב"ה : (יד) צר לי מאד. כלומר הלא כולם קשות הם למאוד ועכ"ז נפלה ביד ה' זו הדבר כי רחמיו מרובים ורחם ירחם : וביד אדם . כי גם בעבור הרעב יצטרכו לבני אדם

ובמס

מצודת ציון

(י) אחרי כן. אחרי אשר וכן כי על כן באו (בראשית יט) ור"ל על אשר באו : נסכלתי. ענ' סכלות ושטות : (יב) נוטל עליך. נושא עליך וכן ונטל החול (משלי כ"ז) : (יג) התבוא. הה"א השאלה : נסך : הוא נס ובורח : (יד) צר. מל' צרה ודחק :

מועד

רשי

שוין בו: (טו) מהבקר ועד עת מועד. מעידן דמתנכיס תמידא ועד דמתסק: (טז) היבוסי. של מצודת ציון היה ששמה יבוסי: (כ) וישקף ארונה. מתחבא היה מפני המלאך כך כתוב (בדברי הימים א׳ כ״א כ׳): (כב) והמרגים. כלי עץ מגלא חריצין וכבד הוא ומעבירין אותו על הקש תמיד ומחתכו להיות תבן לאכול בהמות:

ארונה

רדק

(טו) מהבקר ועד עת מועד. כתרגום מעידן דמתנכיס תמידא ועד דמיתסק ויש מרז״ל שפירשו עד חצי היום והוא עת מועד ממועדי השמש כי זריחתו מועד אחד וחצי היום מועד אחר ובא השמש מועד אחר ומהם אמרו משהאיר מזרח עד הנץ החמה והנה מרחמי האל קצר זמן הדבר שהרי אמר לו ג׳ ימים ולא היה אלא מהבקר ועד עת מועד. ובדרש ויתן ה׳ דבר שלשים ושנה שעות של פורענות נגזר עליהם באותו היום כאן פרקליטין גדולים ובטלו אותם ואלו הן חמשת ספרי תורה שבעת ימי השבת ח׳ ימי ברית מילה וזכו׳ שלשת אבות נשתיירו שלשה עשרה תרי אמוראי חד אמר בזכות שנים עשר שבטים וחד אמר בזכות עשרת הדברות ושני לוחות נשתיירה שם שעה אחת רבי חייא אמר משחיטת התמיד עד זריקת דמו: (טז) וישלח ידו המלאך. הראה הקב״ה דמות מלאך וחרבו שלופה בידו נטוי׳ על ירושלים והעמידו סמוך לגרן ארונה היבוסי כדי שיראהו דוד שם ויתפלל ויעתר לו האל במקום ההוא ותעצר המגפה ויהיה סימן לדוד כי שם הוא מקום העתרה ושם יהיה בית המקדש ושם בית התפלה והעבודה כמו שצוה לו האל על יד גד להקים שם מזבח ושם נעתר לו באש שירד מן השמים על העולה כמו שאומר בדברי הימים: אל הרעה. כמו על הרעה ורבים כמוהו: רב עתה הרף ידך. די במגפה אל תשחית ירושלם. ויש בו דרש אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין: עם גורן. סמוך לגורן: האורנה. כתוב בוי״ו קודם לרי״ש וקרי הארונה רי״ש קודם לוי״ו ואחד הוא כי רבים כמוהו בהפוך האותיו׳ ומה שאמר אדם בס״א שידעה הוא שלא כמנהג ואיפשר שהוא שם תואר: (יח) עלה. לפי שגרן ארונה שהיה מקום בית המקדש הוא במעלה כנגד ירושלם: (יט) כדבר גד. בכף ובדברי הימים בדבר גד בבי״ת: אפיו ארצה. כמו על אפיו. (כב) והמוריגים. למורג חרוץ: וכלי הבקר. ושאר כלי הבקר ובדברי הימים עוד והחטים למנחה

שמואל ב כד

אֶפְלָה: טו וַיִּתֵּן יְהוָה דֶּבֶר בְּיִשְׂרָאֵל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־עֵת מוֹעֵד וַיָּמָת מִן־הָעָם מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ: טז וַיִּשְׁלַח יָדוֹ הַמַּלְאָךְ ׀ יְרוּשָׁלַ͏ִם לְשַׁחֲתָהּ וַיִּנָּחֶם יְהוָה אֶל־הָרָעָה וַיֹּאמֶר לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית בָּעָם רַב עַתָּה הֶרֶף יָדֶךָ וּמַלְאַךְ יְהוָה הָיָה עִם־גֹּרֶן הָאוֹרְנָה הַיְבֻסִי: יז וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוָה בִּרְאֹתוֹ ׀ אֶת־הַמַּלְאָךְ ׀ הַמַּכֶּה בָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי חָטָאתִי וְאָנֹכִי הֶעֱוֵיתִי וְאֵלֶּה הַצֹּאן מֶה עָשׂוּ תְּהִי נָא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי: יח וַיָּבֹא־גָד אֶל־דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ עֲלֵה הָקֵם לַיהוָה מִזְבֵּחַ בְּגֹרֶן אֲרַנְיָה הַיְבֻסִי: יט וַיַּעַל דָּוִד כִּדְבַר־גָּד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: כ וַיַּשְׁקֵף אֲרַוְנָה וַיַּרְא אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עֲבָדָיו עֹבְרִים עָלָיו וַיֵּצֵא אֲרַוְנָה וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ אַפָּיו אָרְצָה: כא וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה מַדּוּעַ בָּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אֶל־עַבְדּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד לִקְנוֹת מֵעִמְּךָ אֶת־הַגֹּרֶן לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לַיהוָה וְתֵעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל הָעָם: כב וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל־דָּוִד יִקַּח וְיַעַל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב בְּעֵינָו רְאֵה הַבָּקָר לָעֹלָה וְהַמֹּרִגִּים

(Marginal notes: ל׳ — ג׳. ב׳ — ל׳ — הארונה ק׳ — ב׳ חד חסר וחד מלא כי כראותו ילדיו מלא — ארונה ק׳ — ל׳כ״ף וחד כ׳ מדבר גד — ד׳ — ל׳ — ד׳ — בעיניו ק׳ ס׳. ב׳)

תרגום

טו וִיהַב יְיָ מוֹתָא בְּיִשְׂרָאֵל מֵעִידַן דְמִתְנַכִּיס תְּמִידָא וְעַד דְמִתְּסַק וּמִית מִן עַמָּא מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע שִׁבְעִין אַלְפִּין גַּבְרָא: טז וְאוֹשִׁיט יְדֵיהּ מַלְאָכָא לִירוּשְׁלֵם לְחַבָּלוּתַהּ וְתַב יְיָ מִן בִּישְׁתָא וַאֲמַר לְמַלְאָכָא דִמְחַבֵּל בְּעַמָּא מְסַת כְּעַן אֲנַח יְדָךְ וּמַלְאָכָא דַייָ הֲוָה שָׁרֵי בְּבֵית אִידְרֵי דַאֲרַנְוֹן יְבוּסָאָה: יז וַאֲמַר דָוִד קֳדָם יְיָ כַּד חֲזָא יָת מַלְאָכָא דִמְקַטֵּל בְּעַמָּא וַאֲמַר הָא אֲנָא חָבִית וַאֲנָא סַרְחִית וְאִלֵּין עַמָּא דְאִינוּן כְּעָנָא בְּיַד רַעְיָא מָה עֲבָדוּ תְּהֵי כְעַן מַחְתָךְ בִּי וּבְבֵית אַבָּא: יח וַאֲתָא גָד לְוַת דָוִד בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַר לֵיהּ סַק אֲקִים קֳדָם יְיָ מַדְבְּחָא בְּבֵית אִידְרֵי דַאֲרַנְוֹן יְבוּסָאָה: יט וּסְלֵיק דָוִד כְּפִתְגָמָא דְגָד כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ: כ וְאִסְתְּכֵי אֲרַנְוֹן וַחֲזָא יָת מַלְכָּא וְיָת עַבְדוֹהִי עָבְרִין עִלוֹהִי וּנְפַק אֲרַנְוֹן וּסְגִיד לְמַלְכָּא אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא: כא וַאֲמַר אֲרַנְוֹן מָא דֵין אֲתָא רִבּוֹנִי מַלְכָּא לְוַת עַבְדֵיהּ וַאֲמַר דָוִד לְמִזְבַּן מִנָּךְ יָת בֵּית אִידְרֵי לְמִבְנָא מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְיִתְכְּלֵי מוֹתָנָא מֵעַל עַמָּא: כב וַאֲמַר אֲרַנְוֹן לְדָוִד יִסַּב וְיִסַּק רִבּוֹנִי מַלְכָּא דְתַקִּין בְּעֵינוֹהִי חֲזֵי תוֹרַיָא דִכְשֵׁרִין לַעֲלָתָא וּמוֹרִיגַיָא

מהבקר ג׳ וסי׳ ויאמר יואב חי האלהים. ויתן ה׳ דבר ביש׳ דסיפרא. ויקראו בשם הבעל מהבקר: כאשר צוה ה׳ ג׳ סוף פסוק וסי׳ קרב אל המזבח. שוק התרומה וחזה התנופה. ויעל דוד כדבר גד דשמואל: ויעל ז׳ רפין בקריאה וסי׳ נטה ידך על ארץ מצרים בארבה. ויאמר ארונה אל המלך. כי איש איש מבית ישראל. כה אמר כורש. וחברו. מי יפתה את אחאב. וחברו דדברי הימים לעלה ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסוף נשוא:

רלבג

נסשו למנות מה שיתנו לו ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם כמו שבארנו בפרשת כי תשא: (טז) למלאך המשחית בעם. ידמה לפי מה שאחשוב שזה המלאך היה נביא ולזה היה נראה בהקיץ לדוד והוא היה משחית בעם במצות השי״ת על דרך מאמר הנביאים לנוס כי משחיתים אנחנו את המקום והיה נראה לדוד שתפי׳ חרבו בידו נטויה על ירושלם להעיר על שהוא היה מביא הדבר שם במלאכות ה׳ ואחשוב שזה המלאך היה פנחס בן אלעזר בן אהרן כי הוא היה חי בימי דוד כאמרו הוא פנחס בן אלעז׳ בן אהרן הכהן נגיד על האוצרו׳ לפנים וה׳ עמו וכבר ביארנו במה שקדם בספר שופטים במקומות רבים שנזכר שם ביאת מלאך ה׳ שהוא היה פנחס והוא אמר לגד שיאמר לדוד שיבנה מזבח בגרן ארונה כמו שנזכר בספר דברי הימים ומלאך ה׳ אמר אל גד לאמר וגו׳: (יח) והנה גרן ארונה היה בהר המוריה כמו שזכר בספר דברי הימים וידמה שנבחר זה המקום להיות בו בית המקדש מקדם והוא המקו׳ שבנה אברהם בו מזבח לעקד את יצחק בנו כי הוא היה גם כן בהר המוריה כמו שנזכר בתורה. והנה בחר דוד לטוב תכונתו שימות הוא ובית אביו ולא ימותו ישראל מגד החטא שחטא דוד. וידמה שארונה היבוסי נתגייר ולזה נשאר בירושלים עם ישראל ואולם קראו מלך לפי שהכבר היה מלך על היבוסי שהיה שם קודם שלקחו אותה ישראל מהם: (כב) המוריגים. הם כלים מעץ בשים בהם התבואה:

וכלי

תולדות אהרן ויתן דבר. נכתוב שם יומא כב: ויעל דוד. (ע״ג מג): ויאמר ארונה. מגלה עו ע״ג כד זבחים קיו מנחות כב:

מצודת ציון

(טו) מועד. זמן: (טז) וינחם. ענין ספוך מחשבה: רב. ענינו כמו די וכן רב לך (דברים ג): הרף. מל׳ רפיון: (יז) העויתי. מל׳ עון: (כ) וישקף. ענין הבטה וראיה: עליו. סמוך לו. אפיו. על פניו: (כא) ותעצר. ענין מניעה וכן ועצר את השמים (שם י״א כ״ב): והמרגים. הוא לוח עץ ובתחתיתו תחובים אבנים דקים ובו דשין התבואה וכן למורג חרוץ (ישעיה מא): מהוחך

מצודת דוד

והמה לא ירחמו: (טו) מהבקר. מעת הבוקר שבאה הנבואה אל גד כמ״ש למעלה ומיד אמרה לדוד ובחר בדבר ואז התחיל הדבר והתמיד עד עת מועד למחרתו: (טז) וישלח. המלאך המשחית בעם שלח ידו להשחית גם אנשי ירושלים ואז נחם ה׳ וגו׳: רב עתה. די עתה במה שמתו והרף ידך מלהשחית עוד כואת כי״א מעט מעט: היה עם גורן. היה עומד סמוך לגורן וגו׳: היבוסי. מבני יבוס ואח״ל שהיה גר צדק: (יז) אנכי חטאתי. ר״ל אני הסבה בהמגפה הזאת: ואלה הצאן. ר״ל במי העם: ידך. מכת ידך זו הדבר: (יח) ויאמר לו. כדבר ה׳: (יט) ויעל דוד. אל הגורן אשר עמד בהר: (כא) מדוע בא. כאומר היה לך לשלוח אחרי לבוא אליך: לבנות מזבח לה׳. ובאתי הנה לכבוד המקום ב״ה: ותעצר. כדי שתעצר המגפה: (כב) יקח ויעל. יקח הגורן למזבח ויעלה עליו מעלי את הטוב בעיניו ראה הבקר מוכן לעולה וגו׳: וכלי הבקר. וגם שאר כלי הבקר יהיו נאותים להבעיר

סאם

רשי

(כג) ארונה המלך. של היבוסי היה: (כד) שקלים חמשים. ובדברי הימים (א כ״א כ״ה) הוא אומר שקלי זהב משקל שש מאות הא כיצד גבה חמשים שקלים כסף מכל שבט ושבט הרי שש מאות ונתן לו כסף בדמי הזהב וכן שנינו בסוף שחיטת קדשים גבה כסף בשש מאות כסף בשקלי זהב וכן שנינו בספרי:

חסלת ספר שמואל

וּכְלֵי הַבָּקָר לָעֵצִים׃ כג הַכֹּל נָתַן אֲרַוְנָה הַמֶּלֶךְ לַמֶּלֶךְ ׃ וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ יִרְצֶךָ׃ כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־אֲרַוְנָה לֹא כִּי־קָנוֹ אֶקְנֶה מֵאוֹתְךָ בִּמְחִיר וְלֹא אַעֲלֶה לַיהוָה אֱלֹהַי עֹלוֹת חִנָּם וַיִּקֶן דָּוִד אֶת־הַגֹּרֶן וְאֶת־הַבָּקָר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים׃ כה וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיֵּעָתֵר יְהוָה לָאָרֶץ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל׃ חזק

ג׳ פסקא בא״ס ג׳ | ג׳ כתיב ה׳ והד כתיב ו׳ | ט״ו רפין ג׳ וכל קרי׳ חלוף | ד׳

וּמָנֵי תוֹרַיָא לְאָעַיָא׃ כג כֹּלָא יְהַב אֲרַוְנָן מַלְכָּא לְמַלְכָּא דִי בָעֵא מִנֵיהּ מַלְכָּא וַאֲמַר אֲרַוְנָן לְמַלְכָּא יְיָ אֱלָהָךְ יְקַבֵּל קֻרְבָּנָךְ בְּרַעֲוָא׃ כד וַאֲמַר מַלְכָּא לַאֲרַוְנָן לָא אֲרֵי מִזְבַּן אֶזְבּוֹן מִנָךְ בְּדָמִין וְלָא אַסִיק קֳדָם יְיָ אֱלָהִי עֲלָוָן מַגָּן וּזְבַן דָוִד יָת בֵּית אִידְרֵי וְיַת תוֹרַיָא בִּכְסַף סִלְעִין חַמְשִׁין׃ כה וּבְנָא תַמָן דָוִד מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְאַסִיק עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹת דָיְרֵי אַרְעָא וְאִתְכְּלֵי מוֹתָנָא מֵעַל יִשְׂרָאֵל׃

קנו ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני. ויקן ד׳ בקריאה וסי׳ ויקן את חלקת השדה אשר. ויקן יוסף את כל אדמת מצרים. ויקן דוד את הגורן. ויקן את ההר שמרון: ותעצר המגפה ד׳ בקריאה וסימ׳ ויעמד בין המתים ובין החיים. ויבא אחר איש ישראל. ויבן שם דוד מזבח. ויעמד פנחס ויפלל ותעצר:

תולדות אהרן הכל נתן זוכר ויקהל: ד׳ אלהיך ירצך (שם מ): ויקן דוד זבחים קיו:

סכום פסוקים של ספרי שמואל **אלף וחמש מאות וששה** וסימנו **אשרו** המון. וסדריו **לד** וסימנו פותח את **ידך**. והקפיטולים של ספר ראשון **שלשים ואחד** וסימנו חסד **אל** כל היום. ושל ספר שני **עשרים וארבע** וסימנו ופתחי **כדכד** שמשותיך. ובין הכל **חמשים וחמשה** וסימנו **הן** על כפים חקותיך. ותלוי ולאשה ענל מרבק:

רדק

למנחה: (כג) הכל נתן. הוא נתן אבל לא רצה דוד לקבל במתנה: ארונה המלך. מלך היבוסי היושב בירושלם היה כי אף בימי דוד היה היבוסי בירושלים כמו שנאמרו שם משכבשוה בני יהודה כמו שכתוב וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם עד היום הזה והיו שם למס עובד והיו להם בתים שדות וכרמים ע״י המס שהיו עובדים לבני יהודה ובני בנימן וזה השדה והגורן היה לארונה היבוסי ורצה לתתם לדוד ולא רצה לקבלם כי אם במחיר ואף אחר שכבש דוד המצודה הניחם לשבת בעיר ירושלם אותם שהיו יושבים בעיר מתחלה למס עובד והיו שם עד שבנה שלמה את הבית וזה היבוסי לא היה מן שבע אומות אלא מפלשתים מזרע אבימלך כמו שפירשנו בספר יהושע והיה מותר להניחם לשבת בארץ כיון שקבלו עליהם שלא לעבוד ע״א ושאר מצות שהוזהרו עליהם בני נח ואפי׳ מז׳ אומות היו יכולין לשבת בארץ בתנאי זה שלא יחטיאו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אבל כל זמן שאינן חוטאין שקבלו עליהם ז׳ מצות מותר להניחם בארץ ובמקצת נסחאות התרגום תרגם נתן ארונה המלך למלך יהב ארון למלכא די בעא מיניה מלכא: ירצך. כתרגומו יקבל קרבנך ברעוא: (כד) מאותך במחיר. כמו מאתך כי רבים מן הרפים כענין עם: בכסף שקלים חמשים. ובדברי הימים שקלי זהב משקל ו׳ מאות אמרו רז״ל גבה מכל שבט ושבט נ׳ שקלים שהן שש מאות כסף ומשקלם במשקל של זהב וי״ש שקלי זהב ועוד אמר כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם זהו שר׳ יהודה אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד ר׳ אומר משום אבא יוסף בן דוסתאי בקר ועצים ומקום המזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות ולשון הפסוקים מוכיחים דברי ר׳ כי אומר תנה את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים ובגרן היה המזבח ובדברי הימים אומר ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב וגו׳ ר״ל כל המקום שהוא בשדה שנבנה בו הבית: (כה) ויעתר ה׳ לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל. וקביל ה׳ צלות דיירי ארעא. ובדרש כל האלפים האלה שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא ע״י שלא תבעו בית המקדש והרי דברים קל וחומר ומה אם אלו שלא היה בימיהם ולא חרב בימיהם נפלו על שלא תבעו אותו אנו שהיה בימינו וחרב בימינו על אחת כמה וכמה לפיכך התקינו זקנים ונביאים ליתן בפיהם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב שכינתך ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם אכי״ר סלה:

סליק ספר שמואל

רלבג

וכלי הבקר. הם הכלים שיש בהם עלים המוכנים לחרישה ולהיישיר כמו דרבן ומה שידמו לו ונספר דברי הימים זכר שכבר נתן ג״כ ארונה החטים שכבר היה בגרן למנחה ושם זכר שכבר נתן דוד במקום שקלי זהב מספר שש מאות והנה אחשוב שהגרן עם הבקר קנה דוד בכסף שקלים חמשים לבנות שם מזבח ולהעלות הבקר לעולה ואולם המקום ההוא בכללו שנבנה בית המקדש שם קנה בשש מאות שקלי זהב וזהו אמרו לפי מה שנזכר בספר דברי הימים זהו בית ה׳ האלהים וזה מזבח לעולה לישראל כי זה ממה שיורה שכבר קנה המקום שנבנה בו בית המקדש: (כה) ויעל עולות ושלמים. הנה לא נאסרו הבמות עד שנבנה בית המקדש ולזה היה אפשר לדוד להעלות עולות ושלמים ואע״פ שהיה ור זהו מה שצריך אל ביאור לפי הנראה לנו במה שהגבלנו באורנו בזה המקום: ואוים התועלות המגיעים ממנו הם אלו: הראשון הוא במדות והוא שראוי לכל מקבל טובה מאחר שיתן לו תודה כעל כל אשר גמלהו וכל שכן אם היה השם יתברך המטיב כי בנתינת התודה לו תועלת נפלא להיישיר לאמונתו יתב׳ ושכל הטובות ממנו ולזה תמצא שאחר שהטיב הש״י לדוד כל אלו הטובות הנכללות באלו הספורים נתן לו תודה דוד בכללות על כולם ואעפ״י שכבר הודה לו על אחת אחת מהם בייחוד כמו שיראה מדבריו בספר תהלים ולזה ספר שדבר דוד לה׳ את דברי השירה הזאת לה׳ ביום הציל ה׳ אותו מכף כל אויביו ומכף שאול: השני הוא להודיע שהש״י כשיתחדשו ממנו הרעות לא יתחדשו ממנו כי אם מצד מה שהם טובות ולז״א דוד שהש״י הוא קרן ישעו להעיר שלא יחדש הש״י הרע כי אם מצד שהוא ישע לאוהביו והוא להצילם מאויביהם ולדחותם מעליהם כמו שידחה הבעל חי בעל קרנים בקרנים מעליו את החי המזיק לו: השלישי הוא להודיע שהתפלה תהיה נשמעת כשיהיה המתפלל מסדר משבחי הש״י מה שיגיעהו השגתו לפי מה שאפשר כי אז הוא דבק בו ואז תהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה האלהית בו וזהו אמרו מהולל אקרא ה׳ וגו׳ ולזה נ״כ אמר בצר לי אקרא ה׳ ואל אלהי וגו׳ כמו שבארנו: הרביעי הוא בדעות והוא להודיע כי מה שיחדשהו הש״י ע״ד ההשגחה הפרטית יהיה מתחדש על יד מלאך ישולח מאתו על זה כאמרו אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולזה אמר בזה המקום וירכב על כרוב ויעף כמו שבארנו: החמישי הוא להודיע כי כשיבא הסבה שיחדש השם רעות להציל אוהביו הנה יסודרו ממנו ענינים להיטיב לאוהביו ומהם יתחדש רע במקר׳ לאויביו כשהיה אפשר שישלם המכוון בזה האופן וזה כלו להעיר כי הש״י מרחיק עשיית הרעות לפי מה שאפשר כי מה שיתחדש ממנו תמיד הוא הטוב והנה כמו שהענגים שיהיה מהם מטר הם המתחדשים לתכלית טוב שירוה את הארץ והולידה והצמיחה ויקרה מהם רע במקרה כמו הברד והרעמים והברקים והלפידים כן ייטיב הש״י לאוהביו בכמו זה הטוב שיסודר ממנו רע במקרה לאויביהם וזהו אמרו מספר מה שהשגיח הש״י להצילו ולהכניע לאויביו וישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשרת מים עבי שחקים מנגה נגדו בערו גחלי אש ירעם מן שמים ה׳ וגו׳: הששי הוא במדות והוא להודיע שמי שירצה שישיג מבוקשו מגלות אויבו ראוי שישתדל בזה בעת היותו קשה יום כי אז יתכן יותר להשיג המבוקש כאמרו אל תתחר במצליח דרכו שיורה כי מצד היותו מצליח יצלח ומזה יתבאר שהקשה יום ראוי שינוצח ולזה אמר דוד מספר בהשגחת הש״י יקדמוני ביום אידי ויהי ה׳ למשען לי כאילו יאמר שהם התחכמו להרע לו בעת היותו נכון לקבל הרע לולי ה׳ שהי׳ לו:

השביעי

מצודת דוד

האש על המזבח: (כג) הכל נתן. הכל נדב לתת למלך: ארונה המלך. הוא היה למלך על היבוס עד שלא כבשה דוד ומשכבשה נתגייר ונשאר עליו שם מלך: ירצך. יהיה מרוצה לך לקבל עולותיך ברצון לשתעצר המגפה: (כד) לא. ר״ל לא אקבלם במתנת חנם אלא אקנה בכסף דמי שוויים: חנם. מהדבר הניתן לי בחנם: בכסף שקלים חמשים. ובד״ה נאמר שקלי זהב משקל שש מאות כי חמשים שקלים נתן לו בעבור הגורן מקום המזבח ובעבור הבקר ומאשר ראה כי שם יהיה בית אלהים קנה כל השדה סביב הגורן ובעבורם נתן שש מאות שקלי זהב: (כה) ויעתר. נתרצה לאנשי הארץ ונעצרה המגפה מכל וכל מעל ישראל:

מצודת ציון

ד) מאותך. מאתך וכן וכם אדבר אותך (יחזקאל ג): במחיר. ענין דמי הדבר וערכו כמו ובלא מחיר יין וחלב (ישעיה נה): (כה) ויעתר. נתרצה כמו ויעתר לו ה׳ (בראשית כה):

השביעי הוא להודיע שההשגחה הפרטית מהש"י תדבק באדם מצד שמרו דרכי הש"י והתנהגו בתורתו והתבונן בה תמיד כי זה יביא אל קנין השלמות האנושי בתכלית מה שאפשר אשר הוא סבת דבקות ההשגחה בש"י ולזאת דוד בספרו חוזק דבקות ההשגחה האלהית בו גמלני ה' כצדקתי כבור ידי ישיב לי כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלהי כי כל משפטיו לנגדי וחקותיו לא אסור ממנו הורה בזה כי הוא מתהלך בדרכי הש"י ומתבונן בחקותיו ומשפטיו: השמיני הוא להסיר הספק למה נענש שאול יותר מדוד עם היות חטא דוד יותר עצום הרבה מחטא שאול וזה כי דוד היה הולך בכל דרכיו בדרכי הש"י והיו מדותיו ותכונותיו בתכלית השלימות והחסידות בכל עניניו רק בדבר אוריה החתי וזה ממה שיורה שדוד היה משתדל בכל עת שתהיינה פעולותיו תמיד לפי הראוי אלא שלא יכול לנצח יצרו בענין בת שבע וממנו סובב דבר הריגת אוריה לכסות קלונו ולמלט שלא תהיה פעולתו מבעילת בת שבע בעילת אשת איש עם שהיה קצת דין בהריגתו מפני שלא קיים מצות המלך. ואולם חטא שאול היה נראה היותו כנגד השם מפני שאר התכונות שראינו לשאול שלא היו מתישרות אל היושר והחסידות ולזה גם כן תראה ששאול היה חושב להתנצל לשמואל בדברי שקר ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי לה' ולזה אמר דוד להסיר את הספק הזה עם חסיד תתחסד ועם גבר תמים תתמם עם נבר תתברר ועם עקש תתפל כמו שבארנו: התשיעי הוא להודיע שדרכי הש"י ופעולותיו הם תמימות בתכלית מה שאפשר וכן הענין באמרתו והיא התורה עד שאין בה דבר ללא תועלת ומה שחסר מהטוב בקצת פעולותיו שיקרה מהם רע לבני אדם בקצת העתים הנה העריס הש"י להשלים מה שחסר מזה בשם האדם בעל בחירה ורצון לא ימשלו אל הבחירה ההיא מה שיסודר מהם זה הרע במקרה ולזה יתכן ושינצל האדם ממנו בזה האופן כשתהיה בחירתו אל הטוב המסודר מן התורה ובאמצעותו ידבק הש"י ויהיה לו למגן מהרעות ההם כי הוא לבדו אפשר שיהיה מגן לכל החוסים בו: העשירי הוא להודיע שכבר ימשך מחוזק דבקות השגחת הש"י שיביא האדם מהרע אל הטוב בקלות כאלו קפץ ודלג אליו מזולת שידרך בהגעתו אליו הנה כמו שיעשה הש"י מהמטה נחש על דרך מופת בזולת סבותיו כן יביא הטוב בקלות לאוהביו בזולת סבותיו וזהו אמרו האל מעזי חיל ויתר תמים דרכי משוה רגלי כאילות ועל במותי יעמידני: האחד עשר הוא להודיע כי הש"י נתן המלוכה לזרע דוד כל הימים שהעולם נמצא על צד החסד מצד הברית ששם לדוד על זה מצד הצדק והיושר שמצא בו וזה ימשך תמיד לזרעו כשיעשו ישראל הטוב בעיני הש"י בדרך שיוכל לעשות להם כל ישע וכל חפץ גם בעת שהיה נכון לבוא עליהם רע מצד ההשגחה הכוללת ואולם כשלא יהיה זה ותפסק המלכות מישראל הנה לא תסור מבית דוד אבל היא שמורה לו וזה ממה שיתבאר ממנו כבר יצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה וימלך ותתקיים על ישראל כי אי אפשר שתסור הממלכה מזרעו הסרה נצחית וכבר נתבאר זה יותר בדברי הנביאים וזהו אומר ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם ואמר כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח: השנים עשר הוא מה שהודיע שאר המלכים שיקומו על ישראל מפני שאינם מושלים ביראת אלהים אבל הם אנשי רשע לא תתקיים מלכותם ויזיקו ישראל בעבורם ובסבתם והם ורעם יהיו לכליון חרוץ וזה ממה שנתקיים בענין מלכות ירבעם וחבריו כאמרו ובליעל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת וגם על הטובים אמר שלא תתקיים מלכותם אך יהיו כמו דשא מארץ שתהיה להם צמיחה זמן לא ארוך מאד ואחר ייבשו וכן אמר הש"י לירבעם שאם ילך בדרכיו יבנה לו בית נאמן כאשר בנה לדוד אך לא יתקיים זה לו כל הימים ולזה תראה שמלכות החשמונים לא נתקיים מאד בבית שני: השלשה עשר הוא להודיע שגבורי דוד היה כלם אנשים חכמים ג"כ בחכמת התורה ולכן היתה דבקה השגחת הש"י בהם ולזה תאר עדינו העצני שהוא יושב בשבת תחכמוני ולזה גם כן היה מהגבורים בניהו בן יהוידע הכהן שהיה מופלא שבב"ד והיו גם כן מהם הכרתי והפלתי והם הסנהדרין כמו שנתבאר במה שקדם ולזה תמצא שכאשר שבח אלו הגבורים אמר מן השלשה הכי נכבד ולא אמר מן השלשה היה חזק או תקיף אבל תארו בכבוד מצד גודל המעלה ולזה הגיע מגבורתם מה שזכר מפני הדבק בהם ההשגחה האלהית: הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיבקש דבר ויוציא בבקשת קניני דברים יותר נכבדים ממנו והמשל כי מי שאבד דבר שוה פרוטה אין ראוי שיוציא בבקשה דבר שוה יותר וכ"ש שאין ראוי שיסכן עצמו או איש אחד מן האנשים בבקשתו ולזה תמצא כי כשנתאוה דוד ואמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער וסכנו עצמם, שלשה הגבורים להביא מהם אליו לא רצה לשתותם להורות כי לא הסכים שיסכנו עצמם בעבור זה ואעפ"י שאמר זה במאמר על צד התאוה אל המים ההם כי כמה פעמים יאמר אדם כך במה שאין רצונו שישתדלו בהגעתו וגם בדברים הנמנעים כאמרו מי יתן לי אבר כיונה ולזה הסכים לנסך אותם לה' לרמוז כי על עבודתו יתברך לבד ראוי לסכן נפשו כאמרו ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך: החמשה עשר הוא במנוי והוא להודיע כי כבר היה במקדש נסוך המים ולזה נסך דוד המים ההם לה' כי הוא מן השקר שיעבוד דוד הש"י בדבר לא הוסכם שיעבוד בו במקדש הנה כמו שלא יעשה אחד מן האנשים הטובים קרבן מן הצבי לה' כן לא היה ראוי לנסך המים אם לא היו מנסכים אותם במקדש ומזה המקום יש סמך גדול וחזק למ"ש רבותינו מנסוך המים בחג הסוכות: הששה עשר הוא להודיע כי ממוקשי עם יקרה שיעשה המלך דבר בלתי ראוי להיות כלי להדיח הרעה עליהם וזהו אמרו ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה הנה כמו שימלוך אדם חנף ממוקשי עם כן יקרה ממוקשי עם למנהיג הטוב שגגה מה שהיה נשמר ממנה מהש"י לולי חטא העם הלא תראה כי דוד לא עשה זה במרד ובמעל כי תכף שהרגיש שחטא השיגתהו החרטה ובקש מהש"י כמחילה: השבעה עשר הוא להודיע כי מן הרעות ראוי לבחור במה שהוא רע מעט מאי זה צד שיהיה אם מפני היותו מעט רע בעצמותו אם מפני שיקל יותר לקחת העצה עניו והנה מפני זה בחר דוד היות הדבר בארצו שלשת ימים להשענו כי רבים רחמי הש"י ונחם על הרעה ואעפ"י שגם כן הרעב הוא נפילה ביד הש"י הנה בו מה שהוא ביד אדם והוא השחתת האויבים יבול הארץ והוא היותר קשה וידמה של זה המין מהרעב כיון בזה המקום והנה היו אלו הרעות מסוערות כי הניסה לפני האויבים והם רודפים היא יותר קשה מהרעב כי זה הוא אימת מות והאחר הוא אימת חסרון המזון ואעפ"י שימשך מחסרון המזון מות לקצת האנשים הנה בתחבולות ינצלו הרבה מהמזון כמו שמצאנו שעשו ישראל במשול מלך מדין עליהם והדבר הוא יותר קשה מהניסה מאויבים והם רודפים כי ממנו לא יתכן לנוס כי הוא באויר שהוא אל האדם ולזה חושם בקירוב יחס זמן הדבר אל זמן הניסה כיחס זמן הניסה אל זמן הרעב: השמנה עשר הוא להודיע שאעפ"י מחטאת דוד נמשך טוב הלא תראה כי בעבור זה החטא נגלה לו מקום בית המקדש אשר בחרו הש"י אשר רמז אליו בתורה באמרו אל המקום אשר יבחר ה' ובאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה וכמו כן נמשך טוב מחטא בת שבע שיצא ממנו שלמה אשר נתנה לו הממלכה לנצח ועל החטא ההוא גם כן עשה דוד הרבה מהזמירות הנזכרים בספר תהלים שהם זמירות ישראל לשבח בהם הש"י ולשוב מחטאיהם וזה כלו מורה על יושר לבב דוד עם הש"י: התשעה עשר הוא להודיע שהדבר שיש בו קדושה נפלאה לש"י אין ראוי שיהיה לאדם השתמשות בדברים הנוגעים בו כי זה ממה שיביא להקל בקדושתו ולזה תמצא שכאשר נבחר זה המקום הקדוש להיות בו מזבח לה' לא רצו שיהיה הדברים שבו לשמוש אדם ולזה רצו ועשו מהבקר עולה בהמוריגים וכלי הבקר עשו עצים להעלות העולה ומהחטים מנחות שאם ישתמשו בהם לצורך הדיוט יביא זה להקל בקדושת המקום הקדוש ההוא ולזאת הסבה ג"כ תמצא שכאשר בא ארון ה' משדה פלשתים על ידי הפרות שאסרום בעגלה הנה בקעו עצי העגלה ואת הפרות העלו עולה לה': העשרים הוא להודיע שאין ראוי להעלות לש"י עולות יתכן שיחשב בהם שיהיה בהם קצת אונס כמו הענין בזה שהיה נותן ארונה לדוד שהוא אפשר שלא היה נותן זה כי אם על צד היראה ממנו להיותו מלך ולזה רצה דוד על כל פנים לקנות אותם ולקנות הגרן שעשה בו המזבח לזאת הסבה בעינה שלא יעבד הש"י בדבר גזל ובמה שהוא לא לו ומפני זה הוצרך לקנות כל המקום ההוא אשר נבנה בית המקדש: העשרים ואחד הוא להודיע מה שהעיר בזה הספור שהקרבנות הם סבה להמשיך ההשגחה בישראל ולעצור המגפה והמשחית מהם כי זה ממה שייישיר לעמוד על המכוון בענין הקרבנות שהוא מביא באופן שלם אל הדבקות בש"י כמו שבארנו בבאורנו בספר ויקרא הנה כמו שהיה הענין על הכפרת מבין שני הכרובים בכל דבור ודבור שהיה מדבר הש"י עם משה להיישיר ישראל לעמוד על כוונת התורה ועל סודות הנבואה כן רצה הש"י לעצור המגפה על יד הקרבנות האלה להעמידנו על המכוון בהם כי כבר התבאר מדברי השירה שסבות ההשגחה הם הדבקות בשם יתברך וההליכה בדרכיו וההתבוננות בדרכי התורה בכללם:

ובכן נשלם באור ספר שמואל והיתה השלמתנו אותו בראש אדר ראשון של שנת התשעים ושמנה לפרט האלף הששי ותהלה לאל לבדו אשר עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו יתברך ויתרומם על כל ברכה ותהלה:

ספר מנחת שי שמואל

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א [א] ויהי. בתרסא: [ג] חפני ופנחס. בספרים כ"י נמסר עליו לית חסר וגם נריש פרשת פינחס נמסר כלם מלאים בר מן א' חסר חפני ופנחס ואין בזה מחלוקת בין מערבאי ומדנחאי ועיין בספר פענח רזא ריש פרשת פינחס ובדפוס ישן הס"א במאריך ובשאר ספרים בגלגל לכן נ"ל שהשוא נע כקריאת כל שאר פינחס שבמקרא ומה גם כי זה עצמו דכן עלי נזכר פעמים רבות בספר זה בסימן ב' וסימן ד' וסימן י"ד ושמו יוכיח עליו שהוא נע ואף תרגומו דהכא ביו"ד ועיין מ"ש בפרשת ויצא על מלת ג נ ב ת י ובפרשת משפטים על ת ה ר ס ם ובמאמר שכתבתי על המאריך: [ו] כרעמה. כרי"ש בדגש לתפארת. רד"ק בפירוש ובמכלול דפ"ב וכן הוא במסורת: [ח] למה תבכי וגו'. שלשתי מלעיל וסמ"ס בסגול ורפי מכלול דף רס"ו: [ט] אחרי אכלה. מקור כתוספת כ"א וא"ר בקמץ חטוף והלמ"ד קמוצה והס"א רפה כן הוא בספרים כ"י מדוייקי' ובדפוסי' קדמו' וכן משמע בהדיא מפירוש רש"י ורד"ק ודין. הוא קדמאה מן מלין דמשמשין חד א' וחד א' ולית דכוותהון ע"פ המסורת וחברו ואכלה בציד"י וכספרי' שכלמ"ד בחולם טעות הוא וצריך להיות בקמץ והכי מוכח בגמרא דלתוכות סוף פרק אף על פי ובדבר התוס'

כתוספות שם. והואיל דאתא לידי אימא ביה מלתא מפני ששמעתי לקצת מעיינים שקראו אכלה בקמץ כמו שמצאו במקצת ספרי הדפוס וטעות זה הביאם לפרש הגמרא והתוספות שלא כהוגן ואין דבריהם עולים כשמועה ולא נכונים בטעם ובגין דין לא ערקינן להדורי אפירושי [illegible] ... [illegible]

[illegible]

... גבי מעבירים כתיב שפעמים הגמרא חולקת על ספרנו ע"כ לשונו. ולא ידענא מאי דריש על יו"ד דכתר כ"ף דהך דרשא גופא איתא בבבלי פרק במה בהמה גבי כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהם מעלה עליהם הכתוב כאלו שכבום והכי איתא בב"ר פ' פ"ס ובאגדת שמואל פ' ז' ולא גרסינן ישכיבון כתיב כדגרסינן בירושלמי ואמרינן תו התם בבבלי גופא אמר ר' פנחס לא חטא וכו' שהכתוב אתסו לשבח ופריך אלא הא כתיב ישכבון כתיב ע"כ. ואפי' ר' דס"ל יש אם למקרא כלומר דבתר קריאה אזלינן דהוא עיקר נדרש בריש פרק קמא דסנהדרין אשר ירשיען אלהים תרי משמע. ונאמר אלהים למטה שהוא ירשיען אלהים. ונאמר אלהים למעלה עד האלהים יבוא מה למטה שנים אף למעלה שנים ואין בית דין שקול מוסיפים עליהם עוד אחד הרי כאן המשה שיגמר הדין בשלשה ורבנן פליגי עליה ואמרו (ירשיען כתיב) הכא אפילו רבי מודה משום דקרא מוכח דפנחס לא חטא שייחסו הכתוב : (כד) מעבירים עם ה'. בכל הספרים המדוייקים חסר יו"ד אחר הבי"ת וכן ראוי ע"פ המסורת שהוא חד מן ח' חסר בלישנא פי' חסר אחר הבי"ת וסי' ד' נמסר ביהושע סי' ד' במ"ג והוא מלא אחר הרי"ש ובספר אחר דפוס ישן מעבירם כתיב והכיאתא באגדת שמואל ודריש מיניה לנשיא שחטא דמעבירים אוהו כדאמרינן בירושלמי דסנהדרין פרק כהן גדול. וכן הגיה בעל אות אמת באגדת שמואל מעבירם עם ה' מעבירין כתיב מעבירין אותו ומחזירין אותו ובבבלי פרק במה בהמה ארשינן דתפני לבד חטא ולא פינחס דפרכינן התם והא כתיב מעבירים אמר רב הונא בריה דר' יהושע מעבירם כתיב וכתב שם רש"י ז"ל שבספרים מוגהים כתיב מעבירים וגם במסורת הגדול במקום שמנויים שם כל התיבות דלא כתוב בהן יו"ד וקורין לא נמנה זה. והתוספות כתבו שהגמרא שלנו חולקת על ספרים שלנו שכתוב בהן מעבירים וכן מצינו בירושלמי פרק קמא דסוטה בשמשון כתוב א' אומר וישפט את ישראל בימי פלשתים ארבעים שנה (שופטים ט"ו) וכתוב א' אומר והוא שפט את ישראל עשרים שנה (שופטים ט"ז) אמר ר' אחא מלמד שהיו הפלשתים יראים ממנו עשרים שנה לאחר מותו כדרך שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו ובכל הספרים שלנו כתוב עשרים שנה גם בשופטים ט"ו עכ"ל. וכן כתב בעל יפה מראה וכן הוא במדבר רבה פ' י"ד ובעל כלי יקר טרח לפרש הירושלמי באופן שלא יהיה נגד הספרים ע"ש. ובהקדמת מקרא גדולה ומ"ש בפרשת בא על פסוק ונתנו על שתי המזוזות ובפרשת נשא על בנות משה ובסוף פרשת מצורע אלא והנוגע את האוהם יכבס בגדיו :(כה) ופללו. למ"ד עי"ן הפעל רפה : מי יתפלל לו. מתחלפת יתפלל לו : (כח) לעלות על מזבחי. במקרא גדולה מסור עליו ב' מטעים פירש למטעים ליה דסבירין ולעלות כי כן משפטו כמ"ש רד"ק והכרו נ"ל שהוא לעלות עמים תחתיו (איוב ב"ו) וכן מתורגם בשניהם לאסקא : (לג) ולאדיב. בכל ספרים שבגינו האל"ף בשו"א ופתח שלא כדברי כל פעלים שכתב וכנוה הפ"א אל"ף מהמבטא ולא נפסק ע"מ לשמיד מעזניה מן השלמים :

ג (ב) ועינו. ועיניו ק': החלו. הלמ"ד בדגש : (ג) ושמואל שכב בהיכל ה'. הקשו בפ' עשרה יוחסין והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אלא נר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב במקומו פי' ושמואל שוכב בהיכל ה' חדא מילתא משמע ועל כרחך מפסקינן ליה ושמואל שוכב במקומו בבית משמר הלוים שהיו שומרים את הבית וכן תרגום יונתן בעזרת ליואי היכל אגר קאי שהמנורה היתה בהיכל משכן שילה ע"כ פי' רש"י ז"ל. ועיין עוד בפירוש על הפסוק ובכלי יקר. ולפי דרכנו למדנו מעלת הטעמים שהאתנח מפריד תיבת שכב מתיבת בהיכל כדי שלא יובן שהיה שוכב בהיכל ה' : (ח) שמואל בשלישת. בספרים מדוייקים חסר יו"ד תניין והוא חד מן ד' דכתיבין כן על פי המסורת וסימן במ"ג פרשת פינחס : (י) ויתיצב. בדפוסים אחרונים סגדי"ק בצירי ובדפוסים ישנים וגם בכמה ספרים כ"י מדוייקים בפתח ובספר אחר ישן כתוב יד גם בדפוס ישן בקמץ : שמואל שמואל. חד מן ד' שמות מכופלים וכולם נדקים גמורים וכבר הארכתי בזה הענין בפרשת ואלה שמות על משה משה : (יג) כי מקללים להם בניו. זה אחד מן י"ח פסוקים שהם תיקון סופרים והיה לו לומר מקללים לי אלא שכינה הכתוב רש"י ורד"ק ומדרש ילמדנו ומכילתא פרשת בשלח ומסורת ופירוש תקון סופרים אשר בעזרת

אל בזכריה ב': (יז) ויקרא עלי את שמואל. בספר אחד כתיבת יד קדמון כתוב אל שמואל וכן הוא בקונקורדאנציה ואף בדפוס ישן מתורגם לשמואל אכן בשאר ספרים כתוב את תרגומו ית : (יח) בעינו. בעיניו קרי :

ד (ג) ויושענו. בספרים מדוייקים חסר דחסר ובמסורת ג' וסימן נקחה אלינו. אל תחרש ממנו [שמואל א' ז'] . קוינו לו ויושיענו [ישעיה כ"ה] : ובמ"ג נמסר כאן ויושיענו ג' ב' מלאים וא' חסר וכו' קדמאה חסר אבל בישעיה סימן כ"ה נמסר במסרה קטנה ג' ב' חסר וא' מלא וכן בספרים מדוייקים תרתי דשמואל חסר דחסר וחד דישעיהו מ"א דמלא : (ו) מה קול התרועה. מה שנמסר במ"ג כ"ד וכל דסמיך לאתה"ע כוותיה וכו' ר"ל וכל דסמיך לחי"ת ועיין כמ"ש בפרשה נגבים. וכל"ל לקמן על מה קול ההמון : [ז] ויראו הפלשתים. היו"ד במאריך ועיין מ"ש בסימן ז' בפסוק ויראו מפני פלשתים : [יג] יך. יד קרי : [יז] המבשר. ברוב הספרים הה"א במאריך ובלא דגש כמ"ש : נס ישראל לפני פלשתים. כן כתוב לפני לא מפני כמו שמצאתי בס"א כ"י וכמו שנרשם בדפוס ישן : וארון האלהים נלקחה. למעלה אומר נלקח לשון זכר וכאן נלקחה לשון נקבה ובאגדת שמואל תמצא מדת הדין כנקבה : [יט] כי נהפכו עליה ציריה. בסגול הה"א וקל הפ"א ע"פ המסורת כמ"ש בדניאל סימן יו"ד וכן במכלול דף ע"ב ובשרשים : [כ] וכעת. בכ"ף: מותה. בשורק וכן במסורת עד יום מותה [שמואל ב' ו'] מלאים ואחד קבוץ פום וכעת מותה וסימניך דאית לה בנין שרקא דלית לה בנין חלמא :

ה [ג] וישכמו אשדודים ממחרת. חסר יו"ד וכן וישכמו בבקר שבסמוך וכמו שכתבתי בסימן א' : [ו] אל האשדודים וישמם. כן כתיב אל לא על והתרגום הוא דרך פי'. ויך אתם בעפלים. בטחרים ק' ובספרים כ"י אין בבי"ת מאריך ויש דגש בעי"ן להורות על דגשות הטי"ת וכן הפא בעפלים שבסמוך. [ז] ויראו אנשי אשדוד. בספרים מדוייקים אין ביו"ד מאריך וכן ראוי כי מן ראה הוא וכן ת"י וחזו : [ט] וישתרו להם כתוב בשי"ן שמאלית כמו בכמ"ך רד"ק וכ"ל רש"י כמו ויסתרו שהרי הוא במסורת מן הכתובים שי"ן ומפורשים בלשון סמ"ך מכת בית הסתרים על"ל. ותמהני שבהושע ב' נמסר במ"ג מלין דכתיבין שי"ן וקריין כמ"ך ואין זה מהם : להם עפלים. טחורים ק' והעי"ן בשו"א לבדו : [יא] מהומת מות. בנסחאות כ"י ודפוסים ישנים הה"א במאריך : [יב] הכו בעפלים. בטחרים קרי :

ו [ד] עפלי. טחרי קרי והעי"ן בשו"א לבד : [ה] עפליכם. טחריכם קרי והעין בשו"א לבד : [ז] עגלה חדשה אחת. האל"ף בסגול והחי"ת בקמץ בנסחאות כ"י מדוייקות ודפוסים ישנים ובדפוסים אחרונים כולו פתוח וכן מצאתי בס"א כ"י ומועטים הם שהרי במסורת פרשת בשלח על לגלגלת אחת נמסר ו' פתחין זקפין ולית דין מנהון ועיין במכלול דף רנ"ה : [יא] ואת צלמי טחריהם. כתוב במסורת אחרים דכתבן עפלים ו' בקריאה וחשיב להו התם וכתר הכי קאמר וכ' כדקריין כן כתבן וסי' ואת צלמי טחריהם ואלה טחרי הזהב. ובהקדמת מקרא גדולה הקשה המגיה מהא דגרסינן במגילה פרק הקורא את המגילה עומד תנו רבנן כל המקראות הכתובים בתורה לגנאי קורים אותם לשבח כמו ישגלנה . ישכבנה . בעפלים . בטחרים . ובמסורת לא מנוי כי אם ו' דכתיב בעפלים וקרינן בטחרים וכו'. וסוף דבריו כתב דלא ידע לתרוצי אלא דאורחיה דתלמודא לפלוגי על המסורת עד כאן לשונו. ולי נראה דעיקר קושיא מעיקרא ליתא ואילו השמיע המקשה לאזניו דברי רבותינו ז"ל לא הוה קשיא ליה מידי דעד כאן לא אמרינן בגמרא אלא שכל המקראות הכתובים לגנאי קורין אותו לשבח כמו ישגלנה שיותר מפורסם בנשים משגל ממשכב וכן עפלים לשון מפורש לגנאי יותר מטחרים כמו שפירש רש"י בגמרא אבל השנים הטחרים למעלה הנכתבים בפסוק בלשון טחרים יוצאים מכלל חבריהם שנקראים ונכתבים לשבח ואין בהם שום גנאי ואם ישאל השואל מה נשתנו שנים אלו מכל האחרים אשיב כי אחר שהושמו אל הארון שנה הכתוב בעבור קדושתו וכנה אותם בלשון נקייה וזהו טעם לשבח לע"ד : [יב] וישרנה הפרות עיין מה שכתבתי בפרשת ויגש על ויתמהמה הלאן ומדלא קאמר ותישרנה דרשו רבותינו ז"ל בב"ר פ' כ"ב סימן ו' שהיו הולכות בדרך ישרה. ודרשוהו עוד על פנים אחרים ע"ש. וביפה תואר סי"ו :[יד] ויבקעו. הקו"ף דגושה :[יז]ואלה טחרי הזהב. כ' כתיבי וק' כענין כמו שכתבתי למעלה :

ז [ו] ויאמרו שם חטאנו לה'. ירושלמי פ' סדר תעניות כיצד. ויאמר שמואל חטאו לה' אמר רב שמואל בר רב יצחק לכם שמואל הלוקין של כל ישראל וכו' וכתב בעל יפה מראה אם אין טעות בגירסא יש נומך דאף על גב דויאמרו שם חטאנו כתיב משום דשמואל לכם אלוקין וכו' כדבסמוך חשיב ליה כאילו שמואל הוא האומר חטאנו אבל הנראה דט"ס הוא וצ"ג אלא ויאמרו שם חטאנו והכי איתא באגדת שמואל : [ז] ויראו מפני פלשתים. כתוב במכלול דף קל"ג שהוא ביו"ד האית"ן לבד וצריך להמשיך האותיות הנוספות ביראו תיראו להורו' על היו"ד פ"א הפעל תהיה כתובה אי לא כתובה צריך להורות עליה בקריאתם : [ח] מזעק. הזי"ן דגושה : ויושענו. חסר דחסר כמ"ש לעיל סימן ד' : [ט] ויעלה. ויעלהו ק' וכפ' אין מעמידין (דף כד) אמר ר' אחא בר אהבה מנין לעולת נקבה שהיא כשרה בבמת יחיד שנאמר ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה ויעלהו לשון זכר משמע אמר ר' נחמן בר יצחק ויעלה כתיב : [יז] ושם שפט את ישראל. ר' יונה בס' הרקמה מנה זה עם הזרים שבאו בקמץ שלא בהפסק ובמסורת לית קמץ וכל שום גבר דכוותיה :

ח [א] את בניו שפטים. בלא מאריך בשי"ן : [ג] בדרכו. בדרכיו ק' : ויטו אחרי. כתיר"ק היו"ד : שימה לנו. כ"כ : [יא] ורצו. מלרע שלא כמנהג : [יד] שדותיכם. בלא מאריך בדל"ת : [יט] ויאמרו לא. הלמ"ד דגושה ע"פ המסורת כמ"ש בפרשת וירא סימן י"ט : [כ] מלחמתינו ס"א. מנחמתינו חסר :

ט [א] מבן ימין. מבנימין ק' מלה אחת וכתיב שתי מלות : [ד] בארץ שלשה. בספרים כ"י מדוייקים מגעיל וחסר וחברו מוכיח עליו ואיש בא מבעל שלשה [מלכים ב ד] והם ב' חסר יש על פי המסורה : [ו] בוא יבוא. בספרים כ"י מדוייקים שניהם מלאים ו' והאל"ף ועיין מ"ש בסוף פרשת בשלח על פסוק עד בוא השמש : נלכה שם. השי"ן דגושה : [ז] לכה נלכה. כן כתיב נלכה לא ונלכה בוי"ו וזה ברור ממסורה הגדולה דחשיב הדין פסוקא באלפא ביתא מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין אינשי בהון : [כו] וישכימו. כל ספרא חסר כמ"ש בסימן א' : ויהי כעלות. בכ"ף : הגג. הגגה קרי :

י [ג] נבל יין. ברוב ספרים מדוייקים שאלנו בחמש נקודות. ובשרשים ואחד נשא נבל יין בשש נקודות ויש ספרים בחמש נקודות ע"כ : [ה] אחר כן תבוא גבעת. בדפוסים אחרונים כתוב תבוא אל גבעת ובדפוסים ישנים וספרים כ"י מדוייקים ליכא מלת אל וכן הוא במאיר נתיב : ויהי כבאך. במקצת ספרים הכ"ף דגושה ובמכלול דף ק"ז נמנה עם הרפין ועיין מ"ש בתילים סימן קמ"ז : ופגעת. בשני גרישין : [ז] תביאנה. יתיר יו"ד : [ח] תוחל. במקצת ספרי הדפוס חדשים החית בחירק וביישנים בצירי וכן הוא בכל כ"י : [יא] מאתמול. במקרא אחת דפוס ישן וגם במקרא כ"י מצאתי האל"ף בסגול והקי"ו רפה אכן בשאר ספרים האל"ף בחירק והתי"ו דגושה וכ"כ רד"ק בפי' ושרשים ומכלול דף רכ"ט : עם נביאים נבא * ויאמר העם במקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק : [יב] על כן היה למשל הגם שאול בנבאים. בספרים מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן נמסר עליו : [כא] למשפחתו. למשפחתיו ק' : ויבקשהו. הקו"ף רפה : [כב] הלם איש * ויאמר. פסקא במצעות פסוק : [כד] הראיתם. בדגש הריש ע"פ המסורת ועיין במכלול דף ע"ב ודף ס"א :

יא [ב] ויאמר אליהם. בספרים מדוייקים מלא יו"ד : [ו] כשמעו. כשמעו ק' והוא חד מן י"ד מלין דכתיב בי"ת וקריין כ"ף וכימניהון בריש הושע במ"ג : [ז] אחרי שאול ואחר שמואל. בס"א כ"י ובדפוס ישן כתוב ואחרי שמואל וכן נרשם מבחוץ בדפוס אחר להורות על חילוף זה ובשאר ספרים כתיב ואחר : [ט] כחם. כחום ק' והוא חד מן מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ"ף :

יב [ה] ויאמר עד. י"ב דסבירין ויאמרו ובאגדת שמואל סוף פ' י"ד ויאמרו עדים אין כתוב כאן אלא ויאמר עד אמר להן הב"ה אתם מעידים עליו על מה שנגלוי ואני מעיד עליו על מה שנסתר ובמסכת מכות פ' אלו הן הלוקין אמר רבי אליעזר בג' מקומות הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל ובבית דינו של שלמה וכו' בבית דינו של שמואל דכתיב הנני ענו בי וגו' ויאמר עד ויאמרו מיבעי ליה יצאת בת קול ואמרה אני עד וכן בב"ר פ' פ"ה סימן י"ג ע"ש ביפה תואר ובמורה מקום : [ו] את אבותיכם. אמר המגיה קורא נפשי מאד בראותי רוב התילופים על כל אבותיכם שבשמואל ורוב הספרים אינם עולים כהגון א' דזה ככה וזה ככה ולית חד מנהון דאזיל בתר מסורת דאיתא במערכת א"כ ומה לי לעשות עוד אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני על כן בחרתי להדפיסם כמו שנמסרו במסרא רבתא וז"ל שמואל כולם מלאים במ"ב חסרים וסימן והשפטה אתכם לפני. כאשר בא יעקב מצרימה קדמאה דפ'. ואם שגיתי הבינו לי ע"ש) : [ח] וישבום במקום הזה. בספרים כ"י חסר יו"ד וכן הוא בדפוס ישן ועיין מ"ש בשמואל א' ל' : [י] ויאמר. ויאמרו ק' : [כד] אך יראו. חד מן ג' שהאל"ף נחה כמ"ש בסוף יהושע :

יג [ג] במכמש. בספרים כ"י מדוייקים כולם שבעניין בשי"ן שמאלית כמ"ש בישעיה י' ובעזרא סי' ב' ונחמיה סימן ז' כתיב אנשי מכמס בסמ"ך ונמסר עליהם ב' כתיב בסמ"ך : [ה] בית און. כן כתיב בספרים כ"י בלא מקף : [ו] כי נגש העם. בשי"ן שמאלית וכן תרגם יונתן ופי' רד"ק : [ח] וייחל. ויוחל ק' : [יט] אמר. אמרו ק' : [כא] והיתה. הוא"ו בגעיא : ולהציב הדרבן. בספרי הדפוס וגם בכ"י הבית בקמץ ורד"ק כתב בפי' ומכלול דף רכ"ג ושרשי' שהוא קמץ לב"נ ולב"א הבי"ת בפת"ח ולשניהם הדל"ת מעמדת בגעיא עכ"ל. וראיתי ספרים אחרים מדפוסים ישנים משונים בנקודות אלו והם דלא כמאן ועיין מ"ש בפ' תצוה על ויספה : [כג] מעבר מכמש כולם שבעניין בשי"ן שמאלית כמו שכתבתי למעלה :

יד (ג) אי כבוד. ברוב ספרים כ"י קדא מלה ונתרסא לא בפסק : (ד) הנה כתב בעל מכלל יופי שהוא מלעיל והנו"ן בסגול ובדגש עכ"ל וכן ראיתי בדפוסים ישנים וספרים כ"י מדוייקים : (יב) ונודיעה אתכם

אחכם דבר * ויאמר יונתן וגו׳ . במקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק : (יד) מענה . העי״ן בחטף פתח : (טו) חרדה במחנה . בס״ס הבי״ת רפה שהקדמאה הוא טעם מפסיק : (יט) ההמון ורב ויאמר שאול וגו׳ . פיסקא באמצע הפסוק : (כד) ואיש ישראל נגש . בשי״ן שמאלית וכן ת״י אידחיק וכן פירשו כל המפרשים וכן הוא לפי המסורת שכתבתי בישעיה כ״ט : (כז) ביערת . ברוב הספרים העי״ן בשוא לבדו : ותראנה . ותארנה ק׳ : (לב) ויעש . ויעט ק׳ והיו״ד פתוחה כמ״ש בסימן כ״ה מזה הספר : *שלל . השלל . ק׳ : (לג) חטאים . הטי״ת בחירק והאל״ף נחה כמו קראים אל ה׳ : גלו אלי . הלמ״ד דגושה בספרים מדוייקים : לאכל אל הדם . בדפוס עם פי׳ אברבנאל וגם במקצת ספרים כ״י כתיב על הדם : (לו) ונבזה . הוא״ו בגעיא : בעיניך עשה * ויאמר הכהן . פיסקא באמצע פסוק : (מז) בכל איביו . הבי״ת בגעיא : איביו . אין באלף מאריך :

טו (א) למשחך . השי״ן בקמץ רחב והחי״ת בחטף קמץ במקצת ספרים וספרים אחרים החי״ת בחטף פתח ובס״ס אין מאריך בשי״ן . ורד״ק כתב בפי׳ ובשרשים שהשי״ן בקמץ רחב והחית בחטף קמץ וכן במכלול ד׳ מ׳ ובלוית חן ס״ו פ״ג ובס׳ דקדוק ישן כתוב לעולם לא יבא חטף פתח אחר חטף קמץ בסמוך חוץ מאחד למשחה למלך דשאול ע״כ : (ו) פן אספך עמו . במקצת ספרים יש מאריך בס׳ ובס״ס המדוייקים הוא באל״ף ובמסורת כ״י אספך ג׳ חסר וסימן ויאמר שאול אל הקיני . לכן הנני אספך על אבותיך דיאשיהו במלכים . ותנרו דדברי הימים עד כאן . והשנים אחרים הם בלא מאריך בסמ״ך בכל הספרים שמע מינה דלי הדדי נינהו ותדא קריאה אית לכולהו . וע׳ מה שהכתוב במאמר המאריך : (טז) ויאמרו לו דבר . ויאמר ק׳ : (כב) החפץ לה׳ בעלות וזבחים כשמע . מלא כשמע בכ״ף :

טז (ד) ויבא בית לחם . הלמ״ד בקמץ מפני ההפסק בכל ספרים כ״י וגם ברוב ספרי הדפוס . ובמקצת דפוסים בסגול ואין לסמוך עליהם : ויאמר שלום בואך . זהו אחד מאותם דסבירין ויאמרו מסורת שופטים י״ח : שלם בואך . עיין מ״ש בשמואל י״ח : (ו) לא בחר ה׳ באלה . ב׳ במסורת בקמץ הכי״ת ואידך לא אוכל ללכת באלה דויאגור דוד לקמן סימן י״ז : (יב) וטוב ראי ° ויאמר וגומ׳ . במקצת ספרים פיסקא באמצעות פסוק : (טו) מבעתך . בחירק העי״ן ובדגוש התיו ודקדוק המלה עיין במכלול דף ע״ה וגם המכלל יופי העתיק דבריו : (יז) והביאותם . בספרים כתובי יד וקצת דפוסים ישנים בוא״ו אחר האל״ף :

יז (א) ויאספו פלשתים . הפ״א רפה : ויאספו שכה . בספרים מדוייקים חסר וא״ו בין שין לכ״ף ומסרה רבתא אתיא כוותייהו ואידך דבפסוק מלא וא״ת : (ז) וחץ הניח . ועץ ק׳ ובסוטה פ׳ משוח מלחמה דרשו רבותינו ז״ל על הכתוב עדיין לא הגענו לחצי שבחו של אותו רשע . ובשמואל ב׳ כ״א כתוב ועץ חניתו כמ״ש שם וכן בד״ה א׳ כ׳ . ועיין מ״ש בסוף פרשת דברים : (ט) (והכיהיו) . א״ס ברוב ספרי הדפוס חסר יו״ד קדמאה אבל במ״ג ערך הך נמסרו והכיתיו ג׳ ב׳ חסר ואחד מלא ולא מכויימי הי ניהו המלא אבל מדחזינא בכל ספרי דכ׳ דלקמן חסרים אשתמע מינייהו דדין מלא וכן אשכחנא בקצת ספרי ע״כ) : (יא) ויחתו ויראו מאד . מלא ויראו ביו״ד במאריך : (יז) אופת הקליא . חד מן י״ב מלין דכתיבין אל״ף בסוף תיבותא ולא קריין מסורת ריש פרשת שלח לך ודניאל ג׳ : (כ) המעגלה . ברוב ספרי הדפוס וכתובי יד מלעיל הזקף בגימ״ל : (כג) ממער°ות . ממערכות ק׳ . וכן נדרש בסוטה סוף פ׳ משוח מלחמה כתיב ממערות וקרינן ממערכות תני רב יוסף שהכל הערו באמו והכי איתא במדרש רות רבתי פרשתא ב׳ אבל בספר הזוהר פ׳ בלק דף ר״ו כתוב שם . והיינו דכתיב ממערכות פלשתים אל תיקרי ממערכות אלא ממערות דומה שהוא כתוב ממערכות וכ״כ בעל מתנות כהונה במדרש רות וכן הוא בירושל׳ פרק החולץ ובאגדת שמואל פסוק כ׳ והדבר צ״ע ומ״ש שם בירושלמי ויצא איש הבינים ממערכות פלשתים הוא פסוק מורכב משני פסוקים כמנהג בכמה מקומות : (כה) הראיתם האיש . בדגש הרי״ש ע״פ המסורת ומכלול דף ע״ב : והיה האיש . הוא״ו בגעיא : (לד) ונשא שה מהעדר . במקצת ספרי הדפוס כתוב זה וטעות הוא כי בכל ספרים כ״י וגם בדפוסים ישנים כתוב שה וכן תרגם יונתן אימרא וכן כתבוהו התכם אברבנאל ובעל כלי יקר בפירושיהם והקונקורדאנציאה בשרש נשא ושרש שה ושרש עדר : (לה) והמיתיו . נכתב ביו״ד אחר מ״ם עם דגש בתי״ו : (לו) גם את הארי גם הדוב בפסוק זה רבו החילופי׳ בספרים ובמדרשים ובפירושי המפרשים במדרש ל״ב מדות דר׳ יוסי הגלילי מריבוי אחר ריבוי כיצד גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך אילו נכתב ארי ודוב הייתי אומר שתים בלבד כשהוא אומר גם את גם הרי שלשה ריבויים מלמד שהיו שם חמשה חיות רעות כיצד ארי ושני גוריו והדוב וגוריו כן נמצא זה המדרש בספר כריתות ובהליכות עולם וגם רד״ק הביאו עם שינוי מעט וכן במכילתא סוף פרשת בשלח ושים באזני יהושע זה אחד מארבעה לדיקים שנתן להם רמז שנים אשו ושנים לא אשו וכו׳ . דוד נתן לו רמז והם שנאמר גם את הארי גם את הדוב וגו׳ . וכן הובא בילקוט שמואל ריש רמז קנ״ז וזו היא גירסת בעל מאיר נתיב אבל באגדת שמואל סוף פ׳ כ׳ גרים גם את הארי ואת הדוב הכה עבדך תני בשם ר׳ נתן ארבעה אריות ושלשה דובין הכה דוד באותו היום הה״ד ארי . הארי . את הארי . גם את הארי . דוב . הדוב . ואת הדוב ע״כ . וכן מצאתי בס״א כ״י ואת הדוב . ובילקוט מייתי הך אגדתא בלישנא אחרינא ומשבשתא היא ומשום הכי לא כתבינן לה ואולם בספרי דוקני ועתיקי דאתו לידן כתיב גם את הארי גם הדוב וכן תרגם יונתן וזו היא גירסת רד״ק ורבינו ישעיה והכי איתא בכולהו נסחי דספרד ובויקרא רבא סוף פ׳ כ״ו ובמדרש אסתר רבתי פסוק ויהי אומן את הדסה . וככא מגיעא פ׳ המקבל וילמדנו סוף פרשה בשלח וכ״ל דעל כרחין צריך להגיהו כן בל״ב מדות דר׳ יוסי הגלילי דאמר התם בהדיא גם את גם הרי שלשה ריבויין ואי גרסינן גם את הארי גם את הדוב כדמייתי קרא התם מעיקרא הוו להו ארבעה רבויין ואי הוה גרסינן הכי גם באגדת שמואל ניחא נמי למידרש דוב הדוב גם הדוב ואיכא בינייהו דאגדת שמואל דריש ריבוי שתי הפי״ן ה״א דהארי וה״א דהדוב להביא עוד שנים אחרים ורבי יוסי הגלילי הסי״ן לא דריש ורש״י ז״ל נראה שיש לו נסחא אחרת בפסוק ובמדרש ל״ב מדות עיין עליו וכעת יספיק מה שכתבתי במקום הזה : והיה הפלשתי . הוא״ו בגעיא : (לח) ונתן קובע נחשת על ראשו . בקו״ף ומלעיל וי״ש שכתוב בכ״ף והיא שגגת הסופרים שהמסרים מעידה עליו לית כוותיה בקו״ף וחד לגה ומגן וקובע (יחזקאל כ״ג) והוא מלרע ותרויהון מלאים ושאר קריאה כובע בכ״ף כלם בר מן אילין תרין בקו״ף רד״ק בפי׳ ושרשים : (לט) ללכת באלה . ב׳ בקמץ ע״פ המסו׳ כמ״ש למעלה סי׳ ט״ז :

יח (א) ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד . מריש ספרא עד הכא יונתן בר מן תרין יהונתן וסימן ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו לכה ונעברה וגו׳ ויאמר יהונתן הנה אנחנו עברים אל האנשים ותרוויהו בחד עניינא לעיל סימן י״ד ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן בר מן חד וידבר שאול לקמן ריש סימן י״ט ועיין מ״ש כלי יקר ומסורת ברית הגדול סימן תתקפ״ט : ויאהבו . ויאהבהו ק׳ : (ו) ויהי בבואם . הבי״ת דגושה : לשור . לשיר ק׳ : (ז) ותאמרן . כל נביאים וכתובים ותאמרנה נו״ן ה״א בסוף תיבה חוץ מזה שכתוב בנו״ן פשוטה מסורת פרשת ויצא : באלפיו . באלפיו ק׳ : (ט) עון . עוין ק׳ : (י) ויתנבא בתוך . מלא בתוך ברוב ספרים כ״י הבי״ת דגושה ולא ידעתי למה : (יד) ויהי דוד לכל . במסורת סוף פ׳ תרומה מונה זה עם ה״א לכל דמטעין בהון דסבירין כל וקריין לכל : דרכו . דרכיו ק׳ : (כ) וישר הדבר בעיניו . כתב רד״ק בפירוש על וישר הדבר בעיני דוך שבסמוך שהוא ביו״ד אית״ן לבד ויו״ד השרש נפלה מהמכתב ועל זה לא כתב מאומה ובספר מכלול דף קכ״ד כתבו בתחלה ביו״ד אחד ואחר כך כתב שבמקצת ספרים ויישר הדבר בעיניו מלא בשני יודי״ן אבל וישר הדבר בעיני דוד חסר אבל בספרים שלפנינו שניהם ביו״ד אחת וכן נכון ע״פ המסורת דפרשת בלק שנמסר א׳ יישר וב׳ ויישר מלאים ואין זה מהם : (כב) את עבד°ו . עבדיו ק׳ : (כה) אין חפץ למלך במהר כי במאה ערלות . חד מן ה׳ פסוקים דלית בהון אם ומטעים בהון וסימן במ״ג פרשת חיי שרה : (כז) וימלאום . קל הלמ״ד וכן במסורת ב׳ וימלאים ותכרו וימלאום עפר פרשת תולדת יצחק : (כט) ויאסף שאול . נכתב באל״ף במקום וא״ו ובמקצת ספרים כ״י נכתב מבחוץ ויוסף ק׳ :

יט (ז) ויבא יהונתן את דוד אל שאול . בספר אחד כ״י נגררה האל״ף ונשאר לשאול ואין כן בשאר ספרים : (י) וימלט בלילה הוא . ד׳ דסבירין הכוא וכתיבין הוא וסימנם בלשון ארמי שתה ודמך וקם וערק : (יז) למה ככה רמיתני . בס״א רמיתני בקמץ התי״ו ולא יתכן שהמסרא מעידה רמיתני ב׳ הנה ברחל (בראשית כ״ט) ואתה שאול (שמואל א׳ כ״ח) : למה אמיתך . מלרע ורפי כמשפט כשיבא על אותיות אה״ע : (יח) וישבו בנוית . בניות קרי וכ״כ רד״ק נכתב הוא״ו קודם היו״ד וקרי היו״ד קודם הוא״ו ע״כ . וכן מצאתי כל הכתובים בענין בספרים מדוייקים כ״י ובדפוסים קדמונים אבל בספרי הדפוס אחרונים יש חילופים אחרים ואין בהם ממש ובזבחים פרק איזהו מקומן דרש רבא מאי דכתיב וילך הוא ושמואל וישבו בניות וכתיב הנה דוד בניות ברמה וכי מה ענין ניות אצל רמה אלא יושבים ברמה ועוסקים בנויו של עולם פירש בבית המקדש (כלומר) באיזה מקום יהיה כן כתיב בפירש רד״ק אמנם בנוסח גמרתינו כתוב וישבו בנויות בשני ואוי״ן והיו״ד באמצע . ונלע״ד דרבא דריש קרא ומסורת כתדא דקרא היינו וא״ו קדים ליו״ד ומסורת יו״ד קדים לוא״ו והוי כאילו נכתב בנויות וכהכי מידרים שפיר ועוסקים בנויו של עולם דאי לאו תרי ואוי״ן לא מצינן למימר בנויו ובמסורה רבתא במערכת אות וא״ו חשיב להו בהדי מלין דכתיב מוקדם מאוחר וחשוב לכולהו כ״מ תרי בתראי ולא ידענא טעמא : (יט) הנה דוד בנוית . בניות קרי : (כא) ויתנבאו גם המה ויסף שאול . אין ריוח באמצע כמו שהוא במקרא גדולה : (כב) בשכו . השי״ן בסגול במקצת ספרים ובמקצת בצירי : ויאמר הנה בנוית . י״ב דסבירין ויאמרו ועיין מ״ש סוף פרשת מטות : הנה בנוית . בניות קרי : (כג) אל נוית . ניות קרי : בנוית . בניות קרי :

כ (א) מנוית . מניות ק׳ : (ב) לו°יעשה . לא יעשה ק׳ ועיין כלי יקר ומ״ש בישעיה סימן מ״ט : (ג) כי כפשע . ברוב ספרי הדפוס בשי״ן הנקודה לצד ימין . וזהו פשע רב שהוא לשון פסיעה כמו שפירשו כל המפרשים מלשון אפשעה בה (ישעיה כ״ז) וכן פי׳ שם הראב״ע אפשעה בא כמו כי כפשע ע״כ . וכן אמרו במדרש בפסיעה אחת שנפטרתי מלפניו גלגלתי גם בכל ספרים כ״י בשי״ן הנקודה לצד שמאל : (ה) ישב אשב . במקצת ספרים כ״י במאריך ביו״ד לא בשי״ן :

(ה) ועשית חסד על עבדך . על דסבירין עם ועיין מ״ש בפרשת ויצא סימן ל׳ : (סו) ולא נכרת . בספרים מדוייקים כ״י ודפוסים ישנים חסר יו״ד וכן במסורת ב׳ חד חסר וחד מלא . דין הוא החסר והמלא הוא דאיזבל . והמדפיסים טעו בזה : (כ) לדה היה . ה״א הכנוי רפה ע״פ המסורת ומשפטה להיות במפיק ואין לומר כי הה״א בסופה במקום למ״ד כתחלתה שאם כן היה ראוי להיות בטעם מלעיל וזהו בטעם מלרע שרשים והגהה שם : (כד) על הנחם . אל הלחם ק׳ : (כט) המלטה נא . מלעיל אמלטה נא שמה פרשת וירא מלרע כמ״ש שם : (ל) בן נעות . מלא בן בסגול וכ״כ השרשים בשרש פיה ובספר הרכבה אות הנו״ן . וכתב המכלל יופי שאינו במקף ובספרים מדוייקים שלפני הוא במקף ועיין חן פ״ז מהשער השביעי : (לה) נער יהונתן את החצי° החצים ק׳ : (מ) לך הביא העיר . מלא יו״ד ע״פ המסורת ועיין מסורת הברית הגדול סי׳ תתק״ל : (מא) וישקו איש את רעהו . השי״ן בדגש בכל ספרים כ״י וגם בדפוסים ישנים :

כא (ג) נבא מלעיל : (ו) עצרה לנו . הלד״י במאריך : כתמול . בספרים כ״י ודפוסים ישנים מלא וא״ו ועיין מ״ש בפרשת ויצא סימן ל״א : (ט) ויאמר דוד לאחימלך ואין . מלא ואין האל״ף בהיר״ק בכל המדוייקים וכ״כ רד״ק ובמקצת ספרי הדפוס האלף בצירי ואין להשגיח בהם : (י) תננה לי . כלמ״ד דגושה מכלול דף ק״ז : (יב) באלפ°ו ודוד ברבבת°ו . סיו ק׳ : תיו ק׳ : (יד) ויתו על דלתות . בא בקמץ התי״ו שלא כמנהג הבירין מכלול דף קנ״ט : (טז) יבוא אל ביתו . בספרים כ״י ודפוס ישן מלא בוה״ו והאל״ף :

כב (ה) ובאת לך . התי״ו בקמץ : (ו) ושאול יושב בגבעה . בספרים מדוייקים מלא וא״ו והוא א׳ מן המלאים בסיפרא על פי המסורת עיין עליהם : תחת האשל . במקצת ספרים מדוייקים האל״ף בסגול ועיין מ״ש בפרשת וירא על ויטע אשל : (י) ולידה . ברוב ספרים ישנים מלא יו״ד : (יב) שמע נא . השי״ן בגעיא : (יג) אל°ו . אליו ק׳ : ושאול לו . האל״ף בחולם : (יד) ונכבד בביתך . במקצת ספרים הבי״ת בקמץ כמשפט הבינוני ומקצתם בפתח ובמסורת נכבד ב׳ פתח וסימנהון ולא נכבד עליך (שמואל ב׳ י״ג) וישב דוד לביתו וגו׳ מה נכבד היום (שמואל ב׳ ו׳) וכתב שם רד״ק מה נכבד היום נפעל עבר כי הוא פתוח . (טו) לשאול לו . חד מן תיבותא דיתירין וא״ו ותטפין קמצין וסימן במסרה רבתא : (יז) אזנו . אזני ק׳ : לפגע . עיין מ״ש בפרשת חקת על מלת לסבב : (יח) ויאמר המלך לדויג . לדואג ק׳ כי הוא נקרא דויג ודואג כמו שאומר ויסב דויג ולא ק׳ דואג . וי״ש שגם הוא קרי דואג והקרי הוא לפי שברוב היו קורא׳ אותו דואג ונראה כי בשעת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעות שמו ע״כ לשון רד״ק . ובירושל׳ פ׳ חלק ויאמר המלך לדויג אמר ר׳ יוסדה בר פזי לדויג כתיב א״ל נתפסת כדג אתה עבדת רבתא כוב אתה ופגע בכהני ה׳ פי׳ אמר לו שאול נתפסת כדג שנאחז במצודה שאהר בעבירה הגדולה דהיינו שהלשנת עליהם ונתחייבת מיתה גם כן יש לך להרגם על דרך יד בעדים תהיה בו בראשונה . והתם בבבלי דריש ר׳ יוחנן בתחילה היה הקב״ה כביכול יושב ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר שיצא אמר ווי שיצא זה ופי׳ רש״י אמר ווי להכי כתיב דויג ובמסורה דואג ג׳ וסימן ושם איש מעבדי שאול . והוא נצב על עבדי שאול . בבוא דואג האדומי . ובאחרינן דויג כתיב ועיין כלי יקר : (כ) וימלט בן אחד . ד׳ בצירי ומקף וסימנהון ותלד בן שני ליעקב . ודין . והוליד בן פרין . ולמפיבשת בן קטן . וסימן יעקב זעיר אסתייב מאחוה ועיין מ״ש בפרשת ויצא סימן ל׳ : (כב) כי שם דויג . דואג ק׳ :

כג (א) את הגרנות . הגימל בחטף קמץ בנסחאות כ״י וגם בדפוסים קדמונים ועיין עוד מ״ש בישעיה סימן ב׳ : (ב) בפלשתים האלה * ויאמר . פיסקא באמצעות פסוק : (ג) ואף כי נלך קעלה . בספרים מדוייקים חסר יו״ד : (ד) קום רד קעילה . בספרים מדוייקים מלא יו״ד : (ה) ואנש°ו . ואנשיו קרי : וישע דוד את ישבי קעילה . מלא ובקצת ספרים חסר : (ית) הגד נא לעבדך° ויאמר . בקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק : (יב) ביד שאול ° ויאמר . בקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק : (יג) ויצאו מקעלה . בספרים מדוייקים חסר יו״ד וכן הוא כפי המסורת שהביא המדפיס במקרא גדולה ולפי דבריו רבו החילופים בספרים ובכר ברירנא כל דוכתי דאית בהון ספיקא כדאשכחנא בספרי עתיקי : (טו) במדבר זיף בחרשה . הרי״ש בשוא נח שהמלה מלעיל והה״א נוספת וכן כולם שבפרשה : (כח) מרדף . בספר אחד כ״י המ״ם בצירי ושעות הוא כי בשאר ספרים בחירק וכ״כ רד״ק בחירק המ״ם שלא כמנהג ובכמה ספרים מדוייקים המ״ם בלא מאריך ובמסורת ב׳ וחסר ותכרו מרדף אחרי ישראל (שמואל ב׳ י״ח) וגם הוא בלא מאריך ובחיר״ק כמ״ש שם וכן במכלול דף ס׳ :

כד (ג) ויהי כאשר שב וגו׳ . כאן מתחיל סימן כ״ד : (ס) אוכין . איבך ק׳ : (ט) מן המערה . מהמערה ק׳ והוא חד מן ח׳ מילין דכתיבין ב׳ מלין וקריין חדא מלה וסימן במ״ג ד״ה ב׳ ל״ד : (יא) אשר נתנך ה׳ ׀ היום ׀ בידי . יש פסוק בין ה׳ להיום ובין היום לבידי ודכוותיה בפסיקתא דנביאים אשר נתנך ה׳ ׀ היום ׀ ביד דלקמן ס״ס כ״ו . אך בספרים שלנו אין בפסוק דלקמן פסיק כי אם בין ה׳ להיום : ואמר להרגך . לב״נ הרי״ש בקמץ חטוף הגימ״ל בשוא ונב״א הרי״ש בקמץ רחב עם געיא והגימ״ל בשוא ופתח כ״כ רד״ק בפי׳ ובמכלול דף ל״ט והגהת לוית חן ש״ו פ״ג וכן ראיתי בחילופי ב״א וב״נ ובכמה ספרים מצאתי כב״נ ואחד מכל אלם לא מצאתי כב״א ובספרים ספרדיים הרי״ש בקמץ רחב עם מאריך והגימ״ל בשוא לבדו ואפשר בזה יהיה דעת ב״א . ולפי דעתי זהו אחת מן המבוכות שנפלו במקצת ספרים שכל שוא הבא אחר מאריך שהוא שוא ופתח כמו הגעיא הבא בראש תיבה ולא הבחינו ביניהם ובעת בחרתי בקיצור שעתיד אני להאריך בענין זה במאמר מיוחד בס״ד אם יאריך ה׳ ימי : ותחס עליך . התי״ו בקמץ חטוף לא בפתח ועיין מ״ש ביחזקאל כ׳ : (יט) ואת° ואתה ק׳ :

כה (ג) ושם אשתו אבגיל . חסר יו״ד קדמאה וכן צריך להגיה במסורת שמואל ב׳ ג׳ : כלבו . כלבי ק׳ : (ה) ושאלתם . האל״ף בסגול וכ״כ רד״ק בשרשים ותמיהני על מה שראיתי במקרא כ״י ישנה האל״ף בפתח וגם בחילופי הדפוס וכ״י כתוב לבן אשר בפתח ולבן נפתלי בסגול ודבר זה שאלתי את רבותי ולא אמרו לי דבר : (ז) לא הכלמנום . הס״א בסגול ומשפטו בחירק על המנהג בשלמים מסורת ורד״ק בפירוש ומכלול דף פ״ב ושרשים : (ח) על יום טוב בנו . חסר אלף מהמכתב ונאהרס במבטא רד״ק בפי׳ ומכלול דף קמ״ט ושרשים והוא חד מן ט׳ מלין חסר אל״ף בלישנא דביאה וסי׳ במסורת ירמיה ל״ט : (יא) את לחמי . התי״ו בשוא לבדו : (יב) ויהפכו . בספרים כ״י מדוייקים היו״ד והה״א בפתח והפ״א בשוא נח וכ״כ רד״ק בשרשו ובמקצת דפוסים ישנים היו״ד בצירי והה״א בקמץ ויהפכו ובמקצת דפוסים אחרונים ויהפכו בדגש הפ״א וכ״י עקר ורחיה גמורה ממסרה רבתא דבמערכת אות הוא״ו איכא כ״ב זוגין נסבין וא״ו יו״ד בריש תיבותא ונסבין ו״ו בסופיה חד מלרע וחד מלעיל כמו ויתאו המלך יפיך (תלים מ״ה) מלרע . ויתאו דוד ויאמר (ד״ה א׳ י״א) מלעיל . וחד מן זוגיא דאמרי התם הוא דין וישלחם ויהפכו ארץ (איוב י״ב) מלרע . ויהפכו נערי דוד לדרכם מלעיל . וזהו מן אחד מענין מלעיל ומלרע הנזכר מבעלי המסורת שאינו על בנחת טעמים רק על השתנות הנקודות וזה במלות שנמצאו שנים שנים שקראו להם זוגים וברא׳ אותיות כל״ב או לוא״ו שבראש האיתן ובמלה אחת הן נקודות בשוא ובחברתה בפתח ודגש אחריה כמו שנזכר בעל מסורת המסורת במאמר ד׳ ואין ההפכות אחר ביניהם : ויגדו לו . בספרים מדוייקים חסר יו״ד : (יד) ויעט בהם . היו״ד קמילה מענין עיט שהוא העוף אבל ויעט כעם אל השלל (שמואל א׳ י״ד) היו״ד פתוחה שהוא מענין נטייה וכן במסורת ויעט ב׳ חד קמץ וחד פתח : (יח) ותמהר אבוגיל . אביגיל ק׳ : עשוות . עשויות ק׳ ורבותינו דרשו בפרק ראשית הגז שמעשות את בעליהן ואומרות לו קום עשה מלוה תדשה מאי ניסו ראשית הגז דכתיב כיה נאן דמשמע מרובה דאי בבכורה ומתנות אפי׳ חדא מחייבא : (כ) והיה היא רכבת . חסר וא״ו וראה מ״ש בפרשת נח סימן ז׳ : (כג) ותשתחו ארץ . חד מן ה׳ דסבירין ארצה וסימן במ״ג בפרשת וירא : (כד) באמיך . האל״ף בקמץ לבד : (כו) ועתה אדוני . כ״כ ועתה לא ואתה וכן תרגום יונתן וכען : (כט) לרדפך . הדל״ת בקמץ חטוף וככ׳ כ״י מצאתי לרדפך ואין לרדוף אחריה ובחילופים הדל״ת רפה בגריאת ב״א ולב״נ בדגש ואין שינוי אחר ביניהם : והיתה . הוא״ו בגעיא : (לא) ולשפך דם חנם . איתא במסרה רבתא במערכת אות הוא״ו כל תיבותא דיתירים וא״ו וקמצין חטפין ותמן כתוב לשפוך דם נקי דאביגיל ולא נמצא במקרא רק זה הפסוק שכתוב ולשפך דם חנם ובכל הספרים הוא בלא וא״ו והוא מן סתימאה ולי יש לומר דאולי זאת היתה קריאת ב״נ ודברי בעל מסרה אמ מיוסדים עליה כמ״ש אבל תדרוש רשעו בל תמצא (תילים י) ואין אנו סומכים על קריאתו : (לב) ויאמר דוד לאביגל . הגימ״ל בפתח ויש ספרים שגם זה כתוב לאביגיל וטעות נפל בהם וכן במדרש הובא בילקוט אמר ר׳ ינאק פסוק זה הזכיר פגם של אביגיל . אביגל חסר יו״ד מפני שנתנה בו עיניה כשהיא אשת איש . ולשון המדרש באגדת שמואל כך הוא וזכרת את אמתך אמר ר׳ יצחק פסוק מוזליך ותסיל סועתיך לפי שנתנה עיניה בו כשהיא אשת איש נפיכן פגמה דכתיב אביגיל תניינא אביגל כתיב ע״כ . ואם אין טעות בגירסא צ״ל דקרי תניינא לפי הנזכר בפסוק בתר שראתה את דוד דהיינו מתחלת ותרא אביגיל את דוד וגו׳ וכן אמרו בירושלמי דסנהדרין פ׳ כהן גדול וזכרת את אמתך מלמד שפקרה עצמה וכיון שפקרה עצמה פגמה שכתיב בכל קריאת אתקרי אביגיל בר מהדין פסוקא ויאמר דוד לאביגל . ואתיא כהא דאמרינן בפ״ק דמגילה וכ״ק פרק החובל היינו דאמרי אינשי איתתא בהדי שיתא פלכא אי נמי שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפין : (לג) והשע ידי לי . במקצת ספרים חסר וא״ו בין ה״א לשי״ן וכן נמסר עליו לית חסר ובמסורת בירמיה סימן א׳ והושע ג׳ וסימן מכות בדמים והושע ידך לך דלעיל . וברוך טעמך וברוכה . והושע לא יושיעו להם בעת רעתם (ירמיה שם) ע״כ . ובלשתם השי״ן בצירי לא בחירק כמו שראיתי בספר אחד כ״י : (לד) לולי מהרת . במקצת ספרים כ״י כתוב לולא באל״ף ומסור עליו לולא ד׳ בקריא וסימן כי לולא התמהמהנו . לולא חרשתם בעגלתי . כי לולא מהרת . לולא האמנתי לראות ע״כ . אבל בספרים אחרים כתוב לולי ביו״ד ומסרה שלהם ג׳ ע׳ ד׳ לולא באל״ף ומשמיטים זה ומונים לולא דברתי כי אז (שמואל ב׳ ב׳) דאף דבהנהו ספרי נמי דכתיב הכא לולא באל״ף לא קבעי נפשייהו במסרה דילכון ולא מברר לנו שפיר . ובשמואל ב׳ סימן ב׳ מסרי כלישנא

דמסרא

דמסרה דילן סתם ומפרשת תקן : ותבאתי . ותבאת ק׳ ועיין בספר הרכבה אות הוא״ו : (לז) ותגל נו אשתו . במקראות כ״י ודפוסים קדמונים הגימ״ל בסגול : (מב) ההלכת . במקצת ספרים מלא וא״ו בתרא ולפום מאי דמכיר בעל המסורת בפ׳ ואלה שמות חסר דחסר :

כו (א) סישמן . ברוב ספרים ישנים חסר וא״ו וכן חברו שבסמוך : (ה) סביבת״ו. סביבותיו קרי : (ז) מראשת״ו . מראשותיו קרי : סביבת״ו . סביבתיו קרי והוא מלא יו״ד אחר הבי״ת : (ח) אויביך . כן הוא בספרי׳ מדוייקי׳ ונמסר עליו לית וכתיב כן לא כמ״ש במקצת ספרים אוֹיִבְךָ ביו״ד יתירה . וכ״נ שזהו דעת רד״ק שלא כתב על זה כלום כמ״ש למעלה בסימן כ״ד : (יא) החנית אשר מראשת״ו . מראשתיו קרי : (טז) המים אשר מראשת״ו. מראשתיו קרי : (כב) הנה החנית . חנית קרי : (כג) ואת אמנתו . בכמה דפוסים אחרונים בחטף פתח ואין להאמין להם כי בכל ספרים הרשומים בכתב אמת וגם בדפוסים ראשונים בחטף סגול:

כז (א) לבקשני עוד . בספרים כ״י ובקצת דפוסים ישנים הקו״ף רפה : (ג) בן מעוך . בקצת ספרים העי״ן בשורק ושגגה היא שהמסרה מעידה לית מלאפום וחד ומעוך וכתות : (ג) היזרעאלת . במקצת ספרים כ״י חסר יו״ד ונמסר עליו ה׳ ב׳ חסר יו״ד והכי נמי נמסר במסרה רבתא מערכת אות היו״ד ז״ל קרי סתם : (ד) יוסף . יסף קרי : (ו) צקלג . כ״א ציקלג מלא וי״ס שהגד״י במאריך בשניהם שבפסוק אף על פי שאין בהם יו״ד כמ״ש בסי׳ ל׳ דספר זה ובספר שני סי׳ ד׳: לכן היתה צגלק. סבירין על כן. מסורת : (ח) והגרזי. והגזרי קרי : (י) הירחמאלי. היו״ד דגושה בספרים מדוייקים :

כח (ג) ושמואל מת וגו׳ ושאול הסיר האבות ואת הידענים . במקצת ספרים כתוב הסיר את האבות אבל במדוייקים כ״י אין בהם מלת את וכן במאיר נתיב שרש אוב ושרש סור : (ה) וירא . ברוב הספרים ביו״ד אחת בלבד : ויחרד . במקצת ספרים ספרדים החי״ת בשוא לבדו : (ח) קסומי . יתיר וא״ו והסמך בחטף קמץ והוא חד מן יתירין וא״ו חטפין קמצין על פי המסורת : (ט) ולמה אתה . מלת ולמה מלרע ורפה כמשפט : (י) אם יקרך . דגש הקו״ף לתפארת מכלול דף ד׳ ועיין עוד בדף קס״ה : (ט) למה הרגזתני . מלת למה בא בדגש ומלעיל על הה״א מכלול דף רי״ז ובפירוש רבינו ישעיה כאן ועיין מ״ש בירמיה ע״ו : (טז) ערך . חסר יו״ד ברוב הספרים : (כ) וירא מאד . בספרים מדוייקים ביו״ד איתן לבד ויו״ד השרש נעלמת מהמכתב וכ״כ רד״ק : (כג) וישב אל המטה : (כד) ולאשה עגל . חצי הספר :

כט (ה) באלפ״ו באלפיו קרי . וי״ס שכתוב בפסוק באלפיו ביו״ד : ברבבת״ו . ברבבותיו קרי : (י) באך אלי . בספרים מדוייקים בלא וא״ו אחר הבי״ת :

ל (א) ואנשיו צקלג. יש ספרים שהגד״י במאריך כמ״ש לעיל בסימן כ״ו : (ב) וינהגו המסורת עליו לית מלעיל ואחד מלרע וַיְנַהֲגוּ וילכו שבפרשה זו לקמן וזהו אחד מהזוגים שזכרתי למעלה בסימן כ״ה ע״ש : (ו) מרה . לית בטעם מלעיל וכן נמנה במסרה גדולה בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית כוותי׳ וגם רד״ק כתב כי מרה פעל עבר כי הוא מלעיל בשני ששין : על בנ״ו . בניו קרי : (יג) למי אתה . בספרים מדוייקים כ״י ובדפוס קדמון הלמ״ד בגעיא : (יד) ואת צקלג . כ״א צקלג ועיין מה שכתבתי לעיל : (טו) השבעה לי . בס״א כ״י השי״ן במאריך : ואורדך . בספרים כ״י אין מאריך ברי״ש : (כא) וישיבם . במסירת הדפוס וישיבם ב׳ וסימן ויושיבם בהר וכו׳ וטעות הוא וצריך לומר ו י ש ב ו ם במקום הזה (ש״א י״ב) ומשתניין באתיהון ובנקודתהון:(כד) היורד ספר אחד הירד כתיב חסר היורד קרי מלא . וס״א הירד כתיב וקרי וס״א היירד כתיב היורד קרי :

לא (א) יבים . בספרים מדוייקים מלא יו״ד ואזלא כוותיהו מסורת דסוף שופטים : (יג) ויקחו את עצמותיהם . אין בגד״י דגש : תחת האשל . יש ספרים בשש נקודות ויש ספרים בחמש ועיין מה שכתבתי בפרשת וירא על ויטע אשל :

שמואל ב

א (א) וישב דוד בצקלג. מתחלפים הספרים כמ״ש למעלה: (ב) בבאו אל דוד בבי״ת רד״ק : (ו) הדבקהו . בספרים ישנים חסר יו״ד וכן בס״א כ״י מסור עליו לית וחסר : (ח) ויאמר אליו . ואמר ק׳ מסורת נחמיה ה׳ : (ט) עמד נא עלי ומתתני . בס״א כ״י ע מ ד המ״ם בחולם ואין לעמוד עליו כי בכל שאר ספרים בקמץ חטף : (י) ואמותתהו . הוא״ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר עיין בפי׳ רד״ק : אחרי נפלו . בס״א כ״י הנו״ן בקמץ חטוף ובכל שאר ספרים בחירק וכ״כ רד״ק בשרשו : (יא) בבגדו . בבגדיו ק׳ : (טז) דמיך . דמך ק׳ : (כא) ושדי תרומת . במדוייקים חסר וא״ו תניינא וכן ראוי כמ״ש במשלי כ״ט בס״ד: (כב) לא נשוג . לית כתיב שי״ן ועיין מ״ש בתילים סי׳ מ״ד בס״ד : (כו) נפלאתה. האל״ף בפתח במדוייקים ובאי׳ מהם כתוב עליו פתח בס׳ מוגה :

ב (ט) ועל ישראל כלה . עיין מ״ש בירמיה סימן ב׳: (יז) ויגנף אבנר . במקרא גדולה כתוב ויגנב ושגגה יצאה מלפני המדפיס : (יט) ועל השמאול . ברובן של ספרים כ״י מלא באל״ף וא״ו : (כב) למה אככה . מלעיל ודגש סמוך לא״ה עיין מ״ש בירמיה ע״ו ואז תבין . (כו) תחת״ו . תחתיו ק׳ ובמסורת כ״י תחתו ד׳ חסר וסימנהון עשהאל . וישלח אבנר מלאכים בסימן ג׳ . אשר מלכת תחתו סימן ט״ז בהאי סיפרא . תחתו שחתו (איוב ט׳) :

ג (א) ארכה . חד מן ג׳ חסר ודגשים במסורת איוב י״א : (ב) וי״לדו . ויולדו ק׳ : (ג) לאביג״ל . לאביגיל ק׳ : הראש כלב אנכי . לשון רש״י כלב אנכי מוקף במקף וכן הוא במק״ג אבל בכמה ספרים כ״י מדוייקים מלת כלב בטעם גלגל ובקצת מהם מלת אנכי כנו״ן בטעם מלבד הזרקא שבסופה ובמר־־־ ־י׳ בראשית נמנה עם

אותם שהם בטעם מלעיל : המליכך . לית וחסר יו״ד בתרא : (יב) תחת״ו . תחתיו ק׳ כמ״ש לעיל בסי׳ ב׳ : (יג) בבאך . בס״ם בבואך מלא : (טו) פלטיאל . סנהדרין פ׳ כהן גדול כתיב פלטי (שמואל א׳ כ״ה) וכתיב פלטיאל א״ר יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב . ובויקרא רבה פ׳ כ״ג ג׳ הם שברחו מן העבירה ושתף הקב״ה שמו עמהם. יוסף. ויעל . ופלטי . פלטי מנין כתוב א׳ אומר ושאול נתן את מיכל בתו לפלטי וכתוב א׳ אומר פלטיאל קרי ליה פלטי וקרי ליה פלטיאל מי נסיב פלטי ומי יהב פלטיאל בתמיהא אלא מעיד אני עליה שלא נגע באשת דוד : לוש . ליש ק׳ : (יח) ביד דוד עבדי הושיע. בס״א כ״י א ו ש י ע באל״ף ובכל שאר הספרים כתוב הושיע בה״א וכ״כ רד״ק שהוא מקור במקום אושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידי . וכן ואתכם הוציא מתוכה כאילו אמר אוציא וכן ת״י הושיע אפרוק עכ״ל . ורבינו ישעיה כתב שנחלף האל״ף בה״א ופי׳ אושיע שאותיות אהו״י מתחלפות זו בזו וכן וכל מלבושי אגאלתי נחלף הה״א באל״ף והיה לו לומר הגאלתי ע״כ . ובמסורת כ״י הושיע ב׳ עתה ודין ר״ל פ׳ עתה ידעתי כי הושיע ה׳ משיחו (תלים כ׳) : (כא) אקומה ואלכה . בס״ס הוא״ו בגעיא : (כב) והנה עבדי דוד ויואב בא . עיין מ״ש ביחזקאל כ״ג : מבואך . מובאך ק׳ : (לד) הגשו . במקצת ספרים הגימ״ל בפתח : (לה) להברות את דוד . בדפוס ישן כתיב להכרות בכ״ף וקרי לסברות בבי״ת וכן בסנהדרין פ׳ כ״ג דרש רבא מאי דכתיב ויבא כל העם להברות את דוד כתיב להכרות בכ״ף וקרינן לסברות בבית בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו ופירש רש״י ז״ל בתחלה להכרותו שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר ולבסוף להברותו שידעו בבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר עכ״ל . וכן כתבו מנחם בן סרוק ור׳ יהודה חיוג ור׳ יוסף קמחי כי הכתיב בכ״ף . אכן בספרים אחרים שלפנינו כתוב בבית ואין כאן קרי וכתוב כלל וכן העידו רד״ק ורבי יונה המדקדק שלא מצאו כתוב בכ״ף בשום ספר מדוייק ולא במסורת ובעל כלי יקר כתב לפי דרכו שגם חז״ל לא היה להם כתיב וקרי רק להברות בבי״ת יעויין שם : (לט) לעשה הרעה . בספרים ישנים מהדפוס וכ״י השי״ן בסגול לא בצירי כמו שהוא בדפוסים אחרים :

ד (ב) שרי גדודים . במקצת ספרים המאריך ברי״ש לא בשי״ן וי״ס בגלגל ויש ג״כ בלא שום טעם בלד השוה שבהם שאין שום טעם בשי״ן : (ו) והנה באו . בשני ספרים ישנים אחד מהם כ״י ובאחד מהם מהדפוס מצאתי כתוב וְהֵנָּה וטועים כל האומרים כן כי במסורת נמסר וְהֵנָּה ג׳ בקריאה וסימן וְהֵנָּה באו עד תוך הבית והנה אמרת הסיתוך (ירמיה ל״ח) . וְהֵנָּה בשבי תלכנה (יחזקאל ל׳) : (ז) ויסרו את ראשו . בס״ם ודפוס ישן חסר יו״ד : (י) ואהרגהו בצקלג . בס״א כ״י הה״א בסגול ובספרים אחרים בשוא וחבירו ע״פ המסורת קשרתי אל אדוני וָאֶהֶרְגֵהוּ (מלכים ב׳ י׳) וגם הוא בשני שוואין וכ״כ במכלול דף מ״ה : בצקלג . הספרים מתחלפים כמ״ש בשמואל א׳ כ״ו .

ה (א) הננו עצמך . קל ובשוא נו״ן ראשונה כמ״ש ביהושע ט׳ : (ב) אתה הייתה מוציא . היית ק׳ המוציא ק׳ והה״א הכתובה בסוף מלת היית נקראת עם מלת מוציא והוא חד מן ג׳ מלין קדמיתא נסיב מן תניינא וסימן דין יִדַעְתָּה ° שַׁחַר מקומו (איוב ל״ח) וּמִתַּחְתָּה ° לְשָׁכוֹת האלה (יחזקאל מ״ב ט׳) וכן מצאתים בס׳ כ״י קדמון מדוייק וחילופיהון נמסר לקמן בסימן כ״א : והמבי״ . והמביא ק׳ : את ישראל ויאמר . בספרים כ״י ובדפוס ישן אין כאן פיסקא באמצע פסוק : (ד) ארבעים שנה מלך . ארבעים בלא וא״ו והוא חד מן אלפא ביתא מן חד חד מתרתין תיבותן לא נסבין וא״ו ברי״ש תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרא רבתא אות וא״ו : (ו) הסירך העורים והפסחים . ברוב ספרים מדוייקים הה״א בשוא וסגול וכן התב רד״ק בשרשים ובמקצת ספרים בשוא ופתח : (ח) מכה . במקצת ספרים הכ״ף בסגול : שנאו . שנאי ק׳ : (יט) התתנם בידי ° ויאמר . בספרים ישנים אין כאן פסקא באמצע פסוק : (כב) ויספו עוד פלשתים . בס״א כ״י חסר יו״ד וכן בספר אחר מדוייק נגררה היו״ד ומסורת סלקא כוותייהו עיין במס׳ רבתא אות היו״ד : (כד) בשמעך . כשמעך ק׳ בכ״ף והכתיב בבי״ת והוא מן י״א מלין דכתיבין כן והבי״ת בגעיא :

ו (ה) ובצלצלים. במקצת ספרים כ״י ודפוסים ראשונים לד״י שנייה בשוא לבדו ובמקצת ספרים כ״י מדוייקים וגם בדפוסים אחרונים בחטף סגול ורד״ק בשרשים כתב וכן בהכפל הפ״א ובמנענעים וב צ ל צ ל י ם בסגול הפ״א והגיה ר׳ אליה המדקדק היה לו לומר בסגול הפ״א הראשונה והשנייה בחטף סגול כדרכה : (ו) ויבאו עד גרן נכון . ובד״ה א׳ י״ג ויבאו עד ג ר ן כ י ד ן ובסוטה פ׳ אלו נאמרין בתחילה כ י ד ן ולבסוף נ כ ו ן עיין שם בפי׳ רש״י וחכמת שלמה דף י״ו וכאן בפי׳ רד״ק וירושלמי סוף פ׳ החולץ ומדבר רבה פ׳ ד׳ : (יא) את עבד אדם ואת כל ביתו . בספרים כ״י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר וא״ו כחבריו שבענין ומה שנמסר במקרא גדולה כל אדום דעבד אדום חסר בר מן חד מלא לא מצאתי כן בספרים כ״י אדרבא בס׳ א׳ כ״י מדוייק נגררה הוא״ו והאריכו הדל״ת : (כג) לא היה לה ילד . למדינחאי כתיב ולד בוא״ו וקרי ילד ביו״ד ולמערבאי כתיב ילד ביוד וקרי בוא״ו ולד כ״כ רד״ק ובחלופי ב״א וב״נ שאצלנו בדפוס למערבאי ילד כתיב וקרי . למדינחאי ולד כתיב ילד קרי והספרים מתחלפים ואין להכריע מהם . והחכם לוזאטו בעשרים וארבע שלו מהדפוס שכתוב בפסוק ולד כתב כנגדו ס״א י ל ד ועיקר למדינחאי כתיב ו ל ד ואנן קי״ל כמערבאי עכ״ל . והמסרות מסייעות לנסחא שלפנינו אליבא דמערבאי דכתיב וקרי י ל ד ביו״ד דבמסרה גדולה נמסר סימן מן י״ב מלין דכתיבין

דכתיבין יו"ד בריש תיבותא וקרינן וא"ו ולא נמנה זה עמהם גם לא נמנה במשלי סימן י"א עם י' מלין דכתיבין וא"ו בריש תיבותא וקרינן יו"ד וחזינא במקצת נסחי דדפוסא בסוף ספר' דגא גבי ותהי שרי עקרה אין לה וָלָד דמסרי עליה לית וחד לא היה לה וָלָד וגיאה בעיקר נסחי דכתיבין כתב ידא : עד יום מותה. בחולם אבל ובעת מ ו ת ה (שמואל ד') בשורק כמ"ש שם :

ז (ד) ויהי בלילה ההוא ויהי דבר . במקצת ספרים יש כאן פיסקא באמצע פסוק : (ט) את כל איביך . (אמר המגיה במקרא ובמקצת ספרי' חסר יו"ד והרי זה טעות גמור שהרי במזמור פ"ג נמסר שז' מלאים דמלאי' כתיבי וב' חסרים דהספרים ואין זה עמהם ושארא איביך מלא ביו"ד בתראה כתיבי ועיין מ"ש המחבר בפ' כי תצא ובפרשת שופטים על פסוק כי תצא למלחמה) : (י) ושמתי מקום לעמי ישראל . במקצת ספרים כתוב לעמי י ש ר א ל ורובא דנסחי דיקי דאתו קדמי כתוב ל י ש ר א ל בלמ"ד אבל בד"ה א' י"ז כתוב לעמי י ש ר א ל : (טז) וְנֶאְמַן ביתך . במקצת ספרים האלף בחטף סגול אך במדוייקים בשוא לבדו וכ"כ רד"ק במכלול דף ע"ב ובשרשים וכ"כ בעל רב פעלים ובמשלי י"א על פסוק וְנֶאְמַן רוח מכסה דבר נמסר עליו במקרא גדולה ב' אֶ וְאְ ופי' הדבר ר"ל ב' ונאמן חד בחטף סגול היינו של משלי וחד בשוא פשוט זה דשמואל וכן מצאתי בספרים מדוייקים כ"י שנמסר כאן בשמואל ל̇ ו א' וְנֶאְמַן רוח ותרווייהו פתחין : (יח) הבאתני . בספרים מדוייקים חסר יו"ד ודד"ה א' י"ז מלא יו"ד וכן נמסר כאן חד חסר וחד מלא דין חסר (ופי' ת"י) ובד"ה נמסר ב' וחסר וא"ו והא והא איתא : (כא) את כל הגדולה . נכתב בוא"ו עם הדגש וכן חברו שבסמוך רד"ק : (כב) ככל אשר שמענו . בספרים מוגים ב כ ל בבית : (כג) אשר הלכו אלהים . נפל בו מחלוקת אם הוא קודש או חול כי במדרש קהלת רבתי בפסוק טוב שם משמן טוב ר' בון בשם ר' שמואל בר נחמני אמר מצינו שהלך הקב"ה מהלך חמש מאות שנה לקנות לו שם דכתיב אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם משמע מהכא שהוא קדש והתם בתר הכי איתא כתיב אשר הלך האלהים (ד"ה א' י"ז) ולהלן הוא אומר אשר הלכו אלהים הלך זה הקב"ה אלהים זה משה ואהרן והכי איתא באגדת שמואל פ' כ"ז אלמא חול הוא וכן משמע בירושלמי דסנהדרין פ' כ"ג ובהוריות דאמרינן התם הוא וכל דרגין דידיה פי' פמליא אשר הלך אלהים אין כתיב כאן אלא אשר הלכו אלהים אבל בגמרא דילן פ' א' דיני ממונות משמע שהוא קדש דחשיב ליה גבי אחריני דכל מקום שפקרו המינים ותשובתן בצדן הילכך טוב להחמיר שלא למוחקו . אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהים ירושלמי פ' לולב וערבה תני בשם ר' אלעזר ע"א עברת עם ישראל בים מה טעמא מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוי ואלהיו היינו פסל מיכה שעליו נאמר ועבר בים צרה כדאיתא בפרק חלק אמר לו ר"ע ח"ו אם אומר אתה כן נמצאת עושה את הקדש חול פי' מלת ואלהיו שהוא שם קדש ואינו נמחק אתה עושה אותו חול שרית למחקיה מה ת"ל אשר פדית לך ממצרים כביכול כאילו עצמך פדית ע"כ . וצ"ע מהירושלמי הזה דגרים גוי ואלהיו והכי גרסינן בספרי פרשת בהעלותך ובמכילתא פ' בא ומדרש קהלת פסוק טוב שם משמן טוב וש"ר פ' כ"ז ופ' מ"ב אבל בשמות רבה פ' ט"ו גרסינן גוים וכן כתוב בדברי הימים א' י"ז אשר פדית ממצרים גוים ועיין מה שאכתוב בתילים מזמור פ' : (כד) ותכונן . בשני טעמים :

ח (ב) וימדדם בחבל בשם נקודות ברוב הספרים וכן ומלא ה ח ב ל שבסמוך : (ג) ויך דוד את הדדעזר . ברוב הספרים בשני דלתי"ן ואחת מלה וכן חביריו שבפרשה : (אמר הצעיר רפאל חיים המגיה אבל בדפוסים האחרונים בין של אמשטרדם בין של ויניציאה כולם ברי"ש . ואשתומם על המרא' שראיתי בדפוסי ויניציאה אשר כתובים לקמן על פ' לעזור להדדעזר נרשם מבחוץ כל"ל ר וכן כולם שלאחריו נרשם ביד קטנה להורות שהם בר"ש וקשה דאלו על פ' זה דריך דוד לא נרשם כלום ; כבהורה נראה דזה נכתב בדל"ת . איברא דנוכל לומר דהמדפיסים לא מצא מחלוקת על זה אבל על אחרים שמצא בהם מאן דפליג רשם דכל"ל בריש . הסתא מיהא קשיא אליבייהו דהני דפליגי וסברי דהנך בתראי הם בדל"ת וקמא בריש דהרי במסרה רבתא אות דל"ת נסדרו הני מילי דהד דל"ת וחד רי"ש וגית דכוותייהו כגון אדיקם אריקם הדהה . הרהה . ולית דין בהדייהו אלא ודאי כולהן דמיין להדדי וליכא הפרש בינייהו ומדחזינא להרב המחבר שכתב דכולהו אינון בתרי דלתי"ן לית לזוע מיניה דודאי דק ואשכח) : בנהר פרת . הבי"ת במאריך בספרים כ"י : בנהר פ ר ת קרי והוא חד מלין דקריין ולא כתיבין על פי הגמרא בנדרים פ' אין בין המודר ועל פי המסורת בריש סדר אלה הדברים ובמגלת רות ולכן הניחו מקום הלק בפנים ושמו שם הנקודות להורות עליהם והזכירו שכתוב בשני מקומות בשמואל ובדברי הימים א' י"ח פעם ראשון אמר להציב ידו בנהר ופעם שני אמר להציב ידו בנהר פ ר ת ולהודיע שהוא נהר פרת ולא נחל מצרים כתוב חונה לו פרת . כך מצאתי בסדר קרי ולא כתיב ופירושו ומלתו :
(י) ויסם דוד נצבים . בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד קדמאה וכן חביריו שבענין :
(יג) בשבו . א"ה בדפוסי ויניציאה נכתב בגליון כס"א מוגה מלא וא"ו וליתא דהמסרה מעידה עליו לית חסר) :

ט (י) אתה ובניך ועבדיך והבאת : מלת והבאת מלעיל אעפ"י שהוא לעתיד רד"ק בשרשים ובהגהות ה"א לפי שהוא ענין אחר ר"ל מענין תבוא' לפיכך נשתנה הטעם וכן השמר והשקט וכו' :
(יב) ולמפיבשת בן קטן . הבי"ת בצירי ע"פ המסורת :

י (ג) חקר את העיר . כן כתוב את העיר לא את ה א ר ץ : (ה) שבו בירחו . בספרים מדוייקים כ"י וגם בדפוסים קדמונים הרי"ש בחירק לא בצירי והוא חסר יו"ד אחר הרי"ש ברובם : (ט) בחורי בישראל . ישראל ק' : (י) אבשי : בשוא הבי"ת ובמסרה נסיפר' לית כוותי' וכל ד"ה כוותי' כן כתב רד"ק וכן מצאתי במסורת וכתב רש"י בד"ה א' י"ט שכל אותו הספר נכתב בשביל כבודו של דוד ואין זה כבודו שיקראו לבן אחותו אבישי דמשמ' גם אני השוב כדוד כי אני הוא ישי לכך בכל ספר ד"ה אבשי ובכל ספר שמואל אבישי לבד חד אבשי ואת יתר העם נתן ביד אבשי . ועל פי המסורת שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו נראה שהיא היתה אמו עכ"ל . ולשון רש"י שם בתחלתו נראה שנשתבש מהמדפיסים וצריך תיקון : (יא) ארם ממני. כן כתיב לא מ מ נ י ארם כמו שראיתי בס"א : והיתה לי . ביו"ד אחת בלבד ברוב הספרים וכן כתב רד"ק : (טז) הדדעזר . כולם שבפרשה בשני דלתי"ן בספרים כ"י ועיין דברי הימים א' סימן י"ח וסי' י"ט : ושובך בשי"ן ימנית ובשמות רבה פ' מ' על פסוק וראיה בן ש ו ב ל על שם' מיד שובך לאלהים זה המשכן שהיה עומד כשובך . ופירש בעל מתנות כהונה שנוטריקון ש ו ב ל שובך לאלהים ע"כ . ומלת שובל גם כן בשין ימנית . ועיין עוד מ"ש בד"ה א' י"ט בס"ד : (יט) ויראו ארם . ביו"ד אחת לבד ובמאריך בספרים כ"י מדויקים ובדפוס ישן וכן דינו להיות חסר יו"ד על פי המסורת שנמסר במערכ' אות היו"ד ויראו ד' חסרים וסימנ' שם ובתר הכי אמר וכל שמואל דכותא בר מן א' וכל איש ישראל והוא בשמואל א' י"ז וסוף הפסוק ויגסו מפניו ו י י ר א ו מאד והתם נמי נמסר לית מלא בסיפרא :

יא (א) המלאכים . יתיר אל"ף : ודוד יושב בירושלם . יושב מלא וא"ו ובספרים מדוייקים וכן הוא במסורה שמואל ב' י"ט : (י) ויגדו לדוד . בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד :

(כד) וירא . המוראים . ויראו המורים ק' : (כה) כי כזה וכזה תאכל החרב . הרא"ש בחולם והשני בסגול רד"ק :

יב (ט) מדוע בזית וגו' לעשות הרע בעיני . בעינו ק' כן מצאתי בס"ס המדוקדקים ודין הוא חד מן מ"ח מלין דכתיבין יו"ד וקריין וא"ו בסוף תיבותא וקריין י' וסימן נמסר בריש אלה סיפרא וריש ירמיה . ובמקצת ספרים בעינו כתיב וק' בעיניו ומסורת הגיגה עלייהו : (יא) וירא עבדי דוד . ביו"ד אחד לבד ובמאריך להורות על חסרון יו"ד פ"א הפועל ועיין מ"ש לעיל בסימן י' : (כ) שמלתיו . שמלתו ק' : (כב) יחנני . וחנני ק' : (כד) את בת שבע אשתו . מצאתי ספר א' כתיב אשו ק' אשתו וחפשתי בספרים מדויקים ולא מצאתי כן ובמכתי על המסרה שמצאתי שאומר י"ח מלין קורין תי"ו ולא כתיב ומלבד זה אנו מונאים אותם ואם כדברי הספר הזה הם י"ב אנו דברי רד"ק ועיין עוד שם : ותלד בן ויקרא . ותקרא קרי : (כה) ידידיה . פליגי עליה אמוראי בפ' ערבי פסחים לר' יוחנן מלה חדא ולרב ורבה תרתין מלין לפיכך ידיד חול ויה קדש ואתיא כר' יוחנן כר' יוסי ורב ורבה כת"ק במסכת סופרים פ"ה הלכה י' ובנוסחי דהשתא חדא מלה גם בעל ערוגת הבושם בפ' י"א מנאו עם השמות הדבקים דבוק מוחלט ועיין מ"ש בסוף פרשה בכלה על כך יה והלוקים הספרים אם הה"א רפה או במפיק ובסוף פרשת בכלה נמנה במסורת עם מלין דלא מפקא ה' ועיין בפסקים ממהרי"ר ישראל אשכנזי בעל תרומת הדשן סימן קפ"ח : (ל) את עטרת מלכם. כתוב במסורת ב' מטעים פי' דסבירין מ ל כ ם והאחד נראה שהוא הבוי דד"ה א' כ' :
(לא) ובמגזרת . חסר וא"ו אחר הרי"ש והמ"ם בפתח ברוב הספרים וכ"כ בעל הלשון שהוא נגזר מן מַגזרה על משקל מַמלכה. ובמקצת ספרים כ"י המ"ם בחירק : והעביר אותם . מלא וא"ו והוא חד מן המלאים בסיפרא : במלכן . במלבן קרי בבי"ת והוא חד מן ג' מלין דכתיבין כ' וקריין ב' וסימן בריש ד"ה ודוכתי אחריני :

יג (ה) אליו תבא נא . ברוב הספרים התי"ו בגלגל והוא חסר וא"ו לפי שהוא אחד מן י"ז חסרים וסימן נמסר בפרשת תזריע ורוב סימן א'. וזהו המכר שם תבא נא תמר אחתי קדמאה ודלקמן בסמוך מלא : ותברני לחם . הבי"ת רפה : (ו) ויבא המלך לראותו . מלא וא"ו ככל המדוייקים : אל המלך תבא נא . בספרים מדוייקים המאריך בתי"ו ומלא וא"ו כמ"ש למעלה : (ח) ותלוש . ותלש ק' : (יב) אל תעשה . השי"ן בצירי שלא כמנהג והוא מן ד' קמצים על פי המסרת. כמו שכתבתי בפרשת תולדת : (טז) אל אודת הרעה . מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו בתראה כמו שכתבתי בפרשת יתרו : (יח) כי כן תלבשן . בכמה ספרים כ"י ודפוסים ישנים בא בנו"ן ארוכה ונמסר עליו לית וכתיב כן וכן במכלול דף כ"ד זה לבונו ופעמים לא תכתב הה"א כי כן ת ל ב ש ן בנות המלך הבתולת מעילים ובהגהות א"א כי זה נכדו בא כן מן הבנאים אבל מן באונן שלמים נמצאים הרבה כמו והאבנים תהיין . ותהיין הילדים . ותגשן השפחות ודומיהם : (כ) האחיך . מלרע בפשט אחרון לבד ובמקצת ספרים מלעיל בשני פשטין : ושממה . חסר וא"ו כמ"ש בישעיה סי' נ"ג : (כב) למרע . במקצת ספרים ל מ ר ע הרי"ש בפתח והמסורת חולקת עליהם שאומר' למרע ב' וחברו ושניהם המלכים לבדם ל מ ר ע (דניאל י"א) ושניהם קמוצים כמו שנמסר במסרת רבתא מערכת אות הרי"ש : (כח) הלוא כי . בכמה ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נמסר במסרה רבתא ובשמואל כולם מלאים : (ל) ויהי המה בדרך . הבי"ת רפה : (לב) היתה שימה . שומה ק' ובמקצת ספרים כתיב וק' שומה בוא"ו . אמנם כפי המסורת כתיב ביו"ד וקרי בוא"ו וזהו א' מן ה"כ כתיב יו"ד באמצע תיבותא וקרינן וא"ו וסימן במסרה רבתא מערכת אות היו"ד : (לג) כי אם אמנון . אם כתיב ולא קרי והוא חד מן ח' מלין דכתיבין ולא קריין וסימן נמסר ברות במ"ג :
(לד) עינ"ו . עיניו ק' : (לז) עמיחור . עמיהוד ק' בה"א ודל"ת והכתיב בחי"ת ורי"ש והוא חד מן ד' מלין כתיב ח' וקרי ה' וסימן נמסר בשיר השירים א' ומשלי כ' ומן ד' מלין כתיבין רי"ש וקרי דל"ת וסימן בירמיה ס"ס ל"א :

יד (א) וידע יואב בן צריה . חסר וא"ו ע"פ המסורת וכן הוא ברוב הספרים והיו"ד בלא דגש :
(ב) והיית . התי"ו בלא שוא : (ג) ובאת . התי"ו בלא שוא : (ז) לבלתי שום . שים ק' :
(י) המדבר אליך . המ"ם רפויה והה"א סמוכה בגעיא מכלול דנ"א : (יא) מהרבית . מהרבת ק' : (יט) אם אש להמין . ב' חסר בלישנא הדין ואידך ה א ש ב י ת ר ש ע (מיכה ו') והן איתא מסורת אחרינא ג' סבירין יש תרי הא דאמרן ואידך איש רעים להתרועע (משלי י"ח) אבל הוא מלא יו"ד בכולהו ספרי ועיין נפוצות יהודה דרוש י' דף נ' : (כא) הנה נא עשיתי . כן כתוב בס"ס המדוייקים ואין כאן ספרס בין קרי לכתיב וכן תרגם יונתן ע ב ד י ת וכתב רד"ק שבגבהה מדוייקת מלא כתיב ע ש י ת י וקרי ע ש י ת . וגם אני מצאתי כן במקצת ספרים וצ"ל שאין לסמוך עליהם יען אשר לא זכרה אותו המסרה עם מ"ג מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריין והוכח בסימן במ"ג ריש ס' מלכים : (כב) את דבר עבדו . עבדך ק' : (כה) ועד קדקדו . במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים קו"ף שניה בחטף קמץ ובמקצת ספרים בשוא לבדו וזהו אחד מן הפלגה הנמנים במסורת ושנים אחרים הם ועל קדקדו חמסו ירד . ויך את איוב בשחין : (כו) והיה מקץ . הוא"ו בגעיא בספרים מדוייקים : (ל) והוצתיה . והציתוה ק' ובמקצת ספרים מלא יו"ד אחר צד"י גם בכתיב : וינתו . חסר יו"ד בספרים כ"י ודפוסים ישנים ובאחד מהם נמסר לית חסר : (לא) למה הציתו . זהו אחד מהמשפטי דגש ומלעיל סמוך לא"ה כמ"ש בירמיה ע"ו : (לב) למה באתי . הבי"ת דגושה מכלול דף ק"ז :

טו (ד) ועלי יבוא . בספרים מדוייקים מלא וא"ו והמסרה מסייעתן עיין בפ' בהעלתך כי שם נמסר : (ה) בקרב איש . כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף קפ"ז ובשרשים שהבי"ת מעמדת בגעיא והרי"ש בקמץ חטוף ועיין מ"ש בשופטים ס' על ושבה שבין : ונשק לו . הנו"ן בשמש : ישיב . ישוב ק' : (ח) ישיבני . בדפוסים ישנים וספרים כ"י מלא יו"ד : (י) כשמעכם . בכ"ף רד"ק :
(כ) הנועך . הניעך ק' : (כא) כי אם במקום . אם כתיב ולא קרי והוא חד מן ד' אם כתיב ולא ק' וסי' נמסר ברות : (כז) שבה העיר . כתוב במכלול דף קל"ז אמר המגיד כי הוא מלעיל והגהנו לא מלאנוהו כן בספרים המדוייקים וכן בספר אכלה ואכלה שׁוּבָה מלרע עכ"ל . וגם המכלול יופי העתיק דבריו ואני ראיתיו מלעיל גם בספרים כ"י וכן ראוי להיות עפ"ס שלנו כי לא נמנה בחמשה שהם מלרע וסי' נמסר במקרא גדולה פרשת בהעלתך ותילים ו'. וכן מצאתי כתה מסרות כתובות יד מסכימות לדעת א'. עוד מצאתי מסרה אחרת כ"י זל"ע שׁבָה וְשָׁבָה ב' חסר סימן שֻׁבָה העיר בשלום וְשָׁבָה אל גדליהו (ירמי' מ') וכן נמסר שם במ"ג ס"ת דתרווייהו מלעיל: (כח) בעברות . בערבות ק' : (ל) הלך יתף . בספרים כ"י ובמקצת דפוסים ראשונים חסר וא"ו גם לא בא במנין המלאים בנביאים וסימן נמסר במסרה רבתא מערכת אות הה"א : (לג) והית . לית חסר דחסר חסר יו"ד וחסר ה"א אבל ו ה י ת ה לי לישועה לעיל סימן י' חסר יו"ד ומלא ה"א : (לו) ושלחתם בידם. במקצת ספרים וְשִׁלַּחְתֶּם :

טז (ב) ולהלחם . והלחם ק' והוא חד מן ד' מלין יתיר למ"ד באמצעות תיבותא והשאר בדניאל אחד בסימן ד' ושנים בסימן ה' כמו שנמסר שם במסורת :
(ג) הנה יושב . מלא וא"ו שהוא א' מן ה' מלאים בסיפרא וסי' נמסר במ"ג שמואל ב' י"ט :
(ה) והנה משם איש יוצא . מלא וא"ו והוא חד מן ט' מלאים ע"פ המסורת וסי' נמסר במסרה רבתא והוא החמור שם ובא המלך דוד קדמאה דפסוק : (ז) בקללו . בלמ"ד רפה : הבליעל . הבי"ת דגושה : (ח) תחתיו . תחתיו ק' כמ"ש לעיל בסי' ד' : (י) מה לי ולכם בני צריה . בספרים כ"י מדוייקים וגם במקצת דפוסים קדמונים חסר וא"ו והוא אחד מן החסרים ע"פ המסורת וסי' נמסר לעיל במ"ג סימן י"ד והיו"ד בלא דגש ועיין לקמן בסימן י"ט : כי יקלל . כה ק' : וכי . כי ק' : (יב) בעוני . בעיני ק' ובמדרש ילמדנו פ' בשלח וב סופרת נמנה אולי יראה ה' בעיני עם י"ח תיקון סופרים כמ"ש בזכריה ב' וטעם לו לומר בעינו אלא שכינה הכתוב :
תחת קללתו . במקצת ספרים כתוב קללתי ביו"ד וקרי קללתו בוא"ו וכ"כ רד"ק . אבל ברובן כתוב קללתו בוא"ו ואין כאן חילוף בין כתיב לקרי וכן נראה מהמסרה שלא נמנה זה עם הכתובים יו"ד בסוף תיבותא וקרינן וא"ו : (טז) רעה דוד . הרי"ש בצירי והעי"ן בסגול בספרים מדוייקים והם שלשה במסורת והאחרים הם ויבא חושי ר ע ה דוד דלעיל סוף סימן ט"ו . ואחד כן לכן כהן ר ע ה המלך (מלכים א' ד') . ובמכלול דף רמ"ח כתוב במשקל פֵּעָה פ"א הפועל בצירי ועיין הפעל בסגול אבל רֵעָה דוד היה ראוי העי"ן בצירי מפני הסמיכות אלא שנמסר בספרי' כ' לכן רֵעֵה המלך : (יח) לא אהיה . לו ק' : (כג) כאשר ישאל כדבר . איש ק' ולא כתיב נדרים פ' אין בין המודר ומסורת ריש סדר אלה הדברים ובירושלמי פרק חלק איש ק' ולא כתיב לא יכלו הכתובים לקרותו איש וכן באגדת תלים מזמור ג' איש קרי ולא כתיב שלא היה איש אלא מלאך . ועיין כלי יקר וחסר הכתוב איש בפנים כי בן אדם מחוסר מאלהים כענין שאמר ותחסרהו מעט מאלהים ולא יקום דברו כדבר אלהים ולא תקום עצתו כעצת אלהים לכן חסר הכתוב מבפנים איש ותלה לו מבחוץ שאם ייטיב מעשיו והסיר עצתו לשם שמים תקום עצתו כדבר אלהים כך מצאתי בס' קרי ולא כתיב ופירושו ומלתו :

יז (ב) ורפה ידים . אין גוא"ו מאריך : (ט) באחת הפחתים . בתי"ו : או באחד . בס"א כ"י כתיב באחת בתי"ו וק' באחד בדל"ת וזה טעות גמור בלי ספק שלא נמסר כן רק על ובאנו אליו באחת המקומות שבסמוך כמ"ש שם וכן נמסר בסדיא במ"ג מלכים א' י"ט : באמנם יש מחלוקת אחר בין הספרים כי במקצתם כתוב באחת בת' ובמקצתם בד' ויש מי שחשב לכפות ראיה שהוא בד' ממה שכתוב בשרשים שרש קום והקבון ב א ח ד המקומות ונזכר בלשון זכר והובן בלשון נקבה וגם זה שבוש לפי שטעות נפל בדפוסי השרשים . אמנם בשרשים כ"י כתוב ונזכר בלשון זכר ונקבה ו א י ז ה מ ק ו ם מנוחתי וכו' ר"ל שמלת זה זכר ומלת מנוחתי נקבה בלשון שאין מכאן ראיה אמת כדבר כי בכל ספרי השרשים בין מהדפוס ובין מכ"י כתוב אחד בדל"ת וכן הוא כבעל הלשון : המקומות . מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו בתראה כן הוא ברוב המדוייקים ובמסרה רבתא

דבהא המקומות ג' כתובים כן וסימן נמסר בשמואל ב' י"ז ועיינתי על מקומו ואיננו רק כתיב ג' כתיבין כן . ונוי יהן החרם יחרים שנתן מקום לטעות לאחרים וטעה בפסוק וכמסורת . אמנם מצאתי מסרה אחת כ"י זה תואר המקומות ג' וסימניהון הנה עתה הוא נתבה . והאנו אליו באחת המקומות דלקמן כסמוך . והגלתי אתהם מכל המקומות ע"כ וגם במקרא גדולה ביחזקאל ל"ד כתוב המקומות ונמסר שם ג' כתיב כן : (יא) בקרב . פליגי ספרי החזק הוא הרפה : (יב) ובאנו אליו כאחת . באחד ק' וכ"כ רד"ק ושניהם בכל המקרא הכתובים אחת בתי"ו וקרי אחד בדל"ת והכרו קחת רחם אחת (מלכים א' י"ט) ועיין במלכים ב' י"א : המקומות . חסר וא"ו בתרהה כמ"ש למעלה בסמוך : ולא נותר בו . יית דכוותיה מלעיל : (יד) אל אבשלום את הרעה. בדפוסים הקודמים כתוב על אבשלום ובספרים כ"י אל : אל אבשלום . הנ"ל בדפוסים ישנים וספרים כ"י מלא וא"ו ועיין במקרא גדולה : (טז) אל תלן הלילה . כתב ר' יונה שהלמ"ד בפתח ואני מצאתיו בסגול בכל הספרים המדוייקים כ"כ האפודי בפ' י"ד : בערבות המדבר . במקצת ספרים כתיב וק' בערבות . ויש ספרים כתיב וק' בעברות ובספרים אחרים כתיב בעברות וק' בערעות אתנה מתכורת יש להוכיח שאין כאן שום הפרש בין ק' לכתיב שבמסרה גדולה במערכת אות הוא"ו נמנו ס"ב מלין דכתיבין מוקדם מאוחר ובתוכם נמנה בעברות ראו אנכי מתמהמה שהוא למעלה בסימן ט"ו ולא נמנה זה וכן נראה מפי' רד"ק שכתב שם פירוש שקרי והכתיב וכאן לא כתב מאומה : (יט) על פני הבאר . חד מן ג' דסבירין פי מפי וקריין פני מפני וסימן נמסר בריש מסעי : (כג) אל ביתו אל עירו . במקצת ספרים כ"י ומהדפוס כתוב ואל עירו בוא"ו וכן כתב רד"ק יש ספרים ואל עירו וכבר מוגה אל עירו עד כאן : (כה) יתרא הישראלי . וכד"ה א' ב' אומר יתר הישמעי ומדרש ביבמות פרק הערל בבבלי וירושלמי ובמדרש רות רבתי ושוחר טוב מזמור ט' :

יח (ג) השלשית ביד יואב . חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניינא כן והשלשית ביד אבישי אבל והשלשית ביד אתי חסר דחסר וכן מסור עליו וכן משמע במסורת פרשת לך לך וכן מצאתים בספרים מדוייקים כ"י : (ג) כי אם נס . בדפוס ישן ובספרים מדוייקים כ"י חסר וא"ו . לעזור . לעזור קרי : (ח) נפצות . נפוצת קרי : (יב) ולא . ולו קרי : (יג) בנפשו . בנפשי קרי : (טז) מרדף אחרי ישראל . הדל"ת רפה ובס"א כ"י וגם בדפוס ישן כתוב מרדף כמ"ש בלירי אך בשאר ספרים בחירק וכ"כ רד"ק המ"ם בחירק שלא כמנהג וכמוהו מרדף אחרי דוד (שמואל א' כ"ג) עכ"ל . ועיין מ"ש שם : (יז) לאהל ו. לאהליו קרי : (יח) ויצב לו בחייו. חסר יו"ד סרבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פילגשי אביו לפיכך חסר יו"ד שהוא כחשבון עשרה . ולפיכך נתנו בו עשר לונכיאות עשרה נערי יואב כדאיתא במדרש רבה פרשת נשא פ' ס' : (כ) כי על בן המלך . כן ק' ולא כתיב והוא חד מן י' מלין דקריין ולא כתבן ואמר יואב כי על האמת מת בן המלך לפי רוע מעשיו כי בקש להמית את אביו וכפר בעיקר ובא בזדון אל פילגשי אביו לכן חסר כן מבפנים ותלה לו מבחוץ כי באמת הומת בן המלך וכן הוא אומר כן בנות צלפחד דוברות . כ"מ : (כג) ולכה אין בגורה. במקצת ספרים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת דמלכים ב' ז' וכן מצאתי במסורת כ"י ועיין מסרה אחריתי שהביא בעל המסורת כאן : (כט) ויאמר המלך שלום לנער לאבשלום ויאמר אחימעץ וגו' . כתוב במסורת ג' סבירין השלום ולא מסיימא הי ניהו אחריני ומסתברא דחדא מינייהו הוא ויאמר כה אמר המלך שלום (מלכים ב' ט') דכתיב גבי יהורם ברוכב שני ומטעים ביה דסבירין השלום כדכתיב לעיל מיניה ברוכב ראשון וכדכתיב נמי בתריה ויאמר השלום יהוא ואידך סבירא לי דאיהו שלום בואך (שמואל א' ט"ז) שהוא דרך שאלה והעד ויאמר שלום שלאחריו ודוגמתו במלכים א' ב' ותאמר השלום בואך ויאמר שלום ואע"ג דהאי דשמואל כתיב בסוף פסוקא הא אשכחנא דכותיה במלכים ב' ה' גבי נעמן ויאמר השלום דהוא נמי בסוף פסוקא וכתיב בתריה ויאמר שלום וגו' :

יט (ו) הבשת . בספרים מדוייקים חסר וא"ו אבל הובשת נהרות איתן (תילים ע"ד) מלא : (ז) כי לא . לו ק' ובמקצת ספרים מלא וא"ו ואל"ף בכתיב : (ח) כי אינך יוצא . חד מן ה' פסוקים דלית בהון אם ומטעין בהון וסימן נמסר במ"ג פרשת חיי שרה : (יד) ולעמשא תמרו . חסר אל"ף והוא חד מן ג' חסרים אל"ף בלישנא דאמירה : (טו) וישב . במקצת ספרי הדפוס היו"ד בצירי אך בכל ספרים כ"י מדוייקים בפתח שהוא מבנין פועל הכבד וכן דעת רד"ק בשרשים . עוד כתב בפירוש ויונתן שתרגם ואת פני דומה שהיה קורא אותו בצירי והמסורה מגידה עליו שהוא בפתח היו"ד ואמרה כי שנים הם בפתח ויט עלינו חסד (עזרא ט) וזה : (טז) ללכת לקראת המלך . במקצת דפוסים קדומים כתוב בהם לרדת וכן ראיתי בס"א כ"י ישן וכבר חקרתי בנוסחאות ספרדיות הישנות ומצאתי בהן ללכת וכן ת"י למיזל : (יט) בעינ"ו . בעיניו ק' : (כ) אשר יצא . ט"ו נקודות בקריא' י' בתורה וד' בנביאים וחד בכתובים *) : (כג) מה לי ולכם בני צרויה . בזא"ו ועיין לעיל סימן ט"ז : (לב) בירדן . הירדן ק' : (מ) ויברכהו . הרי"ש בשוא לבדו כמנהגנו : (מב) ויעברו את המלך : העבירו ק' ובס"ס חסר יו"ד בכתיב אחר הבי"ת ובספרים אחרים מלא : (מד) הקלתני . במקצת ספרים כ"י הה"א בחטף סגול :

כ (א) איש לאהליו ישראל . עיין מ"ש במלכים א' י"ב ובזכריה סימן ב' שזהו אחד מן י"ח תיקון סופרים : (ג) לשמר הבית . במקצת ספרים מלא וא"ו אמנם כפי המסורת שלנו חסר שלא נמנה זה עם ח' לשמור מלאים שנמסר סימנם בשמואל ב' סימן ט"ו ובמלכים א' סימן י"א : (ה) וייחר . ויוחר קרי : (ו) עתה ירע לנו . מלעיל שרשים שרש ירע ועיין הגהת המדקדק שם : (ח) ועל"ו . ועליו ק' : (י) ויואב ואבישי . מלא י' בכל דפוסים וכ"י ישנים : (יב) מן המסלה . הס"א במאריך וכן חביריו שבענין : (יד) ויקלהו . ויקהלו ק' : (טו) משחיתם . עיין מ"ש בירמיה סימן ו' : (כו) הכר"י . הכרתי קרי : (כה) ושיא . ושוא ק' :

כא (ג) וברכו את נחלת . הרי"ש בשוא לבדו כמנהגנו : וברכו . הנ"ל נמסר עליו ב' וחברו שאו ידכם קדש : (ד) ויאמרו לו הגבענים . בדפוס ישן ובכל ספרים כ"י מלעיל הדרגא ביו"ד : אין ל"י . לנו ק' ויש בו דרש בבמדבר רבה פ"ח ואגדת שמואל פ' כ"ח וירושלמי פ' עשרה יוחסין ועיין בפי' רש"י ורד"ק וכלי יקר :

(ז) יכתן . יתן ק' והוא חד מן מלין דכתיבין מ"ן יתיר ולא קרינן : (ח) ארמני . בריי"ש רד"ק : (ט) ויפלו שבעתים יחד . כתיב בוי"ד וקרי בלא יו"ד וכן במסורת וזהו אחד מן ג' דכתבן תים יתרים יו"ד ובירושלמי פ' עשרה יוחסין ובאגדת שמואל דדרשי שבעתם חסר יו"ד זה משובבת היה אפשר לפרש חסר בקריאה דלא קרינן שִׁבְעָתַיִם אבל בבמדבר רבה פ' ח' איתא בהדיא שבעתם כתיב חסר יו"ד ע"כ . אתמהא . ועיין בבלי פ' הערל : והם . והמה ק' : תחלת . בתחלת ק' : (יב) יביש גלעד . במקצת ספרים מלא יו"ד וכ"כ ממה שנמסר במ"ע סוף שופטים שאין זה מהחסרים המנויים שם : תלוס . תלאום ק' : שם . שמה ק' : הפלשתים . פלשתים ק' וזהו חד מן ב' מלין תניינא נסיב מן קדמאה וחברו וְשׁוּרַיָּ אֲשַׁבְּלְלוּ (עזרא ד') ותלופיהון נמסר לעיל בסי' ט' : (טו) ותהי עוד מלחמה לפלשתים . סי' ותהי עוד מלחמה ב' בענין וב' בענין ותהי עוד המלחמה פי' הראשון והרביעי מלחמה וב' אמצעיים המלחמה : (יד) ויעש כל אשר . (א"ה בקצת דפוסים כתו' ככל ובמ"ג משנת רפ"ה כתו' כל אבל בין וא"ו האחרונה של ויעשו ובין כ"ף של כל יש שם שוא דומה שמעיקר' היה כתו' ככל אבל במדוייקים כתו' כל וכן ת"י וכן העתיקו המפרשים ובדפוס ויניציאה שנת ועדתי בפנים כתו' ככל ובגיליון ס"א כל והמעיין יבחר) : (טו) ויעף דוד . העי"ן פתוחה וכן הוא ויעף דסיסרא כמ"ש בישעיה ח' ע"ש : (טז) וישבו . וישבי ק' : (יח) בילידי הרפה ומשקל . כתב ר' אליה המדקדק בס' מסורת המסורת מאמר א' אמרו רז"ל הרפה כתיב ערפה ק' אבל לא מצאתי כן בכל הנוסחאות המדוייקות עכ"ל . וגם רד"ק בשמואל א' י"ז כתב אבל מה שאמרו כתיב הרפה וקרינן ערפה זה לא מצאנו ע"כ . ואנכי לא ידעתי אנה מצאנו זה המדרש . לבד זה מצאתי בסוטה סוף פרק משוח מלחמה כתיב ערפה וכתיב הרפה ופי' שם רש"י כתיב ערפה שם האחת ערפה דרות וכתיב הרפה בשמואל והיא ערפה כדאמרי' לקמן שנגזר עליה שיפלו בניה ביד בני רות שדבקה בשכינה עכ"ל שמעינן מהכא שאין כאן שום חילוק בין ק' לכתיב דתרווייהו כתיבי האי באתריה והאי באתריה ודמיא נמי להא דאמרינן התם כתיב שובך וכתיב שופך חד בשמואל וחד בדברי הימים והא דאמרי' בסנהדרין פ' חלק חזייה לערפה אימיה וכו' והתם נמי א"ל אבישי זיל אשתכח לערפה אמך בקברה הוא לשון המאמר שדורש הרפה כמו ערפה . וכתב רד"ק בשם הריקים אביו שתיבת הרפה נכתבת בה"א ובאל"ף מלשון רפאים וכן תרגם יונתן גברא עכ"ל . פי' הדברים שתיבה זו לפעמים נכתבת בה"א לבסוף כמו שכתובים כאן בס' שמואל ולפעמים נכתבה באל"ף כמו שכתובי' בס' ד"ה וכאן בשמואל הם ד' בענין ובכל הספרי' נכתבי' בה"א בסוף ומה שנמסר במסרה קטנה ד' ב' כתיבין ה' וב' כתיבין אל"ף ר"ל ד' להרפה בלמ"ד שהם שנים כאן בה"א ושנים בד"ה א' כ' באל"ף וכן משמע מהמסורת ומרד"ק שם : ויהי אחרי כן ותהי עוד המלחמה בגוב . במקצת ספרים חסר בגוב ספרים מלא וכן והיה המלחמה בגוב שבסמוך : (יט) בן יערי ארגים . בכל ספרים כ"י העי"ן בשוא לבדו והרי"ש בצירי לא כמו שנמצא במקצת דפוסים בחטף פתח העי"ן ובחירק הרי"ש ובמסורת הדפוס ריש פ' ויקרא באלפ"א ביתי"א מאותיות קטנות נחשב בתוכם רים יערי ארגים וכן מצאתי בנוסח כ"י. ונוסחאות אחרים ריש וא רגים חורי (ישעיה י"ט) ויש אומרים רי"ש ת' פרמשתא : את גלית הגתי . ובד"ה א' כ' כתוב ויך אלחנן בן יעור יעיר ק' : את לחמי אחי גלית הגתי . וכתב ר' יונה בספר הרקמה שצריך לפרש בס' שמואל את אחי גלית כאשר נאמר בד"ה ועיין עוד בפי' רד"ק בשני המקומות : ועץ חניתו . כן כתוב ועץ בכל הספרים ואין כאן הפרש בין קרי לכתיב כמו שהוא בשמואל א' י"ז ויש לי לתמוה על בעל מכלל יופי שכתב במקום הזה ועץ חניתו הוא יד החנית וכתיב חץ כי הוא עשוי כמו חץ ע"כ . והן דברי השרשים בשרש עץ . ולפי שאלה כתוב במורה מקום השרשים (שמואל א' כ"ח) טעה המכלל יופי על פי אותן הספרים וטעות ספרי' היא וצריך להגיה (שמואל א' י"ז) ע"ש : (כ) מדין . מדון ק' : ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו . במקצת ספרים כ"י מדוייקים שניהם מלאים וא"ו ויש ספרים בשניהם חסרים ויש מהם ג"כ א' חסר וא' מלא ואין לי במה להכריע : (כא) שמעי . שמעה ק' בה"א בכל ספרים מדוייקים והוא חד מן מלין דכתבן יו"ד בסוף תיבותא וקריין ה"א .

סופרים רבים כתבו שירה זו אריח ולבינה ע"ג לבינה כשירת האזינו ועשרת בני המן ומלכי כנען וכן עשו בם קצת המדפיסים . וחוץ מכבודם אין דעתי נוחה בהם דבהדיא אתמר בסוף פ"ק דמגילה כל השירות כלן אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח חוץ מעשרת בני המן ומלכי כנען ולא תקשי לך משירת האזינו שכבר תירץ זה הר"ן ז"ל ע"ש . ובריש פרשת האזינו כתבתי עוד טעם אחר . ומהכלל שאמרו בגמ' כל השירות כלן וכו' משמע דגם שירת דוד בכלל ואין שום טעם לומר שתהיה כעשרת בני המן ומלכי כנען דבהנהו איכא טעמא שלא תהיה תקומה למפלתן של רשעים . וכן כתב רבינו ישעיה הראשון מטראני ז"ל במגלה שם דשירת וידבר דוד צריכה לכתוב אריח על גבי לבינה והטועים אריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה שלא כדין הם טועים עכ"ל . וכן מצאתי במקצת נוסחי עתיקי שכתבוה אריח ע"ג לבינה . אך לא שמרו הסדרים שכתבו בשירת הים ובשירת דבורה רק עשו שטה אחת חלוקה לשנים וחלק באמצעי ושטה אחרת חלוקה לשלשה ושנים חלקים באמצען וכן כלם שנים כנגד שלשה וכל שטה החלוקה לשלשה חלקים ראשי השיטין וסופן תיבה אחת בלבד . וזולת זה לא שמרו סדר אחר בחלוקת השיטין מיהו חזינן דלמיעבד אריח על

*) להפיק רצון המתאווים מאוד לדעת איה נמצאים עשר מלות הנקודות בתורה כי בעלי המסורה לא נתנו בהם סימן לכן העמדתי אותם על סדר : (א) על יו"ד שנייה במלת ובינך (בראשית ט"ז ה') : (ב) על א' י' ו' במלת אליו (שם י"ח ט') : (ג) על וי"ו שנייה במלת ובקומה (שם י"ט ל"ג) : (ד) על מלת וישקהו (שם ל"ג ד') : (ה) על מלת את (שם ל"ז י"ב) : (ו) על מלת ואהרן (במדבר ג' ל"ט) : (ז) על ה"א במלת רחקה (שם ט' י') : (ח) על ר' במלת אשר (שם כ"א ל') : (ט) על וי"ו שניה של ועשרון (שם כ"ט ט"ו) : (יו"ד) על שתי מלות לנו ולבנינו ועל עי"ן של עד (דברים כ"ט כ"ח).
ד"ס אהרן פאלאק .

מן גבי לבינה קבלה דקמאי היא וליכא למיגדא מנה . ואחרי ראי הסדרים שאמרתי בשירת דבורה דומיא לשירת הים גם הלום ראיתי טוב לאחוז בזה וגם מזו אל אניח ידי . וכדאי הוא נעים זמירות ישראל שכל שירותיו נאמרו ברוח הקודש לסדר שירותיו כסוגן וכשורה ובאופן נאה ומתקבל ואע"ג דאמרינן במסכת סופרים דשירת דוד שבשמואל ובתלים לא נתנו חכמים שיעור כמו שנתנו בסי' ראשי שיטין של שירת הים ושירת דבורה . עם כל זה אמרו גם כן אבל לבלר מובהק מרגפן במפתחות בתח'ה וסוף ובחרתי לכתוב פסוק וידבר ד'ד בשטות מלאות לפי שאינו בכלל השירה דומיא דאז ישיר משה ופס'ק ותשר דבורה ובשלשתן תחילת השירה בלשון אמירה . ה' יזכנו לשיר לפניו שיר חדש על גאולתינו ועל פדות נפשנו במהרה בימינו אמן : טוב ליזהר להרחיב מעט האותיות בשני שטין של פסוק וידבר דוד למען תהיינה שיטות השירה מרווחות כל צרכן ואם ישים עד עולם בסוף השיטה וירצה לעשות שבעין שיטין יוכל לכתוב פסוק וידבר דוד בשיטה אחת מלא באותיות קטנות ואולי זה הוא היותר נכון דומיא דשירת הים . חילופים רבים באו בשירה הזאת ממה שנאמר בספר תילים ואין ספק שכולן נאמרו ברוח הקודש ולא לחנם נתחלפו . והחכם אברבנאל מנא בשתי שירות הללו שבעים וארבעה חילופים והשתדל לתת טעם לכולם . וכן עשה בעל כלי יקר עיין עליה' . ואני בחרתי להעיר על הרבה מהן למען ירוץ הקורא בהן ולא יכשל וזה החלי . ויהי ה' משען לי :

כב (א) ומכף שאול . בספר תילים ומיד שאול : (ב) ומפלטי לי . בתהלים ומפלטי והלמ"ד קלה בשניהם כמ"ש שם : (ג) אלהי צורי . בספר תילים אלי צורי : אחסה בו . במקף . (ד) ומאיבי אושע . בתהלי' ומן איבי אושע וזהו אחד מן ז' זוגים מן ב' ב' חילוף חד מן וחד מיהדין וסימן נמסר במ"ג סוף פרשת שמות וכן ומקמי מן קמי : (ה) כי אפפני משברי מות. בתהילים אפפוני חבלי מות : נחלי בליעל יבעתני . בתהלים ונחלי בליעל יבעתוני : (ו) חבלי שאול סבני . בתילי' סבבוני : (ז) ואל אלהי אקרא . בתילים ואל אלהי אשוע : וישמע מהיכלו . בתילים ישמע מהיכלו : ושועתי באזניו . בתילים ושועתי לפניו תבא באזניו : (ח) ויתגעש . ויתגעש ק' ובתילים כתיב וק' ותגעש : מוסדות השמים . בתילים ומוסדי הרים : (יא) וירא על כנפי רוח . בתילים וידא בדל"ת ויש דרש בשוחר טוב ובמדרש חזית פסוק לססתי : (יב) וישת חשך . בתילים ישת חשך : סביבתיו סכות . בתילים סתרו סביבותיו סכתו : חשרת . בתילים חשכת ונדרש במדרש שוחר טוב ובפ"ק דתענית ואיתא התם בגמרין אמר ר' יוחנן כתיב חשכת וכתיב חשרת שקול כ"ף שדי אר"ש קרי ביה חכשרת הכי גרסינן בתו"ת וכן בערוך כלומר קח כ"ף דכתיב בחשכת ואוקמיה בהאי תיבה דכתיב ריש וקרי חכשרת שנכשרין ומתמתקין בעבים : (יד) ירעם מן שמים. בתילים וירעם בשמים : (טו) ויהמם . ויהם ק' והוא חד מן מלין דכתיבין מ"ם בסוף תיבות' ולא קרין וסימנם נמסר במ"ג מערכת אות מ"ם ובמשלי כ' ובתילי' כתיבי וק' ויהמם : (טז) אפקי ים . בספרי' מדוייקים חסר יו"ד בין פ"א לקו"ף ובתילי' כתיב אפיקי מים : יגלו . בתילי' ויגלו : מסדות . בספרי' מדוייקי' ת"ו קדמאה . בגערת . בתילי' מגערתך : רוח אפו . בתילי' רוח אפך : (יח) משנאי . בתילים ומשנאי : (יט) משען לי . בתילים למשען ני : (כ) כי חפץ בי . ברוב ספרים מדוייקים בשני טעמים והפ"א בגירי : (כא) כצדקתי . בתילים כצדקי : (כג) משפטו . משפטיו ק' ובתילים כתיב וק' משפטיו : אסור ממנה . בתילים אסיר מני : (כד) לו ואשתמרה . בתילים עמו ואשתמר : (כה) לי כצדקתי . בתילים כצדקי : כברי . בתילים כבר ידי : (כו) עם גבור תמים . בתילים עם גבר תמים : (כז) תתבר . בתילים תתברר : תתפל . בתילים תתפתל : (כט) נרי ה' וה' יגיה חשכי . בתילים נרי ה' אלהי יגיה חשכי : (ל) כי בכה . חד מן ג' כתיבין ה"א אחר הכ"ף על פי המסורת ובתהלים כתוב בך ועיין ליקוטי פרשת נשא אלא פסוק בה תברכו ושערי אורה דף י' : בתהלים אדלג שור . באלהי אדלג שור . בתילים ובאלהי בוא"ו : (לב) כי מי אל . בתילים כי מי אלוה : מבלעדי . בתהילים זולתי : (לג) מעוזי . נכתב בוא"ו עם דגש בזי"ן : ויתר תמים . בתילי' ויתן תמים : דרכו . דרכי ק' ובתילים דרכי ק' וכתיב : (לד) משוה רגליו . רגלי ק' ובתילים ק' וכתיב רגלי : במתי . במקצת ספרים במותי מלא וא"ו : (לה) ונחת . בתילים ונחתה : (לו) וענתך . בלא מאריך בנו"ן ובתילים וענותך בקריאת הוא"ו : (לז) צעדי תחתני. בתילים צעדי תחתי : (לח) ארדפה איבי ואשמידם . בתילים ארדוף אויבי ואשיגם : ולא אשוב עד כלותם . מלת כלותם ברוב ספרים מדוייקים מלא וא"ו : (לט) ויפלו תחת רגלי . בתילים יפלו תחת רגלי : (מ) ותזרני . בתילים ותאזרני ונדרש בנדה פ' המפלת : קמי תחתני . בתילים קמי תחתי : (מא) תתה לי . בתילים נתתה לי : משנאי ואצמיתם בכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים הוא"ו בקמץ ובתהילים כתוב ומשנאי אצמיתם . (מב) ישעו . בתילים ישועו : אל ה' . בתילים על ה' : (מג) אדקם. בדל"ת ובתילים ברי"ש והוא חד מן אלפא ביתא מן חד חד . חד דל"ת וחד רי"ש וכולם לית דכותא וכי' נמסר במסרה רבתא אות דל"ת : (מד) ותפלטני מריבי עמי . חד מן ג' דסבירין עמים . ובתהלים תפלטני מריבי עם ובמדרש ילמדנו פ' פקודי מריבי עם אלו האומות . מריבי עמי אלו ישראל . ובדברים רבה פרשה א' נדרש על אופן אחר : תשמרני . בתילים תשימני : יעבדני . הדל"ת בשלש נקודות ובמקצת דפו-ים יש וא"ו באמצע וטעות הוא : (מה) בני נכר יתכחשו . בתילים בני נכר יכחשו : לשמוע אזן . בתלים לשמע אזן : (מו) ויחגרו . בתילים ויחרגו : (מז) וירם אלהי צור ישעי. בתהלי' וירום אלוהי ישעי ובספר הזוהר ריש סדר ויחי מקן ר' אלעזר פתח ואמר חי ה' וברוך צורי וירום אלוהי צור ישעי אלוה כתיב בוא"ו וכו' . וטעות נפל בדפוס שם ור"ל וירום אלוהי ישעי דספר תילים וכן במסורת תילים קמ"ג אלוהי ב' מלא וסי' למדני לעשות רצונך כי אתה אלוהי . תהלה לדוד ארוממך אלוהי . וחד אֱלוֹהֵי מלא וסימן חי ה' וברוך צורי דספרא : (מח) ומריד עמים תחתני. בתילים וידבר עמים תחתי : (מט) ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני . בתילים מפלטי מאיבי אף מן קמי : מאיש חמסים. בתילים מאיש חמס : (נ) ה' בגוים ולשמך אזמר בתלים בגוים ה' ולשמך אזמרה : (נא) מגדיל מגדול ק' ובתלים כתיב וק' מגדל בחירק ויש בו דרש בשוחר טוב ועיין עוד באבודרה"ם על ברכת המזון : עד עולם אף בסוף שיטה ועולם בראש שיטה אף גמי עד עולם בסוף השיטה

ושתי המלות נחשבות כמלה אחת מפני המקף : סך כל השיטין שבעים חוץ מפסוק ראשון כמנין שירת האזינו :

כג (א) הקם על . פעם בה"א וכן בירמיה סימן ל"ה . הוקם . ג' בקריאה ב' מלא . וא' חסר וסימן הוקם המשכן . נאם הגבר הקם על . הוקם את דברי יונדב בן רכב . נאם הגבר חסר ומלעיל ע"ש . גם נמנה בסוף מסרה גדולה בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה ובספרים כ"י ודפוסים ישנים הקו"ף בלא דגש · (ז) שרוף ישרפו . במדוייקים כ"י ודפוסים קדומים מלא וא"ו : (ח) העצנו . העצני ק' : בפעם אחד . אחת ק' בתי"ו לשון נקבה והכתיב בדל"ת לשון זכר : (ט) ואחר'ו. ואחריו ק' מסורת נחמיה ג' וקשה בעיני שלא נמנה זה עם ג"ו מלין דחסרין יו"ד באמצע תיבותא וקרין שנמסר סימנם במ"ג שבדפוס במערכת אות היו"ד ואולם חפשתי במסורת כ"י הבאה מטוליטולא אשר בספרד ונמסר סימנם נ"ז וזה אחד מהם וכן בנוסח אשכנזי : דדי . דדו ק' בוא"ו והכתיב ביו"ד : גברים . הגברים ק' : בחרפם . חזינא ביני ספרי פלוגתא בהאי תיבותא איכא דקרי לה בקמץ חטוף ואיכא דקרי לה בקמץ רחב עם מאריך . ואנפא בתרייתא נראה לרד"ק עיקר שכן כתב בפי' שהוא מקור מבנין פעל הדגוש כי החי"ת מעמדת בגעיא . ובשרשים הוסיף שיש קוראים אותו חטף קמץ ויהיה מקור מן הקל : (יא) ואחריו שמה. בכל ספרים מדוייקים כן כתיב וקרי וכן נראה ממסורת דלעיל . שמה . במקצת דפוסים ראשונים שמה באל"ף לבסוף ובכל ספרים מדוייקים כ"י בה"א : מלאה עדשים . ובד"ה הוא אומר מלאה שעורים עיין מ"ש שם : (יב) ויתיצב בתוך החלקה ויצילה . ובדברי הימים א' י"א כתוב ויתיצבו בתוך החלקה ויצילוה ויש בו דרש בירושלמי דסנהדרין פרק כהן גדול עיין יפה מראה שם סימן א' ובאגדת שמואל פ' כ' : (יג) וירדו שלשים . שלשה קרי : (טו) מבאר . מביר ק' והם ג' כתיבין באר וקרין בור בעגינא : (טז) במחנה לפלשתים . הפ"א רפה : וישאבו מים מבאר . מבר קרי . ויסך אתם . ובדברי הימים הוא אומר וינסך עיין ירושלמי דלעיל בסימן ס' ואגדת שמואל ומ"ש בד"ה א' י"א : (יח) ראש השלשי . השלשה ק' : (כ) איש חי . חיל ק' ובפרק מי שמתו אמרינן אטו כולי עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי ומן הכתיב דייק . ובס" ד"ה כתיב איש חיל וכתב שם רש"י דבשמואל כתיב בן איש חי כי כן מנהג בני אדם כשרואים אדם זריז אומרים זה כולו חי : האריה . הארי ק' : הבאר . הבור ק' : (כא) אשר מראה . איש ק' : (כד) אלחנן בן דדו . חסר וא"ו בין שני הדלתיין בספרים מדוייקים : (כד) שמה החרדי אליקא החרדי . שניהם אות ראשונה רי"ש והשניה דל"ת כתרגומו דמן חרוד וכן הם במסרה : (כו) התקועי. ברוב ספרים מדוייקים מלא וא"ו : (כז) אביעזר . חדא מלה כתיב : הענתתי . במקצת ספרים הנו"ן בשוא נח והתי"ו דגושה ועל הרוב הנו"ן בדגש והתי"ו רפה : (כח) מהרי. בספרים מדוייקים כ"י הה"א בשוא לבדו : (לא) אבי עלבון. בס"א כ"י העי"ן בסגול והבי"ת דגושה ובקצת ספרי העי"ן בפתח והבי"ת דגושה ובשאר ספרים העי"ן בפתח והבי"ת רפה : (לג) בן שרר הארדי . רי"ש שניה בחירק ובס"א כ"י האל"ף בחטף פתח ובשאר ספרים נחה וכן כתב רד"ק : (לה) חצרו . חצרי ק' : פערי הארבי . בבי"ת רד"ק : (לז) נחרי הבארתי . בספרי הדפוס החי"ת בחטף פתח ובכל ספרים כ"י וגם בדפוס ישן בשוא לבד : נשאי . נשאי ק' :

כד (ה) הגד . בספרים שלנו הגימ"ל בקמץ . ורד"ק כתב במכלול דף רנ"ב בפתח הגימ"ל ויש ספרים קמץ : (ו) חדשי . בספר אחד כתיבת יד השי"ן בצירי ובספרים אחרים בחירק : ויבאו דנה . בספר אחד כתיבת יד הנו"ן בפתח ובשאר ספרים בקמץ ורד"ק כתב מלעיל והנו"ן רפה : (ט) שמנה במקצת ספרים מדוייקים השי"ן בגעיא : (י) העבר נא את עון . בוא"ו אחד בלבד ובדברי הימים א' כ"א בשני ווי"ן כמו שאכתוב שם : (יא) ויקם דוד בבקר ° וד־בר וגו' . במקצת ספרים פיסקא באמצע פסוק : (יג) נסך . הנו"ן במאריך והסמך בלא דגש והוא אחד מן ה' חסרים בלישנא וסימן נמסר במקרא גדולה פרשת בחקתי : רדפך . במקרא גדולה יש יו"ד אחר הפ"א וטעות הוא : (יד) נפלה נא . עיין מה שאכתוב בדברי הימים א' כ"א : רחמ'ו. רחמיו ק' : (טז) האורנה . האורנה ק' : (יח) ארניה . ארונה קרי : (יט) כדבר גד . בכ"ף ובדברי הימים בבי"ת רד"ק : (כב) בעינ'ו . בעיניו קרי :

תם שמואל שבח לאל

חלק שמיני

מלכים דברי הימים

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה המה: תרגום אונקלוס, תרגום ירושלמי, תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו, תרגום יונתן לנ"ך, מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה, רד"ק, רלב"ג, פי' רבינו סעדיה גאון, פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר, חידושי מהרש"א, אדרת אליהו, מצודת דוד, מצודת ציון, יוסף לקח, אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי, תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לגבולין ובנין הבית, ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל, וסדר הפטרות עם ביאור המלות, ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק.

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

בהוצאת ר' זיסמאן יעבץ ובנו ר' אברהם

ווארשא

בדפוס הרבני מו"ה נתן שריפטגיססער נ"י.

בשנת וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים לפ"ק

אהרן

משה

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ

т: е. Писаніе съ Коментаріями Част ь'

ВАРШАВА въ Типографіи Н Шрифтгисера

наулице Налевки № 2242

1874.

Дозволено Цензурою.
Варшава 26 Мая (6 Іюня) 1875 года.

חד מן מ"ג מלין כתיב י' בסוף תיבותא ולא קרי' וסי' מהרתי ותבאתי. ואולם חי ה' אלהי ישראל אשר מנעני ב' בו קראתי לי. שמעתי מעי מעי אוחילה כן כתיב. יושבתי אספי מארץ כנעתך. יושבתי בלבנון. מקוננתי בארזים. מה נחנת שרשם יבש. וירדתי והחצת וסכת ושמת. ושכבתי ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי. קניתי ויאמר

אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה

חד מן י"ח מלין חסר וי"ו בסוף תיבותא וקרי' וסי' ויצו את בני בנימן לאמר. השנה ספית דישעיה. יחד כי יען בטחך במעשיך. וחללה ונתתין ביד הזרים לבז. ויעל ויכינו המזבח

והמלך

מקים מלכים, משפיל נסיכים, מאיר חשכים, מורה נבוכים. אל הוא לבדו, יורה לעבדו, דוד בחסדו, ספר מלכים.

(א) ולא יחם לו. אמרו רבותינו כל המבזה בגדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה א"ר שמואל בר נחמני כשראה דוד את המלאך העומד בירושלים וחרבו בידו נצטנן דמו מיראתו: (ב) בתולה. בתולים מחממין את בשרה: סוכנת. מחממת וכן ובוקע עצים יסכן בם: (קהלת י' ט') :

(א) והמלך דוד זקן. בן שבעים שנה היה שהרי בן שלשים היה במלכו וארבעים שנה מלך: בא בימים. בימי הזקנה. חלש ונפל למטה ואף על פי שלא היה אלא בן שבעים שנה מפני המלחמות אשר נלחם תשש כחו וקפצה עליו הזקנה והזקן כל זמן שהולך ומזקין החום הטבעי הולך וחסר לפיכך ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו. ויש בו דרש שכל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם לפי שכרת דוד את כנף המעיל אשר לשאול לא נהנה מהבגדים לעת זקנתו וזה הדרש רחוק ויש עוד בו דרש קרוב מזה כי בראות דוד המלאך וחרבו שלופה בידו נבעת ונצטנן כמו שכתוב כי נבעת מפני חרב המלאך: ולא יחם לו. ולא יחם בשרו לו כמו ויחם בשר הילד וכן וחם לאדוני המלך וחם לשם ר"ל וחם הבשר ויחם שרשו יחם מבנין הקל והוא כתוב ביו"ד האיתן לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב וכן מחממת

א וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ׃ **ב** וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃

א וּמַלְכָּא דָוִד סִיב עַל בְּיוֹמִין וּמְכַסַּן לֵיהּ בִּלְבוּשִׁין וְלָא שָׁחִין לֵיהּ׃ **ב** וַאֲמָרוּ לֵיהּ עַבְדוֹהִי יִבְעוֹן לְרִבּוֹנִי מַלְכָּא עוּלֵמְתָא בְּתוּלְתָא וּתְשַׁמֵּישׁ קֳדָם מַלְכָּא וּתְהֵי לֵיהּ קְרִיבָא וְתִשְׁכּוּב לְוָתָךְ וְתִשְׁחַן לְרִבּוֹנִי

והמלך דוד ג' ר"פ בקריאה וסי' והמלך דוד זקן בא בימים. והמלך דוד שמע את כל הדברים. שלח אל צדוק ואל אביתר הכהנים: ותהי י"ד וסי' נמסר בשמואל א' סימן י"ח ובאיוב, סימן י"ג. וחם ג' פתחין בקריא' וסי' וחם השמש ונמס וחם לאדני המלך. גם אם ישכבו שנים וחם להם: אב"ך. וחד חם לבי בקרבי. וכל בן נח דכוו':

רלבג

(א) והמלך דוד זקן עד ויתחתן שלמה את בת פרעה: ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו. ידוע שהבגדים אינם מחממים כ"א במקרה מצד שמירתם שהאויר המקיף בגוף לא יקררהו ולזה בקשו לו עבדיו דבר שיחממהו מצד חמימות בו ובחרו לו שיתחמם כמוס

מצודת דוד

וירא שאול מלפני דוד וירא זרעך ואחרים זולתם: (ב) נערה בתולה. כי היא יותר מחממת מן הבעולה: סוכנת. י"ת קריבא ויש מפרשי' מחממת

מצודת ציון

א (א) זקן בא בימים. כי זקן יאמר בלשון בני אדם על המופלג הגדלה באדם א (א) יחם. מלשון חמימות: (ב) סכנת. מחממת כמו בוקע עצים יסכן בם (קהלת י'):

רד"ק

מחממת כמו ובוקע עצים יסכן בם לדעת קצת המפרשים וכן בלשון ערב לדבר חם יאמרו סכן ויש מפרשים אוצרת כמו לך בא אל הסכן ואין טעם לפי' הזה כי מה צורך למלך שתהיה אוצרות ובעלת אוצרת והנכון בעיני שפי' מועילה כלומר שיהיה למלך תועלת בה מפני הצנה אשר אחזתהו וזהו שפירש אחר כך ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך וכמוהו כי תאמר מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי וכן הוכה בדבר לא יסכן ומלים לא יועיל בם : (ד) והמלך לא ידעה . כמו שפי' שהבתולה טובה לחמם מן הבעולה ונכתב זה להודיע כי מותרת היתה לשלמה כי אביו לא ידעה אף על פי שהיתה שוכבת בחיק ורבותינו ז"ל פירשו שהיתה אסורה לו לבעלה משום לא ירבה לו נשים ואמרו בקבלה לא ירבה לו יותר משמנה עשרה וכבר היה לו שמנה עשרה וסמכו זה על פסוק ואוסיפה לך כהנ' וכהנה כמו שכתבנו בספר שמואל : (ה) מתנשא . מתפאר ומתגאה אני אמלוך כי חשב לפי שהי' יפה תואר יותר מאחיו כמו שאמר וגם הוא טוב תואר מאד ואמר בלבו שאביו היה אוהב אותו יותר מאחיו לפי שלא גער בו מימיו ולא הכעיסו לפיכך היה מתנשא לאמר אני אמלוך : וחמשים איש רצים לפניו . שהיו הולכין לפניו בכלי זיין כמנהג המלכים שהולכים לפניהם רגלים בכלי זיין וכן אמר באבשלום וחמשים איש רצים לפניו ובדברי רז"ל מאי מעליותא אלא שהיו נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלי' : (ו) ולא עצבו . ולא הכעיסו כשהיה עושה שום דבר רע לא היה מכלימו ומיסרו לאמר מדוע ככה עשית לפיכך יצא לדרך רעה ולמרוד באביו כי יודע היה אדוניהו כי דוד אמר להמליך שלמה אע"פ שלא הודיע דוד המלוכה עדיין אבל חשב בלבו אבי אוהב אותי ולא גער בי מימי אכנס בדבר המלוכה בימיו ואם לא ירע לו ידעתי שאני אמלוך : וגם הוא טוב תואר . וגם לרבות על אבשלום ואעפ"י שלא זכרו הנה זכר מעשה אדוניה לעשות לו רכב ופרשים למלוך כמעשה אבשלום שהיה חושב ג"כ למלוך ויפיים גרם להם לשניהם להתגאות ולמרוד : ילדה . חגית אם אדוניהו ילדה אותו אחרי שילדה מעכה את אבשלום כי אבשלום היה גדול מאחיו כמו שכתוב השלישי אבשלום הרביעי אדוניהו ואמנון שהיה הבכור כבר מת ואולי דניאל שהיה משנהו מת אע"פ שלא נכתבה מיתתו ולפיכך היה חושב אדוניהו למלוך : (ז) ויהיו דבריו . דבריו ועצתו בדבר הזה היו עם יואב ועם אביתר כי יואב ידע כי דוד היה שונא אותו שהרי קללו על שהרג אבנר וגם אבשלום הרג שצוהו עליו לשמור שלא יהרגהו וגם עמשא הרג ועל כל אלה הדברים היה שונא דוד אותו אלא שהיה דוד ירא אותו כל ימי חייו לפי שהיה נלחם מלחמותיו לפי' היה אחרי אדוניהו כדי שיניחהו שר צבא אם ימלוך כמו שהיה חושב בלבו שדוד יצוה אל בנו המולך תחתיו להמיתו ואביתר הכהן גם כן לפי שדוד סלקהו מן כהונה גדולה ושם תחתיו צדוק כשהיה בורח מפני אבשלום כמו שפירשנו בספר שמואל ולפיכך עזרוהו אלה השנים והיו אחריו והטו לב בני המלך ואנשי יהודה אחריו כמו שאמר ויעזרו אחרי אדוניה : (ט) ומריא . כתרגומו ופטימין הצאן והבקר

רש"י

(ד) לא ידעה . שהבתולה יפה לחמם מן הבעולה ורבותינו אמרו משום לא ירבה לו נשים (דברים י"ז י"ז) וכבר היו לו שמונה עשר : (ה) מתנשא . מתפאר : וחמשים איש . נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים : (ו) ולא עצבו . לא הכעיסו למדך שהמונע תוכחה מבנו מביאו לידי מיתה : וגם הוא טוב תואר . כאבשלו' שנא' וכאבשלום לא היה איש יפה (שמואל ב' י"ד כ"ה) הוא גרמה להם שנתגאו : ואותו ילדה . אמו : אחרי אבשלום . כלומ' גדלתו אחר תרבות שגדלה את של אבשלום : (ז) עם יואב בן צרויה . לפי שהיה יודע שלבו של דוד עליו על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום וסופו שיצוה את בנו המולך תחתיו עליו לפיכך היה רוצה שימלוך זה על ידו ויאהבנו : ועם אביתר הכהן . שנסתלק מן הכהונ' משברח דוד מירושלים מפני אבשלום ששאל באורים ותומים ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר (שמואל ב' ט"ו כ"ד) והיה מבני בניו של עלי וידע שלא ישמש בימי שלמה שהרי נאמר לעלי והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי (שמואל א' ב' ל"ה) והיה חפץ שיעמוד זה על ידו : (ח) ונתן הנביא . שנבא לדוד ששלמה ימלוך כמו שנאמר בדברי הימים (א' כ"ב ט') ושלמה

הַמֶּלֶךְ׃ ג וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ׃ ד וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ׃ ה וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו׃ ו וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם׃ ז וַיִּהְיוּ דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה׃ ח וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ׃ ט וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת

מַלְכָּא׃ ג וּבְעוֹ עוּלֶמְתָּא שַׁפִּירְתָּא בְּכֹל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאַשְׁכַּחוּ יָת אֲבִישַׁג דְמִן שׁוּנֵם וְאַיְתִיאוּ יָתַהּ לְמַלְכָּא׃ ד וְעוּלֶמְתָּא שַׁפִּירְתָּא עַד לַחֲדָא וַהֲוַת לְמַלְכָּא קְרִיבָא וּמְשַׁמְשָׁא לֵיהּ וּמַלְכָּא לָא יְדָעַהּ׃ ה וַאֲדוֹנִיָּה בַּר חַגִּית מִתְרַבְרַב לְמֵימַר אֲנָא אֶמְלוֹךְ וַעֲבַד לֵיהּ רְתִיכִין וּפָרָשִׁין וְחַמְשִׁין גַּבְרָא רָדְפִין קֳדָמוֹהִי׃ ו וְלָא אַכְלִימֵיהּ אֲבוּהִי מִיּוֹמוֹהִי לְמֵימַר מָא דֵין כְּדֵין אַתְּ עָבֵיד וְאַף הוּא שַׁפִּיר בְּרֵיוָא לַחֲדָא וְיָתֵיהּ יְלֵידַת בָּתַר אַבְשָׁלוֹם׃ ז וַהֲווֹ פִּתְגָמוֹהִי בְּעֵצָה עִם יוֹאָב בַּר צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר כַּהֲנָא וְסַעֲדִין בָּתַר אֲדוֹנִיָּה׃ ח וְצָדוֹק כַּהֲנָא וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְנָתָן נְבִיָּא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְגִבָּרַיָּא דִי לְדָוִד לָא הֲווֹ בַּעֲצַת אֲדוֹנִיָּהוּ׃ ט וּנְכֵיס אֲדוֹנִיָּהוּ עָאן וְתוֹרִין וּפַטִּימִין עִם אֶבֶן סְכוּתָא דִי בִּסְטַר עֵין

אדניה ה' בקריאה וסי' הרביעי אדניה בן חגית . וחברו דדברי הימים : ואדניה בן חגית מתנשא לאמר . ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה . ועתה הנה אדניה מלך . והשמועה באה עד יואב : ועמהם הלוים שמעיהו תנינא דפסוק . אדניה בגוי . ושארא אדניהו : וגם הוא ז' בקריאה דסמיכי וסי' נמסר בסדר בלק :

תולדות אהרן ויבקשו נערה . בתרא טו סנהדרין כב : והנערה יפה . סנהדרין שם ודף לט : ואדניה . שם כא ע"ב מד : ויעש לו . סנהדרין שם ע"ב שם : וגם היא טוב . בתרא קט : ויזבח . סנהדרין קי :

רלב"ג

בחוס נערה בתולה מפני שיתקבצו סבות רבות אל שתחממהו האחת מצד אשר בה והשנית מצד התחממה בהיותה עם הזכר והתעוררה למשגל והשלישית כי הוא ג"כ יתעורר טבעו לקראתם מצד יפיה והיותה בתולה וזה יהיה סבה אל שיתחמם מעצמו : (ב) ותהי לו סוכנת . ר"ל שומרת האוצרות וזה יהיה סבה שתוכל לבוא לשכב בחיקו ואיש לא ירגיש : (ה) ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו . ראוי שתדע שמלכי ישראל לא הותר להם להרבות סוסים ולזה לא היה זה הענין קטן אצל מלכי ישראל : (ו) ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית . הנה מפני זה חשב אדוניה שיהיה לב דוד להמליכו אחריו כי לא גנה אותו על דבר ממעשיו והוא היה גם כן יפה תאר מאד ובעבור יפיו חשב שהוא ראוי למלך : ואותו ילדה אחרי אבשלום . הנה הוא מבואר שאי אפשר שנבין מזה ענין הלידה כי אבשלום היה בן מעכה ואדניה היה בן חגית ואילו היה מענין הלידה היה ראוי שיהיו שניהם מאם אחת תלד אדניה אחרי אבשלום ולזה הוא מבואר שהיא מענין הגדול כאמרו ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי שהוא מענין הגדול כמו שקדם והרצון בזה שאמו גדלה אותו אחרי אבשלום והתנהג במנהגיו ובמדותיו ולזה אמר וגם הוא טוב תאר מאד כמו אבשלום שהיה יפה תאר מאד כמו שזכר במה שקדם הנה כמו שחשב אבשלום שימלוך אחר דוד מפני רוב יופיו כמו שחשב אדניה : (ז) ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן . ר"ל שכבר משך את לבבם להמשיך ולהסכים להמליכו והם עזרוהו בזה והנה חשב שכמו שאלו עזרו לדוד להגיעו למלכות ולהצליח כן יגיע לו על ידם וזה כי אביתר בא אל דוד מפני ברחו מפני שאול ועל פיו היה עושה דוד כל מעשיו ויואב הקים דוד על כסא המלוכה ונלחם מלחמותיו עם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי ויואב ג"כ נמשך לאדניה ועזרהו על הממלכה כדי שיאהבהו ולא יסירהו מהיות שר צבא כי נתבאר לו כי לב דוד להסירו ממעלתו בעבור דבר אבשלום ואביתר הכהן ג"כ ראה כי דוד היה נותן יותר מהכבוד והמעלה לצדוק ממה שהיה נותן לאביתר וזה מבואר מהספורי' הקודמים שהקדים בהם דוד צדוק לאביתר: (ט) ומריא . הוא מין ממיני הבקר השמנים והגדולים: עם אבן הזוחלת . ר"ל

מצודת ציון

(ד) ידעה . הוא כינוי למשכב : (ט) ומריא . שור פטם : אבן הזוחלת . נקרא כן ע"ש שהיו המים

מצודת דוד

מלובן השער והקמטת הפנים ולפעמים תקדים לבוא בלא עת ולזה פירש ואמר בא בימים כלומר הזקנה באה בזמנו לפי הימים : ויכסהו . עם שהיו מכסים אותו בבגדים ג"כ לא היה דבריו יתחמם : (ב) נערה בתולה ועמדה לפני המלך . להיות מוכנת לו : (ג) נערה יפה . כי היופי יורה על רבוי הדם המוליד

רשי

ושלמה יהיה שמו: (ט) ומריא. שור של פטם: אבן הזוחלת. אבן גדולה שהיו הבחורים מנסין בה את כחם להזיזה ולגררה לשון מים זוחלין זוחלי עפר (דברים לב כד) ויונתן תרגם אבן סכותא שעומדין עליה וצופים למרחוק: עין רוגל. תירגם יונתן עין קצ״א הוא כובס שמתקן בגדי צמר ברגליו על ידי בעיטה: (י) ואת שלמה אחיו לא קרא. שיודע היה שהתנבא עליו הנביא למלוך: (יב) ומלטי את נפשך. מן המחלוקת לאחר מות המלך שירצ׳ בנך למלוך כמה שהבטיחו הקדוש

רדק

והבקר היו מהמרעה והמריא הוא צאן ובקר שהם מפוטמים בבית על האבוס ובמשנה אמרו מלשון מריא אין ממרים את העגלים ואמרו איזו היא המראה מרביצ׳ ופוקס את פיה ומאכיל׳ כרשינין ומים בבת אחת: עם אבן הזוחלת. סמוך לאבן הזוחלת זבחו הצאן והבקר ופי׳ הזוחלת שהיו מים זוחלין אצל האבן לפיכך נקרא׳ זוחלת כמו שאמר אצל עין רוגל וי״ת סכותא ותרגום מצפה סכותא: עין רוגל. כתרגומו עין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס בעבור זה רוגל לפי שהוא משפשף בגדים ברגליו: (י) לא קרא. לא קרא לאלה לפי שידע כי ידם עם שלמה: (יא) ויאמר נתן. חשש בדבר יותר לפי שהוא אמר בנבואה לדוד כי שלמה ימלוך כמו שפירשנו בספר שמואל גם בדברי הימים כתוב: ואדנינו. בהנעת האל״ף והוא אחד מן השבעה: לא ידע. שאם ידע היה מוחה בדבר שהרי נאמר לו בנבואה כי שלמה ימלוך: (יב) ומלטי את נפשך. כי חשש שאם ימלוך אדוניהו ימות אחרי מות דוד בת שבע ושלמה כדי שלא יהא לו ערעור במלכו׳ או פי׳ ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מבזיון שלא תהיו עבדים לאדוניהו: (יג) נשבעת לאמתך. יודע היה נתן שנשבע לה ששמע זה ממנה ולמה נשבע לה אמרו כי כשמת הילד אמרה בת שבע הילד מת מפני העון אפי׳ יהיה לי ממך בן של קיימא יבוזו אותו אחיו מפני שבאתי אליך בעון מתחל׳ ולא רצתה להזקק לו עד שנשבע לה כי הבן שיהיה לו ממנה ראשונה ימלוך אחריו ואמר לה כי על פי הנבואה נאמר לו זה: (טו) זקן מאד. חלוש מאד כי קפצה עליו זקנה כמו שפירשנו: משרת את המלך. בשכבה בחיקו ומחממת אותו ובמה שהיה צריך שירות אחר ואמר הספור הזה לפי שנכנסה בת שבע החדרה ואף כי היה המלך בצנעה במטתו עם אבישג ולא היה רשות לאדם אחר להכנס שם בלא רשות אבל היא לפי שהיתה אשתו נכנסה החדרה בלא רשות ומל׳ משרת חסר ממנה התי״ו למ״ד הפועל מפני כובד קריאת שני תוי״ן רפות כאחד כי משפטו משרתת ובא הרי״ש בפתח גדול תמורת הקטן: (טז) מה לך. לפי שלא היתה רגילה אצלו ידע כי על דבר באה לפיכך אמר לה מה לך או לפי שנכנסה החדרה שלא ברשות ידע כי דבר נחוץ היה לה: (יח) ועתה אד׳ני המ׳ך לא ידעת. רבים מהסופרים טעו בזאת המלה וכתבו אות׳ באל״ף לפי שהוא קרוב לענין אבל ברור הוא אצלינו כי הוא ועתה

אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ י וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא׃ יא וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאדֹנֵינוּ דָוִד לֹא יָדָע׃ יב וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי אֶת־נַפְשֵׁךְ וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה׃ יג לְכִי וּבֹאִי ׀ אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ מָלַךְ אֲדֹנִיָהוּ׃ יד הִנֵּה עוֹדָךְ מְדַבֶּרֶת שָׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרָיִךְ׃ טו וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ הַחַדְרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרַת אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ טז וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ׃ יז וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ יח וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מָלָךְ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא

קַצְרָא וְזַמִּין יַת כָּל אֲחוֹהִי בְּנֵי מַלְכָּא וּלְכָל גַּבְרֵי יְהוּדָה עַבְדֵי מַלְכָּא׃ י וְיַת נָתָן נְבִיָּא וּבְנָיָהוּ וְיַת גִּבָּרַיָּא וְיַת שְׁלֹמֹה אֲחוֹהִי לָא זַמִּין׃ יא וַאֲמַר נָתָן לְבַת שֶׁבַע אִמֵּיהּ דִּשְׁלֹמֹה לְמֵימַר הֲלָא שְׁמַעַתְּ אֲרֵי מְלַךְ אֲדוֹנִיָּהוּ בַּר חַגִּית וְרִבּוֹנָנָא דָוִד לָא יְדַע׃ יב וּכְעַן אִתָא אֲמַלְכִינִךְ כְּעַן מַלְכָּא וְשֵׁיזְבִי יַת נַפְשִׁיךְ וְיַת נַפְשׁ בְּרִיךְ שְׁלֹמֹה׃ יג אֱזִילִי וְתֵעֲלִין לְוָת מַלְכָּא דָוִד וְתֵימְרִין לֵיהּ הֲלָא אַתְּ רִבּוֹנִי מַלְכָּא קַיֵּימְתָּא לְאַמְתָךְ לְמֵימַר אֲרֵי שְׁלֹמֹה בְרִיךְ יִמְלוֹךְ בַּתְרַי וְהוּא יְתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי וּמָה דֵין מְלַךְ אֲדוֹנִיָּהוּ׃ יד הָא עַד דִּי אַתְּ מְמַלְּלָא תַמָּן קֳדָם מַלְכָּא וַאֲנָא אֵיעוֹל בַּתְרִיךְ וְאַקִּים יַת פִּתְגָמַיְכִי׃ טו וְעָלַת בַּת שֶׁבַע קֳדָם מַלְכָּא לְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא וּמַלְכָּא סִיב לַחֲדָא וַאֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם מְשַׁמְשָׁא קֳדָם מַלְכָּא׃ טז וּכְרַעַת בַּת שֶׁבַע וּסְגִידַת לְמַלְכָּא וַאֲמַר מַלְכָּא מָה לִיךְ׃ יז וַאֲמַרַת לֵיהּ רִבּוֹנִי אַתְּ קַיֵּימְתָּא בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְאַמְתָךְ אֲרֵי שְׁלֹמֹה בְּרִיךְ יִמְלוֹךְ בַּתְרַי וְהוּא יְתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי׃ יח וּכְעַן הָא אֲדוֹנִיָּה מְלַךְ וְאַתְּ רִבּוֹנִי מַלְכָּא לָא

רלבג

ר״ל אצל אבן הזוחלת ונקראת האבן ההיא כך לסבה לא ידענוה ואפשר כי האבן ההיא היתה גדולה וחלקה מאד ולרוב חלקות׳ היו מניעין אותה הנה והנה: (י) והנה לא קרא שלמה אחיו לאכל עמו כי ידע שהוא יתנגד לו בזה להיותו בוטח שימלוך אחרי דוד אביו ולזאת הסבה ג״כ לא קרא אל נתן הנביא כי הוא נבא לדוד ששלמה ימלוך אחריו כמו שנזכר בדברי הימי׳ ובכלל הנה לא קרא לאותם שלא היו נסכמים לעצתו כמו צדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד כי ידע כי הם יקלקלו עצתו ותתחדש מזה תנואת לב העם הנסכמי׳ לעצתו: (יד) ומלאתי את דבריך. אשלים מה שיחסר בהם או ירצה בזה שימשך לדבריה כטעם כי מלא אחרי ה׳

שמעת ד׳ בקריאה וסי׳ הלוא שמעת כי מלך. כי קול שופר שמעת נפשי. הלא דברתי אליך בשלותיך. הלא שמעת בתי אל תלכי: ובואי ד׳ בקריאה וסי׳ ובאי שכבי עמו ונחיה. לכי ובאי אל המלך דוד. שבי דומם ובאי בחשך. עורי צפון ובאי תימן: ואמרת ג׳ בקריאה וסי׳ לכי ובאי אל המלך. היש פה איש. ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה: ומלאתי ד׳ וסי׳ את דבריך. את הריו חלליו. ומלאתי את הגאיות. את הבית הזה כבוד:

תולדות אהרן ואני אבוא. (פסו׳ יז): ותבא בת שבע. סס כג:

מצודת דוד

מצודת ציון

רב השמוס: (ד) ותשרתהו. בדבר ההמוס: לא ידעה. כי הבתולה לא תהמס עוד המים זוחלין וגרים סמוך לה: ומלאתי. ענין השלמה: (טו) ותקד. כפפת הקדקוד:
כבתולה. ורז״ל אמרו שהיתה אסורה עליו משום שנאמר לא ירבה לו נשים (דברים הטלים
י״ז): (ה) מתנשא לאמר וגו׳. היה מראה בעצמו נשיאות וגדולה וכאילו אמר אני אמלוך כי הגדולה שהיה מראה בעצמו לא תתכן אלא למי שמעותד למלוך: רכב. לרכוב
בו: (ו) ולא עצבו וכו׳. ר״ל מעודו עם כי עשה דבר מה שלא כהוגן לא היה אביו מעציבו לומר למה עשית כזאת ובעבור זה חשב שכל מעשיו הגונים וראוי הוא למלוכה:
וגם הוא טוב תואר. ר״ל גם בעבור היופי חשב שהגון הוא למלכות: ואותו ילדה. אמו ילדה אותו מיד אחר שנולד אבשלום וא״כ היה עתה גדול האחים כי אמנון ודניאל
ואבשלום הגדולים ממנו כבר מתו ובעבור זה חשב ג״כ אשר לו משפט המלוכה: (ז) ויהיו דבריו. עצתו היה עם יואב על כי ידע בעצמו שנבאש בעיני דוד בדבר אבנר
ועמשא והשכיל לדעת את אשר יצוה את שלמה עליו למען ינקהו וכאשר באמת צוה עליו וכמו שכתוב למטה לזה היה נוטה אחר אדניה בחשבו שהוא יאהב אותו בעבור זה וגם
אביתר נסתלק ע״י דוד מלהיות עוד כהן גדול בימי שלמה וחשב שאדניה יחזירו: (ח) ושמעי. אולי הוא שמעי בן גרא: ורעי. יתכן שהוא חושי הארכי הנקרא ריע המלך
והגבורים אשר לדוד. הם עדינו ואלעזר ושמה אשר היו בתמידות עם דוד (כמ״ש בסוף ש״ב): (ט) עם אבן הזוחלת. סמוך לאבן הזוחלת שעמדה אצל עין רוגל: ולכל אנשי
וכו׳. מאותם שנטו אחריו: (יא) הלא שמעת. באמת בודאי שמעת אשר

יט וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיֹאָב שַׂר הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ כ וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ כא וְהָיָה כִּשְׁכַב אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים׃ כב וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה מְדַבֶּרֶת עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא׃ כג וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו אָרְצָה׃ כד וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ כה כִּי ׀ יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ כו וְלִי אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ כז אִם מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת־עַבְדֶּיךָ (עבדך ק') מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ כח וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קִרְאוּ־לִי לְבַת־שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ כט וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר

יְדַעְתָּא׃ יט ונכים תורין ופטימין ועאן לסגי וזמין לכל בני מלכא ולאביתר כהנא וליואב רב חילא ולשלמה עבדך לא זמין׃ כ וכען רבוני מלכא עיני כל ישראל סבירין לך לחואה להון מן יתיב על כורסי מלכותא דרבוני מלכא בתרוהי׃ כא ויהי כד ישכוב רבוני מלכא עם אבהתוהי ואהי אנא וברי שלמה מתרכין׃ כב והא עוד דהיא ממללא עם מלכא ונתן נביא אתא׃ כג וחויאו למלכא למימר הא נתן נביא ואתא קדם מלכא וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא׃ כד ואמר נתן רבוני מלכא את אמרת אדניה ימלוך בתרי והוא יתיב על כורסי מלכותי׃ כה ארי נחת יומא דין ונכים תורין ופטימין ועאן לסגי וזמין לכל בני מלכא ולרבני חילא ולאביתר כהנא והא אינון אכלין ושתן קדמוהי ואמרו יצלח מלכא אדניהו׃ כו ולי דאנא עבדך ולצדוק כהנא ולבניה בר יהוידע ולשלמה עבדך לא זמין׃ כז אם מן רבוני מלכא הוה פתגמא הדין ולא הודעת ית עבדך מן יתיב על כורסי מלכותא דרבוני מלכא בתרוהי׃ כח ואתיב מלכא דוד ואמר קרו לי לבת שבע ועלת לקדם מלכא וקמת קדם מלכא׃ כט וקים מלכא ואמר קים

והנה ה' ר"פ בספרא וסי' והנה עודנה מדברת עם המלך. והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים. והנה איש אלהים בא מיהודה. והנה אנשים עברים. והנה נביא אחד נגש: ושתים ה' חס' וא' מ"ל וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל': ולי ה' וסי' נמסר בספר שפטים סימן י"ד: נהיה ח' וסי' אם מאת אדני המלך. כה אמר ה' לא תעלו ולא תלחמון דמלכים. וחברו דדברי הימים. יום חשך ואפלה. ביום ההוא ישא' עליכם. כי לפני הימים ההם. ואשלחה אליו לאמר לא נהיה. תאוה נהיה תערב

רדק

ועתה בע' מפי ספרי' המדויקי' ומפי המסורת: (יט) ולשלמה עבדך לא קרא. כיון שלא קרא לשלמה בסעודה זו וקרא לשאר בני המלך נראה כי לדבר מלוכה עשה זבח זה וקרא לכל הסומכים ידו שיאכלו עמו: (כ) ואתה אדני המלך. זהו ואתה בא"ל ק' וטועים בו בעין לפי שהענין יותר קרוב: להגיד להם. שאם לא תגיד להם קודם שתשכב עם אבותיך והייתי אני ובני שלמה חטאי' מדבר המלוכה: (כא) חטאים. ת"י מתרכין כלומר מגורשין מן המלוכה ויש מפרשים אם לא יהיה בני מלך גלוי עון יהיה לנו ויאמרו כי מפני עון שבמנא בי ובן שנולד ממני לא היתה לו מלוכה ויש מפרשים כנגד דוד אמרה אלא שכנתה מפני כבודו כלומר אתה תהא חוטא בזה אם לא תמליך שלמה בני כי אתה נשבעת לי בה': (כב) ונתן הנביא בא. בחצ' או בבתים החיצונים עד שיאמרו למלך ויכנס ברשות ויגידו למלך ואמר המלך שיבא וכן עשה ויבא לפני המלך: (כד) אתה אמרת. על דרך תמיהה כלומר נראה שאתה אמרת לו שימלוך שזבח זבחים ויקרא למי שרצה: (כה) כי ירד. ירד היום אל עין רוגל לזבוח: (כו) ולי אני עבדך. זה שלא קרא לנו ידמה כי לדבר המלוכה עשה הזבח: (כז) ולא הודעת את עבדך. תמה אני אם מאתך נהי' הדבר הזה איך לא הודעתני טרם שתמליכהו כתוב עבדיך ביו"ד כלו' לי ושאר עבדיך הנאמנים: (כח) קראו לי לבת שבע. לא יצאה מהחדר אבל רחקה ממנו מעט בעוד שהיה נתן מדבר עמו לפיכך אמר קראו לי ודרש הכתוב בזה רחוק מאד שאמר כי לתשמיש קראה להודיע לאבישג כי מה שלא ידעה לשכב שהית' אסורה לו לא מפני שלא היה יכול

רשי

הקדוש ב"ה: (כא) חטאים. חסרים ומנועין מן הגדולה כמו אל השערה ולא יחטיא (שופטי' כ יו): (כד) אתה אמרת. בתמיה: כי ירד היום. שהעיר היתה גבוה ואבן הזוחלת למטה נגיא

רלבג

ה': (כא) והייתי אני ובני שלמה חטאים. ר"ל נענשים כי מפני שידע אדוניהו כי הממלכה עתידה להיות לשלמה ישתדל להמיתו כמו שהי' מבקש שאול להרוג את דוד לזאת הסבה עם שזה יהיה כבה להזכיר הטא בת שבע אחרי מות דוד ויביא זה לעז ג"כ על שלמה ואולם אם ימלוך שלמה יתבאר לכל כי אה' היתה בת שבע לדוד ושלא היתה אסורה לו אחרי מות אוריה עם שמבני אימת מלך ייראו לאמר דבר כנגדו או יהי' הרצון בזה והייתי אני ובני שלמה חטאים אם לא נגלה אזנך על זה בחייך כי נעשוק ממנו המתנה כטוב' שנתת לנו ולא יהיה האפס זולתי בנו להגלות הענין שדעתך היא להמליכנו כאשר דברת ונשבעת לאמתך: (כד) אתה אמרת אדניה ימלוך אחרי. ר"ל האם אתה אמרת אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את עבדך ר"ל האם היה מאת אדני המלך הדבר הזה ולא קראו לי כי לא הסכמת להודיע לעבדך מי ישב על כסאך: (כח) ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע. הנה נראה מזה כי בת שבע יצאה מן החדר כבא נתן הנביא לדבר אל המלך כדי שלא יכיר המלך כי זה הדבר היה מוסכם ביניהם ולזה קרא דוד לבת שבע ופחד לבא אליה ולומר אלו הדברים כי היא היתה יותר עצמות בזה מנתן הנביא

תולדות אהרן ולי אני עבדך. קמא לב: קראו לי. סנהדרין כב:

מצודת ציון

(כא) חטאים. הוא מענין חסרון וכן קולע אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ'): (כב) עודנה. מל' עדיין:

מצודת דוד

אשר אדוניה רוצה למלוך והדבר קרוב: לא ידע. כאומר לא תחשוב שבדבר המלך נעשה ואין להשיב כי המלך לא ידע מזה: (יב) ומלטי. בכדי שתמלטי את נפשך וכו' כ"א ימלוך אדוניה בודאי יהרוג אתכם למען לא תהיו לו לשטן בדבר המלוכה: (יד) עודך. בעוד שתדברי עם המלך אבוא גם אני להפליא דבריך: החדרה. לחדר משכבו ולפי שלא נאמר שבאה לשכב אצלו אמר והמלך זקן מאד והאיש הכבעי הלך ממנו עד שאבישג היתה משרתת אותו בדבר המאוס: (טז) מה לך. היות לא היתה רגילה לבוא אליו: (יח) ועתה. דבר הנעשה עתה הנה לא ידעת מזה ר"ל לא אחשוד אותך שעברת על השבועה והדבר נעשה בידיעתך: (יט) ויזבח כו'. הביאה ראיה לדבריה ואמרה שעשה משתה וקראה לכל בני המלך ולשלמה לא קרא ואם לא היתה המשתה בעבור דבר המלוכה היה א"כ קורא גם לשלמה: (כ) עיני כל ישראל עליך. ר"ל ושן תחשוב שכולם בתרן בו וגלא תוכל להם לא כן הוא כי הכל תולים עיניהם בך להגיד להם וכו' ויקבלו מאמריך: (כא) והיה. ר"ל אבל כאשר כן יהיה מבלי הגיד מי ימלוך אז כשכב המלך וכו' נהיה אני ובני חסרים מן העולם כי ימלוך אדוניה וישלח בנו יד: (כב) בא. אל חצר בית המלך: (כג) ויבוא. מן החצר בא לפניו אל הבית אשר שם המלך לבוא לפניו וקצר בדבר המובן מאליו: (כד) אתה. התחבר ה"א השאלה והוא כמו האתה אמרת וכו': (כה) כי ירד היום וכו'. ובוודאי המשתה ההיא נעשתה לשמחת המלכות: ויאמרו וכו'. ר"ל בוודאי אמרו יחי המלך אדוניהו: (כו) ולי אני עבדך וכו'. הביא ראיה שהמשתה נעשתה לשמחת המלכות שהרי קרא לכל בני המלך וכו' ולי וכו' לא קרא ואם לא היתה בדבר המלוכה היה קורא גם לנו: (כז) אם אמם וכו'. אם המלכת אדוניה היא במאתך תמה אני למה לא הודעתני מי ישב וכו': (כח) קראו לי לבת שבע. כי רצה לתת לה התשובה על כי הדבר נגעת אל נפשה ובעבור

כי

חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ ל כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה׃ לא וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אֶרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם׃ לב וַיֹּאמֶר ׀ הַמֶּלֶךְ דָּוִד קִרְאוּ־לִי לְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּלְנָתָן הַנָּבִיא וְלִבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיָּבֹאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ לג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לָהֶם קְחוּ עִמָּכֶם אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם אֶת־שְׁלֹמֹה בְנִי עַל־הַפִּרְדָּה אֲשֶׁר־לִי וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ אֶל־גִּחוֹן׃ לד וּמָשַׁח אֹתוֹ שָׁם צָדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָר וַאֲמַרְתֶּם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ לה וַעֲלִיתֶם אַחֲרָיו וּבָא וְיָשַׁב עַל־כִּסְאִי וְהוּא יִמְלֹךְ תַּחְתָּי וְאֹתוֹ צִוִּיתִי לִהְיוֹת נָגִיד עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה׃ לו וַיַּעַן בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר ׀ אָמֵן כֵּן יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ לז כַּאֲשֶׁר הָיָה יְהוָה עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן יְהִי (יִהְיֶה) עִם־שְׁלֹמֹה וִיגַדֵּל אֶת־כִּסְאוֹ מִכִּסֵּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד׃ לח וַיֵּרֶד צָדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וַיַּרְכִּבוּ אֶת־שְׁלֹמֹה

ה' סביר' ארנ׳ · י"א חס' · כ"ה ויאמר נהס · אל ק' ו' ג' מ"ל וג' חס' · יהיה ק' כ' מכסאן

הוּא יְיָ דִּפְרַק יָת נַפְשִׁי מִכָּל עָקָא: ל אֲרֵי כְּמָא דְקַיֵּמִית לִיךְ בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֲרֵי שְׁלֹמֹה בְּרִיךְ יִמְלוֹךְ בַּתְרַי וְהוּא יְתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי תְּחוֹתַי אֲרֵי כֵּן אַעְבֵּיד יוֹמָא הָדֵין: לא וּכְרַעַת בַּת שֶׁבַע עַל אַפָּהָא עַל אַרְעָא וּסְגִידַת לְמַלְכָּא וַאֲמַרַת יִתְקַיַּם רִבּוֹנִי מַלְכָּא דָוִד לְעָלַם: לב וַאֲמַר מַלְכָּא דָוִד קְרוֹ לִי לְצָדוֹק כַּהֲנָא וּלְנָתָן נְבִיָּא וְלִבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וַאֲתוֹ לִקְדָם מַלְכָּא: לג וַאֲמַר מַלְכָּא לְהוֹן דְּבָרוּ עִמְּכוֹן יָת עַבְדֵי רִבּוֹנֵיכוֹן וְתַרְכְּבוּן יָת שְׁלֹמֹה בְּרִי עַל כּוּדַנְתָּא דִי לִי וְתַחֲתוּן יָתֵיהּ לְשִׁילוֹחָא: לד וִימַשַּׁח יָתֵיהּ תַּמָּן צָדוֹק כַּהֲנָא וְנָתָן נְבִיָּא לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְתִתְקְעוּן בְּשׁוֹפָרָא וְתֵימְרוּן יִצְלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה: לה וְתִסְקוּן בַּתְרוֹהִי וְיֵיתֵי וְיִתֵּיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי וְהוּא יִמְלוֹךְ תְּחוֹתַי וְיָתֵיהּ פַּקֵּדִית לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל יְהוּדָה: לו וַאֲתֵיב בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע יָת מַלְכָּא וַאֲמַר אָמֵן כֵּן תְּהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְרִבּוֹנִי מַלְכָּא: לז כְּמָא דַהֲוָא מֵימְרָא דַייָ בְּסַעֲדֵיהּ דְּרִבּוֹנִי מַלְכָּא כֵּן יְהֵי בְּסַעֲדֵיהּ דִּשְׁלֹמֹה וִירַבֵּי יָת כּוּרְסֵיהּ מִכּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְרִבּוֹנִי מַלְכָּא דָוִד: לח וּנְחַת צָדוֹק כַּהֲנָא וְנָתָן נְבִיָּא וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְקַשָּׁתַיָּא וְקַלָּעַיָּא וְאַרְכִּיבוּ יָת שְׁלֹמֹה

ארץ ה' סבירין ארצה וסי' ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם. נחנו נעבור חלוצים לפני ה'. ותרא אביגיל את דוד ותמהר. ותקד בת שבע אפים ארץ. ולא יפול צרור ארץ: גיחון ו' ג' מלאים וג' חסרים וסי' ושם הנהר השני גיחון. סתם את מוצא. בנה חומה חיצונה דמלכים. הלין ג' קדמאי מלאים. והורדתם אתו אל גחון. ושל אחריו ויוליכו אה׳. ושל אחריו וימשחו אתו צדוק הכהן חס':

רש"י

כגיא: (לג) על הפרדה אשר לי. הוא סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון. הוא מעיין השילוח מכאן שאין מושחין את המלכים אלא על המעיין סי' שתמשך מלכותו: (לד) ומשח אותו. נותן לו שמן בין ריסי עיניו כמין נזר: (לו) אמן. שיחיה שלמה: (לז) מכסא אדוני המלך. מכאן שאין אדם מתקנא בבנו: (לח) והכרתי והפלתי. תרגם יונתן וקשתיא וקלעיא ורבותינו אמרו

רלב"ג

הנביא כמו שמצאנו באשה התקועית שעשתה שאמרה הדברים אל יואב לא אליה: (לג) על הפרדה אשר לי. זה אחד מסימני המלוכה כי לא ירכב על מרכבת המלך מי שאינו מלך: והורדתם אותו אל גיחון. הנה בחר למשחו במקו' נהר להיו' סימן שתמשך מלכותו ותתקיים ותתפשט: (לד) ומשח אותו שם צדוק הכהן. ידענו כי שמן המשחה שעשה משה הוא נעשה לדורות כמו שנזכר שם לא נעשה עוד זולתו ולזה הוא מבואר שאין זאת המשיחה שימשחהו כולו בשמן ההוא כי לא יספיק השמן ההוא לזה לא היתה המשיחה כן בכל מה שמשח משה ממנו ולזה הוא מבואר שלא ימשח בו כי אם חלק מהנמשח והנה היתה משיחת המלך על ראשו כמו שאמר בשאול ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו והנה ראוי שתהיה זאת המשיחה אצל המקום שתהיה בו כתר המלכות. וראוי שתדע כי לא הוצרכו למשוח שלמה אלא מפני מחלוקת אדניה כי במשיחת דוד נמשחו כל הקמים תחתיו מזרעו כמו שבמשיחת אהרן ובניו נמשחו כל הבאים אחריהם להיות כהני' ולזה לא הוצרכו למשוח אחר זה כי אם כהן גדול: (לה) ובא וישב על כסאי. לפרסם לכל שהוא מלך כדי שיסור המחלוקת מעל שלמה: (לו) אמן כן יאמר ה' אלהי אדני המלך. היא תפלה שיהיה רצון השם יתברך שיהיה הענין כן ר"ל שתהיה המלוכה לשלמה כי אם לא תהיה לו מה' לא יועיל לו זה: (לז) ויגדל את כסאו מכסא אדני המלך דוד. למדנו מזה שאין זה כנגד המלכות וזה כי רצון המלך הוא שיגליח בנו יותר ממנו: (לח) וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע

רד"ק

יכול: (לד) יחי לעולם. פי' חיי נפש לעולם הבא. כי בעולם הזה קרוב היה למיתה וכן ת"י יתקיים וכל שאר יחי המלך תרגום יצלח: (לג) עבדי אדוניכם. על הכרתי ועל הפלתי אמר ומה שאמר עבדי אדוניכם כאלו אמר עבדי וכן ואל משה אמר עלה אל ה' ר"ל אלי ואת יפתח ואת שמואל ר"ל אותי: אשר לי. שהייתי רוכב בה וזה יהיה סי' למלוכה שהרי אין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון. הוא שילוח וכן ת"י לשילוחא ונקרא בשני שמות וצוה להמליכו אל גיחון למשחו שם לסימן טוב שתמשך מלכותו כמו שתמשך המעיין: (לד) ומשח אותו. אע"פ שלא היה צריך למשחו שאין מושחים מלך בן מלך כי כשנמשח דוד לו ולזרעו נמשח למלכות אלא מפני מחלוקתו של אדניהו צוה למשחו: יחי המלך. יצלח מלכא וכן תרגם יונתן כל יחי המלך כי התפילה על החיים וההצלחה כי אינם חיים בלא הצלחה: (לח) ויוליכו אותו על גיחון. ראוי אל גיחון וכן ותתפלל על ה' כמו אל ה' וכן הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: את קרן השמן. הוא שמן המשחה: מן האהל. מאהל מועד כי שם היה שמן המשחה ואף על פי שאהל מועד היה בזמן ההוא בגבעון הלך שם צדוק או שלח להביאו ואף על פי שאמר כי צלוחית של שמן המשחה היתה נתונה לפני הארון זה היה כשהארון היה באהל מועד אבל כשהוציאו אותו משם למלחמת פלשתים הצלוחית ונצנצת המן הניחו שם באהל מועד ולא לקחו משם אלא הארון ואם הביאו הצלוחי' אח"כ והניחוה לפני הארון בירושלים יהיה פי' האהל אשר נטה לו דוד אבל רחוק הוא שהוציאו מאהל מועד שום דבר עד שהביאוהו לבית עולמים כ"ש אם היה הארון שהיה בירושלים היה הארון שבו שברי לוחות והארון שבו הלוחות היה באהל מועד כמו שכתבנו בספר שמואל והקרן הזה מלא היה מדת המשיחה כמו שאמר לשמואל מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי והיה יוצק ממנו על ראש המלך תחלה ואחר כך מושח כצורת נזר בין ריסי

תולדות אהרן ותקד בת שבע. ברכות לד מגלה כב שבועות טז: קראו לי. כריתות ה: קחו עמכם. הוריות יז: והרכבתם. (כלאים לא בקלים מט סוטה כב הוריות מז מח): והורדתם אותו. שם יב כריתות ה:

מצודת דוד

כי נתרחקה מאצלו בבוא נתן שלא ירגיש המלך שבאת בעצתו לזה נוס לקראותה אליו: (ל) כאשר נשבעתי וכו'. ר"ל כאשר נשבעתי מאז להמליכו אחר מותי כן אעשה היום להמליכו מיד בחיי: (לא) יחי אדוני. ר"ל בחיי הנפשות וז"ם לעולם: (לג) עבדי אדוניכם. על עבדי עצמו אמר ודרך המדבר לדבר כן ודוגמתו בשמואל באמר את יפתח ואת שמואל (ש"א י"ב) ולא אמר ואותי: אשר לי. המיוחדת לי והוא לאות על המלוכה שאין הדיוט רוכב על מה שרוכב המלך: אל גיחון. לסימן טוב שהמשך מלכותו כנהל: (לד) ותקעתם בשופר. להשמיע לרבים: (לה) אחריו. לוה שהוא ילך לפניהם כדרך המלך ההולך בראש: (לו) כן יאמר ה'. שיסכים על

מצודת ציון

(ל) תחתי. במקומי: (לג) הפרדה. הוא הבא מן הסוס והחמור: גיחון. שם נהר והוא השלוח כן ת"י: (לז) אמן. הוא ענין בקשה על קיום הדבר: (לח) והכרתי והפלתי. ת"י כנא

רדק

ריסי עיניו ויש אומרים כי מתחלה היה מושח בין ריסי עיניו ואחר כך הנותר בקרן היה יוצק אותו על ראש כי מלא הקרן יהיה השיעור מהמשיחה ועד המליכו שלמה ומשחו אותו פעם שניה כמ"ש בדברי הימים וימליכו שני' לשלמה מפני כי עתה לא היו הם אלא אנשי ירושלים ואח"כ הקהיל המלך כל שרי ישראל מכל השבטים אל ירושל' ושרי האלפי' ושרי המאות ולעיני כל הקהל משחוהו לנגיד ואז משחו ג"כ לצדוק לכהן גדול ואז עשו שמחה גדולה וזבחו זבחי' לרוב: (מ) מחללים בחלילים. מזמרי' בכלי זמר ששמו חליל והוא כלי חלול ונקוב נקבי' קטני': ותבקע הארץ. מרוב השמחה והוא לשון הגדולה ותוספת כמו גדולות בצורות בשמים: (מא) מדוע קול הקרי' הומה. מדוע הוא זה הקול שהקריה הומה: (מב) איש חיל אתה. כלומר אדם זריז וטוב ות"י גבר דחיל חטאין כלומר בעל כח לכבוש את יצרו: (מג) אבל אדונינו. כלומר אינו כמו שאתה חושב כי טוב אבשר לך אבל הוא להיפך כי אדונינו המלך דוד המליך את שלמה: (מז) את שם שלמה משמך. אמרו רז"ל בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו מיהושע: על המשכב. השתחוה לאל על המשכב שהיה שוכב עליה וכן וישתחו ישראל על ראש המטה:

ויחזק

רשי

אמרו אורים ותומים: (לט) את קרן השמן. משמן המשחה שעשה משה: מן האהל. שהארון נתון בעיר דוד וצלוחית של שמן המשחה לפני הארון כמו שאנו שונים בסדר יומא: (מ) בחלילים. פלאוט"י בלע"ז: ותבקע הארץ. דברו הנביאים בלשון הבאי כלשון בני אדם: (מג) אבל אדונינו. כלומר עכשיו אין בשורתי טובה לך:

בקרנות

תרגום

עַל כּוּדַנְתָּא דְמַלְכָּא דָוִד וְאוֹבִילוּ יָתֵיהּ לְשִׁילוֹחָא׃ לט וּנְסֵיב צָדוֹק כַּהֲנָא יָת קַרְנָא דִמְשַׁחָא מִן מַשְׁכְּנָא וּמְשַׁח יָת שְׁלֹמֹה וּתְקַעוּ בְּשׁוֹפָרָא וַאֲמַרוּ כָּל עַמָּא יִצְלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה׃ מ וּסְלִיקוּ כָל עַמָּא בָּתְרוֹהִי וְעַמָּא מְשַׁבְּחִין בְּחִנְגַּיָּא וְחָדָן חֶדְוָא רַבָּא וְזָעַת אַרְעָא לְקָלְהוֹן׃ מא וּשְׁמַע אֲדֹנִיָּה וְכָל זְמִינַיָּא דִי עִמֵּיהּ וְאִנּוּן סַפִּיקוּ לְמֵיכַל וּשְׁמַע יוֹאָב יָת קָל שׁוֹפָרָא וַאֲמַר מָא דֵין קָל קַרְתָּא אִתְרְגִישַׁת׃ מב עַד דְּהוּא מְמַלֵּיל וְהָא יְהוֹנָתָן בַּר אֶבְיָתָר כַּהֲנָא אֲתָא וַאֲמַר אֲדֹנִיָּה עוֹל אֲרֵי גְבַר דָּחֵיל חַטְאִין אַתְּ וְטָב תְּבַשַּׂר׃ מג וַאֲתֵיב יוֹנָתָן וַאֲמַר לַאֲדֹנִיָּהוּ בְּקוּשְׁטָא רִבּוֹנַנָא מַלְכָּא דָוִד אַמְלֵיךְ יָת שְׁלֹמֹה׃ מד וּשְׁלַח עִמֵּיהּ מַלְכָּא יָת צָדוֹק כַּהֲנָא וְיָת נָתָן נְבִיָּא וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְקַשָּׁתַיָּא וְקַלָּעַיָּא וְאַרְכִּיבוּ יָתֵיהּ עַל כּוּדַנְתָּא דְמַלְכָּא׃ מה וּמְשַׁחוּ יָתֵיהּ צָדוֹק כַּהֲנָא וְנָתָן נְבִיָּא לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא בְּשִׁילוֹחָא וּסְלִיקוּ מִתַּמָּן כַּד חָדָן וְאִשְׁתַּגִּישַׁת קַרְתָּא הוּא קָלָא דִשְׁמַעְתּוּן׃ מו וְאַף יְתֵיב שְׁלֹמֹה עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא׃ מז וְאַף עָלוּ עַבְדֵי מַלְכָּא לְבָרְכָא יָת רִבּוֹנַנָא מַלְכָּא דָוִד לְמֵימַר יוֹטֵיב יְיָ יָת שׁוּם שְׁלֹמֹה מִשְּׁמָךְ וִירַבֵּי יָת כּוּרְסוֹהִי מִכּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ וּסְגִיד מַלְכָּא עַל שִׁוְויָא׃ מח וְאַף כְּדֵין אֲמַר מַלְכָּא בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִיהַב יוֹמָא דֵין בַּר יָתֵיב

מקרא

עַל־פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּלִכוּ אֹתוֹ עַל־גִּחוֹן׃ לט וַיִּקַּח צָדוֹק הַכֹּהֵן אֶת־קֶרֶן הַשֶּׁמֶן מִן־הָאֹהֶל וַיִּמְשַׁח אֶת־שְׁלֹמֹה וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ מ וַיַּעֲלוּ כָל־הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם מְחַלְּלִים בַּחֲלִלִים וּשְׂמֵחִים שִׂמְחָה גְדוֹלָה וַתִּבָּקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם׃ מא וַיִּשְׁמַע אֲדֹנִיָּהוּ וְכָל־הַקְּרֻאִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְהֵם כִּלּוּ לֶאֱכֹל וַיִּשְׁמַע יוֹאָב אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ קוֹל־הַקִּרְיָה הוֹמָה׃ מב עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר וְהִנֵּה יוֹנָתָן בֶּן־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בָּא וַיֹּאמֶר אֲדֹנִיָּהוּ בֹּא כִּי אִישׁ חַיִל אַתָּה וְטוֹב תְּבַשֵּׂר׃ מג וַיַּעַן יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לַאֲדֹנִיָּהוּ אֲבָל אֲדֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ־דָּוִד הִמְלִיךְ אֶת־שְׁלֹמֹה׃ מד וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־צָדוֹק הַכֹּהֵן וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עַל פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ׃ מה וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ צָדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ בְּגִחוֹן וַיַּעֲלוּ מִשָּׁם שְׂמֵחִים וַתֵּהֹם הַקִּרְיָה הוּא הַקּוֹל אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם׃ מו וְגַם יָשַׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה׃ מז וְגַם־בָּאוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ לְבָרֵךְ אֶת־אֲדֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר יֵיטֵב אֱלֹהֶיךָ (אלהים ק׳) אֶת־שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְּׁמֶךָ וִיגַדֵּל אֶת־כִּסְאוֹ מִכִּסְאֶךָ וַיִּשְׁתַּחוּ הַמֶּלֶךְ עַל־הַמִּשְׁכָּב׃ מח וְגַם־כָּכָה אָמַר הַמֶּלֶךְ בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נָתַן הַיּוֹם יֹשֵׁב

רלבג

יהוידע והכרתי והפלתי. הם היו סנהדרין כמו שקדם וזה כי אלו שזכר הם אשר על פיהם ראוי שתהיה בחירת המלך להיות מה שיבחרו נבחר מאת ה' והנה אשר יבחרהו הנביא יודע שבחרו ה' כמו שמצאנו בשמואל כשבחר שאול ודוד וכן הענין בכ"ג באורים ותומים יודע מי הוא אשר בחר ה' בו וכן הענין בסנהדרי גדולה כי כל ישראל מחוייבים להמשך למה שיגזרו כמו שנתבאר בתורה ולזה זכר בזה המקום לדוק הכהן כי הוא הי' כ"ג ונתן שהיה נביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפליתי שהיו סנהדרי גדול' ובניהו בן יהוידע היה עליהם כמו שנזכר בספר שמואל: (מ) מחללי' בחלילים. ר"ל שהיו מנגנים בחלילים והם כלי זמר בדמיון קנים והם נקובים נקבי' מסוערי' להוצא' מינים מוגבלים מהקולות: ותבקע הארץ לקולם. אמר זהו על צד ההפלגה והגוזמא או יהיה הרצון בזה כי לקולם נאספו רבים אליהם מכל הצדדים וכאילו בקעו אויר הארץ בחוזק: (מא) מה קול הקריה הומה. ר"ל מה קול העיר אשר היא הומה זאת ההמי' הנפלאה: (מב) כי איש חיל אתה וטוב תבשר. ידמה שהרצון באיש חיל איש טוב כי האיש הטוב עושה חיל בטובותיו ומדרך האיש הטוב לבשר טוב לא הרע או ירצה הרצון באיש חיל גבור והנה מדרך הגבור שיתנבא תמיד בטוב בדברי הריב והמלחמה לסבה היותו

בלתי

תולדות אהרן והעם מחללים. תמיד כט: ותבקע הארץ. חולין ל׳ תמיד כט: אמן כן יאמר. (סוטה יח): ייטב אלקים סנהדרין קה:

ו׳אמרו כל העם ד׳ וסי׳ אל שמואל: ויקח צדוק הכהן את קרן השמן. אמן והלל לה׳. אשר בשער והזקנים: ותבקע ד׳ וסי׳ האדמה אשר תחתיהם: ותבקע הארץ לקולם. ותבקע העיר דמלכים. וחברו דירמיה: וטוב י"ז הקריאה וסי׳ ויצמח ה׳ אלהים מן האדמה כל עץ. ולא תחום עינך עליו. בכל הדרך אשר צוה. וישלח ויבאהו והוא אדמוני. יאמר נא אדננו. ויהי בהיות רוח אלהים. ויקרא אכיש אל דוד. עודנו מדבר והנה יונתן. מקול מפלתו הרעשתי. ועמהם הלוים שמעיהו. יגיע כפיך כי תאכל. כל ימי עני רעים. תאות אדם חסדו. ויצא המן ביום ההוא. ומתוק האור וטוב לעינים. וטוב משניהם. וטוב לא יהיה לרשע: ותהם ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳:

מצודת ציון

ת"י וקשתיא וקלעיא: על גיחון. אל גיחון: (לט) קרן. כלי עשוי דמות קרן: (מא) הקרואים. המזומנים לסעודה כמו אחרי כן יאכלו הקרואים (ש"א ט): הקריה. העיר: (מב) איש חיל. אדם מעולה ומזורז: (מה) ותהם.

מלשון

מצודת דוד

כסא המלוכה: (לט) מן האוהל. אשר נטה דוד בעירו להכניס בו הארון ושם היה שמן המשחה: (מ) מחללים בחלילים. מזמרים בכלי זמר ששמו חליל וכן כהולך בחליל (ישעיה ל׳): בקולם. בעבור קול השמחה והוא ענין גוזמא: (מא) והם כלו לאכול. אז הקול שמעו בעת כלו לאכול: קול הקריה הומה. קול קבוצת אנשי העיר הומה: (מב) וטוב תבשר. על כי מדרך אדם המעולה להתאמץ להשמיע בשורה טובה: (מג) אבל. ר"ל לא כמו שחשבת שאבשר טוב אבל הוא בהיפך כי המלך דוד וכו׳ ורעה היא: (מז) על המשכב. בשכבו על המשכב השתחוה לה׳:

אשר

על־כסאי ועיני ראות: מט ויחרדו ויקמו כל־הקראים אשר לאדניהו וילכו איש לדרכו: נ ואדניהו ירא מפני שלמה ויקם וילך ויחזק בקרנות המזבח: נא ויגד לשלמה לאמר הנה אדניהו ירא את־המלך שלמה והנה אחז בקרנות המזבח לאמר ישבע־לי כיום המלך שלמה אם־ימית את־עבדו בחרב: נב ויאמר שלמה אם יהיה לבן־חיל לא־יפל משערתו ארצה ואם־רעה תמצא־בו ומת: נג וישלח המלך שלמה וירדהו מעל המזבח ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר־לו שלמה לך לביתך:

ב א ויקרבו ימי־דוד למות ויצו את־שלמה בנו לאמר: ב אנכי הלך בדרך כל־הארץ וחזקת והיית לאיש: ג ושמרת את־משמרת יהוה אלהיך ללכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל־אשר תעשה ואת כל־אשר תפנה שם: ד למען יקים יהוה את־דברו אשר דבר עלי לאמר אם־ישמרו בניך את־דרכם ללכת לפני באמת בכל־לבבם ובכל־נפשם לאמר לא־יכרת לך איש מעל כסא ישראל:

על כורסי מלכותי ועיני חזאן: מט ותוהו וקמו כל זמיניא די לאדניהו ואזלו גבר לארחיה: נ ואדניהו דחיל מן קדם שלמה וקם ואזל ואתקיף בקרנת מדבחא: נא ואתחוא לשלמה למימר הא אדניהו דחיל מן קדם מלכא שלמה והא אחד בקרנת מדבחא למימר יקים לי כיומא דין מלכא שלמה דלא יקטיל ית עבדיה בחרבא: נב ואמר שלמה אם יהי לגבר דחיל חטאין לא יפול משער רישיה לארעא ואם בישתא תשתכח ביה ויתקטיל: נג ושלח מלכא שלמה ואחתוהי מעלוי מדבחא ואתא וסגיד למלכא שלמה ואמר ליה שלמה איזיל לביתך: א וקריבו יומי דוד לממת ופקיד ית שלמה בריה למימר: ב אנא אזיל באורח כל ארעא ותתקיף ותהא לגבר דחיל חטאין: ג ותטר ית מטרת מימרא דיי אלהך למהך באורחן דתקנן קדמוהי למטר קימוהי פקודוהי ודינוהי וסהדותיה כמא דכתיב באוריתא דמשה בדיל דתצלח ית כל דתעביד וית כל אתר דתתפני לתמן: ד בדיל די יקים יי ית פתגמוהי די מליל עלי למימר אם יטרון בנך ית ארחיהון למהך קדמי בקשוט בכל לבהון ובכל נפשיהון למימר לא יפסוק

רשי

(נ) בקרנות המזבח. שהיה בגבעון אמר הרוגי בית דין נקברין בקברי בית דין אמות כאן ואקבר בקברי אבותי כך דרש

רלבג

בלתי מפחד: (נ) ויחזק בקרנות המזבח. הנה כבר נתבאר בתורה כי המזבח קולט אלא אם בא שם רוצח מכה נפש בזדון ובערמה והנה אדוניה לזה בא שם כי שם לא היה מפחד שיהרגנו שלמה ויהיה המקום ההוא לו למקלט עד שישביעהו המלך שלמה שלא ימיתהו: (נב) אם יהיה לבן חיל לא יפול משערת ראשו ארצה. ר"ל אם תחזקנה ידיו להיות לעבודת המלך ולמצותו כשאר בני החיל לא יגיעהו נזק מאדי וכן שלח דוד לכל אנשי יבש גלעד ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל: (נג) ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר לו שלמה. ידמה כי מפני שאמר לו שלמה אם יהיה לבן חיל חשב אדניהו שירצה לעמוד לפניו וישרתהו ולזה לא היה רוצה להפרד ממנו אם לא יתן לו רשות וכאשר הרגיש שלמה בזה אמר לו שילך לביתו: (ב) וחזקת והיית לאיש. רוצה לומר שלא תהיינה פעולותיך פעולות בעיר שנים ונער אבל תהיינה פעולות איש גדול וזה אמנם יהיה עם ההתישבות עצה: (ג) ושמרת את משמרת ה' אלהיך. ר"ל שישמור בלב מה שיצוהו הש"י לשמרו וזה אמנם יהיה בלמידת התורה ותהיה הלמידה ההיא בהתבוננו' לתכלית שתלך בדרכי הש"י אשר נזכרו בתורה ולשמור כל החקים והמצות והמשפטים והעדות הכתובים בתורת משה כי בלמידה הזאת תשכיל ותדע כל מה שראוי לך לעשות בדבר דבר שיקרה לך ותהיה מפני זה מוכן להתנהג בדרכי התורה בכל מעשיך ובזה ג"כ תשכיל ותדע כל מה שראוי שתפנה שם והמשל כי אם לא ידע אדם שמחוייב לשבת בסוכה בחג הסוכות לא יפנה להשתדל בעשייתם ויהיה זה סבה אל שלא יקיים זאת המצוה או ירצה בזה כי שמירתך חקות הש"י ומצוותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה יהיה סבה שתצליח את כל אשר תעשה וכל מה שתפנה אליו תגיע לך ההצלחה והוא מענין אמרו בכל אשר יפנה ישכיל. שכל דוד מכל עבדי שאול: (ד) למען יקים ה' את דברו וגו' באר לו שכבר יגיע לו השמירה כהונה תועלת אחר והוא התמדת המלוכה לו ולזרעו: את

רדק

(נ) ויחזק בקרנות המזבח. המזבח שהיה בירושלים כי היתר הבמות היה אז והחזיק במזבח להנצל שם: (נא) אם ימית את עבדו. מזה שאני מפחד תמיד ומסופק בו ישבע לי שלא ימיתני: (נב) אם יהיה לבן חיל. כמו בן חיל לאדוניו וירא מפניו וסר אל משמעתו ות"י אם יהא לגבר דחיל חטאין פי' בן חיל בעל כח לכבוש את יצרו: (ב) והיית לאיש. זריז ומושל בנפשך וכובש את יצרך וכן ת"י לגבר דחיל חטאין ופי' לפניו ושמרת וכו'. וכן ועמשא בן איש ר"ל גדול ונכבד וכן כולם אנשים גדולים ונכבדים: (ג) את משמרת ה' אלהיך. כמו ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות ללכת בדרכיו תכון המדות מה הוא חנון אף אתה היה חנון מה הוא רחום אף אתה היה רחום: לשמור חקותיו. המצות שלא נגלה טעמם: מצותיו. אשר נאמר בהם מצות כגון שלוח טמאים והפרת נדרי' וכיוצא בהן: ומשפטיו. הדינין: ועדותיו. אשר הם עדות וזכר כמו שבת ומועדים וכיוצא בהם שהם לזכר והנה כל התורה. ועדותיו נראית בו הוי"ו בקריא' והיא למ"ד הפועל אע"פ שהוא מנהי העי"ן נהפכה עי"ן הפעל וכן כדרך עדותיך שבתי והדומי' להם: תשכיל. כתרגומו תצלח: את כל אשר תעשה. כמו בכל אשר תעשה ויהיה תשכיל פועל עומד או יהיה את כמשמעו ויהיה תשכיל פועל יוצא כלומ' בשמרך המצות תצליח אתה את כל

אחז ג' חד מלעיל וסי' חיל אחז ישבי. והנה אחז בקרנות המזבח. שמאל בעשתו ולא אחז. בתרא מלעיל וכל שום גבר קמץ ומלרע: ועדותיו ה' מפקין וי"ו בליש' וסי' ושמרת את משמרת. וימאסו את הקיו. ויעמד המלך על העמוד. וחברו על עמדו דדברי הימים. מפני אשר קטרתם:

תולדות אהרן ויקרבו ימי דוד. זוכר וירא:

מצודת ציון

מלשון המ"ב: (נא) כיום. כעת כי יום הוא כמו עת וכ"ף בהא לאמתת הדבר כמו מכרה כיום (בראשית כ"ה): (נב) משערתו. משער ראש

מצודת דוד

(מח) אשר נתן היום יושב. כמו אשר נתן היום בן יושב וגו': (נ) ירא. שלא לדונו כמורד במלכות על אשר רצה למלוך מבלי דעת המלך: בקרנות המזבח. אשר עמד לפני הארון בחשבו שלא יחלל המקום להרגו שם: (נא) אם ימית. ר"ל בלא ימית וכאלו אמר שיהיה עליו עונש שבועה אם ימית וגו': (נב) לבן חיל. ר"ל לעבוד עבודתו כשאר עבדי המלך: לא יפול וגו'. ר"ל לא יענש על העבר אפילו עונש מועט ואמר בלשון גוזמא כדרך שהבריות אומרים: ואם רעה תמצא בו. ואפילו בדבר שאין בו כדי להמית מ"מ יומת בעבור צרוף הדבר הזה: (נג) ויורדהו. צוה לו לרדת בהשביעו: לך לביתך. כי נשאר עומד לפני שלמה בחשבו שכוונתו להיות לבן חיל לעמוד לפניו ולשרתו בכל עת ואמר לו לך לביתך כאומר לבבי לא כן יחשוב כ"א תהיה לבן חיל לעת מצוה בזמן הצורך: ב (ב) בדרך וגו'. ר"ל כמנהג הנהוג בכל הבריות: והיית לאיש. כי בהיה עודך נער התחזק עצמך להיות כאיש השלם בשנים האויל והמות ואינני להדריכך בדרך תלך: (ג) משמרת ה'. הדברים אשר צוה ה' לשמרו ואל ביתך אל הפנן: ללכת בדרכיו. להיות רחום ורב חסד כמוהו: חקותיו. הם המצות שלא נגלו טעמיהם והמה כחק וגזירה: מצותיו. מה שבין אדם למקום: ומשפטיו. מה שבין אדם לחברו: ועדותיו. הם המצוה אשר טעמיהם להעיד על מפלאות ה' כשבת ומועדי ה' והדומים: למען תשכיל. רצה לומר כשתשמור כל המצות תשכיל עוד מהם את כל אשר תעשה מהדברים אשר לא נאמרו בתורה כי מהם חכמה תקח לעבוד את ה': ואת וגו'. הוא כפל ענין במ"ש: (ד) לאמר לא יכרת. לפי

רדק

כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם: (ה) וגם אתה. וגם לרבות על מצות ה' אשר צוהו ללכת בדרכי ה' אמר וגם זאת היא מדרכי ה' לבער אנשי הרשע כי אתה ידעת את אשר עשה לי יואב וגו' או יהיה וגם אתה ידעת כמו שאני יודע ואיני צריך להודיעך אלא לצוותך עליו לבערו מן העולם: אשר עשה לי. פי' אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל ולי עש' מה שעשה להם כי אבנר אני הבטחתיו וקבלתיו בהבטחתי ועמשא גם כן היה בשליחותי ומסב אנשי יהודה אלי ויש מפרשים אשר עשה לי שהרג אבשלום ולפירו' הזה יהיה אשר עשה לשני שרי חסר וי"ו השמוש ואשר עשה. ובדרש אשר עשה לי שהראה הספר ששלח לו דוד ביד אוריה: לשני שרי צבאות ישראל. כי אבנר היה שר צבא ועמשא שמהו אבשלום שר צבא ובדעת דוד היה למנותו אחר כך שר צבא ועוד כי גדול היה ביהודה ושר צבא יהודה וכתוב עליו עוד ויט את לבב כל איש יהודה כאיש אחד: ויהרגם. בשלום. טעמו עם ויהרג' כלו' ויהרגם בשלום ושם אות' דמי' כאילו היה דמי מלחמה או פירוש וישם דמי המלחמה דמי עשאל כי עשאל רודקהיה לאבנר שם אות' כדמי שלום כאלו הרג אבנר לעשאל בשלום נקם נקמתו מאבנר וגם כן הרגו בשלום כי לקחו לדבר עמו ולא נשמר ממנו ועמשא גם כן הרג בשלום שאמר לו השלום אתה אחי ואחז בזקנו לנשק לו ולא היה לו שום טענה להרגו ונתן הדמים ההם שעשה אותם דמי מלחמ' נתן אות' בחגורתו אשר במתניו כמו שנאמר ועליו חגור חרב מצומדת לו על מתניו ובנעלו אשר ברגליו שנפלו מתים לרגליו ויונתן תרגם הפסוק כן דקטילינון בערמימותיה וגו' כבעמוד. ויש דרש ובנעלו אשר ברגליו שהרג אבנר בערמה ושאל לו גדמת איך חולצת והיה שוחה ומראה לו כי בשניה היא חולצת או הכהו וזהו שאמר לדבר אתו בשלי לשון של נעלך והנה אמר ובנעלו אשר ברגליו: (ו) ועשית כחכמתך. כלומר שלא תהרגנו עד שתמצא עליו עולה אע"פ שהוא חייב מיתה כי מלחמות ה' נלחם וטובות נמצאו בו אלא שהרג לאלה שני השרים חנם לפי' תעשה כחכמתך שתביאהו לידי עילה והסיבה שיתחייב הריגה: ולא תורד שיבתו בשלום שאול. שניחנו למות מיתת עצמו אלא יהרג כמו שהרג: (ז) כי כן קרבו אלי. בזה הדרך קרבו אלי במאכל ובמשתה כמו שכתוב משכב וספות וחטים ושעורים הגישו לדוד וכתוב והוא כלכל את המלך בשבתו במחנים וכן ת"י אינון כפיקו צרכי: (ח) והנה עמך. כלומר אע"פ שהוא משבט בנימין עמך וברשותך והוא להביאו לידי מיתה או פירוש והנה עמך בירושלים כדי שתוכל למצוא לו עילה סבה להמיתו. ובדרש כי רבו היה והיה מלמדו וזהו טעם עמך: קללני. בזה

רשי

דרש רבי תנחומא: (ה) את אשר עשה לי. שהראה הספר ששלח דוד ביד אוריה במדרש רבי תנחומא: דמי מלחמה בשלום. שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמרים ממנו: בחגורתו אשר במתניו. שחגר חרבו מצומדת על מתניו שלא כדרך החוגרים כנאתו לקראת עמשא ופיה למטה כדי שתפול כמה שנאמר והוא יצא ותפול (שמואל ב כ) וכשנפלה ונטלה כסבור עמשא שלא נטל אלא להגביהה מן הארץ ולא נשמר מחרב אשר ביד יואב: ובנעלו אשר ברגליו. את אבנר הרג בערמה ששאלו גידמת היאך חולצת כמה שנאמר (שמואל ב ג כז) ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי לשון של נעלך: (ו) ולא תורד שיבתו בשלום שאול. אל תניחהו למות מיתת עצמו וליפול בגיהנם: (ח) קללה נמרצת. מפורשת כמו מה ימריצך (איוב טז ג) ומה נמרצו (שם ו כה) כמו מה נמלצו: (ט) כי איש חכם אתה. תן לבך למצוא לו עון מית' בשביל דבר אחר וזהו וידעת את אשר תעש' לו

ה וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו: ו וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם שְׁאֹל: ז וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ: ח וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב: ט וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ

(גליון: ג' / יג' מ"ל / כ' תמרו / ס"חס' בליש' / כ' מ"ל בליש' / מ' חס' / ב' הכר בדי שאול / ס"ר"ס בסיפ' / ד' הס'. ל' / ל' / ל')

קֳדָם גְּבַר מֵעַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל: ה וְאַף אַתְּ יְדַעַתְּ יָת דַּעֲבַד לִי יוֹאָב בַּר צְרוּיָה דַּעֲבַד לִתְרֵין רַבָּנֵי חֵילְוָתָא דְיִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בַּר נֵר וְלַעֲמָשָׂא בַר יֶתֶר דִּקְטַלִינוּן בְּעָרְמוּתֵיהּ וּדְמֵי דִי יִתְחַשֵּׁב לֵיהּ דְּמֵיהוֹן עֲלוֹהִי כִּדְם תְּבִירֵי קְרָבָא וִיתֵיב לְהוֹן בְּכַמָּנַת שְׁלָמָא וַאֲשַׁד דְּמְהוֹן בְּאַסְפַּנִיקֵי דִי בְחַרְצֵיהּ וְדִשׁ בְּטַלְרִיתָא דִי בְרִגְלוֹהִי: ו וְתַעְבֵּיד כְּחוּכְמָתָךְ וְלָא תְהֵית שֵׂיבְתֵיהּ בִּשְׁלָמָא לִשְׁאוֹל: ז וְלִבְנֵי בַרְזִילַי גִלְעָדָאָה תַּעְבֵּיד טֵיבוּ וִיהוֹן בְּאוֹכְלֵי פָתוֹרָךְ אֲרֵי אִינוּן סַפִּיקוּ צָרְכַי בְּמֶעֱרְקִי מִן קֳדָם אַבְשָׁלוֹם אֲחוּךְ: ח וְהָא עִמָּךְ שִׁמְעִי בַר גֵרָא בַר מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין מֵעוּלֵימַת וְהוּא לָטְנַנִי לְוָטָן מְרִירָן בְּיוֹמָא דַאֲזָלִית לְמַחֲנָיִם וְהוּא נְחַת לְקַדָּמוּתִי לְיַרְדְּנָא וְקַיֵּמִית לֵיהּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר דְּלָא אֶקְטְלִינָךְ בְּחַרְבָּא: ט וּכְעַן לָא תְזַכֵּינֵיהּ אֲרֵי גְבַר חַכִּים אַתְּ וְתִידַע יָת דְּתַעְבֵּיד לֵיהּ וְתָחֵית

שלום ח' חס' בליש' בקריאה וסי' במסרה רבתא: והנה ה' ר"פ בספרא וסימ' נמסר לעיל בריש סיפרא: מבחרי' ד' חס' בליש' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן ג':

תולדות אהרן וסיו באכלי. עקידה ש' מב זוכר מרומס: וסוא קללני. שבת קה עקידה שער סב: אם אמיתך בחרב: זוהר משפטים:

רלבג

(ה) את אשר עשה לי יואב בן צרויה. ר"ל על דבר אבשלום שעבר מצותו והרגו ואחר כך דבר אל דוד קשות כמו שנזכר במה שקדם: וישם דמי מלחמה בשלו'. ר"ל על הריגת אבנר כי הוא הרגו בעת היותו בשלום עמו מפני שהרג עשאל אחיו במלחמה והנה היה אז אבנר בשלום עמו כי הוא בא אל המלך להביא לו המלוכה והוא שלחו וילך בשלום: ויתן דמי מלחמה. בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו. זה שב אל עמשא כי יואב שם כלי המלחמה בהרגו אותו בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו לפי שהוא שם תער חרבו מצומדת בחגורתו ולא שם תערה תוכה כמנהג וכאשר ראה עמשא שחה לתקן נעלו אשר ברגליו ואז בשחותו נפל החרב מתערו לארץ ולקחו יואב משם ולזה לא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב ובהיות הענין כן הנה יאמת שיואב נתן דמי המלחמה באלו הכלים אשר אינם מוכנים לצד המלחמה כלל: (ו) ולא תורד את שיבתו בשלום שאול. ר"ל עשה כחכמתך באופן שלא תניחנו למות מיתת עצמו כי כבר הגדיל לעשות הרעות הנפלאות האלו ויוסרו שאר אנשים מעשות ככה ויראו ג"כ מלבעוט במלכות: (ח) והנה עמך שמעי בן גרא. אמר זה כי הוא היה עמו בהמשכו כאמרו ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדניהו וידמה ג"כ שנאמר עמו לעבודתו כי היה יושב בירושלם כמו שתמצא שנזכר במה שאחר זה: והוא קללני קללה נמרצת. חזק' וקשה וזה מבואר מדבריו לו בעת ברחו מפני אבשלום: (ט) ועתה אל תנקהו. ר"ל אף ע"פ שהוא

מצודת ציון

ב (ז) קרבו אלי. קרבו אותי: (ח) קללני. מלשון קלות ובזיון: נמרצת. חזקה כמו ומבל נמרץ מיכה

מצודת דוד

לפי באורכו הדברים אמר טוב לאמר: (ה) וגם אתה ידעת. ר"ל כמו שיודע אני כמו כן אתה ידעת ואין מהצורך לספר לך פרטי הדברים: אשר עשה לי. והוא ומפרש שזהו אשר עשה לשני שרי וגו' כי על כי הם באו בהבטחת דוד והלכו בשליחותו ועכ"ז הרגם יואב והסב א"כ לדוד לכלימה בזה: לשני שרי צבאות. כי גם עמשא היה שר צבא לאבשלום אף בדעת דוד היה להעמידו תחת יואב: דמי מלחמה. הדם הראוי לשפוך באנשי מלחמתי שפך הוא באנשי שלומי: ויתן דמי מלחמה. הדם הראוי לשפוך במלחמה בגבורה מפורסמת שפך באנשי שלומי בערמתו: בחגורתו וגו'. ר"ל במה שחגר חרבו מצומדת במתניו לרהבו בכדי שתהא נוחה לפול בשחיה מועטת ובפילה מול עמשא שחה מעט לתקן מנעלו ונפלה החרב מהתערה והגביה בידו והכהו נכם ועמשא לא נשמר על כי ראה אשר מעצמה נפלה מהתערה: (ו) כחכמתך. לפי חכמתך המצא לו עילה: ולא תורד שיבתו. ר"ל עם שהוא איש שיבה לא ההדר פניו וראה שלא ירד לקבר בשלום במיתת עצמו: (ז) כי כן. ר"ל בזה הדבר עצמו קרבו אותי לאכול על שולחן הביהם וכאומר עוד תעשה עמהם הסד זולת מה שיהיו בלוגלי שולחנך כי זהו תשלום גמול ולא לחסד יקרא: (ח) עמך. ור"ל אוהבך היושב עמך בתמידות ורז"ל אמרו שהיה מלמדו תורה: ביום לכתי מחנים. כי כשברח מפני אבשלום הלך עד מחנים וישב בה עד חזרתו לירושלים: והוא ירד. לפייס אותי ונשבעתי לו לבל אמיתו ולזה לא אוכל בעצמי לקחת נקמתי ממנו: (ט) ועתה. הואיל ואתה תמלוך תחתי אל תנקה אותו מהעון הזה מבלי לשלם לו גמול

אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃ י וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד׃ יא וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַ͏ִם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ יב וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד׃ יג וַיָּבֹא אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה וַתֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם בֹּאֶךָ וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ יד וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֵלָיִךְ וַתֹּאמֶר דַּבֵּר׃ טו וַיֹּאמֶר אַתְּ יָדַעַתְּ כִּי־לִי הָיְתָה הַמְּלוּכָה וְעָלַי שָׂמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל פְּנֵיהֶם לִמְלֹךְ וַתִּסֹּב הַמְּלוּכָה וַתְּהִי לְאָחִי כִּי מֵיְהוָה הָיְתָה לּוֹ׃ טז וְעַתָּה שְׁאֵלָה אַחַת אָנֹכִי שֹׁאֶלֶת מֵאִתָּךְ אַל־תָּשִׁבִי אֶת־פָּנָי וַתֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר׃ יז וַיֹּאמֶר אִמְרִי־נָא לִשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא־יָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ וְיִתֶּן־לִי אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית לְאִשָּׁה׃ יח וַתֹּאמֶר בַּת־שֶׁבַע טוֹב אָנֹכִי אֲדַבֵּר עָלֶיךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ יט וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְדַבֶּר־לוֹ עַל־אֲדֹנִיָּהוּ וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לִקְרָאתָהּ וַיִּשְׁתַּחוּ לָהּ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסְאוֹ וַיָּשֶׂם כִּסֵּא לְאֵם הַמֶּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לִימִינוֹ׃ כ וַתֹּאמֶר שְׁאֵלָה אַחַת קְטַנָּה אָנֹכִי שֹׁאֶלֶת מֵאִתָּךְ אַל־תָּשֶׁב אֶת־פָּנָי וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ שַׁאֲלִי אִמִּי כִּי לֹא־אָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ׃ כא וַתֹּאמֶר יֻתַּן אֶת־אֲבִישַׁג הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ אָחִיךָ

(Masoretic marginal notes: קמץ · ט"ו. כ' חס' ג' חס' · ס' · ג' וחס' · ה'. ג' חס' · כ' ההותי את · ל'. כ"ד · י"ג · ל' · י"ב · ס' · ד' · ג' חס')

יַת שֵׂיבָתֵיהּ בִּקְטָלָא לְשָׁאוּל׃ י וּשְׁכֵיב דָּוִד עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּקַרְתָּא דְדָוִד׃ יא וְיוֹמַיָא דִּי מְלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחֶבְרוֹן מְלַךְ שְׁבַע שְׁנִין וּבִירוּשְׁלֵם מְלַךְ תְּלָתִין וּתְלַת שְׁנִין׃ יב וּשְׁלֹמֹה יְתֵיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְדָוִד אֲבוּהִי וְאִתְקִינַת מַלְכוּתֵיהּ לַחֲדָא׃ יג וַאֲתָא אֲדוֹנִיָּהוּ בַּר חַגִּית לְוָת בַּת שֶׁבַע אִמֵּיהּ דִּשְׁלֹמֹה וַאֲמַרַת הַשְׁלָם מֵיתָךְ וַאֲמַר שְׁלָם׃ יד וַאֲמַר פִּתְגָם אִית לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ וַאֲמַרַת מַלֵּיל׃ טו וַאֲמַר אַתְּ יְדַעַתְּ אֲרֵי דִילִי הֲוָת מַלְכוּתָא וַעֲלַי שַׁוִּיאוּ כָל יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא וְאִסְתְּחָרַת מַלְכוּתָא וַהֲוָת לַאֲחִי אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ הֲוָת לֵיהּ׃ טז וּכְעַן שְׁאֵלְתָא חֲדָא אֲנָא שָׁאֵיל מִנִּיךְ לָא תְתִיבִין יַת אַפָּי וַאֲמַרַת לֵיהּ מַלֵּיל׃ יז וַאֲמַר אֱמָרִי כְעַן לִשְׁלֹמֹה מַלְכָּא אֲרֵי לָא יְתִיב יַת אַפִּיךְ וְיִתֵּן לִי יַת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לְאִתּוּ׃ יח וַאֲמַרַת בַּת שֶׁבַע טַב אֲנָא אֲמַלֵּיל עֲלָךְ קֳדָם מַלְכָּא׃ יט וַאֲתַת בַּת שֶׁבַע לִקְדָם מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ עַל אֲדֹנִיָּהוּ וְקָם מַלְכָּא לִקְדָמוּתַהּ וּסְגִיד לַהּ וִיתֵיב עַל כּוּרְסֵיהּ וְשַׁוִּי כּוּרְסָא לְאִמָּא דְמַלְכָּא וִיתֵיבַת לִימִינֵיהּ׃ כ וַאֲמַרַת שְׁאֵלְתָא חֲדָא זְעֵירָא אֲנָא שָׁאֲלָא מִנָּךְ לָא תְתִיב יַת אַפָּי וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא שַׁאֱלִי אִמִּי אֲרֵי לָא אֲתִיב יַת אַפִּיךְ׃ כא וַאֲמַרַת תִּתְיְהֵב יַת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לַאֲדֹנִיָּהוּ אָחוּךְ לְאִתּוּ׃

תולדות אהרן וכיוצא אשר מלך. סנהדרין קז זבחים קיט (רלא כשנה נו):

רשי

לו: (יב) ותכון מלכותו מאד. סף על העליונים: (יט) לדבר לו. לדבר בשבילו בשביל אדוניהו: לאם המלך. אמרו רבותינו לאמה של מלכות היא רות

רלבג

שהוא עמך ואין לך עליו דרך ותואנה להרגו ולא על מה שחרף וקלל אותו כי כבר נשבעתי לו שלא אמיתהו והנה תעשה בדרך שלא יהיה נקי מהעונש כי איש חכם אתה ותמצא בזה דרכים יתכן בהם שתוכל להגיע עליו עונש המות באופן שתוריד את שיבתו אל הקבר בשפיכות דמים לא כמות כל האדם: (י) וישכב דוד עם אבותיו. מגיד שאבותיו היו צדיקים וישרים כמוהו: ויקבר בעיר דוד. היא ציון: (יב) ושלמה ישב על כסא דוד אביו. מגיד שאחז מעש' אבותיו: (כב) ולו ולאביתר הכהן וליואב בן צרויה. ר"ל שהוא היה יותר ראוי למלוך כי הוא הגדול ממני כי הממלכה ראוי שתהיה לגדול כאמרו ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ולאביתר הכהן היתה גם כן ראויה יותר הכהונה הגדולה כי ראשונה היתה לו קודם היותה לצדוק והיתה לו גם כן מאבותיו וליואב בן צרויה גם כן היה ראוי יותר שיהיה שר הצבא מזולתו כי הוא היה ראשון בזאת השררה ובהיות הענין כן שהוא ראוי יותר למלוכה ואלו אשר עוזרוהו ראוים יותר לשררותיהם הנה ימשך מזה במעט סבה שתשוב המלוכה לאדניה ומפני זה הוא מבקש אבישג השונמית לאשה לחזק את ידו וידי עוזריו שהמלוכה ראויה שתהיה לו כי אם היתה הרכובה על הפרדה אשר רכב עליה המלך סימן למלוכה כמו שקדם כל שכן שהלקיח' לאשה אשר שכבה בחיק המלך הוא סימן למלוכה ובהיות הענין כן הנה

מצודת ציון

(מיכה ב): (טז) שאלה. ענין בקשה: סטיגני

רדק

בזה אותי בדברים ובמעשה: נמרצת. חזקה שאמר לו איש הדמים איש הבליעל ועפר בעפר כמו מה נמרצו אמרי יושר ויש דרש שהוא נוטריקון: ירד לקראתי. שאמחול לו ונשבעתי לו שלא אמיתנו אע"פ שנשבעתי לו שלא אמיתנו חייב מיתה הוא ולשמור שבועתי לא תמיתנו עד שתמצא לו עיל' ועון וסבב אתה הדבר שיבא לידי עון שיהיה לך דין עליו כדי להמיתו כי איש חכם אתה ותדע למצוא לו עילה: בעיר דוד. היא ציון: (יב) ותכון. אחר שהמית אלה שדמו להיות לו לשטן כמו שאמר אחרי מות שמעי והממלכה נכונה ביד שלמה: (טו) כי מה' היתה לו. כי נודע כי נתן הנביא אמר על פי ה' כי שלמה יהיה מלך ואעפ"כ היה הוא מערער במלוכה אם יוכל ויתן לו את אבישג כי מותרת היתה לו כי דוד אביו לא ידעה אלא שאין משתמשין בשרביטו של מלך אלא א"כ הוא מלך ולתואל' זו ביק' אות' אדוניהו ובת שבע לא הרגישה בדבר: (יט) וישב על כסאו. אחר שקם לקראתה והשתחוה לה חזר למקומו על כסאו וצוה לשום כסא לאמו שתשב לימינו ויש דרש לאם המלך לאמה של מלכות והיא רות כי עדיין היתה היא בחיי' וזה רחוק מאד: (כא) יתן. אינו לשון זכר לנקבה אלא פי' יותן זה המתן והיא אבישג ולשון זכר

מלכתו ג' חס' נמסר בסדר בלק: ועלי ה' בקריאה וסימ' נמסר בשמואל ב' סימ' י"ח: למלך ג' וחס' וסימ' ועלי שמו כל ישראל פניהם. ויהי בשמנים שנה. כי מבית הסורים יצא למלך: מאתך ה' בקריא' וסי' ועתה שאלה אחת קטנה. ותאמר שאלה אחת קטנה. והיה אני אלך מאתך. שתים שאלתי מאתך. אם תראה אתי לקח מאתך: תשב ה' ד' קמץ וכולרע וחד פתח ומלעיל וסי' רק את בני לא תשב שמה. תשב אנוש עד דכא ותאמר. בעבור דוד עבדך אל תשב. אל תשב את פני דמלכים. בתראה מלעיל: יתן ז' וסי' נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס: השנמית ג' חס' בקריאה וסי' וימצאו את אבישג השנמית. ותאמר יתן את אבישג השנמית. ולמה את שאלת את אבישג השנמית:

מצודת דוד

גמול הראוי: כי איש חכם אתה. ותוכל למצוא העילה את אשר תעשה לו: שיבתו. ר"ל אל תחוס להדרו בעבור שיבתו: בדם שאול. ר"ל לא תניחהו למות על מטתו כ"א ישפך דמו בחרב: (י) בעיר דוד. היא ציון: (יא) שבע שנים. ובש"ב נאמר גם ששה חדשים ולא חש למנותם כאן על כי היה נרדף מאבשלום ששה חדשים למולם: (יב) ותכון מלכותו. לא כאביו שהיה לפעמים נרדף בעת מלכותו מאבשלום ושבע בן בכרי כי מלכותו היה נכון מאד: (יג) השלום בואך. שאלה אותו אם ביאתו בדבר שלום או בא להתקוטט עמה כדבר מה: (טו) כי לי וגו'. על כי שאלתו היה בדבר זה ועלם טונתו היתה להתנשא עוד ולאמר אני אמלך ורצה לעשות הכנה לזה את אבישג להשתמש בתשמיש המלך שאין ראוי כ"א למלך וחשש פן תרגיש בדבר לזה הקדים ואמר הלא מאז היתה המלוכה ראוי לי על כי אני גדול האחים ואף כולם חפצו בי מאז ועכ"ז מלך שלמה כי מה' היתה לו וא"כ מי פתי יסור הנה להתחכם מול גזירת המקום: (טז) ועתה. הואיל ואין חשש בדבר המלוכה: אל תשיבי וגו'. ר"ל פני ריקם מבלי למלאות שאלתי: (יח) טוב. ראוי והגון הדבר הזה ולכן אדבר בעבורך אל המלך: (יט) על אדניהו. בעבור שאלת אדניה: לקראתה. ללכת

לָאִשָּׁה׃ כב וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ וְלָמָה אַתְּ שֹׁאֶלֶת אֶת־אֲבִישַׁג הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ וְשַׁאֲלִי־לוֹ אֶת־הַמְּלוּכָה כִּי הוּא אָחִי הַגָּדוֹל מִמֶּנִּי וְלוֹ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה׃ כג וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בַּיהוָה לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף כִּי בְנַפְשׁוֹ דִּבֶּר אֲדֹנִיָּהוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ כד וְעַתָּה חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֱכִינַנִי וַיּוֹשִׁיבַנִי עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִי וַאֲשֶׁר עָשָׂה־לִי בַּיִת כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר כִּי הַיּוֹם יוּמַת אֲדֹנִיָּהוּ׃ כה וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּיַד בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ וַיָּמֹת׃ כו וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ עֲנָתֹת לֵךְ עַל־שָׂדֶיךָ כִּי אִישׁ מָוֶת אָתָּה וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמִיתֶךָ כִּי־נָשָׂאתָ אֶת־אֲרוֹן אֲדֹנָי יְהוִה לִפְנֵי דָּוִד אָבִי וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְעַנָּה אָבִי׃ כז וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־אֶבְיָתָר מִהְיוֹת כֹּהֵן לַיהוָה לְמַלֵּא אֶת־דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל־בֵּית עֵלִי

כב וַאֲתֵיב מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וַאֲמַר לְאִמֵּיהּ וּלְמָא אַתְּ שָׁאֲלָא יָת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לַאֲדוֹנִיָּהוּ וְשַׁאֲלִי לֵיהּ יָת מַלְכוּתָא אֲרֵי הוּא אֲחִי קַשִּׁישׁ מִנִּי הֲלָא בְּעֵצָה הֲווֹ הוּא וְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא וְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה׃ כג וְקַיֵּם מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימָר כְּדֵין יַעְבֵּיד לִי אֱלֹהִים וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי בְּנַפְשֵׁיהּ מַלֵּיל אֲדוֹנִיָּהוּ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ כד וּכְעַן קַיָּם הוּא יְיָ דְּאַתְקְנַנִי וְאוֹתִיבַנִי עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְּדָוִד אַבָּא וּדְקַיֵּם לִי מַלְכוּ כְּמָא דְּמַלֵּיל אֲרֵי יוֹמָא דֵין יִתְקְטֵיל אֲדוֹנִיָּהוּ׃ כה וּשְׁלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּיַד בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וּשְׁלֵיט בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ׃ כו וּלְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא אֲמַר מַלְכָּא לַעֲנָתוֹת אֱזֵיל לָךְ לְקִירְוָךְ אֲרֵי גְּבַר חַיָּב קְטוֹל אַתְּ וּבְיוֹמָא הָדֵין לָא אֶקְטְלִינָךְ אֲרֵי נְטַלְתְּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ אֱלֹהִים קֳדָם דָּוִד אַבָּא וַאֲרֵי אִתְעַנֵּיתָא בְּכֹל דִּי אִתְעַנֵּי אַבָּא׃ כז וְתָרֵיךְ שְׁלֹמֹה יָת אֶבְיָתָר מִלְּמֶהֱוֵי כָהֵן מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ לְקַיָּמָא יָת פִּתְגָּמָא דַיְיָ דִּי מַלֵּיל עַל בֵּית עֵלִי

רשי

רות : (כב) ושאלי לו את המלוכה. משישתמש בשרביטו של מלך הוא תחלת השררה : (כד) עשה לי בית . בית המלוכה כאשר דבר ביד נתן : (כו) ענתות לך . משם היה : כי איש מות אתה . שמרדת במלכות אבי בהיותך עם אדוניהו להמליכו שלא מדעתו : כי נשאת את ארון . בברוח אבי מפני אבשלום : וכי התענית . עמו באותה הדרך שנאמר (שמואל ב יז כט) כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר : (כז) את אשר דבר על בית עלי . והקימותי לי כהן נאמן וגו' (שמואל א ב ל"ה) והבטת צר מעון וגו' (שם לב) ומשחרבה שילה לא היה בית חשוב לעבודה להקב"ה ועתה כשיבנה בית הבחירה מלא הקב"ה את דברו לגרש את

רדק

וכר נופל על הענין וכן יעשה מלאכה : (כב) שאלי לו את המלוכה . והבין שלמה כי בתואנה הוא מבקש אותה לפי שהיה אסור להשתמש בה אם לא היה מלך ואם יתנו לו את אבישג היה סבור שהחזיק במלכות והבין כי אביתר ויואב שהחזיקו את ידו יעצוהו זה לפי' אמר לו ולאביתר וליואב בן צרויה וכן ת"י הלא בעצה דא הוו הוא ואביתר כהנא ויואב בן צרויה : (כד) ויושיבני. בפתח מקום צרי וכן יאהבני אישי: עשה לי בית . בית מלכו' וכן ת"י ותקיים לי מלכו : (כה) ביד בניהו . אעפ"י שהיה כהן ואסור להטמא למתים כשפגע בו לא מת מיד וסלק ידו ממנו טרם מותו או אעפ"י שאסור לכהן להטמא למתים במקום מצוה מטמא ולעשות מצו' המלך מצוה היא וכן מותר לכהן להלחם במלחמות מצוה ולהטמא לפיכך נתנו שלמה שר צבא וכן פירש' בספר שמואל בפסוק הוא הכה את שני אריאל מואב : (כו) ענתות . איש ענתות כי משם היה וענתות לכהנים היה כי כן כתוב בספר יהושע וכתיב מן הכהנים אשר בענתות וכן ואני תפלה ואני איש תפלה שקר מזין איש שקר דמשק אליעזר איש דמשק או פירוש לענתות לך וכן ת"י על שדיך אל נחלתך כלומר לך לך לענתות וכן ת"י אזיל לך לקרוך ועל במקום אל וכן הרמתה על ביתו ותתפלל על ה' כמו אל ה' : איש מות . חייב מיתה הוא מי שמרד במלכות ואביתר מרד בדוד שהיתה ידו עם אדניהו והיה יודע כי בדעת דוד להמליך שלמה או אפילו לא היה יודע מרד היה להמליך מלך בחיי דוד שלא ברשותו : התענית . נהלך עם דוד בברחו מפני שאול ובברחו מפני אבשלום ועמוי הדרך היה להם כמו שכתוב כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר : (כז) מהיות כהן . פירוש כהן גדול ומעתה התחיל העונש על בית עלי כמו שאמר ספחני נא אל אחת הכהונות כי לעולם לא יהיה להם שום שררה בכהונה אלא יהיו נטפלים לאחרים שיהיו שרים עליהם ואביתר מבית

עלי

רלבג

הנה הוא מבואר כי זאת תחבול' מאדניה למשוך אליו המלכות : (כו) ולאביתר הכהן אמר המלך ענתות לך על שדך כי איש מות אתה . הנה היה אביתר יושב בענתות ולזה אמר שיפרד ממנו וילך לענתות על השדה אשר לו שם והנה אמר כי הוא איש מות על אשר בזה המלך להמליך מלך בזולת עצמו ואמר לו כי ביום הזה לא ימיתהו כי נשא ארון ה' לפני דוד וזה היה בעת ברחו מפני אבשלום שהיה נושא אותו עד שרצה דוד שישיבוהו אל ירושלם : וכי התענית בכל אשר התענה אבי. ר"ל שהיה מיצר בצרתו וזה היה בבואו אל דוד כשהרג שאול נוב עיר הכהנים כי אחר זה לא נפרד מדוד כלל והיה דוד נשאל לו באורים ותומים ובעת היותו בורח מפני אבשלום היה ג"כ מיצר בצרתו עד שכבר היה עולה עמו לולי שמנעו דוד מזה : (כז) למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשילה. הוא מה שאמר השם יתברך על בית עלי והקימותי לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה ובניתי לו בית נאמן והתהלך לפני משיחי כל הימים והנה הוא מבואר שמשיחו הוא המעול' שבכלם בחכמה בתבונ' ובדעת מכל אשר לפניו ואחריו והוא שלמה כי זה ראוי שיהיה נבחר להיות מלך כל הימים והוא שלמה שאמר עליו השם יתברך וחסדי לא יסור ממנו וגו' והוא היה משיח הש"י על יד צדוק הכהן

מצודת ציון

(כד) הכינני . הכין אותי : (כה) ויפגע . ענין מכת מות כמו גש פגע בו (שמואל ב' א') : (כו) התענית. מלשון עינוי וצער : (כז) למלא. ענין השלמה

מצודת דוד

ללכת לקראתה : (כב) ולמה את שואלת וגו' ושאלי וגו'. כי שלמה הבין בדבר אשר יבקש תואנה לעורר על המלוכה ולזה אמר בדרך השאל ושחוק למה תשאלי דבר המסבב את המלוכה הלא טוב שאלי לו את המלוכה בעצם על כי היות הוא הגדול ממני וכאשר אמר הוא בהקדמת שאלתו : ולו וגו'. ר"ל וכמו שתשאלי לו את הראוי אליו כן שאלי להטיב לאביתר וליואב את הראוי להם היות כי כולם המה בעצה אחת למען יחזיקו בשלהם : (כג) כה יעשה וגו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר וכמוהו הרבה במקרא : בנפשו . באבדון נפשו כי ימות עליה : (כד) עשה לי בית. ר"ל בית מלכות והוא כפל ענין במ"ש : (כה) ויפגע בו . ואף שהיה כהן ואסור לטמא למת הנה הירס ממנו עוד בו נכמהו : (כו) ולאביתר אמר . ברחותו שעדיין עומד במרדו לתת עצה לאדוניה לקחת את אבישג : ענתות לך . ר"ל לך אל מקומך ענתות כי היא היתה עיר הכהנים : כי איש מות אתה . על שהיית בקשר המרד להמליך את אדניה מבלי דעת המלך אבי ולכך לא תשב עוד פה לראות פני : וביום הזה . ר"ל ואף היום שמן הנראה עודך מחזיק במרד בתת עצה לאדוניה לבקש את אבישג למען תואנה בדבר המלוכה עכ"ז לא אמיתך : לפני דוד אבי . בהיותו בורח מפני אבשלום : וכי התענית . ובעבור הבר היית מעונה ומיצר בצרת אבי כשהיה נרדף מפני שאול : (כז) מהיות כהן. ר"ל מלשמש עוד בכהונה גדולה : למלא את דבר ה'. הסיבה הזו היתה למלאות דבר ה' וגו' : בשלה . כשעוד היה המשכן בשלה דבר ה' על בית עלי

שיוקח

לי אלהים י"א בקריאה וסי' כי שת לי אלהים זרע אחר. צחק עשה לי אלהים . בני הם אשר נתן לי אלהים בזה. כן שלם לי אלהים. להברות את דוד . ולעמשא תמרו . וישבע המלך שלמה . אם יספוק עפר שמרון לשעלים . אם יעמד ראש אלישע . עד אשר ארע . לב טהור ברא לי אלהים : ואשר עשה ז' בקריאה דסמיכי וסי' ואשר עשה לכם במדבר . ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו . ואשר עשה לדתן ולאבירם. לעינינו את האותות הגדלת דיהושע . ואשר עשה לי בית . ויתר דברי בעשא. ויתר דברי חזקיהו :

תולדות אהרן על כסא דוד . זכר נח : ויבס כסא. בתרא נא : ולאביתר הכהן . יומא עז זוכר נח וסוף ויחי:

רשי

את בני עלי: (כח) והשמועה באה עד יואב. שמועת מצות דוד שצוה להרגו וידע ששלמה שונאו: כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה. סוף דבר אבל בקש לנטות אלא נתיירא שעדיין לחלוחית של דוד קיימת: (ל) ויאמר לא. שתים לא אקבל עלי קללות שקללני דוד אביך במיתת אבנר (שמואל ב ג כט) יחולו על ראש יואב יקבלם שלמה עליו ואח"כ אבא: (לא) עשה כאשר דבר. אני מקבלם עלי לכך נדבקו כל אלה בזרע דוד עוזיה היה מצורע אסא מחזיק בפלך יהויקים נפל בחרב וחסר לחם

מלכים א ב

בְּשִׁלֹה׃ כח וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה וַיָּנָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃ כט וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וְהִנֵּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֵךְ פְּגַע־בּוֹ׃ ל וַיָּבֹא בְנָיָהוּ אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי פֹה אָמוּת וַיָּשֶׁב בְּנָיָהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר יוֹאָב וְכֹה עָנָנִי׃ לא וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע־בּוֹ וּקְבַרְתּוֹ וַהֲסִירֹתָ ׀ דְּמֵי חִנָּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ יוֹאָב מֵעָלַי וּמֵעַל בֵּית אָבִי׃ לב וְהֵשִׁיב

ה' חס' · ל' בסיפ' · ל' · כ' · כ"ד · ג' מטעים כ"ס · ל'

בְּשִׁלֹה׃ כח וּבְסוֹרְתָא מְטַת עַד יוֹאָב אֲרֵי יוֹאָב אִתְפְּנֵי בָּתַר אֲדוֹנִיָּה וּבָתַר אַבְשָׁלוֹם לָא אִתְפְּנֵי וַאֲפַךְ יוֹאָב לְמַשְׁכְּנָא דַייָ וְאַתְקֵף בְּקַרְנַת מַדְבְּחָא׃ כט וְאִתְחֲוָא לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה אֲרֵי אֲפַךְ יוֹאָב לְמַשְׁכְּנָא דַייָ וְהָא בִּסְטַר מַדְבְּחָא וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה יָת בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע לְמֵימַר אֱזֵיל שְׁלוֹט בֵּיהּ׃ ל וַאֲתָא בְּנָיָהוּ לְמַשְׁכְּנָא דַייָ וַאֲמַר לֵיהּ כְּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא פּוּק וַאֲמַר לָא אֲרֵי כָּא אִתְקְטֵיל וַאֲתֵיב בְּנָיָהוּ יָת מַלְכָּא פִּתְגָמָא לְמֵימַר כְּדֵין מַלֵּיל יוֹאָב וּכְדֵין אֲתֵיבָנִי׃ לא וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא עֲבֵיד כְּמָא דְמַלֵּיל וְתִשְׁלוֹט בֵּיהּ וְתִקְבְּרִינֵיהּ וּתְפַלֵּי חוֹבַת דַּם זַכַּאי דַּאֲשַׁד יוֹאָב מִנִּי וּמִן בֵּית אַבָּא׃ לב וִיתֵיב יְיָ יָת חוֹבַת

רדק

עלי היה: (כח) והשמועה. שמועה שהומת אדוניהו וגורש אביתר פחד על עצמו לפי שהוא נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה כי אילו נטה אחרי אבשלום ולא נטה אחרי אדוניהו לא היה לו לפחד שכיון שכל ישראל היו רוצים להמליכו לא היה מרד שיתחייב מיתה שאם כן היה עמשא חייב מיתה והנה דוד אמר לו לשומו שר הצבא ובקש דמו עתה מיד יואב אבל במרד הזה הי' חייב מיתה שהרי היה יודע כי בלב דוד להמליך את שלמה ומרד בדוד ובשלמה ונטה אחרי אדוניהו וטרם שהרג שלמה אדניהו לא היה מפחד כי לא שמע מה שצוה דוד את שלמה ומהמרד לא היה ירא כי אמר כי הנה אדניהו מרד והנה מחל לו שלמה שאמר לו לא יפול משערת ראשו ארצה כן מחל גם כן לעוזריו וכששמע שהרג אדניהו ושגרש אביתר מהיות כהן פחד על עצמו וינס אל אהל ה' ששם הי' הארון בירושלים והחזיק בקרנות המזבח להמלט שם כי מזבח היה שם כמו שכתוב כי שם העלה דוד עולות ושלמים לפני הארון ושלמה לא הרגו עד עתה כי אמר עד שימצא לו קצת עילה להמיתו כי כן צוה לו דוד ועשית כחכמתך והיה ממתין לו עד שימצא לו עילה להמיתו וכיון שהוגד לו לשלמ' כן כי הלך והחזיק בקרנות המזבח אמר זהו קצת מרד שחושב להנצל מידי והנה הוא עדיין בדעתו ובמרדו כיון שנס מפני ואני לא אמרתי להמיתו לפיכך צוה את בניהו שיפגע בו ורבותינו ז"ל נתנו טעם אחר כי אחרי אבשלום לא נטה אמרו בקש לנטות ולא נטה כלומר גם בדבר אבשלום מרד יואב בלבו ובקש לנטות אלא שלא נטה אחריו אמר עדיין לחלוחית של דוד קיימת כלומר גבורתו אבל בדבר אדוניהו שהיה דוד זקן ומוטל במטה נטה אחרי אדוניהו בגלוי והחכם רבי אברהם אבן עזרא אמר כי יואב לא נטה אחרי אבשלום בעבור שהיה יודע כי איננו ראוי להיות לו המלוכה וגם כן חשב על שלמה: (כט) אצל המזבח. כמו שאמר שהחזיק בקרנות המזבח ואמרו רבותינו ז"ל כי בדבר זה טעה יואב כי לא היה קולט המזבח אלא על שגגה ועל גגו דכתיב מעם מזבחי ולא על מזבחי: (ל) לא כי פה אמות. אמר כן כדי להעניש שלמה לפי מחשבתו שיהרגהו במזבח ה'. ורז"ל מהם אמרו כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ומפני זה לא רצה לצאת כדי שלא יהיו נכסיו למלך אמר שלמה לבניהו וכי למומו אני צריך עשה כאשר דבר ופגע בו ומהם אמרו כי נכסיהם ליורשים כמו הרוגי בית דין ומה שאמר לא כי פה אמות לא אמר אלא לחיי שעה להאריך בחייו עד שילך בניהו לשלמה וישוב ועוד בדבריהם ז"ל וכי יואב שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנא' יושב בשבת תחכמוני לא היה יודע שכתוב בתורה כי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות שהלך והחזיק בקרנות המזבח והלא הוא הרג אבנר ועמשא בערמ' ושלמה שלח להוציאו משם ולדונו כבית דין אלא אמר יואב הרוגי בית דין אין נקברין בקברי אבותיהם אלא הם לעצמן מוטב לי שאמות כאן ואקבר בקברי אבותי וזהו שאמר לא כי פה אמות ולדעת בעל זה הדרש בא טעם וקברתו יפה כלומר פגע שם בו כדבריו וקברתו בקברי אבותיו: כה דבר יואב וכה ענני. כפל דבר כמנהג המקרא כי הוא לא אמר לו אלא לא כי פה אמות ואפשר שאמר לו דברים אחרים ותכלית הדברים לא כי פה אמות ורז"ל אמרו כי אמר לו לך אמור לשלמה שלא ידינני בשני דינין אם ירצה להמיתני יקבל עליו הקללות שקללני אביו ואם לא יניחני עם הקללות שקללני אביו ושלמה אמר לבניהו עשה כאשר דבר ופגע בו ואני אקבל את הקללות וכן ראינו שנתקיים בזרעו מרחבעם דכתיב והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה וכתיב וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב ודרשו זה מלשון התאמץ נראה כי קשה היה לו הרכיבה מפני חולי הזוב שהי' לו מצורע מעוזיהו דכתיב והצרעת זרחה במצחו מחזיק בפלך מאסא דכתיב ואסא חלה את רגליו נופל בחרב מיאשיהו דכתיב ויורו המורים למלך יאשיהו וחסר לחם מיכניה דכתיב וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך: (לא) כאשר דבר. שתמיתהו כי אין לטעון בזה שהרי הוא הרג שני השרים בערמה ובזדון וכתיב מעם מזבחי תקחנו למות: וקברתו. והשתדל בקברתו כי גדול שר צבא היה ועל אדניה לא היה צריך להזכירו

רלבג

הכהן ומתן הגביה: (כח) כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה. הרצון בזה כי יואב הרגיש היותו אשם משני צדדים האחד כי נטה אחרי אדניהו להמליכו בזולת עצת דוד והשני כי לא נטה אחרי אבשלום להצילו מן המות כמו שצוהו דוד: ויחזק בקרנות המזבח. ראוי שתדע כי לא הועיל לו אחוז בקרנות המזבח מפני שהרג נפשות במזיד ובערמה ולזה הסכים המלך שימות שם ואע"פ שלא היתה שם התראה הנה המלך יוכל לענוש ביותר ממשפטי התורה ליסר העם וזה נלמד אותו מזה המקום וממקומות רבים ממה שצוה דוד להרוג המבשר במיתת שאול ורכב ובענה על הודאתם שהמיתו איש בשת גם לא היה מועיל ליואב אחוז בקרנות המזבח כי לא היה כהן ועבודה בידו אבל ראוי שנלמד מזה שזאת החזקה בקרנות המזבח היתה מועילה לו שלא ימסרוהו למלך להמיתו אם לא היה מחוייב מיתה בב"ד וזה נלמד מזה המקום כמו שהתבאר בשלשה עשר מסנהדרין: (לא) ופגע בו וקברתו. ר"ל שתצוה לקברו תכף כי בניהו היה

והשמועה ח' חס' בליש' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ג :

תולדות אהרן והשמועה באה. סנהדרין מט : וינס יואב. שם מה מכות יב : ויאמר לא. סנהדרין שם : וישב בניהו. שם : כה דבר. עקידה ש' מו : ויאמר לו המלך. שם : והשיב ה'. סנהדרין מט :

מצודת דוד

שיוקח מהם כהונה הגדולה ואביתר היה מבני עלי: (כח) והשמועה. מה שהרג את אדוניה וגרש את אביתר באה עד יואב ר"ל מהשמועה ההיא פחד לנפשו על כי גם הוא היה עמהם בקשר המרד: ואחרי אבשלום לא נטה. כי אלו נטה גם אחר אבשלום לא היה א"כ נופל וגרוע מיתר עבדי המלך אשר היו עם אדוניה ועכ"ז לא נעשה להם דבר אבל הואיל ולא נטה אחר אבשלום עם שרוב ישראל נטו אחריו ואחר אדוניה נטה א"כ מהנראה בוודאי היה זה על כי ראותו כי גדל שלמה וראוי למלוכה ובעבור שנאתו נטה אחר אדוניה וחשב שבעבור זה יחם לבב שלמה להרגו: אהל ה'. אשר הארון והמזבח לפניו: בקרנות המזבח. בחשבו שלא יטמא את המקום להרגו שמה: (ל) כה אמר המלך צא. היות חשב כי כן דעת המלך להוציאו בערמה ולהמיתו שלא לטמא מקום הארון: לא. כי יואב הבין בדבר שעכ"פ ימיתנו ואמר לא אצא כי פה אמות ודעתו היה להתפיס את שלמה במה שיטמא אוהל הארון כאשר יהרגו שמה: וכה ענני. כפל הדבר במ"ש: (לא) כאשר דבר. להמיתו שמה: ופגע בו. כפל דבריו לצרך (ואף כי אביו צוה להמציא לו עילה להרגו הנה זה הפילה שמצא כי גם זה נחשב לקצת מרד בנוסו מפני המלך): וקברתו. לא שיקברו בעצמו כי כהן היה אבל סונא לצוות לקברו בקבר הראוי לו כי שר וגדול היה: והסירות. במה שתמית אותו יתגלגל עוד זכות כי תסיר עונש דם חנם מעלי ומעל בית אבי כי כ"א לא יהרג הוא ישים עלינו עונש על מה שלא בערנו הרע: (לב) והשיב ה'. עתה כשיומת הוא הנה ה' השיב עונש דמי חנם על ראשו. ומפרש מהו הדם ואמר

מצודת ציון

השלמה : (ל) ענני. מלשון עניה ותשובה : אנס

רד"ק

להזהירו על קבורתו כי בן מלך היה: (לב) צדיקים וטובים ממנו. שלא שפכו דם נקי כמו ששפך הוא ואפשר שהיו להם מעלות יתירות עליו ודרשו בו צדיקי' וטובים שהם צדיקים וטובים בפה ובלב ולא עשו כי מה שאמר ויאמר המלך לרצים הנצבים סובו והמיתו את כהני ה' דרשו בו כי אבנר ועמשא היו נצבים עליו ופי' הפסוק כן לרצים ולאשר היו נצבים עליו כי אבנר ועמשא שרים היו ולא רצים וכן ת"י ולא אבו עבדי המלך אף על פי שאמר להם שאול כמה להרוג לא רצו הם והוא באגרת ששלח לו דוד לסבב מיתת אוריה ועשה כמה שהיו שניהם צדיקים ממנו וטובים שדרשו אכין ורקין והוא לא דרש כי כאשר צוה שאול להם להמית את כהני ה' אמרו הם כתיב כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו צוה שאול לעבור על דברי תורה והמרה אדם את פיו יומת תלמוד לומר רק חזק ואמץ אכין ורקין מעוטין הם הנה דרשו הם הפסוק כהוגן וימרו את פי שאול שלא להרוג כהני ה' ויואב לא דרש כן כי כיון ששלח לו דוד לסבב מיתת אוריה עשה כן מיד: ואבי דוד לא ידע. כי שמא היה אדם סבור כי דוד ידע במיתת אבנר לפי שהיה אחרי בית שאול והרי הראה בקוננו עליו ובכותו עד שהכירו העם כי לא היתה מאת המלך להמית את אבנר וכן בעמשא שמא היה אדם סבור כי דוד ידע לפי שנכנסה אחרי אבשלום לפיכך אמר ואבי דוד לא ידע שהרי אמר לו הזעק לי את איש יהודה ואתה פה עמוד: (לג) ובראש זרעו. כמו שקלל דוד אביו זרעו כמו שאמר ואל יכרת מבית וגו': (לד) ויעל בניהו. עלה אל האהל שהיה שם הארון והמזבח שהחזיק יואב בקרנותיו ומקום גבוה היה: בביתו במדבר. מדבר יקרא מקום שאין שם יישוב כלל ויקרא גם כן מדבר מקום שהוא בייושב אבל אינו עבוד ויניחנו למרעה הבהמות כמו שפי' בספר שמואל בפסוק עוברים על פני דרך את המדבר וכן המדבר זה פירושו במקום שהיה לו שם מרעה למקנה והיה לו שם בית ובאותו המקום נקבר ויש בו דרש מה מדבר זה מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל כי נדיב היה מאד. ד"א מה מדבר זה מתוקה מגזל אף ביתו של יואב מתוקה מגזל. ד"א וכי במדבר היה אלא כיון שנהרג נעשו ישראל כמדבר: (לו) בנה לך בית. כי ביתו היה בבחורים וצוהו לבנות לו בית בירושלים כמו שפי' כדי שיהי' מזומן לו וימצא לו עילה להמיתו

תרגום

קְטוּלֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ דִּשְׁלַם בִּתְרֵין גּוּבְרַיָּא דְזַכָּאִין וְטָבִין מִנֵּיהּ וְקַטְלִינוּן בְּחַרְבָּא וְאַבָּא דָוִד לָא יְדַע יָת אַבְנֵר בַּר נֵר רַב חֵילָא דְיִשְׂרָאֵל וְיָת עֲמָשָׂא בַּר יֶתֶר רַב חֵילָא דְבֵית יְהוּדָה: לג וִיתוּבוּן דְּמֵיהוֹן בְּרֵישׁ יוֹאָב וּבְרֵישׁ בְּנוֹהִי עַד עָלְמָא וּלְדָוִד וּלְזַרְעֵיהּ וּלְבֵיתֵיהּ וּלְכוּרְסְיֵהּ יְהֵא שְׁלָמָא עַד עָלְמָא מִן קֳדָם יְיָ: לד וּסְלֵיק בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְשַׁלֵּיט בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ וְאִתְקְבַר בְּבֵיתֵיהּ בְּמַדְבְּרָא: לה וּמַנִּי מַלְכָּא יָת בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע חִילוּפוֹהִי עַל חֵילָא וְיָת צָדוֹק כַּהֲנָא מַנִּי מַלְכָּא חֲלַף אֶבְיָתָר: לו וּשְׁלַח מַלְכָּא וּקְרָא לְשִׁמְעִי וַאֲמַר לֵיהּ בְּנֵי לָךְ בֵּיתָא בִּירוּשְׁלֶם וְתִתֵּב תַּמָּן וְלָא תִפּוֹק מִתַּמָּן לְכָא וּלְכָא: לז וִיהֵי בְּיוֹם מִפְּקָךְ וְתֶעְבַּר יָת נַחְלָא דְקִדְרוֹן מִידַע תִּידַע אֲרֵי מֵימַת תְּמוּת חוֹבַת קְטוֹלָךְ תְּהֵא בְרֵישָׁךְ: לח וַאֲמַר שִׁמְעִי לְמַלְכָּא תַּקִּין פִּתְגָּמָא כְּמָא דְמַלֵּיל רִבּוֹנִי מַלְכָּא כֵּן יַעְבֵּיד עַבְדָּךְ וִיתִיב שִׁמְעִי בִּירוּשְׁלֶם יוֹמִין סַגִּיאִין: לט וַהֲוָה מִסּוֹף תְּלַת שְׁנִין וַעֲרַקוּ תְּרֵין עַבְדִּין לְשִׁמְעִי לְוַת אָכִישׁ בַּר מַעֲכָה מַלְכָּא דְגַת וְחַוִּיאוּ לְשִׁמְעִי לְמֵימַר הָא עַבְדָּךְ בְּגַת: מ וְקָם שִׁמְעִי וְזָרֵיז יָת חֲמָרֵיהּ וַאֲזַל לְגַת לְוַת אָכִישׁ לְמִבְעֵי יָת עַבְדוֹהִי וַאֲזַל שִׁמְעִי וְאַיְתִי יָת עַבְדוֹהִי מִגַּת:

מקרא

יְהוָה אֶת־דָּמוֹ עַל־רֹאשׁוֹ אֲשֶׁר פָּגַע בִּשְׁנֵי־אֲנָשִׁים צַדִּקִים וְטֹבִים מִמֶּנּוּ וַיַּהַרְגֵם בַּחֶרֶב וְאָבִי דָוִד לֹא יָדָע אֶת־אַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָא יִשְׂרָאֵל וְאֶת־עֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר שַׂר־צְבָא יְהוּדָה׃ לג וְשָׁבוּ דְמֵיהֶם בְּרֹאשׁ יוֹאָב וּבְרֹאשׁ זַרְעוֹ לְעֹלָם וּלְדָוִד וּלְזַרְעוֹ וּלְבֵיתוֹ וּלְכִסְאוֹ יִהְיֶה שָׁלוֹם עַד־עוֹלָם מֵעִם יְהוָה׃ לד וַיַּעַל בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ וַיְמִתֵהוּ וַיִּקָּבֵר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר׃ לה וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע תַּחְתָּיו עַל־הַצָּבָא וְאֶת־צָדוֹק הַכֹּהֵן נָתַן הַמֶּלֶךְ תַּחַת אֶבְיָתָר׃ לו וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר לוֹ בְּנֵה־לְךָ בַיִת בִּירוּשָׁלִַם וְיָשַׁבְתָּ שָׁם וְלֹא־תֵצֵא מִשָּׁם אָנֶה וָאָנָה׃ לז וְהָיָה בְּיוֹם צֵאתְךָ וְעָבַרְתָּ אֶת־נַחַל קִדְרוֹן יָדֹעַ תֵּדַע כִּי מוֹת תָּמוּת דָּמְךָ יִהְיֶה בְרֹאשֶׁךָ׃ לח וַיֹּאמֶר שִׁמְעִי לַמֶּלֶךְ טוֹב הַדָּבָר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וַיֵּשֶׁב שִׁמְעִי בִּירוּשָׁלִַם יָמִים רַבִּים׃ לט וַיְהִי מִקֵּץ שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיִּבְרְחוּ שְׁנֵי־עֲבָדִים לְשִׁמְעִי אֶל־אָכִישׁ בֶּן־מַעֲכָה מֶלֶךְ גַּת וַיַּגִּידוּ לְשִׁמְעִי לֵאמֹר הִנֵּה עֲבָדֶיךָ בְּגַת׃ מ וַיָּקָם שִׁמְעִי וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיֵּלֶךְ גַּתָה אֶל־אָכִישׁ לְבַקֵּשׁ אֶת־עֲבָדָיו וַיֵּלֶךְ שִׁמְעִי וַיָּבֵא אֶת־עֲבָדָיו

רש"י

לחם צדקיהו: (לד) בביתו במדבר. שביתו הפקר במדבר לעניים: (לו) ולא תצא משם. כדי שיהא מצוי לו ולמצוא לו חטא מות: ואעד

רלב"ג

היה כהן ולא היה מותר לו להטמאת ליואב ולזה אמר אחר זה וימיתהו ויקבר בביתו במדבר להורות שכבר נקבר על ידי אחרים: (לד) ויקבר בביתו במדבר. ר"ל שכבר נקבר אצל ביתו במדבר שהיה שם או ירצה בזה שהוא נקבר במדבר והוא היה ביתו הראוי לו כי לא יאות לאיש כמוהו להיות מדיני מפני הרגו האנשים בתחבולה ובמרמה

וטבים ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' וצדיקים וטבים ממנו. גדולים וטובים מאין יושב. צופות רעים וכובים. קרמא חס' אנה ואנה ג' בקריאה וסי' וישלח המלך. ויקרא לשמעי הלא השבעתיך בה' ואעד. מאין גחזי ויאמר לא הלך עבדך: והיה ביום ת' וסי' נמסר בריש סדר תצא: בראשך ג' וסי' והיה ביום צאתך ועברת. ויאמר המלך אל שמעי. כי קרוב: וישב ב' ס"פ וסי' ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב. ויגד לשלמה כי הלך שמעי:

תולדות אהרן והסירות דמי. (מכות יא) ויפגע בו. חולין יח: ויקבר בביתו. (בבא) והיה ביום. זוכר משפטים:

מצודת ציון

(לו) אנה ואנה. לכאן ולכאן: (מ) ויחבוש. ענין תקון האוכף כמו ויחבוש את החמור (שמואל ב' י"ז):

מצודת דוד

ואמר אשר פגע וגו': ואבי דוד לא ידע. עד לא הכה ואין לאבי אשמה בזה ועליו העון: שר צבא יהודה. אולי רק על יהודה לבד שמאז אבשלום לשר צבא: (לג) ושבו דמיהם. ר"ל עם שימות יואב מ"מ עונש הדם ישוב בראשו לקבל גמול אחר המיתה גם בראש זרעו יחול עד עולם כי המיתה היא גם בעבור האורידה ולא קבל בזה עדיין עונש שלם על הדם ששפך: ולביתו. ר"ל לבית מלכותו ואמר לכסאו לתוספת ביאור ור"ל שיהיה שלום בין בדבר הגוף בין בדבר המלוכה: יהיה שלום. כי מה לעמוס עוד את תומם ובערתי הרע: (לד) בביתו במדבר. בהבית שהיה לו במדבר במקום שהיו רועים מקנהו. ורז"ל אמרו שהיה ביתו הפקר לעניים כמדבר שהוא הפקר לכל: (לה) תחת אביתר. לשמש מעתה תחתיו בכהונה גדולה: (לו) בירושלים. כי מאז היה ביתו בבחורים: וישבת שם. והיתה כוונתו להיות מצוי לו למצוא לו עילה: (לז) את נחל קדרון. שהיה סמוך לירושלים ודרך בו יוצאים מן העיר: דמך. עון מיתתך יהיה על ראשך כי היה לך להזהר: (לח) טוב הדבר. ר"ל הדבר הזה שגזרת הוא טוב אצלי ועוד אני מודה בזה ח"ל טובתי: אשר הוא מזהר בדבר שבלך: (מ) וילך. בכדי שילך על החמור לגת: לבקש. לשאול מלכים להחזיר לו עבדיו:

מְגַת: מא וַיֻּגַּד לִשְׁלֹמֹה כִּי־הָלַךְ שִׁמְעִי מִירוּשָׁלַםִ גַּת וַיָּשֹׁב: מב וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲלוֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ בַיהוָה וָאָעִד בְּךָ לֵאמֹר בְּיוֹם צֵאתְךָ וְהָלַכְתָּ אָנֶה וָאָנָה יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־מוֹת תָּמוּת וַתֹּאמֶר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר שָׁמָעְתִּי: מג וּמַדּוּעַ לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת שְׁבֻעַת יְהוָה וְאֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר־צִוִּיתִי עָלֶיךָ: מד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר יָדַע לְבָבְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת־רָעָתְךָ בְּרֹאשֶׁךָ: מה וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּרוּךְ וְכִסֵּא דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לִפְנֵי יְהוָה עַד־עוֹלָם: מו וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע־בּוֹ וַיָּמֹת וְהַמַּמְלָכָה נָכוֹנָה בְּיַד שְׁלֹמֹה:

מא וְאִתְחַוָא לִשְׁלֹמֹה אֲרֵי אֲזַל שִׁמְעִי מִירוּשְׁלֶם לְגַת וְתָב: מב וּשְׁלַח מַלְכָּא וּקְרָא לְשִׁמְעִי וַאֲמַר לֵיהּ הֲלָא קַיֵּמִית עֲלָךְ בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְאַסְהֵדִית בָּךְ לְמֵימַר בְּיוֹם מִפְּקָךְ וּתְהָךְ לְכָא וּלְכָא מִידַע תֵּידַע אֲרֵי מֵימַת תְּמוּת וַאֲמַרְתְּ לִי תַּקִּין פִּתְגָמָא שְׁמָעִית: מג וּמָא דֵין לָא נְטַרְתְּ יָת שְׁבוּעֲתָא דַיְיָ וְיָת תַּפְקֶדְתָּא דִּי פַקֵּדִית עֲלָךְ: מד וַאֲמַר מַלְכָּא לְשִׁמְעִי אַתְּ יְדַעְתָּא יָת כָּל בִּישְׁתָא דִּי יְדַע לִבָּךְ בַּעֲבַדְתָּ לְדָוִד אַבָּא וְאָתֵיב יְיָ יָת בִּישְׁתָךְ בְּרֵישָׁךְ: מה וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּרִיךְ וְכוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְדָוִד יְהֵי מְתַקַּן קֳדָם יְיָ עַד עָלְמָא: מו וּפַקֵּיד מַלְכָּא יָת בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וּנְפַק וְשַׁלִּיט בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ וּמַלְכוּתָא אִתְקְנַת בִּידָא

ומדוע ו' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר קרח : שבעת ה' ד' חס' וא' מלא בקריאה וסימ' נמסר בסדר משפטים ובסדר מטות :

רשי

(מב) ואעד בך . לשון התראה : (מג) את שבועת ה'. אשר השבעתיך כה' : (מו) והממלכה נכונה וגו'. כלומר לא נענש על

רלבג

וכתרמה : (מד) ויאמר המלך לשמעי אתה ידעת את כל הרעה וגו'. הנה אמר המלך זה כי אולי יאשימוהו הרואי' שימיתהו בזולת סבה ראויה שימו' עליה ולזה באר לו כי מגד אחר היה ראוי שיומת והוא מה שחרף וקלל דוד כי לולא זה לא ענשהו למות על צאתו מירושל' אמנם בזאת התחבולה מצא מקום לשפטו במורד לגבות את חובו מהקללות ההם שקלל את המלך דוד : (מו) והממלכה נכונה ביד שלמה. הגיד שקודם זה לא היתה נכונה בידו כי אולי אלו שהרג והם אדניהו ויואב ושמעי יסכבו מה שהיה לו לשטן לשערם כי הם נכאשי' בעיניו אך אחר זה לא היה לו לירוא משום דבר וזה ביאור מה שצריך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום :

ואולם התועלות המגיעות ממנה הם אלו :

הא' הוא במדות והוא להודיע כי כשיבא ההכרח לעשות דבר יגיע ממנו בושת ראוי שיעשוהו באופן שיסור הבושת וישאר התועלת ולזה תמצא כי בשהביא ההכרח אל שיתחמם המלך דוד בשכיבת אבישג בחיקו והיה בזה מן הבשת לה ולו כי יודע שהיא נכנסת לישכב בחיקו הנה הערימו ושמו אותה סוכנת כי בזה יעלם ענין הכנסה שם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהיא נכנסת לעיין בדבר המנוי אשר שם אותה המלך עליו : הב' הוא להודיע ענין יושר דוד כי מפני שלא יוכל להרבות עוד נשים כי כבר נשא מהם מה שאפשר לו לפי הנימוס התוריי לא ידע את אבישג עם ששכבה בחיקו אחר שלא היה אפשר לו לקחתה לאשה וזה ממה שיורה שכבר נתחרט בתכלית מחטא בת שבע ולזה הגיעה מדרגתו מהפרישות לזאת המדרגה הנפלאה שהיה רואה בעיניו ומשם לא אכל : הג' הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שישגיח במוסר בנו ולא יעצרהו משום דבר הלא תראה כי אדניהו לא קדמו מוסר אביו והתנהג מפני זה כמנהגי אבשלום הפחותים והיה זה סבה אל שבעט באביו לקחת המלוכה בזולת עצתו ורצונו ונמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלום מפני רוע מנהגו וכבר תעמוד על רוע תכונותיו ממה שבקש לו את אבישג השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה : הד' הוא להודיע כי אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ובכלל הנה מי שיכוין לחלוק על כונת הש"י לא תועילהו בזה מחשבתו אבל יסבב שיגיע רצון יתעלה באופן יותר שלם הלא תראה כי מפני שהיתה המלוכה לשלמה מה' כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניהו מה שנתחכם לחלוק על הכונה ההיא במה שמשך לב גדולי העם אשר היה ראוי שיסכימו עמו כמו יואב ואביתר אבל היה זה סבה אל שיגיע דבר ה' אל שלמה באופן יותר שלם אשר לא יתכן עמו מחלקה והוא מה שמשחוהו כל הראשים הכוללים אשר להם מבוא בבחירת המלך וישב על כסא דוד בחייו כי זה ממה שהסיר משלמה כל מחלקת בדבר המלוכה : הה' הוא להודיע כי אין מעלת האדם לקוחה מהיופי ואין לו בה רושם כלל ולזה תראה כי אע"פ שהיה אדניה טוב תאר מאד לא בחר הש"י בו כמו שלא בחר לאבשלום אחיו ולזה אמר הש"י לשמואל אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיו ואמנם נבחר שלמה כי הוא היה חכם כמו שנתבאר מדברי דוד באמרו לו כי איש חכם אתה ועשית כחכמתך כי בחכמה ימלוך מלך לא ביופיו : הו' הוא להודיע כי השם יתברך מסבב סבות להגיע לעושה הרע כרעתו ולזה סבב שיהיו יואב ואביתר עם אדוניה להשיב על ראש יואב את דמי האנשים אשר הרג בתחבולה ובערמה ולהשיב על בית עלי מה שייעד לו הש"י על מה שחטאו לו בניו : הז' הוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שיתחכם בהגעתו בכל הסבות הנאותות באופן שיתכן שיגיעו לו מבוקשו ולזה תמצא כי מפני שנתן הנביא לא יכול להתרעם מאד על ענין מלכות אדניהו כי לא היה נוגע בדבר ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שתיקת בת שבע ושלמה שהיו נוגעים בדבר עם שכבר היה זה מביא חולשה בענין נבואתו כי הוא [ניבא] שתהיה המלוכה לשלמה ואם ישתדל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חשד בלב המלך דוד ר"ל שיחשדהו כי מלבו אמר לו הדבר ההוא לא בנבואה ולזה הוא משתדל בהגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו לאור יוציא משפט ולזה סבב שתתרעם בת שבע על דבר סור המלוכה משלמה כמו שנשבע לה דוד והראית עם זה בדבריה כי לב אדניהו להמית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל בני המלך ואחר זה בא נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדבריה וספר הדברים באופן שספריה אותם בת שבע ונתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במצותו להשתדל שלא יודיעהו אליו כי לא היה לו דבר אחר להתרעם עליו ומפני זה לא בא דבר בקיום ששלמה ימלוך אחריו כי אם לבת שבע והנה היה מאופן החכמה בזה ההשתדלות שהכנס שנכנס נתן הנביא יצאה בת שבע כדי שלא יראה שנניהם הסכימו בזה הענין כי זה ממה שיחליש החוזק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע : הח' הוא להודיע שמשיחת המלך ראוי שתהיה על המעין על יד כהן גדול או נביא או על ידי סנהדרין כי אלו הם אשר יתכן שיאמר במי אשר יבחרו שבחרו ה' והנה נותה התורה שתהיה בחירת המלך על זה האופן כמו שנתבאר בתורה בפרשת שופטים : הט' הוא להודיע שאין ראוי לאיש טוב שימנע מלהודיע הבשורות הרעו' כשיתכן לקחת עצה עליהם כי מזה הצד יהיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא שלא נמנע יונתן בן אביתר מלהגיד האמת בזה הענין לאדוניהו ואף על פי שהית'

בשורש

רדק

להמיתו: (מב) הלא השבעתיך . אע"פ שלא זכר למעלה השבוע' אלא שהתרה בו נראה שהשביעו אחר שא"ל והוא לא כפר בו וא"א ז"ל פי' כי מצות המלך הוא כמו השבועה וכן אמר אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים : ואעד בך . כלומר לא צויתיך בינו וביניך שלא תוכל להכחיש הדבר אלא בפני אחרים אמרתי לך זה הדבר והשבעתיך בהש"י וקבלת המצוה והשבועה ואמרת טוב הדבר והנה עברת על שנים על שבועת השם ועל המצוה אשר צויתיך : (מד) אשר ידע לבבך. אע"פ שראו רבים ושמעו מה שעשית לדוד אבי אתה בעצמך תדע מחשבתך רעה שהיית חושב עליו יותר ממה שאמרת בפיך : והשיב ה' את רעתך . כי מאתו היתה הסבה כמו שכתוב והאלהי' אנה לידו לפי שהיית חייב מיתה בקללך דוד אבי והוא נשבע לך שלא ימיתך גלגל האל על ידך . דבר אחר שאתה חייב מיתה בעבורו והוא ההעברה על שבועת ה' ועל מצותי : (מו) ויצא . יצא בניהו מלפני המלך והוציא עמו שמעי למקו' התשפט ושם פגע בו : נכונה ביד שלמה. כיון שמתו אויביו המלוכה היתה נכונה ביד שלמ':

ויתחתן

מצודת דוד

(מב) השבעתיך . כי שלמה השביעו על הדבר הזה ועם כי לא הוזכר: ואעד . ר"ל התריתי בך להיות נזהר בדבר וע"ם שדרך המתרה להתרות בעדים אמר לשון ואעד : ותאמר . אמרת אז שגם הדבר הגון בעיני ואיני אונס בה ושמעתי אותה ר"ל אני מקבל הדבר בשבועה : (מג) ומדוע . ואם אמנם מרצון קבלת עליך בשבועה מדוע לא שמרת : (מד) אתה ידעת . כלומר אגיד מה גרם לך הסכלות הזה והוא הדבר אשר אתה ידעת ולפי שלא רצה להוציא בשפתיו הקללות שקלל אמר אשר אתה ידע לבבך אשר עשית לאבי ובעבור עוון הזה בא לידך זה הסכלות : והשיב ה'. עם שדוד אבי לא השיב גמול רעתך בראשך הנה ה' השיב כי הסכלות עמו למען תומת : (מה) והמלך שלמה ברוך . ר"ל הכל יברכוהו בראותם שלא נשא פנים לאוהבו ומלמדו בחללו שבועת ה' : וכסא דוד יהיה נכון . על כי נתקיים שבועת דוד כי לא בעבורו הומת : (מו) והממלכה נכונה . ר"ל עם כי הרג שרים ונכבדים כאלה עכ"ז היתה הממלכה

נכונה

מצודת ציון

(מה) נכון . מתוקן :

שומע

ג א וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַיִּקַּח אֶת־בַּת־פַּרְעֹה וַיְבִיאֶהָ אֶל־עִיר דָּוִד עַד כַּלֹּתוֹ לִבְנוֹת אֶת־בֵּיתוֹ וְאֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־חוֹמַת יְרוּשָׁלַ‍ִם סָבִיב׃ ב רַק הָעָם מְזַבְּחִים בַּבָּמוֹת כִּי לֹא־נִבְנָה בַיִת לְשֵׁם יְהוָה עַד הַיָּמִים הָהֵם׃ ג וַיֶּאֱהַב שְׁלֹמֹה אֶת־יְהוָה לָלֶכֶת בְּחֻקּוֹת דָּוִד אָבִיו רַק בַּבָּמוֹת

ד' ב' מ"ל וכ' הס'. ג'
כ' מסע

ויביאה ד' בקריאה וסי' ויבאה אל האדם. ויבאה יצחק האהלה שרה אמו. ויתחתן שלמה את פרעה. וישקד ה' אל הרעה. עד כלתו ג' בקריאה וסי' ידבק ה' בך את הדבר. ויתחתן שלמה. אל תודעי לאיש. אנ"ך:

דִשְׁלֹמֹה׃ א וְאִתְחַתַּן שְׁלֹמֹה בְּפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרָיִם וּדְבַר יַת בַּת פַּרְעֹה וְאַיְתַהּ לְקַרְתָּא דְדָוִד עַד דְשֵׁיצֵי לְמִבְנֵי יַת בֵּיתֵיהּ וְיַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיַת שׁוּרָא דִירוּשְׁלֵם סְחוֹר סְחוֹר׃ ב לְחוֹד עַמָּא מְדַבְּחִין עַל בָּמוֹתָא אֲרֵי לָא אִתְבְּנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא דַיְיָ עַד יוֹמַיָא הָאִינוּן׃ ג וּרְחֵים שְׁלֹמֹה יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ לְמֵיזַל בִּגְזֵרַת דָּוִד אֲבוּהִי לְחוֹד עַל בָּמוֹתָא הוּא מְדַבַּח

תולדות אהרן ויתחתן שלמה. יבמות עו:

רדק

(א) ויתחתן שלמה. דרשו בו כי לפיכך נסמך ענין זה למיתת שמעי שכל זמן ששמעי קיים לא נשא שלמה את בת פרעה שהיה ירא ממנו והיה מוכיחו על זה כי רבו היה ובשנה הרביעית נשא את בת פרעה שהרי שמעי ישב בירושלים שלש שנים ומה שכתוב לא תתחתן בם יש אמרז"ל שאומרים כי בגיותן נאמר אבל אם נתגיירו מותרין ויש אומרים כי בגיותן לא היו להם חתנות ולא שייכא בהן חתנות וכן כתוב לא תתחתן בם כי מגיירי הוו ושלמה גייר את בת פרעה ועבר על לא תתחתן בם ולמי שאמר שלא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה מתוך אהבה יתירה שאהבה מעלה עליו הכתוב כאילו נתחתן וקרי ליה בלשון חתון ואמר ויתחתן: אל עיר דוד. ר"ל אל ציון שהיה שם בית דוד וציון נקרא עיר דוד: עד כלותו. אבל אחר שכלה לבנות לה בית העלה אותה מבית דוד כמו שאומר הטעם בדברי הימים כי אמר לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה': את ביתו ואת בית ה'. את ביתו אחר בית ה' כי בית ה' בנה מתחלה בשבע שנים ואחר כך בנה ביתו בשלש עשרה שנה: (ב) מזבחים בבמות. עד שנבנה הבית כי היתר הבמות היה מחרבן שילה עד שנבנה בית עולמים: (ג) ויאהב שלמה את ה'. עבדו מאהבה כלומר אע"פ שלקח בת פרעה לא סר בעבור' מה' עד לעת זקנתו שהרבה נשים נכריות ובת פרעה והאחרות הטו את לבבו מאהב' ה' ובאמת נראה שהשיב אותה לדת ישראל אעפ"כ היתה אסורה לו לפי שהיתה מצרית ראשונה ומרז"ל שאמרו כי מותרת היתה לו כי מה שאמר בנים אשר יולדו להם דור שלישי בנים ולא בנות ואף על פי שלא נקבעה ההלכה כדברי זה החכם אף על פי שאמר כי קבלה היתה בידו נראין דבריו כי לא ראינו בכתוב שחטא שלמה על שלקח בת פרעה אלא על שהרבה נשים ודבק בהם באהבה עד שהסירו את לבבו והניח נשיו הנכריות לעבוד אלהים אחרים והנה בשנה הרביעית למלכו לקח בת פרעה והכתוב מעיד ויאהב שלמה את ה' וגו' רק בבמות הוא מזבח ומקטיר ולא אמר רק שלקח בת פרעה ועד עת זקנתו לא הטו את לבבו ואז זכר בת פרעה לגנאי עם האחרות לפי שהסירו את לבבו כלם ואז בהרבות הנשים לא היה שומר להשיבם לדת ישראל אלא היה לוקחן בגיותן לתאות לבו ומניחן לעשות כמשפטי הגוים וע"כ נענש עליהם: רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. קודם שנבנה הבית כי אחר שנבנה הבית לא ראינו שזבח בבמות וא"כ למה אמר רק והלא מותרות היו הבמות עד שנבנה הבית לפי שאמר בחקות דוד אביו ודוד לא זבח אלא במזבח אשר לפני הארון בירושל' או בבמה אשר בגבעון ולא ראינו לו שזבח וקטר בבמות אחרות כי הרבות הבמות מביא האדם לע"ג כי הוא משפט הגוים שבונים במה בכל הר וגבעה ותחת

כל

רשי

על כל אלה: (א) ויתחתן שלמה. וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים לא נתחתן בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו לבנות וגו'. ואח"כ בנה לה בית: (ב) מזבחים בבמות. לשם שמים כל הרוצה בונה מזבח בראש גגו או בחצרו: (ג) ויאהב שלמה ללכת בחקות דוד אביו. ארבע שנים עד שלא התחיל לבנות הבית אבל משהתחיל לבנות ויתחתן שלמה את פרעה נתנבאת אומר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה (ירמיה לב לא) כך שנינו בסדר עולם למדנו שאין הפרשיות כתובות כסדר: בבמות. היא מזבח. בגנותו דבר הכתוב ששהה את בנין הבית ארבע שנים

רלבג

בשורה רעה לכל האנשים אשר שם כי זה ממה שיתירו בו ללקיחת העצה למלט נפשם ולזה ספר בשלמות כל המאורעות בו כדי שיתאמת להם שאין להשיב הנעשה במשיחת שלמה כי זה ממה שיביאם אל שלא יקלו בזה הענין ללקיחת עצה להמלט נפשם מיד שלמה כי כנגדו נעשה כל הנעשה. הי' הוא כשיירא האדם מדבר מה אין ראוי להמתין עליו כלל ולזה תמצא שאדוניהו השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירוא ממנו שימיתהו שם כי היה המקום ההוא מקלט לו והוא המזבח שהוא למקלט כמו שנתבאר בתורה עם שאז גם כן היה עת רצון כי היה אז די שמחה לשלמה במה שהשיג מהמלוכה ואולי מפני זה יתפייס אז יותר למחול לאדוניהו והנה השיג אז מזה מה שהיה ראוי להשיג וזה שכבר מחל לו הנעשה בתנאי שישמור בעתיד שלא תמצא בו רעה כי אז ישוב ברשעו מה שעשה מזה כי בזה הראה לבבו לעשוק המלוכה משלמה ולזה עם מעט שיעשה מהרע שיראה בו שהוא נמשך לזאת המחשבה יוזק אז בזה המעשה מפני שבו בחינת כוונתו במה שיעשה אחר זה: הי"א והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיצוה בעת מותו המונהגים ממנו וידריכם אל הטוב לפי מה שאפשר כי אז יפסק ממנו דבר מוסרו בעתיד ולזה ראוי שישתדל אז להקנותם מהמוסר מה שיספיק להם אחר מותו ולזה תמצא שדוד כשקרבו ימיו למות צוה לבנו שלמה לשמור משמרת התורה להיות עיניו ולבו תמיד בכל חלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלהית ויצליח בכל מעשיו ובכל מה שיפנו אליו ובזה התמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה משך לבו מאד בזאת הצוואה להתנהג בדרכי התורה כדי שיחזק בה וכן מצאנו שעשו משה ויהושע ר"ל שהם הוכיחו את ישראל וצוו אותם לשמור את התורה קרוב למותם יותר ממה שצוו אותם קודם מותם: הי"ב הוא להודיע שראוי להשתדל בכל הפנים לשפוט עושה הרע כרשעתו לבער הרע מן הארץ כי בזה יוסרו שאר האנשים ולזאת הסבה ראוי ג"כ לגמול טוב לאשר גמלו טוב ולזה ספר כי דוד צוה לשלמה שיעשה הדבר בחכמה באופן שימצא מקום להשיב ליואב ולשמעי הראוי להם מהרע בדרך שיוריד שיבתם בדם שאול ושישיב חסד לבני ברזילי הגלעדי כאשר גמלוהו בברחו מפני אבשלום: הי"ג והוא במדות והוא להודיע שיש למלך לענוש הראויים לענוש ביותר ממה שימשך מדברי תורה ולזה תמצא שהרג שלמה את יואב ואם לא היה בן מות לפי משפטי התורה כי לא היתה שם התראה גם הרגו במקום שלא היה ראוי להמיתו והוא בהיותו מחזיק בקרנות המזבח כי התורה לא הקפידה שם שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות ובזה מצאנו בדוד שהרג אנשים בעבור הודאת פיהם שלא היו ראוים למשפט לפי משפטי התורה: הי"ד והוא להודיע שכבר מיהר שלמה לקיים מצות אביו בענין יואב ושמעי והיה מחכמתו שצוה לשמעי דבר לא הרגיש שיהיה מכוון אחד מן המלך והודיעו המלך כי זה סבב מיתתו מפני מה שעשה מהרע לדוד ומצא בזה שלמה מקום לגבות את חובו עם שזה היה ממה שיתבאר ממנו כי ראוי היה למלך לצוותו זה כי אולי אם יצא משם ישתדל להניא לב העם מאחרי המלך כי היה בלתי נאמן למלך כמו שיראה מדבריו לדוד בברחו מפני אבשלום בנו: (א) ויתחתן שלמה את פרעה וגו'. עד וימלוך רחבעם בנו תחתיו. ראוי שתדע כי שלמה נתחתן את פרעה אחר שנתגייר' בתו ועם זה היה בזה הענין יציאה קצת מדרכי התורה כי לא התירה מהם לבא בקהל כי אם דור שלישי: ויביאה אל עיר דוד. היא ציון: ואת בית ה' ואת חומת ירושלם סביב. הנה היה ראוי לבנות חומה סביב ירושלם לקדש מה שבתוכה כי הרבה מן הקדשים לא היו נאכלים כי אם לפנים מן החומה אחר שנבנה בית ה' שם כמו הענין במעשר שני ובכורי' ופסח ובכורות ומה שדומה להם לפי מה שנתבאר בתורה: (ב) רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם ה' עד הימים ההם. זה ממה שיורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות ר"ל בין משכן שילה ובין בית עולמים אך אחר זה נאסרו כיון שנבנה בית לשם ה': רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. להגיע אליו הנבואה כי יש בהעלאת העולות רושם בהגעת הנבואה כמו שנתבאר בפרשת בלעם וכבר נתננו הסבה בזה במה שבארנו מדברי התורה בפרשת נח ולזה זכר שהעלה שלמה אלף עולות בבמה אשר בגבעון ושם

נראה

מצודת דוד

נכונה בידו מבלי פוצה פה ומצפצף כי ראו אשר כל מעשיו במשפט: ג (א) ויקח וגו'. עד כלותו וגו'. אמרו חז"ל הוציאה מעיר דוד אל הבית אשר בנה לה: (ב) רק העם. ר"ל הם לבדם היו מזבחים בבמות הרבה כ"א בחצרו כי עדיין לא נבנה הבית לאסור הבמות אבל המלך דוד היה זבח או בבמה הגדולה אשר בגבעון שעמדה לפני משכן ה' או במזבח אשר בירושלים שעמד לפני ארון האלהים ולא באלה כי הרבות הבמות קרובות קצת למשפט העובדי כוכבים: עד הימים ההם. אשר בנאו שלמה: (ג) רק בבמות. רק בזה סר מדרך דוד אביו כי היה מזבח ומקטיר

בבמות

רש"י

שנים : (ד) היא הבמה הגדולה . הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר והוקבעה בשילה חרבה שילה בימי עלי ובאו לנוב חרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון : יעלה שלמה . כמו העל' שלמה : על המזבח ההוא . ביום אחד : (ו) ותשמר לו . ל' מאחת את דבריו כמו ושמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז' י"ב) ואף כאן ותשמר לו את החסד האמנת דבריך לקיים לו את החסד אשר הבטחתיו ע"י נתן הנביא: (ז) נער קטן . בן י"ב שנה היה וזה לך החשבון ויקרא שמו ידידיה (שמואל ב' י"ב כ"ה) בו בפרק ענה אמנון את תמר שנאמר ויהי אחרי כן ולאבשלום אחות . תקן שנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג את אמנון ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם ג' שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלים וישב בירושלים שנתים הרי שבע לשלמה ומרד באביו ונהרג . אחר זאת ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר. באחת עשרה מנה את ישראל ושוטו בכל הארץ תשעה חדשים בשנת מותו תיקן משמרו' שנא' בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו הרי שתים עשרה למלך שלמה : (ט) את עמך הכבד. מתוך שהם רבים יש להם עסקים רבים ובאים לדין ואין לי מתון לעיין בדינם . ד"א כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה משפטם כבד מאד אם יבא דין לפני ואטול מזה ואתן לזה שלא כדין הריני נענש עליו עונש נפשות שנאמ' וקבע את

מקרא

הוּא מְזַבֵּחַ וּמַקְטִיר׃ ד וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גִּבְעֹנָה לִזְבֹּחַ שָׁם כִּי־הִיא הַבָּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא׃ ה בְּגִבְעוֹן נִרְאָה יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁאַל מָה אֶתֶּן־לָךְ׃ ו וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אַתָּה עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ דָוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל כַּאֲשֶׁר הָלַךְ לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה וּבְיִשְׁרַת לֵבָב עִמָּךְ וַתִּשְׁמָר־לוֹ אֶת־הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתִּתֶּן־לוֹ בֵן יֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ ז וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי אַתָּה הִמְלַכְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאָנֹכִי נַעַר קָטֹן לֹא אֵדַע צֵאת וָבֹא׃ ח וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמְּךָ אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ עַם־רָב אֲשֶׁר לֹא־יִמָּנֶה וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב׃ ט וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ לְהָבִין בֵּין־טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ הַכָּבֵד הַזֶּה׃ י וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵלָיו יַעַן אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא־שָׁאַלְתָּ לְּךָ יָמִים רַבִּים וְלֹא־שָׁאַלְתָּ לְּךָ עֹשֶׁר וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ וְשָׁאַלְתָּ לְּךָ הָבִין לִשְׁמֹעַ מִשְׁפָּט׃ יב הִנֵּה עָשִׂיתִי כִּדְבָרֶךָ הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ לֵב חָכָם וְנָבוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא־הָיָה לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא־יָקוּם כָּמוֹךָ׃

תרגום

ומסיק בוסמין : ד ואזל מלכא לגבעון לדבחא תמן ארי היא במתא רבתא אלף עלון יסיק שלמה על מדבחא ההוא : ה בגבעון אתגלי יי לשלמה בחלמא דליליא ואמר ליה יי שאיל מה אתן לך : ו ואמר שלמה את עבדת עם עבדך דוד אבא חסדא רבא כמא דהליך קדמך בקושטא ובזכו ובתריצות לבא קדמך ונטרת ליה ית חסדא רבא הדין ויהבת ליה בר יתיב על כורסיה כיומא הדין : ז וכען יי אלהי את אמליכתא ית עבדך תחות דוד אבא ואנא יניק זעיר לית אנא ידע למפק ולמיעל : ח ועבדך בגו עמך דאתרעיתא עם סגי דלא יתחשבון ולא יתמנון מסגי : ט ותתן לעבדך לב סבר למידן ית עמך למסבר בין טב לביש ארי מן יכול למידן ית עמך סגיאה הדין : י ושפר פתגמא קדם יי ארי שאל שלמה ית פתגמא הדין : יא ואמר יי ליה חלף דשאלתא ית פתגמא הדין ולא שאלתא לך יומין סגיאין ולא שאלתא לך עתרא ולא שאלתא נפש בעלי דבבך ושאלתא לך סברותא למשמע דינא : יב הא עבדית כפתגמך הא יהבית לך לב חכים וסוכלתן דכותך לא הוה קדמך ובתרך לא יקום

רדק

כל עץ רענן : (ד) היא הבמה הגדולה . לא קראה גדולה לגודל מדתה כי הוא מזבח הנחשת שעשה משה וכן בדברי הימים ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת אשר לפני ה' אשר לאהל מועד ויעל עליו עולות אלף אלא נקראת גדולה למעלת' על האחרות כי הוא המזבח שעשה בצלאל במצות משה כמו שצוהו האל ובו היתה תמיד האש העליונה שירדה ביום השמיני למלואי' והאחרות היו נעשות ע"י הדיוט איש הישר בעיניו וכן היו במות קטנות במעלה כנגד אותה אשר בגבעון וכן במשנה אין בין במה גדולה לבמה קטנה : יעלה. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו ואומר כי בפעם ההוא שהלך שלמה לגבעון אלף עולות העלה על המזבח ההוא לא ביום אחד אלא טרם שובו משם לירושלים ומדברי רז"ל נראה בפעם אחת: (ז) נער קטן. אמרו רז"ל כי בן שתים עשרה שנה היה כשנמשח למלך כי באותו פרק שנולד הכתוב מספר ענין אמנון ותמר ואומר ויהי לשנתים ימים ויהי גוזזים לאבשלום והרג אמנון וברח לגשור ויהי שם שלש שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי שבע שנים ומרד באביו ונהרג אחרי כן ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר ובשנה הבאה אחריה מנה דוד את ישראל וכתיב וישוטו בארץ תשעה חדשים הרי אחת עשרה ובשנת מותו היא שנת ארבעים למלך דוד תקן המשמרות הרי שתים עשרה: צאת ובא לפני העם . כמו אשר יצא לפניה' ואשר יבא לפניהם: (ט) לב שומע. מבין וכת"י לב סבר כמו שאמר להבין בין טוב לרע למסבר : הכבד . הרב כתרגום סגיאה וכן מקנה כבד מאד : (יא) ושאלת לך הבין. כמו להבין : (יב) לב חכם ונבון . אמרו רז"ל חכם המקיי' את למודו כלומר כי מה שלמד מקויים בלבו ומזומן נבון מבין דבר מתוך דבר: לא היה לפניך

ומקטיר ג' וסי' ויאהב שלמה את ה' . ולכהנים הלוים לא יכרת איש . והשבתי למואב : אלהי א' זקפין קמצין וסי' נמסר בסדר בלק . וכל אס"ף דכוו' במ"ב פתחין באתנחתא וסימ' נמסר בסדר בלק : הבין ה' וקמצין וסי' יען אשר שאלת . והכלבים עזי נפש . מדי עברו יקח . חכמת ערום הבין . אל תהיו כסוס כפרד וסי' בלשון תרגום הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא :

רלבג

נראה לו הש"י בחלום הלילה ואי אפשר שיצוייר לפי מה שהתבאר מטבע השכל האנושי בהשגת המושכלות:(יב) נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך. אחשוב כי רמז על זה שחכמתו תהיה גדול מחכמת דוד ומחכמת המלך הבא אחריו או שחכמתו תהיה גדולה מחכמת כל בני הדור שהיו לפניו ומכל הבאים אחריו כי הוא דבר זר מאד שלא ימצא אחריו בעת מהעתי' חכם כמוהו אם לא שנתן לו הש"י מהחכמה האלהית בדרך המופת

תולדות אהרן אלף עולות . סוטה מו זבחים נט : נראה ה'. זוהר ויגש :

מצודת דוד

בבמות הרבה ככל העם : (ד) הגדולה . ר"ל גדולה בקדושתה כי הוא מזבח הנחשת שעשה משה : אלף עולות . ביום אחד לא בפעם אחת כי קטן הוא מהכיל : יעלה . כמו עלה עתיד במקום עבר וכמוהו רבים במקרא : (ו) חסד גדול. להמליכו בהיותו רועה צאן : כאשר הלך . על כי אשר הלך וגו' : עמך . ר"ל הגלוי לך : ותשמר לו . שמרת המלוכה בידו בקום עליו אדם : כיום הזה . אשר נתקיימה כי אני בנו ויושב על כסאו : (ז) צאת ובוא . לצאת ולבא לפני העם להנהיגם כראוי : (ח) עבדך וגו' . ר"ל ועוד שאני מלך על עם אשר בחרת ואף רבים המה ומהצורך לחכמה רבה להנהיג עם כזה : (ט) ונתת . לזאת אשאל לתת לי לב מבין לשפוט וגו' : כי מי יוכל . א"א לשפוט עם כאלה מחכמת לבבי מבלי עזר מן השמים : (יא) נפש איביך

מצודת ציון

ג (ט) שומע . ר"ל מבין : הכבד . הרבה כמו מקנה כבד מאוד (שמות י"ב) : (יא) יען . בעבור :

ויקן

רדק

לפניך . אפילו משה רבינו בחכמת הטבע לא היה כמוהו אבל בחכמת האלהות היה חכם יותר ממנו או פירושו לא היה לפניו במלכים : (יג) גם עושר גם כבוד . האחד לרבות על חבירו כמו גם אנכים גם בקרכם : איש במלכים . כל שכן בשאר בני אדם שלא היה איש כמוך בעושר ובכבוד והעושר והכבוד יהיו לך כל ימיך :
(יד) ואם תלך בדרכי : והארכתי את ימיך . אריכות הימים היה בתנאי אבל העושר והכבוד בין שומר בין לא שומר וכן היה לו כי מפני שלא שמר מצות אלהיו לא האריך ימים שלא חיה אלא חמשים ושתים שנה אבל העושר והכבוד היו לו כל ימיו וכן בדברי רז"ל נתתי לך גם עושר גם כבוד על מה שלא התניתי בתורה נתתי לך בין שומר בין לא שומר אבל על מה שהתניתי בתורה למען יאריך ימים על ממלכתו איני נותן לך אלא א"כ עשית וכן הוא אומר אם תלך בדרכי לשמור חקי והארכתי ימיך : (טו) והנה חלום . כשידע החלום כשהקיץ ושמח בהתנה טובה שנתן לו האל ובא אל ירושלים והעלה עולות ושלמים לפני ארון ברית ה' ועשה משתה לכל עבדיו . ובדרש והנה חלום כשהקיץ ראה שנתקיים חלומו שנתן לו האל חכמה יתירה שהיה שומע עוף מצפצף ומבין לשונו : (טז) אז תבאנה. כמו באו ועם מלת אז יבא ברוב עתיד במקום עבר כמו אז ישיר משה אז ישיר ישראל אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה ופי' אז כאשר שב מגבעון ובא לו לירושלים בא לו זה הדין לידו ונראה בו המתנה הטובה שנתן לו הקב"ה חכמה ובינה : (יט) אשר שכבה עליו . נראה כי מפני ששכבה עליו מת כי אילו לא מת כך אלא שקדמו חולי לא נולד הספק הזה כי היו מכירו' אותו שאר נשים בחוליו והיה נודע למי הוא לפיכך אמרה אשר שכבה : (כא) ואתבונן . הסתכלתי בבקר בצורתו : ותדברנה . אלה הטענות שנו ושלשו לפני המלך כמנהג בעלי הדין שכל אחד שונה בטענותיו לחזקו ולהטיבו ולהכינו לשופט: (כג) ויאמר המלך זאת אומרת. אמרו

תרגום

כְּוָתָךְ : יג וְאַף דְּלָא שְׁאֶלְתָּא יְהָבִית לָךְ אַף עֻתְרָא אַף יְקָרָא דְּלָא הֲוָה כְּוָתָךְ גְּבַר בְּמַלְכַיָּא כָּל יוֹמָךְ : יד וְאִם תְּהַךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנַן קֳדָמַי לְמִטַּר קְיָמַי וּפִקּוֹדַי כְּמָא דַּהֲלִיךְ דָּוִד אֲבוּךְ וְאוֹרִיךְ יַת יוֹמָךְ : טו וְאִתְּעַר שְׁלֹמֹה וְהָא חֶלְמָא וַאֲתָא לִירוּשְׁלֵם וְקָם קֳדָם אֲרוֹנָא קְיָמָא דַּיְיָ וְאַסֵּיק עֲלָוָן וְנִכְסִין נִכְסַת קוּדְשִׁין וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא לְכָל עַבְדוֹהִי : טז בְּכֵן אֲתָאָה תַּרְתֵּין נְשִׁין פּוּנְדְּקָן לְמִידַן קֳדָם מַלְכָּא וְקָמָא קֳדָמוֹהִי : יז וַאֲמָרַת אִתְּתָא חֲדָא בְּבָעוּ רִבּוֹנִי אֲנָא וְאִתְּתָא הָדָא יָתְבָן בְּבֵיתָא חֲדָא וִילֵידִית עִמַּהּ בְּבֵיתָא : יח וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה לְמֵילְדִי וִילֵידַת אַף אִתְּתָא הָדָא וַאֲנַחְנָא כַּחֲדָא זַכָּאִין לֵית נוּכְרָא עִמָּנָא בְּבֵיתָא אֱלָהֵין תַּרְתֵּין אֲנַחְנָא בְּבֵיתָא : יט וּמִית בַּר אִתְּתָא הָדָא בְּלֵילְיָא דִּשְׁכִיבַת עֲלוֹהִי : כ וְקָמַת בְּגוֹ לֵילְיָא וּנְסֵיבַת יַת בְּרִי מִלְּוָתִי וְאַמְתָךְ דָּמְכָא וְאַשְׁכִּיבְתֵּיהּ לְוָתַהּ וְיַת בְּרַהּ מִיתָא אַשְׁכִּיבַת לְוָתִי : כא וַאֲקִימַת בְּצַפְרָא לְאוֹנָקָא יַת בְּרִי וְהָא מִית וְאִסְתַּכְּלִית בֵּיהּ בְּצַפְרָא וְהָא לָא הֲוָה בְּרִי דִּילֵידִית : כב וַאֲמָרַת אִתְּתָא אוּחֲרַנְתָּא לָא כֵּן בְּרִי חַיָּא וּבְרִיךְ מִיתָא וְדָא לְדָא אָמְרָא לָא כֵּן בְּרִיךְ מִיתָא וּבְרִי חַיָּא וְדַיְנַן קֳדָם מַלְכָּא : כג וַאֲמַר מַלְכָּא דָא אָמְרָא דֵּין בְּרִי חַיָּא וּבְרִיךְ מִיתָא

מלכים א ג

יג וְגַם אֲשֶׁר לֹא־שָׁאַלְתָּ נָתַתִּי לָךְ גַּם־עֹשֶׁר גַּם־כָּבוֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמוֹךָ אִישׁ בַּמְּלָכִים כָּל־יָמֶיךָ : יד וְאִם ׀ תֵּלֵךְ בִּדְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקַּי וּמִצְוֺתַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִיד אָבִיךָ וְהַאַרַכְתִּי אֶת־יָמֶיךָ : טו וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיַּעֲמֹד ׀ לִפְנֵי ׀ אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו : טז אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו : יז וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת : יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת : יט וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו : כ וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי : כא וָאָקֻם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי : כב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ : כג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ

ס' קמץ בנבי' ובכתוב' ול' בסיפ' בנסינת קמן. ל'ר'פ בסיפ'. ס' מ"ל וכל ד"ה ותריסר ועזרא דכו'. ג' חס'. ג'. ז'. ס' ד'. ו' רפין. ל'. למערבאי ימ' למדינחאי כ' חס' ולבי עד ודין. ב' גרש. ב' חס'. ל'. ל'. כ"ס. כ"ח. ג'.

רשי

את קונעיהם נפש (משלי כ"ג כ"ד) : (יד) ואם תלך בדרכי וגו' והארכתי את ימיך . העושר והכבוד שלא התניתי בתורתי לתת למלך אתן לך בין זכאי בין חייב אבל אורך הימים ומלכות הדורות ככר התניתי בתורתי לבלתי סור מן המצוה למען יאריך ימים על ממלכתו וגו' (דברים י"ז כ') ועל אותו תנאי לא אשנה ואם תלך בדרכי והארכתי וגו' וכן במלכות דורותיו אחריו אמר לו ואתה אם תלך לפני וגומ' לא יכרת לך איש וגו' (לקמן ט' ד' ה') כך שניה בספרי ורבי חנינא בן גמליאל אומר הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגומר : (טו) ויקץ שלמה והנה חלום . והנה הבין שחלומו אמת שומע עוף מצפצף ומבין לשונו כלב נובח ומבין לשונו : ויעש משתה . משמחת לבו שהבין שחלומו אמת : (כא) ואתבונן אליו . נתתי לב להסתכל

רלבג

המופת מה שלא יתכן הגנתו לאחר ולא אפשר איך יתכן שיצוייר זה והנה יתבאר ממה שיבא קצת ביאור שהענין הוא כמו שבארנו כי ספר שהיתה חכמתו למעלה מחכמת האנשי' רמוז אליהם והם איתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול: (טו) ויעמוד לפני ארון ברית ה' וגו'. הנה עשה זה לתת תודה לש"י על מה שייעד לו מהטוב: (טז) שתים נשים זונות. אחשוב שהיו פונדקאות ומוכרות מזון כטעם רחב הזונה ואפשר שהיו מפקירות עצמן והנה התחכם שלמה להבהילם בזה הענין כדי שיתבאר מדבריהן מי היא אמו

כי

בבית ו' רפין בקריאה וסי' בבית א' יאכל . אני והאשה הזאת ישבות בבית . כי לא ישבתי בבית דשמואל . וחבירו דספרא . הוי מגיעי בית בבית . והיה אם יותרו עשרה אנשים : ותדברנה ג' בקריאה וסי' ובעת מותה ותדברנה הנצבות . ותאמר האשה האחרת לא כי בנך המת ובני החי . אתם ונשיכם ותדברנה בפיכם דירמיה :

תולדות אהרן ויקץ שלמה . מקרים עשר כ"ט :

מצודת ציון

(טו) ויקץ. ענין הערה מהשינה :
(יז) בי . הוא ענין בקשה : (כא) ואתבונן . ענין הסתכלות בעיון רב וכן עליך יתבוננו

מצודת דוד

אויביך : להיות מסור בידך : הבין . בינה להבין משפטו : (יג) כל ימיך . ר"ל כל ימי חייך תהיה בעושר ובכבוד . או ר"ל כל ימיך לא ימצא כמוך בעושר ובכבוד אבל לאחריו יתכן שיהיה כמוהו : (טו) ויקץ וגו' . כשהקיץ ידע שהוא חלום אולם בחלומו נדמה לו כאלו הדברים נעשו בהקיץ : (יז) בי אדוני . להאזין דברי : (יח) אין אתנו וגו'. להיות עד בדבר : (יט) אשר שכבה . מיתתו היה על אשר שכבה עליו והעמיסה עליו ומת כ"א היה ע"י חולי היו הנשים המבקרות יודעות בן מי הוא : (כ) ואמתך ישנה . ולא הרגשתי בדבר : (כב) ותדברנה . היו מתווכחות על הדבר : (כג) זאת אומרת. כלומר מה לי בהוספה עיקר המשפט הוא בדבר השהמשפט על

רשי

להסתכל בו: (כז) היא אמו. בת קול הופיעה ואמרה היא אמו: (א) מלך על כל ישראל. משראו בחכמתו שמחו כולם במלכותו: (ג) סופרים. לכתוב דברי הימים: המזכיר. איזה משפט בא לפניו ראשון שיפסקנו ראשון כך שמעתי: (ה) על הנצבים. שנים עשר נציבים היו לכלכל את המלך ואת ביתו: (ו) על המס. שהעלה על ישראל כמה שנאמר ויעל המלך שלמה מס (לקמן ה' כ"ז): (ז) וכלכלו את המלך. כל סעודתו ומאכל הסוסים וכל צרכי

רדק

אמרו רבותינו ז"ל מכאן שצריך הדיין לשנות טענות בעלי הדין כדי שישמעו בעלי הריב שהבין טענותיהם ועליהם ישפטם: (כו) גם לי גם לך לא יהיה. ואמר כנגד אוחזי החרב גזורו ומה שלא לקחה אותו אחר שאחרת אמרה תנו לה כי ידעה כי מרחמת עליו אמרה ושבה כי המלך לא יתנהו לה: (כז) לא תמיתהו. הראשון אל תמיתהו: היא אמו. כיון שמרחמת עליו ובדרז"ל יצתה בת קול ואמרה היא אמו: (כח) לעשות משפט. לפיכך יראו מפניו לעשות דבר רע ואפילו בסתר כי ראו כי ברוב חכמתו יוציא לאור משפט כמו שנעשה בזה המשפט: (א) על כל ישראל. לפי שדוד אביו לא מלך בתחלת מלכותו על כל ישראל אמר שלמה מלך על כל ישראל לא היה אדם מפקפק במלכותו כיון שראו בו חכמת אלהים בקרבו לעשו' משפט: (ב) עזריהו בן צדוק. לא כתב על מי מנוהו ואם צדוק זה צדוק הכהן בן אחיטוב שהיה עם דוד שמשחו אותו לכהן עם שלמה הנה עזריהו בן בנו היה כי אחימעץ היה בן צדוק ועזריה בן אחימעץ: (ד) וצדוק ואביתר כהנים. היו שרי הכהונה ואם זה אביתר הוא אביתר בן אחימלך תמה הוא כי הנה שלמה גרשהו מהיו' כהן גדול ואמר לו ענתות לך אל שדך אלא מן הדומה כי כהן אחר היה שמו אביתר: על הנצבים. ממונה על שנים עשר נציבים שזוכר: (ה) רעה המלך. שושבינא דמלכא שהיה עמו תמיד: ואדונירם. זהו אדורם הנזכר למעלה בדוד וכן נזכר עם רחבעם אדורם: על המס. כמו שאומר למטה ויהי

המת וזאת אמרת לא כי בנך המת ובני החי: כד ויאמר המלך קחו לי־חרב ויבאו החרב לפני המלך: כה ויאמר המלך גזרו את־הילד החי לשנים ותנו את־החצי לאחת ואת־החצי לאחת: כו ותאמר האשה אשר־בנה החי אל־המלך כי־נכמרו רחמיה על־בנה ותאמר | בי אדני תנו־לה את־הילוד החי והמת אל־תמיתהו וזאת אמרת גם־לי גם־לך לא יהיה גזרו: כז ויען המלך ויאמר תנו־לה את־הילוד החי והמת לא תמיתהו היא אמו: כח וישמעו כל־ישראל את־המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי־חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט:

ד א ויהי המלך שלמה מלך על־כל־ישראל: ב ואלה השרים אשר־לו עזריהו בן־צדוק הכהן: ג אליחרף ואחיה בני שישא ספרים יהושפט בן־אחילוד המזכיר: ד ובניהו בן־יהוידע על־הצבא וצדוק ואביתר כהנים: ה ועזריהו בן־נתן על־הנצבים וזבוד בן־נתן כהן רעה המלך: ו ואחישר על־הבית ואדנירם בן־עבדא על־המס: ז ולשלמה שנים־עשר נצבים על־כל־ישראל וכלכלו את־המלך ואת־

ל'ז ל' ל'. ל' ז'. ל' ג'. ל' ז'. ל' ד' וחס' ב' מלין ד' חס' וכל שמואל דכו' כמ"א ל' ד' ג' ומ"ל ד' בנביאים ל'. ג' ג' על המס ב' כתיב א' בן שמוע ס'. ל' ז'

ודא אמרא לא כן ברך מיתא וברי חיא: כד ואמר מלכא איתו לי חרבא ואיתיאו חרבא קדם מלכא: כה ואמר מלכא פסוקו ית רביא חיא לתרין גזרין והבו פלגא לחדא ופלגא לחדא: כו ואמרת אתתא די ברה חיא למלכא ארי אתגלגלו רחמהא על ברה ואמרת בבעו רבוני הבו לה ית רביא חיא ומקטל לא תקטלוניה ודא אמרא אף דילי אף דילך לא יהי פסוקו: כז ואתיב מלכא ואמר הבו לה ית רביא חיא ומקטל לא תקטלוניה היא אמיה: כח ושמעו כל ישראל ית דינא דדן מלכא ודחילו מן קדם מלכא ארי חזו ארי חוכמתא מן קדם יי במעוהי למעבד דינא: א והוה מלכא שלמה מלכא על כל ישראל: ב ואלין רברביא די ליה עזריהו בר צדוק כהנא: ג אליחורף ואחיה בני שישא ספריא יהושפט בר אחילוד ממנא על דכרניא: ד ובניהו בר יהוידע ממנא על חילא וצדוק ואביתר כהניא: ה ועזריהו בר נתן ממנא על אסטרטיגיא וזבוד בר נתן רבא שושבינא דמלכא: ו ואחישר ממנא על ביתא ואדנירם בר עבדא ממנא על מסקי מסין: ז ולשלמה תרי עשר אסטרטיגיא ממנן על כל ישראל ומסוברין ית מלכא וית

ה' פסוקים אית בהון ה' מלין מן ב' ב' אתין וסי' ויולד נח את שם את חם ואת יפת. אל תיראי כי גם זה לך בן. על כן לא בא אל שלחן המלך. גם לי גם לך לא יהיה גזרו. אין זה כי אם רע לב דעזרא: רעה ג' וסי' רבא חושי רעה. ויהי כאשר בא חושי. וזבוד בן נתן כהן רעה. ואת ביתו ד' בקריאה וסי' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו. וינגע ה' את פרעה נגעים. והנה כל איש ישראל. וכלכלו את המלך. ואת ביתו בנה שלמה. וזה דבר המס. ויהי מקץ עשרים דד"ה:

תולדות אהרן זאת אומרת. עקידה שער נו: תנו לה. מכות כו: אליחורף. סכה נג: ולשלמה שנים עשר. סנהדרין יב: עקידה שער נא:

רלבג

כי אשר תחמול יותר על הבן החי יתבאר בלי ספק שהיא אמו: (א) ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל. אחשוב שהרצון בזה שבלם שמחים בו ואין בלבם למרוד בו בשום פנים: וצדוק ואביתר כהני'. ידמה כי אע"פ שגרש אותו מהיות כהן לה' ואמר לו שילך ענתות הנה הוכרח לעבוד בעת היות צדוק בלתי ראוי לעבוד': (ה) על הנצבי'. כמו הנציבים והרצון בו השרים: (ו) ואחישר על הבית. ידמה שהוא היה ממונ' להשגיח בדברי בית המלך בכל מה שיצטרך שם: ואדנירם בן עבדא על המס. הוא היה ממונה שהיו פורעים ישראל ויתר העמים שהיו למס לשלמה: (ז) שנים עשר נצבים על כל ישראל. ר"ל שהיו על כל ישראל לגבות מהם זה המס והיה

פי' רבי' ישעיה

(ד) וצדוק ואביתר כהנים. יש לתמוה והרי כבר גרש אביתר ואמר לו ענתות לך על שדך והאיך מונה אותו עכשיו עם צדוק ועוד בימי דוד כך כתב וצדוק ואביתר כהנים: (ה) רעה המלך. הוא לקוח מן רעה:

מצודת ציון

יתבוננו (ישעיה יד): (כה) גזרו. חתכו: (כו) נכמרו. נתחממו כמו עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) והוא ענין חמום וכן נכמרו רחמיו (בראשית מג): ד (ה) הנצבים. הממונים כמו נציב פלשתים (ש"א יג): (ז) וכלכלו. ענין הספקת הצורך כמו והוא כלכל את

מצודת דוד

על מי הוא הילד החי: (כה) גזרו. מתוך דבריהן הכיר המלך בחכמתו הדין עם מי ואמר להיושבים לפניו שכן הוא האמת שהאחת גנבה הילד החי ולאמת דבריו עשה הבחינה: (כו) גם לי וגו'. היות עגם כוונתה היתה לבל תשמח חברתה במיתת בנה כי מה לה להניק בן אשה אחרת ובשמעה שצוה המלך להמיתו דנתה יותר בזה כי אז לא תשמח עוד חברתה והיא לא תניק בן אשה אחרת והמלך השכיל מדעתו מתחילה שתתפתה יותר בזה: (כז) תנו לה. להאשה שאמרה תנו לה את הילוד וגו': היא אמו. הואיל ומרחמת עליו: (כח) ויראו. בראותם כי בחכמתו מבין תעלומות לב: לעשות משפט. להבין האמת עם פי ולגברו ע"י בחינה: ד (א) על כל ישראל. ר"ל מעשה קבלוהו כולם באהבה בראותם בחכמתו: (ב) הכהן. אולי העמידו למשוח מלחמה תחת צדוק שהועמד לכה"ג ואף שדוד העמיד את עירא להיות במקום צדוק כמ"ש בש"ב אולי מת עירא עד לא הועמד: (ג) המזכיר. ממונה על ספר הזכרונות: (ד) כהנים. צדוק כה"ג ואביתר סגן כמ"ש בש"ב: (ה) על הנצבים. היה ממונה על שנים עשר נציבים האמורים בענין אשר הועמדו לכלכל את המלך כ"א בחדשו: רעה המלך. ישב עמו בתמידות להשתעשע עמו: (ו) על הבית. כל צרכי הבית היו נעשים על פיו: על המס. הוא המס האמור למטה ויהי המס שלשים אלף אנשים: (ז) על כל ישראל. המה היו ממונים על כל ישראל לקחת

בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עַל־אֶחָד לְכַלְכֵּל׃ ח וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם בֶּן־חוּר בְּהַר אֶפְרָיִם׃ ט בֶּן־דֶּקֶר בְּמָקַץ וּבְשַׁעַלְבִים וּבֵית שָׁמֶשׁ וְאֵילוֹן בֵּית חָנָן׃ י בֶּן־חֶסֶד בָּאֲרֻבּוֹת לוֹ שֹׂכֹה וְכָל־אֶרֶץ חֵפֶר׃ יא בֶּן־אֲבִינָדָב כָּל־נָפַת דֹּאר טָפַת בַּת־שְׁלֹמֹה הָיְתָה לּוֹ לְאִשָּׁה׃ יב בַּעֲנָא בֶּן־אֲחִילוּד תַּעְנַךְ וּמְגִדּוֹ וְכָל־בֵּית שְׁאָן אֲשֶׁר אֵצֶל צָרְתַנָה מִתַּחַת לְיִזְרְעֶאל מִבֵּית שְׁאָן עַד אָבֵל מְחוֹלָה עַד מֵעֵבֶר לְיָקְמְעָם׃ יג בֶּן־גֶּבֶר בְּרָמֹת גִּלְעָד לוֹ חַוֺּת יָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר בַּגִּלְעָד לוֹ חֶבֶל אַרְגֹּב אֲשֶׁר בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עָרִים גְּדֹלוֹת חוֹמָה וּבְרִיחַ נְחֹשֶׁת׃ יד אֲחִינָדָב בֶּן־עִדֹּא מַחֲנָיְמָה׃ טו אֲחִימַעַץ בְּנַפְתָּלִי גַּם־הוּא לָקַח אֶת־בָּשְׂמַת בַּת־שְׁלֹמֹה לְאִשָּׁה׃ טז בַּעֲנָא בֶּן־חוּשָׁי בְּאָשֵׁר וּבְעָלוֹת׃ יז יְהוֹשָׁפָט בֶּן־פָּרוּחַ בְּיִשָּׂשכָר׃ יח שִׁמְעִי בֶן־אֵלָא בְּבִנְיָמִן׃ יט גֶּבֶר בֶּן־אֻרִי בְּאֶרֶץ גִּלְעָד אֶרֶץ סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְעֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּנְצִיב אֶחָד אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ כ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כַּחוֹל אֲשֶׁר־עַל־הַיָּם לָרֹב אֹכְלִים וְשֹׁתִים וּשְׂמֵחִים׃

ה א וּשְׁלֹמֹה הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל־הַמַּמְלָכוֹת מִן־הַנָּהָר אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרָיִם מַגִּשִׁים מִנְחָה וְעֹבְדִים אֶת־שְׁלֹמֹה כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ ב וַיְהִי לֶחֶם־שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קָמַח׃ ג עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה

אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ יַרְחָא בְּשַׁתָּא מָטֵי לְחַד לְסוֹבָרָא׃ ח וְאִלֵּין שְׁמָהַתְהוֹן בַּר חוּר בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם׃ ט בַּר דֶּקֶר בְּמָקַץ וּבְשַׁעַלְבִים וּבֵית שֶׁמֶשׁ וְאֵילוֹן דְּמִבֵּית חָנָן׃ י בַּר חֶסֶד בַּאֲרֻבּוֹת דִּילֵיהּ סוֹכוֹ וְכָל אֲרַע חֵפֶר׃ יא בַּר אֲבִינָדָב כָּל פַּלְכֵי דֹאר טָפַת בַּת שְׁלֹמֹה הֲוַת לֵיהּ לְאִתּוּ׃ יב בַּעֲנָא בַּר אֲחִילוּד תַּעְנָךְ וּמְגִדּוֹ וְכָל בֵּית שְׁאָן דִּי בִסְטַר צָרְתָנָה מִלְּרַע לְיִזְרְעֶאל מִבֵּית שְׁאָן עַד מֵישַׁר מְחוֹלָה עַד מֵעִבַּר לְיָקְמְעָם׃ יג בַּר גֶּבֶר בְּרָמוֹת גִּלְעָד דִּילֵיהּ כַּפְרָנֵי יָאִיר בַּר מְנַשֶּׁה דִּי בְגִלְעָד דִּילֵיהּ בֵּית פְּלַךְ טַרְכוֹנָא דְּבְמַתְנָן שִׁתִּין קִרְוִין רַבְרְבָן מַקְפַן שׁוּר רָם דִּילְהֶן עַבְרִין דִּנְחָשָׁא׃ יד אֲחִינָדָב בַּר עִדּוֹא מִדְּבֵית מַחֲנָיִם׃ טו אֲחִימַעַץ בְּשִׁבְטָא דְבֵית נַפְתָּלִי אַף הוּא נְסִיב יַת בָּשְׂמַת בַּת שְׁלֹמֹה לְאִתּוּ׃ טז בַּעֲנָא בַּר חוּשַׁי בְּשִׁבְטָא דְאָשֵׁר וּבְעָלוֹת׃ יז יְהוֹשָׁפָט בַּר פָּרוּחַ בְּשִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר׃ יח שִׁמְעִי בַּר אֵילָא בְּשִׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן׃ יט גֶּבֶר בַּר אֻרִי בְּאַרְעָא גִלְעָד אַרְעָא סִיחוֹן מַלְכָּא אֱמוֹרָאָה וְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנַן וְאִסְטַרְטִיגָא חַד דִּי מְמַנָּא בְּאַרְעָא׃ כ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל סַגִּיאִין כְּחָלָא דְעַל יַמָּא לִסְגֵי אָכְלִין וְשָׁתַן וְחָדַן׃ א וּשְׁלֹמֹה הֲוָה שַׁלִּיט בְּכָל מַלְכְוָתָא מִן נְהַר פְּרָת עַד אֲרַע פְּלִשְׁתָּאֵי וְעַד תְּחוּם מִצְרָיִם מְקָרְבִין קֻרְבְּנָא וּפָלְחִין יַת שְׁלֹמֹה כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ ב וַהֲוָה לַחְמָא דִשְׁלֹמֹה לְיוֹמָא חַד תְּלָתִין כּוֹרִין סָלְתָא וְשִׁתִּין כּוֹרִין קִמְחָא׃ ג עַסְרָא תוֹרִין דְּפַטְמָא וְעַסְרִין תּוֹרִין דְּרַעְיָא וּמְאָה עָנָא בַּר

רדק

ויהי המס שלשים אלף איש: (ז) ואלה שמותם. אלה שמות שנים עשר נציבים לא היה ממונה כל אחד על שבט אחד אלא לפי עלוי הנחלות שעשו שנים עשר חלקים בכל ארץ ישראל וגבו המס בשוה: בן חור. זה והאחרים שלא זכרם בשמם אלא בשם אבותם לפי שהיו נודעים בשם אבותם יותר משמותם לפיכך לא חשש להזכי' שמם: (יג) ובריח נחשת. גלה מה שכתוב בתור' דלתים ובריח כי בריח נחשת ר"ל: (טז) באשר ובעלות. בנחלת אשר ובעלו' שהיה מארץ יהודה: (יט) ונציב אחד אשר בארץ. בכל הארץ אשר זכר היה נציב אחד ממונ' על שנים עשר הנציבים לגבות מכל אחד הכסף לכלכל המלך ורז"ל מהם אמרו כמו שפי' ומהם אמרו ונציב אחד לחדש העבור: (כ) כחול אשר על הים. כמו על שפת הים והספור הזה ר"ל כי היו מבורכי' בימי שלמה בפרי בטנ' והיו רבים וכן בפרי בהמתם ובפרי אדמתם והיו אוכלים ושותים ושמחים כי לא היה להם פחד מאויב: (א) מושל בכל הממלכות שהיו יראים ממנו ומגישים לו מנחה ועובדים אותו: מן הנהר ארץ פלשתים. כתרגומו מן נהר פרת עד ארץ פלשתאי: (ג) בריאים. שמנים ומפוטמי' וכת"י פטימים וכן ועגלון איש בריא וכן להבריאכם: רעי. מן

תולדות אהרן ונציב אחד. שם: יסודה וישראל. טליעא כת פו זבחים סא: ויהי לחם שלמה. מליעא פו:

רשי

ברכי היציאה: (יא) נפת דאר. פלכי דאר: (יג) חבל ארגוב. ממונה היה עליהם לגבות מס המלך. כי משפט המלך יש לגבות יציאותיו מן העם כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר (שמואל א' ח'): (יט) ונציב אחד אשר בארץ. רב ושמואל פליגי חד אמר אחד ממונה על כולם הוא עוריה בן נתן האמור למעלה וחד אמר כנגד חודש העיבור: (ג) ברואים. פטומים על האבוס: רעי. מן

רלבג

והיה יודע כל אחד מהם החלק מישראל אשר בגורלו לפרנס המלך וביתו בחדשו כדרך שיפרנסוהו כלם כל השנה: (יט) ונציב אחד אשר בארץ. יתכן שיהיה שר אחד מושל על אלו השרים יביאם לפרנס המלך וביתו איש חדשו או היה שם נציב אחד לחדש העבור והביאור הראשון יותר נכון ואם היה כן הנה יתחייב שיהיה חלקו מארץ ישראל מעט יותר משליש חלק אחד משאר השרים שהיו מפרנסין אותו חדש אחד בשנה: (ג) עשרה בקר בריאים. ר"ל שמנים וברבורים

פי' רבי' ישעיה

(יט) ונציב אחד אשר בארץ. שהיה ממונה על כולן. וזהו שכתב לעיל ועזריהו בן נתן על הנציבים:

דאר ד' כתובים כן וסימניהון נמסר ביהושע סימן י"ז: מחנימה ג' בקריאה וסי' ודוד בא מחנימה. ויהי כבא דוד מחנימה. אחינדב בן עדוא מחנימה: בענא ג' כתיב א' בקריאה וסי' בענא בן אחילוד. בענא בן חושי. ועל ידם החזיק: ושתים ו' ה' חסרים וא' מ"ל וסי' נמסר בשמואל א' סימן ל': מגישים ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' מגשים מנחה ועבדים את שלמה. הם מגישים אליה והיא מוצקת. מגישים על מזבחי לחם מגואל. קדמ' חס':

מצודת ציון

המלך (שמואל ב' י"ט): (יא) נפת דאר. מחוז דאר וכן שלשת הנפת (יהושע טז): (יב) מעבר. מצד: (יג) חבל. המחוז תקרא חבל כי בחבל תחלק נחלה וכן בחבל בני יהודה (שם יט): ארגוב. שם האדם אשר משל בו מאז וכן כל חבל ארגוב (דברים ג): ה (ג) בריאים. שמנים כמו ועגלון איש בריא (שופטים ד): רעי. רועים

מצודת דוד

מהם די צרך פרנסת בית המלך וכ"א כלכל חדש בשנה ונבה מבני אנשי המחוז אשר העומד עליו: (ח) ואלה שמותם. של הנציבים: בן חור. כל אלו הנזכרים בשם אביהם לא היו ידועים מעצמם כ"א בשם אביהם: בהר אפרים. היה ממונה בהר אפרים לקחת מהם לכלכל את המלך בחדשו: (י) לו שוכה. ר"ל גם על שוכה היה ממונה לקחת מהם לצורך פרנסת בית המלך: (יב) עד אבל וגו'. ר"ל מהעבר מזה עד אבל מחולה וזהו עד מעבר ליקמעם: (יג) חות יאיר. ת"י כפרני יאיר: אשר בגלעד. אשר עמדו בארץ הגלעד: ששים ערים. בחבל ארגוב היו ששים ערים גדולים בחומה מסביב: (יד) בנפתלי. בנחלת נפתלי: (טז) ובעלות. ושם היתה מנחלת יהודה: (יט) בארץ גלעד. ר"ל ביאר המקומות כי על חות יאיר שעמדו בארץ הגלעד הי' נציב אחר: ארץ סיחון וגו'. ר"ל גלעד היתה החצי משל סיחון והחצי משל עוג: ונציב אחד. ר"ל ועוד נציב אחד אשר היה בכל הארץ ממונה על כלם והוא עזריה בן נתן האמור למעלה: (כ) על הים. על שפת הים: ה (א) מן הנהר. היוצא מן העדן שהוא תחלת המזרח עד ארץ פלשתים: מגשים. והמה היו מגישים מנחה והיו עבדים את שלמה להעלות לו המס: (ג) למס פלשם

צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וברברים אבוסים: ד כי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה בכל מלכי עבר הנהר ושלום היה לו מכל עבריו מסביב: ה וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה: ו ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו ושנים עשר אלף פרשים: ז וכלכלו הנצבים האלה את המלך שלמה ואת כל הקרב אל שלחן המלך שלמה איש חדשו לא יעדרו דבר: ח והשערים והתבן לסוסים ולרכש יבאו אל המקום אשר יהיה שם איש כמשפטו: ט ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורחב לב כחול אשר על שפת הים: י ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת

מאילין וטבין ויחמורין ועופיא פטימיא: ד ארי הוא מפלח בכל עבר פרת מתפסח ועד עזה בכל מלכי עבר פרת ושלמא הוה ליה מכל עברוהי מסחור סחור: ה ויתיב יהודה וישראל לרוחצן גבר תחות פרי גופנוהי ותחות פרי תאנוהי מדן ועד באר שבע כל יומי שלמה: ו והוו לשלמה ארבעין אלפין ארות סוסון לרתיכוהי ותרי עסר אלפין פרשין: ז ומסוברין אסטרטיגיא האלין ית מלכא שלמה וית כל דקריב לפתורא דמלכא שלמה גבר ירחיה לא מעכבין מדעם: ח וסעוריא ותבנא לסוסותא ולרכשא מיתן לאתרא דיהי תמן גבר כהלכתיה: ט ויהב יי חוכמתא לשלמה וסוכלתנותא סגי לחדא ופתיות לבא כחלא דעל כיף ימא: י וסגיאת חוכמת שלמה מחוכמת כל בני מדינחא ומכל חוכמת

ושלום ה' בקריאה וסי' כי הוא רדה בכל עבר הנהר. הנה בן נולד לך. ורוח לבשה את עמשי. כי ארך ימים ושנות חיים. חסד ואמת נפגשו: הקרב ז' בקריאה וסי' ובנסוע המשכן יורידו אתו הלוים. ואת אהרן ואת בניו תפקד. והחנים לפני המשכן קדמה. כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות ב' בו. אתן את כהנתכם והזר הקרב. וכלכלו הנצבים האלה את המלך:

תולדות אהרן כי הוא רודה. מגלה יא סנהדרין כ: וישב יהודה. שם כו: ויהי לשלמה. שם כא (שם כ): השעורים והתבן. עירובין ג: ורחב לב. עקידה ש' עב: ותרב חכמה. זוהר חיי שרה ויחי ואחרי מות:

רשי

מן האחו: וברבורים אבוסים. יש מרבותינו אומרים תרנגולי' פטומין: (ו) ארבעים אלף ארות סוסים. ובד"ה (ב' ט' כ"ה) הוא אומר ארבעת אלף פירשו רבותינו ארבעים אלף ארוות היו ובכל אחת ארבע אלף אצטבלאות או ארבעת אלפי' ארוות ובכל אחת ארבעי' אלף אצטבלאות: (ז) לא יעדרו דבר. אפילו של ימות החמה בימות הגשמים: (ח) והשערים והתבן. היו נותנים אלו הנציבים אל המקום אשר יהיה שם המלך: (י) מחכמת כל בני קדם. מה היא חכמת בני קדם יודעים במזלות וכו' כדאית' בפסיקתא דפרה אדומ' וכל הפרשה הזאת נדרשת שם
לפי

רלבג

וברבורים אבוסים. הם עופות שמנים: (ו) ויהי לשלמה ארבעי' אלף ארות סוסים למרכבו. הנה ארות הם אבוסים יאכלו שם הסוסי' והנה מצאנו בדברי הימים תמורת זה ארבעת אלפים ארות סוסים ומרכבות וידמה שהם מנה האבוסים ובזה המקום מנה הסוסים והרצון בו שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארות והנה היו עשרה סוסי' בכל אבוס ולפי שאמר אחר זה לסוסים ולרכש ידענו כי הרכש הוא מין אחד ממיני הסוסים ואחשוב שהם היותר קלי המרוץ והם אשר ירכבו בהם במלחמה או ירצה בזה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו אך לא היו בהם כי אם ארבעת אלפים אורוות שהיו בהם סוסים ומרכבות: (ז) לא יעדרו דבר. הוא מענין איש לא נעדר: (י) מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים. ידמה שבימי שלמה היתה חכמה גדולה בשתי אלו האומות:
איתן

רדק

מן המרעה אבל הבריאים הם המפוטמים בבית: וברבורים אבוסים. ת"י ועופא פטימיא ולא פי' איזה עוף הם וי"מ כי הם העופות המבורסים כי הם שמנים מהאחרים ובדברי רז"ל עוף הבא מברבריא נקראים ברבורים על שם מקומם: (ד) כי הוא רודה. הטעם כי האיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים שהיו בשלחנו בכל יום שהיו מביאים לו מנחה מכל עבר הנהר כי מושל בהם היה כלומר שהיו יראים ממנו ומגישים לו כל מלכי עבר הנהר מנחה תמיד: מתפסח ועד עזה. מדינות הם בעבר הנהר ורז"ל נחלקו בזה מהם אמרו תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם ומהם אמרו תפסח ועזה סמוכות היו וכמו שמלך על תפסח ועל עזה כן מלך על כל העולם כלו: (ו) ארבעים אלף ארות סוסים. ובדברי הימים ארבעת אלפים ארות סוסים פירשו רז"ל ארבעים אצטבלאות ובכל אחת היו ארבעת אלפים סוסים או ארבעים אלף אצטבלאות ובכל אחת ארבעים סוסים ופירוש ארות אבוסים ת"י אבוס בעליו אורויא דמרוהי ואמרו חכמים ז"ל כי עבר על לא ירבה לו סוסים ופי' לא ירבה לו סוסים בטלים וכיון שלא היו לו אלא שנים עשר אלף פרשי' והיו לו ארבעים אלף ארות סוסים הרבה סוסים בטלים היו לו ומה שהרבה שלמה סוסים ופרשים והוא לא היתה לו שום מלחמה לא עשה אלא לכבוד וגדולה כדי שילכו עמו כשילך ממקום למקום וגם קצת מלחמה היתה לו כשלקח חמת צובה ועציון גבר: (ז) וכלכלו. והלא כבר זכר למעלה וכלכלו את המלך ואת ביתו למה חזר וכתב וכלכלו את המלך אלא כמו שזכר הסוסים אמר כי ג"כ היה נותני מאכל הסוסים ובכלל הכלכלה היה גם כן מה שהיו צריכי' הסוסים לאכול כמו שכתוב והשעורים והתבן לסוסי' ולרכב והוסיף ג"כ ואת כל הקרב אל שלחן המלך כי למעל' זכר את המלך ואת ביתו והם התמידים בביתו ועתה הוסיף ואת כל הקרב אל שלחן המלך אנשים אחרים שיבואו לשלחן המלך לפעמים: לא יעדרו דבר. לא היו מחסרים דבר מכל הצורך אל שלחן המלך וי"ת לא מעכבין מידעם והוא טעם למה שזכר איש חדשו כלומר לא היו מעכבין שלא הי' מביא כל אחד ואחד בחדשו: (ח) ולרכש. מין בהמה וי"א שהם פרדים בני הסוסיות כמו רוכבי הרכש: יביאו אל המקום אשר יהיה שם. הנצבים מהם היו מביאים צורך המאכל אל בית המלך מהם היו מביאים צורך מאכל הסוסים למקום שהיו שם כן מה שהיו בירושלם כן מה שהיו בערי הרכב: איש כמשפטו. כמו שפסקו ביניהם זה יביא הנה וזה יביא הנה: (ט) ורחב לב כחול. ואין החול כשוא המדה אלא כשוא המספר ואע"פ שכתב אשר לא ימד ולא יספר המדה ג"כ לענין מספר זכר אותה כמ"ש והיה מספר בני ישראל ורחב הוא לענין מדה לא למספר אלא ר"ל רחב היה לו בכל דברי החכמה שהם כחול ורז"ל פירשו מה חול גדר לים כך היתה החכמה גדר לשלמה: (י) בני קדם. בני מזרח היו יודעים בחכמה וכן כתיב כי מלאו מקדם ובדברי רז"ל מה היתה חכמת בני קדם שהיו יודעים במזלות וערומים בטייר פי' בטייר בל' העופות וכן בערבי יקרא עוף אלטייו"ר
וכן

מצודת דוד

שלמה. לכל הבא אל שלחנו: סלת. קמח נקי ביותר: (ד) כי הוא רדה. בא ליתן טעם על מה היו כ"כ רבים אנשי שלחנו להצטרך להם כחשבון הזה ואמר לפי שהיה מושל בכל אנשי עבר הנהר ובכל מלכיהם ושלום היה לו מכל עבריו אף מן האומות שלא משל בהם ולזה היו רבים הבאים אליו הן מאנשי שלומו הן מהאומות שמשל בהם: (ה) איש. כ"א ישב תחת גפנו ולא נדד ממנו בסיבת מונא: (ו) ארבעים אלף. ובד"ה נאמר ארבעת אלפים ויתכן כי שם מנה הארות וכאן מנה הסוסים וכאלו אמר שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארות והנה היו עשרה בכל אחת: למרכבו. פעם רכב באלו פעם באלו: (ז) ואת כל הקרב. הם הבאים אליו מארצות העובדי כוכבים: לא יעדרו דבר. מכל הדברים הצריך להם: (ח) אשר יהיה שם. קבוצת הסוסים והרכש: איש כמשפטו. כל נציב בחדשו: (ט) ורחב לב. להחזיק בה כל מיני חכמות ובכ"א ידיעות הרבה כחול וגו': (י) ומכל חכמת בני קדם. שהיו יודעי' במזלות וערומים בטייר והוא לשון העופות: ומכל
חכמת

מצודת ציון

במרעה: מאיל צבי ויחמור. הם שמות מיני חיות טהורות: וברברים אבוסים. עופות הבאים מארץ ברבריא והיו מפוטמות על האבוס והוא המקום המיוחד להאכילם ודוגמתו וחמור אבוס בעליו (ישעיה א): (ד) רדה. מושל כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י): מכל עבריו. מכל צדדיו: (ו) ארות. אבוס בעליו (ישעיה א) תרגומו אורויא דמרוהי: פרשים. הם הרגילים מאד ברכיבה: (ז) יעדרו. יחסרו כמו איש לא נעדר (שם מ): (ח) ולרכש. שם מין בהמה ממהרת לרוץ וכן רוכבי הרכש (אסתר ח): (י) ורחב. מל' רבוי:
האזוב

מִצְרָיִם : יא וַיֶּחְכַּם מִכָּל־הָאָדָם מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי מָחוֹל וַיְהִי־שְׁמוֹ בְכָל־הַגּוֹיִם סָבִיב : יב וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף : יג וַיְדַבֵּר עַל־הָעֵצִים מִן־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר וַיְדַבֵּר עַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־הָרֶמֶשׂ וְעַל־הַדָּגִים : יד וַיָּבֹאוּ מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חָכְמָתוֹ : טו וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צוֹר אֶת־עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי אֹתוֹ מָשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי אֹהֵב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל־הַיָּמִים : טז וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה

ג' · כ' · ב' חד כתיב ה' וכלילה שירה · ג' . ג' · י' מ"ע · ז'

מִצְרָיִם : יא וְחַכֵּים מִכָּל אֱנָשָׁא מֵאֵיתָן בַּר זֶרַח וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי מָחוֹל וַהֲוָה שְׁמֵיהּ סַגִּי בְּכָל עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר : יב וּמַלֵּיל תְּלָתָא אַלְפִּין מַתְלִין וַהֲוָאָה תוּשְׁבַּחְתֵּיהּ אֲלַף וַחֲמֵשׁ : יג וְאִתְנַבֵּי עַל מַלְכֵי בֵית דָוִד דַעֲתִידִין לְמִשְׁלַט בְּעָלְמָא הָדֵין וּבְעָלְמָא דְאָתֵי דִמְשִׁיחָא וְאִתְנַבֵּי עַל בְּעִירָא וְעַל עוֹפָא וְעַל רִיחֲשָׁא וְעַל נוּנַיָּא : יד וַאֲתוֹ מִכָּל עַמְמַיָּא לְמִשְׁמַע יָת חוּכְמַת שְׁלֹמֹה מִכָּל מַלְכֵי אַרְעָא דִשְׁמָעִין יָת חוּכְמְתֵיהּ : טו וּשְׁלַח חִירָם מַלְכָּא דְצוֹר יָת עַבְדוֹהִי לְוַת שְׁלֹמֹה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי יָתֵיהּ מְשַׁחוּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא תְּחוֹת אֲבוּהִי אֲרֵי רְחִימָא הֲוָה חִירָם לְדָוִד כָּל יוֹמַיָּא : טז וּשְׁלַח שְׁלֹמֹה לְוַת חִירָם

רשי

לפי משמעה : (יא) ויחכם מכל האדם : כמשמעו : איתן והימן וכלכל ודרדע . אחין היו בני זרח בן יהודה שנאמר (בדברי הימים א' ב' ו') ובני זרח זמרי ואיתן (היו לוים משוררים) : בני מחול . היו יודעים ליסד מזמורים האמורים במחולות שיר שהיו הלוים אומרים על דוכנם מזמורים שיסדו בספר תהלים משכיל לאיתן האזרחי ומשכיל להימן האזרחי . מ"א בפסיקתא . מכל האדם . זה אדם הראשון . איתן האזרחי . זה אברהם . הימן זה משה . וכלכל זה יוסף . ודרדע זה דור המדבר . מחול שנמחל להם על מעשה העגל : (יב) שלשת אלפים משל . שלשת למודי משלות שלש פעמים כתוב משלי שלמה בספר משלי : ויהי שירו חמשה . שלשה אלה ושיר השירים וקהלת: ואלף. בכל א' כדי הוא ללמוד ומדרש אגדה שהיה אומר בכל פסוק שלשת אלפים משל ועל כל משל אלף וחמשה טעמים: (יג) וידבר על העצים . מה רפואת כל אחת ועץ פלוני יפה לבנין פלוני וליטע בקרקע פלונית וכן. על הבהמה מה רפואתה ועיקר גדוליה ומאכל' ומ"א מה ראה מצורע ליטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים ועל הבהמה ועל העוף ומה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד וזה בשני סימנין ודגים והנבי' בלא כלום:
לא

רדק

כן בני מצרים היו יודעים בחכמה שבה היו נקראים החרטומים : (יא) מאיתן האזרחי . כתרגומו מאיתן בר זרח אלה הארבע מצאנו אותם בבני זרח בן יהודה איתן והימן וכלכל ודרדע והנה אומר כי השלשה אלה היו בני מחול א"כ לא היו הם ובלויים מצאנו בתלים במשוררים משכיל לאיתן האזרחי משכיל להימן האזרחי ומצאנו בדברי הימים בבני גרשון בן לוי בן איתני בן זרחי ואפשר שזה הוא איתן האזרחי ואיתני ואיתן קרובים והם והימן מצאנו בבני קהת הימן המשור' אבל כלכל ודרדע לא מצאנו אותם בלויים ורז"ל דרשו ויחכם מכל האדם זה אדם הראשון ומה היתה חכמתו של אדם הראשון שקרא מחכמתו שמות לכל הבהמות ולכל עוף השמים מאיתן האזרחי זה אברהם אבינו שנאמר משכיל לאיתן האזרחי הימן זה משה שנאמר בכל ביתי נאמן הוא וכלכל זה יוסף שנאמ' ויכלכל יוסף דרדע זה דור המדבר דור שיש בהם דעה בני מחול שנמחל להם מעשה העגל : (יב) שלשת אלפים משל . אינם נמצאים אצלינו וכן ויהי שירו חמשה ואלף כי רבים ספרים אבדו לישראל בגלותם וכן מה שחבר בחכמת הטבע כמו שאמר וידבר על העצים שהודיע טבע' ורפואתם וכן על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים בכל מה שתחת גלגל הירח גברה חכמתו וחבר בהם ספרי' ואינם נמצאים אצלינו . ובדרש חזרנו על כל המקראות ולא מצאנו שדבר אלא קרוב לח' מאות פסוקים אלא מהו וידבר ג' אלפים מלמד שעל כל פסוק ופסוק שאמר יש בו שנים וג' טעמים כדאת אמרת נזם זהב וחלי כתם : וידבר על העצים. מפני מה מצורע נטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים בעץ ארז ואזוב ע"י שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת כיון שמשפיל עצמו כאזוב נטהר ונתרפא : (יג) על הבהמה ועל העוף . מפני מה בהמה ניתרת בשני סימנין ועוף בסימן אחד כתוב אחד אומר מן היבשה נברא העוף דכתיב ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים וכתוב אחד אומר מן המים נברא דכתיב ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף אלא מן הרקק נבראו : ועל הרמש . מפני מה שמונה שרצים שבתור' הצדן והחובל בהם חייב ושאר שרצים פטור מפני שיש להם עורות : ועל הדגים . מפני מה בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ואין הדגים טעונין שחיטה שנאמר אם את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעלמא סגי וי"ת פסוק וידבר על העצים כן ואתנבי על מלכי בית דוד וגו' כבעמוד : (יד) מאת כל מלכי הארץ. מלכי הארץ היו באים אל שלמ' לשמוע חכמתו והעמים היו באים אצל מלכיהם בשובם משלמה לשמוע חכמתו : (טו) וישלח חירם . שלח עבדיו אל שלמה להקים עמו אהבת דוד אביו ואם יבקש דבר מארצו ישלח לו כמו ששלח לדוד אביו עצי ארזים : (טז) וישלח שלמה. ביד מלאכי חירם השיב לו
זה

רלבג

(יא) איתן והימן וכלכל ודרדע. ולזה קרא שם איתן איתן האזרחי להיותו בן זרח ואמר בני מחול להעיר שהם היו לחכמת' ראויים להלל הש"י במחול או היו ב' שמות לזרח ר"ל שנקרא שמו ג"כ מחול : (יב) וידבר שלשת אלפים משל . ידמה שאלו המשלים שכלל אותם ספר משלי ומאות' השירי' נבחר השיר אשר כלל אותו ספר שיר השירים ולז"א בראש ספר משלי משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדעת חכמה ומוסר וכו' ר"ל שאלו המשלים לבד יהיה תועלתם באלו הענינים שזכר פה ואולם שאר המשלים שדבר שלמה לא היה תועלתם לאלו הדברים ולזה לא נכתבו באלו הספרים הנכתבים ברוח הקדש ולזאת הסבה אמר ג"כ בראש ספר שיר השירים שיר השירים אשר לשלמה ר"ל שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר לשלמה : (יג) וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון וגו'. הנה זה הדבו' הוא להודיע סבותיה' ויסודותיהם העצמיים ותשיגיהם העצמיים וזהו העיון בטבעי בהם וידמה שהודיע עם זה תועלותיהם ברפואת האדם למזונותיו והנה כלל עיונו כל הצמחים מהיותר נכבד עד היותר פחות והנה הכחן עניגה בכבוד וזולת כבוד מצד פעלותיהם ואיבריהם ומצד טבע המזון שיזונו ממנו וזה שכאשר תהיינה פעלותיהם יותר שלמות תהיה צורתם אשר סודרו ממנה אותם הפעולות יותר נכבדות וגם כן הנה מה שממנו יותר מתיחס לטבע הדומה ויותר גם החמר הוא יותר מעט בכבוד כי המזון דומה באופן מה לנזון ולזה הוא מבואר כי הארז אשר בלבנון הוא יותר נכבד ההרכבה מהאזוב אשר בקיר. כי פעלו' הצמח ההוא יותר שלמות מאד ואיבריו יותר רבים ומזון האזוב הוא יותר גס ולזה היה שיצא בקיר ובכלל הנה נתבאר מזה המקום שהוא דבר בכל הצמחים מן היותר גדול ועד היותר קטן ומן היותר נכבד ועד היותר פחות ודבר ג"כ בזה האופן על החי ההולך ועל המעופף ועל הרומש על הארץ ועל הדגים והנה זכרם בהדרגה החי ההולך הוא יותר נכבד מהעוף ולזה הוא עושה כ"ח בגופו והעוף לא יעשה כן
אבל

אביהו ז' וסי' נמסר בסדר שפטים סוף סימן י"ד :

תולדות אהרן וידבר שלשת אלפים . עירובין כא מגלה ז :

מצודת ציון

(יג) האזוב. שם עשב מה : בקיר. בכותל : הרמש. הם השרצים הנמוכים קצרי הרגל הרוחשים בארץ כמו הרמש

מצודת דוד

חכמת מצרים. שהיו בקיאים בחכמת הטבע והתמזגות היסודות : (יא) מאיתן וגו'. ארבעה האנשים האלו היו מפורסמים בדורו לחכמים גדולים וחכמת שלמה עלתה על כולם : (יב) שלשת אלפים משל. הממליץ בשכלו ובדא מלבו משלים להכמים בלב יראת ה' והנה המשלים ההם אינם נמצאים אצלינו כי רבים מספריו נאבדו מאתנו בגלותינו ובאו ליד העובדי כוכבים ומהם העתיקו מלים וקראו על שמם ואולם גנוב הוא אתם : ויהי שירו. גם עשה שירים במספר חמשה ואלף והמה אינם אתנו כי נאבדו : (יג) וידבר על העצים. אמר טבעי כל העצים והבון הרכבת היסודות אשר בכל אחד : מן הארז וגו'. ר"ל בכל מיני העצים והעשבים מגדול ועד קטן : על הבהמה וגו'. טבעם והרכבת היסודות אשר בהם : (יד) מאת כל מלכי ארץ. כי כל מלכי הארץ היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו ובשובם באו העמים אל מלכיהם לשמוע מהם חכמת שלמה : (טו) אל שלמה. ידבר על לבו
דברי

רשי (יז) לא יכול לבנות בית וגו'. לא היה רשאי מפני המלחמה והכתוב אומר והניח לכם מכל אויביכם מסביב ואחר כך והי' המקום וגו' לשכנו תדרשו וגו' (דברים י"ב ה') (כ) כצדנים. שכנים ליער לצד אחד היו ובממשלתו של חירם: (כג) אשימם דברות. רפסודות קורא להם בד"ה (ב ט"ו) ובלשון אשכנז פליטי"ן ובלע"ז רי"ן קושרין העצים זה עם זה ומציפין אותן על פני המים ומוליכין אותן כמו שמוליכין ספינות: עד המקום אשר תשלח אלי. אשר תודיעני להביאם שם: ונפצתים שם. כשמתיר אגדן ומוציאן אל היבשה כל עץ ועץ לעצמו היא קרויה ניפוץ (כל דבר שלם שמחלקים אותו לפרקים קרוי ניפוץ) דיספי"ר בלע"ז:

רדק זה הדבר: (יז) מפני המלחמה. לא רצה לגלות לו הטעם כי האל מנעו כי לא היה כבוד אביו ואמר לו זה הטעם הנרא': אשר סבבוהו. כל מלחמה וג"ל ומה וכן כי תקראנה מלחמה וי"ת עבדי קרבא דאקפוהי: רגלו. כן כתיב וקרי רגלי הכתוב אומר על דוד כי גם לדוד שם אויביו תחת כפות רגליו והקרי אומר על שלמה כלומר אני איש מנוחה ולא היתה לי מלחמה ויש לי פנאי לבנות הבית: (יח) הניח ה' אלהי. כי אחר המנוחה היתה המצוה לבנות בית המקדש כמו שכתוב והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו' והי' המקו' אשר יבחר וגו' לשכנו תדרשו: (כ) מן הלבנון. הלבנון בארץ ישראל היה ולא היה שואל ממנו העצים אלא שישלח לו חרשי עץ שידעו לכרות העצים וכן שלח לדוד חרשי עץ: כצדונים. צידון וצור קרובים וחירם היה מושל על כלם וכן זוכר אותם ביחד מה אתם לי צור וצידון צור וצידון כי חכמו מאד: (כג) דוברות. הם הקורו' הגדולות שקושרין ראשיהן ביחד ומשליכין אותם בים לכן נקראו דוברות ובלע"ז נאטאר"ה: ונפצתים. אתירם ואשליכם שם וכן תרגום ואירמינון תמן ואמר בו לשון נפוץ שהיא ענין פיזור על הסבר לפי שהדוברות כשמוליכין אותם בים הם קשורות בראשיהם וכשמוציאין אותם ליבשה מתירין הקשרים ומנפצים הקורות הנה והנה: לחם ביתי. בשכר עבדי שיכרתו העצים ויוליכום עד המקום אשר תרצה ופי' ביתי האוכלים על

אֶל־חִירָם לֵאמֹר׃ יז אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכֹל לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר סְבָבֻהוּ עַד תֵּת־יְהוָה אֹתָם תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלָו׃ יח וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהַי לִי מִסָּבִיב אֵין שָׂטָן וְאֵין פֶּגַע רָע׃ יט וְהִנְנִי אֹמֵר לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי לֵאמֹר בִּנְךָ אֲשֶׁר אֶתֵּן תַּחְתֶּיךָ עַל־כִּסְאֶךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ כ וְעַתָּה צַוֵּה וְיִכְרְתוּ־לִי אֲרָזִים מִן־הַלְּבָנוֹן וַעֲבָדַי יִהְיוּ עִם־עֲבָדֶיךָ וּשְׂכַר עֲבָדֶיךָ אֶתֵּן לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר תֹּאמֵר כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ כִּי אֵין בָּנוּ אִישׁ יֹדֵעַ לִכְרָת־עֵצִים כַּצִּדֹנִים׃ כא וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ חִירָם אֶת־דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה וַיִּשְׂמַח מְאֹד וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִד בֵּן חָכָם עַל־הָעָם הָרָב הַזֶּה׃ כב וַיִּשְׁלַח חִירָם אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלָי אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־כָּל־חֶפְצְךָ בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים׃ כג עֲבָדַי יֹרִדוּ מִן־הַלְּבָנוֹן יָמָּה וַאֲנִי אֲשִׂימֵם דֹּבְרוֹת בַּיָּם עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח אֵלַי וְנִפַּצְתִּים שָׁם וְאַתָּה תִשָּׂא וְאַתָּה תַּעֲשֶׂה אֶת־

לְמֵימַר׃ יז אַתְּ יְדַעְתָּ יָת דָּוִד אַבָּא אֲרֵי לָא יָכִיל לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא דַייָ אֱלָהֵיהּ מִן קֳדָם עָבְדֵי קְרָבָא דְּאַקִּיפוּהִי עַד דִּמְסַר יְיָ יָתְהוֹן תְּחוֹת פַּרְסַת רַגְלוֹהִי׃ יח וּכְעַן אֲנִיחַ יְיָ אֱלָהִי לִי מִסְחוֹר סְחוֹר לֵית שָׂטָן וְלֵית פֶּגַע בִּישׁ׃ יט וְהָא אֲנָא אָמַר לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא דַייָ אֱלָהִי כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ עִם דָּוִד אַבָּא לְמֵימַר בְּרָךְ דְּאֶתֵּן תְּחוֹתָךְ עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ הוּא יִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי׃ כ וּכְעַן פַּקֵּיד וְיִקַצְצוּן לִי אַרְזִין מִן לִבְנָן וְעַבְדַי יְהוֹן עִם עַבְדָיךְ וַאֲגַר עַבְדָיךְ אֶתֵּן לָךְ כְּכֹל דְּתֵימַר אֲרֵי אַתְּ יְדַעְתָּ אֲרֵי לֵית בָּנָא גַּבְרָא דְיָדַע לְמִקַּץ אָעִין כְּצִידוֹנָאֵי׃ כא וַהֲוָה כַּד שְׁמַע חִירָם יָת פִּתְגָּמֵי דִשְׁלֹמֹה וַחֲדִי לַחֲדָא וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ יוֹמָא דֵין דִּיהַב לְדָוִד בַּר חַכִּים עַל עַמָּא סַגִּיאָה הָדֵין׃ כב וּשְׁלַח חִירָם לְוָת שְׁלֹמֹה לְמֵימַר שְׁמָעִית יָת דִּשְׁלַחְתָּא לְוָתִי אֲנָא אַסְפֵּיק יָת כָּל צוֹרְכָךְ בְּאָעֵי אַרְזִין וּבְאָעֵי בִירָתָן׃ כג עַבְדַי יַחֲתוּן מִן לִבְנָן לְיַמָּא וַאֲנָא אֲשַׁוֵּינוּן תּוּרְנְסִין בְּיַמָּא עַד אַתְרָא דְּתִשְׁלַח לִי וְאֶרְמִינוּן תַּמָּן וְאַתְּ תִּטּוֹל וְאַתְּ תַּסְפֵּיק

י"א ר"פ · ד' · ל' וחס' · רגלי ק' · ג' בקריאה · ג'. כ' · כ' נכסמה · כ' בפתחי שעריס · ה' חס'. ט' בטעם כס"פ · ה' וכל עזרה דכו' · ל' וחס' וה' מ"ל · ג'. ב' בתרי לים' · כ' · ל'

אתה י"א ראשי פסוקים בתורה ובנביאים וסי' אתה תהיה על ביתי ועל פיך. אתה תדבר את כל אשר אצוך. אתה עובר היום את גבול. אתה הראית לדעת. אתה ידעת את דוד אבי. אתה תשמע השמים בתראת דגברי דמלכים. אתה ידעת ה' זכרני ופקדני. אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה. אתה בן אדם הגד את בית ישראל. אתה תאכל ולא תשבע. אתה תזרע: והנני ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר נח: צוה ג' וסי' נמסר ביהושע סימן ד': צדנים ה' חס' וי"ו בליש' וסי' נמסר בספר שפטים סימן י"ח:

מכלת

רלבג

אבל יעשה בילה שלימה ואולם רמש הארץ יעשה בילה חסרה התבאר גם כן מענין אחר כי הוא יותר פחות מצד המזוגות שיזוגו מהם יותר קרובים לטבע הדומם וזה כלל לכל מיני הגרנים האלו והנה רמש הארץ יותר נכבד מהדגי' כי הדגים ינשו בילה שלמה ויעשו מהם רבוי מופלג לחולשת החום היסודי אשר יצטרך ביצירתם והנה באור אלה הדברים כלם הוא ראוי בספר הצמחי' ובספר ב"ח ושם בארנו הרבה מאלו הדברים: (כא) ויהי כשמוע חירם את דברי שלמה. יתכן שלא אמר זה על אלו הדברים ששלח לו שלמה כי לא היה בהם על מה שישמח מצד החכמה שהיה נראה בהם אלא שנאמר כי כאשר שמע דברי שלמה בחכמ' הנפלאה שהיתה בו לפי מה שספרו לו המגידים שמח מאד והודה לש"י שנתן לדוד בן חכם יושב על כסאו והנה אמר זה להורות על שמרוב אהבתו את שלמה נתרצה חירם לעשות חפץ שלמה והנה עם כל זה היו דברי שלמה לחירם בחכמה ולזה שלח לו שהוא יעשה חפצו משכר עבדיו בכל אשר יאמר להיותם יותר בקיאי' במלאכ' כריתת העצים ונשען שלא יכביד לשאול חירם מפני אהבתו את דוד ולזה הודיע לו כי מרצון דוד היה לבנותו אך מפני שלא יכול נעתק הענין אל שלמה והייסירו ג"כ בדבריו אל שזה הבית יהיה נבנה לשם ה' אשר בידו להשפיל ולהכניע כל האויבים והשונאים כאילו כלל בדבריו הפיוס והאיו' יחד: (כב) והנה הוסיף חירם ואמר שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזי' ובעצי ברושים ויעבירם לו הים ויוציאם אל היבשה אל המקום אשר יבחר שלמה ושם יתיר הקשרי' אשר נקשרים בהם העצים קצת' בקצתם. והנה הרצון בדוברות קשירת העצים קצתם בקצתם באופן שיוכלו הנובלים להעבירם הים רא"דיל"ן בלע"ז: (כג) ונפצתים. ר"ל אתיר הקשרים בדרך שיהיו מוכנים לנשאם עץ עץ בפני עצמו וידמה שהים היה מגבול מלכות

מצודת דוד

דברי שלום ואמת וכמנהג המלכים זה לזה: (יז) עד תת. רצה לומר אבי היה מוטרד במלחמה כל ימיו עד השלימו זה עמדי ובעזר ה' הנם תחת רגלי: (כ) ויכרתו לי ארזים. לצורך הבנין: מן הלבנון. אשר היה בארץ חירם: ועבדי יהיו וגו'. גם עבדי יהיו עמהם לעזרה: כי אין בנו וגו'. לזה יכרתו עבדיך. כצידונים. צור וצידון קרובים זה לזה והם ממלכה אחת: (כא) וישמח מאד. לפי שמתוך סדור דבריו הכיר חירם בחכמתו ובד"ה מאריך יותר ביופי סדור דבריו וקצר כאן: על העם. מולך על העם והוא מקרא קצר: (כב) כל חפצך. מה שתרצה: ובעלי ברושים. עם כי לא שאל על הברושים הבטיחהו לעשות חפצו גם בזה: (כג) ימה. אל הים הסמוך ללבנון: ואני אשימם. ר"ל עבדי יקשרום אלו באלו להוליכם בים עד המקום אשר תצוה ושמה יתירו הקשרים לנפלם ולפזרם אלו

מצודת ציון

הרמש הרומש על הארץ (בראשית א): (יח) הניח. מל' מנוחה: אין שטן. אין מקטרג: פגע. ענין פגיעה וכן ויפגע במקום (בראשית כח): (כ) הלבנון. שם יער: (כג) דברות. ענינו קורות קשורות יחד להנהיג אותם דרך המים כי וינהג את הצאן (שמות ג) תרגומו ודבר וכן ורעו

רדק

על שלחני ומה שזכר בדברי הימים הוא למאכל החוטבים כורתי העצים : (כה) מכולת לביתו. כמו מאכל ומשפט המלה מאכולת ונבלעת האל"ף בדגש וכת"י פרנוס לאנש ביתי' : שנה בשנה. כל זמן שהתעסקו עבדי חירם במלאכת שלמה : (כו) וה' נתן חכמה לשלמה. טעם הספור הזה הנה כי ברוב הבניינים אשר בנה נראתה חכמתו כמו שאמר במלכת שבא ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה וגו' : ויהי שלום. והלא גם עם המלכים האחרים היה לו שלום אלא שלום קיים וחזק בברית שכרתו שניהם והספיק לו עצים לבנין זה אשר בנה : (כז) ויעל המלך שלמה מס. כמשפט המלוכה כמו שנאמר ואתם תהיו לו לעבדים ופירוש על המס כמו שפירשנו בספר שמואל : ויהי המס שלשים אלף איש. והנה מצאנו ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הגרים היו החוצבים והסבלים ואם תאמר כי כסף העלה מס על שכר שלשים אלף מה טעם לומר חדש יהיו בלבנון ושנים חדשים בביתו אלא נאמר כי כריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה קשה כמו חציבת האבנים בהר ונשאם בכתף וכריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה אלא אומנות לכרות אותם ומשם היו מביאי' בעגלות עד הים ועוד כי הגרי' לא היו אלא מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות והנה עשה השבעים אלף סבלים ושמנים אלף חוצבים ושלשת אלפים ושש מאות מנצחים אם כן השלשים אלף שהיו בלבנון בני ישראל היו והיו שם עם עבדי חירם ואלה השלשים אלף היו מתחלפים מחדש לחדש כי לא היו בלבנון מאלה שלשים אלף אלא עשרת אלפים בחדש וכל עשרת אלפים היו בלבנון ארבעה חדשים בשנה ושמנה חדשים בביתו הנה שלש פעמים עשרת אלפים שלמה להם השנה בלבנון והמשל לדבראובן שמעון ולוי כילד הלךראובן בתשרי ושמעון ולוי היו בביתם שמעון הלך במרחשון וראובן ולוי היו בביתם הלך לוי בכסליו וראובן ושמעון בביתם הלך ראובן בטבת ולוי ושמעון בבית' הלך שמעון בשבט וראובן ולוי בביתם הלך לוי באדר וראובן ושמעון בביתם וכן לששה חדשי' האחרים : (כח) שנים חדשים. כמו ושנים חדשים. וכן שמש ירח ראובן שמעון מלך שרים וזולתם : (כט) נושא סבל. פי' נושא משא ויהיה סבל שם ולא תואר או כתרגומו דנטלין בכתפא ויהיה אם כן סבל תואר לכתף ויהיה ענינו נושא בסבל כמו שאמר במשקל אחר והנושאים בסבל וקראו הכתוב סבל או סבל לפי שהוא נושא המשא בכתפיו ואם יהי' הסבל תואר לאדם כמו שאומר בדברי הימים

רשי

(כה) מכלת לביתו. לשון מאכל : שמן כתית. שמן נקי שאין זיתים נטחנים ברחיים אלא כותש במכתשת ואין מעלה שמרים כל כך כמו הטחון : (כו) ויהי המס. עולה לשכר של שלשים אלף איש : (כח) חליפות. כמו שמסיים ואומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי בלבנון והעשרים אלף איש בביתו במרחשון מתחלפים עשרת האלפים השניים ויוצאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסליו יוצאים עשרת אלפים השלישים ויוצאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובטבת יוצאים הראשונים וחוזרים ללבנון וכן חוזרים חלילה נמצאו כל עשרת אלפים שבהם חדש בלבנון ושני חדשים בביתם : על המס לגבותו : (כט) שבעים אלף נשא סבל. להביא האבנים מן ההר לעיר ושמונים אלף החוצבים אותם בהר הרי מאה וחמשים אלף וכולם גרים גרורים היו שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושלמו. וכן כתוב בדהי"ב (ב ט"ז) ויספר שלמה את כל הגרים וימצאם מאה וחמשים אלף ויעש מהם שבעים אלף

חֶפְצִי לָתֵת לֶחֶם בֵּיתִי׃ כד וַיְהִי חִירוֹם נֹתֵן לִשְׁלֹמֹה עֲצֵי אֲרָזִים וַעֲצֵי בְרוֹשִׁים כָּל־חֶפְצוֹ׃ כה וּשְׁלֹמֹה נָתַן לְחִירָם עֶשְׂרִים אֶלֶף כֹּר חִטִּים מַכֹּלֶת לְבֵיתוֹ וְעֶשְׂרִים כֹּר שֶׁמֶן כָּתִית כֹּה־יִתֵּן שְׁלֹמֹה לְחִירָם שָׁנָה בְשָׁנָה׃ כו וַיהוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם׃ כז וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ׃ כח וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס׃ כט וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׃ ל לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם

צוֹרְכַי לְמִתַּן מְזוֹן לֶאֱנַשׁ בֵּיתִי׃ כד וַהֲוָה חִירָם יָהֵיב לִשְׁלֹמֹה אָעֵי אַרְזִין וָאָעֵי בִירָנִין כָּל צוֹרְכֵיהּ׃ כה וּשְׁלֹמֹה יָהֵיב לְחִירָם עַסְרִין אַלְפִין כּוֹרִין חִטִּין פַּרְנוּס לֶאֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ וְעַסְרִין כּוֹרִין מְשַׁח כְּתִישָׁא כְּדֵין יָהֵיב שְׁלֹמֹה לְחִירָם שְׁנָא בִשְׁנָא׃ כו וַיְיָ יְהַב חוּכְמְתָא לִשְׁלֹמֹה כְּמָא דְמַלֵּיל לֵיהּ וַהֲוָה שְׁלָמָא בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וּגְזָרוּ קְיָם תַּרְוֵיהוֹן׃ כז וּמַנֵּי מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מַסְּקֵי מִסִּין מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַהֲוָה מַסְּקֵי מִסִּין תְּלָתָא אַלְפִין גַּבְרָא׃ כח וְשַׁלְחִינוּן לְלִבְנָן עַסְרָא אַלְפִין יַרְחָא מִשְׁתַּנַּן יַרְחָא הֲווֹ בְלִבְנָן תְּרֵין יַרְחִין גְּבַר בְּבֵיתֵיהּ וַאֲדוֹנִירָם מְמַנָּא עַל מַסְּקֵי מִסִּין׃ כט וַהֲוָה לִשְׁלֹמֹה שַׁבְעִין אַלְפִין דְּנָטְלִין בְּכַתְפָּא וְתַמְנַן אַלְפִין דְּפָסְלִין בְּטוּרָא׃ ל בַּר מֵרַבָּנֵי אִסְטַרְטִיגַיָּא דִּמְמַנַּן עַל עֲבִידְתָּא דִשְׁלֹמֹה תְּלָתָא אַלְפִין וּתְלַת מְאָה

ג' מ"ל · ג' וחס' · ז' בטע' רביע ר"פ · ח' חס' · ג' ומ"ל · כסף' מוגה ג'

חירום ג' מלאים וסי' ויהי חירום נתן לשלמה. ובוני חירום והגבלים. ויעש חירום את הסירות דמלכים : וה' ז' בטעמא ר"פ בקריאה וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית. נתן חכמה לשלמה כאשר. נתן קולו לפני חילו. הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער. שב את שבות איוב בהתפללו. ברך את אחרית איוב. וה' השמיע אל מחנה : שלם ח' חס' וסי' נמכר בסדר וישב ולעיל בסיפרא סימן ב' :

תולדות אהרן וה' נתן. זוהר תרומה ואחרי מות : שבעים אלף. יבמות עט :

רלבג

מלכות חירם ולזה רצה חירם להעביר העצים לשלמה עד גבול מלכות שלמה: (כה) מכלת לביתו. ר"ל לאכול לביתו : שמן כתית. והוא הנבחר שבשמנים כמו שנתבאר בתורה מענין שמן המנורה והנה היו כותשין הזיתים במכתש בלא טחינה ומה שהיה יוצא ממנו מן השמן הוא שמן כתית ואחר זה טחנוהו להוציא הנשאר מהשמן וכבר נזכר בספר דברי הימים מה שהיה נותן שלמה בשכר עבדי חירם לשנה אמנם בזה המקום זכר מה שהיה נותן שלמה לחירם שנה בשנה : (כו) וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה. מגיד שרוב חכמת שלמה היה סבה אל שהיה שלום בין חירם ובין שלמה כי מפני חכמתו אהב אותו חירם : (כז) ויעל המלך מס מכל ישראל. הנה היה ענין זה המס כמו שזכר שהוצרכו לברור מישראל שלשים אלף יהיו על מלאכת כריתת העצים והבאתם באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שכבר יחלקו לשלש כתות תהיה כל כת חדש אחד בלבנון ושנים חדשים בביתו : (כח) והנה היה אדנירם על זה המס כי הוא היה על המסים : (כט) ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל. סבל הוא משא או הוא תואר לסובל המשא. והנה היה מספר החוצבים בהר יותר רב מפני קושי החציבה בהר ההוא עם שמירתם באבנים שחצבו שיהיו באמות המוגבל להם. והנה

מצודת ציון

ורעו כבשים כדברם (ישעיה ה) : (כה) כתית. עשוי מזיתים כתושים שהוא יותר טוב מהנעשה מזיתים טחונים : כה יתן. כך היה נותן : (כט) סבל. ענין משא כמו יסור סבלו מעל שכמך (שם י) : חוצב. כן נקרא כריתות האבנים ממקום גדולם כמו וכן יקב חצב בו (שם ה') : (ל) משרי הנצבים. כמו משרים הנצבים : הרדים. המושלים ונוגשים : יקרות

מצודת דוד

אלו מאלו למען יוכלו לשאת כל קורה לבדה : ואתה. ר"ל עבדיך ישאו משם להביאם למקום הבנין : את חפצי. בעבור עלי עבדי ועבודת אנשי המלאכה חפצי באתו לחם לאנשי ביתי : (כה) מכלת. כמו מאכולת ר"ל מאכל לאנשי ביתו : שמן. על שחירם הוסיף על שאלתו בתת לו עצי ברושים הוסיף גם הוא על שאלת חירם בתתו לו שמן : שנה בשנה. במשך הזמן אשר כרתו העצים מהלבנון : (כו) ויהי שלום. בעבור רוח ההכמה הנמצא בשלמה חפץ חירם להיותו עמו בשלום : (כז) מס מכל ישראל. המס היה שנתנו אנשים ללכת הלבנון לכרות העצים עם עבדי חירם : (כח) בחדש. בכל חודש לא עבדו כ"א עשרת אלפים : חליפות. היו מתחלפים בכל חודש כי חודש אחד היו בלבנון ואח"ז היו שני חדשים בביתם משך הזמן שהלכו עשרת אלפים השניים והשלישים ואח"ז חזרו הראשונים ללכת וכן חוזר חלילה : על המס. להכריח לכ"א ללכת בחדשו : (כט) נושא סבל. היו עומסים על הכתף משא האבנים ממקום המחצב אל מקום הבנין ובד"ה נאמר שנושאי הסבל והחוצבים בהר היו גרים ויתכן שהיו מהגבעונים : (ל) לבד. המספר הזה היה לבד השרים הממונים על המלאכה שהיו שלשת אלפים ושלש מאות ובד"ה נאמר ושש מאות ויתכן כי שלש המאות הנוספים שם המה היו ממונים על הממונים : הרדים. הנוגשים

העֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ לא וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ לב וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת׃

ו א וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי

יקרות ג' דחס' · בני ד' קמץ וכל אס"ף דכו' · ויכינו ג' מ"ל · שנה ו' מ"ל וכל ד"ה דכו' · בני כמ"א חס' · השני כ' מ"ל

הבית ד' קמצין בליש' וסי' יליד בית ומקנת . וכל אנשי ביתו יליד בית . ויעש לבית חלוני . ליסד את הבית . וכל אס"ף דכוו' : שמונים בשמונים ו' מ"ל וסי' נמסר בסדר בראשית ובספר שפטים סי' ד' :

תולדות אהרן ויהי בשמונים . ר"ה ג ויא מגלה י (ר"ה ע) :

דִּמְפַלְחִין בְּעַמָּא דְעָבְדִין בַּעֲבִידְתָּא׃ לא וּפַקֵּיד מַלְכָּא וַעֲקַרוּ אַבְנִין רַבְרְבָן אַבְנִין יְקָרָן לְשַׁכְלָלָא בֵּיתָא אַבְנִין פְּסִילָן׃ לב וּפְסָלוּ אַרְדִּיכְלֵי שְׁלֹמֹה וְאַרְדִּיכְלֵי חִירוֹם וְאַרְגּוּבְלַיָּא וְאַתְקִינוּ אָעַיָּא וְאַבְנַיָּא לְמִבְנֵי בֵּיתָא׃ א וַהֲוָה בְּאַרְבַּע מְאָה וְתַמְנַן שְׁנִין לְמִפַּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּשַׁתָּא רְבִיעֵתָא בְּיֶרַח זִיו נִיצָנַיָּא הוּא יַרְחָא תִנְיָנָא

רשי

אלף וגו' : (ל) משרי הנצבים . מוגשים ונציבים על עושי המלאכה : שלשת אלפים ושלש מאות . ובדברי הימים ב' (ב י"ז) הוא אומר ושש מאות אומר אני שלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר והג' מאות שנוספים בדברי הימים היו ממונים על כולם שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר . ותדע שהרי יש עוד שני כתובים כדבר זה ומכחישין זה את זה שנאמר בו בספר זה אלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמשים וחמש מאות ובדברי הימים הוא אומר מאתים וחמשים הרי ארבע מקראות מכחישין זה את זה אבל יש לנו לפרש שבמקראות האחרונים ממונים על כולן ולשלמה היו אלו הגרים להיות לנושא סבל ולחצוב אבנים בהר ויהיו לו שאר עושי המלאכה לערי המסכנות שהם אזרחיים שאלו הכתובים אמורים שם . ובספר מלכים מנה את הנציבי' הגרים שני מניני' שרי הארבעי' והחמשה לבדם והשלש מאות החשובים נירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עושי ערי המסכנות ומנה חמש מאות וחמשים שרים ובדברי הימים מנה כל נציבי הגרים לעצמם הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים . ונציבי ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשים מנה לעצמן : הרדים בעם העושים במלאכה . הנוגשים את העם עושי המלאכה : (לא) ויסעו . מן ההר לשון עקירה : אבנים יקרות . כבדות : אבני גזית . נכסלות ומסותתות . וא"ת והרי כבר נאמר ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו . פירש שכל ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אלא שהיה מסתת מבחוץ ומכנים ובונה מבפנים כך נדרש בסוטה: (לב) ויפסלו . בהרים : והגבלים . אומה ששמה גבל ובקיאים לסתת אבנים ולבנות כמה שנאמר (ביחזקאל כ"ז ט) כמור זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך : ויכינו . לשון הזמנה : (א) בחדש זיו . היא אייר דאית ביה זיוא לאילנא וכן תרגם יונתן זיו נצניא : הוא החדש השני . למנין החדשים שהרי ניסן ראש השנה לחדשים : למלוך שלמה . מוסב על השנה הרביעית רביעית למלכות שלמה וכן הוא אומר בדברי הימים (ב ג' ב') ויחל לבנות בחדש השני בשנת

רדק

הימים שבעים אלף נושא סבל יהיה ענינו בחסרון וי"ו נושא וסבל כמו שמש ירח ופירוש נושא ונוסע האבנים בהר ממקום למקום וסבל שמביא האבן בכתיפיו עד המקום אשר היו באים שם העגלות שלא היו יכולין לעלות בהר ואלה שבעים אלף ושמונים אלף מן הגרים מן האומות כמו שאומר בדברי הימים שספר שלמה הגרים ומצאם מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות ועשה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר ושלשת אלפים ושש מאות מנצחים להעביד את העם כמו שאומר הנה הרודים בעם אלא ששם אומר שלשת אלפים ושש מאות והנה אומר שלש אלפים ושלש מאות ואלו השלש מאות היתרי' במנצחים היו על שלשת אלפים ושלש מאות והיו מנצחים על מנצחים כמו שוטרים ונוגשי' : (לא) ויסיעו . כתרגומו ועקרו זה להוצבים בהר שיחצבו ויסיעו מן ההר אבנים גדולות ליסד הבית ואותם הם שאומר עליהם אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות ולשאר הבנינים יחצבו אבנים קטנות והם הנקראים אבני גזית וכן אומר בסמוך מלמעלה אבנים יקרו' במדות גזית ויהיה אבני גזית חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ופירושו אבנים גדולות ליסוד הבית ואבני גזית לשאר הבנין מלמעלה ואבן גזית היה ידוע ביניהם מדתה כמו שאומר בסמוך במדות גזית כמו שהיה ידוע בימי חכמי המשנה מדות הגזית חמשה טפחים אבל של שלמה היו יותר גדולות אבל מדה ידועה היה להם : יקרות . כבידות ואף על פי שאומר אבנים גדולות הוסיף במאמרו יקרות שהיו כבידות במשא כי אותן הם טובות ליסוד מן הקלו' וי"ת אבנין יקרן תרגם יקרות כמשמעו כי היה מחצב האבנים בהר ידוע שהיו אבניו טובות ויפות מהמחצבים האחרים לפיכך היו יקרות כי לא היו נמצאות אלא באותו ההר וכל דבר שאינו נמצא יקרא יקר : (לב) והגבלים . אומנין ידועים לפיסול האבנים במדה הצריכה לקיר והוא מענין גבול שנותנין גבול לאבן בפסלם אותה ויש מפרשים אנשי גבל כי אותם היו אומני אבן טובים כמו שאומר זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך ויונתן תרגם וארגובליא וכן תרגם ולגדרי' ולחוצבי האבן ולארגובליא ולפסלי אבניא אם כן לדבריו יהיו הגבלים בוני הקיר ותרגם בוני שלמה ובוני חירם ארדיכלי והם האומנין הגדולים שיש אומנים אחרים תחתיהם ובוני שלמה ובוני חירם כולל פוסלי האבן ופוסלי העץ : (א) בחדש זיו . הוא חדש אייר בהוא שני לחדשים כי ניסן ראש לחדשים ונקרא זיו כמו שפירשו רבותינו ז"ל דאית ביה זיוא לאילני פירוש זוהר הפרחים והנצנים וכן תרגם יונתן בירח זיו נצניא : למלך שלמה . טעמו לשנה הרביעית לא לחדש השני שזכר הסמוך אליו וכמוהו רבים כי בשנה הרביעית למלכותו החל לבנות כן כתוב בדברי הימים ויחל

רלבג

והנה אלו העושים במלאכה עם הרודי' בהם לעשות אותם לעשות המלאכ' היו כלם גרים כמו שנזכר בספר דברי הימי' ושם זכר כי מנינם היה מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות לפי מה שמנה אותם שלמה אחרי המנין שמנאם דוד ואחשוב שאלו הגרים היו מהגבעונים כי הם היו גרים תושבים לא גרי צדק והשמידם שאול מפני זה מהתיצב בכל גבול ישראל ועל זה מתו שבעה מבני שאול ואז שבו בארץ ישראל ולפי שהיו מחוייבים לחטוב עצים ולשאוב מים לבית הש"י כמו שמבואר בספר יהושע היו מוכרחים מפני זה לעשות זאת המלאכה והנה השלש מאות הנשארים הם הנצבים שהיו כל אחד מהשוטרים הרודי' בעם העושי' במלאכה והשוטרים ההם היו שרי הנצבים ר"ל שימנום הנצבים שרים ורודים בעם העושים : (לא) אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית . ידמה שבחרם מהמחצב שתמצאהו בו יותר כבדות במשקלם כי הם יותר חזקות ולזה רצה שיהיה יסוד הבית מאבנים כאלו ר"ל שהם גדולו' בעצמותם ורבות המקשיות והכובד : אבני גזית . שפסלום בכלי ברזל בדרך שתהיינה ישרות השטחים ונכנבות הזויות בתכלית מה שאפשר כי בזה יהיה הבנין יותר קיים : (לב) ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום והגבלים . ר"ל כי אחר שחצבו האבנים אלו החוצבים בהר פסלום בוני שלמה שהיו מישראל החכמי' בזאת המלאכ' והיו עמהם גם כן אומנים לעשות המלאכה מבוני חירום ששלחם אל שלמה לעשו' המלאכה עם הגבלים והם מעם גבל היו מהם בקיאים בזאת המלאכה ולזה עזרו יחד בה והם גם כן תקנו העצים ששלח חירם ופסלו אותם בדרך שיהיו נכונים לבנין הבית בזולת תקון אחר וזה כלו היה נעשה חוץ מהבית כמו שאמר אחד זה ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו והיה זה כן להורות על שלמות הבית ולזה לא בא שם לבניו דבר יהיה חסר לתקון אחר זולת הבניה : (א) בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה על ישראל וגו' . ר"ל כי בשנה

פי' רבי' ישעיה

(לא) אבנים יקרות . יש לומר כבדות או נכבדות : אבני גזית . אף על פי ששם אותן ביסודות עשאן אבני גזית כדי שיעלה הבנין ביושר מלמטה :

מצודת דוד

הנוגשים בעם עושי המלאכה : (לא) ויסעו . ת"י ועקרו : יקרות . על כי אבנים כאלה טובות ליסוד הבנין : אבני גזית . כמו ואבני גזית ור"ל מסותתות ישרות השטחים ונלבנות הזויות באופן היותר נאות לבנות מהן כותלי הבית ממעל . או הוא בלא חבור הוי"ו ועל אבני היסוד יאמר שהיו גם הם אבני גזית עם שאין מהדרך להקפיד באבני היסוד הנכסים מעין האדם אם יהיו גזוזות או עקומות ועקושות מ"מ שלמה בגובה לבו הקפיד גם בבנין בית ה' : (לב) ובוני חירם . כי גם חירם שלח אליו אומנים מארצו וכמ"ש למטה ובד"ה : ו (א) למלוך שלמה . מוסב

מצודת ציון

(לא) יקרות . כבדות ומקשיות : גזית . מל' גזיזה ור"ל מסותתות ביושר : (לב) ויפסלו . ענין הסוותה והחלקת פני האבנים כמו פסל לך (שמות לד) : בוני . אומני בנין : והגבלים . אנשי גבל שהיו אומנים בקיאים כמ"ש זקני גבל וגו' מחזיקי בדקך (יחזקאל כז) : ו (א) זיו . ענין זוהר ונוגה כי מנוגה נגדו (ש"ב כב) תרגומו מזיו יקריה והודש . אייר נקרא זיו ע"ש זוהר הפרחים והנצנים הנראים או בארץ :

לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה׃ ב וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃ ג וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת׃ ד וַיַּעַשׂ לַבָּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים׃ ה וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוּעַ סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃ ו הַיָּצוּעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת־הַבָּיִת׃

ג' חס' · ד' וכל אסף דכו' · יצי"ע ק' · היצי"ע ק' ג' חס' · ט' מ"ג · ג' · ג' וחס'

לְמִמְלַךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וּבְנָא בֵיתָא קֳדָם יְיָ׃ ב וּבֵיתָא דִּי בְנָא מַלְכָּא שְׁלֹמֹה קֳדָם יְיָ שִׁתִּין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וְעַסְרִין פּוּתְיֵהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמֵיהּ׃ ג וְאוּלַמָּא עַל אַפֵּי הֵיכְלָא דְבֵיתָא עַסְרִין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ עַל אַפֵּי פוּתְיָא דְבֵיתָא עֲסַר אַמִּין פוּתְיָא עַל אַפֵּי בֵיתָא׃ ד וַעֲבַד לְבֵיתָא כַּוִּין פְּתִיחָן מִלְּגָיו וּסְתִימָן מִלְּבָרָא וְחָפָן כְּלִינְסָא בֵּית אַנְחַת רֵישֵׁי שָׁרִית אַרְזַיָּא׃ ה וּבְנָא עַל כָּתְלֵי בֵיתָא זִיוָא סְחוֹר סְחוֹר לְהֵיכְלָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי וַעֲבַד מְחִיצָיָא סְחוֹר סְחוֹר׃ ו מְחִיצָתָא אַרְעִיתָא חֲמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיַהּ וּמְצִיעֲתָא שִׁית אַמִּין פּוּתְיַהּ וּתְלִיתֵיתָא שְׁבַע אַמִּין פּוּתְיַהּ אֲרֵי נַפְקְתָא עֲבַד לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר לְבָרָא מִן מְחִיצָיָא לְמֶהֱוֵי רֵישֵׁי שָׁרִיתָא נָיְחִין עַל זִיזַיָּא וְלָא יְהֶוְיָן שָׁרִיתָא מְעַבְּרַן בְּכָתְלֵי בֵיתָא׃

למלך ג' וחס' וסימן נמסר לעיל בסיפרא סימן ב' : והשלישית ט' מ"ל וסי' נמסר בסדר שלח לך :

תולדות אהרן והבית . יומא נב סכה ה בתרא נא סנהדרין ז : ויעש לבית . מנחות פו : היציע התחתונה . בתרא סא מדות לג :

רשי

בשנת ארבע למלכותו : (ב) ששים אמה . ההיכל והדביר יחד : (ג) והאולם על פני . לפני ההיכל בכניסתו : ארכו על פני רוחב הבית . אורך האולם לרחבו של ההיכל מן הצפון לדרום כל מדה היתירה קרוי' אורך והפחותה קרויה רוחב לפי שבהיכל מדת מן המזרח למערב יתירה קרויה אורך ובאולם שמדת מצפון לדרום יתירה בו קרוייה אורך מן הצפון לדרום ומן המזרח למערב קרויה בו רוחב : על פני הבית . לפני הבית לצד מזרח לצד חוץ : (ד) שקופים אטומים . רבותינו פירשו שקופים לשון ראייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ ואטומים מבפנים קצרים מבפנים שלא כדרך שאר חלונות אחרות העשויות למאור לכראות שאינו צריך לאורה : (ה) יציע . אפנטי"ץ בלע"ז ושלשה שמות יש לה . יציע . תא . צלע . כך מפורש בבבא בתרא : את קירות הבית סביב . כלומר כנגד ההיכל ובית קדשי הקדשי' הוא הדביר עשה צלעות מבחוץ לדרום ולמערב ולצפון . וסוף המקרא הוא פירוש לראשו . ויבן על קיר הבית סמוך לקיר הבית יציע סביב . כיצד עשה את קירות הבית להיכל ולדביר עשה צלעות : ויעש . כמו עשה . וכן ויהי לי לישועה (שמות טו ב) כמו היה לי לישועה : (ו) היציע התחתונה בכל רוח ורוח היו התאים שלשה זה על זה ומדת ארכו לא נאמרה כאן ובמסכת מדות שנינו שלשים ושמנה תאים היו חמשה עשר בצפון חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן וכן בדרום . ושמנה במערב שלשה על גבי ג' וב' על גביהם התחתונה חמש והאמצעות שש והעליונות שבע למה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה . קומת התא ה' אמות וכשעולה כותל ההיכל ה' אמות גורע את עוביו . וכנס בו אמה לפנים והניח על אותה כניסה ראשי קורות גג עליית התא שהיא קרקעית לאמצעית . וכשעולה עשר כנס אמה להניח ראשי קורות עליית האמצעית שהיא קרקע העליונה נמצאת אמצעית רחב' מן התחתונה אמה . והעליונה רחבה מן התיכונה אמה : לבלתי אחוז בקירות הבית . שלא לדבק ראשי הקירו' דרך

רדק

ויחל לבנותו בשנת ארבע למלכותו : ויבן את הבית . החל לבנותו : (ב) ששים אמה ארכו . כל הבית בין הדביר וההיכל כי ארבעים אמה היה ההיכל באורך והדביר עשרים אמה באורך וכן ברוחב במדת הבית מרובע היה הדביר : ושלשים אמה קומתו . ובדברי הימים והגובה מאה ועשרים והקרוב אלי בזה כי על האולם לבד אמר שהיה גבהו מאה ועשרים והגובה הזה היה לו עם העליות שעליו כי בספור מדות האולם אמר והגובה מאה ועשרים ועוד אמר שם על האולם וגנזיו ועליותיו ואם העליות היו על כל הבית כמו שנראה מדברי רבותינו ז"ל יהיה מה שאמר שם והגובה מאה ועשרים עם העליות שעל הבית והיה גובה הבית מן הקרקע עד הספון שלשים אמה וגובה העליות תשעים אמה : (ג) והאולם . נקרא בלשון המקרא אולם מה שנקרא בלשון הגמרא בית שער : ארכו על פני רחב הבית . כי השטח הגדול במדה יקרא אורך והקטן רחב והנה אורך האולם לרחב הבית : על פני הבית . שלא היה מסוך ממנו אלא היה דבק בבית על פניו ועל רחבו צריך לומר זה : (ד) חלוני . כמו חלונים כמו נטעי נעמנים כמו נטעים אנשי מחקה על הקיר וזולתם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל : שקופים אטומים . תרגם יונתן פתיחן מלגיו וסתימן מלברא והוסיף בו עוד וחפן כלינסא בית אנחת רישי שרית ארזיא . ובדברי רבותינו ז"ל בהפך זה שקופי אטומים שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים לא לאורה אני צריך כלומר רחבים היו מבחוץ וצרים מבפנים הפך מנהג העולם לומר שאינו צריך לאור העולם : (ה) יציע סביב . הוא הנקרא צלע ונקרא תא ועשה סביב כל הבית סביב ההיכל וסביב הדביר מבחוץ אלה התאים וקרא אותם צלעות כי בשלשה שמות אלו נקראו ואחרי כן אומר איך בנה אותם עם קירות הבית סביב ואמר כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה רוצה לומר כי קיר הבית היה רחב מלמטה והלך ומצר כלפי חוץ כנגד התאים לפיכך היציע התחתונה חמש באמה רחבה וקורי התחתונה שהוא קרקע התיכונה היה מונח מצד הבית על קיר הבית אמה אחת ועל אותה אמה לא היה בנין כי חלל היציע התיכונה היה והוא קיר הבית היה מצר ממה שהיה למטה אמה אחת כל גוב' היציע התיכונה שהיה חמש אמות וזהו המגרעו' שהוא אומר שנתן לבית חוצה הנה התיכונה שש באמה רחבה עם האמה שמוספת ברחבה בקיר הבית וקרוי התיכונה שהוא קרקע העליונה שהיא השלישית היה מונח על קיר הבית אמה אחת

רלבג

בשנה הרביעית למלוך שלמה על ישראל בחדש השני ממנה והוא חדש אייר החל שלמה לבנות הבית וכן כתיב בספר דברי הימים : (ב) והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו . הנה זה הבית כלל מקום קדש הקדשים ומקום הקדש והנה מקום קדש הקדשי' היה לפנים לפאת מערב אוכל מזה הבית עשרים אמה ושם היה ארון ברית ה' והארבעים אמה הנשארות הם מקום הקדש ושם היה השולחן והמנור' ומזבח הזהב ובזה היחס גם כן היה דבר המשכן שעשה משה : (ג) והאולם על פני היכל הבית . ר"ל לצד המזרח ממנו והנה היה ארכו דבק לרחב ההיכל שהוא עשרים אמה והיה נמשך ברחב עשר אמות עד שהיה הארך בין האולם וההיכל והדביר שבעים אמה ועשרים אמה רחב . והנה קומת האולם נתבאר בספר דברי הימים שהיה מאה ועשרים אמה והוא כפל גובה הקדש וקדש הקדשי' : (ד) ויעש לבית חלוני שקופים אטומים . פירשו רז"ל שהיו רחבים מבחוץ וצרים מבפנים להורות שאינו צריך לאורה אלא כי זה דרך דרש כי כבר התבאר

מצודת ציון

(ג) והאולם . הוא כמו בית שער : (ד) חלוני . כמו חלונות : שקופים . ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כו) : אטומים . סתומים כמו אוטם אזנו (ישעיה לג) : (ה) קיר . כותל : יציע . שם חדר מה ונקרא יציע וצלע יציע היה נקרא ע"ש שהוא מקום לנוע וצלע היה נקרא ע"ש שהוא בצלע בצד הבית : ולדביר . בית קה"ק קרויה דביר ע"ש שהדבור יצא משם ואף המחיצה המפסקת בינה להיכל קרויה דביר כמו בית קה"ק עצמה : (ו) והתיכונה . האמצעית : מגרעות . מל'

מצודת דוד

חוזר הוא על שנה הרביעית : ויבן . התחיל לבנות : (ב) והבית . בו כלול ההיכל עם בית קדש הקדשים : ארכו . ממזרח למערב : (ג) על פני ההיכל . למזרחו של ההיכל : ארכו . מדה המרובה נקרא אורך עם שהיא מצפון לדרום : על פני רוחב . אורך האולם מול רוחב ההיכל עשרים מול עשרים : על פני הבית . נמשך כלפי המזרח : (ד) שקופים אטומים . ר"ל סתומים בתחלה בהירה כזכוכית ובזה להשקיף דרך שם ועם כי היו סתומים : (ה) על קיר הבית . ר"ל בסמכות ובשענות אל קיר הבית : יציע סביב . והוזר ומפרש לקירות הבית אשר המה סביב ההיכל מצפון ומדרום ואשר המה סביב הדביר מצפון וממערב ומדרום אליהם סמך מעשה הצלעות בכל סביבם : (ו) היציע התחתונה . היציעים שהם אשר היו סבת בשלשה הקומות היו מקולפים התתים ושנים ושלישים תקרום התתים היו רלפות

ז וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ׃ ח פֶּתַח הַצֵּלָע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִּים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים׃ ט וַיִּבֶן אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ וַיִּסְפֹּן אֶת־הַבַּיִת גֵּבִים

כ' חנית. ג' ד' בלים' כ' ובנסו' ג' ומ"ל ג' וכתיב כן ג'

ז וּבֵיתָא בְּאִתְבְּנָיוּתֵיהּ אַבְנִין שַׁלְמִין מְתַקַּם אִתְבְּנִי וְאַרְזוּבִין וְחוּלִילִין כָּל מָאן דְפַרְזֶל לָא אִשְׁתְּמַע בְּבֵיתָא בְּאִתְבְּנָיוּתֵיהּ׃ ח תַּרְעָא דְמְחִיצָתָא אַרְעִיתָא פְּתִיחַ לְעֵבַר בֵּיתָא מִימִינָא וּבִמְסִבָּתָא סָלְקִין מִן אַרְעִיתָא לְעִילִיתָא בְּאוֹרַח מְצִיעֵיתָא׃ ט וּבְנָא יַת בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ וְטַלֵּיל יַת בֵּיתָא בְּהַנְתּוֹכִין וְעֵילָא מִנְּהוֹן סִדְרָא דְרִכְפַּת רֵישֵׁיהּ

תולדות אהרן והבית בהבנותו. סוטה מח גיטין סח תמיד כו. זוכר נח (סוטה כד):

רשי

דרך נקבים בקירות הבית שקלקול החומה הוא ואינו דרך נוי: (ז) בהבנותו אבן שלמה מסע. כמו שהסיעוה מן ההר ע"י השמיר כמו שהיא באה משם נתנה בחומת הבנין ולא פתחהו בכלי ברזל ואבני גזית האמור למעלה מחלוקת היא בסוטה: ומקבות. דלוט"א בלשון רוסיא: (ח) פתח הצלע התיכונה אל כתף הבית הימנית. י"ת תיכונה זו כמו תחתונה לא תיכונה בין עליונה לתחתונה שבחמש תאי שבדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה וזה (התרגום) ובלולים יעלו על התיכונה (התיכונה) תרגם יונתן מציעתא כי התאים הללו לא היו פתוחי' אל החוץ. ג'. פתחים היו לכל אחד. כך היא שנויה במסכת מדות אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו. ולימד כאן שאחד מן התחתונים שבכותל דרומי היה לו פתח אל החוץ ודרך אותו פתח נכנסים לכולם וצלע התיכונה דקרא לא תיכונה בין עליונה לתחתונה אלא תיכונה שבחמש תאים שבדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה וזהו תרגם ובלולים יעלו על התיכונה שלמעלה הימנה משמע דהצלע התיכונה למטה: בלולים. תרגם יונתן מסיבתא והוא שקורין בלשונינו וויי"ן בלעז ובל' אשכנז (ווינדל שטיין) ושם המורגל (שווינדל שטי"ג) והוא בנין עמוד אבנים עשוי מעלות מעלות וההולך בהן דומה כמקיף סביבות עמוד ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה ואין צריך לשפע כשאר סולם כי הקיפו הוא שיפוע: אל השלישים. כמו אל השלישיים: (ט) ויספון. לשון כסוית תקרה: גבים ושדרות בארזים. שתי תקראות אחת עשויה לנוי שלמטה. ואחת של לוחי ארזים שלמעלה של גבים היא התחתונה ות"י בהנתוכין ולא ידעתי מה הן ושמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל שהם נסרים ארוגים נאים כמין צורה וקורין לו בלשונינו פילי"ד ובלשון אשכנז (גהימלט) והוא לשון שמים שמי קורה ואני אומר שהם לבנים חלולים והם כחצי קנה עגול שעושין לכסוי בתים (בלשון אשכנז דעק ציגל): גבים. לשון ארמי גובתא דקניא והם היו (למעלה) והשדרות (למטה): ושדרות

רדק

אחת הנה העליונה שבע באמה רחב' כי שתי אמות מוספות ברחבה בקיר הבית הנה קיר הבית בעליונה היה צר ממה שהיה למטה בתחתונה ששני אמות וכל זה עשה כדי שלא יאחזו קורות התאים בקירות הבית בחורים שיעשו בקירות אלא על המגרעות היו נתונות קורות התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר: (ז) והבית בהבנותו. זהו טעם למה שהקדים לבלתי אחוז בקירות הבית לפיכך הוא צריך לתת מגרעות בקיר הבית להניח שם ראשי קורות התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר להניח' הקורות כמו שעושין בשאר בניינים של חול כי כל כלי ברזל לא נשמע שם בבית בהבנותו ואבני הקיר היו מדה אחת כלם אם כן לא יתכן להניח שם חורים בבנין הקיר ולעשות שם החורים אחר בנין הקיר גם כן לא יתכן כי לא נשמע כלי ברזל בבנין הבית ולטעם זה הכניסו פסוק זה בין ספור התאים וספור פתחי התאים: אבן שלמה נוסע נבנה. כמו שהסיעו אותן מן ההר ושם היו פוסלין אותן במדו' גזית אבל משהביאו האבני' לבית לא היו פוסלים מהם דבר אלא היו בונים אותן שלמות כמו שהביאו אותן מן ההר. ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי אף בהר לא היו פוסלין אותן בשום כלי ברזל אלא בתולע אחת הנקרא שמיר וכשהיו נותנין אותו על גבי אבנים מתפתחות לפניו ואמרו והשמיר כמין שעורה הוא והיו נותנין אותו לתוך קנה של עופרת מלא מוכין ומלא סובין ואם היה נותנו אפי' על ההר היה בוקעו ובו היה שלמה חולק אבני כל בית המקדש ומי הביאו לשלמה הנשר הביאו לו מגן עדן שנאמר וידבר על הבהמה ועל העוף מה דבר לעוף שאל לו היכן השמיר קבוע והלך הנשר והביאו לו מגן עדן וזה אחד מן הדברים שהשליט הקדוש ברוך הוא הרך בקשה ובו פסל משה אבני האפוד של משכן ובו פסל את הלוחות הראשונות ולוחות האחרונות וזה מדרך הקבלה היה אצלם מימי משה רבינו ואין להרהר אחריו: (ח) פתח הצלע. הצלע מלרע: אל כתף הבית הימנית. אינו אומר שהצלע היתה פתוחה לבית אלא אומר כי הפתח שהיה בין התחתונה לתיכונה היה לרוח דרומית של הבית וכן מה שבין התיכונה לעליונה הפתחים היו לצד רוח דרומית של הבית והנה אמר שהיו הצלעות פתוחות זו לזו ועתה אומר במה היו עולים מזו לזו לא במעלות אבנים ועצים אלא בלולים. ובלולים כתוב בוי"ו עם הדגש ובלול הוא עמוד חלול עשוי מעלות סביב והעול' בו עולה דרך היקף והיורד בו גם כן יורד דרך היקף וכן תרגם יונתן ובלולים ובמסבתא וכן תרגם הפסוק תרעא דמחיצת' ארעיתא פתיח לעיבר ביתא מימינא ובמסבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעיתא ויש לפרש לול ארובה כלומר דרך ארובה היו עולים מזו לזו ובדברי רבותינו ז"ל לול הפתוח מבית לעליה: אל השלשים. אל היציע השלישית שהיא העליונה ואומר השלישיה בלשון רבים כי רבים היו היציעים סביב כל הבית מחוץ משלש רוחות דרום ומער' וצפון: (ט) ויבן את הבית. בנה הבית וכלהו תחלה ואחר כך ספן אותה כלומר כל קירותיו בנה תחילה ואחר כך הניח הקורות שהוא הספון: גבים. שתי תקרות קרה הבית התחתון הוא הנקרא גבים ולמעלה מאותה תקרה אחרת מארזים וכן תרגם יונתן וטליל ית ביתא בהנתוכין ועילא מנהון סדרא דריכפת רישי שריית ארזיא ושריית פירושו קורות כמו בלל קורתי תרגומו בטלל שירותי ופי' גבים. כמו עשה הכתל גבים שהוא חפירות והקורות ההם היו מצויירות בחתוכים בדמות גבים או יהי' פי' כפה שהיתה עשויה אותה תקרה כמין כפה וכן בדברי רבותינו ז"ל שלשה גובבין את הקומה ופירושו כמו כופפין: ושדרות. פירוש כי הארזים היו מונחים סדרים סדרים והתקרה התחתונה הנקראת גבים היתה של ברושים ושלמעל' ממנה של ארזים וכן אמר בדברי הימים ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים וזכר שמה התקרה התחתונה ולא זכר העליונה שהיתה של ארזים והקרוב אלי עוד במלת גבים שיהיה כמו הצלעות כי צלעות הבהמות יקרא גב כמו

רלבג

התבאר במופתים הנדסיים כי מפני היות החלונות רחבות מבחוץ והולכות בשפוע ירבה יותר האור בבית כמו שנזכר אחר זה ולפי שקומת הבית היתה שלשים אמה כמו שקדם הנה יהיה אמרו ושדרות בארזי' רומז אל תקרה שנית היו בה קורות ארזים והנה היתה התקרה התחתונ' לעשרים אמה גובה כי בזה יהי' כפלו באורך וברוחב ובעומק וכמו שהיה במשכן שעשה משה כסוי יותר מאחד

מצודת דוד

הפניים ותקרות הפניים. היו רצפות השליסים ואפשר בנו בנין כותלי הבית פתחו אמה מעובי הכותל בבלות חמש אמות מהארץ ועל כניסת האמה ההיא הניחו קורות תקרת התחתיים ההם רצפת הפנים א"כ נתרחבו הפנים אמה אחת של כניסת הכותל וכ"כ פחתו אמה בבלות עשר אמות ועל כניסת האמה ההיא הניחו קורות תקרת הפנים שהם רצפת השליסים א"כ נתרחבו השליסים עוד אמה על הפנים וכן פחתו אמה בבלות חמשה עשר אמות להניח על כניסת האמה קורות תקרת השליסים וז"ש כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה ור"ל לכותלי הבית מצד החוץ היה מגרע מן העובי מול כלות גובהי כל שורה משורות היציעים בכדי להניח קורות תקרת היציעים על כניסת האמה האמור: לבלתי אחז. ר"ל לבל עשות כדרך הבנאים הבונים בנין נמוך נשען לגבוה ממנו אשר דרכם לעשות חורים ונקבים בבנין הגבוה להכנים ולאחוז בו קורות תקרת בנין הנמוך: (ז) והבית בהבנותו. בא ליתן טעם למה עשה המגרעות ולא בנאוה כדרך הבנאים ואמר שהבית במקום שבנוה נבנה מאבן שלמה כמו שהסיעם והביאם מההר כי לא חפץ להביא במקום הבנין דבר בלתי נשלם ולזה נחצב כל אבן בהר בשלימותה ובמדה הנרצה ולא נעשה בהם עוד מלאכה במקום הבנין ולא היה א"כ נשמע שם קול מקבות וגרזן כי לא נעשה שם דבר כ"א הנחה לבדה ואם היו בונים כדרך הבנאים לעשות נקבים היה א"כ בהכרח לעשות מלאכה במקום הבנין: (ח) פתח הצלע התיכונה. אשר עלו דרך בה אליה מן התחתונה עמדה לרוח הדרומי מהבית ר"ל בהצלע אשר עמדה בעבר הדרומי: ובלולים. בדרך מדרגות עמוד אשר עמדה בחלל התחתונה עלו להפתח ההיא: ומן התיכונה. ובדרך זה עלו מן התיכונה אל השליסים כי עמד העמוד בחלל התיכונה ובה עלו אל הפתח הפתוח מהתיכונה להשליסים: (ט) את הבית. את קירות ההיכל: ויספון. כסה את הבית בתקרה חקוקה ומצוירה גבים למיולפאר וממעל לה עשה עוד תקרה מארזים סדורות להיות מחוזק לדריסת

מצודת ציון

מל' גהעון: (ז) מסע. מל' הסעה ועקירה: ומקבות. הוא הפטיש אחד בראשו האחד ובו פוסלין את האבנים: (ח) ובלולים. הם עמודים חלולים ובחלל עשוי מעלות סביב סביב והעולה בו מקיפו סביב והוא מל' לול קטן היה בין הכבש למזבח (פסחים לד): (ט) ויכלהו. השלימו: ויספון. ענין כסוי התקרה וכן לשבת בבתיכם ספונים (חגי א): גבים. כענין גומות וגומות כמו

וּשְׂדֵרֹת בָּאֲרָזִים: י וַיִּבֶן אֶת־הַיָּצִועַ עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים: יא וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר: יב הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ: יג וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: יד וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ: טו וַיִּבֶן אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת מִבַּיְתָה בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִקַּרְקַע הַבַּיִת עַד־קִירוֹת הַסִּפֻּן צִפָּה עֵץ מִבָּיִת וַיְצַף אֶת־קַרְקַע הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת בְּרוֹשִׁים: טז וַיִּבֶן אֶת־עֶשְׂרִים אַמָּה מִיַּרְכּוֹתֵי הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִן־הַקַּרְקַע עַד־הַקִּירוֹת וַיִּבֶן לוֹ מִבַּיִת לִדְבִיר לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: יז וְאַרְבָּעִים בָּאַמָּה

שְׁרִיתָא אַרְזַיָא: י וּבְנָא יַת תִּיקָא עַל כָּל בֵּיתָא חֲמֵשׁ אַמִּין רוּמֵיהּ וְטַלִּיל יַת בֵּיתָא בְּאָעֵי אַרְזַיָא: יא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם שְׁלֹמֹה לְמֵימָר: יב בֵּיתָא הָדֵין דִּי אַתְּ בָּנֵי אִם תְּהַךְ בִּקְיָמַי וְיַת דִּינַי תַּעֲבֵיד וְתִטַּר יַת כָּל פִּקּוּדַי לִמְהַךְ בְּהוֹן וַאֲקִים יַת פִּתְגָמַי עִמָּךְ דִּי מַלֵּילִית עִם דָּוִד אֲבוּךְ: יג וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא אַרְחֵיק יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל: יד וּבְנָא שְׁלֹמֹה יַת בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ: טו וּבְנָא יַת כּוֹתְלֵי בֵיתָא מִלְגָיו בִּמְחִיצַת אַרְזַיָא מֵאַרְעִית בֵּיתָא עַד כּוֹתְלַיָא עַד מְמֵי שְׁמֵי שְׁרִיתָא חֲפֵי נְסָרִין דְּאַרְזָא מִלְגָיו וַחֲפָא יַת אוּשֵׁי בֵיתָא בִּמְחִיצַת בִּירָן: טז וּבְנָא יַת עַסְרִין אַמִּין מִסִּיפֵי בֵיתָא בִּמְחִיצַת אַרְזַיָא מִן אוּשָׁא עַד כָּתְלַיָא וּבְנָא לֵיהּ מִגָּיו לְבֵית כַּפּוּרֵי לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא: יז וְאַרְבְּעִין אַמִּין הֲוֵי בֵּיתָא

דברי י"ג בקריאה וסי' עתה תראה היקרך דברי אם לא. לא היה דברי ראשון. הבית הזה אשר אתה בונה. אם תלך בחקתי. ויאמר אליהו התשבי. כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב. ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו. כי שוקד אני על דברי. הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש. הנביא אשר אתו חלום ב' בפסוק. כי כה אמר ה' לפי מלאת לבבל. ויתפלל אל ה' דיונה. אחרי דברי לא ישנו:

תולדות אהרן וארבעים באמה. יומא נד (כלאים לא יומא מב):

רשי

ושדרות. לוחי ארזים סדורים למעלה מן הגבים לדריסת הרגל כשעולין לראות בבדק הבית וכן ת"י ושדרות בארזים ועילא מנהון (ר"ל מן הגבים) סידרא דרכפת רישי שריתא ארזיא. ורכפת לשון תכיפת וחבירו עבי שחקים (שמואל ב כ"ב) תרגום יונתן מריכפת ענגין קלילין (ושדרות. כלומר היו נסרים סדורים זה אצל זה רד"ק): (י) חמש אמות קומתו. של כל או"א הרי גובהן ט"ו אמות לבד עובי התקרה: ויאחז את הבית. הוא כיסוי הגג העליון והספון האמור למעלה הוא תקרת העלייה: (טו) מביתה בצלעות ארזים. קירות ארז אצל קיר האבן כדי לטוח עליו זהב כמו שהוא אומר למטה ויצף שלמה את הבית פנימה זהב סגור ואי אפשר לטוח זהב על גבי האבנים כי אם בעצים ובמסמרות: קירות הספון. קירות העלייה: את קרקע הבית. הרצפה טלה: (טז) את עשרים אמה מירכתי הבית. כ' שהן מסוף ההיכל והלאה והכ' שבסוף הבית הן של בית הכפורת (דהיינו קדשי הקדשי'): עד הקירות. עד התקרה עשה קיר ארז לכסות קיר האבן לטוח עליו זהב: ויבן לו אותם עשרים אמה: מבית לדביר. לפנים ממחיצת אמה טרקסין המפסקת בין ארבעים לעשרים ואותה מחיצה קרויה דביר: לקדש הקדשים. הבדילן לאותן עשרים אמה: (יז) ההיכל לפני. לפני הדביר לצד

רדק

כמו שאמר על גבי בהמה וכן צלעות האדם כשיהיה כפוף כמו שכתוב על גבי חרשו חורשים וכאשר אמר גבים כאילו אמר צלעות ברושי' כמו שאמר בסמוך בצלעות ארזים בצלעות ברושים והלוחו' הנסרות שאינן רחבות כמו האחרות יקראו צלעות שהם בדמות צלעות: ויבן את היציע. כל יציע ויציע: (י) על כל הבית. כמו עם כל הבית וכן ויבאו האנשים על הנשים וזולתו כי היציעים לא היו על הבית אלא סביב סביב: קומתו. זכר הנה היציע בלשון זכר ולמעלה זכרו בלשון נקבה היציע התחתונה לפי שנקרא צלע והצלע הוא לשון נקבה: ויאחז את הבית. היציע אחז עם הבית בעצי ארזים והם קורות הארזים שהיו סמוכות על קיר הבית ויהיה טעם ויאחז על המקרה ויהיה עוכר לשלישי או יהיה טעמו על היציע: (יא) ויהי דבר ה' אל שלמה. בעוד שהיה בונה הבית בא לו הנביא בשם ה' ואמר לו זה והנביא הוא אחיה השילוני: (יד) ויבן שלמה את הבית ויכלהו. פי' בנה הבית וכלהו קירותיו וקוריו ואחר כך בנה קורות הבית מבפנים והוא ההיכל: (טו) בצלעות ארזים. שלא תראה אבן הקיר כמו שאמר בסמוך אין אבן נראה: עד קירות הספון. ועד הספון כלומר כל הקירות מקרקע הבית ועד שמי קורה צפה כן ארז מבפנים וסמיכות קירות הספון ר"ל עד ראשי קירות הסמוכות לספון וכת"י מארעי' ביתא עד כותליא וגו': (טז) ויבן את עשרים אמה מירכתי הבית. כלומר העשרים אמה שלקח לצד אחד מירכתי הבית שהוא הדביר בנה אותן גם כן בצלעות ארזים מבפנים מן הקרקע עד הקירות כמו שעשה לבית שהוא ההיכל: מירכותי. כתוב בסימן רבוי הנקבות עם סימן הזכרים וקרי מירכתי בסימן רבוי הזכרים לבד: ויבן לו מבית לדביר אותו שהוא מבפנים בנה אותה לדביר להיותו קדש הקדשים שהוא מקודש מההיכל ומהאול': (יז) וארבעים באמה. עתה חלק הששים אמה שזכר למעל' במדת אורך הבית כלומר עתה חלקם שאמר כי העשרים אמה היו דביר והארבעים היכל ופי' לפני לפני הדביר כי הדביר היה פנימי וההיכל לפניו וכת"י לקבליה ולמ"ד לפני ולמ"ד לדביר איננה משמשת להביא דבר אל העצם אבל הם מורות על העצם כלמ"ד הרגו לאבנר והשלישי לאבשלום לאמות חמש. ומלת פני הוא תואר לדבר העומד

רלבג

מאחר כן היה בזה הבנין: (י) ויבן את היציע על כל הבית. ר"ל שכבר בנה היציע אצל כל הבית וגבה חמש אמות קומת כל יציע והנה היציע אחז את הבית בעצי ארזים שעליהם היתה התקרה והם היו מונחים על המגרעות שנתן לבית כמו שקדם או ירצה בזה שהתקר' העליונה לבית אחזה הבית בעצי ארזים והבאור הראשון הוא יותר כאות לפי מה שאחשו': (יא) ויהי דבר ה' אל שלמה לאמר. לפי שאמר אחר זה וירא ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון למדנו שזאת הנבואה לא באה לשלמה בעצמו ואמנם הודיע לו הש"י על יד נביא בעת שהיה בונה הבית: (יד) ויבן שלמה את הבית ויכלהו. ר"ל אחר שבנה אותו באופן הנזכר וכלה חפויו וקרויו בנה את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים לכסות בנין האבנים כמה אותן הקירו' מבפנים בנסרים וקירות ארזים עד עשרים אמה שהיה שם הקרוי התחתון וקרקע הבית צפה בצלעות ארזים וזה אמנם היה בבית שהוא ההיכל ואמנם מירכתי הבית שהם לפאת המערב והם עשרים אמה שהיה שם הדביר וקדש הקדשים צפה גם כן ארז מן הקרקע ועד הקירות וזה בנה לו מבפני' לדביר להיות קדש הקדשים ואולם הבית שזכרנו ראשונה אשר

מצודת ציון

כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (מ"ב ג): ושדרות. כמו וסדרות בסמ"ך: (י) על כל הבית. סמוך ונשען לכל הבית: את הבית. עם הבית: (טו) מביתה. מבפנים: בצלעות. ענינו נסרים ולוחות: קירות הספון. תקרה המכסה: (טז) מירכתי. בסוף: לדביר. היא המחיצה המפסקת בין

מצודת דוד

רגלי העולים לראות בדקי הבית: (י) על כל הבית. נשען אליה בכל צלע הרוחות. קומתו. קומת של כל אחד ואחד: ויאחז את הבית. היציעים ההם אחז עם הבית בעצי ארזים והם קורות התקרות אשר הונחו על המגרעות: (יב) הבית הזה וגו'. ר"ל עם היותך בונה אותה ביפה שבבניינים מ"מ לא אשרה בו שכינתי כ"א תלך בחוקותי וגו': והקימותי. אז אקיים דברי שהבטחתי להשרות בה השכינה: (יד) ויכלהו. למעלה אמר שכלה קירות הבית וכאן אמר שכלה התקרה: (טו) ויבן את קירות וגו'. לפי שכל הבית היה בה טיח זהב מבפנים וא"א לטוח הזהב על האבנים ולזה חפה את הקירות מבפנים בצלעות ארזים ועליהם הטיח את הזהב: קירות הספן. הוא התקרה העשוי' גבים גבים: את קרקע הבית. להיות לה לרצפה: (טז) ויבן את עשרים אמה. ר"ל חלל העשרים אמה שהיה בסוף הבית מערבה בנה גם אותה בצלעות ארזים מהקרקע עד קירות הספון כמו ההיכל: ויבן לו מבית לדביר. עכשיו בא לומר מה שהיה משמש אותו החלל ואמר שמבית לדביר ר"ל מבפנים להמחיצה בנה להיות קודש הקדשים: (יז) לפני. למזרחו של

הָיָה הַבַּיִת הוּא הַהֵיכָל לִפְנָי: יח וְאֶרֶז אֶל־הַבַּיִת פְּנִימָה מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים הַכֹּל אֶרֶז אֵין אֶבֶן נִרְאָה: יט וּדְבִיר בְּתוֹךְ־הַבַּיִת מִפְּנִימָה הֵכִין לְתִתֵּן שָׁם אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה: כ וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב וְעֶשְׂרִים אַמָּה קוֹמָתוֹ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב סָגוּר וַיְצַף מִזְבֵּחַ אָרֶז: כא וַיְצַף שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת מִפְּנִימָה זָהָב סָגוּר וַיְעַבֵּר בְּרַתִּיקוֹת זָהָב לִפְנֵי הַדְּבִיר וַיְצַפֵּהוּ זָהָב: כב וְאֶת־כָּל־הַבַּיִת צִפָּה זָהָב עַד־תֹּם כָּל־הַבַּיִת וְכָל־הַמִּזְבֵּחַ

הוּא הֵיכְלָא לְקִבְלֵיהּ: יח וְנִסְרִין דְּאַרְזָא חֲפֵי בֵיתָא מִלְּגָיו וּגְלַף חֵיזוּ בֵיעִין וְאַטּוּנִין שׁוֹשַׁנִּין כָּל בֵּיתָא חֲפֵי נִסְרִין דְּאַרְזָא לֵית אַבְנָא מִתְחַזְיָא: יט וּבֵית כַּפּוּרֵי מִגּוֹ בֵיתָא מִלְּגָיו אַתְקִין לְמִתַּן תַּמָּן יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ: כ וְקֳדָם בֵּית כַּפּוּרֵי עַסְרִין אַמִּין אוֹרְכָּא וְעַסְרִין אַמִּין פּוּתְיָא וְעַסְרִין אַמִּין רוּמֵיהּ וַחֲפָהִי דַּהֲבָא טָבָא וַחֲפָא מַדְבְּחָא נִסְרִין דְּאַרְזָא: כא וַחֲפָא שְׁלֹמֹה יָת בֵּיתָא מִלְּגָיו דַּהֲבָא טָבָא וְאַעְבַּר בְּשִׁלְשְׁלָן דִּדְהַב קֳדָם בֵּית כַּפּוּרֵי וַחֲפָהִי דַּהֲבָא: כב וְיָת כָּל בֵּיתָא חֲפָא דַּהֲבָא עַד דִּשְׁלִים כָּל בֵּיתָא וְכָל מַדְבְּחָא לְבֵית כַּפּוּרֵי

ד' כסו'. ז' בליש'. י"ו יתידאין וכל לפני ולפני דכו'. ברתוקות ק'

פנימה ה' בקריאה וסי' הן לא הובא דמה אל הקדש פנימה. וארז אל הבית פנימה. ויבאו פנימה אל חזקיהו. ויקראו השערים ויגידו בית המלך. כל כבודה בת מלך פנימה: נתינה שם ז' בליש' בקריאה וסי' ונתת את הכיור. ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון. לתתן שם את ארון. מקום אשר נתנו שם ריח. ויתנו שם כעס קרבנם. שם תתנו נחלתו. שם אתן את דודי לך:

תולדות אהרן ודביר ולפני הדביר. שם מגלה י בתרא נה: זהב סגור. יומא מה:

רשי

לצד החוץ: (יח) וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים. פירוש ואותם קירות ארזים שעשה אל הבית פנימה לכסות קיר האבן קלוע היה בציורי קליעות וצורות פקעים כמין כפתורים. פקעים למוויסייל"ש בלע"ז: ופטורי צצים. תרגם יונתן ואטונין שושנין. צורת שלשלאות: פטורי. לשון הבלים כלשון גמרא כמו כפיטורי כפי וטט: צצים. לשון פרחים כמו ויצץ ציץ (במדבר י"ז כ"ג) אבלים ופרחים. ומנחם חברו פטורי לשון פטר רחם (שמות י"ג ט"ו) וכמו יפטירו בשפה (תהלים כ"ב ח): הכל ארז אין אבן נראה. כל ביתא חפי נסרין דארזא לית אבנא מתחזיא: מקלעת פקעים. ת"י גלף חיזו ביעין (פירוש חקוק כדמות בצים עגולים): (יט) ודביר בתוך הבית. מחיצת אמה טרקסין: לתתן. כמו לתת: (כ) ולפני הדביר. לפנים מאותה מחיצה חלל של כ' אורך ושל עשרים רוחב: ועשרים אמה קומתו. כלומר עליית של בית קדשי הקדשים נמוכה משל היכל: ויצפהו. לדביר היא המחיצה: זהב סגור. פירשו בו רבותינו בשעה שנפתח לימכר כל חנויות אחרות נסגרות. ות"י דהב טב ר"ל מי שיש לו ממנו סוגרו לעצמו: ויצף מזבח ארז. הוא מזבח הקטרת ותמיה אני ושל משה למה נגנז: (כא) את הבית. בית קדשי הקדשים: ויעבר. לשון בריחים: ברתוקות. שלשלאות: (כב) ואת כל הבית. כל ההכל כולו

רדק

העומד לפני האחר ובמשקל זה תואר בפתח מוכיח אדם אחרי ולכילי לא יאמר שוע: (יח) וארז אל הבית. פי' אלה צלעות הארזים שהיה מצפה בהן הבית מבפנים היו מצויירו' במקלעות פקעים ופטורי ציצים: מקלעת פקעים. כמעשה קלעים ופקעים והם צורות פקועות שדה או מקלעת פקעים סמוך לפקעים ופי' ציור פקעי' כמו וקלע כרובים שפי' ציור צורת כרובים ויונתן תרגם מקלעת פקעים וגלף היזו ביעין רוצה לומר כצורת בצים: ופטורי ציצים. פתוחים דמות ציצים ופרחים ופטורי כמו פוטר מים ראשית מדון שהוא כמו פותח ודגש ציצים תמורת הנח אשר בבנין שהוא עי"ן הפעל: (יט) ודביר בתוך הבי'. הדביר הנזכר שעשה אותו פנימי להיכל הכין אותו להת שם הארון לפיכך הדביר קדש הקדשים ומלת לתתן מקור כמו לתת והנו"ן נוספת במקור לפעמים כמו באבדן מולדתי השבות מחרון אפך כמו שכתבנו בספר מכלל ואחר שנוספה בו הנו"ן היתה דגושה בו התי"ו הנוספת לחסרון הנו"ן למ"ד הפעל ומה שאמר הכין פירשו רז"ל כי שלמה צפה ברוח הקדש שסוף הבית ליחרב וחפר בקרקע הדביר ובנה שם מקום לגנוז בו הארון סמוך לחרבן הבית ובנה אותו במטמוניות עמוקות ועקלקלות והניח אבן על פי המקום ההוא ועל האבן ההיא היה הארון מונח ויאשיהו גנז הארון שם: (כ) ולפני הדביר. אינו אומר שהיה שם מקום אחר לפני הדביר זולתי ההיכל שהיה עשרים אמה ארכו כי לא היה שם אלא ההיכל וההיכל ארבעי' אמה ארכו ושלשים אמה קומתו והוא אומר עשרים אמה קומתו אלא פי' ולפני כמו ולפנים כלומר הדביר שהיה לפנים שעשה לתת שם הארון היה שם עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשרים אמה קומתו ומצאנו לפני שהוא כמו לפנים כמו חלוני שקופים כמו חלונים נטעי כמו נטעים: ועשרים אמה קומתו. והנה אומר למעלה על כל הבית ושלשים אמה קומתו ואם נאמר שהדביר היה שפל מן ההיכל הלא כשאמר מדת הבית ששים ארכו הדביר בכלל וגם כן כשאמר ושלשים אמה קומתו הדביר בכלל ויש מפרשים מה שאמר ועשרים אמה קומתו מה שהיה מצופה זהב וזהו שאמר אחריו ויצפהו זהב סגור כי עשרים אמה בגובה צפה הקירו' זהב והעשר אמות העליונות צפה באבן יקרה בלשם שבו ושהם וספיר ודומיהם מן האבנים הטובות וזהו שאמר בדברי הימים ויצף את הבית אבן יקרה וזה לתפארת ואחר כך אמר ויצף את הבית זהב נראה כי שני צפויים היו על הקירות וזהו הפירוש הנכון ורבותינו ז"ל הקשו אלה הפסוקים ותרצו כי קא חשיב משפת כנים ולמעלה קא חשיב: זהב סגור. כתרגומו דהבא טבא: ויצף מזבח ארז. תרגו' וחפא מדבחא נסרין דארזא צפה את המזבח בנסרים של ארז ועל מזבח הקטרת אמר ולא אמר על המזבח מה היה קודם שצפהו בנסרים של ארז ואפשר שהיה מאבנים וזה אינו מזבח שעשה משה כי אותו היה של עצי שטים מצופה זהב וכתב ספור המזבח עם הדביר לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר: (כא) ויעבר ברתוקות זהב. תרגם בריקין עברין ורתוקות כמו

רלבג

אשר חפה קרקעו עץ הוא ההיכל שהיה לפנים מן האולם: (יח) וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים. הנה הפקעי' הם בצורת ביצים מפני ראשיה' חדים והנה מקלעת מענין השלכה והוצאה כטעם יקלענה בכף הקלע והטעם שכבר הי' מצוייר בארזים מבפנים בדמיון הוצאת הצמחים ואל הפקעים בעת אשר הם מתחילים להציץ כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו ביצים ששני ראשיהם חדים ואחר זה יפריח מהשרש כמו גביעים משוקדים ומתוכם יצא הפרח כמו שזכרנו בפרשת ויקחו לי תרומה ולסבה בעינה שהיו אלו הציורים במנורה היו בזה המקום וזה אמנם היה בהיכל או יהיה הרצון במקלעת כמו קלעים ר"ל שציירו שם בדמיון קלעים שהם יריעות שהיו בהם אלו הציורים וזה הביאור יותר נאות לפי מה שיראה ממה שאחר זה או יהיה מקלעת בדמיון החריות והדליות שבהם הפרחים: (יט) ודביר בתוך הבית מפנימה. ר"ל כי בתוך הבית מלפנים והוא לפאת מערב היה דביר והכין אותו להיות שם ארון האלהים ואמרו ר"ל כי בזה רמז אל הבנין שעשה שלמה תחת הקרקע לגנוז שם את ארון ה' לפי שהיה נודע שעתיד הבית הזה ליחרב ואולם לפי הפשט הוא לפי מה שזכרנו: (כ) ולפני הדביר. ר"ל לפני ארון הדביר והוא חסר המצטרף וכמוהו רבים ואמר כי לפניו צפה מזבח ארז והוא מזבח הקטורת שהיה בהיכל ולזה אמר אחר זה וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב כי לפני הדביר היה מכוון ר"ל לפני ארון הדביר או לפני פתח הדביר וענין הפסוק הזה הוא כן ולפני הדביר שהיה שיעור הדביר עשרים אמה בארך וברוחב ובקומה צפה אותו זהב טהור ומזוקק והנה צפה שם לפני הדביר מזבח ארז וכבר באר אחר זה כי כבר צפה אותו זהב אך קצר לבגלות זה הענין בו: (כא) ויצף שלמה את הבית מפנימה וגו'. ר"ל שכבר צפה שלמה את הבית הזה והוא הדביר בכל אשר מבפנים

מצודת דוד

בית קה"ק: (יח) וארז וגו'. ר"ל צלעות הארז אשר היו מחפים את הבית מבפנים נעשה ציורים היו צורות פקעים ופטורי צצים: הכל ארז. כל הבית חפה ארז על האבנים של הכותלים: (יט) ודביר בתוך הבית. בחלל הבית עשה מחיצה מפסקת ומבפנים לאותה מחיצה הכין לתת שם את הארון והוא בית קודש הקדשים: (כ) ולפני הדביר. החלל הפנימה לה לצד המערב: ועשרים אמה קומתו. ולמעלה אמר שלשים אמה קומתו כי ההיכל לבד היתה שלשים אמה אבל עליות בית קה"ק היתה נמוכה משל היכל י' אמות. ורז"ל אמרו שחושב כאן משפת כרובים ולמעלה שהיו קומתן י' אמות כמ"ש למטה: ויצפהו זהב סגור. חזר וכתבו לומר שזהב הצפוי היה זהב סגור: ויצף מזבח ארז. זהו מזבח הקטורת ועשאו מאבנים וארז ממעל ועל הארז צפהו זהב והיה א"כ מעשה המזבח דומה למעשה קירות הבית ולזה סמכו כאן: (כא) ויצף שלמה וגו'. בא לומר שזהב צפוי ההיכל הנעשה בפנים היה זהב סגור כמו של בית קדשי הקדשים: ויעבר. עשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה: ויצפהו. על המחיצה יאמר: (כב) ואת כל

מצודת ציון

בין ההיכל לבית קה"ק: (יח) מקלעת. ענין ציורים וכת"י וגלף וכן תפתח את שתי האבנים (שמות כח) תרגומו תגלוף: פקעים. ציור פרי מה וכן פקועות שדה (מ"ב ד): ופטורי. ענין פתיחה כמו פטר רחם (שמות יג): צצים. פרחים ור"ל ציורי פתיחת הפרחים: (יט) לתתן. כמו נתת והנו"ן נוספת: (כ) סגור. ר"ל הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג: (כא) ויעבר. הוא התרגום של בריחים: ברתוקות. בשלשלאות כמו ורתוקות כסף: (כב) תום. [illegible]:
כרובים

אֲשֶׁר־לַדְּבִיר צִפָּה זָהָב׃ כג וַיַּעַשׂ בַּדְּבִיר שְׁנֵי כְרוּבִים עֲצֵי־שָׁמֶן עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ׃ כד וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד־קְצוֹת כְּנָפָיו׃ כה וְעֶשֶׂר בָּאַמָּה הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי מִדָּה אַחַת וְקֶצֶב אֶחָד לִשְׁנֵי הַכְּרֻבִים׃ כו קוֹמַת הַכְּרוּב הָאֶחָד עֶשֶׂר בָּאַמָּה וְכֵן הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי׃ כז וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּרֻבִים בְּתוֹךְ ׀ הַבַּיִת הַפְּנִימִי וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־כַּנְפֵי הַכְּרֻבִים וַתִּגַּע כְּנַף־הָאֶחָד בַּקִּיר וּכְנַף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי נֹגַעַת בַּקִּיר הַשֵּׁנִי וְכַנְפֵיהֶם אֶל־תּוֹךְ הַבַּיִת נֹגְעֹת כָּנָף אֶל־כָּנָף׃ כח וַיְצַף אֶת־הַכְּרוּבִים זָהָב׃ כט וְאֵת כָּל־קִירוֹת הַבַּיִת מֵסַב ׀ קָלַע פִּתּוּחֵי מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים מִלִּפְנִים וְלַחִיצוֹן׃ ל וְאֶת־קַרְקַע

ה' ... · י"ד חס' וכל אורי' דכות' · ב'. ד' חס' בסיפרא · ג' וחס' · ל' וחס' · ל' · ד'. ד'

חֲפָא דַהֲבָא : כג וַעֲבַד בְּבֵית כַּפּוּרֵי תְּרֵין כְּרוּבִין דְּאָעֵי זֵיתָא עֲסַר אַמִּין רוּמֵיהּ : כד וַחֲמֵשׁ אַמִּין כַּנְפָּא דִכְרוּבָא חָד וַחֲמֵשׁ אַמִּין כַּנְפָּא דִכְרוּבָא תִּנְיָנָא עֲסַר אַמִּין מִקְּצַת כַּנְפּוֹהִי וְעַד קְצַת כַּנְפּוֹהִי : כה וַעֲסַר אַמִּין כְּרוּבָא תִנְיָנָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא וְעִבְרָא חָד לִתְרֵין כְּרוּבַיָּא : כו רוּמֵיהּ דִּכְרוּבָא חָד עֲסַר אַמִּין וְכֵן כְּרוּבָא תִנְיָנָא : כז וִיהַב יָת כְּרוּבַיָּא בְּגוֹ בֵיתָא גַוָּאָה וּפְרַסוּ יָת כַּנְפֵי כְרוּבַיָּא וּמְטַיָּא כַנְפָּא דְחָד בְּכוּתְלָא וְכַנְפָּא דִכְרוּבָא תִנְיָנָא מְטַיָּא בְּכוּתְלָא תִנְיָנָא וְכַנְפֵיהוֹן לְגוֹ בֵיתָא מְטַיָּא כְּנַף לִכְנָף : כח וַחֲפָא יָת כְּרוּבַיָּא דַהֲבָא : כט וְיָת כָּל כּוּתְלֵי בֵיתָא אַקִּיף צִיּוּרִין וּגְלַף קְרִיעַן כְּרוּבִין וְצוּרַת דִּקְלִין וְאַטּוּנִין שׁוֹשַׁנִּין מִלְּגָיו וּלְבָרָא : ל וְיָת אוּשֵׁי בֵיתָא חֲפָא

הכרבים י"ג חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר תרומה : צצים ד' וסי' וארון אל הבית פנימה. פתוחי מקלעות כרבים. ושתי דלתות עצי שמן. וקלע כרבים ותמרות ·

תולדות אהרן חמש אמות. בתרא נט : קומת הכרוב. סוכה ה מגלה י :

רשי

כולו : (כג) עצי שמן. דאעי זיתא : עשר אמות קומתו. ורגליהם בקרקע עומדים א' מצפון לארון ואחד מן הדרום סוככים על הארון ועל בדיו. אורך הכנפים מכסים מקצת (רוחב הבדים) שהארון היה נתון ארכו לרחבו של בית ובדיו בולטין בפתח הדביר בפרוכת שכנגד הפתח. ובדיו נתונין בראשי ארכן כדי שיהיו שני לוים יכולים ליכנס ביניהם כשנושאין אותו במדבר : (כד) עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו. כשהן פרושות נמצאות כנפות שניהם שהיו נוגעות זו בזו ממלאות כל חלל עשרים אמה וגוף הכרובים אינו מן המדה ועומד בנס : (כז) ותגע כנף האחד בקיר. לצפון : וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר. הדרום סוככים על הארון ועל בדיו : וכנפיהם אל תוך הבית. וראשי הכנפים אשר באמצע הבית : נוגעות כנף אל כנף. שכל חלל הבית עשרים : (כט) ואת כל קירות הבית. קירות העץ : מסב קלע. מוקפו' ציורין: פתוחי מקלעת כרובים. חקוקי צורת כרובי' ודקלים והצים ופרחי': מלפנים ולחיצון. לבית הכפורת הפנימי ולהיכל החיצון : ואת

רדק

כמו שלשלאות ועניין זה כי כותל היה לפני הדביר מבדיל בין הדביר ובין ההיכל במקום שהיה בו משכן הפרכת ורחב כותל זה אמה ואמה כי באותו כותל שהיה לפני הדביר נתן בריחי זהב וצפה הכל והכותל זהב : (כב) ואת כל הבית צפה זהב. ובדברי הימים שבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים ואמר כי לטוח קירות הבתים טעמו לשלשת אלפים ככרי זהב שזכר או טעמו על הכסף ופירוש לטוח שאר הבתים חוץ מן ההיכל ובדברי רז"ל לטוח קירות הבתי' וכי כסף היה והלא זהב היה אלא למה קורא אותו כסף שהיה מכסף לכל בעלי זהבים : וכל המזבח אשר לדביר. סמך המזבח לדביר ואף על פי שלא היה בתוכו אלא בהיכל היה השלחן לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר כי בהיכל היה השלחן בצפון משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה ומנור' בדרום משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה ומזבח הקטרת ממוצע ביניהם ומשוך קמעא כלפי חוץ וזה מכוון כנגד פתח הדביר ומפני זה סמך המזבח לדביר ואמר המזבח אשר לדביר ומה שאומר וכל לומר כי קירותיו וגג הכל צפה זהב : (כג) עצי שמן. תרגומו אעי דזיתא ואין לשאול איך שחת מעצי מאכל לצורך מלאכה יש לומר כי כרת הזיתים הזקנים שאינם עושים פירות וכן בעצי מערכה שהיה בהן מעצי תאנה ועצי דקל אמרו רז"ל מאותן שאינן עושים פירות ויש לפרש עצי שמן מין ממין הארז יוצא ממנו שמן שעושין ממנו הזפת לפיכך נקרא עץ שמן כי הנה מצאנו בעזרא שאמר צאו ההרה והביאו עלי זית ועלי עץ שמן נמצא עץ שמן אינו עץ זית : (כז) וכנפיהם אל תוך הבית. כי הכנפים הקצוות היו נוגעות אל הקירות כמו שאמר זאת לקיר דרומי וזאת לקיר צפוני כי פניהם כנגד ההיכל כמו שאומר בדברי הימים ופניהם לבית והכנפים האחרות שהיו תוכיות זהו תוך הבית שאמר כי כלם היו תוך הבית אלא שאלה קצוות ואלה תוכיות והתוכיות היו נוגעות כנף כרוב זה לכנף כרוב זה והנה בין ארבע הכנפים עשרים אמה כמדת הבית וגופות הכרובים תחת הכנפים הם ואין צריך להיותם עומדות בנס : (כט) מסב. שם בשקל מגר ופי' כמו סביב : קלע. שם בשקל פעל ופי' ציור ר"ל כי סביב הבית צייר ציורים כרובים מפותחים לא שהיו בולטין : ותמרות. צורת תמרים : מלפנים ולחיצון. מלפנים הוא הדביר ולחיצון הוא

רלבג

מכפנים ממנו בזהב מזוקק וזה יורה שעשה שם מחיצה בינו ובין ההיכל ובזה גם כן יתאמת שהיה עשרים אמה אורך : ויעבר ברתוקות זהב. ר"ל עשה כמו בריחים בשלשלאות זהב בהיכל אשר לפני הדביר כי עשה שם כותל בין הדביר ובין ההיכל להיות תמורת הפרכת אחר שצפה הכותל ההוא זהב כמו שקדם : (כב) ואת כל הבית צפה זהב עד תום כל הבית. ר"ל כי גם ההיכל צפה זהב אך לא היה מזוקק כמו הזהב שצפה בו הדביר לבאר דבר ההבדל שהיה בין קדש הקדשים ובין הקדש : וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב. האחשוב שיהיה הרצון בזה שקודם זה צפה מזבח הקטרת באבנים וצפהו עצי ארז כמו שעשה בקירות הבית שהיו של אבן וכסה אותם בארז ואחר כן צפה אותם זהב : (כג) ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן: הנה עשה צורת כרובים מעץ שמן והוא ממיני הארזים והוא קד"ר בלע"ז או פי"ן ויש ממנו שאינו עושה פירות ואולי מזה המין עשה זה או שלחו לו חירם ולא השחית שלמה בזה עץ מאכל גם יתכן שיהיה זה אחר שיבש האילן והנה הכרובים הם בצורת בן אדם מן הקטנים. וזכר שכבר היה עשר אמות כל אחד מהם בקומה ורוחב פריסת כנפיו גם כן עשר אמות והנה היו פני הכרובים האלו מביטים לפני הנכנס שם והכנף השמאלית מהאחד מהם נוגעת לכנף הימנית מהאחר ובזה יחזיקו כל רוחב הדביר מקיר אל קיר כי החלל שביניהם היה עשרים אמה. וזהו שכבר צפה אלו הכרובים זהב : (כט) מסב קלע. ר"ל סביב ציור בדמיון יריעה או סבב אילן וחריותיו פתוחי מקלעות כרובי' ותימורות ר"ל שהיה חקוק ומצוייר בהם דמות יריעות שהיה בהם צורת כרובים וצורת תימורות שהם כמו פקעים וזה כי צורת תמרים היא כמו ביצה ששני ראשיה חדין או דמות ענפי אילן וחריותיו ויהיה בהם צורת כרובים וצורת פקעים ופטורי צצים וזה היה מצוייר מלפנים והוא הדביר ולחיצון והוא ההיכל : (ל) וזכר שצפה זהב קרקע הבית לדביר ולהיכל אך ידמה שקרקע ההיכל היה מצופה עץ ארז לא קרקע הדביר

מצודת ציון

(כג) כרובים. צורת תינוק להם כי תנוק הוא רביא בל' ארמי : עצי שמן. ת"י דאעי זיתא : (כה) וקצב. ענין החוך והכריתה כמו ויקצב עץ (מ"ב ו) ור"ל שווים כאלו נחתכו כאחת : (כט) פתוחי. ענין החקיקה כמו פתוחי חותם (שמות כח) : ותמרות. ציורי אילני תמר : (לא) ואת פתח. כמו ולפתח

מצודת דוד

כל הבית. בא לומר שהכל חפה ואף התקרה שלא הוזכר למעלה : וכל המזבח. בכל פאת הפתחים : אשר לדביר. העומד סמוך לדביר : (כג) ויעש בדביר. בחלל בית קה"ק : קומתו. קומת כל אחד והכרובים ההם עמדו בארץ : (כד) כנף הכרוב. רוחב הכנף מצפון לדרום : השנית. מוסב על הכנף : (כה) הכרוב השני. רוחב כנפי כרוב השני. וא"כ ארבעת הכנפים מלאו כל רוחב חלל בית קה"ק : (כו) קומת וגו'. ר"ל כמו שקומת הכרוב האחד היה עשר אמות כן קומת הכרוב השני : (כז) הבית הפנימי. זהו בית קה"ק : ויפרשו. ר"ל עשאום פרושים : אל תוך הבית. אשר אל אויר חלל הבית : כנף אל כנף. כנף כרוב האחד בכנף כרוב השני : (כט) קירות הבית. הם הצלעות שבפנים : מסב קלע. מסובב בציורים וחוזר ומפרש מה היו הציורים ואמר שהיו פתוחי ציורי כרובים וגו'

רשי

(ל) ואת קרקע הבית. כל הרצפה: לפנימה ולחיצון. לבית הכפורת ולהיכל: (לא) עצי שמן. עצי זית: האיל. אילי הפתח הם המזוזות שמכאן ומכאן עשויות עגולות כמין אילים אילו ואילמיו (ס"א אלה ואלון) וכן בכל בנין יחזקאל ספות הפתחים קרוים אילים: מזוזות חמישית. המפתן הא' והמזוזות מכאן ומכאן שתים הרי שלש והמשקוף שעליו עשוי כשתים כזה כך שמעתי ואני אומר מזוזות חמישית חמשה צלעות היו למזוזות ולא היתה מרובעת ואינו מדבר לא במפתן ולא במשקוף שלא מצינו מפתן ומשקוף קרוין אילים: (לב) וירד על הכרובי'. היה מרדד הזהב טסין דקין בפיתוחי הצורות להיות שוקע בו במקום החקק ובולט על הבליטה שלא יהא הזהב מבטל את הצורות ויהיו צורות העץ ניכרו' בזהב: (לג) מאת רבעי'. מזוזות ההיכל היו רבועות וכן תרגם יונתן מן ארבעה סיטריהון מרבעין: (לד) ושתי דלתות. כל אחת כדי חצי רוחב הפתח: שני צלעים. ת"י תרין צירין ציר העליון וציר התחתון: גלילים. סנלגלין: ושני קלעים. אף זה מתורגם צירין. לשון קלעי' אומר אני שהוא לשון ארמי לשון כניסה שהוא נכנס בחור המפתן: (לה) וקלע כרובים. על

הבית צפה זהב לפנימה ולחיצון: לא ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי־שמן האיל מזוזות חמשית: לב ושתי דלתות עצי־שמן וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמרות ופטורי צצים וצפה זהב וירד על־הכרובים ועל־התמרות את־הזהב: לג וכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי־שמן מאת רבעית: לד ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים ושני קלעים הדלת השנית גלילים: לה וקלע כרובים ותמרות ופטרי צצים וצפה זהב

כל סיפ׳ מ״ל · ד׳ · ד׳. ל׳ · ב׳ כתובים כן וקלע כרובי׳ · ל׳כ״כ בסיפ׳ · ב׳ ובספו׳ · ל׳ חס׳

דהבא מלגיו ולברא: לא ולתרע בית כפורי עבד דשין דאעי זיתא אלהי וספוהי מטקסין: לב ותרתין דשין דאעי זיתא וגלף עליהון קריען כרובין וצורת דקלין ואטונין שושנין וחפא דהבא ונסיך על כרוביא ועל צורת דקלין ית דהבא: לג וכן עבד לתרע היכלא ספין דאעי זיתא מן ארבעה סטריהון מרבעין: לד ותרתין דשין דאעי ברון תרין צירין דדשא חדא סנלגלין ותרין צירין דדשא תניתא סנלגלין: לה וגלף כרוביא וצורת דקלין ואטונין שושנין וחפא דהבא מכבש

רדק

הוא ההיכל ואמר כי בכל קירות הבית סביב עשה אלה הציורין בדביר ובהיכל וכן פי' לפנימ' ולחיצון שצפה קרקע הדביר וקרקע ההיכל זהב: (לא) ואת פתח הדביר. כמו ולפתח הדביר וכן עשה את דמו כמו לדמו וכת"י ולתרע בית כפורי: האיל מזוזות חמשית. האיל הוא הסף העליון והמזוזות הם אשר מפה ומפה אשר הסף סמוך עליהם ואומר כי איל הפתח ומזוזותיו היו בתכונת חמישית שהיתה המזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו וכן המזוזה האחרת וכן האיל וי"ת אילא וספוהי מטקסין ולדעתו יהיה ענין הפסוק כן כאילו אמר האיל והמזוזות היו חמושים תרגום חמישית מטקסין כמו חמושים וכן תרגום ומדדו את תכנית עקום: (לב) ושתי דלתות עצי שמן. ושתי דלתות עצי שמן שאמר שעשה לפתח הדביר קלע עליהם מקלעות כרובים כמו שעשה לקירות וי"ו וקלע כוי"ו ויקח אברהם את עיניו נרדם ורכב וסוס וזולתם או יהיה פירושו כמשמעו ומה שאמר ושתי דלתות עצי ברושין אחר שאמר ושתי דלתות עצי שמן בא לומר כי ארבע דלתות היו לפתח הדביר וכן לפתח ההיכל וכן אמר בבנין יחזקאל ושתי דלתות להיכל ולקדש ושתי דלתות לדלתות ופי' רז"ל החצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עביו של כותל והפנימי' נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחרי הדלתות ואע"פ שהיו הדלתות לפתח הדביר היה שם גם כן פרוכת כמו שאומר בדברי הימים להיות מסך לפתח לפי שלא היו הדלתות נסגרות שהרי בדי ארון נתונים על פני הדביר א"כ הפרכת היה מסך לשער הדביר: וירד על הכרובים. ואחר שאמר צפה זהב למה אמר אח"כ וירד אלא שלא תאמר כי צפה הכל זהב ולא נראו הצורות כמו שהיו קודם צפוי הזהב כן היו אחר כך כי רדד הזהב על הצורות ותרגום וירקעו ורדידו: (לג) וכן עשה. על המזוזות הוא אומר שעשה מזוזות פתח ההיכל עצי שמן כמו שעשה לפתח הדביר אבל דלתות פתח ההיכל היו עצי ברושים: מאת רביעית. כמו שפי' חמישית שהיו במזוזה חמש צלעות זו לפנים מזו ובמזוזה פתח ההיכל היו ארבע זו לפנים מזו ופי' מאת כי רביעית תואר לתכונ' כמו שפי' חמישית גם כן תואר לתכונה ומאת דבק עם התכונ' כאילו אומר עשוי מתכונה רביעית וכן גם מאת זה תלאי כמו מזה וי"ל עוד שפי' מענין רביעית לוח כי מלאכו בהשנה ורביעית של ארז על גביהן ופי' לוחות ואומר כי המזוזה לא היתה גוף אחד מקשה אבל היתה מלוחות מדובקות זו לזו וי"ת מן ארבעה סיטריהון מרבעין אומר כי המזוזות היו מרובעות בארבע זויותיהן ולענין זה נוכל לפרש חמישית כי למזוזות היו חמש פאות לכל מזוזה ומזוזה ולמזוזות ההיכל ארבע: (לד) שני צלעים. שני צדי הדלת הצד הפנימי והצד החיצון היו עשויין מעשה גלילים בציור וכן הדלת השנית: וקלעים. כמו צלעים וכן תרלדון כמו תרקדון ועוד קלע עליהם כרובים ותימורות וכבר פי' וקלע שהוא כמו ציור וצי יר ומקלעות כמו ציור וי"ת תרין צירין דדשא חדא סנלגלין ותרין צירין דדשא תניתא סנלגלין תרגם קלעים כמו צלעים כמו שפי' ורגם אותם כמו ציר הדלת: (לה) מיושר על המחקה. כמ"ש למעלה וירד על הכרובים ועל התמורות את הזהב כך אמר הנה שלא תאמר וצפה זהב ולא היו נכרות הצורות אלא הזהב היה מיושר ומונח על המחקה ועד הצורות כמו שהיו שוקעות או בולטות זהב מצפה

רלבג

הדביר כמו שקדם ואמנם היה זה כדי שישאר עומק הדביר עשרים אמה ויהיה גם כן הבדל נראה בין הקדש ובין קדש הקדשים: (לא) ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שמן האיל מזוזות חמשית. ר"ל שהאיל והוא הסף אשר על הפתח והמזוזות שהיו לצדדיו היו מאת הפתח החמשית כי היתה החמשית לדביר והרביעי' להיכל והשלישית לפתח האולם והשנית לחצר הכהני' והראשונה לעזרה הגדולה וזה כי מחוץ לאולם היה חצר הכהנים ומחוץ לחצר הכהנים היתה העזרה הגדולה והנה נזכר חצר הכהנים והעזרה הגדולה בספר דברי הימים: (לב) ושתי דלתות עצי שמן וקלע עליהם. ר"ל ושתי דלתות עצי שמן שעשה לדביר צייר עליהם צורת כרובים ותימורות ופטורי צצים וצפה זהב באופן שירד הזהב על הציורים ההם והם נראו בזהב בתמונה שיעשו בה בעצי שמן: (לג) וכן עשה לפתח ההיכל וגו'. ר"ל שכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן היתה מאת הפתח הרביעית. והנה מזה מדרגת הפתחים במנין כי בזה הערה אל מה שכוון בזה הבנין כמו שנתבאר: (לד) ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים ר"ל ששני צדי הדלת היה מצויר בהם צורת גלילים ועמודים ושני קלעים. ר"ל שני צידי הדלת השני היו ציוריה גם כן גלילים: (לה) וקלע כרובים

מצודת דוד

וגו': מלפנים ולחיצון. לבית קה"ק ולהיכל: צפה זהב. על רצפת הכרובים: לפנימה ולחיצון. לבית קה"ק ולהיכל: (לא) ואת פתח הדביר. ולפתח העשויה בהמחיצה המפסקת בין ההיכל לבית קה"ק: עשה דלתות. שתים היו האחת בהמזוזה מזה והאחת מזה וכל אחת כדי רוחב חצי חלל הפתח: האיל מזוזות חמשית. ר"ל עמודי המזוזות היו בני חמש צלעות ולא מרובעות כדרך רוב המזוזות: (לב) ושתי דלתות וגו'. ר"ל אותן שתי הדלתות מעצי השמן העשויות לפתח הדביר הן היו קלע ומצויר עליהם צורת כרובים וגו': צפה זהב. על הדלתות: וירד על הכרובים וגו'. צפוי הזהב היה מרדד על הצורות להיות שוקע במקום שקועו ובולט במקום בליטתו באופן שלא יבטל צפוי הזהב את צורות הציורים אבל יהיו נראים כשהם מצופים זהב: (לג) מאת רבעית. מרביעית וכן מאת זה תלאי (ירמיה ב') שהוא כמו מזה ור"ל שעשה המזוזות האלה מרובעות בני ארבעה צלעות לא כמזוזות של בית קה"ק: (לד) ושתי דלתות. של ההיכל היו מעצי ברושים והיו בתמונת דלתות בית קה"ק האחת קבועה בהמזוזה מזה והא' מזה ובכ"א כחצי רוחב חלל הפתח: שני צלעים הדלת האחת. שני עברי הדלת הא' מזה ומזה היה מצוייר מעשה גלילים ר"ל אופני': ושני קלעים. ר"ל וכן שני עברי הדלת השנית היה מצויר מעשה גלילים. או ר"ל ושני ציורים היו להדלת הא' מזה ומזה והיו מעשה גלילים והכוונה יהיה לאחדים עם הפירוש הראשון: (לה) וקלע כרובים. עוד צייר עליהם כרובים וגו': מישר על המחוקה. היה מרדד את הזהב להיות מיושר ושוה על חקיקת הציורים אשר על הדלתות להיות שוקע במקום שקועו ובולט במקום

מצודת ציון

ולפתח וכן ועשה את דמו (ויקרא טז) ומשפטו לדמו: האיל. עמודי המזוזות נקראים אילים כמו ואיליו שתים אמות (יחזקאל מ') ואמר מזוזות לתוספת ביאור בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב): (לב) וירד. ענין רקוע ושטיחה כמו הרודד עמי תחתי (תהלים קמ"ד): (לד) צלעים. ענין צד ועבר כמו ולצלע המשכן (שמות כ"ו): גלילים. מלשון גלגל ואופן כמו על גלילי כסף (אסתר א'): קלעים. ציורים. או הוא כמו צלעים בחלוף הקו"ף בצד"י וכן הסיפוך למה תרלדון (תהלים ס"ח) ור"ל

ג׳ מישר על המחקה: לו ויבן את החצר הפנימית שלשה טורי גזית וטור כרתת ארזים: לז בשנה הרביעית יסד בית יהוה בירח זו: לח ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החדש השמיני כלה הבית לכל דבריו ולכל משפטו (משפטיו ק׳) ויבנהו שבע שנים:

ז א ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה ויכל את כל ביתו: ב ויבן את בית יער הלבנון מאה אמה ארכו וחמשים אמה רחבו ושלשים אמה קומתו על ארבעה טורי עמודי ארזים וכרתות ארזים על העמדים: ג וספן בארז ממעל על הצלעת

(ב׳ ומ״ל. ד׳. ד׳. ב׳ חס׳. ב׳ חס׳. ז׳. ב׳ ומ״ל. הס׳ וי״ו קדמ׳. ל׳ חס׳. ל׳ חס׳)

עַל צוּרְתָּא: לו וּבְנָא יַת דָּרְתָּא גַוָּיְתָא תְּלָתָא סִדְרִין דְּאֶבֶן טָבָא וְסִדְרָא חַד דְּמָרִישׁ אָעֵי אַרְזַיָּא: לז וּבְשַׁתָּא רְבִיעֵיתָא שָׁרֵי לְאִשְׁתַּכְלָלָא בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ בְּיַרַח זִיו נִצָּנַיָּא: לח וּבְשַׁתָּא חֲדָא עַסְרֵי בְּיַרַח מֵיסַף אִבְּבַיָּא הוּא יַרְחָא תְּמִינָאָה אִשְׁתַּכְלַל בֵּיתָא לְכָל גְּזֵרָתֵיהּ וּלְכָל דַּחֲזֵי לֵיהּ וּבְנָהִי שְׁבַע שְׁנִין: א וְיַת בֵּיתֵיהּ בְּנָא שְׁלֹמֹה תְּלַת עַסְרֵי שְׁנִין וְשַׁכְלֵיל יַת כָּל בֵּיתֵיהּ: ב וּבְנָא יַת בֵּית מֵקְרַת מַלְכַיָּא מְאָה אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וְחַמְשִׁין אַמִּין פּוּתְיֵהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמֵיהּ עַל אַרְבְּעָה סִדְרֵי עַמּוּדֵי אַרְזַיָּא וְקַרְנָתְהוֹן דְּאַרְזַיָּא עַל עַמּוּדַיָּא: ג וַחֲפָא נְסָרִין דְּאַרְזָא מֵעִלָּוֵי מְחִיצַיָּא דְּעַל

טורי ג׳ מלאים וסי׳ וימלאו בו ארבעה טורי אבן. ויבן את החצר. ויבן את בית יער הלבנון דספרא: בירח ד׳ בקריאה וסי׳ בשנה הרביעית יסד בית ה׳. ובשנה האחת עשרה. בירח האתנים בחג הוא החדש. ואכחד את שלשת הרעים בירח: ואת ביתו. ז׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך ולעיל בסיפרא סימן ד׳ ·

תולדות אהרן בירח זיו. (ר״ה ג): בית יער הלבנון. יומא לט: וספון בארז. (בתרא טו):

רשי

על הדלתות: מיושר על המחוקה. הזהב מכוון על חיקוק הצורות שוקע במקום שקועו ובולט במקום בליטתו שיהיו הצורות ניכרות בו: (לו) החצר. הפנימית היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיא היתה לפני האולם וקורא אותה פנימית לפי שהיתה לפני׳ מעזרת נשים: (ובמקרא לא מצינו כתוב עזרת כי אם במשנה): וטור כרותות ארזים. נדבך של קירות (מחוטבות) עשה בחומה: (לז) בשנה הרביעית. למלך שלמה: יסד בית ה׳. הוחל יסודו: (לח) בירח בול. הוא מרחשון שהעשב כלה בשדה ובוללין לבהמה מן הבית מלשון ויבל לחמורים (שופטים יט כא): (א) ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה. שבמלאכת גבוה נזדרז ובשלו נתעצל ובשבחו סיפר הכתוב: (ב) בית יער הלבנון. תירגם יונתן בית מקירת מלכיא (עמודי הארזים העומדים באורך המאה אמה כל טור וטור לאורך המאה ומטור הראשון לטור הרביעי חמשים אמה והיא רוחב הבית הגהה מבכ״ה): וכרותות ארזים. קורות ארזים לאורך הבית היה טור עמודים בקרקע והכרותות מעמוד לעמוד. (והטור השני למול טור הראשון ורוחב הבית וכן ארבעה הטורים. וסכך הנסרים לרצפת הבית מטור לטור על הכרותות. והעמודים הללו עשוים פתחים כעין אכסדרה והיו הכרותות כמו משקוף שעל המזוזות והיו גם כן אלו הכרותות כדי להעמיד עליהם המחיצות שהם הצלעות

רדק

מצפה אותם והצורות הם נראות כבתחלה אבל היו מצופות זהב וכת״י מכבש על צורתא: (לו) ויבן את החצר הפנימית. היא החצר הנקראת ג״כ עזרה וקראה פנימית לפי שהיתה פנימית להר הבית: כרותות. קורות ארזים כרותות וחטובות היטב לשומם בכותל והיו שלשה הטורים מאבן גזית והאחד מקירות ארזים וכת״י כרותות מריש ובדברי רז״ל על מריש הגזול שבנאו בבירה: יוסד. משנה הרביעית למלכות שלמה הוחל בנין הבית וזהו יוסד שבנו יסודו: בירח זיו. כמו שכתוב למעלה: (לח) בירח בול. הוא מרחשון כמו שאמר הוא החדש השמיני ונקרא כן מפני הגשמים שמתחילין בו ענין מבול ובדברי רז״ל בירח בול שבו העלה נבל והארץ עשויה בולות בולות וירח שבו בוללין לבהמה מתוך הבית כלומר שמאכל הבהמה כלה מן השדה ודעת יונתן בזה שתרגם בירח מיסף אבביא: ויבנהו שבע שנים. בשבע שנים ואחר שאמר ובשנה האחת עשרה כלה הבית מה היה צריך לומר ויבנהו שבע שנים שלא תאמר שנתעצל בנתים מהבניני׳ ולא התעסק כל שבע שנים בבנין לפיכך חזר ואמר ויבנהו שבע שנים: שלש עשרה שנה. שלש עשרה שנה אחר כלות בית ה׳ התעסק בבנין ביתו וי״מ כי לא נתעסק בבנין ביתו אלא שתי שנים ופי׳ שלש עשרה שנה עד תום שלשה עשרה שנה למלכותו ולפי׳ זה יקשה מה שאמר לנטה ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את שתי הבתי׳ נראה כי עשרים שנה הוציא בין שני הבתים שבע בבית ה׳ ושלשה עשר בביתו ויוכלו לתרץ כי פי׳ אחד ועשרים שנה למלכותו שבע שנים אחר השלמת הבתי׳ נתן הערים לחירם ואף על פי שחירם נשא את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב לבנין הבתים לא נתן הוא להירם אלה הערים אלא מקצה עשרים שנה למלכותו: (ב) בית יער הלבנון. ת״י בית מקרת מלכיא נראה כי מנהג המלכים היה בזמן ההוא לבנות בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ושלמה בנה ביער שהיה ידוע בארץ ישראל נקרא לבנון ובנה הבית הזה מעצים כותליו וקירויו ובנה אותו על ארבע טורי עמודי ארזים על ארבע פנות הבית ומעמוד לעמוד כרותות ארזים שהם קירות גדולות הנקראים מרישי׳ בדברי רז״ל וי״ת כרותות קרנתהון: (ג) וספון בארז. וחפא נסרין דארזא: על הצלעות

הנזכרים בכתוב. ושאמר הצלעות אשר על העמודים ולא אמר על הכרותות לפי שהעמודים הם העיקר שהבית נכון עליהם. והכרותות אינם אלא להחזיק ולחבר עמוד אל עמוד להיות האהל אחד ומונחים על צדן ולא היו זקופין ובאמרו על העמודים ר״ל על הכרותות שעל העמודי׳ ולא נקרא בשם בפני עצמן לגבייהו. ואפשר נמי שהכרותות אינם עולים למעלה מן העמודים דאינם שוכבים למעלה אלא הם נתונים בראשי העמודים ובשוין למעלה ולא כעין משקוף השוקף על המזוזות אלא כמו יתד ארוך המחבר שני עמודים ומ״ש וכרותות על העמודים פירושו בצד העליון של עמודים. נמצא מה שעל הכרותות הוא על העמודים. עד כאן פי׳ בעל צורת הבית): (ג) וספון בארז. קירוי עליה מלמעלה: על הצלעות. מחיצות עליונות שעל הכרותות ארבעה מחיצות זה אל זה ברוחב משוכים

רלבג

כרובים וגו׳ וצפה זהב מיושר על המחקה. ר״ל שהיה יורד הזהב ביושר על החקוק שם מאלו הציורים בדרך שהצורות תהיינה נראות בזהב: (לו) ויבן את החצר הפנימית. היא העזרה ולא פי׳ שיעורה. והנה בנה כתליה סביב שלשה טורים אבני גזית וטור אחד על גביהם מהחתכות גדושת ארזים: (לח) בירח בול. הוא מרחשון: ויבנהו שבע שנים. לא הקפיד בחצי השנה העודפת או אולי בשבע שנים נשלם בנינו אך קצת הדברים שנעשו בו ליופי ולקשוט לא נשלמו עד הזמן הנזכר והנה נזכר זה לפי שהוא יזכור אחר זה כי ביתו בנה שלמה בשלש עשרה שנה וזה מורה על עוצם זריזותו בבית המקדש: (ב) ויבן את בית יער הלבנון. הנה נראה ממה שזכר אחר זה שזה הבנין בנה שלמה לעצמו והנה היה זה הבנין להתקרר שם לימות החמה ולזה ידמה שעש׳ פתחים רבים ואחשוב שיער לבנון הי׳ קרוב

מצודת ציון

ור״ל תרקדון: (לה) המחקה. מל׳ חקיקה: (לו) טורי. שורות כמו ארבעה טורים (שמות כ״ח). גזית. מסותתות ביושר: (לז) בירח. בחודש: (לח) בול. הוא השוון שבו נובלין וכומשין עלי האילנות: כלה. נשלם: ז (ב) הלבנון. שם היער: (ג) הצלעות. הנסרים: ושקפים

מצודת דוד

במקום בליטתו לבל יבטל הזהב צורות הציורים אבל יהיה נראה זהב: (לו) החצר הפנימית. זה עזרת כהנים: שלשה טורי גזית. שלשה שורות זה על גב זה בנה באבני גזית ועליהם שורה הרביעית בנה מארזים כרותות ומחוטבות ביותר וכסדר הזה בנה אותו עד כלות גובהי הכתלים: (לז) בשנה הרביעית. למלכות שלמה: יוסד. הונח היסוד: (לח) לכל דבריו. כל הדברים הנצרכים בו: ולכל משפטיו. היא וכפל הדבר במ״ש: ויבנהו שבע שנים. ר״ל שבנה כל שבעת השנים ולא הפסיק זמן מה ולא חש למנות החדשים היתרים על שבעת השנים או ר״ל שבנה רק שבע שנים שלמות כי במשך זמן הבנין חדל לבנותו בשעור החדשים העודפים על שבעת השנים: ז (א) שלש עשרה שנה. לימד בכאן שנתעצל בבנין ביתו ולא כלהו עד שלש עשרה שנה אבל בבנין בה״מ נזדרז וכלהו לשבע שנים אף כי היתה גדול להפליא יותר מביתו: ויכל וגו׳. ר״ל עם שעסק בה י״ג שנה לא קץ בטורח הבנין עד כלותו את כלו: (ב) בית יער הלבנון. כך היה נקרא כי לפי רוב העמודים שעמדו בה היה נראה כיער המרובה באילנות. או שבנהו במקום יער הלבנון כי היה מנהג המלכים בזמן ההוא לבנות להם בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ועשויה היא בהלוגות מרובים להכניס שם האויר: על ארבעה טורי עמודי ארזים. והשורות ההם עמדו לרוחב הבית והיה נחלק להם האורך לשלשה חלקים שווים אבל לאורך הבית היה כתלים ממש כדרך הבנין: וכרותות ארזים. ארזים מחוטבים הסמיכו אל העמודים ההם להברם יחד לבל יהיו זזים ממקום עמדם: (ג) וספן בארז ממעל על הצלעות. כי על העמודים ועל קירות הארזים המחוברים

אֲשֶׁר עַל־הָעַמֻּדִים אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה עָשָׂר הַטּוּר׃ ד וּשְׁקֻפִים שְׁלֹשָׁה טוּרִים וּמֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ ה וְכָל־הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזוֹת רְבֻעִים שָׁקֶף וּמוּל מֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ ו וְאֵת אוּלָם הָעַמּוּדִים עָשָׂה חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה רָחְבּוֹ וְאוּלָם עַל־פְּנֵיהֶם וְעַמֻּדִים וְעָב עַל־פְּנֵיהֶם׃ ז וְאוּלָם הַכִּסֵּא אֲשֶׁר יִשְׁפָּט־שָׁם

עַמּוּדַיָא אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִדְרָא׃ ד וּכְלֻנְסָא תְּלַת סִדְרִין וְזָוֵי לָקֳבֵל זָוֵי תְּלַת זִמְנִין׃ ה וְכָל תַּרְעַיָא וְסִפַּיָא מְרַבְּעִין וְחַפַּן כְּלֻנְסָא וּמְקַבֵּל זָוֵי לָקֳבֵל זָוֵי תְּלַת זִמְנִין׃ ו וְיָת אוּלַמָא דְעַמּוּדַיָא עֲבַד חַמְשִׁין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וּתְלָתִין אַמִּין פּוּתְיֵהּ וְאוּלַמָא עַל אַפֵּיהוֹן וְעַמּוּדַיָא וּסְקוּפְתָא עַל אַפֵּיהוֹן׃ ז וְאוּלַמָא לְאַתְקָנָא תַּמָּן כּוּרְסֵי בֵּית דִּינָא

ועמדים י״א חס׳ ו׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקהל :

רשי

חשוכים לאורך הבית כולן פתחים וחלונות כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר ועל אותן מחיצות קירוי הספון ארבעים וחמשה נסרים היו הספון שלשה טורי נסרים (לשלשה חללים) ארבע טורי העמודים חמשה עשר נסרים הטור הבית (כלומר נתונים בין כל חלל ט״ו מהם) ארכן לרוחב שבין טור לטור ורחבן לאורך הבית זה אצל זה : (ד) ושקופי׳ שלשה טורים. ועוד עשה קרוי אצל ג׳ טורים הנסרים ושלשת טורי השקופי׳ כי רוחב של ט״ו נסרים לא קירה את הבית בכל ארכו שהוא ק׳ אמה. ועשה אצלו לקורות הבית קרוי של נסרים קטנים נתונים על מרישין קטנים הנותרים (נ״ל הנתונים) מטור כרותות ארזים אל טור. שלשה מרישין זה אצל (נ״ל לסוף) זה ושקופין משני צדיהן כעין משקוף שהדל׳ שוקף בו ועל אותן שקופין ראשי הנסרים הקטנים נתונים בו ארכן של נסרים קטנים כנגד רחבן של נסרים גדולים שנתן תחלה : ומחזה אל מחזה. ראשי נסרים של שקוף זה למול (ראשי) נסרים של (שקוף) זה: מחזה. לשון קצה ומנחם כן פותרו וחברו אל מחוז חפצם וכל חזית שבל׳ משנה כך הוא בסדר מערכת התמיד. וכן הוא עושה (חזית) מבחוץ בפ׳ השותפין בב״ב. ויונתן אף הוא תרגמו זוי לקביל זוי. אבל שקופים אטומים (מלכים א׳ ו׳ ד׳) וכן רבועים שקף כולם תירגם כלונסא: (ה) וכל הפתחים והמזוזות. שסתם מקירת מלכים עשוי פתחים פתחים מפני האויר ולכך קראו בית יער שדומה ליער: רבועים שקף. תירגם יונתן מרבעין וחפן כלנסא ומחופין היו הפתחים בנסרים דקין רבועין היו כשאר פתחי בתים ולא עשויין כיפה כעין פתחי אולם: ומול של מחזה. ומול של מחזה מיסב לקראת מחזה האחרת. ראש הנסר לקראת ראש הנסר שלש פעמים בכל תקרה ותקרה ואיני יודע האיך : (ו) ואת אולם העמודי׳. אולם עשה לפני העמודים האלה מבוא לבית חמשים אמה ארכו לרחבו של בית שהיה חמשים אמה ושלשים רחבו לפני אורך משך הבית אלא שלעולם המדה יתירה קרויה אורך והקצרה קרויה רוחב : ואולם על פניהם. אולם גובהה עשה על כל הבית : ועמודים ועב על פניהם. ועל כרותות ארזים שעל העמודי׳ התחתונים הציב על (נ״ל עוד) עמודים אחרים ומרישין מעמוד לעמוד העמודים לארוג בהן צלעות מזה לזה והעבים לקירוי העלייה. עב היא מריש כמו שפנינו והעבים אלו המרישין : (ז) ואולם הכסא. ואולמא לאתקנא תמן כורסי בית דינא דדאין תמן פרסדא לבית דינא עביד

רדק

הצלעות. הם הכרותות שזכר וי״ת מחיצתא והוא הענין בעצמו כי הכותלים נקראו מחיצה: ארבעים וחמשה. אלה הנסרים של ארז שקרה בהם הבית אף מ״ה כי שלשה טורים היו כל טור וטור היו בו חמשה עשר נסרים : (ד) ושקופים שלשה טורים. חלונות עשה בבית הזה וקראם שקופים לפי שאדם משקיף מהם כמו שאמר וישקף אבימלך בעד החלון ומה שאמר שלשה טורים שלשה טורי נסרי ארז בין חלון לחלון ומה שאמר מחזה אל מחזה מראה כנגד מראה כלומר כי החלונות היו בשלשה הכותלים וזהו שאמר שלש פעמים והיו חלון כנגד חלון וזהו מחזה אל מחזה וי״ת וכלונסא תלתא סידרין זוי לקבל זוי תלת זמנין ובדברי רז״ל ומודלה על גבי כלונסות והם בדים ארוכים כמין קנה של רומח וזוי כמו זוי׳ : (ה) וכל הפתחי׳ והמזוזות רבעים שקף. הפתחים היו מרובעים לא שהיו עשויים מלמעלה כמין כפה וכן מזוזות השערים היו מרובעים ולא עגולים : שקף. ויש לפרש שקף כמו משקוף כי המשקוף שעל הפתחי׳ היה ג״כ מרובע והמשקוף הוא חלון שעושין על הפתח להשקיף ממנו מי שקורא בשער והחלון ההוא היה עשוי מחזה מול מחזה שלש פעמים כמו שפירשנו : (ו) ואת אולם העמודים. האולם הוא הנקרא בית שער וקירויו עשוי כמין כפה וסמך האולם אל העמודים כי הבית היה בנוי על ארבעה עמודים כמו שזכר ואמר כי זה האולם היה על פני העמודים וזהו שאמר ואולם על פניהם ועוד היו עמודים אחרים על פניה׳ ועוד עב על פניהם ועב הוא עץ עב וגדול הוא הנקרא מריש בדברי רז״ל ואמרו והעבים אלו המרישים : (ז) ואולם הכסא. סמך האולם אל

רלבג

קרוב לבית המקדש ולזה נקרא בית המקדש לבנון. וזכר שכבר בנה זה הבית על ארבעת טורי עמודי ארזים ואחשוב שעמודי הארזים היו כלם לרחב הבית וחולק האורך בהם לשלש׳ חלקים שוים עמודים היו בכל טור. והנה היו כרותות הארזים על העמודים שיסבלו נסרי התקרה אשר עליהם והיו גדולים וחזקים והנה ארכם לפי מה שתארנו שלישית מאה אמה : (ג) והנה היה ספון בנסרים של ארז ממעל על הצלעות והם כרותות הארזים אשר על העמודים שהיו ארבעים וחמשה כי חמשה עשר עמודים היו בטור האחד ולזה היו קורות הארזים אשר עליהם חמשה עשר ומזה התבאר כי מקצת עובי העמוד האחד לקצה עובי העמוד השני הנמשך לו היה שלש אמות ושליש אמה ואולם עובי העמודים האלו היה לפי מה שיראה לי ממה שנזכר אחר זה שתי אמות וחצי בדרך שהיה בין טור וטור שלשים אמה והיה גובה העמודים שלשים אמה ובזה יתאמת שכל העמודים עם כרותות הארזים אשר עליהם היו רבועים : (ד) ושקופי׳ שלשה טורים. הם הצלעות שזכר כי הם היו בדמות משקוף עם העמודים והוא מבואר שלא היו כי אם שלשה טורים מאלו על ארבעת טורי העמודים : מחזה אל מחזה שלש פעמים. ר״ל הפתח שהיה נכח פתח אחר כנגדו וזה הענין היה בזה הבית שלש פעמים כי שלש פתחים היו בכל אחד מצדי הארך זה כנגד זה והנה קרא הפתח מחזה כי שם יראה האדם מה שבחוץ : (ה) וכל הפתחים והמזוזות רבועים. ר״ל שהפתחים האלו היו בדמות מרובע וזה כי השקף שהיה עליהם עם העמודים אשר משתי קצותיו משימים הפתח בצורת רבוע שלשים אמה לכל רוח ובזה התבאר שמול מחזה אל מחזה על פני רחב הבית שהיה זה שלשה פעמים בבית ההוא היה הכל נמשך בזה הרבוע עם השקופים שעליו והנה היה זה הבית נחלק לשלשה חלקים שוים. וזהו מה שנראה׳ לי בפירוש צורת זה הבית והוא מסכים מאד ללשון שבא בזה והנה לא ראינו בו פירוש יאות לזה : (ו) ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארכו ושלשים אמה רחבו. והנה זה האולם לפי מה שאחשוב היה ארכו לרחב בית יער הלבנון שזכרנו וגם הוא היה מרובע באופן רבוע החלקים האחרים שזכרנו כי הוא היה סמוך לעמודים ולזה היה גבהו כגבהם : ואולם על פניהם וגו׳. ר״ל שעל פני העמודים והוא אצל מקום הפתחים הנזכרים היה כמין אולם והיו בו עמודים וכרותות ארז עבה היתה על פניהם ואלו העמודים אחשב שהם של ארז ואע״פ שהיה האולם בנין כמו שנראה מהנזכר אחר זה : (ז) ואולם הכסא אשר ישפט שם

מצודת דוד

יחד הסכיבו צלעות ונסרים להיות מחיצות הבית ממעל ועל הצלעות ההם הניחו לוחות ארז להיות לתקרה (ואמר על העמודים ולא זכר כרותות הארזים על כי העמודים היו העיקר לסבול משא הצלעות) : ארבעים וחמשה. מספר לוחות הארז המכסים את התקרה היו ארבעים וחמשה : חמשה עשר הטור. כי העמודים חלקו האורך לשלשה חלקים שוים ולזה היה גם התקרה נחלק לשלשה חלקים ובכל חלק הניחו שורה של לוחות ארז ובה חמשה עשר במספר והניחו אורך הלוחות לאורך הבית א״כ היה אורך כל לוח ל״ג אמות ושליש אמה ורוחב הלוחות לרוחב הבית היה רוחב כל לוח ג׳ אמות ושליש אמה : (ד) ושקפים שלשה טורים. בהכתלים שעמדו באורך הבית עשו שלשה שורות חלונות זה למעלה מזה בקומת הכותל : ומחזה אל מחזה. כי בהכותל שמזה ומזה עשו שלשה שורות חלונות ואמר שהחלונות היו מכוונות זו מול זו ר״ל החלונות מכותל מזה מול החלונות מכותל מזה : שלש פעמים. ר״ל כן היה בכל שלשת הטורים : (ה) וכל הפתחים. חללי הפתחים שפתחו בהכתלים ההם היו מרובעים כי המשקופים היו מיושרים לא עגולים : והמזוזות. הם עמודי המזוזות היו מרובעים בני ארבע צלעות כדרך רוב המזוזות : שקף. גם חלון הקטן העשוי ממעל להפתח היתה רבוע : ומול מחזה אל מחזה. כמו ומחזה אל מול מחזה ור״ל החלון שבעבר הזה היה מול החלון שבעבר מזה : שלש פעמים. יתכן שהיו שלשה פתחים בכותל מזה ושלשה בכותל מזה והחלון מלמעלן וכל השלשה היו זה מול זה והיה א״כ בכל חלק שבחלק העמודים פתח אחד מזה ופתח אחד מזה : (ו) ואת אולם העמודים. לבית יער הלבנון עשה אולם עומד על עמודי ארזים יהיה ארכו חמשים אמה ורחבו שלשים אמה : ואולם על פניהם. יבאר מקום עמוד האולם ואמר שעמוד נסמך לבית היער לפני פתחיה וכדרך בית שער ועמד ארכו לאורך הבית להיות מול כל שלשת הפתחים

רדק

אל הכסא כי לא היה שם אלא כסא המשפט אומר כי עשה אולם לבית המשפט וגם היה הכסא שהיה יושב בו ושופט הבאים לפניו במשפט ומה שאמר אחר כך אולם המשפט הוא כפל דבר או פירושו כי לאותו אולם שהיה בו כסא עשה אולם אחר לפניו הוא הנקרא אולם המשפט שהיה בית שער לבית המשפט וכן נראה דעת המתרגם שתרג' אולמא לאתקנא תמן כורסי' בית דינא דדאין תמן פורסדא לבית דינא עביד ופירו' פורסד' בית שער כמו שאמרו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין ע"כ ויש נוסחאות פרוסדור בסמ"ך : מהקרקע עד הקרקע . ת"י מאושיא ועד אושיא ר"ל מיסוד כותל זה לכותל זה שכנגדו כלומר כל הרצפה היתה מכוסה בנסרים של ארז : (ח) וביתו אשר ישב שם . הוא הבית שאמר למעל' ואת ביתו בנה שלמה שלש עשר' שנה ואומר כי החצר האחרת שהיתה לבית הזה והיא החצר שהיתה מבפנים לאולם היתה עשויה כמעשה אולם המשפט שזכר וכן הבית נעשה לבת פרעה עשה ג"כ במעשה האול' הזה : (ט) כל אלה . כל אלה הבתים שזכר שבנה בית ה' וביתו ובית המשפט בית בת פרעה והצרותיהם כלם היו בנויים באבנים יקרות כלומר טובות ממחצב כמו שפירשנו למעלה: כמדות גזית . אבן גזית היה ידוע מדתו ביניהם כמו בימי רז"ל שהיה מדת גזית חמשה טפחים : מגררות במגרה . מגרה הוא המשור שהיו פני האבנים חלקות וישרות יותר כשהיו מגדרות במגרה ממה שהיו אם היו נפסלות במקבות ופי' מבית ומחוץ כי שני הפנים היו מגוררות : וממסד עד הטפחות והיו שם אבנים ישרות והלקו' כן מן היסוד עד שמי קורה ונקרא מקום הנחת הקורות טפחים כי האבנים שמניחין ראשי הקורות עליהם יוצאים חוץ לכותל כמדת טפח מבית ומחוץ ותכונת הבנין היה גם כן מחוץ לבית עד החצר הגדולה אבל החצר הגדולה היה בנין אחר כמו שאמר באבנים שלשה טורים וטור כרותות ארזים : (י) ומיוסד אבנים . היה הבנין הזה מיוסד באבנים טובו' וגדולות שהיו אבנים מעשר אמות ואבנים משמנה אמות אבל מן היסוד ולמעלה היו אבנים טובות אבל לא גדולות כמדת היסוד אלא במדת הגזית ורז"ל אמרו כי אלו אבני עשר אמות ואבני שמנה אמו' היו אילטוניו' יוצאות חוץ לכותל בולטות מבפנים לבית ואמר אבני עשר ואבני שמנה שאלו נכנסות ואלו יוצאות ומן היוצאות היו עולות לגדולות ששם היו ישנים זקני כהונה שלא היו מכניסין מטות למקדש ופרחי כהונה היו ישנים איש על כסותו לארץ

דדאין תמן פרוסדא לבית דינא עביד וחפי נסרין דארזא מאושיא עד אושיא : ח וביתיה דיתב תמן דרתא אוחרנתא מגיו לאולמא כעובדא הדין הוה וביתא עבד לבת פרעה דנסיב שלמה כאולמא הדין : ט כל אלין אבנין טבן כמשחת גזית ממסרן במסרין מגיו ומברא ומשכללן בפושכיא ומלברא עד דרתא רבתא : י ומשכלל באבנין טבן אבנין רברבן אבני עשר אמין ואבני תמני אמין : יא ומלעילא אבנין טבן כמשחת גזית וחפי נסרין

אֻלָם הַמִּשְׁפָּט עָשָׂה וְסָפוּן בָּאֶרֶז מֵהַקַּרְקַע עַד־הַקַּרְקָע׃ ח וּבֵיתוֹ אֲשֶׁר־יֵשֶׁב שָׁם חָצֵר הָאַחֶרֶת מִבֵּית לָאוּלָם כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה הָיָה וּבַיִת יַעֲשֶׂה לְבַת־פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח שְׁלֹמֹה כָּאוּלָם הַזֶּה׃ ט כָּל־אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרֹת כְּמִדֹּת גָּזִית מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה מִבַּיִת וּמִחוּץ וּמִמַּסָּד עַד־הַטְּפָחוֹת וּמִחוּץ עַד־הֶחָצֵר הַגְּדוֹלָה׃ י וּמְיֻסָּד אֲבָנִים יְקָרוֹת אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אַבְנֵי עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאַבְנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת׃ יא וּמִלְמַעְלָה אֲבָנִים יְקָרוֹת כְּמִדּוֹת

ג' חס' · ל' . ו' · ל' · ב' ותכתהו · ל' חס' . ב' · ל' . ב' · ל' · ל'

אלם ג' חס' בקריאה וסי' אלם המשפט עשה . ולחצר בית ה' הפנימית . ויקם את העמדים . וכל צורת הבית דכוו' חס' במ"ה מ"ל :

תולדות אהרן כל אלה . סוטה מס (סוטה כד) : אבני עשר . תמיד כו : כמדות גזית . בתרא ג :

רשי

עביד . פרוסדא לשון פרוזדור : וספון בארז . מחופה קרקע הרצפה בארזים : מהקרקע . ת"י מן אושיא עד אושיא מיסוד כותל זה ועד יסוד כותל זה : (ח) וביתו אשר ישב שם . דירה גמורה לאכול שם ולשכב שם : מבית לאולם . לפנים מן אולם של בית יער הלבנון : ובית יעשה . עלה בלבו לעשות בית לבת פרעה : כאולם הזה . כמעשה אולם הזה : (ט) כל אלה אבנים יקרות . כל האבנים האלה עשוים כבדות : כמדות גזית . כמדת אבני גזית מדה אחת היתה לאבני גזית במדינה : וממסד עד הטפחות . בגובה היה הבנין הזה עשוי באבני גזית האלה מן היסוד עד שמי הקורה : וממסד . לשון יסוד : הטפחות . שמי קורה . כמו ויימיני טפחה שמים (ישעיה מח יג) : ומחוץ . לצד החוץ היה כל משך הקירות באבנים הללו עד החצר הגדולה : (י) ומיוסד וגו' אבנים גדולות . והיסוד שבתוך הקרקע היה של אבני' גדולות יותר ממדות גזי': (יא) ולמעלה אבנים יקרות . ולמעלה ליסודות היו אבנים יקרות עד הטפחות כמו שאמר למעלה : וארז . וחפי נסרין דארזא כמו שאמר וספון בארז. שלשה

רלבג

שם . ובמקום אשר יהיה הגמר דין והוא הנקרא אולם המשפט או יהיה הכל ענין אחד ר"ל כי אולם הכסא אשר ישפט שם הוא אולם המשפט או יהיה הראשון תואר הוא הכסא אשר ישפט שם ר"ל כי ממנו יכנהו לאולם המשפט כמו שתרגם יונתן : וספון בארז מן הקרקע ועד הקרקע . ר"ל על פני כל הקרקע אולם המשפט מיסוד כותל זה עד יסוד כותל זה שכנגדו : (ח) וביתו אשר ישב שם חצר האחרת מבית לאולם . ר"ל הוא החצר האחרת שהיא מבפני' לאולם אשר בנה שם ביתו שישב שם תמיד ויאכל וישתה וישכב בו הנה היה נעשה כמעשה הזה ר"ל שהיה ספון בארז כל הקרקע אשר שם : ובית יעשה לבת פרעה . ר"ל וכן הבית שהיה עושה לבת פרעה היה מעשהו כמעשה האולם הזה והוא אולם המשפט שהיה כל קרקעו ספון בארז : (ח) כל אלה אבנים יקרות כמדות גזית . הנה היתה מדת אבן גזית מוגבלת וידועה אצלם : מגוררות במגרה מבית ומחוץ . ר"ל שהאבנים האלה להחליקם יותר היו מגוררות במגרה והוא חרב פגום מאד שיר"א בלעז כי הוא ישאיר האבן חלקה מאד ושלמה והיה זה באלו האבנים בשני שטחיהם הנראים האחד מבפנים והאחד נראה מבחוץ : וממסד עד הטפחות. ר"ל מאבני היסוד עד אבני הכותל הנראים שידקדקו בשיעורם למדדו בטפחות והם כל אבני הכותל הנראים כלם היו בזה האופן או אמר עד הטפחות כי בטור העליון אשר עליו תושם התקרה יוציאו האבנים יותר מהשער כמדת טפח או יותר מעט ר"ל שישימום שם נוספות בפנים וזה מבואר בבנייניס היפים והשלמים : ומחוץ עד החצר הגדולה. מחוץ לבית עד החצר הגדולה היו כל האבנים אשר בבנין עשויות בזה האופן ויהיה הרצון באמרו כל אלו האולמים והבתים שזכר אחר זכרו בית יער הלבנון : (י) ומיוסד אבנים יקרות. ר"ל שאבני היסוד היו גדולות יותר מאבני גזית כי היו בהם אבנים של עשר אמות ושל שמנה אמות. ולמעלה מן היסוד היו אבנים יקרות כמדת גזית והיה ספון בארז בתקרה או היה שם באהלים כרותות האבנים עם האבנים

מצודת ציון

(ד) ושקפים . חלונות אשר ישקיפו ויביטו דרך שם : ומחזה . אף הוא ענין חלון אשר יחזו ויראו דרך בה : (ה) שקף . חלון : (ט) יקרות . כבדות ומקשיות . או מכובדות וחשובות : מגוררות במגרה . מגרה היא כלי ברזל מלאה פגימות ועל כי יתחכו בו העצים דרך גרירה נקרא מגרה וכן וישם במגרה (ש"ב י"ב) : (יד) חורש . אומן : ויגר

מצודת דוד

הפתחים שבשלשת חלקי הבית : (ולזה אמר על פניהם כי היו לפני שלשתן ועיין בתחילת קונטרס בנין הבית ובצורה) : ועמודים ועב על פניהם . לפני פתחי האולם הזה עמדו עמודים תקועים בארץ וממעל להם עץ עב לחברם יחד לבל יהיו זזים ממקומם והיה עשוי לנוי ולפאר או להיות כעין מחיצה ולשמירה :

(ז) ואולם הכסא . ר"ל אל האולם אשר עמד בו הכסא אשר ישב עליו לשפוט שם אל האולם הזה עשה עוד הוצה לו אולם המשפט שיעמדו שם הבאים למשפט עד אשר יקראו לבוא לפני המלך : וספון בארז . כסה הרצפה בנסרי ארז : מהקרקע עד הקרקע . ר"ל מקרקעית כותל זה עד קרקעית כותל שממולו : (ח) וביתו אשר ישב שם . ר"ל מקום מושבו בקביעות : חצר האחרת . אשר עמדה בחצר האחרת מבפנים לאולם המשפט בדרך הכניסה מן החוץ אל מקום בתי המלוכ' : כמעשה הזה היה . כמעשה אולם המשפט ספון בארז כמותו : ובית יעשה . הבית אשר עשה לבת פרעה היה ג"כ לאולם המשפט : (ט) כל אלה . כל הבניינים אשר בנה מאבנים יקרות וגדולות כמדות הראויות לאבני גזית כפי מה שהי' ידוע להם : מגוררות במגרה . חתוכות במגרה לעשותן חלקות מפני עבריהן בעבר הפנימי ובעבר החיצון : וממסד . מן היסוד עד התקרה וזהו עד הטפחות כי הדרך הוא לעשות כעין לבזבז בעשור טפח בולט מהכותל אצל התקרה והוא מתפארת המלאכה : ומחוץ . ואף יתר הבניינים אשר עמדו מחוץ להבתים האלה עד החצר הגדולה את כולם בנה כענין האמור אבל החצר הגדולה עצמה בנה בבנין אחר כמפורש בענין : (י) מיוסד וגו' . ר"ל מה שנאמר למעלה אשר אבני היסוד היו שוות לאבני הכותל אין זה כ"א בדבר שהיו אבני יקרות כמותן אבל לא ישוו בגודל כי אבני היסוד גדולות מאבני הכותל כי אבני יסוד היו בני י' אמות וגו' וגדולים המה ממדת אבני גזית : (יא) ולמעלה . כתלים שעל היסודות : וארז . כל הבנינים האלם

רשי

(יב) שלשה טורים גזית. החומ' עשויה שלשה נדבכין של אבנים ונדבך של עץ עליהם: (יד) חרש אומן. וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת. שלשה כלי אומנות שהעולם נברא בהן דנאמר בחכמה יסד ארץ. כונן שמים בתבונה: בדעתו תהומות נבקעו (משלי ג כ) בשלשתן נבנה הבית: (טו) את שני העמודים. שהעמיד באולם יכין ובועז: שמנה עשרה אמה קומ' וגו'. (ובדברי הימים ב' ג' ט"ו) הוא אומר שלשים וחמש אמה קומתן שיצק שניהם כאחד. והאמה החסיר' אומר אני חצי אמה היתה לכל אחד בראשו שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמור למטה בענין ועל ראש העמודים מעשה שושן: וחוט י"ב אמה יסוב את העמוד השני. לימד שהיה ד' אמות על ד' אמות עגול שכל שיש בהיקיפו ג' טפחים יש בו רחב טפח ועוביו ארבע אצבעות והיא חלול כך מפורש בסוף ספר ירמיה. והרי זה מקרא קצר פירש ארכו של אחד וילמד השני ממנו. ופירש הקיפו של שני וילמד ממנו הראשון. וכן תרגם יונתן וחוט משח תרתין עסרי אמין מקיף ליה וכן לעמודא תניינא: (טז) ושתי כותרות. פומייל"ש בלע"ז. מוצק טריסגיטי"ר בלע"ז: חמש אמות קומת הכותרת האחת. ובסוף הספר הוא אומר שלש אמות שנינו במשנה ארבעים ותשע מדות שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היו בהן צורה ושלש העליונות היו עודפות לחוץ המוקפות צורה שנאמר שבכים מעשה שבכה כמין

מקרא

גָּזִית וָאָרֶז: יב וְחָצֵר הַגְּדוֹלָה סָבִיב שְׁלֹשָׁה טוּרִים גָּזִית וְטוּר כְּרֻתֹת אֲרָזִים וְלַחֲצַר בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית וּלְאֻלָם הַבָּיִת: יג וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־חִירָם מִצֹּר: יד בֶּן־אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּוֹ: טו וַיָּצַר אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי: טז וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצַק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת

ל' · ג' · ג' חס' · ב' מן בנות דן דד"ה · ו' · ו' מ"ל בסיפ' · ב' ג' וכל עליה דכוו' · ב' · ב' חס' ולא תירה

תרגום

דְאַרְזָא: יב וְדַרְתָּא רַבְּתָא סְחוֹר סְחוֹר תְּלָתָא סִדְרִין דְּאֶבֶן טָבָא וְסִדְרָא חַד דְּמָרִישׁ אָעֵי אַרְזִין וּלְדָרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ גַוָּיְתָא וּלְאוּלָמָא דְבֵיתָא: יג וּשְׁלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וּדְבַר יַת חִירָם מִצּוֹר: יד בַּר אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא הוּא מִשִּׁבְטָא דְבֵית נַפְתָּלִי וַאֲבוּהִי גְּבַר צוֹרִי אוּמָּן בְּעוֹבָדָא דִנְחָשָׁא וְאִתְמְלֵי יַת חוּכְמְתָא וְיַת סוּכְלְתָנָא וְיַת דַּעְתָּא לְמֶעְבַּד כָּל עֲבִידָא בִּנְחָשָׁא וַאֲתָא לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וַעֲבַד יַת כָּל עֲבִדְתֵּיהּ: טו וְצַר יַת תְּרֵין עַמּוּדַיָּא דִנְחָשָׁא תַּמְנֵי עַסְרֵי אַמִּין רוּמֵיהּ דְּעַמּוּדָא חַד וְחוּט מְשַׁח תַּרְתֵּין עַסְרֵי אַמִּין מַקִּף לֵיהּ וְכֵן לְעַמּוּדָא תִנְיָנָא: טז וְתַרְתֵּין קְרוֹנָתָן עֲבַד לְמִתַּן עַל רֵישׁ עַמּוּדַיָּא מַתַּךְ נְחָשָׁא חֲמֵשׁ אַמִּין רוּמָא דִקְרוֹנְתָא חֲדָא וַחֲמֵשׁ

בן ב' ר"פ בקריאה וסי' בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. בן אשה מבנות דן דדברי הימים: י"ח פסוקים בקריאה אית בהון את ואת ואת את וסי' ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת לוט בן הרן. ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו. וכלה מכפ' את הקד' ואת אהל מועד. הן הראנו ה' אלהים את כבודו. ויקח את זקני העיר. ויהי לתשובת השנה. ויצו המלך את יואב. בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. ויעש חירום את הכיורות ואת היעים. ויקח את אוצרות. אז יכה מנחם. ויעמד המלך על העמוד ויכרת את הברית. את ירושלם ואת. והארץ תענה את הדגן. ועיפה פילגש כל ב' ויעש חירום את הסירות דד"ה. ובשנת שמונה עשרה. חבול חבלנו:

תולדות אהרן ויסלח המלך. ערוכין יו: בן אשה אלמנה. פס:

רדק

לארץ: (יב) ולחצר. בנין החצר הגדולה כמו שאמר למעלה ויבן את החצר הפנימית וגו' וכן עשה לבנין הבית כבנין הזה: (יד) ממטה נפתלי. הוא היה ממטה נפתלי ואמו מבנות דן כמו שאמר בדברי הימים בן אשה אלמנה מבנות דן ומה שאמר ואביו איש צרי שהיה גר בצור כמו עובד אדום הגתי כי לוי היה ולפי שגר בגת קראו גתי וצורי קריאתו מארע: חרש נחשת. הוא או אביו גם כן היה חרש נחשת ורבותינו ז"ל סמכו מזה כי חייב אדם להתעסק באומנות אביו לפיכך הזכיר הכתוב אביו כי גם כן הוא היה אומן ובנו למד אומנתו ומה שאמר בן אשה אלמנה להודיע כי מת בעלה אבי חירם לפיכך לקח שלמה בנו כי גם הוא היה אומן טוב ומה שאמר חרש נחש' לעשות כל מלאכה בנחש' ובדברי הימים אומר יודע לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל וגו' שמה ספר כל אומנותיו' שהיה לו והנה לא ספר אלא מלאכת הנחשת כי לאותה מלאכה היה צריך לו שלמה כמו שאמר שעשה את העמודי' והכותרות והמכונות והכיורות והים והיעים והמזרקות כלם כלי נחשת היו: (טו) ויצר. אמר ויצר לפי שצורתם עשה בקרקע שהתיכ' בו: שמנה עשר אמה. ובדברי הימים אמות שלשים וחמש אורך מה שאומר בדברי הימים הוא אומר על מדת שני העמודים כאחד בעת היציקה שהיו שוכבים לפי' אמר שמה אורך והנה אמר קומה כשהעמידם וקומת העמוד האחד היה שמנה עשרה וכן העמוד השני הנה שלשים ושש בין שניהם ומה שאמר שלשים וחמש האמה האחת היה נכנס חצי אמה מכל עמוד בתוך הכותרת לפיכך לא אמר אלא שלשים וחמש והעמודים האלה היו חלולים כמו שאמר בסוף ירמיהו ועביו ארבע אצבעות נבוב ומה שאומר וחוט שתים עשרה יסוב את העמוד השני הוא הדין לראשון והקומה שזכר לראשון והוא הדין לשני אלא אחז הכתוב דרך קצרה והוא אחד משלשים ושתים מדות שהתורה נדרשת בהן וכן אמר בסוף ירמיהו שמנה עשרה אמה בקומ' העמוד האח' וחוט י"ב יסובנו ואמר בסוף וכן לעמוד השני וכו' תרגם יונתן הפסוק הנה תמני עסרי אמין רומי' דעמודא חד וחוט משח תרתין עסרי אמין מקף ליה וכן לעמודא תניינא ומדת הקף העמוד היה שתי' עשרה אמה וזהו שאמר וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד: (טז) ושתי כותרות עשה. פירוש עטרות כמו כתר מלכו ותרגומו קרונתון: מוצק נחשת. הכותרות היו נחשת מותך כלו שהתיכו הכותרות כמו שהתיכו העמודי': חמש אמות קומת הכותרת האחד. ובסוף זה הספר אומר וקומת

רלבג

האבנים ההם: (יב) וחצר הגדולה סביב וגו'. ר"ל שהחצר הגדולה אשר בה בית המלך היא מוקפת סביב חומה שלשים טורים אבני גזית וטור כרותות ארזים עליהם וכן היה לחצר בית ה' הפנימית כמו שקד' וכן היה לאולם הבית ר"ל האולם אשר לפני ההיכל והדביר: (יג) וישלח המלך שלמה ויקח את חירם וגו'. זכר שאביו גם כן היה חרש נחשת ולזה היה הבקיאות לו יותר בזאת המלאכה: (טו) ויצר את שני העמודים. ר"ל שהוא עושה צורתם מפני עשותו הדפוס שבו השליך הנחשת אחר שהתיכו: שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד. בספר דברי הימים התבאר שקומת שניהם היתה שלשים וחמש אמות ויחסר מזה אם כן אמה. ואפשר שנאמר שלא דקדק בזה כמו שלא דקדק בכמו האופן הזה במקומות רבים שאמר על דוד בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנה ובמקום אחר אמר כי הימים אשר מלך דוד הם ארבעים שנה: וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד השני. מזה התבאר כי קוטר עגול העמוד היה כמו שלש אמות וארבע חמישיות אמה בקירוב והנה התבאר בספר ירמיה כי העמוד היה חלול והיה עביו ארבע אצבעות: (טז) ושתי כותרות עשה לתת על ראשי העמודים מוצק נחושת.

ר"ל

מצודת דוד

האלה כפה התקרה בארז: (יב) וחצר הגדולה סביב. אשר היה מסבב כל בתי המלך: שלשה טורים. בנין כתליו היה מאבני גזית שלש שורות זו על גב זו ועליהם שורה הרביעית היה מארזים כרותות ומחוטבות ביושר וכמו כן עד כלות גובה הכתלים היה בנוי בהאופן הזה: ולחצר בית ה' הפנימית. ר"ל וכמו הבנין אשר בנה לחצר בית ה' האמור למעלה וכן בנה את האולם אשר לפני ההיכל כי כולם בנה בשלשה טורים גזית וגו': (יג) את חירם. כך שמו של האומן: (יד) ממטה נפתלי. אביו היה מבני נפתלי ואמו היתה מבנות דן כמ"ש בד"ה: איש צורי. המתגורר זמן רב בצור: חורש נחושת. על אביו הוא חוזר: וימלא. ר"ל ולזה היה חירם בנו ממולא בחכמת מלאכת הנחושת כי למד מאביו: (טו) ויצר. נפי שלא עשה המלאכה בהעמודים רק עשה צורות העמודים בקרקע ושפך שם הנחושת לאחר התכה לזה אמר ויצר ר"ל עשה צורות שני העמודים אשר היו מנחושת וכו': שמנה עשרה אמה. ובד"ה נאמר אמות שלשים וחמש אורך אבל שם נאמר מדת שני העמודים יחד והאי האמה העודפת כאן היא הנעשית אחר היציקה בהקפת הקורנס להכניסה בהכותרת האמור בענין ולזה לא חשבה בד"ה כי שם נאמר בלשון אורך אשר יורה שחושב בעת היציקה כאשר שכבו בארץ ולא היתה אז הזי האמה ההיא אבל כאן נאמר בלשון קומה וחושב א"כ אחר ההקמ' וכבר ניתוסף חצי האמה ההוא:

הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ יז שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ יח וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי טוּרִים סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ יט וְכֹתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת׃ כ וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר

ב'. נ' מ"ל גדלים ויעש שרשרו. ב' בו ודין — נ' דסמי' — ג' קמצין וכל אסיף דט' במ"ב — ב' למנלה וכל שושן הבירה דכו' — ג'

האחת ג' קמצין וסי' נמסר בסדר תרומה :

אַמִּין רוּמָא דִקְרוֹנָתָא תִנְיָתָא : יז סְרִיגָן עוֹבַד סְרִיגָא קְלִיעָן עוֹבַד גְדִילָן לִקְרוֹנָתָן דְעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָא שַׁבְעָא לִקְרוֹנָתָא חֲדָא וְשַׁבְעָא לִקְרוֹנָתָא תִנְיָתָא : יח וַעֲבַד יָת עַמּוּדַיָא וּתְרֵין סִדְרִין סְחוֹר סְחוֹר עַל סְרִגְתָא חֲדָא לְכַסָאָה יָת קְרוֹנָתָן דְעַל רֵישׁ רִמּוֹנַיָא וְכֵן עֲבַד לִקְרוֹנָתָא תִנְיָתָא : יט וּקְרוֹנָתָן דְעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָא עוֹבַד שׁוֹשַׁנְתָא לָקִיט בְּאוּלַמָא אַרְבַּע אַמִּין : כ וּקְרוֹנָתָן עַל תְּרֵין עַמּוּדַיָא אַף מִלְעֵלָא מִלָּקֳבֵיל דִבְקָא דִי לְעֵבַר

רדק

וקומת הכותרות שלש אמות אמרו רבותינו ז"ל שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהם צורה וגלם ושלש עליונות הן נפרדות לחוץ מקפות שבכי' מעשה שבכה כמו לולבי דקל היו מוקפי' לפיכך לא מנה בזה הספר בסוף אלא השלש אמות העליונות שהיתה בהם השבכה לפיכך אמר בסמוך ושבכה ורמונים על הכותרות סביב : (יח) לכסות את הכותרות. אינו אומר שהשבכה האחת היתה לכסות שתי הכותרות אלא פירוש על השבכה האחת משתי השבכות שהיו מכסות את הכותרות : אשר על ראש הרמונים. היאך היה זה והלא הכותרות היו על ראש העמודים והרמונים על הכותרו' ויש ספרים שכתוב בהם אשר על ראש העמודים טעות הוא כי המסרה אומרת ראש הרמונים לית כותיה הנה כי זה לבדו ראש הרמונים והשאר ראש העמודים אם כן אפשר שגם על ראש הרמונים היו כותרות אחרות : וכן עשה לכותרת השנית. שני טורים רמונים על השבכה לגורך הכותרת לכסותה כמו שעשה באחרות : (יט) מעשה שושן באולם. על הכותרת שהיו על ראש העמודים היה עליהם מעשה שושן ארבע אמות למעלה כנגד האולם שהיא הכיפה וזהו שאמר גם כן למטה ועל ראש העמודים מעשה שושן ויונתן תרגם עובד שושנתא לקיט באולמא וכן תרגום פרח שושן לקיט שושנתא : (כ) מלעומת הבטן. כנגד המקום האמצעי אשר לעבר השבכה היו כותרות

רשי

כמין לולבין של דקל היו מוקפות והומר אני שלא מנה אותן שתי אמות התחתונות בסוף הספר לפי שהיו שוות לעמוד והעמוד תחוב בכותרת שתי אמות : (יז) שבכים מעש' שבכה. השבכות שהיה להם דומה כמין כיפה שקורין קויפא : מעשה שבכה. מוקפות היו נורות של לולבי דקל כמו ועל שבכה יתהלך. וגדולים היו להם כמעשה שרשראות שבעה לכותרת האחת. שבעה לולבין היה להיקף אח' לשבכה אחת : (יח) ושני טורים. של רמונים ושל נחשת. הרמונים תחובים בשרשרות המקיפות את הכותר' כך מפורש בדברי הימים ובמשנת ארבעים ותשע מדות : לכסות את הכותרת אשר על ראש הרמונים. ה"ז מקרא מסורס לכסות הרמונים את הכותרות אשר על הראש. וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות כמין שני אגנים היתה כל אחת אגן התחתון בית קיבולה למעלה והוא קרוי גולה כמו שאמור בענין וגולת הכותרות ותרגמו יונתן אגני קרונתון העליון כפוי על התחתון בית קיבולו למטה והיא קרויה שבכה כמה שנאמר בענין זה והשבכות שתים לכסות את שתי גולת הכותרות נמצא רחבה במקום הדבק ומשופע' ועולה ומשופעת ויורד' והוא קרוי בטן וכן ת"י מלעומת הבטן מלקבל דבקא וגובה שתי האגנות האלה ד' אמות וזהו שאמר ומעשה שושן באול' ד' אמות. מצוירות היו גם כמין פרחי שושנים כדרך הציורין בכותל האולמות ד' אמות גובה והאמה החמישית היא כותרת קטנה למעלה מן הגדולה הוא שנאמר וכותרת על שני העמודים : (כ) גם ממעל מלעומת הבטן . שהוא לעבר השבכה בסוף השבכה בשוליה הוא באמצע במקום הדבק (שעל השבכה) (נ"ל שהשבכה מדובקת

רלבג

ר"ל שהתיך נחשת ועשה לתת על ראש העמודים מוצק נחשת כצורת שני כתרים דבוקי' זה בזה כל אחד מהם כצורת אבן ומצד אחד היה נכנס בהם העמוד והנה אמר בזה המקום שקומת הכותרת היתה חמש אמות ובסוף זה הספור אמר שקומתם היתה ג' אמות וזה ראיה שהשתי אמות התחתונות היתה כמו מלאכת העמוד והיה העמוד הנכנס בהם ומזה יתבאר שרוחב הכותרות גדול מעמקם אי זה רחבם היה מוסיף על רחב העמוד ורחב העמוד הוא שלש אמות וארבעה חומשי אמה בקירוב כמו שקדם : (יז) שבכים מעשה שבכה. הוא מעשה רשת קרשפינ"ה בלע"ז והיתה מקפת כל הכותרת ממעל ומתחת : גדילים מעשה שרשרות לכותרות. הם טרינא"ש בלע"ז והיו מוקפים מהם שבעה על כל שבכה : (יח) ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת. אחשוב שהעמודים האלו היו טורים עומדים בגובה בשבכה ואילו העמודים היו קבועי' בשבכה בשני גדילים ממנה ביותר רחב וכאשר נמשך אחריו מהשבעה גדולים אשר בכל שבכה והיה זה לכסות את הכותרת אשר על ראש העמודים והיא האבן העליונה והנה תהיה אות וי"ו במלת ושני טורים כפ"א רפה בלשון ישמעאל והרצון בו ויעש את העמודים שני טורים וירצה בזה שכבר עשה את העמודים בשבכה באופן שתארנו ועשה אותם שני טורים והטובה אחת ממה שזכרנו קודם : (יט) וכותרות אשר על ראש העמודים. ר"ל שכבר עשה זה בכותרות אשר על ראש העמודים והם האגנות העליונות ציור שושנים ופרחים היו עולים על ראש הכותרות באולם ארבע אמות ואחשוב שזה הציור היה נעשה בשני טורי העמודים היוצאים מן השבכה כי העמודים ההם היו גבוהים על ראש הכותרות והיה בהם צורת פרחים ושושנים : (כ) וכותרות על שני העמודים וגו'. הם הכותרות התחתונות ר"ל האגנים התחתונים המביטים אל העמודים הגדולים וירצה בזה שכמה שהיה מהם

מצודת ציון

(טו) ויצר. מלשון צורה : וחוט. חבל וקו : (יז) שבכים. כעין ענפים כמו שובך האלה (שם י"ח) : שבכה. כעין מעשה רשת : גדלים. קלועים ומזורים כמו גדילים תעשה לך (דברים כ"ב) : שרשרות. שלשלאות : על ראש הרמונים. סמוך לראש הרמונים : (יט) שושן. שם צמח ועל שהוא תמיד בת ששת עלין קרויה שושן : באולם. עיקר שם אולם הונח על כיפת התקרה כן אחז"ל (עירובין ק"ב) : (כ) הבטן. אמר דרך שאלה על חלל העמוד וכן מבטן שאול (יונה ב') ור"ל חלל עומק השאול ותהום

מצודת דוד

וחוט שתים עשרה וגו'. וא"כ היתה בת ארבע כי כל שיש ברחבו אחד יש בהיקפו שלשה : השני. כמו והשני ור"ל וכן היה העמוד השני ובסוף ירמיה נאמר ועביו ארבעה אצבעות נבוב : (טז) מוצק נחושת. מעשה יציקה היו ומנחושת : חמש אמות. ובסוף מ"ב נאמר שלש אמות וזה לפי ששתי האמות התחתוניות של קומה הגולה לא היו מצויירות והיו א"כ שוות לתמונת העמוד ולזה לא חשבם : (יז) שבכים מעשה שבכה. ציורי ענפים מעשה שבכה הנקוב מעבר לעבר וקלועים זה בזה : מעשה שרשרות היה עשוי לכותרת ר"ל לחלק העליון כמפורש בענין : שבע'. ציורי שבעת ענפים היו מקיפים כל כותרת : (יח) ויעש את העמודים. למעלה אמר שעשה צורת העמודים בקרקע וכאן אמר שעשה העמודים עצמן ר"ל ששפך הנחשת לאחר ההתכה אל מקום חפירת הציור : ושני טורים וגו'. על כל שבכה היא חלק העליון מהכותרת סיבב שני טורות רמונים זה למעלה מזה והיו עשוים מנחושת ותרוזים בשלשלאות ולאפיהם קשורים זה בזה ונתנם על השבכה : לכסות את הכותרת. ר"ל לשבכה העשויה לכסות אחת את אחת מהכותרת חלק התחתון שבה כי תמונת הכותרת היתה כעין שני אגנות כפויה זו ע"ג זו התחתונה בית קבולה למעלה ופותה לתמונת העמוד כי היתה מבלי ציור וקרוי' למטה בענין גולת הכותרת והעליונה בית קבולה למטה כפויה על התחתונ' ועשוי' מעשה שבכה וכמ"ש בענין והשבכות שתים לכסות שתי גלות הכותרת והרמונים היו תלויים בתחתית השבכ' א"כ סמוכים המה לעליונית הגול' וכסו אותה ולזה אמר הטורים היו על השבכה העשוי' לכסות גולת הכותרת את החלק העליון ממנה הסמוך' לראש הרמונים כשהם תלוים בתחתית השבכה כי אז סמוכ' להם עליונית הגול' ונכסת מהם כאמור : וכן עשה. כדרך שתלה הרמונים באחת כן תלה בשנית : (יט) מעשה שושן באולם, כי ציורי שבעת הענפים היו מקיפים סביב את חלק העליון מן הכותרת אולם ממעל ר"ל הטפח הרואה את הכיפ' הקרוי אולם מעשה הטפח ההוא היה מעשה שושן. או ר"ל לאחר שהעמידו את העמודים באולם עשו מנחושת מעש' שושן והברו על הכותרת כשהם באולם : ארבע אמות. מעשה השושן הית' בטפח ארבע אמות על הכותרת ממעל כי העמודים היו ברוחב ארבע אמות כמ"ש למעלה והכותרות בולטין מכל צד והיו א"כ יותר מארבע אמות אבל מעשה השושן היה רק בטפח ארבע אמות : (כ) וכתרת וגו'. בא לומר מאין הי' הטפח הזה ואמר אל תחשוב שכתרי העמודים לא היו כ"א

*שְׂבָכָה וְהָרִמּוֹנִים מָאתַיִם טֻרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃
כא וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃ כב וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים׃
כג וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָוֹה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ כד וּפְקָעִים מִתַּחַת לִשְׂפָתוֹ ׀ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר

סְרִיגָתָא וְרִמּוֹנַיָא מָאתָן סִדְרִין עֲבִידִין לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר עַל קְרוֹנְתָא תִנְיָתָא׃ כא וַאֲקִים יָת עַמּוּדַיָא לְאוּלָמָא דְהֵיכְלָא וַאֲקִים יָת עַמּוּדָא מִימִינָא וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ יָכִין וַאֲקִים יָת עַמּוּדָא מִסְמָלָא וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ בּוֹעַז׃ כב וְעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָא עוֹבַד שׁוֹשַׁנְתָּא וּשְׁלִימַת עֲבִידַת עַמּוּדַיָא׃ כג וַעֲבַד יָת יַמָּא מַתִּךְ עֲסַר אַמִּין מִסִּפְתֵיהּ עַד סִפְתֵיהּ סְגַלְגַל סְחוֹר סְחוֹר וַחֲמֵשׁ אַמִּין רוּמֵיהּ וְחוּט מְשַׁח תְּלָתִין אַמִּין מַקִּיף לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר׃ כד וְצוּרַת בֵּיעִין מִלְּרַע לְסִפְתֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר מַקְפִין לֵיהּ עֲסַר אַמִּין מַקְפִין

השבכה ק' ל' מ"ל בסיפ' וכל שאר קרי' דכו' מ"ל במ"כ חס' · † דסמיכי · ב' בסנה · וקו ק' ג' כ"כ. ד' ג' · ל' חסר ודה"י מ"ל

השבכה י"ג חס' ה"א בריש תיבותא וקרינן וסי' נמסר בספר שמואל חלק ב' סימן כ"ג: וקוה ג' כתי' ה' בסוף וסי' ויצא עוד קוה המדה. ויעש את הים מוצק. לכן כה אמר ה' שבתי לירושלם ברחמים: תולדות אהרן ויעש את הים. ערובין יד: שפתו עגול. שם:

רשי

מדובקת בגולה אשר תחתי׳: והרמונים מאתים. רמונים עשוין שתי טורים סביב מחורזים בשלשלת ומקיפין את השבכה: על הכותרת השנית. אף זה מקרא קצר על האחת וכן על השני׳: (כב) ועל ראש העמודים מעשה שושן. תני אמה בראש כל אחד הי׳ כותלו דק כשושן ושאר העמוד עוביו ארבע אצבעות נכוב לכך לא נמנית אותה אמה ביציקת העמודים בדברי הימים לפי שלא היתה שוה למלאכת העמוד: (כג) עשר באמה משפתו עד שפתו. באמצעיתו בכל רוחב כלי עגול באמצעיתו הוא: וקו שלשים באמה. זהו שאמרו כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח הקיפו שלשים ורחבו עשר ומתוכו הוא מ דד בערובין: קומתו. עומקו ובדברי הימים הוא אומר שעשאו לרחיצת הכהנים לטבול בתוכו: (כד) ופקעים. וצורת ביעין תרגם יונתן: מתחת לשפתו. בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות שכך שנינו בגמרא דעירובין שלש תחתונות מרובעות ושתים עליונו׳ עגולות ואי אפש־ לן להכיל אלפים בת שהם מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים אלא בענין זה כמו שפירשו רבותינו בעירובין. עליונות מרובעות והתחתונות עגולות אי אפשר לומר דכי כתיב שפתו עגול סביב. לכך הוא אומר בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב שבמקום ריבועו (היקפו) ארבעים אמה עשר אמה לכל רוח

רדק

כותרות אחרות מלעיל לאותו המקום וי״ת מלקבל דבקא: מאתים טורים סביב על הכותרת השנית. והוא הדין לראשונה כי ארבע מאות רמונים היו בין שני העמודים כמו שאומר למטה ומה שאומר מאתים טורים לא שהיו הטורים מאתים אלא הרמונים היו מאתים לשבכה האחד והוא שני טורים סביב בכל טור מאה וזהו שאמר בדברי הימים ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות והם השרשרות שעשה לכותרות וכן מה שאמר בספר ירמיה כל הרמונים מאה על השבכה בטור האחד ר״ל וכן בטור השני מאה והנה הם מאתים בשבכה האחת ומאתים בשבכה האחרת ומה שאמר שם תשעים וששה רוחה אומר כי תשעים וששה המאה אשר היו בטור האחד היו מיוחדות סביב לעבר אחד והארבע מיוחדות לעבר אחר גם כן סביב: (כא) לאולם היכל. כמו באולם ההיכל וכמוהו כי איש הרגתי לפצעי בפצעי ואחרים זולתו: יכין. מה שקרא שם לעמודים לסימן טוב לפי שהיו בכניסת הבית קרא להם שמות לסימן טוב לאחד יכין לשון הכנה שיכון הבית לעולם כמו שאמר כירח יכון עולם ובועז לשון עוז והיא מלה מורכב׳ בו עז כלומר שיתן האל בו עוז וקיום כמו שנאמר ה׳ עוז לעמו: (כב) ותתום. לפי שהיו בהם מלאכות רבות וציורים רבים כמו שכתוב אמר עם כל זה שלמה מלאכת העמודים: (כג) ויעש את הים מוצק. כלו׳ מותך בגו:תו כמו שהיתה כן התיכו בדפוס בקרקע אלא שהקיפו בקורנס כמו שעשו הכלים: עשר באמה. שהיתה רחבו עשר אמות והקיפו שלשי׳ אמה יסוב אותו וכל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח: (כד) ופקעים. ת״י וצורת ביעין ובדברי הימי׳ ודמו׳ בקרי׳ א״כ גופם היה עג׳ל כדמות בצים ופניהם היו דמות פני בקרים ומה שאמר מתחת לשפתו אינו אומר מתחת לשפתו ממש אלא מתחת לשפתו רחוק משפתו שתי אמות כי חמש אמות היה קומת הים והשתים האמות

רלבג

מהם מבית לעמודים היה טור רמונים וגם ממעל למקום ההוא מלעמת הבטן והוא אמצע דבוק שתי האגנות כי המקום ההוא בלתי רואה העמודים היה טור רמונים. והנה היה בכל טור מהם מאה רמונים כמו שכתוב בספר דברי הימים באמרו ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכותרות אשר על פני העמודים. והנה הרמונים תלוים בשרשרות כמו שנזכר שם וידמה שהשרשרות שהיו שבעה לכל כותרת היו בלשה בגלה העליונה ושלשה בגלה התחתונה והאחת במקום דבוקה והיא היתה לעומת הבטן. הנה אמרו בזה המקום כי הרמונים היו מאתים טורים סביב אין הרצון בו שיהיו מאתים טורים כי זה אינו כמו שזכרנו אך הרצון שהרמונים היו מאתים טורים סביב ר״ל שהיו מסודרים בשני טורים סביב: (כא) ויקם את העמודים לאולם ההיכל. ר״ל שהקימ׳ בו ולא היו נעשים. והנה קרא שם העמוד הימיני והוא אשר לפאת דרום יכין ושם העמוד אשר לפאת צפון קרא בועז כאילו העיר בזה על סוד גדול מהכוון מענין כלי בית המקדש כמו שבארנו מעניינם בספר ואלה שמות והוא ידוע כי השי״ שם בטבע בתקופות הארבעה רושם להויות השפלות והתקופות השתים השמש בהם דרומי הם מכינות ההויות ובתקופות הצפוניות יהיה הטבע חזק ועז לעשות פעולותיו וזה מבואר נגלה בנמחים כי הם יקחו רושם מאלו התקופות יותר ממה שיקחו מהם הב״ה ולזה כמך אל זה הענין משמות העמודים של ראש העמודים מעשה שושן והנה נבאר זה באור יותר בנ״ה בזכרנו התועלות המגיעים מזה: (כג) ויעש את הים מוצק וגו׳. הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה לכהנים בו וכדי שלא יהיו המים שאובין צריכים אנו לומר שרגלי הבקרים היו מלמטה והיו המים באים שם מלמטה נובעים מהקרקע ונכנסים שם. והנה זכר שהיה רחב הים משפתו אל שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש אמות קומתו. והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב הוא על דרך קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה טפח ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שליש׳ת אמה ויהיה הקיפו בקירוב יותר על שלשים אמה אמה ושלישית אמה: (כד) ופקעים מתחת לשפתו סביב. הם כמו צורת ביצים כמו שזכרנו במה שקדם והיו מהם עשר באמה בדרך שיהיו

מצודת דוד

סביבות העמוד ולא היו נעשים כהיפת כובע לכסות גם חלל העמוד ממעל כי הכותרות ההם כסו גם ממעל מלעומת הבטן שהוא חלל העמוד הפונה לעבר השבכה לצד מעלה א״כ מזה בא השטח אשר היה עליו מעשה השושן: והרמונים מאתים טורים. ר״ל מספר הרמונים היו מאתים מרוזים בשני טורים ונתונים המה סביב על הכותרת מאה בכל טור: השנית. כמו והשנית ר״ל וכן היו מספר הרמונים לכותרת השנית: (כא) לאולם ההיכל. באולם שלפני ההיכל: הימני. אשר בפאת הדרומי: יכין. לסימן טוב שיכון הבית לעד: השמאלי. אשר בפאת הצפוני: בועז. היא מלה מורכבת בו עז ר״ל בהבית הזה בקרבנות הנעשים בה ימצא עוז ותוזק לישראל: (כב) ועל ראש העמודים. ר״ל לאחר הקמת העמודים בהאולם אז הניח מעשה השושן על ראש העמודים והוא השטח הרואה כפת האולם: ותתום וגו׳. כי בעת הקמתה עדיין לא נשלמה המלאכה עד אשר הניח עליהם מעשה השושן וחברם אחר ההקמה: (כג) ויעש את הים. גיגית גדולה עשויה כדמות הים ובד״ה נאמר שהיו הכהנים רוחצים שם לטבול מטומאתן וארז״ל שלא היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים ודרך בם בא המים מן המעיין: מוצק. ביציקה נעשה לא בהקשת הקורנס: משפתו. משפת עבר זה עד השפה שממולו: עגול סביב. בכל סביבו היה עגול: וקו שלשים. כי כל שיש ברחבו אחד יש בהקיפו שלשה: (כד) מתחת לשפתו. ר״ל בשלש אמות התחתונות כי שתי האמות עליונות היו עגולות ושלש התחתונות היו מרובעות כן ארז״ל בעירובין

מצודת ציון

(כב) ותתום. ענין השלמה: (כד) ופקעים. דמות פקועות שדה והוא שם פרי מה ובד״ה נאמר ובקרים והפקעים

כד וּפְקָעִים מִתַּחַת לִשְׂפָתוֹ ׀ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר
בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי
טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ׃
כה עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה
פֹנִים ׀ צָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים יָמָּה
וּשְׁלֹשָׁה ׀ פֹּנִים נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים
מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־
אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ כו וְעָבְיוֹ טֶפַח
וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח
שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל׃
כז וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת
אַרְבַּע בָּאַמָּה אֹרֶךְ הַמְּכוֹנָה הָאֶחָת
וְאַרְבַּע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְשָׁלֹשׁ בָּאַמָּה
קוֹמָתָהּ׃ כח וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּכוֹנָה
מִסְגְּרֹת לָהֶם וּמִסְגְּרֹת בֵּין הַשְּׁלַבִּים׃

ב׳ וחכרו דד״ס · ג׳. ל׳ · ו׳ · כ״נ · כ״ז · ו׳ · ג׳. ג׳ · ב׳ ועל ראש העמודים · ב׳ מ״ע · ל׳ חס׳. ג׳

יַת יַמָּא סְחוֹר סְחוֹר תְּרֵין סִדְרִין דְצוּרַת בֵּיעִין מִתְכַּן בְּאַתְכוּתֵיהּ׃ כה קָאֵים עַל תְּרֵי עֲסַר תּוֹרִין תְּלָתָא אַפֵּיהוֹן לְצִיפוּנָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְדָרוֹמָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְמַעְרְבָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְמָדִינְחָא וְיַמָּא מְתַקַּן עֲלֵיהוֹן מִלְעֵילָא וְכָל אֲחוֹרֵיהוֹן לְגָיו׃ כו וְסוּמְכֵיהּ פּוּשְׁכָא וְסִפְתֵיהּ כְּעוֹבַד שְׂפַת כָּס סַגְלְגַל רָקִיט בְּשׁוֹשַׁנְתָּא תְּרֵין אַלְפִין בֵּיתִין בְּרַטִיבָא מְחַסֵּיל׃ כז וַעֲבַד יַת בְּסִיסַיָּא עַסְרָא דִנְחָשָׁא אַרְבַּע אַמִּין אוּרְכָּא דְבְסִיסָא חֲדָא וְאַרְבַּע אַמִּין פּוּתְיָהּ וּתְלַת אַמִּין רוּמָהּ׃ כח וְדֵין עוֹבַד בְּסִיסַיָּא גְדַנְפִּין לְהוֹן וּגְדַנְפִּין בֵּין

והים ו׳ בקריאה וסי׳ והים הגדול וגבול דיהושע. ראו הפלתי לכם דיהושע. והים בקעת לפניהם. והים לרחצה הכהנים בו : והים עליהם מלמעלה. כל הנחלים הולכים אל הים : אחוריהם ג׳ וסימ׳ וכל אחריהם ביתה. וחברו. ופניהם קדמה והם משתחוים :

תולדות אהרן עומד. יומא נה זוהר וימי : ועביו טפח. עירובין יד : אלפים בת. שם (עירובין יט) :

רדק

אמות העליונות היו חלקות שלא היו בהם צורות בקרים ובאותן שתי אמות היה הים עגול ומתחת לאותם שתי אמות היה הים מרובע השלש התחתונות ולהם היה צור׳ בקרי׳ וזהו שאמר עשר באמה מקיפים את הים פירוש עשר באמה לכל רוח שנה היה רבוע הים מ׳ אמה בעגולו מלמעלה שלשים אמה כך פירשו רבותינו ז״ל וכן נראה מפשט הפסוק : יצוקים ביצוקתו . הבקרים היו יצוקים ביציקת הים כאחד לא שחוברו אחר כך ויצוקתו שם יאמ׳ ממנו יצוקה בשקל מלוכה גדולה : (כה) עומד על שני עשר בקר. גם זה הפסוק מעיד כי הים היה מרובע מתחת שהיה מונח לו ארבע רוחות כנגד מרובע ובכל רוח היה שלשה בקר שהיה הים עומד עליהם ופני הבקרים אל הרוחות ואחוריהם מרובעים : (כו) ושפתו . תרגם יונתן וסיפתיה כעובד שפת כס הגלגל לקיט בשושנתא : אלפים בת יכיל . ובדברי הימים אומר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל פירשו רבותינו ז״ל אלפים בלח ושלשת אלפים ביבש וכן תרגם יונתן תרין אלפין ביתין ברטיב׳ מחסיל כי כל כלי שעמקו חצי רחבו גדשו משפתו ולמעלה הוא שליש ממה שמכיל הכלי עד שפתו לפיכך היה הים מחזיק אלפים בלח שמתמלא עד שפתו ושלשת אלפים ביבש עם הגודש משפתו ולמעלה והיה לא אמר למה עשה אותו ובדברי הימים אומר לרחצה הכהנים בו פי׳ שהכהני׳ טובלים מטומאתן ובדברי רז״ל והלא כלי היה ואין טבילה בכלים א״ר יהושע בן לוי אמת המים נמשכת לו מעין עיטם והיו רגל השוורים פתוחים כרמונים : (כז) המכונות . המכונה היא מושב הכיור כמו שנאמר בכיור שעשה משה את הכיור ואת כנו : (כח) מסגרות להם . לכל מכונה ומכונה עשה מסגרות שיסגיר הכיור בתוכם : השלבים . בדים כמין חונקי הסולם וכן אמר

רשי

רוח אבל במקום עיגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב : שני טורים הפקעים יצוקים ביצקתו . הכל מוצק יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתן על ידי מסמרות או על ידי דבק שקורין שולדר״א בלע״ז : (כה) וכל אחוריהם . של בקרים הללו : ביתה . אל תחת הים היו אחוריה׳ פוני׳ (שלשה) פנים שבלפ ; לקראת שבדרום ושל מזרח כנגד של מערב : (כו) ועביו טפח . שוליו ודופנותיו אלא שאצל פיו היה דק ומרוקע ומרודד כמעשה שפת טס שותין בו ומצוייר פרח ושושן : אלפים בת . שתי אלפים כאים . שהבת שלש סאין שנאמר האיפה והבת תוכן אחד להם נמצאו חמשים ומאה מקוה טהרה . הארבעים מאות מאה מקואות והעשרים מאות חמשים מקואות . ואף כשתחלוק הכל לפי מדה ששיערו חכמים אמה על אמה ברום ג׳ אמות למקוה תמצאנה כן . ג׳ אמות מרובעות מאה מקואות ושתים שעגולות חמשים מקואות שהמרובע יתר על העיגול רביעית (ובדברי הימים ב׳ ד׳ ה׳) כתיב בתי׳ שלשת אלפים יכיל . ופירשו רבותינו במדת היבש שהגודש היה שליש בבית הקיבול : (כז) ושלש באמה קומתה . של מכונה (לבד . פירוש חוץ מן הכן נופה . יד האופן היא האופן) שהיא יושבת עליו אמה וחצי אמה וגובה המכונה אמה וחצי (ד׳ באמה אורך וגו׳) האמה גובה היתה מרובעת אבל חצי האמה היתה עגולה שנאמר ובראש המכ נה חצי האמה קומה עגול סביב : (כח) מסגרת להם . ראיתי במשנה ארבעים ותשע מדות שמסגרות כמין טבלאות : מסגרות להם . המסגרות מיד אופן ליד אופן ויד אופן הוא עץ התחוב בתוך האופן בנקב וקרוי איישי״ל בלע״ז וד׳ האופנים במכונה מסגרות מכאן ומסגרות מכאן מד׳ צדדין ובין זו לזו ארבע אמות רוחב ומלמעלה סרנים כמו נסרים מול המסגרות והשלבים מן התחתונה לעליונה ומסגרות אחרות

רלבג

שיהיו מהם בכל ההיקף שלש מאות ולזה היו מהם בשני הטורים שש מאות והם היו יצוקים ביציקת הים לא שיהיו שם מסובכים אחר כן אך בהתכה היה נעשו עמה אלו הפקעים יחד ולפי שבספר דברי הימים כתוב תמורת הפקעים בקרי׳ הנה ידמה שהיה בכל פקע צורת ראש שור יצאו המים מפיו והנה אמרו רבותינו ז״ל שלא היה הים עגול אלא בשפתו אך מתחת היה מרובע וזה נתבאר להם מהשעור שהיה מחזיק שהוא אלפים בת והבת היא שלש סאין כאמרו האיפה והבת תוכן אחד להם ולפי שאמה על אמה ברום שלש אמות היא מחזקת ארבעים סאה כמו ששערו חכמים הנה תהיינה אלפים בת שהם שש אלפים סאים ארבע מאות וחמשים פעם אמה על אמה ברום אמה והנה האמה גובה מזה היה העגול אמה מהאמות הנזכרים כי שם כמו שבעים וארבע אמות בקירוב ולא יהיו בחמש אמות שגובה הים כי אם שלש מאות ושבעים אמה בקירוב וזה פחות ממה שזכרנו שמונים אמה ולזה יחוייב שתהיינה קצת האמות מרובעות וכן מצאנו במכונה שהיתה מרובעת והיה בראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב ואמרו ז״ל ששלש אמות התחתונות היה בהם הים מרובע ובשת אמות העליונות היה עגול ובזה יתאמת מה שזכרנו בקירוב ובזה יאות יותר מה שזכר מצורות הבקר שהיה הים מונח עליהם שהיו מהם שלשה לכל רוח : (כה) והנה היו פני הבקר בחוץ נראים ואחוריהם היו נסתרים תחת הים : (כו) ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן . שמצוייר בו פרח . והנה אמר בזה המקום אלפים בת יכיל ובספר דברי הימים אמר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל ואמרו רז״ל שאשר נזכר בזה המקום הוא בלח אך ביבש יחזיק יותר מפני הגודש ויהיה אם כן גודש הים מחזיק כמו חצי השיעור שמחזיק הים וזה אפשר כשיהיה הדבר הנגדש עולה על הים שיעור רב : (כז) ויעש את המכונות . הנה היו המכונות משמשות להיות מושב הכיור והכיורים היו לרחצה בהם את מעשה העולה ידיחו בם כמו שנזכר בספר ד״ה וזכר שכבר היה ארך המכונה בחללה ד׳ אמות וככה רחבה ואולם קומתה היה ג׳ אמות : (כח) וזה מעשה המכונה . אחשוב שהמסגרות הם באופן המסגרת אשר

מצודת ציון

ובקרים כי עשו בהם צורות ראשי בקרים : (כו) בת . שם מדת הלח ובה ג׳ סאין : יכיל . יחזיק כמו קטן מהכיל (לקמן ה׳) : (כז) המכונות . ר״ל בסיס ומקום מושב : (כח) השלבים . כעין יתדות וכן

מצודת דוד

והפקעים ההם היו במקום רבועו וז״ש עשר באמה מקיפים וכו׳ ור״ל סרבע ספאות שבכל אחת עשר אמות היו הפקעים מקיפים וכו׳ : שני טורים הפקעים וגו׳. הפקעים היו שני טורים והיו נצוקים עם יציקת הים ביחד לא בפ״ע וחברם אחר זה אל הים : (כה) עומד . הים הזה היה עומד על י״ב בקר עשויות מנחושת : פונים . את פניהם : והים עליהם . לתוספת ביאור כפל הדבר : וכל אחוריהם . אחורי הבקר היו לצד פנים אחוריו של זה מול אחוריו של זה : (כו) ועביו . שוליו ודפנותיו : ושפתו . שפת הים ממעל היה מעשה דק ומרודד כמעשה שפת כוס המצוייר מפרח ושושן : אלפים בת יכיל . הים היה מחזיק אלפים בת והם מאה וחמשים מקוה טהרה שבכל אחת מ׳ סאה ובד״ה נאמר בתים שלשת אלפים וארז״ל אלפים בלח הם שלשת אלפים ביבש עם הגודש שהוא בשעור מחצית בית הקבול : (כז) המכונות . הם כני הכיורות ובכל מכונה היה תחוב עוד כן ובו היה מושב הכיור כמפורש בענין : קומתה . קומת המכונה עם הכן התחוב בו : (כח) מסגרות להם . בתחתיות כל מכונה אצל שוליו היה מחילה נמוכה מקפת וסוגרת את המכונה מכל ארבעת הפאות : ומסגרות בין השלבים . לקומת המכונה עמדו כעין שליבי סולם עשויים מנחושת וראשיהם היו נכפפים זה מול זה להיות לגג על המכונה עשויה כיפת

כט ועל־המסגרות אשר בין השלבים אריות בקר וכרובים ועל־השלבים כן ממעל ומתחת לאריות ולבקר ליות מעשה מורד : ל וארבעה אופני נחשת למכונה האחת וסרני נחשת וארבעה פעמתיו כתפת להם מתחת לכיר הכתפת יצקות מעבר איש ליות : לא ופיהו מבית לכתרת ומעלה באמה ופיה עגל מעשה־כן אמה וחצי האמה וגם־על־פיה מקלעות ומסגרתיהם

כט ועל גדנפיא דבין שליביא ציור ארוון תורין וכרובין ועל שליביא כנתא מעיל ומלרע לארוון ולתורין מדבק עובד כבוש : ל וארבעה גלגלי נחשא לבסיסא חדא ונסרין דנחש וארבע זויתיה כתפין להון מלרע לכיורא כתפין מתכין כבש עובד דבוק : לא ופומיה מגיו לקרונתהון ועלא באמתא ופומיה סגלגל עובד כנתא אמתא ופלגות אמתא ואף על פומה קליען וגדנפיהון

ומתחת ג' בקריאה וסי' ומתחת זרועות עולם . ומתחת הלשכות האלה . ומתחת לאריות:

רשי

אחרות בין השלבים כמין מלאכת כרשי המטה של בני כפר שאינן עגולים אלא פלט לצור בהם אריות וכרובים . ואו"ר אני שהשלבים הללו כעין שליבות סולם כמין מקלות מחושת זקופין על המסגרות שהתחתונה כשנים ושלשה בין מקל למקל מסגרות קבועות מש... לשליבה ויונתן תרגם שליביא : (כט) ועל המסגרות אשר בין השלבים . היו מצויירות צורות אריות צורות בקרים וכרובים : ועל השלבים כן . בסיס להושיב הכיור עליו מלמעלה למסגרת אשר על ראשם : ומתחת לאריות ולבקר . המרוקמין על המסגרות שבין השלבים : ליות . לויות כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה : מעשה מורד מרודדין כמין רידוד פח דק ואין בולטין בעביו ולא חקוקים בשיקוע . ויונתן תירגם לויות מעשה מורד . מדבק עובד כבוש . שולדוריש בלעז : (ל) וארבעה אופני . שנים לפנים ושנים לאחריה כדרך העגלות הגדולו' : וסרני נחשת . יונתן תירגם ונסרין דנחש הם הנסרים העליונים מול המסגרות : סרני . כמו נסרים : וארבע פעמותיו . של כן שעליהם : כתפות להם . בולטות למעלה מן הנסרים בזויות הכן . ותחת הכיור היושב על הכן היו הכתפות יצוקות (היא ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יוצאות ביציק' אחת והכתפות מחזיקות לכיור שלא יפול למטה לתוכה של כן) : מעבר איש ליות. מגד כל א' מן הכתפות היה לויות של זכר ונקבה מצויירות . מעבר איש כמו איש אל אחיו האמורי' בכרובים : (לא) ופיהו מבית לכתרת ומעלה באמה . פיהו של כן יוצא מתוך פיהו של כותרת ועולה למעלה אמה גובה והכותרת היא הגג המכוני' עשוי כמין כובע משופע מכל צדדיו ובאמצע נקבעת נקב עגול אמה וחצי אמה רוחב בעגול וסביב אותו נקב כמין היקף מחילה חצי אמה גובה סביב וכד מפורש למטה בענין בנאמר ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב והוא קרוי פי הכותרת

רדק

אמר בסולם הלך אחר שליבותיו וכן ת"י שליביא : (כט) אריות . צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים שהם צורת אדם אלא שיש להם כנפיים : ועל השלבים כן ממעל כן הוא מושב כמו מכונה שהיתה מושב כיור וכן קטן מהמכונה וי"ת מכונה בסיסא וכן כנתא וכן זה לא אמר מה היו מושיבין בו ואפשר שהיו מושיבין בו קיתון : לויות מעשה מורד . לויות הוא מן ילוה אישי אלי והיו"ד תמורת וי"ו עי"ן הפעל והענין דביק וכת"י מדבק ור"ל כי מתחת הצורות ההם בדי נחשת קטנים דבוקים זה בזה והיה מעשה מורד לא שהיה מותך מורד פירו' כמו רקוע תרגום וירקעו ורדידו : (ל) וסרני נחשת . פי' כמו הפוך וכת"י ונסרין דנחש ועניינו כמו לוחות : הכתפות יצוקות . לפי שהלויות היו מעשה רקוע אמר כי הכתפות לא היו כן אלא מותכות היו : מעבר איש לויות . מעבר כל איש ואיש מן הלויות היו הכתפות ואיש זה פירושו כמו ופניהם איש אל אחיו וכן היריעות אשה אל אחותה : (לא) ופיהו . פירושו כל אחד מהלויות ופיה פירושו כל אחד מהכותרות . מעשה כן . כבר פירשנו מה הוא כן : לא

רלבג

אשר סביב השלחן שתשים השלחן כמו כלי קבול והנה הצורה היתה לפי הנרא' בעיני שהיו תחת המכונות ארבעת אופנים צורתם כמעשה אופן המרכבה ר"ל כמעשה אופן העגלות והיו בין האופנים כמו נסרים מנחשת נצבים עליהם ובארבע קצותיהם היו כתפות מחוברות בהם אלו הנסרים כדרך שיעשו האומנים בארגזים שהם עושים כתפות בד' זויות הארגז יחוברו בהם הנסרים מקצה אל קצה והכתפות והנסרים היו עולים בגובה עד מקום מושב הכיור והבולט מהכתפות היה מכפנים אך מבחוץ היה הכל מרובע ושוה ומחוץ מהלוחות אלו היה עושה כמין שלבים הם מעלות סלם היו מרקעים ויוצאים מלוחות שהיו בגובה ושטחם נכחיי לשטח הקרקע ומהם יוצאים מסגרות סביבם בגובה ועל המסגרות ההם עשה צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים והם כמו צורת אדם אלא שיש להם כנפים ואלו הם הצורות שראה יחזקאל במרכבה אלא שלא זכר בזה המקום צורת נשר והנה היה מתחת למסגרות האלו השליבות שהיו מחוברות סביב הלוחות ויוצאות מהם כאילו היו מרוקעות ויוצאות משם והנה על השלבים האלו היה מלמעלה כן הכיור ר"ל מושבו והמסגרת העליונה היתה סוגרת ומקיימת הכיור שם והיא הנקראת כותרת והנה כן הכיור היה גבהו אמה וחצי האמה והאמה התחתונה היתה עולה ברבוע וחצי האמה העליונה היתה עגולה ושם היה נכנס הכיור אמה וחצי האמה ועל הכתפות הנזכרות היה עומד ועל השלבים העליונים ואחשוב שכן הכיור היה לו מתחת לוח א' ממנו ישימהו כלי שלם בעל בית קבול . ביאור המלות מסגרות להם ומסגרות בין השלבים . ר"ל שהיו להם מסגרות מלמעלה להשים בהם כן הכיור והיו מסגרות אחרות בין השלבים ההם שהם כמו מעלות סלם יוצאים מהלוחות המחוברים ברבוע : (כט) ועל המסגרות אשר בין השלבים . ר"ל כי על המסגרות אשר היו בין השלבים ר"ל בין קצתם לקצתם היו צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים : ועל השלבים כן ממעל . ר"ל שעל השלבים היה מושב הכיור מלמעלה ר"ל השלבים העליונים ומתחת לאריות ולבקר היו כמו לוחות במסגרות ההם יהיה מושבם עליהם והם מעשה רקוע יוצאים מהמסגרות אך הכרובים ידמה שהם מונחים על שפת המסגרות בעצמם ולפי זה הפי' יהיה שב אמרו אחר זה כרובים אריות ותימורות כמער איש ולויות סביב אל האריות והתימורות לא אל הכרובים או קצר הלשון ורצה בזה הכרובי' והאריות והבקר והנה הרצון באמ' לויות מחוברות מענין לוית חן ילוה אישי אלי והרצון באמ' מעשה מורד מעשה רקוע : (ל) וד' אופני נחשת . ר"ל שארבעה אופנים היו מתחת למכונה כאילו ישאו את המכונה והיו עליהם סרני נחשת והם כמו לוחות ונסרים מנחשת ולד' זויות המחובר מהנסרים האלו היו להם כתפות עולות עד מתחת לכיור ואין הכתפות מחוברות לנסרים ההם במלאכה אך הם יצוקות עמהם ומקצה כל א' מהנסרים היו מחוברות בעצמותם : (לא) ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמ' . ר"ל שפי הכיור היה עולה אמה בבואה מלפנים

מצודת דוד

כיפת כובע ולמטה בענין קרויה כותרת לרוחב השליבות ההם עשו כעין לבזבזין סוגרות ומסבבות ארבעת הפאות סביב לחבר את השליבות זו לזה : (כט) אריות . הי' מצויר אריות וגו' : ועל השלבים כן ממעל. כי בגג המכונה הנעשה מן השלבים הניחו באמצעיתו נקב עגול ברוחב אמה וחצי וסבבו הנקב והיא במחילה עולה כלפי מעלה ברום חצי אמה הקרויה בענין פי הכותרת ובהמחילה היא תחבו הכן העליון ונמצא יושב הוא ממעל להשלבים העולים וכפפים עד המחילה ההיא : ומתחת לאריות . מתחת ליורי האריות והבקר הנעשים בהמסגרת : ליות מעשה מורד . ועשוי מעשה רדידה בהקשת הקורנס לא ביציקה ; (ל) וארבעה אופני . ב' לפנים ב' לאחור כאלו ישאו אותה : וסרני נחשת . שולי המכונה עשוי מנסרים ולוחות של נחושת : וארבעה פעמותיו . על הכן יאמר שהיה נטפל על המכונה ותחוב בו ובו היו הכתפות להחזיק את הכיור התחוב בו לבל יפול אל חללו יותר מהנרצה אבל המכונה עצמו לא היה צריך לכתפות לבל יפול הכן לחלל המכונה יותר מן הנרצה כי הכן היה בתחתיתו עגול לתחבו בהמחיל' העגולה הקרויה פי הכותרת היוצאת מן המכונה ועליונית הכן היה מרובע ולא היה יכול א"כ ליפול לחלל המכונה יותר מהנרצה כי קרנות הריבוע העמידו על מקומו אבל הכיור יכול היה ליפול לחלל הכן יותר מהנרצה כי לא היה בו להעמיד עצמו על מקומו לזה עשו בד' זויות הכן כעין כתפות יורדות עד מתחת להכיור להחזיקו לבל יפול למטה : הכתפות יצוקות . מעשה יציקה היו ולא בהקשת הקורנס : מעבר איש ליות . מנגד כל אחד מן הכתפות במקום הנגלה לעומת מחברתו היה מצוייר זו"נ חבורים יחד : (לא) ופיה . פה הכן עלה אמה למעלה מבית הכותרת היא המחילה העגולה היוצאת מנקב הכותרת כי קומת המחילה ההיא היתה חצי האמה וקומת הכן היה אמה וחצי ובתחתיתו היה עגול חצי האמה והיה תחוב במחילת נקב הכותרת והאמה העליונה היתה מרובעת ועלתה למעלה מבית לכותרת : ופיה היא בית הכותרת שהיא המחילה העגול העולה מנקב הכותרת : עגול . היה עגול כמעשה תחתית הכן לביות

מצודת ציון

וכן שתי ידות לקרש האחד משלבות (שמות כ"ו) : (כט) כן . בסיס : ליות . ענין חיבור כמו ילוה אישי (בראשית כ"ט) : מורד . מלשון רדידה ושטיחה : (ל) וסרני . לוחות והוא הפוך מן נסרי וכמו כבש כשב : פעמותיו . זויותיו כמו על ארבע פעמותיו (שמות כ"ה) : כתפת . יקראו כן על כי יסבלו

מְרֻבָּעוֹת לֹא עֲגֻלּוֹת: לב וְאַרְבַּעַת הָאוֹפַנִּים לְמִתַּחַת לַמִּסְגְּרוֹת וִידוֹת הָאוֹפַנִּים בַּמְּכוֹנָה וְקוֹמַת הָאוֹפַן הָאֶחָד אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה: לג וּמַעֲשֵׂה הָאוֹפַנִּים כְּמַעֲשֵׂה אוֹפַן הַמֶּרְכָּבָה יְדוֹתָם וְגַבֵּיהֶם וְחִשֻּׁקֵיהֶם וְחִשֻּׁרֵיהֶם הַכֹּל מוּצָק: לד וְאַרְבַּע כְּתֵפוֹת אֶל אַרְבַּע פִּנּוֹת הַמְּכֹנָה הָאֶחָת מִן־הַמְּכֹנָה כְּתֵפֶיהָ: לה וּבְרֹאשׁ הַמְּכוֹנָה חֲצִי הָאַמָּה קוֹמָה עָגֹל סָבִיב וְעַל רֹאשׁ הַמְּכֹנָה יְדֹתֶיהָ וּמִסְגְּרֹתֶיהָ מִמֶּנָּה: לו וַיְפַתַּח עַל־הַלֻּחֹת יְדֹתֶיהָ וְעַל וּמִסְגְּרֹתֶיהָ כְּרוּבִים אֲרָיוֹת וְתִמֹרֹת כְּמַעַר־אִישׁ וְלֹיוֹת סָבִיב:

ג׳. ג׳ ר״פ — נ׳. ד׳ הס׳ בלישני׳ ועל ראש וכליקלג. ובמכנה ודין כ׳ פו. — כ׳. כ׳ הס׳ בנביאים — מסגרתיהק׳ — ג׳. ג׳

מְרַבְּעִין וְלָא סַגְלְגְּלִין: לב וְאַרְבְּעָא גִלְגְּלַיָּא לְמִלְּרַע לְגַדְנְפַיָּא וְאַשְׁדַּת גִלְגְּלַיָּא בִּבְסִיסָא וְרוּמֵיהּ דְּגַלְגַּל חַד אַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא: לג וְעוֹבַד גִלְגְּלַיָּא כְּעוֹבַד גִלְגְּלֵי מֶרְכְּבַת יְקָרָא אַשְׁדַּתְהוֹן וְגַבֵּיהוֹן וְחוּפֵּיהוֹן וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כּוּלָּא מַתָּךְ: לד וְאַרְבַּע כַּתְפִין לְאַרְבַּע זָוְיָן דִּבְסִיסָא חֲדָא מִבְּסִיסָא כַּתְפָּהָא: לה וּבְרֵישׁ בְּסִיסָא פַּלְגוּת אַמְּתָא רוּמָא סַגַלְגַּל סְחוֹר סְחוֹר וְעַל רֵישׁ בְּסִיסָא אַשְׁדָּתָהָא וְגַדְנְפָהָא מִנַּהּ: לו וּגְלַף עַל לוּחַיָּא אַשְׁדָּתָהָא וְעַל גַּדְנְפָהָא כְּרוּבִין אַרְיָון וְצוּרַת דִּקְלִין כְּבַשׁ חַד

רדק

לא עגילות. אבל לדיהן לא היה בהם שום עגול אלא מרובעות היו הוצרך לומר זה לפי שהיה היה מרובע מתחת ועגול ממעל: וידות האופנים. תרגומו ואשדת גלגליא: (לג) אופן המרכבה. מרכבת הקדש הנראת במראה הנבואה ליחזקאל וכת״י מרכבת יקרא וראה שלמה בחכמתו מה שראה יחזקאל בנבואתו: וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק. חשוקיה׳ הוא ענין כבוש והדוק וחשוריהם ענין קשירה וי״ת וחופיהון וכיבושיהון כולא מתך. (לו) ויפתח על הלוחות. הם סרני נחשת שזכר ויאמר כי בפתוח י׳ ידות המכונה על הלוחות. ותימורות. צורת דקלין כמער איש ולויות סביב. בדבוק כל אחד ואחד מן הלויות שזכר למעלה ומער לשון דבוק וכן קיר ערה מגן וכן בדברי רז״ל מעורה בפרפסין וי״ו ולויות כוי״ו נרדם ורכב וסוס וזולתם ובדברי רז״ל מאי כמער איש ולויות כאיש המעורה בלויה שלו וי״ת כובש חד ומדבק סחור סחור:

מוצק

ומעשה י׳ וסי׳ האפנים כמעשה. היה כנור ונבל. אשר ברכו ה׳ צבאות. אנחנו החמר. לא יבנו ואחר ישב. כי מעמדם. השמים מספרים. לפנים הארץ יסדת. ויהי נועם ה׳ אלהינו ב׳ בו:

רשי

הכותרת והכן מונח על אותו היקף ושולי הכן התובין בתוך פי ההיקף ולמעלה הימנו הוא בולט אמה וזהו שאמר כאן ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה: ופיה עגול מעשה כן. ופיה של כותרת עגול דוגמת כן העגול: אמה וחצי האמה. רחבה בעגול: וגם על פיה מקלעות. צורת פרחים: (לב) וארבעת האופני׳ למתחת למסגרות. שהמסגרות מיד אופן ליד אופן כמו שפירשתי: וידות האופנים. הוא עץ התחוב באופני׳ וקורין איישי״ל: במכונה. דבוקים מלוקים במכונה ביליקה אחת. (לג) כמעשה אופן המרכבה. תרגם יונתן כעובד גלגלי מרכבה אופן בתוך האופן שתי וערב כמו שאמר ביחזקאל במרכבה גנוה: ידותם: איישי״ל: וגביהם. בויי״ש בלע״ז הם הנקבים: וחשוקיה׳. הם עגולים סביב שהוא קישורן: וחשוריהם. זרועות האופנים התחובים מגביהם לחשוקיהם שקורין ריי״ש בלע״ז: (לד) וארבע כתפות. כמו שפירשתי למעלה וארבע פעמותיו כתפות להם ולא שנאן כאן אלא לומר ומן המכונה כתפיה: (לה) חצי האמה קומה עגול. היא מחילה כמו שפירשתי למעלה שהיא סביב הנקב והאמה מרובעת. ועל ראש המכונה ידותיה. הם סרני הנחשת שאמורים למעלה: ומסגרותי׳ ממנה. מסגרות התחתונות הוצקו עמה ולא שחיברן לאחר כן: (לו) ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה. התחתונות על שניהם פתח וחקק כרובים אריות (ותימרות סא״א): כמער איש ולויות. פתח סביב כזכר ונקבה החבוקי׳ בזרועותיהן כן פירשו רבותינו: כמער. לשון אחיזה ודיבוק

רלבג

מלפנים מהמסגרת העליונה שהיא הכותרת ומחוברת בין הכיור ולמעלה מהאמה היה פיהו עגול מעש׳ כן הכיור היה עגול והיה עולה בעגול עד שלמות אמה וחצי אמה בדרך שהיה שם חצי אמה עגול כמו שזכר אחר זה וגם על פיה מקלעות ר״ל שעל שפתה היו ציורים ר״ל על שפת הכותרות והיא המסגרת העליונה ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות ר״ל מסגרות המכונות כלם היו מרובעות ואע״פ שהיה כן הכיור עגול מלמעלה כמו שזכרנו: (לב) וארבעת האופנים למתחת למסגרות. ר״ל שארבעת אופנים היו מתחת לכל המסגרות: וידות האופנים במכונה. הנה ידות האופנים הם בדמיון העץ התחוב באופן המגלה אשר סביבו יסובב האופן והם היו דבוקים במכונה ממנה היו יוצאים: וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה אחשוב שקומת האופן היא קומת ידו כי ככה יגביהו המכונה מהקרקע: (לג) ידותם וגביהם וחשוקיהם וחשוריהם. הנה ידותם הם הידות שהיו האופנים תחובים בהם כמו שבארנו וגביהם הם העגלות הגדולות שסביב האופנים כי הם על גביהם וחשוקיהם הם העגלות הקטנות שסביב ידות האופנים כי הם מדובקים ונקשרים בהם וחשוריהם הם כמו עמודים וזרועות יבאו מעגלה הקטנה אל העגלה הגדולה וכל זה היה מוצק ומחובר בהתכה לא במלאכה: המכונה כתפיה. ר״ל שהכתפות אינן מחוברות בלוחות הנחשת והם סרני הנחשת חבור מלאכות אך היו בעצמם יוצאים מהמכונה: (לה) ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב, ר״ל שהכן שהיה בראש המכונה שהיה חצי האמה היה עגול סביב כמו שקדם והיה זה על ראש המכונה כי מתחת היה הכל מרובע כמו שקדם וידותיה והם השלבים ומסגרותיה אשר סביב השלבים הכל היה ממנה ר״ל מהמכונה בעצמה ולא היה מחובר בדרך מלאכה: (לו) ויפתח על הלוחות. ר״ל שחפר חקק ורקע סביב הלוחות כדרך שעשה מהמכונה בעצמה: ידותיה. והם השלבים: ומסגרותיה. ג״כ הכל היה ממנה ר״ל מהמכונה בעצמה ואחשוב שהאופנים לא היו סובבים כי היו מחוברים בהתכה עם המכונה אך הכל היה אחד מוצק והנה זכר כי ככה גם כן היו הכרובים והאריות והתימורות שהיו על המסגרות בגלד כל אחד מהם והיו מחובריט סביב הכל היה מעלם המכונה מוצק. והנה התימורות היו בצורת פקעים כמו שזכרנו במה שקדם וידמה שהיו בצורת בקר בגלד א׳ מהם כמו שקדם בצורת הבקר שהיה בפקעים אשר בים והנה הרצון באמ׳ כמער איש ולויות סביב שבגלד כל א׳ מהמסגרות היו מחוברים סביב ויהיה הרצון באמרו כמער איש כטעם אמרו מעבר איש והרצון בו כהכלות כל היה מהם והוא בקצותיהם הם שם מחוברות סביב מעצמותם וכמוהו במערה גבע:

כזאת

מצודת ציון

יסבנו הכיור ככתף הסובל משא: לכיור. עשו כעין דוד גדול: (לב) וידות. הם הנתחבים בנקבי האופנים ובהם יתגלגלו: (לג) וגביהם. הם אמצעית האופנים אשר בהם הנקבים וקרוי גב כי כששוכב האופן בארץ המקום הזה הוא הגבוה מכל האופן: וחשוקיהם. הם העגולים הגדולים סביבות האופנים החוגרים זרועות האופן כמו וחשוקיהם כסף (שם כ״ז) שהוא ענין הגורה: וחשוריהם. הם זרועות האופן הקושרים העיגול הגדול לאמצעית האופן שבו הנקב כמו חשרת מים (ש״ב כ״ב) שהוא ענין קשירה: (לד) פנות. זויות: (לו) ויפתח. וחקק: כמער. ענין חבור ודבוק כמו

מצודת דוד

להיות נוח לתחוב בו את הכן: אמה וחצי האמה. משפת המחילה מזה עד השפה שממולו היה אמה וחצי האמה וכמדת נקב הכותרת: וגם על פיה. של מחילת נקב הכותרת עשו ציורים: ומסגרותיהם. מסגרי המכונות אשר היו בין השלבים היו מרובעות בכל אורכן ולא נמצא בהם מקומות עגולות: (לב) וארבעת האופנים. ר״ל נקבי ארבעת אופני המכונה והם המקומות אשר הידות תחובות בהם הנקבים ההם היו מול תחת המסגרות והיא המחילה הנמוכה בתחתיות המכונה אבל שוליו כי שם היו קבועים הידות ולמולם היו נקבי האופנים וכדרך אופני המרכבה: וידות האופנים. הידות התחובות בנקבי האופנים ומתגלגלים עליהם הם היו קבועים בהמכונה: (לג) כמעשה אופן המרכבה. כתמונת אופנים העשוים במרכבה: הכל מוצק. ביליקה נעשו ולא בהקשת בקורנס: (לד) וארבע כתפות. ר״ל ארבעת הכתפות האמור למעלה אשר היו בארבע פינות הכן שעל המכונה הנה הכתפות ההם יצאו ממנו כי ביליקה אחת יצקם ולא יצקם בפ״ע וחברם אחר זה אל הכן: (לה) ובראש המכונה. בא לומר שהמחילה העגולה שהיתה בראש המכונה סביב הנקב היתה קומתה חצי האמה והיתה עגיל מסביב בכל קומתה: ועל ראש המכונה ידותיה. הידות היו מונחות ודבוקות על ראש המכונה ומשם היו נמשכין ויורדין בעברי המכונה כלפי מטה עד אשר באו מתחת המסגרות היא המחילה הנמוכה ומשם נתארכו להלן מן המכונה אילך ואילך והיו נתחבות בנקבי האופנים: ומסגרותיה ממנה. מסגרות המכונה היו ממנה ר״ל מוצק עמה ולא שנעשה לבד וחבר במלאכה: (לו) ויפתח על הלוחות. עשה פתוחים וציורים על הנסרים המונחים בשולי המכונה גם עשה פתוחים על הידות במקום המונח ודבק במכונה ואף על מסגרותיה היא המחילה

הנמוכה

ודיבוק כמו המעורה בנקבה ופירושו איש ולויותו ולפי משמעותו לויות לשון דיבוק שולדורי״א בלע״ז כמו לויות היו שם עשויות כמערת איש והמעורה כמו שפירשנו: (לז) מוצק אחד. כשם שיצק את הראשונה כן יצק את כולם: פירוש מבעל צורת הבית וזה מעשה המכונה עשה ארבעה אופני נחשת שנאמר וארבע אופני

(לז) מוצק אחד. בהתכה אחת: קצב אחד לכלהנה. לכל אשר המכונות היה קצב אחד וקצב כמו מדה ענין דבר החתוך במדה: (לט) על כתף הבית מימין. פי׳ הבית עזרת הכהנים ושם היו נתונים הכיורות: על כתף הבית. פירוש מימין הבית וכן משמאלו משמאל הבית או יהיה פירוש מימין כיור שעשה משה ומשמאלו והכיורים

לז כזאת עשה את עשר המכנות מוצק אחד מדה אחת קצב אחד לכלהנה: (ל׳. ל׳)
לח ויעש עשרה כירות נחשת ארבעים בת יכיל | הכיור האחד ארבע באמה הכיור האחד כיור (כ׳ פתח זקף) אחד על־המכונה האחת לעשר המכנות:
לט ויתן את־המכנות חמש על־כתף הבית מימין וחמש על־כתף הבית משמאלו ואת־הים נתן מכתף הבית הימנית קדמה ממול נגב: (ס׳. כ׳)
מ ויעש חירום את־הכירות ואת־היעים ואת־המזרקות ויכל חירם לעשות את־כל־המלאכה אשר עשה למלך שלמה בית יהוה: (ג׳ מ״ל. ויהי חירום יפסלו ויעש חירום)
מא עמדים שנים וגלת הכתרת אשר־על־ראש העמודים שתים והשבכות שתים לכסות את־שתי גלות הכתרת אשר על־ראש העמודים: (ז׳ חסרים)

ומדבק סחור סחור: לז כהדא עבד ית עסר בסיסיא מתך חד משחתא חדא עובדא חד לכולהון: לח ועבד עשרא כיורין דנחשא ארבעין בתין ברטיבא מחסיל לכיורא חד ארבע אמין כיורא חד כיורא חד על בסיסא חדא לעשר בסיסיא: לט ויהב ית בסיסיא חמש על עבר ביתא מימינא וחמש על עבר ביתא מסמליה וית ימא יהב מעבר ביתא מימינא קדומא מקביל דרומא: מ ועבד חירם ית כיוריא וית מגרופיתא וית מזרקיא ושיצי חירם למעבד ית כל עבידתא דעבד למלכא שלמה בבית מקדשא דיי: מא עמודיא תרין ואגני קרונתין די על ריש עמודיא תרתין וסריגתא תרתין לכסאה ית תרתין אגני קרונתין דעל ריש

על כתף ה׳ וסי׳ נמסר בסדר מסעי: על כתף ה׳ וסי׳ וירד הגבל משפם. ויתן את המכונות ב׳ בו. משא בהמות נגב. ויביאני במבוא אשר על צפונה. ונמסר גם בסדר מסעי: ואת הים ה׳ וסי׳ ואת הים האחד. ואת הים נתן מכתף הבית. וחברו דד״ה. ויקצץ המלך אחז. ואני מרעיש את. כה אמר ה׳ צבאות עוד: גלת ז׳ חס׳ וסי׳ ותאמר לו תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ג׳ בפסוק. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג׳ בו: עמודים שני׳ דמלכי׳ קדמא דפסו׳ חסר וי״ו. ונמסר גם ביהושע סי׳ ט״ו:

רש"י

נחשת למכונה האחת כלומר עגלה גדולה וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה. ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה׳ אופן בתוך אופן למען יוכל להוליכם אל אשר יהיה הרוח והרצון להוליכם שמה יוליכם מבלי שיצטרך להפכם אנה ואנה והמרחק שמאופן לאופן ממזרח למערב ד׳ אמות וכן מצפון לדרום שהיא מרובעת לא ארוכה כעגלות שלנו וזהו שאמר ד׳ באמה ארך המכונה האחת וארבע באמה רחבה מקל עב וארוך נתחב בשני האופנים שממזרח למערב הצפונים. וכן כמו באותן האופנים שבתוך אלו היה מקל נתון ונתחב בשנים מהם שמצפון לדרום המזרחיים. וכן בשנים המערביים ואלו המקלות קראם הכתוב ידות וזהו שאמר וידותיהם. ופי׳ וגביהם הוא מרכזי האופנים שבתוכה סובבים המקלות הללו ונקראי׳ גב לפי שהיא הגובה שבאופן כשכבו על הארץ. וכן כל מרכז העיגול היא הגובה שממנו לפי שכל הגלגל נמשכין מעמו. ופירוש וחשוקיהם הם העיגולים החיצונים שמקשר חישוריהם שהם העצים הדקים כמין זרועות הנתחבים ונתונים מגב לחישוק והוא מלשון וחשוקיהם כסף (שמות כ״ז י׳) והוא הגלגל המגלגל על הארץ ורגילין לעשות סביבו ברזל עגול ונקרא בלשון המשנ׳ בפרק י״א דכלים סובב של גלגל וכאן לא היה צריך לסובב לפי שהוא כולו מנחושת. ומסגרות פירש כמין טבלאות עשוי להם על הידות לד׳ רוחות בריבוע וזהו שאמר מסגרותיהם מרובעות לא עגולות. והם סוגרים העגלה מארבע רוחותיה לפיכך נקראו מסגרות. ועל המסגרות הללו נסרים מנחושת קראם הכתוב סרני נחשת והיא מלה מסורסת ועליהם כלומר מבחוץ ולא על גבם עשויה כמין שליבות סולם ומבין שליבה לשליבה | מסגרות ועליהם צורת בקר וגו׳. והיו הנסרים עולים מעל המסגרו׳ עד כנגד קומת האופנים ומשופעים והולכים ככובע וכמין כיסוי שבעגלות צבים עד בואם כנגד קומת האופן ושם נמשכין זה אל זה עד שמכסין אותו זולת באמצעו למעלה אינן מכסין אבל יש בהם נקב עגול רוחב עיגולו אמה וחצי הכיסוי הזה נקרא כותרת והנקב שבו פי הכותרת וזהו שאמר ופיה עגול מעשה כן אמה וחצי האמה. וסביב זה הנקב עולה מחילה בגובה חצי אמה וזהו שאמר וראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב. ובתיך המחילה הזאת נכנס ונתחב הכן שהוא כלי קבול המקבל הכיור כשהכיור תחוב בכן. והכן בתוך מחיצ׳ זו שעל העגלה. והכן בתחתונה הוא עגול בחצי האמה כשיעור גובה המחיצ׳ שעל הנקב העגול שבמכונה למעלה. ועולה הכן על המחילה הזאת אמה וזה מה שאמר ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. ומעתה יש לנו שלש אמות קומת המכונה שהאופן אמה וחצי. והמחיצ׳ העגולה חצי אמה. ואמה יוצא גובה הכן מעליה והאמה הזאת היא מרובעת ולו ארבע כתפות בארבע פינותיו וזהו שאמר וארבע כתפות אל וגו׳ המכונה האחת מן המכונה כתפים. לפי שהכיור הוא למטה בשולו משופע שיכנס לתוך הכן וכדי שלא יפול אל תוכו יותר משיעור הנראה לכך נעשו אלו הכתיפות שישאו ויסבלוהו. עד כאן לשון צורת הבית: (לח) ויעש עשרה כיורות. כתיב (בד״ה ב׳ ד׳ ו) את מעשה העולה ידיחו בם: (לט) על כתף הבית. כנגד כתף הבית הימנית: מכתף הבית הימנית. משוך מצד דרום לצד צפון. וזה קדמה מול נגב מקצוע מזרחית צפונית כנגד האויר שבין כותל צפוני של בית לצד כותל העזרה ולצד צפוני קרוי ממול נגב משוך ומרוחק מן הדרום ואין מול וממול שוין בפתרון: (מ) ויעש חירום וגו׳. ואמר רבי הכירות הן הן סירות. כד״א ככיור אש בעצים (זכריה י״ב ו) וכן והכה בכיור (שמואל א ב יד). הכיורות

רד"ק

היו לרחוץ מהם הכהנים ידיהם ורגליהם ולהדיח בהם מעשה העולה כמו שאומר בדברי הימים: ואת הים. הים היה גם כן נתון בעזרה וכן כתוב בדברי הימים ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה וגו׳

רלב"ג

(לז) כזאת עשה את עשר המכונות מוצק אחד. ר״ל שכל אחד מהן עם כל אלו הדברים הנזכרים לא הם כלם נעשים בהתכה וזה האופן הם מחוברים לא בדרך מלאכה והם כלם במדה אחת ובקצב אחד לא היה ביניהם שום שנוי במדה ובתמונה: (לח) ויעש עשרה כיורות נחשת. הנה הכיור היה משמש לקדש ידיו ורגליו של כהן כמו שנזכר בתורה והיה משמש להדחת מעשה העול׳ ג״כ כמו שנזכר בספר ד״ה. וזכר שקומ׳ הכיור היה ארבע באמה וידענו שהוא היה עגול בשפתו והיה גבהו בשיעור שיחזיק הכיור הא׳ ארבעים בת שהם מאה ועשרים סאין ולזה הוא מבואר שלא היה שיעור חלל הכיור כי אם ט׳ פעמים אמה על אמה ברום אמה: (לט) ויתן את המכונות חמש על כתף הבית מימין. הרצון בבית ההיכל ובמה שבין הכותל הדרומי וכותל העזרה שם ה׳ כיורות וה׳ הנשארים שם במה שבין הכותל הצפוני מן ההיכל וכותל העזרה ואפשר שנא׳ והוא יותר נכון שהבית הנזכר בזה המקום הוא חצר הכהנים וכו׳ היה המזבח החיצון שנזכר שם בספר ד״ה שהיה שעורו כ׳ אמה באורך וברוחב ובעומק ושם נזכר כי הוא עשה חצר הכהנים וכהן הים מכתף הימנית קדמה ממול נגבה וזה מורה שכתף הבית הימנית הנזכר בזה המקום הוא שב אל חצר הכהנים ולפי זה הפי׳ השני לא נצטרך לומר שיהיו הכיורים בין כותלי ההיכל וכותלי העזרה אבל יהיו לפאת מזרח מההיכל ואולם הים היה לפאת מזרחי דרומי שבחצר הכהנים והנה היה במקום שיותר פחות שם לפי מה שבארנו פרשת ויקרא ולזה היה מקום הדשן לפאת מזרח מחצר הכהנים: (מ) ויעש חירם את הכיורות. הרצון בו הסירות וכן אמר אחר זה ואת הסירות ואת היעים וכן

מצודת דוד

הנמוכה על כולם עשה פתוחי כרובים אריות ואילני תמר וכחבורי איש ולויה שלו ר״ל בת זוגו כן צייר כל אחד מסביב: (לז) כזאת. כתמונה הזאת: מוצק אחד. ר״ל כיציקת זה כן יציקת זה: קצב אחד. ר״ל שווים כאלו נתכו כאחד: (לח) הכיור האחד. גבהו של הכיור: על המכונה. על הכן שעל המכונה: (לט) על כתף הבית. היא עזרת הכהנים. קדמה ממול נגב. ר״ל משוך כלפי מקצוע

מצודת ציון

כמו ומתערה כאזרח רענן (תהלים ל״ז): (לז) לכלהנה. כמו לכלהן: (מ) הכירות. הסירות כמו והכה בכיור (ש״א ב׳): היעים. המכבדות לגרף בהם הדשן וכן ויעה ברד (ישעיה כ״ח): המזרקות. הספלים המקבלים בו הדם לזריקה: (מא) וגלת. כן יקרא חלק התחתון מהכתר כי מעשהו כספל כמו

רדק

וגו'. ולומר ואת הים נתן מכתף הימנית קדמה וגו' פי' נתן הים בעזרה לנד דרום מסוך כלפי מזרח : (מה) ואת כל הכלים האהל. כן כתיב וקרי האלה והקרי מבואר והכתיב ר"ל כעין אותם הכלים שהיו באהל מועד כן עשה חירם למלך שלמה בבית המקד' וכן תרגם יונתן כל מאניא האילין כעובד מאני משכנא דעבד משה כן עבד חירם למלכ' שלמה בית מקדשא דה' : ממורט. זך ונקי מכל חלודה ומכל סיג : (מו) בככר הירדן. כתרגומו במישרי ירדנא. במעבה האדמה. תרגומו בעובי גרגישתא והגרגישתא היא העפר הטוב אשר ממנו יעשו הכורים לצקת בהם ובככר הירדן היה שם מקום לצקת בו : בין סכות ובין צרתן. ובדברי הימים צרדתה ושני שמות היו לו והעפר ההוא טוב להתכ' ובעובי אותו קרקע צייר דפוס הכלים ויצקם שם כי לא יתכן לעשות כורים לכלים גדולים כאלה אלא בעובי האדמה התיכו אותם: (מז) וינח שלמה. הניח מלשקלם מרב מאד מאד לא נחקר משקלם והניחם כמו שעשו ולא נודע משקלם ויונתן תרגם ואצנע שלמה כלומר הביאם ממקום יציקתם והניחם בב"ה המקדש במקומם ומרוב שהיו הכלים לא נחקר משקלם : (מח) ואת השלחן. שם כלל כמו ויהי לי שור וחמור כי עשרה שלחנות עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ויעש שלחנות עשרה וגו' ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים : (מט) חמש מימין וחמש משמאל. פי' מימין מנורת משה הניח חמש מנורות וחמש משמאל מנורת משה אבל כל המנורות היו גם כן בדרום וכן כל השלחנות בצפון ואומר בדברי הימים על השלחנות שהניח חמש מימין וחמש משמאל ופירושו כמו במנורת חמש מימין שלחן משה וחמש משמאלו ועל כל המנורות היו מדליקין ועל כל השלחנות היו מסדרין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בדברי רז"ל הנראה מן הפסוקים כן הוא : והפרח. פרחי המנור' כמו שכתוב במנורת משה כפתור ופרח

תרגום

עמודיא : מב וית רמוניא ארבע מאה לתרתין סריגתא תרין סדרין דרמונין לסריגתא חדא לכסאה ית תרתין אנני קרונתון דעל אפי עמודיא : מג וית בסיסיא עשר וית כיורא עסרא על בסיסיא : מד וית ימא חד וית תורי תרי עסר תחות ימא : מה וית דודיא וית מגרופיתא וית מזרקיא וית כל מניא האלין כעובד מני משכנא דעבד משה כן עבד חירם למלכא שלמה בית מקדשא דיי נחש טב : מו במישרי ירדנא אתכינון מלכא בעובי גרגשתא בין סכות ובין צרתן : מז ואצנע שלמה ית כל מניא מסגי לחדא לחדא לית סוף למתקל נחשא : מח ועבד שלמה ית כל מניא די בבית מקדשא דיי ית מדבחא דדהבא וית פתורא די עלוהי לחם אפיא דהבא : מט וית מנרתא חמש מימינא וחמש מסמלא קדם בית כפורי דהבא טבא ושושנתא ובוציניא

מלכים א ז

מב ואת־הרמנים ארבע מאות לשתי השבכות שני־טורים רמנים לשבכה האחת לכסות את־שתי גלת הכתרת אשר על־פני העמודים: מג ואת־המכנות עשר ואת־הכירת עשרה על־המכנות: מד ואת־הים האחד ואת־הבקר שנים־עשר תחת הים: מה ואת־הסירות ואת־היעים ואת־המזרקות ואת כל־הכלים האהל אשר עשה חירם למלך שלמה בית יהוה נחשת ממרט: מו בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה בין סכות ובין צרתן: מז וינח שלמה את־כל־הכלים מרב מאד מאד לא נחקר משקל הנחשת: מח ויעש שלמה את כל־הכלים אשר בית יהוה את מזבח הזהב ואת־השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב: מט ואת־המנרות חמש מימין וחמש משמאול לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרת

ד' זוגין מתחלפין · ל' חסר · פ · האלה ק' · ל' וחסר · כ' · ג' · כ' מגד. ז' · כ' · ג' · ח'. ל' חסר בנבי' ובכתו'

וינח ז' דגשין בקריאה וסי' משה את המטה. וינח ה' את הגוי'. ויכתב בספר וינח. וינח שלמה את כל הכלים. וינח את נבלתו. וינח את נערו שם. ויעש שלחנות. ונמכר גם בסדר קרח : מאד מאד ו' בקריאה וסי' והמים גברו מאד מאד על הארץ. ויפרץ האיש מאד מאד. טובה הארץ מאד מאד. וינח שלמה את כל הכלים. וייראו מאד מאד. והנבאתי כאשר צויתי : ואת השלחן ג' בקריאה וסי' ואת כל כליו. וחברו ואת השלחן. ויעש שלמה את כל הכלים :

תולדות אהרן נחשת ממרט. ערכין י : ואת השולחן. מנחות צט : זהב סגור (יומא מה) :

רשי

הכיורות. של נחשת לדשן את המזבח : היעים. מגרפות של נחושת שקורין וויד"ל באשכולות לחתות בהן דשן בתוך הסירות : (מב) שני טורים רמונים. מאה רמונים במו' חרוזים בשרשרות : (מו) יצקם. התיכם והציקם כתבניתם : במעבה האדמה. בעובי גרגשתא : (מז) וינח שלמה. מלשקול את משקל הכלים האלה מרוב מאד וחדל לספור משקלם : (מט) חמש מימין וחמש משמאול. אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח א"כ תהיה מנורה בצפון והתורה אמרה על ירך המשכן תימנה. אלא של משה באמצע ה' מימינה וה' משמאלה : והפרח. של מנורה. והנרות. בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה : והמלקחים שמרימים בהן את הפתילה מתוך השמן : והספות

רלב"ג

וכן כתוב בדברי הימים בשמי אלו המקומות והנה ענין אל הכיורות הוא מענין אמרו והכהו בכיור או בדוד והנה אלו הם רחת היו משמשות לשום בהן דשן המזבח : (מה) ואת היעים. הם מגרפו' של נחשת לדשן בהם המזבח : ואת המזרקות. הם כלים יקבלו בהם הדם להזות על המזבח. ואת כל הכלים האלה. קרי וכתיב הכלים האהל והנה תרגם יונתן לפי הכתב שאלו הכלים היו נעשים בצורה שעשאם משה באהל ומזה אמרו ואת כל הכלים האהל כאילו אמר את כל הכלים כלי האהל וכמוהו רבים בלשוננו : נחשת ממורט. ר"ל צרוף ונקי מכל סיג : (מו) בככר הירדן. ר"ל במישור הירדן : במעבה האדמה. ר"ל שחפר בעובי האדמה צורת הדפוסים להתיך את כל הכלים האלה כי לא היה נכון לגדלם לעשות להם דפוסים יותכו בהם זולת זה הענין : (מז) וינח שלמה את כל הכלים. ר"ל כי מרוב משקלם הניח שלמה מלחקור על משקלם כמה היה : (מח) ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית ה'. ר"ל אשר בבית ה' : את מזבח הזהב. הוא מזבח הקטרת אשר היה בהיכל : ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב. כבר התבאר בספר דברי הימים כי שלמה עשה עשר שולחנות והניחם בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל שיהיו קצת השולחנות לפאת צפון וקצתם לפאת דרום כי כבר התבאר מדברי התורה שמקום השולחן היה בצפון והמנורה היתה בדרום אבל הרצון בזה שלפאת צפון שם השלחנות בשתי שורות השורה האחת לפאת ימין מהאחרת וכן ראוי שנבין מענין המכונות והנה לא זכר מעשה השולחן והמנורות לפי שכבר עשאם באופן שזכר בתורה : (מט) לפני הדביר זהב סגור. הנה מפני שהשולחנות הם גם כן לפני הדביר ולא זכר זה אלא במנורות ידענו שהמנורות יותר קרובות מקדש הקדשים מהשולחנות והם היו כנגד הארון כי לפני ה' היו כמו שהתבאר מדברי התורה ומה שאמר והפרח והנרות והמלקחים זהב אין הרצון בו שלא יהיה השאר גם כן זהב אבל הרצון בו שעד פרחה שהיה בסוף ירכה ועד הנרות שהיו בקנה המנורה

הפני

מצודת ציון

כמו וגלה על ראשה (זכריה ד') : (מב) על פני. ר"ל בגובה ע"ש שהפנים הוא בגובה האדם : (מה) הסירות. הם הכיורות שזכר וכן והיו הסירות בבית ה' (שם י"ד) : ממורט. לחה ובהירה כמו הוחדה וגם מורטה (יחזקאל כ"א) : (מו) בככר. במישור : (מט) והפרח. קבועת פרחי המנורה : הנרות. עשוים כעין בזיכין ובהם משימין השמן והפתילות : והמלקחים. הצבתים ילקחו בהם הפתילות

מצודת דוד

מקצוע מזרחית דרומית שבעזרת כהנים : (מ) בית ה'. לצורך בית ה' : (מב) לשתי השבכות. העשויות לתלות בתחתית השבכות : שני טורים. בכל טור מאה רמונים : לכסות את שתי וגו'. על הרמונים יאמר שהיו מכסים חלק העליון מן הגולה שהרי היו תלוין בתחתית השבכה והיו יורדין על עליונות הגולה : (מה) בית ה'. לצורך בית ה' : נחשת ממרט. היו מנחושת צרוף ומזוקק : (מו) במעבה האדמה. בעובי האדמה חפר צורות הכלים שמה ושפך בהם את הנחושת לאחר ההתכה : (מז) וינח שלמה וגו'. הניח מלשקול אותם מחמת שהיו מרובים מאד מאד ולא היה נחקר לדעת משקל הנחושת וכפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור : (מח) אשר בית ה'. אשר לבית ה' : ואת השולחן. ר"ל קבוצת השלחנות כי עשר שלחנות עשה כמ"ש בד"ה : זהב. מוצב על השלחן : (מט) חמש מימין. ר"ל מימין מנורת משה אבל כולם העמיד בדרום שהתורה אמרה בה על צלע המשכן תימנה (שמות

רש"י

(נ) והספות. כלי של מיני זמר הוא וכן מזמרות: והמזרקות. לקבל דם: והכפות. לבזיכי לבונה: והמחתות. לחתות בהן תרומת הדשן וגחלי' להוליך ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטורת: והפותות. מפתחות שמעתי שמפתחין בהם את המנעול: לדלתות הבית. שהוא קדש קדשים: לדלתי הבית שהוא להיכל כל פתחותיהן היו זהב: (נא) את קדשי דוד אביו. מה שנשאר מכסף וזהב שהקדיש אביו. ומדרש אגדה שלא רצה שלמה לתת מאותו הקדש לבנין הבית. ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרין לפי שהיה יודע שסופו ליחרב שלא יהיו העובדי כוכבים אומרים קשה יראתם שלקחו נקמתם מן הבית שנבנה מן גזלות וחבלות שגזל מהם דוד. וי"א כך אמר שלמה רעב היה בימי אביו ג' שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשות הללו להחיות בהן עניי ישראל: (א) נשיאי האבות לבני ישראל. של בני ישראל: מעיר דוד. שנתנו שם דוד כשהביאו מבית עובד אדום: (ב) בירח האיתנים. ת"י בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא שביעאה משניתנה תורה וכתיב

מקרא

וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב׃ נ וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לְהֵיכָל זָהָב׃
נא וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי ׀ דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה׃
ח א אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלָ͏ִם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן׃
ב וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃

(ל' / ח' / ל' / ב' בסיפרא / ג'. ד' / כ"א / י"ח פסוק' את את ואת ואת ג' / כולהון קמצין / ד')

תרגום

וְצִבְתַּיָא דַהֲבָא׃ נ וְקוּלַיָא וּמְזַמְּרַיָא וּמְזֶרְקַיָא וּבָזִיכַיָא וּמַחְתְּיָתָא דַהֲבָא טָבָא וּמוּגְלְסַיָא לְדָשֵׁי בֵית גַוָאָה לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא לְדָשֵׁי בֵיתָא לְהֵיכְלָא דַהֲבָא׃ נא וּשְׁלִימַת כָּל עֲבִידְתָּא דַעֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְאַיְתֵי שְׁלֹמֹה יַת קוּדְשֵׁי דָוִד אֲבוּהִי יַת כַּסְפָּא וְיַת דַהֲבָא וְיַת מָנַיָא יְהַב בְּאוֹצְרַיָא בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃ א בְּכֵן כְּנַשׁ שְׁלֹמֹה יַת סָבֵי יִשְׂרָאֵל וְיַת כָּל רֵישֵׁי שִׁבְטַיָא רַבְרְבֵי אַבְהָתָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לִירוּשְׁלֵם לְאַסָּקָא יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ מִקַּרְתָּא דְדָוִד הִיא צִיּוֹן׃ ב וְאִתְכְּנִישׁוּ לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה כָּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בְּיַרְחָא דְעַתִּיקַיָא דְקָרַן לֵיהּ יַרְחָא קַדְמָאָה בְּחַגָּא וּכְעַן הוּא יַרְחָא

רד"ק

(נ) והספות. הם כלים עשוים בתבנית הכדים ואפשר שהם הנקראים בדברי רז"ל קיתון קיתונות ות"י וקוליא ותרגם אונקלוס וכדה על שכמה וקולתא: והמזמרות. כלי שמזמרים בהם: והפותות לדלתו' הבית. ת"י ומוגלסיא והם צירי הדלתות ואומר כי צירי הדלתות של הבית הפנימי שהוא הדביר וצירי דלתות ההיכל עשה זהב אבל הדלתות היו מעץ מצופות זהב כמו שכתוב למעלה ולהיכל שאמר הוא פי' הבית שזכר כי אמר לדלתות הבית ופירוש לדלתות שהיו להיכל כי הוא הנקרא בית בסתם באותם הבתים כי אין כתוב ולהיכל אלא להיכל בלא ויו והספרים שכתוב בהם וי"ו טעות הוא: (נא) ויבא שלמה. מה שהקדיש אביו נתן ממנו בבנין הבית לכבוד אביו כי לא היה צריך לאותו הקד' כי לרוב היה לו כסף וזהב ונחשת אך לכבוד דוד אביו נתן ממנו במלאכת בית המקדש והשאר נתן באוצרו' בית ה' ופירוש ואת כל הכלים כלי זהב וכלי כסף וכלי נחשת שלקח דוד מהדרעז' משאר הגוים כמו שכתוב למעלה. ובדרש שלא נתן שלמה מקדשי דוד אביו דבר במלאכ' בית המקד' וי"א לפי שידע שלמה שסופו ליחרב שלא יהו אומרים אומות העולם מפני שהיה בנין הבית מחמס ומגזלות שגזל דוד לפיכך חרב וי"א כך אמר שלמה רעב היה בימי אבא שלש שנים שנה אחרי שנה והיה לו לבזבז ההקדשות האלה להחיות בהן עניי ישראל יהיו שמורין לפי צורך: (א) מעיר דוד. כי שם העלהו דוד כשהביאו מבית עובד אדום: (ב) בירח האיתני'. שבו אוספים הפירות והתבואות לבית כמו שנקרא חג האסיף לזה הטעם וכן איתנים לשון חוזק שהתבואות והפירות היו האדם ומרבו' ז"ל שאמרו חדש שנולדו בו אבות הם איתני עולם כמו והאיתנים מוסדי ארץ ומהם שאמרו שהוא חזק במצות שיש בזה החדש חגים ומצות וי"ת בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא שביעאה כלומר כי לפני הזמן יצאו ישראל ממצרים היה תשרי החדש הראשון כי בתשרי נברא העולם ומשיצאו בני ישראל ממצרים בניסן הוא ראש לחדשים ותשרי שביעי לו כי כן אמר להם האל ית' החדש הזה לכם ראש חדשים לכם מכלל כי לשאר העולם אינו ראשון כי תשרי הוא ראשון: בחג. קודם חג הסכות נקהלו אלא אמר כי בחג נקהלו לעשות שם

מסורה

ותשלם ג' בקריאה וסי' ותשלם כל המלאכה דמלכים. וחברו דד"ה. ותשלם החומה בעשרים. ואת הכלים ג' בקריאה וסי' ותשלם כל המלאכה אשר עשה: ואשקלה להם. ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית: בירח ד' וסי' נמסר לעיל בסיפר' סימן ז'. באהל ו' קמץ וסי' בלשון תרגום שדה עלת בעננא דנשיא בקימא דארונא. וסי' נמסר בסדר חקת התורה ובספר שפטים סימן ה':

תולדות אהרן בירח האתנים. ר"ה יא מגלה לא (ר"ה נו):

רלבג

השני הכל הי' זהב וכן המלקחים היו זהב כמו שהוגבל בתורה וככה אמר בתורה עד ירכה עד פרחה זהב סגור: זהב סגור. ר"ל נקי ומזוקק וידמה שזקוקו היה כשיסגרוהו תוך הכור באש עם דברים יוציאו ממנו סיגיו בעשן ולזה נקרא סגור: (נ) והספות. הם בדמיון כדים העשוים לשום בהם יין: והמזמרות. הם כלי זמר עשויים מזהב. ואפשר שיהיו גם כן הספות מינים אחרים מכלי זמר: והמזרקות. הם לקבל הדם ואחשוב שהיו משמשים לדם קדשים אשר יובא אל הקדש פנימה: והכפות. הם לשום בהם מלא קומץ לבונה להקטיר: והמחתות. הם לחתות בהם גחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הזהב: והפותות לדלתות הבית. ר"ל מה שיכנס ציר הדלת בו שהוא מחובר לדלת. הנה זה היה בדביר ובהיכל מזהב: (נא) ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית ה'. למדנו מזה המקום כי שלמה עשה משלו את הבית הגדול הזה ואולם הקדשו' דוד אביו שם באוצרות בית ה' וידמה שלזאת הסבה לא התחיל לבנין הבית תכף מלכו כי בשנה הרביעית החל הבנין כמו שקדם והיה זה כן כדי שיבנהו משלו לא מאוצרות דוד אביו אשר הקדיש אותם לה' וכאילו היה זה מכוון מהש"י כמו שלא רצה שיבנהו דוד כי דמים רבים שפך כן לא הסכים שיבנה מאשר אסף דוד משלל הגוים במלחמה אך שלמה שהיה איש שלום והיה מה שקבץ מהממון מקובץ עם השלום בו בחר השם ית' לבנותו במה שקבץ מהממון עם השלום: (א) והנה ספר שכבר הקהיל שלמה אליו את זקני ישראל והם השופטים והחכמים ואת כל ראשי המטות והם הנשיאים להעלות ארון ברית ה' מעיר דוד ולהביאו בקדש הקדשים. וזכר שכבר היה זה בירח האיתנים והוא חדש תשרי בחג הסוכות ואחשוב שקראו ירח האיתנים כי בו המועדים היותר חזקים והיותר מיישרים

מצודת דוד

כ"ז): לפני הדביר. כי בהיכל עמדו: (נ) הבית הפנימי. ולתוספת ביאור כפל ואמר לקדש הקדשים. וכן לדלתי הבית כפל לתוספת ביאור ואמר להיכל: זהב. מוסב על הפותות שהם היו מזהב: (נא) את קדשי מה שהקדיש דוד אביו וכו' כי כל הבנין וכליו עשה שלמה משלו ממה שקבץ הוא (לבד כלי נחושת עשה ממה שלקח אביו מערי הדדעזר כמ"ש בד"ה א' י"ח): נתן. כמו ונתן ר"ל שהביא קדשי אביו ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה': ח (א) אז. כאשר השלים כל מלאכת הבנין: נשיאי האבות. הנשיאים לכל בתי האבות של בני ישראל והם הם ראשי המטות שזכר ולתוספת ביאור כפל: (ב) בירח האתנים. חודש תשרי נקרא ירח האתנים מלשון איתן וחוזק ע"ש כי בחדש תשרי הם המועדים שיותר חזקים ומיישרים

מצודת ציון

הפתילות למוסכם ולהניחם על מקום הראוי: (נ) והספות. כלים כעין כדים כי ת"י קולין וכן וכדה על שכמה (בראשית כ"ד) ת"א וקולתה: והמזמרות. כלי זמר: והכפות. הבזיכין שבהם הלבונה: והמחתות. כלים לחתות בהם האש על הקטורת: והפותות. הם העשויות להציב בהן צירי הדלתות לסבב אילך ואילך וכמשנה והפותה שתחת הציר (כלים פי"א): ח (ב) האתנים. ענין חוזק כמו

עם חנוכת המקדש והחג שבעת ימים קודם חג הסוכות הוא שנקהלו בירושלם כמו שנפרש : (ג) וישאו הכהנים את ארון ה׳. אמרו רבותינו ז״ל בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו ישראל את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו כשברח דוד מפני אבשלום ועתה כשהכניסוהו לבית המקדש לקדש הקדשים והם לא זכרו זה המקום אולי בכלל שהחזירוהו למקומו הוא : (ד) את ארון ה׳ ואת אהל מועד. את ארון ה׳ מציון כמו שאמ׳ ואת אהל מועד מגבעון כי שם היה : הכהנים והלוים. הכהנים הארון והלויים את אהל מועד וכלי הקדש אשר באהל ואהל מועד גנזו באוצרות בית האלהים אבל הארון הכניסו אל מקומו אל דביר הבית : (ו) אל תחת כנפי הכרובים. הכרובים הכנים בתחילה והכרובי׳ האלה שעשה שלמה היו עומדים על רגליהם ופניהם לבית כמו שאומר בדברי הימים ופורשים כנפיהם מקיר אל קיר ובין כרוב לכרוב הכניסו הארון תחת הכנפים והכרובים שעשה בצלאל היו בשני קצות הכפורת על הארון והיה מכסה הארון כמו שהיה מתחילה אבל אלו הכרובי׳ היו כנפיהם גבוהים על הארון כי חמש אמות היה קומ׳ הכרוב ואין צריך לגוף הכרובים שהיה עומד בגם כי הגוף תחת הכנפים ואין לנו לשאול למה עשה שלמה כרובים אחרים ולא כתבנית הראשונים כאשר אין לנו לשאול למה לא עשה ארון אחר ועשה מזבחות אחרים ומנורות ושולחנות וכלים אחרים כי הכל עשה על פי הנבואה כמו שמסר לו דוד אביו כמו שכתוב בד״ה שאמר לו דוד הכל הכל בכת׳ מיד ה׳ עלי השכיל כל מלאכת התבני׳ : (ח) ויאריכו הבדים. האריכו אותם לחוץ כלומר שמשכו אותם כלפי חוץ לפי שלא היה צריך עוד לשאת בכתף ומתחילה היו הבדים נתונים בארון בשוה שהיו עודפים אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ארבעה אנשים היו נושאין אותו לכל בד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחוריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו שהיה עם בדיו ולא היה עתיד עוד לנשוא בכתף האריכו הבדים ומשכו׳ כלפי חוץ עד שנראו ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהיה נכנס שם כהן גדול ביום הכפורים להקטיר בין הבדים ולא יהיה פונה הנה והנה ולפיכך האריכו הבדים על פני הדביר ולא יראו החוצה לפני הדביר ואם תאמר והלא אורך הבדים לא היה אלא עשר אמות ולא נאמר בתורה שהיו נראים חוץ לפרכת והדביר היה רחבו עשרים אמה א״כ אע״פ שמשכו אותם היאך נראו עדיין על פני הדביר נאמר כי לא נתנו הארון סמוך לכותל מערבי אלא הרחיקו אותו מן הכותל עד כדי שיראו הבדים על פני הדביר כשמשכו אותם כלפי חוץ ואין צריך לומר כי מקום ארון אינו מן המדה ובנס היה עומד שהרי בתוך המדה היה תחת כנפי הכרובים בתוך עשרים אמה ולא היה ממנו עשר אמה לכל רוח : ויהיו שם עד היום הזה. שלא הסירו אותם עוד

וכתיב בניסן שהוא ראש חדשי׳ נקרא תשרי שביעי : (ד) ואת אהל מועד. שעשה משה וגנזו שלמה משנכנסה בית ראשון כמו ששנינו בתוספתא דסוטה : אשר באהל. אשר נטה דוד לארון : כנפי הכרובים. אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע ואין אלו כרובים של כפורת שעל הארון : (ז) אל מקום הארון. מקיר אל קיר כמו שאמר למעלה בענין : (ח) ויארכו ראשי הבדים. בפרוכת שכנגד הפתח באמה מרקפין יכול יהיו מקרעין בה ויוצאין תלמוד לומר ולא יראו החוצה הא כיצד דוחקין ובולטין כעין שני דדי אשה כענין שנאמר בין שדי ילין (שיר א׳ י״ג) : בנאת

ג וַיָּבֹ֕אוּ כֹּ֖ל זִקְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וַיִּשְׂא֥וּ הַכֹּהֲנִ֖ים אֶת־הָאָרֽוֹן׃ ד וַיַּעֲל֞וּ אֶת־אֲר֤וֹן יְהוָה֙ וְאֶת־אֹ֣הֶל מוֹעֵ֔ד וְאֶת־כָּל־כְּלֵ֥י הַקֹּ֖דֶשׁ אֲשֶׁ֣ר בָּאֹ֑הֶל וַיַּעֲל֣וּ אֹתָ֔ם הַכֹּהֲנִ֖ים וְהַלְוִיִּֽם׃ ה וְהַמֶּ֣לֶךְ שְׁלֹמֹ֗ה וְכָל־עֲדַ֤ת יִשְׂרָאֵל֙ הַנּוֹעָדִ֣ים עָלָ֔יו אִתּ֖וֹ לִפְנֵ֣י הָאָר֑וֹן מְזַבְּחִים֙ צֹ֣אן וּבָקָ֔ר אֲשֶׁ֧ר לֹֽא־יִסָּפְר֛וּ וְלֹ֥א יִמָּנ֖וּ מֵרֹֽב׃ ו וַיָּבִ֣אוּ הַ֠כֹּהֲנִים אֶת־אֲר֨וֹן בְּרִית־יְהוָ֧ה אֶל־מְקוֹמ֛וֹ אֶל־דְּבִ֥יר הַבַּ֖יִת אֶל־קֹ֣דֶשׁ הַקֳּדָשִׁ֑ים אֶל־תַּ֖חַת כַּנְפֵ֥י הַכְּרוּבִֽים׃ ז כִּ֤י הַכְּרוּבִים֙ פֹּרְשִׂ֣ים כְּנָפַ֔יִם אֶל־מְק֖וֹם הָאָר֑וֹן וַיָּסֹ֧כּוּ הַכְּרֻבִ֛ים עַל־הָאָר֥וֹן וְעַל־בַּדָּ֖יו מִלְמָֽעְלָה׃ ח וַיַּאֲרִ֙כוּ֙ הַבַּדִּ֔ים וַיֵּרָא֞וּ רָאשֵׁ֤י הַבַּדִּים֙ מִן־הַקֹּ֙דֶשׁ֙ עַל־פְּנֵ֣י הַדְּבִ֔יר וְלֹ֥א יֵרָא֖וּ הַח֑וּצָה וַיִּ֣הְיוּ שָׁ֔ם

ע׳ פסו׳ בסי׳ את ואת ואת · ג׳ · ב׳ · נ״ס · ג׳ · ל׳ . ד׳ חסר בסיפרא · ב׳ · ד׳. י״ו

שְׁבִיעָאָה׃ ג וַאֲתוֹ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וּנְטַלוּ כַהֲנַיָא יָת אֲרוֹנָא׃ ד וְאַסִיקוּ יָת אֲרוֹנָא דַייָ וְיָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת כָּל מָנֵי קוּדְשָׁא דִי בְמַשְׁכְּנָא וְאַסִיקוּ יַתְהוֹן כַּהֲנַיָא וְלֵיוָאֵי׃ ה וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְכָל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְאִזְדַמְנוּ עֲלוֹהִי קָיְמִין עִמֵיהּ קֳדָם אֲרוֹנָא מְנַכְסִין עָאן וְתוֹרִין דְלָא יִתְחַשְׁבוּן וְלָא יִתְמְנוּן מִסְגֵי׃ ו וְאָעִילוּ כַהֲנַיָא יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ לְאַתְרֵיהּ לְבֵית כַּפּוּרֵי דִי מְתַקַן לֵיהּ בְגוֹ בֵיתָא לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא לִתְחוֹת כַּנְפֵי כְרוּבַיָא׃ ז אֲרֵי כְרוּבַיָא פְּרִיסַן גַדְפֵיהוֹן עַל אֲתַר אֲרוֹנָא וּמְטַלִין כְּרוּבַיָא עַל אֲרוֹנָא וְעַל אֲרִיחוֹהִי מִלְעֵלָא׃ ח וַאֲרִיכוּן אֲרִיחַיָא וּמִתְחֲזַן רֵישֵׁי אֲרִיחַיָא מִן קוּדְשָׁא עַל אַפֵּי בֵית כַּפּוּרֵי וְלָא מִתְחֲזַן לְבָרָא וַהֲווֹ תַמָן

וכל עדת ג׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר בהעלותך : יראו ד׳ בקריאה וסי׳ את חג המצות תשמור קדמא . ופטר חמור תפדה בשה ואם לא . ופני לא יראו . ולא יראו החוצה ויהיו שם . נחברו דדברי הימים . וחד ויראו לפניך מראינו ומראה הילדים :

תולדות אהרן ויאריכו הבדים. מנחות לח (שקלים מט) : ויראו ראשי הבדים. יומא נג *

רלבג

מייסרים אל השלמות לפי מה שבארנו בבאורנו לדברי התורה ובפרשת פנחס בארנו רוב זה הענין : (ג) וזכר כי שם היו כל זקני ישראל לכבוד הש״י ולא נשאו הלויים את הארון רק הכהנים ואע״פ שהיה נשיאת הארון מעבודת בית המקדש לא הסכימו בזה המקום שישאו אותו הלויים לפי שהכוונה היתה להביאו בבית קדשי הקדשים והוא הדביר אשר לא הותר להכנס בו כי אם כהן גדול יום אחד בשנה וכאשר לא היה אפשר שישא הכהן הגדול לבדו הארון היה יותר ראוי שיכנסו שם הכהנים משיכנסו שם הלוים ואולם בספר ד״ה כתוב שהלויים נשאו אותו והנה הרצון בו כהנים כי מצאנו שנקראו הכהנים לויים במקומות מה. ומזה המקום יש ללמד כי כשיביא ההכרח לתקן בית קדש הקדשים ראוי לבחור תחלה שיתוקן על יד כהן גדול אם אפשר זה ואם לא היה אפשר זה נתיר תחלה זה לכהנים ואם אין מהם יודע לתקן נתיר זה ללוים וכן ממדרגה למדרגה שפלה ממנה : (ד) והנה העלו עם זה אהל מועד שנעשה במדבר על יד משה וכל כלי הקדש אשר היו באהל אשר הכין דוד לתת שם את ארון האלהים והנה היו נכללים בכלים ההם הכלים שעשה משה והנה הארון נשאו הכהנים ושאר הכלים שהיה נכון שישאום הלוים נשאו אותם הלוים : (ה) וזכר כי המלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו והם ראשי העם וזקניו היו מזבחים צאן ובקר לרוב מאד לפני הארון בהיות הכהנים צועדים בהעלאת הארון למקומו והכהנים הביאו הארון אל דביר הבית שהוא קדש הקדשים תחת כנפי הכרובים שנעשו שם שהיו נוגעים בכנפיהם בכותל רוב הדביר והיו נוגעים כנף זה בכנף זה במה שבין הכרובים האלו תחת כנפיהם היה מקום הארון בדלך שסככו הכרובי׳ על הארון ועל בדיו מלמעלה כי גובה הכרובים ההם היה עשר אמות כמו שקדם. והנה הבדים היו תמיד בארון והזהירה התורה שלא יסורו ממנו ולזה היו תמיד שם : (ח) ויאריכו הבדים. אחשוב שאלו הבדים אינם הבדים שעשה משה ולזה אמר ויאריכו הבדים שעשו אותם יותר ארוכים ממה שהיו משל משה כי שיעור קדש הקדשים לא היה אז כי אם עשר אמות ועתה היה שיעורו עשרים אמה ואמר שכבר היו נראים ראשי הבדים מן הקדש אל פני הדביר והוא פתח קדש הקדשים ולא היו נראים החוצה בהיכל אך היו מגיעים עד פני הדביר ולזה היו מגיעים בעובי הכותל ושם היתה פרוכת להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים אעפ״י שהיו שם דלתות כי לא היה אפשר לסגרם כי הבדים ימנעו

מצודת ציון

כמו איתן מושבך (במדבר כ״ד) : (ה) הנועדים. ענין וועד ואסיפה וכן הנועדים על ה׳ (שם י״ו): עליו

מצודת דוד

ומייסרים את האדם אל השלמות : (ד) ואת אהל מועד. בגבעון היה ומשם העלוהו וגנזוהו באוצרות בית ה׳ בהעליות אשר ממעל להיכל ולדביר : הכהנים הלוים. הכהנים העלו הארון והלוים את אוהל מועד וכליו : (ה) אתו לפני הארון. ללכת עמו לפני הארון : (ו) כנפי הכרובים. הם שעשה שלמה ועמדו בארץ כמ״ש למעלה : (ז) כי הכרובים וכו׳. ר״ל כי מתחילה נעשה שיפרשו הכרובים כנפיהם אל מקום עמידת הארון ולזה בהכנסת הארון אל מקומו היו א״כ הכרובים מסככים עליו : (ח) ויאריכו הבדים. ר״ל משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח והיו נראים לפני הדביר בהיותם דוחקין ובולטין בפרוכת שהיה מול הפתח אבל לא היו נראים בחוצה להיות מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לו : ויהיו שם. על הבדים יאמר שהיו שם באותה הנחה ומצב : עד היום הזה. ר״ל עד אשר עמד בימי יאשיהו : אשר

רשי

(י) בצאת הכהנים מן הקדש. הכהנים שנשאו הארון בדביר כשיצאו שרתה שכינה בהיכל: (יב) אז אמר שלמה. כשראה הענן אמר עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לבוא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר כי בענן אראה על הכפורת (ויקרא ט"ז ב) כך שנויה בספרי: (יג) לשבתך עולמים. שמשנבחרה לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר: (טו) אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא. קיים את דברו בידו הטובה: (טז) מן היום וגו'. את זה דבר אל דוד אבי

רלבג

ימנעו מזה: (ט) אין בארון רק שני לוחות האבנים. זה לא ישלול שלא היו שם הדברים שנזכרו בתורה שהם מונחים בו כמו מטה אהרן וצנצנת המן אך שלל בזה שלא היה שם מהתורה רק עשרת הדברים כי הם מקיפים בכח על התורה כמו שבארנו בפרשה יתרו: (י) ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. זכר בספר ד"ה כי כל הכהנים התקדשו לא שמרו בזה דבר המחלקות לרוב הזבחים והעולות שנעשו שם. והלוים היו משוררים להודות לה' בפה ובכלי זמר. והכהנים מחצצרים בחצוצרות כי זה היתה עבודתן שלא יותר העשותה כי אם על יד כהן כמו שנתבאר בתורה וזה כלו היה בעת העלותם העולות וזבחם הזבחים. והנה בעת ההיא שרתה השכינה על בית ה' ונראה שם כבוד ה' בענן עד שלא יוכלו הכהנים לעמוד לשרת במזבח מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה': (יב) אז אמר שלמה. הנה אמרו שכן בערפל יהות לפי הנגלה ולפי המשל אמנם לפי הנגלה הרצון בו כי הש"י אמר להראות כבוד שכינתו בענן וערפל בבית הקדוש הזה ואולם לפי המשל הרצון בו שהש"י אמר להשרות שכינתו ולהשגיח בזה העולם השפל שהוא חשך וערפל: (יג) בנה בניתי זבול לך. אמר על צד המשל להתמדת הראות שכינת הש"י בבית המקדש יותר ממה שיתראה בשאר המקומות שהוא בנה שידור בו הש"י ויהיה מכון לשבתו לנצח כאמרו זאת מנוחתי עדי עד וזה כי אחר שנגלה זה המקום הקדוש נאסרה העבודה בזולת המקום ההוא כמו שנתבאר בתורה כאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה והנחלה: (יד) ויסב המלך את פניו ויברך. הנה לא זכר בזה המקום ברכה אשר ברכם אך הסב פניו להם בברכה כי המברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין וזה מבואר בנפשו וכן מצאנו הענין בברכת הכהנים: וכל קהל ישראל עומד. למדנו מזה שאין ראוי לישב בעזרה ודמה מזה שבלמה היה יושב ולזה יתבאר שמלכי בית דוד הותר להם לישב בעזרה: (טו) ובידו מלא. ר"ל שהש"י

מקרא

עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ט אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: י וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה: יא וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה: יב אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: יג בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: יד וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד: טו וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר: טז מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: יז וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת

(ד'. ג' חס' · ג'. ג' ב"הס' וא"מ בהאחרי' בערפל ואחכירו ג' · ג' · ג' · י"ח פסוקים בנביאים את את ומל' חדא ביניהון · ד')

תרגום

עַד יוֹמָא הָדֵין: ט לֵית בַּאֲרוֹנָא לָחוֹד תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא דְּאַצְנַע תַּמָּן מֹשֶׁה בְּחוֹרֵב דִּי עֲלֵיהוֹן כְּתִיבִין עַשְׂרָא פִּתְגָמֵי קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם: י וַהֲוָה בְּמִפַּק כַּהֲנַיָּא מִן קוּדְשָׁא וַעֲנַן אֲמִיטְתָא אִתְמְלֵי יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ: יא וְלָא יְכִילוּ כַּהֲנַיָּא לְמֵיקָם לְשַׁמָּשָׁא מִן קֳדָם עֲנָנָא אֲרֵי אִתְמְלֵי יְקָרָא דַּייָ יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ: יב בְּכֵן אֲמַר שְׁלֹמֹה יְיָ אִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֶם: יג מִבְנָא בְנֵיתִי בֵּית מַקְדְּשָׁא קֳדָמָךְ אֲתַר מְתַקַּן לְבֵית שְׁכִנְתָּךְ עָלְמִין: יד וְאַסְחַר מַלְכָּא יַת אַפּוֹהִי וּבָרֵיךְ יַת כָּל קְהָלָא דְּיִשְׂרָאֵל וְכָל קְהָלָא דְּיִשְׂרָאֵל קָאִים: טו וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל דִּי גְזַר בְּמֵימְרֵיהּ עִם דָּוִד אַבָּא וּבִרְעוּתֵיהּ קַיֵּים לְמֵימַר: טז מִן יוֹמָא דִּי אַפֵּקִית יַת עַמִּי יַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לָא אִתְרְעֵיתִי בְּקַרְתָּא מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל לְמִבְנֵי בֵיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי תַּמָּן וְאִתְרְעֵיתִי בְּדָוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל: יז וַהֲוָה בְּלִבָּא דְּדָוִד אַבָּא

לחות האבנים ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר עקב: לשבתך ג' בקריאה וסי' מכון לשבתך פעלת ה'. מכון לשבתך עולמים. וחברו דדברי הימים. אנ"ך: וכל קהל ג' בקריאה וסי' ויסב המלך את פניו דמלכים. וחברו דד"ה. וישלחו ויקראו:

תולדות אהרן אין בארון, בתרא יד: בנה בניתי. ר"ה עז חגיגה טז זוכר בהעלותך (תענית סה): לא בחרתי. זוכר ויקהל:

רדק

עוד מן הארון כמו שכתוב לא יסורו ממנו וגם לא החזירו אותם לאחוריהם אלא היו משוכים לפני הדביר לעולם וזהו עד היום הזה א"כ דלתות שער הדביר לא היו נסגרות לפיכך הוצרך שלמה לעשות פרכת להיות מבדילו: (ט) אין בארון. זה ראייה כי לא היו בארון לא שברי לוחות ולא ס"ת וארון שבו ס"ת נראה כי נתנוהו באוצרות בית ה' עם אהל מועד ועם הכלים וכן נראה מדברי חלקיהו הכהן ס"ת מצאתי בבית ה' נראה כי לא היה במקום שהיו רגילים בו ולא היו יודעים אותו שם באותו הדור: אשר כרת ה'. כמו שת"י די עילויהון כתיבין עשרה פתגמי קיימא דגזר ה' עם בני ישראל: בצאת הכהנים שהכניסו שם הארון בצאתם מן הקדש נראה כבוד ה' בענן: (י) אז אמר שלמה. אז כשראה ששכן הכבוד בבית הזה שאמר ה' שישכון בתוך בני ישראל בערפל והוא הענן כמו שכתוב ענן וערפל והוא שאמר ושכנתי בתוך בני ישראל והוא שירד כבודו בענן במקום המקדש לעבדו וכמו שאמר כן עשה שהשכין כבודו בבית זבול שבניתי לו ורז"ל אמרו כשאמר כי בענן אראה על הכפורת רמז להם כי בענן יראה בבית עולמים וי"ת ה' אתרעי לאשראה שכינתיה בירושלם תרגם בערפל בירושלם כלומר מקום שישכון שם הערפל והוא ענן הכבוד: (יג) לשבתך עולמים. כי גלגל ושילה ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו הם המקום הנבחר אשר נאמר עליו אל המקום אשר יבחר ה' כי אם זה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו עליו וקראו ה' יראה ואומר בהר ה' יראה כי באותו ההר יראה לדורות ודוד כשראה שנעתר שם וירד אש מן השמים על עולתו ידע כי הוא המקום הנבחר ואמר זהו בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל: (יד) ויברך. לא נכתבה הברכה שברכם אבל הברכה שברכם אחר תפלתו נכתבה ואחר שברכם נתן הודאה לאל ואמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר דבר בפיו כלומר מה שדבר בפיו אל דוד אבי כן קיים לי וזהו שאמר ובידו מלא וי"ו ובידו כמו כנגד האל יתברך וכן אמר למטה ובידך מלאתי ר"ל בכחו וביכולתו שהשלים כל הגוים עמו והם עשו רצונו ות"י וברעותיה קיים ומלה לאמר שב אל בפיו: (טז) ואבחר בדוד. למה שהקדים לא בחרתי בעיר היה לומר ואבחר בירושלם אלא פירוש כי לא הודעתי

מצודת דוד

(ט) אשר כרת וכו'. בעת שנתנם: (י) מן הקדש. אחר שהעמידו בה את הארון: והענן. הוא כעין עשן: (יא) לעמוד. בהיכל ובעזרה: כבוד ה'. הוא הענן הזכר: (יב) אז. בראות הענן אמר רואה אני כי באה השכינה כי ה' אמר לשכון בערפל כמ"ש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ') וערפל הוא עב הענן: (יג) בנה בניתי וכו'. ר"ל הואיל ובאה השכינה בניתי א"כ בית זבול לך ולא היה עמלי בחנם ואמר בדרך משל כאדם הדר בבית אחד: מכון. יהיה מכון לשבתך בה עד עולם כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר: (יד) ויסב וכו'. אל מול העם: עומד. כי אין ישיבה בעזרה וכו': (טו) ובידו מלא. בכח ידו השלים דברו אשר דיבר לאמר: (טז) לבנות בית. לבנות בה בית: ואבחר בדוד וגו'

מצודת ציון

עליו: כמו אליו: ויסכו. מלשון סכך: בדיו. מוטות לשאת בהם הארון: (יב) בערפל. עב הענן: (יג) זבול. מדור כמו מזבול קדשך (ישעיה ס"ג): מהלניך

לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ׃ יט רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ כ וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב ׀ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כב וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמָיִם׃ כג וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין־כָּמוֹךָ אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לַעֲבָדֶיךָ הַהֹלְכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל־לִבָּם׃ כד אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לוֹ וַתְּדַבֵּר בְּפִיךָ וּבְיָדְךָ מִלֵּאתָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ כה וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹר לְעַבְדְּךָ דָוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לּוֹ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מִלְּפָנַי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְפָנָי׃ כו וְעַתָּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֶן נָא דבריך אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי׃

לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יח וַאֲמַר יְיָ לְדָוִד אַבָּא חֲלָף דִי הֲוָה עִם לִבָּךְ לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי אַתְקֵינְתָּא אֲרֵי הֲוָה עִם לִבָּךְ׃ יט לְחוֹד אַתְּ לָא תִבְנֵי בֵיתָא אֱלָהֵין בְּרָךְ דְתוֹלִיד הוּא יִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי׃ כ וְקַיֵים יְיָ יָת פִּתְגָמֵיהּ דְמַלִּיל וְקָמִית תְּחוֹת דָוִד אַבָּא וִיתֵיבִית עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל כְּמָא דְמַלִּיל יְיָ וּבְנֵיתִי בֵיתָא לִשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ כא וְשַׁוֵּיתִי תַמָּן אֲתַר מְתַקַּן לַאֲרוֹנָא דִי בֵיהּ מַחְתִּין תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָא דִי עֲלֵיהוֹן קְיָמָא דַיְיָ דִי גְזַר עִם אֲבָהָתָנָא בְּאַפָּקוּתֵיהּ יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כב וְקָם שְׁלֹמֹה קֳדָם מַדְבְּחָא דַיְיָ לָקֳבֵיל כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וּפְרַס יְדוֹהִי בִּצְלוֹ לְצֵית שְׁמַיָא׃ כג וַאֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לֵית בַּר מִנָּךְ אַתְּ הוּא אֱלָהָא דִשְׁכִנְתָּךְ בִּשְׁמַיָא מִלְעֵילָא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע נְטַר קְיָמָא וְחִסְדָא לְעַבְדָךְ דִי מְהַלְּכִין קֳדָמָךְ בְּכָל לִבְּהוֹן׃ כד דִי נְטַרְתְּ לְעַבְדָךְ דָוִד אַבָּא יָת דְמַלֵּילְתָּא לֵיהּ וּגְזַרְתָּא בְּמֵימְרָךְ וּבִרְעוּתָךְ קַיֵימְתְּ כְּיוֹמָא הָדֵין׃ כה וּכְעַן יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל טַר לְעַבְדָךְ דָוִד אַבָּא יָת דְמַלֵּילְתָּא לֵיהּ לְמֵימַר לָא יִפְסוֹק לָךְ גְבַר מִן קֳדָמַי יָתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל לְחוֹד אִם יִטְּרוּן בְּנָךְ יָת אוֹרְחַתְהוֹן לְהַלָּכָא קֳדָמַי כְּמָא דְהַלֵּיכְתָּא קֳדָמַי׃ כו וּכְעַן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְקַיְמוּן כְּעַן פִּתְגָמַיָא דִי מַלֵּלְתְּ לְעַבְדָךְ דָוִד אַבָּא׃

רדק

הודעתי בחירתי בירושלים עד שבחרתי בדוד להיות על עמי ישראל והראתי לו המקום הנבחר בירושלם כשנעתרתי לו בגרן ארונה כאש מן השמים: (כא) ואשים שם מקום לארון. והוא הדביר: לפני מזבח ה׳. מזבח הנחשת שעשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים כי עשה מזבח הנחשת עשרי׳ אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו: (כב) נגד כל קהל ישראל. בדברי הימים אומר כי עשה כיור נחשת חמש אמות רחבו ושלש אמות קומתו ונתנהו בעזרה ויעמוד עליו נגד כל קהל ישראל ויברך עליו על ברכיו ויפרש כפיו השמים: (כג) שומר הברית והחסד. שכרת עם האבות: לעבדיך. לזרעם אחריהם: דבריך. כתיב על הפרט וקרי דברך על

ואשב ה׳ וסי׳ נמסר בסדר עקב: ואשם ה׳ חס׳ יוד בקריאה וסי׳ ואשם הנזם על אפה והצמידים. ואשם את הלוחות בארון אשר עשיתי. ואשם שם מקום לארון דמלכים. ואשם השק על׳ מתני. ואשם דברי בפיך:

תולדות אהרן רק אתה: מגלה י:

מצודת ציון

(יט) מחלציך. הם המתנים והוא כינוי על היותו סמוך להם: (כו) יאמן. מל׳ אמונה: (כז) האמנם. בה״א התימה ר״ל האמת: יכלכלוך. ענין החזקה כמו אלפים בת יכיל (לעיל ז׳): אף כי. הוא כענין כל שכן וק״ו וכן אף

רש"י

אבי: (כב) ויעמוד שלמה לפני מזבח ה׳. כתיב (בדברי הימים ב׳ ו׳ י״ג) כי עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה וגו׳ ויעמוד עליו ויברך על ברכיו: (כג) שמר הברית. ממתין ונוגז לשמור הברית והחסד לקיו׳ הבטחתו: (כד) אשר שמרת. לשון אמנת הבטחה

רלבג

שהש״י השלים בידו ובכחו מה שייע׳ בפיו: (טז) לבט׳ בית לשם ה׳ וגו׳ עד בהוציאו אותם מארץ מצרים. למדנו מזה שבנין בית המקדש ראוי שיבנה בבית קדש הקדשים מקום לטבה שיעמוד שם הארון: (כב) ויעמוד שלמה לפני מזבח ה׳. אחשוב שהיה עומד בעזרה גדולה שהיא עזרת ישראל שהיה בחצר הכהנים כשהתפלל זאת התפלה או בא בחצר הכהנים לפני מזבח החיצון והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב כי לא יתקרב לש״י מפני בא מהעזרה אל פני המזבח האלהים אם לא שנאמר כי מפני שהיה מקום המזבח נבחר כמו שנראה מענין מה שנזכר בסוף ספר שמואל הספים שלמה לבא שם כדי שתהיה תפלתו יותר נשמעת: (כג) ויאמר ה׳ אלהי ישראל אין כמוך אלהים. ר״ל אתה הש״י המנהיג ישראל ותשגיח בם הנה אין כמוך אלהים במנהיגים הנבדלים אשר בשמים ממעל והם מניעי הגרמים השמימיים: ואשר על הארץ מתחת. והוא השכל הפועל כי מה שינהיגוהו אשר הוא מסובב ממך הוא הנהגה חלקית כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמות השם אך הנהגתך היא כוללת ומקפת בכל: שומר הברית והחסד לעבדיך. וזכר כי בזה הוא יותר ההבדל שבין הנהגת השם יתברך ובין הנהגת אלו העלולים ממנו וזה כי הוא מקיים הברית והחסד לעבדיו ההולכים לפני הש״י בכל לבם על צד ההשגחה הפרטית וזה דבר לא יוכל עליו אחד משאר הנבדלים העלולים ממנו. והנה הרצון באמרו הברית והחסד הברית שהוא על צד החסד והוא אשר יהיה מצד ההשגחה הפרטית וכבר יזכר זה הברית שכבר יהיה בו תנאי והוא שיהיה המקבל באופן שיהיה דבק בש״י וזהו אמרו לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם ולזה גם כן אמר רק אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני

מצודת דוד

וגו׳. שמע״י בא ההכנה לבחור בירושלים לבנות בה בית: (יח) הטיבות וכו׳. טוב עשית בזה ולזכות תחשב כי ע״י באה ההכנה לבות עליה ולהכין הכל: רק אתה וגו׳. עם שתכין הכל: (כא) ואשים שם. בהבית הזה: אשר שם. בזה הארון: ברית ה׳. לוחות הברית אשר כרת ברית עם ישראל בעת שנתנם: (כב) ויפרש כפיו. כדרך שואל החסד: (כג) שמר הברית. הגמול שהבטיח בברית: (כד) אשר שמרת וגו׳. ר״ל אשר נראה לכל ששמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו שלמי אבנה הבית: ותדבר בפיך. כמו שדברת כן מלאת בכח ידך כאשר נראה היום: (כה) שמור וגו׳. רלה לומר שמור גם הבטחה ההיא אשר הבטחתו שאם ארצו ילדקו לא יופסק מהם המלוכה: (כו) יאמן נא. ר״ל עשה דבר לשיהא נקרא שם בבית

כז כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ כח וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם׃ כט לִהְיוֹת עֵינֶךָ פְתֻחֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וָיוֹם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם לִשְׁמֹעַ אֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ ל וְשָׁמַעְתָּ אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֶל־מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ׃ לא אֵת אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׁא־בוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לִפְנֵי מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ לב וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ אֶת־עֲבָדֶיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֶת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ׃ לג בְּהִנָּגֵף עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אוֹיֵב אֲשֶׁר יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וְהִתְפַּלְלוּ

כז ארי מן יסובר ומן דמי כי בקושטא אתרעי יי לאשראה שכנתיה בגו בני אנשא דדירין על ארעא הא שמיא ושמי שמיא לא יכלון לסוברא יקרך אף אלהין ביתא הדין דבניתי : כח ותתפני לצלותא דעבדך ולבעותיה יי אלהי לקבלא צלותא ובעותא דעבדך מצלי קדמך יומא דין : כט למהוי רעוא קדמך לאגנא על ביתא הדין לילי ויממ לאתרא די אמרת יהי שמי תמן לקבלא צלותא די צלי עבדך לאפי אתרא הדין : ל ותקבל בעות עבדך ועמך ישראל דיצלון לאפי אתרא הדין ואת תקבל מאתר בית שכנתך מן שמיא ותקבל צלותהון ותשבוק לחוביהון : לא ית דיחוב גבר לחבריה וירשי ביה מומי לאומותיה וייתי ויומיניה קדם מדבחך בביתא הדין : לב ואת תקבל מן שמיא ותעביד ותדין ית עבדך לחיבא חיבא למתן אורחיה ברישיה ולזכאה זכאה למתן ליה כזכותיה : לג כד יתמחון עמך ישראל קדם בעלי דבביהון דיחובון קדמך ויתובון לפולחנך ויודון לשמך ויצלו ויבעון מן קדמך

רשי

בטנה : (כו) האמנם . לשון תימה : לא יכלכלוך . לא יכילוך : (לא) אשר יחטא איש לרעהו . בועל אשת איש : ונשא בו אלה . כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו : ונשא בו . לשון נושה : ובא אלה לפני מזבחך . והעמיד הכהן את האשה לפני ה' (במדבר ה' י"ח) : (לב) לתת דרכו בראשו . וצבתה בטנה וגו' : ולהצדיק צדיק . ונקתה ונזרעה זרע כך נדרש בתוספת' דסוטה : (לג) והודו את שמך . שחייב אדם לברך על הרעה:

רדק

על הכלל : (כז) כי האמנם . הה"א פתוחה כי היא לתימה כלומר באמת היא שישב אלהים עם האדם בארץ זה לא יתכן להאמין כי אתה תתברך ותתעלה על הכל אין לך מקום שיכילך כי אתה מקום העולם ואין העולם מקומך אם כן מה שבניתי הבית לך אינו אלא על דרך משל שיהיה רצונך וכבודך נמצא בבית הזה לשמוע אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה ואע"פ שבכל המקומות הוא רצונו אל הצועק אליו בלב שלם לשמוע אל תפלתו בקש שלמה מהאל שיהיה המקום הזה הנבחר מסייע המתפלל בתפלתו כאילו הבית הזה היה מלאך מליץ ותשמע תפלת כל המתפלל בבית הזה בקרוב יותר משיתפלל במקום אחר : (כט) להיות עיניך פתוחות . להיות שמירתך תמידה במקום הזה ועינך חסר יו"ד הרבוי מהמכתב : אל המקום הזה . כמו במקום הזה וכן כמו ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון וכן הדומים לזה בפרש' הזאת אל המקום אל הבית וי"ת באפי אתרא הדין : (ל) אל מקום שבתך אל השמים . כמו ממקום שבתך מן השמים וכן הוא אומר בדברי הימים וכמוהו לשבור אל יוסף או פירושו שיכונו לבם אל מקום שבתך ואתה תשמע השמים וכן אל יוסף טעמו דבק עם וכל הארץ באו מצרימה או פירושו אל המקום אל השמים כמו במקום שבתך בשמים כמו שפירשנו אל המקום : ושמעת וסלחת . כתרגומו ותקבל צלותהון ותשבוק לחוביהון : (לא) ונשא בו אלה . וחייבו הדין להשביעו נשא מענין משאת מאומה שהוא לשון חוב וי"ת וירשי ביה מומי לאומיותיה : ובא אלה . פי' ובא הנשבע לקבל האלה לפני מזבחך בבית הזה וי"ת על המשביע ויתי ויומיניה קדם מדבחך : (לב) ואתה תשמע השמים . מן השמים וכן תרגם יונתן מן שמיא : ושפטת . אף על פי שאתה מאריך אף לנשבע לשקר ואין אתה נפרע ממנו בשעת עונו אם ישבע בבית הזה לא תאריך לו שיכירו בני אדם כי המקום הזה הנבחר סייע במהירות העונש ויראו מן הבית הזה ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך וגם האל יתברך נוה כן ואמר ומקדשי תיראו : להרשיע רשע . איזה מהם שיהיה רשע הנשבע לשקר או המשביע בחנם והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע : (לג) בהנגף . והודו את שמך כי חייב אדם לברך על הרעה כמו שמברך על הטובה

רלבג

לפני כאשר הלכת לפני : (כז) כי האמנם ישב אלהים על הארץ. ר"ל הנני מתפלל לפניך את התפלה הזאת כי אני רואה באמת ששכינת הש"י והשגחתו תמשך גם כן באלו הדברים השפלים וזה מקום פלא כי השמים ושמי השמים לא יכילו הודך ורוממות מדרגתך והנימוס המושכל והמושקף לך מהם כי זה בלתי מושג לזולתך כי גבהה מאד מדרגת המושקף לך מהם על מה שהם עליו מהמציאות כמו שבארנו בראשון ובחמישי מספר מלחמות ה' וכל שכן שתדבק השגחתך והשקפתך באלו הפנינים הפחותים מאד עד שתרד השגחתך בזה הבית אשר בניתי ויושג לך ענינו : (כח) ופנית אל תפלת עבדך . ר"ל כי מפני היות שכינתך בבית הזה תפנה אל תפלת עבדך : לשמוע אל הרנה ואל התפלה . הכונה ברנה הוא השיר והשבח כי הוא קודם אל התפלה ולזה פתח שלמה תפלתו בדברי שבח באמרו ה' אלהי ישראל אין כמוך אלהים : (ל) ושמעת אל תחנת עבדך הנה התחנה היא אחר התפלה והיא בקשת הצרכים בלשון תחנונים ומחילת החטאים ולזה אמר ושמעת וסלחת : את אשר יחטא איש לרעהו . ידמה לפי מה שאחשוב ששלמה בקש שכמו שהסוטה נבדקת באלות אשר יאלו אותה בבית המקדש על האופן שנזכר בתורה כן יבדוק באלה זה הבית הקדוש כל הדברים אשר תהיה בהם כפירה בין איש לרעהו או אלת שבועה כשיבא הנטען להשבע לפני מזבח ה' בבית הזה והנה אמרו אשר יחטא איש לרעהו יכלול חטא הממון כאמרו וחטאה בשגגה מקדשי ה' נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל ובשבועת העדות כתיב ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה : (לג) ושבו אליך והודו את שמך . הרצון בזה שכאשר יחטאו ישראל בדרך שתענשם

ונשא י"ז בקריאה וסי' על כתפות האפוד מלמטה . ונשא אהרן את שמות בני ישראל . ונתת אל חשן המשפט את האורים . והיה על מצח אהרן . והוא עד או ראה או ידע . ואם נפש כי תחטא ועשתה . ונשא השעיר עליו את כל עונותם . ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ . איש איש כי יקלל אלהיו ונשא . ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו . ונשא בו אלה להאלתו : ונשא שה מהעדר . ויצו המלך את הלקיה תנינא : ונשא גם לגוים ואסף נדחי ישראל . וחברו בהר מרום אשתלגו . ונשא המונה ושלל שללה . הנני גוער לכם את הזרע וזריתי פרש על :

תולדות אהרן לשמוע אל הרנה : ברכות ו לב : בהנגף עמך . עקידה ש' נח : והתפללו . ברכות נא :

מצודת דוד

הבית אשר בניתי בית ה' : (כז) כי האמנם . האם אמת הדבר שישב אלהים בבית העשוי על ארץ בתמיה הלא השמים לא יכלכלוך ומכ"ש הבית וא"כ במה היה בית ה' : (כח) ופנית . לזאת פנה נא אל תפלתי מה שאתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית ובמה יקרא בית ה' : (כט) להיות . וזהו תפלתי להיות עיניך וכו' : אל המקום הזה . במקום הזה וכן ואל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובהארון : (ל) ושמעת וגו' . ר"ל כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי כן אני שואל לשמוע תפלת כל עמך : ואתה תשמע וגו'. ר"ל לא תחשב פה לשמוע כ"א התפלה העשויה פה ישמע אל השמים ותקבלה ברחמים והסלח לעון המתפלל : (לא) איש לרעהו . בדבר ממון : ונשא בו אלה . ויחייב בו חוב שבועה להשביעו : ובא אלה . ר"ל וישבע לפני המזבח : (לב) להרשיע רשע . לחייב את הרשע לתת גמול דרכו בראשו

מצודת ציון

אף כי אש אכלתהו (יחזקאל ט"ו) : (לא) ונשא . ענין חוב כמו כאשר נושא בו (ישעיה כ"ד) : אלה

וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ לד וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁבֹתָם אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם׃

לה בְּהֵעָצֵר שָׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וּמֵחַטָּאתָם יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם׃ לו וְאַתָּה ׀ תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם אֶת־הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ־בָהּ וְנָתַתָּה מָטָר עַל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר־נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה׃ לז רָעָב כִּי־יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר כִּי־יִהְיֶה שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה חָסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יָצַר־לוֹ אֹיְבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל־נֶגַע כָּל־מַחֲלָה׃ לח כָּל־תְּפִלָּה כָל־תְּחִנָּה אֲשֶׁר תִהְיֶה לְכָל־הָאָדָם לְכֹל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן אִישׁ נֶגַע לְבָבוֹ וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה׃ לט וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְסָלַחְתָּ וְעָשִׂיתָ וְנָתַתָּ לָאִישׁ כְּכָל־דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת־לְבָבוֹ כִּי־אַתָּה יָדַעְתָּ לְבַדְּךָ אֶת־לְבַב כָּל־בְּנֵי הָאָדָם׃ מ לְמַעַן יִרָאוּךָ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם חַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לַאֲבֹתֵינוּ׃ מא וְגַם אֶל־הַנָּכְרִי אֲשֶׁר

ו' פתחין · ב' חד חס' וחד מ"ל. ד' · ל' וא' בהעצר השמים דד"ה ומשמם א"ב והוא חד מנו' זוגין קדמא' לא נסיב ה"א ותניין נסיב · ל'. י' · ו' פתחין · ע"ז · י' · ד' · ע"ו פסו' אית בהון כל כל ומל' חדא בניהון · ד' · ד' בסיפ' · ג' חס' בסי' · י' · ד' ג' מ"ל וא' חס'. ג'

בְּבֵיתָא הָדֵין: לד ואת תקביל מן שמיא ותשבוק לחובי עמך ישראל ותתיבינון לארעא דיהבתא לאבהתהון: לה כד יתכלון שמיא ולא יהי מטרא ארי יחובון קדמך ויצלון לאפי אתרא הדין ויודון לשמך ומחוביהון יתובון ארי תקביל צלותהון: לו ואת תקביל מן שמיא ותשבוק לחובי עבדך ועמך ישראל ארי תלפינון ית אורחא דתקנא דיהכון בה ותתן מטרא על ארעך דיהבתא לעמך לאחסנא: לז כפנא ארי יהי בארעא מותא ארי יהי שדפונא ירקנא גובא שמוטא ארי יהי ארי יעיקון ליה בעלי דבביהון בארעא קירויהון כל מכתש כל מרע: לח כל צלותא כל בעותא דתהי לכל אנשא לכל עמך ישראל די ידעון גבר מכתש לביה ויפרוס ידוהי בצלו לאפי ביתא הדין: לט ואת תקביל מן שמיא מאתר בית שכינתך ותשבוק לחוביהון ותעביד בעותהון ותתן לגבר ככל אורחתיה דגלי קדמך לביה ארי את הוא ית בר מנך קדמך לחוד גלן לבביא דכל בני אנשא: מ בדיל דידחלון מן קדמך כל יומיא דאינון קימין על אפי ארעא די יהבת לאבהתנא: מא ואף מן בר עממין דלא

ישובון י' בקריאה וסי' בהעצר שמים ולא יהיה מטר . וחברו דד"ה . ופדויי ה' ישובון . וחברו . ופליטי חרב ישובון . לכן יתנם עד עת יולדה . גבול שמת בל יעברון . תסתיר פניך יבהלון . ויגל אזנם למוסר . כל באיה לא ישובון . איבו ד' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סי' כ"ד : ידעון ד' בקריאה וסי' אהל גדלך דיהושע . כל תפלה כל תחנה דמלכים . ואתה תשמע השמים . שפתי צדיק ידעון רצון דמשלי :

הולדות אהרן אל המקום הזה . שם ל : ואתה תשמע . תענית ח : מכון שבתך . חגיגה יב עקידה שער נב : את לבב . שם שער יד : למען ייראוך . שם שער נב :

רדק

הטובה : בבית הזה . הנשארים בעיר אשר לא יצאו למלחמה יתפללו אליך בבית הזה על אחיה' שיצאו למלחמ' ואתה תשמע תפל' וסלחת לחטאתם והשבותם אל אדמתם : (לה) בהעצר שמים. כי תורם הדרך הטובה שתודיעם על איזה עון נעצר השמים ותורם הדרך הטוב' ונתת מטר: (לז) רעב כי יהיה. והלא זכר העצר השמים והוא הרעב אם כן מה טעם אמר אחר כן רעב כי יהיה לפי שיתכן שיהיה מטר ויהיה רעב והוא מה שפירש אחר כן שדפון וירקון ארבה חסיל : כי יצר לו אויבו. פירוש או כי יצר לו אויבו : בארץ שעריו. בארצו בשעריו כמו שכתוב והצר לך בכל שעריך: כל נגע כל מחלה . אף על פי שזכרתי מצרכי עמך בפרט אשר יתפללו עליהם לפניך כן אני אומר על כל נגע ועל כל מחלה שיהיה להם שכל תפלה וכל תחנה שיתפללו על כל נגע ועל כל מחלה אשר תהי' לכל אדם : (לח) לכל עמך ישראל. כלומר בין ליחידים בין לרבים כל איש ואיש לפי נגעו אשר ידעו לבו ממה שלא נודע לאחרים כלומר בין מן המכאובים הנסתרים בין מן הנגלויים : ופרש כפיו אל הבית הזה . כמו בבית הזה כלומר יפרוש כפיו אל ה' בבית הזה או פירש בכל מקום שיהי' כנגד הבית הזה וכן תרגם לאפי ביתא הדין : (מ) למען ייראוך. ביו"ד האיתן לבד ופ"א הפעל נעלמת ופירושו כשיראו שתסלח

רשי

(לה) כי תענם. לחטן תענם כי משמש לשון אשר : (לז) ירקון. שהתבואה מוגה עולה בקנה לעשות שבולת : ככל

רלבג

שתענשם שינגפו לפני אויב והם ישובו אליך ויסורו מדרכיהם הרעים ויודו את שמך לתת שבח לשמך ולכבודך קודם התפלה כראוי ואחר כך יתפללו ויתחננו אליך בבית הזה לסלוח חטאתם ולהושיעם מיד אויב ולהשיבם לאדמתם אשר לקח מהם האויב הנה אתה תשמע השמים ותסלח להטאת עמך ישראל ותשיבם אל האדמה אשר נתת לאבותם : (לה) בהעצר שמים ולא יהיה מטר וגו' . הרצון באמרו כי תענם כי תענה בם חטאתם ותעיד על דרך אמרו ישמע אל ויענם שהרצון בו ויענה בם לדעת קצת המפרשים וכמוהו הן תוי שדי יענני ר"ל יענה בי . והנה שם מאוחר הקודם בזמן והוא שצריך תחלה שישובו מחטאתם כי תענה בם אשר על כן עצר את השמים ומטר לא היה ואחר זה ישבחו את הש"י ואחר נתינת השבח תהיה התפלה : (לו) כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה. ר"ל שבזה המין מהעונש תורם את הדרך הטובה כי יפשפשו במעשיהם ויסורו ממה שחטאו אשר עליו נענשו בזה העונש : (לז) רעב כי יהיה בארץ . ר"ל בסבת שטף מטר או ברד או בסבת הרוחות או בסבת חום השמש בשבלים אחר המטר שהם ענינים מצד הטבע. והנה מה שיהיה בסבת העצר המטר כבר נזכר : דבר כי יהיה שדפון ירקון . ר"ל כי יהיה דבר בהתהדש אליי השדפון או הירקון או מה שידמה להם: ארבה חסיל כי יהיה . ויהיה ג"כ רעה בסבתם מפני אכילת' התבואות והשחתתם אותם : כי יצר לו אויבו בארץ שעריו. ר"ל שיבנה מצור סביב העיירו' באופן שלא יוכל איש לצאת השדה לקחת התבואות או לעבוד האדמה והנה יתחדש שם רעב בסבת זה : כל נגע כל מחלה. ר"ל כל מכה וכל חלי וכל צורך שתצטרך התפלה והתחנה עליו אשר תהיה לאיש מה מישראל הנגע והמחלה או הצורך האחר אי זה שיהיה שתהיה תפלה ותחנה עליו לפי שידע איש ואיש מהם חולי לבו אשר הוא צריך עליו להתחנן לפניך . והנה הרצון באמרו אשר תהיה לכל האדם לעמך ישראל אשר תהיה לכל אחד מאישי האדם אשר לעמך ישראל כי מהנכרי לא התפלל עתה שלמה : (לט) ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו . כי באר בזה כי מפני התפלה לא יקבל תועלת אם לא יהיה לבו שלם עם הש"י או תשמע תפלתו לתת לו ככל דרכיו לפי ענייני בעת התפלה וזה יהיה סבה שייראוך ישראל תמיד בהכירם כי חטאיהם סבבו להם אלו הרעות עד שתכף סבבו

מצודת ציון

אלה. ענין קללת השבוע' כמו בשבועת האלה (במדבר ה') : (לה) בהעצר. בהמנע : תענה. מלשון עניה ותשובה : (לו) תורם. תלמדם כמו יורה דעה (ישעיה כ"ח) : (לז) שדפון . ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול : ירקון. היא הכספת פני התבואה ונהפך לירקון : חסיל. מין ארבה : יצר. מלשון מצור : מחלה. מלשון חולי : (לח) נגע לבבו. ר"ל עון וחטא : הנטויה

מצודת דוד

בראשו הנשבע לשקר עם המשביע בחנם ולפי באמר למעלה ובמעט וסלחת אמר על זה לא תסלח הואיל וחלל הבית עם השבועה : ולהצדיק צדיק. את הנשבע באמת ואת המשביע בצדק : (לג) אשר יחטאו. על אשר הטאו : (לד) והשבותם. ר"ל כאשר יצאו עוד למלחמה לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי אבל ישובו לארצם :

(לה) כי תענם. ישובו מחטאתם למען אשר תענם בעת הצרה ולא מאהבת המקום : (לו) ואתה תשמע . עם שלא שבו מאהבה : כי תורם. בזה תלמדם דרך הטובה לעשות מאהבה בראותם חסדי המקום : ונתתה. ולזה מלא משאלותם ותן המטר : (לז) רעב כי יהיה. מסבות אחרות לא מעצירת המטר : שדפון וכו' . והרעב מוכן לבוא : כי יצר לו אויבו. כשיבוא אויבו לצור עליו בארצו ובשעריו : כל נגע . רו כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו : (לח) לכל האדם וכו' . לכל איש יחידי מכל עמך ישראל אשר הכיר בנגע לבבו לדעת שבא בעבור רשעו : (לט) ועשית . תעשה שאלתו ותוכר ומפרש ונתת לאיש ככל דרכיו ר"ל כפי כל הדרכים שאל :

(מג) ככל אשר יקרא אליך הנכרי . ובישראל הוא אומר ונתת לאיש ככל דרכיו לפי שישראל מכיר בהקב"ה ויודע שהיכולת בידו ואם אין תפלתו נשמעת תולה את הדבר בעצמו ובחטאו אבל עובד גילולים קורא תגר ואומר בית ששמו הולך לסוף העולם נתייגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו ולא מצאתי בו ממש כשם שאין ממש בע"ג לפיכך ככל אשר יקרא אליך הנכרי אבל ישראל אם אתה רואה שהוא משחית בממונו את חבירו אל תתן לו : (מד) דרך העיר. פונים לצד ירושלים:(מה)ועשית משפטם . נקמתם באויביהם :

כור

לא־מֵֽעַמְּךָ֥ יִשְׂרָאֵ֖ל ה֑וּא וּבָ֛א מֵאֶ֥רֶץ רְחוֹקָ֖ה לְמַ֥עַן שְׁמֶֽךָ׃ מב כִּ֤י יִשְׁמְעוּן֙ אֶת־שִׁמְךָ֣ הַגָּד֔וֹל וְאֶת־יָֽדְךָ֙ הַחֲזָקָ֔ה וּֽזְרֹעֲךָ֖ הַנְּטוּיָ֑ה וּבָ֥א וְהִתְפַּלֵּ֖ל אֶל־הַבַּ֥יִת הַזֶּֽה׃ מג אַתָּ֞ה תִּשְׁמַ֤ע הַשָּׁמַ֙יִם֙ מְכ֣וֹן שִׁבְתֶּ֔ךָ וְעָשִׂ֕יתָ כְּכֹ֛ל אֲשֶׁר־יִקְרָ֥א אֵלֶ֖יךָ הַנָּכְרִ֑י לְמַ֣עַן יֵדְע֣וּן כָּל־עַמֵּ֨י הָאָ֜רֶץ אֶת־שְׁמֶ֗ךָ לְיִרְאָ֤ה אֹֽתְךָ֙ כְּעַמְּךָ֣ יִשְׂרָאֵ֔ל וְלָדַ֕עַת כִּֽי־שִׁמְךָ֣ נִקְרָ֔א עַל־הַבַּ֥יִת הַזֶּ֖ה אֲשֶׁ֥ר בָּנִֽיתִי׃

מד כִּֽי־יֵצֵ֨א עַמְּךָ֜ לַמִּלְחָמָ֣ה עַל־אֹֽיְב֗וֹ בַּדֶּ֙רֶךְ֙ אֲשֶׁ֣ר תִּשְׁלָחֵ֔ם וְהִתְפַּֽלְל֣וּ אֶל־יְהוָ֗ה דֶּ֤רֶךְ הָעִיר֙ אֲשֶׁ֣ר בָּחַ֣רְתָּ בָּ֔הּ וְהַבַּ֖יִת אֲשֶׁר־בָּנִ֥תִי לִשְׁמֶֽךָ׃ מה וְשָׁמַעְתָּ֙ הַשָּׁמַ֔יִם אֶת־תְּפִלָּתָ֖ם וְאֶת־תְּחִנָּתָ֑ם וְעָשִׂ֖יתָ מִשְׁפָּטָֽם׃ מו כִּ֣י יֶחֶטְאוּ־לָ֗ךְ כִּ֣י אֵ֤ין אָדָם֙ אֲשֶׁ֣ר לֹֽא־יֶחֱטָ֔א וְאָנַפְתָּ֣ בָ֔ם וּנְתַתָּ֖ם לִפְנֵ֣י אוֹיֵ֑ב וְשָׁב֤וּם שֹֽׁבֵיהֶם֙ אֶל־אֶ֣רֶץ הָֽאוֹיֵ֔ב רְחוֹקָ֖ה א֥וֹ קְרוֹבָֽה׃ מז וְהֵשִׁ֙יבוּ֙ אֶל־לִבָּ֔ם בָּאָ֖רֶץ אֲשֶׁ֣ר נִשְׁבּוּ־שָׁ֑ם וְשָׁ֣בוּ ׀ וְהִֽתְחַנְּנ֣וּ אֵלֶ֗יךָ בְּאֶ֤רֶץ שֹֽׁבֵיהֶם֙ לֵאמֹ֔ר חָטָ֥אנוּ וְהֶעֱוִ֖ינוּ רָשָֽׁעְנוּ׃ מח וְשָׁ֣בוּ אֵלֶ֗יךָ בְּכָל־לְבָבָם֙ וּבְכָל־נַפְשָׁ֔ם בְּאֶ֥רֶץ אֹֽיְבֵיהֶ֖ם אֲשֶׁר־שָׁב֣וּ אֹתָ֑ם וְהִֽתְפַּֽלְל֣וּ אֵלֶ֗יךָ דֶּ֤רֶךְ אַרְצָם֙ אֲשֶׁ֣ר נָתַ֣תָּה לַאֲבוֹתָ֔ם הָעִיר֙ אֲשֶׁ֣ר בָּחַ֔רְתָּ

ס׳ · כ׳ · ה׳ חס׳בליש׳ ד׳ בסיפ׳ · ז׳ כ״פ בנבי׳ · ד׳ · ס׳ · ד׳ · ג׳ חס׳ · כ׳. ו׳ · ג׳ · ס׳ · ג׳ · ד׳בטע׳מלרע

מֵעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וְיֵיתֵי מֵאַרְעָא רְחִיקָא בְּדִיל שְׁמָךְ׃ מב אֲרֵי יִשְׁמְעוּן יָת שְׁמָךְ רַבָּא וְיָת יְדָךְ תַּקִּיפְתָּא וּדְרָעָךְ מְרַמְמָא וְיֵיתֵי וִיצַלֵּי לָקֳבֵל בֵּיתָא הָדֵין׃ מג אַתְּ תְּקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתָּךְ וְתַעְבֵּיד כְּכֹל דִּי יְצַלֵּי קֳדָמָךְ בַּר עַמְמִין בְּדִיל דְּיִדְּעוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא יָת שְׁמָךְ לְמִדְחַל קֳדָמָךְ כְּעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וּלְמִידַּע אֲרֵי שְׁמָךְ אִתְקְרֵי עַל בֵּיתָא הָדֵין דִּי בְנֵיתִי׃ מד אֲרֵי יִפּוֹק עַמָּךְ לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן בְּאוֹרְחָא דְתִשְׁלְחִינּוּן וִיצַלּוֹן קֳדָם יְיָ לָקֳבֵל אוֹרַח קַרְתָּא דְאִתְרְעֵיתָא בַהּ וּבֵיתָא דִּי בְנֵיתִי לִשְׁמָךְ׃ מה וּתְקַבֵּל מִן שְׁמַיָּא יָת צְלוֹתְהוֹן וְיָת בָּעוּתְהוֹן וְתִתְפְּרַע עוּלְבַּנְהוֹן׃ מו אֲרֵי יְחוּבוּן קֳדָמָךְ אֲרֵי לֵית אֱנָשׁ דְּלָא חָטֵי וְיֶחֱוֵל רוּגְזָךְ בְּהוֹן וְתִמְסְרִינּוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְיִשְׁבּוּנּוּן שׁוֹבֵיהוֹן לַאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן דִּרְחִיקָא אוֹ קְרִיבָא׃ מז וִיתִיבוּן לְלִבְּהוֹן בְּאַרְעָא דְּאִשְׁתְּבִיאוּ לְתַמָּן וִיתוּבוּן וְיִבְעוּן מִן קֳדָמָךְ בְּאַרְעָא שְׁבֵיהוֹן לְמֵימַר חַבְנָא וְאַטְפֵּשְׁנָא סְרַחְנָא׃ מח וִיתוּבוּן לְפוּלְחָנָךְ בְּכָל לִבְּהוֹן וּבְכָל נַפְשְׁהוֹן בְּאַרְעָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן דִּשְׁבוֹ יָתְהוֹן וִיצַלּוֹן קֳדָמָךְ לָקֳבֵל אוֹרְחָא דְאַרְעֲהוֹן דִּיהַבְתָּא לַאֲבָהָתְהוֹן קַרְתָּא

שתסלח להם בשובם אליך והתפללו אליך בבית הזה ידעו כי בעונם עון בא להם הנגע והמחלה לא שהוא מקרה ובעבור זה ייראוך וכן טעם כי עמך הסליחה למען תורא : (מג) ככל אשר יקרא אליך הנכרי . אף על פי שלא יהיה ראוי לכך תשמע תפלתו אבל בישראל אמר ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו אבל הנכרי אף על פי שאין לבבו נכון אליך עשה ככל אשר יקרא אליך למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה ומתוך כך ידעו ליראה אותך כעמך ישראל: (מד) כי יצא עמך למלחמה על אויבו . דרך כלל : בדרך אשר תשלחם . כמו ויהי דבר שמואל לכל ישראל וגו' וכן כשהיו שואלים באורים ותומים כמו בדבר בנימין וכן כשלא יהיה עליהם עונש: (מה) ועשית משפטם . תעשה משפטם באויביהם וכן כי עשית משפטי ודיני וכת"י ותתפרע עולבנהון : (מו) כי יחטאו לך. כמו וכי יחטאו לך כלומר ואם יחטאו לך ואינן רוצין לתשוב' ושתנקום נקמתם באויביהם ויתחייבו גלות ויעשו תשובה בגלותם ויתפללו דרך ארצם תשמע

ישמעון ה' וסי' נמסר בסדר דברים : וזרעך ה' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר עקב : ולדעת ה' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סי' ג' : ונתתם ו' קמצין וסי' ואנפת בם ונתתם . וחברו דד"ה . וסלחת לעמך אשר חטאו . לקוח את הספרים . עשה לך מוסרות . וישאל דוד בה' לאמר האעלה דד"ה : נשבו ה' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל' : שבו ד' בטעם מלרע בליש' וסי' ואת נשיהם שבו . ושבו אליך בכל לבבם דמלכים . וחברו ושבו אליך בכל לבם דד"ה . ועשרת אלפים חיים שבו :

תולדות אהרן חטאנו והעוינו . יומא לו : והתפללו . ברכות לא :

רלבג

ששבו מהם שמעת לקולם : (מא) וגם אל הנכרי וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי . הנה לא אמר שלמה בנכרי שיתן לו הש"י כדרכיו אשר ידע את לבבו כי מזה הצד לא היה ראוי שתקובל תפלתו אך בקש מהש"י שישמע לקול הנכרי ככל אשר יקרא אליו לבעבור סבב שיקרב לעבודת השם כישראל וכדי שיתפרסם כי שם ה' נקרא על הבית הזה עד שהקורא אליו מזה המקום תהיה תפלתו נשמעת בכל אשר יקרא אליו: (מד) כי יצא עמך למלחמה על אויבו . עד עתה זכר התפלה שתהיה בתוך הבית הקדוש הזה ובא עתה לזכור התפלה שתהיה חוץ מהבית לנכח בית המקדש כשלא יהיה אפשר שתהי' בבית המקדש כמו הענין בצאת ישראל למלחמה על אויבו ואמר בדרך אשר תשלחם העיר בזה שאין ראוי שיצאו למלחמה אם לא יהיו נמלכים בשכינה אם על יד נביא אם על יד אורים ותומים והתפלל שכאשר יהיה הענין כן והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה ר"ל שיתפללו נכח ירושלים ונכח בית המקדש ישמע הש"י תפלתם ותחנתם ויעשה משפטם לתת להם כדרכיהם אשר הם בהם בעת התפלה : (מו) כי יחטאו לך . זכר עתה מין אחר מהתפלה חוץ מבית המקדש והוא כשיגלו ישראל מעל אדמתם על רוב חטאיהם ושבו אל הש"י בארץ שוביהם והתודו את עונם ואת חטאתם אשר חטאו בהם ויכירו כי עונותיהם סבבו להם כל זה הרע וישובו אל הש"י ללכת בדרכיו בכל לבם ובכל נפשם והתפללו אליך לצד ארץ ישראל נכח ירושלים ובית המקדש שמע ה' תפלתם ותחנתם עשה משפטם לפי היות לבבם אליך בעת התפלה בדרך שתסלח חטאיהם וגם פשעיהם שהם על דרך המרד ותתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום בארץ שהם גולים בה . והנה לא בקש שישמע תפלתם מהגלות כי זה

שמה

מצודת ציון

(מב) הנטויה . מלשון הטיה : (מו) ואנפת . ענין כעס כמו אודך כי אנפת בי (שם י"ב) : ושבום . מלשון שביה : (מז) ושבו . מלשון התשובה : (מח) אשר שבו . מלשון שביה :

כור

מצודת דוד

אשר תדע . וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלם עמך : (מ) למען ייראוך . בראותם טעם התפלה והתשובה הלכה לה הנראה ידעו שיד ה' עשתה : (מא) למען שמך . בעבור פרסום שמך : (מד) בדרך אשר תשלחם . כי אין יוצאין במלחמה טרם ישאלו בה' : דרך העיר . בהיותם בדרך לא יוכלו לבוא לבית ה' להתפלל בה ולזה אמר אף כשיכוונו שתלך תפלתם הסמיכה דרך העיר והבית : (מה) ועשית משפטם . לנקום נקמתם מיד האויב : (מו) כי אין אדם וכו' . ר"ל אם אין בהכ אדם אשר לא יחטא בכדי להגן הוא על כולם ואז בודאי האף בם : (מח) דרך ארצם . כי בהיותם בארץ האויב ששם הסוגה שבעבור התפלה דרך ארצם והעיר והבית

והבית אשר־בנית לשמך: מט ושמעת השמים מכון שבתך את־תפלתם ואת־תחנתם ועשית משפטם: נ וסלחת לעמך אשר חטאו־לך ולכל־פשעיהם אשר פשעו־בך ונתתם לרחמים לפני שביהם ורחמום: נא כי־עמך ונחלתך הם אשר הוצאת ממצרים מתוך כור הברזל: נב להיות עיניך פתחת אל־תחנת עבדך ואל־תחנת עמך ישראל לשמע אליהם בכל קראם אליך: נג כי־אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ כאשר דברת ביד משה עבדך בהוציאך את־אבתינו ממצרים אדני יהוה: נד ויהי ככלות שלמה להתפלל אל־יהוה את כל־התפלה והתחנה הזאת קם מלפני מזבח יהוה מכרע על־ברכיו וכפיו פרשות השמים: נה ויעמד ויברך את כל־קהל ישראל קול גדול לאמר: נו ברוך יהוה אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא־נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו: נז יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר היה עם־אבתינו אל־יעזבנו ואל־יטשנו: נח להטות לבבנו אליו ללכת בכל־דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את־אבתינו: נט ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרבים אל־יהוה אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו

בניתי ק׳ י״כ הכ׳ · י׳ בסוף תיבותא וקרי׳ · ו׳ קמץ · ל׳ · כל סי׳ פתח׳ כתרת הס״ד ד״ס פתחות כתרות כתיב כן · ל׳ · ז׳ וכל הס״ף דכו׳ בס״ה · ל׳ · ל׳ וחס׳ ל׳ חס׳ וי״ו קדמאה · ל׳ · כל ב׳ליס׳ מ״ל במ״ד חס׳ · ל׳ · ד׳ . ד׳ · לקף סימן · י״א רפין

דאתרעיתא וביתא דבניתי לשמך: מט ותקבל מן שמיא מאתר בית שכנתך ית צלותהון וית בעותהון ותתפרע עולבנהון: נ ותשבוק לעמך דחבו קדמך ולכל מרדיהון די מרדו בך ובמימרך ותתנינון לרחמין קדם שוביהון וירחמון עליהון: נא ארי עמך ואחסנתך אינון דאפיקתא ממצרים מגו כורא דברזלא: נב למהוי רעוא קדמך לקבלא בעות עבדך ובעות עמך ישראל לקבלא צלותהון בכל עדן דאינון מצלן קדמך: נג ארי את אפרשתנון לך לאחסנא מכל עממי ארעא כמא דמלילתא ביד משה עבדך באפקותך ית אבהתנא ממצרים יי אלהים: נד והוה כד שיצי שלמה לצלאה קדם יי ית כל צלותא ובעותא הדא קם מן קדם מדבחא דיי מלהוה כריע על ברכוהי וידוהי פריסן בצלו לצית שמיא: נה וקם ובריך ית כל קהלא דישראל קל רב למימר: נו בריך יי די יהיב ניחא לעמיה ישראל ככל די מליל לא בטיל פתגמא חד מכל פתגמוהי תקניא די מליל בידא דמשה עבדיה: נז יהי מימרא דיי אלהנא בסעדנא כמא דהוה בסעדא דאבהתנא לא ישבקיננא ולא ירחקיננא: נח לאפנאה לבנא לדחלתיה למהך בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולמטר פקודוהי וקימוהי ודינוהי דפקיד ית אבהתנא: נט ויהון פתגמי אלין די בעיתי מן קדם יי מתקבלין קדם יי אלהנא יימם ולילי למעבד דין

רדק

תשמע תפלתם וכן [illegible] כדניאל שנאמר וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלים: (מט) ועשית משפטם. בשוביהם שלא חמלו עליהם והכבידו עוליהם ועוד תתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום שיניחום לצאת מהגלות ולשוב לארצם כמו שעשה כורש מלך פרס: (נא) מתוך כור הברזל. כי כמו שצורפין הכסף והזהב בכור כן נצרפו במצרים בעבודה קשה ומה שאמר הברזל והכורים לא יעשו אותם מברזל אלא מאדמה אמר הברזל לחזוק הצרוף שנצרפו שם: (נב) בכל קראם אליך. בכל עת שיקראו אליך בצרתם וישובו אליך וכן כה׳ אלהינו בכל קראינו אליו בתשובה: (נו) ככל אשר דבר. והניח לכם מכל אויביכם: (נח) להטות את לבבינו אליו. טעמו דבק עם יהי ה׳ אלהינו עמנו: (נט) יומם ולילה. להיות שמירתו תמיד לעשות משפטינו ופירוש משפט במקום הזה כמו כמשפט הבנות יעשה לה והדומה לו כלומר לתת לנו דבר

עבדך לעבדך ז׳ קמצין וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך: לבבנו ד׳ בקריאה וסי׳ אחינו המסו את לבבנו לאמר עם. ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח. להטות לבבנו אליו ללכת. נשא לבבנו אל כפים אל אל: ללכת בכל דרכיו דסמיכי ד׳ בקריאה וסי׳ ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל. כי אם שמור תשמרון את כל המצוה. רק שמרו מאד. להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו: ויהיו י״א רפין בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר תרומה:

מצודת ציון

(נא) כור. שם כלי יתיכו בה זהב וכסף כמו וכור לזהב (משלי י״ז): (נז) יטשנו. ענין עזיבה וכפל הדבר במ״ש: (נט) משפט. ענין צורך וכן

רשי

(נא) כור הברזל. חרסים שמזקקין בו זהב קרוי כור: (נו) ככל אשר דבר. והיכן דבר והניח לכם מכל אויביכם (דברים י״ב י): (נט) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו. לתבוע עלבונם מיד האויב: את

רלבג

ממה שיצטרך אל שלם ההשגח׳ הפרטית ושישלם עון העם היושב אז בארץ ישראל כאמרו כי לא שלם עון האמרי עד הנה: (נב) לשמוע אליהם בכל קראם אליך. ר״ל בכל מה שיבקשו ממך בהיותם בארץ שוביהם ואף על פי שאינם מתפללים תוך הבית הזה אחר שהם מתפללים לנכחו לפי מה שאפשר להם: (נד) ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה׳. למדנו מזה שהמלך כרע על ברכיו מהתחלת תפלתו עד כלותו אותה ומזה המקום אמרו רבותינו שהמלך כיון שכורע שוב אינו זוקף עד כלותו תפלתו: (ט) אשר נתן מנוחה לעמו ישר׳ ככל אשר דבר. הנה זה הוא מה שאמר בפרשת ראה אנכי וישבתם בארץ אשר ה׳ אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח: (נח) להטות לבבנו אליו. ר״ל שיהי׳ השם עמנו באופן שישתדל להטות לבבנו אליו לעבודתו כשנחטא לו כמו שעש׳ לאבותינו בהיותם במדבר ולא יעזבנו על חטאתנו ולא יטשנו בשיסלק השגחתו ממנו: (נט) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. ר״ל שיתן לכל אחד מהם לפי הראוי לו ולא יסתיר פניו מהם בעת העוותם אבל יוכיחם בדרך שיחזרו למוטב ובזה יתפרסם לכל עמי הארץ כי ה׳ הוא האלהים ואין עוד ר״ל כי בראותם כשיחטאו ישראל הם נענשים וכשובם מחטאם הש״י הוא

תולדות אהרן ויהי ככלות. שם לד מגלה כב לא בבועות יו (ברכות ג):

מצודת דוד

והביא: (מט) ועשית משפטם. לנקום מאויביהם למען יכירו שלא טוב בעיני ה׳ הכבדת עולם על ישראל: (נ) ונתתם לרחמים. במה שתנקום בהם יבינו שמהראוי לרחם על ישראל וכן יעשו כי ירחמו: (נא) מתוך כור הברזל. מתוך קושי השעבוד וכאילו היו נתונים בכור הברזל העומד על האש: (נב) להיות. ר״ל ההוצאה ממצרים היתה בכדי להיות עיניך פתוחות בין אל יחיד בין אל רבים: בכל קראם. בכל דבר אשר יקראו אליך: (נג) כי אתה הבדלתם. לפי שהבדלתם מכל האומות להיות הם לך לנחלה א״כ מהראוי לשמוע אליהם בכל קראם אליך: (כד) מכרוע. ממה שהיה כורע על ברכיו בעת תפלתו: (נו) ברוך ה׳. מרה ברך את העם ראה כי טוב לברך את ה׳ בראשונה: לא נפל. ר״ל לא נחסר: (נז) עם אבותינו. הם אנשי דור המדבר שהיתה השכינה שורה עמהם בתמידות: (נח) להטות. וכו׳. כמו שהטה לבב אבותינו בהיות הדבור מצוי להם: (נט) דברי אלה. האמורים למעלה בדברי התחנה אשר שאל על כל המתפללים: קרובים. להיות התפלות קרובים להשמע לה׳ בכל עת התפלה בין ביום בין בלילה: לעשות. ר״ל לשמוע התפלה ולעשות המבוקש: משפט עבדו וכו׳. ר״ל דבר הצורך בין ליחיד בין

וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃ ס לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד׃ סא וְהָיָה לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו כַּיּוֹם הַזֶּה׃ סב וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה׃ סג וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֵת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ סד בַּיּוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטֹן מֵהָכִיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ סה וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָעֵת־הַהִיא אֶת־הֶחָג וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ

עַבְדֵּיהּ וְעוּלְבַּן עַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ׃ ס בְּדִיל דְּיִדְעוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלֹהִים לֵית עוֹד׃ סא וִיהֵי לִבְּכוֹן שְׁלִים בִּדְחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהֳנָא לִמְהַךְ בִּקְיָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי כְּיוֹמָא הָדֵין׃ סב וּמַלְכָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ מְנַכְסִין נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ׃ סג וּנְכַס שְׁלֹמֹה יַת נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי נְכַס קֳדָם יְיָ תּוֹרֵי תַּרְתֵּין רִבּוֹא וּתְרֵין אַלְפִין וְעָנָא תַּרְתָּא עַסְרֵי רִבּוֹא וַחֲנִיכוּ יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ מַלְכָּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ סד בְּיוֹמָא הַהוּא קַדִּישׁ מַלְכָּא יַת גּוֹ דַּרְתָּא דִּי קֳדָם בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אֲרֵי עֲבַד תַּמָּן יַת עֲלָתָא וְיַת מִנְחָתָא וְיַת תַּרְבֵּי נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא דִּי קֳדָם יְיָ דְּחִיק מִלְּסוֹבָרָא יַת עֲלָתָא וְיַת מִנְחָתָא וְיַת תַּרְבֵּי נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ סה וַעֲבַד שְׁלֹמֹה בְּעִדָּנָא הַהִיא יַת חַגָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ קְהָלָא רַב מִמֵּעֲלָנָא דַחֲמַת עַד נַחֲלָא דְמִצְרַיִם קֳדָם יְיָ

ד' בליש' · כ' את בית האלהים דד"ה ז' · כ' · ח' · ח' · נ"ג מלעות פסוקים

ואת המנחה ח' וסי' נמסר בסדר פקודי :

תולדות אהרן דבר יום ביומו . מגלה כ (ר"ה נו סנהדרין כ) : ויזבח שלמה . זבחים נט : ביום ההוא . שם : ויעש שלמה . מ"ק ט הוריות ג (פסחים לד) :

רשי

(סד) את תוך החצר . דברים ככתבן דברי רבי יהודה קדש את רצפת העזר' בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה : כי מזבח הנחשת . מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחושת : קטן מהכיל את העולה ואת המנחה . שהרבו להביא . אמר לו ר' יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולמנין עולות זה של אבנים גדול משל משה שמזבח משה מקום מערכתו אמה על אמה וזהו היה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמש מאות שבעים ושש כשל משה אם כן מה קידש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה : קטן מהכיל . בשל משה הוא אומר כאדם שאומר לחבירו ננס פלוני ופסול לעבודה : (סה) מלבוא חמת . שהיא בצפונה של ארץ ישראל : עד נחל מצרים . שהיא כנגדו בדרומה בגלה מסעי : שבעת ימים

רלבג

הוא נעתר להם : (סד) ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר . ר"ל כי מרוב הקרבנות שהקריבו ביום ההוא הוצרך שלמה לקדש החצר ר"ל חצר הכהנים באופן שיקריבו שם הקרבנות על הרצפה כי מזבח הנחש' שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו כמו שנזכר בדברי הימים היה קטון מהכיל וגם כתוב בבאור כי מזבח הנחשת שעשה שלמה קטון מהכיל והנה קרא אותו מזבח הנחשת לפי שהיה מצופה נחשת אבל תחתיו היה של אבנים שלמות כמו שנזכר בתורה אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך : (סה) מלבוא חמת עד נחל מצרים . הם היו שתי קצוות של ארץ ישראל האחד בצפונה והאחד בדרומה כמו שנזכר בפרשת אלה מסעי: שבע' ימים ושבעת ימים ארבע' עשר יום . כבר נתבאר בספר ד"ה כי החג עשו תחלה לחנכת המזבח שבעת ימים ואחר כך עשו חג הסוכות שבעת ימים ועשו ביום השמיני עצרת כמשפט וביום של אחריו שהוא עשרים ושלש שלח את העם ולולי אמרו בזה המקום שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום היינו יכולים לומר שכבר עשו חנוכת המזבח אחר החג של ראש השנה בדרך שישלמו ביום השמיני לחדש ואולם מפני אמרו שהם ארבע' עשר יום הוכרחנו לומר שחג חנכת המזבח התחיל בשמיני בתשרי ושלמו שבעה ימים לו בבא חג הסוכות ואולם אם עשו שלמי חגיגה ביום הכפורים ואכלו ושתו בו אז לא עשו כן זה ממה שלא התבאר בזה המקום באופן שלם . ואם היה שיעשו כן הנה היתה הוראת שעה וע"י נביאים שהיו שם ואם לא הנה יהיה אמרו שעשו חג שבעת ימים על דרך אמרו חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים ואע"פ שלא היו נעשים שלמי חגיגה בשבת ובכלל הנה

רדק

דבר יום ביומו מה שאנו צריכי' להשפיע לנו הטובה ולשמרנו מרעה ובזה ידעו כל עמי הארץ כי ה' הוא האלהים כי הדבקים בו שביעי טובה ונשמרים מרעה : (סד) קדש המלך את תוך החצר . הרי הוא אומר למה קדשו לעשות שם העולה והמנחה והשלמים כי מזבח הנחשת שעשה שלמה היה קטן מהכיל רב העולה והשלמים והינו אומר על מזבח הנחשת שעשה משה כי בפירוש אמרו בדברי הימים כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל את העולה ושל משה גנוז עם אהל מועד כמו שפירשנו למעלה מזבח הנחשת שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרים רחבו לא היה יכול להכיל רב העולות והחלבים שהרי מזבח הנחשת שעשה משה היה חמש על חמש ואמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא ומזבח הנחש' שעשה שלמה היה עשרים על עשרים ולפי חשבון עולות וחשבון אמות לא היה מזבח שעשה שלמה מכיל אלא ששה עשר אלף והוא אומר בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ואם תאמר כל אלו לא היו אלא החלבים כי שלמים היה כל אלו ובמזבח של משה אמר אלף עולות שהיו כלם כליל נאמר כי גם הנה היו עולות רבות ומנחות כי לא מנה אלא השלמים והעולות שהיו רבים עד כי בין העולות והמנחות וחלבי השלמים לא יכול מזבח הנחשת שעשה שלמה להכיל הכל עד שהוצרך שלמה לקדש רצפת החצר ועשה שם מן העולה והמנחה וחלבי השלמים מה שלא יכול המזבח להכיל ודברי רבותינו ז"ל מחלוקת בזה יש אומרים כי רצפת החצר הוא שקדש כמו שפירשנו ויש אומרים כי מזבח אבנים בנה תוך החצר ואמר עוד כי מזבח אבנים הוא שעש' שלמה לא מזבח נחשת ומה שאמר בדברי הימים ויעש שלמה את מזבח הנחשת וכן אמר כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכיל להכיל פי' מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה ואלה דברים של תימה הם ואפשר כי מה שאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא לא בפעם אחת אלא קודם שובו מגבעון לירושלים כמו שפירשנו בדברי הימים : (סה) את החג . חנוכת המקדש קרא גם כן חג לפי שהיתה סמוכה לחג הסוכות ועשו שבעת ימי חנוכה ושבעת ימי חג הסכות ואומר ארבעה עשר יום להודיע כי סמוכים היו לא היה הפרש ביניהם וביום השמיני שאומר שלח את העם הוא שמיני עצרת ולא נוכל לפרש כי שבעת ימי חנוכ' היו אחר שבעת ימי סכות ויום השמיני שמיני לחנוכה שהרי אומר בדברי הימים וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם ואם תאמר יום שמיני עצרת אינו אלא כ"ב לחדש ואיך אמר וביום עשרים ושלשה אמרו רבותינו ז"ל כי ביום השמיני נטלו רשות ממנו ולא נסעו אותו היום לפי שהיה חג וביום שלשה ועשרים לחדש חזרו ונטלו רשות ממנו והלכו לאהליהם

ואף

מצודת דוד

בין לרבים : דבר יום ביומו . ר"ל דבר הנצרך ביום ההוא יעשה ביומו : (ס) למען דעת . בראותם השגחתו הנפלא בעמו : (סא) והיה לבבכם שלם . כאומר כן יהיה כאשר יהיה לבבכם שלם וכו' אבל בזולת זאת לא תועיל התפלה עם שתהיה בהבית הזה : כהיום הזה . אשר לבבכם שלם עם ה' : (סד) קדש המלך . בקדושת המזבח : תוך החצר . רצפת חצר הכהנים : כי עשה שם . על הרצפה ההיא : מזבח הנחשת . אשר עשה שלמה כמ"ש בד"ה כי מזבח הנחושת אשר עשה שלמה וכו' ר"ל מזבח אבנים תחת מזבח נחושת שעשה משה במדבר : קטן מהכיל וכו'. היה קטן מלהחזיק כל הקרבנות המרובים : (סה) את החג . חנוכת הבית נקרא גם הוא חג בהיותו קרוב אל החג : או נקרא חג בעבור רבוי הקרבנות כמו אסרו חג (תהלים קי"ח) ור"ל אסרו הרבו : מלבא חמת . מן המקום שבאים בה לחמת והיא בפאת הצפוני עד נחל מצרים שהוא בפאת הדרומי : שבעת ימים וגו' .

מצודת ציון

וכן כמשפט הבנות יעשה לה (שמות כ"א) : (סג) ויחנכו . התחלת הדבר וקיומו בו משם ואילך קרוים החנכה בלשון מקרא : (סד) מהכיל . מהחזיק כמו אלפים בת יכיל (לעיל ז') :

חשק

בפתלם

רדק

ואף על פי שעשו שבעת ימי חנוכה קודם חג הסוכות ויום הכפורים בכללם ואפשר שאותו היום לא אכלו שהרי מצוה להתענות ובכרת האוכל בו ואף על פי שאומר כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים ובכל יום היו מקריבים זבחי שלמים הקריבו השלמים גם אותו היום אבל לא אכלום באותו היום עד הלילה ומחרתו אבל רבותינו ז"ל אמרו כי אכלו אותו יום הכפורים כי בכלל ימי המשתה היה ולמדו זה מחנוכת המשכן מה שם עשו שלמים בשבת אף על פי שהוא באסור סקילה יום הכפורים שהוא אסור כרת לא כל שכן ובחנוכת המשכן שבת היה בכלל שנים עשר יום כי רצופין היו ולמדו זה מדכתיב ביום עשתי עשר יום ביום שנים עשר יום מה יום כלו רצוף אף ימים אלו כלם רצופין ולמדו יום זה מדכתיב כאן י"ד יום מיום שכתוב שם והקשו ואמרו ושמא עשו ביום הכפורים זה שלמים ולא אכלו ותרצו אין שמחת הגוף אלא באכילה ושתיה וזהו שאמר הכתוב וילכו לאהליהם שמחי וטובי לב רוצה לומר על העון שנתכפר להם שיצאתה בת קול ואמרה להם כלכם מזומנים לחיי העולם הבא ועל דרך פשט הפסוק מפרש על הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו ופי' לדוד עבדו שקיים לו מה שהבטיחו כי היוצא מחלציו יבנה הבית ויהיה שלום ושקט בימיו לישראל וכן היה כי כל המלכים היו עובדים אותו ומביאים לו מנחה ועל כל זה הלכו לאהליהם שמחים וטובי לב ובדברי הימים אומר על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד ולשלמה ולישראל עמו ורבותינו ז"ל דרשו לדוד עבדו כי בשעה שבקש שלמה להכניס ארון לפני ולפנים דבקו שערים זה בזה ואמר שאו שערים ראשיכם ולא נענה כיון שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה וידעו כל ישראל שמחל הקדוש ברוך הוא לדוד על אותו עון וזהו אשר עשה ה' לדוד עבדו: מלבא חמת עד נחל מצרים. הזכיר גבול א"י צפון ודרום: (א) ואת כל חשק שלמה. כמו שמפורש בדברי הימים ואת כל הבא על לב שלמה לעשות עשה בבית ה' ובביתו והצליח: (ג) והיו עיני ולבי שם כל הימים. השגחתי ורצוני יהי שם כל הימים ותרגם יונתן ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא: (ו) אם שוב תשובון אתם. פירושו אתה וישראל: ולשנינה

תרגום

אֱלָהָנָא שִׁבְעָא יוֹמִין חֲנֻכַּת בֵּיתָא וְשִׁבְעָא יוֹמִין חַגָּא אַרְבְּעַת עֲשַׂר יוֹמִין: סו בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה שְׁלַח יַת עַמָּא וּבְרִיכוּ יַת מַלְכָּא וַאֲזַלוּ לְקִרְוֵיהוֹן כַּד חָדָן וְשַׁפִּירָא לִבְּהוֹן עַל כָּל טַבְתָא דַעֲבַד יְיָ לְדָוִד עַבְדֵיהּ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמֵּיהּ: א וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי שְׁלֹמֹה לְמִבְנֵי יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיַת בֵּית מַלְכָּא וְיַת כָּל רְעוּת שְׁלֹמֹה דְאִתְרְעֵי לְמֶעְבַּד: ב וְאִתְגְּלִי יְיָ לִשְׁלֹמֹה תִּנְיָנוּת כְּמָא דְאִתְגְּלִי לֵיהּ בְּגִבְעוֹן: ג וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ שְׁמִיעַ קֳדָמַי צְלוֹתָךְ וּבָעוּתָךְ דְּבְעֵיתָא מִן קֳדָמַי אַקְדֵּישִׁית יַת בֵּיתָא הָדֵין דִּי בְנֵיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי תַּמָּן עַד עָלְמָא וּתְהֵי שְׁכִנְתִּי שַׁרְיָא בֵיהּ אִם רְעוּתִי מִתְעַבְדָא תַמָּן כָּל יוֹמַיָּא: ד וְאַתְּ אִם תְּהַךְ קֳדָמַי כְּמָא דַהֲלִיךְ דָּוִד אֲבוּךְ בְּקַשִּׁיטוּת לְבָא וּבְתְרִיצוּתָא לְמֶעְבַּד כְּכֹל דְּפַקֵּידְתָּךְ קְיָמַי וְדִינַי תִּטַּר: ה וַאֲקִים יַת כּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ עַל יִשְׂרָאֵל לְעָלַם כְּמָא דְמַלֵּלִית עִם דָּוִד אֲבוּךְ לְמֵימַר לָא יִפְסוֹק לָךְ גְּבַר מֵעַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל: ו אִם מֵיתַב תְּתוּבוּן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא תִטְרוּן פִּקּוּדֵי קְיָמַי דִּי יְהָבִית קֳדָמֵיכוֹן וּתְהָכוּן וְתִפְלְחוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן: ז וַאֲשֵׁיצֵי יַת יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְהוֹן וְיַת בֵּיתָא

מקרא

שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם: סו בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:

ט א וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית־יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת: ב וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה שֵׁנִית כַּאֲשֶׁר נִרְאָה אֵלָיו בְּגִבְעוֹן: ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתְךָ וְאֶת־תְּחִנָּתְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנַי הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִתָה לָשׂוּם־שְׁמִי שָׁם עַד־עוֹלָם וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים: ד וְאַתָּה אִם־תֵּלֵךְ לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ בְּתָם־לֵבָב וּבְיֹשֶׁר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקַּי וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמֹר: ה וַהֲקִמֹתִי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתְּךָ עַל־יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל־דָּוִד אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: ו אִם־שׁוֹב תְּשֻׁבוּן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי וְלֹא תִשְׁמְרוּ מִצְוֺתַי חֻקֹּתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: ז וְהִכְרַתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי

(מסורה בשולי הטקסט: ג' דסמיך · ג' ר"פ · ד'. ג' ומ"ג · ד' · ט' · ו' ר"פ · ג' ומ"ג · ג' כ"כ · ג' כתע' כסיפ' · כ'. ד' · י"ע חס'. כ' · ג' ול'. כתיב כן · ג'. ט' חס')

רשי

ימים. של חינוך: שבעת ימים. חג הסוכות נמצא שאכלו ושתו ביום הכפורים: (סו) לדוד עבדו. להודיע שמחל לו עונותיו כדאיתא במועד קטן בשעה שבקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה: ולישראל עמו. שמחל להם על עון יום הכפורים ויצתה בת קול ואמרה כולכם מזומנים לחיי העולם הבא: (ג) והיו עיני ולבי. תרגום יונתן ותהי שכנתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא. יהא עיני שם אם לבי וחפצי שם: ואת

רלבג

הנה היה מהחכמה במה שבחרו להיות חנוכת המזבח באלו השבעת ימי' שזכרנו מה שנעיר עליו בזכרנו התועלות המגיעות מזה

ביום השמיני ג' ר"פ וסי' נמסר בסדר נשא: שמחים ד' וסי' וימשחו אתו צדוק. שמחים וטובי לב על כל הטובה. והברו דד"ה על הטובה. הגדיל ה' לעשות עמנו: ויאמר ה' אליו ו' ר"פ וסי' מי שם פה לאדם. זאת הארץ אשר. שמעתי את תפלתך. לך שוב לדרכך מדברה. עבור בתוך העיר בתוך. קרא שמו יזרעאל: חקתי כל אוריתא חס' במ"א וכל נביאים וכתובים דכוות' מלא במ"ט חס' וסי' נמסר בסדר תולדות: חקתי ג' דסמיכי בקריאה וסי' עקב אשר שמע אברהם בקולי. אם שוב תשובון דמלכים. ויער ה' את רוח:

תולדות אהרן ביום השמיני. שבת לא מ"ק ט: לשום שמי. סוטה לא: והיו עיני. ברכות סב יבמות קב (ברכות ח):

מְצוּדַת צִיּוֹן

ט (א) חשק. ענין פאוה:

מצודת דוד

בתחילה עשו שבעת ימי חנוכת הבית ואח"ז שבעת ימי החג והרבו בהם בהקרבנות בעבור חנוכת הבית: ארבעה עשר יום. לומר שהיו רצופים: (סו) ביום השמיני. מימי החג הוא שמיני העצרת: שלח את העם. ר"ל נטלו ממנו רשות ללכת כי לא הלכו בי"ט וביום המחרת טרם הלכו חזרו ליטול רשות ולזה נאמר בד"ה בכ"ג בחודש שלח את העם והוא היום שאחר החג: לדוד עבדו. שקיים לו הבטחתו אשר בנו היושב על כסאו בנה הבית: ולישראל עמו. על כי ראו אשר שרתה השכינה בהבית הבנוי: (ב) כאשר וגו'. ר"ל באופן מראה הנבואה שנראה אליו בגבעון: (ג) לשום שמי. להיות בה שמי להיות בית ה': עיני ולבי. ר"ל השגחתי: (ו) אתם. ר"ל אתה ובני הדור הזה: (ז) ושלח. ר"ל תחרב הבית: למשל. ישתמשו בהם לדמיון לדבר מה לפי גודל המפלה אשר תבוא עליהם: ימים

רשי

(ז) ואת הבית אשר הקדשתי לשמי. תנאי הוא ביני וביניכם ואם לא תשמעו מה נאמר שם והשמותי את מקדשיכם (ויקרא כ"ו ל"א): ולשנינה. כתרגום ולשועי יספרו את הרעות הבאות עליו ויתלעגו בו כמו ויספר ואשתעי. ולשון שנינה אף הוא לשון דבור דכתיב ושננתם לבניך (דברים ו ז'): (ח) והבית הזה יהיה עליון. כל זמן שלא חטאת' ומשתחטאו כל עובר עליו ישום וישרוק וכן כתוב (בדברי הימים ב' ז' כא) והבית הזה אשר היה עליון כל עובר עליו וגו' וכה פתרונו והבית הזה אשר היה עליון ונורא אף לעובדי כוכבים כמו שאמר למעלה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו' ועכשיו בחרבנו כל העובר עליו אף עובד כוכבים ישום וישרוק ויאמר כי חטאו של ישראל גורם: ישום. יתמה כמו ושממו עליה אויביכם. על יומו נשמו אחרונים: ושרק. שופילי"ר בלע"ז וכן דרך כל הרואה חורבן פתאום לשרוק: (י) עשרים שנה. שבע שנים לבית ה' ואת ביתו שלש עשרה שנה כמו שאמר למעלה: (יא) נשא את שלמה. ענין עמס כלכל את משאו בדבר זה: (יג) ארץ כבול. ארץ כבלים ארץ טיט שהרגל משתקע ונכבלת בה: (טו) וזה דבר המס. מה שמפרש בסוף הענין כל העם הנותר וגומר ויעלם שלמה למס עובד אותו המס היה לבנות בו את כל אלה

לָהֶם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי לִשְׁמִי אֲשַׁלַּח מֵעַל פָּנָי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־הָעַמִּים׃ ח וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה עֶלְיוֹן כָּל־עֹבֵר עָלָיו יִשֹּׁם וְשָׁרָק וְאָמְרוּ עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת וְלַבַּיִת הַזֶּה׃ ט וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת־אֲבֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּחֲזִקוּ בֵּאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֻ לָהֶם וַיַּעַבְדֻם עַל־כֵּן הֵבִיא יְהוָה עֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃

י וַיְהִי מִקְצֵה עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר־בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת־שְׁנֵי הַבָּתִּים אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ יא חִירָם מֶלֶךְ־צֹר נִשָּׂא אֶת־שְׁלֹמֹה בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבַזָּהָב לְכָל־חֶפְצוֹ אָז יִתֵּן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְחִירָם עֶשְׂרִים עִיר בְּאֶרֶץ הַגָּלִיל׃ יב וַיֵּצֵא חִירָם מִצֹּר לִרְאוֹת אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ שְׁלֹמֹה וְלֹא יָשְׁרוּ בְּעֵינָיו׃ יג וַיֹּאמֶר מָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי אָחִי וַיִּקְרָא לָהֶם אֶרֶץ כָּבוּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ יד וַיִּשְׁלַח חִירָם לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים כִּכַּר זָהָב׃ טו וְזֶה דְבַר־הַמַּס אֲשֶׁר־הֶעֱלָה ׀ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־

(מסורה: ס"ו. פ' ג' — ג' חס' בנביא — וישתחוו ק' — ס' — ג' ר"פ. ד' כתיב א' — ג' — ג' — ג' — ג' — כ"ג ר"פ)

תרגום

דְאַקְדֵּשִׁית לִשְׁמִי אַרְחִיק מִקֳּבֵל מֵימְרִי וִיהֵי יִשְׂרָאֵל לְמַתַל וּלְשׁוֹעֵי בְּכָל עַמְמַיָּא׃ ח וּבֵיתָא הָדֵין דַהֲוָה עִילָאֵי יְהֵי חָרִיב כָּל דְיֶעְבַּר עֲלוֹהִי יִבְהֵי וְיָנוּד וְיֵימְרוּן עַל מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין לְאַרְעָא הָדָא וּלְבֵיתָא הָדֵין׃ ט וְיֵימְרוּן עַל דִי שְׁבַקוּ יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן דְאַפֵּיק יָת אֲבָהַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְאִתְקִיפוּ בְּטָעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן וּפְלַחוּנוּן עַל כֵּן אַיְתֵי יְיָ עֲלֵיהוֹן יָת כָּל בִּישְׁתָּא הָדָא׃ י וַהֲוָה מִסּוֹף עַשְׂרִין שְׁנִין דִי בְנָא שְׁלֹמֹה יָת תְּרֵין בָּתַּיָּא יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיָת בֵּית מַלְכָּא׃ יא חִירָם מַלְכָּא דְצוֹר סוֹבַר יָת שְׁלֹמֹה בְּאָעֵי אַרְזִין וּבְאָעֵי בִירָן וּבְדַהֲבָא לְכָל צוֹרְכֵיהּ בְּכֵן יְהַיב מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְחִירָם עַסְרִין קִרְוִין בְּאַרְעָא גְלִילָא׃ יב וּנְפַק חִירָם מִצוֹר לְמִסְעַר יָת קִירְוַיָּא דִיהַב לֵיהּ שְׁלֹמֹה וְלָא כַשְׁרִין בְּעֵינוֹהִי׃ יג וַאֲמַר מָה קִרְוַיָּא הָאִלֵּין דִי יְהַבְתְּ לִי אָחִי וּקְרָא לְהוֹן אַרְעָא כָּבוּל עַד יוֹמָא הָדֵין׃ יד וּשְׁדַר חִירָם לְמַלְכָּא מְאָה וְעַשְׂרִין כַּכְּרֵי דַהֲבָא׃ טו וְדֵין פִּתְגָם מַסְּקֵי מִסִּין דְמַנֵּי מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְמִבְנֵי יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיָת

תולדות אהרן ויהי מקצה. (ר"ה נו): ולא ישרו. שבת נד: ויאמר. שם:

רדק

(ז) ולשנינה. לדבור שידברו העמים על רוב דעתם: (ח) יהיה עליון. כמו שאומר בדברי הימים אשר היה עליון ויונתן תרגם דהוה עילאי יהא חריב ויש מפרשים יהיה חרב ופרשו עליון לשון כריתה כמו כעלות גדיש בעתו. אל תעלני בחצי ימי: (י) מקצה עשרים שנה. מסוף עשרים שנה שבנה בית ה' בשבע שני' וביתו בשלש עשרה שנה הרי עשרים ובבנינים האלה נשא וסייע חירם את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב ובגמול זה גמלהו המלך שלמה ונתן לו עשרים עיר בארץ הגליל ולא ישרו בעיניו וקרא' ארץ כבול ר"ל שגור שלא היו עוברים ושבים שם מגריעות הארץ ובדברי רז"ל ארץ כבול ארץ שאינה עושה פירות ורב נחמן בר יצחק אמר ארץ חומטון היתה פי' ארץ חול ואמאי קרי ליה ארץ כבול דמשתקעה כרעה בגובה כי כשלה פירוש שרגליו של אדם משתקע בה מחמת החול כאלו הם כבולות על כן אינה עושה פירות ובדברי הימים אומר כי חירם נתן לשלמה עשרים עיר בארצו והושיב שם בני ישראל וכן היה כי חירם נתן לשלמה עשרים עיר בארצו ושלמה גם כן נתן לחירם עשרים עיר בארץ הגליל וזה עשו לחזק הברית ביניהם וזכר בזה הספר מה שנתן שלמה לחירם וזכר בדברי הימים מה שנתן חירם לשלמה: (טו) וזה דבר המס. נמשך טעמו עד כל העם הנותר כי מהם לקח לעבדים למס יוצא בכל שנה לבנות הבתים והערים האלה והוא מה שאמר למעלה

ו את הבית ה' בקריאה וסימן ואת הבית יקציע מבית סביב. אשר הקדשתי לשמי. וחברו. ואת הבית אשר אמרתי דדברי הימי'. ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים דדברי הימים. ויהי מקצת ח' דסמיכי בקריאה וסי' ויהי מקצה שלשת ימים ויעבירו. אחרי אשר כרתו. עשרים שנה אשר בנה דמלכים. ותשב האשה מארץ פלשתים. ויהי מקצה שבעת ימים ויהי דבר ה' דיחזקאל. נשא ו' ד' כתיב שא וב' כתיב סה וסי' נמסר בסדר וירא: וזה דבר ג' ר"פ וסי' וזה דבר השמטה שמוט כל בעל. וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי. וזה דבר המס אשר העלה שלמה:

רלבג

מזה הספור: (ח) והבית הזה יהיה עליון. ר"ל והבית הזה אשר היה עליון כטעם אמרו ככה יעשה איוב הרצון בו ככה היה עושה וכן כתיב בספר ד"ה שנאמר שם והבית הזה היה עליון: כל עובר עליו ישום ושרק. ר"ל שכל עובר עליו מהנכרים יהיה תמה ומשומם וישרוק בשפתיו על זה מרוב ההתפעלות ויכירו כלם כי זה היה בחטא ישראל כי הש"י יביא על ישראל מהרעות אז מה שיוכר בו לכל כי עונותיהם גרמו הלא תראה כי נבוכדנצר כאשר החריב בית המקדש שלח רב טבחים לירמיה כמו שכתוב בספר ירמיה ואמר לו ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה: (יא) נשא את שלמה. הוא מענין ארוחה ומשאת כטעם אם נשאת נשא לנו או יהיה הרצון בזה שהוא רומם ונשא בזה את שלמה שהעביד עצמו לעשיית מלאכתו: אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל. כבר נזכר בספר ד"ה כי חירם נתן גם כן לשלמה עיירות הושיב בהם את בני ישראל וראוי היה להיות כן כי לא יתכן למלך למעט ארץ ישראל: (יג) ארץ כבול. ר"ל ארץ חול שאינה עושה פירות: (טו) וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה. הרצון בזה כי זה דבר המס אשר

מצודת דוד

(ח) יהיה עליון. כמו היה עליון עתיד במקום עבר ור"ל הבית שהיה עליון וחשוב יהיה חרב וכל עובר יתמה על חורבנו: ואמרו. אלו לאלו: (יא) חירם. לפתי הבתים האלה היה חירם סובל אותו בתת לו די סיפוקו עצי ארזים וכו': אז. אחר השלמת הבתים נתן המלך לחירם לתשלום גמול מלבד החטים והשמן האמור למעלה: (יג) ארץ כבול. ר"ל ארץ טיט אשר הרגלים משתקעים בה כאלו אסורים בכבלי ברזל ובעבור זה היו מעטים פירותיה: (טו) וזה דבר המס. ר"ל המס

מצודת ציון

(ז) ולשנינה. ענין דבור כמו ושננתם לבניך (דברים ו') ור"ל יספרו מהם: (ח) ישום. ענין תמהון כמו ישומו ישרים (איוב י"ז): ושרק. קול הבאה בקבוץ השפתים קרויה שריקה והדרך לעשותה בעת יראו חורבן דבר חשוב וכן ויושביה לשרקה (מיכה ו'): (יא) נשא. שכל המשא ההיא: מל' (יג) אחי. אוהבי ורעי: כבול.

רדק

למעלה ע' אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר ויש לפרשו כמו זה הדבר אשר אל יהושע ספי' וזה הדבר שבעבורו אל יהושע. וכן זה פירושו וזה דבר המס שבעבורו העלהו שלמה ומה הוא הדבר לבנות את בית ה' ולא זכר המס ולמטה זכר אותו באומרו כל העם הנותר וגו' : (טז) שלוחים. מנחה כלומר במקום מנחה ומתנה ששולחים בני אדם לבנותיהן נתן לה זה העיר וכן לכן תתני שלוחים וי"ת מתנן : אנשי המלחמה. אף על פי שלא היו לו מלחמות כי שלום היה לו מכל עבריו ומעט מלחמה היתה לו כשלקח חמת צובה ועציון גבר ואילות: (כג) חמשים וחמש מאות. לפי שזכר העבדים מהגרים במלאכה ושרי ישראל זכר השרים הנצבים על המלאכה ואמר שהיו חמשים וחמש מאות ובדברי הימים אומר חמשים ומאתים השלש מאות היו מהגרים שהיו נציבים על שלשת אלפים ושלש מאות והמאתים וחמשים היו מישראל שהיו נציבים על אותן שלש מאות מהגרי' ומנה בספר הזה נציבי הגרים עם נציבי ישראל בכלל ובדברי הימים לא מנה נציבי הגרים כי אם נציבי ישראל כי נציבי הגרים מנה אותם שם עם שאר הגרים שם שאמר שלשת אלפים ושש מאות ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפים ושלש מאות כמו שאומר בזה

רשי

אלה : ואת המלוא. מקום היה בירושלים בעיר דוד ונקרא מלוא על שם שמוקף חומה כמוכה ומלאו לתוכה עפר : (טז) שלוחים. נדוניא : (יח) ואת תדמור במדבר בארץ. אצל הישוב : (יט) ערי המסכנות. קרוי בית אוצריא : (כג) שרי הנצבים. ממונים על הממוני': חמשים וחמש מאות. שלש מאות מהם היו גרים הממוני' על שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר ושלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם שאמר למעלה לבד משרי הנצבים לשלמה וגו' שלשת אלפים ושלש מאות (ובדברי הימים ב' ב יז) הוא אומר שש מאות אלו שלש מאות שחסר שם מנה כאן שהיו ממונים על

תרגום

ביתיה וית מליתא וית שורא דירושלם וית חצור וית מגדו וית גזר : טו פרעה מלכא דמצרים סליק וכבש ית גזר ואוקדה בנורא וית כנענאה דיתב בקרתא קטל ויהבה מתנן לברתיה אתת שלמה : יז ובנא שלמה ית גזר וית בית חורון ארעאה : יח וית בעלת וית תדמור במדברא בארעא : יט וית כל קרוי אוצריא די הואה לשלמה וית קרוי רתיכיא וית קירוי פרשיא וית כל רעות שלמה דאתרעי למבני בירושלם ובליבנן ובכל ארע שולטניה : כ כל עמא דאשתאר מן אמוראה חתאי פריזאי חואי ויבוסאי דלא מבני ישראל אינון : כא בניהון דאשתארו בתריהון בארעא דלא יכילו בני ישראל לגמרותהון ומנינון שלמה למסקי מסין עד יומא הדין : כב ומבני ישראל לא יהב שלמה למהוי פלחין ארי אינון גברי עבדי קרבא ועבדוהי ורברבנוהי וגברוהי ורבני רתיכוהי ופרשוהי : כג אילין רבני אסטרטיגיא די ממנן על עבידתא דשלמה חמיש מאה וחמשין די מפלחין בעמא דעבדין בעבדתא :

מקרא

בית יהוה ואת ביתו ואת המלוא ואת חומת ירושלם ואת חצר ואת מגדו ואת גזר : טו פרעה מלך מצרים עלה וילכד את גזר וישרפה באש ואת הכנעני הישב בעיר הרג ויתנה שלחים לבתו אשת שלמה : יז ויבן שלמה את גזר ואת בית חרן תחתון : יח ואת בעלת ואת תמר במדבר בארץ : יט ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב ואת ערי הפרשים ואת חשק שלמה אשר חשק לבנות בירושלם ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו : כ כל העם הנותר מן האמרי החתי הפרזי החוי והיבוסי אשר לא מבני ישראל המה : כא בניהם אשר נתרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם ויעלם שלמה למס עבד עד היום הזה : כב ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם אנשי המלחמה ועבדיו ושריו ושלשיו ושרי רכבו ופרשיו : כג אלה שרי הנצבים אשר על המלאכה לשלמה חמשים וחמש מאות הרדים בעם העשים במלאכה :

ואת ערי ז' וסי' במס' רבתא : ובכל ארץ ה' וסי' נמסר בסדר בהר סיני. למס עובד ג' דסמיכי וסי' ויט שכמו לסבל. וישב הכנעני בקרב בניהם. אשר נתרו אחריהם :

רלבג

אשר העלה המלך שלמה לבנות כל אלו הבניינים שזכר שבנה שלמה והנה המס הזה היה כל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי אשר לא מבני ישראל המה ר"ל שלא נתגיירו הנה בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם הנה העלם שלמה כלם למס עובד והם עבדו אותו בבניינים האלו אך מבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם היו אנשי מלחמה כשיצטרך והם היו עבדי שלמה המשרתים לפניו והם היו שהיו השרים הממונים תחת משנה המלך והיו שרי רכבו והיו פרשיו. והנה היו אלו הבנינים בנין בית ה' ובנין בית המלך ובנין המלוא שהיה סביב ציון כי דוד בנה מן המלוא ולפני' כמו שכתוב בספר שמואל ונשאר המלוא בלתי בנוי והוא המקום שהיו נאספים שם ישראל ולזה נקרא מלוא כטעם קראו מלאו ואמרו ובנין חומת ירושלים כי מעתה נתקדשה לאכל קדשים תוך החומה כמו שנזכר בתורה ובנין עיר חצור ומגדו וגזר כי פרעה מלך מצרים שרף אותה באש ולזה הוצרך שלמה לבנותה :

(טז) שלוחים. ר"ל מנחה ובנין בית חורון התחתון והעליון כמו שנזכר בספר ד"ה ובנין עיר בעלת ובנין עיר תדמור שהיה במדבר בארץ ר"ל שהיה צדה אחד למדבר וצדה האחר לארץ העבודה ובנין כל ערי המסכנות והם ערי האוצרות כטעם בא אל הסוכן הלז וכן נזכר בספר ד"ה כי הערים ההם בנה שלמה בחמת ובנין כל הערים ששם בהם שלמה הרכב אשר לו ובנין כל הערים שהושיב בהם שלמה פרשיו וכל מה שהיה רצון שלמה לבנות בירושלים וביער הלבנון ובכל ארץ ממשלתו : (כג) אלה שרי הנצבים. ר"ל הממונים תחת הנציבים שהיו ממונים על כלם : חמשים וחמש מאות הרודים בעם העושים במלאכה . כבר זכרנו במה שקדם שכבר היה על השלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם העושים במלאכה שלש מאות מהגרים שנשארו ממספרם כמו שנתבאר ממה שנזכר ממספרם בספר ד"ה והנה היו שם עוד ממונים עליהם מאתים וחמשים איש כמו שנזכר בספר ד"ה בזה המקום ואפשר שאלו המאתים וחמשים איש היו מישראל והיו ממונים על כלם ולזה מנאם בספר ד"ה אחר זכרו המעלה ההיא משים שלמה לבני ישראל והוא אמרו כי המה אנשי מלחמה ושרי שלישיו ושרי רכבו ופרשיו ואלה שרי הנצבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם ואפשר שבבנין בית המקדש לא היו אלא שלש מאות ואולם בשאר הבנינים ששם העושים במלאכה מפוזרים פה ופה הוצרך להוסיף על הרודים במלאכה הממונים על הממונים מאתים וחמשים איש ולקחם מהגרים בעצמם בדרך שלא נשארו הרודים אשר תחתיהם כי

מצודת ציון

מלשון בכבלי ברזל (תהלים קמ"ט) : דבר המס. צורך המס : (יט) המסכנות. האוצרות כמו ויבן ערי מסכנות (שמות א') : ערי הרכב. להניח בהן מרכבות : (כא) להחרימם. להכריתם : (כב) ושלישיו. גבוריו ונכבדיו כמו ומבחר שלישיו (שם ט"ו) : (כג) הרודים. המושלים ונוגשים

מצודת דוד

המס אשר העלה מישראל על זה היה דבר המס לבנות את בית ה' וכו' : ואת המלוא. כי דוד הניח סמוך להחומה מקום פנוי להתאסף בו אנשים כמ"ש ויבן מן המלוא וביתה (ש"ב ה') ובא שלמה ובנאה : (טז) שלוחים. ר"ל במקום מנחה ששולחים בני אדם לבנותיהם וכן לכן תתני שלוחים (מיכה א') : (יז) ויבן וכו' ר"ל ועל שפרעה שרפה לזה בנאה שלמה : (יח) במדבר בארץ. ר"ל סמוך אל הישוב : (כא) למס עובד. לא למס ממון כ"א שיעבוד בעצמו עבודתו : (כב) עבד. לעבוד בגופו עבודת עבד : (כג) שרי הנצבים. ר"ל ממונים על הממונים : חמשים וחמש מאות. שלש מאות היו מן הגבעונים ור"ן היו מבני ישראל (והם היו ממונים

רש"י

על כולן ומאתים וחמשים הנותרים היו ישראל ממונים על שאר עושי מלאכה (ובדברי הימים ב ח׳ י׳) מנאן לעצמן ואלה שרי הנצבים לשלמה חמשים ומאתים הרדים בעם עשי המלאכה: (כד) אך בת פרעה. שהיתה מתחלה בעיר דוד כמה שנאמר בראש הספר ויביאה אל עיר דוד עלתה מעיר דוד וגו׳. ובדברי הימים מפרש כי אמר לא תשב אשה לי בעיר דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה׳ (דברי הימים ב׳ ח׳ י״א): אז בנה. שלמה: את המלוא. לבנות לתוכו בתים לעבדיה ולשפחותיה וזה שהוכיחו ירבע׳ אביך הניחו פרוץ לעולי רגלים ואתה בנית אותו לעשות אנגרי׳ לבת פרעה וזהו אך האמור כאן אך בזו העוה שלמה שבנה לה את המלוא כך שמעתי ואני אומר אך בת פרעה וגו׳ כלומר הערים האמורות למעל׳ הוצרך לבנות למסכנות לרכב ולפרשי׳ ולגדולה אך את המלוא לא היה בונה לשום גדולה כי אביו הניחו לפרוש בו עולי רגלים אהלים אלא שבת פרעה עלתה אל ביתה והמלוא סמוך לאותו בית אז בנה את המלוא: (כה) על המזבח. של בית עולמים: והקטיר אתו. ואותו מזבח הקטורת אשר לפני ה׳ לקטרת הסמים: (כו) ואני. אניה:

רד"ק

בזה הספר: (כד) אך בת פרעה. לפי שאמר למעלה לבנות את בית ה׳ ואת ביתו ואת המלוא אמר עתה למה בנה את המלוא כי בנה שם בית לבת פרעה כמו שאמר אז בנה את המלוא ובדברי הימים אומר הטעם למה לא רצה שתהיה בביתו כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה׳: (כה) והעלה שלמה. ענין זה הוא קצר הנה ובדברי הימים יותר מבואר אמר אז העלה שלמה וגו׳ רוצה לומר אז אחר שנבנה הבית העמידו על משפטו להקריב על מזבח הנחשת אשר לפני האולם והתמידים דבר יום ביומו להעלות במצות משה לשבתות ולחדשים ולמועדות שלש פעמי׳ בשנה והעמיד מחלוקת הכהנים על עבודת׳ והלוים על משמרת׳ להלל ולשרת והשוערים במחלקותם כמו שצוה דוד אביו בכל ענין הבית ובדברי האמורי׳: והקטיר אתו. כמו עליו. וכת״י ומקטר עלוהי קטורת בוסמיא ועל המזבח אשר לפני ה׳ אמר זה שהוא מזבח הזהב שהיה בהיכל אשר לפני ה׳ והוא היה מזבח הקטרת או פי׳ אותו כמשמעו ולפי שזכר כי העלה עולות על המזבח האחר אשר בנה והוא מזבח הנחשת אמר כי הקטי׳ ג״כ על המזבח האחר אשר עמו ואף על פי שלא היה עמו בבית כי זה בהיכל וזה היה בעזרה לפני האולם אף על פי שבבית ה׳ היה עמו לפיכך פירש אשר לפני ה׳: ושלם את הבית. השלים עבודת הבית כמו שזכרנו בדבר הקרבנות והעמיד הכהנים הלוים ומה שזכר בדברי הימים בפרט זכר הנה בכלל ואמר ושלם את הבית ושם גם כן אמר בסוף הדברים שלם את בית ה׳: (כו) ואני עשה. בדברי הימים אמר אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות ר״ל שהלך ולכדם והנה אמר כי עשה שם אניה: אשר את אילות. עציון גבר הסמוך לאילות נראה כי עציון גבר אחר היה וחירם שלח לו שם עוד אניות וזהו שאמר הנה וישלח חירם באני ר״ל באניות וכן הוא אומר בד״ה אניות: (כו) אנשי אניות יודעי הים. כתרגומו גברין ספנין דאומנין לדברא בימא: (כז) ארבע מאות ועשרים ככר. ובד״ה אומר ארבע מאו׳ וחמשים ככר זהב כי השלשים הוציאו בהוצאות הדרך: (א) שמעת. שומעת תמיד את שמע שלמה: והבא לנסותו בחידות. כלומר בדברים סתומי׳ בחכמה ומה שאמר לשם ה׳ כי רוב החרטומים והאשפי׳ המתעסקים בחכמות הכוזבות אין מלאכתם לשם ה׳ וחכמת שלמה היתה לשם ה׳ לפיכך באה לדבר

מקרא

כד אַךְ בַּת־פַּרְעֹה עָלְתָה מֵעִיר דָּוִד אֶל־בֵּיתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה־לָהּ אָז בָּנָה אֶת־הַמִּלּוֹא׃ כה וְהֶעֱלָה שְׁלֹמֹה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה עֹלוֹת וּשְׁלָמִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה לַיהוָה וְהַקְטֵיר אִתּוֹ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְשִׁלַּם אֶת־הַבָּיִת׃ כו וָאֳנִי עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּעֶצְיוֹן־גֶּבֶר אֲשֶׁר אֶת־אֵלוֹת עַל־שְׂפַת יַם־סוּף בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃ כז וַיִּשְׁלַח חִירָם בָּאֳנִי אֶת־עֲבָדָיו אַנְשֵׁי אֳנִיּוֹת יֹדְעֵי הַיָּם עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה׃ כח וַיָּבֹאוּ אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם זָהָב אַרְבַּע־מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וַיָּבִאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃

י א וּמַלְכַּת־שְׁבָא שֹׁמַעַת אֶת־שֵׁמַע שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ בְּחִידוֹת׃ ב וַתָּבֹא יְרוּשָׁלַ͏ְמָה בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד גְּמַלִּים נֹשְׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה וַתָּבֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר אֵלָיו אֵת

תרגום

כד בְּרַם בַּת פַּרְעֹה סְלֵיקַת מִקַּרְתָּא דְדָוִד לְבֵיתָא דִּי בְנָא לָהּ בְּכֵן בְּנָא יַת מִלֵּיתָא׃ כה וְאַסֵּיק שְׁלֹמֹה תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין עַל מַדְבְּחָא דִּבְנָא קֳדָם יְיָ וּמַקְטַר עֲלוֹהִי קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא דִּי קֳדָם יְיָ וְשַׁלִּים יַת בֵּיתָא׃ כו וּסְפִינָתָא עֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּעֶצְיוֹן גֶּבֶר דְּעִם אֵילוֹת עַל כֵּיף יַמָּא דְסוּף בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם׃ כז וּשְׁדַר חִירָם בִּסְפִינָתָא יַת עַבְדוֹהִי גַּבְרִין סַפָּנִין דְּאוּמָנִין לְדַבָּרָא בְּיַמָּא עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה׃ כח וַאֲתוֹ לְאוֹפִיר וּנְסִיבוּ מִתַּמָּן דַּהֲבָא אַרְבַּע מְאָה וְעַשְׂרִין כִּכְּרִין וְאַיְתִיאוּ לְוַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה׃ א וּמַלְכַּת שְׁבָא שְׁמַעַת יַת שְׁמַע שְׁלֹמֹה לִשְׁמָא דַּיְיָ וַאֲתַת לְנַסָּיוּתֵיהּ בְּחוּדָאִין׃ ב וַאֲתַת לִירוּשְׁלֵם בְּמַשִׁרְיַן סַגִּיאִין גַּמְלִין טְעוּנִין בּוּסְמָנִין וְדַהֲבָא סַגִּי לַחֲדָא וְאַבְנִין טָבָן וַאֲתַת לְוַת שְׁלֹמֹה וּמַלִּילַת עִמֵּיהּ יַת

מסורה: 3 ומ״ע. ל׳. ג׳ בתלת לוש׳. ל׳. ג׳. ל׳. ה׳ וחס׳. ה׳. ל׳ חס׳. ב׳. ס׳.

לנסתו ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳ נסיון וסי׳ ועל נסתם את ה׳ לאמר. למען ענתך לנסתך לדעת. למען ענתך ולמען נסתך. לנסתו בחידות דמלכים:

תולדות אהרן ומלכת שבא. בתרא טו:

רלב"ג

כי אם שלשת אלפים וחמשים: (כד) אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה. כבר ביאר בספר ד״ה כי לא רצה שלמה שתשב לו אשה בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה׳: אז בנה את המלוא. ידמה שלצורך בת פרעה בנה המקום ההוא להיות שם בית לבת פרעה: (כה) והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עולות ושלמים. כבר ביאר בספר ד״ה שזה היה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא זכר שם כי אם עולות ואחשוב שהם היו בעבור הצבור ובזה המקום זכר השלמים עמהם שהיה שלמה מעלה שם באלו המועדים בעבור החגיגה והשמחה שהוא מחוייב בהם והם היו באים בעבור עצמו או היה מרבה עליהם כל כך שהיו מספיקים לכל ישראל: והקטיר אתו אשר לפני ה׳. ר״ל שהיה מביא משלו קטרת הסמים אשר יקטירו על המזבח הזהב: ושלם את הבית. ר״ל שהיה משלים משלו ענין התמידין בכל יום והמוספין לשבתות ולחדשים כמו שנזכר בספר ד״ה. וידמה שכמו שבנה שלמה הבית משלו כן רצה שתהיינה עבודותיו כל ימיו והוא התנדב זה בעבור ישראל ולזה יהיה הרצון באמרו ושלם את הבית שכל מה שיצטרך לבית הזה היה עושה שלמה משלו כמו שמן למאור ולחם הפנים אשר על שלחן הזהב: (כו) ואני עשה המלךשלמה. ר״ל ספינה: (כז) אנשי אניות יודעי הים. ר״ל אנשים בקיאים בהנהגת האניות ובקיאים במקומות הים להתישר אל המקום אשר ירצו ללכת אליו: (כח) ויבאו אופירה. שם היה מקום לזהב יוזקו אותו ממנו ר״ל כי שם היה מחצב לזהב: (א) ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם ה׳. ר״ל שהיא היתה שומעת את שמע חכמת שלמה לשם ה׳ והרצון בו כי מה׳ היתה לו החכמה כמו

מצודת דוד

ממונים על ממוני שאר מלאכת המלך זולת ממוני נושאי הסבל וחוצבים בהר שאמר למעלה) ובד״ה חשב של ישראל לבדן: (כד) אך בת פרעה. ר״ל מיד כאשר עלתה בת פרעה אל ביתה בנה לכבודה את המלוא שהיה סמוך לביתה: (כה) והעלה שלמה. ר״ל מממונו התנדב בעבור כל ישראל: ושלש פעמים. שלש רגלים: והקטיר אתו. ר״ל הקטיר עליו קטורת על המזבח אשר לפני ה׳ וזהו מזבח הזהב שבהיכל והוא מקרא קצר בדבר המובן מאליו: ושלם. השלים עבודת הבית לכל משפטו: (כו) את אילות. עם אילות ר״ל סמוך לה: (כז) אנשי אניות. מלומדים ללכת באניות יודעי דרך הים: (כח) אופירה. שם היה מקום מחצב הזהב: ועשרים. ובד״ה נאמר וחמשים ואולי שלבים מהם הוציאו בהוצאת הדרך: י (א) לשם ה׳. ר״ל שמעה אשר חכמתו איננה מטבע האנושי כ״א מה׳ היתה לו: לנסותו בחידות. לשאלו דברי׳ סתומים קשה הידיעה ואם יגידם תדע נאמנה שמאת ה׳ היתה לו החכמה: (ב) עם לבבה. אשר הסתירה

מצודת ציון

ונוגשים: (כה) אתו. עם המזבח ר״ל עליו: (כו) ואני. ספינה: י (ב) בחיל. עושר וקניינים מכל

כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבָהּ׃ ג וַיַּגֶּד־לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־דְּבָרֶיהָ לֹא־הָיָה דָּבָר נֶעְלָם מִן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד לָהּ׃ ד וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת כָּל־חָכְמַת שְׁלֹמֹה וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה׃ ה וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ וּמוֹשַׁב עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מְשָׁרְתָו וּמַלְבֻּשֵׁיהֶם וּמַשְׁקָיו וְעֹלָתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית יְהוָה וְלֹא־הָיָה בָהּ עוֹד רוּחַ׃ ו וַתֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל־דְּבָרֶיךָ וְעַל־חָכְמָתֶךָ׃ ז וְלֹא־הֶאֱמַנְתִּי לַדְּבָרִים עַד אֲשֶׁר־בָּאתִי וַתִּרְאֶינָה עֵינַי וְהִנֵּה לֹא־הֻגַּד־לִי הַחֵצִי הוֹסַפְתָּ חָכְמָה וָטוֹב אֶל־הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר שָׁמָעְתִּי׃ ח אַשְׁרֵי אֲנָשֶׁיךָ אַשְׁרֵי עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ תָּמִיד הַשֹּׁמְעִים אֶת־חָכְמָתֶךָ׃ ט יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּרוּךְ אֲשֶׁר חָפֵץ בְּךָ לְתִתְּךָ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם וַיְשִׂימְךָ לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ י וַתִּתֵּן לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים ׀ כִּכַּר זָהָב וּבְשָׂמִים הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה לֹא־בָא כַבֹּשֶׂם הַהוּא עוֹד לָרֹב אֲשֶׁר־נָתְנָה מַלְכַּת־שְׁבָא לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ יא וְגַם אֳנִי חִירָם אֲשֶׁר־נָשָׂא זָהָב מֵאוֹפִיר הֵבִיא מֵאֹפִיר עֲצֵי אַלְמֻגִּים הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה׃ יב וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲצֵי הָאַלְמֻגִּים מִסְעָד לְבֵית־יְהוָה וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ וְכִנֹּרוֹת

ב׳ על כל נעלם · בי״ד מקומות מסרת דלגה עם תרין הוטרין לטפחי · ד׳ · משרתיו ק׳ · ג׳ · כ״ס · ל׳ · ה׳ וסי׳ שמוע׳ טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא · ל׳ · י״ח הס׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ וי״ו · ל׳. ל׳ · י׳

כָּל דִּי הֲוָה עִם לִבַּהּ׃ ג וְחַוִּי לַהּ שְׁלֹמֹה יַת כָּל פִּתְגָמַהָא לָא הֲוָה מִדַּעַם דְּאִתְכַּסָּא מִן מַלְכָּא דְּלָא חַוִּי לַהּ׃ ד וַחֲזַת מַלְכַּת שְׁבָא יַת חוּכְמַת שְׁלֹמֹה וּבֵיתָא דִּי בְנָא׃ ה וּמֵיכַל פָּתוֹרֵיהּ וְאַסְחָרוּת עַבְדוֹהִי וּמְקָם מְשׁוּמְשָׁנוֹהִי וּלְבוּשֵׁיהוֹן וְשַׁקְיוּתֵיהּ וַעֲלָתֵיהּ דְּמַסִּיק בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וְלָא אִשְׁתְּאַר בַּהּ עוֹד רוּחַ׃ ו וַאֲמַרַת לְמַלְכָּא קוּשְׁטָא הֲוָה פִּתְגָמָא דִּי שְׁמָעִית בְּאַרְעִי עַל פִּתְגָמָךְ וְעַל חוּכְמְתָךְ׃ ז וְלָא הֵימָנִית לְפִתְגָמַיָּא עַד דַּאֲתֵיתִי וַחֲזָאָה עֵינַי וְהָא לָא אִתְחַוָּא לִי פַּלְגוּ מַה דַּחֲזֵיתִי אוֹסֵפְתָּא חוּכְמְתָא וְטַבְתָּא עַל שְׁמוּעֲתָא דִּי שְׁמָעִית׃ ח טוּבֵי גַּבְרָךְ טוּבֵי עַבְדָּךְ אִלֵּין דְּקַיְמִין קֳדָמָךְ תְּדִירָא דְּשָׁמְעִין יַת חוּכְמְתָךְ׃ ט יְהִי יְיָ אֱלָהָךְ בְּרִיךְ דְּאִתְרְעֵי לְמִתְּנָךְ עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְּיִשְׂרָאֵל בִּרְחִימַת יְיָ יַת יִשְׂרָאֵל לְעָלַם וּמַנְּיָךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא לְמֶעְבַּד דִּין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ׃ י וִיהָבַת לְמַלְכָּא מְאָה וְעַסְרִין כִּכְּרִין דִּדְהַבָא וּבוּסְמָנִין סַגִּי לַחֲדָא וְאַבְנִין טָבָן לָא אֲתָא כְּבוּסְמָנַיָּא הָאִינוּן עוֹד לִסְגֵי דִּי יְהָבַת מַלְכַּת שְׁבָא לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה׃ יא וְאַף סְפִינָתָא דְחִירָם דְּמַיְתָא דַּהֲבָא מֵאוֹפִיר אַיְתִיאַת מֵאוֹפִיר אָעֵי אַלְמוֹגִין סַגִּי לַחֲדָא וְאַבְנִין טָבָן׃ יב וַעֲבַד מַלְכָּא יַת אָעֵי אַלְמוֹגַיָּא סָעִיד לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וּלְבֵית מַלְכָּא וְכִנּוֹרַיָּא

רשי

אניה : (ה) ועולתו אשר יעלה בית ה'. דרך מבוא שהכין מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית ה': (יא) עצי אלמוגים. קוראי"ל בלע"ז : (יב) מסעד לבית ה'. (ובדברי הימים ב ט' י"א) כתיב מסלות לבית ה' לכך אני אומר המסעד הוה

רדק

לדבר עמו לחקור על חכמתו כי היא היתה חכמה : ומשקיו ובדברי הימים ומשקיו ומלבושיה' כי כל ענין ביתו היה מסדר מאוד ומלבושי כל משרת כפי הראוי לעבוד שהיה עובד : ועולתו אשר יעלה בית ה'. מעלות שעשה לעלות מביתו לבית המקדש היו בנויים בחכמה ובאומנות וכן בדברי הימים ועלייתו אבל יונתן תרגם ועלתיה דמסיק בית מקדש' דה' ולא היה בה עוד רוח מרוב שתמהה על חכמתו : (יא) עצי אלמוגים. ובדברי הימים אומר אלגמים ואחד הוא כמו כבש וכשב והוא העץ הנקרא קוראיי"ל : (יב) מסעד. ובדברי הימים מסלות ופירושו עמודים לסמיכת

רלבג

כמו שקדם באמרו הנני נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ויהיה הרצון באמרו לשם ה' בעבור שם ה' או יהיה הרצון בזה שהיא שמעה שמעו שכל מה שהיה עושה היה עושה לשם ה' ולזה היה דבק בו תמיד והפליג מפני זה בחכמה כי זה אחד מהכלים הגדולי' להשגת החכמ' או ירצה בזה שהיתה לו חכמה נפלאה ולא היה משתמש בה אלא לשם ה' לעשות צדקה ומשפט כמו שמצאנו מהזונות שבאו לפניו והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב: ותבא לנסותו בחידות. לבחון חכמתו אם יעמוד על סוד החידות ההם אשר כונה בהם כי בזה יבחן אם החכמה היא לו מתת אלהים שאם הענין כן יעמוד על הכוונה אשר כוונה בהם ואע"פ שהם יסבלו כוונות אחרות : (ב) בחיל כבד מאד. הרצון בו נכסים וקניינים רבים כטעם הילך וכל אוצרותיך : (ג) ויגד לה שלמה את כל דבריה. ר"ל הדברים אשר כוונה בחידות ההן : (ד) ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה וגו'. זה מורה כי הבית אשר בנה היה בנוי בחכמה נפלאה וכן מאכל שולחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו שהיה שותה על דרך המזון ועל דרך הרפואה הכל היה מסודר בחכמה וכן העליה אשר יעלה בה בית ה' מביתו היתה גם כן נעשית בחכמה והנה הרצון באמרו ועולתו אשר יעלה בית ה' ועלייתו וכן כתוב בספר ד"ה: (ז) אל השמועה אשר שמעתי. הרצון בו לשמועה אשר שמעתי מחכמתך ומהטוב אשר יסודר ממך יהוכר עוד לפי מה שמצאתי ממך וטוב הרבה או יהיה הרצון באמרו אל השמוע' על השמוע' והנה היה הטוב המשפט והצדק' המסודרים ממנו : (י) לא בא כבושם ההוא עוד לרוב. ר"ל שלא בא עוד רבוי כמוהו מהבושם ההוא : עצי אלמוגים. קוראל בלע"ז והוא עץ גדל בקצת הימים : (יב) מסעד לבית ה' ולבית המלך. הנה בספר ד"ה כתוב תמורת זה מסלות ולזה אחשוב שבעליה אשר יעלה בה בית ה' מבית המלך עשה כדמות מעקה מעצי האלמוגים שיסמך האדם בהם במסלתו בזאת העליה וכן הענין בשאר העליות אשר היו בבית ה' ובבית המלך כי לא היו בהם מעלות לא בכבש המזבח ולא בעליות אשר יעלו בהם אל היציעים לפי מה שהתבאר מדברינו והנה אמרה התורה ולא תעלה במעלות על מזבחי וידמה שהמלך סדר גם כן כמו זה בביתו שלא תגלה ערות איש בעלותו שם ואיך שהיה הנה היה המעקה הוא מסעד למסלות אשר ידרכו בהם בעליות ההם : וכנורות ונבלים

ומאכל ד' פתחין בקריאה וסי' ובסל העליון מכל מאכל פרעה. ומאכל שלחנו ומושב עבדיו. וחברו דד"ה. ונפשו מאכל תאוה. וסי' סלא בנפשיה פתורא דחבריה : וטוב ה' בקריאה וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח. והנער שמואל הולך וגדל וטוב. ושמו שאול בחור וטוב. הוספת חכמה וטוב. וימצאו מרעה שמן וטוב. וסי' טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא :

מצודת ציון

וקניינים כמו חילך וכל אוצרותיך (ירמי' כ"ו) : כבד. ענין רבוי : יקרה. החשובה : (יא) אלמוגים. הוא מין עץ יקר והשוב : (יב) מסעד. משען : התרים

מצודת דוד

מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה מאז לחשוב שהיה הדבר נשמע לשלמה : (ג) את כל דבריה. אשר שאלה אותו : לא היה דבר. מכל דברי חדותיו לא היה דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה כי הכל ידע והגיד לה את כולם : (ה) ומושב עבדיו. כ"א במקום הראוי לו וכן היה מעמד משרתיו כ"א במקום הראוי לשירותו : ומלבושיהם. הראוי לכ"א לפי מה שהוא : ועולתו. דרך עלותו לבית ה': ולא היה וגו'. אמר בלשון גוזמא לרוב התמהון : (ז) הוספת. שהחכמה הנמצא בך מרובה יותר מאשר הוגד לי : (ט) באהבת ה'. בעבור אהבת ה' לישראל שמך עליהם למלך לעשות כרוחב הכמתך משפט וצדקה : (יב) מסעד. הוא מסילה שזכר למעלה שהיה לבית ה' ולבית המלך ר"ל מזה לזה ובד"ה נקרא מסילה על היותו מסילה ללכת בה וכן נקרא מסעד לפי שהיה לו כענין מעקה מפה ומפה לסיום

ונבלים לשרים לא בא־כן עצי אלמגים ולא נראה עד היום הזה׃ יג והמלך שלמה נתן למלכת־שבא את־כל־חפצה אשר שאלה מלבד אשר נתן־לה כיד המלך שלמה ותפן ותלך לארצה היא ועבדיה׃ יד ויהי משקל הזהב אשר־בא לשלמה בשנה אחת שש מאות ששים ושש ככר זהב׃ טו לבד מאנשי התרים ומסחר הרכלים וכל־מלכי הערב ופחות הארץ׃ טז ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט שש־מאות זהב יעלה על־הצנה האחת׃ יז ושלש־מאות מגנים זהב שחוט שלשת מנים זהב יעלה על־המגן האחת ויתנם המלך בית יער הלבנון׃ יח ויעש המלך כסא־שן גדול ויצפהו

ונבליא לבני לוי לא אתו כן אעי אלמוגין ולא אתחזיאו עד יומא הדין׃ יג ומלכא שלמה יהב למלכת שבא ית כל רעותה דשאלית בר מדמני לה כעותר ידא דמלכא שלמה ואתפניאת ואזלת לארעה היא ועבדהא׃ יד והוה מתקל דהבא די הוה אתי לשלמה בשתא חדא שית מאה שתין ושית ככרי דהבא׃ טו בר מאגר אומניא וסחורת תגריא וכל מלכי סומכותא ושלטוני ארעא׃ טז ועבד מלכא שלמה מאתן תריסין דהבא טבא שית מאה דהבא מסיק על תריסא חדא׃ יז ותלת מאה מגנין דהבא טבא תלתא מנן דהבא מסיק על מגינא חדא ומנינון מלכא בית מקירת מלכיא׃ יח ועבד מלכא כורסיא דשינא רבא

ח' בליש' · ל' · ג' · ל' · ל' · ח' · סימן

לשרים ח' בליש' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ט : התרים ג' בקריאה וסי' מן התרים את הארץ קרעו . לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים . וחברו דד"ה : וכל מלכי ז' דסמיכי בקריאה וסי' ויהי כשמע כל מלכי האמרי . לבד מאנשי התרים . וחברו דד"ה . וכל הארץ מבקשים את פני שלמה . ולא נעשה פסח כמוהו . ויראו גוים את שם ה' . וכל מלכי הארץ דדברי הימים :

תולדות אהרן זהב שחוט . יומא מה (יומא מה) :

רשי

הוא לשון רצפה : לשרים. לבני לוי : (יג) נתן למלכת שבא. נתינה זו אינה אלא לימוד חכמה : כל חפצה. (בא אליה ונולד ממנה נבוכדנצר והחריב הבית שעמד ת"י שנים בחלק כל י"ב שבטים כהאר"י ז"ל) מלבד אשר נתן לה מתנות ומגדנות המצויין כאן ואינם מצויין במקומה : (יד) שש מאות ששים ושש. חירם נתן לו ק"ך ומלכת שבא ק"ך ואני תרשיש הביאה מאופיר ת"כ הרי תר"ס והששה לא ידעתי מאין (ובדברי הימים ב ח' י"ח) כתיב שהביאו מאופיר ארבע מאות וחמשים ואין מונה שם ק"ך של חירם ויש לתקן המקרא שהשלשים היתירים היו מן הק"ך של חירם שהרי עבדי חירם היו שם עם עבדיו : (טו) לבד מאנשי התרים. שהיו מביאים לו הסוחרים התרים בארץ לסחורה : הרוכלים. מוכרי בשמים ומוליכין אותם מעיר לעיר : וכל מלכי הערב. תרגם יונתן וכל מלכי סומכותא לשון ערובה המלכים שהיו בערובתן וסומכינעליו גארנטיא"ה בלע"ז: (טז) צנה. מקפת את האדם משלשה רוחותיו והוא שאמר בספר תהלים (ה' י"ג) כצנה רצון תעטרנו: שש מאות זהב. והוא שש מנים שהזהב הוא הדינר : (יז) זהב שחוט. הוא

רך

רדק

לסמיכת התקרות : ולא נראה. ובד"ה ולא נראה להם לפנים בארץ יהודה : (יג) את כל חפצה אשר שאלה. בדברי חכמה : מלבד אשר נתן לה. מזמרת הארץ מדברים הנמצאים בארץ ישראל ואינם נמצאים בארצה ונתן לה מהם כיד המלך כלומר לרוב ובדברי הימים מלבד אשר הביאה אל המלך ופי' מלבד אשר נתן לה כנגד מה שהביאה אל המלך :

(טו) לבד מאנשי התרים. לבד מה שהיו מביאים האנשים הסוחרים והתרים וכן הוא אומר בד"ה לבד מאנשי התרי' והסוחרי' וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף ומלכי ערב הם מלכי הערב שאמר הנה ואע"פ שבס' ירמיה נראה שהם שנים שאמר ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב קרובים הם או אפשר שאלו ואלו היו מביאין מנחה לשלמה ופירוש התרים הם הסוחרים הקטנים מעטי הסחורות והעסקים והם מחפשים הרבה על המקח ועל הממכר לפי שעסקם מעט לפיכך נקראו תרים והסוחרים הם הסוחרים הגדולים והרוכלי' הם מוכרי הבשמים כמו מכל אבקת רוכל ומלת מאנשי אינה לסמיכות אלא בא ביו"ד הרבים לבד ונגרעה המ"ם וכמוהו אנשי מחקה על הקיר אנשי בני בליעל חלוני שקופים והדומים להם כמו שכתבנו בס' מכלל בחלק הראשון מן הספר ויונתן תרגם בר מאגר אומניא וסחור' תגריא : (טז) שש מאות זהב. מטבע זהב היה ביניהם ידוע משקלו והיה בצנה אחת זהב במשקל שש מאות זהב וטעם יעלה על שלמה לומר שש מאות זהב היה נותן בצנה האחת : זהב שחוט. אין שחוט אלא משוך וכן חץ שחוט לשונם והיה זהב טוב מאד שהיה נמשך כשעוה ויונתן תרג' דהבא טבא: (יז) שלשת מנים. ג' לטרין וליטר אזהב מאה ממטבע הזוהב שזכרנו וכן אמר בדברי הימים שלש מאות זהב והמנה הוא מאה בדברי רבותינו ז"ל בתולה כתובתה מאתים ואלמנה

רלבג

ונבלים לשרים. ר"ל שכבר עשה מעצי האלמוגים כנורות ונבלים למשוררים בכלי זמר : לא בא כן עצי אלמוגים ולא נראה. אחשוב שהרצון בזה שלא באו עצי אלמוגים גדולים כאלו שיהיו נכונים לעשות מהם מה שעשה שלמה מאלו : (יג) והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה. הנה כתוב תמורת זה בספר ד"ה את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך והרצון בזה כי מלבד אשר הביאה מלכת שבא אל המלך מהחידות נתן לה עוד את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועלה וכן יהיה הרצון בזה המקום בזה שהוא נתן לה את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועלה מלבד מה שנתן לה תחלה שהיה ביד המלך שלמה כי לא היה חכם אחד בזמן ההוא שיהיה יכול להגיד זה זולתי שלמה מפני שהיה חכם מכל האדם : (יד) ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת. אחשוב שזה המשקל מהזהב היה בא לו מדי שנה בשנה כי המנחות שהיו מביאים לו המלכים היו שולחים אותם לו מדי שנה בשנ' כמו שכתוב אחר זה ובספר ד"ה וכל מלכי הארץ מבקשים את פני המלך שלמה לשמוע את חכמתו וגו' והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושמלות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה : (טו) לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים. הנה אמר בד"ה תמורת זה לבד מאנשי התרים והסוחרים מביאים ואחשוב שכל הסוחרים היו פורעים מס למלך שלמה מסחורתם והנה קרא התרים הסוחרים הגדולים שהם תרים וחוקרים על דבר הסחורות בקצות הארץ מאיזה מקום יכשר להם יותר לקנותם או למכרם והרוכלים הם המביאים הבשמים ויתר הדברים הדומים להם בעיר ועיר למכור שם זעיר שם זה עדות שמה שזכ' ממשקל הזהב שהיה בא לשלמה היה בא לו מדי שנה בשנה : וכל מלכי הערב ופחות הארץ. אמר תמורת זה בד"ה וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה והנה זה ג"כ הי' בא מידי שנה בשנה ויעיד על זה מה שזכרנו : (טז) ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט. הנה הצנה הוא כמו מגן אלא שהוא גדול ומקיף את האדם כאמרו כצנה רצון תעטרנו והרצון באמרו זהב שחוט לפי מה שאחשוב שהוסר אדמימותו ממנו במלאכה ויסור ממנו בזה קצת לחותו ולזה היה יותר חזק : שש מאות זהב. ר"ל שש מאות שקלים זהב : (יז) שלשת מנים זהב. ר"ל הנה המנה הוא מאה שקלים ולזה אמר בספר בד"ה שלש מאות זהב : (יח) כסא שן גדול. זה היה כסא המלוכה והיה נעשה לשן הפיל ווארי בלע"ז : ויצפהו זהב מופז. פירשו בו זהב נקי מסיגיו ואחשוב שיהי' ענינו

מצודת דוד

נהיות העולה נשען ונסעד בהם : לשרים. למשוררים : לא בא כן. מעולם לא בא מהם בכמות רב ובגודל כאשר אז : (יג) כל חפצה. מהדברים היקרים שראתה בבית שלמה : אשר נתן לה. זולת שאלתה : כיד המלך שלמה. ר"ל בנדיבת רב כראוי למלך שלמה : (יד) אשר בא. מאופיר : (טו) לבד מאנשי התרים. לבד הזהב הבא אליו מאנשי התרים וכו' : (טז) זהב שחוט. לרוב עשרו עשאם מזהב טוב עם כי הדרך לעשותם מברזל : שש מאות זהב. ר"ל דינרי זהב : יעלה. היה נכנס בו : (יז) שלשת מנים. ובד"ה נאמר

בלא

מצודת ציון

(טו) התרים. הם הסוחרים הקטנים המחפשים ומרגלים אחר סחורה לקנות במקום הזול והוא מלשון לתור את הארץ (במדבר י"ג) : ומסחר הרוכלים. ר"ל ומן סוחרי הרוכלים והם מוכרי הבושם כמו מכל אבקת רוכל (ש"ה ג') : מלכי הערב. הם הערביים : ופחות. שלטונים כמו פחת יהודה (חגי א') : (טז) צנה. מלבוש ממתכת יקיף כל הגוף להציל ממכת חרב כמו כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה') : שחוט. נמשך כמו חץ שחוט לשונם (ירמיה ט') ור"ל זהב טוב נמשך כשעוה : (יז) מגנים. הוא שם כלי עשוי לאחוז ביד בעת המלחמה להגן בו וגם יש מגן עשוי מעור שלוק האמור בתחלת ש"ב : (יח) שן. שן הפיל :

מופז

זָהָב מוּפָז׃ יט שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה וְרֹאשׁ עָגֹל לַכִּסֵּה מֵאַחֲרָיו וְיָדֹת מִזֶּה וּמִזֶּה אֶל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת׃ כ וּשְׁנֵים עָשָׂר אֲרָיִים עֹמְדִים שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה כֵן לְכָל־מַמְלָכוֹת׃ כא וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית־יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה׃ כב כִּי אֳנִי תַרְשִׁישׁ לַמֶּלֶךְ בַּיָּם עִם אֳנִי חִירָם אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹא ׀ אֳנִי תַרְשִׁישׁ נֹשְׂאֵת זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים וְקֹפִים וְתֻכִּיִּים׃ כג וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה׃ כד וְכָל־הָאָרֶץ מְבַקְשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים בְּלִבּוֹ׃ כה וְהֵמָּה מְבִאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת וְנֵשֶׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה׃ כו וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת רֶכֶב וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיַּנְחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ

(ג׳ כתיב ה״א; ג׳ כתיב ה״א ג׳ חס׳ בלוי״ם; וארבע הידת כ״יד דמסכנ׳ תנינא ודין; ג׳ ומ״ל; ז׳ ג׳ ד׳ מי״ר ד׳; ח׳. ד׳ זוגין ומתחלפין; ג׳. ב׳; ב׳ חד חס׳ וחד מ״ל; ג׳; ס׳; ז׳ ר״פ; ד׳. ג׳ מי״ר בלוי״ם; ב׳; ז׳)

וַחֲפָהִי דַּהֲבָא טָבָא׃ יט שִׁתָּא דַרְגִּין לְכוּרְסְיָא וְרֵישׁ סַגְלְגַל לְכוּרְסְיָא מֵאֲחוֹרוֹהִי וְאַשְׁדָּתָא מִכָּא וּמִכָּא עַל אֲתַר מוֹתְבָא וּתְרֵין אַרְיָוָן קָיְמִין בִּסְטַר אַשְׁדָּתָא׃ כ וּתְרֵי עֲשַׂר אַרְיָוָן קָיְמִין תַּמָּן עַל שִׁתָּא דַרְגִּין מִכָּא וּמִכָּא לָא אִתְעֲבַד כֵּן לְכָל מַלְכְּוָתָא׃ כא וְכָל מָנֵי מִשְׁתְּיָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה דַּהֲבָא וְכָל מָנֵי בֵּית מֵקְרַת מַלְכָּא דַּהֲבָא טָבָא לֵית כַּסְפָּא לָא אִתְחֲשִׁיב בְּיוֹמֵי שְׁלֹמֹה לְמִדַּעַם׃ כב אֲרֵי סְפִינָתָא אַפְרִיקָא לְמַלְכָּא בְּיַמָּא עִם סְפִינָתָא דְחִירָם חֲדָא לִתְלַת שְׁנִין אַתְיָא סְפִינַת אַפְרִיקָא טְעִינָא דְהַב וּכְסַף שֵׁן דְּפִיל וְקוֹפִין וְטַוָּסִין׃ כג וּרְבָא מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי אַרְעָא לְעוּתַר וּלְחוּכְמָא׃ כד וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא בָּעַן לְמֶחֱזֵי יַת סְבַר אַפֵּי שְׁלֹמֹה לְמִשְׁמַע יַת חוּכְמְתֵיהּ דִּיהַב יְיָ בְּלִבֵּיהּ׃ כה וְאִינוּן מַיְתַן גְּבַר קוּרְבָּנֵיהּ מָנֵי כַסְפָּא וּמָנֵי דַהֲבָא וּלְבוּשִׁין וּמָנֵי זֵינָא וּבוּסְמָנִין סוּסָוָן וְכוּדַנְוָן גְּזֵירַת שְׁנָא בִּשְׁנָא׃ כו וּכְנַשׁ שְׁלֹמֹה רְתִיכִין וּפָרָשִׁין וַהֲווֹ לֵיהּ אֲלַף וְאַרְבַּע מְאָה רְתִיכִין וּתְרֵי עֲסַר אַלְפִין פָּרָשִׁין וְאַשְׁרִינוּן בְּקִירְוֵי רְתִיכַיָּא בַּר מִדַּהֲווֹ עִם מַלְכָּא בִּירוּשְׁלֵם

רדק

ולאמנה מנה : על המגן האחת . מגן לשון זכר ונקבה : (יח) זהב מופז . טוב ומזוקק מן כתם פז ויש אומרים שהוא שם מקום ויונתן תרגם דהבא טבא : (יט) שש מעלות לכסה וראש עגול לכסה . שניהם כתובים ה״א במקום אלף : וידות מזה ומזה . במקום ישיבתו היו ידות מזה ומזה לסמיכות זרועותיו והיו צורות אריות עומדות אצל הידות : (כא) אין כסף לא נחשב . כל הכלים האלה היו זהב סגור אין כסף בהם כי לא נחשב הכסף למאומה בימי שלמה מרוב הזהב לפיכך עשה כל הכלים זהב ולא עשה אחד מהם מכסף : (כב) תרשיש . תרגם יונתן אפריקא : נושאת זהב וכסף . בהגעת האל״ף : שנהבים וקופים ותוכיים . ת״י שן דפיל וקופין וטווסין שן הפיל ידוע והקוף ג״כ שדומים פניו לפני אדם וטווס הוא העוף הנק׳ בלע״ז פאוו״ן : (כו) וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושל׳. וינחם מבנין הפעיל כמו אשר הנחני בדרך אמת ובדברי הימים ויניחם מן הניח ויונתן תרגם כענין וינחם ואשריגון ויש לפרש כמשמעו אחרי שאספם כלם בירושלם הנחה אותם בערי הרכב שיהיו שם ונשארו מהם עם המלך בירושל׳ ויונתן תרגם בר מדהוו עם מלכא בירושלם פי׳ אלה היו בערי הרכב מלבד אותם שהיו עם המלך בירושלים ועל כן נקראו ערי

רשי

רך ונוח להרקע : (יח) זהב מופז . מבהיק כמרגלית : (יט) שש מעלות . מדרגות לעלות בו וראש הכסא היה עגול מקום מושב המלך : מאחריו. תיקון הכסא היה רחב והמעלות היו לצד פניו ולצד רחבה לצד אחריו היה המושב גבוה מן הכסא מקום עגול : וידות מזה ומזה . לסמוך זרועותיו עליהם כמין מקלות זהב מפאה לפאה פשוטין לימין ולשמאל : ושנים אריות . של זהב וכל צורת הכסא מפורשת באגדת מגילת אסתר : (כא) אין כסף לא נחשב . אין כסף באחד מהם כי לא נחשב : (כב) אני תרשיש. ספינת אפריקא : שנהבי׳ וקפים ותוכיים. שן דפיל וקופין וטוסין: (כה) ונשק . כלי זיין : (כו) אלף וארבע מאות רכב . (ובד״ה ב׳ א׳ י״ד) כתוב אלף וארבע מאות ואומר אני אלף וד׳ מאות בערי הרכב היו והשלש מאות עם המלך בירושלים וכך פירושו בדברי הימים וינחם בערי הרכב ועם המלך היה עוד רכב אחד בירושלים וכאן כך פירושו וינחם בערי הרכב ועם המלך היו מקצתן בירושל׳:

וינחם

רלבג

ענינו מענין פזור בחלוף אות זי״ן באות צד״י כי ברצותם לנקותו תכלית הנקיון יפורוהו ויכתתוהו לחלקים דקים ויערבו עמו קצת דברים יוציאו ממנו סיגו: (יט) שש מעלות לכסא . הנה היתה צורת הכסא הוא כך שכאשר היה עולה לשבת בו היה עולה בו שש מעלות ואז ישב במקום השבת שהיה למעלה מהמעלה הששית ומאחרי הכסא היה שם לוח יסמוך בו בשבתו שם והיה ראש עגול בלוח ההוא באמצעו והיו ידות מזה ומזה אל המקום שהיה יושב בו והנה הידות הם כמו זרועות יסמוך בהם המלך ידיו בשבתו שם והנה היתה צורת ארי אצל כל יד לצד פני הכסא ולצד ההוא היה פני אריה וכן אצל כל מעלה ממעלות הכסא בשתי קצות המעלה לצד פני הכסא ולצד ההוא היו פני האריות ולזה היו שם ארבעה עשר אריות : (כב) שנהבים . הם שני הפיל הגדולים אשר מהם יהיה מה שישתמשו ממנו במלאכה ואמר״י בלע״ז : וקופים . הם שימיי״ש בלעז : ותוכיים . הם פאוו״ש בלעז : (כה) ונשק . הם כלי זיין : (כו) ויהי לו אלף וארבע מאות רכב . הנה כתוב בדברי הימים בזה המקו׳ ארבעת אלפים אוריות ובמה שקדם כתוב ארבעי׳ אלף אורות סוסים למרכבו וכבר התרנו הספק הזה במה שקדם בשאמרנו שמה ארבעים אלף היו ארבעת אלפים שהיו בהם סוסים ומרכבות ובשאר היו בהם סוסים בלא מרכבות אם כן היו לו ארבעת אלפים רכב לכל הפחות ואיך אמר פה שהיו לו אלף וארבע מאות רכב לבד והנראה בעיני שאלו האלף וארבע מאות רכב אסף אותם שלמה ממקומות רבים לבחור היותר נבחרים ואולי אספם מהסוסים שהיו מביאים לו למנחות כי הם היו נבחרים בלי

לכסה ג׳ כתיב ה׳ בקריאה וסי׳ ושש מעלות לכסה ב׳ בפסוק . מאחז פני כסה פרשז . וא׳ בכסה ליום חגינו : וכל כלי ז׳ בקריאה וסי׳ וכל כלי משקה המלך שלמה דמלכי׳ ב׳ בו . וחברו דדברי הימים ב׳ בפסוק . וישלח את הדורם . וישרפו את בית האלהים . וכל כלי בית האלהים : משקה ה׳ קמצין בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב . וכל הארץ ה׳ בקריא׳ וסי׳ וכל הארץ באו מצרימה . וכל הארץ הזאת אשר אמרתי . וכל הארץ בבים . וכל הארץ מבקשים את פני שלמה דמלכים . וחברו דד״ה :

תולדות אהרן זהב מופז . שם מד (שם) : וכל כלי משקה . מנחות כט :

מצודת ציון

מופז . טוב ומזוקק ומבהיק וכן כתם פז (ש״ה ה׳) : (יט) מעלות . מדרגות : (כא) סגור . הנסגר בכור לצרפו להסיר הסיג : למאומה . לכלום : (כב) שנהבים . הוא שן הפיל : וקפים . הוא הקוף הנזכר בדרז״ל (יומא כט) ודומים הם בצורותיהם לבני אדם : ותוכיים . הם העופות יפות מאוד בגווניהם בחלוף המראות והוא הטווס : (כה) ושלמות . ומלבושים : ונשק . כלי זיין כמו נשק בית היער (ישעיה כב) : (כו) וינחם . מלשון הנחה : כשקמים

מצודת דוד

שלש מאות זהב כי מנה הוא ליטרא ובו מאה דינרי זהב : (יט) וראש עגול לכסא מאחריו . לאחרי הכסא יצא ממעל היושב מכסה עגולה כעין כיפה כובע : וידות . כעין זרועות יצא אצל מקום הישיבה להשען בהם : אריות . עשוים מזהב : (כ) המעלות . אשר יעלו בהם לשבת על הכסא : מזה ומזה . בשפה מזה ובשפה מזה : (כא) אין כסף . לא היה בהם כלי כסף כי הכסף לא היה נחשב למאומה : (כב) למלך בים . המלך היה לו בים אניה הולכת תרשיש באחת ויחד עם אני חירם מלך צור ואחת לשלש שנים תבוא האניה מן תרשיש (ויתכן שאין זה אופיר האמור למעלה ולשני המקומות שלח אניות) : (כד) מבקשים וכו׳ . היו חפצים לראות את פני שלמה : (כה) דבר שנה בשנה . מנהג שנה בשנה כי כן היה עת בואם פעם בשנה : (כו) ויאסוף . מן המנחות שהביאו לו לבד מה שהיה לו מאז האמור למעלה : וינחם . מקצתם הניח בערי הרכב ומקצתם נשארו עם המלך

בִּירוּשָׁלִָם׃ כז וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלִַם כָּאֲבָנִים וְאֵת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב׃ כח וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה סֹחֲרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ מִקְוֵה בִּמְחִיר׃ כט וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל־מַלְכֵי הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֹצִאוּ׃ ס

יא א וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת־בַּת־פַּרְעֹה מוֹאֲבִיּוֹת עַמֳּנִיּוֹת אֲדֹמִיֹּת צֵדְנִיֹּת חִתִּיֹּת׃ ב מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר־יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־תָבֹאוּ בָהֶם וְהֵם לֹא־יָבֹאוּ בָכֶם אָכֵן יַטּוּ

ל' · ג' · ס'. ל'. ד' · ד' פתח · ל' וחס' · ל' וחס' · י"ח

כז וִיהַב מַלְכָּא יָת כַּסְפָּא בִּירוּשְׁלֵם כְּאַבְנַיָא וְיָת אַרְזַיָא יְהַב כְּשִׁקְמַיָא דִבְשְׁפֶלְתָּא לִסְגֵי׃ כח וּמִתַּפְּקִין סוּסְוָתָא דִלְשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה תַּגָּרֵי מַלְכָּא זַבְנִין מִקְוֵה בְּדָמִין׃ כט וְסָלְקָא וְנַפְקָא רְתִיכָא מִמִּצְרַיִם בְּשִׁית מְאָה כַּסְפָּא וְסוּסְוָתָא בִּמְאָה וְחַמְשִׁין וְכֵן לְכָל מַלְכֵי חִתָּאֵי וּמַלְכֵי אֲרָם בִּרְעוּתְהוֹן נַפְקִין׃ א וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה רְחֵים נְשִׁין בְּנַת עַמְמִין סַגִּיאִין וְיָת בַּת פַּרְעֹה מוֹאֲבָאָן עֲמוֹנָאָן אֲדוֹמָאָן וְצִידוֹנָאָן חִתָּאָן׃ ב מִן עַמְמַיָּא דִּי אֲמַר יְיָ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תִתְעָרְבוּן בְּהוֹן וְאִינוּן לָא יִתְעָרְבוּן בְּכוֹן דִּלְמָא יַטְעוּן יָת

במחיר ח' בקריאה וסי' אקנה מאותך במחיר דסוף שמואל. יקחו מקוה במחיר. וחברו מקוה יקחו במחיר דד"ה. ואדמה יחלק במחיר. לא במחיר ולא בשחד. לבז אתן ולא במחיר. וכהניה במחיר יורו. עצינו במחיר יבאו. ואת בת ה' בקריאה וסי' ואת בת היענה דת"כ. וחברו דמ"ת. ואת בת פרעה. העלה דד"ה. ערות אשה ובתה לא תגלה :

תולדות אהרן ויתן המלך. פסחים נד סנהדרין כא (סנהדרין כ): ותצא מרכבה. שם שם : מן הגוים יבמות עו :

רשי

ויגחס. ויגהלם : (כז) כאבנים. ולמעלה הוא אומר למאומה רבותינו פירשו כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה : (כח) ומוצא הסוסים אשר לשלמה. היה ממצרים : ומקוה. אסיפת סוחרי הסוסים במצרים סוחרי המלך שלמה היו קונין אותם במחיר ממצרים מן המלך שלא יוציא אדם סוס משם אלא על ידם כך שמעתי ולכך נקוד על ומקוה טעם זקף גדול ללמוד שהתיבה עומדת בעצמה ואינה דבוקה לאחוריה : (כט) וסוס בחמשים ומאה. למדנו שהמרכבה בארבע סוסי' וכן בדמים הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם : בידם. של סוחרי שלמה יוצאים ממצרים : ואת בת פרעה. אף היא מן הנכריות אלא שהיתה חביבה עליו מכולם מנאה לעצמה וכן ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל (שמואל ב ב ל"ו) :
אז

רלבג

בלי ספק ואלו היו הנבחרים שבמרכבות אשר לשלמה והניחם אותם בערי הרכב אשר לו שהיו בהם אורות לכלכלם שם וקצתם השאיר עם המלך בירושלים כדי שיהיו יותר קרובים אליו : (כח) ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים. זה שב לפי מה שאחשוב אל מה שזכר למעלה והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושאר הדברים שזכר שהיו באים לשלמה מדי שנה בשנה והרצון בו ומוצא הסוסים ממצרים היה גם כן לשלמה ר"ל שכל מי שהיה מוציא סוס ממצרים הי' נותן דבר ידוע לשלמה כי מתמצרים לא יצא סוס כי אם ברשות המלך והנה נתן פרעה דינו בזה הענין לשלמה : ומקוה סוחרי המלך יקחו מקוה במחיר. הנה הרצון במקוה בגדי שש כי כמו שהחוט יקרא תקוה כן יקרא הנארג מהחוטין מקוה והנה היה במצרים בגדי פשתן חשובים מאד כמו שנתפרסם והנה לא היו מוציאי' אותם אלא ברשות המלך ואותו הכח נתן פרעה לשלמה ולרוב המצא הסוסים והשש במצרים לא יהיה האדם רשאי לרכוב על סוס או ללבוש בגדי שש אם לא מרשות המלך כדי שיוכר בין השרים ובין העבדים והנה הרצון בזה כי מוצא הסוסים ממצרים ומוצא המקוה הכל הי' לשלמה וזכר כי סוחרי המלך שלמה היו לוקחים מקוה במחיר מעט מצרים כי המוצא היה לשלמה לזה היו הרוצים להוציאו משם קונין אותו מסוחרי המלך ומזה היה מגיע תועלת רב לשלמה ר"ל מהסוסים והמקו' כי סוחרי המלך היו קונין זה המוצא ממנו בסך רב לסוסים ולמקוה והנה קצר המאמר כי סוחרי המלך היו גם כן לוקחים הסוסים שם ומידם יקחום כל מי שירצו להוציאם ממצרים : (כט) ותעלה ותצא מרכבה ממצרים. ר"ל כי בהעלות המרכבה ממצרים לארץ ישראל והוצאתה יתנו שש מאות כסף לשלמה ובמוצא הסוס יתנו חמשים ומאה כסף כי המרכב' ארבעה סוסים וכן מה שיוציאו מהסוסי' למלכי החתים ולמלכי ארם היו מוציאים אותם ברשות סוחרי המלך והם היו לוקחים זה הסך מהם לסוס ולרכב. ואפשר שנאמר שהרצון באמרו ומקוה כי מוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים היה מגיע ממנו גם כן מקוה לשלמה והם בגדי שש שהם בגדי מלכות וזה כי סוחרי המלך היו לוקחים מקוה במחיר מה שראוי שיותן לשלמה מן המוצא והסך שהיה ראוי לשלמה מהמוצא הוא שש מאות כסף לרכב ומאה וחמשים לסוס. ואפשר גם כן שיהיה הרצון באמרו וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יוציאו כי מה שיצא מארצם הי' נתן המוצא לשלמה וביד סוחרי המלך וברשות היו מוציאים היוצא משם : (א) והמלך שלמה
אהב

רדק

ערי הרכב שהיו שם הסוסים והמרכבות : (כז) כאבנים. על דרך גוזמא והפלגה מרוב הכסף שהיה בירושלם. ובדרש כאבנים ולא היו נגנבות אמר רבי יוסי אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות היו : (כח) ומוצא הסוסים. ת"י הפסוק כן ומתפקין סוסוותא די לשלמה ממצרים ומקוה תגרי מלכא זבנין מקוה בדמין. וי"מ מקוה מענין תקות חוט השני כלומר שני דברים אלה היו באין לשלמה ממצרים הסוסים וחוט הפשתן כי הוא המשובח בארץ מצרים כמו שכתוב שש ברקמה ממצרים חטובות אטון מצרים ואותן הדברים היו לוקחין סוחרי המלך במצרים במחיר דברים אחרים שהיו מביאין מירושל' למצרים ואדוני אבי ז"ל פי' כי פרעה נתן לשלמה מוצא הסוסים והוא כי לא יוציאו ממצרים סוסים אלא ברשות המלך ונותנין המוציאי' למלך דמים בהוצאת הסוסים ואותו המוצא נתן פרעה לשלמה ושלמה היה מוכר אותו לסוחרים לשנה במחיר ידוע היו לוקחין מהמלך מקוה המוצא כלומר קבוץ כל המוצא ביחד והם היו במצרים והיו לוקחין מחיר המוצא על יד כמו שהיו מוציאין מלכי הארץ הסוסים ממצרים וזהו שאמר בידם יוציאו כי מלכי החתים ומלכי ארם שהיו מוציאין ממצרים ע"י סוחרי המלך היו מוציאין : (כט) בידם. כמו ברשותם כמו ויקח את כל ארצו מידו וכת"י בידם ברעותהון ברצונם וברשותם : סוס בחמשים ומאה. מכאן למדנו שהמרכב' ארבעה סוסי' : (א) נשים נכריות רבות. שתים רעות עשה בזה אחת שהרבה נשים ואפילו היו מישראל אסור לו להרבות כמו שכתוב ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו כל שכן שהיו נכריות שהטו לבבו אחרי אלהים אחרים והוא בטח בחכמתו ואמר אני ארבה ולא אסור וזהו שאמר הכתוב אל יתהלל חכם בחכמתו ומה שאמר ואת בת פרעה כי היא היתה תחילת הקלקלה אף על פי שהיא לא הטתה את לבבו עד שהרבה נשים נכריות לעת זקנתו והטו את לבבו ולא שעבד ע"ג אלא שהניח נשיו לעבוד ע"ג לאלהים אחרים אף שהניח אותן לבנות במות בירושלים לע"ג והוא שאמר אז יבנה שלמה שהניח לבנות ולא מיחה בהן : (ב) לא תבאו בהם. כמו שכתוב ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך ואף על פי שאמר זה בשבעה גוים הוא הדין לכל שאר עו"ג אלא לפי שהיו באים בארצם הזכירם עליהם אבל אם היה משיב אותם לדת ישראל לא היה אסו' אם היו מתגיירות
מלך

מצודת דוד

המלך בירושלים : (כז) ויתן המלך וכו' כאבנים. הניחם ברחוב העיר כאבנים ובעבור כי היו רבי המשקל לא היה מאפשר לגנבם וללקחם : אשר בשפלה. הגדלי' בשפלה הרבה מאוד : (כח) ומוצא הסוסים. מקום מוצא הסוסים שהיה לשלמה ממצרים היה כי הם הוציאו הסוסים ממקומם להביא אל שלמה כי היה לו עמהם מקח ידוע וקצוב וכאשר יאמר במקרא שלאחריו : ומקוה. הנה התרגום לא תרגם מלת ומקוה ונראה מזה דעת התרגום שהיה שם מחוז נקרא קוה והמ"ם היא במקום מן ור"ל וגם מן קוה קנה סוסים ולא באופן אשר קנה ממצרים רק הוא שלח סוחריו והמה יקחו מן מחוז קוה במחיר ר"ל בערך הראוי לפי השווי לא במקח ידוע וקצוב : (כט) ותעלה ותצא. ר"ל הוצאה ממצרים והועלה לו מרכבה והם ד' סוסים בעבור מחיר שש מאות שקל כסף כי כן היה המקח קצוב ביניהם : וסוס בחמשים ומאה. ומזה נשמע שהמרכבה הם ד' סוסים : וכן לכל מלכי החתים. גם להם מכרו אנשי מצרים במקח הקצוב הזה עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים : בידם יוציאו. אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם להביאם למקום הקונה אותם או בעל מלכי החתים וכו' יאמר שהם יוציאו בידם ור"ל עם שגם הם נתנו ערך קצבת שלמה מ"מ בהבאה למקומם לא הי' להם יפוי הכח כשלמה : יא (א) ואת בת פרעה. לפי שהיתה חביבה עליו מכולן לזה פרטה לעצמה : (ב) מן הגוים. על החתיות חוזר שהם
משבעה

מצודת ציון

(כז) כשקמים. שם אילן גרוע ושפל כמו שקמים גדעו (שם ט) : בשפלה. בעמק : (כח) במחיר. ענין ערך הדבר ושוויו כמו אקנה מאותך במחיר (ש"ב כד) : יא (ב) אכן. באמת :
מלכים

אֶת־לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה׃ ג וַיְהִי־לוֹ נָשִׁים שָׂרוֹת שְׁבַע מֵאוֹת וּפִלַגְשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיַּטּוּ נָשָׁיו אֶת־לִבּוֹ׃ ד וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת־לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה אֱלֹהָיו כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו׃ ה וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִים וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם שִׁקֻּץ עַמֹּנִים׃ ו וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה כְּדָוִד אָבִיו׃ ז אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב בָּהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלִָם וּלְמֹלֶךְ שִׁקֻּץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ ח וְכֵן עָשָׂה לְכָל־נָשָׁיו הַנָּכְרִיּוֹת מַקְטִירוֹת וּמְזַבְּחוֹת לֵאלֹהֵיהֶן׃ ט וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בִּשְׁלֹמֹה כִּי־נָטָה לְבָבוֹ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּרְאָה אֵלָיו פַּעֲמָיִם׃ י וְצִוָּה אֵלָיו עַל־הַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי־לֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא שָׁמַר אֵת אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לִשְׁלֹמֹה יַעַן אֲשֶׁר הָיְתָה־זֹּאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ קָרֹעַ אֶקְרַע אֶת־הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ וּנְתַתִּיהָ לְעַבְדֶּךָ׃ יב אַךְ־בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָּה לְמַעַן דָּוִד אָבִיךָ מִיַּד בִּנְךָ אֶקְרָעֶנָּה׃

לבכון בתר טעותהון בהון אתרעי שלמה למרחם : ג והואה ליה נשין מלכן שבע מאה ולחינן תלת מאה ואטעיאה נשוהי ית ליביה : ד והוה לעדן דסיב שלמה נשוהי אטעיאה ית ליביה בתר טעות עממיא ולא הוה ליביה שלים בדחלתא דיי אלהיה כלבא דדויד אבוהי : ה ואזל שלמה בתר עשתורת טעות צידונאי ובתר מלכום שקוץ עמונאי : ו ועבד שלמה דביש קדם יי ולא אשלים בתר דחלתא דיי כדויד אבוהי : ז בכן בנא שלמה במתא לכמוש שקוץ מואב בטורא די על אפי ירושלם ולמולך שקוץ בני עמון : ח וכן עבד לכל נשוהי בנת עממיא מסקין בוסמין ומדבחן לטעותהון : ט ותקיף רוגזא דיי בשלמה ארי אתפני ליביה מדחלתא דיי אלהא דישראל דאתגלי ליה תרתין זמנין : י ופקיד עלוהי על פתגמא הדין בדיל דלא למהך בתר טעות עממיא ולא נטר ית דפקיד יי : יא ואמר יי לשלמה חלף דהות דא עמך ולא נטרתא פקודי וקימי די פקדית עלך אעדאה אעדי ית מלכותא מנך ואתננה לעבדך : יב ברם ביומך לא אעבדנה בדיל דוד אבוך מיד בנך אעדינה :

רדק

אלא שלם לא נוחמת יראה ואהבה ודבר זה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל כמו שכתבנו בפסוק ויאהב שלמה: אכן יטו את לבבכם. באמת יטו לבבכם כמו שאומר כי יסיר את בנך מאחרי ות"ת דילמא יטעון לבכון: (ט) הנראה אליו. אשר נראה אליו כי לא תבא ה"א הידיעה על העבר וכן ההקדש שמואל הנמצאו פה וזולתם שכתבנו בספר מכלל: פעמים. בגבעון הפעם האחת והשנית אחר תפלתו שאמר לו שמעתי תפלתך ובזה אליו במראה הראשונ' בסתם ובמראה השנית במפורש: (יא) ויאמר ה' לשלמה. על ידי נביא והוא אחיה

ויטו ד' ופתחיווסי' נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ו : דויד ה' מ"ל וסי' והארכתי ימיך. ויהי לעת זקנת שלמה. ולבנו אתן שבט כמגדל דויד צוארך. והקימותי עליהם דיחזקאל. וכל תריסר ועזרא וד"ה דכוו' מלאים : לאלהיהן ה' וסימ' נמסר בסדר תולדות אהרן ויהי לעת זקנת. שבת נו סנהדרין כא : ולא היה לבבו. שבת שם נו : וילך שלמה. זוהר בראשית : ויעש שלמה. שבת כה : אז יבנה שלמה. סנהדרין נא : הנראה אליו. זוהר ויצא : אקרע. זוהר בראשית :

מצודת ציון

(ה) מלכום. הוא מולך : שקץ. כנהו בלשון גנאי והוא ענין תעוב : (ט) ויתאנף. מלשון אף וכעס : (יא) יען. בעבור : סטן

רשי

(ז) אז יבנה שלמה במה. רבותינו אמרו מתוך שלא מיחה בנשיו נקראת על שמו : בהר אשר על ירושלים. הר הזיתים : (יא) אשר היתה זאת עמך. אשר ידעת שאתה עובר על מצותי

רלבג

אהב נשים וגו'. הנה גנה אותו משני צדדין האחד שהוא לקח נשים מן הגוים אשר הזהירה התורה שלא נתחתן בם כדי שלא יטו את לבבינו אחרי אלהיהם. והצד השני מפני שהרבה לו נשים אשר הזהירה התורה אותו מזה בפרשת שופטים ואם אמר אומ' שכבר ראוי שנחשוב שנתגיירו כבר קודם שלקחתם שלמה הנה עם כל זה לא היה נמלט מהגנות כי בת פרעה היתה אסור לבא בקהל ה' גם אחר שנתגיירה כי דור שלישי לבד מותר להם לבא בקהל ה' והעמוניות והמואביות הם גם כן מעם שאינו ראוי לבא בקהל שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ואף על פי שנקבותיה' לא נאסרו לבא בקהל כמו שבארנו שם הנה לא היה ראוי למלך שיבא בכן כי הזרע שיהי' לו מהן א"א שיהיה שלם מאד וכבר היה ראוי לשלמה שידקדק מאד שיהיה זרעו שלם עם ה' כדי שיתקיים לו הברית שכרת השם לדוד אביו להתקיים לו המלוכה תמיד אם ישמרו בניו תורתו הלא תראה שרחבעם היה בן עמונית ועשה הרע בעיני ה' ועוד כי מפני שהניח שלמה את נשיו לעבוד אלהיהן הרי הן כאילו לא נתגיירו והנה אמר ואת בת פרעה מלך מצרים לפי שבה נטה יותר מדרכי התורה ממה שנטה בלקיחת שאר נשיו הנכריות והיא ג"כ היתה חביבה לו מאד עד שכבר בנה לה בית באופן הנזכר במה שקדם. (ד) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים. אחר שזכר שנשיו הטו את לבבו לא היה צריך לומר ולא היה לבבו שלם את ה' אלהיו כלבב דוד אביו אם הי' הרצון בזה ששלמה היה עובד אלהים אחרים ולזה הוא מבואר שהרצון בו שאהבתו נשיו הטה את לבבו להניחם לעבוד אלהים אחרים ולהעלים עיניו מהם ומזה גם כן התבאר כי אמרו וילך שלמה אחרי עשתרות אלהי צידונים ואחרי מלכום שקוץ עמונים הרצון שהניח לנשיו הצידוניות והעמוניות לעבוד אלהיהם והעלים עיניו מהם ולזה אמר ויעש שלמה את הרע בעיני ה' ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו כי אם היה ממלא אחרי ה' לא היה סובל לנשיו לעשות זה העון הנפלא והעד עוד על זה שהרצון בו שהוא העלים עיניו מנשיו והניחם לעבוד אלהים אחרים אמרו וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן באר בזה שחטא שלמה היה הניחו נשיו שתהיינה מזבחות ומקטרות לאלהיהן וזה ממה שאין ספק בו ולזה אז יבנה שלמה במה שהוא כאילו בנאה אחר שהניח נשיו לבנותה ובכלל הנה לקחו אותם היה סבה לבנות אלו הבמות לע"ג ולזה היה שלמה סבה לבנינם ובכלל הנה הוא מן השקר באיש חכם כשלמה שיגא לאלו ההבלים והשקוצים עם היותו משיג הש"י יותר מזולתו מהאנשים וכבר יעיד על זה גם הספרים שחבר ברוה"ק ונראה אליו ג"כ הש"י פעמי' ולזה לא יתכן באיש כמוהו שיהיה עובד ע"ג וראוי שתדע שכבר יאמר שכבר עשה פלוני דבר אם בעשאו בעצמו אם בעשאו ע"י שליח כמו שאמר שלמה בנה בניתי בית זבול לך וכבר יאמר ג"כ שהוא עשאו כאשר לא מיחה בעושה אותו והיה בידו למחות וזה מורגל מאד בלשונות שאתה תראה שישאו האשם בדבר למי שהיה בידו למחות כשלא מחה ויאמרו לו שהוא עושה הכל ולזה אחשוב שאמרה תורה הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא ר"ל שאם לא תוכיחהו תשא עליו חטא במה שיחטא בו כי הוא כאילו עשית החטא ההוא בידך וזה האופן השלישי אמר בזה המקום אז יבנה שלמה: (י) וצוה אליו על הדבר הזה לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים. ר"ל כי ממצות הש"י היה מחויב שלא יניח לעבוד ע"ג בביתו עם שזה דרך שילכו בניו אחרי אלהים אחרים בראותם אמותיהם

מצודת דוד

נשבעה העכו"ם שאמרה התורה לא תתחתן בם וכו' כי יסיר וכו' (דברים ז') : (ד) אחרי אלהים אחרים. ר"ל להניח אותן ללכת הן אחרי אלהים אחרים : (ה) וילך שלמה. על שלא מיחה בנשיו ההולכות מעלה עליו הכתוב כאילו הלך אחריהם : (ו) ולא מלא. לא השלים אחרי דבר ה' למחות בנשיו המחללות דברו : (ז) אז יבנה. ר"ל כאשר הניח לנשיו אז נחשב לו כאלו הוא בנה במה וכו' : בהר. הוא הר הזיתים : (ח) וכן עשה וכו'. להעלים עין מכל נשיו הנכריות המקטירות וכו' : (ט) פעמים. פעם בגבעון ופעם אחר תפלתו אבל ביתר הפעמים דבר

יג רק את־כל־הממלכה לא אקרע שבט אחד אתן לבנך למען דוד עבדי ולמען ירושלם אשר בחרתי : יד ויקם יהוה שטן לשלמה את הדד האדמי מזרע המלך הוא באדום : טו ויהי בהיות דוד את־אדום בעלות יואב שר הצבא לקבר את־החללים ויך כל־זכר באדום : טז כי ששת חדשים ישב־שם יואב וכל־ישראל עד־הכרית כל־זכר באדום : יז ויברח אדד הוא ואנשים אדמיים מעבדי אביו אתו לבוא מצרים והדד נער קטן : יח ויקמו ממדין ויבאו פארן ויקחו אנשים עמם מפארן ויבאו מצרים אל־פרעה מלך־מצרים ויתן־לו בית ולחם אמר לו וארץ נתן לו : יט וימצא הדד חן בעיני פרעה מאד ויתן־לו אשה את־אחות אשתו אחות תחפניס הגבירה : כ ותלד לו אחות תחפניס את גנבת בנו ותגמלהו תחפנס בתוך בית פרעה ויהי גנבת בית פרעה בתוך בני פרעה : כא והדד שמע במצרים כי־שכב דוד עם־אבתיו וכי־מת

יג לדוד ית כל מלכותא לא אעדי שבטא חד אתן לברך בדיל דוד עבדי ובדיל ירושלם קרתא דאתרעיתי : יד ואקים יי סטן לשלמה ית הדד אדומאה מזרעא דמלכא הוא באדום : טו והוה כד הוה דוד באדום כד סליק יואב רב חילא לחלצא קטיליא וקטל כל דכורא באדום : טז ארי שתא ירחין יתיב תמן יואב וכל ישראל עד די שיצי כל דכורא באדום : יז וערק אדד הוא וגברין אדומאין מעבדי אבוהי עמיה למיעל למצרים והדד יניק זעיר : יח וקמו ממדין ואתו לפארן ודברו גברין עמהון מפארן ואתו למצרים לות פרעה מלכא דמצרים ויהב ליה ביתא ומזון אמר לספקא ליה וארעא יהב ליה : יט ואשכח הדד רחמין בעיני פרעה לחדא ויהב ליה אתתא ית אחת אתתיה אחתיה דתחפניס מלכתא : כ וילידת ליה אחתא דתחפנים ית גנובת בריה וחסלתיה תחפנס בגו בית פרעה והוה גנובת בבית פרעה בגו בני פרעה : כא והדד שמע במצרים ארי

רשי

אמתי : (טו) ויהי בהיות דוד את אדום. אז ויברח הדד מפני דוד ויואב : לקבר את החללים. שקברו להרוגים של אדום הוא שנאמר שם בספר (שמואל ב' ח' י"ג) ויעש דוד שם בשובו מהכות את אדום שהיו הכל מקלסין אותו איש חסיד שקובר את הרוגיו וכן הוא אומר במלחמות גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם ות"ת לקבר את החללים לחלצא ית קטיליא לקחת את חליצתם : (יח) ולחם אמר לו. אמר למשרתיו כך וכך לחם תנו לו ליום : (יט) הגבירה. המלכה : (כא) כי שכב דוד. דוד שמת מיתת עצמו נאמרה בו שכיבה יואב שנהרג נאמרה בו מיתה. ד"א דוד שהניח בן הגון ממלא מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא הניח בן הגון ממלא מקומו לא נאמרה בו שכיבה

רדק

אחיה השילוני : (יג) שבט אחד. כי בנימין לפי שהיה חלקו עם יהודה בירושלם בין שניהם נחשבים לשבט אחד : (יד) ויקם ה' שטן. זה היה לעת זקנת שלמה כאשר נטה לבבו מעם ה' : הוא באדום. מזרע המלך שהיה באדום או הוא אומר זה על הדד : (טו) בהיות דוד את אדום. כמו באדום. ספר ענין זה עתה כי ברח הדד והיה נער קטן בברחו וברח מארצו עם אנשים אדומיים כשהכה יואב את כל זכר באדום וכאשר שמע כי מתו דוד ויואב חשב להנקם מישראל ומה שספר מענין אשתו שהיתה אחות הגבירה ובנו שהיה גמול בתוך בני פרע' כל זה אמר להודיע כי כל כך גברה שנאתו לישראל עד שהניח כל הטובה הזאת להנקם מישרא' ואמר לפרעה שישלחנו וילך לארצו ולא עלתה בידו להרע לישראל עד עת זקנת שלמה שהקימו ה' לשטן בישראל בעבו' עון ע"ג שעשו נשי שלמה ובנו במות וכן הקים שטן אחר לשלמה את רזון בן אלידע ושניהם הרעו לישראל לעת זקנת שלמה : ויך כל זכר באדום. אחר שהכה כל זכר באדום כי קודם הכם ואחר כן קברם וכמו וי"ו זה הן אתה קצפת ונחטא אחר שחטאנו קצפת ויבא את הים לחרבה ויבקעו המים אחר שנבקעו המים שם הים לחרבה וזולת אלה שכתבנו בספר מכלל ולענין זה פירשו רז"ל ויעש דוד שם בשובו מהכות את אדום זהו שם טוב שקנה בגוים שצוה לקבור את ההרוגים וכן אומר הנביא במלחמות גוג ומגוג וקברום כל עם הארץ והיו להם לשם אבל י"ת לקבור את החללים לחלצא קטיליא כלומר לקחת חליצותם וכליהם : וכל ישראל. כל ישראל אשר עמו במלחמה ישבו שם עד הכריתו כל זכר באדום ועד קברם החללים : (יז) ויברח אדד. באל"ף והאחרים בה"א ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפו' כמו ישי אישי והדומים להם : (יח) ויקומו ממדין. אולי בצאתם מאדום נתעכבו במדין ויקומו משם ויבאו פארן ויקומו אנשים עמם מפארן כי אותם היו מכירים אותו שהוא מזרע המלוכה לפיכך לקחום עמם כדי שיעידו עליו לפני פרעה שהוא מזרע המלוכה : ולחם אמר לו. אמר לתת לו ות"י ומזון אמר לספקא ליה : וארץ נתן לו. ערים שיהיה שר ופקיד עליהם : (כא) כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב

רלבג

אמותיהם עובדת ע"ג וככר עורר אותם הש"י כדי שייסיר אותו לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים כדי שיתקיים לו המלוכה ולא יגלו ישראל מעל אדמתם ולא יחרב בית המקדש : (יג) למען דוד עבדי. מגיד שמההשגחה על האב תמשך לבן והנה למען דוד עבדו השגיח בשלמה שלא יקרע דבר מהממלכה ממנו בחייו ולמען דוד עבדו השגיח בזרע שלמה שלא תסור מהם הממלכה לגמרי. והנה קרא שבט אחד יהודה ובנימין מפני היות נחלתם יחד : ולמען ירושלם אשר בחרתי. ר"ל כי מפני שנבחר ירושלם לנאה להיות בו בית המקדש ארצה שהמולך בו תתקיים מלכותו שם תמיד עם שזה יהיה סבה להעמיד ענייני בית המקדש באופן יותר שלם כי כל אחד מהמלכים האלו ישתדל בתקונו מפני שבנוהו אבותיו : (טו) ויהי בהיות דוד את אדום. ר"ל שדוד היה את אדום לקבר את החללים לטהר הארץ בעת שעלה יואב שר הצבא על אדום להכות ואחר זה ספר שכבר הכה יואב כל זכר באדום : (יח) ויקחו אנשים עמם מפארן יתכן שלקחום כדי שיהיו עמו עם רב וזה יהיה סבה שיכבדהו פרעה וינשאהו עם שהם גם כן סעידו שהוא מזרע המלוכה ולזה נתן לו פרעה מה שנתן : ולחם אמר לו. ר"ל שכבר אמר לתת לו לחם חקו תמיד : וארץ

כי תשא : בעלות ה' וסימ' ויהי בעלות הלהב. ויהי בהיות דוד את אדום. ויהי בעלות המנחה קדמאה דסיפרא. ויהי בעלות נבוכדנאצר. וימן האלהים תולעת :

תולדות אהרן דוד עבדי. סנהדרין כה : ויקם ה'. שם קו : כי שכב. פסחים פ"ז בתרא כא (ר"ה נו) : והדד שמע. בתרא קטו :

מצודת דוד

דבר עמו ע"י נביא : (יא) ויאמר ה'. ע"י נביא אמר לו : (יג) שבט אחד. על יהודה יאמר ואף בנימין נכלל עמו על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם והוא היה עפל ליהודה : ולמען ירושלים. לפי שנבחרה להיות בה בה"מ ובכדי להעמיד כל עניני הבית על מכונו מהראוי הוא אשר ימלוך בה מלך מזרע בונה הבית להיות חושב וזריז במעשה אביו : (יד) הוא באדום. ר"ל הוא מזרע המלך שמלך באדום : (טו) את אדום. ר"ל באדום : בעלות יואב. כשעלה יואב שמה להכותם היה שם דוד לקבר החללים : ויך. ר"ל כי יואב הכה כל זכר באדום ובעבור מרבית הללים היה דוד מקברם להמנות והמלה : (יז) ויברח. אז ברח אדד והוא הדד : (יח) ויקומו ממדין. כי ברחו דרך מדין ומשם באו לפארן ולקחו עמהם אנשים משם ללכת למצרים במרבית אנשים להיות נראה בעיני פרעה לשר וגדול : ויתן. פרעה נתן לו בית לשבת בה ואמר לתת לו לחם מאכלו ואף נתן לו ארץ לנחלה : (כ) בית פרעה. בבית פרעה : בתוך בני וכו'. להיות מגודל עמהם ודומה להם : (כא) אל ארצי. כי חשב לאסוף אנשים ללחום בישראל בשמעו שמת המלך ושר הצבא המכים באדום וכאלו עמהם מתה הגבורה מישראל :

מצודת ציון

(יד) שטן. מקטרג להסית אנשיו ללחום בו : (יט) הגבירה. המלכה : (כ) ותגמלהו. ענין הפרדת

כי

רד"ק

יואב שר הצבא. דרשו בו מפני מה נאמרה שכיבה בדוד ומיתה ביואב היא שכיבה היא מיתה אלא דוד שמת על מטתו כתוב בו שכיבה יואב שנהרג כתוב בו מיתה דוד שירשו בניו את מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא ירשו בניו את מקומו נאמרה בו מיתה: שלחני. אמר לפרעה שישלחהו כי חשב כיון שמתו דוד ויואב ושלמה נער ואין איש מלחמה חשב להרע לישראל ובעודו במצרים לא היה יכול להרע להם שהרי בת פרעה היתה לשלמה לאשה ויצא ממצרים ולא עלתה מחשבתו בידו כי כל ימי שלמה אין שטן ואין פגע רע עד עת זקנתו ואז היה שטן לישראל זה הדד ורזון גם כן: (כג) ויקם אלהים לו שטן. לשלמה כלומר עוד הקים לו שטן אחר את רזון אשר ברח גם כן מאת הדדעזר בהכות דוד אותו כמו שכתוב בספר שמואל ואומר כי אז ברח מאת אדוניו רזון זה ויקבוץ אנשים ויהי שר גדוד ובשמעו זה כי הדד שב לארצו כדי להרע לישראל הלך הוא ג"כ עם אנשיו דמשק והצליח שם עד שמלכו הוא ואנשיו בדמשק ואח"כ גבר עוד ומלך הוא על כל ארם כי דמשק מארם היה ומתחילה לא התגבר על אנשיו שבאו עמו והניחם להיות שליטים על העיר עמו עד שהתחזק הוא במלוכה ומלך הוא לבדו על ארם והרע לישראל: (כה) כל ימי שלמה. מעת שקם לשטן היה לשטן כל ימי שלמה לישראל אבל לא נוכל לפרש כל ימי שלמה מעת שמלך שלמה שהרי כתוב וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו כל ימי שלמה ואומר אין שטן ואין פגע רע אלא לעת זקנת שלמה קמו אלה השטנים מעת שנטה לבבו מעם ה' ואחר שקמו היו לשטן לישראל כל ימי שלמה עד שמת שלמה כדי שיכנס על החטא ויכיר כי בעוד שהיה אוהב את ה' אין שטן ואין פגע רע וכיון שחטא קמו השטנים: ואת הרעה אשר הדד. נתחברה רעתו עם הרעה אשר עשה הדד לישראל: ויקץ בישראל. ויקץ זה פעל יוצא ותרגומו ומרד בישראל ואפשר שהוא פעל עומד כחבירו כלומר קץ בהם ומאס אותם בהיותו בשלום עמהם: (כו) וירבעם בן נבט. אמרו בדרש הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי והנה שבע בן בכרי משבט בנימין ונבט משבט אפרים: אפרתי. משבט אפרים: וירם יד במלך. מרד בו שדבר בו ולא ירא ממנו וכבר הפקיד אותו שלמה לכל סבל בית יוסף לקבל המס ממנשה ואפרים כי ראה כי עושה מלאכה כלומר ראהו זריז במלאכתו ובעת ההוא קודם שהרים יד במלך מצא אותו אחיה השילוני ובשרהו במלכות על כן על הפקידות שהיה לו מתחילה ועל בשורת המלכות שאמר לו אחיה גבה לבו ודבר מה שדבר בשלמה ושלמה כאשר הוגד לו בקש להמיתו וברח למצרים כן הוא סדר הענין הזה אבל בין וירם יד במלך ובין ויבקש שלמה להמית את ירבעם הושמו הדברים למה גבה לבו להרים יד במלך: (כז) שלמה בנה את המלוא. המלוא היה מקום בעיר ירושלם סמוך לירושלם

רש"י

שכיבה כי אם מיתה: (כג) ויקם אלהים לו שטן. לשלמה וזה הוא שאמר נתן הנביא לדוד (שמואל ב' ז' י"ד) אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים: (כה) ואת הרעה אשר הדד. עם הרעה שעל ידי הדד היתה גם זו של רזון: (כו) וירם יד במלך. הוכיחו ברבים: (כז) וזה הדבר. אשר הוכיחו עליו: שלמה בנה את המלוא. ובבנין זה סגר את פרץ עיר דוד שהיה הפרץ אחורי המלוא אמר לו אביך פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלים ואתה

יוֹאָב שַׂר־הַצָּבָא וַיֹּאמֶר הֲדַד אֶל־פַּרְעֹה שַׁלְּחֵנִי וְאֵלֵךְ אֶל־אַרְצִי׃ כב וַיֹּאמֶר לוֹ פַרְעֹה כִּי מָה־אַתָּה חָסֵר עִמִּי וְהִנְּךָ מְבַקֵּשׁ לָלֶכֶת אֶל־אַרְצֶךָ וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי שַׁלֵּחַ תְּשַׁלְּחֵנִי׃ כג וַיָּקֶם אֱלֹהִים לוֹ שָׂטָן אֶת־רְזוֹן בֶּן־אֶלְיָדָע אֲשֶׁר בָּרַח מֵאֵת הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה אֲדֹנָיו׃ כד וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אֲנָשִׁים וַיְהִי שַׂר־גְּדוּד בַּהֲרֹג דָּוִד אֹתָם וַיֵּלְכוּ דַמֶּשֶׂק וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּמְלְכוּ בְּדַמָּשֶׂק׃ כה וַיְהִי שָׂטָן לְיִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵי שְׁלֹמֹה וְאֶת־הָרָעָה אֲשֶׁר הֲדָד וַיָּקָץ בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ עַל־אֲרָם׃ כו וְיָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֶפְרָתִי מִן־הַצְּרֵדָה וְשֵׁם אִמּוֹ צְרוּעָה אִשָּׁה אַלְמָנָה עֶבֶד לִשְׁלֹמֹה וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ׃ כז וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת־הַמִּלּוֹא סָגַר אֶת־פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו׃

שְׁכִיב דָּוִד עִם אֲבָהָתוֹהִי וַאֲרֵי מִית יוֹאָב רַב חֵילָא וַאֲמַר הֲדַד לְפַרְעֹה שַׁלְּחַנִי וְאֵיהַךְ לְאַרְעִי׃ כב וַאֲמַר לֵיהּ פַּרְעֹה אֲרֵי מָא אַתְּ חָסֵר עִמִּי דְּאַתְּ בָּעֵי לְמֵיזַל לְאַרְעָךְ וַאֲמַר לָא אֲרֵי שַׁלָּחָא תְשַׁלְּחִנַּנִי׃ כג וַאֲקֵים יְיָ לֵיהּ סָטָן יָת רְזוֹן בַּר אֶלְיָדָע דַּעֲרַק מִן קֳדָם הֲדַדְעֶזֶר מַלְכָּא דְצוֹבָה רִבּוֹנֵיהּ׃ כד וּכְנַשׁ עֲלוֹהִי גֻּבְרִין וַהֲוָה רַב מַשְׁרִיתָא כַּד קְטַל דָּוִד יָתְהוֹן וַאֲזַלוּ לְדַמֶּשֶׂק וִיתִיבוּ בַהּ וּמְלַכוּ בְּדַמֶּשֶׂק׃ כה וַהֲוָה סָטָן לְיִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵי שְׁלֹמֹה וְיָת בִּישְׁתָא דַעֲבַד הֲדַד וּמְרִיד בְּיִשְׂרָאֵל וּמְלַךְ עַל אֲרָם׃ כו וְיָרָבְעָם בַּר נְבָט אֶפְרָתִי מִן צְרֵדָה וְשׁוּם אִמֵּיהּ צְרוּעָה אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא עַבְדָּא לִשְׁלֹמֹה וַאֲרֵים יְדָא בְּמַלְכָּא׃ כז וְדֵין פִּתְגָּמָא דַּאֲרֵים יְדָא בְּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּנָא יָת מִלֵּיתָא אֲחַד יָת תַּרְעָתָא קַרְתָּא דְדָוִד אֲבוּהִי׃

ויאמר לו פרעה ב' דסמיכי וסימן ויאמר לו פרעה לך מעלי. כי מה אתה חסר: ויקם כ' בקריאה וסי' ויקם משה את המשכן ב' בפסוק. ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח. ויקם ה' שפטים ויזעקו בני ישראל דעתניאל. וחברו דאהוד בן גרא. ויקם את העמודים לאולם ג' בפסוק דשלמה. ויקם ה' את דברו אשר דבר. וחברו דד"ה. ויקם ה' שטן לשלמה. ויקם אלהים לו שטן. ויקם מזבח לבעל. וישב ויבן את הבמות. וחברו דד"ה. ויקם את העמדים על דד"ה. ויקם את דברו אשר דבר עלינו דדניאל. ויעלני מבור שאון מטיט היון. ויקם עדות ביעקב: אפרתי ג' בקריאה וסי' בן תחו בן צוף אפרתי. ודוד בן איש. וירבעם בן נבט אפרתי:

תולדות אהרן וירבעם. סנהדרין קא: וזה הדבר. שם עב:

רלב"ג

וארץ נתן לו. ר"ל שנתן לו ערים יהיה מושל עליהם: (כא) ויאמר אל פרעה שלחני ואלך אל ארצי. ידמה כי חשב הדד להנקם מישראל בראותו כי מתו גבוריהם המצליחים במלחמה ועם כל זה לא יוכל בעת שהיה שלמה הולך בדרכי ה' כדוד אביו אך לעת זקנתו שנמצא בו זה החטא אז היה הדד שטן לשלמ' ולישראל ואע"פ שכתוב וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה הנה הרצון בו רוב ימי שלמה והוא עד עת זקנתו כי כמו זה תמצא מלת כל בדברי הנביאים אמר וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים והנה מה שאמר בזה המקום ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ר"ל כל ימי שלמה הנשארים מעת זקנתו אשר עבדו נשיו אלהים אחרים: (כה) ויקץ בישראל. ר"ל שהיה קץ ומואס בישראל או יהיה הרצון בו שהיה במצוקת לבו בעבור ישראל בשלא יכול לעשות כל רצונו מהם כי היה רצונו להשחיתם אם יוכל ותמיד היו עיניו נשואות לעשות להם כל הרע כשיפלו בידו וברוב השתדלותו להרע לישראל מלך על ארם וסבב שימרדהו במלך שלמה כי קודם זה היו ארם נושאי מנחה לשלמה ולדוד כמו שנזכר בספר שמואל וידמה שכל המלכים שהיו בארם אחר זה היו ממנו ולזה תמצא שהיה שם מלך ארם בימי אחאב בן הדד והיו מיחסים אותו לאביו ובו נקרא שמו מפני עוצם מדרגת הדד אצלם: (כו) וירבעם בן נבט אפרתי. ר"ל שהוא משבט אפרים: עבד לשלמה וירם יד במלך. ר"ל כי מפני ששמהו שלמה מעבדיו ושריו גבה לבו עד שהרים יד במלך כאילו היתה מעלתו למעלה ממדרגת המלך וזאת ההרמת יד היתה מה שלקחה לבו לגנות מעשיו ולהוכיחו עליהם כמו שיספר אחר זה והנה אחר זה יספר באיזה מנוי שמהו שלמה וסבה אחרת לגובה לבו ספר ג"כ והוא מה שיעד אותו אחיה השילוני שיהיה מלך על עשרת השבטים אך קודם זה ספר מה היא הרמת ידו והוא שהוא את' מגנה אותו ראו מה עשה הנה שלמה בנה את המלוא אשר לא רצה לבנותו דוד אביו למען יהיה בו תועלת להאסף שם ישראל ועולי רגלים ועוד עשה דבר מגונה אחר סגר את פרץ דוד אביו שהיה שם מקום היתה החומה בו פרוצה כדי שיוכלו ישראל לבא אל המלך כשירצו להגיע

מצודת ציון

הפרדת היונק משדי אמו ביום הגמל (בראשית כא): (כד) גדוד. חיל אנשים: (כה) ויקץ. מאס

מצודת דוד

(כב) כי מה אתה. ר"ל וכי מה אתה חסר בהיותך עמי בתמיה ומדוע תבקש ללכת אל ארצך: (כד) בהרוג. בעת שהרג דוד חיל הדדעזר ברח אז רזון וקבץ אליו אנשים ויהי להם לראש ובשוב הדד לארצו הלך גם הוא ואנשיו אל דמשק ומלכו בה והיה דעתו להתחבר עם הדד וללחום בישראל: (כה) כל ימי שלמה. מעת שחטא עד יום מותו: ואת הרעה. ר"ל רעתו של רזון היתה עם הרעה אשר עשה הדד כ"א היה לבדו לא היה יכול לו: ויקץ. מאס בישראל ולא אבה שימשל עוד בארם כאשר מאז שם דוד נציבים בארם כמ"ש בש"ב: וימלוך. ומלך הוא בארם ולא נציב מלך מישראל: (כו) אפרתי. מבני אפרים: וירם יד. מרד בו בעוד היה עבד לו: (כז) וזה הדבר. ר"ל בדבר הזה מרד במלך אשר גינה מעשיו

לירושלם והיה רחבה להתאסף שם העם מעגין קראו אחריך מלוא שהוא ענין אסיפה ושלמה בנה אותו המקום כי הוצרך לו כשבנה בית לבת פרעה ואף על פי כן מן הנראה לא היה טוב בעיני העם מה שעשה שלמה והיו יראים ממנו לאמר כך וכך עשה שלמה וזה ירבעם גבה לבו והעיז את פניו ואמר שלמה בנה את המלוא כלומר רעה רעה שעשה ועוד שאמר שלמה ולא אמר המלך וזה היה מרד במלך ועוד אמר סגר את פרץ דוד אביו פירשו בו כי דוד עשה פרץ בחומת ציון שאם ימרדו בו ישראל יצא ויברח משם בלא דעתם כמו שהוא מנהג היום במלכי ישמעאל שעושים פרץ במגדליהם שאם יקומו על המלך בני העיר שיברח משם ויקראו שמו שער

ואתה גדרת אותה לעשות אנגריא לבת פרעה להושיב שם עבדיה ומשרתיה: (כח) וירא שלמה את הנער. קודם לכן: כי עושה מלאכה הוא. מהיר במלאכתו וזריז: לכל סבל בית יוסף. לכל מסקי מיסין דבית יוסף מנשה ואפרים לפי שמשבט אפרים

רלב"ג

להגיש לפניו דברי ריבותיהם כן נראה זה בעיני וכבר פירשו בו שכבר הניח שם מקום פרוץ שיוכל לברוח ממנו אם ימרדו בו ישראל וכאילו אמר ששלמה לגובה לבו לא ירא שימרדו בו ישראל. והנה בזה חטא ירבעם לשלמה בשני צדדין האחד מפני שגנהו על מעשיו והוכיחו עליהם והשנית שלא חלק לו כבוד אך קראו בשמו ואמר שלמה בנה את המלוא וכן קרא דוד בשמו ולא קרא אחד מהם מלך: (כח) והנה ספר כי האיש ירבעם היה גבור חיל וירא שלמה את הנער כי היה רב פעלים והיה זריז במלאכתו אשר מנהו ומנה אותו מפני זה לקבץ המס שסובלים עליהם כל בית יוסף והם מנשה ואפרים ובעת ההיא אחר שמנהו המלך על זה הפקידות תכף שיצא ירבעם מירושלם ללכת לקבץ המסים שהפקד עליהם מצאהו אחיה השילוני בדרך והיה אחיה השילוני מתכסה בשלמה חדשה והיו שניהם לבדם בשדה וכאשר ראה אחיה פה ופה כי אין שם איש יראה מעשיהם שיוכל להגיד למלך שלמה אז תפש בשלמה

כח וְהָאִישׁ יָרָבְעָם גִּבּוֹר חָיִל וַיַּרְא שְׁלֹמֹה אֶת־הַנַּעַר כִּי־עֹשֵׂה מְלָאכָה הוּא וַיַּפְקֵד אֹתוֹ לְכָל־סֵבֶל בֵּית יוֹסֵף׃ כט וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלָ͏ִם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הַנָּבִיא בַּדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשַׂלְמָה חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה׃ ל וַיִּתְפֹּשׂ אֲחִיָּה בַּשַּׂלְמָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרָעֶהָ שְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים׃ לא וַיֹּאמֶר לְיָרָבְעָם קַח־לְךָ עֲשָׂרָה קְרָעִים כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי קֹרֵעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי לְךָ אֵת עֲשָׂרָה הַשְּׁבָטִים׃ לב וְהַשֵּׁבֶט הָאֶחָד יִהְיֶה־לּוֹ לְמַעַן ׀ עַבְדִּי דָוִד וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַ͏ִם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי בָהּ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ לג יַעַן ׀ אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְעַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִין לִכְמוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב וּלְמִלְכֹּם אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְלֹא־הָלְכוּ בִדְרָכַי לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי וְחֻקֹּתַי וּמִשְׁפָּטַי כְּדָוִד אָבִיו׃ לד וְלֹא־אֶקַּח אֶת־כָּל־הַמַּמְלָכָה מִיָּדוֹ כִּי ׀ נָשִׂיא אֲשִׁתֶנּוּ כֹּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי אֹתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתָי׃ לה וְלָקַחְתִּי הַמְּלוּכָה מִיַּד בְּנוֹ וּנְתַתִּיהָ לְּךָ אֵת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים׃

ד׳ · כ"את גדליהו · ג׳ ויאמר אבימלך. וירד יהודה ודין · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ס׳ · ל׳ וחס׳ יו"ד קדמאה · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ט׳ חס׳ וכל אורי׳ דכו׳ במ"א

כח וְגַבְרָא יָרָבְעָם גְּבַר חֵילָא וַחֲזָא שְׁלֹמֹה יָת עוּלֵימָא אֲרֵי עָבֵיד עֲבִידְתָּא הוּא וּמַנֵּי יָתֵיהּ לְכָל. מַסְּקֵי מִסִּין דְּבֵית יוֹסֵף׃ כט וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וְיָרָבְעָם נְפַק מִירוּשְׁלֵם וְאַשְׁכַּח יָתֵיהּ אֲחִיָּה שִׁלוֹנָאָה נְבִיָּא בְּאוֹרְחָא וְהוּא מִתְכַּסֵּי בִּכְסוּתָא חֲדַתָּא וְתַרְוֵיהוֹן אִינוּן בִּלְחוֹדֵיהוֹן בְּחַקְלָא׃ ל וַאֲחַד אֲחִיָּה בִּכְסוּתָא חֲדַתָּא דִּי עֲלוֹהִי וּסְדִיקַהּ לִתְרֵין עֲסַר סִדְקִין׃ לא וַאֲמַר לְיָרָבְעָם סַב לָךְ עַסְרָא סִדְקִין אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַעְדֵּי יָת מַלְכוּתָא מִידָא דִשְׁלֹמֹה וְאֶתֵּן לָךְ יָת עַסְרֵי שִׁבְטִין׃ לב וְשִׁבְטָא חָד יְהֵי לֵיהּ בְּדִיל דָּוִד עַבְדִּי וּבְדִיל יְרוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְאִתְרְעִיתִי בַהּ מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ לג חֲלַף דִּשְׁבַקוּ פּוּלְחָנִי וּסְגִידוּ לְעַשְׁתּוֹרֶת טַעֲוַת צִדוֹנָאֵי וְלִכְמוֹשׁ טַעֲוַת מוֹאֲבָאֵי וּלְמִלְכּוֹם טַעֲוַת בְּנֵי עַמּוֹן וְלָא הֲלִיכוּ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמַי לְמֶעְבַּד דְּכָשַׁר קֳדָמַי וּקְיָמַי וְדִינַי כְּדָוִד אֲבוּהִי׃ לד וְלָא אֶסַּב יָת כָּל מַלְכוּתָא מִינֵיהּ אֲרֵי מַלְכָּא אֲשַׁוֵּינֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי בְּדִיל דָּוִד עַבְדִּי דְאִתְרְעִיתִי בֵיהּ דִּנְטַר פִּקּוּדַי וְאוֹרַיְתִי וּקְיָמַי׃ לה וְאֶסַּב מַלְכוּתָא מִיַּד בְּרֵיהּ וְאֶתְּנַהּ לָךְ יָת עַסְרָא

הבגד ושלמה סגר אותו הפרץ ואמר ירבעם ראו גבהות לבו שסגר הפרץ כלומר שהוא בוטח שאינו ירא ממרד ובדברי רז"ל מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים אמר לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה ואמרו רז"ל מאי וזה הדבר אשר הרים יד במלך שחלץ תפליו בפניו: (כט) השילוני. מן שילה היה ואמר מן שילה שילוני מן גלה גילוני: והוא מתכסה. או אחיה או ירבעם אין לו הכרע וכן בדברי רז"ל רב ולוי חד אמר שלמתו של אחיה וחד אמר שלמתו של ירבעם אמר ר' שמואל מסתבר כמאן דאמר של אחיה שכן דרך של צדיקי' להיות קורעים במחלוקת של בית דוד: (לב) והשבט האחד. יהודה ובנימין חושב לשבט אחד בעבור שהיו מיוחדי' בנחלה ובירושלם: (לג) אשר עזבוני. שלמה וביתו והנוטים אחריהם: (לד) ולא אקח את כל הממלכ'. שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו וכן לא תעשה כל מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו

ויהי בעת ההיא ג׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר וירא: עבדי דוד ה׳ בקריאה וסי׳ והשבט האחד יהיה לו. ואקרע את הממלכה. והקימותי עליהם רעה. ואני ה׳ אהיה ועבדי דוד מלך עליהם. וכל שמואל דכוו׳ במ"א דוד עבדי ועתה עשו: חקתי ט׳ חס׳ וכל אוריתא דכוו׳ במ"א וסי׳ נמסר בסדר תולדות: לדויד ה׳ מלאים וסימ׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא והאי סימן: לשמור ח׳ מלאים בקריאה וסי׳ בא אל פילגשי אביך. והיה אם תשמע דירבעם. אך יתן לך ה׳ שכל ובינה. ולשלמה בני תן. ויהי כצאת הכהנים מן. ויעמוד המלך על עמדו דד"ה. עת לשמור ועת לאבד. לשמור על אחיהם:

דְּאִתְרְעִיתִי בֵיהּ דִּנְטַר פִּקּוּדַי וְאוֹרַיְתִי וּקְיָמַי׃ לה וְאֶסַּב מַלְכוּתָא מִיַּד בְּרֵיהּ וְאֶתְּנַהּ לָךְ יָת עַסְרָא

תולדות אהרן ויהי בעת ההיא. סנהדרין קב:

מצודת דוד

מעשיו בפרסום ואמר שלמה בנה את המלוא ודוד הלא הניחו פנוי להתאסף בו לעת הצורך: סגר וכו'. ר"ל מאז היתה פרוצה חומת עיר דוד לצאת ולבוא בה אל המלך להגיש אליו דברי ריבותם והנה שלמה סגר הפרצה כאילו אינו חושש לעשות משפט העם: (כח) כי עושה המלאכה. ר"ל שהוא מהיר וזריז במעשיו: ויפקד אתו. מאז עד לא הרים בו יד מנהו על סבל בית יוסף ר"ל לגבות מהם המס: (כט) ויהי בעת ההיא. כאשר מנהו ויצא מירושלים ללכת לגבות המס: והוא. על אחיה השילוני חוזר: ושניהם לבדם. ולא היה שם מי לגלות הדבר אשר יעשה: (ל) שנים עשר קרעים. ר"ל י"ב חתיכות או קרעים ממש ובי"ב קרעים יש י"ג חתיכות ונתן לירבעם י"א החתיכות ובהם עשרה קרעים לרמוז על עשרה שבטים ובידו נשאר ב' חתיכות ובהם קרע אחד לרמוז ששבט יהודה ישאר למלכות בית דוד ושבט בנימין נכלל בשבט יהודה והיו טפלים להם והלוים הלא ישבו בין כל שבטי ישראל ולא יחשבו כלל: (לא) קח לך וכו'. להיות לאות ולסימן: (לג) אשר עזבוני. ר"ל הניח את נשיו לעזוב אותי ולהשתחות לע"ג: ולא הלכו בדרכי. לא לימד אותן ללכת בדרכי וכו' כאשר עשה דוד אביו: (לד) את כל הממלכה. ר"ל שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו ודוגמתו לא תעשה כל מלאכה (שמות כ') ור"ל שום מלאכה: כי נשיא אשיתנו. כל ימיו אשים אותו לנשיא על כל ישראל

מצודת ציון

מאס ימח קלתי בהיי (שם כז): (כח) ויפקד. ענין מנוי וגזברות כמו מאז הפקיד אותו (שם לט): סבל. משא המס: (ל) ויתפוש. ואחז: (לד) אשיתנו. אשימנו כמו אשית בישע (תהלים יב)

כאשר

לו וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט־אֶחָד לְמַעַן הֱיוֹת־נִיר לְדָוִיד־עַבְדִּי כָּל־הַיָּמִים ׀ לְפָנַי בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לִי לָשׂוּם שְׁמִי שָׁם׃ לז וְאֹתְךָ אֶקַּח וּמָלַכְתָּ בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְהָיִיתָ מֶּלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ לח וְהָיָה אִם־תִּשְׁמַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָ וְהָלַכְתָּ בִדְרָכַי וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִשְׁמוֹר חֻקּוֹתַי וּמִצְוֺתַי כַּאֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד עַבְדִּי וְהָיִיתִי עִמָּךְ וּבָנִיתִי לְךָ בַיִת־נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בָּנִיתִי לְדָוִד וְנָתַתִּי לְךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ לט וַאֲעַנֶּה אֶת־זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת אַךְ לֹא כָל־הַיָּמִים׃

מ וַיְבַקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לְהָמִית אֶת־יָרָבְעָם וַיָּקָם יָרָבְעָם וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל־שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיְהִי בְמִצְרַיִם עַד־מוֹת שְׁלֹמֹה׃ מא וְיֶתֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחָכְמָתוֹ הֲלוֹא־הֵם כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה׃ מב וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלִַם עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ מג וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

(מסורה: י׳ · ח׳. ס׳ מ״נ · ג׳ וחד מן · ל׳ דסמי׳ · ח׳ מ״נ · י׳ · י׳ · ד׳ · ד׳)

שִׁבְטִין׃ לו וְלִבְרֵיהּ אֶתֵּן שִׁבְטָא חַד בְּדִיל לְקַיָּמָא מַלְכוּ לְדָוִד עַבְדִּי כָּל יוֹמַיָּא קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְּאִתְרְעֵיתִי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי תַּמָּן׃ לז וְיָתָךְ אֲקָרֵיב וְתִמְלוֹךְ בְּכָל דְּרַעֲוָא נַפְשָׁךְ וּתְהֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל׃ לח וִיהֵי אִם תְּקַבֵּיל לְמֵימְרִי יָת כָּל דַּאֲפַקְדִינָךְ וּתְהָךְ בְּכָל אוֹרְחַן דְּתַקְנָן קֳדָמַי וְתַעְבֵּיד דְּכָשַׁר בְּעֵינַי לְמִטַּר קְיָמַי וּפִקּוֹדַי כְּמָא דַּעֲבַד דָּוִד עַבְדִּי וִיהֵי מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ וַאֲקֵים לָךְ מַלְכוּ קַיָּמָא כְּמָא דְּקַיֵּמִית לְדָוִד וְאֶתֵּן לָךְ יָת יִשְׂרָאֵל׃ לט וְאַעְנֵי יָת זַרְעָא דְדָוִד בְּדִיל דָּא בְּרַם לָא כָּל יוֹמַיָּא׃ מ וּבְעָא שְׁלֹמֹה לְמִקְטַל יָת יָרָבְעָם וְקָם יָרָבְעָם וַעֲרַק לְמִצְרַיִם לְוַת שִׁישַׁק מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וַהֲוָה בְּמִצְרַיִם עַד דְּמִית שְׁלֹמֹה׃ מא וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי שְׁלֹמֹה וְכָל דִּי עֲבַד וְחוּכְמְתֵיהּ הֲלָא אִינּוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרָא פִּתְגָּמֵי שְׁלֹמֹה׃ מב וְיוֹמַיָּא דִּמְלַךְ שְׁלֹמֹה בִּירוּשְׁלֵם עַל כָּל יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין׃ מג וּשְׁכִיב שְׁלֹמֹה עִם אֲבָהָתֵהּ וְאִתְקְבַר בְּקַרְתָּא דְדָוִד אֲבוּהִי וּמְלַךְ רְחַבְעָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃

רדק

תאכלו והדומים להם : (לו) למען היות ניר לדוד עבדי. ניר בחיר"ק כמו בצר"י כמו שאמר ערכתי נר למשיחי וי"ת מלכו ותרגום אונקלוס ונירס ומלכו : (לח) את כל אשר אצוך. הכ"ף רפה וכן אשר אנכי מצוך בפרשת ואתחנן : (לט) ואענה את זרע דוד. האלף נחה והענוי הוא שלא תחזור להם מלכות על ישראל ולא נוכל לפרש ענוי אחר כי כל המלכים הטובים מזרע ד"ד היו בטוב ובשלוה : למען זאת. מה שעשה שלמה. ובסדר עולם למען זאת למען ל"ו שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה כי בשנה הרביעית למלכו נשאה והגזרה נגזרה למלכות בית דוד לחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה ובסוף ל"ו שנה תחזור המלכות ליהושיה לפיכך אמר אך לא כל הימים ובימי אסא היתה עתידה לחזור אלא שקלקל אסא שנאמר בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא וגו׳. ולא היה אלא בשנת י"ו לאסא אלא ל"ו למלכות שלמה שעתידה לחזור אלא לפי שקלקל ונשען על מלך ארם לא חזרה : אך לא כל הימים. עתידה לחזור לימות המשיח בימי מלך המשיח שנאמר ועשיתם לעץ אחד ואמר ומלך אחד יהיה לכלם ואומר ועבדי דוד מלך עליהם מכאן תשובה לאומרין שהוא אמן מאפין ימי מלך המשיח כי לא יהיה והנה הנביא אומר אך לא כל הימים ומשנחלקה מלכות בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד כי כל הימים היו לשתי ממלכות עד הגלות ובשוב הגלות מבבל לא שבו השבטים אלא גלות בבל שהוא יהודה ובנימן : (מ) אל שישק מלך מצרים. פרעה חותן שלמה מת וקם מלך אחר ששמו שישק ולא היה אוהב שלמה לפיכך ברח ירבעם אליו : (מא) על ספר דברי שלמה. בספרים שחבר בחכמתו לא נמצאו היום אללנו וגם בג׳ הנמצאים אצלנו משלי שיר השירים וקהלת ומה שאמר על ספר ולא אמר על ספרי כי לכל דבר בעניינו חבר ספר בפני עצמו ומרז"ל שאמרו שלשה ספרים כתב שלמה שיר השירים בילדותו משלי בבחרותו קהלת בזקנותו ומהם אמרו כי קרוב למיתתו שרתה עליו רוה"ק וחבר שלשה ספרים אלה :

רשי

אפריס היה : (לו) ניר. ממשלה וניר לשון עול : (לט) אך לא כל הימים. כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו. ובסדר עולם מצאתי ואענה את זרע דוד למען זאת. כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה שנשאה בשנה הרביעית למלכו וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק וראויה היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו אלא שקלקל לשלוח שוחד למלך ארם ולא סמך על הקב"ה והוא שנאמר בדברי הימים (ב ט"ו י) בשנת שלשים ושש למלכות אסא בנה בעשא את הרמה וא"א שהרי אסא קבר את בעשא בשנת ד"ו למלכותו אלא ט"ו שנה שלו הוא קורא שלשים ושש שהן סוף שלשים ושש לחלוקת המלכות והגיד הכתוב שבאותה שנה קילקל אסא אך לא כל הימים אלא ל"ו שנה קטני

רלבג

כשלמה החדשה אשר עליו ויקרעה י"ב קרעים והודיע לו כי תלוך ימלוך על עשרת השבטים אחרי מות שלמה יען אשר הניח בני ביתו לעבוד ע"א אך לא יקח דבר ממלכתו בחייו למען דוד עבד ה׳ אשר שמר מצותיו וחקותיו ולזאת הסבה ג"כ לא יסיר הממלכה לגמרי מזרע שלמה כמו שקדם והודיעו שאם ישמר מצות הש"י וחקותיו יבנה לו בית קיים זמן ארוך וכזה יענה זרע דוד בזה האופן שלא תהיה להם כל המלוכה אך לא יענה זרעו כל הימים כי עוד תשוב כל המלוכה לזרע דוד ולפי שלא שבה המלוכה כלה לזרע דוד בימי בית ראשון ולא בימי בית שני הנה זה ראיה שבדר ישוב המלכות בכללו לזרע דוד וזה יהיה בימי מלך המשיח ואחריו לא תסור ממנו המלוכה כמו שנתבאר במקומו׳ מספר דניאל: (מ) עוד ספר שעל מה שאמר ירבעם כנגד שלמה רצה שלמה להמיתו והוצרך לברוח אל מצרים עד מות שלמה. הנה זה הוא באור הדברים הצריכים אל באור במה שהבאנו באורו בזה המקום :

ואולם התועלות המגיעים ממנו הנה. התועלת הראשון הוא להודיע שאין הכונה בקרבנות הזבח והקטרה אך הכונה בהם הוא מה שיעידו עליו מסודות המציאות אשר יעמדו עליו המיוחדים לזאת העבודה המתבוננים בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי הכהנים אלא שהתורה התירה לעשות כל איש הישר בעיניו לזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתישרו לעבודת הש"י מפני מה שהוטבע בו מהעבודות הנעשות לאלהים אחרים יחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה הזאת הנעשית בבמות אינה מכוונת מצד עצמה בכלל מן הלדדין תמצא שזכר בזה המקום בשלמה שהיה מזבח ומקטר בבמות בתה"ר יראה ממנו שלא היתה פעולתו זאת משובחת וכבר יתבאר זה באמרו ויאהב שלמה את ה׳ ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כאלו אמר שבזה הענין עשה מה שאינכו ראוי לעשות : השני הוא להודיע שיש בהעלת העולות מבוא להגעת הנבואה וכ"ש כשהפליגו ברבויים ולזה תמצא שספר כי בגבעון שהיתה בו הבמה הגדולה ולזה היה בו מזבח

מצודת ציון

יב) : (לו) ניר. כמו נר : (לח) נאמן. מתקיים כמו ונאמן ביתך (ש"ב ז) : (לט) ואענה. מלשון

מצודת דוד

כאשר הוא עתה : (לו) ניר. ר"ל מלך מושל וכה"א ערכתי נר למשיחי (תהלים קל"ב) ויקרא המלך כן על שם שמשפיע ומאיר ובאורו נראה אור : לדוד עבדי. להיות מזרעו מלך מושל : (לז) בכל אשר תאוה נפשך. ר"ל למשול ממשל רב : (לח) בית נאמן. בית מלכות מתקיימת : (לט) ואענה. במה שאקח מידם עשרת השבטים : למען זאת. על שברח שלמה : אך לא כל הימים. כי בימי המשיח תשוב כל המלוכה לזרע דוד : (מ) להמית וכו׳. בעבור שהרים בו יד ומתחילה ראה להזכיר הסיבה אשר בעבורה נתגאה ירבעם להרים יד במלך : אל שישק. לא זהו שנשא שלמה בתו : (מא) וכל אשר עשה. מלבד מעשיו הנזכרים פה : על ספר וכו׳. ספר מיוחד היה לספר

מזבח הנחשת שעשה משה היה מעלה שלמה אלף עולות וספר תכף כי בגבעון נראה ה' אל שלמה וכבר נתבאר זה ג"כ מענין בלעם כמו שזכרנו שם במה שהשתדל להגיע אליו הנבואה בשבנה שבעה מזבחות והעלה פר ואיל על כל מזבח וכבר באר‍נו הסבה בזה בפרשת נח ואולי שלמה מפני רוחק מדרגתו מהנבואה כי היה נער בעת ההיא הוצרך אל זה המספר הרב מן העולות : השלישי הוא בדעות והוא להודיע כי ה' יתן חכמה על דרך השפע האלהי בזולת סבותיה ולזה תמצא בשלמה בקש מהש"י שיתן לו לב מבין ונתן לו הש"י החכמה והמדע כמו שנזכר בספר ד"ה ובזה הספר וזה לאות כי הש"י ישפיע החכמה לאדם כשירצה מזולת שישתדל האדם לחקור בדבר דבר ממנה ויקדם לו מהחום מה שיצטרך לדרוש ההוא ומזה המקום התבאר שאפשר שישפעו לאדם ידיעות עיונות בחלום או בנבואה וכבר הרחיק זה המפרש דברי הפילוסוף בספר החוש והמוחש ושם בארנו אמות זה השרש כי הוא משרשי התורה הגדולים לפי מה שיראה לי : הרביעי הוא להודיע שהשלם לא יבקש החיים והעושר אם לא מפני השגת השלמות האנושי ולזה לא ידאג על המות אלא מפני הספק ממנו השגת השלמות אשר יכול להשיגו אם יחיה יותר ולזאת הסבה תמצא שלא שאל שלמה מהש"י כששאל לו מה יתן לו אלא השגת השלמות בעיון ולא שאל אורך חיים ולא עושר לפי שאינם הטובים כ"א מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה התכלית לא יחשוק מהם מאד : החמישי והוא במדות הוא להודיע כי מי שאדוניו רוצה ליתן לו מה שישאל אין ראוי לו שיכביד לשאול אבל ישאל המעט שיוכל להשיג בו מבוקשו כי בזה ירצה האדון לתת לו את בקשתו ולזה תמצא שספר כי היה טוב בעיני הש"י כאשר לא שאל שלמה עושר וכבוד וארך חיים ולא נפש אויביו אבל שאל חכמה ובינה להבין משפט : הששי והוא במדות והוא להודיע שאשר התירו לו לשאל ויתן לו וזה מגיעתו שלא ישאל אלא דבר קטון הנה ראוי מפני זה לנותן שלא יקצר מלתת לו הרבה כי אין ראוי שיהיה טוב תכונתו פלי למנוע הטוב ממנו אבל ראוי שיוסיף לו טובה ולזה ספר כי מפני שיטב בעיני הש"י כשלא שאל אלא שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה ששאל ביותר שלם שבפנים עד שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה מה שלא שאל העושר והכבוד וארך החיים אם ילך בדרכי השם יתברך : השביעי הוא להודיע שראוי לשמח על הטובה שייעד השם עליה כי לא דבר ולא יקיימנה ולזה ראוי לתת תודה על הייעוד לשם יתברך קודם בא הטובה ולזה ספר שכבר בא שלמה אחר החלום של נבואה לירושלם לפני ארון ברית ה' והעלה עולות ועשה משתה לכל עבדיו ושריו : השמיני והוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לשופט שיתחכם בתחבולות לעמוד על אמתת הדברים אשר תהיה בהם טענה בין איש לרעהו הדברים רחוקים שיביאו לעמוד על זה מזולת שירגישו בעלי הריב שמאלו הדברים יעמדו על אמתת זה כמו שתראה במה שזכר משתי הזונות שבאו לפני המלך זאת אומרת בני החי ובנך המת וזאת אומרת בני החי ובנך המת שאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ומזה הענין עמד על אמתת הדבר כי אשר אינה אמו לא תחוס אם יגזרוהו לשנים וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטים הישרים לפי חכמתם כי לא יספיק להם שיתנהגו בזה לפי הנאמר לפניהם אבל ראוי שיעמיקו לעמוד על האמת כדי שישפטו לפי האמת לא לפי הנאמר לפניהם לבד שאם היה שופט שלמה מזה הצד הנה היה ראוי לו שיאמר שישאר הילד ההוא לאשה המוחזקת בו ולא יצא מתחת ידה בעבור זאת הטענה המופשטת מהעדות והנה יגיע מזה תועלת עוד בדברים המדיניים כי המון העם כשיראו עוצם תחבולות השופט לעמוד על אמתת הדברים ייראו מעשות דבר בלתי ראוי בראותם כי כל דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שישלם הצדק והיושר במדינה : התשיעי הוא להודיע שהכ"ג ששמש בכהונה גדולה לא תסור הגדולה ממנו כל ימיו ר"ל שיהיה כל ימיו במדרגת כ"ג אע"פ שיש שם כהן גדול אחר ולזה אמר צדוק ואביתר כהנים אע"פ שגרש אביתר מהיות כהן לה' כמו שקדם : העשירי הוא להודיע שיש למלך להעלות מס על עמו לכלכל אותו וביתו ולזה ספר שכבר היה לשלמה שנים עשר שרים ממונים על כל ישראל היה תחת מנוי כל אחד מהם חלק מה מישראל וכל אחד מהם היה מכלכל את המלך ואת ביתו חדש אחד לכל המצטרך לא יעדרו דבר וגם השעורים והתבן היו מביאים לסוסים ולרכש עם רבוים ורבוי המצטרך לבית המלך לכלכל אותו ובזה למדנו מזה הספור שיש למלך לקחת בדרך מס מישראל אנשים לצורך בנין בית הש"י וביתו ולזה ספר שכבר העלה שלמה מס מישראל שלשים אלף וישלחם לבנונה וכבר נתבאר זה ג"כ מדברי שמואל בהודיעו את משפט המלוכה : העשתי עשר הוא לפרסם שכבר קיים הש"י מה שייעד להניח לישראל מכל אויביהם ולזה ספר שכבר ישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותאנתו כל ימי שלמה ולזאת הסבה ברך שלמה הש"י אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר :

השנים עשר הוא לפרסם עוצם הכבוד והעושר והחכמה שהיה לשלמה כאשר ייעד לו הש"י עד שכבר היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים שהיו כלם עובדים את שלמה ומגישים לו מנחה כל ימי חייו עד שכבר היה משקל הזהב הבא לשלמה בשנה אחת שש מאות ככר וששים ושש לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ וכל הארץ היו מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבו והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב וקניינים אחרים מדי שנה בשנה עם מוצא הסוסים אשר היה לשלמה ממצרים וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי ארם והיה עשרו כ"כ עד שלא נחשב כסף בימי שלמה למאומה והיה מגיע מעוצם חכמתו עד שכבר חכם מכל האדם ודבר דבור טבעיי על כל מיני הצמחים מהגדול ועד הקטן בהדרגה ועל כל מיני ב"ח בהדרגה

ג"כ וזאת חכמה נפלאה ר"ל לעמוד על ההדרגה הזאת ולעמוד על טבע כל מין מהם ומיניו :

השלשה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שלא יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בסבות היותר נאותות וכ"ש כשיהיה ההשתדלו' לעשות דבר לכבוד השם ית' ולזה תמצא כי כשרצה שלמה לבנות בית המקדש ושי' מהכרח הבנין ההוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה הלבנון אשר הוא יותר נאות לזה לו במלכות חירם מלך צור וגם הצידונים אשר היה חירם מושל עליהם היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי הודיעו את חירם שהבית שהוא בונה הוא בונה אותו לשם ה' אשר הוא מושל בכל ומשפיל ומכניע כל שונאיו כמו שנזכר בספר ד"ה וכדי שיתרצה יותר בזה הבנין לעזור אותו הנה שלח לו שיצוה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו ולא רצה לבאר לו שיגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר עבדיו בכל אשר יאמר כאילו העיר בזה שעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצה שיגיע לו מהתועלת מפני צוותו לכרות הארזים אשר לו להביאם אל שלמה ולא בקש ממנו יותר מזה כי לא היה ראוי שיכביד לשאל ממנו יותר וגם הודיע אותו כי דוד התעורר לבנות זה הבנין כדי ביתרצה חירם יותר לעזור שלמה במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסבה תמצא שנתרצה חירם לעשות את בקשתו ולקח דרך תהיה בה שפיכתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזים ובעצי ברושים ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה והירם ישימם דוברות בים עד המקום שירצה שלמה שיוליכם שם ושם ינפצם כדי שיהיו מוכנים לשלמה לנשאם ובמה שעשה חירם מזה יתן לו שלמה לחם ביתו הנה בזה הגיע לחירם בהבלעה שכר לקיחת הארזים והברושים מהיער שלו במה שלא יגיעהו בשת על לקיחתו שכר בו משלמה והוא שכר הבאתו הארזים לים והוליכם אל המקום שירצה שלמה. והנה נתבאר בספר דברי הימים. כי זולת זה השכר הנזכר בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם : הארבעה עשר הוא להודיע שיש למלך להעביר הגוים ההם התושבים לעשות מלאכת בית ה' ומלאכתו כמו שנזכר בתורה והיו לך למס ועבדוך ולזה ספר בזה המקום עם מה שהשלים הספור בספר דברי הימים שכבר היו לשלמה מהגרים התושבים שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר : החמשה עשר הוא להודיע שראוי בכל ענין שיהיו בו ממונים רבים בדרך שישתדלו שלא יחסר התקון בו ולזה תמצא ששם שלמה ממונים רבים רודים בעת העושים במלאכה והוכרח להשים הממונים ההם גרים מפני שקדם על המלאכה כי יכבד מאד לישראלים אם יעשו ככה ולזה תמצא בישראלים שהעלה שלמה למס ושלחם לבנונה שסדר הענין באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שיהיו חדש בלבנון ושני חדשים בביתם וכזה תמצא שסדר בכלכול ביתו וכל המצטרך לו שנים עשר נציבים יכלכלוהו כל אחד חדש אחד במה שלקט מהמס מהחלק מישראל הבאים לגורלו שאם היה זה המנוי לאיש אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התקון במה שיעשהו : הששה עשר הוא להודיע שבנין בית המקדש ראוי שיהיה לשם ה' וזהו אמרו בתורה ועשו לי מקדש ר"ל שבעשייתו יעשוהו לשמו יתברך ולזה תמצא שכבר נכפל הרבה בזה הספור זה הענין אמר כי לא יכול לבנות בית לשם ה' והנני אומר לבנות בית לשם ה' ואבנה הבית לשם ה' אשר בנה המלך שלמה לה' עם לבב דוד לבנות בית לשם ה' והבית אשר בניתי לשמך והיה זה כן כדי להישיר האנשים אל קדושת הבית הזה ואל היראה ממנו מפני היותו קדוש מתחלת ענינו עם שזה יעיר ויישיר לעמוד על סודות בניניו כשיתבוננו בכל חלקיו ויבינו מזה אי זו היתרה יש בהם להשיג הש"י אך אם לא היתה בנייתו בזה האופן יסורו אלו התועלות הנפלאות כי לא יתכן שתפול אז השאלה למה נעשה זה הבנין לסדר כך ואי זו היתר' יש בו להשיג סוד הש"י וסודות המציאות מפני שהעשותו לא היה לש"י אם הונח הענין כן ואין ענין קדושתו כי אם כמו הקדשת הכסף והזהב והשדה והבית לה' אשר לא תפול השאלה בה למה היו בתואר כך מגד מה שהם קדש : השבעה עשר הוא מה שהודיע מרוחק עת התחלת בנין בית המקדש מעת יציאת מצרים והנה עמדנו מזה על העת אשר מזמן יפתח עד זה הזמן והוא מאה ושמונים שנה והנה שפטו את ישראל יפתח ואבצן ואילון הזבולוני ועבדון בן הלל הפרעתוני שלשים ואחת שנה ואם השבנו אחר זה ארבעים שנה של שעבוד ביד פלשתים ועשרים שנה ששפט שמשון את ישראל וארבעים שנה של עלי וארבעים שנה של דוד וג' שנים שכבר עברו למלכות שלמה לא ישארו כי אם ו' שנים למלכות שאול ולימי שפוט שמואל את כל ישראל. וכבר ידמה כי ממשלת שמואל ושאול היתה לכל השפחות י"ג שנה כי עשרים שנה עמד הארון בקרית יערים לכל השפחות וכבר עברו שבע שנים ושבעה חדשים למלכות דוד וז' חדשים היה ארון ה' בשדה פלשתים ונשארו יותר מי"ג שנה ממיתת עלי עד מלכות דוד עם שכבר אפשר שהארון היה בקרית יערים יותר מעשרים שנה אך אחר שעברו עשרים שנה נהו כל ישראל אחר ה' ולזה ידמה לפי מה שאהבוב שרוב שני השעבוד נכללים בשנות שמשון ועלי כי בימי שמשון היו הפלשתים מושלים בישראל כמו שנזכר שם והנה נראה כי מבנין הבית הזה ר"ל מהתחלת בנינו עד התחלת בנין בית שני היו גם כן ארבע מאות ושמונים שנה :

השמנה עשר הוא מה שהודיענו מצורת הבית שבנה לשם ה' כי ממנו נעמוד על סודות נפלאים מהחכמה הנמצאות והנה היה ההיכל והוא הקדש וקדש הקדשים עמו בשים אמה ארכו ורחבו עשרים אמה והנה היה האורך

והרוחב

והרוחב כפל מה שהיה מן הארך והרחב באשר עשה משה במדבר והאולם הגובה בלתי שומר זה היחס כי הוא היה שלשים אמה ושם היה עשר אמות אלא שלזאת הסבה עשו תקרה בדביר בגובה עשרים אמה באופן שיהיו הארך והרחב והגובה שוים בקדש הקדשים בבית המקדש כמו שהיו שוים במשכן שעשה משה ובזה האופן ג"כ שם התקרה התחתונה בהיכל גבוהה עשרים ובזה היה ענין תמונת הקדש וקדש הקדשים בבית המקדש מתדמה לענין תמונתו במשכן ר"ל שכל אחד מאלו המרחקים היה במקדש בכפל שיעורו במשכן וראוי שתדע כי כבר היה בנין הבית מאבנים שלמות ולא תהיה בהם פגימה והכרון להעיר על שלמות השם יתעלה אשר זה הבית נבנה לשמו ולזאת הסבה ג"כ היו באות שם האבנים שלמות עד שלא נשמע בבית מקבות וגרזן וכל כלי ברזל להורות על שאין הנעשה לו זה חסר קנין שום שלמות. והנה היה קדש הקדשים שוה בכל רחקיו להעיר על שהשלמו' התכליתי שהוא מעיד עליו הוא מגיע בשווי בדעות ובמדות. והנה היה אולם על פני היכל הבית להוסיף במעלת הבית ויפיו אצל הנכנסים עם שכבר היה ראוי שיהיה אמצע מה בין חצר הכהנים ובין הקדש כי ראוי שיהיה כמו אמצעי בין המדרגה השפלה והעליונה ממנו ואעפ"י שאינו אמצע על דרך האמת ולזה לא היתה מחיצה מבדלת בינו ובין חצר הכהנים. והנה עשה לבית והוא ההיכל חלוני שקופים אטומים להעיר על שמקום ההשקפה הוא מתחלת הענין אטום עד שידריך האדם עצמו אל לקיחת ההקדמות וההתחלות ומהם יתישר לפתיחת החלונות לראות האור הבהיר הוא אור השכל. והאולם היציעים שבנה סביב לבית היו שלשה זה על זה כי כן ענין ההשגות והעליון רחב מאשר תחתיו כי ההשגה העליונה רחבה וגדולה מאשר תחתיה כשנעיין בחלקי העולם השפל והאמצעי והעליון והנה היו עולים מן השפלה אל האמצעית ומן האמצעית אל העליונה כי כן דרך ההשגות האלו ומי שיקחם על זולת סדרם ישיגהו שבוש בהכרח והנה לא היו העליו' במעלות שיקפצו וידלגו בהם ממדרגה למדרגה אבל היו בדרך סבוב יעלה האדם בו בזולת מעלות להעיר בשיגביה שכלו מעט מעט בהדרגה ולזאת הסבה לא היו מעלות בכבש המזבח. והנה צייר בקירות ההיכל והדביר והוא מה שהיה מהם על התקרה התחתונה ציורי כרובים ותימורות והם כדמות כפתורי המנורה ופטורי ציצים והם בדמיון הגביעים המשוקדים והפרח אשר במנורה. והנה הכרובים הם משל לשכל ההיולאני והתמורות ופטורי ציצים הם השופטים אשר הוא רועה בהם כמו שבארנו בבאורנו לשיר השירים ובדבר המנורה והנה עשה זה לקדש ולקדש הקדשים כי שניהם מעידים על זה השלמות אך הראשון מעיד על ההכנה. והשני והוא קדש הקדשים מעיד יציאת ההכנה לפעל. והאולם בכותלי ההיכל תחת התקרה התחתונה צייר ציורים פקעים ופטורי ציצים והם בדמות כפתורים וגביעים משוקדים ופרחים לסב' בעינה אשר היו אלו הציורים במנורה אך למעלה מהתקרה התחתונה היו שם עם זה כרובים להעיר על השכל הלוקח מהמוחשות ההתחלות כמו שבארנו בדברי התורה אמנם תחת התקרה לא צייר תחלה רק מה שיעיר על ההשגות החושיות. וידמה שהיה הגובה שבין התקרה התחתונה והעליונה עשר אמות להעיר על מספר מדרגות הנבדלים שהם עשר והעשירי קדש וכבר עמדנו על מציאותם מפני זה השכל הנמצא בנו אשר בעבורו נויירו שם כרובים בכותלים. והנה צפה זהב ההיכל והדביר לסבה בעינה אשר בעבור' היו הכלים אשר שם כלם מזהב או מצופים זהב וכבר בארנו הסבה בזה במלאכת המשכן בבאורנו לדברי התורה. והנה היה מצופה עצי ארז תחלה ואח"כ מזהב כי לא יתכן שיצפו האבנים זהב עם שהתמונות שהיו מצויירות שם היו יותר נאות לציירם בעצי הארז משיציירום באבנים והיה הציור בהם יותר קיים שלא ישבר כשיצפוהו זהב והנה עשה בדביר ב' כרובים גדולים אין פניהם איש אל אחיו והיו סוככים בכנפיהם על הארון ועל הכרובים אשר על הכפרת שהיו פניהם איש אל אחיו להעיר שבסוף הענין לא יהיו פניהם איש אל אחיו אך יתדבק הא' עם האחר דבוק מה והוא דבוק קצה כנף זה בקצה כנף זה וראוי שתדע כי אחר המות לא יקבל שפע השכל ההיולאני מהשכל הפועל אבל יעמד על מה שהשיגו ובו ידבק דבקות מה בשכל הפועל כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות ה' ואין ראוי שתחשוב מזה שיהיו אלו הכרובים במדרגה א' מפני היותם בצורה אחת וכנפיהם פרושות באופן אחר כמו שלא יחשב היות צורת הכרובים אשר פניהם איש אל אחיו באופן אחד שיהיו שניהם במדרגה אחת ואמנם אמרנו זה לפי שכבר בארנו בראשון מספר מלחמות ה' שאי אפשר שישב השכל הנקנה במדרגת השכל הפועל ושם בארנו שהשכל הנקנה נשאר אחר המות והוא נצחי בהפך מה שאמרו הפילוסופים בזה והנה בזה המקום העיר הערה מבוארת שהשכל הנקנה נצחי והנה היה גובה אל הכרובים עשר אמות להעיר על עשר מדרגות הנבדלים שהעשירי מהם קדש והוא הש"י. והנה היו לפתח הדביר דלתות עצי שמן לפי מה שאחשוב בעת ההיא להעיר שהשם האור והוא אור השכל ולזה עשה אותם מעץ שמן שהוא מוכן אל שיתפשט בו האור בקלות נפלא ולזה לא עשה כן לדלתות ההיכל. והנה צייר בדלתות ההיכל והדביר כרובים ותימורות ופטורי צצים כי הם השופטים לכל אלו ההשגות והנה ההשגות החושיות הם ג"כ מכוונים לזאת הסבה בעינה ולזה היו גם כן הכרובים בדלתות ההיכל. והנה בנה החצר הפנימית והיא חצר הכהנים סביב שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים עליהם הנה הג' טורים התחתונים היו מורים על מציאות הצורה הדוממיית וטור הארז על הצור' הצומחת אשר אינה ערומה מהצורה הדוממית. והיו הטורים ארבעה להעיר על היותם מהיסודות הארבעה וקורבת מדרגתם מהם. ובמזבח הנחשת אשר שם היתה העולה על העצים להורות גם כן על הנפש החיונית ושהיא לא תושפע מהצומחת כמו שזכרנו בס' ויקרא והנה היה כל מה שהיה ממתכת בחצר הכהנים מנחש' לסבה בעינה אשר היה זה כן במשכן. והנה נשא מהשלחנות עשר ומהמנורות עשר לפי שמספר העשר מורה בעצמו על מציאות הש"י כמו שזכרנו במקומות רבים מביאורנו לדברי התורה כאלו העיר בזה כי אלו הצורות אשר יעירו עליהם השולחן והמנורה הם כלם שופעות מהש"י באמצעות שאר הנבדלים. והנה קרא השפה החמישי פתח הדביר והרביעי פתח ההיכל לפי שחצר הכהנים היה מעיר על ג' צורות והם הדוממית והצומחת והחיונית ופתח ההיכל על הרביעית והיא המדבר' ופתח הדביר היה מעיר על צורה המשית באופן מה והיא השכל הנקנה. והנה עשה באולם שני עמודים נחשת וקרא העמוד הימני יכין והשמאלי בועז העיר בזה כי שתי הצורות שהם הדוממית והצומחת או הצומחת והחיונית הא' מכינה לקבול הצורה האחרת והיא הנקראת יכין והאחרת היא המושלת ולה התוקף והעוז וממנה יסודרו פעולות הנמצא ההוא עם שאלו הנמצאים הם צורות ר"ל הצומחת והחיונית יקבלו רושם יותר חזק מתקופות השמש יותר ממה שימצא זה באדם ולזה תמצא בצמחים שבהיות השמש בפאת ימין לא יעשו פעולותיהם אך יקנו מזה הכנה לתת פרי' בהיות השמש בפאת צפון ואז ימצא להם חוזק הפעלות וכן תמצא בב"ח שהם יתעברו על הרוב בהיות השמש לפאת צפון אך בהיותו בפאת דרום תתחדש להם קצת הכנה ואין הנה מקום באור אלו הדברים. והנה היה רחב העמודים ארבע אמות להורות על קרבת אלו מטבע ארבע היסודות ולזה ג"כ היה עביו ארבע אצבעות ולזה ג"כ היה על הכותרות מעשה שושן באולם ד' אמות. והנה היתה קומת הכותרות חמש אמות לסבה בעינה אשר היתה מספר החמשה בחצר המשכן כמו שבארנו שם והנה היתה קומת העמודים עם הכותרות בקרוב כמו גובה מזבח הנחש' עם גובה המערכה שעליה ושמו נתחי העולה כי היה גבהם לפי מה שבארנו כמו אחד ועשרים אמה וגובה מזבח הנחשת היה עשרים אמה כמו שנזכר בספר ד"ה. והנה היו בכל כותרת שתי גלות להעיר שאלו הנמצאים יקבלו הצורה העליונה באמצעות קבולם השפלה ממנה. והנה היו שם בשתי גלות הכותרת שבעה גדילים כי עם שהם מורים על מדרגת הצורות בכלל' שהם שבעה והשביעית היא קדש הנה בזה עוד הערה למספר הארבעה כי בכל גלה היו ג' גדילים ואחד במקום דבוק הגלה העליונה בתחתונה. והנה העמודים שהיו בגלה העליונה ועליהם מעשה שושן והרמונים שהיו בתחתונה הנה זה כלו מורה על מציאות הנפש הצומחת כי תולדת השושן והפירות לא יתכן שיתחדש מן החוש לבד כמו שבאר הפילוסוף. והנה הרמונים שני טורים וכן הענין במועדים לפי שבזה הורה על שני מינים מהנפש הצומחת הא' בצמחים והאחר בב"ח מחובר עם המרגשת ובכלל הנה היה זה להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה שהיא שלמות לה. והנה היו הרמונים מאה בטור אחד מהם להעיר על רבוי מיני הצמחים והב"ח והתחלפותם שהוא בהכרח מצד הצורה. והנה הים היה בזה השיעור כדי שיהיה נאות לרחוץ ואחר מה שהיה בו ידמה שיאמר שכבר נעשה לגוי לבד ואפשר שנאמר כי מפני שנעשה לטהרה שם בשיעורו מה שיעיר על מציאות העשירי שהוא קדש כי לו לבדו הטהרה השלמה ולזה היה י' אמות רחבו והיו מהפקעים תחת שפתו י' באמה ג"כ לזאת הסבה. והיה גבהו חמש אמות לסבה אשר היה מספר החמש באלו הדברים אשר בחצר הכהנים והנה היה מרובע מלמטה ועגול מלמעלה כי הטמאות תהיינה מצד החומר אשר יסודותיו ארבעה והטהרה תהיה מצד הצורה וההתבוננות בה כמו שבארנו בספר ויקרא והצור' היא קושרת יסודות החמר ומקיפה בהם ולזה היה העגול מעיר עליה. והיו בה שני טורים פקעים להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה אשר בה יהיה הנמצא מה שהוא והיא המשלמת אותו. והנה היה בפקעים צורת בקר כמו שזכרנו להעיר על מציאות הנפש החיונית כי מה שהיה בחצר הכהנים מעיר על הצורה הדוממי' והצומחת והחיונית כמו שזכרנו. והנה היו שנים עשר בקר כמו שהיה הים להעיר על שהכחות השופעות מהעליונים בי"ב המזלות מנהיגים היסודות וקושרים אותם ועשה להם דמות בקר בדמיון מה שאמר יחזקאל פני שור בדבר החיות עם שכבר העיר בזה בצורה החיונית. והנה היה עביו ארבע אצבעות כמו הענין בעמודים להעיר על מה שמעיר עליו מספר הארבעה אשר הוא סבת הטומאה והוא החומר. והיה עם הפקעים בשפתו ציור פרח שושן להעיר עם זה על הנפש הצומחת והנה היה מספר הארבע במכונות בארכם וברחבם ובקומתם והיו הרבעה אופנים מתחת להעיר על מציאות היסודות שהם סבת הטומאה ולזאת הסבה היו שם ארבע כתפות דבקות בהם לגוף המכונות. והיו על המסגרות אשר בין השלבים צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים להורות על שאלו הצורות הם עלולות מצורות החיות אשר פניהם פני אריה ופני שור ופני הכרוב כמו שזכ' יחזקאל כאלו יעיר בזה שבנפש השכלי' ימצאו אלו הצורות ביותר נכבד שבמציאותם וזה כי האריה הוא המושל בחיות והנכבד שבהם והשור בבהמות וכבר בארנו אמתת זה בראשון ובחמישי מספר מלחמות ה'. והיה פיה עגול לסבה בעינה אשר היה פי הים עגול כי הכיורים היו גם כן לטהרה. והיה הכל מחובר ומדובק בעצמו לא במלאכה להעיר על הדבוק שהוא מצד הצורה כי הוא יעיר על מציאות הצורה והמשל כי אם תכרת אבר אחד מב"ח ותדבקהו במלאכה יעדר ממנו פועל הצורה וזה עדות על שזה התאחדות לא יהיה אם לא מצד הצורה. והנה היה גובה האופנים אמה וחצי האמה ולמעלה מהמכונה היה גובה אמה וחצי אמה ועם גובה המכונה יהיו שבע אמות ושלם בזה מספר השבעה אשר הוא מעיר בעצמו על מציאות כל הצורות ולזאת הסבה היו מספר המכונות עשר וכן הענין במספר הכיורות והיו החמשה מימין והחמשה משמאל לסבה אשר נמצא לספר החמשה במה שהיה בחצר המשכן עם שמספר החמשה מעיר על שכליה

מה שהתאמר כאן עליו מן המורות כי החמישית הוא השכל הנקנה כמו שקדם. והיה מספר הארבעה לכיור לסבה שזכרנו בכל מספר הארבעה שהיה נמצא בזה המקום ולפי שהכיור היה יותר נכבד מהם אם מאד מה שנצייר בו מהדברים. אם מאד שאינו בא על טומאה כמו הענין בים הושם היה בצד היותר פחות והוא הצד המזרחי דרומי. והנה לא רצה המלך שיעשה חירם דבר מהדברים אשר בהיכל ובדביר אף על פי שהוא היה בקי במלאכת הזהב כמו שנזכר בספר דברי הימים מפני עוצם קדושת מה שבהיכל ובדביר כי חירם לא היה ישראלי אבל היה צורי ולזה לא עשה חירם כ"א כלי הנחשת ולא עשה כלי הזהב :

התשעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיעשה האדם מלאכת השם וחפצו בזריזות נפלא יותר מזריזותו על חפציו הלא תראה כי שלמה המלך עשה את בית ה' בשבע שנים וביתו עשה בשלש עשרה שנה :

העשרים הוא להודיע שראוי לכל אדם שישתדל לזכות בשיעשה מקניניו מה שהוא לכבוד הש"י הלא תראה כי שלמה אע"פ שהיו לו הקדשות רבות לבנות הבית בחר שיהיה נבנה משלו ויאצרו ההקדשות לש"י ולזאת הסבה ג"כ עשה מביתו כל עבודת בה"מ בתמידין ומוספין וקרבנות לבור וקטורת הסמים ושמן למאור ושאר הענינים הצריכים לעבודת הבית : **העשרים ואחד** הוא להודיע עוצם נפלאות הש"י ועוצם הראות שכינתו בבית המקדש עד שכבר ספר שבצאת הכהנים מן הקדש הענן מלא את בית ה' :

העשרים ושנים הוא להודיע שהמברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין ולזה אמר ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל ולזאת הסבה צריך בברכת הכהנים שיהיו פניהם כלפי העם :

העשרים ושלשה הוא להודיע שראוי לברך את הש"י על הטובה ולתת לו תודה כבעל כל אשר גמל מהטוב כי עם שזה דבר ראוי בעצמו הנה עוד בו תועלת להיישיר האדם אל שהטובות כלם הם עלולו' מהש"י ולזה ספר שברך שלמה את ה' על אשר קיים היעוד הטוב שייעד לדוד אביו מענין המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו :

העשרים וארבעה הוא להודיע שהתפלה ראוי שתהיה באופן שישלם הדבקות למתפלל עם הש"י כי אז תהיה התפלה נשמעת יותר ולזה תמצא שכבר התפלל שלמה במקום שישלם בו הדבקות בש"י יותר והוא לפני מזבח ה' שהיה המקום נבחר לידבק בו השפע האלהי עד שאמר יעקב בו מה נורא המקום זה אין זה כי אם בית אלהים כמו שזכרנו בסוף ספר שמואל ולזה קרא אברהם שם המקום ה' יראה ולזאת הסבה ג"כ הקדים שמואל לזבח הש"י קודם התפלה כי בזה ישלם לו יותר הדבקות בו ולזה ספר שכרע על ברכיו לפני מזבח ה' ופרש כפיו השמים והקדים ואמר ה' אלהי ישראל אין כמוך וגו'. לשבח הש"י תחלה וכבר נכפל זה הספור בתפלתו זאת כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה : **העשרים וחמשה** הוא בדעות והוא להודיע שהאלוה אחד והוא מנהיג השמים והארץ לא כמו שאמרו המאמינים בשניות לפי שהם יאמרו שהדברים המתחלפים ראוי שתהיה התחלותיהם מתחלפות ולפי שהדברים השפלים נפסדים והשמים בלתי נפסדים הנה ראוי שתהיה ההתחלה אחת לשמים וההתחלה אחרת לארץ וכבר זכר שלמה שאין הענין כן במה שאמר אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ביאר בזה שהוא אלוה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה עשה בזה כמו התחלת מופת הנחתו שאמר הם אלהים בשמים הם אלהים על הארץ כי אנחנו נראה מהשמים כחות שופעו' בארץ וזה לאות שהמניעים ההם מנהיגים גם כן אלו הדברים השפלים וזה ממה שהוא מבואר נגלה ר"ל שיש כאן כחות שופעות מהגלגלים לאלו הדברים השפלים ומזה יתבאר היות לאלו הדברים המתחלפים התחלה אחת במספר : **העשרים וששה** הוא להודיע שהש"י משגיח בעבדיו הדבקים בו השגחה פרטית ובזאת ההשגחה ישפיע להם טובות ואם אינם מסודרות להם מפאת העליונים ולזה אמר שלמה אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שומר הברית והחסד לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם כבר באר בזה שאין כח במניעים המסודרים ממנו שהם מנהיגים בשמים ובארץ לעשות זה כי לא ישנו את תפקידם אך הש"י לבדו שליט לעשות זה : **העשרים ושבעה** הוא להודיע שהדברים שייעד הש"י אשר אי אפשר בהם מזולת השגחה פרטית הנה יהיה בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא שזכר כי במה שייעד השם יתברך לדוד שלא יכרת לו איש מעל כסא ישראל היה תנאי והוא אם ישמרו בניו את דרכם ללכת לפני הש"י כאשר הלך דוד לפניו : **העשרים ושמונה** הוא להודיע שהתפלה על כל הצרכים הן צרכי רבים הן צרכי יחיד ראוי שתהיה בבית המקדש או נכח בית המקדש ואז תהיה יותר נשמעת וזה מבואר מדברי תפלת שלמה וממענה הש"י לו עליה ולזאת הסבה מצאנו בדניאל שהי' מתפלל כנגד ירושלם תמיד ומזה המקום נתישב פסק ההלכה להתפלל תמיד כנגד בית המקדש : **העשרים ותשעה** הוא להודיע שלא תועיל התפלה על הדברים הבאים בסבת החטא אם לא תקדם לה התשובה בכל לב ובכל נפש ולזה אמר אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו התפלה והתחנ' וכבר התבאר שהתשובה הזאת ראוי שתהיה בכל לבם כי בזולת זה לא תקרא תשובה וכבר אמר ג"כ ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ואמר ג"כ ועשית משפטם ר"ל שיתן להם הראוי להם לפי מה שהם בו : **השלשים** הוא להודיע שאשר הוא יותר המעלה ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו לש"י ולזה תמצא שזכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני הש"י תמיד עד כלותו התפלה ומזה למדו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שוב אינו זוקף עד שישלים תפלתו: **שלשים ואחד** הוא שאשר יש לו להודות הש"י על טוב הגיע לו לבדו ועל טוב הגיעו לו ולזולתו יודנו תחלה על טוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי שלמה הודה הש"י תחלה על הטוב שהגיע לו לבדו מענין המלכות ובנין בית המקדש ואחר כן הודה אותו על הטוב שהגיע לו ולישראל והוא אמרו ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל והמשיך לזה התפלה שייישרם השם לשמור מצותיו כדי שתתמיד להם זאת הטובה כמו שהמשיך להודאתו על הטוב שהגיע לו לבדו התפלה להתמדת הטוב ההוא : **השלשים ושנים** הוא להודיע עת חנכת הבית ומספר ימי חנכת הבית והנה היה אחר שהקיפו שבעת ימים לחג החדש השביעי באופן שנשלם בצד מה לחג החדש השביעי והנה היו ימי החג שבעה להורות על העדרת השבעה והראשון מהם היה קדש והיה מספר ימי חנכת הבית שבעה לזאת ההערה בעצמה והיו סמוכים לשבעת ימי חג הסכות באופן שיהיו שבעה ושבעה לסבה בעינה שבארנו בפרשת פינחס שהיו הקרבנות שבעה ושבעה והנה היה זה בעת שמעיד על השגת השלמות ביותר שלם שבפנים כמו שבארנו בפרשת פנחס להעיר על שלמות הבית הזה וההערות הנפלאות אשר בו ובכליו : **השלשים ושלשה** הוא להודיע עוצם השגחת הש"י על ישראל ולזה תמצא כי מפני שהערה החכמה האלהית שלמה יחטא לש"י וזרעו אחריו ויהיה זה סבה לחרבן הבית ולגלות ישראל מעל אדמתם הפליג להזהירו על זה במה שאמר לו כשנראה אליו שנית כדי שיהא נשמר לה' ויצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה' ולזה הודיעו דבר גלות ישראל מהארץ וחרבן הבית אם לא ישמרו דרך ה' הוא ובניו וכבר היה גם כן דבר ה' אל שלמה בעת בנותו להזהירו לשמור כל מצות הש"י ולזאת הסבה בעינה גם בעת שחטא לה' הודיעו הש"י העונש שיבא על זרעו בעבור זה החטא כדי שישובו לתקן המעוות ולא נכנע מפני זה להוכיח את נשיו גם לא צוה את בניו אחריו לשמור דרך ה' והיה זה סבה לגלות ישראל מהארץ ולחרבן הבית :

השלשים וארבעה הוא להודיע שאין ראוי למלך להמעיט ארץ ישראל אבל להרחיבה וכאשר יביא ההכרח לתת ממנה ראוי שיתן מה שהוא יותר מעט התועלת ולזה ספר שהעשרים עיר שנתן שלמה לחירם היו ארץ כבול ואע"פ שכבר נתן לו חירם עיירות אחרות כמו שנזכר בספר דברי הימים : **השלשים וחמשה** הוא להודיע שכל מה שעשה שלמה וסדר בבנין וביתר הענינים אשר שם היה הכל בחכמה כמו שנזכר בספור מלכת שבא מדבריה ואחשוב כי כסא המלך היו בו שש מעלות להעיר שהשגתו וחכמתו תתפשט במה שתחת המדרגה השביעית מן המורות והיא הש"י כי לא ישיג מאד עוצם מדרגתו ואמנם ישיג האדם חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם ויושרם ובזה ישתתף אל הנבדלים אשר תחת הש"י כי הם משיגים גם כן חלק ממנו אלא שהאדם ג"כ לא יתכן שיגיע להשגתם כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמות ה' והנה היו אריות נראים על מעלות הכסא ועל ידותיו כדי שיראו ממנו יותר כי זה הכרחי למלך ובזה יגיע התועלת ממנו אל העם אשר תחתיו לשמרם שלא יזיקו קצתם לקצתם ליראתם מהמלך : **השלשים וששה** הוא להודיע עוצם החכמה האלהית במה שהזהירה המלך שלא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים כי שלמה עם היותו חכם שבאנשים נכשל בזה כי מחשקו להרבות סוסים היו באים סחרי המלך שם לקנות לו סוסים ואחשוב גם כן שזה היה סבה להתחתן עם פרעה מצרים אל מה שהיה הומה לרבוי הנשים וזה היה סבה אל שהטו את לבבו באופן שהעלים עיניו מהם והניחם לעבוד אלהים אחרים והיה זה סבה אל שנחלקה מלכות בית דוד וזה היה סבה לעשות עגלי הזהב אשר היה סבה כל זה בסוף להכרית ישראל מעל אדמתו ולהחריב בית המקדש : **השלשים ושבעה** הוא להודיע שתכף שחטא שלמה לה' הוכיחו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם כאשר ייסר איש את בנו כמו שיעד לדוד בספר שמואל ולזה ספר שתכף זה הקים ה' שטן לשלמה הדד האדומי ורזון בן אלידע : **השלשים ושמונה** הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתגאה מפני היותו קרוב למלכות להטיח דברים כנגד המלך הלא תראה כי מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו אימות מות עד יום מות שלמה ולא הועיל לו בזה הענין הסרה אשר מנהו המלך עליה ובעבור הדבור מהייעוד שיעדו הנביא שימלוך על עשרת השבטים לא היה לו להתגאות כנגד המלך פן יסיר סבלותו ממנו הטוב ההוא הלא תראה כי דוד אף על פי שייעדו שמואל שימלוך על ישראל לא נתגאה על שאול וגם בנפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד בדבריו ולא הניח איש מעבדיו להרע לו : **השלשים ותשעה** הוא להודיע שראוי לאדם לעשות בחכמה מעשיו כפי מה שאפשר ולא יקצר בזה מפני היותו שלוח מהשם יתברך ויבקש תמיד בדברים הסבות הנאותות כאשר היה אפשר זה ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שכבר המתין אחיה השילני שיצא ירבעם מירושלם קודם שיגיד לו יעוד המלוכה כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה ג"כ המתין לדבר עמו בשדה כדי שיוכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריהם וכאשר ראה כי אין איש אז הגיד לו זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואים היה הדבר מגיע אל המלך ויהיו מפני זה הנביא וירבעם בסכנה ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים הנבואה כי המלך ישתדל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא יועילהו ברחו אל המלך מצרים כי יש כח למלך לתת שחד רב למלך מצרים להמיתו והנה לא היה ירבעם באופן מהמעלה שתדבק בו ההשגחה הפרטית להצילו : **ארבעים** הוא להודיע שכבר תשוב המלוכה בכללה לזרע דוד וכבר למדנו זה ממאמרו ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים ולפי שזה לא היה כלל לא בבית ראשון ולא בבית שני כי לא שבו שם כי אם יהודה ובנימן ידענו שעוד ימלוך מלך לדוד על כל ישראל ואותו המלכות לא יסור לעולם כמו שהתבאר מדברי דניאל :

יב א וילך רחבעם שכם כי שכם בא כל־ישראל להמליך אתו: ב ויהי כשמע ירבעם בן־נבט והוא עודנו במצרים אשר ברח מפני שלמה המלך וישב ירבעם במצרים: ג וישלחו ויקראו־לו ויבאו ירבעם וכל־קהל ישראל וידברו אל־רחבעם לאמר: ד אביך הקשה את־עלנו ואתה עתה הקל מעבדת אביך הקשה ומעלו הכבד אשר־נתן עלינו ונעבדך: ה ויאמר אליהם לכו־עד שלשה ימים ושובו אלי וילכו העם: ו ויועץ המלך רחבעם את־הזקנים אשר־היו עמדים את־פני שלמה אביו בהיתו חי לאמר איך אתם נועצים להשיב את־העם־הזה דבר: ז וידבר אליו לאמר אם־היום תהיה־עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם ודברת אליהם דברים טובים והיו לך עבדים כל־הימים: ח ויעזב את־עצת הזקנים אשר יעצהו ויועץ את־הילדים אשר גדלו אתו אשר העמדים לפניו: ט ויאמר אליהם מה אתם נועצים ונשיב דבר את־העם הזה אשר דברו אלי לאמר הקל מן־העל אשר־נתן אביך עלינו: י וידברו אליו הילדים אשר גדלו אתו לאמר כה־תאמר לעם הזה אשר דברו אליך לאמר אביך הכביד את־עלנו ואתה הקל מעלינו כה תדבר אליהם קטני עבה ממתני אבי:

דד"ס שכמה · ג' דסמי' · ג' דסמי' ושארנהמלך שלמה · ל' · י"ד חס' · ג' חס' דין וחכרו עלול · וידברו ק' · ד'. ל' · ג' וחס' · ס' ומ"ג · ל' · כ'

א ואזל רחבעם לשכם ארי לשכם אתו כל ישראל לאמלכא יתיה: ב והוה כד שמע ירבעם בר נבט והוא עד כען במצרים דערק מן קדם מלכא שלמה ויתב ירבעם במצרים: ג ושלחו וקרו ליה ואתא ירבעם וכל קהל ישראל ומלילו עם רחבעם למימר: ד אבוך אקשי ית נירנא ואת כען אקיל ית פולחנא דאבוך קשיא ומניריה תקיפא דיהב עלנא ונפלחינך: ה ואמר להון אזילו עוד תלתא יומין ותובו לותי ואזלו עמא: ו ואתמליך מלכא רחבעם בסביא דהוו משמשין קדם שלמה אבוהי כד הוה קים למימר איכדין אתון מתמלכין לאתבא ית עמא הדין פתגמא: ז ומלילו עמיה למימר אם יומא דין תתעביד לעמא הדין ותפלחינון ותענינון מלין טבן ותמליל עמהון פתגמין תקנין ויהון לך עבדין כל יומיא: ח ושבק ית מלכא דסביא די מלכוהי ואתמליך בינוקיא דרביאו עמיה דמשמשין קדמוהי: ט ואמר להון מה אתון מתמלכין ונתיב פתגמא ית עמא הדין דמלילו עמי למימר אקיל מן נורא דיהב אבוך עלנא: י ומלילו עמיה ינקיא דרביאו עמיה למימר כדין תימר לעמא הדין דמלילו עמך למימר אבוך אתקיף ית נירנא ואת אקיל מננא כדין תימר להון חלשותי תקיפא מעולימותיה דאבא:

רדק

(א) כי שכם בא כל ישראל. שכם היה משבט אפרים ונראה כי הנבואה אשר אמר אחיה השילוני לירבעם נודעה לפי' שלחו ישראל וקראו לו ובקשו למצו' עליל' להסב המלוכה אל ירבעם לפיכך לא רצו לבא לירושלם אלא באו לשכם שהוא מאפרים וירבעם מאפרים והוצרך רחבעם לבא שכם. ובדרש שכם מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד: (ג) וישלחו ויקראו לו. וכבר שלחו וקראו לו ויהי כשמוע ירבעם מה שלחו לו בא ממצרים ובא הוא וכל קהל ישראל בשכם ודברו אל רחבעם אם ירצה למלוך עליהם שיקל העול מעליהם: (ד) אביך הקשה. במס שהיה מעלה עליהם בכל שנה ואף על פי כן לא היה להם להתרעם כי בשלוה גדולה היו בימיו וכל המס היה נקל עליהם כי לא עבר עליהם שבט אויב בימיו אלא סבה היתה מאת האל לבקש לרחבעם עלילה כדי שיפרדו ממנו וימליכו ירבעם: (ו) בהיותו חי. למה הוצרך לומר בהיותו חי ידוע הוא בהיותו חי היו עומדים לפניו לא בהיותו מת אלא אף כשמת שלמה הראו עצמם שהיו עומדים לפני שלמה כמו אם הי' חי בתתם עצה הגונה לרחבעם בנו: איך אתם נועצים. פי' איך אתם נועצים בעצמכם איש באחיו לתת לי עצה: (ז) תהיה עבד. שתהיה נכנע להם ותעגם כרצונם: ועניתם. כתרגומו ותענינון מלין טבן ותמליל עמהון פתגמין תקנין וגם הוא משמעות העברי כי טעם ועניתם דבק עם דברים טובי': (ח) ויעזוב. שלא ישרה עצתם בעיניו: אשר העומדים לפניו. אשר הם עומדים לפניו כלומר עזב עצת הזקנים העומדים לפני אביו ולקח עצת הילדים העומדים לפניו: (י) קטני עבה. האבר הקטן שבי עבה ממתני אבי ומלת קטני קשה בדקדוק כי אם היה מגזרת קטן משפטו קטני כמו מן גדול גדולי אלא נשאר הקמץ בקו"ף

כמו

רשי

(י) קטני עבה. אצבע קטנה שלי

רלבג

(א) וילך רחבעם שכם עד וישכב אחאב עם אבותיו. וילך רחבעם שכם יתכן כי מפני שהיה ירבעם מאפרים בחרו ישראל שילך שם להמליכו כדי שיוכל ירבעם לבטוח שלא יהרגהו רחבעם על מה שאמר כנגד אביו וידמה שלזאת הסבה שלחו וקראו לו בני שבטו לחשבם כי עתה בעת המליכם רחבעם יקל להם להשיג עם רחבעם שלא ימית ירבעם והנה היה גדול בעיניהם מפני שכבר היה ממונה בימי שלמה על כל סבל בית יוסף ולזה גם כן שלחו וקראו לו. וידמה שהיה מהש"י שיחשיבו אותו ישראל כל כך כדי שיהיה זה כלי לקיום היעוד שייעד לו השם יתברך מדבר המלוכה: (ד) אביך הקשה את עלנו. ידוע כי המס שהעמיס שלמה עליהם לכלכל את ביתו ולא יעדרו דבר למצטרך לו עד מאכל סוסיו שהיו רבים מאד עד שהיו לו ארבעים אלף אוריות סוסים היה קשה וכבד מאד ועם כל זה היה טוב בעיני ישראל מרוב השלוה שהיו בה אך עתה החלו לצמוח המלחמות כמו שקדם מדבר בן הדד ורזון בן אלידע ולזה בקשו ישראל שיקל מעליהם מזה המס קצת: (ו) בהיותו חי. ר"ל שהיו עומדים את פני המלך שלמה להיות אנשי עצתו כל ימי היותו חי ולזה היה ראוי שילך אחר עצתם אך רוע ענינו היה סבה להפר עצת הזקנים הטובים וללכת בעצת הנערים הרעה למען תת המלוכה לירבעם כמו שייעד הש"י על יד אחיה השילוני: (י) קטני עבה ממתני אבי. ר"ל האצבע הקטנה שיש לי

ויבאו י"א מלין כתיב ו' בסוף תיבותא ולא קרינן וסי' ויאמרו איש ישראל אל החוי. ויאמרו איש ישראל אל גדעון משל בנו. וצ"ע. ויאמרו אל העם עברו. ויאמרו שמואל אל שאול הרף ואגידה. משוה רגלי באילות.

ויבא ירבעם וכל קהל ישראל וידברו. ויבאו רחבעם ירושלם ויקהל. ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת דיהואש. ויאמר שמטוהו וישמטוהו. ויצוהו המלך אחז את אוריה. יצאו ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים. ויעמידו ואת שער העין החזיק. וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות: נועצים ה' מלאים וסי' איך אתם נועצים. ומה אתם תרויהון דמלכים. ודבירם דד"ה. רק בזדון יתן מצה:

מצודת ציון

מצודת דוד

מלשון עינוי ויסורין: יב (ד) עולנו. אמר במשל מעול הכוסות בעולה הכבדה: (ו) את פני. לפני: להם. אשר יוסף בו כל דברי שלמה: יב (א) כי שכם וגו'. בשכם אשר בירושלים
(ז) ועניתם. מלשון עניה ותשובה: טעמים בהיות מקומו יתחזק למלוך מבלי למלחמות שאלתם: (ג) כשמע. אשר את שלמה
אויבו: והוא עודנו. כשהיה עוד במצרים: וישב. עכ"ז ישב במצרים ולא חזר מעצמו: (ג) וישלחו. זקני העדה שלחו אחריו ללכת עמהם אל רחבעם להיות הוא ראש המדברים על כי ידעו בו שלא ישים למולו יד לפה וכאשר הקהל להרים יד בשלמה: (ד) הקשה את עולנו. לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הסוסים: ואתה עתה. ר"ל אבל אתה הוקל ולא הכבד בעול מעלת אביך אשר באו לראות פניו ממלכי ארץ א"כ מה לך להרבות באנשי בית וסוסים עזוב אותם והקל עולנו: (ה) לכו עוד. ר"ל לכו לאהליכם והשקבכו עוד שלשה ימים ואח"ז שובו אלי: (ז) תהיה עבד. ר"ל תדבר בהכנעה כעבד: ועבדתם ועניתם. תעבוד אותם בדברי הכנעה ותשיב להם על שאלתם דבר הרצוי ותוסף לדבר דברים טובים כמו שאמר לא ינחלו מכל דבר: והיו לך. ואז יהיו לך לעבדים לעולם כי תמלוך בכל אשר תאוה נפשך: (ח) ויעזב.

יא וְעַתָּה אָבִי הֶעְמִיס עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד וַאֲנִי אוֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בָּעַקְרַבִּים׃ יב וַיָּבוֹ יָרָבְעָם וְכָל־הָעָם אֶל־רְחַבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי׃ יג וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ אֶת־הָעָם קָשָׁה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ׃ יד וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים לֵאמֹר אָבִי הִכְבִּיד אֶת־עֻלְּכֶם וַאֲנִי אֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בָּעַקְרַבִּים׃ טו וְלֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם כִּי־הָיְתָה סִבָּה מֵעִם יְהוָה לְמַעַן הָקִים אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד אֲחִיָּה הַשִּׁלֹנִי אֶל־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃ טז וַיַּרְא כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵהֶם וַיָּשִׁבוּ הָעָם אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר מַה־לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא־נַחֲלָה בְּבֶן־יִשַׁי לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל עַתָּה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאֹהָלָיו׃ יז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם׃ יח וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־אֲדֹרָם אֲשֶׁר עַל־הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל בּוֹ אֶבֶן וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלִָם׃ יט וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ כ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׁב יָרָבְעָם וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ אֹתוֹ אֶל־הָעֵדָה וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אַחֲרֵי בֵית־

ג׳ · ז׳ חס׳ וי״ו · ויבא ק׳ ט׳ חס׳ בליש׳ · ג׳ וחס׳ · ז׳ חס׳ ו׳ · ד׳ · ג׳ וחד נסבה דד״ס · ג׳ · ס׳ · וי״ג חס׳ בסי׳ י׳, ז׳ חס׳ וג׳ מ״ע · ג׳ וחס׳ · ל׳ · י״ד וכל אורי׳ ויהושע כוות׳ כמ״ג לבעלו׳ · ל׳ דסמי׳

יא וּכְעַן אַבָּא רְמָא עֲלֵיכוֹן נִיר תַּקִיף וַאֲנָא אוֹסִיף עַל נִירְכוֹן אַבָּא רְדָא יָתְכוֹן בְּשַׁרְבִיטִין וַאֲנָא אֶרְדֵי יָתְכוֹן בְּמַרְגְנִין׃ יב וַאֲתָא יָרָבְעָם וְכָל עַמָּא לְוַת רְחַבְעָם בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה כְּמָא דְמַלֵיל מַלְכָּא לְמֵימַר תּוּבוּ לְוָתִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה׃ יג וַאֲתִיב מַלְכָּא יַת עַמָּא פִּתְגָם קָשֵׁי וּשְׁבַק יַת מִלְכָּא דְסָבַיָא דִי מְלַכוּהִי׃ יד וּמַלֵיל עִמְהוֹן כְּמִלְכָּא דְּיַנְקַיָא לְמֵימַר אַבָּא אַתְקֵיף יַת נִירְכוֹן וַאֲנָא אוֹסִיף עַל נִירְכוֹן אַבָּא רְדָא יָתְכוֹן בְּשַׁרְבִיטִין וַאֲנָא אֶרְדֵי יָתְכוֹן בְּמַרְגְנִין׃ טו וְלָא קַבֵּיל מַלְכָּא מִן עַמָּא אֲרֵי הֲוָת פְּלוּגְתָּא מִן קֳדָם יְיָ בְּדִיל לַאֲקָמָא יַת פִּתְגָמָא דְמַלֵיל יְיָ בְּיַד אֲחִיָה שִׁילוֹנָאָה עַל יָרָבְעָם בַּר נְבָט׃ טז וַחֲזוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי לָא קַבֵּיל מַלְכָּא מִנְהוֹן וַאֲתִיבוּ עַמָּא יַת מַלְכָּא פִּתְגָמָא לְמֵימַר לֵית לָנָא חוּלַק בְּדָוִד וְלָא אַחְסָנָא בְּבַר יִשַׁי גְּבַר לְקִרְוָךְ יִשְׂרָאֵל כְּעַן מְלוֹךְ עַל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ דָּוִד וַאֲזַל יִשְׂרָאֵל לְקִרְוֵהִי׃ יז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּיָתְבִין בְּקִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ עֲלֵיהוֹן רְחַבְעָם׃ יח וּשְׁלַח מַלְכָּא רְחַבְעָם יַת אֲדוֹרָם דִּמְמַנָּא עַל מַסְקֵי מִסִּין וּרְגָמוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יָתֵיהּ בְּאַבְנָא וּמִית וּמַלְכָּא רְחַבְעָם אִתְקַף לְמִסַּק בִּרְתִיכָא לְמִפַּךְ יְרוּשְׁלֵם׃ יט וּמְרַדוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד יוֹמָא הָדֵין׃ כ וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי תַב יָרָבְעָם וּשְׁלַחוּ וּקְרוֹ יָתֵיהּ לְוַת כְּנִשְׁתָּא וְאַמְלִיכוּ יָתֵיהּ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה בָּתַר

רשי

אלי: (יא) עקרבים. אשגלנטי״ר בלע״ז שעוקצין כעקרב: (טז) ראה ביתך. בית המקדש שבנית לך לבדך יהיה: (יח) אדורם. הוא אדונירם:

ואת

רלבג

לי היא יותר גבוה ועבה ממתני אבי והרצון בזה כי בעת שמלך שלמה היה נער קטן כמו שקדם ועם כל זה עבדתם אותו בזאת העבודה ולזה ראוי שתעבדוני עבודה יותר חזקה ויותר קשה כי רחבעם היה בן ארבעים ואחת שנה במלכו: (יא) בשוטים. בשבטים: בעקרבים. שבטים אשר בהם קוצים שנוקבים ומכאיבים ויראה בזה שהוא יכביד להעמים על עולם ויוסיף ליסרם במוסר יותר קשה מהמוסר שיסרם בו שלמה: (יב) והנה ביום השלישי שבו אליו העם בשכם וענה להם קשות כעצת הילדים: (טז) והשיבו לו כי אין להם חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי שיחשבו אם יפרדו ממנו ר״ל מזרעו ואמרו לו ראה ביתך דוד ר״ל ראה הבית שנשאר לך למלך בו מה הוא כי באמ׳ לא תמלוך על ישראל וסרו ממנו והיו הולכים להם אז שלח להם המלך רחבעם את אדור׳ אשר על המס להשיבם ולדבר אליהם דבריו והם רגמו בו אבנים ומת והמלך רחבעם הוצרך להתחזק לעלות במרכבה תכף לנוס לירוש׳ כדי שלא ימיתוהו:

זולתי

בשוטים ד׳ וסי׳ ועתה אבי העמים. וידבר אליהם בעצת הילדים. תרויהון דמלכים. ותבירם דד״ה: לא שמע ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל חלק א׳ סי׳ י״ד: אלהם י״ג חסר בסי׳ וסי׳ נמסר לקמן בסי׳ י״ו: על כל ישראל כ׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ושמתיה חרפה על כל ישראל. בחברון מלך דשמואל. וימלך דוד על כל ישראל דשמואל. ויהי המלך שלמה. ולשלמה שנים עשר נציבים. והימים אשר מלך שלמה. וימליכו אותו על כל ישראל. מלך בעשא בן אחיה. זכרו תורת משה. כל אלה אנשי מלחמה דדברי הימים. כי נמשח דוד. וימלך דוד. ובבני אבי כי רצה להמליך. ודוד בן ישי מלך. וימלך שלמה בירושלם דדברי הימים. וישחטום הכהנים דד״ה. וישלח יחזקיהו. וצפירי עזים לחטיא׳. הבאים מתשבי. ויתנהו אלהים מלך:

רדק

כמו שהיה טרם התחברו אל הכנוי כמו שאמר מן בגוד בגודה אחותה ומן שליש בדקר שלישו והדומים להם שנשארו על תנועתם והנה נבלע בדגש ושב החולם לקמץ בחטף ועניינו יותר יש לי כח ואומץ ממה שהיה לאבי ולמה אקל עולכם: עבה. פועל עבר לזכר במשקל עשה ויש לפרשו תאר לנקבה ויהיה תאר לאצבעו הקטנה ובא האצבע זכר ונקבה הזכר כנגד התואר הקטן וי״ת חלשותי תקיף מתוקפא דאבא: (יא) העמים. ענין משא כמו ויעמוס איש על חמורו: בשוטים. ת״י בשרביטין וכן שוט לסוס. ועקרבים קשים מהם שהם עוקצים בקוצים שבהם ויונתן תרגם במרגנין: (יב) ויבו ירבעם. כתוב בוי״ו וקרי באל״ף ואחד הוא כי אותיות אהו״י מתחלפות: (טו) ולא שמע המלך אל העם. להקל עולם כאשר אמרו לו: (טז) מה לנו חלק בדוד. כמשמעו דרך שאלה כלומר מה לנו עוד בו כיון שאינו שומע בקולינו ואמר שיכביד עולינו מי יכריחנו להיות לנו חלק בו ומה שזכר דוד לפי שהוא היה תחלת המלוכה קורא בנו או בן בנו דוד וכן ודוד עבדי נשיא להם לעולם וי״ת מה כמו לא ואמר לית לנא חולק בדוד ולא אחסנא בבר ישי: ראה ביתך. כלומר ראה מי נשאר עמך ועל איזה בית תמלוך כי לא על בית ישראל וי״ת כען מלוך על אינש ביתך דוד ובדרש ראה ביתך דוד זה בית המקדש: (יז) וימלוך עליהם רחבעם. מלך עליהם והוי״ו כוי״ו וישא אברהם והדומים לו: (יח) את אדורם. שלח אותו אחריהם שישובו אליו ויקבלוהו למלך ורגמוהו וכיון שידע רחבעם כי רגמוהו ידע כי הקשר אמיץ והתאמץ לרכוב ולנוס: (כ) ויהי כשמוע כל ישראל. אחר שהלכו כל ישראל לאהליהם וירבעם שב למקומו

אשר

מצודת דוד

כי לא יסרו בעיניו: גדלו אתו. יחד מקטנותם: אשר העומדים. ואשר היו העומדים לפניו: (י) קטני. אצבעי הקטן עבה הוא משתי מתני אבי ר״ל אהיה עוד במעלה יותר מאבי: (יא) ועתה. הואיל ותגדל מעלתי אוסיף עוד עולכם כי עוד יתרבו אנשי וסוסי ועליכם לכלכל: יסר אתכם. למלאות די מחסורו: ובעקרבים. המכאיבים עוד יותר: (טו) אל העם. אשר שאלו להקל עולם: כי היתה סבה. רצה לומר לא בעבור גודל סכלותו השיב מה שהשיב כ״א מה׳ היתה: אל ירבעם. אשר הוא ימלוך: (טז) מה לנו. ר״ל מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד שנהיה עבדים לזרעו: ולא נחלה. אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי: לאהליך ישראל. אתה ישראל לכה לאהליך ולא תמליכו אותו: עתה. ר״ל אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם ואין לך עסק במלוכה: (יח) וישלח המלך. שלח אל העם להחזירם בדברי רצוי: התאמץ וכו׳. כי פחד

לנפשו

מצודת ציון

(יא) העמים. ענין טעינת משא כמו ויעמוס איש על חמורו (בראשית מד): יסר. מלשון יסורין והכאה: בשוטים. הוא כעין שבט כמו שוט לסוס (משלי כו): בעקרבים. מין קוצים כמו ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב): (טו) סבה. ענין הקפת הדבר והגורם לה: (יח) וירגמו. השלכת האבנים נקראת רגימה: התאמץ. מלשון אומץ ר״ל התחזק: (יט) ויפשעו. מרדו כמו ויפשע אדום (מלכים ב ח):

בדא

דָּוִד זוּלָתִי שֵׁבֶט־יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃ כא וַיָּבֹאוּ רְחַבְעָם יְרוּשָׁלִַם וַיַּקְהֵל אֶת־כָּל־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן מֵאָה וּשְׁמֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם־בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב אֶת־הַמְּלוּכָה לִרְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה׃ כב וַיְהִי דְּבַר הָאֱלֹהִים אֶל־שְׁמַעְיָה אִישׁ־הָאֱלֹהִים לֵאמֹר׃ כג אֱמֹר אֶל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל־כָּל־בֵּית יְהוּדָה וּבִנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם לֵאמֹר׃ כד כֹּה אָמַר יְהוָה לֹא־תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּן עִם־אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ לָלֶכֶת כִּדְבַר יְהוָה׃ כה וַיִּבֶן יָרָבְעָם אֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם וַיֵּשֶׁב בָּהּ וַיֵּצֵא מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת־פְּנוּאֵל׃ כו וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית־דָּוִד׃ כז אִם־יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים בְּבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלִַם וְשָׁב לֵב הָעָם הַזֶּה אֶל־אֲדֹנֵיהֶם אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה וַהֲרָגֻנִי וְשָׁבוּ אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃ כח וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ויבא ק' ג' כ"ל · ל' · כ' דסמי' · ג' דסמי' · י"א זוגין מתחלפין בטעמא · י"ז מ"ל · ל' בד"ס תלחמו וסי' מלכיא אכלין נונין · ה' · אמירה בלבו דוקא בלבו י' · כ' חד מ"ל וחד חס' · כ'. י"ג חס' בסיפרא · ג'

בֵּית דָּוִד אֱלָהֵין שִׁבְטָא דִיהוּדָה בִּלְחוֹדוֹהִי׃ כא וַאֲתָא רְחַבְעָם לִירוּשְׁלֵם וּכְנַשׁ יַת כָּל בֵּית יְהוּדָה וְיַת שִׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן מְאָה וְתַמְנַן אַלְפִין גְּבַר גִּבַּר עָבְדֵי קְרָבָא לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל לַאֲתָבָא יַת מַלְכוּתָא לִרְחַבְעָם בַּר שְׁלֹמֹה׃ כב וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם שְׁמַעְיָה נְבִיָא דַיְיָ לְמֵימָר׃ כג אֱמַר לִרְחַבְעָם בַּר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה וּלְכָל שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְשִׁבְטָא בִנְיָמִן וּשְׁאָר עַמָּא לְמֵימָר׃ כד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תִסְקוּן וְלָא תְגִיחוּן קְרָבָא עִם אֲחֵיכוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תּוּבוּ גְּבַר לְבֵיתֵיהּ אֲרֵי מִן קֳדָם מֵימְרִי הֲוָה פִתְגָמָא הָדֵין וְקַבִּילוּ לְפִתְגָמָא דַיְיָ וְתָבוּ לְמֵיזַל כְּפִתְגָמָא דַיְיָ׃ כה וּבְנָא יָרָבְעָם יַת שְׁכֶם בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם וִיתֵיב בַּהּ וּנְפַק מִתַּמָּן וּבְנָא יַת פְּנוּאֵל׃ כו וַאֲמַר יָרָבְעָם בְּלִבֵּיהּ כְּעַן דִּלְמָא תְתוּב מַלְכוּתָא לְבֵית דָּוִד׃ כז אִם יִסַּק עַמָּא הָדֵין לְמֶעְבַּד נִכְסַת קוּדְשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ בִּירוּשְׁלֵם וְיִתְפְּנֵי לִבָּא דְעַמָּא הָדֵין בָּתַר רִבּוֹנְהוֹן בָּתַר רְחַבְעָם מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיִקְטְלֻנַנִי וִיתוּבוּן לְוַת רְחַבְעָם מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ כח וְאִתְמְלִיךְ מַלְכָּא וַעֲבַד תְּרֵי עֶגְלִין דִּדְהַבָא וַאֲמַר לְהוֹן סַגִּיאָה לְכוֹן אָרְחָא מִלְמִסַּק לִירוּשְׁלֵם הָא אִינּוּן

י"א נקראו איש האלהים וסי' משה. אלקנה. שמואל. דוד. שמעיה. מיכה. אמוץ. אליהו. אלישע. עדו. חנן בן גדליהו : אמירה בלבו דוקא בלבו י' וסי' הלבן מאה שנה יולד. עשו. ירבעם. נבל. וחברו. המן. אמר בלבו מי יורידני ארץ. אמר בלבו לא תדרוש. אמר בלבו שכח אל. אמר בלבו בל אמוט :

תודדות אהרן ויאמר ירבעם בלבו. סנהדרין קא : אם יעלה העם. שם (ע"ג לט) : ויועץ. שם זוכר תמא :

רדק

אשר היה שם בית אביו ומשפחתו נועדו ישרא' ולא נזכר באיזה מקום והאפשר שחזרו לשכם ומפני זה בנה אותו להיות לו לבית מלוכה ושלחו וקראו ירבעם שיבא אל העדה במקום שנתקבצו שם והמליכו אותו על כל ישראל : שבט יהודה לבדו. כבר כתבנו כי שבט בנימין בכלל שבט יהודה כי ירושלם בין שניהם היתה ומי שימלוך בירושלם בודאי ימלוך על שניהם לפיכך בכלל שבט בנימין בכלל שבט יהודה : (כה) ויבן ירבעם את שכם. לא נוכל לומר כי חרבה היתה מעת שהחריב אותה אבימלך כי לא יתכן שהניחוה חריבה יותר ממאתים שנה ועוד כי שם התקבצו ישראל להמליך רחבעם ולאי עיר בנויה היתה אלא פי' ויבן שחזק חומות העיר ובנה בו היכל מלך וכן ויבן את פנואל לא שהיתה חריבה מעת שנתץ גדעון מגדל פנואל אלא שחזק בניינו כי חשש שמא ילחם עמו רחבעם וחזק שני אלה הערים כי גם כן רחבעם בנה ערי מצודות כמו שאומר בד"ה : (כז) אם יעלה העם הזה. כשיעלה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה כלומר כיון שהם צריכים על כל פנים לעלות לירושלם שלש פעמים בשנה כל ישראל מלבד שיעלו היחידים לזבוח בשאר ימות השנה אי אפשר שלא יטה רחבעם לבבם אליו ושבו אל אדוניהם כי הוא אדוניהם מלך בן מלך ונקל הוא להטות לבבם אליו וצריך שאקח עצה שלא יעלו ירושלם שאם יעלו ישובו אל אדוניהם והרגוני שלא אפקפק עוד במלוכה ובדברי רז"ל מאי והרגוני גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי מורד במלכות הוא שאם היה מלך היה יושב וקטלי לי ואזלי בתרי' ועוד בדבריהם במוצאי שמיטה מלך ירבעם אמר כתי' במועד מקץ שבע שני' וגו' תקרא את התורה הזאת אם אני ארצה לקרוא יאמרו מלך העיר יקרא קודם ואם אני אקרא שני גנאי הוא לי ואם לא אקרא בזיון הוא לי : (כח) ויועץ המלך. שאל עצה היאך יעשה והסכימה עצתו עם היועצי' אותו שיעשה שני עגלי' ולמה עגלי' פתה אותם בדברים אמר להם הלא ידעתם כי המלכות נחלקה ברצון האל כמו שאמר לי אחיה השלוני הנביא אם כן האל לא רצה במלכות בית דוד ולא רצה ג"כ בירושלם שהוא מלכות בית דוד אם כן נעשה מקום אחר שתבואו

רשי

(כא) ואת שבט בנימין. העומדים על הגבול שיהודה ובנימין היה גבולם סמוך זה לזה : (כז) אם יעלה העם הזה וגו'. אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ויהיה הוא יושב ואני עומד ובמוצאי שביעית בזמן הקהל יקרא את פרשת המלך שהוא

רלבג

(כ) זולתי שבט יהודה לבדו. לרבוי שבט יהודה ביחס אל שבט בנימין לא חשב שבט בנימין מצורף שנחלת בני בנימין היתה תוך נחלת בני יהודה: (כא) ואת כל בית יהודה ובנימין ויתר העם. זה לאות שמלך על יהודה ובנימין גם היה עמו משאר השבטים וזה אמרו ויתר העם ואחשוב שהיו יושבים בירושלם מכל השבטים ואותם נשארו לרחבעם גם אפשר כי משבט שמעון נשאר מעט במלכות רחבעם כי נחלת שמעון היתה מפוזרת תוך נחלת בני יהודה כמו שנזכר בספר יהושע : (כד) שובו איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה. מגיד שהחולק על טובת השם ורצונו לא יצלח: (כה) ויבן ירבעם את שכם בהר אפרים. ר"ל שחזק בניינו והוסיף על העיר בדרך שהיה ראוי להיות עיר מלוכה וכן הרצון באמרו ויבן את פנואל רוצה לומר שחזק בניינו כי כבר היו המקומו' ההם בנויים קודם זה: (כז) אם יעלה העם הזה. ר"ל אם אניח העם הזה לעלות ולעשות זבחים בבית ה' בירוש' בשלש רגלים כפי מה שתחייבם התורה הנה ישוב לב העם לאדוניה' בראות' כבודו בירוש' ואת כבוד בית ה' כי עושר גדול הוריש שלמה לרחבעם : (כח) ויועץ המלך. ר"ל שלקח עצה על זה בדרך שלא תסור המלוכה ממנו ועשה לו שני עגלי זהב ומשך לב העם ואמר הנה רב לכם הדרך מעלות כולכם בירושלם כי ישיגכם לאות רב ולזאת הסבה גם כן עשה להם שני עגלים כדי שלא יצטרכו כלם ללכת למקו' אחד

מצודת דוד

לנפשו : (כ) כשמוע כל ישראל. כי זקני העדה לבדם שלחו אחריו מאז וידעו ממנו וראוהו ולאה"ז נשמע לכולם כי שב ממצרים : זולתי שבט יהודה. ואף בני בנימין נכללו עמהם על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו כי אין רק טפלים להם: (כג) ויתר העם. כי רבים משאר השבטים התגררו בנחלת יהודה ובנימין : (כד) כי מאתי. בהשגחה בא הדבר ולא במקרה : (כה) ויבן. להיות עיר מבצר להשגב בה : (כו) עתה תשוב. ר"ל מהרה ובזמן קרוב : (כז) אם יעלה. כשיעלה העם הזה וכו' : ושב לב. לאהבו ולחשוק בו בראותם כי לו לבדו הרשות לשבת בעזרה ולא לזולתו : ושבו אל רחבעם. לשום הוא עליהם למלך : (כח) ויועץ המלך. עם יועציו : רב לכם. ר"ל מרחק רב לכם הדבר מאשר תעלו עד ירושלים : הנה אלהיך ישראל. פיתה אותם לאמר אשר העלוכם ממצרים

כט וַיָּשֶׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל וְאֶת־הָאֶחָד נָתַן בְּדָן׃ ל וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחַטָּאת וַיֵּלְכוּ הָעָם לִפְנֵי הָאֶחָד עַד־דָּן׃ לא וַיַּעַשׂ אֶת־בֵּית בָּמוֹת וַיַּעַשׂ כֹּהֲנִים מִקְצוֹת הָעָם אֲשֶׁר לֹא־הָיוּ מִבְּנֵי לֵוִי׃ לב וַיַּעַשׂ יָרָבְעָם ׀ חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ כֶּחָג ׀ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ כֵּן עָשָׂה בְּבֵית־אֵל לְזַבֵּחַ לָעֲגָלִים אֲשֶׁר־עָשָׂה וְהֶעֱמִיד בְּבֵית אֵל אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה׃ לג וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ ׀ אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּבֵית־אֵל בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר־בָּדָא מִלִּבּוֹ וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל עַל־

(ד׳ · כ׳ ר״פ בסיפרא · פסק · נ׳ · ג׳ בטעם סופר מונח · נ׳ · מלבו ק׳)

דַּחֲלָתָךְ יִשְׂרָאֵל דְּאַסְקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כט וְשַׁוִּי יַת חַד בְּבֵית אֵל וְיַת חַד יְהַב בְּדָן׃ ל וַהֲוָה פִּתְגָּמָא הָדֵין לְחוֹבָא וַאֲזַלוּ עַמָּא קֳדָם חַד עַד דָּן׃ לא וַעֲבַד יַת בֵּית בָּמָתָא וַעֲבַד כּוּמָרַיָּא קְצָת מִן עַמָּא דְּלָא הֲווֹ מִבְּנֵי לֵוִי׃ לב וַעֲבַד יָרָבְעָם חַגָּא בְּיַרְחָא תְמִינָאָה בַּחֲמִשָּׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא כְּחַגָּא דְשִׁבְטָא דִיהוּדָה וְאַסֵּיק עַל אֱגוֹרָא כֵּן עֲבַד בְּבֵית אֵל לְדַבָּחָא לְעֶגְלַיָּא דִּי עֲבַד וַאֲקֵים בְּבֵית אֵל יַת כּוּמָרֵי בָמָתָא דִּי עֲבַד׃ לג וְאַסֵּיק עַל אֱגוֹרָא דַּעֲבַד בְּבֵית אֵל בַּחֲמִשָּׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא תְמִינָאָה בְּיַרְחָא דַּעֲדָא מֵרְעוּתֵיהּ וַעֲבַד חַגָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּסְלֵיק עַל אֱגוֹרָא

ואת האחד ד בקריאה . וסי׳ נמסר בסדר מצורע : בית אל ג׳ בשפר מונח וסי׳ ותקש בלדתה . ולא נשאר איש בעי ובית אל . והעמיד בבית אל את כהני הבמות . ושארא בגעיא :

תולדות אהרן ויסם את האחד . סנהדרין לו (יבמות טו) : לפני האחד . זוכר תשא : בחודש . נדרים י (ע״ג לט) :

רשי

שהוא ראש במדינתו ואני כשאר העם נמצאתי בזוי : (ל) עד דן. בסוף גבול הארץ : (לג) בחודש השמיני . דרש להם הוא חדש האסיף ובו ראוי החג להיות : בדא מלבו . לשון בוד קונטרובי״ר בלע״ז :

והנה

רלבג

אחד כי יכבד עליהם ולזאת הסבה גם כן עשה להם כהנים מאי זה שיהיה מהשבטים לפי שקודם בנין בית המקדש אחר חורבן משכן שילה היתה העבוד׳ מותרת בזרים וכאילו הטעה אותם ואמר שבזה יוכלו לעשות עתה כזולה בית המקדש ובזה נתרצו יותר כדי שלא יהיה כל הכבוד והגדולה בזה לשבט לוי ומן הפלא איך הסכימו ישראל לעצתו לעבור על דברי התורה בזה להקריב קרבנו׳ בחוץ אחר אסור הבמות ועל ידי זרים ולהאמין בעגלי הזהב שהם האלהים אשר הוציאו ישראל מארץ מצרים . וידמה כי לא עסקו ישראל בתורה אך היו אוכלים ושותים ושמחים כמו שקדם בתחלת מלכות שלמה וזה היה סבת נפלם באלו החטאים עם שכבר ראו בימי שלמה שנעשו תועבות בירושלם ומתועבות הגוים אשר נתחתן בהם שלמה ומזה המקום פרצו החטאים האלו בכל ישראל וידמה שאמר להם מה לכם לעלות לירושלם ובה האלהים אשר עובדים הגוים טוב שנעבו׳ האלהים שעבדו אבותינו שהיה נעשה ע״י אהרן שהיה נביא להיות לישראל תמורת משה ואמרו בו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים : (כט) והנה עשה האחד בבית אל . להתפרסם הענין שכבר שרת׳ שם שכינה ליעקב והאחד נתן בדן שהיא בקצה ארץ ישראל ולזה אמר אבנר לדוד מדן ועד באר שבע : (ל) ויהי הדבר הזה לחטאת. ר״ל שכבר היה זה לחטא עצום אף על פי שיעשוהו לעבוד הש״י כל שכן כשעשו מהם ע״ג : וילכו העם לפני האחד עד דן . ספר זה בעבור גנותם שהיו אדוקים כל כך בע״ג עד שכבר היו באים עד קצה הארץ ללכת לעבוד העגל אשר בדן : (לא) ויעש את בית במות . אחשוב שעשה בית שהיו בו במות רבות בהפך מה שהיה בבית המקדש שלא היתה בו כי אם במה אחת : ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי . הנה משך בזה גם כן לב העם כי הוא פטר אותם מהמעשרו׳ אשר מתנות כהונה שהיו נותנים לשבט לוי חלף עבודתם גם עשה הערים מהם שהיו להם לשבת מגרשיהם כמו שנזכר בספר דברי הימים כי רצה שיהיה כהן כל מי שירצה ולא יצטרכו ישראל לתת לו מתנות ואפשר גם כן שלא רצו שבט לוי לעבוד כי אם בבית מקדש ולזה גרשם ירבעם מארצו . ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי : (לב) ויעש ירבעם חג בחדש השמיני . אפשר שעשה זה כדי שלא יחלקו עליו הרוצים עבוד את ה׳ כי יוכלו לעלות בירוש׳ בחדש השביעי בבית אל בשמיני : לזבח לעגלים אשר עשה . ובבית אל לא היה אלא עגל אחד אלא כמו שעש׳ בבית אל כן עשה בדן אלא מפני המעשה הזה שהיה בבית אל והוא ירבעם עלה על המזבח אשר בבית אל להקטיר ובא הנביא אליו לפיכך אמר בבית אל : (לג) ויעל על המזבח אשר עשה . העלה עליו עולות וזבחים : אשר בדא מלבו . אשר הוציא מלבו וכן כי מלבך אתה בודאם מוציאם ובדברי רז״ל

רדק

שתבואו ותזבחו שם ולמה עגל אמר להם הלא אהרן עשה לישראל עגל להשרות השכינה בו במקום משה שלא היה להם גם אתם עתה שאין לכם מקום השכינה שהוא ירושלם נעשה עגל במקומו להשרות שכינה בו לפיכך אמר אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים כמו שאמר בעגל המדבר כי לא היתה כוונתו לע״ג ולמה עשה שנים כדי שלא להטריח ישראל שיבאו כלם למקום אחד : (כט) וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן . בבית אל לפי שאמר להם זה המקום גם כן נבחר כמו ירושלם כי יעקב אבינו אמר על המקום הזה יהיה בית אלהים ואחד נתן בדן גבול ישראל כמו שכתוב מדן ועד באר שבע : רב לכם מעלות ירושלם . די לכם עד עתה הניחו מהיום והילך מעלו׳ ירושלם וי״ת סגיאה לכון אורחא מלמיסק לירושלם לא איכון דחלתך ישראל . ובדרש רב לכם מעלות מה עשה הושיב שני פרדסיאו׳ או קסטראו׳ אחת על תבור ואח׳ על המצפה וזהו שאמר הושע כי פח הייתם למצפ׳ ורשת פרושה על תבור : (ל) לחטאת . כי מתחלה לא אמר ירבעם כי לשם ע״ג היה עושה אותם אלא לשם האל ואחר כך שב הדבר ההוא והיה לחטאת שקבלוהו באלוה וממנו יבאו לאלהים אחרים ככל הגוים לפיכך אמר ויהי הדבר הזה לחטאת : עד דן . אף על פי שהיה בקצה הגבול באו אליו מן הקצה האחר כל כך היו אדוקין בע״ג והקצה האחר היה באר שבע כמו שכתוב מדן ועד באר שבע ועל זה אמר הנביא חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע כי מבאר שבע היה דרכם לאלהי דן והיו נשבעים בו : (לא) ויעש את בית במות . עשה בית ובנה שם במות : מקצות העם. כמו ומקצה אחיו מן הגדולים או מן הפחותים ובדברי רבותינו ז״ל מן הקוצים שבעם : אשר לא היו מבני לוי . כי לא רצו לעבוד ע״ג וכן בעגל שעשו במדבר כשאמר משה מי לה׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי מודיע שלא עבדו הם את העגל ואמר מעולם לא עבד שבט לוי ע״ג וזהו שאמר כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו ומה שאמר אך לא יעלו כהני הבמות כי אם אכלו מצות מקריבים היו בבמות אבל לשם ה׳ או מה שאמ׳ מעולם לא עבד שבט לוי ע״ג עד זמן שחטאו מלכי יהודה אבל כיון שחטאו מלכי יהודה והעמידו ע״ג בבית ה׳ חטאו גם כן מקצת הכהנים והקריבו לע״ג בבית ה׳ ומבני לוי שהם מבני איתמ׳ היו מקריבים לע״ג לא מבני צדוק שהם מבני אלעזר כי הם לא הקריבו לע״ג מעולם כמו שמפורש ביחזקאל וכיון שראה ירבעם שלא רצו להקריב בבמותיו גרשם מנחלתם ומאחוזתם והלכו להם לארץ יהודה כמו שאמר בדברי הימים כי עזבו הלוים את מגרשיהם ואחוזתם וילכו ליהודה ולירושל׳ כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן לה׳ כי אמר ירבעם יקחו מעשרותיה׳ ואחוזת׳ במלכותי וילכו ויעבדו לירושל׳ זה לא יהיה כיון שאינם עובדים בבית אל לא יהיה להם חלק ונחלה במלכותי וזהו שאמר כי הזניחם מכהן לה׳ הרחיקם מקחת מעשרותיהם ונחלתם שהם כהונת ה׳ או פירושו כיון שלא רצו להניח מכהן לה׳ לירושלם הזניחם וגרשם מארצו : (לב) בחדש השמיני . החליף החדש השביעי בשמיני להרחיק ישראל עוד מחקות ירושלם או אם יהיה מישראל שירצו ללכת בחג הסכות בירושלם כמו שאומר בדברי הימי׳ הנותנים את לבבם לבקש את ה׳ אלהי ישראל באו ירושלם לזבוח עשה הוא חג בחדש השמיני כי כבר שבו לביתם ההולכים לירושלם ויהיו שם בבית אל בחג אשר עשו מרוחת המלך : כן עשה. כחג אשר ביהודה בשביעי כן עשה אשר סאור

מצודת דוד

תמיה על עגלי הזהב ולאשר פעו מאז בהעג, שעשה אהרן לז״א בהלבון הזה עלמו כמ״ש אלה אלהיך ישראל וכו׳ (שמות ל״ב) : (ל) לחטאת . עם כי מתחילה לא היתה הכוונה לשם עכו״ם אולם בהאריך הזמן חטאו בהם ועשאום לעכו״ם ממש : עד דן . הרחיקו ללכת עד דן שהיתה בסוף הגבול וכאומר הנה מתחילה פתם בעבור מרחק הדרך לירושלים ובסוף הרחיקו ללכת אל העגל אשר בדן : (לא) בית במות . עשה בדן בית להעמיד בו מזבחות : מקלות העם . ממקלותם יהיה מי שיהיה : (לב) כחג אשר ביהודה . לעשות בו כמלות חג הסוכות הנעשה ביהודה בט״ו לחודש השביעי : ויעל . העלה עולות על המזבח : כן עשה וכו׳ . כמו שעשה בדן כן עשה בבית אל : והעמיד וכו׳ . לעשות עבודת המזבח : אשר עשה . מקלות העם : (לג) ויעל . העלה עולות ימו

רדק

שאור בודה להם ותמאלתן פי' מוציא וי"ת דעלא מרעותי' : מלבו . מלבד כתי' ר"ל אשר בדא מלבד מועדי ה' ולא ראינו' אם עשה כן בשא' המועדי' כמו בחג הסכות ואפש' כי באותו זמן היה תחלת מלכותו כמו שכתבנו למעלה לפיכך אמר כי חג זה בדא מלבו והוא הדין לאחרים ובדברי רז"ל אף שבתות וימים טובים בדא ירבעם מלבו הדא הוא דכתיב אשר בדא מלבו מלבד כתי' מלבד שבתות ה' : ויעל על המזבח להקטיר . ירבעם עלה על המזבח להקטיר: (א) והנה איש אלהים . אמרז"ל שהוא עידו הנביא ואמת הוא כי בימי ירבעם נבא ועליו נבא כמו שכתוב בדברי הימים ובחזות עדוא החוזה על ירבעם בן נבט : (ז) מזבח מזבח . כן דרך הקריאה כמו שכתוב אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל ובדברי רבותינו ז"ל מזבח שבבית אל ומזבח שבדן : הנה בן נולד . יהיה נולד: ועצמות אדם . אמר עצמות אדם לפי שסורפין על המזבח עצמות בהמה בעולות אשר יעלו עליו אמ' שישרפו עליו עצמות אדם וכן עשה יאשיהו כמו שכתוב ויקח את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח . ובדרש עצמות ירבעם ר"ל אלא שחלק כבוד למלכות: (ו) חל נא את פני ה' אלהיך. כלומר שהוא שלחך ואתה שלוחו ואני אדע כי ישמע אליך וירא ממנו וחלה את פניו שישיב ידו אליו ובדברי רז"ל אלהיך ולא אלהי ועוד באיזה פנים יקרא אותו אלהי והו' עומד ומקריב לע"ג אף על פי כן ויחל איש האלהים : ותהי כבראשונה . שהגיע אותה כרצונו כבתחילה ובדרז"ל אם תכתוש את האויל במכתש אין אתה מועיל כלום . מה בראשונה עומד ומקריב לע"ג אף אחר כן עומד ומקריב לע"ג : (ז) וסעדה . בקמץ חטף : כי כן צוה אותי . המלאך שדבר עמי בדבר ה' ולמה מנעהו מלאכול ולשתות במקום ההוא לפי שאסור להכנס לעיר עובדי ע"ג אם לא להתרות בהם ולמנעם או לדבר להם בשם ה' לפי שיראו העם כי לא נכנס שם אלא לספר נבואתו בלבד מנעהו מלאכול ולשתות שם ולפי שלא יזכר דרך העיר ההו' ולא ישוב שם מנעהו מלשוב בדרך אשר בא בה :

ונביא

תרגום

לְאַקְטָרָא : א וְהָא נְבִיָּא דַיְיָ אֲתָא מִשִּׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בְּפִתְגָמָא דַיְיָ לְבֵית אֵל וְיָרָבְעָם קָאִים עַל אֲגוֹרָא לְאַקְטָרָא : ב וְאִתְנַבִּי עַל אֲגוֹרָא בְּפִתְגָמָא דַיְיָ וַאֲמַר מַדְבְּחָא מַדְבְּחָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא בְרָא מִתְיְלִיד לְבֵית דָוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמֵיהּ וְיִכּוֹס עֲלָךְ יַת כּוּמְרֵי בָמָתָא דְאַסִּיקוּ בוּסְמִין עֲלָךְ וְגַרְמֵי אֱנָשָׁא יוֹקְדוּן עֲלָךְ : ג וִיהַב בְּיוֹמָא הַהוּא אָתָא לְמֵימַר דָא אָתָא דִי מַלֵּיל יְיָ דִי שַׁלְחַנִי יְיָ הָא מַדְבְּחָא מִתְבְּזַע וּמִשְׁתַּפֵּיךְ קִטְמָא דִי עֲלוֹהִי : ד וַהֲוָה כַּד שְׁמַע מַלְכָּא יַת פִּתְגָמָא דִנְבִיָּא דַיְיָ דְאִתְנַבִּי עַל אֲגוֹרָא בְּבֵית אֵל וְאוֹשִׁיט יָרָבְעָם יַת יְדֵיהּ מֵעִלָּוֵי מַדְבְּחָא לְמֵימַר אַחֲדוּהִי וִיבֵשַׁת יְדֵיהּ דְאוֹשִׁיט עֲלוֹהִי וְלָא יָכִיל לַאֲתָבוּתַהּ לְוָתֵיהּ : ה וּמַדְבְּחָא אִתְבְּזַע וְאִשְׁתַּפֵּיךְ קִטְמָא מִן מַדְבְּחָא כְּאָתָא דִיהַב נְבִיָּא דַיְיָ בְּפִתְגָמָא דַיְיָ : ו וַאֲתֵיב מַלְכָּא וַאֲמַר לִנְבִיָּא דַיְיָ צַלִּי כְעַן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי וּתְתוּב יְדִי לִי וְצַלִּי נְבִיָּא דַיְיָ קֳדָם יְיָ וְתָבַת יְדָא דְמַלְכָּא לֵיהּ וַהֲוָת כְּקַדְמֵיתָא : ז וּמַלֵּיל מַלְכָּא עִם נְבִיָּא דַיְיָ עוּל עִמִּי לְבֵיתָא וּסְעוֹד וְאֶתֵּן לָךְ מַתְּנָא : ח וַאֲמַר נְבִיָּא דַיְיָ לְמַלְכָּא אִם תִּתֵּן לִי

מקרא

הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר : יג א וְהִנֵּה אִישׁ אֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה בִּדְבַר יְהוָה אֶל־בֵּית־אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר : ב וַיִּקְרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר יְהוָה וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה־בֵן נוֹלָד לְבֵית־דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת הַמַּקְטִרִים עָלֶיךָ וְעַצְמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ : ג וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא מוֹפֵת לֵאמֹר זֶה הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר־עָלָיו : ד וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית־אֵל וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם אֶת־יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר תִּפְשֻׂהוּ וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יָכֹל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו : ה וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשָּׁפֵךְ הַדֶּשֶׁן מִן־הַמִּזְבֵּחַ כַּמּוֹפֵת אֲשֶׁר נָתַן אִישׁ הָאֱלֹהִים בִּדְבַר יְהוָה : ו וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים חַל־נָא אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וְתָשֹׁב יָדִי אֵלָי וַיְחַל אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַתָּשָׁב יַד־הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה : ז וַיְדַבֵּר הַמֶּלֶךְ אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים בֹּאָה־אִתִּי הַבַּיְתָה וּסְעָדָה וְאֶתְּנָה לְךָ מַתָּת : ח וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ אִם־תִּתֶּן־לִי

(מסורה: ה' ר"פ בסיפ' ; י"א נקראו איש אלהים ; ג' ; ג' קמץ ; ד' ; כ' ; כ' קמץ ; כ' חד מלא וחד חסר ; ג' ; ג' ; ו' בטעין ; ג' ; כ' חס' ; ד' ; כ' ; י"ח ג' ; ג')

תולדות אהרן הנה בן נולד . יבמות נ מדרים ל (ברכות ד) :

רשי

(א) והנה איש אלהים . זה היה עדו : (ב) מזבח מזבח . שבבית אל ושבדן : ועצמות אדם . של ירבעם זה אלא שחלק לו כבוד : (ג) ונתן ביום ההוא . הנביא מופת לדבריו ביום שנתנבא זה לכם האות המזבח נקרע היום מאליו ונשפך הדשן לארץ : (ד) ותיבש ידו . נקם הקדוש ברוך הוא על כבודו של צדיק יותר מכבודו עומד ומקטיר לעבודת כוכבים לא יבשה ידו וכשמיל לפו הצדיק יבשה ידו : (ו) אלהיך . ולא אלהי עדיין עומד במרדו : ותהי כבראשונה עומד ומקטיר לעבודת כוכבים: (ז) וסעדה . אכול :

ונביא

רלבג

השביעו לעבוד את ה' כמו שנזכר בס' דברי הימים : כן עשה בבית אל לזבח לעגלים אשר עשה. ר"ל כי כמו שזכר שהלכו העם לפני האחד עד דן ועשה שם בית במות ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי ועשה חג בחדש השמיני כן עשה בבית אל ג"כ בית במות והעמיד שם גם כן כהני הבמות אשר עשה מקצות העם ולפי שבית אל היה לבית יוסף הנה היה שם ירבעם בחג הזה והוא בעצמו העלה עולות על המזבח להקטיר והנה זכר זה מפני מה שיזכר אחריו מדבר איש אלהים לירבעם : (ב) הנה בן נולד לבית דוד. הרצון בו יהיה נולד אך הנביאים רואים הדברים העתידים כאילו הם הווים : (ו) חל נא את פני ה' אלהיך והתפלל בעדי . זה פלא כ"א רב חטאי ירבעם הסכים הש"י לשמוע תפלת הנביא לרפאו ואפשר כי עשה זה כדי שישוב בתשובה בראותו אלו המופתים ועם כל זה לא שב ירבעם מדרכו הרעה כמו שספר אחר

זה

נולד ג' קמצין יאשיהו . שלמה . לעם נולד כי עשה : וד' נקראו שמהתהון עד לא אתבריאו וסי' ישמעאל . יצחק . שלמה . יאשיהו : להשיבה ג' וסי' ותיבש ידו דירבעם . ויקם אישה וילך . סמן עצל ידו בצלחת : כבראשונה ה' בקריאה וסי' נמסר בספר שפטים סימן ב' :

מצודת ציון

(לג) בדא . ענין המצאת הכזב כמו מלבך אתה בודאם (נחמיה ו) : יג (ג) מופת . אות : (ו) חל . ענין בקשה כמו ויחל משה (שמות לב) : (ז) וסעדה . אכול סעודה : מתת . מתנה

מצודת דוד

כמו בדן : אשר בדא מלבו . אשר המציא ממחשבות לבו אשר לא כדת : ויעל וכו' להקטיר . ירבעם בעצמו עלה להקטיר את הקטורת אבל שאר הקרבנות העלו כהני הבמות במצותו : יג (א) בדבר ה'. ר"ל בשליחות ה' : (ב) מזבח מזבח . כאילו ידבר אל המזבח ומדרך הקריאה לכפול שם הנקרא וכן אברהם אברהם (בראשית כ"ב) : נולד . יהיה נולד : ועצמות אדם . כאומר הנה עתה שורפים עליך עצמות בהמה אבל אז ישרפו עליך עצמות אדם כמ"ש ויקח את העצמות מן הקברים וישרוף על המזבח (מ"ב כ"ג) : (ג) ונתן ביום ההוא . איש האלהים נתן מופת בעם ההוא לאמת דבריו : (ד) וישלח . הושיט ידו על הנביא לרמז לעבדיו לתפשו : (ו) ותשב . ר"ל שאוכל להשיב ידי : ותשב . שיב שתיבש אליו ונתרפאת מתמה

ושימו

אֶת־חֲצִי בֵיתֶךָ לֹא אָבֹא עִמָּךְ וְלֹא־אֹכַל לֶחֶם וְלֹא אֶשְׁתֶּה־מַּיִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ט כִּי־כֵן ׀ צִוָּה אֹתִי בִּדְבַר יְהוָה לֵאמֹר לֹא־תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה־מָּיִם וְלֹא תָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתָּ׃ י וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא־שָׁב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּא בָהּ אֶל־בֵּית־אֵל׃ יא וְנָבִיא אֶחָד זָקֵן יֹשֵׁב בְּבֵית־אֵל וַיָּבוֹא בְנוֹ וַיְסַפֶּר־לוֹ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִישׁ־הָאֱלֹהִים ׀ הַיּוֹם בְּבֵית־אֵל אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיְסַפְּרוּם לַאֲבִיהֶם׃ יב וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֲבִיהֶם אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ הָלָךְ וַיִּרְאוּ בָנָיו אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַךְ אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה׃ יג וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָיו חִבְשׁוּ־לִי הַחֲמוֹר וַיַּחְבְּשׁוּ־לוֹ הַחֲמוֹר וַיִּרְכַּב עָלָיו׃ יד וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיִּמְצָאֵהוּ יֹשֵׁב תַּחַת הָאֵלָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַאַתָּה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּאתָ מִיהוּדָה וַיֹּאמֶר אָנִי׃ טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֵךְ אִתִּי הַבָּיְתָה וֶאֱכֹל לָחֶם׃ טז וַיֹּאמֶר לֹא אוּכַל לָשׁוּב אִתָּךְ וְלָבוֹא אִתָּךְ וְלֹא־אֹכַל לֶחֶם וְלֹא־אֶשְׁתֶּה אִתְּךָ מַיִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ יז כִּי־דָבָר אֵלַי בִּדְבַר יְהוָה לֹא־תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא־תִשְׁתֶּה שָׁם מָיִם לֹא־תָשׁוּב לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הָלַכְתָּ בָּהּ׃ יח וַיֹּאמֶר לוֹ גַּם־אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ וּמַלְאָךְ דִּבֶּר אֵלַי בִּדְבַר יְהוָה לֵאמֹר הֲשִׁבֵהוּ אִתְּךָ אֶל־בֵּיתֶךָ וְיֹאכַל לֶחֶם וְיֵשְׁתְּ מָיִם כִּחֵשׁ לוֹ׃ יט וַיָּשָׁב אִתּוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם

יַת פַּלְגוּת בֵּיתָךְ לָא אֵיעוֹל עִמָּךְ וְלָא אֵיכוֹל לַחְמָא וְלָא אֶשְׁתֵּי מַיָּא בְּאַתְרָא הָדֵין׃ ט אֲרֵי כֵן פַּקֵּיד יָתִי בְּפִתְגָמָא דַיְיָ לְמֵימַר לָא תֵיכוֹל לַחְמָא וְלָא תִשְׁתֵּי תַמָּן מַיָּא וְלָא תְתוּב בְּאוֹרְחָא דַאֲזַלְתָּא׃ י וַאֲזַל בְּאוֹרְחָא אוֹחֲרֵי וְלָא תָב בְּאוֹרְחָא דַאֲתָא בַהּ לְבֵית אֵל׃ יא וּנְבִיָּא שִׁקְרָא חַד סָבָא יָתֵיב בְּבֵית אֵל וַאֲתָא בְרֵיהּ וְאִשְׁתָּעֵי לֵיהּ יַת כָּל עוֹבָדָא דַעֲבַד נְבִיָּא דַיְיָ יוֹמָא דֵין בְּבֵית אֵל יַת פִּתְגָמַיָּא דְמַלֵּיל עִם מַלְכָּא וְאִשְׁתָּעוּנוּן לַאֲבוּהוֹן׃ יב וּמַלֵּיל לְהוֹן אֲבוּהוֹן בְּאֵי דָא אוֹרְחָא אֲזַל וְאַחֲזִיאוּ בְנוֹהִי יַת אוֹרְחָא דַאֲזַל נְבִיָּא דַיְיָ דַאֲתָא מִשִּׁבְטָא דִיהוּדָה׃ יג וַאֲמַר לִבְנוֹהִי זָרִיזוּ לִי חֲמָרָא וְזָרִיזוּ לֵיהּ חֲמָרָא וּרְכִיב עֲלוֹהִי׃ יד וַאֲזַל בָּתַר נְבִיָּא דַיְיָ וְאַשְׁכְּחֵיהּ יָתֵיב תְּחוֹת בּוּטְמָא וַאֲמַר לֵיהּ הַאַתְּ נְבִיָּא דַיְיָ דַאֲתֵיתָא מִשִּׁבְטָא יְהוּדָה וַאֲמַר אֲנָא׃ טו וַאֲמַר לֵיהּ אִיתָא עִמִּי לְבֵיתָא וֶאֱכוֹל לַחְמָא׃ טז וַאֲמַר לָא אֵיכוֹל לְמֵיתַב עִמָּךְ וּלְמֵיעַל עִמָּךְ וְלָא אֵיכוֹל לַחְמָא וְלָא אֶשְׁתֵּי עִמָּךְ מַיָּא בְּאַתְרָא הָדֵין׃ יז אֲרֵי גְזֵירָא עֲלַי בְּפִתְגָמָא דַיְיָ לָא תֵיכוֹל לַחְמָא וְלָא תִשְׁתֵּי תַמָּן מַיָּא וְלָא תְתוּב לְמֵיזַל בְּאוֹרְחָא דַאֲזַלְתָּא בַהּ׃ יח וַאֲמַר לֵיהּ אַף אֲנָא נְבִיָּא כְּוָתָךְ וּמַלְאָכָא מַלֵּיל עִמִּי בְּפִתְגָמָא דַיְיָ לְמֵימַר אֲתֵיבֵהִי עִמָּךְ לְבֵיתָךְ וְיֵיכוֹל לַחְמָא וְיִשְׁתֵּי מַיָּא כַּדִּיב לֵיהּ׃ יט וְתָב עִמֵּיהּ וַאֲכַל לַחְמָא

רשי

(יא) ונביא אחד. נביא השקר: יושב בבית אל. ואינו מאנשי' אלא משומרון בא. וכן הוא אומר בפרשת יאשיהו (מלכים ב כ"ג י"ט) וימלטו עצמותיו את עצמו' הנביא אשר בא משומרון: אל

תולדות אהרן כי קן גוס. סנהדרין פט: ויאמר לו גם אני. שם:

רלבג

זה: (ט) לא תאכל לחם ולא תשתה מים. ידמה שזהו השם יתברך כזה להעיר שאין בהם תועלת והכוונה כי בהם יאכלו כסוף בעבור זה החטא. וזהו שלא ישוב בדרך אשר בא בה אל בית אל כאלו יעיר כי דרכו אשר דרך בה ללכת לבית אל לאמר אלו הדברים אשר אמר שם אין בה תועלת כי לא הועילו שם דבריו כלום לעולם מרי ירבעם: (יא) ויבא בנו ויספר לו. הנה בנו האחד התחיל הספור במה שעשה איש האלהים בבית אל ובנו אחר ספר הדברים אשר דבר אל המלך באופן שבניו ספרו לו אלו הספורים לאביהם: (יד) תחת האלה. אלמו' בלע"ז והיה יושב שם להיות לו לצל: (יח) כחש לו. ראוי שיפול ספק איך לא נענש זה הנביא אשר השיבו שאמר לו בשם ה' אשר לא צוהו לדבר וכבר נתבאר בתורה שהעושה זה חייב מיתה בידי שמים. ועוד יפול ספק למה נענש הנביא אשר בא מיהודה והנה חשב כי דבר ה' אליו שישוב בבית אל ויאכל שם לחם כי כן מצאנו באברהם שצוהו הש"י שיעלה את בנו לעולה ואחר כן צוהו שנית שלא ישלח ידו אל הנער. אולם התשובה בזה הספק השני לא תקשה מאד לפי מה שביארנו אנחנו בענין עקדת יצחק וזה שהש"י לא שב מצוויו הראשון אבל באר לו שרצונו היה כאמרו והעלהו שם לעולה שיעלהו שם בעבור העולה כדי שיתחנך יצחק בעבודת הש"י כמו

רדק

(יא) ונביא אחד זקן. ת"י ונביא שקרא חד סבא ויש נוסחאות שכתוב בהם ושמיה מיכה וכן בדברי רז"ל כי מיכה היה מהם אמרו כי אמציה כהן בית אל היה ומהם אמרו זה עידוא הנביא ומהם אמרו זה יונתן בן גרשם ותחלת ישיבתו בשמרון היתה כמו שכתוב בדברי יאשיהו הנביא אשר בא משמרון ובא לבית אל וישב שם ואע"פ שלא היה באותו הפרק עיר שמרון כמו שאמר עדיין שהרי עמרי בנה את העיר היה שם מתחילה פרז ועמרי קנה ההר ובנה שם העיר או שהיה שם מתחילה כמו שתרגם יונתן ויקן את ההר וזבן ית כרכא אלא שעמרי חזק הבנין וקרא לעיר שם אחר: ויספרום. אחר ויספרום אחר שאמר ויבוא בנו ויספר לו פירוש כי תחלה בא בנו האחד והיה מספר לו אשר עשה איש האלהים ובעודו מספר באו שאר בניו גם כן ויספרו הדברים לאביה' כמו שהיה מספר הראשון: (יב) ויראו בניו את הדרך. ת"י ואחזיאו כמו ויראו בפתח היו"ד מבנין הפעיל כלומר שהראו לאביהם הדרך אשר הלך בה ויש לפרשו כמשמעו ופירושו וכבר ראו בניו הדרך אשר הלך ואמרו לאביהם בדרך זו הלך: (יז) כי דבר אלי. פי' כי דבר בא אלי כלומר דבר נבוא' בא אלי על ידי מלאך שאמר לי בדבר ה': (יח) כחש לו. כי נביא שקר היה והוא האזין לדבריו ונענש בזה כי היה לו לחקור ולשאל עליו אם הוא נביא אמת והוא עבר על דברי עצמו לפיכך היתה מיתתו בידי שמים שנאמר אשר לא ישמע אל

אלהם י"ג חס' בספרא וסי' וירא כל ישראל. ויועץ המלך ויעש שני עגלי. וידבר אלהם אביה'. קום עלה לקראת מלאכי מלך שמרון. מה משפט האיש. וישובו אליו והוא. לא זה הדרך. וישלח רכב סוס שני. ויקבץ מלך ישראל את הנביאים. ויקבץ יהוא את כל העם. ויפל אחדהו. ויקרא המלך יהואש. ויקרא אל המלך. ובק"צת מס"רי מס"רה גמ"סר וידבר אלי"הם

כע"צת הי"ל"רים במ"נין החס' ומ"עות הו"א: הביתה י"ח בקריאה וסימ' וישלחו האנשים את ידם. ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים. ויהי כהיום הזה. ויבא יוסף הביתה. וירא יוסף אתם את בנימן. ועתה שלח העז את מקנך. את תקות חוט השני הזה תקשרי. ויסורו שם לבא ללון בגבעה. ויאמרו אליו עברים אנחנו. ועתה קחו ועשו עגלה. וישלח דוד אל תמר. ויקם יואב ויבא אל אבשלום. ויבאו עבדי אבשלום. באה אתי הביתה. ויאמר אליו לך אתי. ויקח אליהו את הילד. ויבא אלישע הביתה. ויקם ויבא הביתה: ויאכל ה' רפין וסי' קם עשבא דנהמא וכפר בגנתיה. ופירושן נמסר בסדר תולדות:

מצודת דוד

והיתה כבראשונה: (ט) צוה אותי. המלאך הדובר בי צוני בדבר ה' וכו': ולא תשוב בדרך. לא תשוב למקומך בזה הדרך אשר הלכת הנה וכאלו לא יתפוך לדעת מבוא העיר לשוב ולבוא בה: (יא) ויספרום. מתחלה בא האחד וספר ואח"ז באו יתר בניו וספרו גם המה: (יג) ויראו. כמו ויראו בפת"ח ור"ל שהראו לאביהם: (יז) כי דבר אלי. ר"ל דבר בא אלי ע"י המלאך שאמר בדבר ה' וכו': (יח) כחש לו. אלה דברי הכתוב המספר שאמר הנה הנביא הזקן היה מכחש לו כי לא בא אליו הנבואה להשיבו

מצודת ציון

מתנה כמו מתת אלהים היא (קהלת ה): (יג) חבשו. ענין תקון האוכף: (יד) האלה. שם

בְּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁתְּ מָיִם׃ כ וַיְהִי הֵם יֹשְׁבִים אֶל־הַשֻּׁלְחָן וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ׃ כא וַיִּקְרָא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן כִּי מָרִיתָ פִּי יְהוָה וְלֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כב וַתָּשָׁב וַתֹּאכַל לֶחֶם וַתֵּשְׁתְּ מַיִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אַל־תֹּאכַל לֶחֶם וְאַל־תֵּשְׁתְּ מָיִם לֹא־תָבוֹא נִבְלָתְךָ אֶל־קֶבֶר אֲבֹתֶיךָ׃ כג וַיְהִי אַחֲרֵי אָכְלוֹ לֶחֶם וְאַחֲרֵי שְׁתוֹתוֹ וַיַּחֲבָשׁ־לוֹ הַחֲמוֹר לַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ׃ כד וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה בַּדֶּרֶךְ וַיְמִיתֵהוּ וַתְּהִי נִבְלָתוֹ מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וְהַחֲמוֹר עֹמֵד אֶצְלָהּ וְהָאַרְיֵה עֹמֵד אֵצֶל הַנְּבֵלָה׃ כה וְהִנֵּה אֲנָשִׁים עֹבְרִים וַיִּרְאוּ אֶת־הַנְּבֵלָה מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וְאֶת־הָאַרְיֵה עֹמֵד אֵצֶל הַנְּבֵלָה וַיָּבֹאוּ וַיְדַבְּרוּ בָעִיר אֲשֶׁר הַנָּבִיא הַזָּקֵן יֹשֵׁב בָּהּ׃ כו וַיִּשְׁמַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ מִן־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר מָרָה אֶת־פִּי יְהוָה וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה לָאַרְיֵה וַיִּשְׁבְּרֵהוּ וַיְמִתֵהוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ כז וַיְדַבֵּר אֶל־בָּנָיו לֵאמֹר חִבְשׁוּ־לִי אֶת־הַחֲמוֹר וַיַּחֲבֹשׁוּ׃ כח וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָא אֶת־נִבְלָתוֹ מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וַחֲמוֹר וְהָאַרְיֵה עֹמְדִים אֵצֶל הַנְּבֵלָה לֹא־אָכַל הָאַרְיֵה אֶת־הַנְּבֵלָה וְלֹא שָׁבַר אֶת־הַחֲמוֹר׃ כט וַיִּשָּׂא הַנָּבִיא אֶת־נִבְלַת אִישׁ־הָאֱלֹהִים וַיַּנִּחֵהוּ אֶל־הַחֲמוֹר וַיְשִׁיבֵהוּ וַיָּבֹא אֶל־עִיר

בביתיה ושתי מיא׃ כ והוה עד דאינון מסחרין על פתורא והוה פתגם נבואה מן קדם יי לנביא דאתביה׃ כא ואתנבי על נביא דיי דאתא משבטא יהודה למימר כדנן אמר יי חלף דסריבתא על מימרא דיי ולא נטרתא ית תפקדתא דפקדך יי אלהך׃ כב ותבתא ואכלתא לחמא ואשתיתא מיא באתרא דמליל עמך לא תיכול לחמא ולא תשתי מיא לא תתכניש נבלתך לקברא דאבהתך׃ כג והוה בתר דאכלו לחמא ובתר דשתיאו וזרז ליה חמרא לנביא דאתביה׃ כד ואזל ואשכחיה אריא באורחא וקטליה והות נבלתיה רמיא באורחא וחמרא קאים לקבלה ואריא קאים בסטר נבלתא׃ כה והא גבריא עברין וחזו ית נבלתא רמיא באורחא וית אריא קאים בסטר נבלתא ואתו ומלילו בקרתא דנביא שקרא סבא יתיב בה׃ כו ושמע נביא דאתביה מן אורחא ואמר נביא דיי הוא דסריב על מימרא דיי ומסריה יי לאריא ותבריה וקטליה כפתגמא דיי דמליל ליה׃ כז ומליל עם בנוהי למימר זריזו לי ית חמרא וזריזו׃ כח ואזל ואשכח ית נבלתיה רמיא באורחא וחמרא ואריא קימין בסטר נבלתא לא אכל אריא ית נבלתא ולא תבר ית חמרא׃ כט ונטל נביא שקרא ית נבלתא דנביא דיי ואחתיה על חמרא ואתיביה ואתא לקרתא דנביא שקרא סבא למספד

רשי

(כ) אל הנביא. נביא השקר אשר השיבו. לאיש האלהים מכאן אמרו גדולה לגימה שמשרה שכינה על נביאי הבעל: (כא) ויקרא. הנביא הזקן אל איש האלהים: (כג) לנביא אשר השיבו. הוא זה לרכוב עליו

רלבג

כמו שבארנו שם ואמנם בזה המקום היה שב הש"י מצווי הראשון וזה לא יתכן שיהיה ומפני זה היה ראוי שיתן אל לבו הנביא אשר מיהודה כי נביא שקר הוא ולא יאמין לדבריו. וכאן הותר זה הספק. ואולם הספק הראשון יש בהתרו מהקושי וידמה כי לרוב עוטקיה' שם הסתיר הש"י פניו מהם ולא ענשם על חטאיהם כדרך אמרו לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה וגו'. הלא תראה כי לאהבת הש"י יהודה וירוש' ענש את רחבעם והעלה עליו מלך מצרים בשנה החמישית למלכו ולא התחיל לחטוא עד השנה הרביעית כמו שזכור בס' דברי הימים ואולם ירבעם לא שמע קול נוגש והנה נעשה בזה הענין פלא אחר והוא שהשרה השם נבואתו לנביא השקר ויותר נפלא מזה שכבר הגיע לו הנבואה בחקין לפי הנראה ואע"פ שאפשר שנא' שהנביא אשר מיהודה ובני הנביא הזקן היו יושבים אל השולחן ובא דבר ה' אל הנביא הזקן בחלום וידמה שכמו שהשרה הש"י השכינה על בלעם בעבור ישר' ואע"פ שלא היה נביא כ"א קוסם כן שפך רוחו על זה הנביא הזקן בעבור חטא איש האלהים והיה זה מדה כנגד מדה הוא האמין נביא השקר כמה שלא היה ראוי להאמינו ואפילו אם היה נביא אמת והוצרך מפיו לשמוע דבר ה' על דבר ענשו וחטאו אשר חטא: (כד) והנה זה היה פלא גדול שהאריה המיתו ולא שבר את החמור ולא אכל את הנבלה כי מה' היה למען יודע ענשו זה ויקחו מוסר היודעים עם שאולי יהי זה סבה להשיב ירבעם

תולדות אהרן ויהי הם. סנהדרין קד : וילך וימצא. שם [illegible] :

רדק

אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו כל שכן אם הוא עצמו לא ישמע אל דברי עצמו אשר דבר בשם ה': (כ) אל הנביא אשר השיבו. בעבור אשר מרה פי ה' נביא האמת לא באה אליו הנבואה ובאה אל נביא השקר לצורך להודיע לנביא האמת חטאו וענשו ורז"ל אמרו גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים ומרחקת את הקרובי' ומשרה שכינה על נביאי הבעל: (כא) ויקרא אל איש האלהים. כתרגו' ואיתנבי על נבי' דה' דאתא משבט יהודה וי"מ כי הנבואה באה אל איש האלהים כמו שאמ' ויקרא אל איש האלהים ומה שאמר אל הנביא אשר השיבו פירוש אל הנביא אשר השיבו הנביא הזקן ובדברי רז"ל אשר הושב לא נאמר אלא אשר השיבו נלמד שעל נביא השקר שרתה רוח הקודש: (כב) אל קבר אבותיך. שלא ישוב אל ארץ יהוד' וימות שם כי בדרך ימות ובאמרו לו נבלתך רמז לו כי נבלה תהיה גויתו כלומר מושלכת בדרך או כל גוף מת יקרא נבלה בין של בהמה ועוף בין של אדם ואפילו צדיק כמו נבלתי יקומון: (כג) ויחבש לו החמור. הנביא הזקן חבש החמור לנביא ה' אשר השיבו מן הדרך ואמר הידיעה אחר הכנוי כמו ותראהו את הילד והדומים לו: (כח) וחמור והאריה. יש אומרים כי חסר ממנו ה"א הידיעה ומשפטו והחמור כמו כחמור לחמור ולא יתכן כי לא יתכן ה"א הידיעה חסרה כי אם על לא עם וי"ו השמוש ובא וחמור בלא ידיעה כי כבר נזכר פעמים וכן וישרף עליו את בית מלך באש בלא ידיעה כי כבר זכרו בידיעה ארמון בית המלך: לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור. לא אכל את הנבלה על דרך וסגר פום אריותא אבל הרגו לעונש שמרה פי השם והנה הראה לנו בזה גמול הצדיק וענשו כאח' בעולם הזה וכן גמול החמור בעולם הזה לכבוד הנביא שרכב עליו כי יש גמול ועונש בשאר בעלי חיים בעולם הזה בענין האדם כמו שכתבנו בפי' תילים במזמור תהלה לדוד: (כט) ויניחהו אל החמור. כמו על החמור כמו אל ההרים לא אכל על ההרים וזולתם רבים: ולקברו

וימצאהו ד' בקריאה וסי' וימצאהו איש והנה תעה בשדה. וימצאהו יושב תחת האלה. וימצאהו אריה בדרך וימיתהו. וימצאהו האריה ויכהו: וימיתהו ח' מלאים בקריאה וסימ' ויהי ער בכור יהודה. וימצאהו אריה בדרך. ויבא זמרי ויכהו. שלום בן יבש ב' בפסוק. ויקשר קשר הושע בן אלה. וימיתהו במגדו בראתו אתו. ויהי ער בכור יהודה דד"ה. ולא דרש ביי': והנה ה' ר"פ וסי' נמסר בריש ספרא: וינחהו ז' חס' בליש' וסי' וינחהו בגן עדן. ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר. וינחהו במשמר. הנחו לו ויקלל. אשר הנח שם משה. וינחהו אל החמור:

מצודת ציון

שם אינן מה: האח: בה"א השאלה: (כא) מרית. מל' מרי ומרד: (כב) נבלתך. אף גוף מת צדיק נקרא נבלה וכן נבלתי יקומון (ישעיה כו): (כט) אל החמור. על החמור כמו

מצודת דוד

להשיבו: (כ) אשר השיבו. הוא הנביא הזקן: (כג) ויחבש לו. הנביא הזקן חבש את החמור להנביא אשר בא מיהודה: (כז) אשר דבר לו. אשר דבר עליו: בקבר

רשי

עליו איש האלהים : (ל) בקברו . בבית קבורה שהיה לנביא השקר הזה בעיר : (לב) כי היה יהי' וגו' . אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי : (לג) אחר הדבר הזה. שראה את המופת הזה ושמע את דברי הנביא ואף על פי כן לא שב ורבותינו דרשו אחר שתפסו הקב"ה בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן : (ג) ונקודים . מין קליוה מייבשין בתנור ועושין אותן קמח לעשות ממנו מאכל שקורין לו שחיתא בלשון גמרא: והיא

רדק

(ל) בקברו . בקבר הנביא הזקן אשר כרה לעצמו : ויספדו . הוא ובניו : (לא) אצל עצמותיו הניחו את עצמותי . זכר העצמות במקום הגוף כי הם מוסדי הגוף : (לב) היה יהיה . וכשישרפו עצמות הקבורי' עצמותיו ימלטו כי הוא איש האלהים ועצמותי ימלטו עם עצמותיו לכבודו וכן כתוב וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון : (לג) לא שב ירבעם. אף על פי שראה מופת המזבח שנקרע ומופת ידו שיבש' ושבה אליו בתפילת איש האלהים וראה מות הנביא כאשר מרה את פי ה' ושמע המופת שהאריה עומד אצל נבלת הנביא ולא אכל הנבלה ולא שבר את החמור אף על פי כן לא שב מדרכו הרעה ושב כבתחלה ועשה מקצות העם כהני במות כל מי שרוצה לבא להקריב בבמה להיות כהן היה והגדיל החטאת יום יום ופירוש ויהי כהני במות ויהי מכהני הבמות ופירוש ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם לעונש בית ירבעם ולהשמיד ולהכחיד וכן זאת תהיה חטאת מצרים ובית בדבר במקום ה"א הידועה או פירושו כמשמעו כלומר בדבר הזה היה חרון אף האל על בית ירבעם להשמידם מעל פני האדמה כי לא שב מדרכו הרעה בכל אשר ראה : (ב) והשתנית . לפי שידע כי אחיה היה שונא אותו לפי שסר מאחרי ה' אמר בלבו אם ידע אחיה שהיא אשתי לא יתנבא לי כי אם רע לפיכך אמר לאשתו שתשתנה כדי שלא יכירה כי היא אשתו של ירבעם ומה שאמר לה שתקח עשרה לחם ונקודים ובקבוק דבש למנחה לנביא כי כן היה מנהג' כשהיו באים לשאול מהנביא היו מביאים לו מנחה כמו שאמר בשאול ונערו מה נביא לאיש האלהים:(ג)ונקודים.ת"י כסנין ובדברי רז"ל פת הבאה בכסנין והיא פת עשויה כעבין יבשים וכונסין אותם בבית המשתה : ובקבוק . כלי שפיו צר ות"י זלוע ומה שאמר לה הוא דבר עלי למלך על העם הזה כלומר שנבואתו מתקיימת כי כמו שדבר עלי כן היה לי ומה שיאמר לך על הנער הוא האמת (ב) ולא ידעו כי את אשת ירבעם

רלבג

ירבעם מדרכו הרעה בראותו כי על חטא זה נענש הנביא זה העונש הנפלא : (ל) ויספדו עליו הוי אחי . יתכן שספדו עליו כל העיר שידעו מה עשה בבית אל ואת הדברים אשר דבר לירבעם או ספדו הנבי' הזקן ובניו עליו : (לא) אצל עצמותיו הניחו את עצמותי . נוה זה כי ידע שעצמות איש האלהים ימלטו שלא ישרפם יאשיהו ולמלט עצמותיו עשה זה וכן כתיב וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משמרון וזה ראיה שזה הנביא הזקן בא משמרון : (לב) ועל כל בתי הבמות אשר בערי שמרון : ידמה שאף על פי שלא עשה ירבע' כי אם שני עגלי זהב הנה היו במלכותו בתי במות רבי' אך במקום העגלים היו הבמות הגדולות . והנה לא נבנה שומרון בימי ירבעם כי עמרי בנה אותו והוא היה בית המלכות בסוף הענין והנה נתנב' זה הנביא הזקן שזה המעש' גם כן יעשה יאשיה על כל בתי הבמות אשר בערי שמרון וכן היה הענין כמו שנזכר בסוף זה הספר : (לג) אחר הדבר הזה. ר"ל דברי הנביא הזה שהיה ראוי שיקח ירבעם מוסר עליהם מפני ראותו מופת המזבח שנקרע ונשפך הדשן וידו שיבשה ושבה לקדמותה מפני תפלת הנביא והמתת האריה איש האלהים על אשר מרה את פי ה' לאכול ולשתות במקום ההוא והפלא שהיה בזה שלא שבר האריה את החמור ולא אכל את הנבלה : החפץ ימלא את ידו . ר"ל להקריב הקרבנות:

(לד) ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם . הנה בזה החטא היה לעונש נפלה בית ירבעם . ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה . ר"ל כי זה החטא סבב שלא ישאר לירבעם נין ונכד ועליו ועל חבריו אמרה התורה פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום וגו' כמו שביארנו שם :

מקרא

הַנָּבִיא הַזָּקֵן לִסְפֹּד וּלְקָבְרוֹ׃ ל וַיַּנַּח אֶת־נִבְלָתוֹ בְּקִבְרוֹ וַיִּסְפְּדוּ עָלָיו הוֹי אָחִי׃ לא וַיְהִי אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָיו לֵאמֹר בְּמוֹתִי וּקְבַרְתֶּם אֹתִי בַּקֶּבֶר אֲשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים קָבוּר בּוֹ אֵצֶל עַצְמֹתָיו הַנִּיחוּ אֶת־עַצְמֹתָי׃ לב כִּי הָיֹה יִהְיֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר קָרָא בִּדְבַר יְהוָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל וְעַל כָּל־בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן׃ לג אַחַר הַדָּבָר הַזֶּה לֹא־שָׁב יָרָבְעָם מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וַיָּשָׁב וַיַּעַשׂ מִקְצוֹת הָעָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת הֶחָפֵץ יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ וִיהִי כֹּהֲנֵי בָמוֹת׃ לד וַיְהִי בַּדָּבָר הַזֶּה לְחַטַּאת בֵּית יָרָבְעָם וּלְהַכְחִיד וּלְהַשְׁמִיד מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃

יד א בָּעֵת הַהִיא חָלָה אֲבִיָּה בֶן־יָרָבְעָם׃ ב וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם לְאִשְׁתּוֹ קוּמִי נָא וְהִשְׁתַּנִּית וְלֹא יֵדְעוּ כִּי־אַתִּי אֵשֶׁת יָרָבְעָם וְהָלַכְתְּ שִׁלֹה הִנֵּה־שָׁם אֲחִיָּה הַנָּבִיא הוּא־דִבֶּר עָלַי לְמֶלֶךְ עַל־הָעָם הַזֶּה׃ ג וְלָקַחַתְּ בְּיָדֵךְ עֲשָׂרָה לֶחֶם וְנִקֻּדִים וּבַקְבֻּק דְּבַשׁ וּבָאת אֵלָיו

תרגום

ולמקבריה : ל ואחית ית נבלתא בקבריה וספדו עלוהי ווי על אחא : לא והוה בתר דקברו יתיה ואמר לבנוהי למימר כד אימות ותקברון יתי בקברא דנביא דיי קביר ביה בסטר גרמוהי אחיתו ית גרמי : לב ארי אתקיימא יתקים פתגמא דאתנבי בפתגמא דיי על אגורא די בבית אל ועל כל בתי במתא די בקירוי שמרון : לג בתר פתגמא הדין לא תב ירבעם מאורחיה בישתא ותב ועבד קצת מן עמא כומרי במתא דרעי מקריב ית קורבניה ויהון כומרין לבמתא : לד והוה פתגמא הדין לחובי בית ירבעם ולגמרא ולשיצאה מעל אפי ארעא : א בעדנא ההיא אתמרע אביה בר ירבעם : ב ואמר ירבעם לאתתיה קומי כען ותשתנין ולא ידעון דאת אתת ירבעם ותהכין לשלה הא תמן אחיה נביא הוא מליל עלי למהוי מלכא על עמא הדין : ג ותסבין בידך עסר טולמין דלחם וכסנין וחלוט דדבש ותהכין לותיה

וישמך עלינו נקרא אל תנחנו : ימלא ו' בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר צו : בדבר הזה ח' בקריאה וסי' ויתעבר ה' בי למענכם : אם יקרך עון בדבר. אפס כי נאץ נאצת. ויהי בדבר הזה לחטאת. יען מאסכם. ואדני המלך למה חפץ. בדבר הזה יסלח תנינא דספו' . כי הרבינו לפשע. ותרין ובדבר הזה וסי' אינכם מאמינים . תאריכו ימים : על העם ח' וסים' ויבחר משה אנשי . ותחזק מצרים . ויקח משה את הדם . ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ . ויקח צמד בקר וינתחהו . ויה כשמוע חירם . ויאמר ירבעם לאשתו . ויתן שרי מלחמות דד"ה. וכל עזרא דכוו' על העם .

תולדות אהרן אחר הדבר . שם קב : ויהי בדבר . שם קב :

מצודת דוד

(ל) בקברו . בהקבר אשר כרה נביא הזקן לעצמו : ויספדו . הנביא הזקן ובניו : הוי אחי . ר"ל צר לי עליך רעי : (לב) ועל כל בתי הבמות . אף שהנביא הבא מיהודה לא ניבא כ"א על המזבח אשר בבית אל הוסיף הוא להנבאות על כל בתי הבמות וכו' : בערי שומרון . אמר ע"ש סופו כי עמרי בנאה לאחר זמן : (לג) אחר הדבר הזה . אף כי ראה מפלאות ה' ביבושת ידו וקריעת המזבח ומיתת הנביא על אשר עבר מצות ה' עכ"ז לא שב מדרכו : וישב ויעש . ר"ל פעם אחר פעם : החפץ . כל הרוצה היה מחנך עצמו והיה מכהני במות : (לד) בדבר הזה . בעבור עבודת הבמות היה הגמול להיות בית ירבעם חסר מן העולם : יד (ב) והשתנית . שנה

מצודת ציון

(ל) הוי . הוא ענין לשון יללה : (לא) עצמותיו . זכר העצמות במקום הגוף כי הם מוסדי הגוף : (לג) ימלא את ידו . הוא ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כט) : (לד) לחטאת . ענין חסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים (לעיל א) : ולהכחיד . להכרית כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט) : ולהשמיד . ענין כליון : יד (ב) והשתנית . מלשון שנוי : (ג) בידך . עמך וברשותך : ונקודים . פת יבש מתובל בתבלין על כי המה מנוקדים ומנומרים ממראה התבלין : ובקבוק

כסוף

מלכים א יד

הוא יגיד לך מה־יהיה לנער: ה ותעש כן אשת ירבעם ותקם ותלך שלה ותבא בית אחיה ואחיהו לא־יכל לראות כי קמו עיניו משיבו: ה ויהוה אמר אל־אחיהו הנה אשת ירבעם באה לדרש דבר מעמך אל־בנה כי־חלה הוא כזה וכזה תדבר אליה ויהי כבאה והיא מתנכרה: ו ויהי כשמע אחיהו את־קול רגליה באה בפתח ויאמר באי אשת ירבעם למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה: ז לכי אמרי לירבעם כה־אמר יהוה אלהי ישראל יען אשר הרמתיך מתוך העם ואתנך נגיד על עמי ישראל: ח ואקרע את־הממלכה מבית דוד ואתנה לך ולא־היית כעבדי דוד אשר שמר מצותי ואשר־הלך אחרי בכל־לבבו לעשות רק הישר בעיני: ט ותרע לעשות מכל אשר־היו לפניך ותלך ותעשה־לך אלהים אחרים ומסכות להכעיסני ואתי השלכת אחרי גוך: י לכן הנני מביא רעה אל־בית ירבעם והכרתי לירבעם משתין בקיר עצור ועזוב בישראל ובערתי אחרי בית־ירבעם כאשר יבער הגלל עד־תמו: יא המת לירבעם בעיר יאכלו הכלבים והמת בשדה יאכלו עוף השמים כי יהוה דבר:

ס׳. ד׳ · ג׳ · ס׳ · ח׳. ג׳ · ג׳ · ג׳ וכעינן · ד׳ · כ״ד · ב׳ בטעם · הרימתיך כתי׳ · ג׳ · ג׳ · ס׳ · ג׳ · ד׳ · ו׳ כתיב קן · ל׳ בסיפ׳ · ב׳ · ג׳

תרגום

הוא יחוי ליך מה יהי לרביא: ה ועבדת כן אתת ירבעם וקמת ואזלת לשלה ואתת לבית אחיה ואחיה לא יכיל למחזי ארי כהאה עינוהי מסיביה: ה ויי אמר לאחיה הא אתת ירבעם אתיא למתבע פתגם מנך על ברה ארי מרע הוא כדין וכדין תמליל עמה ויהי במיעלה והיא משתניא: ו והוה כד שמע אחיה ית קל רגלהא עלת בתרעא ואמר עולי אתת ירבעם למא דנן את משתניא ואנא שליח לאתנבאה עלך פתגמין קשן: ז אזילי אמרי לירבעם כדנן אמר יי אלהא דישראל חלף דאפרישתך מגו עמא ומניתך למהוי מלכא על עמי ישראל: ח ואעדיתי ית מלכותא מבית דוד ויהבתא לך ולא הויתא כעבדי דוד די נטר פקודי ודהליך בתר פולחני בכל לביה למעבד לחוד דכשר קדמי: ט ואבאישתא למעבד מכל דהוו קדמך ואזלתא ועבדתא לך טעות עממיא ומתכן לארגזא קדמי ופולחני ארחיקתא מקביל עינך: י בכן הא אנא מיתי בישתא לבית ירבעם ואשיצי לירבעם ידע מדע ואחיד ושביק בישראל ואפלי בתר בית ירבעם כמא דמנגדרין בגולילין עד דמסיפין: יא דימות לירבעם בקרתא ייכלון כלביא ודימות בחקלא ייכלון עופא דשמיא ארי מימרא דיי

רדק

האמת: (ד) כי קמו עיניו משיבו. וכן ועיניו קמה והטעם כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכה׳ העין בחורה וכבר פי׳ בו פירוש אחר במלת ועיניו קמה: משיבו. כמו משיבתו וכן וזורה לבלות שאול שהוא כמו וזורת׳ כתבונת עצבים שהוא כמו כתבונתם. ואמ׳ בדרש כל המעמיד תלמיד שאינו הגון עיניו כהות מנא לן מאחיה השילוני וירבעם בן נבט תלמידו היה: (ה) כזה וכזה. הדברים שאמר לה: מתנכרה. הפך ההכרה: (ו) קשה. בשורה קשה וכמוהו ואכלו בריאה שה בריאה: (ט) ואותי השלכת אחרי גווך. שלא פנית אלי לא כך ולא כך כאדם המשליך הדבר אחר גוו שלא יפנה אליו ותרג׳ יונתן ופולחני ארחיקתא מקביל עינך: (י) ומשתין בקיר. אמרו רז״ל אפילו הכלב שדרכו להשתין בקיר ונאמר זה. על דרך ההפלגה וי״ת ידע מדע אמר משתין כמו משית ר״ל משית עצה בקירות לבו: עצור ועזוב. אפילו מה שיהיה עזוב ועצור במקו׳ שלא יכרת בתחלת הפורענות הבאה עליו אכריתנו בסוף שלא ישאר ממנו דבר ואדוני אבי ז״ל פירש עצור על הממון שהוא עצור באוצר ועזוב המקנ׳ שהוא עזוב בשדה: כאשר יבער הגלל עד תמו. אמרו רבותינו ז״ל גלל זה השן רוצה לומר כמו שתבער השן המאכל עד תומו ונקרא השן גלל לפי שדומה לאבן שיש הנקרא גלל כמו שאמר נדבכין די אבן גלל ויש מפרשי׳ גלל היא צואה מן כגללי צואת האדם ויונתן תרגם כמו דמנגדרין בגולילין עד דמסיפין:

בכואה

אחיהו ה׳ בקריאה וסי׳ ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפסוק: וה׳ אמר אל אחיהו. ויהי כשמע אחיהו. ויקברו אתו ויספדו אתו. ולא שמע המלך דד״ה. חלה ח׳ ז׳ חסרים וא׳ מלא וסימ׳ נמסר בריש סדר ויחי: שלוח ד׳ בקריאה וסי׳ ואנכי שלוח אליך קשה. וציר בגוים שולח דירמיה. כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון. ואף כי תשלחנה לאנשים: בל מלכים וישעיה וירמיה ותריסר על בית ועל בית ב״מ י״א אל בית וסימ׳ הנני מביא רעה אל בית ירבעם. והלכו גוים רבים. והלכו עמים רבים. אל בית יעקב אשר פדה את אברהם. והקימותי את הדבר הטוב. הלוך אל בית הרכבים. ויאמר ירמיהו אל מלך צדקיהו. כי בא ירמיהו אל בית. ולנת בתוך ביתו ב׳ בו. ובתגוני:

רשי

(ה) והיא מתנכרה. כאלו אינה זאת: (ו) שלוח אליך. מאת הקב״ה בשליחות קשה: (י) משתין בקיר. תרגם יונתן ידע מדע. משית בקירות לבו: עצור ועזוב. עצור שיש לו מחזיק יד כמו זה יעצור בעמי (שמואל א׳ ט׳ י״ז). ועזוב. שאין לו מחזיק ביד: כאשר יבער. המבער את המאכל בפיו

רלבג

ירבעם. אמר זה כי נתבאר לו שאחיהו שנאהו על שסר לבו מאחרי ה׳: (ג) עשר׳ לחם ונקודים ובקבוק דבש. אמר זה להביאו תשורה לאיש האלהים כי כן היה מנהג׳ כמו שנזכר בענין שאול. והנה נקודים הוא פת יבש מתובל בתבלין ובקבוק הוא פויאשקו בלע״ז: (ד) כי קמו עיניו משיבו. ר״ל שפסק ראות עיניו מרוב שיבתו: (ט) ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך. זה לאות כי לא חטא שלמה כי אם על שהעלים עיניו מנשותיו שעשו אלהים אחרים כי אם עשה שלמה זה לא יצדק מה שאמר הנביא בזה המקו׳: ואותי השלכת אחרי גוך. ר״ל שהשלכת אותי לאחוריך לבלתי פנות אל דבר ממצותי: (י) והכרתי לירבעם משתין בקיר. שלא ישאר לו שום זכר כי הזכר לבדו יוכל להיות משתין בקיר: עצור ועזוב בישראל. רוצה לומר שיכרית לו עצור ועזוב והנה העצור הוא מה שהוא בידו והעזוב הוא מה שהפקיר ועזב ביד זולתו: כאשר יבער הגלל עד תומו. אמרו רבותינו ז״ל כי הגלל הוא השן והרצון בו כי השן האוכלת תבער המאכל עד תומו ולפי דעתי שהרצון בו כאשר יבער הרוח המגלגל שיבער כל מה שיפגוש במקום שהוא סובב ועולה משם בן ובער

תולדות אהרן ואותי השלכת. ברכות יא: כאשר יבער. ב״ק ג ג כג נס:

מצודת ציון

ובקבוק. כלי שפיו צר וכן וקנית בקבוק (ירמיה יט): (ז) הרימותיך. מלשון תרומה ור״ל הפרשתיך: (ט) ומסכות. עבודת גלולים העשויים בהתכת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד): גוך. גופך כמו ובגם לגו כסילים (משלי כו): (י) ובערתי. ענין הפנוי מהמקום כמו בערתי הקדש (דברים כו): הגלל. הצואה כמו גללי האדם (יחזקאל ד): תמו. מלשון תם והשלמה: עתה

מצודת דוד

כסוחך למען לא ידעו הרואים אשר את אשתי כי חשב אם כשידעו אשת־היא הולכה אל הנביא יחקרו לדעת מה דבר עמה ויהיה לו למוקש: למלך. שאהיה למלך ונראה א״כ בזה שדבר ה׳ בפיו אמת: (ד) קמו עיניו משיבו. לפי שדרך העין להתנענע בעת הראות אבל כשנעדר הראות מן העין תקום ותעמד במקום אחד:

(ה) כזה וכזה. הדברים שאמר לה: והיא מתנכרה. עשה עצמה כנכרית כאלו אינה אשת ירבעם: (ו) למה וכו׳. ר״ל למה לך להתנכר לבל יכירך מי הלא אנכי שלוח בחזות קשה רק אליך לא יודע לאיש ואין לך צורך להתנכר: (ט) מכל אשר היו לפניך. רמז בזה לשלמה ולרחבעם: אחרי גוך. כהמשליך דבר מה לאחוריו לבל יראהו: (י) משתין בקיר. הוא הזכר כי עושה קטנה ומשתין בקיר ולא

יב ואת קומי לכי לביתך בבאה רגליך העירה ומת הילד: יג וספדו־לו כל־ישראל וקברו אתו כי־זה לבדו יבא לירבעם אל־קבר יען נמצא־בו דבר טוב אל־יהוה אלהי ישראל בבית ירבעם: יד והקים יהוה לו מלך על־ישראל אשר יכרית את־בית ירבעם זה היום ומה גם־עתה: טו והכה יהוה את־ישראל כאשר ינוד הקנה במים ונתש את־ישראל מעל האדמה הטובה הזאת אשר נתן לאבותיהם וזרם מעבר לנהר יען אשר עשו את־אשריהם מכעיסים את־יהוה: טז ויתן את־ישראל בגלל חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את־ישראל: יז ותקם אשת ירבעם ותלך ותבא תרצתה היא באה בסף־הבית והנער מת: יח ויקברו אתו ויספדו־לו כל־ישראל כדבר יהוה אשר דבר ביד־עבדו אחיהו הנביא: יט ויתר דברי ירבעם אשר נלחם ואשר מלך הנם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל: כ והימים אשר מלך ירבעם עשרים ושתים שנה וישכב עם־אבתיו וימלך נדב בנו תחתיו: כא ורחבעם בן־שלמה מלך ביהודה בן־ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו ושבע

ג׳. ג׳ / ס׳ / ג׳ בסיפ׳ / כ״ד. ג׳ / ג׳. ד׳ מ״ל בנביאים ג׳ / ג׳ מ״ל / י״ג רפין / ג׳. ג׳ / ס׳ / י״ב פתחין ג׳ / ס׳

גזר כן: יב ואת קומי אזילי לביתך במיעל רגליך לקרתא ימות רביא: יג ויספדון ליה כל ישראל ויקברון יתיה ארי דין בלחודוהי יתכניש לירבעם לקבורא חלף דאשתכח ביה פתגם דתקין קדם יי אלהא דישראל בבית ירבעם: יד ויקים יי קדמוהי מלכא על ישראל דישיצי ית בית ירבעם מן דקיים יומא דין ואף דאתיליד מבכן ולהלא: טו וימחי יי ית ישראל כמא דנאיד קניא במיא ויעקר ית ישראל מעל ארעא טבתא הדא דיהב לאבהתהון ויגלינון מעיבר פרת חלף דעבדו ית אשיריהון מרגזין קדם יי: טז וימסר ית ישראל בדיל חובי ירבעם דחב ודחייב ית ישראל: יז וקמת אתת ירבעם ואזלת ואתת לתרצת היא עלת בסיפא דביתא ורביא מית: יח וקברו יתיה וספדו עלוהי כל ישראל כפתגמא דיי דמליל ביד עבדיה אחיה נביא: יט ושאר פתגמי ירבעם דאגיח קרבא ודמלך הא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכיא דישראל: כ ויומיא דמלך ירבעם עשרין ותרתין שנין ושכיב עם אבהתוהי ומלך נדב בריה תחותוהי: כא ורחבעם בר שלמה מלך על דבית יהודה בר ארבעין וחדא שנא רחבעם כד מלך

תולדות אהרן וספדו לו. מ״ק כח סנהדרין מו: יען נמצא מ״ק שם: והכה ה׳. תענית כ סנהדרין קס:

רשי

בפיו לעשות גלל כך אבער אחריו עד תומו: (יג) דבר טוב. שבטל משמרתו שהושיבו אביו שומר שלא יעלה איש לרגל ובטל משמרתו ועלה: (יד) אשר יכרית את בית ירבע׳ זה היום. ומה גם עתה. הנולדים לו היום ואשר עתידין להולד לו מעתה כך תרגם יונתן

רלבג

יבער הש״י ית׳ אחרי ירבעם עד תומו: (יב) בבאה רגליך העירה. הוא כמו בבוא רגלך והרצון בזה בבא רגלך העיר אשר הנער בה והעיר היא תרצה תקומי ותלכי לביתך ותמצאי אז הילד מת והנה זה אות חזק על אמתות הנאמר מהנבואה הזאת כי כבר יתחלף עת באה העיר בבחירתה כי תוכל ללכת במהירות או במתון או תוכל להתעכב בדרך אך על כל פנים רצה לאמת זה האות שבבואה לתרצה תקום תכף ותלך לבית׳ ואז תמצא הענין כמו שאמר הנביא כי אם תאמר לא אשוב לביתי עוד לא ימשך מזה שלא ימות בנה אך ימות אחר העת שתוכל ללכת בו בביתה מעת בא רגליה העיר ההיא: (יג) יען נמצא בו דבר טוב אל ה׳ אלהי ישראל. רוצה לומר שאין בבית ירבעם שנמצ׳ בו דבר טוב לה׳ זולת זה ולזה רצה הש״י לעשות לו טוב קצת והוא שיבא אל קבר וספדו לו כל ישראל אך מהשאר לא יבא אחד אל קבר והנה לא פירש אי זה דבר טוב נמצ׳ בו לה׳ וראוי שתדע שנמצאו בו דברים רעים רבים שלולי זה לא היה זה הגמול לבד ראוי לו אך יהיה ראוי שימשוך אחרי אביו ומה שידמ׳ לזה מהטובות: (יד) אשר יכרי׳ את בית ירבעם זה היום. ר״ל שהמלך ההוא יכרית את זרע ירבעם זה הנמצא לו היום שלא תחשבו שיאריך לו השם הרע׳ עד עבור הדור הנמצ׳ לו בביתו: ומה גם עתה. ר״ל ויכרית ג״כ מה שיולד לו עוד מהבנים גם עתה: והכה ה׳ את ישראל וגו׳. הגיד כי בעבור חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל יענש ישראל בכללו ויהיה קוומם על אדמתם חלוש מאד כקיום הקנה במים שינוד במעט מהסבות כן תנידם סבה חלושה עד שבסוף הענין יעקור הש״י ישראל מעל אדמתם ויפיצם מעבר לנהר הוא נהר גוזן כפי מה שאחשוב וזה היה על יד מלך אשור בשני פעמים בפעם הראשונה הגלה מה שהיה מהם מעבר לירדן כמו שנתבאר בספר דברי הימים והם שני השבטים וחצי השבט והשאר הגלה שם גם כן בימי הושע בן אלה: (יז) היא באה בסף

רדק

(יב) בבואה רגליך העירה. מקור בתוספת ה״א כמו בבוא רגליך: דבר טוב. לא גלה הכתוב מה דבר טוב נמצא בו ורז״ל אמרו שבטל פרדסאו׳ שהושיב אביו בדרכים למנוע ישראל שלא יעלו לרגל: (יד) זה היום. זה היום שיקום אותו המלך: ומה גם עתה. מה צרה זו גם עתה כלומר נקלה היא צרה זו כי יותר ויותר יבאו על ישראל צרות: (טו) כאשר ינוד הקנה במים. אמרו רז״ל אפילו בשעת קלקלה המשיל׳ לקנה במים אמר שהוא כך ואינו נעקר ממקומו: וזרם מעבר לנהר. יזרה ר״ל יזרה ויפזר אות׳ לעבר נהרי כוש וזהו גלות ראשונ׳ שהגלם מלך אשור ויניחם בחלח ובחבו׳ ות״י מעיבר לנהר מעב׳ פרת: (טז) ויתן את ישראל. מקרא קצר רצה לומר ויתנם לקללה ולשמה: (יז) תרצ׳. ולמעלה אמר כי ירבעם היה יושב בשכם בתחלת מלכותו ישב שם ואחר כן ישב בתרצה או הנער בנו חלה בתרצה: תרצתה. אל תרצה כי שם היה הנער שוכב חולה והיה עיר מערי ישראל כמו שאמר במלכי כנען מלך תרצה אחד: בסף הבית. ואחיה אמר לה בבוא׳ רגליך העירה כיון שנכנס׳ בעיר כאנש ולא יצא׳ נשמתו עד

העירה ט׳ ח׳ לשון קרת׳ וחד לשון עורה וסי׳ נמסר ביהושע סימן ו׳: ומה ב״ד וסי׳ נמסר בסדר כי תשא: לאבותיהם ד׳ מ״ל בנביאים וסימ׳ והכה ה׳ את ישראל. וינכרו את המקום הזה ויקטרו דירמיה. עד תמם מעל האדמה. נוה הצדק ומקוה. ויתן י״ג רפין וסי׳ ויתן לי את מערת. את ברכת אברהם. ויתן לך אלהים מטל. ויתן עז למלכו. הלא קציר חטים היום. גם את ישראל. את אבישג השונמית. ויתן את ישראל בגלל. ויקבץ מלך ישראל. וחברו דד״ה. ויחי ויתן לו מזהב שבא. יסר בנך ויניחך. והתענג על ה׳: נלהם י״ב פתחין וסי׳ בשפטים סימן ט׳:

מצודת דוד

כן הנקבה: עצור. העוצר שהוא עצור ומעוכב בתוך הבית: ועזוב. המקנה שהוא עזוב בשדה: בישראל. ר״ל בפרסום רב למען יוסרו: כאשר יבער. ר״ל כאשר המבער יבער את הצואה מבלי ישאיר שארית כן אבערו עד תומו: (יח) לירבעם. מבית ירבעם: כי ה׳ דבר. ובידו לקיים: (יג) דבר טוב. לא פירש מהו הדבר הטוב ורז״ל אמרו שבטל משמרתו ועלה לרגל: בבית ירבעם. בכל בית ירבעם נמצא רק בו דבר טוב: (יד) זה היום. ר״ל האנשים אשר הם זה היום בעולם שכבר נולדו: ומה גם עתה. ר״ל גם מה אשר יולדו מעתה: (טו) כאשר ינוד הקנה. אשר לרוב רכותו יתנודד במעט רוח ויכה את עצמו בהעומד אצלו: מעבר לנהר. הוא נהר גוזן כי לשם גלו כמ״ש במ״ב ובד״ה: מכעיסים. המכעיסים: (טז) ויתן את ישראל. לדבר שעום הנזכר: אשר חטא. הוא עצמו: ואשר וגו׳. בעשות

מצודת ציון

(יד) ועתה. כמו מעתה: (טו) ונתש. ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א): וזרם. יפזרם כמו ואזרם במזרה (שם טו): אשריהם. הוא אילן הנעבד: (טז) בגלל. בעבור כמו בגלל יוסף (בראשית ל״ט): (יז) בסף. האסקופה נקראת גם היא סף כמו המזוזות וכן ושדיה על הסף (שופטים י״ט): (יט) הנם. הנה הם: ויקנאו

רדק

עד בואה בסף הבית אשר היה שוכב שם: (כא) ושם אמו נעמה העמונית. הספור הזה להודיע כי הלך אחר תעבה אמו ועבד ע"ג אחרי שנים שלש כמו שאומר בדברי הימי' : (כד) וגם קדש. כמשמעו ויונתן תרגם נפקת ברא וכן תרגם ויעבר הקדשי' נפקת ברא : ככל התועבות הגוים . באה ה"א הידיעה על הסמיכות כמו על המזבח בית אל והדומים לו בספר מכלל : (כז) והפקיד . מנה אותם על ידי שרי הרצי' שישאו' הרצים לפני המלך בבואו בבית ה' ואחרי שובו השיבום אל תא הרצי' כי שם היו מופקדי' המגינים ודבר זה שהיה עושה אולי היה ירא ממרד או היה עושה דבר זה לגדולה ותפארת ופירוש תא חדר ויונתן תרגם לדובא ומה שאמר מדי בא בית ה' אחר שנכנע הוא ויהודה עמו ושב אל ה' כמו שאומר בדברי הימים ואמר שם וגם ביהודה היו דברים טובים: (ל) ומלחמה היתה. אף על פי שאמר שמנעו שמעיה הנביא מלהלחם בישראל ושמעו אליו זה היה בתחלת המלכות שחשב רחבעם להשיב המלוכה אליו ובפעם ההוא מנעו כיון ששמעו כי מה' היתה סבה אבל אחר כן היו מלחמות ביניהם :

ובשנת

רשי

יונתן : (כא) העיר אשר בחר ה'. ואעפ"כ : (כב) ויעש יהודה הרע . שלא נתנו זה על לבם : ויקנאו. לשון קניטה : (כג) גם המה. כשאר השבטי' : (כד) קדש . ניאוף : (כה) שישק . מצינו במדרש שיר השירים הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא השן שהיה לשלמה חתנו ועכשיו עלה ולקחו : (כו) ואת הכל לקח . את הכסא התגיב מן הכל : (כח) ישאום הרצים. לפניו לכבוד ואח"כ ישיבום אל תא שהרצים עומדים שם תמיד:

ובשנת

תרגום

וּשְׁבַע עַשְׂרֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְאִתְרְעֵי יְיָ לְאַשְׁרָאָה יַת שְׁכִנְתֵּיהּ תַּמָּן מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל וְשׁוּם אִמֵּיהּ נַעֲמָה מִבְּנֵי עַמּוֹן׃ כב וַעֲבַד דְבֵית יְהוּדָה דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאַרְגִיזוּ קֳדָמוֹהִי מִכָּל דַעֲבַדוּ אֲבָהָתְהוֹן בְּחוֹבֵיהוֹן דִי חָבוּ׃ כג וּבְנוֹ אַף אִינוּן לְהוֹן בָּמָן וְקָמָן וַאֲשֵׁרִין עַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא וּתְחוֹת כָּל אִילָן עַבוּף׃ כד וְאַף נַפְּקַת בָּרָא הֲוָה בְּאַרְעָא עֲבַדוּ כְּכֹל תּוֹעֲבַת עַמְמַיָּא דִי תָרִיךְ יְיָ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וַהֲוָה בְּשַׁתָּא חֲמִישֵׁתָא לְמַלְכָּא רְחַבְעָם סְלִיק שִׁישַׁק מַלְכָּא דְמִצְרַיִם עַל יְרוּשְׁלֵם׃ כו וּנְסִיב יַת אוֹצְרֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיַת אוֹצְרֵי בֵּית מַלְכָּא וְיַת כּוֹלָא נְסִיב וּנְסִיב יַת כָּל מָגִנֵּי דַהֲבָא דַעֲבַד שְׁלֹמֹה׃ כז וַעֲבַד מַלְכָּא רְחַבְעָם חִלוּפֵיהוֹן מָגִנֵּי נְחָשָׁא וּמַנִּי עַל רַבָּנֵי רְהָטַיָּא דְנַטְרִין תְּרַע בֵּית מַלְכָּא׃ כח וַהֲוָה בִּזְמַן דְעָלֵיל מַלְכָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ נָסְבִין לְהוֹן רְהָטַיָּא וּמְתִיבִין לְהוֹן לְדוּבָא דִרְהָטַיָּא׃ כט וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי רְחַבְעָם וְכָל דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ ל וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל יוֹמַיָּא׃ לא וּשְׁכִיב רְחַבְעָם עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וְשׁוּם אִמֵּיהּ נַעֲמָה דְמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמְלַךְ אֲבִיָּם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃

מקרא

עֶשְׂרֵה שָׁנָה ׀ מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר־בָּחַר יְהוָה לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֹּנִית׃ כב וַיַּעַשׂ יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָם בְּחַטֹּאתָם אֲשֶׁר חָטָאוּ׃ כג וַיִּבְנוּ גַם־הֵמָּה לָהֶם בָּמוֹת וּמַצֵּבוֹת וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ כד וְגַם־קָדֵשׁ הָיָה בָאָרֶץ עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם עָלָה שׁוּשַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלִָם׃ כו וַיִּקַּח אֶת־אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת־הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח אֶת־כָּל־מָגִנֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה׃ כז וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם תַּחְתָּם מָגִנֵּי נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־יַד שָׂרֵי הָרָצִים הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ כח וַיְהִי מִדֵּי־בֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יִשָּׂאוּם הָרָצִים וֶהֱשִׁיבוּם אֶל־תָּא הָרָצִים׃ כט וְיֶתֶר דִּבְרֵי רְחַבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ ל וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־הַיָּמִים׃ לא וַיִּשְׁכַּב רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֹּנִית וַיִּמְלֹךְ אֲבִיָּם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

לשום את שמו ג' וסי' לשכנו תדרשו . ורחבעם בן שלמה מלך . ויתחזק רחבעם דד"ה . וב' לשום שמו וסימ' כי ירחק ממך . וכי ירבה . ושארא לשכן שמו : חטאו ג' וסי' ציה גם חום . בחטאתם אשר . כי לה' חטאו :

תולדות אהרן ויסי בשנה . פסחים פו קיע : ויקח את אוצרות . שם קיע :

רלבג

כסף הבית והנער מת . רוצה לומר תוך מזוזת ביתה אז מת הנער כמו שאמר לה אחיה והגיד שלא נתעכבה בהיותה בתרצה אך בבואה שם באה אל ביתה כמאמר הנביא : (כא) ושם אמו נעמה העמוני'. כתב זה בספור דברי רחבעם שני פעמים להודיע כי היות אמו עמונית היה סבת חטאו כי גדל על מנהגיה והיא היתה עובדת ע"ג לעת זקנת שלמה כמו שקדם בסוף ספר ד"ה : (כב) ויקנאו אותו . רוצה לומר ויכעיסו אותו בעבד' ע"ג : (כג) ויבנו גם המה להם במות. הנה אמר זה כי כבר נאסרו הבמות מעת שנבנה בית המקדש ולזה חטאו בזה אף על פי שיזבחו להם לה' : ומצבות . הנה הזהירה התורה גם כן שלא להקים מצבה אפילו לשם ית' שנאמר לא תקים לך מצבה : ואשרים . הנה דבר האשרה ידוע וידמה כי אשרים הם אלילים בעלי אשרה והנה עשו הבמות על כל גבעה גבוהה ללכת בחקות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל והאשרים הניחו תחת כל עץ כי עשו אשרה מהעץ ההוא : (כד) וגם קדש היה בארץ . אחשוב כי קדש הוא בזה המקום המוכן למשכב ולזה אמר עשו ככל תועבת הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל : (כח) והשיבום אל תא הרצים . הנה הרצון בתא מבוא פורטק"ו בלע"ז . והנה היה מביא אותם לשם כדי שיוסיף

מצודת ציון

(כב) ויקנאו . הרגיזו כמו יקניאהו בזרים (דברים ל"ב) : (כג) במות . בנין גבוה לע"ג מקום יעמודו בו המזבחות : מצבות . מזבחות מאבן אחת : רענן . ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צ"ב) כי ע"ז הוא מרבה בענפים : (כד) קדש . ניאוף כמו היה הקדשה (בראשית לח) : הוריש . גירש כמו הוריש את האמורי (שופטים י"א) : והפקיד . מל' פקדון והנחה : על יד. כמו ביד : (כח) מדי. מתי ר"ל בכל זמן כמו מדי עלותה (ש"א א) : תא . ענין חדר מה כמו מגג התא יחזקאל

מצודת דוד

בעמות להם עגלי הזהב : (יח) תרצתה . אל תרצה והיא היתה עיר המלוכה עד בימי השופטים : (כג) גם המה. כמו שבנו בני עשרת השבטים : להם. לעצמם : עמרי שבנה את שומרון : בסף הבית. יתכן שעמד הבית בקצה העיר כי הנביא ואחת כל עץ רענן. חוזר הוא על הבמות והמצבות : (כו) ואת הכל. ולא השאיר אמר לה בבואה רגליך העירה : (יט) אשר נלחם. מהמלחמות אשר נלחם : ואשר מהם כלום : (כח) ישאום הרצים. להגן עליו מהאויב הבא שמה : והשיבום. מלך. מענין המלוכה אשר מלך : על ספר וכו'. ספר מיוחד היה להם כתבו בו אחרי בוא לבית המלך : (ל) ומלחמה היתה. עם כי שב מלהלחם בדבר הנביא כמ"ש כל הקורות והספורים : (כא) ושם אמו. בא לומר בהגה נדמה להמקור אשר הולך למעלה מ"מ לאח"ז חזר ונלחם עמו כל הימים עד מותו : (לא) ושם אמו . חזר ממנה כי אמו היתה בת עמון"ז : (כב) מכל אשר עשו. יותר ממה שהכעיסו אבותם

וכתבו

טו א וּבִשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט מָלַךְ אֲבִיָּם עַל־יְהוּדָה׃ ב שָׁלֹשׁ שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ‍ִם וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־אֲבִישָׁלוֹם׃ ג וַיֵּלֶךְ בְּכָל־חַטֹּאות אָבִיו אֲשֶׁר־עָשָׂה לְפָנָיו וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה אֱלֹהָיו כִּלְבַב דָּוִד אָבִיו׃ ד כִּי לְמַעַן דָּוִד נָתַן יְהוָה אֱלֹהָיו לוֹ נִיר בִּירוּשָׁלָ‍ִם לְהָקִים אֶת־בְּנוֹ אַחֲרָיו וּלְהַעֲמִיד אֶת־יְרוּשָׁלָ‍ִם׃ ה אֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא־סָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ כֹּל יְמֵי חַיָּיו רַק בִּדְבַר אוּרִיָּה הַחִתִּי׃ ו וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ ז וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲבִיָּם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אֲבִיָּם וּבֵין יָרָבְעָם׃ ח וַיִּשְׁכַּב אֲבִיָּם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אָסָא בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

ט וּבִשְׁנַת עֶשְׂרִים לְיָרָבְעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ אָסָא עַל־יְהוּדָה׃ י וְאַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ‍ִם וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־אֲבִישָׁלוֹם׃ יא וַיַּעַשׂ אָסָא הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּדָוִד אָבִיו׃ יב וַיַּעֲבֵר הַקְּדֵשִׁים מִן־הָאָרֶץ וַיָּסַר אֶת־כָּל־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר עָשׂוּ

תרגום

א וּבִשְׁנַת תְּמָנֵי עַסְרֵי לְמַלְכָּא יָרָבְעָם בַּר נְבָט מְלַךְ אֲבִיָּם עַל דְבֵית יְהוּדָה׃ ב תְּלַת שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵּיהּ מַעֲכָה בַּת אֲבִישָׁלוֹם׃ ג וַאֲזַל בְּכָל חוֹבֵי אֲבוּהִי דַעֲבַד קֳדָמוֹהִי וְלָא הֲוָה לִבֵּיהּ שְׁלִים בְּדַחַלְתֵּיהּ דַיְיָ אֱלָהֵיהּ כְּלִבֵּיהּ דְדָוִד אֲבוּהִי׃ ד אֲרֵי בְּדִיל דָּוִד יְהַב יְיָ אֱלָהֵיהּ לֵיהּ מַלְכוּ בִּירוּשְׁלֶם לַאֲקָמָא יַת בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי וּלְקַיָּמָא יַת יְרוּשְׁלֶם׃ ה דַעֲבַד דָּוִד יַת דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ וְלָא סְטָא מִכֹּל דְּפַקְדֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי לְחוֹד בְּפִתְגָמָא דְאוּרִיָּה חִתָּאָה׃ ו וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ ז וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אֲבִיָּם וְכָל דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין אֲבִיָּם וּבֵין יָרָבְעָם׃ ח וּשְׁכִיב אֲבִיָּם עִם אֲבָהָתוֹהִי וּקְבָרוּ יָתֵיהּ בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ אָסָא בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ ט וּבִשְׁנַת עַסְרִין לְיָרָבְעָם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ אָסָא עַל שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ י וְאַרְבְּעִין וַחֲדָא שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵּיהּ מַעֲכָה בַּת אֲבִישָׁלוֹם׃ יא וַעֲבַד אָסָא דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ כְּדָוִד אֲבוּהִי׃ יב וּפַלְּחֵי נַפְקַת בָּרָא מִן אַרְעָא וְאַעְדִּי יַת כָּל טַעֲוָתָא

רש"י

(א) ובשנת שמונה עשרה למלך ירבעם. שנה אחת אחר מות רחבעם ובשנת עשרים לירבעם מלך אסא שנה השלישית של נדב (אבים) נמנית למלך אסא שנה ולו נמי נמנית: (יב) ויעבר הקדשים. תרגם יונתן ופלי נפקת

רלב"ג

שיהי' יותר נשמר: (ב) ושם אמו מעכה בת אבישלום. הנה בספר דברי הימים זכר שמה מיכיהו בת אוריאל מגבעה והכל אחד עוד זכר שם שמה מעכה בת אבשלום ואחשוב שהוא אבשלום בן דוד כי שם זכר לרחבעם שלש נשים האחת בת בן דוד והשנית בת בן ישי והשלישית מעכה בת אבשלום וידמה שזכר אלו הנשים מפני היוחס ממשפחתו ולא זכר באבשלום שהיה בן דוד כי לא נהג עמו מנהג בן ואולי שאר הנשי' שלקח ופילגשיו לא זכר שמם אך זכר אלו לבד להיותן ממשפחתו כמו שזכרנו והנה זכר שם אמו להעיד כי היתה מתיחסת לאביה שהיה איש רע מאד ולזה תמצא גם כן שזכר כי היא עשתה מפלצת לאשרה וכאילו באר שהסבה בהיות אביה עושה רע בעיני ה' היתה מפני היותו בן מעכה: (ד) ניר בירושלים. ניר הוא הארץ הנעבדת באופן שיהיו הצמחים אשר בה פרים ובזה יאמר כי לולא דוד לא היה השם יתברך נותן לו בירושלם זרע שימשול בו להעמיד את ירושלם והוא אסא: (ה) רק בדבר אוריה החתי. זה ממה שיעיד כי בשאר דבריו בכללם עשה דוד הישר בעיני ה': (ו) ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו. ר"ל כל ימי חיי רחבעם ואף על פי שבתחלה מנעם הנביא מלהלחם להשיב אל רחבעם המלוכה אחר זה היה ביניהם מלחמות: (ז) ומלחמה היתה בין אבים ובין ירבעם. כבר זכר בד"ה מלחמה חזקה שהיתה ביניהם שמתו בה חמש מאות אלף איש מישראל ושם זכר כי רחבעם היה נער ורך כאשר מרדו בו ישראל וזה ממה שיתבאר ממנו שאבים היה במלכו רב השנים ממה שהיה רחבעם במלכו והנה אמר ורך כי לרוב השלוה שהיתה בימי שלמה היה מעונג מאד ולא ידע נימוס המלחמה אך אבים ראה מלחמות בין ירבעם ובין אביו: (י) ושם אמו מעכה בת אבישלום. ידמה שאם אמו גדלה אותו וזכר זה כי עם כל זה לא למד אסא ממעשיה ועשה הישר בעיני ה' כדוד אביו: (יב) ויעבר הקדשים מן הארץ

רד"ק

(א) ובשנת שמונה עשרה שנה. לא ידענו למה נתעכב שנה אחת מלמלוך שהרי רחבעם לא מלך אלא י"ז שנה ורחבעם וירבעם תחלת מלכות' בשנה אחת היתה ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנ' עשרה ולא מנו אותה לפי שלא השלימה ומנה אותה לירבעם כמשפט: (ב) ושם אמו מעכה בת אבישלום. להודיע כי אשה רעה היתה כמו שאומר למטה אשר עשתה מפלצת לאשרה ובנה הלך בדרכיה: (ד) ניר בירושלם. כבר פירשנוהו למעלה: (ט) ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה. מקצה שמונה עשרה שנה שמלך רחבעם כמו שכתבנו למעלה ולא מנה אותם לרחבעם ומנה אותם לאבים בנו וי"ט וקצת בנת עשרים הרי שלש שנים לאבים: (י) ושם אמו מעכה וגו'. ולא היתה אם אסא אלא אם אבים אביו כמו שכתוב למעלה ואם אביו קורא אותה אמו כמו שכתוב ותבאן אל רעואל אביהן וזכר לאסא אם אביו בעבור שהיתה עובדת ע"ג כמו שאומ' אשר עשתה מפלצת לאשרה ועם כל זה עשה אסא הישר בעיני ה' ולא נטה אחריה:

וגם

ובשנת ט' ר"פ וחד מציע' פסו' וסי' ובשנת שמנה עשרה לירבעם. ובשנת עשרים לירבעם. ובשנת חמש ליורם. ובשנת אחת עשרה שנה ליורם. ובשנת שלוש למלכו דיהושפט דד"ה. ובשנת י"ח למלכו דיאשיהו דד"ה. ובשנת אחת לכורש דריש עזרא וחברו דסוף ד"ה. ובשנת שתים למלכו דדניאל. ובשנת בצורת לא ידאג. בתרא מצעות: צוהו י' בקריאה וסי' ויעש נח ככל אשר צוהו. ויגד משה לאהרן את כל דברי. ויבא משה ויקרא לזקני העם. ויקח משה את המטה. וישכם דוד בבקר ויטש את הצאן. ויעש דוד כן כאשר צוהו. וחברו דד"ה. אשר עשה דוד את הישר. ויעש ברוך בן נריה. אלה פקדתם לעבדתם:

ויעבר ט' בקריאה. וסימ' ויעבר אלהים רוח על הארץ. ויקחם ויעברם את הנחל. ויעבר ישי שמה. ויעבר ישי שבעת בניו. ויעבר הקדשים. וכשמוע אסא הדברים דדברי הימים. ויגע הדבר אל מלך נינוה. ובשנת אחת לכורש דריש עזרא. וחברו דסוף ד"ה:

תולדות אהרן ושם אמו. קמא לח: וגם קדש. סנהדרין נד (שם כה): רק בדבר. שבת נו מ"ק טז:

מצודת דוד

וכתבו לומר שעד יום מותו נדמה במעשיו למעשה אמו: טו (א) ובשנת שמונה עשרה. כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד ומת רחבעם בי"ז למלכו ובשנה הבאה מלך אבים. שהיא בי"ח לירבעם: (ב) שלש וכו'. ומקוטעות היו: (ד) כי למען דוד. ר"ל כ"כ הרשיעו עד שלא היה ראוי למלוך רק למען דוד וכו': לו ניר. לדוד נתן ניר בירושלים ולתוספת ביאור אמר להקים את בנו אחריו: ולהעמיד כו'. ר"ל בכדי שיתקיים הבית אשר בירושלים כאשר ימלוך בה מזרע הבונה אותה: (ה) אשר עשה. ר"ל בעבור אשר עשה דוד את הישר וכו': רק בדבר אוריה. כי בבת שבע לא חטא כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו: (ו) ומלחמה היתה. ר"ל המלחמה שהיתה בין רחבעם לירבעם היתה כל ימי חייו של אבים ר"ל מעת היותו לאיש כי הוא היה היוצא והבא במלחמה: (ז) בין אבים. אף בימי מלכותו לא חדל מלהלחם עם ירבעם: (ט) ובשנת עשרים. כי אבים מלך בי"ח לירבעם ומלך ג' שנים מקוטעות והם שנת י"ח לירבעם וי"ט וכ' ובשנה ההיא מלך אסא ונחשבת השנה ההיא לאבים ולאסא: (י) ושם אמו. אם אביו היתה ולפי

מצודת ציון

(יחזקאל מ'): טו (ד) ניר. כמו נר ור"ל מלכות: (יב) ויעבר. הסיר: הקדשים. הניאוף

אבתיו: יג וגם את מעכה אמו ויסרה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה ויכרת אסא את מפלצתה וישרף בנחל קדרון: יד והבמות לא סרו רק לבב אסא היה שלם עם יהוה כל ימיו: טו ויבא את קדשי אביו וקדשו בית יהוה כסף וזהב וכלים: טז ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם: יז ויעל בעשא מלך ישראל על יהודה ויבן את הרמה לבלתי תת יצא ובא לאסא מלך יהודה: יח ויקח אסא את כל הכסף והזהב הנותרים באוצרות בית יהוה ואת אוצרות בית מלך ויתנם ביד עבדיו וישלחם המלך אסא אל בן הדד בן טברמן בן חזיון מלך ארם הישב בדמשק לאמר: יט ברית ביני ובינך בין אבי ובין אביך הנה שלחתי לך שחד כסף וזהב לך הפרה את בריתך את בעשא מלך ישראל ויעלה מעלי: כ וישמע בן הדד אל המלך אסא וישלח את שרי החילים אשר לו על ערי ישראל ויך את עיון ואת דן ואת אבל בית מעכה ואת כל כנרות על כל ארץ נפתלי: כא ויהי כשמע בעשא ויחדל מבנות את

(ג' חס' ל' · כ' · וקדשיו ק' · ג' קמץ · י"א מ"ג · המלך ק' · ג' ומס' · ל' · ג' רפין · י"ח פסוקים אל על על · כ' · ג' · ג' וסי' ואל המלכים והערכה עד יס ודין)

תרגום

דעבדו אבהתוהי: יג ואף ית מעכה אמיה אעדה ממלכותה דעבדת טעותא לאשרתא וקץ אסא ית טעותא ואוקיד בנחלא דקדרון: יד ובמתא לא עטרא לחוד לבא דאסא הוה שלים בדחלתיה דיי כל יומוהי: טו ואיתי ית קודשי אבוהי וקודשוהי לבית מקדשא דיי כספא ודהבא ומניא: טז וקרבא הות בין אסא ובין בעשא מלכא דישראל כל יומיהון: יז וסליק בעשא מלכא דישראל על דבית יהודה ובנא ית רמתא בדיל (דלא) למשבק למתן נפיק ועליל לאסא מלכא דבית יהודה: יח ונסיב אסא ית כל כספא ודהבא דאשתארו באוצרות בית מקדשא דיי וית אוצרי בית מלכא ומנינון בידא דעבדוהי ושדרינון מלכא אסא לות בר הדד בר טברימון בר חזיון מלכא דארם דיתיב בדמשק למימר: יט קים ביני ובינך ובין אבא ובין אבוך הא שדרית לך שוחדא כספא ודהבא אזיל אשני ית קימך עם בעשא מלכא דישראל ויסתליק מני: כ וקביל בר הדד מן מלכא אסא ושדר ית רבני חילותא דיליה על קירוי ישראל ומחא ית עיון וית דן וית אבל בית מעכה וית כל גינוסר על כל ארע שבטא דבית נפתלי: כא והוה כד שמע

תולדות אהרן וגם את מעכה. ע"ג סד (ע"ג יב): ויכרת אסא. (שם): וישלחם המלך. יבמות סב (שם ג):

רדק

(יג) וגם את מעכ' אמו. טעמו למה שאמרו ויסר את' כי גם כן הסיר את מעכה אמו ואחר כך פירש איך הסיר אותה ואמר ויסירה. מגבירה כלומר הסירה מהיות גבירה בעבור שעשתה מפלצת לאשרה ופי' מפלצת ע"ג קראה מפלצת שהוא לשון אימה ורעדה כמו פלצו' בעתתני לפי שאימת' מוטלת על עובדיה וכן מזה הטעם נקראו אימים הגלולים כמו שאמר ובאמים יתהוללו: וישרוף בנחל קדרון. שרף המפלצת והשליך האפר בנחל קדרון כי ע"ג אסורה בהנאה: (טו) וקדשי בית ה'. ר"ל וקדשי עצמו וחסר הנסמך כמו ושכורת ולא מיין וכן הוא בדברי הימים וקדשיו וכת"י וקדשוהי לבית מקדשא דה' ובקצת ספרים וקדשו כתיב וקרי וקדשיו: (יח) הנותרים באוצרות ה'. לפי שלקחו שישק מלך מצרים אוצרות בית ה' אמר הנותרים כי לא לקחם כלם: (כ) אבל בית מעכה. הוא אבל מים הנזכרת בדברי הימים: ואת כל כנרות. קבוץ כנרת וזה ת"י גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורז"ל הפליגו בספור שבח פירותיה והקבוץ רצה לומר שהיו מקומו' נחלקים וכלם היו שמני': על כל ארץ נפתלי. כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ובדברי הימים ואת כל מסכנות ערי נפתלי: (כא) וישב בתרצה ר"ל ישב לו בעירו כי שם היה מלך כמו שכתוב למטה ולא רצה להלחם עוד עם מלך יהוד' כי בסוף ימיו היתה מלחמה זאת וי"ת ויתיב בתרעית' תרגם בתרצה מן עשוק ורצוץ כלומר ישב לו ירא וחרד ורצוץ מפני מלך ארם:

אין

וישלחם ד' בקריאה וסי' וישלחם יהושע. ויקם יהושע וכל העם. וישלחם לבנוגה. ויקח אסא: י"ה פסוקים אל על על וסי' נמסר בסדר פקודי:

רשי

נפקת ברא: (יג) ויסירה מגביר'. מהיות גבירה: אשר עשתה מפלצת. אמרו רבותינו מפליא ליצנותא כמין זכרות עשתה לה והיא היתה נבעלת לו בכל יום: (יד) והבמות לא סרו. במות היחיד שהורגלו ליקרב עליהן לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית שהיו הבמות מותרות לא סרו עתה ואע"פ שנאסרו משנבנה הבית והיו עונשים עליה כרת:

אין

רלבג

הארץ. הם המוכנים למשכב: (יג) ויסירה מגבירה. הסירה מהיות גביר' כדי שלא תביא העם לעבוד ע"ג: מפלצת לאשרה. הוא בנין עשתה לכבוד הע"ג וקראה מפלצת לפי שהוא מביא פלצות וצרות רבות לעובדיו: ויכרת אסא את מפלצתה. הנה שרף אותה לפי שע"ג היא אסורה בהנאה ולזה השליך עפרה בנחל קדרון שלא יהנו ממנה: (יד) והבמות לא סרו. ידמה שאלו הבמות היו מזבחים בהם לש"י כמו שהיו עושין קודם בנין בית המקדש ובזה היו חוטאי' העם אך הבמות שהיו עובדים בהם ע"ג סרו כמו שהתבאר בספר ד"ה: (טו) ויבא את קדשי אביו וקדשי בית ה'. הרצון בו שהכניס בית ה' קדשי אביו וקדשי עצמו ולזה הוא קרי וקדשו וכן כתוב בד"ה: (יז) ויעל בעשא מלך ישראל ויבן את הרמה. יש ספק במה שכתוב בזה בספר ד"ה כי שם כתוב שזה היה בשנת שלשי' ושש למלכות אסא וכבר תמצא כי בשנת שלש למלכות אסא מלך בעשא ולא מלך בעשא כי אם ארבע ועשרים שנה ואיך יתכן עם זה שתהיה זאת המלחמות בשנת שלשים ושש למלכות אסא ואולם התר זה הספק הוא לפי מה שאומר והוא שכבר שקטה הארץ מכל מלחמה עשר שנים בימי אסא כמו שכתוב בספר ד"ה וכראות ישראל הצלחתו בקבצו אליו רבים מישראל בחמש עשרה שנה במלכו כי אז נלחם עם ישראל והכיאו שלל רב כמו שכתוב שם ושם כתוב ומלחמה לא היתה עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא והרצון בו שלא היתה מלחמה לו עם ישראל קודם זה כי לא יתכן לומר שלא היתה לו מלחמה כלל כי לא שקטה הארץ בימיו כי אם עשר שנים וכאשר התישב זה הוא מבואר שמה שאמר עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא הוא שנת חמש עשרה

מצודת ציון

הגילוף: הגלולים. העבודה גלולים המאוסים כגלל וצואה: (יז) הרמה. בנין רם: (יט) הפרס. ענין

מצודת דוד

ולפי שהיתה מגדלתו אמר אמו: (יג) וגם את מעכה. מוסב על ויסר האמור במקרא שלפניו לומר וגם את מעכה הסיר ותזר ומפרש שהסרתה היתה מהיות עוד גבירה ומושלת לבל תסית אנשים לעבודת כוכבים: אשר עשתה. בעבור אשר עשתה מפלצת והיא דמות מה להיות דבר נוסף אל האשרה וכמו שעבודת גלולים נקראים עלבים וע"ש שמעציב לב עובדיהם כן יקרא מפלצת כי מביא רעדה כי הוא מלשון פלצות בעתתני (ישעיה כ"א) ובעבור זה יקראו אימים כמ"ש ובאימים יתהללו (ירמיה נ'): וישרוף בנחל קדרון. ר"ל שרפה והשליך עפרה לנחל קדרון כי אפר עבודת כוכבים אסורה בהנאה: (יד) והבמות. אשר היו עשויות לשמים ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בכל מקום לזה יחשב להטא: (טו) קדשי אביו. אולי אחר שהקדיש הזר ולקחם מן ההקדש והביאם אסא לבית ה': וקדשי וגו'. ר"ל גם קדשיו הביא בית ה' ובד"ה נאמר וקדשיו: (טז) ובין בעשא. אשר מלך אחר נדב בן ירבעם כאשר יאמר למטה: כל ימיהם. מן העת שהתחילו: (יז) את הרמה. מגדל גבוה בנה מול שערי ירושלים להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא: (יח) הנותרים. מה שלא לקח שישק ועם שנאמר למעלה שאת הכל לקח הנה לא לקח אלא מה שמצא ונשאר עוד מה שלא מצא: (יט) ויעלה מעלי. ר"ל הלחם עמו מיעלה מעלי: (כ) כל כנרות.

הָרָמָה וַיֵּשֶׁב בְּתִרְצָה׃ כב וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת־כָּל־יְהוּדָה אֵין נָקִי וַיִּשְׂאוּ אֶת־אַבְנֵי הָרָמָה וְאֶת־עֵצֶיהָ אֲשֶׁר בָּנָה בַּעְשָׁא וַיִּבֶן בָּם הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶת־גֶּבַע בִּנְיָמִן וְאֶת־הַמִּצְפָּה׃ כג וְיֶתֶר כָּל־דִּבְרֵי־אָסָא וְכָל־גְּבוּרָתוֹ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה הֲלֹא־הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת־רַגְלָיו׃ כד וַיִּשְׁכַּב אָסָא עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ כה וְנָדָב בֶּן־יָרָבְעָם מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל שְׁנָתָיִם׃ כו וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כז וַיִּקְשֹׁר עָלָיו בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה לְבֵית יִשָּׂשכָר וַיַּכֵּהוּ בַעְשָׁא בְּגִבְּתוֹן אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים וְנָדָב וְכָל־יִשְׂרָאֵל צָרִים עַל־גִּבְּתוֹן׃ כח וַיְמִתֵהוּ בַעְשָׁא בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃ כט וַיְהִי כְמָלְכוֹ הִכָּה אֶת־כָּל־בֵּית יָרָבְעָם לֹא־הִשְׁאִיר כָּל־נְשָׁמָה לְיָרָבְעָם עַד־הִשְׁמִדוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי׃ ל עַל־חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכַעְסוֹ אֲשֶׁר הִכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ לא וְיֶתֶר דִּבְרֵי נָדָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ לב וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־

ו' ספו' וכל וכל · ד' · ד' כסיפ' · סולסון חס' · ל"ס מ' נלפות פסוקים · ו' כסי"ן · ג'. כ"ף · ב' חס' וכ' חס' בלים'. ד' בטעם · ה' חס' בן נכע · י"ג בטעם

בעשא ואתמנע מלמבני ית רמתא ויתיב בתרצה: כב ומלכא אסא כנש ית כל דבית יהודה לית דנקי ונטלו ית אבני רמתא וית אעהא די בנא בעשא ובנא בהון מלכא אסא ית גבעתא דבני בנימין וית מצפיא: כג ושאר כל פתגמי אסא וכל גבורתיה וכל די עבד וקרויא די בנא הלא אנון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכיא דבית יהודה לחוד לעדן סיבתיה אתמרע ברגלוהי: כד ושכיב אסא עם אבהתוהי ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא דדוד אבוהי ומלך יהושפט בריה תחותוהי: כה ונדב בר ירבעם מלך על ישראל בשנת תרתין לאסא מלכא דשבטא דבית יהודה ומלך על ישראל תרתין שנין: כו ועבד דביש קדם יי ואזל באורח אבוהי ובחוביה דחיב ית ישראל: כז ומרד עלוהי בעשא בר אחיה משבטא דבית יששכר ומחהי בעשא בגבתון די לפלשתאי ונדב וכל ישראל צירין על גבתון: כח וקטליה בעשא בשנת תלת לאסא מלכא דשבטא דבית יהודה ומלך תחותוהי: כט והוה כממלכיה קטל ית בית ירבעם לא אשאר כל נשמא לירבעם עד די שיציה כפתגמא דיי דמליל ביד עבדיה אחיה שילונאה: ל על חובי ירבעם דחב ודחיב ית ישראל בארגזותיה דארגיז קדם יי אלהא דישראל: לא ושאר פתגמי נדב וכל די עבד הלא אנון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: לב וקרבא הות בין אסא ובין בעשא

רשי

(כב) אין נקי. אפי' חתן מחדרו שנאמר בו (דברים כ"ד ה') נקי יהיה לביתו שנה אחת : (כה) שנתי'. השניה והשלישית לאסא

רלבג

עשרה שנה למלכות אסא כי אז היתה לו מלחמה עם ישראל ואמנם מנה שלשים וחמש שנה מעת החלק המלכות כי כבר היו עשרים שנה לרחבעם ואבים ולאסא חמש עשרה והנה בשנת שש עשרה לאסא בנה בעשא את הרמה ואחשוב שמנה מעת החלק המלכות כי מה שעשה אסא על דבר בניית הרמה סבב גם כן החלק המלכות כי כבר החל המלכות לשוב לו קודם זה כמו שזכרנו ובעבור זה החטא נשארה המלכות נחלקת כבראשונה והנה זה החטא היה שגם בשר זרועו במה ששלח אל בן הדד מלך ארם ולא בטח בה' אשר הפיל מחנה הכושיים לפניו ואחשוב שלזאת הסבה חלה את רגליו לעת זקנתו כי הוא שלח זה אל בן הדד כאילו לא היו לו רגלים ללכת במלחמה ולזה סבב הש"י שחלש כח רגליו לעת זקנתו : (כה) בשנת שתים לאסא מלך יהודה . ידוע כי מת ירבעם בשנת שתים לאסא כי עשרים ושתי' שנה מלך וכבר מלכו עשרי' שנה רחבעם ואבים ולא השלים השנה ונחשבה השנה ההיא לו ולנדב בנו ולא השלים נדב השנה השלישית לאסא ונחשבה השנה ההיא לו ולבעשא ולז"א שכבר מלך נדב שנתים ואחר מלך בעשא עשרים וארבע שנה ולזה נשלמו בשנת עשרים ושש לאסא ולא השלים השנה ונחשבה לו השנה ההיא לו ולעמרי ואחר מלך עמרי שתים עשרה שנה ולזה נשלמו בשנת שלשים ושמנה לאסא ובזה הותרו ספקות רבות יפלו במנין אלו השנים שנחשבו לכאן ולכאן: (כט) ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם. ראוי לספק איך נחשב לו זה לעון והנה היה דבר ה' ביד אחיה הנביא שיהיה זה לבית ירבעם

בן

רדק

(כב) אין נקי. אפי' חתן שאמר עליו נקי יהיה לביתו שנה אחת : (כז) וכל גבורתו. במלחמות ובכושיים : חלה את רגליו. מן רגליו וכן הם יצאו את העיר מן העיר והדומים לו ובדברי רז"ל אין נקי שעשה אנגריא לתלמידי חכמים ומפני זה נענש וחלה את רגליו מפני שהעביד בעבודה זו תלמידי חכמים : (כט) ויהי כמלכו. בכ"ף :

בשנת

ד' פסוקים את את ואת את ואת וסי' ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב. והמלך אסא השמיע את כל יהודה. והבשת אכלה את יגיע אבותינו. ואסא המלך לקח את דד"ה: וכל ישראל ו' מצעות פסוקים בסיפרא וסי' והמלך וכל ישראל. ויעש שלמה בעת. כי ששת חדשים. ויקשר עליו בעשא. ויעלה עמרי ויתקשר. וכל ר"פ דכוו' : סימן קדמא ויהי כמלכו תניינא ויהי במלכו ואפ"ס ואשכן כמלך בגדוד קדמא כ"ף ותניינא בי"ת ולית דכוותיה דסמיכי:

תולדות אהרן וסמך אסא. סוטה י (שם כג) : רק לעת זקנתו. שם סנהדרין מח : על תעלת. אבות יב הוריות י :

מצודת ציון

ענין בטול : (כג) את רגליו. מרגליו כמו יצאו את העיר (בראשית מד) ומשפטו מהעיר : (כז) ויקשר. ענין מרד הנעשה ע"י בני אדם קשורים באגודה אחת : צרים. מל' מצור

רע

מצודת דוד

ל המקומות אשר במחוז כנרות : על כל . עם כל ארץ וגו' : (כא) בתרצה . היתה עיר המלוכה : (כב) השמיע . הכריז להשמיע : אין נקי. לבל יהיה מי מכולם נקי ונפטר מלבוא : (כג) רק . רצה לומר בכל דבר היה מוצלח רק לעת זקנתו וגו' : (כה) בשנת שתים לאסא. כי אסא מלך בשנת כ' לירבעם וירבעם מת בשנת כ"ב ומיד מלך נדב א"כ הוא בשנת שתים לאסא : שנתים . ומקוטעות היו : (כז) ונדב . ואז היה נדב וכל ישראל וגו' : (כח) בשנת שלש לאסא. כי נדב מלך בשנת שתים לאסא ושנתים מלך והם מקצת הב' מאסא והג' והם ב' שנים מקוטעות : (ל) בכעסו . ר"ל שהיה יודע רצונו ומתכוין להכעיסו ולמרוד בו : (לא) ומלחמה היתה . עם שכבר נאמר למעלה בא עתה לומר אף שאסא היה צדיק גמור ובעבה הלא הטיב לעשות להשמיד בית ירבעם עכ"ז לא נמנע אסא מלהלחם עמו על כ

רד"ק

(לג) בשנת שלש לאסא מלך בעשא . ואיך היה זה והלא מלחמה זו שנלחם בעשא עם אסא ובנה את הרמה היתה בשנת שלשים ושש למלכות אסא כמו שאומר בדברי הימים ובעשא לא מלך אלא עשרים וארבע שנה ואם בשנת שלש לאסא מלך בעשא הנה מת בעשא בשנת כ"ז לאסא ואיך אמר כי בנה את הרמה בשנת ל"ו לאסא אלא פי' בשנת שלש בשנת שלש שהחל אסא להלחם עם מלכות ישראל ונלחם תחילה עם נדב בן ירבעם ולשנת שלש מלך בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ומלחמה זו שעלה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת כ"ג למלכות בעשא שהיא שנת ל"ו לתחילת מלכותו של אסא והיא שנת כ"ה או כ"ו למלחמת אסא כי שנה שנייה של נדב בן ירבעם מנה אותה ג"כ לבעשא כי לא שלמה לו השנה ועשר שנים ששקטה הארץ בתחילת מלכות אסא כמו שאומר בדברי הימים לא מנה אותם לנדב בן ירבעם ושתי שנים מהם היו בימי ירבעם ושמנה השנים לא מלך נדב על ישראל ואם מלך לא חזקה מלכותו ולא מנה אותם לו ובשנה השנית אחר העשר שנים מלך נדב מלכות שלימה ונלחם עם אסא וזה הוא ונדב בן ירבעם מלך ישראל בשנת שתים לאסא כלומר בשנת שתים לאסא למלחמותיו ובשנת י"א למלכו התחילו מלחמותיו וכל החשבונות שמנה בספר זה לאסא אינם לתחילת מלכותו אלא לתחילת מלחמותיו והחשבונות שאומר בדברי הימי' הם לתחילת מלכותו וראיה לדברינו כי בחשבונות דברי הימים אומר למלכות אסא ובחשבונות זה הספר אומר לאסא ובסדר עולם אומר כי המלחמה הזאת שבנה בעשא את הרמה היתה בשנת י"ו לאסא שנה אחת אחר מלחמת הכושיים ומנין ל"ו שאומ' בדברי הימים הוא למיתת שלמה כי כשנשא שלמה את בת פרעה בשנת ארבע למלכותו נגזרה גזירה שתחלק מלכות בית דוד ל"ו שנה כנגד אותן ל"ו שנה שהיה שלמה חתן פרעה והיתה עתידה מלכות בית דוד לחזור בשנת י"ו לאסא שנשלמו ל"ו לשלמה ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא ונשען על מלך ארם ושלח לו אוצרות בית ה' ולא נשען על ה' לא חזרה מלכות בית דוד והיתה חלוקה כשהיתה ולדברי בעל סדר עולם יקשה הפסוק שאומר בדברי הימים ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא והנה מלחמת אסא קודם ל"ה היתה לדבריו : (ג) הנני מבעיר . מן ובערת הרע : (ז) וגם ביד יהוא . לפי שאמר וימלוך אלה בנו תחתיו אמר כי לא היתה מלכו' שלימה כי לא מלך אלא שנתים ואותם היו מקוטעות שהרי מלך בשנת כ"ו לאסא וזמרי המיתוהו בשנת כ"ז לאסא הנה לא מלך אלא שנה אחת ומה שאמר שנתים מקצת שנתים וגם שאמר הוא לרבות על בית ירבעם כי כמו שנבא אחיה

תרגום

מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵיהוֹן : לג בִּשְׁנַת תְּלַת לְאָסָא מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ בַּעְשָׁא בַּר אֲחִיָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה עַסְרִין וְאַרְבַּע שְׁנִין : לד וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וּבְחוֹבֵיהּ דְחַב דִי חַיֵיב יַת יִשְׂרָאֵל : א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יֵהוּא בַּר חֲנָנִי עַל בַּעְשָׁא לְמֵימַר : ב חֲלַף דְאַפְרֵישְׁתָּךְ מִן עַפְרָא וּמַנִיתָךְ מַלְכָּא עַל עַמִי יִשְׂרָאֵל וַאֲזַלְתָּא בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וְחַיֶבְתָּא יַת עַמִי יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָזָא קֳדָמַי בְּחוֹבֵיהוֹן : ג הָא אֲנָא מְפַלֵי בָּתַר בַּעְשָׁא וּבָתַר בֵּיתֵיהּ וְאֶתֵּן יַת בֵּיתָךְ כְּבֵית יָרָבְעָם בַּר נְבָט : ד דִימוּת לְבַעְשָׁא בְּקַרְתָּא יֵיכְלוּן כַּלְבַיָא וְדִימוּת לֵיהּ בְּחַקְלָא יֵיכְלוּן עוֹפָא דִשְׁמַיָא : ה וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי בַעְשָׁא וְדַעֲבַד וּגְבוּרְתֵּיהּ הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל : ו וּשְׁכִיב בַּעְשָׁא עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּתִרְצָה וּמְלַךְ אֵלָה בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי : ז וְאַף עִם יֵהוּא בַּר חֲנָנִי נְבִיָא פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עַל בַּעְשָׁא וְעַל בֵּיתֵיהּ וְעַל כָּל בִּישְׁתָא דַעֲבַד קֳדָם יְיָ לְאַרְגָזָא קֳדָמוֹהִי בְּעוֹבָדֵי יְדוֹהִי לְמֶהֱוֵי כְּבֵית יָרָבְעָם וְעַל

מקרא

יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃ לג בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנָה׃ לד וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃

טז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי עַל־בַּעְשָׁא לֵאמֹר׃ ב יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימֹתִיךָ מִן־הֶעָפָר וָאֶתֶּנְךָ נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַתֵּלֶךְ ׀ בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וַתַּחֲטִא אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיסֵנִי בְּחַטֹּאתָם׃ ג הִנְנִי מַבְעִיר אַחֲרֵי בַעְשָׁא וְאַחֲרֵי בֵיתוֹ וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃ ד הַמֵּת לְבַעְשָׁא בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת לוֹ בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם׃ ה וְיֶתֶר דִּבְרֵי בַעְשָׁא וַאֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו וַיִּשְׁכַּב בַּעְשָׁא עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּתִרְצָה וַיִּמְלֹךְ אֵלָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ ז וְגַם בְּיַד־יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי הַנָּבִיא דְּבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־בַּעְשָׁא וְאֶל־בֵּיתוֹ וְעַל כָּל־הָרָעָה ׀ אֲשֶׁר־עָשָׂה ׀ בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו לִהְיוֹת כְּבֵית יָרָבְעָם וְעַל אֲשֶׁר־הִכָּה אֹתוֹ׃

(הערות בגליון: ב' דסמי' ; ל' למערבאי אל בעשא ; על כ' וכתיב כן ; ד' חס' בליש' ; ל' ; ס'בטע' בס' ; ח' דסמי' ; כל סיפ' ר"פ וגם ; ג' דסמי' ; ג' דסמי' ; ד')

רש"י

לאסא : (לג) בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא. שנה השלישי' לאסא נתנית לנדב ולבעשא : (ז) וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר ה' היה אל בעשא. כלו' הרי שמלך אלה בן בעשא ואף גם זאת דבר ה' היה ביד יהוא שלא תתקיים מלכותו : ועל אשר הכה אותו. הואיל וגם הוא הלך בחטאתיו נמצא שלא היה לו להורגו לכך נענש על הריגתו וכן מצינו (בהושע א' ד') ופקדתי את דמי יזרעאל על בית

רלבג

בן נבט והנה מצאנו שנחשב לו לעון במה שאמר אחר זה ועל כל הרעה אשר עשה בעיני ה' להכעיסו במעשה ידיו להיות כבית ירבעם ועל אשר הכה אותו . ואפשר שנאמר כי נענש על זה מפני שכבר הראה שלא עשה זה בעבור חטאת ירבעם כי גם הוא הלך בדרכי ירבעם ולא עשה זה גם כן למלא דבר ה' כמו שעשה יהוא אבל עשה זה לרוע לבבו בעבור שימלוך ולא ימצא מי שיחלוק עמו על המלכות לתתה לבית ירבעם ונענש גם כן בעבור שהרגו בעת שהיה נלחם מלחמות ה' עם פלשתים כי כבר היו או צרים על גבתון אשר לפלשתי' ואולי יהוא לא נענש על כלותו בית אחאב כי כבר עשה זה במצות נביא השם ובער גם כן הרבה מהתועבות אשר עשה אחאב: (ד) המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים . ר"ל שלא יבא אחד מהם אל קבר : (ז) וגם ביד יהוא בן חנני . ר"ל כי היה עוד דבר ה' על ידו אל בעשא ואל ביתו שיהיה כבית ירבעם על לכתו בדרך ירבעם ועל אשר הכה אותו וזה מה שהוסיף בזאת הנבואה השנית ועל זה התעורר להרוג אדניו ולזה לא נענש על הריגתם אך

על כל ישראל ב' דסמיכי וסימ' נמסר לעיל בסי' י"ב : ואשר עשה ח' וסי' נמסר בריש האי ספרא סימן ב' : ועל אשר ד' וסי' נמסר בספר שמואל חלק ב' סימן י"ב :

מצודת ציון

ר"ל חנו לגור ולשכב : טז (ב) הרימותיך . מלשון תרומה והפרשה : (ג) מבעיר . מען הפנוי מהמקום

מצודת דוד

גם הוא עשה הרע כאשר יאמר למטה ולא נחשב לו א"כ לזכות מה שהשמיד בית ירבעם : (לג) בשנת שלש לאסא. השנה ההיא נחשבת גם לנדב גם לבעשא כי בשנה ההיא הרגו לנדב ומלך מיד : עשרים וכו'. ומקוטעות היו : טז (ז) וגם ביד יהוא. כי למעלה לא הזכיר לייעד העונש כ"א על מה שהחטיא את ישראל ולא הזכיר מה שעשה הוא בעצמו לכן הוסיף לומר וגם ביד יהוא וכו' ור"ל באותה הנבואה עצמה שנשלח ביד יהוא שמיועד הוא לעונש על אשר החטיא את ישראל בהנבואה ההיא ייעד עונש גם בעבור הרעה אשר עשה בעצמו במעשה ידיו : ועל אשר הכה אותו. ר"ל גם יביא עליו העונש בעבור שהכה בית ירבעם ואף שבדבר ה' נעשה מ"מ נענש בעשא

ח בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ אֵלָה בֶן־בַּעְשָׁא עַל־יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה שְׁנָתָיִם: ט וַיִּקְשֹׁר עָלָיו עַבְדּוֹ זִמְרִי שַׂר מַחֲצִית הָרָכֶב וְהוּא בְתִרְצָה שֹׁתֶה שִׁכּוֹר בֵּית אַרְצָא אֲשֶׁר עַל־הַבַּיִת בְּתִרְצָה: י וַיָּבֹא זִמְרִי וַיַּכֵּהוּ וַיְמִיתֵהוּ בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו: יא וַיְהִי בְמָלְכוֹ כְּשִׁבְתּוֹ עַל־כִּסְאוֹ הִכָּה אֶת־כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא לֹא־הִשְׁאִיר לוֹ מַשְׁתִּין בְּקִיר וְגֹאֲלָיו וְרֵעֵהוּ: יב וַיַּשְׁמֵד זִמְרִי אֵת כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בַּעְשָׁא בְּיַד יֵהוּא הַנָּבִיא: יג אֶל כָּל־חַטֹּאות בַּעְשָׁא וְחַטֹּאות אֵלָה בְנוֹ אֲשֶׁר חָטְאוּ וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיאוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם: יד וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֵלָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:

טו בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ זִמְרִי שִׁבְעַת יָמִים בְּתִרְצָה וְהָעָם חֹנִים עַל־גִּבְּתוֹן אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים: טז וַיִּשְׁמַע הָעָם הַחֹנִים לֵאמֹר קָשַׁר זִמְרִי וְגַם הִכָּה אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּמְלִכוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־עָמְרִי שַׂר־צָבָא עַל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא בַּמַּחֲנֶה: יז וַיַּעֲלֶה עָמְרִי וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגִּבְּתוֹן וַיָּצֻרוּ עַל־תִּרְצָה: יח וַיְהִי כִּרְאוֹת זִמְרִי כִּי־נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֹא אֶל־אַרְמוֹן בֵּית־הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת־בֵּית־מֶלֶךְ

ל' מלרע וכתו' א' בסוף · ס' מ"ל · ב' על כסא ממלכתו · ו' בסיפ'. ל' · ב' בסיפ' · י"ג בטעם תביר · י"ז מ"ל בסי' · כ' בטע' בסי' · ג' · ל' · ל' · ס' חס' · ג' ושאר שר צבא · ג' דגשים עמרי אחאב בסי' קדמאה דסיפרה · ט' בטע' בסי'

דְקָטַל יָתֵיהּ: ח בִּשְׁנַת עַסְרִין וְשִׁית שְׁנִין לְאָסָא מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ אֵלָה בַר בַּעְשָׁא עַל יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה תַּרְתֵּין שְׁנִין: ט וּמְרַד עֲלוֹהִי עַבְדֵיהּ זִמְרִי חַד מִתְּרֵין רַבָּנֵי רְתִיכַיָא וְהוּא בְּתִרְצָה שָׁתֵי רָוֵי בֵּית אַרְצָא טַעֲוְתָא דִי בְּבֵיתָא בְּתִרְצָה: י וַאֲתָא זִמְרִי וּמְחָהִי וְקַטְלֵיהּ בִּשְׁנַת עַסְרִין וּשְׁבַע לְאָסָא מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי: יא וַהֲוָה בְּמִמְלְכֵיהּ כְּמִתְבֵיהּ עַל כּוּרְסֵיהּ קְטַל יַת כָּל בֵּית בַּעְשָׁא לָא אַשְׁאַר לֵיהּ יָדַע מַדָּע וְקָרִיבוֹהִי וְחַבְרוֹהִי: יב וְשֵׁיצֵי זִמְרִי יַת כָּל בֵּית בַּעְשָׁא כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְמַלֵיל עַל בַּעְשָׁא בְּיַד יֵהוּא נְבִיָא: יג עַל כָּל חוֹבֵי בַעְשָׁא וְחוֹבֵי אֵלָה בְרֵיהּ דִי חָבוּ וְדִי חַיִבוּ יַת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָזָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטַעֲוָתְהוֹן: יד וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי אֵלָה וְכָל דִי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: טו בִּשְׁנַת עַסְרִין וּשְׁבַע שְׁנִין לְאָסָא מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ זִמְרִי שַׁבְעָא יוֹמִין בְּתִרְצָה וְעַמָּא שָׁרָן בְּגִבְּתוֹן דִי לִפְלִשְׁתָּאֵי: טז וּשְׁמַע עַמָּא דְשָׁרָן לְמֵימַר מְרַד זִמְרִי וְאַף קְטַל יַת מַלְכָּא וְאַמְלִיכוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יַת עָמְרִי רַב חֵילָא עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא: יז וּסְלִיק עָמְרִי וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ מִגִּבְּתוֹן וְצָרוּ עַל תִּרְצָה: יח וַהֲוָה כַּד חֲזָא זִמְרִי אֲרֵי אִתְכְּבִישַׁת קַרְתָּא וְעַל לְאִידְרוֹן בֵּית מַלְכָּא וְאוֹקִיד עֲלוֹהִי יַת בֵּית מַלְכָּא

רש"י

בית יהוא הואיל ולא סרו מדרכי אחאב נענשו על הריגתם: שר מחצית הרכב. הוא ואחר היו שרים על הרכב: (יא) וגואליו ורעהו. וקריבוהי ירחמוהי

רלב"ג

אך נענש על לכתו בחטאת ירבעם ועל החטיאו את ישראל: (ט) שר מחצית הרכב. הנה היו שרי הרכב שנים וזמר. היה אחד מהם והנה שלם השם לבעשא מדה כנגד מדה כי הוא הרג את בית ירבעם בעת היותם צרים על גבתון אשר לפלשתים והוא גם כן בעת שהיו ישראל חונים על גבתון אשר לפלשתים הרג זמרי את כל בית בעשא ומשפחתו ורעהו: (טו) והנה מלך זמרי שבעת ימים ובאותן הימי' הלך בחטאת ירבעם ומת בחטאתו אשר חטא ותיכף המליכו העם את עמרי שהיה שר צבא על ישראל ואף על פי שנתחדש לו אחר זה מחלוקת על המלכות בשנת תבני בן גינת הנה נחשב המלכות לעמרי ומת בשנת שלשים ושמנה לאסא ונחשבה לו השנה ההיא ולזה אמר כי מלך עמרי שתים עשרה שנה ומאלו הי"ב שנה מלך שש שנים שלמות בתרצה וזה כי בשנת שלשים ואחת לאסא מלך יהודה מת תבני ומלך עמרי על ישראל בכללם ר"ל עשרת השבטים והנה היה כל זמן מלכותו שתים עשרה שנה כמו שזכרנו ובתרצה מלך שש שני' שלמות שיש מסוף שלשי' ואחת לאסא עד ראש שלשים ושמ': ויקן

וימיתהו ה' מ"ל וסימ' נמסר בסדר וישב ולעיל בהאי סיפרא סי' י"ג: כשבתו ב' בקריא' וסי' והיה כשבתו על כסא ממלכתו. והיה במלכו כשבתו: בהבליהם ג' בקריאה וסי' כעסוני בהבליהם ואני אקניאם. אל כל חטאות בעשא וחטאת אלה. וילך בכל דרך ירבעם דעמרי: וימלכו ה' חס' בליש' וסי' שם את שאול. כל ישראל. את עמרי שר צבא. ויוצא את בן המלך דמלכים. ויקח כל עם יהודה את עזריה דמלכים:

רדק

אחיה השילוני על ירבעם ועל ביתו שלא תקום מלכותו וכן היה לו כי נדב בנו לא מלך אלא שנתים והיו מקוטעות שהרי בשנת שתים לאסא מלך ובשנת שלש לאסא מלך בעשא שהמיתו הנה כי לא מלך בנו אלא שנה ומה שאמר שנתים מקצת שנתים כן היה לו גם לבעשא כי לא מלך בנו אלא שנה ונפסקה מלכותו כמו שנבא עליו יהוא בן חנני: ועל אשר הכה אותו. כי נענש בעשא על דמי נדב כיון שהלך בדרכיו והיה רשע כמוהו נענש על הריגתו ונהרג גם הוא וכן הוא אומר ג"כ בבית יהוא ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא ואמר אותו ואף על פי שלא זכר נדב הנה זכר בית ירבעם: (ט) שר מחצית הרכב. כתרגומו חד מתרין רבני רתיכיא: שותה שכור. כלומר ששתה עד ששכר: בית ארצא. שם אדם והיה פקיד והוא שאמר אשר על הבית וי"ת כן בית ארצא טעוותא די בביתא בתרצה: (יא) ויהי במלכו. בכי"ת כשבתו. בכ"ק: לא השאיר לו. בכל זרעו והכה גם כן גואליו והם קרובים וגם הכה רעהו והם אוהביו. ורעהו כמו רעיו וכן בהתפללו בעד רעהו מגן גבורהו כמו גבוריו: (טו) והעם חונים על גבתון. נדב וישראל צרו על גבתון ולא לכדוה ועתה בימי אלה שבו לצור עליה: (טז) וימליכו כל ישראל. אותם שהיו במחנה: (יח) וישרף עליו. עמרי שרף על זמרי בית המלך שנשגב בה ומת זמרי: את בית מלך. חסר ה"א הידיעה שלא כמנהג ולפי שזכרו לא הוצרך

כו

מצודת ציון

מהמקום: (יח) ארמון. היכל:

שמר

מצודת דוד

בעשא לא עשאו לקיים דבר ה' כ"א עשה לשבת על כסא המלוכה מבלי ימלא מערער עליו האויל וגם הוא אחז במעשיו לזאת לדם נקי יחשב לו: (ח) בשנת עשרים ושש. כי בעשא מלך בב' לאסא ועם השנה ההיא מלך כ"ד שנים ומת ומיד מלך אלה והרי היא בשנת כ"ו לאסא: שנתים. ומקוטעות היו: (ט) שר מחצית הרכב. שני שרים היו לאלה על אנשי הרכב והיה זמרי לשר על החצי: והוא בתרצה. בעת שקשר עליו זמרי היה אלה בתרצה בבית ארצא אשר היה ממונה על בית המלך אשר בתרצה ושם שתה היין עד אשר השתכר ולזה לא היה בו דעת להיות נשמר מזמרי: (י) בשנת עשרים ושבע. כי בשנת כ"ו לאסא מלך וימי מלכותו שנתים והם מקצת הכ"ו מאסא והכ"ז והם ב' שנים מקוטעות: (יא) משתין בקיר. הוא הזכר העושה קלוח למרחוק: וגואליו. קרוביו כמו ובא גואלו (ויקרא כ"ה) על כי להקרוב היא משפט הגאולה לגאול שדהו מיד הקונה: ורעהו. מיוחד היה לשם היא לשבת תמיד עם המלך וכמ"ש וזבוד וכו' רעה המלך (לעיל ד'): (טו) בשנת עשרים ושבע. כי מלך מיד כשהרג לאלה: והעם חונים. כשהומלך בתרצה היו העם חונים בגבתון: (טז) כל ישראל. אותם שהיו במחנה המליכו את עמרי ולא

חשב

בָּאֵשׁ וַיָּמֹת׃ יט עַל־חַטֹּאתָיו אֲשֶׁר חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לְהַחֲטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כ וְיֶתֶר דִּבְרֵי זִמְרִי וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃

כא אָז יֵחָלֵק הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֵצִי חֲצִי הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן־גִּינַת לְהַמְלִיכוֹ וְהַחֲצִי אַחֲרֵי עָמְרִי׃ כב וַיֶּחֱזַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עָמְרִי אֶת־הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי תִּבְנִי בֶן־גִּינַת וַיָּמָת תִּבְנִי וַיִּמְלֹךְ עָמְרִי׃

כג בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתִרְצָה מָלַךְ שֵׁשׁ־שָׁנִים׃ כד וַיִּקֶן אֶת־הָהָר שֹׁמְרוֹן מֵאֶת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם כָּסֶף וַיִּבֶן אֶת־הָהָר וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֶׁם־שֶׁמֶר אֲדֹנֵי הָהָר שֹׁמְרוֹן׃ כה וַיַּעֲשֶׂה עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיָּרַע מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו׃ כו וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּבְחַטֹּאתָיו אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם׃ כז וְיֶתֶר דִּבְרֵי עָמְרִי אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כח וַיִּשְׁכַּב עָמְרִי עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ אַחְאָב בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ כט וְאַחְאָב בֶּן־עָמְרִי מָלַךְ

בְּנוּרָא וּמִית׃ יט עַל כָּל חוֹבַיָא דִי חַב לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ לִמֵיזַל בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וּבְחוֹבֵיהּ דִי עֲבַד לְחַיָבָא יַת יִשְׂרָאֵל׃ כ וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי זִמְרִי וּמֵירְדֵיהּ דִמְרַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמִין לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא בְּכֵן אִתְפְּלֵג עַמָא יִשְׂרָאֵל לְתַרְתֵּי פַּלְגָן פַּלְגוּת עַמָא הֲוָה בָּתַר תִּבְנִי בַּר גִינַת לְאַמְלָכוּתֵיהּ וּפַלְגוּת בָּתַר עָמְרִי׃ כב וּתְקֵיף עַמָא דְבָתַר עָמְרִי מִן עַמָא דְבָתַר תִּבְנִי בַּר גִינַת וּמִית תִּבְנִי וּמְלַךְ עָמְרִי׃ כג בִּשְׁנַת תְּלָתִין וַחֲדָא שְׁנִין לְמַלְכָּא אָסָא מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ עָמְרִי עַל יִשְׂרָאֵל תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין בְּתִרְצָה מְלַךְ שִׁית שְׁנִין׃ כד וּזְבַן יַת כְּרַכָּא דְלְשׁוֹמְרוֹן מִן שֶׁמֶר בְּתַרְתֵּין כַּכְּרִין דִכְסַף וּבְנָא יַת כְּרַכָּא וּקְרָא יַת שְׁמָא דְקַרְתָּא דִבְנָא עַל שׁוּם שֶׁמֶר מָרֵיהּ דְטוּרָא שׁוֹמְרוֹן׃ כה וַעֲבַד עָמְרִי דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וּבְאִישׁ מִכֹּל דִי קֳדָמוֹהִי׃ כו וַאֲזַל בְּכָל אוֹרְחָא יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּבְחוֹבוֹהִי דִי חַיֵיב יַת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָזָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטַעֲוָתְהוֹן׃ כז וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי עָמְרִי דִי עֲבַד וּגְבוּרְתֵיהּ דִי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כח וּשְׁכִיב עָמְרִי עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּשׁוֹמְרוֹן וּמְלַךְ אַחְאָב בְּרֵיהּ תְּחוֹתֵיהּ׃ כט וְאַחְאָב בַּר עָמְרִי מְלַךְ

רדק

בו ה"א הידיעה : (יט) להחטיא את ישראל. והלא לא מלך אלא שבעת ימים בתרצה לבדה מה החטיא את ישראל בשבעת הימים אלא קודם לכן שהיה שר מחצית הרכב היה מחטיא את ישראל וכן מה שאמ' ויתר דברי זמרי על הימים אשר היה שר אמר : (כא) אז יחלק העם ישראל. חסר הסמוך כמו הארון הברית וכתוב בסדר עולם וכמה היתה המחלוקת הזה ארבעה חדשים : (כב) ויחזק העם. אמרו לפי שנתחתן עם יהושפט חזק: את העם. מן העם וכן כצאתי את העיר : וימת תבני. מת מיתת עצמו וכיון שמת מלך עמרי בלא מחלוקת ובסדר עולם אומר כי הרגו תבני כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט הרגו את תבני : (כג) בשנת שלשים ואחת. והלא בשנת כ"ז לאסא מלך זמרי ולא מלך אלא שבעת ימים ומלך עמרי אלא מפני מחלוקת תבני לא מלך מלכות שלימה ובשנת שלשים ואחת לאסא מת תבני ומלך עמרי מלכות שלימה וכלל ימי מלכותו י"ב שנה הנה שבע שנים מלך מלכות שלימה שהרי בשנת ל"ח לאסא מלך אחאב בנו ומל"א עד ל"ח שבע שנים ושש שני' שמלך בתרצה עד מחלוקת תבני הרי י"ג שנה והכתוב אומר שתים עשרה שנה שנת י"ג לא שלמה לו ולא מנה אותה לו : (כד) ההר שמרון. כמו העם ישראל וי"ת ההר ברכא כראה מדבריו כי כרך גדול היה שם מתחלה אלא שעמרי חזק הבנין וקרא שם העיר שמרון על שם שמר אדני ההר שמרון : (כ) ובחטאתיו. כתיב כלומר חטאות רבות שעשה וקרי בחטאתו לשון יחיד כלומר חטאת

תולדות אהרן ויקן את ההר. סנהדרין קב: אחאב. שם :

רשי

ורחמוהי : (כב) וימת תבני. כשנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו הרגו את תבני כשראו חשיבותו של עמרי בסדר עולם : (כג) בשנת שלשים ואחת שנה לאסא וגו' מלך עמרי. מלכות שלימה. וחמש שנים היתה מחלוקתו של תבני מעשרים ושבע לאסא עד ל' ואחת : שתים עשרה שנה. סך הכל חמש במחלוקת ושבע במלכות שלימה ואי אפשר לו' שתים עשרה במלכות שלימה שהרי אחאב בנו מלך בשנת שלשים ושמנה לאסא : בתרצה מלך שש שנים. עד שלא בנה את

רלבג

(כד) ויקן את ההר שמרון. ר"ל ההר שבנה בו עיר שמרון ולפי שהיה שם אדני ההר שמר קרא שם העיר שמרון וזה לאות כי היה שם עיר שמה שמרון קודם זה אך עתה בנא' עמרי : (כה) וירע מכל אשר לפניו. ידמה שהלך בחטאת ירבעם כמו שספר והוסיף עוד לחטוא חטאים אחרים ואפשר עוד שאמר שהרע מכל אשר לפניו מפני לכתו בכל חטאת ירבעם כי היה ראוי שיקבל מוסר מפני מה שראה מבית בעשא ובית ירבעם ולפי שלא קבל כלל מהמוסר מפני זה להעיר מעט מחטאת ירבעם הנה ראוי שיאמר שהרע מכל אשר לפניו ויעיד שהענין כן מפני אמרו וילך בכל דרך ירבעם

חטאתיו ג' בקריאה וסי' על חטאתיו דזמרי. והרשע כי ישוב. כל חטאתיו אשר עשה ר"פ : ה' פסו' דאית בהון חטאה ועשיה וסי' נמסר בסדר נשא : העם ישראל ג' דסמיכי בקריאה וסי' לברך את העם ישראל. אז יחלק העם ישראל. לא נבדלו העם ישראל : שם כל שם קמץ במ"ו פתחין וסי' נמסר בסדר לך לך : אדני ד' בקריאה וסימ' ויקח אדני יוסף אותו. דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות. ויאמר אלינו האיש אדני הארץ. ויקן את ההר. שמרון. והר ואדני האדנים : ויעשה ד' בקריאה וסי' ויעשה עמרי הרע. ודיהורם בן אחאב. ודיואש הסמוך לאלישע. את כל חקתי שמר : וילך בכל דרך ג' דסמיכי בקריאה וסימ' עמרי יהושפט דמלכים. יאשיהו דמלכים. ושארא וילך בדרך :

מצודת דוד

הפלו בזמרי : (יח) ויפרוף עליו. עמרי פרף על זמרי : (יט) אשר חטא. בעוד היה שר מחצית הרכב חטא והחטיא את הנתונים תחת ממשלתו : (כא) לחצי. לשני חלקים: חצי העם. אותם שלא היו בהמתנה היו אחר תבני : (כב) וימת תבני. בס"ע יש כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו לאסה הרגו את תבני : (כג) שלשים ואחת. אף כי זמרי הלא מלך בכ"ז לאסא והומת אחר שבעה ימים ומיד מלך עמרי אבל חצי העם היו אחר תבני לא היתה מלכות עמרי מלכות שלימה עד כי הומת תבני בשנת ל"א לאסא כי אז מלך על כל ישראל : שתים עשרה שנה. ומקוטעות היו וחשב מעת שהומלך מהעם אשר במחנה ומלך א"כ חמש שנים עם תבני במחלוקת ושבע שנים אחר שמת תבני ולפי שבסוף מלך על כל ישראל חזר לחשוב למלכותו גם אלו חמשת השנים : (כד) ויקן. בשנה השביעית למלכותו : את ההר שמרון. ע"ש שומר אשר כי הוא קראה שומרון : ויקן : לשום

רשי

את שמרון: (לא) ויעבוד את הבעל. מוסיף על עגלים של ירבעם: (לג) אשרה. אילן נעבד: (לד) חיאל בית האלי. חיאל אשר מבית אל כמו ישי בית הלחמי (שמואל א' ט"ז) ולא נאמר הבית לחמי. וכן יהושע בית השמשי בספר (שמואל א' ו' י"ד) ולא הבית שמשי וכן בעפרת אבי העזרי (שופטים ו') ולא נאמר האבי עזרי. ויש פותרין בית האלי על שקבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה וגומר (יהושע ו' כ"ו) אמרו רבותינו חיאל משל בנימין ויריחו משל יהושפט ומפני מה תלאו באחאב שתולין את הקלל' במקלקל (ס"א במקולל): באבירם בכרו יסדה. כשיסד' את בנו בכורו וקבר והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהצבת דלתות וכן הוא קללות של יהושע בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (שם): (א) ויאמר אליהו התשבי. מארץ (ס"א שם העיר) ששמה תושב: חי ה'. למה סמכו כאן אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את

על־ישראל בשנת שלשים ושמנה שנה לאסא מלך יהודה וימלך אחאב בן־עמרי על־ישראל בשמרון עשרים ושתים שנה: ל ויעש אחאב בן־עמרי הרע בעיני יהוה מכל אשר לפניו: לא ויהי הנקל לכתו בחטאות ירבעם בן־נבט ויקח אשה את־איזבל בת־אתבעל מלך צדנים וילך ויעבד את־הבעל וישתחו לו: לב ויקם מזבח לבעל בית הבעל אשר בנה בשמרון: לג ויעש אחאב את־האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את־יהוה אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו: לד בימיו בנה חיאל בית האלי את־יריחה באבירם בכרו יסדה ובשגיב צעירו הציב דלתיה כדבר יהוה אשר דבר ביד יהושע בן־נון: יז א ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל־אחאב חי־יהוה אלהי ישראל אשר עמדתי

על ישראל בשנת תלתין ותמני שנין לאסא מלכא שבטא דבית יהודה ומלך אחאב בר עמרי על ישראל בשומרון עסרין ותרתין שנין: ל ועבד אחאב בר עמרי דביש קדם יי מכל די קדמוהי: לא והוה שיט בעינוהי למיזל בחובי ירבעם בר נבט ונסיב אתתא ית איזבל בת אתבעל מלכא דצידון ואזל ופלח ית בעלא וסגיד ליה: לב ואקים אגורא לבעלא בית בעלא דבנא בשומרון: לג ועבד אחאב ית אשרתא ואוסיף אחאב למעבד לארגזא קדם יי אלהא דישראל מכל מלכי ישראל דהוו קדמוהי: לד ביומוהי בנא חיאל בית מומי ית יריחו קטל אבירם בוכריה כד שרי לשכליל יתה ושגוב זעיר בנוהי כד אקים דשהא כפתגמא דיי די מליל בידא דיהושע בר נון: א ואמר אליהו דמתושב מתותבי גלעד לאחאב קים הוא יי אלהא דישראל דמשמשנא

רדק

חטאת העגלים: (לא) הנקל לכתו. אם היה בעיניו נקל ללכת בחטאת ירבעם והם העגלים כן הראה במעשיו כי נקלי' היו בעיניו אותם החטאות ולקח אשה מגויי הארצות לחטוא עוד ולעבוד הבעל שהיו הם עובדי' שם וזהו שאמ' וילך ויעבוד הלך שם לצידון ועבד הבעל שהיו עובדים שם והשתחוה לו כלומר שקבלו עליו באלוה ועשה כמוהו בשמרון ובנה לו בית וקראו בית הבעל והקים לו שם מזבח: (לב) בית הבעל. חסר בי"ת השמוש וכן הנמצא בית השם שהוא כמו בבית השם והדומים לו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק: (לג) ויעש אחאב. הוסיף עוד לחטוא ונטע אשרה לעבדה זולתי הבעל שעשה ובדרש מאי ויעש אחאב את האשרה אמר ר' יוחנן שכתב על דלתי שמרון אחאב כפר באלהי ישראל לא יהא לו חלק באלהי ישראל: (לד) חיאל בית האלי. מבית אל היה כמו בית הלחמי מבית לחם בית השמשי מבית שמש ותחת ממשלתו של אחאב היה ועשה דבר זה ולא מיחה בידו אחאב כל כך הרשיע לעשות ועד ימיו לא היה אדם שעלה בלבו לבנות יריחו מפני השבועה שהשביע יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה את העיר וגו' ותמיה' הוא כי יריחו למלך יהודה היה כי משבט בנימין היה ואיך נתן יהושפט רשות לבנותה ומצאנו בירושלמי חיאל מן יהושפט יריחו מבנימין אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב ואחר שנבנתה לא נאסרה ישיבתה כי החרם היתה שלא תבנה כמו עיר הנדחת והבונה אותה עובר בחרם והוא נענש כאשר דבר יהושע וי"ת בית האלי בית מומי כלומר שעבר על האלה שהשביע יהושע ומפני זה נקרא בית האלי לא שהיה מבית אל ובדברי רז"ל נקרא בית האלי על שעבר על אלה שאמר יהושע ארור האיש וגו': יריחה. כתיב בה"א וקרי בוי"ו כמו אהלה והדומים לו: באבירם בכורו יסדה. ומת וכן מתו כל בניו ובעת שהציב דלתיה היה עדיין שגוב צעירו חי ומת וי"ת קטל אבירם בוכריה כד שרי לשכלל יתה וקטיל שגוב זעיר בנוהי כד אקים דשהא: ובשגיב. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו פעי פעול עלין עלון כי אותיות אהו"י מתחלפות: (א) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. מעיר ששמה תושב היה תחלה ואח"כ ישב בגלעד וכת"י אליהו דמתושב מתותבי גלעד ונחלקו רז"ל מאיזה שבט היה מהם אמרו משבט גד היה ומהם אמרו משבט בנימין ומהם אמרו פנחס זה אליהו וכל אחד מהם סומך דבריו אל הפסוקים בדברים רחוקים ואנחנו לא ידענו האמת והנה גזר אליהו על המטר בקנאתו לה' על עובדי ע"ג כתוב בתורת משה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף

רלבג

ירבעם בן נבט: (לא) ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם. ר"ל כי חטאת ירבעם היו קלים ונקלים בעיניו אך הוסיף על החטאי' האלו ולקח לאשה את איזבל והיא היתה בת אתבעל מלך צידונים והנה אפשר שהיה שם המלך ההוא אתבעל או יהיה הרצון בזה בת אתבעל בת מלך צידונים ותהיה מלת בת מושכת עצמה ואחרת עמה רצה לומר שנשאה בהיותה בת אתבעל והוא אלהי צידונים והרצון בו שלא נתגייר' וכמוהו אמרו ובעל בת אל נכר ולא די לו בזה אבל גם הוא הלך ועבד את הבעל שהית' עובדת לו איזבל והשתחוה לו ואחר זה בנה מזבח לבעל בבי' הבעל אשר בנה בשמרון ועשה עוד אשרה לבעל ועוד עשה אחאב להוסיף להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו: (לד) בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה. ר"ל כי בימיו בנה חיאל שהיה מבית אל את יריחו ונתאמת מה שקלל יהושע אשר יבנה את יריחו כי כאשר יסדה מת אבירם בכורו ומתו כל בניו עד שמת צעירו כאשר הציב דלתיה ואע"פ ששמע אחאב זה לא התעורר לירא את ה' אך שקד על חטאתיו: (א) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. הנה זכר זה לעוצם הפלגת חטאת אחאב שאע"פ שראה קיום מה שייעד הנביא לו מן הרע על חטאתיו לא שב מפני זה אל ה'. וראוי שתדע שכבר הסכימו קצת רז"ל כי פנחס זה אליהו מפני מה שמצאו ביניהם מן ההתיחסות והנה נזכר בתורה

ויוסף ז' מלאים בקריאה וסימ' ויעמד במקום צר אשר אין דרך. ויוסף עוד יפתח. ויוסף יהונתן להשביע. רד קעילה. ויוסף אחאב. דבר אל אחו קדמא דויוסף ה' דבר. ובעת הצר לו דד"ה. ויוסף שאול לירא ויאסף כתיב ושארא ויסף:

תולדות אהרן ויהי הנקל. שם (סנהדרין כח): ויעש אחאב. שם: בימיו בנה. (שם וד' כט): ויאמר אליהו. פסחים פח סנהדרין קיג (ברכות ט תענית סג סנהדרין כח): חי ה'. תענית ג סנהדרין שם:

מצודת דוד

ט לעיר מלוכה לשבת בה: (כט) שלשים ושמנה. כי עמרי מלך מיד כשמת זמרי בכ"ז לאסא וימי מלכותו י"ב שנים ומת ומיד מלך אחאב הרי ל"ח לאסא: עשרים וכו'. מקוטעות היו: (לא) ויהי הנקל. הקל שבמעשיו היה ללכת בחטאת ירבעם כי הרשיע עוד יותר ממנו: (לב) בית הבעל. בבית הבעל: (לד) בית האלי. מבית אל כמו בית הלחמי (ש"א ט"ז) ור"ל מבית להם: באבירם בכורו יסדה. ר"ל בעת שהניח היסוד מת אבירם בכורו ושאר בניו מתו במשך הבנין ובעת העמיד הדלתות מת שגוב צעיר בניו: כדבר ה' וכו'. שאמר יהושע לפני ה' ארור האיש וכו' בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (יהושע ו') (ואף כי יריחו היתה בגבול בנימין ממלכות יהודה אמר בימיו ותלה בו לומר שכל זה ראה ולא לקח מוסר): יז (א) ויאמר אליהו וכו'. אמרז"ל כאשר מתו בני חיאל בית האלי הלכו אחאב ואליהו לנחמו ואמר אליהו לחיאל שמתו בניו בדבר קללת יהושע השיב אחאב ומדוע

מצודת ציון

(כד) שמר. שם איש: (לד) צעירו. קטן בניו: יז (א) התשבי. מעיר ששמה תושב: מתושבי. מלשון ישב ור"ל שישב בגלעד זמן רב: לפי

רדק

אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ובטח באל שיקיים את דבריו ועליו וכיוצא בו נאמר ותגזר אומר ויקם לך כמו שאמר שמואל הנביא אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ובעבור כי הרע מכל אשר לפניו גזר אליהו ואמר לו כי לא יהיה טל ומטר אולי יחזור בו והאל ארך אפים האריך אפו לו כאשר האריך לאשר לפניו ומה שאמר כ"א לפי דברי עד שיראה שיחזרו מעבוד ע"ג כלם או מקצתן. ובדרש וכי מה ענין זה אצל זה אלא כשמתו בני חיאל כלם הלכו אליהו ואחאב לנחם חיאל ואמר אליהו כי כמון שבנה יריחו מתו בניו כדבר ה' אשר דבר יהושע בן נון אמר לו אחאב מי גדול משה או יהושע אמר לו משה שהיה רבו של יהושע אמר לו דברי הרב לא נתקיימו ודברי תלמיד נתקיימו והלא אמר משה ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים והלא כל ישראל עובדי ע"ג הם ואין השמים נעצרים קפץ אליהו ואמר ונשבע חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי: אשר עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד לפניו בתפילה וכן אל המקום אשר עמד שם את פני ה': כי אם לפי דברי. כתרגומו אלהין כד אימר כי לא בא המטר לפי דברו כי האל אמר לו תחילה לך הראה אל אחאב ואתנה מטר א"כ לפי דברי ר"ל עד שאומר במצות האל: (ג) ונסתרת. שלא ידעך אדם שם: (ד) והיה מהנחל תשתה. והיה אפשר זה כי מהנחל תשתה והעורבים יכלכלוך: ואת העורבים צויתי. עורבים ממש והם העופות השחורים וטעם צויתי ששמתי בלבם להביא לחם ובשר שתי פעמים ביום ואין לשאול מאין היו מביאין לו כי באמת ממקום כשר היו מביאין לו אחר שברצון האל היו מביאין לו והרבה כשרים היו בישראל שאומר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו. ובדברי רז"ל י"א שהיו מביאין לו משלחנו של אחאב ויש אומרים משלחנו של יהושפט וי"מ העורבים סוחרים כמו עורבי מערבך והנה הכתוב אומר ונסתרת שלא ידעך אדם שם שהרי ראינו כי אחאב היה מחפש אחריו כמו שאמר אם יש גוי וממלכה וגו'. ואולי הסוחרים ההם היו מסתירים אותו: (ט) צרפתה אשר לצידון. לפי שיש צרפת אחר וזהו שנאמר עליו אשר כנעני' עד צרפת וזה צרפת שאמר הקב"ה לאליהו

רשי

את חיאל באבלו אמר אחאב לאליהו אפשר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה שנאמר (דברים י"א ט"ז) וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים. והרי כל ישראל עובדין ע"ג ואין גשמים נעצרים מיד ויאמר אליהו וגו': (ג) ונסתרת. מפני אחאב ואיזבל: (ז) ויבש הנחל. כדי שידע צורך הגשמים ויטריח לגלות שהיה קשה בעיני הקב"ה שישראל שרוין מתים ברעב: (ט) צרפתה. שם העיר:

צויתי

מלכים א יז

לְפָנָיו אִם־יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם־לְפִי דְבָרִי׃ ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ ג לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְּךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃ ד וְהָיָה מֵהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת־הָעֹרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכֶּלְךָ שָׁם׃ ה וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃ ו וְהָעֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם וּבָשָׂר בָּעָרֶב וּמִן־הַנַּחַל יִשְׁתֶּה׃ ז וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנָּחַל כִּי לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ׃ ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ ט קוּם לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְיָשַׁבְתָּ שָׁם

י"ג | ב' דסמי' | ל' ל' וא' ד' והערבים | ב' | ל' | ח' | ל' | ב' בטעם ר"פ ב' ג' א' חס' | ט' ר"פ | ב' ל'

קֳדָמוֹהִי אִם יְהֵי שְׁנַיָא הָאִלֵּין טַלָא וּמִטְרָא אֱלָהֵין כַּד אֵימַר׃ ב וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵּיהּ לְמֵימַר׃ ג אֱזֵיל מִכָּא וְתִתְפְּנֵי לָךְ לְקִדּוּמָא וְתִטַּמַר בְּנַחְלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי יַרְדְּנָא׃ ד וִיהֵי מִנַּחְלָא תִּשְׁתֵּי וְיַת עוֹרְבַיָא פַּקְדֵית לְסוֹבָרוּתָךְ תַּמָן׃ ה וַאֲזַל וַעֲבַד כְּפִתְגָמָא דַיְיָ וַאֲזַל וִיתֵיב בְּנַחְלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי יַרְדְּנָא׃ ו וְעוֹרְבַיָא מַיְתָן לֵיהּ לַחְמָא וּבִסְרָא בְּצַפְרָא וְלַחְמָא וּבִסְרָא בְּרַמְשָׁא וּמִן נַחְלָא שָׁתֵי׃ ז וַהֲוָה מִסּוֹף יוֹמִין וִיבֵשׁ נַחְלָא אֲרֵי לָא הֲוָה מִטְרָא בְּאַרְעָא׃ ח וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵּיהּ לְמֵימַר׃ ט קוּם אֱזֵיל לְצָרְפַת דִי לְצִידוֹנָאֵי וְתִתֵּב תַּמָן הָא

דברי י"ג וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סי' ו': ובשר ח' וסי' נמסר בסדרי תזריע: קום ט' ר"פ וסי' נמסר ביהושע סימן ז':

תולדות אהרן לך מזה. שם: והעורבים. שם חולין ה': ויהי מקץ. סנהדרין קיג: צרפתה. זוהר פקודי:

רלבג

בתורה שהשם יתברך נתן לו את בריתו שלום ואמר הנביא בריתי היתה אתו החיים והשלום ולזה ידמה שכבר נתן השם לפנחס אורך ימים נפלא והנה מצאנו שהיה כהן בימי פילגש בגבעה ובימי דוד מצאנו כתוב ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים וה' עמו וכבר באַרנו בספר שפטים כי הוא היה מלאך ה' שנראה אל גדעון ואל יפתח והיה נושא אותו רוח ה' כמו מלאך ה' כמו שמצאנו גם כן באליהו ולזה אמר ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ולזאת הסבה אמר לפנים וה' עמו והנה מצאנו באליהו שאמר לש"י קח את נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ר"ל שאין לו לחיות תמיד בזה העולם אבל ימות כדרך כל הארץ כי לא טוב מאבותיו ומצאנו גם כן שלא מת בעת אשר לוקח מעל ראש אלישע וזה כי אחר זה בא מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט כמו שנזכר בספר ד"ה והנה יתבאר כי זה היה אחר זה לפי שאלישע לא היה נביא כי אם אחר שלוקח אליהו מאתו כאמרו נחה רוח אליהו על אלישע והנה מצאנו כי אלישע נבא בימי יהושפט כאומרו חי ה' אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא וגו' וזה לאות כי אליהו הי' חי אחר זה ואם אמר אומר כי כבר כתב זה אליהו קודם מותו ובא המכתב ליורם אחר מות אליהו אמרנו לו בלתי אפשר הוא זה כי כבר נכללו בדברים ההם ענינים לא יתכן שיאמרם הנביא קודם היותם והוא מה שגנהו על שלא הלך בדרכי אבותיו הטובים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו שישיגהו ענש נפלא על זה כמו שנז' שם וזה לא יתכן שיעיד בו הנביא קודם העשות החטאים כי אעפ"י שיראה הנביא באיש אחד שכבר יחטא חטא מה הנה האיש ההוא יוכל להשמר שלא יחטא כי השם ית' לא יכריח האדם שיחטא ושמהו בעל בחירה כדי שימלט מהרעות הנפשיות והגופיות כמו שבארנו בשלישי מספר מלחמות ה' והנה אם לא היה יכול להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו כי הוא אנוס בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת אז אליהו ולא נעשית בקשתו במה שאמר קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ' מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם ה"א הידיעה ולפי שמצאנו זה הארך הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנוהו ג"כ לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם נשיאות רוח ה' אותם כאילו הם מלאכי ה' ומצאנו ברית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנא' כי פנחס זה אליהו כי יותר ראוי שיונח זרות אחד משיונחו שני זריות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם נתיישב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים ואח"כ היה נראה כמו שיראה במה שזכרנו בספר שפטים: אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. הנה מדרגת הטל בתקופת היום כמדרגת המטר בתקופות השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה כן הענין בטל ולזה הוא יורד אצל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשליחות השם למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם לא בעת שיאמר אליהו בשליחות הש"י כי הטל לא יעצר אפי' עם היובש: (ג) ונסתרת בנחל כרית. הנה זה עדות כי הש"י יעשה מה שיעשה בסבות הנאותות ולא יחדש דבר כנגד הטבע אם לא בעת הצורך ולזה רצה השם ית' שיסתר שם מפני אחאב וסבב הש"י שיגיע לו שם מזונו על יד העורבים והם עופות טמאי' כדי שלא ידעהו אדם שם ואין לשאל איך היה יודע אליהו כי הבשר ההוא כשר כי הש"י רצה שיאכל מה שיביאו לו העורבים עם שכבר היה אפשר שסבב הש"י להאכילו ע"י העורבים דבר טהור וכשר ואיך שהיה הנה לא היה בזה חטא כי לפי שעה יתכן לעבור על קצת המצו' כאמצעות הנבואה כמו שנתבאר בתורה: (ט) קום לך צרפתה אשר לצידון. לפי שהיה שם צרפת אחרת באמרו וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים

מצודת ציון

לפי. לשעור כמו לחם לפי הטף (בראשית מז): (ג) ופנית. תפנה ותסבב עצמך: (ד) העורבים. הם העופות

מצודת דוד

ומדוע לא יקוים קללת משה רבו שאמר ועבדתם אלהים אחרים וכו' ועצר את השמים (דברים י"א) והלא כולם עובדי כוכבים ואין הגשמים נעצרים מיד קפץ אליהו ונשבע שיעצר טל ומטר: חי ה'. הוא ענין שבועה לומר כשם שה' חי וכו': אשר עמדתי לפניו. אשר אני רגיל לעמוד לפניו בתפלה: כי אם לפי דברי. כ"א לשעור הזמן שאדבר בתחלה שיהיה: (ג) לך מזה. שלא יהרגך אחאב: קדמה. למזרח: בנחל כרית. אל הנחל העומד למזרח הירדן: (ד) והיה מהנחל. ר"ל וסיס

רשי

צויתי שם. בתפלית שלי שתכלכלך שם אשה אלמנה: (י) קחו נא לי מעט מים. הוא לא היה מכיר באלמנה שאמר לו הקב"ה ולמד מאליעזר עבד אברהם ואמר אותה שתתן לי מים לשתות היא האלמנה: (יב) מעוג. כמו עוגה. מלא כף. תירגם יונתן מלי פיסת ידא: בצפחת. ביטויל"א בלעז כמו שנאמר בשאול צפחת המים אשר מראשותיו (שמואל א' כ"ו י"ב): ומתנו. משם ולהלן נמות ברעב: (יג) עוגה קטנה בראשונה. מ"א יש בב"ר (למה בראשונה) בותאנר לאה נגד

רדק

לאליהו שילך שם הוא סמוך לצידון והוא של ישראל: הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך. אם נאמר שנתן בלב האלמנה לכלכלו לא היה זה כי היא לא היה לה במה שתחיה היא אלא ע"י הנס אבל אליהו הבין מדבר האל כן כמ"ש לו גם כן ואת העורבים צויתי לכלכלך שם וכיון שראה אליהו כי לא היה לאלמנה במה תחי' היא עצמה כ"ש שתכלכלהו ידע כי מה שאמר לו האל צויתי שם ע"י נס הוא שאמר שיגזר דברו וברכתו בבית האלמנה שתוכל לכלכלו לפיכך אמר לה כה אמר ה' אלהי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר. ואמרו בדרש כי זאת האלמנה אמו של יונה הנביא: (יא) לקחי נא לי. הלמ"ד מעמדון בגעיא: (יב) אם יש לי מעוג. כל דבר עוג בין פרוסה גדולה או קטנה: כי אם מלא כף קמח. שאינו עוג עדיין. ומלא כף תרגם מלא פסת ידא: ומתנו. אחר שנאכלהו נמות כי אין לנו מה נאכל עוד: (יג) עשי כדבריך. שתעשה אותו מלא כף ועשי לי ממנו עוגה קטנה כי יספיק הקמח לי ולך ולבנך ומה שאמר בראשונה כי רעב היה כי לא אכל באותו הדרך ויש דרש לפי שהיה כהן שתוציא לו מן העיסה חלה תחילה: (יד) לא תכלה. נכתב בה"א ונקודו כבעל אלף וענינו לשון כליון וחסרון כבעלי הה"א: עד יום תתן ה'. כתוב בנו"ן כמו לתתן שם ונקרא בלא נו"ן תת ושניהם נכונים וכבר כתבנו דעתינו בכתיב וקרי כי בגלות נשתבשו הנסחאות והיו מוצאין בנסחא אחת כך ובנסחא אחרת כך ולא עמדו על בירורם וכתבו האחת מבפנים והאחרת מבחוץ: (טו) ותאכל היא והוא. הכתוב הזכר בתחילה והנקבה באחרונה והקרי להפך ושניהם ענין אחד כי שניהם אכלו אבל מנהג הלשון הוא כשזוכר זכר ונקבה כאחד יפול הלשון על הקודם אם זכר ואם נקבה והראשון הוא העיקר לפי' נזכר בראשונה כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתב אסתר המלכה ומרדכי היהודי קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה

הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך: י ויקם וילך צרפתה ויבא אל־פתח העיר והנה־שם אשה אלמנה מקששת עצים ויקרא אליה ויאמר קחי־נא לי מעט־מים בכלי ואשתה: יא ותלך לקחת ויקרא אליה ויאמר לקחי־נא לי פת־לחם בידך: יב ותאמר חי־יהוה אלהיך אם־יש־לי מעוג כי אם־מלא כף־קמח בכד ומעט־שמן בצפחת והנני מקששת שנים עצים ובאתי ועשיתיהו לי ולבני ואכלנהו ומתנו: יג ויאמר אליה אליהו אל־תיראי באי עשי כדברך אך עשי־לי משם עגה קטנה בראשנה והוצאת לי ולך ולבנך תעשי באחרנה: יד כי כה אמר יהוה אלהי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום תתן־יהוה גשם על־פני האדמה: טו ותלך ותעשה כדבר אליהו ותאכל הוא־והיא וביתה ימים: טז כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר כדבר יהוה אשר דבר ביד אליהו:

פקדית תמן אתתא ארמלתא לסוברותך: י וקם ואזל לצרפת ואתא לתרע קרתא והא תמן אתתא ארמלתא מגבבא אעין וקרא לה ואמר סבי כען לי זעיר מיא במנא ואשתי: יא ואזלת למיסב וקרא לה ואמר סבי כען לי פתא דלחמא בידיך: יב ואמרת קים הוא יי אלהך אם אית לי מדעם אלהין מלי פיסת ידא קמחא במנא וזעיר משחא בצלוחיתא והא אנא מגבבא תרין אעין ואיעול ואעבדיניה לי ולברי וניכליניה ונמות: יג ואמר לה אליהו לא תדחלין עולי עבידי כפתגמיכי ברם עבידי לי מתמן חררא זעירא בקדמיתא ותפקין לי וליך ולבריך תעבדין בבתריתא: יד ארי כדנן אמר יי אלהא דישראל מנא דקמחא לא יגמר וצלוחיתא דמשחא לא יחסר עד יומא דיתן יי מטרא על אפי ארעא: טו ואזלת ועבדת כפתגמא דאליהו ואכלת היא והוא ואנש ביתא יומין: טז מנא דקמחא לא גמר וצלוחיתא דמשחא לא חסר כפתגמא דיי דמליל בידא דאליהו:

ג'. ב' · ב' וחס' · נ"א פתח ו'זוגין דמיין · ג' · ב' כתרי לוס' · ג'. ב' וחס' · ל' ומ"ל · ל' · כ"כ. ל' ה' · פ' · ג' ב' כתיב ה' וחד כתיב א' · תת ק' · היא קרי והיא קרי · ל' · ד' ה' בטעם בסיפ'

רלבג

כנעניים עד צרפת אמר צרפתה אשר לצידון: הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך. ר"ל ע"י מופת כי לא היה לה דבר תכלכלהו בו כמו שנתבאר אחר זה ולפי שאמר לו הש"י שהיא תכלכלהו ראה אליהו לקחת המים והלחם מיד האלמנה: (יב) אם יש לי מעוג. הוא מענין עוגה ואמרה שאין לה שום דבר עוגה אך יש לה מעט קמח בכד ומעט שמן בצפחת: ואכלנוהו ומתנו. ר"ל שאחר זה ימותו כי אין לה מה לאכול מפני חוזק הרעב: (יג) אך עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה. הנה צוה לה אליהו זה כי מפני כלכלה אותו יביא השם ית' הברכה בקמח ההוא ובשמן ואם תעשה לה ולבנה תחלה וכלה הקמח והשמן בו: (טו) ותאכל הוא והיא וביתה ימים. הקדים הוא תחלה כמו שאמר לה אליהו: (טז) וזכר שכנה אחת אכלו מזה ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסר והנה היה זה המופת כשנשתנ' האויר אשר בכד לקמח והאויר אשר בצפחת לשמן כמו הענין בההפך המטה לנחש: ויהי

לקחי ג' וסי' יערף כמטר לקחי. לקחי נא לי פת לחם. ותאמר זך לקחי. וא' ולקחי ואטעם: ומתנו ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן: ותעשה ד' בקריאה וסי' ותעשה לך אלהים אחרים. ותלך ותעשה כדבר אליהו. ותעשה לך שם כהיום הזה. ותעשה אדם כדגי: ולך ד' קמץ וסימ' נמסר בספר שפטים סי' י"א:

וכן זה ותאכל היא והוא כי הוא העיקר ואע"פ שעל ידי אליהו בא לה הנס. וכדרש הוא והיא כתיב בזכות אליהו אכלו וביתה. בנה ואחרים בני ביתה אכל למעלה לא אמר אלא לי ולבני כי לא היה מספיק אלא לשניהם לבד והם קודמין לשאר בני הבית: (טז) וצפחת השמן לא חסר. לגזירת פעל בזרי כמו כי חפץ בבת יעקב ואמר חסר לשון זכר כי טעמו אל השמן ולמעלה אמר לא תחסר לשון נקבה טעמו על הצפחת והענין אחד כמו שאמר למעלה הוא מנהג הלשון ברוב להיות טעם הפעל אל הדבק וכמעט יהיה הפעל אל הנדבק כמו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו קשת

מצודת דוד

והיה לרוח למאונך כי מהאל משה: ואת העורבים וכו'. בכדי להעיר רוחו לבל יתאונן על ישראל בראותו כי העורבים האכזרים יחמלו עליו לכלכלו ואיך לא יחמול הוא על ישראל: צויתי. ר"ל נתתי בלבם: (ו) ובשר. ועל כי ה' אמר לו לאכלו ידע שבשר כשר הוא: (ט) צרפתה. שם עיר בארץ צידון: הנה צויתי. ר"ל זמנתי שם אשה אלמנה לכלכלך: (י) קחי נא לי. קחי מביתך והביאי לי: (יב) מלא כף קמח. יש לי בכד קמח שעור מלא הכף: שנים עצים. לאפות בו: ומתנו. ואח"ז נמות ברעב כי אין לי עוד מאומה: אל תיראי. כי לא תמותו ברעב: עשי כדברך. ללוש הקמח ולעשות עוגות: משם. מהקמח ההוא: והוצאת לי. להאכילני מקודם ואח"ז תעשי לך ולבנך: (יד) לא תכלה. מלאסוף הקמח: עד יום וכו'. כי אז אין צורך אל הנס: (טז) לא חסר. השמן שבצפחת:

מצודת ציון

העופות השחורות: לכלכלך. ענין סיפוק המזון: (י) מקששת. לקיטת דברים הדקים קרוי קושש וכן לקושש קש (שמות ה'): (יא) פת. חתיכה כמו פתות אותה (ויקרא ב'): (יב) מעוג. עוגה וכן בחנפי לעגי מעוג (תהלים לה): כף. פס היד: בכד. שם כלי: בצפחת. צלוחי' וכן צפחת המים (ש"א כ"ו): (יד) תכלה. מלשון כליון: (טו) ימים. ארז"ל שנה בעלה

רדק

קשת גבורים חתים: (יז) עד אשר לא נותרה בו נשמה. יש מי שאומר שלא מת מכל וכל אלא היה חליו חזק מאד עד שנעצרה נשימתו ולא היו מכירין ממנו שום סימן חיות לא בנשימה ולא בדפק הגידים עד שחשבה אמו כי מת הוא וכן הוא אומר בדניאל לא נותרה בי נשמה אבל אותו הוא על דרך הפלגה והנכון כי מת מיתה גמורה כמו שסוברין בני העולם: (יח) להזכיר את עוני. כמדומ' כי על ידך נזכר עוני שמא לא עבדתי לפניך כראוי ועל כן הזכיר לי האל עון שיש לי והענישני האל בבני שמת: (כ) הגם אל האלמנה. כלומר אפילו על האלמנה פקדת העון כמו שאתה פוקד היום עונש לישראל בעצירת הגשמים ואפי' על זאת האלמנה פקדת עונה להמית את בנה לא תחייהו בזכותי שאני מתגורר עמה ויונתן תרגם ברם על ארמלתא די אנא דר עמה לא יתבאש לה ולא ימות ברה. וזה סיוע למה שכתבנו כי לא מת מיתה גמורה: מתגורר עמה. כמו עם לבן גרתי והוא מבנין התפעל: (כא) ויתמודד. מענין מדה מבנין התפעל כלומר שם עצמו במדת הילד כשנשתטח עליו כענין שנאמר באלישע וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו והענין הזה שתהיה תפלתו בכוונה יותר על הילד כששוכב עליו ויתמודד עליו וע"ד הזה ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כלומר שהיתה אשתו לנגדו בעת תפלתו כדי שיכוין תפלתו עליה כי עקרה היא אפשר ג"כ כי עשה כן להכנים עליו ולחממו בחום הטבעי היוצא מפניו ומבשרו כי רוב פעמים הנסים נעשי' ע"י מעט תחבולה מדרך העולם: שלש פעמים. ולא הוצרך יותר כי בפעם השלישי נענה ובכל פעם מהשלשה פעמים היה קורא ה' אלהי השב נא נפש הילד הזה על קרבו וענין תשובת הנפש על קרבו תשובת נשימתו והרגשותיו שבטלו וכן ויאכל ותשב רוחו אליו והדומים לו: על קרבו. כמו לקרבו וכן ותתפלל על ה' ואומר קרבו לפי שבלב תלוי חיות האדם והוא בקרב האדם וי"ת למעוהי: (כד) ודבר ה' בפיך אמת. פי' ועוד שדבר ה' בפיך אמת כלו' עתה ידעתי כי איש האלהים אתה בזה ועוד ידעתי זה בראותי כי דבר ה' בפיך אמת שאמרת כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר וכן היה או פירש כי כשאמר לה תני את בנך על תנת להחיותו אמר לה וכמו שאמר לה כן היה ומה שאמר' לו עתה ידעתי כי על הקמח ועל השמן אמרה כי ברכת אלהים בזכות הנביא וזה הדבר הוא נמצא על דרך ישלח ה' לך את הברכה באסמיך אבל להחיות מת לא נמצא:

רשי

כנגד: (יח) חלה בן האשה. כדי שיצטרך למפתח של תחיית המתים. כדאיתא בשילהי אגדתא דחלק: (יח) להזכיר את עוני. עד שלא באת אלי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי והייתי ראוי לנס משבאת לכאן לא נחשבתי לכלום ואין צדקתי ניכרת (ס"א נזכרת) וכן בלוט הוא אומר (בראשית יט יט) ואנכי לא אוכל להמלט ההרה אצל אברהם שלא תהא זכותי נזכר' אצלו: (כא) ויתמודד. מלשון מדה נשתטח עליו: ויהי

יז וַיְהִ֗י אַחַר֙ הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה חָלָ֕ה בֶּן־הָאִשָּׁ֖ה בַּעֲלַ֣ת הַבָּ֑יִת וַיְהִ֤י חָלְיוֹ֙ חָזָ֣ק מְאֹ֔ד עַ֛ד אֲשֶׁ֥ר לֹא־נֽוֹתְרָה־בּ֖וֹ נְשָׁמָֽה׃ יח וַתֹּ֙אמֶר֙ אֶל־אֵ֣לִיָּ֔הוּ מַה־לִּ֥י וָלָ֖ךְ אִ֣ישׁ הָאֱלֹהִ֑ים בָּ֧אתָ אֵלַ֛י לְהַזְכִּ֥יר אֶת־עֲוֺנִ֖י וּלְהָמִ֥ית אֶת־בְּנִֽי׃ יט וַיֹּ֥אמֶר אֵלֶ֖יהָ תְּנִֽי־לִ֣י אֶת־בְּנֵ֑ךְ וַיִּקָּחֵ֣הוּ מֵחֵיקָ֗הּ וַֽיַּעֲלֵ֙הוּ֙ אֶל־הָעֲלִיָּ֗ה אֲשֶׁר־הוּא֙ יֹשֵׁ֣ב שָׁ֔ם וַיַּשְׁכִּבֵ֖הוּ עַל־מִטָּתֽוֹ׃ כ וַיִּקְרָ֥א אֶל־יְהוָ֖ה וַיֹּאמַ֑ר יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֔י הֲ֠גַם עַל־הָאַלְמָנָ֞ה אֲשֶׁר־אֲנִ֨י מִתְגּוֹרֵ֥ר עִמָּ֛הּ הֲרֵעוֹ֖תָ לְהָמִ֥ית אֶת־בְּנָֽהּ׃ כא וַיִּתְמֹדֵ֤ד עַל־הַיֶּ֙לֶד֙ שָׁלֹ֣שׁ פְּעָמִ֔ים וַיִּקְרָ֥א אֶל־יְהוָ֖ה וַיֹּאמַ֑ר יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֔י תָּ֥שָׁב נָ֛א נֶֽפֶשׁ־הַיֶּ֥לֶד הַזֶּ֖ה עַל־קִרְבּֽוֹ׃ כב וַיִּשְׁמַ֥ע יְהוָ֖ה בְּק֣וֹל אֵלִיָּ֑הוּ וַתָּ֧שָׁב נֶֽפֶשׁ־הַיֶּ֛לֶד עַל־קִרְבּ֖וֹ וַיֶּֽחִי׃ כג וַיִּקַּ֨ח אֵלִיָּ֜הוּ אֶת־הַיֶּ֗לֶד וַיֹּרִדֵ֤הוּ מִן־הָעֲלִיָּה֙ הַבַּ֔יְתָה וַֽיִּתְּנֵ֖הוּ לְאִמּ֑וֹ וַיֹּ֙אמֶר֙ אֵלִיָּ֔הוּ רְאִ֖י חַ֥י בְּנֵֽךְ׃ כד וַתֹּ֤אמֶר הָֽאִשָּׁה֙ אֶל־אֵ֣לִיָּ֔הוּ עַתָּה֙ זֶ֣ה יָדַ֔עְתִּי כִּ֛י אִ֥ישׁ אֱלֹהִ֖ים אָ֑תָּה וּדְבַר־יְהוָ֥ה בְּפִ֖יךָ אֱמֶֽת׃

יז וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין אִתְמְרַע בַּר אִתְּתָא מָרַת בֵּיתָא וַהֲוָה מַרְעֵיהּ תַּקִיף לַחֲדָא עַד דְלָא אִשְׁתְּאָרַת בֵּיהּ נִשְׁמְתָא׃ יח וַאֲמַרַת לְאֵלִיָהוּ מַה לִי וְלָךְ נְבִיָא דַיְיָ אֲתֵיתָא לְוָתִי לְאַדְכָּרָא יָת חוֹבִי וּלְקַטָלָא יָת בְּרִי׃ יט וַאֲמַר לַהּ הָבִי לִי יָת בְּרִיךְ וּנְסַבֵיהּ מֵחֵיקַהּ וְאַסְקֵיהּ לְעִלִיתָא דְהוּא יָתִיב תַּמָן וְאַשְׁכְּבֵיהּ עַל עַרְסֵיהּ׃ כ וְצַלִי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִי בְּרַם עַל אַרְמַלְתָּא דִי אֲנָא דָר עִמָהּ לָא יִתְבְּאַשׁ לַהּ וְלָא יְמוּת בְּרַהּ׃ כא וְאִתְמַתַּח עַל רַבְיָא תְּלָת זִמְנִין וְצַלִי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִי תְּתוּב כְּעַן נַפְשָׁא דְרַבְיָא הָדֵין לִמְעוֹהִי׃ כב וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתָא דְאֵלִיָהוּ וְתָבַת נַפְשָׁא דְרַבְיָא לִמְעוֹהִי וַחֲיָא׃ כג וּנְסֵיב אֵלִיָהוּ יָת רַבְיָא וְאַחֲתֵיהּ מִן עִלִיתָא לְבֵיתָא וִיהָבֵיהּ לְאִמֵיהּ וַאֲמַר לַהּ אֵלִיָהוּ חֲזִי חַיָא בְּרִיךְ׃ כד וַאֲמַרַת אִתְּתָא לְאֵלִיָהוּ כְּעַן דֵין יְדַעְנָא אֲרֵי נְבִיָא דַיְיָ אַתְּ וּפִתְגָמָא דַיְיָ בְּפוּמָךְ אִינוּן קְשׁוֹט׃

ל' קמץ ופתח אליהו אליהו אלישע ואלישע · ל' חד מ"ל · בת"א · ג' ומסהיין לאלישע · ל' וחס' · ר"פ · ב' בטעם ר"פ ב' בטעם טפחא וזקף

י' פסוקים אית בהון ויקרא ויאמר וסי' ויקרא אהרן ויאמר חג. ויקרא שמשון: ויצמא מאד ויקרא אל ה' ויאמר. ויקם וילך צרפתה. ותלך לקחת. הגם על האלמנה. ויתמודד על הילד. ויקרא אסא אל ה'. ויחל יונה לבוא בעיר. גבריאל הבן להלז את המראה:

תולדות אהרן חלה. סנהדרין שם. כל הפרשה עקידה ש' כב: הגם על האלמנה. זוכר ויגש (ברכות ע תענית סג): כי איש אלהים אתה. עקידה שער ג:

רלבג

(יז) ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה. ר"ל שהשיגהו מות מפני החלי להזקו: (יח) באת אלי. להזכיר את עוני ולהמית את בני. אמרה זה כי מפני היות אליהו נקי מן החטאים הנה בהיותו עמה יזכר עונה לפי שאינה צדקת כמוהו ואפשר שאמרה זה מפני שהאיש השלם ידקדק עמו הש"י מאד ויעניטהו יותר על חטאו ממה שיעניש איש אחר כמו שזכרנו בדבר הנביא הזקן אשר בבית אל ולזה יתכן שאם לא היה שם אליהו יהיה הש"י מעלים עיניו מחטאיה אך מפני היותו שם ידקדק הש"י בכל הנעשה בבית אשר הוא שם ויהיה זה סבה להגיע עליה העונש: (כ) מתגורר. מענין גר ר"ל דר: (כא) ויתמודד על הילד שלש פעמים. ר"ל שנשתטח אצלו ועשה עצמו מדה לו בששם עיניו אצל עיניו ופיו אצל פיו וכפיו אל כפיו וכן בזה הדרך כמו שעשה אלישע בבן השונמית כאילו ירצה בזה שתבא הרוח מאברי הנביא אל אברי הילד: תשב נא נפש הילד הזה על קרבו. לפי שהאברים הפנימיים כמו הלב והכבד והאצטומכא נראה כח הנפש יותר התפלל שתשוב הנפש שם ביחוד אל הלב כי משם תתפשט לכל הגוף: (כד) עתה זה ידעתי כי איש אלהים אתה ודבר ה' בפיך אמת. ידמה שחשבה אותו בדבר כד הקמח וצפחת השמן ששמע זה אליהו מנביא אחר אך הוא לא היה נביא אך כאשר ראתה שהחיה את המת

מצודת ציון

(יז) בעלת הבית. אדונת הבית: (כ) מתגורר. מל' גרות ומדור וכן עם לבן גרתי (בראשית ל"ב): (כא) ויתמודד. מל' מדידה: קרבו. תוך גופו: ויתכיאס

מצודת דוד

(יז) עד אשר וכו'. ר"ל כ"כ חזקה עליו החולי עד שמת מחולי זה: (יח) מה לי ולך. ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה עשית לי ומה עשיתי לך ומדוע באת אלי להזכיר את עוני כי עד לא באת הנה הייתי נחשבת לצדקת מול אנשי מקומי אבל למולך אני רשעה ונזכרה עוני ועי"ז מת בני וחשבה כאשר תתרעם על הנביא יעתיר לה' בעבור בנה: (כ) הגם על האלמנה. ר"ל לא די שהרעות לי ללכת נע ונד מסותר בארץ על שהעצרתי את המטר וכי גם על האלמנה יחרה לך על אשר הכניסה אותי בביתה והרעות לה להמית את בנה בעבור זה וכי כ"כ גדלה אשמתי עד שלא אמצא מי יכניס אותי: (כא) ויתמודד. ר"ל שם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכו' כמה שעשה אלישע בבן השונמית וכאילו מדד עצמו למדת הילד ולהשפיע החיות מאבריו אל אברי הילד: על קרבו. אל קרבו: (כד) עתה זה ידעתי. אף כי מאז קראתו איש האלהים מ"מ היתה מסופקת בלבה כי חשבה אולי מפי נביא שמע מה שאמר לה כד הקמח לא תכלה וכו': ודבר ה' בפיך אמת. ר"ל אמת הדבר שגם בראשונה היה דבר ה' בפיך אשר דבר בך ולא שמעת מפי נביא זולתך כאשר חשבתי מאז:

יח א ויהי ימים רבים ודבר־יהוה היה אל־אליהו בשנה השלישית לאמר לך הראה אל־אחאב ואתנה מטר על־פני האדמה: ב וילך אליהו להראות אל־אחאב והרעב חזק בשמרון: ג ויקרא אחאב אל־עבדיהו אשר על־הבית ועבדיהו היה ירא את־יהוה מאד: ד ויהי בהכרית איזבל את נביאי יהוה ויקח עבדיהו מאה נבאים ויחביאם חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים: ה ויאמר אחאב אל־עבדיהו לך בארץ אל־כל־מעיני המים ואל כל־הנחלים אולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ולוא נכרית מן־בהמה: ו ויחלקו להם את־הארץ לעבר־בה אחאב הלך בדרך אחד לבדו ועבדיהו הלך בדרך־אחד לבדו: ז ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו לקראתו ויכרהו ויפל על־פניו ויאמר האתה זה אדני אליהו: ח ויאמר לו אני לך אמר לאדניך הנה אליהו: ט ויאמר מה חטאתי כי־אתה נתן את־עבדך ביד־אחאב להמיתני: י חי | יהוה אלהיך אם־יש־גוי וממלכה אשר לא־שלח אדני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את־הממלכה ואת־הגוי כי לא ימצאכה: יא ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו: יב והיה אני | אלך מאתך ורוח יהוה | ישאך על אשר לא־אדע ובאתי להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני

תרגום

א והוה מזמן יומין סגיאין ופתגם נבואה מן קדם יי הוה עם אליהו בשתא תליתאה למימר איזיל אתחזי לאחאב ואתן מטרא על אפי ארעא: ב ואזל אליהו לאתחזאה לאחאב וכפנא תקיף בשומרון: ג וקרא אחאב לעובדיהו די ממנא על ביתא ועובדיהו הוה דחיל מן קדם יי לחדא: ד והוה כד קטלת איזבל ית נביאיא דיי ודבר עובדיהו מאה גברין נביאין ואטמרינון חמשין גברא במערתא וסוברינון בלחמא ובמיא: ה ואמר אחאב לעובדיהו הליך בארעא על כל מבועי מיא ועל כל נחליא מאים נשכח עסבא ונקים סוסון וכודנון ולא נפסוק מבעירא: ו ופליגו להון ית ארעא למעבר בה אחאב אזל באורחא חדא בלחודוהי ועובדיהו אזל באורחא חדא בלחודוהי: ז והוה עובדיהו אזיל באורחא והא אליהו לקדמותיה ואשתמודעיה ונפל על אפוהי ואמר האת דין רבוני אליהו: ח ואמר ליה אנא איזיל אמר לרבונך הא אליהו: ט ואמר מה חבית ארי את מסר ית עבדך בידא דאחאב למקטלי: י קים הוא יי אלהך אם אית עם ומלכו דלא שלח רבוני לתמן למבעך ואמרו לא הוה כא ומומי ית מלכותא וית עמא ארי לא משכחך: יא וכען את אמר איזיל אמר לרבונך הא אליהו: יב ויהי עוד דאנא איזיל מלותך ורוחא מן קדם יי יטלינך לאתר דלא אידע ואיתי לחואה לאחאב ולא ישכחינך

רשי

(ד) ויהי בהכרית איזבל להגיד בא איך היה עובדיהו ירא את ה': חמשים איש במערה אחת. וחמשים איש במערה אחרת: (ה) ולא נכרית מהבהמה. לא תכרת כל בהמתנו ממנו: (ט) להמיתני. כמו שמפרש ואומר ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע: (י) כי לא ימצאכה. שאין העם יכול למצוא

רלבג

המת אז נתברר לה כי הוא בעצמו הוא איש אלהים ואמת הוא דבר ה' בפיו: (א) בשנה השלישית. ר"ל בשנה השלישי' לעצירת הטל והמטר: (ד) ויחביאם חמשים איש במערה. ר"ל כי לירא‌תו שתמצאם איזבל חלקם לשני מחנות ולזה שם חמשים איש במערה אחת וחמשים במערה אחרת: (ה) חציר. עשב להאכיל הבהמות. ולא נכרית מהבהמה רצה לומר שלא נכרית עצמנו מהבהמה שלא תשאר ממנו לנו קצת: (י) אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך. הנה אף ע"פ שלא יהיה אחאב מולך עליהם היה חוקר עמהם אם ברח שם אליהו גם היה משביע הגוי והממלכה באלהיה' שיאמרו לו האמת כמו שנהוג שישביע האדם חברו במה שישאל ממנו שיגיד לו האמת אך לא מלך אחאב בכלל העולם כי הי' רשע מאד ולא היה ראוי שייטיב לו הש"י זאת הטובה הלא תרא' כי כששלח אליו בן הדר כספך וזהבך לי הוא שלח לו כדברך אדני המלך: (יב) ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע. הנה היה

ודבר ה' ז' דסמיכי בקריאה וסי' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. ויקם דוד בבקר. ותאמר האשה אל אליהו. ויהי ימים רבים ודבר. כי מציון תצא תורה דישעיה. וחברו דמיכה. ויהי ישעיהו לא יצא: להראות ג' ומלאים וסימ' נמסר בסדר כי תזריע ובשמואל חלק א' סימן א': האתה זה ד' בקריאה וסימ' האתה זה בני עשו ויאמר. האתה זה עשהאל. אדני אליהו. עכר ישראל: ימצאכה חד מן כ' מלין כתיב כה בסוף תיבותא וסי' נמסר בסדר וארא. מנערי ג' חס' בליש' וסי' ואני התהלכתי לפניכם. ועבדך ירא את ה'. אלוף נערי אתה:

רדק

(א) ויהי בשנה השלישית. לעצירת הגשמים: ואתנה מטר. כי מפני הרעב שבו רבי' בתשוב' והטיבו דרכיהם ועוד שהיו בישראל ז' אלפים אשר לא כרעו לבעל: (ג) ירא את ה' מאד. ואתה אומר היאך היה ירא את ה' מאד כי שם נפשו בכפו להציל נביאי ה' ולהחיותם ואמרו רז"ל כי זה עובדיה התביא ק' איש במערה אחת וחמשים איש במערה אחרת כמו שאמר למטה חמשים חמשים איש במערה: (ד) לחם ומים. כי המים היו יקרים בשני הרעב: (ה) ולא נכרית מן בהמה. מן בהמה כתיב וקרי מהבהמה ואחד הוא ופי' לא נכרית עירנו מהבהמה: (י) אם יש גוי וממלכה. סביב ארץ ישראל לא כדברי האומר שמלך בכפה והנה בארץ ישראל כלה לא מלך איך מלך בכל העולם והנה היו לו מלחמות ומלך ארם לקח ערים ממנו ושם לו חוצות בשמרון ומה שאמר והשביע את הגוי והממלכ' דרך אהבה ובקשה לא בדרך יראה ושררה או הסוחרי' הבאים מכל גוי וממלכ' לארץ ישראל היה משביע אות' אם ראו אותך בארצם: כי לא ימצאכה. טעמו דבק עם לבקשך כלומר בעבור שלא מצא אותך בארץ ישראל שלח לבקשך בארצות הגוים ויש לתמוה איך לא מצא אותו והוא היה בצרפת הסמוך מצידון שהיה בא"י אולי האלמנ' הסתיר' אותו ולא גלתה אותו לבני עירה או בני עירה הסתירוהו לשלוחי אחאב כשבאו לבקשו: (יב) ורוח ה' ישאך. היו חושבים כשלא היו מוצאים אותו כי רוח ה' נשאו על אחד ההרים כמו שאמרו בני הנביאי' לאלישע פן נשאו רוח ה' וישליכהו באחד ההרים: ועבדך ירא את ה'. לפיכך יש לך לחמול עלי שלא תביאני לידי מיתה: אוכלי

תולדות אהרן לך הראה. תענית ג סנהדרין קיג (ברכות ט תענית סג): וילך אליהו. ברכות י: ויקרא אחאב. סנהדרין לט: מאד. שם: הלא הגד. (פאה טז): ויהי בהכרית. שם: חי ה' אלהיך. מגלה יא:

מצודת ציון

יח (ד) ויחביאם. הטמינם במחבואה: (ה) חציר. דשא: ונחיה. ונזון וכן למחיה שלחני (בראשית מ"ה): (י) אין. איננו פה: עוכר

מצודת דוד

יח (א) לך הראה אל אחאב. סבב הדבר שיהא פניך בעבור המטר ואתן אותו על ידיך ולפי שנשבע אליהו שלא יהיה המטר כ"א לפי דברו לכן צוה לו כזאת: (ג) על עובדיהו. ללכת עמו כמ"ש למטה בענין: על הבית. ממונה היה על בית המלך: (ד) חמשים איש. ר"ל חמשים לבד וחמשים לבד: ולא נכרית. ולא נהיה נכרתים מן הבהמות: (ז) ויפול על פניו. להשתחות לאליהו: (ט) כי אתה נותן. ר"ל אתה תהיה סיבה שאמות ביד אחאב: (י) כי לא ימצאכה. אם לא מצאו אותך: (יב) ורוח ה' ישאך. כאשר היה למוד בכך כפעם בפעם: על אשר. על מקום אשר לא אדע אנה הוא לבקשך שמה: ולא ימצאך. במקום הזה: והרגני. בחושבו שהתלתי

רד"ק

(יט) אוכלי שלחן איזבל. על נביאי הבעל ונביאי האשרה לבד והוא הנכון לפיכך לא הניחה אותם איזבל ללכת להבחן עם אליה וזה הראיה שאמר אליהו אני נותרתי נביא לה' לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשי' איש ולא זכר נביאי האשרה נראה שלא היו שם: (כ) ויקבץ את הנביאים ולא אמר את כל ישראל כי ישראל נקבצו מעצמם ברצון כששמעו כי אליהו רוצה לעשות מעשה הבחינה אבל הנביאים לא נקבצו אלא בהכרח אחאב כי ידעו כי שקר נסכם אבל נביאי האשרה לא יכול אחאב להכריח' ללכת שם מפני איזבל לפי שהיו אוכלי שלחנה לא רצתה שילכו שם: (כא) פסחים. כמו הפיסח שהוא פיסח בשתי רגליו כי מי שפיסח רגלו אחת נוטה על הרגל אחת ומי שהוא פיסח שתי רגליו איננו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות לפיכך אמר לשון נקבות לפי שפי' סעיפים מחשבות שאין אתם יודעים לברור בדעתכם מי האלהים אם האלהים אם הבעל וא"ת והלא הם נוטים אחרי הבעל ולא היו נוטים אחרי האלהים נאמר כי כאשר ראו כי נעצרו הגשמים בדבר אליהו שהיה נביא ה' נטה לבבם אחרי ה' אלא שנביאי הבעל היו מתעים אותם ואומרים להם שלא יניחו עבודת הבעל כי היא תיטיב להם ומפני זה היו פוסחים על שתי הסעיפים וי"ת עד אימת אתון פליגין לתרין פלגון הלא ה' הוא אלהים פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמא אתון טען בתר בעלא דלית ביה צרוך. והנה הנסיון שעשה אליהו אפשר שעשה אותו מלבו ובטח באל שלא ישיבנו ריקם ושיקדש שמו ברבים ומה שאמר ובדברך עשיתי כלומר אם תענני ידעו העם הזה כי לא מלבי אני עושה מה שאני עושה אלא בדברך ובמאמרך שאני אומר אתה מקיים או אפשר שהאל אמר לו אף על פי שהכתוב לא ספר וזהו שאמר ובדבריך עשיתי אבל הראשון קרוב שאם האל אמר לו למה היה צריך לתפילה ויש לפרש כי הצריכו האל לתפלה אף על פי שאמר

והרגני ג' וסי' וישמע שאול. והיה אני אלך מאתך. הנה אליהו והרגני. כל מלכים וישעיה על כל ועל כל במ"ו ועל כל ואל כל וסימן אח"ר אל רחבעם בן. ויאמר אחאב אל עבדיהו ב' בו. וישמר זמרי את כל בית בעשא. ויגש אליהו. צדיקים אתם מסמני:

תולדות אהרן ועבדך ירא. נדרים סב:

תרגום

וִיקַטְלִינַנִי וְעַבְדָּךְ דָּחֵיל מִן קֳדָם יְיָ מִזְּעוּרִי: יג הֲלָא אִתְחֲוָא לְרִבּוֹנִי יָת דַּעֲבָדִית כַּד קְטַלַת אִיזֶבֶל יָת נְבִיַּיָא דַּייָ וְאַטְמְרֵית מִנְּבִיַּיָא דַּייָ מְאָה גֻּבְרִין חַמְשִׁין חַמְשִׁין גֻּבַר בִּמְעַרְתָּא וְסוֹבַרְתִּינוּן בְּלַחְמָא וּבְמַיָּא: יד וּכְעַן אַתְּ אָמַר אֵיזִיל אֱמַר לְרִבּוֹנָךְ הָא אֵלִיָּהוּ וִיקַטְלִינַנִי: טו וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ קַיָּם הוּא יְיָ צְבָאוֹת דִּי מְשַׁמֵּשְׁנָא קֳדָמוֹהִי אֲרֵי יוֹמָא דֵין אִתַחֲזֵי לֵיהּ: טז וַאֲזַל עוֹבַדְיָה לִקְדָמוּת אַחְאָב וְחַוִּי לֵיהּ וַאֲזַל אַחְאָב לִקְדָמוּת אֵלִיָּהוּ: יז וַהֲוָה כַּד חֲזָא אַחְאָב יָת אֵלִיָּהוּ וַאֲמַר אַחְאָב לֵיהּ הַאַתְּ דֵין עָכְרֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל: יח וַאֲמַר לָא עֲכָרִית יָת יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵין אַתְּ וּבֵית אֲבוּךְ בְּדִשְׁבַקְתּוּן יָת פִּקּוּדַיָּא דַּייָ וְאַזַלְתּוּן בָּתַר בַּעְלַיָּא: יט וּכְעַן שְׁלַח כְּנוֹשׁ לְוָתִי יָת כָּל יִשְׂרָאֵל לְטוּר כַּרְמְלָא וְיָת נְבִיֵּי בַעְלָא אַרְבַּע מְאָה וְחַמְשִׁין וּנְבִיֵּי אֲשֵׁירְתָא אַרְבַּע מְאָה אָכְלֵי פְּתוֹרָא דְּאִיזֶבֶל: כ וּשְׁלַח אַחְאָב בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּכְנַשׁ יָת נְבִיֵּי שִׁקְרָא לְטוּר כַּרְמְלָא: כא וּקְרִיב אֵלִיָּהוּ לְוָת כָּל עַמָּא וַאֲמַר עַד אֵימָתַי אַתּוּן פְּלִיגִין לִתְרֵין פַּלְגִּין הֲרָא יְיָ אֱלֹהִים פְּלָחוּ קֳדָמוֹהִי בִּלְחוֹדוֹהִי וּלְמָא אַתּוּן טָעַן בָּתַר בַּעְלָא דְּלֵית בֵּיהּ צְרוֹךְ וְלָא אֲתִיבוּ עַמָּא יָתֵיהּ פִּתְגָם: כב וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לְעַמָּא אֲנָא

מקרא

וְעַבְדְּךָ֛ יָרֵ֥א אֶת־יְהוָ֖ה מִנְּעֻרָֽי׃ יג הֲלֹֽא־הֻגַּ֣ד לַֽאדֹנִ֗י אֵ֤ת אֲשֶׁר־עָשִׂ֙יתִי֙ בַּהֲרֹ֣ג אִיזֶ֔בֶל אֵ֖ת נְבִיאֵ֣י יְהוָ֑ה וָֽאַחְבִּא֩ מִנְּבִיאֵ֨י יְהוָ֜ה מֵ֣אָה אִ֗ישׁ חֲמִשִּׁ֨ים חֲמִשִּׁ֥ים אִישׁ֙ בַּמְּעָרָ֔ה וָאֲכַלְכְּלֵ֖ם לֶ֥חֶם וָמָֽיִם׃ יד וְעַתָּה֙ אַתָּ֣ה אֹמֵ֔ר לֵ֛ךְ אֱמֹ֥ר לַֽאדֹנֶ֖יךָ הִנֵּ֣ה אֵלִיָּ֑הוּ וַהֲרָגָֽנִי׃ טו וַיֹּ֙אמֶר֙ אֵֽלִיָּ֔הוּ חַ֚י יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת אֲשֶׁ֥ר עָמַ֖דְתִּי לְפָנָ֑יו כִּ֥י הַיּ֖וֹם אֵֽרָאֶ֥ה אֵלָֽיו׃ טז וַיֵּ֧לֶךְ עֹבַדְיָ֛הוּ לִקְרַ֥את אַחְאָ֖ב וַיַּגֶּד־ל֑וֹ וַיֵּ֥לֶךְ אַחְאָ֖ב לִקְרַ֥את אֵלִיָּֽהוּ׃ יז וַיְהִ֛י כִּרְא֥וֹת אַחְאָ֖ב אֶת־אֵלִיָּ֑הוּ וַיֹּ֤אמֶר אַחְאָב֙ אֵלָ֔יו הַאַתָּ֥ה זֶ֖ה עֹכֵ֥ר יִשְׂרָאֵֽל׃ יח וַיֹּ֗אמֶר לֹ֤א עָכַ֙רְתִּי֙ אֶת־יִשְׂרָאֵ֔ל כִּ֥י אִם־אַתָּ֖ה וּבֵ֣ית אָבִ֑יךָ בַּעֲזָבְכֶם֙ אֶת־מִצְוֺ֣ת יְהוָ֔ה וַתֵּ֖לֶךְ אַחֲרֵ֥י הַבְּעָלִֽים׃ יט וְעַתָּ֗ה שְׁלַ֨ח קְבֹ֥ץ אֵלַ֛י אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵ֖ל אֶל־הַ֣ר הַכַּרְמֶ֑ל וְֽאֶת־נְבִיאֵ֨י הַבַּ֜עַל אַרְבַּ֧ע מֵא֣וֹת וַחֲמִשִּׁ֗ים וּנְבִיאֵ֤י הָאֲשֵׁרָה֙ אַרְבַּ֣ע מֵא֔וֹת אֹכְלֵ֖י שֻׁלְחַ֥ן אִיזָֽבֶל׃ כ וַיִּשְׁלַ֥ח אַחְאָ֖ב בְּכָל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וַיִּקְבֹּ֥ץ אֶת־הַנְּבִיאִ֖ים אֶל־הַ֥ר הַכַּרְמֶֽל׃ כא וַיִּגַּ֨שׁ אֵלִיָּ֜הוּ אֶל־כָּל־הָעָ֗ם וַיֹּ֙אמֶר֙ עַד־מָתַ֞י אַתֶּ֣ם פֹּסְחִים֮ עַל־שְׁתֵּ֣י הַסְּעִפִּים֒ אִם־יְהוָ֤ה הָֽאֱלֹהִים֙ לְכ֣וּ אַחֲרָ֔יו וְאִם־הַבַּ֖עַל לְכ֣וּ אַחֲרָ֑יו וְלֹֽא־עָנ֥וּ הָעָ֛ם אֹת֖וֹ דָּבָֽר׃ כב וַיֹּ֤אמֶר אֵלִיָּ֙הוּ֙ אֶל־הָעָ֔ם אֲנִ֞י נוֹתַ֧רְתִּי

ג' הס' · ג' חס' ב"ד · ג' · ג' כ' בענין ושמע שאול · ב' כ' בענ' ותד וחראה פני אלהים · ל' ר"פ בטעם ד' חביר · ג' · ג' · ג' · ו' כסיפ' · ג' · ל' · ל' דסמי'

רש"י

למצוא אותך: (כא) שתי הסעפים. שתי המחשבות שאינכם מכינים להכריע מי האלהים: ואם הבעל. האלהי' לכו אחריו: ולא ענו העם אותו דבר. שלא היו יודעין להבחין

רלב"ג

היה אליהו מורגל בכך כי כאשר היה במקום אחד היה רוח ה' נושאו אל מקום אחר כמו שזכרנו ולזה ירא עובדיה מזה: (כא) עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים. הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחד ופעם אל רגלו השני יכן היו ישראל נוטי' על שתי המחשבות פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים. והנה ענין הבעל היה לפי מה שאחשוב שהיו עושים צורה יורידו בה לפי מחשבתם כח המשרת העליון השליט על האומה ההיא ועל האקלים ההוא והיו נביאי הבעל עושים מינים מהפעלות יגיע בהם להם מין מה מהקסם תשפע להם ההודעה לפי מחשבתם מהשליט ההוא אשר ירדו כחותיו בשבת הבעל אשר עשו לפי מחשבתם וככה היו נביאי האשרה חושבים שישפעו הכחות ההם באילן האשרה אשר נטעוהו בעת מוגבל והיו מגיעים להם מין מהקסם מאותן הפעלות המגונות וכבר באר התסרון המגיע בהודעת הקסם בשני מספר מלחמות ה'. והנה ספר שנביאי האשרה היו אוכלי שלחן איזבל והנה לא באו שם כאשר קרא להם אחאב כי שמעו כי לבחון כח האשרה נקראו והם בעצמם ידעו כי שקר נסכם הכל ואין מועיל בם ולמלטה אותם איזבל שלא הוכרחו ללכת שם במצות המלך אך נביאי הבעל הוכרחו ללכת שם במצות המלך: ולא ענו העם אותו דבר. יתכן שכבר היו נבוכים בזה

מצודת ציון

(יז) עוכר. משחית ומחבל וכן עכרתם אותי (שם ל"ד): (כא) פוסחים. מדלגים ויקרא כן החגר כי בעת הלוכו נראה כדולג: הסעיפים. המחשבות כמו סעפים שנאתי (תהלים קי"ט) והוא לשון

מצודת דוד

שהתלתי בו כאומר דרך לעג הנה שלחתי לבקשו ולא מצאתיו והנה הוא עומד פה: ועבדך ירא וגו'. ולמה א"כ תסיה אתה סיבה על מיתתי: (יד) ועתה וגו'. והרגני וא"כ מי יכלכל הנביאים מעתה חמול נא עליהם: (יז) עוכר ישראל. כי עצרת אותם במה שנשבעת לעצור המטר: (יח) לא עכרתי. ר"ל אין אני תחלת הסבה כ"א אתה במה שעזבת את ה': (יט) ועתה. ר"ל אם תבקש על המטר שלח קבוץ אלי כו' וזה יהיה סיבה שיבוא המטר: אוכלי וכו'. על נביאי האשרה יאמר: (כ) ויקבוץ וכו'. כי כל ישראל באו מאליהם כאשר שלח אחריהם אבל שהנביאים לא באו עד אשר קבצם המלך שלא בטובתם ולזה לא קבץ כ"א נביאי הבעל ולא נביאי האשרה כי איזבל לא הניחתם ללכת שמה על כי היו מאוכלי שלחנה: (כא) אתם פוסחים. ר"ל כהגר הזה אשר פעם יטה על צד ימין ופעם על צד השמאל וכן אתם עד מתי תהיו נוטים במחשבותיכם פעם אחרי ה' ופעם אחרי הבעל: האלהים. ר"ל בעל היכולת ומנהיג העולם: (כב) אני נותרתי. כי מאה הנביאים אשר החביאם

רשי

להבחין : (ט) אשר נתן להם . שהיה נמנע מהם שלא יקרב לע"ג וברח לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו לך בשניכם יתקדש המקום : ויפסחו על המזבח אשר עשה . תרגם יונתן ואשתטי היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם : ויפסחו . כמו ויפסעו : (כז) כי אלהים הוא . ארי אתון אמרין דאלהא הוא : כי שיח וכי שיג לו . שמא יש לו דבר עם יועציו עכשיו או משיג ורודף הוא עכשיו במלחמ' : וכי דרך לו . לבית הכסא : ויתגודדו

רדק

שאמר לו כמו בדבר המטר שאמר לו האל ואתנה מטר ואף על פי כן הוצרך להתפלל והטעם כדי שידעו ישראל כי נביא אמת הוא והאל שומע תפלתו ואם היה בא שלא בתפלתו היו אומרים מקרה הוא ובדבר האש היו אומרים על ידי כשפים הוא עושה : ולא ענו העם אותו דבר . לא רצו לומר לו לא הן ולא לאו לפי שהיו מסופקים בדבר אבל כששמעו הבחינה ענו ואמרו טוב הדבר : (כו) אשר נתן להם. פירוש נתן לכם בדברו שאמר להם בחרו להם הפר האחד ועשו ראשונה או פירוש אשר נתן להם אחאב כמו שאמר אליהו ויתנו לנו שני פרים ונתנם להם אחאב ויש בדברי אגדה דברים רחוקים מן השכל כי כשבחרו את הפר האחד ובאו לקחת אותו לא יכלו לזוז אותו ממקומו עד שאמר לו אליהו לך עמהם אמר לו הפר לאליהו אני וחברי יצאנו מבטן אחד וגדלנו באבום אחד הוא עלה לחלק האל ושם האל יתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל להכעי' את בוראי אמר לו אליהו לך עמהם כשם ששמו של הקדוש ברוך הוא מתקדש על זה שעמי כך מתקדש עליך אמר לו וכך אתה יועצני איני זז ממקומי עד שתמסרני בידם הה"ד אשר נתן בידם : ויפסחו על המזבח אשר עשה. תרגם יונתן ואשתטו על אגורא דעבד ופשוטו עשו עצמם כפסחים וכואבי' הולכים ושבים על המזבח ופירוש אשר עשה דרך כלל כמו אשר עשו כלומר אשר עשה ישראל : (כז) ויהתל בהם אליהו . בא דגש כמשפטו והשאר רפים וענינו כי התלוצץ ואמר להם דרך ליצנות קראו בקול גדול : כי שיחו כי שיג . שיח ודברים יש לו עם אחרים ואינו פונה לכם ופירוש שיג שרשו נשג מן השג תשג ומשקלו אם יענה לשמים שיאו ששרשו נשא וכן שיג ששרשו נשג ועניינו או יש לו אויבים ורודף אחריהם להשיגם ויונתן תרגם אשתדפא אשתדיף : וכי דרך לו . או הלך לו בדרך לעסק מעסקיו : אולי

נביא ליהוה לבדי ונביאי הבעל ארבע־מאות וחמשים איש :
כג ויתנו־לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד וינתחהו וישימו על־העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את־הפר האחד ונתתי על־העצים ואש לא אשים : כד וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם־יהוה והיה האלהים אשר־יענה באש הוא האלהים ויען כל־העם ויאמרו טוב הדבר : כה ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם ואש לא תשימו : כו ויקחו את־הפר אשר־נתן להם ויעשו ויקראו בשם־הבעל מהבקר ועד־הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין ענה ויפסחו על־המזבח אשר עשה : כז ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול־גדול כי־אלהים הוא כי־שיח וכי־שיג לו וכי־דרך לו

ג'. ל' · ג' דסמי' ל' וחס' · ג' · ג' ר"פ · ל' וק' וה"ס אלהים · ד' פסו' אית ויען ויאמרו · ל' · ג' · ג' · י"ג פסו' ואין ואין ג' · י"ג. ל' · ל'. ל'

אשתארית נביא קדם יי בלחודי ונביי בעלא ארבע מאה וחמשין גברא : כג ויתיהבון לנא תרין תורין ויבחרון להון תורא חד ויהדמוניה וישוון על אעיא ואשתא לא ישוון ואנא אעביד ית תורא חד ואתן על אעיא ואשתא לא אשוי : כד ותקרון בשום טעותכון ולא תתענון מן קדם דלית ביה צרוך ברם אנא אצלי בשמא דיי וישלח מימריה ויחות אשתא ארי יי הוא אלהים ואתיב כל עמא ואמרו תקין פתגמא : כה ואמר אליהו לנביי בעלא בחרו לכון תורא חד ועבידו קדמיתא ארי אתון סגיאין וקרו בשום טעותכון ואשתא לא תשוון : כו ונסיבו ית תורא דיהב להון ועבדו וקרו בשום בעלא מצפרא ועד עדן טיהרא למימר בעלא עננא ולית קל ולית דעני ואשתטו על אגורא דעבד : כז והוה בעדן טיהרא ותיך בהון אליהו ואמר קרו בקל רב ארי אתון אמרין דחלא הוא דלמא שועי ליה או אשתדפא אשתדיף או אורח הוית ליה או דלמא

ויתנו ג' רפין בקריאה וסי' ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם . ויתנו אתו לעשי המלאכה . מן הזרעים ונאכלה ומים : וישימו ג' רפין וסי' וישימו על העצים ואש לא . וישימו וישכילו . וישימו באלהים כסלם : וקראתם ג' ר"פ בקריאה וסי' נמסר בסדר אמור : ראשנה י' וסי' וישם את השפחות . ויהי בלדתה ויתן יד. והקריב את אשר לחטאת. כל הפקודים למחנה יהודה. ויהי לבני אהרן . בחרו לכם הפר האחד. ושלמתי ראשנה משנה. ומדתי פעלתם . במעל הזה ראשנה . והקרב אליו כרשנא . במעל. ומלך . ושלמתי ראשונה כתיב מ"ל בוי"ו ואלף . ויהי לבני אהרן ראישנה כתיב ביו"ד בתר אל"ף ושארא ראשנה כתיב חסר וי"ו : מהבקר ג' וסי' נמסר בסוף שמואל : בצהרים י"ב וסי' כי אתי יאכלו האנשים . עד בא יוסף בצהרים . והיית ממשש . ויהי בצהרים ויתהל . כשלנו בצהרים. קומו ונעלה בצהרים . ויצאו בצהרים . ובן הדד שתה שכור . בהור שדד בצהרי' . והבאתי השמש בצהרים. כי עזה עזובה תהיה . וכלילה ימששו בצהרים. איכה תרעה איכה תרביץ :

רלבג

בזה ולא היו יודעים לאי זה צד יפנו כי מפני מה שראו שנעצר הטל והמטר מהם בסבת הרעות שעשו ללכת אחרי אלהים אחרים היתה נוטה מחשבתם כי ה' הוא האלהים ולרוב הסתות נביאי הבעל והאשרה היתה מחשבתם נוטה כי הבעל הוא האלהים. וידמה כי היה הבעל לפי אמונתם מאדים במזל טלה שהוא ביתו והוא ממזלות האש ולזה רצה לבחון זה במה שהם אומרים שהוא מיוחס אל הבעל והוא האש ומפני זה נתרצו בו העם ונביאי הבעל וממה שיורה שהם חשבו שיהיה הבעל מאדים התגודדם כמשפטם עד שפוך דם עליהם כי שפיכת הדם הוא מהדברים המיוחסים למאדים ולזה אמר להם דרך התול שיקראו בקול גדול כי אלהים הוא מי שיוריד כחו על זה הבעל והוא המשרת העליון ולזה הוא רחוק מאד מכם ועוד סבה אחרת תסבב שלא ישמע אתכם והוא כי שיח וכי שיג לו והנה שיח שרשו נשח כמו פיח שרשו נפח והרצון בו שהעקר כחו כמו ונסחתם מעל פני האדמה כי הסמ"ך והשי"ן ישתתפו מאד בהוראות התיבה אשר הם בהם והנה עקירת כחו תהיה בהיותו בבית מלחמתו או בבית נופל או מה שידמה לזה . או ירצה בשיח עקיר' התנועה והוא בהיותו עומד בין היושר והחזורות ושיג כן שרשו נסג בסמ"ך והוא מענין חזורות כי אז יחלש כחו להתנועע ביושר ולפי שיש בו אלו השנויים בתנועתו אולי ישן הוא עתה שאין לו כח ויקץ עם מה שתעירו כמו כשתקראו לו בקול גדול. או ירצה בו כי שיח לו והוא הדבור עם זולתו וזה משל למבטים אשר יהיו ממנו למשרתים ואז יתערב כחו בכחם . וכי שיג לו והוא השגת משרת אחר בדרך שידבקו יחד ויתן האחד הכח לשני. וכי דרך לו ר"ל שיפרד מהמבט או מהדיבוק או מביתו או מבית כבודו או שלישותו או זולת זה ממה שידמה לו . אולי ישן הוא עתה שאין לו כח מפני היותו בבית נופל וייקץ אם תקראו בקול גדול ולזה האמינו לו נביאי הבעל וקראו בקול גדול כי כן היה דרכם לאלו הסבות אשר

מצודת דוד

עובדיה לא היו ידועים להם : ונביאי וכו' ר"ל עם שאני יחידי והמה מרובים עכ"ז נראה עתה תפלת מי מקובל : (כד) אשר יענה באש . ר"ל התשובה תהיה בדבר הורדת האש : (כה) כי אתם הרבים . והוא דרך המוסר אשר הרבים יבחרו לעצמם ויעשו ראשונה : (כו) אשר נתן להם . אחז"ל אחר שבחרו הפר לא רצה ללכת אחריהם עד שאליהו מסרו בידיו : ויפסחו . דלגו על המזבח אשר עשה אחאב או זולתו והדלוג הזה היתה מדרך עבודתם : (כז) כי אלהים הוא . אמר בדרך התול הלא אלהים הוא ויכול הוא לענות כשישמע אבל עדיין לא שמע כי מדבר הוא כעת עם מי או הוא משיג השגות ומעיין בחכמות ועל כי הוא טרוד בדבר מה נבטל ממנו חוש השמע בקולם או אולי הוא בדרך ולמרחק המקום לא ישמע ולזה קראו בקול גדול ואז עם כל טרדתו יתעורר ואף אם הוא בדרך מרחוק ישמע בקול גדול :

מצודת ציון

לשון מושאל מסעיף אילן כי המחשבות המה ללב כסעיף אילן : (כג) וינתחוהו . יחתכוהו לאברים כמו ונתח אותה (ויקרא א') : (כו) ויפסחו . ודלגו : (כז) ויהתל . ולעג כמו ואביכן התל בי (בראשית ל"א) : שיח . ענין דבור כמו ישיחו בי (תהלים ס"ט) : שיג . ר"ל השגת דבר חכמה

אולי ישן הוא ויקץ: כח ויקראו בקול גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם: כט ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו עד לעלות המנחה ואין קול ואין ענה ואין קשב: ל ויאמר אליהו לכל העם גשו אלי ויגשו כל העם אליו וירפא את מזבח יהוה ההרוס: לא ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר יהוה אליו לאמר ישראל יהיה שמך: לב ויבנה את האבנים מזבח בשם יהוה ויעש תעלה כבית סאתים זרע סביב למזבח: לג ויערך את העצים וינתח את הפר וישם

דמוך הוא ויתער: כח וקרו בקל רב ואתחממו כנימוסיהון בסיפין וברומחין עד דאשתפיך דמא עליהון: כט והוה כמעבר טיהרא ואשתטיאו עד למיסק מנחתא ולית קל ולית דעני ולית דמצית: ל ואמר אליהו לכל עמא אתקריבו לותי וקריבו כל עמא לותיה ובנא ית מדבחא דיי דהוה מפגר: לא ונסיב אליהו תרתא עסרי אבניא למנין שבטי בני יעקב די הוה פתגמא דיי עמיה למימר ישראל יהי שמך: לב ובנא ית אבניא מדבחא בשמא דיי ועבד מזיקתא כבית סאתן זרעא סחור סחור למדבחא: לג וסדר ית אעיא והדים ית תורא

ל' רפי וחס · ג' · ב' חד חס' וחד מ"ל קופס · מ"ל · י"ד · ג' ג' · ל' רפי וחד כמספר · ג' · ל'

ויבנה ג' וסי' על פי ה' נתנו לו את. ויבנה את האבנים מזבח בשם ה'׳ ויבנה ערים באשדוד דעזיה דד"ה. וא' ויבנה ערי יהודה:

תולדות אהרן ויתגודדו. מכות כא: ויפסל. עקידה ש' נג: וירפא. זוכר פרשת נח: ויעש תעלה. בתרא יו:

רשי

(כח) ויתגודדו. לשון שריטה בכלי וכן היה נימוסיהן: (כט) ויתנבאו. ואשתטיאו: (ל) וירפא את מזבח ה' ההרוס. בנה מזבח והזכיר לישראל להיות מזבח ה' עולה על לבם ושגור בפיהם שהי' הרוס ונפגר ובטל שמו והזכרתו מפי כל י' השבטים כך שמעתי פשוטו. ומדרשו שמעתי ששאול בנה מזבח בהר הכרמל וזהו שאמר (שמואל א' ט"ו י"ז) בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ולהלן (בראשית ל"ג כ') הוא אומר ויצב שם מזבח ומלכי ישראל הרסו כל המזבחות והבמות שנאסרם שנעשה לשם שמים ובנה אליהו מזבח זה של שאול שהיה הרוס: (לא) אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהי' שמך. למה נאמר כאן לפי שביום שנגלתה שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהי' ממך עתידין בניך להקהל כשאר עמים ולבנות מזבח להקטיר עליו בשעת איסור הבמות ואני מתרגם בדבר בב"ר: (לב) תעלה. פושאד"ץ בלעז: כבית סאתים. רחבו בית סאתים מאה על חמשים כחצר

רדק

אולי ישן הוא: או שמא ישן הוא ואינו שומע אתכם ואם תקראו בקול גדול יקץ ואם הוא בדרך ישמע אתכם כשתקראו בקול גדול: ויקץ. ביוד אית לבד ויו"ד השרש נעלמה: (כח) ויתגדדו. כמו לא תתגודדו ענין שריט' בבשר: כמשפטם. כן היה משפטם לעתים כדי להראות העם כי אז יענה אותם ויקבל תפלתם או יהיה הגדידה ממשפטי העבודה: (כט) ויתנבאו. דברו דברי התולים שהיה מנהגם לאמר לפני הבעל ותרגומו ואישתטיאו: עד לעלות המנחה. עד שעת קרבן מנחת הערב: ואין קשב. שאם היה להם מקשיב היה עונה אותם קשב כמו והקשיב קשב רב קשב: (ל) וירפא. דרך השאלה אמר לשון רפואה לבנות הריסת הבנין וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים וכן ויואב יחיה את שאר העיר: את מזבח ה' ההרוס. אמר כי מזבח היה שם מקדם שנבנה לשם ה'. ואמרו בדרש כי זה המזבח בנה אותו שאול והוא מה שאמר והנה מציב לו יד והיה זה המזבח הרוס כי הרסו עובדי הבעל לכל המזבחות שנבנו לשם ה' בשעת היתר הבמות ועתה משעה שעשה ירבעם העגלים מנע מהקריב במקום אחר אלא או בבית אל או בדן והרסו המזבחות כמו שאמר אליהו את מזבחותיך הרסו ובנה אליהו מזבח והקריב עליו בשעת איסור הבמות לצורך שעה ויש מפרשים וירפא את מזבח ה' ההרוס כי בנם שנעשה על ידו שבו בני ישראל בתשובה וזבחו זבחים במזבח ה' שהיה הרוס ונמנע מהם: (לא) כמספר שבטי בני יעקב. שתועיל זכות השבטים בדבר הזה ויענהו השם בתפלתו או להראותם כי שנים עשר שבטי בני יעקב עליהם להיות מחוברים ודבקים בה' להעלות במזבח אחד לא כמו שהיו עושים עתה כי שני השבטים היו מעלים עולה במזבח ה' והשאר במזבח הבעל לפיכך בנה לעיניהם המזבח משנים עשר אבנים וטעם אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך כי בבית אל שבנה שם יעקב אבינו מזבח לה' נאמר שם ישראל יהיה שמך כדי להגדיל שם זרעו אם יהיו דבקים בו כי ישראל הוא שם שררה כמו שאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשים ובו במקום שבנה יעקב אבינו מזבח לה' ונאמר לו שם שמך ישראל עשו הם עגל ובנו שם מזבח לבעל. ובדברי רבותינו ז"ל ישראל יהיה שמך למה נאמר כאן לפי שביום שנגלית שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך עתידים בניך להקהל כשאר הגוים ולבנות מזבח ולהקטיר קטורת עליו בשעת איסור הבמו' ואני מתרג' בדבר: (לב) ויעש תעל'. עשה חפיר' סביב למזבח שילכו בה המים ורוחב התעלה כשיעור מקום

רלבג

אשר זכר להם אליהו וזה היה בתכלית הסגנון והצחות. הנה זה הוא הבאור הנאו' אחד בזה. ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה הוא שאמר להם על צד ההתול קראו בקול גדול אחר שהוא אלהים לפי מחשבתם ויש לו שיח ותפלה ר"ל שיקבל התפלה וכי שיג לו וכל דרך לו ר"ל שיש לו השגת דבר מבוקש ולו דרך יתנועע בו להשיגו ובהיו' הענין כן אולי עתה ישן הוא ר"ל אחר שיש לו הפעלות התנועה שמא יש לו ג"כ הפעלו' השינה אחרי טרחו בתנועה וייקץ אם תקראו בקול גדול וזה אמר להם על צד הלעג. ואמנם הם קראו בקול גדול להיות זה מנהגם כשיבקשו דבר מהבעל וכדי שתשלם הבחינה נתן להם הבחירה שיבחרו הפר האחד. והנה אחר שבחרוהו נתנו להם שינתחוהו וישימו על העצים ואש לא ישימו. וידמה שהיה היום ההוא יום מאדים ולזה רצה שיעשו זה בבקר כי בשעה הראשונה הוא מושל יותר ולזה המשיכו זה עד שעברה השעה השמינית כי אז תשוב הממשלה לו עד שהוא משתתף גם כן בממשלה בשאר השעות. ואפשר שנאמר כי הבחינה לא היתה באש מפני היותו משפע הבעל כמו שהנחנו אבל רצה לבחון מי הוא האלהים בדברי' הנוראים מהטבע כי זה ממה שלא יוכל זולתי השם יתברך לבדו: (כו) ויפסחו על המזבח. ר"ל שהיו הולכים ושבים אצל המזבח אשר עשה אחאב בעת קראם הבעל ענהו: ויתגודדו. ר"ל חתכו בשרם בחרבות וברמחים עד שישפך הדם עליהם: (כט) ויתנבאו עד לעלות המנחה. ר"ל וידברו אלה הדברים ודומיהם: ואין קול ואין עונה ואין קשב. ר"ל שלא בא שום קול מהבעל ולא ענה אותם בזולת קול לעשות בקשתם ולא שפע ממנו דבר יתבאר שיש שם מקשיב לקולם: וירפא את מזבח ה' ההרוס. ר"ל שבזה הפעל העלה רפואה אל מזבח ה' ההרוס בישראל עד שלא היו זובחים לו יתברך כי אם לע"ג או אפשר שהיה שם מזבח בנוי לה' להיותו במת יחיד והרסו אותו בעבד' ע"ג ואז הרסו כל המזבחות שהיו שם לשם ית' כאמרו את מזבחותיך הרסו: (לד) ויעש תעלה. היא חפירה ויעש אותה כבית סאתים זרע כמו שהיה הענין בחצר המשכן שהיה כמו בית סאתים זרע. והנה להפליג המופת רצה אליהו שירבו שם המים על העולה ועל העצים והנה עשה זה אליהו מעצמו לבטחו

מצודת ציון

הכמ': (כח) ויתגודדו. ענין שריטת הבשר כמו לא תתגודדו (דברים י"ד): כמשפטם. כמנהגם: בחרבות. מלשון חרב: (כט) ויתנבאו. עשו עצמם כמתנבאים: קשב. האזנה כמו והקשיב קשב (ישעיה כ"א): (ל) ההרס. ענין שבירה ונתיצה: (לב) תעלה. חפירה וכן תעלת

מצודת דוד

אולי ישן. או שמא ישן הוא וכאשר תקראו בקול גדול ייקץ משנתו: (כח) ויקראו בקול גדול. שמעו לדברי אליהו עם כי אמר בהתול ולעג: ויתגודדו. שרטו בשרם בחרבות עד כי נשפך דמם כאשר היה מנהגם לעבדו בענין זה: (כט) ויתנבאו. עשו את עצמם כאלו מדברים בנבואה מחרד האש ולא חדלו מלהתנבאות עד בוא עת העלאת מנחת הערב הוא תמיד של בין הערבים כי אז נלאו ולא התנבאו עוד: ואין קול. אבל אין קול וכו': ואין קשב. ר"ל וזה לפי שאין מי יקשיב להם כי אינו אלוה: (ל) גשו אלי. לראות שאין הערמה בדבר: וירפא. בא על דרך ההשאלה לומר לשון רפואה על תיקון בנין ההרוס וכן נאמר כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים (נחמיה ד') וארוכה גם היא מענין רפואה (ולרז"ל שהמזבח הזה בנה שאול ונהרס ע"י עובדי הבעל): (לא) ישראל יהיה שמך. ע"ש שנאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (בראשית ל"ב) וכאלו יתן טעם למה לקח י"ב אבנים ואמר לפי שהם כמספר שבטי בני ישראל ולהזכיר זכות ישראל אביהם שבם הוא כמוהו יגלה אלהים אחרים ואנשי כבוד הבעל: (לב) ויעש תעלה. עשה חפירה סביב המזבח כשיעור

רשי

כאשר המשכן: (לד) כדים מים. להגדיל את הנס: ויצקו. אלישע (יצק) על ידיו ונעשו אצבעותיו כמעיינות ונתמלאה התעלה הוא שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע"י אליהו ונעשה נס במים על ידיו ראוי הוא שיעשה הנס במים על ידיו: (לו) ובדברך עשיתי. שהקרבתי בבמה בשעת איסור הבמות: (לז) ענני ה' ענני. ענני באש ענני במטר כך ת"י ורבותינו אמרו ענני באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם: וידעו וגו' כי אתה ה'. ואני עבדך וכשתשלחני לבשרם לעתיד לבא יאמינו בי אם היום תענני: ואתה הסבות את לבם. נתת להם מקום לסור מאחריך ובידך הי' להכין לבבם אליך ומדרש אגדה אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר אתה הסבות את לבם. וכן אמר משה (במדבר י"ו כ"ט) אם כמות כל האדם ימותון אלה אף אני כופר ואומר לא ה' שלחני לדבר את התורה והמצות וכך אמר מיכיהו (מלכים א' כ' כ"ז) אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי: (לט) ה' הוא האלהים. ולא הבעל

רדק

מקום זריעת סאתים ושיעורו חמשים אמה על חמשים אמה: (לד) מלאו ארבעה כדים מים. אמר זה להגדיל הנס שתאכל האש במקום המים ולא תכבה אף כי תלחך המים וצוה לתת שנים עשר כדי מים שהרי אמר להם שנו ושלשו ושלשה פעמים ארבעה הם שנים עשר כדי מים כטעם שנים עשר אבנים למספר שבטי בני ישראל ומה שלא צוה לתתם בפעם אחת שנים עשר כדי מים אלא בשלשה פעמים כנגד האבות שהם שלשה שהתפלל לאל ואמר אלהי אברהם יצחק וישראל: ויצקו. צווי שלם ונמשך פ"א הפעל בטעם כמו משכו וקחו לכם צאן ודרש אלישע יצק מים על ידי אליהו ונעשה נס ונעשו עשרה אצבעותיו כמעינו' ונתמלאת התעלה מים שנאמר ויצקו הה"ד אשר יצק מים על ידי אליהו: (לה) וילכו המים סביב למזבח. המים ששפכו על העולה ועל העצים הלכו על המזבח סביב כי באמצע המזבח היו העצים והעולה: מלא מים. צוה אליהו למלאת מים או הוא בעצמו מלא אותה והמים האלה לבד השנים עשר כדים: (לו) בעלות המנחה. בבי"ת פירוש בשעת מנחת הערב: ובדבריך. כתיב ביו"ד וקרי בלא יו"ד והענין אחד אלא שזה יחיד וזה רבים וטעם ובדברך שלא יאמרו מדעתי עשיתי כל מה שעשיתי ומה שאני עושה בכל זמן מדברי הנסים הם דברי כשפים או קסמים ואם תענני באש שירד מן השמים ידעו כי כל מה שאני עושה ברצונך ובבטחוני בך אני עושה וידעו כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך לא כעגלים שהם עובדים ובדברי רבותינו ז"ל ובדברך עשיתי שלא יאמרו אליהו מקריב בבמה בשעת איסור הבמו' ובדברך עשיתי בדבורך עשיתי: ענני ה' ענני. הכפל לחזק כמו שהוא בכל מקום שאין לו טעם אחר וכן אל אלהים ה' אל אלהים ה'. וכן דרך כל מתפלל לשנות דבריו ולשלש כמו ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה והדומים להם וי"ת קבל צלותי ה' באשתא קבל צלותי ה' במיטרא כלומר כלל בתפילתו עתה ענין המטר שהיה עתיד להתפלל עליו בו ביום ורבותינו ז"ל אמרו ענני ה' באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ועוד בדרש בדבריהם ענני בזכותי ענני בזכות תלמידי: וידעו העם הזה כי אתה ה' האלהים. וכאשר תשלחני לבשר לעתיד לבא יאמינו בי אם היום תענני: ואתה הסיבות את לבם אחורנית. פירש הגאון רב סעדיה לבם שהיה אחורנית תסב אותו אליך עתה אם תענני ויש מפרשים לבם אחורנית מאמונת הבעל וידעו כי שקר נסכם ויש לומר אם תענני ידעו כי אתה האלהים לבדך ואתה שלא הראית להם עד עתה מופת גלוי שיכירו כי אתה אלהים ידמה שאתה הסיבות את לבם אחורנית. ובדרש אם לא תענני אף אני אהי' כופר ואומר שאתה הסיבות את לבם אחורנית וכן אמר משה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא ה' שלחני וכן אמר מיכה אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי ועוד דרשו אתה הסיבות את לבם כי היה לך להכין את לבם לטובה ואין ראוי לסמוך על זה הפי' כי הבחירה נתונה לבני אדם כמו שכתוב הנה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע אדם יבחר במה שירצה ורבותינו ז"ל אמרו גם כן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והחכם הגדול הרמב"ם ז"ל פירש כמשמעו מנעת מהם התשובה לרוב פשעם כדי שיקבלו עונשם על דרך ויחזק ה' את לב פרעה וכן כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והדומים להם ויונתן תרגם וידעון עמא הדין במעבדך להון ניסא וגו' כבעמוד: לחכה

עַל־הָעֵצִים׃ לד וַיֹּאמֶר מִלְאוּ אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ׃ לה וַיֵּלְכוּ הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־מָיִם׃ לו וַיְהִי ׀ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְיךָ עָשִׂיתִי אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ לז עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת־לִבָּם אֲחֹרַנִּית׃ לח וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה׃

ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳. ל׳ · ה׳ · ג״א פתח · יתיר יו״ד · י״א רפין · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳. ג׳. ל׳ · ל׳

וְשַׁוִּי עַל אָעַיָּא׃ לד וַאֲמַר מְלוֹ אַרְבַּע כַּדִּין מַיָּא וַאֲרִיקוּ עַל עֲלָתָא וְעַל אָעַיָּא וַאֲמַר תְּנוֹ וּתְנוֹ וַאֲמַר תַּלִּיתוּ וְתַלִּיתוּ׃ לה וַאֲזַלוּ מַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לְמַדְבְּחָא וְאַף יַת מְזִיקְתָא מְלֵי מַיָּא׃ לו וַהֲוָה בְּמִיסַּק מִנְחָתָא וּקְרֵיב אֵלִיָּהוּ נְבִיָּא וַאֲמַר יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל יוֹמָא דֵין יִתְיְדַע אֲרֵי אַתְּ יְיָ דִּשְׁכִנְתָּךְ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנָא עַבְדָּךְ וּבְפִתְגָמָךְ עֲבָדִית יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין׃ לז קַבֵּל צְלוֹתִי יְיָ בְּאֶשָּׁתָא קַבֵּל צְלוֹתִי יְיָ בְּמִטְרָא וְיֵדְעוּן עַמָּא הָדֵין בְּמֶעְבְּדָךְ לְהוֹן נִסָּא אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים וְאַתְּ בְּרַחֲמָתָךְ יִתְהוֹן מִשְׁתְּאֵיל לְהוֹן בְּמֵימְרָךְ לַאֲתָבוּתְהוֹן לְדַחַלְתָּךְ וְאִינוּן יְהָבוּ יַת לִבְּהוֹן פְּלִיג׃ לח וּנְפַלַת אֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכָלַת יַת עֲלָתָא וְיַת אָעַיָּא וְיַת אַבְנַיָּא וְיַת עַפְרָא וְיַת מַיָּא דִּבְמְזִיקְתָא

אברהם יצחק וישראל ד' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר כי תשא:

תולדות אהרן ויהי בעלות. ברכות ו שבת נה (תענית שם סנהדרין כז): ענני ה' ענני. ברכות ט תפלה ח (תענית שם): ואתה הסבות. ברכות ע לג: ואת המים. יומא כה:

רלבג

לבטחו שהש"י יעשה המופת על ידו כמו שעשה מבן הצרפית כאמרו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים או אולי צוהו השם ית' על זה להסיר ישראל מהחטא הגדול אשר היו בו: (לו) ובדבריך עשיתי את כל הדברים האלה. ר"ל בשליחותך ובמצותך כי ידמה שצוהו על זה כמו שזכרנו ואע"פ שנניח שלא צוהו על זה הנה יתכן שיאמר כי בדברו עשה זה מפני שאמר לו שיראה אל אחאב ויתן מטר על פני האדמ' והיה בלתי נכון שיתן מטר על פני האדמה בעודם מחזיקים ברשעתם כי אז יסור מעצירת המטר התועלת אשר בעבורו היה והוא כדי שישובו מדרכם הרעה אבל אם היה הענין כן יאמרו כי מקרה היה זה לא בסבת חטאם הנה מן ההכרח היה שיעשה תחלה מה שיהיה סבה להחזירם למוטב לפי מה שאפשר ואז יכירו כי עונותיהם הטו דבר עצירת הגשמים: (לז) וידעו העם הזה כי אתה ה' הוא האלהים. יכירו בזה כי אתה ה' הוא אלהים לבד ומה שנראה להם לפעמים שיענה הבעל בבא בקשתם הנה זה לא היה מהבעל אבל אותן הפעולות באו מאתך וכאילו הסיבות את לבם אחורנית בהשפע אותם הפעולות מאתך כי הם חשבו שיהיה בסבת הבעל והמשל הנה

מצודת דוד

בשיעור מקום זריעת סאתים כמ"ש: (לד) ויצקו. וישפכו וכן עשו ושפכו ועם כי לא נזכר כי מעצמו יובן: שנו. שפכו פעם שנית ושפכו פעם שנית: שלשו. שפכו פעם שלישית וכו': (לה) סביב למזבח. כי בהשפך המים על העולה שעל המזבח נשפך המים למטה על כל סביב המזבח: מלא. או אליהו בעצמו או ע"י מצותו מלאו גם התעלה: (לו) בעלות המנחה. בעת העלאת מנחת הערב הוא התמיד של בין הערבים: ויגש. אל ה' להתפלל: היום יודע. ר"ל כאשר תרד האש יודע היום וכו': בישראל. ר"ל משרה שכינתך בישראל: ואני עבדך. ובהיות הנס הזה על ידי ידעו הכל שאני עבדך נביא נאמן לה' ויאמינו בי לעולם בהנבאי להם: ובדברך וכו' ר"ל מהראוי שתעשה לי הנס הזה כי הלא כל הדברים האלה שעשיתי להגדיל הנס הלא כל מחשבותי בעבור ישמרו דברך ולא למעני עשיתים: (לז) ענני ה'. בהורדת האש: ואתה הסבות וכו'. עבר במקום עתיד ור"ל בהנס הזה תסבב אליך את לבם אשר היה

מצודת ציון

מעלת הבריכה (שם י): (לג) ויערוך. ענין סדור: (לח) לחכה. ענין לקיקה כמו ועפר רגליך ילחכו (שם מט) ור"ל

לט וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים׃ מ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לָהֶם תִּפְשׂוּ ׀ אֶת־נְבִיאֵי הַבַּעַל אִישׁ אַל־יִמָּלֵט מֵהֶם וַיִּתְפְּשׂוּם וַיּוֹרִדֵם אֵלִיָּהוּ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם׃ מא וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְאַחְאָב עֲלֵה אֱכֹל וּשְׁתֵה כִּי־קוֹל הֲמוֹן הַגָּשֶׁם׃ מב וַיַּעֲלֶה אַחְאָב לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְאֵלִיָּהוּ עָלָה אֶל־רֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיִּגְהַר אַרְצָה וַיָּשֶׂם פָּנָיו בֵּין בִּרְכָּו׃ מג וַיֹּאמֶר אֶל־נַעֲרוֹ עֲלֵה־נָא הַבֵּט דֶּרֶךְ־יָם וַיַּעַל וַיַּבֵּט וַיֹּאמֶר אֵין מְאוּמָה וַיֹּאמֶר שֻׁב שֶׁבַע פְּעָמִים׃ מד וַיְהִי בַּשְּׁבִעִית וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָב קְטַנָּה כְּכַף־אִישׁ עֹלָה מִיָּם וַיֹּאמֶר עֲלֵה אֱמֹר אֶל־אַחְאָב אֱסֹר וָרֵד וְלֹא יַעַצָרְכָה הַגָּשֶׁם׃ מה וַיְהִי ׀ עַד־כֹּה וְעַד־כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶּשֶׁם גָּדוֹל וַיִּרְכַּב

ג׳ חס׳ · ג׳ · ג׳ דגש׳ס · כ׳ · ברכיו קרי · כ׳ חס׳ · כ׳ חס׳. קדמאה · כ׳ רגל עגל · ל׳ מ״ל ס״א · י״ז עד ועד

לְחֵיכַת׃ לט וַחֲזוֹ כָּל עַמָּא וּנְפַלוּ עַל אַפֵּיהוֹן וַאֲמַרוּ יְיָ הוּא אֱלֹהִים יְיָ הוּא אֱלֹהִים׃ מ וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לְהוֹן אֲחוּדוּ יַת נְבִיֵּי בַּעְלָא גְּבַר אַל יִשְׁתֵּיזֵיב מִנְּהוֹן וְאַחֲדוּנוּן וַאֲחָתִינוּן אֵלִיָּהוּ לְנַחְלָא דְקִישׁוֹן וְנַכְסִינוּן תַּמָּן׃ מא וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לְאַחְאָב סַק אֱכוֹל וּשְׁתֵי אֲרֵי קָל אִתְרְגוּשַׁת מִטְרָא׃ מב וּסְלֵיק אַחְאָב לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי וְאֵלִיָּהוּ סְלִיק לְרֵישׁ טוּרָא דְכַרְמְלָא וּגְחִין לְאַרְעָא וְשַׁוֵּי אַפּוֹהִי בֵּין בִּרְכּוֹהִי׃ מג וַאֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ סַק כְּעַן סְכֵי לְאוֹרַח מַעַרְבָא וּסְלִיק וּסְכָא וַאֲמַר לֵית מִדַּעַם וַאֲמַר תּוּב שְׁבַע זִמְנִין׃ מד וַהֲוָה בִּזְמְנָא שְׁבִיעֵיתָא וַאֲמַר הָא עֲנָנָא סְלִיק זְעֵירָא כְּפִיסַת יַד גְּבַר סָלֵיק מִמַּעַרְבָא וַאֲמַר סַק אֱמַר לְאַחְאָב אִזְדָּרַז וְחוּת וְלָא יְעַכְּבִינָךְ מִטְרָא׃ מה וַהֲוָה עַד דְּמִזְדָּרַז וְנָחִית וּשְׁמַיָּא אִתְחַפִּיאוּ עֲנָנָא וְרוּחָא

ימלט י״ג וסימן ויאמר אליהו להם תפשו את. ויבאו לעשות זבחים ועלות. היקח מגבור מלקוח. גם שבי גבור יקח. וצדקיהו מלך יהודה. ראיתי את ה׳ נצב. אל יגוס הקל. והיה כל אשר יקרא. ובזה אלה להפר ברית. ומוצא אני מר ממות. בוטח בלבו הוא כסיל. עד שקרים לא ינקה. ובעת ההיא יעמד מיכאל: עד כה ועד כה חד מן י״ז פסוקין בקריאה אית בהון עד ועד וסימ׳ עד אנה ינאצוני העם הזה. ישלח ה׳ בך את המארה את המהומה. וירד ימה אל גבול היפלטי. והערבה עד ים כנרת. ויהמם ה׳ לפני ישראל. ויהי עד כה ועד כה והשמים. ואל תתנו דמי לו. עד יכונן ועד לא ישוב חרון אף ה׳ קדמא. לא ישוב חרון אף ה׳ עד תניינא. ונגעו מים עד ים. ותכן כל מלאכת שלמה דד״ה. רק הכהנים היו למעט. ויקבלון מלכותא קדישי עליונין. אחריו החזיק מלכיה. אחריו החזיק בנוי בן חנדד. ואמר אליהם לא יפתחו שערי. כי גדול עד שמים חסדך:

רדק

(לח) לחכה. יבשה אותם עד שלא נשאר בתעלה שום לחות: (לט) ה׳ הוא האלהים. הכפל לחזק האמונה בלבם אמרו ושנו ה׳ הוא האלהים: (מ) וישחטם שם. צוה לשחטם כי יד כל העם היתה עמו כשראו זה המופת הגדול: (מא) עלה אכול ושתה. נראה כי היה מתענה לעצירת הגשמים ואמר לו שיאכל וישתה כי עתה ירד הגשם ופירוש מה שאמר לו עלה ר״ל עלה על המרכבה כי הדרך מהר כרמל ליזרעאל ירידה היא לא עליה כמו שאמר אסור ורד וכן אמר הכתוב בעמק יזרעאל בחיל יזרעאל נראה כי מקום עמק הוא אלא פי׳ עלה על המרכבה או פירושו שיעלה מן הנחל שהיו בו ששחטו שם נביאי השקר ואמר שיעלה מן הנחל וילך אל העמק אל אהלו אשר נטו לו שם ושיאכל וישתה לא שילך עדיין יזרעאל: כי קול המון הגשם. ועדיין לא היה אלא פירושו כי עתה תשמע קול המון הגשם כי בטח אליהו באל שיתן המטר כמו שאמר לו ואתנה מטר על פני האדמה ועוד כי הרג עובדי הבעל ובטל הע״ג: (מב) ויעלה אחאב לאכול ולשתו׳. עלה על המרכבה ללכת יזרעאל לאכול ולשתות ובראותו כי עלה אליהו אל ראש הכרמל להתפלל המתין לו ולא הלך עד שיראה מה יהיה ולפירושינו האחר עלה מן הנחל אל האהל לאכול ולשתות ואליהו עלה לו משם אל ראש הכרמל: ויגהר ארצה. כתרגו׳ וגחין שהתנפל לפני ה׳ על המטר למהר לתתו בעוד אחאב שם: וישם פניו בין ברכיו. כתיב חסר יו״ד הרבים ומה שאמר וישם פניו בין ברכיו אחר שאמר ויגהר ארצה מתחילה התנפל והשתטח ארצה והתפלל ואח״כ ישב לו ושם פניו בין ברכיו ולא רצה לקום עדיין מתפילתו עד שידע אם יש סימן מטר לפיכך אמר לנערו הבט דרך ים בעוד שהי׳ הוא בתפילתו או פי׳ וישם פניו ויגהר ארצה כלומר שלא התפלל בפשוט ידים ורגלי׳ אלא שחה כלפי הארץ ושם פניו בין ברכיו והתפלל: (מג) עלה נא. אולי לא עלה נערו עמו אל ראש ההר או אם עלה עמו היה בראש ההר מקום גבוה יותר מאותו מקום שהיה בו אליהו ואמר לו הבט דרך ים והוא צד המערב כתרגום או פי׳ ים ממש כי הר הכרמל קרוב לים ומן הים יעלו העננים לפיכך אמר לו הבט דרך ים: שוב שבע פעמים. ז׳ פעמים אמר לו שוב כי לא היה רואה בכל פעם שום סימן עד השביעית: (מד) עלה אמר אל אחאב. אולי המקום שעלה בו אחאב לאכול ולשתות היה מקום גבוה בהר: אסור ורד. פי׳ אסור מרכבה ורד ללכת ליזרעאל מהר שלא יעצרכה הגשם כל כך יהיה הגשם גדול שלא תוכל ללכת בדרך: יעצרכה. בה״א כמו והיו לאות על ידכה כמו הנלבת עמכה ולא יענוכה והדומים להם: (מה) ויהי עד כה ועד כה. בין כך ובין כך כלומר בעוד שהיה מוסר מרכבתו ויורד מן המקום

רשי

הבעל האלהים: (מב) ויגהר ארצה. וגחין לארעא להתפלל על הגשמים: (מג) דרך ים. אם תראה ענן עולה מן הים: (מד) אסור ורד. אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך פן ידחק אותך הגשם בדרך: (מה) עד כה ועד כה. בתוך שהלך השליח ובתוך שאסר המרכבה והשמים התקדרו: (מו) ויד ה׳. רוח גבורה מן קדם ה׳ נתלבש כח לרוץ לפני המרכבה ברגליו שלא ילך

רלבג

הנה היתה אמונתם כי בעבדם הבעל תתן הארץ יבולה הנה בתת הארץ יבולה שהיה מגיע מהש״י התחזקו להאמין בבעל לחשבם כי מאתו נהיה זה: (מ) ויורידם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם. יתכן שצוה העם לשחוט אותם שם. ואפשר שהוא בעצמו שחט אותם בקנאו לש״י כמו שהרג שמואל את אגג בידו והרג פנחס זמרי וכזבי בידו בקנאותו לש״י וזהו היותר נאות: (מא) עלה אכל ושתה כי קול המון הגשם. ר״ל שקודם השלימך לאכול ולשתות תשמע קול המון הגשם והנה אמר לו שיעלה לפי שהעיר ההיא הסמוכ׳ להר הכרמל היתה יותר גבוהה מהמקום שהיו בו אליהו וישראל והנה בטח אליהו בש״י שיעשה זה או ידע זה בנבואה: (מב) ואליהו עלה אל ראש הכרמל. ידמה שכבר עלה שם כדי שיוכלו לראות משם אם עבים עולים מצד המערב או אולי היה אויר המקו׳ ההוא יותר זך ולזה יתכן שתהיה תפלתו יותר נשמעת מהמקום ההוא כי לזכות האויר יהיה המקום יותר מוכן אל שידבק בו השפע האלהי: ויגהר ארצה. ר״ל שכפף ראשו למטה בדרך ששם פניו בין ברכיו והיה מתפלל לש״י עם זה ההכנעה וההכנעה כדי שתהיה תפלתו נשמעת יותר כי ימהר הש״י להביא המטר להשגחתו על הנביא שלא ישקוד בזה הנער: (מג) עלה נא הבט נא דרך ים. ידמה שלא עלה עמו נערו וקרא לו שיעלה שם להביט דרך ים אם יראה דבר מורה על ירידת המטר כי לא היה מסכי׳ אליהו להסיר עצמו מהמצב ההוא המצער אותו עד יראה בסימן ששמע השם תפלתו ולזה לא היה אליהו בעצמו יכול להביט זה והנה היה מתפלל אליהו תמיד בהיותו בזה המצב וכאשר היה משלים התפלה הי׳ קורא לנערו שיבט דרך ים אם יראה שום ענן והיה אומר לו אין מאומה עד הפעם השביעי׳ שאמר לו שכבר ראה עב קטנ׳ ככף איש עולה מים. והנה הוצרך אליהו בכל זה לפי שלא היו ישראל ראויים מצד עצמם שיגיע להם הש״י זה הטוב על דרך המופת ולולי רוב תפלת אליהו והצטערו בזה האופן לא היה מגיע להם מטר בזה הדרך אבל יבא להם כמנהג הטבע בשתסור עצירת המטר שהביא הש״י להם ואמנם רצה אליהו שיגיע להם המטר תכף כדי שיכירו כי עונותיהם היו מסבבים עצירת המטר ולזה בא המטר תכף ששבו אל ה׳: (מד) אסור ורד ואל יעצרכה הגשם. ר״ל אם תרצה שלא יעצרך הגשם פה לרבוי אסור המרכבה תכף ורד ליזרעאל קודם בא הגשם: (מה) וירכב אחאב וילך יזרעאל. ידמה שבהיותו בדרכו ירד גשם גדול קודם

מצודת ציון

ור״ל שרפה הכל כהלוקק בלשון: (מ) תפשו. אחזו לכל יברחו: (מב) ויגהר. ענין השתטחות כמו ויגהר עליו (מ״ב ד׳): (מג) אין מאומה. אין כלום: (מד) אסור. קשור הסוסים להמרכבה: יעצרכה. יעכב אותך כמו אם תעצרני לא אוכל (שופטים י״ג): (מה) התקדרו. נחשכו כמו שמש

מצודת דוד

היה עד הנה אחורנית לפנות ממך: (לט) ויפלו על פניהם. להשתחות לה׳. ה׳ הוא האלהים וכו׳. הכפל בא לחזק: (מא) עלה אכול ושתה. כאומר הואיל ושבו כולם ואמרו ה׳ הוא האלהים לזה עלה מעתה ואכול בשמחה להמך וההה בלב טוב ייגך כי הנה ישמע קול המיית הגשם: (מב) ראש הכרמל. ראש הר הכרמל: ויגהר ארצה. נשתטח לארץ ואח״ז קם ושם פניו בין ברכיו להתפלל על המטר ואף שה׳ אמר לו ואתנה מטר וכו׳ מ״מ התפלל למהר לתתו בעוד אחאב שם ועל כי היה בפוח

אַחְאָב וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה׃ מו וְיַד יְהוָה ז'. ג'
הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ ג'
לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה׃ ו' מ"ל ה' כתרה
יט א וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־
אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב׃
ב וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ
לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן ה'. ל' וחס' יו"ד
כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ
כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם׃ ג וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ ב' הא'. כ"ה פתח
אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר
לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם׃ ד וְהוּא־ ז'. ל"ג ר"פ ל'
הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב
תַּחַת רֹתֶם אֶחָת וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ אחד ק' ז' מלין כתיב ת' ולא קריין
לָמוּת וַיֹּאמֶר ׀ רַב עַתָּה יְהוָה קַח
נַפְשִׁי כִּי־לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃
ה וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־ ל' וזקף פתח ב' בא
זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל׃ ה' מ"ל
ו וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים ח'

וַהֲוָה מְטַר סַגִּי וּרְכִיב
אַחְאָב וַאֲזַל לְיִזְרְעֶאל׃
מו וְרוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם
יְיָ הֲוַת עִם אֵלִיָּהוּ וְזָרֵיז
חַרְצֵיהּ וּרְהַט קֳדָם אַחְאָב
עַד דַּאֲתָא לְיִזְרְעֶאל׃
א וְחַוִּי אַחְאָב לְאִיזֶבֶל יַת
כָּל דִּי עֲבַד אֵלִיָּהוּ וְיַת כָּל
דִּקְטַל יַת כָּל נְבִיֵּי שִׁקְרָא
בְּחַרְבָּא׃ ב וּשְׁלַחַת אִיזֶבֶל
אִזְגַּדָּא לְוַת אֵלִיָּהוּ לְמֵימָר
כְּדֵין יַעְבְּדוּן דַּחֲלָתַאי וּכְדֵין
יוֹסְפוּן אֱלָהַיִן כְּעִדָּנָא הָדֵין
מְחַר אֲשַׁוֵּי יַת נַפְשָׁךְ
כְּנַפְשָׁא דְּחַד מִנְּהוֹן׃
ג וַחֲזָא וְקָם וַאֲזַל לְשֵׁיזָבָא
נַפְשֵׁיהּ וַאֲתָא לִבְאֵר שֶׁבַע
דִּי לְשִׁבְטָא יְהוּדָה וּשְׁבַק
יַת עוּלֵימֵיהּ תַּמָּן׃ ד וְהוּא
הֲלִיךְ בְּמַדְבְּרָא מַהֲלַךְ יוֹמָא
וַאֲתָא וִיתֵיב תְּחוֹת רִתְמָא
חַד וּשְׁאֵיל יַת נַפְשֵׁיהּ
לִמְמָת וַאֲמַר סַגִּי לִי
אַרְכָּא עַד אֵימָתַי אֲנָא
מִטְרַף כְּדֵין כְּעַן יְיָ סַב
נַפְשִׁי אֲרֵי לָא טַב אֲנָא מֵאֲבָהָתָי׃ ה וּשְׁכִיב וּדְמוֹךְ תְּחוֹת רִתְמָא חַד וְהָא דֵין
מַלְאֲכָא קָרֵיב בֵּיהּ וַאֲמַר לֵיהּ קוּם אֱכוֹל׃ ו וְאִסְתְּכֵי וְהָא אִסָּדוֹהִי חֲרָרָא

יעשון ה' בקריאה וסי' והזהרת אתהם את החקים ואת התורות. ועלי זקן מאד. ותשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר. בן הדד דמלכים. הכה אפרים שרשם יבש: ז' מלין כתיב ת"ו ולא קרינן וסי' באחת ובאנו אליו באחת המקומות. אחת תחת רתם אחת. המומתים ותקח יהושבע בת המלך. ארבעת ואתה בן אדם כה אמר ה'. בשנת ויהי בשנת ההיא בראשית ממלכת צדקיהו. בשנת הדבר אשר היה אל ירמיהו. התפלשתי בגת אל תגידו:

תולדות אהרן ויד ה'. זבחים קב מנחות נח כל הפרשה עקידה שער פד: וירא ויקם. זוהר ויגש: וישב. זוהר תשא: וישאל. זוהר ויגש:

רשי

ילך אחאב יחידי שהלך כבוד למלכות: וישנס מתניו. כמו ויאזור ואין לו דמיון ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז נזדרז כגבור: (ב) כה יעשון אלהים. כמו שעשית לנביאי הבעל: (ד) רותם. ייניבר"א בלעז: ויאמר רב. סגי לי ארכא עד אימתי אנא מטריף כדין: (ו) רצפים. פחמים וכן ובידו רצפה (ישעיה ו' ו'):

רדק

המקום אשר אכל שם וי"ת והוה עד דמיזדרז ונחית: התקדרו עבים ורוח. חשכו מפני העבים והיה רוח והרוח סימן למטר ותרגום אתקפיאו עננא ורוחא. (מו) ויד ה' היתה אל אליהו. כתרגומו ורוח גבורה מן קדם ה' הות עם אליהו וזריז חרציה כי כח וגבורה נוסף לו שהרי אחאב כבר רכב והוא הלך אחריו רגלי והשיגו ורץ לפניו עד יזרעאל: וישנס. ויאזור ולמדו רבותינו ז"ל מזה ואמרו לעולם תהא אימת מלכות עליך שהרי אליהו שנס מתניו ורץ לפני אחאב: באכה. כן דרך המקרא להורות המקום כמו באכ' מנית באכה אשור' וכן כלם וכנוי הכ"ף כנגד יודע המקום: (ב) כה יעשון אלהים וכה יוסיפון. דרך שבועה כמו כה יעשה אלהים לי וכה יוסיף ואמר בלשון רבים כי דעתה אל האלהים שהיתה עובדת הבעל והאשרה ומן התימה מה שתרגם יונתן כדין יעבדון דחלתא דה' ובנסחא טובה מצאתי כדין יעבדון דחלתאי וזה הוא האמת והנוסח שכתוב בהם דחלתא דה' טעות סופר הוא: (ג) וירא ויקם. ראה עצמו בסכנה והלך ונמלט אל נפשו והמפרשים וירא כמו ויירא לא ידעתי למה ועוד כי לא יתכן מדרך הדקדוק וגם יונתן תרגם וחזא וקם ואזל לשיזבא ית נפשיה: ויבא באר שבע אשר ליהודה. לא נאמר אשר ליהודה אלא בעבור באר שבע אשר נמצא בנחלת בני שמעון כי הוא אותו הכתוב ג"כ בנחלת בני יהודה. וכבר פירשתי כי שתיהן אחד ולפי שנחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה מנה אותו עם יהודה ומנאו עם שמעון אלא אמר אשר ליהודה כלו' יצא לו מתחת רשות אחאב ומארצו והלך לו אל ארץ יהוד' מפחדו מאיזבל: (ד) והוא הלך במדבר. אפי' בארץ יהוד' לא בטח כי ירא שמא תשלח איזבל להרגו שם ויצא מן הישוב והלך לו במדבר במקום שלא ימצא מחיה וימות כי בחר מותו מחייו או יראה אליו דבר ה' מה יעשה: תחת רותם אחת. אחת כתיב וקרי אחד כי יאמר בלשון זכר ונקבה אבל לשון זכר יראה יותר ורותם מן גחלי רתמים כמו מן בקר בקרים והוא עץ שפל שגחלתו חמה מאד יש מפרשים שהוא שלועזין אותו זניסט"א ויש אומרין שהוא שלועזין יניבר"י: ויאמר רב. כלומר רב לי עוד בעה"ז ואני בו בסכנה כל יום ויום ויונתן תרגם ואמר סגי לי ארכא עד אימתי אנא מיטרף כדין: כי לא טוב אנכי מאבתי. נראה כי ארכו ימיו יותר מימי אבותיו וזה ראיה לאומר פנחס זה אליהו: (ה) תחת רותם אחד. ובאמרו פעם שנית תחת רותם אחד ולא אמר תחת הרותם להודיע כי הרותם היה יחידי ולא מצא באותו המדבר מחסה

אל

רלבג

קודם באו ליזרעאל: (מו) ויד ה' היתה אל אליהו. ר"ל שכבר בא אליו דבר ה' שיעשה זה ר"ל לשנס מתניו ולרוץ לפני אחאב עד שבא אחאב ליזרעאל והנה שנוס מתניו הוא שחגר מתניו בדרך שיתכן לו לרוץ בזולת נזק באבריו הפנימיים מפני חוזק התנועה: (א) את כל אשר עשה אליהו. הוא מה שעשה להוריד האש על העולה בדרך שאכלה העולה והעצים והאבנים והמים אשר בתעלה לחכה לבחון כי ה' הוא האלהי' ומה שעשה מהבאת המטר: ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב. ידמה שהודיע לה שהוא צוה לתפשם כלם ולהורידם לנחל קישון ושחטם שם כאילו רצה שלא יטמא דמם את הארץ ולזה נשפך דמם אל הנחל שיוליכהו למקום רחוק: (ב) כה יעשון אלהים. אמרה זה בלשון רבים לרבוי האלוהות אשר היו עובדים להם: (ג) וירא ויקם וילך אל נפשו. ר"ל שכאשר ראה הסכנה שהוא בה לא רצה לסמוך על הנס אבל קם תכף והלך למלט את נפשו: ויבא באר שבע אשר ליהודה. ר"ל שכבר היה למלך יהודה ולזה בא שם להמלט מיד איזבל ואע"פ שבא לנחלת בני שמעון הנה ידמה כי מפני היותו תוך ערי יהודה היו בני העיר ההיא תחת מלך יהודה או אולי במלחמות שנלחמו מלכי יהודה עם מלכי ישראל לקחו מלכי יהודה העיר הזאת: (ד) והוא הלך במדבר דרך יום. בחר ללכת במדבר כדי שלא יראהו איש שיוכל להגיד זה לאיזבל: וישב תחת רותם אחד. הוא עץ שפל גיניסט"ה בלעז: וישאל את נפשו למות. הנה מחוזק הרעב היה בוחר במות ולזה אמר כי רב לו במה שחיה ובקש מהש"י שיקח את נפשו וימיתהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הנפלא מן החיים: (ו) עוגת רצפים. ר"ל

מצודת דוד

בטוח שיקובל תפלתו אמר לאחאב מתחילה כי קול המון הגשם: (מג) עלה נא. עמי מתחילה אל ראש ההר: הבט דרך ים. ראה לפאת המערב אם נראה עבים עולים ובעצמו לא רצה להפנות אנה ואנה עד עת תקובל תפלתו: שוב שבע פעמים. ר"ל שבעת פעמים אמר לו לשוב ולהביט: (מד) אסור ורד. אסור המרכבה ורד לביתך לבל יעכב אותך הגשם כי אם תשהה עוד תהיה מעוכב מן הגשם: (מה) עד כה ועד כה. בין כך ובין כך ר"ל בעוד שאסר המרכבה וירד ממקומו הכסו השמים ברבוי העבים ונשב הרוח ויהי הגשם: וירכב. עם שהיה הגשם: (מו) ויד ה'. ר"ל רוח גבורה מה': וישנס. חגר מתניו להיות מזורז ביותר ורץ ברגלי לפני מרכבת אחאב עד המקום אשר יבואו בו ליזרעאל ועשה זאת לחלוק כבוד למלכות: יט (א) אשר עשה. בהכרתת האש והגשם: (ב) כה יעשון וכו'. הוא ענין שבועה ונזמה ולא אמרה ובאילו אמרה כהטובה ההיא יעשון וכו' ועוד יוסיפו טובה כי בעת מחר וכו' ואמרה בלשון רבים כי עבדה לבעל ולאשרה: אחד מהם. מנביאי הבעל: (ג) וירא. ראה עצמו בסכנה: אל נפשו. בעבור למלט נפשו: אשר ליהודה. ואינה ממשלת אחאב: (ד) תחת רותם. לחסות בצלו:

וישאל

מצודת ציון

שמש וירח קדרו (יואל ב'): (מו) וישנס. ענין חגורה ואין לו דומה: עד באכה. עד אשר תבוא וכאילו ידבר למול היודע המקום: (ב) כעת. הכ"ף באה לאמתת הדבר: (ד) רתם. שם אילן שגחליו חמים מאד וכן גחלי רתמים (תהלים ק"כ): (ו) מראשותיו. סמוך לראשו:

עוגת

רדק

מחסה אחר שישכב שם אלא אותו רותם לבדו ובדוחק היה יכול לחסות תחתיו: והנה זה מלאך. אינו אומר זה על הודעת המלאך אלא יבא על הזמנת העת כמו הנה וכן קול דודי הנה זה בא והיה מספיק באחד אלא יבאו שניהם למהירו' הזמנת הענין כלומר תכף שישן בא אליו המלאך ונגע בו והעירהו משנתו ויאמר לו קום אכול:
(ו) עוג'רצפי'.עוג'אפוי' בגחלי': ויאכל וישת. לא אכל כל העוגה ולא שתה כל המים שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא ראינו שיאכל ושיהיה שם עוגה אחרת ולא מים אחרים: (ז) כי רב ממך הדרך. והוא לא היה יודע אנה ילך אלא שהיה הולך לתומו ארבעים יום וארבעים לילה עד הר חורב ונתיישר לו הדרך שם כמו לארון שאמר וישרנה הפרות בדרך וגו' וכשהגיע שם עמד כי חשב כי שם יראה לו דבר ה' שבאותו ההר נגלה תחלה למשה ובו נגלה הכבוד ונתן תורה לישראל או היתה העמידה בלי כוונתו כמו שהיתה ההליכה שמה: (ח) בכח האכילה ההיא. לא היה זה כנס משה רבינו כי בו נאמר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ולא אמר שעמד בכח האכילה ובאליהו אמר בכח האכילה כלו' שנשתהא המאכל באצטומכא ולא בשלה אותו הכח המבשלת ולא משכה אותו כח המושך וזון הגוף באותו מאכל ארבעים יום וארבעים לילה: (ט) ויבא שם אל המערה. מערה היתה בהר סיני ועליה נאמר ושמתיך בנקרת הצור כמו שתרגם אונקלוס במערת טינרא: מה לך פה אליהו. טעם השאלה תחלת הדברים לשמוע המענה כדרך לשון בני אדם וכן שאלת מה לך הים. כי תנוס מפני התשובה אי הבל אחיך הרצחת וגם ירשת הראית כי נכנע אחאב ואע"פ שהוא יודע לב בני האדם וכן ויאמר לו איכה מה זה בידך וכן ענין מה לך פה למה יצאת ממקומך מה יש לך פה: (י) קנא קנאתי לה'. הקנאה שקנאתי לשם ה' והרגתי נביאי הבעל המתעי' את ישראל עד שעזבו בריתך שכרת עם בני ישראל בהר סיני. ובדרש בריתך שבטלו מהם ברית מילה אותה הקנאה גרמה לי לצאת ממקומי לברוח מפני איזבל ולבא פה: את מזבחותיך הרסו. כמו שאמר למעלה את מזבח ה' ההרוס: ואת נביאיך הרגו בחרב. כמו שאמר למעלה בהרוג איזבל את נביאי ה': ואותר אני לבדו. והלא נותרו המאה שהחביא עובדיה אלא לפי שלא היו נודעים הרי הם כאילו אינם: (יא) צא ועמדת בהר. נראה כי

מְעַפְּפָא וּצְלוֹחִיתָא דְמַיָא וַאֲכַל וּשְׁתִי וְתָב וּשְׁכִיב׃ ז וְתָב מַלְאָכָא דַיְיָ תִּנְיָנוּת וּקְרִיב בֵּיהּ וַאֲמַר לֵיהּ קוּם אֱכוֹל אֲרֵי סַגִי מִנָךְ אוֹרְחָא׃ ח וְקָם וַאֲכַל וּשְׁתִי וַאֲזַל בְּחֵילָא דַאֲכִילְתָא הַהִיא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן עַד דַאֲתָא לְטוּרָא דְאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ לְחוֹרֵב׃ ט וְעַל תַּמָן לִמְעַרְתָּא וּבָת תַּמָן וְהָא פִּתְגָמָא דַיְיָ עִמֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ מָה לָךְ כָּא אֵלִיָהוּ׃ י וַאֲמַר קַנָאָה קַנֵיתִי קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת אֲרֵי שְׁבַקוּ קְיָמָךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מַדְבְּחָךְ פַּגַרוּ וְיָת נְבִיָיךְ קְטַלוּ בְּחַרְבָּא וְאִשְׁתְּאַרִית אֲנָא בִּלְחוֹדִי וּבְעוֹ יָת נַפְשִׁי לְמִקְטְלָהּ׃ יא וַאֲמַר פּוּק וּתְקוּם בְּטוּרָא קֳדָם יְיָ וְהָא יְיָ מִתְגְּלֵי וּקְדָמוֹהִי מַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא מְפָרְקִין טוּרַיָא וּמְתַבְּרִין כֵּיפַיָא קֳדָם יְיָ וְלָא בְּמַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא שְׁכִנְתָּא דַיְיָ וּבָתַר מַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי רוּחָא מַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא וְלָא בְּמַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא שְׁכִנְתָּא דַיְיָ׃ יב וּבָתַר מַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי זִיעָא אֶשָּׁתָא וְלָא בְּמַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי אֶשָּׁתָא שְׁכִנְתָּא דַיְיָ וּבָתַר מַשִׁרְיַת מַלְאֲכֵי

וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב׃ (ספק) ז וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ׃ ח וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב׃ ט וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃ י וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ יא וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה׃ יב וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל

(מסורה: ספק · ל' · ל' · י"ב בליש' · ב' נא ויירשן זק · כ"ב חס' · י"ב דסמי' · ג' ב' חס' וא' מ"ל. ג' · ד' דסמי'. כ' · ג' קמץ)

רשי

אל המערה. היא נקראת צור שעמד בה משה (שמות ל"ג כ"ב): (י) את מזבחותיך הרסו. במות יחיד הנעשות לשם שמים שהרי מזבח בית הבחירה בירושלים היה: (יא) ורוח גדולה. משרית מלאכי רוחא: ברעש. משרית מלאכי זיעא: (יב) אש. משרית מלאכי אשא: קול דממה דקה. קל דמשבחין בחשאי אבל בנביאי א"ה אומר דממה וקול אשמע (איוב ד' י"ו) דממה

רלבג

ר"ל עוגה שנאפית ברצפי אש: (ח) וילך בכח האכילה ההיא. ר"ל בכח שקנה מהאכילה ההיא הלך ארבעים יום וארבעים לילה ואולם אמר שקנה הכח מהאכילה ההיא כי קודם האכילה היה חלוש מאד והיה קרוב מאד למות מפני הרעב. והנה בא בדרך המדבר עד הר חורב שנתנה בו התורה לישראל: (ט) ויבא שם אל המערה וילן שם. ידמה שכבר היתה מערה בהר חורב ולן שם אליהו: והנה דבר ה' אליו ויאמר. אחשוב כי בתחלה בא אליו דבר ה' על דרך הנבואה ושאל לו הש"י מה לך פה אליהו ואע"פ שכבר ידע זה הש"י על דרך אמרו לקין אי הבל אחיך והנה השיב אליהו כי הוא מקנא לש"י כי בני ישראל עזבו את ברית התורה והרסו מזבחות הש"י כי לא רצה לעבוד כי אם אלהים אחרים והרגו נביאי השם בחרב כי כבר הרגה אות' איזבל כמו שקדם ונשאר אליהו לבדו מן הנביאים הידועים לה ובקשה להרוג אותו וכאילו שאל מהש"י על זה שיקום נקמתו על אלו הרעות שעשו ישראל והנה קרה זה לאליהו מרוב כעסו על חטאת ישראל אז אמר לו הש"י שיצא ויעמוד בהר לפני ה' ר"ל כי כשיראה לו כבוד ה' אז יצא מהמערה ודמ' שכבר עשה זה הש"י כדי שיבקש אליהו רחמים על ישראל לא שיתפלל להשחיתם על רוע מעלליהם כי היה רצון הש"י להאריך להם אפו כדי שישובו אליו ולזה הראה לו הדברים המשחיתים כמו הרוח הגדולה והחזקה שהיא מפרקת הרים ומשברת סלעים: (יא) ולא היה ברוח ה'. כי אין מדרך הש"י שיביא הרעות אם לא לתכלית שיגיע מהם טוב ולפי שנתבאר לש"י שלא יהיו מקבלי' תוכחת לא רצה לענשם על אלו החטאים לפי מה שראוי אבל המתין להם אם ישובו מדרכם הרעה. והנה היה אחר הרוח רעש והוא מזיק כי הוא כלי להפכת הארצות. וזכר ג"כ שלא ברעש ה' כמו שזכרו ברוח

והנה ה' ד' בקריאה וסי' צא ועמדת מהר לפני. ויען השליש תניינא דפסוק נמסר בריש סדר ויצא: ברוח ג' קמצין וסי' מפרק הרים. ותבנית כל אשר היה ברוח בד"ה. אין אדם שליט ברוח לכלוא:

תולדות אהרן מה לך. זוהר תשא: כי עזבו. עקרים מב פ' כה ופ' ל: ומשבר סלעים. עקידה שער פג זוהר עו: לא ברוח ה'. חגיגה עז: ואחר הרעש. ברכות שם: ואחר האש. חגיגה שם:

מצודת ציון

עוגת. מרדה: רצפים. אפויה ע"ג גחלים כמו ובידו רצפה (ישעיה ו'): (ט) פה. הנה: (י) קנא קנאתי. נקם נקמתי וכן בקנאו את קנאתי (במדבר כ"ה): (יא) מפרק. משבר כמו ופרקיהן יפרק

מצודת דוד

ויפאל. שאל מה' לקחת נפשו ולמות בידי שמים: רב עתה. ר"ל הואיל ואני עתה בנער הנה נחשבים לי ימי למרובים ואין לי חפץ בהם ולכן קח נפשי כי לא לעולם אחיה כי לא טוב אנכי מאבותי להנצל מן המיתה ואם כן מה לי עתה מה לי לאחר זמן: (ה) וישכב וכו'. ר"ל אף כשבא לשכב וליפן בהתכסכסות רגליו לא מצא פנים יחד לחסות בצילם כל אורך הגוף: והנה זה. הלשון הזה יורה למהירות הדבר לומר מיד כשישן בא אליו המלאך וכן קול דודי הנה זה בא (ש"ה ב'): נוגע בו. להקיצו משנתו: (ז) כי רב ממך הדרך. ר"ל הדרך שאתה רוצה ללכת בה היא מרחק רב מפה ולא תמצא מה לאכול ולזאת קום ואכול טוב ומזה תשבע זמן רב: (ח) בכח האכילה ההיא. ע"פ נס לא נתעכלה במעיו כל הזמן ההוא: עד הר. עד בואו להר האלהים והוא הר חורב: (ט) אל המערה. שעמד בה משה וכמ"ש ושמתיך בנקרת הצור (שמות ל"ג) ותרגומו במערת טנרא: מה לך פה. למה באת הנה ובא השאלה בדרך לשון בן אדם השואל בכדי להכנס עמו בדברים ודוגמתו אי הבל אחיך (בראשית ד'): (י) קנא קנאתי לה'. מקנא הייתי קנאת ה' להרוג נביאי הבעל ולעצור המטר על אשר עזבו בריתך וכו': הרסו. כמ"ש למעלה וירפא את מזבח ה' ההרוס: לבדי. כי מאת הנביאים שהחביא עובדיה אינם ידועים להם: ויבקשו וכו'. כאומר לזה באתי הנה להתפלל במקום המקודש לקחת נקמתי מהם: (יא) צא. עתה לצאת מן המערה ולעמוד בהר לפני ה' כי כבוד השכינה שעבור

רדק

כי פתח המערה היה בשיפוע ההר או בראשו לא בתחתית ההר שהרי אמר לו לא ועמדת בהר והוא עמד פתח המערה : והנה ה׳ עבר. פי׳ כבוד ה׳ עבר לפניו כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויעבור ה׳ על פניו ועבר לפניו תחלה רוח גדולה וחזק והיה אומר לו הקול לא ברוח ה׳ כלומר הכבוד ההוא לשעתו ומה שאמר מפרק הרים ומשבר סלעים דרך הפלגה ואמר לו הקול בעבור הרוח כי הכבוד לא היה עובר עדיין ואחר עבור הרוח היה רעש שרעש ההר ואמר לו הקול כי הכבוד איננו באש ואחר עבור האש עבר הכבוד עם קול דממה דקה והבין אליהו כי אז עבר הכבוד כשומעו קול דממה דקה : (יג) וילט פניו באדרתו. כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויסתר משה פניו ופי׳ ויצא ויעמד פתח המערה כשמעו קול דממה דקה בא ועמד בהר פתח המערה וכסה פניו כמו שאמר לו הדבר צא ועמדת בהר לפני השם ר״ל שיעבור הכבוד ומתוך אותו הקול דממה יצא אליו קול דבר שאמר לו מה לך פה אליהו ופירוש קול דממה דקה קול נמוך וי״ת הפסוק כן והא ה׳ מתגלי וקדמוהי משריית מלאכי רוחא מפרקין טוריא ומתברין כיפיא קדם ה׳ וגו׳ כבעמוד ויש לשאול מה היה כל זה הענין ולא אמר לו מה יעשה עד שהביאו א הר חורב והראה לו כל זה הכבוד. והנראה בעיני כי כל זה היה גמול המעשה הטוב שעשה בהר הכרמל וקדש שם ה׳ בתוך בני ישראל והחזירם למוטב עד שאמרו כלם ה׳ הוא האלהים ה׳ הוא האלהים והרג נביאי הבעל גמלו האל בצדקו והביאו אל מקום הכבוד עם פלא גדול שעשה עמו בדרך והראה לו כל הכבוד הזה וצריך להתבונן ברוח וברעש ובאש ובקול דממה דקה : וילט פניו. כסה פניו כמו לוטה בשמלה פני הלוט הלוט : (טו) שוב לדרכך. אחר שאמר לו שוב הבטיחו שלא יהרגו אותו ואמר לדרכך מדברה דמשק ומדבר דמשק לא היה דרכו אלא אמר לו לך לדרכך ותקח מדרך הזה דרך המדבר דמשק למשוח חזאל מלך ארם והנה אליהו לא משח את חזאל ולא יהוא אמר לו הקב״ה על הקנאה אשר קנאת לי כי עזבו בני ישראל את בריתי אני מודיעך כי על ידי שלשה אלה אכלה כל העוזבים את בריתי ואתה תמשח חזאל למלך על ארם כלומר תצוה לאלישע שיהיה נביא תחתיך שימנה אותו למלך והוא יעשה רעה על ישראל וכן יהוא תמשח כלומר תצוה לאלישע שימשחהו וכן משחו אלישע ע״י אחד הנביאים אם כן למה צוה לו שילך מדברה דמשק כיון שלא משח הוא חזאל יתכן לפרש כי כיון שהלך מדברה דמשק ומצא בדרכו אלישע בן שפט והנבואה אמרה לו משיחת אלישע אחרון לחזאל ויהוא והוא מצאו ראשון הבין כי ע״י אלישע יהיו נמשחים ולא הקדימם האל בנבואה אלא על דרך הנקמה שיהיה ראשון חזאל ואחריו יהוא ואחריו אלישע כמו שאמר והיה הנמלט וגו׳ : מדברה דמשק. נפתחה הבי״ת מפני הסמיכות וכן מדברה בית און : ומשחת את חזאל. לפי שמנוי המלוכה או הגדולה הוא ע״י משיחה ברוב נאמר למנוי אע״פ שאינו ע״י משיחה בלשון משיחה לפיכך אמר ומשחת את חזאל וכן אמר תמשח לנביא תחתיך וכן אמר

על

רשי

דממה היתה לשכח. ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה דטינטישמנ״ט בלעז ואין שומעין הקול ממש : (יג) וילט פניו. וכריך אפוהי וכן הוא אומר לוטה בשמלה (שמואל א׳ כ״א ט׳) : (טז) תמשח לנביא תחתיך. אי אפשי בנביאותך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני :

ימית

דְּמָמָה דַקָּה׃ יג וַיְהִי ׀ כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃ יד וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבַּרָה דַמָּשֶׂק וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל־אֲרָם׃ טז וְאֵת יֵהוּא בֶן־נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה

ב׳ קטר׳ סמיכ · י׳ · ב׳ חס׳ וכענין · י״ב · ג׳. ג׳ · ו׳ ר״פ · ב׳ פתח בית און וסי׳ דמשק סקרהה

אֶשְׁתָּא קָל דִּמְשַׁבְּחִין בַּחֲשָׁאִי׃ יג וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֵלִיָּהוּ וּכְרִיךְ אַפּוֹהִי בְּשׁוֹשִׁיפֵיהּ וּנְפַק וְקָם בִּתְרַע מְעַרְתָּא וְהָא עִמֵּיהּ קָלָא וַאֲמַר מָה לָךְ כָּא אֵלִיָּהוּ׃ יד וַאֲמַר קַנָּאָה קַנֵּיתִי קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת אֲרֵי שְׁבַקוּ קְיָמָךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מַדְבְּחָךְ פַּגַּרוּ וְיָת נְבִיָּךְ קְטַלוּ בְּחַרְבָּא וְאִשְׁתְּאָרִית אֲנָא בִּלְחוֹדִי וּבְעוֹ יָת נַפְשִׁי לְמִקְטְלַהּ׃ טו וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ אֱזֵיל תּוּב לְאוֹרְחָךְ לְמַדְבְּרָא דְּדַמֶּשֶׂק וּתְהָךְ וְתִמְשַׁח יָת חֲזָאֵל לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל אֲרָם׃ טז וְיָת יֵהוּא בַּר נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְיָת אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט מִמֵּישַׁר מְחוֹלָה

ויאמר ה׳ אליו ו׳ ר״פ בקריאה וסי׳ מי שם פה לאדם או מי ישום. זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם. שמעתי את תפלתך. לך שוב לדרכך מדברה. עבור בתוך העם. קרא שמו יזרעאל :

תולדות אה״ן ויבקשו. ע״כ בעקידה שער פח : ומשחת את חזאל. ע״כ בע״קרים פ׳ ל :

רלבג

ברוח : (יב) והנה אחר הרעש אש שהוא יותר מזיק. וזכר ג״כ כי לא באש השם לסבה שזכרנו וכאילו באר בזה שאלו הרעות שיבאו להם בהדרגה אינם מכוונות מהש״י אך הסתיר פניו מהם ועזבם כמו מטרה לחצי הרעות הנכונות לבא עליהם היה זה כן לפי שהרעו׳ הבאות על צד הקראת המוסר לא יועילו להם הלא תראה כי מפני עצירת הטל והמטר שלש שנים לא נכנעו מפני הש״י: והנה אחר האש קול דממה דקה. ר״ל קול נמוך מהש״י כאילו הוא מורכב מהקול והשתיקה והנה העיר בזה כי אחר נפלם באלו הרעות ולא ירגישו שעונותיהם הטו שיהיו משולחים ונעזבים למקרי הזמן הנה יבא להם מוסר מה מהשם ית׳ אך לא יהיה שלם באופן שהיה מביא השם ית׳ המוסר לישראל במדבר בימי משה שהיה מגיע באופן שהיו מרגישי׳ תכף כי בסבת העון היה אך יהיה בזה הענין כמו מורכב מהקול ומהשתיקה. וידמה כי מרוב כעס אליהו על רוב חטאת ישראל לא שם אל לבו להבין את דבר המראה הזאת ולזה השיב באופן שאמר בראשונה : (יג) ויהי כשמוע אליהו. ר״ל כשמוע אליהו קול הש״י הסתיר פניו מהביט אל האלהים ולזה כסה פניו באדרת שהיה לבוש בה ויצא מהמערה כמו שצוהו השם ית׳ ועמד פתח המערה : (טו) ויאמר ה׳ אליו לך לדרכך מדברה דמשק. ר״ל שילך לדרכו אל מדבר דמשק ושם ימשח חזאל למלך על ארם והרצון בזה היותו נבחר למלך על ארם ושם ימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ושם ימשח אלישע בן שפט מאבל מחולה לנביא תחת אליהו אחר שאין רצון אליהו להיות לנביאו ולמזהיר לישראל עד שבקש קץ בחייו מפני רוע מעשיהם ואמר לש״י שיקח את נפשו. ולפי שלא מצא שם בדרך כי אם אלישע בן שפט השליך אדרתו עליו לעשות לו סימן שיהיה נביא וילבש נבואת אליהו עם שלביש׳ האדרת היתה סימן לנביא ולזה אמר הכתוב ולא ילבשו עוד אדרת שער למען כחש וידמה שהודיע אליהו לאלישע את הנבואה וזהו שיודיע להזאל שהוא יהיה מלך על ארם ושימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ולזה היה כאילו ימשחם אליהו או יהיה הרצון בזה כי מפני רצון אליהו בעונש ישראל לפי מה שיורה מה שלמד עליהם חובה לפני הש״י הנה הוא סבת המשח חזאל למלך על ארם ומשח יהוא למלך על ישראל והמשח אלישע לנביא תחתיו ולזה אמר לו הש״י בכל אלו הדברים ומשחת כי הוא סבת המשחם כמו שזכרנו:

והנה

מצודת דוד

תעבור לפניו : והנה ה׳ עובר. אחר כל המחנות ההם : ורוח גדולה. תרגום יונתן משרית מלאכי רוחא רצה לומר מחנה מן מלאכי רוח עברו לפני ה׳ עד לא עבר כבוד השכינה : לא ברוח ה׳. רצה לומר בא אליו קול הנבואה. ואמרה שאין כבוד השכינה עוברת במחנה מלאכי הרוח : רעש. ת״י משרית מלאכי זיעא : לא ברעש ה׳. קול הנבואה אמרה לא ברעש ה׳ : (יב) אש. ת״י משרית מלאכי אשתא : לא באש ה׳. כן אמרה קול הנבואה : קול דממה דקה. ר״ל קול חשאי כאלו היה׳ מורכבת מקול ומשתיקה ולחוס׳ ביאור אמר שהקול היה דקה ותרגומו קול דמשבחין בחשאי : (יג) כשמוע אליהו. את קול הדממה והשכיל שהכבוד עובר וכרך פניו באדרתו לבל יביט אל הכבוד כמ״ש במשה ויסתר משה פניו (שמות ג׳) : ויצא ויעמוד. ויצא מהמערה ויעמוד בפתח : מה לך פה. על כי הראהו הכבוד ולא עבר ברוח וברעש ובאש כ״א בקול דממה דקה כי חפץ חסד הוא ולא יעיר כל חמתו לבוא ברוח וברעש ובאש ולזה שאל לו שוב מה לך פה ר״ל העודך באת הנה לבקש נקמה : (יד) ויאמר קנא קנאתי. ר״ל הלא מאז קנאתי קנאת ה׳ ולא לכבודי ולזה גם עתה אבקש נקם למען כבוד שמו : (טו) לך שוב לדרכך. בדרך אשר באת הנה והוא במדבר דמשק : ובאת. אל דמשק : ומשחת. הלשון הזה יורה על מינוי הגדולה והואיל ממשיחת מלכי ישראל שהיתה משיחה ממש : (טז) תמשח לנביא. אף בזה הוא ענין מינוי הגדולה : תחתיך. אחר שתעלה

בסערה

מצודת ציון

יפרק (זכריה י״א) : (יב) דממה. ענין שתיקה כמו יקם סערה לדממה (תהלים ק״ז) : (יג) וילט. ענין כריכה כמו לוטה בשמלה (ש״א כ״א) : באדרתו. מלבוש חשוב מיוחד לנביאים וכן ולא ילבשו אדרת

רדק

על האבות אל תגעו במשיחי וכן למשיחו לכורש: (טז) תמשח לנביא תחתיך. כיון שאתה רוצה להסתלק מן העולם שאמרת רב עתה ה' קח את נפשי צריך שתניח נביא תחתיך ותמנה אלישע בן שפט ותלמדהו. ובדרש א"א בנבואתך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני: (יז) ימות יהוא. שהרג כל עובדי הבעל וכל בית אחאב שהיו ע"ג: ימית אלישע. כי בהוכיחו אותם ולא היו שומעי' אליו ולא היו שבים מדרכ' הרעה האויבים יבואו עליהם והרגום וכאילו הוא היה ממית אותם כי יותר היו ענושים כשהיה מזהיר להם ומצוה משלא היה מזהיר להם או אפי' ימות אלישע במותו כי במות אלישע באו גדודי ארם ומואב בארץ: (יח) נשק לו. מלרע: (יט) והוא חורש. מצאו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי"ב צמדים היו לפניו חורשים. וצמדים ר"ל בקר לפי שהשוורי' נצמדים יחד בעת החרישה נקראים צמד וצמדים ות"י תרין עשרין פדנין דתורא צמידין קדמוהי: והוא בשנים העשר. מן הי"ב צמדים הוא היה חורש באחד מהם וי"א עבדיו היו כל אחד ואחד עם צמדו והוא מתורגם והוא רדי בחד מתרי עשר והספור הזה להורות כי מצאו בי"ב והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר: וישלך אדרתו אליו. כמו עליו וכת"י ורמא שושיפיה עלוהי ולא שעזבה אצלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו עשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי' כי ידע שיבין כי מה' יהיה נביא וידע כי האל נתן בלב אלישע ללכת אחריו לשרתו לפיכך לא עשה אלא סימן ומה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומר בלב שלם ופי' מה עשיתי לך רוצה לומר אם הטיתי אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי: (כ) אשקה נא. במקצת הספרים השי"ן בקמץ חטף: (כא) וישב מאחריו. לנשק לאביו ולאמו אע"פ

רשי

(יז) ימית אלישע. לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים בירחו (מלכים ב' ב' כ"ה): (כ) לך שוב. מאחרי: כי מה עשיתי לך. שתבא אחרי: (כא) בשלם הבשר. בשל להם את הבשר. כך פירשו דונ"ש ומנחם וכן תרגמו יונתן בשתי תיבות. ואני אומר אין צריך לחלקו לשתי תיבות ומהו בשלם הבשר בשלם לשני השוורים את הבשר שלהם שהצמד אין פחות משנים: ויתן לעם. מרוב שמחה

תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ׃ יז וְהָיָה הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית אֱלִישָׁע׃ יח וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ׃ יט וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר אֵלִיָּהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו׃ כ וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה־נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שׁוּב כִּי מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ׃ כא וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלִי הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיְשָׁרְתֵהוּ׃

כ א וּבֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם קָבַץ אֶת־כָּל־חֵילוֹ וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ אִתּוֹ וְסוּס וָרָכֶב וַיַּעַל וַיָּצַר עַל־שֹׁמְרוֹן וַיִּלָּחֶם

תְּמַשַּׁח לְמֶהֱוֵי נְבִיָּא תְּחוֹתָךְ׃ יז וִיהֵי דְיִשְׁתֵּיזֵיב מֵחַרְבָּא דַחֲזָאֵל יִקְטוֹל יֵהוּא וּדְיִשְׁתֵּיזֵיב מֵחַרְבָּא דְיֵהוּא יִקְטוֹל אֱלִישָׁע׃ יח וְאַשְׁאַר בְּיִשְׂרָאֵל שַׁבְעָא אַלְפִין כָּל רְכוּבַיָּא דְלָא כְרָעוּ לְבַעֲלָא וְכָל פּוּמָא דְלָא נְשַׁק לֵיהּ׃ יט וַאֲזַל מִתַּמָּן וְאַשְׁכַּח יָת אֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט וְהוּא רָדֵי בִּתְרֵי עֲשַׂר פַּדָּנִין דְּתוֹרָא צְמִידִין קֳדָמוֹהִי וְהוּא בְּחַד מִתְּרֵי עַסְרָא וַעֲבַר אֵלִיָּהוּ לְוָתֵיהּ וּרְמָא שׁוֹשִׁיפֵיהּ עֲלוֹהִי׃ כ וּשְׁבַק יָת תּוֹרַיָּא וּרְהַט בָּתַר אֵלִיָּהוּ וַאֲמַר אֶנְשׁוֹק כְּעַן לְאַבָּא וּלְאִמָּא וְאֵהַךְ בָּתְרָךְ וַאֲמַר לֵיהּ אֱזֵיל תּוּב אֲרֵי מָה עֲבָדִית לָךְ׃ כא וְתָב מִבַּתְרוֹהִי וּנְסִיב יָת פַּדַּן תּוֹרַיָּא וְהַדְמֵיהּ וּבְמָנֵי תוֹרַיָּא בַּשֵּׁיל לְהוֹן בִּסְרָא וִיהַב לְעַמָּא וַאֲכָלוּ וְקָם וַאֲזַל בָּתַר אֵלִיָּהוּ וְשַׁמְשֵׁיהּ׃ א וּבַר הֲדַד מַלְכָּא דַאֲרָם כְּנַשׁ יָת כָּל מַשְׁרְיָתֵיהּ וּתְלָתִין וּתְרֵין מַלְכִּין עִמֵּיהּ וְסוּסָוָן וּרְתִיכִין וּסְלֵיק וְצָר עַל שׁוֹמְרוֹן וְאַגִּיחַ קְרָבָא

ז' פסוקים והוא והוא בקריאה וסי' ויהי נער מבית לחם יהודה . והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני . וימצא את אלישע בן שפט והוא חורש . אותו תקדישו . והוא יבנה את היכל ה' . אכלו זרים כחו . ואחר בא חצרון :

תולדות אהרן והשארתי בישראל . סנהדרין קב חולין ד :

רלבג

(יז) והנה ימות יהוא רצה כי הוא השמיד כל בית אחאב והרג כל עובדי הבעל ונביאיו כהניו והרג איזבל אשר עליה אמר אליהו קנאת אלו הדברי' לש"י ומה שאמר כי הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא אין הרצון בו שיקדם הרע שיעשה חזאל לישראל אל הרע שיעשה יהוא לישראל כי היה הענין בהפך זה כי בימי יהואחז בן יהוא היה הרע שעשה חזאל לישראל אך הרצון בו שמה שהיה נמלט מחרב חזאל אם היו חיים ימית יהוא כי ידמה שלא היה כח לחזאל בבית אחאב לו היה קיים כי אחאב ובניו הם היו מצליחים תמיד כנגד מלך ארם. וכן מה שאמר והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע אין הרצון בו שיקדם הרע שעשה יהוא לישראל על הרע שיתחדש להם בסבת אלישע כי הדבר היה בהפך והנה מה שהמית אלישע הוא ארבעים ושנים נערים שקללם בה' וידמה שהרעב החזק אשר היה בשמרון היה בסבת אלישע ולזה אמר המלך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום: (יח) וזכר שכבר יגיע זה הרע לשיעור שלא ישארו בישראל כי אם שבעת אלפים איש והם אשר לא כרעו לבעל ולא נשקו לו. והנה אמר יהוא בן נמשי והוא אבי אביו כי כבר יקרא אבי האב אב כאמרו ותבאנה אל רעואל אביהן: (יט) והוא חורש שנים עשר צמדי' לפניו והוא בשנים העשר. ר"ל שהיו שם שנים עשר חורשי' והיו לכל אחד מהם צמד בקר ואלישע היה חורש כי הוא היה אחד מהשנים העשר החורשים. ואחשוב שזכר זה להעיד כי אבי אלישע היה עשיר מאד ועם כ"ז נפרד אלישע מבית אביו לשרת אליהו מפני חוזק אהבתו החכמה: ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו. ר"ל כי כבר עבר אליהו סמוך לו ובהיותו קרוב אליו מאד השליך כנפי אדרתו עליו על שכבר הסך אדרתו עליו מדי עברו והנה הרגיש תכף אלישע כי רצון אליהו היה אליו שיבא יחסה תחת כנפיו ולזה עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו ואמר לו שיעזבהו לנשק אביו ואמו ואחר ילך אחרי אליהו: (כ) ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך. ירצה לפי מה שאחשוב לך לנשק אביך ואמך שוב אחרי כי זה הוא מה שעשיתי לך ר"ל שכבר עשיתי זה להעיר אותך שתבא לחסות תחת כנפי: (כא) ובכלי הבקר בשלם הבשר. ר"ל בשל להם הבשר

מצודת ציון

אדרת שער (זכריה י"ג): (יט) צמדים. כן יקרא זוג הבקר כי הולכים מחוברים יחד והוא מל' צמיד פתיל (במדבר י"ט): (כ) אשקה. מל' נשיקה: (כא) מאחריו. מאחרי אליהו: בשלם. בשל

מצודת דוד

בסערה השמים: (יז) והיה הנמלט. לפי שבקש נקמה מישראל אמר לו המקום למשוח אלו והם יהיו השלוחים בדבר הנקם כי חזאל ירבה להשמידם והנמ"מ ממנו ימית יהוא כי יהרוג כל בית אחאב וכל עובדי הבעל (ואף שיהוא הרגם טרם מלך חזאל עכ"ז אמר לשון נמלט כי אלו לא המיתם יהוא היו נמלטים מחרב חזאל על כי המה אין מדרכם לרדת במלחמה להיות הם נהרגים ביד חזאל): ימית אלישע. ארז"ל שהם הנערים המנוערים מן המצות שהרגם בקללתו: (יח) והשארתי. אף בהתמעט בם חרב חזאל לא יכלה הכשרים שבהם שיהיו במספר שבעת אלפים אשר המה הפנו כל הברכים וכו' כי זולת אלו לא ימצא בהם עוד כשרים: (יט) והוא חורש. הולך אחרי הבקר החורש: שנים עשר צמדים לפניו. כי היו שם י"ב חורשים ובכ"א צמד בקר והוא באחרונה בשנים העשר א"כ הלכו לפניו י"ב כי גם צמדו הלך לפניו כי דרך החורש ללכת אחרי הבקר: אדרתו. השליך עליו קצת מאדרתו לרמוז שיהא נביא לה' וילבש גם הוא אדרת כמנהג הנביאים וכמ"ש ולא ילבשו אדרת וגו' (זכריה י"ג): (כ) אשקה נא. כדרך הפונים רשות ונפטרים ללכת מאתם: לך שוב. לך לנשק אביך ואמך כאשר אמרת ושוב אלי: כי מה עשיתי לך. כי הנפלאות והניסים מה שעשיתי אף המה גם לך ר"ל גם אתה תעשה כמוהם אם תלך אחרי: (כא) ובכלי הבקר. שהמה מעצים: ויתן לעם. שהיו עמו בחרישה ועשה אלא לגודל השמחה: כ (א) וסוס ורכב. ר"ל הרבה

סוס

בה: ב וישלח מלאכים אל־אחאב מלך־ישראל העירה: ג ויאמר לו כה אמר בן־הדד כספך וזהבך לי־הוא ונשיך ובניך הטובים לי־הם: ד ויען מלך־ישראל ויאמר כדברך אדני המלך לך אני וכל־אשר־לי: ה וישבו המלאכים ויאמרו כה־אמר בן־הדד לאמר כי־שלחתי אליך לאמר כספך וזהבך ונשיך ובניך לי תתן: ו כי אם־כעת מחר אשלח את־עבדי אליך וחפשו את־ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל־מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו: ז ויקרא מלך־ישראל לכל־זקני הארץ ויאמר דעו־נא וראו כי רעה זה מבקש כי־שלח אלי לנשי ולבני ולכספי ולזהבי ולא מנעתי ממנו: ח ויאמרו אליו כל־הזקנים וכל־העם אל־תשמע ולוא תאבה: ט ויאמר למלאכי בן־הדד אמרו לאדני המלך כל אשר־שלחת אל־עבדך בראשנה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות וילכו המלאכים וישבהו דבר: י וישלח אליו בן־הדד ויאמר כה־יעשון לי אלהים וכה יוספו אם־ישפק עפר

בה: ב ושלח אזגדין לות אחאב מלכא דישראל לקרתא: ג ואמר ליה כדנן אמר בר הדד כספך ודהבך דילי הוא ונשך ובנך שפירא דילי אינון: ד ואתיב מלכא דישראל ואמר כפתגמך רבוני מלכא דילך נפשי וכל דילי: ה ותבו אזגדיא ואמרו כדנן אמר בר הדד למימר ארי שלחית לותך למימר כספך ודהבך ונשך ובנך לי תתן: ו אלהין כעדנא הדין מחר אשלח ית עבדי לותך ויבלשון ית ביתך וית בתי עבדך ויהי כל רגגא בעינך ישוון בידיהון ויסבון: ז וקרא מלכא דישראל לכל סבי ארעא ואמר דעו כען וחזו ארי בישתא דין בעי ארי שלח לי לנשי ולבני ולכספי ולדהבי ולא מנעית מניה: ח ואמרו ליה כל סביא וכל עמא לא תשמע ולא תיבי: ט ואמר לאזגדי בר הדד אמרו לרבוני מלכא כל די שלחתא לעבדך בקדמיתא אעביד ופתגמא הדין לא איכול למעבד ואזלו אזגדיא ואתיבוהי פתגמא: י ושלח ליה בר הדד ואמר כדין יעבדון לי דחלתא וכדין יוספון אם יספוק עפרא

ט' א' לשון קריאה וח' לשון עורה. י"ג ס"פ. כ' הושיעני. נ'. ב' מטעי' כמון ב'. נ'. נ'. ג' מלעיל פסו' בסיפ' ה' מ"ל בסי'. כ"ב. ג'. ב' וחס'. ס'. י"א. ד' כ"ב.

רשי

שמחה עשה משתה: (ה) כי שלחתי אליך וגו' לי תתן. ידעתי כי תתנם לי אבל אחרת אני גוזר עליך: (ו) כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו. והלא כל הראשונים דברי חמד' הם אלא מהו מחמד עיניך חמדה מתוך חמדה זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט י"א) אמר אחאב בלבו דבר גדול זה מבקש אין זה שלי לבדי של זקני ישראל הוא לפיכך ויקרא לכל זקני הארץ אע"פ שהיו עובדין ע"ג היו מכבדין את התורה: (י) אם ישפוק עפר שומרון לשעלים וגו'. למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי. עפר שנדבק בפרסת רגלים: לשעלים

רלבג

הבשר וכאשר נתבשל נתן לעם אשר בשדה ואכלו וקם והלך אחרי אליהו ושרתו כדי שילמד יותר מחכמתו ממה שילמדו שאר תלמידיו כי המשרת הוא תמיד עם הרב ורואה מנהגיו ושומע דבריו תמיד וילמד יותר ממה שילמד התלמיד שאינו משרת: (ד) לך אני וכל אשר לי. ר"ל שתחת ממשלתך אני לעבדך ולעשות לך מס. (י) אם יספיק עפר שמרון לשעלים. ר"ל שלא יספיק עפר שמרון לכל העם אשר ברגליו אם

ויאמר לו כה אמר בן הדד ר"פ חוא חד מן י"ב ויאמר דסבירין ויאמרו וסי' נמסר בסדר מטות: הם י"ב ס"פ וסי' נמסר בסדר יתרו: ולוא ל"ה מלאי' וסי' נמסר בסדר ויקרא: יוספו ד' כ"ב חסרים יו"ד וסי' וכל ישראל ישמעו ויראון קדמא. וישלח אליו בן חדד. ועתה יוספו לחטא. אמרו בגוים לא יוספו לגור. הלין יוספו כתיב חסר יו"ד בתראה. בני עולה דשמואל. לדאבה עוד. יסיפו כתיב חסר וי"ו. ולא יוספו בני עולה דד"ה. כי ארך ימים ושנות חיים. יוסיפו כתיב מ"ל דמ"ל ושארא יספו כתיב: ישפק ג' ב' כתיב שי"ן וחד כתיב סמ"ך וסי' אם ישפוק עפר שומרון. ישפוק עלימו כפימו. בינינו יספוק וירב אמריו לאל:

תולדות אהרן וישלח מלאכים. סנהדרין קב

רדק

אף על פי שלא ספר הכתוב ואחר כך שהט הבקר ועשה סעודה באותו השדה לחורשים ולעם אשר באו אחריו ללוותו וזהו שאמר ויתן לעם כי מהעם לא היו אתו בשדה כי אם אחד עשר החורשים אלא זהו פירושו כי הלך לקחת רשות מאביו ומאמו ובאו אחריו מאנשי עירו ללוותו כי הוא נפרד מהם: צמד הבקר. אחד מהשנים עשר: בשלם הבשר. בשל להם הבשר כלומר לעם אשר אתו וכת"י בשיל להון ומרוב מהירותו ללכת אחרי אליהו לא המתין לחטוב עצים לבשל ובקע כלי הבקר והוא כלי המחרישה ובשל להם הבשר ומ"ם בשלם במקום להם וכמוהו ארץ הנגב נתתני נתת לי ואמר כנוי העם ועדיין לא זכר העם וכמוהו ותפתח ותראהו את הילד וזהמתו חיתו לחם והדומים להם: (ד) לך אני וכל אשר לי. לא אמר על דעת שיקח אלא שיהא הכל תחת ממשלתו להטיל מס ועבודה עליהם והוא שלח לו אחר כן לי תתן כלומר מה שאמרת לי הם על דעת כן אמרתי כי מעתה תתן אותם כי אם כעת מחר אשלח את עבדי וגו' וזה היה בין הדברים הראשונים והאחרונים ומפני זה מאן אחאב והזקנים בדבריו האחרונים ומה שאמר ולא מנעתי ממנו פי' לא מנעתי אלא הודיתי לא שיהו לו ולא שיקחם לפיכך אמרו לו הזקנים לא תשמע ולא תאבה. ובדרש כל מה שתבע בראשונה תבע בשניה חמדה הוא כסף וזהב נשים ובני' כלם חמדה הם אלא מהו כל מחמד עיניך דבר שהוא חמדה מתוך חמדה ואיזו זו זו התורה הנחמדים מזהב ומפז רב כיון ששמע מלך ישראל כן אמר אין שלי הדבר הזה של זקנים הוא מיד ויקרא מלך ישראל לכל זקני הארץ ויאמרו אליו לא תאבה ולא תשמע לו כיון ששמע מלך ישראל לעצת הזקנית מיד ויצא מלך ישראל ויך את הסוס ואת הרכב ואמרו עוד לא נוכל לומר כי מחמד עיניך על ע"ג אמר שהרי כתיב ויאמרו אליו הזקנים וכל העם אל תשמע ולא תאבה והלא היו בהם כמה שלא עבדו לבעל שנאמר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו אלא ודאי מחמד עיניך זה ספר תורה ואמרו עוד מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה מפני שכבד את התורה הכתובה בכ"ב אותיות ר"ל תיבות כי בפסוק ויאמר למלאכי בן הדד וגו' כ"ב תיבות ובן הדד חושב כתיבה אחת לפי שהוא שם אחד ויש נסחאות כתוב בהן מפני שכבד את התורה שנתנה בכ"ב אותיות: (ו) כי אם כעת מחר. כתרגומו אלהין כעידנא הדין מחר: לא אוכל לעשות. שתחפש בתינו ותקח כל המחמד והנשים והבנים הטובים אלא מה ששלחת בראשונה שיהיו לך ותחת ממשלתך הדבר ההוא אעשה ואשמע לך בדבר ההוא: (י) כה יעשה. לשון שבועה: אם ישפוק עפר שמרון לשעלים. כל כך העם רב אשר אתי כי כל עפר שמרון ידבק בפרסות רגליהם

מצודת דוד

סוס ורכב כראוי לל"ב מלכים: (ד) כדברך. כאשר דברת כן הוא כי חשב שכל שאלת בן הדד היה להיות הכל תחת ממשלתו ולהטיל עליהם המס ושעבוד ולעשר כספו וזהבו ולכן הודה לו: (ה) כי שלחתי וכו' לי תתן. ר"ל לבבי לא כן ידמה כי מה ששלחתי אליך וכו' הכוונה היתה אשר תתן אותם לי: (ו) כי אם כעת מחר. ר"ל כי כשלא תתן בעצמך ואם אהיה מוכרח לשלח עבדי אליך כעת הזאת למחרת לחפש את אשר בביתך לקחת בע"כ הנה דע לך שהמה יקחו כל מחמד עיניך מלבד הכסף והזהב: (ז) כי רעה זה מבקש. אין דעתו על השלום כ"א במלחמה כי שואל דברים שא"א למלאותם: ולא מנעתי ממנו. ר"ל וכי לא אמנע ממנו בתמיה: (ט) כל אשר וכו' בראשונה. ר"ל דבר המובן בשאלה הראשונה שנהיה תחת ממשלתך: והדבר הזה. מה שאתה שואל עתה לתת לך הכל: (י) כה יעשון וכו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר ורבים כמוהו במקרא: אם ישפוק.

מצודת ציון

בשל להם ר"ל להעם וכן ארץ הנגב נתתני (יהושע ט"ו) ומשפטו נתת לי: ב (ו) וחפשו. ענין דרישה וביקור: (ח) ולא תאבה. ולא תרצה: (י) ישפוק. כמו יספוק בסמ"ך והוא מלשון ספוק ודי

רדק

רגליהם ולא יספיק ועל הדרך הזה ת"י אם יספוק עפרא דשמרון למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי ויש לפרש לשעלים ענין מי מדד בשעלו מים שהוא האגרוף ופירושו אם כל אחד מן העם אשר אתי יקח מלא אגרופו מן העפר אשר בשמרון לא יספיק: (יא) ויאמר דברו. אמרו לו זה המשל וכת"י אמרו ליה. אל יתהלל חוגר כמפתח. חוגר החרב להכנס למלחמה אין לו להתהלל כי אינו יודע מה יקרהו במלחמה כמפתח החרב שכבר יצא ונצח המלחמה הוא יוכל להתהלל: (יב) ויאמר שימו. פירוש שימו כלי מלחמה להלחם על העיר: וישימו על העיר. הכינו כלי מלחמה להלחם על העיר וטרם שמו הם על העיר יצאו נערי שרי המדינות כדבר הנביא כי בסכות היו שותין עדיין כשיצא נערי שרי המדינות כדבר הנביא וא"כ וישימו על העיר אינו אומר שעשו כן אלא שהכינו כלי המלחמה להלחם אל העיר וי"ת שימו איזדרזו ותרגם וישימו על העיר וכמנו על קרתא א"כ לדבריו פירוש וישימו על העיר שמו אחרב על העיר ושאר החיל היו עדיין בסכות כשיצאו נערי שרי המדינות: (יג) והנה נביא אחד. אמרו כי הוא מיכיהו בן ימלה: (יד) בנערי שרי המדינות. והנערים האלה היו גדלים אצלו כי כן מנהג המלכים שיגדלו בחצריהן בני השרים הגדולים וי"א כי הם בני התערובות שלוקח המלך בני השרים עמו להיות לו ערבון שלא ימרדו בו השרים ומה שאמר בנערי שרי המדינות ר"ל לא תצטרך להביא חיל ופרשים מחוץ אלא באותם שעמך נערי שרי המדינות והחיל אשר אתך בעיר ואפשר שנאספו אל שמרון חיל מן הערים האחרות או היו משמרון השבעת אלפים ואפשר שאותם שבעת אלפים היו אותם אשר לא כרעו לבעל: מי יאסור המלחמה. כענין ויאסור את רכבו שהוא ענין טיקום הרכב כי ראש המלחמה יקרא אוסר לפי שהוא מהחיל והעם אחריו ולמה שאל אחאב מי יאסר ומי יאסור אלא הוא שהיה מלך אלא לפי שהיה עובד ע"ג והקב"ה עושה עם ישראל נס חשב אחאב שלא יעשה הקב"ה הנס אם יהיה שם הוא לפי שהוא עובד ע"ג לפיכך שאל מי יאסור המלחמה ויאמר אתה: (טז) שותה שכור. שותה ומשתכר כאדם בוטח שלא היה חושש לחיל שומרון: עזר אותו. שהיו עוזרים אותו: (יח) תפשום חיים

מקרא

י שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים לְכָל־הָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלָי׃ יא וַיַּעַן מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר דַּבְּרוּ אַל־יִתְהַלֵּל חֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ׃ יב וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְהוּא שֹׁתֶה הוּא וְהַמְּלָכִים בַּסֻּכּוֹת וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו שִׂימוּ וַיָּשִׂימוּ עַל־הָעִיר׃ יג וְהִנֵּה ׀ נָבִיא אֶחָד נִגַּשׁ אֶל־אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה הֲרָאִיתָ אֵת כָּל־הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה הִנְנִי נֹתְנוֹ בְיָדְךָ הַיּוֹם וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יד וַיֹּאמֶר אַחְאָב בְּמִי וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה בְּנַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וַיֹּאמֶר מִי־יֶאְסֹר הַמִּלְחָמָה וַיֹּאמֶר אָתָּה׃ טו וַיִּפְקֹד אֶת־נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וַיִּהְיוּ מָאתַיִם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים וְאַחֲרֵיהֶם פָּקַד אֶת־כָּל־הָעָם כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים׃ טז וַיֵּצְאוּ בַּצָּהֳרָיִם וּבֶן־הֲדַד שֹׁתֶה שִׁכּוֹר בַּסֻּכּוֹת הוּא וְהַמְּלָכִים שְׁלֹשִׁים־וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ עֹזֵר אֹתוֹ׃ יז וַיֵּצְאוּ נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת בָּרִאשֹׁנָה וַיִּשְׁלַח בֶּן־הֲדַד וַיַּגִּידוּ לוֹ לֵאמֹר אֲנָשִׁים יָצְאוּ מִשֹּׁמְרוֹן׃ יח וַיֹּאמֶר אִם־לְשָׁלוֹם יָצָאוּ תִּפְשׂוּם חַיִּים וְאִם לְמִלְחָמָה יָצְאוּ

ל' · ל' · ח' פסוקים והוא כוות · י"ג וכלוגנותי דכו' כמ"א · ס' ר"פ בספ' · ב' פסו' בכון · ד' פעמים ויאמר וכו' ויאמר יצחק אל אברהם · אביו ודין · ל' · י"ב · כולהון מ"א כמ"א · כ"ב · ח' · ג' ומ"ע ג' ח'

תרגום

דְשׁוֹמְרוֹן לְמִיסַב בְּשְׁעוּלֵי פַּרְסַת רַגְלֵי עַמָא דְעִמִי׃ יא וַאֲתֵיב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר אֱמַרוּ לֵיהּ לָא יִשְׁתַּבַּח דְמִזְדְרֵז וְנָחִית בִּקְרָבָא כִּגְבַר דְנָצַח וְסָלֵיק מִנַהּ׃ יב וַהֲוָה כַּד שְׁמַע יַת פִּתְגָמָא הָדֵין וְהוּא שָׁתֵי הוּא וּמַלְכַיָא בְּמַטַלַיָא וַאֲמַר לְעַבְדוֹהִי אִזְדָרְזוּ וּכְמַנוּ עַל קַרְתָּא׃ יג וְהָא נְבִיָא חַד קְרֵיב לְוַת אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הַחֲזֵיתָא יַת כָּל הֲמוֹנָא סַגִיאָה הָדֵין הָא אֲנָא מְסַר לֵיהּ בִּידָךְ יוֹמָא דֵין וְתִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ יד וַאֲמַר אַחְאָב בְּמַן וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּעוּלֵימֵי רַבְרְבֵי מְדִינָתָא וַאֲמַר מַן יְתַקֵים קְרָבָא וַאֲמַר אַתְּ׃ טו וּמְנָא יַת עוּלֵימֵי רַבְרְבֵי מְדִינָתָא וַהֲווֹ מָאתַן וּתְלָתִין וּתְרֵין וּבָתְרֵיהוֹן מְנָא יַת כָּל עַמָא כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁבְעָא אַלְפִין׃ טז וּנְפַקוּ בְּטִיהֲרָא וּבַר הֲדַד שָׁתֵי רְוֵי בְּמַטַלַיָא הוּא וּמַלְכַיָא תְּלָתִין וּתְרֵין מַלְכַיָא מְסַעֲדִין לֵיהּ׃ יז וּנְפַקוּ עוּלֵימֵי רַבְרְבֵי מְדִינָתָא בְּקַדְמֵיתָא וּשְׁלַח בַּר הֲדַד וְחַוִיאוּ לֵיהּ לְמֵימַר גֻבְרִין נְפַקוּ מִשׁוֹמְרוֹן׃ יח וַאֲמַר אִם לִשְׁלָמָא נְפַקוּ אֲחוּדוּנוּן כַּד חַיִין וְאִם לִקְרָבָא נְפַקוּ כַּד חַיִין

והנה ה' ר"פ בס' וסי' נמסר בריש סיפרא: ויאמר אחאב חד מן ב' פסוקים דאית בהון ד' פעמים ויאמר וסי' ויאמר יצחק אל אברהם. ודין: בצהרים י"ב וסי' נמסר לעיל בסיפרא סימן י"ח: יצאו ח' קמצין וסי' נמסר בספר יהושע סימן ב': תפשום ג' וסי' ויאמר יהוא תפשום. ויאמר אם לשלום ב' בו:

רש"י

לשעלים. לשון מדרך כף רגל וכן במשעול הכרמים (במדבר כ"ב כ"ד). וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ' י"ב) שדרך בים סוף שנאמר דרכת בים סוסיך (חבקוק ג' י"ד): אם ישפוק. אם יש די: (יא) דברו אל יתהלל חוגר כמפתח אמרו ליה לא ישתבח דמיזדרז ונחית בקרבא כגבר דנצח וסליק מינ' אל יתהלל החוגר חרבו לרדת למלחמה שאינו יודע אם ינצח אם לאו: כמפתח. חגורת חרבו שעלה כבר מן המלחמה ונצח כך אין לאדוניכם להתהלל כדבר העתיד: (יב) שימו. כלי המצור על העיר: (יג) נביא אחד. הוא מיכיהו בן ימלה: (יד) בנערי שרי המדינות. הם בני התערובות שהיו כל השרים של שאר האומות נותנים בניהם תחת ידו ערבים שלא ימרדו בו: מי יאסור המלחמה. יערוך לצוות אותה: אתה. לא אתה תחלה וכה תמיתנו (ועתה תריעו סא"א): (טו) שבעת אלפים. אומר אני הם שאמר עליהם כל הברכים אשר לא כרעו לבעל שבעת אלפים (מלכים א' י"ט): (טז) בסכות שעשו להם מפני החמה לתשוכת

רלבג

אם יקח כל אחד מהם ממנו מלא שעלו והוא מלא אגרופו: (יא) ויאמר דברו אל יתהלל חוגר כמפתח. ר"ל שכבר אמר למלאכי בן הדד שיאמרו לאדניהם שאין ראוי שיתהלל בנצוח המלחמה מי שהוא חוגר החרב ללכת למלחמה ואע"פ שיש לו חיל רב כמו שראוי להתהלל מי שהוא מפתח החרב אחר שובו ממלחמה ונצח אויביו כי לא ידע החוגר מה יקרה לו כי לפעמים ינצח החיל המעט החיל הרב: (יב) ויאמר אל עבדיו שימו. ר"ל החיל והמלחמה על העיר: (יד) בנערי שרי המדינות: ידמה שבני שרי המדינות היו גדלים עם המלך בשמרון והיו אצלו לערבון שלא ימרדו בו שריו: (טו) פקד את כל העם כל בני ישראל שבעת אלפים. ר"ל שכבר פקד כל ישראל שהיו בשמרון וכבר היו שבעת אלפי' ואלה לבדם יצאו להלחם עם חיל מלך ארם: (יח) אם לשלום יצאו

מצודת ציון

ודי: לשעלים. הוא ענין אגרוף וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ): אשר ברגלי. ההולכים עמי ואחרי וכן ויעל ברגליו (שופטים ד): (יא) יתהלל. יתפאר: כמפתח. ענין התרס הכמון

מצודת דוד

אם העפר אשר בשומרון יהיה די לכל העם אשר אתי אם יקח כ"א ממנו מלא אגרופו: (יא) דברו. אמרו אל בן הדד אל יתהלל וכו'. ר"ל החוגר חרבו לרדת למלחמה אין לו להתהלל כאשר יתהלל הפותח ומתיר חגורת חרבו בשובו מן המלחמה בנצחון וכאומר עדיין אין לו להתהלל כי מי יודע מי ינצח במלחמה: (יב) בסכות. מפני החמה עשו להם סוכות: שימו. הזמינו מלחמה על העיר: (יג) נביא אחד. אמרז"ל שהוא מיכיהו בן ימלה: הראית. ר"ל האם אתה נותן לב לגודל רבוי העם ועכ"ז הנני נותנו בידך: (יד) במי. מי הם אשר יצאו בראש למלחמה לשימסרו בידם: בנערי שרי המדינות. משרתי שרי המדינות שבא"י והמה מתי מספר ואינם מלומדי מלחמה וזהו בכדי שיהיה הנס עוד יותר גדול להפליא: מי יאסור המלחמה. ראש המלחמה נקרא אוסר על כי מעמיד הוא את אנשי המלחמה וקושר אותם בזהירות בעניני המלחמה וכן ויאסור אביה את המלחמה (דה"ב י"ג): (טו) ואחריהם. ר"ל ללכת אחריהם כי נערי שרי המדינות הלכו בראש כדבר ה': כל בני ישראל. ר"ל לא היה עוד ביניהם אנשי מלחמה או שהמה היו הכשרים בכל בני ישראל וכמ"ש למעלה והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכו': (טז) שתה שכור. שתה עד שנשתכר מרוב היין: עוזר אותו. שהיה כ"א עוזר לו: (יז) וישלח בן הדד. לדעת מה נעשה בהיותם צרים על העיר: (יח) אם לשלום וכו'. ר"ל בין כך ובין כך תפשום והפוך המלות ליופי המליצה

רשי

(כב) לתשובת השנה. לזמן סופא דשתא: (כד) ושים פחות תחתיהם. מתוך שלא יהו ממשפחה רמה יתנו לב להתחזק כדי למצוא חן: (כה) אם לא נחזק מהם כלומר והראה אם לא נחזק מהם: (כז) וכלכלו. פרנסת צידה למלחמה הצטיידו הם כלי זיין וכל צרכי המלחמה: וכלכלו. נתכלכלו: כשני חשיפי עזים. קבוצי עזים ואין לו דמיון ומנחם חברו בלשון גילוי כמו מחשוף הלבן (בראשית ל ל"ז) חשפי שובל (ישעיה מ"ז ב) ולשון גילוי נופל על עדרי עזים כמו שגלשו מהר גלעד (שה"ש ד' א') כשיורדין מן ההר נתגלה ההר: ויאמר

רלבג

יצאו תפשום חיים. ר"ל שאיך שהיה שיצאו לשלום או למלחמ' יתפשום חיים ולא יהרגום: (כ) ויכו איש אישו. ר"ל שכבר הכה כל אחד מהם האיש הבא אליו לתפשו: (כא) ויך את הסוס ואת הרכב. יתכן שהכה אותם להרוג הרוכבים: (כג) אלהי הרים אלהיהם. ידוע כי שמרון היה בנוי בהר כי שם בנה אותו עמרי: (כו) ויעל אפקה למלחמה עם ישראל. אחשב שאפק היה לארם ולקחוה מישראל במלחמה ולזה היו נמלטים שם בן הדד וחילו: (כז) ובני ישראל התפקדו וכלכלו. ר"ל שכבר התפקדו החיל הנלח' ראשונה עם מלך ארם במלחמה ונמצאו כלם לא נפקד איש ולפי שבארם הנבוא להיות

חזקו ג' רפין וסי' ויהי כי חזקו ישראל. ועבדי מלך ארם אמרו. חזקו עלי דבריכם בסוף מלאכי: במישור מישור י' מלאים וסי' ועבדי מלך ארם. ושל אחריו ואתה תמנה לך חיל. ושפט בצדק דלים. והיה העקוב למישור. ואשים מחשך לפניהם. תורת אמת היתה בפיהו. רגלי עמדה במישור. הורני ה' דרכך. ויבן מגדלים במדבר. למדני לעשות רצונך: ושים ט' וסי' נמסר בסוף סדר בשלח: ונלחמה ד' בקריאה וסי' נמסר בריש שופטים ובשמואל חלק א' סי' י"ז: התפקדו ד' וסי' נמסר בסדר מדבר סיני:

תולדות אהרן אלהי הרים. עקידה שער כח: הספר המלכים. שם:

מקרא

חַיִּים תִּפְשׂוּם׃ יט וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהַחַיִל אֲשֶׁר אַחֲרֵיהֶם׃ כ וַיַּכּוּ אִישׁ אִישׁוֹ וַיָּנֻסוּ אֲרָם וַיִּרְדְּפֵם יִשְׂרָאֵל וַיִּמָּלֵט בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם עַל־סוּס וּפָרָשִׁים׃ כא וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־הַסּוּס וְאֶת־הָרָכֶב וְהִכָּה בַאֲרָם מַכָּה גְדוֹלָה׃ כב וַיִּגַּשׁ הַנָּבִיא אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הִתְחַזַּק וְדַע וּרְאֵה אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה כִּי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ אֲרָם עֹלֶה עָלֶיךָ׃ כג וְעַבְדֵי מֶלֶךְ־אֲרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל־כֵּן חָזְקוּ מִמֶּנּוּ וְאוּלָם נִלָּחֵם אִתָּם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם׃ כד וְאֶת־הַדָּבָר הַזֶּה עֲשֵׂה הָסֵר הַמְּלָכִים אִישׁ מִמְּקֹמוֹ וְשִׂים פַּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם׃ כה וְאַתָּה תִמְנֶה־לְךָ ׀ חַיִל כַּחַיִל הַנֹּפֵל מֵאוֹתָךְ וְסוּס כַּסּוּס וְרֶכֶב כָּרֶכֶב וְנִלָּחֲמָה אוֹתָם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם וַיַּעַשׂ כֵּן׃ כו וַיְהִי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה וַיִּפְקֹד בֶּן־הֲדַד אֶת־אֲרָם וַיַּעַל אֲפֵקָה לַמִּלְחָמָה עִם־יִשְׂרָאֵל׃ כז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָתְפָּקְדוּ וְכָלְכְּלוּ וַיֵּלְכוּ לִקְרָאתָם וַיַּחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נֶגְדָּם כִּשְׁנֵי חֲשִׂפֵי עִזִּים

ג' ומ"ל · ב' · ג' · ג' · ג' · ג' · ג' · ל"ז. ו' מ"ל · ב' חסר נעם' · ו' חס'. ט' · ב' · ד'. ט' מ"ל ו' מ"ל · ב'. ג' חס' · ס' · ד' · ג' · ג' וחס'

תרגום

אחודונון: יט ואלין נפקו מן קרתא עולימי רברבי מדינתא וחילא דבתריהון: כ וקטלו גבר גברוהי ואפכו אנש ארם ורדפונון ישראל ואשתיזיב בר הדד מלכא דארם על סוסון ועמיה תרין זוג פרשין: כא ונפק מלכא דישראל ומחהי ית סוסותא ומגר ית רתיכיא ומחא באנש ארם מחא סגיאה: כב וקריב נביא לות מלכא דישראל ואמר ליה אזיל אתקף ודע וחזי ית דתעביד ארי לזמן סופא דשתא מלכא דארם סליק עלך: כג ועבדי מלכא דארם אמרו ליה אלהא דשליט על טוריא אלההון על כן תקיפו מננא וברם נגיח עמהון במישרא אם לא נתקיף מנהון: כד וית פתגמא הדין עביד אעדי מלכיא גבר מאתריה ומני שלטוניא חלופיהון: כה ואת תמני לך משרין כמשרין דאתקטלא מנך וסוסון כסוסון ורתיכין כרתיכין ונגיח עמהון במישרא אם לא נתקיף מנהון וקביל למימריהון ועבד כן: כו והוה לזמן סופא דשתא ומנא בר הדד ית אנש ארם וסליק לאפק לאגחא קרבא עם ישראל: כז ובני ישראל אתמניאו ואזדמנו ואזלו לקדמותהון ושרו בני ישראל לקבליהון כתרין גזרי עזין ואנש

רדק

חיים. מה שכתוב תפשום חיים חיים תפשום אחד הוא אלא שנה מפני הכפל. ר"ל בין יצאו למלחמה בין יצאו לשלום תפשום חיים כי היה בדעתו כי יהיו מתגברים עליהם האנשים אשר היה הוא שולח אליהם עד שאם ירצו לתפשם חיים שיוכלו כי לא יעלה בלב אנשי שמרון שיצאו להלחם עמם כיון שיגיעו אליהם מפחדם אליהם לפיכך אמר תפשום חיים ובגאוה ובגודל לבב אמר: (יט) ואלה יצאו מן העיר. פי' אלה אשר יצאו מן העיר נערי שרי המדינות והחיל אשר אחריהם כלומר החיל אשר נתמנו ללכת אחריהם הכו איש את אישו: (כ) ויכו איש אישו. מן האנשים אשר יצאו משמרון כל איש מהם הכה איש הבא לנגדו מארם אשר שלח מלך ארם אליהם לראות אם למלחמה יצאו אם לשלום יצאו וכיון שראו ארם כי הכו האנשים אשר שלחו אליהם וראו כי עצתם הופרה חשבו כי הגבורה והכח עמהם שלא פחדו מאנשיהם וינוסו כי פחד אלהים נפל עליהם: על סוס ופרשים. נמלט על סוס שהיה רוכב עליו ופרשים שהיו עמו גם כן נסו ולא אמר כמה פרשים אלא מיעוט פרשים שנים וי"ת על סוסיא ועמיה תרין רתיכין ונסחא אחרת מצאתי על סוסוון ועמיה תרין זוג פרשי: (כא) ויצא מלך ישראל. אחרי אשר יצאו נערי שרי המדינות ומקצת החיל אחריהם התחילו להכות בארם ראה מלך ישראל כי החלה התשועה יצא אחר כך כי עדיין היה לבו נקפו עד שראה כי החלה התשועה ונסו ארם יצא גם הוא ושאר החיל אשר נשארו בעיר ורדפו גם הם אחרי ארם: ויך את הסוס ואת הרכב. כי ארם שהיו רוכבי סוסים ורכב היו נסים על הסוסים ועל הרכב והם באים אחריהם והיו מכים הסוסים ומפילים הרכב והרוכבים נופלים והיו מכים בהם כי לא הכה הסוס והרכב אלא בעבור הרוכבים שהיו נסים ואלו היו משיגים אותם לא היו מכים הסוסים והרכב ות"י ומחא ית סוסוותא ומגיר ית רתיכיא: (כב) ויגש הנביא. הוא הנביא הנ"ל ונביא אחד: לך התחזק. כפתח ולא כן ברוב הלווי בפתח וכמוהו והתענג על ה' בפתח ופירוש התחזק שתכין עצמך למלחמה כי עתיד הוא לעלות עליך בסוף השנה או פירוש התחזק במעשים טובים ולעקור ע"ג שהרי ראית והכרת כי ה' הוא האלהים ושקר הכוס לתשועה בכחן כל ההמון הזה בידך: לתשובת השנה. כתרגומו לזמן סופא דשתא שתשוב השמש לנקודה אשר החלה ממנה בראש השנה: (כג) אלהי הרים. כי אמרו זה הנצחון לא מגבורתם ומהמונם כי אם מנו היינו רבים

מצודת דוד

או חיים הוא ענין זריזות וכן בן איש חי (ש"ב כ"ג) וכה אמר להם אם תראו שהם יצאו לשלום להמסר עצמם לשבי וזהו בהיותם יוצאים בעגלות ובשפלות ידים ובהיות כן אין ראוי ונכון לתופשם לזאת תפשום חיים ר"ל בזריזות רב טרם יאמרו הם שיצאו לשלום ואם תראו שיצאו למלחמה כי יצאו חיים ר"ל מזורזים ביד רמה כמשפט יוצאי מלחמה אז תפשום לבד ואין צורך אל הזירוז: (יט) ואלה יצאו. ואלה הם אשר יצאו נערי שרי המדינות והחיל הם שבעת האלפים: (כ) איש אישו. כל איש מהם הרג את הבא למולו לתפשו חיים: ופרשים. גם פרשים נמלטו עמו: (כב) לך התחזק. ר"ל הכן עצמך למלחמה: לתשובת השנה. לעת הבוא השמש לנקודה מהנקודה היוצאה עתה ממנה: עולה עליך. למלחמה: (כג) אלהי הרים אלהיהם. אלהי ישראל מושל בהרים לבד (ויתכן שחשבו כזאת על אשר נתן התורה לישראל על ההר): אם לא. ר"ל אז תראה אם לא נחזק מהם כי הדבר ברור אשר נחזק במישור: (כד) ואת הדבר וכו'. לשיהיה עוד סבה לנצח אותם: הסר המלכים. לבל יאמרו הם המלחמה כי על כי מלכים הם יקרה נפשם בעיניהם ואינם

מצודת ציון

(יג) ההמון. ענין רבוי: (כד) פחות. שלטונים וכן פחת יהודה (חגי א): (כו) ויפקוד. ענין מנין: (כז) וכלכלו. מלשון כל: חשפי. הוא ענין עדר ואין לו דומה: נוכח

רבים מאד עליהם אם כן מכה אלהיהם היה להם זה אלהי הרים הוא והיה לו כח לעזרם במלחמה שנלחמנו אתם בהר: אם לא נחזק מהם. תראה אם לא נחזק מהם אם נלחם אתם במישור: (כד) הסר המלכים. יאמרו זה בעבור שלא יתגאו החיל כשיראו מלכי' ראשים עליהם ותשים הפחות במקומם כדי שיתחזקו יותר להלחם: (כה) כחיל הנופל. כדי שנהיה כמו שהיינו בתחילה במנין: (כו) ויעל אפקה. ואפקה לבני יהודה הוא ואעפ"י שנמצא אפק בנחלת בני אשר זה אפק היה לבני יהודה כי אשר ממלכות אחאב היה ואע"פ שהיה לבני יהודה היאך עלו שם אלא לפי שהיה לפני העיר הזאת מישור גדול חנו שם וקראו להם לבני ישראל להלחם עמם שם ובני ישראל הלכו לקראתם: (כז) התפקדו וכלכלו. התפקדו החיל אשר יצאו במלחמה הראשונה: וכלכלו. כלומר היו כלם שלא נפקד מהם איש באותה המלחמה וכמו שהיו אז כן יצאו עתה למלחמה הזאת וי"ת איתמניאו ואיזדמנו: כשני חשיפי עזים. אמר בו התרגום כתרין גזרי עזין כלומר שני עדרים קטנים מן העזים: מלאו את הארץ. קל ורפוי להדגש: (כח) ויאמר אל מלך ישראל. אמר לו פעם אחר פעם לחזק בלבו כי מה' התשועה וכן ויאמר המלך ויאמר לאסתר המלכה ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי. ובדרש אמירה ראשונה אמר לו נתתי את כל ההמון הזה בידך שניה אמר לו אם יפול בן הדד לידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת את איש חרמי: יען אשר אמרו. כלומר לא בצדקתך וביושר לבבך כי לא עזבת הבעלים בראותך התשועה הגדולה שעשה לך האל ועזרך ברעתך אלא להקדיש שמו יעשה האל עמכם גם לפי שאמרו אלהי הרים הוא ולא אלהי עמקים: וידעתם כי אני ה'. כי אולי בתשועה הראשונה חשבתם כי מקרה היה עתה תוכלו לדעת כי מה' היתה התשועה: (כט) ותקרב המלחמה. כתרגומו וקריבו עבדי קרבא: וינוסו (ל) הנותרים אפקה אל העיר. כי מלך יהודה היה בשלום עם מלך ארם לפיכך היו נסים שם להמלט כי לא היו הורגי' אותם כיון שהיה בשלום עמם לפיכך הוצרכו ישראל לנס גדול הזה ובהיותם במבוא העיר להכנס שם ולהמלט נפלה החומה עליהם ומתו ובן הדד נס ובא אל העיר עם עבדיו הקרובים אליו והיה ראשון

תרגום	מקרא
אֲרָם מְלִיאוּ יַת אַרְעָא: כח וְקָרֵיב נְבִיָא דַיְיָ וַאֲמַר לְוַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲלַף דַאֲמָרוּ אֱנָשׁ אֲרַם אֱלָהָא דְשַׁלִיט עַל טוּרַיָא יְיָ וְלָא אֱלָהָא דְשַׁלִיט עַל מֵישְׁרַיָא הוּא וְאֶמְסַר יַת כָּל הֲמוֹנָא רַבָּא הָדֵין בִּידָךְ וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: כט וּשְׁרוֹ אִלֵין לָקֳבֵיל אִלֵין שַׁבְעָא יוֹמִין וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וּקְרִיבוּ עָבְדֵי קְרָבָא וּמְחוֹ (כָּל) בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת אֱנַשׁ אֲרָם מְאָה אַלְפִין גְבַר רַגְלֵי בְּיוֹמָא חָד: ל וְאַפָּכוּ דְאִשְׁתְּאָרוּ לַאֲפֵק לְקַרְתָּא וּנְפַל שׁוּרָא עַל עַשְׂרִין וְשִׁבְעָה אַלְפִין גַבְרָא דְאִשְׁתְּאָרוּ וּבַר הֲדַד עֲרַק וְעַל לְקַרְתָּא תְּוַן בְּגוֹ תְוָן: לא וַאֲמַרוּ לֵיהּ עַבְדוֹהִי הָא כְעַן שְׁמַעְנָא אֲרֵי מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרֵי מַלְכֵי גָמְלֵי חִסְדָא אִינוּן נֵיסַר כְּעַן סַקִין בְּחַרְצָנָא וְאַטוּנִין בְּרֵישָׁנָא וְנִפּוֹק לְוַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מָאִים יְקַיֵם יַת נַפְשָׁךְ: לב וַאֲסָרוּ שַׂקִין בְּחַרְצֵיהוֹן וְאַטוּנִין בְּרֵישֵׁיהוֹן וַאֲתוֹ לְוַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַרוּ עַבְדָךְ בַּר הֲדַד אֲמַר תִּתְקַיַם כְּעַן נַפְשִׁי וַאֲמַר הַעוֹד כְּעַן קַיָם אָחִי הוּא: לג וְגַבְרַיָא נְחִישׁוּ וְאוֹחִיאוּ וְחַטְפוּהָא מִנֵיהּ וַאֲמַרוּ	וַאֲרָם מָלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ: כח וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר אָמְרוּ אֲרָם אֱלֹהֵי הָרִים יְהוָה וְלֹא־אֱלֹהֵי עֲמָקִים הוּא וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּיָדֶךָ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: כט וַיַּחֲנוּ אֵלֶּה נֹכַח אֵלֶּה שִׁבְעַת יָמִים וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַתִּקְרַב הַמִּלְחָמָה וַיַּכּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־אֲרָם מֵאָה־אֶלֶף רַגְלִי בְּיוֹם אֶחָד: ל וַיָּנֻסוּ הַנּוֹתָרִים אֲפֵקָה אֶל־הָעִיר וַתִּפֹּל הַחוֹמָה עַל־עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה אֶלֶף אִישׁ הַנּוֹתָרִים וּבֶן־הֲדַד נָס וַיָּבֹא אֶל־הָעִיר חֶדֶר בְּחָדֶר: לא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו עֲבָדָיו הִנֵּה־נָא שָׁמַעְנוּ כִּי מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־מַלְכֵי חֶסֶד הֵם נָשִׂימָה נָּא שַׂקִּים בְּמָתְנֵינוּ וַחֲבָלִים בְּרֹאשֵׁנוּ וְנֵצֵא אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אוּלַי יְחַיֶּה אֶת־נַפְשֶׁךָ: לב וַיַּחְגְּרוּ שַׂקִּים בְּמָתְנֵיהֶם וַחֲבָלִים בְּרָאשֵׁיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ עַבְדְּךָ בֶן־הֲדַד אָמַר תְּחִי־נָא נַפְשִׁי וַיֹּאמֶר הַעוֹדֶנּוּ חַי אָחִי הוּא: לג וְהָאֲנָשִׁים יְנַחֲשׁוּ וַיְמַהֲרוּ וַיַּחְלְטוּ

מסורה: ס׳ · ב׳ מ״ל בסיפ׳ · ב׳ ר״פ איה שרה · ב׳ חד מלא וחד חס׳ הס׳ יד תהי׳ מלא · ב׳ סרוחי · ב׳ נפשי ותהלנך · ל׳

(כח) ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו׳. א״ר יוחנן כ״מ שנאמ׳ ויאמר ויאמר צריך לדרוש אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך אמירה שנייה אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען שלחת את איש חרמי מיד וגו׳ (לקמן פסוק מ״ב): (לג) ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו

רלבג

להיות המלחמה על ידם לא שם אחאב עמהם איש אחר מישר׳: כשני חשיפי עזים. ר״ל כשני עדרים קטני׳ של עזים. והנה היו שני חלקים כי נערי שרי המדינות היו לעבר אחד והשבעת אלפי׳ היו לעבר אחר: (כט) ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה. ר״ל שקרבו אנשי המלחמה קצתם לקצת בדרך שנלחמו זה עם זה: (ל) ובן הדד נס ויבא אל העיר חדר בחדר. ידמה שכבר עבר בן הדד קודם נפילת החומה ולזה נמלט וכבר היה ירא כי לא היה יכול לצאת מן העי׳ ולזה לקחו עבדיו והם בני עיר אפק עצה למלט את נפש בן הדד וזה כי הם חגרו שקים במתניהם כאבלים וקשרו חבלים בראשיהם להעיד שהם שמים עצמם תחת ממשלת אחאב: (לג) והאנשים ינחשו. ר״ל שהיו מנחשי׳ בדבור וכאשר שמעו שאחאב קראו אחיו אז ידעו כי לא

מלאו כל סיפרא בחירק וכל אורייתא דכוו׳ במ״ג קמצין וסי׳ כי מלאו ימי. ומלאו בתי. ומלאו בתיך. וכל שאר קריאה דכוו׳ במ״ב מלאו בחירק תחת המ״ם וסי׳ השלטים. ומלאו ידיו: ויאמרו אליו ב׳ ר״פ וסי׳ איה שרה אשתך. ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו: יחיה ז׳ בקריאה וסי׳ ואיש ואשה לא יחיה דוד. והכה דוד את הארץ. יואב יחיה את שאר העיר דד״ה. יחיה איש עגלת בקר. כי לא יחיה רשע. נשימה נא שק׳ם במתנינו. הוא את נפשו יחיה:

לאותן כ״ז אלף או אחרון לפיכך לא מת עמהם והכל היה סבה מאת ה׳ ית׳ שמו ובעיר לא הרגוהו כמו שפירשתי לפי שהיו בשלום עמו אבל היה יכול לצאת מן העיר לפיכך אמרו לו עבדיו נצא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך: (לא) וחבלים בראשנו. אין בו יו״ד לפיכך הריש בחולם כדרך היחיד כי הרבים הוא בקמץ הרי״ש ויש ספרים כתוב ביו״ד ואם כן הוא בא הרי״ש בחולם כמו בכל ראשיו קרחה וגם במסורת מצאתי מחלוקת במלה הזאת אם הוא מלא או חסר: (לג) ויחלטו הממנו. מלת הממנו דבק עם מלת ויחלטו לא עם מלת וינחשו ורבים כמוהו ופירושו כי האנשים היו

מצודת ציון

(כט) נוכח. מול: המלחמה. עם המלחמה: (לג) ינחשו. מלשון נחוש וסימן טוב וכן נחשתי ויברכני ה׳ (בראשית ל) ור״ל ביאתך לי לסימן טוב ויברכני ה׳: ויחלטו. התרגום של לצמיתות (ויקרא כה) הוא לחלוטין ועניינו

מצודת דוד

ולאנשים מכניסים עצמם בסכנה לרדת בעומק המלחמה למען יקנו כבוד פ״י הנצחון כי מכובדים הם מצד המלוכה אבל הפחות אין נפשם יקרה בעיניהם כ״כ ומפני הכבוד יסתכנו לרדת בעומק המלחמה: (כה) כחיל הנופל. ואין מהצורך לסרבות יותר מבראשונה: (כו) ויפקוד. לראות אם נחסר הסכום כשיעור חיל הנופל: (כז) התפקדו וכלכלו. מאז התפקדו במלחמה הראשונה והיו כולם קיימים לא נפקד מהם איש: כשני חשיפי עזים. נערי שרי המדינות לבד ושבעת האלפים לבד: מלאו וכו׳. אמר דרך גוזמא לרוב העם: (כח) ויאמר. כפל מלת ויאמר כי אמר לו פעם ב׳ לחזק לבבו: (ל) חדר בחדר. חדר לפנים מחדר להסתיר עצמו: (לא) מלכי חסד. להתחסד עם אויביהם: נשימה נא שקים וכו׳. להראות הכנעה ללכת כשבויי מלחמה לבושי שקים והחבלים בראשיהם מוכנים לתלותם בהם: (לב) העודנו חי. וכי הוא עדיין חי ולא הומת במלחמה כי מעתה לבו לא יפחד כי חביב הוא לי כאח ולא יעשה לו מאומה רע: (לג) והאנשים. עבדי בן הדד: ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו. ר״ל במעט שאמר אחי הוא היו מחזיקים הדבור לניחוש וסימן טוב ולזה מהרו והחליטו הדבור שיוצא

הֲמִמֶּנּוּ וַיֹּאמְרוּ אָחִיךָ בֶן־הֲדַד וַיֹּאמֶר בֹּאוּ קָחֻהוּ וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן־הֲדַד וַיַּעֲלֵהוּ עַל־הַמֶּרְכָּבָה׃ לד וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֶעָרִים אֲשֶׁר־לָקַח־אָבִי מֵאֵת אָבִיךָ אָשִׁיב וְחוּצוֹת תָּשִׂים לְךָ בְדַמֶּשֶׂק כַּאֲשֶׁר־שָׂם אָבִי בְּשֹׁמְרוֹן וַאֲנִי בַּבְּרִית אֲשַׁלְּחֶךָּ וַיִּכְרָת־לוֹ בְרִית וַיְשַׁלְּחֵהוּ׃

לה וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים אָמַר אֶל־רֵעֵהוּ בִּדְבַר יְהוָה הַכֵּינִי נָא וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכֹּתוֹ׃ לו וַיֹּאמֶר לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה הִנְּךָ הוֹלֵךְ מֵאִתִּי וְהִכְּךָ הָאַרְיֵה וַיֵּלֶךְ מֵאֶצְלוֹ וַיִּמְצָאֵהוּ הָאַרְיֵה וַיַּכֵּהוּ׃

לז וַיִּמְצָא אִישׁ אַחֵר וַיֹּאמֶר הַכֵּינִי נָא וַיַּכֵּהוּ הָאִישׁ הַכֵּה וּפָצֹעַ׃ לח וַיֵּלֶךְ הַנָּבִיא וַיַּעֲמֹד לַמֶּלֶךְ עַל־הַדָּרֶךְ וַיִּתְחַפֵּשׂ בָּאֲפֵר עַל־עֵינָיו׃ לט וַיְהִי הַמֶּלֶךְ עֹבֵר וְהוּא צָעַק אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ יָצָא בְקֶרֶב־הַמִּלְחָמָה וְהִנֵּה־אִישׁ סָר וַיָּבֵא אֵלַי אִישׁ וַיֹּאמֶר שְׁמֹר אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה אִם־הִפָּקֵד יִפָּקֵד וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ אוֹ כִכַּר־כֶּסֶף תִּשְׁקוֹל׃ מ וַיְהִי עַבְדְּךָ

אֲחוּךְ בַּר הֲדַד וַאֲמַר עוּלוּ דַבְּרוּהִי וּנְפַק לְוָתֵיהּ בַּר הֲדַד וְאַסְקְיֵהּ לִרְתִיכָא׃ לד וַאֲמַר לֵיהּ קִרְוַיָּא דִנְסֵיב אַבָּא מִן אֲבוּךְ אָתֵיב וְשׁוּקִין תְּמַנֵּי לָךְ בְּדַמֶּשֶׂק כְּמָא דְמַנֵּי אַבָּא בְּשֹׁמְרוֹן וַאֲנָא בִקְיָם אֲשַׁלְּחִינָךְ וּגְזַר לֵיהּ קְיָם וְשַׁלְּחֵיהּ׃ לה וְגַבְרָא חַד מִבְּנֵי תַלְמִידֵי נְבִיַּיָּא אֲמַר לְחַבְרֵיהּ בְּפִתְגָמָא דַיְיָ מְחֵינִי כְעַן וְלָא אֲבָא גַבְרָא לְמִימְחֵיהּ׃ לו וַאֲמַר לֵיהּ חֲלָף דְּלָא קַבֵּלְתָּא לְמֵימְרָא דַיְיָ הָא אַתְּ אָזֵיל מִלְּוָתִי וְיִקְטְלִינָךְ אַרְיָא וַאֲזַל מִלְּוָתֵיהּ וְאַשְׁכְּחֵיהּ אַרְיָא וְקַטְלֵיהּ׃ לז וְאַשְׁכַּח גַּבְרָא אוֹחֲרָנָא וַאֲמַר מְחֵינִי כְעַן וּמְחָהִי גַּבְרָא מְחָהִי וּפַרְעֵיהּ׃ לח וַאֲזַל נְבִיָּא וְקָם לְמַלְכָּא עַל אוֹרְחָא וּכְרִיךְ בְּמַעְפְּרָא עֵינוֹהִי׃ לט וַהֲוָה מַלְכָּא עָבַר וְהוּא צָוַח קֳדָם מַלְכָּא וַאֲמַר עַבְדָּךְ נְפַק בְּגוֹ קְרָבָא וְהָא גַבְרָא זָר וְאַיְתִי לִי גַבְרָא וַאֲמַר טַר יָת גַּבְרָא הָדֵין אִם מִשְׁתְּגָא יִשְׁתְּגֵי וּתְהֵי נַפְשָׁךְ חֲלַף נַפְשֵׁיהּ אוֹ כִכְּרָא דִכְסַף תִּתְקוֹל׃ מ וַהֲוָה עַד דְּעַבְדָּךְ מִתְפְּנֵי

בברית ה' דגשים בקריאה וסי' ואני בברית אשלחך. ויעמד כל העם בברית. וישבעו כל השרים וכל העם אשר. התחזק יהוידע דד"ה. ויבאו בברית לדרוש דד"ה: תשקול ו' מלאים ו' בלישנא משקל וסי' או ככר כסף תשקול. במשקול עשרים שקל. לו שקול ישקל כעסי. אשקול על ידי עשי המלאכה. על גנזי המלך. ואשקולה להם:

תולדות אהרן ואיש אחד. סנהדרין פט (שם ל): והכך האריה. שם:

רשי

הממנו. ינחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפלו דברי שלום בפיו אפילו שלא במתכוין סימן טוב הוא זה וימהרו להחזיק הדבר: ויחלטו. לשון למיתות (ויקרא כ"ה כ"ג) כרתו הדבר מפיו שלא יחזור בו וה"א של הממנו כוטה במסורת לשתי התיבות כאלו נכתב ויחלטוה ממנו אם ממנו יצא הדבר בכוונת הלב: (לד) ויאמר אליו. בן הדד הערים אשר לקח אבי מאת אביך עמרי אשיב לך: וחוצות תשים לך בדמשק. ותהי מושל בה והיא באה למלכותי: כאשר שם אבי בשומרון. עירך על כרחך וכל זה היה אומר מיראה אמר לו אחאב ואני בברית הזאת אשלחך: (לה) הכיני נא. סימן זה רע על אחאב שאמר לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו ואף זה שאמר לו הנביא בדבר ה' הכיני ולא הכהו כשם שנפרע מזה יפרע מאחאב: בדבר ה'. הקב"ה אמר שתכה אותי: (לז) ופצוע. מכת חבורה: (לח) ויתחפש באפר. שינה את מעפורתו שלא יכירוהו כל שינוי בגדים הוא לשון חיפוש: באפר. תרגמו יונתן במעפרא הוא סודר: (לט) והנה איש סר. מן הדרך אלי: ויבא אלי איש. שבוי מן המלחמה: אם הפקד יפקד. אם יברח לשון לא נפקד

רלבג

לא יצטרך בן הדד להשים נפשו עבד לאחאב ולזה מהרו והחליטו המאמר לדעת הממנו אמר אחאב שהוא אחיו כי אולי לא שמע אחאב דבריהם כשאמר להם אחי הוא ולזה מהרו לאמר אחיך בן הדד ואז ענה אחאב להם ואמר באו וקחוהו ויצא אליו בן הדד מן העיר שהי' נחבא בה ויעלהו אחאב על המרכבה ויאמר הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך וחוצות תשים לך בדמשק לקחת שם מכס מהסחרים הנעשים כאשר שם אבי בשמרון ואז השיב לו אחאב ואני בברית אשלחך ואחר שתעשה לי כן ויכרות לו ברית וישלחהו: (לו) יען לא שמעת בקול ה'. ידוע שהעובר על דברי נביא חייב מית' כבר כתב זה בתורה: (לח) ויתחפש באפר על עיניו. הנה אפר הוא לעיף והשתנה בו בששמהו על עיניו כדי שלא יכירהו מלך ישראל: (לט) או ככר כסף תשקול. ר"ל אם תשמרהו כראוי כן

רדק

היו מנחשים כשאמרו עבדך בן הדד אמרו אם ישמעו ממנו מענה טוב יחשבוהו לסימן שיחייהו וכיון שאמרו לו הם עבדך והוא אומר אחי הוא מהרו ואמרו אחיך ומה שאמר וימהרו ויחלטו ושניהם לשון מהירות לרוב מהירותם שעד שלא גמר הדבר בפיו לומר אחי הוא הם אמרו אחיך וכן דרך הלשון לכפול המלים להזק הענין כמו האכה אכה אבי האדרש אדרש בדרך בדרך אלך והדומים להם וי"ת והטפוהא מניה כאילו ה"א הממנו קשורה עם ויחלטו כאילו אמר ויחלטוה ממנו: באו קחוהו. כתרגומו עולו דברוהו כלומר הכניסוהו לעיר והביאוהו אלי: (לד) וחוצות תשים לך בדמשק. פי' שוקים שיהיו מוצאי השוקים ממה שיקנו וימכרו בהם יהיה המכס שלו וכת"י חוצות שוקים. כ"א קירוין: ואני בברית אשלחך. אמר לו אחאב כיון שתעשה זה אני אשלחך בשלום בברית שאכרות לך מעתה ומה שאמר בברית עם בי"ת הידיעה כלומר בזאת הברית שתקיים לי מה שאמרת: (לה) ואיש א' מבני הנביאים. כתרגומו מתלמידי נבייא ואמרו כי זה הנביא היה מיכהו: הכיני נא. נכתב יו"ד מקום למ"ד הפעל ומשל זה הי' על אחאב שאמר לו הנביא ונתתי את כל ההמון הזה בידך וכמו שהאיש הזה מאן להכותו כן אחאב לא רצה להכות את בן הדד ועבר על פי ה' הלא ראה כי הנותרים שנסו אל אפקה הרגם האל כדי שלא יותר מהם אחד ולא השאיר בן הדד אלא לנסות בו אחאב והוא היה לו להבין כי לא רצה האל יתברך שיותר אחד מהם והאל על בן הדד והחמלה על הרשעים אכזריות כי ידוע כי סופם לעשות מלחמה וכן שאול שחמל על אגג חרה בו אף ה' וכמו שהאריה הכה איש שמאן להכות הנביא בדבר ה' כי כן היה דינו כמו שאמר העובר על דברי נביא מיתתו בידי שמים שנאמר אנכי אדרש מעמו ואם תאמר היאך ידע האיש כי בשם ה' אמר והלא לא נתן לו אות כשמוחזק הנביא אין שואלין ממנו אות וחייב אדם להאמין בו כן האחאב שמאן להכות מלך ארם כפל בידו והכהו כמו שאמר לו הנביא נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו: (לז) הכה ופצוע. הפצע הוא מכת דם. ובדרש אותה טפת דם שיצאה מן הצדיק היתה כפרה לישראל שלא מתו מהם במלחמות רמות גלעד שהרי אמר לו הנביא ועמך תחת עמו כי חייבי מיתה היו אלא שאותה טפת דם היתה כפרה להם: (לח) ויתחפש באפר. השתנה באפר ששם על עיניו שלא יכירהו מלך ישראל ותרגום וכריך במעפרתא עינוהי ונסחא אחרת וכריך במעפרא עלי אפוהי באפר אפר הוא לעיף והוא הפוך מן פארי המגבעות וכי"ת באפר קמוצה מורה על הידיעה ואע"פ שהנביא כבר עשה משל על דבר האחאב אמר למלך עוד דבר משל שישפוט הוא בעצמו המשפט: (לט) אם הפקד יפקד. כמו ולא נפקד ממנו

מצודת דוד

ממנו וחזרו ואמרו גם המה אחיך בן הדד: (לד) ויאמר. בן הדד אל אחאב: וחוצות. בעיר המלוכה דמשק תעשה לך שווקים כאלו היתה עירך: ואני בברית. זה מדברי אחאב שהשיב ואמר לו כאשר תכרות לי ברית על זה אז אשלחך לנפשך: (לה) מבני הנביאים. הוא מיכיהו בן ימלה: בדבר ה'. בשליחותו של ה': הכיני נא. הוא למשל על אחאב שנצטוה להרוג את בן הדד: (לח) ויעמוד למלך. עמד על הדרך להמתין עד יעבור המלך: ויתחפש באפר. שינה עצמו בלבוש אחר לבושו ממעל לעיניו וזהו בכדי שלא יכירו המלך ע"י לבוש האפר אשר לו: (לט) והוא צעק. כאילו קובל על המכות אשר הוכה ממי שהפקיד בידו האיש: אם הפקד יפקד. אם יברח ויהיה נחסר כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א):

מצודת ציון

ועניינו דבר המתקיים מבלי השתנות: (לה) וימאן. לא רצה: (לז) ופצוע. מכה המוציאה דם: (לח) ויתחפש. ענין השתנות המלבוש וכן התחפש ובוא (לקמן כב): באפר. בצעיף והוא הפך מן פארי המגבעות (שמות לט) שהוא מענין היופי והכבה שים להאדם כשהצעיף בראשו תשקול

עשה הנה והנה והוא איננו ויאמר אליו מלך ישראל כן משפטך אתה חרצת׃ (ס' חס') מא וימהר ויסר את האפר מעל עיניו (מעלי ק') ויכר אתו מלך ישראל כי מהנביאים הוא׃ (נ' מ"ל) מב ויאמר אליו כה אמר יהוה (נ') יען שלחת את איש חרמי מיד והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו׃ מג וילך מלך ישראל על ביתו (מ'. ג') סר וזעף ויבא שמרונה׃

כא א ויהי אחר הדברים האלה כרם היה לנבות היזרעאלי אשר ביזרעאל אצל היכל אחאב מלך שמרון׃ ב וידבר אחאב אל נבות לאמר (פסק. ל') תנה לי את כרמך ויהי לי לגן ירק כי הוא קרוב אצל ביתי ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו אם טוב בעיניך אתנה לך כסף מחיר זה׃ ג ויאמר נבות אל אחאב (ג') חלילה לי מיהוה מתתי את נחלת אבתי לך׃ ד ויבא אחאב אל ביתו (ל' פתח) סר וזעף על הדבר אשר דבר אליו נבות היזרעאלי ויאמר לא אתן לך את נחלת אבותי (ז' מ"ל) וישכב על מטתו ויסב את פניו ולא אכל לחם׃ (ד') ה ותבא אליו איזבל אשתו ותדבר אליו מה זה רוחך סרה ואינך אכל לחם׃ (ז' מלרע) ו וידבר אליה כי אדבר אל נבות היזרעאלי ואמר לו תנה לי את כרמך בכסף או אם (ט"ו רפין)

לכא ולכא והא ליתוהי ואמר ליה מלכא דישראל את דנתא דינך ופסקתא׃ מא ואוחי ואעדי ית מעפרא מעלוי עינוהי ואשתמודע יתיה מלכא דישראל ארי מתלמידי נביא הוא׃ מב ואמר ליה כדנן אמר יי חלף דשיזיבתא ית גבר דחיב קטול מיד ותהי נפשך חלף נפשיה ועמך חלף עמיה׃ מג ואזל מלכא דישראל לביתיה נסיס ודוי ואתא לשמרון׃ א והוה בתר פתגמיא האלין כרמא הוה לנבות יזרעאלה די ביזרעאלה בסטר היכלא דאחאב מלכא דשמרון׃ ב ומליל אחאב עם נבות למימר הב לי ית כרמך ויהי לי לגנת ירקא ארי הוא קריב לביתי ואתן לך חלופיה כרמא דטב מיניה אם תקין בעינך אתן לך כספא דמוהי מה דשוי׃ ג ואמר נבות לאחאב חס לי מן קדם יי מלמתן ית אחסנת אבהתי לך׃ ד ואתא אחאב לביתיה נסים ודוי על פתגמא דמליל עמיה נבות יזרעאלה ואמר לא אתן לך ית אחסנת אבהתי ושכיב על ערסיה ואסחר ית אפוהי ולא אכל לחמא׃ ה ואתת לותיה איזבל אתתיה ומלילת עמיה מה דין רוחך סטיא ולית את אכיל לחמא׃ ו ומליל עמה ארי מלילית עם נבות יזרעאלה ואמרית ליה הב לי ית כרמך בכספא או אם

רדק

ממנו איש ענין חסרון: (מ) עשה הנה והנה. כתרגו' מתפני לכא ולכא כלומר מתעסק כאן וכאן: אתה חרצת. אתה חתכת הדין בעצמך שקבלת שמירתו ונתחייבת לו: (מב) איש חרמי מיד. ר"ל מידך ופירוש חרמי הריגתי מן חרוב וחרם זובח לאלהים יחרם ר"ל שהוא חייב הרג וכן ת"י גברא דחייב קטול או יהיה פירושו חרמי מן יצודו חרם חרמים ומצודים שעניינם רשת ומכמרות וכן הגא בדרש כמה מצודים וחרמים פירשתי לו עד שנפל בידך: (מג) על ביתו. כמו אל ביתו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו אל ביתו ודברתי על הנביאים אל הנביאים: סר וזעף. כמו מה זה רוחך סרה ענינו קרוב לזעף ותרגומו נסיס ודוי ותרגום והנה זועפים והא אינון נסיסין וסר פתח שלא כמנהג נחי העי"ן וכן חבירו השני: (א) אשר ביזרעאל. הכרם שהיה לו ביזרעאל ולאחאב היה היכל ביזרעאל כמו שכתוב למטה: (ב) לגן ירק. הוא העשב שהוא מאכל האדם או עשבים שיש להם ריח טוב ומנהג לעשות מהם גן בחצר הבית או אחורי הבית: מחיר זה. מחיר כרם זה כלומר מה ששוה אם תרצה למכור בכסף: (ג) מתתי. במחיר כסף או חליפין. (ד) ויסב את פניו. הסב פניו אל הקיר: (ה) מה זה רוחך סרה. כמו סר וזעף שפירשנו ותרגומו נסים: (ו) כי אדבר. עתיד במקום עבר ורבי' כמוהו או הוא כלשון הוה כלומר הייתי מדבר לו זה הדבר: תעשה

תולדות אהרן כן משפטך. עקידה שער מב: איש חרמי. סנהדרין פט: כל ענין אחאב עם נבות. עקידה שער פח:

רשי

נפקד ממנו איש (במדבר ל"א מ"ט) לשון חסרון: (מ) והוא איננו. ברח לו: אתה חרצת. או נפש או ככר כסף: (מב) איש חרמי. איש מלחמתי לשון חירום ולשון חירום נופל במלחמה וכן על אדום חרב ועל עם חרמי (ישעי' ל"ד ה') ומדרש אגדה כמה מצודות וחרמים פרשתי לך עד שנפל בידך: (מג) סר וזעף. נסים ודוי. רוחו סרה ממנו: (א) ויהי אחר הדברים האלה. עוד אחרת לקרב מיתתו: (ב) מחיר זה. הכרם הזה: אל

רלבג

(מ) כן משפטך אתה חרצת. רוצה לומר אתה גזרת על עצמך להיות נפשך תחת נפשו: (מא) ויסר את האפר מעל עיניו. ואז הכירו מלך ישראל: (מב) איש חרמי. ר"ל איש לכדתי בחרמי ופרשתי לתתו בידך כי לא היה לו מקום לנוס: (מג) על ביתו. ר"ל אל ביתו אשר הלך שם בעבור הנהגת ביתו כי מביתו יצא להלחם עם בן הדד: סר וזעף. סר הוא מענין הנטיה והסור מהמנהג והרצון שכבר התפעל מזה תכלית ההתפעלות והיה על זה הענין זעוף וכעוס מאד: (ב) ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו. ר"ל אם לא תחפוץ למכור נחלותיך אתן לך כרם אחר טוב ממנו ואם תרצה למכרו אתן לך כסף מחירו: (ד) וישכב על מטתו. הנה מרוב הכעס לא רצה שיהיה לו עסק עם האנשי' אבל שכב על מטתו והסב פניו אל הקיר שלא ירא' האנשי' בבאם לפניו ומרוב הכעס גם כן לא רצה לאכול: (ה) מה זה רוחך סרה. ר"ל מה זה רצונך נוטה ממנהגה: אתה

משפטך ח' חס' בליש' בקריא' וסי' כן משפטך אתה חרצת. והוציא כאור צדקך. ואל תצל מפי דבר אמת. קולי שמעה כחסדך. תחי נפשי ותהללך. מתתי ג' בקריאה וסי' מתתי אותה לאיש אחר. מתתי לך את נחלת אבותי. מתתי את מדין: אבותי ז' מלאים בלישנא וסי' לא אתן לך את נחלת אבותי. אשר שחתו אבותי את גוזן. אשר השחיתו אבותי. מה עשיתי אני ואבותי. מי בכל אלהי הארצות. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. תושב ככל אבותי: בכסף ט"ו רפין וסי' נמסר ביהושע סי' כ"ב:

מצודת ציון

ברחשו: (מ) חרצת. גזרת וחתכת כמו כליון חרוץ (ישעיה י): (מב) חרמי. ענין רשת כמו יצודו חרם (מיכה ז): (מג) סר. ר"ל כרה מטעמו הרצון והדבור וכמ"ש מה זה רוחך סרה (לקמן כא): וזעף. ענין כעס כמו זעף ה' אשא (מיכה ז): כא (ב) מחיר. דמיו ערך שויו: (ו) אדבר. כמו דברתי עתיד במקום עבר

מצודת דוד

השקול. לידי השקול לפרוע בעדו: (מ) עושה הנה והנה. עשיתי מלאכתי ומתעסק כאן וכאן: איננו. כי ברח: כן משפטך. או נפש או ככר כסף כי כן חרצת וגזרת על עצמך: (מב) את איש חרמי. שלחת מידך את בן הדד אשר לכדתי אותו כמו הצודה את הדג בחרמו על כי לא היה לו מקום לנוס: והיתה נפשך. דומה לשומר האיש אשר השאילו לברות יותן נפשו תחתיו ועם כי כבר עשה משל על זה בדבר הממאן להכותו בדבר ה' כי כמו שהכה האריה את הממאן להכותו כן יומת אחאב על אשר מיאן להמית את בן הדד מ"מ עשה שוב משל בכדי שאחאב בעצמו יפסוק הדין ויאמר כן משפטך אתה חרצת כאלו פסק אחאב גם על עצמו על כי היותו דומה לו: (מג) על ביתו. אל ביתו והוא מקום מלונו מחוץ לאפקה מקום המלחמה ומשם בא אל שומרון: כא (א) אשר ביזרעאל. אשר עמד ביזרעאל: אצל היכל אחאב. אשר היה

(ז) תעשה מלוכה. כתרגומו תצלח במלכותא והוא לשון תמיהה: (ח) ותשלח הספרים. כתוב בה"א הידיעה וקרי בלא ה"א ושניהם נכונים: ואל החורים. השרים והסגנים כמו את חורי יהודה ואריבה את החורים ות"י תורבינא: קראו צום. כמשמעו לשון תענית וכת"י גזרו צומא ואמרה זה לפי שביום התענית מפשפשין במעשיהם ואם יש מעוות מתקנין אותו ואדוני אבי ז"ל פירש צום קבוץ וכן ביום צום שבירמיהו מלשון רז"ל צומת הגידין שהוא מקום קבוץ הגידין: (י) ויעידוהו. יעידו בו. יש לשאול כיון שהשרים והסגנים ידעו הדבר כי שקר היה למה היו צריכין לכל זה יהרגוהו במצות איזבל בלא עדות ובלא דבר התשובה כי זקני העיר והשרים היו מעטין וידם הי' במעל עם איזבל כי אילו רצו הזקנים לגלות הדבר לעם לא היו מניחין להרגו באנס כל שכן הקרובים שהיו לנבות בעיר ואילו רצתה איזבל להרגו בלא משפט לא היה כח בידה כי אף לגזול הכרם לא היה לה כח כי אחאב ואיזבל אף על פי שהיו רשעים היו לשמים לעבוד ע"ג אבל אם היו הורגין וגוזלין שלא במשפט היו ישראל מורדין בו כי לא היו מניחין מלך עליהם אם לא יעמיד ארץ במשפט אבל למנעו מע"ג לא היו יכולים כי לא היו אלא שבעת אלפים אשר לא כרעו לבעל ושאר ישראל היו רבים מאד שהיה לבם באמונת הבעל שהיו מטעים אותם נביאי הבעל לפיכך בקשה איזבל עלילה שיהרג נבות במשפט כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ובטחה איזבל בזקני ישראל שיכסו עליה ויעלימו הדבר או ידעה בהם שהיו יראין את אחאב מאד לפיכך כתבה להם בשם אחאב וחתמה לה' בחותמו כי ידע' שלא ישנו אחרי דברו ואע"פ שהיו יודעים שבדבר עדות שקר ורציחת נפש היו רשעים הזקנים כמו שהיו העדים כמו שאמר' היא והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו ויש לשאול עוד אחאב למה לא היה לוקח זה הכרם במשפט המלוכה שהרי כתוב את שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם הטובים יקח התשובה כמו שפי' בס' שמואל כי אין ממשפט המלוכה שיקח אלא הפירות לצורך עבדיו ואנשי מלחמתו אם יצטרכו והראייה שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו וראייה עוד שאמר שדותיכם כרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם משמע כי על הפירות אמר לא על גוף הקרקע: ברכת אלהים ומלך. תרגומו גדיפתא קדם ה' ומלכא לטית למה אמר אלהים ומלך ובאחד מהם חייב מיתה אמרה זה להגדיל קצף העם עליו ויסקלוהו מיד: (יא) אשר היושבים בעירו. הודעה אחר הודעה כי די היה אם אמר היושבים או אם אמר אשר יושבים: ויעידוהו. אמר הכנוי תחלה ואח"כ ההודעה שאמר כנגדו ואמר ויעידוהו ואח"כ אמר את נבות כי כן דרך הכתוב במקומות וכן ותפתח ותראהו את הילד ואחרי' זולתו: (טו) קום רש. אמר לשון ירושה לפי שנפלו לו נכסיו בדין וראוי' דמקום היורשים

חָפֵץ אַתָּה אֶתְּנָה־לְךָ כֶרֶם תַּחְתָּיו וַיֹּאמֶר לֹא־אֶתֵּן לְךָ אֶת־כַּרְמִי׃ ז וַתֹּאמֶר אֵלָיו אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ אַתָּה עַתָּה תַּעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל־יִשְׂרָאֵל קוּם אֱכָל־לֶחֶם וְיִטַב לִבֶּךָ אֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶת־כֶּרֶם נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי׃ ח וַתִּכְתֹּב סְפָרִים בְּשֵׁם אַחְאָב וַתַּחְתֹּם בְּחֹתָמוֹ וַתִּשְׁלַח הספרים אֶל־הַזְּקֵנִים וְאֶל־הַחֹרִים אֲשֶׁר בְּעִירוֹ הַיֹּשְׁבִים אֶת־נָבוֹת׃ ט וַתִּכְתֹּב בַּסְּפָרִים לֵאמֹר קִרְאוּ־צוֹם וְהוֹשִׁיבוּ אֶת־נָבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם׃ י וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל נֶגְדּוֹ וִיעִדֻהוּ לֵאמֹר בֵּרַכְתָּ אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ וְהוֹצִיאֻהוּ וְסִקְלֻהוּ וְיָמֹת׃ יא וַיַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי עִירוֹ הַזְּקֵנִים וְהַחֹרִים אֲשֶׁר הַיֹּשְׁבִים בְּעִירוֹ כַּאֲשֶׁר שָׁלְחָה אֲלֵיהֶם אִיזָבֶל כַּאֲשֶׁר כָּתוּב בַּסְּפָרִים אֲשֶׁר שָׁלְחָה אֲלֵיהֶם׃ יב קָרְאוּ צוֹם וְהֹשִׁיבוּ אֶת־נָבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם׃ יג וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל וַיֵּשְׁבוּ נֶגְדּוֹ וַיְעִדֻהוּ אַנְשֵׁי הַבְּלִיַּעַל אֶת־נָבוֹת נֶגֶד הָעָם לֵאמֹר בֵּרַךְ נָבוֹת אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ וַיֹּצִאֻהוּ מִחוּץ לָעִיר וַיִּסְקְלֻהוּ בָאֲבָנִים וַיָּמֹת׃ יד וַיִּשְׁלְחוּ אֶל־אִיזֶבֶל לֵאמֹר סֻקַּל נָבוֹת וַיָּמֹת׃ טו וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אִיזֶבֶל כִּי־סֻקַּל נָבוֹת וַיָּמֹת וַתֹּאמֶר אִיזֶבֶל אֶל־אַחְאָב קוּם רֵשׁ אֶת־כֶּרֶם ׀ נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי

ג' ; ג' חס' ; ל' וחס' ; ספרים ק' ; ב' חס' וי"ו ; ל' מ"ל ; ל' וחס' ; ה' ; ב' ; ו' ; ו' ; ב' כ"כ ובענין ; ל' וחס' וא' ויערסו ; ג' ה' קמץ יג ג' ; ב' ובענין ; ב' ; י' וכלמסכינו' דכו'

רעי את אתן לך כרמא חלופוהי ואמר לא אתן לך ית כרמי: ז ואמרת ליה איזבל אתתיה את כען תצלח מלכותך על ישראל קום אכול לחמא וישפר לבך אנא אתן לך ית כרמא דנבות יזרעאלה: ח וכתבת אגרתא בשמא דאחאב וחתמת בעזקתיה ושדרת אגרן לסביא ולתורביני דבקרתא דיתבין עם נבות: ט וכתבת באגרתא למימר גזרו צומא ואותיבו ית נבות בריש עמא: י ואותיבו תרין גברין בני רשעא לקבליה ויסהדוניה למימר גדיפתא קדם יי ומלכא לטתא ואפקוהי ורגמוהי ויתקטל: יא ועבדו אנשי קרתיה סביא ותורביני דיתבין בקרתיה כמא דשלחת לותהון איזבל כמא דכתבת באגרתא דשלחת להון: יב גזרו צומא ואותיבו ית נבות בריש עמא: יג ואתו תרין גברין בני רשעא ויתיבו לקבליה ואסהידו גברי רשעא ית נבות קדם עמא למימר גדיף נבות קדם יי ומלכא לט ואפקוהי מברא לקרתא ורגמוהי באבניא ומית: יד ושלחו לות איזבל למימר אתרגים נבות ומית: טו והוה כד שמעת איזבל ארי אתרגים נבות ומית ואמרת איזבל לאחאב קום אחסין ית כרמא דנבות יזרעאלה דלא אבא

תולדות אהרן כבך נבות. סנהדרין כט מח (מגלה עא):

(ח) אל הזקנים. זקני אשמאי סבי דבהתא: (ט) קראו צום. וביום צום דרכם לבדוק בעבירות שבידם: (יג) ברך נבות. חילוף של קללה ותרגום גדיף נבות קדם ה' ומלכא לט: קום רש. יש מחכמים אומרי' הרוגי מלכות נכסיהם למלך ויש מהן אומרין בן אחי אביו היה

רלב"ג

(ז) אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל. ר"ל האם כמנהג כזה תעשה מלוכה על ישראל הנה בלי ספק אין מחק המלך להתפעל בזה האופן: (ח) אל הזקני' ואל החורי'. ר"ל השופטי' והשרים והם לבדם ידעו זה הסוד ובטחה בהם איזבל שיסכימו למה שסלח להם אחאב וחתמה בחותמו וידמה מזה שאם היו יודעים העם זאת התחבולה לא היו מסכימי' בהריגת נבות ואף על פי שהיו מסכימים בזה זקני העיר ושריה: (ט) קראו צום. שלחה לעם זה כי ביום הצום הם מתקבצים ואז יתכן שיעידו זה העדים לעיני כל העם: (י) והנה קרא העדי' בני בליעל כי בזולת זה לא יסכימו להעיד על שקר: (יג) ויוצאהו מחוץ לעיר ויסקלהו. למדנו מזה שבית הסקילה היה מחוץ לעיר: (טו) קום רש את כרם נבות היזרעאלי. למדנו מזה שהרוגי מלכות נכסיהם למלכות: מלך

אתה עתה ג' וסי' ואתה עתה הקל מעבדת אביך דמלכים. אהה עתה תעשה מלוכה. אתה עתה ברוך ה': ויטב ג' חסרים וסי' נמסר בשמואל הלק א' סי' ...ד: ומלך ה' בקריאה וסי' ובני ...יכה פיתון ומלך. והברו. ירא את ה' בני ומלך. והשיבו שני ...נשים. ויבאו שני האנשים: שני האנשים ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר שופטים:

מצודת דוד

היה לו ביזרעאל: (ב) לגן ירק. לגדל בו הירק. אם טוב בעיניך. אם חפץ אתה יותר בממון: מחיר זה. מחיר כרם זה: (ג) חלילה לי מה'. חולין הוא לי בעבור מצות ה' שאמרה התורה והארץ לא תמכר לצמיתות (ויקרא כ"ה): (ד) ויסב. החזיר פניו אל הקיר כדרך המיצר והדואג: (ה) רוחך סרה. סר ממך הרצון והדבור כמו רוח אחרת (במדבר י"ד) וכמו ברוח שפתיו (ישעיה י"א): (ז) אתה תעשה מלוכה. אמרה בתמיה וכי בדבר שאתה עושה עתה תנהיג את המלוכה וכאלו אמרה הן ראוי למלך להתגבר ולהתחכם שימולא רצונו ולא להיות סר וזעף: ויטב לבך. ר"ל

מצודת ציון

עבר: (ח) ספרים. אגרות ע"ש שבהן יסופר דברים: החורים. השרים וכן ואריבה את החורים (נחמיה ה): (טו) רש. מל' ירושה: מאן. לא

רשי

היה ואותו ואת בניו הרג וראוי ליורשו : (כ) התמכרך . מכרת את עצמך להכעיס את בוראך . התמכרך כמו והתמכרתם שם לאויביכם (דברים כ"ח ס"ח) : (כג) בחל יזרעאל . בבקעת יזרעאל . בחל תרגומו של גיא : (כה) רק לא היה כאחאב . הכתוב מעיד עליו שלא היה במלכים כמותו שירבעם וכל אשר אחריו עבדו את העגלים מיראה אם יעלה העם ירושלים תשוב הממלכה לבית

רדק

וכן בארץ כנען וירשת וישבת בה לפי שהיתה להם מתנה וירושה מהאל והיא להם כמו אם ירשוה מאבותם ולפי מה שהועד בנבואה כי קלל אלהים ומלך חייב מיתה ומי שנתחייב מיתה למלכות הוא וכל אשר לו למלך ונחלקו רבותינו ז"ל בזה הדבר ואמרי הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים ומפני זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי ברך נבות אלהי' ומלך כי אילו יאמרו בירך אלהי' לבד והיה דינו מסור לב"ד ויהיו נכסיו ליורשים וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה למלך וא"ת ונכסיו למלך א"כ למה הוצרך לומר אלהים לא אמרו אלהים אלא להגדיל הקצף עליו ורבי יהודה אומר אין הרוגי מלכות נכסיהן למלכות ומה שאמר קום רש ואמר אשר ירד שם לרשתו לפי שקרובו היה בן אחי אביו וראוי היה לירושה כי הבנים שהיו לנבות נהרגו עמו כמו שכתוב אם לא דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש וגו' ולדברי ר' יהודה לא הוצרך לומר ומלך אלא להגדיל הקצף עליו : כי מת . אחר שאמר כי אין נבו' חי למה אמר כי מת לומר שלא מת מיתת עצמו אלא מת שנתחייב מיתה למלך ונכסיו למלך : (יח) אשר בשמרון . לא אמר שימצא אחאב בשמרון שהרי ירד לכרם נבות שהיה ביזרעאל אלא המלך אשר בשמרון וכאשר שמע כי מת נבות ירד ליזרעאל לרשת כרם נבות חשב כי הרויח והוא הפסיד : (יט) הרצחת וגם ירשת . ה"א השאלה ותבא על פתיחת הדברים לשמוע המענה ואע"פ שהדבר ידוע וכן הראית כי נכנע אחאב מלפני הנגלה נגליתי המן הסלע הזה וכן במלות השאלה אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים: (כ) המצאתני אויבי . כלומר מצאת לי מקום להאשימני וכן זאת הה"א כה"א הרצח' שפירש' ואחאב הפסיק לנבואה לאליהו בזה הדבר שאמר לו בתשלום הנבואה הנני מביא אליך רעה עד מפני ישראל : התמכרך . כאילו מכר עצמו לעשות רע וכל עניניו וכל עסקיו לרע וי"ת דחשיבת כלומר כל מחשבותיך הם לעשות הרע . ובדרש אשר התמכר לעשות היאך היה עושה מוחק האזכרות וכותב תחתיהם שם הבעל בראשית ברא הבעל וידבר הבעל וזש"ה החושבים להשכיח את שמי : (כא) הנני מבי . חסר אל"ף למ"ד הפעל מהמכתב וכן ישי מות עלימו שמן ראשי אל יני ראשי אשר החטי את ישראל : משתין בקיר . דרך גוזמא אפילו הכלב לא ישאיר לו וי"ת ידע מדע נראה כי דעתו כמו משית בקירות לבו שלא ישאר בכל ביתו בן דעת כלומר הקטנים הגדולים כלם יכרתו: ועצור ועזוב . שלא ישאר לאחאב בישראל עצור ועזוב שיאמר

אֲשֶׁר מֵאֵן לָתֶת־לְךָ בְכֶסֶף כִּי אֵין נָבוֹת חַי כִּי־מֵת׃ טז וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אַחְאָב כִּי מֵת נָבוֹת וַיָּקָם אַחְאָב לָרֶדֶת אֶל־כֶּרֶם נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי לְרִשְׁתּוֹ׃ יז וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר׃ יח קוּם רֵד לִקְרַאת אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן הִנֵּה בְּכֶרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר־יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ׃ יט וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דַּם נָבוֹת יָלֹקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמְךָ גַּם־אָתָּה׃ כ וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־אֵלִיָּהוּ הַמְצָאתַנִי אֹיְבִי וַיֹּאמֶר מָצָאתִי יַעַן הִתְמַכֶּרְךָ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כא הִנְנִי מֵבִי אֵלֶיךָ רָעָה וּבִעַרְתִּי אַחֲרֶיךָ וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל׃ כב וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה אֶל־הַכַּעַס אֲשֶׁר הִכְעַסְתָּ וַתַּחֲטִא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כג וְגַם־לְאִיזֶבֶל דִּבֶּר יְהוָה לֵאמֹר הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ אֶת־אִיזֶבֶל בְּחֵל יִזְרְעֶאל׃ כד הַמֵּת לְאַחְאָב בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה

לְמִתַּן בְּכַסְפָּא אֲרֵי לֵית נָבוֹת קַיָּם אֱלָהֵין מִית׃ טז וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אַחְאָב אֲרֵי מִית נָבוֹת וְקָם אַחְאָב לְמֵיחַת לְכַרְמָא דְנָבוֹת יִזְרְעֵאלָה לְמֵירְתֵיהּ׃ יז וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם אֵלִיָּהוּ דְמִן תּוֹשָׁב לְמֵימַר׃ יח קוּם חוּת לִקְדָמוּת אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דִי בְשֹׁמְרוֹן הָא הוּא בְּכַרְמָא דְנָבוֹת דִנְחַת תַּמָּן לְמֵירְתֵיהּ׃ יט וּתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הֲקַטַלְתָּא וְאַף אַחְסֵנְתָּא וּתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּאַתְרָא דְלַחִיכוּ כַלְבַיָא יַת דְמָא דְנָבוֹת יְלַחֲכוּן כַּלְבַיָא יַת דְמָךְ אַף דִילָךְ׃ כ וַאֲמַר אַחְאָב לְאֵלִיָּהוּ הַאַשְׁכַּחְתָּא לִי בְּעֵיל דְבָבִי וַאֲמַר אַשְׁכַּחִית חֲלַף דַחֲשַׁבְתָּא לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ׃ כא הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלָךְ בִּישְׁתָא וַאֲפַלֵּי בָתְרָךְ וַאֲשֵׁיצֵי לְאַחְאָב יָדַע מַדַע וַאֲחִיד וּשְׁבִיק בְּיִשְׂרָאֵל׃ כב וְאֶתֵּן יַת בֵּיתָךְ כְּבֵית יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא בַּר אֲחִיָּה עַל אַרְגָזוּתָא דְאַרְגֵיזְתָּא וְחַיֵּיבְתָּא יַת יִשְׂרָאֵל׃ כג וְאַף עַל אִיזֶבֶל גְזַר יְיָ לְמֵימַר כַּלְבַיָא יֵיכְלוּן יַת אִיזֶבֶל בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל׃ כד דִימוּת לְאַחְאָב בְּקַרְתָּא יֵיכְלוּן כַּלְבַיָא וְדִימוּת

ודברת אליו ד' דסמיכי בקריאה וסי' ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו . ה' אלהי העברים שלחני אליך דדבר . הרצחת וגם ירשת ב' בו : חל ה' חס' בלישנא בקריאה וסי' וישפכו סוללה . וגם לאיזבל דבר ה' . ישועה ישית חומות וחל . וגלות החל הזה : ויאבל חל וחומה יחדו :

תולדות אהרן במקום אשר לקקו . שם לט : יען התמכרך . (סנהדרין כח) : בחיל יזרעאל . זבחים לא :

רלבג

(יח) מלך ישראל אשר בשמרון . ר"ל שמושבו הוא בשמרון או ירצה בזה לפי מה שאחשוב והוא הנכון שהו' מלך ישראל אשר יושבים בשמרון לבד ומפני מלכו עליהם הוא שליט לעשות החמסים שהוא רוצה לעשות וזה כי מפני היות בני השרים תחת ידו בשמרון הוכרחו השרים אשר ביזרעאל לרשת כרם נבות : (יט) במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות . אין הרצון בזה שילקקו הכלבים את דם אחאב במקום שנסקל נבות כי על ברכת שמרון לקקו הכלבים דם אחאב כמו שנזכ' אחר זה אך הרצון בו כי במדרג' מיתת נבות שלא מת מית' עצמו ימות אחאב וכמו שלקקו הכלבים את דם נבות כן ילוקו את דם אחאב ואפשר שנאמ' שהרצון בו כי במקום ההוא בעינו ילוקו הכלבים את דמו אך מפני כי נכנע אחאב מפני השם ית' האריך לו זה עד ימי בנו ועכ"ז נתקיים באחאב קצת זה הרע והוא שלקקו הכלבים את דמו שנשטף מן הרכב על ברכת שמרון ואמר שם כי הזונות רחצו להפליג בספור עונש אחאב והוא שהזונות הרוחצות בברכה ההיא רחצו מדמו והכלבים לקקו דמו : (כ) המצאתני אויבי . ר"ל האם מצאתני עתה ברע שתיעד לי עליו עונש כמנהג ואמנם אמר זה לפי שחטא בדבר שלוחו בשלום בן הדד ובהריגת נבות : יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה' . כל כך היה פונה לעשות הרע כאילו נמכר לזה התכלית: (כא) משתין בקיר . הם הזכרים : ועצור ועזוב בישראל . ר"ל שיכרית לו מה שהוא עצור מביתו מישראל ומה שהוא עזוב והנה לפי דעתי עצור הוא כמו עוצר כי העוצר מכיתו בישראל הוא המולך אחריו או הוא עצור בישראל להיות מלך או שר והעזוב הוא מה שהיה מהם שלא הניח' לו ממשלה וכן היה כי יורם מת ומתו אחריו כל בית אחאב או יהיה עצור רמז לע' בניו שהיו עצורים ביד גדולי המלך לגדל' ועזוב הוא מה שאינו מזרעו ביד אומן ומגדל : (כב) אל הכעס אשר הכעסת . ר"ל על הכעס : (כג) בחל יזרעאל

מצודת ציון

לא רצה : (יט) לקקו . ענין לחיכה כמו אשר ילק בלשונו (שופטים ז) : (כג) בחל . היא חומה

מצודת דוד

ר"ל היה במה : (ח) ותחתום בחותמו . חתמה האגרת בחותם טבעתו : היושבים . במושב זקני העיר עם נבות : (ט) קראו צום . על כי ביום הצום הדרך הוא להתקבץ זקני העיר לספוד במעמד אנשי העיר : (י) בני בליעל . כי כשרים לא יעידו שקר : ויעידהו . יעידו עליו וחזר ופירש על נבות : ברכת . הוא כנוי הקללה : אלהים ומלך . להגדיל הקצף לקטלו מהר : (טו) קום רש . כי הרוגי מלכות נכסיהן למלך : (יט) הרצחת . כי מדעתו עשתה איזבל ולזה אמר לו היתכן שרצחת את נבות

רש"י

לבית דוד וזה הוסיף הבעל והאשרה להכעיס: התמכר. נמכר לע"ג. ראיתי בירושלמי חיאל בית האלי שושבינו היה ובכל יום שם דמיו ונתן לע"ג: (כז) ויהלך אט. יחף: (כט) לא אביא הרעה. רעת ביתו לא אביא בימיו אבל גזירת ילוקו הכלבים את דמו אי אפשר לבא בימי בנו אלא עליו: (ב) בשנה השלישית. שבלח את בן הדד: (ג) ואנחנו מחשים. מתעצלים סיאמ"ן פיגר"י בלע"ז:

רד"ק

שיאמר זה נעצר מבית אחאב או זה נעזב שלא הרגוהו כי כלם יאבדו ואדוני אבי ז"ל פי' עצור הממון הנעצר בבתים ועזוב המקנה שיעזב בשדה שלא יאספהו הבית ורז"ל דרשו עצור בעולם הזה ועזוב לעולם הבא כלומר שאין לו חלק לעולם הבא: (כג) בחל יזרעאל. ת"י גיא חוליתא ועוד תרגם באחסנת ולדעתו חסר קוף והוא כמו בחלק יזרעאל וכן אמר במקום אחר בחלק יזרעאל: (כה) רק לא היה כאחאב. כי ירבעם והבאים אחריו אע"פ שעבדו העגלים כוונתם לשמים אבל אחאב עבד הבעל והאשרה כשאר הע"ג לפיכך אמר ויתעב מאד וגו' ככל אשר עשו האמרי: אשר הסתה. הדגש תמורת נח הסתה ת"י אטעיאת: (כז) וישם שק על בשרו. וגם והלך אט ובלילה שכב בשקו: ויהלך אט. הלך בתוך ביתו לאט כאדם דואג וי"ת והלך יחיף: (כט) לא אבי הרעה בימיו. חסר אל"ף למ"ד הפעל מהמכתב: (ג) כי לנו רמות גלעד. כי לנו היתה כמ"ש את ראמות בגלעד לגדי ואמרו בדרש למה נקרא שמה רמות גלעד שיש לפניה שתי ברכות מים ומלך ארם לקחה ממלך ישראל ויש לשאול והלא אמר בן הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך וא"ת לא קיים לו דברו והלא שלום היה ביניהם שלש שנים ולמה לא עשה מלחמה זאת כשלא השיב להם הערים ועוד למה אמר אחאב על רמות גלעד יותר משאר הערים נאמר כי רמות גלעד לא לקחה מלך ארם מעמרי אבי אחאב כי קודם לכן לקחה והוא א"ל הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב ואחאב לא נתן דעתו אז לשאול ממנו רמות גלעד כי ג"כ היה משיב לו שהרי בדמשק נתן לו חוצות כ"ש שהיה משיב מה שהיה לו אלא שלא נתן דעתו אז ואח"כ כשנזכר לא יכול להלחם עמו על זאת שהרי שלחו בברית לפיכך היה שלום ביניהם שלש שנים ועתה כשראה אחאב כי מלך יהודה היה עמו ואמר לעזור לו אמר שילך למלחמה על מלך ארם לקחת רמו' גלעד ממנו

מקרא

יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם׃ כה רַק לֹא־הָיָה כְאַחְאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר־הֵסַתָּה אֹתוֹ אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ׃ כו וַיַּתְעֵב מְאֹד לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַגִּלֻּלִים כְּכֹל אֲשֶׁר עָשׂוּ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כז וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אַחְאָב אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיָּשֶׂם־שַׂק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצוֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק וַיְהַלֵּךְ אַט׃ כח וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר׃ כט הֲרָאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחְאָב מִלְּפָנָי יַעַן כִּי־נִכְנַע מִפָּנַי לֹא־אָבִי הָרָעָה בְּיָמָיו בִּימֵי בְנוֹ אָבִיא הָרָעָה עַל־בֵּיתוֹ׃ (אביא ק')

כב א וַיֵּשְׁבוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין מִלְחָמָה בֵּין אֲרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וַיֵּרֶד יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־עֲבָדָיו הַיְדַעְתֶּם כִּי־לָנוּ רָמֹת גִּלְעָד וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים מִקַּחַת אֹתָהּ מִיַּד מֶלֶךְ אֲרָם׃ ד וַיֹּאמֶר אֶל־יְהוֹשָׁפָט הֲתֵלֵךְ אִתִּי לַמִּלְחָמָה רָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כָּמוֹנִי כָמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי כְּסוּסֶיךָ׃

תרגום

לֵיהּ בְּחַקְלָא יֵיכְלוּן עוֹפָא דִשְׁמַיָא׃ כה לְחוֹד לָא הֲוָה כְּאַחְאָב דַחֲשִׁיב לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ דְאַטְעִיאַת יָתֵיהּ אִיזֶבֶל אִתְּתֵיהּ׃ כו וְאַרְשַׁע לַחֲדָא לִמְהָךְ בָּתַר טַעֲוָתָא כְּכָל דַעֲבָדוּ אֱמוֹרָאָה דְתָרֵיךְ יְיָ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כז וַהֲוָה כַד שְׁמַע אַחְאָב יַת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹהִי וַאֲסַר סַקָּא עַל בִּסְרֵיהּ וְצָם וּשְׁכֵיב בְּסַקָּא וְהַלֵיךְ יְחֵיף׃ כח וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם אֵלִיָּהוּ דְמִן תּוֹשָׁב לְמֵימָר׃ כט הַחֲזֵיתָא אֲרֵי אִתְכְּנַע אַחְאָב מִן קֳדָמַי חֲלַף דְאִתְכְּנַע מִן קֳדָמַי לָא אַיְתֵי בִּישְׁתָא בְּיוֹמוֹהִי בְּיוֹמֵי בְרֵיהּ אַיְתֵי בִּישְׁתָא עַל בֵּיתֵיהּ׃ א וִיתִיבוּ תְּלַת שְׁנִין לֵית קְרָבָא בֵּין אֲרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ ב וַהֲוָה בְּשַׁתָּא תְּלִיתָאָה וּנְחַת יְהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה לְוַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ ג וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְעַבְדוֹהִי הֲיַדְעִתּוּן אֲרֵי דִילָנָא רָמוֹת גִּלְעָד וַאֲנַחְנָא שָׁתִיקִין מִלְמִיסַב יָתַהּ מִיַּד מַלְכָּא דַאֲרָם׃ ד וַאֲמַר לִיהוֹשָׁפָט הֲתֵיזֵיל עִמִּי לַאֲגָחָא קְרָבָא לְרָמוֹת גִּלְעָד וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא כְּוָתָךְ עַמִּי כְּעַמָּךְ וְסוּסָוָתִי

אבי ט' חס' א' בליש' ביאה וסי' במסרה רבתא: מחשים ד' בקריאה וסי' נמסר בספר שופטים סי' י"ח:

תולדות אהרן רק לא היה כאחאב. מגילה נט סנהדרין קכ (שם): וילס. שם): הראית. יומא פו (שם): אין מלחמה. (סוטה יח) כמוני כמוך. חולין ס:

רלבג

יזרעאל. ר"ל בגיא יזרעאל או הוא מישור ואפשר שיהי' מענין חיל וחומה כי אצל החומה אכלו הכלבים את בשר איזבל כמו שיתבאר במה שיבא: (כה) רק לא היה כאחאב. כל זה אמר לו אליהו: (כז) וישם שק על בשרו ויצום. ר"ל שלבש בגדי שק שהם עשויים משער קשה והתענה ושכב בלילה בבגדי שק והלך בנחת כאבל וכמנודה או ירצה באמרו ויהלך אט שכבר הלך בסתר שלא יראוהו האנשים כאבל וכמנודה: (כט) לא אביא הרעה בימיו. ידמה שלולא כי נכנע אחאב מפני השם היה מת על יד יהוא בחלקת נבות היזרעאלי ושם ילקקו הכלבי' דמו אך מפני שנכנע אחאב מפני הש"י האריך הש"י הרעה הזאת עד ימי בנו ובו נתקיי' כל היעוד הרע ועכ"ז הנה מפני ששלח בן הדד בשלום היתה נפשו ונהרג ברמות גלעד ושם לקקו הכלבי' את דמו שנשטף מן הרכב: (א) וישבו שלש שנים אין מלחמה. מפני שנכנע אחאב מפני השם האריך לו השם מה שאמר לו שתהיה נפשו תחת נפשו מבן הדד בהלחמו עמו שלש שנים וידמה שזה שאמר לו ועמך תחת עמו האריך הש"י עד עת חזאל: (ג) הידעתם כי לנו רמות גלעד יתכן שכאשר השיב לו בן הדד הערים אשר לקח אביו מישראל לא נזכר אחאב לשאול לו את רמות גלעד ולזה אמר לעבדיו הלא ידעתם כי לנו רמות גלעד ואנחנו שותקים מלקח' אותם מיד מלך ארם: (ד) כמוני כמוך. ר"ל שכמו שתלך אתה אלך אני וכמו שילך עמך כן ילך עמי וכמו

מצודת דוד

נבות כאויב וגם ירשת אותו כקרוב אהוב: גם אתה. בא כפול לתוספת ביאור: (כ) המצאתני אויבי. אתה אויבי וכי מצאת אותי חייב ואשם בדבר זה כאומר הלא איזבל עשתה זאת ולא אני וחשב לכחש בפני הנביא כאלו לא נעשתה מדעתו: מצאתי. ר"ל הן מצאתי אותך חייב בדבר כי ידעתי אשר נעשתה מדעתך: התמכרך. מרוב השתדלותו בעבירות השבו כאלו מכר עצמו לעשות הרע: (כא) ובערתי. אכנה אחריך לבל ישאר שארית מה: משתין בקיר. זה הזכר כי עושה קלוח משא"כ הנקבה: עצור. העוצר הכנוס בבית: ועזוב. המקנה הנעזב בשדה: בישראל. ר"ל בפרסום רב למען יוסרו הכל: (כה) רק לא היה וכו'. ר"ל הסיבה שהרשיע אחאב מכולם רק באה בעבור אשר הסיתה אותו איזבל אשתו: (כו) ויתעב מאד. עשה מעשים תעובים ללכת אחר הע"ג כאנשי האמורי: (כז) ויהלך אט. הלך בנחת הנה והנה כדרך אדם הדואג ומתאבל ומחשב מה לעשות לתקן הדבר: (כט) הראית. האם נותן אתה לב לראות אשר נכנע אחאב מלפני ור"ל לא מפחד העונש כ"א מגדולת האדון ה': **כב** (א) וישבו. ר"ל ישבו בהשקט: (ג) הידעתם. האם אתם נותנין לב לדעת אשר רמות גלעד היא מגבול שלנו ואנחנו שותקים מקחת אותה וכו': (ד) כמוני כמוך. כמו שאתה הלך

מצודת ציון

חומה נמוכה כמו ותעמוד בחל (ש"ב כ): (כה) הסתה. ענין פתוי: (כו) הוריש. גירש: (כז) אט. בנחת וכן לאט לי לנער (שם יח): **כב** (ג) מחשים. שותקים כמו עת לחשות קהלת

ממנו: (ז) האין פה נביא לה' עוד. כלומר כי אין אלה לה' כי הכיר יהושפט כי נביאי הבעל או האשרה הם ולא אמר כפי' כי נביאי שקר הם מפני כבוד אחאב כי נשא את כניו אבל אמר האין פה עוד נביא לה' ובדברי רבותינו ז"ל כשאמר יהושפט האין פה נביא לה' עוד אמר לו אחאב כל אלה הנביאים לה' הם אמר לו יהושפט כך מקובלני מבית אבי אבא סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד עובדיה אמר זדון לבך השיאך ירמיהו אמר תפלצתך השיא אותך זדון לבך ואלה כלם אמרו דבר אחד עלה ויתן ה' ביד המלך כמלא שאין בדבריהם ממש: (ח) כי אם רע. והלא התנבא עליו טוב שאמ"ל הראית כל ההמון הזה הנני נותנו בידך וכן אמר לו. בפעם שנייה כמו שכתבנו כי רבותינו ז"ל אמרו זה הנביא היה מיכיהו בן ימלה אלא פי' שהתנבא עליו פעם שלישית והיה נפסך תחת נפשו ועמך תחת עמו התנבא לו שיפול ביד מלך ארם מהיום ההוא ואילך שנא אותו ואמר כי לא יתנבא עליו טוב. ר"ל ידעתי כי לא יתנבא עלי טוב: (ט) מהרה מיכיהו בן ימלה. ת"י תבע מיכיהו ותרגם וחש עתידות למו ומבע דעתיד להון: (י) מלובשי' בגדים. פי' בגדים חמודות כי מה שהיה אומר מלובשים ידענו כי לא היו ערומים אלא פי' בגדי מלכות חמודות וכמוהו ימותו אנשים. ר"ל אנשים בחורים בא באנשים באנשים זקנים: בגרן. פי' ויושבים בגרן וכן הוא בדברי הימים ויושבים בגרן והגרן היה פתח שער שמרון אולי מפחד אויביהם שהיה להם מלחמה עם ארם תמיד היו עושים גרנות סמוך לעיר ובדברי רבותינו ז"ל אמרו וכי שער שמרון גורן היה אלא לאו כגורן דתניא סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהיו רואין זה את זה ור"ל כן היו יושבים אחאב ויהושפט עם סיעתן כחצי גורן: מתנבאים לפניהם. היו מתנבאים בנבואה זו או בדברים אחרים מתנבאים לשעה אבל לא ברוח השם כי נביאי השקר היו והיו מתפארים בנבואת האל כמ"ש צדקיהו כה אמר ה' ואמרו שאר הנביאים ונתן ה' ביד המלך וצדקיהו לאמת נבואתו יותר עשה לו קרני ברזל למשל כמו שנאמר בירמיהו עשה לך מוסרות ומוטות ונתתם על צוארך: עלה

כְּסוּסְוָתָךְ: ה וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל תְּבַע כְּעַן כְּיוֹמָא דֵין יַת פִּתְגָּמָא דַייָ: ו וּכְנַשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יַת נְבִיֵי שִׁקְרָא כְּאַרְבַּע מְאָה גַבְרָא וַאֲמַר לְהוֹן הַאֵיזִיל בְּרָמוֹת גִלְעָד לְאַגָּחָא קְרָבָא אִם אִתְמְנַע וַאֲמַרוּ סַק וְיִמְסַר יְיָ בְּיַד מַלְכָּא: ז וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט הֲלֵית כָּא נְבִיָא קֳדָם יְיָ עוֹד וְנִתְבַּע מִנֵיהּ: ח וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִיהוֹשָׁפָט עוֹד גַבְרָא חַד לְמִתְבַּע יַת פִּתְגָמָא דַייָ מִינֵיהּ וַאֲנָא סְנֵיתֵיהּ אֲרֵי לָא יִתְנַבֵּי עֲלַי טַב אֱלָהֵין בִּישׁ מִיכָה בַּר יִמְלָה וַאֲמַר יְהוֹשָׁפָט לָא יֵימַר מַלְכָּא כֵּן: ט וּקְרָא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְגַוְזָאָה חַד וַאֲמַר אוֹחִי תְּבַע מִיכָה בַּר יִמְלָה: י וּמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דִיהוּדָה יָתְבִין גְבַר עַל כּוּרְסֵיהּ לְבִישִׁין לְבוּשִׁין וְיָתְבִין בְּאִידְרָא בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע שׁוֹמְרוֹן וְכָל נְבִיֵי שִׁקְרָא מִתְנַבְּאִין קֳדָמֵיהוֹן: יא וַעֲבַד לֵיהּ צִדְקִיָה בַּר כְּנַעֲנָה קַרְנִין דְבַרְזֶל וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּאִילֵין תְּקַטֵל יַת אֱנַשׁ אֲרָם עַד דִי תְשֵׁיצִינוּן: יב וְכָל נְבִיֵי שִׁקְרָא מִתְנַבַּן כֵּן לְמֵימַר סַק לְרָמוֹת גִלְעָד וְאַצְלַח וְיִמְסַר יְיָ בִּידָא דְמַלְכָּא: יג וְאִזְגַדָּא דַאֲזַל לְמִקְרֵי מִיכָיְהוּ מַלֵיל עִמֵיהּ לְמֵימַר הָא כְעַן

כְּסוּסֶ֑יךָ׃ ה וַיֹּ֥אמֶר יְהוֹשָׁפָ֖ט אֶל־מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֑ל דְּרָשׁ־נָ֥א כַיּ֖וֹם אֶת־דְּבַ֥ר יְהוָֽה׃ ו וַיִּקְבֹּ֣ץ מֶֽלֶךְ־יִשְׂרָאֵ֣ל אֶת־הַנְּבִיאִים֮ כְּאַרְבַּ֣ע מֵא֣וֹת אִישׁ֒ וַיֹּ֣אמֶר אֲלֵהֶ֗ם הַאֵלֵ֞ךְ עַל־רָמֹ֥ת גִּלְעָ֛ד לַמִּלְחָמָ֖ה אִם־אֶחְדָּ֑ל וַיֹּאמְר֣וּ עֲלֵ֔ה וְיִתֵּ֥ן אֲדֹנָ֖י בְּיַ֥ד הַמֶּֽלֶךְ׃ ז וַיֹּ֙אמֶר֙ יְה֣וֹשָׁפָ֔ט הַאֵ֨ין פֹּ֥ה נָבִ֛יא לַיהוָ֖ה ע֑וֹד וְנִדְרְשָׁ֖ה מֵאוֹתֽוֹ׃ ח וַיֹּ֣אמֶר מֶֽלֶךְ־יִשְׂרָאֵ֣ל ׀ אֶל־יְהוֹשָׁפָ֡ט ע֣וֹד אִישׁ־אֶחָד֩ לִדְר֨וֹשׁ אֶת־יְהוָ֜ה מֵאֹת֗וֹ וַאֲנִ֣י שְׂנֵאתִ֔יו כִּ֠י לֹא־יִתְנַבֵּ֨א עָלַ֥י טוֹב֙ כִּ֣י אִם־רָ֔ע מִיכָ֖יְהוּ בֶּן־יִמְלָ֑ה וַיֹּ֙אמֶר֙ יְה֣וֹשָׁפָ֔ט אַל־יֹאמַ֥ר הַמֶּ֖לֶךְ כֵּֽן׃ ט וַיִּקְרָא֙ מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֔ל אֶל־סָרִ֖יס אֶחָ֑ד וַיֹּ֕אמֶר מַהֲרָ֖ה מִיכָ֥יְהוּ בֶן־יִמְלָֽה׃ י וּמֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֗ל וִיהוֹשָׁפָ֣ט מֶלֶךְ־יְהוּדָ֡ה יֹשְׁבִ֞ים אִ֣ישׁ עַל־כִּסְא֗וֹ מְלֻבָּשִׁ֤ים בְּגָדִים֙ בְּגֹ֔רֶן פֶּ֖תַח שַׁ֣עַר שֹׁמְר֑וֹן וְכָל־הַנְּבִיאִ֔ים מִֽתְנַבְּאִ֖ים לִפְנֵיהֶֽם׃ יא וַיַּ֥עַשׂ ל֛וֹ צִדְקִיָּ֥ה בֶֽן־כְּנַעֲנָ֖ה קַרְנֵ֣י בַרְזֶ֑ל וַיֹּ֙אמֶר֙ כֹּֽה־אָמַ֣ר יְהוָ֔ה בְּאֵ֛לֶּה תְּנַגַּ֥ח אֶת־אֲרָ֖ם עַד־כַּלֹּתָֽם׃ יב וְכָל־הַנְּבִאִ֔ים נִבְּאִ֥ים כֵּ֖ן לֵאמֹ֑ר עֲלֵ֞ה רָמֹ֤ת גִּלְעָד֙ וְהַצְלַ֔ח וְנָתַ֥ן יְהוָ֖ה בְּיַ֥ד הַמֶּֽלֶךְ׃ יג וְהַמַּלְאָ֞ךְ אֲשֶׁר־הָלַ֣ךְ ׀ לִקְרֹ֣א מִיכָ֗יְהוּ דִּבֶּ֤ר אֵלָיו֙ לֵאמֹ֔ר הִנֵּה־נָ֨א

חצי הספר בפסוקים. ג'. ל'. י"ג. קל"ד. ג'. פסק. נביאי' כתי' ה' כתובי' כתי' א'. ב' ולכס. ד'. ד'. ב' וסאר לדקיסו. ד' ל' וחס' וכלאורי' דכו'. ל'.

(ז) האין פה נביא לה' עוד. מקובלני אין ב' נביאים מתנבאים בלשון א' ואלה כולם לשון א' אומרים: (ח) כי אם רע. לפי שאמר יען שלחת את האיש

רלבג

וכמו שתביא סוסיך במלחמה כן אביא גם סוסי: (ה) דרש נא כיום את דבר ה'. הנה יהושפט מפני שהיה עושה הישר בעיני ה' לא הסכים לעשות דבר כי אם על פי ה': (ז) האין פה נביא לה' עוד ונדרשה מאותו. ראוי שלא יעלם ממנו שיהושפט כבר הרגיש כי אלו הארבע מאות נביאי' לא היו נביאי ה' שאם היה חושב היותם נביאי ה' היה ראוי שיבטח על דברי א' מהם ואם לא היה בוטח בהם עם היותם ארבע מאות הנה לא היה ראוי שיבטח בהם אם יהיה עמהם עוד אחד. ולזה ידמה שחקר אם יש נביא לה' עוד כדי שישמע דברי נביא ה' על זה והנה מלת עוד שבה אל אמרו האין פה נביא לא אל אמרו האין פה נביא לה': (ח) כילא יתנבא עלי טוב כ"א רע. ידמה שמיכיהו בן ימלה היה הנביא שהתחפש באפר והתנבא לו רע על דבר שלוחו בן הדד בשלום: (י) מלובשים בגדים. ר"ל שהיו מלובשים בגדי מלכות והנה השיב מיכיהו לאחאב עלה ונתן ה' ביד המלך כי ידמה שכבר הצליחו במלחמה ואף על פי שכבר מת אחאב שם ולזה היה אמת מה שהגיד לו מיכיהו אלא שלא היתה תשובתו מספקת לפי השאלה כי עדיין לא הודיע אם יקרה בזה לאחאב רע אם לא ואין ראוי שנחשוב שאמר לו מיכיהו בשם ה' דבר שקר כי כבר יתחייב מיתה על

כארבע ד' בקריאה וסי' נמסר בשמואל חלק א' סי' כ"ב: האלך ד' מן ד' פסוקים דמיין תרין במלכים ותרין בד"ה ומתחלפין וסי' ויקבץ מלך ישראל. ויבא אל המלך. סי' ויקבץ ויבא דמלכים ויקבץ האלך אם אחדל ויבא הנלך אם נחדל. ויקבץ ויבא דד"ה הנלך אם אחדל וסי' א"א ג' ג' ג"א ג"א: מלבשים ד' וסי' בגדים בגרן פתח שער. וחברו דד"ה. והלוים המשוררים לכלם. ויסדו הבונים את היכל ה':

תולדות אהרן האין פה. סנהדרין פט: ומלך ישראל. חולין ס: קרני ברזל. ב"ק ב' סנהדרין פח:

מצודת ציון

(קהלת ג): (ס) סרים. שר וכן שבעת הסריסים (אסתר א): (יא) תנגח. מלשון נגיחה והכאה: נפולים

מצודת דוד

תלך כן אלך גם אני: (ה) דרש נא כיום. ר"ל אם איך רגיל לדרוש בדבר ה' הנה כעת דרש נא: (ו) הנביאים. נביאי הבעל: ויתן ה'. בפני יהושפט אמרו בשם ה' שיחשוב שהמה נביאי ה': (ז) האין פה נביא לה' עוד. ר"ל וכי כולם הרגה איזבל ולא נשאר עוד נביא לה' ואחז"ל שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה' המה על כי כולם אמרו בסגנון אחד ואין כן דרך נביאי ה': (ח) לדרוש. אשר נוכל לדרוש את ה' מעמו: כי לא יתנבא עלי טוב. מעת אשר שלחתי את בן הדד: אל יאמר וכו'. כי את אשר ישים ה' בפיו אותו ידבר: (ט) מהרה. אמור למיכיהו שיבוא מהר: (י) בגדים. ר"ל בגדי מלוכה: בגורן פתח. בהגורן העומד מול פתח השער: (יא) צדקיה. הוא היה מנביאי הבעל: באלה. ר"ל התחזק להתגבר עליהם כאלו תנגח אותם בקרני ברזל וכן היה דרך נביאי ה' לעשות דמיונות

דמיונות

רשי

איש חרמי וגו' : (טו) עלה והצלח. לא אמר לו בשם ה' : ונתן ה'. הלואי יתן ביד המלך : (יז) לא אדנים לאלה. אתה לבדך תמות במלחמה כענין שנאמר (לקמן פסוק ל"א) לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. ואע"פ שנאמר ועמך תחת עמו (לעיל כ' מ"ב) טיפה שיצאה מאותו צדיק מיכיהו שהכהו חברו הכה ופצוע היתה כפרה על כל ישראל כך מפורש באגדה : (יט) מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה והלא נאמר ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל (תהלים קי"ח י"ז) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב (שמות ט"ו ו') אלא אלו מיימינים ואלו משמאילים מיימינים מלמדים זכות משמאילים מלמדים חובה : (כא) ויצא הרוח. רוחו של נבות

רדק

(טו) עלה והצלח. דרך התול אמר לו כלשון שאר הנביאים ולא אמר לו כה אמר ה' שהרי נשבע כי את אשר יאמר ה' אותו אדבר והכיר מלך יהודה בלשונו כי דרך התול היה אומר לו לפיכך אמר לו עד כמה פעמים אני משביעך וכיון שהשביעו אמר לו האמת בשם ה': (יז) ישובו איש לביתו בשלום. והנה ראינו למעלה שאמר לו הנביא עמך תחת עמו אפשר שהיה זה במלחמות אחרות אבל במלחמה זו לא מתו מישראל כיון שהמלחמה היתה כל היום אי אפשר שלא מתו מהם אלא לא מתו אלא מעטים ואחרים מתו רבים וזהו בשלום : (יט) ראיתי את ה' יושב על כסאו. דרך משל כמו המלך יושב על כסאו ועבדיו עומדי' לפניו מימינו ומשמאלו : צבא השמים. הם המלאכים : עומד עליו. סמוך לו וכן הגלגלים עליו והדומים להם : מימינו ומשמאלו. דרך משל ובדברי רבותינו ז"ל וכי יש ימין למעלה ויש שמאל למעלה אלא אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה : (כ) ויאמר ה' מי יפתה את אחאב. הדברים האלה הם מבוכה גדולה למי שמבין אותם כמשמעו והאמת כי האל העיר רוח נביאי שקר לפתות את אחאב ללכת לרמת גלעד לפי שנתחייב מיתה לשמים לא שבאה לאחת מהם רוח נבואה אלא הערת רוח וחפץ לדבר אל אחאב דברים אלו והוא מה שאמר מיכיהו הנה נתן ה' רוח שקר בפי כל נביאיך אלה וה' דבר עליך רעה ושאר כל הדברים כמו ויאמר זה אומר בכה וזה אומר בכה ויצא הרוח ויאמר אנא והייתי רוח שקר כל אלה דברי מליצה הם אמרם מיכיהו דרך הצעת דברים לא שראה מיכיהו דברים אלה ולא שמעם כי רוח הנבואה לא יהיה רק אמת בשם ה' ואעפ"כ אכתוב דרך הדרש כמו שכתוב ג"כ בתרגומו של תוספתא בויצא הרוח ונפק רוחא דנבות וקם קדם ה' ואמר בבעו מינך יתקם לדמי ע"י דאנא מיכנא לאטעיותיה ולאובדא יתיה מן עלמא ואמר ליה ה' במה את יכיל ואמר איפוק ואהיא רוח שיקרא בצדקיה בר כנענה וכשאר

רלבג

על זה כמו שנתבאר בתורה : (טז) ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך. ר"ל עד כמה פעמים אצטרך להשביעך אשר לא תדבר אלי רק דבר אמת ודבר נכון בשם ה' ואולם היה משביע אותו אחאב כי היה יודע כי נביאי ה' היו שונאים אותו מפני שהרגה איזבל נביאי ה' ואע"פ שלא היה אפשר להם לאמר דבר שקר הנה כבר אפשר שיעלימו מה שיוזק בו המלך וכן בזה המקום אפשר שהעלים מה שיוזק בו המלך כי לא הודיעו מה יקרה לו בעצמו שם. והנה אין זה דבר אמת לפי השאלה אחר שקצר מלהשיב כראוי ואעפ"י שלא היה דבר שקר כמה שהודיע אליו ולזה השיב לו מיכה מה שיתבאר ממנו שהמלך ימות במלחמה ולא רצה לאמ' זה בבאור לחלוק כבוד למלכות : (יח) הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כי אם רע. הנה מיכה על עצמו קלת חשד בדבריו אלא מה שאפשר שהעלים מיהושפט היותו נביא ואעפ"כ הנה כבר חשש אחאב לדברי מיכה ושנה את בגדו בדרך שלא יוכר בו שהוא מלך להמלט ממה שייעד לו מיכיהו כי חשב שנבואתו היא שלא יתכונו חיל ארם להרוג כי אם מלך ישראל וכאשר לא יכירוהו ימלט מזה : (יט) ראיתי את ה' יושב על כסאו. אמר זה על

לד

יג דִּבְרֵ֧י הַנְּבִיאִ֛ים פֶּה־אֶחָ֥ד ט֖וֹב אֶל־הַמֶּ֑לֶךְ יְהִי־נָ֣א דְבָרְיךָ֗ כִּדְבַ֛ר אַחַ֥ד מֵהֶ֖ם וְדִבַּ֥רְתָּ טּֽוֹב׃ יד וַיֹּ֖אמֶר מִיכָ֑יְהוּ חַי־יְהוָ֕ה כִּ֠י אֶת־אֲשֶׁ֨ר יֹאמַ֧ר יְהוָ֛ה אֵלַ֖י אֹת֥וֹ אֲדַבֵּֽר׃ טו וַיָּבוֹא֮ אֶל־הַמֶּלֶךְ֒ וַיֹּ֨אמֶר הַמֶּ֜לֶךְ אֵלָ֗יו מִיכָ֙יְהוּ֙ הֲנֵלֵ֞ךְ אֶל־רָמֹ֥ת גִּלְעָ֛ד לַמִּלְחָמָ֖ה אִם־נֶחְדָּ֑ל וַיֹּ֤אמֶר אֵלָיו֙ עֲלֵ֣ה וְהַצְלַ֔ח וְנָתַ֥ן יְהוָ֖ה בְּיַ֥ד הַמֶּֽלֶךְ׃ טז וַיֹּ֤אמֶר אֵלָיו֙ הַמֶּ֔לֶךְ עַד־כַּמֶּ֥ה פְעָמִ֖ים אֲנִ֣י מַשְׁבִּעֶ֑ךָ אֲשֶׁ֨ר לֹא־תְדַבֵּ֥ר אֵלַ֛י רַק־אֱמֶ֖ת בְּשֵׁ֥ם יְהוָֽה׃ יז וַיֹּ֗אמֶר רָאִ֤יתִי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל֙ נְפֹצִ֣ים אֶל־הֶהָרִ֔ים כַּצֹּ֕אן אֲשֶׁ֥ר אֵין־לָהֶ֖ם רֹעֶ֑ה וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ לֹא־אֲדֹנִ֣ים לָאֵ֔לֶּה יָשׁ֥וּבוּ אִישׁ־לְבֵית֖וֹ בְּשָׁלֽוֹם׃ יח וַיֹּ֥אמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵ֖ל אֶל־יְהוֹשָׁפָ֑ט הֲלוֹא֙ אָמַ֣רְתִּי אֵלֶ֔יךָ לוֹא־יִתְנַבֵּ֥א עָלַ֛י ט֖וֹב כִּ֥י אִם־רָֽע׃ יט וַיֹּ֕אמֶר לָכֵ֖ן שְׁמַ֣ע דְּבַר־יְהוָ֑ה רָאִ֤יתִי אֶת־יְהוָה֙ יֹשֵׁ֣ב עַל־כִּסְא֔וֹ וְכָל־צְבָ֤א הַשָּׁמַ֙יִם֙ עֹמֵ֣ד עָלָ֔יו מִימִינ֖וֹ וּמִשְּׂמֹאלֽוֹ׃ כ וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֗ה מִ֤י יְפַתֶּה֙ אֶת־אַחְאָ֔ב וְיַ֕עַל וְיִפֹּ֖ל בְּרָמֹ֣ת גִּלְעָ֑ד וַיֹּ֤אמֶר זֶה֙ בְּכֹ֔ה וְזֶ֥ה אֹמֵ֖ר בְּכֹֽה׃ כא וַיֵּצֵ֣א הָר֗וּחַ וַֽיַּעֲמֹד֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וַיֹּ֖אמֶר

ג' דברך ק' כ"ה ט"ו מ"ל וכל מגלת הסתר דכו' במ"ב כ' א' חס' ואחד מלא ג' ס' י"ז מ"ל כספ' כ' וכלהגבורי' ד'. ז'

יג פִּתְגָמֵי נְבִיֵּי שִׁקְרָא מְמַלַּל חַד שְׁוִי קֳדָם מַלְכָּא יְהֵי כְעַן פִּתְגָמָךְ כְּפִתְגָמָא דְחַד מִנְהוֹן וּתְמַלֵּיל פִּתְגָמִין תַּקְנִין׃ יד וַאֲמַר מִיכָיְהוּ קַיָּם הוּא יְיָ אֲרֵי יַת דְּיֵימַר יְיָ לִי יָתֵיהּ אֲמַלֵּל׃ טו וַאֲתָא לְוָת מַלְכָּא וַאֲמַר מַלְכָּא לֵיהּ מִיכָיְהוּ הֲנֵיזֵיל רָמוֹת גִּלְעָד לַאֲגָחָא קְרָבָא אִם נִתְמְנַע וַאֲמַר לֵיהּ סַק וְאַצְלַח וְיִמְסַר יְיָ בִּידָא דְמַלְכָּא׃ טז וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא עַד כַּמָּא זִמְנִין אֲנָא מְקַיֵּם עֲלָךְ דְּלָא תְמַלֵּיל לִי לְחוֹד קְשׁוֹט בִּשְׁמָא דַייָ׃ יז וַאֲמַר חֲזֵיתִי יַת כָּל יִשְׂרָאֵל מְבַדְּרִין עַל טוּרַיָּא כְּעָנָא דְּלֵית לְהוֹן רָעֵי וַאֲמַר יְיָ לֵית רִבּוֹנִין לְאִלֵּין יְתוּבוּן גְּבַר לְבֵיתֵיהּ בִּשְׁלָם׃ יח וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִיהוֹשָׁפָט הֲלָא אֲמָרִית לָךְ דְּלָא יִתְנַבֵּי עֲלַי טַב אֱלָהֵין בִּישׁ׃ יט וַאֲמַר בְּכֵן קַבֵּיל פִּתְגָמָא דַייָ חֲזֵיתִי יַת יְקָרָא דַייָ שָׁרֵי עַל כּוּרְסֵיהּ וְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא קָיְמִין קֳדָמוֹהִי מִיְמִינֵיהּ וּמִסְמָאלֵיהּ׃ כ וַאֲמַר יְיָ מַן מְטְעֵי יַת אַחְאָב וְיִסַּק וְיִפּוֹל בְּרָמוֹת גִּלְעָד וַאֲמַר דֵּין בְּכְדֵין וְדֵין אָמַר כְּכְדֵין׃ כא וּנְפַק רוּחָא וְקָם קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אֲנָא

פה אחד ג' וסי' ויתקבצו יחדו להלחם. והמלאך אשר הלך דמלכים. וחברו דד"ה : כמה ג' בקריאה וסי' עד כמה פעמים אני משביעך דמלכים. וחברו דד"ה. אשר זעמת זה כמה שנים : לאלה ה' בקריאה וסי' ולבנותי מה אעשה לאלה היום. לאלה תחלק הארץ בנחלה. ראיתי את כל ישראל נפוצים אל ההרים. וחברו דד"ה. אל תטיפו : יפתה ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר משפטים :

תולדות אהרן עלה והצלח. יומא עג עקידה שער כה : מי יפתה. שבת קמט סנהד' פט קב (כלאים לב) : ויצא הרוח. שבת שם סנהד' שם :

מצודת ציון

(יז) נפוצים. מפוזרים : אל ההרים. על ההרים : (יט) עליו. סמוך לו : תוכל

מצודת דוד

דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה : (יג) פה אחד. בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך לזה הנבא כמוהם לטובה : (טו) עלה והצלח. מעצמו אמר לו בברכה הלואי שתצליח וימסרם ה' בידך או שאמר בלעג והתול בסגנון נביאי הבעל : (טז) עד כמה פעמים. ר"ל אני משביעך עתה לא פעם ולא פעמים כ"א עד כמה פעמים אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה' ולא שקר בלעג והתול ולא מעצמך בברכה ועל שלא אמר הנביא כה אמר ה' עלה והצלח הסכיל לדעת שאין זה דבר ה' והיה מסתפק אם אמר מלעג אם אמר בברכה : (יז) ראיתי. במראה הנבואה : אין להם רועה. להנהיגם יחד : לא אדונים לאלה. ר"ל הואיל ואין להם אדון ישובו וכו' וכאומר שאחאב מלכם ימות והעם ישובו בשלום : (יח) הלא אמרתי וכו'. ר"ל מפני השנאה יאמר כן ולא דבר ה' הוא : (יט) לכן. ר"ל הואיל וחשדתני בזה אפרש לך מולא הדבר ותשכיל לדעת שהאמת אתי : מימינו ומשמאלו. אחז"ל מימינו רמז להמלמדים זכות ומשמאלו רמז להמלמדים חובה : (כ) מי יפתה. על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות למלחמה לקבל שם העונש (וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר את האוזן כדרך מנהגי בני אדם) : ויאמר זה בכה. מי

וּבשאר נביאי שיקרא דיליה ומשום דלית רעותיה דקודשא בריך הוא בעבדי ליאות שקר ולא נבי כהון אמר ליה לנבות מדבשקרא את רחלתא פוק ממתיבתא דדי ועביד לך רעותך משום דלא ניחא קמאי למימר שיקרא והרב החכם הרמב"ם ז"ל כתב כן וכשנסדרו עונותיו וזכיותיו של אחאב לפני אלהי הרוחות לא נמצא לו עון שחייבו ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות שנאמר ויצא הרוח ויעמד לפני ה' וגומר והרוח רוח נבות : (כה) להחבה. נכתב בה"א במקום אל"ף : (כו) והשיבהו אל אמון . נראה שהיה שם פעם אחרת תפוש : (כח) לא דבר ה' בי . אז תאמר שלא דבר ה' בי ומדעתי אמרתי זה וכן אמר משה רבינו ע"ה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא ה' שלחני : שמעו עמים כולם . דרך הלשון כמו היה זרועם לבקרים אף ישועתינו בעת צרה : (ל) התחפש ובא במלחמה . אמר מלך ישראל להתחפש ולבוא במלחמה כדי שלא יכירוהו ואמר ליהושפט ואתה לבש בגדיך כי אינך צריך להתחפש אבל אני צריך להתחפש לפי שהם בעלי ריבי והם שונאים אותי ולא יועילו התחבולות שלא ברצון האל כי המושך בקשת לתמו הרגהו וי"ת כמו אתחפש אנא אשתני ואיעול בקרבא : (לא) לא תלחמו. והוא לא היתה כוונתו לחמול עם ישראל אלא אם ילחמו עם שאר העם ויראה מלך ישראל שתכבד המלחמה בין כך ובין כך ימלט מידם

במה ח' קמצין וסי' במה אדע כי אירשנה. במה אושיע את ישראל. ויאמר שאול גשו. ויצא הרוח ויעמד דמלכים. וחברו דד"ה. במה אקדם אדני. אהבתי אתכם אמר ה'. והוגעתם את ה' בדבריכם. וא' ובמה ויאמר דוד אל הגבעונים: ויכה י' וסי' ויכה יהושע את כל. ויגש צדקיהו בן כנענה. ואיש משך בקשת דמלכים. ויקח אליהו את אדרתו. ויקח אדרת אליהו ב' בו. ויעבר יורם צעירה דמלכים. ויצא מלאך ה' ויכה דישעיה. ויכה אותם מלך בבל דירמיהו. ויכה פשחור את ירמיה: ובא ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ואנכי נער קטן לא אדע. התחפש ובא במלחמה. וחברו דד"ה מלא: י"ב פסוקים את את ואת את וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סי' ג':

אַטְעֵינֵיהּ וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ בְּמָא: כב וַאֲמַר אֶפּוֹק וְאֶהֱוֵי לְרוּחַ שְׁקַר בְּפוּם כָּל נְבִיּוֹהִי וַאֲמַר תַּטְעֵי וְאַף תִּכּוּל פּוֹק וַעֲבֵיד כֵּן: כג וּכְעַן הָא יְהַב יְיָ רוּחַ שְׁקַר בְּפוּם כָּל נְבִיָּךְ אִלֵּין וַיְיָ גְּזַר לְאַיְתָאָה עֲלָךְ בִּישָׁא: כד וּקְרֵיב צִדְקִיָּהוּ בַּר כְּנַעֲנָה וּמְחָא יַת מִיכָיְהוּ עַל לִסְתֵיהּ וַאֲמַר אֵי דָא שַׁעְתָּא אִסְתַּלַּק רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ מִינִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ: כה וַאֲמַר מִיכָיְהוּ הָא אַתְּ חָזֵי בְּיוֹמָא הַהוּא דְּאַתְּ עָלֵיל תְּוָן בִּגְוָ תְּוָן לְאִטַּמָּרָא: כו וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּבַר יַת מִיכָיְהוּ וְאָתֵיבְהִי לְוַת אָמוֹן רַב קַרְתָּא וּלְוַת יוֹאָשׁ בַּר מַלְכָּא: כז וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא שַׁווֹ יַת דֵּין בְּבֵית אֲסִירֵי וְאוֹכִילוּהִי לַחְמָא בִדְחוֹק וּמַיָּא בִדְחוֹק עַד מֵיתַאי בִשְׁלָם: כח וַאֲמַר מִיכָיְהוּ אִם מֵיתַב תְּתוּב בִּשְׁלָם לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בִּי וַאֲמַר שְׁמָעוּ עַמְמַיָּא כּוּלְהוֹן: כט וּסְלִיק מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה רָמוֹת גִּלְעָד: ל וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִיהוֹשָׁפָט אֲנָא אֶשְׁתַּנֵּי וְאֵיעוֹל בִּקְרָבָא וְאַתְּ לְבַשׁ לְבוּשָׁךְ וְאִשְׁתַּנֵּי מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְעַל בִּקְרָבָא: לא וּמַלְכָּא דַאֲרָם פַּקִּיד יַת רַבָּנֵי רְתִיכָא דִילֵיהּ תְּלָתִין וּתְרֵין מַלְכִּין לְמֵימַר לָא תַגִּיחוּן קְרָבָא עִם זְעֵירָא וְעִם רַבָּא אֱלָהֵין

אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו בַּמָּה׃ כב וַיֹּאמֶר אֵצֵא וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה וְגַם־תּוּכָל צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן׃ כג וְעַתָּה הִנֵּה נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאֶיךָ אֵלֶּה וַיהוָה דִּבֶּר עָלֶיךָ רָעָה׃ כד וַיִּגַּשׁ צִדְקִיָּהוּ בֶן־כְּנַעֲנָה וַיַּכֶּה אֶת־מִיכָיְהוּ עַל־הַלֶּחִי וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה עָבַר רוּחַ־יְהוָה מֵאִתִּי לְדַבֵּר אוֹתָךְ׃ כה וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ הִנְּךָ רֹאֶה בַּיּוֹם הַהוּא אֲשֶׁר תָּבֹא חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהֵחָבֵה׃ כו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל קַח אֶת־מִיכָיְהוּ וַהֲשִׁיבֵהוּ אֶל־אָמֹן שַׂר־הָעִיר וְאֶל־יוֹאָשׁ בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃ כז וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ שִׂימוּ אֶת־זֶה בֵּית הַכֶּלֶא וְהַאֲכִילֻהוּ לֶחֶם לַחַץ וּמַיִם לַחַץ עַד בֹּאִי בְשָׁלוֹם׃ כח וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ אִם־שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא־דִבֶּר יְהוָה בִּי וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם׃ כט וַיַּעַל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה רָמֹת גִּלְעָד׃ ל וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט הִתְחַפֵּשׂ וָבֹא בַמִּלְחָמָה וְאַתָּה לְבַשׁ בְּגָדֶיךָ וַיִּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּבוֹא בַּמִּלְחָמָה׃ לא וּמֶלֶךְ אֲרָם צִוָּה אֶת־שָׂרֵי הָרֶכֶב אֲשֶׁר־לוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם לֵאמֹר לֹא תִּלָּחֲמוּ אֶת־קָטֹן וְאֶת־

ס' קמץ · ג' זקף קמץ · ג' אחס בני ודין וחברו · ט' מ"ל בלים' זכר · ג' חס' · ל' חס' · ט"ז מ"ל וכל אסתר דכוו' במ"ג · י"ב פסו' את את ואת את ל'

נבות : (כד) אי זה עבר רוח ה'. אי זה הדרך עבר וכרי זה מקרא קצר (בד"ה ב' י"ח כ"ג) כתיב איזה הדרך עבר וגו' : (ל) ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובא במלחמה . להתחפש ולבא אני אתחפש אשנה בגדי מלכותי שלא יכירוני שאם יכירוני יסורו אלי להלחם : ואתה לבש בגדיך . *שעליך שלא מלך ישראל אתה אלא מלך יהודה ועמך אין להם תגר : (ל) ויזעק יהושפט

רלב"ג

צד המשל והמכוון ממנו כלו הוא שהש"י שם השפע השופע על הקוסמים כלי להפיל אחאב ברמות גלעד כי נקסם מן החסרון מה שכבר באַרנו בשני מספר מלחמות ה' ולפי שהקסם יבא מהשפע השופע מאת צבא השמים כמו שבארנו שם אמר שכל צבא השמים עומדים אצלו ולפי שקצת מה שישפע מהם הוא מכוון בעצמו וקצתו אינו מכוון אם לא מצד ההכרח והוא מה שישפע מהם מהרעות אמר שצבא השמי' היו עומדים אצלו מימינו ושמאלו וזה כי מה שישפע מהם מכוון בעצמו הוא מימין השם ית' והשאר הוא משמאלו והנה מה שחסר מהם בקסם ההוא הוא מיתת אחאב אשר היתה מכוונת מהש"י כמו שייעד במה שקדם להיות נפשו תחת נפש בן הדד : (כה) הנך רואה ביום ההוא אשר תבא חדר בחדר להחבה. אמר זה כי אע"פ שהצליחו ישראל במלחמה הנה יהיה נביא השקר מתחבא חדר בחדר על דבר מיתת אחאב מפני שהבטיחו הלך שם : (כו) והשיבהו אל אמון שר העיר . ר"ל השיבהו אל העיר ותביאהו שם אל אמון שר העיר : (כז) והאכילהו לחם לחץ ומים לחץ . ר"ל שלא יתנו לו די ספקו מלחם ומים אך מה שיספיק לו בדוחק : (ל) התחפש ובא במלחמ' ואתה לבש בגדיך . הנה התחפש הוא מקור והרצון בו שבעל דבר מיכיהו ראוי לו שישנה בגדיו ויבא במלחמה בדרך שלא יכירוהו חיל ארם אך אתה תלבש בגדי מלכות כי אין לך לירא כי כלם הסכימו לטוב במלחמה אך בדבר אחאב לבד התנבא מיכיהו רע : (לח) לא תלחמו את קטן ואת גדול

תולדות אהרן אלה . שבת קמט סנהד' קב זוסר ויסב : מלבשים . (סוריות מז) : וס' דבר . (ברכות יד סנהד' יח) : אם שוב תשוב . סנהד' לט (שם כח) : לא תלחמו . עקידס שער לט :

מצודת ציון

(כב) תוכל . מל' יכולת : (כד) הלחי . הוא המקום שאצל השין : (כה) הנך . הנה אתה : להחבה . מל' מחבואה ומסתור : (כז) לחץ . ענין דוחק ר"ל בצמצום : (כט) התחפש . ענין השתנות המלבוש הרגס

מצודת דוד

מהם אמר באופן זה ומי באופן אחר : (כא) הרוח . אר"ל רוחו של נבות היזרעאלי : (כב) והייתי רוח שקר . ר"ל אני אדבר שקר בפי כל נביאיו להבטיחו על ההצלחה : תפתה וגם תוכל . בזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יסיה ימסה וילך למלחמה : לא ועשה כן . חזר לזרזו על הדבר : (כג) הנה נתן ה'. ר"ל בהשגחה בא הדבר : וה' דבר . אבל ה' דבר עליך רעה כאשר אדבר אני בשם ה' : (כד) אי זה עבר . ר"ל אי זה הדרך עבר וגו' : (כה) הנך רואה . ביום המלחמה תראה שכן יהיה אשר בעבור זה תתחבא עצמך לבל יהרגך על היותך סיבה לכל זה : (כו) והשיבהו . אולי יצא שם פעם ולזה אמר השיבהו לשם : (כז) בית הכלא . בבית האסורים : לחם לחץ . ר"ל בדוחק רק די החיות נפשו : (כח) לא דבר ה' בי . ר"ל אז תאמר שמלבי אדבר ולא מה' : ויאמר . אחר דברו להשמיע לכלם ואמר שמעו עמים כולם ר"ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם : (ל) התחפש ובא . ר"ל לי ראוי להתחפש ולבוא

גָּדוֹל כִּי אִם־אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ׃ לב וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב אֶת־יְהוֹשָׁפָט וְהֵמָּה אָמְרוּ אַךְ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּסֻרוּ עָלָיו לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט׃ לג וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי לֹא־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּשׁוּבוּ מֵאַחֲרָיו׃ לד וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ וַיַּכֶּה אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן וַיֹּאמֶר לְרַכָּבוֹ הֲפֹךְ יָדְיךָ וְהוֹצִיאֵנִי מִן־הַמַּחֲנֶה כִּי הָחֳלֵיתִי׃ לה וַתַּעֲלֶה הַמִּלְחָמָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהַמֶּלֶךְ הָיָה מָעֳמָד בַּמֶּרְכָּבָה נֹכַח אֲרָם וַיָּמָת בָּעֶרֶב וַיִּצֶק דַּם־הַמַּכָּה אֶל־חֵיק הָרָכֶב׃ לו וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ לֵאמֹר אִישׁ אֶל־עִירוֹ וְאִישׁ אֶל־אַרְצוֹ׃ לז וַיָּמָת הַמֶּלֶךְ וַיָּבוֹא שֹׁמְרוֹן וַיִּקְבְּרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשֹׁמְרוֹן׃ לח וַיִּשְׁטֹף אֶת־הָרֶכֶב עַל ׀ בְּרֵכַת שֹׁמְרוֹן וַיָּלֹקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמוֹ וְהַזֹּנוֹת רָחָצוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֵּר׃ לט וְיֶתֶר דִּבְרֵי אַחְאָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה

עִם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בִּלְחוֹדוֹהִי׃ לב וַהֲוָה כַּד חֲזוֹ רַבָּנֵי רְתִיכַיָא יַת יְהוֹשָׁפָט וְאִינוּן אֲמַרוּ בְּרַם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל הוּא וְזָרוּ עֲלוֹהִי לְאַגָּחָא קְרָבָא בֵּיהּ וּצְוַח יְהוֹשָׁפָט׃ לג וַהֲוָה כַּד חֲזוֹ רַבָּנֵי רְתִיכַיָא אֲרֵי לָא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל הוּא וְתָבוּ מֵאֲחוֹרוֹהִי׃ לד וְגַבְרָא נְגַד בְּקַשְׁתָּא לְקִבְלֵיהּ וּמְחָא יַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בֵּין דִבְקֵי וּבֵין שִׁרְיָנָא וַאֲמַר לְמָרְכַּבְנֵיהּ אִתְהַדַּר לַאֲחוֹרָךְ וְאַפֵּיקְנִי מִן מַשְׁרִיתָא אֲרֵי מְרַע אֲנָא׃ לה וּסְלִיקוּ עָבְדֵי קְרָבָא בְּיוֹמָא הַהוּא וּמַלְכָּא הֲוָה מִתְקֵיף וְקָאִים בִּרְתִיכָא לָקֳבֵיל אֱנָשׁ אֲרָם וּמִית בְּרַמְשָׁא וְאִתְרִיק דְּמָא דְמַחְתָּא לְגוֹ רְתִיכָא׃ לו וְאַעֲבַרוּ כָּרוֹז בְּמַשְׁרִיתָא כְּמֵיעַל שִׁמְשָׁא לְמֵימַר גְּבַר לְקִרְתֵּיהּ וּגְבַר לְאַרְעֵיהּ׃ לז וּמִית מַלְכָּא וַאֲתָא לְשֹׁמְרוֹן וּקְבַרוּ יַת מַלְכָּא בְּשֹׁמְרוֹן׃ לח וּשְׁטַף יַת רְתִיכַיָא עַל בְּרֵיכְתָא דְשֹׁמְרוֹן וּלְחָכוּ כַלְבַיָא יַת דְּמֵיהּ וּמָנֵי זֵינָא שְׁטָפוּ כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְמַלִּיל׃ לט וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אַחְאָב

וישובו ז' מלאים בנביאים וסי' ויהי כאשר מת גדעון. אל נחלתם דסוף ספר שפטים. כי לא מלך ישראל הוא. וישובו המלאכים אליו. וישובו אחרי כן ויאמרו. כאשר זמם ה' צבאות בריש זכריה. וכל כתובים דכוו' מלאים במ"ה חס' וסי' וישובו מלכת. צאן לרוב. וגם בירושלים העמיד יהושפט. וישבו כל איש יהודה. ויבאו לחלקיהו הכהן. וכל אוריתא חס': בבא ו' חסרים בלישנא ופי' נמסר בסדר כי תשא:

תולדות אהרן משך בקשת. שם (שם לו): היה מעמד. מ"ק כח: ויעבר הרנה. סנהד' שם: והזונות. שם:

רשי

יהושפט. להקב"ה: (לד) ואיש משך. זה נעמן: לתומו. לא ידע שהוא מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין. יש שריונות שהם עשוין קליפים קליפים כענין שנא' (שמואל א' י"ז ה') ושריון קשקשים והקליפים נופלים על נקבי השריון וסותמין אותן והם קרויין דבקים: (לה) מעמד במרכבה. מתחזק ועומד כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה: (לח) וילוקו הכלבים את דמו. ואומר אני ששם נהרג נבות שהרי אמר הנביא במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות וגו': והזונות רחצו. וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך ת"י: ורבותינו אמרו אחאב מזונן היה ועשתה לו איזבל דמות ב' זונות

רדק

מידס לפיכך אמר להם שכל מלחמתם לא תהיה כי אם במלך לבדו עד שימיתוהו ואחר כך בשאר העם: (לב) ויזעק יהושפט. והכירו קולו כי יהושפט הוא וזהו שאמר ויהי כראות כלומר בהבין כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת: (לד) לתומו. בלא מתכוין לאחאב וי"ת לתמו לקיבליה ולא ר"ל לנגד אחאב אך לנגד עצמו מנגד פניו שלא היסב קשתו לימין או לשמאל אלא כמו שהיה מושך הקשת וירה החצי. ובדרש לתמו תמו שני חזיונות של אליהו ושל מיכיהו ששניהם נבאו על מות אחאב: בין הדבקי' ובין השרין כתרגומו בין דבקי ובין שירייא: לרכבו. משרת הרכב: הפוך ידיך. כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד וטעם הכתוב פעמים יצטרכו לאדם שתי ידיו וקרי ידך כי פעמים יספיק באחת: כי החליתי. נהפך הקמץ חטף אל החי"ת להרחיב עליה ופירושו החליתי מן המכה ואדוני אבי ז"ל פי' כי גם לרכבו לא רצה לגלות שהוכה אלא אמר לו כי החלה לא שהוכה וכן הוא משמעות הכתוב שאמר החליתי ולא אמר הוכתי וכת"י ארי מרע אנא: (לה) ותעלה המלחמה. היתה הולכת ומתגברת וכמוהו רבים והנה מים עולים: מעמד במרכבה. שלא הטה עצמו מפני המכה אלא התחזק בעצמו והיה מחזיק מעמד כמו שהיה במרכבה רוכב כדי שלא יכירו ישראל שהוא מוכה וירך לבבם במלחמה נכח ארם כשאר הנלחמי': אל חיק הרכב. כתרגומו לגו רתיכא: (לו) ויעבר הרנה. כתרגומו כרוז ואמר ויעבר לשון זכר והרנה לשון נקבה לשון זכר טפל על הקול כמו ויעבירו קול במחנה או אמר ויעבר על האדם המעביר את הקול. ובדרש ויעבור הרנה כאבוד רשעים רנה: איש לעירו. שלא ילחמו עוד והכרוז הזה עבר במחנה ישראל או בשתי המחנות ולא נמצא בכתוב מי היו המנצחים והמתגברים אם ישראל ואם ארם וכיון שאמר הנביא ישובו איש לביתו בשלום נראה שלא מתו מישראל ואם מתו מעטים היו ומה שאמר הנביא ועמך תחת עמו במלחמות אחרות היה זה: (לח) וישטף. השוטף כמו ויאמר ליוסף ויגד ליעקב: והזונות רחצו. מוסב למעלה וישטף את הרכב אמר שטפו הרכב ורחצו הזונות על ברכת שמרון והשטיפה חזקה מהרחיצה: וילקו הכלבים את דמו. ר"ל דם אחאב כי כל זה הדם מאחאב היה וילקו הכלבים את דמו כדבר ה' אשר דבר במקום אשר לקקו

רלבג

גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. הנה שם הש"י זה הרצון בלב מלך ארם להפיל אחאב ברמות גלעד ולא הסכי' הש"י שימות מישראל אחד במלחמה ולזה לא רצו חיל מלך ארם להכות יהושפט כשידעו שאינו מלך ישראל: (לד) ואיש משך בקשת לתמו. ר"ל שלא היה מתכוין להכו' שום אדם והיה מאת הש"י שירה החץ באופן שהכה מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין והרצון בזה שהכהו בין קשקשת לקשקשת מקשקשי השרין והנה הרצון באמרו ובין השרין והוא באור למה שאמר בין הדבקים כי הדבקים הם בשרין או אולי על השרין היה כלי זיין אחר עשוי מחתיכות ברזל דבקות ורוכבות זו על זו והנה מאת הש"י שבא החץ בין הדבקים כי בזולת זה לא היה יכול להכנס החץ בו ואחר זה קרה גם כן שהמקום אשר הכה בשרין היה בין קשקשי השרין בדרך שנכנס החץ בגופו: כי החליתי. לא רצה להגיד כי הוכה כדי שלא ירך לבב ישראל אבל אמר כי באהו החולי ולזאת הסבה היה המלך מעמד במרכבה נוכח ארם כל היום ההוא כדי שלא יסורו ישר' מהמלחמה ויתחזקו להלחם עם ארם: (לה) ותעלה המלחמה. ר"ל שהכר חזקה והתגברה מאד: ויצק דם המכה אל חיק הרכב. ר"ל שמרוב שפיכת דמו נגר וירד אל חיק הרכב אשר היה רוכב עליו: (לו) ויעבר הרנה. הרצון בו ויעבר קול הרנה והיא הצעקה וענינו קול הכרוז: (לח) וישטף הרכב על ברכת שומרון. ר"ל

מצודת דוד

ולבוא במלחמה מתנכר בשינוי בגדים לבל יכירו בו אנשי ארם אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך המיוחדים לך כי אין לך לפחוד אם יכירוך כי הנביא לא ניבא הרעה כי אם עלי ולא על זולתי ואף שלא האמין להנביא מ"מ חשש לדבריו: (לב) אך מלך ישראל. ר"ל אין זה הדיוט כ"א מלך ישראל הוא וזהו על שראוהו בלבוש מלכות: ויזעק. לאנשיו לבוא לעזרו: (לג) ויהי כראות וכו'. כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו ומזה ידעו שאין זה מלך ישראל: (לד) לתמו. בתמימות שלא נתכוון לאחאב שהרי לא היה ניכר: בין הדבקים ובין השרין. השרין הזה מעשהו מברזל כעין לבוש ועשוי נקבים נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמ"ש ושריון קשקשים הוא לבוש (ש"א י"ז) ועשוים הם לסתום נקבי השריון לבל יכנס בהם חץ והם הם הקרוים דבקים כי המה דבוקים בשריון ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השרין ונכנס בנקב השרין ונתחב בהגוף: לרכבו. הוא המוליך את הרכב: הפוך ידך. לשוב לאחור: החליתי. נעשיתי חולה ולא גלה לרכבו שהוכה שלא יבעית אותו ויודע לכלם ויעסו מן המלחמה: (לה) ותעלה המלחמה. עלתה למעלה כי נתחזקו מערכה מול מערכה: היה מעמד. בהיותו חוץ למחנה היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם: חיק הרכב. ר"ל אמצעות מקום העמוק שבו: (לו) איש אל עירו. ולא ילחמו עוד על כי מת המלך: (לח) וישטף. מוליך הרכב שטף ורחץ את הרכב מדמו במי הברכה ושמו

מצודת ציון

(לו) הרנה. קול הכרוז כת"י: (לח) ברכת. מקום הבנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים כמו על ברכת גבעון (ש"ב ב): וילוקו. ענין לחיכה כמו כל אשר ילק בלשונו (שופטים ז): (לט) השן. שן

ר"ל כי בעברו שם שטף הרכב על מי הברכה ונתנקה הרכב מהדם ונתערב במים ושם לקקו הכלבים דמו בשתותם מהמים ההם ועוד היה לו מהבוז שהזונות רוחצות בברכה ההיא רחצו בדמו אשר נתערב במים ההם : כדבר ה' אשר דבר . ר"ל שכבר היתה נפשו תחת נפש בן הדד כדבר ה' אשר דבר ונפל ברמות גלעד כדבר ה' אשר דבר ולקקו הכלבים את דמו כדבר ה' אשר דבר . הנה זה באור מה שצריך אל באור בזאת הפרשה אשר הגבלנו בארוה בזה המקום :

ואולם התועלות המגיעות מזה . והנה התועלת הראשון הוא במדות להודיע שצריך להתישב בכל דבר קודם המעשה או המענה כדי שיהיו' באופן הראוי ולזה ספר שבאו ישראל אל רחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל לשם שימתינו עוד שלשת ימים וישיב אותם דבר : השני הוא להודיע כי טוב העצה ימצא בזקנים ויעדר מהנערים וזה כי ארך הימים יתן לזקנים טוב העצה מפני מה שראו מהענינים בימיהם כי זה יעמידם על ההתחלות והסבות אשר בהם יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שבהם תמצא החכמה יותר לזאת הסבה גם כן ומזה יתבאר שטוב העצה לא יתכן שישלם לילדים אם לא על דרך הזרות : השלישי הוא במדות והוא להודיע כי בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והממשלה ובהתנשאו יסיר הגדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה היום עבד לעם הזה וישמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא השכים בזה ורצה להתנשא ולהתגאות סרה ממנו מלכות עשרת השבטים : הרביעי להודיע קיום יעוד הש"י שתקרע מלכות עשרת השבטים מזרע שלמה ויהיה לירבעם : החמישי הוא להודיע יושר ענין רחבעם בהתחלה עד שכבר נמנע מלהלחם עם ישראל תכף שבאהו דבר השם יתברך על שפר ואגם ספר בספר ד"ה שכבר התמיד רחבעם לעשות הישר בעיני ה' שלש שנים :

הששי והוא להודיע רוע ענין ירבעם מעת התחלת מלכותו עד שעשה לו אלהי זהב וגרש הכהנים והלוים מארצו במה שהזניח' מכהן לה' כאילו התחכם לעשות כנגד התורה לפי מה שאפשר ועליו וסיעתו נתקיים מה שייעדה התורה באמרה פן יש בכם איש או אשה וגו' כי הש"י ישמיד האיש ההוא ויכרית את שמו מתחת השמים וכזה קרא לירבעם ולבעשא ולעמרי שלא נשאר מהם שריד ופליט : השביעי הוא לפרסם המופתים והנפלאות שנעשו על יד איש האלהים אשר בא מיהודה ונתחדשו עוד בשבתו והם מה שיבשה יד ירבעם כאשר היה רומז בה לתפוש הנביא ומה שנקרע המזבח ונשפך הדשן ומה ששבה יד המלך אליו בהתפלל הנביא עליו ומה שקרה לו בעברו על דבר עצמו בדבר ה' שהמית אותו האריה ולא אכל את הנבלה ולא שבר החמור כי בהאמנה במופתים תתקיים פנת התורה : השמיני הוא להודיע שהש"י כשצוה דבר מה בנבואה לא ישוב אחור מהצואה ההיא ויורה על זה מה שנענש הנביא אשר מיהודה על אשר אכל לחם ושתה מים בעיר ההיא אשר הזהירהו הש"י מזה ואע"פ שאמר לו הנביא הזקן אשר בבית אל כי המלאך בא אליו בדבר ה' ואמר לו שישיבהו אל ביתו ויאכל לחם וישתה מים ואם היה אפשר שישוב הש"י מצואתו הראשונה לא היה ראוי שיענש הנביא אשר מיהודה כי לא היה חוטא אך חטא הנביא אשר כחש לו ואם יסופק על זה מעקידת יצחק שידמה ששב השם מצואתו הראשונה אך היה המכוון בדברי הש"י זולת מה שהבין אברהם מהם : התשיעי הוא להודיע שהאנשים הרעים מאד לא יענשם הש"י על חטאם באופן שיענשו הבלתי רעים מאד ולזה תמצא כי הנביא הזקן מפני עוצם חטאיו לא נענש על מה שדבר שקר בשם ה' בזדון ונענש הנביא אשר מיהודה על שעבר על דברי עצמו אע"פ שהיה זה בשגגה כי האמין שיהיה דבר ה' מה שאמר לו הנביא הזקן ונענש על שלא התישב בלבו לעמוד על שאי אפשר זה ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא נענש ירבעם על הפלגת חטאיו ונענש רחבעם כמו שנה אחת אחר שהתחיל לחטוא כי אז עלה עליו שישק מלך מצרים ולכד ערי המצודות אשר ליהודה ולקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך וגם אחרי זה היה בפחד גדול עד שמגני הנחשת אשר עשה היו נושאים הרצים מדי באו בית ה' ואחר ישיבו אותם אל תא הרצים :

העשירי הוא לפרסם יעוד אחיה השילוני לאשת ירבעם וקיומו אחר זה לפי מה שמבאר בזה וענין המופת אשר נכלל בו והוא מה שהגביל הנביא כי בבא רגליה העיר תקום ותלך תכף אל ביתה ותכף היותה אל ביתה ימות הילד וזה כי היה ריוצה נפלא כי לעדים בדרכה זה היו מדת חייו תלך במהירות או במתון : האחד עשר הוא להודיע כי הסבה היה בחטא רחבעם היותו בן נעמה העמונית ולזה כפול הספור כי שם אמו נעמה העמונית ובזה נתבאר אמות מה שזכר בתורה מה הסבה על מה שהזהירה מהתחתן בגוים והוא כי יסיר את בנך מאחרי והנה נעמה היתה כאלו לא נתגיירה כי חזרו לשורש הרע נשי שלמה מנויי הארצות כמו שקדם הספור בזה : השנים עשר הוא להודיע כי הסבה היתה בחטא אביס היותו בן אשה רשעה והיא מעכה בת אבישלום כי היא עשתה מפלצת לאשרה כמו שנזכר אחר זה ומזה המקום עמדנו על רוע אבשלום כי הכתוב יחס אותה לו להדמותה לפעולותיו : השלשה עשר הוא להודיע כי שנות רשעים תקצורנה ואורך ימים לעובדי השם ית' ולזה תמצא כי אביס לא היה במלכות כי אם שלש שנים ואסא שעשה הישר בעיני ה' האריך ימים על מלכותו ולזאת הסבה גם כן תמצא שכבר ראה אסא בימיו כמו שמנה מלכים בישראל והם ירבעם ונדב ובעשא ואלה וזמרי ותבני ועמרי ואחאב :

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אבל ראוי שישים בה' מבטחו כל שכן כשמצא עצמו נעזר בו יתברך ולזה תמצא שנענש אסא בשמשם בשר זרועו בשאלת אל בן הדד מלך ארם כסף וזהב שיפיר בריתו את בעשא מלך ישראל כדי שיסור מעליו כמו שנזכר בספר ד"ה ולזאת הסבה גם כן ידמה שחלה את רגליו כמו שבארנו :

החמשה עשר והוא לבאר עוצם השגחת הש"י בישראל בעבור בריתו עם האבות עד שכבר תמצא שאף על פי שהיו ישראל ראויים שיסתי' הש"י פניו מהם ויעזב אותם מגד עוצם חטאתיהם הנה כאשר נגלה לשם יתב' מרוב פעלות אחאב שהיה כלי אל שיסורו ישראל לגמרי מאחרי הש"י הראה להם את ענינים יקחו בהם מוסר וזה בהדרגה כי ראשונה הראה לאחאב וישראל אמתות דברי הנביאים וקללותיהם כי ראו שהקללה שקלל יהושע מי שיבנה יריחו נתקיימה וזה להם לאות כי הקללות הכתובות בתורה מי שלא יקיים את דבריה יתקיימו ולפי שלא לקחו בזה מוסר הראה להם הש"י מקללות נביאו שהם יתקיימו תכף לא ישובו אל הש"י ולזה ספר שכבר אמר אליהו אל אחאב שלא יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דבר הש"י וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית' וכאשר ראה שלא לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואים קיום ייעודי הנביא וקללותיו סבב שישוב אליהו אל אחאב ויעשה מה שיתבאר ממנו כי ה' הוא האלהים מגד המופת הנפלא שיתחדש בו ויתבאר בו עם זה כי הבעל הוא הבעל לתכלית שישובו ישראל כלם לעבודת הש"י ויהרגו נביאי הבעל וכאשר ראה הש"י כי לא נכנע אחאב בזה הראה לו נפלאות בעשיית הטובות כדי שידע שהוא ה' ויעד לו זה הטוב על יד נביאו עד שכבר נלא במתי מעט מלך ארם עם כל המלכים אשר היו אתו ושנה בזה הפעל עד שתחזק בלבו האמונה בש"י ובכל זה לא לקח מוסר ולזה קרה לו מהרע מה שקרה : הששה עשר הוא לפרסם עוצם הנפלאות שעשה הש"י על יד אליהו והוא שהתמידו העורבים להביא לו בנחל כרית אשר נסתר שם שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומכד הקמח שהיה בו מעט קמח ומפחת השמן שהיה בו מעט השמן הסתפקו בו אליהו והאלמנה וביתה שנה אחת ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסרה והחיה בן האלמנה אחרי מותו והוריד האש מן השמים לאכל העולה והעצים והאבנים ולחכה המים אשר בתעלה עם רבוי המים שנשפכו שם ורבת המטר בהפלגה כאשר התפלל אליהו אל הש"י עם הפלגת הענין' שהיתה אז ומה שהביא הש"י לאליהו על יד המלאך עוגת רצפים וצפחת מים ומה שעמד ארבעים יום וארבעים לילה בזולת מאכל ומשקה והנה סופרו אלו הנפלאות כי בהאמנה בהם פנה חזקה מפנות התורה :

השבעה עשר הוא ללמדנו שכבר אפשר שיעבור הנביא על קצת מצות התורה מדבר ה' לפי שעה ולזה ספר שהעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב והיה אוכל הבשר בדבר ה' אף על פי שלא היה יודע אם היה כשרה ולזה תמצא שהקריב עולה בחוץ בשעת אסור הבמות ולזה הפרש הגירה התורה במה שאמרה אליו תשמעון כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה :

השמונה עשר הוא לפרסם עוצם הכפל המופתים אשר נעשו על יד אליהו עד שתמצא שלא הביא השם מהקמח בכד הקמח ומן השמן כי אם שיספיק לשעה אחד כדי שיכפל המופ' יותר ויתפרסם זה לאלמנה בזה האופן כי כבר התמיד זה המופת שנה אחת וכזה תמצא שהעורבים הביאו לו שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ולא הביאו לו בפעם אחת ליום אחד או לשני ימי' או יותר עם שבזה הערה שהש"י בחר לנביאו בזה האופן זה הענין כדי שיהיה המזון יותר בריא ויותר רחוק מהעפוש עם שבשני אלו הדברים תועלת לבאר שהשלמים אין ראוי שיבקשו היתרונות אבל יספיק להם ההכרחי לבד :

התשעה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מהסכנה כשיוכל על זה ולא יסמוך על הנס במה שאפשר לו להמלט בגד אחר הלא תראה כי גם הנביא כשירא מאחאב צוהו הש"י שילך קדמה ויסתר בנחל כרית ושם לא יראהו שום אדם עם מזונו יהיה שם וישתה מהנחל והעורבים יביאו לו לחם ובשר כי אם היה בא לו מזונו על ידי אדם שם אולי יודיע זה למלך כי כל דבר לא יכחד מן המלך לפי שכל אחד מהיודעים מקומו יודיע לו זה למצוא חן בעיניו והתמיד לו זה שנה אחת ואז יבש הנחל ולא השתדל השם להביא שם מים כי לא היה צריך עתה לכמו זה ההסת' הנפלא כי כבר נואש ממנו המלך באופן מה והספיק לו ההסתר בית האלמנה והיא היתה מתקנת לו מזונו באופן ראוי ולזאת הסבה בעינה ספר שכאשר ירא אליהו מאיזבל קם והלך על נפשו במדבר דרך יום שלא יראהו אדם וזה כי אף על פי שהש"י שלים בעשיית המופתי' הנה אינו עושה אותם כי אם בעת הצורך כמו שבארנו במקומות רבים במה שקדם : העשרים הוא להודיע שכמו שיושגחו הגלווים לשלם בשיביא השם יתעלה עליהם טובות בזכותו כן תדבק ההשגחה יותר מאדם להביא עונש על התושבים על צד התוכחת כאמרו בקרובי אקדש ולזאת הסבה אמרה הצרפית מה לי ולך איש האלהים כי באת אלי להזכיר את עוני : העשרים ואחד הוא להודיע כי כבר יהיה מושגת התועלת בזכות האיש הטוב המושגח אם היה האיש הטוב מצטער ברע שיקרה לאיש ההוא כי להצילו מהצער יגלגל התועלת מהרע ולזה אמר הנס על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה וזה כי מפני זה יצטער אליהו ברע שיקרה לה ולזאת הסבה נער עצמו להתמודד על הילד שלשה פעמים להשים פיו על פיו ועיניו על עיניו וידיו על ידיו וכן בזה האופן ולזאת הסבה גם כן נער עצמו להביא הגשם כשנהר ארצה ושם פניו בין ברכיו כדי שימלטו מהצער הזה ויביא הש"י גשם על הארץ ומזה הצד תועיל תפלת האדם השלם לזולתו מפני הצטערו על הרע שיקרה לו כמו שזכרנו זה הפרש במקומות רבים :

העשרים ושנים הוא במדות והוא להודיע שמי שיעשה דבר מה לתכלית מה ראוי שלא יקצר מהבאת כל הסבות העוזרות בהבאת התכלית ההוא ומהסרת כל הסבות המונעות הגעתו ולזה תמצא כי אליהו כשרצה שיבא גשם על הארץ על צד ההשגחה התחכם בכל עוז להכרית האמונה הנפסדת אשר בעבורה נענשו ישראל בשנעצר להם המטר ולזה רצה נביאי הבעל ונביאי האשרה בשיבחן לעם כי דבר הבעלים הבל ואין בם מועיל וכבר השתמש בזאת הבחינה בכל צד מתגודדים

המלאכים שהיה אפשר שלא ישאר להם בה ספק ולזה בחר שיהיו הקרבנות פרים מפני מה שנפלו ישראל בו מהטעו' אחרי עגלי זהב ורצה שיבחרו להם נביאי הבעל הפר האחד כדי שלא יוכל לומר אילו היה לנו הפר ההוא אשר נאמר לאליהו היה הבעל שומע לקולנו ורצה גם כן שיעשו תחלה כדי שלא יאמרו כי אלהיהם כועס על שמשוהו אחרון ולזה לא ענה אותם ורצה שיקראו בשם אלהיהם כדי שיתפרסם לכל שהם קוראים לאלהים ואין קול ואין עונה ואין קשב ולא יוכלו להתנצל ולומר שזה אשר לא ענה אותם באש מפני שלא קראו לו ולזאת הסבה גם כן רצה שיקראו בקול גדול באופן שלא ישאר להם בזה שום התנצלות ואחר זה הקים מזבח ה' ההרוס להעיר כי לו לבדו ראוי שתהיה העבודה והוא אחד לבד ולזה לא רצה להראות כי במקום בעצמו אשר עבדוהו בראשונה יעבדוהו עתה לפי שהוא' אחד לבד בזולת רבוי הנה כמו שהזהירה התורה שלא לעבדו כי אם במקום אשר יבחר ה' אשר הגלותו שם והוא בית המקדש כן רצה אליהו כאשר הביא אותו ההכרח להקריב בחוץ במנות השם להדמות לפי היכלת בדרכי התורה כמו שזכרנו וכבר בנה אותו לשם ה' כדי שיכירו הכל כי כל מעשיו היו לשם ה' ולזה ענהו באש והקים בו מהאבנים כמספר שבטי ישראל כאילו העיר בזה כי ישראל בכללם ראוים שיהיו לש"י כי הוא לקחם לו לעם וכאילו היה סימן שכבר ישובו כלם לאמונתו וצוהו לשפוך שם מהמים כמות רב כדי שיתבאר לישראל יותר עוצם גבורת הש"י בהורידו אש לאכול את העולה והעצים והאבנים וללחך את המים אשר בתעלה והיו מספר הכדים שתים עשרה לסבה בעינה שהיו מספר האבנים שתים עשרה :

העשרים ושלשה הוא בדעות והוא להודיע שאין בש"י תנועה והשתנות וזהו שרש גדול בענין הש"י כמו שהתבאר במקומותיו וזה למדנו מהתול שהתל אליהו בנביאי הבעל באמרו כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ למדנו בזה שאלו המקרים הם המשוללים מהש"י :

העשרים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע שהמופתים יעשה אותם הש"י על יד נביאו באמצעו' התפלה וזה שרש רב התועלת כבר זכרוהו רבותינו ז"ל וכבר למדנו זה ממה שספר בזה המקום מתפלת אליהו על בן הצרפית להחיותו ומתפלת אליהו שענהו הש"י באש בפני כל ישראל ומתפלתו שיבא המטר עם הפלגת היציר' שהית' אז ובזה התבאר שלא הוגבל בעת בריאת עולם שיתחדשו אלו המופתים בעת שנתחדשו כמו שיחשבו אנשים ממה שאמרו ז"ל תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית חס שאם הונח הענין כן יתחייבו ענינים מגונים אין המלט מהם אם תחלה יתחייב שתהיה תפלת הנביא עליהם לבטלה ואם שנית יתחייבו שיתחדשו ג"כ בעת שהוגבל חדושם בזולת נביא ובזולת משתדל וכבר יתחייב זה לפי שאין לאומר שיאמר שכבר הוגבל אז ג"כ שימצא אז נביא כי זה בלתי אפשר כי הנביא לא יהיה אלא בשלמיות יקנו הם רובם בבחירתו שיקנם ושלא יקנם ואם הנחנו שיתחייב אז כן שיהיה נביא הנה בטלנו טבע האפשר ויתחייב שיהיה זה האיש עכ"פ בעל שלמיות יתכן בהם שיהיה נביא ואם שלישית כי מפני שהמופתים נמצאים מתחדשים בעבור תועלות מה לפי המקרים והמשיגים הנמצאים אז לאנשים ויתחייב כשהונח חדוש אלו המופתים בעת ההיא בדרך ההכרח שיהיה חדוש אותם המקרים והמשיגים אשר בעבורם נתחדשו אלו המופתים על צד ההכרח גם כן והמשל שאם הונח הענין כן הנה מפני שמופת רדת האש מן השמים על העולה ועל העצים ועל האבנים ואכלה אותם ולחכה המים אשר בתעלה היה לתכלית שיסורו ישראל מעבודת הבעלים וישובו אל הש"י הנה היה מחוייב לפי זאת ההנחה שיהיו אז ישראל עובדים הבעלים ויהיו א"כ מוכרחין לחטוא וזה יבטל טבע הבחירה וטבע האפשר ויפול התורה בכללה כי מהגדולות מהפנות אשר עליו נבנית הוא שלאדם בחירה ישמול בה לעשות מה שיסודר לו מהבחירה אם עבירה או מרי הכל לפניו החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע : **העשרים וחמשה** הוא להודיע שאין ראוי לשלם לחמול על הרעים המחטיאים זולתם ומסירים אותם מאחרי הש"י כי החמלה עליהם הוא אכזריות על הטובים ולזה תמצא שספר שכבר צוה אליהו לתפוש את נביאי הבעל כלם באופן שלא ימלט איש מהם והורידום אל נחל קישון וישחטם שם : **העשרים וששה** הוא להודיע שראוי לכל אדם לחלוק כבוד למלכות הלא תראה כי אליהו עם עוצם מעלתו בנבואה שנס מתניו לרוץ לפני אחאב עד באו ליזרעאל והמנס חלק לו כבוד עתה לא קודם זה כי ידמה שנס הוא סר אז מאחרי הבעלים והאמין בש"י ולזה הסכים לאליהו בהריגת נביאי הבעל אך קודם זה שהיה בתכלית הרוע לא חלק לו כבוד וכן לא חלק לו כבוד כשחטא בדבר נבות : **הכ"ז** הוא מה שלמדנו מה שהיה לאליהו ארך ימים נפלא ולזה אמר קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ומזה נתישרנו להאמין שפנחס הוא אליהו ושאליהו לא מת כמו שבארנו אצל בארנו זה הספור : **הכ"ח** הוא להודיע עוצם הכנת הר סיני להגיע שם הנבואה ולזה ספר שכאשר הגיע אל המערה שם באהו דבר ה' בזה האופן הנפלא : **הכ"ט** הוא להודיע שהכוונה במציאות הנביא היא להשגחה מי שהוא נביא בתוכם וכאשר ישתמש בזה הנביא לתכלית אחר זולת המכוון בו לא תסכים החכמה האלהית שיהיה נביא לעם ההוא ולזה תמצא שספר שכאשר ראה הש"י היות אליהו מבקש רע לישראל שייסירו להבין שאין השם יתברך חפץ בהבאת הרעות ולזה ראה במראה הנבואה הרוח והרעש והאש ולא היה בהם ה' ואחר זה הראה לו כבודו אז שאל לו שנית מה לך פה אליהו וידמה שמרוב כעס אליהו על חטאת ישראל לא התחכם לעמוד על הכוונה האלהית בזה המראה שהראה לו השם יתברך ולזה השיב שנית לש"י כמו התשובה הראשונה וכאשר ראה הש"י שהוא משתמש בנבואתו להביא רע על ישראל בהפך מה שכוון בה אז הודיעו שימשח אלישע לנביא תחתיו עם שכבר הודיעו עם זה איך ינקום הש"י נקמתו מישראל בעזבם את בריתו על ידי חזאל ויהוא ואלישע : **הל'** הוא להודיע כי רוב החשק בבקשת השלמות והחכמה מביא האדם אל השלמות הלא תראה כי אלישע מפני חוזק חשקו אל השלמות האנושי בא אל זאת המעלה הנפלאה הנזכרת בזה הספור וכבר יגלה עוצם חשקו לזה שהוא הניח בית אביו שהוא עשיר מאד תכף שהשליך אליהו אדרתו עליו ועזב אביו ואמו לזה התכלית והשתדל להיות משרת את אליהו למען ילמד תמיד ממנו ומרוב שמחתו בזה זבח צמד הבקר ובשל הבשר בכלי הבקר ונתן לעם לאכול עם שכל זה להעיר שהוא נפרד מכל וכל מאלו העסקים המלאכותיים ומעתה תהיה כל השתדלותו בבקשת החכמה והשלמות ולזה לא רצה שישארו הדברים אשר היה חורש בהם : **הל"א** הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפרד מבית אביו ואמו בזולת ידיעתם כדי שלא יכאיב לבם כשלא ידעו איפה הוא ולזה תמצא שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הנה התעורר ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם הפרדו מהם : **הל"ב** הוא במדות כי לפני שבר גאון ר"ל שהגאוה סבת השבר והשבוטח בכחו ובחזקו ינוצח ולזה ספר כי בן הדד מפני שנתגאה מאד ושאל למלך ישראל שכספו וזהבו לו הוא ונשיו ובניו הטובים לו הם והסכים לו מלך ישראל ולא נתפייס בזה מרוב בטחו על חזקו אבל היה רוצה לקחת כל מחמד עין שיהיה בבית המלך ובבית עבדיו וכאשר לא הסכים בזה מלך ישראל אמר בוטח על חזקו שלא יספיק עפר שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגליו ולפי שהיה בוטח על חזקו הראה לו הש"י כי לא לאדם דרכו וסבב שבמתי מעט נצחהו אחאב בשתי מלחמות זו אחר זו והנה שם הש"י בטחו על חזקו כדי להפילו במלחמה הראשונה כי מפני זה צוה לתפוש חיים אנשי החיל היוצאים מישראל ויצאו מחיל ארם איש לקראת כל איש מהם לתפשו חי כי לא היה ירא שיכו אותם בני ישראל וזה היה סבה שהכו איש אישו וינסו ארם מפני זה ונצחום ישראל והגיע לבן הדד בסוף הענין שלא נשאר לו איש מהחיל אשר היה בוטח בחזקם : **הל"ג** הוא להודיע חוזק השתדלות החכמה האלהית לקרב ישראל לעבודתו וזה כי בעת אשר נתישרו להאמין כי ה' הוא האלהים מפני המופת הנפלא שהראה להם אליהו הראה להם נצוחם המון חיל ארם הנפלא במתי מעט למען ידעו כי ה' הוא האלהים ותתחזק אמונתם בו יותר כמו שזכר בזה המקום :

הל"ד הוא להודיע שראוי לאדם כשיפול בידו במלחמה מי שהוא תמיד לו ולעמו לקוץ מכאיב שלא יחמול עליו אך יבער אותו מן הארץ פן ימצא לו מקום אחר זה אם ימלט להשחית הוא ועמו לפי היכולת ולזאת הסבה תמצא שצותה התורה להכות את המדינים מפני מה שנתבאר כי הם צוררים לישראל בנכליהם וצותה גם כן למחות את זכר עמלק לזאת הסבה ולזה ספר כי מפני ששלח מלך ישראל בן הדד אשר שמהו הש"י בחרמו וברשותו ובמכמרתו כעס הש"י עליו ואמר לו שכבר יהיה נפשו תחת נפשו ועמו תחת עמו : **הל"ה** הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקשה את לבו הלא תראה מה שקרה לנבות מפני הקשותו לבו שלא נתרצה להחליף כרמו למלך בכרם טוב ממנו ולא רצה ג"כ למכרו אליו :

הל"ו הוא לפרסם כי מפני היות אחאב מלך שמרון היה מושל בישראל ומניע אותם לעשות מה שירצה ולזה לא נענשו כל כך החורים אשר הסכימו במיתת נבות בזה האופן המגונה וזה כי בני שרי המדינות היו את אחאב בשמרון ומפני זה היו מוכרחין אבותיהם לעשות רצונו כדי שלא ימית בניהם ולזה זכר שנערי שרי המדינות היו את אחאב בשומרון וקרא גם כן לזאת הסבה אחאב מלך שומרון כי מפני היותו מלך בשומרון היה מלך בכל עשרת השבטים ולזאת הסבה אמר קום רד לקראת אחאב מלך ישראל אשר בשמרון כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה : **הל"ז** הוא לפרסם חטא אחאב בדבר נבות וענשו הנפלא על זה החטא ושאר חטאיו ועונש איזבל על זה החטא כמו שיעיד לו אליהו כי זה כלו והדומה לו בזה הספור מקיים שהשם יתברך שופט האדם לפי מעשיו והוא פנה חזקה מפנות התורה : **הל"ח** הוא להודיע שהרוגי מלכות נכסיהן למלכות ולזה שלחה איזבל על דבר נבות שיעידו בו כי ברך אלהים ומלך כדי שיהיה חייב מיתה מפני ברכתו המלך ולזה יוכל אחאב לרשת את כרמו ואפשר שנאמר שכבר הומת נבות ולא היו לו בנים ולזה אמר אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש והם הבנים שהיה עתיד להוליד וידמה שאחאב היה קרוב לו ולזה ירד אחאב לרשת ולזאת הסבה אמרה לו איזבל כי אין נבות חי כי אם מת מגיד שכיון שמת מכל מקום יהיה אחאב יורשו :

הל"ט הוא להודיע שכאשר יעד הש"י רע לאיש על חטאו ונכנע מלפני הש"י הנה הש"י ינחם על הרעה ההיא ולזה תמצא שזכר כי מפני שנכנע אחאב מלפני הש"י אמר שלא יביא הרעה שיעד לו בימיו : **המ'** הוא להודיע שבית הסקילה מחוץ לעיר ולזה אמר ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו באבנים וימות : **המ"א** הוא לפרסם רוע תכונת אחאב שעם כל מה שקדם מאלו הדברים שהיה ראוי שיקח בהם מוסר וישוב לש"י הנה כבר תמצא שכאשר אמר לו יהושפט שידרוש בדבר ה' הסתפק בנביאי האשרה שהיה לו ולא דרש פי ה' מנביא ה' : **המ"ב** הוא להודיע שעצת ה' היא תקום ולא תועיל תחבולה להנצל ממנה אם לא על צד התשובה אל הש"י כי אז ינחם על הרעה ולזה ספר שלא הועיל לאחאב היותו מתחפש ובא במלחמה שלא יפול במה שיעד לו הש"י על יד נביאו ולפי שכבר נתקיימו במיתתו יעודים רבים כמו שבארנו אמר כדבר ה' אשר דבר ולא אמר כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו פלוני : **המ"ג** הוא להודיע שיש במה שיושפע מצבא השמים מה שהוא מימין הש"י ובו מה שהוא לשמאלו וכלל הנה הרעות המסודרות ממנו הם כאלו הם משמאל הש"י מפני היותן בלתי מכוונות בעצמן כמו שבארנו בספר מלחמות ה' והטובות השופעות מהם הם מכוונות בעצמן :

רדק

לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך . והזונות פירושו כתרגומו מאני זינא ובדברי רז"ל אחאב מגונן היה עשתה לו איזבל דמות זונות במרכבתו כדי שיראה ויתחמם ועוד דרשו הזונות כמו הזיונות הגיעו שני חזיונות של אליהו ושל מיכה אליהו אמר במקום אשר לקקו הכלבים וגו' מיכה אמר אם שוב תשוב וגו' ויש לשאול היאך אמר כדבר ה' הנה נבות נסקל ביזרעאל ודם אחאב בשמרון לקקוהו הכלבים ומהנראה כי יזרעאל קרוב לשמרון ומי ברכת שמרון הולכים עד יזרעאל והמים באו אדומים מן הדם עד יזרעאל ושם לקקו הכלבים הדם: (לט) ובית השן. שן הפיל עושין ממנו מלאכ' ואחאב בנה ממנו בית אחת או שתים כי בית כלל וכן נאמר בנבואת עמוס ואבדו בתי השן ומה שאמרנו כי בית אמר דרך כלל מצאנו כמוהו לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה : (מה) וישלם יהושפט . כי אביו היה לו מלחמה עם מלך ישראל והוא השלים עמו וטעם הספור הזה כי נודע זה שהשלים עמו שהרי עזרו כ"ש שהיה בשלום עמו אלא טעם הסיפור הזה וכתבו אותו אחר אך הבמות לא סרו אמר ועוד רעה אחרת נמצא בו שהשלים עם מלך ישראל ועזרו כמו שאמר לו הנביא הלרשע לעזור ולשונאי ה' תאהב : (מז) ויתר הקדש . תרגם יונתן ושאר נפקת ברא יהיה לדעתו שם כלל לקדשות ולזונות : (מח) נצב מלך . אמר כי בימי יהושפט לא היה מלך באדום לפי שתחת ממשלת יהוד' היה אדום מימי דוד והיו מלכי יהודה ממנים עליהם נציבים והנציב היה מלכם ולפי שבימי יהורם בנו מרדו ויצאו מתחת יד מלכי יהודה אמר כי בימי יהושפט עדיין היו אדום תחת ידם אלא שבימי בנו פשעו מתחת ידם לפי שהלך בנו בדרך רעה : (מט) יהושפט עשר אניות. כן כתוב וקרי עשה והכתוב אומר כי עשר ספינות הם שעשה ומפני שנתחבר באניות עם מלך ישראל שהיה רשע נשברו כמו שכתוב בדברי הימים בהתחברך עם אחזיהו לפי

רשי

זונות במרכבתו : (לט) ובית השן . שן דפיל : (מה) וישלם יהושפט עם מלך ישראל. לפי שמלחמה היתה בין אסא אביו ובין בעשא מלך ישראל הוזקק לומר כן : (מז) ויתר הקדש . נוהגין ניאוף בפרהסיא : (מח) ומלך אין באדום . בימי דוד הנציב הוא המלך וכאן נכתב לפי שבימי יהורם בנו שקילקל בימיו פשע אדום וימליכו להם מלך אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו : (מט) כי נשברו אניות . לפי שנתחבר עם אחזיהו בזאת לכך נשברו וכן אמר לו הנביא בד"ה (ב' כ' ל"ז) בהתחברך עם רשע פרץ

רלבג

(מא) ויהושפט בן אסא מלך על יהודה בשנת ארבע עד וימלך אמציה בנו תחתיו: (מד) עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות. ר"ל לשם ה' אך היו חוטאים מפני שכבר נאסרו הבמות אחר הבנו' ביהמ"ק : (מז) ויתר הקד' אשר נשאר בימי אסא. הנה שם היו זכרים (היו) מוכנים למשכב לכל הבא וכבר נשארו מהם בימי אסא ובער אותם יהושפט מן הארץ : (מח) ומלך אין באדום נצב מלך . ר"ל שלא היה עד הנה מלך באדום אבל הנצב שהיו משימים על אדום מלכי בית דוד היה המלך עליהם ומימי דוד היה זה כן כי הוא שם באדום נציבים כמו שקדם ולפי שבימי יהורם בן יהושפט מרדו האדומיים זכר זה בזה המקום כאילו יאמר שעד סוף ימי מלכות יהושפט התמיד זה הענין להיות כן לא אחר זה : (מט) יהושפט עשה אניות תרשיש ללכת אופירה. ידמה שעשר אניות עשה ולזה כתו' עשר וקרי עשה וכבר זכר בספ' ד"ה כי מפני שנתחבר בהם עם אחזיהו פרץ הש"י מעשיו ולזה לא הסכים יהושפט שילכו עוד עבדיו עם עבדיו

מקרא

וּבֵית הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ מ וַיִּשְׁכַּב אַחְאָב עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

מא וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אָסָא מָלַךְ עַל־יְהוּדָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְאַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ מב יְהוֹשָׁפָט בֶּן־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַּת־שִׁלְחִי׃ מג וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ אָסָא אָבִיו לֹא־סָר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ מד אַךְ הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ מה וַיַּשְׁלֵם יְהוֹשָׁפָט עִם־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ מו וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹשָׁפָט וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה וַאֲשֶׁר נִלְחָם הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ מז וְיֶתֶר הַקָּדֵשׁ אֲשֶׁר נִשְׁאַר בִּימֵי אָסָא אָבִיו בִּעֵר מִן־הָאָרֶץ׃ מח וּמֶלֶךְ אֵין בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ׃ מט יְהוֹשָׁפָט עָשָׂר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ לָלֶכֶת אוֹפִירָה לַזָּהָב וְלֹא הָלָךְ כִּי־נִשְׁבְּרָה אֳנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר׃ נ אָז אָמַר אֲחַזְיָהוּ בֶן־אַחְאָב אֶל־יְהוֹשָׁפָט יֵלְכוּ עֲבָדַי עִם־עֲבָדֶיךָ

(בגליון: י"ז מ"ל בסיפ' · ג' ר"פ · ג' . ב' · ד' · ט' בטעמא בסיפרא · ד' · עשה ק' · ג' · ג' נשברו ק')

תרגום

וְכָל דַּעֲבַד וּבֵית שְׁנָּא דְּפִיל דִּי בְנָא וְכָל קִרְוַיָּא דִּבְנָא הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ מ וּשְׁכִיב אַחְאָב עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ אֲחַזְיָהוּ בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ מא וִיהוֹשָׁפָט בַּר אָסָא מְלַךְ עַל דְּבֵית יְהוּדָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְאַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ מב יְהוֹשָׁפָט בַּר תְּלָתִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין כַּד מְלַךְ וְעַשְׂרִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ עֲזוּבָה בַּת שִׁלְחִי׃ מג וַאֲזַל בְּכָל אוֹרְחָא אָסָא אֲבוּהִי לָא סְטָא מִנֵּיהּ לְמֶעְבַּד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃ מד בְּרַם בָּמָתָא לָא עֲטָרָא עַד כְּעַן עַמָּא מְדַבְּחִין וּמַסְּקִין בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא׃ מה וְאַשְׁלֵים יְהוֹשָׁפָט עִם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ מו וּשְׁאַר פִּתְגָּמֵי יְהוֹשָׁפָט וּגְבוּרְתֵּיהּ דַּעֲבַד וּדְאַגִּיחַ קְרָבָא הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמִין לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ מז וּשְׁאַר נַפְּקַת בָּרָא דְאִשְׁתְּאַר בְּיוֹמֵי אָסָא אֲבוּהִי פַּלֵּי מִן אַרְעָא׃ מח וּמַלְכָּא לֵית בֶּאֱדוֹם מִמַּנָּא אֱלָהִין אִסְטַרְטֵיגֵי מַלְכָּא׃ מט יְהוֹשָׁפָט עֲבַד סְפִינַת אַפְרִיקָא לְמֵיזַל לְאוֹפִיר לְאַיְתָאָה דַּהֲבָא וְלָא אֲזַל אֲרֵי אִתְבָּרוּ סְפִינָתָא בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר׃ נ בְּכֵן אֲמַר אֲחַזְיָהוּ בַּר אַחְאָב לִיהוֹשָׁפָט יֵיזְלוּן עַבְדֵּי עִם עַבְדָּךְ בִּסְפִינָתָא

מסורה

הלוא י"ז מלאים בסי' ויאמר נתן . ויקרא לשמעי . הלא הם כתובים דשלמה . אבים . אלה . ויתר דברי אחאב . אחזיהו . אל תלכו . רחץ ושהר . ויסער . קול רגלי אדוניו . ויתר דברי יהוא . יואש . יהואחז דמלכי יהודה . מנחם . אשר הסיר חזקיהו . שלום ואמת יהיה : אופירה ג' בקריאה וסי' יהושפט עשה אניות . ויבאו אופירה דמלכים . וישלח לו חירם : ט"ו פסוקים רישיהון וסופיהון מלה חדא רישא נסיב וי"ו וסיפא לא נסיב וי"ו וסי' והלוחת מעשה אלהים . והלוים יסמכו . ונפש אדם . ומקנה רב . ויאיר בן מנשה הלך . וחצור חדתה וקריות . ויפתח הגלעדי היה . וה' ישיב לאיש . ולמפיבשת בן קטן ושמו מיכה . ועתה קום צא . ומלך אין באדום . וכמהו לא היה לפניו . ויכניה בן . והנתינים ישבים . והמלך קם בחמתו : תולדות אהרן ומלך אין באדום . (ע"ג לט) :

מצודת ציון

שן של פיל : (מה) וישלם . עשה שלום : (מז) הקדש . הניאוף וכן לא יהיה קדש (דברים כג) : בער . פנה מן העולם : (נ) ולא אבה . לא רצה :

מצודת דוד

ושתו הכלבים את דמו המעורב במי הברכה : הזונות . נשים הזונות הרוחצות במי הברכה רחצו בדמו המעורב במים וגם זה לבוז תחשב : כדבר ה'. שאמר במקום אשר לקקו וגו' (לעיל כ"א) ילוקו וגו' וידמה שהמקום ההוא היה קרוב ליזרעאל מקום שהומת נבות ובא שמה הדם עם מרוצת המים : (מא) בשנת ארבע . ר"ל כבר עבר ד' לאחאב וכמו"ש ובשנת י"א ליורם וגו' מלך אחזיה (מלכים ב' ט) וע"כ ר"ל כבר עבר י"א שנים כי במקום אחר נאמר בשנת י"ב ליורם וגו' מלך אחזיה (שם ח') וכ"כ נאמר בשנת ד' ר"ל כבר עבר ד' לאחאב כי אחאב מלך בל"ח לאסא הרי מלך ד' שנים עד שמת אסא בשנת מ"א למלכו א"כ מלך יהושפט בה' לאחאב מיד עד אחר כלות ד' : (מב) ועשרים וגו' . ומקצתם היו : (מד) הבמות . במות יחיד העשויה לגבוה האסור משנבנה הבית : (מח) נצב מלך . כי מעת שכבש דוד את אדום הסיר מהם המלכים ושם עליהם נציבים ר"ל ממונים מתחת ידו למלוך עליהם ולמשול בם והתמיד הדבר עד ימי יהושפט כי גם בימיו היה שם נצב במקום מלך : (מט) אניות תרשים. ר"ל ספינות עשויות בתבנית אניות תרשים : ללכת אופירה . ובד"ה נאמר ללכת תרשיש וגם שם נאמר שהלך עם אחזיה ואולי האמור שם היה בפעם אחר ולא זהו הנאמר כאן : לזהב . להביא זהב כמו שהביא שלמה : ולא הלך

רש"י פרק ה' את מעשיך : (כב) בשנת שבע עשרה ליהושפט . יש מתמיהים על המקרא הזה לפי שנאמר באחאב שמלך עשרים ושתים וביהושפט נאמר שעמד בשנת ארבע לאחאב נמצא שכלו ימי אחאב בשנת תשע עשרה ליהושפט וכאן הוא אומר שמלך אחזיה בשנת י"ז ליהושפט אך בדקתי ומצאתי בדברי הימים מלכי ישראל שאינו מדקדק במנין שנותיהם ואם עמד בסוף שנה מונה אותה לו בתחלתו ואינו מונה אותה לו במקו' אחר לכך אני אומר בשנת ארבע לאחאב שאמר בעמידתו של יהושפט לא נמנית עמו שנה ראשונה של אחאב וכן אתה מוצא ברובם וגם שנה שעמד יהושפט לא נמנית בשנת שבע עשרה הללו : (ב) בעד השבכה . גראד"ה בלע"ז . אומר אני שרגילים לאורגו שתי וערב בנסרים ארוכים וקצרים שקורין (לטש) קנטיגל"י בלע"ז ועושין נקבים נקבים כעין שבכה וקרוי פרדול"י בלע"ז . ואני שמעתי שבכה ווי"ן בלע"ז ובלשון אשכנז שווינדל שטיג כמו שפירשתי ובלולים יעלו (מלכים א' ו' ח'): ויחל

רד"ק לפי כשאמר לו אחזיהו שיתחבר עמו פעם שנית באניות ולא אבה יהושפט : נשברה . כן כתיב וקרי נשברו אלא לא נשברו בדרך אחד אלא נשברה כל אחת ואחת לבדה : (נא) בעיר דוד אביו . אמר אביו בעבור שהלך בדרכיו : (נב) בשנת שבע עשרה ליהושפט . והלא בשנת ארבע לאחאב מלך יהושפט ואחאב מלך עשרים ושתים שנה היוצא מהם ארבע נשארו שמנה עשר אלא שנת שנים ועשרים של אחאב לא שלמה לו ומנה אותה לבנו : שנתים . לא היו שתי שנים שלמות שהרי הכתוב אומר למטה כי יהורם בן אחאב מלך בשמנה עשרה ליהושפט אלא לפי שלא שלמה לאחזיהו שנה שניה מנה אותה לו ולאחיו ולאביו : (א) ויפשע מואב . לפי שהיה עובד אחאב כמו שאמר למטה והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים וכיון שמת אחאב פשע בבנו : (ב) בעד השבכה . השבכ' היתה בעליה והיא ארובה ואורגים אותם בעצים שתי וערב ומניחים נקבים להאיר בבית התחתון ומפני זה נקראת שבכה שהיא עשוי' מעש' שבכ' שהוא כרשת : ויחל . מן חלה על משקל ויעל מן עלה ונקמצ' היו"ד מפני ההפסק : מם

בָּאֳנִיּוֹת וְלֹא אָבָה יְהוֹשָׁפָט׃ נא וַיִּשְׁכַּב יְהוֹשָׁפָט עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ נב אֲחַזְיָהוּ בֶן־אַחְאָב מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן בִּשְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל שְׁנָתָיִם׃ נג וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבְדֶרֶךְ אִמּוֹ וּבְדֶרֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ נד וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיַּכְעֵס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אָבִיו׃

ב

א א וַיִּפְשַׁע מוֹאָב בְּיִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מוֹת אַחְאָב׃ ב וַיִּפֹּל אֲחַזְיָה בְּעַד הַשְּׂבָכָה בַּעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן וַיָּחַל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ דִרְשׁוּ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן אִם־אֶחְיֶה מֵחֳלִי זֶה׃ ג וּמַלְאַךְ יְהוָה דִּבֶּר אֶל־אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי קוּם עֲלֵה לִקְרַאת מַלְאֲכֵי מֶלֶךְ־שֹׁמְרוֹן וְדַבֵּר אֲלֵהֶם הַמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתֶּם הֹלְכִים לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן׃ ד וְלָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי

ד' דסמי' כ"י · ד'. ד' · ל' · ל' · ז' · ל'. ל' · י"ג חס' בסיפרא · ד' · ס'. י"ו · י"ח. כ' י"ג חס' · ד' · ס' וסי' עלי סלק לערסא ומחכי רחמי'

תרגום וְלָא אֲבָה יְהוֹשָׁפָט׃ נא וּשְׁכִיב יְהוֹשָׁפָט עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד אֲבוּהִי וּמְלַךְ יְהוֹרָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ נב אֲחַזְיָה בַּר אַחְאָב מְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן בִּשְׁנַת שְׁבַע עַסְרֵי לִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין׃ נג וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּאוֹרַח אֲבוּהִי וּבְאוֹרַח אִמֵּיהּ וּבְאוֹרַח יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּב יַת יִשְׂרָאֵל׃ נד וּפְלַח יַת בַּעְלָא וּסְגִיד לֵיהּ וְאַרְגֵּיז קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל כְּכָל דַּעֲבַד אֲבוּהִי׃

א וּמְרָדוּ מוֹאֲבָאֵי בְּיִשְׂרָאֵל בָּתַר דְּמִית אַחְאָב׃ ב וּנְפַל אֲחַזְיָה מִן סְרִגְתָּא בְּעִלִּיתֵיהּ דִּי בְשֹׁמְרוֹן וְאִתְמְרַע וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין וַאֲמַר לְהוֹן אֱזִילוּ תְּבַעוּ בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת עֶקְרוֹן אִם אֱחֵי מִמַּרְעִי דֵין׃ ג וּמַלְאֲכָא דַּיְיָ מַלֵּיל עִם אֵלִיָּהוּ דְמִן תּוֹשָׁב קוּם סַק לִקְדָמוּת אִזְגַּדֵּי מַלְכָּא דְשֹׁמְרוֹן וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן הֲלָא אֱלָהָא קַיָּם דִּשְׁכִנְתֵּיהּ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל אַתּוּן אָזְלִין לְמִתְבַּע בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת עֶקְרוֹן׃ ד וּבְכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַרְסָא דִסְלֵיקְתָּא תַּמָּן לָא תֵיחוּת

ודבר י"א בקריאה וסי' ועתה קום צא ודבר . ומלאך ה' דבר אל אליה . ויהי המה הולכים . אז תקרא וה' יענה . אם תשיב משבת רגליך . אין קורא בצדק . ועתה יען עשותכם . מן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון . הוקם את דברי יהונדב . ודבר אלהם דריש פסוק . ועל הר סיני ירדת : ולכן ח' בקריאה וסי' ולכן נשבעתי לבית עלי . הנה ה' מעלה . המטה אשר עלית בה . יחכה ה' לחננכם ב' בו . וסי' בלשון ארמי עלי סלק לערסא ומחכי רחמין :

תולדות אהרן סמבלי . עקידס שער ק :

מצודת ציון

א (ב) השבכה . מעשה רשת וכן שבכים מעשה שבכה (מ"א ז) : בבעל זבוב . כן שם הע"ג : (ג) מלאכי. שלוחי : משפט

רלבג

עבדי אחזיה : (נא) בעיר דוד אביו . אמר זה לפי שהלך בדרכיו : אחזיהו בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שבע עשרה ליהושפט . הנה יפול בזה ספק כי בשנה ד' לאחאב זכר שמלך יהושפט ועדיין מלך אחאב שמנה עשר' שנה כי עשרים ושנים שנה מלך ועוד מה שנשאר לו מהשנה הרביעי' ואיך יתכן עם זה שיאמר כי בשנת שבע עשר' ליהושפט מלך אחזיה . והנה הנראה בעיני שכל השני' שספ' שמלכו מלכי ישראל היו לקוחי' משנו' מלכי דוד עד שכאשר ימלך בסוף שנה אחת ממלכי דוד וברא' השנה הנמשכת לא יאמר שכבר מלך שנתי' ובהיות הענין כן הנה מה שאמ' בשנת ארבע לאחאב היה בשנת חמש כאשר ימנו השנים לפי שנות מלכי דוד אשר לפי המנין ההוא נאמר בו שמלך כ"ב שנה שהרי בשנת ל"ח לאסא התחיל למלוך ונחשב' לו שנה מהשנשאר' מהשנה ההיא ומלך אסא אחר השנה ההיא שלש שני' שהרי מ' ואחת שנה מלך ובהיות הענין כן הנה עברו ד' למלכות אחאב למנין השנים שאמ' שמלך עשרים ושתים שנה והתחילה השנה החמישי' וידמה שכבר עבר ממנה מעט כשמלך יהושפט כי לא מלך תכף ברגע שמת אביו ואחר זה לא נשלמו י"ז שנים שלימות ליהושפט כשנכנס אחאב מעט משנת הכ"ב אך עכ"פ היתה נכנסת השנה השמנה עשר' כשנמנה ממיתת אסא . ואפשר שנה' והוא היותר נכון כי הרצון באמרו בשנת ד' לאחאב שכבר עברו ארבע שנים לאחאב ובזה מצאנו שאמ' בשנת אחת עשר' ליהורם בן אחאב והרצון בו שכבר עברו לו אחת עשרה שנה ולזה אמר במקום אח' תמורת זה בשנת שתים עשרה ליהורם וכן מה שאמ' בשנת שבע עשרה ליהושפט ר"ל שכבר עברו לו שבע עשרה שנה וכן מה שאמר שיהורם בן אחאב מלך בשנת שמנה עשרה שנה ליהושפט ר"ל שכבר עברו שמנה עשרה שנה והיה בשנת תשע עשרה : (נג) ובדרך אמו . היא איזבל כי בן איזבל היה : (א) ויפשע מואב בישראל אחרי מות אחאב . ספר זה להעי' שיותר רעות היו פעלות אחזיה מפעלות אחאב כי אחאב שב קצת מרוע מעשיו אבל זה היה מחזיק בכל אותן הפעלו' הרעות שעשו אביו ואמו וכאילו היה זה סבה שפשע מואב בישראל ולא נתנו למלך ישראל המס שהיו נותנים לו מקודם : (ב) בעד השבכה . הוא מעשה רשת עשוי על הארובה שיכנס האור דרך הנקבים אשר בשבכ' פנית אשר תחת העלייה : (ד) וילך אליה . ר"ל שכבר הלך

מצודת דוד

הלך . עד הופיר: (נ) ולא אבה . ואולי על כי בלא עמו לתרשים כמ"ש בד"ה ונשברו האניות והנביא הוכיחו על מה שנתחבר עם אחזיה לזה לא רצה לשלוח עמו להופיר : (נב) בשנת שבע עשרה . ר"ל כבר עבר י"ז ליהושפט כי הלא יהושפט מלך בד' לאחאב ואחאב נהרג בשנת כ"ב למלכו והיא אחרי כלות י"ז ליהושפט ובתחלת י"ח ואז מלך אחזיהו בן אחאב : שנתים . ומקוטעות היו :

א (א) ויפשע מואב . כי מאז היו עבדים לישראל ואחרי מות אחאב מרדו : (ב) בעד השבכה . ארובה היתה ברצפת העליה והיתה סתומה מעצים דקים עשויה כעין שבכה ובעברו דרך עליה נשברה ונפל דרך בה : ויחל . נעשה חולה : (ג) המבלי אין . המלה כפול לתוספת ביאור ור"ל וכי בעבור שאין אלהים בישראל ט' בתמיה הלא יש אלהים בישראל ומדוע לא דרשתם בנביאיו : וילך . הלך לדרכו : מם

מוֹת תָּמוּת וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּה׃ ה וַיָּשׁוּבוּ הַמַּלְאָכִים אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מַה־זֶּה שַׁבְתֶּם׃ ו וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ ׀ עָלָה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ לְכוּ שׁוּבוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם וְדִבַּרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתָּה שֹׁלֵחַ לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃ ז וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם מֶה מִשְׁפַּט הָאִישׁ אֲשֶׁר עָלָה לִקְרַאתְכֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵיכֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ בַּעַל שֵׂעָר וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו וַיֹּאמַר אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי הוּא׃ ט וַיִּשְׁלַח אֵלָיו שַׂר־חֲמִשִּׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל אֵלָיו וְהִנֵּה יֹשֵׁב עַל־רֹאשׁ הָהָר וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ דִּבֶּר רֵדָה׃ י וַיַּעֲנֶה אֵלִיָּהוּ וַיְדַבֵּר אֶל־שַׂר הַחֲמִשִּׁים וְאִם־אִישׁ אֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתְךָ וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת־חֲמִשָּׁיו׃ יא וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח אֵלָיו שַׂר־חֲמִשִּׁים אַחֵר וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַן וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ מְהֵרָה רֵדָה׃ יב וַיַּעַן אֵלִיָּה וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אִם־אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתְךָ וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ־אֱלֹהִים מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת־חֲמִשָּׁיו׃ יג וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח שַׂר־חֲמִשִּׁים שְׁלִשִׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל וַיָּבֹא שַׂר־הַחֲמִשִּׁים הַשְּׁלִישִׁי וַיִּכְרַע עַל־בִּרְכָּיו ׀ לְנֶגֶד אֵלִיָּהוּ וַיִּתְחַנֵּן אֵלָיו וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים תִּיקַר־נָא נַפְשִׁי וְנֶפֶשׁ עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה חֲמִשִּׁים בְּעֵינֶיךָ׃ יד הִנֵּה יָרְדָה אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֶת־שְׁנֵי שָׂרֵי הַחֲמִשִּׁים הָרִאשֹׁנִים וְאֶת־חֲמִשֵּׁיהֶם וְעַתָּה

מנה ארי ממת תמות ואזל אליה: ה ותבו אזגדיא לותיה ואמר להון מא דין תבתון: ו ואמרו ליה גברא סליק לקדמותנא ואמר לנא איזילו תובו לות מלכא דשלח יתכון ותמללון עמיה כדנן אמר יי הלא אלהא קים דשכנתיה שריא בישראל את שלח למתבע בבעל זבוב טעות עקרון בכן ערסא דסליקתא תמן לא תיחות מנה ארי ממת תמות: ז ומליל עמהון מא נמוסא דגברא דסליק לקדמותכון ומליל עמכון ית פתגמיא האלין: ח ואמרו ליה גבר בעיל סער חרצא דמשכא אסיר בחרציה ואמר אליה דמן תושב הוא: ט ושלח לותיה רב חמשין וחמשין דעמיה וסליק לותיה והוא יתיב על ריש טורא ומליל עמיה נביא דיי מלכא מליל חות: י ואתיב אליה ומליל עם רב חמשין אם נביא דיי אנא תיחות אשתא מן שמיא ותיכול יתך וית חמשין דעמך ונחתת אשתא מן שמיא ואכלת יתיה וית חמשין דעמיה: יא ותב ושלח לותיה רב חמשין אוחרנין וחמשין דעמיה ואתיב ומליל עמיה נביא דיי כדנן אמר מלכא אוחי חות: יב ואתיב אליה ומליל עמהון אם נביא דיי אנא תיחות אשתא מן שמיא ותיכול יתך וית חמשין דעמך ונחתת אשתא מן שמיא ואכלת יתיה וית חמשין דעמיה: יג ותב ושלח רב חמשין תליתאין וחמשין דעמיה וסליק ואתא רב חמשין תליתאין וכרע על ברכוהי לקביל אליהו ובעא מן קדמוהי ומליל עמיה נביא דיי תיקר כען נפשי ונפשא דעבדך אלין חמשין בעינך: יד הא נחתת אשתא מן שמיא ואכלת ית תרין רבני חמשין קדמאין וית חמשין דעמהון

רדק

(ז) מה משפט האיש. מה תארו ותרגומו מה נימוסא דגברא ונרא' כי אלישע לא היה אז עמו כי פעמים הי' מניחו באחת המקומות והיה הולך יחידי על ההרים להתבודד בנבואה: (ח) אליהו התשבי. כי יודע הי' כי מנהגו לאזור אזור עור והי' ידוע כי בעל שער הי' ותימ' הוא היאך לא היו מכירים אותו מלאכי מלך ישראל והלא הוא הי' רגיל עם אחאב ובשמרון ואפשר כי אלו האנשים ששלח מלך ישראל לא היו אז בשמרון כשהי' אליהו רגיל שם וזמן רב הי' לאליהו שלא היה בשמרון מפני איזבל שאמר' להרגו שהרי במלחמת בן הדד ראינו שלא הי' שם ולא במלחמות רמות גלעד כי מיכיהו בן ימלא הי' להם אז הנביא לה' אשר בשמרון: (יב) ויען וידבר אליה'. ויען כמו ויען איוב הראשון ועניתם ואמרת לשון צעקה בדבור

מצודת ציון

(ז) משפט. ר"ל מנהג: (יג) שר וחמשים שלשים וחמשיו. הוא הפוך כמו שר חמשים וחמשיו שלישית כתבו:

רלבג

הלך לקראת מלאכי מלך שומרון ואמר להם מה שצוהו הש"י: (ז) מה משפט האיש. ר"ל מה מנהג האיש וכן וכה משפטו כל הימים: (ט) וישלח אליו שר חמשי' וחמשיו. ר"ל ששלח לאליהו לכבודו לקרוא לו שר גדול שהיו חמשים איש הולכים לפניו והלכו עמו החמשי' איש ההם: איש האלהים המלך דבר רדה. ידמה מדבריהם שהם היו רוצי' להביאו עמהם בהכרח מצד מצות המלך ולזה אמרו לו שיבא במצות המלך והרגיש אליהו מעניני' שאם לא יסכים ללכת מעצמו יקחוהו בכח למלאת מצות המלך ולזאת אמר להם כי מאחר שהם קוראים אותו איש אלהים הנה מזה הצד איננו תחת המלך ולא יועילו בחוזקם עמו ולזה אמר ואם איש אלהי' אני תצא אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמשיך. ולפי שהשר השני דבר אליו גם כן באופן שדבר אליו הראשון עשה אליהו שירדה אש גם כן ואכלה אותו ואת חמשיו אמנם השר השלישי לא הראה שיבא אליו בכח אבל בא אליו בתחנוני' ולזה לא עשה אליהו דבר כנגדו וגם

על ראש ההר ח' דסמיכי וסי' והיה נכון לבקר. ויעבר דוד העבר. וישלח אליו שר חמשים. אלף אחד מפני גערת אחד. זאת תורת הבית על ראש ההר: ואם איש ג' בקריאה וסי' ואם איש עני הוא. ואם איש אלהים אני. ואם איש שפתים יצדק. אנ"ך: החמשים ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח: אליה ה' וסי' ומלאך ה' דבר. דבתריה ולכן כה אמר ה' תמסה. ואזור עור אזור. ויען אליהם וידבר אליהם. הנה אנכי שולח. וחד ויערשיה ואליה. וכל עזרא

תולדות אהרן ואזור עור. עקידס שער סד: פרי כחמשים. סס שער קג:

מצודת דוד

(ז) מה משפט האיש. מה תארו ומלבושיו: (ח) בעל שער. מגודל בשער הרבה ואזור הוא בחגורה של עור: (ט) וחמשיו. עם החמשים האנשים אשר הוא שר עליהם: המלך דבר רדה. כאומר רד במצות המלך כי אקחך עם אנשי: (יג) תיקר נא נפשי. תהא נפשי יקרה וחשובה בעיניך לבל תמית אותי: (יד) ותאכל וגו'.

רשי

ויחל. לשון חולי: (יז) וימלוך יהורם תחתיו. אחיו היה: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. אפשר לומר כן והלא מלך בשנת י"ט ליהושפט שהרי אחזיה מלך בי"ז ומלך שנתים וכסמוך כמי כתיב בשנת י"ח ליהושפט מלך יהורם ויהושפט מלך עשרים וחמש שנים קודם שמלך יהורם בנו אלא ראוי היה יהושפט ליהרג ברמות גלעד ובשכר שועק הלה לו שבע שנים ומאותה שעה הוא מונה לבנו: (א) בסערה. ברוח

רדק

בדבור: רד אותו. פי' עמו וכן וירד אתו אל המלך ירד עמו והלך אל המלך כי השר עלה אל קצה ההר ואליהו היה בראש ההר: (טו) אל תירא מפניו. כי מתיירא הי' שיוליכנו למלך והי' ירא מן המלך מפני שהתנבא עליו רע שימות או היה ירא מפני איזבל אמו: (יז) בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. היאך הי' זה והלא אמר למט' כי מלך בשנת י"ח ליהושפט ויהושפט הלך עמו למלחמת מואב והנה הי' מלך בימי יהושפט שבע שנים כי יהושפט מלך כ"ה שנים אלא שיהושפט המליך את יהורם בנו בחייו מפני מחלוקת אחיו כמו שאומר בדברי הימים ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ומה הי' צריך לומר זה ידוע הוא כי המלוכה היא לבכור אלא שנראה כי היה מחלוקת בין בניו לפיכך נתן לו המלוכה בחייו ומלך בחיי אביו שבע שנים ובשנת שתים למלכות יהורם זו שמלך בחיי אביו מלך יהורם בן אחאב על ישראל: כי לא היה לו בן. לא היה לאחזיהו בן לפיכך מלך יהורם אחיו תחתיו ובסדר עולם בשנת שתים ליהורם בן יהושפט אפשר לומר כן והלא הוא מלך משנת שמונה עשרה ליהושפט אלא לענין שנאמר ויעזור יהושפט וה' עזרו ויסירם אלהים ממנו ראוי היה יהושפט ליהרג באותה שעה לפי שהיה עוזר לרשע ובשכר שועק תלה לו האל ז' שנים ועלו לבנו ועוד נכתבנו: (א) בסערה. בקמץ חטף הסמ"ך אמר בסער' ולא אמר כן למט' אלא רכב אש וסוסי אש רוח סער' הי' עמהם כמו שאמר ויעל אליהו בסערה אלא הנראה לאליש' אמר רכב אש וסוסי אש אבל הרוח איננה נראית ורוח הסער' העלתה אותו מן הארץ אל האויר כמו שמעלה הדברים הקלים כן העלת' אותו ברצון האל על גלגל האש ושם נשרפו בגדיו זולתי האדרת וכלה בשרו ועצמו והרוח שבה אל האלהים אשר נתנ' ומה שנרא' רכב אש וסוסי אש לאלישע להודיע בו כי בהעלותו עלה מישראל רכבו ופרשיו כמו שאמר אלישע אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ודעת המונינו גם חכמינו כי הכניסו האל בגן עדן עם גופו כמו שהיה אדם הראשון קודם שחטא וכן

תִּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ׃ טו וַיְדַבֵּר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ רֵד אוֹתוֹ אַל־תִּירָא מִפָּנָיו וַיָּקָם וַיֵּרֶד אוֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ טז וַיְדַבֵּר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ מַלְאָכִים לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ בִּדְבָרוֹ לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃ יז וַיָּמָת כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלִיָּהוּ וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם תַּחְתָּיו בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לִיהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה כִּי לֹא־הָיָה לוֹ בֵּן׃ יח וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲחַזְיָהוּ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵמָּה כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃

ב א וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת יְהוָה אֶת־אֵלִיָּהוּ בַּסְעָרָה הַשָּׁמָיִם

כ׳ ל׳ כ"ד מ"ל כ"ד מ"ל ד' ג' בענין אין קנריס ב' ומ"ל כי הוא הבכור י"ז מ"ל כסי' ד' ג' ב'כתי' סמ"ך ובענין

וּכְעַן תֵּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינָךְ׃ טו וּמַלֵּיל מַלְאָכָא דַּיְיָ עִם אֵלִיָּהוּ חוּת עִמֵּיהּ לָא תִדְחַל מִן קֳדָמוֹהִי וְקָם וּנְחַת עִמֵּיהּ לְוָת מַלְכָּא׃ טז וּמַלֵּיל עִמֵּיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲלָף דְּשַׁלַּחְתָּא אִזְגַּדִּין לְמִשְׁאַל בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת עֶקְרוֹן הֲלָא אֱלָהָא קַיָּם דִּשְׁכִנְתֵּיהּ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁאַל בְּפִתְגָמֵיהּ בְּכֵן עַרְסָא דִּי סְלֵיקְתָּא תַּמָּן לָא תֵיחוּת מִנָּהּ אֲרֵי מֵימַת תְּמוּת׃ יז וּמִית כְּפִתְגָמָא דַּיְיָ דְּמַלֵּיל אֵלִיָּהוּ וּמְלַךְ יְהוֹרָם תְּחוֹתוֹהִי בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לִיהוֹרָם בַּר יְהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה אֲרֵי לָא הֲוָה לֵיהּ בַּר׃ יח וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אֲחַזְיָה דַּעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכַּיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ א וַהֲוָה בְּאַסָּקוּת יְיָ יָת אֵלִיָּהוּ בְּעַלְעוֹלָא

דכוו': המבלי ד' וסי' נמסר בסדר בשלח. בהעלות ג' וסי' ויהי בהעלות ה' את אליהו. בהעלות העולה והחלבים. בתתי אתך עיר נחרבת:

רלבג

וגם לא היה מסכים לבא עם השר ההוא אל המלך לירא' מהמלך ההוא ומאיזבל אמו: (יז) בשנת שתים ליהורם בן יהושפט מלך יהודה. יש בכאן ספק חזק והוא שלא יתכן שיחיה אחזיהו עד שנת שתים ליהורם בן יהושפט וזה שכבר מלך בשנת שבע עשרה ליהושפט ולא מלך כי אם שתי שני' כמו שקדם וכבר מלך יהושפט עשרים וחמש שנה ולזה לא יתכן שנאמר שהתחיל למלוך יהורם בן אחאב בשנת שתי' ליהורם בן יהושפט ואם אמרנו שכבר התחיל למלוך יהור' בן יהושפט בחיי אביו מעט מות אחאב הנה לא יתכן מה שאמר ואת הממלכה נתן ליהור' כי הוא הבכור שהרי החזיק בה בחייו והנה זכר במה שיבא כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהוד' מלך יהורם בן יהושפט מלך יהוד' וזה ממה שיוסיף עוד ספק על זה ועוד שאמר זה כתב כי בשנת אחת עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה ובמקום אחר כתב כי בשנת שתים עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה וזה לאות כי כשיאמר בשנת כך למלך כך הנה פעם ירצה בו שעברו אותן שנים למלך פעם ירצה שהמליך בשנה ההוא ויהיה הרצון באמרו בשנת אחת עשר' ליורם בן אחאב שכבר עברו לו אחת עשר' שנה והיא בשנת שתים עשרה והרצון באמרו בשנ' שתים עשרה הוא שכבר היה בשנה ההיא. והנראה בעיני כי מפני החתון שהיה ליהושפט עם אחאב היה יהושפט מולך אחרי מות אחאב עם מלך ישראל כל ימיו כי היו חולקים לו כבוד בני אחאב מפני היותו זקן והתחתן באחאב ולזה תמצא שאמר בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה והרצון בו שיהושפט היה מנהיג מלכות ישראל עמו וכאילו היה יהושפט מלך ישראל ג"כ והוא מבואר שהוא מחוייב שיהיה פירושו כן כי אי אפשר שיהיה הרצון בו שתהיה שנת חמש ליהושפט כי שנת החמש ליהורם בן אחאב הוא שנת עשרי' וחמש ליהושפט אחר שכבר מלך אז יהורם בן יהושפט ובזה הדרך נאמר שעד שהתחילה השנה השנית למלכות יהורם מלך יהודה היה מלך יהודה משתתף עם יהורם בן אחאב בהנהגת המלכות כי כבר תמצא במלחמותיו שהיה יהושפט תמיד עמהם. והנה ליישב כל אלו הפסוקים ידמה בעיני שהשנה שמלך בה אחזיה היתה שמנה עשרה ליהושפט ר"ל שכבר עברו לו שבע עשר' ובמלוך יהורם עברו ליהושפט שמונה עשרה שנה והיה בשנת התשע עשרה ובשנה שעברו חמש שנים ליהורם בן אחאב מלך ישראל מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה ובזה לא יפול שום ספק כי כשעברו לאחאב ארבע שנים מלך יהושפט ונשארו לאחאב י"ח שנים מקוטעים ולזה לא עברו ליהושפט במותו כי אם י"ז שני' שלמים והיה בשנת שמנה עשרה ומלך אחזיה זתי שני' מקוטעים ומת כשהיה יהושפט בשנת התשע עשרה ואחר כן יהושפט פחות משש שנים כדרך שלקח מהשנה העשרים וחמש מעט ואז עברו חמש שנים ליהורם בן אחאב והיא בשנה הששי' וכשעברו לו אחת עשרה שנה והיה בשנה השתים עשרה בדרך שלקח מהשתים עשרה יותר ממה שלקח מהשנה הששי' הנה כבר עברו ליהורם בן יהושפט יותר משש שנים שלמים והיותר היה קנתו מהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט וקנתו היה מהשנה השמינית ונחשב לו זה שמנה שנים ולא היה כי אם שש שנים ויותר מעט ולפי שהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט לא היתה אלא זמן מועט מאד כמו שבארנו הנה לא נראה בזמן ההוא היות מלך יהודה בלתי משתתף עם מלך ישראל בהנהגת ישראל ולא הראה לו זה עד בא השנה השנית ליהורם מלך יהודה והנה בזה הדרך נתישב כל זה בלי שום ספק: (א) בהעלות ה' את אליהו בסערה השמים. אי אפשר שיובן שהעלהו השמים כי לא יעלו שם אלו הגופות אבל הכוונה בו בגובה האויר כאמרו ערים גדולות בצורות בשמים ומגדל וראשו בשמים והנה נשאהו רוח ה' במלאכות ה' אל מקום לא נודע עדיין והוא חי שם כמו שבארנו

מצודת דוד

על שדברו בזדון: ועתה. הואיל ואני באתי בהכנעה: (טו) רד אותו. רד עמו: וילך אותו. וילך עמו: (יז) וימלוך יהורם. אחי אחזיה בן אחאב: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. אמרז"ל מעת שהלך יהושפט אל רמות גלעד לעזור לאחאב מונין המלכות גם לבנו על כי היה ראוי ליהרג אז על שעזר לרשע והעת ההיא הם שתי שנים כי אז נהרג אחאב ומיד מלך בנו אחזיה וימי מלכו שנתים ומת ומיד מלך יהורם אחיו: כי לא וכו'. שימלוך תחתיו ולזה מלך אחיו: ב (א) בהעלות. בעת בא הזמן שהעלה ה' את אליהו ע"י רוח סערה אל השמים הלך אז אליהו עם אלישע מן

רדק

וכן הכנים חנוך שם . ובדרש כי עשרה הם שנכנסו חיים לגן עדן : וילך אליהו. ואליהו נאמר לו ברוח הנבואה כי באותו היום ילקח ולא גלה הדבר לאלישע אבל אלישע נאמר לו גם כן ברוח נבואה שהרי אמר גם אני ידעתי החשו ושאר הנביאים נאמרה להם כל שכן הוא ומה שהיו הולכים מעבר הירדן נראה כי כן נאמרה לו לאליהו בנבואה כי מעבר לירדן ילקח אולי היה הלקחו במקום אשר נאסף משה רבינו לכבודו כי מעלתו היתה קרובה למעלת משה רבינו וכן הראה לו הכבוד בהר חורב כמו שהרא' לו למשה רבינו וגם מ' יום ומ' לילה כמו שגם משה רבינו : (ב) חי ה' וחי נפשך . מה שאמר וחי נפשך אחר שאמר חי ה' לא אמר כן אלא להגדיל כי השבועה הראשונ' גדלה אלא נשבע בנפשו להראות כי גדלה נפשו בעיניו והקדי' חי ה' לכבוד : (ג) בני הנביאים . כתרגומו תלמידי נבייא : אשר בית אל . כמו בבית אל ומה שהיו בני הנביאים בבית אל וביריחו כן היו בערים אחרות אלא זכר אלה לפי שהיה דרכם עליהם ומה שהיו ברוב ערי ישראל כדי להוכיח את ישראל בכל עיר ועיר ונבואתם היתה לשעה לפיכך לא נכתבה נבואתם : החשו . פירשו בו צווי כמו בפתח הה"א וכן ת"י שתיקו ואדוני אבי ז"ל פירש כמשמעו כשאמר הוא להם גם אני ידעתי החשו הם ולא דברו לו עוד : (ח) ויגלם. כרכה והכה בה את המים וכן בגלומי תכלת פי' כרכי בגדי' : (ט) פי שנים ברוחך אלי. פירשו רז"ל כפלים ממה שהיה באליהו והוא שהחיה שני מתים אחד בחייו ואחד במותו ולפי שאמר על רגליו עמד ולביתו לא הלך שרפא צרעת נעמן שהמצורע חשוב כמת שנאמר אל נא תהי כמת ואדוני אבי ז"ל פירש פי שנים שני חלקים שאל שיהי' לו מרוח אליהו וכן הוא אומר פי שנים בכל אשר ימצא לו שני חלקי נכסיו כי הבכור נוטל שני חלקי' מן הנכסי' והפשוט נוטל החלק השלישי : (י) הקשית לשאול . די היה לך בחלק אחד מרוחי או בחצי רוחי אבל פי שנים דבר קשה שאלת ואעפ"כ אם

רשי

ברוח סערה : (ב) שב נא פה . חפץ היה לדחותו מחמת ענוה שלא יראהו בהלקחו : (ג) את אדוניך. ולא אדונינו מלמד שהיו שקולים כאליהו : (ח) ויגלום. כרכה כדי שתהא נוחה להכות בה : ויגלום . ולא כריכה ממש אלא קולט שקורין פויגד"ו בלע"ז : (י) הקשית לשאול. א"א לתת לך יותר ממה שיש לי

תרגום

לְצֵית שְׁמַיָא וַאֲזַל אֵלִיָהוּ וֶאֱלִישָׁע מִן גִלְגְלָא : ב וַאֲמַר אֵלִיָהוּ לֶאֱלִישָׁע תּוּב כְּעַן הָכָא אֲרֵי יְיָ שַׁלְחַנִי עַד בֵּית אֵל וַאֲמַר אֱלִישָׁע קַיָם הוּא יְיָ וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִינָךְ וּנְחָתוּ לְבֵית אֵל : ג וּנְפַקוּ תַּלְמִידֵי נְבִיַיָא דִי בְּבֵית אֵל לְוַת אֱלִישָׁע וַאֲמַרוּ לֵיהּ הֲיָדַעְתָּא אֲרֵי יוֹמָא דֵין יְיָ דְבַר יַת רִבּוֹנָךְ מֵעַל רֵישָׁךְ וַאֲמַר אַף אֲנָא יָדַעְנָא שְׁתוּקוּ : ד וַאֲמַר לֵיהּ אֵלִיָהוּ אֱלִישָׁע תּוּב כְּעַן הָכָא אֲרֵי יְיָ שַׁלְחַנִי לִירִיחוֹ וַאֲמַר קַיָם הוּא יְיָ וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִינָךְ וַאֲתוֹ לִירִיחוֹ : ה וּקְרִיבוּ תַלְמִידֵי נְבִיַיָא דִי בִירִיחוֹ לְוַת אֱלִישָׁע וַאֲמַרוּ לֵיהּ הֲיָדַעְתָּא אֲרֵי יוֹמָא דֵין יְיָ דְבַר יַת רִבּוֹנָךְ מִנָךְ וַאֲמַר אַף אֲנָא יָדַעְנָא שְׁתוּקוּ : ו וַאֲמַר לֵיהּ אֵלִיָהוּ תּוּב כְּעַן הָכָא אֲרֵי יְיָ שַׁלְחַנִי עַד יַרְדְנָא וַאֲמַר קַיָם הוּא יְיָ וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִינָךְ וַאֲזַלוּ תַּרְוֵיהוֹן : ז וְחַמְשִׁין גַבְרָא מִתַּלְמִידֵי נְבִיַיָא אֲזַלוּ וְקָמוּ מִקָבֵיל מֵרָחִיק וְתַרְוֵיהוֹן קָמוּ עַל יַרְדְנָא : ח וּנְסֵיב אֵלִיָהוּ יַת שׁוֹשִׁיפֵיהּ וְאַחֲזַר וּמְחָא יַת מַיָא וְאִתְפְּלִיגוּ לְכָא וּלְכָא וַעֲבָרוּ תַּרְוֵיהוֹן בְּיַבֶּשְׁתָּא : ט וַהֲוָה כְּמֶעְבַּרְהוֹן וְאֵלִיָהוּ אֲמַר לֶאֱלִישָׁע שְׁאַל מָה אַעְבֵּיד לָךְ עַד דְלָא אִידַבַּר מִלְוָתָךְ וַאֲמַר אֱלִישָׁע יְהֵי כְעַן עַל חַד תְּרֵין בְּרוּחַ נְבוּאָתָךְ עִמִּי : י וַאֲמַר אַקְשֵׁיתָא לְמִשְׁאַל

מקרא

וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע מִן־הַגִּלְגָּל : ב וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־אֱלִישָׁע שֵׁב־נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי עַד־בֵּית־אֵל וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּרְדוּ בֵּית־אֵל : ג וַיֵּצְאוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בֵּית־אֵל אֶל־אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי הַיּוֹם יְהוָה לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ : ד וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ אֱלִישָׁע ׀ שֵׁב־נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי יְרִיחוֹ וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּבֹאוּ יְרִיחוֹ : ה וַיִּגְּשׁוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים ׀ אֲשֶׁר־בִּירִיחוֹ אֶל־אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי הַיּוֹם יְהוָה לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ : ו וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ שֵׁב־נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי הַיַּרְדֵּנָה וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם : ז וַחֲמִשִּׁים אִישׁ מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים הָלְכוּ וַיַּעַמְדוּ מִנֶּגֶד מֵרָחוֹק וּשְׁנֵיהֶם עָמְדוּ עַל־הַיַּרְדֵּן : ח וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת־אַדַּרְתּוֹ וַיִּגְלֹם וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה וַיַּעַבְרוּ שְׁנֵיהֶם בֶּחָרָבָה : ט וַיְהִי כְעָבְרָם וְאֵלִיָּהוּ אָמַר אֶל־אֱלִישָׁע שְׁאַל מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ בְּטֶרֶם אֶלָּקַח מֵעִמָּךְ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וִיהִי־נָא פִּי־שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי : י וַיֹּאמֶר הִקְשִׁיתָ

ב' דסמי' בלים סבירין בבית · ח' · ג' וכתיב · ד'. ח' · ד' · ג' וכתיב · ד' · ג' חס. י' · ל' · ל' · ל"ר · ל'

רלבג

שנארט : (ב) שב נא פה כי ה' שלחני עד בית אל . ־אוי שתדע שלא עשה זה אליהו לתכלית שלא יאציל עליו מן הרוח אשר עליו על אלישע שהרי צוהו הש"י שימשח אלישע בן שפט לנביא תחתיו ואמנם אמר לו זה כדי שלא יחרד אלישע בהפרד אליהו ממנו אם ירא' שינשא בסער' השמי' : (ג) היום ה' לוקח את אדוניך מעל ראשך . הנה באור בזה שלא נלקח אלא מעל ראשו וכן אמר אליהו לאלישע בטרם אלקח מאתך וזה עדה שלא לקחו אלהים במוחלט אבל לקחו מעם אלישע : החשו . שתקו : (ח) ויגלם. ר"ל שכבר כרך אדרתו והכה בה במי' : (ט) ויהי נא פי שנים ברוחך אלי . ר"ל במה שהאצלת מרוחך על כל בני הנביאים יהיה הנאצל לי מרוחך פי שנים על כל אחד מהם והוא מבנין מה שאמר כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל

בית ד' בלישנא סבירין בבית וסי' ויבא ערוב כבד . ולא נשאר איש בעי . ויצאו בני הנביאים . עגלי הזהב אשר : הידעת ד' וסי' כי היום ה' לוקח . וחברו דבעניגא . הידע' חקות שמים . עת לדת יעלי סלע : הירדנה ד' בקריא' וסי' וירד הגבול הירדנה . ויבא גדעון הירדנה . ויאמר אליהו אל אלישע . וילך אתם ויבאו הירדנה . ויכה י' וסי' נמסר לעיל בסיפר' סי' כ"ב :

תולדות אהרן שלהני . פקידה פ' לח : ואליהו אמר . ערכים פ' יט : פי שנים . סנהדרין מח קס חולין ז עקידה ש', קד :

מצודת ציון

ב (ג) החשו . שתקו כמו ואנחנו מחשים (שם כב) : (ה) אדרתו . מלבוש יקר המיוחד לנביאים וכן ויבלך אדרתו (שם יט) : ויגלום. כרכו כאחת וכן בגלומי תכלת (יחזקאל כז) ופי' בכריכת בגדי תכלת: בחרבה . ביבשה: (ט) פי. ענין חלק וכן פי שנים בכל אשר ימצא

מצודת דוד

מן הגלגל : (ב) שב נא פה . מגודל הענוה הפץ לדחותו לבל יראהו בהלקחו השמים : (ג) אשר בית אל . אשר בבית אל : הידעת . בלשון שאלה אמרו האם ידעת וכו' : מעל ראשך . כאלו אמרו הנה היה לך לעטרה ויוסר העטרה מעל ראשך : החשו . שתקו ולא תדברו מזה על כי ראה באליהו שאין הפצו לגלות הדבר לגודל הענוה : (ז) מנגד מרחוק . כפל המלה לתוספת ביאור : (ח) ויגלם . כדרך אדרתו שתהא נוחה להכות בה את המים : ויחצו הנה והנה . נבקעו המים ומזה הלכו להם ומזה נשארו במקומם ולא ירדו למטה : (ט) שאל וכו' . ר"ל שאל בטרם אלקח מה טובה אעשה לך · פי שנים . שתשרה עלי רוח הנבואה במעלה כפולה על מה ששרתה עליך : (י) הקשית לשאול . כי איך אוכל להשפיע עליך דבר שאין בי : אם תראה . אך אם

רשי

לי בידי: אם תראה אותי לוקח מאתך. או אוכל לעשות לך יותר ויותר: יהי לך כן ואם אין לא יהיה שאין היכולת בידי: (יב) אבי אבי רכב ישראל. רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין: (יד) איה ה' אלהי אליהו. שהובטחתי שתשרה בי פי שנים ברוחו אלי: אף הוא ויכה את המים. אף הוא. בפרקי ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי גדולה חניית אלישע כפלים של אליהו שבתחלה זכות שניה' ועכשיו זכותו יחידי: (טו) פן נשאו רוח ה'. אפשר אתם אמרו לו הידעת כי היום ה' לוקח את אדוניך ועכשיו נעלם מהם היכן הוא מלמד מיום שנגנז אליהו הלכה ונסתלקה רוח הקודש מן הנביאים ושוב לא

לִשְׁאוֹל אִם־תִּרְאֶה אֹתִי לֻקָּח מֵאִתָּךְ יְהִי־לְךָ כֵן וְאִם־אַיִן לֹא יִהְיֶה: יא וַיְהִי הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב־אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיַּפְרִדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם: יב וֶאֱלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי ׀ אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים: יג וַיָּרֶם אֶת־אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ אֲשֶׁר נָפְלָה מֵעָלָיו וַיָּשָׁב וַיַּעֲמֹד עַל־שְׂפַת הַיַּרְדֵּן: יד וַיִּקַּח אֶת־אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ אֲשֶׁר־נָפְלָה מֵעָלָיו וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֹּאמַר אַיֵּה יְהוָה אֱלֹהֵי אֵלִיָּהוּ אַף־הוּא ׀ וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע: טו וַיִּרְאֻהוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בִּירִיחוֹ מִנֶּגֶד וַיֹּאמְרוּ נָחָה רוּחַ אֵלִיָּהוּ עַל־אֱלִישָׁע וַיָּבֹאוּ לִקְרָאתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה: טז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה־נָא יֵשׁ־אֶת־עֲבָדֶיךָ חֲמִשִּׁים אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל יֵלְכוּ נָא וִיבַקְשׁוּ אֶת־אֲדֹנֶיךָ פֶּן־

אִם תֶּחֱזֵי יָתִי דַּאֲנָא מִידַּבַּר מִלְוָתָךְ יְהֵי לָךְ כֵּן וְאִם לָא לָא יְהֵי: יא וַהֲוָה עַד דְּאִינוּן אָזְלִין מֵיזַל וּמְמַלְּלִין וְהָא רְתִיכִין דְּאֶשָּׁתָא וְסוּסָוָן דְּאֶשָּׁתָא וְאַפְרִישׁוּ בֵּין תַּרְוֵיהוֹן וּסְלֵיק אֵלִיָּהוּ בְּעַלְעוֹלָא לְצֵית שְׁמַיָּא: יב וֶאֱלִישָׁע חָזֵי וְהוּא מְצַוַּח רַבִּי רַבִּי דְּטַב לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בִּצְלוֹתֵיהּ מֵרְתִיכִין וּפָרָשִׁין וְלָא חֲזָהִי עוֹד וְאַתְקֵף בִּלְבוּשֵׁיהּ וּסְדַקִינוּן לִתְרֵין סְדִיקִין: יג וַאֲרֵים יָת שׁוֹשִׁיפָא דְּאֵלִיָּהוּ דִּי נְפַלַת מִנֵּיהּ וְתַב וְקָם עַל כֵּיף יַרְדְּנָא: יד וּנְסֵיב יָת שׁוֹשִׁיפָא דְּאֵלִיָּהוּ דִּנְפַלַת מִנֵּיהּ וּמְחָא יָת מַיָּא וַאֲמַר קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּאֵלִיָּהוּ אַף הוּא וּמְחָא יָת מַיָּא וְאִתְפְּלִיגוּ לְכָא וּלְכָא וַעֲבַר אֱלִישָׁע: טו וַחֲזוֹהִי תַּלְמִידֵי נְבִיַּיָּא דְּבִירִיחוֹ מִקֳּבֵיל וַאֲמַרוּ נְחַת רוּחֵיהּ דְּאֵלִיָּהוּ עַל אֱלִישָׁע וַאֲתוֹ לְקַדָּמוּתֵיהּ וּסְגִידוּ לֵיהּ עַל אַרְעָא: טז וַאֲמַרוּ לֵיהּ הָא כְעַן אִית עִם עַבְדָּךְ חַמְשִׁין גֻּבְרִין בְּנֵי חֵילָא יֵיזְלוּן כְּעַן וְיִבְעוֹן יָת רִבּוֹנָךְ דִּלְמָא נַטְלֵיהּ

לקח ה' וסי' במסר בסדר בראשית: וירם ח' בקריאה וסי' ויעשו כן משה ואהרן. וירם משה את ידו. וירם הטבח את השוק והעליה. וירבעם בן נבט אפרתי הזה. וירם אדרת אליהו. וירם קרן לעמו. ואשמע את האיש. וירם יאשיהו לבני: נחה ג' מלעיל וסימ' נחה ארם על אפרים. נחה שקטה כל הארץ. נחה רוח

תולדות אהרן אם תראה. עקידה שם זוכר ויצב: והנה רכב אש. תענית י סוטה מט (ברכות ה): ויעל אליהו. סכה ה: ואלישע ראה. מ"ק כו כנהד' ס סא עקידה שער קד (מ"ק פג): ולא ראהו עוד. מ"ק שם: ויחזק בבגדיו. שם כב כו: אף הוא. עקרים פ' יע:

רדק

אם יהיה בך כח רוח אלהים שתוכל לראותי כשאלקח מאתך ידעתי כי מאת האל יהיה שיהיה לך כמו ששאלת: לקח. פעל עומד מבנין שלא נזכר פעלו לפיכך הוא קמוץ: (יא) ויעל אליהו בסערה. כמו שפירשנו ופירוש השמים לענין הגוף האוירי כמו אשר תעוף בשמים ולענין הרוח השמים העליונים עם המלאכים שיכנו להם השמים כמו הללו את ה' מן השמים ואליהו נעשה רוחני והגוף כלה באש העליוני ושב כל יסוד אל יסודו ואלישע ראה העלותו מן הארץ ובהיותו לאויר ראה דמיון רכב אש וסוסי אש שהפריד בין שניהם כלומר בראותו כי נפרד ממנו מעת אשר הועלה וכן בגדיו כלו באש זולתי האדרת שנפלה מעליו כדי שיקחנו אלישע להכות בה המים ואם כדברי רז"ל שהיה לו כפלים ברוח ממה שהיה לאליהו תימה הוא מה צורך היה לו אדרת להכות בה המים והנה אפי' עם האדרת לא נחצת המי' עד שאמר איה ה' אלהי אליהו ואם תאמר לא נפלה האדרת לצורך אלישע אלא כיון שנעשה רוחני נפלה האדרת מעליו אם כן שאר בגדיו למה לא נפלו ג"כ: (יב) ואלישע ראה. ראה העלותו מן הארץ ולא ראהו עוד כי רכב אש וסוסי אש הפרידו בין שניהם: אבי אבי. כתרגומו רבי רבי וכן תלמידי הנביאים נקראו בני הנביאים: רכב ישראל ופרשיו. כתרגומו דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין: ויקרעם לשנים קרעים מכאן סמכו רז"ל שחייב אדם לקרוע על רבו שלמדו חכמה ואותו הקרע אינו מתאחה לעולם לפי שנא' לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שהוא לשנים אם כן מה ת"ל לשנים שיראה בהן הקרע לעולם: (יד) איה ה' אלהי אליהו. ת"י כן ואמר קבל בעותי ה' אלהיה דאליהו ולפי פשוטו איה הוא שאינו מראה כח האות לי כמו שעשה לאליהו בחצות המי': אף הוא ויכה את המים. אף הוא נעשה לו נס והכה המים פעם שנית אחר שאמר איה ה' אלהי ונחצו הנה והנה וי"ת אף הוא על אליהו שבא כמו שהיה רוחני והכה את המים ויחצו ויעבר אלישע. ובדרש אף הוא מלמד שנעשו נסים לאלישע בקריעת הירדן יותר מאליהו שבפעם ראשונה היתה זכות שניהם עומדת ופעם שנייה של אלישע היתה זכות צדיק אחד עומדת וכן הוא אומר ויהי נא פי שנים ברוחך אלי מכאן אתה דורש שמנה מופתי' באליהו שש עשרה באלישע: (טו) נחה רוח אליהו. כיון שראוהו שחצה המי' ועבר הירדן ידעו כי נחה עליו רוח אליהו: (טז) חמשים בני חיל. למה היו צריכים בני חיל וכי היה להם לעשות מלחמה אלא פירוש בני חיל בני כח

רלבג

בכל אשר ימצא לו: (י) אם תראה אותי לוקח מאתך. אמר לו זה על דרך המופתים המתחדשים כאילו יאמר שאם יראה אותו בעת הלקחו מעמו בהעלותו בסערה השמים אז יתחדש לו על צד המופת שיאצל מן הרוח אשר על אליהו מה שישלם בו מה שבקש אלישע ואז עזב אליהו אדרתו כדי שיחזיק בה אלישע ותהיה כלי מה להשלמת זה המופת הלא תראה כי אלישע היה מצוה גחזי שיקח משענת אלישע בידו להחיו' בן השונמית וכן תמצא שעל צד המופת נתחדש באדר' אליהו מה שעזר אלישע בעשיי' המופתי' וכבר בארו זולתנו באמרו אם תראה אותי לוקח מאתך יהי לך כן באורים אחרים ואשר נחשב אנחנו הוא מה שזכרנו והוא נאות ללשון ולענין וזה כי קצתם אמרו אם תראה אותי לוקח מאתך שתשכיל מציאות השכל הנפרד והוא שכל אליהו אחרי הפרדו מהחומר ואלו הסכימו בהכרח שיהיה זה הענין מות לאליהו וכבר בארנו שזה בלתי אפשר וקצתם אמרו אם תראה אותי לוקח מאתך ר"ל שתחקור עמי בכל הסודות אשר אתה נבוך בהם מפני ראותך שאני לוקח מאתך ולא ימצא זה לך ממני זולתי בזה העת. והנה יקשה לזה שאנחנו לא מצאנו שעמדו יחד אחר כל זה מה שיתכן בו זה הענין גם לא היה מספיק זמן קצר כמו זה לזה הענין לפי מה שאחשב: (יא) והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם. הנה נתחדש זה על דרך המופת לשאת אליהו אל אשר יהיה שמה רצון הש"י: (יב) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. הנה כמו שהתלמידים נקראים בנים כמו בני הנביאים כן הרב יקרא אב כי הוא המוליד שכל התלמיד וקראו רכב ישראל ופרשיו כאילו יאמר שהוא התוקף והחוזק של ישראל במלחמ' ולזה הו' רכב והפרשי' אשר בהם יגברו במלחמה: (יד) אף הוא ויכה את המים ויחצו הנה והנה. ר"ל אף הוא כאשר הכה את המים הנה נחצו תכף הנה והנה. ואחשב כי לא הכה אותם אלא פעם אחת ובפעם ההיא אמר איה אלהי אליהו וספר הכתוב שגם אלישע הגיע לזאת המעלה שהגיע אליהו והוא שכאשר הכה את המים נחצו הנה והנה: (טו) נחה רוח אליהו על אלישע. ר"ל שכבר האצילו מרוחו

מצודת דוד

אם תראה אותי בעת אשר אהיה נלקח ממך יהיה לך כן כי אז נתכפלה מעלת אליהו ממה שהיתה מקודם ויוכל להשפיע לזולתו כל הדבר שיש בו אז: (יא) והנה רכב אש. והנה בא רכב אש וכו': (יב) ואלישע רואה. בעת שנלקח: אבי אבי. רבי רבי שהיה לישראל לעזור מול האויב כמו רכב ופרשים כת"י: לשנים קרעים. ר"ל לשני החתיכות: (יד) איה ה'. כאומר עם שנלקח אליהו הנה איה ה' הלא השגחתו ויכלתו לא כלה: אף הוא. ר"ל אף הוא בהוייתו בכל עת ולא נשתנה

מצודת ציון

ימצא לו (דברים כא): הקשית. מל' קשה: ואם אין. ואם לא: (יג) וירם. מלשון הרמה והגבהה ודוגמתו עתה יזנו תזנותיה והיא יחזקאל

רדק

כח שהיה להם כח ללכת הנה והנה במעט זמן ואיך אמרו לו שיבקשוהו והלא הם אמרו לו כי היום ה' לוקח אדוניך מעל ראשך אלא חשבו שמא לא עלה השמים אלא כשנשא רוח ה' והפרידו מבני אדם כמו שראו שנפרד מבני אדם מ' יום ומ' לילה ואולי פעמים רבות היה לו זה שהיה נפרד מבני אדם ולא היו מוצאים אותו שהרי עובדיה אמר לו ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע: (יז) ויפצרו בו. הרבה לו דברים עד ששמע אליהם: עד בוש. עד אשר בושש הרבה מלומר להם שישלחו ותרגומו עד סגיא: (יט) הנה נא מושב העיר טוב. עד עתה לא ראינו כי יריחו היו בה מים רעים ולא שהיתה העיר משכלת שא"כ לא היו חומדים אותה ולא היו עוברים על החרם לבנות אותה ואליהו ג"כ היאך לא רפא אותה ואם היתה משכלת מכמה שנים שישבו בה היו מניחים אותה ולא היו יושבין בה אלא נראה שמקרוב היה זה הרע למים מרעת יושבי בה ומפני רוע המים היתה גם כן הארץ משכלת שהיו האנשים שותי' המים והיו מתים ברוב. ובדרש אמר יריחו היתה משכלת ומקוללת ע"ש שארר יהושע ובא אליהו והוסיף לקללה ע"י מעשה של חיאל כשמתו בניו והלכו שניהם הוא ואחאב ובקרוהו וכל הענין נזכר למעל' ובדברי רז"ל מושב העיר טוב והמים רעים והארץ משכלת מאי טיבותיה אמר ר' יוחנן חן מקום על יושביו: (כ) מלח. נס בתוך נס היה כי המלח עושה המים רעים וכן ויורהו ה' עץ אמרו עץ מר היה ונס בתוך נס היה: (כא) אל מוצא המי'. אל מקור המים המקום שהיו המי' יוצאים ממנו: רפאתי: בחיר"ק הפ"א כבעלי הה"א. ומשכלת. ולא תהיה הארץ משכלת כי מן המים היה בה השכול: (כב) וירפו המים. נעלמה האל"ף והיה כבעלי הה"א: (כג) ונערים קטנים. כי יש גדולים ויקראו נערים אמר כי אלה הנערים היו קטנים וכן ונער קטן עמו ורז"ל דרשו נערים שהיו מנוערין מן המצות קטנים שהיו מקטני אמנה: ויתקלסו בו. לעגו בו ובזוהו בדבריהם שהיו אומרים לו בעלותו

רשי

לא היתה רוח הקודש מרובה בישראל: (יז) עד בוש. נתבייש מהם שלא יאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו לפי שנטל גדולתו אינו רוצה שישוב כל זה ראיתי בתוספתא דסוטה: (יט) והמים רעים. ומחמת המים הארץ משכלת את יושביה לקברם אם כן מהו ומושב העיר טוב מכאן אמרו חן מקום על יושביו: (כא) אל מוצא המי'. שהיו נובעים משם: וישלך שם מלח. והלא מלח דבר המקלקל את המים הוא אלא נס בתוך נס: (כג) ונערים קטנים. המנוערין מן המצות: עלה קרח. עלה

נְשָׂאוֹ רוּחַ יְהוָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הֶהָרִים אוֹ בְּאַחַת הַגֵּאָיוֹת (הגאיות ק') וַיֹּאמֶר לֹא תִשְׁלָחוּ׃ יז וַיִּפְצְרוּ־בוֹ עַד־בֹּשׁ וַיֹּאמֶר שְׁלָחוּ וַיְשַׁלְּחוּ חֲמִשִּׁים אִישׁ וַיְבַקְשׁוּ שְׁלֹשָׁה־יָמִים וְלֹא מְצָאֻהוּ׃ יח וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב בִּירִיחוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲלוֹא־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם אַל־תֵּלֵכוּ׃ יט וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ מְשַׁכָּלֶת׃ כ וַיֹּאמֶר קְחוּ־לִי צְלֹחִית חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ אֵלָיו׃ כא וַיֵּצֵא אֶל־מוֹצָא הַמַּיִם וַיַּשְׁלֶךְ־שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה רִפִּאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד מָוֶת וּמְשַׁכָּלֶת׃ כב וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּדְבַר אֱלִישָׁע אֲשֶׁר דִּבֵּר׃ כג וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־אֵל וְהוּא עֹלֶה בַדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן־הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ־בוֹ וַיֹּאמְרוּ

רוּחַ מִן קֳדָם יְיָ וּרְמָהִי בְּחַד מִן טוּרַיָא אוֹ בְּחַד מִן חֵילַיָא וַאֲמַר לָא תִשְׁלְחוּן׃ יז וְאַתְקִיפוּ בֵיהּ עַד סַגִיא וַאֲמַר שְׁלָחוּ וּשְׁלַחוּ חַמְשִׁין גַּבְרָא וּבְעוֹ תְּלָתָא יוֹמִין וְלָא אַשְׁכְּחוּהִי׃ יח וְתָבוּ לְוָתֵיהּ וְהוּא יָתֵיב בִּירִיחוֹ וַאֲמַר לְהוֹן הֲלָא אֲמָרִית לְכוֹן לָא תֵיזְלוּן׃ יט וַאֲמַרוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא לֶאֱלִישָׁע הָא כְעַן מוֹשַׁב קַרְתָּא שַׁפִּיר כְּמָא דְרִבּוֹנִי חָזֵי וּמַיָא בִּישִׁין וְאַרְעָא מְתַכְּלָא׃ כ וַאֲמַר אַיְתוֹ לִי צְלוֹחִיתָא חַדְתָּא וְשַׁווֹ תַמָן מִלְחָא וְאַיְתִיאוּ לְוָתֵיהּ׃ כא וּנְפַק לְמַפְּקָנָא דְמַיָא וּרְמָא תַמָן מִלְחָא וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אַסֵּיתִי לְמַיָא הָאִלֵּין וְלָא יְהֵי מִתַּמָן עוֹד מוֹתָא וּמְתַכְּלָא׃ כב וְאִתַּסִּיאוּ מַיָא עַד יוֹמָא הָדֵין כְּפִתְגָמָא דֶאֱלִישָׁע דְמַלֵּיל׃ כג וּסְלֵיק מִתַּמָן לְבֵית אֵל וְהוּא סָלֵיק בְּאוֹרְחָא וְיַנְקִין זְעִירִין נְפַקוּ מִן קַרְתָּא וְאִתְלַעֲבוּ בֵיהּ וַאֲמַרוּ לֵיהּ

אליהו על אלישע. וחד ונחה עליו רוח יי: נשאו ג' בקריאה וסימ' ויבאו כל איש אשר נשאו לבו. לקרבה אל המלאכה לעשות אותה. פן נשאו רוח יי: שלשה ימים ד' דסמי' בקריאה וסימ' ויתנו לו פלח דבלה. לכו עוד שלשה ימים דמלכים. ויבקשו שלשה ימים דאליהו. ויהי יונה במעי הדג: מים ה' דגשים בקריאה וסי'. ויצמא שם העם למים. רפאתי למים האלה. הוי כל צמא. ואדיריהם שלחו צעיריהם. לא רעב ללחם ולא צמא למים. וחד בין מים למים:

תולדות אהרן מושב העיר טוב. סוטה מז:

רלבג

מרוחו מה שימשך ממנו שיעשה אלישע בדמיון המופתים שעשה אליהו ולזה חלקו לו כבוד רב והשתחוו לו ארצה: (טז) וישליכהו באחד ההרים או באחת הגאיות. ר"ל להתחבא שם כי היה רגיל אליהו בכך כמו שאמר עובדיה ורוח ה' ישאך אל אשר לא אדע: (יז) ויפצרו בו עד בוש. ר"ל הרבו כל כך דברים עד שהיה לו בשת מלחלוק תמיד על דבריהם ולזה אמר להם שלחו מצד המוסר להניחם לעשות רצונם אך דבריו היו באופן שכשאמר שלחו היה ראוי שיובן ממנו שלא ישלחו מצד דבורו כי פעמים יש הן שהוא כלאו ולזה אמר הלא אמרתי אליכם אל תלכו כי ידע אלישע שלא יראה לאדם אליהו בזה העת כי הסתירו ה': (יט) והמים רעים והארץ משכלת. מפני שאמר אחר זה רפאתי למים האלה ולא יהיה משם עוד מות ומשכלת ידענו כי הארץ משכלת מצד המים שהיו רעים. והנה אע"פ שקלל יהושע מי שיבנה הנה לא מנע האנשים משבת בה אחר שתבנה שאם היה כן לא היו הנביאים יושבים שם והנה הרצון בזה הנה מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה ולזה אין אויר העיר סבה אל שתהיה הארץ משכלת אך באמת מים הרעים ומזה הלך קרה לארץ שתהיה משכלת: (כב) והנה רפא אלישע המים ההם על דרך המופת בהשליכו אל מוצא המים מלח מהמלח ששמו בצלוחית חדשה ואחשוב שכבר באר אלישע שתהיה הצלוחית חדשה כדי שלא יחשבו שיהיה מבושל בה דבר ימשך המלח כחו ויהיה לו רושם על דרך הרפואה בתקון המים אך באר לתקנם במה שאין בו רושם לתקונם כי אנחנו רואים שהמים המלוחים הם רעים לשתיה עם שאי אפשר במעט מלח שיתן רושם במוצא מים אשר לא יכזבו מימיו אם לא היה זה על דרך המופת: (כג) ויתקלסו בו. ר"ל לעגו בו

מצודת ציון

והגבהה: (טו) נחה. ענין חניה: הגאיות. מל' גיא ועמק: (יז) ויפצרו. ענין רבוי הדברים להעביר האדם מרצונו כמו ויפצר בו ויקח (בראשית לג): בוש. ענין איחור כמו ויחילו עד בוש (שופטים ג): (יט) מושב. מל' ישיבה: משכלת. הורגת אנשיה כמו ומשכלת גויך (יחזקאל לו): (כ) צלוחית. תרגום של צנצנת (שמות טז) היא צלוחית: (כא) מוצא. מקום הנביעה: מות ומשכלת. היא היא וכפל הדבר במ"ש: (כב) וירפו. מל' רפואה: (כג) ויתקלסו. וילעגו כמו

מצודת דוד

(יחזקאל כ"ב) ור"ל עדיין היא בהוייתה כשהיתה מאז. או מוסב הוא על ויכה וגו' ור"ל אף אלישע עשה כמעשה אליהו וכשהכה המים נבקעו הנה והנה וגו' (ומפתח הולך ומונה יחד כל הנפלאות שעשה אלישע): (טו) ויראהו. כשהוא בוקע מי הירדן: (טז) בני חיל. אנשי חיל ובני כח ללכת הנה והנה במעט זמן: וישליכהו. חשבו שהרוח סבה אל האלהים וגופו הושלך מת ורצו לבקשו ולקברו: לא תשלחו. כי ראה שעלה עם הגוף ומגודל הענוה לא אמר להם מה שראה: (יח) עד בוש. עד אשר נתאחר זמן רב שהפצירו בו לתת להם רשות לשלוח: (יט) טוב. בשדות וכרמים וגו': והארץ משכלת. בסיבת המים משכלת יושביה: (כא) אל מוצא המים. אל המקום שהמים נובעים משם: רפאתי למים. אמרז"ל שהיה הנס כפול כי דרך המלח לקלקל המים: לא יהיה משם. לא יבוא עוד משכלת מסיבת המים: (כג) עלה קרח. לפי שאליהו רבו היה בעל שער ואלישע היה קרח אמרו בלעג והתול עלה קרח השמימה כאליהו רבך וכאלו אמרו איך במעלה כמוהו כי הוא היה בעל שער

רשי

עלה מכאן שהקרחת עלינו את המקום שעד עכשיו היינו משתכרין להביא מים את קים מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיקו אבדו פרנסתן כך מפורש בסוטה: (כד) ויראם. ראה שאין בהם ולא בזרעם לחלוחית של טובה: (א) ויהורם בן אחאב. אף פרשה זו בשביל להגיד נס של מישע מלך מואב שנעשה ע"י אלישע נכתבה כאן שמנה באליהו שמונה נסים ובאלישע ט"ז לקיים פי שנים ברוחך אלי וכתבן כולם זו בצד זו. כך ראיתי בל"ב מדו' דר"א בנו דר' יוסי הגלילי וחציית ירדן של אלישע כשתי' דשל אליהו: (ב) רק לא כאביו וכאמו. שהוסיפו את הבעל להכעים: (ג) רק בחטא' ירבעם דבק. וכן כל מלכי ישראל מדאגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלו לרגל לכך עבדו את העגלי': (ד) נוקד. מרי גיתין: אילים צמר. דיכרין דרעיא:

עם

רדק

בעלותו בדרך עלה קרח עלה קרח וקרח היה אלישע. ונדרש קרח אתה שהקרחת עלינו את המקום: (כד) ויראם ויקללם. ונחלקו רז"ל בזה כי קשה אליהם היאך גרם מיתה עליהם על דבר זה מהם אמרו ע"ש שבזוהו נתן עיניו בהן ונענשו כמו שאמרו כל מקום שנתנו עיניהם חכמים או מיתה או עוני ומהם אמרו ראה שכלם נתעברו אמותיהם ביום הכפורי' כלומר ראה כי מעבירה באו וראוין היו למיתה ולכך הפקירו עצמם לבזותו ולכך קללם ולא מפני שבזוהו ומהם אמרו בלורית ראה להם כע"ג ומהם אמרו שלא ראה בהם לחלוחית מצוה ולא עתידה להיות לא בהם ולא בזרעם לפיכך אררם לסלקם מן העולם ואמר כי נענש כל דבר זה שגרם מיתה לאלה הנערים ואמרו שלשה חלאים חלה אלישע אחד על שגרה דובים בתינוקות ואחת על שדחפו לגחזי בשתי ידיו ואחת אשר מת בו וסמכו זה לפסוק שאמ' ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו. חלה. הנה אחד. חליו. שניה. אשר ימות בו. ג': שתים דובים. נקבו' היו ואומר הריבוי במ"ם כמו גמלים מניקות ובדברי רז"ל מהם אמרו כי מעשה נס היה כי במקומו יער לא היו רגילים חיות רעות ומהם אמרו נס בתוך נס היה כי לא היה שם לא יער ולא דובים ואמרו בשביל ארבעים ושתים הקרבנות שהקריב בלק מלך מואב הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים: (ב) ויסר את מצבת הבעל אבל האשרה לא הסיר מפני אמו שהיתה עובדת ע"א שהרי נביאי האשרה היו אוכלי שלחנ' אבל הוא לא עבד הבעל והאשרה אלא העגלים שעשה ירבע': (ד) היה נוקד. כתרגומו מרי גיתי ונקרא בעל המקנה נוקד שהצאן נקודי' ברוב והיה מנהגו שהיה משיב מנחה למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר כלומר עם צמרם שלא היה גוזזם ולא אמר הכתוב אם היה משיב לו מנחה זו בכל שנה או לזמן אחד ידוע ביניהם: (ה) ויהי כמות אחאב. בכ"ף וכאשר מת אחאב פשע מלך מואב באחזיהו בנו כמו שכתו' למעלה וכן ביורם אחיו

מלכים ב ב–ג

לו עלה קרח עלה קרח: כד ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם יהוה ותצאנה שתים דבים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים: כה וילך משם אל הר הכרמל ומשם שב שמרון:

ג א ויהורם בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שמנה עשרה ליהושפט מלך יהודה וימלך שתים עשרה שנה: ב ויעשה הרע בעיני יהוה רק לא כאביו וכאמו ויסר את מצבת הבעל אשר עשה אביו: ג רק בחטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל דבק לא סר ממנה: ד ומישע מלך מואב היה נקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר: ה ויהי כמות אחאב ויפשע מלך מואב במלך ישראל: ו ויצא המלך יהורם ביום ההוא משמרון ויפקד את כל ישראל: ז וילך וישלח אל יהושפט מלך יהודה לאמר מלך מואב פשע בי התלך אתי אל מואב למלחמה ויאמר אעלה כמוני כמוך כעמי כעמך כסוסי כסוסיך: ח ויאמר אי זה הדרך נעלה

תרגום

סק קרחא סק קרחא: כד ואתפני לאחורוהי וחזינון ולטינון בשמא דיי ונפקו תרתין דובין מן חורשא ובזעא מנהון ארבעין ותרין ינקין: כה ואזל מתמן לטור כרמלא ומתמן תב לשמרון: א ויהורם בר אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת תמני עסרי ליהושפט מלך שבטא דבית יהודה ומלך תרתא עסרי שנין: ב ועבד דביש קדם יי לחוד לא כאבוהי וכאמיה ואעדי ית קמת בעלא דעבד אבוהי: ג לחוד בחובי ירבעם בר נבט דחיב ית ישראל אתרעי לא סטא מנה: ד ומישע מלכא דמואב הוה מרי גיתין ומתיב תוקרבא למלכא דישראל שנא בשנא מאה אלפין תורין דפטמא ומאה אלפין דכרין דרעיא: ה והוה כד מית אחאב ומריד מלכא דמואב במלכא דישראל: ו ונפק מלכא יהורם ביומא ההוא משמרון ומנא ית כל ישראל: ז ואזל ושלח לות יהושפט מלכא דבית יהודה למימר מלכא דמואב מריד בי התיזיל עמי לות מואב בקרבא ואמר אסק אנא כותך עמי כעמך סוסוי כסוסוך: ח ואמר באידא אורחא ניסק ואמר

רלבג

בו ובזוהו: (כד) ויפן אחריו ויראם. הנה לא קללם עד שראה אות' וידע וראה על דרך נבוא' שהם ראויים לקללה מצד רוע מעשיהם: (א) ויהורם בן אחאב מלך על ישראל בשומרון בשנת שמנה עשרה ליהושפט. זה יורה שאחזיה לא מלך שתי שנים שלמו' אך היו מקוטעות והנה בארנו במה שקדם איך יתישב כל זה החשבון בלי שום ספק: (ב) רק לא היה כאביו וכאמו. ר"ל שהוא דבק לבד בחטאת ירבעם ועזב חטאת אחאב ואיזבל. והנה הסיר מצבת הבעל שעשה אביו אך לא הסיר האשרה שעשתה אמו כי לא יכול לפי שהיא היתה בחיים עדיין: (ד) היה נוקד. ר"ל בעל מקנה והיה עושה מס למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילי' צמר ר"ל בעלי צמר ולא גזוזים

ומשם פ' בקריאה וסי' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. על כן קרא שמה בבל. ומשם בארה היא הבאר. משם יקבצך יי אלהיך ומשם יקחך. ומשם עבר קדמה מזרחה. ומשם עבר את בני עמון. ומשם שב שמרון. ומשם לא תאכל. וחברו: כמות ג' בקריאה וסי' אם כמות כל האדם ימותון אלה. ויהי כמות אחאב. כמות זה כן מות זה ורוח. אנ"ך: התלך אתי חד מן ג' פסוקים דמיין ומתחלפין ב' במלכים וחד בדברי הימים קדמא ויאמר אל יהושפט התלך אתי למלחמה רמת גלעד ויאמר יהושפט כמוני כמוך. תניינא וילך וישלח אל יהושפט התלך אתי אל מואב למלחמה יאמר אעלה כמוני כמוך. תליתא ויאמר אחאב מלך ישראל אל יהושפט מלך יהודה התלך עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך וכעמך עמי ועמך במלחמה. בתראה בדברי הימים:

תולדות אהרן עלה קרח. שם מו זוכר פקודי: ויקללם. סוטה שם: שתים דובים. שם: ומישע. (כלאים לא): מלך מואב פשע בי. יומא לו שבועות יב:

מצודת דוד

ואתה קרח: (כד) ויראם. ארז"ל שראה ברה"ק שאין בהם לחלוחית טובה ולכן קללם: ג (א) בשנת שמונה עשרה. ר"ל כבר עבר שמונה עשרה ליהושפט כי אחזיה בן אחאב מלך אחר שעבר י"ז ליהושפט בתחילת י"ח ושנתים מלך וזהו מקצת הי"ח מיהושפט ומקצת הי"ט ומלך א"כ אחיו יהורם בתחילת הי"ט מיד אחר שעבר שנת י"ח: שתים עשרה שנה. ומקוטעות היו: (ג) בחטאות ירבעם. בעגלי הזהב: (ד) היה נוקד. ר"ל בעל צאן הרבה ועל ברובם נקודים יקרא המתעסק בהם בשם נוקד כמו דברי עמוס אשר היה בנוקדים (עמוס א'): והשיב. לפי שבכל שנה העלה לו המס הזה לכן אמר והשיב ר"ל נתן והזר ונתן: צמר. עם צמרם לא גזוזים: (ו) ביום ההוא. בעת שבא אלישע לשומרון: (ז) כמוני כמוך. כמו שתעלה אתה אעלה

מצודת ציון

כמו לחרפה ולקלס (ירמיה כ): קרח. כן יקרא מי שאין בו שער הראש כמו קרח הוא (ויקרא יג): (כד) ותבקענה. מל' בקיעה: ג (ב) מצבת. מל' מצבה: (ט) ברגליהם. ההולכים עמהם

ק

רדק

אחיו ולא השיב לו: (ח) דרך מדבר אדום. לפי שמלך אדום היה לו ללכת עמהם: (י) לתת אותם ביד מואב. שאם לא נמצא מים יפוצו היילותינו אילך ואילך למצוא מים ויבואו מואב ולא נוכל להמלט מידם: (יא) פה אלישע. אלישע הלך עמהם על פי הנבואה להראותם זה הנס הגדול אולי ישוב מלך ישראל מדרכו הרעה והם לא ידעו כי הוא הולך עמהם אבל בא לו בתוך העם: אשר יצק מים. ר"ל ששרת אותו ובדברי רז"ל למד לא נאמר אלא יצק מלמד ששמוש' גדול מלמו' ובדרש אמר עוד אשר יצק מים ע"י אליהו בהר הכרמל כשמלא המזבח והתעלה מים אלישע היה יוצק מים ע"י אליהו ונעשה נס ונעשו י' אצבעותיו כמעינו' מים עד שנתמלא' התעלה מים שנא' וילקו וכמו ששם נעשה נס על ידו במים לפיכך אמר אשר יצק מים ולא אמר אשר שמש או אשר למד ועוד בדרש אשר יצק מים ע"י אליהו אמרו אפילו הי' מבקש מים לפניו היה נותן לו: (יב) יש אותו דבר ה'. שהרי הוא לא בא לעסו' מלחמ' למה בא לא בא אלא ע"י נבואה באמת יש אותו דבר ה': וירדו. ירדו ממרכבתם לכבודו לדבר עמו ולא קראו לו שיבא אצל' לפי שהיו בצרה גדולה חשו לכבוד הבורא ולכבוד נביאו: מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום. לפי שדבר יהושפט בשמו לא נאמר בו מלך ומלך אדום הוא הנציב שהיו משימי' עליה' מלכי יהודה והוא היה להם מלך ויש בו דרש למה לא נאמר ביהושפט מלך להודיע ענוותנותו של אותו צדיק שלא רצה לירד לפני הנביא בבגדי מלכות אלא כאחד הדיוט וי"א שנגזרה גזרה שיהרג עם אחאב והיה הכתוב מונה לבנו מן אותה שעה לפיכך לא נקרא מלך ובשכר שירדו לפני הנביא זכו לראות כל אלו הנסים: (יג) אל כי קרא ה'. אל תאמר עתה לנו דברים אלו אמת הוא כי קרא ה' לשלשת המלכים הבאים הנה לתתם ביד מואב וי"ת אל לשון בקשה בבעו לא תידכר עלנא חוביו רשעתא היא בעי עלנא רחמין ארי זמין ה' לתלתא מלכיא וכן תרגם אונקלוס אל נא אדני בבעו כען רבוני: (טו) קחו לי מנגן. אמרו כי מיום שנסתלק אליהו רבו לא שרתה עליו רוח נבואה עדיין כי אבל היה ורוח הקדש אינו שורה אלא מתוך שמחה וי"א מפני הכעס שכעס על מלך ישראל היה מנב ואמרו כל הכועס אם נביא נבואתו מסתלקת ממנו מנא לן מאלישע ולשמחתו אמר קחו לי מנגן: (טז) עשה הנחל גבים.

מקור

תרגום

אורח מדברא דאדום: ט ואזל מלכא דישראל ומלך שבטא דבית יהודה ומלכא דאדום ואסחרו מהלך שבעא יומין ולא הוה מיא למשריתא ולבעירא דעמהון: י ואמר מלכא דישראל וי ארי זמין יי לתלתא מלכיא האלין לממסר יתהון בידא דמואב: יא ואמר יהושפט הלית כא נביא דיי ונשאל ית פתגמא דיי מניה ואתיב חד מעבדי מלכא דישראל ואמר הכא אלישע בר שפט דשמש ית אליהו: יב ואמר יהושפט אית עמיה פתגמא דיי ונחתו לותיה מלכא דישראל ויהושפט ומלכא דאדום: יג ואמר אלישע למלכא דישראל מה לי ולך איזיל לות נביי אבוך ולות נביי אמך ואמר ליה מלכא דישראל בבעו לא תדכר חובין רשעתא ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין יי לתלתא מלכיא האלין לממסר יתהון בידא מואבאי: יד ואמר אלישע קים הוא יי צבאות דמשמשנא קדמוהי ארי אלולא פון אפי יהושפט מלך שבטא דבית יהודה אנא נסיב אם אסתכל בך ואם אחזינך: טו וכען איתו לי גברא דידע לנגנא בכנורא והוה כד נגן דמנגן ושריאת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי: טז ואמר כדנן אמר יי יתעביד נחלא הדין פצידין פצידין: יז ארי כדנן אמר יי לא תחזון רוחא ולא תחזון

מקרא

ויאמר דרך מדבר אדום: ט וילך מלך ישראל ומלך־יהודה ומלך אדום ויסבו דרך שבעת ימים ולא־היה מים למחנה ולבהמה אשר ברגליהם: י ויאמר מלך ישראל אהה כי־קרא יהוה לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד־מואב: יא ויאמר יהושפט האין פה נביא ליהוה ונדרשה את־יהוה מאותו ויען אחד מעבדי מלך־ישראל ויאמר פה אלישע בן־שפט אשר־יצק מים על־ידי אליהו: יב ויאמר יהושפט יש אותו דבר־יהוה וירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום: יג ויאמר אלישע אל־מלך ישראל מה־לי ולך לך אל־נביאי אביך ואל־נביאי אמך ויאמר לו מלך ישראל אל כי־קרא יהוה לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב: יד ויאמר אלישע חי־יהוה צבאות אשר עמדתי לפניו כי לולי פני־יהושפט מלך־יהודה אני נשא אם־אביט אליך ואם־אראך: טו ועתה קחו־לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד־יהוה: טז ויאמר כה אמר יהוה עשה הנחל הזה גבים ׀ גבים: יז כי־כה ׀ אמר יהוה לא־תראו רוח ולא־תראו

רשי

עם נמרס: (ח) דרך מדבר אדום. כי גם מלך אדום ילך עמנו: (י) לתת אותם וגו'. שימותו בצמא: (יא) אשר יצק מים על ידי אליהו. בהר הכרמל וביציקתו נעשו אצבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלאה התעלה וראוי הוא ליעשות לנו נס על ידו במים: (יג) אל כי קרא ה' וגו'. בבעו לא תדכר חובין רשעתא הכוא בעי עלנא רחמין ארי זמין ה' וגו': (טו) קחו לי מנגן. מפני הכעס נסתלק' שכינה ממנו: (טז) גבי' גבים. גורות מלאים מים:

ונקל

רלבג

גזוז': (ח) ויאמר דרך מדבר אדום. יתכן שבחר הדרך ההוא כדי שלא ירגישו והבי' שם מלך יהודה עם מלך אדום כי היה תחתיו והוא הנציב ששם מט מלך יהודה: (יא) פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע"י אליהו. אף על פי שהיה לאליהו תלמידים רבים הנה זכר אלישע שהיה תלמיד והיה ראוי שיקנ' יותר מהשלמות מפני ששרת את אליהו כי המשרת הוא תמיד לפני רבו ולזה יתכן שילמד יותר ולזה שפט יהושפט שיש את אלישע דבר ה' מצורף לזה כי ראה שנסע ממקומו עם אנשי המלחמה ואע"פ שלא היה איש מלחמה ולזה ידע' העסק זה שאם יצטרכו ישראל לדבר ה' ימצאהו שם והנה לכבודו ירדו אליו שלשה המלכי' ולכבוד הש"י: (טו) ועתה קחו לי מנגן. ידוע כי הכעס מונע ההתבודדות לשכל בעת הגעת הנבואה מפני טרדת המחשבות אשר יהיה בהם הכעס ולפי שכעס מאד אלישע על יהורם מפני שדבק בחטאת ירבעם הוצרך לדבר יסיר כעסו וירחיב לבו ואז שרתה עליו רוח הקדש: (טז) עשה הנחל הזה גבים גבי'. ר"ל שיעשו במישור הזה חפירות חפירות ובזולת רוח וגשם יעשה הש"י על דרך המופת שימלאו החפירות אשר במישור ההוא מים ויספיקו להם לשתות

כם

אותם ט' מלאים בסיפרא וסי' ונלחמה אותם במישור. אהה כי קרא יי. אל כי קרא יי. כי רבים אשר אתנו. גדולי העיר מגדלים אותם. כראותו אותם האכה אכה. וילך אותם שמרונה. ויושב אותם בחלת. והנם ממיתים אותם:

תולדות אהרן פס אלישע. ברכות ח פסחים סח (ערובין כב): נולא. פסחים סו מגלה כח: קחו לי מנגן. שבת ל פסחים סו קיז מקרים מג פ' י: ושים כנגן. (ברכות ב) סוכה נה:

מצודת ציון

עמהם ואחריהם כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח): (י) אהה. ענין ל' צעקת יללה: (יא) יצק. שפך: (יב) אותו. עמו: (יד) לולי. אם לא: (טו) מנגן. יודע לנגן: (טז) הנחל. העמק

מצודת דוד

כן גם אני: (ט) ומלך אדום. הוא היה נצב מלך מתחת יד מלך יהודה: ויסבו דרך וגו'. ר"ל הלכו שבעת ימים ולא מצאו מים: (י) כי קרא ה'. ר"ל גזר ה' להפילם ביד מואב כי בעבור הצמאון לא יתגברו להלחם: (יא) האין פה. האם אין פה: אשר יצק מים ר"ל שהיה משרתו והתבודד עמו בכל עת: (יב) יש אותו דבר ה'. כי בוודאי לא בא אל המחנה להלחם כ"א בא מדבר ה': (יג) מה לי ולך. ר"ל מה הוא האהבה והקורבה אשר בינינו מהו הטובה שעשית לי ומה עשיתי לך ו... ע"כ תשאל בי: לך אל נביאי אביך וגו'. הם נביאי הבעל: אל וגו'. ר"ל אל תאמר עתה כדברים האלה כי אם בסכנה ואל תעורר הדין בהזכרת החטאים: (יד) אשר עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה: כי לולי וגו'. ר"ל אם לא היה הדבר הזה מה שאני נושא פני יהושפט:

אם

גֶּשֶׁם וְהַנַּחַל הַהוּא יִמָּלֵא מָיִם וּשְׁתִיתֶם אַתֶּם וּמִקְנֵיכֶם וּבְהֶמְתְּכֶם׃ יח וְנָקַל זֹאת בְּעֵינֵי יְהוָה וְנָתַן אֶת־מוֹאָב בְּיֶדְכֶם׃ יט וְהִכִּיתֶם כָּל־עִיר מִבְצָר וְכָל־עִיר מִבְחוֹר וְכָל־עֵץ טוֹב תַּפִּילוּ וְכָל־מַעְיְנֵי־מַיִם תִּסְתֹּמוּ וְכֹל הַחֶלְקָה הַטּוֹבָה תַּכְאִבוּ בָּאֲבָנִים׃ כ וַיְהִי בַבֹּקֶר כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְהִנֵּה־מַיִם בָּאִים מִדֶּרֶךְ אֱדוֹם וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֶת־הַמָּיִם׃ כא וְכָל־מוֹאָב שָׁמְעוּ כִּי־עָלוּ הַמְּלָכִים לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּצָּעֲקוּ מִכֹּל חֹגֵר חֲגֹרָה וָמַעְלָה וַיַּעַמְדוּ עַל־הַגְּבוּל׃ כב וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל־הַמָּיִם וַיִּרְאוּ מוֹאָב מִנֶּגֶד אֶת־הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם׃ כג וַיֹּאמְרוּ דָּם זֶה הָחֳרֵב נֶחֶרְבוּ הַמְּלָכִים וַיַּכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְעַתָּה לַשָּׁלָל מוֹאָב׃ כד וַיָּבֹאוּ אֶל־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיָּקֻמוּ יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵיהֶם

מִטְרָא וְנַחְלָא הַהוּא יִתְמְלֵי מַיָא וְתִשְׁתּוּן אַתּוּן וּגְיָתֵיכוֹן וּבְעִירְכוֹן׃ יח וּקְלִילָא דָא קֳדָם יְיָ וְיִמְסַר יָת מוֹאֲבָאֵי בִּידְכוֹן׃ יט וְתִמְחוֹן כָּל כְּרַךְ תַּקִיף וְכָל קִרְוִין כְּרִיכַן וְכָל אִילָן דְיָאֵי תְּעַקְרוּן וְכָל מַבּוּעֵי מַיָא תִּסְתְּמוּן וְכָל אַחְסַנְתָּא שַׁפִּירְתָּא תְּטוּמוּן בְּאַבְנַיָא׃ כ וַהֲוָה בְּצַפְרָא כְּמִיסַק מִנְחָתָא וְהָא מַיָא אָתָן בְּאוֹרַח אֱדוֹם וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא יָת מַיָא׃ כא וְכָל מוֹאֲבָאֵי שְׁמָעוּ אֲרֵי סְלִיקוּ מַלְכַיָא לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּהוֹן וְאִתְכְּנִישׁוּ מִכֹּל אֲסִירֵי סַיְפָא וּלְעֵלָא וְקָמוּ עַל תְּחוּמָא׃ כב וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא וְשִׁמְשָׁא נְהַת עַל מַיָא וַחֲזוֹ מוֹאֲבָאֵי מִקֳּבֵיל יָת מַיָא סוּמָקִין כִּדְמָא׃ כג וַאֲמַרוּ דַם דֵין אִתְגְּרָאָה אִתְגְּרִיאוּ מַלְכַיָא וּקְטַלוּ גְּבַר יָת חַבְרֵיהּ וּכְעַן פּוּקוּ לְבִזְתָּא מוֹאֲבָאֵי׃ כד וַאֲתוֹ לְמַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל וְקָמוּ יִשְׂרָאֵל וּמְחוֹ יָת מוֹאֲבָאֵי וְאַפְּכוּ מִן קֳדָמֵיהוֹן

(יח) ונקל זאת. ועוד גם זה נקל ומועט בעיני ה' והוסיף להפליא אתכם גם אחר ונתן את מואב בידכם: (יט) וכל עץ טוב תפילו. אע"פ שנאמר (דברים כ' י"ט) לא תשחית את עצה כאן התיר לכם שהיא אומה בזויה ונקלית לפניו וכן הוא אומר (דברים כ"ג ז') לא תדרוש שלומם וטובתם אלו האילנות הטובים שבהם: החלק' הטובה. שדה זרועה קומל"ו בלע"ז: (כ) ויהי בבקר כעלות המנחה. המים התחילו לירד מן השמים בבקר בארץ אדום וכעלות המנחה באין שוטפין ובאין לאותו הנחל לפי שאמר לא תראו רוח ולא תראו גשם במדרש ר' תנחומא: (כא) על הגבול. על הספר שקורין מרק"א: (כב) אדומים כדם. כן דרך המים כשהשמש זורחת עליהם בבקר מאדימות: מנגד. מרחוק והם לא ראו באותו הנחל מים מעולם לפיכך היו סבורין

מקום במקור לווי: גבים. חפירות כמו באו על גבים ותרגום בור גובא אמר להם שיעשו הנחל חפירות חפירות שימלאוהו מן המים שיבואו ותרגומו פצידין פצידין וכן תרגם אפיקיו פצידוהי: (יח) ונקל זאת בעיני ה'. נקל זאת בעיניו לעשות לכם זה הנס עד שיעשה לכם נס גדול יותר ונתן מואב בידכם: (יט) וכל עץ טוב תפילו. כי הכתוב לא אמר לא תשחית את עצה אלא כשיצורו על עיר כמ"ש הטעם כי ממנו תאכל ואע"פ שרז"ל קבלו כי בכל מקום ובכל זמן אסור להשחית עץ מאכל פשט הכתוב הוא שלא אמר אלא בעת המצור ואפשר שהיתה מצוה לשעה כאליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ בשעת איסור הבמות. ובדרש כשאמר להם הנביא וכל עץ טוב תפילו אמרו לו הרי הוא אומר לא תשחית את עצה ואתה אומר כן אמר להם על שאר האומות נאמרה זו אבל אומה זו נקלה ונבזה לפני ה' שנאמר ונקל זאת בעיני ה' ונאמר לא תדרוש שלומם וטובתם אלו אילנות טובות שלהם: תכאיבו באבנים. על דרך השאלה וכן היחיו את האבנים וירפא את מזבח ה' ההרוס ותרגומו תטומון: (כ) ויהי בבקר כעלות המנחה. כעלות בכ"ף ופירוש בבקר בעת עלות מנחת הבקר והמים האלה אפשר שהיו מגשמים שהיו רחוקים מהם בארץ אדום אבל המחנה הזה לא ראה לא רוח ולא גשם או נפרץ אחד מהנהרות בארץ אדום ברצון הבורא ונגרו המים עד הנחל הזה. ובדרש או בבקר או בעלות המנחה מהו בבקר כעלות המנחה אמר רבי תנחומא שטף של גשמים ירד באדום בבקר ובאו להם כעלות המנחה: (כא) מכל חוגר חגורה. כתרגומו מכל אסירי סייפא: על הגבול. על גבול ארצם להלחם אם יבואו עליהם המלכים: (כג) דם זה. לפי שראו האדמימות ומים לא היו יודעים כי עתה באו המים שם שהרי לא היו שם מתמול שלשום התחזק בלבם כי דם הוא וחשבו כי נפלה קטטה בין המלכים והרגו אלו לאלו: החרב נחרבו. מענין חרב כלומר נהרגו ביניהם החרב מבנין הפעל: ויבאו. באו כאנשים בוטחים ולא כנלחמים וישראל ואשר עמהם קמו עליהם והכום: (כד) ויכו בה. כן כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף והכתוב לא

רלבג

הם ומקניהם שהביאו לאכול ממנו ובהמתם אשר ירכבו עליהם: (יח) ונקל זאת בעיני ה'. ר"ל שלא יספיק לש"י עשיית זה החסד לכם כי הוא קל בעיניו ביחס אל החסד שהוא רוצה לעשות והוא שכבר יתן את מואב בידכם: (יט) והכיתם כל עיר מבצר וגו'. ר"ל שאמר להם במצות הש"י שיכו כל עיר בצור' וכל עיר נבחרת ויפילו כל אילן טוב אף על פי שהתורה אמרה לא תשחית את עצה הנה היה זה למצות הש"י לפי שעה להשחית את מואב לפי היכלת ולזה צוה גם כן לסתם להם כל מעין מים ולהכות באבנים כל חלקה טובה כדי שישחיתו תבואתה: (כ) ויהי בבקר כעלות המנחה. לפי שלא יתכן שיהיו דברי המלכים לאלישע בלילה ולא נכון ג"כ שנא' שהמתינו לשתות עד למחרת היום ההוא שבאו שם מים מדרך אדום הנה הנראה בעיני בזה שהרצון באמרו ויהי בבקר שזה הרע שאמר לעשות למואב היה בבקר שאחר היום ההוא כמו שיבאר אחר זה אך יעוד בא המים שם נתקיים תכף בעת אשר יעלו בו מנחת ערב והוא תמיד של בין הערבי' והוא שכבר הביא הש"י מדרך אדום מים ומלאה הארץ מהם: (כא) מכל חוגר חגורה ומעלה. ר"ל כל מי שראוי לחגור חגורה להלחם ומי שלמעלה מהם כלם נצעקו ויעמדו אצל גבול ארצם לשמור שלא יכנסו בה אויביהם: (כג) ויאמרו דם זה וגו'. לפי שלא היה ממנהג המישור ההוא להיות בו מים חשבו שיהיו דם ולא נתנו לבם הכאת השמש במים: החרב נחרבו. ר"ל הכו זה את זה בחרב והרגו זה את זה: (כד) ויבאו אל מחנה ישר'. הנה סבב הש"י שבאו כלם שם לא כדרך האנשים היוצאים למלחמה אך כדרך האנשים היוצאים לשלל ולזה הכום ישראל בקלות

וכל עץ ה' דסמיכי בקריאה וסי' והכיתם כל עיר. והערים יהרסו. רנו שמים כי עשה ה'. ואמרת ליער הנגב. ואביאם אל הארץ: זרחה ד' בקריאה וסי' אם זרחה השמש עליו דמים לו. וישכימו בבקר והשמש זרחה. שמש זרחה ונודד דנחום. והצרעת זריחה במצחו. וחד וזרחה לכם יראי שמי:

תולדות אהרן המים אדומים. בבת קמ כדה יע:

מצודת דוד

אם אביט וכו'. ר"ל אם הייתי מביט אליך בזולת יהושפט יהיה עלי עונש השבועה: (טו) קחו לי מנגן. לשמחני בנגונו כי בעבור שכעס על יהורם לא חלה עליו הנבואה כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה והכעס בא' היא עם העצבון: והיה כנגן. כאשר המנגן התחיל לנגן שרתה עליו רוח הנבואה: (טז) גבים גבים. להתאסף בהם המים הבאים: (יז) לא תראו רוח. ר"ל לא יבואו המים בדרך טבעי ע"י הרוח והגשם כ"א יבואו ע"פ נס: ומקניכם. תה שהביאו למאכלם: ובהמתכם. מה שהיו רוכבים עליהם: (יח) ונקל זאת. החסד הזה הוא נקל בעיני ה' כי עוד יעשה חסד גדול מזה בתת את מואב בידכם: (יט) מבחור. טובה ונבחרה: תכאיבו. השחיתו אותה במה שתשליכו בה אבנים והוא לשון מושאל מן ובעלי חיים הנכאבים בהשחתה: (כ) כעלות המנחה. כאשר בא זמן העלאת מנחת תמיד הבוקר: (כא) שמעו. כאשר שמעו שעלו למלחמה נאספו גם המה: מכל חוגר. מכל היודע לחגור החרב: ומעלה. והמעולים מהם הם הגבורים אנשי מלחמה ור"ל איש לא נעדר: (כב) על המים. הבאים אל הנחל בדבר ה': אדומים כדם. ע"י זריחת השמש על המים נראים הם אדומים: (כג) דם זה. היות כי מעולם לא היה שם מים להשוב שנראים אדומים מזריחת השמש כי לא ידעו שבא שמה מים בדרך נס: החרב נחרבו. ר"ל המלכים נהרגו בחרב כי הכו איש את רעהו בהלחמם זה בזה: ועתה. הואיל וכן הרי הם מוכנים לשלל מואב ולא יצטרכו מעתה להלחם בהם: (כד) ויבואו. כההולכים בבטחון מבלי הכין למלחמה: ויכו בה והכות וכו'. ר"ל

מצודת ציון

פעמך: גבים. בורות כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל): (יט) החלקה. השדה כמו ראו חלקת יואב (ש"ב יד): (כא) ויצעקו. נאספו ע"י צעקת המאסף: (כג) החרב נחרבו. מלשון חרב

רד"ק

לא מצאתי לו טעם אלא אם נאמר שהוי"ו תמורת אל"ף ויהיה כמו ויבא בה כלומר ישראל בא בה ופי' בה בעיר כלומר בכל עיר ועיר שהיו נסים אלה להמלט שם מפני ישראל והוא והאחר הוא ותירוש יכתש בה: (כה) עד השאיר אבניה בקיר חרשת. קיר חרשת שם עיר גדולה בערי מואב וזכר אותה בכלל מפלת מואב ולפי שהיתה בעלת שם זכר אותה ולא זכר הערים האחרות שהרסו ופירוש עד השאיר הכל הרסו ואפילו עד השאיר קיר חרשת לבדה שהיתה עיר בצורה ובה לא השאירו אלא אבני החומה זהו אבניה אבני העיר הזאת כי כל מה שהיה מחוץ לעיר הרסו ואפילו העצים וכל האבנים היו משליכים בחלקות הטובות ונשארה חומת העיר הזאת: ויסבו הקלעים ויכוה. הכו בחומה עד שהרסוה ידמה כי לשאר הערים לא היו צריכי' להם קלעים אלא היו כובשים הערים ואחר כן היו הורסים אותם ולזאת שהיתה עיר בצורה הוצרכו הקלעים והקלעים האלה לא היו קלעים ביד אלא קלעים שמשליכים אבנים גדולות בדיק וכיוצא בו שהאבן אחת משא כבד ומשליכין באותן הכלי' האבן לחומה עד שישברו החומה וכן עשו לקיר חרשת והכוה וי"ת עד דלא אשתארת אבנא בקרתא דלא פגרוה ואסתחרו קלעיא ומחוהא: (כו) וירא מלך מואב. מלך מואב היה בתוך העיר הזאת כמו שאמר למעלה כי נסו מפניהם וחשבו להשגב בעיר הזאת וכראותו כי חזק ממנו דבר המלחמה הזאת לקח עמו שבע מאות איש להבקיע אל מלך אדום לצאת מן העיר כי אפשר כי מלך אדום היה קרוב לעיר יותר משני המלכים: חזק ממנו המלחמה. פירוש דבר המלחמה וחזק פועל עבר כי חציו קמץ וחציו פתח: (כז) ויקח את בנו הבכור. פי' אדוני אבי ז"ל כי בן מלך אדום הראוי למלוך תחתיו היה ברשות מלך מואב ומפני זה בא עם שני המלכים כי חשב להוציא בעזרתם בנו מתחת יד מלך מואב וכשחשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום ולא יכול לקח בקצפו את בן מלך אדום והעלהו על החומה ושרפו לעיני אביו זהו ויעלהו עולה שרפו כמו ששורפין העולה: ויהי קצף גדול על ישראל. ממלך אדום כי חשב כי בעזרתם יוציא בנו מתחת יד מלך מואב וזהו שאמר הכתוב על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד ורבי אחי ר' משה ז"ל פי' כי כאשר חשב להבקיע מלך מואב אל מלך אדום אז לקח בנו באותה המלחמה חטפו מהם והעלהו על החומה ושרפו לעיני אביו ויהי קצף גדול על ישראל ממלך אדום שלא עזרהו להצילו מידם. ובדרש ויעלהו עולה שאל מלך מואב מפני מה אומה זו ראויה לנסים האלה אמר לו אברהם אביהם העלה את בנו עולה אמר להם אף אני אעשה כן והעלה את בנו עולה וחלקו בדבר זה מהם אמרו לשם שמים העלה אותו וזה שאמר ויהי קצף גדול על ישראל שנתקצף הקדוש ברוך הוא עליהם כי מלך מואב לא חמל על בנו כשחשב לעשות בו רצון האל וישראל היו מקניפים אותו בכל יום והוא חשב לעשות רצון האל ואינו כמו שאמרו אשר לא צויתי זה יפתח שהעלה את בתו ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שהעלה את בנו ומהם אמרו כי לע"ג העלה ומפני זה חסר וי"ו החמה כי היה עובד לחמה והעלה את בנו לחמה ומה שאמר ויהי קצף גדול שנזכרו עונותיהן של ישראל באותה שעה שגם הם היו שורפים את בניהם לע"ג ולאשרה ואמר הכתוב וכמשפטי הגוים לא עשיתם ואמרו רז"ל כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם: וישבו לארץ. כל אחד מהמלכים שב לארצו. ובדרש באותה שעה ירדו ישראל למדרגה התחתונה: וישבו. כתיב חסר כלומר ישבו לארץ כמו וישבו אתו לארץ: (א) ואשה אחת. אמרו שהיתה אשת עובדיה: עבדך אישי מת. י"ת עבדך עובדיה בעלי מיתואת ידעת ארי עבדך הוה דחיל

רש"י

סבורין שהוא דם: (כה) והערים יהרוסו. היו הורסין: ישליכו איש אבנו. שהיו נוטלין האבנים מן החומות עד השאיר כל אבני הקירות בקיר לעמוד על הרסית שלהן הוא הטיט כלומר שלא היתה עוד אבן בחומה ואחרי זאת ויסובו הקלעים ויכו את הנשאר בחלקה שלא נשברה החומה והפילוה: (כז) ויקח את בנו הבכור. בפסיקתא דפרשת שקלים נדרש ששאל את עבדיו מה טיבה של אומה זו שנעשה להם נסים כאלה אמרו לו אביה' אברהם בן יחיד היה לו. א"ל הקב"ה הקריבהו לפני ורצה להקריבו להקב"ה אמר להם אף אני בן בכור יש לי אלך ואקריבו לע"ג: על החמה. חסר וא"ו שהיה עובד לחמה: ויהי קצף גדול. שנזכרו עונותיהם שאף הם עובדין לעבוד' כוכבים ואינן ראויין לנס: (א) מנשי בני הנביאים. אשת עובדיה היתה כל בני הנביאי' שבמקרא תרגומו תלמידי נבייא: והנושה. הוא יהורם בן אחאב שהיה מלווהו ברבית מה שזן את הנביאים בימי אביו במדרש רבי תנחומא לכך נאמר (לקמן ט' כ"ד) ויך את

מקרא

ויכו ק׳ וַיַּבּוּ־בָהּ וְהַכּוֹת אֶת־מוֹאָב׃ כה וְהֶעָרִים יַהֲרֹסוּ וְכָל־חֶלְקָה טוֹבָה יַשְׁלִיכוּ אִישׁ־אַבְנוֹ וּמִלְאוּהָ וְכָל־מַעְיַן־מַיִם יִסְתֹּמוּ וְכָל־עֵץ־טוֹב יַפִּילוּ עַד־הִשְׁאִיר אֲבָנֶיהָ בַּקִּיר חֲרֶשֶׂת וַיָּסֹבּוּ הַקַּלָּעִים וַיַּכּוּהָ׃ כו וַיַּרְא מֶלֶךְ מוֹאָב כִּי־חָזַק מִמֶּנּוּ הַמִּלְחָמָה וַיִּקַּח אוֹתוֹ שְׁבַע־מֵאוֹת אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב לְהַבְקִיעַ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם וְלֹא יָכֹלוּ׃ כז וַיִּקַּח אֶת־בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר־יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל־הַחֹמָה וַיְהִי קֶצֶף־גָּדוֹל עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ׃

ד

א וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ

(הערות שוליים: ל׳. ד׳ / ה׳ פסו׳ וכל וכל ואל / ל׳ / ל׳ / ב׳. ו׳ מלע׳ כסיפ׳ / ל׳ / ג׳ / כל סיפ׳ חס׳ במ״ב / ל׳. כ״ב / ה׳ / ל׳)

תרגום

וּמְחוֹ בְהוֹן וְקַטִּלוּ יָת מוֹאֲבָאֵי׃ כה וְקִרְוַיָּא פַּגְּרוּ וְכָל אַחְסַנְתָּא שַׁפִּירָא רְמוֹ גְּבַר אַבְנֵיהּ וּמַלְאוּהָא וְכָל מַבּוּעֵי מַיָּא סְתָמוּ וְכָל אִילָן דְּיָאֵי עֲקָרוּ עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַרַת אַבְנָא בְּקַרְתָּא דְּלָא פַּגְּרוּהָא וְאִסְתַּחֲרוּ קַלָּעַיָּא וּמְחוּהָא׃ כו וַחֲזָא מַלְכָּא דְמוֹאָב אֲרֵי תְקִיפוּ מִנֵּיהּ עָבְדֵי קְרָבָא וּדְבַר עִמֵּיהּ שְׁבַע מְאָה גַּבְרָא שָׁלְפֵי סַיְפָא לְאַפָּנָאָה לְוַת מַלְכָּא דֶאֱדוֹם וְלָא יְכִילוּ׃ כז וּנְסֵיב יָת בְּרֵיהּ בּוּכְרָא דַּעֲתִיד דְּיִמְלוֹךְ תְּחוֹתוֹהִי וְאַסְּקֵיהּ עֲלָתָא עַל שׁוּרָא וַהֲוָה רְגַז רַב עַל יִשְׂרָאֵל וְאִסְתַּלָּקוּ מִנֵּיהּ וְתָבוּ לְאַרְעָא׃ א וְאִתְּתָא חֲדָא מִנְּשֵׁי תַּלְמִידֵי נְבִיַּיָּא מְצַוְחָא קֳדָם אֱלִישָׁע לְמֵימַר עַבְדָּךְ עוֹבַדְיָה בַּעֲלִי מִית וְאַתְּ יְדַעַתְּ אֲרֵי עַבְדָּךְ הֲוָה דָּחִיל מִן קֳדָם יְיָ כַּד קַטְלַת אִיזֶבֶל יָת נְבִיַּיָּא דַּיְיָ דְּבַר מִנְּהוֹן מְאָה גֻּבְרִין וְאַטְמַרִינּוּן חַמְשִׁין חַמְשִׁין גַּבְרָא בִּמְעַרְתָּא וַהֲוָה יָזִיף וּמוֹכֵל לְהוֹן בְּדִיל דְּלָא לְאוֹכָלָא יַתְהוֹן מִנִּכְסוֹהִי דְּאַחְאָב מִן קֳדָם דְּאִינוּן אוּנְסָא וּכְעַן רַשְׁיָא אָתָא לְמִדְבַּר יָת תְּרֵין

מסורה

מעין ד׳ פתחין בקריאה וסי׳ כל מעין מי נפתוח. וחברו דדברי הימים. וכל מעין מים יסתמו. מעין גנים באר מים חיים ונוזלים. וה׳ מעין קמצין וסי׳ נמסר בסדר שמיני: חזק ה׳ פתחין בקריאה וסי׳ נמסר בסדר מקץ: ולא יכלו ג׳ וסי׳ ויעשו כן החרטומים. להבקיע אל מלך אדום ויחתרו האנשים להשיב: אישי ה׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא:

תולדות אהרן תענית ד סנהדרין לט: ויהי קצף. שם עב:

רלב"ג

בקלות: (כד) ויכו בה והכות את מואב. הנה הכתיב ויבו בבי"ת וקרי ויכו בכ"ף והכוונה בהם שכבר הכום במחנה ההוא שבאו שם והוא מחנה ישראל ובא כלשון נקבה על דרך אם תחנה עלי מחנה ואחר זה השלימו להכות את מואב במקומותיהם: (כה) והערים יהרסו. עד השאיר אבניה בקיר חרשת. ר"ל שבעיר ההיא לבדה השאיר אבניה כי היא היתה חזקה מאד וכבר היו סובבים הקלעים ומכים אות' והנה היה שם מלך מואב וכראותו כי חזק ממנו דבר המלחמה לקח אתו שבע מאות איש שלף חרב להבקיע אל מלך אדום ולא יכולו אז לקח במחנה מלך אדום בנו הבכור של מלך אדום אשר ימלוך תחתיו והעלהו עולה על החומה ר"ל ששרף אותו כאמרו על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד: (כז) והנה הביא זה הענין קצף גדול על ישראל ר"ל שכעסו מאד על שקרה זה המקרה הרע למלך אדום שבא לעזור להם או יהיה הרצון שהיה למלך אדום קצף גדול בעבור ישראל כי בסבתם קרה לו זה: (א) ואשה אחת מנשי בני הנביאים. ידוע כי בני הנביאים היו כלם יראים ה׳ ולזה

מצודת ציון

חרב: (כה) הקלעים. משליכי אבני קלע: (כו) אותו. עמו: להבקיע. מל׳ בקיעה ור"ל להפקיד המחנה ולעבור דרך בה: ד (א) והנושה. המלוה כמו והאיש אשר אתה נושה בו (דברים כד)

מצודת דוד

שבו וחזרו והכו: (כה) איש אבנו. כ"א השליך האבן אשר היה עליו להשליך: עד השאיר אבניה וכו׳. ר"ל לא השאירו בעיר קיר חרשת כ"א אבני החומה עם שהיתה מטרפולין של מואב: ויסובו. אחר זה הפילו גם החומה עם אבני הקלע: (כו) המלחמה. עם המלחמה הבא עליו: להבקיע. ר"ל לעבור בתוך המחנה אל מלך אדום להלחם עמו ולא יכלו לבוא עד מקומו: (כז) ויקח את בנו. כי בא למקום בנו ולקחו עמו ושרפו כליל כעולה על החומה מול אביו מלך אדום: ויהי קצף. מלך אדום קצף על ישראל כי בעבורם באה לו הרעה ההיא ולא רצו להצילו. ורז"ל אמרו שמלך מואב העלה בנו לעולה מהם אמרו לשמים ומהם אמרו לעבוד׳ כוכבים ובעבור זה קצף ה׳ על ישראל וכו׳: ד (א) ואשה וכו׳. ארז"ל שהיתה

רשי

את יהורם בין זרועיו שפשטו ליטול רבית : (ב) אסוך שמן . כדי סיכת שמן והאל"ף בתיבה מן היסוד כמו אל"ף של ואחותי באזניכם (איוב י"ג ז') והאל"ף של אבח' חרב (יחזקאל כ"א ב') : (ד) וסגרת הדלת . כבוד הנס הוא לבא בהצנע : והמלא תסיעי . מלפניך ותתני כלי אחר במקומו למלאותו ולגלוית השמן לא תזוזי ממקומו לפי שהקב"ה עושהו כמעין ואין דרך מעין לזוז ממקומו מדרש אגדה שמעתי: (ה) הם מגישים אליה . הכלים : (ו) ויעמד השמן . מלבא עוד ומדרש אגדה בב"ר הוקיר שער השמן : (ז) ותבא ותגד וגו'. באת ליטול עצה אם למכור אם להניחן עד שיוקר עוד אמר לה לכי מכרי כי יש די לכל נשייך ולחיות את ובניך בנותר עד שיחיו המתי' : (ח) ושם אשה גדולה. חשובה וראיתי בפ' דר' אליעזר אחותה של אבישג השונמית היתה

רלבג

ולזה אמר' כי עבדך היה ירא את ה' ולא היה עובד ע"ג ואמר' זה כי רוב ישראל עובדי' ע"ג אז : (ב) כי אם אסוך שמן . הנה אסוך הוא כלי קטן ישימו בו שמן לסוך והנה היה זה המופ' שבהריק הכלי הזה היה כל האויר הנכנס שם מתהפך לשמן בדרך ההפך המטה לנחש היה זה המופ' בפעם אחת לבד ולזה צוה אותה שתשאל תחלה כלים רקים מאת כל שכניה כל מה שאפשר לה כדי שיהיה לה מהשמן שיעור רב והיא היתה מוצקת על הכלי ובהיותו מלא בניה מסיעים הכלי המלא ושמי' הכלי הריק באופן שבלוקה אחת כמלאו כל הכלים זה אחר זה : (ז) ותבא ותגד לאיש האלהי'. הנה לא רצתה לעשות מזה השמן דבר אם לא בעצת הנביא כי לא היתה יודעת מה רצון הנביא בזה : ושלמי את נשייך . ר"ל פרעי את חוביך כטעם לוה רשע ולא ישלם : (ח) ושם אשה גדולה . ר"ל אשה חשובה ונכבדת : ותחזק בו לאכל לחם . אחשב שהשתדלה בכל עוז שיאכל לחם או בבית' ושיבא שם בכל עת שיהיה בעיר שונם ואחשוב שלא נתפרס' לה עדיין

רדק

דחיל מן קדם ה' כד קטילת איזבל רשיעתא וגו' כבעמיד . ובתרגום של תוספתא עוד מאתן ושתין וחמשא זמנין נוחת אתת עובדיה כהאי גונא ולא הוה משגח ולא ידעה מה למעבד עד דאזלא לבי קבריה ונוחא דחלא דה' דחלא דה' ואשתמע לה קלא מביני מיתיא מאן הדין דחלא דה' דקא בעית ארבעה איקרו דחלא דה' אברהם ויוסף ואיוב ועובדיה אותיבה ואמרה לא בעינא אלא האי דכתיב ביה דחלא דה' לחדא וכד אודעוה קברי' הוה קא מתפלשא בקבריה וקא נוחא ואמרה מרי מרי היכא רוחמנך לי בשעתא די דמכתא ודמותא כד אמרית לך למאן את שביק לי וית תרין בני ואתיבתני דרבון דעלמא רחמן לי ואמרת לי שבוק יתמך ואנא אקיימינון וארמלתך עלי תתרחץ וכדו לא נהשכח משזיב ויתמי נמי נוחי ואמרי קבלן אבא קבלן אבא אתיב עובדיה ואמר לה זילי לגבי אלישע בפורתא דמשחא דאשתאיר גביך ולברכיך ביה דאנא כי אטמרתינהו למאה נביאיא וזנתיהו במערתא בלחמ' ובמיא לא איטפיין בוליניה דמשחא מינייהו לא ביממא ולא בליליא לידכר ליה נביאה מילי דידי לקודשא בריך הוא וישלים לכו מאן דאוזפיניה דהכי אמר קרא דמוזיף למרי עלמא ה' כל מאן דרחים על עניא ועל מסכינא ובכן אזלת ואודעתיה לאלישע כולי האי : והנשה בא לקחת . בדרש מי היה זה זה יהורם בן אחאב עובדיה קיים כספו לא נתן בנשך ויהורם שנתן ברבית אמר לו הקדוש ברוך הוא עד עכשיו הוא חי יבוא יהוא ויהרגהו שנאמר בנשך נתן ותרבית לקח לא יחיה וכתיב ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין זרעותיו ולא הכהו מלבו על שהקשה לבו ויפשט זרועותיו ליטול רבית : (ג) מה יש לכי . כתיב לכי וקרי לך וכן שכניכי נשיכי ובניכי כתובין ביו"ד באחרונה כמו הסולח לכל עוניכי תחלואיכי חייכי והקרי אחר הרוב : אסוך שמן . לגין שיש בו שמן והאל"ף נוספת והוא מן סוך לא סכתי לפי שסכין מתנו נקרא כן : (ד) והמלא תסיעי . כתרגומו תסלקי כלומר שתסלקי אותו ממקומו ושימי כלי הריק תחתיו וכן לכל כלי וכלי ובאמרו לה והמלא תסיעי הודיעה שלא תזוז היא ממקומה והאסוך בידה כי מעשה נס לא יהיה אלא במקום שהתחיל בו : (ה) מיוצקת . כתוב ביו"ד על דרך הכתובין ביו"ד מבנין הפעיל מאין תמורה כמו מטיבים את לבם וקרי בוי"ו על דרך הרוב בבנין הפעיל מנחי הפ"א שמומרת בהם היו"ד בוי"ו : (ו) ויהי כמלאת הכלים . באגדה ובתרגום של תוספתא והוה כמשלם מניא ואמרת לבנה קריב לי עוד מאני תבירי דחספא דמאן דיגזר על מאנין ריקנין דימלון יגזר על מאני תבירי ויתקנון והוא לקיט מאני שבירי ומשוי חד על חד ומתחברי במימרא דה' קוב"ה ועמודא דמשחא טייף על כולהון עד דשלימו כל פסקי מאנייא אמר ברא לית עוד מנא ושמע עמודא דמישחא ופסק : (ז) ושלמי את נשיכי . ושלמי למרי חובותיך ובתוספתא וכד אתרחיש לה ההוא ניסא אמרת ליה לנביא דה' אית עלי עשור מהאי מישחא או לא אמר לה בעליך זן נביאיא דה' במילתא דליכא עליה עשורא ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא הדרה ואמרה ליה מה נעביד מבני דאחאב אי שמעי אלו ואנסי לי מתיב ואמרה לה דסגר פומא דכלבי דמצרים ועתיד למיסגר פום אריותא דדניאל יטמטם עינוהי דבני אחאב ויסגר אדניהון דלא לבאשו לך יהבית אודיתא ותושבחתא ואזלת : (ח) אשה גדולה . חשובה בעלת נכסים ובעלת השם . ובדרש כי אחותה של אבישג השונמית היתה אמו של

מלכים ב ד

לַעֲבָדִים׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָכִי בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן׃ ג וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִכִי כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי׃ ד וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמָּלֵא תַּסִּיעִי׃ ה וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּשִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מיֹצָקֶת׃ ו וַיְהִי כִּמְלֹאת הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן׃ ז וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵכִי וְאַתְּ °בָּנַיִכִי תִּחְיִי בַּנּוֹתָר׃ ח וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה

לך ק' · ג' · שכניך ק' ג' חס' מ' · ג' וא' ומלא ברכת ס' · ג' · מוצקת ק' ג' ב' חס' וא' מלא · ב' בתרי לי' ס' · נשיך ק' ובניך ק'

תרגום

בְּנֵי לֵיהּ לְעַבְדִין׃ ב וַאֲמַר לַהּ אֱלִישָׁע מָה אַעֲבֵיד לִיךְ חֲוִי לִי מָא אִית לִיךְ בְּבֵיתָא וַאֲמַרַת לֵית לְאַמְתָךְ כָּל מִדַּעַם בְּבֵיתָא אֱלָהֵין מָנָא דִמְשְׁחָא׃ ג וַאֲמַר אֱזִילִי שְׁאִילִי לִיךְ מָנִין מִן בָּרָא מִן כָּל שְׁבֵבַיְכִי מָנִין רֵיקָנִין לָא תַזְעִירִין׃ ד וְתֵהַכִין וְתַגִיפִין דָשָׁא בְּאַפִּיךְ וּבְאַפֵּי בְּרָךְ וּתְרִיקִין עַל כָּל מָנַיָא הָאִלֵין וּמָנָא דְאִתְמְלֵי תְּסַלְקִין׃ ה וַאֲזַלַת מִלְוָתֵיהּ וַאֲגִפַת דָשָׁא בְּאַפָּהָא וּבְאַפֵּי בְנָהָא אִינוּן מְקָרְבִין לַהּ מָנַיָא וְהִיא מְרִיקָא מִשְׁחָא׃ ו וַהֲוָה כְּמִשְׁלַם מָנַיָא וַאֲמַרַת לִבְרַהּ קְרִיב לִי עוֹד מָנָא וַאֲמַר לַהּ לֵית עוֹד מָנָא וּפְסַק מִשְׁחָא׃ ז וַאֲתַת וְחַוִיאַת לִנְבִיָא דַייָ וַאֲמַר אֱזִילִי זַבִּינִי יַת מִשְׁחָא וְשַׁלְמִי לְמָרֵי חוֹבְתִיךְ וְאַתְּ וּבְנַיִיךְ תִּתְפַּרְנְסִין מִדְּיִשְׁתָּאַר׃ ח וַהֲוָה יוֹמָא וַעֲבַר אֱלִישָׁע לְשׁוּנֵם וְתַמָּן אִתְּתָא דַחֲלַת חֶטְאִין

רקים ג' חס' בלישנא וסי' בהגלות נגלות . אנשים רקים בני . כלים רקים אל תמעיטי . מגישים ג' בקריאה וסי' מגשים מנחה ועבדים את שלמה . והיא מוצקת . מגישים על מזבחי לחם מגאל ואמרתם . מגשים דשלמה חסר :

תולדות אהרן אין לשפחתך . זוכר יפתו ולך לך ולו : אל שונם . זוכר בשלה :

מצודת דוד

אמת עובדיה והנושה היה יהורם בן אחאב ובחיי אחאב הלוה לו ממון ברבית לכלכל את הנביאים : לעבדים . בעבור חוב הממון : (ב) מה יש לך . לשיהא הברכה שורה בו : כל בבית. כלל לא : (ג) מן החוץ . מן האנשים שחוץ לביתך ולתוספות ביאור אמר מאת כל שכניך : אל תמעיטי . אל תשאלי מעט כ"א הרבה כלים : (ד) והמלא תסיעי . הכלי אשר תמלא תסיע ממקומה להעמיד האחר תחתיה ולא תזוז האסוך ממקומה על כי האסוך נעשה כמעין ואין מדרך המעין לזוז : (ה) הם מגישים . את הכלים הריקים כי היא לא זזה ממקומה עם האסוך : (ו) הכלים . אשר שאלה : הגישה וכו' . כי לא ידעה אשר כבר נתמלאו כולם : ויעמוד השמן . לא היה נשפך עוד : (ז) בנותר . בדמי השמן על דמי החוב : (ח) ויהי היום . ר"ל בא היום

מצודת ציון

כד) : (ב) אסוך . שם כלי השמן ויקרא כן על שם שסכין ומושחין ממנו : (ד) בעדך . כנגדך : תסיעי . תעקור ממקומה : (ז) נשיך . הלואתך : מדי . מתי ר"ל בכל זמן : (ט) איטה . בעלה : קול .

רדק

של עדוה הנביא וי"ת דחלת חטאין : (ט) הנה נא ידעתי. כי היה ידוע אלישע בישראל כי איש אלהים הוא וקדוש ואע"פ שאמרה נא הינו אומר כי עתה ידעה ולא קודם זה אלא מלת נא ר"ל עתה צריך לנו לעשות לו דבר כיון שהוא רגיל אצלינו ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וצריך שנעשה לו כבוד ונייחד לו מקום בביתינו וכמוהו הנה נא העיר הזאת קרובה אינו אומר כי עתה תהיה קרובה ולא קודם זה אלא עתה צריך אני להמלט בה כיון שהיא קרובה ורז"ל דקדקו מלת נא ר"ל שעתה ידעה כי קדוש הוא ולא קודם זה ואמרו מנא ידעה ואמרה שלא ראתה לו קרי במטתו : (י) עלית קיר . עלי' בנויה בקירות אבנים או לבנים לא במספס : (יג) חרדת אלינו . לשון תנועה והשתדלות על הדבר וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו יחרדו כצפור ממצרים ובענין זה ת"י הא עסקת לנא ית כל עסקא הדא : היש לדבר לך . ר"ל שידבר בעבורה אם תצטרך והיא השיבה בתוך עמי אנכי יושבת כלומר בתוך עמי ומשפחתי והם ידברו בעבורי אם אצטרך ואמר אלישע לגחזי כי היא הלכה מלפניו ואחר שענתה לו לפיכך שאל אלישע לגיחזי : (יד) ומה לעשות . כלומר במה נוכל לגמלה טובה לטובה שעשתה עמנו אמר גיחזי אבל בן אין לה כלומר לזה שאלת הינה צריכה ולא לשום דבר אבל לזה הדבר צריכה כי בן אין לה ואישה זקן כלומר אם תאמר אין לה עתה יהיה לה בן לזמן שיבא אישה זקן ולא ידע יום מותו כי קרוב לפרקו הוא ואם תוכל שיהיה לה בן ממנו זו תהיה לה טובה גדולה וי"ת בתוך עמי אנכי יושבת בגו עסקי עמי אנא מסוברא : (טו) קרא לה . כי כבר הלכה מלפניו : (טז) ויאמר למועד הזה . אפשר שנאמר לו באותה העת בנבואה או אמר מלבו ובטח באל יתברך שיקיים דברו כמו שכתוב באדם הצדיק ותגזר אומר ויקם לך וכן כתיב בשמואל הנביא ולא הפיל מכל דבריו ארצה וכן אמר בדרש רצון יראיו יעשה עשה הקב"ה רצונו של נביא והרתה וילדה : כעת חיה . למועד הזה כעת שתהיה ראויה שתהיה יולדת לשבעה חדשים או לתשעה והיולדת תקרא חיה בדברי רז"ל והחיה תנעיל את הסנדל : חובקת בן . שתטלי

ואתקיפת ביה למיכל לחמא והוה בזמן מעדוהי מתפני לתמן למיכל לחמא : ט ואמרת לבעלה הא כען ידענא ארי נביא דיי קדישא הוא מתפני לותנא תדירא : י נעביד כען עלית כתלא זעירא ונתקן ליה תמן אתר ערסא ופתורא וכורסיא ומנרתא ויהי במיתוהי לותנא יתפני לתמן : יא והוה יומא ועל לתמן וזר לעיליתא ושכיב תמן : יב ואמר לגיחזי עולימיה קרי לשונמיתא הדא וקרא לה וקמת קדמוהי : יג ואמר ליה אמר כען לה הא עסקתא לנא ית כל עסקא הדא מה למעבד ליך הפתגם אית ליך למללא עם מלכא או עם רב חילא ואמרת בגו עמקי עמי אנא מסוברא : יד ואמר ומה למעבד לה ואמר גיחזי בקושטא בר לית לה ובעלה סיב : טו ואמר קרי לה וקרא לה וקמת בתרעא : טז ואמר לזמנא הדין בעדן דאתון קימין תהא מחבקא ברא ואמרת

גדולה ותחזק בו לאכל לחם ויהי מדי עברו יסר שמה לאכל לחם : ט ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא עבר עלינו תמיד : י נעשה נא עלית קיר קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה והיה בבאו אלינו יסור שמה : יא ויהי היום ויבא שמה ויסר אל העליה וישכב שמה : יב ויאמר אל גיחזי נערו קרא לשונמית הזאת ויקרא לה ותעמד לפניו : יג ויאמר לו אמר נא אליה הנה חרדת ׀ אלינו את כל החרדה הזאת מה לעשות לך היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי ישבת : יד ויאמר ומה לעשות לה ויאמר גיחזי אבל בן אין לה ואישה זקן : טו ויאמר קרא לה ויקרא לה ותעמד בפתח : טז ויאמר למועד הזה כעת חיה אתי חבקת בן ותאמר

(margin: ב' יקה אתכם ג' חס' · ו' דסמי' · י"ח ס"פ · ב' פסו' בטע' ויאמר אביה' ראובן ודין כ"ד סגול · ב' קמץ · ב' קמץ · את ק' כ"ל)

יסר ז' חסרים בלישנא סורה בקריאה וסי' ויאמר משה אסרה נא ואראה . בטבעות הארון . ידך לא אסרות . לכו סרו רדו מתוך עמלקי . יסר שמה לאכל לחם . מי פתי יסר הנה . וחברו . ולא תסרו ימין ושמאל דואתחנן : ה' פסוקים שמה שמה וסי' הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה . מהר המלט שמה כי לא אוכל. ויסר אל העליה וישכב שמה . מקום המשפט שמה הרשע . שמה חבלתך אמך שמה : מה ומה כ"ד פתחין וסי' נמסר בסדר כי תשא ·

תולדות אהרן קדוש הוא. עקידה שער מה זוהר תרומה (סנהדרין כט יבמות ג) : עלית קיר. ברכות יא (ברכות ח) סנהד' כח): סנס תרדת . עקידה שער מה :

רשי

היתה : ויהי מדי עברו . באות' העיר יסור אל בית' לאכל לחם : יסור. לשון הווה היה סר שם : (ט) הנה נא ידעתי . שלא ראת' זבוב על שלחנו וקרי על סדינו : (יא) ויהי היו' . ויהי יום א' : חרדת אלינו . בשבילנו : את כל החרדה הזאת . לשום אל לבך את העסק הזה כמו וחרד על דברי (ישעיה ס"ו ב') זהיר על הדבר שיהא עשוי ונותנו אל לבו : מה לעשות לך . מה את צריכה שנעשה לך שבשבילנו עסקת כל זה : בתוך עמי . בתוך קרובי אין אדם מאיקני איני צריכה למלך ולא לשר הצבא : (יד) ויאמר אלישע לגחזי : ומה לעשות לה . נגד הטובה הזאת : (טו) למועד הזה כעת חיה . כמו שאת קיימת היו' ולשלום כך תהי קיימ' למועד הזה ותובקת בן : אל אדוני . אל תאמר חובקת בן מה לי חבוקו אם סופי לקוברו וזה שאמרה לו בשמת הלא אמרתי לא תשלה אותי

רלבג

עדיין מעלת אלישע אך היה דרכ' להביא לביתה מה שתוכל מהאורחי' הבאי' בעיר וזה כי זה היה בתחלת ענין אלישע לפי מה שירא' מהזמן שהיה זה קודם מה שאמר אלישע מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורי' בשקל בשע' שומרון וזה שכבר בנתה העליה אחר זה ולקץ שנה מעת בא שם אלישע ילדה בן וגדל הבן ההוא עד שכבר יצא אל הקוצרים ואמ' לאביו ראשי ראשי ואח' זה אמ' לה שתצא לגור באשר תגור כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ואחר שבע שנים סר הרעב וכשתחקור בזה תמצא שזה היה אצל תחלת צמיחת נבואת אלישע ולזה אינו מן הפלא אם לא היה מפורסם לה שיהיה נביא ויתכן שחקרה מענייניו כשראתה עברו אצלה תמיד מפני ראותה כל מנהגיו בתכלית מהשלמות ואז נתבאר לה שהוא איש אלהים קדוש : (י) נעשה נא עלית קיר קטנה . אחשוב שמהקיר בנויה היתה נמשכת העלייה כמו הענין בבנין הכפה מאלט"ו בלע"ז : ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנור'. ר"ל כי למעלתו אין ראוי שישתתפו בני הבית עמו ולא להשתמש בכלים שהוא ישתמש בהם ולזה רצת' שיהי' לו שם כלי תשמישו מיוחדים לה: (יג) ויאמר לו אמר נא אליה . הנה לא רצה אלישע לדבר עם האשה אם לא כשהביאו לזה הכרח ואלו הדברים הספיק שיאמר לה גחזי ולזה לא קרא לה גחזי שתעמד בפתח כי לא היה רצון אלישע לדבר עמה אבל עמד' בחוץ לפני גחזי ופי' גחזי בחוץ קרו' לאלישע או היה סמוך לפתח העלייה : הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת. ר"ל הנה פחד' שלא תוכלי לנו לעשות הראוי מהכבוד כל הפחד הזה עד שהביאך זה לעשות כל מה שעשית לי מהכבוד : מה לעשות לך. להשיב גמול על הטובה הזאת היש לדבר בעבורך אל המלך או אל שר הצבא ולדבר אליהם בעבורך ותאמר בתוך עמי ומשפחתי אנכי יושב' ולזה אין לי עסק עם אדם יצטרך לי בעבורו לדבר אל המלך או אל שר הצבא : (יד) ויאמר אלישע לגחזי ומה לעשות לה . מהטובות לתת גמול ע": . יאמר גחזי באמת בן אין לה ואישה זקן ולזה אינו מוכן מאד אל ההולד' עם שמצדה אפשר ג"כ שימנע פרי בטן להיותה עקרה: (טו) ויקרא לה ותעמד בפתח . הנה זה המאמר מפני שהוא נבואה רצה אלישע בעצמו לאמרו לה: (טז) כעת חיה. ר"ל כעת

מצודת ציון

(י) קיר . כותל : ונשים. מל' שימה : (יג) חרדת . ענין תנועה חזקה ואם היא מבלי פחד כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז) : (טז) חיה . בן נקראת היולדת ובדרז"ל והחיה תנעול את

מצודת דוד

אשר עבר אלישע אל שונם : אשה גדולה . אשה חשובה : ויהי מדי עברו . מיום ההוא והלאה מדי עברו וכו' : (ט) הנה נא ידעתי . מכירה אני בו שהוא איש קדוש ואין מהראוי לשבת אתנו יחד ואמרו רז"ל האשה מכרת באורחים יותר מן האיש : עובר . אף הוא עובר עלינו תמיד בכל עת בואו פה ואיך ישב עמנו יחד פעמים רבות : (י) עלית קיר. עליה קטנה בנויה בקיר אבנים בנין מעולה : יסור שמה . להתבודד בחדרו לבד : (יא) ויהי היום . בא היום אשר בא שמה אחרי עשותה את העליה: (יג) אמר וכו' . לא רצה לדבר עם האשה פא"פ : הנה חרדת וכו'. ר"ל בעבור שאת מטרחת עצמך הטרחה הזאת בעבורינו ומהו הגמול לעשות לך האם יש לך דבר מה לדבר בעבורך אל המלך וכו' : בתוך עמי . ר"ל אני יושבת בתוך בני

רשי

אותי: אל תכזב. אל תראני דבר שיפסוק יש בידך לבקש רחמים ויתן לי בן אך בבקשה ממך אל תתן לי אלא בן של קיימא: אל תכזב. כמו לא יכזבו מימיו (ישעי' נ"ח י"א): (יז) כעת חיה. כעת הזאת שהיתה בחיי' ובשלום ולכך נקוד כעת: (יט) ראשי ראשי. הנני חולה בראשי: ויאמר. אביו אל אחד מן הנערים שאהו אל אמו: (כד) נהג ולך. מהר: אל תעצר לי. אל תעכב על ידי את הרכיב': (כו) ותאמר שלום. הרי זה מקרא קצר שהרי היה לו לכתוב וישאל לה ותאמר שלום:

הלא

רדק

שתטלי אותו בחיקך: אל אדוני. אמרה שני פעמים אל לחזק הדבר לבקש ממנו שלא יכזב בה שיהיה הדבר על כל פנים אחר שיחל אותה עליו ושיהיה בן של קיימא כי מה יועיל לה אם לא יהיה בן של קיימא ופי' אל תכזב בשפחתך כמו אשר לא יכזבו מימיו וי"ת אל אדוני בבעו רבוני ותרגם אל תכזב לא יתכדיב פתגמך באמתך: (יז) כעת חיה. כעדן דהיא קימא: (יט) ראשי ראשי. היה לו כאב הראש ודרך הכואבים או הנוהים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה: (כג) אתי. כתיב ביו"ד וכן הולכתי כתיב ביו"ד כמו שנמצאו יודי"ן נוספות כמו אהבתי לדוש מלאתי משפט והקרי הולך אחר הרוב: לא חדש ולא שבת. למדו רז"ל מזה כי חייב אדם להקביל פני רבו בשבת וברגל שנאמר לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת היה לה ללכת אליו ואדוני אבי ז"ל פירש לא עבר לא חדש ולא שבת שראית אותו מה לך ללכת אליו עתה: ותאמר שלום. לא רצתה לגלות לאדם עד שתראה הנביא: (כד) נהג ולך. י"מ כי היא היתה רוכבת ואמרה לנער שינהג הבהמה כלומר שיכה האתון במתג למהר ללכת. ופי' אל תעצור לי לרכוב אל תעצור האתון ללכת בנחת בעבור רכיבתי אלא אם אומר לך נהג לך בנחת וי"מ כי היתה הולכת ברגל במר נפשה ואמרה לנער שינהג האתון וילך לו אחרי האתון ולא יעצור האתון כדי שתרכב היא אם לא תאמר לו ועל הדרך הזה ת"י אלא שתרגם אל תעצור על האשה שתרגם לא תדחוק עלי למירכב אלהין כד אומר לך: (כז) להדפה. בעבור כבודה

שלא

אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ׃ יז וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע׃ יח וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים׃ יט וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ׃ כ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת׃ כא וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא׃ כב וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה׃ כג וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתְּי הֹלַכְתִּי אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ כד וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ׃ כה וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז׃ כו עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיָּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ כז וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר

ל' · ל' דסמי' · ב' כחיקך · ב' חד חס' וחד מלא · ו' . ל' · את ק' הלכת ק' · ל' · ל' · ל' · ג' ר"פ בסיפ' הנה בטחת המבלעדי ודין · ל'

בְּבָעוּ רִבּוֹנִי נְבִיָא דַיְיָ לָא יִתְכַּדִּיב פִּתְגָמָךְ בְּאַמְתָךְ׃ יז וְעַדִּיאַת אִתְּתָא וִילֵידַת בַּר לִזְמְנָא הָדֵין כְּעִדָּן דְּהִיא קַיָּמָא דִּי מַלֵּיל עִמַּהּ אֱלִישָׁע׃ יח וּרְבָא רַבְיָא וַהֲוָה יוֹמָא וּנְפַק לְוַת אֲבוּהִי לְוַת חַצְדַיָּא׃ יט וַאֲמַר לַאֲבוּהִי רֵישִׁי רֵישִׁי וַאֲמַר לְעוּלֵימָא סַבְהִי אוֹבִילֵיהּ לְאִמֵּיהּ׃ כ וְנַסְבֵיהּ וְאוֹבִילֵיהּ לְאִמֵּיהּ וִיתֵיב עַל בִּרְכָּהָא עַד עִדָּן טִהֲרָא וּמִית׃ כא וּסְלֵיקַת וְאַשְׁכְּבְתֵּיהּ עַל עַרְסָא דִּנְבִיָּא דַיְיָ וְאַגְּפַת בְּאַפּוּהִי וּנְפָקַת׃ כב וּקְרַת לְבַעְלַהּ וַאֲמַרַת שַׁדַּר כְּעַן לִי חַד מִן עוּלֵימַיָּא וְחַדָא מִן אַתְנַיָּא וְאֶתְמְטֵי לְוַת נְבִיָּא דַיְיָ וְאֵתוּב׃ כג וַאֲמַר מָא דֵין אַתְּ אָזְלַתְּ לְוָתֵיהּ יוֹמָא דֵין לָא יְרַח וְלָא שַׁבְּתָא וַאֲמַרַת שְׁלָם׃ כד וְזָרִיזַת אֲתָנָא וַאֲמַרַת לְעוּלֵימָהָא דַּבַּר וְאֵזִיל לָא תִּדְחוֹק עֲלַי לְמִרְכַּב אֱלָהֵין כַּד אֵימַר לָךְ׃ כה וַאֲזַלַת וַאֲתַת לְוַת נְבִיָּא דַיְיָ לְטוּר כַּרְמְלָא וַהֲוָה כַּד חֲזָא נְבִיָּא דַיְיָ יָתַהּ מְקָבֵיל וַאֲמַר לְגֵיחֲזִי עוּלֵימֵיהּ הָא שׁוּנַמִּית דִּיכִי׃ כו כְּעַן רְהוּט כְּעַן לְקַדָּמוּתַהּ וֶאֱמַר לַהּ הַשְׁלָם לִיךְ הַשְׁלָם לְבַעְלִיךְ הַשְׁלָם לְרַבְיָא וַאֲמַרַת שְׁלָם׃ כז וַאֲתַת לְוַת נְבִיָּא דַיְיָ לְטוּרָא וְאַתְקִיפַת בְּרַגְלוֹהִי וּקְרִיב גֵּיחֲזִי לְמִדְחֲהַהּ

אתי ה' כתיב אתי וקרינן את וסי' קומי נא והשתנית. חבקת בן. מדוע אתי הולכת אליו היום. ואלישע דבר אל האשה. יען אכלת אדם אתי. וא' ואתי שדוד מה תעשי: עתה ג' ר"פ בסיפרא וסי' עתה רוץ נא לקראתה. עתה המבלעדי ה'. עתה הנה בטחת:

תולדות אהרן איש האלהים. עקידה שער ג. אל הקוצרים. (יבמות יד): לא חודש ולא שבת. סוכה כז ר"ה יז: להדפה. ברכות יא (סנהד' כט):

רלבג

כעת הזה העומד וקרא העת ההיא חיה להיות זה החלק מהזמן לבדו נמצא כי הזמן החולף כבר נעדר והעתיד עדיין לא נכנס במציאות וכבר בארנו זה בפרשת וירא אליו באור שלם: אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך. ר"ל שהיא אומרת זה דרך בקשה לא יהיה זה אדני לא תכזב בשפחתך בעבור שפחתך להביא לי טובה שאינה טובה אם לא יתקיים הילד כי אלישע לא הבטיחה שיחיה כמו שהיה נראה מבקשת גחזי שאמר אבל בן אין לה וזהו ג"כ מה שזכרה אחר זה שאמרה לו לא תשלה אותי ר"ל בל תתן לי טובה שלא תהיה אלא לתת לי שלוה להניח לי מעוצם תשוקתי אל שיהיה לי בן כי אינני חפצה בזה מזה הצד אם לא יתקיים הילד: (יט) ראשי ראשי. התרעם הילד לאביו שכבר היה כואב לו ראשו ואז אמר למשרתו שהיה שם שישא הנער אל אמו: (כא) ותשכיבהו על מטת איש האלהים. חשבה שבזכות הנביא יהיה הולד יותר נשמר שם: (כג) היום לא חדש ולא שבת. ידמה שבימים האלו היו באים לפני הגדולים לשמוע דבריהם והם יורו אותם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון: ותחבוש האתון. ר"ל שכאשר חבשה האתון על יד משרתה אמרה לו שינהג האתון וילך לפניה ולא יעצור בעבורה האתון מללכ' כדי שתרכב על האתון אם לא תאמר לו שתרצה לרכוב בעבו' העיפו': (כה) הנה השונמי' הלז. ר"ל הנה זאת שאנו רואים היא השונמית: (כו) ותאמר שלו'. לא רצת' לפתוח פיה לרע: (כז) ברגליו. להשתחוות לו ולהתחנן לפניו בעד בנה והנה נגש גחזי לדחותה

מצודת דוד

משפחתי ואין מי מהם עושה רעה עמדי שאצטרך לקבול ולהתרעם על מי: (יד) ומה לעשות לה. אחר שהלכה מפניו שאל לגיחזי ומהו א"כ הגמול שאעשה לה: אבל. באמת יש מקום לעשות לה גמול כי אין לה בן ואישה זקן ובדרך הטבע לא תלד עוד ואם תלד ע"י בן יחשב לגמול רב: (טו) בפתח. בראותה שאינו מדבר עמה פא"פ הוסיפה להתרחק ועמדה בפתח: (טז) למועד הזה כעת חיה. ר"ל לזמן הבא כעת הראויה להיות חיה ר"ל יולדת והיא ככלות תשעה חדשים שהם ימי הריון: את חובקת בן. ר"ל תשעשע עצמך עם בנך לחבקו ואף כי בתחלה לא דבר עמה פא"פ אבל אחר שראה צניעותה שעמדה בפתח חזר לדבר עמה: אל אדוני. אל תדבר כדברים האלה: אל תכזב. אל תאמר דבר הנפסק בעבור לשמח לב שפחתך ועל כי אמר חובקת בן המורה לשעשוע מה ולא הבטיחה שיתקיים לזה אמרה אל תשמחני בדבר שאינו מתקיים: (יז) אשר דבר. כפי אשר דבר אלישע: (יח) ויהי היום. בא היום אשר יצא אל אביו כשהוא עומד על הקוצרים: (יט) ראשי ראשי. יש לי כאב בראש וכפל המלה כדרך הכועס מכאב כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד'): (כג) לא חדש ולא שבת. כי בר"ח ושבת היתה רגילה לקבל פניו: ותאמר שלום.

מצודת ציון

את הסנדל (יומא עג): תכזב. ענינו דבר הנפסק כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח): (כב) וארוצה. ענין מהירות ההליכה: (כד) תעצר. תעכב כמו נעצרה נא אותך (שופטים יג): (כה) הלז. הזאת: (כז) להדפה. לדחפה כמו אשר תדפנו רוח (תהלים א):

תשלם

רדק

שלא תשק רגלי הנביא או לכבוד הנביא שלא תחזק ברגליו : העלים ממני . עד עתה כי באותה שעה שנפלה לרגליו נאמר לו בנבואה : (כח) לא תשלה אותי . כמו שאמרה אל תכזב בשפחתך ותשלה כמו תשגה תרגום שגגה שלו כלומר שלא תטעה אותי והה לי לבן אם לא יחיה ות"י הלא אמרית לך אם מתיהיב לי בר קיים אם לא לא תנסים יתי : (כט) חגור מתניך . אמר לו זה לפי שילך במהרה בזריזות : כי תמצא איש לא תברכנו . זה אמר לו כדי שלא יתעכב בדרך ותהיה כוונתו בשליחותו ולא יפנה לבו לדבר אחר לא במעשה ולא בדבור . ובדרש שהיה כשחוק בעיניו וכל האדם שהיה פוגע בו היה אומר לו התאמן שהמטה הזה מחיה את המת לפיכך לא עלתה בידו : (לא) ואין קול . לענות : ואין קשב . לשמוע כי אילו היה שומע ולא היה יכול לענות היה מתנועע או רומז בעיניו או בידיו אבל זה לא היה בו לא זה ולא זה : לא הקיץ הנער . מצאנו הקיצה למת כמו הקיצו ורננו שוכני עפר והסברא אשר אמרנו בילד שהחיה אליהו היא הסברא עצמה בזה הנער שהחיה אלישע ומצאנו לו סמך בדברי רז"ל ששאלו בן השונמית מהו שיטמא והיתה התשובה מת מטמא ואינו מטמא חי : (לד) וישם פיו על פיו . כמו שפירשנו באליהו שאמר ויתמודד על הנער והכל לכוין לשון התפלה על מי שמתפלל עליו כמו שאמר ויעתק לנכח אשתו ואפשר ג"כ להכניס על הנער לחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומעיניו כי רוב הנסים נעשים עם מעט תחבולה מדרך העולם : ויגהר עליו . התכפל והשתטח עליו כמו ויגהר ארצה אבל זה ת"י ואלהי' עלוהי : (לה) וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה . וישב לארץ להתפלל כי כבר עלה על המטה אשר הנער שם ושכב עליו והתכפל עליו עד שחם בשרו ואחר כך שב לארץ והתפלל והתכפל עוד ומה שהלך אחת הנה ואחת הנה לכוין לבו יותר וכן אמר דוד אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי : ויזורר הנער . נתעטש ותרגום

רשי

(כח) הלא אמרתי . לך אל תכזב בשפחתך : לא תשלה . לא תשגה אותי על דבר טעות : (כט) לא תברכנו . לא תשאל לשלום וכל זה שלא ירבה דברים וישאלהו להיכן אתה הולך והוא אומר להחיות את המת ואין זה כבוד השם להתהלל בו מי שבא על ידו והוא לא עשה כן אלא לכל השואלו הוא אומר רבי שלחני להחיו' את המת : (לד) ויגהר עליו . ת"י ואלהי עלוהי . הוא לשון עייפו'. יש דוגמתו בברייתא דהאזינו ובספרי . ומנחם פתר ויגהר פתרון המלה כפי ענינה נשתטח עליו : (לה) ויזורר נתעטש

אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי׃ כח וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי׃ כט וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ וָלֵךְ כִּי־תִמְצָא־אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנָּעַר׃ ל וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ׃ לא וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר׃ לב וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבָּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ׃ לג וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה׃ לד וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחָם בְּשַׂר הַיָּלֶד׃ לה וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע

ואמר נביא דיי שבוק מינה ארי נפשא מרירא לה ומן קדם יי אתכסא מני ולא אתחוא לי: כח ואמרת השאילית ברא מן רבוני הלא אמרית לך אם מתיהב לי בר קים אם לא לא תנסים יתי: כט ואמר לגיחזי זריז חרצך וסב חוטרי בידך ותיזיל ארי תשכח גבר לא תשאל בשלמיה וארי ישאל בשלמך גברא לא תתיביניה ותשוי חוטרי על אפי רביא: ל ואמרת אמיה דרביא קים הוא יי וחי נפשך אם אשבקינך וקם ואזל בתראה: לא וגיחזי עבר קדמיהון ושוי ית חוטרא על אפי רביא ולית קל ולית דמצית ותב לקדמותיה וחוי ליה למימר לא אתער רביא: לב ואתא אלישע לביתא והא רביא מית רמי על ערסיה: לג ועל ואגיף דשא באפי תרויהון וצלי קדם יי: לד וסליק ושכיב על רביא ושוי פומיה על פומיה ועינוהי על עינוהי וידוהי על ידוהי ואלהי עלוהי וחם ביסריה דרביא: לה ותב והליך בביתא זמנא חדא לכא וזמנא חדא לכא וסליק ואלהי עלוהי ואתמורק

חגור ד' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סי' כ' : ולך ח' וסי' הנה רבקה לפניך . למה אמרת אחתי . ותאמר אל נערה נהג ולך : וקח משענתי בידך . קחנה בידך ולך : גיחזי ד' חסר יו"ד בקריאה וסי' וגיחזי עבר לפניהם וישם את המשענת . מאן גיחזי . והמלך מדבר אל גחזי . ודבתריה ויהי הוא מספר למלך :

תולדות אהרן לא תשלה . עקידה שער ג': ושמת משענתי . פסחים סח : וילך אחריה . ברכות סא ערובין יח :

רלבג

לדחותה ולהסירה שלא תכנע לפני הנביא כל זה ההכנע או אולי עשה זה לכבוד אלישע כי יודע שאין רצונו שתתקרב אליו אשה כל כך : (כט) חגור מתניך וקח משענתי בידך . צוהו לחגו' מתניו כדי שיוכל לרוץ יותר כי החגור' תמנע תנועת האברים הפנימיים ולזאת הסבה ג"כ מנעו שלא יברך איש מהאנשי' שימצאו בדרכו גם לא יענה למברכים אותו כדי שלא יעכב בדרך וידמה שלא נשמר גחזי מכל מ"ש לו אלישע ולזה לא הועיל בשום מטה אלישע על פני הנער וידמה ג"כ שלא היה גחזי ראוי שיעשה זה הענין על ידו וזה יתבאר ממה שחטא בו בדבר נעמן : (לא) ואין קול ואין קשב . ר"ל שלא היה מדבר ולא שומע כשידברו אליו : (לג) ויסגור הדלת בעד שניה' . ר"ל שלא היו בבית כי אם שניהם כי לא רצה שיהיה שם שום אדם כדי שתהיה שם תפלתו יותר שלימה וכדי שלא יראה אדם מה שיעשה : (לד) וישם פיו על פיו . כאילו רצה שישפע חיות לנער מאברי אלישע והנה עשה זה אחר התפלה : ויגהר עליו . ר"ל שסב להתפלל אחר זה והיה הולך בבית לבו וכוונתו בתפלה היה נמשך לו תנועת רגליו ללכת מתנועת קול השיר התנועה במחולות וזה מבואר מן החוש במי שיחשב מחשבות תתנועע נפשו בהם פעם כה ופעם כה שבוא תנועת ללכת במהירו' בעת חשבו המחשבות יזכר שאחר התפילה היה עולה וכורע על הילד : (לה) והנה זרר הנער אחר זה . ר"ל שנתעטש וכן עשה אלישע כסדר הזה להתפלל ולכרוע

על

מצודת ציון

(כח) תשלה . ענין שגגה ושכחה כמו על השל (ש"ב ו) ור"ל הטעאה : (כט) משענתי . המטה אשר נשען בו : תעננו . מלשון ענייה ותשובה : (לא) קשב . ענין האזנה : הקיץ . ענין הערה : (לד) ויגהר . ענין השתטחות הגוף כמו ויגהר ארצה (מלכים א יח) : ויחם . מלשון חמימה : (לה) ויזורר . ענין עטוש כמו עטישותיו תהל אור (איוב מא) תרגומו זרירוהי : ויפקח . פתח כמו עיניו

מצודת דוד

ר"ל אין דבר רע שאלך בעבורו אל הנביא ולא רצתה לגלות הדבר לבעלה כי חשבה מוטב שיעשה הנס בצנעה : (כד) ותחבוש . קשרה האוכף : נהג ולך . נהג האתון ולך אתה ואל תתעכב בעבורי שארכב אני בה כי אם כאשר אומר לך עמוד אז תעמוד : (כה) מנגד . מרחוק : הנה השונמית הלז . ר"ל הזאת הבאה היא השונמית : (כו) ותאמר שלום . אחר שאלה אמרה לו הכל שלום ולא רצתה לגלות גם אליו :

(כז) להדפה . בעבור כבוד הנביא שלא תחזיק ברגליו : הרפה לה . תן לה רפיון ואל תדפנה כי עושה כזאת בעבור מרירות נפשה ולא ידעתי מה היא כי ה' העלים ממני בעת נהיתה וגם עתה לא הגיד לי : (כח) השאלתי . וכי שאלתי אני על הבן עד שבע"כ הבטחתני אף בדבר שאינו מתקיים : הלא אמרתי . בעת ההבטחה אמרתי אל תטעה אותי להבטיח לי דבר הנפסק : (כט) חגור מתניך . ללכת מהרה ובזריזות : לא תברכנו . בכדי שלא תשהה בדרך : (ל) אם אעזבך . לבל תלך בעצמך עמדי : (לא) עבר לפניהם . הקדים לבא : ואין קול . ארז"ל כי גיחזי לא שמע לדברי הנביא והיה עוד מלגלג בדרך לומר שהולך להחיות את המת : ואין קשב . היא היא כי כשאין קול אין מה להקשיב ובפל הדבר במ"ש : (לד) ויעל . על המטה : פיו על פיו . כאלו תפשיע מן החיות שבאיבריו אל איברי הנער : (לה) וישב . חזר

פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו׃ לו וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ׃ לז וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא׃ לח וֶאֱלִישָׁע שָׁב הַגִּלְגָּלָה וְהָרָעָב בָּאָרֶץ וּבְנֵי הַנְּבִיאִים יֹשְׁבִים לְפָנָיו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ שְׁפֹת הַסִּיר הַגְּדוֹלָה וּבַשֵּׁל נָזִיד לִבְנֵי הַנְּבִיאִים׃ לט וַיֵּצֵא אֶחָד אֶל־הַשָּׂדֶה לְלַקֵּט אֹרֹת וַיִּמְצָא גֶּפֶן שָׂדֶה וַיְלַקֵּט מִמֶּנּוּ פַּקֻּעֹת שָׂדֶה מְלֹא בִגְדוֹ וַיָּבֹא וַיְפַלַּח אֶל־סִיר הַנָּזִיד כִּי־לֹא יָדָעוּ׃ מ וַיִּצְקוּ לַאֲנָשִׁים לֶאֱכוֹל וַיְהִי כְּאָכְלָם מֵהַנָּזִיד וְהֵמָּה צָעָקוּ וַיֹּאמְרוּ מָוֶת בַּסִּיר אִישׁ הָאֱלֹהִים וְלֹא יָכְלוּ לֶאֱכֹל׃ מא וַיֹּאמֶר וּקְחוּ־קֶמַח וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַסִּיר וַיֹּאמֶר צַק לָעָם וְיֹאכֵלוּ וְלֹא הָיָה דָּבָר רָע בַּסִּיר׃ מב וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ׃ מג וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם

רביא עד שבע זמנין ופקח רביא ית עינוהי : לו וקרא לגיחזי ואמר קרי לשנמיתא הדא וקרא לה ואתת לקדמוהי ואמר סבי בריך : לז ואתת ונפלת קדם רגלוהי וסגידת על ארעא ונסיבת ית ברה ונפקת : לח ואלישע תב לגלגלא וכפנא בארעא ותלמידי נבייא יתבין קדמוהי ואמר לעולימיה תפי דודא רבא ובשיל תבשילא לתלמידי נבייא : לט ונפק חד לחקלא לקטא ירוקין ואשכח גופנא בחקלא ולקיט מיניה פקעי חקלא מלי לבושיה ואתא ופרם ורמא לדודא דתבשילא ארי לא ידעו : מ וארוקו לגבריא למיכל והוה במיכלהון מתבשילא ואינון צוחו ואמרו מותא בדודא נביא דיי ולא יכילו למיכל : מא ואמר איתו קמחא ורמו לדודא ואמר אריק לעמא וייכלון ולא הוה מדעם ביש בדודא : מב וגברא אתא מארע דרומא ואיתי לנביא דיי לחם בכורין עסרין טולמין דלחם סעורין ופירוכן בלבושיה ואמר הב לעמא וייכלון : מג ואמר משומשניה מא אתין דין קדם מאה גברא ואמר הב לעמא וייכלון ארי כדנן

רשי

נתעטש : (לח) שפות הסיר . הושיבה על הכירה : נזיד . תבשיל : לבני הנביאים . לתלמידי נבייא : (לט) ללקט אורות . גרגיר שקורין אורגא שמאיר את העינים . ויש שפותרין אורות ירקות כמו כחם צח עלי אור (ישעיה יח ד): וימצא גפן שדה . גופנא בחקלא : וילקט ממנו פקועות שדה . למאו ממנו פקועות שדה . הוא בוליי"ן בלעז סם המות . ובשם ר' מנח' שמעתי וילקט לבד ממנו בלעדיו פקועו' שדה : ויפלח . ויבקע : (מב) מבעל שלישה . שם מדינה ויונתן תרגם מארעא דרומא בעל לשון מישור והרבה במקרא: לחם בכורי'. בפסח שהתבואה מבכרת : בצקלונו . בלבושיה : לעם . לתלמידים שהיה זן : (מג) מה אתן זה . כל לחם ולחם

רדק

ותרגום עטישו חיו תהל אור זרירותי : (לז) ותצא . מעלית אלישע : (לח) שפות הסיר . ערוך כלומר שים אותה על השפתים : נזיד . תבשיל כמו ויזד יעקב נזיד : (לט) ללקט ארת . ללקט ירקות לאכול ותרגום ללקטא ירוקין וכן כי טל אורות טלך טל הראוי לירקות ובדברי רז"ל מאי אורות תנא משמיה דרבי מאיר זה גרגיר אמר ר' יוחנן למה נקרא שמו אורות שמאירות את העינים והוא הנקרא אירוג"א בלע"ז והעלי' יצא ללקט לא הזרע : וימצא גפן שדה . ת"י ואשכח גופנא בחקלא ולקיט מניה פקעי חקלא וי"ת גפן כמשמעו ומפרשים פקועות פטריות הידוע בדברי רבותינו ז"ל וגדלו הפטריות ההם אצל הגפן ומצאנו בפי' הגאונים ז"ל פקועות שדה כעין אבטיחים קטנים והם מרים ועושין מזרע שלהם שמן הוא שאמרו רז"ל בשמן פקועות והוא הנקרא בלשון ישמעאל חנדל אם כן לזה הפירוש ירצה לומר גפן שדה שהקנה ההוא שגדלין בו אלה הפקועות הוא כעין גפן ונקרא גפן שדה : וילקט ממנו . נמצא גפן זכר ונקבה ברוב וזכר כמו זה שאמר ממנו וכן גפן בוקק ובעל המסרה חשבו עם השטה שקורין ממנו וסבירין ממנה : ויפלח . כמו ויבקע מן כפלח הרמון כמו פולח ובוקע בארץ : כי לא ידעו . שהם מרים : (מ) ויצקו לאנשים. היו"ד מעמדת בגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפעל מהמכתב ועניינו שיצקו התבשיל בקערות לאנשים לאכול : כאכלם . בכ"ף : מות בסיר . לפי שהיה מרים : (מא) וקחו קמח . הוי"ו כאותן הווי"ן שכתבנו שהם בראש ענין ואינם לתוספת ענין כמו וישא אברהם את עיניו והדומים לו או תורה מלה נסתרת עמו ופי' לכו וקחו : וישלך אל הסיר . והלא כבר יצקו התבשיל בקערות אלא נראה שצוה להחזיר התבשיל בסיר ואחר כך השליך הקמח בסיר שלא תצטרך לתת הקמח בכל קערה וקערה : (מב) מבעל שלשה . שם מקום הנזכר בספר שמואל ויעבר בארץ שלישה וי"ת זה וזה ארע דרומא : לחם בכורים . מן השעורים הראשונים שקצרו כי זמן קציר שעורים היה : וכרמל בצקלונו . בקליפתו כתרגומו ופירוכן

רלבג

על הילד להתמודד עליו עד שעשה זה שבע פעמי' ואז פקח הילד את עיניו ונשלמה לו התחיה : (לח) שפות הסיר הגדולה . ר"ל הכן הסיר הגדול' לבשל בה תבשיל ובשל בה תבשיל לבני הנביאים והם תלמידי הנביאים : (לט) ללקט אורות . ר"ל ללקט ירקות : וימצא גפן שדה וילקט ממנו פקועות שדה. פירשו קצת המפרשים שהם קשואין מריקגומ"רו בלעז והם בתכלית הרוע והסכנה לאוכל מהם וקצתם פירשו שהם הנקראי' קולקוינטידא"ש והם ג"כ כמו סם המות : ויפלח אל סיר הנזיד . ר"ל שכרת העשבים ההם ושמם בסיר הנזיד כי לא ידעו שיהיה בלתי נאות למזון : (מ) ויצקו לאנשים לאכול . ר"ל שיצקו מהסיר אל הקערה וכאשר אכלו ממנו צעקו שיש סם המות בסיר ועל צד המופ' צוה הנביא שיקחו קמח וישליכו אל הסיר וכאשר עשו זה נרפא הנזיד ולא היה דבר רע בסיר : (מב) לחם בכורי' . הוא מקציר השעורים כי הם נקצרי' ראשונה : וכרמל בצקלונו . אחשב שכבר היו קולין השעורי' ואח"כ שוברין אות' והיו קושרי' אותם לחלקים גדולי' והוא הנקרא כרמל ואמר שהוא בצקלונו ר"ל בכלי שהיה לו לשאת בו אלו הדברים :

כי

השנמית ג' חס' ו' בקריאה וסי' יתן את אבישג השנמית . ושל אחריו . ויקרא אל גחזי ויאמר : שאי ה' בקריאה וסי' נמסר בישעיה סי' מ"ט גבי ריש פרשתא דותאמר ציון עזבני ה' : ותשא י"ד וסי' ותשא את קולה ותבך . ותשא רבקה את . ותשא אשת אדוניו . ותשא כל העדה ויתנו . ותשא את בנה ותצא . ותשא מרום עיניך . והבידו . וישלח תבנית יד . ותשא אתי רוח . הרים רעשו ממנו . ותשא בריתי עלי פיך . ותשא ותבא העיר . ותשא חן וחסד לפניו . ותשא חסד לפניו ויבהל : ויאכלו ג' רפין בקריאה וסי' ויאמר וקחו קמח וישלך אל הסיר . ואיש בא מבעל שלשה ויבא לאיש. ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש :

תולדות אהרן ללקט אורות . יומא יח : מבעל שלשה. כתובות קה סנהד' יב מנחות סו (שם יח נדרים מ) : תן לעם . סנהד' יב : לפני מאה איש . כתובות קו :

מצודת דוד

לרדת מעל המטה : אחת הנה . פעם להעבר מזה ופעם להעבר מזה עד שבע פעמים נתעטש ז' פעמים ופתח אח"כ את עיניו : (לח) שפות הסיר . ערוך הסיר על מקום מושבה ובשל בה תבשיל : (לט) גפן שדה . מין גפנים הגדלים בשדה והפירות הם דבר ארסי וממית : ויפלח . בקע לחתיכות ונתנה אל הסיר כי לא הכיר בו שהוא דבר ארסי : (מ) ויצקו . שפכו הנזיד אל הקערות לאכלה : מות בסיר וגו'. אתה איש האלהים הנה בסיר יש דבר הממית כי הרגישו במרירתו : (מא) ויאמר . אלישע אמר החזירו הנזיד אל הסיר וקחו קמח לתת בסיר ואז יוסר הארס : צק לעם . עתה שפוך אל הקערות ויאכלו : ולא היה. ר"ל וכן היה כי לא היה מעתה דבר ארסי וממית : (מב) לחם בכורים . לחם העשוי מהקציר הנקצר עם ראשונה והיו במספר עשרים וממין השעורים : וכרמל בצקלונו . שבלים רכים ומלאים כשהם עדיין בקליפותיהן : (מג) מה אתן זה . ר"ל הלא מעט המה : אכול והותר . בכם יסיס

מצודת ציון

עיניו פקח (שם כו) : (לח) שפות . ענין העמדת הסיר במקום מושבה כמו שפות הסיר שפות (יחזקאל כד) : הסיר . הקדרה : נזיד . תבשיל כמו ויזד יעקב נזיד (בראשית כה) : (לט) אורות . ענינו צמחי שדה כמו טל אורות טלך (ישעיה כו) : פקועות שדה . הם הגדלים על גפן שדה והמה מרים ועושים מהם שמן ובדרז"ל נקרא שמן פקועות (שבת כד) : ויפלח . ענין בקיעה כמו כפלח הרמון (ש"ה ד) : (מב) מבעל שלשה . שם מקום : בכורים . מל' בכור ור"ל דבר הנקצר ראשון : וכרמל . כן יקרא שבלים רכים : בצקלונו . ת"י בקליפותיהן : ויסבו

רדק

ופירוכן בלבושיה : (א) כי בו . כתרגומו אחרי על ידיה עבד ה' נצחנא לאנש ארם ובדרש היה מושך את הקשת לתומו והרג את אחאב ועוד בדרש בשעה שגמלו חסד עם יעקב כמו שכתוב ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה אמר להם הקדוש ברוך הוא גמלתם חסד עם יעקב אני אתן שכרכם לבניכם בשביל שלא יהיה שכר לרשעי' בעולם הבא שנאמר כי בו נתן ה' תשועה לארם : גבור חיל מצורע. כי היה גבור חיל והיה מצורע : (ב) נערה קטנה. מן השבי ששבו היתה זאת הנערה ואמר קטנה כי יש נערה גדולה ובדברי רבותינו ז"ל קרי לה נערה וקרי לה קטנה אלא קטנה היתה והיתה ממקום ששמו נערון : ותהי לפני. היתה משמשת לפניה : (ג) אחלי אדני. תחנות אדוני ובקשותיו יהיו לפני הנביא אשר בשמרון : אז יאסוף אותו מצרעתו. כי הבורא יתברך עושה נסים על ידו ואחלי שם בפלס אשרי ות"י טובי רבוני : יאסוף אותו מצרעתו. כתרגומו ישי יתיה מסגירותיה ונקראת רפואת הצרעת אסיפה מפני שהמצורע ישב בדד וכשירפאו יאסף בין בני אדם : ויבא ויגד. נעמן הגיד למלך ארם אדוניו דברי הנערה אשר שספרה לו אשתו : (ה) וששת אלפים זהב. כתרגומו ושתא אלפין דינרין דדהב : (ו) ויבא הספר אל מלך ישראל לאמור. הביא הספר אל מלך ישראל ודברי הספר היו ועתה כבוא הספר הזה אליך היו בתחלת הספר דברים אחרים אלא שהדברים הצריכין ספר הכתוב : (ז) האלהים אני. ולא נתן אל לבו דבר הנביא אעפ"י שהיה יודע שהקדוש ברוך הוא עושה נסי' על ידו כי בוש לבא לפניו ולאמר לו להתחנן אל בעבורו לפי שהוא לא היה שומע

מקרא

ויאכלו כי כה אמר יהוה אכול והותר : מד ויתן לפניהם ויאכלו ויותרו כדבר יהוה :

ה א ונעמן שר־צבא מלך־ארם היה איש גדול לפני אדניו ונשא פנים כי־בו נתן־יהוה תשועה לארם והאיש היה גבור חיל מצרע : ב וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה ותהי לפני אשת נעמן : ג ותאמר אל־גברתה אחלי אדני לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסף אתו מצרעתו : ד ויבא ויגד לאדניו לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה אשר מארץ ישראל : ה ויאמר מלך־ארם לך־בא ואשלחה ספר אל־מלך ישראל וילך ויקח בידו עשר ככרי־כסף וששת אלפים זהב ועשר חליפות בגדים : ו ויבא הספר אל־מלך ישראל לאמר ועתה כבוא הספר הזה אליך הנה שלחתי אליך את־נעמן עבדי ואספתו מצרעתו : ז ויהי כקרא מלך־ישראל את־הספר ויקרע בגדיו ויאמר האלהים אני להמית ולהחיות כי־זה שלח אלי לאסף איש מצרעתו כי אך־דעו־נא וראו כי־

תרגום

אמר יי ייכלון ויותרון : מד ויהב קדמיהון ואכלו ואותירו כפתגמא דיי : א ונעמן רב חילא דמלכא דארם הוה גבר רב קדם רבוניה ונסיב אפין ארי על ידיה עבד יי נצחנא לאנש ארם וגברא הוה גבר חילא והוא לקי בסגירתא : ב ואנש ארם נפקו במשרין ושבו מארעא דישראל עולמתא זערתא והות משמשא קדם אתת נעמן : ג ואמרת למרתה טובי רבוני אם יזיל לקדם נביא די בשמרון בכן יסי יתיה מסגירותיה : ד ואתא וחוי לרבוניה למימר כדין וכדין מללת עולמתא די מארעא דישראל : ה ואמר מלכא דארם איתא איזיל ואשדר אגרתא לות מלכא דישראל ואזל ונסיב בידיה עסר ככרין דכסף ושתא אלפין דינרין דדהב ועסרא איצטלין דלבושא : ו ואיתי אגרתא למלכא דישראל למימר וכען כמיתי אגרתא הדא לותך הא שדרית לך ית נעמן עבדי ותסיניה מסגירותיה : ז והוה כד קרא מלכא דישראל ית אגרתא ובזע ית לבושוהי ואמר הצרוך איח בי מן קדם יי למקטל ולאחאה ארי דין שלח לי לאסאה גברא מסגירותיה ארי ברם דעו כען וחזו ארי תוסקפא דין בעי

רשי

ולחס : (א) ונעמן שר צבא. נסים שנעשו ע"י אליסע מסדר והולך: תשועה לארם. הוא משך בקשת לתומו והרג את אחאב : (ב) יצאו גדודים. כשהולכין מאה או מאתים מעצמן לשלול כאשר ימצאון הוא קרוי גדוד. נערה קטנה. ריבה קטנה מעיר נערון : ותהי לפני. והות משמשא קדם אתת נעמן : (ג) אחלי אדוני לפני הנביא. לשון ויחל משה (שמות לב"א) בקשות כל המתפללים עליו יהיו שיבא הנם לפני הנביא : אחלי. שוהיידמנ"ס בלעז כלומר זו היא בקשה שהוא צריך לה : (ד) ויבא. נעמן: ויגד לאדוניו. מלך ארם: (ה) ויקח בידו. מנחה לנביא : וששת אלפים זהב. זהובים : (ו) לאמר ועתה כבוא הספר הזה וגו'. הספר אמר לו ועתה כבוא הספר הזה וגו' : ואספתו מצרעתו. אסיפה במצורע היא לשון רפואתו כי בהתרפאותו הוא נאסף אל תוך בני אדם ובחליו הכל בדלין הימנו : (ז) האלהים אני. ה"א נקוד פת"ח ללמד שהוא בלשון תמיהה: מתמהה

רלבג

(א) כי בו נתן ה' תשועה לארם. ידמה שהתשועה הזאת היא הריגת אחאב שנלחם שני פעמים והנה התשועה היא כי בלי מתכוין משך בקשת לתמו והמית אחאב : (ב) וארם יצאו גדודים. ר"ל שמבני ארם יצאו גדודים : נערה קטנה. הנה יקרא נער הקטן אמר בשמואל והנער נער ולא היו לו כי אם שתי נשים ולזה אמר ונער קטון נוהג בם ולזאת הסבה ג"כ בזה המקום נערה קטנה : ותהי לפני אשת נעמן. רוצה לומר לשרתה : (ג) אחלי אדני לפני הנביא וגו'. ר"ל אם תהיינה תחנות אדוני ובקשותיו לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסוף אותו מצרעתו : (ד) ויבא ויגד לאדניו. ר"ל שנעמן בא והגיד זה לאדניו למלך ארם : (ו) ואספתו מצרעתו. ר"ל שתרפאהו מצרעתו ונקרא הרפואה מהצרעת אסיפה כי הצרעת תעשה מהאחד רבים כי מפני התגבורת החום העפושי יחלש מאד החום הטבעי הקושר איברי הבע"ח ומשים אותם אחד ולזה

מסורה

ג' רפין ; ג' כ'ותם יו"ד בתרא ; ד' דין חס' ; פ' ; ד' . ל' ; ג' ; ב' ; ל' ; כ"א ; ט' מ"ל ; ב' ; ב' חד מ"ל ; ב' ; ג' ; ג' כענין

והותר ג' בקריאה וסי' והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה . והותר עד לרוב . כי כה אמר ה' אכול והותר : ונשא ד' בקריאה ג' מלאים וסי' ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול . שר חמשים ונשוא פנים . זקן ונשוא פנים . ונשוא פנים ישב בה . וא' נשוא עון . נעמן חס' : גברתה ד' בקריאה וסי' ותקל גברתה בעיניה . ותאמר אל גברתה אחלי אדני. כעיני שפחה אל יד גברתה . ושפחה כי תירש גברתה : וחד כשפחה כגברתה : ולהחיות ג' בקריאה וסי' ולהחיות לכם לפלטה גדולה . האלהים אני להמית ולהחיות . ולהחיות לב נדכאים :

תולדות אהרן נערה קטנה . סוטה מו חולין ס' : הנה שלחתי . כל ענין נעמן עקידה ש' סא :

מצודת ציון

(ב) וישבו . מל' שביה : (ג) גברתה . אשת אדונה : אחלי . ענין בקשה כמו ויחל משה (שמות לב) : (ח) ספר . אגרת : חליפות . כן יקראו הבגדים כי בהסיר האחת יחלוף אחרת תחתיה מתאחנה

מצודת דוד

די לאכול ועוד יהיה מותר : ה (א) איש גדול . ר"ל חשוב לפניו וכו' : ונשוא פנים . הכל היו נושאים לו פנים לכבדו כי ע"י באה תשועה לארם ואחז"ל שהוא משך הקשת לתומו והרג את אחאב : גבור חיל מצורע . כלומר הנה בהיותו גבור חיל חשק לרדת בכל עת אל המלחמה ומפני צרעתו מנע והיה מיצר בעבור זה : (ב) יצאו גדודים . כשהולכין מעצמן מתי מספר לשלול באשר ימצאו קרוי גדוד : נערה קטנה . גם קטנה תקרא נערה וכן ונער קטן נוהג בם (ישעיה י"א) : ותהי וכו' . היתה משמשת לפני אשת נעמן : אחלי אדוני . אם בקשת אדוני תהיה לפני הנביא אז מבלי ספק ירפאו מצרעתו ונקרא רפואת המצורע בלשון אסיפה לפי שבעודו בצרעתו מחוץ למחנה מושבו וכאשר יתרפא יאסף ויכנס אל המחנה וכן נאמר עד האסף מרים (במדבר י"ב) : (ד) ויבא וכו' . נעמן ספר הדבר לפני המלך : (ה) לך בא . אל הנביא : אל מלך ישראל . שהוא יצוה את הנביא על זאת : ויקח בידו . מנחה להנביא : (ו) ועתה . לא פירש הכתוב מה כתב בראשית אמריו כי היה כמנהג לפקדו בשלום וסוף דבריו היה שאמר ועתה וכו' : ואספתו . לא שהיה דעת מלך ארם שמלך ישראל יאספו מצרעתו רק דבריו היו שהוא יצוה את הנביא לאספו מצרעתו : (ז) ויקרע בגדיו . מחמת חרדה : האלהים אני . וכי אני אלהים להיות בידי להמית ולהחיות כי זה וכו' כי אין מי יוכל לרפאות המצורע אלא מי שבידו להמית ולהחיות ומגודל רשעו לא האמין בהנביא והשב אשר שלא שהוא בשלמו

ירפא

רשי

מתאנה. מבקש תואנה להתגרות בי. מתאנה לשון עלילות (דברים כב יד): (יא) הנה אמרתי. סבור הייתי אלי יצא הנביא וידבר עמי ויראה את החולי: יהניף ידו אל המקום. הנרעת: (יג) אבי. כמו אדוני: הלא תעשה. וכי לא תעשהו אפילו אמר לך דבר טורח: ואף כי. קל וחומר שאמר לך דבר קל רחץ וטהר: (טו) ברכה. מנחת שלום של קבלת פנים ששואל תלמיד או עבד בשלום הרב סולד"ו בלע"ז: (טז) אם אקח. שדמי עבודת גלולים מעורבין בו: (יז) ולא. לשון בקשה לשון הלואי: יותן נא. מאדמה זו מארץ ישראל שהיא קדושה משא שני

רדק

מתאנה הוא לי. מתעולל עלי שומע אליו להניח עבודת העגלים: מתאנה הוא לי. מתעולל עלי עלילות ומבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו. כדי שילחם עמי כי בשלום היה או עמו: (ט) בסוסו. כן כתיב וקרי בסוסיו לשון רבים הכתוב אומר על עצמו שהיה הוא רוכב בסוסו והקרי הוא על הבאים עמו: (יא) והניף ידו אל המקום. ת"י וירים ידיה על אתר בית מחתא ותיתסי סגירותיה ופי' ואסף המצורע בשר המצורע כלומר מקום הנרעת: (יב) אבנה ופרפר. כתוב בבי"ת וקרי במ"ם והיה הנהר נקרא אבנה ואמנה עם בי"ת ועם מ"ם: הלא ארחץ בהם וטהרתי. אם בטבילה אטהר ארחץ בהם ואטהר ואדוני אבי ז"ל פירש הלא בכל יום אני רוחץ: וטהרתי. בתמיה וכי אני טהור בעבור זה וכן פי' ר' יונה המדקדק: (יג) אבי. כמו אדוני וכת"י מרי וכן אבי ראה גם ראה: דבר גדול אליך. אם דבר גדול דבר אליך הנביא לעשות כדי שתרפא הלא תעשה כל שכן שדבר קטן דבר אליך שיש לך לעשותו שאמר אליך רחץ וטהר וכת"י אילו פתגמא רבא נביא מליל עמך: וטהרתי. ת"י ואתסי ר"ל כי רפואתו היא טהרתו: (טו) ברכה. מנחה וכן קח נא את ברכתי: (טז) אשר עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד ולהתפלל לפניו ולעבדו בלבי ושבועה זו למד מרבו אליהו ויש מפרשים אשר עמדתי לפניו על אליהו חי ה' וחי אליהו אשר עמדתי לפניו: (יז) ולא יתן נא לעבדך. שאלה וכן

תולדות אהרן כי אין אלהים. עקידה שער ע:

מצודת ציון

(ז) מתאנה. מבקש עלילה כמו תואנה הוא מבקש (שופטים יד): (יא) מלאך. שליח: (יא) והניף. מל' הנפה והרמה: (יג) אבי. ר"ל שר וקצין כהאב: אף כי. הוא כענין כל שכן: (טו) ברכה. מנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית לג): (טז) ויפצר. ענין רבוי הדברים ופתוי: וימאן. לא רצה: (יז) ולא יתן. הוא מל' שאלה וכן ולא ילך אתנו אמנון

מקרא

מִתְאַנֶּה הוּא לִי׃ ח וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל׃ ט וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת לֶאֱלִישָׁע׃ י וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ וּטְהָר׃ יא וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־הַמָּקוֹם וְאָסַף הַמְּצֹרָע׃ יב הֲלֹא טוֹב אֲבָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל מֵימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא־אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה׃ יג וַיִּגְּשׁוּ עֲבָדָיו וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר גָּדוֹל הַנָּבִיא דִּבֶּר אֵלֶיךָ הֲלוֹא תַעֲשֶׂה וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ וּטְהָר׃ יד וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ כִּבְשַׂר נַעַר קָטֹן וַיִּטְהָר׃ טו וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא בְרָכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ׃ טז וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־אֶקָּח וַיִּפְצַר־בּוֹ לָקַחַת וַיְמָאֵן׃ יז וַיֹּאמֶר נַעֲמָן וָלֹא יֻתַּן־

(ל׳. ט׳ בטע׳ בסיפ׳ · ל׳ דסמי׳ · ג׳ וסי׳ מתקל׳ דנבואה שלים · בסוסיו ק׳ · ט"ו וחס׳ · ג׳ · ו׳ ג׳ מ"ל עס"ן סימן · ג׳ · אמנה ק׳ ל׳ · ל׳ וחד טהרתי · י"ז מ"ל בסיפ׳ · ג׳ קמץ · ב׳ אחינו · ל׳ · ל׳ · י"ח בטעם · ג׳ וחד אקח. ד׳ · ב׳. ל׳)

תרגום

לְאִתְגְּרָאָה בִי׃ ח וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֱלִישָׁע נְבִיָא דַיְיָ אֲרֵי בְזַע מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יַת לְבוּשׁוֹהִי וּשְׁלַח לְוַת מַלְכָּא לְמֵימַר לְמָא בְזַעְתָּא לְבוּשָׁךְ יֵיתֵי כְעַן לְוָתִי וְיֵדַע דְאִית נְבִיָא בְיִשְׂרָאֵל׃ ט וַאֲתָא נַעֲמָן בְּסוּסוֹהִי וּבִרְתִיכוֹהִי וְקָם בִּתְרַע בֵּיתָא דֶאֱלִישָׁע׃ י וּשְׁלַח לְוָתֵיהּ אֱלִישָׁע אִזְגַדָא לְמֵימַר אֱזֵיל וּטְבוֹל שְׁבַע זִמְנִין בְּיַרְדְּנָא וִיתוּב בִּסְרָךְ לָךְ וְאִתַּסֵי׃ יא וּרְגִיז נַעֲמָן וַאֲזַל וַאֲמַר הָא הֲוֵיתִי אָמַר דִלְוָתִי יִפּוֹק מִפַּק וִיקוּם וִיצַלֵי בִשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהֵיהּ וִירִים יְדֵיהּ עַל אֲתַר בֵּית מַחְתָּא וְתִתַּסֵי סְגִירוּתָא׃ יב הֲלָא טָבִין אֲמָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרֵי דַמֶּשֶׂק מִכֹּל מֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל הֲלָא אֶטְבּוֹל בְּהוֹן וְאִתַּסֵי וְאִתְפְּנֵי וַאֲזַל בִּרְגַז׃ יג וּקְרִיבוּ עַבְדוֹהִי וּמַלִילוּ עִמֵיהּ וַאֲמַרוּ מָרִי אִלוּ פִתְגָמָא רַבָּא נְבִיָא מַלֵיל עִמָּךְ הֲלָא תַעְבֵּיד וְאַף אֱלָהֵין דַאֲמַר לָךְ טְבוֹל וְאִתַּסֵי׃ יד וּנְחַת וּטְבַל בְּיַרְדְּנָא שְׁבַע זִמְנִין כְּפִתְגָמָא נְבִיָא דַיְיָ וְתַב בִּסְרֵיהּ כִּבְסַר יָנִיק זְעֵיר וְאִתַּסֵי׃ טו וְתַב לְוַת נְבִיָא דַיְיָ הוּא וְכָל מַשִׁרְיָתֵיהּ וַאֲתָא וְקָם קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר הָא כְעַן יְדָעִית אֲרֵי לֵית אֱלָהָא קַיָם בְּכָל אַרְעָא אֱלָהֵין בְּיִשְׂרָאֵל וּכְעַן קַבֵּיל כְּעַן תִּקְרוּבְתָּא מִן עַבְדָךְ׃ טז וַאֲמַר קַיָם הוּא יְיָ דִי מְשַׁמֵּשְׁנָא קֳדָמוֹהִי אִם אֲקַבֵּל וְאַתְקֵיף בֵּיהּ לְקַבָּלָא וְלָא אֲבָא׃ יז וַאֲמַר נַעֲמָן

רלבג

ולזה תמלא במצורע שהבשר יפלו אבריו ולזה אמר בזה המקום ברפואת המצורע וישוב בשרך לך וטהר כי המצורע אין בשרו לו כמו שזכרנו כי אין בו הדבר שקושר בשרו בו: (ז) כי מתאנה הוא לי. ר"ל מבקש תואנה כדי שילחם עמי: (יא) והניף ידו אל המקום. ר"ל אל המקום אשר הוא עובד הש"י: (יב) הלא ארחץ בהם: וטהרתי. ר"ל הלא אני רוחץ בהם תמיד האם טהרתי מצרעתי מפני רחיצתי בהם: (יג) אבי דבר גדול הנביא דבר אליך. ר"ל אילו דבר אליך הנביא לעשות דבר גדול הלא תעשה כדי שתרפא אף כי אמר אליך שתרפא בדבר קל כזה והיא הרחיצה בירדן שבע פעמים שיש לך לעשות דבריו: (טו) קח נא ברכה מאת עבדך. ר"ל מנחה: (יז) ולא יתן נא לעבדך צמד פרדים אדמה. רוצה לומר הניח זה אחר שאין רצונך לקחת גמול על

וידע ג׳ וסי׳ כי יש נביא בישראל. ישלם אליו וידע. ישקלני במאזני צדק. וסי׳ בלשון ארמי מתקלא דנביאה שלים: אמנה ג׳ וסי׳ הלא טוב אמנה ופרפר. תשורי מראש אמנה. ובכל זאת אנחנו כרתים. וחד ואמנה על המשררים: נהרות ג׳ בקריאה וסי׳ הלא טוב אמנה ופרפר. הובשת נהרות איתן. על נהרות בבל שם ישבנו: וטהר ג׳ וקמצין וסי׳ וישלח אליו אלישע מלאך. ויגשו עבדיו וידברו. ויאחז צדיק דרכו. וא׳ טהר לב חן שפתיו: ועתה ואתה י"ח בטעם תברין וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך: ויפצר ד׳ וסי׳ ויפצר בו ויקח. ויפצר בם מאד. ויפצר בו לקחת. ויפצר בו חתנו. וכל ויפצרו דכוות׳ במ"א ויפרצו בו עבדיו:

מצודת דוד

ירפאו: כי אך דעו נא. כאומר הלא לא נעלם ממנו שלא אוכל לו אבל הכוונה למצוא עלילה להלחם בי: (ח) וידע. לא למעני ארפאו כ"א למען קדושת השם: (י) וישב בשרך לך. כי ע"י הצרעת רזה מבשר הבשר ומעתה ישוב לך הבשר ואף תהיה טהור מן הצרעת: (יא) אלי יצא וכו׳. חשבתי כי לכבודי יצא אלי ויעמוד לפני על רגליו כדרך הכבוד שעושים בני אדם לשרים הגדולים ובדבר הרפואה חשבתי שיקרא בשם ה׳ ויוסף ידו אל מקום הצרעת להשפיע שם הרפואה ע"פ נס ובאופן זה יאסף המצורע: (יב) הלא טוב. ר"ל אבל באמרו רחץ וטהר נראה א"כ שאמר מדרך רפואה טבעית והלא בוודאי אין ממש בדבריו כי נהרות דמשק טובים המה מכל מימי ישראל והלא בתמידות אני רוחץ עצמי בהם וכי טהור אני בתמיה א"כ כמו שלא הועילו לי נהרות דמשק כן לא יועיל מי הירדן: (יג) דבר גדול. אם

רדק

וכן ולא ילך אתנו אמכון אחי: אדמה. לעשות מזבח בארצו וכי לא היה יכול הוא לקחתה בלא רשות אלא אמר שלא יעשה המזבח לה' בגזלה אם לא מרצון הנביא והמלך: (יח) בהשתחויתי. מלעיל בשני פסטין והוא שם יאמר ממנו השתחויה ובמשנה שלש עשרה השתחויות היו במקדש: יסלח ה' לעבדך. נא כתיב ולא קרי כמו כן יסלח ה' לעבדך והכתוב רוצה לומר מעתה יסלח ה' לעבדך כלומר שאל מאל שיסלח לי: (יט) כברת ארץ. הוא שיעור מיל: (כ) ויאמר גיחזי. ויאמר בלבו. ככרים כסף השוא אשר בכ"ף הוא סי' הסמיכות: בשני חריטים. קשר בשני כיסים ויונתן תרגם פלדסין וכן תרגם סדינים פלדסין: (כד) אל העופל. מקום גבוה שבו היה בית כמו עופל ובחן שהוא מקום גבוה וי"ת לאתר כסי תרגם אותו מן עפולים שפירשו תחתוניות שהוא מקום נסתר: ויפקד בבית. הפקיד הכסף והבגדים שם שרצה להעלים מאלישע וזה לבדו בענין פקדון מן סקל: מאן

רשי

שני פרדים ואשאנה לעירי ואעשה אותה מזבח: (יח) בית רמון. שם עבודת גלולים: והשתחויתי. על כרחי כשעוה אדוני והוא נשען על ידי: (יט) כברת ארץ. שם מדה של קרקע כמו גמדי כרם ארפינ"ט בלעז: (כ) מאומה. חסר אל"ף לפי שהיתה לקיחה זו למום: (כא) ויפול. ואתרכין: (כג) הואל. השבע שלחך: בשני חרטים. מיני בגדים וסודרין כמו המטפחות והחריטים (ישעיה ג כב) כך חברו מנחם אבל יונתן תרגם זה פלדסין ואת שבספר ישעי' תרגם מחכיא. והפותרין אומרין בשני חריטי' בשני כיסין ארוכי' פירדייו"ש בלעז: אל שני נעריו. של נעמן: וישאו לפניו. לפני גחזי: (כד) ויבא אל העופל. תרגם יונתן לאתר כסי: ויקח מידם. מיד שני נערי נעמן: וישלח את האנשי'. שלא יראה אותם

ולא יתיהיב כען לעבדך טעון זוג כודנון מעפר אדמתא ארי לא יעבד עוד עבדך עלתא ודבח לטעות עממיא אלהין לשמא דיי: יח לפתגמא הדין ישבוק יי לעבדך במיעל רבוני לבית רמון למסגד תמן והוא סמיך על ידי ואסגוד בבית רמון במסגדי בבית רמון ישבוק יי לעבדך בפתגמא הדין: יט ואמר ליה איזיל לשלם ואזל מלותיה כרוב ארעא: כ ואמר גיחזי תלמידא דאלישע נביא דיי הא מנע רבוני ית נעמן ארמאה הדין מלקבלא מניה ית דאיתי קים הוא יי אלהין ארהוט בתרוהי ואסב מניה מדעם: כא ורדף גיחזי בתר נעמן וחזא נעמן גברא רהיט בתרוהי ואתרכין מן רתיכא לקדמותיה ואמר השלם: כב ואמר שלם רבוני שלחני למימר הא כען דין אתו לותי תרין עולימין מטורא דבית אפרים מתלמידי נביא הב כען להון ככרא דכספא ותרין אצטלון דלבושא: כג ואמר נעמן שרי סב תרתין ככרין ואתקיף ביה וצר תרתין ככרין דכסף בתרין פלדסין ותרין אצטלון דלבושין ויהב לתרין עולימוהי ונסיבו קדמוהי: כד ועל לאתר כסי ונסיב מידהון ופקיד בביתא ושלח ית גבריא ואזלו:

נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה כי לוא יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם ליהוה: יח לדבר הזה יסלח יהוה לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי בית רמן בהשתחויתי בית רמן יסלח נא יהוה לעבדך בדבר הזה: יט ויאמר לו לך לשלום וילך מאתו כברת ארץ: כ ויאמר גיחזי נער אלישע איש האלהים הנה חשך אדני את נעמן הארמי הזה מקחת מידו את אשר הביא חי יהוה כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה: כא וירדף גיחזי אחרי נעמן ויראה נעמן רץ אחריו ויפל מעל המרכבה לקראתו ויאמר השלום: כב ויאמר שלום אדני שלחני לאמר הנה עתה זה באו אלי שני נערים מהר אפרים מבני הנביאים תנה נא להם ככר כסף ושתי חלפות בגדים: כג ויאמר נעמן הואל קח ככרים ויפרץ בו ויצר ככרים כסף בשני חרטים ושתי חלפות בגדים ויתן אל שני נעריו וישאו לפניו: כד ויבא אל העפל ויקח מידם ויפקד בבית וישלח את האנשים וילכו:

י"ה. ה' מ"ל בסיפרא · ל' · ט' מ"ל · ט' חס' בליש' · נא כתי' ולא קרי ואינון ה' · ג' · ד' · ג' · חסר אל"ף כפירש"י · ה' · ג' חסר יו"ד · ד' · ג' · ג' חסר יו"ד · ג' · ל' · כ"ג

רמן ט' חס' בלישנא וסי' נמסר בסדר תצוה: כברת ג' וסי' נמסר בסדר ויחי: חשך ז' וסי' נמסר בס' שמואל ח"א סוף סימן כ"ה: ויראה ה' בקריאה וסי' ויבט הפלשתי ויראה את דוד. וירדף גחזי אחרי נעמן. ויראה ולא יעשה כהן. ויראה וישב מכל פשעיו. ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב ויראו כתיב חסר ה': הואל ד' בקריאה וסי' נמסר בספר שפטים סימן י"ט: ויצר ג' בקריאה וסי' ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה. ויצר את שני העמודים. ב כרים כסף. וכל ויצר עליה דכוו':

תולדות אהרן בית רמון. נדרים לז סנהד' עד: לדבר הזה. (בביצית לה): כי אם רצתי. (סנהד' כט): הואל קח ככרים. סוטה מז סנהד' קז ערכין ט:

רלבג

על זה שעשית לי מן הטוב אך אשאל ממך שתתן לי דרך אוכל לעבוד בו השם יתברך שעשה לי זאת הטובה ולזה שאל מאלישע שיותן לו מכיתו מה שיוכל לשאת שני פרדים מאדמ' לבנות בה מזבח לה' כי לא יעבוד עוד אלהים אחרים כי אם הש"י לבדו ובקש לאלישע שיתפלל לש"י שיסלח לו לדבר הזה והוא השתחויתו בית רמון אשר הוא מוכרח בה מפני היות אדוניו נשען עליו בבאו בית רמון להשתחוות: (יט) ויאמר לו לך לשלום. קצר הכתוב אך המובן מזה שנתן לו בקשתו במה שבקש לו לעבוד את השם יתברך: וילך מאתו כברת ארץ. היא הארץ הנעבדת אשר סביב העיר והרצון בו שלא הרחיק מן העיר כי לא היה בינו ובין העיר כי אם שדות העיר וכרמיה וגניה: (כג) ויצר ככרים כסף בשני חריטים. רוצה לומר שצרר שני ככרים של כסף בשני חריטים או בשתי אמתחות: (כד) ויבא אל העופל ויקח מידם. הנה העופל הוא מקום גבוה והיה שם בית חזק ולזה שם כספו שם כדי שיהיה יותר נשמר: (כד) ויפקוד בבית. אחשוב שהרצון בזה שכבר מנה בהיותו בבית סך המטבע שיש באלו

מצודת ציון

אמנון (שמואל ב יג): צמד. זוג: פרדים. הם הנולדים מן הסוס והחמור: (יח) בית רמון. בית עבודת גלולים ששמה רמון: (יט) כברת. הוא מיל וכן כברת ארץ (בראשית מח): (כ) חשך. מנע כמו ולא חשכת (שם כב): (כא) ויפול. ענין הטיה כמו ותפול מעל הגמל (שם כד): השלום. הה"א השאלה: (כג) הואל. רצה כמו הואל נא ולך (לקמן ו): ויפרץ. הוא הפוך מן ויפצר והיא היא: ויצר. וקשר כמו צור תעודה (ישעיה ח): חריטים. מין כיסים וכן

מצודת דוד

אם הנביא היה אומר לך דבר טורח גדול בכדי שתטהר הלא מהראוי היה שתעשה ומכ"ש שאמר לך דבר קל רחץ ובזה תטהר ומדוע א"כ תמנע לעשות: (יד) כבשר נער קטן. ר"ל נאה ומזהירה: ויטהר. נעשה טהור מן הצרעת: (טו) ויעמד לפניו. כעבד לפני האדון: ועתה. בעבור הרפואה וההודאה הזאת קח ממני מנחה: (טז) עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה: אם אקח. ר"ל עונש השבועה יהיה עלי אם אקח: (יז) ולא. יותן. בשאלה אמר לתת לו אדמה מעפר משא ב"י בשיעור משא שני פרדים לשאתם לארצו למלאות מהם מזבח לזבוח עליו לה' ולא רצה לקחת מבלי רשות הנביא: כי לא וכו'. כי מעתה לא יעשה עוד עולה וכו': (יח) לדבר הזה. שאל מהנביא שיעתיר בעבורו לה' לסלוח לו על הדבר האמור בענין: והוא נשען על ידי. בעת בואו להשתחות ובע"כ אשתחוה גם אני עמו: בהשתחויתי. ובדבר ההשתחואה ההוא יסלח לי ה': (כ) ויאמר. חשב בלבו: הנה חשך. ר"ל מנע את נעמן מליתן הואיל ומנע עצמו מקחת מידו: חי ה'. כאומר הריני נשבע שלא יהיה כן כ"א ארוץ אחריו ואקח ממנו דבר מה: (כג) הואל. כי חפץ היה להרבות במנחה להנביא: ויפרץ בו. נעמן הפציר בגחזי לקחת ככרים ובתחילה מיאן גחזי לבל ירגיש נעמן שבא מדעת עצמו: ויצר. נעמן קשר ככרים וכו' ונתנם לעבדיו לשאת לפניו: (כד) אל העופל

רשי

אותם אלישע : (כו) העת לקחת את הכסף . להתעשר ולקחת ממנו בגדים וזיתים וגו' : (א) ויאמרו בני הנביאים . נסים שנעשו לו מסדר והולך . רבותינו אמרו מכאן שהיה גיחזי דוחה התלמידים מלפניו כשנטרד באו תלמידים רבים ונדחק המקום מהם : (ג) הואל . התרצה : (ה) ואת הברזל . הנסורת : והוא שאול . שאלתיו ואין לי מה לשלם : (ו) ויצף . צף

רדק

(כה) מאן גחזי . מאן כתיב בלא יו"ד והקרי מאין ושניהם ענין אחד כי מאן כמו אן הלכתם אנה ואנה אולך ואילך : (כו) לא לבי הלך . בתמיה כלומר כי לבי ומחשבתי היה עמך בלכתך וידעתי מה שהלכת ועשית : העת . פתח הה"א והיא לתמיה כלומר אם עת שהלכת לקחת לא ידעתי : וזיתים וכרמים . כתרגומו וחשיבתא בלבך למקני זיתין וכרמין ועאן ותורין וגו' כלומר חשבת מן הכסף לקנות לך כל זה : (כז) וצרעת נעמן . הוי"ו כמו הווי"ן הנוספים שפירשנו או יהיה דבר נסתר עמו ופירושו הכסף נתון לך והצרעת : ובזרעך לעולם . לא אמר בכל הבנים שיצאו ממנו עד עולם אלא באותן בנים שהיו לו שתדבק הצרעת בו ובהם לעולם שלא ירפאו ממנה ואם גחזי חטא בניו מה חטאו אלא מלמד שבניו ידעו בדבר וכבר הרחבנו בזה הענין בספר שמואל בקללה שקלל דוד ליואב : (א) צר ממנו . שהיו יושבים שם בדוחק כ"כ היו רבים התלמידים ואמרו רז"ל כי כאשר גורש גחזי מלפני אלישע אז רבו התלמידים כי גחזי היה רע להם והיו רבי' יראי' לבא לפני אלישע מפני רעת גחזי שהיה דוחה אותם וכשנפרד גחזי ממנו רבו התלמידים עד שצר המקום להם שהיו יושבין בו מתחלה : (ה) ואת הברזל נפל אל המים . אין מלת את נופלת על הפועל כאשר חשבו רבי' ופירושו ואת הברזל ועם הברזל הקורה עם הברזל נפל במים : והוא שאול . אם היה שלי לא הייתי חושש כ"כ אלא שאלתיו ועלי לשלמו : (ו) ויקצב עץ . למה לא השליך שם עץ שהיה יד הברזל מתחלה למה הוצרך לקצוב עץ ונראה כי הנסים בדבר חדש יעשו וכן צלוחית חדשה. ויקצוב עץ להיותו יד הברזל שנפל ונכנס העץ בנקב הברזל שנכנס בו היד וצף הברזל עם ידו לפיכך אמר ויקצב שפירושו כריתת העץ במדה שצריך כמו מדה אחת וקצב אחת : ויצף . פועל עומד אשר הציף את מי ים

ממסורת / כתובים

כה וְהוּא־בָא֙ וַיַּעֲמֹ֣ד אֶל־אֲדֹנָ֔יו וַיֹּ֤אמֶר אֵלָיו֙ אֱלִישָׁ֔ע מֵאַ֖ן גֵּחֲזִ֑י וַיֹּ֕אמֶר לֹֽא־הָלַ֥ךְ עַבְדְּךָ֖ אָ֥נֶה וָאָֽנָה׃ כו וַיֹּ֤אמֶר אֵלָיו֙ לֹא־לִבִּ֣י הָלַ֔ךְ כַּאֲשֶׁ֧ר הָֽפַךְ־אִ֛ישׁ מֵעַ֥ל מֶרְכַּבְתּ֖וֹ לִקְרָאתֶ֑ךָ הַעֵ֞ת לָקַ֣חַת אֶת־הַכֶּ֗סֶף וְלָקַ֤חַת בְּגָדִים֙ וְזֵיתִ֣ים וּכְרָמִ֔ים וְצֹ֣אן וּבָקָ֔ר וַעֲבָדִ֖ים וּשְׁפָחֽוֹת׃ כז וְצָרַ֤עַת נַעֲמָן֙ תִּדְבַּק־בְּךָ֔ וּֽבְזַרְעֲךָ֖ לְעוֹלָ֑ם וַיֵּצֵ֥א מִלְּפָנָ֖יו מְצֹרָ֥ע כַּשָּֽׁלֶג׃

ו א וַיֹּאמְר֥וּ בְנֵֽי־הַנְּבִיאִ֖ים אֶל־אֱלִישָׁ֑ע הִנֵּה־נָ֣א הַמָּק֗וֹם אֲשֶׁ֨ר אֲנַ֜חְנוּ יֹשְׁבִ֥ים שָׁ֛ם לְפָנֶ֖יךָ צַ֥ר מִמֶּֽנּוּ׃ ב נֵֽלְכָה־נָּ֣א עַד־הַיַּרְדֵּ֗ן וְנִקְחָ֤ה מִשָּׁם֙ אִ֣ישׁ קוֹרָ֣ה אֶחָ֔ת וְנַֽעֲשֶׂה־לָּ֥נוּ שָׁ֛ם מָק֖וֹם לָשֶׁ֣בֶת שָׁ֑ם וַיֹּ֖אמֶר לֵֽכוּ׃ ג וַיֹּ֙אמֶר֙ הָֽאֶחָ֔ד ה֥וֹאֶל נָ֖א וְלֵ֣ךְ אֶת־עֲבָדֶ֑יךָ וַיֹּ֖אמֶר אֲנִ֥י אֵלֵֽךְ׃ ד וַיֵּ֖לֶךְ אִתָּ֑ם וַיָּבֹ֙אוּ֙ הַיַּרְדֵּ֔נָה וַיִּגְזְר֖וּ הָעֵצִֽים׃ ה וַיְהִ֤י הָֽאֶחָד֙ מַפִּ֣יל הַקּוֹרָ֔ה וְאֶת־הַבַּרְזֶ֖ל נָפַ֣ל אֶל־הַמָּ֑יִם וַיִּצְעַ֛ק וַיֹּ֥אמֶר אֲהָ֖הּ אֲדֹנִ֑י וְה֥וּא שָׁאֽוּל׃ ו וַיֹּ֤אמֶר אִישׁ־הָֽאֱלֹהִים֙ אָ֣נָה נָפָ֔ל וַיַּרְאֵ֖הוּ אֶת־הַמָּק֑וֹם וַיִּקְצָב־עֵ֙ץ

ל"ג ר"פ. מאין ק'

תרגום

כה וְהוּא אֲתָא וְקָם קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ אֱלִישָׁע מְנָן אַתְּ אָתֵי גֵיחֲזִי וַאֲמַר לָא אֲזַל עַבְדָּךְ לְכָא וּלְכָא׃ כו וַאֲמַר לֵיהּ בְּרוּחַ נְבוּאָה אִתְחֲוָא לִי כַּד אִתְהַפֵּיךְ גַּבְרָא מֵעַל רְתִיכֵיהּ לְקַדָּמוּתָךְ הֲשַׁעְתָּא הִיא לָךְ דְּנָסֵיבְתָּא כַּסְפָּא וּנְסֵיבְתָּא לְבוּשַׁיָא וְהַשְׁבְּתָא בְּלִבָּךְ לְמִקְנֵי זֵיתִין וּכְרָמִין וְעָאן וְתוֹרִין וְעַבְדִין וְאַמְהָן׃ כז וּסְגִירוּת נַעֲמָן תִּדְבַּק בָּךְ וּבִבְנָךְ לְעָלַם וּנְפַק מִן קֳדָמוֹהִי חִוָּר כְּתַלְגָּא׃

א וַאֲמַרוּ תַּלְמִידֵי נְבִיַּיָא לֶאֱלִישָׁע הָא כְעַן אַתְרָא דִי אֲנַחְנָא יָתְבִין תַּמָּן קֳדָמָךְ עָק לָנָא׃ ב נֵיזֵל כְּעַן עַד יַרְדְּנָא וְנִסַּב מִתַּמָּן גְּבַר כְּשׁוּרָא חֲדָא וְנַעְבֵּיד לָנָא תַּמָּן אַתְרָא לְמֵיתַב תַּמָּן וַאֲמַר אִיזִילוּ׃ ג וַאֲמַר חַד שְׁרֵי כְעַן וְאִיזִיל עִם עַבְדָּךְ וַאֲמַר אֲנָא אֵיזִיל׃ ד וַאֲזַל עִמְּהוֹן וַאֲתוֹ לְיַרְדְּנָא וְקָצוּ אָעַיָא׃ ה וַהֲוָה חַד מְהֵי בְּשָׁרִיתָא וְאִשְׁתְּלֵיף בַּרְזְלָא וּנְפַל לְמַיָא וּצְוַח וַאֲמַר בְּבָעוּ רִבּוֹנִי וְהוּא מִשְׁאַל שְׁאֵילְתֵּיהּ׃ ו וַאֲמַר נְבִיָּא דַייָ אָן נְפַל וְאַחֲזְיֵהּ יָת אַתְרָא וְקַץ אָעָא וּרְמָא

רלבג

באלו החריטי' כאלו תאמר שק הדינרין או הסלעים או המעות או יהי' מענין פקדון ואם הוא מהקל והרצון בו שהפקידו בביתו או יהיה מענין פקידות והרצון בו שמנה שם איש או אנשי' יקנו לו בכסף ההוא בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ולזה אמר לו אלישע העת לקחת את הכסף ולקחת הבגדים וזיתי' וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות : (כה) מאן גחזי . כתוב וקרי מאין והרצון בו מאין בא ואפשר כי אם לא היה משקר לו היה לוקח בחטא שחטא דרך אחרת כאלו תאמר שישיב לו מה שלקח באופן שהתבאר לנעמן שלא היה מאלישע הדבר הזה אך גחזי עשאו מעצמו אך מפני שכחש לו והוסיף בעונו לקח ממנו זאת הנקמה : (כו) לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו וגו' . ר"ל לא הלך ממני לבי שיעל' ממני מה שעשי' כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך והוא נעמן כי בודאי אני יודע כל זה ולזה נתן ענשו ע"ז שתדבק בו צרעת נעמן ובזרעו לעולם ר"ל כל ימיהם או עד היובל על דרך ועבדו לעולם : (א) צר ממנו . ר"ל דחוק ממנו וידמה כי מפני זה סמך זה לדבר גחזי להעי' כי לרוע תכונ' גחזי לא היו התלמידים רבים מאד אך כאשר נפרד גחזי מאלישע אז רבו התלמידים : (ב) ונעשה לנו שם מקום לשבת שם . ר"ל שיבנו מהקורו' האלו בית או אהל כשיעשו מקצתם עמודי' או יבנו הכותלים מאבן ויקרו הבית באלו הקורות : (ג) הואל נא ולך את עבדיך . אמר זה כדי שיהיה להם לעזר במתחדש להם שם : (ה) ויהי האחד מפיל את הקורה והברזל נפל אל המי' . ר"ל שבעת הכותו בגרזן להפיל הקורה נשל הברזל מיד הגרזן ונפל במי הירדן וצעק ואמר אהה אדני זה הגרזן לא היה שלי אך שאלתיהו מאח' : (ו) ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל . ר"ל שכבר חתך ותקנו במדה שיוכל להכנס בנקב הברזל ויהיה לו כמו יד והנה היה המופת הזה שכאשר השליכו שמה נכנס בנקב הברזל ונתקיים בו הברזל ולפי שכבר הושרש בדבר המופתים מצד העיון ומצד דברי רז"ל כמו שבארנו בששי מספר מלחמות ה' שלא יתחדש בהם דבר חדש כאילו תאמר עליית הברזל למעלה במים והוא ברזל או רדת העץ למטה במים והוא עץ בלתי ראוי שיצלול במים והנה הרצון באמרו וישלך שמה שכבר השליך

לקראתך ד' בקריאה וסי' וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך . פן בחרב אצא לקראתך . כאשר הפך איש מעל . ע"ב יצאתי לקראתך לשחר : ולקחת ד' בקריאה וסי' בלשון ארמי יברוחי דיוסף לבושין דרעוא . ופי' בסדר ו צא :

תולדות אהרן לא לבי הלך . שם סוטה מז : וצרעת נעמן. בם שם ערכין טז זוהר תזריע (סנהד' כט) : ויאמרו בני הנביאים. סוטה שם (סנהד' שם) : מפיל הקורה. סוטה יג :

מצודת דוד

העופל . אל המגדל וכן עופל ובחן (ישעיה ל"ב) . או כמו האופל באל"ף ור"ל למקום חושך לבל יראה מי : ויפקד . הניחם בבית שמור : את האנשים . נערי נעמן : (כה) מאין. מהיכן תבוא : (כו) לא לבי הלך . ר"ל עם שאני ישבתי פה וכי לא הלך לבי עמך כאשר הפך איש וכו' : העת . וכי בעת ההיא ראוי לקבל ממנו את הכסף הלא בהה היא בדבר הנס וכי ראוי להנות מן הנס במקום שאין דחק : ולקחת בגדים. ולפי' אם היה נותן לך בגדים וזיתים וכו' לא היה לך לקחת עם שהוא עושר רב : (כז) וצרעת . יחסר ראשית הדברים וכאומר הכסף נתון לך וגם הצרעת : כשלג . כי הצרעת לבנה היא וכמ"ש ואם בהרת לבנה (ויקרא י"ג) : ו (א) המקום . בית מדרש : צר ממנו . דחוק הוא להחזיק את כולנו : (ב) משם . מן היער הסמוך אל הירדן : (ה) מפיל הקורה . אל הירדן להשיטה אל מקום הנרצה : ואת הברזל . הקורה נפל אל המים ועם הברזל הוא הגרזן : אהה . הוא ענין ל' צעקת יללה : והוא שאול . הגרזן שאולה בידי ואין לי לשלם מחירו : (ו) אנה נפל . היה המקום שנפל

מצודת ציון

וכן והמטפחות והחריטים (שם ג) : (כה) אנה ואנה . לפה ולפה : ו (ב) קורה . עץ עב כמו קורות בתינו ארזים (שה"ש א) : (ג) הואל . רצה : (ד) ויגזרו . ענין החוך כמו גזרו את הילד (מלכים א ג) : (ו) ויקצב . ענין כריתה והתוך וכן כעדר הקצובות (שה"ש ד) : ויצף . שט למעלה

רדק

יס סוף פועל יוצא ויש לפרש ויצף פועל יוצא כלומר הנביא הציפו : (ח) אל מקום פלני אלמני תחנותי . כתרגומו לאתר כסי וטמיר יהי בית מישרי : (ט) נחתים . מן הנחת ה' גבוריך ותרגוס וירד ונחת ופירוש יורדים וחונים שם ואמר נחתים כי במקום מורד חנו להסתר שם ודגש תי"ו נחתים מקום הנח בשרידים וי"ת נחתים כסן : (י) והזהירה . בה"א כמו אהלה : ונשמר שם . ונשמר משם כמו שהיה מזהירו הנביא : לא אחת ולא שתים . לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדו אלא פעמי' רבות וכמוהו והוא איש אחד לא גוע בעונו שפירושו לא גוע לבדו : (יא) ויסער . היה מסתער על זה הדבר מי היה מגלה מסתריו : איכה הוא . כמו אנה הוא וכן ענין אנה איכה תרעה אלא שהוא קמוץ וזה בחולם

רשי

צף על המים : (ח) פלוני אלמוני . כסי וטמיר פלוני לשון כי יפלא (דברי' י"ז י"ח) יתכסי : אלמוני . מבלי שם שלא היה רוצה להתגלות : תחנותי . שם אחנה ואארוב את מלך ישראל או את גדודיו העוברים לשלול באורחי דרך אותו המקום : (ט) מעבור המקום הזה . מלכת שם : נחתים . חונים : (י) וישלח מלך ישראל : היה שולח ורואה אם אמת הוא : והזהירו . שהזהיר איש האלהים מעבור שם : לא אחת ולא שתים , עשה לו כך כ"א פעמים רבות : (יא) על הדבר הזה . מי הוא מגלה סודי: (יג) איכה . היכן הוא: (טז) אשר אתנו

מלכים ב ו

וַיַּשְׁלֶךְ־שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל׃ ז וַיֹּאמֶר הָרֶם לָךְ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֵהוּ׃ ח וּמֶלֶךְ אֲרָם הָיָה נִלְחָם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּוָּעַץ אֶל־עֲבָדָיו לֵאמֹר אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמֹנִי תַּחֲנֹתִי׃ ט וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִשָּׁמֶר מֵעֲבֹר הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־שָׁם אֲרָם נְחִתִּים׃ י וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ אִישׁ־הָאֱלֹהִים וְהִזְהִירֹה (והזהירו ק') וְנִשְׁמַר שָׁם לֹא אַחַת וְלֹא שְׁתָּיִם׃ יא וַיִּסָּעֵר לֵב מֶלֶךְ־אֲרָם עַל־הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּקְרָא אֶל־עֲבָדָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הֲלוֹא תַּגִּידוּ לִי מִי מִשֶּׁלָּנוּ אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ יב וַיֹּאמֶר אַחַד מֵעֲבָדָיו לוֹא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־אֱלִישָׁע הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל יַגִּיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר בַּחֲדַר מִשְׁכָּבֶךָ׃ יג וַיֹּאמֶר לְכוּ וּרְאוּ אֵיכֹה (איפה ק') הוּא וְאֶשְׁלַח וְאֶקָּחֵהוּ וַיֻּגַּד־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה בְדֹתָן׃ יד וַיִּשְׁלַח־שָׁמָּה סוּסִים וְרֶכֶב וְחַיִל כָּבֵד וַיָּבֹאוּ לַיְלָה וַיַּקִּפוּ עַל־הָעִיר׃ טו וַיַּשְׁכֵּם מְשָׁרֵת אִישׁ הָאֱלֹהִים לָקוּם וַיֵּצֵא וְהִנֵּה־חַיִל סוֹבֵב אֶת־הָעִיר וְסוּס וָרָכֶב וַיֹּאמֶר נַעֲרוֹ אֵלָיו אֲהָהּ אֲדֹנִי אֵיכָה נַעֲשֶׂה׃ טז וַיֹּאמֶר אַל־תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אִתָּנוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם׃ יז וַיִּתְפַּלֵּל אֱלִישָׁע וַיֹּאמַר יְהוָה פְּקַח־נָא אֶת־

תרגום

לְתַמָּן וּקְפָא בַּרְזְלָא׃ ז וַאֲמַר טוֹל לָךְ וְאוֹשֵׁיט יְדֵיהּ וּנְסָבֵיהּ׃ ח וּמַלְכָּא דַאֲרָם הֲוָה מְגִיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וְאִתְמְלִךְ בְּעַבְדוֹהִי לְמֵימַר לַאֲתַר כַּסִּי וּטְמִיר יְהֵי בֵּית מֵשְׁרִי׃ ט וּשְׁלַח נְבִיָּא דַּיְיָ לְוַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִסְתַּמַּר מִלְּמֶעְבַּר אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי תַמָּן אֱנָשׁ אֲרָם כְּמָן׃ י וּשְׁלַח מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְאַתְרָא דִּי אֲמַר לֵיהּ נְבִיָּא דַּיְיָ וְאַזְהֲרֵיהּ וְאִסְתַּמַּר תַּמָּן לָא חֲדָא זִימְנָא וְלָא תַּרְתֵּין זִמְנִין׃ יא וְאִסְתַּעַר לִבָּא דְמַלְכָּא דַאֲרָם עַל פִּתְגָמָא הָדֵין וּקְרָא לְעַבְדוֹהִי וַאֲמַר לְהוֹן הֲלָא תְחַוּוֹן לִי מַן מְדִילָנָא גָּלֵי רָזֵי לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ יב וַאֲמַר חַד מֵעַבְדוֹהִי לָא רִבּוֹנִי מַלְכָּא אֲרֵי אֱלִישָׁע נְבִיָּא דִּי בְיִשְׂרָאֵל יְחַוֵּי לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יָת פִּתְגָמַיָּא דִּי תְמַלֵּיל בְּאִדְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ׃ יג וַאֲמַר אֱזִילוּ וַחֲזוֹ הֵיכָא הוּא וְאֶשְׁלַח וְאֶדְבְּרִינֵיהּ וְאִתְחֲוָא לֵיהּ לְמֵימַר הָא בְדוֹתָן׃ יד וּשְׁלַח תַּמָּן סוּסָוָן וּרְתִיכִין וּמַשְׁרְיָן סַגִּיאִין וַאֲתוֹ בְּלֵילְיָא וְאַקִּיפוּ עַל קַרְתָּא׃ טו וְאַקְדֵּים מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ דִּנְבִיָּא דַּיְיָ לְמֵיקָם וּנְפַק וְהָא מַשְׁרְיָן אַקִּיפָא יָת קַרְתָּא סוּסָוָן וּרְתִיכִין וַאֲמַר עוּלֵימֵיהּ לֵיהּ בְּבָעוּ רִבּוֹנִי אֵיכְדֵין נַעֲבֵד׃ טז וַאֲמַר לָא תִדְחַל אֲרֵי סַגִּיאִין דְּעִמָּנָא מִדְּעִמְּהוֹן׃ יז וְצַלִּי אֱלִישָׁע וַאֲמַר יְיָ גְּלֵי כְעַן יָת

מסורה

פלני אלמני ג' בקריאה ואת הנערים יודעתי . אל מקום פלוני אלמוני תחנתי . ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני : הלוא י"ו מלאים בסי' וסי' נמסר לעיל בסיפרא ח"א סי' כ"ב : אחד כ"ה פתוחין וסי' ויכלו המים . והעלהו שם . כמעט שכב . ואחד עשר כוכבים . ואת אחד עשר ילדיו . שכם אחד . אל אחד מבניו . את אחד מהם . אחד עשר יום . ומת אחד מהם . והא"ש מוכה . ותאבדנה האתונות . ויאמר דוד אל אבנר . אחד הרקים . עד אחד לא נעדר . בכל אשר התהלכתי . וחברו שפטי דד"ה . בנפש אחד . יהי נא דבריך . ויאמר אחד מעבדיו . ואיך תשיב את פני . וחברו . הנדברים בך . ולנשיא מזה . ושר תולדות אהרן מי משלנו . עקידס שער לו :

רלבג

השליך שם העץ בכח כדי שירד מפני זאת התנועה ההכרחית והנה היה העץ בשיעור שהיה יכול לנשא קלותו ככדו' הברזל ויציפהו עמו על המים ולזה הוצרך שיהיה העץ גדול ולא הספי' לו גודל יד הברזל להשליכו שם ואחך מפני זה עץ גדול אך המופת היה כמו שזכרנו היותו נכנס בנקב הברזל בהשליכו אותו במים : (ח) אל מקום פלני אלמני תחנתי . ר"ל שכבר היה חונה במקום נעלם כדי שלא ישמר מלך ישראל מעבר שם ויקחהו והנה פלוני מענין פלוני שהוא דבר מכוסה ונעלם ואלמוני הוא ג"כ מענין ההסתר וההעלם והוא נגזר מהאלמות כאלו יאמר שלא ידובר בזה כלל כדי שלא יודע לאיש או אפשר ע"ז הענין בעצמו כי אל"ף אלמוני בזה המקו' ישמש במקום עי"ן כמו עלמוני והוא ענין נעלם וכזה מצאנו הוראת שמוש האותיות מזה הצד על זה הדרך : (ט) השמר מעבור המקו' הזה כי שם ארם נחתים . ר"ל שתשמור מעבור במקום ההוא כי שם ארם נחתים שהיה בו מלך ארם ועבדיו כי שם ארם יורדים במורד ההר שם להחבא שלא תשמר מהם והנה באות' נחתי' יורדים וחונים תרגום וירד ונחת או יהיה מענין נחת ונשארה התי"ו בקמץ כמו שנשארה התי"ו במלת נחשתך והרצון בו שהם עומדים שם בנחת בדרך שיעלם היותם שם וכן היה שולח לו אלישע בכל מקום שהיו נסתרים שם מלך ארם ועבדיו לתפשו ולבחון אם היה דבר הנביא אמת שלח שם מלך ישראל אל המקום ההוא אשר הזהירו מעבור שם ומצא אמתות דברי הנביא תמיד לא פעם א' לבד ולא ב' פעמים לבד אך בחן זה פעמים רבות בדרך שנודע למלך ארם כי מלך ישראל היה יודע המקומות אשר יתחבא שם : (יא) ויסער לב מלך ארם . ר"ל אחזהו סער ומבוכה על זה הענין לחשבו כי במשרתיו איש יגלה סתריו למלך ישראל : (יג) איכה הוא . איך הוא והרצון בו אם הוא בעיר בצורה וחיל רב עמו או איך הוא ענינו כי לפי שהוא בו אתחכם להביא עליו חיל לתפשו : (יד) והנה החיל שם בלילה כדי שלא ישמע דבר זה אלישע ויקבוץ אנשים יותר עמו : (יז) סוסים ורכב אש סביבות אלישע. הנה אע"פ שלא נעזר אלישע בהם היה תועלת להראותם לנערו לשמרו מהפחד כדי

מצודת ציון

למעלה כמו אשר הציף (דברים יא) : (ח) פלוני . מכוסה: אלמוני . מלשון אלם כי לא ידובר בו וכן ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני (ש"א כא): (ט) נחתים . ענין ירידה כמו הנחת ה' גבוריך (יואל ד) כי במקום מורד ירדו לסתר : (יג) איכה הוא . אנה הוא כמו איכה תרעה (שה"ש א) ואם בהוא בחולם : (יד) כבד . הרבה : ויקיפו . וסבבו : (יז) פקח . פתח

מצודת דוד

שנפל בה : ויקצב . חתך חתיכת עץ : (ז) הרם לך . הגבה לך את הברזל : (ח) אל מקום פלוני אלמוני תחנותי . ר"ל נהיה חונים במקום מכוסה ונעלם ולא רצה לגלות בפני כולם וזהו בכדי לארוב על מלך ישראל : (י) וישלח . שלח אל המקום שאמר לו הנביא שבני ארם נסתרים בה והזהירו מלעבור בה ושלח שם לדעת אם האמת אתו : ונשמר שם . והיה המלך נשמר משם כאשר ראה שאמת הדבר : לא אחת . לא פעם אחת לבד וכו' כ"א פעמים רבות הזהירו הנביא ומצאם אמתיים ונשמר שמה : (יא) ויסער . אחזו רעדה כמרות סערה בעבור זאת : מי משלנו . מי מאנשינו הולך אל מלך ישראל ומגלה מסתרינו : (יב) לא . אין מי מאנשינו מגלה המסתר : יגיד למלך . כי יודע הוא בנבואה : (טו) איכה נעשה . איך נעשה להמלט : (טז) כי רבים . הרבה אשר הם בעזרתנו המה מרובים מאשר עמהם : (יז) פקח נא . לראות דבר

רש״י

אתנו. בעזרתנו: (יח) ויאמר הך נא וגו'. על הקללה לא הזכיר את השם אבל על הפקיח' הזכיר את השם על שתיקן על של נער ועל של גדוד: בסנורים. חולי של שממון רואה ואינו יודע מה הוא רואה: (יט) ולא זה העיר. שהנביא יצא ממנה: (כב) האשר שבית וגו'. וכי בתוכה ואמת אמר להם שכבר דרכך להרוג אות' שאתה מביא בשבייה (ומשבית אותם): (כג) ויכרה. לשון תקון סעודה: (כה) דביונים. זבל הזב מן היונים: (כו) הושיעה אדני המלך. כסבור ששואלת מזונות ותחביא:

רד״ק

בחומה: (יז) סביבות אלישע. והלא אלישע בעיר היה והסוסים ורכב אש חוץ לעיר בהר אלא הראה לו לנער כן שהיו סביבות אלישע הראה לו האל כן לחזק לבו שלא יפחד: (כ) כבאם. בכ"ף: (כא) כראתו. בכ"ף: (כב) האשר שבית. מה דין יש לך בהם שתכה אותם וכי אתה שבית אותם בחרבך ובקשתך: (כג) ויכרה להם. תקן להם מאכל גדול וכן יכרו עליו חברים אלא כי ויכרה יוצא לשלישי ויכרו יוצא לשני: ולא יספו עוד. אינו אומר עוד לעולם שהרי אומר ויהי אחרי כן ויקבוץ בן הדד אלא פי' עוד באותו הזמן וכן ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו וכאמר בירמיה וחיל פרעה יוצא ממצרים וישמעו הכשדים וכן לא תוסיפו עוד לעלות וכן ועמלו לא יזכר עוד רוצה לומר כל זמן שהיה בו: (כה) ראש חמור. כמשמעו כי הבהמו' הטמאו' והשקצים היו אוכלים מפני הרעב וכן ת"י רישא דחמרא וי"מ כמו מעשר החמר והוא

מקרא

עֵינָיו וְיִרְאֶה וַיִּפְקַח יְהוָה אֶת־עֵינֵי הַנַּעַר וַיַּרְא וְהִנֵּה הָהָר מָלֵא סוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבֹת אֱלִישָׁע׃ יח וַיֵּרְדוּ אֵלָיו וַיִּתְפַּלֵּל אֱלִישָׁע אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר הַךְ־נָא אֶת־הַגּוֹי־הַזֶּה בַּסַּנְוֵרִים וַיַּכֵּם בַּסַּנְוֵרִים כִּדְבַר אֱלִישָׁע׃ יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלִישָׁע לֹא־זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא זֹה הָעִיר לְכוּ אַחֲרַי וְאוֹלִיכָה אֶתְכֶם אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁוּן וַיֹּלֶךְ אוֹתָם שֹׁמְרוֹנָה׃ כ וַיְהִי כְּבֹאָם שֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע יְהוָה פְּקַח אֶת־עֵינֵי־אֵלֶּה וְיִרְאוּ וַיִּפְקַח יְהוָה אֶת־עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה בְּתוֹךְ שֹׁמְרוֹן׃ כא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־אֱלִישָׁע כִּרְאֹתוֹ אוֹתָם הַאַכֶּה אַכֶּה אָבִי׃ כב וַיֹּאמֶר לֹא תַכֶּה הַאֲשֶׁר שָׁבִיתָ בְּחַרְבְּךָ וּבְקַשְׁתְּךָ אַתָּה מַכֶּה שִׂים לֶחֶם וָמַיִם לִפְנֵיהֶם וְיֹאכְלוּ וְיִשְׁתּוּ וְיֵלְכוּ אֶל־אֲדֹנֵיהֶם׃ כג וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְדוֹלָה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אֲדֹנֵיהֶם וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אֲרָם לָבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃

כד וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיִּקְבֹּץ בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם אֶת־כָּל־מַחֲנֵהוּ וַיַּעַל וַיָּצַר עַל־שֹׁמְרוֹן׃ כה וַיְהִי רָעָב גָּדוֹל בְּשֹׁמְרוֹן וְהִנֵּה צָרִים עָלֶיהָ עַד הֱיוֹת רֹאשׁ־חֲמוֹר בִּשְׁמֹנִים כֶּסֶף וְרֹבַע הַקַּב

מסורה

ל׳ · ג׳ · ג׳ כ״כ בנבי׳ ובכתובי׳ וכל אוריתא כ״כ במ״ב · ל׳ ומ״ל · ל׳ · י״ד · ט׳מ״ל בסיפ׳ · ג׳ רפין לשון רא״ים · ב׳ חס׳ · ט׳מ״ל בסיפ׳ · ל׳ · ב׳ ולא בקשתך · ל׳ בכיפרא · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ה · ד׳ · ל׳ · ל׳

תרגום

עֵינוֹהִי וְיֶחֱזֵי וּגְלָא יְיָ יָת עֵינֵי רַבְיָא וַחֲזָא וְהָא טוּרָא מְלֵי סוּסָוָן וּרְתִיכִין דְאֶשָּׁתָא סַחֲרָנוּת אֱלִישָׁע׃ יח וּנְחָתוּ לְוָתֵיהּ וְצַלִּי אֱלִישָׁע קֳדָם יְיָ וַאֲמַר מְחֵי כְעַן יָת עַמָא הָדֵין בְּשַׁבְרִירַיָא וּמְחָנָן בְּשַׁבְרִירַיָא כְּפִתְגָמָא דֶאֱלִישָׁע׃ יט וַאֲמַר לְהוֹן אֱלִישָׁע לָא דֵין אוֹרְחָא וְלָא דָא קַרְתָּא אִיתוֹ בַתְרַי וְאוֹבִיל יַתְכוֹן לְוַת גַבְרָא דִי אַתּוּן בָּעַן וְאוֹבִיל יַתְהוֹן לְשָׁמְרוֹן׃ כ וַהֲוָה כְּמֵיעַלְהוֹן לְשָׁמְרוֹן וַאֲמַר אֱלִישָׁע יְיָ גְלֵי יָת עֵינֵי אִלֵין וְיֶחֱזוּן וּגְלָא יְיָ יָת עֵינֵיהוֹן וַחֲזוֹ וְהָא בְגוֹ שָׁמְרוֹן׃ כא וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לֶאֱלִישָׁע כַּד חֲזָא יַתְהוֹן הַמִקְטוֹל אֶקְטוֹל רַבִּי׃ כב וַאֲמַר לָא תִקְטוֹל הָא דִשְׁבֵיתָא בְּחַרְבָּךְ וּבְקַשְׁתָּךְ אַתְּ קָטֵיל שַׁוֵי לַחְמָא וּמַיָא קֳדָמֵיהוֹן וְיֵיכְלוּן וְיִשְׁתּוּן וְיֵיזְלוּן לְרִבּוֹנֵיהוֹן׃ כג וְאַתְקֵין לְהוֹן שֵׁירוּ רַבָּא וַאֲכַלוּ וּשְׁתִיאוּ וְשַׁלְחִינוּן וַאֲזַלוּ לְוַת רִבּוֹנֵיהוֹן וְלָא אוֹסִיפוּ עוֹד מַשִׁרְיַת אֲרָם לְמֵיעַל בִּתְחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃

כד וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּכְנַשׁ בַּר הֲדַד מַלְכָּא דַאֲרָם יָת כָּל מַשְׁרִיתֵיהּ וּסְלֵיק וְצָר עַל שָׁמְרוֹן׃ כה וַהֲוָה כַפְנָא רַבָּא בְּשָׁמְרוֹן וְהָא צָיְרִין עֲלַהּ עַד דַהֲוָה רֵישָׁא דַחֲמָרָא מִזְדַבַּן בִּתְמָנַן כְּסַף וְרִבְעַת קַבָּא דְזֶבֶל

מסורה גדולה

מלכות פרס: זה י׳ ח׳ כתיב ה׳ וקרינן ו׳ וב׳ כתיב וי״ו וסי׳ לשחוק אמרתי מהולל. אין טוב באדם שיאכל ושתה. וגם זה רעה חולה הבל לעמת שבא. גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר. כל זה נסיתי בחכמה. גם זה ראיתי חכמה תחת השמש. ויאמר להם אלישע לא זה הדרך תנינא דפסוק. וידבר אלי זה הלישכה. ישובו לא על היו. אם ישמרו בניך בריתי. ב׳ בתראי כתיב זו בוי״ו: ויראו ג׳ בקריאה וסי׳ פקח את עיני אלה ויראו. ויראו צדיקים ויראו. ויראו שנאי ויבשו: מכה ה׳ בסגול בקריאה וסי׳ בלשון תרגום עבראה בחוטרא לא תלקי עממין בעברה ה׳ מחי. ופי׳ נמסר בסדר שמות: ולא יספו ד׳ בקריאה וסי׳ ולא יספו עוד להלחם: ולא יספו לשאת ראשם. ויתקע יואב בשופר. ולא יספו עוד גדודי ארם:

תולדות אהרן ויכרה להם. בתרא עם נדה לא:

רלב״ג

כדי שלא יצעק מפני הפחד ויהיה זה סבה שיתפחדו בני העיר כלם ויעזר פחדם אל מה שהיו רוצים לעשות כי אז יכירו כי אלישע שם: (יח) וירדו אליו ויתפלל אלישע. ר״ל כי בעת שהיו יורדים אל אלישע לתפשו התפלל אלישע אל ה׳ שיכה אות׳ בסנורים בדרך שלא יאו היטב ובזה האופן נדמ׳ להם שהעי׳ שהלכו שם לא היתה העיר שהיו מבקשים והיה אפשר זה לפי מחשבתם כי בלילה הלכו שם ויתכן שבבאם לאלישע שאלו לו האם העיר שהם בה היא דותן וענה לא כי טעית׳ בדרך ולא זו העיר אשר אלישע בה כי כבר הלך לעיר אחרת או הרצון בו ולא זו העיר היא דותן והביאור הראשון הוא יותר נכון: (כב) האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה. ר״ל הנה אלו שביתי ונהגתי בכח גבורת הש״י ולמה תכה אותם האם תכה האנשים אשר תנהג בשבי בחרבך ובקשתך אין זה ראוי וכ״ש שאין ראוי זה באשר שבה אותם הש״י: (כג) ויכרה להם כרה גדולה. ר״ל שעשה להם סעודה גדולה: ולא יספו עוד גדודי ארם. ר״ל שלא יספו עוד לבא שם בזה האופן שהיו באים בתחילה בהעלם כי יראו ממה שראו מהנביא אך כשרצו להלחם בישראל אסף מלך ארם כל מחנהו ולא שלח שם כמו שהיה שולח בתחלה: (כד) ויעל ויצר על שמרון. ר״ל שנתנה עליה מצור בדרך שלא יוכל איש לצאת מן העיר ודמה שכבר שם במצור ג״כ עיירות רבות מישראל והיו משחיתים יבול כל הארץ בדרך שהיה הרעב כבד באר׳ וזהו מה שאמר אלישע לשונמית כי קרא ה׳ לרעב וגם בא אל הארץ ז׳ שנים ואפשר שנתקבצו ברעב סבות אחרות כאלו תאמר חסרון התבואות ודמה שזמן המצור ארוך מאד ולזה הגיע הענין בשמרון מחוזק הרעב שהיה שם ראש חמור שוה שמני׳ כסף והיו אוכלים אותו מפני הרעב כי התורה אמרה וחי בהם ולא שימות בהם: (כה) ורובע הקב חריונים. פי׳ בו צואת יונים כי היא יוצאת מחוריהם וכמוהו לאכול את חוריהם ולא אשער מה היה השתמשותם ברעב בצואת יונים ואפשר כי לרוב השחתת האויבים יבול הארץ היו גרגירי הזרעים נמצאים מאד בחוץ והיו

מצודת דוד

דבר רותני: והנה ההר וגו׳. ואע״פ שלא היה נעזר בזה כ״א במה שהוכו בסנורים מ״מ הועיל בזה להשתיק הנער מצעקתו כי הצעקה היה סיבה שירגישו הארמים אשר אלישע ישנו פה: (יח) וירדו. הארמים ירדו אל אלישע: בסנורים. הוא העדר הראיה וההכרה האמיתית וכן נאמר בסדום הכו בסנורים וכו׳ וילאו למצוא הפתח (בראשית י״ט): (יט) לא זה הדרך. ר״ל העיתם בדרך בעת הלכתם אל דותן ולא זהו העיר דותן: אל האיש. אל הנביא. הוא הנביא: (כ) פקח. ר״ל יוסר מהם מכת הסנורים: (כא) האכה. בשאלה אמר האם אכה אותם: (כב) האשר שבית. האם גם אשר שבית אתה לפתכה בהם הלא בנס הובאו ומה לך להם: (כג) ויכרה. עשה להם סעודה גדולה: ולא יספו וגו׳. לא באו עוד באופן זה לארוב עליהם בראותם כי הנביא מגלה מסתורם: (כד) ויקבוץ. לבוא בגלוי ובפומבי ולזה קבץ כל עמו: (כה) והנה צרים. כאומר מלבד הרעב מסיבת חסרון התבואה נתוסף עוד

מצודת ציון

פקח: נא. עתה: (כא) אבי. ר״ל רבי: (כב) האשר. בה״א התימה: (כג) ויכרה. עשה סעודה כמו יכרו עליו חברים (איוב מ): (כה) דביונים. צואה הזב מן היונים כי אשר יזוב (ויקרא טו)

רד"ק

והוא רחוק: חריונים. כן כתיב וקרי דביונים ופי' צואת יונים והכתוב אומר מה שיוצא מחור היונים והקרי לשון נקי' יותר מה שזב מן היונים ותרגם זוב דוב וכת"י דזבל מפקת יוניא והיו מבערים אש בצואת היונים כי לא היו להם עצים כי מפני המצור לא היו יכולים לצאת מן העיר לחטוב עצים ביער וא"א אבי ז"ל פי' דביונים מה שבזפק היונים שהיונים היו יוצאים ואוכלים התבואה ונכנסים לעיר והיו אנשי העיר לוקחים מה שבזפק היונים ואוכלים כי מפני המצור היה הרעב: (כט) ותחביא את בנה. שתאכלנו לבדה או רחמה עליו להחיותו: (ל) מבית. מבפנים: (לא) אם יעמוד ראש אלישע. שהיה עליו לבקש רחמים ואינו מבקש: (לב) וישלח איש. המלך שלח איש מלפניו להסיר את ראש אלישע: בטרם. חסר וי"ו והוא יתירה במלת והוא אמר וכן ענין הפסוק המלך שלח איש מלפניו אל אלישע ובטרם יבא המלאך אליו הוא אמר אל הזקנים כי המלך שולח איש להסיר את ראשו כי נאמר לו ברוח הנבואה: הראיתם. בדגש הרי"ש וכן הראיתם אשר בחר בו ה': בן המרצח. בן אחאב שרצח נבות כן הוא רוצה לרצחני: הלא קול. תשמעו קול רגלי אדוניו שיבא אחריו: (לג) ויאמר. המלך הבא אחרי המלאך אמר הנה זאת

רש"י

(כט) ותחבא את בנה. את ורוצה לאוכלו לבדה: (ל) וירא העם. דרך הקריעה את השק תחת בגדיו: (לא) אם יעמוד ראש אלישע. שהיכולת בידו לבקש רחמים: (לב) וישלח איש מלפניו. המלך שלח להרגו ובטרם יבא אותו המלאך אל אלישע והוא נגלה לו ברוח הקודש ואמר אל הזקנים והנה המלאך יורד אליו והמלך אחריו: (לג) ויאמר. המלך: הנה זאת הרעה מאת ה'. זאת אחת מן הקללות שקלל ע"י משה ואכלת פרי בטנך במצור ובמצוק וגו' (דברים כ"ח נ"ג): מה אוחיל לה' עוד. להושיע הלא לא

תרגום

מַפְּקַת יוֹנַיָא בְּחַמְשָׁא סִלְעִין דִּכְסַף׃ כו וַהֲוָה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל עָבַר עַל שׁוּרָא וְאִתְּתָא קְבִילַת קֳדָמוֹהִי לְמֵימַר פְּרֵיק רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ כז וַאֲמַר לָא יְפָרְקִינִיךְ יְיָ מְנַן אֲפָרְקִינִיךְ הֲמִן אִדְּרָא אוֹ מִן מַעְצַרְתָּא׃ כח וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא מַה לִּיךְ וַאֲמַרַת אִתְּתָא הָדָא אֲמַרַת לִי הָבִי יָת בְּרִיךְ וְנֵיכְלִינֵיהּ יוֹמָא דֵין וְיָת בְּרִי נֵיכוֹל מְחַר׃ כט וּבַשֵּׁילְנָא יָת בְּרִי וַאֲכַלְנוּהִי וַאֲמַרִית לַהּ בְּיוֹמָא אוּחֲרָנָא הָבִי יָת בְּרִיךְ וְנֵיכְלִינֵיהּ וְאִטְמָרַת יָת בְּרַהּ׃ ל וַהֲוָה כַּד שְׁמַע מַלְכָּא יָת פִּתְגָּמֵי אִתְּתָא וּבְזַע יָת לְבוּשׁוֹהִי וְהוּא עָבַר עַל שׁוּרָא וַחֲזָא עַמָּא וְהָא סַקָּא אֲסִיר עַל בִּסְרֵיהּ מִלְּגָיו׃ לא וַאֲמַר כְּדֵין יַעֲבֵיד לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסֵף אִם יִתְקַיַּם רֵישָׁא דֶאֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט עִלּוֹהִי יוֹמָא דֵין׃ לב וֶאֱלִישָׁע יָתֵיב בְּבֵיתֵיהּ וְסָבַיָּא יָתְבִין עִמֵּיהּ וּשְׁלַח גַּבְרָא קֳדָמוֹהִי עַד לָא יֵיתֵי אִזְגַּדָּא לְוָתֵיהּ וְהוּא אֲמַר לְסָבַיָּא הַחֲזֵיתוּן אֲרֵי שְׁלַח בַּר קְטוֹלָא הָדֵין לְאַעְדָּאָה יָת רֵישִׁי חֲזוֹ כְּמֵיתֵי אִזְגַּדָּא אֲחוּדוּ דַּשָּׁא וְתִדְחֲקוּן יָתֵיהּ בְּדַשָּׁא הֲלָא קָל רִגְלֵי רִבּוֹנֵיהּ בַּתְרוֹהִי׃ לג עַד דְּהוּא מְמַלֵּיל עִמְּהוֹן וְהָא אִזְגַּדָּא נָחִית לְוָתֵיהּ וַאֲמַר הָא דָא בִּישְׁתָּא מִן קֳדָם יְיָ מָא אֲצַלֵּי קֳדָם יְיָ עוֹד׃

מקרא

חִרְיוֹנִים בַּחֲמִשָּׁה־כָסֶף׃ כו וַיְהִי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עֹבֵר עַל־הַחֹמָה וְאִשָּׁה צָעֲקָה אֵלָיו לֵאמֹר הוֹשִׁיעָה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ כז וַיֹּאמֶר אַל־יוֹשִׁעֵךְ יְהֹוָה מֵאַיִן אוֹשִׁיעֵךְ הֲמִן־הַגֹּרֶן אוֹ מִן־הַיָּקֶב׃ כח וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַזֹּאת אָמְרָה אֵלַי תְּנִי אֶת־בְּנֵךְ וְנֹאכְלֶנּוּ הַיּוֹם וְאֶת־בְּנִי נֹאכַל מָחָר׃ כט וַנְּבַשֵּׁל אֶת־בְּנִי וַנֹּאכְלֵהוּ וָאֹמַר אֵלֶיהָ בַּיּוֹם הָאַחֵר תְּנִי אֶת־בְּנֵךְ וְנֹאכְלֶנּוּ וַתַּחְבִּא אֶת־בְּנָהּ׃ ל וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דִּבְרֵי הָאִשָּׁה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וְהוּא עֹבֵר עַל־הַחֹמָה וַיַּרְא הָעָם וְהִנֵּה הַשַּׂק עַל־בְּשָׂרוֹ מִבָּיִת׃ לא וַיֹּאמֶר כֹּה־יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף אִם־יַעֲמֹד רֹאשׁ אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט עָלָיו הַיּוֹם׃ לב וֶאֱלִישָׁע יֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וְהַזְּקֵנִים יֹשְׁבִים אִתּוֹ וַיִּשְׁלַח אִישׁ מִלְּפָנָיו בְּטֶרֶם יָבֹא הַמַּלְאָךְ אֵלָיו וְהוּא אָמַר אֶל־הַזְּקֵנִים הַרְאִיתֶם כִּי־שָׁלַח בֶּן־הַמְרַצֵּחַ הַזֶּה לְהָסִיר אֶת־רֹאשִׁי רְאוּ כְּבֹא הַמַּלְאָךְ סִגְרוּ הַדֶּלֶת וּלְחַצְתֶּם אֹתוֹ בַּדֶּלֶת הֲלוֹא קוֹל רַגְלֵי אֲדֹנָיו אַחֲרָיו׃ לג עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ יֹרֵד אֵלָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־זֹאת הָרָעָה מֵאֵת יְהֹוָה מָה־אוֹחִיל לַיהֹוָה עוֹד׃

רלב"ג

והיו היונים אוכלי' מהם לשובע ומרוב אכלם מהם היו נמצאים מהזרעים ההם קצת בצואתם כי לא יוכלו לעכל כל הכמות ההוא: (כז) אל יושיעך ה'. ר"ל הנה ה' הוא אשר איננו מושיעך כי הוא הביא לנו הרעב החזק הזה אבל אני אין לי אשם במה שלא יושיעך: המן הגורן או מן היקב. והנה אמר זה לפי שלא היו יכולים לאסוף להם תבואת גרן ותבואת יקב: (כט) ותחבא את בנה. ר"ל למלטו שלא יאכלוהו כי אולי תהיה לה הצלה ממקום אחר: (לא) אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום. ידמה כי אלישע בהוכיחו אותו אמר לו שיהיה רעב ולא הגיד לו שיהיה שבע שני' לבד כמו שאמר אליהו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי ולא הגיד לו גם כן שיסור בשנה השלישית ולזה כעס המלך עליו ואמר להמיתו מפני ראותו כי כבר הגיע מחוזק הרעב אל שהיו אוכלים בשר בניהם: (לב) בן המרצח הזה. קרא בן אחאב בן המרצח כי הוא הסכים בהריגת נבות ובהריגת נביאי ה' ע"י איזבל: (לג) והנה המלאך יורד אליו ויאמר הנה זאת הרעה מאת ה' מה אוחיל לה' עוד. ידמה שהמלאך היורד אליו אמר לאלישע כי הוא בא להרגו על דבר הרעב במצות המלך ואמר לו אלישע כי לא זו הדרך להמלט מהרעב אלא עד שיתפללו לש"י והנה המלאך

כי

המן ג' בקריאה וסי' המן העץ. המן הסלע הזה. המן הגרן: מלפניו ח' וסי' וצרעת נעמן תדבק. ואלישע ישב בביתו. חילו מלפניו כל הארץ דד"ה. והאלהים עשה שיראו. אשר יראו מלפניו. אם על המלך טוב יצא. ואת פתשגן כתב הדת. וזרעות השטף מלפניו

תולדות אהרן הריונים. מגלה כה: ויקרע את בגדיו. תענית יד:

מצודת ציון

(כה) תרגומו ארי ידוב ובהם היו מדליקין האש לחסרון העצים בעבור המצור: (כז) היקב. הוא גת היין: (כט) ותחביא. הסתירה: (לב) הראיתם. בה"א השאלה: ולחצתם. ענין דחק: (לד) אוחיל. אקוה

כמו

מצודת דוד

עוד הרעב בעבור שהיו צרים עליה ולא הניחו להביא מאכל אל העיר: עד היות. כ"כ נתחזק הרעב עד שהיה נמכר ראש החמור בשמונים שקלי כסף: (כז) אל יושיעך ה'. השיב אמר שאלתה על המזון ואמר לה ה' הוא אין מושיעך ועם שבידו להושיעך ואני מאין אושיעך וכי בתבואה מן הגורן או ביין מן היקב הלא אין עמדי וכאומר לא יקרא אין מושיע כי אם מי שבידו להושיע ולא זולת: (כח) ויאמר. חזר המלך לשאלה מהו המבוקש לך כי שוב השיב שמא שאלתה בדבר אחר: (ל) מבית. מבפנים לבגדיו והוהו דרך הקריעה: (לא) כה יעשה וכו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר: אם יעמוד וכו'. כי אסירו על כי בידו לעתור לה' להסיר הרעב ואינו חושש: (לב) וישלח. המלך שלח אל אלישע לפני בואו שמה לשמרו לבל יברח עד יבא הוא ולהרגו בפניו: בטרם. עד לא בא השליח אמר אלישע אל הזקנים הראיתם ר"ל האם אתם נותנין לב לדבר הזה אשר שלח בן המרצח להסיר ראשי כי בנבואה נאמר לו: בן המרצח. את אחאב קורא מרצח לפי במה שהרגה איזבל את כל הנביאים היה בהסכמת דעת אחאב: ראו וכו'. הסתכלו עת ביאת המלאך לפה וסגרו אז את הדלת ודחקוהו עם הדלת אל החוץ: הלא קול. עודו מדבר עמהם אמר הלא עתה נשמע בנבואה קול רגלי אדוניו המלך אשר הולך אחרי המלאך אשר שלח: (לג) יורד אליו. אל אלישע הביתה כי בשמעם שגם המלך יבוא חדלו מלסגור הדלת מפני כבוד המלכות ויאמר כאשר בא גם המלך אמר המלאך אל המלך הנה רעת הרעב באה היא מה' לתשלום גמול הפשעים ואם אוסיף לקוות

לישועה

עוד:

ז א ויאמר אלישע שמעו דבר־יהוה כה | אמר יהוה כעת מחר סאה־סלת בשקל וסאתים שערים בשקל בשער שמרון: ב ויען השליש אשר־למלך נשען על־ידו את־איש האלהים ויאמר הנה יהוה עשה ארבות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר הנכה ראה בעיניך ומשם לא תאכל: ג וארבעה אנשים היו מצרעים פתח השער ויאמרו איש אל־רעהו מה אנחנו ישבים פה עד־מתנו: ד אם־אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם־ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל־מחנה ארם אם־יחינו נחיה ואם־ימיתנו ומתנו: ה ויקמו בנשף לבוא אל־מחנה ארם ויבאו עד־קצה מחנה ארם והנה אין־שם איש: ו ואדני השמיע | את־מחנה ארם קול רכב וקול סוס קול חיל גדול ויאמרו איש אל־אחיו הנה שכר־עלינו מלך ישראל את־מלכי החתים ואת־מלכי מצרים לבוא עלינו: ז ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את־אהליהם ואת־סוסיהם ואת־חמריהם המחנה כאשר היא וינסו אל־נפשם: ח ויבאו המצרעים האלה עד־קצה המחנה ויבאו אל־אהל אחד ויאכלו וישתו וישאו משם כסף וזהב ובגדים וילכו ויטמנו וישבו ויבאו אל־אהל אחר וישאו משם וילכו ויטמנו:

(פסק; ג' פסוקים כהון ויאמר ויאמר; ג' דסמי'; ג'; ס' וק' פתח; ג'; ג'; ג' ב' ד' קמץ; כ"כ שבתי' מדינ' ודין; ס'; ס' מ"ל; ס' מ"ל; ג'; ג'; כ' ומס' ונפכו'; כ' חס')

א ואמר אלישע קבילו פתגמא דיי כדנן אמר יי בעדנא הדין מחר סאה סולתא בסלעא וסאתן סעורין בסלעא בתרע דשמרון: ב ואתיב גברא דמלכא דסמיך על ידוהי ית נביא דיי ואמר אילו יי פתח כוין ומחית טובא מן שמיא היהי פתגמא הדין ואמר הא את חזי בעינך ומתמן לא תיכול: ג וארבעה גברין הוו סגירין יתבין במעלנא דתרעא ואמרו גבר לחבריה מא אנחנא יתבין כא עד דנמות: ד אם נימר ניעול לקרתא וכפנא בקרתא ונמות תמן ואם נתיב הכא ונמות וכען אתו ונשתמע למשרית ארם אם יחיוננא ונחי ואם יקטלוננא ונתקטיל: ה וקמו בקבלא למיעל למשרית ארם ואתו עד סיפי משרית ארם והא לית תמן אנש: ו ומן קדם יי אשתמע למשרית ארם קל רתיכין קל סוסון קל משרין סגיאן ואמרו גבר לחבריה הא אגר עלנא מלכא דישראל ית מלכי חתאי וית מלכי מצראי למיתי עלנא: ז וקמו וערקו בקבלא ושבקו ית משכניהון וית סוסותהון וית חמריהון במשריתא כמא דהיא וערקו לשיזבא נפשיהון: ח ואתו סגיריא האלין עד סיפי משריתא ועלו למשכנא חד ואכלו ושתיאו ונסיבו מתמן כספא ודהבא ולבושין ואזלו ואטמרו ותבו ועלו למשכנא אוחרנא ונסיבו מתמן ואזלו ואטמרו:

רש"י

לא יועיל: (ג) וארבעה אנשי'. גיחזי ובניו: פתח השער. כמו שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י"ג מ"ו): (ו) השמיע את מחנ' ארם. נדמה להם

רלב"ג

כי אחר שזאת הרעה מאת ה' לשוא יתפלל אליו עוד וחשב כי התפלה לבד תועיל להציל מהרע שיעשהו אחר לא מהרעה שיעשה הש"י בעצמה ולזה ענה אלישע כי השם יצילם מהרע ההוא. עד שכעת מחר ישוב בשער שומרון סאה סולת בשקל וסאתים שעורים בשקל ואפשר שיהיה הרצון בזה שכבר אמר המלאך שבא להמית אלישע כמו מתחרט על שבא להרגו הנה זאת הרעה באה לנו מאת ה' על חטאינו מה אחטא עוד ואקנה לעצמי חיל וצרה על הצרה הזאת בעבור שיכעס עלי השם והוא מענין מעי מעי אוחילה: (ב) השליש אשר למלך נשען על ידו. ר"ל בעת שהיה המלך נשען על ידו כדרך ששמע המלך דבריו כאמרו מכחיש נבואת אלישע שזה לא יהיה כמו שלא יתכן שיעשה השם ארובות בשמים: (ג) וארבעה אנשי' היו מצורעים פתח השער. לפי שהיו מוכרחי' לעמוד מחוץ למחנה והיה שם מקום להם תוך שער העיר סמוך לפתח השער: (ה) ויקומו וינוסו בנשף. רוצה לומר כי בלילה שמעו הקולות אשר השמיעם הש"י על דרך המופ' ובלילה ההוא נסו תכף ומרוב

מצודת ציון

כמו על כן אוחיל לו (איכה ג): ז (ב) השליש. שר ונכבד כמו ומבחר שלישיו (שמות טו): נשען. נסמך: ארובות. חלונות כמו וכעשן מארובה (הושע יג): הנכה. הנה אתה והוא כמו הנך והה"א נוספת ודוגמתו הנלכת עמכה (ש"א א) ותשפטו עמך: (ד) ונפלה. ענין נטיה כמו אל הכשדים אתה נופל (ירמיה לז): (ה) בנשף. בערב כמו מאחרי בנשף (ישעיה ה):

מחפזים

רד"ק

זאת הרעה מאת ה' עד שאוכלות הנשים בשר בניהם: מה אוחיל לה' עוד. כלומר מה אקוה לה' עוד ומה אקוה לו מה יועילני אחרי זאת הרעה וי"ת מה אצלי תרגם אוחיל כמו אחלה: (ב) אשר למלך נשען על ידו. דרך קצרה ופי' השליט אשר למלך שהיה נשען על ידו: ארובות בשמים. להמטיר או בדרך הפלגה להוריד חטים ושעורים על דרך ירידת המן ותרגם יונתן אלו ה' פתח כוון ומחית טובא מן שמיא: הנכה. בה"א כמו הנלכת עמכה והדומי' להם: (ג) וארבעה אנשים. ארז"ל כי אלה הארבעה היו גחזי וג' בניו: פתח השער. כמו שדרך המצורעים להיות חוץ לעיר כמו שכתוב מחוץ למחנה מושבו: עד מתנו. עד אשר מתנו: (ד) ונפלה. כמו אל הכשדים אתה נופל: השמיע את מחנה ארם. לפני בא המצורעים באותו לילה כי אם נסו מאתמול ביום ההוא היו רואי' ישראל וכן אומר ויקומו בנשף תכף כששמעו הקול נכנס פחד גדול בלבם ונסו: (ז) וינוסו אל נפשם. להציל נפשם לא חסו על הממון ואפילו הסוסים לא אסרו לרכוב

וישברו: עשה כ"ב פתחין וסי' ועשה חסד לאלפים. עשה משפט יתום. והיה כי תמצאן אתו. ויען השליש אשר. וחברו ויען השליש את איש האלהים. למען ירשו את. מה תחשבון אל ה'. הנני עשה את כל. שאלו מה' מטר. ועסותם רשעים. והיו לי אמר ה' ליום. וימלך דוד על כל. מגדיל ישועות מלכו. דום לה' והתחולל לו. שכחו אל מושיעם. עושה מלאכיו רוחות. עשה משפט לעשוקים. עשה שמים וארץ. אשר חטא עשה רע. והסגנים לא ידעו אנה. הבונים בחומה והנשאים. ואשלחה אליהם מלאכים. וכל העושה דכוו' פתחין במ"א וסי' וימרד בו לשלח מלאכיו: החתי ח' בקריאה וסי' נמסר בספר שופטים סי' א': וינוסו ד' מלאים בקריאה וסי' ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את. ובני עמון ראו דר"ה. ושלפניו ויגש יואב. וינוסו בני ישראל תולדות אהרן שמעו. סנהד' צ:

ויען השליש. שם עקידה ש' סא: וארבעה אנשים. סוטה מז סנהד' קז (שם): אם אמרנו. קמא ס ע"ב כז עקידה שער סא:

מצודת דוד

לשלוח יד בנביאו א"כ מה היא התקוה אשר אוחיל עוד לה' הלא לא יוסיף לרחם עוד בעבור העון הזה ומפני כבוד המלכות תלה הדבר בעצמו: ז (א) ויאמר וכו'. כשמוע דברי המלאך הממאן לשלוח בו יד מפחד ה' והמלך הסכים על ידו אמר הנה כעת הזאת ביום מחר יהיה סאה סולת בשקל וכו': בשער. מקום שמוכרין שם התבואה: אשר למלך נשען. מלת אשר עומדת במקום שתים כאלו אמר אשר למלך אשר היה נשען על ידו בבואו אל הנביא כמ"ש למעלה הלוא קול רגלי וכו': הנה ה' עושה. אף אם עושה ה' ארובות בשמים להמטיר דגן שם על ההרן הסולת והשעורים וכי אפשר שיהיה הדבר הזה להיות כ"כ בזול: רואה. הזול ההוא: ומשם לא תאכל. כי תמות מיד ועל שלגלג על דבריו אמר לו כן: (ג) פתח השער. היו יושבים בפתח השער כדין המצורע כמ"ש מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י"ג): עד מתנו. עד אשר נמות ברעב: (ד) נחיה. כי שם נמצא להם: ומתנו. כלומר מה בכך אם נמות הלא ממ"נ אנו מעומדים למיתה: (ו) וה' השמיע. הסיבה היה שלא מצאו שם איש כי ה' השמיע וכו' ר"ל בהשגחת ה' היה נדמה להם כאילו שומעים: לבוא עלינו. וזהו הקול שאנו שומעים: (ז) המחנה כאשר

היא

רדק

לרכוב עליהם : (ט) לא כן . לא טוב כתרגומו לא כשר מה דאנחנא עבדין : מחשים . שותקים מלבשר : וחכינו עד אור הבוקר . אם נחכה עד אור הבוקר מלבשר מצאנו עון בזה : עון . מלא בשני ווי"ן : (י) אל שוער העיר ויגידו להם . שוער דרך כלל כמו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו או פירושו קראו אל שוער אחד מן השוערים וקמו כלם והגידו להם זה הדבר : הסוס אסור והחמור אסור . דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ופירושו שהיו אסורים על אבוסיהם : (יא) ויקרא השוערים . שוער העיר קרא אל שוערי בית המלך והם הגידו בית המלך פנימה : (יב) להחבה . בה"א : בהשדה . נכתב בה"א הידיעה כמשפט כמו להגדוד אשר בא עליו והדומים לו וקרי בשדה בלא ה"א הידיעה כמנהג ברוב להקל : (יג) ככל המון ישראל אשר נשארו בה . נכתב ההמון על הידיעה בסמיכות כמו העם המלחמה הארון הברית והדומים להם וקרי בלא ה"א הידיעה כמנהג ברוב ופי' הפסוק כן הוא הנם ככל המון ישראל פירוש הסוסים כחושים ורעים ככל המון ישראל שנשארו בשמרון שהם כחושים מהרעב וא"ת היאך לא נשארו כי אם חמשה סוסים בשמרון הנם ככל המון ישראל אשר תמו כמו שתמו האנשים כן תמו הסוסים כן פירש אדוני אבי ז"ל. ויונתן תרגם אם יבדון הא אינון ככל המונא דישראל דספו : ככל המון ישראל. בכ"ף : (יד) ויקחו שני רכב סוסים . והלא אמר חמשת סוסים והיאך אמר שלא לקחו אלא שנים כי פירוש שני רכב סוסים שנים סוסים ורוכבים עליהם וכת"י תרין רכבי סוסוון אלא מן החמשה שאמרו בחרו השנים הטובים שבהם : (טו) בהחפזם. הכתוב הוא עם ה"א ויהיה מבנין נפעל אם הה"א נקודה בצר"י והקרי הוא בלא

רשי

להם כאלו שומעין : (ט) ומצאנו עון . מתחייבין אנו למלכות : (י) כאשר המה . כמו שהיו מלאים מתחלתם לא הוציאו מה שבתוכם : (יב) כי רעבים אנחנו . ותאבים לצאת אל השלל ואל המזון : (יג) אשר נשארו בה . בתוך העיר שלא מתו ברעב : הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה . אם יאמרו מסוכנין כן שלא יהרגם ארם הרי הנם בעיר כזאת בסכנת הרעב כשאר כל המון ישראל אשר נשארו בה ואם ימותו הנה ככל המון ישראל אשר תמו ברעב : (טו) בחפזם. במהרם

ט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן ׀ אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָווֹן וְעַתָּה לְכוּ וְנָבֹאָה וְנַגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ י וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ אֶל־שֹׁעֵר הָעִיר וַיַּגִּידוּ לָהֶם לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ וְקוֹל אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר וְהַחֲמוֹר אָסוּר וְאֹהָלִים כַּאֲשֶׁר הֵמָּה׃ יא וַיִּקְרָא הַשֹּׁעֲרִים וַיַּגִּידוּ בֵּית הַמֶּלֶךְ פְּנִימָה׃ יב וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לַיְלָה וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו אַגִּידָה־נָּא לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־עָשׂוּ לָנוּ אֲרָם יָדְעוּ כִּי־רְעֵבִים אֲנַחְנוּ וַיֵּצְאוּ מִן־הַמַּחֲנֶה לְהֵחָבֵה בְהַשָּׂדֶה לֵאמֹר כִּי־יֵצְאוּ מִן־הָעִיר וְנִתְפְּשֵׂם חַיִּים וְאֶל־הָעִיר נָבֹא׃ יג וַיַּעַן אֶחָד מֵעֲבָדָיו וַיֹּאמֶר וְיִקְחוּ־נָא חֲמִשָּׁה מִן־הַסּוּסִים הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֶהָמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־תָּמּוּ וְנִשְׁלְחָה וְנִרְאֶה׃ יד וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ׃ טו וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵיהֶם עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כָל־הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה בְגָדִים וְכֵלִים אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בְּהֵחָפְזָם וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ׃ טז וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֵת מַחֲנֵה אֲרָם וַיְהִי סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם

י"ט · ג' חס' · ד'. ל' · ד' מ"ל. ג' · חד. חס' · ג' דסמי' · ג' · ס' · ג' כתיב ס"א · בשדה ק' י"ה · ג' חס' · בהמון ק' · ד' רפין · ס' · בחפזם ק' ד' חס' · ז' זוגין מתחלפין

ט וַאֲמַרוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ לָא כָשַׁר מַה דַּאֲנַחְנָא עָבְדִין יוֹמָא הָדֵין יוֹם בְּסוֹרָא הוּא וְאִלּוּ אֲנַחְנָא שָׁתְקִין וּמוֹרְכִין עַד נְהוֹר צַפְרָא וִיעַרְעִינָנָא חוֹבָא וּכְעַן אִיתוּ וְנִתְמְטֵי וּנְחַוֵּי בֵּית מַלְכָּא׃ י וַאֲתוֹ וּקְרוֹ לְנַטְרֵי תְּרַע קַרְתָּא וְחַוִּיאוּ לְהוֹן לְמֵימַר אֲתֵינָא לְמַשְׁרִית אֲרָם וְהָא לֵית תַּמָּן גְּבַר וְקָל אֱנָשׁ אֱלָהֵין סוּסָוָן אֲסִירִין וַחֲמָרִין אֲסִירִין וּמַשְׁכְּנִין כְּמָא דְאִינוּן׃ יא וּקְרָא נַטְרֵי תַרְעָא וְחַוִּיאוּ בֵּית מַלְכָּא לְגָיו׃ יב וְקָם מַלְכָּא בְּלֵילְיָא וַאֲמַר לְעַבְדוֹהִי אֲחַוֵּי כְעַן לְכוֹן יַת דַּעֲבָדוּ לָנָא אֱנָשׁ אֲרָם יָדְעִין אֲרֵי כְפָנִין אֲנַחְנָא וּנְפַקוּ מִן מַשְׁרִיתָא לְאִטַּמָּרָא בְחַקְלָא לְמֵימַר אִם יִפְּקוּן מִן קַרְתָּא וְנִיחוּדִנּוּן כַּד חַיִּין וּלְקַרְתָּא נֵיעוֹל׃ יג וַאֲתֵיב חַד מֵעַבְדוֹהִי וַאֲמַר וְיִדְבְּרוּן כְּעַן חַמְשָׁא מִן סוּסְוָתָא מִן שְׁאָרָא דְּאִשְׁתְּאָרוּ בַהּ הָא אִינוּן כְּכָל הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתְּאָרוּ בַהּ אִם יֵבְדוּן הָא אִינוּן כְּכָל הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָאֵל דְּסָפוּ וְנִשְׁלַח וְנֶחֱזֵי׃ יד וְדַבָּרוּ תְּרֵין רִכְבֵי סוּסִין וּשְׁלַח מַלְכָּא בָּתַר מַשְׁרִית אֲרָם לְמֵימַר אֱזִילוּ וַחֲזוֹ׃ טו וַאֲזַלוּ בַּתְרֵיהוֹן עַד יַרְדְּנָא וְהָא כָל אוֹרְחָא מַלְיָא לְבוּשִׁין וּמָנִין דִּרְמוֹ אֱנָשׁ אֲרָם בְּאִתְבְּהָלוּתְהוֹן לְמֶעֱרַק וְתָבוּ אִזְגַּדַּיָּא וְחַוִּיאוּ לְמַלְכָּא׃ טז וּנְפַק עַמָּא וּבְזוֹ יַת מַשְׁרִית אֲרָם וַהֲוָה סְאָה סוֹלְתָא בְּסִלְעָא וְסָאתַן

רלבג

ומרוב פחדם עזבו סוסיהם וחמוריהם וברחו ברגליהם : (ט) לא כן אנחנו עושים. ר"ל אין אנחנו עושים דבר ראוי היום הזה הוא יום ראוי לבשר ואם אנחנו שותקים ונמתין עד אור הבוקר ידעו זה ישראל וימצאנו עונש על אשר לא בשרנו הבשורה הזאת והנה או היה עדיין לילה : (יא) ויקרא השוערים . רוצה לומר ששוער העיר קרא השוערים אשר שומרים שער המלך : (יג) הנם ככל המון ישראל. הנה ההמון כתוב והמון קרי והכל ענין אחד והרצון בכתבו ההמון המון ישראל כמו והנבואה עודד הנביא והרצון בזה אם ימלטו הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה בעיר ואין בזה נזק ואם יפסדו הנם ככל המון ישראל אשר תמו ולא יזכר ההפסד הזה ביחס אל כל מה שנפסד מפני הרעב והנה לא הסכימו לשלוח כי אם שני רכב סוסים כי די בהם לעמד על אמתת זה : (טו) אשר השליכו ארם בחפזם. ר"ל מפני היותם נחפזים

מצודת ציון

(ט) מחשים . שותקים . כמו גם אני ידעתי החשו (לעיל ב) : וחכינו . ענין איחור והמתנה כמו ונכתה ולא התכה (לקמן ט) : (יג) הנם . הנה הם : המון . ענין רבוי עם : תמו . נשלמו : (טו) בחפזם. ענין מהירות כמו ויהי בחפזה לנוס (ש"ב ד) : סכים

מפני יהודה דד"ה : בשרה ג' חס' בקריאה וסי' ולכה אין בשרה . אשר חשב לתתי לו בשרה . היום הזה יום בשרה הוא : עוון ד' מלאים בלישנ' בקריאה וסי' העבר נא את עוון עבדיך דד"ה . עד אור הבקר ומצאנו עוון . הן בעוון חוללתי ובחטא . עוונותיו ילכדנו את הרשע : פנימה ה' וסי' נמסר בסדר שמיני ובסיפרא ח"א סי' ו' : ויקחו ד' רפין בקריאה וסי' ויקחו לי תרומה מאת כל איש . בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש . ואתה תצוה את בני ישראל . ותבחרו צו את בני ישראל . ויקחו אליך פרה אדומה תמימה . ויקחו נא חמשה מן הסוסים : והנה כל ה' דסמיכי וסי' מדוע גנבוך אחינו . והנה כל הדרך מלאה בגדים . והנה כל הנשים . ותנה כל הבית . תחרסית:

תולדות אהרן יום בשורה. עקידת ש' סא: ויען אחד מעבדיו . שם שער ל:

מצודת דוד

היא". הכל בשלימות כאשר היתה היא בעוד שהיו שם : אל נפשם. להציל את נפשם : (ט) לא כן . לא טוב ויפה כמו ולא יכין לדבר כן (שופטים י"ב) : היום הזה וכו'. כי היום יש בו מה לבשר טוב ואנחנו שותקים מלבשר ואם נמתין עד הבוקר הלא יודע למלך ע"י אחרים ונאשים בעיניו ע"מ שלא מהרנו לבוא ולבשר : (י) שוער העיר . שומר שער העיר : אסור . קשור אל האבוס כדרכו : כאשר המה. כשהיו מאז כאשר היו שם : (יא) ויקרא השוערי'. שוער העיר קרא אל שומרי שערי בית המלך ואמר להם הדברים האלה והם הגידו הדבר לבית הפנימי מקום מושב המלך : (יב) את אשר וכו'. הערמה והתחבולה אשר עשו : כי ידעו . להמציא מה לאכול כי לגודל הרעבון לא ימתינו עד יחקרו על הדבר : (יג) אשר נשארו בה וכו'. כאומר אף אם האויב ישים את הרוכבים אין היזק בדבר כי יהיו ככל

מלכים ב ז ח

שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל כִּדְבַר יְהוָה׃ יז וְהַמֶּלֶךְ הִפְקִיד אֶת־הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר־נִשְׁעָן עַל־יָדוֹ עַל־הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֻהוּ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּרֶדֶת הַמֶּלֶךְ אֵלָיו׃ יח וַיְהִי כְּדַבֵּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל וּסְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל יִהְיֶה כָּעֵת מָחָר בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃ יט וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר וְהִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנְּךָ רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל׃ כ וַיְהִי־לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת׃

ח א וֶאֱלִישָׁע דִּבֶּר אֶל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־בְּנָהּ לֵאמֹר קוּמִי וּלְכִי אַתְּי וּבֵיתֵךְ וְגוּרִי בַּאֲשֶׁר תָּגוּרִי כִּי־קָרָא יְהוָה לָרָעָב וְגַם־בָּא אֶל־הָאָרֶץ שֶׁבַע שָׁנִים׃ ב וַתָּקָם הָאִשָּׁה וַתַּעַשׂ כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתֵּלֶךְ הִיא וּבֵיתָהּ וַתָּגָר בְּאֶרֶץ־פְּלִשְׁתִּים שֶׁבַע שָׁנִים׃ ג וַיְהִי מִקְצֵה שֶׁבַע שָׁנִים וַתָּשָׁב הָאִשָּׁה מֵאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וַתֵּצֵא לִצְעֹק אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־בֵּיתָהּ וְאֶל־שָׂדָהּ׃ ד וְהַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר אֶל־גֵּחֲזִי נַעַר אִישׁ־הָאֱלֹהִים לֵאמֹר סַפְּרָה־נָּא לִי אֵת כָּל־הַגְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה אֱלִישָׁע׃ ה וַיְהִי הוּא מְסַפֵּר לַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־הַמֵּת וְהִנֵּה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־בְּנָהּ צֹעֶקֶת אֶל־הַמֶּלֶךְ עַל־בֵּיתָהּ וְעַל־שָׂדָהּ וַיֹּאמֶר גֵּחֲזִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה־בְּנָהּ אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֱלִישָׁע׃ ו וַיִּשְׁאַל הַמֶּלֶךְ לָאִשָּׁה וַתְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּתֶּן־לָהּ הַמֶּלֶךְ

תרגום

סעורין בסלעא כפתגמא דיי׃ יז ומלכא מני ית גברא דסמיך על ידוהי על תרעא ודשוהי עמא בתרעא ומית כמא דמליל נביא דיי דמליל כד נחת מלכא לותיה׃ יח והוה כד מליל נביא דיי עם מלכא למימר סאתן סעורין בסלעא וסאה סולתא בסלעא יהי כעדנא הדין מחר בתרעא דשמרון׃ יט ואתיב גברא ית נביא דיי ואמר ואלו יי פתח כוין ומחית טובא מן שמיא היהי כפתגמא הדין ואמר הא את חזי בעינך ומתמן לא תיכול׃ כ והוה ליה כן ודשו יתיה עמא בתרעא ומית׃ א ואלישע מליל עם אתתא דאחיי ית ברה למימר קומי ואזילי את ואנש ביתיך ודירי באתר דכשר למידר ארי זמין יי כפנא ואף עתיד למיתי על ארעא שבע שנין׃ ב וקמת אתתא ועבדת כפתגמא דנביא דיי ואזלת היא ואנש ביתה ואתותבת בארעא פלשתאי שבע שנין׃ ג והוה מסוף שבע שנין ותבת אתתא מארעא פלשתאי ונפקת למיקבל קדם מלכא על ביתה ועל חקלה׃ ד ומלכא מליל עם גחזי תלמידא דנביא דיי למימר אשתעי כען לי ית כל רברבתא דעבד אלישע׃ ה והוה הוא משתעי למלכא ית דאחיי ית מיתא והא אתתא דאחיי ית ברה קבלא קדם מלכא על ביתה ועל חקלה ואמר גחזי רבוני מלכא דא אתתא ודין ברה דאחיי אלישע׃ ו ושאיל מלכא לאתתא ואשתעיאת ליה ומני לה

רשי

כמהרס לנוס׃ (יז) אשר נשען על ידו. אתמול כשבא לבית אלישע׃ (א) ואלישע דבר אל האשה. זה שבע שנים׃ כי קרא ה' לרעב. הוא הרעב אשר הי' בימי יואל בן פתואל׃ (ג) אל ביתה ואל שדה. שהחזיקו בה גזלנים

רלבג

נחפזים ללכת׃ (יז) והמלך הפקיד את השליש. ר"ל שכבר הפקידו לאנשים שישמרוהו שם באופן שבעבור העם שם ירמסוהו בעבור מה שדבר כנגד הנביא׃ (ג) ותבא לצעק אל המלך אל ביתה ואל שדה. ר"ל שהחזיקו בהם אנשים והיתה מבקשת קרקעותיה ופירותיה מיום נסעה׃ (ו) וישאל המלך לאשה ותספר לו. ר"ל שכבר שאל לה זה הענין שספר גחזי שעשה אלישע מהגדולות ותספר לו שהענין הוא כן׃ ויתן לה המלך סרים אחד. ר"ל שר אחד וצוה שישיב לה את כל אשר לה מהקרקעות ואת כל תבואת השדה מיום עזבה את הארץ ואולם מהבית לא צוה לתת לה שכירות וזאת קנת ראיה שהדר בחצר חברו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר

ג' פסוקים ויאמר ויאמר קדמא בפתח ובתרא בסגול וסי' ויוסף עוד לדבר. ויען השליש. וחברו׃ אתי ה' כתיב יו"ד וסי' נמסר לעיל בסיפרא חלק ב' סי' ד'׃ ויהי מקצה ה' וסי' שלשה ימים ויעברו. אחר אשר כרתו. ויהי מקצה עשרים שנה דמלכים. ותשב האשה מארץ פלשתים. שבעת ימים ויהי דבר׃ גחזי ד' חס' וסי' לעיל בסיפרא ח"ב סימן ד'׃ לאשה ה' בקריאה וסי' מה זאת עשית. ויאמר הכהן לאשה יתן. יתישר בעיני שמשון. וישלח דוד ידבר לאשה. וישאל המלך לאשה׃

תולדות אהרן וסי' לו כן. סנהד' נ׳׃ כי קרא. ברכות י׳ תענית ה׃ כפרס נא. מגלה כז (ג"ל עג)׃ זאת האשה. סנהד' ק׃

רדק

בלא ה"א מן הקל׃ (יח) ויהי כדבר. לפי שאמר כאשר דבר איש האלהים ספר היאך היו הדברים אע"פ שכבר כתב למעלה השיב עוד הדברים הנה על המעשה׃ (א) אתי וביתך. היו"ד בכתב נוספת כמו יודי"ן רבות כמו שכתבתי למעלה׃ שבע שנים. בדברי רז"ל אותן שבע שנים אכלו שנה ראשונה מה שבבתים שניה מה שבשדות שלישית בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה חמשית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעית בשר זרועותיהם לקיים מה שנאמר איש בשר זרועו יאכלו׃ (ג) לצעוק אל המלך. יש מרז"ל שלמדו מזה הפסוק כי יש חזקה לגזלן כיון שהיתה צריכה למלך להחזיר השדה והתבואות שמע מינה כי אותם שהחזיקו היו להם דין חזקה׃ אל ביתה ואל שדה. כמו על וכמוהו רבים אל במקום על וכן הוא הבא אחר זה צעקה אל המלך על ביתה ועל שדה׃ (ו) סרים אחד. כתרגומו גוזא חד והוא סרים כמשמעו שנכרתו ביציו ואע"פ שהמעשה הזה אסור בישראל היו להם למלכי ישראל סריסים שהיו לוקחים אותם מן הגוים ההם או שהיו סריסים מחמת חולי והם בבתי המלכים כדי לעמוד בפני הנשים כמו שכתוב סרים המלך שומר

מצודת דוד

ככל המון ישראל הנשארים בעיר כי כולנו מעותדים למות ברעב והרוכבים כאחד ממנו אם ישארו פה ואם לחוש במה מיוקדם להם המיתה הלוא יהיו ככל המון ישראל שכבר תמו קודם להם לזאת נשלחה ונראה׃ (יד) שני רכב. כי על"ז לא נו להבנים בסכנה כ"א שנים׃ אחרי מחנה. ר"ל בדרך ארם׃ (טו) אשר השליכו. קל מפחם בעבור מהירת הניסה׃ (יז) הפקיד. מינה אותו אז להיות שומר ... ׃ וירמסוהו. מרוב הדחק העם ההולכים נפלו שלל רמסוהו ברגליהם׃ (יח) ויהי כדבר. חוזר ומפרש למה דבר הנביא בימות השלים ואמר לפי שכאשר דבר איש האלהים וכו'׃ (יט) ויען. ואז השיב השליש וכו'׃ ויאמר. ואז אמר לו הנביא הנך רואה וכו'׃ (כ) ויהי לו כן. וכאשר אמר הנביא כן היה׃ ח (א) באשר תגורי. במקום שתרצה לגור׃ וגם בא. כבר התחיל לבוא אל הארץ ויתמיד שבע שנים׃ (ג) אל ביתה. כי החזיקו בה אחרים בהיותה בפלשתים׃ (ד) כל הגדולות. כל נפלאות הגדולות אשר עשה כי לא ידע המלך מכולם׃ (ה) ויהי הוא מספר.

ישעם

שומר הנשים: מיום עזבה. מקור העי"ן נקרא בקמץ חטף וה"א רפה ומשפטה במפיק: (ז) ויבא אלישע דמשק. למשוח את חזאל כדבר ה' אשר דבר אל אליהו כמו שפירשתי למעלה. ובדרש כי גחזי הלך לדמשק ואם הלך שם אומר אני כי הלך אל נעמן שייטיב לו בעבור שנדבק בו לרעתו בקללת אלישע והם אמרו כי יצא מן הדת והלך שם אלישע כדי להחזירו בתשובה ולא רצה אמר לו כך מקובל אני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה ומה עשה שהחטיא את הרבים יש אומרים אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ויש אומרים שם חקק לה בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך: (ט) וכל טוב דמשק. על דרך הפלגת הרבוי כמו וכל טוב אדוניו בידו כל הארץ באו מצרימה והדומים להם. ובדרש וכי כל טוב דמשק היה נושא ארבעים גמל אלא ללמדך שהיתה בידו אבן טובה שהיתה ראויה ליתן בדמיה כל טוב דמשק: (י) אמר לא חיה תחיה. כתוב באל"ף לפי שדעתו שלא יחיה וקרי לו בוי"ו כי אמר לו שיחיה: והראני ה' כי מות ימות. כלומר מן החולי יחיה אם לא יומת אבל הראני ה' כי ימיתוהו ולפיכך כשאמר אלישע לחזאל כי יהיה מלך על ארם אמר לו והראני ה' כי מות ימות הבין חזאל כי רצה לומר לו שהוא ימיתהו אלא שלא אמר לו בפירוש: (יא) ויעמד את פניו וישם עד בוש. פי' העמיד פניו לנגד אחר שלא יראהו חזאל ושם ידיו על פניו עד זמן שהיה מתאפק מלבכות ולא יכול ויבך וי"ת ואסחר ית אפוהי ואורך עד סגי ובכא נביאה דה' ובוש פעל עבר מנחי העי"ן בשקל הבקר אור ובושם נשה פעל עבר מן המרובע בשקל כונן: ועולליהם תרטש. ענין הפלת העוללים על הקרקע או בקירות דרך אכזריות ות"י תטרף דומה למה שאמרו ז"ל או שטרפה בכותל: והרותיהם תבקע. הנשים ההרות וכן ת"י ומעדיתהון תבזע וזה מדרך אכזריות

תולדות אהרן ויבא אלישע. סוטה מז סנהד' קז:

מַלְכָּא גּוּזָא חַד לְמֵימַר אֲתֵיב יַת כָּל דִּילַהּ וְיַת כָּל עֲלָלַת חַקְלָא מִיוֹמָא דְשַׁבְקַת יַת אַרְעָא וְעַד כְּעַן: ז וַאֲתָא אֱלִישָׁע לְדַמֶּשֶׂק וּבַר הֲדַד מַלְכָּא דַאֲרָם מְרַע וְאִתְחֲוָא לֵיהּ לְמֵימַר אֲתָא נְבִיָּא דַייָ עַד הָלְכָא: ח וַאֲמַר מַלְכָּא לַחֲזָאֵל סַב בִּידָךְ תִּקְרוּבְתָּא וְאֵיזִיל לְקַדָּמוּת נְבִיָּא דַייָ וְתִתְבַּע יַת פִּתְגָמָא דַייָ מִנֵּיהּ לְמֵימַר הַאֵיחֵי מִמַּרְעִי דֵין: ט וַאֲזַל חֲזָאֵל לְקַדָּמוּתֵיהּ וּנְסֵיב תִּקְרוּבְתָּא בִּידֵיהּ וְכָל טוּב דְּמֶשֶׂק טְעוּן אַרְבְּעִין גַּמְלִין וַאֲתָא וְקָם קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר בְּרָךְ בַּר הֲדַד מַלְכָּא דַאֲרָם שַׁלְחַנִי לְוָתָךְ לְמֵימַר הַאֵיחֵי מִמַּרְעִי דֵין: י וַאֲמַר לֵיהּ אֱלִישָׁע אֱזֵיל אֱמַר לֵיהּ מֵיחָא תֵיחֵי וְאַחֲזְיַנִי יְיָ אֲרֵי מְמָת יְמוּת: יא וְאַסְחַר יַת אַפּוֹהִי וְאוֹרִיךְ עַד סַגִּי וּבְכָא נְבִיָּא דַייָ: יב וַאֲמַר חֲזָאֵל מָא דֵין רִבּוֹנִי בָּכֵי וַאֲמַר אֲרֵי יְדַעְנָא יַת דְּתַעְבֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּישָׁא כְּרַכֵּיהוֹן תּוֹקִיד בְּנוּרָא וְעוּלֵימֵיהוֹן בְּחַרְבָּא תִקְטֵיל וְעוּלֵימֵיהוֹן תְּטָרֵף וּמְעַדְיָתֵיהוֹן תְּבַזַּע: יג וַאֲמַר חֲזָאֵל אֲרֵי מָה עַבְדָּךְ כַּלְבָּא אֲרֵי יַעְבֵּיד פִּתְגָמָא רַבָּא הָדֵין וַאֲמַר אֱלִישָׁע אַחְזְיַנִי יְיָ יָתָךְ מַלְכָּא עַל אֲרָם: יד וַאֲזַל מִלְּוָת אֱלִישָׁע וַאֲתָא לְוָת רִבּוֹנֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ מָה אֲמַר לָךְ אֱלִישָׁע וַאֲמַר אֲמַר לִי מֵיחָא תֵיחֵי:	ל' ומ"ל; כ"לא מפי"ס יתמיך אני אחיה ודין; ס' כ"כ יתיר ה; ס"א; י"א; כ"ס מ"ע; כ'; כ'; לו ק'; ד'; ו'; ס' ג'; ג'/ ג'; ס' יתיר ס'; י"א חס' את; ג' הנסים סתיגלגו ודין; ס'	סָרִיס אֶחָד לֵאמֹר הָשֵׁיב אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ וְאֵת כָּל־תְּבוּאֹת הַשָּׂדֶה מִיּוֹם עָזְבָה אֶת־הָאָרֶץ וְעַד־עָתָּה: ז וַיָּבֹא אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק וּבֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם חֹלֶה וַיֻּגַּד־לוֹ לֵאמֹר בָּא אִישׁ הָאֱלֹהִים עַד־הֵנָּה: ח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־חֲזָהאֵל קַח בְּיָדְךָ מִנְחָה וְלֵךְ לִקְרַאת אִישׁ הָאֱלֹהִים וְדָרַשְׁתָּ אֶת־יְהוָה מֵאוֹתוֹ לֵאמֹר הַאֶחְיֶה מֵחֳלִי זֶה: ט וַיֵּלֶךְ חֲזָאֵל לִקְרָאתוֹ וַיִּקַּח מִנְחָה בְיָדוֹ וְכָל־טוּב דַּמֶּשֶׂק מַשָּׂא אַרְבָּעִים גָּמָל וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר בִּנְךָ בֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר הַאֶחְיֶה מֵחֳלִי זֶה: י וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישָׁע לֵךְ אֱמָר־לא חָיֹה תִחְיֶה וְהִרְאַנִי יְהוָה כִּי־מוֹת יָמוּת: יא וַיַּעֲמֵד אֶת־פָּנָיו וַיָּשֶׂם עַד־בֹּשׁ וַיֵּבְךְּ אִישׁ הָאֱלֹהִים: יב וַיֹּאמֶר חֲזָאֵל מַדּוּעַ אֲדֹנִי בֹכֶה וַיֹּאמֶר כִּי־יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל רָעָה מִבְצְרֵיהֶם תְּשַׁלַּח בָּאֵשׁ וּבַחֻרֵיהֶם בַּחֶרֶב תַּהֲרֹג וְעֹלְלֵיהֶם תְּרַטֵּשׁ וְהָרֹתֵיהֶם תְּבַקֵּעַ: יג וַיֹּאמֶר חֲזָהאֵל כִּי מָה עַבְדְּךָ הַכֶּלֶב כִּי יַעֲשֶׂה הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע הִרְאַנִי יְהוָה אֹתְךָ מֶלֶךְ עַל־אֲרָם: יד וַיֵּלֶךְ מֵאֵת אֱלִישָׁע וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה־אָמַר לְךָ אֱלִישָׁע וַיֹּאמֶר אָמַר לִי

גזלנים: (ז) ויבא אלישע דמשק. להחזיר את גיחזי בתשובה: (י) חיה תחיה. כלפי חזאל אמר שיהיה תחת בן הדד למלכות: (יא) ויעמד את פניו. פניו של נער שלו שהיה מבקש לבכות העמיד שלא יבכה בפני חזאל וישם לבו לעמוד להתאפק: עד בוש כמו בושש ולא יכול להתאפק ויבך: (יב) תרטש. לשון ניקוע המעי' ואב לכולן וקשתות נערים תרטשנה (ישעיה י"ג י"ח): והרותיהם. מעוברות שלהם:

המכבר

רלבג

שכר: (ט) וכל טוב דמשק משא ארבעים גמל. והנה אחשוב שזאת היא המנחה שלקח בידו ר"ל תחת רשותו ותהיה וי"ו וכל טוב כפ"א רפה בלשון ישמעאל ר"ל שהיא ללא ענין והרצון בו כל טוב דמשק: (י) לך אמור לו חיה תחיה. ר"ל שכבר הראהו השם ית' כי מות ימות אך כדי שלא יאמרו כי מהפחד מת אמר לו חיה תחיה וזה דבר ראוי לנביאים כי בזה יתאמת יותר אמתות נבואתם: (יא) ויעמד את פניו. ר"ל שכבר התאפק להעמיד פניו שלא יבכה ושם ידיו על פניו שלא יראהו חזאל בוכה ולא יכול להמנע מלבכות: (יב) מבצריהם תשלח באש. ר"ל הערים הבצורות אשר להם: ועולליהם תרטש. אחשוב שהרצון בזה שיהיה סבה שיהיו רטושי' ועזובי' כשיהרג אביהם ואמותיהם: והרותיהם תבקע. רוצה לומר הנשים ההרות וזה דרך אכזריות או יהיה הרצון בהרותיהם המגדלים החזקים הבצורים ובנויים בהרים וענין בקוע הוא בקוע חומותיהם וכמוהו על בקעם את הרות הגלעד והנה זה הפי' השני הוא היותר נכון לפי מה שאחשוב: (יג) הראני ה' אותך מלך על ארם. הנה זאת היא משיחת חזאל למלך שאמר השם ית'

חזהאל ה' מלאים בה"א במצעות תיבותא בקריאה וסי' ויאמר המלך אל חזהאל קח בידך מנחה. ויאמר חזהאל כי מה עבדך. וימלך חזהאל. בהלחמו את חזהאל דמלכים. נחברו דד"ה: ויעמד ד' וסי' ויעמד אתם סביבות האהל. ויעמד את פניו. רוח סערה. אחרים תחתם. וכל ד"ה דכוות' בס"ז וסי" שמן לישראל. ויעמד לפני מזבח דשלמה. ודבתריה כי עשה שלמה כיור. ויצא הרוח. ויעמד יהושפט בקהל. ורוח אלהים לבשה את. המלך על עמדו:

מצודת ציון

ח (ו) סרים. שר: עזבה. הניחה: (ט) בנך. ר"ל מכניע לך כבן לאביו: (יא) בוש. ענין איחור כמו ויחולו עד בוש (שופטים ג): (יב) תשלח. הסבער קרוי שלוח כי עבה ישמס בליחותו שהולך ממקום למקום ושורף הכל: ועולליהם. בניהם הקטנים: תרטש. ענין בקיעה כמו

מצודת דוד

בעת שספר למלך מה שהחיה אלישע את בן השונמית קרה מקרה שבאה אז השונמית עם בנה לצעוק אל המלך בעבור ביתה: (ו) השיב. אמור להשיב לה הכל ואף תבואות השדה אשר גדל בה מעת עזבה את השדה עד עתה: (ט) וכל טוב דמשק. כל מיני מאכל טוב הנמצא בדמשק: (י) אמר לו. ר"ל לנחמו אמור לו שיחיה אבל האמת הוא אשר הראני ה' בנבואה כי מות ימות: (יא) ויעמד. העמיד את פניו לנגד אחר לבלי ראה דמעת עיניו מזלפין: וישם עד בוש. שם פניו בנגד האחר עד שהתעכב זמן רב וכשלא יכול עוד להתאפק הרים קול בבכי והחזיר פניו מעתה הואיל וא"א עוד להסתיר הבכי: (יב) כי ידעתי וגו'. וזוכר אני עתה בדבר ולזה אבכה: מבצריהם. ערי מבצריהם שבעיר באש: והרותיהם. הנשים ההרות תבקע בטנם להוציא הולדות: (יג) כי מה עבדך. וכי כוחי רב כ"כ לעשות כדבר הזה: מלך. ואז יהיה בידך

רשי

(טו) המכבר. ת"י גונבא וכן ותכסהו בשמיכה (שופטים ד' י"ט) תרגום בגונבא והוא בגד: ויפרוש על פניו. להצטנן: (טז) ובשנת חמש וגו'. יהושפט המליך את יורם בחייו שתי שנים כשחזרו מן המלחמה שנלחמו במלך מואב כך שנויה בסדר עולם בשנת חמש ליהורם ויהושפט בשנת חמשים שנגזרה גזירה על יהושפט ליהרג ברמות גלעד אלא שתלה לו בשביל שזעק שבע שני': (יט) ניר. ממשלה: (כ) וימליכו עליהם מלך. ומימי דוד לא היה להם מלך כמו שנאמר ומלך אין באדום וישם באדו' נציבי' (שמואל ב' ח' ו') שמנה מלכי' מלכו באדום לפני מלך מלך לישראל המנוים בספר בראשית (ל"ו ל"א) כנגדו מלכו בישראל שמנה מלכים. איש בושת. ודוד. ושלמה. ורחבעם. ואבי'. ואסא. ויהושפט. ויהור' ולא הי' מלך לאדו' ומה שכתוב למעלה שהלך מלך אדום עם יהורם בן אחאב ועם יהושפט למלחמ' על מלך מואב לא מלך גמור הוא אלא נציב שאף הוא היה קרוי מלך וכמו שנאמר ומלך אין באדום נצב מלך (מלכים א' כ"ב מ"ח) הנציב היה

רדק

אכוריות: (טו) ויקח את המכבר ויטבל במים. הוא הכר כמו כביר העזים וטבלהו במים ופרשהו על פניו והיה אומר לו כי לרפואה היה עושה לו הדבר ההוא והוא היה עושה לחנקו ולהמיתו: (טז) ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט. חמש שזכר עומד במקום ב' ופי' חמש ליהושפט ומאימתי מונה לו ליהושפט אלו ה' שנים ממלחמת רמות גלעד כן פי' בעל סדר עולם כי במלחמת רמות גלעד הי' ראוי ליהושפט שיהרג שהלך לעזור לרשע וכשזעק תלו לו שבע שנים ולבסוף ה' שנים מאותה שעה שהיו ה' שנים ליורם בן אחאב וחזר יהושפט ממלחמת עמון ומואב והר שעיר עם מלך ישראל מאחר שהרגו אותם באו והמליכו את יורם בן יהושפט על יהודה ומלך שתי שנים בחיי אביו ומה שאמר למעלה וימלוך יהורם בשנת שתי' ליהורם בן יהושפט שידמה כי יהורם בן יהושפט מלך קודם יהורם בן אחאב שתי שנים הנה כי מלך יהורם בחיי יהושפט אביו שבעה שנים לא המליכו אז אלא כיון שהיה ראוי יהושפט ליהרג מנה מאותה השעה המלכות לבנו אבל לא המליכו אלא שתי שנים בחייו ואני תמה מדבריו שהוא אומר כי במלחמת רמות גלעד נגזר עליו הגזרה ומאותה שעה מנה המלכות לבנו שבע שנים והנה בשנת חמש ליורם בן אחאב שלמו אותם שבע שנים שהרי אחזיהו בן אחאב מלך שנתים ואיך היה שנה חמישית לגזרה ליורם זה לא יתכן ואיך המליכו שתי שנים בחייו והלא כשהיו ליורם חמש שנים ממלכותו מת יהושפט כי לא היה אחר אחאב שבע שנים ועוד איך אמר מאחר שהרגו עמון ומואב והר שעיר בחזרתן באו והמליכו את יהורם בן יהושפט ואותה מלחמה לא ראינו שהיה שם מלך ישראל ועוד כי אותה מלחמה היתה בימי אחזיה בן אחאב ועדיין לא מלך יהורם בן אחאב עד מות אחזיהו אחיו כי כן מנהגו בדברי הימים שאחרי המלחמה הזאת התחבר יהושפט עם אחזיהו בן אחאב לעשות אניות אלא פי' ויהושפט ומת יהושפט כי בשנת ה' ליורם מת יהושפט ומלך יהורם בנו שנית כי כבר מלך בחיי אביו שבע שנים כמו שפירשנו ועתה כשמת אביו מלך מלכות שלמה בלא מערער כי הרג את אחיו והתחזק במלוכה כמו שכתוב בדברי הימים ואם חסרה מלת ומת אין תמה בזה כי הענין מובן מהפסוק וכמוהו רבים במקרא חסירי מלה לפי שיובן ענינם מהפסוק וכדומה לזה נגיד חסר תבונות ורב מעשקות שונא בצע יאריך ימים שחסר ימות פי' נגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות ימות אבל נגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים כן בזה הפסוק אחרי שזכר כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט מובן מהפסוק כי מת יהושפט כי אותה שנה מת ולפיכך אמר ויהושפט כאילו אמר ומת יהושפט ושמנה שני' מלך יהורם בן יהושפט: (יז) שנה. כתיב ושנים קרי: (יט) לתת לו ניר. כמו נר בדברי על דרך ערכתי נר למשיחי וי"ת מלכו וכן תרגם אונקלוס ונירם ומלכו: (כ) בימיו פשע. כי תחת מלכי יהודה היו היום הזה ולא היה בהם מלך אלא מלכי יהודה היו נותנים עליהם נציב והוא היה להם מלך ומפני עונות יהורם פשעו מתחת ידו: צעירה. עיר מאדום ועבר שם יהורם להלחם עם מלך אדום: (כא) ויהי הוא קם לילה. פי'

חָיֹה תִחְיֶה׃ טו וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיִּקַּח הַמַּכְבֵּר וַיִּטְבֹּל בַּמַּיִם וַיִּפְרֹשׂ עַל־פָּנָיו וַיָּמֹת וַיִּמְלֹךְ חֲזָהאֵל תַּחְתָּיו׃ טז וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ יז בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ‍ִם׃ יח וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ ׀ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בֵּית אַחְאָב כִּי בַּת־אַחְאָב הָיְתָה לּוֹ לְאִשָּׁה וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ יט וְלֹא־אָבָה יְהוָה לְהַשְׁחִית אֶת־יְהוּדָה לְמַעַן דָּוִד עַבְדּוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ לָתֵת לוֹ נִיר לְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ כ בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה וַיַּמְלִכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ׃ כא וַיַּעֲבֹר יוֹרָם צָעִירָה וְכָל־הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי־הוּא קָם לַיְלָה וַיַּכֶּה אֶת־אֱדוֹם הַסֹּבֵב אֵלָיו וְאֵת שָׂרֵי

טו וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּנְסִיב גּוּנְבָא וּטְבַל בְּמַיָא וּפְרַס עַל אַפּוֹהִי וּמִית וּמְלַךְ חֲזָאֵל תְּחוֹתוֹהִי׃ טז וּבִשְׁנַת חֲמֵשׁ לְיוֹרָם בַּר אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ יְהוֹרָם בַּר יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ יז בַּר תְּלָתִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין הֲוָה כַּד מְלַךְ וּתְמָנֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם׃ יח וַאֲזַל בְּאוֹרַח מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דַעֲבַדוּ בֵית אַחְאָב אֲרֵי בַת אַחְאָב הֲוַת לֵיהּ לְאִיתּוּ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ׃ יט וְלָא הֲוָה רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְחַבָּלָא יַת דְּבֵית יְהוּדָה בְּדִיל דָּוִד עַבְדֵיהּ כְּמָא דַאֲמַר לֵיהּ לְמִתַּן לֵיהּ מַלְכוּ וְלִבְנוֹהִי כָּל יוֹמַיָא׃ כ בְּיוֹמוֹהִי מְרָדוּ אֱדוֹמָאֵי מִתְּחוֹת יַד אֱנָשׁ יְהוּדָה וְאַמְלִיכוּ עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא׃ כא וַעֲבַר יוֹרָם לִצְעִיר וְכָל רְתִיכַיָא עִמֵּיהּ וַהֲוָה הוּא קָם בְּלֵילְיָא וּמְחָא יַת אֱנָשׁ אֱדוֹם דְּמַקְּפִין לֵיהּ וְיַת רַבָּנֵי רְתִיכַיָא וְאַפֵּךְ

ובשנת ט' ר"פ וסי' נמסר לעיל בסיפרא חלק א' ריש סי' ט"ו: יורם יסא חד הסר וסי' תעי דשמואל. וירכב יהוא ב' בפסוק. ויתקשר ב' בפסוק. אחת עשרה. יהושבע בת המלך דמלכים. וירם בנו. ואחיו. גם עצתם. תבוסת קדמא דפסוק. מן ויקח המכבר עד ואלישע הנביא דכוו' יורם במ"ג

רלבג

יתברך לאליהו: (טו) ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת. אחשוב כי המכבר הוא הנקרא נוא"ה בלע"ז והנה טבל אותו במים קרים כי היה מתרעם בן הדד מתגבורת החום הנכרי ועשה זה להשקיט החום ההוא וזה עוד למהר המות ומלך חזאל תחתיו כמו שאמר לו אלישע: (טז) ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל. כבר בארנו זה במה שקדם והרצון בו שכאשר עברו חמש שני' ליור' בן אחאב עם יהושפט מלך יהוד' שהי' משתתף עמו בהנהגת מלכות ישראל אז מלך יהור' בן יהושפט מלך יהודה: (יח) כי בת אחאב היתה לו לאשה. והנה במה שאמר זה קראה בת עמרי ואחשוב כי היתה בת אחאב אך פעם יחסה אל אביה ופעם אל אבי אביה: לתת לו ניר לבניו כל הימים. רוצה לומר שיתן מלכות לבניו כל הימים: (כ) בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה. ר"ל כי בימי יורם פשע אדום מתחת יד יהודה ומרדו בהם והמליכו עליהם מלך והעבירו הנציב ששם עליהם מלך יהודה: (כא) והנה עבר יורם צעירה וכל הרכב עמו להלחם עם אדום המורד בו והנה לא מרדו כולם בו אך קצתם הלכו בעזרתו כדי להלחם עם המורדים בו מהאדומים וכשהיה זה שהיה משתדל יהורם להלחם עם אדום המורד בו הנה קם אדום המורד לילה והכה

מצודת דוד

בידך הכה הרב הזה: (טו) ויפרש על פניו. להקיר חמימות חום החלי: וימות. בעבור זה מת כי סרה החום מן החוץ אל הפנים: (טז) ובשנת חמש ליורם בן אחאב. שנויה בס"ע שיהושפט המליך את יהורם בנו שתי שנים שלימות בחייו דהיינו בשנת כ"ג למלכו כי כ"ה מלך והיה א"כ בשנת ה' ליורם בן אחאב כי הוא מלך בי"ט ליהושפט ולזה אמר ובשנת חמש ליורם בן אחאב וכו' ויהושפט וכו' ור"ל אז יהושפט מלך את יהורם בנו ויהיה מלך כמו המליך. או מלת חמש עומדת במקום שתים וכאילו אמר וחמש ליהושפט וחושב מזמן מלחמות רמות גלעד שהיה ראוי למות לולא חמלת ה' עליו וכאלו נעשה אז בריה חדשה ומלך אז אבל ליורם בן אחאב הם חמש שנים מקוטעות והם קצת שנת י"ט מיהושפט וכ' וכ"א וכ"ב וקצת כ"ג כי אז המליך את יהורם בנו, והם שתי שנים לפני מותו כי בכ"ה מת וליהושפט עצמו הם חמש שנים שלימות מזמן מלחמות רמות גלעד והם מקצת שנת י"ח מתחלת מלכותו וי"ט וכ' וכ"א וכ"ב ומקצת שנת כ"ג: (יז) שמנה שנים. ומקוטעות היו ובהם כלולים שתי השנים אשר מלך בחיי אביו: (יט) ולא אבה. עם שהיו ראוים להשחתה כי יהורם וביתו עשו הרע: את יהודה. ר"ל מלכי יהודה: כל הימים. ר"ל כל ימי המלכות: (כ) וימליכו. כי עד הנה היה עליהם נציב מלך מתחת יד מלכי

מצודת ציון

כמו עולליהם ירוטשו (הושע י"ד): (טו) המכבר. ת"י גונבא והוא מין בגד עב כי ותכסהו בשמיכה (שופטים ה) תרגומו כמו כן בגונבא: (יט) ניר. כמו נר ור"ל מלך המאיר כנר: סף

רדק

פירוש כשהיה יורם לצעירה יצא לו חיל אדום וחנו אלה נוכח אלה עד למחר שילחמו אלה עם אלה וכאשר היה בלילה קם יורם עם מחנהו והכה במחנה אדום כל אותם שהיו סובבים אליו והכה שרי הרכב וכשהרגישו היו מבוהלים מחנה אדום כי בפתאום נפלו עליהם וגם עם אדום הנשארים היש לאהליו ואמר אחר כך ויפשע כלומר עם כל זה שעשה יורם לאדום מרדו עוד כל הימים מתחת יד יהודה ואדוני אבי ז"ל פירש ויהי הוא קם לילה על מלך אדום שהכה את אדום הסובב למלך ישראל כלומר שהיו בעזרתו שלא מרדו עדיין כי היו באדום עדיין שלא מרדו וקם מלך אדום והכה אותם ואת שרי הרכב אשר ליורם : וינס העם . ישראל נסו לאהליהם ואמרו לישראל אשר בערים פשע אדום מתחת יד יהודה : הסביב . ביו"ד המשך שלא כמנהג עם הכרי וכמוהו הקיף את העיר ובעל כנפים יגיד דבר והוליד און : (כב) אז תפשע לבנה. אם לבנה זו היא לאדום למה אמר תפשע הלא כבר אמר ויפשע אדום ואפשר כי היתה לבנה זו סמוכה לארץ ישראל יותר משאר ארץ אדום וכשפשע אדום זאת לא מרדה עדיין ואחרי המלחמה זאת מרדה לפיכך אמר בעת ההיא ורש"י ז"ל כתב כי על לבנה ההיא לישראל אמר שמרדה כשמרד אדום מרדה גם היא במלך וזה הפירוש רחוק בעיני: (כד) בעיר דוד. אבל לא עם המלכי' וכן כתב בדברי הימים ולא בקבורת המלכים : (כה) בשנת שתים עשרה. ויהורם אביו מלך בשנת חמש ליורם בן אחאב ומלך שמנה שני' הנה י"ג אך לא שלמה שנת י"ג לפיכך לא מנאה לו וכן תמצא בכל המספרים כמו שכתבנו : (כו) בן עשרים ושתים . בדברי הימים בן ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו היאך היה זה ועוד כי כל ימי אביו לא היו אלא ארבעים שנה שכן כתוב בן ל"ב שנה במלכו ושמנה שנים מלך הרי ארבעי' איך היה הוא בן מ"ב במלכו זה לא יתכן ואמר בסדר עולם כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה זו על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן היה שמת אחזיהו מלך יהודה עם מלך ישראל שהרגם יהוא ועתליהו אם אחזיהו מלך יהודה ראתה כי מת בנה ותאבד כל זרע המלוכה לפיכך מנה מ"ב מיום שנגזרה הגזרה ובשנת ל"א לאסא נשאה שנאמר בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי על ישראל והלא קודם לכן ארבעים ושתים שנה מלך אלא ר"ל מלך מלכות שלמה על ישראל שנחתן עם אסא ונתעלה והרגו לתבני ומלך על ישראל ומשנת ל"א לאסא עד שמת אחזיהו מלך יהודה מ"ב שנים כיצד תשע שנים לאסא וכ"ה ליהושפט הרי ל"ד ושמנה שנים ליהורם הרי מ"ב וזהו רחוק מאד מדרך הפשט והפי' הנכון כי יהורם חיה יותר ממ' שנה ולא מנה מימי מלכותו אלא שמנה שנים שמלך בחזקתו אבל מעת שנפל ביד הערבים ונפל גם בן בחליו לא מנו לו ימי מלכותו והשלימו והמליכו אחזיהו בחייו מעת שנפל אביו ומלך בלא חמדה והיו עשרים שנה וכשהמליכו אחזיהו בחיי אביו היה בן עשרים ושתים שנה כמ"ש הנה ומ"ש ושנה אחת מלך בירושלם אחר מות אביו אבל בחיי אביו מלך עשרים שנה וכשמת אביו היה בן מ"ב שנה והמליכוהו פעם אחרת ולא מלך אחר מיתת אביו אלא שנה אחת : ושם אמו עתליהו בת עמרי . ולמעלה אמר כי יהורם אביו בת אחאב היתה לו לאשה נאמר כי בת אחאב היתה ואמר בת עמרי כי בני בנים הרי הם כבנים וכן ותבאנה אל רעואל שהיה אבי אביהן וכן זרובבל בן שאלתיאל והוא היה בן פדיה שהיה בן שאלתיאל ורבים ככה ומה שאמר כי חתן בית אחאב והוא היה בן חתן בית אחאב הוא ג"כ חתן להם כלומר כי ע"י חיתון היתה קרובתו עמהם : (כט) מן המכי'. שם

כמו

רשי

היה להם במקום מלך : (כא) הסובב אליו . הסמוכים אל הספר : (כב) תפשע לבנה. מרדו יושבי לבנה ומרדו במלך ואיני יודע מאיזה אומה היו שהרי לבנה מארץ ישראל היא ואומר אני שהיו משבט יהודה ומרדו במלך : (כד) ויקבר עם אבותיו בעיר דוד. (ובדברי הימים ב' כ"א ך') אומר בעיר דוד ולא בקברות המלכים :

ואלישע

הָרֶכֶב וַיָּנָס הָעָם לְאֹהָלָיו׃ כב וַיִּפְשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה אָז תִּפְשַׁע לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא׃ כג וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹרָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כד וַיִּשְׁכַּב יוֹרָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

כה בִּשְׁנַת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ אֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ כו בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אֲחַזְיָהוּ בְמָלְכוֹ וְשָׁנָה אַחַת מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲתַלְיָהוּ בַּת־עָמְרִי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ כז וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ בֵּית אַחְאָב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּבֵית אַחְאָב כִּי חֲתַן בֵּית־אַחְאָב הוּא׃ כח וַיֵּלֶךְ אֶת־יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב לַמִּלְחָמָה עִם־חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיַּכּוּ אֲרַמִּים אֶת־יוֹרָם׃ כט וַיָּשָׁב יוֹרָם הַמֶּלֶךְ לְהִתְרַפֵּא בְיִזְרְעֶאל מִן־הַמַּכִּים אֲשֶׁר יַכֻּהוּ אֲרַמִּים בָּרָמָה בְּהִלָּחֲמוֹ

י"א · מ"ע · י"א · ג' וכעניין · ד · כולהון ג"כ כמ"ב

עמא לקירווהי : כב ומרדו אדומאי מתחות יד אנש יהודה עד יומא הדין בכן מרדו יתבי לבנה בעדנא ההיא : כג ושאר פתגמי יורם וכל דעבד הלא אינון כתיבין על ספרא פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה : כד ושכיב יורם עם אבהתוהי ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא דדויד ומלך אחזיהו בריה תחותוהי : כה בשנת תרתא עסרי שנין ליורם בר אחאב מלכא דישראל מלך אחזיהו בר יהורם מלך שבטא דבית יהודה : כו בר עשרין ותרתין שנין אחזיה כד מלך ושתא חדא מלך בירושלם ושום אמיה עתליהו בת עמרי מלכא דישראל : כז ואזל באורח בית אחאב ועבד דביש קדם יי כבית אחאב ארי חתנא דבית אחאב הוא : כח ואזל עם יורם בר אחאב לאגחא קרבא עם חזאל מלכא דארם ברמות גלעד ומחו אנש ארם ית יורם : כט ותב יורם מלכא לאתסאה ביזרעאל מן מחתא דמחוהי אנש ארם ברמתא כד אגיח

תולדות אהרן אז תפשע. יומא לו שבועות יב :

רלבג

והכה את אדום הסובב אליו להלחם עמו והם אשר באו לעזור את יהורם מלך יהודה והכה בלילה שרי הרכב אשר ליורם וינוסו עם ישראל לאוהליו וגם אז מרדה עיר לבנה בישר': (ט) בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו. והנה בד"ה אמר בן ארבעים ושתי' שנה והנה מה שמנה בד"ה איננו ללידת אחזיה אך לעת נמיכת מלכות עמרי אשר בעבור היותו מזרעו קרה לו שנהרג עם מלך ישראל וזה שאחר שלשים ואחד שנה לאסא מלך עמרי על כל ישראל ואחר זה מלך שש שנים ואחאב בנו עשרים ושתים ואחזיה שנתים ויורם היה בשנת שתי' עשרה הרי ארבעים ושתים שנה שעמדה מלכות עמרי: ושם אמו עתליהו בת עמרי . הנה היא אשר זכר כי היא בת אחאב: (כח) ויכו ארמים את יורם . הנה סבב השם יתעל' שברמות גלעד נפלו אחאב ויורם

כט

יהורם וסי' מלך יהורם. מלך אחזיהו בן יהורם. ואחזיהו בן יהורם מלך. ירם בנו חסר: חתן ד' בקריאה וסי' ותקח צפרה צר ותכרת את. וירף ממנו אז אמרה. ויאמרו פלשתים מי עשה זאת. וילך בדרך בית אחאב. וחד וחתן המלך וסר

מצודת דוד

מלכי יהודה : (כא) צעירה . שם מקום מארץ אדום : קם לילה. כי לא עצר כח ללחום עמהם ביום בקומבי : הסובב אליו . הסמוך אליו ולא עצר כח ללכת בעומק המלחמה : וינס . אחר שהכה מה בהם נס מיד לאהליו כי פחד מאדום : (כב) אז . בעת ההיא פשע גם לבנה ונזכרת היא ביהושע בערי נחלת יהודה והיתה סמוכה לאדום ופשעה גם היא במלך יהודה : (כה) בשנת שתים עשרה. כי יהורם בן יהושפט מלך בשנת ה' ליורם בן אחאב וח' שנים מקוטעות מלך הרי כלו בי"ב ליורם בן אחאב ואז מלך אחזיה : (כו) בן עשרים ושתים שנה . ובד"ה נאמר בן ארבעים ושתים שנה וטעה בס"ע שמנין הזה אינה ללידת אחזיה כ"א לנמיכת מלכות עמרי על כל ישראל שהיתה ע"י שנשא יהושפט את בתו לאשה כמ"ש שם (ויתכן שנשאה שנה אחת לפני מלוך עמרי על כל ישראל והיה א"כ מ"ב שנה מקוטעות) ובעבור היות אחזיה מזרעו קרה לו שנהרג עם מלך ישראל ע"י יהוא ולזה תלה מלכותו בנפילת מלכות עמרי : בת עמרי . ולמעלה נאמר שיהורם אביו נשא בת אחאב וידמה שעמרי גדלה ונקראת בתו אף כי בני בנים הם כבנים : (כז) כי חתן . ר"ל ע"י החתון באה לו קורבתו עמהם כי אביו היה חתן בית אחאב : (כט) וישב . מן המלחמה : ברמה . היא רמות גלעד : לרפאות . ר"ל לנקרו על כי

סיב

אֶת־חֲזָהאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַאֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרַד לִרְאוֹת אֶת־יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל כִּי־חֹלֶה הוּא׃

ט א וֶאֱלִישָׁע הַנָּבִיא קָרָא לְאַחַד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים וַיֹּאמֶר לוֹ חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח פַּךְ הַשֶּׁמֶן הַזֶּה בְּיָדֶךָ וְלֵךְ רָמֹת גִּלְעָד׃ ב וּבָאתָ שָׁמָּה וּרְאֵה־שָׁם יֵהוּא בֶן־יְהוֹשָׁפָט בֶּן־נִמְשִׁי וּבָאתָ וַהֲקֵמֹתוֹ מִתּוֹךְ אֶחָיו וְהֵבֵיאתָ אֹתוֹ חֶדֶר בְּחָדֶר׃ ג וְלָקַחְתָּ פַךְ־הַשֶּׁמֶן וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר יְהוָה מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־יִשְׂרָאֵל וּפָתַחְתָּ הַדֶּלֶת וְנַסְתָּה וְלֹא תְחַכֶּה׃ ד וַיֵּלֶךְ הַנַּעַר הַנַּעַר הַנָּבִיא רָמֹת גִּלְעָד׃ ה וַיָּבֹא וְהִנֵּה שָׂרֵי הַחַיִל יֹשְׁבִים וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֵלֶיךָ הַשָּׂר וַיֹּאמֶר יֵהוּא אֶל־מִי מִכֻּלָּנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ הַשָּׂר׃ ו וַיָּקָם וַיָּבֹא הַבַּיְתָה וַיִּצֹק הַשֶּׁמֶן אֶל־רֹאשׁוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־עַם יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃ ז וְהִכִּיתָה אֶת־בֵּית אַחְאָב אֲדֹנֶיךָ וְנִקַּמְתִּי דְּמֵי ׀ עֲבָדַי הַנְּבִיאִים וּדְמֵי כָּל־עַבְדֵי יְהוָה מִיַּד אִיזָבֶל׃ ח וְאָבַד כָּל־בֵּית אַחְאָב וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל׃ ט וְנָתַתִּי אֶת־בֵּית אַחְאָב כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה׃ י וְאֶת־אִיזֶבֶל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל וְאֵין

קְרָבָא עִם חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וַאֲחַזְיָהוּ בַּר יְהוֹרָם מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה נְחַת לְמִסְעַד יַת יוֹרָם בַּר אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל אֲרֵי מְרַע הוּא׃ א וֶאֱלִישָׁע נְבִיָּא קְרָא לְחַד מִתַּלְמִידֵי נְבִיַּיָּא וַאֲמַר לֵיהּ זָרֵיז חַרְצָךְ וּנְסִיב מָנָא דִמְשְׁחָא הָדֵין בִּידָךְ וְאֵיזִיל לְרָמוֹת גִּלְעָד׃ ב וְתֵיהַךְ לְתַמָּן וַחֲזֵי תַמָּן יַת יֵהוּא בַּר יְהוֹשָׁפָט בַּר נִמְשִׁי וְתֵיהַךְ וּתְקִימִנֵּיהּ מִגּוֹ אֲחוֹהִי וְתַעֵיל יָתֵיהּ תַּמָּן בְּגוֹ תָּוָן׃ ג וְתִסַּב מָנָא דִמְשְׁחָא וּתְרִיק עַל רֵישֵׁיהּ וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְתִפְתַּח דַּשָּׁא וְתֶעֱרוֹק וְלָא תְכַּבֵּי׃ ד וַאֲזַל עוּלֵימָא תַּלְמִידָא דִנְבִיָּא לְרָמוֹת גִּלְעָד׃ ה וַאֲתָא וְהָא רַבָּנֵי חֵילָא יָתְבִין וַאֲמַר פִּתְגָם אִית לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ רַבָּא וַאֲמַר יֵהוּא לְמַן מִכּוּלָּנָא וַאֲמַר עִמָּךְ רַבָּא׃ ו וְקָם וְעַל לְבֵיתָא וַאֲרִיק מִשְׁחָא עַל רֵישֵׁיהּ וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל׃ ז וְתִימְחֵי יַת בֵּית אַחְאָב רִבּוֹנָךְ וְאֶתְפְּרַע פּוּרְעֲנוּת דַּם עַבְדֵי נְבִיַּיָּא וּדְמֵי כָּל עַבְדַיָּא דַיְיָ מִידָא דְאִיזֶבֶל׃ ח וְיֵיבַד כָּל בֵּית אַחְאָב וְאֵשֵׁיצֵי לְאַחְאָב יָדַע מַדַּע וְאָחִיד וּשְׁבִיק בְּיִשְׂרָאֵל׃ ט וְאֶתֵּן יַת בֵּית אַחְאָב כְּבֵית יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא בַר אֲחִיָּה׃ י וְיַת אִיזֶבֶל יֵיכְלוּן כַּלְבַיָּא בְּאַחְסָנַת יִזְרְעֶאל וְלֵית דְקָבֵיר וּפְתַח דַּשָּׁא

רשי

(א) ואלישע הנביא קרא וגו'. באותו הפרק שהיה יורם חולה ביזרעאל: לאחד מבני הנביאים. יונה בן אמתי היה: חגור מתניך. כל חגורת מתנים ל' זירוז גבורה הוא לפי שהוא שלוח לדבר הסכנה (צריך זירוז): (ד) הנער הנביא. נערו של אלישע הנביא כך תרגם יונתן ואזל עולימא תלמידא דנביא: אתם

רלבג

כנו כי יורם הלך להלחם ברמו' גלעד ושם הוכה וזה היה כלי אל שהיה יכול יהוא להמיתו: (א) ויאמר לו חגור מתניך טוהו לחגור מתניו כדי שיוכל לרוץ: ולך רמות גלעד. ידמה שלקחוה מיד מלך ארם אחרי מות אחאב או בעת מות אחאב כי אז הצליחו ישראל במלחמה אלא שכבר מת אחאב והנה היה בזה העת חיל ישראל שם: (ב) והבאת אותו חדר בחדר. טוהו זה כדי שלא ישמע אדם דבריו: (ג) ונסתה ולא תחכה. ר"ל שלא תמתין לנוס אבל הנוס תכף השלימך הדברים והנה קצר בכאן ולא זכר הדברים שאמר אליפע שיאמר ליהוא אך מדבריו ליהוא למדנו שכבר טוהו אליפע לומר אותן הדברי': ויאמר

אל משמעתך: לאחד ולאחד ד' בקריאה וסי' מתת לאחד מהם מבשר בניו אשר. ואלישע הנביא קרא. ויקרא דוד לאחד מהנערים. והיה ביום ההוא יחבט ה'. וכי יתן נתנה מנהלתו. לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חבלים ב' בו: חגר ד' בקריא' וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סי' כ': ה' פסוקים אית בהון שמה שם וסי' עלת תמיד לדרתיכם. ובאת שמה וראה שם יהוא. ויצו מלך אשור לאמר. שמה קננה קפוד. ויבאו אלה הכתובים בשמות. וחלופים ו' פסוקים שם שמה וסי' נמסר בריש סדר ראה: והכית ה' מלרע ג' חסרים וב' מלאים בה"א בתרא וסי' והכית את כל זכורה. והכית את מדין. והכית את ארם באפק חס'. את עמלק. את בית אחאב תולדות אהרן והכהתי לאחאב. בהרא יש:

רדק

כמו מן המכות ויאמר האחד מכה בסגול על משקל ומטה וכן אמר התרגום מן מחתא: אשר יכוהו. כמו הכוהו עתיד במקום עבר וכמוהו רבי': (א) לאחד מבני הנביאים. אמרו כי יונה בן אמתי היה: חגור מתניך. אמר לו זה כדי שילך במהרה וישוב במהרה בעוד שאין יהורם שהלך להתרפא ביזרעאל וכן אמר ונסתה ולא תחכה: וקח פך השמן. ולמה צוה למשחו והלא אין מושחין מלכי ישראל אמרו רז"ל מפני מחלוקתו של יורם בן אחאב וזה השמן לא היה שמן המשחה כי לא היו מושחין בו אלא מלכי בית דוד אלא שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא נמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן: ולך רמות גלעד. והלא רמו' גלעד היתה ביד מלך ארם ואחאב שהלך לקחת אותה מידו מת במלחמה ההיא ולא ראינו אחר כן שלקחה מלך ישראל מידו וא"ת במחנה היו ישראל לפני רמות גלעד שהיו חושבין לקחתה ומלך ארם היה בעיר וישראל בחוץ ושם הוכה מלך ישראל והלך לו להתרפא ביזרעאל והניח מחניהו שם ואמר אלישע לזה הנביא שילך שם למחנה ישראל שהי' ברמות גלעד וימשח שם את יהוא זה לא יתכן כי ידמה כי בתוך העיר היו ישראל שהרי אמר והבאת אותו חדר בחדר ואומר ויבא הביתה ואומר אל גרם המעלו' ואומר אל יצא פליט מן העיר ללכת להגיד ביזרעאל מכל אלו הפסוקים נראה כי ישראל היו בעיר וארם מבחוץ א"כ נאמר מלך ישראל לקחה מיד מלך ארם או יהואחז או יהורם וחזאל בא אחר כן להלחם בה והלך שם מלך ישראל עם מחנהו: (ב) ובאת שמה. אלוקה המלה בטרחא: חדר בחדר. חדר לפני' מחדר: (ג) אל ישראל. כמו על ישראל: ולא תחכה. שיאמר לך דבר אלא מיד תצא: (ד) וילך הנער הנער הנביא. אמר בתחל' הנער וא"כ פירש איזה נער ואמר הנער הנביא ולדעת יונתן הנער הוא סמוך אל הנביא כאילו אמר נער הנביא שתרגם תלמידא דנביא: (ו) אל ראשו. אל עם ה' אל ישראל כמו על: (ז) ודמי כל עבדי ה'. ונביות בכללם: (ח) משתין בקיר ועצור ועזוב. פירשנו אותם למעלה: (י) ואין קובר. כי כשהלכו לקברה לא מצאו בה אלא הגלגלת וכפות הידים

מצודת דוד

היה חולה מן המכים: ט (א) לאחד וכו'. אמרז"ל שהיה יונה בן אמתי: חגור מתניך. לילך ולבוא בזריזות כי החגור במתניו הוא קל ללכת ומזורז: (ב) והקמותו. אמור לו שיקום מבין רעיו ותביא אותו בחדר לפנים מחדר: (ג) ונסתה. תנוס משם ולא תאחר מללכת שלא התחכן כאשר יודע למלך: (ד) וילך הנער. וחוזר ומפרש הנער של הנביא: (ה) דבר לי. יש לי מה לדבר עמך: (ז) בית אחאב. זרעו ובני ביתו: ונקמתי. על ידיך: (ח) משתין בקיר. זה הזכר שעושה קלוח: עצור. השומר הכנוס בבית: ועזוב. המקנה העזוב ע"פ השדה: בישראל. ר"ל בפרסום

מצודת ציון

ט (א) פך. שם כלי מיוחד לשמן: (ג) תחכה. תמתין ותאחר כמו וחכיא עד אור הבקר (לעיל ז'): (ו) בחלק. הנחלה יקרא כן כי נחלק לו: (יא) שיחו. דברו כמו כי שיח וכי שיג

קבר ויפתח הדלת וינס : יא ויהוא יצא אל־עבדי אדניו ויאמר לו השלום מדוע בא־המשגע הזה אליך ויאמר אליהם אתם ידעתם את־האיש ואת־שיחו : יב ויאמרו שקר הגד־נא לנו ויאמר כזאת וכזאת אמר אלי לאמר כה אמר יהוה משחתיך למלך אל־ישראל : יג וימהרו ויקחו איש בגדו וישימו תחתיו אל־גרם המעלות ויתקעו בשופר ויאמרו מלך יהוא : יד ויתקשר יהוא בן־יהושפט בן־נמשי אל־יורם ויורם היה שמר ברמת גלעד הוא וכל־ישראל מפני חזאל מלך ארם : טו וישב יהורם המלך להתרפא ביזרעאל מן־המכים אשר יכהו ארמים בהלחמו את־חזאל מלך ארם ויאמר יהוא אם־יש נפשכם אל־יצא פליט מן־העיר ללכת לגיד ביזרעאל : טז וירכב יהוא וילך יזרעאלה כי יורם שכב שמה ואחזיה מלך יהודה ירד לראות את־יורם : יז והצפה עמד על־המגדל ביזרעאל וירא את־שפעת יהוא בבאו ויאמר שפעת אני ראה

כ' חד מ"ל · י"ב סבירין ויאמרו · כ' דסמי' · כ' · כ' בסיפרא · ס' בסיפרא · ל' · ל' · י"א · ל"ג מלעות פסוק · י"ו בנביאים · ג' · להגיד ק' · ז' · ז' · י"א

נערק : יא ויהוא נפק לות עבדי רבוניה ואמר ליה השלם מה דין אתא שטיא הדין לותך ואמר להון אתון ידעתון ית גברא וית שועיתיה : יב ואמרו שקרא את אמר חוי כען לנא ואמר כדין וכדין אמר לי למימר כדנן אמר יי משחתך למהוי מלכא על ישראל : יג ואוחיאו ונסיבו גבר לבושיה ושויאו תחותוהי לדרג שעיא ותקעו בשופר ואמרו מלך יהוא : יד ומריד יהוא בר יהושפט בר נמשי על יורם ויורם הוה נטיר ברמות גלעד הוא וכל ישראל מן קדם חזאל מלכא דארם : טו ותב יהורם מלכא לאתסאה ביזרעאל מן מחתא דמחוהי אנש ארם כד אגיח קרבא עם חזאל מלכא דארם ואמר יהוא אם רעות נפשכון לא יפוק משיזבא מן קרתא למיזל לחואה ביזרעאל : טז ורכב יהוא ואזל ליזרעאל ארי יורם שכיב תמן ואחזיה מלכא שבטא דבית יהודה נחת למסעד ית יורם : יז וסכואה קאים על מגדלא ביזרעאל וחזא ית משרית יהוא במיתוהי ואמר משרית אנא חזי

אדניך ב' בתראי מ"ל : ויאמר י"ב סבירין ויאמרו וסי' נמסר בסדר מטות וגם בספר שופטים סי' י"א : יורם י"א וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' ח' : אל יצא ג' וסי' אל יצא איש ממקמו . אל יצא פלים מן העיר . באו הכום איש אל יצא :

רדק

הידים ולא קברו העצמות : (יא) ויאמר לו השלום . הגדול שבשרים שאל ממנו השלום : המשוגע הזה . היו קוראים לנביא משוגע לפי שפעמים בעת הנבואה היה מנהגם כמו המשוגע ושילא מדעתו כמו שאמר ויפשט גם הוא בגדיו לפי שיש להם בטול ההרגשות והכחות הגופיות ובני ישראל הרעים שהיו דעתם ולבם אחר הבעל היו קוראים לנביא ה' משוגע דרך בזיון : אתם ידעתם . אתם ידעתם את האיש ואת דבריו כי אני לא ידעתי מה דבריו ולא אמר לי דבר עיקר : (יב) שקר . כי אתה מעלים ממנו מה שאמר לך ודבר סוד אמר לך : (יג) אל גרם המעלות . אל המעלה העליונה שבמעלות וי"ת לדרג שעיא . והוא האבן שמסמנין אותה לדעת השעות : (יד) ויתקשר . המרד יקרא קשר לפי שהמרד הוא בהתקשר זה עם זה להיות בלב אחד ובהסכמה אחת : ויורם היה שומר . עתה ספר היאך היה הקשר חזק כי אם היה יורם שם לא היה הקשר אז כי היו שרי החיל אשר שם יראי' מיורם ולא היו נסכמים עם יהוא למרוד בו אלא שיורם שהיה שם ברמות גלעד שומר העיר מפני חזאל היה מקרהו שהוכה שם והוצרך לו לשוב להתרפא ביזרעאל ובין כך בא הנביא אל יהוא ומשחו והתקשרו עמו שרי החיל אשר שם : (טו) מן המכים . שם כמו מן המכות יאמ' האחת מכה בסגול וכן אמר התרגום מן מחתא : אשר יכוהו . כמו הכוהו עתיד במקום עבר וכמוהו רבים : אם יש נפשכם . אם רצונכם אתי להמליכני כאשר אתם [illegible] עזרוני בזה הדבר שלא יצא פליט מן העיר ללכת להגיד ביזרעאל ליהורם כי טוב הוא שנבא עליו פתאום ולא ישמר ממנו : לגיד . כן כתיב וקרי להגיד ושניהם נכונים כי מנהגו המקור בחסרון הה"א רבים כמו לשמיע בקול תודה שהוא כמו להשמיע לראותכם כמו להראותכם והדומים להם : (יז) את שפעת יהוא . רבוי עם שהיה בא עם יהוא וכן שפעת גמלי' שפע ימים יינקו : שפעת אני רואה . התי"ו כמו הה"א כי אינה סמוך וכמוהו חכמת

ודעת

רשי

(יא) אתם ידעתם את האיש . אתם מכירים את האיש שהוא משוגע : (יב) ויאמרו שקר . אתה אומר מעלים אתה מה שאמר לך : (יג) אל גרם המעלות . על דרג שעיא כמין מעלות עשוייה למול שעות היום לדעת על כל שעה ושעה כשהצל יורד שעה אחת . גרם אורל"ו בלע"ז לשון פנים . והגרמה שנהלכות שחיטה מן הלשון הזה הוא שסורט והולך ויורד ונראה כמין גבשושית למעלה: (טו) אם יש נפשכם . שאמלוך : מן העיר : מן רמות גלעד : לגיד . כמו להגיד : (יז) שפעת . גדוד :

את

רלבג

(יא) ויאמר לו השלום. ר"ל שכבר אמר לו זה אחד מהשרים אשר שם וחקר עמו אם הדבר שדבר אליו הוא שלום או הפך כי רגילי' היו הנביאי' ליעד רע לישראל והנה קראו הנביא משוגע לפי שמרוב התבודדו' שכלם בש"י היו שוגים בשאר הענינו' : אתם ידעתם את האיש ואת שיחו . ר"ל אתם מכירים את האיש ואת דבריו שאין בהם ממש ולזה אין לכם לחקור על דבריו כי לא אמר דבר שיהי' לו שורש : (יב) ויאמרו שקר הגד נא לנו . ר"ל הנה דבריך הם שקר הגד נא לנו מה אמר לך כי דבר סוד אמר אליך : (יג) וימהרו ויקחו איש בגדו . ר"ל שכל אחד מהשרים אשר שם לקח בגדו ושמהו תחת יהוא לעוכם המעלות אשר העלוהו שם כדי שיהיה גבוה מאד על כלם כמשפט המלך : (יד) ויתקשר יהוא בן יהושפט . ר"ל שהתקשר עם השרים אשר שם כנגד יורם וזכר כי סבת זה הקשר היה היות יורם מוכה ברמות גלעד כי לולי זה כבר היה שומר ברמות גלעד וכל ישראל מפני חזאל שהיה רוצה לכבוש רמות גלעד ומפני יראת השרים ממנו לא היה אפשר אז כל זה אך קרה שהוכה שם והוכרח מפני זה ללכת ביזרעאל וזה ממה שהישיר הדרך אל זה הקשר : אם יש נפשכם . ר"ל אם רצונכם להחזק בקשר הזה לא יצא שום אדם מן העיר שיוכל להגיד זה ביזרעאל כי זה יהיה סבה אל שיחזק יורם לנגדי ולא תוכל לעשות הדרוש ממנו : (יז) וירא את שפעת יהוא. ר"ל שפע עם

שהיה

מצודת ציון

שיג לו (מ"א י"ח) : (יג) גרם . עצם וגרם אחד הוא כמו תשבר גרם (משלי כ"ה) וכמו שעצמות הדבר נקרא בלשון עצם כמ"ש בעצם היום (בראשית ז) כ"כ נקרא בל' גרם : המעלות . המדרגות : (יד) ויתקשר . כן נקרא המרד כי רבים יתקשרו באגודה אחת : (טו) נפשיכם . רצונכם כמו ואכלת ענבים כנפשך (דברים כ"ג) : פליט . שום שארית וכן שריד ופליט (ירמיה מ"ב) : (יז) והצופה . הוא העומד במקום גבוה להביט למרחוק : שפעת . מל' שבוע : עד הם . עד אליהם:

כחלקת

מצודת דוד

בפירסום למען יקחו מוסר : (יא) יצא . מן החדר : ויאמר . אחד מהם שאלו השלום ר"ל אם הנביא ניבא טוב ושלום מדוע א"כ בא אליך לבד ולא אמר לכולנו : המשוגע . כן קראו את הנביא לפי שבעת שהיה מתבודד בנבואה היה נדמה להם כמשתגע על כי לא פנה אז בעניני העולם : אתם ידעתם . כאומר הלא אתם מכירים אותו ואת דבריו שהמה של מה בכך לא שלום ולא למלחמה והיה חפץ להעלים הדבר עד עת יראה כי יש לאל ידו : (יב) שקר . אתה מדבר שקר כי לא דברי רוח היו ולזאת הגד לנו : כזאת וכזאת . וחזר ומפרש כה אמר ה' וגו' : (יג) תחתיו . תחת יהוא לשבת למעלה מכולם כדרך המלך : אל גרם המעלות . על המעלות עצמן : (יד) ויתקשר עשה קשר עם השרים שהיו עמו : ויורם היה שומר . אז היתה ישיבת קביעתו ברמות גלעד לשמור העיר מחיל חזאל : (טו) וישב . לפי שעה שב מרמות גלעד להתרפא ביזרעאל : אם יש נפשכם . אם יש רצונכם שאמלוך אני שמרו לבל יצא מי מן העיר כי פן ילך ויגיד ביזרעאל ויהיה המלך נשמר : (יז) בבואו . בעת בוא רבי

בעם

ויאמר יהורם קח רכב ושלח לקראתם ויאמר השלום: יח וילך רכב הסוס לקראתו ויאמר כה אמר המלך השלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום סב אל אחרי ויגד הצפה לאמר בא המלאך עד הם ולא שב: יט וישלח רכב סוס שני ויבא אלהם ויאמר כה אמר המלך שלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום סב אל אחרי: כ ויגד הצפה לאמר בא עד אליהם ולא שב והמנהג כמנהג יהוא בן נמשי כי בשגעון ינהג: כא ויאמר יהורם אסר ויאסר רכבו ויצא יהורם מלך ישראל ואחזיהו מלך יהודה איש ברכבו ויצאו לקראת יהוא וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי: כב ויהי כראות יהורם את יהוא ויאמר השלום יהוא ויאמר מה השלום עד זנוני איזבל אמך וכשפיה הרבים: כג ויהפך יהורם ידיו וינס ויאמר אל אחזיהו מרמה אחזיה: כד ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין זרעיו ויצא החצי מלבו ויכרע ברכבו: כה ויאמר אל בדקר שלשה שא השלכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי כי זכר אני ואתה את רכבים צמדים אחרי אחאב אביו ויהוה נשא עליו את המשא הזה: כו אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש נאם יהוה ושלמתי

י"ז בנביא · ו' רפין · ג' ו'. חס' · ל' וחד ועד הם · ס'. ל' · ו' חסר · ס'. ל' · ל'. כ' · י"ז בנביאים · ז' חס' בליש' · ד' דגשים · ל' · שלשו ק' · י"ג חס' בליש' · ל'. ג' כ' קמץ וה' פת' נכרת' והדבר ודין · ח' ר"פ. ג' ירושלים

תולדות אהרן דמי נבות. סנהד' מח:

תרגום

ואמר יהורם דבר רכבא ושלח לקדמותהון ויימר השלם: יח ואזל רכיב סוסיא לקדמותיה ואמר כדנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא מה לך ולשלם אסתחר לאחורי וחוי סכואה למימר אתא אזגדא עד לותהון ולא תב: יט ושלח רכיב סוסיא תנינא ואתא לותהון ואמר כדנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא מה לך ולשלם אסתחר לאחורי: כ וחוי סכואה למימר אתא עד לותהון ולא תב ודברא כדברא דיהוא בר נמשי ארי בניח מדבר: כא ואמר יהורם אזדרז ומקים רתיכיה ונפק יהורם מלכא דישראל ואחזיהו מלך שבטא דבית יהודה גבר ברתיכיה ונפקו לקדמות יהוא ואשכחוהי באחסנת חקל נבות יזרעאלה: כב והוה כד חזא יהורם ית יהוא ואמר השלם יהוא ואמר מה השלם עד טעות איזבל אמך וחרשהא סגיאין: כג ואתחזר יהורם לאחורוהי ואפך ואמר לאחזיהו ניכלא אחזיה: כד ויהוא מלא ידיה בקשתא ומחא ית יהורם בין דרעוהי ונפק גירא מלביה וכרע ברתיכיה: כה ואמר לבדקר גבריה סב רמיהי באחסנת חקל נבות יזרעאלה ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין בתר אחאב אבוהי ומן קדם יי אתנטל עלוהי ית מטל נבואתא הדין: כו אם לא ית דמי נבות וית דמי בנוהי גלן קדמי בקריב אמר יי ואשלם לך באחסנתא

רשי

(כה) את רוכבים צמדים. את אשר אני ואתה היינו רוכבים צמדים (ס"א מצומדים) אחר אחאב ביום שהרג את נבות: וה' נשא עליו. ביד אליהו הנביא המשא הזה ואנחנו שמענו

רלבג

שהיה בא עם יהוא: קח רכב ושלח לקראתם. ר"ל רוכב סוס: (יח) מה לך ולשלו' סוב אל אחרי. עשה זאת כדי שלא ידע המלך דב' בזה כדי שיתכן לו יותר להמיתו: (כ) והמנהג כמנהג יהוא. ר"ל מנהג המלך אשר היה רוכב בו והוא היה נוהג מנהג יהוא כי הוא רכבו בשגעון בזולת ישוב: (כג) ויהפוך יהורם ידו וינס. ר"ל שהפך הי' נס לשוב ליזרעאל אך מהר יהוא וירה לו חץ והכהו מאחוריו בין זרועיו ויצא מלבו ומת לשעתו וכרע ברכבו ואמר יהוא לבדקר שהיה השליש שלו שישא נבלת יורם וישליכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי ר"ל במקום אשר סוקל שם נבות: (כה) אני ואתה את רוכבים צמדים אחרי אחאב אביו. ר"ל שאני ואתה היינו יחד את רוכבים אחרים מחוברים והולכים אחרי אחאב אביו: (כו) אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש. אמר דמי בניו העתידי' לצאת

ויאמר ו' בקרי' וסי' ושלח לקראתם ויאמר השלום. אח יחם ויאמר האח. ויאמר הצילני כי אלי אתה. תשוע ויאמר הנני. הוי המרבה לא לו. ויאמר אדם אך פרי לצדיק: ולשלום ג' בקריאה וסי' מה לך ולשלום סב אל אחרי. וחברו. למרבה המשרה ולשלום אין קץ: סב ו' בקריאה וחס' וסי' נמסר בסדר דברים: ולא שב ח' בקריא' וסי' וילך בדרך אחר דמלכים. בא המלאך עד הם. וחברו. ואתה כי הזהרתה רשע. וחברו: וימצאהו ג' בקריאה וחס' וסי' וימצאהו המרים בקשת. וחברו דד"ה. וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי: השלום ד' דגשים וסי' ונדמו נאות השלום. והיתה לי לשם ששון. ויהי כראות יהורם. כי זרע השלום הגפן: אחזיה ז' וסי' נמסר לעיל בסי' בחלק א' סוף סי' כ"ב: השלכהו י"ג חס' בליש'

רדק

ודעת אם אתן שנת לעיני כשמחת בקציר והדומה לו שכתבנו בספר מכלל: רכב. משרת רוכב הסוס יקרא רכב ועתה רכב על סוס אדוניו ללכת לקראת יהוא: (יח) עד הם. הראשון כן והשני עד אליהם שלא כמנהג כי המנהג עדיהם מלה אחת ועד אליהם היא תוספת ביאור כי היה מספיק אם יאמר אליהם או עדיהם לבדו: (כ) והמנהג כמנהג יהוא. מנהג הרכב כמנהג יהוא שהוא נוהג רכבו בשגעון וי"ת בשגעון ינהג בניח מדבר: (כב) השלום עד זנוני. מה ענין השלום שיגיע עד זנוני אמך לא יאות לה ולך שלום: (כג) ויהפוך יהורם ידיו. האוחזות ברסן הפכם להסב פניו ולנוס: (כד) מלא ידו בקשת. משך הקשת בכל כחו: (כה) שלשה. בה"א במקום וי"ו כמו אהלה: כי זכור אני ואתה. זכור היום שאני ואתה היינו רוכבים יחדיו מחוברים כלומר שהיו רוכבים שניהם ברכב אחד או שניהם זה אצל זה ביחד וזהו צמדים כמו צמד בקר ומלת את ר"ל עם כלומר אני עמך ואתה עמי הייט רוכבים צמדים וי"ת ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין: וה' נשא עליו. ומן קדם ה' אתנטל עלוהי ית מטל נבואתא הדין: (כו) את דמי נבות ואת דמי בניו. נחלקו רז"ל בדבר זה יש שאומרים בניו נהרגו עמו ומהם אמרו בנים העתידים לצאת ממנו וא"א ז"ל פי' ואת דמי בניו שגזל מהם נחלתם: ראיתי אמש. ת"י גלן קדמי בקריב

מצודת דוד

העם אשר עם יהוא ראה אותם הצופה אבל עדיין לא הכיר אם על יהוא המה: ויאמר השלום. הרכב אמר להם השלום ר"ל אם בואם בעבור השלום או למלחמה: (יח) מה לך ולשלום. מה לך בתשאל השלום האם נוגע בך הדבר: סוב אל אחרי. ללכת עם אנשי ולא השוב אל המלך: (כ) והמנהג. הנני רואה הנהגת העם הבא הוא כמנהג יהוא אשר הנהגתו בשגעון מבלי סדר וישוב הדעת: בן נמשי. בן בנו של נמשי: (כב) מה השלום. מהו השלום הראוי עד שיהא השלום גמול זנוני איזבל וכו'. וכאומר וכי ראוים אתם לשלום: (כג) ויהפוך. הפך ידיו האוחזות ברסני הסוסים להפכם לאחור ולנוס: מרמה. ר"ל הנה קשר ומרד במרמה היו מראים עצמם כאוהבים: (כד) מלא ידו. שם כל ידו במלואה בקשת לירות בכח רב: ויכרע. כרע על ברכיו: (כה) כי זכר. תן דעתך לזכור כי אני ואתה את אשר היינו רוכבים צמדים ומחוברים אחרי אחאב ואז נשא ה' עליו את המשא הזה ע"י אליהו: (כו) אם לא. וכו' ור"ל האם לא את דמי וכו' ראיתי אמש כי למחרת הריגת נבות ירד אחאב לרשת כרמו ואז אמר לו אליהו בדבר ה' אם לא אר דמי וכו' ראיתי אמש והם טעקים ומבקשים עליו דין: ודמי בניו. יש מרז"ל

מצודת ציון

(כא) בחלקת. בנחלת שדה: (כה) שלשה. ענין שר כמו ומבחר שלישיו (שמות טו): שא. הגבה אותו: צמדים. הבורים יחד כמו צמיד פתיל (במדבר יט): נשא עליו. סעמים עליו המשא. כנבואה: (כו) אמש. יאמר על הלילה העבר כמו ויוכח אמש (בראשית לא) בפון

וְשִׁלַּמְתִּי לְךָ בַּחֶלְקָה הַזֹּאת נְאֻם־יְהוָה וְעַתָּה שָׂא הַשְׁלִכֵהוּ בַּחֶלְקָה כִּדְבַר יְהוָה׃ כז וַאֲחַזְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה רָאָה וַיָּנָס דֶּרֶךְ בֵּית הַגָּן וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו יֵהוּא וַיֹּאמֶר גַּם־אֹתוֹ הַכֻּהוּ אֶל־הַמֶּרְכָּבָה בְּמַעֲלֵה־גוּר אֲשֶׁר אֶת־יִבְלְעָם וַיָּנָס מְגִדּוֹ וַיָּמָת שָׁם׃ כח וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עֲבָדָיו יְרוּשָׁלַמָה וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִקְבֻרָתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד׃

כט וּבִשְׁנַת אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ אֲחַזְיָה עַל־יְהוּדָה׃ ל וַיָּבוֹא יֵהוּא יִזְרְעֶאלָה וְאִיזֶבֶל שָׁמְעָה וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ וַתֵּיטֶב אֶת־רֹאשָׁהּ וַתַּשְׁקֵף בְּעַד הַחַלּוֹן׃ לא וְיֵהוּא בָּא בַשָּׁעַר וַתֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם זִמְרִי הֹרֵג אֲדֹנָיו׃ לב וַיִּשָּׂא פָנָיו אֶל־הַחַלּוֹן וַיֹּאמֶר מִי אִתִּי מִי

הָדָא אֲמַר יְיָ וּכְעַן סַב רְמֵיהִי בְּאַחֲסַנְתָּא כְּפִתְגָמָא דַיְיָ: כז וַאֲחַזְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה חֲזָא וְאַפֵּךְ בְּאוֹרַח בֵּית גִּנַּיָא וּרְדַף בַּתְרוֹהִי יֵהוּא וַאֲמַר אַף יָתֵיהּ מְחוֹהִי בִּרְתִיכָא בְּמַסְקָנָא דְגוּר דְעִם יִבְלְעָם וְאַפֵּךְ לִמְגִדּוֹ וּמִית תַּמָּן: כח וְאַחִיתוּ יָתֵיהּ עַבְדוֹהִי לִירוּשְׁלֶם וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בִּקְבוּרְתֵּיהּ עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד: כט וּבִשְׁנַת חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְיוֹרָם בַּר אַחְאָב מְלַךְ אֲחַזְיָה עַל דְבֵית יְהוּדָה: ל וַאֲתָא לְיִזְרְעֶאל וְאִיזֶבֶל שְׁמַעַת וְכַחֲלַת בִּצְרִידָא עֵינָהָא וְתַקְנַת יַת רֵישָׁא וְאִסְתְּכִיאַת מִן חֲרַכָּא: לא וְיֵהוּא עַל בְּתַרְעָא וַאֲמַרַת הַשְׁלָם זִמְרִי קְטֵיל רִבּוֹנֵיהּ: לב וּזְקַף אַפּוֹהִי לַחֲרַכָּא וַאֲמַר מַן הָבָא מַן

רדק

בקריה וי"ל אמש כמשמעו הלילה שעבר ונאמר לאליהו ממחרת שמת נבות הנבואה הזאת כי ביום שמת נבות שלחו אל איזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרתו הנבואה באה אל אחאב בו ביום שהיה אחאב בכרם ואמר לו ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה: (כז) ויכס דרך בית הגן. ובדברי הימים הוא אומר והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא וימיתוהו נראה כי בדרך הכוהו כמו שאמר להם הכוהו אל המרכבה והם הורו לו חצים והכוהו והוא נס מוכה אל מגדו וימת שם ולא מת ממש אלא נשתתק מחמת המכות כמו שאומר בנבל וימת לבו בקרבו ולא מת ממש עד עשרה ימים וכן פירושו וימת שם שנשתתק ואחר כן נשאוהו עבדיו להחבא בשמרון מפני יהוא ועבדי יהוא שרדפו אחריו ומצאוהו מתחבא בשמרון הביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדיין לא מת ומה שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא שנתנוהו לקבורה והניחו אותו שיוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הנה וירכיבו אותו עבדיו ירושלימה ויקברו אותו בקבורתו וגו': במעלה גור. לא אמר להם שיכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו שהיו רודפים הכוהו אל המרכבה והם לא השיגוהו כי הוא היה נס על המרכבה ולא השיגוהו עד מעלה גור שהשיגוהו בחצים במה והוא נס עם כל זה עד מגידו וזהו שאמר ויכוהו במעלה גור אשר את יבלעם והפסוק חסר במלת ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על המנין וכמוהו הרבה במקרא: (כט) ובשנת אחת עשרה. ולמעלה אמר בשנת י"ב ולפי החשבון הוא בשנת י"ג כמו שכתב אלא שב' שניה היו בהם מקוטעות מה שאומר זה הנה אף על פי שאמר למעלה תחלת מלכותו וסופה עתה בעת מותו ספר ג"כ מלכותו להודיע כי בעונו קצרו ימי מלכותו ומת ולא מלך אחר אביו אלא שנה אחת: (ל) ותשם בפוך עיניה. ותשם פוך בעיניה וכמוהו שלחו באש מקדשך שלחו אש במקדשך או פי' ותשם ותתקן בפוך עיניה והפוך הוא הכחול: ותיטב את ראשה. ותתקן כלומר קשטה את עצמה כדי שתמצא חן בעיניו ולא יהרגה: (לא) זמרי הרג אדוניו. לפי שהרג זמרי את אלה בן בעשא אדוניו ויהוא ג"כ הרג אדוניו לפיכך קראה אותו כן: (לב) מי אתי. מי שם בעזרתי: שמטוה

רשי

שמענו: (כז) הכהו אל המרכבה וגו'. (ובדברי הימים כ"ב ח') הוא או' ויבקש את אחזיה וילכדוהו והוא מתחבא בשומרון ויביאוהו אל יהוא יש ליישב המקראות ויכס דרך הגן מיזרעאל לשומרון וירדוף אחריו יהוא אך יש גמגום בדבר שהרי לא היתה ממשלת יהוא בשומרון עד יום המחרת כמו שמפורש בענין ויכתוב יהוא ספרי' וישלח שמרון וגו' רבותינו פירשו באגדת חלק והוא מתחבא בשומרון שהיה קודר אוכחות וטוחב פטמ"ז תחתיהם ולפי דבריהם יש לומר שאין התחבאה זו מפני יהוא אלא כך פירושו ויבקש את אחזיהו וילכדוהו כשהיה נס דרך הגן והוא היה מרשיע לעשו' מתחילה שהיה בא לשומרון והתחבא מפני שרי יהודה לעשות התועבה הזאת לפי שיושבי שומרון עובדי עכומ"ז היו ויביאוהו אל יהוא אנשי יהוא שרדפו אחריו ויאמר הכהו אל המרכבה: במעלה גור. שעם הביאוהו אליו: וינס מגדו. מוכה בגבליות: (כט) ובשנת אחת עשר' שנה ליור' בן אחאב מלך אחזיה. למעלה הוא אומר בשנת י"ב וע"כ יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם שהרי בשנת ה' ליורם מלך וח' שנים מלך ומהו שאמר כאן בשנת י"א אומר אני שמלך בחיי אביו שנה לפי שהיה נגוף בתחלואים רעים כמו שנאמר (בד"ה ב' כ"א י"ח) ואחרי כל זאת נגפו ה' לחלי לאין מרפא ויהי לימים מימים יצאו מעיו עם חליו וגו' וימליכו יושבי ירושלים את אחזיהו כאן הוא אומר בן כ"ב שנה אחזיהו במלכו (ובד"ה ב' כ"ב ב') בן מ"ב שנה היה במלכו וכל ימי יהורם אביו מ' שנה היו ולא יותר שנאמר בו ל"ב שנה במלכו וח' שנה מלך והיאך אפשר לבן להיות גדול מאביו ב' שנים אלא כ' שנה לפני שנולד שהם ב' שני' קודם שנולד אביו נגזרה גזרה זו מיום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזירה על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר (בד"ה ב' כ"ב ז') ומאלהי' היתה תבוסת אחזיהו לבא אל יורם וגו' כך שנויה בסדר עולם ובתוספתא דסוטה אך בכל המקרא לא מצינו שנשא יהושפט את בת עמרי אך מצאתי (בדברי הימים ב' י"ח א') ויתחתן לאחאב ושמא זו היה אחותו שנשא ובשנת ל' ואחד לאסא נשאה שנאמר ובשנת ל"א לאסא מלך עמרי (מלכים א' ט"ז כ"ג) ושנינו בסדר עולם שמלך מלכות שלימה שהרי שש שנים קודם לכן מלך על חצי העם וכשנשא אסא את בתו ליהושפט נתעל' עמרי והרגו את תבני לא וחשוב משנת ל"א לאסא עד מות אחזיהו ותמצאם מ"ב: (ל) ותיטב את ראשה. ותקנת ית רישא כדי שתמצא חן בעיני יהוא וישאנה: (לא) ותאמר השלום. תרצה להיות עמי בשלום: זמרי הרג אדניו אם הרגת את אדוניך אין זה דבר חדש שהרי זמרי גם הוא הרג את אלה בן בעשא: (לב) מי אתי. מי בכם לעזרתי: שמטוה

רלבג

לצאת ממנו כמו שבארנו במה שקדם ואמר אליהו לו בדבר ה' שכבר ראה בלילה שעבר קודם מצאו אותו דמי נבות שהומת בעבור שלא רצה למכור כרמו או להחליפו: (כז) ואחזיהו מלך יהודה ראה וינס. ספר בד"ה שכבר היה אחזיהו מתחבא בשומרון ויביאוהו אל יהוא ואולם קצר בזה המקום והנה כשהביאוהו אל יהוא אמר להם שיכוהו אל המרכבה בחצים והנה אמר להם זה בהיותו בעליית גור אשר את יבלעם ושם הכוהו בחצים ונס מוכה אל מגדו וימת שם והנה זכה לקבורה מפני היותו בן יהושפט אשר דרש את ה' בכל לבו כמו שנזכר בספר ד"ה: (ל) ותשם בפוך עיניה. ר"ל שחור קשטה את עצמה ושמה פוך בעיניה להיטיב ראותה אולי עשתה כדי שתשא חן בעיניו ויחמול עליה ולא יהרגנה או עשתה זה להחזיק המלוכה עדיין והוא יותר נכון ולזה אמרה בגאוה ליהוא השלום זמרי הורג אדניו: שמטוה

מצודת ציון

(ל) בפוך. הוא כחול שחור וכן כי תקרעי בפוך עיניך (ירמיה ד): ותיטב. ענין תקון כמו אם תיטיבי

מצודת דוד

מרז"ל אמרו שהרג גם בניו ומהם אמרו בניו שהיה עתיד להוליד: ושלמתי לך. גם זה דברי אליהו שאמר בשם ה' שיקבל גמולו בחלקת נבות: ועתה. האיל ודבר ה' הוא השליכהו אל החלקה ההיא: (כז) גם אתו הכהו. כי גם הוא מבית אחאב עובד ע"ג כמוהם: אל המרכבה. בעודו יושב במרכבה: במעלה גור. כאלו אמר והכהו במעלה גור וקצר הכתוב וסמך על מ"ש גם אותו הכהו: את יבלעם. סמוך ליבלעם: וינס מגדו. אחרי אשר הכהו נס אל מגידו: וימת שם. ר"ל הומת בדבר הקצר ההוא בל יהוא כי בד"ה נאמר שמת בשומרון כי נס שם בא ממגידו: (כח) בקבורתו. אשר כרה לו בחייו: (כט) ובשנת אחת עשרה. ר"ל אחר שעבר שנת י"א כי בי"ב מלך וכמ"ש למעלה בשנת שתים עשרה וכו' כי יהורם אביו מלך בה' ליורם בן אחאב וימי מלכותו ח' שנים מקוטעות וכלו א"כ בי"ב ליורם בן אחאב ואז מלך אחזיה: (ל) ותשם בפוך עיניה. כמו ותשם פוך בעיניה וכן שלחו באש מקדשך (תלים ע"ד) ומשפטו שלחו אש במקדשך: ותיטב את ראשה. תקנה לעוף ראשה וקשטה עצמה למצוא חן בעיני יהוא לבל יהרגנה: (לא) השלום. האם תרצה להיות עמי בשלום: זמרי הורג אדניו. לפי שגם זמרי הרג את שמלך אלה בן בעשא לזה קראה אותו

בשם

וַיַּשְׁקִפוּ אֵלָיו שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה סָרִיסִים׃ לג וַיֹּאמֶר שִׁמְטֻהוּ וַיִּשְׁמְטוּהָ וַיִּז מִדָּמָהּ אֶל־הַקִּיר וְאֶל־הַסּוּסִים וַיִּרְמְסֶנָּה׃ לד וַיָּבֹא וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיֹּאמֶר פִּקְדוּ־נָא אֶת־הָאֲרוּרָה הַזֹּאת וְקִבְרוּהָ כִּי בַת־מֶלֶךְ הִיא׃ לה וַיֵּלְכוּ לְקָבְרָהּ וְלֹא־מָצְאוּ בָהּ כִּי אִם־הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם׃ לו וַיָּשֻׁבוּ וַיַּגִּידוּ לוֹ וַיֹּאמֶר דְּבַר־יְהוָה הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים אֶת־בְּשַׂר אִיזָבֶל׃ לז וְהָיְתָ נִבְלַת אִיזֶבֶל כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל אֲשֶׁר לֹא־יֹאמְרוּ זֹאת אִיזָבֶל׃

י א וּלְאַחְאָב שִׁבְעִים בָּנִים בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּכְתֹּב יֵהוּא סְפָרִים וַיִּשְׁלַח שֹׁמְרוֹן אֶל־שָׂרֵי יִזְרְעֶאל הַזְּקֵנִים וְאֶל־הָאֹמְנִים אַחְאָב לֵאמֹר׃ ב וְעַתָּה כְּבֹא הַסֵּפֶר הַזֶּה אֲלֵיכֶם וְאִתְּכֶם בְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם וְאִתְּכֶם הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים וְעִיר מִבְצָר וְהַנָּשֶׁק׃ ג וּרְאִיתֶם הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר מִבְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם וְשַׂמְתֶּם עַל־כִּסֵּא אָבִיו וְהִלָּחֲמוּ עַל־בֵּית אֲדֹנֵיכֶם׃ ד וַיִּרְאוּ מְאֹד מְאֹד וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה שְׁנֵי הַמְּלָכִים לֹא עָמְדוּ לְפָנָיו וְאֵיךְ נַעֲמֹד אֲנָחְנוּ׃ ה וַיִּשְׁלַח אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וַאֲשֶׁר עַל־הָעִיר וְהַזְּקֵנִים וְהָאֹמְנִים אֶל־יֵהוּא לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלֵינוּ נַעֲשֶׂה לֹא־נַמְלִיךְ

ואסתכיאו לותיה תרין תלתא נוזאין: לג ואמר מגרוהא ומגרוהא ונדא מדמה על כותלא ועל סוסותא ודשוהא: לד ועל ואכל ושתי ואמר סעדו כען ית ארורתא הדא וקברוהא ארי בת מלכא היא: לה ואזלו למקברה ולא אשכחו בה אלהין גולגלתא ורגליא ופסת ידיא: לו ותבו וחויאו ליה ואמר פתגמא דיי הוא דמליל ביד עבדיה אליהו דמן תושב למימר באחסנת יזרעאל ייכלון כלביא ית בסרא דאיזבל: לז ותהי נביליתא דאיזבל כזבל מבדר על אפי חקלא באחסנת יזרעאל דלא יימרון דא איזבל: א ולאחאב שבעין בנין בשמרון וכתב יהוא אגרן ושדר לשמרון לרברבי יזרעאל סביא ולתורבניא דאחאב למימר: ב וכען כמיתא אגרתא הדין לותכון ועמכון בני רבוניכון ועמכון רתיכין וסוסון וקרוין כריכן ומאני זינא: ג ותחזון דתקין ודכשר מבני רבונכון ותשוון על כורסי מלכותא דאבוהי ותגיחון קרב על בית רבונכון: ד ודחילו לחדא ואמרו הא תרין מלכיא לא יכילו למיקם קדמוהי ואכדין נקום אנחנא: ה ושלח דממנא על ביתא ודממנא על קרתא וסביא ותורבניא לות יהוא למימר עבדך אנחנא וכל דתימר לנא

רש"י

(לג) שמטוה. מן החלון ארצה: (לה) הגלגלת והרגלים. אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתני' בידיה וברגליה ומכשכשת בראשה: (לז) כדומן. תרגומו כזבל: (א) ואל האומני' אחאב. אומנים את בניו: ואתכם הרכב והסוסים. ויש בכם כח להלחם: (ד) שני המלכים. יורם

רלב"ג

(לג) שמטוהו. כתוב שמטוה קרי והכתוב שב אל גוף איזבל כאילו יאמר שמטו גופה כדי שיפילוהו לארץ וזהו סקילה כמו שסוקל נבות כי הסקילה הוא אם בשליכת אבנים על הנסקל או בירית הנסקל על האבן כאמרו כי סקול יסקל או ירה יירה והנה זה הי' מדה כנגד מדה: וירמסנה. רמס אותה יהוא אחרי נפלה להמיתה בשלמות ולקיים מה שנאמר והיתה נבלת איזבל כדמן על פני השדה: (לו) בחלק יזרעאל. ידמה שבכרם נבות נפלה ושם אכלו בשדה הכלבי' כי אצל בית אחאב היה כרם נבות: (ב) והנשק. ר"ל כלי המלחמה: (ה) וישלח אשר על הבית. ר"ל שכבר שלח הממונים על בית אחאב והממונה על עיר שמרון וזקני העיר והאומנים ומגדלים בני אחאב שהיו גדולי העיר

במסרה רבתא: כל לישן הזאה על במ"ד אל וסי' והזה אל הבית שבע פעמים. והזה אל נכח פני אהל מועד. ויז מדמה אל הקיר ב' בפסוק: מדמה ו' בקריאה וסי' נמסר בויקרא: והיתה ג' בטעמא בנביאים וסי' והיתה הפצירה. והיתה נבלת איזבל. והיתה חבל הים: ואשר על העיר חד מן י"ו פסוקים בטעם פזר גדול וגלגל וסי'

רד"ק

(לג) שמטוה. הפילוה מן החלון לארץ וכתוב בוי"ו שהוא כנוי לזכר והקרי בקמץ הה"א לנקבה והוי"ו נוספת והכתיב יש בו דרש רמז לנבות שגזרה לשמוט אותו ולסקלו כן צוה הוא לשמטה כי דין סקילה היה לה כי מתה בנפלה ורמסוה: ויז מדמה. בחיר"ק היו"ד מבנין הקל וכתב זה לגלות משפט האל ברשעה הזאת כי היה דמה נראה יזיס בקיר: וירמסנה. והוא רמסה בסוסו: (לד) כי בת מלך היא. ואף על פי שהיתה ממלכי אומות העולם צריך לנהוג כבוד בכל נכבד באומתו מדרך המוסר ולא תלה בכבוד בעלה לפי שהיא גרמה מיתתו ואבדון מלכותו: (לה) כי אם הגלגלת כי שאר כל הגוף אכלו הכלבים ולא מצאו בה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים ושבו והגידו ליהוא ולא קברו ממנה דבר כיון שהיה רוב גופה נאכל כמו שאמר הנביא ואין קובר: ובדרש למה נשאר בה הגלגלת והרגלים וכפות הידים שלא אכלו הכלבים לזכות שהיתה מרקדת לפני הכלות נשארו בה הרגלים ולפי שהיתה מטפחת לפניהם נשארו בה כפות הידים ולפי שהיתה מכשכשת בראשה לפניהן נשאר בה הגלגלת ולדעת הדרש הנשאר בה קברו ומה שאמר ואין קובר כי קודם שיבואו לקבר נאכל רוב גופה: (לו) בחלק יזרעאל. כי החלק הזה היה פתוח אל כרם נבות כמו שאמר הכתוב כי הכרם היה אצל היכל אחאב: (לז) והית. הכתוב הוא בלא ה"א כמו ועשת את התבואה והקרי בה"א על הרוב: כדומן. כתרגומו כזבל דמבדר על אפי חקלא: (א) אל שרי יזרעאל. שרי יזרעאל היו אז בשמרון אולי הלכו שם כששמעו המרד להתיעץ שם לפי ששמרון היתה עיר המלוכה: ואל האומני' אחאב. האומנים בני אחאב כמו שאמר גדולי העיר מגדלים אותם: (ב) והלחמו. לנסותם כתב

מצודת דוד

בפס זמרי וכאילו באה להקל אשמתו לומר שכבר היה לעולמים וכדי להחניפו אמרה כן: (לב) מי אתי מי. מי בעזרתי: וישקיפו אליו. כאומרים הננו למצותיך: (לג) שמטוה. הזיזו אותה מן החלון להפילה לארץ: וירמסנה. יהוא רמסה ברגליו: (לד) פקדו נא. זכרו את הארורה הזאת וקברוה כי בת מלך היא ואין מדרך המוסר לנהוג בה בזיון אחר המיתה: (לה) כי אם הגולגולת וכו'. ושאר כל הגוף אכלו הכלבים כדבר ה' ואז"ל בזכות שהיתה מרקדת ברגליה ומטפחת בידיה ומרכנת בראשה לפני הכלה לשמחה לזה נשארו ולא אכלום הכלבים: (לו) דבר ה' הוא. ולא במקרה בא: (לז) כדומן. כזבל המפוזר בארץ כן היו אבריה מפוזרים: זאת איזבל. כי רוב הגוף אכלו הכלבים והנשאר לא היה שמה עליה: י (א) האמנים אחאב: האמנים של אחאב: (ב) ועתה. לא הזכיר הכתוב ראשית הדברים שהיו כמנהג לפוקדם בשלום וא"ז כתב ועתה וכו': בני אדוניכם. יורשי המלוכה: הרכב וכו'. וא"כ הכח בידכם להלחם: (ג) על בית. בעבור בית אדוניכם ובכדי לנסותם לדעת מה בלבם שלח אליהם כדברים האלה: (ה) אשר על הבית. הממונה על

מצודת ציון

היטבי דרכך (שם ג): ותשקף. ראתה והביטה: (לב) סריסים. שרים: (לג) שמטוה. ענין הזזה מן המקום כמו שמטו הבקר (ש"ב ו): ויז. מל' הזיה ונטיפה: (לה) הגלגלת. הראש: (לז) כדומן. כזבל כמו לדומן על פני האדמה (ירמיה ח): י (א) האמנים. כן יקראו מגדלי הילדים כמו על צד תאמנה (ישעיה ס): (ב) והנשק. כלי המלחמה כמו נשק בית היער (שם כב)

רד"ק

כתב להם כן : (ו) את ראשי אנשי בני אדניכם . בני הוא פי' אנשי כי אם היה אומר אנשי אדניכם היו סוברים כי על כל אנשי ביתו אמר ואעפ"י שאינם בניו לפיכך אמר בני אדניכם : ובני המלך . לא היה זה בספר אלא ספור הכתוב הוא שמספר כי בני המלך שצוה יהוא להביא את ראשיהם היו שבעים איש עם גדולי העיר שהיו מגדלים אותם : (ז) בדודים . בסלים וכן ת"י בסליא וכמוהו שני דודאי תאנים הדוד האחד : (ח) שני צבורים . כמו גלים לפי שהם נאספים יחד כמו גל אבנים לפיכך נקראו צבורי' מן ויצבור יוסף אם יצבר כעפר כסף וי"ת דגורין כמו שתרגם אונקלוס חמרין חמרין : (ט) צדיקים אתם . אינכם חייבים בדם אלה האנשים תאמרו כי אני עשיתי רע וקשרתי על אדוני והרגתיו הלא לא הכיתי אני אלא גדולי העיר הכו אותם ולא רצו להלחם עליהם תוכלו להכיר ולדעת כי מה' יצא הדבר ואני ואתם צדיקים בדם כל בית אחאב : (יא) ומיודעיו . קרוביו כמו ולנעמי מודע לאישה וכת"י וקריבוהי : וכהניו . כהני במות וי"ת וחברוהי : (יב) בית עקד הרועים . ת"י בית כנישת רעיא וכתב א"א ז"ל כי נקרא כן לפי שהיו הרועים גוזזים שם את צאנם ובעת הגזיזה קושרים אותם ברגליהם מקום העקדה : (יג) מצא את אחי אחזיהו . בני אחי אחזיהו כמו שאומר בד"ה וימצא את שרי יהודה ואת בני אחי אחזיהו וכן אחיו קורא אחיו כמו ואת לוט אחיו : לשלום בני המלך ובני הגבירה . בני אחאב ובני איזבל ומ"ש ובני הגבירה אחר שאמר לשלום בני המלך לפי שהכבוד היה תלוי בה שאף בחיי אחאב היתה היא גבירה ואחאב היה נשמע אליה ועושה על פיה ולא ידעו ענין זה המרד ושהומתה איזבל ושהומת אחזיהו לפיכך לא נסו מיהוא אבל שמעו כי מת יהורם ברמות גלעד לפיכך אמר לשלום בני המלך וכן אמרו שם בדברי הימים משרתים לאחזיהו שהיו באים לעבודת אחזיהו לעזור לבית אחאב כמו שהיה הוא עמהם : (יד) תפשום חיים . ומה שצוה כן ובלבבו להרגם כמו שאמר וישחטום להגדיל הנקמה שלא ימיתום דרך מלחמה : ויברכהו

רש"י

יורם ואחזיהו : (ו) ובני המלך שבעים איש את גדולי העיר וגו' . כל זה כתב בספר ואני יודע חשבונם שבעים איש והם עם גדולי העיר המגדלים אותם : (ז) בדודים . סירות : (ח) צבורים . חמרין דגורין מונחי' בלע"ז : (ט) צדיקים אתם . כולכם בעיניכם צדיקים ומחזיקים אותי בחזקת רשע על שהרגתי את המלך ועתה ראו הנה אני קשרתי על אדוני והרגתיו את כל אלה מי הכה אני לא הרגתי' אך מאלה תדעו אפוא כי גזרת המלך היא עליהם וההורג' צדיק הוא ומקיים את מצות המקום: (יב) בית עקד הרועים . בית כניסת רעיא . עקד . לשון קשר מקום אסיפת רועים : (יג) ובני הגבירה

תרגום יונתן	מקרא
נַעְבֵּיד לָא נַמְלִיךְ גְּבַר דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ עֲבֵיד׃ ו וּכְתַב לְהוֹן אִגַּרְתָּא תִּנְיָנוּת לְמֵימַר אִם דִּילִי אַתּוּן וּמִנִּי אַתּוּן מְקַבְּלִין סְבוּ יַת רֵישֵׁי גַּבְרֵי בְּנֵי רִבּוֹנְכוֹן וְתֵיתוֹן לְוָתִי בְּעִידָנָא הָדֵין מְחַר לְיִזְרְעֶאל וּבְנֵי מַלְכָּא שַׁבְעִין גַּבְרָא יַת רַבְרְבֵי קַרְתָּא מְרַבַּן יַתְהוֹן׃ ז וַהֲוָה כְּמֵיתֵי אִגַּרְתָּא לְוָתְהוֹן וּדְבַרוּ יַת בְּנֵי מַלְכָּא וּנְכִיסוּ שַׁבְעִין גַּבְרָא וְשַׁוִּיאוּ יַת רֵישֵׁיהוֹן בְּסַלַּיָא וְשַׁדְּרִינוּן לְוָתֵיהּ לְיִזְרְעֶאל׃ ח וַאֲתָא אִזְגַּדָּא וְחַוִּי לֵיהּ לְמֵימַר אַיְתִיאוּ רֵישֵׁי בְּנֵי מַלְכָּא וַאֲמַר שַׁווֹ יַתְהוֹן תְּרֵין דְּגוֹרִין בְּמַעֲלָנָא דְתַרְעָא עַד צַפְרָא׃ ט וַהֲוָה בְצַפְרָא וּנְפַק וְקָם וַאֲמַר לְכָל עַמָּא זַכָּאִין אַתּוּן הָא אֲנָא מְרָדִית עַל רִבּוֹנִי וְקַטַלְתֵּיהּ וּמַן קְטַל יַת כָּל אִלֵּין׃ י דְּעוּ כְעַן אֲרֵי לָא יִבָּטֵל מִפִּתְגָמָא דַיְיָ דְּמַלִּיל יְיָ עַל בֵּית אַחְאָב וַיְיָ קַיֵּם יַת דְּמַלִּיל בְּיַד עַבְדֵּיהּ אֵלִיָּהוּ׃ יא וּמְחָא יֵהוּא יַת כָּל דְּאִשְׁתְּאָרוּ לְבֵית אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל וְכָל רַבְרְבוֹהִי וְקָרִיבוֹהִי וְחַבְרוֹהִי עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵיהּ מְשֵׁיזֵיב׃ יב וְקָם וַאֲתָא וַאֲזַל לְשֹׁמְרוֹן הוּא בֵּית כְּנִישַׁת רַעְיָא בְּאוֹרְחָא׃ יג וְיֵהוּא אַשְׁכַּח יַת אֲחֵי אֲחַזְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וַאֲמַר מַן אַתּוּן וַאֲמַרוּ אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ אֲנַחְנָא וּנְחַתְנָא לְמִשְׁאַל שְׁלָם בְּנֵי מַלְכָּא וּבְנֵי מַלְכְּתָא׃ יד וַאֲמַר אֲחַדוּנוּן כַּד חַיִּין וְאַחְדוּנוּן כַּד חַיִּין וּנְכִיסוּנוּן לְגוֹ בֵית	אִישׁ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה׃ ו וַיִּכְתֹּב אֲלֵיהֶם סֵפֶר ׀ שֵׁנִית לֵאמֹר אִם־לִי אַתֶּם וּלְקֹלִי ׀ אַתֶּם שֹׁמְעִים קְחוּ אֶת־רָאשֵׁי אַנְשֵׁי בְנֵי־אֲדֹנֵיכֶם וּבֹאוּ אֵלַי כָּעֵת מָחָר יִזְרְעֶאלָה וּבְנֵי הַמֶּלֶךְ שִׁבְעִים אִישׁ אֶת־גְּדֹלֵי הָעִיר מְגַדְּלִים אוֹתָם׃ ז וַיְהִי כְּבֹא הַסֵּפֶר אֲלֵיהֶם וַיִּקְחוּ אֶת־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁחֲטוּ שִׁבְעִים אִישׁ וַיָּשִׂימוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם בַּדּוּדִים וַיִּשְׁלְחוּ אֵלָיו יִזְרְעֶאלָה׃ ח וַיָּבֹא הַמַּלְאָךְ וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר הֵבִיאוּ רָאשֵׁי בְנֵי־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר שִׂימוּ אֹתָם שְׁנֵי צִבֻּרִים פֶּתַח הַשַּׁעַר עַד־הַבֹּקֶר׃ ט וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־הָעָם צַדִּקִים אַתֶּם הִנֵּה אֲנִי קָשַׁרְתִּי עַל־אֲדֹנִי וָאֶהְרְגֵהוּ וּמִי הִכָּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה׃ י דְּעוּ אֵפוֹא כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר יְהוָה אַרְצָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה עַל־בֵּית אַחְאָב וַיהוָה עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ׃ יא וַיַּךְ יֵהוּא אֵת כָּל־הַנִּשְׁאָרִים לְבֵית־אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל וְכָל־גְּדֹלָיו וּמְיֻדָּעָיו וְכֹהֲנָיו עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃ יב וַיָּקָם וַיָּבֹא וַיֵּלֶךְ שֹׁמְרוֹן הוּא בֵּית־עֵקֶד הָרֹעִים בַּדָּרֶךְ׃ יג וְיֵהוּא מָצָא אֶת־אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר מִי אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ אֲנַחְנוּ וַנֵּרֶד לִשְׁלוֹם בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ וּבְנֵי הַגְּבִירָה׃ יד וַיֹּאמֶר תִּפְשׂוּם חַיִּים וַיִּתְפְּשׂוּם חַיִּים וַיִּשְׁחָטוּם אֶל־בּוֹר

רלבג

העיר כמו שנזכר אחר זה ששם עבדיו וכל אשר יאמר להם יעשו : (ז) וישימו את ראשיהם בדודי' . ר"ל בסלי' כדי שיראום האנשי' : שימו אותם שני צבורים . הם כמו חמרים ר"ל שיעשו שני גלים מאלו הראשים והנה באו בעוד לילה להעלים הענין מההמון : (יא) וכהניו. הם כהני הבמות : (יב) ויקם ויבא וילך שומרון . ר"ל שכבר קם יהוא ובא לביתו לקחת הרכב והלך לשומרון ובדרכו הנה בהיותו בית עקד הרועים הוא הבית שהיו הרועים גוזזים שם את הצאן ולזה היו עוקדים אותם שם הנה מצא יהוא את אחי אחזיהו מלך יהודה ר"ל בני אחי אחזיהו כי כבר מתו אחיו כמו שנזכר בספר ד"ה : (יד) וישחטו' אל בור בית עקד . הנה הי' בור בבית ההוא שהיה בית עקד הרועים ושם שחטם אחר

במסרה רבתא : מדבר ג' וסי' שקר תרחק . ויקש דבר איש יהודה. דעו אפוא כי לא יפל : לשלום ב' וסי' יואב . ויהוא מצא : וישחטום ב' וסי' אל בור עקד . הכהנים :

מצודת ציון

כב) : (ז) בדודים . כמין קדירות וכן ושפה בכיור או בדוד (ש"א ב) : (ח) צבורים . קבוצים כמו ויצבור יוסף (בראשית מב) : (י) אפוא . ת"י כען והוא תרגום של עתה : (יא) ומידעיו . קרוביו כמו מודע לאישה (רות ב) : וכהניו . כהני הבעל : שריד . פליטה : (יב) בית עקד הרועים . בית שהרועים גוזזים בו הצאן ולפי שצריך לעקדם ולקושרם בעת הגזיזה קרוי עקד מל' ויעקוד

מצודת דוד

בית המלך : (ו) אם לי אתם . אם אתם משלי ונכנעים אלי : כעת מחר . כעת הזאת ביום מחר : ובני המלך כו' . גם זה מדברי יהוא שכתב להם יודע אני שהמה שבעים ובבית גדולי העיר ולא תוכלו להעלים ממני את מי מהם : את גדולי העיר . והמה עם גדולי העיר שהיו מגדלים אותם ר"ל שהיו בבית גדולי העיר : (ח) עד הבקר . להיות מונחים עד הבקר בכדי שיראום העם : (ט) צדיקים אתם . רוצה לומר הנה תחשבו שאתם צדיקים ממני על שהרגתי את המלך ומי הרג את כל אלה הלא אנשי שומרון הרגום : (י) דעו אפוא . בזאת דעו עתה שלא יפול דבר ה' ארצה להיות בטל מה שדברו כ"א יפול על ראש מי אשר נגזר עליו : וה' עשה . הריגת המלך ובניו באה בהשגחה מה' : (יב) הוא בית עקד . כשבא לבית עקד הרועי' אשר עמד' בדרך : (יג) ויהוא מצא . שם מצא יהוא את אחי אחזיהו ר"ל בני אחזיהו וכן נאמר בד"ה כי

בֵּית־עֵקֶד אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אִישׁ וְלֹא־הִשְׁאִיר אִישׁ מֵהֶם׃ טו וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב לִקְרָאתוֹ וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵשׁ אֶת־לְבָבְךָ יָשָׁר כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם־לְבָבֶךָ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָדָב יֵשׁ וָיֵשׁ תְּנָה אֶת־יָדֶךָ וַיִּתֵּן יָדוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֵלָיו אֶל־הַמֶּרְכָּבָה׃ טז וַיֹּאמֶר לְכָה אִתִּי וּרְאֵה בְּקִנְאָתִי לַיהוָה וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ בְּרִכְבּוֹ׃ יז וַיָּבֹא שֹׁמְרוֹן וַיַּךְ אֶת־כָּל־הַנִּשְׁאָרִים לְאַחְאָב בְּשֹׁמְרוֹן עַד־הִשְׁמִידוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־אֵלִיָּהוּ׃ יח וַיִּקְבֹּץ יֵהוּא אֶת־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחְאָב עָבַד אֶת־הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא יַעַבְדֶנּוּ הַרְבֵּה׃ יט וְעַתָּה כָל־נְבִיאֵי הַבַּעַל כָּל־עֹבְדָיו וְכָל־כֹּהֲנָיו קִרְאוּ אֵלַי אִישׁ אַל־יִפָּקֵד כִּי זֶבַח גָּדוֹל לִי לַבַּעַל כֹּל אֲשֶׁר־יִפָּקֵד לֹא יִחְיֶה וְיֵהוּא עָשָׂה בְעָקְבָּה לְמַעַן הַאֲבִיד אֶת־עֹבְדֵי הַבָּעַל׃ כ וַיֹּאמֶר יֵהוּא קַדְּשׁוּ עֲצָרָה לַבַּעַל וַיִּקְרָאוּ׃ כא וַיִּשְׁלַח יֵהוּא בְּכָל־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ כָּל־עֹבְדֵי הַבַּעַל וְלֹא־נִשְׁאַר אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־בָא וַיָּבֹאוּ בֵּית הַבַּעַל וַיִּמָּלֵא בֵית־הַבַּעַל פֶּה לָפֶה׃ כב וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־הַמֶּלְתָּחָה הוֹצֵא לְבוּשׁ לְכֹל עֹבְדֵי הַבָּעַל וַיֹּצֵא לָהֶם הַמַּלְבּוּשׁ׃ כג וַיָּבֹא יֵהוּא וִיהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב בֵּית הַבָּעַל וַיֹּאמֶר לְעֹבְדֵי הַבַּעַל חַפְּשׂוּ וּרְאוּ פֶּן־יֶשׁ־פֹּה עִמָּכֶם מֵעַבְדֵי יְהוָה כִּי אִם־עֹבְדֵי הַבַּעַל לְבַדָּם׃ כד וַיָּבֹאוּ לַעֲשׂוֹת זְבָחִים וְעֹלוֹת וְיֵהוּא שָׂם־לוֹ

כְּנִשְׁתָּא אַרְבְּעִין וּתְרֵין גַּבְרָא וְלָא אִשְׁתְּאַר אֱנָשׁ מִנְהוֹן: טו וַאֲזַל מִתַּמָּן וְאַשְׁכַּח יַת יְהוֹנָדָב בַּר רֵכָב לְקַדָּמוּתֵיהּ וּבָרְכֵיהּ וּשְׁאֵיל בִּשְׁלָמֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ הַאִית לִבָּךְ כָּשַׁר כְּמָא דְלִבִּי עִם לִבָּךְ וַאֲמַר יְהוֹנָדָב אִית וְאִית הַב יַת יְדָךְ וִיהַב יְדֵיהּ וְאַסְקֵיהּ לְוָתֵיהּ לִרְתִיכָא: טז וַאֲמַר אִיתָא עִמִּי וַחֲזֵי בְּקִנְאָתִי דַאֲנָא מְקַנֵּא קֳדָם יְיָ וְאַרְכִּיבוּ יָתֵיהּ בִּרְתִיכֵיהּ: יז וַאֲתָא לְשֹׁמְרוֹן וּמְחָא יַת כָּל דְּאִשְׁתְּאָרוּ לְאַחְאָב בְּשֹׁמְרוֹן עַד דִּי שֵׁיצְיֵהּ כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְּמַלֵּיל עִם אֵלִיָּהוּ: יח וּכְנַשׁ יֵהוּא יַת כָּל עַמָּא וַאֲמַר לְהוֹן אַחְאָב פְּלַח יַת בַּעֲלָא זְעֵיר יֵהוּא יִפְלְחִינֵיהּ סַגִּי: יט וּכְעַן כָּל נְבִיֵּי בַעֲלָא וְכָל פָּלְחוֹהִי וְכָל כּוּמָרוֹהִי זַמִּינוּ לִי אֱנָשׁ לָא יִשְׁנֵי אֲרֵי דְבַח רַב לִי לְבַעֲלָא כָּל דְּיִשְׁנֵי לָא יִתְקַיַּם וְיֵהוּא עֲבַד בְּחוּכְמָא בְּדִיל לְאַבָדָא יַת פָּלְחֵי בַעֲלָא: כ וַאֲמַר יֵהוּא זַמִּינוּ כְּנִשְׁתָּא לְבַעֲלָא וְזַמִּינוּ: כא וּשְׁלַח יֵהוּא בְּכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲתוֹ כָּל פָּלְחֵי בַעֲלָא וְלָא אִשְׁתְּאַר אֱנָשׁ דְּלָא אֲתָא וַעֲלוּ לְבֵית בַּעֲלָא וְאִתְמְלֵי בֵּית בַּעֲלָא סְפָא בִּסְפָא: כב וַאֲמַר לִדְמְמַנָּא עַל קוּמְטְרַיָּא אַפֵּיק לְבוּשָׁא לְכָל פָּלְחֵי בַעֲלָא וְאַפֵּיק לְהוֹן לְבוּשָׁא: כג וַאֲתָא יֵהוּא וִיהוֹנָדָב בַּר רֵכָב לְבֵית בַּעֲלָא וַאֲמַר לְפָלְחֵי בַעֲלָא בְּלוּשׁוּ וַחֲזוֹ דִלְמָא אִית כָּא עִמְּכוֹן מֵעַבְדַיָּא דַיְיָ אֱלָהֵין פָּלְחֵי בַעֲלָא בִּלְחוֹדֵיהוֹן: כד וַאֲתוֹ לְמֶעְבַּד נִכְסַת קוּדְשִׁין וַעֲלָוָן וְיֵהוּא מַנֵּי לֵיהּ בְּבָרָא תְּמָנַן גַּבְרָא וַאֲמַר גַּבְרָא דְיִשְׁתֵּיזֵיב מִן גַּבְרַיָּא דַאֲנָא מַעֵיל עַל יְדֵיכוֹן נַפְשֵׁיהּ

רשי

הנבירה. אוכל: (טו) ויאמר אליו. יהוא: היש את לבבך ישר. ושלם מה שאני עושה כאשר לבבי שלם עם לבבך: ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך. ואחז בה והעלני אליך אל המרכבה: (יט) בעקבה. במרמה לשון ויעקבני (בראשית כ"ז ל"ו): (כ) קדשו עצרה. הכריזו אסיפה להיות נעצרים לבית הבעל: (כב) על המלתחה. ת"י לדממנא על קומטריא ארגזים וקופסאות שכורכין בתוכן וגונזין תכשיטי עובדי הבעל: (כד) נפשו תחת נפשו. נפש השומר תחת הנפש הנמלט: ויסלכו

רלבג

אחר שהרגום: (יט) איש אל יפקד. ר"ל ש"א יחסר אוש שלא יהיו כלם שם: עשה בעקב׳. ר"ל במרמה: (כ) קדשו עצרה לבעל. זמנו וקראו יום שתהיו נעצרי׳ בו כלכם לבעל: (כב) ויאמר לאשר על המלתחה. הוא הממונה על אוצר בגדי הכמרים ועובדי הבעל: ויסלכו

ב׳ פסוקי׳ מטעין בענין וסי׳ ויך יהוא את כל הנשארים לבית אחאב ביזרעאל. ויבא שמרון ויך את כל הנשארים לאחאב בשמרון: ד׳ פסוקים בקריאה אית בהון כל כל וכל כל וסי׳ כל החיה כל הרמש וכל העוף. ועתה כל נביאי הבעל. וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל. כל קבל דנא בה זמנא: הוצא ה׳ בקריאה וסי׳ הוצא מן המקום. הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה. המה מטיבים את לבם. הוצא את בנך וימות. ויאמר לאשר על המלתחה. וחד והוצא את עמי בני ישראל:

תולדות אהרן יהוא יעבדנו הרבה. סנהד׳ קב: הואה לטש. גיטין נט:

רדק

(טו) ויברכהו. נתן לו שלום ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך. יהונדב אמר יש ויש כפל לחזק כי יש לבבו ואחר כן אמר לו יהוא תנה את ידך להעלותו למרכבה עמו או פירושו ויש תשובת יהוא דרך שאלה כלומר כן הוא כמו שאתה אומר כי יש לבבך עם לבבי א"כ תנה ידך ויתן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה: (יז) עד השמידו. בחיר"ק הה"א כי כן יבוא המקור פעמים: בעקבה. כתרגומו בחכמה וכן ויעקבני: (כ) קדשו עצרה. זמנו עצרה שיהיו נעצרים כל העם לפני הבעל: (כב) לאשר על המלתחה. ת"י לדממנא על קומטריא פי׳ גנזי הבגדים וכן בדברי רז"ל קומטרי דספרי פי׳ גנזי הספרים: (כד) נפשו תחת נפשו. נפש השומר תחת נפש

מצודת ציון

ויעקוד את יצחק (בראשית כב): (טז) בקנאתי. ענין נקימה כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כה): (יט) אל יפקד. אל יחסר כמו ולא נפקד ממנו איש (שם לא): בעקבה. ת"י בחוכמא וכן ויעקבני זה פעמים (בראשית כז): (כ) קדשו. הזמינו: עצרה. אסיפה וקבוץ כמו עצרת בוגדים (ירמיה ט): (כב) המלתחה. הוא מקום גניזת כריכי מלבושי כהני הבעל והוא הפוך מן וערפל התולתו (איוב לח) וכן ת"י קומטרא ובמכנה כסוי קמטרא עהור (כלים פי"ו): (כג) חפשו. חקרו כמו נחפשה דרכינו (איכה ג): נרגים

מצודת דוד

כי לא היו לו אחים כי כולם נהרגו מאז כמש"ש: לשלום. לשאול בשלום בני אחאב והיזבל ולא ידעו כי נהרגו: (יד) וישחטם כי גם המה היו מבית אחאב: בית עקד. העומד בבית עקד: (טו) היש את לבבך ישר. האם יש עם לבבך ישר ותמים עמי לאהוב אותי כאשר לבבי ישר עם לבבך: יש ויש. הכפל לחזק: תנה את ידך. בדרך אהבה לקיום ברית או להעלהו על המרכבה: (טז) בקנאתי. במה שאקנא קנאת ה׳ לנקום מבית אחאב ועובדי הבעל: (יח) אחאב עבד את הבעל מעט. כלומר והנה בעבור זה באה הרעה על ביתו: (יט) לי לבעל. יהיה לי אל הבעל: בעקבה. בכדי שיקבצו כולם: (כ) קדשו עצרה. הזמינו יום להיות כולם נעצרים ונאספים: ויקראו. הכריזו יום קבוע: (כא) פה לפה. מהפתח ההעבר מזה עד הפתח שממולו: (כב) הוצא לבוש. הכוונה היה שיהיו נכרים במלבושיהם לבלא ימלט מי מהם: (כג) מעבדי ה׳. כי השם פן יבוא מי מהם לראות מה נעשה ויאבד עמהם: כי אם. ר"ל עבדי ה׳ יצאו מפה ולא ישארו כ"א עבדי

בחוץ שמנים איש ויאמר האיש אשר ימלט מן האנשים אשר אני מביא על ידיכם נפשו תחת נפשו׃ כה ויהי ככלתו לעשות העלה ויאמר יהוא לרצים ולשלשים באו הכום איש אל יצא ויכום לפי חרב וישלכו הרצים והשלשים וילכו עד עיר בית הבעל׃ כו ויצאו את מצבות בית הבעל וישרפוה׃ כז ויתצו את מצבת הבעל ויתצו את בית הבעל וישמהו למחראות (למוצאות ק') עד היום׃ כח וישמד יהוא את הבעל מישראל׃ כט רק חטאי ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל לא סר יהוא מאחריהם עגלי הזהב אשר בית אל ואשר בדן׃ ל ויאמר יהוה אל יהוא יען אשר הטיבת לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל׃ לא ויהוא לא שמר ללכת בתורת יהוה אלהי ישראל בכל לבבו לא סר מעל חטאות ירבעם אשר החטיא את ישראל׃ לב בימים ההם החל יהוה לקצות בישראל ויכם חזאל בכל גבול ישראל׃ לג מן הירדן מזרח השמש את כל ארץ הגלעד הגדי והראובני והמנשי מערער אשר על נחל ארנן והגלעד והבשן׃ לד ויתר דברי יהוא וכל אשר עשה וכל גבורתו הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל׃ לה וישכב יהוא עם אבתיו ויקברו אתו בשמרון וימלך יהואחז בנו תחתיו׃ לו והימים אשר מלך יהוא על ישראל עשרים ושמנה שנה בשמרון׃

חלף נפשיה׃ כה והוה כד שיצי למעבד עלתא ואמר יהוא לרהטיא ולגבריא עולו מחונון אנש לא יפוק ומחונון לפתגם דחרב ורמו רהטיא וגבריא קטילין ואזלו עד קרית בית בעלא׃ כו ואפיקו ית קמת בית בעלא ואוקידוהא׃ כז ותרעו ית קמת בעלא ותרעו ית בית בעלא ושויוהא לבית מפקת אנשא עד יומא דין׃ כח ושיצי יהוא ית בעלא מישראל׃ כט לחוד בחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל לא סטא יהוא מבתריהון אשתעביד לעגלי דהבא די בבית אל ודי בדן׃ ל ואמר יי ליהוא חלף דאתקינתא למעבד דכשר קדמי ככל דברעותי עבדתא לבית אחאב בנין רביעין יתבון לך על כורסי מלכותא דישראל׃ לא ויהוא לא נטר למהך באוריתא דיי אלהא דישראל בכל לביה לא סטא מעל חובי ירבעם דחייב ית ישראל׃ לב ביומיא האינון שרי רוגזא דיי למתקף בישראל ומחנון חזאל בכל תחום ארעא דישראל׃ לג מן ירדנא מדנח שמשא ית כל ארעא גלעד שבטא גד ושבטא ראובן ושבטא דמנשה מערוער דעל כיף נחלא דארנון וארעא גלעד ומתנן׃ לד ושאר פתגמי יהוא וכל דעבד וגבורתיה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל׃ לה ושכב יהוא עם אבהתוהי וקברו יתיה בשמרון ומלך יהואחז בריה תחותוהי׃ לו ויומיא דמלך יהוא על ישראל עסרין ותמני שנין

רדק

נפש הנמלט: (כה) וישליכו הוא על דרך הרחבת הלשון מרוב חפזם ומהירותם אותם לשלחם לעיר בית הבעל לנתוץ את המצבות: ויוציאו. הראשון מצבות לשון רבים והשני מצבת לשון יחיד: וישרפוה. כל אחת מן המצבות: (כז) למחראות. כתיב וקרי למוצאות ושניהם ענין אחד אלא שהקרי לשון נקיה יותר והענין שהיו נפנין שם: אשר בית אל. כמו בבית אל וכן הנמצא בית ה': (ל) ויאמר ה' אל יהוא. ע"י נביא ובסדר עולם מי אמר לו יונה בן אמתי: בני רבעים. כמו בנים רבעים יהואחז יהואש ירבעם זכריהו ואמרו בזכות שהשחית בית אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי אחאב אחזיהו יהורם מלכו מבניו ארבעה דורות ויהוא בער הבעל ולא בער העגלים כי אותם נעשו לשם ה' ואע"פ כן היה חטא גדול כמו שכתוב לא תעשון אתי וגו': (לב) לקצות בישראל. להכרית כמו מקצה רגלים

מצודת דוד

עובדי הבעל: (כד) על ידיכם. המסורים בידכם לשמרם לבל יברחו: נפשו. נפש השומר הפושע בשמירתו תהא נפש הנמלט בפשיעתו: (כה) ככלותו. כאשר השלים יהוא לעשות העולה על ידיהם כי אחר שעשו העולה התפרסם אמתת הדבר שהמה עובדי הבעל ומעתה לא יאמרו שהרג נקיים: וישליכו. אמר כן על דרך ההרחבה אשר מרוב החפזון כאילו השליכו א"ע ללכת עד העיר המיוחדת לבית הבעל: (כז) מצבת הבעל. הבמה שעמדה עליו צורת הבעל: (כט) עגלי הזהב. מוסב על תחילת המקרא לומר ומה הם חטאי ירבעם עגלי הזהב אשר בבית אל וכו': (ל) ויאמר ה'. ע"י נביא: הטיבות לעשות וכו'. היושר בעיני עשית בגלל היותר טוב וכפי המחשבות לבבי עשית וכו': בני רבעים. ד' דורות מזרעך ימלכו: (לב) החל ה'. התחיל ה' להכרית בישראל: בכל גבול ישראל. לא במקום אחד לבד: (לג) מזרח השמש. לצד המזרח הכה את כל ארץ הגלעד וכו': מערוער וכו'. מן ערוער הכה עד סוף הגבול: והגלעד. עיר הגלעד היתה מטרפולין לכל ארץ הגלעד ואמר מלבד שהכה ארץ הגלעד כמ"ש למעלה הכה גם עיר המטרפולין שלה

רשי

(כה) וישלכו. ורמו רהטיא וגבריא קטילין השליכו חללים את עובדי הבעל: (כז) למחראות. לשון בית הכסא וכן לאטול את חוריהם (ישעיה ל"ו י"ב): (כט) רק חטאי ירבעם וגו'. מדאג' שלא תשוב הממלכ' לבית דוד כמו שנתירא ירבעם: (ל) ויאמר ה' אל יהוא. ביד יונה: בני רבעים. ארבע דורו' תחת שהשמדת את בית אחאב שמלכו ארבע דורות. עמרי. ואחאב. ואחזיה. ויהורם: (לב) לקצות. כמו קצתי בחיי בראשית

רלבג

(כה) וישלכו הרצים והשלשים. ר"ל שהכר השליכו הרצים והשלישים נבלת ההרוגי' מבית הבעל בעת הכותם אותם: למחראות. ר"ל לבתי כסאות להפנות שם לבזות הע"ג: ויאמר ה' אל יהוא. אמר לו זה ע"י נביא כי לא היה יהוא נביא: (לב) בימים ההם החל ה' לקצות בישראל. הנה מזה המקום יתבאר לך שמה שהמית יהוא מבית אחאב היה נמלט מחרב חזאל כי בימי בית אחאב לא שלטה חרבו בישראל אך בימי יהוא התחיל הש"י לקצן ולהכרית בישראל על יד חזאל והנה קצה וקצן הם שני שרשים בענין

אל יצא ג' בקריאה וסי' אל יצא איש ממקומו. אל יצא פליט מן העיר. באו הכום איש אל יצא: עד היום ט' מיחדין וסי' מצויין במסרה רבתא דאסדרנא בריש סיפ' בערך יו"ד: בית ד' דסבירי' ובבית וסי' נמסר לעיל בסיפרא חלק ב' סי' ב': בלבבי ג' בקריאה וסי' והקימתי לי כהן נאמן. ככל אשר בלבבי עשית דיהוא. עד אנה אשית: ערער ה' חס' וסי' ולאשר בערער. ויעברו את הירדן בשמואל. מן הירדן מזרח השמש דמלכים. עזובות ערי ערער. ובלע בן עזז.

תולדות אהרן אמר הטיבות. סנהד' קב:

מצודת ציון

(כה) לרצים. הרצים רגלי לפני מרכבתו: ולשלשים. ולשרים: (כו) וישרפוה. כל אחת ואחת: (כז) ויתצו. מל' נתיצה ושבירה: למוצאות. להפנות שם לגדולים: (לב) לקצות. להכרית כמו וקצותם את כפה

רשי

(בראשית כ"ז מ"ז) : (ג) בחדר המטות . בעליית בית קדשי הקדשים כמה שהוא אומר ויהי אתה בית ה' מתחבא וגו' (לקמן פסוק ג') עליו אמר דוד (תהלים כ"ז ה') כי יצפנני בסכה יסתירני בסתר אהלו וקורא אותה חדר המטות על שם בין שדי ילין (שיר השירים א' י"ג) וזהו שיסד ר' אליעזר כפן חדר המטות חורכן ביתך יכפר עליהם : (ד) לכרי . שרי המאות לגבורי' ושרי מאות לרצים ולשון כרי שלא אמר לכרי' שם דבר של קבוצת הגבורי' ברני"ר בלע"ז : ויכרות להם ברית. שיהיו בעזרתו להמליך את בן המלך : (ה) השלשית מכם באי השבת. המשמרות היו מתחדשות ובאות בשבת משמרו' כהונה ולויה אחת נכנסת ואחת יוצאת וצוה את המשמר הנכנס להתחלק לשלשה חלקים השלישית בבית המלך לשמור שלא יעמוד א"ש על המלך להרגו והשלישית בשער סור הוא שער המזרחי שבעזרה שער הסרה : והשלישית בשער הרצים . אף הוא משערי העזרה ויונתן תרגם בתרעא דבתרוהי תרעא רהטיא ושער הרצים דרך שם באין מבית המלך לבית המקדש כמה שנאמר בסוף הענין ואותו שער העזרה שנאמר אחריו שער הרצי' קראו (בדברי הימי' ב כ"ג ד) שער הספים : (ו) ושמרתם את משמרת הבית מסח . שמירה זו צוה על החלק הראשון שאמר עליו ושמרו את משמרת.

יא א וַעֲתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָהוּ וראתה (ראתה ק') כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד אֵת כָּל־זֶרַע הַמַּמְלָכָה׃ ב וַתִּקַּח יְהוֹשֶׁבַע בַּת־הַמֶּלֶךְ־יוֹרָם אֲחוֹת אֲחַזְיָהוּ אֶת־יוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָה וַתִּגְנֹב אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הממותתים (המומתים ק') אֹתוֹ וְאֶת־מֵינִקְתּוֹ בַּחֲדַר הַמִּטּוֹת וַיַּסְתִּרוּ אֹתוֹ מִפְּנֵי עֲתַלְיָהוּ וְלֹא הוּמָת׃ ג וַיְהִי אִתָּהּ בֵּית יְהוָה מִתְחַבֵּא שֵׁשׁ שָׁנִים וַעֲתַלְיָה מֹלֶכֶת עַל־הָאָרֶץ׃ ד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שָׁלַח יְהוֹיָדָע וַיִּקַּח ׀ אֶת־שָׂרֵי המאיות (המאות ק') לַכָּרִי וְלָרָצִים וַיָּבֵא אֹתָם אֵלָיו בֵּית יְהוָה וַיִּכְרֹת לָהֶם בְּרִית וַיַּשְׁבַּע אֹתָם בְּבֵית יְהוָה וַיַּרְא אֹתָם אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃ ה וַיְצַוֵּם לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן הַשְּׁלִשִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת וְשֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ ו וְהַשְּׁלִשִׁית בְּשַׁעַר סוּר וְהַשְּׁלִשִׁית בַּשַּׁעַר אַחַר הָרָצִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת

בְּשֹׁמְרוֹן : א וַעֲתַלְיָה אִמֵּיהּ דַּאֲחַזְיָה חֲזָת אֲרֵי מִית בְּרַהּ וְקָמַת וְאַבְדַת יַת כָּל זַרְעָא דְּמַלְכוּתָא : ב וּנְסִיבַת יְהוֹשֶׁבַע בַּת מַלְכָּא יוֹרָם אֲחָתֵיהּ דַּאֲחַזְיָה יַת יוֹאָשׁ בַּר אֲחַזְיָה וּגְנַבַת יָתֵיהּ מִגוֹ בְּנֵי מַלְכָּא דְּמִתְקַטְלִין וְאַטְמָרַת יָתֵיהּ וְיַת מֵינִקְתֵּיהּ בְּאִידְרוֹן בֵּית עַרְסָתָא וְאַטְמָרוּ יָתֵיהּ מִן קֳדָם עֲתַלְיָה וְלָא אִתְקְטֵיל : ג וַהֲוָה עִמַּהּ בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ מִטַּמַּר שִׁית שְׁנִין וַעֲתַלְיָה מַלְכַת עַל אַרְעָא : ד וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא שְׁלַח יְהוֹיָדָע וּדְבַר יַת רַבָּנֵי מָאוָתָא לְגִבָּרַיָּא וּלְרְהָטַיָּא וְאָעֵיל יָתְהוֹן לְוָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ וּגְזַר לְהוֹן קְיָם וְאוֹמֵי יָתְהוֹן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ וְאַחְזֵי יָתְהוֹן יַת בַּר מַלְכָּא : ה וּפַקְדִּינוּן לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָּמָא דְּתַעְבְּדוּן תִּלְתָּא מִנְּכוֹן עָלֵי שַׁבָּא וְנָטְרֵי מַטְּרַת בֵּית מַלְכָּא : ו וְתִלְתָּא בִּתְרַע גִּבָּרַיָּא וְתִלְתָּא בִּתְרְעָא דְּבַתְרוֹהִי תְּרַע רְהָטַיָּא וְתִטְּרוּן יַת

וכל אורית' דכוו' חס' : נ"תליה ג' וכי' ועתליה אם אחזיהו דמלכי' . ועתליה מלכת על הארץ דמלכים . וחברו דד"ה. ותשמע עתליה דמלכים . ותקרע עתליה את בגדיה דמלכים . ושמשרי ושחריה ועתליה . ומבני עילם ישעיה . ושארא עתליהו : ג' זוגין קדמא שי"ן ותנינא זיי"ן והי' שלח ובשנה השביעית שלח יהוידע. התחזק ובשנה השביעית התחזק . שבוזתני אמרה לאל סלעי . זנחתני כי אלהי מעזי . אשמרה עזי אליך אשמרה . אזמרה עזי אליך אזמרה . וחילופיהון ג' זוגין קדמא זי"ן תנינא שי"ן וסי' נמסר בשמואל

תולדות אהרן ראתם . סנהד' נס :

רדק

רגלים חמס שותה : (א) וראתה כי מת בנה . כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והענין אחד : ותאבד . ובמקומו בדברי הימים ותדבר וסי' תאבד דוברי כזב : הממלכה . פי' ממלכות יהודה וכן אומר בדברי הימים : (ב) הממותים . כתיב וקרי המומתים והענין אחד אלא שהכתוב הוא תואר כמו ממותי תחלאים והקרי הוא מהפעלים מבנין הפעיל : בחדר המטות . חסר ועליגו ותסתירהו ואת מניקתו בחדר המטות ות"י ואטמרת יתיה וית מניקתיה באידרון בית ערסתא וכן בדברי הימים ותתן אותו ואת מניקתו בחדר המטות ואמר אחר כך ויסתירו אותו ר"ל היא הסתירה אותו לשעה ומכאן ואילך הסתירו אותו ג"כ היודעים שלא גלו הדבר לעתליה כל שש השנים ופי' בחדר המטות החדר שהיה בעזרת הלוים או הכהנים ובדברי רז"ל בחדר המטות בתאים ר' ישמעאל אומר בעליות בימות החמה שהיו שוכבים שם הכהנים והלוים ויש בו דרש בית המקדש קורא חדר המטות על שם בין שדי ילין ועוד כתיב אף ערשינו רעננה : (ד) שרי המאיות . כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד המאות וכן כלם אשר בפרשה זאת עד ויכרת יהוידע כן כתיב וכן קרי והכתוב הוא בהראות היו"ד למ"ד הפעל הנסתרת ממלת מאה כי הה"א במאה לנקבה וה"א השרש נעלמת ואלה שרי המאות כהנים ולוים היו כי רבים היו כי דוד מנה מן הלוים ארבעת אלפים שוערים וארבעת אלפים משוררים ומהללים : לכרי ולרצים . כמו לכרים וכמוהו הרודד עמי תחתי כמו עמים והדומים להם שכתבנו בספר מכלל ות"י לכרי לגבריא ופי' לקח שרי המאות אשר בלוים וקרא ג"כ לשרים ולרצים לשרים להתיעץ עמהם וכן אומר בדברי הימים וראשי האבות לישראל וקרא לרצים ג"כ להכינס למשמרת המלך : וירא אותם . מבנין הפעיל בתשלומו וירא"ה בפתח הוי"ו : (ה) באי השבת ושומרי משמרת . שיתעסקו בעבודתם וישמרו משמרת הבית ופי' באי השבת כי המשמרות קבועות היו בכהנים ובלוים מימי דוד ושמואל שתקנו אותם והיה משמר אחד עובד השבוע ויוצא בשבת אחר הקרבת המוספין ונכנס המשמר האחר ואמר להם יהוידע שישמרו המלך ויהיה השלישית מן השומרים מן באי השבת ושתי הידות כל יוצאי השבת כי יוצאי השבת יותר פנויים מן באי השבת שעל באי השבת עבודת השבוע ויהיה השלישית בבית המלך השלישית בשער סור והשלישית בשער אחר הרצים ולא חלק איזו שלישית יהיה כאן ואיזו שלישית יהיה כאן אלא שיחלקו באי השבת עם יוצאי השבת לשלשה חלקים ויהיו על השלש מקומות הנזכרים ויהיו מוכנים לשמור הנכנסים והיוצאים שלא יבואו עוזרי עתליהו להמית המלך : (ו) בשער סור . ובדברי הימים בשער היסוד ות"י בתרע גבריא ויש נסחאות בתרע נטוריא ובדברי רז"ל

רלבג

בענין אחד : (א) ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מת בנה . הנה זה הי' מאת הש"י לכלות הזרע הבא מאת בית אחאב כי הנותר שלא המית יהוא המיתה עתליה עד שגם יואש בן בנה הוצרכה יהושבע בת המלך יורם למלטו ולהסתירו מפני עתליהו שלא תמיתהו ולזה גנזה אותו ואת מינקתו בחדר המטות שהיו שם והסתירו אותו הוא ומינקתו מפני עתליהו ולא הומת והנה הסתירה אותם יהושבע בבית ה' כי שם היתה יושבת כי בעלה היה כהן גדול והנה החביאתם שש שנים ואז היתה עתליהו מולכת על הארץ : (ד) שלח יהוידע ויקח את שרי המאות לכרי ולרצים . הרצון באמרו לכרי לכרי' והרצון בו לשרים והם ראשי האבות לישראל כמו שנזכר בספר דברי הימים והנה הרצון בזה שכבר לקח יהוידע שרי המאות לכהנים וללוים ושלח בידם לראשי אבות ישראל ולרצים שיבאו אליו והנה הביא אותם אליו בית ה' וכרת להם ברית עם ה' ועם המלך כמו שזכר אחר זה שלא יגלה אותם והשביע אותם בשם ה' לעשות מצותו להקים את בית המלך על כסא אביו ואחר זה הראה אותם את בן המלך והוא יואש : (ה) ויצום לאמר זה הדבר אשר תעשון השלשית . השלישית מהאנשים אשר צוה יהוידע לשמירת המלך הם מבאי השבת והם המשמר הנכנס לכהנים וללוים והשאר ישתדלו בעבודת בית המקדש וכבר זכר אחר זה כי שתי

מצודת דוד

שלה : יא (א) כל זרע . בכדי שתמלוך היא מבלי מערער : (ב) אותו ואת מניקתו . את יואש ומניקתו החביאה בחדר המטות שהיה בבה"מ : ויסתירו . אף היודעים הסתירו אותו לבל יודע לעתליה ולזה לא הומת : (ג) ויהי אתה . כי היא היתה אשת כ"ג והתמידה לשבת בבה"מ : ועתליה מולכת . וימי מלכותה ו' שנים מקוטעות : ובשנה השביעית . למספר השנים שהיה מתחבא : יהוידע . יתכן שהוא יוחנן הנזכר בד"ה (א' ה') ועיין בסוף הספר בחשבון הדורות : (ד) שרי המאות . מן הכהנים והלוים : לכרי ולרצים . גם לקח הכרים והרצים : ויכרות . להיות האהבה ביניהם ולהיות ידם עמו להמליך את בן המלך והשביעם על זאת : (ה) השלישית . חלק שלישי : באי השבת . כי משמרות הכהנים והלוים היו מתחלפים בכל שבת אלו יוצאים ואלו באים כמה שכתוב בדברי הימים וקרויים המה באי השבת ואמר להם השלישית

מצודת ציון

כפה (דברים כס) : יא (ד) לכרי . כמו לכרים ויקראו כן השרים ע"ד שהאלה וכמ"ש מדם

רדק

רז"ל שהוא שער המזרחי ושבע שמות נקראו לו שער סור שמשם היו טמאים פורשים הה"ד סורו טמא קראו למו שער היסוד ששם היו מיסדים את ההלכה. שער חרסית שהיה מכוון כנגד זריחת החמה הה"ד האומר לחרס ולא יזרח. שער האיתון שהוא משמש כניסה ויציאה. שער התוך שהוא ממוצע בין שני שערים שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה שער עליון שהוא למעלה מעזרת ישראל: בשער אחר הרצים. ת"י בתרעא דבתרוהי תרע רהטיא ובדברי הימים לשוערי הספים והוא שער שהיה לדרום העזרה ועליו נאמר בדברי הימים בית האספים ומה שכנהו בשער הרצים לשעתו שהיו רצי המלך שם: מסח. פי' משמרת מסח שתשמרו ממסח והיא הנתיצה וההריסה כמו ונסחתם מעל האדמה ובמקום הזה הוא הריסת המשמרה על דרך פן יהרסו לעלות אל ה' והזהירם שיהיו במשמרה כאחד זה אצל זה שלא יפרד אחד מסדר המשמרה ללכת אל מקום אחר או יהיה נוסח מן הסיח הדעת שישמרו שלא יסיחו דעתם לענין אחר אלא דעתם יהיה למשמרת לשמור את המלך: (ז) אל המלך. בעבור המלך: (ח) והבא אל השדרות. כתרגום ודיעול לגו מן סדרא כלומר אדם אחר שיכנס תוך סדר משמרותיכם יומת ובדברי הימים והבא אל הבית יומת ואחד הוא כי כל הבית היה משמרתם כמ"ש מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית למזבח ולבית: (ט) ויקחו איש את אנשיו. כל אחד משרי המאות לקח אנשיו עמו: את החנית. שם כלל כי לא נתן להם חנית אחד לבד אלא ר"ל החניתים וכן אומר בדברי הימים את החניתים ואת המגנות ואת השלטים ופי' השלטים בדמות מגינים וכן כל שלטי הגבורים: (י) אשר למלך דוד. שהיה לוקח דוד במלחמות היה מקדיש כמו שלטי הזהב אשר לקח מהדרעזר וזולתו והיו נתונים לאוצרות בית ה': (יב) את הנזר ואת העדות. בגדי מלכות מן ועדית עדי עדות בשקל גאות וי"ת ית כלילא וית סהדותא. ובדברי רז"ל כי זה הנזר היה עדות למלכי בית דוד מי שראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינה הולמתו ואדניהו בקש להלמו ולא הולמתו: וימשחוהו. יהוידע ובניו וכן כתוב בדברי הימים וימשחוהו יהוידע ובניו ומפני מה משחוהו והלא אין מושחין מלך בן מלך מפני מחלוקת של עתליהו כמו שמשחו שלמה מפני מחלוקת של אדניהו: יחי המלך

רשי

משמרת בית המלך: מסח. שמרוהו מאד שלא תסיחו דעתכ' לשון נוחש (שמואל א' כ"ז כ') שלא יהא יאוש בדבר ומ"ש של מסח מן היסוד: (ז) ושתי הידות בכם. שאמרתי שיהו בשער סור ובשער הרצים ועמהם כל יוצאי השבת כל אנשי משמר היוצא: ושמרו את משמרת בית ה' אל המלך. שלא יבואהו נזק מתוך בית ה' ולא הוצרך לכל ואת אלא שבת ראשונה עד שהומתה עתליה וברחו עוזריה מן העיר: (ח) והבא אל השדרות. איש נכרי שיבא לתוך המחוז הקרוי שדרו' והוא מקום מבוא המלך מביתו לבית ה'. ולא ידעתי מהו ל' שדרות ויונתן תרגם סודריא: (יב) את הנזר ואת העדות. ספר התורה כמו שכתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים י"ז י"ט) ורבותינו אמרו הנזר הוא העדות שכל

מַסָּח׃ ז וּשְׁתֵּי הַיָּדוֹת בָּכֶם כֹּל יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת בֵּית־יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ ח וְהִקַּפְתֶּם עַל־הַמֶּלֶךְ סָבִיב אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ וְהַבָּא אֶל־הַשְּׂדֵרוֹת יוּמָת וִהְיוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּצֵאתוֹ וּבְבֹאוֹ׃ ט וַיַּעֲשׂוּ שָׂרֵי הַמֵּאוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיִּקְחוּ אִישׁ אֶת־אֲנָשָׁיו בָּאֵי הַשַּׁבָּת עִם יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃ י וַיִּתֵּן הַכֹּהֵן לְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת אֶת־הַחֲנִית וְאֶת־הַשְּׁלָטִים אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ דָּוִד אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה׃ יא וַיַּעַמְדוּ הָרָצִים אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית עַד־כֶּתֶף הַבַּיִת הַשְּׂמָאלִית לַמִּזְבֵּחַ וְלַבָּיִת עַל־הַמֶּלֶךְ סָבִיב׃ יב וַיּוֹצִא אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַנֵּזֶר וְאֶת־הָעֵדוּת וַיַּמְלִכוּ אֹתוֹ וַיִּמְשָׁחֻהוּ וַיַּכּוּ־כָף וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃

מַטְּרַת בֵּיתָא מִדְּאִשְׁתְּלֵי׃ ז וּתְרֵין חוּלָקִין בְּכוֹן כֹּל נָפְקֵי שַׁבְּתָא וְתִטְּרוּן יַת מַטְּרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ עַל מַלְכָּא׃ ח וְתַקְפוּן עַל מַלְכָּא סְחוֹר סְחוֹר גְּבַר וְזֵינֵיהּ בִּידֵיהּ וּדְיֵעוֹל לְגוֹ מִן סִדְרָא יִתְקְטֵיל וַהֲווֹ עִם מַלְכָּא בְּמִפְּקֵיהּ וּבְמֵיעֲלֵיהּ׃ ט וַעֲבַדוּ רַבָּנֵי מָאוָתָא כְּכֹל דְּפַקֵּיד יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא וּדְבָרוּ גְּבַר יַת גַּבְרוֹהִי עָלֵי שַׁבְּתָא עִם נָפְקֵי שַׁבְּתָא וַאֲתוֹ לְוַת יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא׃ י וִיהַב יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא לְרַבָּנֵי מָאוָתָא יַת מוּרְנִיתָא וְיַת שִׁלְטַיָּא דִּי לְמַלְכָּא דָּוִד דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ׃ יא וְקָמוּ רְהָטַיָּא גְּבַר וְזֵינֵיהּ בִּידֵיהּ מֵעִיבַר בֵּיתָא מִימִינָא עַד עִיבַר בֵּיתָא מִסְמָלָא לְמַדְבְּחָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי עַל מַלְכָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ יב וְאַפֵּיק יַת בַּר מַלְכָּא וִיהַב עֲלוֹהִי יַת כְּלִילָא וְיַת סַהֲדוּתָא וְאַמְלִיכוּ יָתֵיהּ וּמְשַׁחוּהִי וּטְפָחוּ יַד וַאֲמָרוּ יִצְלַח

ל'. ה' — ו' — ג' המאות ק' — המאות ק' — ל"ט — ה' — ד' — ל'. ה' הס' — ל' זקף קמץ וכל אספדכו'

הלק ב' סי' כ': ובבאו ג' וסי' והיו את המלך בצאתו: ומהאלהים היתה תבוסת. ובבאי גבעתי: ויוצא ד' וחס' יו"ד וסי' נמסר בסדר ואתחנן:

(המשך רדק) הוצרכו למשחו מפורסם לפי שלא היה מפורסם מאד שיהיה בן המלך:

רלבג

שתי הידות ההם הם כל יוצאי השבת והם משמר היוצא ולזה יהיו השלישית מהם חצי באי השבת כי כל יוצאי השבת הם שתי הידות והנה באר כי השלישית ישמרו משמרת בית המלך שלא יכנס שם אדם יוכל להזיק למלך והשלישית יעמדו בשער סור והוא השער המזרחי שהיו טמאי' בלתי יכולים להכנס שם ולזה היה נקרא שער סור כטעם סורו טמא ובד"ה נקרא שער היסוד כי הוא היסוד הראשון מהקדושה והשלישית בשער שהוא אחר הרצים והנה תשמרו את משמרת הבית בית מסח והוא המקום שפרצו בני עתליה המרשעת כמו שזכר בספר ד"ה ואולם שתי הידות באלו השלשה חלקים שזכר הם כל יוצאי השבת ושמרו את משמרת בית ה' בעבור המלך שלא יכזק על ד עוזרי עתליהו והקפת' אצל המלך סביב איש כלי מלחמתו בידו והנכנס מהזרים אל הסדרים והמערכות שיהיו מסדרים שומרי המלך יומת כדי לשמור המלך תכלית השמירה ואלו השומרים יהיו את המלך בצאתו ובבאו כדי שלא יקרהו נזק: (ט) ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת. והנה לקחו מבאי השבת מחציתם לזאת השמירה וכל יוצאי השבת כמו שקדם והנה לא הטריח יהוידע המשמרו' האחרות לזאת השמירה: (י) ויתן הכהן לשרי המאות את החנית ואת השלטים אשר למלך דוד. ר"ל שהקדים אותם המלך דוד: (יא) על המלך סביב. ר"ל אצל המלך סביב: (יב) את הנזר ואת העדות. ר"ל הכתר והאפוד שנתן אצלו התורה שנקראת עדות שיקרא בה כל ימי חייו והיתה עמו כמו שנזכר בתורה: וימשחוהו. מפני מחלוקת עתליה את

מצודת ציון

מגדים כרים ועמודים (ישעיה לד): (ו) מסח. מלשון היסח הדעת: (ז) ידות. חלקים כמו וארבע הידות (בראשית מז יח): (ח) והקפתם. וסבבתם: השדרות. כמו הסדרות בסמ"ך והוא מלשון סדור ועריכה וכמו שהחיל המסודר יקראו מערכת כמו כן יקראו סדרות: (י) השלטים. כעין מגינים: (יא) מכתף. מצד: (יב) הנזר. הכתר: העדות. מל' עדי וקשוט

מצודת דוד

השלישית מכם ר"ל חלק שלישי מהשומרי המלך יהיו מאנשי באי השבת: ושומרי וגו'. המה יהיו שומרי משמרת בית המלך שלא יקרב בבית המלך מתומכי עתליה והשמירה הזאת תהיה אחר שיבוא המלך אל הבית: (ו) והשלישית. חלק שלישי השני ישמרו בשער סור ואמרז"ל שהוא שער המזרחי ויקרא כן ע"ש שמשם היו הטמאים פורשים ע"ש הכתוב סורו טמא קראו למו (איכה ד') ובד"ה נאמר שער היסוד והיא שם לפי שהיתה מקום התחלת הקדושה כמו יסוד להבנין: והשלישית. חלק שלישי השלישי ישמרו בהשער אשר אחריו שער הרצים כן ת"י: את משמרת הבית. לבל יבוא מי בו להרוג את המלך: מסח. ת"י מדאשתלי ור"ל שישמרו מבלי היסח הדעת: (ז) ושתי הידות בכם. שנים שלישים בשומרי המלך יהיו כל אנשי יוצאי השבת על כי המה פנויים הם מעבודת המקדש כי באו ממקומם באי השבת והמה יעבדו עבודת המקדש ולזה לא יוכלו הם כולם לשמור על המלך כ"א מחציתם: ושמרו. יוצאי השבת ישמרו בבית ה' בעבור המלך: (ח) וכליו. כלי זיינו: והבא. איש זר הבא אל תוך סדר מערכות השומרים יומת כי אולי הוא מאנשי עתליה ומבקש להרוג את המלך: בצאתו ובבואו. בצאתו מן הבית ובבואו אליו: (ט) איש את אנשיו. כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו: (י) החנית. ר"ל קבוצת החניתות: אשר למלך דוד. אשר עשאם דוד והיו מונחים בבית ה': (יא) ויעמדו הרצים. מלבד באי השבת ויוצאי השבת עמדו הרצים ע"פ רוחב הבית ור"ל בעזרה: למזבח. לפני המזבח: ולבית. לפני המזבח והיכל: על המלך. סמוך למלך וסביבו: (יב) ויוצא. ממקום מחבואו: הנזר. כתר מלכות: העדות. היא התורה הנקראת עדות ותלו אותה בזרועו וכמ"ש רז"ל בס"ת שיחידה של

רשי

שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינו הולמתו: (יד) העמוד. הוא מעמד המלך בבית ה': קשר קשר. מרד מרד יש כאן: (טו) הוציאו אותה. מבית המקדש לשדרות והביאו אותה דרך בית השדרות לבית המלך ואל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים ומתחברים אליה: והבא אחריה. בעזרתה: המת בחרב. להמית בחרב: (טז) וישמו לה ידים. מקום אסטנג"א בלע"ז: (יז) בין ה' ובין המלך ובין העם. שיהו המלך והעם אחרי ה' ואח"כ בין המלך ובין העם שיהו עבדי' למלך: (יח) פקודות. ממונים לשמור במקו' משמרתן כהלכתן כי עתליהו בטלה את סדר משמרות הבית: (יט) ויבאו דרך שער הרצים. אל בית המלך: כל

רלבג

(יג) את קול הרצין העם. ר"ל קול הרצין וקול העם: (יד) עומד על העמוד. ר"ל אצל העמוד: (טו) הוציאו אותה אל מבית לשדרו'. ר"ל הוציאו אותה בדרך שתהיה תמיד מכפנים לסדרים ולמערכות השומרים את המלך כדי שלא תמלט ותנוס: והבא אחריה המת בחרב. ר"ל הנמשך אחריה לבא עמה תמיתו בחרב כדי שלא יאספו אליה ותתחזק מעט והנה שמו לה מקום לנוס אשר בחרו ולזה באה דרך כניסת הסוסי' בית המלך ושם לא היתה יכולה לנטות אנה ואנה והרגוה שם כי לא רצה הכהן שתומת בית ה': (יז) ויכרו' יהוידע את הברית. הנה ראשונה כרת ברית בין ה' ובין המלך והעם שיהיו לעם ה' ואחר כן כרת ברית בין המלך ובין העם שהוא יהיה להם למלך והם יהיו לו לעם: (יח) ואת מתן כהן הבעל. אחשוב שהרצון בזה שהנתני' לכהן לבעל והם שאר הכהנים שהיו שם עובדים עמו הרגום כלם לפני המזבחות: וישם הכהן פקודות על בית ה'. ר"ל שמנה שם מנויים ופקידות כדי ענינו מסודר בתכלי' הסדור והנה מענין אלו המנוים העמדת המשמרות על ענינם הראשון: (יט) ויבאו דרך שער הרצים. ידמה שזה השער היה נקרא כך מימי רחבעם כי אז עשה רחבע' מגיים והפקידם אל תא הרצים: כל

מלכים ב יא

יג וַתִּשְׁמַע עֲתַלְיָה אֶת־קוֹל הָרָצִין הָעָם וַתָּבֹא אֶל־הָעָם בֵּית יְהוָה׃ יד וַתֵּרֶא וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ עֹמֵד עַל־הָעַמּוּד כַּמִּשְׁפָּט וְהַשָּׂרִים וְהַחֲצֹצְרוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עַם הָאָרֶץ שָׂמֵחַ וְתֹקֵעַ בַּחֲצֹצְרוֹת וַתִּקְרַע עֲתַלְיָה אֶת־בְּגָדֶיהָ וַתִּקְרָא קֶשֶׁר קָשֶׁר׃ טו וַיְצַו יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת ׀ פְּקֻדֵי הַחַיִל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הוֹצִיאוּ אֹתָהּ אֶל־מִבֵּית לַשְּׂדֵרֹת וְהַבָּא אַחֲרֶיהָ הָמֵת בֶּחָרֶב כִּי אָמַר הַכֹּהֵן אַל־תּוּמַת בֵּית יְהוָה׃ טז וַיָּשִׂמוּ לָהּ יָדַיִם וַתָּבוֹא דֶּרֶךְ־מְבוֹא הַסּוּסִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַתּוּמַת שָׁם׃ יז וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם׃ יח וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה׃ יט וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת ׀ כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבוֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים׃ כ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־

ד' ומ"ל · ב' דד"ה מ"ל ודין חסר · סימן · המאות ק' ג' חס' · ג' חס' · ג' · ב' קמ"ל בנבי' · מזבחותיו ק' · ב' חס' · ב' כ"ל כנגין · ו' ג' מ"ל

תרגום

מַלְכָּא׃ יג וּשְׁמַעַת עֲתַלְיָה יָת קָל דַּרְקָדְנִין עַמָּא וַאֲתַת לְוָת עַמָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ׃ יד וַחֲזַת וְהָא מַלְכָּא קָאֵים עַל אִסְטְוָנָא כְּהִלְכָתָא וְרַבְרְבַיָּא עִמֵּיהּ וַחֲצוֹצְרָתָא קֳדָם מַלְכָּא וְכָל עַמָּא דְאַרְעָא חָדַן וְתָקְעִין בַּחֲצוֹצְרָתָא וּבְזָעַת עֲתַלְיָה יָת לְבוּשַׁהָא וּקְרַת שִׁרְדָא מִרְדָא׃ טו וּפַקִּיד יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא יָת רַבָּנֵי מָאוָתָא דִּמְמַנַּן עַל חֵילָא וַאֲמַר לְהוֹן אַפִּיקוּ יָתַהּ לְגָיו מִן סִדְרָא וּדְיֵיעוֹל בַּתְרַהָא יִתְקְטִיל בְּחַרְבָּא אֲרֵי אֲמַר כַּהֲנָא לָא תִתְקְטִיל בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃ טז וְשַׁוִּיאוּ לַהּ אַתְרָא וַעֲלַת בְּאוֹרַח מַעֲלָנָא דְסוּסְיָא לְבֵית מַלְכָּא וְאִתְקְטִילַת תַּמָּן׃ יז וּגְזַר יְהוֹיָדָע יָת קְיָמָא בֵּין מֵימְרָא דַייָ וּבֵין מַלְכָּא וּבֵין עַמָּא לְמֶהֱוֵי לְעַם מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בֵּין מַלְכָּא וּבֵין עַמָּא׃ יח וַעֲלוּ כָּל עַמָּא דְאַרְעָא לְבֵית בַּעְלָא וּסְתַרוּהִי וְיָת אֱגוֹרוֹהִי וְיָת צַלְמוֹהִי תַּבִּירוּ יָאוּת וְיָת מַתָּן כּוּמְרָא דְבַעְלָא קְטַלוּ קֳדָם אֱגוֹרַיָּא וּמַנִּי כַּהֲנָא מַטְרָן עַל בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃ יט וּדְבַר יָת רַבָּנֵי מָאוָתָא וְיָת גִּבָּרַיָּא וְיָת רָהֲטַיָּא וְיָת כָּל עַמָּא דְאַרְעָא וְאַחֵיתוּ יָת מַלְכָּא מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וַעֲלוּ בְּאוֹרַח תְּרַע רָהֲטַיָּא דְבֵית מַלְכָּא וִיתֵיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכַיָּא׃ כ וַחֲדִי כָּל עַמָּא דְאַרְעָא וְקַרְתָּא שְׁדוֹכַת וְיָת

רדק

המלך. ת"י ילבלו מלכא: (יג) את קול הרצין העם. חסר הנסמך ומשפטו הרצים רצי העם כמו סוגים בסף אמרים אמת או הוא כמו הפוך כמו שהוא אומר בדברי הימים את קול העם הרצים או יהיה קול עומד במקום שנים ופירוש את קול הרצים ואת קול העם ונו"ן הרצין במקום מ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים ופי' קול הרצין קול השמחה שהיו שמחים והיו אומרים יחי המלך ובדברי הימים את קול העם הרצים מהללים את המלך ות"י את קול הרצים העם ית קל דרקדנין עמא פי' שהיו מרקדים ומטפחין כמו שאמר ויכו כף: (יד) עומד על העמוד. פי' סמוך לעמוד וכן ועליו סמוך לו ועליו מטה מנשה סמוך לו וי"ת קאים על אסטוונא ופי' סטיו שהוא ספסל שיושבים בו השרים הגדולים ולדעתו יהיה פי' עמוד שהיה באותו הסטיו מקום נכבד לעמוד שם המלך לפיכך נקרא עמוד וכן אומר בדברי הימים על עמודו כלומר מקום הראוי לו לעמוד בו: (טו) הוציאו אותה אל מבית לשדרות. הוציאו אותה מבית ה' ותצא דרך מקום השדרות שהוא מערכת השומרים ואם יצא איש אחריה לעזרתה המיתוהו בחרב: המת. מקור: (טז) וישימו לה ידים. נתנו לה מקום שתצא באותו הדרך אשר מבית ה' לבית המלך והוא דרך מבוא הסוסים לבית ושם המיתוה: (יז) בין ה' ובין המלך. מתחלה כרת ברית בין ה' והמלך והעם שיהיו כלם לעבודת ה' ולהסיר הבעלים ואחר כך כרת ברית בין המלך והעם: (יח) ואת מתן. כהן הבעל היה שמו מתן: וישם הכהן פקודות. ת"י ומני כהנא מטרות ר"ל המשמרות אשר היו מתוקנות מתחילה כן הושיבם עתה כי נראה כי מפני שהיו עובדים הבעל המלכים אשר היו לפני זה לא נשאר דבר בבית ה' על מכונו ועל סדורו וכן כתוב בדברי הימים וישם יהוידע פקודות בית ה' ביד הכהנים הלוים אשר חלק דוד על בית ה' להעלות עולות וגו'

מסורה

וכל עם ז' וסי' בלשון אדמי יהושע סלק לגלגלא וסרים מלכא וחמא חברא. ופי' ביהושע סי' ח': סימן מלכים ותקרא קשר. ד"ה ותאמר קשר קשר. ואפ"ם ותקרא אל אשה ותאמר שלחה: וישמו ד' חס' וסימ' וישמו אבנים גדולות. וישימו את ארון יי. אל האבן הגדולה: וישמו לה ידים דעתליה: ויבואו ג' מלאים וסימ' ויבואו דרך שער הרצים. ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה. ויבואו פנימה אל המלך חזקיהו:

מצודת ציון

וקבוע הוא על הכ"ת יאמר: (יח) ויתצהו. מל' נתיצה ושבירה: היטב. ר"ל כמוזק וכן עמון היטב (שם לב): מתן. כן שמו: (כ) שקטה. נחה: סורסו

מצודת דוד

על מלך. או הוא מלשון עדי וקשוט ור"ל קשט אותו בבגדי מלוכה מאבני יקר: ויכו כף. הוא דרך שמחה: (יג) קול הרצין העם. קול מרוצת העם וכאלו אמר קול העם הרצין: (יד) על העמוד. ר"ל על מקום מיוחד למלך לעמוד שם וזהו כמשפט ר"ל כמנהג המלך וכן נאמר ד"ה על עמדו והיא היא: קשר קשר. מרד יש כאן וכפלה דבריה כדרך הצרה: (טו) פקודי החיל. הממונים על החיל: הוציאו אותה אל מבית לשדרות. ר"ל הוציאו אותה ממחוץ לבה"מ הולם תלך אל מבית לשדרות ר"ל מבפנים למערכת השומרים לבל תמלט: והבא אחריה. להיות בעזרתה דמו להמית בחרב: כי אמר וכו'. ולזה לא הרגוה מיד: (טז) וישימו לה ידים. עשו לה מקום פנוי ללכת מבית ה' ובאה אל בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה ושם נהרגה: (יז) להיות לעם לה'. מוסב גם על ובין המלך ובין העם את ה': ובין המלך ובין העם. שהמלך יגהום מלהמות העם והם יעבדוהו כמשפט הראוי למלך: (יח) פקודות על בית ה'. ממונים כפי שתקן דוד כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים: (כ) והעיר שקטה. לא נתעורר עוד מהלמה בעבור זה כי את

רדק

וגו': (כ) בית מלך. כן כתיב וקרי המלך ואחד הוא אלא שבכתוב חסרון הידיעה: (ג) כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן. לא כל ימיו כי אחרי מות יהוידע עשה הרע בעיני ה' כמו שכתוב בדברי הימים אלא פי' כל הימים אשר הורהו יהוידע הכהן כלומר כ"ז שיהוידע היה חי וכן כתוב בד"ה כל ימי יהוידע הכהן: (ה) כל כסף הקדשים. אומר בדברי הימים ויהי אחר כן היה עם לב יואש לחדש את בית ה' כי היה צריך חזוק כי שם אומר הטעם כי עתליהו המרשעת ובניה פרצו את בית האלהים לפיכך היה צריך חזוק כי לולי זה היה עדיין קיים הבנין כי מיום שנבנה הבית עד שבדקו יואש לא היה אלא מאה וחמשים וחמש שנה ובנין חזק כאותו בנין היה עומד יותר ויותר לולא שפרצוהו עתליהו ובניה הם שהיו לה מאיש אחר ולפי שעשו בו פרצות שם יואש על לבו לתקנם והיה צריך לקבץ קדשי ישראל שיקדישו שקלים או קדשי נדבות והקדשות שהיו בביר ה' אומר בדברי הימים כי עתליהו ובני' עשו אותם לבעלים ורוב ומה שנשאר לא רצה יואש להוציאו בבנין כדי שלא ישאר אוצר ה' ריק וחסר שיעשהו מקדשי החוץ ואמר לכהנים שיקבצו כל כסף המובא בית ה' וגם הכריז על השקלים שיביאו אותם כמו שאומר בדברי הימים ויתנו קול ביהודה ובירושלם להביא בית ה' משאת משה עבד האלהים ומשאת משה הוא כסף שקלים קראו משאת על שם כי תשא את ראש בני ישראל ושלשה כספים זכר הנה כסף עובר הוא מחצית השקל כמו שנאמר כל העובר על הפקודים איש כסף נפשות ערכו הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי כל כסף אשר יעלה על לב איש הוא המתנדב לבדק הבית ובת"י הפסוק כל כסף קודשיא דמיתעל לבית מקדשא דה' וגו' כבעמוד וא"ת כיון שנתנו השקלים לבדק הבית ממה היה לוקחים התמידים באותה שנה שהיו לוקחין אותן בכל שנה מתרומת השקלים ונראה כי נתרשלו מלהביא אותה תרומה אותן השנים שמלכה עתליהו והיה לבם ועבודתם לבעלים ולא לבית ה' ולא היו מעלים עולות תמיד כמו שאומר בדברי הימים והיו מעלים עולות תמיד בבית ה' כל ימי יהוידע נראה כי קודם לכן לא היו מעלים תמיד ומפני זה הוצרך יהואש להחזירם ולהעביר קול ולהביא משאת ה' והטועים שבהם שבו אל ה' בכל לבם הביאו מה שהם חייבין מהשנים שעברו והספיק לזה ולזה: (ו) איש מאת מכרו. כל איש ואיש מאת הכהנים יקח הכסף מאת ישראל המכיר אותו והרגיל אצלו שנותן לו מתנותיו ויקחו הכהנים מעט מעט כמו שבא לידם ויהיה עליהם לחזק את בדק הבית פירוש בדק הבית מקום השבר וההריסה ונקרא בדק לפי שצריך לבדקו ולעמוד עליו מה יצטרך: (ח) מדוע אינכם מחזקים. נראה שהיו הכהנים שומרים עד שיהיה הכסף רב בידם ואחר יחזקו את בדק הבית והמלך

רש"י

(ג) כל ימיו אשר הורהו יהוידע. אבל משמת יהוידע או כאו שרי יהודה להשתחוות למלך עשאוהו אלוה אמרו לו הנכנס לבית קדש הקדשים שעה אחת מסוכן למות ואתה נחבאת בו שש שנים כדאי אתה להיות אלוה או שמע המלך אליהם (בד"ה ב' כ"ד י"ז): (ה) כסף עובר איש כסף נפשות ערכו. שני כספים יש כאן כסף עובר הוא כסף השקלים שבכל שנה הנאמר בו (שמות ו' י"ג וי"ד) כל העובר על הפקודים ואיש שיתנדב ערכת נפשו כאומר ערכי עלי: כל כסף אשר יעלה וגו'. כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית: (ו) יקחו להם הכהנים. יהי' שלהם והם יקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם: מאת מכרו. מאת מכירו הרגיל אצלו: בדק. בקיעה וסדק החומה: (ח) ועתה אל תקחו כסף. עוד ואל תחזקו הבית משלכם: כי לבדק הבית תתנוהו. אם יפחות יפחות

רלבג

(ג) כל ימיו אשר הורהו וגו'. מגיד שכל מה שהיה מימיו אשר הורהו יהוידע הכהן עשה הישר בעיני ה' אך אחרי מות יהוידע לא עשה הישר בעיני ה' כמו שנזכר בספר ד"ה: (ה) כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה'. הוא מחצית השקל לכל אחד ואחד שהיה משאת משה עבד האלהי' על ישראל במדבר כמו שנזכר בספר ד"ה: כסף עובר. הוא הכסף שאינו מוגבל בכל שנה ושנ' כמו ההקדשות והערכין שיהיה נודר איש כסף נפשות ערכו וכל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית ה' והם הנדרים אי זה נדרים שיהיו ומכללם ההקדשות שהם לבדק הבית: (ו) מאת מכרו. ר"ל מעת מיודעו: לכל אשר ימצא שם בדק. ר"ל לכל דבר שיצטרכו לחזק הבית ולבדקו אם יחסר דבר מהראוי לו: (ח) כי לבדק הבית תתנהו. ר"ל

תולדות אהרן נפשות ערכו. מגלה כט:

עתליהו המיתו בחרב בית מלך [המלך ק']:

יב א בן־שבע שנים יהואש במלכו: ב בשנת־שבע ליהוא מלך יהואש וארבעים שנה מלך בירושלם ושם אמו צביה מבאר שבע: ג ויעש יהואש הישר בעיני יהוה כל־ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן: ד רק הבמות לא־סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות: ה ויאמר יהואש אל־הכהנים כל כסף הקדשים אשר־יובא בית־יהוה כסף עובר איש כסף נפשות ערכו כל־כסף אשר יעלה על לב־איש להביא בית יהוה: ו יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו והם יחזקו את־בדק הבית לכל אשר־ימצא שם בדק: ז ויהי בשנת עשרים ושלש שנה למלך יהואש לא־חזקו הכהנים את־בדק הבית: ח ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים ויאמר אלהם מדוע אינכם מחזקים את־בדק הבית ועתה אל־תקחו־כסף מאת מכריכם כי־לבדק

תרגום

עתליה קטלו בחרבא בית מלכא: א בר שבע שנין יהואש כד מלך: ב בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וארבעין שנין מלך בירושלם ושום אימיה צביה מבאר שבע: ג ועבד יהואש דכשר קדם יי כל יומוהי כמא דאלפיה יהוידע כהנא: ד לחוד במתא לא אשתרא עד כען עמא מדבחין ומסקין בוסמין על במתא: ה ואמר יהואש לכהניא כל כסף קודשיא דמתעל לבית מקדשא דיי כסף תקליא דעבר על מנין גבריא כסף פורקן נפשתא דמתן גבר פורקן נפשיה אף כל כסף דמתנדב גבר בלביה לאיתאה לבית מקדשא דיי: ו יסבון להון כהניא גבר מן מכריה ואינון יתקפון ית בדקא דביתא לכל אתר די ישתכח תמן בדקא: ז והוה בשנת עסרין ותלת שנין למלכא יהואש לא תקיפו כהניא ית בדקא דביתא: ח וקרא מלכא יהואש ליהוידע כהנא ולכהניא ואמר להון מא דין ליתכון מתקפין ית בדקא דביתא וכען לא תסבון כספא מן מכריכון ארי

יובא ה' ומל' בקריאה וסימ' וכל חטאת אשר יובא מדמה. במים יובא וטמא עד הערב. אשר יובא בית ה' כסף עובר. כסף אשם וכסף חטאות לא יובא: כסף מרקע מתרשיש יובא וזהב: ערכו ג' בקריאה וסי' והבאת את השלחן וערכת את ערכו. איש כסף נפשות ערכו. ודבר גבורות וחין ערכו. א"ך: חזקו ד' דגשים בקריאה וסי' לבא חמס שבעים בני ירבעל. לא חזקו הכהנים את בדק הבית. חזקו פניהם מסלע: וכל סביבתיה' חזקו בידיהם: ולכהנים ה' בקריא' וסי' ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולהכהנים: ולכהנים הלוים לא יכרת איש. ואחר הכינו להם ולכהנים ב' בפסוק. והסגנים לא ידעו אנא הלכו:

מצודת ציון

יב (ג) הורהו. למדהו כמו את מי יורה דעה (ישעיה כח): (ז) בדק. מקום השבר והרעוע יקרא בדק כי מהצורך לבדוק ולחפש אחריו כמו

מצודת דוד

את עתליה המיתו ולא היה עוד מי לעורר מלחמה: יב (ב) בשנת שבע. כי כשמלך יהוא הרג את אחזיה. ועתליה לא קבלה המלוכה עד שנה השניה ליהוא והומתה בשנה השביעית והיא התחלת השביעית ליהוא ואז מלך יהואש: (ג) אשר הורהו. ר"ל כל הימים אשר למדו יהוידע אולם אחרי מות יהוידע ולא היה בעולם ללמדו הפחית דרכו כמ"ש בדברי הימים: (ד) רק הבמות. במות יחיד לשמים ואסור הוא משנבנה הבית: (ה) כסף עובר. בתחילת המקרא אמר כל כסף וכו' וחוזר ומפרש מה הן הכספים ואמר כסף עובר רצה לומר מחצית השקל שנאמר בו זה יתנו כל העובר על הפקודים (שמות ל'): איש וכו'. גם הכסף הבא מהאיש אשר יעריך נפש מדמיו קצובים בתורה ילפי רוב השנים אשר יעלה וכו' גם הכסף העולה על לב איש להביא בנדבה: (ו) יקחו להם. כל הכספים האלו יקחו הכהנים לעצמם כ"א מאת מכירו ומיודעו ואמור זה יחזקו משלהם את בה"מ בכל מקום שימצא שם בדק: (ח) אל תקחו כסף. אל תקחו לעצמיכם אלא מיד בבוא לידכם

הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ׃ ט וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃ י וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ בְּיָמִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ יא וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית־יְהוָה׃ יב וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַפְּקֻדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרָשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה׃ יג וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה׃ יד אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כֶסֶף מִן־

ל' וחס' · ד' · ב'. ל' · מימין ק' ח' מ"ל · ל'. ב' מלהיו · ל' וחס' · ל' ידי ק' · המפקדים ק' ג' · ח' חס' · ב' · ג'. ו' כסיפ' · ל"ן · ל' · י"ח כלוש'

לבדקא דביתא תתנוניה : ט ואיתפסו כהניא בדיל דלא למסב כספא מן עמא ובדיל דלא לתקפא ית בדקא דביתא : י ונסיב יהוידע כהנא ארונא חד ונקב חורא בדשיה ויהב יתיה בסטר מדבחא מימינא במיעל גברא לבית מקדשא דיי ויהבון תמן כהניא אמרכליא ית כל כספא דמתעל לבית מקדשא דיי : יא והוה כד חזו ארי סגי כספא בארונא וסליק ספרא דמלכא וכהנא רבא וצרו ומנו ית כספא דאשתכח בית מקדשא דיי : יב ויהבין ית כספא דמתקם על ידי עבדי עבידתא די ממנן על בית מקדשא דיי ומפקין לנגרי אעיא ולארדיכליא דעבדין בית מקדשא דיי : יג ולארגובליא ולפסלי אבניא ולמזבן אעין ואבנין פסילן לתקפא ית בדקא בית מקדשא דיי ולכל דיפוק על ביתא לתקפותיה : יד ברם לא מתעביד בית מקדשא דיי קולין דכסף מזמריא ומאני מזרקיא חצוצרתא כל מאני דהבא ומאני כספא מן כספא

כלי ז' דמטעין כלי בקריאה וסי' במסרה רבתא : כלי זהב ג' וסי' נמסר במטות :

תולדות אהרן ויקב חר. סנהד' נו לג מנחות לד : ויצורו. בתרא ע : אך לא יעשה. כתובות קו (שקלים ג) :

רשי

יפחות ואם יותיר יותיר : (י) אצל המזבח. בעזרה: מימין בבוא איש. מימין ביאת האנשים : שומרי הסף. ספי העזרה הממונים על מפתחות העזרה שהרי תרגומו יונתן אמרכליא והאמרכלים שבעה היו לשבעה שערי העזרה בתוספתא דשקלי' : (יא) ויהי. מיום אל יום (תמיד): כראותם כי רב הכסף בארון ויעל סופר המלך וגו': (יב) ונתנו את הכסף המתכן. היו נותנין אותו הכסף המנוי לאחר שהוציא מן הארון ושקלוהו ומנאוהו היו נותנין אותו על ידי הגזברין הממונים על עושי המלאכה : המתכן. לשון מנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה' י"ח) : המפקדי'. הממונים : ויוציאהו. לשון הוצאה לשכור חרשי העץ : ולבונים. הם הארדכלין חרשי האבן שחבריהם עושים על פיהם ראשי האומנות : (יג) ולגדרים. לבוני החומה תלמידי הארדכלין : ולחצבי האבן. מן ההר : (יד) ספות כסף מזמרות

רלבג

ר"ל שתשימו הכסף ההוא במקום מוכן בו לבדק הבית : (ט) ויאותו הכהנים. ר"ל שהם לא רצו לקבל עליהם חזוק בדק הבית ויקבלו על זה הכסף מאת מכריהם אך היה נאות בעיניהם שלא יקחו הכסף ולא יהיה עליהם לחזק את בדק הבית : (י) ויקב חור בדלתו. הנה דרך החור היו משליכין שם הכסף והיה בדלת שהיא מכסה הארון כדי שלא יוכל אחד לקחת ממנו בזולת פתיחת הארון : שומרי הסף. הם שומרי כלי בית המקדש : (יא) ויצורו וימנו את הכסף. כבר נתבאר בספר ד"ה שכאשר היה הארון מלא היו מערים אותו ואח"כ היו נושאי' אותו ומשיבים אותו אל מקומו ובזה המקום באר שאחר שערו את הארון היו משימים את הכסף בצרורות והיו מונים. (יב) ונתנו את הכסף המתוכן. ר"ל הכסף הנמצא מענין מתכונת הלבנים : והיו נותנים אותו על ידי עושי המלאכה הממונים בית ה' והם יוציאו את הכסף לחרשי העץ והם האומנים הכורתים העצים בתמונה שירצו : ולבונים. והם העושים בית ה' כמו ההיכל והדביר. (יג) ולגודרים. והם העושים הקירות והגדר לחצר הגדולה והעזרה ולחוצבי האבן הם החוצבים אותם מן המחצב ואע"פ שהיו שוכרים חרשי עץ וחוצבי אבן הנה היו צריכים לקנות העצים כרותים ואבני מחצב נחצבים או בלתי נחצבים : (יד) אך לא יעשה בית ה' ספות כסף. הם כלים לקבל הדם או יין הנסכים ומה שידמה

רדק

והמלך חשד אותם שהיו לוקחים הכסף לעצמם לפיכך אמר להם שלא יקחו הכסף לעצמם אלא מיד שיבא לידם יתנוהו לבדק הבית : (ט) ויאתו הכהנים. בזה וישר בעיניהם שלא יקחוהו כל כדי שלא יהיו נחשדים בזה הדבר וכיון שלא יקחו הם לא יהיה מוטל עליהם חזק את הבית וזהו שאמר לבלתי חזק את בדק הבית לפיכך לקח יהוידע הארון ונתנו במבוא הבית שישימו אותו הכהנים שם תכף שיבא לידם : (י) ארון אחד. ארון איש אחד : בימין. כתיב מימין קרי והוא אחד בענין : שומרי הסף. שומרי כלי הבית סף הוא שם כלל לכלי השרת ות"י אמרכליא והם הגזברים הגדולים אשר ממונים אחרים תחתיהם כמו שתרגם אונקלוס ונשיאי נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן ואמרכליא דממנא על רברבי ליואי: (יא) ויהי כראותם. יום יום כשהיו רואי' שהארון מלא היו מערים אותו ומשיבים אותו למקומו וכן כתוב בדברי הימים ויערו את הארון וישאוהו וישיבוהו אל מקומו כה עשו ליום ביום: ויצורו וימנו. היו מונין תחילה ואחר כך היו משימין אותו בצרורות כסף שהיה מטבע צרור לבדו ואשר לא היה מטבע צרור לבדו והיו נותנין הכסף המתוכן והוא שהיה עשוי מטבע היו נותנין אותו על ידי עושי המלאכה והיו מוציאין אותו לחרשים ואשר לא היה מטבע היו עושין אותו מטבע או צורפין אותו במטבע כי בהוצאה לא יוציא אדם אלא המטבע לשכר האומנין ולקנות עצים ואבנים ופי' המתוכן מתוקן בצורה שהיה נשלם בצורתו ותכניתו ויש לפרש ויצורו מענין צורה כי הכסף שלא היה מטבע עשו אותו מטבע : (יב) על יד. כן כתיב וקרי ידי ואחד הוא בענין : הפקדים. כן כתיב וקרי המופקדים והכתוב הוא תואר כמו חכם חכמים והקרי הוא מהפעלים ואחד הוא: לחרשי העץ. הם כורתי העצים בלבנון ועושין אותם במקצועות: ולבונים. שבונים העצים בבית : (יג) ולגודרים. הבונים קירות האבנים : ולחוצבי האבן. שחוצבין האבנים בהר : ולקנות עצים ואבני מחצב. היו להם פוסלים בלבנון ובהר והיו קונין גם כן מאחרים שהיו להם עצים כרותים ואבני מחצב כלומר אבנים חצובות מחצב שם בשקל משען וי"ת ולבונים ולארדכליא והם אומני האבן הגדולים אשר תחתיהם אומנים אחרים ותרגם ולגודריא ולארגובליא הם אומני האבן הגדולים בוני הקירות : (יד) אך לא יעשה בית ה' ספות כסף. ובדברי

מצודת דוד

אנו אותו לבדק הבית ר"ל הכניסו באוצר בית ה' עד יהיה בהם די לחזק הבדק : (ט) ויאתו הכהני'. נתרצו והוטב הדבר בעיניהם לבלי קחת הכסף לעצמם ולבלי לחזק משלהם : (י) ויקב. עשה נקב נר בדלת הארון לזרוק דרך בו את הכסף אל הארון : בבוא איש וכו'. ר"ל בימין הבא אל הבית לא בימין היוצא : ונתנו שמה. מיד בבואו לידם נתנו בארון דרך החור אבל לא יוכלו להוציא מה זולת פתיחת הדלת : (יא) ויהי כראותם. בכל עת כשראו שיש בה הרבה כסף : והכהן הגדול. לא בעצמו כ"א פקידו בא ממקומו וכן מפורש בד"ה : ויצרו. עשו בהם צורת מטבע להוציאם בהוצאה ימנו מטבעות: (יב) עשי המלאכה. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי אשר יורו אותם ובדרז"ל נקראים ארדכלין : ויוציאהו. הם הוציאו את הכסף בשכר האומנים הפועלים : לחרשי העץ. הם כורתי העצים בתמונה הנרצה : ולבונים. הבונים העצים בקירות הבית : (יג) ולגדרים. הם הבונים קירות אבנים: ולחוצבי האבן. החוצבים את האבנים מן ההר : ואבני מחצב. אף שמכרו חוצבי אבן הוצרכו לעוד לקנות אבנים חצובים : ולכל אשר יצא. לכל שאר הדברים הצריכים להוציא על הבית לחזק אותו : (יד) אך לא יעשה וגו'. מהכסף הזה לא עשו לצורך בית ה' ספות כסף וגו' ובד"ה נאמר

מצודת ציון

כמו מחזיקי בדקך (יחזקאל כז) : (ט) ויאותו. נתרצו כמו בזאת נאות לכם (בראשית לד) (י) ארון. ארגז : ויקב. עשה נקב ולתוספת ביאור אמר חור כי חור הוא נקב : שומרי הסף. שומרי מזוזות השערים כי סף הוא מזוזה וכן ת"י אמרכליא והאמרכלים היו שבעה לשבעה שערי העזרה : (יא) ויצורו. מל' צורה : וימנו. מל' מנין ומספר : (יב) המתכן. המנוי כמו מתכונת הלבנים (שמות ה) : על ידי. אל ידי : לחרשי. לאומני : (יג) ולחוצבי. לכורתי : (יד) ספות. שם כלים עשוים כצורת כדים כי ת"י קולין וכן וכדה על שכמה (בראשית כד) ת"א וקולתא : מזמרות. כלי זמר : מזרקות. ספלים לזרוק מהם דם הקרבנות : ויתל

רדק

ובדברי הימים אומר ויעשו כלים לבית ה' כלי שרת ורז"ל הקשו אלה הפסוקי' ותרצו כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא הותירו והוא שאמר וככלותם הביאו לפני המלך ויהוידע כי לפני כלות המלאכה לא היו עושים כלים כמו שאומר הנה אך לא יעשה בית ה' ספות כסף וגו' לעושי המלאכה יתנוהו שעדיין לא נעשתה המלאכה אך כאשר נעשתה המלאכה כמו שאומר שם ויעמידו בית האלהים על מתכונתו וגו' וככלותם עשו הנותר כלי שרת: (טז) ולא יחשבו את האנשים. מכאן ארז"ל שאין מחשבין עם גבאי צדקה כי כשממנין אנשים על הצדקה אנשים נאמנין ממנין ואין מחשבין עמהם שאין חושדין בכשרין: כי באמונה הם עושים. ידועים היו כי אנשים נאמנים הם: (יז) כסף אשם. פירוש רז"ל המפריש מעות לחטאתו או לאשמו ולקח הבהמה לחטאת או לאשם והותיר מן המעות המותר לא יובא בית ה' לבדק הבית אלא לכהני' יהיה אותו הכסף והם לוקחין מהם עולות לקיץ המזבח אמרו זה מדרש דרש יהוידע הכהן אשם הוא לה' אשם הוא לכהן להביא כל דבר הבא ממותר חטאת ואשם ולקח בדמיו עולות הבשר לה' והעורות לכהנים: (יח) אז יעלה חזאל. בדברי הימים כתיב כי אחרי מות יהוידע עשה יהואש הרע בעיני ה' וגם הרגו זכריה בנו במצות המלך לפי שהיה מוכיחם ולתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וגו' ושתי מלחמות היו וזו המלחמה שאמר הנה היתה ראשונה ובאמרו אז יעלה חזאל פירוש כשעשה הרע בעיני ה' אחרי מות יהוידע והביא עליהם האל מלך ארם ונלחם על גת ולכדה והיא היתה למלכי יהודה כי דוד לקחה מיד פלשתים: וישם חזאל פניו לעלות לירושלם. ולא עלה כי יהואש לקח קדשי בית ה' הכסף והזהב הנמצא באוצרות בית ה' ואע"פ שאמר כל הזהב לא ר"ל כלו אלא רובו שהרי בימי אמציה בנו לקח יהואש מלך ישראל הכסף והזהב הנמצאים בבית ה' ובאוצרות המלך אלא הרוב לקח ושלח לחזאל: (יט) ויעל מעל ירושלם. כלומר נמנע מלעלות ירושלם ואחר כך כשהרגו זכריה שהיה מוכיחם לתקופת השנה עלה חיל ארם ויבואו אל יהודה וירושלם וישחיתו כל השרים ורבים מהעם ואת יואש עשו שפטים ועזבו אותו בתחלואים רבים ואז קשרו עליו עבדיו והרגוהו בעון שהרג זכריה כמו שאומר שם בדמי בני יהוידע: (כא) בית מלוא היורד סלא. בית מלוא שם מקום וסלא שם מקום ובאמרו היורד סלא נראה כי בית מלא אחר היה ובד"ה אמר ויהרגוהו על מטתו וכן היה כי במלחמה הוכה כמו שאומר שם ואת יואש עשו שפטים ובלכתם ממנו כי עזבו אותו בתחלואים רבים וגו' ונשאוהו במטה להוליכו לישראל ובדרך הרגוהו עבדיו על מטתו: (כב) ויוזכר. בכ"ק ובדרי"ם ויהוזבד בבי"ת ובדל"ת והרבה נמצא בשנוי הזה בשמות בני אדם ובדברי הימים בן שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ויש בו דרש למה פירש שם אמותם ללמדך שנפרע ממנו הקב"ה ע"י אנשים כיוצא בו אמר יבואו עמונית ומואבית כפויי טובה שכפו בטובתו של אברהם אבינו שעשה ללוט שנלחם עם המלכים להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפר בטובתו של יהוידע הכהן והרג את זכריהו בנו: בעיר דוד. ובדברי הימים ולא קברוהו בקברות המלכים כי שרי יהודה שחזקו את ידו ופתו אותו לעשות הרעות שעשה מתו במלחמה כמו שאמר שם והכירו העם כי מאת ה' היה כל זה שלקח נקמה מן השרים ומן יואש על הרעות שעשו לעבוד ע"ג ולהרוג זכריה ולפיכך עשו לו העם זה הבזיון ולא נתנוהו שיקברוהו בקברות המלכים:

מלכים ב יב

הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ טו כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה׃ טז וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים׃ יז כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ׃

יח אָז יַעֲלֶה חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיִּלָּחֶם עַל־גַּת וַיִּלְכְּדָהּ וַיָּשֶׂם חֲזָאֵל פָּנָיו לַעֲלוֹת עַל־יְרוּשָׁלָםִ׃ יט וַיִּקַּח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֵת כָּל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־הִקְדִּישׁוּ יְהוֹשָׁפָט וִיהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ אֲבֹתָיו מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־קֳדָשָׁיו וְאֵת כָּל־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בְּאֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלָםִ׃ כ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כא וַיָּקֻמוּ עֲבָדָיו וַיִּקְשְׁרוּ־קָשֶׁר וַיַּכּוּ אֶת־יוֹאָשׁ בֵּית מִלֹּא הַיֹּרֵד סִלָּא׃ כב וְיוֹזָכָר בֶּן־שִׁמְעָת וִיהוֹזָבָד בֶּן־שֹׁמֵר עֲבָדָיו הִכֻּהוּ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

(Masorah: ג' ומס' · ל' · ל' חסר וז' מס'כלים · ל'. ס' · ל' · י"ד וכל אורי' ויהושע דכוו' כמ"ג · ג'ואים קדשיו ודין · י"ג בטעם י"ג · י"זמ"לבסיפ' · ב' מס' · ס')

תרגום

דְמִתַּעַל לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ טו אֲרֵי לְעָבְדֵי עֲבִדְתָּא יַהֲבִין לֵיהּ וּמְתַקְּפִין בֵּיהּ יַת בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ טז וְלָא מְחַשְּׁבִין עִם גַּבְרַיָא דִי יַהֲבִין יַת כַּסְפָּא עַל יְדֵיהוֹן לְמִתַּן לְעָבְדֵי עֲבִדְתָּא אֲרֵי בְהֵימְנוּתָא אִינוּן עָבְדִין׃ יז כְּסַף אַשְׁמָא וּכְסַף חֶטְוָתָא לָא מִתַּעַל לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ לְכַהֲנַיָא יַהֲבוּן לֵיהּ׃ יח בְּכֵן סְלֵיק חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וַאֲגִיחַ קְרָבָא עַל גַת וּכְבָשַׁהּ וְשַׁוִי חֲזָאֵל אַפּוֹהִי לְמִיסַּק לִירוּשְׁלֵם׃ יט וּנְסֵיב יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה יַת כָּל קוּדְשַׁיָא דִי אַקְדִישׁוּ יְהוֹשָׁפָט וִיהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ אֲבָהָתוֹהִי מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה וְיַת קוּדְשׁוֹהִי וְיַת כָּל דַהֲבָא דְאִשְׁתְּכַח בְּאוֹצְרֵי בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וּבֵית גִנְזֵי מַלְכָּא וְשַׁדַר לַחֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וְאִסְתַּלַק מֵעַל יְרוּשְׁלֵם׃ כ וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יוֹאָשׁ וְכָל דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ כא וְקָמוּ עַבְדוֹהִי וּמְרַדוּ מִירְדָא וּמְחוֹ יַת יוֹאָשׁ בֵּית מִלּוֹא דְנָחִית לְסִלָא׃ כב וְיוֹזָכָר בַּר שִׁמְעָת וִיהוֹזָבָד בַּר שֹׁמֵר עַבְדוֹהִי מְחוֹהִי וְקַטְלוּהִי וּקְבַרוּ יָתֵיהּ עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ אֲמַצְיָה בְרֵיהּ

רשי

מזמרות. והם כלי שיר: (טז) ולא יחשבו את האנשים. לא היו האמרכלין באין לחשבון עם האנשים הגזברין אשר יתנו האמרכלין את הכסף תמיד על ידם לתתו לעשי המלאכה לפי שלא היו חשודים בעיניהם כי באמונה הם עושים: (יז) כסף אשם וכסף חטאות. המפריש מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה ונותר מן המעות: לא יובא בית ה'. לבדק הבית: לכהנים יהיו. והם לוקחים מהם עולות קיץ למזבח הבשר לעולה והעורות שלהם כך שנינו בתמור' זה מדרש דרש יהוידע הכהן כל הבא ממותר חטאת וממותר אשם ילקח בהן עולות: (יח) אז יעלה חזאל. אחר מות יהוידע ועשה יואש את עצמו אלוה: (כא) בית מלא. באותו מקום: מלא. שם מקום: סלא. שם מקום: (כב) ויוזכר בן שמעת ויהוזבד בן שמר. כתוב (בדברי הימים ב' כ"ד כ"ו) שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ולמה פירשו הכתוב ללמד שנפרע ממנו הקב"ה ע"י אנשים כיוצא בו יבאו עמונים ומואבים כפויי טובה שכפו בטובתו של אברהם אבינו שעשה ללוט שנלחם עם המלכי' להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפה בטובתו של יהוידע והרג את זכריהו בנו כמו שמפרש (בדברי הימים ב' כ"ד כ"ו) ומדרש זה בספרי:

ויתן

רלבג

שידמה להם: מזמרות. הם כלי זמר: מזרקות. כניכ"ש בלע"ז: חצוצרות. הם היו נעשות לתקוע על המזבחות כמו שזכרה

חטאות ג' מלאים בקריאה וסי' כסף אשם וכסף חטאות. כמה לי עונות. לקדשים ולחטאות: ובית המלך ג' בקריאה וסי' ויקח יואש מלך יהודה. שמעו זאת הכהנים. ויצא אסא כסף וזהב מאצרות בית ה' דד"ה:

תולדות אהרן כי לעשי. שם: ולא יחשבו. בסרת ס: כסף אשם. מקלים ס:

מצודת דוד

מגם הכלים נעשו מן הכסף המובא ואמרו רז"ל בתחלת הבנין לא עשו כלי שרת ואחר שהשלימו והי' נותר עשו כלי שרת: (טז) ולא יחשבו. לא עשו חשבון עם האנשים אשר נתנו להם הכסף לשהם יתנו לעושי המלאכה הבונים והגודרים וכו': כי באמונה. ידוע היה שעושים באמונה ולכך נגמרו אלו מתחלה: (יז) כסף אשם וכו'. מי שהיה מפריש ממון לאשמו או לחטאתו וקנה הקרבן והותיר מן הממון הנה המותר הזה לא בא לבדק הבית כ"א לכהנים יהיו לקחת מהם עולות והיה הבשר כליל והעורות לכהנים כן דרז"ל: (יח) אז. בימי יהואש עלה חזאל וכו': (כא) היורד סלא. השומדה

שזכרה התורה ואמר שלא יעשה מזה הכסף אלו הכלים וזולתם אבל יתנוהו לעושי המלאכה לחזק את בית ה' ואולם התבאר בספר ד"ה שאחר שחזקו את בית ה' את הותיר היו עושין מהנשאר כלי שרת ולא היו מסכימין לעשות מהכסף כלי שרת אם לא נשאר אחר חזוק הבית: (טז) ולא יחשבו את האנשים. ר"ל שהאנשים הנותנים הכסף לעושי המלאכה לא יחשבו עמהם אם נתנוהו כולו לעושי מלאכה אם לא כי בודאי באמונה הם עושים כי הקדש מבדל בדילי אינשי מיניה: (יז) וכסף אשם וכסף חטאות. ר"ל שהאנשים המפרישים מעות להביא אשם או לחטאת והותירו הנה המותר לא יביאו בית ה' לחזק הבית אך יהיה לכהנים והנה היה הדין שיקנו מהם חטאות או אשמות וימסרו לצרכי הפסח ואמם אך תקנו חכמים שיהיה המותר לעולות הבשר לה' והעור לכהנים: (יח) אז יעלה חזאל מלך ארם. הנה זאת המלחמה היא זולת המלחמה הנזכרת בספר ד"ה כי בזאת המלחמה לא עלה לירושלם ובמלחמה הנזכרת שם בא אל יהודה וירושלם וידמה שבתחלת הענין כשעשה יואש הרע בעיני ה' אחרי מות יהוידע הכהן היתה זאת המלחמה והמלחמה הנזכרת בספר ד"ה היתה לתקופת השנה אחר שהרג זכריה בן יהוידע ואמר שם כי אז עזבוהו חיל ארם במחלואים גדולים ואז התקשרו עליו עבדיו והכוהו על מטתו ומת והנה זכר בזה המקום שכבר היה אז יואש בעיר שמה בית מלוא ולפי שהיה שם בית מלוא אחר זולת זה זכר שזה היה יורד אל סלא והנה היה שם מושכב על מטתו מפני המכות שהכוהו חיל ארם וזכר שכבר קברו אותו עם אבותיו בעיר דוד וזה ממה שלגדנו ממנו שלא קברוהו עם אבותיו בקברות המלכים וכן באר זה בדברי הימים וזכר שכבר מלך אמציה בנו תחתיו הנה זה באור מה שראינו לבארו בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום:

ואולם התועלות המגיעות ממנה: הא' והוא כולל הרבה מדברי אלו הספורים הוא להודיע כי ההליכה בדרכי ה' ימשכו הטובות וההפך למי שסר מאחרי הש"י ולזה ספר כי יהושפט עשה הישר בעיני ה' ובער יתר הקדש אשר נשאר בימי אסא אביו ונמשכו לו מההשגחות והטובות והוא שלא נרדו בו האדומיים ומרדו תכף אחרי מותו. ומה שקרה לו מהפחד והרע היה בהתחברו לרשע מלך הרשע ולזה היו ענין הימנם מות במלחמת רמות גלעד ונשברו אניות בהתחברו עם מלך ישראל והתחתנו בו ולזאת הסבה גם כן ספר שאחזיהו בן אחאב מפני הפליגו לעשות הרע בעיני ה' ככל חטאת אחאב פשע מואב בו אחרי מות אחאב ונפל בעד השבכה בעלייתו אשר בשומרון וחלה מפני זה החלי אשר מת בו מפני שהיה דורש בבעל זבוב אלהי עקרון היחיה מחלי זה והלך בלא חמדה כי לא נשאר לו בן שימלוך תחתיו ולזה גם כן ספר מהנערים הקטנים שהיו מחרפים הנביא שכבר נענשו על זה בשילחו שני דובים מן היער ובקעו מהם ארבעים ושנים ולזה גם כן תמצא כי יהורם בן אחאב לא הפליג ברע כמו שהפליגו בו אביו ואמו והסיר את מצבת הבעל ואע"פ שדבק בחטאת ירבעם הנה מפני מה שמיעט מן הרע נתן הש"י שכרו שהאריך לו זמן הפורעניות עד שתים עשרה שנה ולא תמצא כן בבית ירבעם ובבית בעשא גם הגליה במלחמת מואב ושמרו הש"י מיד ארם במקומות אשר נחבאו שם לתפשו והיה זה פעמים רבות על יד נביאי הש"י ולזה ספר גם כן בגחזי כי בעבור שחלל כבוד הש"י לקחת כסף על המופת אשר עשה לנעמן ובעבור שלא הודה הענין לאלישע הנה נענש בשדבקה בו צרעת נעמן ובזרעו לעולם ולקיים זאת הסבה שזכרנו ספר גם כן חוזק הרעב שהיה בימי יהורם עד שאכלו בשר בניהם ועם כל זה לא שב מחטאת ירבעם אשר דבק בהם אבל היה מפליג יותר ברע שהיה מגזם להמית נבוא ה' על דבר זה הרעב ולזה גם כן ספר המשח חזאל למלך על ארם אשר היה לקוץ מכאיב לישראל בעבור עזבם את ברית הש"י כמו שאמר הש"י לאליהו וספר עם זה שכבר הודיע לו אלישע הרע שיעשה לישראל כי זה ממה שייסירו יותר לעשות להם אלו הרעות ולזאת הסבה גם כן ספר שיהורם בן יהושפט הלך בדרך בית אחאב ולזה נמשך לו מהרע שמרדו אדום בו ומרדה עיר לבנה וזכר בדברי הימים שכבר נהרגו בניו על יד הערבים לא נשאר לו זולת אחזיה בנו הקטן וזה היה גמולו הראוי לו על המיתתו אחיו כמו שנזכר שם ובסוף הענין נגפו ה' במעיו עד יצאו מעיו עם חליו וספר גם כן שאחזיהו בנו הלך בדרך בית אחאב ולזה נהרג עם בית אחאב ולא מלך כי אם שנה ולזאת הסבה זכר איך סבב הש"י אשר לו נתכנו עלילות שיבא לבית אחאב ולאיזבל כדבר ה' אשר דבר על חטאתיהם אשר הפליגו בהם והנה סבב הש"י שנלחם יורם עם חזאל ברמות גלעד והכוהו ארמים והלך מפני זה להתרפאות ביזרעאל ואנשי החיל נשארו ברמות גלעד לשמור העיר מפני חיל הארמי' והיה זה סבה אל שיתכן יותר שימשח הנביא את יהוא על ישראל ושיתקשר יהוא כנגד המלך וסבב הש"י כשראתה הצופה שפעת יהוא ששלח שם המלך רכב אחד וכן שני וכן שלישי עד שהיה זה סבה אל שיצאו יהורם ואחזיהו לקראת יהוא ומצאוהו אל חלקת נבות ומת שם יהורם כדבר ה' גם הרג אחזיהו ובני אחיו שהיו ארבעים ושנים והיה זה סבה אל שיראו ממנו הזקנים והאומנים את בני המלך אשר בשמרון ושלחו לו ראשי בני אדוניהם בדודים גם נהרגה איזבל ואכלו הכלבים את בשרה בחלק יזרעאל עד שכבר השמיד יהוא כל בית אחאב וכל גדוליו ומיודעיו וכהניו עד בלי השאיר לו שריד ואחרי כן השמיד כל נביאי הבעל וכל עובדיו וכל כהניו ולזה גם כן ספר שעתליה הרגה כל זרע המלוכה כי מבית אחאב היו וגם היא נהרגה בסוף באמצעות הסבות הראויות על ידי יהוידע ולזאת הסבה גם כן ספר כי מפני שעשה יהוא רצון הש"י באחאב נתן הש"י שכרו שיהיו לו בנים רבעים על כסא ישראל ולזאת הסבה זכר כי מפני שלא שמר יהוא ללכת בתורת ה' אלהי ישראל והלך בדרך ירבעם הנה התחיל הש"י אז להכרית את ישראל על יד חזאל ולזה גם כן תמצא כי יואש בכל עת שהלך אחר הש"י כמו שהורהו יהוידע הכהן לא קרה לו רק טוב ואחר שעשה הרע בעיני ה' הגיע לו מן הרעות הרבה ולעמו עד שכבר השאירוהו ארמים בתחלואים רבים וקשרו עליו עבדיו והרגוהו: הב' והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם לברוח מחברת רשעים ולזה ספר שלא הספיק יהושפט שילכו עבדי אחזיהו עם עבדיו באניות כי כבר קרה לו מחברתו נזק כמו שאמר הנביא ליהושפט לפי מה שנזכר בד"ה:

השלישי הוא להודיע איך היה חומל הש"י על ישראל מפני השגחתו על האבות ולזה תמצא שכאשר ראה הש"י עוצם סור ישראל מעליו עד שכבר היו דורשים מאלהי העמים אשר שמה הבל ידיעת הדברים העתידים ועזבו את ה' ונביאיו לזה ראה הש"י שיבא אליהו להגיד למלאכי מלך שמרון כי בעבור שדרש בבעל זבוב אלהי עקרון היחיה מחליו ועזב נביאי ה' הנה לא ירד מהמטה אשר עלה שם כי מות ימות ולזאת הסבה גם כן סבב שיראו ישראל את ה' במה שאמר אליהו לשרי החמשים וחמשיו כשהשב לתפשו בכח למיעוט האמנתו בש"י ובנביאים אם איש אלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמשיך והיה לו כן ולשר החמשים השני עד שבא השלישי והכיר לנביא מעלתו והתחנן לו שיקר נפשו ונפש עבדיו אלה בעיניו לפי שכבר הגיע מזה זה התועלת אשר היה ראוי שיהיה זה כלי אל שישובו ישראל לטוב הנה תמצא ביהורם בן אחאב שעשה זה הענין בו רושם עד שמיעט הרבה מהחטאים שהיה חוטא בהם אחאב: הד' הוא להודיע שראוי לכל אדם שיהיה מפחד ממה שראוי שיפחד ממנו ולא יסמוך על הנס הלא תראה כי גם הנביא אליהו עם עוצם מעלתו בחדוש המופתים היה ירא מלבוא למלך אחזיהו ליעד לו זה היעוד הרע עד שהבטיחו הש"י שלא יירא מפניו: הה' הוא להודיע עוצם מעלת אליהו והפלא שהיה בענינו והוא שכבר העלה אותו הש"י בסערה גבוה מאד שנעלם מכל אדם והסתירהו הש"י מבני אדם עד עת קץ כי לו נגזר ארך חיים נפלא על דרך המופת והראיה שלא מת בהעלותו הסערה השמים אחר זה בא מכתב אליהו ליורם בן יהושפט אשר הורה בלי ספק היותו אז חי כמו שבארנו במה שקדם: הו' הוא להודיע כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ולזה תמצא שהדברים העתידים יודעו לנביאים קודם חדושם ואע"פ שיהיה על דרך המופת הלא תראה כי הלקח אליהו מעל ראש אלישע ביום ההוא היה ידוע לבני הנביאים אשר בבית אל וביריחו ולאלישע אע"פ שהיה חדושו על דרך המופת וכן גם כן תמצא שהודיע הש"י לאברהם את דבר המופתים אשר יעשה בהוציאו זרעו מעבודתם ולזה אמר וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי כי אלו המופתים היו כלי אל שיאמין אברהם בירושת הארץ כמו שבארנו שם: הז' הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי להקדים לאדם הידיעה בדבר מצער טרם הגיעו כי די לו בצער שיקרה לו ממנו בהגיעו לא שיקדים להצטער קודם זה אלא אם יגיע מההודעה תועלת מה ולזה תמצא כי מפני שלא היה מצער אליהו שיגיע תועלת לאלישע מהודעתו אותו כי ה' לוקח אותו מעמו היה מעלים ממנו זה לשערו שכבר יצטער מאד אלישע מזה וכאשר ראה שהגיע העת שלא יוכל להעלים הענין ממנו מפני עוצם דבקות אלישע בחברתו עד שלא רצה להפרד ממנו כלל רצה לתת לו מה שישאל כדי שיסור צערו בהפרדו ממנו לפי מה שאפשר והנה נתן לו הנביא שאלתו על דרך המופת בשבקש מהש"י שיהיה לאלישע כן והוא שיהיה לו ברוחו פי שנים על כל בני הנביאים אשר למדו לפניו והנה מה שנתן לו האות בזה שאם יראה אותו לוקח מאתו יהי לו כן אינו שיהיה זה הענין סבה אל היות נאצל מן הרוח אשר עליו לאלישע זה השיעור הנפלא אבל היה זה אות לו בהגיעו שכבר נתנה לו המתנה ששאל מאליהו וזה ממה שראוי שישמח בו אחר הפרד אליהו ממנו והאמות כי אליהו היה יודע שלא יעזוב אלישע חברתו אבל עשה זה לנסות לבבו אם רב חשקו כל כך בהשגת השלמות שלא יתרשל בשום ענין להניח אליהו וכזה תמצא שעשה אליהו לאלישע בתחלה כשהשליך אדרתו עליו והיה אלישע רוצה לידבק בו תכף הנה אמר לו אליהו לבחון ענינו לך שוב כי מה עשיתי לך ומפני ראותו רב חשקו בחברת אליהו נודע לו שכבר השיג מחכמתו יותר הרבה ממה שהשיגו ממנו שאר תלמידיו: הח' הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיחשק מאד בחברת הטובים הלא תראה המעלה שזכה בה אלישע מפני חשקו בחברת אליהו זה החשק הנפלא עד שלא רצה להפרד ממנו כלל עד שלקחו ה' מאתו:

התשיעי הוא להודיע ענין הנפלאות העצומות שבאו בזה הספור כי באמונת הנפלאות יתקיימו הפנות התוריות ולזה ספר שכבר הכה אליהו באדרתו מי הירדן ונחצו הנה והנה וכבר עשה זה גם כן אלישע ולזה גם כן ספר שכבר רפא אלישע מי יריחו שהיו רעים וממיתים בשבס במקום המולא מעט מלח אשר לא היה בטבע המלח שיתקן המים אבל הוא מקלקל אותם ולזה ג"כ ספר שתכף שקלל אלישע הנערים הקטנים שחרפו אותו יצאו שנים דובים מן היער ובקעו מהנערים ההם ארבעים ושנים וזה עשאו אלישע לתועלת שיכירו ישראל זה וישובו אל ה' כי רובם היו עובדים ע"ג בזמנו ולזאת הסבה גם כן ספר המופת שעשה אלישע כשלא היה מים למחנה המלכים ויהיו יראים שימותו בצמא ובאו להם המים על דרך המופת שעשה אלישע שבאו מים נמלא מהם הנחל ההוא מזולת שיראו רוח ידחם שם ולא גשם יתחדשו ממנו כמו שיעד להם והיה מענין המופת בזה שהיה כלי להפיל מלך מואב ביד המלכים ההם בזה האופן הנפלא שזכר וזה שהם ראו מנגד את המים אדומים כדם וחשבו שהחרב נחרבו המלכים ויצאו כדמות אנשי' הולכים לקחת שלל והיה זה סבה אל שנעשה למואב כל הרע הנפלא שיעד אלישע ולזה ג"כ זכר מופת השמן שלא היה שם אלישע אבל כל עוד שהיתה האשה שוצקת היה מתחדש על דרך מופת שמן באסוך ההוא עד שמלאת כל הכלים שיכלה

שיכלה לקבץ אליה ולזה ג"כ זכר המופת שעשה לשונמית שלא היה לה בן והיה אישה זקן והיה מפני זה יותר רחוק שתתעבר והנה אלישע כשידע יעד אותה בזה הטוב שבעת חיה היא חובקת בן על צד השב' הגמול לה על הטוב שהטיבה לו והיה לה בן ולזה ספר שהוא החיה בנה אחר שמת ולזה גם כן ספר שהסיר שהיה בו מות מפני פקועות השדה ששמו בו הנה עשה אלישע על דרך המופת שהסיר הרע ממנו בהשליכו קמח אל הסיר אשר אין לו רושם בהסרת זה הרוע ולזה ספר שהלחם שהיה מעט מאד לתת לפני מאה איש אכלו ושבעו ממנו והותירו כמו שייעד אלישע להם ולזה ספר מה שרפא צרעת נעמן באמרו לו שירחץ במי הירדן שבע פעמים ותשוב בשרו אליו וטהר והיה לו כן ולזאת הסבה גם כן ספר שדבקה צרעת נעמן בגחזי ובבניו תכף שקללהו הנביא בזאת הקללה ולזה גם כן ספר שהברזל שנפל מן העץ תוך הירדן הנה התך אלישע עץ בצורת יד הגרזן במקום שנכנס שם ותכף שהשליך אלישע העץ אל המים נכנס על דרך המופת בנקב הברזל והציף הברזל על המים ולזה גם כן ספר מה שהראה אלישע לנערו סוסי אש ורכב אש ומה שהכה בסנורים על דרך המופת הגוי כלו הבא אליו עד שהוליכם תוך שומרון והם לא הרגישו ולזה ג"כ ספר מה שהשמיע הש"י את מחנה ארם על דרך המופת קול רכב קול סוס קול חיל כבד בדרך שנסו כלם ברגליהם ועזבו כל המחנה כאשר היא והיה זה סבה שיהיה סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון בעת שייעד להם אלישע ונתקיים גם כן מה שאמר לשליש אשר המלך נשען על ידו שכבר יראהו בעיניו ומשם לא יאכל : הי' הוא להודיע שאין תלמידי חכמים הולכים בלא דברי תורה וחכמה ולזה אמר ויהי הם הולכים הלוך ודבר כי בוודאי לא היו דבריהם דברי הבאי אבל מרוב תשוקת אלישע ללמוד מאליהו היו מדברים בסודות התורה והחכמה והנבואה : הי"א הוא להודיע כי חייב אדם לקרוע על רבו כשמת הלא תראה כי אלישע קרע בגדיו בהלקח אליהו מאתו ואע"פ שלא מת כי היה ענינו לו כאילו מת שלא יכול להשיג ממנו אחר זה שום דבר חכמה : הי"ב הוא להודיע שהקורע בגדיו על אבל רבו אינו מאחה לעולם שנ' ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים ולא היה צריך לומר לשני' קרעים אחר שאמר ויקרעם כי לכל הפחות יהיו שנים קרעים אך הרצון בו שתמיד הם נראים שנים קרעים :

הי"ג הוא להודיע שהוא ראוי שלא לומר את שאינו נשמע ולזה תמצא כי בני הנביאים כאשר שאלו את אלישע אם ישלחו חמשים איש בני חיל לבקש את אליהו אישה נשאו רוח ה' היה המענה ממנו שלא ישלחו וכאשר הפצירו בו מאד והכיר שאין דעתם להמנע מזה לא רצה לחלוק על כונתם ואמר להם שישלחו כנז' שהיו יכולים להכיר ממנה שאין דעתו שישלחו והיה להם בזה התגלות ג"כ שלא עשו כנגד מצות הנביא ולזה אמר להם בסוף הלא אמרתי לכם אל תלכו : הי"ד הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לבזות החכמים והשלמים הלא תראה מה שקרה להנערי' שבזו את אלישע שמתו מהם ארבעים ושנים : הט"ו הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיתדבק לחכמים וישרתם כי בשירות אותם ילמד הרבה מחכמתם מפני היותו תמיד אצלם ושמעו כל דבריהם ולזה ספר כי כאשר שאל יהושפט היש פה נביא לה' ענוהו פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ללמד כי מפני שהיה משרת אותו ושמשו היה ראוי שיקנה מהשלמות אשר לאליהו הרבה ולזה ענה יהושפט ג"כ יש אותו דבר ה' : הט"ז הוא להודיע עוצם תשוקת הנביאים להוכיח החוטאים כראוי עד שכבר תמצא שאע"פ שחלק מן הכבוד הרבה מלך ישראל לאלישע עד שכבר ירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום ולא הסכימו לשלוח לקרוא לו הנה עם כל זה ענהו הנביא קשה ואמר לו שילך אל נביאי הבעל והאשרה ולא יבקש ממנו דבר אחר שכבר סר מאחרי ה' ללכת בחטאת ירבעם וכל זה היה מהנביא להועיל ליהורם שאם ישוב אל ה' אולי ינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לו וכאשר ראה שלא היה אז עת תוכחת כי הם בסכנה עצומה הראה לו שהוא מואס אותו מפני רוע מעשיו ואמר כי לולא פני יהושפט הוא נושא לא יביט אליו ולא יראנו אך לכבוד יהושפט שעשה הישר בעיני ה' יעשה שאלתו וזה כלו להועיל ליהורם כמו שזכרנו : הי"ז הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שימאס הרעים ויסור מחברתם ומהבטת ראיית פניהם פן ימשכוהו לרוע דרכיהם ולזה אמר לולי פני יהושפט אני נושא אם אביט אליך ואם אראך : הי"ח הוא במדות והוא להודיע שראוי להרחיק מדת הכעס כי הכעס מכבה אור השכל הלא תראה כי מפני כעס אלישע על מלך ישראל לא שרתה עליו שכינה עד שהסיר הכעס בנגון המנגן לפניו :

הי"ט הוא להודיע כי הנביאים אף על פי שהם שליטים בעשיית הש"י המופתים על ידם לא ישתדלו להיטיב בזה האופן כי אם לטובים ולזה תמצא שהאשה שצעקה לפניו כי הנושה בא לקחת את שני ילדיה לו לעבדים אמרה לו שכבר ידע כי אבי הילדים היה ירא את ה' כי אם היה מאשר סרו מאחה' ה' לא היה מתעורר אלישע להיטיב לה בזה האופן הנפלא : הכ' הוא במדות והוא להודיע שמדות הנדיבות משובחת הלא תראה מה שקרה לשונמית מפני נדיבותיה שהחזיקה באלישע לאכל לחם ושאלה ממנו שיסור שמה תמיד מדי עברו ואחרי שנתבאר לה שהוא איש האלהים קדוש הלקח לו מהכבוד יותר כראוי לו כי זה היה סבה אל שיהיה לה בן והחיהו אלישע ושלא ימותו ברעב כי הודיע לה שכבר קרא הש"י אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ולזה נתן לה עצה שתלך לגור באשר יאות לה לגור שם עד עבור הרעב : הכ"א להודיע שהוא ראוי למקבל שישתדל לשלם גמול הראוי למיטיב ולזה תמצא שספר שכבר חקר אלישע מה לעשות לשונמית מן הטוב' על מה שהיטיבה לו ולרצותו להשיב לה גמול גדול שאל מה לעשות לה והשתדל על כל פנים לעשות לה דבר גדול יהיה לה גמול גדול וראוי על הטוב שהיטיבה לו :

הכ"ב הוא להודיע שאין ראוי לשלם לדבר עם האשה אם לא יביאוהו לזה סבה אבל ראוי להתרחק ממנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שכאשר רצה אלישע לדעת אי זה גמול יתכן לו להשיב לה לא דבר אליה הוא בעצמו אבל אמר לגחזי שיקרא לה והוא יאמר אליה אלה הדברים עד אשר ראה אלישע שלא היה לו דרך להשיב לה גמול אם לא בדרך המופת אז קרא לה ועמדה בפתח כדי שתשמע ייעוד הנביא מפי הנביא : הכ"ג הוא להודיע שאין התכלית בבני' שישמח אדם בהם בהיותו אבל הוא לקיום המין שישאר לאדם בהם זכר ולזה ספר שכבר אמרה השונמית לאלישע כשייעד לה שעל דרך המופת תהיה חובקת בן כעת חיה שלא יכזב בה לתת לה טוב שאינו טוב כי אם לא יחיה אין לה חפץ בזה הטוב להשלות אותה ר"ל לתת לה שלוה כראותה שיש לה בן ולזה אמרה לו הלא אמרתי לא תשלה אותי : הכ"ד הוא להודיע כי המועדים והימים טובים מכוונים לעבוד בהם הש"י ולהשתדל בהשגות קנין השלמות לפי היכולת ולזה ספר שכבר אמר אישה לשונמית מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת למדנו בזה שבזמנו אלו הימים ראוי ללכת אל החכמים ללמוד מהם : הכ"ה הוא להודיע שהצריך לדבר הצלת הנפש ראוי שיתעסק בו במהירות נפלא לפי מה שאפשר לזה ספר דבר מהירות השונמית ללכת לאלישע ושם התנפלה לפניו והחזיקה ברגליו כדי שידרש הנביא לבקשתה לא רצתה להגיד לו בברור על מה באה לכבוד הנביא כי ידעה שהוא ידע זה ברצותו אות' וגם לא הסתפקה במה שאמר הנביא לגחזי כי ידעה שמה אינו ראוי שיעשה זה על ידו ולזה נשבעה שלא תעזבהו כי רצתה לשלם לנבוא ההצלה בלי שום ספק : הכ"ו הוא להודיע שאין ראוי שיפתח אדם פיו לרע הלא תראה מה שספר מהשונמית שאמרה לאישה שלום כששאל לה על מה ועל מה היא הולכת וכזה אמרה לגחזי : הכ"ז הוא להודיע שראוי לנביאים לפרסם עוצם גבורת הש"י לגויי הארצות לעשות להם מופת אף על פי שאינם ראויים לו ולזה תמצא שכבר השתדל אלישע לרפאות נעמן מצרעתו למען ידע כי יש נביא בישראל כי בזה תועלת להיישירם לעבודת הש"י וכן מצאנו זה התועלת בברור בתפלת שלמה כמו שבארנו שם : הכ"ח הוא להודיע שאין ראוי לנביא לקחת שכר על מה שיעשהו מן המופתים כי בזה יבא להאמין כי הוא הפועל בזה המופת ויבוטל מפני זה התועלת אשר נתחדש בעבורו והוא שיכירו מעלת הש"י וגבורתו וישובו לאמונתו ולזה תמצא שלא רצה אלישע לקחת מנחה מנעמן אחר שרפא אותו מצרעתו וגם קלל גחזי כשקבל ממנו כסף על זה והנה תמצא כי מפני שראה נעמן שלא רצה אלישע לקבל דבר מנעמן על זה להורות שלא היה הוא הפועל בזה אך הש"י התנדב נעמן שלא יעבוד כי אם לה' : הכ"ט הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיכפור העון אך יהיה מודה ועוזב ולזה תמצא שלא קלל אלישע גחזי בצרעת אותו אע"פ שהוא יודע שעשה זה החטא אך קללו אחר שכפר עונו ואולי כפירת העון היה הסבה שיקח אלישע לתקן את אשר עות : הל' במדות והוא להודיע שהוא ראוי שכאשר נפלו קצת מיני האומה בידם שייטיבו להם כדי שילכו שלוים עמהם כדרכיהם בדעת נפלם בידם חמלו עליהם והיטיבו להם וכ"ש שראוי לעשות זה בהיות אויבי האומה יותר חזקים מהם : הל"א הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מבהיל ובלתי מאמין מה שייעדו הנביאים הלא תראה מה שקרה לשליש מפני היותו מרחיק ביעוד מה שאמר אלישע לשוב למחרת היום שהוא סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון והוא שכבר ראה זה בעיניו ומשם לא אכל כמו שאמר הנביא לו וזה היה ענשו כראוי לו שהוא ראה אמתת דברי הנבואה שהיא ולא נהנה בטוב בהגיע ממנה : הל"ב הוא במשפטים התוריים והוא להודיע שהדר בחצר חבירו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר ולזה תמצא במה שספר שצעקה השונמית אל המלך על ביתה ועל שדה בשוב מפלשתים בשם אנשי' שכבר צוה המלך להשיב לה את כל אשר לה ואת כל תבואות השדה מיום עזבה את הארץ ולא אמר להשיב לה שכירות ביתה : הל"ג הוא להודיע שאין ראוי גם לנביא לסמוך על הנס ולזה צוה אלישע לנביא שיביא חדר בחדר יהוא בן יהושפט בן נמשי למשחו למלך על ישראל כדי שלא יודע סודו פן יהרגנו מלך ישראל וכן תמצא שעשה אחיה לירבעם ושמואל הנביא לדוד ר"ל שלקחו להם דרך כדי להעלים סודם ועניינם : הל"ד הוא להודיע שאין עושין שררה בממון באחד לבד ולזה תמצא שכאשר היה הכסף בארון לחזק את בדק הבית שמוהו שם הכהנים שומרי הסף לא אחד לבד גם בהוציאם הכסף מהארון היה שם סופר המלך והכהן הגדול לא אחד לבד גם בתתם הכסף אחר זה נתנוהו על ידי עושי המלאכה והם הוציאוהו יחד לא אחד לבד : הל"ה הוא ללמד שהדברים העצמיים בבית המקדש ראוי שיקדמו לדברים המשרתים להם לפי שהם מכוונים בעצמם ובז' הספר' לעמוד על סודות המציאות ולזה ספר שבדק הבית היה קודם עשיית הכלים המשרתים שאינם מכוונים בעצמם כמו הספות והמזמרות והמזרקים והחצוצרות ומה שידמה להם מכלי הכסף והזהב : הל"ו הוא להודיע שאין מחשבין עם הממונים על ההקדשות והדומה להם כי באמונה הם עושים להיות דבר ההקדש חמור להם ולזה אמר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים וכן הענין בגבאי צדקה לפי מה שאחשוב : הל"ז הוא להודיע שמותר חטאת לחטאת ומותר אשם לאשם שאם היה מותרם לאיזה דבר שירצו הבעלים לא היה לכהנים וכבר אמר כסף אשם וכסף חטאת לא יובא בית ה' לכהנים יהיו ולמדנו מאמרו לכהנים יהיו שדמי אלו הכספים מתחלף ולזה לא יתערבו זה עם זה אמנם יהיה כשיהיה מותר אשם לאשם ומותר חטאת לחטאת כמו שיראה היוצא מצד עוצם הענין :

נשלם

רשי

(ה) ויתן ה' לישראל מושיע. את יואש בן יהואחז שנאמר בו שלש פעמים תכה את ארם: (י) בשנת שלשים ושבע וגו'. מקרא זה מוכחש משני צדדין ולא מצאתי לו מתקן שהיה לו לומר שלשים ותשע שהרי עמד אביו בשנת עשרים ושלש ליואש ומלך שבע עשרה שנה כמצא שמת בשנת שלשים ותשע ליואש ועוד הא אמור למטה בענין ובשנת שתי' ליואש בן יהואחז מלך ישראל מלך אמציה בן יואש מלך יהוד' נמצא שעמד יואש בן יהואחז בשנת ארבעים

רדק

(א) בשנת עשרים ושלש. היה לו לומר בשנת עשרים ואחת שהרי בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וכ"ז ואחת הרי כ"ח וכ"ח שנה מלך יהוא א"כ בנו מלך בשנת כ"א ליואש מלך יהודה נאמר כי מה שאמר בשנת שבע ליהוא מלך יהואש ר"ל בתחלת שבע ובשנת כ"ג ליואש ר"ל בתחילת כ"ג: (ה) ויתן ה' לישראל מושיע. הוא יהואש בן יהואחז כי כל ימי יהואחז לחץ אותם מלך ארם: (ו) אשר החטי את ישראל בה הלך. חסר אל"ף וכמוהו וה' חפץ דכאו החלי: גם האשרה. כי לא כרת אותה יהוא אלא הבעלים הוא שהשמיד: (ז) כי לא השאיר ליהואחז. אינו טעם לדבק אליו אלא למה שאמר למעלה כי לחץ אותם מלך ארם: (י) בשנת שלשים ושבע. היה לו לומר בשנת שלשים ותשע שהרי בתחילת שנת עשרים ושלש ליהואש מלך יהודה מלך יהואחז בן יהוא ומלך שבע עשרה שנה הנה כלו לו י"ז בשנת תשעה ושלשים ליואש מלך יהודה ונראה כי מלך יהואש בחיי יהואחז אביו שני שנים וזה שאמר ויתן ה' לישראל מושיע והמושיע הוא יהואש ואחרי שחלה יהואחז את פני ה' ואמר וישמע אליו ה' היאך ידע ששמע אליו ה' אם לא

[2 Kings 13]

יג א בשנת עשרים ושלש שנה ליואש בן־אחזיהו מלך יהודה מלך יהואחז בן־יהוא על־ישראל בשמרון שבע עשרה שנה: ב ויעש הרע בעיני יהוה וילך אחר חטאת ירבעם בן־נבט אשר־החטיא את־ישראל לא־סר ממנה: ג ויחר־אף יהוה בישראל ויתנם ביד ׀ חזאל מלך־ארם וביד בן־הדד בן־חזאל כל־הימים: ד ויחל יהואחז את־פני יהוה וישמע אליו יהוה כי ראה את־לחץ ישראל כי־לחץ אתם מלך ארם: ה ויתן יהוה לישראל מושיע ויצאו מתחת יד־ארם וישבו בני־ישראל באהליהם כתמול שלשום: ו אך לא־סרו מחטאת בית־ירבעם אשר־החטי את־ישראל בה הלך וגם האשרה עמדה בשמרון: ז כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם־חמשים פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים רגלי כי אבדם מלך ארם וישמם כעפר לדש: ח ויתר דברי יהואחז וכל־אשר עשה וגבורתו הלוא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי ישראל: ט וישכב יהואחז עם־אבתיו ויקברהו בשמרון וימלך יואש בנו תחתיו: י בשנת שלשים ושבע שנה ליואש

ג' סימן · ו' חס' · ד' · ח' · ו' חס' · החטיא ק' · ד' · י"ו קמץ · ג' רפ' · ד'

[תרגום]

א בשנת עסרין ותלת שנין ליואש בר אחזיה מלך שבטא דבית יהודה מלך יהואחז בר יהוא על ישראל בשמרון שבע עסרי שנין: ב ועבד דביש קדם יי ואזל בתר חובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל לא סטא מנהון: ג ותקיף רוגזא דיי בישראל ומסרינון ביד חזאל מלכא דארם וביד בר הדד בר חזאל כל יומיא: ד וצלי יהואחז קדם יי וקביל צלותיה יי ארי גלי קדמוהי דוחקא דישראל ארי דחק יתהון מלכא דארם: ה ויהב יי לישראל פריק ונפקו מתחות יד אנש ארם ויתיבו בני ישראל בקרויהון כמאתמלי ומדקדמוהי: ו ברם לא סטו מחובי ירבעם דחייב ית ישראל בהון אזלו ואף אשירתא קמת בשמרון: ז ארי לא אשאר ליהואחז עם אלהין חמשין פרשין ועסר רתיכין ועסרא אלפין גבר רגלין ארי אבדינון מלכא דארם ושוינון כעפרא לדיש: ח ושאר פתגמי יהואחז וכל דעבד וגבורתיה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: ט ושכיב יהואחז עם אבהתוהי וקברוהי בשמרון ומלך יואש בריה תחותוהי: י בשנת תלתין ושבע שנין

רלבג

(א) בשנת עשרים ושלש שנה ליואש עד סוף הספר: בשנת עשרים ושלש. ידוע כי שש שנים נחבא יואש ואלו השש שנים מלך יהוא קודם מלוך יואש ולזה יתבאר כי בראש שנת עשרים ושלש ליואש מלך אחזיהו: (ד) ויחל יהואחז את פני ה' אף על פי שלא היה יהואחז ראוי שתשמע תפלתו הנה שמע הש"י אליו מפני ראותו את לחץ ישראל שלחץ אותם מלך ארם כי לולא שמעו תפלתו היו כלים עשרת השבטי' ותופר ברי' הש"י עם השבטים בעבור האבות ואולם אמרנו בריתו עם השבטים כי כבר התבאר בתורה שלא יכלה אחד מהם כמו שבארנו שם ואחשוב כי שמע הש"י תפלתו לשמור ישראל שלא יכר להם חואל בזה האופן הנפלא שהיה משחי' בהם והיה זה בחייו אך עם כל זה לחץ אותם כל ימי חייו כמו שנזכר אחר זה והקי' להם מושיע מיד אחרי מות יהואחז והוא יואש בנו כמו שנזכר אחר זה ואחר יצרו ותקח יד ארם וישבו ישראל באהליה' כתמול שלשום אך לא סרו ישראל מחטאת בית ירבעם ובה הלך יהואחז וגם האשרה עמדה עדיין בשמרון שלא בער אותן יהואחז והנה עם כל זה שמע ה' תפלת יהואחז להקל מהלחץ אשר היה לוחץ אותם חזאל בימיו ולתת לישראל אחרי יהואחז מושיע מיד מלך ארם והוא יואש מפני שברוב הלחץ שהיה לוחץ אותם חזאל היו ישראל כלים בקלות כמו שזכרנו והוצרך הש"י בעבור בריתו עם האבות שירחם עליהם כמו שנזכר אחר זה וזה כי לא השאיר חזאל ליהואחז עם כי אם חמשי' פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים איש רגלי כי הכדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש: (י) בשנת שלשים ושבע שנה. כבר קדם כי בהיות יואש מלך יהודה בראש שנת עשרים ושלש לאלכו אז מלך יהואחז והוא מלך כבע עשרה שנה מקוטעים משתי קצותיהן והם יתכן שיהיו בפחות משש עשרה שנה ולזה יתחייב שנכון אמרו בשנת שלשים ושבע שנה אחר עבור ליואש שלשים ושבע שנה והיתה שנת שלשים ושמנה לו בלתי

חטאת ו' חס' וסימן נמסר בסדר נשא: ויחל ד' בקריא' וסימן ויחל משה את פני. ויחל איש האלהים. ויחל יהואחז את פני ה' דמלכים. ההמת המיתהו: כתמל ח' בקריא' וסימן וירא יעקב את פני לבן. ראה אנכי את פני אביכם: לא תאספון לתת תבן לעם. ויכו שטרי בני ישראל. על כל גדותיו. אך רחוק יהיה ביניכם וביניו. כי אם אשה עצרה לנו. וישבו בני ישראל באהליהם: שלשום כל נביאים מלאים במ"ד חסרים וסימן בשמואל ב' סימן ג' וכל אורייתא דכוו' במ"ב מלאים וסי' וירא יעקב את פני. פן ירדף: הלוא י"ז מלאים בסיפ' וסימ' נמסר לעיל בסיפ' חלק א' סימן כ"ב:

מצודת ציון

יג (ד) ויחל. ויתפלל: לחץ. דחק: (ה) שלשום. יום השלישי שלפני היום: (ז) לדוש. מל' דישה וכתישה: יכה

מצודת דוד

יג (א) בשנת עשרים ושלש. כי יהואש מלך בתחלת שנת שבע ליהוא ויהוא מת בסוף כ"ח למלכו והוא כ"ב ליהואש ובתחלת השנה הבאה מלך יהואחז א"כ היא כ"ג ליהואש: שבע עשרה שנה. ומקוטעות היו: (ג) כל הימים. כל ימי יהואחז: (ד) כי ראה וכו'. ולולי זאת לא היתה הכלתו כדאי להתקבל: (ה) מושיע. יהואש בנו היה המושיע כמו שנזכר הה"ז בימי מלכות יהואחז התחילה התשועה: (ו) אך לא סרו. חוזר על המקרא שלפניו לומר אף בהילה יהואחז את פני ה' אך לא סרו הוא ועמו מחטאת בית ירבעם והיה התפילה עם אחיזת העון: (ז) כי לא השאיר. כי בעבור זה לא השאיר ארם ליהואחז עם וגו': כעפר לדוש. כעפר הנידש ברגלי אדם: (ח) וגבורתו. בהלחמו ביתר העמים זולת ארם: (י) בשנת שלשים ושבע. כי יהואש מלך ישראל מלך בחיי אביו ב' שנים לפי שבהה על ידו תשועה כמו שכתוב למעלה לזה המליכו בהיון שתי שנים והלא יהואחז מלך בכ"ג ליואש מלך יהודה וימי מלכותו י"ז שנים מקוטעות וכלו א"כ בל"ט ליואש מלך יהודה והלא יהואש מלך ישראל מלך בחיי אביו ב' שנים הרי מלך

מלך יהודה מלך יהואש בן יהואחז על ישראל בשמרון שש עשרה שנה: יא ויעשה הרע בעיני יהוה לא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל בה הלך: יב ויתר דברי יואש וכל אשר עשה וגבורתו אשר נלחם עם אמציה מלך יהודה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל: יג וישכב יואש עם אבתיו וירבעם ישב על כסאו ויקבר יואש בשמרון עם מלכי ישראל: יד ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו וירד אליו יואש מלך ישראל ויבך על פניו ויאמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו: טו ויאמר לו אלישע קח קשת וחצים ויקח אליו קשת וחצים: טז ויאמר למלך ישראל הרכב ידך על הקשת וירכב ידו וישם אלישע ידיו על ידי המלך: יז ויאמר פתח החלון קדמה ויפתח ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה ליהוה וחץ תשועה בארם והכית את ארם באפק עד כלה: יח ויאמר קח החצים ויקח ויאמר למלך

ליואש מלכא דשבטא דבית יהודה מלך יהואש בר יהואחז על ישראל בשמרון שית עסרי שנין: יא ועבד דביש קדם יי לא סטא מכל חובי ירבעם בר נבט דחיב ית ישראל בהון אזל: יב ושאר פתגמי יואש וכל דעבד וגבורתיה דאגיח עם אמציה מלכא דשבטא דבית יהודה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: יג ושכיב יואש עם אבהתוהי וירבעם יתיב על כורסיה ואתקבר יואש בשמרון עם מלכי ישראל: יד ואלישע מרע ית מרעיה דימות ביה ונחת לותיה יואש מלכא דישראל ובכא על אפוהי ואמר רבי רבי דטב ליה לישראל בצלותיה מרתיכין ומפרשין: טו ואמר ליה אלישע סב קשתא וגירריא ונסיב לותיה קשתא וגירריא: טז ואמר למלכא דישראל אחית ידך על קשתא ואחית ידיה ושוי אלישע ידוהי על ידי מלכא: יז ואמר פתח כון למדינחא ופתח ואמר אלישע שדי ושדא ואמר הדין גירא יתעביד לנא פורקנא מן קדם יי והדין גירא יתעביד לנא נצחנא באנש ארם ותמחי ית אנש ארם באפק עד דישתיצון: יח ואמר סב גירריא ונסיב ואמר למלכא

רדק

לא החלה התשועה בימיו אלא מלמד שהחלה התשועה בימיו אך לא על ידו אלא ע"י בנו ואולי על ידי בכיה המליכו בחייו שאמר לו כי על ידי בנו תהיה התשועה ובעבור שיראה תחלה הישועה המליכו בחייו: (יב) ויתר דברי יואש. למה הזכיר הנה סוף מלכות יואש והלא עתיד לזכור עדיין את אשר עשה ואחר כן ויתר דברי יהואש אלא סמך תחלת מלכות בנו לתחלת מלכותו ואמר וירבעם ישב על כסאו להודיע כי בימיו המליכו כמו שמלך הוא בחיי אביו אולי הרגיש בבנים אחרים שהיו לו שיחלקו עליו לפיכך טרם מותו הושיבו על כסאו וזהו שאמר ירבעם ישב על כסאו ולא אמר וימלוך ירבעם בנו תחתיו כמו שאמר בשאר המלכים אלא כיון שאמר בלשון זה נראה כי בנו ישב על כסאו לפני מותו ובסדר עולם אומר ירבעם מלך בחיי אביו שנה שנאמר וירבעם ישב על כסאו: (יד) ואלישע חלה. כבר כתבנו למעלה מה שדרשו בפסוק זה כי שלשה חלאים חלה אלישע ומזה החולי השלישי מת: (טז) ידיו על ידי המלך. לחזק לבו להאמין בסימן החצים: (יז) ויאמר פתח החלון. כבר אמר לו טרם שירכיב ידו על הקשת או אמר פתח לאחד מן העומדים שם: קדמה. לפי שארם היה למזרח ארץ ישראל כמו שכתוב ארם מקדם והחץ הראשון הוא שיורה דרך החלון אבל האחרים הכה בהם בארץ ואמר אלישע בהורותו החץ זה החץ יהיה תשועה שיושיע ישראל ובאיזה עת יפול החץ שתהיה תשועה ממנו לישראל בארם יפול החץ זהו שאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם: באפק עד כלה. אפק הוא מערי יהודה ואע"פ שהיה גם כן אפק בנחלת בני אשר זה היה לבני יהודה כמו שפירש למעלה בדבר אחאב והוא המקום שנלחמו בו ישראל עם מלך ארם בימי אחאב והכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי

תולדות אהרן את חליו. סוטה מז מציעא פז סנהד' קז:

רשי

ארבעי' של יואש שהיתה שנה אחרונה לו ובשנה שנייה ליואש בן יהואחז מלך אמציה ואף כי תאמר שמלך אמציה בשנת מות אביו וקרא הכתוב שנת שתים ליואש למדת שלא מלך יואש מלך ישראל עד שנת שלשים ותשע של יואש מלך יהודה: (יג) וירבעם ישב על כסאו. בנו היה. ויש לתמוה למה נכתבו כאן שני מקראות הללו שהרי עוד לפנינו הוא מספר והולך בדברי יואש וחוזר וכותב ויתר דברי יואש וגו' וישכב יואש עם אבותיו וגו' ואומר אני שלא נכתבו אלא להפסיק שלא לסמוך מיתת אלישע למקרא של עבודת כוכבים לומר ויעש הרע וגו' ואלישע חלה וגו': (יז) פתח החלון קדמה. מול ארץ ארם שהם במזרח כמה שנאמר ארם מקדם (ישעיה ט' י"א): ירה ויור. שדי ושדא: ויאמר חץ תשועה וגו'. אלישע אמר החץ הזה יהיה סי' תשועה לישראל: באפק. שם העיר. ויאמר

רלבג

בלתי שלימה וזה יתכן שיהיה פחות משש עשרה שנה מעט ונדמה שהתחלת שנת מלכי בית יהוא היה זולת התחלת שנת מלכי בית דוד ובזה האופן היתה השנה הראשונה ליהואחז קטועה וגם האחרונה ובזה יתישר זה המספר וכבר בארנו במה שקדם שלפעמים ירצה בזה שאלה השנים עברו שלמות למלכותו ולפעמים ירצה שהוא בזאת השנה: (יד) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. כי הוא גבורת ישראל וכחם בו ינצחו מלחמותיהם בעצותיו שיתן להם בדבר ה': (טז) וישם אלישע ידיו על ידי המלך. להעיר כי ידיו תהיינה במלחמותיו על דרך המופת וההשגחה הפרטית בעבור הנביא והנה היו אלו המופתים אחר מותו כמו שנמשך מופת המן גם אחרי מות משה וכמו שהיה השם יתברך האיש שנגע בעצמות אלישע בעבור כבודו אחר מותו: (יז) ויאמר פתח החלון קדמה. הנה היה זה רמז לסכאת ארם כי הם היו מזרחיים להם: ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה'. העיר אותו כי בכחו זה שקנה מידי אלישע ינצח במלחמת ארם וזה החץ שירה עתה הוא סימן לזה ואמר שיכה

ויעשה ד' וסי' נמסר בסיפ' חלק א' סימן י"ו. סימן יהואחז אחר חטאת. יהוא בן נמשי. מנחם בן גדי לא סר מעל חטאת. פקח לא סר מן חטאת. יהואש בן יהואחז. ירבעם בן יואש מכל חטאת ושארא מחטאות: פתח ד' בקריאה וסי' ויאמר פתח החלון קדמה. פתח לבנון דלתיך. פתח פיך לאלם. פתח פיך שפט צדק: והכית ה' מלרע וסימ' נמסר בסדר שפטים ובשמואל חלק א' סימן ט"ו ולעיל בסיפר' חלק ב' סימן ט': כלה י' בליש' וסי' אקים אל עלי. והכית את ארם באפק. אז הכית את ארם. וישליכו לארון. ובכלות כל זאת. מקרב חיקך כלה. כלה בחמה ב' בו. הלא תאנף בנו עד כלה. לכלא

מצודת ציון

(יז) ירה ויור. ענין השלכת חצים: ויחן

מצודת דוד

מלך בל"ז ליואש מלך יהודה: שש עשרה שנה. מספר השנים ההם מלך אחרי מות אביו: (יב) ויתר וגו'. אף שאח"ז יספר עוד ממעשה יואש ואף שתי המקראות האלו אמורים שם ואולי לפי שרמז עליו בקצרה שיהי' מושיע לישראל מיד ארם וסמכה לספורי אביו כי בא בתפלתו ואף התחילה בימי מלכותו ולזה רצה להזכיר כל מעשיו בקצרה עד אחר מותו ותזר שוב לפרש מעשיו בארוכה ועד אחר מותו: (יד) אשר ימות בו. אשר היה מעומד למות מחלי זה: אבי אבי וגו'. רכב רכבי שעזר ישראל בתפלתו כרכב ופרשים: (טז) הרכב. הנח ידך על הקשת ותפוש בו: (יז) קדמה. אל מול ארם היושב מקדם כמ"ש ארם מקדם (ישעיה ט'): ירה. השלך החצים מהקשת: ויור. שמע לו וירה: ויאמר. בעת שירה אמר הנביא הן תשועה וכו' ר"ל ע"י החץ יהיה תשועה המיוחדת לה' לבוא מאתו ובאיזה עת יפול החץ שיהיה ע"י תשועה לישראל בארם יפול החץ: באפק. במקום אפק תכה אותם

רשי

(יט) ויאמר להכות חמש או שש פעמים. היה לך: אז. אם כך עשית הכית את ארם חמש או שש פעמים שהרי לסימן תשועה הרכבתי ידיך על הקשת: (כ) יבאו בארץ. היו רגילין לבא ולשלול בארץ: בא שנה. במיעל שתא בתשובת השנה כעוד הארץ מליאה דשאים ויש מאכל לבהמתם דרך חיילות לבאת

רדק

רגלי ביום אחד ואמר לאלישע בנבואה כי באותו מקום שהוכה או התשועה תהיה עוד התשועה לישראל במלחמת ארם ואמר לו אלישע עד כלה כי כן נאמר לו בנבואה אם יורה המלך החצים פעמים רבות והיה סבור אלישע כי לא יעמוד מלירות החצים עד שיאמר לו עמוד ומפני זה קצף עליו אלישע כאשר עמד: (יט) להכות חמש. אם עלה בלבך להכו' חמש או שש פעמים אז הכית ארם עד כלה: (כ) וימת אלישע. בסדר עולם היא שנה עשירית ליואש מכאן אתה מחשב כמה שנים פרנס אלישע לישראל משנת י"ט ליהושפט עד עכשיו יותר מששים שנה ולא ידעתי מאין היה לו כי בשנה העשירית ליואש מת אבל נראה כי בתחילת מלכותו מת כי אז התחילה התשועה שהרי מעת שחלה יהואחז אביו את פני ה' שמע ה' את תפלתו: וגדודי מואב. כיון שמת אלישע התחיל הפורענות לבא התחילו גדודי מואב לבא שעל ידו נושעו ישראל מיד מואב ועשו ישראל בהם רעה גדולה כמו שכתוב למעלה ומשמת הוא התחילו לבא בארץ: בא שנה. כתרגומו במיעל שתא ואפשר שתהיה האל"ף תמורת ה"א הנקבה והוא כמו בה שנה כלומר באותה שנה עצמה שמת אלישע באו גדודי מואב בארץ וכמוהו על כן גבהא קומתו באל"ף במקום ה"א הנקבה וכן בה ברוב גלוליו בה"א במקום אל"ף: (כא) וישליכו את האיש. מרוב חפזם מפחד הגדוד השליכוהו בקבר אלישע כלומר במערת אלישע שנקבר בה ולא היה להם אלא לפתוח פי המערה ולהשליכו בתוכה והיה נקל להם לעשות זה מלחפור קבר לאיש ופירוש ויהי הם קוברים איש רוצים לקברו מתעסקים בקבורתו וכיון שפתחו פי המערה השליכוהו שם ונתגלגל האיש עד שנגע בעצמות אלישע וזהו וילך ויגע האיש בעצמות אלישע: ויחי ויקם על רגליו. מרז"ל כי חיה והוליד בנים והטעם שחיה לקיים ברכת אליהו שנתן לו פי שנים ברוחו ואליהו החיה מת אחד והוא החיה שנים אחד בחיוו בן השונמית ואחד במותו זה האיש ואמרו כי הוליד בן והאיש הזה היה שלום בן תקות והוא מגדולי הדור והיה עושה צדקות בכל יום ומה צדקות היה עושה היה ממלא את החמת מים והיה יושב על פתח העיר וכל אדם שהיה בא מן הדרך היה משקה אותו ומשיב את נפשו ובזכות הצדקות שעשה שרתה רוח הקדש על אשתו שנאמר אל חולדה הנביאה אשת שלום בן תקות וכשמת נמלו כל ישראל עמו חסד ויצאו עמו לקברו וראו הגדוד והשליכו האיש בקבר אלישע ויגע בעצמות אלישע ויחי ואחר כן הוליד את חנמאל שנאמר הנה חנמאל בן דודך וכן אמר בתרגומו של תוספתא דין היא שלום בן תקות והוליד ית חנמאל בתריה ומהם אמרו שלא חיה אלא שלא יקבר עם אלישע הצדיק והאיש הזה היה רשע הה"ד אל תאסוף עם חטאים נפשי ודקדקו ויקם על רגליו עמד ואל ביתו לא הלך א"כ לא חיה אלא כדי שלא יהיה נקבר אצל אלישע וכאשר יצא מן המערה מת ונקבר במקום אחר וברכת פי שנים נתקיימה כשרפא צרעת נעמן כי המצורע חשוב כמת: (א) בשנת שתים

יִשְׂרָאֵל הַךְ אַרְצָה וַיַּךְ שָׁלֹשׁ־פְּעָמִים וַיַּעֲמֹד׃ יט וַיִּקְצֹף עָלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת חָמֵשׁ אוֹ־שֵׁשׁ פְּעָמִים אָז הִכִּיתָ אֶת־אֲרָם עַד־כַּלֵּה וְעַתָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים תַּכֶּה אֶת־אֲרָם׃ כ וַיָּמָת אֱלִישָׁע וַיִּקְבְּרֻהוּ וּגְדוּדֵי מוֹאָב יָבֹאוּ בָאָרֶץ בָּא שָׁנָה׃ כא וַיְהִי הֵם ׀ קֹבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת־הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת־הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיְחִי וַיָּקָם עַל־רַגְלָיו׃ כב וַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם לָחַץ אֶת־יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי יְהוֹאָחָז׃ כג וַיָּחָן יְהוָה אֹתָם וַיְרַחֲמֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא־הִשְׁלִיכָם מֵעַל־פָּנָיו עַד־עָתָּה׃ כד וַיָּמָת חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם וַיִּמְלֹךְ בֶּן־הֲדַד בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ כה וַיָּשָׁב יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז וַיִּקַּח אֶת־הֶעָרִים מִיַּד בֶּן־הֲדַד בֶּן־חֲזָאֵל אֲשֶׁר לָקַח מִיַּד יְהוֹאָחָז אָבִיו בַּמִּלְחָמָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הִכָּהוּ יוֹאָשׁ וַיָּשֶׁב אֶת־עָרֵי יִשְׂרָאֵל׃ יד א בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְיוֹאָשׁ בֶּן־יוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ

(Marginal Masorah: י׳ בליש׳׳א; פ׳ בטעם; ד׳ מ״ל וכל כתובי׳ דכוו׳ במ״א הס׳ וישלכו את תורקך; כ׳ לך ואספת ג״ד; כל סיפרא יהואש במי״ו יואש; כ״ס)

תרגום

דְיִשְׂרָאֵל מְחֵי לְאַרְעָא וּמְחָא תְּלָת זִמְנִין וּפְסַק׃ יט וּרְגֵיז עֲלוֹהִי נְבִיָא דַייָ וַאֲמַר הֲוָה חֲזֵי לָךְ לְמִמְחֵי חֲמֵשׁ אוֹ שִׁית זִמְנִין בְּכֵן פּוֹן מְחֵיתָא יַת אֱנָשׁ אֲרָם עַד שֵׁיצָיוּתָא וּכְעַן תְּלָת זִמְנִין תִּמְחֵי יַת אֱנָשׁ אֲרָם׃ כ וּמִית אֱלִישָׁע וּקְבָרוּהִי וּמַשְׁרְיַת מוֹאָב עָלַת בְּאַרְעָא בְּמֵיעַל שַׁתָּא׃ כא וַהֲוָה עַד דְאִינוּן קָבְרִין גַבְרָא וְהָא חֲזוֹ יַת מַשְׁרִיתָא וּרְמוֹ יַת גַבְרָא בְּקִבְרָא דֶאֱלִישָׁע וַאֲזַל וּקְרֵיב גַבְרָא בְּגַרְמֵי דֶאֱלִישָׁע וַחֲיָא וְקָם עַל רִגְלוֹהִי׃ כב וַחֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם דְחַק יַת יִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵי יְהוֹאָחָז׃ כג וְחָס יְיָ עֲלֵיהוֹן וְרַחֵם עֲלֵיהוֹן וְאִתְפְּנֵי בְּמֵימְרֵיהּ לְאוֹטָבָא לְהוֹן בְּדִיל קְיָמֵיהּ דְעִם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְלָא אֲבָה לְחַבָּלוּתְהוֹן וְלָא אַגְלֵינוּן מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ עַד כְּעַן׃ כד וּמִית חֲזָאֵל מַלְכָּא דַאֲרָם וּמְלַךְ בַּר הֲדַד בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ כה וְתָב יְהוֹאָשׁ בַּר יְהוֹאָחָז וּנְסִיב יַת קִרְוַיָא מִיַד בַּר הֲדַד בַּר חֲזָאֵל דִי נְסִיב מִן יְהוֹאָחָז אֲבוּהִי בִּקְרָבָא תְּלָת זִמְנִין מְחָהִי יוֹאָשׁ וַאֲתֵיב יַת קִרְוֵי יִשְׂרָאֵל׃ א בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְיוֹאָשׁ בַּר יְהוֹאָחָז מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל

רלבג

שיכה באפק עד כלה סנה אחר שתהיה המלחמה באפק כי אשם יתכן לו יותר לנצחם ולכך זכרנו שהש"י כשיעשה המופתים יעשה באופן אשר בו יהיה בהם יותר מעט מן הזרות: (יח) הך ארצה. הנה היו שם חצים רבים וחשב הנביא שיכה בכלם לארץ כיון שאמר לו קח החצים ומפני זה אמר לו שיכה את ארם באפק עד כלה אך יואש הכה שלש פעמים ועמד מלהכות עוד וקצף עליו איש האלהים כי הוא מיעט הטובה שהיה נותן לו על ארם: (כ) וגדודי מואב יבאו בארץ בא שנה. הנה בא באל"ף כמו בה בה"א בחלוף ה"א באל"ף כי הם מתחלפות או יהיה הרצון בזה שבא אלישע אל קבר זה שנה ועם כל זה נעשה זה המופת לכבוד אלישע שלא יקבר רשע אצל צדיק והנה זכר שתכף שקברו אלישע התחילו גדודי מואב לבא בארץ להצר לישראל כי בימי אלישע נכנעו כמו שקדם: (כא) ויחי ויקם על רגליו. תחיה שלימה עד שכבר קם על רגליו לא כמו שהיה הענין בבן השונמית שהיתה תחייתו מעט מעט אך זה שב תכף לכחו לעמוד על רגליו. או אפשר שיהיה הרצון בזה שכבר היה לקום על רגליו לא ללכת ביתו לעניינו הראשון אך היה זה להוציאו מהקבר ההוא לכבוד אלישע: (כב) לחץ את ישראל בימי יהואחז. ידמה שתכף שמת סר לחצו מישראל והנה הושיעם ה' על יד יואש שגלה

מצודת ציון

(כג) ויחן. מל' חנינה וחמלה: ולא אבה. ענין רצון: על

הפשע בהר' כתיב א': ויעקב י"ד בקריאה וסימ' במסר' רבת': עד עתה ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר ראה ובשמואל ב' סימן י"ט:

תולדות אהרן סמס קוברים. סנהד' מז חולין ז': והזאל. שבת כב: ויחן. שם (סנהד' כז):

מצודת דוד

עד הכלה: (יח) הך ארצה. השלך עם הקשת את החצים לארץ: ויעמוד. פסק מלהשליך עוד: (יט) להכות חמש וכו'. היה לך להכות חמש וכו' ואז היית מכלה את ארם: (כ) יבואו בארץ. היו רגילין לבוא בארץ לשלול שלל: בא שנה. תרגום יונתן במיעל שתא ר"ל בתחילת השנה בעוד הארץ מלאה דשאים למאכל בהמתם: (כא) ויהי הם. ר"ל פעם אחת כשהיו קוברין איש אחד ראו גדוד מואב בא: בקבר. סמוך להקבר: וילך ויגע. כאשר השליכוהו התגלגל עד הקבר ונגע בעצמות אלישע: ויחי. המת ההוא וזהו על כי לא רצה אלישע שישכב אצלו: (כג) עד עתה. ר"ל עד עולם כי כל הקורא במקרא הזה כ"א בזמנו אומר עד עתה: (כד) וימת חזאל. בכדי לבוא התשועה לישראל מת חזאל ומלך בן הדד ובימיו נושעו: יד (א) בשנת שתים

רדק

שתים ליואש בן יהואחז. כיצד בשנת תשעה ושלשים ליואש מלך יהודה מת אחזיהו ומלך יואש בנו ואף על פי שמלך בחיי אביו כמו שפירשנו אחר מיתת אביו מונה לו עתה המלוכה הנה תשעה ושלשים ושנת הארבעים שמת יואש מלך יהודה ומלך אמציה בנו באותה שנה הנה בשנת שתים ליואש מלך ישראל מלך אמציהו: (ו) לא יומתו אבות על בנים. כי משמעות הכתוב כן הוא כמו שאמר איש בחטאו יומת אלא שרבותינו ז"ל קבלו כי בכלל לאו זה עדות הקרובים כמו שתרגם אונקלוס על פום בנין ועל פום אבוהון אבל עיקר האזהרה הוא שלא יומתו האבות בעון הבנים והבנים בעון אבות כמו שהביא ראיה הנה מן הפסוק: ימות. כתיב וקרי יומת והענין אחד: (ז) בגי המלח. כתיב וקרי גי מלח והענין אחד: עשרת אלפים. זכר המוכים בגי מלח ולא זכר השאר שאומר בדברי הימים עוד עשרת אלפים שבו חיים ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו: ותפש את הסלע במלחמה. ת"י וכבש ית כרכא בקרבא המצודה היתה בסלע: יקתאל. אחר שלקח המצודה שנה את שמה וקרא את שמה יקתאל על ענין ידוע אצלם: (ח) לכה נתראה פנים. פי' למלחמה והענין שרצה להלחם עמו אומר בדברי הימים כי בלכת אמציהו להלחם באדום שכר מישראל מאה אלף גבורים שילכו עמו והניחם במצות הנביא ואמר להם שילכו למקומם וחרה אפם ופשטו בערי יהודה והכו מהם ג' אלפים ובזו בזה רבה ומפני זה רצה להלחם אמציה עם מלך ישראל: (ט) החוח אשר בלבנון. משלו משל זה וקרא מלך יהודה החוח וקרא עצמו ארז ומשל תנה את בתך לבני כלומר אפילו רצה להתחבר עמו

רשי

לגאת: (ז) ויקרא את שמה יקתאל. שהיתה לו לקיהוי שינים כמו שכתוב (בד"ה ב' כ"ה יד) אחרי בוא אמציהו מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני שעיר לאלהים ולפניהם ישתחוה וגו' והוכיחו הנביא ואמר לו (ד"ה ב' כ"ה ט"ז) ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך ומה היא העצה שהשיאו להתגרו' במלך ישראל: (ח) או שלח אמציה מלאכי' וגו' נתראה פנים. במלחמה: (ט) החוח אשר בלבנון. שכם בן חמור: שלח אל הארז. יעקב: ותעבור חית השדה. בני יעקב באו על החללים אף כאן אתה בא להתמשל אלי ומשל בזיון הוא שדימהו לחוח ואת עצמו לארז: ותעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס וגו'. לפי שנתגאית אף אתה ירמסוך גדודי חילותי:
ואת

אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ב בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ יְהוֹעַדִּין מִן־יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ ג וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא כְּדָוִד אָבִיו כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יוֹאָשׁ אָבִיו עָשָׂה׃ ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָזְקָה הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ וַיַּךְ אֶת־עֲבָדָיו הַמַּכִּים אֶת־הַמֶּלֶךְ אָבִיו׃ ו וְאֶת־בְּנֵי הַמַּכִּים לֹא הֵמִית כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת־מֹשֶׁה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת כִּי אִם־אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּת׃ ז הוּא־הִכָּה אֶת־אֱדוֹם בְּגֵיא־הַמֶּלַח עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וְתָפַשׂ אֶת־הַסֶּלַע בַּמִּלְחָמָה וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ יָקְתְאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ח אָז שָׁלַח אֲמַצְיָה מַלְאָכִים אֶל־יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לְכָה נִתְרָאֶה פָנִים׃ ט וַיִּשְׁלַח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר הַחוֹחַ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן שָׁלַח אֶל־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן לֵאמֹר תְּנָה־אֶת־בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה וַתַּעֲבֹר חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וַתִּרְמֹס אֶת־הַחוֹחַ׃

י"ו בספרא · יהועדין ק' · י"ג ב' דסמי' · י"ז דסמי' · ג' · כ' · יומת ק' · ט' כתיב יו"ד מלח ק' · כ' אבן הנזר ג' ויקתאל ט' · כ'

מְלַךְ אֲמַצְיָה בַר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה׃ ב בַּר עַסְרִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין הֲוָה כַּד מְלַךְ וְעַסְרִין וּתְשַׁע שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ יְהוֹעַדָן מִן יְרוּשְׁלֵם׃ ג וַעֲבַד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ לְחוֹד לָא כְּדָוִד אֲבוּהִי כְּכֹל דַּעֲבַד יוֹאָשׁ אֲבוּהִי עֲבַד׃ ד לְחוֹד בָּמָתָא לָא עֲדָאָה עַד כְּעַן עַמָּא מְדַבְּחִין וּמַסְּקִין בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא׃ ה וַהֲוָה כַּד תְּקִיפַת מַלְכוּתָא בִּידֵיהּ וּקְטַל יַת עַבְדוֹהִי דִּי קְטַלוּ יַת מַלְכָּא אֲבוּהִי׃ ו וְיַת בְּנֵי קַטָּלַיָּא לָא קְטַל כְּמָא דִכְתִיב בְּסִפְרָא אוֹרָיְתָא דְמֹשֶׁה דְּפַקִּיד יְיָ לְמֵימַר לָא יוּמְתוּן אֲבָהָן עַל פּוּם בְּנִין וּבְנִין לָא יוּמְתוּן עַל פּוּם אֲבָהָן אֱלָהֵין אֱנָשׁ בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת׃ ז הוּא מְחָא יַת אֱנָשׁ אֱדוֹם בְּגֵי מְלַח עַסְרָא אַלְפִין וּכְבַשׁ יַת כְּרַכָּא בִּקְרָבָא וּקְרָא יַת שְׁמֵהּ יָקְתְאֵל עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ח בְּכֵן שְׁלַח אֲמַצְיָה אִזְגַּדִּין לְוָת יְהוֹאָשׁ בַּר יְהוֹאָחָז בַּר יֵהוּא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִיתָא נִקְבֵּל אַפִּין בִּקְרָבָא׃ ט וּשְׁלַח יְהוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְוָת אֲמַצְיָה מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימַר חוּחָא דִּי בְלִבְנָן שְׁלַח לְאַרְזָא דִּי בְלִבְנָן לְמֵימַר הַב יַת בְּרַתָּךְ לִבְרִי לְאִתּוּ וַעֲבָרַת חֵיוַת בָּרָא דִּי בְלִבְנָן וְדָשַׁת יַת חוּחָא׃

יואש י"ו בסיפר' וסי' במסר' רבת' וכל תריסר ושפטים ודברי הימים דכו' יואש ושארא יהואש : ואת בני' דסמי' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר וישב : בגי ט' כתיב י"ד וסי' נמסר ביהושע סי' י"ח : אמציה ט' בקריאה וסי' ויוזבד בן שמעת דמלכים . אז שלח אמציה . בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם . ויתר דברי יואש ואשר נלחם . וישלח אמציה כהן בית אל . ויאמר אמציה אל עמוס. ויען עמוס ויאמר אל אמציה . ומשובב וימלה ויושה בן אמציה. בן חשביה בן אמציה בן חלקיה :

רלבג

שנלאו ארם במלחמה שלש פעמים והשיב לישראל את עריהם שלקחו ארם מהם במלחמה ולא ידענו מתי היה זה אם בראשית מלכות יואש או אחר שמלך זמן מה וידמ' ממה שכתוב פה כי אחר שמת יהואחז סר לחץ ארם מישראל לגמרי כי לא אבה השם השחיתם כמו שזכר ולזה לא היה זמן הלחץ כ"א כל ימי יהואחז אך אחר מות חזאל ומלך בן הדד היתה התשועה. שהשיב יואש מתלך ארם את כל ערי ישראל אשר לקחו ממנו במלחמה: (ו) ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה. זה לאות כי כונת הכתוב באמרו לא יומתו אבו' על בנים ובנים לא יומתו על אבות שלא יומתו האבות בחטא הבנים ולא יומתו הבנים בחטא אבותיהם: (ח) לכה נתראה פנים. ר"ל התראות הפנים במלחמה: (ט) החוח אשר בלבנון. קרא עצמו ארז וקרא מלך יהודה חית על צד הבוז ואמר ממשל שאפי' שאל ממנו להתחבר עמו כדי שיהיה שלום ביניהם אעפ"כ יהיה דבר זה נבזה בעיניו כמאס ומהפלג' הבוז תעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס את החוח כ"ש בשירצה להלחם עמו והנה היה מבזה אותו כל כך מפני היותו מזרע אחזיה אשר היה מבית אחאב שהרגוהו אבותיו והרגו כל בית אחאב ולזאת הסבה תמצא בזה המקום כשנלחו יואש שיחס אותו אל אחזיה וזה אמרו את אמציהו מלך יהודה בן יהואש בן אחזיהו תפש יהואש מלך ישראל עם שזה היתה סבת נלחו אותו כי הוא הלך בדרך אחזיהו וגם יואש אביו אחרי מות יהוידע וכבר
ספר

מצודת ציון מצודת דוד

יד (ו) על בנים בעבור בנים: (ט) החוח. מין קוץ: ותרמוס. מלשון רמיסה ודריסה ונהלך: שתים. אף כי יואש מלך ב' שנים בחיי אביו מ"מ חשבון ימי מלכותו התחילו אחרי מות אביו והוא בל"ה ליואש מלך יהודה ויואש מלך מ' שנה וכלו בתחלת השנה השנית ליואש מלך ישראל ואז מלך אמציה: (ז) את הסלע. מבצר בנוי בסלע: (ח) נתראה פנים. כי בד"ה נאמר שאנשי יהואש פשטו בערי יהודה והכו בהם ולזה שלח אליו לאמר אין זה גבורה לבא פתאום ולהכות אך נתראה פנים בפנים ונדעה הגבורה עם מי: (ט) החוח. המשיל את אמציה לחוח ואת עצמו לארז וכאלו אמר אף אם דברת לשטם לכלימה יחשב לי להתחבר עמך ומכ"ש בדעת עמך למלחמה: ותרמוס. על אשר נשאו לבו לדבר כזאת ורמז לו שאנשיו ירמסו אותו:
הכה

רשי

(יד) ואת בני התערובות. בני השרים שהיו נתונים בבית המלך לערבון שלא ימרדו אבותם בו וכן ת"י בני רברביא: (יז) ויחי אמציהו וגו'. כל חמש עשרה שנה מלך עוזיהו בנו בחייו שכן כתוב (בד"ה ב' כ"ה כ"ח) ומעת אשר סר אמציהו מאחר ה': (יט) ויקשרו עליו וגו'. ממשמעו מה שאמר הכתוב כי יעץ ה' להשחיתך: וינס לכישה. שם היה כל ט"ו

רדק

עמו דרך שלום היה גבוה בעיניו להתחבר עמו כ"ש דרך מלחמה: (יא) בבית שמש אשר ליהודה. ולמה אמר אשר ליהודה כי ידוע כי בית שמש ליהודה אלא להודיע כי בגבול בני יהודה בא מלך ישראל להלחם עמו: (יב) וינגף יהודה. בעון שהביא מלך יהודה אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה כמו שאומר בדברי הימים לפיכך אמר להשחיתו: (יג) בשער אפרים. שער היה בירושלים שהיה נקרא שער אפרים שהיה פתוח נוכח גבול אפרים ודרך אותו השער היו נכנסים בני אפרים כשבאים לירושלם: עד שער הפנה. הוא שער הפנים ונקרא כן לפי שהיה שם פנת החומה: (יד) הנמצאים בית ה'. כמו בבית ה' וכמוהו רבים: ואת בני התערובות. בני השרים שמשימין ערבים למלך שלא ימרדו בו ות"י בני רברביא: וישב שומרונה. אומר בסדר עולם בו בפרק מת יהואש מלך ישראל ובא לו אמציה לירושלם ואמת הוא כי מלך ישראל מת בשנת ארבעה עשר לאמציה לפי חשבון השנים אבל לא נתברר לנו בכמה שנים לאמציהו היתה מלחמת אדום ומלחמת ישראל: (יז) חמש עשרה שנה. זה החשבון ישר כי אמציהו מלך בשנת שתים ליואש ויואש מלך חמשה עשר שנה כמלא כי ארבעה עשר שנה מלך יואש בפני אמציהו ואמציה מלך כ"ט הנה כי ט"ו שנה חיה אמציהו אחרי יואש: (כ) על הסוסים. על רכב משני סוסים

י הַכֵּה הִכִּיתָ אֶת־אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבֶּךָ הִכָּבֵד וְשֵׁב בְּבֵיתֶךָ וְלָמָּה תִתְגָּרֶה בְּרָעָה וְנָפַלְתָּה אַתָּה וִיהוּדָה עִמָּךְ׃ יא וְלֹא־שָׁמַע אֲמַצְיָהוּ וַיַּעַל יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיִּתְרָאוּ פָנִים הוּא וַאֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּבֵית שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר לִיהוּדָה׃ יב וַיִּנָּגֶף יְהוּדָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ לְאֹהָלָו׃ יג וְאֵת אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בֶּן־יְהוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ תָּפַשׂ יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שָׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלִַם וַיִּפְרֹץ בְּחוֹמַת יְרוּשָׁלִַם בְּשַׁעַר אֶפְרַיִם עַד־שַׁעַר הַפִּנָּה אַרְבַּע מֵאוֹת אַמָּה׃ יד וְלָקַח אֶת־כָּל־הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הַנִּמְצְאִים בֵּית־יְהוָה וּבְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת בְּנֵי הַתַּעֲרֻבוֹת וַיָּשָׁב שֹׁמְרוֹנָה׃ טו וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹאָשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ וַאֲשֶׁר נִלְחַם עִם אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ טז וַיִּשְׁכַּב יְהוֹאָשׁ עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּשֹׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ יָרָבְעָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ יז וַיְחִי אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ יח וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲמַצְיָהוּ הֲלֹא־הֵם כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ יט וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו קֶשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם וַיָּנָס לָכִישָׁה וַיִּשְׁלְחוּ אַחֲרָיו לָכִישָׁה וַיְמִתֻהוּ שָׁם׃ כ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ עַל־הַסּוּסִים וַיִּקָּבֵר

ב' · ב' · ג' ומ"ע · ג' · ב"פסו' דמיין · לאהליו ק' · כ"ה חס' · ויבאו ק' · י"ב פסק · ב. ג' · סימן · י"ז בסיפרא · ג' בטעם · ב' חס' וכל אורי' דכוו · ו' · ו' ג"חס'

י מִמְחָא מְחֵיתָא יָת אֱנָשׁ אֱדוֹם וְרָאִים עֲלָךְ לִבָּךְ אִתְיַקַּר וְתִיב בְּבֵיתָךְ וּלְמָא אַתְּ מִתְגָּרֵי בְּבִישְׁתָא וְתִתְקְטִיל אַתְּ וּדְבֵית יְהוּדָה עִמָּךְ׃ יא וְלָא קַבֵּיל אֲמַצְיָהוּ וּסְלֵיק יְהוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאַקְבִּילוּ אַפֵּיהוֹן בִּקְרָבָא הוּא וַאֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בְּבֵית שֶׁמֶשׁ דִּי לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה׃ יב וְאִתְּבַרוּ אֱנָשׁ יְהוּדָה קֳדָם יִשְׂרָאֵל וְאַפִּיכוּ גְּבַר לְקִירְווֹהִי׃ יג וְיָת אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בַּר יְהוֹאָשׁ בַּר אֲחַזְיָה אֲחַד יְהוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּבֵית שֶׁמֶשׁ וַאֲתוֹ לִירוּשְׁלֶם וּפְרַץ בְּשׁוּרָא דִירוּשְׁלֶם בִּתְרַע שִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם עַד תְּרַע זָוִיתָא אַרְבַּע מְאָה אַמִּין׃ יד וּנְסֵיב יָת כָּל דַּהֲבָא וְכַסְפָּא וְיָת כָּל מָנַיָא דְאִשְׁתְּכַחוּ בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּבְגִנְזֵי בֵּית מַלְכָּא וְיָת בְּנֵי רַבְרְבַיָא וְתָב לְשָׁמְרוֹן׃ טו וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יְהוֹאָשׁ דִּי עֲבַד וּגְבוּרְתֵּיהּ וּדְאַגִּיחַ עִם אֲמַצְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ טז וּשְׁכִיב יְהוֹאָשׁ עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּשָׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמְלַךְ יָרָבְעָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ יז וַהֲוָא אֲמַצְיָהוּ בַּר יוֹאָשׁ מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בָּתַר דְּמִית יְהוֹאָשׁ בַּר יְהוֹאָחָז מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ עַסְרֵי שְׁנִין׃ יח וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אֲמַצְיָה הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ יט וּמְרַדוּ עֲלוֹהִי מְרָדָא בִּירוּשְׁלֶם וְאַפֵּיךְ לְלָכִישׁ וּשְׁלַחוּ בָּתְרוֹהִי לְלָכִישׁ וְקַטְלוּהִי תַּמָּן׃ כ וּנְטַלוּ יָתֵיהּ עַל סוּסְוָתָא וְאִתְקְבַר בִּירוּשְׁלֶם

רלבג

ספר בד"ה כי אמציה הביא אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה וכסבת זה החטא נפל ביד יואש הוא ויהודה עמו: (י) הכבד ושב בביתך. הוא מענין הכבוד וכאלו יאמר שכבודו יהיה שישב בביתו כי ישיגהו קלון מזאת המלחמה: (יא) בבית שמש אשר ליהודה. הנה מרוב בטחון יואש לנצח מלך יהודה הלך אליו להלחם בארצו ולזה ספר כי בבית שמש אשר ליהודה היתה המלחמה: (יג) בשער אפרים עד שער הפנה. ידמה שהיה שם שער היה נכנס בו שבט אפרים כבאם לירושלם ושער הפנה היה שער אשר הוא סמוך לבית ה' והוא נקרא שער הפנה כי הוא היה פנה והיסוד לקדוש' ישראל: ואת בני התערובו' הם בני השרים שהם לערבון' למלך שלא ימרדו בו אבותיה' והנה זכר כי חיה אמציה אחרי יואש ט"ו שנה כאלו זכר להעיר כי מפני שנתגאה כל כך יואש ואמר לאמציה ונפלת אתה ויהודה עמך הנה הוא מת קוד' אמציה חמש עשר' שנה והנה היה כן כי כבר מלך יואש קודם אמציה שתי שנים וי"ד שנה מלך בימיו ונשארו לאמצי' ט"ו

לאהלו ב' חס' וסי' ויקחו את אבשלום וישלכו אתו ביער. וינגף יהודה לפני ישראל למלכים: וחברו דד"ה לאהליו כתיב: שמרונה ג' וסי' וילך מלך ישראל. ילך אתם שמרונה. ואת בני התערובות: וימתהו ו' וסי' ויכו את אבשלום. ויכו וימתהו דאיש בשת. יקשרו עליו דאמציה. ויבאהו אל ירוא דד"ה. ויקשרו דאמציה דה"ת. ויקשרו דאמון דד"ה. דנביאי' ו מתהו כתי' חס' דחסר. דכתובים וימיתהו כתיב חס' וי"ו:

מצודת דוד

(י)הכה. בעבור שהכית את אדום נתגאה לבך: הכבד ושב בביתך. ר"ל אם תשב בביתך ותחדל מללהלחם בי אז תשאר בכבודך סקנית בנצחון אדום: ולמה תתגרה ברעה. למה תתגרה עמדי בעבור הביא עליך הרעה ותפול אתה ועמך: (יג) בשער אפרים. כן היה שם השער ומשם התחיל לפרוץ ופרץ עד השער העומד בפנת העיר והיה הפרצה באורך ת' אמה: (יד) בני התערובות. בני השרים שהם ביד המלך לערבון שלא ימרדו בו אבותיהם: (יז) חמש עשרה שנה. כי אמציה מלך בב' ליואש ויואש מלך ט"ז שנה מלבד שתי השנים שמלך בחיי אביו וכלו א"כ בט"ו לאמציה ואמציה הלא מלך כ"ט שנה א"כ עם השנה שמת בו יואש חי אחריו אמציה ט"ו שנה: (יט) בירושלם. כי

מצודת ציון

(י) ונשאך לבך. ענין התרוממות וגאוה: תתגרה. התחלת הריב: (יד) התערובות. מל' ערבון ומשכון מורם

הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה׃ יט וּמְרַדוּ עֲלוֹהִי מְרָדָא בִּירוּשְׁלֶם וְאַפֵּיךְ לְלָכִישׁ וּשְׁלַחוּ בָּתְרוֹהִי לְלָכִישׁ וְקַטְלוּהִי תַּמָּן׃ כ וּנְטַלוּ יָתֵיהּ עַל סוּסְוָתָא וְאִתְקְבַר בִּירוּשְׁלֶם

בִּירוּשָׁלַםִ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד׃ כא וַיִּקְחוּ כָּל־עַם יְהוּדָה אֶת־עֲזַרְיָה וְהוּא בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיַּמְלִכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו אֲמַצְיָהוּ׃ כב הוּא בָּנָה אֶת־אֵילַת וַיְשִׁבֶהָ לִיהוּדָה אַחֲרֵי שְׁכַב־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו׃ כג בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַאֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה׃ כד וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִכָּל־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כה הוּא הֵשִׁיב אֶת־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־יָם הָעֲרָבָה כִּדְבַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר׃ כו כִּי־

ס' חס' · ג' חד חס' וחד מלא · י"ו בסיפ' וכל קריי' דכו' · ב' בסיפרא דיהואחז בן יהואחז ודין · י' · י'

עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד׃ כא וּדְבָרוּ כָּל עַמָּא דִיהוּדָה יָת עֲזַרְיָה וְהוּא בַּר שִׁית עַסְרֵי שְׁנִין וְאַמְלִיכוּ יָתֵיהּ תְּחוֹת אֲבוּהִי אֲמַצְיָהוּ׃ כב הוּא בְנָא יָת אֵילַת וַאֲתִיבַהּ לְבֵית יְהוּדָה בָּתַר דִשְׁכִיב מַלְכָּא עִם אֲבָהָתוֹהִי׃ כג בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ עַסְרֵי שְׁנִין לַאֲמַצְיָה בַּר יוֹאָשׁ מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן אַרְבְּעִין וְחַדָא שְׁנִין׃ כד וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא סְטָא מִכָּל חוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְחַיֵּב יָת יִשְׂרָאֵל׃ כה הוּא אֲתִיב יָת תְּחוּם יִשְׂרָאֵל מִמַּעֲלָנָא דַחֲמָת עַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּי מַלֵּיל בְּיַד עַבְדֵיהּ יוֹנָה בַר אֲמִתַּי נְבִיָּא דִי מִגַּת חֵפֶר׃ כו אֲרֵי

רדק

סוסים: (כב) הוא בנה את אילת. ובדברי הימים את אילות ואחד הוא והיתה למלך אדום כמו שכתוב בתורה מאת אחינו בני עשיו מאילת ומעציון גבר וכן אמר בדברי הימים אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים בארץ אדום ואפשר כי דוד לקחה ממלך אדום כי מושל היה בכל ארץ אדום כמו שאומר וישם דוד באדו' נציבים ובימי יהורם בן יהושפט פשע אדום מתחת יד יהודה ואילות שלקחה דוד השיבוה אליהם ועתה כשמלך עוזיהו לקח אילת ממלך אדום וישיבה ליהודה ועוזיהו בנה אותה אחר שהשיב' ליהודה כי לא בנה אותה והיא ביד אדום אלא לאחר שלקחה מידי אדום ואפשר שנהרסו חומותיה בעת הכבוש עד שהוצרך לבנותה וכמו וי"ו זה כן אתה קלפת ונחטא אחר שחטאנו קלפת ובאמרו אחרי שכב המלך עם אבותיו נראה כי קודם שמת אביו מלך שאם לא כן לא הוצרך לומר אחרי שכב המלך ומתי היה אלא אחרי מות אביו אלא שמלך קודם כיון שנס אביו מירושלם מפני הקושרים עליו ולא ידענו מתי הוא זה שקשרו עליו וגם לכישה והנה נראה מהפסוקי' כי תכף שנס שם שלחו אחריו והמיתוהו שם ונשאוהו לירושלם וקברוהו והמליכו את בנו ואפשר כי וישלח אחריו שאמר לא היה תכף שהיה בלכיש אלא לאחר זמן ולדברי בעל סדר עולם נראה כי בשובו ממלחמת אדום ונלחם עם ישראל קשרו עליו עבדיו ומקרא מסייע ובדברי הימים ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה' ויקשרו עליו קשר וגו' ובשובו ממלחמת אדום הוא פסר מאחרי ה' שהביא אלהי שעיר ובעל סדר עולם אמר כי בשנת שלש עשרה לאמציהו עשה מלחמת אדום וא"כ הוא בשובו מן המלחמה אחרי שנלחם עם ישראל קשרו עליו עבדיו והמיתוהו כל זה היה בשנת שלש עשרה לאמציהו או בשנת ארבעה עשר והנה כשאמרו משני מלכותו י"ו שנה או ט"ו שנה כי הכתוב אומר כי עשרים ותשעה שנה מלך בירושלים והיאך היה זה ובסדר עולם אומר ג"כ מה ת"ל אחרי שכב המלך עם אבותיו אלא שמלך בחיי אביו ולא פירש כמה ועוד אמר בו טעם אחר מה יהורם ואחזיהו ויואש מתו מיתת תחלואים ע"י אחרים אף אמציהו מת מיתת תחלואים ע"י אחרים לפיכך אמר אחרי שכב המלך עם אבותיו מת כמות אבותיו ורש"י ז"ל כתב כי אותן חמשה עשר שנה לאמציהו משקשרו עליו קשר ומלך עוזיהו ואמציה ישב בלכיש כל אותן חמשה עשר שנה ועוזיהו בנו מלך נראה כן לפי הפסוקים כי הכתוב אומר כי אחר שנקבר אמציהו לקחו כל עם יהודה את עוזיהו בנו וימליכו אותו תחת אביו והוא בן י"ו שנה היאך מלך חמשה עשר שנה בחיי אביו ואם יאמר כי ויקחו כל עם יהודה את עוזיהו כשקשרו על אמציהו וגם לכישה אז המליכו בנו וא"ז היה בנו בן י"ו שנה לא נראה כן לא במלכיה ולא בד"ה כי אחר מיתת אביו אומר שהמליכוהו ועוד היאך אומר הכתוב על אמציהו כי תשעה ועשרים מלך והוא לא מלך אלא י"ד שנה ואם היה מתחבא בלכיש ט"ו שנה מה מלכות היה זה ועוד כי לבנו אינו מונה אלא שתים וחמשים שנה והם אחר מות אביו כי כן כתוב כי בן ששה עשר היה במלכו ונ"ב שנה מלך ואותן ט"ו שנה אם תמנה אותן לבנו הרי מלך ס"ז והראיה שהוא מביא מהימים שעמד הבית אינה ראיה כי כ' השבועות תמצא בימי הבית כי אם תמנה מתחלת בנין הבית עד ג' ליהויקים שבא עליו נבוכדנצר תמצא ארבע מאות ועשר ושלשה חדשים ואם תמנה עד שחרב הבית מכל וכל בי"א שנה לצדקיהו תמצא ארבע מאות ותשע וששה חדשים ועוד לדבריו כי היה הקשר ט"ו שנה והוא עומד בלכיש היאך היה זה והכתוב אומר כי בנוסו ללכיש שלחו אחריו והמיתו שם ואם אחר ט"ו שנה היה לא היה אומר וישלחו אחריו כי אחריו נראה מיד אחר שנס שם שלחו אחריו. אלא הנראה בזה כי מלחמת אמציהו עם אדום ועם ישראל היתה עד י"ד לאמציהו כי מארבעה עשר ואילך לא יכול להיות כי בשנת ארבעה עשר לאמציהו מת מלך ישראל ואם תרצה לומר כי בשנת שלש עשרה לאמציה היתה המלחמה כמו שאומר בסדר עולם אבל הקשר שקשרו עליו לא היה אלא סמוך למיתתו ומה שאמר בד"ה ומעת אשר סר אמציהו מאחרי ה' ויקשרו עליו ר"ל מעת אשר סר מאחרי ה' החלה הרעה לבא עליו שהרי נגף במלחמת ישראל ועוד בכל יום ויום עליונו היה ברע עד סוף ימיו שקשרו עליו עבדיו וזאת קשה מכלם שנס מפניהם לכישה וישלחו אחריו והמיתוהו שם והכתוב קצר וסיפר הרעה האחרונה כי כן דרך הכתוב בהרבה מקומות ומ"ש אחרי שכב המלך עם אבותיו לומר כי תכף שמת אביו החלה ההצלחה לבא כמו שהיה הפכה בחיי אביו כמו שאומר בד"ה ובימי דרשו את ה' הצליחו האלהים ותחילת הצלחתו הוא שהשיב אילת ליהודה: (כה) הוא השיב את גבול ישראל. והנה יואש אביו השיב ערי ישראל אלא שיואש השיב אותם הערים שלקח מלך ארם וירבעם בנו השיב מלבא חמת עד ים הערבה מיד מלכי הגוים שלקחו אותם ולא ראינו ביד מי היו ויש מחלוקת בדברי רז"ל בזה יש מי שאומר מה שכבש יהושע כבש זה ויש מי שאומר יותר ממה שכבש יהושע כבש זה ואנחנו רואים כי גבול לבא חמת וים הערבה הוא מארץ הנכבשת בין משה ויהושע ועוד הכתוב אומר השיב מלמד שכבר היתה נכבשת: אשר דבר ביד

רשי

ט"ו שנה: (כב) אחרי שכב המלך עם אבותיו. אחרי מות אמציה אביו מכאן אתה למד שמלך עוזיה בימי אביו ומ"מ לא נתנה אילת בידו עד לאחר מות אביו שאם לא מלך בחיי אביו למה לו לומר אחרי שכב המלך עם אבותיו וכשאתה מונה ימי הבית ע"פ שנות המלכים אם אינך מחסר ט"ו שנים הללו שנכנסית לאמציה ולעוזיהו תמצא שעמד ארבע מאות ועשרים וחמש: (כה) הוא השיב. מיד מלכי ארם: יונה בן אמתי. הוא שמשח את יהוא שאמר לו בני רבעים ישבו לך אבל רבותינו דקדקו ויהי דבר ה' אל יונה שנית (יונה ג' א') ולא שלישית לפי שתבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב והוקש' להם זה המקרא ותרגמוהו כדבר ה' אשר דבר ביד יונה לנינוה ונהפכה גזרת רעה לטובה כך נהפך לישראל בימי ירבע' בן יואש מרעה שהיו בה אשר אכלם מלך ארם וישימם כעפר לדוש ועכשיו נהפך להם לטובה:

מורה

רלבג

ט"ו שנה: (כג) בשנת חמש עשרה שנה לאמציהו. זה מבואר כי כבר מלך י"ד שנה כשמת יואש מלך

וימלכו ת' חס' בליש' וסי' לעיל בסיפ' חלק א' סימ' י"ו:

תולדות אהרן הוא השיב. יבמות נח (הלכה נח): מגת החפר. שם (שכה נה):

מצודת דוד

כי אף שתפסו יהואש מ"מ החזירו למלכותו: (כב) הוא בנה את אילת וישיבה ליהודה. יתכן שהיתה פעם א' משל יהודה ובני אדום לקחו מהם וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועזריה בנה את חומתה להיות עיר מבצר ובזה השיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להתחזק בה ולהחזיק בשלהם: אחרי שכב המלך. על אמציה יאמר כי אף שהוא לכדה עדיין לא הוחזר לידם להחזיק בה עד כי מת ובא עזריה ועשאה עיר מבצר: (כג) בשנת חמש עשרה. כי אמציה מלך בכ' ליואש וימי מלכות יואש מ"ו שנים וכלו א"כ בט"ו לאמציה ואז מלך ירבעם ארבעים וגו' ומקומעות היו: (כה) הוא השיב. כי בימי אבותיו המלכים לקחו מלכי ע"נ את הגבול ההוא מישראל וחזר הוא והשיב להם: מלבוא חמת. מן המקום שבאים בה לחמת: עד ים הערבה. ר"ל כלפי ים הערבה והוא ים המלח: ביד עבדו יונה וגו'. הנבואה הזאת לא הוזכרה במקרא ורז"ל אמרו כמו שע"י יונה נהפך לנינוה מרעה לטובה כך נהפך לישראל בימי ירבעם: (כו) כי ראה

רשי

(כו) מורה מאד. מיאר מאד קונטריאי"ש בלע"ז כמו אשר ימרה את פיך: ממרים הייתם. ותהיין מורת רוח (בראשית כ"ו ל"ה) ויש פותרין מורה מאד ירוד מאד לשון ירה בים: (א) בשנת עשרים ושבע שנים לירבעם וגו'. אפשר לומר כן והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת כמו שפי' בסמוך אלא מה ת"ל בשנת עשרים וז' לירבעם מלך עוזיה שמלך מלכות מנוגעת למדנו שנתנגע בשנת כ"ז למלכותו: (ה) וינגע ה' את המלך. מפורש בדברי הימים

רלבג

מלך ישראל: (כו) כי ראה את עני ישראל מורה מאד. ר"ל אע"פ שהיה מורה מאד את פי הש"י בהה שעזבו את בריתו: ואפס עצור ואפס עזוב בישראל. ר"ל שסרו קניניהם העצורים בבית והעזובים בשדה: (א) בשנת עשרי' ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך עזריה. ידוע כי כשמת אמציה מלך ירבעם ט"ו שנה ולזה יתבאר שכבר מלך עזריה בשנת י"ו למלכות ירבע' והנראה בעיני שהוא מונה כ"ז שנה שהיו עתידים לבא ואחר יכלה מלכות בית יהוא וזה כי ירבעם מלך אחר זה כ"ו שנה ובנו מלך ששה חדשים והם כ"ז שנה מקוטעין: (ה) וינגע ה' את המלך ויהי מצורע. כבר באר

רדק

ביד עבדו יונה בן אמתי. לא נכתבה נבואה זו ויש בדבר זה מחלוקת בדברי רז"ל שהם אמרו יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב ר"ל חשש לכבוד ישראל לפיכך ברח חוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחהו האל לנינוה שידע שיהיו קרובי התשובה ויהיה בזה עונש לישראל ולא חשש לכבוד האל מה נאמר בו ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי שנית שני' דבר עמו ולא שלישי' והקשו והא כתיב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא ותרצו על עסקי נינוה לא דבר אלא פעם שנית ולא שלישית ומהם אמרו לא דבר עמו לא בנינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ומה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי ר"ל כמו שנתהפך להם בנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם נהפך להם מרעה לטובה: (טו) כי ראה ה'. לא בשביל תשובה שעשו אלא שריחם עליהם כי ראה עניים: מרה מאד. משתנה ומתחלף מרעה אל רעה וי"ת שעבודא דישראל תקיף לחדא: (כח) ואשר השיב. דמשק וחמת וארם היו א"כ איך אמר השיב נאמר כי דוד המלך נלחם בארם והכה בהם מכה גדולה עד שהיו לו עבדים ושם נציבים בדמשק וגם בחמת אע"פ שלא נראה זה בכתוב כי בחמת שם נציבים נראה כי בחמת היתה המלחמה ואם דמשק לקח כ"ש חמת ואומר ותהי ארם עבדים לדוד וזה שאמר ליהודה כי מלך ישראל לקחם והשיבם ליהודה כי להם היה המשפט כיון שדוד לקחם ומה שאמר בישראל לומר אע"פ שהוא היה מלך ישראל והשיבם למלך יהודה לא הקפיד בזה כיון שהשיבם בישראל: (א) בשנת עשרי' ושבע. והלא בשנת י"ד שנה לירבעם מלך עזריה שהרי מלך ירבעם בשנת ט"ו לאמציהו ומלכות אמציהו כ"ט נמצא כי בשנת י"ד לירבעם מת אמציהו ומלך עזריה. אלא פי' עשרים ושבע לירבעם בסוף מלכותו שהוא י"ד שנה לתחלת מלכותו מלך עזריה כי מ"א מלך ירבעם וי"ד וכ"ז הרי מ"א ובסדר עולם בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך ישראל מלך עזריה וגו' וכי אפשר לומר כן והלא ירבעם ועזריה מלכו כאחת אלא שמלך מלוכה מנוגעת פי' וכן היו כ"ז או כ"ו לעצמו אם מלכו כאחת כלומר שתחלת מלכותם היתה בזמן אחד ומכאן ואילך מלך מלכות מנוגעת א"כ חצי מלכותו מלכות מנוגעת ואם כן לדבריו למה אמר בשנת עשרים ושבע לירבעם היה לו לומר בשנת כ"ז למלכו מלך מלכות מנוגעת למה תלה הדבר במלכות ירבעם ובדברי רז"ל ג"כ יותם לא היה לעוזיהו אלא בימי חלוטו שהרי בן כ"ה שנה היה במלכו כשמת אביו הנה שנה אחת היה לו לעוזיהו כשנצטרע כשנולד יותם אם כן שמש מטתו בימי חלוטו ולמדו מזה כי מותר למצורע לשמש מטתו בימי חלוטו ומה שאמר הכתוב וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים בימי ספרו הוא הנה הסכימה דעתם כדעת בעל סדר עולם כי ירבעם ועזיהו מלכו כאחת ולא ידעתי מאין היה להם זה ולא יתכן זה לפי הפסוקים אם לא מלך עוזיהו בימי אמציהו אביו י"ד שנה וכבר כתבנו למעלה כי לא יראה זה לפי הפסוקים שאפילו שנה אחת מלך בחייו: (ה) וינגע ה' את המלך. בדברי הימים אומר למה נגעהו לפי שנכנס להיכל להקטיר קטרת ודרשו כי למשה רמז בזה הדבר וזהו שאמר במחלוקת קרח כאשר דבר ה' ביד משה לו כשלקתה יד משה בצרעת רמז לו כי כל החולק על הכהונה ילקה בצרעת לפיכך לקה

מקרא

כו כִּֽי־רָאָה יְהוָה אֶת־עֳנִי יִשְׂרָאֵל מֹרֶה מְאֹד וְאֶפֶס עָצוּר וְאֶפֶס עָזוּב וְאֵין עֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל׃ כז וְלֹא־דִבֶּר יְהוָה לִמְחוֹת אֶת־שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וַיּוֹשִׁיעֵם בְּיַד יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ׃ כח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־נִלְחָם וַאֲשֶׁר הֵשִׁיב אֶת־דַּמֶּשֶׂק וְאֶת־חֲמָת לִיהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כט וַיִּשְׁכַּב יָרָבְעָם עִם־אֲבֹתָיו עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ זְכַרְיָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

טו א בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְיָרָבְעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ עֲזַרְיָה בֶן־אֲמַצְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ב בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ‍ִם וְשֵׁם אִמּוֹ יְכָלְיָהוּ מִירוּשָׁלָ‍ִם׃ ג וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אֲמַצְיָהוּ אָבִיו׃ ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ ה וַיְנַגַּע יְהוָה אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיְהִי מְצֹרָע

תרגום

גְלֵי קֳדָם יְיָ שִׁעְבּוּדָא דְיִשְׂרָאֵל תַּקִיף לַחֲדָא וְאִינוּן מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין וְלֵית דְסָעֵיד לְיִשְׂרָאֵל׃ כז וְלָא הֲוָה רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְמִמְחֵי יַת שְׁמָא דְיִשְׂרָאֵל מִתְּחוֹת שְׁמַיָא וּפָרְקִינוּן עַל יְדֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ׃ כח וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יָרָבְעָם וְכָל דַעֲבַד וּגְבוּרְתֵיהּ דַאֲגִיחַ וּדְאָתִיב יַת דַמֶשֶׂק וְיַת חֲמָת לִדְבֵית יְהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כט וּשְׁכִיב יָרָבְעָם עִם אֲבָהָתוֹהִי עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמְלַךְ זְכַרְיָה בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ א בִּשְׁנַת עַשְׂרִין וּשְׁבַע שְׁנִין לְיָרָבְעָם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ עֲזַרְיָה בַּר אֲמַצְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ ב בַּר שִׁית עַסְרֵי שְׁנִין הֲוָה כַּד מְלַךְ וְחַמְשִׁין וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵיהּ יְכָלְיָה מִירוּשְׁלֵם׃ ג וַעֲבַד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַעֲבַד אֲמַצְיָה אֲבוּהִי׃ ד לְחוֹד בָּמָתָא לָא עֲדָרָא עַד כְּעַן עַמָא מְדַבְּחִין וּמַסְקִין בּוּסְמָא עַל בָּמָתָא׃ ה וְאַיְתֵי יְיָ מַכְתַּשׁ עַל מַלְכָּא וַהֲוָה

מסורה

ס' מס' · ל'. ו' · חסר · ל'וחד למחות מלכין · ד' · ד'בטע' בסיפ' · ל' זקף קמץ · ל' · כל נביאים כן במ"ב זכריהו · ט' · ז' · ל' · כ' את פרעה

מרה ה' חסרים וסימנהון מול הגלגל אצל אלני מרה. בננו זה סורר ומורה: כי ראה ה' את עני ישראל. אל תהיו כאבתם. מרה באצבעתיו: ואין עוזר ו' בקריאה וסימן כי ראה ה' את עני ישראל. ואביט ואין עוזר. כי יציל אביון משוע. ויכנע בעמל לבם. ויטע אהלי אפדנו. זכרה ירושלם ימי: ויושיעם ד' ג' מלאים וא' חס' וסימ' את עתניאל בן קנז. ויושיעם ביד ירבעם בן יואש. ויושיעם למען שמו. וישיעם מיד שונא ויגאלם: זכריה כל קריאה כן במ"ב זכריהו וסי' בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו. ואעידה לי עדים נאמנים. וכל דברי הימים דכוות' במ"ז וסי' שם בחלק א' סי' ט':

מצודת דוד

(כו) כי ראה וגו'. לא בזכותם רק כי ראה עניים המשתנה ומתחלף מרעה אל רעה וכאמרו רחמיו: ואפס עצור. לא נשאר בידם העוצר הכנוס בבית ולא המקנה העזוב ע"פ השדה: (כז) ולא דבר. ר"ל וה' לא רצה למחות את שמם ולזה הושיעם ביד ירבעם: (כח) ואשר השיב. כי מלכי יהודה כבשו מאז חמת ודמשק וחזר ארם ולקחום מידם ועתה השיבם הוא ליהודה: בישראל. ר"ל בכח גבורי ישראל אנשי בני עמו ולא בכח אנשי יהודה: טו (א) בשנת עשרים ושבע. שנויה בס"ע בשנת כ"ז לירבעם נתנגע עזריה ומלך מלכות מנוגעת אבל התחלת מלכות עזריה היתה כאחת עם מלכות ירבעם (ר"ל מה שמלך אחרי מות אביו יואש ולא התחלת החשבון ימי מלכותו) כי עזריה מלך ט"ו שנים בחיי אביו והוא בעת מת יואש (ולכך לא תלה מלכותו כי ירבעם מלך שלשה שנים בחיי אביו מאז היתה החשבון ימי מלכותו) המנוגעת במלכות עצמו כי לא היינו יודעין אם חושב מהזמן שמלך בחיי אביו או משמת אביו אבל עתה כאילו יאמר בשנת כ"ז למלכותו והוא כ"ז לירבעם א"כ חושב מזמן שמלך הוא בחיי אביו והוא הזמן אשר מלך ירבעם משמת אביו): וחמשים ושתים. ט"ו בחיי אביו ושלשים ושבעה אחר מות אביו: (ה) וינגע ה'. ובד"ה נאמר

מצודת ציון

(כו) מורה. מל' תמורה וחלוף: ואפס. הוא כענין לא: (כז) למחות. מל' מחיה ומחיקה: טו (א) עזריה. הוא עוזיהו האמור בדברי הימים ולמטה:

קבל

רד"ק

לקה עוזיהו בצרעת: וישב בבית החפשית. אמרו רז"ל כי המלכות היא עבודה שהרי צריך לשאת כל משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט משפטיהם בין ברצונו בין שלא ברצונו אם כן המלכות היא עבדות וכשנצטרע עוזיהו וישב לו בבית אחד לבדו הנה הוא חפשי מן העבודה שהיה בה לפיכך נקראת הבית בית ההפשית ועוד אמרו שעשה לו בית בבית הקברות כד"א במתים חפשי וי"ת ויתב מברא לירושלם: שופט את עם הארץ. לדברינו כל הימים שאביו היה מצורע הוא היה שופט את עם הארץ וכן הוא משמעות הכתוב ולדברי ר"ל כי בשנה שנצטרע נולד ולא שפט את עם הארץ אלא אחר שגדל והיה בן דעת וקודם לכן היו הזקנים והשרים שופטים את עם הארץ: (ח) בשנת ל' ושמנה שנה לעזריהו. אם כדברי רז"ל שעזיהו וירבעם מלכו כאחת היה לו לומר בשנת ארבעים ואחת לעזריהו מלך זכריהו בן ירבעם אלא שנאמרה לדעתם כי זכריהו מלך בחיי אביו ג' שנים וזה לא מצאנו בכתוב וגם בעל סדר עולם לא דבר בזה דבר ואותם ג' שנים מנה אותם לזכריהו וגם לדברינו יתרים י"א שנה ונאמר כי אותם י"א שנה מלך זכריהו בימי אביו ולא ידענו למה אלא כן נראה לפי החשבון: (י) קבל עם. שתי מלות והוא כמו נגד העם תרגום נגד קבל ות"י קדם עמא: (יב) הוא דבר ה' אשר דבר. מלת הוא טעמו למעלה וימיתהו וימלך תחתיו כאשר דבר ה' וכיון שמלך רב או מעט כבר נתקיים דבר ה' והוסבה המלוכה לאחרים כי הם

רש"י

הימים שנכנס להיכל להקטיר על המזבח הקטורת: בבית החפשית. עשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אמר במתים חפשי בירושלמי: (ח) בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו. אף מכאן יש ללמוד שמלך עזריה משמת יואש מלך ישראל ט"ו שנה בחיי אמציה אביו שאם לא עמד עד שמת אביו כמצא שלא עמד עד בשנת ט"ו לירבעם בן יואש וירבעם מלך ארבעים ואחת נמצא שמת ירבעם בשנת כ"ז לעוזיה והיאך הוא אומר בשנת ל"ח אלא ע"כ עוזיהו וירבעם מלכו כאחת אלא שירבעם מלך בחיי אביו יהואש ג' שנים לכך הוא אומר וירבעם ישב על כסאו שישב כבר ועוזיה עמד משמת יואש ומלך ירבעם מלכות שלמה ובסדר עולם ראיתי שירבעם מלך בחיי אביו שנה ואיני יודע אם שבוש הסופרי' הוא שאיני יכול לייסב בשנת שלשים ושמנה לעוזיה מלך זכריה אלא בענין זה: (י) ויכהו קבל עם. ומחהי קדם עמא. לעיני העם: (יב) ויהי כן. לא שהיתה כדאי מלכותו לימשך כ"כ אלא לקיים דבר מלך שנא' בן יהיה

מלכים ב טו

עַד־י֣וֹם מֹת֔וֹ וַיֵּ֖שֶׁב בְּבֵ֣ית הַחָפְשִׁ֑ית וְיוֹתָ֤ם בֶּן־הַמֶּ֙לֶךְ֙ עַל־הַבַּ֔יִת שֹׁפֵ֖ט אֶת־עַ֥ם הָאָֽרֶץ׃ ו וְיֶ֛תֶר דִּבְרֵ֥י עֲזַרְיָ֖הוּ וְכָל־אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֑ה הֲלֹא־הֵ֣ם כְּתוּבִ֗ים עַל־סֵ֛פֶר דִּבְרֵ֥י הַיָּמִ֖ים לְמַלְכֵ֥י יְהוּדָֽה׃ ז וַיִּשְׁכַּ֤ב עֲזַרְיָה֙ עִם־אֲבֹתָ֔יו וַיִּקְבְּר֥וּ אֹת֛וֹ עִם־אֲבֹתָ֖יו בְּעִ֣יר דָּוִ֑ד וַיִּמְלֹ֛ךְ יוֹתָ֥ם בְּנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃ ח בִּשְׁנַ֨ת שְׁלֹשִׁ֤ים וּשְׁמֹנֶה֙ שָׁנָ֔ה לַעֲזַרְיָ֖הוּ מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה מָ֠לַךְ זְכַרְיָ֨הוּ בֶן־יָרָבְעָ֧ם עַל־יִשְׂרָאֵ֛ל בְּשֹׁמְר֖וֹן שִׁשָּׁ֥ה חֳדָשִֽׁים׃ ט וַיַּ֤עַשׂ הָרַע֙ בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֔ה כַּאֲשֶׁ֖ר עָשׂ֣וּ אֲבֹתָ֑יו לֹ֣א סָ֗ר מֵֽחַטֹּאות֙ יָרָבְעָ֣ם בֶּן־נְבָ֔ט אֲשֶׁ֥ר הֶחֱטִ֖יא אֶת־יִשְׂרָאֵֽל׃ י וַיִּקְשֹׁ֣ר עָלָ֗יו שַׁלֻּ֙ם֙ בֶּן־יָבֵ֔שׁ וַיַּכֵּ֥הוּ קָבָל־עָ֖ם וַיְמִיתֵ֑הוּ וַיִּמְלֹ֖ךְ תַּחְתָּֽיו׃ יא וְיֶ֙תֶר֙ דִּבְרֵ֣י זְכַרְיָ֔ה הִנָּ֣ם כְּתוּבִ֔ים עַל־סֵ֛פֶר דִּבְרֵ֥י הַיָּמִ֖ים לְמַלְכֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ יב ה֣וּא דְבַר־יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֨ר דִּבֶּ֤ר אֶל־יֵהוּא֙ לֵאמֹ֔ר בְּנֵ֣י רְבִיעִ֔ים יֵשְׁב֥וּ לְךָ֖ עַל־כִּסֵּ֣א יִשְׂרָאֵ֑ל וַֽיְהִי־כֵֽן׃ יג שַׁלּ֤וּם בֶּן־יָבֵישׁ֙ מָלַ֔ךְ בִּשְׁנַ֨ת שְׁלֹשִׁ֤ים וָתֵ֙שַׁע֙ שָׁנָ֔ה לְעֻזִיָּ֖ה מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה וַיִּמְלֹ֥ךְ יֶֽרַח־יָמִ֖ים בְּשֹׁמְרֽוֹן׃ יד וַיַּ֡עַל מְנַחֵם֩ בֶּן־גָּדִ֨י מִתִּרְצָ֜ה וַיָּבֹ֣א שֹׁמְר֗וֹן וַיַּ֛ךְ אֶת־שַׁלּ֥וּם בֶּן־יָבֵ֖ישׁ בְּשֹׁמְר֑וֹן וַיְמִיתֵ֖הוּ וַיִּמְלֹ֥ךְ תַּחְתָּֽיו׃ טו וְיֶ֙תֶר֙ דִּבְרֵ֣י

תרגום

סְגִיר עַד יוֹם מוֹתֵיהּ וִיתֵיב בַּר מִן יְרוּשְׁלֵם וְיוֹתָם בַּר מַלְכָּא מְמַנָא עַל בֵּיתָא דָאֵין יַת עַמָא דְאַרְעָא: ו וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי עֲזַרְיָהוּ וְכֹל דִי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה: ז וּשְׁכִיב עֲזַרְיָה עִם אֲבָהָתוֹהִי וּקְבָרוּ יָתֵיהּ עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ יוֹתָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי: ח בִּשְׁנַת תְּלָתִין וְתַמְנֵי שְׁנִין לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ זְכַרְיָהוּ בַּר יָרָבְעָם עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שִׁתָּא יַרְחִין: ט וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּמָא דַעֲבַדוּ אֲבָהָתוֹהִי לָא סְטָא מֵחוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְחַיֵב יַת יִשְׂרָאֵל: י וּמְרַד עֲלוֹהִי שַׁלֻם בַּר יָבֵשׁ וּמְחָהִי קֳדָם עַמָא וְקַטְלֵיהּ וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי: יא וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי זְכַרְיָה הָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: יב הוּא פִּתְגָמָא דַיְיָ דִי מַלֵיל עִם יֵהוּא לְמֵימַר בְּנִין רְבִיעָאִין יְתִבוּן לָךְ עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל וַהֲוָה כֵן: יג שַׁלוּם בַּר יָבֵשׁ מְלַךְ בִּשְׁנַת תְּלָתִין וּתְשַׁע שְׁנִין לְעֻזִיָה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ יְרַח יוֹמִין בְּשֹׁמְרוֹן: יד וּסְלֵיק מְנַחֵם בַּר גָדִי מִתִּרְצָה וַאֲתָא לְשֹׁמְרוֹן וּמְחָא יַת שַׁלוּם בַּר יָבֵשׁ בְּשֹׁמְרוֹן וְקַטְלֵיהּ וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי: טו וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי שַׁלוּם

תולדות אהרן בבית החפשית. הוריות י: בני רביעים (הוריות מז):

בבית ה' זוגין מן ב' חד בית וחד בבית וסי' נמס' בירמי' סימ' ל"ז: עזריהו ד' בנביאים וסי' ואלה השרים אשר. ועזריהו בן נתן. ויתר דברי עזריהו. בשנת שלשים ושמנה. ומן ועזריהו בן עודד דברי הימים עד סוף ספרא דכוו' במ"א ולו אחים קדמא דפסוק: וימיתהו ח' מל' וסי' נמס' לעיל בסי' חלק א' סימן י"ג:

רלב"ג

באר בד"ה כי זה קרה לו מפני חשבו להקטיר במזבח הקטורת והנה היה אז יותם בן המלך שופט את עם הארץ בחיי אביו ומהעת שהיה מצורע ישב בבית החפשית לפי שהיה צריך לישב בדד מחוץ למחנה והיתה נקראת בית המצורע בית החפשית לפי שהמצורע אין לו עסק עם בני אדם והוא מפני זה חפשי מהעסקים והמלאכות: (ח) בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה. לפי שכבר מלך ירבעם בחייו עשרים ושש שנה הנה יהיה זה בשנת כ"ז לעזריהו ולזה ידמה שמלך עזריה בחיי אביו י"א שנה כי קשרו עליו קשר בירושלם מעת סר מאחרי ה' וינס לכיש ואז המליכו כל עם יהודה את עזריה ומלך בחיי אביו י"א שנה והעד הנאמן על זה הוא אמרו הוא בנה את אילת וישיבה ליהודה אחרי שכב המלך עם אבותיו וזה לעדות קצת כי מלך בחיי אביו והיה בן

מצודת ציון

(י) קבל עם. תרגום של נגד הוא קבל: (יג) ירח. חדש על שהוא נמנה במהלך הירח: ידיו

מצודת דוד

נאמר שבא לו בזעפו עם הכהנים בעת בא להקטיר ומיחו בו: בבית החפשית. ר"ל עזב הנהגת המלכות והיה חפשי מזה העמל וכמ"ש רז"ל שהמלכות יחשב לעבדות לפי רוב העמל: על הבית. היה ממונה על בית המלך להיות שופט משפט העם תחת המלך: (ח) בשנת שלשים ושמנה. כי ירבעם מלך שלש שנים בחיי אביו ולא אחרי מות אביו ובין כולם מ"א וכלו א"כ בל"ח לעזריה כי התחלת מלכות עזריה משמלך בחיי אביו והתחלת מלכות ירבעם משמת אביו היו בזמן אחד אם כן קדמה מלכות ירבעם למלכות עזריה שלש שנים מה שמלך בחיי אביו וכלתה שנת מ"א שלו בל"ח לעזריה ואז מלך זכריה: (יב) הוא דבר ה'. מוסב על המקרה שלפני פניו שנא' וימלוך תחתיו והוא דבר ה' וגו': ויהי כן. כי מלכו יהואחז ויואש וירבעם וזכריה ונפסק מזרעו המלוכה: (יג) בשנת שלשים ותשע. כי זכריה מלך בל"ח לעוזיה ומלך ששה חדשים ואחריו מלך שלום והוא

שַׁלּוּם וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ טז אָז יַכֶּה־מְנַחֵם אֶת־תִּפְסַח וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־גְּבוּלֶיהָ מִתִּרְצָה כִּי לֹא פָתַח וַיַּךְ אֵת כָּל־הֶהָרוֹתֶיהָ בִּקֵּעַ׃ יז בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ מְנַחֵם בֶּן־גָּדִי עַל־יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר שָׁנִים בְּשֹׁמְרוֹן׃ יח וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל כָּל־יָמָיו׃ יט בָּא פוּל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל־הָאָרֶץ וַיִּתֵּן מְנַחֵם לְפוּל אֶלֶף כִּכַּר־כָּסֶף לִהְיוֹת יָדָיו אִתּוֹ לְהַחֲזִיק הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ׃ כ וַיֹּצֵא מְנַחֵם אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־גִּבּוֹרֵי הַחַיִל לָתֵת לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים כֶּסֶף לְאִישׁ אֶחָד וַיָּשָׁב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא־עָמַד שָׁם בָּאָרֶץ׃ כא וְיֶתֶר דִּבְרֵי מְנַחֵם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כב וַיִּשְׁכַּב מְנַחֵם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ פְּקַחְיָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

כג בִּשְׁנַת חֲמִשִּׁים שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ פְּקַחְיָה בֶן־מְנַחֵם עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שְׁנָתָיִם׃ כד וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מֵחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כה וַיִּקְשֹׁר עָלָיו פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ שָׁלִישׁוֹ וַיַּכֻּהוּ בְשֹׁמְרוֹן בְּאַרְמוֹן בֵּית־מֶלֶךְ אֶת־אַרְגֹּב וְאֶת־הָאַרְיֵה וְעִמּוֹ חֲמִשִּׁים אִישׁ מִבְּנֵי גִלְעָדִים וַיְמִתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃

פ׳ / ג׳ מ״ל / ח׳ בטעם מהמ״ג חלו״ם סימן / ב׳ / ל׳ / י״ג חסר / ס׳ פתח / ג׳ / י״ג בטעם תביר בסיפר׳ / י״ז מ״לבכיפ׳ / ל׳ / כו״ל מ״ל כמי״ג הס׳ / ב׳ בדקר סה כתיב / המלך ק׳ / ל׳ כולהון חס׳ כמ״ת

ומרדיה די מרד הא אינון כתיבין על ספרי פתגמי יומיא למלכי ישראל: טז בכין מחא מנחם ית תפסח וית כל די בה וית תחומהא מתרצה ארי לא פתחת תרעהא לאשלמא ומחא וית כל מעדיתהא בזע: יז בשנת תלתין ותשע שנין לעזריה מלך שבטא דבית יהודה ומלך מנחם בר גדי על ישראל עסר שנין בשמרון: יח ועבד דביש קדם יי לא סטא מעל חובי ירבעם בר נבט דחיב ית ישראל כל יומוהי: יט אתא פול מלכא דאתור על ארעא ויהב מנחם לפול אלף ככרין דכסף לאשלמא ידוהי עמיה לאתקפא מלכותא בידיה: כ ורמא מנחם ית כספא על ישראל ועל כל גברי חילא למתן למלכא דאתור חמשין סלעין דכסף לגברא חד ותב מלכא דאתור ולא אנזיק תמן בארעא: כא ושאר פתגמי מנחם וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: כב ושכיב מנחם עם אבהתוהי ומלך פקחיה בריה תחותוהי: כג בשנת חמשין שנין לעזריה מלך שבטא דבית יהודה מלך פקחיה בר מנחם על ישראל בשמרון תרתין שנין: כד ועבד דביש קדם יי לא סטא מחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל: כה ומרד עלוהי פקח בר רמליהו גבריה ומחהי בשמרון באידרון בית מלכא ית ארגוב וית אריא ועמיה חמשין גברא מבני גלעדאי וקטליה ומלך

רשי

תהיה דברי אשר יצא מפי וגו׳ (ישעיה נה יא): (טז) כי לא פתח. שר העיר לא פתח לו את העיר לקבלו למלך עליהם: ההרותיה. את הנשים ההרות שבה בקע: (כה) שלישו. גבור שלו: את ארגוב ואת האריה. כל ארגוב לשון פלטין החשובין וכל טרכונין בלשון ארמי פלטין החשובין למלכות בארמון הגדול אשר אצל הארגוב: ואת האריה. יש לומר שהיה ארי׳ של זהב עומד

רלבג

בן שש עשרה שנה כשהמליכוהו בחיי אביו: (טז) ואת גבוליה מתרצה כי לא פתח. ידמה שתפסח לא היתה מארץ ישראל וקרא לה מנחם לשלום ולא הסכימה להשלים עמו ולא פתח לו ולזה הכה אותה ואת כל אשר בה ואת גבוליה אשר מחוץ לעיר מתרצה ואילך וגם כל המגדלים החזקים הבנויים בהרי׳ אשר בה בקע: (כה) בארמון בית המלך את ארגב ואת האריה. אחשוב שארגוב קרא הממונה על כל חבל ארגוב והאריה קרא גבור אחד יקראוהו אריה על צד ההשאלה לרוב גבורתו. והנה קשר עליו פקח עם שני אלו השרים והיו עמו גם כן חמשים איש מבני גלעדי׳ כי לבני גלעד היה חבל ארגב לפי מה שאחשוב:

ויקח

שלום ג׳ מ״ל בנביאי׳ וסי׳ שלום בן יבש מלך ר״פ. ויעל מנחם בן גדי. ויתר דברי שלום. וכל כתובי׳ דכוו׳ מלאים במ״ו חס׳ וסי׳ שלם בנו רחבעם. לשלם הקרחי. ויהזקיהו בן שלם. אשת שלם בן תקוה. השערים בני שלם תנינא דעזרא. שלם וטלם ואורי: ההרותיה ה׳ מלין בתרי טעמי פי׳ השפחא לא ישרתגה מירכא בתיבתה כי אם בה׳ מקומות וסי׳ מה״מג תלו״ש ופי׳ בסדר אמר: י״ח פסוקים על על ומלת במצעון וסימן ישרצו המים שרץ נפש. או מצא אבדה. צו את אהרן. והמה לקחו את אשר עשה מיכה. ויסיפו בני ישראל דויחזק ה׳ את עגלון. ויאמר לכי וישלח אתה. ותקם חנה אחרי אכלה בשלה. לא טוב הדבר הזה. ועתה כה תאמר לעבדי לדוד דשמואל. ויוצא מנחם את הכסף. והמלך הפקיד את השליש. ערות על יאור. על כן על בחוריו. ואמרתם על מה. גבה לבך ביפיך. לא לנו ה׳. הנה בית המן. הדבר אשר

רדק

הם היו רשעים כלם ואילו היו טובים ארכה מלכותם עוד וכבר היתה מלכותם ראויה להפסק קודם זה מפני עונותם ולא מלך זכריה אותם ששה חדשים אלא לקיים דבר ה׳ בעבור שידעו העם כי אמת דבר הנביא ליהוא בשם ה׳ כשאמר לו בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל: (טז) את תפסח ואת כל אשר בה. תפסח לא היתה מארץ ישראל אלא מעבר הנהר מארם וכן כתוב כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה ונראה כי היתה לגבול ארץ ישראל נכח תרצה ותרצה היתה מארץ ישראל מקומו של מנחם ומנחם בא להלחם על תפסח וקרא לשלום אליה להיותה לו למס ולא פתח לו עם העיר וזהו שאמר כי לא פתח ויך והכה אותה ואת כל גבוליה מתרצה כלומר מגבול תרצה ואילך כל הנמצא בכל גבוליה הכה ועוד כי כל ההרות שבה בקע דרך נקמה ובזיון: ההרותיה. בשתי ידיעות כמו בתוך האהלי: (כ) ולא עמד שם בארץ. לא נתעכב שם אלא שב לו לארצו כיון שקבל הכסף ולא שמרה מאויב אחר וי״ת ולא אנזיק תמן בארעא: (כה) בארמון בית מלך. כן כתיב וקרי המלך והענין אחד: את ארגב ואת האריה. עם ארגב ועם האריה ושני גבורים היו שמם כך ועמהם בא ועם חמשים מבני גלעדים

מצודת ציון

(יט) ידיו. כמו ידיו: להחזיק. מל׳ חזק: (כה) שלישו. שר שלו: אנל

מצודת דוד

נ״ט לעזיה: (טז) מתרצה. מעבר תרצה: כי לא פתח. על שלא פתח תפסה את שער העיר לבוא בה ולזה הכה את תפסה ואת גבוליה אשר מעבר תרצה: בקע. פתח בטני ההרות להוציא וולדותיהן: (יז) בשנת שלשים ותשע. ר״ל אחר שעבר ל״ט לעזריה כי שלום מלך בסוף ל״ט לעזריה ונהרג אחר ירח ימים ובשנה הבאה בכלות ל״ט לעזריה בהחלת מ׳ מלך מנחם: עשר וגו׳. ומקוטעות היו: (יט) בא פול. כאשר בא פול והבטיח מנחם לתת לו אלף ככר כסף לעזור לו על המלוכה: (כ) ויוצא מנחם. הוציא את הכסף מזולתו והטילו על ישראל ומפרש שעל גבורי החיל הטיל כל אחד חמשי׳ שקל: ולא עמד. לא נתעכב: (כג) בשנת חמשי׳ שנה. כי מנחם מלך בשנת מ׳ לעזרי׳ ומלך י׳ שנים מקוטעות וכלו אם כן במ״ט לעזרי׳ ובשנה הבאה מלך פקחיה והיא נ׳ לעזרי׳: שנתי׳. ומקוטעות היו: (כה) בארמון. בהיכל של בית המלך. את ארגוב ואת האריה. עם הארגוב ועם הארי׳ והם שמות שני גבורים ואולי נקרא ארגוב על שם׳ מושל בחבל הארגוב והארי׳ ע״ש גבורתו ופקח התחבר עמהם ועוד היו חמשי׳ איש והמיתו את פקחיה

כו וְיֶתֶר דִּבְרֵי פְקַחְיָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
כז בִּשְׁנַת חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן עֶשְׂרִים שָׁנָה׃
כח וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִן־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
כט בִּימֵי פֶּקַח מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בָּא תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּקַּח אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־אָבֵל בֵּית־מַעֲכָה וְאֶת־יָנוֹחַ וְאֶת־קֶדֶשׁ וְאֶת־חָצוֹר וְאֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־הַגָּלִילָה כֹּל אֶרֶץ נַפְתָּלִי וַיַּגְלֵם אַשּׁוּרָה׃
ל וַיִּקְשָׁר־קֶשֶׁר הוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה עַל־פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ וַיַּכֵּהוּ וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים לְיוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּה׃
לא וְיֶתֶר דִּבְרֵי־פֶקַח וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
לב בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
לג בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ יְרוּשָׁא בַּת־צָדוֹק׃
לד וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה עֻזִּיָּהוּ אָבִיו עָשָׂה׃
לה רַק הַבָּמוֹת לֹא סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת הוּא בָּנָה אֶת־שַׁעַר בֵּית־יְהוָה הָעֶלְיוֹן׃
לו וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹתָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
לז בַּיָּמִים הָהֵם הֵחֵל יְהוָה לְהַשְׁלִיחַ בִּיהוּדָה רְצִין מֶלֶךְ אֲרָם וְאֵת פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ׃
לח וַיִּשְׁכַּב יוֹתָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו

תְּחוֹתוֹהִי: כו וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי פְקַחְיָה וְכָל דִי עֲבַד הָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: כז בִּשְׁנַת חַמְשִׁין וְתַרְתֵּין שְׁנִין לַעֲזַרְיָה מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ פֶּקַח בַּר רְמַלְיָהוּ עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן עַסְרִין שְׁנִין: כח וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא סְטָא מִן חוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְחַיֵב יַת יִשְׂרָאֵל: כט בְּיוֹמֵי פֶּקַח מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲתָא תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מַלְכָּא דְאַתּוּר וּשְׁבָא יַת עִיוֹן וְיַת אָבֵל בֵּית מַעֲכָא וְיַת יָנוֹחַ וְיַת קֶדֶשׁ וְיַת חָצוֹר וְיַת גִלְעָדָא וְיַת גְלִילָא כָּל אַרְעָא שִׁבְט נַפְתָּלִי וְאַגְלִינוּן לְאַתּוּר: ל וּמְרַד מְרְדָא הוֹשֵׁעַ בַּר אֵלָה עַל פֶּקַח בַּר רְמַלְיָהוּ וּמְחָהִי וְקַטְלֵיהּ וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי בִּשְׁנַת עַסְרִין לְיוֹתָם בַּר עֻזִיָה: לא וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי פֶּקַח וְכָל דִי עֲבַד הָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: לב בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְפֶקַח בַּר רְמַלְיָהוּ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ יוֹתָם בַּר עֻזִיָהוּ מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה: לג בַּר עַשְׂרִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין הֲוָה כַּד מְלַךְ וְשִׁית עַשְׂרֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵיהּ יְרוּשָׁא בַּת צָדוֹק: לד וַעֲבַד דְכָשַׁר קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַעֲבַד עֻזִיָה אֲבוּהִי עֲבַד: לה לְחוֹד בָּמָתָא לָא עֲטָרָא עַד כְּעַן עַמָא מְדַבְּחִין וּמְסַקִין בּוּסְמַיָא עַל בָּמָתָא הוּא בְנָא יַת תַּרְעָא בֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ עִלָאָה: לו וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יוֹתָם וְכָל דִי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה: לז בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן שָׁרֵי יְיָ לְגָרָאָה בִּדְבֵית יְהוּדָה רְצִין מַלְכָּא דַאֲרָם וְיַת פֶּקַח בַּר רְמַלְיָהוּ: לח וּשְׁכִיב יוֹתָם עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם

רד"ק

גלעדים וימיתוהו: (ל) בשנת עשרים ליותם. והיאך היה זה והלא יותם לא מלך אלא י"ו והיאך מונה לו עשרים ועשרי' של פקח שלמו בשנת ד' לאחז א"כ היה לו לומר בשנת ד' לאחז ואומר בסדר עולם וכי אפשר לומר כן אלא שהיתה גזירה גזורה בימי יותם. דבר אחר שרצה הכתוב למנות ליותם בקבר ולא לאחז בחיים: (לב) בשנת שתים לפקח. בתחילת שתים ופקח מלך בשנת חמשים ושתים לעזריה ועזריה מת בסוף נ"ב לו ומלך יותם הנה בשנת שתים לפקח מלך יותם: (לה) הוא בנה את שער בית ה' העליון. השער הזה היה בין בית ה' ובין בית המלך כמו שראינו בדבר יהוידע ויורידו את המלך מבית ה' ויבואו דרך שער הרצים בית המלך ומה שאמר כי הוא בנה אותו הוסיף בו בניין או נפל ובנהו שהרי שלמה בנה שער בין ביתו ובית ה' כמו שאמר ועולתו אשר יעלה בית ה': (לז) בימי' ההם החל ה'. אחר שמת

רש"י

שמד כאותו ארמון: (ל) בשנת עשרים ליותם. הי' לו לומר בשנת ארבע לאחז שהרי כל ימי מלכות יותם עשרים שנה אלא לפי שהי' אחז רשע רצה הכתוב למנותם ליותם בקבר ולא לאחז בחיים כך הוא בסדר עולם: (לז) בימים ההם. בסוף ימיו של יותם: להשליח. לגרות

רלב"ג

(כט) ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת קדש. הנה זה היה לפי מה שאחשוב מה שזכר בספר ד"ה כי תגלת פלאסר מלך אשור הגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי ויביאם לחלח וחבור והרי מדי ונהר גוזן ולפי שאלו המדינות היו מארץ אשור אמר בזה המקום ויגלם אשורה: (לב) בשנת שתים לפקח בן רמליהו מלך ישראל מלך יותם. ר"ל בראש השנ' השנית כי בראש שנת חמשים ושנים לעזריה מלך פקח ומת עזריה בשנה ההיא: (לז) בימים ההם החל ה' להשליח ביהודה רצין. ר"ל לגרו' ביהודה או לשלח וזה היה אחרי מות יותם כי בימי אחז נתחברו אלה המלכים על ירושלם מפני רוב חטאי אחז כמו שנתבאר בספר ד"ה והם הכו בה מכה גדולה ואחר זה היו צרים על ירושלם ולא יכלו להלחם כי החל הש"י על יהוד' ולא

חיה אל ירמיהו: אשורה ג' קמצין בקריאה וסי' וישכנו מחוילה עד שור אשר. בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלאסר. ויגל מלך אשור את ישראל. עד אשר הסיר. בשנת התשיעית להושע. תהיה מסלה. היה במלכו ו' וסי' יהורם בן יהושפט דמלכים. אמציהו בן יואש. עזריה בן אמציה. יותם. חזקיהו. בלוז חמדה: יותם תביינא דדברי הימים: אשר עשה ו' וסים' עזרי. אחזהו. יהואש.

מצודת דוד

פקחיה: (כז) בשנת חמשים ושתים. כי פקחיה מלך בנ' לעזריה ומלך שנתים מקוטעות וכלו בנ"א לעזריה ובשנה הבאה מלך פקח והיא נ"ב לעזריה: עשרים שנה. ומקוטעות היו: (ל) בשנת עשרים ליותם. כי פקח מלך בנ"ב לעזריה ובסוף השנה ההיא מת עזריה ובתחלת השנה הבאה מלך יותם בנו וימי מלכותו ט"ז שנה ופקח מלך כ' שנה והם שנה אחת ממלכות עזריה וט"ז ממלכות יותם וג' שנים אחרי מות יותם וכלו א"כ בי"ט מהתחלת מלכות יותם ובתחלת השנה הבאה מלך הושע והיא כ' להתחלת מלכות יותם ורצה הכתוב למנות שנות הושע לימי יותם הצדיק בקבר ולא לימי אחז בנו הרשע בחיים: (לב) בשנת שתים. כי פקח מלך שנה אחת בימי עזריה ויותם מלך בשנה הבאה והיא בשנת ב' לפקח: (לג) ושם וכו'. ומקוטעות היו: (לה) הוא בנה. ר"ל עשה עליו בנין נכבד וגדול ממה שהיה או שנפל ועשהו מחדש ואולי זהו הנקרא שער ה' החדש (ירמיה כ"ו): (לז) בימים ההם

מצודת ציון

(כט) אבל בית מעכה. כן שם העיר. הגלילה. ארץ הגליל: (לז) החל. התחיל: להשליח. לגרות ולהסית כמו הנני משלח בך (שמות ח): הערוב

בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ אָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

טז א בִּשְׁנַת שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מָלַךְ אָחָז בֶּן־יוֹתָם מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ב בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה אָחָז בְּמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְלֹא־עָשָׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו כְּדָוִד אָבִיו׃ ג וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְגַם אֶת־בְּנוֹ הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ כְּתֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֹתָם מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד וַיְזַבֵּחַ וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ ה אָז יַעֲלֶה רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַ͏ִם לַמִּלְחָמָה וַיָּצֻרוּ עַל־אָחָז וְלֹא יָכְלוּ לְהִלָּחֵם׃ ו בָּעֵת הַהִיא הֵשִׁיב רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם אֶת־אֵילַת לַאֲרָם וַיְנַשֵּׁל אֶת־הַיְהוּדִים מֵאֵילוֹת וַאֲרוֹמִים בָּאוּ אֵילַת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ז וַיִּשְׁלַח אָחָז מַלְאָכִים אֶל־תִּגְלַת פְּלֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לֵאמֹר עַבְדְּךָ וּבִנְךָ אָנִי עֲלֵה וְהוֹשִׁעֵנִי מִכַּף מֶלֶךְ־אֲרָם וּמִכַּף מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הַקּוֹמִים עָלָי׃ ח וַיִּקַּח אָחָז אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בֵּית יְהוָה וּבְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְמֶלֶךְ־אַשּׁוּר שֹׁחַד׃ ט וַיִּשְׁמַע אֵלָיו מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּעַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶל־דַּמֶּשֶׂק וַיִּתְפְּשֶׂהָ וַיַּגְלֶהָ קִירָה וְאֶת־רְצִין הֵמִית׃ י וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ אָחָז לִקְרַאת תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר דּוּמֶּשֶׂק וַיַּרְא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּדַמָּשֶׂק וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶל־אוּרִיָּה הַכֹּהֵן אֶת־דְּמוּת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־תַּבְנִיתוֹ לְכָל־מַעֲשֵׂהוּ׃ יא וַיִּבֶן אוּרִיָּה הַכֹּהֵן אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז מִדַּמֶּשֶׂק כֵּן עָשָׂה אוּרִיָּה הַכֹּהֵן עַד־בּוֹא הַמֶּלֶךְ־אָחָז מִדַּמָּשֶׂק׃ יב וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ מִדַּמֶּשֶׂק וַיַּרְא הַמֶּלֶךְ אֶת־

(מסורה: ד' שלמה אסא יהושפט יותם · ס' · ד' בטעם בסיפרא · ט' כ"כ בליש' · ואדומים ק' ד' מלין כת' ר' וק' ד' · ג' חס' ו' · יא מ"ג)

תרגום

באבהתוהי בקרתא דדוד אבוהי ומלך אחז בריה תחותוהי: א בשנת שבע עסרי שנין לפקח בר רמליהו מלך אחז בר יותם מלכא דבית יהודה: ב בר עשרין שנין אחז כד מלך ושית עסרי שנין מלך בירושלם ולא עבד דכשר קדם יי אלהיה כדוד אבוהי: ג ואזל באורח מלכי ישראל ואף ית בריה אעבר בנורא כתועבת עממיא דתריך יי יתהון מן קדם בני ישראל: ד ודבח ואסיק בוסמין על במתא ועל רמתא ותחות כל אילן עבוף: ה בכין סליק רצין מלכא דארם ופקח בר רמליהו מלכא דישראל לירושלם לאגחא קרבא וצרו על אחז ולא יכילו לאגחא: ו בעדנא ההיא אתיב רצין מלכא דארם ית אילת לארם ותריך ית יהודאי מאילת וארמאי אתו לאילת ויתיבו תמן עד יומא הדין: ז ושלח אחז אזגדין לות תגלת פלסר מלכא דאתור למימר עבדך וברך אנא סק ופרוקני מיד מלכא דארם ומיד מלכא דישראל דקמו עלי: ח ונסיב אחז ית כספא וית דהבא דאשתכח בבית מקדשא דיי ובאוצרי בית מלכא ושדר למלכא דאתור שוחדא: ט וקביל מניה מלכא דאתור וסליק מלכא דאתור על דמשק ואחדה ואגלי עמא די בה לקירינא וית רצין קטל: י ואזל מלכא אחז לקדמות תגלת פלאסר מלכא דאתור לדומשק וחזא ית מדבחא די בדמשק ושדר מלכא אחז לות אוריה כהנא ית דמות מדבחא וית טיקוסיה לכל עובדוהי: יא ובנא אוריה כהנא ית מדבחא ככל דשלח מלכא אחז מדמשק כן עבד אוריה כהנא עד דאתא מלכא אחז מדמשק: יב ואתא מלכא מדמשק וחזא מלכא ית מדבחא

רשי

לגרות: (ט) ויגלה קירה. את העם אשר בה הגלה למדינה ששמה קיר: (יא) עד בא. לפני בוא המלך מדמשק: ואת

רלבג

ולא אמר להשחיתו: (ו) וינשל את היהודים מאילות. ר"ל שהבר השליכם וגרשם משם והוא אילת שבנה עזריה כמו שקדם: (ז) הקומים עלי. ר"ל הקמים עלי: (ט) ויגלה קירה. ר"ל שהגלה העם אשר בדמשק אל קיר: (יא) ויבן אוריה הכהן ר"ל ויבנה אוריה הכהן את המזבח בעוד שהיה בא המלך אחז מדמשק עד שכאשר בא

רדק

שמת יותם: (ו) את אילת לארם. שהבר לקחה עוזיה מלך יהודה: וינשל את היהודים מאילות. זהו אילת כי כן היתה נקראת אילת ואילות כן בדברי הימים אילות ופירוש וינשל כמו ונשל גוים רבים מפניך ענין גירושין ושילוח: ארומים באו אילות. כתיב ארמים לפי שמלך ארם לקחה ועל ידו ישבו הארמים וקרי ואדומים בדל"ת כי לבני אדום היתה כמו שפירשנו למעלה: (ז) הקומים עלי. תואר בפלס טובים: (ט) ויגלה קירה. העם אשר בה הגלה אל קיר וקיר היתה מאשור הוא שאומר עמוס הנביא וגלו עם ארם קירה

מצודת דוד

הפס. אחרי מות יותם:

טז (א) בשנת שבע עשרה. כי יותם מלך בב' לפקח וימי מלכותו ט"ז שנה וכלו בי"ז לפקח ואז מלך אחז: (ג) ושם כו'. ומקוטעות היו: (ג) העביר באש. היא עבודת המולך שמעביר בנו בין שתי מדורות אש: (ה) ולא יכלו להלחם. לא התגברו במלחמה על ירושלים: (ו) השיב וכו' את אילת. זו היא האמור למעלה אשר בנה עזריה והשיבה ליהודה ועתה בא רצין והשיבה לארם: וינשל. גלה משם היהודים והאדומים ישבו בה כאשר ישבו בה מאז טרם לקחה אמציה ולפי שבא ארם להחזיר לאדום לזה אמר השיב לארם כאלו היתה שלהם מאז כי באו במקום אדום: (ט) ויגלה. גלה אנשים אל קיר והיא מארץ אשור: (י) אוריה הכהן. יתכן שהוא אמריה הנזכר בד"ה א' ה' ועיין בסוף הספר בחשבון הדורות: את דמות המזבח. כי ישרה בעיניו תבניתו ושלח הדמות אל הכהן לעשות מזבח כדמותו: לכל מעשהו. ר"ל את תבנית הציורים הפרטים שבו: (יא) ככל וכו'. אף הציורי' הפרטים: עד

מצודת ציון

טז (ג) הורים. גירש: (ח) וילכו. מלשון מאמר: (ו) וינשל. ענין השלכה כמו ונשל גוים רבים (דברים ז): (ח) בית ה'. בבית ה':
לבקר

(מסורה)

יותם. אחז. אמון: בעיר דוד ד' בסיפ' דסמיכי וסי' וישכב שלמה. וישכב אסא. וישכב יהושפט. וישכב יותם. תעבות ט' כתיב כן בליש' בקריאה וסי' וילך בדרך מלכי ישראל דאחז דמלכים. וילך בדרכי דאחז דדברי הימים. גם כל שרי הכהנים. יען אשר עשה מנשה. ויסר יאשיהו את כל. הנשוב להפר מצותיך. ואשלח אליכם דירמיה. ויתר דברי יהויקים ותעבותיו. כתעבותיה" לכנעני: כל אילין קדמאי תעבות כתיבין חס"ו קדמ' וב' מ"ל דמ"ל וסי' הכה בכסף. כתועבות הגוים דמנשה בדברי הימים. ושארא תועבת כתיב חס' ו' בתרא: י"ז מלין בקריאה דלא מפקי' א' ולית להון זוג וסי' שלתך יתן את שלתך אשר שאלת. חטאים לה' לאכל על הדם. ותזרני חיל למלחמה דשמואל. להשו' גלים נצים דספרא. וירפו המים עד היום הזה. פלסר וישלח אחז מלאכים: פלנסר ויער אלהי ישראל. מלו ברב רכלתך מלו. נשו לשוא עריך. ונשו את כלמתם. משתו יגורו אלים. הסורים כי מבית הסורי'. השפות את שער הגיא החזיק. קרוא אני קרוא לה. שרית כל אלה אנשי מלחמה בד"ה. קראים משה ואהרן בכהניו ושמואל

רד"ק

קירה אמר ה': (יב) ויקרב המלך על המזבח. פועל יוצא וזה לבדו מן הקל יוצא ר"ל הקריב על המזבח קרבנותיו והעלה עולותיו או יהיה ויקרב פועל עומד כמשפטו ויהיה על המזבח כמו אל המזבח קרב הוא בעצמו אל המזבח והעלה עליו: (יד) ואת המזבח הנחשת אשר לפני ה'. סמוך עם ה"א הידיעה וכמוהו הממלכות כנען והוא המזבח שעשה שלמה כמו שפירשתי בבנין הבית אמר שזה המזבח נתן אותו עם המזבח אשר לפני ה' ופירוש ויקרב מאת פני הבית הקריב זה המזבח ממזבח הנחשת שהיה בעזרה את פני הבית הקריב זה יותר לצד הבית ונתן אותו בין המזבח ובין בית ה' על ירך המזבח לצד צפון: (טו) ויצוהו המלך אחז. כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והכתוב הוא כמו ותראהו את הילד וענין אחד הוא הכתיב והקרי: על המזבח הגדול. זהו המזבח שעשה ואמר שיהיה הוא עקר ומזבח ה' כטפל לו וזהו שאמר יהיה לי לבקר כלומר לפעמי' כשארצה לבקרו ולהעלות עליו: (יז) את המסגרות המכונות. סמוך עם הה"א הידיעה כמו המזבח הנחשת ופירוש קצץ המסגרות המכונות שהיו סוגרות הכיורות בתוכן וקצץ אותן מסגרות והסיר הכיורות וכן הים הוריד מעל הבקר הנחשת ונתן אותו על מרצפת אבנים וכן הכיור נתן על מרצפת אבנים ובאמרו את הכיור הוא שם כלל כי עשרה כיורות היו ואחר שאמר המסגרות המכונות ידענו כי על הכיורות אמר כן כי אם אמר על כיור אחד לבדו לא היה אומר המכונות כי אם המכונה וכל זה שעשה לא עשה אלא דרך בזיון והכעסה כמו שעשה מן המזבח ג"כ וכמו שכבה את הנרות וכמו שסגר דלתות בית ה' כדי שלא יכנס שם אדם להקריב ועשה מזבחות בכל פנה בירושלם כמו שאומר בד"ה. ומתחלה שם המזבח שעשה לפני מזבח ה' ועשה אותו עקר ומזבח ה' טפל לו ובאחרונה הכעיס עוד השחית כלי בית האלהים וסגר הדלתות שלא יכנס אדם שם: אשר תחתיה. זכר הים בלשון נקבה ובשאר מקומות לשון זכר: מרצפת אבנים. כמו רצפת בהט ושש וקרקע ההיכל לא היה מרצפת אבנים כי אם מצופה זהב והיה מרוקע על נסרים של ארז אלא מרצפת אבנים ר"ל שהוא עשה להם מרצפות אבנים במקום המכונות: (יח) ואת מיסך השבת. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ואחד הוא ושרשו יסך מענין סכך שניהם שרשים וענין אחד וי"ת טיקוס שבתא ובמקצת נסחאות ית טקס מדבחא דשבתא וענינו בנין שעשו לאנשי

מקרא

הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקְרַב הַמֶּלֶךְ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעַל עָלָיו: יג וַיַּקְטֵר אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־מִנְחָתוֹ וַיַּסֵּךְ אֶת־נִסְכּוֹ וַיִּזְרֹק אֶת־דַּם־הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר־לוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ: יד וְאֵת הַמִּזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וַיַּקְרֵב מֵאֵת פְּנֵי הַבַּיִת מִבֵּין הַמִּזְבֵּחַ וּמִבֵּין בֵּית יְהוָה וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל־יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפוֹנָה: טו וַיְצַוֵּהוּ הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶת־אוּרִיָּה הַכֹּהֵן לֵאמֹר עַל הַמִּזְבֵּחַ הַגָּדוֹל הַקְטֵר אֶת־עֹלַת־הַבֹּקֶר וְאֶת־מִנְחַת הָעֶרֶב וְאֶת־עֹלַת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־מִנְחָתוֹ וְאֵת עֹלַת כָּל־עַם הָאָרֶץ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם וְכָל־דַּם עֹלָה וְכָל־דַּם־זֶבַח עָלָיו תִּזְרֹק וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת יִהְיֶה־לִּי לְבַקֵּר: טז וַיַּעַשׂ אוּרִיָּה הַכֹּהֵן כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ אָחָז: יז וַיְקַצֵּץ הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶת־הַמִּסְגְּרוֹת הַמְּכֹנוֹת וַיָּסַר מֵעֲלֵיהֶם וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־הַיָּם הוֹרִד מֵעַל הַבָּקָר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל מַרְצֶפֶת אֲבָנִים: יח וְאֶת־מֵיסַךְ

(ויצוה ק' · ד' דסמי' · כ' חסר עשה משה · את ק' · כ' הס' בנבי' ג' כ"כ · מוסך ק')

תרגום

וְקָרֵיב מַלְכָּא עַל מַדְבְּחָא וְאַסֵּיק עֲלוֹהִי: יג וְאַסֵּיק יַת עֲלָתֵיהּ וְיַת מִנְחָתֵיהּ וְנַסֵּיךְ יַת נִסְכֵּיהּ וּזְרַק יַת דַם נִכְסַת קוּדְשַׁיָא דִי לֵיהּ עַל מַדְבְּחָא: יד וְיַת מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא דִי קֳדָם יְיָ וְקָרֵיב מִן קֳדָם בֵּיתָא מִבֵּין מַדְבְּחָא וּמִבֵּין בֵּית מַקְדְשָׁא דַייָ וִיהַב יָתֵיהּ עַל צִידָא דְמַדְבְּחָא צִפּוּנָא: טו וּפַקֵיד מַלְכָּא אָחָז יַת אוּרִיָה כַּהֲנָא לְמֵימַר עַל מַדְבְּחָא רַבָּא אַסֵיק יַת עֲלַת צַפְרָא וְיַת מִנְחַת רַמְשָׁא וְיַת עֲלַת מַלְכָּא וְיַת מִנְחָתֵיהּ וְיַת עֲלַת כָּל עַמָא דְאַרְעָא וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן וְכָל דַם עֲלָתָא וְכָל דַם נִכְסַת קוּדְשַׁיָא עֲלוֹהִי תִּזְרוֹק וּמַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא יְהֵי לִי לְבַקָרָא: טז וַעֲבַד אוּרִיָה כַּהֲנָא כְּכֹל דְפַקֵיד מַלְכָּא אָחָז: יז וְרַצִּיץ מַלְכָּא אָחָז יַת גְדַנְפֵי בְסִיסַיָא וְאַעְדִי מִנְהוֹן יַת כִּיוֹרָא וְיַת יַמָא אֲחֵית מֵעַל תּוֹרַיָא דִנְחָשָׁא תְּחוֹתוֹהִי וִיהַב יָתֵיהּ עַל רִצְפַּת אַבְנַיָא: יח וְיַת

בקוראי שמו קוראים: מאת פני ה' בקרי' וסי' מאת פני יצחק אביו. ויגרש אותם מאת פני פרעה. קרבו שאו את אחיכם מאת פני הקדש. ויצא השטן מאת פני ה'. ודין: לבקר ב' בקריא' וסימ' ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר. ואחר נדרים לבקר. וכל דם ד' בקריאה וסי' חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם. וכל דם לא תאכלו בכל משבותיכם. ויצו המלך אחז ב' בפסוק:

רש"י

(יד) ואת מזבח הנחשת ויקרב וגו'. אי אפשר לומר מזבח הנחשת שעשה משה שהרי נגנז. ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקראו (בד"ה ב' ז' ז') מזבח הנחשת שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם הורסו והרי שנינו אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה וסילקה שהוא הרס את המזבח כמו שמצינו באגדת חלק. אין לי לפרש מזבח זה אלא בכיורות ומכונות של נחשת שהיו צרכי מזבח והיו אצל המזבח הקודש וכשעשה אחז את המזבח לע"ג סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבית שלא להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית ה' ויתן אותו אצל מזבח הקודש לצפונה ומצינו שפירשו רבותינו דוגמתו (במס' שבת דף כ"ה) ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת (יחזקאל ט' ב') מזבח הנחושת מי הוה אמר להם התחילו ממקום שאומרין שירה לפני הרי כאן לכלי שיר של נחושת קראו מזבח: (טו) לבקר. לפרקים כשיעלה בלבו לבקרו: (יז) את המסגרו' המכונות איטבלאות שהמכונות עשויות עליהם כמו שנאמר וזה מעשה המכונות מסגרות להם: (יח) מוסך השבת. גג אהל עשוי

רלב"ג

בא מלאו בנו: (יד) ואת המזבח הנחשת אשר לפני ה'. ר"ל שזה המזבח שבנה אוריה היה בחצר הכהנים עם מזבח הנחשת אשר לפני ה' שבנה שלמה והי' זה המזבח השני יותר קרב אל פני ההיכל כאלו היה מבין המזבח ומבין בית השם אלא שלא היה מכוון לפני הבית אבל אצל ירך המזבח צפונה היה ואפשר ששמהו לפאת צפון להיותם עובדים לצבא השמים והכוכבי' הצפוניים הם היותר חזקי' בפעולותיהם בזה העולם לפי מה שסדר הש"י מעניינם ולזה תמצא פעל השמש יותר חזק במזלות הצפוני'ם: (טז) והנה קרא אחז המזבח ההוא אשר בנה מזבח הגדול כי אולי היה יותר גדול השיעור או מפני שהיה אצל מחשבתו יותר נכבד: ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר. ר"ל כי לפעמים ארצה לראותו ולבקרו להעלות עליו: (יז) את המסגרות המכונות. ר"ל המסגרות מסגרות המכונות והנה הסיר מהם את הכיור ועמד הכיור בזולת כנו וכן עשה לכל הכיורות אשר שם והים הסיר מעל שנים העשר הבקר אשר תחתיו ונתן אותו על רצפת אבנים: (יח) ואת מוסך השבת אשר בנו בבית. היה כמו אהל לעמוד שם משמר היוצא פר הערב

מצודת ציון

(טו) לבקר. לדרוש כמו לא יבקר הכהן (ויקרא יג): (יז) ויקצץ. ענין כריתה: המכונות. מל' כן ובסיס: הכיור. כעין דוד גדול עשוי לרחצה: הים. עשוי כבריכה גדולה: מרצפת. ענין הצעת אבנים בקרקע: (יח) מיסך. מל' סכך: ויעלרסו

מצודת דוד

עד בואו. טרם בוא המלך וכו': (יב) ויקרב. קרב אל המזבח והעלה עליו עולותיו: (יד) ואת המזבח. מזבח החדש שם עם מזבח הנחושת וכו' שעשה שלמה ר"ל מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת אשר עשה משה במדבר: ויקרב. מזבח החדש מבך ממול פני ההיכל וחזר ומסרם שמשכו מבין מזבח הנחושת ומבין בית ה' כי מקומו הראוי לו הי' בין מזבח הנחושת ובין ההיכל כי בו עוה להקרי' ולזה מהדרו שלא יפסיק דבר בינו ובין ההיכל הנה הוא לא העמידו במקום הראוי לו כי העמידו בצד מזבח הנחושת בצפונו וקרא מזבח הנחושת הפסיק בינו לבין ההיכל: (טו) המזבח הגדול. כי את מזבח החדש עשהו גדול משל שלמה: עולת הבקר. הוא תמיד של שחר: מנחת הערב. זה תמיד של בין הערבים: לבקר. לדרשו בעת מן העתים כשיעלה על לבו להקריב עליו: (יז) ויקצץ. כרת את המסגרות של המכונות והמה הלבזבזין ומחיצות המכונות אשר מתחת לכיורות האמור במ"א שעשה שלמה: את הכיור. מכל מכונה הסיר את הכיור הנתון עליו: מעל הבקר הנחושת. כי שלמה העמיד את הים על י"ב בקר נחשת כמ"ש במ"א והוא הסיר מהבקרים ההם ונתנו על רצפת אבנים: (יח) ואת מוסך השבת. גם הוריד את מוסך השבת וגו' והוא היה בנין מסוכך ממעל לשבת תחתיו אנשי המשמר היוצא בשבת על כי היו פונים אז מעבודה

הַשַּׁבָּת אֲשֶׁר־בָּנוּ בַבַּיִת וְאֶת־מְבוֹא הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה הֵסֵב בֵּית יְהוָה מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יט וְיֶתֶר דִּבְרֵי אָחָז אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כ וַיִּשְׁכַּב אָחָז עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ חִזְקִיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

יז א בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לְאָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ הוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה בְשֹׁמְרוֹן עַל־יִשְׂרָאֵל תֵּשַׁע שָׁנִים׃ ב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו׃ ג עָלָיו עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיְהִי־לוֹ הוֹשֵׁעַ עֶבֶד וַיָּשֶׁב לוֹ מִנְחָה׃ ד וַיִּמְצָא מֶלֶךְ־אַשּׁוּר בְּהוֹשֵׁעַ קֶשֶׁר אֲשֶׁר שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל־סוֹא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְלֹא־הֶעֱלָה מִנְחָה לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר כְּשָׁנָה בְשָׁנָה וַיַּעַצְרֵהוּ מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּאַסְרֵהוּ בֵּית כֶּלֶא׃ ה וַיַּעַל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר בְּכָל־הָאָרֶץ וַיַּעַל שֹׁמְרוֹן

ל' · ל' מלעיל · י"ג בטעם כסיפרא · ל' · כ"ס · כ' תחלת דבר ה' · למדנחאי סיא בכתיב · ל' · ל'. ל' · ג' בלישנא

טִיקוּס שַׁבְּתָא דִּי בְנוֹ בְּבֵיתָא וְיָת מַעֲנָא דְּמַלְכָּא בָּרָאָה אַסְחַר לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ מִן קֳדָם מַלְכָּא דְּאַתּוּר׃ יט וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי אָחָז דַּעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה׃ כ וּשְׁכִיב אָחָז עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְּדָוִד וּמְלַךְ חִזְקִיָּה בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ א בִּשְׁנַת תַּרְתֵּי עַסְרֵי לְאָחָז מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה מְלַךְ הוֹשֵׁעַ בַּר אֵלָה בְּשֹׁמְרוֹן עַל יִשְׂרָאֵל תְּשַׁע שְׁנִין׃ ב וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְחוֹד לָא כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל דַּהֲווֹ קֳדָמוֹהִי׃ ג עֲלוֹהִי סְלִיק שַׁלְמַנְאֶסֶר מַלְכָּא דְּאַתּוּר וַהֲוָה לֵיהּ הוֹשֵׁעַ עַבְדָּא וַאֲתֵיב לֵיהּ תִּקְרוּבְתָּא׃ ד וְאַשְׁכַּח מַלְכָּא דְּאַתּוּר בְּהוֹשֵׁעַ מֶרְדָּא דִּי שְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת סוֹא מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְלָא אַסֵּיק תִּקְרוּבְתָּא לְמַלְכָּא דְּאַתּוּר כְּשַׁתָּא בְשַׁתָּא וְאַחֲדֵיהּ מַלְכָּא דְּאַתּוּר וְאַסְרֵיהּ בְּבֵית אֲסִירֵי׃ ה וּסְלִיק מַלְכָּא דְּאַתּוּר בְּכָל אַרְעָא וּסְלִיק

רשי

פשוי לגל לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת : ואת מבוא המלך. שהיה בא בו מביתו לבית ה' דרך החוץ הסב אותו במקום הנכנס מפני מלך אשור שלא יחמוד אותן הכלים וגם את המבוא הסב שמא יצטרך להחבא ויברח בהכנס : (א) בשנת שתים עשרה לאחז וגו'. אי אפשר לומר שמלך הושע בשנת שתים עשרה לאחז שהרי בשנת ד' לאחז הרג את פקח ומלך תחתיו וכשתבדק בשנות פקח תמצא כן וגם א"א לומר שלא מלך אלא ט' שנים שהרי מלך משנת ד' לאחז עד שנת ו' לחזקיהו שנלכדה שומרון הרי יותר מט"ז שנה ומה תלמוד לומר ט' שנים משמרד במלך אשור כך שנויה בסדר עולם. ואי אפשר לומר שבשנת י"ב לאחז התחיל למרוד שא"כ תמצא את שני מרדו חמש שנים בימי אחז ושש שנים בימי חזקיהו הרי י"א וכאן הוא אומר תשע לא הוזכר שנת י"ב לאחז אלא לענין מקרא של אחריו עליו עלה שלמנאסר וגומר שבשנת י"ב לאחז עלה סנהריב על הושע והגלה לאותו שבעבר הירדן. וכך שנינו בסדר עולם ומקרא כתוב (בד"ה א' ה' כ"ו) ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולא פירש באיזה זמן וכאן פירש שבשנת י"ב לאחז היה. שלש גליות גלו עשרת השבטי' בשנת עשרים לפקח. כמו שכתוב למעל' בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת דן וגו' וכל ארץ נפתלי ויגלם אשורה וזה היה שנת הארבע לאחז שהה שמנה שנים ובא עליהם שנת י"ב לאחז והגלם לראובני ולגדי וכשראה הושע בן אלה מרד בו ושלח מלאכים אל סוא מלך מצרים שהה שמנה שני' ובא וצר על שומרון ונלכד' לקץ שלש שנים וגלו כולן וזהו שנאמר (בישעיה ט' א') כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי הקל. אף בשניה שלא הגלה אלא שני השבטים. אבל האחרון הכביד טיאטא את הכל כזה שמכבד את הבית ומכל מקום לפי החשבון שכתב כאן את מנין שני מרדו תשע שנים לא מרד בו עד שנת י"ד לאחז שהרי אחז מלך שש עשרה שלש שנים של אחז היה המרד ושש שנים בימי חזקיהו : (ב) רק לא כמלכי ישראל. שביטל פרדיסאות שישבו מימי ירבעם על הדרכים לשמור שלא יעלו ישראל לרגל וזה בטלן לפי שגלו עגלי הזהב כבר בשתי גליות בגלות ראשונה ויקח את עיון ואת דן הגלה עגל שבדן. ובשניה כשגלו ראובן וגד נטל עגל שבבית אל לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל (הושע י' ו') ולפי שבטלו פרדיסאות והם נמנעו מלעלות לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו שעד עכשיו תלו הקלקלה במלכיהם ועתה לא היה במי לתלות. וזהו שאמר הושע בן בארי (שם ה')

רדק

לאנשי המשמר לחסות תחתיו ובסמכו אותו לשבת נראה כי למשמר היוצא עשו אותו שהיה יוצא בשבת והיו פנויים מן העבודה מאותו היום והיו יושבין שם עד פנות היום שהיו הולכים להם ולא אמר מה עשה בו אבל נראה שסתר אותו : ואת מבוא המלך החיצונה. מלעיל והה"א נוספת כה"א השערה החדרה והוא סמוך. למה שאמר שהוריד הכיור והים כן הוריד זה המסך וסתר אותו. והוא כמו החיצון והסב מבוא ביתו שהיה מחוץ הסב אותו בית ה' ולא היו נכנסין בו אלא דרך בית ה' להסגב בו מפני מלך אשור : (א) בשנת שתים עשרה. והלא מלך בשנת ארבע לאחז לפי החשבון כמו שכתבנו למעלה ואמ' בסדר עולם שני' למרדו אבל הוא מלך משנת ארבע לאחז עד שנת שש לחזקיהו ובשנת י"ב לאחז שהיא שנת שמנה להושע מרד במלך אשור ומשנה שמרד בה עד סוף מלכותו ט' שנים : (ב) רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו. אמרו שהעביר כל אותן פרדיסאות שהושיב ירבעם בן נבט על התחומין שלא לעלות ירושלם ואמר כי בט"ו באב ביטל אותן פרדיסאות לפיכך היו ישראל עושין י"ט בט"ו באב : (ה) ויעל מלך אשור בכל הארץ. פי' וילכדה ואחר כך

אל סוא ל' ומשמש א"ב אל וסי' אל ארם ל' אל ארבע ל' אל אצרותיה ל' אל בנו ל' אל בנים ל' אל בחיריה ל' אל גג ל' אל הצאן ל' אל המנחה ל' אל המלאכה ל' אל ארון ל' אל אדום ל' אל בנתיו ל' אל בני ל' אל בגד ל' אל גבוריה ל' אל דבר ל' אל הבתים ל' אל המשכן ל' אל המלחמה ל' אל זקני ל' אל טוב ל' אל כסא ל' אל משמר ל' אל סוא ל' אל עגלה ל' אל צאנו ל' אל ראשי ל' אל שמים ל' אל תורת ל':

תולדות אהרן רק לא כמלכי ישראל. גיטין פח :

רלבג

הערב : ואת מבוא המלך החיצונה הסב בית ה'. הנה מפני יראתו ממלך אשור סתם מבוא ביתו מחוץ והיו נכנסין בבית המלך דרך בית ה': (כ) ויקבר עם אבותיו בעיר דוד. באר בספר ד"ה כי לא הביאוהו לקברי מלכי בית ישראל : (א) בשנת שתים עשרה לאחז. ידענו כי הושע מלך עד שנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע כמו שנזכר במה שאחר זה ולפי שכבר ידענו כי אחז מלך בשנת י"ז לפקח הנה נתבאר כי אחז מלך י"ד שנה לבד קודם שימלוך הושע ולזה צריכים אנו לומר כי אחר עבור י"ב שנה לאחז והיה אחז בשנת הי"ג כי לא נשארו לו כי אם ג' שנים אז מלך הושע אך קודם זה היה עבד מלך אשור ולא נחשב למלך כי אם כמו נציב ששמהו מלך אשור ומרד בו כמו שנזכר ואחר זה נמשך במלכותו במרדו תשע שנים : (ד) ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא. אחשוב שהיה זה אחר עבור תשע שנים להושע כי כבר עלה מלך אשור שמרון

מצודת דוד

כי משמר הנכנס בהו במקומם ולזה ישבו תחת גל המוסך עד פנות היום עת הלכם לביתם : ואת מבוא המלך. מקום הכניסה של בית המלך שהיתה מגד החוץ סבבה אל בית ה' להיות מקום הכניסה מבית ה' ועשה כן מפני מלך אשור שלא יבוא עליו מבחוץ בפתאום : יז (א) בשנת שתים עשרה. כי מתחילה היה הושע תשעה שנים מקוטעות נציב מלך מתחת יד מלך אשור ואח"ז מרד בו ומלך מעצמו ט' שנים מקוטעות ומ"ש למעלה שמלך הושע בכ' ליותם ר"ל אז נעשה נציב מלך והיה כן עד תחילת שנת י"ג לאחז תשעה שנים מקוטעות כי כ' ליותם הוא ה' לאחז כי יותם מת בי"ו למלכו ומיד מלך אחז ומ"ש כאן בשנת שתים עשרה ר"ל אחר שעבר י"ב לאחז ובתחלת י"ג מלך הושע מעצמו ומרד במלך אשור : (ב) רק לא וכו'. אחז"ל שבטל השומרים שהושיב ירבעם לבל יעלו לירושלים ברגלים : (ג) וישב לו מנחה. לפי שהיה קבוע עליו לכל שנה אמר וישב כי נתן יחזר ונתן : (ד) וימצא. נודע למלך אשור כי הושע רוצה שוב למרוד בו ושלח למלך מצרים לעוזרו אף לא העלה לו המנחה כמו בכל שנה ושנה : ויעצרהו. כי אז כאשר נודע לו היה הושע עמו ועצרו מללכת לארצו ואסרו בבית הכלא : (ה) בכל הארץ

מצודת ציון

יז (ד) ויעצרהו. עכבו ומנעו כמו אל תעצר לי (לעיל ד) : כלא. ענין תפיסה כמו אשר כלאו צדקיה (ירמיה לב) : (ה) ויצר. מל' מצור : ויגל

וַיָּצַר עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ ו בִּשְׁנַת הַתְּשִׁיעִית לְהוֹשֵׁעַ לָכַד מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־שֹׁמְרוֹן וַיֶּגֶל אֶת־יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה וַיֹּשֶׁב אֹתָם בַּחְלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי׃ ז וַיְהִי כִּי־חָטְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמַּעֲלֶה אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִתַּחַת יַד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיִּירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ ח וַיֵּלְכוּ בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ׃ ט וַיְחַפְּאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא־כֵן עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּבְנוּ לָהֶם בָּמוֹת בְּכָל־עָרֵיהֶם מִמִּגְדַּל נוֹצְרִים עַד־עִיר מִבְצָר׃ י וַיַּצִּבוּ לָהֶם מַצֵּבוֹת וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ יא וַיְקַטְּרוּ־שָׁם בְּכָל־בָּמוֹת כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֶגְלָה יְהוָה מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ דְּבָרִים רָעִים לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה׃ יב וַיַּעַבְדוּ הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם לֹא תַעֲשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ יג וַיָּעַד יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה בְּיַד כָּל־נְבִיאֵו כָל־חֹזֶה לֵאמֹר שֻׁבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְשִׁמְרוּ מִצְוֹתַי וְחֻקּוֹתַי כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־

לְשָׁמְרוֹן וְצַר עֲלַהּ תְּלַת שְׁנִין׃ ו בְּשַׁתָּא תְּשִׁיעֵתָא לְהוֹשֵׁעַ כְּבַשׁ מַלְכָּא דְאַתּוּר יַת שָׁמְרוֹן וְאַגְלֵי יַת יִשְׂרָאֵל לְאַתּוּר וְאוֹתֵיב יַתְהוֹן בַּחְלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְקִרְוֵי מָדָי׃ ז וַהֲוָה כַּד חָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן דְּאַסֵּיק יַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִתְּחוֹת יַד פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּדְחִילוּ טַעֲוַת עַמְמַיָּא׃ ח וַאֲזַלוּ בִּגְזֵירַת עַמְמַיָּא דְתָרֵיךְ יְיָ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל דַּעֲבָדוּ׃ ט וַאֲמָרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִלִּין דְּלָא כַשְׁרִין קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן וּבְנוֹ לְהוֹן בָּמָן בְּכָל קִרְוֵיהוֹן מִמִּגְדַּל תַּקִּיף עַד קִרְוִין כְּרִיכָן׃ י וַאֲקִימוּ לְהוֹן קָמָן וַאֲשֵׁירִין עַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא וּתְחוֹת כָּל אִילָן עֲבוֹף׃ יא וְאַסִּיקוּ בוּסְמִין תַּמָּן כָּל בָּמָתָא כְּעַמְמַיָּא דְּאַגְלֵי יְיָ מִן קֳדָמֵיהוֹן וַעֲבַדוּ קֳדָמוֹהִי פִּתְגָּמִין בִּישִׁין לְאַרְגָּזָא קֳדָם יְיָ׃ יב וּפְלַחוּ יַת בַּעֲלַיָּא דִּי אֲמַר יְיָ לְהוֹן לָא תַעַבְדוּן יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ יג וְאַסְהֵיד יְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה בְּיַד כָּל סָפַר כָּל מֵיכַף לְמֵימַר תּוּבוּ מֵאוֹרְחַתְכוֹן בִּישָׁתָא וְטָרוּ פִּקּוֹדַי וּקְיָמַי כְּכָל אוֹרַיְתָא דְפַקֵּדִית יַת

רשי

ה' ג') כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל פתה נגלית רעתכם: (ו) בשנת התשעית. למרדו של הושע: ויגל את ישראל. ויגלה את ישראל וזה שעור כל תיבה שפעל שלה בה"א כגון פנה בנה גלה זנה רבה כשבא לתת בראש התיבה וא"ו יו"ד את המלה תוספת על הפועל תהא היו"ד נקודה בחיר"ק כגון ויבן שם מזבח (בראשית י"ב י"ז) ויפן וירד משה (שמות ל"ב ט"ו) ויגל יהודה מעל אדמתו (מלכים ב' י"ז כ"ו) ותלך ותזן גם היא (ירמיה ג' ח') וירב העם ויעצמו מאד (שמות א' ו') ואם הוא מדבר בלשון מפעיל תהא היו"ד נקודה בסגו"ל כגון ויפן זנב אל זנב (שופטים ט"ו ד') ויגל את ישראל אשורה (לקמן פסוק כ"ג) ויזן את יושבי ירושלים (ד"ה ב' כ"א י"א) וירב בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב' ה'): (ט) ויחפאו. כדאו פתרונו לפי ענינו: ממגדל נוצרים. שאינו עשוי אלא להעמיד צופה לנצור. בכל בית נבוה העמידו עבודת גילולים: עד עיר מבצר. כמו מקטן ועד גדול: (יג) ויעד ה'. התרה בהם: נביאי כל חוזה. נביאי כל חוזן יש חוזה שהוא שם דבר כמו ועם שאול עשינו חוזה:

שני

רדק

כך עלה שמרון וצר עליה: (ח) ומלכי ישראל אשר עשו. פי' ובחקות מלכי ישראל אשר עשו: (ט) ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם. כדברי רז"ל מה אמרו אמרו העמוד הזה אינו רואה ואינו שומע וזהו לשון ויחפאו שהסתירו הידיעה מהבורא כמו שאמר יחזקאל הנביא שהיו אומרים אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ וכן אמר ישעיהו ויאמרו מי רואנו ומי יודענו ובא אל"ף ויחפאו תמורת ה"א לא"ד הפעל מן חפה עלי ברושים כי ענין אחד ושרש אחד הם: אשר לא כן. אשר לא טוב: ממגדל נוצרים עד עיר מבצר. ממגדל שעומדים בו השומרים ות"י ממגדל תקיף עד קרוין כריכן: (יג) ויעד ה'. מבנין הפעיל מנחי העי"ן ענינו ההתראה ע"י עדים וכן העד העיד בנו האיש העידותי בכם היום: ביד כל נביאו כל חוזה. כתוב בוי"ו ר"ל ביד כל מי שהיה נביאו לא נביאי השקר וקרי נביאי והוא כמו נביאים וכן חלוני שקופים כמו חלונים אנשי מחוקה כמו אנשים וענינו שהעיד בהם ביד כל חוזה ונביא. ובדרש ביד כל נביאו כמה נביאים העידותי בהם

אחד

רלבג

שמרון ויצר עלי' ובסוף הענין לכד שומרון ואז עצר הושע ועצרהו בבית כלא: (ח) ומלכי ישראל אשר עשו. ר"ל ובחקות מלכי ישראל אשר עשו כמו ירבעם בן נבט וחבריו כי כבר הלכו ישר' בחקותיה' ועבו את ברית ה': (ט) ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם. הנה ויחפאו הוא מענין חפוי וכסוי והרצון בו שהם שמו נעלם ומכוסה נגד ה' דברים אשר אינם כן ר"ל שאינם נעלמים ממנו והמשל שהם חשבו שאין הש"י מבין אל מעשיהם ושהוא עוזב את הארץ ולזה היו עובדים לצבא השמים והיו עושין הפעלות המגונות ההם כמו שקדם תעני' עד שכבר בנו במו' בכל עריה' מהקטן עד הגדול והנה הקטן הו' מגדל נוצרים ר"ל מגדל שומרים שכאשר יהיו לאדם שדות רבות וכרמים זה אחר זה יבנה מגדל בתוכם לשמור פירותיהם ולאצרם שם וגם במגדל ההוא בנו במה ולא הספיק להם זה אבל מחוץ לעיר הניחו להם מצבות ואשרים על כל גבעה גבוהה ותחת כל עץ רענן וזה כלו בהפך כוונת התורה שצותה לעבוד הש"י לבדו ובמקום אחד לבד אחר הבנות בית המקדש: (יא) כגוים אשר הגלה ה' מפניהם. לא שלא נתנו אל לבם שאלו הפעלות המגונות לא הועילו לגוים אשר הגלה ה' מפניהם אך היו סבה שהקיאה אותם הארץ: (יג) ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה. ר"ל ביד כל נביאים וכל חוזה ודמה שהחוזה הוא יותר שלם מהנביא

כי

כגוים ג' דגשים בקריאה וסי' כגוים אשר ה' מאביד מפניכם. כגוים אשר הגלה ה'. והעלה על רוחכם: וביהודה ה' בקריאה וסימני' וביהודה הירדן מזרח שמש. ויעד ה' בישראל וביהודה. עד השליכו אותם מעל פניו דירמיה: והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש' לכו דרשו את ה' בעדי. וחר בירושלם ויהודה כי על אף ה' היתה בירושלם ויהודה: שבו ה' חס' בנביאי' ובכתובים וסי' נמסר בסדר ואתחנן. וכל אורייתא דכוו' חס' במ"ג מלאים וסי' נמסר בסדר ואתחנן: מצותי חקתי ג' בקריאה וסי' אשר שמע אברהם בקולי. אם שוב תשובון דסיפרא. ויעד ה' בישראל וביהודה

תולדות אהרן ויחפאו. מ"ק יח:

מצודת ציון

(ו) ויגל. מל' גלות: ויושב. מל' ישיבה: (ח) חקות. גזרות: (ט) ויחפאו. מל' חפוי וכסוי ור"ל הסתירו כדבר המכוסה: כן. ראוי והגון כמו ולא יכין לדבר כן (שופטים יב): (יב) הגלולים. מל' גלל וצואה והם הע"ג:

ערפס

מצודת דוד

הארץ. בכל א"י לכבוש את הכל: (ו) בשנת התשיעית. מעת שמלך מעלמו (ולא מלך א"כ כל תשעת השנים כי הלא אסרו בבית הכלא עד לא עלה על שמרון ועליה צר ג' שנים ומ"ש למעלה מלך הושע וכו' תשע שנים ר"ל מהתחלת מלכותו עד הגלות היה תשע שנים): נהר גוזן. ר"ל בחלח ובחבור העומדות על נהר גוזן: (ז) ויהי כי חטאו וכו'. ר"ל הגלות הזה היתה על שחטאו ב"י כי עד לא מלך הושע היו קצת אנוסים כי המלכים החטיאום ולא הניחום לעלות לירושלים אבל הושע בטל השומרים ונתן הברירה ועכ"ז לא עלו לירושלים ועבדו עגלי הזהב א"כ החטא להם יחשב: (ח) ומלכי ישראל. מלת בחוקות עומדת במקום שתים וכאלו אמר ובחוקות מלכי ישראל אשר עשו לע"ג: (ט) ויחפאו. אמרו בסתר על ה' דברים שאינם ראוים לאומרן כי כחשו בידיעתו והשגחתו וכמ"ש כי אומרים אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ (יחזקאל ח') ונאמר הוי המעמיקים מה' לסתר עצה וכו' (ישעיה כ"ט): ממגדל נוצרים. אף במגדל שעומדים בו הצופים וקוראים נוצרים כי ע"י נשמרים בני העיר: עד עיר מבצר. ר"ל בכל מקום כקטן כגדול: (י) תחת כל עץ רענן. על מלבת תוך: (יג) ויעד ה'. התרה בהם ועל כי הדרך להתרות בפני עדים אמר לשון ויעד: כל נביאי. כל נביאים ולתוספת

אֲבֹתֵיכֶם וַאֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד עֲבָדַי הַנְּבִיאִים׃ יד וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם כְּעֹרֶף אֲבוֹתָם אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמִינוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ טו וַיִּמְאֲסוּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אֲבוֹתָם וְאֵת עֵדְוֺתָיו אֲשֶׁר הֵעִיד בָּם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ וְאַחֲרֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת כָּהֶם׃ טז וַיַּעַזְבוּ אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה שְׁנֵים עֲגָלִים וַיַּעֲשׂוּ אֲשֵׁירָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבָּעַל׃ יז וַיַּעֲבִירוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים וַיְנַחֵשׁוּ וַיִּתְמַכְּרוּ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ׃ יח וַיִּתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל וַיְסִרֵם מֵעַל פָּנָיו לֹא נִשְׁאַר רַק שֵׁבֶט יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃ יט גַּם־יְהוּדָה לֹא שָׁמַר אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיֵּלְכוּ בְּחֻקּוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ׃ כ וַיִּמְאַס יְהוָה בְּכָל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל וַיְעַנֵּם וַיִּתְּנֵם בְּיַד שֹׁסִים עַד אֲשֶׁר הִשְׁלִיכָם מִפָּנָיו׃ כא כִּי־קָרַע יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד וַיַּמְלִיכוּ אֶת־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וַיַּדָּא יָרָבְעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְהֶחֱטִיאָם חֲטָאָה גְדוֹלָה׃ כב וַיֵּלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל־חַטֹּאות יָרָבְעָם

אֲבָהָתְכוֹן וְדִשְׁלָחִית לְוָתְכוֹן בְּיַד עַבְדַי נְבִיַּיָא׃ יד וְלָא קַבִּילוּ וְאַקְשִׁיאוּ יַת קְדַלְהוֹן כִּקְדָלָא דַאֲבָהָתְהוֹן דְלָא הֵימִנוּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן׃ טו וְקָצוּ בִּקְיָמוֹהִי וּבִגְזֵירָתֵיהּ דִּי גְזַר עִם אֲבָהָתְהוֹן וּבְסָהֲדְוָתֵיהּ דְּאַסְהֵיד בְּהוֹן וּטְעוֹ בָּתַר טַעֲוָתָא וַהֲווֹ לִלְמָא וּבָתַר עַמְמַיָא דִי בְסַחֲרָנֵיהוֹן דִי פַקֵיד יְיָ יַתְהוֹן בְּדִיל דְלָא לְמֶעְבַּד כְּוָתְהוֹן׃ טז וּשְׁבַקוּ יַת כָּל פִּקּוֹדַיָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וַעֲבַדוּ לְהוֹן מַתְּכָא תְּרֵין עֶגְלִין וַעֲבָדוּ אֲשֵׁירְתָא וּסְגִידוּ לְכָל חֵילֵי שְׁמַיָא וּפְלַחוּ יַת בַּעְלָא׃ יז וְאַעֲבָרוּ יַת בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּנָתֵיהוֹן בְּנוּרָא וּקְסָמוּ קִסְמִין וּנְחִישׁוּ וְהַשִּׁיבוּ לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָזָא קֳדָמוֹהִי׃ יח וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ לַחֲדָא בְּיִשְׂרָאֵל וְאַגְלִינוּן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ לָא אִשְׁתְּאַר לְחוֹד שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בִּלְחוֹדוֹהִי׃ יט אַף דְבֵית יְהוּדָה לָא נְטָרוּ יַת פִּקּוֹדַיָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וַאֲזַלוּ בִּגְזֵירַת יִשְׂרָאֵל דַעֲבָדוּ׃ כ וְקַץ יְיָ בְּכָל זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְעַנִּינוּן וּמַסְרִינוּן בְּיַד בָּזוֹזִין עַד דְאַגְלִינוּן מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ׃ כא אֲרֵי אִתְפְּלִיגוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל דְבֵית יְהוּדָה וְאַמְלִיכוּ יַת יָרָבְעָם בַּר נְבָט וְאַטְעֵי יָרָבְעָם יַת יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְחַיֵּבִינוּן חוֹבָא רַבָּא׃ כב וַאֲזַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל חוֹבֵי יָרָבְעָם דַעֲבַד לָא סְטוֹ

רשי

(טז) שני עגלים. בבית אל ובדן: את הבעל. ע"ג ששמה בעל: (יז) ויתמכרו. מכרו עצמן לכך: (יח) ויסרם מעל פניו. שגלו עם הושע בן אלה: (כג) ויגל ישראל. זה נקוד בחירק שהוא לשון גלה ואינו לשון

רלבג

כי הנביא יקרא נביא אפילו בא אליו דבר ה' בחלום כאמרו אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואולם החוזה יקרא אשר יבא אליו דבר ה' במראה והוא למעלה מהחלו': (יד) כערף אבותם אשר לא האמינו בה' אלהיהם. המשילם למי שהיה מאבותם שלא האמינו בה' אלהיהם ולא הסכימו להאמין בו מפני דברי הנביאים: (טו) וימאסו את חקיו ואת בריתו. זה כלו עדות כי הם עשו מה שזכר הש"י שאם יעשוהו יביא עליהם אלו הקללות שבאו עליהם ולסוף הענין ישליכם אל ארץ אחרת כיו' הזה ולזה זכר ג"כ שהם עזבו כל מצות ה' כמו שזכר שם באותם הקללות: ואת עדותיו אשר העיד בם. הנה קרא עדות מה שהיה בתורה על דרך העדות להעיד כפלאות הש"י לישראל כמו פסח וסוכות שהם עדות על יציאת מצרים וקדושת בכור בהמה טהורה ופדיון בכור אדם ופטר חמור שהם עדות למכת בכורות וקרא עדות גם כן מה שהעיד בהם הש"י בתורה את השמים ואת הארץ שאם יעברו על בריתו יבואו להם אלו הקללו' עד השמידו אות' וקרא עדות ג"כ מה שבא בתורה מהספורי' אשר הם עדות על מי שיעבור על דבר הש"י בזה האופן יענש עונש נפלא והנה רבו הספורים בתורה המעידים על זה ומי שיקיימ' ישלם לו גמול טוב והם עזבו כל זה אשר נודע להם שלמותו וטובו והלכו אחרי ההבל והיא הע"ג ועשו גם כן פעולותיהם הבלים: (יז) ויקסמו קסמים וינחשו. ר"ל שהם עשו פעולות להוריד להם רוחניות הכוכבים לפי מחשבתם והי' בזה האופן המגונה מגיעים להם כח קסם וכן היו מנחשים בגוים והיו מסתפקים באלו ההודעות ועתידות החלושות והמגונות בתכלית והיו עוזבים ההודעות השלמות שהיו מגיעים להם על ידי נביא: (כ) ויענם ויתנם ה' ביד שוסים. זכר זה כי כבר עשה הש"י בהדרגה כמו שזכר בתורה והוא שכבר ענה ישראל ברעב וכמה שידמה לו ואחר זה נתנם ביד אויבים היו שוללים אותם ואחר זה השליכם מעל פניו והגלה אותם אל ארץ אחרת: (כא) וימליכו את ירבעם בן נבט. אמר זה כי ישראל המליכוהו מעצמם אף על פי שכבר ייעד הש"י על יד נביאו הנה נבחר זה אז מעצמם לא ע"י נביא ואולם בעת ההוא נהפך לבב ירבעם לרע ולו היו שואלים פי נביא לא היה בוחר בו כמו שמצאנו בשאול שאף על פי שנמשח למלך אמר הש"י לשמואל כי נחם כי המליכו כ"ש בזה שלא נמשח: וידא ירבעם את ישראל. וידא כתוב וידח קרי והכתי' הוא מענין ידו גורל והרצון בו וישליך וכן כונת הקרי מסכמת לזה הענין

רדק

אחד בשחרית ואחד בין הערבים כנבואו כתיב: (יז) ויתמכרו. כבר פירשנו בפסוק יען התמכרך לי: (יח) רק שבט יהודה לבדו. ושבט בנימין טפל לו ונכלל עמו: (כא) וידא. כן כתיב וקרי וידח והכתוב פי' מן המנדים ליום רע שונאיכם מנדיכם ופי' הרחיק מאחרי ה' את ישראל והקרי ידוע:
ויושב

ביד כל עדותיו ה' מפקין וי"ו בליש' וסימ' נמסר בסיפר' חלק א' ריש סימן ב': אשירה ג' מ"ל בליש' וסימ' ואשריהם תגדעון. ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא. ונתשתי אשיריך: וידא ד' קריאן ח' ולא כתיב וסימ' העיר ויהי ישעיהו דמלכים. וידא כי קרע ישראל. אני אם טוב ואם רע בקול ה'. ותחפנם גם בני נף ותחפנס. חצר ק' וידח ק' אנחנו ק'

תולדות אהרן וידא ירבעם. סנהד' קכ:

מצודת ציון

(יד) ערפם. הוא אחורי הראש: (טו) כהם. כמו הם: (טז) מסכה. ענין יציקת מתכת כמו הפסל נסך חרש (ישעיה מ): (יז) ויקסמו וינחשו. ענין כשוף וניחוש: (יח) ויתאנף. מל' אף וחימה כמו ואנפת בם (מ"א ח): (כ) ויענם. מל' עינוי: שוסים. בוזזים כמו והמה שוסים (ש"א כג):
ויורס

מצודת דוד

ביאר אמר כל חוזה כי שם נביא מצוף הוא גם לנביאי הבעל משא"כ חוזה כי הוא בלתי לה' לבדו: ואשר שלחתי. שמרו אשר שלחתי וכו': (יד) ויקשו את ערפם. הוא מלשון הדחקה כאילו נתקשה העורף מבלי יוכלו להחזיר לאחור לפנות מול הנביא: כעורף אבותם. הם עובדי העגל במדבר: (טו) אשר כרת. על קיום התורה: ואת עדותיו. מאסו בהתראות שהתרה בהם ולא היו חוששין להם: ויהבלו. נעשו בעלי הבל ואדוקים לע"ג: ואחרי. מוסב על וילכו לומר שהלכו אחרי דרך העמים וכו': (טז) ויעשו להם מסכה וכו'. יאמר לעצמם העגלים: (יז) ויעבירו וכו' באש. זהו עבודת המולך: ויתמכרו. כ"כ התמידו לעשות הרע כאלו מכרו עצמם לכך: (יח) התאנף ה'. ובעבור כל זאת התאנף ה': מעל פניו. ר"ל מארצו: לא נשאר. באשם: (יט) גם יהודה. ר"ל אף שגם יהודה לא שמר וכו': אשר עשו. החוקים אשר עשו ישראל: (כ) וימאס. ר"ל עכ"ז לא מאס עתה רק בישראל: מפניו. מארצו: (כא) כי קרע ישראל. ר"ל וזהו בעבור אשר כל ישראל התחילו בעבירה כי הם מעצמם קרעו ונפרדו ממלכות בית דוד ופי ה' לא שאלו: וידא ירבעם. וזה היתה סיבה שהדיחם ירבעם בעגלי הזהב כי בראותו שמרדו במלכות בית דוד חשש פן גם בו ימרדו כאשר יבואו לירושלים ולזה עשה העגלים למנעם מלכת לירושלים כמ"ש במ"א אבל אם היו שואלים בדבר ה' ומלך על פיו לא

(כד) ויושב בערי שמרון. ולא אמר בשמרון ובעריה וכן אמר וירשו את שמרון וישבו בעריה כי שמרון החריבה מלך אשור עד היסוד כמו שניבא עליהם מיכה המורשתי ושמתי שמרון לעי השדה למטעי כרם: (כו) אשר הגליתי. הניעותי וטלטלתי כי פעמים יאמר לשון גלות זולת השבי וכן ויגלם מנחת: (כז) אחד מהכהנים. שהם מורי התורה: (כח) איך ייראו את ה'. הורה אותם שאע"פ שהם עובדים איש אלהיו יהיה לבם לאל כי ישראל אע"פ שהיו עובדים העגלים לא היו עושים אלא להיותם אמצעיים בינם ובין האל כי כן היתה דעת האומות בזמן ההוא שעל כל פנים היה צריך אמצעי להתקרב אליו ולעבדו וישראל טעו אחרי דעות האומות אם כן מה בין ישראל ובין האומות י"א כי האומות כשהיו עובדי' איש את אלהיו החכמים שבהם היו יודעים כי הצלמים לא יועילו אלא להיותם אמצעיים ולעבדם והעבודה ההיא אמרו כי תישר בעיני האלהים אבל המון עם לא היה להם לב וסבר' כי אם על הנעבד והיו חושבים כי הוא המטיב והמריע וישראל לא כן אלא כלם היו יודעים מירושת אבות כי האל יתברך הוא אלהי האלהים אלא שהיו טועי' אחרי דעות האומות לפי שהיו נבדלים מכל שאר האומות וכשהיו רואים ההצלחה לאומות העולם היו סוברים כי אלהיהם האמצעיים היו גורמים להם ההצלחה ההיא והיו אומרים איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני כמ"ש אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני ואפילו הרשעים שבהם היו דורשים את ה' כי ירבעם אמר חל נא את פני ה' אלהיך כי כוונתו כי הוא המטיב והמריע ולא אמר כי יבושת ידו היה מקרה וכשחלה בנו שלח אשתו לדרוש את ה' מאחיה השילוני ואחאב נשכם עם אליהו בדבר נבות היזרעאלי וחרד לדברי הנבואה שאמר לו והיתה נפשך תחת נפשו ומנבואת אליהו חרד וקרע את בגדיו וצם וישכב בשק ויהורם אמר כי קרא ה' לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב יראת השם זאת היתה בלבם כי מאת האל יתברך הטוב והרע אע"פ שהיו בהם קצת כופרים שהיו אומרים לא ייטיב ה' ולא ירע והיו אומרים מי רואנו ומי יודענו אותם היו מעטים ודעת אחר היתה בלבם והיו אומרים בסתר כמו שאמר ויחפאו בני ישראל ואותם היו מאמינים שהטוב ורע אינו בכוונת מכוון לא באל ולא באחד מן הנעבדים אבל המאמינים בע"ג והעובדים אותה היו רבים ואותם היתה דעתם לאל יתב' אלא שהיו עובדים ע"י אמצעי ויראת אלהים זאת לא היתה אתם כי האל צוה אותם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ר"ל שתחשבו שיהיו אמצעיים ביני וביניכם ובזה היו טועים והולכים בחקות הגוים בדברים אחרים רבים שמנעם האל יתברך לפיכך הקיאה אותם הארץ כמו שאמר להם ה' יתברך ולא תלכו בחקות הגוים ולא תקיא הארץ אתכם ומפני מה היו נענשים הגוים האלה אשר באו בשמרון ולא היו נענשים בארצם כי ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ולא תסבול הארץ התועבות ההם כמו שאמר הכתוב אלהי נכר הארץ לפיכך אמר ויורם את משפט אלהי הארץ ונאמר כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם וזה הכהן הבא להורות אלה הגוים בשמרון אם יאמר להם שלא יהיו עובדים ע"ג כלל לא היו מאמינים כי הוא דבר שגדלו בו כל האומות מקדם והוא אצלם כמו מושכל ראשון אך אמר להם שיהיו עובדים את אלהיהם כמו שהיו עובדים ובלבד שתהא כוונת האל בלבם כי אלה האלהים לא ירעו ולא ייטיבו כ"א ברצון האל אלא שעובדים אותם להיות אמצעיים בינם ובין הבורא והורה אותם ג"כ שישמרו מהתועבות הגדולות בטומאת הגוף כמשכב זכור ומשכב בהמה

אשר עשה לא־סרו ממנה׃ כג עד אשר־הסיר יהוה את־ישראל מעל פניו כאשר דבר ביד כל־עבדיו הנביאים ויגל ישראל מעל אדמתו אשורה עד היום הזה׃ כד ויבא מלך־אשור מבבל ומכותה ומעוא ומחמת ומספרוים וישב בערי שמרון תחת בני ישראל וירשו את־שמרון וישבו בעריה׃ כה ויהי בתחלת שבתם שם לא יראו את־יהוה וישלח יהוה בהם את־האריות ויהיו הרגים בהם׃ כו ויאמרו למלך אשור לאמר הגוים אשר הגלית ותושב בערי שמרון לא ידעו את־משפט אלהי הארץ וישלח־בם את־האריות והנם ממיתים אותם כאשר אינם ידעים את־משפט אלהי הארץ׃ כז ויצו מלך־אשור לאמר הליכו שמה אחד מהכהנים אשר הגליתם משם וילכו וישבו שם וירם את־משפט אלהי הארץ׃ כח ויבא אחד מהכהנים אשר הגלו משמרון וישב בבית־אל ויהי מורה אתם איך יראו את־יהוה׃

מנה׃ כג עד דאגלי יי ית ישראל מארעא בית שכנתיה כמא דמליל ביד כל עבדוהי נבייא וגלו ישראל מעל ארעהון לאתור עד יומא הדין׃ כד ואיתי מלכא דאתור מבבל ומכותה ומעוה ומחמת ומספרים ואותיב בקירוי שמרון חלף בני ישראל וירית יתו שמרון ויתיבו בקירוהא׃ כה והוה בשירוית למיתבהון תמן לא הוו דחלין מן קדם יי וגרי יי בהון ית אריותא והוו קטלין בהון׃ כו ואמרו למלכא דאתור למימר עממיא דאגליתא ואותבתא בקירוי שמרון לא הוו ידעין ית דין אלהא דארעא וגרי בהון ית אריותא והא אינון מקטלין יתהון בדלית אינון ידעין ית דין אלהא דארעא׃ כז ופקיד מלכא דאתור למימר אובילו לתמן חד מכהניא דאגליתינון מתמן ויזלון ויתבון תמן ויילפון ית דין אלהא דארעא׃ כח ואתא חד מכהניא דאתגליאו משמרון ויתיב בבית אל והוה מליף יתהון אכדין ידחלון מן

לשון הגלה: (כה) לא יראו את ה'. אע"פ שהעמים עובדי גלולים הם יראים מפניו וקרו ליה אלהא דאלהיא כענין שנאמר ושמי נורא בגוים (מלאכי א') ואלו לא יראוני כי אמרו אלו היתה בו יראה לא נתן

רלבג

הענין כי ההדח' מתיחסת אחד אל ההשלכה: (כד) ויבא מלך אשור מבבל. ר"ל שהביא אנשי' מכל אלו המקומות להושיב בערי שמרון אשר הגלה משם ישר': (כז) אחד מהכהנים אשר הגליתם משם. ידמה כי קצת כהני ה' היו שם במגרשיהם והוא היה מורה הגוים האלו איך יתנהגו לפי משפטי התורה והם עושים עם זה גוי גוי אלהיו בערי שמרון והניחו הע"ג שלהם בבית הבמות אשר עשו השומרוני' ויהיו יראים את ה' ועשו להם מקצתם כהני במות כמו

ובתחפנחס ק': בתחלת ו' בקריא' וסי' והם המתו בימי קציר תחלת כתיב. ויהי בתחלת שבתם שם. בתחלת עלו' הלקש. באו בית לחם בתחלת קציר שעורים. בתחלת תחנוניך יצא דבר. בתחלת מלכותו כתבו שטנה על. ממיתים ג' חד חס' וב' מ"ל וסימ' וישלח בם את האריות. אך ידע תדעו כי אם ממתים אתם אתי. ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממיתים.

מצודת ציון

(כו) ויורם. ענין למוד כמו יורה דעה (ישעיה כח): נטויה

מצודת דוד

לא היה בא לכלל זה: (כב) לא סרו ממנה. אף אחר שנטל הושע את השומרים עכ"ז לא סרו ממנה מדעת עצמם: (כג) עד אשר. כ"כ הרשיעו עד שגרם החטא והסירם ה' מעל פניו: עד היום הזה. ר"ל והנם שם עד היום הזה ולא חזרו בבית השני כמו יהודה וכ"ז חוזר למעלה ליתן טעם מדוע חרה אף ה' בישראל ועדיין האריך אף ליהודה והלא דרך אחד להם ואמר לפי שע"י כל ישראל באה מתחילה התקלה ונבסוף אחזו מעצמם מבלי מכריח ולזה חרה בם והגלה אותם ומבלי חזרה בבית השני אבל אנשי יהודה לא בא התקלה על ידם כ"א ע"י המלכים המכריחים ובבור המכריח אחזו עדיין בדרך ה' ולזה עדיין לא נתמלא סאתם (ואף אחר שגלו חזרו בבית השני כי לא ידמו בחטאם לחטא ישראל כי תחילת התקלה לא באה על ידם כדרך שבאה ע"י ישראל): (כד) בערי שמרון. בהערים הסמוכים לשמרון: (כו) ויאמרו. עבדי המלך: אשר הגלית. מבבל ומכותה וגו': את משפט. חוק האלהים השוכן בהארץ ההיא: וישלח. ולזה שלח בהם את האריות בעוד כאשר אינם יודעים משפט וגו' אבל כאשר ידעו לא שלח בהם עוד (ואף כי מאז היו בארצם לא ידעו משפט ה' מ"מ לא הקפיד על הע"ג כ"א בהיותם בארצו המקודש ולא בארץ הע"ג): (כז) וילכו וישבו שם. תואר על הע"ג מבבל ומכותה וגו' ור"ל כאשר הלכו

נקן עמו לגלות : (כט) אשר עשו השומרונים . ישראל בעודם שם : גוי גוי אלהיו . לאומה ואומה ע"ג שהיו עובדים בארצם אף כאן עשו כן כל גויי העיר אשר הושיבם סנחריב שם בערי ישראל : (ל) סכות בנות . דמות תרנגולת עם אפרוחיה : נרגל . דמות תרנגול : אשימא . דמות תיש וכן קרוין בלשון כל אומה ואומה וכן פירשו רבותינו בסנהדרין : (לא) נבחז . דמות כלב : תרתק. דמות חמור : לאדרמלך . דמות פרד : וענמלך . דמות סוס : (לג) כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם . אותם עכו"ז שעובדים הגוים אשר הגלן סנחרב ואוכלוסיו (את אלו) משם היו אלו עובדין כאן : (לד) אינם יראים את ה' . יראה שלימה כמשפט ישראל ואף על פי שנתגיירו מיראת האריות אין יראתם את ה' יראה שלימה (כמשפט ישראל) כמו שמפרש והולך שאינם עוסקים בתורה ובמצות אשר צוה ה' את בני יעקב ואינם עושים כחקותם וכמשפטם שהי' עליהם לעשות משנתגיירו אלא כמו שהורם הכהן שהי' מן השמרונים שהיו עו"ג :

ויכרת

בהמה ומשכב הקרובות כמו שאמר הכתוב כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ וזהו את משפט אלהי הארץ וזה יראת ה' שיראו ממנו ויתנו לו הכח כי הוא אל על כל אלהים ויזהרו מהטומאות האלה בעבור יראתו והזהרתו שלא יעשו בארץ הזאת יותר משאר הארצות : (כט) אשר עשו השמרונים . זה ישראל שהיו בשומרון ובאותם בתי הבמות שעשו הם הניחו אלו הגוים אלהיהם גוי גוי בעריהם אשר היו יושבים שם היה עושה כל אחד בעירו בארץ ישראל כמנהגם בארצם : (ל) את סכות בנות . כן היה שם ע"ג שהיו עובדים בארצם וראינו כי שם ע"ג של בבל היה שמה בל כמו שאומר הכתוב כרע בל קורס נבו זה היה בימי נבוכדנצר כמו שאמר הכתוב בל כשם אלהיו אבל בימי מלך אשור היה ע"ג שלהם סכות בנות ובדברי רבותינו ז"ל סכות בנות זה תרנגולת כלומר דמות תרנגולת היו עובדים והיה שמה סכות בנות וכמו שקורין לתרנגול סכוי כן היו קורין לתרנגול' סכות ובנות פי' עם אפרוחיה : אשימא . אימרא כמה דתימא באיל האשם : (לא) נבחז . בזי"ן ויש ספרים כתוב בנו"ן ואינו כ"א בזי"ן וטעות הוא בספרים ופי' נבחז הוא כלב והוא מלה מורכבת נובח חז נובח מן לא יוכלו לנבוח חז לשון מראה שמראה סימן : תרתק. פירשו בו צורת חמור : לאדרמלך וענמלך . אדרמלך הוא הפרד ונקרא כן דאדר ליה למאריה בטעניה פי' שנושא לרבו כל משאותיו . אדר כמו דרי טוענא . ענמלך זה הסוס דעני ליה למריה בקרבא ובירושלמי אדרמלך וענמלך זה טווס ופסיוני וטווס הוא הנקרא בלשון לע"ז פאון וידוע הוא ופסיוני הוא שלו ותרגום שאל ויבא שלו שאילו בשרא ואייתו פסיונין : (לב) ויהיו עושים להם . הכהני' היו עושים להם עבודתם וקרבנותיהם בבמות : (לג) כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם . כמשפט ישראל שגלו משומרון כן היו עושים אלה הגוים שהיו יראים את ה' ועובדים אלהים אחרים כמו שפירשנו או יהיה פירושו כמשפט הגוים גויי ארצותם אשר באו משם ויהיה טעמו אל אלהיהם היו עובדים לא אל ה' היו יראים כלומר כן היו עושים ועובדים אלהיהם כמו שהיה משפטם בארצם : (לד) עד היום הזה. לפי' הראשון יהיה פי' עד היום הזה הם עושים על ישראל פי' ישראל אשר גלו לא שבו בגלותם מדרכם הרעה ועד היום הזה עושים במקום אשר גלו שם המשפטי' הראשוני' שהיו עושים בשמרון אינם יראים את ה' שלא לעבוד ע"ג כי גם שם עובדים ע"ג בגלותם ולא יראו את ה' כי היראה היא לעבוד את ה' לבדו כמו שאמר להם יהושע ועתה יראו את ה' ועבדו אותו בתמים ובאמ' והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים וכן אמר להם שמואל אך יראו את ה' ועבדתם אותו באמת ואינם עושים כחקים ובמשפטי' רק כחקות הגוים וכמשפטיהם ואינם עושים כתורה וכמצות אשר צוה ה' את בני יעקב ומה שאומר אשר שם שמו ישראל כי אז כשאמר יעקב לבניו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם אז נראה אליו ה' ואמר לו ישראל יהיה שמך ולפי' אחרון יהיה פי' אינם יראים את ה' על הגוים אע"פ שאמר את ה' היו יראים לא היו יראים את ה' בלב שלם כי אם מפחד האריות לפיכך קראו אותם גרי אריו' ואמר כמשפטים הראשונים היו עושים פי' כמשפטי' הראשוני' שהיו עושי' בארצ' כן היו עושי' ולא היו עושי' כחקות' וכמשפט' וכתור' אשר צוה ה' שהיה עליהם לקבל הכל כיון שנתגיירו ולא קבלו והיה להם לקבל התורה כתורה וכמצוה אשר צוה ה' את בני יעקב וכל הענין וכיון שראו הגוים האלה כי ישראל גלו משם לפי שלא עשו כתורה וכמצוה

כט וַיִּהְיוּ עֹשִׂים גּוֹי גּוֹי אֱלֹהָיו וַיַּנִּיחוּ ׀ בְּבֵית הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ הַשֹּׁמְרֹנִים גּוֹי גּוֹי בְּעָרֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁבִים שָׁם׃ ל וְאַנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת־סֻכּוֹת בְּנוֹת וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ אֶת־נֵרְגַל וְאַנְשֵׁי חֲמָת עָשׂוּ אֶת־אֲשִׁימָא׃ לא וְהָעַוִּים עָשׂוּ נִבְחַז וְאֶת־תַּרְתָּק וְהַסְפַרְוִים שֹׂרְפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ לְאַדְרַמֶּלֶךְ וַעֲנַמֶּלֶךְ אֱלֹהַ סְפַרְיִם׃ לב וַיִּהְיוּ יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִקְצוֹתָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת וַיִּהְיוּ עֹשִׂים לָהֶם בְּבֵית הַבָּמוֹת׃ לג אֶת־יְהוָה הָיוּ יְרֵאִים וְאֶת־אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתָם מִשָּׁם׃ לד עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵם עֹשִׂים כַּמִּשְׁפָּטִים הָרִאשֹׁנִים אֵינָם יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֵינָם עֹשִׂים כְּחֻקֹּתָם וּכְמִשְׁפָּטָם וְכַתּוֹרָה וְכַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־

ל' · ד' ר"פ · ל' · ל'. ד' · ל' ז"ן, רבתי ל' · ל' אלהי ק' ספרוים ק' ג' · ס"ר ל'. ז' רפין ה' פתח וב' קמן · ל' · ל' ומס' . ס"חס' בנוס'. ל'. ל' ב' עסה . ל'

קֳדָם יְיָ׃ כט וַהֲווֹ עָבְדִין עַמָּא עַמָּא טַעֲוָתֵיהוֹן וְאַחִיתוּ בְּבֵית בָּמָתָא דַעֲבָדוּ שָׁמְרוֹנָאֵי עַמָּא עַמָּא בְּקִירְוֵיהוֹן דְּאִינוּן יָתְבִין תַּמָּן׃ ל וְאֶנָשֵׁי בָבֶל עֲבָדוּ יַת סִכּוּת בְּנוֹת וְאֶנָשֵׁי כוּת עֲבַדוּ יַת נֵרְגַל וְאֶנָשֵׁי חֲמַת עֲבַדוּ יַת אֲשִׁימָא׃ לא וְעַוָּאֵי עֲבַדוּ נִבְחַז וְיַת תַּרְתָּק וְאֶנָשׁ סְפַרְוָאֵי מוֹקְדִין יַת בְּנֵיהוֹן בְּנוּרָא לְאַדְרַמֶּלֶךְ וַעֲנַמֶּלֶךְ טַעֲוַת סְפַרְוָיִם׃ לב וַהֲווֹ דַחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבַדוּ לְהוֹן מִקְצַתְהוֹן כּוּמָרֵי בָמָתָא וַהֲווֹ עָבְדִין לְהוֹן בְּבֵית בָּמָתָא׃ לג מִן קֳדָם יְיָ הֲווֹ דַחֲלִין וְיַת טַעֲוָתְהוֹן הֲווֹ פָּלְחִין כְּנִימוּסֵי עַמְמַיָא דְאַגְלִיאוּ יַתְהוֹן מִתַּמָּן׃ לד עַד יוֹמָא הָדֵין אִינוּן עָבְדִין כְּנִימוּסֵי קַדְמָאֵי לֵיתֵינוּן דַּחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וְלֵיתֵינוּן עָבְדִין כִּגְזֵירַתְהוֹן וְכִדְחָזֵי לְהוֹן וּכְאוֹרַיְתָא וּכְתַפְקֵידְתָּא דְפַקֵּיד יְיָ יַת בְּנֵי יַעֲקֹב

ידע תדעו חס' : ואנשי ד' ר"פ בקריאה וסי' ואנשי סדום רעים וחטאים . ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה . ואנשי בבל עשו . ואנשי תמיד יבדילו עברים . והעוים ד' ב' ר"פ וב' מצעתא פסו' וסי' והעוים הישבים בחצרים עד עזה . והעקרוני והעוים . והעוים והפרזי . והעוים עשו נבחז : כמשפט ז' רפין ה' פתחין וב' קמצין וסימ' ואם לבנו יעדנה כמשפט הבנות . כמשפט צידנים יושב ובוטח , את ה' היו יראים . ויעשו את חג הסוכות . ויעמד כמשפט דוד אביו . פנה אלי וחנני כמשפט . ולכל העולות עולות ב' בהראי קמצין:

תולדות אהרן סכות בנות . סנהד' סג (ע"ג מב) : נבחז . (שם) : מקצותם . קדושין עד :

רלבג

נמו שעשה ירבעם והזניח הכהנים מן הכהונה ידמה כי באלו הבמות היו מקריבים לשם יתעלה כמו שהיה הענין קודם אסור הבמות : (לג) כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם. ר"ל שהם היו ג"כ עובדים לשם יתעלה ועובדי ע"ג ולזה אמר להם אליהו עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' הוא האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו : (לד) עד היום הזה הם עושים כמשפטים הראשונים. ר"ל הנשארים הם ישראל כי לא הגלו

מצודת דוד

לשם כן נשארו יושבים בה והכהן ילמדם משפט ה' : (כט) גוי גוי אלהיו . כל אומה עשה לעצמו ע"ג שעבד בארצו ולא היה הכהן מעבירם מהע"ג מכל וכל כי הוא היה מכהני הבמות ועבד ע"ג כמותם : השמרנים . היהודים אנשי שומרון עד לא גלו : גוי גוי . כל אומה העמידה ע"ג שלה בבית הבמות בהעיר אשר נתיישבה בה : (ל) סכות בנות . בלשון בבל הוא תרנגולת עם אפרוחיה : נרגל . בלשון כותי הוא תרגגול הזכר וכן כ"א נקרא לפי לשון האומה ההיא : אשימא הוא שה : (לא) נבחז . הוא כלב : תרתק . הוא חמור : לאדרמלך וענמלך . הם הפרד והסוס : (לב) מקצותם . עשו מקצתם כהני במות לעשות עבודתם בבית הבמות : (לג) ואת אלהיהם . ע"ג שלהם : כמשפט וכו'. כ"א עבד את הע"ג שבארצו אשר הגלה ממנה : (לד) כמשפטים הראשונים . כפי מה שהורם הכהן בעת נתיישבו שמה : אינם יראים וכו' . יראה שלמה כ"א מפחד האריות : ואינם וכו'. אינם עושים כחק ובמשפט הראוי להם לעשות לאחר שנתגיירו : וכתורה וכו'. אינם עושים כתורה וכו' וראוי היה שכן יעשו הואיל ונתגיירו : אשר שם שמו ישראל . כאומר הלא השם הזה היה ע"ש כי שרה עם האלהים וגו' ויוכל ומזה נראה שאין לעבוד לשרי מעלה כי

בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר־שָׂם שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃ לה וַיִּכְרֹת יְהוָה אִתָּם בְּרִית וַיְצַוֵּם לֵאמֹר לֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְלֹא תַעַבְדוּם וְלֹא תִזְבְּחוּ לָהֶם׃ לו כִּי אִם־אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה אֹתוֹ תִירָאוּ וְלוֹ תִשְׁתַּחֲווּ וְלוֹ תִזְבָּחוּ׃ לז וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַב לָכֶם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת כָּל־הַיָּמִים וְלֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ לח וְהַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַתִּי אִתְּכֶם לֹא תִשְׁכָּחוּ וְלֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ לט כִּי אִם־אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תִּירָאוּ וְהוּא יַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד כָּל־אֹיְבֵיכֶם׃ מ וְלֹא שָׁמֵעוּ כִּי אִם־כְּמִשְׁפָּטָם הָרִאשׁוֹן הֵם עֹשִׂים׃ מא וַיִּהְיוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֶת־פְּסִילֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים גַּם־בְּנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָם הֵם עֹשִׂים עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

יח א וַיְהִי בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ חִזְקִיָּה בֶן־אָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ב בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִי בַּת־זְכַרְיָה׃ ג וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה דָּוִד אָבִיו׃ ד הוּא ׀ הֵסִיר אֶת־הַבָּמוֹת וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבֹת וְכָרַת אֶת־הָאֲשֵׁרָה וְכִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי עַד־הַיָּמִים הָהֵמָּה הָיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מְקַטְּרִים לוֹ וַיִּקְרָא־לוֹ נְחֻשְׁתָּן׃

דשוי שמיה ישראל : לה וגזר יי עמהון קים ופקדינון למימר לא תדחלון לטעות עממיא ולא תסגדון להון ולא תפלחונון ולא תדבחון להון : לו אלהין קדם יי דאסיק יתכון מארעא דמצרים בחיל רב ובדרע מרמם יתיה תדחלון וקדמוהי תסגדון ועל מדבחיה תדבחון : לז וית קימיא וית דיניא ואוריתא ותפקידתא דכתב לכון תטרון למעבד כל יומיא ולא תדחלון לטעות עממיא : לח וקימא דגזרית עמכון לא תתנשון ולא תדחלון לטעות עממיא : לט אלהין מן קדם יי אלהכון תדחלון והוא ישיזיב יתכון מיד כל בעלי דבביכון : מ ולא קבילו אלהין כנימוסיהון קדמאי אינון עבדין : מא והוו עממיא האילין דחלין מן קדם יי וית צלמניהון הוו פלחין אף בניהון ובני בניהון כמא דעבדו אבהתהון אינון עבדין עד יומא הדין : א והוה בשנת תלת להושע בר אלה מלכא דישראל מלך חזקיה בר אחז מלך שבטא דבית יהודה : ב בר עסרין וחמש שנין הוה כד מלך ועסרין ותשע שנין מלך בירושלם ושום אמיה אבי בת זכריה : ג ועבד דכשר קדם יי ככל דעבד דוד אבוהי : ד הוא אעדי ית במתא ותבר ית קמתא וקץ ית אשירתא ופסיק ית חויא דנחשא דעבד משה ארי עד יומיא האינון הוו בני ישראל מסקין בוסמין ליה והוו קרן ליה נחושתן :

רדק

וכמצוה אשר צוה ה' אותם היה להם ללמוד ולעשות כתורה וכמצוה ולא עשו כן והפי' הראשון נכון בעיני : (מ) כי אם כמשפטם הראשון . לא שמעו נביאים המוכיחים אותם והם עושים אחר התוכחה כמו לפני התוכחה : (א) ויהי בשנת שלש להושע בן אלה . שנת שלש למרדו כמו שפי' : (ד) וכתת נחש הנחשת . יש מרז"ל שאמרו שוחק וזור' לרוח כי היה אסו' בהנא' ומהם אמרו כי לא היה אסור בהנאה כי משה רבינו ע"ה משלו עשה אותו שנא' עשה לך שרף משלך שהעובדים אותו לא היו יכולי' לאוסרו כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ובדין הוא כמי דכתותי לא הוה צרי' אלא כיון דחזא חזקיה דקא טעו ישראל בתרי' עמד וכתתו : כי עד הימי' ההמה היו בני ישר' מקטירים לו . מעת שהרעו מלכי יהודה וטעו ישראל אחר ע"ג עד הימי' הה' שמלך חזקיהו היו בני ישראל מקטרים לו כיון שמצאו כתו' ורא' אותו וחי היו חושבי' כי טוב הוא להיו' אמצעי ולעבוד אותו והיה מונח מימות משה זה הנחש לזכרון הנס כמו צנצנת המן ואסא ויהושפט שלא בערוהו כאשר בערו שאר הע"ג מפני שלא מצאו כשמלכו שהיו עובדין ומקטרין לזה הנחש והיו מניחים אותו לזכרון הנס וחזקיהו ראה לבער אותו כשביער הע"ג כי בימי אביו היו עובדי' לו כמו לע"ג אע"פ שהטובים היו זוכרים בו הנס אמר טוב לבער אותו וישכח הנס מלהניחו ויטעו בני ישראל היום או מחר אחריו ורבותינו ז"ל אמרו אפשר בא אסא ולא בערו בא יהושפט ולא בערו והלא כל עבודת גלולים שבארץ יהודה אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו : ויקרא לו נחשתן . דרך בזיון כלומר אינו

תולדות אהרן נחש הנחשת . ע"ג מד חולין ו (דמאי כב ע"ג מב) :

מצודת ציון

(לו) נטויה . המשיל לגבור הנוטה זרועו במלחמה : יח (ד) וכתת . ענין כתישה כמו וכתתו חרבותם (שם ב)

רשי

(לה) ויכרת ה' אתם ברית . כשנתן להם תורה בהר סיני : (א) בשנת שלש . למרדו של הושע : (ד) ויקרא לו נחשתן . לשון בזיון כלומר מה צורך בזה

רלבג

הגלו כולם כמו שיראה מהספור אשר בענין חזקיה שאלא למה שנשאר שם : (לז) תשמרון לעשות כל הימים . זה לאות שהתורה נתנ' לעשות מצות ה' כל הימים לא שתשתנה באחרת כמו שחשבו אנשי' חלילה חלילה : (מ) ולא שמעו כי אם כמשפטם הראשון הם עושי' ר"ל כי ישרא' לא שמעו לסור מע"ג ולזה מצא שם יאשיה כהני הבמות : (מא) ויהיו הגוי' האלה יראים את ה' . ידמה שאמר שלא שמעו אלו הגוים לקול הכהן אך הרכיבו בין שתי האמונות ולזה הוא מבואר שלא היו יראים את ה' שאם היו יראים את ה' לא היו עובדים ע"ג ולזה לא נחשבו לגרי' אמתיים כי הגרים האמתיים הם כמו ישראלים כי הם לא קבלו עליהם לקיים התורה אך עבודת אלהיהם ולזה הם משוללים מיראת הש"י ומהיות במדרגת ישראל כי הישראל אף על פי שחוטא זכו לו אבותיו אל שיהיה מוסר' אך הגר לא יהיה גר אם לא יקבל עליו כל מצות התורה כי התורה זאת בלתי קבלת תוספת וגרעון כמו שסבר במקומות מהתורה : (ג) ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה דוד אביו . הנה בזה הוסיף על דוד כי הוא לא חטא אך עשה תמיד הישר בעיני ה' ודוד חטא על דבר אוריה : (ד) הוא הסיר את הבמות . הם שנעשו להקריב בהם לש"י אשר לא סרו בימי מלכי יהוד' הראשונים : ושבר המצבות . כי התורה אמר' לא תקים לך מצבה ואעפ"י שהיא לש"י כ"ש כשהיתה לשם ע"ג כמו שאחשוב שהיה

ויצום ד' בקריא' וסי' נמסר בס' וארא ואת החקים ד' בקריאה וסי' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו . ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים . חבול חבלנו לך . את החקי' ואת המשפטים והתורה

מצודת דוד

כי הלא בעזר אלוה נבר כל השר של מעלה : (לה) ויכרת . בעת שלוה את בני יעקב התורה והמצוה כרת עמהם ברית והזהירם על ע"ג חוזר הוא למעלה לומר הנה הע"ג הבאים לערי שומרון לא עשו כדבר ה' אשר צוה וכו' וכרת עמם הברית וגו' וכל הענין עד סופו וכאומר הלא הע"ג ההם נתגיירו וידעו מהאזהרות ההם ואף מהראוי להיות זהירים בהם מעתה : (מ) ולא שמעו . אבל הע"ג ההם לא השגיחו על כל הדברים האלה אף כי נתגיירו כי אם היו עושים כמשפטם הראשון לעבוד עבודת כוכבים כאשר עבדו מאז : (מא) ויהיו הגוים . ר"ל כאשר עשו בעת בואם כן עשו כל ימיהם והיו יראים את ה' ועובדים פסיליהם וגם בניהם וכו' כאשר עשו אבותם כן עושים גם המה עד היום הזה : יח (א) בשנת

רשי

כזה אינו אלא נחש נחושת : (ז) ישכיל. יצליח : קנן

רלבג

שהיה הענין באלו המצבות : היו בני ישראל מקטרים לו. הנה חשבו שתהיה לזאת הצורה מדרגה אלהית מפני שעשאה משה והי' כל הנשוך וראה אותו וחי והנה קרא לו חזקיה נחשת שלהן כאלו יאמר שאין לזאת הצורה כח כי אם מה שיש מהכח לנחשת : (ה) בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו. הנה הוי"ו אשר במלת ואשר מושכת הבי"ת אשר במלת בכל והרצון בו בכל מלכי יהודה ובאש' היו לפניו ואולם אמר זה כי אפילו דוד לא היה כמוהו כי הוא חטא וזה לא חטא אך עשה הישר בעיני ה' : (ו) וידבק בה' לא סר מאחריו. הנה הדבקות בה' הוא ההשגה וההליכה בדרכיו ואמרו לא סר מאחריו מעיד שלא חטא בדבר : (ז) והיה ה' עמו. זה היה מהש"י גמול לו על ישראל : בכל אשר יצא ישכיל. ר"ל בכל אשר יצא יצליח. וימרד במלך אשור ולא עבדו. לפי שאביו אחז עשה עצמו עבד לו כאמרו עבדך ובנך אני זכר כי הוא מרד במלך אשור וענין המרד הוא שלא עבדו : (ח) ממגדל נוצרים עד עיר מבצר. ר"ל שלא נשאר בהם מקום שלא הוכה מקטון ועד גדול

והמצו' דסיפר' : והיה ה' ו' וסי' נמסר בזכריה סימן י"ד : וילכדה ה' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה. הארב קם מהרה. ויעבר יהושע דמלכים. ויעל יהושע מעגלונה. וילכדה מקצה שלש. ב' מנהון חס' קדמא ובתרא : לכישה ז' בקריאה וסי' ויעבר יהושע ב' בפסוק. ויקשרו עליו קשר דאמציה ב' בפסוק. וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור דמלכים. ומעת אשר סר

תולדות אהרן עלה שלמנאסר. (תענית סט) : בחלח ובחבור. יבמות יז קדושין עב :

ה ביהוה אלהי־ישראל בטח ואחריו לא־היה כמהו בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו : ו וידבק ביהוה לא־סר מאחריו וישמר מצותיו אשר־צוה יהוה את־משה : ז והיה יהוה עמו בכל אשר־יצא ישכיל וימרד במלך־אשור ולא עבדו : ח הוא־הכה את־פלשתים עד־עזה ואת־גבוליה ממגדל נוצרים עד־עיר מבצר : ט ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו היא השנה השביעית להושע בן־אלה מלך ישראל עלה שלמנאסר מלך־אשור על־שמרון ויצר עליה : י וילכדה מקצה שלש שנים בשנת־שש לחזקיה היא שנת־תשע להושע מלך ישראל נלכדה שמרון : יא ויגל מלך־אשור את־ישראל אשורה וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי : יב על ׀ אשר לא־שמעו בקול יהוה אלהיהם ויעברו את־בריתו את כל־אשר צוה משה עבד יהוה ולא שמעו ולא עשו :

יג ובארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך־אשור על כל־ערי יהודה הבצרות ויתפשם : יד וישלח חזקיה מלך־יהודה אל־מלך־אשור ׀ לכישה ׀ לאמר ׀ חטאתי שוב מעלי את אשר־תתן עלי אשא וישם מלך־אשור על־חזקיה מלך־יהודה שלש מאות ככר־כסף ושלשים ככר זהב : טו ויתן חזקיה את־כל־הכסף הנמצא בית־

(הערות מסורה בשוליים: נ' ; נ' ; ז' ; ו' בסיפרא ; ג' ומ"ל ; ג'מ"ל ויתפלו ; ט' בטעמא בסיפרא ; ה' כ';חס' ; כ' ; ו' ; ז' ; ל"ד פסו' לא זולא ולא ב' בה כדרלעומר ; ו' ; ו')

ה במימרא דיי אלהא דישראל אתרחיץ ובתרוהי לא הוה כותיה בכל מלכיא דבית יהודה ודהוו קדמוהי : ו ואדבק בדחלתא דיי לא סטא מבתר פולחניה ונטר פקודוהי דפקיד יי ית משה : ז והוה מימרא דיי בסעדיה בכל אתר דנפק מצלח ומריד במלכא דאתור ולא פלחיה : ח הוא קטל ית פלשתאי עד עזה וית תחומהא ממגדל תקוף עד קירוין כריכן : ט והוה בשתא רביעיתא למלכא חזקיה היא שתא שביעיתא להושע בר אלה מלכא דישראל סליק שלמנאסר מלכא דאתור על שמרון וצרי עלה : י וכבשוה מסוף תלת שנין בשנת שית לחזקיה היא שנת תשע להושע מלכא דישראל אתכבישת שמרון : יא ואגלי מלכא דאתור ית ישראל לאתור ואשרינון בחלח ובחבור נהר גוזן וקירוי מדי : יב על דלא קבילו למימר דיי אלההון ועברו ית קימיה ית כל דפקיד משה עבדא דיי ולא קבילו למימריה ולא עבדו רעותיה : יג ובארבע עשרי שנין למלכא חזקיה סליק סנחריב מלכא דאתור על כל קרויא דבית יהודה כריכתא ואחדינון : יד ושלח חזקיה מלך שבטא דבית יהודה לות מלכא דאתור לכביש למימר חבית אסתלק מני ית דתרמי עלי אקבל ורמא מלכא דאתור על חזקיה מלך שבטא דבית יהודה תלת מאה ככרין דכסף ותלתין ככרין דדהבא : טו ויהב חזקיה ית כל כספא דאשתכח

רדק

אינו אלא נחשת מה כח יש בו להרע ולהטיב בעת שכתתו קרא לו כן אמר להם לישראל איך יעלה בלב אדם כי זה יועיל כי אינו אלא נחשת ותוספת הנו"ן להקטינו כמ"ד האמינון וי"ו נו"ן אישון שבתון וי"ת והוו קרן ליה נחושתן כלומר ישראל שהיו עובדים אותו היו קורין אותו נחשתן : (ה) ואשר היו לפניו. ר"ד חוץ מדוד ושלמה אבל בשאר מלכי יהודה אשר היו לפניו אע"פ שהיו בהם מלכי' טובים והם אסא ויהושפט ויהואש כל ימי יהוידע ועזיהו ויותם לא היה בהם שעש' הישר בעיני ה' כמוהו שהרי אמר עליו ככל אשר עשה דוד אביו : (ז) ישכיל. יצליח : וימרוד במלך אשור. לפי שאחז אביו הי' עובדו אמר כי מרד בו ולא עבדו שבטח באל לבדו : (ח) ממגדל נוצרים עד עיר מבצר. ממגדל שעומדים בו השומרי' וי"ת ממגדל תקיף עד קרוין כריכן : (י) מקצה שלש שני'. מתחלת שנה שלישית וכמוהו מקץ שבע שנים תשלחו איש את עבדו וכן מקץ שבע שנים תעשה שמטה להשמטת קרקע ולשלוח עבדי' כי הוא עלה בשנ' הרביעית לחזקיהו היא שנת שביעית להושע ולכדה בשנת שש לחזקיהו הוא שנת תשע להושע אין כאן כי אם שתי שנים והוא מקצה שלש א"כ פירושו מתחלת שלש וי"ת מסוף תלת שנין וע"כ לדעתו בשנה הרביעית ובשנה השביעית ר"ל בתחלת השנה הרביעי' והשביעית : (יא) ויגל מלך אשור. מבנין הפעיל כי הוא כלו בסגול ובתשלומו ויגלהו : (יג) ויתפשם. מה שאמר בדברי הימים ויאמר לבקע' אליו פירוש אמר לבקעם ובקעם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בת יעקב ושכב כי תחל לזנות וזנתה והדומ' להם : (יד) וישלח חזקי'. אחר שתפש ערי יהודה הבצורות ושם פניו ירושלם כמו שאומר בדברי הימי' ופניו למלחמ' על ירושלם שלח

מצודת ציון

ב) : (ט) ויצר. מל' מצור : (יא) וינחם. הניחם : (יג) הבצרות. מל' מבצר : ויתפשם. לכדם : (טו) בית ה'. בבית ה' : קנן

מצודת דוד

שלם. ר"ל אחר שעבר שלש להושע בתחילת ד' למלכו מעצמו כי הושע מלך מעצמו בי"ב לאחז וימי מלכות אחז היו י"ו שנה וכלו א"כ בד' להושע ואז מלך חזקיה : (ג) ועשרים וכו'. ומקוטעות היו : (ד) את הבמות. מה שהקריבו עליהם לגבוה ובאיסור נעשו כי מעת שנבנה הבית נאסרו הבמות : אשר עשה משה. בעת נשלח בישראל הנחשים השרפים צוהו ה' לעשות נחש נחושת להביט בו הנשוך כאשר הביט בו : נחשתן. כאומר מה זה כלא הוא רק נחושת ולהקטין מעלתו הוסיף הנו"ן כי כן דרך המקרא וכן האמינון אחיך (שמואל ב' י"ג) : (ז) ישכיל. יצליח כי המצליח נראה הוא להבריות כאלו עושה מעשיו בהשכל : (ח) ממגדל נוצרים. מן המגדל שהצופים עומדים עליו ור"ל מקטן ועד גדול : (ט) היא השנה השביעית להושע. כי חזקיהו מלך בד' להושע : עלה שלמנאסר. שוך וחי כמ"ש בתורה : מקטרים לו. בחשבם שיש בו אלהות על כי נתרפא

עם

שלח לו חזקיה אל לכיש שהי' שם מלך אשור והיא מערי יהודה ושלח לו חטאתי שוב מעלי כלו' חטאתי שמרדתי בך ולא עבדתיך שוב מעלי ואת אשר תגזור עלי אתן ושב לו בפעם ההיא אחר שנתן לו מה שהטיל עליו שלש מאות ככר כסף ושלשי' ככר זהב לאחר זמן שב לו לארץ יהודה לאחר שפסק מלתת לו שנה בשנ' מה שהטיל עליו כמו שאמ' לו רבשקה על מי בטח' כי מרדת בי ובא עד לכיש ומשם שלח מלאכיו עם קצת חיילותיו לירושלם ודבר מה שדבר ולא קבלו אותן הדברים ושב לו רבשקה עם חיילותיו ואמר כי אז השלימו עמו שבנ' וסיעתו ועליה' נאמר לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר ומצאו רבשקה כי נסע מלכיש ובא ונלחם על לבנה ושם באה לו שמועה כי תרהקה מלך כוש יצא להלחם עמו ונסע משם ומשם שלח מלאכים אל חזקיהו פעם שניה והפחידו כי בשובו ממלחמת כוש יבא עם חייליו על ירושלם והלך לו ונלחם על כוש ומלך מצרים ועם כל השבי ההוא בא לו ירושלם וחנה על העיר ובלילה ההוא יצא מלאך ה' והכה במחנה אשור ויצאו ישראל ובזזו כל הבזה ההיא ועל זה אמר נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך וכן נאמר יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו וגו' ואותם שנצלו מן המלחמה שבו לדת ישראל כמו שאמר אך בך אל ואין עוד אפס אלהים ועליהם נאמר והיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה' צבאות וכל אותה הפר' בארתי כל הענין הזה כאחד לפי שאינו מבואר כלו במקום אחד לא בזה הספר ולא בישעיה ולא בד"ה: את אשר תתן עלי אשא. העונש אשר תתן עלי אשא אסבול אותו ואשאנו: (טז) קצץ חזקיהו את דלתות ההיכל. קלף הזהב מעליהם כי הדלתות היו מצופות זהב והזהב הוא שלקח וכת"י קליף: ואת האומנות. ת"י וית סקופיא ותרגם את מפתן הבית סקוף בית מקדשא והאסקופות האלה אשר צפה חזקיהו זהב אפשר כי הזהב אשר עליהם מבנין שלמה הוסר או נפסד וחזקיהו צפה אותו זהב ועתה כשנצטרך לזהב לתת למלך אשור קלף אותו הזהב: (יז) את תרתן ואת רב סרים ואת רבשקה. ובישעיה אמר רבשקה לבדו נראה כי הוא היה עיקר השליחות והשנים טפלים לו וכן נראה הוא גם כן רבשקה הוא היה המדבר ובסדר עולם הוא אומר כי רבשקה לבדו בא בשליחו' ראשונה כמו שאומר בישעיה ותרתן ורב סרים בא בשליחות שנייה ומה שזכר הנה תרתן ורב סרים לפי שגם הם היו שלוחים אבל לא בפעם הזאת אלא בשליחות שניה כשמצאו רבשקה נלחם על לבנה ולבנה היא מארץ ישראל כמו שנאמר במלכי כנען מלך לבנה אחד ואמרו רז"ל כי רבשקה ישראל מומר היה ואם אמרו מפני שהיה מדבר יהודית הרבה בני אדם ימצאו מדברים בלשון עם אחר והנה אליקים ושבנה ויואח היו מכירין בלשון ארמי אולי קבלה היתה בידם: בחיל כבד. בחיל עם כבד: בתעלת הברכה העליונה. הבריכה הוא חריץ בנוי באבנים ובסיד ומתכנסין שם מי גשמים או מושכין שם מים מן המעין ובבריכה הזאת היו מכונסין המים ויש בבריכה הזאת נקב ויסתמו אותו עד זמן שירצו להוציא מים מן הבריכה והתעלה היא חפירה סמוכה לבריכה ומוציאי' מים מן הבריכ' לתעלה בזמן שירצו להשקות או לכבס בגדים: אשר במסלת שדה כובס. המסלה היא הדרך שמתקנים אותה באבנים כדי שיוכלו ללכת בה בימות הגשמים ועיקר הלשון הוא לשון הרמה מענין סלו לרוכב בערבות שענינו רוממות והמקום הזה היה בזה השדה והוא מורם ומתוקן באבנים ועל המקום הזה היו עומדים מכבסי הבגדים במי התעלה ובשדה היו שוטחים הבגדים לשמש וכת"י שדה כובס חקל משטח קצריא: (יח) ויקראו אל המלך. קראו לאשר על החומה או לאשר מצאו בשדה כובס שיאמרו למלך שיצא לדבר עמם ויצאו אליהם במצות המלך אליקים ושבנא ויואח: אליקים בן חלקיהו אשר על הבית. וכן אמר בישעיה בזאת הפרשה אבל הפרשה שנאמרה על שבנא נאמר לך בא אל הסוכן הזה על שבנא אשר על הבית ובא עליו שיהדפנו מהשררה שהיה בה שהיה על הבית ויתננה לאליקים בן חלקיהו ולא נוכל לומר כי קודם המעשה הזה מרד שבנא ונתנו שררתו לאליקים ומפני זה אמר אליקים אשר על הבית כי אלו היו המלאכים הראשונים אשר באו ממלך אשור לירושלם ושבנא יצא אליהם עם אליקים ואמרו לרבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו ונאמר ויבא אליקים ושבנא הסופר ויואח קרועי

בית מקדשא דיי ובגנזי בית מלכא: טז בעדנא ההיא קליף חזקיה ית דשי היכלא דיי וית סקופיא דחפי חזקיה מלך שבטא דבית יהודה ויהבינון למלכא דאתור: יז ושלח מלכא דאתור ית תרתן וית רב סרים וית רבשקה מן לכיש לות מלכא חזקיה במשרין סגיאן לירושלם וסליקו ואתו לירושלם וסליקו ואתו וקמו במזיקת בריכתא עליתא די בכיבש חקל משטח קצריא: יח וקרו למלכא ונפק לותהון אליקים בר חלקיה דממנא על ביתא ושבנה ספרא ויואח בר אסף דממנא על דכרניא: יט ואמר להון רבשקה אמרו כען לחזקיה כדנן אמר מלכא דרבתנא מלכא דאתור מא רוחצנא

יהוה ובאוצרות בית המלך: טז בעת ההיא קצץ חזקיה את־דלתות היכל יהוה ואת־האמנות אשר צפה חזקיה מלך יהודה ויתנם למלך אשור: יז וישלח מלך־אשור את־תרתן ואת־רב־סריס ׀ ואת־רבשקה מן־לכיש אל־המלך חזקיהו בחיל כבד ירושלם ויעלו ויבאו ירושלם ויעלו ויבאו ויעמדו בתעלת הברכה העליונה אשר במסלת שדה כובס: יח ויקראו אל־המלך ויצא אלהם אליקים בן־חלקיהו אשר על־הבית ושבנה הספר ויואח בן־אסף המזכיר: יט ויאמר אלהם רבשקה אמרו־נא אל־חזקיהו כה־אמר המלך הגדול מלך אשור מה

אמציהו ב' בפסוק : אלהם כול' מלאים בספרא ב"מ י"ג חסר וסי' נמסר בריש סיפרא סי' י"ג :

(ט) קצץ. את הדלתות שהיה של זהב: ואת האומנות. תרגום יונתן וית סקיפיא אסקופות: (יז) את תרתן ואת רב סרים. למדנו בסדר עולם שלא באו שלשתם יחד אלא רבשקה לבדו כמו שכתב בס' (ישעיה ל"ו ב') ותרתן ורב סרים באו בשליחות שנייה כשבאה לו שמועה על תרהקה מלך כוש וישמע וישלח מלאכים אל חזקיהו וגו' (ישעיה ל"ז ט'): בתעלת. פוסקיר"ה בלע"ז בריכה שעושין לגידול דגים: שדה כובס. שדה שהכובסין שוטחין בו בגדים וכן תרגם יונתן חקל משטח קצריא: (יח) המזכיר. איזה משפט בא לפני המלך ראשון שיפסקנו

רלבג

גדול והיותר קטן הוא מגדל הנוצרים ר"ל השומרים שעושים מחוץ לעיר לשמור פירות השדה והכרמים אשר סביבו: (טז) קצץ חזקיה את דלתות היכל ה'. ר"ל לקחת מהם הזהב אשר הם מצופות ממנו: ואת האומנות. הם עמודים מצופים זהב או אסקופו' השער התחתונות והעליונות: (יז) בתעלת הברכה העליונה. הברכה הוא חריץ בנוי שעוברים בו מים והיה אצל המים תעלה ר"ל חפירה רחבה יתפשטו בו: במסלת שדה כובס. היא הדרך הבא לשדה הכובסים אשר שם ישטחו בגדיהם אחר שכבסו אות': (יח) ויקראו אל המלך. ר"ל קראו שיצא אליהם המלך: (יט) ויאמר אליהם רבשקה. אע"פ שבאו אחרים עמו והם תרתן ורב סרים לא דבר אלו הדברים כי אם רבשקה ולזה לא זכר זולתו בזה השליחות ובספ' ישעיה ודמה כי אחר שנתן חזקיה את כל הכסף הנמצא באוצרות ה' ובאוצרות המלך למלך אשור שב למרוד בו ולא נתן לו מדי שנה בשנה זה המס הכבד ששם עליו: מה הבטחון הזה אשר בטחת כי

מצודת ציון

(טז) קצץ. כרת וקלף: האומנות. מפתני הבית וכת"י סקופיא: (יז) כבד. ענין רבוי: בתעלת הברכה. הברכה היא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה היא החפירה הסמוך לה ובעת הצורך ממשיכים לה את המים מן הבריכה וכן אל קוה תעלת הבריכה (שם ז): במסלת

מצודת דוד

עם שכבר נאמר למעלה חזר לספר בזה כאומר מה שעלה שלמנאסר וגו' וגבר אשור על ישראל ויגל את ישראל וכו' עד סוף הענין הנה זה לא היה בכח ידיו כ"א על אשר לא שמעו בקול ה' וגו' שהרי בימי חזקיה עלה אשור על ירושלים ושבו המו בגבורות ה': (י) מקצה שלש שנים. כי צר עליה בתחלת ד' ונכבשה בסוף ו':

(יב) על אשר לא שמעו וגו'. ולא בכח ידם: את בריתו. התורה אשר נתן בברית: (יד) חטאתי. במה שמרדתי בך: את אשר תתן וגו'. ר"ל העונש אשר תשים עלי אשא ואסבול: וישם. שם עליו עונש שלש מאות וגו': (טז) קצץ. קלף ציפוי הזהב מן הדלתות ומן מפתני הבית: אשר צפה חזקיה. כי כבר היה נפסד הצפוי שעשה שלמה: (יז) וישלח מלך אשור. ובסדמה שם עליו העונש כי פכ"ז עלה עליו: בתעלת. בתעלה הנמשכת מהבריכה העליונה אשר היא במסילה ההולך אל השדה שמכבסים שם את הבגדים ושוטחים שמה על השמש לנגבם: (יח) אל המלך. קראו אל המלך לצאת אליהם: על הבית. ממונה על בית המלך: המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות: (יט) מה הבטחון וכו'. אמור

מה במתוק לאמר בעצורה מרדם

רשי

שיפסקנו ראשון: (כ) אמרת אך דבר שפתים וגו'. אמרת עד הנה (לא) אעבוד למלך אשור אך דבר שפתים היה כל זמן שלא יצא ממקומו לבוא עליך לא הוצרכת לעצה וגבורה אבל עכשיו שיצא ובא עצה וגבורה אתה צריך למלחמה הזאת עתה אמור על מי בטחת: (כא) ובא בכפו. כשאדם נסמך על משענת קנה רצוץ שנשבר בידו באין ראשי הקרומיות ונוקבין את כפו: (כב) הלא הוא אשר הסיר חזקיהו וגו'. יש ללמוד מכאן דרבשקה ישראל מומר היה שהיה מודה שהקב"ה אלוה אלא שרצונו לע"ג: (כג) התערב נא. התפאר עליו בוא בערבון על מנת אם תוכל ליתן לך רוכבים על אלפים סוסים: התערב. בוי"ר בלע"ז: (כד) ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדוני. שהרי כל הקטן שבהם שר על אלפים איש ואתה אינך משיג לאלפים איש למדנו מכאן על ראשי גייסות מאה ושמונים וחמשה אלף שנפלו עם סנחריב הקטן שבהם שר על אלפים איש שעמו: (כה) המבלעדי ה'. וכי שלא ברשות באתי כבר נתנבא (ישעיה ז' י"ז) בימי אחז אביך יביא ה' עליך ועל עמך וגו' את מלך אשור: והשחיתה. את זו הוסיף משלו: כי

רדק

קרועי בגדים נראה כי עדיין לא מרד אלא בסוף רבשקה אומר שמרד ובסדר עולם אומר כשהלך לכוש שטף שבנא וסיעתו והלך לכוש ובדברי רז"ל כשבא סנחריב וצר על ירושלם כתב שבנא כת' והשליכו עם החץ שירד למחנה אשור והיה כתוב בו שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו וכאשר יצא עם סיעתו בא גבריאל וסגר דלתות העיר בפני סיעתו כשבא אצל סנחריב אמר לו היכן סיעתך אמר להם חזרו בהם נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי הסוסים והיו מגררים אותו על הקוצים ועל הברקנים וזה אינו כדברי בעל סדר עולם שאמר ששטף שבנא וסיעתו ואפשר כי קודם לכן מרד בעת שבא מלך אשור על ערי יהודה אבל נסתר ולא היה מראה עצמו וכן במעשה הזה שבא קרוע בגדים היה מראה הוא עצמו עבד ולבו לא נכון והנביא גלה דעתו לחזקיהו והורידו מפקידותו ונשאר סופר והפקיד אליקים על הבית: (כ) אמרת אך דבר שפתים. חשבת להנצל בדבר שפתים כלומר בתפלה אין זה כי אם עצה וגבורה צריך אדם למלחמה כך פירש אדוני אבי ז"ל והחכם רבי אברהם ב"ע פי' אמרת לאנשיך כי יש לך עצה וגבורה וזהו דבר שפתים והטעם כי גבורתך הו' בדבור לבד וי"ת ברם במלל סיפוון במילך וגבורא אעביד קרבא: כי מרדת בי. שלא נתן מה שהטיל עליו שנה בשנה: (כא) הרצון. שהוא רצוץ בראשו ואותם קסמין נכנסין בכף האדם בהשען עליו: (כב) הלא הוא אשר הסיר. כלו' כשהסיר חזקיהו ונתץ המזבחות לא עשה כי אם לכבודו ולהגאתו כדי שיבואו כלם לירושלם כי המזבחו' בכל מקום לשם ה' היו וחזקיהו הסירם ונתצן איך תחשבו כי ה' יעזור אותו ואיך תבטחו עליו: ליהודה ולירושלם. כתרגומו לאנש יהודה וליתבי ירושלם: (כג) התערב נא. הכנס עמי בערבון בזה הדבר אם תוכל לעשותו: רוכבים עליהם. רוכבים שיהיו פרשים: (כה) המבלעדי ה'. להפחיד' אמר כן או פירושו אחר שכל הארצות נתן ה' בידי וגם כל ארץ ישראל הוא אמר אלי עלה אל הארץ והשחית' ואם רבשקה היה ישראל מומר אמר זה לפי שישעיה ניבא ואמר הנני מעלה את מי

כ אָמַרְתָּ אַךְ־דְּבַר־שְׂפָתַיִם עֵצָה וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי בָטַחְתָּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי׃ כא עַתָּה הִנֵּה בָטַחְתָּ לְּךָ עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו׃ כב וְכִי־תֹאמְרוּן אֵלַי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בָּטָחְנוּ הֲלוֹא־הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר חִזְקִיָּהוּ אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלִַם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲווּ בִּירוּשָׁלִָם׃ כג וְעַתָּה הִתְעָרֶב נָא אֶת־אֲדֹנִי אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים אִם־תּוּכַל לָתֶת לְךָ רֹכְבִים עֲלֵיהֶם׃ כד וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֵת פְּנֵי פַחַת אַחַד עַבְדֵי אֲדֹנִי הַקְּטַנִּים וַתִּבְטַח לְךָ עַל־מִצְרַיִם לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים׃ כה עַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי יְהוָה עָלִיתִי עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁחִתוֹ יְהוָה אָמַר אֵלַי עֲלֵה עַל־

הָדֵין דְּאִתְרְחֵיצְתָּא׃ כ אֲמַרְתָּ בְּרַם בְּמַלַּל סִפְוָן בְּמִילָךְ וּגְבוּרָה אַעֲבֵד קְרָבָא כְּעַן עַל מַן אִתְרְחֵיצְתָּא אֲרֵי מְרַדְתָּא בִּי׃ כא כְּעַן הָא אִתְרְחֵיצְתָּא לָךְ עַל סְמַךְ קַנְיָא רְעִיעָא הָדֵין עַל מִצְרַיִם דְּאִם יִסְתְּמֵיךְ גַּבְרָא עֲלוֹהִי וְיֵעוֹל בִּידֵיהּ וִיבַזְעִנֵּיהּ כֵּן פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְכָל דְּמִתְרַחֲצִין עֲלוֹהִי׃ כב וַאֲרֵי תֵימְרוּן לִי עַל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָנָא אִתְרְחֵיצְנָא הֲלָא הוּא דְּאַעְדֵּי חִזְקִיָּה יָת בָּמָתוֹהִי וְיָת מַדְבְּחוֹהִי וַאֲמַר לֶאֱנָשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם קֳדָם מַדְבְּחָא הָדֵין תִּסְגְּדוּן בִּירוּשְׁלֶם׃ כג וּכְעַן אִתְעָרַב כְּעַן עִם רִבּוֹנִי עִם מַלְכָּא דְאַתּוּר וְאֶתֵּן לָךְ תְּרֵין אַלְפִין סוּסְוָן אִם תִּכּוּל לְמִנְאָה לָךְ רְכִיבִין עֲלֵיהוֹן׃ כד וְאֵיכְדֵין אַתְּ מְדַמֵּי לַאֲתָבָא יָת אַפֵּי חַד מִשִּׁלְטוֹנֵי עַבְדֵי רִבּוֹנִי זְעֵרַיָּא וְאִתְרְחֵיצַת לָךְ עַל מִצְרָאֵי לִרְתִיכִין וּלְפָרָשִׁין׃ כה כְּעַן הֲבַר מִמֵּימְרָא דַיְיָ סְלֵיקִית עַל אַתְרָא הָדֵין לְחַבָּלוּתֵהּ יְיָ אֲמַר לִי סַק

סי' מלכי' אמרת ישעיה אמרתי ואפ"ס ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך היא: תאמרון ט' בקריא' וסימ' כה תאמרון לאדני לעשו. ויאמרו למלאכים הבאים: וכי תאמרון אלי דספרא. ויאמר להם ישעיה דספרא. וחברו ויאמר אליה' ישעיהו דישעיהו כה תאמרון אל חזקיהו. לא תאמרון קשר. ויאמר אליהם ירמיהו. כה תאמרון על חזקיהו דד"ה:

תולדות אהרן המבלעדי. סנהד' לד:

רלבג

כי מרדת בי ולא קיימת מה שאמרת לי בבריתי נלחם עמך את אשר תתן עלי אשא: (כ) אמרת אך דבר שפתים הוא עצה וגבורה. שיתגבר האדם בו למלחמה ר"ל שבדברי שפתיו יסיר מעליו הנלחם עמו כמו שעשית אתה ממני ואחר זה יתחזק ויתגבר בעוזריו לעמו' כנגד מי שהיה נלחם עמו עתה על מי בטחת שיעזרך כי מרדת בי ולפי שחשב מלך אשור כי חשב חזקיה במרדו בו על מלך מצרים שיעזרהו במלחמה אמר אליו הנה בטחת על משענת הלוש כמו משענת הקנה הרצון כי לא די שאי אפשר לאדם להשען בו אבל (לא) יזיק לעצמו בהשענו בו כי הקנה הרצון יכנס בכפו ונקבה כי כן פרעה מלך מצרים לכל הבוטחים עליו וכי תאמרון אלי אל ה' אלהינו בטחנו שיצילנו הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את במותיו ואת מזבחותיו אשר היו מקריבים בהם לה' ויאמר ליהודה ולירושלם לפני המזבח הזה לבד תשתחוו ואיך יעזרהו והוא עשה כנגדו להשחית במותיו ומזבחותיו: (כג) ועתה התערב נא את אדני את מלך אשור. ר"ל תן לו ערבון שלא תמרוד בו ותהיה לו למס ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך אנשים רוכבים עליהם והנה אמר זה על דרך הבוז והלעג כאילו אמר שלא ימצאו לחזקיה אלפים אנשים ראויים לרכוב על סוסים: (כד) ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים כל זה אמר לירא אותם ולבהלם כאילו יאמר שמלך אשור הוא באופן מהגודל שאין ראוי לחזקי' להשי' פני פחת אחד שהוא מעבדיו הקטני' גם כי אחד מעבדיו הקטנים גדול מאד עד שאין ראוי להשיב פניו ולבטוח על מצרים לרכב ולפרשים שיעזרהו במלחמה כנגד מלך אשור: (כה) עתה המבלעדי ה'. אמר זה כאלו יאמר איך תבטח על ה' שיצילך והוא אמר אלי

מצודת דוד

כי לבל השמע לי לגלות מארצך אל ארץ אחרת וכאשר אמר בסוף דבריו: (כ) אמרת. אתה חושב שאך בדבר שפתים בעצת יועצים נעשה המלחמה לא כן הוא כי צריכים אליה עצה עם גבורה: עתה. הואיל והצורך הוא גם אל הגבורה ואיננה בך א"כ על מי בטחת שיתן בך גבורה: (כא) עתה הנה בטחת. הואיל ואין בך גבורה מעצמך הנה מהו בטחונך על מצרים הלא הוא כמו משענת קנה רצץ כראשו אשר אם יסמוך איש עליו באיש עוד הקסמין והקרומיות בכפו ונוקבין אותה כן עזרת פרעה נהפך עוד לרעה: (כב) הלא הוא. הלא זה הוא אשר הסיר חזקיה את במותיו אשר היו בכל הארץ ואמר לישראל שרק למזבח העומד בבהמ"ק אשר בירושלים תשתחוו ומיעט א"כ בעבודתו ונבאש בעיניו: (כג) התערב נא. התחייב עצמך עם אדוני אם תוכל למלאות שדבר אשר ישאל: לתת לך. לתת מאשך: (כד) ואיך תשיב. את פניך להלחם עם פני פחת וכו' הלא אף הקטן

מצודת ציון

במסלת. בדרך הכבושה: (כא) משענת. ענין סמיכה: הקנה. סמטה: הרצון. השבור ומרוסס כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד): ונקבה. מל' נקב וחור: (כג) התערב. מל' ערבון ומשכון כי כששנים חלוקים בדבר מה וכ"א מחייב עצמו בממון באם לא יהיה כדבריו הדרך הוא שכ"א נותן ערבון להיות בטוח ומקוים: (כד) פחת. ענין שררה: (כה) המבלעדי. ענינו כמו זולת: בעל

רדק

מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו': (כו) כי שומעים אנחנו. ונבינ' ומכירים בלשון ארמית: (כז) העל אדניך. כמו האל וכן הוא בישעיה וכן על האנשים כמו אל ולאליקים אמר שהוא הגדול וכן הוא אומר ויאמר אליקים וגו': חריהם. כן כתיב וקרי צואתם וענין אחד הוא והקרי הוא לשון נקיה: שיני'. כן כתיב וקרי מימי רגליהם והכתוב הוא רמז לתחתוניות וכן כדברי רז"ל המקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו נושרות וענין לאכול את צואת' שחושבי' להיות במצור עד שיאכלו צואת' וכן הוסיף יהונתן בציירא עמכון: (לא) ברכה. ר"ל פשרה ושלום וכת"י שלמא: (לב) איש מי בורו. הבורות שהם חוצה לעיר בגנות: עד בואי ולקחתי אתכם. כי כן עשה בכל הגוים אשר כבש היה מגלה אותם מארצ' ומשכן אחרים תחתיה' כדי שיהיו כלם נכבשים תחתיו וכן עשה יוסף שאנשי מצרים ואת העם העביר אותו לערים: ארץ לחם וכרמים. אמר זה אחר שאמר ארץ דגן ותירוש כי אפשר שהדגן והתירוש יבואו לה מעיירות אחרות לרוב כמו שאמר בצור לפיכך אמר ארץ לחם וכרמים כי הארץ היא עושה לחם ויש בה כרמים וכת"י ארע' חקלין וכרמין ארע' דזיתה' עבדין משחא והיא עבדא דבש: כי יסית אתכ'. הדגש תמור' נון כויסת דוד וכן בדגש הסיתוך

רשי

(כו) כי שומעים אנחנו. אנו בני פלטין ומכירין בלשון ארמית ובשאר לשונות ואל תדבר אלינו יהודית שכל העם מכירין בו ואין אנו רוצים שישמעו: (כז) לאכול את צואתם. ברעב המצור: חוריהם. רעי היוצא דרך חור פי הטבעת. ורבותינו פירשו לכנותם לשון נאה צואתם: מימי שניהם. צואה לאה שוני דברכשא דקיימא אתלת שני או לשון גלל שבא על ידי לעיסת השינים: (לא) עשו אתי ברכה. שאילת שלום כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ"ז ז'): (לב) אל ארץ כארצכם. כן דרכו להעביר את האומות ממדינה למדינה היה לו לומר אל ארץ טובה משלהם שהרי לפתותם בא אלא שידע שיכירו שדבריו שקר: ארץ דגן ותירוש.

זו

מלכים ב יח

הארץ הזאת והשחיתה: כו ויאמר אליקים בן־חלקיהו ושבנה ויואח אל־רבשקה דבר־נא אל־עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל־תדבר עמנו יהודית באזני העם אשר על־החמה: כז ויאמר אליהם רבשקה העל אדניך ואליך שלחני אדני לדבר את־הדברים האלה הלא על־האנשים הישבים על־החמה לאכל את־חריהם ולשתות את־שיניהם עמכם: כח ויעמד רבשקה ויקרא בקול־גדול יהודית וידבר ויאמר שמעו דבר־המלך הגדול מלך אשור: כט כה אמר המלך אל־ישיא לכם חזקיהו כי־לא יוכל להציל אתכם מידו: ל ואל־יבטח אתכם חזקיהו אל־יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה ולא תנתן את־העיר הזאת ביד מלך אשור: לא אל־תשמעו אל־חזקיהו כי כה אמר מלך אשור עשו־אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש־גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי־בורו: לב עד־באי ולקחתי אתכם אל־ארץ כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים ארץ זית יצהר ודבש וחיו ולא תמתו ואל־תשמעו אל־חזקיהו כי־יסית אתכם לאמר יהוה יצילנו: לג ההצל הצילו אלהי הגוים איש

(מסורה בגליון: כ' כתיב ס"א; ל"ג; ו' חס' בסיפרא; ב' בטעם. ג'; צואתם ק' מימי רגליהם ק'; ק'; ד'; ח'; כ' מכרו דישעיה; ג' דסמי'; כ' חד מ"ל וחד חס'; ג' וחד ויצהר ודבש. ז')

תרגום

לאתרא הדין וחבלינה: כו ואמר אליקים בר חלקיה ושבנא ויואח לרבשקה מליל כען עם עבדך ארמית ארי שמעין אנחנא ולא תמליל עמנא יהודית קדם עמא דעל שורא: כז ואמר להון רבשקה העל רבונך ועלך שלחני רבוני למללא ית כל פתגמיא האלין הלא על גבריא דיתבין על שורא למיכל ית מפקתהון ולמשתי ית מימי רגליהון בצירא עמכון: כח וקם רבשקה וקרא בקל רב יהודית ומליל ואמר שמעו פתגמא דמלכא דרבתנא מלכא דאתור: כט כדנן אמר מלכא לא יטעי יתכון חזקיה ארי לא יכול לשיזבא יתכון מן ידיה: ל ולא ירחיץ יתכון חזקיה על מימרא דיי למימר שיזבא ישיזביננא יי ולא תתמסר קרתא הדא ביד מלכא דאתור: לא לא תקבלון מן חזקיה ארי כדנן אמר מלכא דאתור עבידו עמי שלמא ופוקו לותי ואכלו גבר פרי גופניה וגבר פרי תינוהי ושתו גבר מי גוביה: לב עד מיתי ואדבר יתכון לארעא טבא כארעכון ארעא עבור וחמר ארעא חקלין וכרמין ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבש ותיחון ולא תמותון ולא תקבלון מן חזקיה ארי יטעי יתכון למימר יי ישיזביננא: לג השיזבא שיזבא דחלת עממיא גבר ית ארעיה

מסורה

יהודית ז' בקריאה וסי' ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה. ויאמר אליקים בן חלקיהו דמלכים. ויעמד רבשקה ויקרא בקול גדול דמלכים. ויקרא בקול גדול יהודית דדברי הימים. ויעמד רבשקה דישעיה. ויאמר אליקים ושבנא דישעיה. ובניהם חצי מדבר דעזרא: על האנשים ה' בקריאה וסימנ' תכבד העבדה על האנשים: ויאמר אליה' רבשקה העל אדניך דמלכי'. וחברו דישעיה. הקפאים על שמריהם. וילכו ויגידו לדוד: וחיו ח' וסימ' במסרה רבתא:

רלבג

אלי שאעלה על הארץ הזאת להשחיתה: (כו) באזני העם אשר על החומ'. אמרו זה כי לא היו רוצי' שישמעו אלו הדברים העם אשר על החומה כדי שלא ירפו ידיהם משמירת החומה: (כז) העל אדניך ואליך. ר"ל האם בעבור אדניך ובעבורך שלחני מלך אשור: לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם עמכם. כאילו אמר שאם ישמרו את החומה שלא יכנסו חיל מלך אשור הנה יבנה עליה מלך אשור מצור עד שמרוב הרעב יאכלו צואתם וישתו מי רגליהם והוא השתן: (לא) עשו אתי ברכה וצאו אלי: ר"ל אם תהיו אתי להשלים עמי ולצאת אלי עשו ברכה כי אז תוכלו לעבוד האדמה ולאכל פריה: (לב) ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם. ר"ל ונהגתי אתכם אל ארץ טובה כמו ארצכם ואמר זה להם לבאר שלא יוזקו אם יגלה אותם לארץ אחרת כמו שעשה מעשרת שבטים והנה היה מניע ומבלבל האומות בזה הדרך כדי שלא יוכלו למרוד בו ולזה היה מרחיק אותה מעזוריהם והיה מקרב אותם אליו ואל עמו:

חמת

מצודת ציון

(כז) העל. כמו האל: חוריהם. מל' חור ונקב: שיניהם. הוא מ"ר והוא קרוב מל' שתן: (כט) ישיא. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (לא) ברכה. ענינו מנחה ותשורת שלום כמו קח נא את ברכתי (שם לג): (לב) ותירוש. ענבי היין: זית יצהר. זיתים המוכשרים לשמן: יסית. מל' הסתה ופיתוי: הנע

מצודת דוד

שבהם ממונה הוא על אלפים: ותבטח. א"כ בודאי כל בטחונך ברכב ובפרשים על מצרים אשר הוא כקנה רצוץ: (כה) המבלעדי ה'. וכי מבלי גזירת המקום: ה' אמר. כבר ניבא ישעיה ישא וכו' ואת שלל שומרון (ישעיה ח') ומעתה לומר שכן יעשה לירושלים: (כו) ארמית. בלשון ארמית: כי שומעים. כי מבינים אנחנו ארמית: יהודית. בלשון יהודית: באזני העם. בפניהם כשהם שומעים כי הכל מכירים בו וכאומר הנה אין מהדרך לפרסם דברי מלחמה בפני המון העם: (כז) העל אדוניך. וכי רק אל אדוניך ואליך שלחני אדוני לדבר דברי: לאכול. להזהירם כי יבאו במצור ומעקת רעבון וצמאון יוכרחו לאכול צואה ולשתות מי רגלים: עמכם. ר"ל גם הם גם אתם: (כח) וידבר ויאמר. כפל דבריו לחזקם: (לא) עשו אתי ברכה. ר"ל עשו עמי שלום לתת תשורת שלום: ואכלו וכו'. ר"ל לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר מבלי לצאת ללקוט פירות האילנות ולשאוב מי הבורות: (לב) ולקחתי. אקח אתכם משם להוליך אל ארץ טובה כארצכם כן היה דרכו להעביר את האומות שכבש מארצם לארץ אחרת: וחיו. מעתה אם תעמדו במרד: כי יסית. אשר יסית: (לג) איש וכו'. ר"ל כל אלוה את ארצו:

הצב

רשי

זו אפריקי: (לד) הנע ועוה. אותם מלך אשור החריבם והגלם: כי הצילו את שומרון. והשומרונים היו עובדים את אלהי ארם שהיו שכיניהם: (לז) קרועי בגדים. על ששמעו גידופי השם: (ג) ותוכחה. שהרשעים מתווכחין ומרקין פנים לדבריהם לאמר לנו הכח והגבורה: בנים. ישראל: עד משבר. עד צרה הדומה לאשה יושבת על משבר ואינה כח לילד. משבר הם מושב אשה הכורעת לילד: (ד) והוכיח. אישפרובי״ר בלעז הראה פנים לדבריו שהגליה בכל

רדק

הסיתוך ויכלו לך: (לד) הנה ועוה. שמות מדינו׳ או שמות אלהים אחרי׳ ולדעת יונתן פירושו הניע ועוה אותם מארצם שתרג׳ הלא טלטילונון ואגליאונון: כי הצילו את שומרון מידי. בתמיה וכי ה׳ אלהיכם שאתם בוטחי׳ בו הצילו את שומרון מידי שתחשבו שיציל את ירושל׳ מידי וכן הוא אומר בישעיה וכי הצילו בוי״ו שידמה ענין תמיהה וי״מ וכי הצילו העגלים את שמרון מידי: (לז) קרועי בגדים. רז״ל פי׳ כי בעבור ששמעו ברכ׳ השם קרעו בגדיהם וסמכו מזה הפ׳ כי כל השומע ברכת ה׳ חייב לקרוע ו״אותו קרע אינו מתאחה לעולם ואינו חייב לקרוע אלא א״כ שומע הגדוף מישר׳ והם שקרעו ששמעו מרבשקה לפי שקבלה היתה בידם כי רבשקה ישראל מומר היה ומה חירוף אמר רבשקה שקרעו בגדיהם כששמעו שאמר מי בכל אלהי הארצו׳ אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה׳ את ירושל׳ מידי אין לך גידוף גדול מזה שהשוה בורא הכל לאלהי עץ ואבן והסי׳ היכולת מהבורא וכן האל ית׳ הסב לו דבריו לחירוף וגידוף ואמר עליו את מי חרפת וגדפת ואמר ביד מלאכיך חרפת ה׳: (א) ויקרע את בגדיו. על מה שהגידו לו שחירף וגידף רבשקה הש״י שמו: ויתכס בשק. לענו׳ עצמו שירחם האל עליו ועל העם: (ג) יום צרה ותוכחה ונאצה. תוכחה שרבשקה הוכיחנו בדברי הפח׳ וחרופין או פי׳ שהאל הוכיח אותנו על עונותינו. ונאצ׳ שנאץ רבשקה האל וי״ת יום עקא ותסודין וניאוצא: כאו בני׳ עד משבר. המשיל הצרה לאשה אשר יאחזוה חבליה ובא הבן עד המשבר והו׳ הרח׳ מקום יציאת הולד כי אז חבליה יותר קשים כשהולד קרוב לצאת ואם אין כח ליולד׳ לחזק עצמ׳ להוליד הולד הנה היא בחוזק חבליה בלי תקוה למנוחה כן הצרה גדול׳ עלינו ואין לנו כח לצאת ממנה אם לא יעזרנו האל: ללידה. שם תואר ות״י הפסו׳ כן ארי אקיפנ׳ עקא כאתתא דיתב׳ על מתבר׳ וחיל לית לה למילד: (ד) לחרף אלהים חי. כמו שאו׳ כי יציל את ירושל׳ מידי וי״ת לחסד׳ עמא דה׳ קיימ׳: והוכיח בדברים. רבשקה הוכיח בדברי גדופין או פירושו האל יוכיח בדברים אשר שמע וכן ת״י ויעביד פורענותא על כל פתגמי׳ דשמעין

מקרא

אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ לד אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד אַיֵּה אֱלֹהֵי סְפַרְוַיִם הֵנַע וְעִוָּה כִּי־הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי׃ לה מִי בְּכָל־אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־הִצִּילוּ אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל יְהוָה אֶת־יְרוּשָׁלִַם מִיָּדִי׃ לו וְהֶחֱרִישׁוּ הָעָם וְלֹא־עָנוּ אֹתוֹ דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא לֵאמֹר לֹא תַעֲנֻהוּ׃ לז וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּה אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיַּגִּדוּ לוֹ דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה׃

יט א וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה׃ ב וַיִּשְׁלַח אֶת־אֶלְיָקִים אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְאֵת זִקְנֵי הַכֹּהֲנִים מִתְכַּסִּים בַּשַּׂקִּים אֶל־יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא בֶּן־אָמוֹץ׃ ג וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר חִזְקִיָּהוּ יוֹם־צָרָה וְתוֹכֵחָה וּנְאָצָה הַיּוֹם הַזֶּה כִּי בָאוּ בָנִים עַד־מַשְׁבֵּר וְכֹחַ אַיִן לְלֵדָה׃ ד אוּלַי יִשְׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֲדֹנָיו לְחָרֵף אֱלֹהִים חַי וְהוֹכִיחַ בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְנָשָׂאתָ תְפִלָּה בְּעַד הַשְּׁאֵרִית הַנִּמְצָאָה׃ ה וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ׃

מסורה: ג׳ · ג׳ · ב׳ חס׳ ו׳ ד׳ במלכים · ב׳ מ״ל · כולהון קמץ · ג׳ · ל׳ וכל קרי׳ ישעיהו כן אמוץ הנביא · ב׳ · ב׳ · סימן · פסק · ב׳ חברו דישעיה

תרגום

מיד מלכא דאתור: לד אן דחלת חמת וארפד ואן דחלת ספרוים הלא טלטילונון ואגליאונון ארי שיזבו ית שמרון מן ידי: לה מן בכל דחלת מדינתא דשיזיבו ית ארעהון מן ידי ארי ישיזיב יי ית ירושלם מן ידי: לו ושתיקו עמא ולא אתיבו יתיה פתגמא ארי תפקידת מלכא היא למימר לא תתיבוניה: לז ואתא אליקים בר חלקיה דממנא על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר אסף דממנא על דכרניא לות חזקיהו מבזעין לבושיהון וחויאו ליה ית פתגמי רבשקה: א והוה כד שמע מלכא חזקיה ובזע ית לבושוהי ואתכסי בסקא ועל לבית מקדשא דיי: ב ושלח ית אליקים די ממנא על ביתא ושבנא ספרא וסבי כהניא כד מכסן סקיא לות ישעיהו נביא בר אמוץ: ג ואמרו ליה כדנן אמר חזקיהו יום עקא ותיסודין וניאוצא יומא הדין ארי אקיפתנא עקא כאתתא דיתבא על מתברא וחיל לית לה למילד: ד מאים שמיע קדם יי אלהך ית כל פתגמי רבשקה דשלחיה מלכא דאתור רבוניה לחסדא עמא דיי קימא ויעביד פורענותא על כל פתגמיא דשמעין קדמוהי יי אלהך ותתחנן בצלו על שארא הדין דאשתאר: ה ואתו עבדי מלכא חזקיהו

רלבג

(לד) חמת וארפד ספרוים הנע ועוה. הם שמות מדינות ויעיד ע״ז מ״ש אחר זה ומלך לעיר ספרוים הנע ועוה: כי הצילו את שומרון מידי. הנה קצר בזה המאמר בהתחלתו קצר הנשוא ובסופו קצר הנושא והרצון בו איה אלהי חמת וארפד האם הצילו חמת וארפד מידי איה אלהי ספרוים הנע ועוה האם הצילו אלו המדינות מידי איה אלהי שומרון כי הצילו את שומרון מידי והנה הקיש ודמ׳ הש״י לאלו האלילים אשר הם הבל ואין בם מועיל ועל זה קרעו בגדיהם השומעי׳ דבריו מפני מה שחרף וגדף רבשקה הש״י והמלך קרע בגדיו ונתכס׳ בבגדי שק לצער עצמו כדי שירחם הש״י עליו ובא בית ה׳ להתפלל שם: (ג) יום צרה ותוכחה ונאצ׳ היום הזה. ר״ל שהוא יום צרה חזק׳ מפני מה שגזר מלך אשור להשחית את ירושל׳ עד שמרוב הצרות הנה המעוברות הכורעו׳ ללדת אין להן כח ללדת ואע״פ שבאו בנים עד משבר והוא המקו׳ מהרחם שיהיה בו הולד בעת יציאתו וגיחו מרחם והוא ג״כ יום תוכח׳ ונאצה כי הוכיח רבשקה בדברי נאצה וחרוף וגדוף שהש״י לא יציל את

ויגדו ד׳ חס׳ בקריאה וסי׳ דבר רבשקה דספרא. על אודות הבאר אשר חפרו. עוד יוסף חי. ויבאו המלאכים. וכל שפטים ושמואל דכוו׳ במ״ב מ״ל וסימ׳ ויגידו לאנשי יבש. ויגידו לשאול לאמר הנה העם: ואת זקני ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר חושי אל צדוק. מתכסים בשקים. וחברו תולדות אהרן ויהי כשמוע (מ״ק סג):

מצודת דוד

(לד) הנע ועוה. הניעם ממקומם והעקימם: כי הצילו. וכי אלהי שמרון הצילו את שומרון מידי: (לז) קרועי בגדים. על ששמעו דברי רבשקה המחרף ומגדף כלפי מעלה להדמותו לאלהי עמי הארצות: יט (ג) ותוכחה. האויב מתווכח להשתבח בהצלחתו ואומר ידי רמה: ונאצה. מנאץ את ה׳ בדברי חרוף: כי באו בנים. דימה בני הדור לאשה הכורעת ללדת בנים ויושבת. על המשבר ואין בה כח להוליד הבנים. (ד) אולי ישמע ה׳. הלואי יתן לב לשמוע: והוכיח. התווכח בדברים כאשר שמע ה׳: ונשאת. כאומר לזה שאלתי מעמך שתשא תפלה לה׳: השארית הנמצאה. שארית ישראל הנמצאה בירושלים כי כבר כבש כל ערי הבצורות

מצודת ציון

(לד) הנע. מל׳ נע: ועוה. מל׳ עוות ועקום: (לו) והחרישו. שתקו: יט (ג) ותוכחה. מל׳ ויכוח וברור דברים: ונאצה. ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים (ש״א ב): משבר. הוא מקום מושב היולדות וכן במשבר בנים (הושע יג): (ד) אולי. הלואי כמו אולי יראה ה׳ בעניי

רדק

דשמעין קדמוהי : (ו) נערי. עבדי כי המשרת יקר' נער וה״ם רבשקה וחביריו : (ז) רוח . רצון : ושמע שמועה . . זהו ששמע שמלך כוש יצא להלח' אתו : ושב לארצו . כי מלך כוש יצא לארץ מלך אשור להלח' בארצו בעוד שהיה מלך אשור בארץ ישראל ואני אתן בו רוח שישוב לארצו להלחם עם מלך כוש ויניח מלחמ' העיר הזאת ואח״כ אפילנו בחרב בארצו וזה היה אחר ששב ממלחמ' כוש לירושל' ונגף מחנהו על ידי המלאך ושב לארצו ושם נפל בחרב כמו שכתוב אבל נבואת המגפה לא אמר להם ישעיה בפי' ואין לשאול טעם למעשה האל ית' כי ה' נורא עלילו' למה לא נגפו אז אלא עד שהלך להלח' עם מלך כוש ואח״כ שב לירושלם והטעם הנראה לנו בזה כדי שיהיה להם לישראל בזת כוש ומצרים ועוד שיראו כוש ומצרים הנפלאות שעשה לאוהביו ולדורשי שמו כי מלך אשור נצח אותם בכל הארצות כבש ובירושל' נגף בלא חרב ובלא חנית והאל נתן בלב מלך אשור להביא חיל מלך כוש ומצרים לירושלם עמו להפחיד יושבי ירושלם עוד : (יג) איו מלך חמת . על האלהים אמ' אשר לא יוכלו להציל ארצות עובדיהם וגם המלכים איה הם שלא עמדו לפני כלם ואמר עם ספרוים לעיר שהיתה גדולה מכלם : (יד) ויפרשהו . אחד מהספרי' או כל א' מהם ואדוני אבי ז״ל פי' ויפרשהו על הספר שבו

ו וַיֹּאמֶר לָהֶם יְשַׁעְיָהוּ כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־אֲדֹנֵיכֶם כֹּה ׀ אָמַר יְהֹוָה אַל־תִּירָא מִפְּנֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֹתִי׃ ז הִנְנִי נֹתֵן בּוֹ רוּחַ וְשָׁמַע שְׁמוּעָה וְשָׁב לְאַרְצוֹ וְהִפַּלְתִּיו בַּחֶרֶב בְּאַרְצוֹ׃ ח וַיָּשָׁב רַבְשָׁקֵה וַיִּמְצָא אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר נִלְחָם עַל־לִבְנָה כִּי שָׁמַע כִּי נָסַע מִלָּכִישׁ׃ ט וַיִּשְׁמַע אֶל־תִּרְהָקָה מֶלֶךְ־כּוּשׁ לֵאמֹר הִנֵּה יָצָא לְהִלָּחֵם אִתָּךְ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר׃ י כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר אַל־יַשִּׁאֲךָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בֹּטֵחַ בּוֹ לֵאמֹר לֹא תִנָּתֵן יְרוּשָׁלִַם בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יא הִנֵּה ׀ אַתָּה שָׁמַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר לְכָל־הָאֲרָצוֹת לְהַחֲרִימָם וְאַתָּה תִּנָּצֵל׃ יב הַהִצִּילוּ אֹתָם אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שִׁחֲתוּ אֲבוֹתַי אֶת־גּוֹזָן וְאֶת־חָרָן וְרֶצֶף וּבְנֵי־עֶדֶן אֲשֶׁר בִּתְלַאשָּׂר׃ יג אַיּוֹ מֶלֶךְ־חֲמָת וּמֶלֶךְ אַרְפָּד וּמֶלֶךְ לָעִיר סְפַרְוָיִם הֵנַע וְעִוָּה׃ יד וַיִּקַּח חִזְקִיָּהוּ אֶת־הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים וַיִּקְרָאֵם וַיַּעַל בֵּית יְהֹוָה וַיִּפְרְשֵׂהוּ חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי יְהֹוָה׃ טו וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי יְהֹוָה וַיֹּאמַר יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל

לְוָת יְשַׁעְיָהוּ׃ ו וַאֲמַר לְהוֹן יְשַׁעְיָהוּ כִּדְנַן תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנְכוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תִדְחַל מִן קֳדָם פִּתְגָּמַיָּא דִּשְׁמַעְתָּ דְּחַסִּידוּ עוּלֵימֵי מַלְכָּא דְאַתּוּר קֳדָמָי׃ ז הָא אֲנָא יָהֵיב בֵּיהּ רוּחָא וְיִשְׁמַע בְּסוֹרָא וִיתוּב לְאַרְעֵיהּ וְאַפְּלִינֵיהּ בְּחַרְבָּא בְּאַרְעֵיהּ׃ ח וְתָב רַבְשָׁקֵה וְאַשְׁכַּח יַת מַלְכָּא דְאַתּוּר מַגִּיחַ קְרָבָא עַל לִבְנָה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי נְטַל מִלָּכִישׁ׃ ט וּשְׁמַע עַל תִּרְהָקָה מַלְכָּא דְכוּשׁ לְמֵימַר הָא נְפַק לְאַגָּחָא קְרָבָא עִמָּךְ וְתָב וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת חִזְקִיָּה לְמֵימַר׃ י כִּדְנַן תֵּימְרוּן לְחִזְקִיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימַר לָא יַטְעִינָךְ אֱלָהָךְ דְּאַתְּ רָחִיץ בֵּיהּ לְמֵימַר לָא תִתְמְסַר יְרוּשְׁלֵם בְּיַד מַלְכָּא דְאַתּוּר׃ יא הָא אַתְּ שְׁמַעְתָּא יַת דַּעֲבַדוּ מַלְכֵי דְאַתּוּר לְכָל מְדִינָתָא לְגַמָּרוּתְהוֹן וְאַתְּ מְדַמֵּי לְאִשְׁתֵּיזָבָא׃ יב הֲשֵׁיזָבָא יַתְהוֹן טַעֲוַת עַמְמַיָּא דְּחַבִּילוּ אֲבָהָתַי יַת גּוֹזָן וְיַת חָרָן וְרֶצֶף וּבְנֵי עֶדֶן דִּבְתְלַסָּר׃ יג אָן מַלְכָּא דַחֲמָת וּמַלְכָּא דְאַרְפַּד וּמַלְכָּא דְלְקַרְתָּא סְפַרְוַיִם הָא טַלְטִילוּנוּן וְאַגְלִיאוּנוּן׃ יד וּנְסִיב חִזְקִיָּהוּ יַת אִגַּרְתָּא מִיַּד אִזְגַּדַּיָּא וְקַרְיָנַן וּסְלִיק לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּפַרְסִינַן חִזְקִיָּהוּ קֳדָם יְיָ׃ טו וְצַלִּי חִזְקִיָּהוּ קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּשְׁכִנְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל מִן כְּרוּבַיָּא אַתְּ הוּא יְיָ וְלֵית בַּר מִנָּךְ לְכָל

רשי

בכל אשר הלך : (ז) ושמע שמועה. ויעלה מעליכם ושב לארצו ולא מחמת השמועה אלא לאחר זמן ישוב לארצו בבושת פנים והפלתיו שם בחרב. ומה היא השמועה וישמע אל תרהקה שמע שיצא תרהקה להלחם עמו ועלה מעל ירושלים והלך לכוש ונלחם עם תרהקה ופוט ומצרים שעמו ונצחם ונטל חמדת אוצרותיהם ובא לירושלים ונפל שם הוא שאמר (ישעיה מ״ג י״ד) יגיע מצרים וסחר כוש וגו' עליך יעבורו וגו' : (ט) וישב וישלח מלאכים . להודיע שאינו שב לארצו אלא להלחם עם כוש ולחזור כאן : (יב) עדן . שם מדינה : (יג) הנע ועוה . אותן מלך אשור : (יד) אמנם . אמת הוא שהחריבו מלכי אשור את העמים ונתנו את אלהיהם באש

רלבג

את ירושל' מיד מלך אשור וזהו אמרו אחר זה והוכיח בדברי' אשר שמע ה' אלהיך : (ו) נערי מלך אשור . עבדי מלך אשור ומשרתיו: (ז) הנני נותן בו רוח . ר״ל רצון : ושמע שמועה ושב לארצו . הנה השמועה היתה ששמע על תרהקה מלך כוש שיצא אליו להלחם אתו ואולי הניעו הש״י משם כדי שיצאו מהמצו' בזמן ההוא וישימו לעיר מה שיצטרך להם מהמזון מחוץ ואחר זה ישוב לארצו אחר היות המגפה בחילו ושם בארצו יפול בחרב כי בניו יהרגוהו והנ' רבשקה שב אל אדוניו אחרי עשותו שליחותו ומצא מלך אשור נלחם אצל לבנה שהיתה מישראל כי שם בא אליו מלך כוש להלחם עמו ומשם שב מלך אשור אל המצור שצר בו על ירושלם ושלח מלאכים אל חזקיה לאמר כמו הדברים הראשונים ודמה ממה שנאמר אחר זה שהם היו מלאכים הראשונים ושרבשקה אמר הדברים האלו : (יד) ויפרשהו. ר״ל הספר שהיה בו אלו החרופין והגדופין כי הם נשאו ספרים על זה ממלך אשור ועוד דברו בפיהם אלו החירופין ולזה אמר אחר זה את דברי סנחריב אשר שלחו לחרף אלהים חיים : (טו) ויתפלל חזקיהו . רוצה לומר ה' אלהי ישראל אשר השגחתו דבקה בהם ושכינתו תגלה ותראה על דרך המופת במקום הכרובים בקדש הקדשים כמו שנתפרסם זה

דישעיה : גדפו ג' וסימ' אשר גדפו נערי מלך אשור דסיפרא . וחברו דישעיה . עוד זאת גדפו אותי אבתיכם : תאמרון ח' נמסר לעיל בהאי ענינא : אבותי ז' מ״ל וסי' נמסר בספרא דא חלק א' סי' כ״א : עדן ג' פתחין וסי' ההצילו אתם אלהי הגוים . וחברו דישעיה . ושברתי בריח דמשק והכרתי . וא' ועדן הרן ומלכה . איו ה' בליש' וסימ' בלשון תרגו' . בנתיהון דמלכיא מתגלגלין ובהתין ומיתין . ופי' נמסר בסדר שמות ו :

מצודת ציון

בעניו (ש״ב י״ו) : ושוכית . נתוכח : (ו) גדפו . חרפו : (ז) רוח . רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (יחזקאל א) : (י) ישיאך . יסית ויפתה אותך : פקח

מצודת דוד

הבזלות שביהודים : (ז) נותן בו רוח . אעיר רצונו ללכת מפה כאשר ישמע שמועה היא שמועת תרהקה מלך כוש : ושב לארצו . סוף הדבר יהיה שישוב לארצו בפחי נפש ובארצו אפילו אותו בחרב : (ט) וישמע אל תרהקה . ר״ל קבל דבריו ויצא גם הוא לקראתו למלחמה : וישב . שלח שוב מלאכים להודיע שאינו מסתלק לגמרי כ״א על מנת לשוב : (יא) ואתה . וכי אתה תנצל בתמיה : (יב) ההצילו . וכי אלהי העמים הצילו את העמים : (יג) לעיר ספרוים . לפי שהיתה גדולה וחשובה אמר בה לעיר : (יד) הספרים . כי במכתב שלח הדברים האלה : ויפרשהו . פרש כל אחת ואחת : (טו) הכרובים . שעל הכפורת אשר על הארון וכאומר

רשי

באש : (כג) מרום הרים. הר הבית : ירכתי לבנון. בית המקדש שמלבין עונות : ואכרת קומת ארזיו. לא אשוב עד שאחריבנו : קצו. סופו : יער כרמלו. מליאת ארצו ויופי הדרו : (כד) אני קרתי ושתיתי מים זרים. כלומר התחלתי בכל מעשה וגמרתי כזה הכורה בור ומולא מים זרים ושותה. מים נובעים קורא זרים לפי שעד הנה לא הכירו בהם : ואחריב בכף פעמי. אם צרתי על עיר הבוטחת הבאתי עליה גייסות רבות שהובישו יאוריה בשתייתם ושתית בהמתם ומרמס רגליהם : ואחריב. לשון הוה כן דרכי תמיד

מַמְלְכ֣וֹת הָאָ֑רֶץ אַתָּה֙ עָשִׂ֔יתָ אֶת־הַשָּׁמַ֖יִם וְאֶת־הָאָֽרֶץ׃ טז הַטֵּ֨ה יְהוָ֤ה ׀ אָזְנְךָ֙ וּֽשְׁמָ֔ע פְּקַ֧ח יְהוָ֛ה עֵינֶ֖יךָ וּרְאֵ֑ה וּשְׁמַ֗ע אֵ֚ת דִּבְרֵ֣י סַנְחֵרִ֔יב אֲשֶׁ֣ר שְׁלָח֔וֹ לְחָרֵ֖ף אֱלֹהִ֥ים חָֽי׃ יז אָמְנָ֖ם יְהוָ֑ה הֶחֱרִ֜יבוּ מַלְכֵ֥י אַשּׁ֛וּר אֶת־הַגּוֹיִ֖ם וְאֶת־אַרְצָֽם׃ יח וְנָתְנ֥וּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶ֖ם בָּאֵ֑שׁ כִּ֣י לֹא֩ אֱלֹהִ֨ים הֵ֜מָּה כִּ֣י אִם־מַעֲשֵׂ֧ה יְדֵֽי־אָדָ֛ם עֵ֥ץ וָאֶ֖בֶן וַֽיְאַבְּדֽוּם׃ יט וְעַתָּה֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֔ינוּ הוֹשִׁיעֵ֥נוּ נָ֖א מִיָּד֑וֹ וְיֵֽדְעוּ֙ כָּל־מַמְלְכ֣וֹת הָאָ֔רֶץ כִּ֛י אַתָּ֥ה יְהוָ֛ה אֱלֹהִ֖ים לְבַדֶּֽךָ׃ כ וַיִּשְׁלַח֙ יְשַֽׁעְיָ֣הוּ בֶן־אָמ֔וֹץ אֶל־חִזְקִיָּ֖הוּ לֵאמֹ֑ר כֹּֽה־אָמַ֤ר יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֨ר הִתְפַּלַּ֧לְתָּ אֵלַ֛י אֶל־סַנְחֵרִ֥ב מֶֽלֶךְ־אַשּׁ֖וּר שָׁמָֽעְתִּי׃ כא זֶ֣ה הַדָּבָ֔ר אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר יְהוָ֖ה עָלָ֑יו בָּזָ֨ה לְךָ֜ לָעֲגָ֣ה לְךָ֗ בְּתוּלַת֙ בַּת־צִיּ֔וֹן אַחֲרֶ֙יךָ֙ רֹ֣אשׁ הֵנִ֔יעָה בַּ֖ת יְרוּשָׁלִָֽם׃ כב אֶת־מִ֤י חֵרַ֙פְתָּ֙ וְגִדַּ֔פְתָּ וְעַל־מִ֖י הֲרִימ֣וֹתָ קּ֑וֹל וַתִּשָּׂ֥א מָר֛וֹם עֵינֶ֖יךָ עַל־קְד֥וֹשׁ יִשְׂרָאֵֽל׃ כג בְּיַ֣ד מַלְאָכֶ֘יךָ֮ חֵרַ֣פְתָּ ׀ אֲדֹנָי֒ וַתֹּ֗אמֶר בְּרֹ֥ב רִכְבִּ֛י אֲנִ֥י עָלִ֛יתִי מְר֥וֹם הָרִ֖ים יַרְכְּתֵ֣י לְבָנ֑וֹן וְאֶכְרֹ֞ת קוֹמַ֣ת אֲרָזָ֗יו מִבְח֣וֹר בְּרֹשָׁ֔יו וְאָב֙וֹאָה֙ מְל֣וֹן קִצֹּ֔ה יַ֖עַר כַּרְמִלּֽוֹ׃ כד אֲנִ֣י קַ֔רְתִּי וְשָׁתִ֖יתִי מַ֣יִם זָרִ֑ים וְאַחְרִב֙ בְּכַף־

מַלְכְוָת אַרְעָא אַתְּ עֲבַדְתָּא יָת שְׁמַיָא וְיָת אַרְעָא׃ טז גְלֵי קֳדָמָךְ יְיָ וְדוּן וּשְׁמַע קֳדָמָךְ יְיָ וְאִתְפְּרַע וַעֲבֵיד פּוּרְעָנוּתָא עַל כָּל פִּתְגָמֵי דְסַנְחֵרִיב דְשַׁלְחֵיהּ לְחַסָדָא עַמָא דַייָ קַיָמָא׃ יז בְּקוּשְׁטָא יְיָ אַחְרִיבוּ מַלְכֵי אַתּוּר יָת עַמְמַיָא וְיָת אַרְעֲהוֹן׃ יח וּמוֹקְדִין יָת טַעֲוָתְהוֹן בְּנוּרָא אֲרֵי לָא מַעֲוָן דְאִית בְּהוֹן צְרוֹךְ אִינוּן אֱלָהֵין עוֹבַד יְדֵי אֱנָשָׁא אָעָא וְאַבְנָא וְאַבְדוּנוּן׃ יט וּכְעַן יְיָ אֱלָהָנָא פְּרוֹקְנָא כְּעַן מִן יְדֵיהּ וְיִדְעוּן כָּל מַלְכְוָת אַרְעָא אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים לֵית בַּר מִנָךְ׃ כ וּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בַר אָמוֹץ לְוָת חִזְקִיָהוּ לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִבְעֵיתָא מִן קֳדָמַי עַל סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר שְׁמִיעַ קֳדָמָי׃ כא דֵין פִּתְגָמָא דִי גְזַר יְיָ עֲלוֹהִי מְבַסְרָא לָךְ מְעִיקָא עֲלָךְ מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דְצִיוֹן בַּתְרָךְ רֵישֵׁיהוֹן מְנִידִין עַמָא דִירוּשְׁלֵם׃ כב יָת מַן חֲסֵידְתָּא וְעַל מַן אִתְרַבְרַבְתָּא וְקָדָם מַן אֲרֵימְתָּא קָלָא וּזְקִיפְתָּא לְרוּמָא עֵינָךְ אֲמַרְתָּ מִלִין דְלָא כַשְׁרִין קֳדָם קַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל׃ כג בְּיַד אִזְגַדָךְ חֲסֵידְתָּא עַמָא דַייָ וַאֲמַרְתָּ בִּסְגִיאוּת רְתִיכַי אֲנָא סְלֵיקִית לְתְקוֹף כְּרַכֵּיהוֹן אַף אֵיחוֹד בֵּית מַקְדַשְׁהוֹן וְאֶקְטוֹל שְׁפַר גִבָּרֵיהוֹן מִבְחַר שִׁלְטוֹנֵיהוֹן וְאַכְבֵּישׁ קִרְיַת תּוּקְפֵּיהוֹן וַאֲשֵׁיצֵי סְגֵי מַשִׁרְיָתְהוֹן׃ כד אֲנָא הֲוֵיתִי חָפִיר גוּבִין וְשָׁתֵי מַיִן נוּכְרָאִין וּמְפַחֵית

י"ג ט' קמץ ג' כ'. ג' י"א ט' כתו' כן בנביאים כ"ד מיחדין ג' חס' ג' ח'. כ' כ'. ד' ג'. כ' ולא בטו קל"ד ברב ק' כ'. ג' ומ"ל ד' קצו ק' כ'

רדק

שבו הי' גדוף האלהים : (טז) אשר שלחו. שלא המדבר החירוף : (כ) אל סנחריב. בעבור סנחריב : (כא) בזה לך. פועל עבר מנחי העין והו' מלרע שלא כמנהג ברוב : בתולת בת ציון. מלכות כנישתא דציון : בת ירושלם. עמא דירושלם ופירוש בתולת כבתולה שלא נכבשה וכן בכל מקום שזוכר בתולה על עם ועל עדה זהו ענינו : (כב) על קדוש ישראל. כמו אל קדוש וכן כתוב בישעיה : (כג) מרום הרים. א"י שהיא גבוהה מכל הארצות והמשילה ללבנון לפי שהלבנון הוא יער עצים בארץ ישראל נקרא כן ולפי שהמשיל גדולי ישראל שריו וגבוריו לברושים וארזים המשיל הארץ ללבנון ר"ל עליתי על הארץ וכבשתי אותה ועתה אבא לירושלם ולפי שהיא טובה ונכבדת מכל הארץ קרא' מלון קיצו יער כרמלו כי הכרמל הוא טוב מן היער וכי הכרמל הוא מקום זרע ואילני פירות ויער לבנון הוא אילני סרק ומה שקראה מלון בעבור בית המקדש שבה שהוא משכן האל ומלונו ובישעיה מרום קיצו והענין אחד כי בית המקדש במקום גבוה בהר המוריה. ומה שאמר קצו כאילו היתה ירושלם קץ כל ארץ ישראל לפי שכבש כל ארץ ישראל זולתי ירושלם כלומר מלון קצו שאין לו עוד על דרך ובא עד קצו ואין עוזר לו וי"ת סליקי' לתקוף כרכיו וגו' ובדברי רז"ל כתיב מלון קצו וכתיב מרום קצו אמר אותו רשע בתחילה אחריב דירה של מטה ואח"כ אחריב דירה של מעלה: מבחור. בחול' ובישעי' מבחר בפתח והענין אחד : (כד) אני קרתי. באתי עד המקו' כלו' חפשתי אחר מקו' המים כי לא היו מספיקין לי מרוב חיילותי המים הנמצאים על

ושמע ח' זקפין קמצין וסי' נמסר בסדר בלק : ואת ארצם ג' דסמיכי בקריאה וסימ' אמנם ה' החריבו דמלכים . וחברו דישעיה . ואת כל הממלכים האלה ואת ארצם דיהושע : ה' אלהים ה' כתוב כן בנביאים וסי' במסר' רבתא : בזה ח' בקריא' וסי' במסר' רבתא : ותשא יו"ד בקריאה וסימני' נמסר בספרא דא חלק ב' סימן ד' : תולדות אהרן ביד מלאכיך. סנהד' לד : מלון קצו . שם: אני קרתי . שם :

רלבג

זה מספורי התורה ונתבאר ג"כ במה שסופר בעניני שלמה וזה לאות כי הש"י השגחתו דבק' בישראל אתה הוא המנהיג לבדך לכל ממלכו' הארץ כי אתה שליט להשפיל מלכים ולהקימם ואם אין להם מסודר ממערכת הכוכבים לפי שאתה מושל על הכוכבים ועל השפע השופע מהם כי אתה עשית את השמי' ואת הארץ : (יט) וידעו כל ממלכות הארץ כי אתה אלהים לבדך. ר"ל שראוי לך לעשות זה כדי שלא יתחלל שמך והם אין ישראל ראויים שתעשה להם נס : (כא) בזה לך לעגה לך. ר"ל שהיה מבזה ומלעגת על דבריך ואיננה יראה מהם כי מהש"י יהיה עזרה בסוף כמו שבאר ולזה גם הניע' ראש אחריך וזה אמר להודיע שאיננה צריכה שתירא מאלו הדברים אע"פ שכבר היו ישראל מתפחדים מאד מהם כמו שקדם : (כב) ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל. ר"ל הנה הגדלת לעשות מאד עד שהשיאך גודל לבבך לחרף ולגד' מי שהוא בתכלית הרוממו' והוא קדוש ישראל : (כג) הנה ביד מלאכיך חרפת ה' ואמרת כי בגבורתך ורב רכביך עלית לכבוש מרום הרים והם המקומות החזקים הבנויים בהרים : ירכתי לבנון. הם קצות יער הלבנון וכל זה משל לארץ ישר' שהיא גבוה מכל הארצות והיה מתפאר על שכבש רוב ארץ ישראל ולזה אמר ירכתי כי ירושלים היתה באמצע ולא כבש אותה והנה התפאר שיכרות קומת ארזים אשר באמצע היער ובמקום הגבוה יותר ממנו והנה קרא ארזים וברושים המלכות והשרים או העיירות יותר חזקות : ואבואה מלון קצו. ובישעיה כתוב מרום קצו והנה קרא מלון קצו בית המקדש כי הוא קץ וסוף המעלות והרוממות אשר בארץ ישראל ורצה לומר שכבר יחריב בית המקדש ואחר כך יחריב יער המישור אשר לפניו אשר מגדל פירות ומאכלים לרוב הם בני ירושלים : (כד) אני קרתי ושתיתי מים זרים. ר"ל לא היה פלא אם שתיתי מים המוכנים לשתותם אבל אני חפרתי והוצאתי מים זרים אשר לא עלה על לב

מצודת דוד

וכאומר ואיך א"כ תמסור בידו את ירושלים ויבאו הכרובים ביד צר : (טז) אשר שלחו. את המלאך המביא הספרים : (יז) אמנם ה'. אתה ה' הנה אמת הוא שהחריבו את העמים : (יח) כי לא אלהים המה. אבל כ"ז היה בעבור שאין בהם אלהות ולזה האבידם : (כ) אל סנחריב. בעבור דברי סנחריב : (כא) עליו. על סנחריב : בזה לך. בת ציון תבזה אותך תלעג עליך (וקראה בתולה על כי לא נכבשה

מצודת ציון

(טז) פקח. פתח כמו לפקח את עיני (זכריה יב) : (כג) כרמלו. מקום שדות וכרמים מעובדים קרוי כרמל : (כד) קרתי. חפרתי אחר מקור והוא מלשון יקרוה עורבי נחל (משלי ל) שהוא ענין נקב ובקוע: זרים. נוטפים כמו

רדק

על הארץ וזהו שאמר ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור וקראם זרים לפי שלא היו יודעים ונראים לבני אדם ועל הדרך הזה ת"י הפסוק אנא הויתי חפיר גובין וגו' כבעמוד ויש מפרשים יאורי מצור כמו מצרים לפי שהוא נהר גדול אמר כן על דרך ההפלגה : (כה) הלא שמעת למרחוק. אמר לו הקב"ה הלא שמעת מזמן רחוק הגזרה שגזרת על האומות להחריבם אותה הגזרה עתה הביאותיה משמלכו מלכי אשור הבאתי הגזרה על ידם ועל ידך על האומה ועל ישראל אני הוא שגזרתי שיהיו ערים בצורות לגלים נצים ויהיו יושבי הערים קצרי יד ויהיו כעשב השדה וירק דשא וכיוצא חלוש מהם והוא חציר גגות שלא היה כח ביושבי הערים להלחם כנגדך והכל היה מאתי ואני גזרתי ואמרתי ע"י נביאי טרם שהיתה הגזרה ואיך תתפאר על מה שעשיתי אני וכן אמר עליו הנביא ז"ל היתפאר הגרזן על החוצב בו וי"ת כן הלא שמעת מלקדמין וגו' כבעמוד וא"א ז"ל פי' כן אותה עשיתי ירושלם וכן אמר ויוצרה מרחוק לא ראיתם אמר כי מימים קדמונים אני עשיתיה ועתה הביאותיה בתמיה אמר הביאותיה עתה שתהי להשות גלים נצים ערים ושיהיו יושביהם קצרי יד וחתו ובשו ושיהיו כעשב השדה : להשות. שרשו שאה ומשפטו בתשלומו להשאות כמו שכתוב בישעיה ונשתנו תנועות הלמ"ד והה"א מפני חסרון האלף : גלים נצים. ערים בצורות. להשות ערים בצורות להיות גלים נצים ופי' נצים חרבים מן עריך תצינה : (כו) ושדפה לפני קמה. העשב ששכה השדפון טרם היותו קמה כלומר שלא הספיק להיותה קמה ולהיות' נגמר בשולו והוש' בשדפון ובישעיה ושדמה במ"ם והוא כמו בפ"א כי המ"ם והפ"א ממוצא אחד : (כז) ושבתך וצאתך ובאך. שבתך בארצך וצאתך מארצך ובואך הנה הכל גלוי וידוע לפני : ואת התרגזך אלי. ג"כ ידעתי שהקצפת אלי ודברת בי כדבר באלהי עץ ואבן וי"ת שבתך ומיתבך בעיצה : (כח) ושאננך. כמו ושאנך וכפל הנו"ן להפלגת השאון כן כתבו רבי יונה וכן הו' דעתי ודעת יונתן שתרגם ואיתרגשותך סליקת לקדמי ויש לפרשו כמשמעו בעבור כי התרגזו היה בעבור שהיה שלו שקט ושאנן: ושמתי חחי באפך. הוא הברזל כמין מחט וראשו כפוף נוקב אף הדג ולהיו ומעלין אותו מן המים וכן ובחוח תקוב לחיו ונתתי חחי' בלחייך : ומתגי בשפתיך. המתג הוא הברזל שמשימין בפה הבהמה להנהיגה וכת"י וזמם בספוותך ותרגם ורסן

מלכים ב יט

פְּעָמַי כָּל יְאֹרֵי מָצוֹר׃ כה הֲלֹא־שָׁמַעְתָּ לְמֵרָחוֹק אֹתָהּ עָשִׂיתִי לְמִימֵי קֶדֶם וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה הֲבֵיאתִיהָ וּתְהִי לְהַשְׁאוֹת גַּלִּים נִצִּים עָרִים בְּצֻרוֹת׃ כו וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד חַתּוּ וַיֵּבֹשׁוּ הָיוּ עֵשֶׂב שָׂדֶה וִירַק דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה׃ כז וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ וּבֹאֲךָ יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי׃ כח יַעַן הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ

ח'. כ': אנותיכם — י"ד — ג' ישעיה להשאות. ג' — ד'. ג' — ג' — ד' — ד' — ג'. ג'

בְּפַרְסַת רַגְלֵי עַמָּא דְעִמִּי כָּל מֵי נַהֲרִין עֲמִיקִין׃ כה הֲלָא שְׁמַעְתָּא מִלְּקַדְמִין מָה דַּעֲבָדִית לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם הֲלָא עַל דְּשַׁלִּיט בְּהוֹן וְאַף עֲלָךְ אִתְנַבִּיאוּ נְבִיֵּי יִשְׂרָאֵל וְלָא תַבְתָּא וְדָא חֲזָיָא קֳדָמַי מִיוֹמֵי קֶדֶם לְמֶעְבַּד לָךְ אַף אַתְקֵינְתָּא כְּעַן אַיְתֵיתַהּ וְדָא הֲוַת לָךְ לְתַקְלָא עַל דַּהֲוָאָה קֳדָמָךְ כְּאִתְרְגוֹשַׁת גַּלִּין דְּיִשְׁחוּ קִירְוִין כְּרִיכַן׃ כו וְיָתְבֵיהוֹן אִתְקְצַר חֵילֵיהוֹן אִתְּבָּרוּ וּבְהִיתוּ הֲווֹ כְּעֶשֶׂב חַקְלָא וְכִירוֹק דִּתְאָה כְּעֶשֶׂב אַגְרַיָּא דְּיִשְׁלוֹק עַד דְּלָא מְטָא לְמֶהֱוֵי שׁוּבְלִין׃ כז וּמִיתְבָךְ בְּעֵיצָה וּמִפְּקָךְ לְאַגָּחָא קְרָבָא וּמֵיתָךְ לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל גְּלֵי קֳדָמַי וְיָת דְּאַרְגֵּיזְתָּא קֳדָמַי גְּלֵי׃ כח חֲלַף דְּאַרְגֵּיזְתָּא עַל מֵימְרִי וְאִתְרַגְּשׁוּתָךְ סְלֵיקַת לִקְדָמַי וַאֲשַׁוֵּי שֵׁירִין בְּלִיסָתָךְ וְזָמָם בְּסִפְוָתָךְ וַאֲתִיבִנָּךְ

למרחוק ח' בקריאה וסי' ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל. וחברו דד"ה. והקול נשמע עד למרחוק. הלא שמעת עד למרחוק דסיפרא. וחברו דישעיה. ויצא שמו. אשא דעי למרחוק. משם הפר אבל: ותהי י"ד רפין בקריאה וסי' נמסר בסיפרא דא חלק א' סי' יח: והשיבתיך ג' וסי' אנכי עמך ושמרתיך. יען התרגזך דמלכים. וחברו דישעיה: התרגזך ד' וסי' ואת התרגזך אלי. ודבתרי' יען התרגזך. וחברו דישעי':

רשי

תמיד : (כה) הלא שמעת למרחוק. למה תתפאר ותתגדל בזאת לא שלך היא כי שמעת למרחוק על ידי הנביאים שגזרתי על העובדי כוכבים להביאך עליהם כענין שנאמר הוי אשור שבט אפי (ישעיה י' ה'): למימי קדם. משנברא העולם עלתה במחשבה שנאמר (ישעיה ל' ל"ג) כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן זה סנחריב שנשרף באש גיהנם שנ' (שם לא ט) נאם ה' אשר אור לו בציון : עתה הבאתיה. וזה הכח שבידך : ותהי. ביאתה של גזרתי להשאות ערים בצורות להיות לגלים נצים לגלי אדמה שצומחין בהן ירקות שאתה מחריבן בגזרתי : להשות. לשון שאייה גלמודה : (כו) ויושביהן קצרי יד. הם שאני התשתי את כחן לפניך ואין הגבורה שלך אין אתה גבור אבל הם חלשים : חציר גגות. הממהר ליבש : ושדפה לפני קמה. כשבלים השדופות בטרם יתקשו לבא לידי קמה : (כז) ושבתך וצאתך ובאך. תירגם יונתן ומיתבך בעצה ומיפקך לאגחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי מאתי נסיתה : ואת התרגזך אלי. ואת אשר סופך להתגאות ולהתעורר אלי ברוגז ורעש אסטרימי"ה בלע"ז : (כח) ושאננך. כמו ושאונך : חחי. כמין שיר הוא שמושכין בו בהמה שעסקיה רעים כמו ששנינו כל בעלי השיר יוצאין בשיר : ומתגי. תרגם יונתן זמם והוא של ברזל ותוחבין אותו

רלבג

לב איש שיוכל לשתות משם מים וזה משל למקומות שכבש שהיו כלם חזקים שלא עלה בלב איש שיוכל לכבשם ובכף פעמי לבד בלי השתדלות אחר החרבתי והובשתי כל היאורים אשר בערי המצור והם הערים החזקים שלא יתכן לכבשם כי אם בבניית המצור עליהם ואפשר שיאמר אומר שכבר אמר אני קרתי ושתיתי בעבור חזקיה שסתם המעינות כמו שנזכר בספר ד"ה והבאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב : (כה) הלא שמעת למרחוק אותה עשיתי. ר"ל על מה תתפאר על הצלחותיך במלחמות הלא שמעת כי למרחוק הודעתי אלו הדברים מהצלחותיך על כל הגוים ע"י עבדי הנביאים וזה לאות כי אותה עשיתי כמו שאמר ישעיה מי פעל ועשה קורא הדורות מראש ר"ל שמי שיקרא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות הוא מחוייב שיהיה הוא הפועל כי לולי זה איך יתכן שידע הוא מה שיעשה זולתי האלהים אלא אם היה הזולת ההוא מסרת אותו בזה ויהי הפועל מסודר מהמודיע זה טרם היותו לא מהמסרת כי איננו הראשון בזה וכבר הארכנו המאמר בזה בראשון מספר מלחמות ה' ובספר ישעיה : למימי קדם ויצרתיה. ר"ל כי מימי קדם השבתיה ורמיתיה והוא מענין ויצורי כצל כלם והנה עתה הבאתיה בימי מלכי אשור ותהי זאת המחשבה שחשבתי ועשיתי אותה להשאו' ולהחריב עד שיהיו ערים בצורות לגלים חרבים ועשיתי יושבי הערים קצרי יד כאילו אין להם כח חתו ובושו כי נהיו לשמה כרגע מה שלא חשבו זה מלפנים הנה לא היה להם כח להלחם כאילו הם עשב שדה וירק דשא שאיננו זז ממקומו כשיכרתו אותו וכמו חציר הגגות שהוא יותר נקל להכרת וכמו העשב השרוף טרם הגיעו להיות קמה : (כז) ושבתך וצאתך ובאך ידעתי. ר"ל שבתך בארצך וצאתך למלחמה ובאך לעיירות

מצודת ציון

כמו זרם מים עבר (חבקוק ג) : ואחריב. מל' חורב ויובש : פעמי. רגלי : יאור. ענין נהר ונחל : מצור. ענין חוזק והוא מל' צור : (כה) להשות. מל' שאיה ושממון כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל) : גלים. הוא כענין תל : נצים. פרחים כמו הנצו הרמונים (ש"ה ז) : (כו) חתו. נשברו : ושדפה. מל' שדפון ירקון (מ"א ח) והוא לקות הזרע : (כז) התרגזך. ענין תנועת חרדת שמהירות וכן הרגיז ממלכות (ישעיה כג) : ושאננך. הוא מל' שאון והמייה : חחי. הוא טבעת ההושם בפי הבהמה שעסקיה רעים למושכה ע"ז וכן ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל)

מצודת דוד

נכבשה עדיין מעולם למשול בה עם אחר כבתולה זו שלא באה ברשות הבעל וכן בתולת בת צידון (ישעיה כ"ג) : אחריך. אחרי מפלתך תניע בראשה בדרך לעג : (כב) את מי. למה לא שמת על לבך להבין את מי הרפת : מרום. לרום רקיע : (כג) מרום הרים. זה הר הבית : ירכתי לבנון. בסוף יער הלבנון מקום הארזים הגבוהים : קומת ארזיו. ר"ל השרים והגבורים : מלון קצו. הוא בהמ"ק שהוא מלון ומשכן השכינה והוא הקץ מכל הדברים הנחמדים אשר בעולם : יער כרמלו. ר"ל מיטב שבחו וכובד הודו : (כד) אני קרתי ושתיתי מים. ר"ל משולם הצלחתי במעשי כמו הכורה באר ומגליח למגלא המקור ושותה זרם מימיו : ואחריב בכף פעמי. כאשר באתי להלחם בעיר הבצורה בחוזק נהרותיה אשר סביב לה אז הבאתי עליה חיל רבות והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם : (כה) למרחוק. מזמן רחוק : אותה. את הגזירה הזאת עשיתי מימים קדמונים : ויצרתיה. ואני יצרתי את הדבר הזה וכפל הדבר במ"ש : עתה הבאתיה. אני הבאתי עתה את הדבר על ידך : ותהי. אתה תהיה למקל מרדות להחריב ערים בצורות לעשותם שממה וגלים מגמיהם נצים ופרחים : (כו) ויושביהן. יושבי הערים ההם עשיתים להיות קצרה ידם מלהלחם למולך : עשב שדה. כעשב שדה : חציר גגות. כחציר הגדל על הגגות שהוא חלש למאד : ושדפה. כשבלים הנשדפים טרם נגמר בשולם לבוא לכלל קמה כי אז המה חלושים עד למאד ור"ל הנה אני הוא הממית ומחליש לפניך כח העובדי כוכבים ולא באה בעולם ידך : (כז) ושבתך. ת"י ומיתבך בעצה : ואת התרגזך. ואף את התרגזך ידעתי : (כח) אלי.

אותו בנחירו הנאקה ונמשכת בו לפי שעסקיה רעים והוא ששנינו ונאקה בחוטם: (כט) וזה לך האות. לחזקיהו אמר הנביא וזה שאמרתי לך סנחריב יפול כאן יהי לך לאות אף לימים הבאים שאתם יראים למות ברעב לפי שסנחריב החריב את הארץ וגדע את האילנות: אכול השנה ספיח. בשנה הזאת יצמחו לכם צמחי' ותתפרנסו מהם: סחיש. גדולי אילנות שיצמחו וכשתראה דברי קיים במפלת האוכלוסין יהיה לך לאות שאף הבטחה זו תתקיים: (לא) קנאת ה' צבאות. שיקנא לכבודו ולשמו ולא שיש זכות בידכם כי הרשע הרשיע אחז אביך: (לב) ולא יקדמנה. לא יערך לפניה מגן: סוללה. צבור אדמה להגביה תל לעמוד עליו להלחם על העיר ועל שם שהוא כובשו וחובטו בעצים ומקבות כדי שיהא נדוש וכבוש בחוזק קורהו סוללה ל' סולו סולו המסלה:

ויהי

ורסן מתעה וזמם דטעי ר"ל אני אראה לך שאתה ברשותי ואנהיג אותך למקום שארצה כמו שמנהיג האדם הבהמה ומושכה למקו' שירצה וכמו שהדייג מושך הדג אליו מן המי' בתחבולה: בדרך אשר באת בה. כמו אשר תבא בה כי עתה ע"י מלאכי' שלח הדברים והוא הלך להלחם עם מלך כוש אלא אחר המלחמה שב לירושל' ועל אותו הדרך אמר שעתיד לשוב ולבוא לירושלי' כי באותו הדרך שיבא ישוב לארצו אחר שינגף מחנהו: (כט) וזה לך האות. אמר לחזקיהו זה שאמרתי לך בנבואה הראשונה ושמע שמועה ושב לארצו וכן עשה שהרי ראית ששלח מלאכיו ושב לארצו להלחם עם מלך כוש ובזה האות שנתאמ' אצלך דברי תדע כי גם נבואה זאת תהיה אמת בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון לא יבא מלך אשור אל העיר הזאת שיכבוש אותה ועוד אני אומר שתאכלו השנה ספיח כי אותה השנה לא זרעו מפני חיל מלך אשור ואכלו הספיחים אם כן מה אמר להם הנביא כי יודעים היו שיאכלו הספיחים אחר שלא זרעו לא היה להם קציר אחר אלא אמר להם הנביא שיתברך להם התבואה שבשדות ויספיקו להם אותם הספיחי' כל השנה ההיא ובשנה השנית ג"כ לא תצטרכו לזרוע כי תאכלו הסחיש והוא היוצא מהנופל מהספיח ובשנה הג' תזרעו ממות' הסחיש על אכלכם ותקצרו בשלים כי לא יהיה לכם פחד מאויב ותטעו כרמים ותאכלו פרים בהשקט ובבטחה ובסדר עולם באחד עשר ביובל עלה סנחריב בשנה הרביעי' בשבוע וכן הוא אומר אכול השנה ספיח שעלה בפרס הפסח ולא יכלו לזרוע ואכלו הספיחים ובשנה השנית סחיש שגדעו לגיונות את האילנות ובשנה השלישית זרעו מלמד שלא נשתייר בשבוע אלא שנה אחת: (ל) שרש למטה. ת"י כאילן די משלח שורשוהי לרע ומרים נופיה לעילא: (לא) כי תצא שארית. יפקון שאר צדיקיא ושיזבת מקיימי אוריתא מטור דציון: קנאת ה' צבאות. קרי ולא כתיב שקנא האל לשמו לפי שחירף וגדף מלך אשור ביד מלאכיו וי"ת במימרא דה' צבאו' תתעביד דא: (לב) לא יבא אל העיר הזאת. שיכבשנה כי אל העיר בא עם מחנהו מחוץ לירושלם ושם נגף מחנהו או פי' לא יבא לא יכנס תוך העיר וכן תרגם יונתן לא יעול לקרתא הדא: לא יקדמנה מגן. חסר בי"ת השמוש במגן כי בעלי המגינים באים ראשוני' אל העיר כשנלחמים עליה וכת"י לא יקדמנה בתריסין: ולא ישפוך עליה סוללה. כתרגומו ולא יצבר עלה מליתא ומליתא הוא תל עפר מדברי רבותינו ז"ל מוליא בגלא והוא שצוברין עפר לעשות תל ולהגביה כנגד חומת העיר ללכוד העיר וכן אמר ויצבור עפר וילכדה:

ויהי

וַהֲשִׁבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ׃ כט וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית סָחִישׁ וּבַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאִכְלוּ פִרְיָם׃ ל וְיָסְפָה פְּלֵיטַת בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה׃ לא כִּי מִירוּשָׁלַ͏ִם תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה מֵהַר צִיּוֹן קִנְאַת יְהוָה תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃ לב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר לֹא יָבוֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן וְלֹא־יִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ סֹלְלָה׃ לג בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־יָבֹא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת לֹא יָבֹא נְאֻם־יְהוָה׃ לד וְגַנּוֹתִי אֶל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד

ג' ג' ר"פ ו' מ"ל ל' ישעיה סחיס כ' צבאות קרי ולא כתיב כ' ט' פסו' לא ולא ולא ולא ל' ל' דסמי' ושארע' העיר

בְּאוֹרְחָא דַאֲתֵיתָא בָהּ׃ כט וְדֵין לָךְ אָתָא אֱכוֹל בְּשַׁתָּא חֲדָא כַּתִּין וּבְשַׁתָּא תִנְיֵנִיתָא כַּתְכְּתִין וּבְשַׁתָּא תְלִיתָאָה זְרוּעוּ וַחֲצוּדוּ וְצוּבוּ כַרְמִין וְאֱכוּלוּ אִבֵּיהוֹן׃ ל וְיוֹסְפוּן מְשֵׁיזְבַיָּא דְבֵית יְהוּדָה דְאִשְׁתַּאֲרוּן כְּאִילָן דִּי מְשַׁלַּח שׁוֹרְשׁוֹהִי לְרַע וּמָרִים נוֹפֵיהּ לְעֵילָא׃ לא אֲרֵי מִירוּשְׁלֵם יִפְקוּן שְׁאַר צַדִּיקַיָּא וְשֵׁיזָבַת מְקַיְּמֵי אוֹרַיְתָא מִטּוּרָא דְצִיּוֹן בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת תִּתְעֲבֵיד דָּא׃ לב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לְמַלְכָּא דְאַתּוּר לָא יֵעוֹל לְקַרְתָּא הָדָא וְלָא יַקְשֵׁית תַּמָּן גִּיר וְלָא יְקַדְּמִינַהּ בִּתְרִיסִין וְלָא יִצְבַּר עֲלַהּ מְלֵיתָא׃ לג בְּאוֹרְחָא דַאֲתָא בָהּ יְתוּב וּלְקַרְתָּא הָדָא לָא יֵעוֹל אֲמַר יְיָ׃ לד וְאַגֵּן עַל קַרְתָּא הָדָא לְמִפְרְקַהּ בְּדִיל מֵימְרִי

אכול י' מ"ל וסימ' נמסר בסדר שמיני. צבאות חד מן י' מלין דקריין ולא כתבן וסימ' נמסר בריש סדר אלה

רלבג

לעיירות שלכדת הכל ידעתי טרם היותו וגם ידעתי התרגזך אלי. ר"ל היותך מראה עצמך אלי נורא מאד עד שחשבת שלא אוכל לך ושאני צריך לירא ממך ולפי שכבר עלה באזני התרגזך אלי והיה סבת זה היותך שלו ושאנן ולזה יחסת לעצמך אלו ההצלחות לא לי הנה אראה לך שאני האדון והמנהיג ואתה העבד ולזה אשי' חח באפך והוא הברזל שילכדו בו הדגים ואשים בשפתיך המתג שמשימין בשפתי הבהמות להנהיג' כאשר ירצו: (כח) והשיבותיך בדרך אשר באת בה. ידמה שלאחר הלחמו עם מלך כוש שב אל ירושלם ושם נגף ה' את כל חילו: (כט) וזה לך האות אכול השנה ספיח. אמר זה לפי שלא היה בלי פחד עדיין אעפ"י שימותו חיל מלך אש"ר כי אולי ישוב עליהם עם חיל אחר ולזה אמר הנביא לחזקיה וזה הדבר אשר תראה מסנחריב שישוב בדרך אשר בא בה ולא יבא על ירושלים יהיה לך אות על ייעוד אחר מייעד אותך הש"י והוא השנה הזאת תאכלו הספיחים אשר בשדות בחוץ ולא יהיה אויב בחוץ שימנע אתכם מזה ויתברכו הספיחים באופן שיספיקו כל השנה: ובשנה השנית תאכלו סחיש. והם ספיחים הצומחים מהיוצא מהספיחים הראשוני' וידמה שאותה שנה היתה שנת השמטה שאם לא היה כן מה זה שלא יזרעו ולא יקצרו: (ל) ויספה פליטת בית יהודה הנשארה. ממלך אשור ומלכי ישראל ורצין מלך ארם לעשות שרש למטה ותשתרש באופן שתעשה פרי למעלה: (לא) כי מירושלים תצא שארית ופליטה מהר ציון. יעשה זה הש"י לקנאתו על החירופין שחרף אותו מלך אשור ואע"פ שאין ישראל ראויין לזה הנס: (לב) לא יקדמנה מגן. לפי שההורסים החומות מקדמים לפניהם מגן והם באים תחתיו והורסי' החומה בכשיל וכלפות אמר לא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה להפיל החומה והוא כלי שמשליכין בו אבנים גדולות מאד להפיל החומה בחוזק או ירצה באמרו ולא יקדמנה מגן ולא יקדמנה איש מגן ויהיה חסר הנושא כאמרו ומאכלו בריאה שהרצון בו ומאכלו שה בריאה: (לד) וגנותי. הוא מענין מגן: למעני ולמען דוד עבדי. ר"ל למען כבוד שמי ובעבור בריתי עם דוד עבדי שאם ישמרו

מצודת דוד

באה אלי: והשיבותיך. בע"כ אשיב אותך: (כט) וזה לך האות. א! מול חזקיה ידבר הנה השמועה הזאת תהיה לך לאות על הבטחה אחרת כי הנה הלגיונות החריבו וקלקלו הזרעים וגדעו האילנות והקב"ה מבטיחך לכלכל אתכם בשנה ההיא בספיחי הזרעים: ובשנה השנית סחיש. אולי היתה שנת השמיטה והיו אסורים בחרישה וזריעה ולזה נתברכו ספיחי הספיחים: ובשנה השלישית זרעו. ולא תפחדו עוד לצאת השדה מפחד האויב: (ל) שורש למטה. ר"ל יהיו ממולאים בכל טוב כהאילן הנטוע במקום רטוב שמוסיף שורש למטה ומרבה לעשות פרי למעלה: (לא) כי מירושלים וכו'. ר"ל ירושלים תהיה הנשארת להנצל מיד סנחריב וכן ופליטה מהר ציון וכפל הדבר במ"ש: קנאת ה'. כי יקנא לשמו אשר חרף רבשקה וסנחריב: (לד) למעני. למען כבוד שמי:

מצודת ציון

(יחזקאל לה): ומתגי. הוא כעין רסן כמו מתג לחמור (משלי כו): (כט) ספיח. הוא הצומח מהגרעין הנופל מאליו כמו ספיח קצירך (ויקרא כה): סחיש. ענינו כפיחי ספיחים או ספיחי האילנות ואין לו דומה: (לב) יורה. ישליך: ולא יקדמנה. לא יערך לפניה כי התרגום של לפני הוא קדם וכן במה אקדם ה' (מיכה ו): סללה. הוא צבור העפר ששופכין מול העיר ועולים בה להלחם וכן ושפכו על ירושלים סוללה (ירמיה ו): (לד) וגנותי. מל' הגנה: הקיר

קנאת ויצא

רדק

(לה) ויהי בלילה ההוא. היות שחזר מלך אשור על ירושלם עם מחנהו ועם כל השבי באותה הלילה יצא מלאך ה' והכה במחנה אשור ורבותינו ז"ל אמרו כי ליל פסח היה ועוד אמרו כי לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיה ויו' שלישי לחליו היתה מפלתו של סנחריב ואותה הלילה אמרו ישר' שירה שנ' השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ואמרו מאה ושמנים אלף שהכה במחנה אשור כולם היו קשורים כתרים בראשיהם וכדבריה' נראה בדברי הימים שנאמר ויכחד כל גבורי חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור וכן מה שנא' בישעיה במשמניו רזון ואמרו כי מכתם היתה שריפ' נשמה וגוף קיים שנ' ותחת כבודו יקד יקוד כלומר תחת הלבוש שהוא כבודו של אדם כשרפת בני אהרן שנא' וישאום בכתנותם: וישב בנינוה. שלא יצא במלחמה עוד: בניו. קרי ולא כתיב: (לז) הכוהו בחרב. באגדה סנחרב שאל את חכמיו כאשר הכה המלאך מחנהו מה זכות של אומה זו שאלהיהם נלחם להם אמר לו אברהם אביה' העל' את בנו עולה אמר אף אני אעלה את שני בני לאלהי כששמעו בניו הכוהו בחרב בעוד שהיה משתחוה: (א) כי מת אתה ולא תחיה. לא תרפא מחולי זה כי מתוך זה החולי תמות וכת"י ולא תיחי ממרעך ורז"ל אמרו כי מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא מאי טעמא דלא עסקת בפריה ורביה ואמת הוא כי בניו נולדו אחר חליו שנ' בן שתי' עשרה שנה מנשה במלכו: (ב) אל הקיר. כדי לכוון לבו בתפל' כי היה תמי' בלבו למה היה האל מקצר ימיו שהרי לא היה אלא בן ל"ט שנים כשחלה חלי זה וי"ת אל הקיר לכותל בית מקדשא: (ג) התהלכתי לפניך. זה עבודת הלב ואחר כך זכר המעשה: והטוב בעיניך עשיתי. כמו שהעיד עליו הכתוב ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה דוד אביו ואומר וישמור מצותיו אשר צוה ה' את משה: ובדרש והטוב בעיניך עשיתי. שגנז ספר רפואות שעשה שלמה והיו העם בוטחים בו ולא היו דורשים את ה' בלבם: (ד) לא יצא העיר התיכונה. העיר כתיב וחצר קרי ובדברי רז"ל כתיב העי' וקרינן חצר מכאן שהסרטיא של מלכים בעיירות בינוניות ובמקום אחר אמר בירושלמי כתיב העיר לומר מהר הקב"ה להודיע רפואתו בטרם יצא קול הברה בעיר שנכנסה עליו מיתה: (ו) והוספתי על ימיך. שהיו קצובים לך ובזה מחלוקת בדברי רז"ל י"א משלו הוסיפו לו כי ימיו הקצובים היו יותר. ולעונש עון היו מחסרין לו ויש אומרים תוספת עשו לו על הקצובים

מלכים ב

עֲבְדִּי׃ לה וַיְהִי֙ בַּלַּ֣יְלָה הַה֔וּא וַיֵּצֵ֣א ׀ מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֗ה וַיַּךְ֙ בְּמַחֲנֵ֣ה אַשּׁ֔וּר מֵאָ֛ה שְׁמוֹנִ֥ים וַחֲמִשָּׁ֖ה אָ֑לֶף וַיַּשְׁכִּ֣ימוּ בַבֹּ֔קֶר וְהִנֵּ֥ה כֻלָּ֖ם פְּגָרִ֥ים מֵתִֽים׃ לו וַיִּסַּ֥ע וַיֵּ֛לֶךְ וַיָּ֖שָׁב סַנְחֵרִ֣יב מֶֽלֶךְ־אַשּׁ֑וּר וַיֵּ֖שֶׁב בְּנִֽינְוֵֽה׃ לז וַיְהִ֨י ה֜וּא מִֽשְׁתַּחֲוֶ֗ה בֵּ֣ית ׀ נִסְרֹ֣ךְ אֱלֹהָ֗יו וְאַדְרַמֶּ֤לֶךְ וְשַׂרְאֶ֙צֶר֙ הִכֻּ֣הוּ בַחֶ֔רֶב וְהֵ֥מָּה נִמְלְט֖וּ אֶ֣רֶץ אֲרָרָ֑ט וַיִּמְלֹ֛ךְ אֵסַר־חַדֹּ֥ן בְּנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃

כ א בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם חָלָ֥ה חִזְקִיָּ֖הוּ לָמ֑וּת וַיָּבֹ֣א אֵ֠לָיו יְשַׁעְיָ֨הוּ בֶן־אָמ֜וֹץ הַנָּבִ֗יא וַיֹּ֨אמֶר אֵלָ֜יו כֹּה־אָמַ֤ר יְהוָה֙ צַ֣ו לְבֵיתֶ֔ךָ כִּ֛י מֵ֥ת אַתָּ֖ה וְלֹ֥א תִֽחְיֶֽה׃ ב וַיַּסֵּ֥ב אֶת־פָּנָ֖יו אֶל־הַקִּ֑יר וַיִּתְפַּלֵּ֥ל אֶל־יְהוָ֖ה לֵאמֹֽר׃ ג אָנָּ֣ה יְהוָ֗ה זְכָר־נָא֙ אֵ֣ת אֲשֶׁ֤ר הִתְהַלַּ֙כְתִּי֙ לְפָנֶ֔יךָ בֶּאֱמֶת֙ וּבְלֵבָ֣ב שָׁלֵ֔ם וְהַטּ֥וֹב בְּעֵינֶ֖יךָ עָשִׂ֑יתִי וַיֵּ֥בְךְּ חִזְקִיָּ֖הוּ בְּכִ֥י גָדֽוֹל׃ ד וַיְהִי֙ יְשַׁעְיָ֔הוּ לֹ֣א יָצָ֔א הָעִ֖יר הַתִּֽיכֹנָ֑ה וּדְבַ֨ר־יְהוָ֔ה הָיָ֥ה אֵלָ֖יו לֵאמֹֽר׃ ה שׁ֣וּב וְאָמַרְתָּ֞ אֶל־חִזְקִיָּ֣הוּ נְגִיד־עַמִּ֗י כֹּֽה־אָמַר֙ יְהוָ֗ה אֱלֹהֵי֙ דָּוִ֣ד אָבִ֔יךָ שָׁמַ֙עְתִּי֙ אֶת־תְּפִלָּתֶ֔ךָ רָאִ֖יתִי אֶת־דִּמְעָתֶ֑ךָ הִנְנִי֙ רֹ֣פֶא לָ֔ךְ בַּיּוֹם֙ הַשְּׁלִישִׁ֔י תַּעֲלֶ֖ה בֵּ֥ית יְהוָֽה׃ ו וְהֹסַפְתִּ֣י עַל־יָמֶ֗יךָ חֲמֵ֤שׁ עֶשְׂרֵה֙ שָׁנָ֔ה וּמִכַּ֤ף מֶֽלֶךְ־אַשּׁוּר֙ אַצִּ֣ילְךָ֔ וְאֵ֖ת הָעִ֣יר הַזֹּ֑את וְגַנּוֹתִי֙ עַל־

(הערות מסורה בשוליים: ג׳ ר״פ. ו׳ מ״ל וכל ד״ה דכו׳ כמ״ה. בניו קרי ולא כתיב. ד׳ א׳ פתח וג׳ קמץ. ו׳ כתיב ה״א לשון נקבה. חצר ק׳. ג׳. ד׳ ב׳ מלרע וב׳ מלעיל ג׳ חס׳. ה׳)

תרגום

וּבְדִיל דָוִד עַבְדִּי׃ לה וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְפַק מַלְאֲכָא דַייָ וּקְטַל בְּמַשְׁרִית אַתּוּרָאָה מְאָה וּתְמָנַן וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא וְהָא כּוּלְהוֹן פִּגְרִין מִיתִין׃ לו וּנְטַל וַאֲזַל וְתָב סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר וִיתֵיב בְּנִינְוֵה׃ לז וַהֲוָה הוּא סָגִיד בֵּית נִסְרוֹךְ טַעֲוָתֵיהּ וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׁרְאֶצֶר בְּנוֹהִי קַטְלוּהִי בְּחַרְבָּא וְאִינוּן אִשְׁתֵּיזָבוּ לַאֲרַע קַרְדּוּ וּמְלַךְ אֵסַרְחַדּוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ א בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן מְרַע חִזְקִיָהוּ לִמְמָת וַאֲתָא לְוָתֵיהּ יְשַׁעְיָה בַר אָמוֹץ נְבִיָא וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ פַּקֵּיד עַל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ אֲרֵי מָאֵית אַתְּ וְלָא תֵיחֵי מִמַּרְעָךְ׃ ב וְאַסְחַר יַת אַפּוֹהִי לְכוֹתֶל בֵּית מַקְדְּשָׁא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ לְמֵימָר׃ ג קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אִדְּכַר כְּעַן יַת דִּפְלָחִית קֳדָמָךְ בְּקוּשְׁטְ וּבְלֵבָב שְׁלִים וּדְתַקִּין קֳדָמָךְ עֲבָדִית וּבְכָא חִזְקִיָה בִּבְכִיָא סַגִּיאָה׃ ד וַהֲוָה יְשַׁעְיָה לָא נְפַק לְדַרְתָּא מְצִיעָאָה וּפִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִמֵּיהּ לְמֵימָר׃ ה תּוּב וְתֵימַר לְחִזְקִיָה מַלְכָּא דְעַמִּי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהֵיהּ דְדָוִד אֲבוּךְ שְׁמִיעַ קֳדָמַי צְלוֹתָךְ גְּלֵיא קֳדָמַי דִמְעָתָךְ הָא אֲנָא מָסֵי לָךְ בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה תִּיסַק לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃ ו וְאוֹסִיף עַל יוֹמָךְ חֲמֵשׁ עַסְרֵי שְׁנִין וּמִיַּד מַלְכָּא דְאַתּוּר אֲשֵׁיזְבִינָךְ וְיַת קַרְתָּא הָדָא

תולדות אהרן בימים ההם. ברכות י בתרא קמז: ויסב. ברכות שם: זכר נא. שם: והטוב בעיניך. סנהדרין קד: ויהי ישעיהו. ערובין כד: והוספתי על ימיך. יבמות מט וכ': וגנותי. ברכות יח:

רשי

(לה) ויהי בלילה ההוא. כששב סנחריב מעל כוש ובא עד נוב שהיתה סמוכה לירושלים: מאה ושמונים וחמשה אלף. כולם ראשי גייסות: (לו) וישב בנינוה. היא ראש לארץ אשור: (לז) בית נסרוך אלהיו. נסר מתיבתו של נח: הכהו בחרב. שמעו אותו שאמר לשוטן לפניו אם יצילהו שלא יהרגוהו שרי המלכות שמתו בניהם על ידו: (א) בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיהו. ויום שלישי כשעלה בית ה' יום מפלתו של סנחרב וי"ט של פסח היה: כי מת אתה. בעולם הזה: ולא תחיה. לעולם הבא משום דלא נסבת אשה כדאיתא בברכות: (ד) לא יצא חצר וגו'. מיהר הקב"ה להודיע רפואתו בטרם יצא קול הברה בעיר שנכנסה עליו מיתה כדאיתא בירושלמי: (ו) ומכף מלך אשור אצילך. למדנו שלפני מפלתו של סנחרב חלה: דבלת

רלבג

ישמרו בניו את מצותי לא הסור המלכות מהם: (לה) ויהי בליל' ההוא. ר"ל בליל היום ההוא שאמר בו ישעיה אלו הדברי' והנה א"כ אחרה אחר שסב סנחרב על ירושלי' במצור כמו שפירשנו: וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים. ר"ל רובם וכזה רבי' בדברי הנביאים והנה הנשארי' היו מעטים כמו שזכר ישעי' בספרו והנה פגרי' מתים הם גופי' מתים כי הגוף החי יקרא ג"כ פגר והנה בניו המיתוהו אח"ז כמו שייעד לו הנביא: (א) בימים ההם חלה חזקיה למות. אחשוב כי אחר הספור הקודם היה זה ולא תפלא ממה שאמר ומכף מלך אשור אצילך כי כבר אפשר שאסרחדון

הדברים: שמונים ו' מ"ל וסי' נמסר בסדר בראשית ובספר שפטים סימן ד': אררט ד' בקריאה ג' קמץ וא' פתח וסימ' ותנח התבה בחדש השביעי. והנה נמלטו ארץ אררט. וחברו דישעיה. אלין ג' קמצין. וחד פתח ממלכות אררט: והטוב ו' בקריאה וסימן ועשית הישר והטוב בעיני יי. אנא יי זכר נא את אשר התהלכתי וחברו דישעיה. מפי עליון לא תצא הרעות והטוב: והספתי ד' ב' מלעיל וב' מלרע וא' מנהון חסר וסי' וגדלתי והוספתי. הגדלתי והוספתי חכמה. והספתי על ימיך. והוספתי על כל התלחך. ב' בתראי מלעיל. וימים חסר:

מצודת ציון

(ב) הקיר. הכותל: (ג) אנה. הוא ענין לשון בקשה: נא. עתה: (ד) התיכונה. האמצעית: דבלת

מצודת דוד

(לה) ויצא מלאך ה'. לאחר שגלהם בכוש חזר ובא לירושלים ואז יצא מלאך ה' וכו': וישכימו בבוקר. סנחריב והמעט אשר נשארו חיים: (לו) בנינוה. היא ראש למלכות אשור: (לז) בית נסרוך. נסר מתיבתו של נח היה לו לאלוה ובעת אשר השתחוה לה הכוהו בניו: והמה. בני סנחריב אשר הכוהו: כ (א) בימים ההם. ארז"ל שהיה שלשה ימים לפני מפלת סנחריב: למות. ר"ל חולי אנושה ומסוכנת שיש בה כדי למות: ע. היה

הָעִיר הַזֹּאת לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי׃ ז וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ קְחוּ דְּבֶלֶת תְּאֵנִים וַיִּקְחוּ וַיָּשִׂימוּ עַל־הַשְּׁחִין וַיֶּחִי׃ ח וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ מָה אוֹת כִּי־יִרְפָּא יְהוָה לִי וְעָלִיתִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בֵּית יְהוָה׃ ט וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ זֶה־לְּךָ הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה כִּי יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֵּר הָלַךְ הַצֵּל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אִם־יָשׁוּב עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ י וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ נָקֵל לַצֵּל לִנְטוֹת עֶשֶׂר מַעֲלוֹת לֹא כִּי יָשׁוּב הַצֵּל אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ יא וַיִּקְרָא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־יְהוָה וַיָּשֶׁב אֶת־הַצֵּל בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְּמַעֲלוֹת אָחָז אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ יב בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח בְּרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי שָׁמַע כִּי חָלָה חִזְקִיָּהוּ׃

וְאָגֵין עַל קַרְתָּא הָדָה בְּדִיל מֵימְרִי וּבְדִיל דָּוִד עַבְדִּי׃ ז וַאֲמַר יְשַׁעְיָהוּ יִסְּבוּן דְּבֶלֶת תְּאֵנִין וּנְסִיבוּ וְשַׁוִּיאוּ עַל שִׁיחֲנָא וְאִתַּסִּי׃ ח וַאֲמַר חִזְקִיָּהוּ לִישַׁעְיָהוּ מָא אָת אֲרֵי יַסֵּי יְיָ לִי וְאֶסַּק בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ׃ ט וַאֲמַר יְשַׁעְיָה דֵּין לָךְ אָתָא מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי יַעֲבֵד יְיָ יַת פִּתְגָמָא דְּמַלִּיל הֲיִהָךְ טוּלָא עֲסַר שָׁעִין אִם יְתוּב עֲסַר שָׁעִין׃ י וַאֲמַר חִזְקִיָּה קַלִּילָא דָּא דִּיהָךְ טוּלָא עֲסַר שָׁעִין כְּרַם נְסָא יְתוּב טוּלָא לַאֲחוֹרוֹהִי עֲסַר שָׁעִין׃ יא וְצַלִּי יְשַׁעְיָה נְבִיָּא קֳדָם יְיָ וַאֲתִיב יַת טוּלָא בְּצוּרַת אֶבֶן שָׁעֲיָא דְּנַחֲתַת בְּמַסְקָנָא דְּאָחָז שִׁמְשָׁא לַאֲחוֹרוֹהִי עֲסַר שָׁעִין׃ יב בְּעִדָּנָא הַהִיא שְׁלַח בְּרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בַּר בַּלְאֲדָן מַלְכָּא דְּבָבֶל אִגְרָן וְקֻרְבְּנִין לְוָת חִזְקִיָּה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי

ג' בנניאים. כ"ס. ב'. ז'. ג' ויתיר א'

ירפא ג' וסי' כי גדול כים שברך. ומחץ מכתו ירפא. כי ירפא ה' לי ועליתי: יחזקיהו ג' וסי' נמסר בריש ישעיה: אחרנית ז' בקריא' וסי' ויקח שם ויפת את השמלה ב' בפסוק. ויהי בהזכירו את ארון האלהים. ואתה הסבות את לבם: ויאמר יחזקיהו נקל. ויקרא ישעיהו הנביא אל ה' דמלכים.

תולדות אהרן כי יעשה. עקידה ש' יג: הצל אחורנית. שם: מה אות. (סנהדרין ל): בלאדן. סנהד' צו:

רשי

(ז) דבלת תאנים. כשהם לחים קרויין תאנים וכשנדרסים בעיגול קרוין דבלה: וישימו על השחין ויחי. ונס בתוך נס שהרי אף בשר חי כשאתה נותן עליו דבלה נסרח והקב"ה נותן דבר המחבל לתוך דבר שנתחבל ומתרפא: (ט) הלך הצל עשר מעלות. אם ישוב עשר מעלות. הרי זה מקרא קצר כבר ירד הצל למעלו' העשויו' לשעות היום כמו אורלויי"ן בלעז שעושין האנשים לידע שעות היום חפץ אתה שימתין במקום שהוא שם כדי מהלך עשר שעות או ישוב למעלה עשר מעלות ויהי נראה כאילו הוא שחרית: (י) ויאמר יחזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות. דבר קל הוא לנטות במקומו ולנטה ועומד עשר מעלות אינו דבר הניכר כ"כ לא כן אלא ישוב הצל ויהיה הדבר תימה שראו שפנה היום לערוב וחוזר להיות בוקר: (יא) אשר ירדה במעלות אחז. יום שמת אחז נתקצר היום ומיהר הצל לירד עשר מעלות כדי שלא יהא נספד ואותן עשר שעות חזרו עכשיו לחזקיהו: (יב) כי שמע כי חלה. ועד אותו היום לא היה אדם חולה וחיה ואיך שמע למוד היה לאכול בשלש שעות ביום ויישן עד תשע כיון שחזר גלגל חמה לחזקי' ניעור בתשע שעות ומצא שהוא שחרית בקש להרוג את עבדיו אמר אתם הנחתם אותי לישן יום ולילה אמרו גלגל חמה חזר אמר להם

רדק

הקצוצים לו ובספר שמו' בפסוק כי אם ה' יגפנו פירשנו זה הענין: ומכף מלך אשור אצילך. זה ראיה כי קודם מפלתו של סנחריב חלה חזקיה: (ז) דבלת תאנים. בדרז"ל והלא אם אתה נותן שרף של תאנים על הבשר מיד הבשר מתחבל אלא נס בתוך נס כיוצא בדבר ויורהו ה' עץ עץ מר היה כך הוא דרכו של הקדוש ב"ה במר הוא ממתיק את המר: (ח) מה אות. שאל אות לפי שאמר לו הגזרה כפולה כי מת אתה ולא תחיה חשב כי מה שאמר לו ישעיה הנני רופא לך לא אמר אלא לנחמו לפי שראה אותו שבכה בכי גדול ואע"פ שראה שנתרפא השחין לא חשב שנתרפא עד שיתחזק ויוכל לעלות בית ה' כי אפשר שישוב השחין עדיין או שלא סר החולי ממנו: (ט) הלך הצל. כמו ילך שאל לו באיזה אות יבחר אם ילך הצל לפנים עשר מעלות ברגע אחד או ישוב אחורנית עשר מעלות. ואמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות כי הגלגל במרוצתו יהיה נקל האות שימהר מרוצתו יותר ממנהגו אבל האות יהיה יותר חזק אם ישוב אחורנית מהלכו: במעלות אשר ירדה. אשר ירדה השמש והלך הצל עשר מעלו' ושב השמש אחורנית והי' הצל במעלה הראשונה: במעלות אחז. כי הוא בנה אותם המעלות. ובדרש אשר ירדה במעלו' אחז כי במות אחז קצר היום ונטה הצל עשר מעלות וירדה השמש עשר מעלו' טרם זמנו כדי שלא יספדוהו לפי שהיה רשע ואות' עשר מעלות שירדה לאחז חזרה אחורנית לחזקיה לאות וי"ת וצלי ישעיה נביאה קדם ה' ואתיב ית טולא בצורת אבן שעיא דנחתת במסקנ' דאחז שמשא לאחורוהי עשר שעין ר"ל במעלות היתה אבן מסומנת לדעת שעות היום: (יב) בראדך וביטעיה מראדך כתיב במ"ס ואחד הוא כי הם ממונא אחד ובלאדן הוא שם כנוי כממך לאביו שהי' שמו בלאדן וזה מלך אסרחדון כי סנחריב מלך בבל היה וכן בימי מנשה נאמר בדברי הימים ויבא עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וגו' ויוליכם בבלה: כי שמע כי חלה. לא היה עיקר שליחותו על חליו אלא על המופת שנעשה לו

רלבג

שאסרחדון היה מגזם אל ירושלים: (ז) קחו דבלת תאנים. ידוע כי הש"י כשיעשה מופתים יבקש להם קצת סבות כשאפשר זה שיהיה בהם יותר מעט מהזרות אצל הטבע ולזה צוה לקחת דבלת תאנים כי אע"פ שאין בו כח לעשות זה הנה בו קצת מבוא ברפואת המורסות ובבשולם: (ח) ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא ה' לי. ראוי שתדע שלא היה זה מיעוט אמונה לחזקיהו אם בקש אות בזה וזה שכבר הודיעו ישעיהו כי גזירת הש"י היתה שימות ועתה כשהסכים להוסיף על ימיו חמש עשרה שנה אילו היה תנאי ר"ל אם יהיה חזקיהו באופן מהשלימות שיתכן שתדבק בו כמו ההשגחה ולזה לא היה סומך בזה חזקיהו אם לא שיתן לו אות שבזולת תנאי נתן לו השם יתברך זאת המתנה: (ט) הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות. ר"ל אם ישוב ללכת עשר מעלות אחרות בדרך שיהיו עשרים מעלות: (י) ויאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות. הנה זה הפסוק קשה נואד בפירושו וזה כי ידוע כי נטית הצל תהי' מצד תנועת השמש ולפי תנועת השמש מעט מעט יטה הצל מעט מעט וזה מבוא' בעצמו ובהיות הענין כן מה זה שאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות איך חשב חזקיהו נקל מה שהוא מהמופת נפלא מאד לא ראינו כמוהו בביאור אפילו למשה אשר לא קם כמוהו לכל האותות והמופתים אשר עשה כי המופתים ההם היו לשנות סדר אלו הדברים השפלים והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתנה בו סדר הגרמים העליונים ובהיות הענין כן הנה יהיה זה המאמר מחזקי' בתכלית הסכלות ואיך ראוי שנחשוב זה עליו עם שלמותו הנראה מדבריו ואם אמרנו שלא היה זה המופת בתנועת השמש בעצמה יקשה מה שאמר בספר דברי הימים על מליצי שרי בבל שבאו לדרוש המופת אשר היה בארץ כי ידמה מזה המקום שזה המופת היה על דבר חליו לפי שבזה המקום אמר כי שמע כי חלה חזקיהו והנראה בעיני מפני כל זה שזה המופת היה בצל לא בשמש בעצמו וכבר ידעת כי העננים המתנועעים תחת השמש יביאו לפעמים נילוץ השמש בזולת מקומו הראוי לו וזה כבר נמצא בחוש הרבה ולפי שראה חזקיה מתנועת הרוח אז וקצת אידים שהיו תחת השמש שיקל להם בתנועתם המהירה להשיב הצל עשר מעלות כי באותו צד היתה תנועתם בקש מישעיה שיהיה הענין בהפך זה כדי שיוכר לו מופת הש"י והנה התפלל הנביא אל הש"י ושב הצל אחורנית עשר מעלות כמו ששאל חזקיה וזה המופת יתכן שנהיה בשחדש הש"י על דרך המופת אידים מתנועעים לצד ההוא ונרשם בהם נילוץ השמש והביאוהו בתנועתם במהירות נפלא אל המקום ההוא עד שכבר היה זה תכף: (יא) במעלות אחז אחורנית. יתכן שבנה אחז אלו המעלות בבית

מצודת דוד

מגוה על עניני ביתך: (ח) מה אות. ר"ל מה מאד יחשב לאות גדול ונפלא כאשר ירפאני ה' מכל מכאוב החלי ואעלה ביום השלישי אל בית ה': (ט) וזה לך האות מאת ה'. המקום מעצמו אמר לתת לך אות על הדבר הזה אשר תענה ביום

מצודת ציון

דבלת תאנים. הם התאנים הנדרסים יחד: השחין. מין נגע שנתלה על ידה וכן לשחין פורח אבעבועות (שמות ט): ויחי. ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה): (ח) מה אות. מלת מה

לו על חליו וכן הוא בד"ה לדרוש המופת אשר היה בארץ: (יג) וישמע עליהם. כמו אליהם ועל כמו אל ורבים כמוהו כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר וישמע נראה שהם בקשו ממנו להראותם נכתה ושמע אליהם ועשה כן וכת"י וקביל מנהון וביסעיה וישמח עליהם: את כל בית נכתה. כל בית חמדתו כלו' כל הדברים שהיו לו ואח"כ פרט מה הם הדברים הנחמדים וכן נכאת וצרי ולוט ודבר נחמד בדברי רז"ל מאי בית נכותה מהם אמרו אשתו היתה משקה להם ומהם אמרו זין או כלי זין הראה להם ומהם אמרו בית גנזיו הראה להם: שמן הטוב. זה שמן אפרסמון שלא היה בכל העולם אלא ביריחו ואמרו כי לפיכך נקרא יריחו והיה רע בעיני ה' כי הראה להם בית נכתה כי נתגאה בבא אליו השלוחים מארץ רחוקה כי היה מצליח בכל דרכיו וכן אומר בדברי הימים כי גבה לבו ואמר בשלוחים האלה שבאו לכבודו והיה לו לומר שבאו לכבוד האל כי לדרוש המופת באו וכן אומ' בדברי הימים וכן במליצי שרי בבל המשולחים אליו לדרוש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל אשר בלבבו

הנני משיב את צל: וישמע עליהם כל לשון שמיעה אל במי"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע הלום. וישמע על תרהקה דישעיה. וישמע עליהם חזקיהו דמלכים. דרשו מעל ספר. הזכירו לגוים בירמיה. כהקיר ביר מימיה כן הקרה. אל תשמעו על דברי הנביאים. לשמוע על דברי עבדי הנביאים. ולבית הרכבים אמר ירמיהו. שאו נס בארץ. השמיעו עליך בקולם. השמיעו על ארמנות באשדוד. ואת זעקתם שמעת על: ואת שמן ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר כי תשא. ומאין ה' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סימן ט' באצרתי ג' חסר בקריאה וסי' הלוא הוא כמוס עמדי חתום. לא היה דבר אשר לא הראיתם. וחברו דישעיה:

אִתְמְרַע חִזְקִיָּה: יג וְקַבֵּיל מִנְהוֹן חִזְקִיָּה וְאַחֲזֵינוּן יָת כָּל בֵּית גִּנְזוֹהִי יָת כַּסְפָּא וְיָת דַּהֲבָא וְיָת בּוּסְמַנַיָּא וְיָת מִשְׁחָא טָבָא וְיָת בֵּית מָנוֹהִי וְיָת כָּל דְּאִשְׁתְּכַח בְּגִנְזוֹהִי לָא הֲוָה מִדַּעַם דְּלָא אַחֲזֵינוּן חִזְקִיָּה בְּבֵיתֵיהּ וּבְכָל שׁוּלְטָנֵיהּ: יד וַאֲתָא יְשַׁעְיָה נְבִיָּא לְוָת מַלְכָּא חִזְקִיָּה וַאֲמַר לֵיהּ מָה אֲמָרוּ לָךְ גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין וּמְנָן אֲתוֹ לְוָתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָּה מֵאַרְעָא רְחִיקָא אֲתוֹ לְוָתִי מִבָּבֶל: טו וַאֲמַר מָה חֲזוֹ בְּבֵיתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָּה יָת כָּל דִּי בְּבֵיתִי חֲזוֹ לָא הֲוָה מִדַּעַם דִּי לָא אַחֲזֵיתִינוּן בְּגִנְזַי: טז וַאֲמַר יְשַׁעְיָהוּ לְחִזְקִיָּה קַבֵּיל פִּתְגָמָא דַיְיָ: יז הָא יוֹמַיָּא אָתָן וְיִתְנְטֵיל כָּל דִּי בְּבֵיתָךְ וְדִגְנָזוּ אֲבָהָתָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין וִיתוּב לְבָבֶל לָא יִשְׁתְּאַר מִדַּעַם אֲמַר יְיָ:

דישעי' וישמח ואפ"ס שמעה ותשמח ציון נכת ק' · ז' · ג' כתיב כן · ס' · ב' חד מלא דישעיה מלא · ג' חס' · י"ג · כ"ט

יג וַיִּשְׁמַע עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת־כָּל־בֵּית נְכֹתֹה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֵת שֶׁמֶן הַטּוֹב וְאֵת בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאוֹצְרֹתָיו לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ יד וַיָּבֹא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ מִבָּבֶל׃ טו וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתֶךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הִרְאִיתִם בְּאֹצְרֹתָי׃ טז וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה׃ יז הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶלָה לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה׃

להם מי החזירו אמרו לו אלהיו של חזקיה כדאיתא בפסיקתא: (יג) בית נכתו. בית גנזי בשמיו כמו נכאת וצרי ולוט (בראשית ל"ז כ"ד): ואת השמן הטוב. יש פותרים שמן המשחה ויש פותרים שמן אפרסמון (בלסמון) שהוא מצוי בא"י שנא' (ביחזקאל כז י"ז) יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג ורא"יתי בס' יוסיפון פנג הוא אפרסמון וגדל ביריחו ועל שם הריח נקרא יריחו: לא היה דבר. את הארון והלוחות וספר התורה: (יד) מארץ רחוקה באו. זה אחד משלשה שבדקן הקב"ה ומצאן עביט של מים עכורים. קין. יחזקיהו. ובלעם. קין לא ידעתי השומר אחי אנכי (בראשי' ד' ח') היה לו לומר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כדאיתא בתנחומא. בלעם שאמר לו המקום (במדבר כ"ב ט') מי האנשים האלה עמך היה לו לומר ה' אלהים אתה ידעת כמו שנאמר (יחזקאל ל"ז ג') והוא השיב בגאוה בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי הרבה מבקשים יש לי. חזקיהו היה לו להשיב לישעיה אתה נביאו של מקום ואתה שואל אלי התחיל חזקיה מתגאה ואמר מארץ רחוקה באו אלי לכך נענש ועל ששמח עליהם והאכיל' על שלחנו: (יז) לא יותר דבר. מדה כנגד מדה לא היה דבר: ומכניך. הכני' תושאל ועזריה. טוב

תולדות אהרן לא יותר דבר. יומא ע:

רלבג

בבית המלכות. והנה שמע מלך בבל כי חלה חזקיה ולזה שלח מלאכיו שם ולזה אותם ג"כ שידרשו המופת אשר הי' בארץ או מחיל סנחריב שמתו כלם בזולת יד אדם אך הכם מלאך ה' ולזה אמר ג"כ אשר הי' בארץ ואם הי' זה שב אל המופת מהשמש הנה לא היה בארץ לבד אך בכל העולם: (יב) בעת ההיא שלח בראדך בלאדן. ראוי שתדע כי אע"פ שהיה סנחריב מושל בבבל כמו שיראה ממה שאמר במה שקדם ויבא מלך אשור מבבל הנה היה שם מלך והיה תחת סנחריב והיה נותן לו מס שנה בשנה כי כן היה מנהגו עם כל המלכים שהיה כובש אותם והנה לפי דעתי נמשכה המלוכה למלכי אשור עד שבא נבוכדנצר מלך בבל והחזיק במלכות הזה ונמשך המלכות לו ולבנו ולבן בנו עד שבעים שנה: ספרים ומנחה אל חזקיהו. כבר ספר בספר ד"ה כי רבים היו מביאים מנחה לה' בירושלים ומגדנות לחזקיה והיה זה כן מפני מה ששמעו מהמופת שעשה ה' בחיל מלך אשור אז ידעו כל ממלכות הארץ כי ה' הוא האלהים ולזה ספר זה שם אחר ספור זה המופת אשר עשה ה' בחיל מלך אשור: (יג) וישמע עליה' חזקיהו. ר"ל שכבר שמע בעבורם מה שבקשו ממנו והגיד להם כל אשר שאלו והראם את כל בית נכתה הנה הוא קבוץ על חמודותיו ואחר זה פרט מה שהיה שם והוא כסף וזהב ובשמים ושמן הטוב הוא שמן אפרסמון שלא היה נמצא כי אם בארצו ובמקום אחד ממנו לבד והוא נקרא בלסמי בלעז: ואת בית כליו ואת כל אשר נמצא באוצרותיו. יתכן שהראה אותם ג"כ הדברים החמודים שהיו לו בממשלתו והנה היה רע בעיני ה' אשר עשה כי גבה לבו על הש"י כי הם באו לדרוש את המופת לכבוד הש"י ולא היה ראוי לחזקיה להגדיל עצמו בזה אבל היה ראוי שיתן הגדולה והכבוד לש"י ויראה להם גדולת הש"י כי על זה באו ולזה גנה אותו בספר ד"ה על זה כי הוא לא השיב לש"י מהכבוד על זה המופת שעשה לו שהוסיף על ימיו מה שהוא ראוי אבל גבה לבו ולזה היה עליו קצף ועל יהודה וירושלם והנה הקצף היה מה שאמר לו ישעיה הנביא על זה: אשר

מצודת ציון

מה יורה על גודל הדבר והשיבתו כמו מה אדיר שמך (תהלים ח): אות. מופת: (יג) נכתו. ענין אוצר נחמד וכן נכאת וצרי (בראשית לז) שר"ל דברים נחמדים: (יד) ומאין. מאיזה מקום: סריסים

מצודת דוד

ביום הג' לבית ה': הלך הצל עשר מעלות. מעלות היו עשויות מול החמה לבחון בהם שעות היום כי כל שעה ירד הצל מעלה אחת ושאל לו באיזה אות יבחר יותר אם שילך הצל במהלכו לפנים עשר מעלות פתאום וברגע אחד (ויהיה הלך כמו ילך עבר במקום עתיד וכמוהו רבים במקרא) או אם תרצה שישוב הצל אחורנית עשר מעלות: (י) נקל לצל לנטות. האות הזה שינטה הצל במהירות הוא נקל מול אות החזרה הצל כי בנטיית הצל במהירות הלא תלך גלגל החמה במהלכו ואיך ימהר לכת במרוצה ואין האות ניכר כ"כ ולזה ישוב הצל אחורנית כי האות הזה יותר חזק וקשה: (יא) ויקרא וגו'. לעשות האות אשר בחר חזקיה: במעלות אחז. ר"ל זה האות נעשה בהמעלות אשר עשה אחז ובהם שב הצל אחורנית עשר מעלות. ורז"ל אמרו שסבב לאחור כהשבון שמיהרה לרדת בהמעלות ביום שמת אחז לקצר את היום להמעיט בהספדו: (יב) כי חלה. על שנתרפא שלח לדרוש בשלומו דרך אהבה ובד"ה נאמר בשלח לדרוש המופת הנעשה בחליו: (יג) וישמע עליהם. יתכן שבקשו להראות להם את כל בית נכתו ושמע אליהם והראם: (יז) ונשא. יהיה נשא ונלקח: ואשר אצרו. אשר שמו באוצר: לא יותר דבר

יח ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקח והיו סריסים בהיכל מלך בבל: יט ויאמר חזקיהו אל־ישעיהו טוב דבר־יהוה אשר דברת ויאמר הלוא אם־שלום ואמת יהיה בימי: כ ויתר דברי חזקיהו וכל־גבורתו ואשר עשה את־הברכה ואת־התעלה ויבא את־המים העירה הלוא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי יהודה: כא וישכב חזקיהו עם־אבתיו וימלך מנשה בנו תחתיו:

כא

א בן־שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם ושם אמו חפצי־בה: ב ויעש הרע בעיני יהוה כתועבת הגוים אשר הוריש יהוה מפני בני ישראל: ג וישב ויבן את־הבמות אשר אבד חזקיהו אביו ויקם מזבחת לבעל ויעש אשרה כאשר עשה אחאב מלך ישראל וישתחו לכל־צבא השמים ויעבד אתם: ד ובנה מזבחת בבית יהוה אשר אמר יהוה בירושלם אשים את־שמי: ה ויבן מזבחות לכל־צבא השמים בשתי חצרות בית־יהוה: ו והעביר את־בנו באש ועונן ונחש ועשה אוב וידענים הרבה לעשות הרע בעיני יהוה להכעים: ז וישם את־פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר יהוה אל־דוד ואל־שלמה בנו בבית הזה ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את־שמי לעולם: ח ולא אסיף להניד רגל ישראל מן־האדמה אשר נתתי לאבותם רק אם־ישמרו לעשות ככל אשר צויתים ולכל־התורה אשר־צוה אתם עבדי משה: ט ולא שמעו ויתעם מנשה לעשות את־הרע מן־הגוים אשר השמיד יהוה מפני בני ישראל:

יח ומבנך די יפקון מנך דתוליד ידבר ויהון רברבין בהיכלא דמלכא דבבל: יט ואמר חזקיה לישעיה תקין פתגמא דיי דמליל‍תא ואמר הלא אם שלם וקשוט יהי ביומי: כ ושאר פתגמי חזקיה וכל גבורתיה ודעבד ית בריכתא וית מזיקתא ואיתי ית מיא לקרתא הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה: כא ושכיב חזקיהו עם אבהתוהי ומלך מנשה בריה תחותוהי: א בר תרתא עסרי שנין מנשה כד מלך וחמשין וחמש שנין מלך בירושלם ושום אמיה חפצי בה: ב ועבד דביש קדם יי כתועבת עממיא דתריך יי מן קדם בני ישראל: ג ותב ובנא ית במתא דאביד חזקיהו אבוהי ואקים אגורין לבעלא ועבד אשירתא כמא דעבד אחאב מלכא דישראל וסגיד לכל חילי שמיא ופלח יתהון: ד ובנא אגורין בבית מקדשא דיי דאמר יי בירושלם אשרי ית שכינתי: ה ובנא אגורין לכל חילי שמיא בתרתין דרתה דבית מקדשא דיי: ו ועבר ית בריה בנורא ועגין ונחיש ועבד בידין וזכורו אסגי למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי: ז ושוי ית צלם אשירתא דעבד בביתא דאמר יי לדוד ולשלמה בריה בביתא הדין ובירושלם דאיתרעיתי מכל שבטיא דישראל אשרי ית שכינתי לעלם: ח ולא אוסיף לטלטלא ית ישראל מן ארעא דיהבית לאבהתהון לחוד אם יטרון למעבד ככל תפקידתא דפקידתינון ולכל אוריתא דפקיד יתהון עבדי משה: ט ולא קבילו ואטעינון מנשה למעבד ית דביש מן עממיא דשיצי יי מן קדם בני ישראל:

ל' | יקחו ק' | י"ז מ"ל בסיפ' | ס"כ טעם בסיפרא | ל'. כ"א | ט'. י"ז מ"ל בסיפרא | כ':כי לניקרא | ב' וסבר בריתיה | כ' | ב' חס' ובעניין וכל אורי' כו' הס' | ל' דסמי' | כ"א | ד'. ו כ"כ | כ' לא כן עבדי וא' בעבדי במשכ | ב'

רשי

(יט) טוב דבר ה'. מאחר שבימי יהיה שלום: (כ) ואשר עשה את הברכה וגו'. בדברי הימים

רלבג

(יח) אשר יצאו ממך אשר תוליד. זה לאות שלא היו בנים לחזקיה בעת זאת הנבואה אך אחר שלש שנים הוליד מנשה שמלך אחריו והנה אמר ובניך על זרעו ואם הוא רחוק כי כל זרע אדם יקראו בניו אפי' לאלף דור כמו שנקרא אנחנו היום בני ישראל: אשר

תולדות אהרן ומבניך. סנהד' לג קד: מגלה. כט קב:

מצודת דוד

דבר. מכל אשר בביתך: (יח) ומבניך. הם דניאל חנניה מישאל ועזריה: אשר יצאו ממך אשר תוליד. כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המקרא: (יט) טוב דבר ה'. טוב הדבר בעיני ופירש דבריו ואמר הלא אם יהיה שלום בימי וה' יאמת לי הבטחתו זו אינני חושש במה שיהיה אחרי מותי: (כ) את המים. מוצא מי גיחון שהיתה מחוץ לעיר הביא העירה: כא (ד) אשר אמר וגו'. כאלו המקרא קובל עליו לומר ראו מה עשה הלא ה' אמר שמה ישכון והוא שם שמה מזבחות להאשרה: בירושלים. בבית העומד בירושלים: אשים את שמי. ר"ל אשרה שכינתי: (ה) בשתי חצרות. עזרת כהנים ועזרת ישראל: (ו) והעביר וכו'. היא עבודת המולך: ועונן וגו'. המה מעשה כשפים: (ז) בבית. פסל האשרה שעשה שם אותם בבית ה': (ח) ולא אוסיף. גם זה מדברי ה' שאמר לדוד ולשלמה: אשר צויתים. הם אנכי ולא יהיה לך וכו' ששמעו מפי הגבורה: אשר צוה אותם עבדי משה. הם שאר המצות כולם ששמעו ממשה הנאמר לו מפי ה': (ט) ולא שמעו. אבל המה לא שמעו כי מנשה התעה אותם לעשות הרע עוד יותר מן העמים: וכו'

רדק

בלבבו: (יח) אשר תוליד יקחו. יקח כתיב וקרי יקחו ואמרו זה דניאל חנניה מישאל ועזריה: והיו סריסים. מחלוקת בדברי רז"ל מהם אמרו סריסי' ממש ומהם אמרו שנסתרס' ע"ג בימיהם כלומר שהכירו הכל שאין בה ממש וי"ת רברבין כמו שרים ועל דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר שהם היו בהיכלי מלך בבל ונאמר עליה' מבני יהודה והם היו מזרע המלוכה כי כן אמר נבוכדנצר לבקש מזרע המלוכה ומן הפרתמים: (ג) כאשר עשה אחאב. כי הוא החל לעשו' אשרה במלכי ישראל כי עד שמלך אחאב לא ראינו לאחד מן המלכים שעשו אשרה אלא שהיו הולכי' בחטאת ירבעם: (ו) לעשו' הרע בעיני ה' להכעיסו. אמרו שסילק האש העליונה שהיתה במזבח מעת שירד' שם בימי שלמה עמד הוא וסלקה וזה המעש' הי' להכעי': (ח) ולא אסיף להניד. אמר אוסיף כי כשהיו חוטאי' היה משליט בהם אויביה' והיו מנידי' ומגלי' אותם מארצם אע"פ שלא גלו גלות שלמה

הלוא י"ז מ"ל בסיפרא וסי' נמסר בסיפרא דא חלק ב' סי' כב: העירה ט' וסי' ויקרעו שמלתם ויעמס. וירע העם ויתקעו בשפרות. ונס אל אחת. ויהונתן ואחימעץ. ואת קומי לכי לביתך. וישלח מלאכים אל אחאב. ויבא את המים. ובני עמון ראו דד"ה. העירה והקיצה:

מצודת ציון

(יח) סריסים. שרים וממונים: (כ) הברכה. בנין אבנים על אסיפת המים: התעלה. הפירוש למים: כא (ב) הוריש. גירש: (ג) צבא השמים. כוכבים ומזלות: (ח) להניד. מל' נדידה: (ט) ויתעם. מל' תועה הנלנס

י וידבר יהוה ביד עבדיו הנביאים לאמר: יא יען אשר עשה מנשה מלך יהודה התעבות האלה הרע מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו ויחטא גם את יהודה בגלוליו: יב לכן כה אמר יהוה אלהי ישראל הנני מביא רעה על ירושלם ויהודה אשר כל שמעיו תצלנה שתי אזניו: יג ונטיתי על ירושלם את קו שמרון ואת משקלת בית אחאב ומחיתי את ירושלם כאשר ימחה את הצלחת מחה והפך על פניה: יד ונטשתי את שארית נחלתי ונתתים ביד איביהם והיו לבז ולמשסה לכל איביהם: טו יען אשר עשו את הרע בעיני ויהיו מכעסים אתי מן היום אשר יצאו אבותם ממצרים ועד היום הזה: טז וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלם פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני יהוה: יז ויתר דברי מנשה וכל אשר עשה וחטאתו אשר חטא הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה: יח וישכב מנשה עם אבתיו ויקבר בגן ביתו בגן עזא וימלך אמון בנו תחתיו: יט בן עשרים ושתים שנה אמון במלכו ושתים שנים מלך בירושלם ושם אמו משלמת בת חרוץ מן יטבה: כ ויעש הרע בעיני יהוה כאשר עשה מנשה

י ומליל יי ביד עבדוהי נביאיא למימר: יא חלף דעבד מנשה מלכא דשבטא דבית יהודה ית תועבתא האלין אבאיש מכל דעבדו אמוראי דקדמוהי וחייב אף ית דבית יהודה בפולחן טעותיה: יב בכן כדנן אמר יי אלהא דישראל הא אנא מיתי בישתא על ירושלם ויהודה דכל דישמעינה יצלן תרתין אודנוהי: יג ואגוד על ירושלם ית חוט חורבן שמרון וית מתקולת צרות בית אחאב ואמחי ית ירושלם כמא דמתמחיא צלוחיתא מתמחיא ומתהפכא על אפהא: יד וארטוש ית שארא דאחסנתי ואמסרינון ביד בעלי דבביהון ויהון לבז ולתבר לכל סנאיהון: טו חלף דעבדו ית דביש קדמי והוו מרגזין קדמי מן יומא דנפקו אבהתהון ממצרים ועד יומא הדין: טז ואף דם זכאי דאשד מנשה סגי לחדא עד די מלא ית ירושלם סיפא בסיפא בר מחובוהי דחייב ית דבית יהודה למעבד דביש קדם יי: יז ושאר פתגמי מנשה וכל דעבד וחובוהי דחב הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה: יח ושכיב מנשה עם אבהתוהי ואתקבר בגנן עזא ומלך אמון בריה תחותוהי: יט בר עסרין ותרתין שנין אמון כד מלך ותרתין שנין מלך בירושלם ושום אמיה משלמת בת חרוץ מן יטבה: כ ועבד דביש קדם יי כמא דעבד מנשה

רדק

שלמ' לפני דוד: (י) וידב' ה' ביד עבדיו הנביאי'. בסדר עולם יואל נחו' וחבקו' נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו: (יב) כלשמעיו. כתי' וקרי שמעה והקרי בעבור כי רעה לשון נקבה והכתי' על הענין: תצלנה שתי אזניו. שרשו צלל מבנין נפעל מפעלי הכפל מענין לקול צללו שפתי והוא ענין תנועת הרעשה טנדימ"נט בלעז: (יג) את קו שומרון. קו החרבן על דרך ונטיתי עליה קו תהו ואבני בהו וכן ת"י ואגוד על ירושלם ית חוט חורבן שמרון וית מתקולת צרות בית אחאב: ומחיתי. ענין קנוח: הצלחת. הקערה: כאשר ימחה. חסר איש וכן כאשר ישבור כלי היוצר כאשר ישבור איש: מחה. פי' כאשר ימחה האדם את הצלחת שמחה אותה ואח"כ הפכה על פני' כי כן דרך המקנח הקערה שהופך אותה אח"כ על פניה כדי שלא תתטנף כן ימחה ירושלים וינקה אותה מאנשיה ואח"כ יחריבנה: (טז) הרבה מאד. יש מרז"ל שדרשו בו שהרג

וידבר ה' ז' בטעם דרגא תביר וסימ' אני ה' דבר אל פרעה מלך. זאת החיה אשר תאכלו. אליכם מתוך האש. כי אתם עברים את הירדן. צו את בני ישראל ונתנו ללוים. ביד עבדיו הנביאים אל מנשה ואל עמו: הרע ד' בקריאה וסימ' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע. יען אשר עשה מנשה מלך יהודה. הריבה פעמיך למשואות. וה' ענה בי ושדי הרע לי. וא' ושב והרע לבם: ועד היום הזה ג' דסמיכי וסימ' ככל המעשים אשר עשו מיום. כי לא ישבתי בבית דשמואל. יען אשר עשו את הרע. וכל ירמיהו דכוו' במ"ד עד היום הזה וסימ' למן היום אשר יצאו אבותיכם. אשר שמת אותות ומופתים. הוקם את דברי יהונדב. לא דכאו עד היום הזה. עזא ג' כתיב א' בנביאים וסימ' ועזא ואחיו בני אבינדב דשמואל. ויקבר בגן ביתו. ויקבר אתו בקברתו. וכל כתובין דכוו' במ"א עזה אלהים זו פעלת לנו:

תולדות אהרן וגם דם נקי. יומא ט כג סנהד' קג קט (שם כה):

רשי

יומי': (י) ביד עבדיו הנביאי'. נחום וחבקוק ולפי שהיה מנשה רשע לא נקראו על שמו לפרש שבימיו היו: (יב) תצלנה. ל' מצלתים טינטני"ר בלע"ז: (יג) משקולת. הוא חוט שבונים חומה קושרין בה עופרת לכוין בו את החומה: ימחה את הצלחת. ינקה את הקערה: ספר

רלבג

(יב) אשר כל שומעיו תצלנה שתי אזניו. ר"ל שמרוב התרועה והפעלות שיקרה לו מזאת השמועה הרבה ידמה לו שיהיה קול הברה באזניו: (יג) ונטיתי על ירושלם וגו'. ר"ל שתנתן ביד אויב כמו שנתנה שומרון ביד מלך אשור: ואת משקול' בית אחאב. הוא אבן העופרת שבונין בו ואמר זה על צד המשל לענין חורבן בית אחאב והכלותו וכן אמר שיכלו מירושלי' יושביו: ומחיתי. והכיתי: כאשר ימחה את הצלחת. ר"ל כמו שיכה איש את הקערה מלאה תבשיל שבהכותו אותה תתהפך על פניה ולא ישאר בקערה דבר מהתבשיל שיהי' בה: (יד) ונטשתי את שארית נחלתי. הנה קרא מלכות יהוד' שארית נחלתו כי הוא לבדו נשאר מנחלת הש"י שהוא עם ישראל כי השאר הגלה מלך אשור: (טז) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד. ידמ' שהוא היה הורג כל מי שלא הסכי' לעבוד ע"ג והנביאים המוכיחי' אות' כמו שעשת' איזבל שהרג' את

מצודת ציון

(יב) תצללנה. ענין תנועות הרעדה כמו צללו שפתי (חבקוק ג): (יג) קו. חבל: ומחיתי. מל' מחיה ומקנח ור"ל אקנה: הצלחת. הוא כעין קדירה כמו ובדודים ובצלחות (דה"ב לה): (יד) ונטשתי. ועזבתי: ולמשסה. ענין דריסה ורמיסה כמו מי נתן למשסה יעקב (ישעיה מב): (יח) בגן עזא

מצודת דוד

העמים וכו': (י) וידבר ה'. ולכן דבר ה' וכו': (יב) תצללנה. כ"א מאזניו הרעד והתנועע מגודל החרדה: (יג) קו שומרון. ר"ל כדרך הבנאי אשר ינטה קו ליישר ולהשוות הבנין כ"כ הרעה אשר תבוא לירושלים תדמה לרעת שמרון: ואת משקולת. היא העופרת הקשורה בחוט לשקול ולהכביד למטה: ומחיתי. אקנה אותה מכל אשר בה כמו שמקנחין את הצלחת ומהפכין אותה על פיה אחר הקנוח שלא תתטנף כן יהיה סוף הקנות של ירושלים כי לאחר שתתרוקן מכל תהיה נהפכת ונהרסה: (יד) שארית נחלתי. כי שאר שבטי ישראל כבר הגלו: (טו) ועד היום הזה. ולכן פשה נתמלא הסאה: (טז) עד אשר מלא. כי בראות העם שהקל מנשה בשפיכת דם למדו ממנו ושפכו גם המה ויחשב העון אף למנשה כאלו הוא היה הממלא: פה לפה. ר"ל מפתח לפתח: בעיני ה'. שבין האדם למקום: (יח) בגן ביתו. בגן שהיה לו בביתו: (כו) בקבורתו. אשר כרה לעצמו בחייו

אָבִיו׃ כא וַיֵּלֶךְ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ אָבִיו וַיַּעֲבֹד אֶת־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר עָבַד אָבִיו וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם׃ כב וַיַּעֲזֹב אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו וְלֹא הָלַךְ בְּדֶרֶךְ יְהוָה׃ כג וַיִּקְשְׁרוּ עַבְדֵי־אָמוֹן עָלָיו וַיָּמִיתוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ׃ כד וַיַּךְ עַם־הָאָרֶץ אֵת כָּל־הַקֹּשְׁרִים עַל־הַמֶּלֶךְ אָמוֹן וַיַּמְלִיכוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ כה וְיֶתֶר דִּבְרֵי אָמוֹן אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כו וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בִּקְבֻרָתוֹ בְּגַן־עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

כב

א בֶּן־שְׁמֹנֶה שָׁנָה יֹאשִׁיָּהוּ בְמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ יְדִידָה בַת־עֲדָיָה מִבָּצְקַת׃ ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ דָּוִד אָבִיו וְלֹא־סָר יָמִין וּשְׂמֹאול׃

ג וַיְהִי בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־שָׁפָן בֶּן־אֲצַלְיָהוּ בֶן־מְשֻׁלָּם הַסֹּפֵר בֵּית יְהוָה לֵאמֹר׃ ד עֲלֵה אֶל־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְיַתֵּם אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר אָסְפוּ שֹׁמְרֵי הַסַּף מֵאֵת הָעָם׃ ה וְיִתְּנֻה עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בְּבֵית יְהוָה וְיִתְּנוּ אֹתוֹ לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה לְחַזֵּק בֶּדֶק הַבָּיִת׃ ו לֶחָרָשִׁים וְלַבֹּנִים וְלַגֹּדְרִים וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־הַבָּיִת׃ ז אַךְ לֹא־יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף הַנִּתָּן עַל־יָדָם כִּי בֶאֱמוּנָה הֵם עֹשִׂים׃ ח וַיֹּאמֶר חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עַל־שָׁפָן הַסֹּפֵר

אבוהי : כא ואזל בכל אורחא דהליך אבוהי ופלח ית טעותא דפלח אבוהי וסגיד להון : כב ושבק ית פולחנא דיי אלהא דאבהתוהי ולא הליך באורחא דתקנא קדם יי : כג ומרדו עבדי אמון עלוהי וקטלו ית מלכא בביתיה : כד וקטל עמא דארעא ית כל דמרדו על מלכא אמון ואמליכו עמא דארעא ית יאשיהו בריה תחותוהי : כה ושאר פתגמי אמון וכל דעבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה : כו וקבר יתיה בקבורתיה בגנת עזא ומלך יאשיהו בריה תחותוהי : א בר תמני שנין יאשיהו כד מלך ותלתין וחדא שנין מלך בירושלם ושום אמיה ידידה בת עדיה מבצקת : ב ועבד דכשר קדם יי ואזל בכל אורח דוד אבוהי ולא סטא לימינא ולסמלא : ג והוה בתמני עסרי שנין למלכא יאשיהו שלח מלכא ית שפן בר אצליה בר משלם ספרא לבית מקדשא דיי למימר : ד סק לות חלקיה כהנא רבא וימקים ית כספא דאתעל בבית מקדשא דיי די כנשו אמרכליא מן עמא : ה ויתננוהי על ידי עבדי עבידתא דממנן בבית מקדשא דיי ויתנון יתיה לעבדי עבידתא דבבית מקדשא דיי לתקפא ית בדקא דביתא : ו לנגריא ולארדכליא ולארגובליא ולמזבן אעין ואבנין פסילן לתקפא ית ביתא : ז ברם לא מתחשב עמהון כספא דמתיהב על ידיהון ארי בהמנותא אינון עבדין : ח ואמר חלקיה כהנא רבא לשפן

רשי

(ח) ספר התורה מצאתי. טמון תחת הנדבך שהטמינו שם כשסר' אחז

רלבג

את נביאי ה' : (כב) ויעזוב את ה' אלהי אבתיו ולא הלך בדרך ה'. ר"ל שהיה נפרד מכל וכל מדרך ה' : (ב) וילך בכל דרך דוד אביו ולא סר ימין ושמאל. ר"ל אע"פ שאמרה לו חולדה הנביאה יען רך לבבך ותכנע מפני ה' אין הרצון בזה שחטא' יאשיה קודם זה אך הרצון בו שבעת שמעו את הרעה הזאת אשר נגזרה מאת ה' על ירושלי' השתדל עכ"פ לתקן מה אשר עותוהו הראשונים כי קודם זה לא היה יודע הרע שנגזר עליהם אך היה עושה הישר בעיני ה'. ולזה לא היה מספיק לו להסוב חרון אף ה' ממנו אבל היה ראוי שיוסיף לו דבקות בה"י בדרך שיהי' מוסגח השגח' ומלטו בה מזה הרע הנגזר מאת הש"י ולזה המצא שהשתדל יאשיה להשיב ישראל לעם לה' כדי שיסור מהם זה הרע ולבער בשלמות את כל הכעסה לע"ג : (ד) ויתם את הכסף המובא בית ה'. ידמה שהיה הכסף נתון בארון כמו שהיה הענין בימי יהואש המלך ושם זכר דומה למה שזכר בזה המקום הנה אמרו ויתם את הכסף ר"ל ויגלה וזה יהיה בשערו את הארון אשר אספו בו את הכסף שומרי כלי בית המקדש והמוטים הכסף ההוא יתנוהו מנוי על ידי עושי המלאכה הממונים בבית ה' לחזקו והם הכהן הגדול וסופר המלך ומהכסף ההוא יפרעו שכירותם לאומנין העושים המלאכה בבית ה' לחזק את בדק הבית ר"ל מה שראוי שיבדק לתקון מפני הראותו בלתי חזק והאומנים הם חרשי העץ והבונים הקירות והתקרה והגודרים הם הגודרים גדר סביב חצר הכהנים וזולתו ומהכסף ההוא היו ג"כ קונין עצים ואבני מחצב ולא יחשב את עושי המלאכה הממונים בבית ה' הכסף כי באמונה הם עושים וכבר בארנו הסבה בזה בענין יואש ושם בארנו התועלת המגיעות מזה הספור אשר נכתב שם ולז' לא נשוב לפרשו בזה המקום : (ח) ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על שפן הסופר. הנה זכר כי הכהן הגדול היה ראש על שפן הסופר בזה המנוי שהיו עושים אותו שניהם ולזה יחס

רדק

שהרג ישעיהו : (ד) ויתם את הכסף. וישלים כלומר ישלים לגבותו : (ה) ויתנוהו לעושי המלאכה. כי היה צריך הבית חזוק ובנין לפי שנהרס מימי יהואש שחזק בדק הבית עד היום ההוא שהיו רכ"ד שנה ובסדר עולם מאתים ושמנה עשרה : שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש וי"ת אמרכליא והם הגזברים וכבר פירשנו כל הענין הזה בבדק יהואש : ויתנה. כתיב וקרי ויתנוהו הכתוב אומר על חלקיהו וה"א הכנוי על המגבה והקרי ויתנוהו על שומרי הסף שיתנוהו הכסף והה"א וי"ו הכנוי על הכסף : המופקדים בית ה'. כמו בבית : (ח) על שפן הסופר. כמו אל שפן וכן וילך אלקנה הרמתה על

ולא הלך ג' וסי' כפעם בפעם לקראת נחשים. יהושפט עשר אניות. ויעזב את ה' אלהי אבתיו דאמון : ולא סר ד' בקריאה וסי' אשר עשה דוד. ויעש הישר דיאשיהו דמלכים. וחברו דד"ה. וילך בדרך אסא אביו : עשי י"ו כתיב יו"ד בקריאה וסימן במסר'

מצודת ציון

עזא. כן שם הגן : (כג) ויקשרו. ענין מרד : **כב** (א) ויתם. מל' תם והשלמה : שומרי הסף. הם השוערים : (ה) על יד. ביד : בדק הבית. רעוע הבית ע"ש שבודקים ומחפשים אחר מקום השבור והרעוע : (ו) ואבני מחצב. אבנים הנכרתים ממקום גדולים : (ח) על שפן. אל שפן : הקיכו

מצודת דוד

בהיין : **כב** (ד) ויתם את הכסף. ר"ל יאסף כל הכסף בשלימות : (ה) עושי המלאכה. הם האומנים הגדולים הנקראים בדרז"ל אדרכלין והיו ממונים בבית ה' ומהם ידם היו בונים האומנים הפועלים כפי מה שיורו אותם : ויתנו. והם יתנו את הכסף להאומנים הפועלים בפכך : (ו) להרשים. הם כורתי העצים בתמונה הגרלה : ולבונים. הם הבונים הצלים בקירות הבית : לגודרים. הם הבונים קירות האבנים : (ז) אך לא יחשב. לא עשו החשבון על הכסף וכו' כי ידוע היו עושים באמונה ולזה נבחרו אלו : (ח) ספר התורה מצאתי. יתכן שעל כי אחז שרף את התורה כמ"ש רז"ל לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו וגם בספר התורה המונח מצד הארון אשר כתב משה מפי ה' ולקחו הס"ת ההיא והטמינו מכניו ולאחר מותו חפשו אחריה ולא מצאוה ולאשר היה הכ"ג מחפש אחר הכסף המובא ומאחרי בדקי הבית מצאה ופרש"ל שמצאה

רדק

על ביתו כמו אל ביתו : ספר התורה מצאתי בבית ה'. דרשו כי אחז שרף את התורה והטמינו מפניו ספר תור' את' והטמינוהו תחת הנדבך ועכשיו מצא חלקי' ספר התורה הזה ורחוק הוא זה שחזקיהו שבא אחריו שרבץ תורה בישראל איך לא הוציאו וכמה ספרי תורה הניח חזקיה במותו אלא מנשה מלך זמן רב שהרי מלך נ"ה שנה ועשה הרע בעיני ה' כתועבות הגוים ובנה מזבחות לע"ג בבית ה' והוא השכיח התורה מישראל ואין פונה אליה כי כלם היו פונים אל אלהי' אחרים ואל חקות הגוים ובנ"ה שנה נשתכחה התורה ועכשיו כאשר צוה יאשיהו לחפש בית ה' לכל אשר ימצא שם בדק ולהוציא הכסף המובא בית ה' והיה חלקיהו מחפש בבית ה' ובבית קה"ק ובדביר מצא ס"ת שהיה מונח במקומו מצד הארון וכן הוא אומר בד"ה ובהוציאם את הכסף המובא בית ה' מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת ה' ופתח וקרא ונתנו אל סופר המלך שיביאהו אל המלך שיקרא בו ויראה איך שכחו התורה המונעת כל המעשים הרעים שהיו עושים בישראל ואם תאמר והרי מנשה עשה תשובה כמ"ש בדברי הימים כשהגלו אותו שרי מלך אשור והוליכוהו בבל אמר וכהכר לו אל' את פני ה' ויכנע מאד ויתפלל אליו ויעתר לו וישיבהו ירושל' וידע מנשה כי ה' הוא האלהים ואמר שהסיר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית ה' ויאמר ליהודה לעבוד את ה' א"כ היאך לא החזיר את התור' ליושנ' ולא קרא בה ואיך היה אצל חלקיה ואצל האחרים חדוש דברי התורה אפשר כי הגלו' שגלה מנשה היה בזקנותו ואחר שעשה תשובה לא האריך ימים כ"כ אלא שידע ושמע כי ע"ג רע בעיני ה' כמו שהעידו בו הנביאים בעודו ברשעו והע"ג בער כשעשה תשובה ולא נתן אל לבו לחפ' ספ' התור' ויאשיהו היה קטן בימי מנשה בן שש שני' ולא למד תור' עדיין ואמון אביו היה רשע ואחז בדרכי אביו הרעים שגדל בהם ובשוב מנשה מרשעו לא הכין הוא את לבו כמו שכתוב ולא נכנע מלפני ה' כהכנע מנשה אביו ומפני זה היה חדוש אצלם ספר התור' אבל למה שמצינו בסדר עולם ובדברי רז"ל כי בשנת כ"ב למנשה גלה ואח"כ עשה תשובה וסמכו זה למה שכתוב ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב כ"ב ר"ל כי מנשה הרע כאחאב ואחאב עשה הרע כ"ב שנה כל ימי מלכותו ומנשה עשה הרע ג"כ כ"ב שנה הנה ל"ג שנים היה מנשה בתשובה והוא רחוק ואיך היה זה שעמד ל"ג שנים בתשובה רוב ימי מלכותו ולא דרש ספר התורה זה רחוק מאד : (יא) ויהי כשמוע המלך. אמרו כי מצאו הספר נגלל בפרשת תוכחות יולך ה' אותך ואת מלכך וגו' כי שם נרמז ענין גלות שומרון וגלות יהודה עם מלך יהודה כמו שבארנו שם ואולם חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל מלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר : (יב) ואת עכבור. ובדברי הימים ואת עבדון ושני שמות היו לו וכמוהו רבים : (יג) נצתה בנו. נדלקה בנו כמו הנני מצית בך אש מדליק : על דברי הספר. כמו אל : (יד) אל חולדה הנביאה. אמרו בדרש כי מבני בניה של רחב היתה ולמה הלכו אל חולדה ולא

רשי

אחז את התורה : (יג) דרשו את ה' בעדי. ראה כתוב יולך ה' אותך ואת מלכך : (יד) אל חולדה. אמרו רבותינו לפי שהאשה מרחמת יותר מן האיש לכך לא שלח אל ירמיהו. ויש אומרים ירמיהו לא היה שם שהלך להחזיר עשרת השבטים : במשנה. בבית אולפנא שער יש בעזרה ששמו שער חולדה במסכת מדות. ויש שפותרים במשנ' חוץ לחומה בין ב' החומות שהיא משנה לעיר : (במשנה היתה מלמדה התורה שבע"פ לזקני' שבדור והיא היא המשנה הנ"ה דר"ע) : במשנה. מאלה הדברים עד לעיני כל ישראל וכן

מלכים ב כב

ספר התורה מצאתי בבית יהוה ויתן חלקיה את־הספר אל־שפן ויקראהו : ט ויבא שפן הספר אל־המלך וישב את־המלך דבר ויאמר התיכו עבדיך את־הכסף הנמצא בבית ויתנהו על־יד עשי המלאכה המפקדים בית יהוה : י ויגד שפן הספר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיה הכהן ויקראהו שפן לפני המלך : יא ויהי כשמע המלך את־דברי ספר התורה ויקרע את־בגדיו : יב ויצו המלך את־חלקיה הכהן ואת־אחיקם בן־שפן ואת־עכבור בן־מיכיה ואת ׀ שפן הספר ואת עשיה עבד־המלך לאמר : יג לכו דרשו את־יהוה בעדי ובעד־העם ובעד כל־יהודה על־דברי הספר הנמצא הזה כי־גדולה חמת יהוה אשר־היא נצתה בנו על אשר לא־שמעו אבתינו על־דברי הספר הזה לעשות ככל־הכתוב עלינו : יד וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכבור ושפן ועשיה אל־חלדה הנביאה אשת ׀ שלם בן־תקוה בן־חרחס שמר הבגדים והיא ישבת בירושלם במשנה וידברו אליה : טו ותאמר אליהם כה־אמר יהוה אלהי ישראל

ט"ע · י' · ב"ס · ד' חד מלא · ד' בסיפרא · ד' בסיפרא · ג' · י' וכל ד"ה דכו' כמ"א · י' וכל ד"ה דכו' כמ"א · י"א חס' · ל' בנביאים · כ"ד

תרגום

ספרא ספרא דאוריתא אשכחית בבית מקדשא דיי ויהב חלקיה ית ספרא לשפן וקרהי : ט ואתא שפן ספרא למלכא ואתיב ית מלכא פתגמא ואמר טקיסו עבדך ית כספא דאשתכח בביתא ויהבוהי על ידי עבדי עבידתא דממנן בבית מקדשא דיי : י וחוי שפן ספרא למלכא למימר ספרא יהיב לי חלקיה כהנא וקרהי שפן קדם מלכא : יא והוה כד שמע מלכא ית פתגמי ספרא דאוריתא ובזע ית לבושוהי : יב ופקיד מלכא ית חלקיה כהנא וית אחיקם בר שפן וית עכבור בר מיכיה וית שפן ספרא וית עשיה עבדא דמלכא למימר : יג אזילו תבעו מן קדם יי עלי ועל עמא ועל כל דבית יהודה על פתגמי ספרא דאשתכח הדין ארי סגיאה חימתא דיי דהיא דליקת בנא על דלא קבילו אבהתנא לפתגמי ספרא הדין למעבד ככל דכתיב עלנא : יד ואזל חלקיה כהנא ואחיקם ועכבור ושפן ועשיה לות חלדה נביתא אתת שלם בר תקוה בר חרחס נטר לבושיא והיא יתבא בירושלם בבית אולפנא ומלילו עמה : טו ואמרת להון כדנן אמר יי אלהא

תולדות אהרן ספר התורה. עקרים מג פ' כח : ויקראהו. סוכה לח : בן תקוה. שם :

רלבג

יחם יאשיה הפעל כלו בהוצאת הכסף לכהן הגדול ולזה אמר ויתם את הכסף אע"פ שהניחם היו שם : (ט) ויתנוהו על ידי עושי המלאכה. והנה לא זכר למי אמר זה כי נשען במה שזכר שפן הסופר ועוד שכבר אמר אח"ז ויתן חלקיה את הספר אל שפן : התיכו עבדיך את הכסף. אין הרצון בו שהתיכוהו באש אך הרצון בו מענין כלוי כטע' ותתך אמתי : (יא) ויהי כשמוע המלך את דברי ספר התורה ויקרע את בגדיו. יתכן שראה התוכחות והנמשך להם שבמשנ' תורה כי שם נרמז ענין גלות שומרון וגלו' יהודה עם מלך יהודה כמו שבארנו שם ואולי חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל המלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר : (יג) נצתה בנו על אשר לא שמעו אבותינו : ר"ל נבערה בנו : (יד) והיא יושבת בירושלם במשנה. תרגם יונתן במשנה בבית המדרש : לכן

רבת' : מוכיח ג' וסי' ויצו המלך את חלקיה דמלכים. ומבני הכהנים בחצצרות. והכהנים אליקים מעשיה מינימין. וחד מכיהו וסימ' שלש שנים מלך בירושלם ושם אמו דד"ה. וא' ולמכיהו וסימ' ובשנת שלוש למלכו שלח לשריו דד"ה : על דברי י' בקריא' וסימ' במסר' רבתא ·

מצודת ציון

(ט) התיכו. ענין הנקה בפ"ו האור כמו כהתוך כסף (יחזקאל כ"ב): (יג) נצתה. מל' הצתה והבערה: (יד) במשנה. מלשון שנים:

מצודת דוד

ויתן וגו'. ר"ל הראה לו הנמצא כתוב בתחלת הדף כי חבב רת הדבר לאות ורמז להחריד את הלב : ויקראהו. כמתמיה ומבהומם: (ט) התיכו. לעשות מטבעות להוציאם בהוצאה : (י) ספר נתן לי. ר"ל נתן לי ספר הנאבד כשהיא מגוללת בדף הזה : ויקראהו. בהדף ההוא : (יא) ויקרע וגו'. בעבור החרדה כי גם הוא הבנה לאות וסימן : (יג) דרשו את ה'. שאלו לנביאים עלי ועל שמצאה כשהיתה מגולל בפרשה תוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך ועל כי מאז הפכי אחריה לא מצאוה אמר כמדבר ספר התורה הזאת מצאתיה בבית ה' :

אִמְרוּ לָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם אֵלָי׃ טז כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁבָיו אֵת כָּל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר קָרָא מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ יז תַּחַת אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִיסֵנִי בְּכֹל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וְנִצְּתָה חֲמָתִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא תִכְבֶּה׃ יח וְאֶל־מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה כֹּה תֹאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמָעְתָּ׃ יט יַעַן רַךְ־לְבָבְךָ וַתִּכָּנַע מִפְּנֵי יְהוָה בְּשָׁמְעֲךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁבָיו לִהְיוֹת לְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה וַתִּקְרַע אֶת־בְּגָדֶיךָ וַתִּבְכֶּה לְפָנָי וְגַם אָנֹכִי שָׁמַעְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ כ לָכֵן הִנְנִי אֹסִפְךָ עַל־אֲבֹתֶיךָ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תִרְאֶינָה עֵינֶיךָ בְּכֹל הָרָעָה אֲשֶׁר־אֲנִי מֵבִיא עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיָּשִׁבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר׃

כג א וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיַּאַסְפוּ אֵלָיו כָּל־זִקְנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃ ב וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית־יְהוָה וְכָל־אִישׁ יְהוּדָה וְכָל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם אִתּוֹ וְהַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל־הָעָם לְמִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּקְרָא בְאָזְנֵיהֶם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא בְּבֵית יְהוָה׃ ג וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ עַל־הָעַמּוּד וַיִּכְרֹת אֶת־הַבְּרִית לִפְנֵי יְהוָה לָלֶכֶת אַחַר יְהוָה וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְאֶת־עֵדְוֹתָיו וְאֶת־חֻקֹּתָיו בְּכָל־לֵב וּבְכָל־נֶפֶשׁ לְהָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת הַכְּתֻבִים עַל־

דישראל אמרו לגברא דשלח יתכון לותי: טו כדנן אמר יי הא אנא מיתי בישתא על אתרא הדין ועל יתבוהי ית כל פתגמי ספרא דקרא מלך שבטא דבית יהודה: יז חלף דשבקו פולחני ואסיקו בוסמין לטעות עממיא בדיל לארגזא קדמי בכל עובדי ידיהון וידלק רוגזי באתרא הדין ולא יטפי: יח ולמלך שבטא דבית יהודה דשלח יתכון למתבע אולפן מן קדם יי כדנן תימרון ליה כדנן אמר יי אלהא דישראל פתגמא די שמעתא: יט חלף דרע לבך ואתכנעתא מן קדם יי במשמעך דגזרית על אתרא הדין ועל יתבוהי למהוי לצדו וללוטא ובזעתא ית לבושך ובכיתא קדמי ואף קדמי שמיע אמר יי: כ בכן הא אנא כניש לך לות אבהתך ותתכניש לקברך בשלם ולא יחזין עינך בכל בישתא די אנא מיתי על אתרא הדין ואתיבו ית מלכא פתגמא: א ושלח מלכא וכנשו לותיה כל סבי יהודה וירושלם: ב וסליק מלכא לבית מקדשא דיי וכל אנש יהודה ויתבי ירושלם עמיה וכהניא וספריא וכל עמא למזעירא ועד רבא וקרא קדמיהון ית כל פתגמא ספרא דקימא דאשתכח בבית מקדשא דיי: ג וקם מלכא על אסטונא וגזר ית קימא קדם יי למהך בתר פולחנא דיי ולמטר פקודוהי וית סהידוותוהי וית קימוהי בכל לבא ובכל נפש לקימא ית פתגמי קימא הדין דכתיבין על

רש"י

וכן כל הדברי' הנכפלים בתורה דרשה ברבים וגלתה העונשים והגליות הנכפלים לעוברים על סודו ורמזי התורה סוד מישרי'): (כ) ונאספת אל קברותיך בשלו'. ומהו השלום ולא תראינה עיניך בחורבן הבית: (ג) על העמוד. מקום מעמד המלך בבה"מ:

ואת

רלבג

(כ) לכן הנני אוסיפך אל אבותיך. ר"ל שבמותו יהיה נקבר אצל אבותיו ולא תהיה הרעה בימיו ידמה שהיו בישראל אז נביאים זולת חולדה אך שלח אליה מפני היות' קרובה לו כי היתה אז בירושלם: (ג) ויעמוד המלך על העמוד. ידמה שהנו שם עמוד והיה בו המלך בעת קראו את התורה כמו שנזכר

בפרשת

כה תאמרו ח' ליוסף אנא שא נא. ויאמר שאול כה תאמרו לדוד. ואל מלך יהודה השלח דמלכים. וחברו דד"ה. כה תאמרו איש אל רעהו דירמיהו. וצוית אתם אל אדניהם. והבאתי אתכם אל. השלח אתכם אלי דירמיה: ויאספו י' פתחין וסי' נמסר בסדר שמות: באזניהם ח' בקריא' וסי' ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר. ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם. וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו. בבוא כל ישראל לראות את פני. הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם. ויעל המלך בית ה' דמלכים. וחברו דד"ה. שב נא וקראנה באזנינו:

תולדות אהרן את כל דברי. סוכס שם: הנני אוספך. מ"ק כה:

מצודת ציון

(יז) תכבה. מל' כבוי: רך לבבך. סוף הפסוק מקשה הלב: (יט) והכנע. מל' הכנעה: לשמה. מל' שממה: (כ) אוספך. ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ): ונאספת. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותי (שופטים)

רדק

ולא הלכו אל ירמי' יש מרבות' ז"ל שאמרו מפני שהנשי' רחמניו' ומהם אמרו כי ירמיה לא היה שם כי הלך להחזיר עשרת השבטים ואמרו כי ירמיה היה אז נביא שהרי תחלת נבואתו היתה בי"ג שנה ליאשיה וזה הענין היה בשנת י"ח אלא שלא היה שם בירושלם או כשמצאו התורה אולי היה בענתות או במקום אחר וחולדה היתה יושבת בירושלים לפיכך שלח אליה ואמרו רבות' ז"ל כי שלשה נביאים נתנבאו בימי יאשיהו והם ירמיהו וצפניהו וחולדה כי ירמיה היה מתנבא בשוקי' וצפניה בבתי כנסיות וחולדה אל הנשים: בן חרחס. בכתו"ך: במשנ'. כתרגו' בבית אולפנא: (טז) אשר קרא מלך יהודה. נוה לקראם כאלו קראם וכן ויבן שלמה את הבית והדומים להם וכן הוא בד"ה אשר קראו לפני מלך יהודה ובדברי רז"ל אשר קרא מלך יהודה וכי מלך יהודה קראם והלא שפן קראם אלא מכאן לשומע כעונה: (כ) אספך. בחיר"ק בשקל אוינך ויבא ג"כ בסגול על משקל אערך בבטן: על אבותיך. כמו אל: ונאספת אל קברותיך בשלו'. והלא כתי' וירו המורים למלך יאשיהו ומהו בשלום שלא חרב ב"ה בימיו וכן הוא מפרש והולך ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא אל המקו' הזה: קברותיך. ר"ל קברות אבותיך: (ב) והכהני' והנביאי'. ת"י וכהניא וספריא תרגם הנביאי' סופרי' כלומר תלמידים לפי שלא היו שם נביאים אחרים שהרי המלך שלח אל חולדה מלמד שלא היו שם נביאי' אחרי' וכן תרגם שופט ונביא דיין וסופר ונוכל לפרש נביאים כמשמעו כי ירמיה וצפניה בן כושי היו נביאים בזמן ההוא ואוריהו בן שמעיהו אפשר שהיה נביא ג"כ בזמן ההוא ולא היו בירושל' בעת שמצא חלקי' הכהן את ספר התורה ועתה כאשר שלח המלך לאסף איש יהוד' באו ג"כ הנביאים לירושל': (ג) על העמוד. כתרגומו על אסטונא וכבר פי' למעלה בדבר יהואש ובדברי הימים ויעמוד המלך על עמדו כלומר במקום שהיה רגיל לעמוד שם: עדותיו.

בהגעת

מצודת דוד

ועל העם הנמצא פה ועל כל יהודה בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בה בתחילת הדף אשר מהנראה שהוא לאות אשר גדולה חמת ה' וכו': לעשות. אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחילת הדף ההוא: (יד) אל חולדה. אחז"ל מפני שהנשים רחמניות הן הלכו אליה שהיא תתפלל בעדם. או יתכן אשר שאר הנביאים לא היו אז בירושלים: שומר הבגדים. של המלך: במשנה. בין שתי החומות שהיא משנה להעיר וכן ויללה מן המשנה (צפניה א): וידברו אליה. את דברי המלך: (טז) הנני מביא. ר"ל ההוות הזה לא במקרה בא כ"א מה' וכאלו אמר הנני מביא רעה וגו': אשר קרא. אשר צוה להקרות לפניו: (יח) ואל מלך יהודה. ר"ל דבר הנוגע אל המלך עצמו: הדברים אשר שמעת. ר"ל אף שהגזירה גזורה כאשר שמעת אל תהיה כלול עמהם: (יט) בשמעך אשר דברתי. ר"ל בעת שהבנת בדברי האות הזה אשר הוא מה': ולקללה. מי שיקלל את זולתו יתלה הקללה בהם לומר שיקולל כהם: (כ) אל קברותיך. ולא תקבר בארץ העובדי גלולים: בשלום. עם כי מת במלחמה מ"מ תחשב לו לשלום על כי לא ראה ברעה הבאה על ישראל: וישיבו. הלקיה וחבריו: כג (ב) ספר הברית. ספור התוכחות הנאמרים בברית: הנמצא בבית ה'. וזהו על כי בהספר ההוא מצאו התוכחות גלולה בפתיחתה ואף היה כתובה

בידי

רדק

בהגעת הוי"ו: ויעמוד כל העם בברית. עמדו והתחזקו בפיהם ונכנסו בברית וכן היעמוד לבך אם תחזקנה ידיך ות"י וקבילו כל עמא עליהון קימא: (ד) ואת כהני המשנה. שהיו שניים לכהן גדול וכת"י וית סגן כהניא: שומרי הסף. פירשנוהו: להוציא מהיכל ה'. והלא מנשה הוציא הכל כשעשה תשובה כמו שאומר בד"ה ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית ה' וגו'. אלא שאמון החזירם שם ובשנת שתים עשרה למלכו החל לטהר ולהעביר את השקוצים כמו שאומר בד"ה אבל לא כלה עד שנת שמנה עשרה אחר שמצא הספר כמו שאמר הנה: בשדמו' קדרון. כתרגומו במישר קדרון: ונשא את עפרם בית אל. כי שם היה עיקר הע"ג שהיה שם העגל וטמא אותו המקום שהיה בו העגל והמזבח ונשא עפר שריפת הבעל והאשר' וכליהם ששרף בירושלם בשדמו' קדרון נשא את עפרם שם: (ה) והשבי' את הכמרי'. האנשי' העובדים לפני הבעל נקראין כמרי' וכן תרגם הכהנים שהם עובדים ע"ג כומריא ומה שאמר שם הכמרי' עם הכהני' ושניהם עובדי ע"ג אלא שמשתנין בלבושיהם כי הכמרים הם לובשים שחורים לפיכך נקראו כמרי' מענין עורנו כתנור נכמרו ואומר כי הכמרים האלה נתנו אותם מלכי יהודה לזו העבודה ואשיהו בטל הע"ג ובטל העובדי' מעבודתם והחזירם למוטב: ויקטר בבמות. ויקטר כל אחד מהמלכים וכת"י ואסיקו בוסמין על במת': ומסבי. כמו ובמסיבי: ואת המקטרים. פירו' והשבית ג"כ את המקטרים לבעל לשמש ולירח: (ו) על קבר בני העם. העם שהיו עובדים להם בחייה' השליך עפר השריפה על קבריה' לבזיונם כלו' ראו מה שהייתם עובדים בחייכם כדי שיוסרו בחייהם וכן אומר בדברי הימים ויזרק על פני הקברי' הזובחים להם והוא חסר הכמוך קברי הזובחי' להם כמו העם המלחמ' וי"ת לקבר גליא וגליא שם ע"ג וכן בדברי רבותינו ז"ל בית גליא קורין לה בית כריא: (ז) ויתץ את בתי הקדשים. ת"י ית בתי הקדיש טעותא והענין מורה עליו אשר הנשים אורגות שם בתים לאשרה אבל וגם קדש היה בארץ ויעבר את הקדשים מן הארץ תרגם כמשמעו נכבת ברא כי אם היה הקדשים זה ענין ומה מה ענין בבית ה' אבל האשרה שעשה מנשה בבית ה' עשה שם בתי' לנשים שיארגו יריעות לכבוד האשרה: בתים לאשרה. יריעות היו אורגות שם והיריעות היו בתים לאשרה כמו בתים לבדים אפשר שהיו אותן יריעות תלויות סביב האשרה והיה לאשרה בית ומקום וי"ת די נשיא מייתין תמן מכולין לאשירתא ופי' בעל הערוך כמו מכילתא שהם מדות: (ח) ויבא את כל הכהנים. היו מזרע אהרן ותרגם אותם יונתן כומריא לפי שנעשו כומרים לע"ג והביא אותם לירושלים והחזירם בתשובה: ויטמא. שם אותם מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טומאה להרחיק הע"ג מלב העם: אשר פתח שער. כמו ואשר פתח השער וכמוהו שמש ירח ופי' נתץ את במות השערים והבמה אשר היתה פתח שער יהושע שר העיר גם

תרגום

סִפְרָא הָדֵין וְקַבִּילוּ כָל עַמָּא עֲלֵיהוֹן קְיָמָא: ד וּפַקִּיד מַלְכָּא יָת חִלְקִיָּהוּ כַּהֲנָא רַבָּא וְיָת סְגַן כַּהֲנַיָּא וְיָת אֲמַרְכְּלַיָּא לְאַפָּקָא מֵהֵיכְלָא דַיְיָ יָת כָּל מָנַיָּא דַעֲבִידִין לְבַעְלָא וְלַאֲשֵׁירְתָא וּלְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְאוֹקְדִינוּן מִבָּרָא לִירוּשְׁלֶם בְּמֵישַׁר קִדְרוֹן וְאוֹבֵיל יָת עַפְרְהוֹן לְבֵית אֵל: ה וּבַטֵּיל יָת כּוּמְרַיָּא דִי יְהָבוּ מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וְאַסִּיקוּ בוּסְמִין עַל בָּמָתָא בְּקִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וּבְסַחֲרָנֵי יְרוּשְׁלֶם וְיָת דַאֲסִיקוּ בוּסְמִין לְבַעְלָא וּלְשִׁמְשָׁא וּלְסִיהֲרָא וּלְמַזָּלָתָא וּלְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא: ו וְאַפֵּיק יָת אֲשֵׁירְתָא מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ מִבָּרָא לִירוּשְׁלֶם לְמֵישַׁר קִדְרוֹן וְאוֹקִיד יָתַהּ בְּנַחְלָא דְקִדְרוֹן וְאַדְקַהּ לְעַפְרָא וּרְמָא יָת עַפְרַהּ לְקִבְרֵי בְּנֵי גַלְיָא: ז וְתָרַע יָת בָּתֵּי הַקְדֵּישׁ טַעֲוָתָא דִי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ דִי נְשַׁיָּא מַיְתָן תַּמָּן מְכוּלִין לַאֲשֵׁירְתָא: ח וְאַיְתִי יָת כָּל כּוּמְרַיָּא מִקִּרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וְסָאֵיב יָת בָּמָתָא דַאֲסִיקוּ בוּסְמִין תַּמָּן

מקרא

הַסֵּפֶר הַזֶּה וַיַּעֲמֹד כָּל־הָעָם בַּבְּרִית׃ ד וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־כֹּהֲנֵי הַמִּשְׁנֶה וְאֶת־שֹׁמְרֵי הַסַּף לְהוֹצִיא מֵהֵיכַל יְהוָה אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִם לַבַּעַל וְלָאֲשֵׁרָה וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם וַיִּשְׂרְפֵם מִחוּץ לִירוּשָׁלִַם בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן וְנָשָׂא אֶת־עֲפָרָם בֵּית־אֵל׃ ה וְהִשְׁבִּית אֶת־הַכְּמָרִים אֲשֶׁר נָתְנוּ מַלְכֵי יְהוּדָה וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה וּמְסִבֵּי יְרוּשָׁלִָם וְאֶת־הַמְקַטְּרִים לַבַּעַל לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וְלַמַּזָּלוֹת וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם׃ ו וַיֹּצֵא אֶת־הָאֲשֵׁרָה מִבֵּית יְהוָה מִחוּץ לִירוּשָׁלִַם אֶל־נַחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ בְּנַחַל קִדְרוֹן וַיָּדֶק לְעָפָר וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־עֲפָרָהּ עַל־קֶבֶר בְּנֵי הָעָם׃ ז וַיִּתֹּץ אֶת־בָּתֵּי הַקְּדֵשִׁים אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר הַנָּשִׁים אֹרְגוֹת שָׁם בָּתִּים לָאֲשֵׁרָה׃ ח וַיָּבֵא אֶת־כָּל־הַכֹּהֲנִים מֵעָרֵי יְהוּדָה וַיְטַמֵּא אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר קִטְּרוּ־שָׁמָּה

בברית ה' דגש וסימ' נמסר בספרא דא חלק א' סימן כ': ונשא י"ו וסימ' נמסר בסדר אחרי מות ובריש סיפרא דא סימן ה': ויצא י"ג חס' וסי' נמסר בסדר קרח: לעפר ג' וסימ' נמסר בסדר עקב:

תולדות אהרן על קבר. שבת פג סנהד' מז:

רשי

(ד) ואת כהני המשנה. סגני כהונה שהם שניים לכהנים גדולים: שומרי הסף. אמרכלי' הממונים על כל גרכי הבית ומפתחות העזרה בידם: בשדמות קדרון. במישר קדרון. ונשא את עפרם בית אל. אל מקום טמא אשר טמא שם את המזבח שעשה ירבעם ושרף עליו את כהני הבמות: (ה) ויקטר בבמות. ואותן שקטרו בבמות בערי יהודה: (ז) את בתי הקדשים. בתי זומה: אורגות שם בתים. יריעות

רלבג

בפרשת הקהל: (ד) ואת כהני המשנה. הם הכהנים השניים לו כמו סגן הכהנים והמשניים לו לפי מדרגותיהם על הסדר: בשדמות קדרון. הוא כמו נחל קדרון והוא מישור שהיה בו: (ה) והשבית את הכמרי'. ר"ל שבטל והשבי' את הכמרי' שקטר כל אחד מהם בבמות בערי יהודה ובמסבי ירושלם והשבית ג"כ המקטרים לבעל ולשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמי' ויראה שכבר החזירם למוטב ובטל העבודה ההיא שהיו עושי' לע"ג: (ו) וישלך את עפרה על קבר בני העם. ר"ל על קבר העם שהיו עובדים ע"ג ומזה המקום למדנו שקבר אסור בהנאה שאם היה מותר בהנאה היה לו להשמר מזה שמא יהנו בקברי העם ונמצאו נהנין מע"ג: (ז) ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית ה'. אפשר כי עם החזקה בפעולות המגונות ההם החזיקו בזמה ובתועבות שהיו עושים שאר הגוים וידמה כי מעבודות קצת האשרות היה שיהיו שם מוכנים למשגל מגונה והנשים היו אורגות שם בתים בעבור האשרה והיו עושים יריעות יהיו מחולה ובית לבאים לעבוד האשרה הבעולה המגונה וכבר זכר הרב המורה קצת מאותם המשגלים המגונים שהיו מנהג הקדומים תעובדי ע"ג להתנהג בהם: (ח) ויבא את כל הכהני' מערי יהודה. כבר באר בספר יחזקאל כי הכהנים בני צדוק הם אשר לא עבדו ע"ג אך שאר הכהנים חטאו בחטא בני יהודה והנה טמא את הבמות בשהם בהם דבר

ק

מצודת ציון

ופשים ים): כג (ד) שומרי הסף. השוערים: בשדמות קדרון. במישור הסמוך לנחל קדרון: (ה) והשבית. ענין בטול: הכמרים. שם כהני עו"ג שלובשים שחורים וכן וכמריו עליו יגילו (הושע י): (ז) ויתץ. מל' נתיצה: הקדשים. דבר המובדל מן האדם ואף בעבור הטומאה והאיסור נקרא בלשון קודש וכן פן תקדש המלאה (דברים כב): ויטמא. הבמות אשר עמדו

מצודת דוד

בידי משה המקודשות ומפי ה' והמה סיבות עלומות להחריד את העם לשוב לה': (ג) על העמוד. על המקום המיוחד למלך לעמוד בה: להקים. לקיים את דברי התורה הנהוגה בברית: ויעמוד וגו'. ר"ל קבלו הברית: (ד) כהני המשנה. הכהנים שהמה שניים לו כסגן ומשוח מלחמה: בית אל. כי שם היה מקום טומאה כי העמיד בה ירבעם עגל הזהב: (ה) והשבית וכו'. ויקטר כו' ביטל הכמרים אשר העמידו מלכי יהודה להיות מקטרים בבמות בערי יהודה וסביבות ירושלים: ואת המקטרים וכו': גם אותו השבית: (ו) בנחל קדרון. סמוך לנחל: וידק לעפר. שרפה עד שהיתה דק כעפר: בני העם. אותם שהיו עובדים להם בחייהם ועשה כזאת לבזותם: (ז) בתי הקדשים. העשויים לשבת בהן המיוחדים לעבודת האשרה: בתים. ר"ל יריעות לתלות סביבה ודוגמתו בתים לבדים (שמות כ"ה): (ח) ויבא וכו'. הכהנים מזרע אהרן אשר נעשו כומרים לעכו"ם הביאם לירושלים להחזירם בתשובה: ויטמא'. השליך שם נבלות וכדומה: מגבע.

רשי

ירושת: (ט) לא יעלו. הכהני׳ שקטרו בבמות לעכו"ם לא יעלו עוד לשרת על מזבח ה׳ : כי אם אכלו מצות. כלומר כי אם בדבר זה לא יזכו מכהונתם שמותרין לאכול בקדשים הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלי׳ אבל לא מקריבין : אכלו מצות. מנחות וה"ה לכל הקדשים : (י) התופת. הוא המולך ועל שם שהיו הכהנים מקישין בתופים שלא ישמע האב את נהמת הבן כשהוא נכוה בידי הכורה של עכו"ם מולך קראוהו תופת : (יא) את הסוסים. אותם המשתחוי׳ לחמה היו. להם סוסי׳ מוכנים לצאת לקראת החמה בבקר: נתן מלך. כך שמו : אשר בפרורים. לא ידעתי מה הם : (יב) וירץ משם. ובערם משם : (יג) להר המשחית. הר הזיתים ה"א הר המשחה וכיון שהזכיר את שמו ע"י עכו"ם שינה

הכהנים מגבע עד־באר שבע ונתץ את־במות השערים אשר־פתח שער יהושע שר־העיר אשר־על־שמאול איש בשער העיר: ט אך לא יעלו כהני הבמות אל־מזבח יהוה בירושלם כי אם־אכלו מצות בתוך אחיהם: י וטמא את־התפת אשר בגי בני־הנם לבלתי להעביר איש את־בנו ואת־בתו באש למלך: יא וישבת את־הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש מבא בית־יהוה אל־לשכת נתן־מלך הסריס אשר בפרורים ואת־מרכבות השמש שרף באש: יב ואת־המזבחות אשר על־הגג עלית אחז אשר־עשו ׀ מלכי יהודה ואת־המזבחות אשר־עשה מנשה בשתי חצרות בית־יהוה נתץ המלך וירץ משם והשליך את־עפרם אל־נחל קדרון: יג ואת־הבמות אשר ׀ על־פני ירושלם אשר מימין להר־המשחית אשר בנה שלמה מלך־

ל׳ · ד׳. ב׳ · ל׳ · ט׳ כתיב י׳ בן ק׳ · כ׳ יתן לו · ב׳ · ו׳ הד חס׳ · ב׳ וחד נתן זרע לאהיו · ד׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳

כומריא מגבע עד באר שבע ותרע ית במת תרעיא די קדם תרע יהושע רב קרתא די על שמאלא גברא במיעליה תרע קרתא : ט ברם לא סלקין כהניא כומרי במתא לדבחא על מדבחא דיי בירושלם אלהין אכלו פטיר בגו אחיהון : י וסאיב ית תופת די בחילת בר הנם בדיל דלא לאעברא גבר ית בריה וית ברתיה בנורא למלך : יא ובטל ית סוסותא דיהבו מלכיא דבית יהודה לשמשא ממעלנא דבית מקדשא דיי ללשכת נתן מלך גוזאה דבפרוריא וית רתיכי שמשא אוקיד בנורא : יב וית אגוריא די על אגר עלית אחז דעבדו מלכיא דבית יהודה וית אגוריא דעבד מנשה בתרתין דרת בית מקדשא דיי תרע מלכא וארחיק מתמן ורמא ית עפרהון לנחלא דקדרון: יג וית במתא די על אפי ירושלם דמדרום לטור זיתיא די בנא שלמה מלכא דישראל

בני ט׳ כתיב יו"ד וסי׳ נמסר ביהושע סימן י"ח : מרכבות ד׳ ג׳ מלאים וא׳ חס׳ בקריא׳ וסי׳ מרכבת פרעה וחילו ירה בים חס׳ : מרכבות השמש שרף . שמה מרכבות כבודך. מרכבות עמינדב :

תולדות אהרן אך לא יעלו. מנחות קט : עלית אחז. סנהד׳ קג : ואת הבמות. שבת נו :

רלבג

דבר טומאה : (ט) אך לא יעלו כהני הבמות. ר"ל שהכהנים שעבדו ע"ג לא יעלו אל מזבח ה׳ בירושל׳ להקריב אשה לה׳ אך יאכלו במצות המנחות חלקם ובמה שידמה להם עם אחיהם כאילו הם בעלי מומין : (י) וטמא את התופת. הנה עשו שם בנין כדי להעביר בנו ובתו באש למולך והיה אש מכאן ואש מכאן והכומרים מעבירים אותו בין שני האשים : (יא) וישבת את הסוסי׳. הנה מלכי יהודה נתנו לשמש סוסים מיוחדים שהיו רוכבי׳ בהם ממבוא בית ה׳ אל לשכת מי שיצוה המלך להיות שר על המגרשי׳ וידמה שבלשכה ההיא היו עושי׳ דבר מה לשמש והנה הם היו הולכים מבית ה׳ לפאת המזרח אל הלשכה ההיא להשתחוו׳ לשמש הפך מה שצונה התורה ולזה סדרה שיהיה קדש הקדשים לפאת מערב כמו שבארנו בבאורנו לדברי התור׳: ואת מרכבות השמש שרף באש ר"ל המרכבות אשר לסוסים הנזכרי׳ : (יב) אל נחל קדרון. מישור קדרון : (יג) אשר בנה לך יתכסס לך :

רדק

כן כתב אולי היתה גדולה משאר הבמות לפיכך זכר אותה לבדה : אשר על שמאל איש בשער העיר. כלומר הבא איש בשער העיר היתה זאת הבמה לשמאלו וכן ת"י במיעליה תרע קרתא : (ט) כי אם אכלו מצות. פירשו רבותינו ז"ל הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקרבין ומה שאומר מצות פי׳ מנחות שהיו נאפות מצות והוא הדין לכל הקדשים: (י) וטמא את התופת. שם מקום שהיו מעבירין שם בניהם למולך היה שם המקום תופת ואמרו כי נקרא כן כי היו מרקדי׳ ומכים בתופים בשעת העבודה כדי שלא ישמע האב צעקת בנו כשהיו מעבירין אותו באש וינהם לבו עליו ויקחהו מידם והמקום הזה היה גיא שהיה לאדם הנקרא הנם ונקרא גי הנם וגי בן הנם והכתיב בזה בני הנם והקרי בן הנם כי לבני הנם היה זה הגיא או לאחד מהם וטמא יאשיהו אותו המקום כלומר שם אותו מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טומאה שלא יעלה עוד על לב איש להעביר עוד את בנו ואת בתו באש למולך ומעשה המולך פירשו בדרש אמרו רז"ל אע"פ שהיו כל בתי ע"ג בירושלים המולך היה חוץ לירושלים והיה עשוי צלם חלול נתון לפנים משבעה קנקלים וכל מי שמקריב סלת פותחין לו אחד מהם תורין ובני יונה פותחין לו שנים כבש פותחין לו ג׳ איל פותחין לו ד׳ עגל פותחין לו חמשה שור פותחין לו ששה וכן מי שהיה מקריב בנו פותחין לו שבעה והיו פניו של עגל וידיו פשוטות כאדם שפותח ידיו לקבל מחבירו והיו מסיקין אותו באש והכומרים נוטלין את התינוק ונותנין תוך ידיו של מולך והתינוק מוציא נפשו ולמה נקרא תפת והנם תפת שהיו מנהמין בתופים שלא ישמע אביו קול הנער וירחם עליו ויחזור בו הנם שהיה התינוק מנהם וקול נהמותיו עולה. דבר אחר הנם שהיו הכומרי׳ אומרים הנה לך יערב

(יא) וישבת את הסוסים ובטל ג"כ זה המעשה שהיו עושי׳ מלכי יהודה שהיו עובדים לשמש ונתנו שם סוסים שהיו מוכנים לזאת העבודה שהיו רוכבים עליהם והולכים לקראת השמש בבקר בזרחה והיו הולכים לקראתו ממקום שהיה מבוא בית ה׳ עד לשכת נתן מלך וזהו שאמר מבוא בית ה׳ אל לשכת נתן מלך ובוא הוא שם כמו מבוא וכן תרגם ממעלנא דבית מקדשא דה׳ : ללשכת נתן מלך והסרים. כמשמעו וכת"י גוזאה וכבר פירשנו זה הענין בפסוק ויתן לה המלך סרים אחד : אשר בפרורים. פירוש מגרשי הערים ותרגום ירעשו מגרשות יזועון פרורים. ובדברי רז"ל בבל וכל פרורהא ונתן מלך זה היה פקיד על מגרשי העיר: מרכבות השמש. מרכבות הסוסים שהיו הולכים בהם לקראת השמש : (יב) הגג עלית אחז. אשר הנסמך הגג גג עלית אחז וכן הארון הברית ארון הברית וסמך גג העליה לאחז אולי הוא בנה אות: לזאת העבודה : וירץ משם. מן הקל והוא פעל יוצא כלומר הריצם משם ויש לפרשו ענין שבר ונתיצה כמו כי בך ארוץ גדוד לדעת רבים ואפשר שיהיה שרשו רצץ ויהיו לו חברים רבים בעניני ות"י ופליגון מתמן ר"ל ביערם משם כ"א וארחיק מתמן : (יג) להר המשחית. הר הזיתים ונקרא הר המשחה ולגנאי מפני הע"ג שהיה שם קראו הר המשחית וכן תרגם יונתן לטור זיתיא :

אשר

מצודת דוד

מגבע וכו׳ : במות השערים. אשר עמדו מול השערים: אשר פתח. כמו ואשר בפתח וכו׳ ולפי שהיתה גדולה מכולם זכרה לעצמה : שמאל איש. בבוא אל העיר : (ט) אך לא יעלו. עם שהחזירם למוטב מ"מ לא הניחם לעבוד במזבח ה׳ : אכלו מצות. משירי מנחה הנאפה מצות וה"ה לשאר קדשים : בתוך אחיהם. ר"ל לקחו חלק בין הכהנים והיו א"כ כבעלי מומין שאינם עובדים וחולקין : (י) את התופת. היא המקום שהיו מעבירים שם בניהם למולך ונקראה כן ע"ש שהיו מכים בתופים לבל ישמע האב נהמת הבן בהיה נשרף בין המדורות ולבל יכמרו רחמיו : לבלתי להעביר. ר"ל טמא המקום ההוא לבל יעלה עוד על לב אדם להעביר שם למולך : (יא) לשמש. כי מלכי יהודה היו מיחדים סוסים לעבודת השמש לרכוב בהם לקראתו בבוקר ממקום שבאים בה לבית ה׳ אל לשכת וכו׳ : מרכבות השמש. אשר משכו בם הסוסים ההם : (י) עלית אחז. שעל עלית אחז : בשתי חצרות. של הכהנים ושל ישראל : וירץ משם. הוליאם משם במרוצה ובמהירות : (יג) להר המשחית. הוא הר המשחה ובעבור העכומ"ז כנהו לגנאי :

מצודת ציון

(יא) וישבת. ענין בטול : נתן מלך. כן שמו : בפרורים. ירעשו מגרשות (יחזקאל כז) תרגום ירושלמי פרוריא ובדרז"ל בבל וכל פרורהא (כתובות נד) : (יב) נתץ. שבר וכתת : סליון

אשר

מלכים ב כג

יִשְׂרָאֵל לְעַשְׁתֹּרֶת ׀ שִׁקֻּץ צִידֹנִים וְלִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי־עַמּוֹן טִמֵּא הַמֶּלֶךְ׃ יד וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבוֹת וַיִּכְרֹת אֶת־הָאֲשֵׁרִים וַיְמַלֵּא אֶת־מְקוֹמָם עַצְמוֹת אָדָם׃ טו וְגַם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל הַבָּמָה אֲשֶׁר עָשָׂה יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל גַּם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא וְאֶת־הַבָּמָה נָתָץ וַיִּשְׂרֹף אֶת־הַבָּמָה הֵדַק לְעָפָר וְשָׂרַף אֲשֵׁרָה׃ טז וַיִּפֶן יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּרְא אֶת־הַקְּבָרִים אֲשֶׁר־שָׁם בָּהָר וַיִּשְׁלַח וַיִּקַּח אֶת־הָעֲצָמוֹת מִן־הַקְּבָרִים וַיִּשְׂרֹף עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיְטַמְּאֵהוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר קָרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ יז וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר הַקֶּבֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבַּח בֵּית־אֵל׃ יח וַיֹּאמֶר הַנִּיחוּ לוֹ אִישׁ אַל־יָנַע עַצְמֹתָיו וַיְמַלְּטוּ עַצְמֹתָיו אֵת עַצְמוֹת הַנָּבִיא אֲשֶׁר־בָּא מִשֹּׁמְרוֹן׃ יט וְגַם אֶת־כָּל־בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר ׀ בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס הֵסִיר יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּכָל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית־אֵל׃ כ וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר־שָׁם עַל־הַמִּזְבְּחוֹת וַיִּשְׂרֹף אֶת־עַצְמוֹת אָדָם עֲלֵיהֶם וַיָּשָׁב יְרוּשָׁלָ‍ִם׃

לַעֲשְׁתּוֹרֶת שִׁקּוּץ צִידוֹנָאֵי וְלִכְמוֹשׁ שִׁקּוּץ מוֹאֲבָאֵי וּלְמִלְכּוֹם רִיחוּק בְּנֵי עַמּוֹן סָאֵיב מַלְכָּא׃ יד וְתַבַּר יַת קָמָתָא וְקַץ יַת אֲשֵׁירָתָא וּמַלֵּא יַת אַתְרְהוֹן גַּרְמֵי אֱנָשָׁא׃ טו וְאַף יַת אֱגוֹרָא דִּי בְּבֵית אֵל בָּמְתָא דַּעֲבַד יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּב יַת יִשְׂרָאֵל אַף יַת אֱגוֹרָא הַהִיא וְיַת בָּמְתָא תְּרַע וְאוֹקִיד יַת בָּמְתָא אַדְּקַהּ לְעַפְרָא וְאוֹקִיד אֲשֵׁירְתָא׃ טז וְאִתְפְּנִי יֹאשִׁיָּהוּ וַחֲזָא יַת קִבְרַיָּא דְּתַמָּן בְּטוּרָא וּשְׁלַח וּנְסִיב יַת גַּרְמַיָּא מִן קִבְרַיָּא וְאוֹקִיד עַל אֱגוֹרַיָּא וְסַאֲבֵיהּ כְּפִתְגָּמָא דַּייָ דְּמַלֵּיל נְבִיָּא דַּייָ דְּאִתְנַבֵּי יַת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃ יז וַאֲמַר מָה צִיּוּנָא הָדֵין דִּי אֲנָא חָזֵי וַאֲמַרוּ לֵיהּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא קִבְרָא דִּנְבִיָּא דַּייָ דַּאֲתָא מִשִּׁבְטָא דִּיהוּדָה וְאִתְנַבֵּי יַת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין דַּעֲבַדְתָּא עַל אֱגוֹרַיָּא בְּבֵית אֵל׃ יח וַאֲמַר שְׁבוּקוּ מִנֵּיהּ אֱנַשׁ לָא יָנִיד גַּרְמוֹהִי וְשֵׁיזִיבוּ גַּרְמוֹהִי (עִם) [יַת] גַּרְמֵי נְבִיָּא שִׁקְרָא דַּאֲתָא מִשֹּׁמְרוֹן׃ יט וְאַף יַת כָּל בָּתֵּי בָּמְתָא דִּי בְּקִרְוֵי שֹׁמְרוֹן דִּי עֲבַדוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּזָא פַּלֵּי יֹאשִׁיָּהוּ וַעֲבַד לְהוֹן כְּכָל עֲבִידָא דַּעֲבַד בְּבֵית אֵל׃ כ וּכְנַס יַת כָּל כּוּמְרֵי בָּמְתָא דִּי תַמָּן עַל אֱגוֹרַיָּא וְאוֹקִיד יַת גַּרְמֵי אֱנָשָׁא עֲלֵיהוֹן וְתַב

רדק

אשר בנה שלמה. והיאך לא ביערו אותם אסא ויהושפט שביערו כל ע"ג אשר היתה בארץ ישראל לפניהם ע"ג בערו אבל הבמות לא בערו כי היו אז מקריבים עליהם לאל כי בכלם נאמר והבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות ויאשיהו נתץ ג"כ הבמות כיון שנעשו מתחלה לע"ג או כדי שלא יקריבו עליהם אפי' לשם שמים שכיון שהיה בית המקדש קיים אסורות היו הבמות לפיכך כתוב עליו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו כי המלכים אשר היו לפניו לא הסירו הבמות אע"פ שהיו מלכים טובים: (יד) עצמות אדם. עצמות עובדי ע"ג שהיה מוציא אותם מקבריה' ונותנם במקום האשרות והמצבות לבזיון ושרפם שם: (יז) מה הציון הלז. נראה כי הנביא הזקן צוה לבניו שיעשו על הקבר ציון גדול שיהא ניכר בין הציונים האחרים כי ידע כי תתקיים נבואת הנביא כמו שאמר כי היה יהיה הדבר והנביא אמר מה שיעשה יאשיהו שיוציא העצמות מקבריהם וישרפו אותם לפיכך צוה להם שיהיה ציון אותו הקבר ניכר בין האחרים כי עצמות נביא האמת ידע שלא יוציאו מקברו לפיכך שאל יאשיהו מה הציון הלז. ובדרש ראה שגדלו אחד עלו בו חרולים וקמשונים וגדו אחד עלו בו הדסים ועשבי בשמים לפיכך תמה ושאל מה הציון הלז והיה זה כי צדיק ורשע היו נקברים בו נביא אמת ונביא השקר: ויאמרו אליו אנשי העיר. קבלה היתה בידם כי מעת שנקבר שם הנביא עד הזמן ההוא יותר משלש מאות והמשים שנה אלא קבלה היתה בידם בן מפי אב: הקבר איש האלהים. חסר הנסמך הקבר קבר איש האלהים וכן הארון הברית: על המזבח בית אל. בא בה"א הידיעה עם הסמוך שלא כמנהג וכמוהו הלשכות הקדש היתד הארג והדומי' להם שכתבנו בספר מכלול: (יח) וימלטו. כי בקבר אחד היו עצמותיו אצל עצמות הנביא אשר בא משומרון הוא הנביא הזקן נביא השקר ובבית אל היה יושב אז אבל משומרון בא שם כמו שפירשנו למעל' במקומות: (יט) אשר בערי שומרון. והלא הכותיים היו יושבים בשמרון וישראל גלו מהם אלא הבמות היו עדיין קיימים וגם שארית נשארה בארץ אחר גלות ישראל מפוזרים בארץ זעיר שם והיו עובדים ע"ג עדיין כמו שאמר ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם וכן אמר בדברי הימים כי מאפרים וממנשה היה שם שארית בימי יאשיהו וכן

רשי

שיגה שמו לגנאי: (יז) מה הציון הלז. ראה קבר מגדו אחד על' קוצוני' וחרולי' וגדו א' הדסי' ובשמים ותמה עליו ואמר מה זה: הקבר איש האלהים. ונביא השקר שצוה לבניו שיקברוהו אצלו: (יט) אשר בערי שמרון. שהי' יאשיהו מלך על כל ישראל מה שחזרו מעשרת השבטי' על ידי

רלבג

שלמה מלך ישראל. כבר באמרנו במה שקדם שלא בנה אותם שלמה אך העלים עיניו מנשותיו שבנו הבמות האלו ולזה יחס הכתוב בנייתם אל שלמה: (יד) וימלא את מקומם עצמות אדם לטמא אותם ודמה שמעצמות עובדי ע"ז עשה זה: (טז) ויקח את העצמות מן הקברים זה לאות שלא היה משים שם רק עצמות החטאים ולזה לא הסכים לשרוף עליהם עצמות איש האלהים ומלטו עצמותיו עצמות הנביא אשר בא משומרון ולולי זה כבר היו עצמותיו נשרפים כי היה מנביאי ע"ג: (יז) מה הציון הלז. הנה בנו בנין על קבר איש האלהי' להכירו והבנין ההוא נקרא ציון ושאל יאשיה מה הציון הלז: (כ) ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם על המזבחות. ידמה שעדין נשארו שם קצת ישראל כמו שנזכר אחר זה ועדין היו מחזיקים ברשעתם והיו שם כהני במות ויאשיה זבח אותם אצל המזבחות ושרף על המזבחו' עצמות

בבית אל ד' בקריאה וסימ' ויתורי בית יוסף בבית אל. וגם את המזבח בבית אל: וגם את כל בתי הבמות. ויבא אחד מהכהנים. ומן ויבן ירבעם את שכם עד אחד הדבר הזה לא שב ירבעם דכוו' בבית אל במ"א בית אל והנה

תולדות אהרן מה הציון הלז. מגלה יד מרכין לו:

מצודת ציון

(יז) הציון. הוא סימן מצבת אבן וכן ובנה אצלו ציון (יחזקאל לט): הלז. כזה: (יח) ינע. מלשון תנועה: ססגשים

מצודת דוד

אשר בנה שלמה. ר"ל הניח לנשיו לבנות: (יד) עצמות אדם. כי הוציא מהקברים עצמות עובדי העכו"ם: (טו) וגם את המזבח אשר בבית אל. עם שבית אל לא היתה מארץ יהודה מדינת מלכותו: הבמה. כמו והבמה והוא הבנין אשר עשה להעמיד בה העכו"ם והמזבחות: הדק לעפר. להיות דק דק דומה לעפר: (טז) בהר. של בית אל: וישרוף. כי היו עובדי כוכבים: אשר קרא. מאז בימי ירבעם קרא ולתוספות ביאור אמר שוב אשר קרא הדברים האלה: (יז) מה הציון. ראה ציון על קבר משונה בגדלו ושאל עליו של מי הוא: הקבר. זה הקבר הוא של איש האלהים וכו': (יח) וימלטו עצמותיו. בעבור שלא יניע עצמות איש האלהים הבדיל מקחת עצמות הנביא הקבור סמוך לו כי חשש פן ימיעו בזה עצמות איש האלהים: אשר בא משומרון. להשיב עמו את איש האלהים כאשר נאמר שם: (כ) אשר שם. אף שכבר גלו משומרון עכ"ז המעט אשר

כא וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר עֲשׂוּ פֶסַח לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּכָּתוּב עַל סֵפֶר הַבְּרִית הַזֶּה׃ כב כִּי לֹא נַעֲשָׂה כַּפֶּסַח הַזֶּה מִימֵי הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר שָׁפְטוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְכֹל יְמֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כג כִּי אִם־בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ נַעֲשָׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַיהוָה בִּירוּשָׁלִָם׃ כד וְגַם אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַגִּלֻּלִים וְאֵת כָּל־הַשִּׁקֻּצִים אֲשֶׁר נִרְאוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלִַם בִּעֵר יֹאשִׁיָּהוּ לְמַעַן הָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַכְּתֻבִים עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן בֵּית יְהוָה׃ כה וְכָמֹהוּ לֹא־הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־יְהוָה בְּכָל־לְבָבוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מְאֹדוֹ כְּכֹל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ׃ כו אַךְ ׀ לֹא־שָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל אֲשֶׁר־חָרָה אַפּוֹ בִּיהוּדָה עַל כָּל־הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוֹ מְנַשֶּׁה׃ כז וַיֹּאמֶר יְהוָה גַּם אֶת־יְהוּדָה אָסִיר מֵעַל פָּנַי כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל וּמָאַסְתִּי אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר־בָּחַרְתִּי אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם׃ כח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי

לירוּשְׁלֵם׃ כא וּפַקִּיד מַלְכָּא יַת כָּל עַמָּא לְמֵימַר עֲבִידוּ פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דִכְתִיב עַל סִפְרָא דִקְיָמָא הָדֵין׃ כב אֲרֵי לָא אִתְעֲבִיד כְּפִסְחָא הָדֵין מִיוֹמֵי נְגִידַיָא דְדָנוּ יַת יִשְׂרָאֵל וְכֹל יוֹמֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה׃ כג אֱלָהֵין בִּתְמָנֵי עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא יֹאשִׁיָהוּ אִתְעֲבֵד פִּסְחָא הָדֵין קֳדָם יְיָ בִּירוּשְׁלֵם׃ כד וְאַף יַת בִּידִין וְיַת זְכוּרוּ וְיַת צַלְמָנַיָא וְיַת טַעֲוָתָא וְיַת כָּל שִׁקוּצַיָא דְאִתְחַזִיאוּ בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה וּבִירוּשְׁלֵם פַּלֵי יֹאשִׁיָהוּ בְּדִיל לְקַיָמָא יַת פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא דִכְתִיבִין עַל סִפְרָא דְאַשְׁכַּח חִלְקִיָה כַּהֲנָא בְּבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ כה וּכְוָתֵיהּ לָא הֲוָה קֳדָמוֹהִי מַלְכָּא דְתַב לְפוּלְחָנָא דַיְיָ בְּכָל לִבֵּיהּ וּבְכָל נַפְשֵׁיהּ וּבְכָל נִכְסוֹהִי כְּכֹל אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה וּבַתְרוֹהִי לָא קָם כְּוָתֵיהּ׃ כו בְּרַם לָא תָב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ רַבָּא דִתְקֵיף רוּגְזֵיהּ בִּדְבֵית יְהוּדָה עַל כָּל אַרְגָזוּתָא דִי אַרְגֵיז קֳדָמוֹהִי מְנַשֶּׁה׃ כז וַאֲמַר יְיָ אַף יַת דְבֵית יְהוּדָה אַגְלֵי מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי כְּמָא דְאַגְלֵיתִי יַת יִשְׂרָאֵל וְאַרְחֵיק יַת קַרְתָּא הָדָא דְאִתְרְעֵיתִי בִּירוּשְׁלֵם וּבְבֵיתָא דַאֲמָרִית יְהֵי שְׁמִי תַמָּן׃ כח וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יֹאשִׁיָהוּ וְכָל דִי עֲבַד הֲלָא

רשי

ידי ירמיהו: (כב) לא נעשה כפסח הזה. לא נתקבצו רוב עם בכל פסח כמו שנתקבצו בזה: מימי השופטים. מימי שמואל כתוב (בד"ה ב' ל"ה י"ח) לפי שאף שמואל החזיר ישראל למוטב וקבלם המלפתה. ד"א לא נעש' כפסח הזה לה' בירושלי' (אבל) משחלקו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ישראל בירושלים לפי שנחלקה המלכות לשנים מירבעם והיו הולכים לעגל שבבית אל ובדן עד עכשיו שגלו עשרת השבטי' והחזירם ירמיהו ומלך עליהם יאשיהו ובאו כולם לירושלים: (כד) התרפים. צורות שמדברי' ע"י כשפי' והעושה אותן צריך לטוין שעה אחת בשנה ושנה אחת

רלבג

עצמו' אדם: (כב) כי לא נעש' כפסח הזה מימי השופטים. ר"ל מימי סוף השופטים שהוא שמואל כי בחייו שבו ג"כ כל ישראל אל ה' ובימי שאול ודוד היו בישראל במות בהפך כונת התור' אע"פ שהיו מותרו' ובימי שלמה נשארו ג"כ הבמות ונעשו במות לע"ג ובימי חזקיהו לא שבו ג"כ כל ישראל אל ה' אך קצת ישראל היו מלעיגים לדברי חזקיהו אך בימי יאשיהו בזאת השנה שבו כל ישראל אל ה' והנה זכר הפסח הנעשה אז לפי שמתנאי הפסח שלא יאכל ממנו ישראל מומר וידמה כי בזאת השנה לבד היה לב כל ישראל לש"י אך אחר זה הטאו בסתר גם בימי יאשיהו ולזה אמר כי בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה לה' והנה לזאת הסבה לא שב הש"י מחרון אפו הגדול כמו שספר כי בלי ספק אם היו ישראל שבים לה' בכל נפשם היתה ההשגחה האלהית דבקה בהם וישוב חרון ה' מהם ולזה אמר אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול ולזאת הסבה ג"כ מת יאשיהו בעון העם כי הוא חשב שיהיו כל ישראל הולכים אחר מצות הש"י ויהיו ראוים מפני זה שידבקו בהם כל הברכות הכתובות בתורה אשר כתוב בהם וחרב לא תעבור בארצכם אפילו חרב של שלום ובחטא העם מת ונענשו בשבר מהם מי שהיו בכללו בגוים ועליו קונן ירמיהו כמו שכתוב בספר הקינו' לפי מה שזכר בד"ה ממנו ואמרו רבותינו ז"ל שמה שכתוב שם מזה שאמרו רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם וגו' וזה מסכי' למה שאמרנו: (כה) וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל

רדק

וכן בימי חזקיהו היה שארית בארץ מזבולון ומאשר ומשמעון ואפרי' ומנשה ורבותינו ז"ל אמרו כי ירמיהו החזיר מעשרת השבטים ומלך עליהם יאשיהו: (כב) כי לא נעשה כפסח הזה. תכלית הספור הוא זה כי מלת כי נותן טעם למה שקדם וכן כי נתן ה' בידינו את כל הארץ ר"ל כי עשו הפסח כמו שצוה אותם יאשיהו ונתקבצו כולם לירושלם וארך הספור הוא כמו שכתוב בדברי הימי' וסוף הספור כי לא נעשה כפסח הזה: מימי השופטים. ובד"ה כתיב מימי שמואל הנביא וזמן אחד הוא כי שמואל בימי השופטים היה ובימיו החלה המלוכה בישראל ומה שאמר כי לא נעשה כפסח הזה שהיו כל ישראל בלב אחד לעבוד את ה' וכן אמר בשמואל וינהו כל בית ישראל אחרי ה' ואמר ויסירו בני ישראל את הבעלים ואת העשתרות ויעבדו את השם לבדו וגם פסח שעשה חזקיהו רבים מישראל שלא היו שם ולא עוד אלא שהיו מלעיגים ברצי' שהי' שולח חזקיהו ואף אותם שהיו בירושלים רבים היו טמאים ואכלו את הפסח בטומאה: (כד) ואת התרפי'. כתרגו' צלמניא והם צלמים עשויים לדעת העתידות וכבר פירשנוהו עוד בספר שמואל: (כה) אשר שב אל ה'. שחרד לדברי תורה ועשה ככל הכתוב בה והסיר הבמות לא השאיר אחד ולא הקריבו בימיו כי אם בבה"מ לבדו והמלכים אשר לפניו אף על פי שהיו בהם טובים לא הסירו הבמות כמו שאומר עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות ונמצא באסא דברי' אשר לא כן שנשען על מלך ארם והוציא כסף וזהב מאוצרות בית ה' ושלח לו ונאמר וגם בחליו לא דרש את ה' ויהושפט ג"כ היה עוזר למלכי ישראל הרשעים ונתחתן עמהם וחזקיה ג"כ נאמר עליו ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה ועל ירושלים אבל יאשיהו נאמר עליו ככל תורת משה ויש מחלוקת בזה בדברי רז"ל מהם אמרו כי יאשיהו חטא אלא שעשה תשובה גדולה אשר שב אל ה' וגו' ומהם אמרו שלא חטא אלא מה אני מקיים אשר שב אל ה' שכל דין שדן מבן שמנה ועד י"ח החזירו להם שמא תאמר נטל מזה ונתן לזה

איש אלהים בא מיהודה: נעשה ח' קמצין בקריאה וסי' וכל המנחה אשר תאפה בתנור. ויאמר אם אסור יאסרוני בשנים. ושנים עשר אריים. וחברו דדברי הימים. ולא נעשה פסח כמהו דדברי הימים. כי אם בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו. כי לא נעשה כפסח הזה. בשמנה עשרה שנה דד"ה. וכל חמש מגלות דכוו' נעשה בם"ב נעשה וסי' תורי זהב נעשה לך. אחות לנו קטנה ושדים אין. וסימ' תורתא דאתתי. ובירושלם כ"א בקריאה וסימ' במסרה רבתא:

תולדות אהרן וכמהו לא היה, סנה נו:

מצודת ציון

(כד) התרפים. הם העשוים בצורת אדם ומגידים עתידות ע"י כישוף: בער. פנה מן הארץ: הקים. מל' קיום: בית ה'. בבית ה': (כה) מאודו. עשרו כמו ובכל מאדך (דברים ו) נכה

מצודת דוד

אשר נסלאו עבדו עכומ"ז כמאז: על המתים: עצמות אדם. (כב) כי לא נעשה. ר"ל עם שנים לפניו עשו פסח מ"מ הוכרח לצאת לעשות ככתוב בטהרה גדולה כי לא נעשה כפסח הזה העשוי בטהרה מימי השופטים ובד"ה נאמר מימי שמואל כי שמואל היה סוף שופטים: וכל ימי מלכי ישראל. מוסב על לא נעשה עמר שלא נעשה כפסח הזה כל ימי מלכי ישראל והם דוד ושלמה שמלכו על כל ישראל: (כד) על הספר. ר"ל בעבור הספר אשר מצא חלקיה כי הספר הזה היתה סיבה לכל זה: (כה) וכמהו לא היה לפניו. ומה שנאמר בחזקיה ואחריו לא קם כמוהו הוא בדבר הבטחון בה' וכמ"ש שם אבל בדבר התשובה לא היה כיאשיהו

לזה תלמוד לומר ובכל מאודו שהחזיר להם משלו : (כט) פרעה נכה. כתרגומו פרעה חגירא שהיה נכה רגליו : וילך המלך יאשיהו לקראתו. להלחם אתו לפי שהיה עובר בגבולו בכרכמיש על פרת והוא היה הולך להלחם על מלך אשור שכבש כרכמיש ממלך ארם ושלח לו מה לי ולך מלך ישראל לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי כמו שכתוב בדברי הימים ולא שמע אל דברי פרעה נכה ואמרו רבותינו ז"ל מאי דרש יאשיהו וחרב לא תעבור בארצכם אפילו חרב של שלום כיון שהיו עושין רצונו של מקום והוא לא היה יודע שכל דורו עובדי ע"ג הו אלא שהיו עושין בסתר שהרי בימי יאשיהו היה ירמיהו מוכיח כי מספר עריך היו אלהיך יהודה : אחת ראויה לכך : (ל) וימשחו. לא היה צריך משיחה אלא מפני שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו שתי שנים כמו שכתוב בענין :

איש

רדק

וימיתהו במגידו כראותו אותו. בכ"ק בבקעת מגידו היתה המלחמה כמו שאומר בדברי הימי' ופי' כראותו אותו כשראה אותו שדעתו להלחם עמו שהתר' בו וראה אותו לבוש כלי מלחמה כמו שאומר בדברי הימים כי להלחם בו התחפש ונכנס יאשיהו לפי שלא שמע יאשיהו אליו כי מפי אלהים היה אומר לו כמו שאומר בדברי הימים ולא שמע אל דבר נכה כי ירמיהו התנבא בזה וכן אמרו רז"ל כי אלהים האמור ביאשיהו קדש ומהם אמרו כי חדל לך מאלהים אשר עמי ע"ג ובעוד פרעה שם נלח' בכרמיש על פרת לקח הש"י נקמת יאשיהו ממנו שאר שם ימים רבי' עד השנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו ובא עליו נבוכדנצר והוא שהתנבא ירמיהו למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל וגו' ואומר והיה היום ההוא לה' צבאות יום נקמה להנקם מצריו היא נקמ' המלך יאשיהו: (ל) בקבורתו. בקברות המלכים כמו שאומר בדברי הימים בקברות אבותיו ומה שאמר בקבורתו אפשר שהוא כרה לו קבורה בחייו : וימשחו אותו. מפני מה משחו אותו והלא אין מושחין מלך בן מלך ולא משחו שלמה אלא מפני מחלוקתו של אדוניהו ואת יהואש מפני מחלוקתו של עתליה ויהואחז ג"כ משחו מפני מחלוקתו של יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים ומשחו יהואחז אע"פ שהיה קטן ממנו מפני שהיה ממלא מקום אבותיו ויהויקים לא היה ממלא מקום אבותיו כך פירשו רז"ל ויהויקים שהיה גדול מיהואחז שתי שנים ראו מהפסוקים שנאמר בן עשרים ושלש יהואחז במלכו וכתיב בן עשרים וחמש יהויקים במלכו ולא מלך יהואחז אלא שלשה חדשים והנה מצאנו בדברי הימים ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום והנה לא נזכר שם יהואחז והם אמרו כי יוחנן הוא יהואחז וקראו בכור שהי' בכור למלכו' ושלום הוא צדקיהו ואמר השלישי צדקיהו שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הרביעי שלום שהיה רביעי למלכות יאשיהו וקראו שלום ששלמה מלכות בית דוד בימיו ואני פרשתי בד"ה כי שלום הוא יהויכין ובזכרו בן הבן בסדר הבנים רבי' כמוהו בספ' והחכם רבי אברהם בן עזרא כתב כי יוחנן היה בכור ולא מלך ושלום הוא יהואחז והנה יהואחז היה במות אביו בן כ"ג וצדקיה שהיה גדול ממנו בן כ"ד ויהויקים בן כ"ה והנה במלוך צדקיהו לפי זה החשבון היה בן ל"ה והכתוב אומר בן כ"א צדקיהו במלכו אלא שהמליכו יאשיהו אביו בחייו שלש שנים לפני מותו וכשמת יאשיהו לא רצו העם במלכותו והמליכו את יהואחז שהוא שלום וזהו שאמר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו נראה כי בחזקה המליכוהו והביא ראיה ממה שכתוב בירמיה בראשית ממלכת יהויקים וגו' ואומר עשה לך מוסרות ומוטות וגו' ביד המלאכים

הבאים

אינון כתיבין על ספר פתגמי יומין למלכיא דבית יהודה : כט ביומוהי סליק פרעה חגירא מלכא דמצרים על מלכא דאתור על נהר פרת ואזל מלכא יאשיהו לקדמותיה וקטליה במגדו כד חזא יתיה : ל ואחתוהי עבדוהי כד מית ממגדו ואיתיאוהי לירושלם וקברוהי בקבורתיה ודבר עמא דארעא ית יהואחז בר יאשיהו ומשחו יתיה ואמליכו יתיה תחות אבוהי : לא בר עסרין ותלת שנין יהואחז כד מלך ותלתא ירחין מלך בירושלם ושום אמיה חמוטל בת ירמיה מן לבנה : לב ועבד דביש קדם יי ככל דעבדו אבהתוהי : לג ואסריה פרעה חגירא ברבלה בארעא דחמת מלממלך בירושלם ורמא מגביתא על עמא דארעא מאה ככרי כספא וככרא דדהבא : לד ואמליך פרעה חגירא ית אליקים בר יאשיהו תחות יאשיהו אבוהי ושני ית שמיה יהויקים וית

הימים למלכי יהודה : כט בימיו עלה פרעה נכה מלך־מצרים על־מלך אשור על־נהר פרת וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתהו במגדו כראתו אתו : ל וירכבהו עבדיו מת ממגדו ויבאהו ירושלם ויקברהו בקברתו ויקח עם־הארץ את־יהואחז בן־יאשיהו וימשחו אתו וימליכו אתו תחת אביו : לא בן־עשרים ושלש שנה יהואחז במלכו ושלשה חדשים מלך בירושלם ושם אמו חמוטל בת־ירמיהו מלבנה : לב ויעש הרע בעיני יהוה ככל אשר־עשו אבתיו : לג ויאסרהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת במלך בירושלם ויתן־ענש על־הארץ מאה ככר־כסף וככר זהב : לד וימלך פרעה נכה את־אליקים בן־יאשיהו תחת יאשיהו אביו ויסב את־שמו יהויקים ואת־יהואחז לקח

פ' | ח' מ"ע | כ' א' מלא | י' | מ"ל מ"ג במ"א חס' | ממלך ק' | ס' | י"ב

וימלך ה' בקריאה וסימ' וימלך את שלמה. את מתניה דדו. וימלך פרעה נכה את יהויקים. לתשובת השנה שלה. מלך מצרים את אליקים אחיו דדברי הימים :

רלבג

אל ה' וגו'. עד שכבר היה מבזה כל הדברים זולת השם יתברך ובכל הקנינים היה בו לרוב חשקו לעבוד הש"י ואיך הרצון שלא יהיה יאשיהו בתחלת ענינו טוב עם הש"י כי כבר נזכר בדברי הימים כי מקטנותו החל לעבוד הש"י אך לא בער בשלמות האלילים ממלכותו והיו חוטאים עדיין ישראל בהם ומפני ראותו הכתוב בספר התורה שיבא מהרע למי שלא יקיים את התורה ויעבור על ברית הש"י התעורר בכל עוז להשיב ישראל לעבודתו ובער האלילים שעשו ישראל מכל ארץ ישראל כדי שיסור זכר ע"ג מישראל ולא יוסיפו לחטוא עוד : (ל) ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו : ידמ' שמשחו אותו מפני המחלוק' שהיתה בין האחים וידמה מפני זה כי הוא לא היה יהואחז הבכור וכבר יתבאר זה ממה שזכר כי בן עשרים ושלש שנה יהואחז במלכו ולא מלך כי אם שלשה חדשים ומלך אחריו יהויקים והיה בן עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו וזה לאות שכבר היה גדול ממנו כמו שתי שנים וכבר נמנו בספר ד"ה בני יאשיהו וזכר שם כי הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלם וכבר באר ר' אברהם בן עזרא ע"ה כי שלום הוא יהואחז כי כתוב בירמיהו כי כה אמר ה' אל שלום בן יאשיהו מלך יהודה המולך תחת יאשיהו אביו אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב עוד והנה אחריו מלך יהויקים ובנו ואחריהם מלך צדקיה ולא מלך יוחנן ואם הוא הבכור מלך בבל המליך הישר בעיניו ואמנם הנה זכר בספר ד"ה כי הבכור יוחנן לפי מה שאחשוב להודיע שכבר עשו ישראל שלא כהוגן בהמליכם הקטן מהבנים אך המליכוהו בהיותו נמשך לפעולות המגונות אשר היו פניהם מועדו' אליהם ולזה נמשך אליהם מהרע מה שנמשך כי אולי היה יוחנן אוחז מעשה יאשיהו אביו : (לב) ככל אשר עשו אבותיו. ר"ל אבותיו אשר עשו הרע בעיני ה' כמו אחז ומנשה והדומי' להם : (לג) ויתן ענש על הארץ. ר"ל שיתנו זה המס מדי שנה בשנה והוא המליך להם

את

מצודת ציון

(כט) נכה. ת"י חגירא והוא מענין שבירה וכן בן נכה רגלים (ש"ב ד) : על נהר. סמוך לנהר : (לג) ויאסרהו. קשרו : (לד) ויסב. ויסבב :

עם

מצודת דוד

ויש מרז"ל שאמרו שמעולם לא חטא ותשובתו היתה להחזיר מכל דין שדן מבן ח' עד י"ח וז"ש ובכל מאודו : (כו) אך לא שב כו'. אף שיאשיה עשה תשובה בכל לבבו והורה להעם דרכי ה' : על כל הכעסים. בעבור כי בהגלע אחז ישראל בהכעסים אשר הכעיס מנשה לעבוד עובדי כוכבים כמוהו : (כט) לקראתו. למנעו ללכת דרך ארצו : כראותו אותו. ר"ל בהלחמו עמו וכמו ויתראו פנים (לעיל י"ד) שר"ל נלחמו פנים בפנים והוא ראיית המלחמה : (ל) בקבורתו. אשר כרה לעצמו בחייו : (לב) אבותיו. מנשה ואמון : (לג) ממלך. להסירו ממלוך בירושלים :

ויתן

הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה והמלך היה צדקיהו מלך בראשית ממלכת יהויקים אלא שהוא טעה בגוים כי יאשיה המליך צדקיהו בחייו אלא שלא רצו ט עם הארץ אחרי מות אביו והכתנו כפרש זה הענין בספר ירמיה בע"ה: (לג) ויאסרהו פרעה נכה. נראה כי יהואחז במלכו חשב לנקום נקמת אביו מפרעה נכה והלך ופשט בארץ מצרים והכה בהם מכה גדולה ובשובו פגע בו פרעה בארץ חמת ולכדו ואסרו וזהו שאמר יחזקאל וילמד לטרוף טרף אדם אכל כי מה ענין ויאסרהו מבלי שיקדים לו ענין שנלחם עמו או עלה על ארצו והלא פרעה התנגל ליאשיהו ואמר לו לא עליך אתה היום אלא שכן נראה הענין כמו שפירשנו ומשל יחזקאל מורה עליו: במלך

וַיָּבֹא מִצְרַיִם וַיָּמָת שָׁם׃ לה וְהַכֶּסֶף וְהַזָּהָב נָתַן יְהוֹיָקִים לְפַרְעֹה אַךְ הֶעֱרִיךְ אֶת־הָאָרֶץ לָתֵת אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי פַרְעֹה אִישׁ כְּעֶרְכּוֹ נָגַשׂ אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב אֶת־עַם הָאָרֶץ לָתֵת לְפַרְעֹה נְכֹה׃ לו בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ זְבִידָּה בַת־פְּדָיָה מִן־רוּמָה׃ לז וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃

כד א בְּיָמָיו עָלָה נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְהִי־לוֹ יְהוֹיָקִים עֶבֶד שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיָּשָׁב וַיִּמְרָד־בּוֹ׃ ב וַיְשַׁלַּח יְהוָה ׀ בּוֹ אֶת־גְּדוּדֵי כַשְׂדִּים וְאֶת־גְּדוּדֵי אֲרָם וְאֵת ׀ גְּדוּדֵי מוֹאָב וְאֵת גְּדוּדֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיְשַׁלְּחֵם בִּיהוּדָה לְהַאֲבִידוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ ג אַךְ ׀ עַל־פִּי יְהוָה הָיְתָה בִּיהוּדָה לְהָסִיר מֵעַל פָּנָיו בְּחַטֹּאת מְנַשֶּׁה כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ד וְגַם דַּם־הַנָּקִי אֲשֶׁר שָׁפָךְ וַיְמַלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלַםִ דָּם נָקִי וְלֹא־אָבָה

(מסורה בגליון: ל' יוחד בערכי ג'; זבודה ק'; כל סיפ' חס' כמ"א; כ"ג; ד' בטעם בספרא; ו' חס'; ג'. כ' זקפין קמצין)

יְהוֹאָחָז דְבַר וַאֲתָא לְמִצְרַיִם וּמִית תַּמָן׃ לה וְכַסְפָּא וְדַהֲבָא יְהַב יְהוֹיָקִים לְפַרְעֹה בְּרַם רְמָא מַגְבִּיתָא עַל עַמָּא דְאַרְעָא לְמִתַּן יַת כַּסְפָּא עַל מֵימְרָא דְפַרְעֹה גְבַר כַּד חָזֵי מַקִּים יַת כַּסְפָּא וְיַת דַהֲבָא מִן עַמָּא דְאַרְעָא לְמִתַּן לְפַרְעֹה חֲגִירָא׃ לו בַּר עַסְרִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין יְהוֹיָקִים כַּד מְלַךְ וְחֲדָא עַסְרֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵּיהּ זְבוּדָה בַת פְּדָיָה מִן רוּמָה׃ לז וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַעֲבָדוּ אֲבָהָתוֹהִי׃ א בְּיוֹמוֹהִי סְלִיק נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וַהֲוָה לֵיהּ יְהוֹיָקִים עַבְדָא תְּלַת שְׁנִין וְתַב וּמְרִיד בֵּיהּ׃ ב וְגָרֵי יְיָ בֵּיהּ יַת מַשִּׁרְיַת כַּסְדָּאֵי וְיַת מַשִּׁרְיַת אֲרָם וְיַת מַשִּׁרְיַת מוֹאָב וְיַת מַשִּׁרְיַת בְּנֵי עַמּוֹן וְגָרִינוּן בִּדְבֵית יְהוּדָה לְאוֹבָדֵיהוֹן כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דִּי מַלִּיל בְּיַד עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָא׃ ג בְּרַם עַל דְאַרְגִיזוּ קֳדָם יְיָ הֲוָת דָא בִּדְבֵית יְהוּדָה לְאַגְלָיוּתְהוֹן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ בְּחוֹבֵי מְנַשֶּׁה כְּכֹל דַעֲבַד׃ ד וְאַף דַּם זַכַּאי דַאֲשַׁד וּמְלָא יַת יְרוּשְׁלֶם חוֹבַת דַם זַכַּאי הֲוָת רַעֲוָא קֳדָם יְיָ דְלָא

בירושלם. כן כתיב רוצה לומר בעוד מלכו בירושלם מעט הזמן הזה לקחו וקרי ממלוך שהסירו מהמלוכה לפי שהחל להלח' עמו והוא לא פשע במיתת אביו לפי דעתו כי הוא לא היה בא להלחם עמו ואעפ"כ לקח האל ית' נקמתו ממנו כמו שכתוב והמליך פרעה נכה את אחיו כדי שיהי' לו עבד וידע כי מידו הוא מולך: וככר זהב. כמשמעו ככר א' זהב וי"ת וככרי דהבא ר"ל ככרים ולא זכר כמה: ויסב את שמו יהויקים. הטע' כדי שידמה שברשותו הוא והמלוכה לו מאתו כי השם לא מאסו: (לה) אך העריך. כתרגו' ברם רמא מגביתא על עמא דארעא: איש כערכו. גבר כד חזי כל אחד כמו שהיה ראוי לתת לו לפי ממונו: נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארץ. נגש את עם הארץ לתת את הכסף ואת הזהב: (לו) זבידה. כתוב ביו"ד וקרי זבודה בוי"ו עם הדגש: אבותיו. אמון ומנשה: (א) ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים. הנה מצאנו כי נבוכדנצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים כי כן כתיב בירמיהו הדבר אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקי' בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנצר מלך בבל ובדניאל אומר בשנת שלש למלכות יהויקים בא נבוכדנצר וגו' ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצ' כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער והנה אמר כי יהויקים

רש"י

(לה) איש כערכו. כפי עשרו: (ג) אך על פי ה' היתה. כל הרעה הבאה ביהודה על ידי הגדודי'

רלבג

את אליקים: (ד) ולא אבה ה' לסלוח. ר"ל כי אף ע"פ שעשה מנשה תשובה לא אבה הש"י לסלוח שפיכתו הדם הנקי וידמה שבכלל עבדי ה' אשר הרג ישעיה בן אמוץ על אשר היה מוכיח אותו וכן אמרו רז"ל כי מנשה הרג ישעיהו: ולא

וישלח כ"ב בקריאה וסימ' בספר בסדר נח: כדבר ה' ד' בטעמא בספרא וסימ' ביד עבדו אחיה השילני. ביד יהושע בן נון. אשר דבר אל אליהו. ביד עבדיו הנביאים: דם הנקי ג' דסמיכי בקרי' וסימ' ובערת דם הנקי מישראל. וגם דם הנקי אשר שפך. ועל דם הנקי לשפוך

מצודת ציון

(לה) נגש. דחק וכפה: (ב) גדודי. חיילי צבא: זולת

הגלה בבל וכן אומר בדברי הימים להוליכו בבלה וירמיה נתנב' עליו שחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם נראה כי בדרך מת ואמר כי בשנת שלש למלכו' יהויקים שהמליכו פרעה נכה ובסוף ג' שנים ליהויקים בתחלת שנה רביעית לו התנבא ירמיהו שיבא נבוכדנצר על ירושלים בשנה ההיא ויצר עליה ולכדה ולקח את יהויקים והוליכו בבל כמו שאומר בספר דניאל והשיבו לירושלם ועמד בירושלם שלש שנים באמונתו עם מלך בבל ומרד בו וזהו שאמר ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו וזהו שאמר וישב כי כבר לקחו והוליכו בבל ואחר כך שב ומרד בו והנה היו לו ממלכותו ז' שנים או יותר כי לא ידענו כמה היה בבבל טרם שובו לירושלם כי אם נאמר כי בשנה ההיא שהוליכו בבל השיבו לירושלם ועמד שלש שנים באמונתו ומרד הנה עברו שבע שנים ממלכותו ונשארו ד' שנים ממלכותו א"כ לא באו גדודי כשדים לירושלם עד סוף ארבע שנים אלו ועמד במרדו ד' שנים ושבע שעברו הרי י"א שנה שמלך יהויקים ואם נאמר שהיה שם בבבל יותר נוכל לומר כי עד ד' שנים היה שם ובשובו לירושל' עברו ח' שנים ממלכותו ונשארו שלש שנים ממלכותו ואותן שלש עמד באמונתו עם מלך בבל והיה לו עבד ובסוף שלש שנים שהיא שנת י"א לו מרדו ובאו גדודי כשדים ולכדוהו וסחבו אותו ובדרך מת ולא נקבר והיתה נבלתו מושלכת לחורב ביום ולקרח בליל' ובסדר עולם אומר וכן בדברי רבותינו ז"ל כי בשנה הראשונה שמלך נבוכדנצר כבש נינוה שניה כבש יהויקים והיא השנה החמישית ליהויקים והיה לו עבד ועמד שלש שנים שהרי שמנה שנים שמלך ארבע קודם מלכות נבוכדנצר ושנה שנכבש בידו ושלש שנים שהיה לו עבד הרי שמנה שנים שמרד בו ולבסוף ג' שנים למרדו בא נבוכדנצר וכבשו פעם שניה וזהו שאומר בדניאל בשנת שלש הרי י"א ליהויקים ושמנה למלכות נבוכדנצר ואותה שנה שמינית המליך יהויכין ומלך ג' חדשים והגלהו עם החרש והמסגר וזהו שאמר גלו בשנת שבע גלו בשמנה ושבע לכבוש יהויקים שהיה שמנה למלכות נבוכדנצר שהרי שנה א' מלך קודם כבוש יהויקים: (ב) ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון. כלם באו בשליחות נבוכדנצר הרשע שנתן ה' בלבם לבא להאבידו לפי שעשה הרע בעיני ה'

מצודת דוד

ויתן שמה. על שהמליכוהו לפני יהויקים אחיו הגדול ממנו אסר לו משפט המלוכה: (לה) אך העריך. לא לקח הכסף כפי אשר ישר בעיניו אך לקח מכ"א לפי ערך עשרו: על פי פרעה. מה שאמר פרעה בעבור העונש: איש כערכו נגש. בחוזק יד ובכפיה גבה מכ"א לפי ערכו: (לו) בן עשרים וחמש. כי היה גדול ב' שנים מיהואחז אחיו: כד (א) וישב. אחרי שלשה שנים: (ב) וישלח ה'. העיר את לב גדודי כשדים וכו' לבוא עליו למלחמה: וישלחם. לפי שארכו הדברים לכן חזר ואמר וישלחם וכן דרך המקרא: (ג) אך על פי ה'. רצה לומר לא גבר העכו"ם בעולם ידו אך דבר ה' היתה: בחטאת מנשה. בעבור מאחז בחטאת מנשה לעשות ככל אשר עשה הוא: (ד) וגם דם הנקי. גם דם הנקי גרם הדבר: אשר שפך. ר"ל על שהיקל מנשה בשפיכת דם למדו העם גם הם לשפוך דם

ה' וזהו שאמר ויסלח ה' בו ולא אבה האל ות' להאריך לו עוד לפיכך אמ' ויסלח ה' בו: (ג) אך על פי ה' היתה ביהודה. כלומר קודם מלכות יהויקים היתה הגזירה על פי ה' שדבר ביד עבדיו הנביאי' בחטאת מנשה כי לולי חטאותיו שרבו היה סולח לחטאי' הבאי' אחריו אך בחטאתיו נגזרה הגזירה להחריב ירושלם: (ה) למלכי יהוד'. ושם כתוב בשתם ותעבתיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ואם אמר על זה הספר אין כאן כתוב דבר ממעשיו אלא בשתם ויעש הרע והנראה כי על ספר ירמיהו אמר כי שם מספר תועבותיו בפרשת הוי בונה ביתו: (ו) וישכב יהויקים עם אבותיו. רוצה לומר שמת אבל לא נקבר עם אבותיו שהרי לא נקבר כלל כמו שכתוב אלא בא על דרך ויאסף אל עמיו: (ז) ולא הוסיף עוד מלך מצרי'. פי' באותו הזמן עד שמלך צדקיהו ואז יצא כמו שכתוב בירמיהו וימלך מלך צדקיהו וגו' וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדי' הצרים על ירושל' את שמעם ויעלו מעל ירושלם וכמוהו ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בארץ ישראל ר"ל בזמן ההוא אבל אח"כ באו כמו שכתוב: (ח) בן שמנה עשרה שנה יהויכין במלכו. ובדברי הימים בן שמנה שנים יהויכין במלכו ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלים אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה ראשונ' שמלך הוא שימלוך תחתיו אחר מותו אולי היו לו בנים אחרים ועוד כי ראה שמלכותו תלוי' ביד אחרים לא ידע אם יסירוהו מהמלוכה כמו שעשו לאחיו והמליך בנו יהויכין שימלוך תחתיו אחריו והיה אז יהויכין בן שמנה שנים ועתה כשמת אביו ומלך הוא היה בן י"ח שנה ומלך ג' חדשי' ולא חשש כאן לכתוב עשרה ימים היתרים ובסדר עולם י"ח של מלך נבוכדנצר שמנה משנחתם גזר דין לגלות: (י) בעת ההוא. כמו שאומר בדברי הימים ולתשובת השנה שלח המלך: עלו עבדי נבוכדנצר. כתיב עלה וקרי עלו כי הוא עלה אחר כן ומצא' צרי' על העיר וקרי עלו כי עבדיו עלו בתחילה: (יב) ויצא יהויכין. יצא אל מלך בבל שיעשה בו רצונו והוא לקחו ולמה העבירו מהמלוכה אמרו חשב מלך בבל שיהיה מורד יהויכין כמו שהיה אביו מורד אמר מכלבא בישא גורא טבא לא נפיק לפיכך העבירו והמליך דודו תחתיו: שריו וסריסיו. ת"י ורברבנוהי וגברוהי: בשנת שמנה למלכו. בתחלת ח' שהרי יהויקים מלך י"א שנה ונבוכדנצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים ואם היה בסוף ח' היה י"ב אלא כך פירו' בתחלת שמנה וכן בירמיה אומ' וזה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת ז' סוף ז' ותחלת ח' והרבה פיר' כזה בזה הספר ולדברי בעל סדר עולם שנת ז' לכיבוש יהויקים היא שנת שמנה לנבוכדנצר: (יד) גבורי החיל עשרת אלפי' גול'. כתיב עשרה ועשרת קרי ואחד הוא ואמר עוד ואת

יְהוָה לִסְלֹחַ׃ ה וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ ו וַיִּשְׁכַּב יְהוֹיָקִים עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ז וְלֹא־הֹסִיף עוֹד מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָצֵאת מֵאַרְצוֹ כִּי־לָקַח מֶלֶךְ בָּבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד־נְהַר פְּרָת כֹּל אֲשֶׁר הָיְתָה לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃ ח בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ נְחֻשְׁתָּא בַת־אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלִָם׃ ט וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אָבִיו׃ י בָּעֵת הַהִיא עָלָה עַבְדֵי נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִָם וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר׃ יא וַיָּבֹא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עַל־הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים עָלֶיהָ׃ יב וַיֵּצֵא יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְאִמּוֹ וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וְסָרִיסָיו וַיִּקַּח אֹתוֹ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת שְׁמֹנֶה לְמָלְכוֹ׃ יג וַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶת־כָּל־אוֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וְאוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְקַצֵּץ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּהֵיכַל יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ יד וְהִגְלָה אֶת־כָּל־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־כָּל־הַשָּׂרִים

ב' חדסם' וחד מ"ל כי ירבה לסלוח

לְמִשְׁבַּק׃ ה וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יְהוֹיָקִים וְכָל דִּי עֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה׃ ו וּשְׁכֵיב יְהוֹיָקִים עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ יְהוֹיָכִין בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ ז וְלָא אוֹסִיף עוֹד מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמִפַּק מֵאַרְעֵיהּ אֲרֵי נְסֵיב מַלְכָּא דְבָבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד נְהַר פְּרָת כֹּל דַּהֲוָה לְמַלְכָּא דְמִצְרָיִם׃ ח בַּר תַּמְנֵי עַסְרֵי שְׁנִין יְהוֹיָכִין כַּד מְלַךְ וּתְלָתָא יַרְחִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִמֵּיהּ נְחֻשְׁתָּא בַת אֶלְנָתָן מִירוּשְׁלֵם׃ ט וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַּעֲבַד אֲבוּהִי׃ י בְּעִדָּנָא הַהִיא סְלִיקוּ עַבְדֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל לִירוּשְׁלֵם וַעֲלַת קַרְתָּא בִּצְיָרָא׃ יא וַאֲתָא נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל עַל קַרְתָּא וְעַבְדוֹהִי צָיְרִין עֲלַהּ׃ יב וּנְפַק יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַל מַלְכָּא דְבָבֶל הוּא וְאִמֵּיהּ וְעַבְדוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי וְגִבָּרוֹהִי וּדְבַר יָתֵיהּ מַלְכָּא דְבָבֶל בִּשְׁנַת תַּמְנֵי לְמַמְלְכֵיהּ׃ יג וְאַפֵּיק מִתַּמָּן יָת כָּל אוֹצְרֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וְיָת אוֹצְרֵי בֵּית מַלְכָּא וְקַצֵּיץ יָת כָּל מָנֵי דַּהֲבָא דַּעֲבַד שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּהֵיכְלָא דַּיְיָ כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ׃ יד וְאַגְלֵי יָת כָּל יְרוּשְׁלֵם

רשי

הגדודים האלה: (ו) וישכב יהויקים. לא על מטתו כי אסרו נבוכדנאצר בנחושתים להוליכו בבלה והיו מגררין אותו ומת בידם כמו שנאמר (ירמיה כ"ב י"ט) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך (ובדברי הימים ב' ל"ו ו') כתב שאסרו נבוכדנאצר להוליכו בבלה: (ז) לצאת מארצו. לעזור ליהויקים. כי לקח מלך בבל וגו'. שנצחו במלחמה בשנת הרביעי' ליהויקים בכרכמיש על נהר פרת ככתוב בספר (ירמי' מ"ו ב'): (יב) ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. לעשות לו כרצונו ולא למלחמה:

החרש

רלבג

(ז) ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו. אמר זה להעיר כי לקח השם יתברך נקמת יאשיה ממנו שהרגו בעלותו להלחם על נהר פרת: (יב) ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. ר"ל שיצא במצור מלך בבל כשמעו שהוא בא שם להשלים עמו ולשום צוארו תחת עולו והנה לא רצה להשלים עמו אך הגלה אותו אל בבל הוא ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו בשנת שמנה למלכות נבוכדנצר מלך בבל שעברו לו ז' שנים שלמות: (יג) וכל החרש והמסגר. הם האומנים והשוערי' ושומרי החומה וסוגרי' פתחיה

ועל העשק: סנחל ד' בקריאה וסי' ונקח בעת ההיא את הארץ. ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל. ולא הוסיף עוד מלך מצרים. מנחל בדרך ישתה: י"ד מלין כתיב ה' בסוף תיבותא וקרינן ו' וסימ' יקרחה לא יקרחה קרחה בראשם. שפכה ידינו לא שפכה את הדם הזה. נשברה אניות בעציון גבר. עלה בעת ההיא עלה עבדי נבוכדנצר. נצתה עריו נצתה מבלי יושב. היה צאן אברות היה עמי. נושבה כי כה אמר ה' על בית מלך יהודה גלעד. יונה ואמר לבלה נאופים. יהיה ועשיתי אתם לגוי אחד. שממה וידעת כי אני שמעתי. שפכה ואני כמעט נטיו רגלי. חמרמרה עיני חמרמרה מני בכי. עודינה תכלינה עינינו אל. שלה ומני שם מעם די כל

מצודת דוד

דם א"כ מילא הוא את הדם לעשות את כולם רוצחים: ולא אבה. לזה לא רצה ה' לסלוח כי היו אוחזים ברשעת מנשה ואף בשפיכת הדם: (ו) עם אבותיו. ר"ל שמת עם אבותיו אבל לא נקבר עמהם כי אסר אותו להוליכו בבלה ומת בדרך ולא נקבר כלל כמ"ש בד"ה ובירמיה: (ז) לצאת מארצו. להמליך מלך ביהודה כמו שהמליך את יהויקים: (י) ותבוא העיר במצור. בנו סביבה כרכום לכבשה וכן ובנית מצור (דברים כ') ונקראה כן ע"ש כי העם היושב בה המה במצור ובמצוק: (יא) צרים עליה. מסבבים עליה להצר לעם: (יב) ויצא יהויכין. מסר א"ע בידו לעשות בו חפצו בחשבו כי יחמול עליו בעבור הכנעתו: בשנת שמנה. והושב שנים מקוטעות: למלכו. למלכות נ"נ ובירמי' נאמר בשנ' שבע ור"ל בשבע לכבוש יהויקים כי בשני למלכותו והיא ה' ליהויקים כבש את יהויקים בראשונה והוליכו לבבל וקבל על עצמו להיות לו לעבד והחזירו ועבדו ג' שנים וחזר ומרד בו וכבשו שנית בשנת ג' למרדו הוא האמור בד"ה ב' ובזה השנה מלך יהויכין וגלהו אחר ג' חדשים: (יג) ויקצץ. כרת וקלף את הזהב מהכלים: (יד) עשרת אלפים.

ובירמיה

רשי

(יד) החרש והמסגר. תרגום יונתן אומניא ותרעיא ורבותינו אמרו חכמים גדולים בתורה שכשאחד פותח הכל שותקין כמו שכתוב (ישעיה מ"א א') החרישו אלי איים. מסגר הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו כמו שנאמר (ישעיה כ"ב) ופתח ואין סוגר וסוגר ואין פותח: (טו) ואת אילי הארץ. אלו חורי יהודה ובנימין וצדיקים היו עליהם הכתוב אומר (ירמיה כ"ד ה') כתאני' הטובות האלה כן אכיר את גלות יהודה: (טז) שבעת אלפים. ולמעלה הוא אומר עשרת אלפי' בא הכתוב השלישי והכריע בספר ירמיה (נ"ב כ"ח) זה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת שבע יהודי' שלשת אלפים אמור מעתה ג' אלפים היו משבט יהודה ושבעת אלפים מבנימין ושאר שבטי' ואף בסדר עולם למדנו כן: (יז) ויסב את שמו צדקיהו. יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: (כ) כי על אף ה' היתה וגו'. לפיכך וימרוד צדקיהו במלך בבל נתן הקב"ה בלבו למרוד בו כדי שיגלה: (א) בשנת התשיעי' למלכו. של צדקיהו: דיק. חרגס

וְאֵת כָּל־גִּבּוֹרֵי הַחַיִל עֲשָׂרָה אֲלָפִים גּוֹלֶה וְכָל־הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר לֹא נִשְׁאַר זוּלַת דַּלַּת עַם־הָאָרֶץ׃ טו וַיֶּגֶל אֶת־יְהוֹיָכִין בָּבֶלָה וְאֶת־אֵם הַמֶּלֶךְ וְאֶת־נְשֵׁי הַמֶּלֶךְ וְאֶת־סָרִיסָיו וְאֵת אולי הָאָרֶץ הוֹלִיךְ גּוֹלָה מִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה׃ טז וְאֵת כָּל־אַנְשֵׁי הַחַיִל שִׁבְעַת אֲלָפִים וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף הַכֹּל גִּבּוֹרִים עֹשֵׂי מִלְחָמָה וַיְבִיאֵם מֶלֶךְ־בָּבֶל גּוֹלָה בָּבֶלָה׃ יז וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־מַתַּנְיָה דֹדוֹ תַּחְתָּיו וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ צִדְקִיָּהוּ׃ יח בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמִיטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה׃ יט וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוֹיָקִים׃ כ כִּי ׀ עַל־אַף יְהוָה הָיְתָה בִירוּשָׁלַםִ וּבִיהוּדָה עַד־הִשְׁלִכוֹ אֹתָם מֵעַל פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל׃

כה א וַיְהִי בִשְׁנַת הַתְּשִׁיעִית לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־יְרוּשָׁלַםִ וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב׃

עשרת ק' · ס' כ' מ"ע · אילי ק' · חמוטל ק'

וְיָת כָּל רַבְרְבַיָא וְיָת כָּל גִּבָּרֵי חֵילָא עַסְרָא אַלְפִין בְּגָלוּתָא וְכָל אוּמָנַיָא וְתַרְעַיָא לָא אִשְׁתְּאַר אֱלָהֵין חֲשִׁיבֵי עַמָא דְאַרְעָא׃ טו וְאַגְלֵי יָת יְהוֹיָכִין לְבָבֶל וְיָת אִמָא דְמַלְכָּא וְיָת נְשֵׁי דְמַלְכָּא וְיָת רַבְרְבָנוֹהִי וְיָת רַבְרְבֵי אַרְעָא אוֹבֵיל בְּגָלוּתָא מִירוּשְׁלֶם לְבָבֶל׃ טז וְיָת כָּל גִּבָּרֵי חֵילָא שִׁבְעָא אַלְפִין אוּמָנַיָא וְתַרְעַיָא אַלְפִין כּוּלְהוֹן גַּבְרִין גִּבָּרִין עָבְדֵי קְרָבָא וְאַיְתִינוּן מַלְכָּא דְבָבֶל בְּגָלוּתָא לְבָבֶל׃ יז וְאַמְלֵיךְ מַלְכָּא דְבָבֶל יָת מַתַּנְיָה אַח אֲבוּהִי תְּחוֹתוֹהִי וְשַׁוִּי יָת שְׁמֵיהּ צִדְקִיָהוּ׃ יח בַּר עַסְרִין וַחֲדָא שְׁנִין צִדְקִיָה כַּד מְלַךְ וַחֲדָא עַסְרֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵיהּ חֲמוּטַל בַּת יִרְמְיָהוּ מִן לִבְנָה׃ יט וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַעֲבַד יְהוֹיָקִים׃ כ אֲרֵי עַל דְאַרְגִיזוּ קֳדָם יְיָ הֲוַת בִּירוּשְׁלֶם וּבִיהוּדָה עַד דְאַגְלֵי יַתְהוֹן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ וּמְרַד צִדְקִיָהוּ בְּמַלְכָּא דְבָבֶל׃ א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא תְשִׁיעֵיתָא לְמַלְכוּתֵיהּ בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא אֲתָא נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל הוּא וְכָל מַשְׁרִיתֵיהּ עַל יְרוּשְׁלֶם וּשְׁרָא עֲלָהּ וּבְנוֹ עֲלָהּ כַּרְקוֹם סְחוֹר סְחוֹר׃

עם: וביהודה ה' וסימ' נמסר לעיל בחלק ב' סימ' י"ז סימן מלכים ויחן עליה ירמיה קדמא ויצרו עליה תנייאנא ויחנו עליה. מלכים בתשעה לחדש ר"פ. ירמיה בחדש השביעי ר"פ:

תולדות אהרן והחרש והמסגר. גיטין פח סנהד' לח (שם יט נדרים מ): ויסב את שמו. סוריות יב כריתות ס (שקלים מט סוטה כג הוריות מט): ויעש הרע. סנהד' קג:

רדק

ואת כל אנשי החיל ז' אלפים ובירמיה אומר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים עשרים ושלשה האיך הוא זה החשבון הראשון שהוא עשרת אלפים הוא כלל לכל ופרט אחר כן ז' אלפים והם מבני בנימין ושאר שבטים ופרט עוד בירמיה ג' אלפים והם אנשים מקובצים שהיו מבני יהודה כמו שאמר יהודים והכל י' אלפים וכ"ג הוא מספר מועט ולא חשש לספרו עם י' אלפים זה הוא גלות שגלה עם יהויכין ובספר ירמיה אומר מה שגלו בגלות צדקי' שהוא שנת י"ח לנבוכדנצר והיו בשמנה מאות ול"ב ואחר החורבן שנת כ"ג לנבוכדנצר היו הגולי' תשמ"ה אותם שהיו בעמון ומואב ואמר גולה כמו גולים והוא דרך כלל בלשון יחיד ולדעת יונתן הוא שם שתרגם בגלותא: וכל החרש והמסג'. ת"י אומניא ותרעיא: (טו) ואת אילי הארץ. אלה חורי יהודה ובנימין עליהם הכתוב אומר כתאנים הטובות האלה וגו': הוליך גולה, בגולה והוא שם בשקל שואה וכן כלי גולה: (טז) החרש והמסג' אלף. אלה אינם בכלל היו"ד אלפי' שזכר במספר של מעלה ובסדר עולם הוא אומר ומתוכן החרש והמסג' אלף היו כלומר שמכלל העשרת אלפים היו ואין דרך המקרא לכלול מספר ואחר כן לפרט אם לא לחדש על ענין הראשון וא"כ לכד אלה הראשונים היו: הכל גבורים עושי מלחמה. בסדר עולם וכי מה גבורה הם עושים בני אדם ההולכי' בגולה ומה מלחמה עושין בני אדם האסורי' בזיקי' הנתוני' בשלשלאו' של ברזל אלא גבורי' בגבורה של תורה וכן הוא אומר גבורי כח עושי דברו עושי מלחמה עושין מלחמ' של תור' וכן הוא אומר על כן יאמר בספר מלחמו' ה'. חרש אחד מדבר והכל שותקין מסגר שהכל יושבין לפניו ולמדין ממנו לקיים מה שנאמ' ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח: (יז) ויסב שמו צדקיהו. הטעם פי' למעלה ומה ששנה כ"כ שמו וקראו צדקיהו אומר בדרש אמר לו יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: (יח) בן עשרים ואחת שנה צדקיהו. היאך הוא זה והלא בן ל"ה שנה היה לפי חשבון של אחיו שהרי הבן השלישי ליאשיהו היה ויהויקים שהי' גדול ממנו נאמר בו בן כ"ה שנה יהויקים במלכו וי"א שנה מלך הרי ל"ה לצדקיהו וכבר כתבנו למעלה לדעת החכם ראב"ע כי הוא אומר שמלך ג' שנים בחיי אביו ואז היה בן כ"א וכל זה היה צריך לדעתו שאמר כי שלום הוא יהואחז הוא היה הקטן שבבני יאשיהו וכתיב בן כ"ג במלכו אבל לדברי רז"ל שאמרו כי שלום הוא צדקיהו אין כאן קושיא כלל כי צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו והיה במות אביו בן עשר שנים ועתה כשמלך בן אחד ועשרים אלא שרחוק והוא שזכר שני בניו כסדר והאחד איננו ולפירושנו כי שלום הוא יהויכין הנה צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו ואין צריך כאן תיקון: (כ) כי על אף ה'. והוא טעם למה שאמר אחר כן וימרוד האל ית' שם בלבו שימרוד במלך בבל כדי שימלא מלך בבל טענה להחריב הכל: היתה בירושלם. הפלטה הנשארה היתה בירושלם על אפו ועל חמתו בעבור המעשי' רעי' שהיו עושים: (א) בשנת התשיעית למלכו. למלכות צדקיהו והיא שנת י"ז לנבוכדנצ': ויבנו עליה דיק. הוא מגדל עץ שבונין נגד העיר לכבש: בתשעה

רלבג

פתחיה: (טו) ואת אילי הארץ. ר"ל שרי הארץ: (טז) ואת כל אנשי החיל שבעת אלפים. והנה אמר למעלה י' אלפים ובספר ירמיה אמר שבשנת שבע למלכות נבוכדנצר הגלה יהודי' שלשת אלפים ועשרים ושלשה וידמה שמה שאמר בספר ירמיה בשנת שבע ר"ל שעברו לנבוכדנצ' ז' שני' ולזה אמר בזה המקום בשנת ח' ואול' מספר הגבורים ידמ' כמו שפי' רבי' דוד קמחי כי בתחלה ספר כל גבורי החיל הגולים מיהודה ובנימין ואחר כן פרט בזה המקום הגבורי' שהיו משבט בנימי ובספר ירמי' פרט הגבורי' שהיו משבט יהודה ולזה קראם יהודים: (כ) כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו. ר"ל כי מחמת מוקפי העם וכעס הש"י עליהם נהיה שיתליכו עליהם אלו הרעים ולזה ג"כ היתה הסבה שמרד צדקי' במלך בבל כי לולי מרדו לא נחרבה ירושלם ולא גלו מעל אדמתם כמו שהיה אומר לו ירמיהו: (א) ויבנו עליה דיק סביב. הוא מגדל שבונין סביב

מצודת דוד

ובירמיה נאמר יהודים שלשת אלפים כ"ג ור"ל מבני יהודה היה החשבון האמור והמותר היו מבני בנימין ושאר השבטים אשר התגוררו בירושלים וזהו שאמר למטה שבעת אלפים וכולם יחד המה עשרת אלפים ולא חש לחשוב עוד אותן הכ"ג האמור בירמיה: וכל החרש והמסגר. הם האומנים ושומרי השערים אשר סגרו אותם בעתם וכן פ"י: (טז) הכל גבורים. על אנשי החיל יאמר לא על החרש והמסגר: (כ) כי על אף. כי בעבור שהיתה אף ה' בירושלים וביהודה כ"כ גדולה עד

מצודת ציון

(יד) זולת. רק: (טו) אילי. הם השרים הגדולים והחזקים כי הוא ענין חוזק רב כמו יש לאל ידי (בראשית ל"א): (יז) תחתיו. במקומו: כה (א) ויחן. מל' חניה: נפשו

רדק

(ג) בתשעה לחדש. ולא זכר באיזה חדש ובספר ירמיה אמר בחדש הרביעי בתשעה לחדש: (ד) ותבקע העיר. בקעו הכשדים חומת העיר וכיון שראו אנשי המלחמה אשר בעיר כי בקעו העיר ברחו בלילה ההוא וזהו שאמר וכל אנשי המלחמה הלילה רוצה לו' ברחו בלילה ההוא וכן אמר בספר ירמיה וכל אנשי המלחמה ברחו ויצאו מן העיר לילה: דרך שער בין החומותי' אשר על גן המלך. יצאו דרך השער שהיה בין שתי החומות בסתר שלא ירגישו בהם הכשדי': וילך דרך הערבה. וילך צדקיהו ואשר יצאו עמו. ובדרש בין החומותי' מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זמן צבי שהלך על גג המערה ורדפו כשדים אחר הצבי וכשהגיעו לפתח שמערה בערבות יריחו היה צדקי' יוצא וראהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפס במצודתי: (ו) אל מלך בבל רבלתה. והרי נבוכדנצר בא לירושל' כמו שכתוב בא נבוכדנצר מלך בבל וכל חילו על ירושלם אלא שארכו ימי המצור כמו שאומר והלך לו נבוכדנצר בארץ חמת רבלתה והניח חילו במצור וכשכבשו ירושלם היה הוא ברבלתה והעלו את צדקיהו אליו. ובדרש לא עלה נבוכדנצר לירוש' אלא מה שאומר בא נבוכדנצר נבוזראדן הוא שעלה ודמות דיוקנו של נבוכדנצר היתה חקוקה לו במרכבתו והית' אימתו מוטלת עליו כאילו הוא עומד לפניו כמו שאומר בספר ירמיה עמד בפני מלך בבל בירושלם: וידברו אתו משפט. הוכיחו על שמרד בו ועבר על שבועתו כמו שכתו' וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים: (ח) בשבעה לחדש. ובירמיה כתוב בעשור לחודש פי' רז"ל בשבעה בו נכנסו גוים להיכל ואכלו ושתו וקלקלו בו שמיני ותשיעי ובתשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והי' דולק והולך עד סוף עשירי: הוא שנת י"ט למלך נבוכדנצר. וכן כתוב בירמיה ובזה הפסוק היא שנת י"ט אבל בסוף אמר בשנת י"ח לנבוכדנצר הגלה מירושל' נפש ח' מאות כמו שפי' בז' ובח' סוף ז' ותחלת ח' וכן הוא שנת י"ח בסוף י"ח והתחלת י"ט ורבותינו ז"ל אמרו גלו בי"ט גלו בי"ח וחשבון א' הוא אלא י"ט למלכו' נבוכדנצר וי"ח לכבוש יהויקי' שהיה בשנה שניה לנבוכדנצר: (ט) ואת כל בית גדול. כל בית אדם גדול ר"ל בתי הגדולים וכן ת"י בתי רברביא: (י) אשר רב טבחים. אשר עם רב הטבחים וכן כתוב בירמיה אשר את רב טבחים:

רשי

ת"י כרקוס: (ד) דרך שער בין החומותים. מערה הולכת מביתו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זימן צבי הולך על גג המערה חוץ לעיר ורדפו כשדים אחרי הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו ולכדוהו הוא שאמר (ביחזקאל י"ב י"ג) ופרשתי רשתי עליו ונתפס במצודתי: (ו) וידברו אתו משפט. נתווכח עמו על השבועה: (ט) ואת כל בית גדול. בתי כנסיות שמגדלין בהן תורה ותפלה ובתי מדרש': ואת

תרגום

ב ועלת קרתא בצירא עד חדא עשרי שנין למלכא צדקיהו: ג בתשעא לירחא ותקיף כפנא בקרתא ולא הוה מיכל לעמא דארעא: ד ואתרעת קרתא וכל גברי עבדי קרבא בליליא באורח תרעא בין שוריא די על גינתא דמלכא וכסדאי שרן על קרתא סחור סחור ואזל באורח מישרא: ה ורדפו משרית כסדאי בתר מלכא ואדביקו יתיה במישרי יריחו וכל משריתיה אתבדרת מניה: ו ואחדו ית מלכא ואסיקו יתיה לות מלכא דבבל לרבלת ומלילו עמיה פתגמי דינין: ז וית בנוהי דצדקיהו נכיסו לעינוהי וית עיני צדקיהו עור ואסריה בשלשלן דנחש ואובליה לבבל: ח ובירחא חמישאה בשבעא לירחא היא שנת תשע עסרי שנין למלכא נבוכדנאצר מלכא דבבל אתא נבוזראדן רב קטוליא עבדא דמלכא דבבל לירושלם: ט ואוקיד ית מקדשא דיי וית בית מלכא וית כל בתי ירושלם וית כל בתי רברביא אוקיד בנורא: י וית שורי ירושלם סחור סחור תרעו כל משרית כסדאי דעם רב קטוליא: יא וית שאר עמא

מקרא

ב ותבא העיר במצור עד עשתי עשרה שנה למלך צדקיהו: ג בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ: ד ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה הלילה דרך שער בין החמתים אשר על גן המלך וכשדים על העיר סביב וילך דרך הערבה: ה וירדפו חיל כשדים אחר המלך וישגו אתו בערבות יריחו וכל חילו נפצו מעליו: ו ויתפשו את המלך ויעלו אתו אל מלך בבל רבלתה וידברו אתו משפט: ז ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים ויבאהו בבל: ח ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלם: ט וישרף את בית יהוה ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית גדול שרף באש: י ואת חומת ירושלם סביב נתצו כל חיל כשדים אשר רב טבחים: יא ואת יתר

פ"ז · כ"ה. ד' · ג' בליש' · י"ן וכל וגנותי דכו' במ"א · פס' וה' חס' בליש' · ל' . י' · פ' · פ' ר"פ · כל מפ' חס' ו' במ"א · ס' דסמי' · ס' כתיב כן בליסנה

רלבג

סביב העיר לכבש': (ג) בתשע' לחדש ויחזק הרעב בעיר. הנה לא באר באי זה חדש והנה בספר ירמיה באר שזה היה בחדש הרביעי בתשעה לחדש: (ד) ותבקע העיר. ר"ל ע"י חיל כשדי': וכל אנשי המלחמה הלילה. ר"ל ברחו הלילה לפי שראו שחיל כשדי' נכנסו לעיר: דרך שער בין החומותי'. ר"ל שיצאו דרך שהי' בין שתי חומו' כדי שלא יראום כשדים ולא ירגישו בהם: אשר על גן המלך. ר"ל אצל גן המלך: וילך דרך הערבה. ר"ל כי המלך הלך דרך המדבר שלא ירגישו בו כשדי': (ו) וידברו אתו משפט. אמר לו משפט המורד והעובר על שבועתו ולז' הרג בניו ועור עיני צדקיהו ואסרהו בנחשתי' ונתנוהו בבית האסורי' עד יום מותו כמו שנזכר בספר ירמיה: (ח) ובחדש החמישי בשבעה לחדש. וכבר אמר בספ' ירמיה בעשור לחדש ונדמה שהתחלת החרבן היה בשבעה לחדש כי אז נכנסו בירושלים וסוף החורבן היה בעשור לחדש כי אז נשרף בית המקדש: (ט) ואת כל בית גדול. ר"ל ואת כל בית איש גדול: (י) אשר רב טבחים. ר"ל אשר את

ותבקע ד' וסי' גמס' בסדר קרח ובמלכי' א' סימ' א': אל גן כל לשון גן אל במ"ג על וסימ' אשר על גן המלך וכשדים. וחברו דסוף ירמיה. ועל גגתו יונקתו. ירחו ל' בספרא וישגו אתו בערבות ירחו. וכל יהושע ומלכים יריחו ב"מ דין. וכל אוריתא דכוו' ירחו וכל שאר קריאה ירידו וסימ' ושכן חררים חומש רי מקרא רי וכלהון כתיבן ו' בסוף תיבותא במ"א יריחה כתיב וסימ' בימיו בנה חיאל. וכל יהושע חס' י"ד במ"א וסי' חגלה ועמק: ואת בניי" דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר בריש סדר וישב: לעיניו ה' בקריאה וסימ' וישרף את הפרה לעיניו. ותלך תמר בית אמנון אחיה. ואת בני צדקיה שהטו לעיניו דמלכים. וחבריהם דירמיה קדמא ותנינא: ובחדש ה' ר"פ בקריאה וסימ' נמסר בסדר פנחס: ואת כל בית פ' דסמיכי בקריאה וסימ' כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל. ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. ואת כל בית אביך תאספי אליך הביתה. ואת אהימלך. וישמח עליהם חזקיהו דישעיה. וישרף את בית ה' ואת בית המלך דסיפרא. וחברו דירמיה תנינא כי כאשר ידבק האזור תנינא דפסוק. ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה ואת אחיו ואת כל הכלים האלה ד' דסמיכי וסי' ככר והב טהור יעשה אתה.

תולדות אהרן ויעלו אתו. סנהד' צו: בחדש החמישי. תענית כט סנהד' צו: וישרף. מגלה כז סנהד' צו (מגלה עג):

מצודת ציון

(ד) נקבו. נפתחה: (ו) ויתפשו. אחזו בחוזק: (ז) בנחשתים. בשלשלאות נחושת: (י) נתצו. שברו

מצודת דוד

אל העיר ללכדה: (ב) ותבוא העיר במצור. עמדה העיר והמצור סביבה עד וכו': (ג) בתשעה לחדש. בירמיהו נאמר בחודש הרביעי: (ד) ותבקע העיר. חיל נ"נ בקעו חומתה וכלם נפשים מפאת כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו למולם לעכב על ידם: הלילה. רצה לומר ברחו בלילה ובירמיה נאמר וברחו ויצאו מן העיר לילה: דרך שער וכו'. בדרך השער העומד בין שתי החומות אשר אצל גן המלך: וילך. המלך וכל אשר עמו: דרך הערבה. בדרך

להמליך אותם מעל פניו לזה הסיר לב צדקיה למרוד במלך בבל להיות סיבה אל הגלות להשליך אותם מעל פניו: כה (א) למלכו. למלכות צדקיה: דיק. הוא מגדל הסוכה

הסולך

הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר וְאֶת־הַנֹּפְלִים אֲשֶׁר נָפְלוּ עַל־הַמֶּלֶךְ בָּבֶל וְאֵת יֶתֶר הֶהָמוֹן הֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים׃ יב וּמִדַּלַּת הָאָרֶץ הִשְׁאִיר רַב־טַבָּחִים לְכֹרְמִים וּלְגֹבִים׃ יג וְאֶת־עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בֵּית־יְהוָה וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת וְאֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית־יְהוָה שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת־נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה׃ יד וְאֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמְזַמְּרוֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם לָקָחוּ׃ טו וְאֶת־הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב וַאֲשֶׁר־כֶּסֶף כָּסֶף לָקַח רַב־טַבָּחִים׃ טז הָעַמּוּדִים ׀ שְׁנַיִם הַיָּם הָאֶחָד וְהַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל לִנְחֹשֶׁת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ יז שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת ׀ הָעַמּוּד הָאֶחָד וְכֹתֶרֶת עָלָיו ׀ נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת שָׁלֹשׁ אַמָּה וּשְׂבָכָה וְרִמֹּנִים עַל־הַכֹּתֶרֶת סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה לַעַמּוּד הַשֵּׁנִי עַל־הַשְּׂבָכָה׃ יח וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־צְפַנְיָהוּ כֹּהֵן מִשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת שֹׁמְרֵי הַסַּף׃ יט וּמִן־הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הוּא פָקִיד ׀ עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַחֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בָעִיר וְאֵת הַסֹּפֵר שַׂר הַצָּבָא הַמַּצְבִּא אֶת־עַם הָאָרֶץ וְשִׁשִּׁים אִישׁ

(מסורה: ס' · ל' · וליוגבים ק' · ט"ו · כ"ט · ג' בלש' · ל' · ג' · אמות ק' · ג' · י"א · סימן · ד' · ב' וחס')

דְאִשְׁתְּאָרוּ בְקַרְתָּא וְיַת שְׁמִיעַיָא דְאִשְׁתְּמָעוּ עַל מַלְכָּא דְבָבֶל וְיַת שְׁאָר הֲמוֹנָא אַגְלֵי נְבוּזַרְאֲדָן רַב קָטוֹלַיָא׃ יב וּמְחַשִּׁיכֵי עַמָּא דְאַרְעָא אַשְׁאַר רַב קָטוֹלַיָא לְמֶהֱוֵי מַפְלְחִין בְּחַקְלִין וּבְכַרְמִין׃ יג וְיַת עַמּוּדֵי נְחָשָׁא דִבְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי וְיַת בְּסִיסַיָא וְיַת יַמָּא דִנְחָשָׁא דִי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי תַּבַּרוּ כַסְדָּאֵי וְאוֹבִילוּ יַת נְחָשֵׁיהוֹן לְבָבֶל׃ יד וְיַת דוּדַיָא וְיַת מַגְרוֹפְיָתָא וְיַת מְזַמְּרַיָא וְיַת בָּזִיכַיָא וְיַת כָּל מָנֵי נְחָשָׁא דַהֲווֹ מְשַׁמְּשִׁין בְּהוֹן נְסִיבוּ׃ טו וְיַת מַחְתְּיָתָא וְיַת מִזְרְקַיָא דִי דַהֲבָא דַהֲבָא וְדִי כַסְפָּא כַּסְפָּא נְסִיב רַב קָטוֹלַיָא׃ טז עַמּוּדַיָא תְּרֵין וְיַמָּא חַד וּבְסִיסַיָא דַעֲבַד שְׁלֹמֹה לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי לָא הֲוָה מַתְקַל לִנְחָשַׁתְהוֹן דְכָל מָנַיָא הָאִלֵין׃ יז תַּמְנֵי עַסְרֵי אַמִּין רוּמֵיהּ דְעַמּוּדָא חַד וְקַרוּנְתְּהוֹן עִלוֹהִי דִנְחָשָׁא וְרוּמָא דְקַרוּנְתְּהוֹן תְּלַת אַמִּין וְסִרְגְּתָא וְרִמּוֹנַיָא עַל קְרוּנְתְּהוֹן סְחוֹר סְחוֹר כּוֹלָא נְחָשָׁא וּכְאִלֵין לְעַמּוּדָא תִנְיָנָא עַל סִרְגְּתָא׃ יח וּדְבַר רַב קָטוֹלַיָא יַת שְׂרָיָה כַּהֲנָא רַבָּא וְיַת צְפַנְיָה סְגַן כַּהֲנַיָא וְיַת תְּלָתָא אֲמַרְכְּלַיָא׃ יט וּמִן קַרְתָּא דְבַר גַּוְזָא חַד דְהוּא מְמַנָא עַל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וַחֲמִשָּׁא גַבְרִין דְחָזָן אַפֵּי מַלְכָּא דְאִשְׁתְּכָחוּ בְקַרְתָּא וְיַת סַפְרָא רַב חֵילָא דִכְנַשׁ יַת עַמָּא דְאַרְעָא וְשִׁתִּין גַבְרָא מֵעַמָּא דְאַרְעָא

רשי

(יא) ואת הנופלים. ששמעו לקול נבוכדנצר ויצאו אליו מן העיר כמו בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה וגו' (ד"ה א' י"ב כ"א) : (יב) וליגבים. חופרי הארץ לשון יקבים שהם חפירות בקרקע : (יז) וקומת הכותרת שלש אמות. ובתחלת הספר (ז' ט"ז) הוא אומר חמש אמות וכם יסבתי את המקראות : ושבכה. קופיי"א בלע"ז כמין כובע : וכאלה. רמונים : (יט) הסופר שר הצבא. שהיה יודע

רלבג

את רב טבחי' : (יב) לכורמים וליוגבים. ר"ל לעבוד השדו' והכרמים : (יג) ואת עמודי הנחשת אשר בית ה'. וכבר התבאר בענין צורת אלו הכלי' בזכרון בניית שלמה בית המקדש ומשם ילקח ביאור כל מה שזכר בזה המקום מאלו הכלי' : (יח) שריה כהן הראש. הוא כהן גדול : ואת צפניה כהן משנה. הוא סגן הכהני' : ואת שלשת שומרי הסף. הם שומרי בית המקדש : (יט) ואת הסופר שר הצבא. ר"ל ואת הסופר שהיה סופר שר הצבא והנה שר הצבא הוא המצביא את כל עם הארץ על פי

העמודים שנים דמלכים. וחברו דירמיה. לא נחקר דדברי הימים. ושארא את כל הכלים האלה :

תולדות אהרן שלשת שמרי הסף. מגילה כג: חמשה אנשים. שם סנהד' י (סנהד' יח) :

רדק

(יא) ואת הנופלים אשר נפלו. שיצאו אליו קודם כבוש העי' ומסרו עצמם אליו כמו אל הכשדים אתה נופל ות"י וית שמיעיא דאשתמעו כלומר שסרו אל משמעתו: על המלך בבל. סמוך ה"א הידיעה כמו הארון הברי': (יב) לכורמי' וליוגבים. כורמים עובדי הכרמי' יוגבים עובדי השדות וכן ת"י למהוי מפלחין בכרמין ובחקלין וכתוב ולגבי' בלא י' פ' הפעל ובדברי רבותינו ז"ל תני רב יוסף לכורמים אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי עד רמתא וליוגבים אלו צדי חלזון מסולמא דצור עד חיפא: (יח) כהן הראש. כהן גדול שהוא ראש לשאר הכהנים : כהן משנה. שני לכהן גדול והוא הסגן וכן תרג' יונתן סגן כהניא : שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש : (יט) ומן העיר לקח. לפי שאלו שזכר היו מבית המקדש אמר ומן העיר לקח : סריס אחד. סריס ממש כתרגומו גוזא : וחמשה אנשים מרואי פני המלך. ובירמיהו אומר שבעה אנשים מראי פני המלך השנים לא היו גדולים כמו החמשה לפיכך לא מנאן כאן ובדברי רבותינו ז"ל כתוב אחד אומר חמשה וכתוב אחד אומר שבע' להביא שני סופרי הדיינין : המצביא את עם הארץ. שעל פיו

מצודת ציון

שברו וכתתו : (יא) הנופלים. הם היוצאים מעצמן למסור עצמן ולשכון בינותם וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמיה לז) : ההמון. העם הרב : (יב) לכורמים. לעבוד הכרמים : וליוגבים. ענין בורות כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (לעיל ג) ור"ל לעבוד השדות בחפירות ובורות או סוא כמו ליוקבים מל' יקב היין כי גיכ"ק מתחלף ור"ל לדרוך ולהמשיך היין אל היקב : (ג) בית ה'. בבית ה' : המכונות. הם כני ובסיסי הכיורות : ים. כעין גיגית גדולה עשויה לרחוץ בה : (יד) הסירות. הקדרות : היעים. המכבדות והמגרפות עשוים לגרוף בהם הדשן : המזמרות. כלי זמר : הכפות. הבזיכים : (טו) המחתות. כלים לחתות בהן האש : המזרקות. הספלים : (יז) ושבכה. עשויה היה כרשת : ורמונים. עשוי מנחושת : (יח) כהן הראש. זה כהן גדול: משנה. שני לו זה הסגן : שומרי הסף. הם השוערים כי מזוזות השער יקרא סף, כמו וסף השער (יחזקאל מ) : (יט) סריס. שר : פקיד. ממונה : המצבא. מל' צבא : [סגן]

מצודת דוד

האלך אל ערבות יריחו : (ה) וירדפו. אחז"ל שברח דרך מערה ההולכת עד ערבות יריחו ונזדמן צבי הולך מעל המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו : (ו) רבלתה. כי בהאריך ימי המצור הלך נ"נ לרבלה : משפט. התוכחה עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמ"ש בד"ה : (ח) תשע עשרה. כי בעת שכבש את יהויכין היה ח' למלכו וצדקיהו מלך י"א שנה הרי י"ט ובסוף ירמיה נאמר י"ח ור"ל לכבוש יהויקים ברלשונה שהיתה בשניה למלכות נ"נ : רב טבחים. שר על ההורגים במצות המלך : (ט) בית גדול. הוא פי' על מה שאמר כל בתי ירושלים לומר שהם כל בית אדם גדול אשר בירושלים ואותם לבד שרף ולא צלסם : (י) אשר רב טבחים. אשר עם רב טבחים : (יא) הנשארים. אשר לא נהרגו : ואת יתר ההמון. הנשארים בכל ערי יהודה : (יד) אשר ישרתו בם. העשוים לעבוד ולשרת בהם בבה"מ : (טו) אשר זהב זהב וכו'. רצה לומר בין של זהב בין של כסף הכל לקח : (יז) שמנה עשרה אמה וכו'. כבר נתבאר עניל' במ"א בספור מלאכתו ואין צורך א"כ בהשנות הנה : וכאלה. מספר הרמונים שהיו באחד היו בהשני : (יט) מרואי פני המלך. ר"ל היושבים תמיד עם המלך ובירמיה נאמר שבעה אנשים וזהו לפי שהשנים מהם לא היו חשובים כמו החמשה ולא כללם כאן עמהם : אשר נמצאו בעיר. ולא ברחו ממנה כיתר השרים : הספר שר הצבא. סופר של שר הצבא : המצבא. על פיו מוציאם

מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצְאִים בָּעִיר׃ כ וַיִּקַּח אֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים וַיֹּלֶךְ אֹתָם עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה׃ כא וַיַּךְ אֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְמִיתֵם בְּרִבְלָה בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃ כב וְהָעָם הַנִּשְׁאָר בְּאֶרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר הִשְׁאִיר נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיַּפְקֵד עֲלֵיהֶם אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן׃ כג וַיִּשְׁמְעוּ כָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים הֵמָּה וְהָאֲנָשִׁים כִּי־הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־גְּדַלְיָהוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּה וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וּשְׂרָיָה בֶן־תַּנְחֻמֶת הַנְּטֹפָתִי וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶּן־הַמַּעֲכָתִי הֵמָּה וְאַנְשֵׁיהֶם׃ כד וַיִּשָּׁבַע לָהֶם גְּדַלְיָהוּ וּלְאַנְשֵׁיהֶם וַיֹּאמֶר לָהֶם אַל־תִּירְאוּ מֵעַבְדֵי הַכַּשְׂדִּים שְׁבוּ בָאָרֶץ וְעִבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל וְיִטַב לָכֶם׃ כה וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה בֶּן־אֱלִישָׁמָע מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־גְּדַלְיָהוּ וַיָּמֹת וְאֶת־הַיְּהוּדִים וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ בַּמִּצְפָּה׃ כו וַיָּקֻמוּ כָל־הָעָם מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וְשָׂרֵי הַחֲיָלִים וַיָּבֹאוּ מִצְרָיִם כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵי כַשְׂדִּים׃

כז וַיְהִי בִשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מָלְכוֹ אֶת־רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה מִבֵּית כֶּלֶא׃ כח וַיְדַבֵּר אִתּוֹ טֹבוֹת וַיִּתֵּן אֶת־כִּסְאוֹ מֵעַל כִּסֵּא הַמְּלָכִים

דאשתכחו בקרתא : כ ודבר יתהון נבוזראדן רב קטוליא ואוביל יתהון לות מלכא דבבל לרבלת : כא ומחא יתהון מלכא דבבל וקטלינון ברבלה בארעא דחמת וגלו דבית יהודה מעל ארעהון : כב ועמא דאשתאר בארעא דבית יהודה דאשאר נבוכדנאצר מלכא דבבל ומני עליהון ית גדליה בר אחיקם בר שפן : כג ושמעו כל רבני חילותא אינון וגבריהון ארי מני עליהון מלכא דבבל ית גדליה ואתו לות גדליה למצפיא וישמעאל בר נתניה ויוחנן בר קרח ושריה בר תנחמת דמנטופה ויאזניה בר מעכת אינון וגבריהון : כד וקיים להון גדליה ולגבריהון ואמר להון לא תדחלון מעבדי כסדאי תבו בארעא ופלחו ית מלכא דבבל ויטב לכון : כה והוה בירחא שביעאה אתא ישמעאל בר נתניה בר אלישמע מזרעא דמלכותא ועסרא גברין עמיה ומחו ית גדליה ומית וית יהודאי וית כסדאי דהוו עמיה במצפיא : כו וקמו כל עמא מזעירא ועד רבא ורבני חילותא ואתו למצרים ארי דחילו מן קדם כסדאי : כז והוה בתלתין ושבע שנין לגלות יהויכין מלך שבטא דבית יהודה בתרי עשר ירחין בעשרין ושבעא לירחא רבי אויל מרודך מלכא דבבל בשנת ממלכיה ית ריש יהויכין מלך שבטא דבית יהודה מבית אסירי : כח ומליל עמיה פתגמין תקנין ויהב ית כורסיה עיל מן כורסי

רדק

פיו היו יוצאים העם לצבא : (כז) בעשרים ושבעה לחדש נשא אויל מרודך . שמת נבוכדנצר ומלך אויל מרודך בנו ובירמיה אומר בעשרים וחמשה פירשו רז"ל בכ"ה מת נבוכדנצר בכ"ו נקבר בכ"ז הוציאו אויל מרודך בנו מקברו כי פחד שמא ישוב עדיין כמו שעשה אחר שנטרד ודר עם החיות והמית בן אחד שהמליכו תחתיו ובקצ' הנסחאות בדרש כתוב אויל מרודך הוא שהמליכו תחתיו וכששב נבוכדנצר ומצאו על כסאו נתנו בבית האסורים ועכשיו פחד אויל מרודך אולי ישוב ויהרגהו והוציאהו מקברו לראות אם מת בלא ספק לקיים עליו

ויולך ד' ג' מ"ל וא' חס' וסי' ויולך ה' את הים ברוח קדים. וילך אתם שמרונה . על מלך בבל דמלכים . אל מלך בבל דירמיה : ויגל ד' וסי' יהודה מעל אדמתו . וחברו הסוף ירמיה · ויגל השארית דד"ה. ויגל אזנם למוסר . וא' ויגל בלחץ אזנם וא' יגל יבול ביתו : ויטב ג' חס' יו"ד בליש' בקריא' וסי' ועשית לו כאשר יטב בעיניך . קום אכל לחם ויטב לבך דאחאב . ועבדו את מלך בבל : מזרע המלוכה ד' בליש' בקריאה וסימ' ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה דמלכים . וחברו דירמיה ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית . ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו דריש דניאל . את הכשדים ג' וסימ' בא ישמעאל בן נתניה דמלכים . ואת כל היהודים דירמיה . הנני מסב

רשי

יודע מנין כל עיר ועיר כמה אנשי' מוציאה לצבא : (כג) כל שרי החילים . שיצאו מן העיר להחבא במצודות ובמערות ובבורות וביערים : (כז) נשא אויל מרודך . שמת נבוכדנצר ומלך אויל מרודך תחתיו : בעשרי' ושבעה לחדש . (ובירמי' נ"ב ל"א) הוא אומר בעשרי' וחמשה אלא בעשרים וחמשה מת

רלבג

פי הסופר : (כ) ויולך אותם על מלך בבל . ר"ל אצל מלך בבל : (כו) כי יראו מפני כשדים . על שהומתו הכשדים שהיו עם גדליה והומת גדלי' אשר מנה אותו מלך בבל על שארית הגולה : (כז) ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין . לפי שאז היתה השנה ראשונה מלכות אויל מרודך וכבר היה גלות יהויכין בשנה השמיני לנבוכדנצר למדנו שנבוכדנצר מלך מ"ד שנה : והנה אמר פה בכ"ז לחדש ובספר ירמיה בעשרים וחמשה וידמה כי בכ"ה לחדש היה זה המעשה ולא נשלם עד עשרים ושבעה לחדש והנה אמרו רבות' ז"ל כי אויל מרודך רצה לנסות אם מת אביו קודם שימלוך כי היה ירא ממנו מאד ולזה השליכו מקברו לדעת אם הוא מת כמו שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב ואמנם היה ירא אויל מרודך ממנו כי כשנטרד נבוכדנאצר והוסר ממנו שכלו המליכו אויל מרודך כי כן

תולדות אהרן כא ישמעאל . (סוריות מח) :

מצודת ציון

(כ) על מלך . אל מלך : (כב) ויפקד . מענין מנוי ופקידות : (כג) החילים . צבאות עם : (כז) נשא . הגביה ורים : מבית כלא . מבית המאסר כמו ובבתי כלאים החבאו (ישעיה מב) : (כח) מעל . ממעל : ונשא

מצודת דוד

מוציאה כל עיר אנשיה לצאת במלחמה : מעם הארץ . מהמכובדים שבהם אשר נמצאו בעיר ולא ברחו : (כג) והאנשים . אשר היו עמהם : אל המצפה . מקום מושב גדליהו : וישמעאל וכו' . גם ישמעאל וכו' . באו אליו עם אנשיהם : (כד) וישבע להם . גדליהו נשבע להשרים ההם שאין להם לפחוד מן הכשדים כי לא יקחם בשבי : ועבדו . במס : (כה) מזרע המלוכה . כלומר בעבור זה הרג לגדליהו בחשבו שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה ולא לגדליה : ואת היהודים . גם היהודים והכשדים שהיו עם גדליה הרג ישמעאל ואנשיו : (כו) כי יראו . פן יאמרו הכשדים אשר בעצתם נהרג גדליה פקיד המלך והכשדים אשר עמו : (כז) בעשרים ושבעה . ובירמיה נאמר בעשרים וחמשה כי בכ"ה מת נ"ל שמת ובכ"ז נקבר והוציאהו אויל מרודך בנו מקברו וגררו בחוצות להודיע לכל שמת ובכ"ז מלך ונשא את ראש יהויכין : מבית כלא . ר"ל מיד כשהוציאו מבית הכלא נשאו וגדלו : (כח) טובות . דברים טובים ונאמנים : מעל . עליון לכסאי שאר המלכים אשר אתו

רש"י

מת נבוכדנאצר ונקבר בעשרי' ושסה בעשרים ושבעה הוציאו אויל מרודך מקברו וגררוהו בשביל לבטל גזירותיו כמו שנאמר בישעיה (סי' י"ד י"ט) ואתה השלכת מקבר' כנצר נתעב וגו' : (כח) וידבר אתו טובות . דברי נחומים :

אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל׃ כט וְשִׁנָּא אֵת בִּגְדֵי כִלְאוֹ וְאָכַל לֶחֶם תָּמִיד לְפָנָיו כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ ל וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּו׃

ה . ג' הד כת"ב א' וחד כתיב ה"א

תרגום

מַלְכַיָא דִי עִמֵיה בְּבָבֶל׃ כט וְשַׁנֵי יַת לְבוּשֵׁי אֲסוּרֵיה וַאֲכִיל לַחֲמָא תְדִירָא קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמֵי חַיוֹהִי׃ ל וְשֵׁירוּתֵיה שֵׁירוּת תְּדִירָא מִתְיַהֲבָא לֵיה מִן קֳדָם מַלְכָּא פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיה כָּל יוֹמֵי חַיוֹהִי׃

רדק

עליו מה שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב: (כט)ושנא. באל"ף במקום ה"א ושל ירמיהו כתיב בה"א : לפניו. לא לפניו ועל שולחנו שהרי אומר ארוח' תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו: (ל) כל ימי חייו. ימי חייו של יהויכין ובדברי רז"ל רב ולוי חד אמר ימי חייו של אויל מרודך וחד אמר ימי חייו של יהויכין ומסתברא כמאן דאמר ימי חייו של יהויכין שכשהקדוש ברוך הוא נותן שלוה לצדיקי' אינו נוטלה מהם אלא הולכת עמהם לג"ע :

סכום פסוקי של ספר מלכים אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימנו אשרי הגוי אשר ה' אלהיו . וסדריו שלשי' וחמשה סימן חן חן לה (ואצלנו מ"ז) וקאפיטולי שבספר ראשון כ"ב סימן בך יברך ישראל. וספר שני כ"ה סימן כה תברכו את בני ישראל . בין הכל מ"ז והסימן יזל מים מדליו :

תולדות אהרן ואהרן . סנהד' מח (קדושין ס) :

את כלי המלחמה : חיו ד' הסרים וסימניחון ואבשלום לקח ויצב לו בחיו . וארחתו ארוחת תמיד דמלכים . ושנה את בגדי כלאו דירמיה . טוב אשר יפה ולאכול ולשתות :

רלבג

כן היה ראוי בלי ספק וכאשר שב לדעתו ומלאו מולך שמהו בית האסורין ואולי קבלה היתה בידם : (כט) ואכל לחם תמיד לפניו . אחשוב כי הוא היה מאוכלי שולחנו ועכ"ז היה שולח לו ארוחה ומשאת לפרנס ב"ב ואפשר שהוא לא היה מאוכלי שולחנו ואמר שהוא אוכל לחם תמיד לפניו כי אכלו היה בבית או סמוך לו : (ל) כל ימי חייו . אפשר שישב אל יהויכין ואפשר ששב אל אויל מרודך ואין לנו הכרע בזה ואין אצלנו ספורים מדברי אויל מרודך ומקרהו בחייו שנוכל לעמוד בבירור על זה מהם . הנה זה הוא מה שראינו שיצטרך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום : ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הנה הם אלו : הראשון לבאר מדרך העדות שהש"י משגיח על אישי המין האנושי לענוש הרשעים על רשעם ולגמול טוב לצדיקים על צדקם ולזה ספר כי מפני שעשה יהואחז בן יהוא הרע בעיני ה' חרה אף ה' בישראל ונתנם ביד חזאל מלך ארם וביד בנו עד שלא השאיר חזאל ליהואחז כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים רגלי ולזה גם כן ספר כי ההצלחה שהיתה ליואש בן יהואחז על מלך ארם לא היתה כי אם מפני ברית הש"י עם האבות כי בזולת זה תופר בריתו עם האבות כמו שזכרנו בביאורנו בזה המקום עם מה שעזר בזה אלישע על דרך המופת במה שצוה ליואש לקחת קשת וחצים כי מההשגחה הדבקה לנביא נמשכה אז ההשגחה לישראל בתפלתו ולזה גם כן ספר כי תכף שמת אלישע פשטו גדודי מואב על ארץ ישראל כי בזכותו היו נצולים מזה בחייו ולזה גם כן ספר כי אמציה בעשות הישר בעיני ה' הצליח במלחמה והכה את אדום בגיא מלח י' אלפים ומן אז עבד לאלהי אדום והשתחוה להם וקטר להם נפל ביד אויביו הוא ויהודה עמו וקשרו עליו קשר בירושלים והמיתוהו ולזה גם כן ספר שההצלחה שהיתה לירבעם בן יואש מלך ישראל היתה בעבור ברית השם עם האבות שלא ימחה שם ישראל מתחת השמים ולזה ג"כ ספר כי עוזיה נצטרע מפני החטא שעשה בגשתו אל המזבח להקטיר כמו שנזכר בד"ה ובראשונה כאשר עשה הישר בעיני ה' הצליח במלחמות מאד ובכל ענינו כמו שנזכר בד"ה ולזה גם כן ספר שזכריהו בן ירבעם לא מלך כי אם ששה חדשים ונהרג מפני עשותו הרע בעיני ה' ומפני חטא אבותיו ולא המית אבותיו בזה האופן כי דבר ה' היה שיהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל לזה גם כן ספר כי מנחם בן גדי מפני עשותו הרע בעיני ה' קשר עליו פקח בן רמליהו והרגו ולזה גם כן ספר כי פקח מפני עשותו הרע בעיני ה' בא עליו מלך אשור ולקח הרבה מעריו והגלה יושביהם לאשור ומפני זה גם כן קשר עליו הושע בן אלה והרגו ולזה גם כן ספר כי מפני שעשה יותם הישר בעיני ה' שכב עם אבותיו קודם שישלח ה' ביהודה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו וזה היה בעבור חטא העם כי עם יהודה היו משחיתים כמו שנזכר בספר ד"ה ולזה גם כן ספר פה ובד"ה כי מפני שעשה אחז הרע בעיני ה' והפליג בזה הנה בא עליו רע נפלא על יד רצין ופקח וזולתם כמו שנזכר בספר ד"ה ולזה ג"כ ספר כי מפני שעשה הושע בן אלה את הרע בעיני ה' ומפני החטאים שסקדו עליהם מלכי ישראל בכללם הנה בא קץ הכרתת ישראל מעל אדמתם ולזה עלה עליו מלך אשור ובאחרית הדבר לכד שמרון ויגל את ישראל אשורה וזכר אחר זה כי זה היה מפני החטאים הנפלאים שהתמידו בהם כל המלכים והעם וזה שהם מאסו את ברית הש"י וכל עדותיו אשר העיד בהם ועזבו כל מצותיו ולא אבו שמוע לדברי הנביאים המוכיחים אותם ולזה היה תכליתם לזה הרע הנפלא כמו שיעדה התורה ולזה גם כן ספר שהש"י שלח האריות להמית העם אשר הביא מלך אשור בעם שמרון עד התקרבו לעבוד' ה' קצת התקרבו' ולזה ג"כ ספר כי מפני שהפליג חזקיה לעשות הישר בעיני ה' וביער מן הארץ כל מה שיש בו רושם להסיר ישראל מאחרי ה' הצליח הצלחות רבות ועשה לו הש"י מופתי' נפלאים והטיב לו בזה שהוא יצא מעבודת מלך אשור והכה את הפלשתים מכה רבה ונמלט מסנחריב מלך אשור שהיה מולך בכל הממלכות בזה האופן הנפלא שנזכר בזה הספור והוסיף הש"י על ימיו ט"ו שנה ורפאו מחליו הכבד בקלות רב עד שביום הג' עלה בבית ה' ולזאת הסבה ספר כי מפני שנתן חזקיהו כבוד לעצמו במה שהראה למלאכי מלך בבל מכבוד עשרו ולא נתן הכבוד לש"י לפרס' להם גדולות הש"י מצד המופת שהיה בארץ אשר באו לדרוש עליו כמו שנזכר בספר ד"ה הנה היה קצף ה' עליו אלא שלא היה הרע בימיו מפני התהלכו את הש"י תמיד רק בזה הדבר לבד חטא ולזה ג"כ ספר כי מפני שחטא מנשה זה החטא הנפלא בע"ג ושפיכות דמים נגזר על מלכות יהודה לגלות מעל האדמה אשר נתן להם ה' כמו שגלו עשרת השבטים והנה ספר בד"ה שכבר עשה מנשה תשובה אחרי נתנו ה' ביד מלך אשור ואסר אותו ושמהו בבית כלא ולזה לא נהיה הרע בימיו והאריך ימים על ממלכתו אך אמון בנו שהלך בדרכיו הרעים הלך בלא חמדה ולא מלך כ"א שתי שנים וקשרו עליו והכוהו והמיתוהו כאילו היה זה להשגחת הש"י על יהודה ובנימין שלא יכשלו בחטאיו ולזה ג"כ ספר כי יאשיה מפני שעשה הישר בעיני ה' השגיח בו הש"י שלא היה הרע שגזר על יהודה וירושלים בימיו אך נהי' בימי בניו וכבר מת על ידי פרעה נכה בעבור אשמת ישראל ולזה גם כן ספר מה שקרה מהרע לבני יאשיהו כלם מפני עשייתם הרע בעיני ה' עד שכבר השליך הש"י בחטאיהם יהודה ובנימין מעל פניו והחריב ירושלים ובית המקדש יהי רצון שיבנה במהרה בימינו : השני הוא להודיע שאף על פי שישראל חוטאים לש"י הנה תדבק ההשגחה בהם מצד האבות הקדושים באופן שלא ישמידם ולזה ספר כי מפני ראות הש"י את לחץ ישראל על יד חזאל שהיה בשער שיכלם לולי ה' שהיה להם כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם מתי מספר הנה חנן הש"י אותם ורחמם ופנה אליהם למען בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב והציל אותם מכף חזאל ובזה נתבאר כי כמו שההשגחה הכוללת תמשך מהאב לזרעו זמן ארוך כן הענין בהשגחה הפרטית אבל היא יותר אמתית בזה ולזה נתבאר מן התורה שלא יכלה שבט מן השבטים : השלישי לפרסם דבר המופתים המתחדשים על יד הנביא כי באמונתם קיום פנת התורה ולזה זכר ענין הנבואה וההצלחה שנתחדשה ליואש עם הלחמו על ארם מפני מה ששם הנביא ידיו על ידי המלך שהיו על הקשת ומספר החצים שירה אז כן היה מספר המלחמות שהצליח בם והכ' את ארם וביאר לו הנבי' שאם הי' מכה מהחצי' בארץ פעמי' יותר הי' מכה ארם פעמים יותר כאילו התבאר מזה שההצלחה שפעה לו על דרך מופת מהנביא מפני שומו ידיו על ידיו בהכאות ההם שהיה משל להכאתו ארם ולזה גם כן ספר שהאיש שקברו בנגעו בעצמות אלישע חיה וקם על רגליו בעבור כבוד אלישע והנה זה המופת היה נפלא מאד ולזה ג"כ ספר מה שנגע הש"י המלך עוזיהו בצרעת בעלותו על המזבח להקטיר ולזה גם כן ספר מה ששלח הש"י האריות להמית השמרונים עד שהסכימו לעבוד את ה' באופן מה והתקרבו קירוב מה לעבודתו ולזה ג"כ ספר המופת הנפלא שעשה הש"י בנגפו חיל מלך אשור שהיה מתפאר על הש"י עד שבלילה ההוא מת חיל מלך אשור על יד מלאך ה' והוא שב לארצו ושם סבב הש"י שהכוהו בניו בחרב והרגוהו כמו שייעד ע"י נביאו ולזה ג"כ ספר מה שרפא הש"י על דרך המופת את חזקיה מחליו אשר היה ראוי שימות בו וענין המופת שעשה בהשבתו הצל אחורנית י' מעלות : הרביעי הוא לפרסם קיום ייעודי השם יתברך על יד נביאו ולזה ספר הרע שעשה חזאל לישראל כמו שייעד הש"י לאליהו וזכר אלישע זה הייעוד לחזאל בעת שלא היה מלך ונתבאר מזה הספור שכן היה הענין בסוף כמו שייעד אלישע ולזה זכר ג"כ שכבר ייעד אלישע שלש פעמים יכה יואש את ארם ושכן היה הענין בסוף ולזה זכר גם

כן

מצודת דוד

היו עמו : (כט) ושנא . היה משנה את בגדיו אשר ישב בהן בבית הכלא להחליפם באחרות : לחם . כל הסעודה קרויה ע"ש הלחם : לפניו . ר"ל עמו יחד : כל ימי חייו . של יהויכין : (ל) וארחתו ארחת תמיד . פרס הנתונה לו היתה פרס הנתונה תמיד מבלי הפסק והי' למאכל לאנשי ביתו כי הוא בעצמו אכל לחם לפני המלך תמיד : דבר יום ביומו . דבר הצריך לו בכל יום נתנו לו ביומו ולא העבירו המועד :

מצודת ציון

(כט) ושנא . כמו ושנה בה"א והוא מענין חלוף ותמורה : כלאו . מאסרו : (ל) וארחתו . הוא ענין פרס קבוע וכן ארחה ומשאת (ירמיה מ) :

כן נוירבעם בן יואש שהוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים המערבה כמו שייעד הנביא יונה ולזה ג"כ ספר שהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל כמו שייעד לו הש"י על יד נביאו וספר ג"כ רוב הרעות שבאו לישראל שכבר ייעד אותם אחיה לאשת ירבעם באמרו והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה ונתבאר ג"כ מזה הספור ששבט ראובן והנטפלים אליו גלו ראשונה ואל זה רמז בתורה באומר יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר כמו שביארנו שם ולזה ג"כ זכר שכבר הסיר הש"י את ישראל מעל פניו כאשר דבר ביד כל עבדיו הנביאים ולזה ג"כ זכר שכבר ייעד הש"י בסנחריב שכבר ישמע שמוע' ושב לארצו ויפול בחרב בארצו ושלא יבא אל ירושל' ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה וכן היה הענין בסוף ולזה ג"כ זכר שכבר ייעד הנביא שירפא ה' לחזקיה ויוסיף על ימיו ט"ו שנה וכן היה ולזה ג"כ זכר שכבר ייעד ישעיה לחזקיה הנה ימים באים ונשא את כל אשר בביתו ואשר אצרו אבותיו בבל ומבניו אשר יוליד יהיו סריסים בהיכל מלך בבל וכן היה הענין בסוף ולזה ג"כ זכר מה שדבר הש"י ביד עבדיו הנביאים על חטאת מנשה שיבין מן הרעה על יהודה וירושלם מה שנתאמת בזה הספור שכבר באה להם הרעה ההיא ולזה ג"כ ספר שכבר עשה יאשיהו מה שייעד הנביא אשר בא מיהודה שכבר ישרף יאשיהו על המזבח ההוא עצמות אדם: **החמישי** הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר הרשע עם הצדיק אפילו אחר המות ולזה ספר שכאשר קברו איש בקבר אלישע הנה תכף שנגע בעצמותיו חיה וקם על רגליו כי לא רצה הש"י שיהיה רשע נקבר אצל צדיק: **הששי** הוא להודיע שאין ראוי לענוש הבנים על חטא האבות ולא האבות על הבנים ולזה ספר שבני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על האבות: **השביעי** הוא להודיע שאין ראוי שיתגאה האדם בדבר המלחמה ויעורר מדנים מפני ראותו שכבר הצליח במלחמה מה כי כבר אפשר שינוצח במלחמה הזאת אע"פ שכבר הצליח במלחמה האחרת ולזה ספר כי אמציה שעורר מדנים ליהואש מפני מה שרצה מהצלחתו על האדומי' במלחמה נפל בידו הוא ויהוד' עמו ולזאת הסבה ג"כ ספר ענין הגאו' שאמר יהואש לאמצי' שכבר אמר לו שיפול הוא ויהוד' עמו ונמשך לו מזה שכבר חיה אמציה אחר יהואש ט"ו שנה: **השמיני** הוא להודיע שאין ראוי להתחרות במצליח דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל בעבור שמרדו מלכיהם במלכים המצליחים אשר היו נותנים מס להם כי זה היה סבת החורבן והגלות ולזה ספר שכבר מצא מלך אשור בהושע קשר ולזה צר על שמרון והגלה ישראל מעל אדמתם ולזאת הסבה ג"כ זכר כי חזקיה בראותו כי מלך אשור תפש כל ערי' הבצורות אשר ליהודה נכנע אליו ועבדו וזהו אמרו חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא ולזה ג"כ ספר כי כבר היו ישראל בסכנה גדולה בימי חזקיה מלך יהודה מפני מרדו במלך אשור לולא ה' שהיה לו ולזאת הסבה ג"כ זכר מרד יהויקים בנבוכדנצר שהיה סבה אל שהגלה שם כל ביתו ובנו יהויכין ועמו גלו היותר נכבדים שבירושל' ולזאת הסבה ג"כ זכר מרד צדקיה במלך בבל שהיה סבה לחרבן ירושל' ולגלות יהודה מעל אדמתו ולזאת הסבה ג"כ זכר כי יהויכין מפני ששם צוארו תחת עול מלך בבל היתה לו נפשו לשלל וממנו לבד נשארו בנים לבית יאשיהו והנה היה זרובבל בן שאלתיאל מזרעו כמו שנזכר בספר ד"ה ואחר ימות נבוכדנצר נשא אויל מרודך את ראש יהויכין והוציאהו מבית כלא ונתן כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל: **התשיעי** הוא להודיע כי זה הרע הנפלא שהביא הש"י על עשרת השבטים לא הביאו עליהם כי אם אחרי הפליגם בעשיית הרע מאד עד שכבר מאסו כל מצות הש"י ועדותיו ועזבום ועבדו אלהים אחרים בכל מקומותיה' ועשו פשעות היותר מגונות והיותר רעות שיוכלו לעשות ולא קבלו מוסר מדברי הש"י על יד נביאיו שהעיד בהם כל הרע שהיה בא עליהם קודם בואו מפני עזבם ברית הש"י והיה זה סבה שמאס הש"י בכל זרע ישראל ויענה אותם במיני ענוים כמו הרעב ומה שידמה לו ואחר זה נתנם ביד שוסים ובוזזים אותם ולבסוף השליכם מעל פניו כמו שזכר בקללות הכתובות בתורה: **העשירי** הוא להודיע כי מה שימשך ממנו רע אע"פ שכוון לתכלית טוב ראוי להרחיקו ואע"פ שסודר ענייני על יד השלם שבאנשים וכל שכן כשהיה מביא לעבוד עבוד' אלילים הלא תראה כי נחש הנחשת שנעשה במצות הש"י ע"י משה רבינו להציל הנשוכים כשיראו אותו כתת אותו חזקיהו בראותו שהיו ישראל טועים אחריו: **האחד עשר** הוא להודיע שהוא ראוי שיקרע האדם בגדיו בשמעו חלול השם הנכבד ולזה ספר שקרעו בגדיהם שומעי אלו החרופים וגדופין מפי רבשקה וגם חזקיה קרע בגדיו כששמע זה מפי שלוחיו ששלח שם אל רבשקה: **השנים עשר** הוא להודיע כי אחת מן התחבולות הטובות למלחמה הוא להפחיד אנשי המלחמה ולזה אמר רבשקה כי אדניו שלחו בעבור האנשים אשר על החומה ליראם ולבהלם: **השלשה עשר** הוא להודיע שהמלך ימשול בעם בהטבתו להם כי בזה ימשך רצונם אליו וזהו אמרו עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו: **הארבעה עשר** הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיענה על הדברים שיאמרו לו בעתו' הרעה והצרה אך ישבע בחרפה אולי יתעשת האלהים לו וירחמהו ויצילהו מהצרה ההיא ולזה ספר שלא ענו העם דבר לרבשקה כי מצות המלך היא לאמר לא תענוהו: **החמשה עשר** הוא להודיע כי לעתות בצרה ראוי שיכנע האדם לפני הש"י ויתפלל אליו כדי שירחמהו ויראה בעניו ולזה ספר שכבר התפלל המלך בשק והתפלל לפני הש"י ובקש מישעיה שישא תפלה בעד השארית הנמצא ולזאת הסבה ג"כ ספר שכבר נכנע יאשיה לפני הש"י וקרע את בגדיו ובכה לפניו על דבר הרע המוכן לבא עליו ועל עמו מאת ה' על חטאת אבותיו: **הששה עשר** הוא להודיע כי היות הש"י מגיד מראשית אחרית הוא המופת על שהוא פועל הדברים כי לולי זה לא יתכן שיודיע אותם טרם היותם כי איך ידע הוא מה שיפעלהו זולתו: **השבעה עשר** הוא להודיע כי מהשגחת הש"י בצדיקים ימשך לדחות מעליהם הרע שכבר התחיל לבא כאמרו הן יקטלני לו איחל ולזה ספר שאע"פ שכבר נגזר על חזקיה שימות מחליו החולי הנה שמע הש"י תפלתו ורפא אותו והאריך ימיו חמש עשרה שנה ולזאת הסבה ג"כ ספר שאף ע"פ שכבר היה נגזר שיבא הרע בימי יאשיהו הנה נעתר לו הש"י והיה שלום ומת בימיו: **השמנה עשר** הוא להודיע כי כשנגזר שימשך רע מה מהחטאים מה הנה ראוי לנקות מהחטאים ההם כדי שיסור הרע ההוא ולזה תמצא כי כשידע יאשיהו שהאריך הש"י את הרע עד אחר מותו מפני הכנעו לפניו רצה לנקות ישראל מהחטא ההוא והעמיד כל העם בברית עם הש"י ובער כל האלילים והמזבחות והבמות ומשמשיהם והשבית את הכומרים וזבח כל כהני הבמות אל המזבחות לא השאיר לע"א שום זכר בישראל ובארצם והנה היה כלי כל זה להסיר הרע לגמרי מישראל כי הייעודים הרעים יסורו בסור החטאים אשר בעבורם היו אף ישראל חטאו אז כמו שזכר הנביא שהיה מוכיח אותם בימי יאשיהו ולזה לא נמשך מזה התכלית שכיון אליו יאשיהו: **התשעה עשר** הוא להודיע שכהן שעבד עבוד' אלילים הוא פסול לעבודה אך הוא אוכל בקדשים עם אחיו הכהנים וזהו אמרו אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם:

ביאור על בנין הבית מהגאון רבינו אליהו ז"ל

ו (א) **ויהי** בשמונים שנה וגו'. חשבון של ת"פ שנה הוא כן. ארבעים של מדבר. י"ד שנים של גלגל והם י"ד שנים ראשונים של יהושע ז' שכבשו וז' שחלקו שס"ט של שילה. וזה פרטן. י"ד שנים אחרונים של יהושע לפי שפרנס את ישראל כ"ח שנה (כמ"ש רש"י שופטים יא פסוק ט והוא מסדר עולם רבה פ' יב) ארבעים של עתניאל. (שופטים ג פסוק יא) שמונים של אהוד (שם פסוק ל) מ' של דבורה (שם ה פ' לא) מ' של גדעון (שם ח פ' כח) ובו נכללו ז' של מדין (לא כפירש"י וסדר ע"ר הנ"ל אלא כמ"ש בסדר הדורות) שלש של אבימלך (ט' כב) כ"ג של תולע (י' פ"ב) כ"ב של יאיר (שם פ"ג) י"ח של שעבוד בני עמון (שם פ"ח) כמ"ש רש"י שופטים הנ"ל שהם בפ"ע) שש של יפתח (שם י"ב פ' ז) ז' של אבצן (שם פ"ט) עשרה של אילון (שם יא) שמונה של עבדון. (שם פ' יד) עשרים של שמשון (שם טז פ' לא) תשעה ושלשים של עלי. ואפילו שבשמואל א' סימן ד' פסוק י"ח כתוב ששפט ארבעים שנה אפשר שמת בשנת הארבעים ולכן לא חשיב והרי ש"ע שנה ושנה אחת היתירה כבר כתב רש"י שם דבכ"ג של תולע וכ"ב של יאיר שנה אחת עלתה לשניהם (וגם לפי חשבון סדר הדורות הנ"ל נ"ל מה שכתוב (בשופטים יא פ' כו) שלש מאות שנה הוא פחות זיי"ן שנים ויפתח לא דק בשלחו אל מלך בני עמון) הרי שס"ט שנים של שילה. ונוב. שלש עשרה שנה. היינו עשרה של שמואל. א' של שמואל ושאול. ב' שאול לבדו. גבעון ארבעה וארבעים שנה היינו מ"ם של דוד. ד' של שלמה (כמ"ש כל זה בס' ע"ר פסוק יג ע"ש כל הפרק) נמצא ס"ה חשבון הת"פ שנה הם כן. מ"ם של מדבר. י"ד הראשונים של יהושע. שס"ט של שילה. נ"ז נוב וגבעון: בשמונים. פירוש בתחלת שמונים: בחודש זיו. הוא אייר והוא שם העולם שלו וכך היו קוראים אותו קודם בואו לבבל וכן לתשרי איתנים ולמרחשון בול ולניסן אביב ושמות שלנו דהיינו ניסן אייר כו' קראום אחר שירדו לבבל כן מפורש בירושלמי: למלוך שלמה על ישראל פירוש בשנה הרביעית למלוך על ישראל וכמו וישיגו אותם חונים על הים כל סוס רכב פרעה וגו' שפירוש וישיגו אותם כל סוס רכב פרעה חונים על הים: ויבן את הבית. הוא ההיכל: (ב) והבית ששים אמה ארכו וגו'. פירוש שהיה באורך וברוחב הבנין כפול ממה שהיה במשכן ובקומה שלשה פעמים: (ג) והאולם. שתי מחיצות הנבנה לפני פתח הבית נקרא אולם (נ"ל שנקרא כן לפי שהוא חיזוק להבית להשתמש שם דברים הנצרכים להבית ואינו כבוד להבית שישמשו שם דברים אלו ומשתמשים באולם) ופתח האולם היה כ' אמה רוחב ול' אמה גובה וכל גובה האולם היה ק"כ אמה בבית שני ובראשון היה מאה אמה גובה: (ד) שקופים אטומים. כלומר חלונות פתוחים ועם דלתות שיהא אפשר לסתום אותם: יציע. שלשה שמות יש לו. יציע. תא. צלע. היינו יציע הוא שפת חלל החדר ונקרא יציע לשון שפת. וצלע הוא הכותל שהכתלים הם מצדדי שפת החלל והם גבולי השפת. ותא הוא שם החדר בכללות השפת עם הגבול: סביב. פירוש סביב ההיכל והק"ק: (ו) היציע התחתונה. פירוש החלל של התחתונה: (ז) והבית בהבנותו. פירוש מעצמו שהיה האבן מושיב א"ע על הבנין. בא וראה כמה היה מפואר ונכבד הבנין שהיה לו כמה גרים מסייעין וכל הרוחות והשדים וגם האבנים בעצמם הושיבו את עצמן ואעפ"כ נמשך עד ז' שנים והכתוב העיד שלא היה מתעצל בבניינו: והמקבות והגרזן כל כלי ברזל. פירוש שהמקבות והגרזן הם עקרי כלי ברזל שנצרכים לבנין ושארי כלי ברזל המצטרכים ג"כ אבל לא כ"כ. כולם לא נשמע שם: (ח) פתח הצלע התיכונה. פירוש של אמצעית: הימנית. הוא כנגד צפון ונקרא ימנית של היכל לפי שהיא כנגד ימין הנכנס והיינו שלא היה פתח לחוץ אלא לתא האמצעי וממנה היו הולכים לשארי התאים ואליה יעלו במסיבה כמו שמפרש וראיתי בכתבים אחרים של מו"ר הגאון ז"ל שהיה כתוב בהם הימנית הוא כנגד דרום ובהאמצעית שכנגד דרום היה פתח אחת ובהתחתונים היו שני פתחים לימין ולשמאל וע"ז כתיב פתח הצלע וגו' כלומר שבהתיכונה לא היה רק פתח אחד דהיינו למזרח כך ראיתי ושאלתי את פיו הקדוש ואמר שהנכון כמו שאמר לי והשומע טעה בדבריו כי לא אמר זאת מעולם (ולפ"ז איך היו להתחתונים. ואפשר שהיה ג"כ פתח אחד לתא אחת וממנה נכנסים לכולם): ובלולים יעלו על התיכונה. שהיה מסיבה עומדת מבחוץ בכדי לעלות על התיכונה: (ט) ויבן את הבית ויכלהו. כל הד' כתלים: ויספון את הבית. אחר בנין הכתלים אע"פ שלא עשה עדיין המחיצה המפסקת בין ההיכל לק"ק: גבים. שהיה כמו כיפה עשויה מאבנים: ושדרות. ועליהם

קורות

קורות ונסרים לרצפה להלוך עליהם: (י) ויבן את היציע. עכשיו בא לפרש כל יציע ויציע: על כל הבית. שבנה את התאים סביב הבית: ויאחז את הבית. שחבר גגות התאים להיכל בעצי ארזים: (יב) אם תלך בחקותי. זו חקת השמים כמ"ש הידעת חקי שמים: ואת משפטי תעשה. זו חקת הארץ כמ"ש מלך במשפט יעמיד ארץ: ושמרת את כל מצותי. זו תיקון האדם המתכרן ע"י עשיית המצות וזהו שכל עיוני ושכל מהשבי ושכל מעשי שהם חכמה ומוסר ובינה כמ"ש בריש משלי וכנגד זה הבטיחו ג' דברים: והקימותי את בריתי. נגד משפטי תעשה והיינו שיקים מלכות בית דוד עד עולם. והב' (יג) ושכנתי בתוך בני ישראל. נגד חקת השמים: ולא אעזוב את עמי ישראל. נגד תיקון האדם: (יד) ויכלהו. שכלה מלאכת היציעות והקורות: (טו) ויבן וגו' מביתה. פירוש מבפנים נפה כל הבית: בצלעות ארזים. בנסרים דקים של ארזים שהם יפין לנפוי (וכ"ל שלכן נקראו צלעות שאין להם שטח רחב בעובי ואינו רק גבול וקו לכן נקראו צלעות): ויצף את קרקע הבית. הוא הרצפה: בצלעות ברושים. בנסרים דקים של ברושי' והיינו לפי שהארז הוא גבוה נפה בו הכתלים וברושים אינם גבוהים כ"כ אך הם רחבים יותר ויפים יותר לרצפה עשה מהם רצפה וזהו קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים הוא הרצפה שהולכים עליהם הם מברושים: (טז) מירכתי. בסוף הבית למערב והיינו לסוף ארבעים אמה נפה בצלעות ארזים: מן הקרקע עד הקירות. פירוש לפי שעשה קורות על ק"ק לבד למטה מקירות הסיפון ונפה כאן עד הקירות לבד ולמעלה הוא אומר עד הקירות הסיפון לפי שפם נפה עד הקירות הסיפון שהם למעלה בגובה מקירות קה"ק: ויבן לו וגו'. כי דביר הוא המחיצה בין ההיכל לקה"ק ונפה מבית לדביר דהיינו מבית לקדשי קדשים (ועדיין לא עשה הדביר עצמו): (יח) וארז אל הבית פנימה. הארזים אשר בתוך קה"ק היו מקולעות וגו': פקעים. הוא צורת היות ובהמות ולפי שדבר המצוייר אינו נראה אלא החצי וחצי השני דבוק אל קיר המצוייר לכן נקרא פקעים מלשון בקע פירוש חצי: פטורי צצים. פתוחים פרחים מלשון פטר רחם: (יט) ודביר בתוך הבית. עשה המחיצה הוא הדביר בתוך הבית תוך ההיכל: מפנימה הכין. כדי שיהא מקום מוכן מבפנים להמחיצה ליתן שם ארון ה': (כ) ויצף מזבח ארז. לפי שהמזבח שעשה משה לא היה רק אמה על אמה ורצה להוסיף עליו עוד אמה שיהא כפל כפל משה שכל המקדש היה כפול בשים על עשרים והמשכן היה שלשים על עשר וכן בארון היו שני זוגות כרובים לכך נפה התוספת בארז ואח"כ נפה על הארז בזהב כמו שמפרש לקמן: (כא) הבית מפנימה. הוא קדש הקדשים: ויעבר ברתוקות. ההיכל היה גבוה מן הק"ק והיה נראה גג הקה"ק לכך העביר שלשלאות של זהב בכותל המפסיק בין קדשי קדשים להיכל דהיינו מראש הכותל עד ראש הגג במשך כל רחב ההיכל בכדי שלא יתראה גג עליות הק"ק ועל השלשלאות נפה בפסין של זהב: (כב) וכל המזבח. כלומר אותו תוספות אמה שהוסיף בארז כמ"ש למעלה נפה על הארז בזהב: (כג) שני כרובים. מראה אדם עם כנפים הוא הנקרא כרוב בכל מקום: עצי שמן. פירוש של את. פירוש אחר של עצי אפרסמון: (כה) וקצב אחד. משקל אחד: (כז) ויפרשו את כנפי. הם בעצמם פרשו את כנפיהם בהתגס בקה"ק: (כט) מלפנים ולחיצון. להיכל ולקה"ק: (לא) מזוזות חמשית. שלא היו מרובעות אלא בחמשה צדדים: (לב) וירד על הכרובים. מפני שלא היה כל כלי ברזל נשמע בבנין בהמ"ק לכך עשו מזהב טוב אשר הזהב ההוא היה כמו דונג ולא היה נצרך לכלי ברזל וזה הזהב הוא הנקרא כסף שמכסיף כל הזהבים ולכך כתיב וירד וכפשיה מרדד על הכרובים והתמורות היו הציורין בולטין מזהב כמו שהן על הכותל. אבל של ההיכל לא היה הזהב חטוב כ"כ נאמר בם זהב מיופר פי' שיפרו אותו מקודם שנתנו על הכותל ועשאו בתוכו שקועין כמו הצורות הבולטין ואח"כ נתנוהו על הכותל: (לג) מאת רביעית. בארבעה צדדים ולא כמו אילי ק"ק אשר שם היה חמשית: (לד) ושתי דלתות. כלומר שני שערים היו להיכל: שני צלעים וגו'. כל שער היה נפתח בשני חצאים באמצע: גלילים ושני קלעים. כלומר וכל חצי שער היה נקלע ונכפל ולאחוריו ובמקום אשר נתקפל היה בעיגול שלא יהיה חוד ספת הדלת מעכב מלכפול ומחמת זה נגלל חצי הדלת על חצי הדלת הב' ותיבות ושני קלעים קאי אדלעיל ואדלתחת: הדלת השני גלילים. וכן הדלת השני פי' חצי השני שבדלת היה ג"כ נגלל כראשונה: (לה) זהב מיפר. כדלעיל: על המחוקה. כלומר שהי' מחוקה בדלת כרובים ותמורות בבליטה והי' שם בצפוי הזהב שוקע בכדי שיהא מיופר על המחוקה: (לו) ויבן את החצר הפנימית. פירוש עזרה גדולה. ולפי שיש חיצונה שהיא עזרת נשים קורא אותה פנימית וכמו בהיכל שתים כן בעזרה שתים וכמו אולם לפני ההיכל כן חצר לפני העזרות: וטור כרותות ארזים. לחוזק לפי שההיכל וקה"ק יש להם קירוי שמחזיק אותם אבל העזרות הי' בלא קירוי: (לח) בירח בול. הוא מה שנקרא אחר ירידתם לבבל מרחשון: לכל דבריו. פירוש הגם שבהמ"ק עצמו נגמר בתשרי בז' בו כידוע מ"מ שארי דברים הצריכים לבית הם נגמרו במרחשון וזהו לכל דבריו: שבע שנים. חוץ משנת הרביעית שהתחיל בו כמ"ש למעלה אבל השנת האחת שרה הוא מן המנין:

ז (ב) יער הלבנון. לפי שהיה שם הרבה עמודי ארזים עומדים והיה דומה ליער נקרא יער לבנון: על ארבעה טורי וגו'. שהיו מסודרים הד' טורים לרוחב ונמצא ביניהם ג' אוירים של שלשים אמה הרי תשעים אמה ועובי כל עמוד ב' אמות וחצי הרי מאה אמה ואורך כל טור חמשים אמה ובין עמוד לעמוד היתה עשוי רצפה של אבנים: וכרותות ארזים על עמודים. שחפה את העמודים מן הקרקע עד הראש בנסרים של ארז שיהיה כהדר: (ג) וספון בארז וגו'. פי' שהיה ספון בארז על העמודים וממעל על הצלעות הי' ג"כ ספון בארז והצלעות הם חדרים שהיו עומדים על העמודים אחר שקירה בארזים: וספון. פי' וחפה: חמשה עשר הטור. פי' שהיה ט"ו חדרים בכל טור מפני שכל חדר עשר על עשר שכ"ה שיעור טרקלין והי' שלשה אוירים שכל אויר היה אורך ל' ורוחב ל' נמצא הי' בכל אויר שלשה פעמים חמשה חדרים של י' על י' וכן הי' בכל אויר הרי ארבעים וחמשה חדרים. או שהיה על כל אויר ט"ו צלעות בשורה אחת כל צלע ארכו ל' אמה ורחבו שלשה הרי רוחב הט"ו צלעות מ"ה אמה ועובי

כל הכתלים המפסיקים בין הצלעות עולים חמשה אמה הרי בין הכל נ' אמה כאורך האויר: (ד) ושקופים שלשה טורים. פי' כמו לשלשה טורים שהיה להשלשה אוירים שלמטה חלונות: ומחזה אל מחזה. פי' חלון כנגד חלון: שלש פעמים. פירש שהיה כן ג' פעמים לכל אויר או פירושו שהיה כן בכל הג' אוירים: (ה) רביעים שקף. פירש שהשקופים היו מרבעים וכן הפתחים היו מרובעים: ומול מחזה אל מחזה ג' פעמים. שהיה פתחים בכל ג' האוירים או פי' שהיה ד' פתחים זה כנגד זה כזה

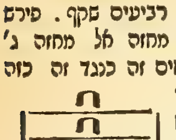

כי ד' טורי עמודים היו ובכל טור הי' פתח נמצא הי' המול ג' פעמים דהיינו מול פתח ראשון ושני ושלישי אבל החלונות לא היו אלא שלשה לכך לא כתיב שם מול: (ו) אולם העמודים. פירוש שעשה אולם לפני העמודים: ואולם על פניהם. פירוש שעשה עוד אולם ככל אורך הבית והאולם העמודים וארכו ק"ל אמה: ועב על פניהם. פירוש שעשה קורות על העמודים דהיינו שהיו עמודים וחפם בנסרים ועליהם קורות: (ז) ואולם הכסא. פירוש שעשה אולם עוד לשפוט שם: וספון בארז. פירוש שעשה רצפה של ארזים מאולם אשר ביער הלבנון עד אולם הכסא והיתה של ארז מפני שרבים בוקעים בו והיתה צריכה להיות עב והזק לכן עשה מארז אבל בבהמ"ק היתה של ברוש: (ח) וביתו אשר וגו' מבית לאולם. פירוש מבפנים לאולם המשפט: כמעשה הזה. פירוש הבית היה כמעשה בית יער: כאולם הזה. פירוש שהיה עושה לה בית ואולם כמעשה בית ואולם של בית יער: (ט) מגררות במגירה. כי במקדש לא היה במגירה אבל בביתו היה במגירה: וממסד עד הטפחות. פירוש מן היסוד עד הקורה ומחוץ עד החצר הגדולה. דהיינו מן הקצה עד סקצה: (י) ומיוסד אבנים יקרות. פירוש היסוד בעצמו שהוא בקרקע הי' אבנים גדולות של שמונה ועשר אמות: (יא) ולמעלה וגו' וארז. פירוש שהי' מקורה בארז: (יב) והצר הגדולה. היינו עזרת נשים כולה: ולחצר בית ה'. היינו עזרה היו להיכל ג' טורי גזית וטור כרותות ארזים מפני שלא היה להם תקרה לכך היה בארזים כדי לחזק: (יד) הוא ממטה נפתלי. אבל אמו היתה משבט דן: (טו) ויצר. פירוש ויצק: שמונה עשר אמות. ובדברי הימים אמר ל"ה אמות לפי שהציקו שניהם בבת אחת והיה תקוע אחד בחברו אמה אחת: את העמוד השני. פי' וכן עשה ג"כ עמוד השני: (טז) חמש אמות כו'. ולהלן הוא אומר מעשה שושן ד' אמות והיינו עם הכותר' השני' העומדת למעלה היו ה' אמות אבל בלא הכותרת היה ד' אמות כי הכותרת השנית היתה אמה: (יז) שבכים מעשה שבכה. פירוש שהיתה הכותרת כמו כדור גדול וחצי כדור העליון מעשה שבכה היה: גדלים מעשה שרשרות. פירוש שהיו שרשרות שבהן היו תולין הרמונים האמור למטה: לכותרת אשר על כו'. פירוש השבכה היתה בעליון בחצי כדור העליון דוקא: שבעה. פירש שבעה חצי כדורים מלובשים זע"ז: לכותרת השנית. פירש בעמוד השני: (יח) ויעש את העמודים. פירוש נתנם על העמודים: ושני טורים כו' לכסות כו'. כי הרמונים עבים יותר מן השלשלאות וא"כ אם לא יהיה אלא טור א' רמון אצל רמון יהיה ריוח בין השלשלאות ולכן היה צריך טור שני והרמונים של הטור השני היו למטה והיו השלשלאות של השניים ממלאין את החלל שבין השלשלאות של העליונים והרמונים היו מכסין את הבטן והבטן הוא הרחב שבכדור באמצע הכדור ונמצא נתכסה כל הכותרת: וכן עשה להכותרת השנית. פירש בעמוד השני: (יט) וכתרת כו' באולם ארבע אמות. פירש הכותרת שעל ראש העמודים שהיה מעשה שושן באולם היה הכותרת ארבע אמות. ומה שכתוב לעיל חמשה אמות היינו גם הכותרת העליונה הנזכר בפסוק שלאחריו שעל הכותרת התחתון: (כ) וכותרת על שני העמודים. שהיה כותרת קטנה על ראשי הכותרת: ממעל לעומת הבטן. כלומר כנגד אמצע חללו של בטן: אשר לעבר השבכה. על אותו חצי כדור העליון שבו השבכה כנ"ל: על הכותרת השנית. היא הכותרת שהיתה ד' אמות והכותרת העליונה היתה אמה: (כא) ויקם את העמוד הימיני ויקרא את שמו יכין. הענין שהאור מאיר ובא לעולם ע"י ב' עמודי אור שהן שמש וירח שני מאורות וכנגדן מלכות בית דוד כמ"ש וכסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם והן נגד פרץ וזרח שממשלת הלבנה ביום ובלילה ופורץ גדר ונכנס בגבול שאינה שלה כמ"ש חז"ל אם מפרץ קאתי מלכא להוי שהמלך פורץ גדר וגם מפני שהיא חסרה והוא לשון פרצה וחסרון. וזרח הוא ע"ש השמש והם נגד מ"ע ומל"ת ימין ושמאל עבודה וגמ"ח שעליהם העולם עומד והן עמודי עולם. ולמ"ע צריך גבורה כמ"ש איזהו גבור הכובש את יצרו והן נגד שמש וירח כי השמש נגד מל"ת לכן בו שס"ה ימים והוא בגבורה כמ"ש כצאת השמש בגבורתו וירח נגד עשה לכן נאמר בה כירח יכון עולם וזהו ב' עמודים הימני נגד מ"ע שהוא ימין שמו יכין והשמאלי נגד מל"ת שמו בועז וז"ש אצל ר"י בן זכאי נ"י ע"ה פ"ה שהם נגד ג' עמודים שהעולם עומד עליהם אך שבעו"ה אין בהמ"ק ושני עמודים נחסר עבודה ותורה כי מלכה ושריה בגוים אין תורה לכן לא נזכר עמוד אלא אצל הימין שהוא גמ"ח וכנגדן מ"ע. וכ"ה הוא נגד מל"ת שמתגבר על יצרו ומפוצץ אותו כפטיש יפוצץ סלע ונ"י הוא נגד התורה אור. וזה שכתוב בזוהר מעקר טורין ומגהר בוצינין נגד פ"ה ונ"י ובעבודת המצות אין שם כי במתים חפשי רק הסגת טעמי המצות והוא נכלל בהסגת התורה מגהיר בוצינין כי נר מצוה ותורה אור: (כב) ועל ראש העמודים מעשה שושן. היינו שהכותר' שעל ראש העמודים שהיתה מעשה שבכה היתה מצויירת בשושנים: (כד) ופקעי' מתחת לשפתו. אבל שפתו עליונה היתה עליהם צורת בקר. ופקעים הוא מלשון בקע לשון חצי כמ"ש למעלה: עשר באמה מקיפים. פירוש שהיו שני טורים בקרים והטור השני היה עומד על הרבוע כמ"ש בערובין שג' אמות התחתונים היו מרובעים והטור העליון אשר מתחת לשפתו היה בהיקף בעיגול: (כה) עומד על שני עשר בקר כו'. הם נגד י"ב מזלות שלשה ארי' קשת וסימן טא"ק ושלשה פונים ימה נגד שור בתולה גדי וסימן שב"ג. וג' פונים נגבה נגד תאומים מאזנים דלי וסימן תמ"ד. וג' פונים מזרחה נגד סרטן עקרב דגים וסימן סע"ד וכנגדן הוא ד' יסודות ארמ"ע דהיינו נגד טא"ק הוא אש ונגד שב"ג הוא עפר ונגד תמ"ד הוא מים ונגד סע"ד הוא רוח וזהו לדעת המקובלים וכן הוא סידור הפסוק כאן אבל הפילוסופים אומרים שלרות שהא תמ"ד ולמים סע"ד כי שלשתן אלו תמיד במים

וסס

והם לא ידעו ולא יבינו כי דגים הוא נגד לויתן המחבר אש ומים ושמו מוכיח עליו וכן רוח הוא המחבר בין אש למים כידוע ולהי"ב מזלות הם זיין ככבי לכת כסדר שצ"ם חנכ"ל והו סדרן לככב הוא תאומים ובתולה. לצדק קשת ודגים. לנגה שור ומאזנים. לשבתאי גדי ודלי. לחמה הוא אריה וללבנה סרטן. למאדים טלה ועקרב. היינו לפי שחמה ולבנה הם אחד לכן להם א' א' ונחזור לעניננו שאש הוא נגד צפון לפיכך כשהחמה בצד צפון היינו בימות החמה הוא חם מאוד וכשהחמה הולכת בדרום הוא מים והוא קר מאוד ונקרא ימות הגשמים ומזרח הוא רוח ועפר הוא מערב שכשהחמה במערב הוא זמן שכיבה וישוב האדם עפר על הארץ כשהיה וכשהחמה במזרח תשוב הרוח באדם ותזרח השמש ויצא אדם לפעלו. וסימן צפון אש תקופת ניסן טלה. מערב עפר תקופת טבת גדי. דרום מים תקופת תשרי מאזנים. מזרח רוח תקופת תמוז סרטן. והי"ב בקר אלו הם נגד הי"ב מזלות ועמידתם נגד ד' רוחות השמים וד' יסודות וד' תקופות: והים עליהם מלמעלה. הוא נגד הלבנה ואמר עליהם פירוש היכן הוא למעלה בעולם הבא שבעה"ז הלבנה היא למטה מכל המזלות וכן נמשלו ישראל ללבנה והם שפלים מכלם היום אבל לע"ל יהיו ישראל מלמעלה כמו הלבנה: (כח) מסגרות להם. פי' שהיו קנים זה על זה מרובע ד' אמות על ד' אמות: ומסגרות בין השלבים. שלבים הן כמו רגלים ואין מפורשים כמה היו אבל נראה שהיו ג' כמו הבקר תחת הים והיו מחוברים בנסרים דהיינו שהיו נסרים תחת המסגרות (הגדולים) מחוברים בין הרגלים והנסרים שבתוך השלבים הם נקראים ג"כ מסגרות. והיו הרגלים משוכים מן זוית המסגרות המרובע (הגדולים) מעט כדי ליתן מקום לצאת אותן הידות שעליהם האופנים: (כט) ועל המסגרות וגו' ועל השלבים כן. כמו שהיה על המסגרות כן היה על השלבים: ממעל. פירוש והכל הוא ממעל אבל ומתחת וגו': (ל) וארבעה אופני וגו' וסרני נחושת. פירוש מהד' נסרים המרובעים הנ"ל

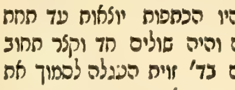

היו שנים מהם ארוכים יותר כזה כדי לתת עליהם את האופנים והמכונה יושבת על העגלה הזאת ורגלי המכונה על הארץ: כתפות להם. מתחת לכיור פי' שמן העגלה היו הכתפות יוצאות עד תחת הכיור לסמוך את הכיור כי להכיור לא היה שולים רחבים והיה שולים חד וקצר תחוב בכן ועצמה היתה רחבה וגדולה ולכך עשה ד' עמודים בד' זוית העגלה לסמוך את המכונה וג' מיני כתפות היו אחת מן העגלה ואחת מן המכונה ואחת מן פי המכונה:

מעבר איש. פירוש מכל צד: ליות. פירוש מחוברין מזה לזה בנסרים: (לא) ופיהו וגו' ומעלה באמה. פירוש שהיה שפה יוצא מאמה ולמעלה היינו שלאחר שהגביה המכונה אמה היה נמשך השפה: ופיה עגול. הוא שאמרנו שהיה עגול למעלה: מעשה כן. פירוש לשון כן ובסיס שעל ראש השפה היה פה אחר מעשה כן ועליה היה כיור עומד והיא היה יוצאת מן הכותרת חצי אמה: וגם על פיה. על החצי אמה שיצאה מן המכונה שתחתיה היה אותו חצי האמה מקולעת: ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות. אמר כפל ל' פי' לע"פ שהפה מלמעלה הי' עגול אבל במקום שמחובר למסגרת הי' מרובע דהיינו שהיה מרובע מלמטה ולמעלה עגול: וארבעת האופנים למתחת למסגרות. פירוש האופני' היו באים תחת מסגרות והיו שוין למסגרות נמוך מהם מעט: וידות האופנים. הם סרני נחושת הנזכר לעיל (פסוק ל"ד) שהולכין מאופן לאופן ועליהם עומד המכונה. וזהו במכונה: (לג) ומעשה האופנים וכו' פירוש כמו מרכבה שלנו: ידותם. הם הידות של עגלה והם הסרנים הנז"ל: וגביהם. הם האופן האמצעי שעל הידות: וחשוקיהם. הם הקנים שבין האופן שעל הידות להאופן שמבחוץ: וחשוריהם. הם האיפן שמבחוץ המגלגל בארץ וזהו אופן בתוך אופן דהיינו אופן שמבחוץ המגלגל בארץ ואופן שבאמצע התקוע על הידות: (לד) וארבע כתפות כו'. פירוש שהיה עוד ארבע כתפות כמין עמודים יוצאות מן המכונה עצמה לפי שהי' המכונה למטה רבוע ולמעלה עגול נמצא יוצא מכל צד זויות ועל אותן הזויות עומדות העמודים עד מתחת לכיור לסמוך את הכיור: (לה) ובראש המכונה כו'. פירוש הוא הפה האמור למעלה שהיה מתחיל לצאת אחר גובה אמה והפה היה גבוה חצי אמה נמצא גובה המכונה אמה וחצי אמה: ועל ראש המכונה. פירוש שהיה עוד כתפות על ראש המכונה שהוא פי המכונה והם נקראים בכאן ידותיה (לפי שכאן היו קצרים כמו ידות לפי שהם למעלה) והם עומדים על פי המכונה הגבוה חצי אמה לסמוך ג"כ את הכיור: ומסגרותיה ממנה. פירוש וכל העמודים שסומכין את הכיור נקראים מסגרות והיו הכל ממנה מן המכונה עצמה. עמה היו מוצקות: (לו) ויפתח על הלוחות כו'. פירוש שהיה לוחות מעמוד לעמוד סביב ויפתח על הכל על הלוחות ועל הידות (הם העמודים הקצרים שעל הפה) ועל המסגרות (הם העמודים הארוכים) צורת כרובים וגו' ובתוך הפה הנ"ל היה פה כלומר חור והיה נתון בתוכו הכן ובתוכו היה נתון שולי הכיור ואחר שיצא מן הכן היה הכיור רחב מאוד והיו יוצאות כתפות מד' צדדים בג' מקומות כנ"ל לסמוך את הכיור:

ספר מנחת שי מלכים

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) ולא יָחַם לו׳ כל האומר יחם בצירי היו"ד אינו אלא טועה שבכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים בחירק וכן נראה בבירור ממה שכתב רד"ק בפירוש ובספר מכלול דף קכ"ד ועיין עוד מ"ש באיוב ג' על פסוק אל יחד: (י) ואת נתן הנביא. הוא"ו בגעיא בס"ס וכן ואת הגבורים: (יא) הלוא שמעת. מלא וא"ו כי הוא אחד מן י"ז מלא בסיפרא וסימן נמסר בהאי סיפרא סוף סימן כ"ב: ואדנינו דוד לא ידע. בהגעת האל"ף והוא א' מן השבעה מפקים אל"ף בלישנא וסימן נמסר במ"ג סדר וישב ובתילים סימן קל"ו כמ"ש בתילים סי' קל"ה: (יג) הלא אתה אדני. חסר וא"ו שאינו במנין המלאים: (יח) ועתה אדני המלך לא ידעת. בס"א ישן מצאתי כתוב ואתה וכת"י ואת רבוני מלכא. אבל רד"ק כתב רבים טעו בזאת המלה וכתבו ואתה באל"ף לפי שהוא קרוב לענין אבל ברור הוא אצלנו כי הוא ועתה בעי"ן מפי ספרים מדוייקים ומפי המסורת עכ"ל ובמקרא גדולה כתוב עליו ועתה ג' סבירין אתה וקרינן עתה ומטעים ביה וכן במקרא ישנה מטוליטולא נכתב בגליון בהללי של ליון ועתה: (יט) ויזבח שור ומריא וצאן. מלת ומריא הוא"ו במאריך בס"ס וכן ויזבח שור ומריא וצאן דלקמן וכן כתב הבלמשי. ובגליון אחר מטוליטולא כתוב עליו פליגא שׁוֹר וּמְרִיא: (כ) ואתה אדוני המלך עיני כל ישראל עליך. כאן תרגם יונתן וכען. ורד"ק כתב זהו ואתה באל"ף וטועין בו בעי"ן לפי שהענין יותר קרוב: (כז) ולא הודעת את עבדיך. עבדך ק': (לא) ותקד בת שבע אפים ארץ. חד מן ה' דסבירין ארצה וסימנם במסורת: (לג) ויאמר המלך להם קחו עמכם וגו'. דבר הדש ראיתי בספר א' כ"י שכתוב ויאמר להם המלך ומאן דחזי סבר טעותא הוא ולא היא אלא תליא באשלא רברבא ממסרא רבתא (או' הא') גבי סימן ויאמר להם דוק ותשכח וסימנא מילתא היא *והכי נמי גרסי' בע"י דהוריות בשני מקומות ותמיהא לי טובא. ובילקוט פרשת כי תשא וס"א גרסינן ויאמר המלך אל בניהו. ובילקוט מלכים וס"א גרסינן ויאמר המלך אליהם וכולם משובשים. אבל בתוספתא סוף הוריות שפיר כתיב ויאמר המלך להם: והורדתם אתו אל גחון. במקצת ספרים כתיב על וקרי אל. ואין נראה כן מהמפרשים וכן אמרו בהוריות פ' כהן משיח ובירושלמי דשקלים פ' שלב עשרה שופרות אין מושחין את המלכים אלא על המעין כדי שתמשך מלכותן שנאמר והורדתם אותו אל גחון ובעל כלי יקר כתב נ"ל שדרשו קרי אל וכתיב על שהכוונה שהמשיחה תהיה על גיחון כלבון אין מושחין את המלכים אלא על המים והטעם כדי שתתדמה המשך מלכותם אל המים וזהו הקש אל גיחון שיתדמה אל גיחון שתמשך מלכותו וכמה שאומר בפסוק ויגד לצדוק הכהן וגו' והרחב לך זה יותר כי שם לא כתיב אלא על גיחון עכ"ל. אחרי כן האיר ה' את עיני ומצאתי הכרע לדבר ממסורת הגדולה שזה כתיב וקרי אל. שבאלפ"א בית"א מן חד חד. חד אל וחד על נמנה בתוכם אל גחון ויאמר המלך להם קחו עמכם. על גיחון. ויגד לצדוק הכהן ונתן: (לז) כן יהי' עם שלמה. יהיה קרי: מכסא. במקצת ספרים מדוייקים מכסא בזקף גדול: (לח) על גחון. בספרים מדוייקים חסר יו"ד והוא חד מן ג' חסרים יו"ד על פי המסורת ושלשתם במשיחת שלמה ועיין מסורת הברית הגדול סימן התרכ"ה: (מב) איש חיל אתה. במקצת ספרים כ"י מלרע אך בספרי ספרד מדוייקים כתובי יד וכל ספרי הדפוס מלעיל וכן נזכר במסורת (מערכת אות הא' ערך אתה) עם אותם שהם בטעם מלעיל: (מז) דוד לאמר ייטב. בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים בשני יודי"ן בראש המלה והשי"ן בצירי ובלא יו"ד בין טית לבית: אלהיך. אלהים ק':

ב (ג) ומשפטיו ועדותיו. נראית בו הוא"ו בקריאה והוא חד מן ה' מפקין וא"ו בלישנא: (כ) ותאמר שאלה אחת וגו' אל תשב את פני. מלת תשב מלעיל והשי"ן בסגול ע"פ המסורת. ובס"א כ"י בצירי ומלרע. ובעל יחיד במינוסו: (כד) ויושיבני. ויושיבני ק' והבי"ת בפת"ח במקום צירי: (כז) בשלה. בדפוס ישן וספרים כ"י מדוייקים חסר יו"ד: (לו) בנה לך. הבי"ת בגעיא:

ג (טו) ויקץ שלמה והנה חלום וגו' לפני ארון ברית ה'. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב בפס של אדנות וכן מצאתי במ"ג שנכתב זה עם קל"ד שמות הכתובים בא' דל"ת וראיתי ג"כ לחכם לועזאנו שכתב כן במקרא שלו: (ב) ואמתך ישנה. בהעפי המקרא שבין א"י לבני בבל כתוב ישינה מלא לבני א"י ובני בבל ישנה חסר וקשה כי בכל הספרים חסר ובמסורת ישנם ב' אידך אני ישנה ולבי ער:

ד (ז) על אחד. האחד קרי: (ט) בן דקר במקץ. ברוב הספרים המ"ם קמוצה והקו"ף פתוחה ובמדוייקים כ"י ודפוסים ישנים מלעיל הטעם במ"ם: (יב) תענך ומגדו. בס"ם הע' בשו"א לבדו כמ"ש ביהושע י"ב: אשר אצל צרתנה. במקצת ספרים הצד"י במאריך ומקצתן בפתח ועיין מ"ש ביהושע ג': (טו) בשמת. בכמה ספרים הבי"ת בלא מאריך:

ה (ד) ושלום היה לו. בספרים מדוייקים מלעיל: (יא) ויהי שנא. ברוב ספרים מדוייקים המאריך בוי"ו לא בה"א ובמקף בין שתי המלות: (טו) וישלח חירם מלך צור. י' מלא בלישנא וסימן נסדר ביחזקאל כ"ו במ"ג ופליגא אאגדתא דב"ר סוף פ' ס"א וילמדנו פ' וארא: (יז) רגלו. רגלי ק': (כ) ושכר עבדיך אֶתֵּן לְךָ. בשתי מקראות ישנות אחת מהן כ"י ואחת מהדפוס כתב אֶתֵּן לָךְ. ובמלים כן במיעוטן: תֹּאמַר ב' וחברו אמריה תאמר משלי א': כלדנים. במקצת מדוייקים מלא ב' יודי"ן אבל לפי מה שכתבתי בשופטים י"ח חסר יו"ד קדמאה: (כה) מכלת. משפט המלה מאכולת ונבלעה האל"ף בדגש רד"ק בפירוש ומכלול דף קי"נ: (כח) שנים אדפים. במקצת ספרים כ"י ישנים בוא"ו ושבוש הוא וכן כתב רד"ק שהוא כמו ושנים: ואדנירם. אין בדל"ת מאריך בכ"י:

ו (ד) שקפים. השי"ן רפויה: (ה) יצוע. יציע ק': (ו) היצוע. הוציע קרי: (ח) פתח הצלע. מלרע: ובלולים. נכתב בוא"ו עם הדגש: (י) היצוע. היציע ק': (טז) מירכותי. מירכתי קרי: ויבן לו מבית לדביר. במדוייקים מלא יו"ד יבן הוא לפי

(*עיין היטב במס"ד ונ"ע דמשמע מכנוס' דלא קאי רק על ויאמר להם ולא אליהם ותו ל"מ)

המסורה האומרת לדביר ב' א' מלא וא' חסר וסימן ומחשבון עד רמת וגו' עד גבול לדבר (יהושע י"ג) ודין. קדמאה חסר: (כא) ברתיקות. ברתוקות קרי: (כד) מקצות כנפיו. בספרים מדוייקים אין דגש בקו"ף: (לה) המחקה. המ"ס בדגש בכמה ספרים מדוייקים ומקצתן הַמְּחֻקָּה: (לו) כרתת. פליגי ביה ספרי אם חסר הוא או מלא וכן לקמן בסימן ז': (לח) כלה הבית. יש ספרים שהכ"ף בחירק ועל פי הרוב בקמץ: משפט"ו משפטיו קרי:

ז (ב) ארזים על העמודים. בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן ראוי כפי המסורת שאינו ממנין הי"א חסרים. ובסדר ויקהל נמסר סימנה במ"ג: (ג) על הצלעת. הספרים מתחלפים במקצתן חסר וא"ו ובמקצתן מלא וא"ו: אשר על העמודים. גם זה מלא וא"ו על פי המסורת והספרים המדוייקים: (ה) והמזוזות. חילופים רבים יש בספרים אמנם כפי המסורת דפרשת בא משפטו להיות מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו בתראה: (י) ועמדים ועב על פניהם. זהו אחד מן י"א חסרים: (יב) ועוד כרתת ארזים. מתחלפים כרתות מלא וא"ו: (טז) ושתי כתרת. במדוייקים חסר וא"ו גם אחר הרי"ש וכן במסורת כמ"ש בדברי הימים ב' ו': (יח) ויעש את העמודים וגו' לכסות את הכתרת אשר על ראש הרמנים. במקצת ספרים כ"י כתוב אשר על ראש העמודים אבל בשאר ספרים כתוב הרמנים וגם רד"ק כתב יש ספרים שכתב בהם אשר על ראש העמודים וטעות הוא כי המסרה אומרת ראש הרמנים לית כותיה הנה כי זה לבדו ראש הרמנים והשאר ראש העמודים: (יט) וכתרת אשר על ראש העמודים מעשה שׁוּשַׁן באולם. בשורק ופתח וכן על שושן עדות במסורת ב' פתחין וכל שושן הבירה כותיה: (כ) אשר לעבר שבכה. השבכה קרי: מאתים טרים סביב. כל טורים שבמקרא מלא וא"ו חוץ מזה שהוא חסר. מסורת פ' תצוה: (כא) ויקם את העמדים. חד מן י"א חסרים וא"ו במסורת וכן הוא בספרים מדוייקים: (כב) ועל ראש העמודים מעשה שושן. וכן פרח שושן שבסמוך שניהם בחולם ובקמץ שרשים שרש שש ומסורה: (כג) וקוה. יקו ק': (כה) מסגרת להם ומסגרת. שניהם חסרים וא"ו על פי המסורת וכן מצאתים בספרים מדוייקים: (כט) בין השלבים. בלא מאריך בה"א בס"ס ובמקצת ספרים כ"י השי"ן בדגש ובספרים אחרים רפה וכן הכיריו שבענין: ליות מעשה מורד. אין ביו"ד דגש וכן הכיריו שבענין: (לו) ומסגרתיה כרובים. מסגרתיה קרי בלא וא"ו בראש התיבה והוא חד מן י"א דכתיבין וא"ו בריש תיבותא ולא קריין וסימן במסרא רבתא אות וא"ו: (לז) מדה אחת קצב אחד. בספר אחד כתיבת יד מצאתי כתוב וקצב עם וא"ו ובכל שאר הספרים בלא וא"ו ובמקצת דפוסים אחרונים הקו"ף בצירי ובשרשים כתב שהוא בשש נקודות וכן ראיתי בנוסחאות כ"י ובדפוסים ראשונים וכן וקצב אחד לבני הכרובים דלעיל בשש נקודות בכל הספרים: לְכֻלָּהֵנָה. כן הוא לבן אשר: (מא) וגלת הכתרת. במסורת יהושע ט"ו נמסר ז' חסרים וחד מנהון עמדים שנים קדמאה דפסוק וכן נמסר במ"ג: את שתי גלות. בפסוק הנ"ל מלא וא"ו כפי המסורת דלעיל: (מב) האחת לכסות את שתי גלות. מלא וא"ו כפי המסורת דלעיל: (אמר הצעיר המגיה לא יכולתי להתאפק מלהודיע שטעות נפל בדפוס שהניחו על פני העמודים חסר וא"ו והלא לא נמנה זה עם י"א חסרים שנמסרו סימנם במ"ג פרשת ויקהל כמ"ש המחבר לעיל סימן זה ע"כ): (מה) ואת הסירות. ברוב ספרים מדוייקים מלא דמלא: האהל. האלה קרי: (מו) בין סכות ובין צרתן. במקצת ספרים צרתן הצד"י במאריך ועיין מ"ש ביהושע ג': (מז) לא נחקר. החי"ת בשו"א לבדו: (מט) וחמש משמאול. בכמה ספרים מלא אל"ף וא"ו: (נ) והמזמרות. ברוב ספרים הה"א במארי"ך והמ"ם ראשונה רפה: הקדשים לדלתי הבית. הקו"ף בחט"ף קמץ ברוב מדוייקים: להיכל זהב. כתב רד"ק להיכל בלא וא"ו והספרים שכתוב בהם וא"ו טעות הוא: (נא) דוד אביו את הכסף. כן כתיב את בלא וא"ו:

ח (א) את כל ראשי המטות. חזינא לקמאי דמספקא להו בהאי תיבותא היכי כתיבא והן ולאו ורפיא בידייהו וליכא למפשט מנוסחי עתיקי דאיכא מאן דכתב ואת בוא"ו ובתר הכי גריר לה לוא"ו ואיכא מאן דכתב את בלא וא"ו ובתר הכי אוסיף וא"ו ובסיפרי דדפוסא נמי איכא פלוגתא בחדתי כתוב ואת בוא"ו בקרא ובתרגום ובעתיקי כתיב את בלא וא"ו והכי הוי תרגומא דילהון. ובס"ד אשכחנא בירורא דהאי מילתא במסרא רבתא דמסרא י"ט פסוקי בסיפרא דמלכים דכתיב בהוא את. את. את. ודין חד מנייהו והזינא נמי לבעל א"ת דכתב בספרים הכי גרסינן את: לְהַעֲלוֹת. כן הוא בס"ם: (ז) כי הכרובים. מתחלפים הספרים וע"פ המסורת מלא וא"ו שאין זה במספר החסרים בפרשת תרומה ואולם חברו שבפסוק הוא א' מן החסרים: (א"ה ויאריכו פליגי ביה ספרי אי חסיר אי יתיר וע"פ המסורה דד"ה ב' ה' דין ראוי להיות חסיר: (טו) אשר דבר בפיו. במקצת דפוסים הבי"ת בצירי וטעות הוא שהמסרה אומרת כל דבר בסגול בר מן אס"ף שהם בצירי ואחד בסגול הנה החיה ה' אותי כאשר דבר (יהושע י"ד) וכן כתב במכלול דף ע"ד ובגלוית חן פ' כ"א מהשער השלישי וכן הוא בסגול בנוסחא כ"י וברוב ספרי הדפוס: (כג) הברית והחסד. בספרי ספרד הוא"ו בגעיא: (כו) דבריך. דברך קרי: (כז) יכלכלוך. ברובא דסיפרי דיקי מלא וא"ו כתיב וכן חברו דדברי הימים: (לא) מִזְבַּחֲךָ. כ"כ בס"ס והבי"ת בפת"ח: (לג) בהנגף. הבית בגעיא: (מח) שבו. ד' בטעם מלרע וסימן מסרתא בדברי הימים ב' כ"ה: אשר בנית. בניתי קרי: (מט) ושמעת השמים מכון שבתך. בס"ם התי"ו בסגול וכן בדפוס ישן: (נב) בכל קראם. הקו"ף בקמץ לבד והוא חטוף: (נג) לך לְנַחֲלָה. כן כתב בספרי ספרד בגעיא: (סד) חלבי השלמים. הבי"ת רפה כן חברו שבפסוק: (סו) ויברכו. הרי"ש בשוא כמנהגנו: שמחים וטובי לב. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים מלעיל ודפוסים אחרונים מלרע ולא טוב הדבר וחברו דד"ה מלעיל בכל הספרים:

ט (ח) לארץ הזאת. בספחא לבד והגלגל טעות: (ט) ויחזקו. בכל ספרים המדוייקים חסר יו"ד וכן הוא ע"פ המסורת בפרשת וירא ואע"פ שראיתי איזה גמגום במסורה אין חולק בזה: וישתחו*. וישתחוו קרי: (יא) ובזהב לכל חפצו. ה' דמטעין בהון דסבירין כל וקריין לכל מסורת סוף פרשת תרומה: (יח) ת*מר. תדמר קרי ועיין מ"ש (בדניאל ב') על הזמנתון בב"ר פרשת כ"ו וירש זרעך את שער שונאיו ר' אומר זו תרמוד אשריו כל מי שרואה במפלתה של תרמוד שהיתה שותפת בשני חרבנות וכו' והכי איתא באיכה רבתי פסוק בלע ה'. וירושלמי פ' ד' דתענית ובסוף פ"ק דיבמות אין מקבלין גרים מן התרמודיים וכו' ותו אמרינן התם עתידין ישראל דעבדי יומא טבא כי חריב תרמוד. וכתב רש"י בד"ה ב' ח' דבמלכים כתיב את תמר ותרמוד קרינן וזהו ששנינו ביבמות אין מקבלים גרים מן התרמודיים ובב"ר פרשת עקידה מפרש שעזרו לשונאיהם של ישראל ולפי שהמירו עצמם ונחלפו לרעה בסוף על כן נכתב במלכים תמר לשון תמורה שהיה להם לעשות לישראל חסד שעשה עמהם שלמה שבנה להם כרך תרמוד ומשום שלמה לא נכתב כאן תמר אלא תדמר כלומר עיר הטובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הוא בנה כרך שמרדו בי וקלקלו בו על כן כתב תדמור ולא תמר ועיין יפה תואר בב"ר שם סימן י"ט ומ"ש סוף פרשת וירא בפסוק וירש זרעך את שער אויביו: (כב) ושלשיו. ברוב המדוייקים מלא יו"ד: (כד) אשר בנה לה. השי"ן במאריך ובמקף בספרים כ"י ובדפוסים ישנים בגלגל: (כה) והקטיר אִתּוֹ. במקצת ספרים כתוב אתו וטעות הוא: (כו) אשר את אלות. בספרים מדוייקים חסר יו"ד ומלא וא"ו כתיב ונמסר עליו לית וכתיב כן:

י (ב) ותבא ירושלמה. ה' ד' מנהון חסרים י"ד וסימן נמסר במ"ג (ישעיה ריש סימן ל"ג): ותבא אל שלמה. בדפוס ישן כתיב אל המלך שלמה ושיבוש הוא: (ג) ויגד לה שלמה. הגימ"ל בסגול לא בצירי כמו שהוא במקצת דפוסים חדשים: (ה) משרת*ו. משרתיו קרי: (ט) ויסמך למלך. במקצת ספרים חסר יו"ד וברובן מלא: (י) אשר נתנה מלכת שבא. המ"ם במאריך כחבריו שבענין: (יד) שש מאות ששים. בחילופי ב"א וב"נ שבדפוס וכ"י השי"ן בסגול לב"א ותוספי לטעות כי בכל ספרי הדפוס וכ"י השי"ן בצירי וכ"כ המדקדקים של נקבות שש בצירי וסמוך למלה זעירא או מלעיל בסגול כמו שֵׁשׁ הנה: (כא) לא נחשב. אין מאריך בנו"ן: (כה) והמה מביאים. סימן מלכים והמה מביאים. ד"ה והם מביאים. וחד פסוק סימן המה ישאו את המשכן וגו' והם ישרתהו: והמה מביאים. יש מחלוקת בספרים במילוי או חיסור יו"ד קדמאה וממסורת ירמיה סוף סימן י"ז נראה שהוא מלא שלא נמנה זה עם מלין דחסרין יו"ד בליסנא דביאה:

יא (א) מואביות עמניות אדמית צדנית חתית. בחמש תיבות הללו רבו החילופים בספרים אם חסרים וא"ו בתר יו"ד או מלאים ובנוסחא כ"י נמסר על כל א' וא' לית חסר ואולם ברוב ספרים מדוייקים שתי תיבות הראשונות מלאים ושלש אחרונות חסרים ומלת מואביות מלא גם וא"ו קדמאה כי לא נמנה עם החסרים וא"ו בליסנא במסורת פרשת דברים ובריש רות ובמכלול דף רי"ד כתב שמ"ס עמניות בה"ק וכן הוא בספרים מדוייקים לא בקמץ לבד או בחולם כמו שנמצא במקצת דפוסים: (ב) דבק. בס"א כ"י הבי"ת בקמץ וכ"כ ר' יונה בס' הרקמה עם הזרים שבאו קמץ שלא בהפסק וכתב עליו רד"ק במכלול שקל פָּעַל ולא מצאתיו כן בכל הספרים המדוייקים כי אם במקצתם: (ג) ופלגשים. במקצת ספרים מלא דמלא ובמקצתם חסר יו"ד קדמאה: (ה) אלהי צדנים. בכל הספרים חסר יו"ד קדמאה וכן נכון לפי מה שכתבתי בשופטים י"ח: (יד) ויקם ה' שטן. במקצת דפוסים יש פסיק בין השם לשטן וכוון היה הדבר שלא יהא נראה כחוזר למעלה אבל בספרים ישנים איננו גם לא בפסיקתא דנביאים: (יז) ויברח אדד. באל"ף ובשני דלתי"ן והאחרים בס"א רד"ק: (כח) ויפקד אתו לכל סבל בית יוסף. כתב ר' יונה עם בנין הקל וַיִּפְקֹד אתו לכל סבל בית יוסף ואנחנו מצאנוהו בספרים המדוייקים וַיַּפְקֵד אתו מבנין הפעיל והמסורת עליו ב' וַיַּפְקֵד עליהם את גדליהו (מלכים ב' כ"ה) ודין: (לג) לצדנין. לית כתיב כן בנון וברוב ספרים חסר יו"ד קדמאה וכן נכון כמ"ש (בשופטים י"ח): (לו) לדויד עבדי. בספרים מדוייקים כ"י לדויד הדל"ת במאריך וצ"ע בחילופים כי משם נראה שזהו דעת ב"נ: (לז) ואתך אקח. במקצת ספרים כ"י נמסר עליו לית זקף פתח וצריך לעיין מ"ש בס"ד (בישעיה מ') על נקם אקח: (לח) אנך. הכ"ף רפה וכן במסור' אנך ג'. שנים דגשים ואחד רפה. אתה תדבר את כל (שמות ז' ב'). ואתה תאזר מתניך (ירמי' א' י"ז). והיה אם תשמע. בתראה רפי: לשמור חקותי. במקצת ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורה דפרשת תולדת יצחק וירמיה סימן מ"ד: (לט) ואענה. האל"ף נחה כ"כ רד"ק בכל חיבוריו:

יב (א) כי שכם בא כל ישראל. מה שתרגם יונתן ארי לשכם אתו כל ישראל פירושא הוא ועיין מ"ש (ביחזקאל סימן כ"ג): (ב) אשר ברח מפני המלך שלמה. במקצת ספרים כ"י וגם בדפוסים אחרונים כתוב שלמה המלך ובספרי הדפוס ראשונים וגם במקצת ספרים כ"י מדוייקים כתוב המלך שלמה וכת"י וכן הוא במאיר נתיב: (ג) ויבאו ירבעם וכל קהל ישראל. ויבא קרי ובהרבה מספרי הדפוס כתיב ויבאו ואין זכר כלל מהקרי וטעות גמור הוא שזהו א' מן י"א מלין דכתיב וא"ו בסוף תיבותא ולא קריין כמו שנמסר על פסוק זה במסורה ומפני שראיתי במסרה זו איזה טעיות הריני מבררן שלא להניח מקום לבאים אחרינו לטעות טעות. האחד הוא כי בסימן הנזכר נמנה ויאמרו איש ישראל אל גדעון משל בנו (שופטים ח') וכתוב עליו אח"כ וצ"ע. ולדידי מיפשט פשיטא לי שכתוב ויאמרו ואין כאן קרי וכתיב כלל וכן הוא בכל הספרים. עוד טעות אחר שבסוף המסרה נמנה וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות ואף זה פשוט שכתוב וקבל בלשון יחיד בלא וא"ו לבסוף כמו שכתוב החכם אבן עזרא וכמו שכתבתי שם וכן מצאתי בס' אחד מקלף ישן שכתוב בו מסרה זו בלא שני פסוקים הנזכרים ובהכי דיקא מניינא די"א מלין דאל"כ הוו להו י"ג: (י) וידבר*. וידברו ק': (י) קטני. הקוף בקמץ והטי"ת בקמץ חטוף מפני דגשות הנון רד"ק בפי' ומכלול דף ר"י כמו ומתי קָבְלוֹ (יחזקאל כו) וכן חברו דד"ה ב' י': ממתני. המ"ם בקמץ והוא חטוף: (יא) העמים. במקצת דפוסים קדומים העי"ן בחטף סגול ובשאר ספרים בשוא לבדו וכן חברו דדברי הימים שם: (יב) ויבו ירבעם וכל העם. ויבא ק' הכתיב בוא"ו וקרי באלף: (טו) השילני. במקצת ספרים מדוייקים מלא יו"ד ובד"ה א' ט' אכתוב מזה

בס"ד

נס"ד: (טז) ולא נחלה בבן ישי לאהליך ישראל. סי' (שמואל ב' כ') אין לנו חלק בדוד ולא נחלה לנו בבן ישי. מלכים. ובדברי הימים ב' י' מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי. בשמואל ואיש לאהליו ישראל. מלכים לאהליך ישראל. ד"ה איש לאהליך ישראל ובספר כ"י מדויק מצאתי שכל שלשת פסוקים אלה נמנו עם סימן י"ח מלין תקון סופרים ונראה שכן צריך להיות במסורת ריש ספר במדבר ובתילים סי' ק"ו ובמדרש ילמדנו פ' בשלח כמ"ש בזכריה ב' והיל"ל לאלהיו לאלהיך אלא שכינה הכתוב וכן במדרש שביאו השמעוני בשמואל רמז ק"ו ר' שמעון בן יוחאי אומר בשלשה דברים מאסו ישראל בימי רחבעם במלכות בית דוד ובמלכות שמים ובבית המקדש הה"ד אין לנו חלק בדוד זו מלכות שמים ולא נחלה בבן ישי זו מלכות בית דוד איש לאלהיו ישראל ולא לב"ה אל תקרי לאהליו אלא לאלהיו אמר ר' שמעון בן מנסיא אין ישראל רואים סימן גאולה לעולם עד שיחזרו ויבקשו שלשתן הה"ד (הושע ג') אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם זו מלכות שמים ואת דוד מלכם זו מלכות בית דוד ופחדו אל ה' ואל טובו זה בנין בהמ"ק שיבנה במהרה בימינו אמן ועיין באגדת שמואל פ' י"ג ובפירוש הושע לרש"י ורד"ק גירסא אחרת ובזוהר פרשת תרומה קע"ה ע' ב' תנינן לא גלו ישראל מארעא עד בכפרו בקב"ה ובמלכותא דבית דוד דכתיב אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי איש לאהליו ישראל מאי איש לאהליו אמר דע"א שריא בגווייהו היינו לאלהיו ע"כ. ועיין עוד בפ' אחרי מות דף ס"ט עמוד ב' וכלי יקר כאן וגם בשמואל א' ח' ותחיי פרשת וישב והארכתי עוד בביאור תקון סופרים בזכרי' ב' בפסוק כנוגע בבת עינו: (כא) ויבאו רחבעם. ויבא קרי: (כד) וישובו ללכת. במקצת ספרים וישבו: (לא) מקצות. הקוף רפה כמו שאכתוב בסי' י"ג: (לב) בחדש השמיני בחמשה עשר. בחמשה הבי"ת דגושה בכל הספרים וטעמא לא ידענא: (לג) מלבד. מלבו קרי ובאיכה רבתי פסוק ויחמוס כגן שכו שכח ה' בציון מועד ושבת אפשר שהקב"ה משכח מועדותיהם ושבתותיהם של ישראל אלא מועדותיו ושבתותיו של ירבעם בן נבט שבדא להם הדא הוא דכתיב בחדש אשר בדא מלבו מלבד כתיב כד"א מלבד שבתות ה':

יג (א) בא מיהודה. היו"ד נחה ובלא מאריך במ"ס: (ב) המקטרים. בכמה ספרים חסר יו"ד קדמאה: (ד) ויהי כשמע. ברוב הספרים הכ"ף רפה ובספר אחד כתיבת יד כתוב עליו לבן נפתלי דגש עד כאן. שמע מינה דלבן אשר רפה. ועיין מה שכתבתי בשופטים ז' ולקמן סי' י"ד: (ז) וסעדה. דעת רבינו יונה בספר הרקמה שהסמ"ך בהטע"ף קמץ והקמצות בו שלא בהקפה. ולשון רד"ק בשרשים הוא"ו במאריך והסמ"ך בשוא. ויש ספרים שהסמ"ך בחטף קמץ ובמכלול כתב שהוא צווי והראוי הפ"א בשוא כמו הַעֲמֵק שְׁאָלָה יש ודרוש יְרֻשָּׁה ובא הפ"א בחטף קמץ וכן כתב בפירוש הפסוק: (יב) אשר בא מיהודה. בספרים כ"י המ"ס בלא מאריך כדלעיל וכן חברו שבסמוך: (יז) כי דבר אלי וגו' לא תשוב ללכת. במקצת ספרים כ"י מצאתי כתוב ולא תשוב וכן מתורגם ולא תתוב אבל ברוב הספרים כתוב לא בלא וא"ו והראשון שבפרשה כתוב ולא תשוב בוא"ו וכן נמסר על השני לית קדמאה ולא תשוב. עוד יש להוכיח כן מכללי המסורת שפסוק ראשון הוא אחד מן פסוקים שכתוב בהם לא ולא ולא ופסוק שני הוא מאותם שכתוב בהם לא ולא לא וסימניהון במסרא רבתא מערכת אות הלמ"ד: (כ) ויהי הם יושבים אל השלחן ויהי דבר וגו'. במקצת ספרים יש כאן פיסקא באמצע פסוק: (כא) אשר בא מיהודה. היו"ד נחה בספרים כ"י ככל חבריו שבפרשה: (לג) מקצות העם. הקו"ף רפה בספרים כ"י כמ"ש בסימן י"ב וכן הוא במקצת דפוסים:

יד (ב) כי אתי. את ק': (ה) ויהי כבאה. בכ"ף וכן הביא בעל המסורת במערכת אות הכ"ף באלפא ביתא מן חד חד נסבין כ"ף בריש תיבותא ולית דכוותהון ויש חילוק בספרים אם מלא וא"ו או חסר: (ו) ויהי כשמע. יש ספרים שהכ"ף בדגש ועיין לעיל בסימן י"ג: (יב) בבאה רגליך העירה. מקור בתוספת ה"א ומלרע ואם כן הה"א רפויה וכן הוא בספרים מדויקים כ"י וגם במסורת נמנה עם מלין דלא מפקין ה"א בסוף תיבותא: (כא) ורחבעם בן שלמה וגו' ושבע עשרה שנה. בכמה ספרים השי"ן בשוא ופתח: (כב) ויקנאו אתו. קל הנו"ן אף על פי שהוא מהדגוש וכמוהו רבים: (כה) עלה שושק. שישק ק':

טו (טו) וקדשו. וקדשי ק': (טז) בעשא מלך ישראל. בנוסחאות כ"י כולם העי"ן בשוא לבדו וכך הם במקצת דפוסים: (יח) בית מלך. המלך ק': (יט) ובינך. בדפוסים ראשונים וברוב ספרים כ"י מדויקים בלא יו"ד אחר הנו"ן וכן כתב רש"י על פסוק ישפט ה' ביני ובינך כל בינך שבמקרא חסר יו"ד בין הנו"ן והכ"ף וזה מלא וכו': (כ) ואת כל כנרות. בספרים כ"י מדויקים הכ"ף במאריך והנון רפה ובשו"א לבד ומקצת ספרים בחטף פתח וכמוהו כנרות דיהושע סי' י"א וסימן י"ב כמ"ש שם והם שלשה על פי המסורת: (כא) ויחדל מבנות את הרמה. באיזה דפוסים קדומים כתוב מבנות הרמה בלא מלת את ובטלים הם אצל רבים שכתוב בהם מלת את: (כז) גבתון. הבי"ת בדגש והתי"ו רפויה כחברו שבפסוק ואחרים שבספר זה: (כט) ויהי כמלכו. בכ"ף וחבירו שבסי' ט"ז בבי"ת על פי המסורת: (ל) בכעסו. העי"ן בשוא לבדו בספרים כ"י ודפוסים ישנים:

טז (ר) אל יהוא בן חנני. בס"א כ"י וגם באיזה דפוס הטעם בנון שניה וכן חברו שבפרשה אבל ברוב הספרים שניהם מלעיל שהטעם בנו"ן ראשונה. ועיין בריש נחמיה: על בעשא לאמר. במקרא גדולה כתוב על זה למערבאי אל בעשא וזה טעות בודאי ואין כאן מקומו רק על פסוק אחר שבפרשה. וישמע זמרי וגו' אשר דבר אל בעשא וכן בנוסחא כ"י נמסר עליו למערבאי אל ולמדינחאי על. וכן כתב בבירור בחילופים שבין מערבאי למדינחאי. למערבאי וישמע זמרי וגו' אל בעשא. למדינחאי על בעשא. וידוע שאנו סומכים על קריאת מערבאי ומה שתרגם יונתן גם על השני דמליל על בעשא פירושו קא מפרש ובמקצת ספרים נמסר גבי על בעשא לית ורצה לומר לית דכתיב על בעשא רק זה: (ט) בית ארצא. לית מלרע וכתוב אל"ף בסוף: (יא) במלכו. בבית כמ"ש לעיל סימן ט"ו: כשבתו. בכ"ף והם שנים במסורת וחברו כשבתו על כסא ממלכתו (דברים י"ז י"ח): (יב) וישמע זמרי וגו' אל בעשא. עיין מ"ש למעלה בראש הסימן: (כד) מֵאֶת שֶׁמֶר. בכל הספרים הטעם בש"ס וכן במסורת עליו בספרים כ"י לית ומלעיל ובמקרא גדולה כתוב עליו לית סגול ר"ל האל"ף והם לשון לוית חן בשער ס' פרק ב' על מלת את ובמ"ס שמוטיה כלו צירי ומלרע מֵאֵת הרב חרבו וּמֵאֵת המעט המעיטו וכן כלם בר מן א' צירי וסגול ומלעיל להסמכו למלה מלעיל מֵאֶת שֶׁמֶר: (ט) ובחטאתיו. ובחטאתו קרי: (כו) ויסר דברי עמרי אשר עשה. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב עמרי וכל אשר עשה וטעות הוא: (לא) מלך צידונים. ברוב ספרים מדויקים מלא יו"ד גם אחר נד"י וכן משמע ממסורת שופטים י"ח כמ"ש שם: (לד) יריחה. כתיב בה"א וקרי בוא"ו כמו אהלה והדומים לו: ובשגיב. ובשגוב ק' בוא"ו שרוקה והכתיב ביו"ד:

יז (ו) מביאים לו לחם. ברוב הספרים מלא דמלא ועיין מה שאמרתי לעיל סי' י': (ז) היה גשם. מלרע שלא כמנהג מכלול שקל פָּעַל ולפי זה מה שנמסר במסרה גדולה ג' בטעם מלעיל צריך לומר מלרע: (ט) קום לך צרפתה. ברוב הספרים הפ"א בקמ"ץ וכן חברו שבסמוך ובמקצת מדוייקים כ"י ודפוס ישן בלא מאריך בצד"י ובמקצת ספרים במאריך ועיין מ"ש ביהושע ג': (יא) ותלך לקחת. הקו"ף בפתח באתנח: לקחי נא לי. בכל ספרים כ"י הלמ"ד במאריך וכ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף י"ם וקריאתו בשוא נע: (יב) ועשיתיהו. במקצת ספרים חסר יו"ד תניינא: (יג) והוצאת לי. ברוב המדוייקים מלא וא"ו והתי"ו בלי ניקוד: (יד) לא תכלה. בקמץ ומפסקו בסגול: תתן. תת קרי וכתב בעל כלי יקר בשם ספר הזהר וזה לשונו עד יום תת ה' גשם. והש"י לא יתן הגשם עד תתן את הצרפית שע"י הזכות ונתינת עוגה קטנה שתתני לי תחיי את הנותנת הגשם כי בהתעוררות התחתונים יעורר הש"י רחמיו ע"כ. ועיין עוד שם רמז אחר מהמחבר הנזכר: (טו) הוא והיא. היא והוא קרי ונדרש בשיר השירים רבה בפסוק סמכוני באשישות ובפרקי רבי אליעזר ריש פ' ל"ג ועיין כלי יקר ומסורת הברית הגדול סימן תתרל"ז: (יז) לא נותרה בו נשמה. במקף במקצת ספרים והבי"ת בדגש ברוב ספרים כ"י מדוייקים. ועיין מ"ש בכלל אחי מרחוק:

יח (א) ארצה. האל"ף בצירי וכן מסור עליו בנסחא כ"י לית אכן בהרבה ספרים מצאתיו בסגול: (ה) מעיני. העי"ן בשו"א: ולוא נכרית. מלא וא"ו ואל"ף על פי המסורת: מהבהמה. כתב רד"ק מן בהמה כתיב וקרי מהבהמה עכ"ל. כן הוא במקצת ספרי הדפוס אבל בספרים כ"י שלפני וגם בדפוסים ישנים כתוב מהבהמה ואין כאן ק' וכתיב כלל: (ו) ויחלקו. הוא"ו במאריך בספרים כ"י: (יב) ימצאך. היו"ד במאריך בספרים כ"י: (כו) ויפסחו. הוא"ו במאריך בספרים כ"י: אשר עשה. במסורת פרשת וילך בפסוק ואנכי הסתר אסתיר וגו' על כל הרעה אשר עשה ב' סבירין עשו. ויפסחו: (כז) ויהתל. זה לבדו בא של תפסתו בדגש התי"ו והשאר רפים רד"ק: (לא) כמספר שבטי בני יעקב. כתוב במק"ג לית רפי וחד כמספר ע"כ. פי' רצה האומר כאן ר"ל הכ"ף בשוא ורפי המ"ם. והאחר הכף בפתח ודגש המ"ם והוא כַּמִּסְפַּר אשר תעשו דפרשת שלח לך. ועיין בספר מסורת המסורת מאמר ג' בחבי' דומים רבים כאלו: (לד) וילכו על העלה. היו"ד במאריך בין למ"ד שהוא עתיד והיו"ד איתנית והמאריך מורה על השרשית ובין למ"ד שהוא צווי והיו"ד שרשית בשקל מִשְׁכוּ וקחו לכם. רד"ק בפי' ובמכלול דף קכ"ם ושרשים שרש ילך. ועיין מה שכתבתי בפרשה בא על מִשְׁכוּ ובמאמר המאריך: (לו) בעלות המנחה. בבי"ת: בישראל. כן כתוב בבי"ת ובנביאים עם פירוש הרי"א כתוב לישראל וטעות הוא: ובדבריך עשיתי. כתיב ביו"ד וק' בלא יו"ד: (מ) וירדם. במקצת ספרים ויורדם מלא וא"ו: (מב) ברכיו. ברכו ק': (מד) עלה אמר אל אחאב. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב לאחאב וטעות הוא: וָרֵד כן כתיב ובספר אחד כתיבת יד כתוב וְרַד ואין לחוש עליו:

יט (ד) ויבא וישב תחת רתם אחת. אחד ק' בדל"ת והכתיב בתי"ו. אבל תחת רתם אחד שבסמוך כתיב וק' בדל"ת. וכן ראיתי בספרים מדוייקים וזולת זה שיבוש: (ו) עגת. בספר אחד כתיבת יד מלא וא"ו ובספריה מדוייקים בשלש נקודות והגימ"ל רפה: (טו) מדברה דמשק. עיין מה שכתבתי ביהושע י"ח: (יח) כל הברכים. אין בבי"ת מאריך: (כ) אֶשְׁקָה־נָּא לאבי ולאמי. רבו החילופים במלה זו רבינו יונה בספר הרקמה כתב שהוא בחטף קמץ תחת השי"ן כמו אֶפְשְׂעָה בה (ישעיה כ"ז) וכן כתב האפודי בפרק ט"ז וגם רד"ק בספר מכלול דף כ"א מנאם עם דומים אחרים שעי"ן הפעל שלהם בחטף קמץ וכן כתב בפירוש המקרא במקצת ספרים מדוייקים השי"ן בחטף קמץ ובשרשים הוסיף שבמקצת ספרים בחטף פתח עד כאן. ומהספרים כתובי יד שבאו לידי יש מהם כדעת רד"ק במכלול ובפירוש וקצת מהם השי"ן בשוא לבדו ובכלם השי"ן דגושה והאל"ף בלא מאריך מה שאין כן בדפוסים אחרונים: (כא) ובכלי הבקר. הלמ"ד בחירק בכל ספרים המדוייקים והוא חד מן שבעה משעין דסבירין בצירי. עיין במסורת הגדול שורש כל:

כ (ג) ויאמר לו כה אמר בן הדד. י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף פרשת מטות: (י) ישפק. חסר וא"ו וכתוב בשין שמאלית ע"פ המסורת: (יח) לְמִלְחָמָה יצאו. בס"א כ"י למלחמה הלמ"ד בפתח ויש הערה ג"כ מחילוף זה בדפוס ישן אבל בשאר ספרים בשו"א: (כ) וינסו ארם. במקרא גדולה נכתב בצדו וינס ארם בספרים מדוייקים וישנים ע"כ. ואומר אני כי אם זקנה יש כאן חכמה אין כאן: (כג) נחזק מהם. החי"ת בחטף סגול בספרים מדוייקים: (כה) תמנה לך. בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים התי"ו במאריך: (כז) מלאו את הארץ. בספר אחד כ"י וס"א דפוס ישן המ"ם בקמ"ץ ולדעתם הוא פועל עבר מבנין הקל אכן בכל ספרים מדוייקים בחירק והוא פועל עבר מבנין פעל הדגוש והיתה ראויה הלמ"ד לדגש ואוקלה וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים ומעו מדפוסי השרשים לעשותו קמוץ שכן במסורה מִלְאוּ כל ספר מלכים חירק: (כט) מאה אלף רגלי. בקצת מדוייקים כתובי יד ודפוסים ישנים המ"ם במאריך: (לא) וחבלים בראשנו. ברוב ספרים שלפני חסר יו"ד ומסורם

ומסורת שלהם ב' והכר וחברו דמו בראשנו (יהושע ב) וכן כתב ר' יונה. ויש ספרים והכלים בראשינו מלא ביו"ד הרבים ומסורת שלהם ב' חד מלא וחד חסר. ורד"ק הביא שתי הסברות בפי' ובשרשים ומהפירוש נראה שתפש סברא ראשונה עיקר : (לג) וימהרו. וכן ויחלטו בנסחאות כתובי יד הואי"ן במאריך וגם בקצת דפוסים ישנים : (לח) ויעמד למלך על הדרך. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ראשונים כתוב על וכן תרגם יונתן : (מא) מעלי*. מעלי ק' : (מג) סר וזעף. ב' בפתח על פי המסורת שלא כמנהג נהי העי"ן וחברו ויבא אחאב אל ביתו סר וזעף שבסמוך :

כא (ח) ותשלח הספרים. ספרים ק' : (י) ברכת אלהים ומלך. כל שמות האמורים בנבות קודש (פסוק מסכת) בסוף פ' שבועות העדות ופי' רש"י בנבות כתיב ברך נבות אלהים עד כאן. וכ"ל שה"ה ברכת אלהים וכן פסק הרמב"ם סוף פ"ו מהלכות יסודי התורה. ובמסכת סופרים כל השמות האמורים בנבות קדש חוץ מברך נבות אלהים ומלך והוא טעות ודאי : (כא) הנני מבי*. מביא ק' : (כט) לא אבי*. אביא ק' :

כב (ו) ויקבץ מלך ישראל. חצי הספר בפסוקים : (ז) ונדרשה מאתו. חזינא תרתי נוסחא כ"י דכתיב בהו מֵאֹתוֹ ולקמן נמי גבי ויאמר מלך ישראל וגו' לדרש את ה' מֵאֹתוֹ בנוסחא חדא כתיב מֵאִתּוֹ וברובא דנוסחא דיקי תרווייהו כתיבין מֵאֹתוֹ בחולם וחסר וא"ו : (יא) צדקיה בן כנענה. העי"ן בחטף פתח : עד כלתם. ברוב ספרים מדוייקים חסר וא"ו : (יג) יהי נא דבריך. דברך קרי וספרים כתובי יד אין בבי"ת מאריך : (טז) אשר לא תדבר. התי"ו רפויה בכל ספרים כ"י וכן חברו דדברי הימים ב' י"ח. ועיין מה שכתבתי בפרשת כי תצא על פסוק לא תתעב : (יז) נפצים אל ההרים. בספר אחד כ"י הפ"א בשלש נקודות ובכל שאר ספרים בחולם וכן כתב רד"ק בשרשים וכן במסורת ב' חד חסר וחד מלא והמלא הוא חברו דד"ה (ב' יח) שהוא מלא וא"ו ושניהם בחולם : (כד) אי זה עבר. ובד"ה ב' י"ח אומר איזה הדרך עבר וכתב רבינו יונה בספר הרקמה ששיעור הכתוב אי זה הדרך כאשר נאמר בנוסחא השנית וכן כתב רש"י ז"ל כאן הרי זה מקרא קצר : (ל) ואתה לְבַשׁ בגדך. בנביאים עם פי' הרי"א כתוב לְבַשׁ בחולם הבי"ת ויש גם כן הערה מהילוף זה בדפוס קדמון. אמנם בשאר ספרים בפתח וכן במסורת לבש ב' וחברו הוא של דברי הימים (שם) וגם הוא בפתח : (לד) הפך ידך. בדפוסים אחרונים כתוב ידיך ביו"ד וקרי בלא יו"ד וכן כתב רד"ק. אך בדפוסים ראשונים וספרים כתובי יד מדוייקים כתוב ידך בלא יו"ד ואין כאן ק' וכתיב כלל : (מג) לא סר ממנו. ו' דסבירין ממנה וקריין ממנו מסורת ריש פ' נו. ועיין מ"ש בריש פרשת תרומה : (מד) ומקטרים. בספרים כ"י הוא"ו במאריך : (מט) יהושפט עשר. עשה ק' : נשברה. נשברו ק' :

מלכים ב

א (ג) המבלי. הה"א בחטף פתח ובמאריך וכן חבריו שבענין. ורבים כמותם כמ"ש בסוף מאמר המאריך ובפרשת בשלח על המבלי אין קברים : (יג) תיקר נא נפשי. תיקר ב' חד מלעיל וחד מלרע ובענין. ועיין מ"ש במאמר המאריך בתירוץ הקושיה הראשונה : (יד) הנה ירדה אש מן השמים. ברוב ספרי הדפוס וכ"י שופר הפוך ביו"ד ובלא טעם אחר בדל"ת :

ב (א) את אליהו בסערה. רבו החילופים שנפלו בספרים על מלה זו וחברתה שבענין כי במקצתם הבי"ת במאריך והסמ"ך רפה ובשוא לבד. ובמקצתם בלא מאריך בבי"ת והסמ"ך דגושה ובשוא לבדו ורד"ק בפי' ובמכלול דף רי"ז ובשרשים כתב שהסמ"ך בחט"ף קמץ והבי"ת מעמדת בגעיא ולא דבר מאומה מדגשות או רפיות הסמ"ך. אמנם ממה שכתב במכלול דף כ"א משמע בהדיא שהסמ"ך רפה יען נמנה זה עם מלין אחרין שנפל מהן הדגש ואות השמוש בגעיא : (ג) אשר בית אל. ד' בלישנא סבירין בבית מסורת כאן ובפרשת וארא : (ט) ויהי כעברם ואליהו. יש מי שנסתפק אם כתוב כעברם בכ"ף או בבי"ת ולדידן פשיטא לן דכתוב בכ"ף ע"פ המדוייקים והמסורת דהוא חד מן מלין דנסבין כ"ף בריש' ולית דכוותא וסימנהון במסרא רבתא אות כ"ף : (טז) הגיאות. הגאיות ק' והספרים מתחלפים במילוי או חיסור יו"ד בתר גימ"ל : (יז) עד בש. ברוב הספרים חסר וא"ו : (יח) הלוא אמרתי אליכם. באיזה ספרים חסר וא"ו אבל ברובן מלא וכן הוא במסורת במנין י"ז מלאים בסיפרא וסי' נמסר לעיל סימן כ"ב במ"ג : (כא) רפאתי. בחירק הפ"א : (כד) ויקללם. אין דגש בלמ"ד :

ג (ד) אלף אלים צמר. לית וכתיב רי"ש : (ה) ויהי כמות. בכ"ף רד"ק והם ג' בכ"ף ע"פ המסורת : (טו) כנגן המנגן. בספרים כ"י הה"א במאריך והמ"ם רפה וכן במקצת דפוסים : (יז) ובהמתכם. בספרים מדוייקים הוא"ו במאריך : (כ) ויהי בבקר כעלות המנחה. כעלות בכ"ף. ובס"א כ"י מצאתי כתוב ויהי בבקר כזרח השמש וטעות הוא : (כד) ויבו. ויכו ק' והוא חד מן מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ"ף : ויבו בה. ב' סבירין בם ואידך ותירוש יכחש בה (הושע ט') : (כז) על החמה. חסר וא"ו וכן דרשו בפסיקתא ובילמדנו פרשת כי תשא החמה כתיב שהיה משתחוה לחמה ובסנהדרין סוף פ' אחד דיני ממונות פליגי רב ושמואל חד אמר לש"ש וח"א לשם ע"ז ור' לוי דב"ר פ' נ"ה סבירא ליה כמאן דאמר לשם שמים : וישובו לארץ. בבילהי פירקא דלעיל אמר ר' חנינא בר פפא אותה שעה ירדו שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה ופי' רש"י מדלא כתיב לארצם הכי קאמר לשפלות ולתחתית שבו שנגזר עליהם פורענות. ורד"ק מפיק לה להאי דרשא מדכתיב וישבו חסר וא"ו כלומר ישבו לארץ. כמו וישבו אתו לארץ. ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון :

ד (ב) מה יש לכי. לך ק' : (ג) שכניכי. שכניך קרי ובספרים מדוייקים אין בהם יו"ד אחר כ"ף ראשונה : (ה) מגישים. מלא גם יו"ד קדמאה בספרים מדוייקים וכן ראוי על פי המסורת שנמסר כאן ואף במלכים א' ה' : מיוצקת. מוצקת קרי והוא בחולם כי הוא בינוני שהשפעיל כמו שכתוב במכלול דף קכ"ט וכן צריך להגיה בשרשים :

(ז) נשיכי. נשיך ק' : *בניכי. ובניך ק' : (טז) אתי חבקת בן. את קרי : (כג) אתי הלכתי. את קרי. הלכת קרי : (כז) העלים ממני. העי"ן בשו"א לבדו מכלול דף פ"ב וכן הוא בספרים כ"י מדוייקים ובלא מאריך בה"א ועיין מ"ש באיכה על פסוק אל תעלם אזנך : (כח) הלוא אמרתי. בספרים מדוייקים בלא וא"ו שאינו מן י"ז מלאים בסיפרא : חגר מתניך. בספרים מדוייקים חסר וא"ו. (לא) ואין קשב. במקצת נוסחאות ספרדיות כ"י מלרע והשי"ן בציר"י ונכתב בצדו שכן הוא בספר מוגה ואם כן הוא תואר וכן פירשו רבי יונה כי מצאו מלרע בספר ירושלמי שנסמך עליו ורד"ק כתב עליו בשרשים שלא מצאו מלרע בשום ספר מדוייק כי אם באותו הירושלמי אשר סמך עליו רבי יונה והוא שם דבר כמו ואין קול ואין ענה ואין קשב (מלכים א' י"ח) וכן הוא בספרים שלנו מלעיל ובסגול : (לד) כפו. כפיו ק' : (לו) קרא אל השונמית הזאת. בספר אחד מפוליטולה נכתב בצדו נוסחא אחרינא קרא לשונמית וגם בספר א' מספרד בכ"י היה כתוב בראשונה אל השונמית ואח"כ עבר על הגרר ורויה עלמא טובא ללמ"ד שהגיהו לשונמית ופלא הוא בעיני : (לט) ללקט ארת. אין באל"ף מאריך : ממנו. ו' סבירין ממנה וקריין ממנו מסורת ריש פ' נו ועיין מ"ש ריש פ' תרומה : (מ) ויצקו לאנשים. היו"ד מעמדת בגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפועל מהמכתב רד"ק וכן הוא בספרים מדוייקים : כאכלם. בכ"ף רד"ק : (מב) לחם בכורים עשרים לחם שערים. חד מחלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ברישי תיבותא וממעין בהון וסימן במסרא רבתא :

ה (א) היה איש גדול. בכל ספרים שלפני מלרע ומכלל יופי כתב בא מלרע שלא כמנהג ובמקצת ספרים מלעיל וכן דברי המכלול בדף ו' : (ט) בסוס*ו. בסוסיו קרי והכי איתא בירושלמי פרק חלק בענין גחזי : (יב) אבנה. אמנה ק' : (יח) בהשתחויתי. כפי הנראה בחילופים שלנו לבן נפתלי מלרע בפשט א' לבד ולב"א שאנו סומכים עליו מלעיל בשני פשטין והפשט הראשון ראוי לשות על היו"ד וכ"כ רד"ק בפי' הפסוק מלעיל בשני פשטין והוא שם. ובעל מכלל יופי טעה שכתב שם כי הוא מלעיל בשני פשטין נראה מדבריו שהמלעיל מורה שהוא שם ואדרבא איפכא מיבעי ליה כמ"ש במכלול דף קס"ו זה לשונו כי מלרע הוא שם בהשתחויתי בית רמון אך דבריו אלו סותרים למה שכתב בפירוש הפסוק כדלעיל ובכמה ספרי הדפוס וכתיבי יד מצאתיהו מלרע בפשט האחרון לבד וכגון דא צריכא רבא : בהשתחויתי בית רמון יסלח נא. נא כתיב ולא קרי ע"פ הגמרא פרק אין בין המודר ועל פי המסורת וסימן נמסר ברות : (כ) ולקחתי מאתו מאומה. במקרא גדולה כתוב מומה חסר אל"ף והוא כפירוש רש"י ז"ל שכתב מומה חסר אל"ף לפי שהיתה לקיחה זו למום עכ"ל. ובכל הספרים שבאו לידי כתיב מאומה באל"ף. גם ר' אליה המדקדק בהגהת שרשים שרש מאם הביא לשון רש"י ואח"כ אמר ואני לא מצאתי כן בכל הספרים וגם אינו במנין מלות דלא מפקין אל"ף כמו שלתך ודומיהם עד כאן דבריו. ואע"פ שאין ראיה מוכחת לדברי רש"י ז"ל סמך לדבריו מצאתי ממדרש תנחומא וזה תוארו חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מידו מאומה אמר הקב"ה אני אמרתי שלא יהא לך משלו מאומה ואתה חזרת ולקחת ממנו מאומה חייך מומו אתה נוטל שנאמר וצרעת נעמן תדבק בך. עוד מצאתי בויקרא רבה סדר מצורע פרק י"ז על י' דברים נגעים באים וכו' עד ועל חילול ה' מגיחזי ויאמר גיחזי נער אלישע וגו' מהו מאומה מן מומא דאית ביה פירש בנעמן ומנין שלקה בצרעת שנאמר וצרעת נעמן תדבק בך. ומאמר זה איתא נמי במדרש רבה פרשת נשא פ"ז בלישנא יתירא והכי איתמר התם ועל המחלל שם שמים זה גיחזי שרץ אחר נעמן ליטול ממנו ממון שנאמר וירדף גיחזי אחרי נעמן וגו' אלישע קידש שמו של הקב"ה שלא רצה ליטול מנעמן כלום וגיחזי רדף אחריו ונשבע לו לשקר שלה אלא שישלח לו ממון נמצא זה מחלל שם שמים מה שקידש אלישע אמר לו הקב"ה לגיחזי רשע אתה אמרת חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה נשבעת בשמי כדי להלל חייך מאומה אמרת ומומו אתה נוטל וצרעת נעמן תדבק בך ע"כ. ומתוך כל מאמרים אלו גמרתי אומר שבספרו של רש"י היה כתוב מומה וקרי מאומה וסברתו היא שגם חכמינו ז"ל דרשוהו כן וכן ראיתי לבעל כלי יקר שכתב נראה כי פשוט הוא שהם ז"ל דרשו קרי וכתיב דקרינן מאומה וכתיב מומה לשון מום ע"כ. אך לפי דעתי אין זה מוכרח בדברי רבותינו ז"ל אדרבא נוכל לקיים גירסתם כספרים שלנו אבל דרשו מאומה לשון מום כמו שדרשו ג"כ בב"ר פ' נ"ו על פסוק אל תעש לו מאומה אל תעש לו מאומה ובויקרא רבה פ' ל"ד בענין הצדקה א"ל הקב"ה לא דייך שלא נתת לו משלך מאומה אלא במה שנתתי לו אתה מכניס לו עין רעה לפיכך והוליד בן ואין בידו מאומה מן כל מה דהוא ליה לא ישבוק לבריה ונסיב מומא לנפשיה ויש להם ז"ל על מה שיסמוכו מתרי קראי דכתיבין מאום למערבאי וקרי ומיתפרשן מום ואלו הן ואחר עיני הלך לבי ובכפי דבק מאום (איוב ל"א) וחברו ילדים אשר אין בהם כל מאום בריש דניאל ואיתן מן מ"ה מלין דנסבין אלף באמצעות תיבותא ולא קריין וסימנהון במסרא רבתא ובחילופי המקרא שבין מערבאי למדנחאי כתוב באותו של איוב דלמדנחאי מאומה כתיב מום קרי. אחר כל אלה הדברים מצאתי סיוע לרש"י מהירושלמי דפרק חלק דאמרינן התם אתא גיחזי ואמר חי ה' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה מומה כתיב ע"כ : אך בעל יפה מראה כתב מומה כתיב לא מצאתי כן בשום ספר ונראה שהוא כמו קרי ביה מומה דמשום דק"ל שלא מצינו לשון מאומה על מציאות דבר אלא על העדרו לא תתן לו מאומה. ולא ידע אתו מאומה. כי לא מצאתם בידי מאומה. להכי קאמר דה"ל כאילו כתיב מומה שרמז שיקח מומו דהיינו הצרעת : (כג) קח ככרים. חד מחלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ברישי תיבותא וממעין בהון וסימנן במסרה רבתא : ככרים כסף. הכ"ף בשוא מפני הסמיכות : (כה) מא*ן. מאין קרי : אנה ואנה. במקצת ספרי הדפוס הנו"ן בקמץ בשתי המלות וטעות הוא כי בכל ספרים המדוייקים אָנֶה הראשון הנו"ן בסגול וכן לא תצא משם אָנֶה ואנה והלכת אָנֶה ואנה (מלכים א' ב') והם שלשה במסורת : (כז) תדבק בך. התי"ו במאריך : ובזרעך. הוא"ו במאריך במדוייקים :

ו (ב) נלכה נא. מאריך בנו"ן בנסחאות כ"י ודפוסים ישנים : (ז) הרם לך. הרי"ש בסגול והמלה מלעיל כמו שבא במסורת פרשת בשלח על פסוק ואתה הרם את מטך והוא

והוא ג"כ בשטא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה וסימן בסוף מ"ג : (ט) השמר. יש ספרי' מהדפוסים ראשונים שהמ"ם בצירי ומשובשים הם כי המלה מלעיל והמ"ם בסגול וא' בלבד נמצא בצירי כי הוא מלרע **השמר** והשקט (ישעיה ז') : (י) והזהירה. והזהירו ק' : (יג) איכה. הכ"ף בחולם. (אמר המגיה שה מראות עיני בראותי החילופים שנמצאו בין הספרים במלה זו כי במקרא גדולה מוגהת נכתב בגליון איכו קרי ובאחרת איפה קרי. וכן בדפוסי אמשטרדם איפה ק' ובדפוסי ווינציאה קצתם **איכו** ובקצתם **איפה** ואין לי להכריע ממסורת אלא שבאיוב ריש סימן ל"ח נמסר בכמה אופנים אשר נכתבה תיבת איפה ואילו בכ"ף לא נסדר שם. אבל הנראה לע"ד אין כאן ק' וכתיב כלל כיון שהרב המחבר דרכו להעיר על כל קרי וכתיב וכאן לא כתב אלא הכ"ף בחולם. וכן נראה דעת רד"ק בפירוש הפסוק וכן כתב בשרשים שורש איך ע"ש. וכן כתב המכלל יופי כמו איכה תרעה אלא שהוא קמץ וזה בחולם ע"כ : (כ) כבואם. בכ"ף : (כא) כראותו. בכ"ף : (כב) ובקשתך. הוא"ו במאריך במדוייקים כ"י : (כה) חרי יונים. דיב יונים קרי כן הוא בס"ם מדוייקים כ"י וגם בדפוס ישן אבל גירסת הרי"ף והרא"ש בפ' הקורא את המגילה עומד. חורי יונים וכן כתב בעל הלשון כי הכתיב חורי יונים והקרי דביונים על משקל גליונים. ובמקצת ספרי' חדא מלה כתיב ובשני יודי"ן וי"ם ביו"ד אחד לבד וכן הוא ברד"ק בפי' ובשרשים שרש דב וזו היא ג"כ גירסת רבינו ישעיה הראשון ז"ל מטראני : (ל) ויהי כשמע. פליגי ספרי' אם הוא דגש או רפה ועיין מ"ש בשופטים י"ו : (לב) הראיתם. הרי"ש בדגש ע"פ המסורת ומכלול דף **ע"ב וד'** ס"א : המרצח. המ"ם רפויה והה"א סמוכה בגעיא מכלול דף כ' :

ז (ו) קול רכב קול סוס. בתרגום של יונתן כתוב וקל סוסין ובכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים קול סוס בלא וא"ו בראש המלה וכן הוא במאיר נתיב ואני יגעתי לעמוד על בירורו של דבר עד שמצאתי בחסד אל מסרה משנים עשר פסוקים דמיין מן ג' ג' מלין קדמאה ותליתאה לא נסיב וא"ו ומציעאה נסיב ו' וסי' נמסר במסרה גדולה ישעי' מ"ט ופסוק זה אינו נחשב עמהם ומזה נלמד שכתוב קול בלא וא"ו : שכר עלינו. כתוב במכלול משקל פעל שהוא מלעיל שלא כמנהג ובסוף מסרה גדולה נמנה ג"כ בשטא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה : (ז) המחנה כאשר היא. כתיב וקרי בי"ד בדפוסים ישנים וספרים כ"י : (ח) ויבאו המצרעים. בספרים מדוייקים המ"ם רפה והה"א במאריך : (ט) ומצאנו עון. מלא בשני ווי"ן והוא חד מן ד' מל' ע"פ המסורות וסימן נמסר בד"ה א' כ"א. ועיין שם בפי' רש"י ז"ל : (יב) בהשדה. בשדה קרי ועיין מ"ש בקהלת סימן ו' על שהתקיף : (יג) הנם ככל ההמון. בכ"ף וכן חברו שבפסוק : ההמון ישראל אשר נשארו בה. המון קרי : (טו) בהחפזם. בחפזם ק' והוא חד מן מלין דכתיבין ה"א במצעות תיבותא ולא קריין כמ"ש בקהלת סימן ו' : (יח) ויהי כדבר וגומר וסאה סלת. במקצת ספרים כתיב וסאה הסמ"ך בשוא לבדו ובספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים ישנים הסמ"ך בחטף קמץ והוא"ו במאריך וכ"כ רד"ק בשרשים ויהי סאה סלת בשוא הסמ"ך. וסאה סלת בשקל. בחטף קמץ הסמ"ך : (יט) היהיה כדבר הזה. הרבו הספרים לשגות בדבר הזה וברוך היודע אי זה יכשר הזה או זה כי בשתי מקראות כ"י משנים קדמוניות מצאתי כתוב הדבר הזה בה"א כמו שכתוב בתחילת הפרשה וגם בדפוס ישן שכתוב בפנים כדבר נרשם מבחוץ הדבר להורות שנמצא חילוף זה בספרים. ולא ראיתי לאחד מהמפרשים כלום זולתי בעל כלי יקר שכתב ובזה יובן שנוי הלשון שלמעלה אמר הדבר הזה וכאן הוא אומר כדבר הזה להכביד חטא השליש לומר שלא האמין כלל לא זה ולא כיוצא בו ולזה אמר כאן כדבר הזה בכ"ף הדמיון לא כן למעלה שכתוב היהיה הדבר הזה עכ"ל. וכן בתרגום יונתן הראשון פתגמא והשני כפתגמא אבל במאיר נתיב שניהם בה"א :

ח (א) אשר החיה. ברוב ספרים החי"ת בחטף סגול כמנהג ברוב כשפ"א גרונית ויש ספרים בשוא לבדו : ולכי אתי. את ק' : (ה) החיה את המת. החי"ת בחטף סגול וכן החיה את בנה. אשר החיה אלישע שבפסוק ומתחלפים בשוא לבד כמ"ש למעלה : **וזה־בנה.** יפה דגש : (ו) מיום עזבה את הארץ. בספרים מדוייקים הה"א רפה וכ"כ רד"ק במכלול דף ל"ב ובפירוש ושרשים שהוא מקור והעי"ן נקראת בקמץ חטוף והה"א רפה ומשפטה בנפיק והמסורת עליו ב' לא מפיק ה"א וחברו עזבה יתומיך (ירמיה מ"ט) שהוא ציווי ומזה למדנו שהעי"ן חטופה ואין בה מאריך : (י) לא חיה החיה. לו ק' : (יא) שנה. שנים קרי : (יט) לתת לו ניר. הטעם בתי"ו : ניר ולבניו. במקצת ספרים כ"י וכמה דפוסים כתוב לבניו בלא וא"ו בראשית המלה וכן משמע מפי' רלב"ג. ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס ישן כתוב ולבניו בוא"ו וכן הוא בתרגום ובמאיר נתיב וגם חברו שבד"ה ב' סימן כ"א כתוב בוא"ו ושניהם הובאו כן במסורת שם : (כה) בשנת שתים עשרה שנה. בנביאים עם פי' הריא"ז ליכא מלת שנה וכן בס"א כ"י אמנם ברוב הספרים איכא :

ט (ב) וראה שם יהוא. י"ם וראה במאריך הוא"ו : והביאת. בא מלא בעי"ן הפועל מכלול דף ק"ן וכן ראיתי במסורת הביאת והביאת ב' כתיבי כן וחברו לא הביאת לי שה עלתך (ישעיה מ"ג). ותימא שבישעיה סימן מ"ג במקרא גדולה לא נחשב זה עם אותם שהם מלאים יו"ד בלישן הבאה. ועיין עוד מ"ש בישעיה ל"ז : (ג) משחתיך למלך אל ישראל. במקצת ספרים כ"י ישנים וגם במקצת דפוסים ראשונים כתוב על ישראל ואתבריר לן דשגגה היא וצריך למיכתב אל ישראל דהכי איתא במסורת כל משחתיך למלך כתוב אל ישראל בר מן א' על ישראל וסי' ויאמר נתן אל דוד אתה האיש (ש"ב יב) פוק חזי במ"ג סי' ויחי וכן כתב רד"ק אל ישראל כמו על ישראל וכן כתב לקמן אל עם ה' אל ישראל כמו על : (יא) ויאמר לו השלום. י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף מטות : המשגע הזה. הספרים חלוקים במקצתם הה"א במאריך והמ"ם רפויה ובמקצתם במאריך ודגש וי"ם בלא מאריך ובלא דגש ורד"ק בספר מכלול דף כ' מנאו עם אותם שהם בדגש ובלא מאריך הה"א : (טו) ל*גיד. להגיד קרי ונראה שכן צריך להיות בחילופים למערבאי : (יז) ושלח לקראתם. בספרים כ"י הוא"ו במאריך ויש מהם שהשי"ן בשוא

ושתא : (יט) וישלח רכב סוס שני ויבא אלהם ויאמר כה אמר המלך שלום. עיין מ"ש בשמואל ב' י"ח : (כח) בדקר שלשה. הה"א במקום וא"ו : (לג) שמטוא. שמטוה קרי : (לז) והית*. והיתה קרי ובס"ם הוא"ו בגעיא ובס"א כ"י מצאתיו בב' יודין והיית ומסור עליו לית כתיב ב' יודין וכן הוא בחילופי המקרא אליבא דמדינחאי :

י (ד) ויראו מאד מאד. בספרים מדוייקים כ"י וגם דפוסים ישנים היו"ד במאריך והוא חד מן ד' חסרים יו"ד ע"פ המסורת מלבד שמואל וסימן במסרה רבתא אות יו"ד : (ח) שימו אתם. ברוב ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים קדמונים אתם חסר וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת כי במלכים ב' סימן ג' נמסר ט' אותם מלאים בסיפרא ולא נחשב זה עמהם : (ט) ויאמר אל כל העם צדקים [illegible]. כתב המכלל יופי בא עם המ"ם לבדה בחסרון יו"ד בכתיבה והם דברי רד"ק [illegible] י"ב. ותמהני כי בכל הספרים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכן השיגו [illegible] המסורת בתילים ל"ז על פסוק ותשועת צדיקים. וכבר השיג עליו ר' אליה המדקדק [illegible] בהגהותיו לספר מכלול וזהו טעות כי חסר בו יו"ד קדמאה והיה לו לומר [illegible] צדיקם המה ישפטו (יחזקאל כ"ג) : (טו) הנה את ידך. במקצת דפוסים אחרונים [illegible] ידיך ביו"ד וטעות הוא : (יט) בעקבה. בספרים כ"י ודפוסים ישנים העי"[illegible] והבי"ת דגושה והה"א רפה : (כו) ויצאו את מצבות בית הבעל. לית חסר [illegible] מ"ש בד"ה ב' סימן א' : (כז) וישימהו. ברוב המדוייקים כן כתיב מלא יו"[illegible] קרי והכי איתא בשילהי פירקא דהקורא את המגילה עומד [illegible] יהושע בן קרחה היה אומר למהראות כשמה מפני שהיא גנאי [illegible] ליגנותא אסירא בר וכו' : (כט) אשר בית אל. ד' דסבירין [illegible]. יונתן תרגם ובגבורתיה דומה שהוא גורס כן לאחד מהספרים :

יא (א) וראתה. ראתה קרי : (ב) הממותתים. המומתים קרי ובמקצת ספרים הכתיב בשני תוין. אמנם ברוב ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים בתי"ו א' בלבד וכן ברד"ק כאן ובפי' רש"י ד"ה ב' כ"ב והוא חד מן מלין דכתיבין מוקדם מאוחר וסימן במסרה רבתי אות וא"ו. ברם צריך להתישב בדבר שמצאתי במלכים א' י"ט מסרה מן ז' מלין דכתיבין תי"ו ולא קריין. ומילין אלין אינון מתלתא גווני תרי מינייהו כתיבין תי"ו וקריין דל"ת וסימן ובאנו אליו באחת המקמות (ש"ב י"ז) באחד קרי והבריה ויבא וישב תחת רתם אחת (מלכים א' י"ט) אחד קרי ותרתי אחריני כתיבן תי"ו וקריין ה"א בשנת הרביעית (ירמיה כ"ח) בשנת העשירית (ירמיה ל"ב) תרווייהו בשנה ק' ותלתא כתיבן תי"ו ולא קריין כלל וסימן ארבעת כנפות (יחזקאל י"ז) ארבע קרי. עפר התפלשתי (מיכה א') התפלשי קרי. הממותתים. המומתים ק'. והמסרה בחד שמא כללינהו וזאת אומרת שתיבה זו כתובה בשני תוי"ן וצריך עיון. ובסוף קהלת איכא נמי מסרה אחריתי חילופא דדא מן י"א מלין דקריין תי"ו ולא כתבן דלית בהון מכמה אנפי. ובמסרה גדולה כתיב שם ואני המאסף קשיא לי טובא וכו' ולדידן לא קשיא לן כלל דאורחיה הוא כדחזינן הכא : (ד) המאיות. המאות קרי : (ה) השלשית מכם וכן (ו) והשלשית בשער סור והשלשית בשער אחר הרצים. בשלשתם ראיתי חילופים רבים ומשבח אני אות' שכתבום חסרים יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה ומסורת דפרשת שלח לך מסייעא להו זיל קרי התם במסרה גדולה : (ט) שרי המאיות. המאות ק' : (י) לשרי המאיות. המאות קרי : (יב) ויוצא. הצד"י בחירק והסר יו"ד על פי המסורת והם ד' כתובים כן וסימן בפרשת ואתחנן במקרא גדולה : (טו) את שרי המאיות. המאות ק' : פקדי החיל. כל פקודי מלא וא"ו בר מן חד חסר וילו יהוידע את שרי. מסורת ריש פרשת פקודי : (יח) וישברו את מזבחתו. בס"א כתיבת יד היה כתוב את ואחר כך הוסיפו וא"ו ועשו ואת וכן נראה מהתרגום וכן מצאתי בשני דפוסים ישנים ובמאור נתיב. אמנם ברוב הספרים כתוב את בלא וא"ו : מזבחתו. מזבחותיו ק' : (יט) יקח את שרי המאות. לית כתיב כן בטעין :
(כ) בית *מלך. המלך קרי :

יב (ד) ומקטרים. בספרים כ"י הוא"ו במאריך : (ה) כל כסף הקדשים. במקצת מדוייקים הקו"ף בחטף קמץ וגם לספרים שהיא בקמץ לבד קריאתה בחטף קמץ כמ"ש בסוף פרשת תצוה : (י) בימין. מימין קרי : (יב) את הכסף המתכן. הס"א במאריך בספרים כ"י : יד*. ידי קרי. ה*פקדים. המפקדים קרי : (יד) כלי זהב וכלי כסף. שניהם בחירק ובמסורה גדולה נמנו עם ז' מטעין דסבירין בצירי : (כב) ויוזכר. בכ"ף ובי"ם ואין ביו"ד מאריך : ויהוזבד. בבי"ת ובדל"ת כן כתב רד"ק ואני מצאתי שניהם בבית ובדל"ת בארבעה ספרים מדוייקים כתובי יד ודפוס א' ישן וכן בד"ה כתוב זבד בן שמעת בבי"ת ובדל"ת :

יג (ו) אך לא סרו וגו' החטי*. חסר אל"ף וכן בירמיה ל"ב : (ז) **ועשרה** רכב. מלעיל : (יב) אשר נלחם אמציה. בדפוס ישן נכתב בגליון אמציהו וכן הוא במקצת ספרים כ"י וטעות הוא בידם שזהו אחד מן ט' הכתובים בלא וא"ו על פי המסורת וסימן נמסר לקמן סימן י"ד במ"ג : (יג) **וירבעם ישב**. כן נקוד :

יד (ב) יהועדין. יהועדן ק' : (ד) ומקטרים. בספרים מדוייקים הוא"ו במאריך : (ו) בספר. בספרים מדוייקים הסמ"ך בגלגל : תורת משה. התי"ו במאריך : לא יומתו. במקצת ספרים יש מאריך במלת לא ולא במלת יומתו וכן חברו שבסמוך : ימות. יומת קרי : (ז) בגי המלך. מלח קרי ומלת בגי במקצת ספרים מלא יו"ד ואל"ף. אך במסורת נמנה במספר החסרים אל"ף בקריאה וסימן נמסר במ"ג ביהושע סימן י"ח וזכריה סימן י"ד : יקתאל. עיין מה שכתבתי ביהושע ט"ו : (י) ונשאך. בספרים מדוייקים הוא"ו במאריך : (יב) לאהלו. לאהליו ק' : (יג) ויבאו ירושלם. ויבא ק' : (יד) הנמצאים בית. בנביאים עם פי' הרי"א בבית וגם בדפוס אחד נרשם כן בחוץ אבל בכל שאר ספרים כתוב בית ובד"ה כתוב בבית האלהים : התערבות. בס"א כ"י הבי"ת דגושה וכן חברו שבד"ה ובשאר ספרים שניהם רפין : (טו) ויתר דברי יהואש וגו' ואשר נלחם עם אמציהו. בכל הספרים כתוב בוא"ו ובאחד מן הספרים כ"י היה כתוב בוא"ו ואח"כ עבר עליה קולמוס. ולפי דעתי נשתבש במה שנמצא כתוב במסורת ויתר דברי יואש דאשר נלחם והוא משורש שמעיה סבר דדין הוא

הוא ולא הוא דהכא כתיב יהואש ומסרה קתני לי' אפסוקא דלעיל (י"ב י"ג) דכתיב יואש: (כג) מלך ירבעם בן יואש מלך ישראל. בס"א כ"י וגם בדפוס ישן מוניציאה ובנביאים עם פי' מהרי"א כתוב בן יואש על ישראל ובספרים אחרים כתוב מלך וכן תרגם יונתן :

טו (ד) ומקטרים בבמות. בספרים כ"י מאריך בוא"ו וכן ומקטרים שבסוף הסימן הזה: (ה) וישב בבית החפשית. סימן מלכים בבית החפשית ד"ה בית החפשית וא' פסוק סימן עיניכם הראות אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור: (י) קבל עם. במקצת ספרים הוא מלה אחת אבל רד"ק כתב כפי' ובפרשים שהן שתי מלות וכן תרגם יונתן קדם עמא. וגם בספר ישן מסור עליו לית וסימון תרין מלין ולכל הנסחאות בקמץ חטוף: (יג) שלום בן יבש וגו' לעזיה מלך יהודה. בספר אחד כ"י כתוב לעזריה וכן בספר אחר נכתב בגלדו ס"א לעזריה וכן אית בתרגום אבל ספרים אחרים כתוב לעזיה וכן דינו מכח המסורת שנמנה עם הכתובים עזיה במסרה רבתא אות ע"ן וכן כתב מהרי"א ז"ל לעזיהו הוא עזריה פעמים קורא אותו עזריה ופעמים עזיה ועיין מ"ש בד"ה א' ו': (יד) ויך את שלום בן יבש. במקצת ספרים מלא יו"ד וכן דינו ע"פ המסורת דבסוף שופטים נמסר כל החסרים בליפנהון ולא נמנה זה עמהם: (כה) בית *מלך. המלך ק': (כט) בא תגלת. בס"א כ"י כתוב תלגת ובגליון שלו ס"א תגלת ובספר א' כ"י כתוב בפנים תגלת ובחוץ תלגת ק' ובכל שאר ספרים כ' וק' תגלת כחביריו שבענין. ובד"ה ב' כ"א כתיב תלגת: (לה) ומקטרים. הוא"ו במאריך כמו שכתבתי למעלה: (לח) וישכב יותם עם אבותיו ויקבר עם אבותיו בעיר דוד אביו. בס"א כ"י וגם בדפוס ישן השמיטו ויקבר עם אבתיו ואף בדפוס ישן מוניציאה ליכא בתרגום ואתקבר עם אבהתוהי ובס"א איתנהו בפסוק ובתרגום :

טז (ו) ואדומים. ואדומים ק' והוא חד מן ד' מלין כתיבין רי"ש וק' דל"ת וסימן נסדר במ"ג בירמיה סימן ל"א: (י) דומשק. נכתב בוא"ו עם דגש במ"ש ונמסר עליו לית מלא: (טו) ויגוהו. ויגוה ק': ואת עלת המלך. בספרים מדוייקים הוא"ו בגעיא: (יז) ואת הכיר. את ק': (יח) מיסך. מוסך ק': ההיצונה. במקצת ספרים מלרע ובמדוייקים מלעיל ונמסר עליו לית בטעם מלעיל וכ"כ רד"ק ונמנה ג"כ בסוף מ"ג בשפה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה :

יז (ו) ויגל את ישראל אשורה. היו"ד בסגול וכ"כ רש"י כאן ובאיכה ב' כתב שהוא בציר ויש שם ט"ס שכתוב ויגל מלך בבל את ישראל אשורה וצריך למחוק מלך בבל: בחלח. בספרים מדוייקים החי"ת בשוא לבדו: (יב) ויעבדו הגלולים. תרגומו ופלחו ית בעליא דומה שהיה כתוב את הגלולים ובספרים שלנו אינו ובמקצת ספרים כתוב הגללים חסר וא"ו: (יג) כל נביאו. נביאי ק' ויש בו דרש בפסיקתא עיין ילקוט ורד"ק וכלי יקר: ושמרו מצותי חקותי. י"ס שכתוב וחקותי בוא"ו בתחלת המלה ושגגה הוא כי נמסר עליו ג' וסימנהון עקב אשר שמע אברהם וגו'. אם טוב השובון דמלכים א' פ': ויעד ה'. וכן הוא בלא וא"ו בתחלה בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים קדמונים. עוד באיזה ספרים חסר וא"ו שבאמצע אבל במדוייקים מלא וכן ראוי ע"פ המסורת דפ' תולדת יצחק: (טז) שנים. שני ק': (כא) וידא. וידח ק': (כג) ויגל ישראל מעל אדמתו. היו"ד בחירק וכ"כ רש"י ז"ל ובמסורת שלנו בסוף מלכים נמסר ויגל ד' וסימן יהודה מעל אדמתו וחברו דסוף ירמיה. ויגל השארית דד"ה. ויגל אזנם למוסר (איוב ל"ו). ומאי דמנו בהו ויגל את השארית דד"ה טעותא הוא דבכולהו ספרי בסגול וצ"ל ויגל ישראל דהכא. והכי אשכחנא בהדיא במס' כ"י: (כד) ומעוא ומחמת. בכל הספרים כתוב ומעוא בא"לף ומסור עליה לית כתיב אל"ף וקשה בעיני כי בחילופי המקרא כתוב למערבאי בה"א ולמדינחאי בא"לף: ו*ספרוים. ומספרוים ק': וירשו את שמרון. ביו"ד ה יתן לבד ונעדרה היו"ד פ"א הפעל מהמכתב ובמסורת וירשו ד' חסרין וסימנהון ואלה מלכי הארץ יהושע ריש סימן י"ב. ויצא גבול בני דן מהם שם סוף סימן י"ט. ויבא מלך אשור מבבל דמלכים ויבאו וירשו אות' (ירמיה ל"ב) ואית דמסרי ז' חסרים בליש"ל. וכן נמסר ביהושע סימן י"ט וסימן כ"א במ"ג וליכא בינייהו פלוגת' ובספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס קדמון היו"ד במאריך והוא נכון כחביריו: (כח) איך ייראו את ה'. בספרי' מדוייקים ודפוסים ישנים בשני יודין ובמאריך: (לא) עשו נבחז. בנביאים עם פי' הרי"א כתוב עשו את נבחז והוא טעות והטעים עשו נבחז. כתב רד"ק בזי"ן וי"ס כתוב בנון וטעות הוא בספרים עכ"ל. ובמק"ג בגליון כתוב לית זי"ן רבתי ואולי זאת היתה סבת הטעות אך לא מצאתיה כן בשום נוסח מאלפ"א בית"א רבתית ובס"א כ"י נמסר עליו לית כתיב זיי"ן ומלא רבתי איננה. ובעל דרך אמונה במאמר א' פ' ב' כתב הפך זה וזל"ש ונכתב בנו"ן זעירא עד שרבים חשבוה לזי"ן וכו' ע"ש. ובנסחא כ"י מאותיות קטנות נמנה בתוכם שי"ן והטעים עשו נבהז ואין כן במסורת אחרות: אלה*. אלהי ק': ספר*ים. ספרוים ק': (לב) מקצותם. הקו"ף רפה :

יח (ד) וכתת נחש הנחושת. בס"ה כ"י וכתת את נחש והתרגום מסייעו שתרגם ופסיק ית חויא. ולא ראיתי כן בשאר ספרים. אדרבא יש להוכיח מהמסורת דלא כתיב את ושמעיניה מן הדא דבמסרה רבתי נמסר סימן י"ט פסוקים בספר מלכים דכתיב בהו את את את ודין חד מנהון שמעת מינה דדל את זה מהכא דאי לאו הכי האו להו ד' את בפסוקא הדין והוה לן למימניניהו בהדי ע"ז פסוקים דאית בהו את את את וסימנהון במסרה רבתא: (יא) וינחם בחלח. בספרים מדוייקים החי"ת בשוא לבדו: (יג) ובארבע עשרה שנה וגו'. חילופים רבים יש בין פרשה זו לאותה שבישעיהו ונמנו במסורת שם: (יז) שדה כבס. כתב בעל המסורת ג' ב' מלא וחד חסר ולא פי' איזהו החסר ובס"א כ"י מצאתי חסר אותו של ישעיה סימן ל"ו ובשני ספרים כ"י זהו החסר ובמ"ג שלנו בדפוס כתוב ג' מלאים וסותרת למה שנמסר כאן במקרא גדולה ג' חד חסר: (כב) אם בטחנו. במקצת ספרים במוחיו מלא וא"ו: (כה) אתר אלי עלה על הארץ הזאת. כן ראיתי בספרי הדפוס חדשים גם ישנים וגם בס"א כ"י מדוייק כתוב על אבל בספרים אחרים כ"י כתוב אל הארץ וכן בתרגום סק לאתרא ואולם בישעיה ל"ו הביא בעל המסורת כמה חילופים שבין פסוק דמלכים לפסוק דישעיה בזה הענין וכתב שזה על הארץ ודישעיה אל הארץ עיין שם: (כו) ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנה. ב' כתוב ה"א הדין ואידך ויקראו אל המלך דלעיל: (כז) היושבים על החמה. בספרים מדוייקים חסר וא"ו: חריהם. צואתם ק' ועיין מ"ש בישעיה ל"ו: שׁינֵיהֶם. מימי רגליהם ק' ומתקני הנקוד שמו כל הנקודות של שתי המלות שבק' תחת הכתוב אע"פ שאינה אלא מלה אחת ועיין מ"ש בזה בישעיה ל"ו בס"ד: (כט) אל ישא לכם חזקיהו. בספרי הדפוס האחרונים מלא יו"ד אבל בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר וכן מצאתי במסורת כ"י ה' ב' מנהון חסר וסימנהון אל ישא לכם חזקיהו דמלכים ודישעיהו חסר. ודד"ה. ואויב בו. תילים פ"ט מלא. וחד ישימות עלימו תילים נ"ה כתיב הד מלה וקריא ב' מלין: להציל אתכם מידו. הספרים שכתוב בהם מידי הם כבני בבל אבל לבני ארץ ישראל שאנו סומכים עליהם בחילופי המקרא כתוב מידו: כי לא יוכל להציל אתכם מידו. (הכ"ל) מי יוכל לתקן את אשר עותו הסופרים והמדפיסים מימים קדמונים וכ"ש שנתקיים בנו בעונותינו לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר והנה אנחנו מגששים כעורים באפלת המחלוקת ואין אנו מצליחים את דרכינו למצוא חפצנו. בשלשת ספרים ישנים מהדפוס כתוב מידי וכן מצאתי בס"א מדוייק כ"י מספרד ובספר אחד כ"י נכתב בפסוק מידו ונרשם מבחוץ כ"א מידי ובספר אחר כתוב מידו בוא"ו ונקוד חירק ואין בידי להכריע כי בספרים אחרים כתוב מידו וכן מתורגם מן ידיה. ה' יגיה חשכנו מאפל ומחשך עיני עורים תראנה: (ל) ולא תנתן את־העיר הזאת. בספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב את העיר: (לב) והיו ולא תמותו. במקצת ספרים תמותו מלא וא"ו אך כפי המסורת דינו להיות חסר שלא נחשב זה עם ז' מלאים בסדר מקץ: (לז) ויבא אליקים וגו' ויגידו לו דברי רבשקה. אי משכחת נסחי דכתוב בהו לו את דברי. הם אליבא דמדינחאי אבל למערבאי כתיב ויגידו לו דברי וכן מצאתי בספרים המדוייקים ובאחד מהם וכתב בגלדו יפה חסר את:

יט (ב) ושבנא הספר. בהרבה מדוייקים חסר וא"ו ומילתא פסיקתא נמסר בשמואל ב' סימן ט' סופר הסופר כל הנביאים חסר בר מן ב' מלאים ולית דין בגווייהו: (ז) הנני נתן בו רוח. דמלכים חסר דישעיה מלא: (טז) הטה ה' אזנך ושמע. הוא"ו במאריך ובקצת ספרים השי"ן בשוא לבדו ובמקצתם בשוא ופתח ועיין מ"ש בפ' בלק על פסוק קום בלק ושמע ושופטים ה' על ושבה שביך: ושמע את דברי סנחריב. בדפוס ישן כתוב את כל דברי וכן בס' א' כ"י היה כתוב בתחלה את דברי ואחר כך הוסיף הסופר מלת כל וכן מתורגם על כל פתגמי ואולם בכל שאר ספרים אין כאן מלת כל רק הוא בס' ישעיה כמו שנזכר במסורת שם וכן בתרגום מדפוס ישן כתוב על פתגמי: אשר שלחו. בס"א כ"י טעה הסופר בין שלח לשלחו ואין ספק בזה שכתוב שלחו כמו שפי' המפרשים ובישעיה כתוב שלח וזהו ג"כ א' מהחילופים שיש בין שני הספרים: (כג) ביד מלאכיך חרפת | אדני. יש פסיק בין חרפת לשם להרחיק החירוף כן הוא בפסיקתא דנביאים ובספרים מדוייקים וכן הוא חברו דישעיה: ברכב רכבי. ברב ק': מבחור ברשיו. החי"ת בחולם ובישעיה מבחר בפתח וסימנהון ראשי ספריהון (פי' תמצא לקמן כ' ג') וכן במסו' מבחור ב' ומלא הדין דמלכים וחברו וכל עיר מבחור דהאי סיפרא סימן ג': מלון קצה. קצו ק' ועיין מ"ש בישעיה סימן ל"ז: (כד) כל יארי מצור. פליגי ספרי כ"י אם חסר הוא או מלא ועיין מ"ש בזכריה י': (כה) עתה הביאתיה. עיין מ"ש בזה בישעיה ל"ז ובמיעוט ספרים דין דמלכים הבי"ת בחירק והאל"ף בחולם וליכא למיסמך עליהון: ותהי לַהְשׁוֹת גלים נצים. במקצת ספרים כן כתוב בפנים להשות ובחוץ להשאות ק' וזה טעות גמור הוא כי אותו של ישעיה כתוב להשאות כמו שמו' בחילופים שהובאו שם וכ"כ ן' עזרא בישעיה אבל זה דמלכים כתיב וק' להשות וכן נמנה במסו' לעיל סי' ע"ז עם מלין דלא מפקין אל"ף בקריאה ולית להון זוג והוא ג"כ חד מן ד' אגים מתחלפים מן ב' קדמאה חסר אל"ף בתראה מלא הל"ף וסימנא בריש פ' תולדות יצחק וד"ה א' ז' וכן ראיתי בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים הלמ"ד פתוחה והה"א בשוא נח וכן כתב רד"ק במכלול דף קס"ו ובשרשים שרש שאה ושרש נשה ע"פ ספרים מדוייקים וכ"כ הלוית חן שער ז' פ"ה ובס"א כ"י כתוב עליו במחזורא רבא לַהְשׁוֹת וכן הביאו רד"ק בתחילה בפתח הה"א והבי"ן דגושה ושרשו נשא ולקריאה אחרת יהיה משרש שאה: (כח) ושאננך. במקצת ספרים כ"י ודפוסים קדמונים נו"ן ראשונה בקמץ וכן חברו דישעיה והם שנים במסורת וכיון דשקולים הם יבואו שניהם בקריאה אחת וספרים אחרים שניהם בפתח כמ"ש בישעיה: (לא) קנאת ה' ***** תעשה זאת. צבאות קרי ולא כתיב והוא חד מן י' מלין דקריין ולא כתבן שנמסר סימנם בריש סדר אלה הדברים וברות ומ"ש שם במסורת צבאות כי מירושלם תצא דישעיה טעות הוא וצריך להגיה דמלכים שכן הוא בכל הספרים ודישעיה צבאות כתיב וקרי ובסדר קרי ולא כתיב ופירושו מצאתי כתוב כלשון הזה חסר צבאות מבפנים ותלה אותו מבחוץ להודיע כי שתי נקמות נקם אלהים בו תחלה ע"י עצמו ואחרי כן ע"י צבאות מלאכיו וכן הוא אומר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו': (לד) וגנותי אל העיר. בס"א כתיבת יד על העיר אכן בשאר ספרים כתוב אל וכן במסור' ירמיה ל"ב כל וגנותי על העיר בר מן חד אל העיר וסימן וגנותי אל העיר הזאת להושיעה קדמאה דמלכים והתרגום שתרגם על יש לומר דפרושי קא מפרש: (לז) וְאַדְרַמֶּלֶךְ. הוא בגעיא בס' מדוייקים כ"י ובס"א כתוב עליו כ"א וְאַדְרַמֶּלֶךְ: ושראצר *** הכהו. בניו ק' ולא כתיב ע"פ המסורת ואלו נכתב ואדרמלך ושראצר הכהו לא נודע כי בניו הכוהו בחרב לכן תלה בניו מבחוץ להודיע נקמת ה' בו לכל העולם כענין שכתוב הנני מקים עליך רעה מביתך כן מצאתי: אסרחדן. במקצת ספרים מלה חדא ומקצתן תרין מלין כמ"ש בישעיה :

כ (ג) אנה ה'. חד מן ו' כתיבין ה"א לשון בעותא ובס"א כ"י בשני טעמים כזה אָנָּה

ונפל

ובאר ספרים בטעם א׳ לבד בגו״ן ועיין מ״ש בתילים סימן קי״ח: ובלבב שלם. וישעיה סי׳ ל״ח ובלב שלם וסי׳ ראשי ספריהון פי׳ מלכים המתחיל והמלך שיש לו האותיות כתוב ובלבב שהוא של ה״א אותיות ישעיה המתחיל חזן שיש לו ד׳ אותיות כן ובלבב בל ד׳ אותיות: (ד) העיר. העיר ק׳ ונדרש בבבלי דעירובין פ׳ עושין פסין ובירושלמי פ׳ חלק בענין מנשה עיין ילקוט מלכים רמז רמ״ב ובפי׳ רש״י ורד״ק וכלי יקר: (ה) רפא לך. בב׳ ספרים כ״י הפ״א בסגול וזהו גם דעת רד״ק במכלול דף קנ״ב אמנם בספרי הדפוס ובס״ם כ״י בצירי והמלה מלעיל בכל הספרים: (ו) והספתי. זהו א׳ מן ב׳ מלרע על פי המסורת וחברו והוספתי על כל תהלתך (תילים ע״א) ושנים דקהלת (א׳ ט״ז י״ב ט׳) מלעיל (כי הם וא״ו החבור) ובמסורת חשיב להו ומה שכתוב כאן במסורת שבמקרא גדולה ב׳ בתראי מלעיל טעות מפורש הוא ור״ל ב׳ בתראי מלרע וכן מצאתי במסורת כ״י ובספר תילים נמסר יפה והדין חסר וא״ו בתר ה״א ותלתא אחריני מלאים. ועיין עוד מ״ש בתילים ע״א: (יג) וישמע עליהם חזקיהו. במקרא דפוס ישן מויניציאה נכתב בגליון וישמח וכן בתרגום שלה וחדי עליהון חזקיה וזהו טעות גדול שכל הספרים ומסורותיהם מסכימים שזה דמלכים וישמע ודישעיה וישמח וא׳ פסוק סימן שמעה ותשמח ציון וזהו ג״כ א׳ מן הנמנים במסורת דסמיך על לשון שמיעה ותרגומו וקביל מנהון חזקיהו: וישמע עליהם חזקיהו. (הנ״ל) בס״א ישן מטוליטולא כתוב אליהם וכ״כ ההכם לוזאטו שכן מצא בספרים כ״י ואיני שומע אליהם לבטל ספרים אחרים שהמסורה אומרת כל לשון שמיעה אל בר מן י״ב על וזה א׳ מהם וכ״כ רד״ק וישמע עליהם כמו אליהם וכן מצאתי מסרה כ״י שאומרת בפ׳ סימן מלכים וישמע עליהם חזקיהו. ישעיה וישמח עליהם חזקיהו: נכתה. נכתו ק׳: ואת בית כליו. בס״א כ״י ואת כל בית וכן הוא בנביאים עם פי׳ הרי״א ובדפוס ישן יש הערה מחילוף אכן בכל שאר ספרים אין בהם מלת כל רק הוא בס׳ ישעיהו: (יד) ויבא ישעיהו הנביא אל המלך חזקיהו. בס״א נכתב בצדו י״ס שכתוב ישעיה: (יח) יקח* יקחו ק׳:

כא (ג) ויקם מזבחות לבעל. במלה זו והברותיה שבסמוך רבו החלופים בספרים אם הם חסרים וא״ו או מלאים והעיקר כמו שמצאתי בס״ם כ״י שזה ויבן ובנה מזבחת שבסמוך חסרים ועל אלו נמסר ב׳ חסרים ובענין וכל אורייתא כוותיה יחסר. והכי איתמר בהדיא במסרא רבתא אבל ויבן מזבחות שבפסוק לאחריו ראוי להיות מלא: (ו) ועונן. יש ספרים שחסר וא״ו אחר עי״ן: לעשות הרע בעיני ה׳ להכעים. ובדפוס ישן מויניציאה כתוב להכעיסו וכן הוא בקונקורדאנציאה אך בשאר ספרים כתוב להכעים בלא וא״ו ומה שמתורגם לארגזא קדמוהי כן דרך התרגום בכל מלת להכעים מפני כבוד המקום ברוך הוא: (ח) להניד רגל ישראל. ראיתי מי שנסתפק אם כתוב את רגל וכן נראה מהתרגום ואין ספק מוציא מידי ודאי כל הספרים הכתובים בלא מלת את: (יא) התעבות האלה. חד מן ט׳ כתיבין כן חסר וא״ו קדמאה ומלא וא״ו בתראה כמו שנמסר בהאי ספרא ריש סימן ט״ז ובסוף סדר אחרי מות: (יב) שמעיו. שמעה ק׳ ונראה שכן צריך להיות בחילופי המקרא אליבא דמערבאי: (טו) ויהיו מכעיסים. במקצת ספרים כ״י מלא יו״ד גם אחר העי״ן וכן נכון לפי המסורת דריש שמואל: (יז) הלא הם כתובים. בספרים חדשים מהדפוס מלא וא״ו והוא טעות כי אין זה מן י״ז מלאים שנמנו במסורת בסוף ספר ראשון ממלכים וכן בספרים כ״י ודפוסים ישנים חסר: (יט) יטבה. היו״ד בקמץ חטוף במדוייקים כ״י ודפוסים ראשונים ובדפוסים חדשים היו״ד במאריך ומוטעים הם: (כא) הגלולים. י״ס שכתוב הגללים: (כה) ויתר דברי אמון וגו׳ הלא הם כתובים. במדוייקים חסר וא״ו וכן נכון מהטעם שכתבתי למעלה:

כב (א) מבצקת. הבי״ת בקמ״ץ חטוף והקו״ף בפתח ובהרבה ספרים בקמ״ץ: (ה) ויתנה. ויתנהו קרי: בבית. בית קרי: לחזק בדק הבית. ברוב ספרי הדפוס כתוב לחזק את בדק וכן ת״י לתקפא ית בידקא וברוב הספרים כ״י שלפני ליכא מלת את וגם בדפוס ישן ומאיר נתיב שרש חזק ושרש בדק אינה: (ח) ויאמר חלקיהו הכהן הגדול. הראשון שבפ׳ חלקיהו בוא״ו והשני חלקיה בלא וא״ו כן ראוי עפ״י המסורת ד״ה ב׳ ל״ג שבמ״ג וכן נמצאו ברובן של מדוייקים: (יב) ויצו המלך את חלקיה הכהן ואת אחיקם בן שפן. בכל הספרים כתוב חלקיה בלא וא״ו. ושלמטה בפ׳ הסמוכה כתוב ויצו המלך את חלקיהו בוא״ו. ובמ״ג חלקיהו הכהן ה׳ וסימן עלה אל חלקיהו. ויאמר חלקיהו הכהן. ויצו המלך את. וילך חלקיהו הכהן. ויצו המלך חניכא דסיפרא ע״כ. והאי קרא דמסיר מסורתא דלעיל באמצעיתא ויצו המלך את. על ההוא דכתיב בד״ה ב׳ ל״ד איתמר וקראי אחריני כולהון כתיבין בעניינא דהכא אבל ויצו המלך את קדמאה דהאי סיפרא כתוב חלקיה בלא וא״ו כדכתבינן לעיל: (יד) הרחס. במקצת ספרים במ״ס אבל ברוב מדוייקים בסמ״ך וכן כתב רד״ק: במשנה. בדפוסים חדשים הנו״ן בצירי ובישנים בסגול וכן בכ״י בסגול: (כ) הנני אספך. עיין מ״ש בשמואל א׳ ט״ו ובהרבה ספרים אין כאן סוף מאריך:

כג (ג) ואת עדותיו. בהנעת הוא״ו רד״ק ובמסורת עדותיו ה׳ מפקין וא״ו בלישנא וסימנהון ושמרת את משמרת. וימאסו את חקיו. ויעמד המלך על העמוד דמלכים. וחברו דד״ה מפני אסר קטרתם כן מצאתי במסרות כ״י ובמסו׳ שבדפוס במלכים א׳ ב׳ גם זו לעמת זו עדתיו ה׳ בלישנא וסימן בסדר ואתחנן ותילים סימן ל״ט והם חמש כנגד נזמם: (י) בני בני. בן קרי: (יא) בפרורים. ברי״ש וכן הוא בתרגום ירושלמי ובגמרא דילן ומד״ר כמו שפירש הערוך ערך פרוור: (יב) ואת המזבחות. אשר על הגג. הוא״ו בגעיא בס״ם: (יג) ואת הבמות אשר על פני. הוא״ו בגעיא בס״ם: להר המשחית. בסוף פרק במה בהמה כתוב בספרי הגמרא להר המשחה וטעות הוא מהמדפיסים וכן בפירש״י כ״י כתוב להר המשחית ופי׳ המפרשים שהוא הר המשח׳ הנקרא ג״כ הר הזיתים וכנהו הכתוב בלשון המשחית לגנאי מפני בנין ע״א שבנו בו: שקץ צידנים. בספרים מדוייקים מלא ב׳ יודי״ן וכן נכון ע״פ המסורה דשופטי׳ י״ח כמ״ש שם: (כד) חלקיהו הכהן בית ה׳. בכל הספרים כתוב בית לא בבית: (כה) כראהו. בכ״ף וכן נמס׳ כראהו לית חסר וא׳ מלא. כי אין הנער (בראשית מד לא): (ל) ויבאהו ירושלם. בס״ם חסר יו״ד אחר הבי״ת וכן הוא במקצת דפוסים ישנים ועיין מה שאני עתיד לכתוב בירמיה סימן כ״ו בס״ד: (לג) במלך. ממלך קרי: (לו) זבידה. זבודה קרי עם״ז עם דגש בדל״ת רד״ק:

כד (י) בעת ההיא עלה. עלו קרי: (יב) ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. בדפוס ישן כתוב אל מלך וטעות הוא כי בכל שאר ספרי הדפוס וגם בכ״י כתוב על מלך אמנם בספר כ״י כתוב עליו בגליון למלך ע״פ המסורת ומנה כ״ט למלך בקריאה וזה מכללם אך במ״ג שלמו בדפוס לא נמנה זה עמהם והמסרה כ״י השמיטה להיות למלך על ישראל דד״ה סימן כ״ה ונסחא דדפוסא שפי עדיפא ועלה סמכינן דבמסרא אחריתי איתמסר ס׳ על מלך ודין חד מינייהו ועיין לקמן בשילהי סיפרא: (יד) ואת כל השרים. הוא״ו בגעיא בס״ם: עשרה. עשרת קרי: (טו) אולי. אילי קרי: (יט) המיטל. חמוטל קרי: (כ) עד השלכו. בספרים מטעים הה״א בפתח ואין להוש עליהם שכן נמסרה ב׳ א׳ חסר ואחד מלא זהו החסר והברו דסוף ירמיה מלא ושניהם בחירק:

כה (א) ויהי בשנת התשיעית. במ״ג כתוב בשנת ומסור עליה בשנה כתיב למדנחאי וכן בנסחאי כ״י נכתב כן בגלדם ובחילופי דידן ליתיה ומ״מ כבר איבסילא ססיא נסחא דכמערבאי נקטינן ונסחא עתיקא כ״י בשנת כתיב בשנה קרי ולפום מאי דחזי לי לאו דסכלא סיא דלא ספי טוב ליה לבטל המסורה למיתסבי׳ בכדי ז׳ מלין דכתיבין תי״ו ולא קרינן כמ״ש לעיל בסלי סיפרא תניינא דמלכים סימן י״א ואיכא נוסחא אחרינא דכתיב בשנה וקרי בשנת וליכא למסמך נמי עלה דא״כ כ״ל למימניה עם י״א מלין דקריין תי״ו ולא כתבן ואינון פתיבין צרים בופטים וצרים קבלת וכיון דאיתבטילו כולהו נכ״י דאמרן אית לן למימר על כרחין ונסחא דילן עדיפא ספי כינכך לא נמדי מינה: (ג) ולא היה לחם. בס״א כ״י היה מלרע ובספרים אחרים שלפני מלעיל ובמכלול משקל פָּעַל מנה ולא היה לחם לעם הארץ דירמיה עם דומים אחרים בבאו מלרע שלא כמנהג וכתב אח״כ ודמלכים פליגין צליה וכן כתב המכלול יופי יש אומרים שהוא מלעיל כמנהג ויש אומרים שהוא מלרע שלא כמנהג ועיין במסרה גדולה אות הה״א ומ״ש במלכים א׳ י״ז: (ה) וירדפו חיל כשדים אחר המלך. כן כתיב לא אחרי: בערבות ירחו. הרי״ש בצירי וחסר יו״ד ומקצת ספרים כותבים יו״ד. ולפי מה שכתוב כאן במסורת חסר דכללא כייל וכל אורייתא דכוותיה. וכן כהב הרמ״ה ז״ל גבי פ׳ מעבר לירדן ירחו פ׳ חקת חסר יו״ד קדים לתי״ת וכל אורייתא דכוותיה: (ו) וידברו אתו משפט. ובירמיה (נ״ב ט״ו) וידבר אתו משפטים: (ז) ויאסרהו. בס״א ישן ויאסרהו הרי״ש בשלש נקודות ומפקנו בצדו ויביאהו בבל ושני טעיות הן שכל א׳ גורס לתברו טעות רהבון מבואר ממה שנמסר במסורת ויאסרהו ג׳ בקריאה וסימן ויאסרהו בשנים עבתים חדשים (שופטים ט״ו) וינקרו את עיניו (שם סי׳ ט״ז) וילכדו את מנש׳ בחוחי׳ דד״ה (ב׳ ל״ג) למדנו מכאן שזה כתוב ויאסרהו בצירי וכיון שכל״ל ג״כ ויבאהו בצירי כמ״ש בסוף ירמי׳ וכמ״ש כאן בספרים כ״י מדוייקים ודפוסים ישנים לא בשלש נקודות כמו שהוא בדפוסים חדשים ומי שלא יתפיים בזה יעיין במסורת ירמיה סוף סי׳ כ״ד שנמסר ז׳ ויביאהו ואין זה ממנייהם וכן תרגם יונתן ואסריה ואוביליה וכן הם במאיר נתיב ופי׳ רלב״ג: (ז) בנחשתים. הנו״ן בלא דגש והבי״ת במאריך כמ״ש בשופטים ט״ז וכן הוא במדוייקים: ויביאהו בבל. בתרתי דפוסי כתוב בבלה ואינהו אטעו אנפשייהו במאי דאשכחו במ״ג סימנא מן עשרים ותשע בבלה וחד מינייהו ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו סברי דהדין הוא ולא היא דהתם בסוף ירמיה קיימא ואזלא: (ח) ובחדש החמישי וגו׳ למלך נבוכדנאצר. חדא מלה כתיב כחבירתיה שבענין: (י) אשר רב טבחים. בספר אחד כ״י כתוב אשר את רב וגם בדפוס ישן מויניציאה יש הערה מזה החילוף ואין כן בשאר הספרים: (יא) ואת יתר העם הנשארים וגו׳ ואת יתר ההמון. ובסוף ירמיה הוא אומר יתר האמון וסימן שא לכם ארצ. ובמלכים ומדלת הארץ. ובירמיה ומדלות הארץ וסימן עניותא בתר עניותא אזלא פירש ירמיה שמדבר מעניו׳ הארבן נכתב ומדלות לשון רבים. ובמלכים שה׳ עשירי׳ נכתב ומדלת לשון יחיד: (יב) ולגבים. וליגבים ק׳ ובמקצת ספרים כתיב וליגבים ואין הפרש בין ק׳ לכתיב ובאחד מהם נכתב בהון ולגבי׳ כתוב למדנחאי וליגבים קרי. ובחילופים שלנו שבין מערבאי למדינחאי לא נזכר מזה כלל ומה שכהבתי בתחלה הוא דעת רד״ק שכתב זה לבונו וכתוב ולגבים בלא יו״ד פ״א הפעל: (יג) ואת המכנות. הוא״ו בגעיא בס״ם: (יד) המזמרות. הס״א כמוכה במאריך וכמ״ש רפה ובמקצת ספרים הה״א בלא מאריך וכמ״ש דגושה: (יז) וכתרת עליו וגו׳. בספרים מדוייקים חסר וא״ו אחר כ״ף וכן שנים אחרים שבפ׳: שלש אמה. אמות ק׳ ובמלכים א׳ ז׳ כתוב חמש אמות. עיין גם במפרשים וכלי יקר: (יח) שמרי הסף. הסמ״ך בפתח במדוייקים ועיין מה שכתבתי בשופטים סימן י״ט*: (יט) אשר הוא פקיד. ב׳ פסוקים מטעים וסימן אשר הוא פקיד דסוף מלכים. ירמיה אשר היה פקיד. וא׳ פסוק סי׳ הוא היה גבר ליד. מלכים ואת הספר שר הצבא. ירמיה ואת ספר שר הצבא. וחד פסוק סי׳ וזה פרשגן הנשתון עד כאן לשון המסורת. פי׳ שבאותו פסוק כתיב לעזרא הכהן הספר ספר דברי וגו׳ (עזרא ז׳): וחמשה אנשים. חלוף. מלכים וחמשה אנשים. ירמיה ושבעה אנשים. וכן צריך לגרוס בבמדבר רבה פרשה י״א וככי איתא בירושלמי פרקא קמא דסנהדרין סי׳ ד׳ עיין כלי יקר: מלכים מבית הכלוא. ירמיה מבית כלא: מלכים מעל כסא המלכים ירמיה ממעל לכסא המלכים: (כ) על מלך בבל רבלתה: זהו א׳ מן ט״ו על הסמוך למלת מלך וסימנם במקרא גדולה יחזקאל כ״ח ודניאל י״א ובנביאים עם פירוש הרי״א כתוב אל מלך והאלף ליה נביא בנביא: (כה) ויגל יהודה. היו״ד בחירק על פי המסורת וכמ״ש במלכים ב׳ י״ז וכן כתב רש״י שם אע״פ שלא כתב כן בריש פרשת במות על פסוק וייטב אלהים ובאיכה על פסוק גלתה יהודה: (כג) אל גדליהו המצפה. בספר א׳ כ״י המצפתה ובמה נתחלף לו בין זה דמלכים ובין אותו של ירמיה בסימן מ׳ ובמקרא גדולה כתוב על זה בס׳ מוגה. וכלשון הזה מצאתי בספר כ״י ור״ל שכן ראוי להיות המצפה ולא המצפתה עוד יש ראיה ממסרה הגדולה שבמערכת מ״ם נמסר ו׳ המצפתה ולא נמנה זה בתוכם. והוי יודע שמסרה זו צריכה תיקון מחסרון יוכל למנות שתי בירמיה סי׳ מ״א יש עוד ב׳ המצפתה ויבאו ארץ יהודה אל גדליהו המצפתה והסימן נ״ל ח׳ המצפתה וכן על כל אחד מהם נמסר ח׳: (כט) ושנא. באל״ף (ודירמיה) בה״א מסורת תילים יו״ד ומכלול דף ק״י קצ״ד ובברכים שרש שנה. ואכל לחם. ואכל מלרע שלא כמנהג. מכלול בקל פָּעַל וכן חברו דירמיה: (ל) כל ימי חיו. ביו״ד אחת בלבד והוא חד מן ד׳ חסרים על פי המסורת אבל כל ימי חייו שבפסוק שקודם בשני יודי״ן כי לא בא במנין החסרים. וכן מצאתי במקצת ספרים ובמקצת שניהם מלאים והמסורת חולקת עליהם: ה׳ יקיים בנו מקרא שכתוב יחיינו מימים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו ונדעה ונרדפה לדעת את ה׳ כשחר נכון מוצאו וגו׳:

*) עיין מסר׳ ריש (ויקרא) ובפירוש הרב מנ״ש שם שלפי גודל בקיאתו לא עיין כאן (ובשופטים שם):

נשלם נביאים ראשונים. בעזרת אלהי קדם שוכן מעונים:

חד מן כ"ב אתין דכתיב יו"ד בריש תיבותא וקרי' ו' וסימנהון יבאו כי הם ומקניהם יעלו . הנני ויאמר בעוד הילד חי . ופצחו רנו שמים ויחיהו . יחדל הלא מעט ימי יחדל . ישית ב' בפסוק . יבא צדיק הראשון בריבו . ישאל מחרף עצל לא יחרש . ירם ונשא ההמון ירם לבבו . ירמות ומבני

הנה אנכי שולח לכם את

חד מן אחד עשר מלין דכתיבין בי"ת וקרינן כ"ף וסימנהון בשמעכם דשמואל ויבו ויבא אל מחנה ישראל . יבלו קרמא יבלו בטוב ימיהם . באמרם ויהי

אָדָם

ֹאלפא ביתא רבתי בקריאה וסי' א' אדם שת אנוש . ב' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ . ג' והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן . ד' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד . ה' הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם . ו' דגחון וכל הולך על ארבע . ז' זכרו תורת משה עבדי . ח' חור כרפס ותכלת . ט' טוב שם משמן טוב ויום המות . י' ועתה יגדל נא כח אדני . כ' וכנה אשר נטעה ימינך . ל' וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה . מ' משלי שלמה בן דוד מלך . נ' ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב . ס' סוף

פירוש לדברי הימים לרבי דוד בן יוסף קמחי ז"ל.

אמר דוד בן קמחי ז"ל זה הספר ספר דברי הימים מכהני הקודש ובכללם נכתב לפי בוים בו ספור דברי הימים למלכי יהודה והתחיל לספר היחס מאדם עד נח דרך קצרה ומנח עד אברהם ומאברהם עד דוד כי הוא העיקר לפיכך הניח לכתוב יחס בני ישראל כולם אל יהודה עד בואו אל דוד ואחר כן ספר מיחס שאר השבטים להודיע מספרם בימי דוד וכל מה שהזכיר בנתים מיחסי האומות לספר יחוס העולם על סדר כמו שנכתב בספר בראשית ובשאר היחסים בולם הולך ומקצר וספר גם כן מלכי אדום לפי שמלכו מהם לפני מלך מלך בבני ישראל שמנה מלכים ומלכיהם אחד עשר וכל מלכיהם לא היו מלך בן מלך אלא שהיו מולכים עליהם מלכים ממקומות אחרים לפי ההגברות אנשי המקומות ההם עליהם ומלכות בית דוד מלך בן מלך וכל מה שקדמה מלכותם לא עמדה לפני מלך ישראל הראשון והוא דוד כמו שאמר ויהיו אדום עבדים לדוד כי אף על פי שמלך שאול בישראל תחלה לא היה עיקר המלכות ולא מלך כי אם שנתים ואעפ"כ הוא נלחם בהם ולא יכלו לעמוד מפניו ודוד הכניעם . ומלכות בית דוד הוא העיקר בקבלה ובנבואה מיעקב אבינו וממשה רבינו עליו השלום . כי יעקב אמר לא יסור שבט מיהודה . ומשה אמר שמע ה' קול יהודה . ואמרו רבותינו ז"ל כי זה הספר כתב עזרא ובאמת קודם עזרא נכתבו דברי הימים למלכי יהודה כמו שאמר בספר מלכים אלא שלא חבר עדין לכתבי הקדש אלא שהיה נכתב ספר לבדו כדברי הימים למלכי יהודה . וכן דברי הימים למלכי ישראל היו נכתבין בספר אלא שאותו ספר לא חבר אל כתבי הקודש לפי שלא עמדה מלכות ישראל . ולעתיד ג"כ מלכות בית דוד תקום לבדה כמ"ש הנביא ונשיא אחד יהיה לכולם . ואמר ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות . אבל ספר דברי הימים למלכי יהודה חבר אל כתבי הקדש כמשפט לספר בו דברי מלכי יהודה וגלותם עד עלותם מהגלות וממלכות בית דוד היה נביא עליהם זרובבל בן שאלתיאל בן בנו של יהויכין . וכן יחס בזה הספר עזרא שמלכות עד זרובבל . וחבר עזרא זה הספר בכתבי הקדש על ידי חגי זכריה ומלאכי הנביאים האחרונים וחברו עם הכתובים ולא עם הנביאים לפי שהוא ספור דברי הימים אע"פ שיש בכללם קצת נבואות אחר שעיקרו נכתב לספר דברי הימים והיהכים נכתב ונרלל עם הכתובים כמו ספר רות שנכתב לספר יחס דוד ונכתב עם הכתובים ג"כ. ויש בספר הזה דברים סתומים מאד ודברים חלוקים עם דברי שמואל ומלכים . ולפי שהספר הזה הוא ספור דברי הימים לא הרגילו ללמדו ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שהשתדלו בפירושו אלא במלאתי הנה בנרבונ"א פירושים בזה הספר לא ידעתי שמות מחבריהם וראיתי כי טולכים דרך הד רם ברוב. ושאל ממני משכיל אחד מגירונא מתלמידי אדוני אבי לפרשו וראיתי לתת את שאלתו. ולא כתבתי פסוק אחר פסוק אלא פסוקים הצריכין פירוש וזה החלי בעזרת המלמד לאדם דעת:

שֵׁת אֱנוֹשׁ׃ ב קֵינָן מַהֲלַלְאֵל יָרֶד׃ ג חֲנוֹךְ מְתוּשֶׁלַח [עיין בפרקי כמס' רבתא] לָמֶךְ׃ ד נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת׃ ה בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג

רשי

(א) **אדם** שת אנוש. עזרא כתב ספר היחס הזה על ידי חגי זכריה ומלאכי בתוך י"ח שנה שמאותו זמן שבא לירושלים זרובבל ויהושע הכהן בימי

רדק

(א) **אדם** שת אנוש. זה הוא מספר התולדה זה אחר זה. וכן קינן. מהללאל. ירד. חנוך. מתושלח. למך. נח. שם. אבל שם וחם ויפת. הוא כמו

מצודת דוד

א (א) **אדם** שת אנוש. כאלו אמר הראשון אדם יולד והוא הוליד את שת ושת את אנוש וכן עד נח ולא ראה להזכיר שאר התולדות על כי כולם ספו תמו במי המבול ולא נשאר מהם זרע ע"פ האדמה: (ד) נח שם. כאלו אמר נח הוליד את שם ואת חם וכו': (ה) בני יפת. לפי שעיקר הספור הוא בעבור אברהם וזרע ישראל

דבר הכל נשמע את האלהים. ע' שמע ישראל. פ' בארין מלכא בשפרפרא פ' בתראה. צ' צופיו עורים כלם לא ידעו. ק' גם צפור מצאה בית ודרור קן לה. ר' כי לא תשתחוה לאל אחר. ש' שיר השירים אשר לשלמה. ת' תמים תהיה עם:

ומדי ויון ותובל ומשך ותירס: ו ובני גמר אשכנז ודיפת ותוגרמה: ז ובני יון אלישה ותרשישה כתים ורודנים: ח בני חם כוש ומצרים פוט וכנען: ט ובני כוש סבא וחוילה וסבתא ורעמא וסבתכא ובני רעמא שבא ודדן: י וכוש ילד את־נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ: יא ומצרים ילד את־לודיים ואת־ענמים ואת־להבים ואת־נפתחים: יב ואת־פתרסים ואת־כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת־כפתרים: יג וכנען ילד את־צידון בכרו ואת־חת: יד ואת־היבוסי ואת־האמרי ואת הגרגשי: טו ואת־החוי ואת־הערקי ואת־הסיני: טז ואת־הארודי ואת־הצמרי ואת־החמתי: יז בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומשך: יח וארפכשד ילד את־שלח ושלח ילד את־עבר: יט ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן: כ ויקטן ילד את־אלמודד ואת־שלף ואת־חצרמות ואת־ירח: כא ואת־הדורם ואת־אוזל ואת־דקלה: כב ואת־עיבל ואת־אבימאל ואת־שבא: כג ואת־אופיר ואת־חוילה ואת־יובב כל־אלה בני יקטן: כד שם ארפכשד שלח: כה עבר פלג רעו: כו שרוג נחור תרח: כז אברם הוא

רדק

כמו ראובן. שמעון. לוי. יהודה: (ה) בני יפת. החל מיפת כמו שנכתב בתורה והוא הקטון כי בכל מקום מזכירם שם וחם ויפת דומה כי כן היה תולדותם. ומה שאמר אחי יפת הגדול אינו אומר גדול בשני' אלא גדול במעלה. וכן נראה ביחסו שם אליו. והטעם שהחל להזכיר התולדות מהקטון לפי שעיקר הספור אינו אלא אברהם שהוא מזרע שם ובו יאריך סיפור היחסים. לפיכך זכר תולדות שם באחרונה והקדים יפת להם כי היה גדול ונכבד ממנו ואם הוא קטון בשנים: (ו) ובני גמר. דיפת בדל"ת. ובספר בראשית הוא ברי"ש: (ז) ובני יון. והניח מגוג ומדי ותבל ומשך ותירס. וכן בספר בראשית כדי לקצר כי אין יחסם בא לעיקר ואולי גמר ויון היו ראשי המשפחות היוצאות מיפת: ורודנים. כתוב ברי"ש ראשונה. ובספר בראשית כתוב בשני דלתין ודדנים ולפי שהדל"ת והרי"ש קרובין בכתבן והרואים בספרי היחסים הנכתבים בימים הקדמונים יש שהיו קוראים בדל"ת ויש שהיו קוראים ברי"ש ונשארו השמות לפני בני אדם בדל"ת וברי"ש לפיכך נכתב בספר בראשית באחת מהקריאות ונכתב בספר הזה באחרת להודיע כי הכל שם אחד ואם זה קורא בדלי"ת וזה קורא בריש. וכן רבלתה ברי"ש ודבלתה בדל"ת. וכן רעואל ברי"ש ודעואל בדלי"ת. וכן תשתנה הקריאה בוי"ו וביו"ד לפי שהם קרובים בכתיבתן וכן תשתנה בנחות האל"ף ובה"א בתכלית המלה. כמו בסבתא וסבתכא כי האל"ף והה"א אחיות אותיות הנשימה ומי שירצה לכתוב אל"ף יכתוב ולכתוב ה"א יכתוב וזה השימוש באותיות אהו"י הוא ג"כ בפעלים ובשמות ובמלים כמו שבארנו בחלק הדקדוק אשר חברנו בארך היטב. ואעפ"י שיש בשינוי אותיות השמות האלה דרשות לא ראיתי לכתבם למען לא תאריך המלאכה עלי והעיקר הוא מה שפירשתי: (יג) וכנען ילד. ראיתי לאחד מהמפרשים שכתב כי בני כנען אחד עשר ועמו הם שנים עשר הוא שאמר הכתוב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. גבולות כנען ובניו שהם למספר בני ישראל: (יז) בני שם. הזכיר בני הבנים בסדר הבנים לקצר כי עוץ וחול וגתר ומשך היו בני ארם. ובספר בראשית ומש וקרובים הם בלשון ובזה ובזה היה נקרא: (כ) ויקטן ילד את חצרמות. מלה אחת: (כד) שם ארפכשד. עתה קצר חשבון היחס משם עד אברהם איש אחר איש: (כז) אברם הוא אברהם. הזכיר אברם

רשי

בימי כורש הראשון עד שבא כורש בן אסתר והכל משום יחס דוד המלך. והלוים לשוערים ולשומרים ולמשוררים היאך העמידן דוד על מעמדם והכהנים למשמרותם. לפיכך יחסם מאדם ועד אברהם ולפי שהוצרך ליחס את אברהם הזכיר גם שאר העכו"ם בניו ובני בניו ומשום בניו צריך ליחס שאר עכו"ם בני כנען להודיע היאך ירש אברהם את ארצם ומאחר שהוצרך להזכיר וליחס תולדות כנען הזכיר על גבם (תולדות) שאר עכו"ם ומזכירם מעט מעט ומשליכם עד שהגיע לעיקר כדמפרש בבראשית רבה משל לאדם שהיה עובר ממקום למקום ונפלה לו מרגליות ועמד האדם וכבר בכברה העפר עד שמצא מרגליות כך אמר הקב"ה מה לי ליחס שם וארפכשד וכו' ותרח אלא למצוא לאברהם ומצאת את לבבו נאמן (לפניך) ומפני כבודו של יצחק יחס בני עשו וישמעאל ובני קטורה ומשליכן מעט מעט ומניחן ובני שעיר החורי מזכיר על כי בני עשו ירשום וגם ליחס תמנע שנעשית פילגש לבני אברהם להודיע שבחו של אברהם שהיתה בנות נשיאים ואלופים ורצתה להיות פילגש לזרע אברהם דכתיב ואחות לוטן תמנע (בראשית ל"ו) וכתיב ותמנע היתה פילגש (שם) אלא לפי שאמרה אם איני כדאי להנשא לו לאשה אהיה לו פילגש ועוד לכן יחס בני שעיר שהם היו אלופים ומלכים והר שעיר של שעיר היה ובאהבת יצחק נתנה הקב"ה לעשו דכתיב ובני עשו יירשום וישבו תחתם (דברים ב') ולהודיע קיום דברי הקב"ה שאמר ליצחק להרבות זרעו ולהשליטו בכל ובשביל כבודו של יצחק כתב כמו כן אלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגומר (לקמן א'): אדם שת אנוש. פתרונו כמו בני אדם שת ובני שת אנוש ולפי שאינו עיקר היחס מקצרן ומה שלא הזכיר קין והבל לפי שלא העמידו תולדות אבל משת יצאו תולדות נח ואברהם ומאברהם עד דוד: (ד) נח שם חם. והיה לו לחשוב בנו שם מיד למצוא מרגלית אברהם וכו' עד דוד ומשליך הטפל ומקצר היחס שלו ותופש העיקר וכן דרך כל היחס הזה דדברי הימים וכן בסמוך בני אברהם יצחק וישמעאל אלה תולדותם בכור ישמעאל נביות וגו' ויולד אברהם את יצחק בני יצחק עשו וישראל בני עשו אליפז שמזכיר תחלה ליחס הטפל ואח"כ העיקר: (ו) אשכנז ודיפת (בדלי"ת) ובחומש כתיב (בראשית יז) וריפת שמתחלה היו רפין ולא היו מתגברים על ישראל ולסוף נתמלאו דופי וריעוע: (ז) ובני יון אלישה. ומה שלא הזכיר מגוג ומדי לפי שלא יצאו מהם ראשי עובדי כוכבים אלא כל עובדי כוכבים נקראו על שם כתים ודודנים: ורודנים. ולהלן (שם) הוא אומר ודודנים כשישראל חוטאים הם באים ורודים בהם וכשיד ישראל תקיפה הם אומרים בני דודינו אתם בתחילה היו נראין כאוהבים בשעת הנאתן לבסוף רודים בהם: (י) הוא החל להיות גבור בארץ. הוא החל לעשות מלחמות וגבורות בארץ: (יא) ומצרים ילד את לודים. בב"ר א"ר אבא בר כהנא כל מוניגא של מצרים אינה אלא ביום א"ר יהושע בן קרחה בד"ה לודים לודיים כתיב בשני יודין לומר לך לודיים לודי יש ענמים ענמי יש להבים להבי יש נפתוחים נפתוחי יש: (יב) פתרוסים. פתרוסי יש כסלוחים כסלוחי יש פלשתים פלשתי יש כפתורים כפתורי יש לפיכך כתוב בשני יודי"ן לדרוש וכן כולם (יג) וכנען. ילד וגו'. י"א הם וכנען עמהם הרי י"ב והיינו דכתיב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ב) כלומר גבולות עמים העמיד כנגד שבטי ישראל שגם: הם י"ב כנגד שבטי ישראל הציב גבולות עמים דוגמת אשר הצבת לבדנה (בראשית כ"א): (יט) כי בימיו נפלגה הארץ: נתחלקו ונתמעטו ימיהם של בריות שמתחלה היו בני אדם חיים ט' מאות שנה ויותר ונחלו בימי ארפכשד ואילך לד' מאות שנה ויותר ומן פלג ואילך נחלו למאתים מאותן ד' מאות: (כג) כל אלה בני יקטן שהי' מקטין עסקיו. נביא גדול היה עבר אבל שמות אחרים לא כתבו לידרש כי לא ע"פ נביא נתן להם שמות: (כד) שם ארפכשד שלח. למעלה מנה בניו של שם ועתה התחיל שוב פעם אחרת מפני כבודו של אברהם משל לאדם שנפלה לו מרגלית כו' כדלעיל: (כז) אברם הוא אברהם

מצודת ציון

א (ו) ודיפת. ובתורה כתיב וריפת ברי"ש ובשני השמות היה נקרא והוא כלל גדול בכל שינוי השמות ולא אזכיר כל חלוף השמות כי רבו מאד: (יט) נפלגה. ענין חלוקה והפרדה וכן

מצודת דוד

ישראל הבאי' משם ויאריך בהם הספור לזה הניח מלהזכיר את בני שם עד לאחרונה אבל בני יפת ובני חם הספור בהם מעט לזה הקדימם בראשונה ופסק מהם: (י) ואת נמרוד. לפי שהיה החשוב מכל בני כוש לזה חשבו לעצמו ולא עם יתר בניו: הוא החל וגו'. כי עד ימיו היו כל בני אדם שוים ולא התגבר מי מהם למשול על חברו ונמרוד התחיל להתגבר ולמשול בארץ:

אביהל בן חור. אלה ראשי אבות. אלה ראשי האבות. אלה עשה בניהו בן יהוידע. אלה מבני גד ראשי. אלה הם אשר עברו. ומן דוד זקן עד רישא דסיפרא דכו' ר"פ אלה במ"ד ואלה וסים' ואלה אשר הוסר שלמה ואלה שרי הנצבים. ואלה פקדתם לבית אבותיהם. ואלה המתקשרים תבינא דסיפרא. וכל עזרא דכו' ר"פ ואלה במ"ד אלה וסימ' אלה

אברהם: כח בני אברהם יצחק וישמעאל: כט אלה תלדותם בכור ישמעאל נביות וקדר ואדבאל ומבשם: ל משמע ודומה משא חדד ותימא: לא יטור נפיש וקדמה אלה הם בני ישמעאל: לב ובני קטורה פילגש אברהם ילדה את־זמרן ויקשן ומדן ומדין וישבק ושוח ובני יקשן שבא ודדן: לג ובני מדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל־אלה בני קטורה: לד ויולד אברהם את־יצחק בני יצחק עשו וישראל: לה בני עשו אליפז רעואל ויעוש ויעלם וקרח: לו בני אליפז תימן ואומר צפי וגעתם קנז ותמנע ועמלק: לז בני רעואל נחת זרח שמה ומזה: לח ובני שעיר לוטן ושובל וצבעון וענה ודישן ואצר ודישן: לט ובני לוטן חורי והומם ואחות לוטן תמנע: מ בני שובל עלין ומנחת ועיבל שפי ואונם ובני צבעון איה וענה: מא בני ענה דישון ובני דישון חמרן ואשבן ויתרן וכרן: מב בני־אצר בלהן וזעון יעקן בני דישון עוץ וארן: מג ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך־מלך לבני ישראל בלע בן־בעור ושם עירו דנהבה: מד וימת בלע וימלך תחתיו יובב בן־זרח מבצרה: מה וימת יובב וימלך תחתיו חושם מארץ התימני: מו וימת חושם וימלך תחתיו הדד בן־בדד המכה את־מדין בשדה מואב ושם עירו עיות: מז וימת הדד וימלך תחתיו שמלה ממשרקה: מח וימת שמלה וימלך תחתיו שאול מרחבות הנהר: מט וימת שאול וימלך תחתיו בעל חנן בן־עכבור: נ וימת בעל חנן וימלך תחתיו הדד ושם עירו פעי ושם אשתו מהיטבאל בת־מטרד בת מי זהב: נא וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע אלוף עליה אלוף יתת:

רשי

אברהם. עכשיו יחס משם עד אברהם ומי הוא זה אברם שנקרא אברהם: (לב) קטורה פילגש אברהם. כל גנאי שיכול לספר בהם הוא מספר משום כבודו של יצחק שכולם היו בני פלגש אבל הוא היה עיקר ואדון הבית: (לג) ובני מדין עיפה ועפר וגו'. ה' ראשי עכו"ם על כן העמידו חמשה מלכים לכל אומה מלכה דכתיב את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור וגו' חמשת מלכי מדין (מדבר ל"א): כל אלה בני קטורה. בשביל כבודו של אברהם: (לד) בני יצחק עשו וישראל. מפני כבודו של דוד אמר ישראל ולא יעקב: (לה) בני עשו אליפז כדי לקצר ולהשליכו והזכירו לכבוד יצחק: (מא) חמרן ואשבן. ובחומש (בראשית ל"ו) כתיב חמדן בתחלה היו חמודים ונאמדין כצדיקים ולבסוף מכוערין כחמור כן דרך החמור בתחילה חמוד ולבסוף נעשה מכוער והסוס מתחלה מכוער ולבסוף יפה: (מג) ואלה המלכים. מפרש בב"ר א"ר איבו קודם שלא עמד מלך מישראל (אבל משמלך מלך לישראל) נצב מלך באדום רבי יוסי בן חנינא אומר בשעה שזה מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים זה מעמיד אלופים זה מעמיד נשיאים אמר רבי יהושע בן לוי זה העמיד ח' וזה העמיד ח' ושמעתי וכי לא היה לאדום אלא אלו ח' מלכים ולישראל ח' והלא יותר היו יורש אחזיה

רדק

אברם על דרך תולדת היחס והוא אברהם הידוע שאהב השם וגדל שמו כי אב המון גוים נתנו. ובהזכירו תולדות אברהם הזכיר תולדות ישמעאל בנו ובני קטורה ואחרי כן אמר ויולד אברהם את יצחק כי הוא העיקר: (לב) ובני קטורה פילגש אברהם. לפי שאמר בתורה ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה הודיע הנה שאינה אלא פילגש. ומה שאמר ויקח אשה לקח אשה אחת לפילגש כי לא היתה לו אשה אלא שרה אמנו והשאר פלגשים וכן אמר בתורה ולבני הפלגשים אשר לאברהם וכו': (לה) בני עשו. כמו שהזכיר תולדת ישמעאל בן אברהם כן הזכיר תולדות עשו בן יצחק והמלכים אשר מלכו באומתו לפני מלוך מלך בישראל כי אחרי כן לא היו מלכים כמו שכתבתי כי תחת יד דוד היו עד שגרמו עונות מלכי יהודה ופשעו מתחת ידם: (לו) בני אליפז צפי. כתיב ביו"ד ובתורה הוא צפו כתיב בוי"ו: קנז ותמנע ועמלק. כנראה מן הפסוק הזה כי תמנע הוא בן אליפז ובתורה כתיב כי תמנע היתה פלגש לאליפז ותלד לו את עמלק יש מפרשים כי תמנע אם עמלק כמו שכתוב בתורה וממזרת היתה כי אליפז בא אל אשת שעיר אם לוטן וילדה תמנע או בחיי שעיר אחר מותו. ועזרא דקדק בתורה שים פסוק אחר ותמנע שאף היא היתה בתו ואחרי כן היתה לו פלגש וילדה לו עמלק לכך כתוב ואחות לוטן תמנע ולא אמר בת שעיר אלא אחות לוטן וזה הפי' הוא דרך דרש. ואילו היתה תמנע בת אליפז לא מנה אותה בסדר הבנים כי אין זה דרך הכתוב אם לא יזכור בפירוש כמו ואת דינה בתו וסרח אחותם. והנראה בעיני כי אחז הכתוב דרך קצרה כי לא הוצרך עזרא לפרש כי מפורש הוא בתורה אלא שכתב התולדות דרך קצרה. וכן קצר בבני שם וכתב בני הבן בסדר הבנים לקצר וכשהזכיר וארם וכו' אמר ובניו עוץ וחול. כן כתב הנה ותמנע דרך קצרה כי היה לו לקצר עוד ונעתם קנז ועמלק אלא לפי שעמלק לא היה שוה לשאר הבנים כי הם היו בני אשה והוא בן פלגש לכך הפריד ביניהם וזכר אמו ואמר ותמנע ודי לו כי נזכר הוא בתורה: (לח) ובני שעיר. הזכיר כמו כן בני שעיר כמו שהזכיר בתורה כי לאהבת יצחק נתן לעשו בני נחלת האלופים האלה: (לט) ובני לוטן חורי והומם. בוי"ו ובתורה והימים ביו"ד: (מ) בני שובל עלין. ובתורה עלון: שפי. ביו"ד ובתורה שפו בוי"ו: (מא) ובני דישון. ובתורה ואלה בני דישן בקמץ ואמר כי בני דישון היו כי דישון בחולם היה החמישי מבני שעיר ודישן בקמץ היה הבן השביעי מבני שעיר וכן הזכירם. ודישון ואצר ודישן אבל כשנזכר תולדותם קראם שניהם דישן בקמץ ואלה בני דישן חמדן וכו' ואחר כן בני אצר ואחר כן בני דישן עוץ וארן ועזרא כתב שניהם דישון נראה כי לא היו מקפידים בשמותן בין דישן לדישון: ובני דישון חמרן. ברי"ש ובתורה חמדן בדל"ת וכבר כתבתי טעמי החילופין: (מב) וזעון יעקן. ביו"ד ובתורה ועקן בוי"ו: (מג) ואלה המלכים. וימת בעל חנן וימלוך תחתיו הדד בדל"ת ובתורה הדר ברי"ש: (נ) ושם עירו פעי. ובתורה פעו בוי"ו:

אלה

מצודת דוד

(יב) אשר יצאו משם פלשתים. ר"ל מבני כסלוחים באה האומה של פלשתים: ואת כפתורים. חוזר הוא על מצרים שהוא ילד את כפתורים: (יז) עוץ וחול וכו'. אלו הד' היו בני ארם ולקצר חשבם בבני שם כי בני בנים הם כבנים: (יט) נפלגה הארץ. בני הארץ נפרדו זה מזה ע"פ כל האדמה: (כד) שם ארפכשד וכו'. כאומר העולה מזה ששם ילד את ארפכשד והוא ילד את שלח וכו' עד שנולד אברהם: (כז) הוא אברהם. הוא הנקרא אחר זה בשם אברהם ע"ש אב המון גוים כמ"ש בתורה: (לב) ילדה. כמו אשר ילדה: (לג) כל אלה בני קטורה. כי בני בנים הם כבנים: (לו) ותמנע. כאילו אמר ותמנע היתה לו לפילגש ואת עמלק ילדה לו וכן נאמר בתורה ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק (בראשית לו): (לח) ובני שעיר. לא היה שעיר מבני עשו והזכירו בעבור תמני בת אשתו שהיתה פילגש לאליפז בן עשו: (לט) ואחות לוטן תמנע. אחותו מן האם ולא היתה בת שעיר אביו כי אליפז בא על אשת שעיר וילדה לו את תמנע ונעשית פילגשו: (מג) לפני מלך מלך וכו'. עד לא עמדו מלכים בישראל: בלע. ר"ל המלך הראשון היה בלע: (מו) המכה את מדין וכו'. כשבאו להלחם על מואב בא הוא לעזרת מואב והכה את מדין: (נ) בת מי זהב. מטרד היתה בת מי זהב והוא שם אדם: (נא) ויהיו אלופי אדום. אחר שמת הדד פסקה מהם המלכות והנהיגו עצמן ע"פ אלופים

בקשו כתכם. אלה בקשו כתבם תנינא דסיפרא. אלה בני המדינה העלים תנינא דסיפרא. אלה בימי יהויקים. וכל שאר כתוב דכותהון ר"פ אלה בס"ב ר"פ ואלה וסים' ואלה

נג אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃ נד אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר׃ נה אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱדוֹם׃

ב א אֵלֶּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן׃ ב דָּן יוֹסֵף וּבִנְיָמִן נַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר׃ ג בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה שְׁלוֹשָׁה נוֹלַד לוֹ מִבַּת־שׁוּעַ הַכְּנַעֲנִית וַיְהִי ׀ עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִיתֵהוּ׃ ד וְתָמָר כַּלָּתוֹ יָלְדָה לּוֹ אֶת־פֶּרֶץ וְאֶת־זָרַח כָּל־בְּנֵי יְהוּדָה חֲמִשָּׁה׃ ה בְּנֵי פֶרֶץ חֶצְרוֹן וְחָמוּל׃ ו וּבְנֵי זֶרַח זִמְרִי וְאֵיתָן וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וָדָרַע כֻּלָּם חֲמִשָּׁה׃ ז וּבְנֵי כַּרְמִי עָכָר עוֹכֵר יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מָעַל בַּחֵרֶם׃ ח וּבְנֵי אֵיתָן עֲזַרְיָה׃ ט וּבְנֵי חֶצְרוֹן אֲשֶׁר נוֹלַד־לוֹ אֶת־יְרַחְמְאֵל וְאֶת־רָם וְאֶת־כְּלוּבָי׃ י וְרָם הוֹלִיד אֶת־עַמִּינָדָב וְעַמִּינָדָב הוֹלִיד אֶת־נַחְשׁוֹן נְשִׂיא בְּנֵי יְהוּדָה׃ יא וְנַחְשׁוֹן הוֹלִיד אֶת־שַׂלְמָא וְשַׂלְמָא הוֹלִיד אֶת־בֹּעַז׃ יב וּבֹעַז הוֹלִיד אֶת־עוֹבֵד וְעוֹבֵד הוֹלִיד אֶת־יִשָׁי׃ יג וְאִישַׁי הוֹלִיד אֶת־בְּכֹרוֹ אֶת־אֱלִיאָב וַאֲבִינָדָב הַשֵּׁנִי וְשִׁמְעָא הַשְּׁלִישִׁי׃ יד נְתַנְאֵל הָרְבִיעִי רַדַּי הַחֲמִישִׁי׃ טו אֹצֶם הַשִּׁשִּׁי דָּוִיד הַשְּׁבִעִי׃ טז וְאַחְיֹתֵיהֶם צְרוּיָה וַאֲבִיגָיִל וּבְנֵי צְרוּיָה אַבְשַׁי וְיוֹאָב וַעֲשָׂה־אֵל שְׁלֹשָׁה׃ יז וַאֲבִיגַיִל יָלְדָה אֶת־עֲמָשָׂא וַאֲבִי עֲמָשָׂא יֶתֶר הַיִּשְׁמְעֵאלִי׃ יח וְכָלֵב

(Marginal masorah: כולהון פתחין · ר"פ עד ודוד זקן · י"ב מ"ל בסיפרא · ס' בטעם בסיפרא · פ'. ס' מ"ל בסיפרא · ל' · ל'. ל' · ל'. ל' · ט"ו סבי"זק · ו' חטף · ל' · ל' ומ"ל ומן"ג י"ג מפקין א' · ל' · ל' ומד ואלם מ' חס' · ל' וחס' וס' חס' כלי')

תולדות אהרן ובני זרם. סנהד' מד: ובני איתן. בתרא קמג: ואחיותיהם. סבת נד בתרא יז: וכלב. סוטה יא יב סמוכה פז:

רדק

(א) אלה בני ישראל וגו'. והתחיל ליחס בני יהודה כי עיקר הספר על מלכי יהודה: (ו) ובני זרח זמרי. הוא זבדי בן זרח הנזכר בספר יהושע: (ז) ובני כרמי. אף על פי שלא נזכר כרמי ידוע היה כי כרמי בן זבדי הוא זמרי שזכר וכן מנהג זה הספר בספור יחסים במקומו. ועכר הוא עכן אלא קראו עכר לגנאי כי עכר ישראל: (ח) ובני איתן עזריה. כמו ובני דן חושים ובני פלוא אליאב ולא הזכיר יחוס הימן וכלכל ודרע אולי לא מצאם. או קצר ביחס זרח כי לא באה ממנו המלוכה וחזר ליחס חצרון בן פרץ כי משם יצאה המלוכה: (ט) ואת כלובי. הוא כלב בן חצרון שמזכיר למטה: (י) את נחשון נשיא בני יהודה. לכבוד דוד כתב כן להודיע שאף זקנו נחשון היה נשיא: (יג) ואישי הוליד. באל"ף וביו"ד אחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות: ושמעא השלישי. הוא שמה הנזכר בספר שמואל: (טו) דוד השבעי. כתב ר' יונה כי הוא כמו השמיני שהרי שבעה בנים היו לו מלבד דוד כמו שאומר בספר שמואל ויעבר ישי שבעת בניו לפני שמואל. ואחרי כן אמר לו התמו הנערים ואמר עוד שאר הקטן. ועוד כתיב ולו שמנה בנים הנה כי שמנה בנים היה לו ודוד היה השמיני אם כן דוד השביעי ר"ל השמיני. ולא יתכן זה ההפך אבל הנכון שהיה לישי בן מאשה אחרת. ובספר שמואל מנה אותם כולם בכלל שאמר שבעת בניו ואמר עוד שאר הקטון. ובכאן זכר השבעה שהיו מאם אחד עם דוד וכן פירש אותו החכם ר' אברהם בן עזרא. ויש אומרים כי מת אבן האחד. ובמדרש כי הבן השמיני היה שמו אליהוא והוא הנזכר בנגידים שהקים דוד ליהודה אליהוא מאחי דוד והוא היה קטן מדוד ומה שאמר ודוד הוא הקטן על שהיה מקטין עצמו קראו קטן: (יז) יתר הישמעאלי. הוא יתרא הישראלי וקראו ישמעאלי לפי שגר בארץ ישמעאל לפיכך קראו ישראל שלא יחשוב אדם לפי שקראו ישמעאלי שהיה מזרע ישמעאל אלא מזרע ישראל היה: (יח) וכלב בן

רשי

אחזיה יואש וכו' אלא זה העמיד ח' מלכים פירוש מזמן שהמליכו אותן ח' מלכים של אדום לא המליכו את מלכי ישראל כי קודם דוד היו וראשי בית אבותיו: (ג) רע בעיני ה'. מפורש בב"ר שהיה חורש בגנות (ומערה לאשפות) בא עליה שלא כדרכה: (ד) ותמר כלתו. תמיה אני היאך מזכיר גנות זקינתו של דוד: (ו) ואיתן והימן וכלכל ודרע. כולם בימי דוד ובימי שלמה היו והיו חכמים ביותר ועל זה נאמר (מלכים א' ה') ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול. להלן לענין חכמת שלמה נופל לשון זה דרדע אע"פ שנקרא דור דיעה בשביל חכמתו נתחכם שלמה מכולם ומה שאמר האזרחי אל"ף יתיר כמו הזרחי (מדבר כ"ז) מזרח יצא ובהרבה מקומות נכנסת האל"ף בתיבה ואינה נקראת ודוגמתו (איוב יג) ואחותי. והאזניחו (ישעיה ט') וכן והספסוף (במדבר י"א) ופעמים נחסרת כמו ותמרו (שמואל ב' י"ט) ויכו הרמים (לקמן ב' כ"ב) כמו הארמים. ופסיקתא דורש מכל אדם זה אדם הראשון איתן זה אברהם הימן זה משה וכלכל זה יוסף ודרדע זה דור המדבר מחול שמחל להם מעשה עגל: (ז) ובני כרמי עכר. ולמה אני קורהו עכר והלא עכן שמו (ומפורש) לפי שהוא עכר את ישראל שעבר על החרם ונפלו על ידו ל"ו אלף איש והוא מה שפירשתי שכל מה שיכול לספר בגנות מספר (ואעפ"כ) (ס"א ועל כן לא) יצא מלכות מהם: (ח) ובני איתן עזריה. כמו ובני דן חושים (בראשית מ"ג): (ט) ואת כלובי. זהו כלב כמו שמוכיח למטה וכלב בן חצרון ובספר (שמואל א' כ"ה) כתיב והוא כלבי ותרגום מדבית כלב וכך תרגום כלבי מחזיק היה ומתפאר בעצמו שאין מיוחס בכל שבט כמוהו כלומר אם שמואל נתן לו מלוכה (לי תבוא המלוכה) ועל כן נאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים שהרי יצא מרות המואביה וירחמאל אחיו נשא נכרית כמ"ש למטה וזה כלובי מתנשא ומתגאה (בכל) אשר נשאו לבו: (י) נחשון נשיא בני יהודה. לא בא לפרש אלא מפני כבודו של דוד: (יא) ושלמא הוליד את בועז. רבותינו אמרו אבצן זה בועז ותימה יש היאך יכול להיות והלא נחשון בשנה שנייה ליציאת מצרים מת ושלמון בנו מת ככר והוא היה מבאי הארץ ובועז בנו שהוא אבצן בכניסתו לארץ נולד ומיציאת מצרים עד יפתח היו שלש מאות שנה וחכמים אמרו בשעה שבא בועז על רות והרתה מיד מת בועז ואבצן היה שופט לאחר מות יפתח דכתיב (שופטים י"ב) וישפוט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ועל זה אני תמיה שהרי מצינו באברהם שהוא אמר לאחר שנגרר דמו וכו' ואמר הלבן מאה שנה יולד ואיך הוליד בועז בן ג' מאות שנה וי"ל על כן אמר (רות ד') ויתן ה' לה הריון דוגמתו ויראהו ה' (דברי' ל"ב): אבצן. אב לכל הכנוגים שהרי אשה בחורה שכבה אצלו ונלטכן ולא נגע בה (סא"א): (יג) ואישי הוליד את בכרו. מלא אל"ף כלומר איש גבור חיל: (טו) דויד השבעי. מלא יו"ד מפני כבודו של דוד ועתה מלא המרגלית לפיכך לא מנה השמיני אליהו: (טז) ואחיותיהם צרויה ואביגיל. מפני כבודו של דוד שהיו בני אחותו גבורים ואנשי חיל ושרים כך מפורש: (יז) יתר הישמעאלי. (ובשמואל ב' י"ז) כתיב הישראלי בארץ ישמעאל היה דר דוגמת בית עובד אדום הגתי (שם ב' ו') וכן (מלכים א' ו') וישלח המלך ויקח את חירם מצור בן אשה אלמנה ואביו איש צורי: (יח) וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה. לפי שהיתה לו אשה ששמה עזובה

מצודת ציון

וכן בסלגות (שופטים ה): (נה) אלופי. ענין שררה וכן אלופים לראש (ירמיה יג):

ב (ז) עוכר. ענין בלבול והשחתה כמו עכרתם אותי (בראשית לד): מעל. ענין חטא ופשע: (ט) כלובי. הוא כלב: (יג) ואישי. הוא ישי: (יז) יתר הישמעאלי. הוא יתרא הישראלי האמור (בש"ב) ונקרא הישמעאלי על שהתגורר בארץ ישמעאל ולדעת שהוא מבני ישראל נקרא הישראלי: הוא

מצודת דוד

אלופים: ב (ג) בני יהודה. לכבוד דוד מייחס את שבט יהודה בראשונה: רע בעיני ה'. כי חטא לו ולזה המיתו עד לא הפלי' ימיו: (ו) ובני כרמי. כרמי היה בן זבדי והוא זמרי בן זרח ואף שאחד היה אמר ובני כי כן דרך ל' המקרא כמו ובני דן חושים (בראשית מ"ו) ורבי' כמוהו: עכר. הוא עכן וקראו לגנאי כאמור כי היה עוכר ישראל בדבר אשר מעל בחרם בימי יהושע ועי"ז נס ישראל לפני האויב ונפלו בחרב:

(י) ורם הוליד. מפני כבוד דוד הקדים לספר יחוסו עד לא הזכיר בני ירחמאל הבכור: (טו) דויד השביעי. ולא זכר השמיני שהוא אליהו. שהקימו דוד לנגיד על יהודה ויחכן לומר שאליהו היה מאשה אחרת צרויה ואביגיל היו אחיות לשבעת האחים רק מן האם ולא מן האב ואם יחשוב עמהם גם את אליהו אז לא היה יכול לומר ואחיותיהם צרויה ואביגיל כי לאליהו לא היו אחיות לא מן האב ולא מן האם וכמ"ש (בש"ב) אולם רז"ל לא אמרו כן: (יח) וכלב בן חצרון. מפני כבוד

ופנת בלבבך. ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד: ושם י"ג ר"פ בקריאה וסי' ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב. ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור. ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש. ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי. ושם איש ישראל המכה אשר הכה. ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור. ושם בת אשר שרח.

בן־חצרון הוליד את־עזובה אשה ואת־יריעות ואלה בניה ישר ושובב וארדון: יט ותמת עזובה ויקח־לו כלב את־אפרת ותלד לו את־חור: כ וחור הוליד את־אורי ואורי הוליד את־בצלאל: כא ואחר בא חצרון אל־בת־מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן־ששים שנה ותלד לו את־שגוב: כב ושגוב הוליד את־יאיר ויהי־לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד: כג ויקח גשור־וארם את־חות יאיר מאתם את־קנת ואת־בנתיה ששים עיר כל־אלה בני מכיר אבי־גלעד: כד ואחר מות־חצרון בכלב אפרתה ואשת חצרון אביה ותלד לו את־אשחור אבי תקוע: כה ויהיו בני־ירחמאל בכור חצרון הבכור רם ובונה וארן ואצם אחיה: כו ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה היא אם אונם: כז ויהיו בני־רם בכור ירחמאל מעץ וימין ועקר: כח ויהיו בני־אונם שמי וידע ובני שמי נדב ואבישור: כט ושם אשת אבישור אביהיל

תולדות אהרן ואת יריעות. סוטה יב: ותמת עזובה. שם יא סנהד' סט: ואחר בא חצרון. יבמות סב: ושגוב הוליד. בתרא קיא קיב קיג (בתרא טז):

רשי

עזובה לכך כינה את שם בתו עזובה אשה כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת מכאן שהיתה לו אשה ששמה עזובה: (יט) ותלד לו את חור: (כ) וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל. צא וחשוב שכל אחד מהם היה פחות מן שמונה שנים כשהולידו שהרי כלב היה בן מ' שנים במרגלים דכתיב (יהושע י"ד) בן ארבעים שנה אנכי בשלוח וגו' ואותה שעה כבר נולדו כולם שהרי הוקם המשכן שעשה בצלאל כלב היה בן ח' כשהוליד עזובה אשה ובן ט' כשהוליד יריעות ואחר מיתת עזובה אשתו לקח את אפרת והולידה את חור בשנה אחרת הרי בן י' שנים וחור בן ח' כשהוליד את אורי ואורי בן ח' כשהוליד בצלאל הרי כ"ו שנים וכתיב (שמות ל"ו) ואת כל איש חכם לב ואין איש פחות מי"ג שנה הרי בצלאל בשעה שעשה המשכן בן י"ג שנה הרי מ' שנה חסר אחת נמצא שכל אח' מהם היה פחות מן ח' כשהולידו וכן מפורש בפרק בן סורר ומורה ומדרש בן שש ושש הולידו: (כא) ואחר בא חצרון אל בת מכיר. כל זה משום כבודו של דוד שהרי חצרון בא אל בת מכיר לקחה לפילגש שלא לשום אישות דוגמא כאשר בא אל בת שבע (תהלים כ"א) והוא היה בן ס' הרי ג' דברים לבת מכיר לגריעותא אחת שלא לקחה לשום אישות וא' שחצרון היה זקן מפני כבוד משפחות יהודה נתנוה לו וכשהוליד יאיר נתנו לו בני מכיר כ"ג עריס ליקח אשר אחת מבנותיו: (כג) ויקח גשור וארם. גשור הוא גשורי והמעכתי לפי שהיו קרובים לארמים שהיו יושבים במזרחה של ארץ ישראל וארם היו יושבים במזרח דכתיב (ישעיה ט') ארם מקדם ופלשתים מאחור ובימי השופטים כשחטאו ישראל מסרם ביד אויב ביד ארם ואז הלכו (אלו סא"א) ולקחום מהם וכשבא דוד החזירן ולפי שהחזירן כתבן כאן: (כד) בכלב אפרתה. על שם (כלב) אשתו קראו את העיר (כלב) אפרתה: ותלד לו את אשחור אבי תקוע. לאחר מיתת חצרון: אבי תקוע. שר של עיר תקוע שהוא של שבט יהודה: (כה) ויהי בני ירחמאל בכור חצרון. לפי שהפסיק במשפחתו של כלב ע"כ הוצרך לומר בכור חצרון בכור ירחמאל. בכור של ירחמאל: (כו) ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה. לפי פשוטו ישראלית היתה וביבמות ירושלמי כתב שלקח נכרית להתעטר בה יפה ושרית היתה: היא אם אונם (שמעתי) אם כמו

רדק

בן חצרון. יש מרבותינו ז"ל שאמרו כי הוא כלב בן יפונה ולמה נקרא בן יפונה שפנה עצמו מעצת מרגלים ומה שאמר בן עתניאל בן קנז אחי כלב אמרו כי אחיו היה מאמו ולא היה בן קנז אלא הורגו שהוא בן אשתו. ואמרו דוקי' דכתיב הקניזי ולא כתב בן קנז ולא יראה כן לפי פשטי הכתובים כי לפי פשטי הכתובים נראה כי כלב זה היה מבני חצרון הראשונים. ואמר כי אחר לקח בת מכיר והוא בן ששים שנה ואם כמו שאמרו רז"ל כי היה כלב בן יפונה כשהוליד חצרון כלב היה חצרון בן מאה ושבעים שנה. כי כלב אמר בן ארבעים שנה אנכי בשלוח אותי משה עבד ה' וזה היה בשנה שנית שיצאו ממצרים וחצרון היה מבאי מצרים: הוליד את עזובה אשה ואת יריעות. ואחרי כן אמר ותמת עזובה ואמר ואלה בניה נראה כי נשיו היו. ונראה כי בנותיו היו וכן אמרו רבותינו וכי יש אדם מוליד את נשיו ודרשו בו ענינים. ולפי דעתי את זה כמו מן. וכן כצאתי את העיר ואחרים זולתו. וכן פירוש הפסוק וכלב בן חצרון הוליד מן עזובה אשתו מן יריעות שתיהם היו נשיו ומשתיהן היו לו בני' וקצר התולדה ולא זכר את בני האחת והיא עזובה ועליה אמר ואלה בניה וכאשר מתה עזובה לקח לו כלב אשה אחרת שמה אפרת: (כא) ואחר בא חצרון. מה שאמר והוא בן ששים שנה כי השנים שזכר לקחם קודם זאת ואחר כן כשהיה בן ששים שנה והוא זקן לקח בת מכיר וכו' וכל אלה התולדות במצרים היו שהרי חצרון היה מבאי מצרים: (כב) ושגוב הוליד את יאיר. הנראה מן התורה כי יאיר היה משבט מנשה והוא שלקח הערים בארץ הגלעד וקרא אותם חות יאיר על שמו וכל הספור ספר הנה גם כן להודיע כי זה הוא יאיר הנזכר בתורה וכן מיחס אותו אל שבט יהודה וכן היה. ומה שאמר בתורה בן מנשה ממשפחות האם כי האם היתה בת מכיר בן מנשה ולפי שלקח יאיר הערים בארץ הגלעד נשאר שם ונם שבט אמו והיו לו הערים ההמה לנחלה. ורבותינו ז"ל אמרו כי אין זה יאיר הכתוב בתורה אלא זה יאיר בן שגוב לקח אשה בארץ הגלעד ומתה וירשה ומירושת אשתו היו לו אלו עשרים ושלשה עריס: (כג) ויקח גשור וארם. הודיע כי אלה הערים אשר לקחם יאיר לקח' מיד בני בניו גשור וארם שהיו מהאמות שהיו שכיניה' כמ"ש עד גבול הגשורי והמעכתי: כל אלה בני מכיר אבי גלעד. פי' כל אלה הערים היו לבני מכיר אבי גלעד. כלומר לבני בת מכיר והוא חסר למ"ד השימוש. וכן ובני שרי גדודים היו בן שאול כמו לבן שאול ורבים כמוהו חסרים למ"ד השימוש. ומכאן ראו רז"ל בני בנים הרי הם כבנים ואפילו בני בנות ואינו עומד בדבר זה לענין הדין והם פירוש בני כמשמעו לא כמו שאנו מפרשים אותו שהוא כמו לבני: והנכון כמו שפירשנו כי אם היה אומר על הבנים מהו כל אלה והוא לא זכר אלא שגוב אלא על הערים אמר ששים עיר שזכר. ואפשר כי מה שזכר כ"ג עריס בארץ הגלעד הם בכלל ששים עיר שזכר שגם אלה ששים עיר בארץ הגלעד הם. ושאמרו עשרים ושלש הערים הגדולות ואמרו ששים עם בנותיהן: (כד) ואחר מות חצרון בכלב אפרתה. יש אומרים כי על שם כלב ואשתו קראו את העיר כלב אפרתה וא"כ חצרון היה מבאי הארץ ובארץ ישראל מת. ורחוק הוא זה הפירוש שהיה חצרון יותר ממאתים וחמשים שנה. ולפי דעתי כי פירוש בעת שלקח כלב בנו את אפרתה אשתו באותו העת מת חצרון: ואשת חצרון אביה. לפי שאמר כי בעת זקנתו לקח בת מכיר הודיע כי בעת שמת היתה לו אשה אחרת ושמה אביה וילדה לו את אשחור אבי תקוע אפשר בהיותו או לאחר מותו: (כה) ויהיו בני ירחמאל. הזכיר תחלה יחוס רם בן חצרון כי הוא העיקר לספר ממשפחת דוד ואחר כך הזכיר יחס כלב בן חצרון אחר רם. ועתה שב להזכיר יחס הבכור והוא ירחמאל: (כו) ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה. לפי פשט הפסוק ישראלית היתה אלא אמר אחרת לפי שזכר הראשונה או אפילו תאמר שהיתה פלגש כמו בן אשה אחרת אתה אבל מישראל היתה. ורבותינו דרשו כי גויה היתה לכן הזכיר

מצודת דוד

כלב שהיה נשיא הקדים גם אותו לירחמאל הבכור: הוליד את עזובה אשה. הוליד בנים מן עזובה אשתו ומן יריעות וכן כצאתי את העיר (שמות ט) ומשפטו מן העיר: ואלה בניה. של האחת. והיא עזובה: (כא) ואחר. ר"ל אחר שנולד לו שלשת הבנים האמורים למעלה: אבי גלעד. על כי גלעד היה חשוב וידוע לזה יחס את מכיר אחר בנו וכמוהו רבים: (כב) ויהי לו. ארז"ל שלקח אשה מארץ הגלעד וממנה ירש הערים האלה ואין זה יאיר הכתוב בתורה: (כג) את חות יאיר. על כי יאיר בן מנשה המוזכר בתורה קרא לעריו חות יאיר לזה קרא גם הוא לעריו חות יאיר כי היה שמו כשמו ועריו סמוכות וכמו יאיר הגלעדי השופט שנזכר בשופטים שהיו לבניו שלשים עירים וקראם ג"כ חות יאיר בעבור זה: מאתם. ר"ל לאחר מות יאיר לקחו מבניו את קנת. עם קנת ועם בנותיה שהיו בהמחוז ההוא ששים עיר: כל אלה בני מכיר. החסר הלמ"ד כאלו אמר כל הששים הערים האלה היו לבני מכיר: (כד) ואחר מות חצרון. ר"ל אחר שמת חצרון בעת שלקח כלב בנו את אפרת אז אשת חצרון ששמה אביה ילדה לו את אשחור: אבי תקוע. שר של תקוע והוא שם עיר. ור"ל כל אנשי תקוע היו בניו וזרעו וכן בכל מקום שנזכר לשון אבי על עיר: (כו) אשה אחרת. מלבד אם בניו האמורים למעלה: היא אם אונם. על כי אונם היה חשוב וידוע לזה ייחס אותו אחר

ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי. ושם חברון לפנים קרית ארבע. ושם אשת אבישור אביחיל. ושם אשת שאול. ושם האיש נבל. ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי: ושם אשת ג' ר"פ בקריאה וסי' ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה. ושם אשת שאול. ושם אשה אבישור. אנך:

ותלד לו את־אחבן ואת־מוליד: ל ובני נדב סלד ואפים וימת סלד לא בנים: לא ובני אפים ישעי ובני ישעי ששן ובני ששן אחלי: לב ובני ידע אחי שמי יתר ויונתן וימת יתר לא בנים: לג ובני יונתן פלת וזזא אלה היו בני־ירחמאל: לד ולא־היה לששן בנים כי אם־בנות ולששן עבד מצרי ושמו ירחע: לה ויתן ששן את־בתו לירחע עבדו לאשה ותלד לו את־עתי: לו ועתי הוליד את־נתן ונתן הוליד את־זבד: לז וזבד הוליד את־אפלל ואפלל הוליד את־עובד: לח ועובד הוליד את־יהוא ויהוא הוליד את־עזריה: לט ועזריה הוליד את־חלץ וחלץ הוליד את־אלעשה: מ ואלעשה הוליד את־ססמי וססמי הוליד את־שלום: מא ושלום הוליד את־יקמיה

ויקמיה הוליד את־אלישמע: מב ובני כלב אחי ירחמאל מישע בכרו הוא אבי־זיף ובני מרשה אבי חברון: מג ובני חברון קרח ותפח ורקם ושמע: מד ושמע הוליד את־רחם אבי ירקעם ורקם הוליד את־שמי: מה ובן־שמי מעון ומעון אבי בית־צור: מו ועיפה פילגש כלב ילדה את־חרן ואת־מוצא ואת־גזז וחרן הוליד את־גזז: מז ובני יהדי רגם ויותם וגישן ופלט ועיפה ושעף: מח פלגש כלב מעכה ילד שבר ואת־תרחנה: מט ותלד שעף אבי מדמנה את־שוא אבי מכבנא ואבי גבעא ובת־כלב עכסה: נ אלה היו בני כלב בן־חור בכור אפרתה שובל אבי קרית יערים: נא שלמא אבי בית־לחם חרף אבי בית־גדר: נב ויהיו בנים לשובל אבי קרית

רדק

הזכיר ושמה עטרה שלקחה להתעט' בה כי בת גדולים היתה ומכאן אמרו אל תאמן בגר עד עשרים וארבעה דורות כי כ"ד דורות מעטרה עד ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג גדליה בן אחיקם. ואלו הן. עטרה. אונם. שמי. נדב. אפים. ישעי. ששן. בן ששן. עתי. נתן. זביד. אפלל. עובד. והוא. עזריה. חלץ. אלעשה. סיסמי. שלום. יקמיה. אלישמע. נתניה. ישמעאל. עם ירחע אבי עתי שהיה עבד הם כ"ד: (ל) וימת סלד לא בנים. בלא בנים: (לד) ולא היה לששן בנים. והלא אמר ובני ששן אחלי. אלא שמת אחלי בחיי אביו ולא נשאר ממנו בן ולא בת: ולששן עבד מצרי ושמו ירחע. שגדל עמו והיה בן ביתו כמו אליעזר עבד אברהם ונתן לו את בתו אחר שאחררו ודרך דרש כי מן השם למדו שעשהו בן חורין כי ירחע עבד חרי וירח חרי בהפך. מכאן אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותנה לו. ואע"פ שאחררו עבר על התורה כשנתן לו בתו כי מצרי ראשון היה ומכאן אמרו אל תאמן בעבד עד עשרה דורות כי י"ו דורות מן ירחע עד ישמעאל בן נתניה: (מב) ובני כלב אחי ירחמאל. ספר יחס ירחמאל ובא להשלים יחס כלב מה שלא נכתב למעלה: מישע בכורו. כי אשר זכר למעלה לא היו בני הראשונים אלא הקדימם אולי היו החשובים מבניו וכן הבנים שהיו לו מן אפרת לכבוד בצלאל וזהו שאמר למעלה ואלה בני כלומר כי לו כבר היו בנים אבל אלה היו לו מן עזובה: הוא אבי זיף. זיף היה ידוע לפיכך אמר אבי וכן מכיר אבי גלעד ואחרים רבים. ואולי זיף שם העיר נקראת על שמו אבי זיף שר זיף כלומר כי מישע היה אדון ושר על העיר הנקר' זיף והראשון נכון: ובני מרשה אבי חברון. לפי דעתי כי הוא חסר זיף. ולפי שהזכירו בסמוך סמך על המבין והניחו והוא כאלו אמר ובני זיף מרשה אבי חברון: (מז) ובני יהדי. הוא אחד מן הבנים שהזכיר ושני שמות היו לו: (מח) פלגש כלב מעכה ילד. אינו חוזר למעכה כי היה אומר ילדה אלא לכלב כאלו אמר פלגש כלב מעכה ויולד ממנה את שבר ואת תרחנה: (נ) אלה היו בני כלב בן חור. אלה שמספ' עמה שובל והאחרים היו בני כלב בן חור והוא היה בן בנו של כלב בן יפונה ולפי שיחסם למעלה אורי בן חור אמר עתה כי עוד שיה לו בן אחד לחור ושמו כלב ואלה היו בניו: אבי קרית יערים. יש מפרשים אדון קרית יערים וכן אבי בית לחם: (נא) אבי בית גדר. יתכן לפרש אבי כמשמעו פירוש אבי קרית יערים כי כל בני קרית יערים היו בניו ובני בניו וכל אותה העיר נתיחסה מבניו לכך כללן ואמר קרית יערים וכן אבי בית לחם אבי בית גדר: (נב) הרואה חצי המנחות. יש מפרשים שהיה מושל על העיר שמש'

רשי

כמו שקמתי אם בישראל (שופטים ה') (והיא היתה סא"א) אונם שפל וחלש היה לשון אונן וכמו לא אכלתי באוני ממנו (דברים כ"ו) וכמו כמתאוננים (במדבר י"א) ויצא ממנו ששן. שנתן בתו לירחע המצרי עבדו ומספר בגנותן כלומר לא היו ראויין למלכות ויצא ממנו ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג גדליה בן אחיקם (ירמיה מ"א): (לד) ולא היה לששן בנים כי אם בנות. ומה שאמר למעלה ובני ששן אחלי. חולה שפל היה ומת בלא בנים: (לה) ויתן ששן את בתו לירחע עבדו לאשה. מכאן אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותנהו לה ומכאן אמרו חכמים ביבמות ירושלמי אל תאמן בגר עד ט"ו דורות וט"ו דורות הם מן עתי המצרי עד ישמעאל וי"א ט"ז דורות עם ירחע ומדרש רבותינו אפשר בן שהי' מזרע המלוכה והלא ישמעאל מזרע ירחמאל היה ולא מן רם אלא שהעביר מזרעו למולך: (מב) ובני כלב אחי ירחמאל. לפי שיחס למעלה קצת משפחות כלב והפסיק ביחס ירחמאל צריך לומר כלב אחי ירחמאל שלא תאמר כבר יחס כל משפחות כלב לכך הוצרך לומר כלב אחי ירחמאל שזה הוא ולא כלב אחר היה וכן דרך כל היחס אינו מיחס כסדר אלא מיחס קצת ממשפחת פלוני ותופס משפחה אחרת וכשיחס קצת ממשפחה זו מתחיל ליחס משפחה ראשונה כבתחילה ושוב האחרת וכן מעורבב כל ספר היחס הזה: הוא אבי זיף. שר של זיף ושר כל בני מרשה ושר חברון ושם העיירות האלה כתובות בספר (ביהושע ט"ו) כדכתיב זיף וטלם ובעלות (וכתיב) קעילה (שם) ואכזיב ומרשה: (מד) אבי ירקעם. כל אבי שנאמר כאן שר על אותה העיר הכתובה בסמוך: (מז) ובני יהדי. אחד מבנים של עיפה היה ומה שלא הזכיר מי היה אביו לפי שאיני צריך להזכיר שום מבנים של עיפה כי אם זה יהדי: (מט) ותלד שעף אבי מדמנה את שוא אבי מכבנא ואבי גבעא. שתי עיירות הללו שלו היו: ובת כלב עכסה. עתה מתחיל לראש ומקדים בעכסה משום שהיתה אשת עתניאל כדכתיב שם ויאמר כלב אשר יכה קרית ספר וגו': (נ) אלה היו בני כלב בן חור בכור אפרתה. פתרון אלה היו בני כלב בן חור כמו בנו חור והוא חור היה בנו הבכור לאפרת אשתו ולא בכור לכלב וכן מפורש למעלה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. ע"א אלה היו וגו' חור היה בן לכלב והוליד בן ויקרא שמו כלב לכך פירושו ואלה היו בניו של כלב בנו של חור שובל וגו': בכור אפרתה. ולא בכור לכלב על חור הוא אומר כן נראה לנו: (נב) הרואה חצי המנחות. מדינה אחת היתה בארץ ומנוחות שמה דכתיב ויגלם אל מנחת (לקמן ח') והוא המושל על חצי מדינה ולקמן נאמר מי משל על חצי מדינה באחרת

מצודת דוד

אחריו: (לב) לא בנים. בלא בנים: (לד) ולא היה לששן בנים. כי בנו אחלי מת בחייו ולא השאיר זרע: (מב) ובני כלב. עם שכבר התחיל לספר מזרע כלב פסק בו וחזר לספר מזרע ירחמאל אחיו ועתה חזר לספר עוד מזרע כלב וכן דרך הספר הזה לספר קצת ולהפסיק בספור אחר ולחזור לספור הראשון: מישע בכורו. אולי הנזכרים למעלה היו חשובים ממנו ולזה הקדימם: ובני מרשה. שחסר מלת זיף וכאלו אמר ובני זיף מרשה וכו' ולפי שזה עתה הזכיר זיף סמך על המבין: (מז) ובני יהדי. הוא אחד מבני עיפה פילגש כלב הנזכר למעלה ושני שמות היה לו: (מח) ילד שבר. רצה לומר כלב ילד ממנה את שבר וכו': (מט) ותלד שעף. ר"ל שעף וכו' הוליד את אשתו את שוא שהיה שר של מכבנה ועל גבעא. או ר"ל אנשי שערים השם היו מזרעו: (נ) כלב בן חור למעלה

יְעָרִים הָרֹאֶה חֲצִי הַמְּנֻחוֹת׃ נג וּמִשְׁפְּחוֹת קִרְיַת
יְעָרִים הַיִּתְרִי וְהַפּוּתִי וְהַשֻּׁמָתִי וְהַמִּשְׁרָעִי מֵאֵלֶּה
יָצְאוּ הַצָּרְעָתִי וְהָאֶשְׁתָּאֻלִי׃ נד בְּנֵי שַׂלְמָא בֵּית
לֶחֶם וּנְטוֹפָתִי עַטְרוֹת בֵּית יוֹאָב וַחֲצִי הַמָּנַחְתִּי
הַצָּרְעִי׃ נה וּמִשְׁפְּחוֹת סוֹפְרִים יֹשְׁבֵו יַעְבֵּץ
תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׂוּכָתִים הֵמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים
מֵחַמַּת אֲבִי בֵית־רֵכָב׃ ג א וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי דָוִיד
אֲשֶׁר נוֹלַד־לוֹ בְּחֶבְרוֹן הַבְּכוֹר ׀ אַמְנֹן לַאֲחִינֹעַם
הַיִּזְרְעֵאלִית שֵׁנִי דָּנִיֵּאל לַאֲבִיגַיִל הַכַּרְמְלִית׃
ב הַשְּׁלִשִׁי לְאַבְשָׁלוֹם בֶּן־מַעֲכָה בַּת־תַּלְמַי מֶלֶךְ
גְּשׁוּר הָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית׃ ג הַחֲמִישִׁי
שְׁפַטְיָה לַאֲבִיטָל הַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אִשְׁתּוֹ׃
ד שִׁשָּׁה נוֹלַד־לוֹ בְחֶבְרוֹן וַיִּמְלָךְ־שָׁם שֶׁבַע שָׁנִים
וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּשְׁלֹשִׁים וְשָׁלוֹשׁ שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם׃ ה וְאֵלֶּה נוּלְּדוּ־לוֹ בִּירוּשָׁלַיִם שִׁמְעָא
וְשׁוֹבָב וְנָתָן וּשְׁלֹמֹה אַרְבָּעָה לְבַת־שׁוּעַ בַּת־
עַמִּיאֵל׃ ו וְיִבְחָר וֶאֱלִישָׁמָע וֶאֱלִיפָלֶט׃ ז וְנֹגַהּ וְנֶפֶג
וְיָפִיעַ׃ ח וֶאֱלִישָׁמָע וְאֶלְיָדָע וֶאֱלִיפֶלֶט תִּשְׁעָה׃

תולדות אהרן ומשפחות סופרים. סוטה יא סנהד' קד קו (שקלים מח) : שני דניאל. ברכות י : ששי יתרעם. (סוכה נב סנהד' כ) :

רש"י

האחר' הרואה פורמדריפי"ו בלע"ז : (נג) ומשפחות קרית יערים. יושבי קרית יערים : מאלה יצאו הצרעתי והאשתאולי. יושבי צרעה ואל תתמה שכתב (שופטים יג) ותחל רוח ה' לפעמו בין צרעה ובין אשתאול דמשמע שהיו שתי עיירות הללו של בני דן כי כל אלה שנאמר כאן של בני יהודה היו שאנו יכולין לומר העיירות והגבול שהיה בין צרעה ואשתאול היה של דן אבל צרעה ואשתאול עצמן של בני יהודה היו : (נד) בני שלמא בית לחם. בני שלמא היו מיושבי בית לחם הנטופתי : עטרות בית יואב. וגם מיושבי נטופת ועטרות בית יואב חצי מדינת המנחתי תפשו להם בני צרעה והיו יושבים בהם שם מקומות הן מהרי הנטופתי. בענה הנטופתי (ש"ב כ"ג) גבורי דוד. ומנחת ויגלום אל מנחת (לק' ח') : (נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ. סיעת יעבץ שהיה מושל עליהם כדכתיב למטה ויהי יעבץ נכבד מאחיו : תרעתים שמעתים שוכתים. כולם שמות בית אביהם : המה הקינים. והיכן מקומם של אלו והלא הם יושבי קין שם מקום דכתיב הקין וגבעה ותמנה ערים עשר (יהושע טז) : הבאים מחמת אבי בית רכב. שיצאו מחמת שהיה של בית רכב וישב בקין. ע"א יעבץ שם של עיר ושל יששכר היתה כדכתיב והרבית וקשיון ואבץ (שם יט) : המה הקינים. צורפים ויתנהו לצורף תרגומו לקינאה (שופטים י"ז) : (א) שני דניאל לאביגיל. (ובשמואל ב' ג') כתוב והשני כלאב לאביגיל ובמדרש ויכלו מפרש לפי שדוד נשא אביגיל אחר מיתת נבל והיו חושדין אותו הבן שהוא של נבל לכך קראו דוד שמות שנים כלאב ודניאל דניאל דני אל כלאב שהיה דומה כולו לאב : (ג) הששי יתרעם לעגלה אשתו. מדרש וכי היא בלבד אשתו אלא שפעת כעגלה וילדתו ושהיתה חביבה עליו כעגלה כמו (שופטים י"ד) לולא חרשתם בעגלתי ומפני חביבותה של מיכל קורא אותה אשתו : (ו) ואלישמע ואליפלט. ואלידע ואליפלט. (בשמואל ב' ה') אינו מונה אליפלט אלא פעם אחת ואינו מונה כי אם ז' וכאן מונה ט' וזהו טעמא אליפלט בנו מת ונולד לו בן אחר לאחר כן ונקרא שמו כמו בן אליפלט שהיה הוא שמנה לשם וגם אלישמע מונה כאן ב' פעמים כמו כן נוכל לומר שמת ונולד לו אחר וגם א' מאלו מת ונשארו שבעה וזה שאינו מונה לשם כי אם שבעה והט' שמונה משום כבודו של דוד שהיו

רדק

שהמה מנחות הנזכר למטה. ופירוש הרואה שרואה ענין העיר ומושל עליה. ויש מפרשים שהיה מושל על חצי העיר ירושלים שנקראת מנוחה. ויש מפרשים שהיה רואה וממונה על חצי המנחות הבאות לירושלים מאת כל הגוים. ועוד יש פירושי' אחרים לא ראיתי לכתבם וגם אלו אשר כתבתי לא ישרו בעיני. והנראה בעיני כי הרואה חצי המנחות הם שמות בני שובל בנים אחרים לבד אשר ישבו בקרית יערים ושם האחד רואה ושם האחד חצי המנחות. ואין לתמוה על צירוף שמות בני אדם שידמה ענין כי הנה צרף גדלתי ורוממתי שידמה ענין והוא שמות בני אדם ואחרים מלבד אלה : (נג) ומשפחות קרית יערים היתרי והפותי. פירוש כל בני קרית יערים שהיו בני שובל היו הלוקים לאלה המשפחות. ואלה הנזכרים ראשי המשפחות כל משפחה מתיחסת אל בית אב שלה כמו לימנה משפחת הימני לבריעה משפחת הבריעי וכן כולם : מאלה יצאו הצרעתי והאשתאלי. וצרעה ואשתאול שני מקומות בארץ יהודה ויצאו אנשים ממשפחת קרית יערים ובנו שני מקומות אלה וישבו שם והיו לשני משפחות נקראו צרעתי ואשתאלי ואע"פ שכתוב ותחל רוח לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאל לא היו משבט דן כי אם משבט יהודה כמו קרית יערים אלא שבט דן חנו באותן המקומות עד נפלה להם נחלה לפיכך נקרא מחנה דן וכן כתיב ויעלו ויחנו בקרית יערים וביהודה על כן קראו למקום ההוא מחנה דן עד היום הזה הנה אחרי קרית יערים : (נד) בני שלמא בית לחם. כמו שפירשנו שלמא אבי בית לחם ועוד מבניו משפחה אחרת שמה נטופתי : עטרות בית יואב. גם הוא שם משפחה או שם עיר כמו עטרות ודיבון וכל אותה העיר היתה מבניו : וחצי המנחתי הצרעי. ג"כ שם משפחות היו מבני שלמא : (נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ. כלומר גם אלה המשפחות היו מבני שלמא סופרים שהיו סופרים ומלמדים והיו יושבי עיר ששמה יעבץ. אפשר שיעבץ בנה אותה ונקראת על שמו : תרעתי' שמעתים שוכתים. שמות משפחות ויש הרבה דרשות בשמות הללו ואם באנו לדרוש כל השמות למה נקראו כן לא יכילם ספר ואין לנו אלא מה שנמצא כתוב כי כל השמות היו על ענינים ידועים אצלם כמו שכתוב במקצתם ואין לנו לחפש אחר אותם שלא נכתבו עניניהם : המה הקינים. מצאתי בספר מדויק הקנים בצ"רי הקו"ף. ובספרים אחרים ג"כ מצאתי בחירק הקו"ף. והמסרה עליו לית וחד קינים והגנז. והקינים הם כמו כן שם משפחה ידועה. ויש מפרשי' שהיו צורפי' מתרגו' ויתנהו לצורף ויהביה לקנאה. ואמרו רבותינו ז"ל שהיו מבני קני חותן משה ונתערבו במשפחת יהודה ונתיחסו עמם : מחמת אבי בית רכב. והם משפחה בית הרכבים הנזכר בספר ירמיה ושם אב המשפחה ההיא חמת : (א) ואלה היו בני דויד. לפי שהזכיר למעלה משפחה רם עד דוד ולא השלים היחס כדי לספר יחס כלב אחריו חזר עתה בהשלימו יחס כלב להשלים יחס דוד : שני דניאל. ובספר שמואל קורא אותו כלאב. יש בו דרש לפי שלקח דוד אביגיל אחרי מות נבל אמרו בני הדור כי זה הבן הנולד לאביגיל היה בנו של נבל ולפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד להסיר החשד לפיכך קראו כלאב דומה לאב ודניאל היה שמו העקרי כלומר דנני אלהים מנבל : (ב) השלישי לאבשלום בן מעכה. למ"ד לאבשלום נופלת על עיקר הטעם לא להביא דבר אל העצם וכאמרו לאבשלום כאלו אמר את אבשלום. וכמו למ"ד זו למ"ד הרגו לאבנר. לכל כליו תעשה נחשת. אנוש לשברך. ואחרים מלבד אלה כמו שהבאתי' בספר מכלל בחלק הדקדוק : (ג) יתרעם לעגלה אשתו. אמרו כי זו היא מיכל בת שאול לפי' אמר אשתו הראשונה. ומה שאמר הכתוב ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מאותו היום ואילך לא היתה לה בשביל עונש בזיון שביזת' לדוד על שהיה מפזז ומכרכר לפני ה' אבל קודם לכן היה לה : (ה) ואלה נולדו בירושלם. דגש בלמ"ד נולדו שמורת הנח ואע"פ שנכתבה הוי"ו הנה נבלע בדגש : ארבעה לבת שוע בת עמיאל. היא בת שוע בת אליעם. ויש שהיו קוראין אותה בת שבע

מצודת דוד

למעלה אמר שחור בן כלב הוליד את אורי ואמר עתה שעוד היה בן לחור ושמו כלב ואלה הם בניו : בכור אפרתה. חור היה בכור לאמו ולא לאביו כי מישע היה שם בכורו : (נב) הרואה חצי המנחות. שם האחד הרואה ושם האחד חצי המנוחות ואין לתמוה על צרוף שמות בני אדם שידמה ענין ודוגמתו גדלתי ורוממתי עזר (לקמן כ"ה) שידמה ענין והם שמות בני אדם : (נג) קרית יערים. יושבי קרית יערים : מאלה. מן הבנים משפחות האלה יצאו יושבי צרעה ואשתאול והם שתי עיירות מנחלת יהודה : (נד) בית לחם. אנשי בית לחם היו מבניו וגם אנשי נטופה : עטרות וכו'. הם שמות מקומות או משפחות : (נה) ומשפחות סופרים. גם מבניו היו משפחות הסופרים וחכמים סיעת יעבץ אשר ישבו עמו ועסקו בתורה והיו טפלים לו וכמ"ש ויהי יעבץ נכבד מאחיו (לקמן ד') : תרעתים וכו'. הם שמות משפחות הסופרים : המה הקינים. המשפחות האלה היו נקראים בשם כולל קינים : הבאים מחמת. ר"ל יוצאי ירך איש אשר שמו חמת שהיה אבי בית רכב : ג (ב) לאבשלום. את אבשלום והלמ"ד הוא במקום את וכן הרגו לאבנר (ש"ב ג') : (ג) אשתו. מוסב על כולן לומר כל אחת היתה אשתו לא פילגש : (ה) שמעא. לא מנאם כסדר תולדותם כי שלמה היה הראשון : (ז) ונגה. בש"ב לא הזכיר נוגה גם לא אליפלט השני ואולי מתו בקטנותם :

מצודת ציון

(כג) חות. תרגומו כפרני : (נה) סופרים. וחכמים ובדרז"ל סופר מברך וזור יונא (חולין ק"ח) : ג (א) דניאל. הוא כלאב שאמור (בש"ב) : (ה) לבת שוע. היא בת שבע : עמיאל. בהפוך האותיות

ואהל וברכיה ואהל חד מן א"ב מן חד וחד וד"ד חד וא' וחד והא' ולית דכו' וסי' ואחרון ואני ידעתי גואלי חי. והאחרון כי לא מועף לאשר מוצק. ואהל וחשובה ואהל וברכיה. והאהל ומשמרת בני גרשון באהל מועד. ואלפים צנה ואלפים כלם וגם. והאלפים והעירים עבדי האדמה. ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלנתיכם. והבקר ומראה הערב

ט כל בני דויד מלבד בני פילגשים ותמר אחותם:
י ובן שלמה רחבעם אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו: יא יורם בנו אחזיהו בנו יואש בנו: יב אמציהו בנו עזריה בנו יותם בנו: יג אחז בנו חזקיהו בנו מנשה בנו: יד אמון בנו יאשיהו בנו: טו ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים השלשי צדקיהו הרביעי שלום: טז ובני יהויקים יכניה בנו צדקיה בנו: יז ובני יכניה אסר שאלתיאל בנו: יח ומלכירם ופדיה ושנאצר יקמיה הושמע ונדביה: יט ובני פדיה זרבבל ושמעי ובן זרבבל משלם וחנניה ושלמית אחותם: כ וחשבה ואהל וברכיה וחסדיה יושב חסד חמש: כא ובן חנניה פלטיה וישעיה בני רפיה בני ארנן בני עבדיה בני שכניה: כב ובני שכניה שמעיה ובני שמעיה חטוש ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה: כג ובן נעריה אליועיני וחזקיהו ועזריקם שלשה: כד ובני אליועיני הודיוהו ואלישיב ופליה ועקוב ויוחנן ודליה ועני שבעה:

ד א בני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור ושובל: ב וראיה בן שובל

תולדות אהרן הבכור יוחנן. הוריות יב כריתות ה (שם מע סוטה כב הוריות מז): הרביעי שלום. הוריות שם כריתות שם: ובני יכניה. סנהד' לז:

רדק

שבע ויש בת שוע כי קרובים הם. וכן עמיאל ואליעם אחד הוא אלא שהאותיות הפוכות. ולא נזכרו אלו הארבעה בנים כסדר תולדותם. שהרי שלמה היה הגדול כי הוא היה הבן הראשון שהיה לבת שבע מדוד אחרי מות הילד וכמו שכתוב וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה ותלד בן ויקרא שלמה שמו ובספר שמואל כשזכר אותם בני דוד שנולדו בירושלים אינו זוכר אליפלט הראשון ונגה אולי לא היו בחיים אז ולא מנה אותם ובזה הספר מנה אותם אע"פ שלא היו אלו השנים בחיים כי מנה הנולדים לו בירושלים. ולפי שאמר הנה כל בני דוד מנה אותם כולם ואע"פ שלא אמר ואליפלט השני אולי מת הראשון כשקרא שם האחרון אליפלט. ובמנין השני בזה הספר. יש שנוי מעט ביניהם כי הראשון אליפלט והשני אליפלט: (ט) כל בני דוד. הרי אמר אשר היו לו בירושלים: (י) ובן שלמה רחבעם. הניח הבנים אחרים ויחס שלמה כי לו המלוכה ולבניו אחריו ויחס מלכי יהודה דור אחר דור: (טו) ובני יאשיהו הבכור יוחנן. הוא יהואחז שלקחו פרעה נכה והגלהו למצרים ומת שם ושני שמות היו לו והיאך אומר הבכור והלא יהויקים היה גדול ממנו שתי שנים דכתיב בן כ"ג יהואחז במלכו. וכתיב בן כ"ה יהויקים במלכו ולא היה בן מלכות זה למלכות כלומר שמלך תחילה כן פירשו רז"ל: השלישי צדקיהו הרביעי שלום. אמרו חכמינו ז"ל כי שלום הוא צדקיהו וקראו שלום על שם שהיה מושלם במעשיו כי הוא צדיק היה לא שהיו בני דוד רשעים. ועוד קראו שלום על שבשלמה מלכות בית דוד בימיו ואמר עליו השלישי שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הרביעי שהיה רביעי למלכות יאשיהו. ומדרך הפשט לא נראה כן אלא כי שלום זה הוא יהויכין בן יהויקים בן יאשיהו ולא נוכל לומר כי בן אחר היה ליאשיהו ששמו שלום כי לא מצאנו במלכים אחר יאשיהו כי אם יהואחז ויהויקים ויהויכין וצדקיהו. ושלום קורא אותו מלך בספר ירמיהו אל שלום בן יאשיהו המולך תחת יאשיהו. וכל ענין אותה הנבואה על יהויכין שגלה לבבל. ואמר בן יאשיהו כי בן בנו היה ובני בנים כבנים בהרבה מקומות תמצא כן. והנה גם כן כתיב בספר בני יאשיהו לפי שהיה לו למלכות יאשיהו בפני צדקיהו דודו לפיכך חזר לספר אותו על הסדר: והנה ג"כ כתב בספר בני יאשיהו: (טז) ובני יהויקים יכניה בנו צדקיהו בנו. קרא יכניה בנו צדקיהו על שם דודו צדקיהו: (יז) ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו. שניהם היו בניו וקראו אסיר שנולד בבית האסורין כי כבר כתב עליו הנביא כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו. אלא אמרו שעשה תשובה בבית האסורין ושב אל ה' בכל לבו ויעתר לו ה' ונתן לו בנים ויצא מבית הכלא וקרא שם האחד אסיר שנולד בבית האסורין ושם האחד שאלתיאל שנשאלה מלכות בית דוד ממנו. ועוד אמרו אמר ר' יוחנן גלות מכפרת על הכל שנ' כתבו את האיש הזה ערירי ובתר דגלה כתיב אסיר שאלתיאל בנו. אסיר שעברתו אמו בבית האסורים. שאלתיאל ששתלו שלא כדרך השתלין. גמירי דאין אשה מתעברת מעומד והיא נתעברה מעומד. דבר אחר שאלתיאל ששאל על אלתו. זרובבל שנזרע בבבל ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו: (יח) ומלכירם ופדיה. כל אלה בני שאלתיאל ואחז דרך קצרה ולא אמר ובני שאלתיאל כי הדבר מובן שזוכר אב ובניו כולם: (יט) ובני פדיה זרובבל ושמעי. ומה שאמר בחגי זכריה ובעזרא זרובבל בן שאלתיאל לפי שהיה בן בנו כי פדיה בן שאלתיאל וזרובבל בן פדיה. הלא תראה בכמה מקומות שזכר בני בנים כבנים: ובן זרובבל משולם. כמו ובני זרובבל. וכן ובן חנניה ובן נעריה: (א) בני יהודה פרץ חצרון וכרמי. בא להשלים יחס יהודה מה שלא הזכיר למעלה. והזכיר דרך קצרה בנים ובני בנים כסדר: וחור ושובל. זהו חור שהזכיר למעלה כלב בן חור בכור אפרתה. והיה חור זה בן כלב בן יפונה. והוא אבי כלב שהיה אבי שובל כמו שהזכיר למעלה ובכאן השלים יחסו: (ב) וראיה בן שובל. ראיה זה הוא הרואה שהזכיר למעלה

רשי

שהיו לו בנים הרבה שהרי כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד וזרעו: (יא) אחזיהו בנו יואש. משלמה עד יואש ח' דורות ולפי שראה דוד שהיה זרעו כלה בימי יואש ע"י עתליהו כדכתיב בספר זה (ב' כ"ב) ותקם ותדבר. (על לשון דבר ע"י) שם המות עמד בתפלה ואמר זה המזמור למנצח על השמינית שמונה נימין (ס"א במנין) על דור שמיני הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו' (שם) ונמלט יואש ומן יואש עד יאשיהו ח' דורות שראה דוד שיאשיהו ובניו כולם הולכין לאבדון זה נהרג וזה נקרו עיניו והתפלל עוד על השמינית על דור שמיני ה' אל באפך תוכיחני (שם ו') ובשביל תפילתו נשתיירו בני יהויקים ובכל ספר תהלים אין יותר על השמינית אלא אלו שנים. ומיכניה (ס"א ומיהויקים) עד ענני שבעה שהוא מלך המשיח דכתיב (בדניאל ז') וארו עם ענני שמיא ל"ח בנים בין בנים ובין דורות לבנים הקב"ה עשה כן בשביל שאמר להקב"ה ל"ח תשבחות בספר עזרא (ד"ה א' כ"ט) (וקראו ספר עזרא לפי שעזרא כתב ד"ה יוש"ה) מן ברוך ה' אלהי ישראל וגו' עד ולחזק ל"ח תיבות: (כ) וחסדיה יושב חסד חמש. חמש היו לבד משלומית אחותם: (כב) ובני שמעיה חטוש ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה. אינם אלא ה' ויש בו טעם כמו שכתוב למטה (כ"ה) כשמשמרו' הלוים לידותון בני ידותון גדליהו וצרי וישעיה חשביהו ומתתיהו ששה ואינם כי אם ה': (ב) וראיה. כן מנהג היחס הזה אף על פי שלא הזכיר עדיין ראיה כי דורות דורות קחשיב וכן בני חלאה צרת וצחר ואתנן וקוץ הוליד. ועדיין לא הזכיר קוץ ומזכיר

מצודת דוד

(ט) כל בני דויד. אלה כל בני דוד מן הנשים: ותמר. ר"ל ומלבד תמר אחותם: (י) אביה בנו. של רחבעם וכן מנה והולך המלכים זה אח"ז: (יב) עזריה. הוא עוזיה המלך: (טו) הבכור יוחנן. הוא יואחז הנזכר (במ"ב) ועם כי יהויקים היה גדול ממנו קראו בכור על כי היה בכור למלכות שמלך קודם יהויקים כמ"ש (במ"ב): שלום. ארז"ל שהוא צדקיה הנזכר וקראו גם רביעי ע"ש שהי' הרביעי למלכות כי יכניה בן יהויקים מלך לפניו: (טז) צדקיה בנו. אין זה צדקיה המלך כי זה הי' בן יכניה וצדקיהו המלך הי' דודו בן יאשיהו: (יז) ובני יכניה. מלבד צדקיהו הנזכר: שאלתיאל בנו. בן אסר היה: (יח) ומלכירם וכו'. בני שאלתיאל היו ולקצר סמך על המבין שזוכר את הבנים סמוך לאביהם: (יט) ובני פדיה זרובבל. ומה שנאמר במקומות אחרים זרובבל בן שאלתיאל כי בני בנים הם כבנים: ובן זרובבל. כמו ובני זרובבל ורבים כמוהו:

(כ) יושב חסד. הוא שם אחד: חמש. הם האמורים במקרא זה ואולי הראשונים היו מאשה אחרת ולזה לא כללם יחד: (כא) בני רפיה. רצה לומר בן ישעיה היה ובן רפיה היה ארנון וכו' ולקצר סמך על המבין ובני הוא כמו בן וכמוהו רבים: (כב) ששה. אינם אלא חמשה אלא אשתו היתה מעוברת וראה ברה"ק שתלד בן זכר ודוגמתו נאמר בני ידותון וכו' ששה (לקמן כה) ואינו חושב כ"א חמשה. או שהוא חוזר על שכניה לומר שבניו נולדו ששה והושב הבן עם בני הבן: ד (א) בני יהודה וכו'. בא להשלים יחוס בני יהודה ובדרך קצרה מזכיר שוב מי מבניו ובני בניו והם פרץ בן יהודה וחצרון בנו וכרמי בן זמרי בן זרח בן יהודה וחור בן כלב בן חצרון ושובל בן כלב בן חור: (ב) וראיה. הוא הרואה האמור למעלה: אלה משפחות הצרעתי. האמור למעלה

והבקר. וגוים ובאו עמים רבים וגוים עצומים. והגוים כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו. וגבהים אם עשק רש וגזל ומשפט וצדק תראה במדינה. והגבהים. ונקף סבכי היער בברזל והלבנון. וגבה עדה נא גאון וגבה. והגבה והאולם אשר על פני הארץ. וגבוה כי רם ה' ושפל יראה. והגבוה כה אמר ה' הסיר המצנפת הרם העטרה. ודל

הוליד את־יחת ויחת הוליד את־אחומי ואת־להד אלה משפחות הצרעתי: ג ואלה אבי עיטם יזרעאל וישמא וידבש ושם אחותם הצללפוני: ד ופנואל אבי גדר ועזר אבי חושה אלה בני־חור בכור אפרתה אבי בית לחם: ה ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה: ו ותלד לו נערה את־אחזם ואת־חפר ואת־תימני ואת־האחשתרי אלה בני נערה: ז ובני חלאה צרת יצחר ואתנן: ח וקוץ הוליד את־ענוב ואת־הצבבה ומשפחת אחרחל בן־הרום: ט ויהי יעבץ נכבד מאחיו ואמו קראה שמו יעבץ לאמר כי ילדתי בעצב: י ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם־ברך תברכני והרבית את־גבולי והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא אלהים את־אשר שאל: יא וכלוב אחי־שוחה הוליד את־מחיר הוא אבי אשתון: יב ואשתון הוליד את־בית רפא ואת־פסח ואת־תחנה אבי עיר־נחש אלה אנשי רכה: יג ובני קנז עתניאל ושריה ובני עתניאל חתת: יד ומעונתי הוליד את־עפרה ושריה הוליד את־יואב אבי גיא חרשים כי חרשים היו: טו ובני כלב בן־יפנה עירו אלה ונעם ובני אלה וקנז: טז ובני יהללאל זיף וזיפה תיריא ואשראל: יז ובן־עזרה יתר ומרד ועפר וילון ותהר את־מרים

תולדות אהרן ולאשחור. סוטה יב: ובני חלאה. שם: ויקרא יעבץ. תמורה טז:

רש"י

ומזכיר את בניו: (ה) ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים. מוסב למעלה ואשת חצרון אביה ותלד לו את אשחור אבי תקוע כי לא יחס עד עתה: (ט) ואמו קראה שמו יעבץ לאמר כי ילדתי בעצב. וכינה שמו יעבץ ודוגמתו בן אוני (ס"א ואביו קרא לו בנימין) (בראשית ל"ה): (י) והרבית את גבולי. בנחלות: והיתה ידך עמי ועשית מרעה. אם תהיה עמי ותצילני מרעה לבלתי עצבי שלא יארע לי שום נזק וצער ועצב והוא נדר מה שנדר: ויבא אלהים את אשר שאל. ושלם נדרו ומכאן מביאין ראיה כשפוסקין צדקה (בצבור) בעבור מה שאין נודרין אלא נותנין בלא נדר ומדרשו ידוע: (יא) וכלוב אחי שוחה. משפחות הוא דקחשיב בקבור ל' אע"פ שאין מזכירו למעלה וכן ובני קנז אע"פ שלא הזכירו למעלה וכן מעונתי כמו כן לא הזכירו כי כן דרך כל הספר הזה: (יב) אבי עיר נחש. שם עיר ותחנה שר (הי') עליה: אלה אנשי רכה. בני אשתון ישבו באותו מקום ברכה. ע"א אנשי רכה המשפחה היתה מכונה אנשי רכה: (יד) ושריה הוליד את יואב אבי גיא חרשים. יואב היה שר של עמק שיש בה חרשים ולמה אני קורא אותה גיא חרשים כי חרשים היו פתרון אותן שישבו בגיא החרשים חרשים המה ועל שמם נקרא הגיא: (טו) ובני כלב בן יפונה. אמרו רבותינו כלב בן יפונה זה כלב בן חצרון ולמה נקרא בן יפונה שפינה מעצת מרגלים ואל תתמה שהרי ייחס כבר משפחת כלב בן חצרון שהרי כן הדרך שמייחס קצת ומדלג על משפחה אחרת ואח"כ תופס משפחה ראשונה: ובני אלה וקנז

רד"ק

למעלה. ויהו בניו לשובל הראה חצי המנוחות והראה ורא"ה אחד כי כן דרך המשפחות להתהפך כבן האותיות: אלה משפחות הצרעתי. הוא שהזכיר למעלה מאלה יצאו הצרעתי והאשתאלי. והזכיר הנה יחת ואחומי ולהד שהיו עיקר משפחות הצרעתי: (ג) ואלה אבי עיטם. פי' ועוד אלה בניו משובל ומחור אבי עיטם יזרעאל: ושם אחותם הצללפוני. מה שהזכיר אחותם וכן הזכיר למעלה בבני זרובבל ושלמית אחותם. אולי לא היתה להם עוד והזכירה. או היו בעלות השם בדורם ונשים חשובות לכך הזכירם כמו סרח בת אשר: (ד) אבי בית לחם. קצר ולא הזכיר שלמא שהיה אבי בית לחם כי חור היה אבי שלמא. ושלמא אבי בית לחם: (ה) ולאשחור אבי תקוע. הוא שהזכיר למעלה בן חצרון שהיה לו מאביה אשתו ולא הזכיר למעלה עוד מיחוסו אלא שאמר אבי תקוע. והנה השלים יחוסו: (ט) ויהי יעבץ נכבד מאחיו. אולי יעבץ הוא אחד מהנזכרים והיו לו שני שמות או הוא אחר. ואע"פ שלא הזכירו בסדר התולדה הזכיר ענינו יעבץ אע"פ שהוא הפוך אל הענין כי היה לו לומר יעצב. אינם מקפידים העברים על זה כמו נח מן ינחמנו. קין מן קניתי. שמואל מן מה' שאלתיהו: (י) ויקרא יעבץ. אולי השם על שמו שהיה מענין עצב כמו שאמר לבלתי עצבי והשם שלא יבואו עניניו על הנכונה ויעצב בעיני העולם ונדר נדר אם יצליחהו השם ויברכהו יעשה כך וכך ולא הזכיר הנדר. וכן וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי לדעת קצת המפרשים וכן וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתון תתן את העם וגו': ועשית מרעה לבלתי עצבי. כלומר שתעשה אות עמי שלא אעצב מרעה בעולם ולא יהיה שמי גורם לי שום עצב ועצבי הוא מקור פועל עומד והכנוי והמקור באחד אין בו פועל ופעול. או יהיה פועל יוצא ופי' ועשית עמי להצילני מרעה לבלתי עצב אותי: (יא) וכלוב אבי שוחה. אף על פי שלא הזכירו בסדר התולדה הזכירו לספר תולדותיו וכן תמצא בספר זה בהרבה מקומות כי מקצר היה בתולדות: (יב) אבי עיר נחש. כמו אבי קרית יערים כי מבניו נתישבה העיר שנקראת עיר נחש: אלה אנשי רכה. כל אלה בני כלוב שהזכיר היו נקראין אנשי רכה על ענין ידוע אצלם: (יג) ובני קנז עתניאל. אע"פ שלא הזכיר קנז הזכיר תולדותיו כמו שכתבנו: (יד) אבי גיא חרשים. כמו אבי קרית יערים כמו שכתבנו והזכיר למה נקראת העיר גיא החרשים: כי חרשים היו. פי' אומני אבן ועץ וברזל כי הכל יקרא חרש: (טו) ובני כלב בן יפונה. כבר כתבנו כי דעת רבותינו ז"ל שהוא כלב בן חצרון. ואם הוא הזכיר עוד מתולדותיו מה שלא הזכיר למעלה: ובני אלה וקנז. כך היה שמו וקנז בוי"ו: (יז) ובן עזרה יתר ומרד ועפר וילון ותהר את מרים. פי' ותהר כמו ותלד וכן על ברכות הורי כמו יולדי. ועל אשתו של מרד אומר שילדה לו למרד את מרים ואת שמי וגו' מרים בן הוא כמו האחרים כי הרבה נמצאים בשם אחד זכר ונקבה. כמו אביה אשת חצרון ועיפה פלגש כלב ואחרים רבים וסוף פסוקי' המוכיח כי ותהר את מרים על אשתו

מצודת דוד

למעלה שיצאה מבני שובל: (ג) ואלה. מוסב על המקרא שלאחריו שאמר אלה בני חור וגו' ואמר מלבד בני חור הנזכרים למעלה הנה גם אלה היו בניו והם אבי עיטם יזרעאל וגו': (ד) אבי בית לחם. שלמא בן כלב בנו הי' אבי בית לחם ונקרא ע"ש בן בנו וכאומר אבי של אבי בית לחם ואבי האב הוא כאב: (ה) ולאשחור. הוא הנזכר למעלה שהיה בן חצרון: (ח) וקוץ. אולי הוא אחד מהנזכרים למעלה והיה נקרא בב' שמות וכן נאמר ברבים כמוהו אשר נמצא בזה הספר אשר לא יזכרו לפנים מי הי' וממי יצא: (ט) ויהי יעבץ. גם הוא לא נזכר שמו לפנים מי הוא: ילדתי בעצב. כאשר ילדה אותו היה לה עצבון מה ולזכרון קראה את בנה יעבץ בהפוך אותיות מעצב כאלו תאמר שיהפך העצב לשמחה: (י) והרבית את גבולי. להיות נחלתי מרובה: ידך עמי. לעזרני בעת הצורך: ועשית מרעה. ר"ל תהפוך מהרעה אשר בעבורה נתעצבה אמי בעת ילדה אותי הרעה ההיא תהפוך לטובה לבלתי עצבי כאשר שאלה אמו בקריאת השם יעבץ והנה נדר מה א"כ יהיה ולא פירש מה נדר וכאלו אמר כאשר כן יהיה אשלם גמול הדבר ואלך בדרכי ה' ודוגמתו כל מכה יבוסי וגו' (ש"ב ה) ולא פירש מה יעשה לו והוא כאומר הנה יקבל גמול: (יא) וכלוב אחי שוחה. לא הוזכרו לפנים גם שניהם ואולי הוזכרו בשם האחר אשר היה להם. או כן דרך הספר להזכיר אנשים ותולדותיהם עם שלא הוזכרו לפנים ממי יצאו ומי אביהם: (יב) אלה אנשי רכה. כל בני כלוב היו נקראים אנשי רכה מטעם ידוע אצלם. (יג) ובני קנז. גם הוא לא נזכר לפנים בן מי הי' (ולא אזכרם עוד מטעם פי' אחד רבו): עתניאל. הוא היה השופט הראשון על ישראל: (יד) כי חרשים היו. ר"ל בעבור זה היה נקרא המקום ההוא גיא חרשים על כי היו אנשים חרשים רצה לומר אומני אבן ועץ וברזל: (טו) כלב בן יפונה. הוא כלב בן חצרון ועל שפינה עצמו מעצת המרגלים נקרא בן יפונה כן אחז"ל ועם כי כבר סיפר מתולדותיו בא עתה להשלים ספור כל תולדותיו וכן דרך הספר הזה: וקנז. כן שמו בוי"ו: (יז) ותהר. אשתו של מרד הראשה וילדה את מרים והוא שם איש

מבין חכם בעיניו איש. והדל העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט. והרים כה אמר ה' הסיר המצנפת והרים העטרה. וההרים ואשב ואשא עיני והנה ארבע: וחתים משכב וספות יכלי יוצר. והחטים ויאמר ארנן אל דוד. ומצר הגדולה סביב שלשה. ותחצר וירם כבוד ה' דיחזקאל. וחכמים אנשי לצון יפיחו. והחכמים אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם

ואת־שמי ואת־ישבח אבי אשתמע: יח ואשתו היהדיה ילדה את־ירד אבי גדור ואת־חבר אבי שוכו ואת־יקותיאל אבי זנוח ואלה בני בתיה בת־פרעה אשר לקח מרד: יט ובני אשת הודיה אחות נחם אבי קעילה הגרמי ואשתמע המעכתי: כ ובני שימון אמנון ורנה בן־חנן ותולון ובני ישעי זוחת ובן־זוחת: כא בני שלה בן־יהודה ער אבי לכה ולעדה אבי מרשה ומשפחות בית־עבדת הבץ לבית אשבע: כב ויוקים ואנשי כזבא ויואש ושרף אשר־בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים: כג המה היוצרים וישבי נטעים וגדרה עם־המלך במלאכתו ישבו שם: כד בני שמעון נמואל וימין יריב זרח שאול: כה שלם בנו מבשם בנו משמע בנו: כו ובני משמע חמואל בנו זכור בנו שמעי בנו: כז ולשמעי בנים ששה עשר ובנות שש ולאחיו אין בנים רבים וכל משפחתם לא הרבו עד־בני יהודה: כח וישבו בבאר־שבע ומולדה וחצר שועל: כט ובבלהה ובעצם ובתולד: ל ובבתואל ובחרמה ובצקלג: לא ובבית מרכבות

תולדות אהרן ואשתו היהודיה. מגלה יג סנהד' יט: ויוקים ואנשי כזבא. בתרא נא:

רדק

אשתו של מרד הוא אומר וכן אשתו היהודיה ילדה את ירד פי' אשתו של מרד: (יח) היהודיה. מכלל שהראשונה שהזכיר לא היתה יהודיה. והיא בתיה בת פרעה שהזכיר בסוף הענין: את ירד אבי גדור. יש מפרשים כל אלה אבי אדון ומפרשים גדור ושכו וזנוח שם הערים שהיו אלה מושלים עליהם. והנכון שהם כמשמעם וכלם שמות בני היהודיה לכל אחד ואחד וכן תראה במה שהקדמנו שהוא מיחס האב על הבן להודיע לפרסמו כשהיה הבן נכבד וידוע מאביו: ואלה בני בתיה בת פרעה. פי' ואלה שהזכרנו תחלה מרים ושמי וכו' היו בני בתיה בת פרעה: אשר לקח מרד. בן עזריה מבני כלב בן יפונה. ורז"ל דרשו כי מרד הוא כלב בן יפונה ולמה נקרא שמו מרד שמרד מעצת המרגלים. ודרשו כל אלה השמות ירד ואביגדור וחבר כולם על משה רבינו ואמרו ילדה כמו גדלה שהיה לה כבן: (יט) ובני אשת הודיה. אע"פ שלא אמר עד הנה הודיה זה הזכיר תולדותיו וכן מנהג הספר כמו שכתבנו ומאשתו שהיתה אחות נחם היו לו אלה הבנים אבי קעילה הגרמי ואשתמוע המעכתי: (כא) בני שלה בן יהודה. כל התולדות שהזכיר עד הנה היו מפרץ ומזרח ומבני שלה לא הזכיר עד עתה. ועתה בהשלימו יחס יהודה הזכיר מבני שלה קצת: ומשפחות בית עבודת הבץ. פירוש שהיו אותם משפחות עובדי פשתים: (כב) ויוקים ואנשי כזבא. יש דרשות הרבה באלה השמות. ודרשו יואש ושרף שהם מחלון וכליון: אשר בעלו למואב. שלקחו להם נשים מואביות וישבי לחם שהיו מבית לחם יהודה. וכן בפסוק המה היוצרים הרבה דרשות. ולפי פשט הפסוק כל אלה מבני שלה ומבני בניו ואנשי כזבא כולם היו מבניו. ואפשר שכזבא הוא כזיב. ויואש ושרף ג"כ מבניו. ופי' אשר בעלו למואב שנלחמו עם מואב והיו אדונים להם. וישובי לחם ג"כ שם אחד מבניו: והדברים עתיקים. פי' זה שאמרנו כי יואש ושרף בעלו למואב אע"פ שלא נמצא זה בספרי הנבואה הם מדברים ידועים בקבלה ובמסורה ונעתקים איש מפי איש. ויש מפרשים כי והדברים עתיקים חוזר על כל מה שכתב עזרא הנה מיחס התולדות. כי הדברים הנכתבים הנה אע"פ שלא תמצאם כתובים בספר מספרי הנבואה לא תאמר איך ידע כל זה עזרא דברים שלא היו בימיו כי הדברים מקובלים כלם: (כג) המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה. יתכן שחוזר לאנשי כזבא שזכר ואמר כי אלה אנשים המה היוצרים הידועים שהיו יוצרים אומני כלי חרס והיו יושבים חוץ לעיר במקום הנטעים לטעת נטעים ולעבוד האדמה ולעשות שם הכלים. ג"כ אולי אותו המקום היה העפר שלו טוב למלאכת החרס ויהיו יושבים שם ונוטעים נטיעות וגודרים גדרות עם המלך במלאכתו וכן היו עם המלך בחוץ בענין הנטעים והגדרות וישבו שם מפני הכנת מלאכתם שם: (כד) בני שמעון. הזכיר יחס שמעון בקצרה אחר יחס יהודה לפי שהיו שכנים בנחלה הוא זכר נחלתם עם יחסם כמו שכתוב מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתן כי לא היה לו חלק בפני עצמו כמו לשאר השבטים וזהו שאמר אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל: נמואל וימין. נמואל הוא ימואל הנזכר בפרשת ויגש אליו ובפרשת וארא ונזכר גם בפרשת פנחס נמואל לנמואל משפחת הנמואלי וכן תראה ברוב השמות בעברי בשמות בני אדם ובשמות הערים כי אינם קופדים בחילוף אות אחת או שתים בשם. ופעמים קוראים אותם בשני שמות שאינם דומים זה לזה וקורא אותם במקום אחד בשם האחד ובמקום אחר בשם האחר: (כז) וכל משפחתם לא הרבו עד בני יהודה

רשי

וקנז. כך היה שמו וקנז: (יח) ואשתו היהדיה. אשת כלב שנולדה מיהודית ירד אבי גדור וגו'. שרי העירות כדכתיב ביהושע ויקדעם וזנוח וחלחול בית צור וגדור ירמות ועדלם שוכה ועזקה: ואלה בני בתיה בת פרעה. הוי"ו מפרדת בין בני יהודיה ובין בני בתיה: אשר לקח מרד. כלב הוא מרד שמרד בעצת מרגלים וכן דרך היחס שאפילו לאחד אומר בני כמו ובני אלה וקנז: (כא) בני שלה בן יהודה. לפי שעדיין לא יחסו מיחסו עתה שמשום כבודו של דוד מקדים ליחס בני תמר פרץ וזרח שמהם יצא גם הוא ועכשיו שייחס כל משפחות פרץ מתחיל ליחס כל משפחות שלה שהיו באותו הדור: ומשפחת בית עבודת הבוץ. ליריעות המקדש אף הם היו מבני שלה: (כב) ויוקים ואנשי כזבא עד וישבי לחם. כל אלה בני שלה בן יהודה: ויואש ושריו. רבותינו אומרים זה מחלון וכליון: והדברים עתיקים. פתרון אל תאמר לפי שהתחלתי לייחס מאנשי דורינו שכולם היו אחרי כן אלא כולן שנאמרו בפסוק זה (העתיקים) הראשונים שהיו בימי קדמונים: אשר בעלו למואב. שלקחו נשים מואביות: (כג) המה היוצרים. המה יוקים ואנשי כזבא וישבי לחם היו יוצרי חומר למלאכת המלך וגם קדרות למאכל המלך וגם לכהנים: ויושבי נטעים. שהיו עוסקים בנטיעות של מלך: וגדרה. אומנים גודרי גדר אבנים למלאכת המלך: עם המלך. פתרון הושיבן המלך באותן העיירות לפי שהיו עושים מלאכתו דוגמא במשפטים בשואל בעליו עמו לא ישלם כלומר עמו במלאכתו: (כד) בני שמעון. לפי ששמעון יושב בחלק יהודה הוא מקדימו ליחסו ולדבר בעיירותיו קודם לראובן: (כז) ולאחיו אין בנים רבים וכל משפחתם לא הרבו עד בני יהודה. לא הרבו בנים כבני יהודה לפי שהיו מועטים וחלק יהודה רב מהם קבל יהודה שמעון בחלקו כי שמעון לא הי' לו חלק בא"י שנא' אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל (בראשית מ"ט) ושנינו בבראשית רבה אחלקם להעמיד סופרים בישראל בבתי כנסיות כו' ומניין שקבלו דכתיב (יהושע י"ט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם פן תרבה עליהם חית השדה ומה שכתוב (שם) ויעל הגורל לבני שמעון כך היה המעשה הפילו גורל איזה שבט יקבל שמעון בחלקו ונפל הגורל בחלקו של יהודה וגם מה שכתוב (שופטים א') ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בחלק שנתתי לך: (כח) וישבו בבאר שבע. בני שמעון

מצודת ציון

האותיות אליעם האמור (בש"ב): ד (כא) הבוץ. פשתן כמו אחוז בחבלי בוץ (אסתר א'): (כב) בעלו. ענין אדון כמו אם בעליו עמו (שמות כ"ב): עתיקים. ענין יושן כמו ועתיק יומין

מצודת דוד

אים: (יח) ואשתו היהודיה. אשת מרד היהודית כי הראשונה שזכר לא היתה יהודית כי היא היתה בתיה בת פרעה שאמר בסוף המקרא: ואלה. האמורים במקרא שלפניו והם מרים ושמי וכו' אלה היו בני בתיה וכו': (יט) אחות נחם. אשר היתה אחות נחם: אבי וכו'. ר"ל אלה בניה אבי קעילה וכו': (כ) בן חנן. כן שמו וכן בן זוחת: (כא) ומשפחות וכו'. המשפחות שהיו עובדים עבודת הפשתן המיוחסים לבית אשבע: (כב) אשר בעלו למואב. אשר נלחמו עם מואב והיו אדונים להם: וישבי לחם. כן שם איש: והדברים עתיקים. כאומר אף כי אמרתי מדבר מלחמה ונצחון ואין הדבר ידוע הנה אל תתמהו על זה כי הדברים האלה המה מיושנים ועבר זמן רב ונשכח מן הבריות: (כג) המה היוצרים. המה היו יוצרי חרס והיו יושבים במקום שנוטעים לנטוע אותם והיו בעלי גדרים ר"ל בונים גדרות וכתלים: עם המלך. כשהיו עם המלך עוסקים במלאכתו היו יושבים שם במקום הנטעים מפני

בידי . ומלא ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון ומלא ברכת . והמלא ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך . ומשחית עלת אריה מסבכו ומשחית גוים . והמשחית ותהי חרדה במחנה בשדה . ומשלח יפיח כזבים עד שקר . והמשלח את השעיר לעזאזל יעמד חי . ונגע לא תאנה אליך רעה ונגע לא . והנגע וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה .

ובחצר סוסים ובבית בראי ובשערים אלה עריהם עד־מלך דויד : לב וחצריהם עיטם ועין רמון ותכן ועשן ערים חמש : לג וכל־חצריהם אשר סביבות הערים האלה עד־בעל זאת מושבתם והתיחשם להם : לד ומשובב וימלך ויושה בן־אמציה : לה ויואל ויהוא בן־יושביה בן־שריה בן־עשיאל : לו ואליועיני ויעקבה וישוחיה ועשיה ועדיאל וישימאל ובניה : לז וזיזא בן־שפעי בן־אלון בן־ידיה בן־שמרי בן־שמעיה : לח אלה הבאים בשמות נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם פרצו לרוב : לט וילכו למבוא גדר עד למזרח הגיא לבקש מרעה לצאנם : מ וימצאו מרעה שמן וטוב והארץ רחבת ידים ושקטת ושלוה כי מן־חם הישבים שם לפנים : מא ויבאו אלה הכתובים בשמות בימי יחזקיהו מלך־יהודה ויכו את־אהליהם ואת־המעינים (המעונים ק') אשר נמצאו שמה ויחרימם עד־היום הזה וישבו תחתיהם כי־מרעה לצאנם שם : מב ומהם מן־בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי בראשם : מג ויכו את־שארית הפלטה לעמלק וישבו שם עד היום

תולדות אהרן מן בני שמעון . בתרא קכג :

רשי

שמעון ישבו באותן עיירות של יהודה : (לא) אלה עריהם עד מלוך דוד . פתרון כשהרבו בני יהודה עשו תרעומות על בני שמעון מימי שאול ורצו לגרשם מארצם ולא היה יכול לגרשם ואף כי היה כל ימיו בטירדה ובמלחמות וכשמלך דוד באו שבטו לשאול מבני שמעון את ארצם ששאילו להם והלך דוד וגר שם כי שאול לא חשש בכך מפני שגאת דוד שהיה מיהודה וזהו שכתב אלה עריהם עד מלך דוד וכשמלך גרשם מפי' רבי אליעזר בר משולם ז"ל וכן פי' לי רבי שלמה בר לוי אחי רבי משה הדרשן : (לב) וחצריהם . הכפרים נוי היו עיטם ועין ורמון וגו' : (לג) זאת מושבותם והתיחשם להם . כתרון אע"פ שייחסם כאן מקצתן אל תאמר שלא היו כי אם אותן שהרי יש ספר יחוס אחר ושם היו יחוסין כל שבט ושבט כך היה לפרש יחוסו בפני עצמו : (לד) ומשובב . וכל הכתובין : (לח) אלה הבאים . בשמות נשיאים במשפחותם : ובית אבותיהם פרצו לרוב . לא היה להם מקום לישב : (לט) וילכו . על כן למבוא גדור וגו' לבקש מרעה לצאנם : (מ) כי מן חם היושבים שם לפנים . בשקט ובשלוה היו יושבים ולא בא אדם להרע להם לפיכך לא נזהרו כשבאו עליהם להלחם ודוגמתו בשופטים ויבאו על ליש על עם שקט ובוטח וגו' ודבר אין להם עם אדם לפי שהיו שקטים לא היו יראים ולא כרתו ברית עם שום אדם לעזרם לפיכך נלחום אותם חמש מאות וגם כתיב לשם כמשפט צידונים שקט ובוטח וגו' : (מג) ויכו את שארית הפליטה . מהכרתת דוד כי דוד הכרית כל זכר באדום :

ובני

רדק

יהודה . לפי שהיו שוכנים בתוך בני יהודה אמר כי לא הרבו משפחתם שהגיעו למספר בני יהודה . לפיכך היו יושבים ביניהם ונספחים אליהם וישבו בקצת ערי יהודה וכן תמצא הערים אשר מזכיר הנה בספר יהושע בכלל ערי יהודה ומזכיר אותם ג"כ בנחלת בני שמעון שנפלה להם בתוך בני יהודה לפיכך אמר הנה אלה עריהם עד מלך דוד . אבל כשמלך דוד וחזקו בני יהודה גרשום בני יהודה מנחלתם והם בקשו להם נחלה . כמו שאמרו וילכו למבוא גדור עד למזרח הגי ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר וכו' כי הלכו הנה והנה לבקש נחלה . ומה שאמר זאת מושבותם והתיחשם להם . ר"ל כי אלה חמש ערים וחצריהם נשארו להם ולא גרשום משם בני יהודה : (לג) התיחש' להם . כלומר כי היו נקראים על שמם כל הימים . ואיננו רחוק בלשון לזכור יחס בענין הערים . כי עקר מלת יחס הוא גלוי על משפחה והודיע על האיש מאיזה משפחה הוא ומאיזה שבט הוא כן מיחס הערים אל הבית והאדם אל הערים להודיע ולגלות הדבר וכן קראו ליו"ד נרי יו"ד היחס שמיחס אותו אל נרי עבר . ומה שאמר ואת מושבותם ולא אמר אלה כן דרך הלשון בהרבה מקומות יחיד בלשון רבים ורבים בלשון יחיד כמו כי תקראנה מלחמה . ויבא משה ואהרן והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק . או יהיה פירוש ואת הארץ : (לד) ומשובב וימלך וכו'. כל אלה שזוכר היו נשיאי משפחות לשבט שמעון וראשי בתי אבות והלכו לבקש נחלה אחר מלוך דוד והארץ היתה מבני חם שהיו יושבים שם לפנים ובאו אלה והכום והחרימום עד היום וישבו תחתיהם : (מא) ואת המעונים . בשורק מקום חולם והוא קבוץ מן מעון שהוא מקום הדירה ומה שאמר עד היום הזה כי עד ימי עזרא לא שבו עוד בניהם באלה המקומות אע"פ שגלו משם בני שמעון : (מב) בני ישעי בראשם . אלה ארבעה בני ישעי שהיו ראשים לאלה חמש מאות אנשים אמרו רבותינו ז"ל כי ממנשה היו . בני ישעי ראינו שהיה משבט מנשה כמו שאמר ואלה ראשי בית אבותם ועפר וישעי ואמר זה לפי שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר ובית יוסף להבה . והקשו והכתיב ומהם מבני שמעון הלכו להר שעיר ובני ישעי בראשם ותרצו ישעי נמי מבני מנשה קאתי דכתיב ועפר וישעי : (מג) ויכו את שארית הפליטה לעמלק . פי' מה שנשאר שלא החרימום שאול ודוד כי בדוד הוא אומר עד הכרית כל זכר באדום ועמלק מבני אדום . ומה שאמר וישבו שם עד היום הזה . פי' עד היום הזה שגלו . או פי' כי עד היום אע"פ שגלו בני שמעון בני עמלק לא שבו שם

ועוד

מצודת דוד

הכנת מלאכתם אבל לא בזולת זה : (כד) בני שמעון . לפי שהי' שכן ליהודה בנחלתו לזה מיחסו אחריו וקודם ראובן : (כה) שלום בנו . של שאול הסמוך לו ומבשם בנו של שלום וכו' : (כז) וכל משפחתם . של בני שמעון לא הרבו בנים לגעת עד מספר בני יהודה אשר שכנו עמהם וכאומר אין המקום גורם מרבית הבנים כי בני יהודה ובני שמעון ישבו יחד ועכ"ז לא נתרבו אלו כאלו : (כח) וישבו בבאר שבע וכו'. הערים האלה היו בנחלת בני יהודה ונתנה לבני שמעון לשבת בהן ונזכרים המה בספר יהושע קצת בחלוף השמות : (לא) אלה עריהם . אשר ישבו בהן : עד מלוך דוד . אבל כאשר מלך דוד נגברה יד בני שבטו וגרשום מנחלתם על כי נתרבו והיה צר להם המקום לשבת עם בני שמעון : (לב) וחצריהם . אבל חצרי הערים שזכר הם עיטם וכו' ואף שאמר בסוף המקרא ערים חמש מ"מ אל מול הערים שזכר בראשונה יחשבו כחצרים : (לג) הערים האלה . הם עיטם וכו' : עד בעל . החצרות המגיעות עד בעל : זאת . המחוז הזאת נשארה להם לשבת בה : והתיחשם להם . המקומות האלה נשארו מיוחסות לבני שמעון (ועם כי עיקר שם יחוס הונח על גלוי משפחת האיש לדעת מבני מי הוא הנה הושאל על הגלות העיר לדעת של מי הוא וכן על הגלות האיש לדעת מאיזה עם הוא או מאיזה מקום וכן קראו המדקדקים להיו"ד של מצרי ואדומי (יו"ד היחס) : (לה) אלה הבאים בשמות . רצה לומר אלה הנזכרים בשמותם היו נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם התחזקו להיות עם רב ולא יכלו לשבת בהמחוז הנאמר : (לט) וילכו . ולזה הלכו עד המקום שבאים בה אל גדר וכו' לבקש מקום מרעה : (מ) רחבת ידים . מקומות רחבות וגדולות : ושוקטת ושלוה . עמה יושבת בהשקט ואינה נשמרת מן המלחמה : כי מן חם . כי המה מבני חם היושבים שמה מימים קדמונים ולא היה מי מערער על ארצם להיות נשמרים מן המלחמה : (מא) הכתובים בשמות . הם שובב וימלך וכו' : את אהליהם . רצה לומר יושבי האהלים : המעונים . שם אומה מעון : עד היום הזה . רצה לומר נהרמו ונאבדו משם עד היום הזה ולא חזרו לה אף לאחר שגלו ישראל מארצם : וישבו . אז בעת שהחרימום ישבו במקומם כי מקום מרעה היא והוטב בעיניהם : (מב) ומהם . והוזר ומפרש מן בני שמעון : בראשם . המה היו הראשים להם : (מג) את שארית הפלטה . הנשארה מה שלא החרימם שאול ודוד שנאמר בו עד הכרית כל זכר באדום (מ"א י"א) ועמלק הוא מבני אדום : עד היום הזה . כי חזרו לשבת בה כאשר שבו מבבל :

כי

מצודת ציון

יומין (דניאל ז') : (לב) וחצריהם . הם המקומות הסמוכות לעיר וקטנות מהן ואין מוקפות חומה : (לח) פרצו . ענין התחזקות כמו מה פרצת (בראשית ל"ח) : (מ) ידים . מקומות כמו יד אבשלום (ש"ב יח) : (מג) הפלטה . ענין שיור

כמו

ישטן הפקד עליו רשע ושטן. והשטן ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד. ועירים גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות. והעירים והאלפים והעירים. ופרה ודוב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן. והפרה והעזים והפרה. וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם. והצרעת ויזעף עזיהו. וקדש ואשמעה אחד קדש מדבר. והקדש ואחרי השבעים ששים.

הזה: ה א ובני ראובן בכור־ישראל כי־הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף בן־ישראל ולא להתיחש לבכרה: ב כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכרה ליוסף: ג בני ראובן בכור ישראל חנוך ופלוא חצרון וכרמי: ד בני יואל שמעיה בנו גוג בנו שמעי בנו: ה מיכה בנו ראיה בנו בעל בנו: ו בארה בנו אשר הגלה תלגת פלנאסר מלך אשר הוא נשיא לראובני: ז ואחיו למשפחתיו בהתיחש לתלדותם הראש יעיאל וזכריהו: ח ובלע בן־עזז בן־שמע בן־יואל הוא יושב בערער ועד־נבו ובעל מעון: ט ולמזרח ישב עד־לבוא מדברה למן־הנהר פרת כי מקניהם רבו בארץ גלעד: י ובימי שאול עשו מלחמה עם־ההגראים ויפלו בידם וישבו באהליהם על־כל־פני מזרח לגלעד: יא ובני־גד לנגדם ישבו בארץ הבשן עד־סלכה: יב יואל הראש ושפם המשנה ויעני ושפט בבשן: יג ואחיהם לבית אבותיהם

תולדות אהרן ובני ראובן. שם קכג: ובחללו. ברכות ז בתרא קכג זוהר ויחי: כי יהודה גבר. בתרא שם: והבכורה ליוסף. שם שם:

רד"ק

ועד היום הזה בחזקת בני שמעון. (א) ובני ראובן. אחר שהזכיר שמעון מפני שהיה שכן ליהודה כמו שכתבנו חזר לראובן הבכור: כי הוא הבכור. כלומר הוא הבכור ובו היה ראוי להחל ספור היחסים כי משפט הבכורה והמלכות היו ראוים לו אלא שבחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל כלומר שהיה לו לאביו בן אהוב וחביב ונתנה לו: ולא להתיחש לבכורה. כלומר כשנתן לו הבכורה לא שיתיחש יוסף לבכורה מכל ויקרא בכור ישראל שא"כ היתה לו המלוכה ג"כ כמו שהיתה המשפט לראובן מהכל: (ב) כי יהודה גבר באחיו ונתן לו יעקב המלוכה. ואחר משפט הבכורה והוא לקחת פי שנים בארץ נתן ליוסף: ולנגיד ממנו. פי' מי שהיה בישראל לנגיד אמר יעקב שיהיה ממנו: (ג) בני ראובן. לפי שהפסיק בענין חזר לומר פעם אחרת בני ראובן: (ד) בני יואל. אע"פ שלא הזכירו בסדר התולדה מזכירו עתה לייחס בניו אחריו וכמוהו רבים בספור היחסים: שמעיה בנו גוג בנו. כלם אחד בן אחד ואפילו היה לכל אחד בנים אחרים אינו מזכיר אלא הראשים. וכן תמצא בהרבה מקומות: (ו) בארה בנו אשר הגלה וגו'. הוא היה נשיא לשבט ראובן בעת שהגלם תגלת פלנאסר והוא תגלת שמזכיר במלכים והפוך האותיות בשמות הוא דרך הלשון כמו שתראה רבים· (ז) ואחיו למשפחותיו. כלומר זה היה נשיא וגם אחיו בהתיחשם לתולדותם הוא ראשי משפחותם וידועים. והראש בהם יעיאל וזכריהו כו': (ח) בן שמע בן יואל. הוא שמעיה בן יואל שהזכיר למעלה: הוא יושב בערוער. י"מ בי"ת בערוער במקום מ"ם כי ערוער לא היה לבני ראובן כי אם לבני גד כמו שאמר ויבנו בני גד את דיבון ואת עטרות ואת ערוער. ונכון הוא וכמוהו מצאנו בי"ת במקום מ"ם והנותר בבשר ובלחם וכן וירעצו וירוצצו את בני ישראל בשנה ההיא שמונה עשרה שנה. ויש לפרש עוד בערוער בגבול ערוער כי העיר לבדה היתה לבני גד שבנו אותה וגבולה היה לבני ראובן: (ט) ולמזרח ישב. פי' למזרח ארץ הגלעד כי כל ארצם היתה מזרח לארץ ישראל כמו שאמר עבר הירדן מזרחה אבל למזרח ארץ הגלעד התפשטו וישבו עד לבא מדברה: למן הנהר פרת. כלומר עד נהר פרת ומן הנהר והנה הוא גבולם כי נהר פרת הוא גבול ארץ ישראל למזרח כמו שאמר מן הנהר נהר פרת עד הים האחרון יהיה גבולכם: כי מקניהם רבו. כלומר כי לכך היו צריכים להתפשט בארץ כי מקניהם רבו: (י) עם ההגריאים. הם בני הגר, והאל"ף מקום יו"ד היחס: על כל פני מזרח לגלעד. פני מזרח אשר לגלעד: (יא) ובני גד לנגדם ישבו בארץ הבשן עד סלכה. אינו אומר בכל ארץ הבשן שהרי אמר בתורה כי ארץ הבשן נתנה משה לחצי שבט המנשה. כמו שאומר ויתר הגלעד וכל הבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה וכו'. אלא מקצת הבשן היה לבני גד עד סלכה ומסלכה והילך כל הבשן היה לחצי שבט המנשה ומה שאמר בתורה כי כל הבשן היה לחצי שבט המנשה פירושו כל הבשן בר"י ממלכות עוג לכל חבל הארגוב שהיה נקרא ארץ רפאים. אבל היה מקצת מקומות בבשן שלא היה מולך עליהם עוג ואע"פ שהיה נקרא מלך הבשן לפי שרוב הבשן היה לו מקצת מן הבשן עד סלכה הי' לאמורי ואותו היה לבני גד. ומה שאמר ג"כ הנה וישבו בגלעד בבשן ובבנותיה באותו בשן שהוא עד סלכה ובבנותיה ישבו בני גד וכן הנה אמר שחצי שבט המנשה ישבו בארץ הבשן עד בעל חרמון. ר"ל מאותו מקום הבשן שהיה לבני גד עד בעל חרמון וכן אמר ביהושע ולחצי שבט המנשה נתן משה בשן ולא אמר כל הבשן: (יב) יואל הראש. היה ראש לבני גד. ואלה הארבעה שזכר ראשי משפחות וידועים בשבט היו מושלים בבשן.
ויש

רש"י

(א) ובני ראובן בכור ישראל. ואם תאמר אם כן שהיה בכור למה לא יצא ממנו מלכות כי הוא בודאי הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף ואם תאמר אם כן למה לא הלכו בני יוסף לכך אמר ולא להתייחס לבכורה חלק בכורות ולא בכור כי יהודה אפילו לא חלל ראובן הבכורה ולא נלקחה ממנו אפילו הכי היה הגון יהודה למלך: (ב) כי יהודה גבר באחיו. שנאמר גור אריה יהודה (בראשית מ"ט): ולנגיד ממנו. שיצא ממנו מלכות ועל שם כך נקרא המלך נגיד שהוא המוציא והמביא והבכורה והמלכות נטלה מראובן ונתנה המלכות ליהודה כדכתיב כי יהודה גבר באחיו אבל חלק הבכורה נתנה ליוסף לשני בניו: בני ראובן בכור ישראל. מתחיל עתה כבראשונה: (ד) בני יואל. דורות דורות קחשיב: (ו) אשר הגלה תלגת פלנאסר. קודם לסנחריב וכן היה סדרן פול (מלכים ב' ט"ו) הי' כשמלך מנחם בן גדי ובימי פקח בן רמליה (שם) בא תגלת פלנאסר מלך אשור ובימי הושע בן אלה (שם י"ז) בא שלמנאסר מלך אשור (שם ט"ו) ובימי חזקיהו סנחריב ופירשו רבותינו פול וכולם סנחריב: הוא נשיא לראובני. באותו זמן שהגלוהו תלגת פלנאסר: (ז) בהתיחש לתולדותם הראש יעיאל וזכריהו. פתרון הרי לא יחסתי לך מן ראובן כי אם קצת ועיקר יחוסו במקום יחוסו על דברי הימים למלכי ישראל היה יעיאל וזכריה הראש שעל ידן כלה יחוסן: (ח) ועד נבו ובעל מעון. שבימים קדמונים קודם שבאו לידי ישראל נקראו נבו ובעל מעון ע"ש תועבותם כי כן היה מנהג עובדי כוכבים ומזלות עד היום ההוא לקרות תועבותיהם בשם עיירותיהם אבל כשבאו לידי ישראל הסבו שמותם כדכתיב ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם (במדבר ל"ב) כלו' ישראל הסבו שמותם ואת שבמה לפי שלא נקראה ע"ש תועבותיה לא הסבו שמה ובמגילה מפרש כי נבו ובעל מעון שם עבודת כוכבים הם: (י) עם ההגראים. הם הישמעאלים וע"ש אמם קוראם הגראים בני הגר היו. וישבו באהליהם. שכן מנהג ערביים לישב באהלים: (יא) ובני גד לנגדם ישבו. אצלם כמו ואלכה לנגדך (בראשית ל"ג): (יג) ואחיהם
לבית

מצודת ציון

כמו שריד ופליט (יהושע ח'): ה (א) ובחללו. מלשון חולין ובזיון: יצועי. מצעת המיטה וכן על ערש יצועי (תהלים קל"ב): (י) ההגראים. המה בני ישמעאל ונקראים ע"ש הגר אמו: (יא) לנגדם. כמו נכח וכן ואלכה לנגדך (בראשית לג): (יב) המשנה. שני לו במעלה

מצודת דוד

ה (א) כי הוא הבכור. ר"ל עם כי הוא הבכור והיה א"כ מהראוי להזכיר יחוסו ראשון: ובחללו. אבל בעת שחלל ובזה יצועי אביו ובלבלה לבל יהא מצוי תדיר אצל בלהה אז נלקחה הבכורה ממנו ונתנה ליוסף להיות נוטל פי שנים כבעד להיות בניו נחלקים לשני שבטים: ולא להתיחש לבכורה. לא שיהיה יוסף מיוחס לבכור מכל וכל לסילק ממנו גם המלכות: (ב) כי יהודה גבר באחיו. בדבר המלוכה גבר יהודה מכל אחיו: ולנגיד ממנו. ר"ל להעמיד נגיד ומלך על ישראל אמר יעקב שיהיה ממנו: והבכורה. בדבר נחלת השבטים היא לבדה נתנה ליוסף וכאומר הנה על כי לא נבאר מה מן המעלה לראובן לזה אמרו עד כה והקדים ליהודה מפני כבוד המלוכה: שמעיה בנו וגו'. כל מה שחשב היה אחד בן אחד: (ו) אשר הגלה וכו'. רצה לומר אשר בעת שהגלה תלגת וכו' היה הוא אז נשיא לבני ראובן: (ז) ואחיו. מיודעיו וחבריו של בארה: למשפחותיו וכו'. ר"ל כ"א למשפחות בהתיחסם לסדר תולדותם היה נראה אשר יעיאל היה הראש מכולם וזכריה אחריו על כי אבותיהם היו אבי המעלה יותר מאבות כולם: (ח) הוא יושב. זרעו ישבו בגבול ערוער: ועד נבו. הוא הרוחב מצפון לדרום: (ט) ולמזרח ישב. כלפי המזרח ישבו עד המקום שבאים בה למדבר למן הנהר פרת והלאה אף כי נהר פרת היא גבול א"י למזרח נתרחקו להלאה כי נתרבו מקניהם מלשבת בארץ הגלעד כי היה צר להם המקום: (י) באהליהם. של ההגריאים: על כל פני. על כל עבר המזרחי מול הגלעד:

(יב) בבשן. אלה שארבעה

ורגלים עינים הייתי לעור ורגלים . והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו בה. ושיר כי בימי דוד ואסף . והשיר כל הקהל משתחוים . ושופט ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו . והשפט על הרע כפים. ותבן ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן . והתבן לסוסים ולרכש . ותרומה והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה . והתרומה היקבע אדם אלהים דתריסר . ותורות ועל הר סיני ירדת . והתורות אלה החוקים והמשפטים והתורות אשר קדמאה דסיפרא :

מיכאל ומשלם ושבע ויורי ויעכן וזיע ועבר שבעה: יד אלה ׀ בני אביחיל בן־חורי בן־ירוח בן־גלעד בן־מיכאל בן־ישישי בן־יחדו בן־בוז: טו אחי בן־עבדיאל בן־גוני ראש לבית אבותם: טז וישבו בגלעד בבשן ובבנתיה ובכל־מגרשי שרון על־תוצאותם: יז כלם התיחשו בימי יותם מלך־יהודה ובימי ירבעם מלך־ישראל: יח בני־ראובן וגדי וחצי שבט־מנשה מן־בני־חיל אנשים נשאי מגן וחרב ודרכי קשת ולמודי מלחמה ארבעים וארבעה אלף ושבע־מאות וששים יצאי צבא: יט ויעשו מלחמה עם־ההגריאים ויטור ונפיש ונודב: כ ויעזרו עליהם וינתנו בידם ההגריאים וכל שעמהם כי לאלהים זעקו במלחמה ונעתור להם כי־בטחו בו: כא וישבו מקניהם גמליהם חמשים אלף וצאן מאתים וחמשים אלף וחמורים אלפים ונפש אדם מאה אלף: כב כי־חללים רבים נפלו כי מהאלהים המלחמה וישבו תחתיהם עד־הגלה: כג ובני חצי שבט מנשה ישבו בארץ מבשן עד־בעל חרמון ושניר והר־חרמון המה רבו: כד ואלה ראשי בית־אבותם ועפר וישעי ואליאל ועזריאל וירמיה והודויה ויחדיאל אנשים גבורי חיל אנשי שמות ראשים לבית אבותם: כה וימעלו באלהי אבתיהם ויזנו אחרי אלהי עמי־הארץ אשר־השמיד אלהים מפניהם: כו ויער אלהי ישראל את־רוח ׀ פול מלך־אשור ואת־רוח תלגת פלנסר מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה ויביאם לחלח וחבור והרא ונהר גוזן עד היום הזה: כז בני לוי גרשון קהת ומררי: כח ובני קהת

תולדות אהרן וימעלו . מעילה יח :

רשי

לבית אבותיהם . במקום יהוכן : מיכאל ומשלם . אלו היו ראשי אבותיהם של אותו היחס כי כולם התיחסו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל : (יח) בני ראובן וגד וחצי שבט מנשה מן בני חיל וגו'. כלומר כולם נתקבצו ועשו מלחמה עם ההגריאים : (יט) ויטור ונפיש . בניו של ישמעאל הם : (כ) ויעזרו עליהם . כי ה' עזרם : וינתנו בידם ההגריאים וכל שעמהם . אומות אחרים לעזרם : ונעתור להם . דוגמת ויעתר להם ה' : (כה) ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלהים מפניהם . פתרון הם זנו אחרי אלהי עמי הארץ ואיזה עם אשר השמידם אלהים מפניהם שאלהיהם לא היה יכול לעוזרם ולא שמו על לבם

רדק

ויש בדרש ושפט בבשן הוא שפט אבי אלישע הנביא וסמך לו בבשן מה בשן שפיס עיר אף אלישע בנו פרנס ישראל ששים שנה : (טו) ראש לבית אבותם . עבדיאל או גוני אביו : (טז) וישבו בגלעד בבשן . פי' ובבשן והוא חסר וי"ו כמו שמש ירח : (יז) כלם התיחשו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל . פי' כל אלה בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה שהתיחשו למלחמה הזאת שעשו עם ההגריאים כלומר התפקדו למשפחותם לבית אבותם בצאתם למלחמה והיה זה בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל והוא ירבעם בן יואש מבני יהודה . ואע"פ שנראה מן הפסוקים במלכים כי יותם מלך יהודה וירבעם מלך ישראל לא מלכו בזמן אחד שהרי ירבעם מלך ארבעים ואחת שנה ובשנת עשרים ושבע לירבעם מלך עזריה בן אמציה מלך יהודה והוא עוזיה ומלך עזריה חמשים ושתים שנה הנה עזריה מלך יהודה מלך אחרי מות ירבעם מלך ישראל שלשים ושמנה שנה ואע"פ שיש לדקדק בחשבונות אלו כמו שאנו עתידים לבאר במלכים מכל מקום עוזיה האריך ימים אחרי ירבעם . א"כ איך מלך יותם בן עוזיה בזמן ירבעם אלא שיותם בן עוזיה מלך בחיי עוזיה אביו משהיה מצורע עוזיהו כמו שנאמר וינגע ה' את המלך . ויותם בן המלך על הבית שופט את עם הארץ . ויתכן לפרש בימי יותם ובימי ירבעם עם כל אחד בזמנו ועם כל אחד מהם התיחשו למלחמה : (יח) ולמודי מלחמה . הוא תואר קל ואינו פעול כי למד הוא פועל עומד ואין בו פעול כי אם על דרך התואר כמו שבארתי בספר מכלל בחלק הדקדוק : (כ) וכל שעמהם . וכל האומות שהיו עם ההגריאים הכל נתנו בידם : ונעתר להם . כמו ונעתור והוא מגזרת פעול . כמו ונחתום בטבעת המלך : (כב) וישבו תחתיהם . במקומם ואע"פ שאמר וישבו מקניהם מקצתם ישבו שם . ומקצתם שבו לארצם עם השבי : עד הגלה . עד שגלו על ידי מלכי אשור : (כג) ובני חצי שבט המנשה וכו' הם רבו . כלומר לפי שרבו הרבו גבולי' עד בעל חרמון ושניר והר חרמון : (כד) ועפר וישעי . וי"ו ועפר כמו ואיה וענה : (כו) עד היום הזה . כי לא יצאו בצאת גלות יהודה מבבל : (כז) בני לוי . הזכיר יחס בני לוי ג"כ ועריהם שנתנו להם והזכיר כי העמיד דוד מהם משוררים ומשרתים לפני ה' והזכיר יחס אהרן עד הגולה והוא יהוצדק שהלך עם גלות יהודה ביד נבוכדנצר ויהושע בנו עלה מבבל עם הגולה . בספר עזרא מזכיר זה היחס עד אהרן כי עזרא היה בן שריה . ומיחסו עד אהרן כמו שמיחס הנה יהוצדק אחיו עד אהרן אבל שם מדלג בו השמה בתי אבות שהזכיר הנה מיחוסן אבי עזריה עד מריות ולקצר דלג אותם בתי אבות . והזכיר יחס אלעזר ולא יחס איתמר לפי שמבני אלעזר היו כהנים גדולים עד עולם כי כן אמר לפנחס הקב"ה כאשר קנא בשטים

מצודת דוד

היו ראשים בבשן : (יג) ואחיהם . מיודעיהם ורעיהם שהיו ראשים לבית אבותיהם הם מיכאל וכו' : (טו) ראש וכו' . היה ראש לבית אבותם של האנשים אשר עמו : (טז) על תוצאותם . כמו עד תוצאותם רצה לומר עד סופי הגבולים : (יז) התיחשו . חקרו לדעת סדר תולדותם בימי יותם כשהיה שופט מעת שנתנגע עוזיה אביו אבל לא מלך בימי ירבעם כ"א לאחר מותו כמ"ש במ"ב : (יח) מן בני חיל . ר"ל מן בני חיל התאספו אנשים וכו' : יוצאי צבא . הראוים לצאת בצבא מלחמה : (כ) ויעזרו עליהם . היו נעזרים מה' להתגבר עליהם : וכל שעמהם . וכל אשר היו עמהם בעזרתם : ונעתור להם . קבל עתר תפלתם : (כא) מקניהם . מאהלה כלל וחוזר ומפרש גמליהם וכו' : (כב) כי חללים רבים נפלו . כאומר אין לתמוה איך אפשר אשר מ"ד אלף ותש"ס יקחו בשבי מאה אלף כי בעבור שנפלו מן ההגריאים חללים רבים כי נצחון המלחמה היתה מה' ובעזרתו ולזה נפל פחד היהודים עליהם ומסרו עצמן לשבי : תחתיהם . במקום ההגריאים : (כג) ישבו בארץ . המה חזרו מן המלחמה וישבו בארצם אולם התפשטו מבשן עד בעל חרמון וכו' כי המה רבו והיה צר להם המקום אשר ישבו בה מבראשונה ולזה התפשטו לשבת במקום אחיהם אשר הלכו מזה למקום ההגריאים : (כד) אנשי שמות . רצה לומר ידועים בשמותם לגודל החשיבות : (כה) אשר השמיד וכו' . כאומר והיה להם להבין אם אלהים המה מדוע לא הצילו את עמם : (כו) ונהר גוזן . סמוך לנהר גוזן : עד היום הזה . רצה לומר והנה עודם שם כי לא חזרו בבנין בית השני : (כח) ובני קהת . מפני כבוד משה ואהרן הקדימו

מצודת ציון

במעלה : (טו) ובבנותיה . הכפרים הסמוכים לה : מגרשי . שם הבתים העומדים מחוץ לחומות העיר שנראים כאלו נגרשו מן העיר : (יח) ודורכי . הדרך הוא לדרוך ברגל על הקשת למתחו היטב לירות למרחוק : ולמודי . ענין ההרגל כמו וילמד לטרוף טרף (יחזקאל יט) : (יט) ויטור וגו'. גם המה מבני ישמעאל : (כ) ונעתור . ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (שם ח) : (כא) וישבו . מל' שביה : (כד) ועפר . הוי"ו יתירה . או כן שמו בוי"ו וכמוהו רבים : (כו) ויער . מל' התעוררות : רוח פול . רצון פול : לבני

עַמְרָם יִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃ כט וּבְנֵי עַמְרָם אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וּמִרְיָם וּבְנֵי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃ ל אֶלְעָזָר הוֹלִיד אֶת־פִּינְחָס פִּינְחָס הֹלִיד אֶת־אֲבִישׁוּעַ׃ לא וַאֲבִישׁוּעַ הוֹלִיד אֶת־בֻּקִּי וּבֻקִּי הוֹלִיד אֶת־עֻזִּי׃ לב וְעֻזִּי הוֹלִיד אֶת־זְרַחְיָה וּזְרַחְיָה הוֹלִיד אֶת־מְרָיוֹת׃ לג מְרָיוֹת הוֹלִיד אֶת־אֲמַרְיָה וַאֲמַרְיָה הוֹלִיד אֶת־אֲחִיטוּב׃ לד וַאֲחִיטוּב הוֹלִיד אֶת־צָדוֹק וְצָדוֹק הוֹלִיד אֶת־אֲחִימָעַץ׃ לה וַאֲחִימַעַץ הוֹלִיד אֶת־עֲזַרְיָה וַעֲזַרְיָה הוֹלִיד אֶת־יוֹחָנָן׃ לו וְיוֹחָנָן הוֹלִיד אֶת־עֲזַרְיָה הוּא אֲשֶׁר כִּהֵן בַּבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנָה שְׁלֹמֹה בִּירוּשָׁלִָם׃ לז וַיּוֹלֶד עֲזַרְיָה אֶת־אֲמַרְיָה וַאֲמַרְיָה הוֹלִיד אֶת־אֲחִיטוּב׃ לח וַאֲחִיטוּב הוֹלִיד אֶת־צָדוֹק וְצָדוֹק הוֹלִיד אֶת־שַׁלּוּם׃ לט וְשַׁלּוּם הוֹלִיד אֶת־חִלְקִיָּה וְחִלְקִיָּה הוֹלִיד אֶת־עֲזַרְיָה׃ מ וַעֲזַרְיָה הוֹלִיד אֶת־שְׂרָיָה וּשְׂרָיָה הוֹלִיד אֶת־יְהוֹצָדָק׃ מא וִיהוֹצָדָק הָלַךְ בְּהַגְלוֹת יְהוָה אֶת־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם בְּיַד נְבֻכַדְנֶאצַּר׃

ו א בְּנֵי לֵוִי גֵּרְשֹׁם קְהָת וּמְרָרִי׃ ב וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹם לִבְנִי וְשִׁמְעִי׃ ג וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃ ד בְּנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמֻשִׁי וְאֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת הַלֵּוִי לַאֲבוֹתֵיהֶם׃ ה לְגֵרְשׁוֹם לִבְנִי בְנוֹ יַחַת בְּנוֹ זִמָּה בְנוֹ׃ ו יוֹאָח בְּנוֹ עִדּוֹ בְנוֹ זֶרַח בְּנוֹ יְאָתְרַי בְּנוֹ׃ ז בְּנֵי קְהָת עַמִּינָדָב בְּנוֹ קֹרַח בְּנוֹ אַסִּיר בְּנוֹ׃ ח אֶלְקָנָה בְנוֹ וְאֶבְיָסָף בְּנוֹ וְאַסִּיר בְּנוֹ׃ ט תַּחַת בְּנוֹ אוּרִיאֵל בְּנוֹ עֻזִּיָּה בְנוֹ וְשָׁאוּל בְּנוֹ׃ י וּבְנֵי אֶלְקָנָה עֲמָשַׂי וַאֲחִימוֹת׃ יא אֶלְקָנָה בְּנוֹ אֶלְקָנָה צוֹפַי בְּנוֹ וְנַחַת בְּנוֹ׃ יב אֱלִיאָב בְּנוֹ יְרֹחָם בְּנוֹ אֶלְקָנָה בְנוֹ׃ יג וּבְנֵי

רדק

בשיטי' והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם זו היא כהונה. כי ג"כ בני איתמר היו כהנים ואלה שמבני פנחס היו כהנים גדולים עד עולם. ובצדוק היתה תחלת הברכה הזאת עד יהוצדק והיו כהנים גדולים גם מבני איתמר כי עלי היה כהן גדול שהי' מבני איתמר וכן אחימלך ואביתר בנו: (לו) הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה בירושלי'. אם נאמר כי הוא היה ראשון אשר כהן בבית לא היה כן כי צדוק היה כמו שאמר במלכים צדוק הכהן ונתן הנביא ובזה הספר הוא אומר ג"כ וימשחו לה' לנגיד ולצדוק לכהן. ואם נאמר כי לא ר"ל שכהן ראשון בבית אלא שכהן הנה גם האחרים כהנו מה בא לומר ואם בא לומר כי כהן גדול היה גם אחרים היו כהנים גדולים. ורז"ל אמרו שהוא עזריה שהיה בימי עוזיהו ולפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא הניח עוזיהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן כלו' שהוא חס על כבוד הכהונה ולא נשא פנים לעוזיהו. ויש לפרש כי גם בימי שלמה כהן אחר צדוק ואחר אבותיו הנזכרים אלא בימי שלמה היה קטן עדיין ולא היה כהן גדול בימי עוזיהו ובימי חזקיהו עדיין היה חי והיה כהן גדול כמו שנאמר ויאמר אליו עזיהו כהן הראש ולפי שהאריך ימים כ"כ אמר עליו אשר כהן בבית כלומר אשר כהן כמה ימים: (א) בני לוי גרשם. הוא גרשון כי המ"ם והנו"ן שוים בשמות. כמו כמהם כמהן חנים חנין: (ה) לגרשום לבני בנו וכו'. ולא זכר משפחת שמעי וכן בפרשת פנחס והטעם שלא זכרו הנה כמו שלא זכר משפחת עמרם וחברון ועזיאל כי זכר העומדים על השיר כמו שזכר בסמוך משפחת יצהר ומגרשום משפחת לבני וממררי משפחת מושי ולמטה כשפירש דוד זכר משפחת שמעי: יחת בנו. בן לבני. ובבני שמעי למטה זוכר יחת כי היו שני בניהם נקראים בשם אחד אבל זה יחת בן לבני זוכר שמו למטה יחיאל ויחת ויחיאל קרובים בלשון ובשני שמות האלה היה נקרא וכמוהו רבים במספר: (ז) בני קהת עמינדב. חזר לספר בני קהת לפי שרצה לספר מיחס בניו ובני בניו עוד. ועמינדב זהו יצהר ושני שמות היו לו. ולמעלה הזכירו יצהר וכאן הזכירו עמינדב: אסיר בנו אלקנה בנו אביאסף בנו. אלה שלשתן אינו ר"ל אחד בן אחד כמו האחרים. אלא שלשתן בנו אלה חוזר לקרח כי שלשתן היו בניו כמו שכתוב בתורה ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף והנה ג"כ אמר במזכירו יחש הימן באביאסף בן קרח: (י) ובני אלקנה עמשי ואחימות אלקנה אלה שלשתן אחד בן אחד כי אלקנה זה בן אחימות בן עמשי ועמשי בן אלקנה: (יא) בני אלקנה צופי בנו וכו' אלה הם אחד בן אחד. ואליאב הנזכר הנה הוא אליהוא הנזכר בתחלת ספר שמואל ונחת הוא תוחו הנזכר שם וצופי הוא צוף הנזכר שם: (יג) ובני שמואל הבכור ושני ואבי'. יש מפרשים כמו והשני כאלו אמר והשני אביה ואמר הבכור ולא זכר שמו כי ידוע הוא כי הוא יואל והשני אביה כמו שאמר בשמואל שם ומפרשו אביה ואומרים כי ושני כמו שני כמו שלו ושלו. והוי"ו פתוחה כמו והמור אסור שהוא כמו והחמור. ואין זהו פי' נכון כי לא מצאנו שני כמו שני ואין ראיה משלו ושלו כי הם שני משקלים ועוד כי וא"ו פסוקים לא יתכן בזה הדרך כי וי"ו ותמור פתוחה מפני אות הגרון כי היתה ראויה בשורק

כמו

רשי

לבם אחרי השמידם מפניהם ולא היה יכול לעזרם ולנו כמו כן לא יעזור: (לו) הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה. יש מפרשים עזריה הוא היה עזריה הראשון ומעזריה עד שריה שהיה בחורבן הבית ח' כהנים ומכאן הוגהו ביומא בפ' א' ובויקרא רבה ובספרי פ' פנחס שמנה כהנים שמשו בבית הראשון ויש אומרים שמנה עשר ולא זה וזה יש בהם רוח חיים כי צדוק הוא היה הראשון שכהן בימי שלמה ועוד איזה אמריה היה בימי יהושפט דכתיב והנה אמריהו כהן הראש (ד"ה ב' י"ט) והוא (אמריה) בן עזריהו שהיה בימי עוזיהו בימי חזקיה שהיה אחרי יהושפט וא"ת עזריהו אבי שריה היה והיכן חלקיהו הכהן הגדול שהיה בימי יאשיהו אלא מצדוק יש לחשוב שנים עשר כהנים היו מצדוק עד שריה וכן מצינו בויקרא רבא מדוייק ומ"ש בעזריה הוא אשר כהן בבית מפורש בסיפרי ירוש' כך וכי הוא לבדו כהן בימי שלמה (כהן) והלא גם שאר כהנים כמו כן כהנו אלא לפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא מניח את עוזיהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה והוא עזריה שהיה בימי עוזיה (לקמן ב' כו) ובימי חזקיהו ועזריהו בן אחימעץ הוא אמריהו שכהן בימי יהושפט כמו שנקרא עוזיה עזריה דכתיב (במלכים ב' טו) בשנת עשרים וז' שנים לירבעם וגו' מלך עזריה ונקרא עזריה בן אחימעץ זכריהו דכתיב ויהי לדרוש אלהים (לקמן ב' כו) בימי זכריהו המבין בראות אלהים וגו': (מא) ויהוצדק הולך בהגלות ה' את יהודה וירושלים. ומ"ש בספר (חגי א') יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול לא יהוצדק שמש מעולם בכהונה גדולה דהא הוגלה לבבל בימי יכניה כדכתיב ויהוצדק הלך בהגלות וגו' אלא יהושע בנו היה כהן גדול כשעלו מבבל בבית שני ומה שלא היה עזרא בן שריה הסופר כהן גדול ובן אחיו יהושע בן יהוצדק כיהן זהו הטעם לפי כי יהושע עלה עם זרובבל כמה ימים ושנים קודם שעלה עזרא: (יג) ובני שמואל הבכור ושני ואביה.

ושני

מצודת דוד

הקדימו לגרשון: (לד) את צדוק. והוא הכ"ג הראשון ששמש בבה"מ והלכה הכהונה מאב לבן שש עשר דורות: (לה) את עזריה. יתכן שהוא אמריה שנזכר בד"ה ב' י"ט ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות: את יוחנן. יתכן שהוא יהוידע הנזכר במ"ב ובד"ה ב': (לו) הוא אשר כהן וגו'. ארז"ל וכי הוא לבד כהן אלא שמסר נפשו על עבודת הבית שמיחה בעוזיה המלך כאשר בא להקטיר קטורת כמו שכתוב בד"ה ב': (לז) את אמריה. יתכן שהוא אוריה הנזכר במ"ב ט"ז: את אחיטוב. יתכן שהוא עזריה הנזכר בד"ה ב' ל"א: (מ) את שריה. הוא כ"ג האחרון והומת ביד נ"נ בזמן גלות צדקיה כמ"ש סוף מ"ב ובסוף ירמיה: את יהוצדק. והוא לא שמש בכהונה גדולה ובנו יהושע שמש בתחילת בית השני: (מא) הלך. בגולה לבבל: ו (א) בני לוי. בעבור לייחס הנשארים חזר להזכיר כולם: (ד) לאבותיהם. אשר מתייחסים אל אבותיהם מהבן אל האב: (ה) לגרשום. אלה התולדות אשר לגרשום: (ח) אלקנה בנו. לא שהיה בנו של אסיר וכמו שחושב כולם אחד בן אחד אלא אלקנה גם הוא היה בנו של קרח וגם אביאסף כמ"ש ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף (שמות ו): ואסיר בנו. זה אסיר השני היה בנו של אביאסף: (י) ובני אלקנה. הוא היה בן שאול: ואחימות. היה בנו של עמשי. (יא) אלקנה. היה בנו של אחימות: בני אלקנה. ר"ל ואלה בני אלקנה צופי היה

בנו

כמשפטם ה' וסימ' מלבד עולת החדש ומנחתה דפנחס . ומנחתם ונסכיהם לפרים דשביעי של חג . ויקראו בקול גדול ויתגודדו . כי אם כמשפטם הראשון . לבא לבית ה' כמשפטם.
ויעמדו כמשפטם על עבודתם . ויעמדו על עמדם כמשפטם . וא' כמשפטם עד היום הזה הם עשים :

שמואל הבכר ושני ואביה׃ יד בני מררי מחלי לבני בנו שמעי בנו עזה בנו׃ טו שמעא בנו חגיה בנו עשיה בנו׃

טז ואלה אשר העמיד דויד על־ידי־שיר בית יהוה ממנוח הארון׃ יז ויהיו משרתים לפני משכן אהל־מועד בשיר עד־בנות שלמה את־בית יהוה בירושלם ויעמדו כמשפטם על־עבודתם׃ יח ואלה העמדים ובניהם מבני הקהתי הימן המשורר בן־יואל בן־שמואל׃ יט בן־אלקנה בן־ירחם בן־אליאל בן־תוח׃ כ בן־ציף בן־אלקנה בן־מחת בן־עמשי׃ כא בן־אלקנה בן־יואל בן־עזריה בן־צפניה׃ כב בן־תחת בן־אסיר בן־אביסף בן־קרח׃ כג בן־יצהר בן־קהת בן־לוי בן־ישראל׃ כד ואחיו אסף העמד על־ימינו אסף בן־ברכיהו בן־שמעא׃ כה בן־מיכאל בן־בעשיה בן־מלכיה׃ כו בן־אתני בן־זרח בן־עדיה׃ כז בן־איתן בן־זמה בן־שמעי׃ כח בן־יחת בן־גרשם בן־לוי׃ כט ובני מררי אחיהם על־השמאול איתן בן־קישי בן־עבדי בן־מלוך׃ ל בן־חשביה בן־אמציה בן־חלקיה׃ לא בן־אמצי בן־בני בן־שמר׃ לב בן־מחלי בן־מושי בן־מררי בן־לוי׃ לג ואחיהם הלוים נתונים לכל־עבודת משכן בית האלהים׃ לד ואהרן ובניו מקטירים על־מזבח העולה ועל־מזבח הקטרת לכל מלאכת קדש הקדשים ולכפר על־ישראל ככל אשר־צוה משה עבד האלהים׃ לה ואלה בני אהרן אלעזר בנו פינחס בנו אבישוע בנו׃ לו בקי בנו עזי בנו זרחיה בנו׃ לז מריות בנו אמריה בנו אחיטוב בנו׃ לח צדוק בנו אחימעץ בנו׃

לט ואלה מושבותם לטירותם בגבולם לבני אהרן למשפחת הקהתי כי להם היה

רשי

ושני זה יואל פתרון והשני אביה כלומר שני לראשון הוא היה אביה ושני לאביה הוא היה יואל שלא נכתב ודוגמתם כי אם הסוס אסור והחמור אסור (מלכים ב' ז') כמו והחמור וכן הפר שני לגדעון וכן הראשון (שופטים ו') : (טז) ואלה אשר העמיד דוד וגו'. כשהשיבוהו מבית עובד אדום כדכתיב (לקמן ט"ז) ויעזב שם לפני ארון ברית ה' לאסף ולאחיו לשרת לפני הארון וגו' וכתיב ועובד אדום (שם) בן ידותון וחוסה לשערים וגומר (שם) : לפני משכן ה'. בבמה אשר בגבעון. ושלמה העמידן בבית המקדש בירושלים : (יז) ויעמדו כמשפטם על עבודתם כמשפט אשר העמידן דוד : (כד) ואחיו אסף העומד על ימינו. של הימן ובניו : (כט) ובני מררי אחיהם על השמאול. (אחיהם) דוגמא שאמר בלשון אשכנ"ז גברודי"ר. על השמאל של הימן ובניו שהימן ובניו בי'מצע : (לג) ואחיהם הלוים הנתונים לכל עבודת משכן בית האלהים. לשוערים ולהפשיט כדכתיב לקמן (ד"ה ל"ה) והלוים מפשיטין : (לה) ואלה בני אהרן. המקטירים על מזבח העולה ועל מזבח הקטורת : (לח) צדוק בנו אחימעץ בנו. לא חשב כי אם אותם שהיו

רדק

כמו וי"ו וזבולן וכן כל וי"ו שמוש שהוא על תיבה שתחלתם שב"א הוא בשורק אלא על אותיות הגרון שהוא בפתח כשתחלת התיבה שב"א ופתח או כשתחלת התיבה שבא וסגו"ל. ואם ושני היתה לשמוש היה לו לומר ושני הוי"ו בשורק ועוד היאך אמר הבכור ולא הזכיר שמו זה ההסרון ולא מצאנו. ועוד שילטרכו לומר כי וי"ו ואביה נוספת ומי הביאם בטורח הזאת אבל הנכון כי ושני הוא יואל ושני שמות היו לו כמו שתראה בספר הזה בכמה מקומות כן זה הוא שמו יואל והיה שמו ושני גם כן : (טז) ואלה אשר העמיד דוד על ידי שיר. כלומר העמידם לשורר : בית ה'. כמו בבית. וכן הנמצא בית ה' ורבים כמוהו : ממנוח הארון. הוא סמוך מן מנוח כמו מן מקום ממקום. ופי' ממנוח הארון מיום שנח הארון בירושלים כשהביאוהו מקרית יערים לירושלים והיה באהל אשר נטה לו דוד עד בנין הבית וזהו שאמר ממנוח הארון כי עד היום ההוא לא היה נח כי היו מביאין אותו ממקום למקום. ומיום שנח הארון שם העמיד דוד המשוררים ושרתו לפני הארון שם כמו בבית המקדש : (יז) ויעמדו כמשפטם על עבודתם. היא עבודת השיר וכן אמר בתורה לעבוד עבודת עבודה והוא השיר שהוא עבודת הקרבנות : (יח) ואלה העומדים. זכר אלה השלשה הימן ואסף ואיתן שהיו ראשי אבות ללוים ולכבודם מיחס כל אחד מהם עד לוי והימן שהיה גדול ונכבד מהשנים יחסו עד יעקב אבינו אמר עליו בן ישראל ובשנים אמר בן לוי ולא עוד ומפני שהיה נכבד מהשנים היה עומד בשיר אמלעי ואסף על ימינו ואיתן על שמאלו. ורז"ל אמרו כי לפיכך אמר ביהם הימן בן ישראל לפי שהיה מבני קרח ואמר יעקב ובקהלם אל תחד כבודי. כלומר כשיקהלו מעלמם לא יזכר שמי וכן אמר בתורה קרח בן יצהר בן קהת בן לוי אבל בקהלם שיקהלו לעבודת השם על ידי דוד יזכר שמי לפיכך אמר בן ישראל ביהם הימן זה המנין השמות מפתי' ממה שהזכירם למעלה וזהו המנהג כמו שתראה בהרבה מקומות יש שהיו לו שתי שמות פעם קוראים אותו באחד ופעם קוראים אותו באחר. ויש שהיה משתנה שמו מעט השם האחד קרוב לאחר באותיות ולא היו קפדים בזה כמו הוא שנזכר אותו הנה ולמעלה זכר אותו תחת ובספר שמואל תוחו. וכן זוכר צוף הנה ולמעלה צופי. וכן אליאל ולמעלה זכר אותו אליאב ובספר שמואל אליהוא : (כח) בן יחת בן גרשום בן לוי. לא זכר לבני וזכר שמעי בן יחת ולא זכרו למעלה ולא מלאנו פעם בדבר זה : (כט) ואיתן. הוא יואח הנזכר למעלה. ועדיה הוא עדו ואתני הוא יאתרי : (לג) ואחיהם הלוים נתונים לכל עבודת בית האלהים. כלומר אלה השלשה שזכרנו היו ראשי אבות. והיו משוררים לפני משכן אהל מועד ולא היה עבודת כתף ובוס דבר עליהם אלא משוררים היו ואחיהם היו לשאר עבודת המשכן כמו שכתוב בתורה שהיו נושאי המשכן עד מנוח הארון וממנוח הארון היו שוערים ומתעסקים בענין המשכן וכן בבית אשר בנה שלמה היו שוערים כמו שכתוב : (לד) ואהרן ובניו מקטירי'. זכר אהרן שהי' ראש הכהונה ולפי שזכר הלוים כלומר ללוים נתנה עבודה זו לאהרן ולבניו להקטיר ולכפר על ישראל : (לה) ואלה בני אהרן. יחסם עד צדוק והאחימעץ שהיו בימי דוד ושלמה : (לט) ואלה מושבותם לטירות'. לפי שהשבט לוי

מצודת דוד

בנו וכו' והושב אחד בן אחד : (יג) ובני שמואל. הוא שמואל הנביא בן אלקנה : ושני. הוא יואל האמור בש"א ובשתי השמות היה נקרא : (טז) אלה. הם האמורים למטה : על ידי שיר. ר"ל לשורר בבית ה' : ממנוח הארון. מיום שנח הארון בירושלים כי לא זזו משם כאשר מקודם שהיה מתהלך ממקום למקום : (יז) משכן אוהל מועד. זה האוהל אשר נטה לו דוד כמ"ש בש"ב : ויעמדו כמשפטם. כאשר יבנה הבית יעמדו שם כמשפט שתקן להם דוד על עבודתם המוטל עליהם וזהו עבודת השיר : (יח) ואלה העומדים. אלה הם הראשים העומדים לשורר ובניהם עמהם : הימן המשורר. הוא היה הראש : בן יואל. הוא ושני הנזכר למעלה וכן ביתר השמות משתנה ממה שנזכר למעלה וזהו על כי היו נקראים בשתי השמות וזהו כלל גדול : (כד) ואחיו. ר"ל חברו : אסף וכו'. גם הוא היה לראש : אסף בן ברכיהו. ר"ל אסף זה היה בן ברכיהו וכו' : (כז) בן שמעי. לקצר לא זכר למעלה שמעי וכאן לא הזכיר לבני בן גרשון : (כט) על השמאול. של הימן המשורר : איתן וכו'. גם הוא היה לראש : (לג) ואחיהם הלוים. ושאר הלוים [נתונים] לשאר עבודת המשכן להיות שוערים וממונים על צרכי המשכן : (לד) מקטירים. הם היו מקטירים

מצודת ציון

ו (ג) לבני. הוא לעדן הנזכר לקמן (כג ז) בחלוק המשמרות : (כ) יחת. הוא יחיאל הנזכר למטה (ז) עמינדב. הוא יצהר הנזכר : (לט) לטירותם. ענין

ואת שדה ב׳ וסי׳ ואת שדה שמרון ובנימן. ואת שדה העיר ואת חצריה: ועשן ה׳ שום קרתא בקריאה וסי׳ לבנה ועתר. עין רמון ועתר. ולאשר בכור עשן. ותכן ועשן. ואת עשן ואת מגרשיה דסיפרא: אתהם ה׳ בקריאה וסי׳ וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך. והזהרת אתהם את החקים ואת התורות. וישמע ה׳ בקול ישראל ויתן את הכנעני. כבקרת רעה עדרו. ויתנו בגורל ממטה יהודה דסיפרא: ואת בלעם ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. ואת בלעם בן בעור הקוסם.

הַגּוֹרָל׃ מ וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וְאֶת מִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ׃ מא וְאֶת־שְׂדֵה הָעִיר וְאֶת־חֲצֵרֶיהָ נָתְנוּ לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃ מב וְלִבְנֵי אַהֲרֹן נָתְנוּ אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֶת־חֶבְרוֹן וְאֶת־לִבְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־יַתִּר וְאֶת־אֶשְׁתְּמֹעַ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ מג וְאֶת־חִילֵז וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ אֶת־דְּבִיר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ מד וְאֶת־עָשָׁן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ מה וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן אֶת־גֶּבַע וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־עָלֶמֶת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־עֲנָתוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ כָּל־עָרֵיהֶם שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עִיר בְּמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם׃ מו וְלִבְנֵי קְהָת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפַּחַת הַמַּטֶּה מִמַּחֲצִית מַטֵּה חֲצִי מְנַשֶּׁה בַּגּוֹרָל עָרִים עָשֶׂר׃ מז וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹם לְמִשְׁפְּחוֹתָם מִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וּמִמַּטֵּה מְנַשֶּׁה בַּבָּשָׁן עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃ מח לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחוֹתָם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וּמִמַּטֵּה־גָד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֻן בַּגּוֹרָל עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ מט וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם אֶת־הֶעָרִים וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶם׃ נ וַיִּתְּנוּ בַגּוֹרָל מִמַּטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְנֵי־שִׁמְעוֹן וּמִמַּטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן אֵת הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־יִקְרְאוּ אֶתְהֶם בְּשֵׁמוֹת׃ נא וּמִמִּשְׁפְּחוֹת בְּנֵי קְהָת וַיְהִי עָרֵי גְבוּלָם מִמַּטֵּה אֶפְרָיִם׃ נב וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ נג וְאֶת־יָקְמְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־בֵּית חוֹרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ נד וְאֶת־אַיָּלוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־גַּת־רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ נה וּמִמַּחֲצִית מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־עָנֵר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־בִּלְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ לְמִשְׁפַּחַת לִבְנֵי־קְהָת הַנּוֹתָרִים׃ נו לִבְנֵי גֵּרְשׁוֹם מִמִּשְׁפַּחַת חֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־עַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ נז וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר אֶת־קֶדֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ אֶת־דָּבְרַת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ׃ נח וְאֶת־רָאמוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־עָנֵם וְאֶת־

רדק

לוי לא היה לו חלק בארץ אלא השם הוא נחלתו והם היו נתונים לעבודת השם הלוים לשורר והכהנים להקריב זכר הערים שנתנו להם חלף עבודתם ובסיפור ערי הלוים תמצא שמות משתנים ממה שתמצא בספר יהושע והוא כמו שכתבתי לך בשמו׳ בני אדם. ויש מפרשים כי כל שנשתנו כאן היה כי כשנפל הגורל לתת המנויין ביהושע היו קצת הערים ביד הכנעניים והפרישו אחרים תחתיהם עד שכבשו׳. וכענין זה נמצא בתוספתא אעפ״י שהפרישו שכם בהר אפרים לא היתה קולטת הפרישו את גמלא תחתיה עד שכבשו קדש ויש הרבה דרשות בהשתנות השמות ואין צריך להזכירם: (נא) וממשפחות בני קהת. פי׳ מקצת משפחות בני קהת אותם שלא לקחו מיהודה ומשמעון ומבנימין לקחו ערים ממטה אפרים את שכם ואת מגרשיה ואת גזר ואת מגרשיה: (נג) ואת יקמעם. זאת קבציה הנזכר ביהושע: ואת בית חורון ואת מגרשיה. זה היה מבני אפרים: (נד) ואת אילון. זה היה מבני דן

רשי

שהיו עד שלמה: (לט) ואלה מושבותם לטירותם בגבולם וגו׳. עד כי להם היה הגורל ללוים ולכהנים מנחלתם כל ישראל הפילו גורלות על ארץ ישראל כמה מארץ ישראל יבא להם ולכהנים וללוים ויבא ליהודה הגורל מתחלה וזהו כי להם היה הגורל בראשונה לתת להם אותן עיירות שכתוב כאן: (מא) נתנו לכלב. כי משה נתן לו: (מה) וממטה בנימין את גבע. כי הגורל נפל לבנימין לתת אלו העיירות: (מו) ולבני קהת הנותרים. כי הכהנים יצאו מקהת וכבר אמרו מה שנתנו לכהנים בני קהת: ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה. של לוי: ממחצית מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר. ולחצי שבט המנשה נפל הגורל ליתן לבני קהת הלוים ערים עשר: (נ) ויתנו בגורל ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון. אעפ״י שלא הזכיר שמעון בנתינתן הוא נתן חלקו מה שנתן לו יהודה וגם יהודה אינו נזכר למעלה בעיקר הנתינה וכל מה שמזכיר למעלה מויתנו להם את חברון עד וממטה בנימין הכל נתנו בני יהודה ובני שמעון ולפי שלא הזכירו למעלה מזכירו עתה כאן: אשר יקראו אתהם בשמות. כלומר אשר קראנו אותם בשמות למעלה לפי שהיה בנימין חבר עמהם לבני אהרן מזכירו אעפ״י שהזכירו כבר: (נא) וממשפחות בני קהת ויהי ערי וגו׳. אע״פ שנתנו להם חצי שבט מנשה נתנו להם גם אפרים ע״פ הגורל: (נה) וממחצית מטה מנש׳. עד חצי מנשה שבעבר הירדן שבארץ ישראל: למשפחת לבני קהת הנותרים. הם הלוים ופתרון הכל נתנו אפרים ומנשה דאותו הנותר שאמר למעלה ולבני קהת הנותרים ממשפחות המטה: (נו) לבני גרשום ממשפחת חצי מטה מנשה.
אע״פ

מצודת ציון

ענין ארמון כמו תהי טירתם נשמה (תהלים כט): (מב) המקלט. נקרא כן ע״ש שקולטת את הרוצחים מה שאין עיר אחרת מניחה לרוצחים לשבת עמהם: ויגוס

מצודת דוד

מקטירים וכו׳ והיו ממונים לכל מלאכת קדש הקדשים כי הלוים אסורים לבוא בה (לה) ואלה בני אהרן: אשר היו ממונים על מלאכת קדש הקדשים והבא עד אחימעץ שהיה כ״ג בימי רחבעם: (לט) ואלה מושבותם. אלה המקומות אשר ישבו בהן הכהנים והלוים: לטירותם בגבולם. מקום מוכן לטירותם בגבול הניתן להם: לבני אהרן למשפחה הקהתי. ר״ל ראשון למשפחת הקהתי נתנו לבני אהרן כי להם היה הגורל לקחת ראשונה: (מא) נתנו לכלב. כאשר צוה משה ע״פ ה׳: (מב) ולבני אהרן. על שהפסיק במה שנתנו לכלב חזר לומר ולבני אהרן: ערי המקלט. כי כל הערים הניתן לכהנים וללוים היו קולטין את הרוצח וכן אחז״ל: את חברון. על שהזכיר הספר הזכיר שוב את חברון: וממטה בנימין. ואלו הנזכרים למעלה היו מבני יהודה ומבני שמעון: שלש עשרה. אינם מנויין כאן כ״א י״א והשנים כלולים בהמגרשים וביהושע הזכיר כולם בשמם וקראם בשנויי השמות ובשתיהן נקראו: במשפחותיהם. הנחלקים בין משפחות הכהנים וכל משפחה ישבה לבדה ולא מעורבבים: (מו) הנותרים וכו׳. כי הכהנים גם המה ממשפחת מטה קהת והם כבר לקחו: ממחצית. להם נתנו מנחלת חצי מטה מנשה: בגורל. הפילו גורל מה הם הערים אשר יתנו: ערים עשר. עם ערי אפרים ודן הנזכרים למטה: (מז) למשפחותם. נחלקה למשפחותם כי גם המה ישבו כל משפחה לבדה: בבשן. אשר ישבו בבשן בעמדה בעבר הירדן כי חצי שבט מנשה שנתנו לבני קהת המה ישבו בא״י עצמה: (מט) ויתנו. לפי בעתה בא לפרש שמות הערים לזה אמר שוב ויתנו וכו׳: (נ) ויתנו בגורל וכו׳. לפי שלמעלה לא הזכיר את שמעון ועתה בא להזכירו לזה זכר שוב את כולם: אשר יקראו. רצה לומר אשר קראו ופרשו למעלה את שמות הערים: (נא) וממשפחות. ר״ל ומקצת משפחות בני קהת היו ערי גבולם וכו׳ ומונה כאן גם ערי בני דן עם שלא זכר את דן ולמעלה אמר ערים עשר ומפורשים הם ביהושע והשתים החסרים כאן כללם בהמגרשים:
למשפחת

את בלעם ואת מגרשיה: ופואה חד מן ד' זוגין מן ב"ב קדמ' לא מפיק א' ותנינ' מפיק וסי' תומים וימלאו ימיה ללדת והנה תומים. תאומים ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה. ופוה ובני יששכר תולע ופוה דבראשית. ופואה ולבני יששכר תולע ופואה דד"ה. ותזרני חיל למלחמה דשמואל. ותאזרני חיל למלחמה דתהלות. להשות גלים נצים. להשאות גלים דישעיה. וחלופי' ד' זוגין מן ב"ב קדמאה מפיק א' ותנינא לא מפיק א' וסימ' משאל וממטה אשר דיהושע. משל וממטה אשר דד"ה. וקראהו ויאמר לא ירד בני

מגרשיה: נט וממטה אשר את־משל ואת־מגרשיה ואת־עבדון ואת־מגרשיה: ס ואת־חוקק ואת־מגרשיה ואת־רחב ואת־מגרשיה: סא וממטה נפתלי את־קדש בגליל ואת־מגרשיה ואת־חמון ואת־מגרשיה ואת־קריתים ואת־מגרשיה: סב לבני מררי הנותרים ממטה זבלון את־רמונו ואת־מגרשיה את־תבור ואת־מגרשיה: סג ומעבר לירדן ירחו למזרח הירדן ממטה ראובן את־בצר במדבר ואת־מגרשיה ואת־יהצה ואת־מגרשיה: סד ואת־קדמות ואת־מגרשיה ואת־מיפעת ואת־מגרשיה: סה וממטה־גד את־ראמות בגלעד ואת־מגרשיה ואת־מחנים ואת־מגרשיה: סו ואת־חשבון ואת־מגרשיה ואת־יעזיר ואת־מגרשיה:

ז א ולבני יששכר תולע ופואה ישיב ושמרון ארבעה: ב ובני תולע עזי ורפיה ויריאל ויחמי ויבשם ושמואל ראשים לבית־אבותם לתולע גבורי חיל לתלדותם מספרם בימי דויד עשרים ושנים־אלף ושש מאות: ג ובני עזי יזרחיה ובני יזרחיה מיכאל ועבדיה ויואל ישיה חמשה ראשים כלם: ד ועליהם לתלדותם לבית אבותם גדודי צבא מלחמה שלשים וששה אלף כי־הרבו נשים ובנים: ה ואחיהם לכל משפחות יששכר גבורי חילים שמונים ושבעה אלף התיחשם לכל: ו בנימן בלע ובכר וידיעאל שלשה: ז ובני בלע אצבון ועזי ועזיאל וירימות ועירי חמשה ראשי בית אבות גבורי חילים והתיחשם עשרים ושנים אלף ושלשים וארבעה: ח ובני בכר זמירה ויועש ואליעזר ואליועיני ועמרי וירמות ואביה וענתות ועלמת כל־אלה בני בכר: ט והתיחשם לתלדותם ראשי בית אבותם גבורי חיל עשרים אלף ומאתים: י ובני ידיעאל בלהן ובני בלהן יעיש ובנימן ואהוד וכנענה וזיתן ותרשיש ואחישחר: יא כל־אלה בני ידיעאל לראשי האבות גבורי חילים שבעה־עשר אלף ומאתים יצאי צבא למלחמה: יב ושפם וחפם בני עיר חשם בני אחר: יג בני נפתלי יחציאל

רש"י

אע"פ שנתנו לבני קהת ע"פ הגורל נפל גם להם הגורל לתת כמו כן לגרשום: (סב) לבני מררי הנותרים ממטה זבלון. כלומר שלא הגיע להם אותם שהיה עשרה עיירות שנתנו להם ראובן וגד וזבולן וזהו הנותרים ממטה זבולן מחלק זבולן נתנו לבני מררי הנותרים: (א) ולבני יששכר תולע ופואה ישוב ושמרון. בחומש כתיב (בראשית מ"ו) ויוב יוב היה שמו ולפי שנתיישבו ללמוד תור' דכתיב (לקמן י"ב) מבני יששכר יודעי בינה לעתים לכך זכה ונקרא ישוב: (ב) ובני תולע. מספרם בימי דוד עשרים ושנים אלף ושש מאות כל אלה בני תולע לבד מבני עזי: (ג) ובני עזי וגו'. שלשים וששה אלף כי הרבו נשים ובנים. וכל אלה היו לבד מאותן עשרים ושנים אלף ושש מאות של בני תולע: (ה) ואחיהם לכל משפחות. בין בני תולע בין בני עזי בין כל גבורי החיילים של דוד שמונים ושבעה אלף: התיחשם לכל. פתרון לכל היחס שלהם: (ו) בנימין בלע ובכר וידיעאל. זה שקורא בספר הישר אשבל (בראשית מ"ו): (יב) וחפים וטפים בני עיר חשם בני אחר. עזרא שכתב ספר היחס הזה לא היה יודע אם היו מבני בנימין אם לאו לפיכך כתבם לבדם וגם משום דכתיב ומכיר לקח אשה לחפים ספקא ליה: (יג) בני נפתלי יחציאל וגו'. מה שלא נתיחם יותר זהו הטעם כמפורש בשלהי מגילת ירושלמי ג' ספרים מצא עזרא וכל אחד ואחד מן היחס ומה

רד"ק

דן ולא זכרו אולי היו סמוכות לאותם הערים שלקחו מאפרים. וכן ביהושע זכר דן אחר אפרים וכאן לא זכר שם דן כי זכר הערים שסמוכות לערי בני אפרים וידוע הוא כי לבני דן היו: (א) ולבני יששכר. למ"ד ולבני כלמ"ד והשלישי לאבשלום. למעלה החל לספר ביחס השבטים והפסיק בלוי וספר יחסם ומושבותם בעריהם ועתה חזר ליחס השבטים ומספרם כאשר נמצאו בימי דוד מלך ישראל ומה שהניח מהם שלא זכר הנה זכר אותם עם האחרים כולם בספור בואם אל דוד חברונה להמליכו ויחס דן ובניו לא זכר. וי"א כי חושים בני אחר שזכר סמוך לבני נפתלי הוא רמז לחושים בן דן ומנפתלי לא זכר יחסו כי אם בנו לבד ואולי לא מצא יחסם כתוב ולא נאמר לו בקבלה. ומה שהניח מן היחסים כלל באמרו בסוף וכל ישראל התיחשו והנם כתובים על ספר מלכי ישראל: (ב) לתולע גבורי חיל לתולדותם. פי' לתולע היו אלה גבורי חיל מאשר בניו הוץ מעזי והיו עשרים ושנים אלף ושש מאות ומבני עזי היו שלשים וששה אלף וזהו הטעם כי הרבו נשים ובנים לפיכך עלה מספרם כל כך כי מאשר בני תולע שהיו חמשה לא היו מספרם כי אם עשרים ושנים אלף ושש מאות ומבני עזיהו היו שלשים וששה אלף לפי שהרבו נשים והולידו בנים רבים: (ה) ואחיהם לכל משפחות יששכר. הם אחיו תולע פואה ישוב ושמרון: (ו) בנימין בלע ובכר. וי"מ כי מבני יששכר הוא זה בנימין וכל התולד' עד בני נפתלי כי עוד יזכיר בנימין אחר אשר. ויש לפרש כי על בנימין בן יעקב הוא אומר והזכיר הנה

קצת היחס ובאחרונה זכר עוד עד יחס שאול מלך ישראל: וידיעאל. הוא אשבל: (ח) ובני בכר וכו' וענתות. עיר ענתות אשר בארץ בנימין נקראת על שמו שבנאה ענתות זה. כמו ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך. ועלמת כמו כן שם אדם ושם עיר בארץ בנימין והיא הנקראת בחורים וכן כתיב ומבחורים ומן עלמת: (יב) ושפים וחפי' בני עיר: והוא עיר שזכר מבני בלע: חשים בני אחר. אחר זה לא נזכר ואפשר שהוא אחר מהנזכרים ויש לו שתי שמות ומה שספר היחס על דרך קבלה כי עזרא מה שמצא ביחסים או מה שנמסר לו בקבלה הוא מה שכתב: (יג) בני נפתלי. ולא זכר מיחסו כי אם בניו ומה שאמר בני בלהם

מצודת דוד

(נה) למשפחת. לכל משפחה לבדה: הנותרים. כי הכהנים שהיו מבני קהת כבר לקחו: (סב) הנותרים מבני לוי. כי גרשון וקהת כבר לקחו: (סג) לירדן ירחו. לירדן הסמוך לירחו וגם כאן הסריס עריס שהיס וכלולים בהמגרשים: ז (א) ולבני יששכר. ר"ל זהו היחוס של בני יששכר: (ב) ראשים. הם היו ראשים לבית אבותם: לתולע. לבני תולע נולדו גבורי חיל לכל תולדותם ועלו מספרם בימי דוד אשר: (ג) חמשה וכו'. כל החמשה היו ראשים האב וארבעה בניו: (ד) ועליהם. ועמהם מתולדותם ומבית אבותם אנשי גדודים הראוים לצאת בצבא מלחמה היו ל"ו אלף כי הרבו נשים ועי"ז הרבו בנים: (ה) לכל משפחות. את כל המשפחות התיחשם לכל. לכולם היו ספרי יחוסם: (ו) בנימין. זהו היחוס מבני בנימין: (ז) והתיחשם עשרים וכו' למספר הזה היה ספרי יחוסם: (ט) והתיחשם וכו'. ר"ל ראשי האבות היו להם ספרי יחוסם לתולדותם ועמהם גבורי חיל למספר עשרים

עמכם כי אחיו מת. וקרהו ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון. הבארתי צלק העמוני נחרו דשמואל. הברותי דד"ה : וירפאו את שבר בת עמי על נקלה קדמאה . וירפו את שבר בת עמי תנינא. וסימ׳ בלשון ארמי קרא משאל לנהרי אסיא. אחיחד ל׳ כתיב ה׳ ונעמן ואחיה. וחד אחיהוד ואינון חד מן מ"ו זוגין בקריאה מן ב"ב חד קרי ה׳ וחד קרי ח׳ וסימ׳ אחיהד ונעמן ואחיה וגרא הוא. אחיהוד למטה בני אפרים גשי׳. בחגן כה אמר אדני ה׳ הנה אשא אל גוים ידי. הצן ובאו עליך הצן רכב וגלגל. חמותי חציו שרפתי במו אש ועל חציו. והמותי את אימתי אשלח לפניך והמותי. ונחה ביום ההוא ישא עליכם משל. ונחה עליו רוח ה׳. חורי ובשו עבדי פשתים. הורי ברכות אביך

וגוני ויצר ושלום בני בלהה׃ יד בני מנשה אשריאל אשר ילדה פילגשו הארמיה ילדה את־מכיר אבי גלעד׃ טו ומכיר לקח אשה לחפים ולשפים ושם אחתו מעכה ושם השני צלפחד ותהינה לצלפחד בנות׃ טז ותלד מעכה אשת־מכיר בן ותקרא שמו פרש ושם אחיו שרש ובניו אולם ורקם׃ יז ובני אולם בדן אלה בני גלעד בן־מכיר בן־מנשה׃ יח ואחתו המלכת ילדה את־אישהוד ואת־אביעזר ואת־מחלה׃ יט ויהיו בני שמידע אחין ושכם ולקחי ואניעם׃ כ ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו׃ כא וזבד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד והרגום אנשי־גת הנולדים בארץ כי ירדו לקחת את־מקניהם׃ כב ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו׃ כג ויבא אל־אשתו ותהר ותלד בן ויקרא את־שמו בריעה כי ברעה היתה בביתו׃ כד ובתו שארה ותבן את־בית־חורון התחתון ואת־

חולדות אהרן ובני אפרים. סנהדרין נב: וזבד בנו. שם : ויתאבל אפרים . שם :

רדק

בלהה כמו שאמר בתורה אלה בני בלהה ואעפ"י שלא אמר כן באחרים ויש בו דרש לשבח בלהה זכרה שברצון נשאת ליעקב שאין כתיב בה ותקח כמו בזלפה אלא ותתן : (יד) בני מנשה אשריאל אשר ילדה . מן הנראה בתורה כי אשריאל מבני גלעד בן מכיר בן מנשה והוא היה הבן השלישי לו ובהרבה מקומות מצאנו בספר הזה שזוכר מבני הבנים בסדר הבנים . והנה ג"כ זכר אשריאל בבני מנשה אע"פ שהיה בן בנו והקדימהו למכיר בנו לפי שמכיר היה בן פלגש כמו שאמר פלגש הארמיה ילדה את מכיר אבי גלעד. ומה שאמר אשר ילדה ולא זכר היולדת כן דרך הכתוב כמו אשר ילדה אותה ללוי במצרים ואותה ילדה אחרי אבשלום ומה שזכר אשריאל ולא זכר האחרים לפי שהם נזכרים בתורה ואחז דרך קצרה וזכר זה אולי היה נכבד מאחיו ומשפחתו ידועה . ויש בו דרש לפי שהיה שמו דומה לשם ישראל אביהם : (טו) ומכיר לקח אשה לחפים ולשפים . ר"ל לקח אשה מהם והם בני עיר שזכר למעלה ולמ"ד לחפים ולשפים ר"ל ומכיר לקח אשה שהיתה אחות לחפים ולשפים. וזהו שאמר ושם אחותו מעכה . ומה שאמר אחותו ולא אחותם חזר אל הנכבד מהם . והוא חופים שהקדימו לשפים ומה שאמר למעלה שפים וחפים על דרך ההולדה : ושם השני צלפחד . חוזר לבני מנשה אשריאל אשר זכר ואשריאל הוא בן בן בן מנשה . וצלפחד בן בן בן בן מנשה ואומר השני ואם אינו שני לאשריאל כי אמר אביו היה הבן הששי לגלעד ואשריאל היה השלישי . אבל מה שאמר השני לזכירה לפי שלא זכר כי אם אשריאל וצלפחד ובני שמידע שזכר באחרונה וזכרו במקום חפר אביו לפי שלא היה לו בן הגון ונכבד כמוהו אלא לצלפחד ובמקומו היה לפס כי לא זכרו האחרים וצלפחד לא היו לו בנים כ"א בנות אבל לחפר היו לו בנים אחרים כמו שאמר ביהושע נחלה בתוך אחי אביהם ואמר בתורה לבני דודיהן לנשים : (טז) ובניו אולם ורקם. הוזר לפרש או לשרש הקרוב : (יז) אלה בני גלעד בן מכיר בן מנשה . הוזר לאשריאל ולצלפחד שזכר אותם ואעפ"י שזכרתי אותם בבני מנשה בן גלעד שבן בנו היו : (יח) ואחותו המולכת . אחות גלעד והיתה מולכת בקצת הארץ אשר לגלעדי ואע"פ שלא נזכר בתורה ובנביאים ידוע הוא אצלם בקבלה . ולפי שהיתה אשה גדולה זכר תולדתה : (יט) ויהיו בני שמידע . לא היה צריך לזכור כי אם שמידע בן גלעד כי ידוע הוא מן התורה . וזכר בניו והוא אחין ושכם ולקחי ואניעם ושכם זה אינו הנזכר בתורה כי אותו היה אחי שמידע וזה בנו : (כ) ובני אפרים . שותלח כמו שנזכר בתורה . וברד הוא בכר והוא הנזכר בתורה . ותחת הוא תחן הנזכר בתורה . ומכאן ואילך הם בני בכר ואולי כל הנזכרים מלבד שותלח הם בני בנים : (כא) והרגום אנשי גת הנולדים . יש מפרשים כי לפיכך אמר הנולדים בארץ לפי שהם היו יודעים מוצא הארץ ומבואה והם בני אפרים נכנסו בארץ לקחת מקניהם ולא ידעו הדרכים והם בני גת ארבו להם והרגום . ויש מפרשים כי אמר הנולדים בארץ לפי שהיתה גת אחר כן לישראל אמר כי בני גת הנולדים בארץ והם הפלשתים הם הרגום . ולפי דעתי כי הנולדים בארץ שב לבני אפרים . ולפי שזכר בבני אפרים הנולדים במצרים והם בניו ובני בניו כמו שאמר וירא יוסף לאפרים בני שלשים . אמר כי בני אפרים הנולדים בארץ שהוליד הוא בארץ ירדו לארץ גת להחת מקניהם והרגום אנשי גת וזה היה במדבר כי בארץ ישראל לא יוכל להיות לפי שאמר ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים . ואפרים לא נכנס בארץ כי לא נכנסו לארץ מיוצאי מצרים מבן עשרים שנה ומעלה כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון . לפיכך אני אומר כי המעשה הזה היה במדבר או בארץ הגלעד . והיה עדיין אפרים חי כי זה יכול להיות כי מכיר בן מנשה היה מכובשי ארץ גלעד : והנה בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף . ומה שמוכיח הפירוש הזה כי תמצא מספר בני אפרים בצאתם ממצרים כשנמנו במדבר סיני בשנה השנית מ׳ אלף ות"ק וכשנמנו בכניסתם לארץ בערבות מואב בשנת הארבעים לא היו כי אם ל"ב אלף ות"ק והלא ה׳ אלפים שחסרו במדבר הם שהרגו בני גת . ורז"ל דרשו כי זה היה קודם יציאת מצרים שמנו את הקץ וטעו ויצאו בלא עתם וקרה להם זה : (כב) ויבאו אחיו לנחמו . קרוביו ומיודעיו : (כג) ברעה היתה בביתו . כי מעת שלקחה קרה לו המקרה הרע הזה שהרגו אנשי גת את בניו : (כד) ותבן את בית הורון התחתון ואת העליון . הם הנזכרים בספר יהושע בנחלת

רשי

ומה שמצא כתב ומה שלא מצא לא כתב ומן בני נפתלי לא מצא יותר וזה הטעם שכל היחס הזה מייחס בדילוגים כי דילג מספר זה אל ספר זה וחברם ומה שלא היה יכול לכתוב בספר זה כתב בספר עזרא תדע כי נאמר בסמוך (לקמן ט׳) וכל ישראל התיחשו והנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו לבבל פתרון אם רצונך לידע יחס עשרת שבטים לך לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי כי ספר דברי הימים שלהם גלה עמהם אבל יהודה מצאתי ספרן בבבל ומה שמצאתי כתבתי : (יד) בני מנשה אשריאל אשר ילדה. פירוש אשר ילדה לו אשתו דוגמא אשר ילדה אותה ללוי במצרים (במדבר כ"ו) אבל פילגשו הארמיה ילדה את מכיר : (כ) ובני אפרים שותלח וגו׳. והרגום אנשי גת וגו׳ כי ירדו לקחת את מקניהם . ולא היו בקיאים במוצאי הדרכים ובמוצאי הארץ והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי הם היו בקיאים בארץ ההיא : (כד) ובתו שארה ותבן את בית הורון. שארה בנאתו : ואת אזן שארה . על שמה קראה שם

מצודת דוד

עשרים אלף ומאתי׳: (יא) לראשי האבות. ר"ל המה היו לראשי האבות מגבורי חילים שבעה עשר וכו׳ : (יב) בני עיר. היו בני עיר והוא עירי בן בלע הנזכר למעלה : בני אחר. אחר הוא שם איש והוא אחד מהנזכרים ושתי שמות היו לו : (יג) בני בלהה. היא אשת יעקב : (יד) אשריאל. לא היה בנו ממש כי היה בן גלעד בן מכיר בן מנשה כמ"ש בתורה אבל בני בנים נקראו בנים : אשר ילדה. אשה הראויה מבנות ישראל : הארמיה. מבנות ארם : (טו) לחפים ולשפים. רצה לומר אחות לחפים ולשפים : ושם אחותו. של כ"א מן האחים : ושם השני. הוא הוזר על אשריאל האמור במקרא שלפניו ור"ל שהיה שני לסדר הדורות כי צלפחד היה בן חפר אחיו וזכר רק את החשובים שבהם : (טז) ובניו. חוזר על פרש : (יז) אלה בני גלעד. מוסב על אשריאל וצלפחד לומר שלא היו בני מנשה ממש כי אם מזרעו ומגלעד באו אשריאל היה בנו וצלפחד בן בנו : (יח) ואחותו. אחות גלעד שהיתה מולכת ומושלת בקצת הארץ אשר לגלעד : (כ) וברד בנו וכו׳. מוסב על אפרים שכולם היו בניו ולא בניו ממש כ"א בני בנים לבד משותלח היה בנו ממש : (כא) הנולדים בארץ. כאומר לפי שהמה היו מילידי הארץ ההיא וידעו מוצא הארץ ומבואה לא כן בני אפרים כי נולדו בארץ אחרת ולזה התגברו עליהם בני גת והכשום והרגום על אשר ירדו לקחת את המקנה של אנשי גת : (כב) ויתאבל אפרים. הדבר נעשה עוד אפרים חי : אחיו. אוהביו ומיודעיו. ור"ל עם שאחיו נחמו אותו לא קבל מהם תנחומין והתאבל ימים רבים : (כג) כי ברעה. ר"ל כי נולד בעת רעה היתה בביתו שעודו מתאבל : (כד) ובתו שארה. ר"ל ושם בתו שארה : אזן שארה. אולי היה עיר אחרת ושמה אזן ולזה נקראת אזן שארה על

גכרו על ברכות הורי. חת ויבאו האנשים על האנשים כל נדיב לב. הה בן אדם הנביא ואמרת דהלילו הה ליום. חרום כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. תרום זק ץ הוליד את ענב. יחלמון והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר. יהלומון ועתה פתוחיה יחד. חמק פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר. המק וזאת תהיה המגפה אשר יגוף. לחלם והעטרות תהיה

העליון ואת אזן שארה׃ כה ורפח בנו ורשף ותלח בנו ותחן בנו׃ כו לעדן בנו עמיהוד בנו אלישמע בנו׃ כז נון בנו יהושע בנו׃ כח ואחזתם ומשבותם בית־אל ובנתיה ולמזרח נערן ולמערב גזר ובנתיה ושכם ובנתיה עד־עיה ובנתיה׃ כט ועל־ידי בני־מנשה בית־שאן ובנתיה תענך ובנתיה מגדו ובנותיה דור ובנותיה באלה ישבו בני יוסף בן־ישראל׃ ל בני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחותם׃ לא ובני בריעה חבר ומלכיאל הוא אבי ברזות׃ לב וחבר הוליד את־יפלט ואת־שומר ואת־חותם ואת שועא אחותם׃ לג ובני יפלט פסך ובמהל ועשות אלה בני יפלט׃ לד ובני שמר אחי ורוהגה יחבה וארם׃ לה ובן־הלם אחיו צופח וימנע ושלש ועמל׃ לו בני צופח סוח וחרנפר ושועל וברי וימרה׃ לז בצר והוד ושמא ושלשה ויתרן ובארא׃ לח ובני יתר יפנה ופספה וארא׃ לט ובני עלא ארח וחניאל ורציא׃ מ כל־אלה בני־אשר ראשי בית־האבות ברורים גבורי חילים ראשי הנשיאים והתיחשם בצבא במלחמה מספרם אנשים עשרים וששה אלף׃

ח א ובנימן הוליד את־בלע בכרו אשבל השני ואחרח השלישי׃ ב נוחה הרביעי ורפא החמישי׃ ג ויהיו בנים לבלע אדר וגרא ואביהוד׃ ד ואבישוע ונעמן ואחוח׃ ה וגרא ושפופן וחורם׃ ו ואלה בני אחוד אלה הם ראשי אבות ליושבי גבע ויגלום אל־מנחת׃ ז ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם והוליד את־עזא ואת־אחיחד׃ ח ושחרים הוליד בשדה מואב מן־שלחו אתם חושים ואת־בערא נשיו׃ ט ויולד מן־חדש

תולדות אהרן נון בנו. ערובין סג פסחים קיט מגלה יד: ותוספות. קדושין עו.

רשי

שם העיר: (כה) ורפח בנו. של בריעה: ורשף ותלח. בניו של רפח כמו כן חשב דורות: (כט) ועל ידי בני מנשה בית שאן. פתרון סמוך לבני מנשה כמו איש על ידו לדגליהם (במדבר ב'): (לא) הוא אבי ברזית. שר אותה העיר ובב"ר ר' לוי ור' סימון ר' לוי אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות לכהנים שנמשחו בשמן זית ר' סימון אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות למלכים שנמשחו בשמן המשחה ולפי שהיו להם שמן הרבה היו מושחין בו לכך היו נאות דהא באשר כתיב וטובל בשמן רגלו (דברים ל"ג) ואמר ר' חנניה המין ושמן שסכתני אמי החזירוני לנערותי: (א) ובנימין הוליד את בלע בכורו. כבר יחסו (לעיל ז') ולפי שרצה ליחס עד שאול המלך מתחיל ליחס מבנימין ושמות אחרים קוראם כאן ועל כן יחסם למפרע והרוצה לדקדק רוב ערי הלוים ומגרשיהם האמורים כאן למפרע הן ביהושע כי עזרא ספרים מצא: (ו) ויגלום אל מנחת. מי הגלם ומפרש אחריו בפסוק ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם: מנחת. שם מדינה כדכתיב (לעיל ב') הרואה חצי המנחות וכתיב וחצי המנחתי (שם): (ח) ושחרים הוליד. הוא

רדק

בנחלת בני אפרים: ואת אזן שארה. שם העיר אזן ואולי היה אזן אחר. לפיכך היו מיחסים זה אל שארה שבנתה אותו: (כה) ורפח בנו ורשף. שב לסדר התולדה שהזכיר בבני אפרים והפסיק במעשה אנשי גת ועתה חזר והשלים היחס עד יהושע: (כט) ועל ידי בני מנשה. ועל מקומות בני מנשה כמו איש על ידו. ר"ל כי סמוך לערי בני מנשה שהן בית שאן ובנותיה תענך ובנותיה וכו' סמוך להם היו בני אפרים כמו שאמר בספר יהושע: (ל) בני אשר וכו' הוא אבי ברזית. מלכיאל הוא אבי ברזית: (לב) וחבר הוליד את יפלט וכו' ראשי הנשיאים. ואף לנשיאי השבט היו ראשים מרוב גבורותם. או יהיה ראשי כמו ראשים וכמוהו רבים. ור"ל שהם הראשים הנשיאים: (א) ובנימין הוליד את בלע בכורו אשבל השני אמר אשבל השני ולא היה אלא שלישי כי בני בנימין בלע ובכר ואשבל וכן אמר למעלה בלע ובכר: אלא לפי שלא זכר בכר אמר אשבל השני ולא זכר בכר הנה כמו שלא זכרו גם כן בסדר פנחס אלא לבלע משפחת הבלעי לאשבל משפחת האשבלי. ובסדר ויגש אליו זכר י' בנים לבנימין ובסדר פנחס לא זכר כי אם חמשה אולי הם היו ראשי משפחות לבנימין לפיכך לא זכר הנה ג"כ בכר אע"פ שזכר אותם בספר הראשון. ובסדר ויגש ג"כ זכר ארד ונעמן בבני בנימין ובסדר פנחס זכרם בבני בלע. ואפשר כי בסדר ויגש זכר בני הבנים עם הבנים או מה שזכר בסדר פנחס ויהיו בני בלע ארד ונעמן שקרא בלע שם בניו כשם אחיו גם שנה זכר השמות בסדר פנחס ממה שזכרם בסדר ויגש כמו שעשה בספר הזה ובזולתו בהרבה מקומות כמו שכתבתי. ורז"ל אמרו כי אותם משפחות שחסרו בסדר פנחס כלו במדבר בדבר בלעם. ומה יאמרו בבכר שלא זכרו בסדר פנחס ונזכר בזה הספר למעלה הוא ומשפחתו ומספרם שהיו בימי דוד: (ו) ויגלום אל מנחת. פי' אלה ראשי האבות הגלו יושבי גבע אל מנחת. ואחר כן זכר איזה מן הראשים שהגלום והם נעמן ואחיה וגרא. והגלות הזה לשון טלטול כלומר הניעום וטלטלום ממקומם שהיה גבע אל מנחת. וכן גם גולה אתה לשון טלטול וכן כל לשון גלות אלא שרובם טלטול השבי: (ח) ושחרים הוליד בשדה מואב. שחרים זה הוא מתולדות בנימין ואע"פ שלא זכרו כמוהו רבים בספר שהלך לגור בשדה מואב מפני הרעב או מפני מקרה אחר: הוליד בן מן שלחי אותם. והוא שם אשתו האחת חושים השנית ובערא השלישית שלשתן נשיו. ואומר משלחתן הוליד ומן שלחו עומד במקום שנים כאלו אמר מן שלחו אותם ומן חושים: ואת בערא. כמו מן בערא כמו כלאתי את העיר שפי' מן. וזכר תולדות שתי נשיו ולא זכר תולדות בערא. אולי לא היו נכבדים וראשים כי אלה שזכר היו ראשי האבות כמו שאומר: (ט) חדש אשתו. היא שלחו אותם

שזכר

מצודת דוד

על שמה: (כה) ורפח בנו. חוזר על בריעה לומר שרפח היה בנו: ורשף ותלח בנו. ר"ל היה בנו של רפח: ותחן בנו. הוא חוזר על תלח הסמוך: (כז) יהושע בנו. הוא יהושע בן נון הידוע: (כח) ואחוזתם ומושבותם. ענינם אחד והוא כפל במלות נרדפות וכן אדמת עפר (דניאל יב): ולמזרח נערן ולמערב. מעבר נערן המזרחי והמערבי גזר וכו': (כט) ועל ידי. גם ישבו סמוך למקומות נחלת מנשה והם בית שאן וכו' שהיו מנחלת מנשה כמ"ש ביהושע: באלה וכו'. בני אפרים ישבו בבית אל וכו' ובני מנשה בבית שאן וכו': (לד) אחי. כן שמו: (לה) ובן הלם. כמו ובני הלם: אחיו. הלם זה היה אחיו של ב"א מן הנזכרים במקרא שלמעלה: (לח) ובני יתר. הוא יתרן: (לט) ובני עלא. אולי הוא מהנזכרים והיה נקרא בשתי השמות: (מ) ברורים. נבחרים מכל בני השבט: ראשי הנשיאים. הם היו לראשים על נשיאי השבט: והתיחשם. הידועים ביחוסם מבני אשר היוצאים בצבא מלחמה היה מספרם כ"ו אלף אנשים המוכים: ח (א) ובנימין. חזר להזכיר את בנימין לייחס אחריו שאול המלך: אשבל. למעלה חשב אחרים וכן יש הרבה שינוים בין זה לזה וכן דרך הספר מה שחיסר כאן גלה במקום אחר ואולם יש דרש בכל זה כמ"ש רז"ל לא ניתן ספר ד"ה אלא להדרש: (ו) ואלה בני אחוד. יתכן שהוא בלע והיה נקרא בב' השמות: ויגלום. הראשים ההם הגלה את יושבי גבע אל מנחת: (ז) ונעמן וכו'. עתה מפרש מי ומי מהם אשר הגלום: ואחיה. יתכן שהוא אחוח הנזכר למעלה כי קרובים הם בלשון: הוא. מוסב על גרא לומר כאשר הגלם הוליד את עזא וכו': (ח) ושחרים. גם הוא מבני בנימין ואולי נזכר הוא למעלה בשם אחר: בשדה מואב. בעת שהלך לגור שם: מן שלחו אתם וכו'. מן שאמר עומד במקום שנים כאלו אמר מן שלחו אותם ומן חושים ומבערא נשיו והן שמות הנשים האחת שלחו אותם והשנית חושים והג' בערא ואת הוא כמו מן וכן כלאתי את העיר (שמות ט) ומשכנו מן העיר: (ט) מן

חדש

לחלם ולטוביה ולידעיה . לחלם ובן אחי וצופה . מהולל והוא מחולל מפשעינו מדכא . מהולל לשחוק אמרתי מהולל . נהה ועהה לך נחה את העם . נחה בן אדם נהה על המון מצרים . פרחה על ימין פרחח יקמו . פרחח וזה מעשה המנורה מקשה זהב . יהדי אלה בני אביתיל . יחדי ובני יחדי רגם ויותם . חרות על הלוחות . הרות כה אמר ה' על

אשתו את־יובב ואת־צביא ואת־מישא ואת־מלכם : י ואת־יעוץ ואת־שכיה ואת־מרמה אלה בניו ראשי אבות : יא ומחשים הוליד את־אביטוב ואת־אלפעל : יב ובני אלפעל עבר ומשעם ושמד הוא בנה את־אונו ואת־לד ובנתיה : יג ובריעה ושמע המה ראשי האבות ליושבי אילון המה הבריחו את־יושבי גת : יד ואחיו ששק וירמות : טו וזבדיה וערד ועדר : טז ומיכאל וישפה ויוחא בני בריעה : יז וזבדיה ומשלם וחזקי וחבר : יח וישמרי ויזליאה ויובב בני אלפעל : יט ויקים וזכרי וזבדי : כ ואליעיני וצלתי ואליאל : כא ועדיה ובראיה ושמרת בני שמעי : כב וישפן ועבר ואליאל : כג ועבדון וזכרי וחנן : כד וחנניה ועילם וענתתיה : כה ויפדיה ופניאל בני ששק : כו ושמשרי ושחריה ועתליה : כז ויערשיה ואליה וזכרי בני ירחם : כח אלה ראשי אבות לתלדותם ראשים אלה ישבו בירושלם : כט ובגבעון ישבו אבי גבעון ושם אשתו מעכה : ל ובנו הבכור עבדון וצור וקיש ובעל ונדב : לא וגדור ואחיו וזכר : לב ומקלות הוליד את־שמאה ואף המה נגד אחיהם ישבו בירושלם עם־אחיהם :

לג ונר הוליד את־קיש וקיש הוליד את־שאול ושאול הוליד את־יהונתן ואת־מלכי־שוע ואת־אבינדב ואת־אשבעל : לד ובן־יהונתן מריב בעל ומריב בעל הוליד את־מיכה : לה ובני מיכה פיתון ומלך ותארע ואחז : לו ואחז הוליד את־יהועדה ויהועדה הוליד את־עלמת ואת־עזמות ואת־זמרי וזמרי הוליד את־מוצא : לז ומוצא הוליד את־בנעא רפה בנו אלעשה

תולדות אהרי ובני אלר ד:

רדק

שזכר ויש מפרשים מן שלחו אותם מעת שגלה אותם שחרים . אותם שהגלה אותם ושאר ראשי האבות אל מנחת מעת שגלה אותם הלך הוא בשדה מואב והוליד שם מחשים ומבערא נשיו : (כז) ויערשיה ואליה וזכרי בני ירוחם . מצאתי בדרש שזה אליה הוא אליה הנביא וארבע שמות היו לו ואלו השמות מפרשים עליו כמו שכתוב בדרש ההוא . ומבני בנימין הי' כי אלה התולדות תולדות בנימין הם כמו שאמר א"כ לדברי בעל הדרש הזה מנחם אינו אליהו. ומצאתי ג"כ בסדר אליהו רבה בב"ר אמר להם אליהו רבותי עד מה אתם חולקים עלי אני אלא מזרעה של רחל אמרו לו תן סימן לדבריך אמר להם לא כן כתוב בספר יחוס ואליה וזכרי בני ירוחם : (כח) אלה ישבו בירושלים . כי ירושלים מקצתה היתה לבנימין ומקצתה ליהודה ואלה שזכר עד עתה מבני בנימין ישבו בירושלים : (כט) ובגבעון ישבו. גבעון היתה עיר לבני בנימין כמו שאמר בספר יהושע ואולי אבי גבעון זה בנה אותה ונקראת על שמו או שמו המיוחד היה יעזיאל כמו שזכר . הוהו למטה בפעם השנית בזכור זה היחס וקרא אבי גבעון שהיה גדול העיר הנקראת גבעון . ובעל ונדב לא זכרם ובפעם השנית זכרם בעל ונר ונדב : (לב) ואף המה נגד אחיהם . אעפ"י שלא היתה עיקר ישיבת אלו בירושלי' גם הם ישבו עם אחיהם בירושלים : (לג) ונר הוליד את קיש. ובספר שמואל אמר כי אביאל אבי קיש ונר היה אחי קיש בן אביאל והיה אבי אבנר . וכן אמר בפסוק אחר אבנר בן נר דוד שאול והנה הוא אומר כי נר היה אבי קיש אבי שאול : ואף בפסוק שלמטה אומר וקיש ובעל ונר ונדב ידמה כי אחים היו נר וקיש . וזה נוכל לאמר כי קרא נר לשם בנו קיש כשם אחיו ויתכן לפרש כי אביאל הוא נר ושתי שמות היו לו וקרא שם בנו נר כשמו והוא אבי אבנר והוא שקרא נר שם בנו אבנר ר"ל שם אביו שהוא שמו נר . וכן מצאתי בדברי רז"ל בויקרא רבה אמר רבי שמעון בן לקיש כתוב אחד אומר ונר הוליד את קיש וכתוב אחד אומר קיש בן אביאל . הא כיצד אביאל שמו ועל שהיה מדליק נרות במבואות האפלים נקרא שמו נר : את יהונתן ואת מלכי שוע ואת אשבעל . אבי נדב הוא ישבי שזוכר בספר שמואל וכן קורא אותו שם אבינדב כשמתו במלחמה . ואשבעל הוא איש בושת בן שאול . ובעל ובשת אחד כי הבעל נקרא בשת כמו שנאמר וינזרו לבשת . וכן הוא אומר שמה מזבחות לבשת מזבחות לקטר לבעל . וכן גדעון נקרא ירובעל ונקרא ירובשת ולא הכר לנו הכתוב על מה נקרא שמו כן. וכן בן יהונתן בשמואל זוכר אותו מפיבשת והנה מריב בעל הנה בעל במקום בשת ומריב במקום מפי כי קרובים הם כי המריבה על פה הוא ונקרא כן על ענין ידוע אצלם לא נודע אצלנו :

(לד) ומריב בעל הוליד את מיכה.

רש

הוא היה אחד מן הגולים ולאחר ששלחו אותו מן הגלות הוליד את אלה : חושים ואת בערא נשיו . כך היו שמותיהם של נשיו : (יא) ומחשים הוליד . זאת חושים אשתו שהזכירה למעלה ולפי שהפסיקה בחדש אשתו : (יד) ואחיו ששק . כל אלה בני אלפעל . ע"א ועיקר מן אחיו ששק עד ויוחא כל אלה בני בריעה ומזבדיה עד יובב כל אלה בני אלפעל ומן ויקים עד ושמרת כל אלה בני שמעי : (כט) ובגבעון ישבו אבי גבעון . פרשה זו עד כל אלה בני אצל כתובה ב' פעמים בספר זה גם פרשת והיושבים הראשונים אשר באחוזתם בעריהם (ל' סי' ט') ופרשת ומן הכהנים ידעיה ויהויריב . כמו כן בס' עזרא (ר"ל נחמיה י"א) דכתיב ואלה ראשי המדינה וזהו שמפרש בסוף מגילת ירושלמי ג' ספרים מצא עזרא ספר מעונים ספר זאטוטי ספר האחים ובטלו דברי האחד וקיימו דברי השנים וכן מצאו הרבה ספרי יחוסין כשנמצא ג' או ה' בטלו המועט וקיימו המרובים וכשנמצאו זוגות כמו ובגבעון ישבו אבי גבעון הוצרך לכתוב שתי פעמים שאין סדר יחוסן שוה וכן היושבים הראשונים מצא זוגות וחלוקים זה על זה כתבוהו שני פעמים בכאן ובספרו ולמה לא כתב שתיהן כאן אותם שבעזרא ואלה ראשי המדינה וגומר ולפי שייחס לשם עד ואלה הכהנים הלוים ומיחס עד ידעיה שהיה לאחר עזרא ומה ענין לפרש ולייחס בכאן בדברי הימים דורות יחד לאחר עזרא כי עם אותם שהיו בבית ראשון ובפרשה האחרת של ובגבעון ישבו וגו' ועוד אמרו חכמים בספר' ולאצל ששה בנים תליתר אלפי גמלי טעוני מדרשות :

וכל מיכה

מצודת ציון

ח (ז) ויגלום . ענין הנוע ממקום למקום . וגם היא בלא שבי כמו וגם גולה אתה למקומך (ש"ב טו) : (לב) נגד אחיהם . שוה לאחיהם כמו ואלכה לנגדך (בראשית לג) ורבים כמוהו :

ובנם

מצודת דוד

חדש אשתו . היא שלחו אותם שזכר ובשתי השמות נקראת : (יב) הוא בנה . על שמר יאמר : (יג) ובריעה ושמע . גם המה מבני אלפעל : הבריחו . בהלחמם עמהם : (טז) בני בריעה . חוזר על כלן מן אחיו : (יח) בני אלפעל . יתכן שהיו בני בניו ולא בניו ממש ולזה לא חשבם למעלה עם בניו : (כא) בני שמעי . הוא שמע בן אלפעל הנזכר למעלה : (כז) בני ירוחם . אולי נזכר למעלה בשמו האחר : (כח) לתולדותם ראשים . היו לראשים לבני תולדות אבותם ועם כי אמר ראשי אבות כפל הדבר לתוספת ביאור : (כט) אבי גבעון . שר של גבעון : (ל) וצור וגו'. גם המה היו בני אבי גבעון ועמו ישבו בגבעון : (לב) ומקלות . גם הוא בן אבי גבעון וכן נאמר למטה : ואף המה . ר"ל אף כי ישבו בגבעון מ"מ לפעמים ישבו בירושלים נגד אחיהם הנזכרים למעלה ושוה להם : עם אחיהם . הוא כפל ענין לתוספת ביאור כי עם הוא כמו נגד : (לג) ונר . גם הוא בן אבי גבעון וכן נאמר למטה : אשבעל הוא איש בושת שמלך תחת שאול והוא ישוי האמור בש"א : (לד) מריב בעל . הוא מפיבושת : (לז) רפה בנו . של בענה וכן

חושב

בְּנוֹ אָצֵל בְּנוֹ׃ לח וּלְאָצֵל שִׁשָּׁה בָנִים וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם עַזְרִיקָם ׀ בֹּכְרוּ וְיִשְׁמָעֵאל וּשְׁעַרְיָה וְעֹבַדְיָה וְחָנָן כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי אָצֵל׃ לט וּבְנֵי עֵשֶׁק אָחִיו אוּלָם בְּכֹרוֹ יְעוּשׁ הַשֵּׁנִי וֶאֱלִיפֶלֶט הַשְּׁלִשִׁי׃ מ וַיִּהְיוּ בְנֵי־אוּלָם אֲנָשִׁים גִּבֹּרֵי־חַיִל דֹּרְכֵי קֶשֶׁת וּמַרְבִּים בָּנִים וּבְנֵי בָנִים מֵאָה וַחֲמִשִּׁים כָּל־אֵלֶּה מִבְּנֵי בִנְיָמִן׃

ט א וְכָל־יִשְׂרָאֵל הִתְיַחְשׂוּ וְהִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה הָגְלוּ לְבָבֶל בְּמַעֲלָם׃ ב וְהַיּוֹשְׁבִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר בַּאֲחֻזָּתָם בְּעָרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְהַנְּתִינִים׃ ג וּבִירוּשָׁלִַם יָשְׁבוּ מִן־בְּנֵי יְהוּדָה וּמִן־בְּנֵי בִנְיָמִן וּמִן־בְּנֵי אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה׃ ד עוּתַי בֶּן־עַמִּיהוּד בֶּן־עָמְרִי בֶּן־אִמְרִי בֶּן־בָּנִימִן־בְּנֵי פֶרֶץ בֶּן־יְהוּדָה׃ ה וּמִן־הַשִּׁילוֹנִי עֲשָׂיָה הַבְּכוֹר וּבָנָיו׃ ו וּמִן־בְּנֵי זֶרַח יְעוּאֵל וַאֲחֵיהֶם שֵׁשׁ־מֵאוֹת וְתִשְׁעִים׃ ז וּמִן־בְּנֵי בִּנְיָמִן סַלּוּא בֶּן־מְשֻׁלָּם בֶּן־הוֹדַוְיָה בֶּן־הַסְּנֻאָה׃ ח וְיִבְנְיָה בֶּן־יְרֹחָם וְאֵלָה בֶן־עֻזִּי בֶּן־מִכְרִי וּמְשֻׁלָּם בֶּן־שְׁפַטְיָה בֶּן־רְעוּאֵל בֶּן־יִבְנִיָּה׃ ט וַאֲחֵיהֶם לְתֹלְדוֹתָם תְּשַׁע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וְשִׁשָּׁה כָּל־אֵלֶּה אֲנָשִׁים רָאשֵׁי אָבוֹת לְבֵית אֲבֹתֵיהֶם׃ י וּמִן־הַכֹּהֲנִים יְדַעְיָה וִיהוֹיָרִיב וְיָכִין׃ יא וַעֲזַרְיָה בֶּן־חִלְקִיָּה בֶּן־מְשֻׁלָּם בֶּן־צָדוֹק בֶּן־מְרָיוֹת בֶּן־אֲחִיטוּב נְגִיד בֵּית הָאֱלֹהִים׃ יב וַעֲדָיָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־פַּשְׁחוּר בֶּן־מַלְכִּיָּה וּמַעְשַׂי בֶּן־עֲדִיאֵל בֶּן־יַחְזֵרָה בֶּן־מְשֻׁלָּם בֶּן־מְשִׁלֵּמִית בֶּן־אִמֵּר׃ יג וַאֲחֵיהֶם רָאשִׁים לְבֵית אֲבוֹתָם אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים גִּבּוֹרֵי חֵיל מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת בֵּית־הָאֱלֹהִים׃ יד וּמִן־הַלְוִיִּם שְׁמַעְיָה בֶן־חַשּׁוּב בֶּן־עַזְרִיקָם בֶּן־חֲשַׁבְיָה מִן־בְּנֵי מְרָרִי׃ טו וּבַקְבַּקַּר חֶרֶשׁ וְגָלָל וּמַתַּנְיָה בֶּן־מִיכָא בֶּן־זִכְרִי בֶּן־אָסָף׃ טז וְעֹבַדְיָה בֶּן־שְׁמַעְיָה בֶּן־גָּלָל בֶּן־ידיתון וּבֶרֶכְיָה בֶן־אָסָא בֶּן־אֶלְקָנָה הַיּוֹשֵׁב בְּחַצְרֵי נְטוֹפָתִי׃ יז וְהַשֹּׁעֲרִים שַׁלּוּם וְעַקּוּב וְטַלְמֹן וַאֲחִימָן וַאֲחִיהֶם שַׁלּוּם הָרֹאשׁ׃ יח וְעַד־הֵנָּה בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ מִזְרָחָה הֵמָּה הַשֹּׁעֲרִים לְמַחֲנוֹת בְּנֵי לֵוִי׃

רשי

(א) וכל ישראל התיחשו. אמרתי לך קצת מן יחוסן מה שמצאתי אבל עיקר יחוסן על ספר מלכי ישראל ויהודה שהגלו לבבל במעלם ועמהם הייתי אני עזרא ויחוסם מצאתי כתוב וכתבתיו: (יח) ועד הנה בשער המלך מזרחה. פתרון עד מכאן על שער ששמו שער המלך המזרחה המה השוערים שלום ואחיו ממחנות בני

רדק

מיכה זה ג"כ נזכר בספר שמואל שהיה בן מפיבשת: (לח) ולאצל. בגר"י בני אצל בפת"ח הצד"י מפני ההפסק: (א) וכל ישראל התיחשו. כלומר אף על פי שזכרתי מקצת יחסם לא זכרתי כולם והנם כתובים על ספר מלכי ישראל. ואותו הספר אינו נמצא אצלנו כמו ספר הישר וספר מלחמות ה': ויהודה הגלו לבבל במעלם. גלות ישראל זכר למעלה שהגלם פול מלך אשור והגלת פלאסר מלך אשור לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה. וכן שאר השבטים הגלם מלך אשור ואותם לא שבו בבית שני. זולתי מעטים מן השבטים נשארו מאפרים וממנשה ומיששכר ומזבולן. ונשארו עם מלכי יהודה את גלות יהודה וגלו עמהם ושבו עמהם ושבט יהודה בהגלו לבבל במעלם שבו בימי עזרא. ועתה הוא מספר השובים ואותם שישבו בירושלים בשובם מהגלות כמו שמספר בספר עזרא: (ב) והיושבים הראשונים אשר באחזתם. כלומר הראשונים אשר באו מבבל נתיישבו באחוזתם בעריהם ישראל וכהנים ולוים ונתינים ובירושלים ישבו מהם כמו שהולך ומספר וכן אמר שם בספר עזרא ואלה ראשי המדינה אשר ישבו בירושלים ובערי יהודה איש באחזתו בעריהם ישראל הכהנים והלוים והנתינים ושם הוסיף ובני עבדי שלמה שלא זכרם הנה ובירושלים ישבו מבני יהודה ומבני בנימין וכו' וכן אמר שם וספורו הנה הדברים וספורו שם שוה שלא יתחלף אלא במקומות מעטים ונקל הוא להשוות ביניהם כי שמות בני אדם משתנים כמו שזכרנו כמה פעמים בזה הספר ומה שיש הפרש ביניהם בחשבון בבני בנימין ובכהנים שכלל בחשבון שם מה שלא כלל הנה וכלל הנה מה שלא כלל שם קרוב הוא להבין: (יח) ועד הנה בשער המלך מזרחה. כלומר עדיין כמו שהיה בבית ראשון: השוערים. ממונים בשער שהיה המלך נכנס בו שהיה מזרחה כמו כן

מצודת דוד

חוזר אחד בן א': (לח) בכרו. כן שמו: (לט) ובני עשק אחיו. שהיה אחיו של אצל: (מ) מאה והמשים. במספר מאה וחמשים: ט (א) וכל ישראל התיחשו וכו'. כלומר אף שלא הזכרתי אני יחוס כל ישראל הנה כולם נחקר יחוסם והנם כתובים על ספר מלכי ישראל והספר הזה גלה עמהם ואיני בידי להעתיק ממנו כל יחוסם: ויהודה. אבל יהודה הגלו לבבל בעבור מעלם וספר יחוסן עמהן ומה שמצאתי בה העתקתי כי עמהם נמצאתי: (ב) והיושבים הראשונים. בני הגולה שעלו בראשונה עם זרובבל אשר עלו קודם שעלה עזרא ואנשיו אשר נתיישבו באחוזים בעריהם שאחזו ולא בירושלים המה היו מכל שבטי ישראל אשר חזרו מבבל (כי אף שבני עשרת השבטים הגלו לאשור מכל מקום רבים נשארו בארצם וגלו לבבל עם בני יהודה ובנימין וחזרו עמהם): הכהנים. גם מהם ישבו בארץ אחוזתם ובנחמיה חשב גם בני עבדי שלמה: (ג) ובירושלים. אבל בירושלים לא נתיישבו מכל שבטי ישראל כ"א מבני יהודה וכו' ובנחמיה לא נזכר בני אפרים ומנשה כי מעט היו אשר ישבו בירושלים: (ד) עותי. ובנחמיה נאמר עתיה והוא הוא כי קרובים המה בלשון אולם השינוי בשמות האבות ובמספרם הוא לפי שגם כאן גם בנחמיה לא חשב כל האבות כסדר עד האב הראשון כ"א חשבם בדלוג וחשב כאן אחרים ממה שחשב בנחמיה: (ה) ומן השילוני. מבני שילה בן יהודה: עשיה. הוא מעשיה האמור בנחמיה: הבכור. שהיה הבכור מאחיו: (ו) ואחיהם. של יעואל ועשיה: שש מאות ותשעים. מוסב על בני שלה ועל בני זרח ומספר בני פרץ נאמר בנחמיה: (ט) לתולדותם. מתולדות של אבותם הנזכרים: תשע מאות וכו'. ובנחמיה נאמר מספר פחות ויתכן אשר שהשחשב אנשי גבי סלי הנזכר שם וכאן חשב אנשי סלוא והבירו: אנשים. ר"ל חשובים ככל אנשים שבמקרא: לבית אבותם. הוא כפל ענין לתוספת ביאור כי כבר אמר ראשי אבות והיא היא: ומן הכהנים. ישבו בירושלים ידעיה ויהויריב. ובנחמיה נאמר ידעיה בן יויריב ויתכן שהוא הוא והיה נמשך אחר הבן ונטפל לו: (יא) ועזריה. הוא שריה האמור בנחמיה: נגד וכו'. ממונה על בית אלהים: (יב) ומעשי. הוא עמשסי האמור בנחמיה: (יג) ואחיהם ראשים. ואחיהם שהיו ראשים לבית אבותם שהיו במספר אלף וכו' גם הם ואנשיהם ישבו בירושלם ובנחמיה נאמר מספר פחות ויתכן אשר שם השב רק אותם שהיו בעת ההיא ממשלת השרים הנזכרים כאן וכאן כלל את כל הכהנים כולם: מלאכת. לעשות מלאכת עבודת וכו': (יד) ומן הלוים. ומספר הלויים נאמר בנחמיה: (טז) היושב בחצרי נטופתי. על אלקנה יאמר כי ברכיה ישב בירושלים: (יז) שלום הראש. על שלום הנזכר ראשון יאמר שהוא היה הראש לכולם: (יח) ועד הנה. ר"ל כמו שיסד דוד ושמואל את השוערים כן היה כל ימי עמידת הבית ועד הנה בבית השני: בשער. לעמוד לשמור בשער אשר המלך בא בו

מצודת ציון

ט (א) והנם. הנה הם: (ב) והנתינים. הם הגבעונים ונקראים כן ע"ש שנאמר בהם ויתנם יהושע וכו' חוטבי עצים וכו' (יהושע ט): והשוערים. הממונים על שערי בה"מ לשמור ולפתוח ולנעול

הפונה

שלשה פשעי עמון : יעיאל ד׳ כתי׳ יעואל וקרי׳ יעיאל וסימן ובגבעון ישבו אבי גבעון . עזיא העשתרתי שמע . ומבני אלצפן שמרי . ויהי לעזיהו חיל : ותתרע קרם׳ ותארע תנינא ותתרע . ואפ״ס ועשה אח מאחת מאלה : יונתן ז׳ בקריאה וסי׳ עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר . ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדננו . ובני יונתן פלת . ובני ידע

יט ושלום בן־קורא בן־אביסף בן־קרח ואחיו לבית־אביו הקרחים על מלאכת העבדה שמרי הספים לאהל ואבתיהם על־מחנה יהוה שמרי המבוא : כ ופינחס בן־אלעזר נגיד היה עליהם לפנים יהוה ׀ עמו : כא זכריה בן משלמיה שער פתח לאהל מועד : כב כלם הברורים לשערים בספים מאתים ושנים עשר המה בחצריהם התיחשם המה יסד דויד ושמואל הראה באמונתם : כג והם ובניהם על־השערים לבית־יהוה לבית האהל למשמרות : כד לארבע רוחות יהיו השערים מזרח ימה צפונה ונגבה : כה ואחיהם בחצריהם לבוא לשבעת הימים מעת אל־עת עם־אלה : כו כי באמונה המה ארבעת גברי השערים הם הלוים והיו על־הלשכות ועל־האצרות בית האלהים : כז וסביבות בית־האלהים ילינו כי־עליהם משמרת והם על־המפתח ולבקר לבקר : כח ומהם על־כלי העבודה כי במספר יביאום ובמספר יוציאום : כט ומהם ממנים על־הכלים ועל כל־כלי הקדש ועל־הסלת והיין והשמן והלבונה והבשמים : ל ומן־בני הכהנים רקחי המרקחת לבשמים : לא ומתתיה מן־הלוים הוא הבכור לשלום הקרחי באמונה

תולדות אהרן שמס יסד דוד ושמואל. (סוכה נס תענית סח) :

רדק

כן על אותו ענין שנעשה בבית ראשון נעשה בבית שני כמו שאומר המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם : (יט) ושלום בן קורא בן אביאסף בן קרח . הוא אביאסף בן קרח שהזכיר למעלה בפרש׳ והלא אשר העמיד דוד על ידי שיר אבל שלום בן קורא לא זכר שם אולי מבני הימן היה וקצר היחס עם בן אביסף בן קרח : ואחיו לבית אביו הקרחים על מלאכת העבודה שמרי הספים לאהל . ר״ל שומרי מזוזות בית קדשי הקדשים כמו שהיו אבותיהם משפחת הקרחי שהוא משפחת הקהתי על הארון ועל הכפרת ועל פרוכת המסך והוא מחנה ה׳ היו שומרים המבוא שלא יכנס אדם לפנים כמו שכתוב עליהם עלמס ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו : (כ) ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם . ר״ל על משפחת הקרחי היה נגיד פנחס בן אלעזר לפנים בימי אבותיהם כמו שהיה אלעזר אביו ממונה עליהם כמו שאמר ופקודת משמרת אלעזר בן אהרן ואחריו היה פנחס בנו נגיד ג״כ עליהם כי היה ה׳ עמו . והיה גדול מבני איתמר לפיכך היה נגיד כל ימיו עליהם . ויש מרבותינו שאמרו פנחס זה אליהו ואמת כי פנחס היה ימים רבים כי בימי פלגש בגבעה ראינו שהיה עדיין חי כמו שאמר שם ופנחס בן אלעזר וכו׳. והיה אז ליציאת מצרים יותר מחמש מאות שנה והוא היה מיוצאי מצרים . ודרשו רבותינו ז״ל כי נסתלקה ממנו שכינה על שלא התיר נדרו של יפתח וזהו שנאמר נגיד היה עליהם הוא עליהם אין כתיב כאן אלא היה ואמר לפנים ה׳ עמו בימי זמרי מחה ובימי פלגש בגבעה לא מחה . כלומר בימי זמרי היה ה׳ עמו והיה כח בידו למחות ומחה והיה כפרה לישראל שלא כלו בימי זמרי כי ה׳ היה עמו והיה כח בידו למחות אבל בימי פלגש בגבעה לא היה כח בידו למחות כי לא היה ה׳ עמו כי כמה אלפים מתו מישראל עד שלא נגהו לבני בנימין . ויש מפרשים ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם אינו זה פנחס הכהן . כי זה הפנחס היה לוי וזהו שאמר לפנים ה׳ עמו . כלומר זה פנחס אינו אותו פנחס שהיה לפנים כי אותו היה ה׳ עמו והיה שורה עליו רוח הקדש וזה לא היה בו אבל גדול היה ונגיד היה על הלוים . והפי׳ הנכון הוא מה שפירשתי : (כב) כולם הברורים וכו׳ המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם . דוד ושמואל תקנו משמרות כהונה ולויה ותקנו שלא להיות פחות ממאתים ושנים עשר ופי׳ באמונתם בקיומם שיסדו וקיימו זה על דרך ונאמר אכתר קיים . וכן אמר כי הם יסדו וקיימו הדבר שהיה כן כל הימים . ואמונה לשון קיום . והרבה ימצאו כן כמו והרחיק לי באמונה אמונה אומן והיה אמונת עתך ואחרים זולתם . ורז״ל אמרו באמונתם אומנות גדולה היתה שם שאין משמר נוטל בעדה אחוזה ולא היו כל אלה ר׳ וי״ב שומרים כאחד אלא משבעה ימים לשבעה ימים היו באים כמו שהיו המשמרות קבועות וזהו שאמר לבא לשבעת הימים מעל״ע עם אלה כי גם אלה היו בחצריהם יושבים כמו שאמר המה בחצריהם התיחשם כלומר בחצריהם שנתנו להם בימי יהושע והיו מתיחסים כאו״א השמר לבית אבותיו לדעת באיזה עיר ישבו והיו באים לירושלים במשמרות הידועות להם כמו שתקנו להם : (כו) כי באמונה הם ארבעה גבורי השוערים . לא היו ארבעה לבד אלא ארבעה גבורים ממונים על האחרים להיות שומרים השערים : (לא) על מעשה החביתים מעשה מחבת

רשי

בני לוי : (יט) שומרי הספים לאהל. שלום בן קורא ואחיו לבית אביו הקרחים שומרי הספים של אוהל מועד שלא היו מניחים שום אדם לבא אל אהל מועד כי אם הכהנים בעבודתן : (כ) ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים ה׳ עמו . שנתנבא לפנים ורבותינו אמרו הוא פנחס הכהן ועל שלא התיר ליפתח נדרו נסתלקה השכינה ממנו : (כב) המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם . בקיומם : (כה) לשבעת הימים.לסוף ז׳ הימים:מעת אל עת. משבעה לשבעה כל משמרת בשבתם : (כז) והם על המפתח . על מפתח העזרה : ולבקר לבקר . לפתוח : (כח) ומהם על

מצודת ציון

ולנטול : ואחיהם . וקרובים וכן בכל הספר : (יט) הספים . מזוזות השערים כמו וסף השער (יחזקאל מ) : המבוא . הפתחים שבאים דרך בם : (כב) הברורים . ענין בחירה : יסד . כמו תקן כי המתקנה את קיומה היא כמו היסוד אל הבנין : הרואה . הנביא על כי רואה במראה הנבואה : באמונתם . ענין קיום וכן והיה אמונת עתך (ישעיה ל״ג) : (כג) למשמרות . דבר המוטל על הרבה בני אדם על כל אחד בזמן הקבוע לו קרוי משמר כי עליהם לשמור לבל יעברו את הזמן : (ל) רקחי המרקחת . ענין ערבוב הבשמים כמו מעשה רוקח (שמות ל) : (לא) החביתים . מל׳ מחבת

מצודת דוד

הפונה מזרחה המה שלום וחביריו היו שוערים בשערי הר הבית שהיא מחנה לויה : (יט) לבית אביו . משפחות בית אביו : על מלאכת . הם היו ממונים על מלאכת העבודה והוזר ומפרש שהיו שומרי מזוזות פתחי האוהל ר״ל העזרה : ואבותיהם וכו׳ . רלה לומר כמו שהיו אבותיהם ממונים על מחנה ה׳ והיו שומרים לבל יבוא מי בפתחי העזרה שהיא מחנה שכינה : (כ) נגיד היה וכו׳. היה ממונה על אבותיהם הקרחים בימים הקדמונים כי ה׳ היה עמו ולזה נבחר לנגיד : (כא) שער פתח . גם הוא היה שומר שער פתח האוהל : (כב) כולם הברורים . ר״ל מספר כולם של הנבררים להיות שוערים לשמור בספים היו מאתים וי״ב ובנחמיה נאמר מספר פחות כי לא חשב שם רק השומרים במחנה לויה הוא הר הבית וכאן כלל כולם : המה בחצריהם . המה מן היושבים בחצריהם סביבות ירושלים להיות קרובים לבא לבה״מ : התיחשם . והיה להם ספר יחוסם : המה יסד . ר״ל במספר הזה יסד דוד ושמואל הנביא להיות מתקיים בתקנת קיומם לבל יפחתו מרי״ב שוערים : (כג) והם ובניהם . הנזכרים למעלה עם בניהם היו ממונים על השערים לשמור בהם : לבית ה׳. לבית האהל . הוא כפל ענין במ״ש לתוספת ביאור : למשמרות . לא שהיו כולם שומרים בכל עת אלא היו חלוקים למשמרות וכ״א שמר בזמנו בחוזר הלילה : (כד) לארבע רוחות . בכל ארבע הרוחות יעמדו השוערים לשמור וגדולה וכבוד הוא לבית שיעמדו בה שומרים : (כה) ואחיהם . הבריהם של הנזכרים למעלה היושבים בחצריהם עליהם לבוא לשמור על שבעה הימים : מעת אל עת. בעת שבאו אז ילכו בכלות שבעת הימים ויבואו אחרים במקומם : עם אלה . ר״ל גם אלה הנזכרים בשמם יבואו בבוא עתם ויתעכבו שבעת ימים : (כו) כי באמונה . כי הדבר הזה היה בתקון המתקיים לבל יבטל מי משמרו : המה . ר״ל גם המה ארבעת גבורי השוערים והם שלום וכו׳ שזכר למעלה גם יתר הלוים אין מי בהם שיבטל משמרו : והיו . השוערים היו גם ממונים על הלשכות ועל האוצרות של בית האלהים : (כז) וסביבות וכו׳ . כ״א בבוא עת משמרתו כי עליהם משמרת. עליהם מוטל לשמור את הבית : על המפתח . על פתיחת השערים : ולבוקר לבוקר . ר״ל יפתחו בכל בוקר : (כח) ומהם . מן השוערים היו ממונים על כלי העבודה כמזרקים ומחתות והדומים : יביאום . מלשכת הכלים אל מקום המזבח : יוציאום . משם אל הלשכות והכל נעשית על ידיהם : (כט) על הכלים . יתר הכלים שאינם כלי העבודה והם כלי בשול וכדומה : כלי הקדש : שולחנות ומנורות והדומים : ועל הסולת וכו׳. הסולת והשמן

אחי שמי. בני ח"ם הגידוני. וידבקו פלשתים דד"ה. ויבאו אל גדליה המצפתה. ומן רישא דשמואל עד ויהי ככלתו לדבר אל שאול ונפיש דכו' יונתן במ"ב יהונתן וסי' לכה ונעברה אל מצב הערלי'. ויאמר יונתן הנה אנחנו. ומן ויהי ככלתו עד סופא דסיפ' דכו' במ"א יונתן וסי' וידבר שאול אל יונתן בנו. וכל עזרא דכו' יונתן במ"ב יהונתן וסי' לבלגה

על מעשה החבתים: לב ומן־בני הקהתי מן־אחיהם על־לחם המערכת להכין שבת שבת: לג ואלה המשררים ראשי אבות ללוים בלשכת פטירים כי־יומם ולילה עליהם במלאכה: לד אלה ראשי האבות ללוים לתלדותם ראשים אלה ישבו בירושלם: לה ובגבעון ישבו אבי־גבעון יעואל ושם אשתו מעכה: לו ובנו הבכור עבדון וצור וקיש ובעל ונר ונדב: לז וגדור ואחיו וזכריה ומקלות: לח ומקלות הוליד את־שמאם ואף־הם נגד אחיהם ישבו בירושלם עם־אחיהם: לט ונר הוליד את־קיש וקיש הוליד את־שאול ושאול הוליד את־יהונתן ואת־מלכי־שוע ואת־אבינדב ואת־אשבעל: מ ובן־יהונתן מריב בעל ומרי־בעל הוליד את־מיכה: מא ובני מיכה פיתון ומלך ותחרע: מב ואחז הוליד את־יערה ויערה הוליד את־עלמת ואת־עזמות ואת־זמרי וזמרי הוליד את־מוצא: מג ומוצא הוליד את־בנעא ורפיה בנו אלעשה בנו אצל בנו: מד ולאצל ששה בנים ואלה שמותם עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה ועבדיה וחנן אלה בני אצל:

י א ופלשתים נלחמו בישראל וינס איש־ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהר גלבע: ב וידבקו פלשתים אחרי שאול ואחרי בניו ויכו פלשתים את־יונתן ואת־אבינדב ואת־מלכי־שוע בני שאול: ג ותכבד המלחמה על־שאול וימצאהו המורים בקשת ויחל מן־היורים: ד ויאמר שאול אל־נשא כליו שלף חרבך ודקרני בה פן־יבאו הערלים האלה והתעללו־בי ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד ויקח שאול את־החרב ויפל עליה: ה וירא נשא־כליו כי־מת שאול ויפל גם־הוא על־החרב וימת: ו וימת שאול ושלשת בניו וכל־ביתו יחדו מתו: ז ויראו כל־איש ישראל אשר־בעמק כי נסו וכי־מתו שאול ובניו ויעזבו עריהם וינסו ויבאו פלשתים וישבו בהם:

תולדות אהרן וינס איש ישראל. סוטה מד: וגם לשאול. עקידה שער סח:

רשי

על כלי. כלי שרת במספר יוחסים ובמספר יחוסים: (לג) ואלה המשוררים וגו'. פטורים מכל דבר המלאכה כי אם לשיר שירה: (לט) אשבעל. הוא איש בושת ולכך כינהו בושת לפי שבעל לשון אדני הוא וכינהו בושת ל' גנאי: מריב בעל. זה מפיבושת א"ר יצחק בר שמואל מנרבונא משעה שעבדו ישראל את הבעל נקרא הבעל שם בושת דכתיב לקטר לבושת לקטר לבעל (ירמיה י"א) כי הבעל הוא בושת וגדעון נקרא ירובעל על שם ירב לו בעל (שופטים ו') ונקרא ירובשת דכתיב על אבימלך מי הכה אבימלך בן ירובשת וגו' בס' שמואל (ב' י"א) ונקרא ירובשת וירובעל כי בעל ובשת אחד הוא: (א) ופלשתים נלחמו בישראל. אינו מספר כי אם מפלתו של שאול וכאשר בא לספר מעשה דוד אינו מספר זולתו אלא גבורתו וגדולתו כי הספר שלו ולמלכי יהודה: (ג) וימצאוהו המורים בקשת. בוא וראה כי אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' (משלי כ"א) כי נגד ה' דרכי איש בנימין היו שונאיהם נופלים לפניהם בקשת כי הם בקיאים בקשת כדכתיב אטר יד ימינו וגו' בשופטים (כ"א) וכן ביהונתן לדה אורה לשלח לי למטרה בשמואל (א' כ') וכתיב למטה (י"ב ב') בנימין נושקי קשת מימיני' וגו' וכן באסא בס' זה (ב' י"ד) ומבנימין נושאי מגן ודורכי קשת וגו' אבל כשהפשע סר מעל שאול נפל ביד

רדק

מחבת. והדגש תמורת הנח אשר בפרידים אשר הוא במשקלו. וכן כי שם ארם נחתי' שפרשו נחת והדגש בו תמורת הנח: (לג) פטורים. כלומר היו יושבים בלשכות והיו פטורים מאשר מלאכה כי במלאכת השיר היו מתעסקים יומם ולילה: (לה) ובגבעון ישבו וכו'. פ' זו הזכיר למעלה והפסיק לענין הכהני' והלוי' שישבו בירושלי' על משמרותם ועתה שב להזכיר יחס שאול על הסדר ועניינו היאך היה. וכי הוסבה המלוכה ממנו לדוד בן ישי ומכאן ואילך הולך ומספר דברי מלכי יהודה על הסדר זה אחר זה עד הגלות: (ב) וידבקו פלשתים. כמו וידביקו. וכן וידרכו את לשונם. כמו וידריכו: (י) וישימו את כליו וכו' ואת גלגלתו תקעו בית דגן. ובספר שמואל ואת גויתו תקעו בחומת בית שן מה שלא נזכר שם נזכר הנה כי גלגלתו תקעו בית דגון וגויתו תקעו עם גוית בניו בחומת בית שן ואנשי יבש גלעד גויתו וגוית בניו לקחו אבל ראשו שהיה בבית דגון לא לקחו ואנשי יבש

מצודת דוד

והשמן למנחות והיין לנסכים והלבונה לתת בבזיכין על מערכת לחם הפנים והבשמים לקטורת: (ל) רוקחי וכו'. הם היו מערבבים וכותשים את הבשמים של הקטורת: (לא) באמונה. בקיום חזק היה ממונה על מעשה החבתים והם המנחות מעשה מחבת מעבירית האיפה הקרב בכל יום מחציתה בבוקר ומחציתה בערב והיה הוא ממונה עליו להזכיר ולזרז לסיות קרב בזמנו: (לב) מן אחיהם. של בני קרח הנזכרים למעלה שגם המה מבני קהת: על לחם וכו'. היו ממונים על לחם הפנים הנערך על השלחן להכין אותה בכל שבת ושבת: (לג) ואלה המשוררים. רצה לומר אבל אלה המשוררים הנזכרים למעלה שהם ראשי האבות הלוים והם שמעיה וחביריו המה ישבו בתמידות בלשכות ללמד מעשה השיר ופטורים הם מאשר עבודת בית ה' כי יומם ולילה מוטל עליהם לעסוק במלאכת השיר ואינם פנוים כמו השוערים לעסוק עוד בעבודה אחרת: (לד) אלה. הנזכרים למעלה: לתולדותם ראשים. על בני תולדות אבותם היו ראשים וכפל הדבר לתוספת ביאור: (לה) ובגבעון ישבו. כל הפרשה ההיא כתובה למעלה בהזכירו מי מבנימין ישב בירושלים ומי בגבעון והולך ומספר הכהנים והלוים היושבים בירושלים ועתה על כי בא לספר ממלכות דוד הבאה אחרי מות שאול לזה התחיל לספר שוב מהתחלת יחוס שאול: אבי גבעון. שר של גבעון ושמו יעיאל: (לו) ונור וכו'. גם המה היו בני אבי גבעון ועמו ישבו בגבעון: (לח) ואף הם. ר"ל אף כי ישבו בגבעון מ"מ לפעמים ישבו בירושלים נגד אחיהם הנזכרים למעלה ושוה להם: עם אחיהם. הוא כפל ענין לתוספות ביאור כי עם הוא כמו נגד: (לט) אשבעל. הוא איש בושת שמלך תחת שאול והוא ישוי האמור בש"א: (מ) מריב בעל. הוא מפיבושת: (מב) ואחז. גם הוא בן מיכה וכן נאמר למעלה: (מג) ורפיה בנו. של בנעא וכן חושב אחד בן אחד: (מד) בכרו. כן שמו: י (ב) וידבקו. ברדפם השיגום והיו דבוקים אחריהם וקרובים להם: (ג) על שאול. על כי כבר הרגו את בניו היתה כל פני המלחמה עליו לבד: המורים. האנשים המורים בקשת מצאו מקומו ופחד מהם שלא יאחזוהו ויתעללו בו: (ד) והתעללו בי. ליסרני ביסורי בזיון: כי ירא מאד. פחד מה' לשלוח יד במשיחו: ויפול

מצודת ציון

מחבת והוא שם כלי מה: (לב) המערכת. מלשון עריכה וסדור: (לג) פטורים. הוא הפוך מן החיוב ודוגמתו כי לא פטר יהוידע (דה"ב כג): י (א) איש ישראל. כמו אנשי ישראל: (ג) המורים. ענין השלכת החצים כמו אשר אנכי מורה (ש"א כ): ויחל. מל' חלחלה ופחד: (ד) שלוף. ענין הוצאת החרב מתערה: ודקרני. ענין נעיצה ותחיבה כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה)

שמוע לשמעי׳ : תגדול ה׳ בקריאה וסי׳ ותבוא אביגיל אל נבל. ויאמר המלך אל עבריו. מאין כמוך ה׳ גדול אתה תנינא דפסוק . קטן וגדול שם הוא ועבד . וילך דוד הולך תגדל . וחברו דסימ׳ . כי האיש מרדכי הולך וגדול . כי מרדכי היהודי משנה למלך אלה עשו שלשת הגבורים .

ח ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את־החללים וימצאו את־שאול ואת־בניו נפלים בהר גלבע : ט ויפשיטהו וישאו את־ראשו ואת־כליו וישלחו בארץ־פלשתים סביב לבשר את־עצביהם ואת־העם : י וישימו את־כליו בית אלהיהם ואת־גלגלתו תקעו בית דגון : יא וישמעו כל יביש גלעד את כל־אשר־עשו פלשתים לשאול : יב ויקומו כל־איש חיל וישאו את־גופת שאול ואת גופת בניו ויביאום יבישה ויקברו את־עצמותיהם תחת האלה ביבש ויצומו שבעת ימים : יג וימת שאול במעלו אשר־מעל ביהוה על־דבר יהוה אשר לא־שמר וגם־לשאול באוב לדרוש : יד ולא־דרש ביהוה וימיתהו ויסב את־המלוכה לדויד בן־ישי :

יא א ויקבצו כל־ישראל אל־דויד חברונה לאמר הנה עצמך ובשרך אנחנו : ב גם־תמול גם־שלשום גם בהיות שאול מלך אתה המוציא והמביא את־ישראל ויאמר יהוה אלהיך לך אתה תרעה את־עמי את־ישראל ואתה תהיה נגיד על עמי ישראל : ג ויבאו כל־זקני ישראל אל־המלך חברונה ויכרת להם דויד ברית בחברון לפני יהוה וימשחו את־דויד למלך על־ישראל כדבר יהוה ביד־שמואל : ד וילך דויד וכל־ישראל ירושלם היא יבוס ושם היבוסי ישבי הארץ : ה ויאמרו ישבי יבוס לדויד לא תבוא הנה וילכד דויד את־מצדת ציון היא עיר דויד : ו ויאמר דויד כל־מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל בראשונה יואב בן־צרויה ויהי לראש : ז וישב דויד במצד על־כן קראו־לו עיר דויד : ח ויבן

תולדות אהרן וגם לשאול באוב. עקידס שער סח :

רדק

יבש גלעד התעסקו בו כי זכרו את אשר עשה עמהם שהושיעם כשבא עליהם נחש העמוני : (יב) ויצומו שבעת ימים. זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן נושעו על ידי שמואל : (יג) על דבר ה׳ אשר לא שמר וכו׳. פי׳ דבר עמלק : (יד) ולא דרש בה׳ וכו׳. ובספר שמואל אמר וישאל שאול בה׳ ולא ענהו ה׳ ואחר כן דרש באוב. כיון שדרש אחרי כן באוב נחשב לו כאלו לא דרש בה׳ שהרי השוה דרישת האוב ודרישה בה׳ ואע״פ שלא ענהו ה׳ היה לו לבקש פני ה׳ עוד ולשוב בתשובה שלימה לפניו ולא להוסיף על חטאתו פשע ולדרוש באוב : (ח) מן המלוא ועד הסביב. מלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקום הוא רחב להאסף

רשי

ביד רובה קשת בדבר שהוא אומנתו : ויחל מן היורים. כמו ותתחלחל המלכה (אסתר י׳) : (יב) ויביאום יבישה. ליבש גלעד ויצומו שבעת ימים. ולמה מסרו עצמם בסכנה לקחת גופות שאול ובניו מהר גלבוע יותר משאר ישראל לפי שעשה להם שאול טובה שהצילם כשעלה נחש העמוני עליהם וכנגד אותם שבעת ימים שנתנו להם זמן אם יבא להם מושיע והיו צמים ומתענים אולי יבא להם מושיע ובא שאול והושיעם כנגדן נתענו עתה גם הם ז׳ ימים וגם מפני אבילות שנהגו שבעת ימים כי גם קרוביהם היו כשהרגו ישראל את יושבי גבעה במעשה פלגש בגבעה (סוף שופטים) נתנו אנשי יבש בנותיהם לבנימין כשחטפום מן המחולות : (יג) וימת שאול במעלו אשר מעל. שתי מעילות מעל בשאלת אוב אחת ששאל אחרי שמואל ואחת שדרש ובאגדה דשמואל שנינו חמש מעילות מעל : על דבר ה׳ אשר לא שמר. מה שצוהו שמואל כדכתיב שבעת ימים תוחל (שמואל א׳) ועל אשר מעל במלחמת עמלק : (ב) אתה תרעה את עמי. על זה אמר דוד ה׳ רועי לא אחסר (תילים כ״ג) אתה אומר לי אתה תרעה מה אני יכול לרעות אין הדבר תלוי בי אלא ה׳ רועי לא אחסר וגם אני לא אחסר לכם ודוגמא בשמואל (ב׳ כ״א) אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו במלחמה ולא תכבה את נר ישראל אמר להם דוד כי אתה נרי ה׳ וה׳ יגיה חשכי (שם כ״ב) : (ג) ויכרות להם דוד ברית. כאותו ברית שכרת יהוידע דכתיב (מלכים ב׳ י״א) ויכרות יהוידע את הברית בין ה׳ ובין המלך ובין העם להיות לעם לה׳ פתרון להיות לה׳ עבדים וגם בין המלך ובין העם להיות לו לעבדים כמשפט המלך וגם המלך לעשות כחוק לעבדיו ללחום מלחמותם : לפני ה׳. והלא לא היה המשכן בחברון אלא מהו לפני ה׳ כל מקום שעושין תנאי או כורתין ברית המקום שם הוא דוגמא ביפתח לפני ה׳ במצפה (שופטים י״א) ודוגמא ותעלה מעל בה׳ וכיחש בעמיתו (ויקרא ה׳) כדמפרש בתורת כהנים : (ד) וילך דוד וגו׳. הלך מיד למלחמה כשהמליכוהו כל ישראל שלא יאמרו ישראל כל המלחמות שעשה דוד בימי שאול נולה מזלו של שאול היה ועתה דואג להלחם לכך הלך מיד למלחמה : (ה) ויאמרו ישבי יבוס לדוד לא תבא הנה. אינו מפרש כאן למה ובשמואל (ב׳ ה׳) מפרש ויאמר לדוד לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים ראו שלא יוכלו לעמוד לפני דוד וכתנו עורים ופסחים לפני שער העיר לאמר לא יבא דוד הנה כי אם ילחם עם העורים הללו כי ידעו כי בזוי הוא למלך להלחם עם העורים ומתוך כך ישוב ולא ילחם עמהם ודוד אמר בלבו אמת הוא כי לא נכון והגון לי להלחם עם עורים ועם פסחים אך כל מי שיכה היבוסי היאך שיגע בצנור וימשכם וישליכם משם את העורים על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אל בית דוד שיהא לו גנאי פן יאמרו עם אלו נלחם דוד : (ח) ויואב יחיה את שאר העיר. הוא בנה והחזיק לבנות בדקי החומה דוגמא

מצודת ציון

(ישעיה יג) : והתעללו. ענין לעג ובזיון כמו כי התעללת בי (במדבר כב) : ולא אבה. ולא רצה : (ח) לפשט. ענין הסרת הבגדים : (י) גלגלתו. ראשו : תקעו. תלאו כמו והוקע אותם לה׳ (שם כה) : דגון. שם עבודת גלולים עשוי בדמות דג : (יב) האלה. שם אילן סרק : יא (ב) שלשום. יום השלישי מהיום : (ה) מצודת. ענין מבצר חזק כמו ישבו במצדות (ירמיה נ״א) : במצד. היא מצודת

מצודת דוד

ויפול עליה. להמית את עצמו בה : (ז) אשר בעמק. היא עמק יזרעאל שהיה סמוך למקום המלחמה : (ט) וישאו את ראשו. כרתו אותה מן הגוף ונשאוה : את עצביהם. כהני העו״ג : (י) ואת גלגלתו. בש״א הזכיר שתקעו גויתו ומה שכתב שם גלה כאן : (יג) במעלו. בעבור מעלו וכו׳ והוזר ומפרש על דבר ה׳ אשר לא שמר למחות את עמלק מכל וכל וגם אשר חטא לשאול באוב לדרוש בו עתידות : (יד) ולא דרש בה׳. כי אף שדרש ולא נענה כמ״ש בש״א מ״מ היה לו לדרוש ולחזור ולדרוש ולהפציר בתפלה והוא לא כן עשה : יא (א) חברונה. אחר שמלך בחברון על יהודה : עצמך ובשרך. כמו כל בית יהודה כי בני איש אחד נחנו : (ב) אתה המוציא. כאילו אמרו לא יגדל אהבת בית יהודה עלינו על אשר מלכת בהם ראשונה כי גם עלינו משלת מאז : את ישראל. א״כ עליך לרעות את כל ישראל אלו כאלו בשוה : (ג) כל זקני ישראל. אשר הכח בידם להמליכו : ויכרות וכו׳. להיות להם לאוהב כמו לבית יהודה : לפני ה׳. לפני ארון ה׳ כי הביאוהו שמה לפי שעה : (ד) ירושלים. אל ירושלים להלחם בה : ושם היבוסי. כי בני יהודה ובני בנימין לא הורישום מאז : (ה) לא תבוא הנה. ר״ל לא תוכל לכבשה בעבור חזקה : מצודת ציון. שם מבצר חזק סמוך למקום יבוס : היא עיר דוד. לאח״ז נקראה שמה עיר דוד : (ו) בראשונה. לעלות במלחמה תחלה להכות בם : (ח) מן המלוא. סמוך להחומה

כגבורים ז׳ מל׳ בקריאה וסימ׳ ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים . ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים . עלו הסוסים והתהללו . אלה עשו שלשת הגבורים . ואת כל צבא הגבורים .

הָעִיר מִסָּבִיב מִן־הַמִּלּוֹא וְעַד־הַסָּבִיב וְיוֹאָב יְחַיֶּה אֶת־שְׁאָר הָעִיר׃ ט וַיֵּלֶךְ דָּוִיד הָלוֹךְ וְגָדוֹל וַיהוָה צְבָאוֹת עִמּוֹ׃ י וְאֵלֶּה רָאשֵׁי הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִיד הַמִּתְחַזְּקִים עִמּוֹ בְמַלְכוּתוֹ עִם־כָּל־יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיכוֹ כִּדְבַר יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל׃ יא וְאֵלֶּה מִסְפַּר הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִיד יָשָׁבְעָם בֶּן־חַכְמוֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלוֹשִׁים (השלישים ק׳) הוּא־עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת חָלָל בְּפַעַם אֶחָת׃ יב וְאַחֲרָיו אֶלְעָזָר בֶּן־דּוֹדוֹ הָאֲחוֹחִי הוּא בִּשְׁלוֹשָׁה הַגִּבֹּרִים׃ יג הוּא־הָיָה עִם־דָּוִיד בַּפַּס דַּמִּים וְהַפְּלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה וַתְּהִי חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה שְׂעוֹרִים וְהָעָם נָסוּ מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים׃ יד וַיִּתְיַצְּבוּ בְתוֹךְ־הַחֶלְקָה וַיַּצִּילוּהָ וַיַּכּוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיּוֹשַׁע יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה׃ טו וַיֵּרְדוּ שְׁלוֹשָׁה מִן־הַשְּׁלוֹשִׁים רֹאשׁ עַל־הַצֻּר אֶל־דָּוִיד אֶל־מְעָרַת עֲדֻלָּם וּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים חֹנָה בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ טז וְדָוִיד אָז בַּמְּצוּדָה וּנְצִיב פְּלִשְׁתִּים אָז בְּבֵית לָחֶם׃ יז וַיִּתְאָו דָּוִיד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבּוֹר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר׃ יח וַיִּבְקְעוּ הַשְּׁלֹשָׁה בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבּוֹר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל־דָּוִיד וְלֹא־אָבָה דָוִיד לִשְׁתּוֹתָם וַיְנַסֵּךְ אֹתָם לַיהוָה׃ יט וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵאֱלֹהַי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶשְׁתֶּה בְנַפְשׁוֹתָם כִּי בְנַפְשׁוֹתָם הֱבִיאוּם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבּוֹרִים׃ כ וְאַבְשַׁי אֲחִי־יוֹאָב הוּא הָיָה רֹאשׁ

תולדות אהרן ויואב יחיה. סנהד׳ מט: והפלשתים נאספו. (סנהד׳ כ): ותהי חלקת. ב״ק ס:

רשי

דוגמא בעזרא היחיו את האבנים מערמות העפר (נחמיה ג׳): (יא) ראש השלישים ראש הגבורים. כמו ושלישים על כלו (שמות י״ד): עורר חניתו. כאשר הוא נלחם במלחמה לא היה חוזר במלחמה עד שיהרג בחניתו ג׳ מאות חלל: בן חכמוני. (בשמואל ב׳ כ״ג) כתוב תחכמוני הוא אביו ויפה כח האב מכח הבן שכתוב בו (שם) על שמונה מאות גבוריה חלל בפעם אחת: (יב) הוא בשלשה הגבורים. הוא בכלל ג׳ הגבורים כי הוא אחד מהם ושלשה אלו גבורים יותר מאשר ל׳ ושלשה שנזכר בסמוך וכאן אינו מזכיר כי אם שנים ישבעם ואלעזר ובשמואל ב׳ י״ז מזכיר אף השלישי דכתיב ואחריו שמא בן אגא הררי (שם א׳): (יג) בפס דמים. שם מקום ובשמואל באפס דמים: והפלשתים נאספו שם למלחמה. שנזדרזו להנקם מישראל ומאותם גבורים שחרפו כמפורש בשמואל (ב׳ כג) בחרפם בפלשתים: מלאה שעורים. ורצו פלשתים לקוצרה ולהגיעה באש: וירדו ג׳ מן השלושים. שלשה אלו היו ראש לכל השלושים: (טז) ונציב פלשתים אז בבית לחם. שכבר בית לחם לקחו והעמידו בה נציב שופט זה בתחלת מלכותו שעדיין פלשתים היו מושלים גם שכך מצינו שלפני בא דוד היו מושלים על ישראל בימי שמשון ושמואל דכתיב (בשמואל א׳ ד׳) התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעבריםוגו׳: (יז) מי ישקני מים מבור בית לחם. זה הי׳ מקומו של דוד דכתיב ודוד בן ישי מבית הלחמי (שמואל א׳ יח) ולפי שהיה דוד תדיר מלומד ורגיל באותן מים נתאו׳ להם וכל מים וכל אויר שאד׳ רגיל בהם יפין לו ושאין רגיל בהם ניזוק ודוגמא כריש יוסיפון מלכ׳ אחת שחלת׳ על שניטלת חוצה מארץ מולדתה ואמרו הרופאים אין לה רפואה עד שתרחץ ותהנה ממימי מקומה וכן עשו לה: (יח) ויבקעו השלשה במחנה פלשתים. בל״א (דורך ברעכן די שאר״א): וישאבו. כשהפלשתים עומדים בפני הבור באו ג׳ גבורי ישראל ובקעו ביניהם ושאבו על כרחם: וינסך אותם לה׳. בר קפרא אומר חג הסוכות היה ונסכן על המזבח: (יט) כי בנפשותם הביאום. שמסרו עצמם להריגה על המים: (כ) ואבשי אחי יואב הוא היה ראש השלושה. לאותם שלשה שבקעו במחנה פלשתים ושאבו המים ומה שאינו מזכיר את יואב עם הגבורים. לפי שאין כבודו למנותו עם אלו כי

רדק

להאסף העם שם לפי׳ נקרא מלוא כמו האספו מלאו. וממנו ולפנים בנה עד סביב המגדל וזהו הסביב. וזהו שאמר בספר שמואל מן המלוא וביתה. כלומר מן המלוא ולפנים. ושלמה בנה אותו המלוא הוא שאומר שלמה בנה את המלוא וכו׳: ויואב יחיה את שער העיר. פי׳ בנה שער העיר שהיתה הרוסה ולשון היות על הבנין הוא לשון שאלה. וכן היחיו את האבנים מערמות העפר. וכן וירפא את מזבח השם ההרוס על דרך השאלה: (יא) ישבעם בן חכמוני. ובספר שמואל יושב בשבת תחכמוני אפשר שאביו היה שמו תחכמוני כמו שאומר כאן בן חכמוני ובנו זה שמו עדינו. והיה יושב בשבת עם המלך שהיה מיועציו וזהו שנקרא שמו ישבעם שהיה יושב בעצה עם המלך נגד העם או על ענייני העם. ומה שאמר על שמנה מאות והנה הוא אומר על שלש מאות והאחד היה אומר על האב והאחר על הבן. ואפשר שאמר שניהם על אחד אלא שבשתים מלחמות היה באחת עורר חניתו על שלש מאות ובאחרת על שמנה מאות: (יב) הוא בשלשה הגבורים. היו בן חכמוני ואלעזר בן דודו ושמה בן אגא. וגבורת אלעזר לא זכר הנה. ובספר שמואל זכר הוא קם ויך בפלשתים עד כי יגעה ידו. ומה שאמר הנה הוא היה עם דוד בפס דמים. אינו אומר על אלעזר כי אם על שמה כמו שאומר שם בשמואל על שמה ויתיצב בתוך החלקה. ומה שאומר הוא ולא זכר שמה אחר שזכר שלשה הגבורים ושמה היה הגבור השלישי הרי כאלו זכרו. ואפשר כי גם אלעזר היה עמו לפי שאמר הנה ויתיצבו בתוך החלקה אבל שמה עיקר אותה המלחמה כמו שאומר בספר שמואל: (יג) בפס דמים. ובספר שמואל אמר באפס דמים במלחמת גלית הפלשתי וכן המלחמה הזאת היתה באותו מקום ובספר שמואל אמר בזה המלחמה ויאספו פלשתים לחיה והוא לשון עיר פרזי שאין לו חומה ואותו מקום היתה נקראה אפס דמים או פס דמים כי הכל אחד: ותהי חלקת השדה מלאה שעורים. ובספר שמואל אמר מלאה עדשים אפשר כי עמרים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה אלא שאספו בתוכה עמרים מהבדות אחרים והיו אותן העמרים מעדשים ומשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הנה מלאה שעורים ושם מלאה עדשים: (טו) וירדו שלשה מהשלשים

מצודת דוד

וכן קרא מלוא (ירמיה ד) ומן המלוא ולפנים בנה בתים סביב: ועד הסביב. ככל הדבר לומר שאת הכל בנה: יחיה. היה מחזק בדקי שאר העיר בחומות ומגדלים: (ט) הלוך וגדול. בכל עת נתגדל יותר: (י) במלכותו. בדבר המלכות היו מתחזקים עמו לדבר על לב ישראל להמליכו כמו שדבר ה׳ על ישראל שהוא ימלוך עליהם: (יא) ואלה וכו׳. אשר התחזקו עמו: ישבעם. הוא יושב בשבת האמור בש״ב כי פתרון אחד להם: בן חכמוני. הוא תחכמוני האמור בש״ב ופתרון אחד להם וכאשר איש ירושלים יקרא בן ירושלים וירושלמי: הוא עורר וכו׳. ר״ל אחר שהרג שלש מאות חלל בפעם אחת סמוך לה הי׳ עורר את חניתו להלחם בה כאלו עתה התחיל להלחם (ובש״ב משבחו באהבת החכמה עם הגבורה לומר אחר שהרג שמונה מאות חלל חזר לשבת בישיבת החכמה): (יב) ואחריו. במעלה: הוא בשלושה הגבורים. הוא היה אחד מהשלשה גבורים האמורים בש״ב שהיו עם דוד בחרפם פלשתים וכו׳ ולקצר סמך על מה שנאמר שם: (יג) מלאה שעורים. ובש״ב נאמר עדשים כי באמת לא זו היא המלחמה כי שם נאמר שמה הגילה: (יד) ויצילוה. הוא ואנשיו. לבל ישרפוה פלשתים: (טו) מן השלושים ראש. כ״א מהשלשה היה ראש מהשלשים הגבורים הנזכרים בש״ב ונזכרים גם המה למטה אבל הוסיף עוד עליהם: (טז) במצודה. הוא הצור אשר במערת עדולם: (יז) מי ישקני מים. לא שצוה להביא המים שלא כאומר מי יתן והיה נמלא לי מי בור בית לחם: (יח) ויבקעו. כאשר שמעו שהתאו׳ לה הלכו מעצמם לעשות נתא רוח לדוד ועברו דרך המחנה וכאלו בקעוה לעשות בה דרך ללכת: וינסך. שפכם ארצה לשם ה׳: (יט) ויאמר. נתן טעם על שלא שתה מהם ואמר חלילה וגו׳ ר״ל חולין הוא לי לשתותם מחמת יראת ה׳: הדם וגו׳. וכי

מצודת ציון

מצודת ציון: (ח) יחיה. יאמר בדרך השאלה על תקון בדק הבנין כמו היחיו את האבנים (נחמיה ג׳): (יא) השלישים. ענינו שרים וגבורים כמו מבחר שלישיו (שמות ט״ו): עורר. מלשון התעוררות ותנועה: (יג) בפס דמים. שם מקום: חלקת השדה. אחוזת השדה: (טז) ונציב. ענין פקיד וממונה: (יז) ויתאו. מל׳ תאוה וחשק: כמגור

לקהל דויד את כל. במגדל דוד צוארך: שמות ג' בקריאה וסימ' שמות ושאוף אתכם. שמות ההרורי. אשר שם שמות בארץ: עמוני ח' מל' בליש' בקריאה וסי' לא יבא עמוני ומואבי בקהל. ויעל נחש העמוני. ושל אחריו. צלק העמוני דסיפרא. וטוביה העבד העמוני דוילעגו לנו דעזרא: וירמיה ב' וסימ' ואלה ראשי בית. וירמיה ויחזאל ויוזבד:

השלשה והוא עורר את־חניתו על־שלש מאות חלל ולא־שם בשלושה: כא מן־השלושה בשנים נכבד ויהי להם לשר ועד־השלשה לא בא: כב בניה בן־יהוידע בן־איש־חיל רב־פעלים מן־קבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא ירד והכה את־הארי בתוך הבור ביום השלג: כג והוא הכה את־האיש המצרי איש מדה חמש באמה וביד המצרי חנית כמנור ארגים וירד אליו בשבט ויגזל את־החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו: כד אלה עשה בניהו בן־יהוידע ולו שם בשלושה הגברים: כה מן־השלושים הנו נכבד הוא ואל־השלשה לא־בא וישימהו דויד על־משמעתו: כו וגבורי החילים עשהאל אחי יואב אלחנן בן־דודו מבית לחם: כז שמות ההרורי חלץ הפלוני: כח עירא בן־עקש התקועי אביעזר הענתותי: כט סבכי החשתי עילי האחוחי: ל מהרי הנטפתי חלד בן־בענה הנטופתי: לא איתי בן־ריבי מגבעת בני בנימן בניה הפרעתני: לב חורי מנחלי געש אביאל הערבתי: לג עזמות הבחרומי אליחבא השעלבני: לד בני השם הגזוני יונתן בן־שגה ההררי: לה אחיאם בן־שכר ההררי אליפל בן־אור: לו חפר המכרתי אחיה הפלני: לז חצרו הכרמלי נערי בן־אזבי: לח יואל אחי נתן מבחר בן־הגרי: לט צלק העמוני נחרי הברתי נשא כלי יואב בן־צרויה: מ עירא היתרי גרב היתרי: מא אוריה החתי זבד בן־אחלי: מב עדינא בן־שיזא הראובני ראש לראובני ועליו שלשים: מג חנן בן־מעכה ויושפט המתני: מד עזיא העשתרתי שמע ויעואל בני חותם הערערי: מה ידיעאל בן־שמרי ויחא אחיו התיצי: מו אליאל המחוים וירִיבי ויושויה בני אלנעם ויתמה המואבי: מז אליאל ועובד ויעשיאל המצביה:

יב א ואלה הבאים אל־דויד לציקלג עוד עצור מפני שאול בן־קיש והמה בגבורים עזרי המלחמה: ב נשקי קשת מימינים ומשמאלים

(מסורה בשולי הכתוב: ולו ק' ב' א' חס' י"ד מ"ל; ז' וכל עזרא דכו' ל"ן; זוגין יחיד' מתחלפין; ל"ג ר"פ; ד'; י"כמ"לנכסיפ' ד' מ"ל. ב'; ב' מ"ל; ל' ומ' א' משמעתו; ס"מ"ל. ג' ומ"ל ל' ומ"ל; ל'; ג' מ"ל; ל'. ז'; ל' חס'; ג' כתיב; ז'; כתיב א' ויעיאל ק'; ד' ומ"ל)

תולדות אהרן כלום במגלי. זוכר ברלשית:

רדק

מהשלשים ראש. מהשלשים שהיו ראשי הגבורים אשר לדוד: על הצור. אמר וירדו ואמר על הצור. כי במקום שהיו בו שירדו ממנו היה גבוה על הצור אשר במערת עדולם. וכן וירדתי על ההרים וירד הסלע: (כא) מן השלשה בשנים נכבד. כי הוא היה משלשת הגבורים שהביאו המים והוא היה נכבד מהשנים חביריו בשנים נכבד. ובשמואל אמר מן השלשה הכי נכבד. ר"ל ג"כ משלשתם: ועד השלשה לא בא. עד אותן השלשה האחרים שהם תחכמוני אלעזר ושמה: (כב) שני אריאל מואב. שני גבורי מואב וכן אמר המתרגם בשמואל תרין רברבי מואב. וכנה הגבורים אריאל לפי שארי גבור וחזק. וכן אל לשון חזק: (כג) איש מדה. ובשמואל אמר איש מראה כלומר שהיה בעל פרצוף גדול ובמדה גדולה: כמנור אורגים. הוא העץ שמקפל בו האורג את הבגד: (כה) מן השלשים הנו נכבד הוא. לא היה ממנין השלשים אבל נכבד היה מהשלשים: ואל השלשה לא בא. אלו השלשה ראשונים תחכמוני ואלעזר ושמה: (ב) נושקי קשת. מזויינים בקשת ובחצים: מימינים ומשמאילים. שהיו שולטים בשתי ידיהם בין לירות אבנים

רשי

כי הוא היה שר צבא ראש לכולם: ולו שם בשלשה. אותו השם היה לו שגבורתו היתה כנגד כל גבורות כולם וטעות הוא: (כא) מן השלושה בשנים. הוא נכבד ולא כאותן שלשה כנגד השנים היתה גבורתו ולכלל גבורות השלשה לא בא (וזהו) ועד השלשה לא בא: (כב) בן איש חיל. דוגמא בן בליעל ובשמואל (ב' כ"ג) כתיב בן איש חי כי כן מנהג בני האדם כשרואים אדם זריז אומרים זה כולו חי: אריאל. גבורים בעלי כח ארי גבור וגם אל לשון אילי הארץ (יחזקאל י"ז): רב פעלים. פעולות של גבורות הרבה עשה: והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג. ולא חשש מן הצינה והקור. ויש אומרים ביום השלג כל השנה כולה אין הארי מסוכן יותר מיום השלג כשבא אדם נגדו זורק השלג ברגלו בין עיני האדם עד שלא יכול לראות והורגו ואני שמעתי כך על זאת: (כג) איש מדה. שאר בני אדם אין צריך למדוד כי אם מאומד יכול לידע ודוגמא אשר ראינו בתוכה אנשי מדות (מדבר יג): כמנור אורגים. עץ שכורכים עליו הבגד: (כה) מן השלושים הנו נכבד הוא ואל השלשה. לכלל גבורת השלשה לא בא לאותן ג' שמזכיר למעלה ולכן כתיב לא באלף: על משמעתו. ל' מנוי וכן ובני עמון משמעתם (ישעיה י"א): (כו) וגבורי החילים. אך לא כאותן של מעלה: (א) עוד עצור. נחבא: (ב) נשקי קשת. מזוינים בקשת

מצודת ציון

(כג) כמנור אורגים. הוא העץ העגול אשר האורג כורך עליו השתי ובמשנה נקרא כובד (שבת ק"ג): בשבט. בשרביט: יב (א) עצור. נחבא וכלוא כמו עצור בהצר המטרה (ירמיה לג): (ב) נושקי. ענין מזוין כמו נושקי רומי קשת (תהלים עח): בשלטים

מצודת דוד

וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו בסכנת נפשותם כי הלא בסכנת נפשותם הביאום א"כ המים לדם יחשב: (כ) ראש השלשה. הוא היה הראש מהשלשה שבקעו המחנה להביא המים: והוא עורר וכו' על וכו'. ר"ל על ההריגה בסמוך לה היה עורר את חניתו להלחם עמהם כאלו עתה התחיל להלחם: ולו שם בשלושה. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשת הגבורים הראשונים והם ישבעם ואלעזר ושמה הנזכר בש"ב ור"ל גם הם עם כל גבורתם החשיבו גם את אבשי לגבור: (כא) מן השלשה בשנים. ר"ל מבין שלשה שואבי המים בהשנים שהיו עמו היה הוא הנכבד מהם ולזה היה להם לשר: ועד השלשה. אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים: (כב) רב פעלים. פעל הרבה גבורות: שני אריאל מואב. ת"י תרין רברבי מואב וע"ש גבורתו קראם אריאל שהיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזקאל ל"א): בתוך הבור. עם כי המקום דחוק להתחזק בו: ביום השלג. עם היות כי טבע הארי להתחזק בו ביותר בזמן הקור ומטבע האדם להמנע ממנו הפעולות החיונית בתגבורת הקור עכ"ז התגבר עליו והכהו נפש: (כג) איש מדה. רצה לומר בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר יג): כמנור אורגים. בית יד החנית היתה כמנור אורגים: (כד) אלה. הפועלים ההם: ולו שם. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים שהיו ראשי השלשים ור"ל שעם כל גבורתם החשיבו גם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו למאומה לגודל הגבורה אשר היה בהם: (כה) מן השלשים. האמורים בש"ב ונזכרים הם למטה: הנו נכבד הוא. הנו הוא היה נכבד מהם ולזה לא חשבוהו עמהם אבל לא בא למעלת שלשה שואבי המים ראשי השלשים ולזה לא חשבוהו גם עמהם: על משמעתו. להיות עמו לשמוע ולעשות כל אשר יצוה: (כו) וגבורי החילים, ואלה הם שאר גבורי החילים עשהאל וכו' ובש"ב לא חשב כ"א החשובים שבהם המזכרים כאן ראשונים עד אוריה החתי אולם קראם בשם האחר שהיה להם: (לט) נושא כלי יואב. אחד הוא על נחרי שהוא היה נושא כלי משמשי יואב: (מב) ועליו. ר"ל הסמוכים עליו ונמשכים אחריו: יב (א) עוד עצור. בעוד שהיה נחבא מפני שאול

למהר ג' בקריאה וסימ' למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו. למהר שלל חש בז. וכצבאים על ההרים למהר. חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים: קטן הקטן ה' בקריאה וסי' ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן. עוד שאר הקטן. ולמפיבושת בן קטן. אחד למאה הקטן. ובמלאת הימים האלה עשה המלך. וכל אתנחתא וסוף פסוק דכו' קמצין: על שאול ה' דסמי' בקריאה וסימ' ותצלח רוח אלהים על שאול. ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב. ויקונן דוד את הקינה הזאת. ותכבד המלחמה על שאול דד"ה. וממנשה נפלו על דוד:

בָּאֲבָנִים וּבַחִצִּים בַּקָּשֶׁת מֵאֲחֵי שָׁאוּל מִבִּנְיָמִן׃ ג הָרֹאשׁ אֲחִיעֶזֶר וְיוֹאָשׁ בְּנֵי הַשְּׁמָעָה הַגִּבְעָתִי וִיזוּאֵל וָפֶלֶט בְּנֵי עַזְמָוֶת וּבְרָכָה וְיֵהוּא הָעַנְּתֹתִי׃ ד וְיִשְׁמַעְיָה הַגִּבְעוֹנִי גִּבּוֹר בַּשְּׁלֹשִׁים וְעַל־הַשְּׁלֹשִׁים וְיִרְמְיָה וְיַחֲזִיאֵל וְיוֹחָנָן וְיוֹזָבָד הַגְּדֵרָתִי׃ ה אֶלְעוּזַי וִירִימוֹת וּבְעַלְיָה וּשְׁמַרְיָהוּ וּשְׁפַטְיָהוּ הַחֲרִיפִי׃ [החרופי ק'] ו אֶלְקָנָה וְיִשִּׁיָּהוּ וַעֲזַרְאֵל וְיוֹעֶזֶר וְיָשָׁבְעָם הַקָּרְחִים׃ ז וְיוֹעֵאלָה וּזְבַדְיָה בְּנֵי יְרֹחָם מִן־הַגְּדוֹר׃ ח וּמִן־הַגָּדִי נִבְדְּלוּ אֶל־דָּוִיד לַמְצַד מִדְבָּרָה גִּבֹּרֵי הַחַיִל אַנְשֵׁי צָבָא לַמִּלְחָמָה עֹרְכֵי צִנָּה וָרֹמַח וּפְנֵי אַרְיֵה פְּנֵיהֶם וְכִצְבָאיִם עַל־הֶהָרִים לְמַהֵר׃ ט עֵזֶר הָרֹאשׁ עֹבַדְיָה הַשֵּׁנִי אֱלִיאָב הַשְּׁלִשִׁי׃ י מִשְׁמַנָּה הָרְבִיעִי יִרְמְיָה הַחֲמִשִׁי׃ יא עַתַּי הַשִּׁשִּׁי אֱלִיאֵל הַשְּׁבִעִי׃ יב יוֹחָנָן הַשְּׁמִינִי אֶלְזָבָד הַתְּשִׁיעִי׃ יג יִרְמְיָהוּ הָעֲשִׂירִי מַכְבַּנַּי עַשְׁתֵּי עָשָׂר׃

יד אֵלֶּה מִבְּנֵי־גָד רָאשֵׁי הַצָּבָא אֶחָד לְמֵאָה הַקָּטָן וְהַגָּדוֹל לְאָלֶף׃ טו אֵלֶּה הֵם אֲשֶׁר עָבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְהוּא מְמַלֵּא עַל־כָּל־גִּדְיֹתָיו [גדותיו ק'] וַיַּבְרִיחוּ אֶת־כָּל־הָעֲמָקִים לַמִּזְרָח וְלַמַּעֲרָב׃ טז וַיָּבֹאוּ מִן־בְּנֵי בִנְיָמִן וִיהוּדָה עַד־לַמְצָד לְדָוִיד׃ יז וַיֵּצֵא דָוִיד לִפְנֵיהֶם וַיַּעַן וַיֹּאמֶר לָהֶם אִם־לְשָׁלוֹם בָּאתֶם אֵלַי לְעָזְרֵנִי יִהְיֶה־לִּי עֲלֵיכֶם לֵבָב לְיָחַד וְאִם־לְרַמּוֹתַנִי לְצָרַי בְּלֹא חָמָס בְּכַפַּי יֵרֶא אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְיוֹכַח׃ יח וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת־עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלוֹשִׁים [השלישים ק'] לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן־יִשַׁי שָׁלוֹם שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד׃ יט וּמִמְּנַשֶּׁה נָפְלוּ עַל־דָּוִיד בְּבֹאוֹ עִם־פְּלִשְׁתִּים עַל־שָׁאוּל לַמִּלְחָמָה וְלֹא עֲזָרֻם כִּי בְעֵצָה שִׁלְּחֻהוּ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים

תולדות אהרן ולוח לבסה. ברכות נה מגילה יד טו גיטין סב: וממנשה נפלו. עקידה שער כו:

רשי

בקשת ובחצים ומורים לפניהם ולאחריהם אף באבנים היו נותנים על יתר הקשת אבן מורים ואני ראיתי כן הרבה: מאחי שאול מבנימין. לפי שכולם יצאו מאיש אחד מבנימין קרויים כולם אחים ולכבוד גדולת דוד אומר מאחי שאול שאפילו אחי שאול באו אליו בעוד שאול חי: (ד) ועל השלשים. ראש לשלשים: (ח) למצד מדברה. למצודות המדבר שנחבא מפני שאול דכתיב (שמואל א' כ"ג) ויקומו וילכו זיפה לפני שאול ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה וכתיב (שם כ"ד) ויעל דוד משם וישב במצדות עין גדי: ופני אריה. פניהם מפוחדים כאריה: וכצבאים על ההרים למהר. קלים היו במרוצתם כי דרכן של צבאים לרוץ על ההרים כשצדין אותם: (יד) אלה מבני גד. כדכתיב למעלה ומן הגדי נבדלו אל דוד: אחד למאה הקטן. הקטן שבכולם ירדוף מאה: והגדול לאלף. והגדול שבכולם ירדוף אלף כאן נתקיים הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם וגומר: (טו) אלה הם אשר עברו את הירדן בחודש הראשון. בניסן שכבר נפשרו השלגים: ויבריחו את כל העמקים למזרח ולמערב. עברו את הירדן וקפצו במגיניהם את כל עמקי המים למזרח ולמערב ועברו ביבשה וי"א ויבריחו את כל העמקים עמים היושבים בעמקים: (טז) מן בני בנימין יהודה עד למצד לדויד. אל המצודה אשר דוד נחבא שם מפני שאול ולקחו עמהם בן אחות דוד לפי שדאגו בני בנימן מדוד שמא סבור הוא דוד שבאו בני בנימין לכפותו ולתתו ביד שאול לפיכך לקחו עמשי עמהם וגם שאר מיהודה קרובי דוד כדכתיב מן בני בנימין ויהודה כשיראה דוד שבאו עמהם באמונתם שלא יחשדם בכל דבר: (יז) ויצא דויד לפניהם. מן המצד: ויען ויאמר להם וגומר לבב ליחד. לבבכם ולבבי יהיה כלב אחד: ואם לרמותני לצרי בלא חמס בכפי. כי מה עשיתי לשאול כי הוא צודה את נפשי לקחתה על חנם: (יט) ורוח לבשה את עמשי. טלטל"ט בלע"ז ולא רוח נבואה כלומר זה הרוח והרצון לבשו שקפץ בראש לדבר לפני בנימין ויהודה הבאים עמו ודוגמתו ותהי על יפתח רוח ה' (שופטים י"א) ואמר לך דוד אתה אומר אם לשלום באתם ודאי לשלום באנו אליך: ועמך בן ישי. אנו רוצים להיות עמך ולעזרך: שלום שלום לך ושלום לעוזרך. ואתה שואל אלי לעזרך ודאי לעזרך באנו ולכן אין לך להחזיק טובה כי מאת השם הזה וזהו כי עזרך אלהיך: ויקבלם דוד. לאותם בני בנימין ויתנם בראשי הגדוד שלו: (יט) וממנשה נפלו על דוד. לעזרו: בבואו עם פלשתים על שאול למלחמה. באותה מלחמה שנהרג בה שאול: ולא עזרם. ח"ו שעזרו לפלשתים אלא בעצה שלחוהו סרני פלשתים

רדק

אבנים בין לירות חצים: מאחי שאול מבנימין. כלומר מקרובי שאול באו אליו לעזרו אף על פי שהיה שאול חי: (טו) ממלא. תואר כמו מלא: ויבריחו את כל העמקים. הבריחו יושבי העמקים בעברם צבא גדול וחשבו כי אויבים היו וברחו: (יז) ואם לרמותני לצרי. בעבור צרי: ולפי שהיו שם מבני בנימין היה דוד ירא. ותי"ו לרמותני בפת"ח מקום צר"י: (יח) ורוח לבשה את עמשי. רוח רצון: (כב) כמחנה אלהים. ר"ל גדול כי כשרוצה להגדיל הדבר מיחסו אל השם כמו כהררי אל. עיר גדולה לאלהים. שלהבתיה. מאפליה. ואע"פ כי שלהבתיה מלה אחת וכן

מצודת דוד

שאול: והמה בגבורים. נחשבים המה בין הגבורים עוזרי נצחון המלחמה: (ב) מימינים וכו'. שולטים בשתי ידיהם לירות באבנים ובחצים ע"י הקשת: מאחי שאול. מקרובי שאול מבני בנימין: (ג) הראש. מן הבאים היה הראש אחיעזר ובא עמו יואש אחיו והמה בני השמעה: (ד) גבור בשלשים. הוא היה הגבור בהשרים וממונה עליהם: (ו) הקרחי. אלקנה וכו' היו מבני קרח: (ח) נבדלו. מעם שאול נבדלו ללכת אל דוד אל המצודה אשר במדבר שהיה דוד נחבא שם: אנשי צבא. למודים לצאת בצבא מלחמה ועורכי מלחמה בצנה והוא כעין מגן: ופני אריה פניהם. מפחידים במראות פניהם כמו האריה: וכצבאים. ממהרים לרוץ כצבי הרץ מהר על ההרים להנצל מיד הציד: (יד) הקטן. הקטן שבהם האחד ירדוף מאה והגבור שבהם האחד ירדוף אלף: (טז) והוא ממלא. כי אז מתרבים המים מן הפשרת שלגים ובעבור זה היה הירדן מלא עד שהלכו המים על כל שפתיו ולגבורה גדולה תחשב לעבור במים עמוקים שוטפים ולא ישטפוהו המים: ויבריחו. עם כי נתייגעו בעברם במים מ"מ הבריחו כל יושבי העמקים לפה ולפה ולא עצרו כח לעמוד כנגדם: (יז) ויצא דוד. מן המצד: יהיה לי וכו'. ר"ל ה' יתן בלבי שיהיה לבבי עליכם להיות לעם אחד ר"ל אהובים זה לזה: ואם לרמותני. על שראה בהם מאחי שאול השם בדבר ואמר אם ביאתכם הנה לרמות אותי למען לא אהיה נשמר מכם ורוצים אתם לתפשני ולהסגיר לי בחנם בלא חמס בכפי כי לא עשיתי מאומה רע לשאול: ירא אלהי וכו'. אזי יראה ה' בהחמס הנעשה לי ויברר את הדבר להיות נגלה המרמה לבל אשמע לכם להיות לעם אחד: (יח) ורוח לבשה וכו'. ר"ל באה בלבו הרצון לדבר בעבור כולם: לך דויד. ר"ל להנאתך ולטובתך באנו: ועמך. השלים אנו להיות עמך ובעזרתך: שלום לך. ר"ל הלא רואים אנו אשר השלום עמך ועם העוזרים לך ולא השיגם יד שאול וזהו בעזר אלהים ובהשגחתו ומדוע א"כ נבוא עמך ברמאות וכפל שלום שלום לחזק: ויקבלם. כי האמין לדברי עמשי בן אחותו: בראשי הגדוד. להיות גם המה לראשים על הגדוד

מצודת ציון

(ד) בשלשים. בשרים כמו ותבחר שלישיו (שמות טו): (טז) גדותיו. שפתי הנהר: (יח) ויוכח. ענין ברור דברים כמו אשר הוכיח ה' (בראשית כד): (יח) ורוח. ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ"ב יט): הגדוד. חיל הצבא: (יט) נפלו. ענין נטיה והתקרבות וכן אל הכשדים אתה נופל

יפול ו' מל' בקרי' וסי' והלבנון באדיר יפול. מי גר אתך עליך יפול. והקרוב בחרב יפול. ולא יפול צרור ארץ. וכל הנספה יפול בחרב. בראשינו יפול. וכל קהלת ומשלי דכו' מל' במ"ג חס' וסי' וברשעתו יפל רשע. באין תחבולות יפל עם. מלאך רשע יפל: ומבני יששכר כל דברי הימים מן בני ומן בני במ"ז מבני ומבני וסי' ויהיו בני אולם. ואלה העמדים ובניהם. אלה מבני גד. ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. ויחלקום בגורלות. גם אותם הקדיש דוד. כל אלה מן בני עובד אדום:

לֵאמֹר בְּרָאשֵׁינוּ יִפּוֹל אֶל־אֲדֹנָיו שָׁאוּל׃ כ בְּלֶכְתּוֹ אֶל־צִיקְלַג נָפְלוּ עָלָיו ׀ מִמְּנַשֶּׁה עַדְנַח וְיוֹזָבָד וִידִיעֲאֵל וּמִיכָאֵל וְיוֹזָבָד וֶאֱלִיהוּא וְצִלְּתָי רָאשֵׁי הָאֲלָפִים אֲשֶׁר לִמְנַשֶּׁה׃ כא וְהֵמָּה עָזְרוּ עִם־דָּוִיד עַל־הַגְּדוּד כִּי־גִבּוֹרֵי חַיִל כֻּלָּם וַיִּהְיוּ שָׂרִים בַּצָּבָא׃ כב כִּי לְעֶת־יוֹם בְּיוֹם יָבֹאוּ עַל־דָּוִיד לְעָזְרוֹ עַד־לְמַחֲנֶה גָדוֹל כְּמַחֲנֵה אֱלֹהִים׃ כג וְאֵלֶּה מִסְפְּרֵי רָאשֵׁי הֶחָלוּץ לַצָּבָא בָּאוּ עַל־דָּוִיד חֶבְרוֹנָה לְהָסֵב מַלְכוּת שָׁאוּל אֵלָיו כְּפִי יְהוָה׃ כד בְּנֵי יְהוּדָה נֹשְׂאֵי צִנָּה וָרֹמַח שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת חֲלוּצֵי צָבָא׃ כה מִן־בְּנֵי שִׁמְעוֹן גִּבּוֹרֵי חַיִל לַצָּבָא שִׁבְעַת אֲלָפִים וּמֵאָה׃ כו מִן־בְּנֵי הַלֵּוִי אַרְבַּעַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ כז וִיהוֹיָדָע הַנָּגִיד לְאַהֲרֹן וְעִמּוֹ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ כח וְצָדוֹק נַעַר גִּבּוֹר חָיִל וּבֵית־אָבִיו שָׂרִים עֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם׃ כט וּמִן־בְּנֵי בִנְיָמִן אֲחֵי שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְעַד־הֵנָּה מַרְבִּיתָם שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת בֵּית שָׁאוּל׃ ל וּמִן־בְּנֵי אֶפְרַיִם עֶשְׂרִים אֶלֶף וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת גִּבּוֹרֵי חַיִל אַנְשֵׁי שֵׁמוֹת לְבֵית אֲבוֹתָם׃ לא וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה שְׁמוֹנָה עָשָׂר אָלֶף אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת לָבוֹא לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד׃ לב וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים לָדַעַת מַה־יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם וְכָל־אֲחֵיהֶם עַל־פִּיהֶם׃ לג מִזְּבֻלוּן יוֹצְאֵי צָבָא עֹרְכֵי מִלְחָמָה בְּכָל־כְּלֵי מִלְחָמָה חֲמִשִּׁים אָלֶף וְלַעֲדֹר בְּלֹא־לֵב וָלֵב׃ לד וּמִנַּפְתָּלִי שָׂרִים אָלֶף וְעִמָּהֶם בְּצִנָּה וַחֲנִית שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה אָלֶף׃

תולדות אהרן כלכתו. בתרא קכג: ומבני יששכר. ערובין ק יומא כו נדרים כ ב"ק יז:

רדק

וכן מאפליה ענינם שתי מלות: (כז) הנגיד לאהרן. לזרע אהרן כלומר הוא הכהן הגדול ובא אל דוד עם שלשה אלפים ושבע מאות ובניהו בנו היה ראש שלשים הגבורים כמו שאמר למעלה: (כח) וצדוק נער. באותו הזמן היה עדיין נער והיה גבור חיל ובא אל דוד עם עשרים ושנים שרים עם בית אביו: (כט) ועד הנה מרביתם. כלומר אלה שלשת אלפים מבני בנימין שבאו אל דוד חברונה אחרי מות אבנר ואיש בשת שבאו כל ישראל אל דוד חברונה אז באו אלה שלשת אלפים כי עד אותו הזמן היה מרביתם עם בית שאול ושומרים לו המלכות. לא כאותם שבאו אל דוד בחיי שאול לצקלג: (לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. רבותינו פירשו שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים. וזהו שאמר לדעת מה יעשה ישראל וזה יודעי בינה לעתים כלומר לזמני העולם שהיו יודעים להסב בתקופות המזלות. וזוכר ענין זה בזה המקום כי צריך המלך אליהם להתיעץ עמהם כי על פי המלך היה נעשה העבור והקביעות כדבר חזקיה המלך. ורבי יונה פי' ענין משפטים ודינים וכן יודעי העתים כמו שאמר לפני כל יודעי דת ודין. וכן עת ומשפט ידע לב חכם: והיה צריך המלך להתיעץ עמהם על ענין הדינין אבל לדעת מה יעשה ישראל אין טעמו דבק לזה הפי' כי היה לו לומר לדעת מה יעשה המלך. אבל לפי' רבותינו יבא בטוב לדעת מה יעשה ישראל היאך ישמרו המועדים ובאיזה זמן יעשו אותם: (לג) מזבלון וגו' ולעדור בלא לב ולב. פי'

רשי

פלשתים. אלא כי עצה נתיעצו הסרנים לשלחו לביתו כי אמרו בראשינו יפול אל אדוניו דוגמת נפלו אל דוד: (כא) על הגדוד. של עמלקים כשנשבו נשיו כי באותו פרק היה כי בלכתו אל צקלג כששלחוהו סרני פלשתים ובא אל צקלג כבר נשבו: (כב) כי לעת יום ביום יבואו על דוד לעזרו. פתרונו מה לך לספר יותר מי ומי באו אליו אלא סוף דבר בכל עת ועת באים אל דוד: עד למחנה גדול כמחנה אלהים. פתרון לא היה המחנה של דוד להיות כך גדול אלא כי מהשם היה המחנה כך גדול שבאו לו בעצת אלהים וזהו כמחנה אלהים ודוגמא מחנה אלהים דיעקב (ראשית ל"ב) ויש לומר מרוב חיילות קרהו מחנה אלהים: (כג) להסב מלכות שאול אליו. מן בני שאול ודוגמא ותסוב המלוכה: (כד) בני יהודה נשאי צנה ורמח ששת אלפים ושמונה מאות. ואל תתמה שמיהודה באו לו מעט מכל שבט ושבט שבא לו שהרי אין צריך לבוא לו שום אדם מיהודה להמליכהו כי בני יהודה הם המליכוהו כבר בחברון אבל יתר השבטים שהיו עם בני שאול עד עתה הם הוצרכו לבוא בחברון להמליכו: חלוצי צבא. המוציאים מן העם ודוגמתו חלוצי צבא דמטות. וי"א חלוצים כמו זריזים כמו רצה והחליצנו: (כז) ויהוידע הנגיד לאהרן. הוא אביו של בניהו: הנגיד לאהרן. המוציא והמביא: ועמו שלשת אלפים ושבע מאות. כולם מבני אהרן הכהן ויהוידע שהיה בימי יואש בן בניהו בנו של יהוידע:(כח) וצדוק נער. לפיכך אל תתמה שלא היה נגיד: ובית אביו שרים עשרים ושנים. זה היא גדולה גדולה ועל כן לקחו הכהונה גדולה מאביתר ונתנה לצדוק הכהן:(כט)ומן בני בנימין אחי שאול וגו'. ואל תתמה שלא באו אלא כי אם ג' אלפים כי עד הנה מרביתם שומרים משמרת בני שאול לעוזרן: (לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. שיודעים לתת עצה לפי הענין של מעשה שצריך לדוד להתיעץ היאך יחזק המלכות מפני בני שאול: ראשיהם מאתים. לבד מן השאר: וכל אחיהם על פיהם. על עצתם: (לג) ולעדור. ל' עדור ממש כמו (ישעיה יו"ד) כל ההרים אשר במעדר יעדרון ומתוך

מצודת ציון

ספל (ירמיה לג): סרני. ענין שרים: (כג) החלוץ. ענין מזוין כמו חלוצי צבא (במדבר לא): (כט) מרביתם. ל' רבוי: (לא) נקבו. נתפרשו כמו ונוקב שם (ויקרא כד): (לג) ולעדור. ענינו

מצודת דוד

הגדוד: (יט) בבואו. כשבא דוד עם פלשתים כשהלכו להלחם בשאול: ולא עזרום. אבל דוד לא עזר לפלשתים במלחמה כי בעצת הסרנים שלחוהו מן המלחמה לשוב למקומו כי אמרו בראשינו יפול וכו' ר"ל עם הבאת ראשינו יפוב אל שאול כי בזה ירצה אותו למחול לו על מה שמרד בו ובערמה הולך למלחמה: (כ) בלכתו. כשחזר מן המלחמה לשוב למקומו לצקלג: ראשי האלפים. כ"א היה ראש על אלף אנשים: (כא) עזרו עם דוד. ר"ל כמו שעזר דוד את עצמו כן המה עזרוהו על הגדוד מבני עמלק אשר שבו נשי דוד ואנשיו ובניהם כמ"ש בש"א: ויהיו שרים. כשרדף אחר עמלק מינה אותם לשרים על הצבא: (כב) כי לעת. כאומר סוף הדבר אשר בכל יום ויום באו אנשים לעזרו: עד למחנה גדול. עד נתרבו להיות מחנה גדול כמחנה אלהים ר"ל מרובה מאד וכן דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים כמו עיר גדולה לאלהים (יונה ג'): (כג) מספרי. על כי חשב כל שבט לעצמו אמר מספרי בלשון רבים: ראשי וכו'. הראשים של חלוצי הצבא: באו. אשר באו אל דוד לחברון אחר שמלך על בני יהודה: להסב. לסבב אליו המלכות מבני שאול להמליכו על כל ישראל: (כד) נושאי צנה. בעת יבאו למלחמה: (כז) ויהוידע. הוא אביו של בניהו והיה השר על בני אהרן: (כח) נער. אז בבואו היה עדיין נער בשנים וגבור חיל ובאו עמו בית אביו השרים: (כט) אחי שאול. קרובי שאול: ועד הנה. עד הזמן ההוא עדיין היו מרבית אנשיהם שומרים משמרת בית שאול להעמיד המלכות בידם ומעט מהם באו אל דוד כשהיה עוד עצור מפני שאול אבל לאחר שמת איש בשת הרבו לבא גם מהם: (ל) אנשי שמות. היו המפורסמים וידועים בשמם בבית אבותם: (לא) ומחצי מטה מנשה. הם שנחלו בא"י עצמה: אשר נקבו בשמות. בני השבט פרשו בשמות מי ומי ההולכים לבא להמליך את דוד: (לב) יודעי בינה לעתים. המשכילים לקבוע עתים לדעת מה יעשה ישראל ר"ל המה קבעו החדשים ועברו השנים כן ארז"ל. או ר"ל שהיו משכילים לקבוע עתים בדבר המלחמה וכדומה: ראשיהם. מהם באו ראשיהם והיו במספר מאתים וכל אחיהם הנשארים בארצם

כל כתובים ר"פ גם במ"כ וגם וסימנ' וגם אהלי מקנה היו . וגם הקרובים אליהם עד ישכר . וגם במלך נבוכדנצר מרד . וגם בירושלם העמיד . וגם אל הנכרי אשר . וגם ללוים אין לשאת . וגם מעכה אם אסא המלך . וגם עלה לרוב כחלבי השלמים . וגם עבדי חירום דד"ה . וגם עד זקנה ושיבה . וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך דסוף איוב . וגם אני ואחי ונערי דעזרא . וגם במלאכת החומה . וגם נביאים העמדת להם . וגם כל האדם שיאכל ושתה והראה . וגם זה רעה חולה כל עומת . וגם בדרך

לה ומן־הדני ערכי מלחמה עשרים־ושמונה אלף ושש מאות׃ לו ומאשר יוצאי צבא לערך מלחמה ארבעים אלף׃ לז ומעבר לירדן מן־הראובני והגדי וחצי ׀ שבט מנשה בכל כלי צבא מלחמה מאה ועשרים אלף׃ לח כל־אלה אנשי מלחמה עדרי מערכה בלבב שלם באו חברונה להמליך את־דויד על־כל־ישראל וגם כל־שרית ישראל לב אחד להמליך את־דויד׃ לט ויהיו־שם עם־דויד ימים שלושה אכלים ושותים כי־הכינו להם אחיהם׃ מ וגם הקרובים־אליהם עד־יששכר וזבלון ונפתלי מביאים לחם בחמורים ובגמלים ובפרדים ׀ ובבקר מאכל־קמח דבלים וצמקים ויין ושמן ובקר וצאן לרב כי שמחה בישראל׃ יג א ויועץ דויד עם־שרי האלפים והמאות לכל־נגיד׃ ב ויאמר דויד לכל ׀ קהל ישראל אם־עליכם טוב ומן־יהוה אלהינו נפרצה נשלחה על־אחינו הנשארים בכל ארצות ישראל ועמהם הכהנים והלוים בערי מגרשיהם ויקבצו אלינו׃ ג ונסבה את־ארון אלהינו אלינו כי־לא דרשנהו בימי שאול׃ ד ויאמרו כל־הקהל לעשות כן כי־ישר הדבר בעיני כל־העם׃ ה ויקהל דויד את־כל־ישראל מן־שיחור מצרים ועד־לבוא חמת להביא את־ארון האלהים מקרית יערים׃ ו ויעל דויד וכל־ישראל בעלתה אל־קרית יערים אשר ליהודה להעלות משם את ארון האלהים ׀ יהוה יושב הכרבים אשר־נקרא שם׃ ז וירכיבו את־ארון האלהים על־עגלה חדשה מבית אבינדב ועזא ואחיו נהגים בעגלה׃ ח ודויד וכל־ישראל משחקים לפני האלהים בכל־עז ובשירים

רשי

ומתוך כך יעמדו הם כעורכי המלחמה וי"מ לעדור כמו לערוך מלחמה : בלא לב ולב . מפורש בב"ד בין במתכוין בין שלא במתכוין היו מנצחין : (לח) וגם כל שרית ישראל לב אחד להמליך את דוד . אע"פ שלא באו לחברון לכך שארית חסר אלף כלומר אפי' שארית לא היה שלא נשתיירו כי אם מעט כי כולם באו לחברון בשמחה : (לט) ויהיו שם עם דוד ימים שלשה.ואל תתמה היכן לקחו כל החיל הזה כל כך אכילה ושתיה שהיה מספיק להם כי אחיהם הכינו להם מקודם לכן : (מ) כי שמחה בישראל . שהיה להם מלך מצליח ומשכיל : (א) ויועץ דוד עם שרי אלפים . שאמר להם דוד כבר עסקתם בתקנתכם להיות לכם מלך להושיע לכם ועתה תעסקו בכבוד אלהים : (ב) נפרצה נשלחה . נפרצה אותה גדר שהיתה גדורה עד עתה שלא דרש שום אדם לאלהים ונשלחה על אחינו הנשארים משום כבוד הארון : (ה) מן שיחור מצרים ועד לבא חמת. דוגמא מלבוא חמת עד נחל מצרים : (ו) בעלתה אל קרית. פתרון בעלתה שהיא קרית יערים : להעלות משם וגומר . כדכתיב (בשמואל ב' ו') אשר נקרא שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו. כלומר שמו של הקב"ה נקרא על הארון אעפ"י שגלה ארון לפלשתים לא זז ממנו שם הזה שנתקדש : (ז) וירכיבו את ארון האלהים על עגלה חדשה . מה ראה דוד שהרכיבו על עגלה חדשה ולא במשא הלוים כאשר עשה כשהביא אותו משם לציון באחרונה לפי שאמר דוד כל עומת שבא אלי כשהשיבוהו פלשתים על עגלה חדשה כדכתיב וישימו את הארון ה' על עגלה וגו' לפיכך נענש : עזא ואחיו . בני אבינדב היו כדכתיב בשמואל (שם א' ו') : נוהגים בעגלה. כמנהג נוהגי עגלה אחד הולך לפני העגלה ומייסר' בדרך ישרה ואחד בצד העגלה שלא תהפוך ליפול וכן כתיב (שמואל א' ו') ואחיו הולך לפני הארון ועזא

רדק

פי' ולעדור ולערוך . וכן עודרי מערכה וכן לאורות פי' מערכות ולזה יקרא מערכת הצאן עדר . ופי' הפסוק כי אלו היו לערוך מלחמה כנגד אויבי דוד בלא לב ולב . כלומר שלא היה להם שתי לבבות כי אם לב אחד שלם אל דוד . ובב"ר בלא לב ולב בין במתכוין בין בלא מתכוין היו מנצחים : וגם כל שרית ישראל . כמו שארית וכן יתן את שלתך . כמו שאלתך : (א) לכל נגיד . כלומר לכל נגיד שבהם קרא להתיעץ : (ב) נפרצה נשלחה על אחינו . כלומר נשלחה מלאכים הנה והנה בכל מקום . ונפרצה כמו ופרצת ימה וקדמה . והכל ענין התפשטות הדברים לרב . וזהו שאמר בספר שמואל ויוסף עוד דוד . כלומר אסף עוד מישראל על אשר היו אותו בהמליכו כמו שאמר הנה כי לא דרשנוהו בימי שאול כי הוא החריב נוב עיר הכהנים וכתיב בו ולא דרש בה' : (ד) כי ישר הדבר בעיני כל העם . פעל עבר כי הוא אלו פתח : (ו) בעלתה אל קרית יערים . נקראת גם כן בעלה כמו שאומר בספר יהושע ותאר הגבול בעלה כי היא קרית יערים וכן אמר אל קרית בעל הוא קרית יערים עיר בני יהודה וכן אמר בספר שמואל מבעלי יהודה ושם היה הארון מיום אשר שב משדה פלשתים עשרים שנה עד אשר העלו דוד משם : אשר נקרא שם . ובספר שמואל פי' שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו לפיכך נקרא שם ומה שקראו במקום הזה כן מה שלא קראו כן במקום

מצודת דוד

על פיהם יצאו ויבאו וכאומר והרי היא כאילו באו כולם : (לג) ולעדור בלא לב ולב . ר"ל ובאו לערוך מלחמה בעבורו בלבב שלם ולא באו לערוך בלב ולב והוא ענין רמיה וכן בלב ולב ידברו (תהלי' יב) ע"ש שנראה כאלו מדבר ועושה בשליחות לב את' ולב האחר בל עמו והוא ענין מליצה : (לז) בכל כלי. ר"ל בכל כלי זיין אשר יולחים בהם בצבא מלחמה : (לח) בלבב שלם. כי רכי הלבב אף בעת יערכו מלחמה לבם חלוק אם ללחום אם לחדול אבל כל אלה לא כן המה : כל שרית ישראל . הנשארים בארצם ולא באו : לב אחד . ר"ל מבלי רמיה ולא בלב ולב : (לט) כי הכינו . ולכן מצאו די ספוקם : אחיהם . חבריהם אנשי חברון : (מ) הקרובים אליהם . הסמוכים לאנשי חברון : עד יששכר וכו' . ואף כי נחלתם היה בקצה גבול א"י כמ"ש ביהושע מ"מ קרובים היו מבני עבר הירדן . ובבקר . טעונים על הבקר : מאכל קמח . גם הביאו מיני מאכל עשוי מקמח : כי שמחה בישראל . שמחה היתה בישראל על שהמליכו מלך משכיל ומוצלח ולזה הרבו להביא כל אלה לעשות משתה ושמחה : יג (א) לכל נגיד . ר"ל לא נתייעץ עם כולם כ"א את כל הנגיד אשר בהם ר"ל המובחרים : (ב) ויאמר דוד . לאחר שהסכימו הנגידים על הדבר אמר לכל ישראל אם הדבר טוב בעיניכם ואם מה' יצא הדבר להסכים על ידינו : נפרצה . נתחזקה ונגלה בעבור אחינו הנשארים בארצם ולא באו עמכם : ועמהם . ר"ל ובעבור הכהנים והלוים אשר עמהם : בערי מגרשיהם . נקראים כן על כי אשר כל עריהם היה מגרש סובב להן : (ג) ונסבה וכו' . לדרוש בו בכבוד עם להרבות כבוד הארון : אלינו . אל ירושלים המרובה באוכלוסין כי לא דרשנוהו בכבוד הראוי לו : בימי שאול . כי בעבור שהרג נוב עיר הכהנים משרתי הארון בזה כאלו מיעט כבוד הארון : עד לבא חמת . עד המקום שבאים בה לחמת מקצה גבול א"י עד קצהו : מקרית יערים . כי שם היה מעת שהחזירוהו הפלשתים כמ"ש בש"א : (ו) בעלתה . קרית יערים נקראה גם קרית בעל כמ"ש ביהושע : יושב הכרובים . אשר על הארון : אשר נקרא שם . ר"ל אשר נקרא עליו שם ה' המיוחד ובש"ב נאמר שם ה' : (ז) מבית אבינדב . כי בביתו היה הארון : נוהגים בעגלה . היו מנהיגים הבקר הקשורים בעגלה למושכו : (ח) משחקים . משמחים לפני הארון בכל כח : ובשירים . שרו בפה להלל לה' ואף בכנורות וכו'

מצודת ציון

לב עניינו כמו ולערוך וע"ש זה נקראים מערכת וקבוצת המקנה בשם עדר : (לח) עודרי מערכה . עורכי מערכה : שרית . כמו שארית ונפלה הא' כאל"ף ודוגמתו יתן ה' את שלתך (ש"א א) והוא כמו שאלתך : (מ) ובפרדים . הם הבאים מן הסוס והחמור : דבלים . תאנים יבשים דרוסות יחד ונעשים גוף אחד : וצמוקים . ענבים יבשים : יג (ב) נפרצה . נתחזקה כמו מה פרצת (בראשית לח) : (ג) ונסבה . מלשון סבוב : (ה) שיחור . הוא נילוס

כשהטכל הולך לכו חסר. וגם אלהיהם עם נסיכיהם ועם כלי חמדתם. וגם של תשלו לה מן הצבתים. וגם את רות המואביה אשת מחלון: ונתתם ו׳ קמצי׳ וסי׳ ואנפת בם

ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמצלתים ובחצצרות: ט ויבאו עד־גרן כידן וישלח עזא את־ידו לאחז את־הארון כי שמטו הבקר: י ויחר־אף יהוה בעזא ויכהו על אשר־שלח ידו על־הארון וימת שם לפני אלהים: יא ויחר לדויד כי־פרץ יהוה פרץ בעזא ויקרא למקום ההוא פרץ עזא עד היום הזה: יב ויירא דויד את־האלהים ביום ההוא לאמר היך אביא אלי את ארון האלהים: יג ולא־הסיר דויד את־הארון אליו אל־עיר דויד ויטהו אל־בית־עבד אדם הגתי: יד וישב ארון האלהים עם־בית עבד אדם בביתו שלשה חדשים ויברך יהוה את־בית עבד־אדם ואת־כל־אשר־לו:

יד א וישלח חירם מלך־צר מלאכים אל־דויד ועצי ארזים וחרשי קיר וחרשי עצים לבנות לו בית: ב וידע דויד כי־הכינו יהוה למלך על־ישראל כי־נשאת למעלה מלכותו בעבור עמו ישראל: ג ויקח דויד עוד נשים בירושלם ויולד דויד עוד בנים ובנות: ד ואלה שמות הילודים אשר היו־לו בירושלם שמוע ושובב נתן ושלמה: ה ויבחר ואלישוע ואלפלט: ו ונגה ונפג ויפיע: ז ואלישמע ובעלידע ואליפלט: ח וישמעו פלשתים כי־נמשח דויד למלך על־כל־ישראל ויעלו כל־פלשתים לבקש את־דויד וישמע דויד ויצא לפניהם: ט ופלשתים באו ויפשטו בעמק רפאים: י וישאל דויד באלהים לאמר האעלה על־פלשתיים ונתתם בידי ויאמר לו יהוה עלה ונתתים בידך: יא ויעלו בבעל־פרצים ויכם שם דויד ויאמר דויד פרץ האלהים את־אויבי בידי כפרץ מים על־כן קראו שם־המקום ההוא בעל פרצים: יב ויעזבו־שם את־אלהיהם ויאמר דויד וישרפו באש: יג ויסיפו עוד פלשתים ויפשטו

׳תולדות אהרן ויבאו עד גורן. סוכס לב: ויאמר דוד וישרפו. ע״ג מד (ע״ג מב):

רד״ק

במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב״ה עליו בהיותו בשדה פלשתים: (ט) עד גורן כידון. ובספר שמואל גורן נכון ושני שמות היו לו ואפשר כי נקרא כידון על שמת שם עזא מענין ירמו עיניו כידו: (י) על אשר שלח ידו על הארון. והוא לא היה לוי ובזה שגה דוד כי על ידי הלוים היה לו להביאו ולא בעגלה כמו שכתוב ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו וכן התודה הוא חטאו ואמר כי לא לשאת ארון האלהים כי אם הלוים ואמר פרץ השם בנו כי לא דרשנוהו כמשפט והענין אשר שגה דוד בזה הענין והוא מקרא מפורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר צוה השם כן לפי שהיה המשכן נשא בעגלות צוה לשאת הארון בכתף. להורות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא יהיה שם משכן חשב שאין חטא אם ישא בעגלה ועוד כי בעגלה בא משדה פלשתים ובזה שגה: (יב) היך אביא אלי. כמו איך כי אותיות אהו״י מתחלפים. וכן בה״א והיך יוכל עבד אדוני זה: (יג) בית עובד אדום הגתי. לוי היה ומן השוערים היה כמו שכתוב ועובד אדום ויואל השוערים. וקראו גתי לפי שהתגורר בגת: (ב) וידע דוד כי הכינו לפי שראה המלכים היו שולחים לו המנחה: (ח) לבקש את דוד. להלחם עמו

רש״י

ועזא בצד העגלה (שם) לפיכך שלח עזא את ידו לאחוז בארון כששמטו הבקר ולכך נענש. כאן כתיב בכל עוז ובשמואל (שם) כתיב בכל עצי פתרון בכל עצי כלי שיר וכאן פתרון בכל עוז כלי שיר: (ח) ובשירי׳ ובכנורות ובנבלים ובתפים. כולם כלי שיר הם אבל מצלתים כלי שיר היה ולא היה עשוי כ״א להשמעת קול ודוגמתו כלי שיר שקורין פויקי״ן בל״א שמכין עליו במקלות והוא משמיע קול וכן מוכיח לקמן (שם ו׳) ובמצלתי׳ משמיעים וכתיב (טו) והמשוררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע ועוד למטה כתיב בשיר בית ה׳ במצלתים וגומר (לקמן כ״ה) ועל שם כך נקרא מצלתים וכן יירש הצלצל (דברים כ״ח) מין ארבה המשמיע קול כדכתיב בנבואת (יואל ב׳) על הארבה כקול מרכבות על ראשי ההרים ירקדון וגומר: עד גורן כידון. שם מקום. (י) ויכהו על אשר שלח ידו על הארון. והוא שכתוב בשמואל (ב׳ ו׳) ויכהו שם אלהים על השל פתרון על השלה על שאחז בארון ודוגמתו (במלכים א׳ כ״א) הכלבים יאכלו את בשר איזבל בחל יזרעאל ופסוק אחר כתיב בחלק יזרעאל (שם ב׳ ט) כך נפרש כאן על השל השלה: וימת שם לפני אלהים. לפני ארון אלהים (בשמואל ב׳ ו׳) כתיב וימת שם עם ארון האלהים: (יב) ויירא דוד את האלהים לאמר. מה הוא ירא לאמר שאמר איך אביא אלי ארון ה׳: (יג) הגתי. מגת היה בתחילה מקודם היה מתגורר בגתי ולוי היה כדכתיב (לקמן ט״ו) ויאמר דוד לשרי הלוים להעמיד את אחיהם המשוררים וכתיב בסמוך (שם) ועובד אדום ויחיה שוערים לארון: (א) וישלח חירם מלך צור. מפורש בב״ר למוד היה האיש הזה להיות אוהב לשבט יהודה כן עשה חירה העדולמי ליהודה: וחרשי קיר וחרשי עצים. אומנים: (ב) וידע דויד כי הכינו ה׳ למלך כשראה ששלחו לו מלכי עמים תשורות: (ג) ויקח דויד וגו׳. וכל זה חזוקו של דוד: (ח) וישמעו פלשתים כי נמשח דויד למלך על כל ישראל ויעלו כל פלשתים. לפי שפלשתים היו מושלים כל הימים עד שבא שאול ודוד כדכתיב (שופטים ט״ו) בשמשון ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים וכן (בשמואל א׳ ד׳) התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם וגו׳ וכן למעלה בפרשה זו ויראו כל איש ישראל וגומר ויעזבו עריהם וינוסו ויבאו פלשתים וישבו בהם באותן ז׳ שנים שמלך דוד בחברון לבד לא אמרו דבר ולא חששו על שמלך דוד על חברון כי אמרו מה לנו שמא נגיד או שר מנהו לדוד על חברון אבל כשנמשח למלך על כל ישראל אז עלו כל הפלשתים לבקש את דוד שלא רצו שיהא מלך בישראל אלא שעוד הם יהיו מושלים עליהם: (י) וישאל דויד באלהים. ע״י אורים ותומים: (יא) ויעלו בבעל פרצים. שנקרא אחרי כן בעל פרצים על שם מעשה אשר פרץ האלהים את אויביו בידו שנכנס

מצודת ציון

הנבלים: (ח) ובמצלתים. הם שני כלי נחושת ומקישים זה בזה להשמיע קול גדול כמו בצלצלי שמע (תהלים קנ): (ט) כידון. ובש״ב נאמר נכון ובשתי השמות היתה נקראת: שמטו. ענין הנטה ממקומו כמו ויאמר שמטוה (מ״ב ט): (יא) פרץ. מל׳ פרצה ושבר: (יב) היך. כמו איך בא״ל״ף וכן והיך יוכל עבד אדוני (דניאל י): יד (ט) ויפשטו. מל׳ התפשטות ושטיחה וכדרך הנלחמים

מצודת דוד

והם מיני כלי שיר: (ט) וישלח. הושיט את ידו: כי שמטו הבקר. נטטהו ממקומו וחשב שיפול מעל העגלה: (י) ויחר. על מיעוט האמונה בה׳ לחשוב שיפול ארונו וזה על אשר שלח וכו׳: לפני אלהים. לפני ארון אלהים: (יא) ויחר לדוד. חרה על עצמו וכדרך המיצר ונבהל: כי פרץ. בעבור דאגת הפרץ: (יב) את האלהים. את ארון האלהים בחשבו שא״א להזהר בקדושתו וזה לאמר וכו׳: (יג) ויטהו. נטה אותו מדרך עיר דוד להוליכו אל בית עובד וכו׳: (יד) עם בית. סמוך לבית מושבו כי יחד לו חדר בביתו: ויברך וכו׳. בעבור בעמד הארון אצלו וכן נאמר בש״ב: יד (א) ועצי ארזים. ובידם עצי ארזים: וחרשי. גם שלח לו אומנים הבונים קיר אבנים ובנין עצים: (ב) וידע דוד. במה שעם לא ידעו יעבדהו ידע שה׳ הכינו למלך: בעבור עמו. ר״ל גם ידע אשר בעבור ישראל נשאת מלכותו למעלה ולא תלה הדבר בעצמו: (ד) שמוע. הוא שמעא האמור למעלה ולא הסבה כסדר תולדותם כי שלמה היה הראשון: (ה) ואלישוע. הוא אלישמע האמור למעלה: (ז) ובעלידע. הוא אלידע האמור למעלה: (ח) כל פלשתים על

ינ'תם . וחברו דד"ה . יסלחת לעמך אשר חטאו . לקוח את הספרים . עשה לך מוסרות . וישאל דויד בה' לאמר האעלה דד"ה : צוהו י' וסי' נמסר בסדר נח ובמלכים חלק א' סימן ט"ו : לשאת כ"ד וסי' כי היה רכושם רב . אשר שלח יוסף לשאת . אשר שלח פרעה לשאת אתו ותחי . לשאת את הארן בהם, לשאת את השלחן . תעשה לו מתחת לזרו נבוב לחות תעשה . לשאת את הארן בהם דויקהל . את השלחן . ודבתריה עשה לו מתחת לזרו . נבוב לחות עשה . לשאת את כל העם הזה . לשאת את עון העדה לכפר . לשאת חטא למות . לשאת את ארון ברית ה'. ויכנע מדין לפני בני ישראל . ובחור אתו מכל שבטי ישראל . הלשלול שלל אתה בא . האיפה והבת .

בָּעֵֽמֶק׃ יד וַיִּשְׁאַ֨ל ע֤וֹד דָּוִיד֙ בֵּֽאלֹהִ֔ים וַיֹּ֤אמֶר לוֹ֙ הָאֱלֹהִ֔ים לֹ֥א תַעֲלֶ֖ה אַחֲרֵיהֶ֑ם הָסֵ֣ב מֵעֲלֵיהֶ֔ם וּבָ֥אתָ לָהֶ֖ם מִמּ֥וּל הַבְּכָאִֽים׃ טו וִיהִ֡י כְּשָׁמְעֲךָ֩ אֶת־ק֨וֹל הַצְּעָדָ֜ה בְּרָאשֵׁ֣י הַבְּכָאִ֗ים אָ֚ז תֵּצֵ֣א בַמִּלְחָמָ֔ה כִּֽי־יָצָ֤א הָאֱלֹהִים֙ לְפָנֶ֔יךָ לְהַכּ֖וֹת אֶת־מַחֲנֵ֥ה פְלִשְׁתִּֽים׃ טז וַיַּ֣עַשׂ דָּוִ֔יד כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֖הוּ הָאֱלֹהִ֑ים וַיַּכּוּ֙ אֶת־מַחֲנֵ֣ה פְלִשְׁתִּ֔ים מִגִּבְע֖וֹן וְעַד־גָּֽזְרָה׃ יז וַיֵּצֵ֥א שֵׁם־דָּוִ֖יד בְּכָל־הָאֲרָצ֑וֹת וַֽיהוָ֛ה נָתַ֥ן אֶת־פַּחְדּ֖וֹ עַל־כָּל־הַגּוֹיִֽם׃

טו א וַיַּעַשׂ־ל֥וֹ בָתִּ֖ים בְּעִ֣יר דָּוִ֑יד וַיָּ֤כֶן מָקוֹם֙ לַאֲר֣וֹן הָאֱלֹהִ֔ים וַיֶּט־ל֖וֹ אֹֽהֶל׃ ב אָ֚ז אָמַ֣ר דָּוִ֔יד לֹ֤א לָשֵׂאת֙ אֶת־אֲר֣וֹן הָאֱלֹהִ֔ים כִּ֖י אִם־הַלְוִיִּ֑ם כִּֽי־בָ֣ם ׀ בָּחַ֣ר יְהוָ֗ה לָשֵׂאת֙ אֶת־אֲר֣וֹן הָאֱלֹהִ֔ים וּֽלְשָׁרְת֖וֹ עַד־עוֹלָֽם׃ ג וַיַּקְהֵ֥ל דָּוִ֛יד אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵ֖ל אֶל־יְרוּשָׁלִָ֑ם לְהַעֲלוֹת֙ אֶת־אֲר֣וֹן יְהוָ֔ה אֶֽל־מְקוֹמ֖וֹ אֲשֶׁר־הֵכִ֥ין לֽוֹ׃ ד וַיֶּאֱסֹ֥ף דָּוִ֛יד אֶת־בְּנֵ֥י אַהֲרֹ֖ן וְאֶת־הַלְוִיִּֽם׃ ה לִבְנֵ֖י קְהָ֑ת אוּרִיאֵ֣ל הַשָּׂ֔ר וְאֶחָ֖יו מֵאָ֥ה וְעֶשְׂרִֽים׃ ו לִבְנֵ֖י מְרָרִ֑י עֲשָׂיָ֣ה הַשָּׂ֔ר וְאֶחָ֖יו מָאתַ֥יִם וְעֶשְׂרִֽים׃ ז לִבְנֵ֖י גֵּרְשׁ֑וֹם יוֹאֵ֣ל הַשָּׂ֔ר וְאֶחָ֖יו מֵאָ֥ה וּשְׁלֹשִֽׁים׃ ח לִבְנֵ֖י אֱלִיצָפָ֑ן שְׁמַֽעְיָ֣ה הַשָּׂ֔ר וְאֶחָ֖יו מָאתָֽיִם׃ ט לִבְנֵ֖י חֶבְר֑וֹן אֱלִיאֵ֣ל הַשָּׂ֔ר וְאֶחָ֖יו שְׁמוֹנִֽים׃ י לִבְנֵ֖י עֻזִּיאֵ֑ל עַמִּֽינָדָ֣ב הַשָּׂ֔ר וְאֶחָ֖יו מֵאָ֥ה וּשְׁנֵ֥ים עָשָֽׂר׃ יא וַיִּקְרָ֣א דָוִ֗יד לְצָד֤וֹק וּלְאֶבְיָתָר֙ הַכֹּ֣הֲנִ֔ים וְלַלְוִיִּ֗ם לְאוּרִיאֵ֤ל עֲשָׂיָה֙ וְיוֹאֵ֔ל שְׁמַֽעְיָ֥ה וֶאֱלִיאֵ֖ל וְעַמִּֽינָדָֽב׃ יב וַיֹּ֣אמֶר לָהֶ֔ם אַתֶּ֛ם רָאשֵׁ֥י הָאָב֖וֹת לַלְוִיִּ֑ם הִֽתְקַדְּשׁוּ֙ אַתֶּ֣ם וַאֲחֵיכֶ֔ם וְהַ֣עֲלִיתֶ֗ם אֵ֚ת אֲר֣וֹן יְהוָ֔ה אֱלֹהֵ֖י יִשְׂרָאֵ֑ל אֶל־הֲכִינ֖וֹתִי לֽוֹ׃ יג כִּ֛י לְמַבָּרִֽאשׁוֹנָ֥ה לֹ֥א אַתֶּ֖ם פָּ֣רַץ יְהוָ֤ה אֱלֹהֵ֙ינוּ֙ בָּ֔נוּ כִּי־לֹ֥א דְרַשְׁנֻ֖הוּ כַּמִּשְׁפָּֽט׃ יד וַיִּֽתְקַדְּשׁ֔וּ הַכֹּהֲנִ֖ים וְהַלְוִיִּ֑ם לְהַעֲל֕וֹת אֶת־אֲר֥וֹן יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ טו וַיִּשְׂא֣וּ בְנֵי־הַלְוִיִּ֗ם אֵ֚ת אֲר֣וֹן הָאֱלֹהִ֔ים כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה מֹשֶׁ֖ה כִּדְבַ֣ר יְהוָ֑ה בִּכְתֵפָ֛ם בַּמֹּט֖וֹת עֲלֵיהֶֽם׃ טז וַיֹּ֣אמֶר דָּוִ֗יד לְשָׂרֵ֣י הַלְוִיִּ֡ם לְהַעֲמִ֡יד אֶת־אֲחֵיהֶ֣ם הַמְשֹׁרְרִ֗ים בִּכְלֵי־שִׁ֛יר נְבָלִ֥ים וְכִנֹּר֖וֹת וּמְצִלְתָּ֑יִם מַשְׁמִיעִ֥ים לְהָרִֽים־בְּק֖וֹל לְשִׂמְחָֽה׃ יז וַיַּעֲמִ֣ידוּ הַלְוִיִּ֗ם אֵ֚ת הֵימָ֣ן בֶּן־יוֹאֵ֔ל וּמִן־אֶחָ֔יו אָסָ֖ף בֶּן־בֶּֽרֶכְיָ֑הוּ וּמִן־בְּנֵ֤י מְרָרִי֙ אֲחֵיהֶ֔ם אֵיתָ֖ן בֶּן־קֽוּשָׁיָֽהוּ׃ יח וְעִמָּהֶ֔ם אֲחֵיהֶ֖ם הַמִּשְׁנִ֑ים זְכַרְיָ֡הוּ בֵּ֡ן וְֽיַעֲזִיאֵ֡ל וּשְׁמִֽירָמ֡וֹת וִֽיחִיאֵ֡ל ׀ וְעֻנִּ֡י אֱלִיאָ֡ב וּבְנָיָ֡הוּ וּמַעֲשֵׂיָ֡הוּ וּמַתִּתְיָ֡הוּ

רשי

שנסו ונפרצו זה מעל זה:כפרץ מים.כגלי מים שנפרצי' ממקומם ונופלים למקום אחר : (יד) הסב מעליהם . אמרה מדת הדין לפני המקום רבש"ע למה העברת את שאול מלפני דוד אמר לה על שלא המתין לשמואל שבעת ימים כאשר צוהו אמר לה הקב"ה אנסה עתה את דוד הסב מעליהם וגו' וכל זה שמר דוד : (ב) כי אם הלוים כי בם בחר . כלומר בלוים בחר ולא בעגלה שלפי שהרכבנוהו בעגלה נענש עוזא וזהו שאמר למטה כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט שהרכבנוהו בעגלה : (טו) כדבר ה' בכתפם . לשאת אותו ולא ממש בכתפם כי אם במוטות עליהם : (יח) ועמהם אחיהם המשנים . משנה להם לשוערים:זכריהו בן. כך שמו וכל אלו משוררים ושוערים היו בדרך שהביאו את הארון והמשוררים והשוערים שהעמיד דוד לאחר שנתנו הארון אל האהל אשר נטה לו דוד ובמשכן שילה היו שוערים ובדרך לא היו שוערים לפי שלא הוצרכו כל כך כי אם היה אומר לבן היה דומה מן בניס : השוערים . שהיו שוערים לארון אחר

רדק

עמו : (יד) ממול הבכאים . פי' בו תנתני"ם : (יב) אל הכינותי לו . פי' אל המקום אשר הכינותי . וכן מהמלל הביאו כמו אשר הביאו ואחרים זולתו כמו שהבאתי אותם בספר מכלל בחלק הראשון מן הספר : (יג) כי למבראשונה לא אתם . כלומר לא הייתם אתם בראשונה כשנשאו אותו מבית אבינדב לפיכך פרץ ה' אלהינו בנו : כי לא דרשנוהו כמשפט . כי המשפט לאלהים הוא כמו שכתוב בתורת משה לשאת אותו הלוים בכתפם במוטות . ומ"ם למבראשונה פתוחה ומשפטה חיר"ק על המנהג . וכן לא התקדשו למדי . חלקו מחמאות פיו : (יח) ועמהם המשנים . שניים להם כמו משנה למלך . כמו שאמר אסף הראש ומשנהו זכריה : זכריה בן . כך היה שמו בן . וכן פי' אדוני אבי ז"ל לבן הנזכר בספר תהלים כי על זה המשורר אומר שהוא נגן אותו המזמור שעשה דוד על מות גלית וכסו פלשתים . ואעפ"י שלמ"ד לבן פתוחה שתורה על ה"א הידיעה וה"א הידיעה לא תבא על שם אדם באה כאן בה"א הידיעה להודיע כי הוא המשורר שהניגו לארון באהל אשר נטה לו . או היו שוערים מתחילה כשהיה הארון בשילה ובנוב

מצודת דוד

על כי ידעו מגבורתו לזה עלו כולם לבקשו ולהלחם בו : (יא) בבעל פרצי'. הוא עמק רפאים ואמר ע"ש סופו שקראוהו בעל פרצים : כפרץ מים . ר"ל פתאום כמים שוטפים פורצים גדר : (יד) לא תעלה אחריהם. רצה לומר לא תלך בדרך המיומן אך הסב מהם ללכת בדרך עקלתון ותבוא עליהם ממול אילני הבכאים אשר גדלו שם : (טו) כשמעך. כאשר תשמע קול צעדה וכו' אז תלחם כי אז יצא האלהים לפניך וכו' ר"ל אז שלח מלאכו להכות בהם (ועם שאין מעצור לה' להושיע מבלי ההבולות הסבוב ומבלי קביעות זמן מ"מ אמר כן לנסותו הישמור מצותיו בדבר המלחמה או יקל בעיניו כאשר הקל בהם שאול) : (טז) מגבעון . בדרך נוסם מגבעון עד בואם לגזר : טו (א) ויכן וכו'. הכין מקום על הארון ופירס עליו אוהל : (ב) אז . כשמת עזא על אשר שלח ידו בארון : כי בם בחר ה'. ולא יבוא בידם המכשול שנכשל בו עזא : (ג) להעלות. מבית עובד אדום : (ה) לבני קהת. היו הבאים אוריאל השר וחביריו : (יב) אתם ראשי וכו'. ועליכם הדבר : התקדשו . הטהרו : אל הכינותי . אל מקום אשר הכינותי לו : (יג) כי למבראשונה . בהעלאה הראשונה מקרית יערים : לא אתם . לא הייתם אתם המעלים ולזה נתגלגל הדבר שפרץ ה' בעוזא כי לא דרשנוהו כמשפט התורה שאמרה שבני לוי ישאו את הארון יבעבור זה באה התקלה : (טו) בכתפם . לא בעגלה ע"י הבקר כי אם בכתפם בהבדים אשר שמו עליהם : (טז) ומצלתים משמיעים . המשמיעים קול גדול וכן נאמר בצלצלי שמע (תהלים ק"ן) : לשמחה . לעורר השמחה בעת העלות הארון : (יח) המשנים . שניים להם במעלה : זכריהו בן . כך שמו : השוערים . שהיו שוערים מאז כשהיה הארון בשילה

מצודת ציון

שנלחמים : (יד) הבכאים . הם אילני תותים וכן עוברי בעמק הבכא (תהלים פד) : (טו) הצעדה . מל' צעד ופסיעות : (טז) מגבעון . ובש"ב נאמר גבע והיא היא : במשא

מסילה

לא יוכל ה' לשאת . אז אמר דוד לא לשאת ב' כו . וגם ללוים אין לשאת : נשקפה ד' וסי' בעד החלון נשקפה ותיבב . ומיכל בת שאול נשקפה . וחבירו דד"ה . כי רעה

אליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל השערים׃ יט והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע׃ כ וזכריה ועזיאל ושמירמות ויחיאל ועני ואליאב ומעשיהו ובניהו בנבלים על עלמות׃ כא ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל ועזזיהו בכנרות על השמינית לנצח׃ כב וכנניהו שר הלוים במשא יסר במשא כי מבין הוא׃ כג וברכיה ואלקנה שערים לארון׃ כד ושבניהו ויושפט ונתנאל ועמשי וזכריהו ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים בחצצרות לפני ארון האלהים ועבד אדם ויחיה שערים לארון׃ כה ויהי דויד וזקני ישראל ושרי האלפים ההלכים להעלות את ארון ברית יהוה מן בית עבד אדם בשמחה׃ כו ויהי בעזר האלהים את הלוים נשאי ארון ברית יהוה ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים׃ כז ודויד מכרבל במעיל בוץ וכל הלוים הנשאים את הארון והמשררים וכנניה השר המשא המשררים ועל דויד אפוד בד׃ כח וכל ישראל מעלים את ארון ברית יהוה בתרועה ובקול שופר ובחצצרות ובמצלתים משמעים בנבלים וכנרות׃ כט ויהי ארון ברית יהוה בא עד עיר דויד ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דויד מרקד ומשחק ותבז לו בלבה׃

טז א ויביאו את ארון האלהים ויציגו אתו בתוך האהל אשר נטה לו דויד ויקריבו עלות ושלמים לפני האלהים׃ ב ויכל דויד מהעלות העלה והשלמים ויברך את העם בשם יהוה׃ ג ויחלק לכל איש ישראל מאיש ועד אשה לאיש ככר לחם ואשפר ואשישה׃ ד ויתן

תולדות אהרן וכנניהו . ערכין יא: ויזבחו . סוטה לה *

רדק

ובנוב ובגבעון : (כב) יסר . הלוים במשא : כי מבין הוא . פי' למד חכמת השיר שהיתה לו והיה שר וגדול בנבואה כי מבין הוא . וי"מ במשא בהגבהת הקול מן וישא את קולו כלומר היה שר וגדול על כולם בנשיאת הקול בשיר . ויסר הוא כתוב בסמ"ך והוא כמו בשי"ן וכן כול' שרי סופרי'. כמו שרי בשי"ן: (כד) מחצצרי'. כתוב בשני דלתי"ן והראשונה נקראת והשנית אינה נקראת . וכן יששכר שי"ן הראשונה נקראת והשניה אינה נקראת . וכן ומחייאל ילד את מתושאל. וכן ירחייה בן שלמייה הראשונה נקראת והשנייה אינה נקראת : שוערים לארון . כלומר אעפ"י שאיו שוערים היו גם כן משוררים : (כו) ויהי בעזר האלהים את הלוים . בית בעזר בסגול ומשפטה בפתח על המנהג . וטעם בעזר שלא נכשלו בנשאם הארון כאשר נכשלו בתחילה כשמת עוזא . ובספר שמואל אמר כי כאשר צעדו ששה צעדים זבחו זה הזבח . ורבותינו דרשו בעזר מכאן שהארון נושא את עצמו : (כז) מכרבל במעיל בוץ . מעוטף וכן בארמית פטשיהון וכרבלתהון ומעיל בוץ שאומר הנה הוא אפוד בד שאומר בספר שמואל וי"ת אפוד בד כרדוט דבוץ כי כן תרגם תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים כרדוטין : וכנניה השר המשא . השר הנסמך השר שר המשא . וכן הארון הברית ואחרים זולתם : (כח) משמיעי' בנבלים

רשי

כך שוערים לפיכך נעשו משוררים חוץ משנים ברכי' ואלקנה וכל זה היה בדרך אבל בנוה הארון היו משוררים שוערים : (יט) והמשוררים הימן אסף ואיתן וגו'. להשמיע קול הם היו ממונים על אותו כלי שיר : (כ) וזכריה ועזיאל וגו'. אלו שנאמרו בפסוק למעלה שהיו שוערים החזירו כאן לעשות משוררים : על עלמות . על אותן כלי שיר שמנגנין בהם אותן מזמורים למנצח על עלמות וגו': (כא) ומתתיהו ואליפלהו וגו' על השמינית לנצח. אותו כלי שיר שמנגנין עליו אותן מזמורים למנצח על השמינית : (כב) וכנניהו שר הלוים במשא . במה היה שר במשא בנשאות השיר : יסר במשא . מייסר ומוכיח אותם על המשא בנגון נעימות שיר אם להרים קול אם להשפיל : כי מבין הוא . במשא בנשיאות הנגון ולשון מבין נופל על למוד השיר ודוגמא ויהי מספרם עם אחיהם מלמדי שיר לה' כל המבין וגומר וכתוב ויפילו גורלות וגו' מבין עם תלמיד : (כו) ויהי בעזר האלהים . רבותינו אמרו מכאן שהארון נושא את עצמו : (כז) ודויד מכרבל . כמו בדניאל בכרבלתהון דוגמא כרבלתא דתרנגולא : וכל הלוים . כמו כן מכורבלים במעיל בוץ ולפי שהיה דוד משורר כמו לוים לבש גם הוא לבושיהם שלבשו גם הם וראיה להבדיל כך היה מנהג מלכים ושרים של עובדי כוכבים ומזלות שאוכלים עם כהניהם כחוקם היו לבושים לבושי כהניהם : ועל דויד אפוד בד . כאותו אפוד של אהרן שהיה כמין שני לבדין אחד לפנים ואחד לאחור ומגיע עד מתניו והיה האזור ארוג ממנו וחגרו בו : (כט) ומיכל בת שאול וגומר . לפי שספר דברי הימים בשביל כבוד דוד הוא לפיכך אין כתוב כאן מה אמרה מיכל לדוד כמו שכתוב בשמואל מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים כי זילותא של דוד היה שאמרה לו אשה כן : (ב) ויברך את העם בשם ה'. שנקרא על הארון כדכתיב למעלה את ארון האלהים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם : (ג) ואשפר . אחד מששה בפר : ואשישה . אחד מששה בהין ואשישה דוגמת אשישי ענבים (הושע ג') לגוחית : (ד) ולהזכיר ולהודות ולהלל . להזכיר לומר אותן שני מזמורים שכתוב בהם מזמור לדוד להזכיר (תילים ל"ח) ולהודות

מצודת ציון

משא (כב) במשא. מל' נשיאה והרמה: יסר . כמו ישור בשי"ן והוא מל' שר: (כז) מכורבל . מעוטף והוא מל' ארמי ודוגמתו פטשיהון וכרבלתהון (דניאל ג) ור"ל מעוטפים : במעיל. שם מלבוש העליון כענין שמעיל של כה"ג : בוץ . פשתן : (כט) נשקפה . ענין ראיה והבטה : בעד החלון . דרך החלון : מרקד . ענין דלוג וקפיצה של שמחה : ומשחק . ענין שמחה : טז (א) ויציגו . ענין עמידה : (ג) ואשפר . ענין מנה יפה והוא מל' אמרי שפר (בראשית מט) : ואשישה . כן שם הכלי אשר ישימו

מצודת דוד

בשילה ובנוב ובגבעון : (יט) במצלתים . ר"ל המה הקישו במצלתים של נחשת להשמיע קול גדול : (כ) על עלמות . ועל עלמות וגם הוא שם כ"ז ונזכר בתהלים : (כא) על השמינית . בכנור שיש בו שמנה נימין : לנצח . המנגנים יקראו מנצחים על כי דרכם לנצח זה את זה בהרמת הקול ובהכרעת הנעימה : (כב) במשא . בדבר הרמת הקול : יסור במשא . היה שר וגדול בענין הרמת הקול וכפל דברו : כי מבין הוא . בדבר הזה להרים הקול ולהכריע במקום הראוי : (כג) שערים לארון . מאז היו שוערים באהל הארון ועתה שבו להיות משוררים : (כד) מחצרים . היו מנגנים בחצוצרות ולתוספת ביאור אמר בחצוצרות וכן ותפרש פרשיה (תהלים ע') : ועבד אדם . אולי הוא אחר ולא זהו האמור למעלה : שערים לארון . גם המה היו מאז שוערים ושבו עתה להיות משוררים : (כה) בשמחה . חוזר על תחלת המקרא לומר ויהי דוד וכו' בשמחה : (כו) בעזר . ר"ל בעבור שעזרם האלהים ולא נכשלו בנשאם לזה זבחו הקרבנות הללו מלבד השור ומריא שזבחו אחר כל ששת הצעדים האמורים בש"ב : (כז) מכרבל . היה מעוטף במעיל של בוץ וכן כל הלוים וכו' : השר המשא המשררים . השר בהרמת קול על המשוררים : אפוד בד . מין לבוש עשויה כענין האפוד של כ"ג והיה מיוחדת להמתבודדים בעבודת ה' וכן נאמר בשמואל שהיה חגור אפוד בד עם כי היה לוי : (כח) ובקול שופר . הוא הקול פשוט : (כט) ארון ברית . הארון שמונחים בו הלוחות הנתונים בברית : ותבז . בזתה אותו בלבה בחשבה שאין מהראוי למלך להקל בכבודו כ"כ ועם שהוא לכבוד ארון ה' : טז (ב) בשם ה'. בהזכרת שם ה' : (ג) לאיש . ר"ל לכל אחד : (ד) משרתים . לכבד ולברך

נשקפה מצפון. וא׳ ונשקפה על פני הישימון: כל סיפרא זכריהו וזכריהו במ״ז זכריה וזכריה וסי׳ זכריה בן משלמיה שוער. אסף הראש ומשנהו זכריה. וגדור ואחיו וזכריה. מקלות וזכריה ועזיאל. ובשנת שלש למלכו שלח. ורוח ה׳ לבשה את זכריה. והאנשים עשים באמונה: בקשו ז׳ דגשים וסימ׳ בקשו לי אשת בעלת אוב. דרשו ה׳ ועזו בקשו פניו תמיד דתהלות. וחברו דד״ה. בקשו את ה׳ כל ענוי ארץ ג׳ בו. לך אמר לבי בקשו פני. וחד ובקשו ברחובותיה: סימן ד״ה ושבועתו ליצחק. תילים ושבועתו לישחק. וחד פסוק סימן למה זה צחקה שרה לאמר. ד״ה וממלכה. תילים ממלכה. ד״ה לאיש לעשקם. תילים אדם לעשקם. ד״ה. עוז וחדוה במקומו. תילים עוז ותפארת

לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה מִן־הַלְוִיִּם מְשָׁרְתִים וּלְהַזְכִּיר וּלְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ה אָסָף הָרֹאשׁ וּמִשְׁנֵהוּ זְכַרְיָה יְעִיאֵל וּשְׁמִירָמוֹת וִיחִיאֵל וּמַתִּתְיָה וֶאֱלִיאָב וּבְנָיָהוּ וְעֹבֵד אֱדֹם וִיעִיאֵל בִּכְלֵי נְבָלִים וּבְכִנֹּרוֹת וְאָסָף בַּמְצִלְתַּיִם מַשְׁמִיעַ׃ ו וּבְנָיָהוּ וְיַחֲזִיאֵל הַכֹּהֲנִים בַּחֲצֹצְרוֹת תָּמִיד לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית־הָאֱלֹהִים׃ ז בַּיּוֹם הַהוּא אָז נָתַן דָּוִיד בָּרֹאשׁ לְהֹדוֹת לַיהוָה בְּיַד־אָסָף וְאֶחָיו׃

ח הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו׃ ט שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאֹתָיו׃ י הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְהוָה׃ יא דִּרְשׁוּ יְהוָה וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד׃ יב זִכְרוּ נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ׃ יג זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו׃ יד הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו׃ טו זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר׃ טז אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק׃ יז וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם׃ יח לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ־כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם׃ יט בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ׃

רשי

ולהודות הודו לה׳ קראו בשמו (שם ק״ה): ולהלל. ואותן מזמורים שמתחילין הללויה: (ו) ובניהו ויחזיאל בחצצרות תמיד. חצוצרות כלי שיר של כהנים הוא דוגמא למעלה (ט״ו) ושבניהו וגומר ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים בחצוצרות: (ז) להודות לה׳ ביד אסף ואחיו. שאסף היה מתחיל הודו לה׳ קראו בשמו ואחרי כן כל אחיו עונים אחריו ודוגמא בעזרא (נחמיה י״א) ומתניה בן מיכא בן זבדי בן אסף ראש התחלה יהודה לתפלה· לכלי שיר הידות שמו כדכתיב בעזרא (שם י״ב) הלוים ישוע בוני קדמיאל שרביה יהודה מתניה על הידות: (ח) הודיעו בעמים עלילותיו. מעשה גבורותיו ונפלאותיו שפעל עם הארון: קראו בשמו. קראו ה׳ (ה׳) יעזור לארונו דוגמא (מלכים א׳ י״ח) וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם ה׳ אבל ה׳ נופל לומר ל׳ קריאה שנפלאות עשה: (י) התהללו בשם קדשו. לומר כל מי שמאמין באלהינו הוא יעזרנו דוגמא ובקדוש ישראל תתהלל (ישעיה מ״א): בשם קדשו. שיש לך אלוה קדוש וכן כה׳ אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד׳): ישמח לב מבקשי ה׳. ובהיטיב יכול לשמוח לבו מי שמבקש לה׳ בלב שלם לכך: (יא) דרשו ה׳ ועזו. מקדש וארון נקראו עזו דכתיב ויתן לשבי עזו (תילים עח) שנתן ארונו להביאו בשבי וכתיב קומה ה׳ למנוחתך אתה וארון עוזך (שם קלב) ועל כן נקרא אלעזר השומרו עזא על שם ששמר הארון שנקרא עז דוגמא על שם ד׳ מאות שקל כסף והוא חשבון גמטריא של עפרן וכן הרבה דן ידין עמו (ראשית כג) יהודה יודוך אחיך (שם): (יב) זכרו נפלאותיו. מכת עכברים ושלקחו פרות עלות ובניהם כלו בבית וישרנה הפרות (שמואל א׳ ו׳) ולא חזרו לאחוריהם ופרץ בעזא וכל השיר נעשה על הארון (שם) והיו אומרים אותו על תמיד של שחר ושירו לה׳ על תמיד של בין הערבים ולמי אני אומר שיזכירו נפלאותיו של תמים דעים: (יג) לזרע ישראל עבדו וגו׳ הוא ה׳ אלהינו וגו׳: (טו) זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור. התורה אשר צוה להודיע בעולם אחר אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וד׳ דורות ועתה מספר מה הוא: (טז) אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק: (יז) ויעמידה ליעקב לחוק וגו׳: (יח) לאמר לך אתן ארץ כנען. שעם כל אחד ואחד כרת ברית לתת להם את ארץ כנען: (יט) בהיותם מתי מספר. אז נשבע לתת להם את ארץ כנען חבל נחלתכם וזהו דבר גדול שאין לומר מרוב עם שהייתם תפשתם ארץ כנען אלא בהיותכם מתי מספר וא״ת אפי׳ לאלף ויותר יש מספר ומהו שכתוב בה בהיותכם מתי מספר לכך נאמר כמעט וגרים בה פתרון אם למיושב אחד הייתי אומר לאברהם לבד ליצחק בלבד ליעקב בלבד לאחד מהם היה אומר לך אתן ארץ כנען לא היה תימה שהרי מיושבים בה היו אלא הוא נשבע לתת להם את הארץ בשעה שהיו אבותיכם גרים בה דכתיב היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק ועוד אם לגר

רדק

בנבלים פי׳ משמיעים קול: (ח) הודו לה׳ קראו בשמו. זה המזמור שורו אותו היום לפני הארון ובספר תהלים הוא כתוב ג״כ אלא שיש ביניהם שינוי מעט במקצת תיבות וענין אחד. ושם הוא עד ובנביאי אל תרעו. והנה ג״כ הוא תכלית מזמור הודו לה׳ כי שירו לה׳ כל הארץ הוא מזמור אחר. ובספר תהלי׳ ג״כ זה המזמור אלא שיש ביניהם שינוי מעט והענין אחד: הודו לה׳. דברי דוד למשוררים ולקהל: קראו בשמו. להודות דרך ה׳ כמו ויקרא שם אברהם בשם ה׳. וזהו טעם הודיעו בעמי׳ עלילותיו. ופי׳ עלילותיו העלילות שהתעולל בפלשתים על דבר הארון: (ט) שירו לה׳ זמרו לו. בפה וכלים: שיחו בכל נפלאותיו. גם תשיחו תמיד זה לזה בכל נפלאותיו: (י) התהללו בשם קדשו. אתם תוכלו להתהלל על כל העמים בשם קדשו הנקדש עליכם על כן ישמח לבככם שאתם מבקשי ה׳ או כל מבקשי ה׳ ואפילו מהאומות ישמח לבם בשם בבקשם אותו: (יא) דרשו ה׳ ועזו. הארון נקרא עזו כמו שכתוב ויתן לשבי עוזו: (יג) זרע ישראל עבדו. ובספר תילים זרע אברהם עבדו. ואמר הנה זרעו ישראל כי כוונת זרע אברהם שאמר שם הוא זרע ישראל כי זרע אחר היה לאברהם אבל זרע ישראל הוא מיוחד בנו וכשאמר זרע אברהם על זרע ישראל ר״ל: (יד) הוא ה׳ אלהינו. אעפ״י שבכל הארץ משפטיו הוא אלהינו ואנחנו עמו: (טו) זכרו לעולם בריתו. ובתילים זכר לעולם בריתו. פי׳ הברית שכרת עם אברהם זכר אותה לעולם ולבניו והדבר שהיה לו עמו וההבטחה שהבטיחו צוה שיעמוד לאלף דור· או פי׳ צוה גזר כמו ה׳ לא צוה. ופי׳ הדבר שגזר בין הבתרים לתת לבניהם את ארץ כנען יהיה לאלף דור. ומה שאמר הנה זכרו פי׳ בריתו שהוא עמכם לעולם זכרו אותו תמיד: (טז) אשר כרת את אברהם. כמו שכתוב ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי וגו׳. ואותה הברית והשבועה ליצחק היה כלומר בעבור יצחק לא בעבור ישמעאל ובני קטורה. כי מה שאמר לזרעך בברית ובשבועה ליצחק היתה כמו שאמר כי ביצחק יקרא לך זרע והשבועה היתה בעקדת יצחק כמו שכתוב בי נשבעתי ואמר ליצחק והקמותי השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך ואותה הברית והשבועה העמידה לחוק לבני ישראל ברית עולם כי על זרעו המיוחד היתה הברית והשבועה לא על עשו. וכן אמר יצחק ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם: (יח) לאמר לך אתן ארץ כנען. לכל אחד ואחד אמר כן: חבל נחלתכם. לנכח ישראל: בהיותכם

מצודת דוד

לפני הארון: (ה) ומשנהו. השני לו: במצלתים. היה מקיש במצלתים להשמיע קול גדול: (ז) אז נתן וכו׳. אז מסר בתחילה ביד אסף להודות לה׳ בזה השיר: (ח) הודו לה׳. ר״ל וזה השיר הודו לה׳ וכו׳: קראו בשמו. בהשם המיוחד לו לבדו המורה על גדולתו: הודיעו. פרסמו בין העמים פלאי מעשיו: (ט) שירו לו. בפה: זמרו לו. בכלי שיר: שיחו. דברו בתמידות בכל נפלאותיו: (י) התהללו. שבחו א״ע להתפאר בשם קדשו אשר יורה על יכולתו: ישמח. למען ישמח לב כ״א ממבקשי ה׳ בשמעו כל אלה: (יא) ועוזו. דרשו להראות לכם עוז יכלתו: (יב) ומשפטי פיהו. המשפטים שעשה בעכומ״ז במאמר פיו: (יג) זרע ישראל. אתם זרע ישראל עבדו: בחיריו. הנבחרים לה׳ מיתר העובדי כוכבים: (יד) הוא ה׳. דעו שה׳ אלהינו הוא בהויתו ובכל הארץ שולטים משפטיו כמאז: (טו) בריתו. התורה הנתונה בברית: דבר צוה. והוא הדבר אשר צוה לנו אחר אלף דור כי תתקע״ד דורות העביר הקב״ה מן העולם ולא בראם ולאחר כ״ו דורות משנברא העולם נתן את התורה הרי אלף דור: (טז) אשר כרת. על הדבר אשר כרת עליה ברית עם אברהם ועליה היתה השבועה ליצחק: (יז) ויעמידה. הדבר ההיא העמידה ליעקב לחוק קבוע: לישראל וכו׳. ככל הדבר בת״ם: (יח) לך אתן. ולא לישמעאל ועשו עם שהמה מזרעם: חבל. מהו שהוא עתה חבל נחלתכם: (יט) בהיותכם. בעוד היותכם מתי מספר כחשבון היותר מעט ר״ל בימי

מצודת ציון

ישימו בו סיין וכן סמכוני באשישות (ש״ה ב): (ח) עלילותיו. מעשיו כמו ועולל למו (איכה א): (ט) שיחו. ענין דבור והתמידי כמו ישיחו בי יושבי שער (תהלים סט): (יח) חבל. ענין חלק כמו מחבל בני יהודה (יהושע יט) ע״ש שדרך לחלוק נחלה בחבל המדה: (יט) מתי. אנשי

בימי

במקדשו . ד"ה ומשפטי פיהו . תילים ומשפטי פיו . ד"ה ובנביאי אל . תילים ולנביאי אל . ד"ה יעלוץ השדה וכל אשר בו . תילים יעלוז שדי וכל אשר בו . ואמרו ה' וסים' רנו ליעקב שמחה וצהלו . שמעו דבר ה' גוים והגידו . קראו מלא ואמרו ב' ובפסוק . ואמרו הושיענו אלהי ישענו דד"ה : ויאמרו כל העם ד' דסמי' וסים' נמסר בסכים חלק א'

כ וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר׃ כא לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים׃ כב אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל־תָּרֵעוּ׃ כג שִׁירוּ לַיהוָה כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־אֶל־יוֹם יְשׁוּעָתוֹ׃ כד סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים נִפְלְאֹתָיו׃ כה כִּי גָדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים׃ כו כִּי כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיהוָה שָׁמַיִם עָשָׂה׃ כז הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ׃ כח הָבוּ לַיהוָה מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז׃ כט הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ׃ ל חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־הָאָרֶץ אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט׃ לא יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְהוָה מָלָךְ׃ לב יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ יַעֲלֹץ הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ׃ לג אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְהוָה כִּי־בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ׃ לד הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לה וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ

רדק

(יט) בהיותכם. כנגד האבות וכן אמר בתילים בהיותם: (כ) ויתהלכו מגוי אל גוי. אברהם יצחק ויעקב: (כא) ויוכח עליהם מלכים. פרעה ואבימלך: (כב) למשיחי. גדולי ונסיכי. כי היו נכבדים אצל מלכים כאלו היו מלכים משוחים וכן אמרו בני חת לאברהם נשיא אלהים אתה בתוכנו. וכן אבימלך הלך אחר יצחק לעשות שלום ולכרות ברית עמו: ובנביאי אל תרעו. כי נביאים היו והשם היה מדבר עמהם וכן אמר על אברהם השב אשת האיש כי נביא הוא. ובתהילים ולנביאי בלמ"ד ואחד הוא כי פירוש זה לא תעשו להם רעה: (כג) שירו לה' כל הארץ. וגם זה המזמור אמרו בו ביום ואמרו רבותינו כי הודו לה' אמרו בבקר ושירו לה' בין הערבים וכן אמרו כל אותן שנים המזמורים בכל יום לפני הארון כל הימים עד שהביא שלמה את הארון לבית עולמים: בשרו מיום אל יום ישועתו. כמו יום ביומו. כלומר כל יום בשרו ישועתו כי תמיד הוא מושיע אתכם מיד אויביכם. ואמר זה על ישועת הארון כי על כרחם השיבו אותו פלשתים וזהו ספרו בגוים את כבודו כי כבוד גדול היה דבר הארון. ובאותו הדבר היה להם לגוים להכיר: (כו) כי כל אלהי העמים אלילים וה' שמים עשה. כי אף עובדי צבא השמים עבודתם הבל כי הוא עשה השמים וצבאם והארץ והים וכל אשר בהם. ואין ראוי לעבוד את העבדים אלא האדון. והנה דגון אלהיהם נפל לפני הארון ונכרת והוא נשאר בכבודו וכבדוהו ונשאוהו בראותם נפלאותיו: (כז) הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו. לפי שהיתה יללה ובכיה בפלשתים כל ימי שבת הארון בשדה פלשתים: (כח) הבו לה' משפחות עמים. כי כל העמים הרואים והשומעים זה יתנו הכבוד והעוז וכן טעם כל הפסוקים. והמזמור הזה אף על פי שנאמר על ענין הארון ענינו גם כן על העתיד על הגלות הזה כשיראה השם נפלאותיו כשיוציאנו מהגלות ויקבצנו יראה נפלאותיו לנו עד אשר כל הגוים יתנו לו הכבוד והעוז. כמו שאמר והיה ה' למלך על כל הארץ כמו שאמר הנה ויאמרו בגוים ה' מלך וכן אמר ירעם הים ומלואו יעלץ השדה וכן אמר בקבוץ גליות הערים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף. ואז יאמרו אלה לאלה הודו לה' כי טוב כל"ח: (לה) ואמרו הושיענו אלהי ישענו. כלומר ואמרו ג"כ אתה הושיענו כלומר בכל יום

רשי

לגר תושב היה אומר לך ולזרעך אתן את הארץ הזאת לא היה פלא כל כך כזה שאפילו גרים ותושבים לא היו אלא: (כ) ויתהלכו מגוי אל גוי. אברהם הלך למצרים ולגרר וכן יצחק וכן יעקב היה בבית לבן עשרים שנה וגם עתה כי וילכו לא נאמר אלא ויתהלכו פולאיט"ר בלע"ז: (כא) לא הניח לאיש לעשקם. אע"פ כן שהלכו ממקום למקום ומנהג להזיק עוברי דרכים כשבאין למלון מוצאין עליהן עלילות אבל אלו לא הניח הקב"ה להזיקם ולעשקם דוגמא או עשק את עמיתו (ויקרא ה') ואם תאמר מה שלא עשקום חומסי דרכים ושאר הארצות שעברו אלו בתוכן לפי שלא הרגישו בם אבל אם היו מרגישים בם היו עושקים אותם לכך נאמר ויוכח עליהם מלכים כלומר ודאי עשקום כגון פרעה לאברהם ואבימלך ליצחק ולבן ושכם ליעקב ואמר להם הקדוש ברוך הוא: (כב) אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו באברהם כתיב (בראשית י"ב) וינגע ה' את פרעה וכתיב (שם כ') ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמר לו הנך מת וגו' ביעקב כתיב ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה (שם ל"א) ויאמר לו השמר לך וגו' ועוד ביעקב שבאו אליו להרגו על שהרגו שכם וחמור וכתיב (שם ל"ה) ויסעו ויהי חתת אלהים וכספר (תהלים קה) מפורש יותר כי המזמור אינו מסוים כאן כדכתיב התם ויקרא רעב על הארץ וגו' כדי להגלותם למצרים: (כג) שירו לה' כל הארץ בשרו מיום וגו':(כד) ספרו. ישועה שעשה לנו כשגלה הארון אל ארץ פלשתים: בכל העמים נפלאותיו. שעשה עם הארון. (כו) כי כל אלהי העמים אלילים. תהו מעשה ידי אדם ודוגמתו בנבואת (חבקוק ב') מה הועיל פסל כי פסלו יצרו וגו' עד לעשות אלילים אלמים וה' שמים עשה באלילים כתיב לעשות אבל הקב"ה עושה שמים וארץ וכל צבאם: (כז) הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו. אבל האחרים כמת מוטלים במקום שמשימין אותם שם מונחים לפי שאלהינו הוא אלהים אמת: (כח) הבו לה' משפחות עמים. ומה יתנו לו מפרש כבוד ועוז: (כט) הבו לה' כבוד שמו. שמו אדני והוא אדון לכל וזהו הבו לה' כבוד שמו כי כשמו כן תהלתו: השתחוו לה' בהדרת קודש. כי כן אמרנו הוד והדר לפניו: חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט. מלך כשרואה שדואגים ויראים ממנו אז הוא מטיל עליהם יותר אימה והם דואגים ממנו יותר שלא יחריב כל בתיהם ומדת הקב"ה אינו עושה כן כשהעולם יראים ממנו אז תכון תבל בל תמוט שהוא עושה נקמה והישרים מתקיימים והארץ מתקיימת ואינה מתמוטטת לכן חילו מלפניו כל הארץ אך אל תדאגו כי לא יבא הקב"ה כי אם לתקן העולם לישבו אבל כשאין הבריות דואגים ממנו וחוטאים אז יהפכם ויאבדם: (לא) ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים ה' מלך. כשאדם מולך הכל עצבים שאינן יודעים אם יש שטף בדינו אבל כשימלוך הקב"ה ישמחו השמים והארץ וכל הישרים יאמרו עתה מלך ה' שהחזיר לנו את הארון: (לב) ירעם הים ומלואו. כל בריות שבים דוגמא רני שמים כי עשה ה' על שהחזיר לנו את הארון ושלח מלאכי חבלה לעשות משכט בפלשתים: (לד) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. זה אינו סיום המזמור בפסוק זה אלא מזמור הודו לה' קראו בשמו וגם אמרו הושיענו אלהי ישענו מאותו מזמור ואף המזמור (תהלים קו) הוא מתחיל בפסוק זה כי היאך נופל כאן ואמרו הושיענו וקבצנו מן הגוים כי היכן גלו בימי דוד שאומר וקבצנו מן הגוים וכך סדר בתילים המזמור מתחיל הודו לה' קראו בשמו ואינו מסיים כי אם עד ברוך ה' אלהי ישראל וגו' (שם) עד אמן הללויה שהכל מענין אחד ולפי שהוא מזמור גדול חלקו ומתחיל הודו לה' כי טוב וכן איוב (איוב כ"ז) כשהוצרך להאריך המענה קצרו וחלקו לשנים ואומר ויוסף איוב שאת משלו כי בשירה מחמת גיעגועי שמחתו לא יכול להאריך וחלקו לשנים וכן לענין קינה מחמת רוב צערו אינו יכול להאריך וחלקו לשנים כי גם שירה וגם קינה כאחת נאמרים שהרי חנה כשבאה להתפלל בעזרה (ש"א א) חשבה עלי לשכורה שהיה סבור שמחמת יין עשתה והיא אמרה ויין ושכר לא שתיתי וגו' כי מרוב שיחי וכעסי מכלל שבענין אחד שכור וצער הם מתנהגים: (לה) ואמרו הושיענו

מצודת ציון

אנשי: (כא) לעשקם. מל' עושק וגזל: ויוכח. ענין הבלימין גמול הרעה כמו וצור להוכיח יסדתו (חבקוק א): (כג) בשרו. ענין ספור החדשות: (כז) וחדוה. ענין שמחה: (כח) הבו. תנו: (כט) שאו. הרימו: (ל) חילו. מל' חלחלה ורעד: תמוט. מל' נטיה: (לא) ותגל. ענין שמחה: (לב) ירעם. מל'

מצודת דוד

בימי האבות שהיו מעטים והיו בארץ ההיא כגרים: (כ) ויתהלכו. לא ישבו במקום אחד והלכו מגוי האחד אל גוי האחר וממלכה זו וכו' ודרך בני המדינה לעשוק הנכרי הבא לגור בלי קבע: (כא) ויוכח. בעבורם הוכיח במכאוב את מלך מצרים ומלך פלשתים על כי לקחו את שרה (ואומר עליהם כי בעבור זה פחד אבימלך לגעת ברבקה): (כב) אל תגעו. בהמכאוב שהביא הוא כאלו אמר אל תגעו וכו' ולאבימלך נאמר בפירוש: במשיחי. ר"ל בגדולי ונסכי וכן למשיחו לכורש (ישעיה מה): ובנביאי. כי האבות היו נביאים: אל תרעו. אל תעשו רעה: (כג) בשרו. בכל יום בשרו הישועה הבאה כי בכל יום תהיה: (כה) על כל אלהי'. הם שרי מעלה של העכו"ם: (כו) אלילים. היא מלה מורכבת מאל ולא ור"ל דבר שאין בו ממש וכן רועי האליל (זכריה י"א): וה'. אבל ה' עשה את השמים וכחו רב: (כז) הוד והדר יסוד ההוד וההדר המה לפניו: (כח) הבו לה'. וחוזר ומפרש הכבוד והעוז הבו לו ר"ל אמרו שהכבוד והעוז המה לו ובידו וכן נהגו לדוד רבבות (ש"א י"ח): (כט) כבוד שמו. הכבוד הראוי לשמו: בהדרת. באוהל הארון המהודר בקדושה: (ל) כל הארץ. יושבי הארץ: אף תכון. ר"ל אף אתה תבל

סימן א' : אנכי יושב ה' דסמי' בקריאה וסימ' ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ . וישביעני ארני לאמר לא תקח אשה לבני . אנכי יושב בבית הארזים . וחברו דד"ה .

מן־הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך׃ לו ברוך יהוה אלהי ישראל מן־העולם ועד־העלם ויאמרו כל־העם אמן והלל ליהוה׃ לז ויעזב־שם לפני ארון ברית־יהוה לאסף ולאחיו לשרת לפני הארון תמיד לדבר־יום ביומו׃ לח ועבד אדם ואחיהם ששים ושמונה ועבד אדם בן־ידיתון וחסה לשערים׃ לט ואת ׀ צדוק הכהן ואחיו הכהנים לפני משכן יהוה בבמה אשר בגבעון׃ מ להעלות עלות ליהוה על־מזבח העלה תמיד לבקר ולערב ולכל־הכתוב בתורת יהוה אשר צוה על־ישראל׃ מא ועמהם הימן וידותון ושאר הברורים אשר נקבו בשמות להודות ליהוה כי לעולם חסדו׃ מב ועמהם הימן וידותון חצצרות ומצלתים למשמיעים וכלי שיר האלהים ובני ידותון לשער׃ מג וילכו כל־העם איש לביתו ויסב דויד לברך את־ביתו׃

יז א ויהי כאשר ישב דויד בביתו ויאמר דויד אל־נתן הנביא הנה אנכי יושב בבית הארזים וארון ברית־יהוה תחת יריעות׃ ב ויאמר נתן אל־דויד כל אשר בלבבך עשה כי האלהים עמך׃ ג ויהי בלילה ההוא ויהי דבר־אלהים אל־נתן לאמר׃ ד לך ואמרת אל־דויד עבדי כה אמר יהוה לא־אתה תבנה־לי הבית לשבת׃ ה כי לא ישבתי בבית מן־היום אשר העליתי את־ישראל עד היום הזה ואהיה מאהל אל־אהל וממשכן׃ ו בכל אשר־התהלכתי בכל־

תולדות אהרן והדר לפניו . חגיגה ה : מן העולם . תענית טז :

רשי

הושיענו בסוף המזמור (תהלים קה) שמדבר למעלה בשביה וילאוים אויביהם ויכנעו תחת ידם וכתיב אחריו ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם ועכשיו נופל לומר הושיענו ה' אלהינו וקבצנו מן הגוים כאשר עשית להם ובתהלים אין כתיב ואמרו כ"א הושיענו כי כן נופל לומר ולכך אמר דוד כשהביא הארון ב' מזמורים הללו ומפורש בב"ר לפי שהפרות כשסרו אמרו שני מזמורים הללו (עיין מסכת ע"א כד) רבי שמואל בר נחמני אמר וישרנה הפרות מה שירה אמרו הודו לה' קראו בשמו רבי אליעזר אמר שירו לה' כל הארץ וגו' לפיכך תקנם דוד לאמרם לפני הארון מזמור אחד שחרית ומזמור אחד ערבית . מפי רבינו אלעזר בר משולם ז"ל : (לז) לשרת לפני הארון תמיד . בשיר : לדבר יום ביומו . ערב ובוקר : (לח) ועובד אדום ואחיהם . עזב עם אסף לשורר ועובד אדום בן ידיתון הניח לשוערים לארון : (לט) ואת צדוק הכהן . היה ראש ואחיו הכהנים עמו נתן דוד לפני משכן ה' אשר בגבעון ולא עזב שום כהן עם הארון כי לא הוצרכו לעבוד עבודת זבח לקרבן : (מא) ושאר הברורים . המובהרים : אשר נקבו בשמות . אנשים גדולים קרויים בשם לשורר לפני המזבח בשעת הקרבת הקרבנות : (מב) ובני ידותון לשער . כמו לשוערים ובשנת הארבעים למלכות בית דוד שמו אותם ראש למשוררים כדכתיב (לקמן כ"ה) לידותון בני ידותון וגו' ששה על ידי אביהם הנביא על הודות והלל לה': (א) ויהי כאשר ישב דויד. (בש"ב ז') כתיב וה' הניח לו מסביב וגו' וארון האלהים יושב בתוך היריעה כדכתיב למעלה הימנה בתוך האהל אשר נטה לו דוד אמר דוד הקב"ה קיים בי והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגם אנכי מוטל עלי לעשות מה שכתוב בסמוך והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכן שמו שם כלומר אעשה לו משכן : (ג) ויהי בלילה ההוא וגו' . מפורש במדרש אמר לו הקב"ה לנתן הנביא האדם הזה שאני שולח אליו כדרן הוא לא ואמור לו עד שלא ישבע לבטותו לא אתה תבנה הבית לשבתי . ד"א האדם שאני שולחך אצלו זריז הוא לך אמור לו קודם שיסטור פועלים : (ה) ואהיה מאהל אל אהל וממשכן . כלומר ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן אל משכן מגלגל לשילה ומשילה לנוב ומנוב לגבעון ואף על גב שהייתי מטלטל מאהל אל אהל וממשכן למשכן : (ו) בכל אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי את אחד שופטי ישראל אשר צויתי לרעות את

רדק

יום ויום התפללו על קבוץ הגליות שעתיד להיות : (לו) ברוך ה' . זה הפסוק הוא סוף התהלות והתשבחות ותפלת המשוררים במזמורים האלה . ואמר בסוף זה הפסוק ויאמרו כל העם אמן והלל לה' : (לז) ויעזב שם לפני ארון הברית ה' וכו' . עזב שם אסף ושאר המשוררים לעמוד תמיד לפני הארון ולשרת לשורר ולזמר דבר יום ביומו מעלות עולות כי זה מקריב בבמה קטנה ולצדוק הכהן ולאחיו הכהנים אמר שילכו לגבעון לפני משכן ה' לעשות העולות בקר וערב כי שם היתה הבמה הגדולה ואין מקריב בה אלא כהן : (לח) ועובד אדום ואחיהם . פי' ובניו ואחיהם וכן אמר למטה המה ובניו ואחיהם : (מא) ועמהם הימן וידותון והחצוצרות . פי' ועם הימן וידותון והחצוצרות . ואמר הכינוי קודם הסודעות : וכן ותפתח ותראהו את הילד ותחמתו חיתו לחם יביאה תרומת ה' ודולתם כאשר זכרנו בספר מכלל : (ה) מאהל אל אהל וממשכן . ר"ל וממשכן אל משכן . ולפי שאמר מאהל אל אהל סומך על המבין . ופי' מאהל אל אהל וממשכן . מאהל מועד אשר במדבר לגלגל . ומגלגל לשילה . ומשילה לנוב ומנוב לגבעון . ובכל אלה המקומות תחת היריעות היה הארון והמזבח . ואף כל הימים שהיה הארון בקרית יערים היה המזבח בנוב ובגבעון : (ו) את אחד שופטי ישראל . במקומו בספר שמואל את אחד שבטי ישראל כי השופט והראש נקרא שבט . כמו לא יסור שבט מיהודה . שבט מישור שבט מלכותך : מן

מצודת דוד

עמדי על כנך ובסיסך ואל תהי נוטה ליפול כל הימים אשר גזר המקום לעמוד על עמדך : (לא) ישמחו וכו' . ר"ל עת יבוא תגלה מלכותו וישמחו צבאות השמים ויושבי הארץ : ה' מלך . ר"ל גלה מלכותו : (לב) ומלואו . הבריות הממלאים אותו : (לג) עצי היער . הוא ענין מליצה ולומר שמאד יהרבה השמחה בעולם : מלפני ה' . הרננה תהיה מלפני ה' כאשר יבוא לשפוט את הארץ לשלם לכ"א גמול כמפעלו : (לד) כי טוב . כי ה' הוא טוב לכל וכי הוא עושה חסד לעולם : (לה) ואמרו . דוד אמר להם התפללו לה' בעבור בני הגולה שתהיה לאחרונה ואמר בעבורם הושיענו כי אתה מעולם אלהי ישענו : להודות וכו' . על התשועה הבאה : להשתבח בתהלתך . לשבח את עצמנו בתהלתך כי לשבח יחשב להדבק בה' המהולל מאד : (לו) מן העולם וכו' . מן העה"ז עד העה"ב : ויאמרו . צוה דוד שיאמרו כולם אמן רצה לומר אמת הדבר אף יאמרו הלל לה' כ"א לפי מהללו : (לז) לאסף . את אסף : לשרת . בדבר השיר : לדבר יום . שירה הראוי בכל יום ישירו ביומו : (לח) לשוערים . להיות שומרים שערי אוהל הארון : (לט) לפני משכן . היו משמשים לפני המשכן : בבמה . במזבח אשר עמד בגבעון : (מ) להעלות . שהם יעלו שמה את התמידין : ולכל הכתוב . המה המוספין : (מא) אשר וכו' . אשר פרשם בשמות מי ומי יעמדו לפני המשכן : כי לעולם חסדו . ומהראוי להודות לו על זה : (מב) ועמהם . ר"ל עם הימן וידותון היו חצוצרות וכו' : למשמיעים . העשויים להיות משמיעים קול גדול : וכלי שיר . ושאר כלי שיר העשויים לשורר בהם לפני משכן האלהים : לשער . היו ממונים לשמור שער המשכן : (מג) ויסב דוד . מאת פני אוהל הארון : לברך את ביתו . כדרך שבירך את העם בשם ה' : יז (א) בביתו . ר"ל בבית הראוי לו לפי מעלתו : בבית הארזים . מסוכך בתקרת ארזים : תחת יריעות . הוא האוהל האמור למעלה וכאומר וכי זו היא הבית הראויה לארון : (ב) כל אשר בלבבך . כאומר אם תפוץ לבנות בית לה' עשה תפוץ : (ה) כי לא ישבתי . אשר לא ישבתי וכו'. ר"ל הנה עד הנה לא ישבתי בבית וכן אתה לא תבנה לי : ואהיה מאוהל . הייתי מתהלך מאהל שילה אל אוהל נוב וכו' : וממשכן . כאילו אמר וממשכן אל משכן והוא מקרא קצר ימשמעו יובן האחרון : בכל אשר וכו' . בכל המקומות אשר התהלכתי וכו' וכי דברתי אל אחד מהשופטים אשר צויתיו לרעות את

מצודת ציון

מל' רעם ורעש : יעלוז . ענין שמחה כמו יעלוז ויעלוס כי זסשר"ן מתחלף : (לז) לדבר יום . ענין כל יום : (מא) הברורים . הנבחרים : נקבו . נתפרשו כמו ונוקב שם (ויקרא כ"ד) : השוה

אנכי יושב בבית. ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב: שמואל את אחד שבטי. דד"ה את אחד שפטי: אחד כ"ה פתחין בקרי' וסימ' ויכלו המים מן חמת. ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת. כמעט שכב אחד העם. ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו. את שתי נשיו ואת אחד עשר ילדיו. ואני נתתי לך שכם אחד. אדם כי יהיה בעור בשרו שאת. את אחד מהם. אחד עשר יום. ומת אחד מהם. והאיש מיכה לו בנים. ותאבדנה האתונות. ויאמר דוד אל אבנר הלוא. אחד הרקים. עד אחד לא נעדר. בכל אשר ההלכתי. וחברו שפטי דד"ה. ותשלח איזבל מלאך. והמלאך אשר הלך לקרא. ויאמר אחד מעבדי. ואיך תשיב את פני פחת. וחברו. ואתה בן אדם בני עמך

ישראל הדבר דברתי את־אחד שפטי ישראל אשר צויתי לרעות את־עמי לאמר למה לא־בניתם לי בית ארזים: ז ועתה כה תאמר לעבדי לדויד כה אמר יהוה צבאות אני לקחתיך מן־הנוה מן־אחרי הצאן להיות נגיד על עמי ישראל: ח ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרית את־כל־אויביך מפניך ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ: ט ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיהו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא־יוסיפו בני־עולה לבלתו כאשר בראשונה: י ולמימים אשר צויתי שפטים על־עמי ישראל והכנעתי את־כל־אויביך ואגד לך ובית יבנה־לך יהוה: יא והיה כי־מלאו ימיך ללכת עם־אבתיך והקימותי את־זרעך אחריך אשר יהיה מבניך והכינותי את־מלכותו: יב הוא יבנה־לי בית וכננתי את־כסאו עד־עולם: יג אני אהיה־לו לאב והוא יהיה־לי לבן וחסדי לא־אסיר מעמו כאשר הסירותי מאשר היה לפניך: יד והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד־העולם וכסאו יהיה נכון עד־עולם: טו ככל הדברים האלה וככל החזון הזה כן דבר נתן אל־דויד: טז ויבא המלך דויד וישב לפני יהוה ויאמר מי־אני יהוה אלהים ומי ביתי כי הביאתני עד־הלם: יז ותקטן זאת בעיניך אלהים ותדבר על־בית־עבדך למרחוק וראיתני כתור האדם המעלה יהוה אלהים: יח מה־יוסיף עוד דויד אליך לכבוד את־עבדך ואתה את־עבדך ידעת: יט יהוה בעבור עבדך וכלבך עשית את כל־

תולדות אהרן לכלותו. ברכות ח:

רדק

(ז) מן הנוה. גדרות הצאן נקרא נוה כמו נות הרועים וגדרות צאן: (ח) ועשיתי לך שם כשם הגדולים. כמו שאמר למעלה ויצא שם דוד בכל הארצות וה' נתן פחדו על כל הגוים: (י) ולמימים וגו'. דבראשונה היו מכלים אותם ואף מימים שצויתי עליהם שופטים ג"כ היו מענים אותם ואע"פ שהיו מושיעים אותם השופטים לא היה להם מנוחה שלמה עד עתה: (טז) עד הלום. שהמלכתני ואני קטן ונבזה: (יז) ותקטן זאת בעיניך. עד שדברת אל בית עבדך: למרחוק. שהבטחת זרעי אחרי להמליכם עד עולם כמו שאמר והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד העולם: וראיתני כתור האדם המעלה. כלומר הראיתני במעלה גדולה כתכונת האדם הגדול ואני שפל ונבזה ותור הוא לשון תכונה. וכן תורת האדם שאמר בספר שמואל וקרוב לו נאוו לחייך בתורים שהם הפנינים המסודרים ומחוברים על סדר ותכונה: (כא) לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים. זה היה לך שם גדולות ונוראות שפדיתם ממצרים ונרשת מפניהם גוים והם ז' אומות

רשי

את עמי לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים. זה לא פשיתי ואף הם מאליהם לא עלה במחשבתם לבנות לי בית כאשר עלה במחשבתך: (ז) כה אמר ה' צבאות. מה שעלה במחשבתך אני אשלם לך: מן הנוה. נוה הרועים וגדרות צאן: (ח) ועשיתי לך שם כשם הגדולים. כשם מלכים גדולים כי למעלה כתיב ויצא שם דוד בכל הארצות (שמואל א' ל"א): (ט) ושמתי מקום וגומר ושכן תחתיו. לא כמו שהיה בימי שאול כשנהרג שאול וינוסו ישראל וישבו פלשתים תחתם: ולא יוסיפו בני עולה לבלתו. כמו לענותו: (י) ולמימים אשר צויתי שופטים על עמי ישראל. לא היה מנוחה להם כמוך אשר הכנעתי את כל אויביך לפניך: ואגד לך. מה יהיה שכרך שרצית לבנות לי בית: ובית יבנה לך ה'. אתה חשבת לבנות לי בית לשמי באותה מדה יהיה שכרך ומבשרך הקב"ה כי בית יעשה לך ה' שיתן לך בן שימלוך תחתך וישב על כסא ישראל במקומך וכל דבר שתתקיים בבן אדם אחריו קרוי בית וכן הוא אומר והקימותי את זרעך אחריך: (יא) והיה כי מלאו ימיך ללכת עם אבותיך. כלומר אל תירא שאני ממהר את הדבר אלא כי מלאו ימיך אז יהיה ואז והקימותי את זרעך אחריך וגו' (מלכים א' א') והכינותי את מלכותו. וכן הוא אומר בשלמה ותכון מלכותו מאד: (יג) אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן. (ובשמואל ב' ז') כתיב אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ופתרון אם יחטא נגדי איסרנו על יד כאדם שמיסר את בנו בשבט אנשים שהקים לו לשטן את רזון ואת הדד ועל אותו פסוק נופל לומר וחסדי לא אסיר ממנו כאשר הסירותי מעם שאול שהיה לפניך וכשפשע לפני העברתי המלוכה ממנו ומזרעו בשמואל (שם) כתיב מעם שאול ומה שלא נכתב כאן אשר בהעותו וגו' משום כבודו של דוד שאינו רוצה לדבר בזה הספר שום זילות לבית דוד: (טז) כי הביאתני עד הלום. מנוה רועים הביאתני למלכות: (יז) ותקטן זאת בעיניך. שנתת לי המלכות: למרחוק. שהעמדת את מלכותי לעתים רחוקים שאמרת והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד עולם: וראיתני כתור האדם המעלה. שהשויתני והושבתני בשורות הגדולים כלומר קטן הייתי והושבתני בשורות גדולי עמך שאמרת לי ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים: כתור. פתרון שורה ודוגמא (בכלאים) ראש תור ירק: (יח) מה יוסיף עוד דויד אליך. פתרון מה צורך עוד לדוד לבקש: לכבוד את עבדך. בשביל לעשות כבוד לי שאני עבדך ואתה ידעת מאליך ובשמואל (שם) כתיב ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את עבדך ה': (יט) ה' בעבור עבדך. כך מוסב פסוק זה על העליון ועל כך עשית להודיעני

מצודת ציון

יז (ז) הנוה. מדור הרועים כמו נות כרות רועים (צפניה ב'): (ט) ירגז. ענין תנועת החרדה: לבלותו. מל' בליה והפסד כמו בלה בשרי (איכה ג): (יד) נכון. מתוקן על כנו: (טו) החזון. מראה הנבואה: (טז) הלום. לכאן כמו אל תקרב הלום (שמות ג): (יז) כתור. ענין תכונה והואר וכן נאוו לחייך בתורים (ש"ה א) שהם הפנינים המסודרים בתואר ובתכונה יפה: (יח) ידעת. הוא מענין אהבה ורחמים כמו רק אתכם ידעתי (עמוס ג): יאמין

מצודת דוד

את עמי וכו' וכאומר הגד מזה תדע שבנין הבית שמורה היא למי שיבנהו ואין כולם ראוים לה ולזה לא צויתי עליה מאז: (ז) ועתה. ר"ל הואיל ודבר גדול הוא אמור לדוד עבדי הלא הרבה טובה עשיתי עמך כי לקחתיך מן הנוה וכו'. (ח) שם כשם הגדולי'. להתפרסם בעולם ככל הגדולי' אנשי השם. ורז"ל אמרו שזהו מה שאומרים מגן דוד: (ט) ושמתי מקום. בימיך שמתי מקום מנוחה וקבוע לעמי ישראל ונטעתיו על אדמתו ושכן במקומו ולא יחרד עוד לנוע ממנה: כאשר בראשונה. ר"ל טרם הקמת השופטים: (י) ולמימים. מוסב למקרא שלמעלה לומר לא יוסיפו עוד לבלותו כאשר בראשונה וכאשר בזמן השופטים: ואגד לך. ומלבד זאת אגיד לך שעוד ייטיב ה' עמך ויבנה לך בית מלכות לזרעך אחריך וא"כ די לך בהטובות האלה אף אם לא תבנה בית ה': (יא) והיה. אבל כאשר ימלאו ימיך וכו': (יב) הוא יבנה. כי אליו שמורה הגדלת השם בבנין ביתי: עד עולם. לזרעו אחריו: (יג) לאב. כמו אב המייסר את בנו בשבט ואל המיתו בל יצא נפשו: וחסדי. לא אסיר חסדי ממנו למאס בו כאשר הסירותי חסדי מעם שאול אשר היה מלך לפניך: (יד) בביתי. בבית המלכות ולתוספת ביאור אמר במלכותי ובכל עוד לומר וכסאו וכו' וכן דרך המקרא לכפול הדברים פעמים ושלש לחזוק: עד העולם. לזרעו אחריו: (טו) כן דבר נתן. ר"ל עם שמתחילה הסכים על ידו ואמר לו כל אשר בלבבך עשה לא בוש לחזור ולמחות בו בדבר ה': (טז) לפני ה'. לפני הארון: ומי ביתי. כי הלא מרות המואביה אני בא: עד הלם. עד המעלה שאני בה עכשיו: (יז) ותקטן. החסד הזה היא עוד קטנה בעיניך עד שדברת על בית עבדך למרחוק ר"ל להדורות העתידים בתת המלכות לזרעי עד עולם: וראיתני. ראית אותי להתשיבני כתכונת ותואר האדם גדול המעלה עם שאני פחות ונבזה: (יח) מה יוסיף. מעתה מה יוסיף עוד לבקש לעשות כבוד עם עבדך ר"ל מעתה אין לו לשאול עוד ואמר כאחר המדבר: ואתה. הואיל ואתה ידעת ורחמת את עבדך לעשות

הנדברים. ולנשיא מזה ומזה יהיה. שר מלכות פרס: ויך דוד את פלשתים חד מן י"א זוגין מתחלפין בטעמא חד זקיף לרומא וחד נחית לתחומא וסי' בלשון תרגום שמואל עבד אורייתא דויד כוהנן במיא קטלין לרוגזא משח ממלל בגלותא. וביאורם והנער שמואל הולך וגדל. והנער שמואל משרת. ועשיתם ביום הניפכם את העומר. ועשיתם שעיר עזים. וסי' עומרא סליק צפירא נחית. התורה. התורה. ויך דוד את פלשתים דשמואל. ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים דד"ה. ממנו פנה ממנו יתד דזכריה. איום

הגדולה הזאת להדיע את־כל־הגדלות: כ יהוה אין כמוך ואין אלהים זולתך בכל אשר־שמענו באזנינו: כא ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלך האלהים לפדות לו עם לשום לך שם גדלות ונראות לגרש מפני עמך אשר־פדית ממצרים גוים: כב ותתן את־עמך ישראל לך לעם עד־עולם ואתה יהוה היית להם לאלהים: כג ועתה יהוה הדבר אשר דברת על־עבדך ועל־ביתו יאמן עד־עולם ועשה כאשר דברת: כד ויאמן ויגדל שמך עד־עולם לאמר יהוה צבאות אלהי ישראל אלהים לישראל ובית־דויד עבדך נכון לפניך: כה כי | אתה אלהי גלית את־אזן עבדך לבנות לו בית על־כן מצא עבדך להתפלל לפניך: כו ועתה יהוה אתה־הוא האלהים ותדבר על־עבדך הטובה הזאת: כז ועתה הואלת לברך את־בית עבדך להיות לעולם לפניך כי־אתה יהוה ברכת ומברך לעולם:

יח א ויהי אחרי־כן ויך דויד את־פלשתים ויכניעם ויקח את־גת ובנתיה מיד פלשתים: ב ויך את־מואב ויהיו מואב עבדים לדויד נשאי מנחה: ג ויך דויד את־הדדעזר מלך־צובה חמתה בלכתו להציב ידו בנהר פרת: ד וילכד דויד ממנו אלף רכב ושבעת אלפים פרשים ועשרים אלף איש רגלי ויעקר דויד את־כל־הרכב ויותר ממנו מאה רכב: ה ויבא ארם דרמשק לעזור להדדעזר מלך צובה ויך דויד בארם עשרים־ושנים אלף איש: ו וישם דויד בארם דרמשק ויהי ארם לדויד עבדים נשאי מנחה ויושע יהוה לדויד בכל אשר הלך: ז ויקח דויד את שלטי הזהב

רשי

להודיעני את כל הגדולה הזאת שהודעתני והכל מרצון לבך לכן ה' אין כמוך ושמא תאמר גדול כמוהו אינו אבל מעט קטן ממנו יש לכך נאמר: (כ) ואין אלהים זולתך. אין כמוך ואין זולתך באלהים אף בעממים: ככל אשר שמענו באזנינו. כל ימינו: (כא) ומי כעמך ישראל גוי אחד. ממה הם מיוחדים מכל העמים מזה אשר הלך אלהים בעצמו לפדותם לו לעם כמו שכתוב אני יוצא בתוך מצרים (שמות י"ב) מזה אנו מיוחדים שלא עשה כן לשום אומה בעולם: לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים. ולפי שאתה יחיד בעולמך ועמך מיוחדים מכל אום ולכך נאה לך לתת להם מלך הגון וגדול: (כד) ויאמן ויגדל שמך עד עולם לאמר. שיאמרו ה' צבאות אלהי ישראל אלהים לישראל וגם קיים דברו: ובית דוד עבדך נכון לפניך. שדברת וכסאו יהיה נכון עד עולם: (כה) כי אתה אלהי גלית. פתרון ודאי נאה לך לאמן דבריך כי אתה בעצמך גלית אוזן לבנות לי בית כדכתיב (לעיל) ואגיד לך ובית יבנה לך ה': על כן מצא עבדך להתפלל לפניך. כלומר אם לא היית בעצמך אומר לי להביא על זרעי הטובות האלה לא היה עולה על דעתי לבקש אשר מי אני אשר הביאותני אפילו עד הלום אבל הואיל שאמרת למענך להביא לי כל הטובות הללו לפיכך אני מתפלל שתאמן את דבריך:(כז)כי אתה ה' ברכת.כלומר ברכתני:ומבורך לעולם.כלומר ועבדך יהא מבורך לעולם: (א) ויהי אחרי כן ויך דויד.אחר שאמר דוד לבנות בית וא"ל הקב"ה לא תבנה אתה אמר דוד הואיל ואין עלי לבנות הבית אלא בני עתה אכינה ואסדר לו הכל לכשיבא בני לבנות הבית שיהא לו הכל מזומן ועתה מניח הכל והולך ומספר היאך זימן לו והכנין שנלחם עם אויביו והקדיש שללם לבנין הבית וכן דרך הפסוק לדברו ודוגמא באליהו ובאלישע מאחר שאמר יהי נא פי שנים ברוחך אלי מניח כל המעשה מן המלכים ומספר והולך מן נפלאות אלישע היאך היו פי שנים עד שישלים הכל: (ג) ויך דויד את הדרעזר מלך צובה חמתה. בחמת היתה המלחמה ובחמת הכה דוד: חמתה. כמו לחמת: להציב ידו. פתרונו כשהלך להציב כחו להשיב גבולו ולהציב בנהר פרת שהיה משיב לגבול נהר פרת ודוגמא (שמואל ב' י"ח) ואבשלום לקח ויצב לו בחייו וגו' ויקרא לה יד אבשלום שפתרונו כח גבול אבשלום. ד"א ויקרא לה יד אבשלום בתוך המצבה צר אבשלו' צורת אורך ידו. כדכתיב באותו פסוק כי אמר זאת הצורה המצויירת אחר יד אבשלום. (מפי ר' יצחק בר שמואל בנרבונ"א שמעתי כן): (ד) ויעקר דויד. ומשום דכתיב לא ירבה לו סוסים כדכתיב (דברים י"ז) ואת סוסיהם תעקר (יהושע י"א): ויותר ממנו מאה רכב. לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו מותר: (ה) ויבא ארם דרמשק. (בשמואל ב' ח') כתיב דמשק ודרך הפסוק לדבר כן כמו מן שבט שרביט שהרי אייסר אתכם בשוטים תרגום שרביטים גם זו אמר ר' יצחק: (ו) וישם דויד בארם דרמשק. פתרון נציבים (ובשמואל שם) כתיב בפירוש וישם דוד בארם דמשק נציבים: (ז) שלטי הזהב

רדק

אומות. ובספר שמואל אמר אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו: (ג) חמתה. בחמת הכהו כשהלך הדרעזר להציב ידו בנהר פרת שהלך לכבוש ולהציב גבולו בנהר פרת והוא היה גבול ארץ ישראל והיה בחמת כי מלחמה היה לו עם תועו מלך חמת כמו שאומר כי איש מלחמות תועו היה הדרעזר. ובספר שמואל להשיב ידו כלומר להשיב הארץ אליו: (ד) וילכד דויד ממנו אלף רכב ושבעת אלפים פרשים. ובספר שמואל אלף ושבע מאות פרשים ידמה כי לא מנה שם אלא השרים הגדולים אשר במחנה הדרעזר. ובזה הספר מנה כל הפרשים וכן לא זכר שם מנין הרכב והנה זכר אותם. וכן זכר שם הרגלים מה שלא זכר הנה: ויעקר דוד את כל הרכב. לפי שהיה אסור לו לרבות סוס כמו שכתוב לא ירבה לו סוסים. ויותר ממנו מאה רכב כדי צרכו: (ו) וישם דוד בארם דרמשק. ר"ל כי שם נציבים ופקידים. וכן אמר בספר שמואל וישם דוד נציבים בארם דרמשק. ושם

מצודת דוד

לעשות לו כזאת מבלי שאלה ובקשה: (יט) בעבור עבדך. ר"ל אם עשית כזאת בעבור שאני עבדך מכל מקום כלבך עשית הגדולה הזאת כי אין זכותי כדאי לה לולי רצון לבך: להודיע. ר"ל ואף להודיע לי את זאת כאילו באה להשלים גמול על מעשי: (כ) אין כמוך. בכדי להעריך ממנו עומק מחשבותיך: ככל אשר שמענו. ככל הדברים הנפלאים אשר שמענו: (כא) ומי כעמך. ר"ל הואיל ואין זולתך א"כ מי ומי נעובדי כוכבים מאושר ומשובח כעמך ישראל אשר המה גוי מיוחד בארץ: לפדות לו עם. לפדות ממצרים להיות לו לעם: לשום לך וכו'. לפרסם את שמך בעולם: גוים. מוסב על לגרש ר"ל הוצאתם לגרש מפניהם העמים אשר בארץ כנען: (כב) עד עולם. ולא יתחלפו באומה אחרת: (כג) יאמן. יקוים להיות המלכות מזרעי עד עולם: (כד) ויאמן. במה שיאמן הדבר יגדל שמך עד עולם כי יאמרו שכל שעד עולם הוא אלהי ישראל ואף בית דוד נכון לפניו למלוכה עד עולם ואין בו הלילה השבות לחזור מדבריו: (כה) כי אתה וכו'. ר"ל הואיל והודעתני שתבנה לי בית מלכות לזה מצאתי את לבי וערב לגשת להתפלל עליה עם כי הוא דבר גדול: (כו) אתה הוא האלהי'. א"כ בידך הכח למלאות דבריך: ותדבר. אתה דברת הדבר הזה כי נאמן הן לנביא ודבר ה' בפיו: (כז) ועתה הואלת. ר"ל הואיל וכן הוא א"צ מעתה להתפלל עוד על הדבר אבל שאלתי רצה נא לברך וכו' שיהיו לעולם לפניך ר"ל ברכם במתנת לב טוב ללכת בתורתך בכדי שיהיו ראויים לקבל החסד הגדול הזה: כי אתה וכו'. ר"ל הלא כבר ברכת ומבורך לעולם כי אין שום מניעה מפאת המברך ולזה אשאל עוד שגם לא יהיה מניעה מצד המקבל ברכה: יח (ג) חמתה. הכהו בעיר חמת: להציב ידו. להציב מקומו לאחור להרחיב גבול ארצו: (ד) ושבעת אלפים פרשים. ובש"ב נאמר אלף ושבע מאות כי לא זכר רק החשובים שבהם: ויעקר. כי אסור להרבות סוסי'

מצודת ציון

(כג) יאמן. מל' האמנה וקיום: (כז) הואלת. ענין חפץ ורצון כמו ויואל משה (שמות ב): יח (ד) ויעקר. הסיר העיקר והם הרגלים שהם העיקר בבהמה וכן ועשית סירותיו לדשנו (שם)

ונורא הוא ממנו דהבקוק . אלה הם משפחות הגרשוני . ואלה אשר נחלו בני . אלה אשר נחל משה . ומים במשורה תשתה . ומים במשורה ובשמטון דיחזקאל . ויכו את ששי . ויכו את הכנעני יושבי צפת . ויכהו שם החומש . ויכהו שם האלהים על השל . ואף בעונת אבתם . ואף אשר הלכו . אחרי מות משה . אחרי מות אמה . וידבר משה כן אל בני . וידבר משה לפני ה׳ . אשר הגלה ואלה בני המדינה העולים . וחברו אלה בני המדינה . עוד מצאתי אלה בני זלפה . אלה בני בלהה דויגש .

אֲשֶׁר הָיוּ עַל עַבְדֵי הֲדַדְעָזֶר וַיְבִיאֵם יְרוּשָׁלָםִ׃ ח וּמִטִּבְחַת וּמִכּוּן עָרֵי הֲדַדְעֶזֶר לָקַח דָּוִיד נְחֹשֶׁת רַבָּה מְאֹד בָּהּ עָשָׂה שְׁלֹמֹה אֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־הָעַמּוּדִים וְאֵת כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת׃ ט וַיִּשְׁמַע תֹּעוּ מֶלֶךְ חֲמָת כִּי הִכָּה דָוִיד אֶת־כָּל־חֵיל הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה׃ י וַיִּשְׁלַח אֶת־הֲדוֹרָם־בְּנוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִיד לִשְׁאָול־לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ עַל אֲשֶׁר נִלְחַם בַּהֲדַדְעֶזֶר וַיַּכֵּהוּ כִּי־אִישׁ מִלְחֲמוֹת תֹּעוּ הָיָה הֲדַדְעָזֶר וְכֹל כְּלֵי זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ יא גַּם־אֹתָם הִקְדִּישׁ הַמֶּלֶךְ דָּוִיד לַיהוָה עִם־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אֲשֶׁר נָשָׂא מִכָּל־הַגּוֹיִם מֵאֱדוֹם וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתִּים וּמֵעֲמָלֵק׃ יב וְאַבְשַׁי בֶּן־צְרוּיָה הִכָּה אֶת־אֱדוֹם בְּגֵיא הַמֶּלַח שְׁמוֹנָה עָשָׂר אָלֶף׃ יג וַיָּשֶׂם בֶּאֱדוֹם נְצִיבִים וַיִּהְיוּ כָל־אֱדוֹם עֲבָדִים לְדָוִיד וַיּוֹשַׁע יְהוָה אֶת־דָּוִיד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃ יד וַיִּמְלֹךְ דָּוִיד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ׃ טו וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה עַל־הַצָּבָא וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד מַזְכִּיר׃ טז וְצָדוֹק בֶּן־אֲחִיטוּב וַאֲבִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים וְשַׁוְשָׁא סוֹפֵר׃ יז וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי־דָוִיד הָרִאשֹׁנִים לְיַד הַמֶּלֶךְ׃

יט א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיָּמָת נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן וַיִּמְלֹךְ בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ב וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶעֱשֶׂה־חֶסֶד עִם־חָנוּן בֶּן־נָחָשׁ כִּי־עָשָׂה אָבִיו עִמִּי חֶסֶד וַיִּשְׁלַח דָּוִיד מַלְאָכִים לְנַחֲמוֹ עַל־אָבִיו וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִיד אֶל־אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־חָנוּן לְנַחֲמוֹ׃ ג וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי בְנֵי־עַמּוֹן לְחָנוּן הַמְכַבֵּד דָּוִיד אֶת־אָבִיךָ בְּעֵינֶיךָ כִּי־שָׁלַח לְךָ מְנַחֲמִים הֲלֹא בַּעֲבוּר לַחְקֹר וְלַהֲפֹךְ וּלְרַגֵּל הָאָרֶץ בָּאוּ עֲבָדָיו אֵלֶיךָ׃ ד וַיִּקַּח חָנוּן אֶת־עַבְדֵי דָוִיד וַיְגַלְּחֵם וַיִּכְרֹת אֶת־מַדְוֵיהֶם בַּחֵצִי עַד־הַמִּפְשָׂעָה וַיְשַׁלְּחֵם׃

תולדות אהרן ובניהו . ברכות ד סנסד׳ מז :

רדק

ושם אומר ומבטח ומברתי . והנה אמר ומטבחת ומכון . כי הערים היו נקראים בשני שמות וטבחת ומבטח אחד אלא שהפכו האותיות : (יא) הקדיש המלך דוד . לבנין בית המקדש : (יב) ואבשי בן צרויה וגו׳ . יש לשאול כי בספר תהלים זוכר אותם בשם יואב ואומר שנים עשר אלף . והנה זכר אותם בשם אבישי ואמר שמנה עשר אלף וכן בספר שמואל י״ח אלף . ובשני הספרים אומר אדום ובספר שמואל אמר ארם . ונראה כי מלחמות אדום היתה כשהיתה מלחמות ארם כי כן כתוב בתהילי׳ בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומארם ומאדום היו אלה שמנה עשר אלף . ואמר במקום אחר אדום ור״ל ואשר עמהם והם ארם ובאמרו הנה כי אבישי י״ח אלף ובתהלים אמר יואב ואמר י״ב אלף . אבישי עשה המלחמה תחילה והכה בהם ששת אלפים ואחר כן יואב והכה בהם י״ב אלף . וזהו שאמר בתהלים וישב יואב כלומר אחרי אבישי וזכר הנה המלחמה כולה בשם אבישי מפני שהוא היה תחילת המלחמה . ובספר שמואל זכר המלחמה בשם דוד שהוא העיקר : (ד) ויגלחם . כמו שאמר בספר שמואל ויגלח את חצי זקנם : מדויהם . לבושיהם מן מדו בד : עד המפשעה . פי׳ הערוה

רשי

הזהב . בויכר״ש בלע״ז דוגמתו (ירמיה נ״א) הברו החצים מלאו השלטים : (ח) נחשת רבה מאד בה עשה וגו׳ . וזהו שאמר כיון שאמר דוד לבנות הבית ואמר הקב״ה לו לא אתה תבנה הבית כי אם בנך מספר והולך היאך זימן לו לבנות הבנין : (י) כי איש מלחמות תעו . בעל מחלוקתו היה וכן מוכיח למעלה ויך דוד את הדרעזר וכי מה ענין להם לאמת לערוך בו מלחמה אלא הדרעזר מלך צובה הלך להלחם על תעו מלך חמת בחמת ובעוד כן בא דוד עליו והכהו וכל כלי זהב וכסף ונחשת הביא לדוד וכן (בשמואל ב׳ ח׳) ובידו היה כלי כסף וכלי זהב וכלי נחשת : (יג) וישם באדום נציבים . שלטונים שלא רצה להמליך עליהם מלך : (יד) משפט וצדקה . משך עצמו מלהלחם עוד ומללאת ולבא עוד במלחמה והיה יושב ושופט תמיד ישראל בצדקה : (טו) ויואב וגו׳ על הצבא . לפי שמשך ידו מללאת עוד בצבא הניח יואב על הצבא להלחם כל מלחמתו כל זה מוסב על עשה משפט וצדקה ומה שהפסיק ויואב על הצבא משום הכי הוצרך שלא תאמר הואיל ודוד עשה משפט אם כן לא היו ישראל עוד נלחמים לכך נאמר ויואב על הצבא : מזכיר . חוזר לראש שהיה מזכיר איזה דין בא לפני המלך תחלה דוגמא להביא את ספר הזכרונות דברי הימים (אסתר ו׳ א׳) : (טז) ושושא סופר. אחילוד

מזכיר ושושא כותב על ידו : (יז) על הכרתי והפלתי . פתרונו אומות היו כדכתיב (צפניה ב׳) הוי גוי כרתים ומאומותם היו עם דוד אנשים גבורי חיל ובניהו עליהם ודוגמא (בשמואל ב׳ טו) וכל עבדיו עוברים על ידו וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים וגומר : ובני דוד הראשונים ליד המלך . פתרונו ובני דוד היו תמיד ראשונים אצל המלך לעשות כל צרכו : (ב) כי עשה אביו עמי חסד . לקח דוד אביו ואמו ואחיו ובית אביו והושיבם במחוז מלך מואב כדכתיב (ש״א כ״ב) וילך דויד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם וגו׳ ובאו בני מואב והרגום כולם חוץ מאליהו אחי דוד שברח לארץ בני עמון וקבלו נחש מלך בני עמון שהרי לא נזכרו עוד חוץ מאליהו שכתוב במחלקות בנשיאים ליהודה אליהו מאחי דוד (לקמן א׳ כ״ז) וזהו אשר עשה אביו עמי חסד ועל פי אותה איבה הכה דוד את מואב והתעולל בהם יותר מיתר אויביו דכתיב (בשמואל ב׳ ח׳) ויך דוד את מואב וגו׳ : (ג) המכבד דוד את אביך בעיניך . והלא כתוב בתורתם לא תדרוש שלומם וטובתם (דברים כג) וסבור אתה שמגיה מצות אלהיו ובא לדרוש שלומך ולכבוד אביך שלח לך מנחמים הלא בעבור לחקור וגו׳ (ד) מדויהם . כמו מדו בד (ויקרא ו׳) : בחצי עד המפשעה . עד ערותן פנים ואחור (ובשמואל ב׳ ט׳) כתיב שתותיהם עד ערותן כמו חשופי שת ערות מצרים ישעיה

מצודת ציון

(שם כ) ור״ל להסיר הדשן : (ז) שלטי . כעין מגן : (ח) ומטבחת ומכון . ובש״ב נאמר ומבטח ומברותי ובשני השמות היו נקראות וכמוהו רבים במקרא : (יא) נשא . נטל ולקח : (טו) ואבימלך . הוא אחימלך הנזכר בש״ב : הכרתי והפלתי . ת״י קשתיא וקלעיא : יט (ג) לחקור . מל׳ חקירה וחפוש : ולהפוך . ת״י ולמבדק כי הבודק דבר מה מהפכה מעבר אל עבר : ולרגל . גם הוא ענין חקירה וחפוש : (ד) מדויהם . מלבושיהם כמו וילבש שאול וכו׳ מדיו (ש״א י״ז) : המפשעה . כמו

מצודת דוד

טוסי׳ כמ״ש בתורה : (ו) וישם דוד . ר״ל שם בהם דבר הראוי להם ס במדינה הכבושה והם הנציבים האמור בש״ב : (י) כי איש מלחמות . הדדעזר היה שונא ואיש מלחמה עם תועו : וכל כלי זהב . ר״ל כל מה שהיו מזומנים בידו : (יא) גם אות׳ . מה שהביאו לו למנחה הקדיש עם השלל אשר לקח בעצמו מכל הגוים והם אדום וכו׳ : (יב) ואבשי וכו׳ . ובש״ב נאמר שדוד הכה בם כי כל גלחון המלחמה נקרא ע״ש המלך ובתהילים נאמר שיואב הכה בהם ואז״ל שב׳ מלחמות היו ולא זהו האמור כאן : (יד) משפט . בין איש לאחיו : וצדקה . נתן משלו צדקה לכל עמו הנצרכים לקבל צדקה : (טו) על הצבא. היה שר על קבוצת החיל : מזכיר . היה ממונה על ספר הזכרונות : (טז) כהנים . ר״ל שרי הכהנים צדוק היה משוח מלחמה ואבימלך סגן ולא חשב את אביתר לכ״ג כי לא הועמד עתה כ״א מאז מלך על יהודה אבל יואב עם כי היה שר צבא של כל ישראל או על שאחר דוד והעמיד את צדוק לכ״ג לזה לא חשב את אביתר כי לא היה דבר המתקיים : (יז) הראשונים . הם היו ראשונים למקום המלך ועל פיהם נעשה הכל : יט (ב) כי עשה וכו׳ . אז״ל שהחסד היה שהטמין את אחיו אחר

העיר ח׳ גליש׳ קרתא וסימ׳ ויקרעו שמלתם ויעמס איש על. וירע העם ויתקעו בשפרות. ונס אל אחת מהערים האלה דיהושע. ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין רגל. ואת קומי לכי לביתך. וישלח מלאכים אל אחאב. ויתר דברי יחזקיהו וכל אשר עשה דויבא את המים. ובני עמון ראו כי נס דד״ה. וחד לישן עורה העירה והקיצה למשפטי: ויישר

ה וילכו ויגידו לדויד על־האנשים וישלח לקראתם כי־היו האנשים נכלמים מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד אשר־יצמח זקנכם ושבתם: ו ויראו בני עמון כי התבאשו עם־דויד וישלח חנון ובני עמון אלף ככר־כסף לשכר להם מן־ארם נהרים ומן־ארם מעכה ומצובה רכב ופרשים: ז וישכרו להם שנים ושלשים אלף רכב ואת־מלך מעכה ואת־עמו ויבאו ויחנו לפני מידבא ובני עמון נאספו מעריהם ויבאו למלחמה: ח וישמע דויד וישלח את־יואב ואת כל־צבא הגבורים: ט ויצאו בני עמון ויערכו מלחמה פתח העיר והמלכים אשר־באו לבדם בשדה: י וירא יואב כי־היתה פני־המלחמה אליו פנים ואחור ויבחר מכל־בחור בישראל ויערך לקראת ארם: יא ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו ויערכו לקראת בני עמון: יב ויאמר אם־תחזק ממני ארם והיית לי לתשועה ואם־בני עמון יחזקו ממך והושעתיך: יג חזק ונתחזקה בעד־עמנו ובעד ערי אלהינו ויהוה הטוב בעיניו יעשה: יד ויגש יואב והעם אשר־עמו לפני ארם למלחמה וינוסו מפניו: טו ובני עמון ראו כי־נס ארם וינוסו גם־הם מפני אבשי אחיו ויבאו העירה ויבא יואב ירושלם: טז וירא ארם כי נגפו לפני ישראל וישלחו מלאכים ויוציאו את־ארם אשר מעבר הנהר ושופך שר־צבא הדדעזר לפניהם: יז ויגד לדויד ויאסף את־כל־ישראל ויעבר הירדן ויבא אלהם ויערך אלהם ויערך דויד לקראת ארם מלחמה וילחמו עמו: יח וינס ארם מלפני ישראל ויהרג דויד מארם שבעת אלפים רכב וארבעים אלף איש רגלי ואת שופך שר־הצבא המית: יט ויראו עבדי הדדעזר כי נגפו לפני ישראל וישלימו עם־דויד ויעבדהו ולא־אבה ארם להושיע את־בני־עמון עוד:

כ א ויהי לעת תשובת השנה לעת׀ צאת המלכים וינהג יואב את־חיל הצבא וישחת׀ את־ארץ בני־עמון ויבא ויצר את־רבה ודויד ישב בירושלם ויך יואב את־רבה ויהרסה: ב ויקח דויד את־עטרת־מלכם מעל ראשו וימצאה׀ משקל ככר־זהב ובה אבן יקרה ותהי על־ראש דויד ושלל העיר הוציא הרבה מאד: ג ואת־

רשי

(ושעיה כ׳): (ו) מן ארם נהרים ומן ארם מעכה. ארמים הרבה היו וזהו ארם מעכה ארם היושבים במעכה ומן ארמים יושבים על נהר פרת וארם צובה וארם סתם הוא עיקר האומה וכן עמונים היושבים בעמון קרויים עמונים ועיקר האומה בשאר מקומות וכן בני עשו בארץ שעיר והעיקר באדום: (ט) לבדם בשדה. חלקו חיילותם לשתי מערכות בני עמון במערכה אחת פתח העיר כנגד כל ישראל והמלכים אשר עמהם במערכה אחרת לבדם בשדה מאחור לישראל: (יא) ביד אבשי. לאבישי שכל דברי הימים כתיב אבשי וגם אבשי קרינן לבד מאלו שנים שיצאו מן הכלל על פי המסורה ולכך בכל הספר הזה אבשי שכל הספר הזה נכתב בשביל כבודו של דוד ואין זה כבודו שיקראו לבן אחותו אבישי דמשמע גם אני חשוב כדוד כי אבי הוא ישי לכך בכל הספר הזה אבשי ובכל ספר שמואל אבישי לבד חד אבשי ואת יתר העם נתן ביד אבשי ועל פי המסורה שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו צרויה שהיא היתה אמו: (טז) ושופך שר צבא. (ובשמואל כ״ט) כתיב ושובך שר צבא פירשו רבותינו בסוטה שובך שהוא גבוה כשובך שופך שהיה שופך דמים כמים: (א) ויהי לעת תשובת השנה. כשהעשבים בשדה להאכיל הסוסים: ובה אבן יקרה. בעטרה: ותהי על ראש דויד. יש מפרשים על ראש דוד ממש ויש לתמוה היאך ראשו סובלת ורבותינו פירשו אבן שואבת היתה בה ושמעתי בנרבונא כי מנהג בארץ ישמעאל שתולין כתר של מלך מלמעלה על ראשו והוא יושב כנגדה מלמטה תחתיה על כסא ומה שכתוב ותהי על ראש דוד שנראית כמו על ראשו:

רדק

הערוה והוא מן אפשעה בה. וכן כינה הערוה ברגלים גם כן ולא עשה רגלו. ובמקומו בשמואל עד שתותיהם והוא ג״כ כינוי לערוה: (ח) ואת כל צבא הגבורים. ר״ל כל הצבא והגבורים: (יח) שבעת אלפים רכב וארבעים אלף איש רגלי. ובספר שמואל שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים. ומה שאומר בשמואל שבע מאות רכב ר״ל שבע מאות רכב בחור ולא מנה שאר הרכב. ובזה הספר מנה כל הרכב שהיו שבעת אלפים ושם מנה הפרשים שהיו ארבעים אלף ולא מנה הרגלים והנה מנה הרגלים ולא מנה הפרשים: (ב) ותהי על ראש דוד. שואלים היאך היה סובל אותה ומשקלה היה ככר זהב י״מ כי תלויה היתה למעלה מראשו והוא היה יושב על הכסא תחתיה והיתה כנגד ראשו מלמעלה. ובדברי רז״ל כי אבן יקרה שהיתה בה אבן שואבת היתה והיתה מעמידה אותה באויר. ועוד אמרו אבן יקרה שהיתה בה היתה שוה ככר זהב. וי״ל כי לא היתה על ראשו תמיד אלא היתה על ראשו פעם או פעמים ויכול לסבלה שעה אחת שהיתה

על

ויהי

מצודת דוד

דוד את אביך בעיניך. וכי סבור אתה שדוד מכבד את אביך בעיניך על כי שלח לך מנחמים: הלא. באמת לא שלח כ״א לרגל הארץ: (ד) דהוי. במחצית ארכם והוא עד המפשעה: (ה) וילכו. שלוחיהם: על האנשים. בעבור מקרה האנשים: וישלח לקראתם. לאמר להם לשבת בירחו האמור בסוף המקרא והפסיק לומר הסיבה למה לא באו למלך ואמר כי היו נכלמים ולכן שלח לקראתם: ושבתם. לביתכם: (ו) כי התבאשו. השניבו את עצמם בעיני דוד כדבר הנבאש ולזה פחדו מן המלחמה: (ט) פתח העיר. מול פתח שער העירם: (י) פני המלחמה. פני אנשי המלחמה: (יג) חזק ונתחזקה. חזק אתה והעם אשר עמך וגם אנו נתחזק: בעד עמנו. שלא ילכו בשבי: ובעד ערי אלהינו. שלא יכבשום האויב: וה׳ הטוב וכו׳. ר״ל ואם בכל ההתחזקות לא מועיל יעשה ה׳ הטוב בעיניו ונקבל באהבה: (יז) ויערוך אליהם. הכין עצמו לערוך אליהם מלחמה: (יח) שבעת אלפים. ובש״ב לא חשב כ״א החשובים שבהם אף לא זכר שם אנשי רגלי וזכר הפרשים ולא זכרם הנה ומה שמקרא אחד סותר גלה השני וכמוהו רבים במקרא: (יט) וישלימו. עשו שלום: לא אבה. לא רצה עוד להושיע וכו׳:

כ (א) תשובת השנה. ר״ל בעת תשובת השמש אל הנקודה ההיא בעצמה שהיתה בה בעת צאת המלכים בשנה העברה להלחם בישראל ולעזור לבני עמון כמ״ש למעלה: (ב) ותהי על ראש דויד. למעלה מראשו היתה תלויה כשהוא יושב על הכסא כי איך יסבול

מצודת ציון

כמו שמפשעה בסמ״ך והוא מלשון פסיעה ור״ל הרגלים שפוסעים בהם והוא כינוי לענבות שהיא ברגלים ממעל ובמה יכלה חצי המלבוש: (ה) יצמח. יגדל: כ (א) וינהג. מלשון מנהג: (ב) מלכם. העבודת

ג׳ כתי׳ שי״ן בקריא׳ וסי׳ וישר אבימלך על ישראל. וישר במגרה ובחריצי הברזל דד״ה. וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו. וכל דכתיב סמ״ך דכותהו׳. וגם הוא ז׳ וסי׳ נמסר בסד׳ וירא בלק. ויעמוד כל סיפרא ויעמד במ״ז ויעמוד וסימ׳ ויעמוד שטן על יש׳. ויעמוד לפני מזבח ה׳ דשלמה. ודבתריה כי עשה שלמה. ויצא הרוח. ויעמוד יהושפט בקהל. ורוח אלהים לבשה את זכריה. ויעמוד המלך על עמדו דסיפר׳. וכל שאר קריא׳ דכו׳ ויעמוד במ״ד ויעמד וסי׳ אתם סביבות האהל. ויעמד את פניו. רוח סערה. אחרים תחתם.

הָעָם אֲשֶׁר־בָּהּ הוֹצִיא וַיָּשַׂר בַּמְּגֵרָה וּבַחֲרִיצֵי הַבַּרְזֶל וּבַמְּגֵרוֹת וְכֵן יַעֲשֶׂה דָוִיד לְכֹל עָרֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיָּשָׁב דָּוִיד וְכָל־הָעָם יְרוּשָׁלִָם׃ ד וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַתַּעֲמֹד מִלְחָמָה בְּגֶזֶר עִם־פְּלִשְׁתִּים אָז הִכָּה סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי אֶת־סִפַּי מִילִדֵי הָרְפָאִים וַיִּכָּנֵעוּ׃ ה וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ אֶלְחָנָן בֶּן־יָעוּר אֶת־לַחְמִי אֲחִי גָּלְיָת הַגִּתִּי וְעֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים׃ ו וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה בְּגַת וַיְהִי ׀ אִישׁ מִדָּה וְאֶצְבְּעֹתָיו שֵׁשׁ־וָשֵׁשׁ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע וְגַם־הוּא נוֹלַד לְהָרָפָא׃ ז וַיְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּהוּ יְהוֹנָתָן בֶּן־שִׁמְעָא אֲחִי דָוִיד׃ ח אֵל נוּלְּדוּ לְהָרָפָא בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד־דָּוִיד וּבְיַד־עֲבָדָיו׃

כא א וַיַּעֲמֹד שָׂטָן עַל־יִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת־דָּוִיד לִמְנוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶל־יוֹאָב וְאֶל־שָׂרֵי הָעָם לְכוּ סִפְרוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר שֶׁבַע וְעַד־דָּן וְהָבִיאוּ אֵלַי וְאֵדְעָה אֶת־מִסְפָּרָם׃ ג וַיֹּאמֶר יוֹאָב יוֹסֵף יְהוָה עַל־עַמּוֹ ׀ כָּהֵם מֵאָה פְעָמִים הֲלֹא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֻּלָּם לַאדֹנִי לַעֲבָדִים לָמָּה יְבַקֵּשׁ זֹאת אֲדֹנִי לָמָּה יִהְיֶה לְאַשְׁמָה לְיִשְׂרָאֵל׃ ד וּדְבַר־הַמֶּלֶךְ חָזַק עַל־יוֹאָב וַיֵּצֵא יוֹאָב וַיִּתְהַלֵּךְ בְּכָל־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִָם׃ ה וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת־מִסְפַּר מִפְקַד־הָעָם אֶל־דָּוִיד וַיְהִי כָל־

(ג׳ כתיב ש״ן · ו׳ מלעו׳ פסו׳ בסיפרא · ס״א הרפאי׳ · יעיר ק׳ · כ׳ א׳ מ״ל ד׳ב׳כתיב א׳ וב׳ כתיב ה׳ ובענין הכרו דשמואל כתי׳ ה׳ · ז׳ כסיפ׳ · כ׳. כ׳ · כ׳. ו׳. ו׳ · ס׳ · ק׳. ל׳)

תולדות אהרן ויעמוד שטן. ברכות סב: ויהי כל ישראל. פקידה שער נא טעם חלוף שמספר מהנזכר בס׳ שמואל:

רדק

על ראשו: (ג) וישר במגרה. כרת אותם במגרה. וישר מענין אם יתגדל המשור והיה ראוי להדגש: (ה) אלחנן בן יעיר את לחמי אחי גלית הגתי. ובספר שמואל אלחנן בן יערי בית הלחמי את גלית הגתי. גלית הגתי הוא גלית הפלשתי כי כן אמר שהגלית הפלשתי הוא שמו מגת ואלחנן לא הכהו כי דוד הכהו. וא״כ בפסוק אשר בשמואל יש דבר נסתר ובית הלחמי אמר על דוד שהכה גלית הגתי ואלחנן הכה אחיו. והנה אמר ג״כ את לחמי ר״ל עם לחמי והוא עם דוד. ושם ספר מיתת גלית והנה ספר מיתת אחיו. ודוד הכה את גלית ואלהנן הכה אחי גלית אולי בעזרת דוד הרגו לפיכך זכר עמו דוד. וי״ת אותו פסוק של שמואל על דוד שתרגם כן וקטל דוד ברים מחי פרוכת בית מקדשיה דמבית להם: (ו) איש מדה. ר״ל מדה גדולה וכן אנשי מדות. ובס׳ שמואל אמר איש מדון והנו״ן במקום הכפל כמו מעזניה. כי לא תמנו. או הנו״ן כנו״ן זכרון והדל״ת היתה ראוי להדגש לחסרון הכפל ובא הנח תמורתו: שש ושש עשרים וארבע. אמרו רבותינו למה הוצרך לומר עשרים וארבע כי אלו לא אמר כן הייתי אומר שש בשתי ידיו ושש בשתי רגליו לכך אמר עשרים וארבע ואלו אמר עשרים וארבע ולא אמר שש ושש הייתי אומר באחת חמש אצבעות ובאחת שבע אצבעות לכן אמר שש ושש: להרפא. כתב א״א ז״ל כי אינו שם לנקבה כי אם לזכר והוא מן רפאים שהן ענקים. ומן רפאים יאמר האחד רפא וכאשר אמר להרפא כאלו אמר לענק והה״א לידיעה והוא כתוב באל״ף בזה הספר בזה הענין בשתי מקומות. ובספר שמואל כתיב בה״א ואותיות אהו״י מתחלפות: (ח) נולדו. כמו נולדו הדגש תמורת הנח. ואעפ״י שכתוב בוי״ו אחר שהלמ״ד דגושה הנה הוי״ו נעלמת מהמבטא: (א) ויעמד שטן על ישראל ויסת את דוד וגו׳. הוא הנטוע בלב האדם מנעוריו ומה שאמר בספר שמואל ויוסף אף ה׳ לחרות בישראל ויסת את דוד בהם שנראה כי ה׳ הוא המסית. אמת הוא כי הוא הסיתו באמצעות השטן בעון ישראל שהיו ראוים להענש וגם הוא יקרא מלאך ה׳ והוא שראה דוד כדמות מלאך ה׳ וחרבו שלופה בידו כי הוא המטעה והוא הממית: (ה) אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש שולף חרב. ובספר שמואל שמנה מאות אלף ויהודה חמש מאות אלף. מצאנו בהגדה אמר רבי שמעון בן לוי הכתובים מוסיפין כאן מה שחסר כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב ולוי ובנימין לא פקד בתוכם אמר באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במנין שאר השבטים כי אם מבן חדש ומעלה ובנימין דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפי׳ הפסוק זה ולוי ובנימין לא פקד בתוכם בשמואל היה לו לכתוב אותו שהיה טעם להסרון שחסר שם המספר. ולחסרון שחסרו בני יהודה בזה

רשי

(ד) ויהי אחרי כן ותעמוד מלחמה בגזר. מה שמחוסר כאן בזו הפרשה כתוב בשמואל (ב׳ כ״א) ותהי עוד מלחמה לפלשתים את ישראל וירד דוד ועבדיו עמו וילחמו את הפלשתים ואף זה משום כבודו של דוד לא נכתבה כאן שהרי כתיב שם ויעף דוד וכתיב (שם) וישבי בנוב אשר בילידי הרפא עד והוא חגור חדשה ויאמר להכות את דוד ולולי שעזרו אבישי בן צרויה היה נופל בידו של ישבי ולפי אותו גנאי לא כתבו כאן: אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי הרפה. ובשמואל (שם) כתיב את סף אשר בילידי הרפה שהיה אחיו של גלית הפלשתי ואחי ישבי בנוב: (ה) ויך אלחנן בן יעיר. אחד מגבורי דוד היה: את לחמי אחי גלית הגתי ועץ חניתו כמנור אורגים. כאותו עץ עגול שכורכין בו הבגד בשעת האריגה ויונתן תרגם אותו פסוק בשמואל וקטל דוד בן ישי מחי פרוכת בית מקדשא דמבית לחם. ופתרון יעיר כמו יער הלבנון מדה כנגד מדה יבא דוד שאמו אורגת פרוכת לבית המקדש במנור אורגים ויהרוג את גלית שעץ חניתו כמנור אורגי׳ ולמה קראו אלחנן שחננו ה׳ ונראה שגלית הגתי אינו גלית הפלשתי אחת ששם קוראו גלית הפלשתי ואחת שהרי למעלה כתיב אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי הרפאים וגם למטה כתוב כן וגם הוא יולד להרפה מכלל שלא מזכיר אף באחי גלית הגתי מילידי הרפה שאינו בנה: (ו) ויהי איש מדה. דוגמא אנשי מדות (במדבר י״ג) כלומר איש גדול ולפי שהוא גדול כל כך שצריך למדדו קורהו איש מדה: ואצבעותיו שש ושש עשרים וארבע. י״ב בידים וי״ב ברגלים (ובשמואל ב׳ כ״א) אומר עשרים וארבע מספר כלומר זה בכל זה שיכול למנות וגם זה היה כחו שיכול לאחוז החרב בכח גדול בידו ובמסכת ברכות מפרש ל״ל דכתיב שש ושש עשרים וארבע צריכא אי כתב רחמנא שש ושש הוה אמרינן שית דידיה ושית דכרעיה לכך כתיב כ״ד ואי כתיב כ״ד הוה אמינן שבע בהא וחמש בהא לכך כתב רחמנא שש ושש עשרים וארבע: (א) ויעמד שטן על ישראל. אע״פ שפרשה זו אינה לכבוד דוד נכתבה כאן משום שנאמר בסוף הפרשה שבנה מזבח ועניו ה׳ מן השמים וזה כבוד דוד: (ה) מספר מפקד העם. דוגמת וכל פקודיכם לכל מספרכ׳: ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף. (ובשמואל ב׳ כ״ד) כתיב שמנה מאות אלף ואיש יהודה ה׳ מאות אלף דמשמע דלא היו מישראל כל כך כאשר נאמר כאן אלא לפי שהקצף היה מאת הקב״ה על דוד לא כתב שם מספר כולם שמנה ואף יואב לא מנה כל השבטים כמו שכתוב כי נתעב דבר המלך את יואב אבל כאן משום כבודו של דוד מזכיר כאן מספר וחשבון שמנה כי זהו כבודו שחיל כבד כזה היה בשבטו וכן מוכיח כמו שפירשתי שאפי׳ אותו

קלת

מצודת ציון

העבודת כוכבים הקרויה מלכום או כפשוטו: יקרה. חשובה: (ג) וישר. כלי המלא פגימות אשר יכרתו בו העצים קרוי משור כמו אם יתגדל המשור (ישעיה י) וע״ש שכורתים בו העצים ע״י גרירה קרוי ג״כ מגרה כמו מגררות במגרה (מלכים א ז) והיה די לומר וישר שפירש תחך במשור אבל לתוספת ביאור אמר במגרה וכן רתקו בזיקים (נחום ג): ובחריצי הברזל. כלי ברזל עשוי חריצים כמו כי לא בחרוץ יודש קצח (ישעיה כח): ובמגרות. גם הם כלים מלאים פגימות אבל קטנים הם מן המשור: (ד) הרפא. הענקים כמו מיתר הרפאים (דברים ג): (ה) כמנור אורגים. הוא העץ העגול אשר האורג כורך בו חוטי השתי ובמשנה נקרא כובד (שבת קג): (ו) להרפא. לענקים: (ח) אל נולדו. כמו אלה נולדו וכן כל התועבות האל (ויקרא י״ח): כא (א) ויסת. ענין פתוי: (ג) לאשמה. הוא מלשון שממה וכן עדרי צאן נאשמו (יואל א): (ה) מספר מפקד.

לתוספת

מצודת דוד

על ראשו משא של ככר: (ה) ועץ חניתו. הוא בית יד החנית: (ו) איש מדה. בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר י״ג): שש ושש. לכ״א היו שש ולפלא נחשב שבשתי ידיו וכן בשתי רגליו היו שש ג׳ לכ״א לזה אמר עשרים וארבע: (ז) ויחרף. חרפם בדברים: כא (א) ויעמד שטן. הוא היצה״ר הנטוע בלב האדם: על ישראל. ר״ל לעשות דבר הרע לישראל: (ג) יוסף ה׳. על כי היה נראה משאלת המלך אשר יחשוב כי רבים המה ולכן התאוה לדעת מספרם ולזה אמר לו יואב מי יתן ועוד יוסף ה׳ עליכם כמו שהם עתה וע״ד יתכפלו ויחזרו ויתכפלו עד מאה פעמים: הלא וגו׳. ר״ל הלא אדוני המלך יודע אשר כולם

נאמנים

עוון ד' טל' וסימ' ייד אור הבקר ומצאנו עוון. העבר נא את עוון עבדך. הן בעוון חוללתי. עוונותיו ילכדונו את הרשע: למנות ה' בקריאה ומל' וסימני' ושמתי את זרעך כעפר הארץ. ויעמד שטן על ישראל ויסת. הלוא אני אמרתי למנות בעם. יואב בן צרויה החל. למנות ימינו כן הודע: ויעש ב' רפין וסימניהון הבא אליו כרצונו. ויאמר

ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שלף חרב ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש שלף חרב: ו ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך את יואב: ז וירע בעיני האלהים על הדבר הזה ויך את ישראל: ח ויאמר דויד אל האלהים חטאתי מאד אשר עשיתי את הדבר הזה ועתה העבר נא את עון עבדך כי נסכלתי מאד: ט וידבר יהוה אל גד חזה דויד לאמר: י לך ודברת אל דויד לאמר כה אמר יהוה שלוש אני נטה עליך בחר לך אחת מהנה ואעשה לך: יא ויבא גד אל דויד ויאמר לו כה אמר יהוה קבל לך: יב אם שלוש שנים רעב ואם שלשה חדשים נספה מפני צריך וחרב אויביך למשגת ואם שלשת ימים חרב יהוה ודבר בארץ ומלאך יהוה משחית בכל גבול ישראל ועתה ראה מה אשיב את שלחי דבר: יג ויאמר דויד אל גד צר לי מאד אפלה נא ביד יהוה כי רבים רחמיו מאד וביד אדם אל אפל: יד ויתן יהוה דבר בישראל ויפל מישראל שבעים אלף איש: טו וישלח האלהים מלאך לירושלם להשחיתה וכהשחית ראה יהוה וינחם על הרעה ויאמר למלאך המשחית רב עתה הרף ידך ומלאך יהוה עמד עם גרן ארנן היבוסי: טז וישא דויד את עיניו וירא את מלאך יהוה עמד בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם ויפל דויד והזקנים מכסים בשקים על פניהם: יז ויאמר דויד אל האלהים הלוא אני אמרתי למנות בעם ואני הוא אשר חטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן

תולדות אהרן ובהשחית. ברכות סב זוטר ויקטל: למלאך שמעהית שם:

רשי

קצת מישראל שמנה לא כתב כל מספרם בשמואל אבל כאן כתב כל אותו מספר שמנה דהא כתיב כאן ויהי כל ישראל ובשמואל לא כתיב כל ובפירוש מוכיח כאן לפנינו כדכתיב יואב בן צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על ישראל ולא עלה המספר במספר דברי הימים למלך דוד (לקמן כ"ז כ"ד): (ו) ולוי ובנימן לא פקד בתוכם וגו'. יואב היה יודע שיהיה אשמה לעם לנגף לפיכך אמר יואב יכול אני להציל שבטים הללו מן המנין לוי אם יאמר דוד למה לא מנית את לוי אשיבנו כי לא התפקדו בתוך בני ישראל (במדבר ב') וכן אומר לבנימין הלא בפילגש בגבעה נגפו ואם יתנגפו עתה מה ישתייר להם: (ח) ועתה העבר נא את עוון עבדך. עוון זה מלא בשני ווי"ן כלומר העבר נא על העון החלא שעשיתי וד' מלאים הן בקריאה וזה אחד מהם והשני (בתהלים נ"א) הן בעוון חוללתי וכמפורש בויקרא רבה באשה כי תזריע (פי"ד ע"ש) אפילו חסיד שבחסידים א"א שלא יהא לו אחד בעבירה בלא נתכוין (אבא)והלא לא נתכוין אלא לצורך עצמו והשלישי עוונותיו ילכדנו את הרשע (משלי ה') עוונותיו המרובים והרביעי (במלכים ב' ז') ומצאנו עוון ועתה לכו ונבואה ונגידה בית המלך שאמרו אם לא נלך ונגיד את בית המלך יהיה עוון גדול כי יבואו עליהם אויבים: (יג) צר לי מאד. אתה אומר בחר לך הקל שבהם קשה לי וצר לי מאוד עליו משל לאדם שאמרו לו הנך מת ובאיזה קבר רצונך שתקבר אבל אביך או אמך אמר להם אוי לאזנים שכך שומעו': אפלה נא ביד ה'. בדבר ששוה בכל עשירים ועניים: כי רבים רחמיו. אולי ירחם אבל אויבינו לא ירחמו עלינו: (טז) נטויה על ירושלים. ומה שכתוב (ביהושע ה') והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וגו' הלנו אתה אם לצרינו יהושע היה עומד ואחוריו כנגד צריו ובא מלאך כנגדו לפיכך תמה ואמר לו הלנו אתה אם לצרינו לעזרנו הואיל ואתה עומד לנגדי או לצרינו לעזור שגם אתה עומד כנגדן אבל כאן כיון שראה החרב של מלאך

רדק

בזה הספר לא נתן טעם. ובשלשים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מפני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם. כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב ויהודה ארבע מאות אלף איש שולף חרב. וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף איש. נמצא ביניהם שלש מאות אלף איש. אילו שלש מאות אלף איש מה שיבן בא המכריע והכריע בני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה. המחלקות האחד עשרים וארבעה אלף שלש מאות אלף היו כתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכים להמנות כיצד עשרים וארבעה אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמנים ושמנה אלפים נשתיירו שנים עשר אלף לנשיאי ישראל והשליכן הכתוב כאן והזר וכללן להלן. וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצא הנה כי בשמואל כתיב חמש מאות אלף והנה כתוב ד' מאות ושבעים אלף נמצאו חסרים שלשים אלף. ואפשר שכל אותם שלשים אלף מתו במגפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהודה לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה הסבה: (יב) שלש שנים רעב. ובספר שמואל כתיב התבא לך ז' שנים רעב בארצך. לא אמר לו אלא שלש שנים אלא אמר לו שבע לפי שג' שנים רעב היה באותו זמן כמו שאומר ויהי רעב בימי דוד ג' שנים שנה אחר שנה לפיכך אמר לו גד הנביא התבא ז' שנים רעב בארץ כלומר התבחר בזה כי ג' שנים היה רעב ושלש שנים אחרים שיהיו עתה הרי שש. והשנה השביעית אעפ"י שיהיה מטר ויהיה חריש וקציר לא תמלט בלא רעב שתבא התבואה אחר שש שני הרעב: (טו) ובהשחית ראה ה' וינחם וגו'. ראה כי רבים מתו ונחם על הרעה. ובדברי רז"ל מה ראה אפרו של יצחק ראה כי באותו הגרן העלה אברהם את יצחק

מצודת דוד

לאדוני לעבדים ואם עוד יתרבו הנה ברוב עם הדרת מלך וא"כ למה יבקש לדעת מספרם למה יהיה זה סיבה לעשות אשמה לישראל כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין: (ה) אלף אלפים. ר"ל אף שיואב נתן למלך מספר מועט האמור בס"ב האמת הוא שהיו אלף אלפים וכו': (ו) ולוי ובנימין. ר"ל על כי לא פקד ביניהם לוי ובנימין לזה לא עלה החשבון שנתן למלך כמ"ש כאן כי החשבון האמור כאן היה עם לוי ובנימין (ואף כי לא מנה אותם יתכן שאמר כן באומד הדעת): כי נתעב. נתן טעם למה לא פקד את לוי ובנימין ואמר כי דבר המלך היה מאוס בעיני יואב ולזה היה משמט לומר שלא גם בימי משה לא התפקדו מטה לוי בתוך בני ישראל ובבני בנימין היה כמשתמט לומר די להם מה שנתמעטו בימי פילגש בגבעה: (ז) על הדבר הזה. בעבור שמנו בלא כופר נפש: ויך את ישראל. ר"ל עי"ז בא הנגף כאשר בחר דויד: (ח) הדבר הזה. למנותם בלא כופר נפש: העבר נא וכו'. ר"ל לא ימותו לשחת וא"כ ממילא יעבור העון וילך לו הואיל ולא יהיה הנגף: כי נסכלתי מאד. ר"ל הלא אני עשיתי סכלות גדול מאד למנותם בלא כופר נפש ומה פשעו הם שימותו במגפה וכאשר לא ימותו לא ימצא בי עון: (ט) חוזה דוד. כי כל נבואותיו היה לדוד: (י) שלוש. ר"ל אחת משלש וכן בשתים תחתן בי (ש"א י"ח) ור"ל באחת משתים: (יב) אם שלוש שנים רעב. שמור הנגף הבאה בעבור המנין מבלי כופר: למשגת. להיות משגת אותך: שלשת ימים חרב ה'. ר"ל יקל בדבר להיות זמן מוגבל ובהשגחת המקום: ודבר וכו'. כפל הדבר פעמים ושלש כמ"ש כדרך המקרא: ראה. בראיית הלב ובהבנתה: את שולחי. הוא המקום ב"ה: (יג) צר לי מאד. כאומר הלא כולם קשים הם למאד ועכ"ז אפלה

מצודת ציון

לתוספת ביאור כפל כמ"ש וכן אדמת עפר (דניאל י"ב): (ח) נסכלתי. מלשון סכלות ושטות: (יב) נספה. ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח): (טו) הרף. מלשון רפיון: (טז) שלופה. הוצאה

ארנן אל דוד דד"ה : בכסף ט"ו רפין וסי' נמסר ביהושע סימן כ"ב : בראות ב' א' מ"ל וא' חס' וסימ' בראות דויד כי ענהו ה'. בימי זכריהו המבין בירא‍ת האלהים קדמא מ"ל : לדרש ז' חס' בכתוב וסימ' ולא יכול דוד ללכת לפניו . ובכל מעשה אשר החל . ויהי לדרש אלהים . ויאכלו בני יש' . וכן במליצי שרי ב' בפסוק . כי עזרא הכין . אבל דברים טובים :

מה עשו יהוה אלהי תהי נא ידך בי ובבית אבי ובעמך לא למגפה: יח ומלאך יהוה אמר אל־גד לאמר לדויד כי יעלה דויד להקים מזבח ליהוה בגרן ארנן היבסי: יט ויעל דויד בדבר־גד אשר דבר בשם יהוה: כ וישב ארנן וירא את־המלאך וארבעת בניו עמו מתחבאים וארנן דש חטים: כא ויבא דויד עד־ארנן ויבט ארנן וירא את־דויד ויצא מן־הגרן וישתחו לדויד אפים ארצה: כב ויאמר דויד אל־ארנן תנה־לי מקום הגרן ואבנה־בו מזבח ליהוה בכסף מלא תנהו לי ותעצר המגפה מעל העם: כג ויאמר ארנן אל־דויד קח־לך ויעש אדני המלך הטוב בעיניו ראה נתתי הבקר לעלות והמורגים לעצים והחטים למנחה הכל נתתי: כד ויאמר המלך דויד לארנן לא כי־קנה אקנה בכסף מלא כי לא־אשא אשר־לך ליהוה והעלות עולה חנם: כה ויתן דויד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות: כו ויבן שם דויד מזבח ליהוה ויעל עלות ושלמים ויקרא אל־יהוה ויענהו באש מן־השמים על מזבח העלה: כז ויאמר יהוה למלאך וישב חרבו אל־נדנה: כח בעת ההיא בראות דויד כי־ענהו יהוה בגרן ארנן היבוסי ויזבח שם: כט ומשכן יהוה אשר־עשה משה במדבר ומזבח העולה בעת ההיא בבמה בגבעון: ל ולא־יכל דויד ללכת לפניו לדרש אלהים כי נבעת מפני חרב מלאך יהוה:

כב א ויאמר דויד זה הוא בית יהוה האלהים וזה־מזבח לעלה לישראל: ב ויאמר דויד לכנוס את־הגרים אשר בארץ ישראל ויעמד חצבים לחצוב אבני גזית לבנות בית האלהים: ג וברזל לרב למסמרים לדלתות השערים ולמחברות הכין דויד ונחשת לרב

תולדות אהרן ויתן דוד לארנן . זבחים קיו :

רדק

יצחק בנו : (כה) ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות . ובספר שמואל אמר ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים . אמרו רז"ל גבה מכל שבט ושבט חמשים שהם שש מאות כסף ומשקלם במשקל של זהב וזהו שאמר שקלי זהב . ועוד אמרו כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם בית משבט אחד והכסף מכל שבטיכם . רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי בקר ועצים ומקום מזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות ולשון הפסוקים מוכיחים דברי רבי כי בספר שמואל אומר את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים כי הגורן והבקר היה בחמשים . והנה אומר ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב . ר"ל בכל המקום כי בגרן היה המזבח והשדה כלו נבנה בו הבית : (כט) בבמה בגבעון . כל הבית שהיה שם המשכן והמזבח נקרא במה לפי שהיתה שם הבמה והוא המזבח . וכן בטרם יעלה הבמהה לאכל כי לא היו אוכלים במזבח אלא בבתים שהיה בהם המזבח והוא הבמה : ולמחברות . לחבר

רשי

מלאך שהיתה נטויה על ירושלים ידע בעצמו שבא לנגוף את ישראל : (יז) ואלה הצאן מה עשו . שהם כאותן הצאן המובאים לשחיטה שאינן יכולין להנצל משהיטה כי לשחיטה הן עומדים : (כ) מתחבאים . מפני המלאך לקיים הפסוק (ישעיה כו) לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואומר (שמות י"ב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר : וארנן דש חטים . לפי שאמר לפניו והחטים למנחה שלא תתמה וכי היאך היו לשם חטים : (כג) והמורגים לעצים . נסרים שדשין בהם התבואה כמו שפנינו בע"ג עזיא דקירקסא דדייסא דיישתא דומה למורג חרוץ חדש : (כה) שקלי זהב משקל שש מאות . (ובסוף שמואל) כתיב בכסף שקלים חמשים הא כיצד נטל מכל שבט ושבט חמשים שקלים הרי שש מאות שקלים כדי שיהיה חלק לכל ישראל במזבח : (כז) ויאמר ה' למלאך . להשיב חרבו וישב חרבו אל נדנה וכן ויאמר ה' לדג ויקא את יונה וגו' : (כח) בעת ההיא בראות דויד כי ענהו ה'. פרשה זו לא נכתבה בשמואל ומשום כבוד דוד נכתבה כאן שעשה מזבח וכל פסוקי דפרשה זו דבוק פסוק אל פסוק כאילו כולו פסוק א' : (כט) ומזבח העולה . של משה עדיין בעת ההיא בבמה אשר בגבעון : (ל) ולא יכל דויד. אז כשהיה אותו מעשה שטוה לו הקב"ה להעלות קרבן לא היה דוד יכול ללכת לפניו לדרוש אלהים כלומר לפני המזבח אשר בגבעון כי נבעת מפני חרב מלאך ה' והלך דוד כדברי ה' ובנה מזבח וענהו ה' : (א) ויאמר דויד זהו בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל . מכאן ואילך שכל שמבקש ה' להקריב לו קרבן יבא ויקריב על אותו מזבח : (ב) לכנוס את הגרים . גרים שנתגיירו שלא רצה להעביד בישראל עבודת פרך וכן מצינו בשלמה למטה ויספר שלמה וגומר ויעש מהם שבעים אלף נושא סבל וגומר ועוד כתיב וכל העם הנותר מן החתי וגו' ב' פסוקים (לקמן כ"א) ועוד כתיב ומן בני ישראל לא נתן שלמה לעבדים וגו' (שם) : (ג) למסמרים לדלתות השערים . נעג"ל בל"א : ולמחברות . הכין דוד הברזל שמחברין ומחזיקים הדלתות

מצודת ציון

הולאה מתערה : (כב) ותעצר . ענין מניעה : (כג) והמורגים . כעין לוח עץ ובתחתיתו חדודים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן למורג חרוץ (ישעיה מא) : (כז) נדנה . כוא נרתק החרב ודוגמתו בגו נדנה (דניאל ז) : (ל) נבעת . מל' בעתה וחרדה : **כב** (ב) הוגבים . כן יקראו כורתי האבנים ממקום גדולם : גזית . הוא מלשון גזיזה ור"ל כרותות ומסותתות ביושר : למסמרים

מצודת דוד

אפלה ביד ה' זו הדבר כי רחמיו מרובים ורחם ירחם : וביד אדם . כי גם בעבור הרעב יצטרכו לבני אדם והמה לא ירחמו : (טו) ובהשחית . וכאשר הרבה להשחית ראה ה' בענייס וינחם על הרעה : רב עתה . די עתה במה שמתו והרף ידך מלהשחית עוד כזאת כ"א מעט מעט : עם גורן . סמוך לגורן ארנן : (טז) בין הארץ וכו' . ר"ל עמד באויר : (יז) ואלה הצאן . ר"ל בני העם : ידך . מכת ידך זו הדבר : לא למגפה . לא תשלוט להביא מגפה : (יח) כי יעלה דוד . אשר יעלה דוד אל הגורן להקים בה מזבח : (כ) וישב ארנן . החזיר פניו : את המלאך . המשחית בעם : ואר־עת בניו . אשר היו עמו היו מתחבאים א"ע מפחד המלאך : (כא) עד ארנן . סמוך אל הגורן : (כב) בכסף מלא . במחיר כסף שלם כל משקלו : ותעצר . כדי שתעצר המגפה : (כג) קח לך . את הגורן : ויעש . מעלי יעשה עולות את הטוב בעיניו ראה וכו' : לעצים . להבעיר האש על המזבח : (כד) לא הבא . לא אקח אשר לך לתתם לה' : והעלות . ולהעלות העולה מהדבר הניתן לי בחנם : (כה) במקום . בעבור כל השדה סביב הגורן : (כו) באש . ר"ל העניה היה במה שירדה האש על המזבח : (כז) ויאמר וכו' . להשיב חרבו וכן עשה וישב חרבו לבל להשחית כלל מעתה : (כח) ויזבח . היה רגיל לזבוח שם קרבנותיו : (כט) בבמה . הבית שעמד בה המשכן והמזבח נקראה במה ע"ש הבמה שעמד בה והוא המזבח : (ל) ולא יכול וכו' . ולזה זבח קרבנותיו על המזבח שעשה בגרן ארנן : כי נבעת . ושם כחו מעתה ללכת לגבעון : **כב** (א) זה הוא וכו' . במקום הזה יבנה הבית : מזבח לעולה . לפי שרוב הקרבנות הקבועים המה עולות לזה נקרא מזבח העולה : (ב) את הגרים . הם הגבעונים : (ג) למסמרים וכו' . לעשות מסמרים המוצרכים אל הדלתות : ולמחברות . ר"ל לחבר קרש אל קרש : אין משקל . לא היה מאפשר לדעת המשקל

וכל אוריתא דכו׳ חסר במ״ב מ״ל וסי׳ לפנים בישראל כה אמר . זרעו לכם לצדקה : הנה ג׳ ר״פ בסיפרא וסימ׳ הנה בן נולד לך . הנה אני בונה בית לשם ה׳ . הנה ה׳ נוגף מגפה . וכל שאר כתובי׳ דכו׳ ר״פ הנה במ״ו והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר . והנה אשה לקראתו . והנה עלה כלו קמשונים . והנה יד נגעה בי . והנה כדמות בני אדם . והנה בעז מבית לחם : תוסיף ב׳ מ״ל דמ״ל וסי׳ הכינותי ועליהם תוסיף דד״ה . ולא תוסיף עוד להנבא דעמוס . תוסיף י״ג ומשניין באתיהון וסי׳ בסדר בא ע״ש :

אין משקל: ד ועצי ארזים לאין מספר כי־הביאו הצידנים והצרים עצי ארזים לרב לדויד: ה ויאמר דויד שלמה בני נער ורך והבית לבנות ליהוה להגדיל למעלה לשם ולתפארת לכל־הארצות אכינה נא לו ויכן דויד לרב לפני מותו: ו ויקרא לשלמה בנו ויצוהו לבנות בית ליהוה אלהי ישראל: ז ויאמר דויד לשלמה בנו אני היה עם־לבבי לבנות בית לשם יהוה אלהי: ח ויהי עלי דבר־יהוה לאמר דם לרב שפכת ומלחמות גדלות עשית לא־תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה לפני: ט הנה־בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והנחותי לו מכל־אויביו מסביב כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על־ישראל בימיו: י הוא־יבנה בית לשמי והוא יהיה־לי לבן ואני־לו לאב והכינותי את־כסא מלכותו על־ישראל עד־עולם: יא עתה בני יהי יהוה עמך והצלחת ובנית בית יהוה אלהיך כאשר דבר עליך: יב אך יתן־לך יהוה שכל ובינה ויצוך על־ישראל ולשמור את־תורת יהוה אלהיך: יג אז תצליח אם־תשמור לעשות את־החקים ואת־המשפטים אשר צוה יהוה את־משה על־ישראל חזק ואמץ אל־תירא ואל־תחת: יד והנה בעניי הכינותי לבית־יהוה זהב ככרים מאה־אלף וכסף אלף אלפים ככרים ולנחשת ולברזל אין משקל כי לרב היה ועצים ואבנים הכינותי ועליהם תוסיף: טו ועמך לרב עשי מלאכה חצבים וחרשי אבן ועץ וכל־חכם בכל־מלאכה: טז לזהב לכסף ולנחשת ולברזל אין מספר קום ועשה ויהי יהוה עמך: יז ויצו דויד לכל־שרי ישראל לעזר לשלמה בנו: יח הלא יהוה אלהיכם עמכם והניח לכם מסביב כי נתן בידי את ישבי הארץ ונכבשה הארץ לפני יהוה ולפני עמו: יט עתה תנו לבבכם ונפשכם לדרוש ליהוה אלהיכם וקומו ובנו את־מקדש יהוה האלהים להביא את־ארון ברית־יהוה וכלי קדש האלהים לבית הנבנה לשם־יהוה: כג א ודויד זקן ושבע ימים וימלך את־שלמה בנו על־ישראל: ב ויאסף את־כל־שרי ישראל והכהנים והלוים: ג ויספרו הלוים מבן שלשים שנה ומעלה ויהי מספרם לגלגלתם לגברים שלשים ושמונה אלף: ד מאלה לנצח על־מלאכת בית־יהוה עשרים

תולדות אהרן כי שלמה . (ברכות ד): בעניי הכינותי . (פסח יח) :

רשי

הדלתות והשערים בהם : (ד) והצורים . עם חירם מלך צור : (ה) נער ורך . לפי שאפילו בן מ״ב שנה קרוי נער דכתיב ויהושע בן נון נער לא ימיש וגו׳ (שמות ל״ג) שהרי יהושע לא מלך אחרי משה כי אם כ״ח שנה וחי ק״י שנה נמצא בשנת ל״א שנה כשהיו ישראל במדבר העיד עליו הכתוב ויהושע בן נון נער מאז היה בן מ״ב שנה על כן הוצרך לכתוב רך שלא היה כי אם בן י״ב שנה כשמלך : להגדיל למעלה . גדול מאד שהגביהו שלמה עד מאה ועשרים אמה כדכתיב

רדק

לחבר קרש אל קרש במסמרים : (ח) דם לרוב שפכת . זה לא מצאנו שאמר לו השם אבל דוד אמר כן בלבו כי מפני זה מנעהו השם לבנות הבית . או נתן הנביא אמר לו כן ואע״פ שלא נכתב בספר שמואל נמצא כמוהו רבים כמו ותאמרו נשלחה אנשים . ובאמרו דמים לרוב שפכת ארצה כי דם נקיים היה בדמים אשר שפך כמו דם אוריה וזה לפני . גם בדמי הכהנים היה הוא הסבה כמו שאמר הסיבותי בכל נפש בית אביך . גם בדמי הגוים אשר שפך אותם שלא היו בני מלחמתו אפשר שהיו בהם אנשים טובים וחסידים אע״פ כן לא נענש עליהם כי כוונתו לכלות הרשעים שלא יפרצו בישראל ולהציל עצמו כשהיה בארץ פלשתים לא יחיה איש ואשה . אבל כיון שנזדמן לו שפיכות דמים לרוב מנעו מלבנות בית המקדש שהוא לשלום ולכפרת עון ולעתרת תפלה . כמו שמנעו להניף ברזל במזבח ובבית המקדש לפי שהברזל עושים ממנו כלי הריגה לא יעשו ממנו כלי שלום ברוב : (יד) והנה בעניי הכינותי וגו׳ . שלא היה עשיר גדול והיה מוציא הוצאות במלחמות ובדרך אם מצאו לידו עשיר היה ואם קודש שבאו לידו כי אדם מקדים דבר שאינו שלו כי מה בנתונים בתוך ארבע אמות שלו אמר רבי בנן שאין עשירות לפני המקום . ד״א בעוד שהיה מתענה היה מקדיש סעודתו לשמים

מצודת דוד

המשכל לגודל הרבוי : (ה) נער . בשנים : ורך . מעונג ביותר : והבית לבנות . הבית אשר עליו לבנות לה׳ מהראוי להגדיל הבנין למעלה להיות לשם וכו׳ לזה אכינה לו צורך הבנין להקל מעליו : (ח) דם לרוב שפכת . עם שנלחם מלחמות ה׳ מ״מ מנעו מבנות את הבית כמו שמנע להניף ברזל על המזבח על שעושים מהם כלי רציחה : (ט) איש מנוחה . יהיה השלו במנוחה ולא יתגרה במי : והניחותי לו . אתן לו מנוחה מאויביו ולא יתגרה מי בו : ושלום וכו׳ . זכרון שמו הוא לאות על השלום : (י) לבן . היטב כבן לאביו : לאב . לחמול עליו כאב על בנו : עד עולם. לזרעו אחריו : (יב) ויצוך על ישראל . ר״ל יתן בלבך בינה לדעת לצוות את ישראל את המעשה אשר יעשון ובתת הבינה הרי הוא כאלו הוא מצוך על ישראל : ולשמור . גם יתן לך בינה לשמור את התורה : (יג) אז תצליח וכו׳ . הוא כמו הפוך כאומר אם תשמור וכו׳ אז תצליח : חזק ואמץ . בדבר הנהגת המלוכה : (יד) בעניי . ר״ל עם שאני נחשב לעני מול צורך הראוי לבנין בית ה׳ הנה הכינותי זהב וכו׳ : ועליהם . ע״כ האמור למעלה הוא תוסיף : (טו) וכל חכם וכו׳ . כל מיני חכם בכל מיני מלאכה : (טז) לזהב . הן למלאכת הזהב וכו׳ : אין מספר . אל החכמים : קום . הוא ענין לשון זירוז : (יח) הלא ה׳ . ר״ל וכה אמר להם הלא ה׳ וכו׳ : ונכבשה . כבשנו ולכדנו את הארץ : לפני ה׳ וכו׳. ר״ל בעזר ה׳ וע״י עמו : (יט) ובנו . גם אתם תסייעו לבני בבנין הנבנה , כי בעת ההבאה כבר בנויה : כג (ד) מאלה

מצודת ציון

(ג) למסמרים. ליהדות : (ט) ושקט . ענין מנוחה : (יג) ואמץ. גם הוא ענין חוזק : תחת . ענין פחד ושבר כמו אל תערוץ ואל תחת (יהושע א) : כג (ג) לגברים. לאנשים : (ד) לנצח . מלאכת השיר נקרא מלשון נצוח כי דרך בעלי השיר לנצח זה את זה בהרמת הקול ובהכרעת הנעימה ובוטרים לנצח

וימלך ה' וסי' את שלמה. את מתניה דודו דמלכים. וימלך פרעה נכו את יהויקים. ולתשובת השנה שלח. מלך מצרים את אליקים אחיו דד"ה: ויחלקם ב' וסי' ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי. ויחלקם דוד וצדוק מבני אלעזר: ולברך ד' בקרי' וסי' ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר ה'. יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי. בני עמרם אהרן ומשה ויבדל: השלישי ז' חס' בס' וסי' בסד' וישמע יתרו: ולא היו לו חד מן ג' זוגין מן ב"ב בחד עינינא קדמאה היו תנינא היה וסימ' היו ויקבץ את כל אכל שבע שנים היה ותכלינה שבע שני השבע. היו וימת אלעזר ולא היו לו בנים. היה למחלי אלעזר ולא היה לו בנים. שהיו קניתי עבדים ושפחות ובני בית היו לי. שהיה

וארבעה אלף ושטרים ושפטים ששת אלפים: ה וארבעת אלפים שערים וארבעת אלפים מהללים ליהוה בכלים אשר עשיתי להלל: ו ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי לגרשון קהת ומררי: ז לגרשני לעדן ושמעי: ח בני לעדן הראש יחיאל וזתם ויואל שלשה: ט בני שמעי שלמות וחזיאל והרן שלשה אלה ראשי האבות ללעדן: י ובני שמעי יחת זינא ויעוש ובריעה אלה בני־שמעי ארבעה: יא ויהי־יחת הראש וזיזה השני ויעוש ובריעה לא־הרבו בנים ויהיו לבית אב לפקדה אחת: יב בני קהת עמרם יצהר חברון ועזיאל ארבעה: יג בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים הוא־ובניו עד־עולם להקטיר לפני יהוה לשרתו ולברך בשמו עד־עולם: יד ומשה איש האלהים בניו יקראו על־שבט הלוי: טו בני משה גרשום ואליעזר: טז בני גרשום שבואל הראש: יז ויהיו בני־אליעזר רחביה הראש ולא־היה לאליעזר בנים אחרים ובני רחביה רבו למעלה: יח בני יצהר שלמית הראש: יט בני חברון יריהו הראש אמריה השני יחזיאל השלישי ויקמעם הרביעי: כ בני עזיאל מיכה הראש וישיה השני: כא בני מררי מחלי ומושי בני מחלי אלעזר וקיש: כב וימת אלעזר ולא־היו לו בנים כי אם־בנות וישאום בני־קיש אחיהם: כג בני מושי מחלי ועדר וירמות שלושה: כד אלה בני־לוי לבית אבתיהם ראשי האבות לפקודיהם במספר שמות לגלגלתם עשה המלאכה לעבדת בית יהוה מבן עשרים שנה ומעלה: כה כי אמר דויד הניח יהוה אלהי־ישראל לעמו וישכן בירושלם עד־לעולם: כו וגם ללוים אין־לשאת את־המשכן ואת־כל־כליו לעבדתו: כז כי בדברי דויד האחרונים המה מספר בני־לוי מבן עשרים שנה ולמעלה: כח כי מעמדם ליד־בני אהרן לעבודת בית יהוה על־החצרות ועל־הלשכות ועל־טהרת לכל־קדש ומעשה עבדת בית האלהים: כט וללחם המערכת ולסלת למנחה ולרקיקי המצות ולמחבת ולמרבכת

תולדות אהרן ויבדל אהרן. פסחים קד גיטין נט הוריות יג: בניו יקראו. זבחים קב: בני משה. יבמות סא בתרא קט: ובני רחביה. ברכות ז:

רדק

לשנים: (ז) לגרשוני לעדן ושמעי. לעדן הוא לבני הנזכר בתורה ונזכר בזה הספר למעלה: (ח) בני לעדן הראש יחיאל. יחיאל הראש. ר"ל ואין לו הכרע ונמשך לפניו או לאחריו. כי לבני היה הבכור לגרשון ויחיאל היה הבכור ללבני שהוא לעדן. ויחיאל הוא יחת הנזכר למעלה. וזיתם ויואל ג"כ בני לעדן והנה הם שלשה. ולמטה הוא זיתם ויואל בני יחיאל שאמר בני יחיאל זיתם ויואל אחיו א"כ הנה כתב בני בנים עם הבנים וכמוהו בספר רבים. או נפרש מה שאמר למטה בני יחיאל זיתם ויואל היו בניו נקראים על שם אחיו או חסר וי"ו ופי' בני יחיאל זיתם אחיו היו על אוצרות בית ה': (ט) בני שמעי. אין זה שמעי מבני גרשון אלא אחד מבני לעדן הנזכרים היה שמו שמעי ובניו שלמית וחזיאל והרן שלשה: (י) ובני שמעי. זה שמעי בן גרשום: (כו) וגם ללוים אין לשאת. כלומר אחר שמשכן האהל בירושלים עוד אין ללוים עבודת משא: (כז) כי בדברי דוד האחרונים. כלומר במעשיו האחרונים היה זה שספר הלוים מבן עשרים שנה והעמידם על משמרותם. והכין כל צרכי המקדש כי מתחילה ספר אותם מבן שלשים כמו שכתוב בתורה. ועתה אמר כיון שאין ללוים לשאת בכתף נעמיד ג"כ מבן עשרים שנה: (כח) ועל טהרת לכל קדש. שיהיו הלוים מזומנים לטהרת כל קדש כמו שאמר ביחזקאל ויבאו הכהנים לפנימה בית ה' לטהר וגו' ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון חוצה: ומעשה עבודת בית האלהים. מעשה אינו סמוך כי הוא נקוד סגול ופי' ולמעשה ולעבודת בית ה' לכל יהיו מזומנים: (כט) ולכל משורה ומדה. גם כן יהיו מזומנים לתקן

רשי

כדכתיב (במלכים א' ו') והאולם על פני היכל הבית וגו': (כז) המה מספר בני לוי מבן עשרים שנה ולמעלה. כלומר אז תיקן דוד משמרות אלו כשיבא שלמה בנו שיהיו מזומנים לו: (כח) כי מעמדם ליד בני אהרן וגו'. דוגמא וילוו עליך וישרתוך: ועל טהרת לכל קדש. שאם יטמא הבית וכליו שיהיו הם ממונים לטהרו שכן מצינו בחזקיהו כדכתיב (לקמן ב' כ"ט) ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון

מצודת ציון

ושוטרים. הם הנוגשים וכופים לעשות דברי השופטים: (יא) לפקודה. ענין מנוי ונזכרות: (כט) המערכת. מל' ערוכה וסדור: ולרקיקי. חררות דקות כמו רקיקי מצות (ויקרא ב): ולמחבת. מנחה מעשה מחבת: ולמרבכת. ענין חליטה ברותחין כמו מרבכת תביאנה (שם ו): משורה. היא מדת הלח כמו במדה במשקל ובמשורה (שם יט): קרן

מצודת דוד

לנצח. מאלה העמיד לנצח וכו': על מלאכת וכו'. בעת עבודת המזבח: (ה) בכלים כי הכ"ד אלף האמורים במקרא שלפניו המה שררו בפה: (ו) מחלקות. לחלקים: לבני לוי. את בני לוי היה מחלק והם גרשון וכו': (ז) לגרשני. לגרשון היו בנים לעדן ושמעי: (ט) בני שמעי. אין זה שמעי בן גרשון כ"א אחד מבני לעדן ושלשת בניו היו ראשי אבות: (י) ובני שמעי. זהו בן גרשון: (יא) הראש. הוא היה בית אב הראשון בבני שמעי: וזיזה. הוא זינא הנזכר: אחת. מוסב גם על לבית אב ור"ל שהיו לחבורה אחת וראש אחד להם: (יג) ולברך בשמו. הוא ברכת כהנים בנשיאת כפים: (יז) רבו למעלה. נתרבו מאד: (כב) וישאום. נשאום לנשים: אחיהם. קרוביהם: (כד) לבית אבותיהם וכו'. לבני בית אבותיהם היו אלו ראשי האבות לכל הפקודים שבהם: במספר שמות. המנויין במספר זכרון שמותם לגלגלתם: עשה המלאכה וכו'. המשוררים והשוערים והממונים: (כה) כי אמר דוד. בא לתת טעם למה מנה דוד מבן עשרים הלא התורה אמרה מבן שלשים ואמר כי אמר דוד הניח ה' וכו' עד לא יזוז עוד משם: (כו) וגם ללוים. וא"כ אין גם ללוים לשאת את המשכן ממקום למקום כמו שנשאו עד הנה ואינם אלא לשיר ודי בבן עשרים כי לעבודה בכתף הוצרכו לשלשים למלאות הכח ולא לשיר: לעבודתו. העשוי לעבודת המשכן: (כז) כי בדברי וכו'. ר"ל אף שבדברי דוד עצמו נאמר למעלה מבן שלשים זהו כי בדברי דוד האחרונים המה ספורים מבן עשרים אבל בראשונה לא עלתה זאת על דעתו ורצה למנותם כמ"ש בתורה מבן שלשים: (כח) כי מעמדם. ר"ל הואיל והופקדו להיות מעמדם תחת יד בני אהרן וכו' א"כ די בבן עשרים: על החצרות. יפרש מהו עבודת בית ה' ואמר שיהיו ממונים על החצרות וכו': ועל טהרת. לשמור טהרת דברים הקדושים שלא יטמאו: ומעשה. ושאר מעשה עבודת וכו':

וללחם

גרלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם. וסי׳ היו היה דבר ה׳ אל יהזקאל: ובבני ד׳ וסי׳ ושאול לכד את המלוכה. וגם כל היהודים. ויחלקום בגורלות אלה עם אלה.
בבני אצי בי רצה: הרבעי ג׳ חס׳ בקריאה וסי׳ לשערים הרבעי. יחלקיהו השני תכליהו. ביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה: העשרים ג׳ וסימ׳ לא אעשה בעבור. נגד העשרים

ולכל־משורה ומדה: ל ולעמד בבקר בבקר להדות ולהלל ליהוה וכן לערב: לא ולכל העלות עלות ליהוה לשבתות לחדשים ולמעדים במספר כמשפט עליהם תמיד לפני יהוה: לב ושמרו את־משמרת אהל־מועד ואת משמרת הקדש ומשמרת בני אהרן אחיהם לעבדת בית יהוה:

כד א ולבני אהרן מחלקותם בני אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר: ב וימת נדב ואביהוא לפני אביהם ובנים לא־היו להם ויכהנו אלעזר ואיתמר: ג ויחלקם דויד וצדוק מן־בני אלעזר ואחימלך מן־בני איתמר לפקדתם בעבדתם: ד וימצאו בני־אלעזר רבים לראשי הגברים מן־בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית־אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה: ה ויחלקום בגורלות אלה עם־אלה כי־היו שרי־קדש ושרי האלהים מבני אלעזר ובבני איתמר: ו ויכתבם שמעיה בן־נתנאל הסופר מן־הלוי לפני המלך והשרים וצדוק הכהן ואחימלך בן־אביתר וראשי האבות לכהנים וללוים בית־אב אחד אחז לאלעזר ואחז ׀ אחז לאיתמר: ז ויצא הגורל הראשון ליהויריב לידעיה השני: ח לחרם השלישי לשערים הרבעי: ט למלכיה החמישי למימן הששי: י להקוץ השבעי לאביה השמיני: יא לישוע התשעי לשכניהו העשרי: יב לאלישיב עשתי עשר ליקים שנים עשר: יג לחפה שלשה עשר לישבאב ארבעה עשר: יד לבלגה חמשה עשר לאמר ששה עשר: טו לחזיר שבעה עשר להפצץ שמונה עשר: טז לפתחיה תשעה עשר ליחזקאל העשרים: יז ליכין אחד ועשרים לגמול שנים ועשרים: יח לדליהו שלשה ועשרים למעזיהו ארבעה ועשרים: יט אלה פקדתם

תולדות אהרן וימלאו. תענית כז: ואחז אחז. שם:

רשי

קדרון חולה וכתיב ויהלו באחד לחדש הראשון לקדש וגו׳: (לא) ולכל העלות עלות לה׳ לשבתות לחדשים. פתרון הם יהיו ממונים על הלשכות וגם על לשכת בית הטלאים שהקרבנות שם והם יביאו אל הכהנים תמיד בכל יום במספר מה שצריכים בכל יום בין בחול בין בשבתות ובחדשים ובמועדים שמוסיפים על התמיד כל אלה יביאו במספר כמשפט וגם מסייעים לכהנים להפשיט הזבח וכן מצינו בחזקיהו רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ויחזקום אחיהם הלוים וגו׳: (א) ולבני אהרן. פתרון אלה בני אהרן וגומר על מחלקותם: (ב) וימת נדב ואביהוא ובנים לא היו להם. לפי שלא היו להם בנים כיהנו אלעזר ואיתמר במקומם אבל אם היו לנדב ואביהוא בנים היו קודמים לאלעזר ואיתמר בכהונה גדולה שכן מצינו (בעזרא ג׳) שהרי יהוצדק אביו של יהושע היה ויהוצדק ועזרא בני שריה היו דכתיב (לעיל ה׳) ושריה הוליד את יהוצדק ובעזרא (ה׳) כתי׳ עזרא בן שריה ויהוצדק הלך בגולה לבבל וכשעלו מבבל עלה יהושע ושימש ולא שימש עזרא לפי שהי׳ יהוצדק הבכור וקדמו בן אחיו הבכור כדכתיב בנבואת חגי (ז׳) יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול: (ג) ואחימלך מן בני איתמר. זה אחימלך בן אביתר כדמוכח בסמוך (כ״ד ו׳) ויכתבם שמעיה וגו׳ עד ואחימלך בן אביתר: (ד) ויחלקו׳ לבני אלעז׳ ראשי׳ לבי׳ אבות ששה עשר. מתחלה במשכן שילה לא היו כ״א י״ו משמרו׳ ח׳ מאלעז׳ וח׳ מאיתמר כמפורש במסכ׳ תענית וכשראה דוד שהיו ראשי הגבורים לאלעזר רבים חלקם לכל משמר ומשמר של אלעזר לשנים והעמידם על י״ו משמרות ומשמרת בני איתמר העמיד על מעמד משמר כבראשונה על שמנה משמרות וכן מוכיח בסמוך בית אב אחז לאלעזר ואחז אחז לאיתמר כלומר כאחוז למעמד למשמרת שבמשכן כמו כן העמידן דוד עתה בבית המקדש: (ה) ויחלקום בגורלות אלה עם אלה. למי יפול הגורל להיות ראשון או שני או שלישי או רביעי וכן כולם: (ו) ויכתבם שמעיה. להיות להם לזכרון מי ראשון ומי שני וכן כולם: (יט) אלה פקדתם לעבדתם. אלו שכתובין

רדק

לתקן המדות שיהיו נריכין למקדש ההין והאיפה שליפתם ורביעתם ועשירתם. והמשורה הוא כלל המדות הקטנות והמדה כלל המדות הגדולות: (לא) ולכל העלות עלות. שיהיו מזומנים ג״כ להלל בכל זמן שיעלו עולה לשבתות לחדשים ולמועדים ולעזור לכהנים גם כן באלה הימים שהקרבנות מרובים ויעזרו להביא הבהמות ולהכניס ולשחוט ולעשות כל מעשה עד קבלת הדם כי מקבלת הדם ואילך מצות כהונה: (ג) ויחלקם דוד וצדוק וגו׳. היו״ד בסגול והחי״ת בקמץ והוא כמו ויחלקם האמור למעלה כי שוים הם בניקוד. וכבר זכרתי דקדוקו בספר מכלל. פי׳ לפי שעשה דוד המשמרות ממה שהיו כי מתחילה היו שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר. וראה דוד רבים לראשי גבורים מן בני איתמר ולקח עמו אחד מבני איתמר ואחד מבני אלעזר והוסיף עוד שמונה משמרות ותקן עשרים וארבעה משמרות הששה עשרה מאלעזר והשמונה מאיתמר. וזהו שאמר בית אב אחד אחוז לאלעזר כלומר יותר על מה שהיה בתחילה. ואחוז אחוז לאיתמר. כלומר מה שהיה אחוז לאיתמר היה גם עתה כן אחוז כי לא הוסיפו לו משמרה. ונחלקו רבותינו יש מי שאומר כי משה תקן שמונה משמרות ד׳ מאלעזר וד׳ מאיתמר בא שמואל והעמידן על שש עשרה שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר בא דוד והעמידן על עשרים וארבע. ויש מהם מי שאומר כי משה תקן שש עשרה שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר באו שמואל ודוד והעמידום על עשרים וארבע שנאמר יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם: (ה) ויחלקם בגורלות אלה עם אלה וגו׳. ר״ל כי לא נתן מעלה לאחד מהם על חברו כי כלם היו שרי קדש ושרי האלהים מבני אלעזר ומבני איתמר לפיכך לא נתן להם מעלה זה על זה להיות זה קודם לזה אלא כמו שעלה הגורל להם כן היו לבד הכהונה הגדולה שהיתה מבני אלעזר כמו שפירשנו למעלה: (ו) ויכתבם שמעיה בן נתנאל הסופר. עשרים וארבעה משמרות ובית

מצודת דוד

(כט) וללחם המערכת וכו׳. להכין לחם הפנים וסולת למנחת הסולת: ולרקיקי וכו׳. והם מיני מנחות האמורים בתורה: ולכל משורה. להיות ממונים על מדות הלח והיבש הנצרכים בעזרה: (ל) ולעמוד וכו׳. לשורר בעת הקרבת התמידין: (לא) ולכל העלות. להודות ולהלל בכל זמן העלאת עולות לה׳ לשבתות וכו׳ והם עולו׳ המוספין: במספר. ר״ל העולות הבאים במספר הקבוע כמשפט התורה על ישראל להקריב תמיד לפני ה׳ ולא יעבור: (לב) ושמרו וכו׳. גם ישמרו את משמרת האהל לבל יקרב איש זר: הקדש. דברים המקודשים: ומשמרת בני אהרן. לסייע אותם בדבר הצריך לעבודת בית ה׳ כהפשטת עור העולה וכדומה: כד (א) ולבני אהרן. ואת בני אהרן היה כן מחלקותם למשמרות: (ב) לפני אביהם. בחיי אביהם: ויכהנו. ר״ל והם נשארו כהנים לה׳: (ג) לפקודתם בעבודתם. לפי משפרם העובדים בעבודה המוטל עליהם: (ד) לראשי הגברים. למספר ראשי הגברים הראויים לעבודה: ראשים לבית אבות. עשה ששה עשר ראשי בתי אבות והם המשמרות: (ה) בגורלות. מי יהיה ראשון ומי שני וכו׳: כי היו שרי קדש וכו׳. כי כולם היו שרי קדש וכו׳ ולזה לא נתן מעלה לאחד על השני להקדימו מבלי גורל: (י) ויכתבם. שמות בתי האבות כתבם על פתקים להניחם בקלפי לט[...]א הגורל: בית אב אחד אחז וכו׳. אח״ז ר״ל מתחלה היו שמונה בתי אבות [...]זר ושמונה לאיתמר ועל שמלא דוד רבים לבני אלעזר חלק כל בית אב לשתים וז״ש בית אב אחד אחוז לאלעזר ר״ל כל בית אב אחז עוד אחת להיות בה שתים: ואחז אחז לאיתמר

א"ר לחצר . ליחזקאל העשרים : צוהו י' בקריאה וסי' ויעש נח ככל אשר צוהו . ויגד משה לאהרן את כל דברי. ויבא משה ויקרא לזקני העם . ויקח משה את המטה . וישכם דוד בבקר דגלית . ויעש דוד כן כאשר צוהו ה' דמלכים. וחברו ויעש דויד כאשר צוהו האלהים דד"ה. אשר עשה דוד את הישר . ויעש ברוך בן נריה דירמיה. אלה פקדתם לעבדתם : ויוסף ט' שום בר נש וסימ' ויוסף הורד מצרימה. ויוסף בן שלשים שנה בעמדו. ויוסף הוא השליט . הם יצאו את העיר לא הרחיקו . אנכי ארד עמך מצרימה . ויוסף היה במצרים. לברך את העם על הר גריזים. לבני אסף זכור. גאלת בזרוע עמך. וחד לישן תוספת ויאמר יואב אל המלך דשמואל :

לַעֲבֹדָתָם לָבוֹא לְבֵית־יְהוָה כְּמִשְׁפָּטָם בְּיַד אַהֲרֹן אֲבִיהֶם כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ וְלִבְנֵי לֵוִי הַנּוֹתָרִים לִבְנֵי עַמְרָם שׁוּבָאֵל לִבְנֵי שׁוּבָאֵל יֶחְדְּיָהוּ׃ כא לִרְחַבְיָהוּ לִבְנֵי רְחַבְיָהוּ הָרֹאשׁ יִשִּׁיָּה׃ כב לַיִּצְהָרִי שְׁלֹמוֹת לִבְנֵי שְׁלֹמוֹת יָחַת׃ כג וּבְנֵי יְרִיָּהוּ אֲמַרְיָהוּ הַשֵּׁנִי יַחֲזִיאֵל הַשְּׁלִישִׁי יְקַמְעָם הָרְבִיעִי׃ כד בְּנֵי עֻזִּיאֵל מִיכָה לִבְנֵי מִיכָה שָׁמוּר׃ כה אֲחִי מִיכָה יִשִּׁיָּה לִבְנֵי יִשִּׁיָּה זְכַרְיָהוּ׃ כו בְּנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי בְּנֵי יַעֲזִיָּהוּ בְנוֹ׃ כז בְּנֵי מְרָרִי לְיַעֲזִיָּהוּ בְּנוֹ וְשֹׁהַם וְזַכּוּר וְעִבְרִי׃ כח לְמַחְלִי אֶלְעָזָר וְלֹא־הָיָה לוֹ בָּנִים׃ כט לְקִישׁ בְּנֵי־קִישׁ יְרַחְמְאֵל׃ ל וּבְנֵי מוּשִׁי מַחְלִי וְעֵדֶר וִירִימוֹת אֵלֶּה בְּנֵי הַלְוִיִּם לְבֵית אֲבֹתֵיהֶם׃ לא וַיַּפִּילוּ גַם־הֵם גּוֹרָלוֹת לְעֻמַּת ׀ אֲחֵיהֶם בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי דָּוִיד הַמֶּלֶךְ וְצָדוֹק וַאֲחִימֶלֶךְ וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם אָבוֹת הָרֹאשׁ לְעֻמַּת אָחִיו הַקָּטָן׃ כה א וַיַּבְדֵּל דָּוִיד וְשָׂרֵי הַצָּבָא לַעֲבֹדָה לִבְנֵי אָסָף וְהֵימָן וִידוּתוּן הַנִּבְּאִים בְּכִנֹּרוֹת בִּנְבָלִים וּבִמְצִלְתָּיִם וַיְהִי מִסְפָּרָם אַנְשֵׁי מְלָאכָה לַעֲבֹדָתָם׃ ב לִבְנֵי אָסָף זַכּוּר וְיוֹסֵף וּנְתַנְיָה וַאֲשַׂרְאֵלָה בְּנֵי אָסָף עַל יַד־אָסָף הַנִּבָּא עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ ג לִידוּתוּן בְּנֵי יְדוּתוּן גְּדַלְיָהוּ וּצְרִי וִישַׁעְיָהוּ חֲשַׁבְיָהוּ וּמַתִּתְיָהוּ שִׁשָּׁה עַל יְדֵי אֲבִיהֶם יְדוּתוּן בַּכִּנּוֹר הַנִּבָּא עַל־הֹדוֹת וְהַלֵּל לַיהוָה׃ ד לְהֵימָן בְּנֵי הֵימָן בֻּקִּיָּהוּ מַתַּנְיָהוּ עֻזִּיאֵל שְׁבוּאֵל וִירִימוֹת חֲנַנְיָה חֲנָנִי אֱלִיאָתָה גִּדַּלְתִּי וְרֹמַמְתִּי עֶזֶר יָשְׁבְּקָשָׁה מַלּוֹתִי

רדק

ובית ראשי הגבורים ונתנם בקלפי ויצא הגורל הראשון ליהויריב וגו' : (לא) אבות הראש . כך היה שמו אבות . ופירוש לעמת אחיו הקטן שלא היה הגורל ראשון ואחריו הקטן אלא הפילו ביניהם גורלות גם הם כמו שעשו הכהנים בין גדול בין קטן כאשר עלה בגורלו כך היה וכן אמר כקטן כגדול מבין עם תלמיד פי' המבין הוא הגדול והתלמיד הוא הקטן : (א) ויבדל דוד . פי' הבדיל לבני אסף והימן וידותון להיות משוררים והאחרים להיות שוערים והאחרים להיות גזברים על אוצרות בית ה' כמו שאומר . וכל חבורה מהם נחלקו ביניהם על פי הגורל הנבאים בכנורות בנבלים ובמצלתים . היו בני אסף מנגנים בכלי שיר ואסף שורה עליו רוח הקודש והיה משורר בפיו לקול הכנורות . וכן הימן וידותון כלם היו נביאים עם כלי השיר כי ספר תהלים ברוח הקדש נאמר ויש בו נבואות ועתידות הגלות והגאולה . והיו בני אסף ארבעה ובני ידותון ששה ובמספר אינם כי אם חמשה גדליהו וצרי וישעיהו חשביהו ומתתיהו ואמר ששה ואינם אלא חמשה אבל במספר הגורל מצאנו אחד שאינו הנה והוא שאמר והעשירי שמעי . ונמצא בהגדה כי כשחלקם דוד היו לידותון חמשה בנים והיתה אשתו מעוברת משמעי וראה ברוח הקדש שגם הוא יהיה ראש משמרה לפיכך אמר ששה . ויתכן לומר שהיה קטן אז ולא היה עדיין ראוי לשורר ולהיותו ראש משמרה עד שגדל והיה ראש משמרה . לפיכך ספרו במספר הגורל לפי שהיו מלמדים אותו והיה עתיד להיות ראש משמרה . ובני הימן היו י"ד כי רוממתי עזר היא שם אחד אעפ"י שבתי תיבות הנה כמוהו רבים . והנה בין שלשתם היו עשרים וארבעה ראשי משמרות כנגד הכהנים שהיו ג"כ עשרים וארבע . ויוסף בן אסף ראש משמרות הלוים בבת עם יהויריב ראש משמרות הכהנים וכן כלם . ואלה עשרים וארבע משמרות הלוים היה כל אחד מהם עם אחיו ובניו בנים עשר הנה בין כולם היו מאתים ושמונים ושמונה כמו שאומר הנביא על ידי המלך הם המשוררים שאמר אסף והיו נאמרים ברוח הקדש ואמר על ידי המלך כי המלך מנהו ראש בדברי השיר ובכליו וכתב דבריו בספרו . וכן אמר בידותון הנביא על הודות והלל לה'. ובהימן ג"כ אמר שהיה מבני קרח חוזה המלך בדברי האלהים להרים קרן ישראל

רשי

שכתובין כאן ראשי משמרות פקודתם על משמרות היו: (א) ויבדל דוד ושרי הצבא לעבודה . לשורר השיר: לבני אסף וגו'. מכל הלוים לא הבדיל כ"א בני אסף : והימן וידותון הנבאים. כשהיו מנגנים בכלי שירים הללו היו מתנבאים דוגמא באלישע קחו לי מנגן (מלכים ב' ג') והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' : ויהי מספרם אנשי מלאכה . כלומר המשמרות כ"ד על כ"ד משמרות ד' בנים של אסף וששה של ידותון וי"ד של הימן הרי כ"ד למטה כלל מספר כולן כדכתיב ויהי מספרם עם אחיהם וגו' : (ג) ומתתיהו ששה . ולא תמצא אלא חמש אשתו היתה מעוברת את שמעי וראה ברוח הקודש שגם הוא עתיד להיות ראש משמרה לפיכך אמר ששה וזהו שנאמר לפנינו העשירי שמעי וזהו שיסד הפייטן (בקדושת של יוצר דפרשת שקלים) רשום מבטן להפקד במשמרת הקודש : על ידי אביהם ידותון . דוגמא על ידו החזיק (נחמיה ג') : הנבא על הודות והלל . שהיו מנגנים בכנור מזמורי הודו ומזמורי הללויה והיה מתנבא : (ד) ורוממתי עזר

מצודת דוד

לא יתמר . ר"ל מה שהיה אחוז לאיתמר מאז נשאר אחוז ולא הוסיף כלום : (יט) אלה פקודתם. אלה מספר המשמרות לבוא לבית ה' לעבודתם כמשפט האמור ביד אהרן כאשר צוהו ה' : (כ) ולבני לוי הנותרי'. היה כן מחלקותם ואמר הנותרים כי כבר חשב הכהני' מבני לוי ובני גרשון בן לוי ואף שגם המה נזכרים עמהם למעלה מ"מ השבם שוב על כי נשתנ' בהם שמות בתי האבות ועל בני מררי נתוסף עוד : לבני עמרם שובאל וכו'. ר"ל בית האב מבני עמרם שהית' נקרא' מתחיל' ע"ש שובאל עתה הוחזר' להיות נקראת ע"ש יחדיהו שהיה מבני שובאל וכן כולם הנאמרים בענין : (כא) לרחביהו . לבית אב של רחביה נעשה מבניו ישיה לראש ונקראה בית האב על שמו : (כב) ליצהרי. בית האב מבני יצהר שהיתה נקראת ע"ש שלומות נקראת עתה ע"ש יחת : (כג) ובני יריהו . ר"ל בית האב שהיתה נקראת ע"ש יריהו נעשה עתה לבית אב אחת עם אמריהו שהיתה שנית לה ונקראו שתיהן ע"ש אמריהו : יחזיאל . בית האב שהיא לא נשתנה שמה וכן יקמעם : (כד) אחי מיכה ישיה . ר"ל בית האב שהיתה נקראה ע"ש ישיה שהיה אחי מיכה הוחזרה להיות נקרא ע"ש זכריהו שהיה מבני ישיה : (כו) בני מררי . ר"ל מה שהיו בתי אבות לבני מררי רק מבני מחלי ומושי נתוסף עתה בתי אבות בני יעזיהו בן מררי שלא הוזכר למעלה : (כז) בני מררי . אלה בתי האבות מבני מררי ליעזיהו בנו היו שהם וכו' : (כח) ולא היה לו בנים . ולא היה א"כ לבית אב : (כט) לקיש . בית האב של קיש נקראה עתה ע"ש ירחמאל שהיה מבני קיש : (ל) ובני מושי מחלי וכו'. בתי האבות ההם לא נשתנו שמם : לבית אבותיהם . של בני משפחותם (והיו א"כ נחלקים עתה לכ"ד מחלקות כמו הכהנים תשעה מבני גרשון ושמנה מבני קהת ושבעה מבני מררי) : (לא) גורלות . מי ישמש ראשון ועבודתה היה לשורר בפה : לעומת אחיהם . ר"ל כמו אחיהם בני אהרן ודומה להם בדבר הגורל : אבות הראש וכו'. הראש מכל בני בתי האבות היה נקרא בשמו אבות ולזה אמר עם שאבות הזה היה הראש לכולם עכ"ז היה מונה בגורל לעומת אחיו הקטן מכולם ולא הועיל לו מעלתו להקדים ראשון את בית האב שלו : כה (א) ויבדל. הבדילם מאחר הלוים אל עבודה הנמסר להם בהגל בכלי שיר : הנבאים. אשר היו מתנבאים ברה"ק : בכנורות. הבדילן לנגן בכנורות וכו' : אנשי מלאכה לעבודתם . בקיאים וחכמים בעבודת הנגון : (ב) לבני אסף זכור . לבני אסף היה המספר זכור ויוסף וכו' : על יד אסף . ר"ל הם השכילו בחכמת הנגון על יד אסף אביהם כי הוא למדם . הנבא. על אסף יאמר שהיה מתנבא ברה"ק ע"י המלך כי הוא הכינו להיישירו אל הנבואה : (ג) לידותון . זו היא המספר לידותון : ששה. אינם אלא חמשה ואחז"ל שאשת ידותון היתה מעוברת וצפה דוד ברוח הקודש שתלד בן ויהיה ראש משמרה והוא שמעי האמור למטה העשירי שמעי : על ידי וכו'. ר"ל ע"י אביהם השכילו לנגן בכנור כי הוא למדם : הנבא. על ידותון יאמר שהיה מתנבא ברוח הקדש בהודות והלל לה' : (ד) לסימן . זהו המספר לסימן : ורוממתי

עזר

נתניהו ה' בקריאה וסימ' וישלחו כל השרים אל ברוך. ויבאו אל גדליה המצפתה. והבור אשר השליך שם ישמעאל. החמישי נתניהו בניו ואחיו. ועמהם הלוים שמעיהו: מתתיהו ד' וסי' ועמהם אחיהם המשנים. ומתתיהו ואליפלהו ר"פ. לידותון בני ידותון גדליהו. לארבעה עשר מתתיהו: יהוחנן ד' בקריאה וסי' עילם החמישי יהוחנן הששי. ועל ידו יהוחנן השר ועמו. ולישמעאל בן יהוחנן דובשנה השביעית התחזק יהוידע. ויקומו אנשים מראשי בית אפרים. וכל עזרא דכו' יהוחנן במ"ג יוחנן וסימ' שם סימן י':

הותיר מחזיאות: ה כל־אלה בנים להימן חזה המלך בדברי האלהים להרים קרן ויתן האלהים להימן בנים ארבעה עשר ובנות שלוש: ו כל־אלה על־ידי אביהם בשיר בית יהוה במצלתים נבלים וכנרות לעבדת בית האלהים על ידי המלך אסף וידותון והימן: ז ויהי מספרם עם־אחיהם מלמדי־שיר ליהוה כל־המבין מאתים שמונים ושמונה: ח ויפילו גורלות משמרת לעמת כקטן כגדול מבין עם־תלמיד: ט ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף גדליהו השני הוא־ואחיו ובניו שנים עשר:
י השלשי זכור בניו ואחיו שנים עשר:
יא הרביעי ליצרי בניו ואחיו שנים עשר:
יב החמישי נתניהו בניו ואחיו שנים עשר:
יג הששי בקיהו בניו ואחיו שנים עשר:
יד השביעי ישראלה בניו ואחיו שנים עשר:
טו השמיני ישעיהו בניו ואחיו שנים עשר:
טז התשיעי מתניהו בניו ואחיו שנים עשר:
יז העשירי שמעי בניו ואחיו שנים עשר:
יח עשתי־עשר עזראל בניו ואחיו שנים עשר:
יט השנים עשר לחשביה בניו ואחיו שנים עשר:
כ לשלשה עשר שובאל בניו ואחיו שנים עשר:
כא לארבעה עשר מתתיהו בניו ואחיו שנים עשר:
כב לחמשה עשר לירימות בניו ואחיו שנים עשר:
כג לששה עשר לחנניהו בניו ואחיו שנים עשר:
כד לשבעה עשר לישבקשה בניו ואחיו שנים עשר:
כה לשמונה עשר לחנני בניו ואחיו שנים עשר:
כו לתשעה עשר למלותי בניו ואחיו שנים עשר:
כז לעשרים לאליתה בניו ואחיו שנים עשר:
כח לאחד ועשרים להותיר בניו ואחיו שנים עשר:
כט לשנים ועשרים לגדלתי בניו ואחיו שנים עשר:
ל לשלשה ועשרים למחזיאות בניו ואחיו שנים עשר: לא לארבעה ועשרים לרוממתי עזר בניו ואחיו שנים עשר:

כו א למחלקות לשערים לקרחים משלמיהו בן־קרא מן־בני אסף: ב ולמשלמיהו בנים זכריהו הבכור ידיעאל השני זבדיהו השלישי יתניאל הרביעי: ג עילם החמישי יהוחנן הששי אליהועיני השביעי: ד ולעבד אדם בנים שמעיה הבכור יהוזבד השני יואח השלישי ושכר הרביעי ונתנאל החמישי:

רשי

עזר. שם אחד הוא: (ה) חזה המלך בדברי האלהים להרים קרן. קרן הנבואה שמתנבא למלך דוגמא וירם קרן משיחו (שמואל א' ב'): ויתן האלהים להימן. כלומר אם לא שנתן לו אלהים הבנים אי אפשר שהיו לו י"ד בנים ושלוש בנות וכולן ראויין להיות ראשי משמרות דוגמא (רות ד) ויתן ה' לה הריון ותלד בן אם לא שהיתה מתנה זו מה' אי אפשר שיוליד בועז שהיה זקן וכן ויראהו ה' את כל הארץ (דברים לב) אם לא מאת ה' היתה ראויה זאת אי אפשר להביט כ"כ למרחוק: (ז) כל המבין. לענין שירה נופל לומר מבין כדכתיב מבין עם תלמיד וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא כי מבין הוא: (ח) ויפילו גורלות משמרת לעומת. פתרון משמרת לעומת משמרת ודוגמא למעלה (יו) ואהי' מתהלך מאהל אל אהל וממשכן פתרון ממשכן אל משכן:כקטן כגדול מבין עם תלמיד. פתרון הפילו גורלות על המשמרות זה לעומת זה משמרת לעומת משמרת כקטן כגדול מבין הרב עם תלמיד כולם היו שוין בגב למי שיגיע הגורל הראשון אם לקטן כן יקדים הוא להיות ראשון ואם אחרון יהי' אחרון וכן כולם בין מבין בין תלמיד בין קטן בין גדול ומשמרות אלו של לוים הולכים אחר משמרות של כהנים למי שנופל הגורל הא' משמרת ראשון עם משמרת יהויריב הכהן ולמי שיפול הגורל השני ישמש הוא ומשמרתו עם משמרת ידעיה הכהן: (ט) ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף. בנו ראשון. גדליהו השני. גדליהו בכור ידותון הוא: ואחיו ובניו שנים עשר כו'. פתרון על כל משמרה ומשמרה יבאו י"ב לוים שהרי היו כולם רפ"ח וכשתחלקם לכ"ד חלקים יהיה כל חלק וחלק י"ב לוים כ"ל וזהו אחיו ובניו מוסב ליוסף ולגדליהו ולפי שבפסוק אחד שניהם נזכרים כתב לבד פעם אחת הוא ובניו ואחיו וכל אחיו ואחיהם שבענין לאו אחיו ממש אלא חבורה אחת קורא אחים (ברודיר שפ"ט) בל' אשכנז: (י) השלישי זכור. בכור אסף: (יא) הרביעי ליצרי. שני של ידותון: (יב) החמישי נתניהו. שלישי של אסף כך נפל הגורל מזה לזה:(א) למחלקות לשערים. אין חוזרים חלילה אלא כנגד שערים חלקים ושוב הפילו גורלות מי לשער זה מי לשער

רדק

ישראל ולהוציאם מהגלות: (ה) ויתן האלהים להימן בנים ארבעה עשר ובנות שלש. אמר כן לפי שאסף וידותון לא היה להם כל כך בנים או אפשר שהיה עקר מתחלה והעתיר לה' ושמע תפלתו ונתן לו ארבעה עשר בנים ושלש בנות: (לח) ויפילו גורלות משמרת לעמת. ר"ל לעמת משמרת וכן מאהל אל אוהל וממשכן וגו'

מצודת דוד

עזר. הוא שם אחד ועם שהמה שתי תיבות: (ה) חזה המלך וגו'. הוא היה מתנבא למלך בדבר אלהים שירים קרן ממשלתו: (ו) על ידי אביהם בשיר. ע"י אביהם השכילו לדבר בשיר בבית ה' במצלתים וגו': לעבודת וגו'. בעת עבודת הקרבנות: על ידי המלך. ר"ל בהלולים שתיקן המלך ואסף וגו' כי גם המה תקנו מזמורים כמ"ש בספר תהלים: (ז) ויהי מספרם. של ראשי המשמרות הנזכרים עם חבריהם המלומדים לדבר בשיר: כל המבין. בדבר השיר: מאתים וגו'. ולא חשב כ"א המבינים ביותר בדבר הנגון אבל מספר כולם היו ארבעת אלפים כמ"ש למעלה: (ח) גורלות. מי ישמש ראשון ועבודתם היה לנגן בכלים: משמרת לעומת. כמו משמרה לעומת משמרה וקצר בדבר המובן: מבין. היותר נבון בדבר השיר עם מי שצריך להתלמד עוד ולא הועיל לו רוב בינתו להקדימו ראשון: (ט) לאסף ליוסף. מבני אסף עלה הגורל הראשון ליוסף: גדליהו השני. הוא היה בן ידותון וכן כולם לא היו בסדר התולדות כ"ס כאשר עלה הגורל: הוא ואחיו ובניו. מוסב גם על יוסף הראשון כי בכ"א היו י"ב ולכ"ד משמרות עולה רפ"ח במספר האמור למעלה והם היו המבינים ביותר בדבר השיר: כו (א) למחלקות. ר"ל אלה הנחלקים לשוערים לבני קרח היה לשוער משלמיהו וגו': (ד) ולעבד אדם. גם הוא היה שוער כמ"ש למעלה:

מצודת ציון

כה (ה) קרן. ענין ממשלה וחוזק והושאל מבע"ח בעלי הקרנות אשר יתחזקו בהם בהלחמם עם מי: (ז) מלומדי. ענין הסרגל כמו ומלמד לטרף טרף (יחזקאל י"ט): (ח) לעומת. נגד: (יא) ליצרי. הוא צרי האמור למעלה וכן ימצא קצת שינוי השמות באחר הנזכרים וכדרך המקרא: ויפקידם

כי

אביהו ז' בקריאה וסימ' וירד אביהו אל אשה. ויחר אפו ויעל בית אביהו. וירדו אחיו וכל בית אביהו. ודקרהו אביהו. וישלח חירם מלך צר דמלכים. ולחסה מן בני מררי בנים שמרי הראש. ויחל שלמה לבנות וגו' אשר נראה לדוד אביהו. וסימ' בלשון תרגום אתתא רגזת מן ביתה חזיא מלכא ודקרה ברישה. סימן כל סיפרא ודניאל ועזרא ר"פ ומן במ"י וסימ' מן קדמי שום טעם. מן הכהנים עזאל. מן השלשה בשנים. מן השלשים הנו נכבד. מן המלחמות ומן השלל. מן בני פרץ הראש. מן היום אשר הוצאתי. מן בניהם

ה עמיאל הששי יששכר השביעי פעלתי השמיני כי ברכו אלהים: ו ולשמעיה בנו נולד בנים הממשלים לבית אביהם כי־גבורי חיל המה: ז בני שמעיה עתני ורפאל ועובד אלזבד אחיו בני־חיל אליהו וסמכיהו: ח כל־אלה מבני עבד אדם המה ובניהם ואחיהם איש־חיל בכח לעבדה ששים ושנים לעבד אדם: ט ולמשלמיהו בנים ואחים בני־חיל שמונה עשר: י ולחסה מן־בני־מררי בנים שמרי הראש כי לא־היה בכור וישימהו אביהו לראש: יא חלקיהו השני טבליהו השלשי זכריהו הרבעי כל־בנים ואחים לחסה שלשה עשר: יב לאלה מחלקות השערים לראשי הגברים משמרות לעמת אחיהם לשרת בבית יהוה: יג ויפילו גורלות כקטן כגדול לבית אבותם לשער ושער: יד ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל הפילו גורלות ויצא גורלו צפונה: טו לעבד אדם נגבה ולבניו בית האספים: טז לשפים ולחסה למערב עם שער שלכת במסלה העולה משמר לעמת משמר: יז למזרח הלוים ששה לצפונה ליום ארבעה לנגבה ליום ארבעה ולאספים שנים שנים: יח לפרבר למערב ארבעה למסלה שנים לפרבר: יט אלה מחלקות השערים לבני הקרחי ולבני מררי: כ והלוים אחיה על־אוצרות בית האלהים ולאצרות הקדשים: כא בני לעדן בני הגרשני ללעדן ראשי האבות ללעדן הגרשני יחיאלי:

ד' | ג' | ג' | ד' קמצין וכל אס"ף דכו' | ד' חס' א' | ז' כסיפרא | ד' וכל אסף דכו' | ב'. | ב' מ"ל. ז' | ג' חס' | ג'. | ל"ט | ג' | ב' | כ"ו | ל'. ב' ט' מ"ל | ב' דגשים | ב' וכפסוק יח | י"א מ"ל | ג'. ג'. ב'

תולדות אהרן מבני עובד. ברכות סד (יבמות ו) : למזרח הלוים. תמיד כז : לפרבר. שם : שנים לפרבר. זבחים נה :

רד"ק

ונומר כמו שכתבנו : (ה) פעלתי השמיני כי ברכו אלהים. כמו שכתב למעלה ויברך אלהים את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון האלהים וכן כתוב ששים ושנים לעובד אדום. למעלה אומר ועובד אדום ואחיהם ששים ושמנה ואמר ואחיהם כינוי הרבים על עובד אדום ובניו כי כלם יקראו אחי אביהם כמו אחיהם והנה אמר מבני עובד אדום שהיו ששים ושנים. ומה שאמר המה ובניהם ואחיהם המה אומר על בני עובד אדום ובניהם אומר על בני בניו הנזכרים ואחיהם על שאינם נזכרים. ואיש חיל כמו ואנשי חיל. ורז"ל דרשו ויברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו שילדה אשתו ושמנה כלותיה ששה בכרס אחד והם ששים ושנים : (ו) הממשלים לבית אביהם כי גבורי חיל המה. דומים להם בגבורה כמו שהיו בית אביהם גבורי חיל לעבודה כן היו הם. והממשלים תאר בחירק המ"ם כמו הערים המבדלות. עתליהו המרשעת : (יג) ויפילו גורלות כקטן כגדול. כמו שפירשנו למעלה : לשער ושער. פירוש הגורלות שהפילו ביניהם לא לדעת איזה מהם קודם אלא איזה מהם לשער מזרח. ואיזה מהם לשער מערב ודרום וצפון : (יד) ויפול הגורל מזרחה לשלמיהו. וצפון לזכריהו בנו ולעובד אדום נגבה : לשפים ולחוסה למערב : (טו) ולבניו בית האספים. פי' בניו היו שומרים בית האספים והיה זה הבית לדרום העזרה מבחוץ. ומה שאמר ולאספים שנים שנים. יש בו פירו' שנים בדברי רז"ל האחד שהיו לכל אחד מבני האספים שנים לוים והאחר שהיה לכל אחד מבתי האסופים אחד ואחד. ויהיה פי' כך ולאספים שהיו שנים היו שנים הכל אחד ואחד והיה בין כולם עשרים וארבע כאשר המשמרות במזרח ששה ובצפון ארבעה ובדרום ארבעה. ולאספים שנים שנים והיו ארבעה. ולמערב ארבעה. ולפרבר שנים הרי עשרים וארבעה. ורבותינו חלקום לעשרים וארבעה מקומות שאמרו במשנה בשלשה מקומות הכהנים שומרים את המקדש בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד. והלוים בעשרים ואחד מקום חמשה על חמשה שערי הר הבית ארבעה על ארבעה פנותיו מבפנים חמשה על חמשה שערי העזרה. וארבעה על ארבעה פנותיו מבחוץ אחד בלשכת הקרבן ואחד בלשכת הפרכת ואחד אחרי בית הכפרת. והקשו הפסוקים האלה שיש בהם עשרים וארבעה ובלוים הוא מדבר. ותירצו כי בעשרים וארבע מקומות נקראו הכהנים לוים וזה אחד מהם. והכהנים והלוים בני צדוק והנה ג"כ השלשה היו כהנים ועשרים ואחד לוים ותירצו הפסוקים ג"כ בענין אחר. כמו שכתבו במסכת תמיד ובזבחים. ואמרו מאי לפרבר כמאן דאמר כלפי בר : (כא) בני לעדן. הוא לבני כמו שפירשנו ואמר בני הגרשוני אולי היה לעדן אחר ואמר בני לעדן שהיו מבני גרשון הם ראשי האבות הנזכרים למעלה

ולעדן

רש"י

לשער אחר כך מפורש לקמן : לקרחים משלמיהו בן קורא מן בני אסף. ודוגמא למעלה ושלום בן קורא וגו' (לעיל ט' ט') : (ה) כי ברכו אלהים. כדאמר (לעיל יג) ויברך ה' את בית עובד אדום וגו' : (ו) הממשלים לבית אביהם. פתרון אותם מושלים היו על יד אביהם ודוגמא בסוף דניאל ומשל ממשל רב : (ח) איש חיל. לא בכח ולא במלחמה אלא כאדם שאומר עליו פלוני חשוב וכן הלא בועז מודעתנו איש גבור חיל (רות ג') : (יב) משמרות לעמת אחיהם. ראשי כ"ד משמרות : (יג) ויפילו גורלות כקטן כגדול לבית אבותם לשער ושער. למי יבוא שער זה ולמי שער זה למזרח למערב לצפון לדרום וכן לכל שערים שבעזרה : (יז) ולאספים. מקום ששמו אסופים : (יח) שנים לפרבר. ומפורש במס' תמיד אמר רבא לפרבר כלפי בר : (כ) והלוים אחיה על אוצרות וגו'. הוא היה ממונה על מעות שנקנין מהם קרבנות לבית אלהים כגון קרבן קדשים : (כא) בני לעדן.

ללעדן

מצודת דוד

(ה) כי ברכו אלהי'. בריבוי בני' ואחז"ל על שעמד הארון אצלו כמ"ש למעל': (ו) הממשלי'. המושלים על בית אביהם : (ז) אחיו בני חיל. כן שמות בניו האחד אחיו והשני בני חיל : (ח) איש חיל. כ"א היה איש חיל : לעבדה. לפתוח ולנעול את השערים : ששים ושנים. ולמעלה נאמר ששים ושמונה ואולי מתו ששה לעת זקנת דוד : (י) ולחסה. גם הוא היה שוער כמ"ש למעלה : כי לא היה בכור. יפרש למה אמר בחבריו שבכור ובו אמר הראש ואמר כי באמת לא היה בכור וכו' : (יב) לאלה וכו'. ר"ל כל אלה הנזכרים למעלה היו מחלקין כל השוערים שהיו במספר ארבעת אלפים כמ"ש למעלה והנזכרים כאן היו הראשים עליהם : לראשי הגברים משמרות. ר"ל המשמרות חלקו לפי מספר ראשי הגברים שיהיו כולם שוים (ולא בנמנום כי א"א להתחלק ד' אלפים שוערים על כ"ד חלקים שוים שכן היה מספר המשמרות). לעומת אחיהם. רצה לומר כמו אחיהם המשוררים ודומה להם : לשרת בבית ה'. בדבר פתיחת ונעילת השערים : (יג) כקטן כגדול לבית אבותם. הקטן אשר במשפחתם היה שוה אל הגדול בדבר הגורל : לשער ושער. ר"ל והגורל היה מי יהיה שוער בשער זה ומי בשער זה לא לדעת איזה מהם קודם כאשר היה הגורל במשמרו' הכהנים והמשוררים : (יד) מזרחה לשלמיהו. שער המזרחי נפל בגורל לשלמיהו הוא ואנשיו : יועץ בשכל. שהיה בעל עצה בהשכל רב ולזה הוא ואנשיו הפילו הגורלות ויצא גורלו בשער הצפוני : (טו) בית האספים. נקרא כן על ענין ידוע אצלם והיה מול שער הדרומי : (טז) לשפים. אולי נזכר למעלה בשמו האחר : שער שלכת. כן שם השער שעמד במסילה ושביל העולה על מעלה ההר : משמר לעומת משמר. רצה לומר זמן מה ישמור שיפים למערב וחוסה בשער שלכת ולעומת זמן זה יתחלף המשמר וכן יחזור חלילה : (יז) למזרח. עתה מונה והולך שמות המקומות אשר ישמרו שם ומספר כתות השומרים ואשר בפאת המזרח יהיו ו' כתות לוים משמרים: ליום ארבעה. ר"ל בכל עת ישמרו ד' כתות : שנים שנים. יתכן שהיו האסופים שתים מקומות ולזה מזכיר בל' רבים ובכ"א ישמרו ב' כתות במקומות חלוקות זו מזו : לפרבר למערב. כלפי המערב אל הפרבר והוא שם הדר מה : ארבעה. יהיו ארבעה כתות במסילה ההולכת אל הפרבר ושנים בפרבר עצמה והרי הן במספר כ"ד וכן אחז"ל: (יט) אלה מחלקות. חלוקת מקומו' שומרי השערים : (כ) והלוים. ר"ל וגם זאת פקודת הלוים : בית האלהים. הגנוז לתקון הבית: הקדשים. שלוקחין בהם קרבנות הצבור : (כא) בני הגרשני. מבני גרשון : ללעדן ראשי האבות וכו'. כאומר הנה לעדן נפל גדולה הרבה ללעדן היו

ראשי

אשר נותרו . מן בני שמעון גבורי . מן בני לוי ארבעת : הבאה ג' בטעם מלרע וסימ' כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה . ויבאה והיוצאת . יתן ה' את האשה הבאה : ומקלו' ד

כב בני יחיאלי זתם ויואל אחיו על־אצרות בית יהוה׃ כג לעמרמי ליצהרי לחברוני לעזיאלי׃ כד ושבאל בן־גרשום בן־משה נגיד על־האצרות׃ כה ואחיו לאליעזר רחביהו בנו וישעיהו בנו וירם בנו וזכרי בנו ושלמות בנו׃ כו הוא שלמות ואחיו על כל־אצרות הקדשים אשר הקדיש דויד המלך וראשי האבות לשרי־האלפים והמאות ושרי הצבא׃ כז מן־המלחמות ומן־השלל הקדישו לחזק לבית יהוה׃ כח וכל ההקדיש שמואל הראה ושאול בן־קיש ואבנר בן־נר ויואב בן־צרויה כל המקדיש על יד־שלמית ואחיו׃ כט ליצהרי כנניהו ובניו למלאכה החיצונה על־ישראל לשטרים ולשפטים׃ ל לחברוני חשביהו ואחיו בני־חיל אלף ושבע־מאות על פקדת ישראל מעבר לירדן מערבה לכל מלאכת יהוה ולעבדת המלך׃ לא לחברוני יריה הראש לחברוני לתלדתיו לאבות בשנת הארבעים למלכות דויד נדרשו וימצא בהם גבורי חיל ביעזיר גלעד׃ לב ואחיו בני־חיל אלפים ושבע מאות ראשי האבות ויפקידם דויד המלך על־הראובני והגדי וחצי שבט המנשי לכל־דבר האלהים ודבר המלך׃

כז א ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושטריהם המשרתים את־המלך לכל דבר המחלקות הבאה והיצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלקת האחת עשרים וארבעה

תולדות אהרן ושבאל בן גרשם. נדרים י בתרא קי : בשנת הארבעים. תענית כז : והיוצאת. כתובות סב :

רשי

ללעדן הגרשוני היה ראש האבות יחיאל הוא לעדן האמור לעיל: (כב) ויואל אחיו. אחיו של יחיאל כדכתיב למעלה יחיאל וזתם ויואל : על אוצרות בית ה'. אוצרות הרבה היו בעזרה כל אוצר ואוצר לתקונו ועל כל אחד ואחד היה ממונה אחד : (כד) ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות. כמו כן נגיד על אחד מאוצרות העזרה. ויש מפרשים נגיד על האוצרות כל האמרכלין כולם היו תחתיו : (כט) ליצהרי כנניהו ובניו למלאכה החיצונה. מלאכה שעושין חוץ לעיר ביערים ובהרים ולכרות ארזים ולחצוב אבנים ולחרוש שדה של הקדש: (ל) לחברוני חשביהו עד לכל מלאכת ה'. הם שוטרים על אותם שהיו עושים מלאכת ה' בעבר הירדן : ולעבודת המלך. אף הם ממונים על יושבי נחלת המלך אוצרות המלך וכן לפניו לכל דבר האלהים ודבר המלך : (לא) בשנת הארבעים (היו) וגו'. וגם כל חשבונות הללו בשנת הארבעים היו: (א) לכל דבר המחלקות. כל זה היה מתחילת מלכותו ואילך ואגב שנאמר מספר הלוים מספר והולך מי היו שרי מחלקות דוד : הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה. שהיו ישראל חלוקים לשנים עשר חלקים וכל חלק וחלק שמש את המלך חדש והמלך נותן להם הוצאותם כדכתיב בספר מלכים ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו. והם מזומנים ללחום מלחמתו ולכל עבודתו בזה החדש וכל זה תחילת מלכותו הי': עשרים וארבעה אלף. אע"פ שהיו ישראל יותר מי"ב פעמים כ"ד אלפים דוד לא בחר אלא אנשי חיל

רדק

ולעדן שמה שהם ללעדן הגרשוני ובכל זה תוספת ביאור כי די היה לו בפעם אחת ואחד מבני לעדן הגרשוני היה יחיאל והוא היה הבכור ואומר על אלה שהיו באוצרות בית ה': (כב) בני יחיאל. פרשתיו למעלה : (כה) רחביהו בנו וישעיהו בנו. פי' ישעיה בן רחביהו כי לאלעזר לא היו לו בנים כי אם רחביה כמו שאמר למעלה . וישעיה ויורם וזכרי ושלומות בני רחביה ורבים בנים היו לו כמו שאמר ובני רחביה רבו למעלה אבל שלמות היה ראש לכולם כמו שאמר שלומות ואחיו על כל אוצרות הקדשים וכן אמר כל המקדיש על יד שולמות אחיו. שולמית הוא שלומות שאמר אחר כן . והנה אמר כי אחיה על אוצרות בית האלהים ולאוצרות הקדשים ואחרי כן אמר כי זתם ויואל אחיו על אוצרות בית ה' ואחרי כן אמר כי שבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות . ואחרי כן אמר כי שלומית ואחיו על כל אוצרות הקדשים וגומר . יראה כי מתחלה היה אחיה ממונה על האוצרות וכן זתם ויואל היו גם כן ממונים על האוצרות . אבל האוצרות היו חולקים לכל הקדשות שהקדישו בכל דור ודור מדור המדבר עד דוד כי מהם היו מקדישים לקרבנות ומהם היו מקדישים לבנין הבית ומהם היו מקדישים לכלי בית ה' וכל אוצר מהם לבדו והיה ממונה על כל אחד ואחד ושבואל היה ממונה על כולם וזהו שאמר ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות ושלומית היה ממונה על ההקדשות שהקדישו משמואל ואילך שהקדיש שמואל ושאול ודוד ואבנר ויואב וראשי האבות לשרי האלפים והמאות כלם הקדישו על ידי שלומית : (כט) למלאכה החיצונה . המלאכה שהיתה חוצה לעיר לחטוב עצים ביערות ולחצוב אבנים ושדות וכרמים וגנות ופרדסים של הקדש . והיה כנניהו ובניו ממונים עליהם . ומה שאמר על ישראל לפי שהיו בישראל מתנדבים בכל שנה להקדיש מתבואותיהם ופירותיהם והיו אלה ממונים לשוטרים ושופטים על הממונים תחתיהם לאסוף ולכנוס ולהביא בית ה' : (ל) מעבר לירדן מערבה וכו'. קרא הארץ אשר מעבר לירדן הקלת שהוא לצד מערב לארץ ההיא לצד ירדן אבל כל ארץ הגלעד בכללה היה מזרח לארץ ישראל וכן נקראת בכל מקום : (לא) בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו . פירוש אלה אשר מעבר לירדן וכן כל הענין אשר הקדיש היה בשנת הארבעים שהרי אמר בתחלת הענין ודוד

זקן

מצודת דוד

ראשי האבות במספר המרובה מכונן ללעדן נולד יחיאל שהיה שר וגדול ובניו היו ממונים על האוצרות כמ"ש במקרא שלאחריו : (כב) בני יחיאלי וכו'. ר"ל המה וגם זתם ויואל אחיו בני לעדן היו על אוצרות בית ה' והם כלי זהב וכסף שבבית ה' : (כג) לעמרמי וכו'. ר"ל וכן מבני עמרם וכו' היו ממונים בבית ה' כאשר יזכור למטה ולא זכר מבני עזיאל ואולי כללם בבני חברון : (כד) נגיד על האצרות . היה ממונה על האוצרות ושאר הממונים היו תחת ידו : (כה) ואחיו. של שבואל מזרע של אליעזר: רחביה בנו. הוא היה בן אליעזר וכן כולם היו אחד בן אחד : (כו) על כל וכו'. ר"ל כל המקדיש דבר גדול היה מוסרו לידו והוא הביאו אל בית האוצר וכמ"ש במקראות שלאחריו : וראשי האבות לשרי וכו'. ראשי האבות אשר הועמדו להיות שרי האלפים והמאות : (כז) מן המלחמות וכו'. אשר הקדישו ממה שלקחו במלחמה ומה שבללו מן המקומות אשר כבשו : לחזק וכו'. להיות גנוז באוצר על תקון הבית: (כח) ההקדיש . אשר הקדיש כי הה"א היא במקום אשר : על יד . היה מוסרו לידו להביאו אל בית האוצר : (כט) למלאכה החיצונה . על המלאכה הנעשה חוצה לעיר לצורך הבית להכין עצים ואבנים וכדומה המוטל על ישראל היו המה לשוטרים ולשופטים על הדבר ההוא : (ל) על פקודת. המה היו על הגזברות של ישראל היושבים בעבר הירדן בחלק המערבי ממנו הפונה מול ארץ ישראל : לכל מלאכת ה' וכו'. על כל המלאכה המוטל עליהם לבית ה' ולבית המלך : (לא) לתלדותיו לאבות . למשפחתו לכל בתי האבות היה הראש : נדרשו . בני חברון נדרשו לדעת אם יש בהם אנשי חיל : ביעזיר גלעד. ביעזר שעמדה בארץ הגלעד : (לב) ואחיו . חבריו של יריה שהיו בני חיל אלפים וגו' : על הראובני וכו'. ר"ל היושבים בחלק המזרחי כי בחלק המערבי היו חשביה ואחיו לממונים : לכל דבר . על כל דבר המוטל עליהם מעבודת בית אלהים ומעבודת המלך: **כז** (א) למספרם . לכל מספר אנשיהם היו ממונים עליהם ראשי האבות וכו' ומתחלת ימי מלכותו היו הממונים בהם ועל שחשב כאן מנוי המשמרות סמך להם להזכיר את כל הממונים : ושוטריהם . ומהם היו שוטריהם של השרים הנזכרים הממונים מפיהם המשרתים את המלך בכל דבר המוטל על המחלקות לזרזם ולכופם לעשות בזמנו : הבאה ויוצאת . כל מחלוקת היתה באה בתחלת החדש ויוצאת בסופה ונכנסת אחרת תחתיה בחוזר חלילה לכל חדשי השנה וכן בכל שנה ושנה ועל כל אחת היה מוטל בחדשה לעשות כל צרכי המלך : המחלוקת האחת . מספר אנשי מחלוקת האחת

מצודת ציון

כו (לב) ויפקידם . ענין מנוי וגזברות : לכל דבר . לכל ענין וכן על דבר פעור (במדבר כה) ומקלות

כז (א) המחלקות . מל' חלק :

היו

בקריאה וסי׳ אגדור ואחיו . ומקלות התליד . וחברו . ומקלות הנגיד : זבדיה וזבדיה מ׳ בקריאה וסי׳ וזבדיה וערד ועדר . וזבדיה ומשלם וחזקי . ויועאל וזבדיה . הרביעי לחדש הרביעי . ולמשלמיהו בנים זכריהו הבכור . ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו . אמריהו כהן הראש . ומבני שפטיה זבדיה . ומבני אמר חגני : לבנימיני ל׳ כתיב כן והוא חד מן ט״ו מלין כתיב חד וקרי׳ תרין וסי׳ מזה ויאמר ה׳ אליו מזה בידך . מלכם תדכאו עמי . מהם ויאמר אלי בן אדם דיחזקאל . ישימות עלימו שאול ירדו . בגד ותאמר לאה בגד . והנהו וארד בית היוצר והנהו עשה . בנימין עותי בן עמיהוד . חלכאים ידכה ישוח ונפל בעצומיו . אשדת ה׳ מסיני בא . מאשתם נחר מפוח . לבנימיני ועל מחלוקתו עשרים .

אָלֶף׃ ב עַל הַמַּחֲלֹקֶת הָרִאשׁוֹנָה לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן יָשָׁבְעָם בֶּן־זַבְדִּיאֵל וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ ג מִן־בְּנֵי־פֶרֶץ הָרֹאשׁ לְכָל־שָׂרֵי הַצְּבָאוֹת לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן׃ ד וְעַל מַחֲלֹקֶת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי דּוֹדַי הָאֲחוֹחִי וּמַחֲלֻקְתּוֹ וּמִקְלוֹת הַנָּגִיד וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ ה שַׂר הַצָּבָא הַשְּׁלִישִׁי לַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן רֹאשׁ וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ ו הוּא בְנָיָהוּ גִּבּוֹר הַשְּׁלֹשִׁים וְעַל־הַשְּׁלֹשִׁים וּמַחֲלֻקְתּוֹ עַמִּיזָבָד בְּנוֹ׃ ז הָרְבִיעִי לַחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי עֲשָׂהאֵל אֲחִי יוֹאָב וּזְבַדְיָה בְנוֹ אַחֲרָיו וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ ח הַחֲמִישִׁי לַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הַשַּׂר שַׁמְהוּת הַיִּזְרָח וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ ט הַשִּׁשִּׁי לַחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי עִירָא בֶן־עִקֵּשׁ הַתְּקוֹעִי וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ י הַשְּׁבִיעִי לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי חֶלֶץ הַפְּלוֹנִי מִן־בְּנֵי אֶפְרָיִם וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ יא הַשְּׁמִינִי לַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי לַזַּרְחִי וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃

יב הַתְּשִׁיעִי לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי אֲבִיעֶזֶר הָעַנְּתֹתִי לַבְּנִימִנִי וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ יג הָעֲשִׂירִי לַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי מַהְרַי הַנְּטוֹפָתִי לַזַּרְחִי וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ יד עַשְׁתֵּי־עָשָׂר לְעַשְׁתֵּי עָשָׂר הַחֹדֶשׁ בְּנָיָה הַפִּרְעָתוֹנִי מִן־בְּנֵי אֶפְרָיִם וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ טו הַשְּׁנֵים עָשָׂר לִשְׁנֵים עָשָׂר הַחֹדֶשׁ חֶלְדַּי הַנְּטוֹפָתִי לְעָתְנִיאֵל וְעַל מַחֲלֻקְתּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אָלֶף׃ טז וְעַל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לָראוּבֵנִי נָגִיד אֱלִיעֶזֶר בֶּן־זִכְרִי לַשִּׁמְעוֹנִי שְׁפַטְיָהוּ בֶּן־מַעֲכָה׃ יז לְלֵוִי חֲשַׁבְיָה בֶן־קְמוּאֵל לְאַהֲרֹן צָדוֹק׃ יח לִיהוּדָה אֱלִיהוּ מֵאֲחֵי דָוִיד לְיִשָּׂשכָר עָמְרִי בֶּן־מִיכָאֵל׃ יט לִזְבוּלֻן יִשְׁמַעְיָהוּ בֶן־עֹבַדְיָהוּ לְנַפְתָּלִי יְרִימוֹת בֶּן־עַזְרִיאֵל׃ כ לִבְנֵי אֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בֶּן־עֲזַזְיָהוּ לַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה יוֹאֵל בֶּן־פְּדָיָהוּ׃ כא לַחֲצִי הַמְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה יִדּוֹ בֶּן־זְכַרְיָהוּ לְבִנְיָמִן יַעֲשִׂיאֵל בֶּן־אַבְנֵר׃ כב לְדָן עֲזַרְאֵל בֶּן־יְרֹחָם אֵלֶּה שָׂרֵי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ כג וְלֹא־נָשָׂא דָוִיד מִסְפָּרָם לְמִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמָטָּה כִּי אָמַר יְהוָה לְהַרְבּוֹת

רדק

זקן ושבע ימים וימלך את שלמה וכו׳ ויספרו הלוים וכו׳ ויחלקם דוד מחלקות וכו׳ אבל מחלקות ישראל היו בתחלת מלכותו כמו שאמר למעלה ואלה ראשי הגבורים אשר לדוד המתחזקים עמו במלכותו עם כל ישראל להמליכו וסופר שם הגבורים שספר הנה . וגם עשהאל אחי יואב היה הרביעי לחדש הרביעי והוא לא האריך ימים בתחלת מלכותו כי אבנר הרגו : (ה) שר הצבא השלישי . לפי שהיה בניהו ראש לשלשים הגבורים אמר עליו שר הצבא מה שלא אמר כן באחרים : הכהן ראש . יהוידע היה כהן גדול כמו שאמר למעלה בתחלת מלכות בית דוד ויהוידע הנגיד לאהרן : (ו) ומחלקתו עמיזבד בנו . פירוש עמיזבד בנו היה גם כן על מחלוקתו תחתיו וזבדיה בנו אחריו שהרי עשהאל נהרג בתחלת מלכותו ונתן דוד זבדיה בנו אחריו לראש על מלחמתו : (יא) סבכי החשתי לזרחי . ממשפחת זרח : (טו) חלדי הנטופתי לעתניאל . ממשפחת עתניאל בן קנז : (טז) ועל שבטי ישראל לראובני נגיד . עד הנה ספר הגבורים שהיו ראשי המחלוקת ועתה ספר השרים שהיו ראשי השבטים נשיא כל שבט ושבט : (יח) ליהודה אליהו מאחי דוד . הנזכרים למעלה ולו שני שמות . או אחר מלבד הנזכרים כמו שארז״ל בדרש שכתבנו : (כג) ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה . כלומר כל אלה שספר דוד שנים עשר מחלקות כל אחד מעשרים וארבעה אלף לא ספר אלא

רשי

חיל ועשירי העם אשר יוכל לעזוב עסקיהם ולעסוק בעסקי המלך אבל עניי העם הצריכין לפרנס עצמם לא לקח דוד : (ג) הראש לכל שרי הצבאות . ישבעם מבני פרץ היה והיה ראש לכל י״ב שרי צבאות ולפי שהיה מן בני פרץ מנהו דוד ראש : (ד) ומקלות הנגיד . בר מחלוקתו המסייע עמו ומקלות : (ה) שר הצבא השלישי . משום כבוד בניהו קורהו שר הצבא יותר מהשאר לבד מישבעם שהיה מבני פרץ שקורהו כמו כן ראש דכתיב הראש לכל שרי הצבאות מפני כבודו של דוד שהיה מבני פרץ כמוהו : הכהן ראש . שהיה ראש וי״א שהיה כהן גדול ואינו כן שהרי צדוק ואביתר היו כהנים גדולים : (ו) גבור השלשים . כדלעיל דכתיב מן השלשים הנו נכבד וגו׳ : (ז) הרביעי עשהאל אחי יואב וזבדיה בנו אחריו . שהרי עשהאל נהרג בתחלת מלכותו שהרגו אבנר (שמואל ב׳ ב׳) ונתן זבדיה בנו אחריו תחתיו על מחלוקתו : (ח) השר שמהות היזרח . הזרחי : (טז) ועל שבטי ישראל . כבר אמרנו ראשי המחלוקת אשר לדויד ועתה מספר מי היו שרי שבטי הישראל שר כל שבט ושבט : (כג) ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה . פתרון כבר אמרנו שמנה ישראל וחלקן למחלקות וגם הלוים מנה וישימם על עבודתם וכל אלו שמנה לא מנה אחד מהם פחות מבן ד׳ : ככוכבי השמים . כמו שאין יכול איש למנות כוכבי השמים כך אין יכול למנותם

מצודת ציון

(ד) ומקלות . כן שמו כוי״ו : (ו) השלשים . שרים וממונים כמו ומבחר שלישיו (שמות טו) : (כג) נשא . ענין מספר כמו כי תשא (שם ל) :

מצודת דוד

היו כ״ד אלף : (ב) על מחלוקת . הממונה על המחלוקת הראשונה המשמשת בחדש הראשון היה ישבעם : ועל מחלוקתו . מספר האנשים שעל מחלוקתו היו כ״ד אלף : (ג) בני פרץ . ישבעם היה מבני פרץ קרוב לדוד ולזה היה הראש לכל שרי הצבאו׳ והם הממונים על המחלוקת : (ד) ומחלוקתו . המסייע לו בדבר מחלוקתו היה ומקלות הנגיד : (ה) שר צבא . ועם כי כולם קרואים שרי צבאות מ״מ שרב בניה לכבודו ואף קראו ראש : (ו) גבור השלשים . היה הגבור שבשרים וממונה עליהם : ומחלוקתו . המסייע לו : (ז) אחריו . כי עשהאל הומת מיד בתחלת מלכותו והועמד בנו אחריו : (יא) לזרחי . מבני זרח בן יהודה : (טו) לעתניאל . מבני עתניאל בן קנז השופט הראשון : (טז) ועל שבטי ישראל . לכל שבט העמיד שר מבני שבטו : (יח) מאחי דוד . הוא הנשאר מאחיו כי כולם הרג מלך מואב : (כא) גלעדה . היושבים בארץ הגלעד בעבר הירדן : (כג) ולא נשא וכו׳ . ר״ל כל הממויין שמנה לא מנה בהם פחות מבן עשרים : כי אמר ה׳ להרבות את ישראל ככוכבי השמים שאין למנותם כמ״ש הבט וכו׳ וספור הכוכבים אם תוכל לספור וכו׳ כה יהיה

לנאוינים רבת שבעה. מנהסערה ויען ה' את איוב. ותחברו מנהסערה ויען ה' את איוב. המפרצים ואצאה בשער הגיא לילה: והאלהים ז' בקריאה וסי' והאלהים נסה את אברהם ואמר אליו. ויהי קול השופר הולך וחזק מאד. ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי. והאלהים אמר לי לא תבנה בית. ויריעו איש יהודה. והאלהים עשה שיראו מלפניו.

את־ישראל ככוכבי השמים: כד יואב בן־צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על־ישראל ולא עלה המספר במספר דברי־הימים למלך דויד: כה ועל אצרות המלך עזמות בן־עדיאל ועל־האצרות בשדה בערים ובכפרים ובמגדלות יהונתן בן־עזיהו: כו ועל עשי מלאכת השדה לעבדת האדמה עזרי בן־כלוב: כז ועל־הכרמים שמעי הרמתי ועל שבכרמים לאצרות היין זבדי השפמי: כח ועל־הזיתים והשקמים אשר בשפלה בעל חנן הגדרי ועל־אצרות השמן יועש: כט ועל־הבקר הרעים בשרון שטרי השרוני ועל־הבקר בעמקים שפט בן־עדלי: ל ועל־הגמלים אוביל הישמעלי ועל־האתנות יחדיהו המרנתי: לא ועל־הצאן יזיז ההגרי כל־אלה שרי הרכוש אשר למלך דויד: לב ויהונתן דוד־דויד יועץ איש־מבין וסופר הוא ויחיאל בן־חכמוני עם־בני המלך: לג ואחיתפל יועץ למלך וחושי הארכי רע המלך: לד ואחרי אחיתפל יהוידע בן־בניהו ואביתר ושר־צבא למלך יואב:

כח א ויקהל דויד את־כל־שרי ישראל שרי השבטים ושרי המחלקות המשרתים את־המלך ושרי האלפים ושרי המאות ושרי כל־רכוש־ומקנה למלך ולבניו עם־הסריסים והגבורים ולכל־גבור חיל אל־ירושלם: ב ויקם דויד המלך על־רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אני עם־לבבי לבנות בית מנוחה לארון ברית־יהוה ולהדם רגלי אלהינו והכינותי לבנות: ג והאלהים אמר לי לא־תבנה בית לשמי כי איש מלחמות אתה ודמים שפכת: ד ויבחר יהוה אלהי ישראל בי מכל בית־אבי

חצי הספר בפסוקים

תולדות אהרן ואחרי אחיתופל. ברכות ד סנהד' יד: ויקם דוד. סוטה מ:

רשי

למנותם: (כד) ולא כלה. פתרון ועוד אני אומר לך הלא יואב התחיל פעם אחרת למנות העם למעלה מעשרים ולא כלה: ויהי בזאת קצף על ישראל. מאותו קצת שמנה היה קצף על ישראל לפי שעלה במחשבתו למנות כל ישראל לעבור על הפסוק אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ וגו' (בראשית יג) ולעבור הפסוק הבט נא השמימה וגו' (שם טו): ולא עלה המספר. פתרון אע"פ שאני אומר החל למנות ולא כלה ולא מנה כי אם מעט שהרי לא עלה מספר המנויין בספר שמואל כמספר המנויין כאן (בד"ה כאן) אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף ובשמואל (סוף) שמנה מאות אלף ויהודה חמש מאות אלף וא"ת שני מספרים היו שפעמיים מנאן א' בשמואל וא' כאן אלא כך הוא לא עלה המספר כמספר ד"ה כי אותו המספר שמנה לא כתב בשמואל כי אם קצת מן המספר משום לער והאבילות שנגפו אפי' על אותן מעט וכאן משום כבוד דוד אפילו אם היה המספר יותר היה אמרו לפי שהיה משמע שלא על חנם היה קצף על ישראל שהרי כבר מנה הרבה מישראל ועוד משום כבודו שהיו כולם לו לעבדים כאיש אחד: (כה) ועל אוצרות המלך. אוצרות כסף וזהב. כל זה הולך ומספר לגדולת דוד ואפילו מי שהיה ממונה על האתונות שלו: ועל האוצרות בשדה. ועל מה שגדל בשדה. תבואות יין ושמן וכל מיני אוכלין ומשקין: בערים. לחמש הערים ולחמש ערי המלך ומגדלותיו: (כו) ועל עשי מלאכת השדה לעבודת האדמה. לחרוש האדמה: עזרי בן כלוב. היה ממונה על כך לצות לחרוש האדמה והוא נותן להם בקר וכל כלי המחרישה: (כז) ועל הכרמים. לעדור ולזמור הכרמים: ועל שבכרמים. הוא אוצרות היין: (כח) ועל הזיתים. לנוטען ולמסוק: (כט) ועל הבקר הרועים בשרון שרטי השרוני. הבקי בעניינם: (ל) הישמעאלי. היודע בטוב עסקן של גמלים: (לא) ועל הצאן יזיז ההגרי. כי ההגרים יושבי אהל בשדה לכן מנהו על צאנו: (לב) ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך. מגדלן ואומן שלהם מלמדם תרבות: (לג) וחושי הארכי רע המלך. שושבינו קרית ספר תרגום קריתא דארכי. ומדרש רבה כשחטא דוד בבת שבע שאל לחושי הארכי אם ישוב בתשובה אם יקבלנו הקדוש ברוך הוא בתשובה לתת לו ארוכה לחטאו ואמר לו כן. למרעהו אשר רע לו דשמשון תרגומו שושביניה (שופטים יד): (לד) ואחרי אחיתופל. לאחר שמת לקח לו דוד את יהוידע ואביתר במקומו: (א) ויקהל דויד את כל שרי ישראל. אלו השרים שרי שבטים כדכתיב (לעיל כז) ועל שבטי ישראל לראובני: ושרי המחלקות

רדק

אלא מעשרים שנה ומעלה: כי אמר ה' להרבות וכו'. ואף שאמר הקב"ה למנות ישראל לא אמר למנותם אלא מבן עשרים שנה ולמעלה כי אמר להרבותם ככוכבי השמים ואין להם מספר כמו שאמר גם זרעך ימנה וכל אלה שספר דוד לא היו בכלל אותם שמנה יואב שהתחיל למנות כל ישראל ולא כלה כי שני שבטים לא ספר כי נתעב דבר המלך אל יואב כמו שכתוב ויהי בזאת קצף על ישראל: (כה) ועל אוצרות המלך. עתה סופר פקודיו וגזבריו על מלאכתו ועל אוצרותיו בבית ובשדה: (כז) ועל הכרמים. שמעי היה ממונה על הכרמים עד אסיפת הענבים. וזבדי היה ממונה על הכרמים בשעת אסיפת הפירות והענבים מהבציר ואילך כמו באמרו לאוצרות היין: (ל) אוביל הישמעאלי. שהתגורר בארץ בני הגר: (לב) ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך. שהיה מלמדם ומגדלם: (לד) ואחרי אחיתופל יהוידע. כלומר אחרי שמת אחיתופל והיה יועץ המלך היו יועציו יהוידע ואביתר ויואב היה שר צבא: (ב) ויקם דוד המלך על רגליו. התחזק וקם מהמשכב שהיה שם כי כבר נפל למשכב שכתוב בספר מלכים והתחזק והלך למקום שצוה להאסף שם

מצודת דוד

זרעך (בראשית מז) ולכן לא מנה הפחותים מבן עשרים לבל יודע מספר כל בני ישראל: (כד) החל למנות. את היתרים מבן עשרים: לא כלה. לספור את כולם כי לא מנה אז שבט לוי ובנימין כמ"ש למעלה ועם כל זה היה בזאת קצף על ישראל ובא בהם הדבר כמ"ש למעלה: ולא עלה המספר. ר"ל לכן חדל מלמנות את הפחותים מעשרים ולא עלה המספר שלהם כמספר האמור בדברי הימים וכו' כי המספר האמור שם הלא המה מן היתרים מבן כ': (כה) ועל אוצרות המלך. הממונה על אוצרות המלך היה עזמות: בשדה בערים וכו'. אוצרות התבואה וכלי מלחמה וכדומה: (כו) לעבדת האדמה. לחרוש ולזרוע ולקצור: (כז) ועל הכרמים. על העבודה אשר יעשה בהם עד אחר הבציר: ועל שבכרמים. על העבודה אשר יעבוד בהענבים עד להביא היין אל האוצרות והוא דריכת הענבים בגת וכדומה: (כח) והשקמים אשר בשפלה. מין אילני האיים הגדלים בעמק וכן כשקמים אשר בשפלה לרוב (דה"ב ט'): (כט) בשרון. בארץ מישור ומקום שמן: השרוני. הרגיל לרעות בשרון וכן כל הממונים העמיד על כל דבר אדם הרגיל בה: (לא) שרי הרכוש. מלת רכוש כולל כסף וזהב ומקנה וכל המטלטלין ובדות: אשר למלך. אשר הופקדו למלך דוד: (לב) איש מבין. בעל בינה: עם בני המלך. היו בתמידות עם בני המלך ללמדם חכמה: (לג) יועץ למלך. הוא היה המיוחד לעצת המלך אבל יהונתן דודו לא היה מיוחד למלך: רע המלך. הוא היה יושב בתמידות עם המלך להשתעשע עמו: (לד) ואחרי אחיתופל. אחר מותו לקח במקומו את יהוידע ואת אביתר: ושר וכו'. המיוחד על כל הצבא אשר למלך היה יואב: כח (א) המשרתים. חוזר הוא על המחלקות: ולכל גבור חיל. כפל הדבר לומר

מצודת ציון

(כד) החל. התחיל: ולא כלה. לא השלים: (לב) וסופר. חכם ובדרז"ל סופר מברך וכור יולא (חולין קמ): כח (א) הסריסים. ענין שררה: (ב) ולהדום. הוא שרפרף שכשא שמונח תחת רגלי האדם כשהוא יושב כמו והארץ הדום רגלי (ישעיה סו) ואחז במשל מדרך האדם: יאר

והאלהים יבקש את נרדף: מצות ה' אלהיכם ה' דסמי' בקריאה וסימ' לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם. שמר תשמרון את מצות ה' אלהיכם . את הברכה אשר תשמעו את מצות ה'. והקללה אם לא תשמעו אל מצות. ועתה לעיני כל ישראל קהל ה': במשקל ד' דגשי' בקריאה וסי' והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם. לא תעשו עול במשקל .

להיות למלך על־ישראל לעולם כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי בי רצה להמליך על־כל־ישראל: ה ומכל־בני כי רבים בנים נתן לי יהוה ויבחר בשלמה בני לשבת על־כסא מלכות יהוה על־ישראל: ו ויאמר לי שלמה בנך הוא־יבנה ביתי וחצרותי כי־בחרתי בו לי לבן ואני אהיה־לו לאב: ז והכינותי את־מלכותו עד־לעולם אם־יחזק לעשות מצותי ומשפטי כיום הזה: ח ועתה לעיני כל־ישראל קהל־יהוה ובאזני אלהינו שמרו ודרשו כל־מצות יהוה אלהיכם למען תירשו את־הארץ הטובה והנחלתם לבניכם אחריכם עד־עולם: ט ואתה שלמה־בני דע את־אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כי כל־לבבות דורש יהוה וכל־יצר מחשבות מבין אם־תדרשנו ימצא לך ואם־תעזבנו יזניחך לעד: י ראה עתה כי־יהוה בחר בך לבנות־בית למקדש חזק ועשה: יא ויתן דויד לשלמה בנו את־תבנית האולם ואת־בתיו וגנזכיו ועליתיו וחדריו הפנימים ובית הכפרת: יב ותבנית כל אשר היה ברוח עמו לחצרות בית־יהוה ולכל־הלשכות סביב לאצרות בית־האלהים ולאצרות הקדשים: יג ולמחלקות הכהנים והלוים ולכל־מלאכת עבודת בית־יהוה ולכל־כלי עבודת בית־יהוה: יד לזהב במשקל לזהב לכל־כלי עבודה ועבודה לכל כלי הכסף במשקל לכל־כלי עבודה ועבודה: טו ומשקל למנרות הזהב ונרתיהם זהב במשקל־מנורה ומנורה ונרתיה ולמנורות הכסף

תולדות אהרן כי כיסודה. עקידה שער קא : בני דע. שם יו : ויתן דוד. פסחים ט :

רדק

עם כל ישראל וקם על רגליו ודבר אליהם את כל הדברים האלה : (ט) דע את אלהי אביך . כמו וידעת את ה' אלהיך ואמר אלהי אביך ר"ל שיסמוך על הקבלה עד שידעם מעצמו : וכל יצר מחשבות מבין . פעלת הלב נקראת יצר . לפי שהלב פועל ויוצר במחשבה הענינים הן לטוב הן לרע : (יא) וגנזכיו . פי' אוצרותיו : (יב) כל אשר היה ברוח עמו . ברוח נבואה כי על פי רוח הקדש ידע כל תבנית הבית . או על ידי עצמו או על ידי שמואל הנביא : (טו) למנורות הזהב . הם המנורות עשר שעשה שלמה אבל מנורת כסף לא מצאנו שעשה א"כ מה הוא ולמנורות הכסף . ויראה כי עשה מנורות כסף להיות בלשכות הכהנים להאיר להם שהיו אוכלים ושוכבים שם . ומנורות הזהב היו בהיכל עשר חמש מימין המנורה שעשה משה וחמש משמאל וכן שולחנות הזהב היו ללחם הפנים ושלחנות הכסף לשחוט עליהם ולתת עליהם בשר העולה כשהיה מנתחה ואעפ"י שלא

רשי

המחלקות. אלו י"ב מחלקות של מלך (כדלעיל כ"ז) ובני ישראל למספרם וגו' : ושרי האלפים. כדלעיל : ושרי המאות. שוטריהם : ושרי כל רכוש ומקנה למלך . אותן שמזכיר לעיל על אוצרות המלך ועל הכרמים ועל הזיתים והמקנה הסרים שהיו על הבקר ועל הגמלים ועל הצאן שכל מין הבהמה קרוי מקנה כדכתיב גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי דקהלת : (ח) כל ישראל. כגר כאזרח : ובאזני אלהינו לפני אלהינו דוגמא אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם וכן ויעמוד המלך על העמוד אשר לפני ה' (מ"ב כג) : שמרו ודרשו כל מצות ה' אלהיכם. זה אמר לכל ישראל יחד. אבל לשלמ' אמר לפני כל ישראל ועבדהו: (ט) בלב שלם . בלבב שלם לא נאמר שיהא משמע שני לבבות אלא בלב שלם שלא יהיה לך אלא לב אחד לאבינו שבשמים וכן יסד הפייט (בקדושתא דמוסף של יום א' דר"ה) שני לבבות לך כאחד לאחד . ודוגמתו (מלכים א' ח') והיה לבבכם שלם עם ה' אלהינו שלמים לא כתיב אלא שלם כל שני לבותם יהיו לב א' שלם וכן מפורש בב"ר וסעדו לבכם אחר תעבורו (ראשית י"ח) מלמד שאין למלאכים אלא לב אחד וגם לעתיד לבא יהיה כן כדכתיב שיתו לבכם לחילה (תילים מ"ח) : כי כל לבבות דורש ה' . כאן נופל לומר לבבות כל לבבות דורש ה' בין טוב ובין רע : וכל יצר מחשבות מבין . בב"ר שניהו קודם שנוצר יציר מבין הקב"ה מה שאדם עתיד לחשוב : אם תדרשנו ימצא לך . לכך אני אומר (לעיל) ודרשו כל מצות ה' : יזניחך לעד. יעזבך אין כתיב כאן אלא יזניחך שהוא קשה ממנו כמו והזניחו (ישעיה יט) זנח ה' מזבחו . (איכה ב') : (י) כי ה' בחר בך לבנות בית למקדש . לא לבנות לו לדור בו כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו אלא למקדש לצורך הארון שנקרא מקדש דכתיב (מדבר י') ונשאו הקהתים נושאי המקדש והוא הארון ולא בחר בך מפני שאתה משובח משאר אנשים אלא למענו ולמען רחמיו לכך חזק ועשה : (יא) תבנית האולם . ארכו ורחבו וגבהו כדכתיב (במלכים א' ו') והאולם על פני היכל הבית וגו' : וגנזכיו . מקום שאוצרות הקדשים מונחים : (יב) אשר היה ברוח עמו . כאשר הראהו שמואל הרואה כדכתיב לקמן המה יסד דוד ושמואל הרואה ורבותינו אמרו וישאל ויאמר איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בניות ברמה עוסקין היו בבניינו של עולם הוא ב"ה ולמד לו אותה שעה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד בכמה שנים : סביב לאוצרות בית האלהים ולאוצרות הקדשים . ולא מפרש איזה מהקדשים אשר הקדיש דוד וראשי האבות שבאותו פרק היו מונחים עליו עד שיבנו בית המקדש אבל אוצרות אלו תמיד היו כל עוד שהבנין קיים : (יג) ולמחלקות הכהנים והלוים . שחלק לכ"ד משמרות כדלעיל כל זה מסר לו : ולכל כלי עבודת בית ה'. משקל מה וכמה כל כלי וכלי כמפורש : (יד) לזהב במשקל לזהב לכל כלי עבודה ועבודה. וכן לכל כלי הכסף במשקל : (טו) ונרותיהם זהב . משקל לכל נר ונר : במשקל מנורה ומנורה . כי עשרה מנורות עשה : כעבודת מנורה ומנורה . ומשקל כלי עבודת מנורה מלקחיה ומחתותיה

מצודת ציון

(ט) יצר . הוא ענין פעולה כמו מי יצר אל (שם מד) : יזניחך . ענין עזיבה כמו למה זנחתני (תהלים מג) : (יא) תבנית . ענין תואר וצורה : וגנזכיו . מקום האוצרות והוא מלשון גניזה וטמנה : (יג) ולמחלקות . ולא מחלקות והלמ"ד הוא במקום את כמו לכל כליו (שמות כז) ורבים כמוהו

מצודת דוד

שאיש לא נעדר מכל הגבורים : (ב) על רגליו . כאומר עם כי חשש כחו בעבור הזקנה עכ"ז התחזק לעמוד על רגליו לכבוד שרי ישראל הנאספים אליו : עם לבבי לבנות . עם לבבי היה לבנות בית וכו' וגם הכינותי כל המצטרך לה : (ג) ודמי' שפכת . ולכן מנעו לבנות וכאשר מנע מלהניף ברזל על המזבח על שעושים ממנו כלי רציחה :

(ד) ויבחר וכו'. כאומר אולם לא לעון יחשב הדם ההוא ולא נמאסתי בעבור זה מן מלוכה הלא נבחרתי עד עולם כל ימי חיי : בחר לנגיד . להיות מלך מזרעו : בית אבי . בחר את בית אבי : (ה) ויבחר בשלמה בא לרמז שלא נשא בחטא את בת שבע כ"א היתה בחטא לא היה נבחר בנה למלוכה הואיל ובניו מרובים ויש א"כ מי למלוך זולתו : (ו) לי לבן . להיות אהוב לי כבן : לאב . לחמול עליו כאב על בנו : (ז) כיום הזה . אשר עתה הוא מתחזק לעשות מצות ה' : (ח) לעיני כל ישראל . ר"ל בפני כולכם אני מזהיר אתכם לאמר שמרו ודרשו וכו' : ובאזני אלהינו . כאומר וה' יהיה לעד : למען תירשו . למען יתקיים לכם ירושת הארץ ולהנחיל אותה לבניכם ובניכם לבניהם וכן עד עולם : (ט) דע את אלהי אביך . כאומר חקור בשכלך לדעת אותו ואם תקצר השכל עכ"ז לא תעזבנו כי אלהי אביך הוא וסמוך על הקבלה כי בודאי האב מעמיד את בנו על האמת : ובנפש חפצה . ר"ל מאהבה ומרצון ולא מיראת העונש : דורש ה' . דורשים הם לפניו לדעת כל מה בהם : וכל יצר מחשבות . כל פעולת המחשבות הוא מבין : אם תדרשנו . להשכיל גדולת רוממותו : ימצא לך . ר"ל יפתח לבבך לדעת ולהבין : יזניחך לעד . יעזבך לעולם אם לא תשוב לו : (י) ראה עתה . הגדולה הנתונה לך מה' : למקדש . להיות לו למקדש : (יא) ויתן דויד וכו' . ר"ל למדו ומסר בידו : האולם . אשר לפני ההיכל : ואת בתיו . בית

הזהב במשקל הזהב כל כלי עבוד' קדמא דפסוק. ודבתריה ולמזבח הקטרת: בכתב ב' וסי' ויאמר חירם. הכל בכתב מיד ה' עלי: ואמץ ב' פתחין וסימ' חזק ואמץ אל תירא ואל. חזק ואמץ ועשה אל תירא: והמלאכה ג' בקרי' וסימ' והמלאכה היתה דים לכל המלאכה. והמלאכה לא ליום אחד ולא לשני'. והמלאכה גדולה כי לא לאדם הבירה:

בְּמִשְׁקָל לִמְנוֹרָה וְנֵרֹתֶיהָ כַּעֲבוֹדַת מְנוֹרָה וּמְנוֹרָה׃ טו וְאֶת־הַזָּהָב מִשְׁקָל לְשֻׁלְחֲנוֹת הַמַּעֲרֶכֶת לְשֻׁלְחַן וְשֻׁלְחָן וְכֶסֶף לְשֻׁלְחֲנוֹת הַכָּסֶף׃ יז וְהַמִּזְלָגוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַקְּשָׂוֹת זָהָב טָהוֹר וְלִכְפוֹרֵי הַזָּהָב בְּמִשְׁקָל לִכְפוֹר וּכְפוֹר וְלִכְפוֹרֵי הַכֶּסֶף בְּמִשְׁקָל לִכְפוֹר וּכְפוֹר׃ יח וּלְמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת זָהָב מְזֻקָּק בַּמִּשְׁקָל וּלְתַבְנִית הַמֶּרְכָּבָה הַכְּרֻבִים זָהָב לְפֹרְשִׂים וְסֹכְכִים עַל־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה׃ יט הַכֹּל בִּכְתָב מִיַּד יְהוָה עָלַי הִשְׂכִּיל כֹּל מַלְאֲכוֹת הַתַּבְנִית׃ כ וַיֹּאמֶר דָּוִיד לִשְׁלֹמֹה בְנוֹ חֲזַק וֶאֱמַץ וַעֲשֵׂה אַל־תִּירָא וְאַל־תֵּחָת כִּי יְהוָה אֱלֹהִים אֱלֹהַי עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ עַד־לִכְלוֹת כָּל־מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת בֵּית־יְהוָה׃ כא וְהִנֵּה מַחְלְקוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְכָל־עֲבוֹדַת בֵּית הָאֱלֹהִים וְעִמְּךָ בְכָל־מְלָאכָה לְכָל־נָדִיב בַּחָכְמָה לְכָל־עֲבוֹדָה וְהַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם לְכָל־דְּבָרֶיךָ׃

כט א וַיֹּאמֶר דָּוִיד הַמֶּלֶךְ לְכָל־הַקָּהָל שְׁלֹמֹה בְנִי אֶחָד בָּחַר־בּוֹ אֱלֹהִים נַעַר וָרָךְ וְהַמְּלָאכָה גְדוֹלָה כִּי לֹא לְאָדָם הַבִּירָה כִּי לַיהוָה אֱלֹהִים׃ ב וּכְכָל־כֹּחִי הֲכִינוֹתִי לְבֵית־אֱלֹהַי הַזָּהָב לַזָּהָב וְהַכֶּסֶף לַכֶּסֶף וְהַנְּחֹשֶׁת לַנְּחֹשֶׁת הַבַּרְזֶל לַבַּרְזֶל וְהָעֵצִים לָעֵצִים אַבְנֵי־שֹׁהַם וּמִלּוּאִים אַבְנֵי־פוּךְ וְרִקְמָה וְכֹל אֶבֶן יְקָרָה וְאַבְנֵי־

(מסורה בשוליים: ל' ; ב' ובפסוק ; ב' ; ב' דגשים מ"ל ; כ"ו ; ב' ג' וח' במלאכות ; ב' ; י' מ"ל ; ז' ; ל' וכל קהלת דכו' במ"ח ; ג' ; ה' כתיב בתרין כפי"ן ; ל' ; י' מ"ל . ל')

תולדות אהרן סכל בכתב. עם סוכה נה זבחים לג סב חולין פג בכורות יז עקידה שער ג: (מגילה סט):

רשי

ומחתותיה. וגם משקל: (טז) שלחנות המערכת. לערוך עליו לחם הפנים למשקל שלחן ושלחן כי עשרה שלחנות של זהב עשה בהיכל ומשקל הכסף לשלחנות שבעזרה שמפשיטין עליהם הקרבנות ומשקל המזלגות והמזרקות: (יז) ולכפורי הזהב במשקל. כפורי כלי שרת לקנח בכלים הדם מהם ודוגמא בפ' קמא דבבא מציעא הוא גברא דכפר ידיה בגלימא דחבריה וכל כפרה לשון קינוח וחטוי הוא: (יח) זהב מזוקק. כמו כסף מזוקק: ולתבנית המרכבה. הם הכרובים שהשכינה רוכבת עליהם: לפרשים. כלומר המפורשים והסוככים על הארון כדאמר והיו הכרובים פורשי כנפים וגו' (שמות כה): (יט) הכל בכתב. פתרון הכל בכתב סדר לו הכוס משקל ומשקל של כל כלי וכלי שמואל הרואה: כל מלאכת התבנית. תבנית הבית חכמני והשכילני כמו תבנית אורך ורוחב וגובה והכל דרש שמואל מן התורה ברוח הקודש כמו ששנינו הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה (שם כ"ז) דרש אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים חמשים פעמים חמשים הם כ"ה מאות כ"ל חתכם לחמש רצועות להיות חמש מאות על חמש מאות והוא מיוסד בסילוק קרובץ של שבת חנוכה המתחיל מנשה את אפרים ואפרים את מנשה והכל דרש שמואל ברוח הקודש ולמד לדוד כן: (כ) חזק ואמץ. כדי שתתקיים מלכותך כמו(לעיל כ"ח) שהבטיחך הקב"ה והכינותי מלכותו עד עולם אם יחזק לעשות מצותי וגומר: (כא) והנה מחלקות הכהנים והלוים לכל עבודת בית האלהים ועמך בכל מלאכה. כלומר הכל ערכתי וסדרתי וזמנתי לך מחלקות ופועלים ואין לך לעכב כי אם מיד לבנות הבית: והשרים. הממונים על הפועלים ושוטריהם: וכל העם לכל דבריך. לעשות כצווייך: (א) שלמה בני אחד וגו'. ואפילו אם היו מאה לא די לבנותו ועוד שהוא נער ורך: והמלאכה גדולה. ואם תאמר תקטין הבית זה אי אפשר כי לא לאדם הבירה כי אם לה' אלהים הגדול והנורא אשר לא יכלכלוהו השמים ושמי השמים ואעפ"כ אל תבהל לבנות בית גדול כזה כי אני בכל כחי הכינותי לבית אלהים הזהב לזהב והכסף לכסף וגו' לפיכך אין לך טורח גדול כל כך: (ב) אבני שוהם ומלואים. דוגמת המשכן אבני שוהם ואבני וגו' (שמות כ"ט): אבני פוך ורקמה וכל אבן יקרה. לתת בקירות הזהב ובכלי הכסף: ואבני שיש. לעמודים

רדק

שלא זכר זה בספור בנין הבית למדנו זה מבנין הבית שראה יחזקאל במראה הנבואה: (יז) ולכפורי הזהב. פי' רז"ל מזרקים שאמרו ודם הסכין במאי מקנח ליה בשפת מזרק דכתיב כפורי זהב. וקראו כן על שם שמקנח בהם הסכין כמו מכפר לה בגליתא דפרעא שעניינו מקנח וכן כל לשון כפרה: (יח) ולתבנית המרכבה הכרובים זהב. פי' לתבנית מרכבות חיות הקדש כי בהם פני הכרוב: לפורשים וסוככים. פירוש להיות פורשים וסוככים בכנפיהם על ארון ברית ה': (יט) הכל בכתב מיד ה'. פירוש הנה לך הכל בכתב מסודר כמו שהוא מיד ה' על כל מלאכות התבנית כי בנבואה נאמר לו כמו שכתבנו על יד שמואל הרואה: (כא) ועמך בכל מלאכה לכל נדיב בחכמה לכל עבודה. על דרך כל אשר ידבנו לבו לקרב' אל המלאכה לעשות אותה. כלומר עמך עמלים בכל מלאכה ובכל אשר יתנדבו לעשות אותה. והשרים והעם הם מזומנים לכל דבריך: (א) נער ורך וכו'. אמרו כי בן י"ב שנה היה שלמה כשמלך כי באותו פרק שנולד הוא מספר ענין אמנון ותמר ואומר ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג אמנון והלך לגשור והיה שם שלש שנים הרי חמש שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי שבע שנים. ומרד באביו ונהרג אחרי זה ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר. ובשנה שאחריו מנה דוד את ישראל וכתיב וישוטו בארץ תשעה חדשים הרי י"א ובשנת מותו היא שנת ארבעים למלך דוד תקן המשמרות הרי י"ב: (ב) הזהב לזהב והכסף לכסף. כלומר הכנותי הזהב למה שצריך זהב וכסף למה שצריך כסף: אבני פוך ורקמה. פירוש ובגדי רקמה ואבני פוך: וכל אבן יקרה. לקירות הבית ולרצפ'. והפוך הוא אפשר שהוא אבני

מצודת דוד

האליפות שמזה ומזה: ובית הכפרת. הוא בית קדש הקדשים: (יב) כל אשר היה ברוח עמו. ר"ל אשר נגלה לו ברוח הקדש תבנית הנעשים לחצרות וכו': לאוצרות בית האלהים. אשר בהם יניחו הנדבות על תיקון בדק הבית: ולאוצרות הקדשי'. אשר בהם יניחו הממון שעל קרבנות הצבור: (יג) ולמחלקות. גם מסר בידו סדר מחלקות הכהנים והלוים והממונים על כל מלאכת עבודת הבית ואת תבנית כל כלי עבוד': (יד) לזהב. לכלי הזהב מסר בידו במשקל הראוי לזהב לכל כלי וכלי: לכל כלי הכסף במשקל. ר"ל למשקל הראוי לכסף כי לא ישוה משקל הכסף למשקל הזהב: (טו) ומשקל. גם מסר לו משקל לעשרה המנורות שעשה שלמה מזהב הם ונרותיהם העשויין כעין בזיכין לשום בהם השמן והפתילות: במשקל מנורה. כמה יהיה במשקל של כ"א משקל נרותיה: ולמנורות הכסף. עשויים להעמידם בלשכת הכהנים להאיר להם בעת יאכלו הקדשים בלילות: בעבודת. כפי המשקל הראוי לפי מלאכת תבניתה: (טז) ואת הזהב וכו'. משקל הזהב לשלחנות העשוי למערכת לחם הפנים: וכסף. משקל הכסף לשלחנות הכסף העומדים בעזרה להפשיט עליהם את הקרבנות ועם שלא הוזכרו בבנין שלמה נזכרים הם בבנין יחזקאל וכן היו בבית שלמה: (יז) והמזלגות וכו'. גם מסר לו תבנית כל הכלים האלה: זהב טהור. שהיה מזהב טהור: במשקל. כמה יהיה משקל כ"א: (יח) ולמזבח. את המזבח שהיה מזהב מזוקק מסר לו כמה יהיה משקלו: ולתבנית המרכבה. והוא ומפרש שהם הכרובים שעמדו בארץ להיות פורשים כנפיהם לסכך על הארון והיו דומים למעשה חיות המרכבה אשר פני אדם להנה כי גם אל הכרובים היה פני תינוק: (יט) הכל בכתב. ר"ל כן אמר דויד לשלמה הנה לך הכל מסודר בכתב אשר מיד ה' עלי השכיל ר"ל אשר באה עלי מידו להשכילני כל מלאכות התבנית של הבית וכל כליו: (כ) אל תירא. לחשוב שלא תוכל לגמור את הכל: עד לכלות. עד אשר תשלים את הכל: (כא) לכל עבודת. המופקדים לכל עבודת בית האלהים: ועמך. הם יהיו עמך לעזור בכל מלאכה: לכל נדיב. את כל מהם אשר נדבו לבו בחכמה להשכיל לעשות את כל העבודה המצטרך אל הבנין: לכל דבריך. המה נכונים לעשות את כל דבריך: כט (א) אחד כלומר ואיך יוכל אחר לאסוף הון רב כ"כ לבנות בית לה': בחר בו אלהים. ואף בו בחר למלוך על

מצודת ציון

כמוסו: (יז) והמזלגות. שם כלי בעלת שנים ובו אוחזים הבשר להעלות מן הסיר: והמזרקות. הספלים אשר יקבלו בהם הדם לזריקה: והקשות. סניפין כעין יתדות עמדו אצל השולחן מזה ומזה לסמוך לחם הפנים כמ"ש בתורה: ולכפורי. גם המה כעין מזרקות וכן כפורי זהב משנים (עזרא א) וע"ש שהכהן הזורק מקנח ידו בשפתו קרויים כפורי ובדרז"ל ובעי לכפורי ידיה (גיטין נו): (יח) מזוקק. ענין צרוף כמו מזוקק שבעתים (תהלים יב): (כ) תחת. ענין פחד ושבר: לכלות. להשלים: כט (א) הבירה. הארמון ועל המקדש יאמר: (ב) אבני פוך. אבני יקר ומראיהם כעין הפוך והוא הכחול: ורקמה. יריעות מרוקמות במיני צבעונין: יקרה. חשובה: שיש. שם מין אבן

לזהב לזהב חד מן א"ב מן כ"ב תאומים וכל חד וחד ל' דכו' וסימ' נמסר במסרה רבהא במערכת אות התי"ו בערך תאם בס"ד : שמח ב' בקריאה וסי' וגם דוד המלך. שמח מצרים בצאתם כי נפל. וב' ושמח וסימ' וראך ושמח בלבו. ושמח לבם כמו יין : ועד עולם י"ב בקריאה וסימ' למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא. ואני זאת בריתי אתם אמר ה' רוחי דישעיה. ושכנתי אתכם במקום הזה דירמיה. לאמר שובו נא איש מדרכו הרעה דירמיה. ושמתי את הצלעה לשארית. ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל. ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם. יהי שם ה' מברך. וחסד ה' מעולם ועד עולם. יחל ישראל אל ה'. ירושלם הרים סביב לה. ה' ישמור צאתך ובואך מעתה :

שיש לרב : ג ועוד ברצותי בבית אלהי יש־לי סגלה זהב וכסף נתתי לבית־אלהי למעלה מכל־הכינותי לבית הקדש : ד שלשת אלפים ככרי זהב מזהב אופיר ושבעת אלפים ככר־כסף מזקק לטוח קירות הבתים : ה לזהב לזהב ולכסף לכסף ולכל־מלאכה ביד חרשים ומי מתנדב למלאות ידו היום ליהוה : ו ויתנדבו שרי האבות ושרי ׀ שבטי ישראל ושרי האלפים והמאות ולשרי מלאכת המלך : ז ויתנו לעבודת בית־האלהים זהב ככרים חמשת־אלפים ואדרכנים רבו וכסף ככרים עשרת אלפים ונחשת רבו ושמונת אלפים ככרים וברזל מאה־אלף ככרים : ח והנמצא אתו אבנים נתנו לאוצר בית־יהוה על יד־יחיאל הגרשני : ט וישמחו העם על־התנדבם כי בלב שלם התנדבו ליהוה וגם דויד המלך שמח שמחה גדולה : י ויברך דויד את־יהוה לעיני כל־הקהל ויאמר דויד ברוך אתה יהוה אלהי ישראל אבינו מעולם ועד־עולם : יא לך יהוה הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי־כל בשמים ובארץ לך יהוה

ל' ח' ר"פ ל' וחד כרנותי · ל' · כ' · ל' · ו' כ' חס' ו' · י"ו · כ' ד' חס' ח' · ל' · ג' · כ' · י"כ · ד' ח' חס' · ל'. ל'

רדק

אבני הפוך. או אבנים יקרות עינם כעין הפוך : (ג) מכל הכינותי. מכל אשר הכינותי : (ד) לטוח קירות הבתים. והלא בזהב היו טוחים הקירות שנאמר ואת כל הבית צפה זהב ואיך אמר כי הכסף הכין לטוח הקירות. נאמר כי לטוח טעמו לשלשת ככרי זהב שזכר. ובדברי רז"ל לטוח את קירות הבית וכי כסף היה והלא זהב היה אלא למה קורין אותו כסף שהיה מכסף כל בעלי זהבים : (ז) ואדרכנים רבו. מטבע ידוע אצלם : (י) אלהי ישראל אבינו. אבינו שב אל ישראל וזכר הנה יעקב אבינו על בנין הבית לפי שיעקב אבינו אמר תחלה לבנות בית אלהים כמו שכתוב והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים ובב"ר מפרש כי על שם הנדבה אשר התנדבו זכרו ישראל אביהם שהוא היה תחילה לנודרים שנאמר וידר יעקב נדר לאמר מהו לאמר לאמר לדורות שיהיו נודרים בעת צרתם. יעקב פתח בנדר תחלה לפיכך כל מי שהוא נודר לא יהא תולה את הנדר אלא בו. א"ר אבהו כתיב אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב לאביר אברהם לאביר יצחק לא נאמר אלא לאביר יעקב תלה את הנודר במי שפתח בו בתחלה. רב הונא בשם רבי אידי אמר כתיב וישמחו העם על התנדבם וכו' ויברך דוד את ה' וכו' ברוך אתה ה' אלהי ישראל אבינו אלהי אברהם אלהי יצחק לא נאמר אלא אלהי ישראל תלה הנדר במי שפתח בו תחילה : (יא) לך ה' הגדלה והגבורה וכו'. כלומר כל הגדולה הזאת והגבורה שהיתה לי והנצח שהיתה לי על כל הגוים והתפארת היה לי הוד וכבוד עליהם הכל הוא כמו שאמר כי ממך הכל ומידך נתנו לך : כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה. כלומר אשר בשמים ובארץ לך ה' היא הממלכה שאתה מולך ומושל בכל אשר בשמים ובארץ והמתנשא

רשי

לעמודים ושלחנות ולרצפה : (ג) ועוד ברצותי בבית אלהי. פתרון מרוב רצון שרציתי בבית אלהי : יש לי סגולה. קבלתי לי קבוצת זהב וכסף כדפירש לפנינו : (ד) מזוקק. לבן הרבה : לטוח קירות הבית. ואין אדם יכול לטוח שום דבר לא בכסף ולא בזהב כי אם שיהיה מזוקק : (ה) לזהב לזהב ולכסף לכסף ולכל מלאכה ונתתיו ביד חרשים. אומנים וזהו אשר הכינותי לבית המקדש ואע"פ שקבלתי כל זאת ומי מכם שמתנדב למלאות ידו היום לה' להביא זהב וכסף וכל דבר לבנין דוגמא כל נדיב לבו הביאו חח ונזם (שמות לה) : למלאות. דוגמת ומלאת יד אהרן ויד בניו (שם כט) ותרגמו ותקריב קרבן דאהרן : (ו) ויתנדבו שרי האבות וגומר. אותם שכתוב למעלה על שבט ישראל וגו' וכתוב כן למעלה (כ"ז) ובני ישראל למספרם ראשי האבות וגו' : ולשרי מלאכת המלך. וגם שרי עבודת אדמת המלך ועל שבכרמי המלך וגו' כדלעיל : (ז) ואדרכונים רבו. קזוז"ש בלעז : (ח) ונתנו לאוצר בית ה' על יד יחיאל הגרשוני. שהיה נגיד על האוצרות כדלעיל (כ"ו) בני יחיאלי זתם ויואל אחיו על אוצרות בית ה' : (ט) בלב שלם. בלב אחד נתנו ברצון נפשם ולא בשני לבבות שיש אדם שנותן בעל כרחו ולא בנפש חפצה או שמתבייש מאחרים והוא נקרא שני לבבות אבל אלו ברצון נפשם נתנו כולם : וגם דויד המלך שמח שמחה גדולה. ושלא תאמר כהם ולא יותר מכולם לכך אמר וגם דוד המלך שמח וגו' יותר מכולם כי הוא בעל המעשה דוגמת (שופטים ה') הרים נזלו מפני ה' זה סיני יותר מכולם מפני אשר ירד עליו ה' באש (שמות יט) : (י) ויברך דויד את ה' לעיני כל הקהל. שהקהיל כדאמר לעיל (כ"ח) ויקהל דוד ויברכם על התנדבם : ויאמר דוד ברוך אתה ה' אלהי ישראל אבינו. לפיכך הזכיר ישראל יותר מאברהם ויצחק לפי כי יעקב גם הוא נדר דכתיב וידר יעקב נדר (בראשית כ"ח) : ישראל אבינו. ישראל סבא וגם בבראשית רבה מפורש כך נדרתי אני דוד ועמי כמו ישראל סבא וכל הנודר צריך להזכיר בנדרו ישראל וכן אשר נדר לאביר יעקב (תילים לב) : מעולם ועד עולם. אמר דוד גר אחד היה יתרו בין שש מאות אלף ואמר ברוך ה' אשר הציל אתכם גנאי גדול הוא זה לכל ישראל ואני הריני מוסיף לברך את הקב"ה יותר מיתרו : (יא) לך ה' הגדולה. נתן שבח להקב"ה שנתן לו כל כך לקבוץ ממון כזה לבנין בה"מ וכתיב לעיל הוא יבנה בית וסמיך ליה ה' בעבור עבדך (וכלבך) עשית את כל הגדולה וגם ל' גדולה נופל על בנין בית המקדש כדכתיב (לעיל כב) והבית לבנות לה' להגדיל למעלה : לך ה' הגדולה. אף על פי שהקבלתי כל הממון הזה לבנין בית המקדש שנקרא גדולה אתה נתת לי כל הגדולה הזאת : והגבורה. שנתת לי גבורה להלחם עם שונאי ישראל ולבוז שללם לפניך לבנות הבית כדלעיל אחר שנלחם עם כל אויביו ונאמר כתיב (לעיל יח) גם אותם הקדיש המלך דוד וגומר : והתפארת. כל שבחות אלו שבחו על שנתן לו הקב"ה כח לקבץ ממון לבנין ב"ה שנקרא פאר דכתיב (ישעיה ס') לפאר מקום מקדשי וגם למעלה (כ"ב) כתיב לשם ולתפארת : והנצח. שנתן לו הקב"ה נצחון לשלול שלל העובדי כוכבים לצורך הבנין : כי כל בשמים. לך הוא אפילו על מה שעל השמים אתה מושל כל שכן על

מצודת ציון

אבן חשוב לבנין : (ג) סגולה. ענין אוצר כמו וסגולת מלכים (קהלת ב) : (ד) לטוח. מל' טיחה ומשיחה כמו וטח את הבית (ויקרא יד) ואמר בדרך הפלגה כי בטסים חפו הבית ולא ע"י טיחה ומשיחה כדרך שעושים האומנים ומרבית הזהב יוכיח : קירות. כותלי : (ה) חרשים. אומנים : למלאות. ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כט) : (ז) ואדרכונים. שם מטבע ידוע אצלם וכן לאדרכונים אלף (עזרא ח) : (יא) והתפארת. מל' פאר : והנצח. מל' נצחון :

מצודת דוד

על ישראל ויטרד מאוד בדבר המלוכה : נער ורך. והוא נער בשנים ומעונג ביותר ולא נסה לטרוח הרבה : כי לא לאדם. לא בעבור צורך אדם נעשה הבית כ"א לה' וא"כ מהצורך לפארו מאד : (ב) ובכל כחי. כאומר והנה אני עשיתי מה שעלי ובכל כחי הכינותי וכו' : הזהב לזהב. הזהב הכינותי על כלי הזהב וכן כולם : ומלואים. כן יקראו אבני יקר ע"ם שממלאים את הגומא העשוי במשבצות להושיב בו האבן : (ג) ברצותי. בעבור שאני מרוצה וחפץ בבית ה' הנה יש לי עוד סגולה מיוחדת מזהב וכסף נתתי גם אותה לבית ה' : למעלה מכל וכו'. ר"ל נוסף על כל אשר הכינותי מאז לבהמ"ק : (ד) שלשת אלפים. ר"ל וזהו חשבון הסגולה שלשת אלפים וכו' : לטוח וכו'. חוזר הוא על הזהב כי לא פתוח בכסף. ורז"ל אמרו שהכסף האמור כאן ר"ל זהב טוב המכסיף כל הזהבים : (ה) לזהב לזהב. את הזהב לכלי הזהב וכו' : ולכל מלאכה כו'. ואת כל דבר הנצרך למלאכה הלא המה מסורים ביד החרשים : ומי מתנדב. אמר אל העומדים לפניו מי בכם מתנדב מה לחנך את ידו היום בתת נדבה לה' וכאומר מעתה התחילו להתנדב על בנין הבית : (ו) שרי האבות. הם ראשי האבות האמור למעלה : ולשרי. ואת השרים הממונים על מלאכת המלך הם שרי הרכוש האמור למעלה : (ז) ואדרכונים. שם מטבע ידוע אצלם : רבו. הוא עשרת אלפים ולא באו עדיין למשקל ככר : (ח) והנמצא. ואשר נמצא אתו אבנים נתנו אותם לאוצר הבנין : על יד יחיאל. על ידו מסרו האבנים והוא הביאם אל האוצר : (ט) על התנדבם. שמחו על הנדבה כי היתה בלב שלם כי המתנדב ולבו בל עמו הוא נעצב על חסרון הממון : (י) אלהי ישראל אבינו. מלת אבינו חוזר על ישראל ולפי שיעקב היה תחלה לנודרים ובא לדבר דבריו בעבור הנדבה לזה הזכיר שם ה' על ישראל : מעולם וכו'. מהעה"ז עד העה"ב : (יא) לך וכו'. ר"ל הגדולה שאני בה והגבורה והתפארת אשר בי והנצחון באויבי והכבוד שבי הכל הוא מידך : כי כל וכו'. מוסב על לך עמר כי כל לך אשר בשמים ובארץ

הממלכה והמתנשא לכל לראש: יב והעשר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל: יג ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך: יד וכי מי אני ומי עמי כי־נעצר כח להתנדב כזאת כי־ממך הכל ומידך נתנו לך: טו כי־גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל־אבתינו כצל ימינו על־הארץ ואין מקוה: טז יהוה אלהינו כל ההמון הזה אשר הכינונו לבנות־לך בית לשם קדשך מידך היא ולך הכל: יז וידעתי אלהי כי אתה בחן לבב ומישרים תרצה אני בישר לבבי התנדבתי כל־אלה ועתה עמך הנמצאו־פה ראיתי בשמחה להתנדב־לך: יח יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל אבתינו שמרה־זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך: יט ולשלמה בני תן לבב שלם לשמור מצותיך עדותיך וחקיך ולעשות הכל ולבנות הבירה אשר־הכינותי: כ ויאמר דויד לכל־הקהל ברכו־נא את־יהוה אלהיכם ויברכו כל־הקהל ליהוה אלהי אבתיהם ויקדו וישתחוו ליהוה ולמלך: כא ויזבחו ליהוה זבחים ויעלו עלות ליהוה

תולדות אהרן ויעלו עולות . (כולם פא) :

רשי

על מה שבארץ לפיכך אתה יכול ליתן גדולה למי שאתה רוצה : ובארץ . אתנחתא שבס מסיים הפסוק ומוסב למעלה הימנו כדפרשתי : לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש . פתרון מלך אם נתן לעבדו אחד שררה וממשלה במלכות אהר השר הוא עבדו בכל מקום שהוא אבל המלכות אינו של מלך ומי שהמלכות שלו אין העבד המושל שלו אבל הקב"ה שלו הוא העבד הממונה למושל וגם המלכות שלו אקוטריא בלע"ז ולפיכך כתיב לך ה' הממלכה והמתנשא עליהם דאפילו ריש גרגותא משמיא מנו ליה ועוד פירשו והמתנשא לכל לראש כשאנו סבירין ששבחנו לך כל ההודאות ואין לך עוד שבח אחר עדיין אינו כלום שהמשובח עומד לראש השבחות וכן כשסיים דוד כל תשבחותיו בתילים הוא מתחיל מזמור האחרון שירו לה' שיר חדש כלומר כל השבחות חדשים הם כאילו לא שבחנוהו מעולם . כך פי' לי רבי אלעזר ב"ר מאיר ב"ר יצחק מאורליינ"ש וכן בחגיגת ירושלמי כמדומה לי : (יב) והעשר והכבוד מלפניך . מידך . והכבוד נופל על העושר כדכתיב בוז כסף בוזו זהב וגו' (נחום ב) וכמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא) כלומר כל העושר שסגלתי מאתך הוא כי אתה מושל בכל ובידך כח וגבורה וגו' : (יג) ועתה אלהינו מודים אנחנו לך . על שחלקת בנו מטובך : (יד) וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב . שדחקנו עצמנו להתנדב כל כך בזאת הנדבה ולא משלנו אלא ממך הכל וחלקת לנו מעט : ומידך נתנו לך . ומה שנתתה לנו מידך נתנו לך מקנת . נו"ן דגושה במקום נו"ן שניה נתננו לך : (טו) כי גרים אנחנו לפניך . ואין לנו חלק ונחלה בארץ ולא הרוצה אלא לגור בה דוגמא כי גרים ותושבים אתם עמדי (ויקרא כה) : ככל אבותינו . אדם שיש לו בנים ונחלות ומכר כל הנחלות והם באים בניו לגור באותה נחלה לימים ושנים הם נקראים גרים ותושבים אבל אבותינו היו אורחים וכן אמר דוד אין אנו כן אלא גם אנו וגם אבותינו כולנו גרים ותושבים בעולם דכתיב לך שמים אף לך ארץ תבל ומלואה אתה יסדתם (תילים פט) : ככל ימינו על הארץ . מפורש במדרש קהלת ולא כצל האילן ולא כעוף הפורח העושה צל לימים ושנים או לשעה אחת עושה צל אלא כצל כנפי הדבורה שיש לה כנפים ואין לה צל : ואין מקוה . אין מי שיש לו תקוה שלא ימות : (טז) אשר הכינונו . דוגמת אשר הכינותי : (יז) וידעתי אלהי כי אתה בוחן לבב . אתה בוחן מי שיש לו שני לבבות אחד לטוב ואחד לרע : ומישרים תרצה . ולב טוב ויושר תרצה וכי אני יודע שביושר לבבי שישרתי לטוב לבבי ללב א' בהתנדבתי את כל אלה . ומן עמך שהתנדבו פתרון בשלי אני בקי ויודע ובשל אחרים איני יודע אלא מה שראיתי שבשמחה התנדבו אני אומר : ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך . כלומר ראיתי ששמחו בהתנדבם ואיני יודע אם מרצון לבם היה כדכתיב וישמחו העם על התנדבם : הנמצאו פה . הנמצאים כאן הם הכתובים למעלה ויקהל דוד את כל שרי ישראל וגומר אבל עשירי ישראל כולם אשר בכל עיר ועיר לא נמצאו פה ועל כן רבונו של עולם נתמעטה הנדבה שאילו היו שאר כל ישראל כאן אז התרבה הנדבה : (יח) שמרה זאת לעולם . זכור לנו זאת הנדבה למצוה רבה ולצדקה : ליצר מחשבות לבב עמך . כי יצר שני לבבם ומחשבותם לטובה ומוסב הוא על כי אתה בוחן לבב וגומר : והכן לבבם אליך . שני לבבם שלם להיות לב א' אליך וכן תפרש : (יט) ולשלמה בני תן לבב שלם . להכין לבבו שלם עם אלהיו לשמור מצותיו וגומר וכן בקש שלמה יהי ה' אלהינו עמנו עד והיה לבבכם שלם (מלכים א' ח') : ולבנות הבירה אשר הכינותי . אפריימ"ש בלע"ז ועתה לפי שהכינותי וזמנתי הכל לפיכך נקל לשלמה לבנות ובלבד שתהא ידך בו : (כ) ויאמר דויד לכל הקהל . מוסב על ויקהל דוד את כל שרי וגו' : ברכו נא את ה' אלהיכם . אלהי אבותיכם לא נאמר אלא אלהיכם דמשמע ולא אלהי אבותיהם לכך נאמר ברכו את ה' אלהיכם והם אמרו אלהינו ואלהי אבותינו ולכך ויברכו כל הקהל לה' אלהי אבותיהם מתוך ריצוי ל' ומחמת קדושתו : (כא) למחרת היום . אותו היום של וועד זה שדבר דוד כל דבריו כי אותו היום לא היה להם פנאי כי כשהלכו מן הוועד עסקו

רדק

והמתנשא לכל לראש כלומר לכל הראשים והמלכים אתה הוא המתנשא על כולם ולמ"ד לראש ר"ל לכל אשר ממונה לראש . ורבותינו פירשו כי כל המתנשא להיות לראש וכל שהוא ראש על כל דבר אינו אלא ממך כי אפילו ריש גרגותא מן שמיא ממנו : (טו) ותושבים ככל אבותינו . כלומר אם אנחנו בעולם תושבים אין אנחנו תושבים אלא ככל אבותינו שהלכו להם ומתו א"כ גרים אנחנו וכמו הצל שהוא פונה במהרה כן ימינו על הארץ : ואין מקוה . ואין שום מקוה לאדם שיאריך בעולם כי הרוצים הם ימינו : (טז) כל ההמון הזה . כמו הממון ר"ל ריבוי הכסף והזהב ושאר דברים וכן מהמון רשעים רבים : (יז) כי אתה בוחן לבב . כלומר אתה הוא בוחן ורוצה ביושר לבבי וידעת ביושר לבבי כי כאשר לבבי התנדבתי וכן עמך אשר נמצאו פה אתה ידעת את לבבם אבל אני ראיתי כי בשמחה התנדבו לך וכדומה לי כי בלב יושר התנדבו הם ג"כ וכמו שהיום לבבם יושר כן שמרה זאת להם לעולם שיהיה יצר מחשבתם ולבבם נכון אליך . וה"א הנמצאו במקום אשר וכן ה"א ההלכוא אתו וזולתם כמו שכתבנו

מצודת דוד

ובארץ : לך וכו' . אתה הוא הממליך מלכים ואתה הוא המתנשא את כל אשר הועמד להיות לראש : (יב) מלפניך . ממך הם נתונים : לכל . את כל אשר תחפוץ : (יג) מודים וכו' . על כל העושר הרב אשר נתת לנו : (יד) מי אני וכו' . ר"ל וכי עולם ידינו גדול כ"כ לעצור כח להתחזק לאסוף הון להתנדב נדבה גדולה כזאת : כי ממך . כל העושר הזה באה ממך והבאה מידך חזרנו ונתננו לך : (טו) כי גרים . למול שנותיך ימי שנותינו מעטים המה כימי הגר בארץ נכריה וא"כ הוא מן הנמנע לאסוף הון רב כזה בזמן מועט בעולם יד לולי ה' שהיה לנו : ותושבים . ר"ל כל מה שאנחנו תושבים בעולם אין אנו תושבים אלא ככל אבותינו שהלכו להם ומתו וא"כ לגרים נחשב : כצל . הפונה בכל עת כן ימינו על הארץ בכל עת פונה ועובר מהימים הקצובים : ואין מקוה . ואין תקוה לאדם להאריך ימיו יותר מן הקצוב : (טז) כל ההמון . מרבית העושר הזה : מידך הוא . מידך באה לנו והכל שלך : (יז) וידעתי . אתה אלהי הן ידעתי שאתה בוחן לבב האדם לדעת מחשבתו ורוצה אתה ביושר לבב לכן התנדבתי הנדבה ההיא ביושר לבב : ראיתי בשמחה . ראיתי אני אשר בשמחה נדרו להתנדב לך א"כ גם המה התנדבו ביושר לבב כמוני : (יח) שמרה זאת . [illegible] הנדבה ההיא שמור לעולם : ליצר מחשבות . את פעולת מחשבות לבב עמך שהיתה במחשבה טובה ורצויה : והכן . אמן לבבם להפנות אליך : (יט) ולעשות הכל . את כל דברי התורה וכפל דברו לחזוק : אשר הכינותי . את כל דבר הצריך על הבנין : (כא) זבחים . זבחי שלמים

מצודת ציון

והסוד . ענין סדר ויופי : (יג) מודים . מל' הודאה : (יד) נעצור כח . נעכב אצלנו הכח כמו נעצרה נא אותך (שופטים יג) : (טו) ותושבים . היושב זמן רב במקום אחד קרוי תושב מלשון ישב : (טז) ההמון . ענין מרבית ההון כמו ומי אוהב בהמון (קהלת ה) : (יז) בוחן . מל' בחינה ונסיון : הנמצאו . אשר נמצאו הה"א היא במקום אשר וכן ההקדיש בנואל (לעיל כו) : (יח) ליצר . הוא ענין פעולה כמו מי יצר אל (ישעיה מד) וכן וכל יצר מחשבות לבו (בראשית ו) : והכן . מל' הכנה : (כ) ברכו . שבחו והללו : ויקדו . כפפו הקדקוד : למעלה

ודברי ה' בקריאה וסי' ודברי דויד המלך הראשונים והאחרונים הנם כתובים דד"ה. ודברי רחבעם הראשונים והאחרונים דדברי הימים. ודברי שנאה סבבוני דתהלות. הדר כבוד הודך. ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו דד"ה: ויתחזק ח' בקריאה וסימ' ויתחזק ישראל וישב על המטה. ויתחזק דוד באלהיו. ויתחזק העם איש יש'. ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו ד"ה. ויתחזק דמלך רחבעם. ויתחזק אביה וישא לו נשים. וימלך יהושפט בנו. ויתחזק יותם. וב' ויתחזק וסי' ויקם יהורם על ממלכת אביו.

לְמָחֳרַת הַיּוֹם הַהוּא פָּרִים אֶלֶף אֵילִים אֶלֶף כְּבָשִׂים אֶלֶף וְנִסְכֵּיהֶם וּזְבָחִים לָרֹב לְכָל־יִשְׂרָאֵל׃ כב וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ לִפְנֵי יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּשִׂמְחָה גְדוֹלָה וַיַּמְלִיכוּ שֵׁנִית לִשְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִיד וַיִּמְשְׁחוּ לַיהוָה לְנָגִיד וּלְצָדוֹק לְכֹהֵן׃ כג וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל־כִּסֵּא יְהוָה ׀ לְמֶלֶךְ תַּחַת־דָּוִיד אָבִיו וַיַּצְלַח וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ כד וְכָל־הַשָּׂרִים וְהַגִּבֹּרִים וְגַם כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִיד נָתְנוּ יָד תַּחַת שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ׃ כה וַיְגַדֵּל יְהוָה אֶת־שְׁלֹמֹה לְמַעְלָה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן עָלָיו הוֹד מַלְכוּת אֲשֶׁר לֹא־הָיָה עַל־כָּל־מֶלֶךְ לְפָנָיו עַל־יִשְׂרָאֵל׃ כו וְדָוִיד בֶּן־יִשָׁי מָלַךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ כז וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַ͏ִם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלוֹשׁ׃ כח וַיָּמָת בְּשֵׂיבָה טוֹבָה שְׂבַע יָמִים עֹשֶׁר וְכָבוֹד וַיִּמְלֹךְ שְׁלֹמֹה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ כט וְדִבְרֵי דָּוִיד הַמֶּלֶךְ הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרֹנִים הִנָּם כְּתוּבִים עַל־דִּבְרֵי שְׁמוּאֵל הָרֹאֶה וְעַל־דִּבְרֵי נָתָן הַנָּבִיא וְעַל־דִּבְרֵי גָּד הַחֹזֶה׃ ל עִם כָּל־מַלְכוּתוֹ וּגְבוּרָתוֹ וְהָעִתִּים אֲשֶׁר עָבְרוּ עָלָיו וְעַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל כָּל־מַמְלְכוֹת הָאֲרָצוֹת׃

(margin: ל' וחד למחר' · ג' ח' חס' וה' מ"ל · כ"ט רפין. ב' · ד' · ג' דסמי' · ב' זקפי' קמצין · ד' · ג' ר"פ · סימן · ל')

ספר שני

א א וַיִּתְחַזֵּק שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִיד עַל־מַלְכוּתוֹ וַיהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וַיְגַדְּלֵהוּ לְמָעְלָה׃ ב וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לְכָל־יִשְׂרָאֵל לְשָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת

תולדות אהרן וימשחו. פנחד' כא: וישב שלמה. שם עב:

רדק

שכתבנו בספר מכלל: (כב) וימליכו שנית לשלמה וכו'. כי פעם אחרת המליכו דוד כשבאה בת שבע אליו ונתן הנביא ואותו היום צוה למשחו ולהמליכו כמו שכתוב בספר מלכים ואז לא היו שם ישראל אלא אנשי ירושלים ואחרי כן הקהיל כל שרי ישראל מכל השבטים והמליכו לעיניהם פעם שנית: וימשחו לה' לנגיד. פי' וימשחהו אותו לה' לנגיד ולצדוק משחו להיות כ"ג. ומזה הפסוק סמכו רז"ל כי הבזה שהיו בוזזים ישראל מאויביהם מחצה למלך ומחצה לעם מקים נגיד לצדוק מה צדוק מחצה לו אף נגיד מחצה לו. ומחצה לעם לאהיו הכהנים שנאמר והיתה לאהרן ובניו: (כה) ויתן עליו הוד מלכות. שהיו כל העם יראים ממנו ומנשאים אותו ובהפך זה כתיב בספר דניאל ולא נתנו עליו הוד מלכות: (ב) ויאמר שלמה לכל ישראל וכו' וילכו שלמה וכל הקהל. פירוש שאמר להם שילכו לבמה אשר בגבעון וילכו. והוא מזבח הנחשת אשר עשה משה. וכן ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אמר לו שיקיא אותו וכן עשה. וכן ויאמר

רשי

עסקו לקנות בהמות לצורך הקרבנות עד הלילה ולמחר ויזבחו לה' זבחים וגו': פרים אלף כבשים אלף ונסכיהם. דוגמא אילים חמשה עתודים חמשה וגומר (מדבר ז') שיעור אחד לכולם: וזבחים לרב. כן דרך המקרא לדבר כשמדבר בשנים ובג' דברים מניח הראשון עד לסוף ומפרש האחרון מיד וכן ויבא לבן באהל יעקב עד ויבא באהל רחל והלא כבר נאמר ויבא לבן באוהל יעקב הוא אהל רחל (בראשית לא) אלא לא מצא הוא מוסב על האמהות האחרונות ושוב מפרש הראשון ויצא מאהל לאה תחלה ויבא באהל רחל מאהל לאה הלך אל אהל רחל לפי שדברים אחרים צריך לומר על זה ורחל לקחה וגו' ושוב אין נופל לומר ובאוהל שתי האמהות ולא מצא הכא נמי צריך לומר על הזבחים דברים אחרים: (כב) ויאכלו וישתו ביום ההוא וגו'. ואם היה אומר ויזבחו לה' זבחים היה מפסיק בין הזבחים והעולות בדברים אחרים וכדי שלא להפסיק לא אמרן מיד והמתין עד לבסוף ואומר וזבחים לרוב ויאכלו וישתו וכן הרבה דוגמא ויאכלו וישתו לפני ה' דוגמא ויקח יתרו חתן משה וגומר (שמות ט'): וימליכו שנית לשלמה בן דוד. כבר המליכוהו פעם אחד כדכתיב במלכים (א' א') ויקח צדוק הכהן את קרן וגומר מפורש בהוריות מלך (בן מלך) אין מושחין אותו ולמה משחו את שלמה דוד צוה למשחו כדי להוציא מלבן של עוזרי אדוניהו להמ' כו: וימשחו לה' לנגיד מלשון נגידו תרגום של משכו ועל שם אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם (במדבר כז): ולצדוק לכהן. לפי שמשח אביתר את אדוניהו: (כג) וישב שלמה על כסא ה' למלך. כאן נופל לומר מלך על כסא ה' שהכסא של ה' הוא להמליך עליו מי שירצה. ובמדרש מפורש כסאו היה מלא כמו הלבנה בט"ו בחדש כי מאברהם עד שלמה ט"ו דורות אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמה בועז עובד ישי דוד שלמה וזהו שכתוב כסאו כשמש נגדי (תהלים פט) שאינו נחסר לעולם ואם אתה רוצה לדמותו לירח יהיה כירח שיכון לעתיד לבא ומשלמה ואילך נתמעטו המלכים מגדולתם כלבנה המחסרת והולך עד צדקיהו ועיני צדקיהו עור: וישמעו אליו כל ישראל. מיד מה שאין כן בשאול כדכתיב (שמואל א' י') ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה וגם דוד לא מלך מתחלה כי אם בחברון שבע שנים: (כד) וכל השרים והגבורים. מה שאין כן באדוניה כדכתיב במלכים (א א) והגבורים אש־ לדוד לא היו עם אדוניהו: וגם כל בני המלך נתנו יד. מה שאין כן באדוניה שלא שמו ידם תחתיו: נתנו יד. אמונה תקעו כף לשלמה לעבדו בלבב שלם: (כה) ויתן עליו הוד מלכות. פתרון נתן עליו חן מלכות דוגמא ונתת מהודך עליו (מדבר כז) שהכל אמרו הגון זה ובדניאל כתיב ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות:(כט) ודברי דוד המלך הראשונים. מה שאירעהו לדוד מתחלתו עד סופו: הנם כתובים על דברי שמואל. בספר שמואל: ועל דברי גד. במעשה המגפה ולכבוד המלך מגיד ומזכיר לומר כל פרשת גדולתו של מלך כתיב כאן ובמקומות אחרים וכן דמרדכי על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: (ל) והעתים אשר עברו עליו. עתות צרה שעברו עליו וז"ש דוד (תהלים לא) בידך עתותי הצילני מיד אויבי ורודפי: ועל ישראל. עתות שעברו על ישראל. ועל כל ממלכות הארצות. שבאו על ישראל דוגמא בשמואל (א' ז') וירעם ה' בקול גדול על פלשתי' ויהומ' וגו' וכן ביהושפט (ד"ה ב' כ') ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' וגו' וכן בסנחריב (ישעיה לז) וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים: (א) ויתחזק שלמה וגומר. מפני שה' אלהיו עמו: (ב) ויאמר שלמה לכל ישראל. ומי הם אותם כל ישראל הם שרי האלפים כדכתיב (לעיל כח) ויקהל

דוד

מצודת ציון

(כה) למעלה. מל' עליה והרמה: (ל) והעתים. מל' עת וזמן:

יאמן

מצודת דוד

שלמים זבחו לרוב: לכל ישראל. ר"ל כולם הביאו שלמים: (כב) לפני ה'. כדין בשר זבחי שלמים: וימליכו שנית. כי בפעם הראשון כשנמלך מפני מחלוקת אדוניה: כמ"ש במ"א לא היו אז כ"א אנשי ירושלים לכן שבו להמליכו בהקהל כל שרי ישראל: וימשחו לה'. ע"פ מצות ה' משחוהו למלך: ולצדוק. ואת צדוק מנו לכ"ג. (כג) על כסא ה'. ר"ל לעשות משפט ה': כל ישראל. ולא היה מערער עליו: (כד) נתנו יד. תקעו כפם להיות תחת ממשלתו: (כה) לעיני כל ישראל. כולם ראו גדולתו: הוד מלכות. ר"ל שהיה נראה בעיני כל אשר הוא הגון וראוי למלוכה מפאת עצמו: על כל מלך. על שום מלך שהיה לפניו על ישראל: (כז) שבע שנים. ולא הם להשוב עוד שבת החדשים שמלך בחברון או לפי שהיה נרדף ששה החדשים לפני אבשלום בנו ולא היה נחשב למלוכה לכן לא חשב למולם אלא שבת החדשים: (כח) עושר וכבוד. מוסב על מלת שבע לומר שהיה שבע עושר וכבוד: (כט) הראשונים. כשהיה עוד נרדף מפני שאול: על דברי שמואל. ר"ל בספר שמואל: ועל דברי נתן וכו'. גם הם כתבו ספרים ואינם אתנו: (ל) עם כל מלכותו. ר"ל שמה יסופר דברי דוד עם כל הארצות שמלך עליהם: והעתים וכו'. עתים לטובה עתים לרעה: ועל ישראל. העתים אשר עברו בימיו על ישראל: ועל כל ממלכות הארצות. העתים אשר עברו עליהם בהלחמם עם דוד:

א (א) ויתחזק שלמה וגו' וה' וגו'. ר"ל על כי היה ה' עמו לכן התחזק: (ב) ויאמר שלמה וכו'. אמר להם ללכת עמו אל הבמה אשר בגבעון קול

בדבר

ויחזק ויבן את החומה. וכל התחזק דכו׳: סימן קדמא דספרא שמואל הרואה תנינא דספר׳ דיאשיהו שמואל הנביא ואפ״ס ראה ה׳ והביטה וגו׳: במחיר ח׳ וסימ׳ נמסר

ולשפטים ולכל נשיא לכל ישראל ראשי האבות: ג וילכו שלמה וכל הקהל עמו לבמה אשר בגבעון כי שם היה אהל מועד האלהים אשר עשה משה עבד יהוה במדבר: ד אבל ארון האלהים העלה דויד מקרית יערים בהכין לו דויד כי נטה לו אהל בירושלם: ה ומזבח הנחשת אשר עשה בצלאל בן אורי בן חור שם לפני משכן יהוה וידרשהו שלמה והקהל: ו ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת לפני יהוה אשר לאהל מועד ויעל עליו עלות אלף: ז בלילה ההוא נראה אלהים לשלמה ויאמר לו שאל מה אתן לך: ח ויאמר שלמה לאלהים אתה עשית עם דויד אבי חסד גדול והמלכתני תחתיו: ט עתה יהוה אלהים יאמן דברך עם דויד אבי כי אתה המלכתני על עם רב כעפר הארץ: י עתה חכמה ומדע תן לי ואצאה לפני העם הזה ואבואה כי מי ישפט את עמך הזה הגדול: יא ויאמר אלהים לשלמה יען אשר היתה זאת עם לבבך ולא שאלת עשר נכסים וכבוד ואת נפש שנאיך וגם ימים רבים לא שאלת ותשאל לך חכמה ומדע אשר תשפוט את עמי אשר המלכתיך עליו: יב החכמה והמדע נתון לך ועשר ונכסים וכבוד אתן לך אשר לא היה כן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה כן: יג ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלם מלפני אהל מועד וימלך על ישראל: יד ויאסף שלמה רכב ופרשים ויהי לו אלף וארבע מאות רכב ושנים עשר אלף פרשים ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם: טו ויתן המלך את הכסף ואת הזהב בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרב: טז ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים

תולדות אהרן לגמס. יומא נג (יומא מב):

רשי

דוד את כל שרי ישראל ומה אמר להם שיבואו עמו לבמה אשר בגבעון: (ג) וילכו שלמה וכל הקהל עמו וגו׳. וכן דרך הפסוקים לקצר ויאמר ה׳ לדג ויקא את יונה אמר לו להקיא ויקא וכן (לעיל כ״א) ויאמר ה׳ למלאך וישב חרבו אל נדנה: (ז) שאל מה אתן לך. בחר ושאל כל מה שתרצה ואני אתן לך: (ט) עתה ה׳ אלהים יאמן. פראברינ״ש בלע״ז: כי אתה המלכתני. כלומר כיון שהמלכתני על עם רב כזה צריך אני שיהא בי חכמה וכח לצאת לפניהם וללחום מלחמותיהם כענין שנאמר בשמואל (א׳ ח׳) ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו והואיל ועלי לשאול מה שבלבי אשאל מה שאני צריך וזה שתתן לי חכמה: (י) ואצאה לפני העם הזה ואבואה. וגם למלך צריך שיהא לב חכם לידע לשפוט העם ואני נער ורך אפי׳ אלף אנשים חכמים היה קשה להם לשפוט עם גדול כזה אי אפשר בלא עסקים רבים שבאים לדון ואין לו מתון לעיין בדינם שעוד זה קובל ואינו מפסיק דבריו והנה בא אחר וצועק ומי יוכל לפסוק אלף דינין ביום אחד אם לא חכם ונבון אשר רוח אלהים בו וזה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע לשפוט עמך זה הגדול כי זה אני צריך שתתן לי: (יא) יען אשר היתה זאת עם לבבך. שאין אדם שואל דבר זה אלא מי שיש יראת שמים בלבו כענין שנאמר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים (שמות י״ח): ואת נפש שונאיך. לנצחם: (יב) החכמה והמדע נתון לך. מה ששאלת: עושר ונכסים וכבוד. אשר לא שאלת אתן לך: אשר לא היה כן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה. מוסב על עושר וכבוד אשר לא שאלת כי החכמה שאני נותן לך בה תלוי גם עושר גם כבוד גם אריכות ימים דכתיב (משלי ג׳) אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד וזהו שכתוב במלכים (א׳ י״א) ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעושר ולחכמה וגומר: (יד) ויניחם בערי הרכב. הניח מקצת אותם פרשים ורכב בערי הרכב ועל שם שרוכבי המלך שם היו קוראים אותן העיירות ערי הרכב ומקצתם הניח עמו בירושלם (עיין מלכים א׳ על פסוק זה מה שפירש״י שם וצריך עיון): (טו) כאבנים. מרוב כסף וזהב שהיה לו לא היה מקפיד על נתינת כסף וזהב בכל העיר לעשות שולחנות וכסאות ורבותינו אמרו כאבני עשר וי״א אמות שהיה לו אבני גזית כן עשה מן הכסף: (טז) ומוצא הסוסים אשר לשלמה. כלומר כל מוצא

רדק

ויאמר ה׳ למלאך וישב חרבו אל נדנה: (ו) ויעל עליו עולות אלף. לא בפעם אחת אלא קודם שובו לירושלם: (יג) ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון. אין למ״ד לבמה במקום מ״ם כמו שכתב רבי יונה כי זה הספך זה כי הלמ״ד מורה הקירוב והמ״ם מורה הריחוק ואיך יהיה זה במקום זה אלא פירוש כך ויבא שלמה שהלך לבמה אשר בגבעון לפני אוהל מועד אשר בגבעון בא לו לירושלם וימלוך על ירושלם. ורז״ל דרשוהו כך כשבא שלמה מגבעון ירושלים היו פניו לבמה אשר בגבעון כמו שהיו פניו כשהלך לשם כלומר כי כשיצא משבית שהיתה שם הבמה מהלך לאחריו ופניו לבמה מפני כבוד הבמה ולמדו מזה וכן הכהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם כשהיו נפטרים לא היו מחזירים פניהם והולכים אלא מצדדין פניהם והולכים וכן תלמיד הנפטר מרבו: (יד) ויניחם בערי הרכב. בערים שהיו שם גדולי הסוסים שהיתה ארץ מקנה: (טו) כאבנים. לא אמר על הערך אלא שהיה נמצא הזהב והכסף בירושלים לרוב כמו האבנים והוא על דרך הפלגה. ובדרש כאבנים ולא היו נגנבות א״ר יוסי אבני עשר אמות ואבני שמנה: (טז) ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים. פירוש א״א ז״ל בספר מלכים כי פרעה נתן לו יציאות ורוחות במצרים מוצא בסוסים והיה מוכר אותם לסוחרים בשוה וזה מקוא יקחו במחיר. ומקוא לשון

מצודת דוד

בדבר המובן: לכל ישראל. וחזר ופירש שאמר להשרים שבהם: ראשי האבות. שהם ראשי האבות: (ד) בהכין. במה שהכין לו מקום: כי נטה. הטה ופרש: (ה) וידרשהו. ר״ל הקריב עליו קרבנות: (ו) ויעל עליו. לפי שהפסיק בדברים אמר שוב ויעל וכן דרך המקרא: (ח) והמלכתני. במה שהמלכת אותי מבין שאר בניו הראית לדעת שלא חטא אבי בבת שבע אמי ולחסד גדול יחשב: (ט) יאמן. יקוים דבריך מה שדברת עם דוד אבי להיות המלוכה נכון בידי על עם רב. וא״כ עסקיהם מרובים: (י) עתה. הואיל וכן שאלתי היא לתת לי חכמה לדעת לצאת ולבוא לפני העם הזה: כי מי ישפוט. א״א לשפוט עם כאלה מחכמת לבבו מבלי עזר מן השמים: (יא) זאת. השאלה הזאת: (יב) נתון לך. עתה נתון לך מאתי: (יג) לבמה וכו׳. ר״ל מהדרך אשר הלך לבמה וכו׳ שב ובא לירושלים מלפני אוהל מועד: וימלוך. ר״ל קבלוהו למלך באהבה רבה בעבור רוב החכמה הנתונה בו בלילה ההוא: (יד) בערי הרכב. הערים המיוחדים להעמיד בהם הרכב: ועם המלך. ומקצתם היו עמו בירושלים: (טו) יתן וכו׳. ר״ל עזבם בחוצות כי בעבור שהיה רבוי המשקל היו נשמרים כי לא היה מהאפשר לשאתם ולגנבם: אשר בשפלה. הגדלים בעמק הרבה מאוד: (טז) ומוצא הסוסים. מקום מוצא הסוסים היו לו ממצרים ומן קוא והוא שם מקום והסוסים

מצודת ציון

א (ט) יאמן. מל׳ אמנה וקיום: (יא) יען. בעבור: נכסים. הוא כולל למטלטלין ומקנה ושדות: (טו) כשקמים. מין אילני תאנים: (טז) ומקוא. התרגום לא תרגם מלת מקוא ולזה נראה כי קוא שם מקום והמ״ם הוא במקום מן: במחיר. ענין ערך הדבר ובווי כמו אקנה מאותך

במלכים א' סימן י' : החתים ה' וסי' נמסר בספר שפטים סימ' א' : יוציאו ד' וסימ' נמסר באיוב סימן ח' : הנה אני ז' דסמי' בקריאה וסימ' הנה אני קשרתי על אדני . הנה אני ה' אלהי כל בשר . הנה אני פותח את קברתיכם . הנה אני מביא בכם רוח . הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים . הנה אני לוקח את בני ישראל . הנה אני בונה בית :

ומקוא סחרי המלך מקוא יקחו במחיר : יז ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וכן לכל־מלכי החתים ומלכי ארם בידם יוציאו : יח ויאמר שלמה לבנות בית לשם יהוה ובית למלכותו :

ב א ויספר שלמה שבעים אלף איש סבל ושמנים אלף איש חצב בהר ומנצחים עליהם שלשת אלפים ושש מאות : ב וישלח שלמה אל־חורם מלך־צר לאמר כאשר עשית עם־דויד אבי ותשלח־לו ארזים לבנות־לו בית לשבת בו : ג הנה אני בונה־בית לשם יהוה אלהי להקדיש לו להקטיר לפניו קטרת־סמים ומערכת תמיד ועלות לבקר ולערב לשבתות ולחדשים ולמועדי יהוה אלהינו לעולם זאת על־ישראל : ד והבית אשר־אני בונה גדול כי־גדול אלהינו מכל־האלהים : ה ומי יעצר־כח לבנות־לו בית כי השמים ושמי השמים לא יכלכלהו ומי אני אשר אבנה־לו בית כי אם־להקטיר לפניו : ו ועתה שלח־לי איש־חכם לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל ובארגון וכרמיל ותכלת וידע לפתח פתוחים עם־החכמים אשר עמי ביהודה ובירושלם אשר הכין דויד אבי : ז ושלח־לי עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון כי אני ידעתי אשר עבדיך יודעים לכרות עצי לבנון והנה עבדי עם־עבדיך : ח ולהכין לי עצים לרב כי הבית אשר־אני בונה גדול והפלא : ט והנה לחטבים לכרתי העצים נתתי חטים מכות לעבדיך כרים עשרים אלף ושערים כרים עשרים אלף ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים עשרים אלף : י ויאמר חורם מלך־צר

תולדות אהרן ויספר שלמה. יבמות עט : ויעש מסס. שם :

רדק

לפון קבון . ובמלכים מקוה כתיב בה"א ובדברי הימים כתיב באל"ף כי אותיות אהו"י מתחלפים : (יז) מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה . מכאן למדנו שהמרכבה היא ארבעה סוסים : בידם יוציאו . ברשותם כלומר כל המלכים שהיו מוציאים סוסים ממצרים ליד הסוחרים שהיו לוקחים המוצא מהמלך שלמה היו מוציאים . והיו נותנים בסוס מאה וחמשים כסף : (א) ויספר שלמה . בכל אלה גרים היו הסבלים והחוצבים והמנצחים כמו שאמר בסמוך ויספר שלמה כל האנשים הגרים וכו' : שלשת אלפים ושש מאות . ובמלכים שלשת אלפים ושלש מאות פי' רש"י ז"ל כי השלש מאות היו נגידים על כלם כי השלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שהיו בין סבלים וחוצבים אלף ומאה כמו שאומר ומנצחים עליהם שלשת אלפים ושלש מאות והשלש מאות מן השש מאות היו על כלם : (ג) לעולם זאת על ישראל . פי' המצוה הזאת מצות הקרבנות לעולם על ישראל ואיננה על זמן לפיכך צריך אני לבנות בית טוב וקיים . ורז"ל דרשו אלו ת"ח שעוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאלו נבנה בית המקדש בימיהם : (ו) ובארגון . כמו בארגמן . ותרגום ארגמן ארגונא והוא צבע אדום : וכרמיל הוא צבע אדום ג"כ אלא שארגמן הוא צבע אדום שקורין לאקא . וכרמיל הוא תולעת השני והוא צבע הכרמי : (ז) ואלגומים . כמו אלגמים והוא העץ האדום הנקרא בערבי אלבקם ובלעז ברזילי . וי"מ אבריילי : (ח) גדול והפלא . פירוש גדול היה והפלא בגדולתו : (ט) מכות לעבדיך . מכול' לביתו הכתוב במלכים . וכתבו ר' יונה מן כתית ר"ל חטים שחונים : ואדוני אבי ז"ל פי' מן כתות . ותרגום וינסכו ונכיתו נסיכה לעבדיך כאלו אמר מאכל וזה היה מאכל כורתי עצים . ומה שזכר במלכים הוא מאכל לבית חירם

שכר

רשי

מוצא סוסים אשר לשלמה לא היה כי אם ממצרים : ומקוא סחרי המלך . ומקוא אסיפת הסוסים במצרים וקורין לה בלע"ז שטוט"א : (ג) להקדיש לו . לצורך מה : להקטיר לפניו קטורת . שהוא דרך כבוד וגם מכפיל כי אם להקטיר לפניו : לעולם זאת על ישראל . לכך אני מבקשך לשלוח אלי בנין טוב וחזק לפי שלעולם זקוק על ישראל להקריב קרבנם בבית זו אשר אני בונה : (ד) והבית אשר אני בונה גדול . לפיכך צריך אני שתשלח לי מבנייניך וא"ת תקטין את הבית כדי שלא תצטרך לאחרים איני יכול כי גדול אלהינו מכל האלהים ולכך איני יכול להקטינו ולהמעיטו : (ה) ומי יעצר כח לבנות לו בית . לפי שאמר והבית אשר אני בונה גדול שמא יהא משמע לך גדול כל סיפוקו ואין זה כי מי יעצור כח מי יכול לדחוק ולעצור כח עצמו כל כך לבנות לו בית הראוי לו ודוגמא למעלה (כט) כי נעצור כח להתנדב : כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו . ולכך הוא אומר ומי אני אשר אבנה לו בית ומה שאני בונה לו לא כלום כי אם להקטיר בו לפניו : (ו) ובארגון . זה ארגמן : וכרמיל . זו תולעת שני תדע שהרי לא נזכר כאן תולעת שני : ויודע לפתח פתוחים . דוגמת פתוחי חותם שיודע לחתום ולצייר באבנים גראבי"ר בלע"ז : (ט) נתתי חטים מכות . בלע"ז (פול אויפ) ויש אומרים מכות כתותין להוציא חטים מן השבולת : ויין בתים .

מצודת ציון

מאותך במחיר (ש"ב כד) : ב (א) סבל . נושא משא כמו והנושא בסבל (נחמיה ד) : חוצב . כן יקרא כריתת האבן : ומנצחים . מל' נצחון ונגישה : (ה) יעצר . ענין עכבה וכן נעצר כח (דה"א כט) : יכלכלהו . ענין החזקה כמו אלפים בת יכיל (מ"א ז) : (ו) ובארגון . הוא ארגמן וכן תרגומו : וכרמיל . הוא תולעת שני : לפתח פתוחים . ענין חתירת הצורות באבנים כמו פתוחי חותם (שמות כח) : (ז) ואלגומים . הוא הפוך מן אלמוגים האמור במ"א והוא מין עץ יקר וחשוב : (ט) כורים . שם מדה של שלשים סאין : בתים . בת היא מדת הלח מחזקת שלשה סאין

מצודת דוד

מצויים שם : סוחרי המלך . ר"ל שלמה שלח סוחרים והם יקחו הסוסים מן קוא במחיר ולפי ערך שויו של כ"א : (יז) ויעלו ויוציאו ממצרים . ר"ל אבל למצרים לא שלח סוחרים כי אנשי מצרים עצמם היו מעלים ומוציאים לו מרכבה שהם ד' סוסים בעבור שש מאות שקל כסף כי כן היה המקח קצוב ביניהם : וסוס בחמשים ומאה . ומזה נשמע שהמרכבה הם ד' סוסים : וכן לכל מלכי החתים . גם להם מכרו אנשי מצרים במקח הקצוב הזה עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים : בידם יוציאו . אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם להביאם למקום הקונה אותם או שעל מלכי החתים וכו' יאמר שהם יוציאום בידם ור"ל עם שגם הם נתנו ערך קצבת שלמה מ"מ בהבאה למקומם לא הי' להם יפוי הכח כשלמה : (יח) למלכותו . לפי הראוי וההגון למלכותו : ב (א) ומנצחים עליהם . רודים ונוגשים עליהם לבל ירפו ידיהם מן המלאכה : (ב) כאשר עשית וכו' . כאומר כן עשה עמדי וכאשר יאמר בסוף דבריו : להקדיש לו . נדרי קרבנות : ומערכת תמיד . הם לחם הפנים : ועולות . להעלות לו עולות תמיד בבקר ובערב : לשבתות וכו' . הם המוספין : לעולם זאת . הדבר הזה קבוע הוא לעולם על ישראל וכאומר בעבור זה מהצורך לבנות בית חזק ומתקיים : (ד) גדול . אעשהו גדול בבנין וביופי : (ה) ומי וכו' . כאומר הנה עם כל גודל הבית אל תחשוב שתהיה לשבתו כי מי יעצר כח וכו' : ושמי וכו' . הם השמים העליונים אשר ממעל השמים הנראים : לא וכו' . לא יחזיקו אותו כי הוא מקום העולם ואין העולם מקומו : ומי אני . עם כי אני מלך מי אני נגדו הלא כמוני כאין : כי וכו' . אינה עשויה כ"א להקטיר בה לפניו : (ו) עם החכמים . לעשות במלאכה עם החכמים אשר עמי : (ז) מהלבנון . אשר בארצך : יודעים לכרות וכו' . לפי הקצף הנראה למלאכת הבנין : עם עבדיך . יהיו עם עבדיך לסייע להם : (ח) ולהכין . עם להכין לי וכו' : והפלא . ברוב הגודל ומהצורך א"כ לעצים מרובים : (ט) לחטבים . ולהוספה ביאור אמר לכורתי

וידע ג' בקריאה וחס' סימ' וידע דעת עליון. וידע חוטי בו . וידע לפתח פתוחים. חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים : את השמים ואת הארץ י"ג דסמי' וסים' בראשית ברא אלהים. זכור את יום השבת לקדשו. ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם. העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ דסדר דברים. וחברו דסוף נצבים. ויתפלל חזקיהו דמלכים.

בִּכְתָב וַיִּשְׁלַח אֶל־שְׁלֹמֹה בְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־עַמּוֹ נְתָנְךָ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ׃ יא וַיֹּאמֶר חוּרָם בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִיד הַמֶּלֶךְ בֵּן חָכָם יוֹדֵעַ שֵׂכֶל וּבִינָה אֲשֶׁר יִבְנֶה־בַּיִת לַיהוָה וּבַיִת לְמַלְכוּתוֹ׃ יב וְעַתָּה שָׁלַחְתִּי אִישׁ־חָכָם יוֹדֵעַ בִּינָה לְחוּרָם אָבִי׃ יג בֶּן־אִשָּׁה מִן־בְּנוֹת דָּן וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי יוֹדֵעַ לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף בַּנְּחֹשֶׁת בַּבַּרְזֶל בָּאֲבָנִים וּבָעֵצִים בָּאַרְגָּמָן בַּתְּכֵלֶת וּבַבּוּץ וּבַכַּרְמִיל וּלְפַתֵּחַ כָּל־פִּתּוּחַ וְלַחְשֹׁב כָּל־מַחֲשָׁבֶת אֲשֶׁר יִנָּתֶן־לוֹ עִם־חֲכָמֶיךָ וְחַכְמֵי אֲדֹנִי דָּוִיד אָבִיךָ׃ יד וְעַתָּה הַחִטִּים וְהַשְּׂעֹרִים הַשֶּׁמֶן וְהַיַּיִן אֲשֶׁר אָמַר אֲדֹנִי יִשְׁלַח לַעֲבָדָיו׃ טו וַאֲנַחְנוּ נִכְרֹת עֵצִים מִן־הַלְּבָנוֹן כְּכָל־צָרְכֶּךָ וּנְבִיאֵם לְךָ רַפְסֹדוֹת עַל־יָם יָפוֹ וְאַתָּה תַּעֲלֶה אֹתָם יְרוּשָׁלִָם׃ טז וַיִּסְפֹּר שְׁלֹמֹה כָּל־הָאֲנָשִׁים הַגֵּירִים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַסְּפָר אֲשֶׁר סְפָרָם דָּוִיד אָבִיו וַיִּמָּצְאוּ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ יז וַיַּעַשׂ מֵהֶם שִׁבְעִים אֶלֶף סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת מְנַצְּחִים לְהַעֲבִיד אֶת־הָעָם׃ ג א וַיָּחֶל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית־יְהוָה בִּירוּשָׁלִַם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִיד אָבִיהוּ אֲשֶׁר הֵכִין בִּמְקוֹם דָּוִיד בְּגֹרֶן אָרְנָן הַיְבוּסִי׃ ב וַיָּחֶל לִבְנוֹת בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשֵּׁנִי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְמַלְכוּתוֹ׃ ג וְאֵלֶּה הוּסַד שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים

תולדות אהרן סארזים. (שבועות לה): ויחל לבנות. ר"ה ג זבחים קיט (סנהד' יט ר"ס נו) :

רש"י

לשון בת מדה בלא כור ביבש : (יב) יודע בינה לחורם אבי . אומן חכם של אבי היה גם שלי הוא : (יג) בן אשה . אלמנה היתה : מן בנות דן . משבט דן : ואביו איש צורי . יהודי היה יושב בצור דוגמא עובד אדום הגתי (שמואל ב' ו) שהיה יושב בגת ולוי היה ובמלכים (א ז) כתיב ובן אשה אלמנה ממטה נפתלי ואביו איש צורי אלא אמו מדן ואביו מנפתלי ומה צריך לייחס מאיזה שבט היה אביו ואמו זהו שכתוב (ראשית ל') דנני אלהים וגם נפתולי אלהים וגו' (שם) אמרה רחל מעתה עקמתי פתילים עקמומיות עשיתי עד שאני יכולה לדמות עצמי ללאה אחותי אם לאה תתפאר בבצלאל בנה שיעשה המשכן יצטרך להשתתף במלאכתו אחד מבני דן שנא' ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן ואם שלמה בן אחותי יבנה ב"ה צריך להשתתף עמו מבני דן ונפתלי : ואביו איש צרי . ללמדך אע"פ שאמו אלמנה צריך אדם לתפוש אומנות אביו (ולהחיות אמו שא"א) (כך שמעתי מפי רבינו שלמה בר לוי ממנטויל"א בן אחותו של רבינו משה הדרשן) : (טו) רפסדות . (ובמלכים א' ה') דוברות בל"א פלייצי"ן : על ים יפו . פי' על חוף הים כמו וירד יפו דיונה : (טז) ויספר שלמה כל האנשים הגירים . מלא בב' יודי"ן ומתחילה כשספרם דוד נקראו שם גרים ביו"ד אחת אבל שלמה ספרם בשעת מעשה כשבנה ולכך כתיב מלא ודוגמא והעליתם את עצמותי מזה חסר אתכם בפ' ויהי בשעת מעשה כשלקחן (בפ' בשלח) כתיב אתכם: ויספר כו' אחרי הספר . למעלה דכתיב (לעיל כ"ב) ויאמר דוד לכנוס את הגרים : (יז) ויעש מהם ע' אלף וגו'. מה שחזר ומזכירן ומזכיר המספר בשביל שהפסיק הענין לכך הוצרך לומר אף עתה ולא יפסוק עד שיכלה כל הבנין ואומר מיד ויחל שלמה לבנות וגו' ואפילו בפסוק א' מנהגו שיפסיק הענין ומתחיל לדברי הראשון כמו זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וגו' (מדבר טו) . ולמחרתו כתיב (שם) ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך וגו' וחוזר ואמר וקחו איש מחתתו וגומר אלא לפי שהפסיק בכמה פסוקים הוצרך שנית להכתב וכ"ש כאן : (א) בהר המוריה . לפי אשר שם נראה הקב"ה לדוד בגרן ארנן בהעצר המגפה והוא הר המוריה מקום דוד : (ב) ויכל לבנות בחדש השני . מפורש בתחילת ראש השנה ירושלמי . ופתרון בחדש השני בשני בחדש אייר לפי שרוצה לומר בשנת ארבע למלכותו

רד"ק

בכר לעבדיך : (יג) בן אשה . אלמנה : מבנות דן . ובמלכים בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי אביו היה ממטה נפתלי וקראו צרי לפי שגר בצר כמו עובד אדום הגתי כי לוי היה ולפי שגר בגת קראו גתי . וכן זה קראו צרי לפי שגר בצר ואמו היתה ממטה דן כמו שאומר מבנות דן : יודע לעשות בזהב . הוא אומר על אביו גם כן . וכן במלכים ואביו איש צרי חרש נחשת יתכן חרש נחשת עליו או על אביו . ורז"ל פירשו על אביו וסמכו מזה כי חייב כל אדם להתעסק באומנות אביו כי לפיכך הזכיר הכתוב אביו כי גם אביו היה אומן ובנו לומד אומנותו : (טו) רפסדות . כמו דוברות והם הקורות שקושרים אותם בראשיהם ומוליכים אותם בנהרות ובים ולכן נקראו דוברות לשון הנהגה ותרגום וינהג ודבר ונקראו ג"כ רפסדות ובלשון המשנה אסדא היה יושב בספינה או באסדא ובגמרא הוא אסדא הוא אכסרא הוא רפסודות : (טז) הספר . שם על משקל איל ערד : אשר ספרם דוד . כמו שאמר למעלה ויאמר דוד לכנוס את הגרים אשר בארץ ישראל ויעמד חוצבים והוא ג"כ ספרם אחר כן כי נוספו עליהם מעת שמלך שלמה . ואפשר שהגרים האלה הם העם הנותר מהאמורי ומן החתי והפריזי והיבוסי כמו שאמר בסמוך כי אותם העלהו שלמה למס עד היום לעשות לו מלאכתו והערים אשר בנה וקראם גרים לפי שלא היו עובדי ע"ג כי לא היו מניחין לעבוד ע"ג בימי דוד ובימי שלמה שהיתה יד ישראל תקיפה ובתנאי זה הניחום לשבת בארץ ועשה מהם דוד ושלמה חוצבים וסבלים ועושי מלאכתו : (ב) בחדש השני בשני . פי' ביום שני לשבוע : או הוא כפל דבר כמו עד החדש העשירי בעשירי באחד לחדש . ורז"ל אמרו כי לפיכך אמר בשני להורות כי מניסן מונין למלכי ישראל לפיכך אמר בחודש השני בשני כי החדש שהוא שני לחדשי השנה הוא שני גם כן למלכי ישראל : (ג) ואלה הוסד שלמה לבנות בית את האלהים . פירוש ואלה התכונות והמדות אשר הוסד שלמה לבנות בהם את בית האלהים . והוסד פירוש היעוץ כמו יסד המלך . יסדת

עוז

מצודת דוד

הפנים : נחתי . כמו אתן : מכות . כתות וטחון . או הוא מלשון נכת והוא תרגום של נפך ור"ל לנסוך בשיניהם ולאכלם ויהיה כמש"כ במ"א מכולת שהוא כמו מאכולת : (י) באהבת . בעבור שה' אוהב את עמו לזה העמיד אותך עליהם למלך להיות להם לפאר ולעזר : (יא) אשר יבנה . אשר יהיה בונה בית ה' ובית הנגון למלכות ישראל וכאומר אם הוא יהיה הבונה אז יהיה בתכלית הפאר והיופי : (יב) ועתה וכו' . גם זה מדברי הכתב ששלח אל שלמה ועל שהתחיל בה לומר באהבת וכו' לזה הפסיק וסמך לו שאמר אז להעומדים לפניו ברוך ה' וכו' וחוזר לדברי הכתב : לחורם אבי . כמו לחורם ולאבי ור"ל יודע בינה והאומן מובהק שלי ומאז היה אומן מובהק של אבי . או הלמ"ד היא במקום את ועל האומן אמר כי גם שמו היה חירם כמ"ש במ"א וקראו אבי בלשון חשיבות על רוב חכמתו כי אב הוא ענין שר והשוב : (יג) איש צורי. ר"ל מאז התגורר בצור : ולחשוב . להמציא מלאכות יקרות הבאה ממחשבת הלב וכן מעשה חושב (שמות כו) ויאמר על מעשה האריגה מחולף הצורות בהעבר מזה ומן העבר מזה : אשר ינתן לו . לעשות אותה עם חכמיך : (טו) ואנחנו . ר"ל עבדי : על ים יפו . היו קרוב אל הלבנון ועל הים ההוא השיטו את העצים : ואתה . ר"ל עבדיך יעלו אותם מן המים לשאתם ירושלים : (טז) הגירים . הם הגבעונים : (יז) ויעש מהם וכו' . עם כי כבר נאמר למעלה חזר ואמר לסמכו לספור הבנין : מנצחים . רודים ונוגשים את העם לעשות העבודה ולא ירפו ידיהם מן מלאכה : ג (א) אשר נראה . אשר שם נראה המקום ב"ה לדוד אביו ויאמר על ירידת האש שעל המזבח כמ"ש ויענהו באש מן השמים (ד"ה א' כ"א) : אשר הכין . על שלמה יאמר שהוא הכין לבנות במקום שקבע דוד בגורן וכו' : (ב) בשני . ביום שני בשבת

מצודת ציון

סאין : (יג) ובבוץ . הוא פשתן : רפסודות . הם דוברות האמור במ"א והם הקורות הקשורות יחד להשיטם במים אל מקומם הנרצה ולשון רפסודות הוזכר בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"ד): (יז) מנצחים. מל' נצחון והתגברות ונגישה : ג ויחל. מל' התחלה :

תפס

או

והברו דישעיה. הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם. ואם יסתר איש במסתרים. אהה אדני ה'. אדני ה' ואני מרעיש. אני מרעיש. ויאמר חורם ברוך ה': במדה ג' דגשים בקריאה וסי' לא תעשו עול במשפט במדה. אך רחוק יהיה ביניכם וביניו. את בית האלהים הארך אמות. אנ"ך. וסימני' בלשון תרגום תעבדון רחיקין אריכין: זהב ד' פתחין בקריא'

הָאֹרֶךְ אַמּוֹת בַּמִּדָּה הָרִאשׁוֹנָה אַמּוֹת שִׁשִּׁים וְרֹחַב אַמּוֹת עֶשְׂרִים׃ ד וְהָאוּלָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֹרֶךְ עַל־פְּנֵי רֹחַב־הַבַּיִת אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהַגֹּבַהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים וַיְצַפֵּהוּ מִפְּנִימָה זָהָב טָהוֹר׃ ה וְאֵת הַבַּיִת הַגָּדוֹל חִפָּה עֵץ בְּרוֹשִׁים וַיְחַפֵּהוּ זָהָב טוֹב וַיַּעַל עָלָיו תִּמֹּרִים וְשַׁרְשְׁרוֹת׃ ו וַיְצַף אֶת־הַבַּיִת אֶבֶן יְקָרָה לְתִפְאָרֶת וְהַזָּהָב זְהַב פַּרְוָיִם׃ ז וַיְחַף אֶת־הַבַּיִת הַקֹּרוֹת הַסִּפִּים וְקִירוֹתָיו וְדַלְתוֹתָיו זָהָב וּפִתַּח כְּרוּבִים עַל־הַקִּירוֹת׃ ח וַיַּעַשׂ אֶת־בֵּית־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב־הַבַּיִת אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְרָחְבּוֹ אַמּוֹת עֶשְׂרִים וַיְחַפֵּהוּ זָהָב טוֹב לְכִכָּרִים שֵׁשׁ מֵאוֹת׃ ט וּמִשְׁקָל לְמִסְמְרוֹת לִשְׁקָלִים חֲמִשִּׁים זָהָב וְהָעֲלִיּוֹת חִפָּה זָהָב׃ י וַיַּעַשׂ בְּבֵית־קֹדֶשׁ

תולדות אהרן זהב פרוים. יומא מה:

רדק

עוז. נוסדו יחד. והכל ענין יסוד. כי העלה והסוד למעשה כיסוד לבנין והעל' והסוד בבנין הבית לקח שלמה מדוד אביו כמו שאמר למעלה ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם וכו': במדה הראשונה. פי' האמות היו במדה הראשונה במדה שנעשו בה המשכן וכליו כמו האמה הזאת. ואמרו במשנה אמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה: אמות ששים. הדביר היה בכללן: (ד) והאולם אשר על פני האורך על פני רחב הבית. פירוש והאולם שהיה על פני רוחב הבית היה על פני האורך עשרים אמה כי ארכו לרוחב הבית כי השטח הגדול יקרא אורך והקטן רחב והנה ארך האולם לרוחב הבית והגובה מאה ועשרים. ובספר מלכים לא זכר רחב האולם אך זכר גובה הבית ושלשים אמה קומתו. יתכן כי האולם לבדו היה לו זה הגובה והוא היה גבוה על כל הבית או היה כל הבית גבוה כאחד. ומה שאמר במלכים ושלשים אמה קומתו מקרקע הבית עד הספון ולמעלה מן הספון היו עליו' גובהן תשעים אמה כמו שנאמר וגנזכיו ועליותיו וכן אמר ועליות חפה זהב. והקרוב אלי כי האולם לבדו היה לו הגובה הגדול הזה ובו היו העליו' לפי' יחס העליו' אל האולם כמו שאמר ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו וחדריו הפנימים כי אין ספור האולם בכלל הבית ולא הבית בכלל האולם לא בספר מלכים ולא בספר הזה. לפיכך מה שאמר והגובה מאה ועשרים על האולם לבדו אמר. ואין טענה בעבור שאמר והגבה ולא אמר וגבהו ידמה כי על כל הבית אמר כי הנה אמר גם כן על פני הארך ולא אמר על פני ארכו. ומה שאמר ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם. אין בכללו ההיכל והדביר אלא בכלל ובתיו. ויחס ההיכל אליו ואעפ"י שההיכל היה ארוך ממנו לפי שהאולם היה הבית החיצון יחס הבתים הפנימים אליו והם ההיכל והתאים אשר בקירותיו וזכר אחריהם בית הכפרת שהוא הדביר שבו הארון בהוא פנימי לכולם. ומדברי רז"ל נראה ג"כ כי על ההיכל והדביר היו עליות: (ה) ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים. הוא ההיכל כי היה גדול שבבתים כי היתה ארכו ארבעים אמה: תמרים. צורת תמרים: (ו) פרוים. שם מקום. ורז"ל אמרו שהיה אדום כדם הפרים: (ח) את בית קדש הקדשים. הוא הדביר:

מעש'

רשי

למלכותו הוצרך לכפול ולומר בשני ודוגמא והמים היו הלוך וחסור עד החודש העשירי (בראשית ח') ודוגמא במלכים (א' ו') בשנה הרביעית בחדש זיו הוא חדש השני למלוך שלמה וגו' מוסב על השנה הרביעית ואז בשנת ארבע למלכותו התחיל בשני כי כל ימי החורף לא היה יכול מפני הקור ובניסן לא היה יכול מפני הפסח: (ג) הארך אמות במדה. ולפי שהפסיק ואמר במדה הראשונה אומר עוד אמות כלומר אורך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ורחב אמות ך': (ד) והאולם אשר על פני הארך. אורך של אולם שעל פני רוחב הבית ך' שהרי אורך האולם בכל רוחב הבית ך' אמה מצפון לדרום וכל מדה יתירה קרויה אורך והפחותה קרויה רוחב ולפי שההיכל מדתו ממזרח למערב יתירה קרויה אורך ומן הצפון לדרום פחותה קרויה רוחב ובאולם שמדתו מן הצפון לדרום יתירה קרויה אורך ומדתו מן המזרח למערב שהיא פחותה קרויה רוחב ורחב האולם עשר כמפורש (במלכים א' ו') עשר באמה רחבה על פני הבית: והגובה מאה ועשרים. ובמלכים (שם) כתיב ושלשים אמה קומתו הא כיצד גובה הקומה מקרקעית הבית עד קרוי עלייה ראשונה שלשים אמות ומעלייה לעלייה עד גג העליון תשעים אמות כדכתיב (ד"ה א' כ"ח) ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו מכלל שהיו שם עליות: ויצפהו מפנימה זהב. בפנים ההיכל שהוא הבית הגדול חפה זהב ולא האולם וזהו שמפרש והולך היאך עשה ואת הבית הגדול חפה מבפנים כל הבית זהב טהור חפה עץ ברושים שכל הבית הדביר וההיכל צפה מתחילה עצי ברושים ואחר כך ויחפהו זהב טוב על קירות הברושים ומשום צפוי זהב שרצה לצפות הבית חפהו מתחילה בעצים כדי שיתקיים הזהב בחוזק שהיה מחזק לזהב במסמרים בציורי העץ שהיה מצייר צורין בעץ תמורים הם אילנות שמין תמרים וכרובים ובמלכים (שם) כתיב וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמורות ופטורי ציצים כמו (מדבר י"ח) ויצץ ציץ ופטורי כמו פוטר אדם אשתו אנטוואורפין בל"א. (מפי רבינו אלעזר ב"ר משולם ז"ל): (ה) ויחפהו זהב. כלומר כשצייר כל הציורים צפה הקורות זהב אחר הציורין ומחזקן במסמרות בכותל העץ כדי שלא ימוט מה שלא היה יכול לעשות בכותל האבן ומשום זה הטעם היה מחפה כל הבית מתחילה בעצי ברושים: ושרשרות. פתרונו צייר ציורין הרבה מלא כל הבית וכשראה שהיה כולם חלק בין ציור לציור היה מצייר ציור כעין שרשרת שמדביקין בו כל דבר כמו כן היה עושה כאן בין ציור לציור כדי שלא יהיה חלק בנתיים. ענין אחר ממש שרשרות של זהב עשה ודבק הצורות בהן יחד: (ו) ויצף את הבית אבן יקרה. שקע ורבץ אבנים יקרות בזהב בקירות הבית לתפארת ולנוי: והזהב. שאומר ויחפהו זהב טהור מזהב פרוים הי' פרוים שם מקום ורבותינו פירשו שדומה לדם פרים מרוב שבחו ואדמימותו: (ז) ויחף. כמו ויצף ומפרש מה צפה בבית הקירות והספים: וקירותיו. של ספי הבית שהיו של אבנים ומפרש קירותיו ולדלתותיו זהב ובמלכים (א ו) כתיב עד קירות הספון ולכך קורא גג קירות הספון שהגג היה כמו ספינה ועריבה הפוכה שכן מנהג לקרות את הקרוי עגול כעין ספינה: (ח) ויעש את בית וגומר. כך היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים עשרים על עשרים אלא לפי שאמר למעלה כך ואולם על פני רחב הבית אמות עשרים וגו' אמר כאן כמו כן: ויחפהו זהב טוב. אף בקדש הקדשים בנה תחלה קירות עץ ועליו חפה הזהב ומה שאין מזכיר כאן בקדש הקדשים שום עץ זהו משום גדולתו של ב"ה כלומר כל כותלי בית הארון היה של זהב ולא היה בהן עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמלכים (שם) מוכיח כן ותדע שבשביל כבוד הבית אין מזכיר שום עץ שהרי כתיב (שם) ויצף את הבית אבן יקרה ובמלכים לא כתיב אבן יקרה הא כיצד אלא לפי שהספר דברי הימים למלכי יהודה הודיעך כי שלמה כוונתו לכבוד הבית: לככרים. מככרים: (ט) ומשקל למסמרות. לחזק בהם הזהב בקירות העץ: לשקלים. למשקל שקלים חמשים שקלים של זהב: (י) מעשה צעצועים. דוגמתו (ישעיה כ"ב) הצאצאים והצפיעות ותרגומו ובניא תבנית ילדים וילדות עשה לכרובים כרביא

ושל

מצודת ציון

(ה) חפה. ענין צפוי וכסוי: ושרשרות. שלשלאות: (ו) פרוים. שם מקום ורז"ל אמרו שדומה לדם הפרים (יומא מה): (ז) ויחף. ענין צפוי: כרובים. תרגום של נער הוא רביא כי פרצוף תינוק

מצודת דוד

או בחודש ורז"ל דרשו בו בר"ה: (ג) ואלה הוסד. אלה מספרי האורך והרוחב אשר הניח היסוד לבנות וכו': במדה הראשונה. במדת האמה שנעשה בה המשכן שהיתה ראשונה לבנין המקדש והיא היתה בת ששה טפחים: (ד) אשר על פני האורך וכו'. ר"ל אשר האורך עמד לרוחב ההיכל הוא היה במדת אמות עשרים כי המדה המועטת תקרא רוחב וההיכל היתה ארבעים על עשרים והאולם היתה רחבה עשרה כמו שנאמר במ"א וארכה עשרים אם כן עמד אורך האולם ע"פ רוחב ההיכל: והגובה מאה ועשרים. ובמ"א נאמר שלשים ויתכן לומר כי שם נאמר על הבית וכאן על האולם. או נאמר כי תשעים אמות היו העליות זו על זו כמ"ש תבנית האולם וכו' ועליותיו (ד"ה א' כ"ח): מפנימה. בעבור הכתלים שבפנים בחללו ועל הבית יאמר לא על האולם: (ה) הבית הגדול. זה ההיכל שהיתה גדולה מכולם מ' על כ': חפה. את קרקע הבית חפה בעצי ברושים וכן נאמר במ"א: ויחפהו. על העצים חפה הזהב: ויעל עליו. העלה על החיפוי ציורי אילני תמר ושרשרות: (ו) ויצף וכו'. בקירות הבית שקע אבנים יקרות במשבצות הזהב להיות לנוי ולפאר: (ז) הקורות. קורות התקרה: הספים. מזוזות הדלתות: וקירותיו. הכתלים: ופתח. חתר צורת כרובים על הכתלים: (ח) ארכו על פני רוחב הבית. על שאמר כן באולם שהיתה כ' על עשר אמר כן בבית קה"ק עם שהיתה כ' על כ': אמות עשרים. ר"ל והיתה אמות עשרים: לככרים. עלה לככרים שש מאות: (ט) למסמרות. הם היתדות שחבר בהם את חפוי הזהב על העצים: והעליות. כותלי בנין העליות:

ויעש

יסימ' כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש. כפות זהב שתים עשרה מלאות קטרת. ויצף את הבית דסיפרא. ויהי כל זהב התרומה. וזהב הארץ ההיא טוב. האחר ג' בקריאה וסימ' ואמר אליה ביום האחר. הכרוב האחר. דבקה לכנף כרוב האחר: עמדים העמדים י"א חס' וי"ו בקריאה וסימני' ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת ר"פ. וכן לפאת צפון בארך קלעים מאה ארך ועמדיו עשרים. ולפאת ים קלעים חמשים באמה. והאדנים לעמדים נחשת ווי העמדים וחשקיהם כסף. והמשני את העמדים דשמשון. ועמדים ועב על פניהם. ויקם את העמדים דמלכים. עמדים שנים וגלות דמלכים דר"פ. כה אמר ה' ארך הארך. ויעש שרשרות בדביר. כה אמר ה' צבאות אל העמדים ועל הים

הַקֳּדָשִׁים כְּרוּבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה צַעֲצֻעִים וַיְצַפּוּ אֹתָם זָהָב׃ יא וְכַנְפֵי הַכְּרוּבִים אָרְכָּם אַמּוֹת עֶשְׂרִים כְּנַף הָאֶחָד לְאַמּוֹת חָמֵשׁ מַגַּעַת לְקִיר הַבַּיִת וְהַכָּנָף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת חָמֵשׁ מַגִּיעַ לִכְנַף הַכְּרוּב הָאַחֵר׃ יב וּכְנַף הַכְּרוּב הָאֶחָד אַמּוֹת חָמֵשׁ מַגִּיעַ לְקִיר הַבָּיִת וְהַכָּנָף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת חָמֵשׁ דְּבֵקָה לִכְנַף הַכְּרוּב הָאַחֵר׃ יג כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים הָאֵלֶּה פֹּרְשִׂים אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהֵם עֹמְדִים עַל־רַגְלֵיהֶם וּפְנֵיהֶם לַבָּיִת׃ יד וַיַּעַשׂ אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְכַרְמִיל וּבוּץ וַיַּעַל עָלָיו כְּרוּבִים׃ טו וַיַּעַשׂ לִפְנֵי הַבַּיִת עַמּוּדִים שְׁנַיִם אַמּוֹת שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ אֹרֶךְ וְהַצֶּפֶת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁוֹ אַמּוֹת חָמֵשׁ׃ טז וַיַּעַשׂ שַׁרְשְׁרוֹת בַּדְּבִיר וַיִּתֵּן עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים וַיַּעַשׂ רִמּוֹנִים מֵאָה וַיִּתֵּן בַּשַּׁרְשְׁרוֹת׃ יז וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּדִים עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מֵהַשְּׂמֹאול

תולדות אהרן ופנחס לבית. בתרא ט:

רשי

ושל עץ היו ושוב ויצפו זהב (ובמלכים א' ו') ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן וכל מה שבפנים מעץ אינו רוצה להזכיר בזה הספר משום כבודו: (יא) וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים. כיצד כנף האחד לעומת חמש וסוף החמש מגעת לקיר הבית לדרום והכנף האחרת מגיע לכנף הכרוב האחר שבצדו הרי עשר אמות לכרוב האחד וכן לאחר נמצא כנף כרוב אחד מגיע לצפון וכנף כרוב אחד לדרום נמצא שהיו ארוכות ככל כותל המערב שהיה ך' אמות וגופם אמרו רבותינו בגם היו עומדין ולפי פשוטו נראה לי שהיה גופן בולט מהם כעוף זה שפורש כנפיו בולט גופו מחוץ כנפיו וקומתן מפורש במלכים (שם) קומת הכרוב האחד י' באמה וכן הכרוב השני: (יג) עומדים על רגליהם. בקרקעות הבית למערב: ופניהם לבית. לפנים שלא היו ראשיהם זקופים שנראה כמביטין לחוץ אלא ראשם היה כפוף ומביטין לפניהם כדכתיב ופניהם איש אל אחיו (שמות כ"ה) וכאן אומר ופניהם לבית אלא פונים היו ראשם זה כנגד זה וגם ראשיהם כפופים לבית כלפי פנים והארון הי' עומד במקום פריסת שני הכרובים והיו כנפי הכרובים מטין מן הכותל וסוככין על הכפורת ועל הארון בכנפיהם ולבד מכרובים אלו היו הכרובים שעשה משה מן הכפורת עדיין אדוקין ומדובקים על הכפורת ועומדין עליו ואל תתמה שהרי כמו כן עשה עשר שלחנות וי' מנורות לבד מאותן של משה: (יד) ויעש את הפרכת תכלת וארגמן. ותלה על הדלת שהיה באמה טרקסין שבו נכנסין לפני ולפנים אע"פ שהיה בו דלתות תלה עליו כדלקמן ופתח הבית לדלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים וגו': ויעל עליו הכרובים. ציורי כרובים: (טו) שלשים וחמש ארך. קומה ובמלכים ויצר את שני העמודים נחשת י"ח אמות פירש רבינו שלמה זצ"ל יצקם שניהם כאחד ושוב חלקן לשנים והאמה החסרה אינה חושבה לפי שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר שם בענין (ב' כ"ה) ועל ראש העמודים מעשה פרח שושן וגם רבי יוסף פירש כן ולא נראה דמה לנו גבהה י"ח אלא כך שמעתי ודאי יצקם שניהם כאחד ואח"כ חלקם לשנים ונמצאו כל אחד י"ז אמה וחצי: והצפת. שהיא כותרת שנאמר שם עביו חצי אמה הרי כל אחד י"ח אמות. צפת הוא צפוי כמו ויצפה אותם זהב כלומר היה עשוי כמין כובע חלול ועביו חצי אמה מלמטה וכשהופכו ונותנו על העמוד נמצא העובי חצי אמה הרי י"ח אמות (ובמלכים א' ז') קורהו כותרת לשון כתר כדכתיב ושתי כותרות וגו': (טז) ויתן בשרשרות. עשה שרשרות בראש הצפת תחתיו ובתוך השרשרות קבע צורת רמונים כדי לכסות חלל הצפת כדכתיב (שם) לכסות את שתי גולות הכותרת ועל שם חללו קורא להם גולות כזו השבכה שכתב שם הם השרשרות לשון ועל שבכה יתהלך (איוב י"ח) ל' ענפים כמו בסבך בקרניו (בראשית כ"ב) ויש אומרים קופיא ור' אלעזר פירש ענפים: (יז) על פני ההיכל. על פתח ההיכל בחוץ באולם כדמוכח (במלכים א' ז') וכותרת אשר על ראש העמודים אולם ההיכל מעשה שושן: אחד מימין. הפתח: ואחד משמאל הפתח: יכין ובועז. יכין על שם מלכות בית דוד שנמשל לירח כדכתיב כירח יכון עולם (תהלים פ"ט): בועז. (כנגד השמש שהוא יוצא בגבורה ועוז יוש"ה) שנאמר ישיש כגבור לרוץ (שם י"ט) והכי"ת בבועז כמו (בראשית ה') מ"ש בנה ינחמנו (בשמואל א' א') כי מה' שאלתיו: ויקרא שם הימיני יכין. אע"פ שירח קטן מהשמש שיועיל לו ויהיה נכון כירח יכון ולא כלבנה המתחסרת אמר שלמה אם הקב"ה כינה מלכותי לשמש וירח אף אני אעשה דבר נכון וקיים עמודי נחשת גדולים. ד"א חירם שהיה מבני דן עשה את העמודים קרא את האחד יכין על שם אביו שמשון שנאמר בו (שופטים ט"ז) וילפת שמשון שני עמודי התוך וגו'

רדק

(י) מעשה צעצועים. כמו צאצאים כמו שאמרו רז"ל כרוב כרבי' כי פני נערים היה להם. וי"מ מעשה כרכב היו עשויים הנקראה בלשון ערבי צנעה כרבוי: (יא) לאמות חמש. הלמ"ד כלמ"ד והשלישי לאבשלום: (יג) פורשים אמות עשרים. כמו שהיה אורך הבית. ואין צורך לגוף הכרובים שיהיה עומד בגם כי הגוף תחת הכנפים והם עומדים על רגליהם לא כאותם שעשה בצלאל שהיו בשני קצות הכפורת על הארון ואלה היו עומדים על רגליהם בקרקע הבית: ופניהם לבית. ובאותם שעשה בצלאל כתיב ופניהם איש אל אחיו. יתכן לפרש כי נשתנו בזה כמו שנשתנו שהיו עומדים על רגליהם והיו עצי שמן מצופים זהב. ורז"ל תירצו שני הפסוקים ואמרו שהיו מצדדין פניהם כתלמיד הנפטר מרבו: (יד) ויעל עליו כרובים. כרובים מצויירים היו בפרכת וכן אומר בפרכת המשכן תעשה אותם כרובים: (טו) אמות שלשים וחמש ארך. על מידות שני העמודים הוא אומר כי העמוד האחת לא היה קומתו אלא שמנה עשרה וכן השני שלשים ושש בין שניהם והאמה האחד שלא מנה שהיא חצי אמה מכל אחד נכנסת בתוך הכותרת לפי' לא אמר אלא שלשים וחמש ומה שמנה קומת שני העמודים כאחד לפי שבשעת יציקה יצקום כאחד והראיה שאמר ארך ידמה כי לעת היציקה הוא מונה שקומתן אחד ביציקת'. ובספר מלכים מונה מדתן לפי העמדתן שהיו עומדין ומנ' קומתן לפיכך אמר מדת של עמוד לבדו בקומה: והצפת. היא הכותרת שאמר בספר מלכים שהיה על ראש כל עמוד כותרת והיתה חמש אמות כמו שאמר הנה אמות חמש. ובסוף מלכים אומר הכותרת שלש אמות. אבל רז"ל שתי אמות התחתונות של כותרת היו בוות לעמוד שלא היה בהם צורה ושלש העליונות הם עודפות לחוץ מוקפת צורה. של' שבכים מעשה שבכה כמין לולבין של דקל היו מוקפות לפיכך לא מנה בסוף מלכים אלא השלש אמות העליונות שהיתה בהן השבכה. לפיכך אמר בסמוך ושבכה ורמונים על הכותרת סביב שלא דבר אלא על השלש אמות העליונות שהיתה בהם השבכה. ונקראת הכותרת צפת לפי שהיתה צפוי לעמוד: (טז) ויעש שרשרות בדביר ויתן על ראש העמודים. אינו אומר שאותן שרשרות שבדביר נתן על ראש העמודים שהרי העמודים היו באולם על פני ההיכל אלא פירושו שעשה שרשרות בדביר כמו שאמר במלכים ויעבר ברתוקות זהב לפני הדביר ואמר אח"כ ויתן על ראש העמודים פירוש ויתן שרשרות על ראש העמודים. ולפי שזכר שרשרות חסרו וסמך על המבין וכן דרך המקרא בכמה מקומות: (יז) ויקרא שם הימיני יכין ושם השמאלי בועז. לפי דרך הפשט קראם כן לסימן טוב. יכין לשון הכנה כלומר שיכין הבית לעולם. ובועז לשון עז והיא מלה מורכבת כלומר שיתן

מצודת דוד

(י) ויעש וגו' כרובים. הם עמדו בארץ והיו מעץ ומצופים זהב: (יג) פורשים. כשהם פרושים ברוחב קה"ק: לבית. מול חלל הבית ולא פנו זה מול זה: (יד) את הפרוכת. מול פתח בית קה"ק ועם שהיו שם דלתות כמ"ש למטה ובמ"א: ויעל. צייר עליו כרובים במעשה רוקם: (טו) לפני הבית. בחלל האולם: שלשים וחמש אורך. של שניהם יחד: והצפת. היא הכותרת האמור במ"א וקרויה צפת לפי שהיתה צפוי וכסוי על העמוד ממעל: (טז) ויעש שרשרות. הוא האמור במ"א ויעבר ברתוקות וגו' ור"ל שעשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה שבין ההיכל לבית קה"ק: בדביר. המחיצה ההיא נקראה דביר כמו בית קדש הקדשים עצמה: ויתן על ראש העמודי'. נתן שרשרות על ראש העמודים ובהם היו הרמונים תרוזים ולפי שזכר מלת שרשרות בתחלת המקרא חסרו כאן וסמך על המבין ועם שאינם במקום השרשרות שהם: מאה. לכל טור היו מאה ולכל עמוד היו שני טורים כמ"ש במ"א: (יז) יכין. לסימן טוב שיכין הבית לעד: בועז. היא מלה מורכבת בועז

מצודת ציון

תינוק להם: (י) צעצעים. כמו צאצאים בא"ף והוא מל' הצאצאים והצפיעות (ישעיה כב) ותרגומו בניא

דירמיה : נגבה כ"ט בליש' הלוך ונסוע הנגבה ׳. ולוט עמו הנגבה ."אחרי הפרד לוט . והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת . ועשית את הקרשים . וישם את המנורה באוהל מועד נכח השלחן. ויהי הגורל למטה בני יהודה דיהושע . מן הלשון הפונה נגבה דיהושע . ויהיו הערים מקצה למטה . נחל קנה נגבה לאפרים וצפונה למנשה . ועבר משם הגבול לוזה קדמ' דפסוק . ותאר הגבול ונסב לפאת ים ב' בו . ודבתריה ופאת נגבה ר"פ : וירד גי הנם אל כתף היבוסי נגבה . ועבר הגבול אל כתף בית הגלה צפונה קדמא דפסוק . עומד על שני עשר בקר דמלכים . לארבע רוחות יהיו דד"ה . למזרח הלוים ששה לצפונה . לעבד אדום נגבה דד"ה . עומד על שנים עשר דד"ה . ואת הים נתן מכתף הימנית . ופאת נגב תימנה דיחזקאל . ולאלה תהיה תרומת הקדש דיחזקאל . והיה מגרש לעיר צפונה . ופאת נגבה חמש מאות דסוף יחזקאל . ראיתי את האיל מנגח . ועמדו

וַיִּקְרָא שֵׁם־הַיְמִינִי יָכִין וְשֵׁם הַשְּׂמָאלִי בֹּעַז׃ ד א וַיַּעַשׂ מִזְבַּח נְחֹשֶׁת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רָחְבּוֹ וְעֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ׃ ב וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ אֶל־שְׂפָתוֹ עָגוֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָו שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ ג וּדְמוּת בְּקָרִים תַּחַת לוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב סוֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּיפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנַיִם טוּרִים הַבָּקָר יְצוּקִים בְּמֻצַקְתּוֹ׃ ד עוֹמֵד עַל־שְׁנַיִם עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ צָפוֹנָה וּשְׁלוֹשָׁה פֹנִים ׀ יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה ׀ פֹּנִים ׀ נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ ה וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשַׁנָּה מַחֲזִיק בַּתִּים שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים יָכִיל׃ ו וַיַּעַשׂ כִּיּוֹרִים עֲשָׂרָה וַיִּתֵּן חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וַחֲמִשָּׁה מִשְּׂמֹאול לְרָחְצָה בָהֶם אֶת־מַעֲשֵׂה הָעוֹלָה יָדִיחוּ בָם וְהַיָּם

(Marginal notes: הימני ק׳ ; כ׳ ; כ׳ בליש׳ ; ל׳ מ״ל ; ג׳. ו׳ מ״ל ; י״ב מ״ל ; ז׳ ; ג׳ וחס׳. ג׳ ; ל׳ותחכבונס׳ כבו״ת והד פתח ; ד׳, ט׳ מ״ל ג׳. ז׳)

תולדות אהרן מחזיק כתים . ערובין יד (יט) :

רדק

שיתן בו ה' העוז והקיום . ולפי שהעמודים בכניסת הבית קרא להם שמות לסימן טוב לבית : (ב) עשר באמה משפתו אל שפתו . שהיה רחבו עשר והקיפו שלשים אמה כמו שאומר קו שלשים באמה יסוב אותו סביב שכל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח : (ג) ודמות בקרים תחת לו סביב . מלת לו שב אל שפתו שזכר כמו שאמר במלכים מתחת לשפתו ואעפ"י ששפת לשון נקבה הנה מלאכו שפה יהיה לפיו לשון זכר . או שבה מלת לו אל הים ואינו ר"ל מתחתיו ממש אלא בקומתו מתחת היו מצויירים דמות הבקרים . ובקרים שזכר הנה הן הפקעים שזכר במלכים ות"י פקעים דמות ביעין א"כ נצטרך לפרש כי גופם היה עגול כדמות ביצים ופניהם היה דמות פני בקרים : עשר באמה מקיפים את הים סביב . פי' רז"ל כי השלש אמות התחתונות היו מרובעות והשתים העליונות עגולות כי קומת הים חמש אמות ופירוש עשר באמה כי הבקרים היו בשלש אמות התחתונות שהיה הים מרובע מהם ובהם היו הבקרים וזהו באמר עשר באמה פירוש עשר באמה לכל רוח הנה היה רבוע הים ארבעים אמה ועגולו מלמעלה שלשים אמה : יצוקים במצקתו . השם מוצקת בפלס מולדת ואם זה בחולם וזה בשורק . ופירוש כי כל אלה הבקרים הותכו עם הים כאחד לא שחברו בם אחר כן : (ד) עומד על שנים עשר בקר . גם זה הפסוק מעיד כי הים היה מרובע מתחת שהרי מונה לו ארבע רוחות ככל מרובע ובכל רוח היה שלשה בקר שהיה הים עומד עליהם : (ה) מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל . ובספר מלכים אלפים בת יכיל . פירשו רז"ל אלפים בלח ושלשת אלפים ביבש . כי כל כלי מחזיק בדבר יבש אם גודשים אותו השלים יותר מחזיק על שמחזיק בדבר לח שאין אדם יכול לגדש אותו שהגדוש הוא שליש הכלי וכן אמרו במשנה שדה תיבה ומגדל וכוורת הקטן אעפ"י שיש להם שוליים אם מחזיקות ארבעים סאה בלח שהם כורים ביבש טהורין . וכורים הם שנים סאים : (ו) חמשה מימין וחמשה משמאל . פירוש מימין כיור משה ומשמאלו . וכן במנורות חמש מימין מנורה שעש' משה וחמש משמאל'. וכן בשולחנו' חמש מימין לשלחן משה וחמש משמאלו וכך פי'רז"ל כי המנורו' כלם בדרום והשלחנו' כלם בצפון וכן נתנם משה במשכן המנורה בדרום והשלחן בצפון . ונחלקו רז"ל מהם אמרו כי לא היו מדליקין אלא על מנורות משה ולא היו מסדרין אלא על שלחן משה שנאמר את מנורת הזהב ואת נרותי' לבער בערב . ומהם אמרו שעל כלם היו מדליקין שנאמר את המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט ועל כלם היו מסדרים שנאמר ואת השולחנות ועליהם לחם הפנים . וכן נראה כי על כלם היו מדליקין ומסדרין ואעפ"י שכל אחד מהם חירץ הפסוקים לדעתו ומה שאמר על מנורת הזהב להודיע שאף בשל משה היו מדליקין אעפ"י שעשה עשר : לרחצ' בהם את מעשה העולה ידיחו בם . את מעשה העולה הוא פירוש לרחצה בהם כלומר מה היו רוחצים בהם את מעשה העולה היו מדיחים בם . או הוא חסר וי"ו השמוש ואת מעשה העולה כלומר הכיורים היו לרחצה פירוש לרחוץ בהם הכהנים ידיהם ורגליהם כמו כיור שעשה משה שאמר בו ורחצו ממנו את ידיהם ורגליהם ואת מעשה העולה ידיחו בם ג"כ : והים לרחצה לכהנים וכו' . פי' הים לטבילת הכהנים שהיו טובלין מטומאתן לתוכו . ובגמרא ירושלמית מקשה ולאו כלי

רשי

(וגו' נכון וגו') ושלמה קרא לשני בועז בועז ע"ש זקנו בועז דוגמא ויקרא לו לכן יגר שהדותא (בראשית ל"א) : (ב) עשר באמה משפתו אל שפתו . י' על י' באמצעיתו עגול סביב : וקו שלשים באמה יסב אותו . כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש ברחבו טפח : וחמש באמה קומתו . עומקו : (ג) ודמות בקרים תחת לו . צורת דמות בקרים יצק ממנו לעמוד עליו ואדוקים בו כדאמר בסוף הפסוק הבקר יצוקים במצקתו : סביב סובבים אותו עשר באמה מקיפים את הים . אין מפורש כאן מה הדבר שסובבן אלא במלכים (א' ז') כתיב ופקעים מתחת לשפתו סביב וגו' פקעים כגון שעושין לכוסות פומילי"ש עגולים משום נוי ומתחת לשפתו וסביב היו עומדים בשלש אמות התחתונות מרובעות ושתים עליונות עגולות ואי אפשר להכיל אלפים בת יכיל שהם מאה וחמשים מקוה טהרה אלא בענין זה כמו שמפורש בעירובין והעליונות מרובעות ותחתונות עגולות א"א לומר דכי כתיב עגול סביב סביב משפתו כתיב ומה שאמר בפקעים הללו עשר אמה לכל רוח אבל במקום עגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב : שנים טורים . היו הפקעים : יצוקים במצקתו . הכל יצוקים יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתו על ידי מסמרות או על ידי דבק שקורין שולדור"א בלע"ז : (ד) וכל אחוריהם ביתה . אחוריהם של בקרים הללו היו פונים ביתה אל תחתיהם שבצפון פונים אחוריהם כנגד אותן שבדרום ושל מזרח כנגד שבמערב : (ה) ועביו טפח . שוליו ודפנותיו אלא שאצל פיו הי' דק מרוקע ומרודד : כמעשה שפת כוס . שעושין בו ומצויר פרח שושן : מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל . אף זה מהזיק ובמלכים (שם) כתיב אלפים בת יכיל גודשא תלתא שהבת ג' סאין שנאמר האיפה והבת תוכן אחד להם הרי לך ששת אלפים סאין נמצאו מאה וחמשים מקוה טהרה לארבעים סאות שאין מאה מקואות נמצא גם לעשרים סאות שאין הנותרים חמשים מקואות ואף לכשתחלוק הכלי לפי המדה ששערו חכמים אמה על אמה בגובה שלש אמות למקוה תמצא וכן לשלש אמות מרובעות קומה ועשר על עשר משפתו אל שפתו מרובעות מאה מקואות ולשתים אמות עגולות קומה עשר על עשר משפתו אל שפתו עגולות חמשי' מקואות שמרובע יותר על העגול רביע : (ו) ויעש כיורים עשרה . לבד אותן של משה : ויתן חמשה מימין . לכיור של משה : וחמשה משמאל . לרחצה בהם קדוש ידים ורגלים : את מעשה העולה ידיחו בם . מן מימי הכיור ידיחו קרבי העולה ודוקא עולה אבל שלמים לא שהוא נאכל

מצודת ציון

בניא ובני בניא ואף כי אמר כרובים אמר לתוספת ביאור מעשה צעצועים : ד (ב) וקו . חבל (ה) יכיל . יחזיק כמו קטן מהכיל (מ"א ח) : (ו) כיורים . כעין דוד ולה דדים המריקים מים : ידיחו

מצודת דוד

ר"ל בהבית הזה ימצא עוז וחוזק לישראל : ד (א) מזבח נחשת . ר"ל מזבח אבן תחת מזבח נחשת שעשה משה במדבר : (ב) את הים . כעין גיגית גדולה עשויה בדמות ים : מוצק . ביציקה נעשה ולא בהקשת הקורנס : משפתו . משפה זה עד השפה שממולו : עגול סביב . בכל סביבו היה עגול : וקו שלשים . כי כל מה שיש ברחבו אחד יש בהקיפו שלשה : (ג) ודמות בקרים . כעין ראשי בקרים ובמ"א נאמר פקעים כי עשו בפקעים צורות ראשי בקרים : תחת לו . ר"ל בשלש האמות התחתונות שהיו מרובעות אבל שתי האמו' העליונות היו עגולות כמ"ש רז"ל בערובין וז"ש עשר באמה מקיפים וכו' ר"ל ארבעה הפאות שבכל אחת עשר אמות היו הבקרים מקיפים וכו' : שנים טורים . שני שורות בקרים הקיפו זה למעלה מזה : יצוקים . הבקרים ההם היו ניצוקים כאחד עם יציקת הים ולא יוקשו בפ"ע והדבר הא"כ במלאכה : (ד) עומד . הים הזה היה עומד על י"ב בקר עשויים מנחושת : פונים . את פניהם והים עליהם . לתוספת ביאור כפל הדבר : וכל אחוריהם . אחורי הבקר היו לצד פנים אחוריו של זה מול אחוריו של זה : (ה) ועביו . שוליו ודפנותיו : ושפתו . שפת הים ממעל היה מעשה דק ומרודד כמעשה שפת כוס המצויר בפרח ושושן : מחזיק בתים . וחוזר ומפרש בלח אלפים יכיל : (ו) מימין . של הכיור שעשה משה : לרחצה בהם . את ידיהם ואת רגליהם כמ"ש בתורה : את מעשה וכו'. אף היו מדיחים בהם מעשה העולה כקרבים וכיוצא : לרחצה לכהנים . לטבול בו מטומאתן ולרז"ל

רגליו ביום ההוא: סימן מלכים ויעש חירם את הכיורות. ד"ה ויעש חורם את הסירות ואת היעים. מלכים וגלות הכותרות אשר. ד"ה והגולת והכותרות: כל קריאה את

לרחצה לכהנים בו: ז ויעש את־מנרות הזהב עשר כמשפטם ויתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאול: ח ויעש שלחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאול ויעש מזרקי זהב מאה: ט ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה ודלתותיהם צפה נחשת: י ואת־הים נתן מכתף הימנית קדמה ממול נגבה: יא ויעש חורם את־הסירות ואת־היעים ואת־המזרקות ויכל חירם לעשות את־המלאכה אשר עשה למלך שלמה בבית האלהים: יב עמודים שנים והגלות והכתרות על־ראש העמודים שתים והשבכות שתים לכסות את־שתי גלות הכתרות אשר על־ראש העמודים: יג ואת־הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שנים טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את־שתי גלות הכתרות אשר על־פני העמודים: יד ואת־המכנות עשה ואת־הכירות עשה על־המכנות: טו את־הים אחד ואת־הבקר שנים־עשר תחתיו: טז ואת־הסירות ואת־היעים ואת־המזלגות ואת־כל־כליהם עשה חורם אביו למלך שלמה לבית יהוה נחשת מרוק: יז בככר הירדן יצקם המלך בעבי האדמה בין סכות ובין צרדתה: יח ויעש שלמה כל־הכלים האלה לרב מאד כי לא נחקר משקל הנחשת: יט ויעש שלמה את כל־הכלים אשר בית האלהים ואת

ז' / ל' / ז' דגשים / ל' / ג' וכל יחזק' דכו' במ"ב / ל' ומ"ל ל' / כ"ו / חורם ק' / ז' ו' מ"ל / ל' / ל' / כ"ז פסוקים ואת ואת ואת ואת / ה'. ל' / ל' / ב' בתרי לשני גבי מגיניו ל' וא' נררת' בשתי ריש"ן / ה' / מ"ח

תולדות אהרן ויעש את מנורות. מנחות לה (שקלים ג): נחשת מרוק. ערכין י:

רשי

נאכל לבעלים בכל העיר. הכיורים היו לקדוש טבילה: (ז) ויעש את מנרות הזהב עשר כמשפטם. למה נאמר במנורות כמשפטם לפי שהודיענו למה עשה עשרה מנורות והכל דרש מן התורה פרחים כפתורים גביעים משוקדים נאמרו בפרשה שבעים הרי לכל עשרה מנורות שבעה נרות. (כן פי' אחי אמי דודי ר' קלונימוס ב"ר יהודה ומדרש הוא) ושבעה נרותיה כנגד ז' כוכבים חנכ"ל שצ"ם: ויתן בהיכל חמש מימין. למנורה של משה: וחמש משמאל. וכולם בדרום: (ח) משמאל. של שלחן בצפון: ויעש מזרקי זהב מאה. שזורקין בו הדם על המזבח: (ט) ויעש חצר הכהנים. עזרת הכהנים: והעזרה הגדולה. זו עזרת ישראל: (י) מכתף הימנית קדמה ממול נגבה. ריחק אותו מן המזרח מן כנגד הפתח לדרומה של עזרה לפי שאין כבוד ונאה שיהו מטבילין כנגד פתח האולם: (יא) ויעש חורם את הסירות. סירות נחושת שעשויים לחתות הדשן לתת לתוך הסירות: (יב) והגלות והכתרות על ראש העמודים שתים. לשתי העמודים: והשבכות שתים. אלו השרשרות שנאמרו למעלה ותדע שכן הוא שהרי לא בכאן ולא במלכים מזכיר בפרשה זו בשום מקום שרשרות: לכסות את שתי גלות הכתרות. לכסות חלל הכותרת בשבכות ואותן ענפים כענפי חריות כמו שפירשתי: (יג) ואת הרמונים ארבע מאות. למעלה הוא אומר ויעש רמוני מאה הא כילד אלא כך יש לנו לפרש ודאי ד' מאות רמונים עשה כאשר נאמר כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל טור וטור וד' טורים הם כדאמר ב' טורים לשבכה אחת וכן שני טורי' רמוני' לשבכה אחת הרי ד' טורי' והרמוני' היו מחוזרי' בתו' השבכות המשובצי' ותקועי' לכסות בה הטיב את שתי גולות הכתרות: (יד) ואת המכונו' עשה ובמלכי' כתיב ויעש את המכונו' עשר מכונות הם כני הכיור וגם מפורש מלאכתם: (טו) ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות אע"פ שאמרנוהו כבר למעלה בא וחזר ושנה ועוד להודיענו כי נחשת היו וגם מודיענו מזלגות שלא הזכיר למעלה: מרוק. דוגמת מרקו הרמחים (ירמיה מ"ו) ומורק ושוטף במים (ויקרא ו') ובמלכים (א' ז') כתיב ממורט כמו כי ימרט ראשו (ויקרא י"ג) ותרגומו נחשת טב: (יז) בעבי האדמה. תרגומא גרגושתא באררי"לא בלע"ז: בין סכות ובין צרדתה. ובמלכים כתוב צרתן צרדתה הוא מקומו של ירבעם בן נבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה (מלכים א' י"א) לפי שמת מטמא באהל וגם מנורע כמו כן וכן עבודת כוכבים כמו ששנינו בפרק ג' דעבודת כוכבים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו מן צרדתה נראה שהזכר התורה ולא הרחיבה הנר

רדק

כלי הוא כלו' איך היו טובלין לתוכו והלא כלי הוא ואין טבילה בכלים ומתרץ אריב"ל אמת המי' היתה נמשכת לו מעין עיטם והיו רגלי השורי' פתוחים ברמונים כלומר מתחת הארץ והיו באים לו המים והיו נכנסים ועולים דרך רגלי השורים שהיו פתוחים מתחתיה' וחלולי': (ז) כמשפטם. פי' כמשפט המנורה שעשה משה עם הגביעים והכפתורים: (ח) ויעש מזרקי זהב מאה. אינו אומר שהיו לצורך השלחנות אלא לזרוק בהם הדם על המזבח היו אלא מנאם עם השלחנות לזכר הכלים שעשה זהב: (ט) והעזרה הגדולה. היא החצר הגדולה שהיו עומדים בה ישראל ונקראת עזרה שהיו נעזרים בה בהתפללם שם: (יג) ואת הרמונים ארבע מאות. ולמעלה אומר ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות. המאה שזכר הם לטור האחד והיה בהם ארבעה טורים רמונים הנה הם ארבע מאות. או היו רמונים קבועים בשרשרות זולתי הרמונים הקבועים בשבכות והיו רמוני השרשרות מאה ורמוני השבכות ארבע מאות: (טז) עשה חורם אביו למלך שלמה. פי' הכלים האלה עשה חורם טובים ויפים כאביו כלומר כחורם אביו שהיה נודע ומפורסם באומנות כמו שאמר למעלה יודע בזהב ובכסף. וחסר מאביו כ"ף הדמיון וכמוהו רבים כמו לב שמח ייטיב גהה שפי' כגהה: (יז) בעבי האדמה. פי' בעבי הקרקע ינקם לא שעשה להם כורים לנקת בהם כי לא יתכן לכלים גדולים כאלה וי"ת במעבה האדמה גרגישתא והוא עפר אדום ועשה ממנו הכורים להתיך בהם המתכות: בין סכות ובין צרדתה. ובספר מלכים ובי' צרתן. וצרתן וצרדתה קרובים

מצודת דוד

ואז"ל שלא היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים ודרך בם באו המים מן המעיין: (ז) כמשפטם. כתמונת מנורת משה בגביעים וכו': מימין. של מנורת משה וכן השלחנות: (ט) והעזרה הגדולה. היא עזרת ישראל וקרויה עזרה על כי נעזרים מה' כאשר יתפללו בה: (י) מכתף הימנית. בפאת הדרום: קדמה ממול נגבה. ר"ל מתוך כלפי מקצוע מזרחית דרומית שבחצר הכהנים: (יא) בבית האלהים. בעבור צרך בית האלהים: (יב) והגלות והכתרות. הגולות של הכותרות: (יז) לשתי השבכות. לתלותן כביכן כמ"ש במ"א: לכסות וכו'. על השבכה יאמר שכסתה על גולות הכותרות אשר על פני העמודים ומעשה הכותרות מפרש במ"א: (יד) על המכונות. להושיבם על המכונות: (טז) ואת הסירות וכו'. עם שכבר נאמר למעלה אמר שוב לומר שהיו מנחשת מרוק: כל כליהם. של אגרות בים ה': חורם אביו. הראוי כאביו ותחסר כ"ף הדמיון וכן ייטיב גהה (משלי יז) והראוי כגהה ור"ל חורם עשאם טובים ויפים כאביו כלומר כפי מה שהיה עושה אביו שהיה נודע לאומן גדול כמ"ש במ"א: (יז) בעבי האדמה. חפר באדמה צורת הכלים ההם ושפך שם הנחשת לאחר התכה: (יח) כי לא נחקר. כ"כ היו ברבוי מופלג עד אשר לא נחקר לדעת משקלם: (יט) אשר בית. אשר לבית האלהים:

מצודת ציון

ידיחו. ענין שטיפה: (יא) הסירות. כענין קדרה כמו וכיו הסירות בבית ה' (זכריה יד): היעים. מכבדות לגרף הדשן והוא מל' ויעה ברד (ישעיה כח): (יב) והגלות. כן יקרא חלק התחתון מן הכותרת על כי מעשהו כספל והוא מל' וגולה על ראשה (זכריה ד): והשבכות. כן יקרא חלק העליון מן הכותרת על כי מעשהו כעין שבכה ורשת: (יג) על פני. ר"ל בגבהם ועל כי פני האדם הוא בגובהו נקרא הגובה על פני בל' שאלה: (יד) המכנות. מל' כן וכסים: (טז) מרוק. זכה וברורה כמו מרקו הרמחים (ירמיה מו): (יז) בככר. במישור: צרדתה. ובמ"א

ועליהם

המזלגות במ"א ואת המזלגות. את הסירות ואת היעים דד"ה. מלכים בין סכות ובין צרתן. ד"ה בין סוכות ובין צרדתה : ותשלם ג' בקריא' וסי' ותשלם כל המלאכה אשר עשר המלך שלמה. וחברו דמלכים. ותשלם החומה בעשרים וחמשה דעזרא : באהל ו' קמצין וסים' בלשון תרגום שרה עלת בעננא דנשיא בקימה דארונא וביאור' ויאמרו אליו איה שרר

מזבח הזהב ואת־השלחנות ועליהם לחם הפנים: כ ואת־המנרות ונרתיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור: כא והפרח והנרות והמלקחים זהב הוא מכלות זהב: כב והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות זהב סגור ופתח הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים ודלתי הבית להיכל זהב: ה א ותשלם כל־המלאכה אשר־עשה שלמה לבית יהוה ויבא שלמה את־קדשי ׀ דויד אביו ואת־הכסף ואת־הזהב ואת־כל־הכלים נתן באצרות בית האלהים: ב אז יקהיל שלמה את־זקני ישראל ואת־כל־ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל־ירושלם להעלות את־ארון ברית־יהוה מעיר דויד היא ציון: ג ויקהלו אל־המלך כל־איש ישראל בחג הוא החדש השבעי: ד ויבאו כל זקני ישראל וישאו הלוים את־הארון: ה ויעלו את־הארון ואת־אהל מועד ואת־כל־כלי הקדש אשר באהל העלו אתם הכהנים הלוים: ו והמלך שלמה וכל־עדת ישראל הנועדים עליו לפני הארון מזבחים צאן ובקר אשר לא־יספרו ולא ימנו מרב: ז ויביאו הכהנים את־ארון ברית־יהוה אל־מקומו אל־דביר הבית אל־קדש הקדשים אל־תחת כנפי הכרובים: ח ויהיו הכרובים פרשים כנפים על־מקום הארון ויכסו הכרבים על־הארון ועל־בדיו מלמעלה: ט ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן־הארון על־פני

תולדות אהרן ואת השולחנות. מנחות לט : והמזמרות. (פסחים ז) •

רדק

קרובים הם בלשון : (כא) הוא מכלות זהב. כמו כלי זהב כלומר כל כלי המנורה הוא זהב. וי"מ מכלות זהב כמו כליל זהב כלומר זהב מזוקק הרבה. וכן בדברי רז"ל עשר מנורות עשה שלמה וכל אחת ואחת הביאה אלף ככר זהב והכניסו אלף פעמים לכור והעמידוה על ככר זהב : (כב) להיכל זהב. פי' מצופות זהב כי הדלתות מעץ היו כמו שכתוב בספר מלכים אבל היו מצופות זהב : (א) ויבא שלמה את קדשי דוד אביו. פי' הנותר כאשר נעשתה כל המלאכה : (ד) וישאו הלוים את הארון. ובספר מלכים וישאו הכהנים את הארון הכהנים נשאוהו ומה שאמר הלוים הם הכהנים כי הכהנים לויים היו. וארז"ל בכ"ד מקומות נקראו הכהנים לוים וזה אחד מהם. והכהנים הלוים בני צדוק. ומה שאמר בסמוך הכהנים הלוים פי' הכהנים והלוים וכן כתיב במלכים בוי"ו ויעלו אותם הכהנים והלוים הכהנים נשאו את הארון והלוים את אוהל מועד : (ה) ויעלו את הארון ואת אהל מועד. פי' את הארון מציון ואת אהל מועד מגבעון שהיה שם וכן כתוב במלכים אז יקהל שלמה להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון ואת אהל מועד גנזו באוצרות בית אלהים עם הקדשים אבל הארון הכניסו אל מקומו אל דביר הבית : (ט) ויאריכו הבדים. אם אלו הבדים הם שהיו בארון מתחלה תימה הוא היאך נראו על פני הדביר שהרי הבדים לא היו

רשי

הכר דת אלהינו כן פירש לי דודי ז"ל : (כ) ואת המנורות ונרותיהם. להוציא מלבן של מפרשין נרות היו עושין מגופה של מטרה ואדוקין בה שהרי כתיב ואת המנורה ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עצמן ולא שאר מעשה המנורה בפני עצמן גביעים כפתורי' ופרחים מכלל שלא היו הנרות אדוקין והואיל ואין אדוקין בה נראה כמעשה אחר וצריך להזכיר נרותיהם אבל שאר מלאכות שהיו אדוקין בה אינו מזכירם שנקראים על שם המנורה ומה שעשה עשר מנורות ועשר שלחנות ועשר כיורים והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר' פנחס בן יאיר : (כא) והפרח. פירשו רבותינו הוא כנגד אותו פרח שהוסיף משה בפרשה בהעלותך עד ירכה עד פרחה וגו' שלא נאמר בתרומה והמלקחים זהב. שמגביהים הפתילה מן הנר שיש בו השמן : הוא מכלות זהב. מזוקק וצרוף פיי"ן בלע"ז ובמנחות מפורש מכל זהב שהיה לו לשלמה מרוב הזהב שנכנס במנורה לזוקקה ולקיים מנורת זהב טהור : (כב) והמזמרות. כלי זמר : והמזרקות. לזרוק בהם דם על המזבח : והכפות. לבזיכי לבונה : והמחתות. לחתות בהם תרומת הדשן להרים מעל המזבח ולקח מלא המחת' וגומר : (א) ויבא שלמה את קדשי. כל מה שבפסוק לפי פשוטו מה בנשאר לו מן הקדשות שהקדיש דוד כדכתיב למעלה גם אותם הקדיש המלך דוד לה' עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים וגומר ומה שהותיר לו נתן באוצרות בית האלהים. ומדרש אגדה יש מחכמים אומרים לפי שהיה יודע שסופו ליחרב ושלא יהו אומרים העובדי כוכבים קשה יראתנו שלקחה נקמתה מן הבית הזה שנבנה מן הגזילות וחמסים שגזל דוד מבתי עבודת כוכבים שלה ויש אומרים כך אמר (הקב"ה) [נ"ל שלמה] רעב היה בימי דוד (אבי) שלש שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשו' הללו להחיות בהן עניי ישראל ואני מביא סיוע שהרי בכל ההקדשות שדוד הקדיש כמו שכתוב למעלה (שם) לא נאמר בהן בה עשה שלמה דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת שנאמר (שם) ומטבחת ומכון ערי הדדעזר לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת וגומר אבל מכסף ומזהב שלא נאמר בו עשה שלמה מכן שום דבר מכלל שלא עשה וזהו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם כסף וזהב ולפי פשוטו נראה לי מה שלא אמר נחשת לפי שהנחשת בזול ואינו ראוי וכדי והגון להביא נחשת באוצרות בית ה' : (ב) אז יקהל שלמה את זקני ישראל. נהג במדת חכמה שהקהיל הזקנים ולא הבחורים יותר מדוד שהקהיל הוא אף הבחורים כדכתיב ויקהל דוד את כל ישראל ירושלים וגו' (לעיל כ"ח) : (ג) בחג. הוא חג הסכות : (ה) את אהל מועד. שעשה משה גנזו שלמה בבית אוצרות האלהים עם שאר כלים וההקדשות לפי שלא הוצרך לו ורבותינו אמרו שנגנזו : ואת כל כלי הקדש אשר באהל. אשר נתן (ס"א נטע) דוד לארון : העלו אותם הכהנים הלוים. פתרונו מוסב למעלה שאמר וישאו הלוים את הארון ומפרש מי היו אותם הלוים שאמרתי לך למעלה הכהנים הלוי' שאף הכהנים מבני לוי הם ולא לויים ממש היו וכן כתוב במלכי' (א' ח') וישאו הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו עמהם הלוי' כמשפט' : (ח) ויהיו הכרובים פרשים כנפים על מקום הארון. במקום שהארון עומד שם לפיכך ויכסו הכרובים על הארון : ועל בדיו מלמעלה. למעלה לארון כך היו עומדים כנדים

מצודת ציון

ובמ"א נאמר ארון ובשתי השמות נקראה : (כ) ונרתיהם. הם העשויים כעין בזיכים ובהם השמן והפתילה : לבערם. מל' הבערה והדלקה : הדביר. זהו בית קה"ק : סגור. הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג : (כא) והפרח. כעין פרחי אילן הנעשים במנורה כמ"ש בתורה : והמלקחים. הכלים שבהם לוקחים הפתילה למושכה ולהושיבה במקומה : מכלות. מל' כל : (כב) והמזמרות. כלי הזמר : והכפות. הבזיכין שבהם הלבונה הנתון על מערכת לחם הפנים : והמחתות. הכלים העשויה לחתות ולשאוב בו האש על הקטרת : ה (ו) הנועדים. מל' וועד ואסיפה כמו הנועדים על ה' (במדבר טז) : עליו. כמו אליו : (ח) בדיו. מוטות עשויים לשאת בהם את הארון :

מצודת דוד

ועליהם. על השלחנות סדרו לחם הפנים : (כ) לבערם. העשויים להדליק בהם הנרות כמשפט התורה אשר עמדו לפני הדביר המה היו מזהב סגור : (כא) והפרח. קבועת הפרח : זהב. היו מזהב : הוא מכלות זהב. היה כליל זהב מבלי תערובות סיג : (כב) דלתותיו. בין דלתותיו הפנימיות ולתוספת ביאור אמר לקדש הקדשים ובין דלתות ההיכל היו מצופים זהב : ה (א) את קדשי. מה שהקדיש דוד אביו כי כל הבנין וכליו עשה שלמה משלו ממה שקבץ הוא (לבד כלי נחושת עשה ממה שלקח אביו מערי הדדעזר כמ"ש בדה"א יח) : ואת הכסף וגו'. יפרש מה הם קדשי אביו והוי"ו יתירה : נתן. כמו ונתן ר"ל שהביא קדשי אביו ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה' : (ד) הלוים. הכהנים מבני לוי כי במ"א נאמר הכהנים : (ה) ואת אהל מועד. בגבעון היה ומשם העלוהו וגנזוהו באוצרות בית ה' : הכהנים הלוים. הכהנים העלו את הארון והלוים את אוהל מועד : (ו) לפני הארון. ללכת לפני הארון : אל הדביר העשוי לו : אל תחת כנפי הכרובים. הם שעשה שלמה ועמדו בארץ : (ח) ויסיו הכרובים. ר"ל מתחלה נעשו שיפרשו כנפיהם

אשתך. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא ה' באהל בעמוד ענן. תבורך מנשים יעל. ויעלו את ארון ה'. ויעלו זאת הארון דד"ה: החוצה י"ו בקריאה וסי' ויוצא אותו החוצה. ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט על נפשך. ולרבקה אח ושמו לבן. ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי. ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה. ויהי כשמעו כי הרימותי קולי ואקרא. ויהי כהרימי קולי ואקרא. כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו. בחוץ תעמד והאיש אשר אתה נושה בו. והיה כל אשר יצא מדלתי ביתי. ויהי לו שלשים בנים דאבצן. וישכימו ויהי כעלות השחר. ויאריכו הבדים דמלכים. ויקרא את נערו משרתו. ויאריכו הבדים ויראו דסיפרא. יען בצד ובכתף תהדפו:

הדביר ולא יראו החוצה ויהי־שם עד היום הזה: י אין בארון רק שני הלחות אשר־נתן משה בחרב אשר כרת יהוה עם־בני ישראל בצאתם ממצרים: יא ויהי בצאת הכהנים מן־הקדש כי כל־הכהנים הנמצאים התקדשו אין לשמור למחלקות: יב והלוים המשררים לכלם לאסף להימן לידתון ולבניהם ולאחיהם מלבשים בוץ במצלתים ובנבלים וכנרות עמדים מזרח למזבח ועמהם כהנים למאה ועשרים מחצרים בחצצרות: יג ויהי כאחד למחצצרים ולמשררים להשמיע קול־אחד להלל ולהדות ליהוה וכהרים קול בחצצרות ובמצלתים ובכלי השיר ובהלל ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו והבית מלא ענן בית יהוה: יד ולא־יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי־מלא כבוד־יהוה את־בית האלהים: ו א אז אמר שלמה יהוה אמר לשכון בערפל: ב ואני בניתי בית־זבל לך ומכון לשבתך עולמים: ג ויסב המלך את־פניו

רשי

הבדים ונמשכו כ"כ לחוץ כלפי מזרח שהיה יכול הארון לעמוד תחת הכרובים ממש בלא עכוב הבדים ולפיכך ויכסו הכרובים על הארון וגם את הבדים כסו קצת אצל הארון ולא כולם שהיו מגיעים עד המזרח ואיך יכול לפרש שכסו הכרובי' על כל הבדים וגם משום דבר זה ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר שאם לא כן אלא כאחד מדה אחת היו מושכין זה מזה והלא הבדים שעשה משה עדיין הם היו שם והם עומדים בקדש הקדשים של אהל מועד שלא היה כי אם עשר וזה היה עשרים והיה מגיע מקיר אל קיר והכרובים של משה שנאמר אף בהם פורשים וסככים אין צריך לזוז כלל מן הבדים ממקומם שהרי הכרובים של משה עומדים היו למעלה לארון על הכפורת וכרובים שנאמר כאן אותם שעשה שלמה עומדים על רגליהם בקרקע ואעפ"כ אותן של משה עדיין היו אדוקין על הכפורת כך פי' ר' נתן (ורבי פי') הכהנים רצו להכניס הארון עם בדיו בדביר ולא הספיקו כי הענן מלא את בית ה' ולא יכלו להביא את הכרובים עד כותל מערבי ממש ועל כן היו בולטים בפרוכת אך קשה לי דכתיב ויהי בצאת הכהנים ואחר כן מלא כבוד ה' את בית אלהים (ור' יוסף זצ"ל פי') ויתארכו לא כאמר דמשמע ויתארכו הן עצמן אלא ויאריכו דמשמע אחרים מאריכין אותם ומפרש האומנין האריכו הבדים עד לעשרים והיו נוגעין שתי קצותם לכותל מזרחי ושתי קצותם לכותל מערבי ותימא יש והיאך יכול לפרוש כנפיהם ולכסות הארון שהיה עשר אמות מכן: (יא) ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. מיד היה לו לסמוך והבית מלא ענן בית ה' אלא שמפסיק בינתים וכן במלכים (א' ח') ויהי בצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית ה': כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו. לדבר זה: אין לשמור למחלקות. כ"ד של לוים וכ"ד של כהנים אלא כל הנמצאים התקדשו: (יג) ויהי כאחד למחצרים. פתרון ויהיו אחודים יחד המחצרים כולם יחד וממה היו אחודים לדבר זה להשמיע קול אחד כאחד להלל ולהודות לה': (א) אז אמר שלמה. הואיל והבית מלא ענן עכשיו אני יודע שהשכינה שרויה בו בערפל כי כן דרכו דכתיב (שמות כ') ומשה נגש אל הערפל אשר שם אלהים ודאי שרצונו להתעכב בו ובספרי פירש אז אמר שלמה כשראה הענן אמר עתה אני רואה שהשכינה שרויה בבית אשר בניתי שהרי כך הבטיח לבוא ולשכן בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר (ויקרא ט"ז) כי בענן אראה על הכפורת: (ב) בית זבול. מדור: לשבתך עולמים. שמשנבחרה לא שרתה שכינה במקום אחר ולא הותרו הבמות:

ויברך

רדק

היו ארכן יותר מעשר אמות שהרי קדש הקדשים של אהל מועד לא היה אלא עשר. והארון היה נתון בתוכו ולא נאמר בתורה שהיו נראים הבדים מחוץ לפרכת. והדביר היה רחבו עשרים א"כ היאך היו נראין על פני הדביר. ואפשר שעשו לארון בדים אחרים ארוכים מהם כדי שיראו על פני הדביר וזהו שאמר ויאריכו שהוא פועל יוצא ולא אמר ויארכו. גם יתכן לפרש כי אותם הבדים היו שהיו בארון מתחלה ואפשר שהיה ארכן עשר אמות וקודם שהכניסו הארון לדביר היו הבדים נתונין בארץ בשוה שהיו עודפין אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ארבעה אנשים היו נושאין אותו לכל בד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחוריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו שהיה עם בדיו ולא היה עתיד עוד לנושאו בכתף האריכו הבדים ומשכום כלפי חוץ עד שנראו ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהא נכנס שם כ"ג ביום הכפורים להקטיר בין הבדים ולא יהיה פונה הנה והנה. לפיכך האריכו הבדים עד פני הדביר ולא יראו החוצה חוץ לפני הדביר. וא"ת כיון שלא היה אורך הבדים אלא עשר אמות והדביר רחבו עשרים היאך נראו עדיין על פני הדביר יתכן שלא נתנו הארון סמוך לכותל מערבי אלא הרחיקו אותו מן הכותל והכרובים פורשים כנפים על הארון ועל בדיו. שהיה פרישת הכנפים ברוחב גם כן עשרים אמה כמו שהיה באורך או היה רוחב הכנפים כרוחב הארון ואורך הבדים. ורז"ל דרשו ויראו ראשי הבדים וכתיב ולא יראו החוצה הא כיצד דוחקין ובולטין ויוצאין בפרוכת ונראין כמין שני דדי אשה שנאמר בין שדי ילין ואין אנו צריכין לדרשן שהוא אומר שהיו נראין על פני הדביר אבל חוץ לכותל הדביר לא היו נראין. ומה שאמרו עוד מקום ארון אינו מן המדה ובנס היו עומדים לא ידעתי מה טעם שהרי הכתוב אומר שהכרובים פורשי כנפים היו וכנפיהם על הארון והארון מתחת כנפי הכרובים הי' ואינו נכנס בחשבון וא"כ מה טעם לתת גם המקום שאינו צריך והם אמרו כי הארון עשרה אמות היה לו לכל רוח זה לא מצאנו ולא יתכן לפי הפסוקים והם שאמרו ידעו מה אמרו כי דעתם רחבה מדעתנו: (יא) אין לשמור למחלקות. כי כבר נחלקו הכהנים והלוים למשמרות ועתה היו כל כך הזבחים לרוב והקהל לרוב כי כל הכהנים והלוים היו מצטרפים כולם לעבוד ולהלל: (א) לשכון בערפל. פי' אמר שישכון בתוך בני ישראל בערפל והוא הענן. כמו שאמר ושכנתי בתוך בני ישראל והוא שירד כבודו בענן במקום המקדש לעובדו. ורז"ל אמרו כי כשאמר כי בענן אראה על הכפרת רמז להם בענן בעשן הקטרת אעפ"כ פשטיה דקרא בענן הכבוד הוא וכן היה הכבוד נראה בענן תמיד במשכן כמו שכתוב וירא כבוד ה' בענן והנה כבוד ה' נראה בענן. וכמו שאמר כן עתה שהשכין כבודו בבית זבול שבניתי לו וירד בענן: (ב) עולמים. כי שילה ונוב

מצודת דוד

כנפיהם על מקום עמידת הארון ולזה בהכנס הארון אל מקומו היו א"כ הכרובים מסככין עליו: (ט) ויאריכו הבדים. ר"ל משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח והיו נראים לפני הדביר בהיותם דוחקים ובולטין לפרוכת שהיה מול הפתח אבל לא היו נראים החוצה להיות מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לה: ויהי שם. על הבדים יאמר שכ"א היה שם באותה הנחה ומצב: עד היום הזה. ר"ל עד אשר נגנז הארון בימי יאשיהו: (י) אשר כרת. בעת שנתנם: (יא) מן הקדש. אחר שהניחו שם את הארון: כי כל הכהנים. בא ליתן טעם למה לא יזכיר מי הם הכהנים ששמשו אז ואמר כי כל הכהנים הנמצאים אז בירושלים טהרו עצמן לעבודה ולא היה אז מקום לשמור קביעת חלוק המשמרות שיעבדו משמר הקבוע לבד וזהו לפי שהיו הזבחים רבים ולא הספיקו בני המשמר לעשות את כולם לבדם: (יב) לכולם. את כולם העמידו וחוזר ומפרש את אסף וכו': מלבשים. כולם היו מלובשים בגדי בוץ ובידם מצלתים וכו': מחצרים. היו מנגנים בחצוצרות ולתוספת ביאור אמר בחצוצרות וכמוהו רבים במקרא: (יג) ויהי כאחד. ר"ל כולם נגנו באחדות אחת להשמיע שאלו הוא קול אחד להלל וכו' ולא הקדים אחד לחברו: וכהרים קול. וכאשר הרימו את הקול בחצוצרות וכו': ובהלל לה'. ר"ל בההלול האמור בו כי טוב וכו' והוא שנקרא הלל הגדול: והבית. ר"ל אז בעת ביאת הכהנים מבית קדש הקדשים וכולם הרימו בקול וכו' אז נתמלא הבית ענן הרגיל להיות בבית השם: (יד) מפני הענן. מפני חשכת ספק: כבוד ה'. הוא הענן שנזכר: ו (א) אז. בראות הענן אמר רואה אני כי באה השכינה כי ה' אמר לשכון בערפל כמ"ש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ) וערפל הוא עב הענן: (ב) ואני בניתי. ר"ל הואיל ובאה השכינה בניתי א"כ בית זבול לך ולא היה עמלי בחנם ואמר בדרך משל כאדם הדר בבית אחד: ומכון. ויהיה מכון לשבתך בה עד עולם כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר: (ג) ויסב וכו'. אל מול העם: ויברך. הברכה האמור' במ"א אחר

מצודת ציון

(יג) ענן. הוא כעין עשן: ו (ב) זבול. מדור כמו מזבול קדשך (ישעיה סג): ומכון. מלשון הכנה

הספלה

חשמימה י״א בקריאה וסי׳ ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה . ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה . קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן . ויקחו את פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה . ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח . לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה . ויפנו אנשי העי אחריהם . והמשאת החלת לעלות

ויברך את כל־קהל ישראל וכל־קהל ישראל עומד: ד ויאמר ברוך יהוה אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דויד אבי ובידיו מלא לאמר: ה מן־היום אשר הוצאתי את־עמי מארץ מצרים לא־בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם ולא־בחרתי באיש להיות נגיד על־עמי ישראל: ו ואבחר בירושלם להיות שמי שם ואבחר בדויד להיות על־עמי ישראל: ז ויהי עם־לבב דויד אבי לבנות בית לשם יהוה אלהי ישראל: ח ויאמר יהוה אל־דויד אבי יען אשר היה עם־לבבך לבנות בית לשמי הטיבות כי היה עם־לבבך: ט רק אתה לא תבנה הבית כי בנך היוצא מחלציך הוא־יבנה הבית לשמי: י ויקם יהוה את־דברו אשר דבר ואקום תחת דויד אבי ואשב על־כסא ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה הבית לשם יהוה אלהי ישראל: יא ואשים שם את־הארון אשר־שם ברית יהוה אשר כרת עם־בני ישראל: יב ויעמד לפני מזבח יהוה נגד כל־קהל ישראל ויפרש כפיו: יג כי־עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו ואמות שלוש קומתו ויעמד עליו ויברך על־ברכיו נגד כל־קהל ישראל ויפרש כפיו השמימה: יד ויאמר יהוה אלהי ישראל אין־כמוך אלהים בשמים ובארץ שמר הברית והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל־לבם: טו אשר שמרת לעבדך דויד אבי את אשר־דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת כיום הזה: טז ועתה יהוה אלהי ישראל שמר לעבדך דויד אבי את אשר דברת לו לאמר לא־יכרת לך איש מלפני יושב על־כסא ישראל רק אם־ישמרו בניך את־דרכם ללכת בתורתי כאשר הלכת לפני: יז ועתה יהוה אלהי ישראל יאמן דברך אשר דברת לעבדך לדויד: יח כי האמנם ישב אלהים את־האדם על־הארץ הנה שמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי־הבית הזה אשר בניתי: יט ופנית אל־תפלת עבדך ואל־תחנתו יהוה אלהי לשמע אל־הרנה ואל־התפלה

רדק

ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו הם המקום הנבחר שנאמר בו אל המקום אשר יבחר ה׳ כי אם בזה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו בו וקראו ה׳ יראה ואמר בהר ה׳ יראה כי באותו הר יראה לדורות ודוד כשראה כי נעתר שם וירד ה׳ אש על עולותיו אש מן השמים ידע כי הוא המקום הנבחר ואמר זהו בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל: (יג) כי עשה שלמה כיור נחשת. מלת כי הוא טעם למה שאמר נגד כל קהל ישראל. היאך הי׳ נגד כולם והיו רואים אותו כלם כי עשה כיור נחשת ועמד עליו: (יח) כי האמנם. הה״א פתוחה. כי הוא לתימה כלומר האמת הוא שישב אלהים עם האדם על הארץ זה לא יתכן להאמין כי אתה תתברך ותתעלה על הכל אין לך מקום שיכילך כי אתה מקום העולם ואין העולם מקומך. א״כ מה שבניתי הבית לך אינו אלא על דרך משל שיהיה רצונך וכבודך נמצא בבית הזה לשמוע אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה. ואע״פ שבכל מקום הוא רצונו אלא הנועק אליו בלב שלם לשמוע תפלתו בקש שלמה מלפני השם שיהא המקום הזה הנבחר מסייע

רשי

(ג) ויברך את כל קהל ישראל. ברכה האמורה בסוף הענין: (ד) אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה לו בית: מלא. קיים דברו הטוב: (ה) מן היום אשר הוצאתי. שאף זה דברת אל אבי: (ו) ואבחר בירושלים. מוסב על לא בחרתי בעיר: ואבחר בדויד. מוסב על ולא בחרתי באיש: (ח) הטיבות כי היה עם לבבך. כלומר גם אני בוחר בבית אשר עלה בלבך לבנותו לשכן שמו שם כמו שאמר למעלה: (יב) ויפרש כפיו. היה לו לומר כך ויפרוש כפיו השמימה ויאמר וגו׳ אלא שמפסיק בינתים להודיע על מה עמד וכן במלכים (א׳ ח׳) ויפרוש כפיו השמימה ויאמר: (יג) כי עשה שלמה. מוסב על נגד כל קהל ישראל כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע דבריו: ויעמוד עליו. ועתה יכולין לראותו כל ישראל ומשום שמפסיק הענין צריך לומר כבראשונה נגד כל קהל ישראל וכן ויפרוש כפיו השמימה: (יד) אין כמוך באלהים. ממה שאתה שומר הברית והחסד שאתה גוזר מן השמים לתת לאוהביך אתה מקיימו וגומר הברית והחסד לקיים הבטחתך בארץ: ההולכים לפניך. כמו שהלך דוד אבי וזה אשר שמרת לעבדך דוד בל׳ אמנת הבטחה: (יח) כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ. ל׳ תמיה וכי אפשר שיאמין אדם שישב אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים וגומר אלא מחמת חסד שגמלת לדוד אבי נאמנת שכינתך: אף כי הבית הזה אשר בניתי. ולמה בניתיו להתפלל לפני האלהים ולפנות הוא אל תפילתנו: (יט) לשמוע אל הרנה. א׳ צעקה כמו (מלכים א׳ כ״ב) ותעבר הרנה במחנה ועל כרחך על צעקתם של כל אדם שהוא גם מפני צרתו אל יתפלל אלא בצעקתו בסתר כך חבור המקראות וסוף הענין מוכיח שאמר ואתה תשמע ממקום

מצודת ציון

הכנס: (ט) מחלציך. שם המתנים והוא כינוי לאבר המסגל על כי הוא סמוך להם: (י) ויקם. קיום: (יג) ויברך. ענין כריעה ולתוספת ביאור אמר על ברכיו: (טו) מלאת. ענין השלמה: (יז) יאמן. מל׳ האמנה וקיום: (יח) האמנם. אמנם הוא ענין אמת והיא בה״א התמיהה: יכלכלוך. ענין החזקה כמו שלשת אלפים יכיל (לעיל ד): אף כי. הוא ענין ק״ו וכ״ש וגבה

מצודת דוד

התפלה: עומד. כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד: ובידו מלא. בכח ידיו השלים דברו אשר דבר לאמר: (ה) לבנות בית. לבנות בה בית: (ח) הטיבות. טוב עשית בזה ולזכות תחשב כי ע״י באה ההכנה לנטות עליו ולהכין הכל: (ט) רק אתה וכו׳. עם שהכין הכל: (יא) ואשים שם. בהבית הזה. אשר שם. בזה הארון: ברית ה׳. לוחות הברית אשר כרת ברית עם ישראל בעת שנתנם: (יב) ויפרוש כפיו. כדרך שואל החסד: (יג) כי עשה שלמה. בא לפרש איך היה נגד כל ישראל והיאך ראוהו הרחוקים ממנו ואמר כי עשה וכו׳: ויעמוד עליו. וראהו א״כ כולם: השמימה. למעלה כלפי השמים: (יד) שומר הברית. הגמול שהבטיח בברית: (טו) אשר שמרת. ר״ל אשר נראה לכל ששמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו שאני אבנה הבית: ותדבר. כמו שדברת כן מלאת בכח ידך כאשר נראה היום: (טז) שמר וכו׳. ר״ל שמור גם ההבטחה ההיא אשר הבטחתו שאם זרעו ידבקו לא יופסק מהם המלוכה: (יז) יאמן דברך. ר״ל עשה דבר לשיהא נקרא שם הבית אשר בניתי בית ה׳: (יח) כי האמנם. הלא אמת הדבר שישב אלהים עם האדם בבית השפוי על הארץ בתמיה הלא שמים לא יכלכלוך ומכ״ש הבית וא״כ במה יהיה בית ה׳: (יט) ופנית. לזאת פנה נא אל

מן העיר . ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה דמנוח . כי עשה שלמה דסיפרא . וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו וישאו קולם : י' פסו' כל כל ומלה חדא ביניהון וסי' נמסר בשפטים ריש סימן כ' ובנחמיה סימן י' וע"ש בנחמיה כה דכתיבנא : ידעו י"ב בקריאה וסי' למען ידעו דורתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל . ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית . יצרי פסל כלם תהו . למען ידעו ממזרח שמש את . לא ילמדו עוד איש את רעהו . ואטמא אתם במתנות' בהעביר כל . באו ימי הפקודה באו ימי השלום . כל תפלה כל תחנה

אשר עבדך מתפלל לפניך : כ להיות עיניך פתחות אל־הבית הזה יומם ולילה אל־המקום אשר אמרת לשום שמך שם לשמוע אל־התפלה אשר יתפלל עבדך אל־המקום הזה : כא ושמעת אל־תחנוני עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל־המקום הזה ואתה תשמע ממקום שבתך מן־השמים ושמעת וסלחת : כב אם־יחטא איש לרעהו ונשא־בו אלה להאלתו ובא אלה לפני מזבחך בבית הזה : כג ואתה תשמע מן־השמים ועשית ושפטת את־עבדיך להשיב לרשע לתת דרכו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו : כד ואם־ינגף עמך ישראל לפני אויב כי יחטאו־לך ושבו והודו את־שמך והתפללו והתחננו לפניך בבית הזה : כה ואתה תשמע מן־השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשיבותם אל־האדמה אשר־נתתה להם ולאבתיהם : כו בהעצר השמים ולא־יהיה מטר כי יחטאו־לך והתפללו אל־המקום הזה והודו את־שמך מחטאתם ישובון כי תענם : כז ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם אל־הדרך הטובה אשר ילכו־בה ונתתה מטר על־ארצך אשר־נתתה לעמך לנחלה : כח רעב כי־יהיה בארץ דבר כי־יהיה שדפון וירקון ארבה וחסיל כי יהיה כי יצר־לו איביו בארץ שעריו כל־נגע וכל־מחלה : כט כל־תפלה כל־תחנה אשר יהיה לכל־האדם ולכל עמך ישראל אשר ידעו איש נגעו ומכאבו ופרש כפיו אל־הבית הזה : ל ואתה תשמע מן־השמים מכון שבתך וסלחת ונתתה לאיש ככל־דרכיו אשר תדע את־לבבו כי־אתה לבדך ידעת את־לבב בני האדם : לא למען ייראוך ללכת בדרכיך כל־הימים אשר־הם חיים על־פני האדמה אשר נתתה לאבתינו : לב וגם אל־הנכרי אשר לא־מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען

(הערות בגליון: סימן · ד' מ"ע · ב' ומלעיל ב' וחס' · ס' · י"ד. ב' · י' ב' א' חס' וא' מלא · יו' חס' בנבי' · ג' וחד בהעצ' שמים · י' · ו' · ב' · ט"ו · ל' · ל' · ל' · י"ב ב' . ו' חס' · ל"ב · י'. ד' · ג' · ב' ר"פ בכתובים)

תולדות אהרן ואתה תשמע . (ברכות ח') : והתפללו . (שם עב) :

רשי

ממקום שבתך למדת שלא בנאו אלא לדעת כן להוריד בו שכינה כדי שישב על הארץ לשמוע ממכון שבתך אל התפלות שיתפללו בו : (כ) להיות עיניך פתוחות. בכל עת אשר יתפללו אליך : (כב) אם יחטא איש . מקרא זה על כל ישראל המחייב חברו שבועה אם באמת היא משביעו והנשבע נשבע לשקר אתה תשמע השמים ואם הדין עם הנשבע שבעל הדין מזקיקו על שבועה של אנס אף המשביעו קרוי רשע: (כג) ולהצדיק צדיק. שלא לענשו על השבועה שהרי באמת הוא נשבע ותוספתא דסוטה מפרש את אשר יחטא. בועל אשת איש . ונשא בו אלה . ויחייב בו אלה כשם שהמים בודקים אותה כך המים בודקין אותו : לפני מזבחך . כדכתיב (במדבר ה') והעמיד הכהן את האשה : לתת דרכו בראשו כדכתיב ולבתה בטנה (שם) : ולהצדיק צדיק. דכתיב ונקתה ונזרעה זרע (שם) : (כד) ואם ינגף עמך . ולא מפני שידך קצרה מלהושיע אלא דבר זה גורם כי יחטאו לך : ושבו והודו את שמך . פתרון והתוודו את עונם והאחרון מוכיח והודו את שמך ומחטאתם ישובון כי תענם : (כה) והשיבותם . והשב אותם אל האדמה כי כשנופלים ונגפים לפני אויביהם תופשים מהם שיכולים ומביאים אותם בשביה אל ארץ אחרת : (כו) בהעצר השמים . כדכתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברים יא) : (כז) כי תורם אל הדרך . כמו שעשית כשהיה רעב בימי דוד ג' שנים (שמואל ב' כ"א) והורית ואמרת להם אל שאול ואל בית הדמים כמו כן תורם איזה חטא גורם להם על מה נעצרו השמים : (כח) כל נגע . פתרון הרי זכרתי לך דבר שדפון וירקון נגיפה אף בעצירת גשמים ומה עוד להרבות אלא כל נגע וכל מחלה כי יהיה והתפלל : (כט) ופרש כפיו אל הבית הזה . וזה שאמר כל תפלה וכל תחנה שיתפלל ויתחנן על זאת מכל אחד הדברים האלה : אשר ידעו איש נגעו. כלומר אם יתפלל על נגעו ועל מכאובו להסירו ממנו : (ל) וסלחת ונתת לאיש ככל דרכיו וגו'. לרשע כרשעתו ולצדיק כצדקתו שאם לא ישלם לרשע כפי רוע מעלליו יטיח דברים כלפי מעלה ויאמר אין אלהים (אז) יודע לבבו ויהיה חילול השם כמו כן תעשה לצדיק כצדקתו שתעשה לו כשיתפלל לפניך : (לא) למען ייראוך . וישוב הרשע מדרכו ולכך אני מתפלל לתת

רדק

מסייע בתפלה כאלו הבית הוא מלאך מליץ ותשמע תפלת כל המתפלל בבית הזה בקרוב יותר משיתפלל במקום אחר : (כב) ונשא בו אלה . אם יחייבנו הדיין שבועה מענין משאת מאומה שהוא לשון חוב : ובא אלה . פי' ובא הנשבע לקבל האלה לפני מזבחך בבית הזה : (כג) ושפטת . פירוש אע"פ שאתה מאריך לו שיכירו בני אדם כי המקום הנבחר הזה סייע במהירות העונש ויראו הבית הזה ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך וגם הסבורה נוה כן שנאמר ומקדשי תיראו להרשיע לרשע ולהצדיק לצדיק איזה מהם שיהיה הרשע הנשבע לשקר או המשביעו באנס והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע : (כז) כי תורם אל הדרך הטובה . כלומר שתודיעם על איזה עון נעצרים השמים ותורם הדרך הטובה ונתת המטר : (כח) כל נגע וכל מחלה . פי' אעפ"י שזכרתי מצרכי עמך ישראל בפרט אשר יתפללו עליהם לפניך כן אני אומר על כל נגע ועל כל מחלה שיהיה להם כל תפלה וכל תחנה שיתפללו על אשר יהיה לכל האדם : (כט) ולכל עמך ישראל . כלומר בין ליחידים בין לרבים כל איש ואיש לפי נגעו ומכאובו שיתפלל אתה תשמע : (לא) למען יראוך . כשיראו שתסלח להם כשובם אליך והתפללם אליך בבית הזה ידעו כי בעונם עון בא להם הנגע והמחלה ולא שהוא מקרה

מצודת דוד

תפילתי מה שאתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית ובמה יקרא בית ה' : (כ) להיות וכו' . וזהו תפילתי להיות עיניך וגו': אל המקום הזה . במקום הזה וכן ואל הארון (שמות כה) ומשפטו ובהארון : (כא) ושמעת וכו' . ר"ל כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי כן אני שואל לשמוע תפלת כל עמך : ואתה תשמע וכו' . ר"ל לא תהשב פה לשמוע כ"א התפלה העשוי פה ושמע אל השמים ותקבל ברחמים ותסלח לעון המתפלל : (כב) איש לרעהו . בדבר ממון : ונשא בו אלה . ויחויב בו חוב שבועה להשביעו : ובא אלה . ר"ל וישבע לפני המזבח : (כג) להשיב לרשע . כגמולו ולהשיב דרכו בראשו אם הנשבע לשקר אם המשביע באנס ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת אמר על זה לא תסלח הואיל וחלל הבית עם השבועה : ולהצדיק צדיק . אם הנשבע באמת אם המשביע בצדק : (כד) כי יחטאו . כאשר יחטאו . ר"ל כאשר יצאו עוד למלחמה לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי אבל ישובו לארצם : (כו) כי תענם . ישובו מחטאתם למען אשר תענם בעת הצרה ולא מאהבת המקום : (כז) ואתה תשמע . עם שלא שבו מאהבה : כי תורם . בזה תלמדם דרך הטובה לעשות מאהבה בראותם חסדי המקום : ונתתה . ולזה מלא משאלותם ותן המטר : (כח) רעב כי

מצודת ציון

(כב) ונשא . ענין חוב כמו כאשר נושא בו (ישעיה כד) : אלה . קללת השבועה כמו בשבועת האלה (במדבר ה) : (כו) בהעצר . ענין מניעה : תענם . מל' עניה והשבה : (כז) תורם . תלמדם כמו יורה דעה (ישעיה כח) : (כח) שדפון . ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול : ירקון . הכספת פני התבואה ונהפך למראה ירקון : וחסיל . מין ארבה : יצר . מל' מצור : מחלה

דסיפרא. ואתה תשמע מן השמים בתרא דסיפרא. שיתה ה׳ מורה להם. למען ידעו דור אחרון. ויאמר צרינו לא ידעו: עתה כ״ה ר״פ בקריאה וסימ׳ עתה ידעתי כי גדול ה׳ מכל האלהים. עתה שמע בקלי איעצך ויהי. עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד. עתה לך והכית את עמלק. עתה רוץ נא לקראתה ואמר לה. עתה המכלעדי ה׳ דמלכים. עתה הנה בטחת לך דמלכים. עתה בוא כתבה על לוח. עתה אקום יאמר ה׳. עתה נבראו ולא מאז. עתה הקץ עליך וכליתי. עתה ירחקו את זנותם. עתה מקרוב אשפוך חמתי

שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְיָדְךָ הַחֲזָקָה וּזְרוֹעֲךָ הַנְּטוּיָה וּבָאוּ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה׃ לג וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם מִמְּכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּ כָל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־שְׁמֶךָ וּלְיִרְאָה אֹתְךָ כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלָדַעַת כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ לד כִּי־יֵצֵא עַמְּךָ לַמִּלְחָמָה עַל־אוֹיְבָיו בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵם וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִיתִי לִשְׁמֶךָ׃ לה וְשָׁמַעְתָּ מִן־הַשָּׁמַיִם אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃ לו כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יֶחֱטָא וְאָנַפְתָּ בָם וּנְתַתָּם לִפְנֵי אוֹיֵב וְשָׁבוּם שׁוֹבֵיהֶם אֶל־אֶרֶץ רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה׃ לז וְהֵשִׁיבוּ אֶל־לְבָבָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ־שָׁם וְשָׁבוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בְּאֶרֶץ שִׁבְיָם לֵאמֹר חָטָאנוּ הֶעֱוִינוּ וְרָשָׁעְנוּ׃ לח וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ בְּכָל־לִבָּם וּבְכָל־נַפְשָׁם בְּאֶרֶץ שִׁבְיָם אֲשֶׁר־שָׁבוּ אֹתָם וְהִתְפַּלְלוּ דֶּרֶךְ אַרְצָם אֲשֶׁר־נָתַתָּה לַאֲבוֹתָם וְהָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ וְלַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִיתִי לִשְׁמֶךָ׃ לט וְשָׁמַעְתָּ מִן־הַשָּׁמַיִם מִמְּכוֹן שִׁבְתְּךָ אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־תְּחִנֹּתֵיהֶם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ־לָךְ׃ מ עַתָּה אֱלֹהַי יִהְיוּ־נָא עֵינֶיךָ פְּתֻחוֹת וְאָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לִתְפִלַּת הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ מא וְעַתָּה קוּמָה יְהוָה אֱלֹהִים לְנוּחֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ כֹּהֲנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהִים יִלְבְּשׁוּ תְשׁוּעָה וַחֲסִידֶיךָ יִשְׂמְחוּ בַטּוֹב׃ מב יְהוָה אֱלֹהִים אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ זָכְרָה לְחַסְדֵי דָּוִיד עַבְדֶּךָ׃

ז א וּכְכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל וְהָאֵשׁ יָרְדָה מֵהַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל הָעֹלָה וְהַזְּבָחִים וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־הַבָּיִת׃ ב וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לָבוֹא אֶל־בֵּית יְהוָה כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה׃ ג וְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רֹאִים בְּרֶדֶת הָאֵשׁ וּכְבוֹד יְהוָה עַל־הַבָּיִת וַיִּכְרְעוּ אַפַּיִם אַרְצָה עַל־הָרִצְפָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְהוֹדוֹת לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ ד וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה׃ ה וַיִּזְבַּח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אֶת־זֶבַח הַבָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם׃ ו וְהַכֹּהֲנִים עַל־מִשְׁמְרוֹתָם עֹמְדִים

תולדות אהרן ס׳ אלהים. מ״ק ט סנהד׳ קז שבת ל: וכל בני ישראל. שבועות יו:

רדק

מקרה ובעבור זה ירחוק. וכן טעם כי עמך הסליחה למען תורא: (מא) קומה ה׳ אלהים לנוחך. כלומר שיהיה זה בית נוחך ונוח ארון עזך לעולם וכהניך ילבשו תשועה שתרצה קרבנותם ותושיעם וכן חסידיך הלוים שישבים בביתך להתפלל לדעת דרכיך. או פי׳ וחסידיך הלוים שהיו משוררים במקדש: (מב) אל תשב פני משיחך. מכל מה בהתפללתי לך שתהיה תפלתי מקובלת לפניך: (ג) על הרצפה. על קרקע הבית וקראו רצפה לפי שהיה רצוף באבני שיש. וזכר כריעת אפים על הרצפה לפי שכריעת שלמה היתה על הכיור במקום שהיה עומד. והנה ג״כ כרעו אפים על הרצפה במקום שהיו שם: (ו) בהלל דוד בידם. כלי

רשי

לתת לו לאיש כדרכיו: (לג) ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. בישראל אני מתפלל לתת לו כדרכיו אבל לעו״ג ככל אשר יקרא לך לפי שישראל מכירין בהקב״ה ויודעין שהיכולת בידו לעשות אם אין תפלתו נשמעת תולה בעצמו בחטאיו ומפשפש במעשיו אבל העו״ג קורא תגר ואומר שמעתי שמעו בכל העולם ונתיגעתי בדרכים הרבה עד שבאתי והתפללתי במקום הזה ולא מצאתי בו ממש כשאר אלהות לפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי: (לד) דרך העיר. פניהם לצד ירושלים: (לה) ועשית משפטם. נקמתם באויביהם ע״א צרכיהם דוגמא לעשות משפט עבדו (מלכים א׳ ח׳): (לח) אשר בניתי לשמך. פתרון הבית הזה אשר בניתי כדי לגדל שמך כי אז כשתקבל תפלתם אז יתפללו לך בבית הזה או בכל מקום שהם ויפנו לביתך זה: (לט) ושמעת תפלתם. ועל זה יתגדל שמך בעולם: (מא) ועתה קומה ה׳. שלא להטלטל כאשר עד עתה משילה לנוב ומנוב לגבעון: אתה וארון עזך. שלא יטלטל עוד מעתה: עזך. על שם כן קרוי עוזך על שעשה נפלאותיו ועזוזות בפלשתים וכן כתיב (לעיל ט״ז) בהודו לה׳ דרשו ה׳ ועוזו ועוד אמרו רבותינו במסכת עבודת כוכבים ושרנה הפרות (שמואל א׳ ו׳) מה שירה אמרו הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים צ״ח): ילבשו תשועה. מחמת שלא יטלטלו ממקום למקום כמו והיה צדק אזור מתניו (ישעיה י״א): וחסידיך ישמחו בטוב. ברוב טובות ומעשרות הניתן ללוים בשכר ששומרין את הארון ומשוררים לפניו: (מב) אל תשב פני משיחך. מלעשות טובה עמדי ואם לא למעני עשה למענך: (ו) והכהנים על משמרותם. כאשר תקן דוד לכ״ד משמרות לשרת כל משמרה ומשמרה שבוע שלה והלוים כמו כן על כ״ד משמרות שלהם: להודות. בכלי שיר שהיו אומרים הודו לה׳ כי

מצודת ציון

מחלה. מל׳ חולי: (לב) הנטויה. מלשון הטיה: (לו) ואנפת. ענין כעס כמו כי אנפת בי (שם יב): ושבום. מלשון שביה: (לז) והשיבו. מל׳ השבה: נשבו שם. מל׳ שבים: (מ) קשובות. ענין שמיעה כמו ואין קשב (מ״א יח): עזך

מצודת דוד

יהיה. מסבות אחרות לא מעצירת המטר: מדפון וכו׳. והרעב מוכן לבא כי יצר לו. כשיבא אויב לצור עליו בארצו ובשעריו: כל נגע. או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו: (כט) לכל האדם. בין לאיש יחידי בין לכל עמך: אשר ידעו. אשר יכיר בנגע לבבו לדעת שבא המכאוב בעבור נגע העון: (ל) ככל דרכיו. כפי כל הדרכים ששאל: אשר תדע. וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלם עמך: (לא) למען ייראוך. בראותם טעם התפלה והתשובה הלכה לה הצרה ידעו שיד ה׳ עשתה: (לב) למען שמך. בעבור פרסום שמך: (לד) אשר תשלחם. כי אין יוצאים במלחמה טרם ישאלו בה׳: דרך העיר. כי בהיותם בדרך לא יוכלו לבא לבית ה׳ להתפלל בה ולזה אמר אף כשיכוונו שתלך תפלתם הפנימה דרך העיר והבית: (לה) ועשית משפטם. לנקום נקמתם מיד העובדי כוכבים: (לו) כי אין אדם וכו׳. ר״ל אם אין בהם אדם אשר לא יחטא בכדי להגן הוא על כולם ואז בודאי תאנף בם: (לח) דרך ארצם. כי בהיותם בארץ העובדי כוכבים תהיה הכוונה שתעבור התפלה דרך ארצם והעיר והבית: (לט) ועשית משפטם. לנקום מהעובדי כוכבים למען יכירו שלא טוב בעיני ה׳ הכבדת עולם על ישראל: (מא) קומה ה׳. קום ממקומך להשרות השכינה במקום המנוחה והיא בית קה״ק: ילבשו תשועה. ר״ל תשועתך יקיפם מסביב כבגד יעטה: בטוב. בתשובה הבאה ממך: (מב) אל תשב וכו׳. ר״ל אל תשב פני ריקם לבל לקבל תפלתי: לחסדי דוד. למעשה החסד שעשה דוד אבי ובעבורו אל תשב פני ריקם: (א) וכבוד ה׳ וגו׳. ר״ל שכן היה מלא כאשר היה קודם ירידת האש מעת שיצאו הכהנים מן הקדש והתהילו להרים קול וכו׳ כמ״ש למעלה: (ג) והודות לה׳. אמרו הודו לה׳ את ההלול האמור בה כי טוב וכו׳ והוא הלל הגדול: (ו) על משמרותם. כל משמרה במקום מיוחד: להודות לה׳. ר״ל עמדו בכלי

עליך דיחזקאל. עתה יחרדו האיין. עתה התגודדי בת גדוד. עתה למה תריעי ריע. עתה תנו לבבכם ונפשיכם דד"ה. עתה עיני יהיו פתוחות ז. עתה אלהי יהיו נא עיניך. עתה ה' אלהים יאמן דברך. עתה חכמה ומדע תן לי. עתה אל תקשו לבבכם. עתה בני יהי אלהים עמך. עתה עם לבבי לכרות ברית. עתה ידעתי כי הושיע ה' את משיחו. הקדשתי ו' בקריאה וסי' כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום. וחברו כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור. הקדשתי את הכסף דמיכה. את הבית הזה. וחברו ואת

וְהַלְוִיִּם בִּכְלֵי־שִׁיר יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִיד הַמֶּלֶךְ לְהֹדוֹת לַיהוָה כִּי־לְעוֹלָם חַסְדּוֹ בְּהַלֵּל דָּוִיד בְּיָדָם וְהַכֹּהֲנִים מַחְצְרִים נֶגְדָּם וְכָל־יִשְׂרָאֵל עֹמְדִים׃ ז וַיְקַדֵּשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה כִּי־עָשָׂה שָׁם הָעֹלוֹת וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה לֹא יָכוֹל לְהָכִיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַחֲלָבִים׃ ח וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת־הֶחָג בָּעֵת הַהִיא שִׁבְעַת יָמִים וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מְאֹד מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל מִצְרָיִם׃ ט וַיַּעֲשׂוּ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצָרֶת כִּי ׀ חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ עָשׂוּ שִׁבְעַת יָמִים וְהֶחָג שִׁבְעַת יָמִים׃ י וּבְיוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִיד וְלִשְׁלֹמֹה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ׃ יא וַיְכַל שְׁלֹמֹה אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־הַבָּא עַל־לֵב שְׁלֹמֹה לַעֲשׂוֹת בְּבֵית־יְהוָה וּבְבֵיתוֹ הִצְלִיחַ׃ יב וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה בַּלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתֶךָ וּבָחַרְתִּי בַּמָּקוֹם הַזֶּה לִי לְבֵית זָבַח׃ יג הֵן אֶעֱצֹר הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהֵן־אֲצַוֶּה עַל־חָגָב לֶאֱכוֹל הָאָרֶץ וְאִם־אֲשַׁלַּח דֶּבֶר בְּעַמִּי׃ יד וְיִכָּנְעוּ עַמִּי אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עֲלֵיהֶם וְיִתְפַּלְלוּ וִיבַקְשׁוּ פָנַי וְיָשֻׁבוּ מִדַּרְכֵיהֶם הָרָעִים וַאֲנִי אֶשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם וְאֶסְלַח לְחַטָּאתָם וְאֶרְפָּא אֶת־אַרְצָם׃ טו עַתָּה עֵינַי יִהְיוּ פְתֻחוֹת וְאָזְנַי קַשֻּׁבוֹת לִתְפִלַּת הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ טז וְעַתָּה בָּחַרְתִּי וְהִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה לִהְיוֹת־שְׁמִי שָׁם עַד־עוֹלָם וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים׃ יז וְאַתָּה אִם־תֵּלֵךְ לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִיד אָבִיךָ וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ וְחֻקַּי וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמוֹר׃ יח וַהֲקִימוֹתִי אֵת כִּסֵּא מַלְכוּתֶךָ כַּאֲשֶׁר כָּרַתִּי לְדָוִיד אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל׃ יט וְאִם־

הולדות אהרן כי חנכת המזבח. (מ"ק פ) : וביום עשרים. מ"ק ט :

רשי

כי טוב כי לעולם חסדו : בהלל דויד. הכלי שיר שהיו אומרין בו הלל של דוד וההודיות בידם של לוים : והכהנים מחצרים נגדם. שעליהם לשורר בחצוצרות שנאמר ובני אהרן הכהנים יתקעו וגו' (במדבר י') : (ז) ויקדש שלמה את תוך החצר. רבותינו חולקין בדבר זה (זבחים ס"ט) רבי יהודה אומר קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה כי מזבח הנחשת קטן מהכיל שרבו קרבנות להביא אמר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר (לעיל ב' ח') אלף עולות יעלה שלמה על מזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ומנין עולות תמצא שזה של אבנים גדול משל משה שהמזבח של משה מקום מערכתו אמה על אמה ושל שלמה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמשה מאות ושבעים ושש כשל משה א"כ מה הוא קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה : לא יכול להכיל. בשל משה הוא אומר כאדם האומר ננס פלוני ופסול לעבודה : (ח) מלבוא חמת. שהוא בצפון של ארץ ישראל : עד נחל מצרים. שהיא כנגדו כמפורש באלה מסעי : (י) וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם. שהוא ט' לחנוכת הבית ובמלכים (א' ח') כתוב וביום השמיני שהוא כ"ב לחדש פתרון ביום ח' נתן להם רשות לילך לאחר החג ולמחר כשיצא החג אז הלכו כולם יחד. ע"א ביום ח' נתן להם רשות ושלח אותם היושבים בתוך תחום שבת וכל מי שירצה ליסע ולילך באותו היום באותו התחום ולמחר שלח כל העם כולו ובב"ר מפרש נטלו רשות ממנו והמתינו עוד שם יום אחד וחזרו ונטלו רשות עוד למחר פעם שניה לכך נאמר ביום כ"ג בחדש : שמחים וטובי לב וגו' לדויד ולשלמה. כי מה שדבר בפיו (לעיל כ"ח) בנך שלמה הוא יבנה בית לשמי מלא בידו שנתן לו בן יושב על כסאו שבנה הבית לשם ה' ובב"ר מפרש א"ר לוי כתיב כי חנוכת וגו' שמחים מוסב על אשר אמר ה' לדוד שקיים מה שנדר לשלמה שבחר בו מכל אחיו כי חכם הוא : ולישראל עמו. כדכתיב במלכים (א' ח') לא נפל דבר אחד וגו'. ע"א ולישראל עמו שהיה להם מושל שהיו יושבין בבטחון ובהשקט כדכתיב וישב יהודה וישראל וגו' (שם ה') : (יב) וירא ה' אל שלמה בלילה. בחזיון לילה : שמעתי את תפלתך. בלשון שאמר שלמה ושמעת השיב הקב"ה שמעתי תפלתך הוא התפלל בהעצר השמים השיב הקב"ה הן אעצור. הוא התפלל רעב וארבה והקב"ה משיבו והן אצוה על חגב. הוא התפלל על דבר והקב"ה משיבו ואם אשלח דבר בעמי : ויכנעו עמי. במה שיתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים הרי ג' כנגד ג' : (יג) הן אעצור והן אצוה ואם אשלח. כנגד ג' תפילות ואני אשמע ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם : (טז) והיו עיני ולבי. תרגם יונתן

רדק

כלי שיר שעשה דוד להלל. או פי' בהלל דוד שהיו אומרים המזמורים שעשה דוד ופי' בידם כי על פי ניגון הכלים היו נאמרים : (ז) ויקדש שלמה את תוך החצר. נחלקו רז"ל בדבר זה יש אומר כי רצפת העזרה קדש לעשות בו העולות כמו על המזבח לצורך שעה לרוב העולות. וי"א כי בנה שם מזבח לצורך שעה : (ט) כי חנכת המזבח עשו שבעת ימים. אמרז"ל שאכלו ביום הכפורים כי שבעת ימים קודם חג הסכות יום הכפורי' בכללם. והחנכה היתה שמחה בזבחי שלמים במאכל ובמשתה ולא נחשב להם לעון שיצאה בת קול ואמרה כולכם מזומנים לחיי עולם הבא : (י) וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם. ובספר מלכים אומר ביום השמיני שלח את העם והוא עשרים ושנים לחודש. פי' רז"ל כי ביום השביעי נטלו רשות ממנו ולא נסעו אותו היום לפי שהיה חג ולמחר שהוא כ"ג לחדש שנסעו חזרו ונטלו רשות ממנו : (יט) ואם תשובון אתם. פי' אתם

מצודת דוד

בכלי שיר להודות לה' בהלול האמור בה כי לעולם חסדו : בהלל דוד בידם. ר"ל בידם היה כלי שיר שעשה דוד להלל בה והוא כפל ענין במ"ש : מחצרים. תקעו בחצוצרות : נגדם. מול הלוים : עומדים. לשמוע ההלול : (ז) את תוך החצר. רצפת חצר הכהנים קדש בקדושת המזבח כי עשה וכו' : מזבח הנחשת. ר"ל מזבח אבנים תחת מזבח נחשת שעשה משה במדבר : לא יכול להכיל את. מרבית הקרבנות : (ח) ויעש וכו'. ר"ל מלבד ימי החנוך הרבו עוד להביא קרבנות בימי החג בעבור חנוכת הבית : מלבוא חמת. מן המקום שבאים בה לחמת והיא בפאת הצפוני עד נחל מצרים שהיא בפאת הדרומי : (ט) כי חנוכת המזבח. ר"ל כאשר השלימו לעשות שבעת ימי חנוכה ושבעת ימי החג עשו עצרת כמשפט התורה : (י) וביום עשרים ושלשה. הוא יום המחרת מן יום שמיני העצרת : לדויד. שקיים לו הבטחתו אשר בנו היושב על כסאו בנה הבית : ולישראל עמו. על כי ראו אשר שרתה השכינה בהבית הבנוי : (יא) ואת כל הבא וכו'. את כל מה שחשב לעשות עשה והצליח : (יב) לבית זבח. להיות לי בית זבח : (יג) הן אעצור וכו'. ר"ל כל צרה שתבוא בהם הן עצירת הגשמים מן המטר הן שילוח החגב וכו' : (יד) ויכנעו. וכאשר יכנעו עמי וכו' ואני אשמע. אז אני אשמע וכו' : (טו) לתפלת המקום הזה. אל התפלה אשר יתפללו בהמקום הזה : (טז) עד עולם. לא אסירה עוד שכינתי

מצודת ציון

(מא) עוז. ענין חוזק : ז (ז) הרצפה. הקרקע המרוצפה במלוא אבנים וכן על רצפת בהט ושש (אסתר א') : (ח) ויחגו. החגגה הדבר נעמוד בה מגם והלאה קרוי חגוך בלשון מקרא : (ז) להכיל. להחזיק. (יג) אעצור. ענין מניעה : חגב. מין ארבה : (טו) קשובות. שומעות ומקשיבות

הבית אשר הקדשתי לשמי. וחברו ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי דסיפרא. וחד בחרתי והקדשתי דסיפרא: ואת ערי ז' בקריאה וסימ' ואת כלי המסכנות דמלכים ב' בפסוק. ואת בעלת דד"ה בתרא דפסוק. ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים. ואת ערי יהודה אתן. הנני מצוה נאם יי. לא תרחם את ירושלים: ואת בת ה' דסמי' ואת בת היענה

תשובון אתם ועזבתם חקותי ומצותי אשר נתתי לפניכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם: כ ונתשתים מעל אדמתי אשר נתתי להם ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי אשליך מעל פני ואתננו למשל ולשנינה בכל העמים: כא והבית הזה אשר היה עליון לכל עבר עליו ישם ואמר במה עשה יהוה ככה לארץ הזאת ולבית הזה: כב ואמרו על אשר עזבו את יהוה אלהי אבתיהם אשר הוציאם מארץ מצרים ויחזיקו באלהים אחרים וישתחוו להם ויעבדום על כן הביא עליהם את כל הרעה הזאת:

ח א ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את בית יהוה ואת ביתו: ב והערים אשר נתן חורם לשלמה בנה שלמה אותם ויושב שם את בני ישראל: ג וילך שלמה חמת צובה ויחזק עליה: ד ויבן את תדמר במדבר ואת כל ערי המסכנות אשר בנה בחמת: ה ויבן את בית חורון העליון ואת בית חורון התחתון ערי מצור חומות דלתים ובריח: ו ואת בעלת ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת כל ערי הרכב ואת ערי הפרשים ואת כל חשק שלמה אשר חשק לבנות בירושלם ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו: ז כל העם הנותר מן החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי אשר לא מישראל המה: ח מן בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא כלום בני ישראל ויעלם שלמה למס עד היום הזה: ט ומן בני ישראל אשר לא נתן שלמה לעבדים למלאכתו כי המה אנשי מלחמה ושרי שלישיו ושרי רכבו ופרשיו: י ואלה שרי הנציבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרדים בעם: יא ואת בת פרעה העלה שלמה מעיר דויד לבית אשר

תולדות אהרן ויבן את תדמר. זוכר פנחס:

רדק

אתם לישראל: (כא) אשר היה עליון לכל עובר. פי' שהיה עליון ונפלא בעיני כל עובר בחרבנו ישום וישרוק העובר עליו: (ב) והערים אשר נתן חורם לשלמה. ובספר מלכים אומר כי שלמה נתן לחורם עשרים עיר בארץ הגליל ואינו אומר שנתן לשלמה אלא עצי ארזים ועצי ברושים וזהב. יתכן לפרש כי נתן חורם לשלמה ערים בארצו. והושיב שם בני ישראל כדי להתחזק בהם ושלמה ג"כ נתן לחורם ערים בגליל וזה היה לחזק הברית ביניהם וזכר במלכים מה שנתן שלמה לחירם וזכר בזה הספר מה שנתן חירם לשלמה: (ג) ויחזק עליה. עד שכבש אותה: (י) ואלה שרי הנצבים אשר למלך שלמה החמשים ומאתים הרודים בעם. ובספר מלכים הוא אומר חמשים וחמש מאות. השלש מאות היו מהגרים שהיו נציבים על שלשת אלפים ושלש מאות כמו שכתבנו למעלה ואלו המאתי' והחמשים היו מישראל שהיו נציבים על אותם השלש מאות גרים שהיו נציבים על השאר. ובספר מלכים מנה כל הנציבים כאחד ישראל וגרים והיו חמשים וחמש מאות ובזה הספר לא מנה נציבי הגרים כי אם נציבי ישראל כי נציבי הגרים מנאם בכלל שאר הגרים שאמר שלשת אלפים ושש מאות ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפים ושלש מאות כמו שאומר בספר מלכים הנה השלש מאות הם הנציבים

רשי

יונתן ותהי שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא. והיו עיני שם אם לבי וחפצי שם: (כ) אשליך מעל פני. כתנאי שביני וביניכם ואם לא תשמעו לי (ויקרא כ"ו) מה נאמר והשימותי את מקדשיכם: ואתננו למשל ולשנינה. כענין שמושלים משל על מי שאירע לו דבר פגע: ולשנינה. כמו (דברים ו') ושננתם לבניך ותתכינון לשון סיפור רעות וכן תרגום ויספר ואשתעי ולשועי: (כא) לכל עובר עליו ישום. כלומר יחרב הבית ואז כל עובר עליו ישום כמו (איוב י"ח) על יומו נשמו אחרונים: במה עשה ה'. כמו 'על מה עשה ה' (דברים כ"ט) וכן כתיב (במלכים א' ט'): (א) ויהי מקץ עשרים שנה. פתרון מקץ עשרים שנה שנגמר כל הבנין של בית ה' שבע שנים ואת ביתו י"ג שנים כדכתיב במלכים (שם ו): (ד) ויבן את תדמור במדבר. (ובמלכים א' ט') כתיב את תמור ותדמור קרינן וזה ששנינו ביבמות אין מקבלים גרים מן התרמודים ובב"ר בפרשת עקידה מפרש שעזרו לשונאיהם של ישראל ולפי שהמירו עצמם ונתחלפו לרעה בסוף על כן נכתב במלכים תמור לשון תמורה שהיה להם לעשות לישראל חסד שעשה עמהם שלמה שבנה להם כרך תדמור ומשום שלמה לא נכתב כאן תמור אלא תדמור כלומר עיר חשובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הוא בנה כרך שמרדו בו וקלקלו בו, ועל כן כתב תדמור ולא תמור: (ה) ערי מצור. לפי שהיו עומדים על התחום הוצרכו חוזק כל כך: (ט) למלאכתו. למלאכת בניינו למה כי הגרים למלאכתו ולא אנשי ישראל לפי כי ישראל המה אנשי חיל ואנשי מלחמה ושרי רכבו ופרשיו: (י) חמשים ומאתים. ובמלכים (א ט) חמשים וחמש מאות אלא זה וזה אחד הוא שמחסר לשם ג' מאות ושנה ומנה אותם שוב שהרי שם כתוב למעלה לבד משרי הנצבים וגו' שלשת אלפים ושלש מאות הרודים וכאן כתיב לעיל שלשת אלפים ושש מאות נמצא מה שחסר בפסוק אחד הוסיף בפסוק אחר ומחלקם בשביל שהג' מאות היתרים גרים היו והיו ממונים על אותן ג' אלפים וג' מאות הרודים על ע' אלף נשא סבל ופ' אלף חוצב בהר ואלו חמשים ומאתים הנאמר כאן ישראלים היו ממונים על אותם ג' מאות גרים: (יא) העלה שלמה מעיר דוד. היא ציון שהושיבה בעיר דוד כשלקחה והיתה שם עד כלותו לבנות

מצודת ציון

(כ) ונתשתים. ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א): ולשנינה. ענין התמדת הדבור כמו ושננתם לבניך (דברים ו): (כא) ישום. ענין תמהון כמו ישום וישרוק (ירמיה יט): ח (ב) ערי המסכנות. ערי אוצרות וכן ויבן ערי מסכנות (שמות א): (ה) ערי מצור. ערי מבצר נקראת ערי מצור על כי אין לבוא בהן כ"א יצורו עליהן מסביב לבלתי תת יוצא ובא להביא מזון ומים: (ו) חשק. ענין תאוה: ובלבנון. בן שם סיער: (ח) כלום. מלשון כליון: (ט) שלישיו. גבוריו: (י) הנצבים. הממונים כמו נציב פלשתים (ש"א י"ג): הרודים. ענין ממשלה כמו רדה בקרב

מצודת דוד

במקום אחר: עיני ולבי. ר"ל השגחתי: (יח) והקמותי. להיות מתקיים לעולם לזרעך אחריך: לך. ר"ל מזרעך: (יט) אתם. על ישראל בכללם יאמר: אשליך. ר"ל אמאס בו: למשל. מחורבן הבית יביאו למשל על חרבנות אחרות: (כא) היה עליון. שהיה קודם החרבן עליון במעלה לכל עיני העובר עליו עתה בחרבנו ישום כל אחד על גודל החורבן: במה. בעבור מה: (כב) ואמרו. המשיבים יאמרו: הביא. ה' אלהי אבותיכם האמור למעלה: ח (א) אשר בנה. ר"ל אשר השלים הבנין: (ב) והערים. ר"ל ואחר שבנה הערים וכו': והושיב שם וכו'. (ובמ"א לא הוזכר מן הערים שנתן חירם לשלמה כ"א מן הערים שנתן שלמה לחירם וכן דרך המקרא מה שסתם זה גלה זה): (ג) וילך. אחר כל המעשים האלו הלך למלחמה על חמת צובה ונתגבר עליה וכבשה: (ד) ויבן. ואח"ז בנה תדמור וכל ערי המסכנות וכו' כי כשהיה בונה בית ה' וביתו לא נתעסק בזה: (ה) ויבן את בית חורון וכו'. אף שנאמר (בדה"א) אשר שארה מבנות אפרים בנתה הערים ההם כי יתכן אשר נחרבו וחזר שלמה ובנאם או שבנאם להיות ערי מבצר מוקפות חומה וכו': (ו) כל ערי המסכנות. מלבד מה שבנה בחמת: ואת כל ערי וכו'. ר"ל כל הדברים האלה בנאם אחר כלות בנין בית ה' וביתו: (ח) למס. ר"ל למס עובד לבנות את הבתים האמורים: עד היום הזה. ר"ל עד כלות כל הבנינים: (ט) ומן בני ישראל אשר וכו'. ר"ל אבל מן בני ישראל הם אשר לא נתן וכו': (י) ואלה שרי

ואת התחמס דתורת כהנים. וחברו דמתן תורה. את בת בנה ואת בת בתה לא תקח. והמלך שלמה אהב נשים נכריות. העלה שלמה מעיר דוד דסיפרא: דויד איש האלהים ג' וסימ' נמסר בנחמיה סימן י"ב: ולא סרו ב' וסי' וישרנה הפרות. ממצות המלך: אופירה ג' בקריאה וסימ' ויבאו אופירה דמלכים. יהושפט עשה אניות. וישלח לו חירם ביד עבדיו: מאכל ד' פתחין בקריאה וסי' ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה. ומאכל שלחנו דסיפרא. וחברו דמלכים. ונפשו מאכל תאוה. וסי' בלשון ארמי

בָּנָה־לָהּ כִּי אָמַר לֹא־תֵשֵׁב אִשָּׁה לִי בְּבֵית דָּוִיד מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כִּי־קֹדֶשׁ הֵמָּה אֲשֶׁר־בָּאָה אֲלֵיהֶם אֲרוֹן יְהוָה׃ יב אָז הֶעֱלָה שְׁלֹמֹה עֹלוֹת לַיהוָה עַל מִזְבַּח יְהוָה אֲשֶׁר בָּנָה לִפְנֵי הָאוּלָם׃ יג וּבִדְבַר־יוֹם בְּיוֹם לְהַעֲלוֹת כְּמִצְוַת מֹשֶׁה לַשַּׁבָּתוֹת וְלֶחֳדָשִׁים וְלַמּוֹעֲדוֹת שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת׃ יד וַיַּעֲמֵד כְּמִשְׁפַּט דָּוִיד־אָבִיו אֶת־מַחְלְקוֹת הַכֹּהֲנִים עַל־עֲבֹדָתָם וְהַלְוִיִּם עַל־מִשְׁמְרוֹתָם לְהַלֵּל וּלְשָׁרֵת נֶגֶד הַכֹּהֲנִים לִדְבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ וְהַשּׁוֹעֲרִים בְּמַחְלְקוֹתָם לְשַׁעַר וָשָׁעַר כִּי כֵן מִצְוַת דָּוִיד אִישׁ־הָאֱלֹהִים׃ טו וְלֹא סָרוּ מִצְוַת הַמֶּלֶךְ עַל־הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְכָל־דָּבָר וְלָאֹצָרוֹת׃ טז וַתִּכֹּן כָּל־מְלֶאכֶת שְׁלֹמֹה עַד־הַיּוֹם מוּסַד בֵּית־יְהוָה וְעַד־כְּלֹתוֹ שָׁלֵם בֵּית יְהוָה׃ יז אָז הָלַךְ שְׁלֹמֹה לְעֶצְיוֹן־גֶּבֶר וְאֶל־אֵילוֹת עַל־שְׂפַת הַיָּם בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃

יח וַיִּשְׁלַח־לוֹ חוּרָם בְּיַד־עֲבָדָיו אֳנִיּוֹת וַעֲבָדִים יוֹדְעֵי יָם וַיָּבֹאוּ עִם־עַבְדֵי שְׁלֹמֹה אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים כִּכַּר זָהָב וַיָּבִיאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃

ט א וּמַלְכַּת־שְׁבָא שָׁמְעָה אֶת־שֵׁמַע שְׁלֹמֹה וַתָּבוֹא לְנַסּוֹת אֶת־שְׁלֹמֹה בְחִידוֹת בִּירוּשָׁלִַם בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד וּגְמַלִּים נֹשְׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב לָרֹב וְאֶבֶן יְקָרָה וַתָּבוֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר עִמּוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבָהּ׃ ב וַיַּגֶּד־לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־דְּבָרֶיהָ וְלֹא־נֶעְלַם דָּבָר מִשְּׁלֹמֹה אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד לָהּ׃ ג וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה׃ ד וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ וּמוֹשַׁב עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מְשָׁרְתָיו וּמַלְבּוּשֵׁיהֶם וּמַשְׁקָיו וּמַלְבּוּשֵׁיהֶם וַעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית יְהוָה וְלֹא־הָיָה עוֹד בָּהּ רוּחַ׃ ה וַתֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֱמֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל־דְּבָרֶיךָ וְעַל־

רשי

לבנות את ביתו: כי קדש המה. כל העיר וכל הבתים: אשר באה אליהם. לפי שבאה אליהם ארון ה' באה לשון נקבה דוגמא (שמואל א ד) וארון בית ה' נלקחה: (יב) על מזבח ה'. זה מזבח הנחשת שבנה שלמה וי"מ מזבח הנחשת שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שבנה משה ותימה בדבר שהרי כתיב (מלכים ב' ט"ז) ואת עולת כל עם וכל דם עולה וגו' יהיה לבקר כלומר מזבח הנחשת שהיה עם קודם לכן יהיה לי לבקר מכלל שהמזבח היה של נחושת: (טז) עד היום מוסד בית. מיום הוסדו עד כלותו: (א) לנסות את שלמה. אם אמת מה ששמעה מחכמתו ובאה לנסותו: בחידות. כמו (שופטים יד) אחודה נא לכם חידה דשמשון: (ב) ולא נעלם דבר. כיון שראתה שהגיד לה הכל לא נעלם דבר ממה ששאלה אשר הגיד לה אז הודתה על השמועה כי אמת שמעה ובתרגום מגלת אסתר שם כתובים קצת מן החידות אשר שאלתו: (ד) ומאכל שלחנו. ברבורים ומיני מעדנים העולים על שלחנו לרב: ומושב עבדיו. שכל אחד ואחד היה מכיר את מקומו כשהיו יושבים על השולחן ורואי פני המלך תדיר לא היה א' רשאי לישב במקום חבירו כל ימי חייו: ומעמד משרתיו. כל אחד ואחד היה מחזיק במעמד שלו ובשירות שלו ולא היה משנה למחר: ומלבושיהם. לא כמלבושיהם שהם לבושים היום לובשים למחר: ומשקיו. רוב משקיו: ועליתו. מסלות עליותיו אשר יעלה עליהם מביתו לבית ה': ולא היה עוד בה רוח. שהיתה סבורה שאין חכמה בכל המלכיות כי אם בארצה וכמו חכמיה כי ארצה במזרח ולפיכך הם חכמים ביותר לפי שמסתכלין במזלות כדאיתא בפרק קמא דראש השנה לדידן מכסי סיהרא י"ח שעו' דארץ ישראל במערב בבל וזהו שכתוב ותרב חכמת שלמה מכל חכמת בני קדם שהם היו במזרח כדכתיב ויהי בנסעם מקדם (בראשית י"א) ומכל חכמת מצרים שהיו מכשפים חרטומים ואשפים וחכם היה בטוי"ר כך כתיב בפסיקתא

רדק

הגליבים: (יא) בבית דוד. דרך כלל ר"ל בבתי דוד: כי קדש המה. ואף על פי שלא היה הארון כי אם באחד מהבתים המקודש לו אעפ"כ חשב כל הבתים המקודשים כיון שנכנס שם הארון ואומר לא תשב לי מהיום כיון שבניתי לה בית ולענין זה בנה לה בית שלא תשב במקום הקודש אעפ"כ ישבה שם ב' שנה עד שנגמרה מלאכת ביתו: באה אליהם ארון ה'. זכר הארון בלשון נקבה וכן וארון האלהים נלקחה: (טו) ולא סרו מצות המלך. חסר מ"ם השמוש ופי' ממצות המלך: (טז) מוסד בית ה' ועד כלתו. ג"כ תחסר מ"ם השמוש ופירוש ממוסד כלומר מיום הוסדו ועד כלותו נכונה כל המלאכה: (יז) אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות. פי' ולקח אותם הערים ועשה שם אני כמו שאומר בספר מלכים: (יח) ארבע מאות וחמשים ככר זהב. ובספר מלכים הוא אומר ארבע מאות ועשרים. איפשר כי השלשים ככר זהב הוציאו בהוצאת הדרך: (ד) ועליתו אשר יעלה בית ה'

מצודת דוד

שרי. ואלה מספר של השרים אשר היו ממונים על הנצבים מן הגרים כמ"ש (במ"א): הרודים. הנוגשים בעם עושי המלאכה והן מן החתי וכו' הנזכרים למעלה: (יא) אשה לי. ר"ל אשה המיוחדת לי לתשמיש: בבית דוד. ר"ל בקבוצת בתי דוד: אשר באה. על אשר באה אליהם הארון ועם שלא באה אלא לאחת מהן חשב את כולם כמו קדשים כל שהיו סמוכים אל מקום הארון: (יב) אז. בכלות הבנין העלה עולות רק על המזבח שלפני האולם כי מעתה נאסרו הבמות: (יג) ובדבר יום ביום. ובכל דבר הבא יום ביום: להעלות. לה' כמצות משה: לשבתות וכו'. את כולם העלה על המזבח ההוא: (יד) ויעמד כמשפט. העמיד מחלקות הכהנים כפי החק שעשה דוד: על משמרותם. כל משמר בזמנו: ולשרת. בדבר השיר: נגד הכהנים. בעת שיעבדו הם על המזבח: לדבר יום ביומו. לשורר בכל יום שיר הקבוע בו: והשוערים. שומרי השערים העמיד כפי מה שנחלקו מי לשער זה ומי לזה: כי כן מצות דוד. להיות שוערים מיוחדים לכל שער ושער כמ"ש בד"ה א': (טו) מצות המלך. ממצות המלך אשר היה על הכהנים והלוים לכל דבר העבודה שמינה אותם ולשמור האוצרות: (טז) ותכן. המלאכה היתה נכונה מבלי מניעה עד היום שנגמרה: מוסד. ר"ל מעת בנין היסוד ועד כלותו: שלם בית ה'. כל שלמות בנין בית ה' וכפל הדבר פעמים ושלם לומר שלא היה לו מניעה ועכבה בעולם: (יז) אז. אחר כלות הבנין הלך למלחמה על עציון גבר וכו' וכבשם: (יח) יודעי ים. יודעי דרך הים ללכת בה בספינות: אופירה. היא מקום עפרות הזהב: ט (א) לנסות. לשאלו דברים סתומים קשה הידיעה לבחון חכמתו אם יוכל להגידם: עם לבבה. אשר הסתירה מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה מאז להשום שיהיה הדבר נשמע לשלמה: (ב) את כל דבריה. אשר שאלה אותו: אשר לא הגיד לה. אשר לא יוכל להגיד לה: (ד) ומושב עבדיו. כל אחד במקום הראוי לו וכן היה מעמד משרתיו כ"א במקום הראוי לשירותו: ומלבושיהם. הראוי לכל אחד לפי מה שהוא: ומשקיו. המשרתים להשקות המסובין: ועליתו. דרך עליתו לבית

מצודת ציון

בקרב אויביך (תהלים קי): (יד) מחלקות. מלשון חלק ור"ל המשמרות: (יח) אניות. ספינות: ט (א) לנסות. מלשון נסיון: בחידות. דברים סתומים קשה ההבנה: ובחיל. ענין עושר ורכוש כמו חילך וכל אוצרותיך (ירמיה יז): כבד. ענין רבוי: יקרה. חשובה: מרבית

זלא בנפש״ת פתורא דחבריה: לרוב מאד ח׳ דסמי׳ וסי׳ ואסף חיל כל הגוים. ויעש שלמה כל הכלים דסיפרא. ותתן למלך מאה ועשרים דסיפרא. ויאספו לירושלם. כי במצער
ונשים: הביאה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויקח דוד מידה. והמלך שלמה נתן למלכת שבא דסיפרא. ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם. וחד והביאה וביום השלישי תקח
יה שתי תורים או שני בני יונה. וג׳ הביאה וסי׳ הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה. ופרות הבשן. הביאה למוסר לבך. וחד והביאה לי ואכלה בעבור. משקה ר׳ קמצין

חָכְמָתֶֽךָ׃ ו וְלֹא־הֶאֱמַנְתִּי לְדִבְרֵיהֶם עַד אֲשֶׁר־בָּאתִי וַתִּרְאֶינָה עֵינַי וְהִנֵּה לֹא הֻגַּד־לִי חֲצִי מַרְבִּית חָכְמָתֶךָ יָסַפְתָּ עַל־הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר שָׁמָֽעְתִּי׃ ז אַשְׁרֵי אֲנָשֶׁיךָ וְאַשְׁרֵי עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ תָּמִיד וְשֹׁמְעִים אֶת־חָכְמָתֶֽךָ׃ ח יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּרוּךְ אֲשֶׁר חָפֵץ בְּךָ לְתִתְּךָ עַל־כִּסְאוֹ לְמֶלֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּאַהֲבַת אֱלֹהֶיךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַעֲמִידוֹ לְעוֹלָם וַיִּתֶּנְךָ עֲלֵיהֶם לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָֽה׃ ט וַתִּתֵּן לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים ׀ כִּכַּר זָהָב וּבְשָׂמִים לָרֹב מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה וְלֹא הָיָה כַּבֹּשֶׂם הַהוּא אֲשֶׁר נָתְנָה מַלְכַּת־שְׁבָא לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹֽה׃ י וְגַם־עַבְדֵי חוּרָם וְעַבְדֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר־הֵבִיאוּ זָהָב מֵאוֹפִיר הֵבִיאוּ עֲצֵי אַלְגּוּמִּים וְאֶבֶן יְקָרָֽה׃ יא וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲצֵי הָאַלְגּוּמִּים מְסִלּוֹת לְבֵית־יְהוָה וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ וְכִנֹּרוֹת וּנְבָלִים לַשָּׁרִים וְלֹא־נִרְאוּ כָהֵם לְפָנִים בְּאֶרֶץ יְהוּדָֽה׃ יב וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכַּת־שְׁבָא אֶת־כָּל־חֶפְצָהּ אֲשֶׁר שָׁאָלָה מִלְּבַד אֲשֶׁר־הֵבִיאָה אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּהֲפֹךְ וַתֵּלֶךְ לְאַרְצָהּ הִיא וַעֲבָדֶֽיהָ׃ יג וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר־בָּא לִשְׁלֹמֹה בְּשָׁנָה אֶחָת שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ כִּכְּרֵי זָהָֽב׃ יד לְבַד מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וְהַסֹּחֲרִים מְבִיאִים וְכָל־מַלְכֵי עֲרַב וּפַחוֹת הָאָרֶץ מְבִיאִים זָהָב וָכֶסֶף לִשְׁלֹמֹֽה׃ טו וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה זָהָב שָׁחוּט שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב שָׁחוּט יַעֲלֶה עַל־הַצִּנָּה הָאֶחָֽת׃ טז וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מָגִנִּים זָהָב שָׁחוּט שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בְּבֵית יַעַר הַלְּבָנֽוֹן׃ יז וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהֽוֹר׃ יח וְשֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּא וְכֶבֶשׁ בַּזָּהָב לַכִּסֵּא מָאֳחָזִים וְיָדוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה עַל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדֽוֹת׃ יט וּשְׁנֵים עָשָׂר אֲרָיוֹת עֹמְדִים

תולדות אהרן זהב שחוט. מולין ל.

רדק

ה׳ . מעלה שעשה מביתו לעלות לבית ה׳ : (יא) מסלות לבית ה׳. ובספר מלכים הוא אומר מסעד לבית ה׳ ופי׳ יעמוד סמיכות התקרות: (יב) מלבד אשר הביאה אל המלך. ובספר מלכים מלבד אשר נתן לה כיד המלך שלמה. ופי׳ הפסוק כן הוא והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר נתן לה מעצמו כנגד מה שהביאה היא לו שהיה צריך הוא ג״כ לתת לה דברי חמודות מעצמו כי היא הביאה לו ג״כ הרבה והוא נתן לה כנגד מה שהביאה לו ונתן לה ג״כ הוא כיד המלך מהנמצא בארץ ישראל ולא היה נמצא בארצה ויתכן לפרש נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מחידות ומדברי חכמות : ותהפך ותלך. כמו ותפן ותלך לארצה הכתוב במלכים ופי׳ הסיבה פניה ללכת וכן הפך איש מעל מרכבתו לקראתך : (יד) לבד מאנשי התרים והסוחרים . התרים הם הסוחרים הקטנים. מעטי הסחורות והעסקי׳ והם מחפשים הרבה על המקח ועל הממכר לפי שעסקם מעט לפיכך נקראים תרים והסוחרים הם הסוחרים הגדולים : (טז) שלש מאות זהב. ובמלכים שלש מנים פי׳ המנה מאה זהב : (יח) לכסא מאחזים. פי׳ המעלות היו מאחזים ונדבקים לכסא ודבקים בו והכבש היה לפי המעלות והיה בזהב ופי׳ כבש כמו מעלה אבל איננו עשוי כמעלות האבנים והעצים שהם זה על זה אלא מעלה אחת היא והוא משופע והולך ועולה מהקרקע עד המקום שעולין בו אליו לפיכך היו עושין למזבח כבש שעולין בו אליו כמו שאומר במשנה עלה בכבש והיה אסור לעשות בו מעלות כמ״ש ולא תעלה במעלות

רשי

נפסיקתא טייר הוא ל׳ ערבי וביקרא רבה בפ׳ בן המצרי כי עוף השמים יוליך את הקול (קהלת) זה עורב וחכמת טויארי : (ו) חצי מרבית. רבוי חכמות : (י) עצי אלגומים. מפרש בפסיקת׳ כתוב אחד אומר אלמוגים וכתוב אחד אומר אלגומים אלא אלגומים שמם ונקרא אלמוגים לפי שהיה מתמוגג וככסף מתוך רכיכתו כמו כוסות שהוא ככסף מתוך חשיבתו : (יא) מסלות. מדרגות (ובמלכים א׳ י׳) כתיב מסעד כדרך שעושין לעולין בדרך מעלות ומדרגות וי״א מסעד ומסילה אחד הם : וכנרות ונבלים לשרים. י״א לבני לוי המשוררים בכלי שיר ור׳ אליעזר זצ״ל פי׳ לשרים המשוררים לטייל לפני המלך דוגמא (שם ד׳) ויהי שירו חמשה ואלף הם שירות של חול שעשה לשורר לפניו לטייל והוא שכתוב (לקמן ל״ה) ויקונן ירמיה על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות וגו׳ : (יב) מלבד אשר הביאה. משום כבוד מלכי יהודה כתיב כאן דמשמע שהיא נתנה לו יותר ממה שנתן לה ובמלכים (שם י׳) כתיב מלבד אשר נתן לה כיד המלך דברים המצויין בא״י לאיכם מצוין במקומ׳ : (יד) לבד מאנשי התרים. שהיו דואגים לעבור ממדינה למדינה וממלכות למלכות בלא תייר והיו נותנים לו שכר תייר : והסוחרים מביאים. שהיו מביאי׳ לו ע״י עלילה כדי לראות חכמתו : (טו) מאתי׳ צנה. צנה מקפת את האדם משלש רוחותיו הוא שכת׳ (תילי׳ ה) כצנה רצון תעטרנו : זהב שחוט. זהב רך ונוח להרקע מרוב חשיבתו שנטוה כחוט : שש מאות זהב. שש מאות זהובים והוא שש מנים שהזהב הוא הדינר : (טז) יער הלבנון. בית גדול בנה שלמה בירושלים כדמוכח לקמן וכל אותם מגיני׳ לקח שישק ומריבוי עצי הלבנון הגדולים עשאן כדכתיב במלכים (א׳ ז׳) ויבן את בית יער הלבנון על ארבע טורי ארזים ושם נתן אותם מגינים והוא שכתוב ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער (ישעיה כ״ב) : (יז) כסא שן. שן של פיל : (יח) ושש מעלות לכסא. מדרגות לעלות בו : וידות מזה ומזה על מקום השבת: כמין מקלות מפאה לפאה מימין ומשמאל ולסמוך זרועותיו עליהם :
ושנים

מצודת ציון

(ו) מרבית. מל׳ רבוי : (י) אלגומים. הוא הפוך מן אלמוגים והוא מין עץ יקר : (יא) מסלות. מל׳ מסילה ודרך : (יד) התרים. הוא מל׳ לתור את הארץ (במדבר יג) והם הסוחרים הקטנים המחפשים ומרגלים אחר סחורה לקנותה במקום הזול : ופחות. שלטונים כמו פחת יהודה (חגי א) : (טו) צנה. הוא כעין מלבוש מקיף את הגוף להציל ממכת חרב כמו כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה) : שחוט. נמשך כמו חץ שחוט (ירמיה ט) ור״ל זהב טוב הנמשך כשעוה : (טז) מגנים. כלים עשוים לאחוז במלחמה להגן : (יז) שן. שן הפיל : (יח) מעלות. מדרגות : וכבש.
עשוי

מצודת דוד

לבית ה׳ : ולא היה וכו׳. אמרה בלשון גוזמא לרוב התמהון : (ו) יספת. החכמה הנמצא בך מרובה יותר מאשר הוגד לי : (ח) באהבת. בעבור שה׳ אוהב את ישראל שיתקיימו לעולם לזה העמידך למלוך בם להנהיגם במישור לפי רוב החכמה : (ט) ולא היה כבושם ההוא. בכמות רב מאד : (יא) מסלות. הוא העלייה שזכר למעלה שהיתה כעין מסלה : לבית ה׳ ולבית המלך. ר״ל מזה לזה : לשרים. למשוררים : כהם. ברוב הגודל : לפנים. קודם הזמן הזה : (יב) כל חפצה. מהדברים היקרים שראתה בבית שלמה : מלבד אשר הביאה. ר״ל מלבד אשר נתן לה מעצמו זולת שאלתה מול התשורה אשר הביאה היא לשלמה : ותהפך. הפכה פניה והלכה לה : (יג) אשר בא. מן אופיר : (יד) לבד. חוץ הזהב הבא לו מאנשי התרים וסוחרים שהיו מביאים : (טו) שש מאות זהב. ר״ל דינרי זהב : יעלה. היה נכנס בו : (טז) בבית יער הלבנון. בית גדול עשה ביער הלבנון כמ״ש במ״א : (יח) וכבש בזהב. קודם שעשו על המעלות היה עשוי כבש מזהב ודרך בו עלה המעלות לשבת על הכסא : לכסא מאחזים.

מעבר הוא על המעלות לעבור בהם היו מאחזים לכסא : וידות. כעין זרועות יצאו אצל

מקום

בקריאה וסי' ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה. וכל כלי משקה המלך שלמה דסיפרא. וחבירו דמלכים. הוי משקה רעהו מספח: והם ט' ר"פ בקריאה וסימ' והם לא ידעו כי שמע יוסף. והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן. והם עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך הגדול. והם ובניהם על השערים. והם מביאים איש מנחתו דד"ה. והם לדמם יארבו יצפנו. והם ואבותינו הזידו דנחמיה. והם עבדיך ועמך דנחמיה. והם במלכותם ובטובך הרב: שכמה ה' בקריאה וסי' וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה. ויאסף יהושע את כל ישראל שכמה. וישלח מלאכים אל אבימלך וילך אבימלך בן ירבעל שכמה. הנה חג ה' בשילה. וילך רחבעם שכמה כי שכם באו כל ישראל דסיפרא:

שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה כֵן לְכָל־מַמְלָכָה׃ כ וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית־יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה׃ כא כִּי־אֳנִיּוֹת לַמֶּלֶךְ הֹלְכוֹת תַּרְשִׁישׁ עִם עַבְדֵי חוּרָם אַחַת לְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹאנָה ׀ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ נֹשְׂאוֹת זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים וְקוֹפִים וְתוּכִּיִּים׃ כב וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וְחָכְמָה׃ כג וְכֹל מַלְכֵי הָאָרֶץ מְבַקְשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן הָאֱלֹהִים בְּלִבּוֹ׃ כד וְהֵם מְבִיאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת נֵשֶׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה׃ כה וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֻרְיוֹת סוּסִים וּמַרְכָּבוֹת וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיַּנִּיחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ כו וַיְהִי מוֹשֵׁל בְּכָל־הַמְּלָכִים מִן־הַנָּהָר וְעַד־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרָיִם׃ כז וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַ͏ִם כָּאֲבָנִים וְאֵת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב׃ כח וּמוֹצִיאִים סוּסִים מִמִּצְרַיִם לִשְׁלֹמֹה וּמִכָּל־הָאֲרָצוֹת׃ כט וּשְׁאָר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־דִּבְרֵי נָתָן הַנָּבִיא וְעַל־נְבוּאַת אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי וּבַחֲזוֹת יֶעְדִּי הַחֹזֶה עַל־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃ ל וַיִּמְלֹךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלַ͏ִם עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ לא וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּעִיר דָּוִיד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

י א וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶמָה כִּי שְׁכֶם בָּאוּ כָל־יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ׃ ב וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וְהוּא בְמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ וַיָּשָׁב יָרָבְעָם מִמִּצְרָיִם׃ ג וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ־לוֹ וַיָּבֹא יָרָבְעָם וְכָל־יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ אֶל־רְחַבְעָם לֵאמֹר׃ ד אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְעַתָּה הָקֵל מֵעֲבוֹדַת אָבִיךָ הַקָּשָׁה וּמֵעֻלּוֹ הַכָּבֵד אֲשֶׁר־נָתַן עָלֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃ ה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלָי וַיֵּלֶךְ הָעָם׃ ו וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר־הָיוּ עֹמְדִים

תולדות אהרן אין כסף. סנהד' כא (סנהד' כ): וייטי לשלמה. שם:

רשי

(יט) ושנים אריות עומדים אצל הידות. של זהב וכל צורת הכסא וצורת החיות שבכסא מפורש בתרגום של מגילת אסתר: (כא) שנהבים. שן פיל ופיל עצמו: קופים. מע"ר קאצ"ן: ותוכיים טווסין: (כב) ויגדל המלך שלמה וגו'. לקיים מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת אתן לך גם כבוד (מלכים א' ג'): (כג) וכל מלכי הארץ וגו'. לקיים מה שאמר לו הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא יהיה (שם): (כד) והם מביאים איש מנחתו. על ידי עלילה שבאים לשמוע חכמתו כי אין כבוד לבוא לפני המלך ריקם. דוגמת ולא יראה את פני ס' ריקם (דברי' ט"ז): נשק. כלי זיין: (כה) ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלים. מקצתם ועבר על לא ירבה לו סוסים: (כט) על דברי נתן. ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן וגומר (שמואל ב' י"ב) עד ויקרא שמו ידידיה: ועל נבואת אחיה השילוני. (מלכים א' י"א) שקרע ממנו המלכות ונתנה לירבעם: (ל) על כל ישראל מ' שנה. מה שאין כן בדוד שבחברון מלך ז' שנים ובירושלים שלשים ושלש: (א) כי שכם באו כל ישראל להמליך אותו. בשכם שהוא מקום ירבעם שבחלק אפרים וירבעם אפרתי וכל זאת היתה סיבה מאת הקדוש ברוך הוא לקיים דברו קרוע אקרע הממלכה: (ב) ויהי כשמוע. פתרון ויהי כשמוע מקודם לכן שבאו להמליכו בשכם כשהוא עודנו במצרים: (ג) וישלחו ויקראו לו ויבא. וכל זה להודיענו רצונו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאפילו ירבעם עצמו בא להמליכו לרחבעם והסב הקב"ה אחר דבריו עד שמלך ירבעם: (ד) אביך הקשה

רדק

במעלות וכו': (כא) שנהבים וקופים ותוכיים. ת"י בספר מלכים שן דפיל וקופין ותוסין: (כה) ארבעת אלפים אריות סוסים. ובספר מלכים ארבעים אלף וכו'. פירשו רז"ל ארבעים אלף אצטבלאות ובכל אחת ארבעת אלפים סוסים: (ל) על כל ישראל ארבעים שנה. לפי שדוד לא מלך על כל ישראל ארבעים שנה כי בחברון לבדה מלך שבע שנים על יהודה לפי' אמר כי שלמה מלך על כל ישראל ארבעים

מצודת דוד

מקום היפיפה להשען בהם: אריות. צפוים מזהב: (יט) מזה ומזה. שמה מזה ושמה מזה: (כ) למאומה. לכלום: (כא) הולכות תרשיש. אשר היו הולכות אל תרשים ואחת לשלש שנים תבאנה מתרשים ונושאות זהב וכו' (ויתכן שאין זה אופיר האמור למעלה ולשתי המקומות שלח אניות): (כג) מבקשים. וכולם היו חפצים לראות את פני שלמה: (כד) דבר שנה בשנה. מנהג שנה בשנה כי כן היה עת בואם פעם בשנה: (כה) ארבעת אלפים אוריות. ובכ"א עמדו עשרה סוסים וז"ש במ"א ארבעים אלף אורות ור"ל ארבעים אלף סוסים עמדו באורות: ויניחם. מקצתם הניח בערי הרכב ומקצתם קצתם עם המלך בירושלים: (כו) מן הנהר. היוצא מן העדן והוא תחלת המזרח: (כז) ויתן וכו' כאבנים. הניחם ברחוב העיר כאבנים ובעבור כי היו רבי המשקל לא היה מהאפשר לשאתם ולגנבם: אשר בשפלה. הגדלים בשפלה הרבה מאוד: (כח) ומוציאים. אנשי מצרים היו מוציאים סוסים ממצרים להביא לשלמה וכן מכל הארצות: (כט) הראשונים. בראשית ימיו ובאחרית ימיו: על דברי נתן. על הספר אשר כתב נתן הנביא ובס' נבואת אחיה ובס' חזות יעדו החוזה בספור הנבואה שנבא על ירבעם (וכל הספרים האלה אינם נמצאים אצלינו): (ל) על כל ישראל. לפי שגם דוד מלך ארבעים שנה ולא היו כולם על ישראל כי בחברון מלך שבע שנים ושם חדשים על יהודה לבד לכן אמר כי שלמה מלך על כל ישראל כל ארבעים שנה: י (א) כי שכם וכו'. בחשבם אשר בירושלים בהיות מקומו יתחזק למלוך מבלי למלאות שאלתם: (ב) כשמוע. שמת שלמה: והוא במצרים. כשעוד היה במצרים: (ג) וישלחו ויקראו לו. ללכת עמהם אל רחבעם: (ד) הקשה את עלנו. לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הסוסים ואמרו במשל מעול כבד ההושם על צואר הבהמה: ועתה. הואיל והיך

מצודת ציון

עשוי כעין גשר משופע ובמשנה רגין וצולין בכבש (יומא כב): (כ) סגור. הנסגר בכור הצורף להסיר הסיג: (כא) שנהבים. שן הפיל: וקופים. שם חיה קוף ונזכר בדרז"ל (יומא כט): ותוכיים. שם העופות יפות הנוצה בתוך הגוונים וקוראים טווס: (כד) ושלמות. מלבושים: נשק. כלי זיין: (כה) אוריות. אבוסים כי אבוס בעליו (ישעיה א) תרגומו אוריה והוא מקום מאכל הבהמות: (כז) כשקמים. מין אילן תאנים: בשפלה. בעמק: (כט) ובחזות. ענין מראות

בגודל מעלת אביך אשר באו לראות פניו מאפסי ארץ א"כ מה לך לסרבות בתאגי בית וסוסים עזוב אותם והקל ש'ו:

בהיותו ג׳ חס׳ בקריאה וסי׳ בהיותו חי לאמר דסי׳. וחברו בהיותו חי דמלכים. בהיותו עצור בחצר המטרה: ויאמר אליהם סימן כל דד״ה ויאמר להם בס״ה ויאמר אליהם וסים׳ עוד שלשת ימים ושובו אלי. מה אתם נועצים ונשיב. ויקבוץ מלך ישראל את הנביאים. ויצא יהוידע. ויקם עזרא הסופר: אחיהו ה׳ וסים׳ ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפסוק. ות׳

לִפְנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו בִּהְיֹתוֹ חַי לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם נוֹעָצִים לְהָשִׁיב לָעָם־הַזֶּה דָּבָר׃ ז וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו לֵאמֹר אִם־תִּהְיֶה לְטוֹב לְהָעָם הַזֶּה וּרְצִיתָם וְדִבַּרְתָּ אֲלֵהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים כָּל־הַיָּמִים׃ ח וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ וַיִּוָּעַץ אֶת־הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ הָעֹמְדִים לְפָנָיו׃ ט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מָה אַתֶּם נוֹעָצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר הָקֵל מִן־הָעֹל אֲשֶׁר־נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ׃ י וַיְדַבְּרוּ אִתּוֹ הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לָעָם אֲשֶׁר־דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הִכְבִּיד אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה הָקֵל מֵעָלֵינוּ כֹּה תֹּאמַר אֲלֵהֶם קָטָנִּי עָבָה מִמָּתְנֵי אָבִי׃ יא וְעַתָּה אָבִי הֶעְמִיס עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד וַאֲנִי אֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי בָּעַקְרַבִּים׃ יב וַיָּבֹא יָרָבְעָם וְכָל־הָעָם אֶל־רְחַבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי׃ יג וַיַּעֲנֵם הַמֶּלֶךְ קָשָׁה וַיַּעֲזֹב הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֵת עֲצַת הַזְּקֵנִים׃ יד וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים לֵאמֹר (אָבִי) אַכְבִּיד אֶת־עֻלְּכֶם וַאֲנִי אֹסִיף עָלָיו אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי בָּעַקְרַבִּים׃ טו וְלֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם כִּי־הָיְתָה נְסִבָּה מֵעִם הָאֱלֹהִים לְמַעַן הָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד אֲחִיָּהוּ הַשִּׁילוֹנִי אֶל־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃ טז וְכָל־יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ לָהֶם וַיָּשִׁיבוּ הָעָם אֶת־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר מַה־לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִיד וְלֹא־נַחֲלָה בְּבֶן־יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל עַתָּה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִיד וַיֵּלֶךְ כָּל־יִשְׂרָאֵל לְאֹהָלָיו׃

יז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם׃ יח וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־הֲדֹרָם אֲשֶׁר עַל־הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ־בוֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלִָם׃ יט וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִיד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ יא א וַיָּבֹא רְחַבְעָם יְרוּשָׁלִַם וַיַּקְהֵל אֶת־בֵּית יְהוּדָה וּבִנְיָמִן מֵאָה וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם־יִשְׂרָאֵל

רדק

ארבעים שנה: (ו) איך אתם נועצים. איך אתם בעצמכם לתת לי עצה: להעם הזה. עם ה״א הידיעה וברוב הס״א חסרה להקל: (י) לאמר אכביד את עולכם. היה לו לומר אבי הכביד את עולכם ואני אוסיף עליו אלא פי׳ אם חסר דבר וכה משפטו אכביד את עולכם כאשר הכביד אבי ואני אוסיף עליו או אלף אכביד במקום הוא״ו הוא מקור כמו אברך. אתכם. שהאל״ף בהם מקום ה״א. ופי׳ אבי אמר להכביד עלכם ואני אוסיף עליו: (טו) כי היתה נסבה מעם האלהים. ובספר מלכים אומר כי היתה סבה והוא שם וזה נפעל עומד שהוא התאר. ר״ל כי היתה

רשי

הקשה את עלנו. כי איש טורח במלאכה היה ועליהו הטיל לפרנס פועליו והמס כדכתיב במלכים (א ה׳) ויעל המלך שלמה מס וגומר: (ו) נועצים. כמו יועצים וכן יאמר מן יודעים נודעים אף יועצים להכא נועצים נתיעצים כבר: (י) קטני עבה ממתני אבי. אצבע קטנה שלי גדולה ממתני אבי כלומר אני חזק ממנו: (יא) העמים. כמו (ראשית מ״ג) ויעמוס איש על חמורו: בעקרבים. בריט״ן בל׳ אשכנ״ז שעוקצין כעקרבים: (טו) כי היתה נסבה למען הקים ה׳ את דברו. כמו שמפורש (במלכים א יא) להסיר ממנו י׳ השבטים וליתן לירבעם וזהו לא יסור שבט מיהודה (ראשית מ״ט) לא ירד ממלכותו עד כי יבא שילה פתרון עד כי יבא יהודה שילה להמליך שם רחבעם ושם לו יקהת עמים להמליכו ושם נחלקה המלכות ואבד מלכות של עשר׳ השבטים ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתיב (סוף שופטים) והנה חג לה׳ בשילה מימים ימימה במסילה העולה מבית אל שכמה וכתיב בירמיה משכם ומשילה ולכבוד משכן שילה נאספים לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה וכשנאספים בשכם אז יסור שבט מיהודה ששם המלכות נחלקה: (טז) לאהליך ישראל. מוסב על מה לנו חלק בדוד מה לעזוב אהלינו ולילך אחריו לא כן אלא לכו כל ישראל איש לאהליו: עתה ראה ביתך דוד. מוסב על ולא נחלה בבן ישי כלומר אין לנו בו נחלה אלא בבית המקדש שבירושלים שאנו זובחים בו ולראות בו בשלש רגלים: ראה ביתך דוד. אין אנו צריכין לו לילך שם יהיה לך לבדך (וכל זה לא נראה לי) אלא ראה ביתך דוד אי איפשנו לא כך ולא בבית המקדש שלך: (יח) הדורם. הוא אדונירם (מלכים א׳ ד׳) שבימי שלמה גדולתו גדולה ובימי רחבעם נשפלה גדולתו על כן נקרא הדורם: וירגמו בו בני ישראל אבן. ולפי שרחבעם לא ידע הסבה והקשר שהסבו ממנו על כן נהרג כששאל המס שקצב עליהם שלמה: (יט) ויפשעו ישראל בבית דוד. לשון מרדות ודוגמא (מלכים ב׳) בימיו פשע מואב וגו׳ (משלי י״א) אח נפשע מקרית עוז. אז תפשע לבנה (לקמן ל״א): (א) ויקהל את בית יהודה ובנימן. שהיו בתחום יחד וגם ירושלים היתה של שניהם ובית המקדש על תחום שניהם בנוי ובגבולים ביהושע מפרש היאך היה תחומן יחד וגם רבותינו אמרו רצועה יוצאה מחלק בנימין ונכנסת בחלקו של יהודה

מצודת ציון

מראות גבואה ור״ל בספר נבואות יעדו הוא עדו החוזה: י (יא) העמים. ענין הטענת משא כמו ויעמוס איש על חמורו (בראשית מד): יסר. מכת יסורין: בשוטים. ענין שרביט כמו שוט לסוס (משלי כו): בעקרבים. הם מיני קוצים וכן ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב): (טו) נסבה. מל׳ סבה והוא ענין הקפת הדבר והגורם לה: (יח) וירגמו. כן נקרא השלכת אבנים: התאמץ. מל׳ אומץ וחוזק: (יט) ויפשעו. ענין מרידה וכן ויפשע מואב (מ״ב א): נגידים

מצודת דוד

(ה) עוד שלשת ימים. התעכבו עוד שלשת ימים ואח״ז שובו אלי: (ז) לטוב. להיות טוב לדבר רכות: ורציתם. תרצה אותם בדברי רצוי ופיוס: והיו לך. אז יהיו לך לעבדים לעולם כי תמלוך בכל אשר תאוה נפשך: (ח) ויעזב. כי לא ישרה בעיניו: גדלו אתו. יחד מקטנותם: (י) קטני. אצבעי הקטן היא עבה יותר משתי מתני אבי כלומר אני במעלה יותר מאבי ומהצורך להרבות סוס ובני בית: (יא) ועתה. הואיל וארבה סוס ובני בית עם כי אבי הכביד עליכם עול כבד הנה אני אוסיף עול כי הכל יהיה עליכם לכלכל: יסר אתכם. למלאות די מחסורו: בעקרבים. המכאיב יותר: (יד) אכביד. אני אכביד העול ועוד אני אוסיף עליו בכל פעס ודבר בגאוה ובגודל לבב: (טו) אל העם. אשר שאלו להקל העול: כי היתה נסבה. לא לגודל סכלותו לא שמע אל העם כ״א מה׳ היתה: אל ירבעם. שימלוך הוא כמ״ש במ״א: (טז) וכל ישראל כי וכו׳. ר״ל וכל ישראל כאשר לא שמע המלך להם אז השיבו העם את המלך וכו׳: מה לנו. ר״ל מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד להיות עבדים לזרעו: ולא נחלה. אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי: איש לאהליך ישראל. אתם ישראל לכו כ״א לאהלו ולא תמליכו אותו: עתה. ר״ל אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם ואין לך עסק במלוכה: (יח) וישלח. שלח את העם להחזירם בדברי רכות: התאמץ וכו׳. כי פחד לנפשו: (יט) עד היום הזה. ר״ל עד אשר גלו מארצם: יא (א) ובנימין. כי גם עליהם מלך על כי ירושלים עיר המלוכה

אמר אל אחיהו. ויהי כשמוע אחיהו. ויקברו אתו ויספדו אתו. ולא שמע המלך דד"ה: שמעיהו ה' בקריאה וסי' ואל שמעיהו הנחלמי תיה. וגם איש היה מתנבא בשם ה' שמעיהו שמו. וירד בית המלך על. ויהי דבר האלהים אל דד"ה. ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו. וכל ושמעיהו דכו' במ"א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם: ויין ז' בקריאה וסימ' ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם. והיה כנור ונבל תוף וחליל. ויחזק את המצורות דסיפרא. לאמותם יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם. לחם חמודות לא אכלתי. והפחות הראשונים: בן ירימות בן כתיב וקרי בת ירימות והוא חד מן ז' מלין כתיב נו"ן יתיר בקריאה ולא קריין וסי' יתנן לנו שבעה אנשים. תתן כד הקמח לא תכלה. ופני לב נבון יבקש

להשיב את הממלכה לרחבעם: ב ויהי דבר יהוה אל שמעיהו איש האלהים לאמר: ג אמר אל רחבעם בן שלמה מלך יהודה ואל כל ישראל ביהודה ובנימן לאמר: ד כה אמר יהוה לא תעלו ולא תלחמו עם אחיכם שובו איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה וישמעו את דברי יהוה וישבו מלכת אל ירבעם: ה וישב רחבעם בירושלם ויבן ערים למצור ביהודה: ו ויבן את בית לחם ואת עיטם ואת תקוע: ז ואת בית צור ואת שוכו ואת עדלם: ח ואת גת ואת מרשה ואת זיף: ט ואת אדורים ואת לכיש ואת עזקה: י ואת צרעה ואת אילון ואת חברון אשר ביהודה ובבנימן ערי מצורות: יא ויחזק את המצורות ויתן בהם נגידים ואצרות מאכל ושמן ויין: יב ובכל עיר ועיר צנות ורמחים ויחזקם להרבה מאד ויהי לו יהודה ובנימן: יג והכהנים והלוים אשר בכל ישראל התיצבו עליו מכל גבולם: יד כי עזבו הלוים את מגרשיהם ואחזתם וילכו ליהודה ולירושלם כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן ליהוה: טו ויעמד לו כהנים לבמות ולשעירים ולעגלים אשר עשה: טז ואחריהם מכל שבטי ישראל הנתנים את לבבם לבקש את יהוה אלהי ישראל באו ירושלם לזבוח ליהוה אלהי אבותיהם: יז ויחזקו את מלכות יהודה ויאמצו את רחבעם בן שלמה לשנים שלוש כי הלכו בדרך דויד ושלמה לשנים שלוש: יח ויקח לו רחבעם אשה את מחלת בן ירימות בן דויד אביהיל בת אליאב בן ישי: יט ותלד לו בנים את יעוש ואת שמריה ואת זהם: כ ואחריה לקח את מעכה בת אבשלום ותלד לו את אביה ואת עתי ואת זיזא ואת שלמית: כא ויאהב רחבעם את מעכה בת אבשלום מכל נשיו ופילגשיו כי נשים שמונה עשרה נשא ופילגשים ששים ויולד עשרים ושמונה בנים וששים בנות: כב ויעמד לראש רחבעם את אביה בן מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו: כג ויבן ויפרץ מכל בניו לכל ארצות יהודה

רש"י

יהודה ועליה מזבח בנוי לכך לא היו יכולין לספרד זה מזה וגם כתוב בסמוך: (ד) עם אחיכם. והלא אחיכם בני איש אחד: (ה) ויבן ערים למצור. ערים קטנים בנה וסבב כל סביבותם מים משום חוזק וה מצור כדאמרינן (בישעיה ל"ז) אני קרתי ושתיתי מים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור ועתה הוצרך לכך כי פשעו בו ישראל: (יא) ויתן בהם נגידים. שרים ונציבים לשמור הערים והכרכים: ואוצרות מאכל ושמן ויין. לפי שיהא להם מאכל מזומן אם יעלו בית ישראל למצור: (יד) כי עזבו הלוים את מגרשיהם. שבכל ארץ עשרת השבטים: כי הזניחם ירבעם. הזניחם מלעבוד ומכהן לה': (טו) כהנים לבמות. כלומר למה הזניח ירבעם הכהנים והלוים לפי שהעמיד כהנים כומרים לשעירים: (טז) ואחריהם. של לוים וכהנים: (יח) אביהיל בת אליאב כמו ואביהיל דוגמא (ירמי' יא) ככבש אלוף וזה שטעה שמואל הרואה כשהעביר ישי את אליאב לפני שמואל ואמר (שמואל א' י"ז) אך נגד ה' משיחו זה שהקב"ה עתיד לומר קום נא משחהו כי הוא זה וטעה בו שמואל שראה בתו של אליאב אשת רחבעם מלכה ועל זה הדבר נענש שמואל כי כששאל לו שאול איזה בית הרואה (שם א' ט') ויאמר שמואל אנכי הרואה שלא ענהו דרך ענוה לומר מה תראה אמר לו הקב"ה חייך אתה עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה באליאב ובתו המלכה: (כב) לנגיד באחיו. כדי להמליכו: (כג) ויפרץ. פזר בניו לכל ארצות יהודה דוגמא

רד"ק

היתה גזרה נסבה מאת האלהים שישמע לעצת הילדים: (יח) אביהיל בת אליאב וכו'. חסר וי"ו החבור כמו שמש ירח ראובן שמעון. לקח מחלת בת ירימות לאשה ולקח ג"כ אביהיל בת אליאב וירימות זה לא נזכר בבני דוד אולי הוא אחד מן הנזכרים ושתי שמות היו לו: (יט) ותלד לו. על אחת מהם הוא אומר כי האחרת מתה או לא היו לו בנים ממנה: (כב) כי להמליכו. פירושו כי אמר להמליכו והעמידו בחייו לנגיד באחיו: (כג) ויבן ויפרוץ מכל בניו. פי' הבין בדבר ופחד ממרד ופרץ מכל בניו ופזרם בכל ארצות יהודה ובנימין כדי להחזיק המלכות בידו: ויתן להם המזון לרוב. כדי שלא יצטרכו לשאול לעם: וישאל המון נשים. פי' לבניו כדי להרבות זרעו כי לעצמו הנה כתוב כי שמונה עשרה נשים נשא וששים פלגשים.
א"כ

מצודת דוד

היתה לנחלה ליהודה ובנימין ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו בנימין עמהם כי אינם רק טפלים להם: (ג) ביהודה ובנימין. היושבים בארץ יהודה ובנימין: (ה) למצור ביהודה. בארץ יהודה בנה ערים להיות ערי מבצר להשגב בהן: (ו) אשר ביהודה ובנימין. מהם היו בנחלת יהודה ומהם בבנימין: ערי מצורות. להיות ערי מבצר: (יא) ויחזק. חזקם בכל עת: ואוצרות מאכל. להכין על עת המצור: (יב) להרבה מאד. בהרבה מיני חוזק: ויהי לו וגו'. ולא עלה עליו מלך ישראל ללקחם מאתו בעבור חוזק הערים: (יג) התיצבו עליו. באו מכל גבולם להתיצב. לעמוד בארץ יהודה תחת ממשלתו: (יד) את מגרשיהם. שהיו להם בארץ עשרת השבטים: כי הזניחם. הכריחם לעזב עבודת המקום מלכהן לה' ולא נתנם ללכת לבה"מ ולזה עזבו את מגרשיהם והלכו ליהודה: (טו) ויעמד לו. ירבעם העמיד לעצמו כהנים ולא מבני אהרן: לשעירים. שדים הנראים בדמות שעירים למי שמאמין בהם: (טז) ואחריהם. אחרי בוא הכהנים והלוים: (יז) ויחזקו. הבאים ההם חזקו מלכות יהודה והיו ידם עמהם: כי הלכו. הבאים ההם הלכו בדרך דוד לעבוד את ה': (יט) ותלד לו. האחת מהן: (כב) ויעמד לראש רחבעם. רחבעם העמיד לראש את אביה להיות לנגיד בכל אחיו כי חשב להמליכו אחר מותו ולזה העמידו בחייו לנגיד: (כג) ויבן. הבין בדבר מרד ופחד ממנו ולזה התחזק במה שפיזר את כל בניו לכל ארצות יהודה ובנימין לכל ערי המבצר לשמרו מן המרד: לרוב. לבל יצטרכו לשאול מאת העם

מצודת ציון

יא (יא) נגידים. פקידים: (יב) צנות. מל' צנה והוא מכלי מלחמה: ורמחים. כענין חנית: (יד) הזניחם. ענין עזיבה כמו זנח ה' מזבחו (איכה ב): (יז) ויאמצו. מל' אומץ וחוזק: (יח) ירימות. לא נזכר בבני דוד ואולי נזכר הוא בשמו האחר: (כג) ויפרץ. ענין התחזקות כמו מה

דעת. תנין גם תנין חלצו שר היניקו גוריהן . בן ויקח לו רחבעם אשה את מחלת דסיפרא. מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה . מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא מן המערת. ויהי כ׳ בטעם תביר ר״פ בקריאה וסימ׳ ויהי כאשר פתר לנו כן היה. ויהי המכס לה׳ מן הצאן . ויהי בנסוע הארון . ויהי כאשר תם כל העם . עד היותם ויהי גבול בני אפרים דיהושע . כי בא ירושלם . ויהי הדבר הזה לחטאת . ויהי ביום השביעי וימת הילד . וילכו העם . ויהי מקץ ימים ויבש הנחל . ויהי בשנת החמשית למלך רחבעם דמלכים . כראות אחאב את אליהו . כי מת נבות . ויהי ביום השני להמית את גדליהו . בעשתי עשרה שנה דעתליה . יען אשר אמרה צור . ויהי מדי בוא המלך בית ה׳ דמלכים . וחברו דסיפרא . ויהי

וּבִנְיָמִן לְכֹל עָרֵי הַמְּצֻרוֹת וַיִּתֵּן לָהֶם הַמָּזוֹן לָרֹב וַיִּשְׁאַל הֲמוֹן נָשִׁים׃ יב א וַיְהִי כְּהָכִין מַלְכוּת רְחַבְעָם וּכְחֶזְקָתוֹ עָזַב אֶת־תּוֹרַת יְהוָה וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ׃ ב וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלִַם כִּי מָעֲלוּ בַּיהוָה׃ ג בְּאֶלֶף וּמָאתַיִם רֶכֶב וּבְשִׁשִּׁים אֶלֶף פָּרָשִׁים וְאֵין מִסְפָּר לָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ עִמּוֹ מִמִּצְרַיִם לוּבִים סֻכִּיִּים וְכוּשִׁים׃ ד וַיִּלְכֹּד אֶת־עָרֵי הַמְּצֻרוֹת אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיָּבֹא עַד־יְרוּשָׁלִָם׃ ה וּשְׁמַעְיָה הַנָּבִיא בָּא אֶל־רְחַבְעָם וְשָׂרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־נֶאֶסְפוּ אֶל־יְרוּשָׁלִַם מִפְּנֵי שִׁישָׁק וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם עֲזַבְתֶּם אֹתִי וְאַף־אֲנִי עָזַבְתִּי אֶתְכֶם בְּיַד־שִׁישָׁק׃ ו וַיִּכָּנְעוּ שָׂרֵי־יִשְׂרָאֵל וְהַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ צַדִּיק יְהוָה׃ ז וּבִרְאוֹת יְהוָה כִּי נִכְנָעוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־שְׁמַעְיָה לֵאמֹר נִכְנְעוּ לֹא אַשְׁחִיתֵם וְנָתַתִּי לָהֶם כִּמְעַט לִפְלֵיטָה וְלֹא־תִתַּךְ חֲמָתִי בִּירוּשָׁלִַם בְּיַד־שִׁישָׁק׃ ח כִּי יִהְיוּ־לוֹ לַעֲבָדִים וְיֵדְעוּ עֲבוֹדָתִי וַעֲבוֹדַת מַמְלְכוֹת הָאֲרָצוֹת׃ ט וַיַּעַל שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח אֶת־אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח אֶת־מָגִנֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה׃ י וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם תַּחְתֵּיהֶם מָגִנֵּי נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־יַד שָׂרֵי הָרָצִים הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ יא וַיְהִי מִדֵּי־בוֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה בָּאוּ הָרָצִים וּנְשָׂאוּם וֶהֱשִׁבוּם אֶל־תָּא הָרָצִים׃ יב וּבְהִכָּנְעוֹ שָׁב מִמֶּנּוּ אַף־יְהוָה וְלֹא לְהַשְׁחִית לְכָלָה וְגַם בִּיהוּדָה הָיָה דְּבָרִים טוֹבִים׃ יג וַיִּתְחַזֵּק הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם בִּירוּשָׁלִַם וַיִּמְלֹךְ כִּי בֶן־אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה רְחַבְעָם בְּמָלְכוֹ וּשְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר־בָּחַר יְהוָה לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֹּנִית׃ יד וַיַּעַשׂ הָרָע כִּי לֹא הֵכִין לִבּוֹ לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה׃ טו וְדִבְרֵי רְחַבְעָם הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים בְּדִבְרֵי שְׁמַעְיָה הַנָּבִיא וְעִדּוֹ הַחֹזֶה לְהִתְיַחֵשׂ וּמִלְחֲמוֹת רְחַבְעָם וְיָרָבְעָם כָּל־הַיָּמִים׃ טז וַיִּשְׁכַּב רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִיד וַיִּמְלֹךְ אֲבִיָּה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ יג א בִּשְׁנַת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ יָרָבְעָם וַיִּמְלֹךְ אֲבִיָּה עַל־יְהוּדָה׃

תולדות אחרן ויכנעו שרי ישראל. (תענית סס סנהד׳ כח) :

רדק

א״כ וישאל המון נשים לצורך בניו הוא : (יא) אל תא הרצים. פי׳ אל חדר הרצים : (טו) להתיחש. פי׳ דברי שמעיה ועדו הנביאים היו בדברי המלכים ובהתיחשם : (א) בשנת שמנה עשרה למלך ירבעם וימלוך אביה. לא ידענו למה נתעכב שנה אחת מלמלוך שהרי רחבעם לא מלך אלא י״ז שנה ורחבעם וירבעם התחלת מלכותם בשנה אחת. ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנה עשרה ולא

רשי

דוגמא (לעיל א׳ ד׳) ובית אביהם פרצו לרוב : (ז) נכנעו לא אשחיתם . דוגמא למטה (י״ד) עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו ה׳ אלהינו דרשנו וגו׳ . כן דרך הפסוק כשמפסיק בנתיים כופל עוד התיב׳ לאומרה דוגמא (מדבר י׳) והיה כי תלך עמנו והיה הטוב וגו׳ : (ח) כי יהיו לו לעבדים . לשישק ולשאר עובדי כוכבים כמפורש : וידעו עבודתי. כשישובו לא יהיה עליהם שום מושל ממלכי עובדי כוכבי׳ אבל כשתשובו מאחרי תורתי תדעו עבודת מלכי הארצות ותעבדו לה׳ : (י) והפקי׳ על יד שרי הרצים. לקח המגינים מבית יער הלבנון והפקידם לשרי הרצים ואח״כ השיבם אל תא הרצים חדר הרצי׳ כלומר אל תקום׳. ענין אח׳ מפי מורי לפי שהיה דואג ממלך מצרים וממלך ישראל היו נושאין אותן לפניו : (יב) ובהכנעו שב ממנו חרון אף ה׳. היה לו לומר למעלה מיד כשאמר ויעל שישק וגומר אלא שהפסיק בנתיים לצורך ויעש תחתיהם מגיני נחשת : (יג) ויתחזק המלך רחבעם . ומפרש למה שהרי כשהומלך תחילה היה בן מ״א לפיכך היה בו כח וחוזק להתחזק מעצמו כי היה בן שנה כשמת דוד שהרי שלמה מלך מ׳ שנה ושלמה עדיין לא מלך כשנולד רחבעם נמצא שרחבעם היה בן מ״א כשמלך : העיר אשר בחר ה׳ לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל . אלא שנתקלקלו במעשיהם כדכתיב ויעש הרע כי לא הבין לבו לדרוש את ה׳ וגרמו שנסתלקה שכינה מהם וכאלו קובל ומפיגין על כך : (טו) בדברי שמעיה הנביא . כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא וזהו שמעיה שאמר לעיל (כ׳ י״א) ולקמן (י״ב) מוכיח ויחר דברי אביה

מצודת ציון

מס פרלת (בראשית לח) : המון . ענין רבוי : יב (ב) מעלו . פשעו ומרדו : (ג) לובים וגו׳ . שמות עכו״ם סם : (ז) לפליטה . הצלה ושארית : תתך . ענין יציקה והרקה כמו ותתך עלינו האלה (דניאל ט) : (י) תחתיהם . במקומם : והפקיד . מל׳ פקדון : על יד . ביד : (יא) מדי . מתי ר״ל בכל עת וכן מדי עלותם (ש״א א) : תא . ענין חדר מה כמו וכתא קנה אחד

מצודת דוד

העם : וישאל המון נשים . להפיאם לפניו למען יתחזק במלוכה בעזר אבות הנשים : יב (ב) כי מעלו בה׳ . ובעון זה בא עליהם האויב : (ו) כמעט לפליטה . ר״ל פליטה מועטת : ביד שישק . להיות נשחתים בידו : (ח) וידעו וכו׳ . ידעו מה טוב אם לעבוד את ה׳ אם לעבוד ממלכות הארצות כ״א עבדו את ה׳ לא היו מושלים בהם הממלכות : (יא) ונשאום . להגן עליו מהאויב הבא פתאום : והשיבום . אחרי בואו לבית המלך : (יב) ובהכנעו . בעבור הכנעו שב וכו׳ ולא אמר להשחית בכליון גמור : וגם ביהודה . באנשי יהודה נמצאו דברים טובים ויפרים והגין עליהם זכותם : (יג) כי בן ארבעים ואחת וכו׳ . ועל שהיה גדול בשנים היה בו כח להתחזק : מכל שבטי . מכל ערי שבטי ישראל : (יד) ויעש הרע . בעבור שהיתה אמו בת עמון ולמדה אותו לעבודת הרע : כי לא הכין לבו . לא חקר להשכיל לדרוש את ה׳ לדעת אותו כי סמך על מה שלמדתו אמו : (טו) להתיחש . ר״ל בספריהם אשר יסופר בהם זכרון היחוס : כל הימים . המלחמות שביניהם היה כל הימים ועם כי מתחלה שב רחבעם מלהלחם בירבעם בדבר הנביא מ״מ לאחר זמן חזר להלחם עמו כל הימים עד מותו : יג (א) בשנת שמונה עשרה . כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד ומת רחבעם בי״ז למלכו ובשנה הבאה נמלך אביה שהיא בי״ח לירבעם : מיכיהו

דבר ה׳ צבאות. וחברו: בבקר בבקר י״ג בקריאה וסימ׳ וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו. והקטיר עליו אהרן קטרת סמים. והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. מדוע אתה ככה דל בן המלך. מדי עברו יקח אתכם. ה׳ אלהים נתן לי לשון למודים. וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו. ומנחה תעשה עליו בבקר

ב שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו מיכיהו בת־אוריאל מן־גבעה ומלחמה היתה בין אביה ובין ירבעם: ג ויאסר אביה את־המלחמה בחיל גבורי מלחמה ארבע־מאות אלף איש בחור וירבעם ערך עמו מלחמה בשמונה מאות אלף איש בחור גבור חיל: ד ויקם אביה מעל להר צמרים אשר בהר אפרים ויאמר שמעוני ירבעם וכל־ישראל: ה הלא לכם לדעת כי יהוה אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד על־ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח: ו ויקם ירבעם בן־נבט עבד שלמה בן־דויד וימרד על־אדניו: ז ויקבצו עליו אנשים רקים בני בליעל ויתאמצו על־רחבעם בן־שלמה ורחבעם היה נער ורך־לבב ולא התחזק לפניהם: ח ועתה אתם אמרים להתחזק לפני ממלכת יהוה ביד בני דויד ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים: ט הלא הדחתם את־כהני יהוה את־בני אהרן והלוים ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות כל־הבא למלא ידו בפר בן־בקר ואילם שבעה והיה כהן ללא אלהים: י ואנחנו יהוה אלהינו ולא עזבנהו וכהנים משרתים ליהוה בני אהרן והלוים במלאכת: יא ומקטרים ליהוה עלות בבקר־בבקר ובערב־בערב וקטרת־סמים ומערכת לחם על־השלחן הטהור ומנורת הזהב ונרתיה לבער בערב בערב כי־שמרים אנחנו את־משמרת יהוה אלהינו ואתם עזבתם אתו: יב והנה עמנו בראש האלהים וכהניו וחצצרות התרועה להריע עליכם בני ישראל אל־תלחמו עם־יהוה אלהי־אבתיכם כי־לא תצליחו: יג וירבעם הסב את־המארב לבוא מאחריהם ויהיו לפני יהודה והמארב מאחריהם: יד ויפנו יהודה והנה להם המלחמה פנים ואחור ויצעקו ליהוה והכהנים מחצצרים בחצצרות: טו ויריעו איש יהודה ויהי בהריע איש יהודה והאלהים נגף את־ירבעם וכל־ישראל לפני אביה ויהודה: טז וינוסו בני־ישראל מפני יהודה

תולדות אהרן המון רב. (יבמות טו): השלחן הטהור. יומא כח: ומנורת הזהב. מנחות לט:

רש"י

אביה ודרכיו ודבריו כתובין במדרש הנביא עדו ספרו היה נקרא מדרש: (ב) שלש שנים מלך בירושלים. ולא יותר כדמוכח במלכים ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה נמצא שאפילו שלשה שנים שלמים לא מלך: מיכיהו בת אוריאל. ולמעלה (י״א כ) קורא לה שם אחר מעכה בת אבשלום ובמלכים כתיב כמו כן מעכה בת אבישלום מיכיהו בת אוריאל היה שמה וכאן קורא אותה כן לפי שהוא ספר הייחס של יהודה ובמלכים שהוא ספר מלכי ישראל ויהודה קראה בשם כנויה מעכה בת אבישלום ולפיכך כינו שמה משם גמור שלה מיכיהו מעכה ושם אביה אוריאל אבישלום לפי שעל שם כלתה נקראת שהיתה אשת חיל גברתנית ככתוב (לקמן כ״ב) וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה ומשום כבודה של כלתה קראה לחמותה על שם כלתה כך מפורש בירושלמי והמסורת הזה תקח בידך בשם רבינו אלעזר וכן אמר לי בשם אביו וכן מצאתי בפירוש אביו בכל מקום שהוסיף וי״ו בשם אשה זו משום שבחה כמו עתליה ועתליהו מולכ׳ על הארץ כי אשת חיל היתה וכן יכליה וכליהו לפי שהיתה גברתנית כי אמציה בעלה נס לכישה ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא שפטה את העם כל אותן חמש עשרה השנים ושוב כשמת המליכו את בנו עזיהו אחריו בן שש עשרה שנה: (ד) ויקם אביה שהלך אביה למלחמה על ירבעם במחוז של ירבעם בהר אפרים: (ה) ברית מלח בקיום ואמונה. ועתה: (ו) ויקם ירבעם עבד שלמה וגו׳. ועל זאת יש בזיון גדול: (ז) ויקבצו עליו אנשים רקים. רשעים: ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב. ולפי שמלאו בו שפלות ורכיכות לבב התאמצו עליו: נער. אע״פ שהיה בן מ״א שנה כשמלך קורהו נער ופי׳ (לעיל א׳ כ״ב) על שלמה: (ט) כעמי הארצות. כל הרוצה לבוא ולמלא ידו ולהיות כהן לעגל זהב יביא עמו פר בן בקר ואילים שבעה ויקבלוהו: והיה כהן ללא אלהים. למלא ידו להבדיל בין טומאה לטהרה דוגמא (שמות כ״ט) למשחה בהם ולמלא בם את ידם: (י) והלוים במלאכת. כלומר במלאכתם זה לשיר וזה לשוער כל איש למלאכתו כאשר הכין דוד:

ולא

רד"ק

ולא מנאם לו לפי שלא השלימם ומנאם לירבעם כמשפט: (ב) ושם אמו מיכיהו בת אוריאל. היא מעכה בת אבשלום הנזכרת למעלה ושני שמות היו לה ולאביה. ומיכיהו ומעכה קרובים בלשון והרבה נמצאים בזה הספר אדם אחד נזכר בשתי שמות: (ז) נער רך לבב וכו׳. והלא בן מ״א שנה במלכו היה אלא כנער שלא היה אמיץ לב ללחום: (י) והלוים במלאכת. במלאכה הראויה להם והם כלי השיר והיתה מ״ם במלאכת ראוי׳ להדגם ונרפאה להקל · וכן בשר חי

בשאת

מצודת דוד

(ב) מיכיהו בת אוריאל. היא מעכה בת אבישלום הנזכרת למעלה ושתי שמות היו לה ולאביה וכמוהו רבים בזה הספר: (ג) ויאסור. ראש המלחמה נקרא אוסר על כי הוא מעמיד את אנשי המלחמה וקושר אותם באזהרות בעניני המלחמה וכן מי יאסור המלחמה (מ״א כ׳): (ד) מעל להר צמרים. ר״ל במקום גבוה מן ההר: (ה) הלא לכם לדעת. ר״ל הלא כולכם יודעים: ברית מלח. בכריתת ברית המתקיים כמלח הזה המתקיים ואינו מסריח: (ו) היה נער. ר״ל בלא אמוץ הלב כנער בשנים: ורך לבב. הוא הפוך מן קשה הלב ר״ל שהיה מתפחד לרדת במלחמה: ולא התחזק. לקחת המלוכה מיד ירבעם: (ח) ביד בני דוד. הנהוגה ביד בני דוד: ואתם המון רב. ר״ל ואם הבטחון הוא בעבור שאתם המון רב והלא עמכם עון עגלי הזהב ולא תוכלו לעמוד כי אתם המון רב: (ט) הדחתם. ע״י נדחו ממקומם ובאו לשבת עמדי וזה על כי לא הנחתם לבוא לשרת בבית ה׳: כל הבא. כל הרוצה לחנך עצמו לעבודה: בפר וכו׳. היה לפהן לעגלי הזהב: (י) ואנחנו. אבל אנחנו ה׳ הוא אלהינו: בני אהרן. המה בני אהרן: במלאכה. המה במלאכתם המוטל עליהם לשורר בבית ה׳: (יא) ומקטירים. הוא חוזר על בני אהרן: בבקר בבקר. ר״ל בכל בוקר: ומערכת. ועורכים מערכת להם הפנים: ומנורת וכו׳. ר״ל והזהירים הם בדבר המנורה לבער את הנרות בכל ערב: (יב) בראש. ללכת בראש המלחמה: להריע עליכם. להעלות זכרוננו לטובה כמ״ש וכי תבואו מלחמה וכו׳ והרעותם וכו׳ ונזכרתם וכו׳ (במדבר י׳): (יג) הסב. הסחיר אנשים במארב וסיבב אנשי המארב לבוא מאחרי בני יהודה: ויהיו. ירבעם והעם אשר עמו: (יד) המלחמה. אנשי המלחמה: מחצרים. היו תוקעים בחצוצרות ולתוספת ביאור אמר בחצצרות: (טו) ויריעו. תרועת נצחון כי בטחו בה׳ שינצחו במלחמה: נגף. הכה והחליש:

מצודת ציון

אחד (יחזקאל מ): יב (ד) צמרים. מל׳ גובה כמו צמרת הארז והוא הסעיף העולה למעלה מכולם (יחזקאל יז): (ז) רקים. פחותים וריקים מכל מעלה: בליעל. בלי עול. ר״ל שפרקו עול שמים: ויתאמצו. התחזקו: (ח) המון. ענין רבוי ולתוספת ביאור אמר רב: (ט) למלא ידו. ענין החנוך כמו ומלאת את ידם (שמות כח): (יא) ומערכת. ענין סדור: ונרותיה. כעין בזיכין והשמן והפתילה

ולא

בבקר ששית. יעשו את הכבש ואת המנחה. ה' צדיק בקרבה. ולעמוד בבקר בבקר. ומקטירים לה' עולות בבקר בבקר: על ה' ל"א בקריאה וסי' ובקר וראיתם את כבוד ה'. בתת ה' לכם בערב בשר לאכול. לכן אתה וכל עדתך הנועדים. אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה. ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא. והנביא ההוא או חלם החלום. והיא מרת נפש ותתפלל. ויחפאו בני ישראל דברים. לא יוסיף עוד שאר ישראל. ובני הנכר הנלוים על ה' לשרתו. אז תתענג על ה' והרכבתיך. לכן כה אמר ה' הנני פקד. השכירוהו כי על ה' הגדיל. ונשמד מואב מעם. ממך יצא חשב על ה' רעה. הלוא הכושים והלובים. ובעת ההיא בא חנני ויכנעו כני ישראל בעת ההיא. וישב בצר לו על ה' דד"ה. כי בשובכם על ה'. ועתה דברו עבדיו דד"ה. יתיצבו מלכי ארץ ורוזני'. ישועו ואין מושיע. והתענג על ה' ויתן לך. גול על ה' דרכך. השלך על ה' יהבך. אשרי

וַיִּתְּנֵם אֱלֹהִים בְּיָדָם׃ יז וַיַּכּוּ בָהֶם אֲבִיָּה וְעַמּוֹ מַכָּה רַבָּה וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים מִיִּשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ בָּחוּר׃ יח וַיִּכָּנְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא וַיֶּאֶמְצוּ בְּנֵי יְהוּדָה כִּי נִשְׁעֲנוּ עַל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃ יט וַיִּרְדֹּף אֲבִיָּה אַחֲרֵי יָרָבְעָם וַיִּלְכֹּד מִמֶּנּוּ עָרִים אֶת־בֵּית־אֵל וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יְשָׁנָה וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־עֶפְרוֹן וּבְנֹתֶיהָ׃ כ וְלֹא־עָצַר כֹּחַ־יָרָבְעָם עוֹד בִּימֵי אֲבִיָּהוּ וַיִּגְּפֵהוּ יְהוָה וַיָּמֹת׃ כא וַיִּתְחַזֵּק אֲבִיָּהוּ וַיִּשָּׂא־לוֹ נָשִׁים אַרְבַּע עֶשְׂרֵה וַיּוֹלֶד עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם בָּנִים וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה בָּנוֹת׃ כב וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲבִיָּה וּדְרָכָיו וּדְבָרָיו כְּתוּבִים בְּמִדְרַשׁ הַנָּבִיא עִדּוֹ׃ כג וַיִּשְׁכַּב אֲבִיָּה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִיד וַיִּמְלֹךְ אָסָא בְנוֹ תַּחְתָּיו בְּיָמָיו שָׁקְטָה הָאָרֶץ עֶשֶׂר שָׁנִים׃

יד א וַיַּעַשׂ אָסָא הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו׃ ב וַיָּסַר אֶת־מִזְבְּחוֹת הַנֵּכָר וְהַבָּמוֹת וַיְשַׁבֵּר אֶת־הַמַּצֵּבוֹת וַיְגַדַּע אֶת־הָאֲשֵׁרִים׃ ג וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וְלַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה׃ ד וַיָּסַר מִכָּל־עָרֵי יְהוּדָה אֶת־הַבָּמוֹת וְאֶת־הַחַמָּנִים וַתִּשְׁקֹט הַמַּמְלָכָה לְפָנָיו׃ ה וַיִּבֶן עָרֵי מְצוּרָה בִּיהוּדָה כִּי־שָׁקְטָה הָאָרֶץ וְאֵין־עִמּוֹ מִלְחָמָה בַּשָּׁנִים הָאֵלֶּה כִּי־הֵנִיחַ יְהוָה לוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה נִבְנֶה ׀ אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְנָסֵב חוֹמָה וּמִגְדָּלִים דְּלָתַיִם וּבְרִיחִים עוֹדֶנּוּ הָאָרֶץ לְפָנֵינוּ כִּי דָרַשְׁנוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דָּרַשְׁנוּ וַיָּנַח לָנוּ מִסָּבִיב וַיִּבְנוּ וַיַּצְלִיחוּ׃ ז וַיְהִי לְאָסָא חַיִל נֹשֵׂא צִנָּה וָרֹמַח מִיהוּדָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּמִבִּנְיָמִן נֹשְׂאֵי מָגֵן וְדֹרְכֵי קֶשֶׁת מָאתַיִם וּשְׁמוֹנִים אָלֶף כָּל־אֵלֶּה גִּבּוֹרֵי חָיִל׃ ח וַיֵּצֵא אֲלֵיהֶם זֶרַח הַכּוּשִׁי בְּחַיִל אֶלֶף אֲלָפִים וּמַרְכָּבוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיָּבֹא עַד־מָרֵשָׁה׃ ט וַיֵּצֵא אָסָא לְפָנָיו וַיַּעַרְכוּ מִלְחָמָה בְּגֵיא צְפָתָה לְמָרֵשָׁה׃ י וַיִּקְרָא אָסָא אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמַר יְהוָה אֵין־עִמְּךָ לַעְזוֹר בֵּין רַב לְאֵין כֹּחַ עָזְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־עָלֶיךָ נִשְׁעַנּוּ וּבְשִׁמְךָ בָאנוּ עַל־הֶהָמוֹן הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אַתָּה אַל־יַעְצֹר עִמְּךָ אֱנוֹשׁ׃

תולדות אהרן ויבן ערי מצרה. מגלה ד:

רדק

בשאת ואלתם כמו שכתבנו אותם בספר מכלל בחלק הדקדוק: (יז) ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה וכו'. לפי הפשט פירושו לפניו ויפלו חללים מישראל ת"ק מאות אלף איש. ויש בו דרש למה אמר מכה רבה כלומר יותר על הריגתם שלא יהיו נשותיהם ראויות להנשא. שמרו א"ר אבא בר כהנא שהעביר הכרת פניהם הדא הוא דכתיב הכרת פניהם ענתה בם זה החותם. ר' אמי אמר שהושיב עליהם ג' ימים עד שנקלקלה צורתם הדא הוא דכתיב עלמו לי אלמנותיו מחול ימים: (כ) ויגפהו ה' וימות. לא שמת בימי אביה שהרי אביה לא מלך אלא שלש שנים ומלך בשנת שמונה עשרה לירבעם ואסא בני מלך בשנת עשרים לירבעם נמצא כשמת אביה עדיין חי ירבעם ועוד היה משמלך אסא שתי שנים כי כ"ב שנה מלך ירבעם אלא פירושו ויגפהו ה' במלחמותיו כמו שאמר והאלהים נגף את ירבעם וכל ישראל לפני אביה וימת. כלומר מת בזו המכלו' שלא עצר כח עוד משמלך אביה. ובבראשית רבה ובסדר עולם מפרש ויגפהו על אביה ומפרש בעון שלקח בית אל ולא בער ע"ג ממנו שמצא שם אחד מן העגלים ועוד יש בו דרש והוא רחוק ויגפהו ה' את סבור שהוא ירבעם אינו אלא אביה ולא נגף על שבזה את ירבעם ברבים הס"ד ועמכם עגלי זהב וגו': (כב) במדרש הנביא עדו. נקרא ספר מדרש לפי שהיה נדרש תמיד לראות שם ענייני המלכים: (י) אל יעצר עמך אנוש. כלומר אל ימלוך כמו יורש עצר כלומר לא יהיה להם ממשלה

לפיכך עזרנו ה' אלהינו כי עליך נשענו: אל יעצר עמך אנוש. אל יהיה לאויבינו לאותו אנוש כי אנוש מושל עוצר ידי עמך נגדך לנלחמו שלא יאמר נלחם אלהיהם. וד"א מפי הרב. אל יהי לנו אנוש שאנו אנושים עוצר יד מלכנא' דוגמא (דברים י"א)

רשי

(כ) ולא עצר כח וגו' ויגפהו ה' לירבעם וימת. לא שמת מיד אלא הולך וחסר בעבור המלחמות ובב"ר מפורש ויגפהו ה' לאביה: (ג) ויאמר ליהודה לדרוש. ולא כעשרה שבטים שדרשו לאלהים אחרים חדשים מקרוב באו ואת אלהי אבותם לא דרשו: (ו) עודנו הארץ לפנינו. בעוד שהמלכות נכונה לפנינו שאם נצרכו להם יהיו לנו למנות וכל אלה היה בעשר שנים שכתוב בימיו שקטה הארץ ולאחר אותן עשר שנים היתה מלחמה בינו ובין בעשא כל ימיהם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא וז' שנים הי' שלום ביניהם וכן מוכח אף כאן אין עמו מלחמה בשנים האלה אבל בשנים אחרים היתה עמו מלחמה ולמטה (ט"ו) כתיב ומלחמה לא היתה עד שנת ל"ה למלכות אסא אבל יכולים אנו לפרש אותה מלחמה שהיתה לו עם הכושי' לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכותו אבל זה קשה לי שכתוב למטה (ט"ז) בשנת ל"ו למלכות אסא עלה בעשא וגו' עד נסכלת על זאת כי מעתה יהיו לך מלחמות משמע שקודם לכן לא היו לו מלחמות והוא לאחר כן כי אם ג' שנים ובמלכים (א ט"ו) כתיב ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ובסדר עולם מפרש הטיב: כי דרשנו את ה' אלהינו דרשנו וגו'. לפי שדרשנוהו הניח לנו מסביב: ויבנו ערים ויצליחו. ודוגמא (לעיל י"ב) ובראות ה' כי נכנעו וגו': (י) אין עמך לעזור. כלומר אע"פ שאנו מעטים והם רבים כחול הים ואין כח לנו בפניהם עמך לעזור בין רב לאין כח כלומר בידוע שיש לך כח לעזור

מצודת ציון

והפתילה נתון בהם: לבער. להדליק כמו ובער עליה הכהן (ויקרא ו): (יט) בנותיה. הכפרים הסמוכים לה: (כ) עצר. ענין עכבה: יד (ב) ויגדע. ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט): (ו) ונסב. ונסבב: (ז) ודורכי קשת. שדרך לדרוך הקשת ברגל למותחו היטב לירות למרחוק: (ט) צפתה. מל' צפיה והבטה: (י) נשענו. ענין תמיכה: ההמון. רבוי עם: אנוש

מצודת דוד

(כ) ולא עצר כח. לא היה יכול להתחזק עוד בימי אביה: וימת. ר"ל היה מנוגף ומוכנע עד כי מת בימי אסא בנו: (כא) ויתחזק. וכאשר התחזק במלוכה נשא לו נשים וכו': (כב) במדרש. בספר מדרש של הנביא עדו ונקרא כן ע"ש שבס היה נדרש ספור ענייני המלכים: (כג) שקטה הארץ. נחה מן המלחמה: יד (ב) הנכר. של אלהי הנכר: והבמות. הבתים שבהם המזבחות קרוים גם הם בשם במות: המצבות. העשויות מאבן אחת: (ד) החמנים. הצורות העשויות לעבודת החמה: (ה) ערי מצורה. ערי מבצר: כי שקטה. והיה לו פנאי לבנותם: (ו) עודנו וכו'. נחזק הערים בעודם לפנינו עד לא בא האויב: דרשנו וינח לנו. על שדרשנו לה' לזה הניח לנו מסביב: (ט) בגיא צפתה למרשה. בעמק הנראה ונשקף אל העומד במרשה: (י) אין עמך לעזור. אין הפרש עמך לעזור בין לעם רב בין למי שאין בו כח כלל: ובשמך.

שאל יעקב בעזו שברו. ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' וחברו ב' בפסוק. רחב נפש יגרה מדון. וב' ועל ה' וסי' ראשיה בשחד ישפטו. אולת אד' תסלף דרכו :

יא ויגף יהוה את־הכושים לפני אסא ולפני יהודה וינסו הכושים: יב וירדפם אסא והעם אשר־עמו עד־לגרר ויפל מכושים לאין־להם מחיה כי־נשברו לפני־יהוה ולפני מחנהו וישאו שלל הרבה מאד: יג ויכו את כל־הערים סביבות גרר כי־היה פחד־יהוה עליהם ויבזו את־כל־הערים כי־בזה רבה היתה בהם: יד וגם־אהלי מקנה הכו וישבו צאן לרב וגמלים וישבו ירושלם:

טו א ועזריהו בן־עודד היתה עליו רוח אלהים: ב ויצא לפני אסא ויאמר לו שמעוני אסא וכל־יהודה ובנימן יהוה עמכם בהיותכם עמו ואם־תדרשהו ימצא לכם ואם־תעזבהו יעזב אתכם: ג וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה: ד וישב בצר־לו על־יהוה אלהי ישראל ויבקשהו וימצא להם: ה ובעתים ההם אין שלום ליוצא ולבא כי מהומות רבות על כל־יושבי הארצות: ו וכתתו גוי־בגוי ועיר בעיר כי־אלהים הממם בכל־צרה: ז ואתם חזקו ואל־ירפו ידיכם כי יש שכר לפעלתכם: ח וכשמע אסא הדברים האלה והנבואה עדד הנביא התחזק ויעבר השקוצים מכל־ארץ יהודה ובנימן ומן־הערים אשר לכד מהר אפרים ויחדש את־מזבח יהוה אשר לפני אולם יהוה: ט ויקבץ את־כל־יהודה ובנימן והגרים עמהם מאפרים ומנשה ומשמעון כי־נפלו עליו מישראל לרב בראתם כי־יהוה אלהיו עמו: י ויקבצו ירושלם בחדש השלישי לשנת חמש־עשרה למלכות אסא: יא ויזבחו ליהוה ביום ההוא מן־השלל הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים: יב ויבאו בברית לדרוש את־יהוה אלהי אבותיהם בכל־לבבם ובכל־נפשם: יג וכל אשר לא־ידרש ליהוה אלהי־ישראל יומת למן־קטן ועד־גדול למאיש ועד־אשה: יד וישבעו ליהוה בקול גדול ובתרועה ובחצצרות ובשופרות: טו וישמחו כל־יהודה על־השבועה כי בכל־לבבם נשבעו ובכל־רצונם בקשהו וימצא להם וינח יהוה להם מסביב: טז וגם־מעכה אם אסא המלך הסירה מגבירה אשר־עשתה לאשרה מפלצת ויכרת אסא את־מפלצתה וידק וישרף

תולדות אהרן וימים רבים. ע"ג ח:

רש י

(י"א) ועצר את השמים כי עצר עצר ה' (ראשית כ') כמו אם תעצרני (שופטים י"ג) : (ג) וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת. עד שבאת אתה : וללא כהן מורה. שאין מי ששואל להם שום דבר תורה משום הכי לא יורו אתכם הכהנים : (ד) וישב בצר לו על ה' אלהי ישראל. כלומר עתה כשבאת צרה להם בקשו על ה' אלהי ישראל ויבקשהו לפיכך וימצא להם המצוי והושיעכם בכל אשר הלכתם : (ה) ובעתים ההם אין שלום. באותן הימים רבים לישראל ללא אלהי אמת אין שלום ליוצא ולבא וגו'. ברחבעם כתיב (לעיל ב' י"ב) עליו עלה שישק מלך מצרים על ירושלים כי מעלו בה' וכל הפרשה ואף לאביה היו מהומות רבות : (ו) וכתתו גוי בגוי. דוגמא (מדבר י"ד) ויכתום : (ז) ואתם חזקו. לדרוש באלהים : (יא) ויזבחו לה' ביום ההוא מן השלל הביאו. פתרון ומן השלל שהביאו זבחו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים ששבו וממנו הביאו כדלמעלה (ב' י"ד) וגם אהלי מקנה הכיאו וישבו צאן לרוב וגומר. ד"א נראה לי ויזבחו לה' ביום ההוא שנצחו ובאו בשלום בירושלים מן השלל הביאו כלומר מן השלל אשר הביאו הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים : (טז) וגם מעכה אם אסא המלך הסירה מגבירה. לפי שעשתה לאשרה מפלצת מפליא ליצנותא זכרות

רדק

ממשלה כנגדך. או פי' אל יעצר כח : (ג) ללא אלהי אמת. שיהיו בגלות בין עובדי ע"ג כאלו עובדי ע"ג כמו ועבדתם שם אלהים אחרים כמו שתרגם אונקלוס כי כשעובד עובדיהם כאלו עובד אותם. או פי' ללא שופטי אמת. כמו והגישו אדוניו אל האלהים שפירושו השופטים כי הגוים שופטי ישראל בגלות : (ח) והנבואה עודד הנביא. חסר הנסמך ופי' הנבואה נבואת עודד הנביא. וכן הארון הברית ואחרים עלתו. או פי' והנבואה לעודד הנביא והנה הנבואה היתה לעזריה בן עודד ואיך אמר והנבואה עודד הנביא אלא ר"ל בן עודד הנביא כמו לעיני חנמאל דודי שר"ל בן דודי אע"פ שפרשתי בו פירוש אחר. או יתכן כי גם אביו התנבא לו בענין מזה פעם אחרת או באותה הפעם כי עודנו חי וכן מצאנו אותו בימי אחז וכששמע הדברים האלה ושמע הנבואה מאביו פעם

מצודת דוד

בבטחון שמך : אל יעצר עמך. אל יעצור אדם כח למולך לעכב הכח בידו להתגבר : (יב) לאין להם מחיה. עד לא נשאר להם חיות : (יג) כי היה פחד ה'. ולא עצרו כח להלחם בהם : כי בזה רבה. ולזה התעכבו לשלול את כל הערים : (יד) אהלי מקנה. אנשי אהל מקנה : טו (ב) ויצא. יצא ממקומו ובא לפני אסא בשובו מן המלחמה : בהיותכם. בעבור היותכם עמו לשמור דברו : (ג) וימים רבים. הנה יהיו ימי' רבים לישראל שיעבדו ללא אלהי אמת והם בימי אחז ומנשה והדומים : וללא כהן מורה. על הכהן להורות דרכי ה' כמ"ש יורו משפטיך וכו' (דברים לג) ואמר שהם ישאלו דבר ללא כהן הראוי להורות כ"א מאשר יבהרו הם כנביאי הבעל והדומים : וללא תורה. לא יחפצו בתורת ה' אבל יחפצו ללא תורה והם דברי כהני עבודת כוכבים : (ד) וישב בצר לו. וכאשר יהיה צר לישראל ישוב אל ה' וכאשר יבקשוהו ימצא להם : (ה) ובעתים ההם. בעוד יחזיקו במרדם : ליוצא ולבא. בין בדרך ההליכה בין בחזרה : הארצות. הם ארצות בני ישראל : (ו) וכתתו גוי בגוי. ילחמו יהודה עם ישראל : הממם. ישברם ויכתתם בכל מיני צרה : (ז) ואתם. אבל אתם כאשר ההילותם לאחוז בדרכי ה' חזקו בה ואל ירפו ידיכם ממנה לעזבה : כי יש שכר. הרבה שכר נכון לפני המקום ליתן גמול פעולתכם : (ח) והנבואה. וכששמעו את הנבואה של עודד הנביא כי גם הוא התנבא כדברים האלה ועם שלא נזכר במקרא : השקוצים. העבודת כוכבים המאוסים כשקצים : ויחדש. תקנו ובנהו מחדש : (יא) מן השלל הביאו. מן השלל אשר הביאו : (יד) ובתרועה. ר"ל בקול שמחה : (טו) כי בכל לבבם. לא מהכרח מצות המלך לבד : וימצא להם. ולזה היה נמצא להם והניח להם מסביב : (טז) אם אסא. אם אביו היתה ועל שגדלתו קראה אמו : מגבירה. מהיות עוד גבירה מושלת לבל תסית אנשים לעבודת כוכבים : אשר עשתה. על אשר עשתה מפלצת

מצודת ציון

אנוש. הוא שם משמות האדם המורה על חולשתו והוא מל' אנוש לשברך (ירמיה ל) : (יג) וישאו. ולקחו : (יד) וישבו. מל' שביה : טו (ג) מורה. מלמד : (ו) וכתתו. ענין שבירה ורצוצה כמו וכתתו חרבותם (ישעיה ב) : הממם. ענין שבירה כמו והמם גלגל עגלתו (שם כח) : (ט) נפלו. ענין הטיה כמו ותפל מעל הגמל (בראשית כד) ור"ל נטו עצמם להיות תחת ממשלתו : בדרמשק

ויבא נ״א וסי׳ נמסר בסדר ויקהל : היתה ד׳ קמצי׳ בקרי׳ וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ י״ד : ויצא י״ג חסר בקריאה וסי׳ נמסר בסדר ויקח קרח : ביני וביניך ג׳ פסוקי אית בהון ביני וביניך ובין ובין וסי׳ ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה . ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום . ברית ביני וביניך ובין אבי ובין אביך דאסא דד״ה אנ״ך : ויעלה ג׳ רפין בקריאה וסי׳ ברית ביני וביניך ובין אבי דמלכים . וחברו דסיפרא ברית ביני וביניך . דרוש נא בעדינו את : להרבה ג׳ וסי׳ ובכל עיר ועיר . ובין עשרת ימים בכל יין להרבה . הלא

בְּנַחַל קִדְרוֹן׃ יז וְהַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ מִיִּשְׂרָאֵל רַק לְבַב־אָסָא הָיָה שָׁלֵם כָּל־יָמָיו׃ יח וַיָּבֵא אֶת־קָדְשֵׁי אָבִיו וְקָדָשָׁיו בֵּית הָאֱלֹהִים כֶּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים׃ יט וּמִלְחָמָה לֹא הָיָתָה עַד שְׁנַת־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ לְמַלְכוּת אָסָא׃

טז א בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ לְמַלְכוּת אָסָא עָלָה בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־יְהוּדָה וַיִּבֶן אֶת־הָרָמָה לְבִלְתִּי תֵּת יוֹצֵא וָבָא לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ב וַיֹּצֵא אָסָא כֶּסֶף וְזָהָב מֵאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶל־בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב בְּדַרְמֶשֶׂק לֵאמֹר׃ ג בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי לְךָ כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ הָפֵר בְּרִיתְךָ אֶת־בַּעְשָׁא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה מֵעָלָי׃ ד וַיִּשְׁמַע בֶּן־הֲדַד אֶל־הַמֶּלֶךְ אָסָא וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־לוֹ אֶל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־דָּן וְאֵת אָבֵל מָיִם וְאֵת כָּל־מִסְכְּנוֹת עָרֵי נַפְתָּלִי׃ ה וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ בַּעְשָׁא וַיֶּחְדַּל מִבְּנוֹת אֶת־הָרָמָה וַיַּשְׁבֵּת אֶת־מְלַאכְתּוֹ׃ ו וְאָסָא הַמֶּלֶךְ לָקַח אֶת־כָּל־יְהוּדָה וַיִּשְׂאוּ אֶת־אַבְנֵי הָרָמָה וְאֶת־עֵצֶיהָ אֲשֶׁר בָּנָה בַּעְשָׁא וַיִּבֶן בָּהֶם אֶת־גֶּבַע וְאֶת־הַמִּצְפָּה׃ ז וּבָעֵת הַהִיא בָּא חֲנָנִי הָרֹאֶה אֶל־אָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּהִשָּׁעֶנְךָ עַל־מֶלֶךְ אֲרָם וְלֹא נִשְׁעַנְתָּ עַל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן נִמְלַט חֵיל מֶלֶךְ־אֲרָם מִיָּדֶךָ׃ ח הֲלֹא הַכּוּשִׁים וְהַלּוּבִים הָיוּ לְחַיִל לָרֹב לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים לְהַרְבֵּה מְאֹד וּבְהִשָּׁעֶנְךָ עַל־יְהוָה נְתָנָם בְּיָדֶךָ׃ ט כִּי יְהוָה

רדק

פעם אחרת עם כל זה התחזק ויעבר השקוצים : (טז) וגם מעכה אם אסא . היא אם אביו כי מעכה בת אבשלום היתה אם אביו . ובספר מלכים אמר על אסא ושם אמו מעכה בת אבשלום . ר״ל אם אביו ודרך הלשון לקרא לאבי אביו אביו כמו אל רעואל אביהן וכן לאם אביו אמו . וזכר אם אביו לאסא בעבור שהיתה עובדת ע״ג כמו שנאמר אשר עשתה מפלצת לאשרה ועם כל זה הוא עשה הישר בעיני ה׳ ולא נשא אהריה . גם יתכן לפרש כי אחרת היתה שנקראת ג״כ מעכה בת אבשלום . אם אסא כמו אם אביו : (יט) ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש . פי׳ מלחמת ישראל אבל מלחמת הכושים היתה בשנת ט״ו לאסא : (א) בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא . היאך היה זה והלא כתוב בספר מלכים בשנת עשרים ושש לאסא מלך יהודה מלך אלה בן בעשא ועוד כתוב שם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא על ישראל ומלך עשרים וארבע שנה הנה שלמה מלכותו בשנת עשרים ושש לאסא יתכן לפרש כי אותן השבונות של ספר מלכים אינו מונה לתחלת מלכות אסא אלא לתחלת מלחמותיו ועשרה שנים שקטה הארץ בתחלת מלכותו כמו שאמר בימיו שקטה הארץ עשרה שנים . ולפי שבספר מלכים זוכר ענין מלכי ישראל ג״כ לא זכר תחלת מלכות אסא אלא מעת שהחל להלחם ועשר שנים שקטה הארץ לא מנה אותם שם ושתי שנים מאלה עשר שנים היו בימי ירבעם והשמנה שנים לא מלך נדב על ישראל ואם מלך לא חזקה מלכותו ולא מנה אותם לו ובשנה השנית אחר העשרה שניה מלך נדב מלכות שלמה ונלחם עם אסא וגם בשנת שלש לאסא שאומר שם זהו פי׳ בשנת שלש שהחל להלחם עם מלכי ישראל ונלחם תחילה עם נדב בן ירבעם ושלש שנים מלך בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר שם ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ומלחמה זו שעלה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת כ״ג למלכות בעשא שהיא שנת ל״ו לתחלת מלכות אסא והיא שנת כ״ה או כ״ו למלחמת אסא כי שנה שנייה של נדב בן ירבעם מונה אותו ג״כ לבעשא כי אפשר שלא שלמה השנה לו . ובסדר עולם אמר כי המלחמה הזאת היתה בשנת שש עשרה לאסא שנה אחת אחר מלחמת הכושים ומנין שלשים ושש הוא אומר למיתת בית שלמה כי כשנשא שלמה את בת פרעה והוא בשנת ארבע למלכותו נגזרה גזרה שתחלק מלכות בית דוד ל״ו שנה כנגד אותן ל״ו שנה שהיה שלמה חתן פרעה והיתה עתידה לחזור מלכות בית דוד בשנת י״ו לאסא שהשלמו ל״ו שנה לשלמה ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא ונשען על מלך ארם ושלח לו אוצרות בית ה׳ ולא

רשי

זכרות עשתה לו לצל׳ והיתה נבעלת לו : (יז) והבמות לא סרו . במות יחיד שהורגלו להקריב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית והיו עונשים עליהם כרת : (יט) ומלחמה לא היתה וגומר . תניא בסדר עולם בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא אפשר לומר כן והלא מת כבר בעשא בשנת כ״ו למלכות אסא כדכתיב (במלכים א׳ ט״ז) בשנת כ״ו לאסא מלך אלה בן בעשא אלא מה ת״ל בשנת ל״ו למלך אסא כנגד ל״ו שנים שנתחתן שלמה לבת פרעהשהרי כתב כן במלכים (א׳ ב׳) ויברחו שני עבדים לשמעי (שם) עד ויצו המלך את בניהו וילך ויפגע בו וכתיב בסמוך (שם ג׳) ויתחתן שלמה בבת פרעה כלו׳ מיד אחר אותן ג׳ שנים ובשנת ד׳ לקחה והוא מלך מ׳ שני׳ נמצא שהיתה עמו ל״ו שנים וכנגדן ל״ו שנים נגזר׳ גזירה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל ובאחרונה ליפול ביד בני דוד לכך נאמר בשנת ל״ו למלך אסא ובשנת י״ו למלכותו מעת שנפל זרח הכושי בידו היא שנת ל״ו משמת שלמה ובשנת י״ו לאסא כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלקל אסא שנאמר ויוצא אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני ובינך : (ד) וישמע בן הדד . ולא פסקו מלכי ארם מלהיות שוטנים לישראל עד שמת אחז ובשנת ג׳ לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באחז ולא הי׳ זכות באחז שיפלו בידו ונפלו שניהם ביד תגלת פלאסר מלך אשור : בדרמשק . ובמלכים (ב׳ ט״ז) כתיב דמשק ובפסוק אחר דומשק וכולן א׳ היה ודוגמא שוט שבט שרביט : (ז) על כן נמלט . שלא יכולת לו למה שלא הבטחת בהקב״ה כי אם בטחת בהקב״ה כשנשבעו וכרתו ברית יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך כאשר בטחת בו כשבאו עליך הכושים לא נמלטו מידך והיית נוצח לכולם אף לא היית מאבד ממונך שנתת לו כדי להפר בריתו עם בעשא ועתה שלא בטחת בהקב״ה אבדת ממונך וגם מלך ארם נמלט מידך :

מצודת ציון

טז (ב) בדרמשק . היא דמשק האמור במ״א : (ג) הפר . ענין בטול : (ד) אבל מים . היא אבל בית מעכה האמור במ״א : מסכנות . ערי אוצרות כמו ויבן ערי מסכנות (שמות א) : (ה) וישבת . ענין בטול כמו שבת נוגש

מצודת דוד

מפלצת והוא דמות מה להיות לע״ג וכמו העו״ג נקראים עלבים ע״ש שמעציב לב עובדיהם כן יקרא מפלצת כי מביא רעדה כי הוא מלשון פלצות בעתתני (ישעיה כ״א) : וידק . עשאה דק דק : וישרוף בנחל קדרון . רצה לומר שרפה והשליך אפרה בנחל קדרון כי אפר עבודה כוכבים אסור בהנאה : (יז) והבמות . אשר היו עשויות לשמים ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בכל מקום לזה יחשב להטא : (יח) קדשי אביו . אולי אשר שהקדיש חזר ולקחם מן ההקדש והביאם אסא לבית ה׳ : (יט) ומלחמה . בינו ובין מלך ישראל : עד שנת שלשים וחמש . עד סוף שנת ל״ה למלכות אסא : טז (א) בשנת שלשים ושש . אמרו בסדר עולם המלחמה שהיתה לבעשא עם אסא היא היתה בשנת שש עשרה לאסא (כי לא חי בעשא עד ל״ו לאסא כמ״ש במ״א) ומנין ל״ו שנים הוא מעת שנחלקה מלכות בית דוד כי רחבעם מלך י״ז שנה ואביה בנו ג׳ שנים הרי נשלמו ל״ו שנים בי״ו לאסא ולפי שהיה שלמה חתן פרעה במספר ל״ו שנים כי בסוף ד׳ למלכותו נשאה ומלך מ׳ שנה לכן כהחשבון הזה נגזרה שתחלק מלכות בית דוד וראויה היתה לחזור בי״ו לאסא ועל שנשען על מלך ארם כמ״ש למטה לזה לא חזרה ומש״כ למלכות אסא ר״ל לתחלת המלכות אשר מלך בה אסא כי התחלת המלכות ההיא על שבט יהודה לבד היתה בימי רחבעם ומשם הוא ל״ו שנה : את הרמה . מגדל גבוה מול שערי ירושלים להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא : (ג) ויעלה מעלי . ר״ל לך והלחם בו ויעלה מעלי : (ז) בהשענך . בעבור השענך על כן נמלט כי היו מתוחדים ליפול בידך : (ח) והלובים . גם המה באו עם זרח הכושי ועם שלא נזכר למעלה

הכושים והלובים : ויכעס ב׳ וסימ׳ ויסר לו ויכעס הרבה וילעג . ויכעס אסא אל הרואה : וטוב י״ז בקריאה וסימ׳ ויצמח ה׳ אלהים מן האדמה כל עץ . לא תחוס עינך עליו ובערתו . בכל הדרך אשר צוה . וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים . יאמר נא אדונינו עבדיך . ויהי בהיות רוח אלהים אל שאול . ויקרא אכיש אל דוד ויאמר . עודנו מדבר והנה יונתן . מקול מפלתו הרעשתי . ועמהם הלוים שמעיהו . יגיע כפיך כי תאכל . כל ימי עני רעים . תאות אדם חסדו . ויצא המן ביום ההוא . ומתוק

עיניו משטטות בכל־הארץ להתחזק עם־לבבם שלם אליו נסכלת על־זאת כי מעתה יש עמך מלחמות: י ויכעס אסא אל־הראה ויתנהו בית המהפכת כי־בזעף עמו על־זאת וירצץ אסא מן־העם בעת ההיא: יא והנה דברי אסא הראשונים והאחרונים הנם כתובים על־ספר המלכים ליהודה וישראל: יב ויחלא אסא בשנת שלושים ותשע למלכותו ברגליו עד־למעלה חליו וגם־בחליו לא־דרש את־יהוה כי ברפאים: יג וישכב אסא עם־אבתיו וימת בשנת ארבעים ואחת למלכו: יד ויקברהו בקברתיו אשר כרה־לו בעיר דויד וישכיבהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מרקחים במרקחת מעשה וישרפו־לו שרפה גדולה עד־למאד:

יז א וימלך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על־ישראל: ב ויתן־חיל בכל־ערי יהודה הבצרות ויתן נציבים בארץ יהודה ובערי אפרים אשר לכד אסא אביו: ג ויהי יהוה עם־יהושפט כי הלך בדרכי דויד אביו הראשנים ולא דרש לבעלים: ד כי לאלהי אביו דרש ובמצותיו הלך ולא כמעשה ישראל: ה ויכן יהוה את־הממלכה בידו ויתנו כל־יהודה מנחה ליהושפט ויהי־לו עשר־וכבוד לרב: ו ויגבה לבו בדרכי יהוה ועוד הסיר את־הבמות ואת־האשרים מיהודה: ז ובשנת שלוש למלכו שלח לשריו לבן־חיל ולעבדיה ולזכריה ולנתנאל ולמיכיהו ללמד בערי יהודה: ח ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו ועשהאל ושמירמות ויהונתן ואדניהו וטוביהו וטוב אדוניה הלוים ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים: ט וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת יהוה ויסבו בכל־ערי יהודה וילמדו בעם: י ויהי פחד יהוה על כל־ממלכות הארצות אשר

תולדות אהרן ויקכרוסו . כ״ק עז :

רשי

(י) בית המהפכת . בית הסוהר שעשוי מלאכת המהפכת גוועלב״ט בלשון אשכנז : עד למעלה חליו . נפח שברגליו עלה מכף רגלו עד קדקדו : (יד) וזנים . מיני בשמים הם והבשמים היו מרוקחים במרקחה מעשה רוקח מרקחת וזה פתרון מרוקחים במעשה רוקח : וישרפו לו שרפה גדולה. שרפו לו בשמים טובי׳ לאפר ואותו אפר יזורו עליו ויש מפרשין כמו ששורפין על המלכים ומהו שורפין וכו׳ ועוקרין על המלכים : (ג) בדרכי דוד אביו הראשונים . ולא האחרונים שפשע במעשה בת שבע וגם הסית אותו שטן למנות את ישראל ועיקר ויש מפרשים ראשונים ראש לשלמה ורחבעם שלמה נשיו הטו לבבו באחרית ימיו ובנה במה לכמוש תועבת מואב ולמולך שקוץ בני עמון ורחבעם כתיב (לעיל ב יב) ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה׳ ולא כאביו שכתוב בו במלכים (א׳ ט׳) ולא היה לבו שלם עם ה׳ אלהיו ולא כאסא שלא נטען בה׳ אלא כדוד אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו שבשמים : ולא דרש לבעלים . כמעשה ישראל שבימיו כי אחאב היה בימיו שעבד את הבעלים הוא וישראל שבימיו : (ו) ויגבה לבו בדרכי ה׳ . גבה לבו בדבר זה שלא הלך כי אם בדרכי ה׳ דוגמא (שמות ל״ה) אשר נשא לבו אותה בחכמה : (ז) שלח לשריו לבן חיל . כך היה שמו ויש מפרשים שלח לשריו כל שר בן חיל וקשיא לי א״כ לא היה לומר אלא לעובדיה אלא ממה שאמר ולעובדיה מכלל לבן חיל שם אדם הוא : ללמד בערי יהודה . תורה ולהורות בני ישראל : (ח) ועמהם . מן הלוים שמעיהו ונתניהו וגומר : ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים . כי על הכהנים והלוים ללמד ולהורות כדכתיב (דברים כ״ד) ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלוים והשרים הלכו עמהם לפי שלא ימרו את פיהם ולהכריחם לשמוע להם ולשמור לעשות כמצות השופטים דוגמת (שם ט״ז) שופטים ושוטרים תתן לך שופטים לשפוט את העם ושוטרים להכריחם ולעשות צווי השופטים : (י) ויהי פחד

רדק

ולא נטען על ה׳ לא הזרה מלכות בית דוד והיתה חלוקה כשהיתה : (ט) עם לבבם שלם . עם אשר לבבו שלם ורבים כמוהו : (י) וירצץ אסא מן העם בעת ההיא . כי היה לו כעס עם הכל על הנבואה אשר שמע : (יד) וזנים . פי׳ ומינים תרגום למינהו לזנוהי : וישרפו לו שרפה . פי׳ שריפת הבשמים והמרקחות . ורז״ל פירשו שהיה מנהג המלכים לשרוף בשעת מיתתן מטתן וכלי תשמישו : (ג) כי הלך בדרכי דוד אביו הראשונים . שלא חטא אבל באחרונים חטא במעשה בת שבע ובמנות ישראל . או אמר הראשונים כנגד שאר מלכי יהודה שהיו חוטאים באחרונה וכן הוא הפי׳ כי הלך בדרכי דוד ואותם הדרכים הם דרכי כל מלכי יהודה הראשונים אבל באחרונה היו חוטאים כי שלמה לעת זקנתו נשיו הטו את לבבו וכן רחבעם ובחזקתו עזב את תורת ה׳ . וכן אביה לפי המדרש שכתבנו : וכן אסא חטא באחרונה ונטען על מלך ארם וגם בחליו לא דרש את ה׳ וכו׳ :

לבן

פחד

מצודת דוד

למעלה : לחיל לרוב . לקבוץ חיל לרוב ולקבוץ רכב וכו׳ : (ט) עיניו משוטטות . ר״ל משגיח על כל : להתחזק . לאת חוזק עם אשר לבבם שלם אליו לבטוח בו : נסכלת . נעשית סכל בעבור זאת : יש עמך מלחמות . ר״ל כבר מוכן מלחמות שילחמו עמך : (י) כי בזעף עמו . כי היה עמו בכעס על אשר דבר הדבר הזאת : בעת ההיא . כי גברה בו הכעס ורצץ גם מהעם בכעס : (יא) וישראל . גם בד״ה של מלכי ישראל יסופר מדברי אסא : (יב) עד למעלה חליו . חולי רגליו נתגברה ועלתה עד למעלה לקדקדו : לא דרש . להתפלל אל ה׳ : כי ברופאים . שם בטחונו ברופאים לבדם : (יד) אשר כרה לו . חפר לעצמו בחייו : מרקחים במרקחת מעשה . מעורבבים במעשה מרקחת ר״ל בערבוב בשמים מעשה רוקח : וישרפו לו . מטתו וכלי תשמישו כי כן הדרך לשרוף על המלכים כמ״ש ובמשרפות אבותיך המלכים (ירמיה ל״ד) : יז (א) ויתחזק . עשה תחבולות להתחזק במלוכה : (ג) הראשונים . שלא חטא בהם אבל בימים האחרונים חטא בדבר אוריה ובמה שמנה את ישראל : (ד) ולא כמעשה ישראל, הם בני י׳ השבטים שחטאו בעבודת כוכבים : (ו) ויגבה לבו בדרכי ה׳ . ר״ל אף שהיה לו עושר וכבוד לא גבה לבו בעבורם כי אם במה שהלך בדרכי ה׳ כי כל העושר והכבוד לא נחשב לו למאומה מול דרכי ה׳ : ועוד הסיר . ר״ל לא סוף כל דבר שהוא בעצמו הלך בדרכי ה׳ אלא אף היה מכריח לזולתו . (ז) לשריו . את שריו : לבן חיל . אל בן חיל והוא שם אדם : ללמד . להכריחם על הלמוד כי הכהנים והלוים למדום : (ח) ועמהם ספר וכו׳ . ועמהם

הביאו

מצודת ציון

נוגש (ישעיה יד) : (ט) משוטטות . ענין הנעה והרחיפה ממקום למקום כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה) : נסכלת . מל׳ סכלות וטעות : (י) בית המהפכת . הוא מל׳ כיפה בהיפוך אותיות והוא מקום מאסר כעין כיפה : וירצץ . ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מב) : (יד) כרה . חפר כמו בור כרה (תהלים ז) : וזנים . ר״ל מינים הרבה כי מתעיף למינהו (בראשית ז) ת״א לזנוהי : מרקחים . ענין ערבוב הבשמים וכן אשר ירקח כמוהו (שמות ל) : במרקחת . כן יקרא שם האומנות והאומן נקרא רוקח : יז (ב) נציבים . פקידים : (ה) ועוד אחזים . הוא שם

האור וטוב לעינים . וטוב לא יהיה לרשע : וטוב משניהם את אשר עדן לא היה אשר לא ראה : ויתן י"ג רפין בקריאה וסימ' ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו . ויתן לך האלהים מטל השמים . ויתן לך את ברכת אברהם . ה' יחתו מריבו עלו . הלא קציר חטים היום . ויתן ה' גם את ישראל דשאול . ויאמר אמרי נא לשלמה דאבישג השונמית : ויתן את ישראל בגלל חטאת ירבעם בן נבט אשר החטיא . ויקבץ מלך ישראל את הנביאים דמלכים . וחברו דד"ה . ויחי ויתן לו מזהב שבא . והתענג על ה' ויתן לך . יסר

סְבִיבוֹת יְהוּדָה וְלֹא נִלְחֲמוּ עִם־יְהוֹשָׁפָט׃ יא וּמִן־
פְּלִשְׁתִּים מְבִיאִים לִיהוֹשָׁפָט מִנְחָה וְכֶסֶף מַשָּׂא
גַּם הָעַרְבִיאִים מְבִיאִים לוֹ צֹאן אֵילִים שִׁבְעַת
אֲלָפִים וּשְׁבַע מֵאוֹת וּתְיָשִׁים שִׁבְעַת אֲלָפִים
וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ יב וַיְהִי יְהוֹשָׁפָט הֹלֵךְ וְגָדֵל
עַד־לְמָעְלָה וַיִּבֶן בִּיהוּדָה בִּירָנִיּוֹת וְעָרֵי מִסְכְּנוֹת׃
יג וּמְלָאכָה רַבָּה הָיָה לוֹ בְּעָרֵי יְהוּדָה וְאַנְשֵׁי
מִלְחָמָה גִּבּוֹרֵי חַיִל בִּירוּשָׁלִָם׃ יד וְאֵלֶּה פְקֻדָּתָם
לְבֵית אֲבוֹתֵיהֶם לִיהוּדָה שָׂרֵי אֲלָפִים עַדְנָה הַשָּׂר
וְעִמּוֹ גִּבּוֹרֵי חַיִל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אָלֶף׃
טו וְעַל־יָדוֹ יְהוֹחָנָן הַשָּׂר וְעִמּוֹ מָאתַיִם וּשְׁמוֹנִים
אָלֶף׃ טז וְעַל־יָדוֹ עֲמַסְיָה בֶן־זִכְרִי הַמִּתְנַדֵּב
לַיהוָה וְעִמּוֹ מָאתַיִם אֶלֶף גִּבּוֹר חָיִל׃ יז וּמִן־
בִּנְיָמִן גִּבּוֹר חַיִל אֶלְיָדָע וְעִמּוֹ נֹשְׁקֵי־קֶשֶׁת וּמָגֵן
מָאתַיִם אָלֶף׃ יח וְעַל־יָדוֹ יְהוֹזָבָד וְעִמּוֹ
מֵאָה־וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא׃ יט אֵלֶּה
הַמְשָׁרְתִים אֶת־הַמֶּלֶךְ מִלְּבַד אֲשֶׁר־נָתַן הַמֶּלֶךְ
בְּעָרֵי הַמִּבְצָר בְּכָל־יְהוּדָה׃ יח א וַיְהִי
לִיהוֹשָׁפָט עֹשֶׁר וְכָבוֹד לָרֹב וַיִּתְחַתֵּן לְאַחְאָב׃
ב וַיֵּרֶד לְקֵץ שָׁנִים אֶל־אַחְאָב לְשֹׁמְרוֹן וַיִּזְבַּח־לוֹ
אַחְאָב צֹאן וּבָקָר לָרֹב וְלָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיְסִיתֵהוּ
לַעֲלוֹת אֶל־רָמֹת גִּלְעָד׃ ג וַיֹּאמֶר אַחְאָב מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה הֲתֵלֵךְ עִמִּי
רָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר לוֹ כָּמוֹנִי כָמוֹךָ וּכְעַמְּךָ עַמִּי
וְעִמְּךָ בַּמִּלְחָמָה׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל דְּרָשׁ־נָא כַיּוֹם אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ ה וַיִּקְבֹּץ
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַנְּבִאִים אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲנֵלֵךְ אֶל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה
אִם־אֶחְדָּל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וְיִתֵּן הָאֱלֹהִים בְּיַד
הַמֶּלֶךְ׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה
עוֹד וְנִדְרְשָׁה מֵאֹתוֹ׃ ז וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל ׀
אֶל־יְהוֹשָׁפָט עוֹד אִישׁ־אֶחָד לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה
מֵאֹתוֹ וַאֲנִי שְׂנֵאתִיהוּ כִּי אֵינֶנּוּ מִתְנַבֵּא עָלַי
לְטוֹבָה כִּי כָל־יָמָיו לְרָעָה הוּא מִיכָיְהוּ בֶּן־יִמְלָא
וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אַל־יֹאמַר הַמֶּלֶךְ כֵּן׃ ח וַיִּקְרָא
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־סָרִיס אֶחָד וַיֹּאמֶר מַהֵר מִיכָהוּ

ג' ומן בני עמון · ל' ומ"ל · ב' עזים · ל'. ג' · ל' · ד' · ז' מ"ל ג'א' כתיב ה' · ח' בטעם · ל' · ד' · ב' · י"ד · ז' חס' בסיפ' · י"ג רפין. ל' · ל' · ב' כתיב א' · מיכיהו ק'

תולדות אהרן ויזבח לו . מולין ד : ויסיתהו . שם :

רדק

(ז) לבן חיל . כן היה שמו : (יא) וכסף משא . משא בהמות ושאר מנחות ואחר שאמר מביאים ולא הביאו נראה כי בכל שנה היו מביאים לו . וכן מביאים לו צאן אילים בכל שנה היו מביאים לו : (יב) בירניות . כמו בירה והנו"ן והיו"ד כנו"ן ויו"ד רחמניות קדמניות : (טז) המתנדב לה' . אולי התנדב לאוצרות בית ה' כסף וזהב והיה אחר שהיה שמו כשמו לפיכך נאמר המתנדב לה' : (א) ויתחתן לאחאב

רשי

פחד ה' על כל ממלכות הארצות . בזכות שלמדו תורה : (יא) וכסף משא . משאות של כסף דוגמא (ישעיה מ"ו) היו נשואותיכם עמוסות משא : (יב) ויהי יהושפט הולך וגדל . שלשה שנא' כלשון זה יצחק שמואל יהושפט אבל משה דוד מרדכי נאמר בהם וגדול אבל יצחק שמואל יהושפט כתוב בהם וגדל שאין נכון לומר וגדול . בשמואל כתיב ויגדל הנער שמואל עם ה' וא"א לומר גדול עם ה' וכאן כמו כן גדל עד למעלה לכן לא הגון לומר גדול וכן ביצחק : בירניות . מגזרות בירה מגדלים גדולים לחוזק : וערי מסכנות . ערי אוצרות לתת בהם תבואה ויין ודגן : (טו) ועל ידו . אצלו דוגמא חלקת יואב על ידי (שמואל ב' י"ד) : המתנדב לה' . דוגמא (שופטים ה') המתנדבים בעם ברכו ה' : (ב) וירד לקץ שנים . ובמלכים (א' כ"ב) כתיב ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט וגומר בשנה השלישית משלח את בן הדד : ויסיתהו לעלות אל רמת גלעד . כמו שכתוב שם בספר מלכים הידעתם כי לנו רמות גלעד כי כשהציב יעקב אבניו שם את הגל (בראשית ל"א) וקרא לו גלעד הוחזק בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות משוכי' ומוחזקי' אחרי העיר ואבותינו אז בימי משה כשתפסו גלעד שתקו אז מלקחת אותה כי לא חששו בהם או שמא בימי משה לקחהו ואחרי כן לקחוה האומות מיד ישראל ושלנו הם : (ד) דרש נא כיום את דבר ה'. ולא מנביאי הבעלים אשר אתה בוטח בהם : (ה) ויקבץ מלך ישראל את הנביאים ד' מאות . וכול' נביאי אמת היו כי מה ששאל ממנו יהושפט קבץ לו כן מוכיח בסמוך (פ"כ) ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו וגו עד והייתי לרוח שקר בפי כל נביאיו שאומר להם לאמר לאחאב עלה ויתן האלהים ביד המלך מכלל שהיו נביאי ה' שלא היו מתנבאים אלא דבר ה' שאם היו נביאי שקר אין הפתוי נופל עליהם שלא היו מתנבאים אלא מה שהיו בודי' מלבן ועוד שאמר יהושפט שוב האין פה נבי' לה' עוד ודאי יודע אני שהם נביאי ה' אלא מקובלני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון א' ולשון א' והללו כולם מתנבאים עלה והצלח : (ז) כי כל ימיו לרעה . כי זהו שאמר (מלכים א כ"ב) יען אשר שלחת איש חרמי וגו' : (ח) מהר מיכהו

מצודת ציון

שם איש אחד : (יא) הערביאים . שם אומה : (יב) בירניות . ארמונות וכן לא לאדם הבירה (דה"א כט) : מסכנות . אוצרות : (יז) נושקי קשת . מזויינים בקשת : (יח) חלוצי צבא . מזויינים

מצודת דוד

הביאו ספר תורת ה' : (יא) וכסף משא . כסף הרבה אשר משאם רב : צאן . שאת כולל אילים ותישים וכלל בתחילה ואח"ז פרט : (יב) עד למעלה . עד אשר התרומם למעלה : (יג) ומלאכה רבה . יאמר על האומנים מחולפים עושי מלאכת חרש וחושב : (יד) ואלה . המספר הזה היה פקודתם של מספר בית אבותיהם : שרי אלפים . השרים שהיו על קבוצת אלפים : (טו) ועל ידו . סמוך לו במעלה אחריו : (טז) המתנדב לה' . דרכו היה להתנדב לה' נדבות מרובות : גבור חיל . ר"ל כ"א מהם היה גבור חיל : (יט) המשרתים את המלך . אשר היו עמו בתמידות בירושלים : יח (א) ויתחתן לאחאב . כי יהורם בנו לקח את בת אחאב לאשה : (ב) לקץ שנים . לסוף כמה שנים מעת החתון ולא פירש כמה : ויסיתהו . הסית ופיתה אותו : לעלות . להלחם עליה : (ג) כמוני כמוך . כמו שמלך אתה אלך כן גם אני : ועמך במלחמה . ויעלו עמך במלחמה : (ד) דרש נא כיום . ר"ל אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה' הנה כעת דרש נא : (ה) הנביאים . נביאי הבעל : ויתן האלהים . בפני יהושפט אמרו בשם ה' שיחשוב בהמה נביאי ה' : (ו) האין פה וכו' . ר"ל וכי כולם הרגם איזבל ולא נשאר עוד נביא לה' ואחז"ל שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה'. המה על כי כולם אמרו בסגנון אחד ואין כן דרך נביאי ה' : (ז) לדרוש . אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו : אל יאמר וכו' . כי את אשר ישים ה' בפיו אותו ידבר : (ח) אל סרים , אל שר אחד משריו : מהר

בנך ויניחך : כאחד י"ב פתחין בקריאה וסי' הן האדם היה כאחד ממנו . דן ידין עמו . וחליתי והייתי כאחד האדם . וחברו אם אסור יאסרוני . ויואל הלוי לשבת את האיש . גם את הארי גם את הדוב . ועשהאל קל ברגליו . אוכל על שלחני כאחד מבני המלך . כאחד הנבלים . וארך כאחד החלקים . על ירושלים ידו גורל . אשר הלך לקרוא למיכיהו דד"ה . וחר וכאחד השרים תפלו : לאלה ה' בקריאה וסימ' ולבנתי מה אעשה לאלה היום או . לאלה תחלק הארץ בנחלה . ויאמר ראיתי כל ישראל נפצים על ההרים דמלכים . וחברו דד"ה . אל תטיפו יטיפון לאלה : ויעל ז' רפין בקריאה וסימ' נטה ידך על ארץ מצרים בארבה . ויאמר ארונה אל המלך . כי איש מבית ישראל . כה אמר כורש . וחברו . מי יפתה את אחאב . וחברו דד"ה : לדבר אותך סימן כל דסמי' לדבור אתו אתך אתם דגש במ"ט רפין אותו אותך אותם וסי' ותהר ותלד שרה לאברהם . וידבר משה ואלעזר הכהן . ויגש צדקיה בן כנענה דמלכים . וחברו דסיפרא . ודברתי משפטי אותם . רוח מלא מאלה יבא לי . אלכה לי אל הגדולים . צדיק אתה ה' כי אריב . הלוך אל בית

בן־ימלא : ט ומלך ישראל ויהושפט מלך־יהודה יושבים איש על־כסאו מלבשים בגדים ויושבים בגרן פתח שער שמרון וכל־הנביאים מתנבאים לפניהם : י ויעש לו צדקיהו בן־כנענה קרני ברזל ויאמר כה־אמר יהוה באלה תנגח את־ארם עד־כלותם : יא וכל־הנבאים נבאים כן לאמר עלה רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד המלך : יב והמלאך אשר־הלך ׀ לקרא למיכיהו דבר אליו לאמר הנה דברי הנבאים פה־אחד טוב אל־המלך ויהי־נא דברך כאחד מהם ודברת טוב : יג ויאמר מיכיהו חי־יהוה כי את־אשר־יאמר אלהי אתו אדבר : יד ויבא אל־המלך ויאמר המלך אליו מיכה הנלך אל־רמת גלעד למלחמה אם־אחדל ויאמר עלו והצליחו וינתנו בידכם : טו ויאמר אליו המלך עד־כמה פעמים אני משביעך אשר לא־תדבר אלי רק אמת בשם יהוה : טז ויאמר ראיתי את־כל־ישראל נפוצים על־ההרים כצאן אשר אין־להן רעה ויאמר יהוה לא־אדנים לאלה ישובו איש־לביתו בשלום : יז ויאמר מלך־ישראל אל־יהושפט הלא אמרתי אליך לא־יתנבא עלי טוב כי אם־לרע : יח ויאמר לכן שמעו דבר־יהוה ראיתי את־יהוה יושב על־כסאו וכל־צבא השמים עמדים על־ימינו ושמאלו : יט ויאמר יהוה מי יפתה את־אחאב מלך־ישראל ויעל ויפל ברמת גלעד ויאמר זה אמר ככה וזה אמר ככה : כ ויצא הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר אני אפתנו ויאמר יהוה אליו במה : כא ויאמר אצא והייתי לרוח שקר בפי כל־נביאיו ויאמר תפתה וגם־תוכל צא ועשה־כן : כב ועתה הנה נתן יהוה רוח שקר בפי נביאיך אלה ויהוה דבר עליך רעה : כג ויגש צדקיהו בן־כנענה ויך את־מיכיהו על־הלחי ויאמר אי זה הדרך עבר רוח־יהוה מאתי לדבר אתך : כד ויאמר מיכיהו הנך

רשי

מיכהו . כתיב חסר יו"ד משום בזיון כינה לו שם אחר מיכהו : (ט) מלובשים בגדים . בגדי מלכות ויושבין בגורן פתח שער שומרון בא להודיענו כי כשנתנבאו הנביאים לפניהם היו יושבים חוץ לעיר ושם באו מרגלים של מלך ארם ושמעו שהודיע למלך ישראל שהוא לבדו יפול במלחמה הוא שצוה מלך ארם לחיילותיו (לקמן פ' ל) לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו לקיים דברי מיכיהו לפיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל אבל אם הועד בתוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולין לבא שמא ירגישו בהם שהם מרגלים אבל כשהם חוץ לעיר אפי' ירגישו בהם ויבינו כי מרגלים הם יכולים הם לומר למקום אחר אנו הולכים ומה שקרבנו פה אל הגורן בשביל הרגש גדול וקבוץ חיילות הנה פתח העיר תמהנו ופנינו מן הדרך לראות מה זה והמרגלים הם הודיעו למלך ארם והוא צוה שלא להרוג שום אדם כי אם מלך ישראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שצוה שלא להרוג מישראל רק המלך לבדו אלא מרגלים היו לו ושמעו את מיכיהו אומר ראיתי את כל ישראל נפוצים וגומר : (טז) ויאמר ה' לא אדונים לאלה. סימן שיהרג המלך אבל ישראל ישובו איש לביתו לשלום ושמעו את זה שאמר אם שוב תשוב בשלום הכל שמעו המרגלים והגידו למלך ארם ואז צוה מלך ארם לעשות כדבר מיכיהו להרוג המלך לבדו : עלו והצליחו וינתנו בידכם . כלומר הלואי שתצליחו וינתנו בידכם : נפוצים על ההרים. כי כשבורחים מן המלחמה בורחים על ההרים לבית מנוס כמו (ראשית יד) והנשארים הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה ברמות גלעד מקום הרים וגבעות : ויאמר ה' לא אדונים לאלה . לפיכך נפוצים כצאן על ההרים שאין להם רועה שמלכם יהרג : ישובו איש לביתו בשלום . שאחאב לבדו יהרג אבל שאר ישראל ישובו איש לביתו לשלום כאשר צוה ארם לעמו : (יח) וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו . אלו מלכי השרתה (ס"א מלאכי השרת) עומדים לפניו : (כ) ויצא הרוח . פתרון ויצא המלאך שהרי אומר לעיל וכל צבא השמים וגו' ועתה יצא אחד מן המלאכים ויאמר אני אפתנו כדאמר (תהלים קד) עושה מלאכיו רוחות ולפיכך קדם ואמר לעיל וכל צבא השמים עומדים שאל תתמה כשתאמר ויצא הרוח מי הוא ומהיכן יצא וכשאמר וכל צבא השמים עומדים כדי להודיע מהיכן יצא מאחר הרוחות העומדים עליו . ורבותינו פירשו זהו רוחו של נבות : (כא) בפי כל נביאיו . שישים דבר בפיהם לאמר עלה והצלח ויעלה ויפול מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה שישים השם בפיהם : תפתה וגם תוכל . לפי שיש מפתה ובא לפתות חבירו פעמים שהמפותה מבין שזה רוצה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל באחאב

מצודת דוד

מהר . אמור למיכיהו שיבא מהר : (ט) בגדים . ר"ל בגדי מלוכה : בגורן פתח . בהגורן העומד מול פתח השער : (י) צדקיה . הוא היה מנביאי הבעל : באלה . ר"ל תחזק להתגבר עליהם כאלו תנגח אותם בקרני ברזל וכן היה דרך נביאי ה' לעשות דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה : (יב) פה אחד . בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך לזה הנבא כמוהם לטובה : (יד) עלו והצליחו . מעצמו אמר לו בברכה הלואי שתצליחו וימסרם ה' בידכם או שאמר בלעג והתול כסגנון נביאי הבעל : (טו) עד כמה פעמים . ר"ל אני משביעך עתה לא פעם ולא שתים כ"א עד כמה פעמים אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה' ולא שקר בלעג והתול ולא מעצמך בברכה ועל שלא אמר הנביא כה אמר ה' עלו והצליחו השכיל לדעת שאין זה דבר ה' והיה מסתפק אם אמר בלעג אם אמר בברכה : (טז) ראיתי . במראה הנבואה : נפוצים . מפוזרים אלו מאלו : אין להן רועה . להנהיגם יחד : לא אדונים לאלה . ר"ל הואיל ואין להם אדון ישובו וכו' וכאומר שאחאב מלכם ימות והעם ישובו בשלום : (יז) הלא אמרתי וכו'. ר"ל מפני השנאה יאמר כן ולא דבר ה' הוא : (יח) לכן . ר"ל הואיל וחשדתני בזה אפרש לך מוצא הדבר ותשכיל לדעת שהאמת אתי : על ימינו ושמאלו . ארז"ל על ימינו רמז להמלמדים זכות ושמאלו להמלמדים חובה : (יט) מי יפתה . על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות למלחמה לקבל שם העונש (וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר את האוזן בדרך מנהגי בני אדם) : ויאמר . כ"א אמר דברו : זה אמר ככה . ר"ל באופן זה יפותה : (כ) הרוח . ארז"ל רוחו של נבות היזרעאלי : (כא) והייתי לרוח שקר . ר"ל אני אדבר שקר בפי נביאיו להבטיחו על ההצלחה : תפתה וגם תוכל . בזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יהיה נוטה וילך למלחמה : צא ועשה כן . אמר לזרזו על הדבר : (כב) הנה נתן ה'. ר"ל בהשגחה

מצודת ציון

מזויינים ללכת בצבא מלחמה : יח (כא) לרוח . ענין דבור הבא בהפחת הרוח וכן וברוח שפתיו (ישעיה יא) : תוכל . מל' יכולת : (כג) הלחי . הוא מקום שאצל העין : (כד) הנך . הנה אתה : בית

הרכבים. וכל דבור דיחזקאל דכו׳ : אל פניו ה׳ בקריאה וסימ׳ ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו כ׳ בפסוק. ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו. ויפל יואב אל פניו. ויצא אל פניו יהוא. הן יקטלני לו איחל : השפטי׳ ד׳ בקריאה וסי׳ ודרשו השפטים היטב והנה שקר. כי לא נעשה כפסח הזה מימי. ויאמר אל השפטים ראו מה אתם. ויהי בימי שפט

רֹאֶה בַּיּוֹם הַהוּא אֲשֶׁר תָּבוֹא חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהֵחָבֵא׃ כה וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל קְחוּ אֶת־מִיכָיְהוּ וַהֲשִׁיבֻהוּ אֶל־אָמוֹן שַׂר־הָעִיר וְאֶל־יוֹאָשׁ בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃ כו וַאֲמַרְתֶּם כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ שִׂימוּ זֶה בֵּית הַכֶּלֶא וְהַאֲכִלֻהוּ לֶחֶם לַחַץ וּמַיִם לַחַץ עַד שׁוּבִי בְשָׁלוֹם׃ כז וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ אִם־שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא־דִבֶּר יְהוָה בִּי וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם׃ כח וַיַּעַל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־רָמֹת גִּלְעָד׃ כט וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט הִתְחַפֵּשׂ וָבוֹא בַמִּלְחָמָה וְאַתָּה לְבַשׁ בְּגָדֶיךָ וַיִּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ בַּמִּלְחָמָה׃ ל וּמֶלֶךְ אֲרָם צִוָּה אֶת־שָׂרֵי הָרֶכֶב אֲשֶׁר־לוֹ לֵאמֹר לֹא תִּלָּחֲמוּ אֶת־הַקָּטֹן אֶת־הַגָּדוֹל כִּי אִם־אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ׃ לא וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב אֶת־יְהוֹשָׁפָט וְהֵמָּה אָמְרוּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּסֹבּוּ עָלָיו לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט וַיהוָה עֲזָרוֹ וַיְסִיתֵם אֱלֹהִים מִמֶּנּוּ׃ לב וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי לֹא־הָיָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּשֻׁבוּ מֵאַחֲרָיו׃ לג וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ וַיַּךְ אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן וַיֹּאמֶר לָרַכָּב הֲפֹךְ יָדֶיךָ וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַמַּחֲנֶה כִּי הָחֳלֵיתִי׃ לד וַתַּעַל הַמִּלְחָמָה בַּיּוֹם הַהוּא וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָיָה מַעֲמִיד בַּמֶּרְכָּבָה נֹכַח אֲרָם עַד־הָעָרֶב וַיָּמָת לְעֵת בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ׃

יט א וַיָּשָׁב יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־בֵּיתוֹ בְשָׁלוֹם לִירוּשָׁלִָם׃ ב וַיֵּצֵא אֶל־פָּנָיו יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי הַחֹזֶה וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהוֹשָׁפָט הֲלָרָשָׁע לַעְזֹר וּלְשֹׂנְאֵי יְהוָה תֶּאֱהָב וּבָזֹאת עָלֶיךָ קֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה׃ ג אֲבָל דְּבָרִים טוֹבִים נִמְצְאוּ עִמָּךְ כִּי־בִעַרְתָּ הָאֲשֵׁרוֹת מִן־הָאָרֶץ וַהֲכִינוֹתָ לְבָבְךָ לִדְרֹשׁ הָאֱלֹהִים׃ ד וַיֵּשֶׁב יְהוֹשָׁפָט בִּירוּשָׁלִָם וַיָּשָׁב וַיֵּצֵא בָעָם מִבְּאֵר שֶׁבַע עַד־הַר אֶפְרַיִם וַיְשִׁיבֵם אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃ ה וַיַּעֲמֵד

רדק

לאחאב. התחתן עמו שלקח בת אחאב לבנו יהורם: (יט) מי יפתה את אחאב. זה הענין פירשנו בספר מלכים: (לא) ויסיתם אלהים ממנו. הסיתם ונתן בלבם שיסורו ממנו: (לד) היה מעמיד במרכבה. פי׳ היה מתחזק ומעמיד עצמו כדי שלא יהיו סבורי׳ בני אדם כי הוכה ועוד שלא נשבור לב ישראל. ובספר מלכים מעמד: (ו) ועמכם בדבר משפט. כלומר שתיראו ממנו כאילו הוא עמכם בדבר משפט. או יהיה עמכם

רשי

באחאב תפתה וגם תוכל: (כד) הנך רואה. שיהרג אחאב: (כו) שימו זה בית הכלא. ואע״פ שלא ראינו שנתנו קודם לכן בבית הכלא אלא מתוך שאמר השיבוהו תוכל לומר שנתנו קודם לכן בבית הכלא ואם תרצה לומר שלא נתנוהו קודם לכן מעולם לא תקשה לך והשיבוהו כי כן דרך המקראות כמו (תלים ט) ישובו רשעים לשאולה וכן הרבה: לחם לחץ ומים לחץ. דוגמא (ישעיה ל) לחם צר ומים לחץ: (כט) התחפש ובא. פתרון צריך אני להתנכר ולהתחפש בבגדים אחרים שלא יכירוני שאני מלך ישראל כי חשש לדברי מיכיהו שאמר לו אם שוב תשוב בשלום וגו׳ ואמר ליהושפט אני רוצה להשתנות עצמי ולבוא במלחמה שיש לי לחוש שמא שמעו ארמים מה שאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום ולא יסבו להלחם כי אם עלי: ואתה לבש בגדיך. תכסיסי מלכות ושריונות וכלי מלחמה של מלכות כי אין לחוש בדברי הנביא כי אם מלך ישראל לבדו כי כן הגידו מרגלים שלו דברי מיכיהו: (לא) ויזעק יהושפט. אחר בני דגלו וחיילותיו שיבאו לעזור לו כמו אות אריה שבדגלו או דגל בני יהודה וכן מנהג כשנלחמים שני גדודים מכנה כל גדוד וגדוד שם א׳ לסימן לדגלו לצורך הגדוד שאם יתפרדו איש מעל אחיו או יתערבו הגדודים זה בזה יצעקו כל גדוד וגדוד שם סימן שלו ויכירו בקול הסימן ויתקבצו כולם יחד ויהיו באגודה אחת כבראשונה ולא שצעק לאלהיו וכן מוכיח (במלכים א׳ כב) ויזעק יהושפט ולא נאמר לשם וה׳ עזרו ויסיתם אלהים ממנו אך כתיב שם ויהי כראות שרי הרכב כי לא היה מלך ישראל. שהכירו והבינו מיד כשצעק אחר הסימן של דגלו כדמפרש כמו שהכירוהו וישובו מעליו כצווי מלך ארם ומה׳ הוא שהכירוהו: (לג) ואיש משך בקשת. איש ישראל מתכוין לירות במחנה ארם ובלא כוונתו: ויך. החץ את המלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין. בין אותה רצועה שמדביקין הכובע שעל ראשו לשריון ואין לומר מארי הי׳ כי למי נתכוין והלא מלך ארם צוה לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו ואף לו לא נתכוין שהרי כתיב לתומו אלא בעל כרחו י״ל ישראל היה המורה ונתכוין לירות במחנה ארם ולפי תומו הכה את מלך ישראל: ויאמר לרכב. למנהיג את המרכבה: והוצאתני מן המחנה. כלומר מן המערכה הזו הראשונה והושיבני במערכות האחרונות: (לד) מעמיד במרכבה. התחזק ועמד במרכבה שלא יבינו ישראל מכתו ויברחו ותחילת נפילה ניסה: ותעל המלחמה. כשתלקה ולא הוזק א׳ מישראל כי אם מלך ישראל לבדו כדבר הנביא שאמר (לעיל ב יח) לא אדונים לאלה ישובו איש לביתו בשלום לשלום לא נאמר כי נהרג אחאב: (ג) כי בערת האשרות. כדלעיל ועוד הסיר את הבמות וגו׳. לדרוש האלהים. כדלעיל (ב׳ יז) כי לאלהי אביו וגו׳: (ה) ויעמד שופטים. כשאמר לו החוזה דברים טובים

מצודת ציון

(כו) בית הכלא. בית האסורים: (כט) התחפש. ענין השתנות המלבוש כמו ויתחפש שאול (ש״א כח): יט (ג) בערת. ענין הפנוי מן העולם וכן ובערתי אחרי בית ירבעם (מ״א י״ד) ומשא

מצודת דוד

בהשגחה בא הדבר: וה׳ דבר. אבל ה׳ דבר עליך רעה כאשר אדבר אני בשם ה׳: (כד) הנך רואה. ביום המלחמה תראה שכן יהיה אשר בעבור זה תחביא עצמך לבל יהרגך על היותך סיבה לכל זה: (כה) והשיבהו. אולי יצא פעם ולזה אמר השיבהו לשם: (כו) לחם לחץ. ר״ל בדוחק רק כדי החיות נפשו: (כז) לא דבר ה׳ בי. ר״ל אז תאמר שמלבי אדבר ולא מה׳: ויאמר. אמר דברו להשמיע לכולם ואמר שמעו עמים כולם ר״ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם: (כט) התחפש ובא. ר״ל לי ראוי להתחפש ולבא במלחמה אתנכר בשינוי בגדים לבל יכירו בי אנשי ארם אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך המיוחדים לך כי אין לך לפחוד אם יכירוך כי הנביא לא ניבא הרעה כ״א עלי ולא על זולת ואף שלא האמין להנביא מ״מ חשש לדבריו: (לא) מלך ישראל הוא. על כי ראוהו בלבוש מלכות: ויזעק. לאנשיו לבא לעזרו: וה׳ עזרו. לא אנשיו עזרוהו כ״א ה׳ במה שהסית אותם להרף ממנו: (לב) ויהי כראות וכו׳. כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו מזה ידעו שאין זה מלך ישראל: (לג) לתמו. בתמימות שלא נתכוין לאחאב שהרי לא היה ניכר: בין הדבקים ובין השריון. השריון הזה מעשהו מברזל כעין לבוש ועשוי נקבים ודבוקים בו קלופים כעין קשקשים וכמ״ש ושריון קשקשים הוא לבוש (ש״א י״ז) ועשויים הם לסתום נקבי השריון לבל יכנס בהם חץ והם הם הקרויים דבקים כי המה דבוקים בהשריון ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השריון ונכנס בנקב השריון ונתחב בהגוף: לרכב. הוא המוליך את הרכב: הפוך ידך. לשוב לאחור: החליתי. נעשיתי חולה ולא גלה לרכבו שהוכה שלא יבעית אותו ויודע לכולם וינוסו מן המלחמה: (לד) ותעל. המלחמה עלתה למעלה כי נתחזקו מערכה מול מערכה. היה מעמיד. בהיותו חוץ למחנה היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם: לעת בא השמש. כאשר שקעה השמש: יט (ב) אל פניו. לקראתו: הלרשע לעזור. היתכן שהלכת לעזור לרשע והוא אחאב: ובזאת. ובעבור זאת יש עליך קצף מה׳: (ג) אבל דברים טובים. ר״ל אבל מ״מ לא יעזבך כי נמצאו עמך דברים טובים המגינים עליך: (ד) וישב יהושפט בירושלים. ר״ל נמנע מעתה לבוא

השפטים ויהי רעב וחד והשפטים : וזבדיהו ב' וסימ' והנה אמריהו כהן הראש עליכם . ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו . וא' זבדיהו ולמשלמיהו בנים : בית ה' ט"ל

שפטים בארץ בכל־ערי יהודה הבצרות לעיר
ועיר : ו ויאמר אל־השפטים ראו מה־אתם עשים
כי לא לאדם תשפטו כי ליהוה ועמכם בדבר
משפט : ז ועתה יהי פחד־יהוה עליכם שמרו
ועשו כי־אין עם־יהוה אלהינו עולה ומשא פנים
ומקח־שחד : ח וגם בירושלם העמיד יהושפט
מן־הלוים והכהנים ומראשי האבות לישראל
למשפט יהוה ולריב וישבו ירושלם : ט ויצו
עליהם לאמר כה תעשון ביראת יהוה באמונה
ובלבב שלם : י וכל־ריב אשר־יבוא עליכם
מאחיכם הישבים בעריהם בין־דם לדם בין־
תורה למצוה לחקים ולמשפטים והזהרתם אתם
ולא יאשמו ליהוה והיה־קצף עליכם ועל־אחיכם
כה תעשון ולא תאשמו : יא והנה אמריהו כהן
הראש עליכם לכל דבר יהוה וזבדיהו בן־
ישמעאל הנגיד לבית־יהודה לכל דבר־המלך
ושטרים הלוים לפניכם חזקו ועשו ויהי יהוה
עם־הטוב : כ א ויהי אחרי־כן באו בני־
מואב ובני עמון ועמהם מהעמונים על־
יהושפט למלחמה : ב ויבאו ויגידו ליהושפט
לאמר בא עליך המון רב מעבר לים מארם
והנם בחצצון תמר היא עין גדי : ג ויירא ויתן
יהושפט את־פניו לדרוש ליהוה ויקרא־צום על־
כל־יהודה : ד ויקבצו יהודה לבקש מיהוה גם

תולדות אהרן כי לא לאדם. סנהד' ו (סנהד' יח) : ועמכם. שם : ושוטרים. יבמות פו :

רשי

טובים נמצאו עמך כי בערת האשרות בא לו אצל הקב"ה אם בערם כמשפט ומתחילה ראה כתיב אבד תאבדון עד ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ונזכר הכ' בכי תשא (שמות לד) ואת אשריו תכרתון וגו' תמה בעצמו על שהטיב בעיני ה' שבער האשרים אשירי ישראל שהרי לא הזהירם אלא על אשיריהם ושוב חזר בשופטים ושוטרים ומצא כתוב (דברים טז) לא תטע לך אשירה ואז שמח שבערם וגם ראה שם כתוב שופטים ושוטרים תתן לך (שם) מיד ויעמד שופטים מוחזקי' בכל ערי יהודה לעיר ועיר : בכל ערי יהודה הבצרות. העמיד מוחזקים להכריחם ולכופן לדין מתחילה ושוב העמיד שופטים שאינן מוחזקים כל כך לעיירות שאינן בצורות לפי שהן יראו' להיות סרבנים יותר מאותן היושבים בערים בצורות שבוטחים בערי מבצרים : (ו) כי לא לאדם תשפטו. פתרון אל תחשבו בלבבכם לומר מה לנו אם אנו מטים את הדין לזכות את אוהבינו להטות דין דלים ולישא פני עשירים הלא אין המשפט לה' לכך נאמר לה' שלו הוא אם חייבת את הזכאי כאלו נטלת ולקחת משל בורא ודין שמים עקלת לתת משפט מעוקל לפיכך תראו מה שתעשו והיה לבבכם בכל דין ודין כאלו הקב"ה עומד לפניכם בדין וזהו ועמכם בדבר משפט ובסנהדרין מפורש מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ושמא יאמר הדיין מה לי ולצער הזה ת"ל ועמכם בדבר משפט כלומר מוטל עליכם לעשות ואין לו לדיין לעשות אלא מה שעיניו רואות : (ז) אין עם ה' אלהינו עולה ומשא פנים ומקח שוחד. והוא עמכם במשפט לפיכך אינו רוצה שתעשו עול במשפט : (ח) וגם בירושלים העמיד. אע"פ שהוא בעצמו בירושלים : למשפט ה' ולריב. משפט נופל לומר על דיני ממונות דוגמא (מדבר כ"ז) והיתה לבני ישראל לחקת משפט ולרוב נופל על דיני נפשות וחבלות דוגמת (שמות כ"א) וכי יריבון אנשים וגו' : (ט) כה תעשון. משום זריזות וזהירות ולחוזק הוסיף נו"ן כמו (רות ג') עד אשר תדעין איך יפול דבר וכמו (ראשית ל"ב) כה תאמרון לאדני לעשו וכה תדבקון וגו' אשר יקצרון (רות ב') : (י) בין דם לדם. בין דם רציחה שוגג למזיד : והזהרתם אותם. אחיכם : והיה קצף עליכם ועל אחיכם. לפיכך כה תעשון והזהרתם את אחיכם : ולא תאשמו. אותם מכל מקום שאם תקבלו את האזהרה לא יהיה לכם קצף ואף לא יהי' בשום דבר אשם עליכם הואיל ועשיתם חובתכם המוטל עליכם לעשות : (יא) ויהי ה' עם הטוב. עם עושה הטוב והישר : (א) ועמהם מהעמונים. זה עמלק ולמה נקראו עמונים לפי ששינה כסותו ולשונו כעמונים ונתערבו בהם ובא להלחם בישראל וכן מוכח למטה בענין ובעת החלו ברינה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב והר שעיר וגו' נמצא שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים ששינו לשונם וכסותם והוא היסוד הקליר בפרשת זכור זכור עריץ בעמונים נחבא פרץ כרמי עין גדי כהובא כלומר זכור מה שעשה עמלק העריץ שנחבא בין העמונים ובא לפרוץ כרמי ישראל באותו זמן כדכתיב והנם בחצצון תמר היא עין גדי ועין גדי סמוך למחוז של עמלק כמו שנאמ' בלך לך (בראשית יד) ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחצצון תמר : (ב) היא עין גדי. כלומר שאמרו לו כבר באו כל כך בקרוב לנו : (ד) גם מכל ערי יהודה. שלא תאמר כשאמר בתחלה ויקבצו יהודה

רדק

עמכם ויעזרכם בדבר המשפט אם תיראו ממנו : (ח) וישובו לירושלים. אותם שמנו השופטים בכל עיר במצותו : (א) ועמהם מהעמונים. אמרו במדרש שהם בני שעיר כי כן זוכר אותם בסוף הענין וקראם עמונים כי התנכרו והתחפשו ולבשו בגדי עמונים כדי שלא יכירום בני ישראל לפי שהיו תחת יד מלכי יהודה עד שפשעו בימי יהורם בן יהושפט. ויתכן לפרש שהיו אומה אחרת נקראו בני עמונים כי לא נקראו בני עמון עמונים בשום מקום כי אם בני עמון והעמונים היו אומה אחרת נקראו כן ע"ש מקומם וכן בדברי עזיהו ויתנו העמונים מנחה לעזיהו ואפשר שהם העמונים שזכר שם והוא הפוך והוא הנכון ושם מקומם מעון

מצודת דוד

לבית אחאב : ויצא . ר"ל הלך פעם בפעם בין העם : (ו) ראו מה אתם עושים . ר"ל אחד הסתכלו במעשה המשפט : כי לא לאדם . אין המשפט מצות אדם לשתוכלו לכחש ולומר לפניו כן היה הדעת נוטה ולא במעל יצא המשפט מעוקל : כי לה' . ויודע הוא אם נעשה במעל אם בטעות הדעת : ועמכם . ה' עמכ' בדבר המשפט לדעת העלומות לב : (ז) ועתה . הואיל והכל ידוע לפניו יהי פחדו עליכם : שמרו ועשו . כתורה וכמצוה : כי אין עם ה' וכו' . אין חפצו במעשה העולה לעול את המשפט ולשאת פניו במשפט ולקחת שוחד ענש יענש עליהם : (ח) לישראל . של בני ישראל : למשפט ה' . לשפוט משפט ה' בדבר המצות : ולריב . בדבר שבין אדם לחברו : וישובו . יהושפט ואשר עמו שבו אל ירושלים אחר שהעמיד שופטים בארץ (ואף שבא לירושלים עד לא העמיד בה שופטים מ"מ סמך העמדת השופטים בירושלים להעמדת השופטים בכל הארץ והא"ז אמר שבא לירושלים עם שבא מקודם) : (ט) עליהם . על שופטי ירושלים : כה תעשון ביראת וכו' . כן תעשו את דבר המשפט עשו אותה ביראת ה' וכו' : (י) וכל ריב . כאשר יהיו שופטי הערים הולקין בדבר מה ויבואו לשאול את פיכם : בין דם לדם . בין יהיו מחולקים בדבר משפט רציחה אם הוא דם מזיד או לשוגג יחשב : בין תורה למצוה . ר"ל בין בדבר הוראה באחת ממצות ה' שבין אדם למקום : לחקים . הם המצות שהמה כחק מבלי טעם : ולמשפטים . בדברים שבין אדם לחברו : והזהרתם אותם . לעשות כמו שתאמרון אתם : ולא יאשמו לה' . לעשות כמו שאמרו הם : והיה קצף עליכם . אם לא הזהרתם אותם : ועל אחיכם . על שעמדו בדבריהם : כה תעשון . להזהירם בדבר : ולא תאשמו . הואיל ועשיתם את שלכם והם אם ישמעו ואם יחדלו : (יא) אמריהו . יתכן שהוא עזריה הנזכר (בדה"א ה') ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות : הראש עליכם . אשר הוא הראש עליכם הוא יהיה לכל דבר ה' וכל דבר הקשה מכם תביאו אליו : לכל דבר המלך . את פיו תשאלו בכל דבר הנוגע בחק המלוכה : לפניכם . מזומנים לפניכם לכל אשר תאמו להכריח את העם על המשפט : עם הטוב . עם העושה הטוב והישר בעיני ה' : כ (א) מהעמונים . שם אומה נקראת ע"ש מקומה וכן נאמר ויתנו העמונים מנחה לעזיהו (לקמן כ"ו) ואולי הוא הפוך מן המעונים שזכר שם ובמדרש אמר שהם עמלקים והם בני שעיר האמור למטה וקראם עמונים כי התנכרו ולבשו בגדי עמונים שלא שלא יכירום בני ישראל כי כל בני אדום בכללם היו תחת ממשלת יהודה עד שפשעו בימי יהורם בן יהושפט : (ב) מעבר לים . הוא ים

מצודת ציון

(ז) ומשא פנים . נקרא כן על כי החייב מתביישׁ ונופלים פניו להטות כלפי הקרקע וכמ"ש ולמה נפלו פניך (בראשית ד) והמכביד לו פנים הוא כאלו נושא הפנים שנפלו : (י) תורה . מל' הוראה ולמוד : יאשמו . מל' אשם וחטא : (יא) ושוטרים . הם הרודים ונוגשים לקיים דברי השופטים : גומלים

וי' נמסר בתלים סי' קל"ח ועי' במס"ר בערך אדנ"י מה דקשה לי על האי מנינא: מושל י"ד מ"ל וסי' נמסר במיכה סי' ה' וקהלת סי' י' ע"ש מה דכתיבנ' : ויבנו לך בה חד מן י"א בטעם פי' האתחנתא לא ישרתנה כ"א מונח במי"א מקומות שישרתנה מאילא וסי' ויצא נח ובניו ואשתו ונשי . בשבעתיכם דפנחס דוביום הבכורים : ובאת שמה . אם ארץ מאפליה . מדוע אמרו עמי רדנו . קפדה בא . והסירו את כל שקוציה : וישבו בה ויבנו לך בה מקדש . ובאו שמה . ותאמרנה לה כי אתך נשוב . ומזון לכולא ביה . וחבירו . לאפנים להם קרא הגלגל . בחרב פלוגתא . הקהתים ג' בקריאה וסי' ונסעו הקהתים נושאי המקדש . והאנשים עשים באמונה . ויקומו הלוים מן בני :

מכל־ערי יהודה באו לבקש את־יהוה׃ ה ויעמד יהושפט בקהל יהודה וירושלם בבית יהוה לפני החצר החדשה׃ ו ויאמר יהוה אלהי אבתינו הלא אתה־הוא אלהים בשמים ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה ואין עמך להתיצב׃ ז הלא ׀ אתה אלהינו הורשת את־ישבי הארץ הזאת מלפני עמך ישראל ותתנה לזרע אברהם אהבך לעולם׃ ח וישבו־בה ויבנו לך ׀ בה מקדש לשמך לאמר׃ ט אם־תבוא עלינו רעה חרב שפוט ודבר ורעב נעמדה לפני הבית הזה ולפניך כי שמך בבית הזה ונזעק אליך מצרתנו ותשמע ותושיע׃ י ועתה הנה בני־עמון ומואב והר־שעיר אשר לא־נתתה לישראל לבוא בהם בבאם מארץ מצרים כי סרו מעליהם ולא השמידום׃ יא והנה־הם גמלים עלינו לבוא לגרשנו מירשתך אשר הורשתנו׃ יב אלהינו הלא תשפט־בם כי אין בנו כח לפני ההמון הרב הזה הבא עלינו ואנחנו לא נדע מה־נעשה כי עליך עינינו׃

יג וכל־יהודה עמדים לפני יהוה גם־טפם נשיהם ובניהם׃ יד ויחזיאל בן־זכריהו בן־בניה בן־יעיאל בן־מתניה הלוי מן־בני אסף היתה עליו רוח יהוה בתוך הקהל׃ טו ויאמר הקשיבו כל־יהודה וישבי ירושלם והמלך יהושפט כה־אמר יהוה לכם אתם אל־תיראו ואל־תחתו מפני ההמון הרב הזה כי לא לכם המלחמה כי לאלהים׃ טז מחר רדו עליהם הנם עלים במעלה הציץ ומצאתם אתם בסוף הנחל פני מדבר ירואל׃ יז לא לכם להלחם בזאת התיצבו עמדו וראו את־ישועת יהוה עמכם יהודה וירושלם אל־תיראו ואל־תחתו מחר צאו לפניהם ויהוה עמכם׃ יח ויקד יהושפט אפים ארצה וכל־יהודה וישבי ירושלם נפלו לפני יהוה להשתחות ליהוה׃ יט ויקמו הלוים מן־בני הקהתים ומן־בני הקרחים להלל ליהוה אלהי ישראל בקול גדול למעלה׃ כ וישכימו בבקר ויצאו למדבר תקוע ובצאתם עמד יהושפט ויאמר שמעוני יהודה וישבי ירושלם האמינו ביהוה אלהיכם

תולדות אהרן ויעמוד יהושפט . פסחים לב יבמות ז הוריות ו זבחים לב :

רדק

מעון וכן מצאנו בספר שופטים וצידונים ועמלק ומעון לחצו אתכם : (ה) לפני החצר החדשה . אפשר שהיתה צריכה חזוק וחדשו וחזקו אותה . ורז"ל פי' שחדשו בה דברי' ואמרו טבול יום אל יכנס במחנה לויה כלומר בחצר חדשו מה שלא היה מן התורה וזה הוא שחדשו בה : (ט) שפוט . שם בשקל שמור יקוד : ותאמנו

רשי

יהודה לבקש אלו יושבי ירושלים לבד הם אלא מכל ערי יהודה באו : (ו) ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה . לנהוג ממשלתך עליהם לכך אנו מבקשים ממך לעזרנו מהם : ובידך כח . בעל כח וגבורה הרדי"ן בלע"ז : ואין עמך להתיצב . אין שום בריה יכולה לעמוד נגדך בכל ממלכות הגוים דוגמתו (יהושע א') לא יתיצב איש לפניך וכן (מ"א) מי הוא לפניו יתיצב (כך פי' רבינו מנחם בר חלבו זצ"ל):(ז)ותתנה לזרע אברהם . לפיכך עליך להחזיקה בידם ולגרש העמי' האלה כי אפי' מלך ואפי' שום אדם כשנותן מתנה לאוהב ובא אחר לגוזלו הימנו דוחק בעצמו להחזיקה בידו כ"ש אתה ושמא תאמר לא נתתיה לכם אלא לפי שעה בשביל כך נאמר לעיל ירושת עולם נתת לנו : (ח) ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר . שאם תבוא עלינו רעה חרב שפוט או שום דין ודבר ורעב : (ט) ונזעק אליך מצרתנו . בבית המקדש : ותשמע ותושיע . כאשר התפלל לפניך שלמה והבטחתו לעשות כך כמ"ש (לעיל ב' ו') ואם ינגף עמך וכל הפרשה עד וסלחת ונתתה לאיש ככל דרכיו ויעתר לו ה' כדכתיב (שם) וירא ה' אל שלמה ויאמר לו שמעתי את תפלתך וכל הפרשה עד ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם ועתה אני מתפלל שתזכור אותה הבטחה שהבטחתו ותשמע ותושיענו מאויבינו הבאים עלינו: (י) ועתה. על כל זאת שהבטחתנו להושיענו מאויבנו הבאים עלינו : הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתת לישראל לבוא בהם. להלחם: כבואם מארץ מצרים . ועליהם היה לזכור את החסד ולבא בעזרתינו והם לא די להם שאינן זוכרין לנו אותו החסד להיות עמנו בכל צרותינו אלא שגומלין אלינו רעה ובאין עלינו : (יא) לגרשנו מירושתך אשר הורשתנו.אתה בעצמך ולפיכך מה יש להם לערער על ירושתינו : (יב) כי עליך עינינו. להושיענו : (יג) גם טפם . כמנהג כשהגדודים באים על הארץ בורחים מן הכפרים לערי מבצריהם טפם נשיהם ובניהם : (טו) אל תיראו ואל תחתו . מוסב על שאמרו אין בנו כח לפני ההמון והנביא אמר להם אף על פי שהם רבים אתם אל תיראו מהם : כי לא לכם המלחמה כי לאלהים . מוסב על ואנחנו לא נדע והשיב הנביא ודאי כאשר אמרתם שעל הקב"ה עיניכם ובטחונכם להושיעכם כן יעשה כי לא לכם המלחמה כי לאלהים: (טז) במעלה הציץ. שם מקום : (יז) התיצבו. מוסב על לא לכם המלחמה : וראו את ישועת ה'. מוסב למעלה הלא אתה אלהינו הורשתנו ואמר להם הקב"ה הדין עמכם עלי להחזיקה בידכם : מחר צאו . ואלחם בעדכם

מצודת ציון

כ (יא) גומלים . ענין תשלום שכר : הורשתנו . מל' ירושה : (טו) תחתו . ענין פחד ושבר :

מצודת דוד

ים המלח : מארם . בדרך מהלכם באו מעבר ארם : והנם . והנה הם עתה בחצצון תמר : (ג) את פניו . ר"ל שם במחונו לדרוש ה' : (ד) ויקבצו יהודה . מיושבי ירושלים : (ה) החצר החדשה . אולי תקנו אותה וחדשו הבנין : (ו) ואין עמך . אין מי להתיצב ולעמוד למולך : (ז) הורשת . גרשת אותם : ותתנה וכו' לעולם . כאומר והנה מדרך הנותן מתנה לעולם לעזור להמקבל להשאר בידו : (ח) לאמר . ר"ל כי אמרו ע"י יהיו נושעים וכמ"ש במקרא שלאחריו : (ט) שפוט . משפט פורעניות : ולפניך . ר"ל והמידה ההיא לא תהיה לפניך כי שמך בבית הזה : (י) לבא בהם . לרשת את ארצם : (יא) והנה הם גומלים . ר"ל והנה ראה הגמול שמשלמים לנו לגרשנו וכו' וכי הוא הגמול הראוי : (יב) מה נעשה . להנצל מידם : כי עליך עינינו . אלא עינינו עליך להצילנו מידם : (יג) לפני ה' . לפני בית ה' : (יד) בתוך הקהל . בעמדו בתוך הקהל : (טו) לא לכם המלחמה . לא עליכם ללחום עמהם כי ה' ילחם לכם : (טז) הנם עולים . עתה עולים הם במקום שעולים בה אל הציץ והוא שם מקום : ומצאתם . למחר תמצאו אותם בסוף הנחל לפני מדבר ירואל ונתן להם אות למען יחזק לבבם : (יז) בזאת . בהמלחמה הזאת : התיצבו . עמדו ואל תתגרו בם מלחמה ולזה כפל הדבר : (יח) ויקוד . כפף הקדקד והשתחוה על פניו ארצה לפני ה' : (יט) להלל לה' . על בשורה השמועה : למעלה . ר"ל גדול מאד : (כ) והאמינו . והסקיעו כמו והיה לאמונה

הקרחים ג׳ וסימ׳ אלקנה וישיהו ועזראל. ושלום בן קורא בן אביאסף. ויקומו הלוים מן בני הקהתים: הודו לה׳ כי לעולם ב׳ חסר כי טוב וסימ׳ ועמהם הימן וידותון. ויען אל העם ויעמד משררים: לבז ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ ויבא יהושפט ועמו. ושללם לבוז. וחברו. קדמא חסר: עד היום ט׳ יחידאין בקריאה וסי׳ הוא אבי מואב עד היום. הוא אבי בני עמון עד היום. ויצב יעקב מצבה על קבורתה. למן היום לכת המלך. וישימוהו למוצאות עד היום. ותכן כל מלאכת שלמה. ובשאת מתנותיכם בהעביר בניכם באש. נקהלו לעמק ברכה. עד היום ויתנום לחוק על ישראל. ולו ד׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ ולו שתי נשים שם האחת חנה. ולו הכין כלי מות חציו. ולו היה בן ושמו שאול. ולו

והאמינו בנביאיו והצליחו: כא ויועץ אל העם ויעמד משררים ליהוה ומהללים להדרת קדש בצאת לפני החלוץ ואמרים הודו ליהוה כי לעולם חסדו: כב ובעת החלו ברנה ותהלה נתן יהוה מארבים על בני עמון מואב והר שעיר הבאים ליהודה וינגפו: כג ויעמדו בני עמון ומואב על ישבי הר שעיר להחרים ולהשמיד וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו למשחית: כד ויהודה בא על המצפה למדבר ויפנו אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה: כה ויבא יהושפט ועמו לבז את שללם וימצאו בהם לרב ורכוש ופגרים וכלי חמדות וינצלו להם לאין משא ויהיו ימים שלושה בזזים את השלל כי רב הוא: כו וביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה כי שם ברכו את יהוה על כן קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה עד היום: כז וישבו כל איש יהודה וירושלם ויהושפט בראשם לשוב אל ירושלם בשמחה כי שמחם יהוה מאויביהם: כח ויבאו ירושלם בנבלים ובכנרות ובחצצרות אל בית יהוה: כט ויהי פחד אלהים על כל ממלכות הארצות בשמעם כי נלחם יהוה עם אויבי ישראל: ל ותשקט מלכות יהושפט וינח לו אלהיו מסביב: לא וימלך יהושפט על יהודה בן שלשים וחמש שנה במלכו ועשרים וחמש שנה מלך בירושלם ושם אמו עזובה בת שלחי: לב וילך בדרך אביו אסא ולא סר ממנה לעשות הישר בעיני יהוה: לג אך הבמות לא סרו ועוד העם לא הכינו לבבם לאלהי אבתיהם: לד ויתר דברי יהושפט הראשנים והאחרנים הנם כתובים בדברי יהוא בן חנני אשר העלה על ספר מלכי ישראל: לה ואחרי כן אתחבר יהושפט מלך יהודה עם אחזיה מלך ישראל הוא הרשיע לעשות: לו ויחברהו עמו לעשות אניות ללכת תרשיש ויעשו אניות בעציון גבר: לז ויתנבא אליעזר בן דדוהו ממרשה על יהושפט לאמר בהתחברך עם אחזיהו פרץ יהוה את מעשיך וישברו אניות ולא עצרו ללכת אל תרשיש:

כא א וישכב יהושפט עם אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דויד וימלך יהורם בנו תחתיו: ב ולו אחים בני יהושפט עזריה ויחיאל וזכריהו ועזריהו ומיכאל ושפטיהו כל אלה בני יהושפט מלך ישראל: ג ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה

תולדות אהרן בנלא. מגלה י סנהד׳ לט: ויתן להם אביהם. קדושין כו (פאה יז):

רשי

עדיכם והם האמינו ונזדרזו וישכימו בבקר: (כ) ותאמנו. ותהיו בני אמונה ותליאו דוגמא (ישעיה ז׳) לא תאמינו: (כב) נתן ה׳ מארבים. נתן מארבים השמידם ולהחרימם דוגמא באביה בן רחבעם (לעיל ב׳ י״ג) וירבעם היסב את מארב כמו כן הסיבם הקב״ה זה בזה ושוב חזר מואב ועזר לבני עמון וקמו כיהם על בני שעיר: (כג) ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר להחרים ובכלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו. הסיבן הקב״ה זה אל זה להשחיתם עד כלותם עד שנפלו הפגרים לארץ לאין פליטה: (כה) לאין משא. מרוב: (כו) נקהלו לעמק ברכה. לאותו עמק שלאחר כן נקרא עמק ברכה על שם המעשה כמו שמפורש בסמוך כדאמר כי שם ברכו את ה׳ והודו על כל הטובה אשר עשה להם עוזרם מעכום״ז: (כח) ויבאו ירושלים בנבלים ובכנרות ובחצצרות. הרי ג׳ כלי שיר כנגד ג׳ כל איש יהודה וירושלים ויהושפט: (לב) וילך בדרך אביו אסא. איזה דבר לא סר מלעשות הישר מדרך הטוב והישר של אביו לא סר אבל מדרכו הרעה של אסא סר כמו שכתוב (לעיל ב׳ טו) ויוצא אסא כסף וזהב וכל פרשה אבל יהושפט לא עשה כן אלא בטח בכל ימיו בהקב״ה: (לד) בדברי יהוא בן חנני. שאמר אל המלך יהושפט (שם י״ט) הלרשע לעזור: (לז) ולא עצרו.

רדק

(כ) תאמנו. תהיו נאמנים להב״ה: (לד) אשר העלה על ספר מלכי ישראל. ספר יהוא בן חנני נכתב עם ספר מלכי ישראל: (לה) אתחבר. כמו התחבר האל״ף תמורת ה״א וכן כל מלבושי אגאלתי כמו הגאלתי: (לז) ולא עצרו ללכת

פתרון

מצודת דוד

עתיך (ישעיה ל״ג): (כא) אל העם. את העם: להדרת קדש. על המקום ב״ה יאמר שהוא מהודר ומפואר בקדושה: ובצאת. בעת שיצאו לפני החלוץ ישוררו ויהללו ויהיו אומרים הודו וכו׳: (כב) נתן ה׳ מארבים. נתן בלב אנשים לארוב עליהם ולהכות בהם: וינגפו. הוכו מן האורבים ונחלשו: (כג) על ישבי הר שעיר. כי חשבו שבני המארב הם מאנשיהם: ביושבי שעיר. להשמיד את כולם: עזרו איש ברעהו. האחד עזר את חבירו להיות משחית את השני וכן היה הולך וחוזר עד כלותם: (כד) על המצפה. על המקום שצופים בה אל המדבר מקום המחנה היא: ואין פליטה. לא נשאר בהם שארית: (כה) ופגרים. ר״ל מלאום פגרים מתים ואין מי מוחה מלקחת: וינצלו להם. עשו המקום ריק לקחת הכל לעצמם: לאין משא. עד שלא יוכלו לשאתם מגודל הרבוי: (כו) לעמק ברכה. אמר ע״ש סופו שקראו לו עמק ברכה: (כז) מאויביהם. במה שעזרם מאויביהם: (ל) ותשקוט מלכות יהושפט. לא היה מי מערער על מלכותו: (לא) וימלוך יהושפט. ר״ל קבלו מלכותו באהבה ברצותם הנלחמו: (לב) לעשות הישר. ר״ל בזה הלך בדרכי אביו לעשות הישר כמוהו אבל לא הלך בדרכו מה שלא בטח בה׳: (לג) הבמות. הנעשים לה׳ ואסורים הם משנבנה הבית: ועוד

מצודת ציון

(כא) החלוץ. האנשים המזויינים מכלי מלחמה: החלו. התחילו: (כה) ורכוש. הוא שם כולל לזהב וכסף ומטלטלין: וינצלו. ענין רקות כמו וינצלו את מצרים (שמות יב): (כו) נקהלו: נאספו כמו ויקהל משה (שם לה): (לה) אתחבר. כמו התחבר ובאה האל״ף במקום ה״א: כא (ג) ולמגדנות. המלה הזאת יורה על דבר המשובח והמעולה בין בפירות בין בבגדים בין באבני

אחים בני יהושפט: ויתחזק ב' וסי' ויקם יהורם על ממלכת אביו. ויתחזק ויבן. ואינון מן א"ב מן ב"ב וי"א מלעיל: וכל החחזק דכו'. ניר ח' בקריא' ז' ס"ל והד חס' וסי' למען היות ניר לדוד. נתן ה' אלהיו לו ניר בירושלם: לתת לו ניר ולבניו כל הימים. לתת לו ניר ולבניו דד"ה. נירו לכם ניר ואל תזרעו. נירו לכם ניר דהושע. רב אוכל ניר ראשים. נר רשעים חטאת. בתרא חסר: הפלשתים ח' בקריאה וסימ' ויראו הפלשתים כי מת גבורם. ויכנעו הפלשתים. וירדו כל ישראל. ויראו הפלשתים כי אמרו. ויקומו אנשי ישראל ויהודה. ואת

ואת־הממלכה נתן ליהורם כי־הוא הבכור׃ ד ויקם יהורם על־ממלכת אביו ויתחזק ויהרג את־כל־אחיו בחרב וגם משרי ישראל׃ ה בן־שלשים ושתים שנה יהורם במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם׃ ו וילך בדרך ׀ מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת־אחאב היתה לו אשה ויעש הרע בעיני יהוה׃ ז ולא־אבה יהוה להשחית את־בית דויד למען הברית אשר כרת לדויד וכאשר אמר לתת לו ניר ולבניו כל־הימים׃ ח בימיו פשע אדום מתחת יד־יהודה וימליכו עליהם מלך׃ ט ויעבר יהורם עם־שריו וכל־הרכב עמו ויהי קם לילה ויך את־אדום הסובב אליו ואת שרי הרכב׃ י ויפשע אדום מתחת יד־יהודה עד היום הזה אז תפשע לבנה בעת ההיא מתחת ידו כי עזב את־יהוה אלהי אבתיו׃ יא גם־הוא עשה במות בהרי יהודה ויזן את־ישבי ירושלם וידח את־יהודה׃ יב ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא לאמר כה ׀ אמר יהוה אלהי דויד אביך תחת אשר לא־הלכת בדרכי יהושפט אביך ובדרכי אסא מלך־יהודה׃ יג ותלך בדרך מלכי ישראל ותזנה את־יהודה ואת־ישבי ירושלם כהזנות בית אחאב וגם את־אחיך בית־אביך הטובים ממך הרגת׃ יד הנה יהוה נגף מגפה גדולה בעמך ובבניך ובנשיך ובכל־רכושך׃ טו ואתה בחליים רבים במחלה מעיך עד־יצאו מעיך מן־החלי ימים על־ימים׃ טז ויער יהוה על־יהורם את רוח הפלשתים והערבים אשר על־יד כושים׃ יז ויעלו ביהודה ויבקעוה וישבו את כל־הרכוש הנמצא לבית־המלך וגם־בניו ונשיו ולא נשאר־לו בן כי אם־יהואחז קטן בניו׃ יח ואחרי כל־זאת נגפו יהוה במעיו לחלי לאין

תולדות אהרן ואם סממלכה. כתובות קג הוריות יב כריתות ה:

רדק

ללכת אל תרשיש. פי' ולא עצרו כח: (ז) לתת לו ניר. כי המלך כמו הנר המאיר כמו בן ובין. רם ורים: (ח) פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך. כי מימי דוד שהכניעם ומשל עליהם כן היו תחת ממשלת מלכי יהודה עד עתה ולא היו יכולין להמליך עליהם מלך לפי שהיו תחת מלך יהודה והוא היה ממנה עליהם נציבי': (יב) ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא. זה היה אחר שעלה וענין זה כי נגלה אליהו ברוח הנבואה לאחד מן הנביאים ושם בפיו דברי המכתב הזה ואמר לו שיכתבו במכתב ויביא המכתב ליהורם ויאמר לו שזה המכתב שולח אליו אליהו כדי שיחשוב יהורם שזה המכתב בא לו מן השמים ויכניע לבבו וידע כי רעה גדולה עשה והיאך אנו יודעים כי זה היה אחר שעלה כי בימי יהושפט כבר עלה כי כתיב כאשר התחבר יהושפט עם יהורם בן אחאב ללכת למלחמה על מואב ויאמר יהושפט האין פה נביא ויאמרו פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ואלישע לא נפרד מאליהו עד עלותו ועוד שאמר אשר יצק ואלו לא עלה עדיין היה אומר אשר יוצק מים. ובסדר עולם אמר כי כבר היה לאליהו

רשי

פתרון לא עצרו כח האניות ללכת ונשברו: (ז) ניר. פי' עול על ישראל: (ח) בימיו פשע אדום וגו'. כי דוד הכרית כל זכר באדום ויתן בהם נציבים במקום מלך ופרעו לו מס וכן היו עושין כל מלכי יהודה נותנין הנציבים הטובים בעיניהם ומימיו של יהורם ואילך פשעו מתחת יד יהודה: (ט) הסובב אליו. ויך אותו אדום הסובבים וסומכים לו לעזרו כי היה דרכם כשנוצחים במלחמה היו תופסים האנשים הגבורים ומביאים אותן עמהם שלא יתוספו על שונאיהם להיות לעזרה לאדום בני עמם וקם לילה פתאום והרגם ורבותינו פירשו הסובב אליו סמוכים לפניו: (י) ויפשע אדום. והלא כבר נאמר למעלה בימיו פשע אדום אלא כך דרך הפסוק לפי שהפסיק בנתיים פסוק אחר ורוצה לומר אז תפשע לבנה לכך סידרן מתחילה ואומר ויפשע אדום אז תפשע לבנה של יהודה היתה והיתה עומדת על גבול אדום כדכתיב בספר יהושע ויהי הערים מקצה למטה בני יהודה אל גבול אדום וכשראו שמרדו אדומיים מרדו אף הם בעת ההיא שיושבים על גבול אדום ועזרו לאדום וזהו אז תפשע לבנה: כי עזב את ה' אלהי אבותיו. מגיד מה גרם לו שמרדו בימיו יותר משא' מלכי יהודה שהיו לפניו: (יא) ויזן. כל מי שעוזב ומימר יראת הקב"ה בעבודת כוכבים ומזלות נופל ל' זנות שעשה דוגמ' אשה מזנה ומנאפת מאחרים ודומה כי זנה תזנה הארץ (הושע א) וזנו אחרי אלהי נכר וגו' (דברים ל"א): (יב) ויבא אליו מכתב מאליהו. לאחר שעלה לשמים בא לו כתב זה של נבואה זו: (יז) ויבקעוה. כמו (ישעי' ז') נעלה ביהודה ונקיצנ' ונבקיענ' וכן (מלכי' ב' ג') להבקיע אל מלך

מצודת ציון

באבני יקר כמו ומגדנות נתן לאחיה (בראשית כד): מגדנות. ענין מגדר: (ז) ולא אבה. ולא רצה: (ח) פשע. מרד: (טז) ויער. מל' התעוררות: רוח. ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח

מצודת דוד

ועוד העם לא הכינו. ורק הוא לבד הכין לבו לה': (לד) אשר העלה. ספורי יהושפט העלה במכתב על ספר דברי הימים של מלכי ישראל: (לה) הוא הרשיע לעשות. אף כי אחזיה הרשיע לעשות הרע לא נמנע יהושפט מלהתחבר עמו:

(לו) ויחברהו עמו. יהושפט חיבר את אחזיה להיות עמו לעשות יחד אניות וכו': בהתחברך. בעבור התחברך עם אחזיה פרץ ה' וכו' ר"ל תבוא פרצה ושבר במעשיך ולא תצלח בהם: ולא עצרו. לא עכבו אולם הכח להתחזק ללכת עד תרשיש ובמ"א נאמר בענין אחר ואולי הנאמר שם היה בפעם אחר: **כא** (ד) ויהרוג וכו'. לבל יהיו מערערי' על המלוכה: משרי ישראל. אותם שהיו ידם עם אחיו: (ז) ולא אבה ה' להשחית. אף שהיו ראויים להשחתה: ניר. כמו נר ור"ל מלוכה כי המלך מאפיע ומאיר כנר: (ח) וימליכו. כי עד הנה היה עליהם נציב מלך מתחת יד מלכי יהודה: (ט) ויעברו. אל ארץ אדום: ויהי קם לילה. כי לא עצר כח ללחום עמהם ביום בפומבי: הסובב אליו. הסמוך אליו ולא עצר כח ללכת בעומק המלחמה: (י) אז. בעת ההיא פשעה גם לבנה וידמה שהיתה מארץ יהודה סמוכה לאדום ופשעה גם היא במלך יהודה: כי עזב את ה'. ובא עליו מגד העונש: (יא) עשה במות. לע"ג: ויזן. הסיתם לזנות אחר הע"ג: וידח. הדיחם מעבודת ה': (יב) מכתב. אגרת כתובה ועם שהיתה אחר שעלה בסערה השמים כי נגלה לאחד מהנביאים ושם הדברים האלה בפיו וצוהו לכתבו בספר ולהביא אליו: לאמר. ובזה נאמר בה כה אמר ה' וכו': (יג) כהזנות וכו'. כמו שזנו שם אחר הע"ג: (טו) ואתה בחליים. ואתה תהיה בחליים רבים: ימים על ימים. בכל יום ויום: (טז) על יד. הסמוכים לארץ כוש: ויבקעו. בקעו חומת העיר ועלו בה: יהואחז. הוא אחזיהו בהפוך אותיות: (יח) לחלי לאין מרפא. חולי אנושה עד לא מגלה רפואה אף לפי שעה: ויהי

זארץ הנשארת. וישאל דוד דשמואל תנינא דפסוק. ויער ה' על יהורם את רוח הפלשתים. וחד והפלשתים נאספו: ברמות ו' כתיב כן בקריאה וסימ' ולאשר ברמות נגב. ויעל ויפל ברמות גלעד דסיפרא. גם בעצתם הלך. ועינים רמות תשפיל. עינים רמות לשון שקר. ושוב ושאל ורמות. ועיין במשלי גבי פסוק עינים רמות לשון שקר בסימן י: ויבקש את אחזיהו חד מן ח' פסוקים בקריאה אית בהון והוא הוא וסימ' והוא יצא ועבדיו באו. וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים. ויאמר לה מה תארו דבעלת אוב.

מרפא: יט ויהי לימים מימים וכעת צאת הקץ לימים שנים יצאו מעיו עם־חליו וימת בתחלאים רעים ולא־עשו לו עמו שרפה כשרפת אבתיו: כ בן־שלשים ושתים היה במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם וילך בלא חמדה ויקברהו בעיר דויד ולא בקברות המלכים: כב א וימליכו יושבי ירושלם את־אחזיהו בנו הקטן תחתיו כי כל־הראשנים הרג הגדוד הבא בערבים למחנה וימלך אחזיהו בן־יהורם מלך יהודה: ב בן־ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו ושנה אחת מלך בירושלם ושם אמו עתליהו בת־עמרי: ג גם־הוא הלך בדרכי בית אחאב כי אמו היתה יועצתו להרשיע: ד ויעש הרע בעיני יהוה כבית אחאב כי־המה היו־לו יועצים אחרי מות אביו למשחית לו: ה גם בעצתם הלך וילך את־יהורם בן־אחאב מלך ישראל למלחמה על־חזאל מלך־ארם ברמות גלעד ויכו הרמים את־יורם: ו וישב להתרפא ביזרעאל כי המכים אשר הכהו ברמה בהלחמו את־חזהאל מלך ארם ועזריהו בן־יהורם מלך יהודה ירד לראות את־יהורם בן־אחאב ביזרעאל כי־חלה הוא: ז ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו לבוא אל־יורם ובבאו יצא עם־יהורם אל־יהוא בן־נמשי אשר משחו יהוה להכרית את־בית אחאב: ח ויהי כהשפט יהוא עם־בית אחאב וימצא את־שרי יהודה ובני אחי אחזיהו משרתים

רשי

מלך אדום: (יט) וכעת צאת הקץ. אותו קץ שאמר לו הנביא: ולא עשו לו עמו שרפה. אע"פ שהיה צריך לאותו שרפה לפי שחלה בחליים רעים ובשרו מסריח לא חפץ הקב"ה בכבודו שיעשו לו שרפה וגם לא נקבר בקברות המלכי': (כ) בלא חמדה. פתרון כל ימיו היה ברעה ובתחלואים ועליו נתקיים (דברים ל"א) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו' וגם קצר ימים ושבע רוגז: (ב) בן ארבעים ושתים. ובמלכים (ב' כ"ח) הוא אומר בן עשרים ושתים הא כיצד לפי זה היה הבן גדול מאביו ב' שנים אלא ב' שנים קודם שנולד יהורם אביו נגזרה גזירה זו על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר ומאלהים היתה תבוס' אחזיה וגו' וביום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזירה זו כך שנויה בסדר עול' ובתוספתא דסוטה אך בכל המקראות לא מצינו שנשא יהושפט בת עמרי אך מצאתי (מלכים ולעיל ב' יח) ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת ל"א לאסא נשאה שנא' (במלכי' א' ט"ז) ובשנת ל"א לאסא מלך עמרי וכשנשא אסא את בתו ליהושפט בנו שנתעלה עמרי והרגו תבני לא וחשוב משנת ל"ג לאסא עד שמלך אחזיהו ותמצא מ"ב שנה ועוד כתוב אחד אומר (במלכים ב' ח') בשנת י"ב ליורם בן אחאב מלך אחזיהו בן יהור' וכתוב א' אומ' (שם ב' ט') ובשנת י"א ליורם מלך אחזיהו על כרחינו יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם בן אחאב שהרי כתיב (שם ב' ח') בשנת ה' ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט וח' שנים מלך ומה שאמר שוב בשנת י"א ליורם לפי שמלך בחיי אביו שנה אחת לפי שהיה אביו נגוע בתחלואי' קשים כמ"ש (לעיל ב' כג) ואחרי כל זאת נגפו ה' וגו' וימליכו יושבי ירושלי' את אחזיהו בנו הקטן שנה אחת בחיי אביו וזהו דכתיב בשנת י"א ליור' ומה שאמר בשנת י"ב ליורם לאח' שמת אביו אז היה י"ב ליורם: (ה) ויכו הרמים. כמו הארמי' הרבה מקומות חסר אל"ף כגון לעמשא תומרו ופעמים האל"ף נוספת בתיבה כגון (תילים פט) איתן האזרחי כמו הזרחי ואל"ף של ואחותי באזניכם (איוב יג): (ו) כי המכים אשר הכוהו. פתרון מן המכים וכן (במלכים ב' ח'): ועזריהו בן יהורם. זה אחזיהו וכן הוא אומר (שם) ואחזיהו מלך יהודה ירד לראות את יורם: (ז) תבוסת. פתרון עירבוב כמו (יחזקאל טז) מתבוססת בדמיך: (ח) ובני אחי אחזיהו. ומה שלא נאמר ואחי אחזיהו לפי שנהרגו

רדק

לאליהו שבע שנים שנגנז כשבא ליהורם המכתב ממנו: (יט) לימים שנים. פי' שתי שנים: (ב) בן ארבעים ושתים שנה אחזיה במלכו. ובספר מלכים הוא אומר בן כ"ב שנה אחזיהו במלכו. ועוד כל ימי יהורם אביו לא היה ארבעים שנה שכך כתיב בן ל"ב היה במלכו ושמנה שנים מלך וכו' א"כ היאך הוא בן מ"ב כשמת אביו זה לא יתכן ואומר בסדר עולם כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו לאסא נגזרה גזרה זו על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן היה כשמת אחזיהו מלך יהודה עם מלך ישראל שהרגם יהוא ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מת בנה ותאבד כל זרע המלוכה ולפי' מנה מ"ב יום שנגזרה הגזרה ובשנת ל"א לאסא נשאה שנאמר בשנת שלשים ואחת שנה לאסא מלך עמרי על ישראל. והלא קודם לכן מלך ארבע שנים אלא ר"ל מלך מלכות שלמה על ישראל שנתחתן עם אסא ונתעלה והרגו לתבני ומלך על ישראל ומשנת ל"א לאסא עד שמת אחזיהו מלך יהודה מ"ב שנה כיצד ט' שנים לאסא וכ"ה ליהושפט הרי ל"ד וח' שנים ליהורם הרי מ"ב וזה המדרש הוא רחוק מדרך הפשט. ויתכן לפרש כי יהורם חיה יותר ממ' שנה ולא מנה מימי מלאותו אלא ח' שנים שמלך בחזקתו אבל מעת שנפל ביד הערבים ונפל ג"כ בחליים לא מנו לו ימי מלכותו והמליכו אחזיהו בנו בהיוו מעת שנפל אביו והלך בלא חמדה והיו כ' שנה וכשהמליכוהו בחיי אביו היה בן עשרים ושתים וזהו שאמר במלכים בן כ"ב שנה אחזיהו במלכו וכשמת אביו היה בן מ"ב שנה ולא מלך אחר שמת אביו אלא שנה אחת: ושם אמו עתליהו בת עמרי. בת אחאב היתה כמו שכתוב למעלה אלא שיחס אותה לאבי אביה וכן ותבאנה אל רעואל אביהן שהיה אבי אביהן: (ה) ויכו הרמים. חסר אל"ף כמו הארמים וכן מבית הסורים יצא: (ו) כי המכים. שם. כמו המכות. כלומר שהיה צריך להתרפאות בעבור המכות: ועזריהו בן יהורם מלך יהודה. הוא אחזיהו מלך יהודה ושני שמות היו לו: (ז) תבוסת אחזיהו. כמו מהומה וכן יום מהומה ומבוסה כלומר מהאלהים היתה מהומה ומבוסה לאחזיה שיבא אל יורם כדי שיפול עמו: (ח) ובני אחי אחזיהו משרתים לאחזיהו. הוא שאמר במלכים ויהוא מצא את אחי אחזיה ר"ל בני אחיו ויאמר מי אתם ונרד לשלום בני המלך ובני הגבירה וכן אמר הנה משרתים לאחזיהו כלומר היו הולכים לעבודת אחזיהו לעזור

מצודת דוד

(יט) ויהי לימים מימים. החולי ההוא הי' לו מתחלת השנה עד סופה מבלי הפסק: וכעת. וכאשר בא עת יציאת הקץ של שתי שנים עם חליו במכאוב החולי יצאו מעיו אל החוץ מכל וכל: בתחלואים רעים. אחר שעבר עליו תחלואים רעים מת: ולא עשו וכו'. לשרוף עליו מטתו וכלי תשמישו כדרך ששורפין על המלכים: (כ) וילך. הלך מן העולם בלא חמדה כי כל ימי חייו לא היה לו קורת רוח למלאות חמדתו כי היה מעונה ומדוכא: כב (א) הבא בערבים. הבא מערבים אל מחנה פלשתים להלחם ביהורם כמו שכתוב למעלה: (ב) בן ארבעים ושתים שנה. שנויה בסדר עולם שהמנין הזה הוא לגמיחת מלכות עמרי על כל ישראל אשר היתה ע"י שנשא יהושפט את בתו לאשה כמ"ש שם ויתכן שנשאה שנה אחת לפני מלוך עמרי על כל ישראל ובעבור היות אחזיה מזרעו קרה לו שנהרג עם מלך ישראל על ידי יהוא ולזה תלה מלכותו בצמיחת מלכות עמרי: בת עמרי. ולמעלה נאמר שיהורם אביו נשא בת אחאב ויהושפט אבי אביו נשא בת עמרי ויתכן שעמרי גדלה ונקראת בתו אף כי בני בנים הם כבנים: (ד) למשחית לו. וכאומר עצתם לא היו לטובתו כי אם להשחיתו: (ה) גם בעצתם הלך. הם היו מייעצים אותו וגם הוא הלך בעצתם ושמע להם: (ו) כי המכים. הוא מקרא קצר וכאלו אמר כי כאבו לו המכים וכו' ולזה היה צריך לרפואה: ועזריהו. הוא אחזיה ולמעלה קראו יהואחז ובשלש השמות היה נקרא: ירד לראות. ר"ל לבקרו בחליו: (ז) ומהאלהים היתה. מה' בא רמיסת אחזיה ולזה נתן בלבו לבוא אל יורם ומזה באה לו המיתה: (ח) כהשפט

מצודת ציון

רוח (מ"כ יט): כב (א) בערבים. הבי"ת הוא במקום מ"ם כמו והנותר בבשר ובלחם (ויקרא ח) ומשפטו מבשר ומלחם: (ה) הרמים. כמו הארמים באלף: (ז) תבוסת. מל' בסיסה ורמיסה

כאשר

וברזלי זקן מאד דמלכים . ויהי כשמוע את . כי מישראל והוא . והוא במלכים יתקלם . ויבקש את אחזיהו : ובשנה השביעית התחזק חד מן ג' זוגין בקריאה קדמא' שי"ן תנינא ז"ן וסימ' נמסר במלכים ב' סימן י"א : בבית המלך ג' בקריאה וסי' : בבית המלך וסי' וישמע עבד מלך הכושי . והשלישי בשער היסוד . כי גדול מרדכי בבית המלך . וחד בבית מלך אשר נשאר בבית מלך : והיו ו' בקרי' וסימ' התחזקו והיו לבני חיל . ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל . והקפתם על המלך סביב דמלכים . והקיפו הלוים את המלך סביב

לאחזיהו ויהרגם: ט ויבקש את־אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשמרון ויבאהו אל־יהוא וימיתהו ויקברהו כי אמרו בן־יהושפט הוא אשר־דרש את־יהוה בכל־לבבו ואין לבית אחזיהו לעצר כח לממלכה: י ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי־מת בנה ותקם ותדבר את־כל־זרע הממלכה לבית יהודה: יא ותקח יהושבעת בת־המלך את־יואש בן־אחזיהו ותגנב אתו מתוך בני־המלך המומתים ותתן אתו ואת־מינקתו בחדר המטות ותסתירהו יהושבעת בת־המלך יהורם אשת יהוידע הכהן כי היא היתה אחות אחזיהו מפני עתליהו ולא המיתתהו: יב ויהי אתם בבית האלהים מתחבא שש שנים ועתליה מלכת על־הארץ: כג א ובשנה השבעית התחזק יהוידע ויקח את־שרי המאות לעזריה בן־ירחם ולישמעאל בן־יהוחנן ולעזריהו בן־עובד ואת־מעשיהו בן־עדיהו ואת־אלישפט בן־זכרי עמו בברית: ב ויסבו ביהודה ויקבצו את־הלוים מכל־ערי יהודה וראשי האבות לישראל ויבאו אל־ירושלם: ג ויכרת כל־הקהל ברית בבית האלהים עם־המלך ויאמר להם הנה בן־המלך ימלך כאשר דבר יהוה על־בני דויד: ד זה הדבר אשר תעשו השלשית מכם באי השבת לכהנים וללוים לשערי הספים: ה והשלשית בבית המלך והשלשית בשער היסוד וכל־העם בחצרות בית יהוה: ו ואל־יבוא בית־יהוה כי אם־הכהנים והמשרתים ללוים המה יבאו כי־קדש המה וכל־העם ישמרו משמרת יהוה:

חולדות אהרן ויבקש את אחזיהו . סנסר' קכ :

רדק

לעזור לבני מלך ישראל: (ט) והוא מתחבא בשמרון . ובמלכים הוא אומר וינס דרך בית הגן וירדוף אחר יהוא ויאמר גם אותו הכוהו וכו' נראה כי בדרך הכוהו כשהיה נס ואפשר כי כשרדפו אחריו לא השיגוהו כי לא אמר ויכוהו אל המרכבה אלא הכוהו ולא השיגוהו הם בעצם אלא הורו לו חצים והוא נס כמו שאמר וינס מגדו ואפשר כי יצא ממגדו ומה שאמר וימת שם לא מת ממש אלא השיגוהו החצים בדרך כשהיה נס מגדו ושם מת שנשתתק בחולי מחמת המכות כמו שאמר בנבל וימת ולא מת עד עשרה ימים ואח"כ נשאוהו עבדיו להתחבא בשומרון ויתחבא בשמרון וימצאוהו שם ויביאוהו אל יהוא וימיתוהו כי עדיין לא מת. ומה שאמר הנה ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא . פי' נתנו אותו לקבורה והניחו עבדיו שישאוהו ירושלים כמו שאמר במלכים וירכיבו אותו עבדיו ירושלימה ויקברו אתו בקברתו עם אבותיו בעיר דוד : ואין לבית אחזיהו לעצור כח לממלכה. מעם שמת הוא כי לא היה לו בן גדול ראוי למלוך וכל אותן שהיו מזרע המלוכה היו קטנים לפיכך היה כח ביד עתליה להמית כל זרע המלוכה לבית יהודה : (י) ותדבר . ותמית מענין דבר כבד מאד : (יא) בחדר המטות . כמו שפי' במלכים באדרון בית משכבא כלומר בחדר שהיו יהוידע ויהושבעת אשתו : (ד) לשוערי הספים . הוא האמור למעלה בענין המשמרות בית האספים וזה שער היה לדרום העזרה : (ה) בשער היסוד . ובמלכים בשער סור ופי' רז"ל שהיה שער מזרחי ושבעה שמות היו לו : (ו) והמשרתים ללוים. הלמ"ד במקום ה"א הידיעה וכן אמר למלך נשען על ידו : ישמרו משמרת ה'. פי'

רשי

שנהרגו בימי יהורם אביהם כדכתיב לעיל (כ' כ"א) ויעלו ביהודה ויבקעוה ולא נשאר בן כי אם אחזיהו קטן בניו : (י) ותקם ותדבר . לשון דבר ובמלכים (ב' י"א) כתיב ותאבד ועל הדור הזה אמר דוד (תהלים יב) למנצח על השמינית שראה ברוח הקודש שבדור שמיני יהרג כל זרעו על ידי עתליה שהרי משלמה עד כאן שמנה דורות והתפלל שישתייר ורעו לזכרון ואומר (שם) הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו' ובמלכים (ב' יא) אומר שע"י שם המות הרגתם שהרי כתיב שם ותגנוב אותו מתוך בני המלך הממותי' וקרינן המומתי' ויש אם למקרא ויש אם למסורה המומתי' משמע שכבר מתו ואם למסורת הממותים שמתים והולכים ע"י יסורים ל' הוה ולא לאלתר וזהו מיתת כישוף ושם המות שלא מתים לאלתר הולכים ומדוכים בתחלואים ושוב מתים ודוגמא ממותי תחלואי רעב כי גם הם אינם מתים לאלתר : (יא) בחדר המטות . תרגום באדרון בית ערסתא כלומר בעזרה בחדר שכיבת הכהנים ורבינו שלמה זצ"ל פי' בעליית בית קדש הקדשים כדכתי' במלכים (ב' י') ויהי אתה בבית ה' מתחבא וגו' ועליו אמר דוד (תילים כז) כי יצפנני בסוכה וגו' וקורהו חדר המטות (במלכים ב' יא) על שם בין שדי ילין והוא שיסד הקליר (קרא ר' אליעזר ובזכרונות דיום א' דר"ה יסד זה ע"ש) אם פץ למטות נפץ חדר המטות לכפור יזכור חרבן הבית יכפר עליכם : (ג) ויכרות כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך . שיהיו לעזרתו : (ד) באי השבת . וגם יוצאי השבת כדכתיב בסמוך ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת המשמרות היו מתחדשות בשבת כהונה ולויה אחת יוצאה ואחת נכנסה ואז עכב יהוידע שם משמר היוצא עם משמר הנכנס וחלקן לשלשה חלקי' : (ה) והשלשית בבית המלך. לשמור שלא יקבצו עליו להרוג אותו : והשלישית . היא השנית: בשער היסוד . ובמלכים (ב יא) כתיב ובשער סור וביומא ירושלמי מפורש ז' שמות היו לו לשער היסוד סור על שם שהיו מטהרים שם את המצורעים על כהן ידם ועל שם סורו טמא קראו למו (איכה ד) : (ו) וכל העם ישמרו . שלא יבואו בית ה' :

וכליו

מצודת ציון

ורמיסה כמו כפגר מובס (ישעיה יד): (ט) מתחבא . מסתתר : **כג** (א) לעזריה . את עזריה : (ד) הספים . הוא בית האספים האמור בדה"א ובמ"ב נאמר בשער אחר הרצים והוא היא :

וקיפו

מצודת דוד

כאשר עשה משפט מות לבית אחאב : מבקשים לאחזיהו . אשר היו מבקשים לאחזיה : (ט) והוא מתחבא . בעת שבקשוהו היה מתחבא בשומרון ומצאו שם : ויקברהו . צוה להוליכו לירושלים לקברו בקבר הראוי לו. כמ"ש במ"ב כי אמרו וכו' ובעבור כבוד אביו ראוי לקבר בדרך כבוד : בן יהושפט . בן יהורם בנו היה אבל בן הבן יחשב לבן : ואין וכו' . לא נשאר מי מבית אחזיה לעצב הכח אשר להתחזק במלוכה כי כל זרע הממלכה היו קטנים : (י) ותדבר . הביאה עליהם הדבר כי האכילה אותם דבר ארסי וכדומה : לבית יהודה . של בית יהודה : (יא) בת המלך . בת יהורם היתה אחות אחזיה : בחדר המטות : שהיה בבה"מ : יהוידע הכהן . יתכן שהוא יוחנן הנזכר בד"ה א' ה' ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות : כי הוא וכו' . ולזה חמלה על בנו : מפני עתליה . מוסב על ותסתירהו לומר ההסתרה היה מפני עתליה : (יב) ויהי אתם . יואש היה עם יהושבעת ובעלה בבית האלהים כי יהוידע בעלה היה כ"ג והחמידו לשבת בבה"מ : **כג** (א) עמו בברית . לקחם עמו בברית להיות ידם עמו להמליך את יואש : (ג) עם המלך . להיות בעזרתו : ויאמר . יהוידע הכהן אמר להם הנה בן המלך ראוי למלוך כאשר דבר ה' וכו' : (ד) השלישית . חלק שלישי . באי השבת . כי משמרות הכהנים והלוים היו מתחלפים בכל שבת אלו יוצאים ואלו באים וקרוים המה באי השבת. ואמר להם השלישית מכם ר"ל חלק שלישי משומרי המלך יהיו מאנשי באי השבת מן הכהנים ומן הלוים : לשוערי הספים . ר"ל במספר שלישי ישמרו שערי הספים אולם לא באי השבת היו שומרים שם כי מקום משמרתם היה משנורת בית המלך כמ"ש במ"ב : (ה) והשלישית . משומרי המלך יהיו שומרים בבית המלך אחר שיבא המלך אל ביתו : והשלישית . שני השלישים היו מיוצאי השבת כמ"ש במ"ב וזהו לפי שיוצאי השבת המה פנוים מעבודם

דסיפרא. עזבו ערים ושכנו בסלע. נודו מתוך בבל ומארץ כשדים : על המלך ה' בקריאה וסי' ויך עם הארץ את כל דמלכים. ויכו עם הארץ דסיפרא. ויעמדו הרצים איש וכליו. ויעמד את כל העם. ואת יתר העם הנשארים דמלכים. והקפתם על המלך סביב דמלכים. ותרא והנה המלך עמד על עמודו דסי'. ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים.

ז והקיפו הלוים את־המלך סביב איש וכליו בידו והבא אל־הבית יומת והיו את־המלך בבאו ובצאתו : ח ויעשו הלוים וכל־יהודה ככל אשר־צוה יהוידע הכהן ויקחו איש את־אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר יהוידע הכהן את־המחלקות : ט ויתן יהוידע הכהן לשרי המאות את־החניתים ואת־המגנות ואת־השלטים אשר למלך דויד אשר בית האלהים : י ויעמד את־כל־העם ואיש ׀ שלחו בידו מכתף הבית הימנית עד־כתף הבית השמאלית למזבח ולבית על־המלך סביב : יא ויוציאו את־בן־המלך ויתנו עליו את־הנזר ואת־העדות וימליכו אתו וימשחהו יהוידע ובניו ויאמרו יחי המלך : יב ותשמע עתליהו את־קול העם הרצים והמהללים את־המלך ותבוא אל־העם בית יהוה : יג ותרא והנה המלך עומד על־עמודו במבוא והשרים והחצצרות על־המלך וכל־עם הארץ שמח ותוקע בחצצרות והמשוררים בכלי השיר ומודיעים להלל ותקרע עתליהו את־בגדיה ותאמר קשר קשר : יד ויוצא יהוידע הכהן את־שרי המאות ׀ פקודי החיל ויאמר אלהם הוציאוה אל־מבית השדרות והבא אחריה יומת בחרב כי אמר הכהן לא תמיתוה בית יהוה : טו וישימו לה ידים ותבוא אל־מבוא שער־הסוסים בית המלך וימיתוה שם : טז ויכרת יהוידע ברית בינו ובין כל־העם ובין המלך להיות לעם ליהוה : יז ויבאו כל־העם בית־הבעל ויתצהו ואת־מזבחתיו ואת־צלמיו שברו ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני המזבחות : יח וישם יהוידע פקדת בית יהוה ביד הכהנים הלוים אשר חלק דויד על־בית יהוה להעלות עלות יהוה ככתוב בתורת משה בשמחה ובשיר על ידי דויד : יט ויעמד השוערים על־שערי בית יהוה ולא־יבא טמא

תולדות אהרן ויוציאו את בן המלך. ע"ג מד :

רש"י

(ז) וכליו בידו. כלי מלחמתו בידו : (ח) באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר. אותן מחלקות היוצאי' ללכת לבית' אלא עכבם שם עם הבאים דוגמא בלשכות פטורים כלומר פטורים היו מכל מלאכה שבעזרה כי אם לשמור הלשכות כי יומם ולילה חובה עליה' במלאכ' לשמור העזרות והלשכות לפיכך היו פטורים מכל שאר מלאכת העזרה : (י) ואיש שלחו בידו. כלי זיינו כמו ובעד השלח דיואל: (יא) את הנזר. היא העטרה שלקח דוד מרבת בני עמון כדכתיב (לעיל א' ד') ויקח דוד עטרת מלכם ותהי על ראש דוד ומשם והלאה היו מלכי יהודה מניחים אותה הנזר על ראשם : ואת העדות. זה ספר תורה וכן הוא אומר (דברים יז) וקרא בו כל ימי חייו ורבותינו אמרו הנזר זה העדות שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו : (יג) עומד על עמודו. כדאמר (לעיל ב') ויעמוד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור נחשת וגו' ויעמד עליו ויברך על ברכיו (שם) ועד היום מנהג כשמוועדים יחד עומד המלך או הדוכוס במקום גבוה כדי שיוכלו לראותו לשמוע את דברו : קשר קשר. מרד מרד: (יד) השדרות. פירש"י מקום מבוא המלך מביתו לבית ה' לא ידעתי מה ל' שדרות ויונתן תרגם סידריא : והבא אחריה יומת. אל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים מתחברים אליה. והבא אחריה לעזרה יומת. המיתוהו : (טו) וישימו לה ידים. מקום לנוס : (טז) ברית בינו ובין כל העם ובין המלך. שיהו כולם המלך והעם אחרי ה': (יח) פקדות. ממונים על זה להעלות עולות וכל האמור בפרשה דוגמ' (ירמיה כ') וישמע פשחור וגו' והא פקיד נגיד בית ה' : (יט) ולא יבא טמא לכל דבר. אף היו פקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום

רד"ק

פי' הכהנים והלוים ישמרו בתוך בית המקדש כי קדש המה האולם וההיכל ולא יכנסו שם ישראל וכל עם ישראל ישמרו משמרת ה' מבחוץ : (ח) כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות. פי' המחלקות שהיו נחלקים מימי דוד כל משמר ומשמר שבת הוא עכבם כלם ולא פטר יוצאי השבת אלא עכבם כלם עם באי שבת להיות שומרים המלך : (י) ואיש שלחו בידו. חרבו כמו בשלח יעברו : (יא) את הנזר. פי' כתר מלכות : ואת העדות. בגדי מלכות מן ועדית עדי. עדות בשקל גאות : (יג) עומד על עמודו. ובמלכים על העמוד ת"י על אסטוונא. ר"ל על הכסוי שעומד בו המלך בבית ה' : (יד) אל מבית השדרות. מקום נסדר למושב השרים : והבא אחריה. לעזרה : (טו) וישימו לה

מצודת דוד

מעבודה כי באי השבת באו במקומם : בשער היסוד. ישמרו בשער היסוד והוא שער המזרחי שהוא מקום התחלת הקדושה כמו היסוד שהוא התחלת הבנין : וכל העם. מבני ישראל ישמרו בחצרות בית ה' : (ו) בית ה'. הוא ההיכל : והמשרתים ללוים. משרתי הבית מן הלוים : ישמרו וכו'. לבל יקרבו לגשת אל המקום האסור להם : (ז) וכליו. כלי זיינו : והבא. איש זר הבא שמה יומת כי אולי הוא מאנשי עתליה ומבקש להרוג את המלך : בבואו. אל הבית ובצאתו ממנה : (ח) איש את אנשיו. כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו : כי לא פטר וכו'. לא נתן רשות למשמרת יוצאי השבת ללכת לבתיהם כדרכם תמיד אבל הטיל עליהם החיוב להתעכב עוד : (ט) אשר למלך דויד. אשר המה למלך דויד שעשאם הוא : בית האלהים. בבית האלהים : (י) ואיש. וכל איש חרבו בידו : למזבח. לפני המזבח וההיכל : (יא) ויוציאו. ממקום מחבואו : הנזר. כתר מלכות : העדות. היא התורה הנקראת עדות ותלו אותה בזרועו וכמ"ש רז"ל בס"ת היתירה של מלך. או הוא מלבוש עדי וקשוט ור"ל קשטו אותו בעדי מלוכה מאבני יקר : (יב) קול העם הרצים. קול מרוצת העם וקול המהללים את המלך : (יג) על עמודו. על המקום המיוחד למלך לעמוד שם : במבוא. במקום שבאים בה לעזרה : ומודיעים. מלמדים דעת זה לזה איך להלל : קשר קשר. מרד יש כאן וכפלה דבריה כדרך החרד : (יד) ויוצא. מבית ה' : פקודי החיל. הממונים על החיל : הוציאוה אל מבית לשדרות. ר"ל הוציאו אותה מחוץ לבה"מ אולם הלך אל מבית השדרות ר"ל מבפנים למערכת השומרים לבל תמלט : והבא אחריה. להיות בעזרתה דתו להמית בחרב : כי אמר וכו'. ולזה לא הרגוה מיד : (טו) וישימו לה ידים. עשו לה מקום פנוי ללכת מבית ה' ובאה אל בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה ושם נהרגה : (טז) בינו וכו'. ר"ל כולם קבלו עליהם בברית להיות לעם לה' ולעבדו : (יח) וישם וכו'. עשה ממונים בבית ה' כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים : ביד הכהנים. המינוי הזה מסר ביד הכהנים בני לוי כפי אשר חלק דוד לממונים על בית ה' להעלות עולות בזמנם : על ידי דויד. בשיר הנעשה ע"י דוד מה שתקן הוא : (יט) השוערים. הממונים לשמור שערי המקדש :

מצודת ציון

(ז) והקיפו. וסבבו : (ח) פטר. הוא הפוך החיוב וכן בלשכות פטורים (דה"א ט) : המחלקות. המשמרות הנחלקים לחלקים : (ט) השלטים. הם כעין מגינים : (י) שלחו. חרבו כמו בשלח יעבורו (איוב לג) : מכתף. מעבר : (יד) השדרות. כמו הסדרות בסמ"ך והוא מל' סדור ועריכה וכמו בהחיל המסודר נקראים מערכות כן יקראו סדרות : (טו) מבוא. מל' ביאה : (יז) ויתצוהו. מל' נתיצה ושבירה : צלמיו. מל' צורה ודמות : מתן. כן שמו : (יח) פקדות. ממונים : האדירים

וכל טוב אם על המלך טוב דכו׳ במ״ג אל המלך וסימ׳ ותאמר בת שבע טוב דריש מלכים. והמלאך אשר הלך לקראתם. וחברו והמלאך: צביה ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וא׳ כתיב א׳ וסי׳ ואת מישא ואת צביא. מבאר שבע דמלכים. וחברו דסיפרא. קדמא כתיב א׳: מהרו ג׳ בקריאה וסימ׳ מהרו שכחו מעשיו. מהרו בניך מהרסיך ומחריביך. ולא מהרו הלוים. וסי׳ בלשון ארמי אנשון לוייא בניהון. ויתנהו ד׳ ג׳ חסר וא׳ מ״ל וסי׳ ויהיכו את הכסף דיאשיה דסיפרא. ויתנהו בסוגר בחחים. ויעשו ארון אחד ויתנהו בשער.

לכל־דבר׃ כ ויקח את־שרי המאות ואת־האדירים ואת־המושלים בעם ואת ׀ כל־עם הארץ ויורד את־המלך מבית יהוה ויבאו בתוך־שער העליון בית המלך ויושיבו את־המלך על כסא הממלכה׃ כא וישמחו כל־עם־הארץ והעיר שקטה ואת־עתליהו המיתו בחרב׃

כד א בן־שבע שנים יאש במלכו וארבעים שנה מלך בירושלם ושם אמו צביה מבאר שבע׃ ב ויעש יואש הישר בעיני יהוה כל־ימי יהוידע הכהן׃ ג וישא־לו יהוידע נשים שתים ויולד בנים ובנות׃ ד ויהי אחרי־כן היה עם־לב יואש לחדש את־בית יהוה׃ ה ויקבץ את־הכהנים והלוים ויאמר להם צאו לערי יהודה וקבצו מכל־ישראל כסף לחזק ׀ את־בית אלהיכם מדי שנה בשנה ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים׃ ו ויקרא המלך ליהוידע הראש ויאמר לו מדוע לא־דרשת על־הלוים להביא מיהודה ומירושלם את־משאת משה עבד־יהוה והקהל לישראל לאהל העדות׃ ז כי עתליהו המרשעת בניה פרצו את־בית האלהים וגם כל־קדשי בית־יהוה עשו לבעלים׃ ח ויאמר המלך ויעשו ארון אחד ויתנהו בשער בית־יהוה חוצה׃ ט ויתנו־קול ביהודה ובירושלם להביא ליהוה משאת משה עבד־האלהים על־ישראל במדבר׃ י וישמחו כל־השרים וכל־העם ויביאו וישליכו לארון עד־לכלה׃ יא ויהי בעת יביא את־הארון

תולדות אהרן ויעשו ארון. (שקלים ג):

רדק

לה ידים. כלומר נתנו לה מקום לנוס ולהכנס אל מבא שער הסוסים: (ו) את משאת משה עבד ה׳. הוא כסף שקלים מחצית השקל שהיה נותן כל ישראל פעם אחת בשנה כמו שכתוב בתורה כי תשא את ראש בני ישראל ומפני מה קראו משאה על שם כי תשא. ובמלכים כתיב שלשה כספים. כסף עובר והוא מחצית השקל כמו שאמר כל העובר על הפקודים. איש כסף נפשות ערכו הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי. כל כסף אשר יעלה על לב איש הוא המתנדב לבדק הבית: והקהל לישראל. פי׳ משאת משה עבד ה׳ והקהל שצוה משה לישראל להביאו במדבר לאהל העדות: (ז) כי עתליה המרשעת. תאר. וכן הערים המבדלות תאר. המ״ם בחירק: בניה פרצו את בית האלהים. פי׳ היא ובניה פרצו את בית האלקי׳ לפיכך צריך חזוק ותקון. ופי׳ בניה בנים שהיו לה מאיש אחר לא מן המלך: וגם כל קדשי בית ה׳ עשו לבעלים. שאלו לא הוציאו קדשי בית ד׳ לבעלים היו הקדשים ההם מספיקים לחזק בדק הבית אבל עשו אותה לבעלים לפיכך צריך לקבץ כסף מכל ישראל ולא הוציאו עתליה ובניה כל קדשי הבית אלא רוב הקדשים לפיכך אמר כל קדשי בית ה׳ שפירושו רוב כמו וכל טוב אדוניו בידו והראיה כי נשארו מן הקדשים בבית ה׳ כמו שאומר בספר מלכים כשעלה חזאל ירושלים ויקח יהואש מלך יהודה את כל הקדשים אשר הקדישו יהושפט ויהורם וכו׳. והנותר ההוא לא רצה יהואש להוציאו במלאכה שלא ישאר האוצר רק ואלו לא פרצו עתליה ובניה הבית עדיין היה קיים כי מיום שנבנה הבית עד שבדקו יהואש לא היה אלא כ״ה שנה ובנין חזק היה אותו הבנין והיה עומד יותר אלולי שפרצוהו: (ח) ארון אחד. פי׳ ארון [ ]איש אחד. ופירוש ויעשו שתקנו אותו לתת בו הכסף כמו

רשי

שום טמא משום צורך כל דבר: (ב) כל ימי יהוידע. ובמלכים (ב׳ י״ב) כתיב כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן אבל לאחר שמת אז באו שרי המלך להשתחוות לו לעשותו קדש ובמדרש מפורש לפי שנטמן בבית קדש הקדשים ולא הוזק אמרו כדי אתה להיות אלוה: (ג) ויולד בנים ובנות. לפי שנאמר למטה (כ״ד) שהרג יואש את בני יהוידע הוצרך לומר שהיו לו בני׳: (ה) וקבצו מכל ישראל. כלומר קבצו אותו כסף שהיו ישראל נותנים מדי שנה בשנה כדכתיב (שמות ל׳) כל העובר על הפקודים ובמלכים (ב׳ י״ב) כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה׳ כסף עובר וגו׳ ששלש כספי׳ היו כסף עובר שקלים בכל שנה שנאמר (שמות ל׳) כל העובר על הפקודים עובר על שם העובר. כסף נפשות ערכו. על איש שהתנדב ערך נפשו כמו האומר ערכי עלי. וכל כסף אשר יעלה על לב איש נדבה לבדק הבית: ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים. מפורש בטוב (במלכים ב׳ יב) שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו ויתעצלו בדבר להטריח מכריהם וכשראה המלך כן אמר להם (שם) ועתה אל תקחו כסף מאת מכריכם כי לבדק הבית תתנוהו. זהו שאמר כאן ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים: (ו) משאת משה עבד ה׳. כלומר שקלים שצוה עליהם במדבר: משאת. על שם כי תשא: (ז) כי עתליהו המרשעת בניה פרצו. הוצרך לומר כי מחדש בנאו שלמה בנין חזק כי משבנאו שלמה עד יואש לא היו רק קכ״ה שנה וכבר הי׳ נפרץ שאם לא שפרצו עתליהו ובניה עדיין היה קיים שהרי מיואש עד יאשיהו יותר ממאתים שנה ולא הוצרכו לחזקו עד יאשיהו ואעפ״כ לא עשאו יואש חדש כבתחילה ומגמר הבית עד יואש קכ״ה כיצד שלמה מלך מ׳ שנה וד׳ שנה למלכותו התחיל לבנותו וז׳ שנה עיכב בבנינו הרי י׳ שנה ונשאר ל׳ ורחבעם מלך י״ז הרי מ״ז ואביה ג׳ הרי נ׳ ואסא מ״א הרי צ״א ויהושפט כ״ה הרי קי״ז יהורם ח׳ הרי קכ״ד ואחזיה א׳ הרי קכ״ה ומיואש עד יאשיהו כיצד אמציהו מלך כ״ט שנים עזיהו נ״ב יותם ט״ז אחז ט״ז חזקיה כ״ט מנשה נ״ה ואמון ב׳ הרי מאתים חסר אחת ואותן שנים יותר שחיה יואש לאחר חזקת הבית נמצא שלא הוצרכו לחזק את בדק הבית אם לא עתליהו המרשעת ובניה פרצוהו: כי עתליהו וגו׳. לכן אין תימה אם צריך מהרה כל כך חיזוק וגם אל תתמה שלא היה כסף וזהב של הקדשות באוצרות בית ה׳ עד שהוצרכו ליתן קול ביהודה ובירושלים להביא משאת כי גם כל קדשי בית ה׳ עשו לבעלים: (ח) ויעשו ארון אחד. ובמלכים (ב׳ יב) כתיב ויקוב חור בדלתו ע״י אותו חור היו זורקין בארון ההקדשות ולא לפתוח הדלת פן יבא רמאי ויגנוב ממנו: ויתנהו בשער בית ה׳ חוצה. כדי שיכלו לבא אליו כל נדיב לב לתת בו את תרומת ה׳: וכראותם

מצודת ציון

(כ) האדירים. ר״ל השרים: (כא) שקטה. נחה: כד (ה) מדי. מחי ר״ל בכל עת שנה ושנה כמו מדי עלותם (ש״א א): (ו) משאת. ענין דורון ותשורה כמו ארוחה ומשאת (ירמיה מ): (ז) פרצו. שברו: (ח) ארון. ארגז: (יא) אל פקדת. כמו בפקדת וכן ואל הארון (שמות כה)

מצודת דוד

ולא יבוא. לשמור שלא יבא בהם הטמא לכל דבר ממיני הטומאות: (כא) והעיר שקטה. לא נתעורר עוד מלחמה בעבור זה כי את עתליהו המיתו ולא היה עוד מי לעורר מלחמה: כד (ד) לחדש. לתקנו ולבנות מה מהדם: (ה) מדי שנה בשנה. להוצאות התקון הצריך בכל שנה ושנה: תמהרו לדבר. לכו מהרה וקבצו הכסף:

(ו) מדוע לא דרשת. כאומר היה לך לדרוש עליהם אם ממהרים הם להביא מיהודה וכו׳: את משאת משה. במ״ב מפורש שלשה כספים והם מחצית השקל המוטל על כל איש מישראל ומי שהעריך עצמו או זולתו ומי שהקדים מה לבדק הבית וכולם קרואים משאת משה ר״ל התורה שצוה משה להביא: והקהל לישראל. ר״ל ומה שהיה מדרך הקהל מישראל להביא מאז לאוהל העדות: (ז) בניה. שהיו לה מאיש אחר הם פרצו את בית האלהים אם כן מהצורך לתקן וגם כסף הקדשים שהיה בבית ה׳ עשו לבעלים ואם א״כ הכסף ולכ׳ מהצורך לקבץ כסף מאת הקהל על צורך התקון: (ח) חוצה. בהעבר שכלפי החוץ: (ט) ויתנו קול. ר״ל הכריזו ברבים: על ישראל. מה שצוה על ישראל בהיותם במדבר והם הכספים האמורים למעלה: (י) וישמחו. ר״ל הביאו הכסף בשמחה: עד לכלה. ר״ל הביאו יום יום עד שכלו כולם להביא איש לא נעדר: (יא) ויהי בעת יביא וכו׳. בעת שהביאו את הארון אל תוך הבית בפקודת המלך אשר ביד הלוים וכאשר ראו את הכסף

התיכו עבדיך את הכסף דמלכים. ומה דנמסר ביחזקאל סימן י"ט ההוא ויתנהו על ידי עשי המלאכה המפקדי' ר"פ טעות הוא כי בשוא הויו קד א: וביתו ד' בקריאה וסי' אלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה. וישב דוד עם אכיש בגת. ואנשים אשר עמו העלה דוד. ועשקו גבר וביתו. ועם האלהים וביתו: להשיבם ג' בקריאה וסימ' וישלח בהם נביאים. וימרו בך דנחמיה. ודבתריה ותעד בהם להשיבם: רגימת אבן ה' בקריאה וסימ' ויוציאו את המקלל אל מחוץ. ויקח יהושע את עכן בן זרח. את הדורם אשר

אל־פקדת המלך ביד הלוים וכראותם כי־רב הכסף ובא סופר המלך ופקיד כהן הראש ויערו את־הארון וישאהו וישיבהו אל־מקמו כה עשו ליום ביום ויאספו כסף לרב: יב ויתנהו המלך ויהוידע אל־עושה מלאכת עבודת בית־יהוה ויהיו שכרים חצבים וחרשים לחדש בית יהוה וגם לחרשי ברזל ונחשת לחזק את־בית יהוה: יג ויעשו עשי המלאכה ותעל ארוכה למלאכה בידם ויעמידו את־בית האלהים על־מתכנתו ויאמצהו: יד וככלותם הביאו לפני המלך ויהוידע את־שאר הכסף ויעשהו כלים לבית־יהוה כלי שרת והעלות וכפות וכלי זהב וכסף ויהיו מעלים עלות בבית־יהוה תמיד כל ימי יהוידע: טו ויזקן יהוידע וישבע ימים וימת בן־מאה ושלשים שנה במותו: טז ויקברהו בעיר־דויד עם־המלכים כי־עשה טובה בישראל ועם־האלהים וביתו: יז ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם: יח ויעזבו את־בית יהוה אלהי אבותיהם ויעבדו את־האשרים ואת־העצבים ויהי־קצף על־יהודה וירושלם באשמתם זאת: יט וישלח בהם נבאים להשיבם אל־יהוה ויעידו בם ולא האזינו: כ ורוח אלהים לבשה את־זכריה בן־יהוידע הכהן ויעמד מעל לעם ויאמר להם כה ׀ אמר האלהים למה אתם עברים את־מצות יהוה ולא תצליחו כי־עזבתם את־יהוה ויעזב אתכם: כא ויקשרו עליו וירגמהו אבן במצות המלך בחצר בית יהוה: כב ולא־זכר יואש המלך החסד אשר עשה יהוידע אביו עמו ויהרג את־בנו ובמותו אמר ירא יהוה וידרש:

תולדות אהרן וככלותם. כתובות קו: ולא זכר. (מגילה עד):

רשי

(יא) וכראותם כי רב הכסף. אז בא סופר המלך ופקיד כהן ראש משרת הממונה תחת כהן הראש והוא סגן כהונה עם סופר המלך ובמלכים (שם) כתיב ויעל סופר המלך וכהן גדול פתרון ויעל סופר המלך ואף כהן גדול שלא פקידו הוא הסופר הכותב מה שכ"ג מצוה לו כי אין הגון וכבוד לכ"ג לילך עם עבדי המלך: ויערו את הארון. דוגמא ותער כדה (בראשית כ"ד): וישאהו. בכל יום ויום כשרואין כי רב הכסף שבו מביאין אותו לפקיד המלך בתוך העזרה מערין אותו ונושאין אותו ומחזירין אל מקומו בשער ה' חוצה: (יג) ותעל ארוכה למלאכה. דוגמא היחיו האבנים דעזרא וגם לעיל (ד"ה א') יואב יחיה את שאר העיר: על מתכונתו. על מכונו: (יד) כלי שרת והעלות. שטושיל בל' אשכנז הוא שכותשין את הבשמים במכתשת דוגמא (משלי כז) אם תכתוש אויל במכתש כן אמר לי ר' יצחק בר שמואל מנרבונ"א. ויש אומרים והעלות אלו הנסרים שהותכין עליהם בשר ודוגמא בבילה אין מטלטלין את העלי לקצב עליו בשר: וכפות וכלי זהב וכסף. ובמלכים (ב' יב) כתיב אך לא יעשה בית ה' ספות כסף. הא כיצד מפורש בכתובו' בפרק קמא בעא מיניה רב הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית וכו': (כ) מעל לעם. גבוה מכל העם כדי להשמיע קולו. ובאיכה רבתי דורש סמך על עצמו שהיה שר גבוה מכל העם נביא וכהן וביום הכפורים וחתן המלך ולא נתיירא מלומר נבואה ועל זה נאמר (איכה ב') אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ובמותו אמר ירא ה' וידרוש כי לא הרגוני אלא שאמרתי שליחותו של מקום ומאחר שנהרגתי עליו מן הדין והגון וכדי הוא שידרוש דמי וכן היה כי מיד נדרש דמו כי לתקופת השנה וגו': (כג) ויהי לתקופת השנ'. לפי שבני יהוד' חטאו יות' משאר שבטי'

רדק

כמו שאומר במלכים ויקוב חור בדלתו: (יא) ויערו את הארון. כמו ותער כדה: (יג) ותעל ארוכה למלאכה. בדרך השאלה. וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים. וירפא את מזבח ההרוס: (יד) ויעשהו כלים לבית ה' כלי שרת. ובמלכים אך לא יעשה בית ה' ספות כסף וכו'. ורז"ל הקשו אלו הפסוקים ותרצו כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא הותירו. וזהו שאמר וככלותם הביאו לפני המלך כי כאן לפני כלות המלאכה לא יהיו עושים כלים ממנו כמו שאמר במלכים כי לעושי המלאכה יתנוהו שעדיין לא נעשית המלאכה אך כאשר נעשית כמו שאמר הנה ויעמידו בית האלהים על מתכונתו ויאמצוהו וככלותם וכו' עשו מהנותר כלי שרת: והעלות. י"מ כמו עלי שהוא יד המכתש כמו בתוך הריפות בעלי ועשו אותו לכתוש בו הבשמים לקטורת. ולפי דעתי שהוא כלי קטן שמוציאין בו היין מן ההין לנסכים ומצאנו אותו בדברי רז"ל אמהתא דבי רבי כד הוה משתעי' מלשון חכמה אמרה הכי עלת נקפת בכד. פי' הכלי הקטן שהיו מוציאין בו היין מן הכד שמו עלת והיא' אומרת לו כי העלת היתה מכה בשולי הכד שלא היה יין בכד ועוד אמרו מרגניתא זבנא בתליסר עיליתא דדינרי. פי' מכרה בי"ג סלים מלאים דינרים מאותן הסלים הקטן הנקרא עלת. ויקרא הא' עלת או עלה והרבות עלות: (יז) וישתחוו למלך אז שמע המלך עליהם. השתחוו לו ופתו אותו בדבריהם ואמרו שיהיו נשמעים לו לכל מצותיו וגם הוא ישמע אליהם לעבוד האחרים ככל העמים וכיוצא בדברים האלו אז שמע המלך אליהם ועזבו עבודת בית המקדש ועבדו האלילים. ובדרש וישתחוו לו שעשאוהו לאלוה וכך אמרו והזר הקרב יומת ואתה אדוני המלך היית בבה"מ שש שנים ועדיין אתה חי וראוי אתה שנעבדך עבודת אלוה

כמו

מצודת דוד

הכסף רב בו כי משקנו כבד אז בא סופר המלך וכו': ויערו. שפכו הכסף מן הארון: ליום ביום. כי מצות המלך היה להביאו בכל לילה מן החוץ אל תוך הבית וכאשר ראו שרב הכסף אז שפכו הכסף ממנו: (יב) אל עושי מלאכת וכו'. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי אשר יורו אותם ובדרז"ל נקראין אדרכלין: ויהי שוכרים. והם יהיו שוכרים הוצבי אבן וחרשי עץ: לחרשי ברזל. גם יהיו שוכרים את חרשי הברזל ונחשת: (יג) ויעשו וכו'. עשו מה שעליהם לעשות: ותעל וכו' בידם. על ידם עלתה הזוק למלאכת התקון: על מתכנתו. על כנו ובסיסו ור"ל שתקנו את כל הצריך לתקן: (יד) וככלותם. לחזק את כל בית ה': וכלי זהב. ושאר כלי זהב וכסף: תמיד. הם התמידין שבכל יום בבוקר ובערב: (טז) בישראל. במה שהעמיד להם מלך מזרע דוד: ועם האלהים. במה שקרב את ישראל לעבודת המקום: וביתו. במה שהעמיד בה הממונים: (יז) וישתחוו למלך. אחז"ל שעשאוהו אלוה באמרם אליו הנה נאמר והזר הקרב יומת (במדבר י"ח) ואתה היית בבה"מ שש שנים ועודך חי ומהראוי לעבוד אותך עבודת אלהות: אז שמע המלך. קבל דבריהם: (יח) ויעזבו וכו'. ונמשך מזה שעזבו את בית ה' ועבדו האחרים: באשמתם זאת. בעבור האשמה זאת: (יט) ויעידו בם. התרו בם ע"ש שדרך המתרה להתרות בעדים למען לא יכחש בדבר: ולא האזינו. לא הטו אוזן לשמוע: (כ) מעל לעם. במקום גבוה מכל העם למען ישמעו כולם: (כא) במצות המלך. פעל

מצודת ציון

(כה) ומשפטו ובהארון ופקדת הוא ענין צואה כמו והוא פקד עלי (לקמן לו): ויערו. ענין שפיכה והרקה כמו ותער כדה (בראשית כד): (יג) ארוכה. הוא ענין רפואה ובא בדרך השאלה על חיזוק הבנין וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים (נחמיה ד): ויאמצהו. מל' אמיץ וחוזק: (יד) וככלותם. כהשלימם: והעלות. הוא יד המכתשת וקרויה כן ע"ש שמעלין ומורידין אותה בעת

פעל עם לרגמו באבן: (כב) החסד אשר עשה. אשר הצילו מן המיתה והמליכו על ישראל: ירא ה'.

על המס דמלכים. וחברו את הדורש דסיפרא. וירגמהו אבן במצות המלך: ירושלים ה' מ"ל בקריאה וסימ' ירושלים עיים תהיה. ואלה נולדו לו בירושלים. ושם אמו יהועדן דסיפרא. אחר זה שלח סנחריב. אשר הגלה מירושלים: חיל ד' קמצין בקריאה וסימ' וישכר מישראל מאה רכב. כל מספר ראשי האבות. ולמשלמיהו בנים אחים. ויקהל דוד את כל שרי. וכל אס"ף דכו': בחרי אף ה' בקריאה וסימ' ויצא מעם פרעה בחרי אף. ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף. בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו. ויבדילם אמציהו להגדוד.

כג וַיְהִי לִתְקוּפַת הַשָּׁנָה עָלָה עָלָיו חֵיל אֲרָם וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־כָּל־שָׂרֵי הָעָם מֵעָם וְכָל־שְׁלָלָם שִׁלְּחוּ לְמֶלֶךְ דַּרְמָשֶׂק׃ כד כִּי בְמִצְעַר אֲנָשִׁים בָּאוּ חֵיל אֲרָם וַיהוָה נָתַן בְּיָדָם חַיִל לָרֹב מְאֹד כִּי עָזְבוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וְאֶת־יוֹאָשׁ עָשׂוּ שְׁפָטִים׃ כה וּבְלֶכְתָּם מִמֶּנּוּ כִּי־עָזְבוּ אֹתוֹ בְּמַחֲלוּיִם רַבִּים הִתְקַשְּׁרוּ עָלָיו עֲבָדָיו בִּדְמֵי בְּנֵי יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיַּהַרְגֻהוּ עַל־מִטָּתוֹ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּעִיר דָּוִיד וְלֹא קְבָרֻהוּ בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים׃ כו וְאֵלֶּה הַמִּתְקַשְּׁרִים עָלָיו זָבָד בֶּן־שִׁמְעָת הָעַמּוֹנִית וִיהוֹזָבָד בֶּן־שִׁמְרִית הַמּוֹאָבִית׃ כז וּבָנָיו וְרֹב הַמַּשָּׂא עָלָיו וִיסוֹד בֵּית הָאֱלֹהִים הִנָּם כְּתוּבִים עַל־מִדְרַשׁ סֵפֶר הַמְּלָכִים וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

כה א בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ אֲמַצְיָהוּ וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָיִם וְשֵׁם אִמּוֹ יְהוֹעַדָּן מִירוּשָׁלָיִם׃ ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא בְּלֵבָב שָׁלֵם׃ ג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָזְקָה הַמַּמְלָכָה עָלָיו וַיַּהֲרֹג אֶת־עֲבָדָיו הַמַּכִּים אֶת־הַמֶּלֶךְ אָבִיו׃ ד וְאֶת־בְּנֵיהֶם לֹא הֵמִית כִּי כַכָּתוּב בַּתּוֹרָה בְּסֵפֶר מֹשֶׁה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר לֹא־יָמוּתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יָמוּתוּ עַל־אָבוֹת כִּי אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּתוּ׃ ה וַיִּקְבֹּץ אֲמַצְיָהוּ אֶת־יְהוּדָה וַיַּעֲמִידֵם לְבֵית־אָבוֹת לְשָׂרֵי הָאֲלָפִים וּלְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת לְכָל־יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וַיִּפְקְדֵם לְמִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה וַיִּמְצָאֵם שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף בָּחוּר יוֹצֵא צָבָא אֹחֵז רֹמַח וְצִנָּה׃ ו וַיִּשְׂכֹּר מִיִּשְׂרָאֵל מֵאָה אֶלֶף גִּבּוֹר חָיִל בְּמֵאָה כִכַּר־כָּסֶף׃ ז וְאִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלָיו לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ אַל־יָבוֹא עִמְּךָ צְבָא יִשְׂרָאֵל כִּי אֵין יְהוָה עִם־יִשְׂרָאֵל כֹּל בְּנֵי אֶפְרָיִם׃ ח כִּי אִם־בֹּא אַתָּה עֲשֵׂה חֲזַק לַמִּלְחָמָה יַכְשִׁילְךָ הָאֱלֹהִים לִפְנֵי אוֹיֵב כִּי יֶשׁ־כֹּחַ בֵּאלֹהִים לַעְזוֹר וּלְהַכְשִׁיל׃ ט וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָהוּ לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וּמַה־לַּעֲשׂוֹת לִמְאַת הַכִּכָּר אֲשֶׁר נָתַתִּי לִגְדוּד יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים יֵשׁ לַיהוָה לָתֶת לְךָ הַרְבֵּה מִזֶּה׃ י וַיַּבְדִּילֵם אֲמַצְיָהוּ לְהַגְּדוּד אֲשֶׁר־בָּא אֵלָיו מֵאֶפְרַיִם לָלֶכֶת לִמְקוֹמָם וַיִּחַר אַפָּם מְאֹד בִּיהוּדָה וַיָּשׁוּבוּ לִמְקוֹמָם בָּחֳרִי־אָף׃

תולדות אהרן (סוטה כב קדושין ס):

רדק

אלוה: (כג) וישחיתו את כל שרי העם מעם. יצאו אליהם למלחמה המלך ושרי יהודה וחיל לרוב. וחיל ארם השחיתו את כל שרי העם ומן העם גם כן השחיתו: (כה) בדמי בני יהוידע הכהן. אולי כשהרגו זכריה הרגו גם כן אחר בני יהוידע או לא היו לו בנים אז ליהוידע אלא זכריה כי אחר בניו שאמר ויולד בנים ובנות כבר מתו ולא נשאר מבני יהוידע אלא זכריה ואותו הרגו. ואמר בדמי כמו ובני דן חושים: (כז) ובניו ירב המשא. וכתוב ורב שהוא שם. כמו ורב שלום בניך כלומר רוב המשא שנשאו הנביאים עליו כמו שנאמר למעלה וישלח בהם נביאים. וקרי ירב שמשא ירבה. והוא עתיד במקום עבר כלומר המשא שרב עליו ובניו שב אל יואש כי זכר בניו ומה שרבה המשא והוא הנבואה עליו וספור יסוד בית האלהים שחזק הכל כתוב בספר מלכים וכבר פרשנו למה נקרא שמו מדרש: (ז) ואיש האלהים בא אליו. אמרו כי זה היה אמוץ אבי ישעיה הנביא: (ח) יכשילך האלהים לפני אויב. פי' אם יבוא עמך צבא ישראל יכשילך האלהים

רש"י

כמו שאמר לעיל ויעזבו את בית ה' אלהי אבותיהם: וישחיתו את כל שרי העם. מוסב למעלה ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך והחטיאו את יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שבאו חיל ארם והשחיתו את כל שרי העם: מעם. מהיות עם: (כה) בדמי בני יהוידע. בשביל דמי זכריה שהיה בן יהוידע כי היה לו לזכור טובה וחסד שגמל עמו יהוידע ובשביל אותו עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו על מטתו מדדו לו מדה כנגד מדה על שנהרג זכריה שקט ושליו ובוטח שאין לו לדאג כי בן יהוידע הוא ולכבודו ינהגו בו כבוד ושפכו דמיו לארץ וע"כ נהרג גם הוא בשלום והשקט על מטתו: (כו) המואבית. מה לי מי היו וממי יצאו אם מבני ישראל או ממואבים אלא יבאו כפויי טובה שכפו טובתו של אברהם אבינו ללוט אביהם שנלחם עם המלכים כששמע שנשבה לוט והם שכרו את בלעם לקלל בניו ויפרעו מיואש שכפה טובתו של יהוידע והרג את זכריה בנו כן מפורש במכילת': (ז) כי אין ה' עם ישראל כל בני אפרים. לפי שירבעם משבט אפרים והוא היה הראשון שהחטיא את ישראל ובכל דור ודור אחריו היה להם למוקש שהיו עובדין לעגלי זהב של ירבעם: (ח) כי אם בא אתה. פתרון אם לא תאמין בדברי שלא תנסה בא אתה ועשה

מצודת ציון

בעת הכתישה וכן בתוך הריפות בעלי (משלי כז): (כד) במצער. במעט כמו והיא מצער (בראשית יט): (כה) התקשרו. ענין קשר אגודת מרידה: (כו) זבד. ובמ"ב נאמר יוזכר ובשמי השמות היה

מצודת דוד

שעל הנס הורגים אותי וידרוש מהם את דמי לקחת נקמתי: (כג) לתקופת השנה. ר"ל כאשר הקיפה החמה לבא אל הנקודה ההיא בעגולה שעמדה בעת שנהרג: מעם. ר"ל מן העם כי עזבו את העם והשחיתו את השרים לבד להראותם שבאה בעונם על אשר השתחוו למלך: (כד) כי במצער. ר"ל נראה הדבר שבא בעונם ובהשגחה כי בא ארם באנשים מעטים ובני יהודה היו חיל רב ועכ"ז נפלו בידם: עשו שפטים. עשו בו דין משפט יסורין: (כה) ובלכתם. ובעת שהלכו הארמים ממנו ולא על שחמלו עליו רק כי עזבוהו חולה בחליים רבים כי עשו בו מה שמלאה ידם: התקשרו. בעת ההיא התקשרו עליו עבדיו בעבור נקמת דמי בני יהוידע ועם שרק זכריהו נהרג אמר בני וכן ובני דן חושים (בראשית מו): (כז) ובניו. אלהון ספור בניו: ירב המשא עליו. ומה שרבה עליו המשא רוצה לומר מרבית הנבואות שנבאו עליו הנביאים: ויסוד. ספור יסוד בית האלהים אשר חיזק ותיקן: על מדרש. הספר של דברי הימים מהמלכים נקרא מדרש כי בו נדרש ספורי עניני המלכים והקורות: כה (ד) ככתוב. כי עשה ככתוב בתורה ולהוספת ביאור אמר בספר משה: על בנים. בעבור עון הבנים: איש בחטאו ימותו. ר"ל כל המתים המה כל איש בחטאו ולא בחטא זולתו: (ה) לבית אבות וכו'. לכל בית אב לבד ולכל שר אלף ומאה עם אנשיו לבד: (ז) כל בני אפרים. מלכות עשרת השבטים קרויה ע"ש אפרים על כי ירבעם המלך הראשון שעליהם היה מבני אפרים: (ח) כי אם בוא אתה. בוא למלחמה לבד ולא עמהם: יכשילך. ר"ל פן יכשילך ומפניו תבין חסר וגו' ור"ל אם יבואו עמך צבא ישראל פן יכשילך האלהים לפני האויב: (ט) ומה לעשות. ר"ל ומי אפסיד הכסף הלא לא יחזירו לי: יש לה' וכו'. וימלא הפסוק ממקום אחר: (י) ויבדילם. מבין אנשי יהודה: ויחר אפס

נדע בהדי אף כל קרן ישראל. ישתחוה ג' בקריאה וסימ' ויהי דוד בא עד הראש. ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. ולפניהם ישתחוה. ולהם קטר: לך ג' כתיב לך חסר ה' בלישן הליכה וסימ' לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם. ויאמר לנערו לך ונקרבה דגבעה. ויועץ אמציהו מלך יהודה ויעש. וה' כתובין לכה מ"ל ה' וסימ' ויען יצחק ויאמר אל עשו הן גביר. הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך. ויוסף עוד אחימעץ. כי יתחפש איש באחיהו. לפני אפרים ובנימן: ואת בני י' דסמיכי בקריאה וסימ' אלה תולדות יעקב יוסף. ואת בני המכים לא המית. עלו אלי ועזרוני. ולקח את כל הזהב והכסף דמלכים. ואת בני צדקיהו שחטו דמלכים. לכן עוד אריב אתכם. את אדום ואת מואב ואת

אָף׃ יא וַאֲמַצְיָהוּ הִתְחַזַּק וַיִּנְהַג אֶת־עַמּוֹ וַיֵּלֶךְ גֵּיא הַמֶּלַח וַיַּךְ אֶת־בְּנֵי־שֵׂעִיר עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים׃ יב וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים חַיִּים שָׁבוּ בְּנֵי יְהוּדָה וַיְבִיאוּם לְרֹאשׁ הַסָּלַע וַיַּשְׁלִיכוּם מֵרֹאשׁ־הַסֶּלַע וְכֻלָּם נִבְקָעוּ׃ יג וּבְנֵי הַגְּדוּד אֲשֶׁר הֵשִׁיב אֲמַצְיָהוּ מִלֶּכֶת עִמּוֹ לַמִּלְחָמָה וַיִּפְשְׁטוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה מִשֹּׁמְרוֹן וְעַד־בֵּית חוֹרוֹן וַיַּכּוּ מֵהֶם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַיָּבֹזּוּ בִּזָּה רַבָּה׃ יד וַיְהִי אַחֲרֵי בוֹא אֲמַצְיָהוּ מֵהַכּוֹת אֶת־אֲדוֹמִים וַיָּבֵא אֶת־אֱלֹהֵי בְּנֵי שֵׂעִיר וַיַּעֲמִידֵם לוֹ לֵאלֹהִים וְלִפְנֵיהֶם יִשְׁתַּחֲוֶה וְלָהֶם יְקַטֵּר׃ טו וַיִּחַר־אַף יְהוָה בַּאֲמַצְיָהוּ וַיִּשְׁלַח אֵלָיו נָבִיא וַיֹּאמֶר לוֹ לָמָּה דָרַשְׁתָּ אֶת־אֱלֹהֵי הָעָם אֲשֶׁר לֹא־הִצִּילוּ אֶת־עַמָּם מִיָּדֶךָ׃ טז וַיְהִי בְּדַבְּרוֹ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הַלְיוֹעֵץ לַמֶּלֶךְ נְתַנּוּךָ חֲדַל־לְךָ לָמָּה יַכּוּךָ וַיֶּחְדַּל הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי כִּי־יָעַץ אֱלֹהִים לְהַשְׁחִיתֶךָ כִּי־עָשִׂיתָ זֹּאת וְלֹא שָׁמַעְתָּ לַעֲצָתִי׃ יז וַיִּוָּעַץ אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּשְׁלַח אֶל־יוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לְךָ נִתְרָאֶה פָּנִים׃ יח וַיִּשְׁלַח יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר הַחוֹחַ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן שָׁלַח אֶל־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן לֵאמֹר תְּנָה־אֶת־בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה וַתַּעֲבֹר חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וַתִּרְמֹס אֶת־הַחוֹחַ׃ יט אָמַרְתָּ הִנֵּה הִכִּיתָ אֶת־אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבְּךָ לְהַכְבִּיד עַתָּה שְׁבָה בְּבֵיתֶךָ לָמָּה תִתְגָּרֶה בְּרָעָה וְנָפַלְתָּ אַתָּה וִיהוּדָה עִמָּךְ׃ כ וְלֹא־שָׁמַע אֲמַצְיָהוּ כִּי מֵהָאֱלֹהִים הִיא לְמַעַן תִּתָּם בְּיָד כִּי דָרְשׁוּ אֵת אֱלֹהֵי אֱדוֹם׃ כא וַיַּעַל יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיִּתְרָאוּ פָנִים הוּא וַאֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּבֵית שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר לִיהוּדָה׃ כב וַיִּנָּגֶף יְהוּדָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ לְאֹהָלָיו׃ כג וְאֵת אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בֶּן־יוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז תָּפַשׂ יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שָׁמֶשׁ וַיְבִיאֵהוּ יְרוּשָׁלִָם וַיִּפְרֹץ בְּחוֹמַת יְרוּשָׁלִַם מִשַּׁעַר אֶפְרַיִם עַד־שַׁעַר הַפּוֹנֶה אַרְבַּע מֵאוֹת אַמָּה׃ כד וְכָל־הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הַנִּמְצְאִים בְּבֵית־הָאֱלֹהִים עִם־עֹבֵד אֱדוֹם וְאֶת־אֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת בְּנֵי הַתַּעֲרֻבוֹת וַיָּשָׁב שֹׁמְרוֹן׃ כה וַיְחִי אֲמַצְיָהוּ

רשי

עשה וחזק למלחמה: לעזור ולהכשיל. פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך בלא חיל של אפרים ולהכשיל אותך אם תוליכם עמך: (יב) וכולם נבקעו. ויהי אחרי בא וגו'. באיכה רבתי עליו נאמר ורגז ושחק ואין נחת (משלי כט): (יג) ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד בית חורון. לאחר שחזרו למקומם כדלעיל ויחר אפם מאד ביהודה וישובו למקומם שאם לא כן אלא מיד שנבדלו מאמציה פשטו בערי יהודה היה לו לומר ויפשטו בערי יהודה מבית חורון עד שומרון:

רדק

אלהים ואם לא יעזרך כי יש כח באלהים לעזור ולהכשיל: (יז) נתראה פנים. נלחם: (יט) ונשאך לבך להכביד. להרבות עוד מלחמה. כמו והכבדתים ולא יצערו: (כג) עד שער הפונה ובמלכים עד שער הפנה. ונקראת הפנה פונה. לפי שהפונה מביט הקיר ויופיו: (כד) עם עובד אדום. פי' שהיה נגיד על האוצרות ובניו אחריו: ואת בני התערובות. בני השרים שנותנים המלכים זה ביד זה להקים הברית והשלום ביניהם

(טז) כי יעץ אלהים להשחיתך. כלומר אם אין אתה שומע לעצתי לילך בדרך ישרה דע לך אתה המלך כי יעץ ה' להשחיתך הואיל כי עשית זאת ולא שמעת לעצה ומה היא העצ' שהשיאך להתגרות במלך ישראל וליפול לפניו כדכתיב ויועץ אמציה מלך יהודה וישלח אל יואש וגו': (יז) לך נתראה פנים. להראות גבורתינו על סוסים ברמחים: (יח) החוח אשר בלבנון. שהוא שפל רוח: שלח אל הארז. שהוא שר גדול מכל האילנות. ותעבר ותרמוס. ולא רצה הארז להרגו כי זילות הוא בעיניו לטרוף החוח אלא עברה עליו ורמסתו לבזיון כי היאך נשאו לבו לשלוח בזיון גדול כזה לארז גבוה אף אתה כחוח שאין לך רק שני שבטי' ועת' עבדי יקומון עליך וירמסוך כשישמעו הבזיון הזה: (יט) ונשאך לבך. לרדוף אחר הכבוד ורוצה אתה להתכבד אף בי ובמלכים (ב' י"ד) הכבד ושב בביתך: (כ) כי מהאלהים היא למען תתם ביד. כלומר בידיהם כדלעיל ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך: (כא) בבית שמש. היתה המלחמה והוצרך לומר שלא תאמר כשתפשו אמציה למה הביאו לירושלים ולא לשומרון לפי שהיה בית שמש סמוך לירושלים: (כג) ויפרץ בחומת. שאמר מעתה לא ימרוד בי כי לא גבה לבו כל כך למרוד הואיל ונפרצה החומה: (כד) הנמצאים בבית האלהים עם עובד אדום. כי הוא ובניו נגידים על האוצרות כל ימיהם כדלעיל: ואת בני התערבות. שלא הניחו ישראל את אמציה להיות עוד מלך בירושלים עד שנתנו בני השרים ערבון שלא ימרדו עוד בו וכן תרגם יונתן אותו במלכים (ב' יד) בני רברביא.

ורביט

מצודת דוד

אפס. כי לבזיון יחשב להם: (יב) נבקעו. נבקע כריסם: (טו) אשר לא הצילו. ונראה א"כ שלא אלהים המה: (טז) הליועץ. וכי מי מינה אותך יועץ למלך: חדל לך. מדברך אלה: למה יכוך. מי מאנשי: כי יעץ אלהים. יען את עצמו: (יז) נתראה פני'. כלומר אין זה גבורה מה שבאו אנשיך פתאום והכו בעמי אך נתראה פנים בפנים ונדעה הגבורה עם מי: (יח) החוח. המשיל את אמציה לחוח ואת עצמו לארז וכאלו אומר אף אם דברת לשלום לכלימה יחשב לי להתחבר עמך מכ"ש לרדת עמך במלחמה: ותרמוס. על אשר נשאו לבו

מצודת ציון

כה (יב) שבו. מל' שביה: (כז) ירבו. מל' רבוי: סיה נקרא וכן כאן שמריה ושם שומר: (יג) ויפשטו. מל' התפשטות ופזור כדרך הנלחמים והשוללים: (יז) לך. ענינו כמו לכה כמ"ש: (יח) החוח. הוא מין קוצים כמו כשושנה בין החוחים (ש"ה ב): ותרמוס. ענין דריסה ברגל: (יט) ונשאך לבך. ענין התרוממות וגאוה: תתגרה. מל' גרה ומחלוקת וכן אל תתגר בם (דברים ב): (כג) שער הפונה. הוא שער הפנה כנאמר במ"ב כי השער העומד בפנה הוא פונה לכאן ולכאן: (כד) התערובות. מל' ערבון ומשכון כמו מה הערבון (בראשית לח):

שמקום

לדבר כזאת ורמז לו שאנשיו ירמסו אותו: (יט) אמרת הנה הכית וכו'. ולדבר גבור' יחשב אצלך ולזה נתגאית ורוצה אתה להרבות כבודך בהלחמך עמדי: עתה. הואיל וקנית כבוד מה בנצחון אדום שב בביתך והפאר בכבודך: למה תתגרה ברעה. למה תתגרה עמדי בעבור הביא עליך הרעה ותפול אתה ועמך: (כ) למען תתם. את אמציה ועמו ביד מלך ישראל: (כא) ויתראו פנים. ר"ל נלחמו פנים בפנים: (כג) משער אפרים. התחיל לפרוץ מן השער הנקרא שער אפרים ופרץ עד השער הנקרא שער הפנה והיה באורך ת' אמה: (כד) וכל הזהב. רוצה לומר ולקח את כל הזהב וכו' ומענינו תבין החסרון: עם עובד אדום. עם כל הנמצא בבית עובד אדום כי בהיות הארון שם בימי דוד היה בביתו אוצרות הקדשים ונשארו

בני עמון. ונתתי את רבה וכל הזהב והכסף דסיפרא. ויחי איוב אחרי זאת מאה ושמונים: על שער ב' דסמי' וסי' ויבן עזיהו מגדלים קדמא דפסוק. על שער בת רבים אפך כמגדל: אדמה י"א בקריאה וסימני' ותוסף ללדת את אחיו את הבל. מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו. משא צמד פרדים אדמה דנעמן. כי מי דימון מלאו דם. הוי רב את יוצרו חרש. שדד שדה אבלה אדמה. אל תראי אדמה גילי ושמחי. לכן כה אמר ה' אשתך בעיר תזנה. ואמר לא נביא אנכי. ויבן מגדלים רבים. תשלח רוחך יבראון

בן־יואש מלך יהודה אחרי מות יואש בן־יהואחז מלך ישראל חמש עשרה שנה: כו ויתר דברי אמציהו הראשנים והאחרונים הלא הנם כתובים על־ספר מלכי־יהודה וישראל: כז ומעת אשר־סר אמציהו מאחרי יהוה ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס לכישה וישלחו אחריו לכישה וימיתהו שם: כח וישאהו על־הסוסים ויקברו אתו עם־אבתיו בעיר יהודה:

כו א ויקחו כל־עם יהודה את־עזיהו והוא בן־שש עשרה שנה וימליכו אתו תחת אביו אמציהו: ב הוא בנה את־אילות וישבה ליהודה אחרי שכב־המלך עם־אבתיו: ג בן־שש עשרה שנה עזיהו במלכו וחמשים ושתים שנה מלך בירושלם ושם אמו יכליה מן־ירושלם: ד ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר־עשה אמציהו אביו: ה ויהי לדרש אלהים בימי זכריהו המבין בראת האלהים ובימי דרשו את־יהוה הצליחו האלהים: ו ויצא וילחם בפלשתים ויפרץ את־חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים: ז ויעזרהו האלהים על־פלשתים ועל־הערביים הישבים בגור־בעל והמעונים: ח ויתנו העמונים מנחה לעזיהו וילך שמו עד־לבוא מצרים כי החזיק עד־למעלה: ט ויבן עזיהו מגדלים בירושלם על־שער הפנה ועל־שער הגיא ועל־המקצוע ויחזקם: י ויבן מגדלים במדבר ויחצב ברות רבים כי מקנה־רב היה לו ובשפלה ובמישור אכרים וכרמים בהרים ובכרמל כי־אהב אדמה היה: יא ויהי לעזיהו חיל עשה מלחמה יוצאי צבא לגדוד במספר פקדתם ביד יעואל הסופר ומעשיהו השוטר על יד־חנניהו משרי המלך: יב כל מספר ראשי האבות לגבורי חיל אלפים ושש מאות: יג ועל־ידם חיל צבא שלש מאות אלף ושבעת אלפים וחמש מאות עושה מלחמה בכח חיל לעזור למלך על־האויב: יד ויכן להם עזיהו לכל־הצבא מגנים ורמחים וכובעים ושרינות וקשתות ולאבני קלעים: טו ויעש בירושלם חשבנות מחשבת חושב להיות על־המגדלים ועל־הפנות לירוא בחצים ובאבנים גדלות ויצא

תולדות אהרן ויסי לדרוש. סוטה מח:

רדק

ביניהם אשמיי"ם בלע"ז: (ה) בימי זכריה המבין בראות האלהים. פירוש שהיה נביא: (ח) ויתנו העמונים. המעונים שזכר והוא הפוך כמו שפירשנו למעלה: (ט) ועל המקצוע

רשי

ורבינו יוסף פירש תערובות אותן התערובות שהיה לו למלך נתונים בערבות שלא ימרדו אבותם בו ולא נראה לי כי לא מצינו שגברה ידיהודה כל כך על אחרים שיהו צריכים ליתן ליהודה בניהם לערבון: (כז) ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה'. ונפל לפני מלך ישראל מיד ויקשרו עליו קשר בירושלים להרגו כי הי' לבם זה איש על בנו ועל אחיו ועל קרובו שנהרגו על ידו לפי שנתגרה במלך ישראל: (כז) וינס לכישה. עיר מבצר אשר נלחם עליה סנחריב ונס לכישה ויהי שם ט"ו שנים עד ששלחו אחריו לכיש' וימיתהו שם ואותן ט"ו שנה שהיו בלכיש מלכה יכליהו אם עזיהו תחתיו אך קשה לי ובפי' ר' יוסף ז"ל ראיתי גם אותן ט"ו שנים שהי' בלכיש מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון לפותרו כן שהרי כתיב בסמוך והוא בן שש עשרה שנה נמצא שלא היה בזמן שברח אביו אלא בן שנה ועוד שא"כ היה לו לומר ויקחו את עזיהו וימליכו תחת אביו בחייו אלא משמע שלא מלך בחיי אביו: (ד) ויעש הישר בעיני ה'. ככל הישר שעשה אביו עשה ולא עשה כרשעתו: (ה) בימי זכריהו. זה עזיהו וג' שמות נקראו לו עזיהו זכריהו עזריהו ודוגמא (מלכים ב' יב) יהואחז אחזיהו: המבין בראות אלהים: שהבין בירא׳ת האלהים שטובה היא ונתיראה מה': (ט) ויבן עזיהו מגדלים וגו'. הוצרך לחזק מה שפרצו בחומה בימי אביו: (י) אכרים. ארטו"רי בלע"ז: וכרמים. דוגמא (שם ב' כ"ה) לכורמים וליוגבים שומרי בהמות היה לו: כי אוהב אדמה הי'. מפורש בב"ר ג' לכותים אחרי אדמה היו ולא נמצא בם תועלת הוא וקין: (טו) חשבנות מחשבת חושב. דוגמא

מצודת ציון

כו (ט) המקצוע. הזוית כמו לשני המקצעות (שמות כו): (י) ובשפלה. בעמק: אכרים. הם עובדי האדמה בחרישה כמו וקראו אכר אל אבל (עמוס ה): וכורמים. עובדי הכרמים: ובכרמל. ענין גבעות שמנים וטובים כמו ורעה הכרמל והבשן (ירמיה נ): (יד) ויכן. מל' הכנה: וכובעים. עטויים הם מברזל ישימו על הראש להגן ממכת חרב: ושריונות. כעין מלבוש מברזל ילבשו במלחמה להגן: (טו) הפנות. כמה כעין מגדלים כמו ועל הפנות הגבוהות (צפניה א)

מצודת דוד

שמה אף אחר שנלקח הארון משם: בני התערובות. הם בני השרים שהם ביד המלך לערבון שלא ימרדו בו האבות: (כז) ומעת וכו' ויקשרו. מעת היא התחילו לקשור עליו ולמרוד בו: (כח) בעיר יהודה. ר"ל בהעיר המיוחדת אשר ביהודה והיא עיר ציון: כו (ב) הוא בנה את אילות וישיבה ליהודה. כי שלמה כבשה מאדום כמ"ש אז הלך שלמה וכו' ואל אילות (לעיל ח') ובימי אדום חזרו ולקחו אותה מיהודה וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועזיהו בנה את חומתה להיות עיר מבצר וזהו השיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להחזק בה ולהחזיקה מעלהם: אחרי שכב המלך. על אמציה יאמר כי אף שהוא לכדה עדיין לא הוחזר לידם להחזיק בה עד כי מת ובא עזיהו ועשאה עיר מבצר: (ד) ויעש הישר וכו' ככל וכו'. ר"ל בדבר הישר עשה כאביו ולא בדבר מה שלא טוב עשה: (ה) ויהי לדרוש אלהים. היה דרכו לדרוש אלהים: המבין בראות אלהים. היה בעל בינה להבין נפלאות במראות הנבואה הבאה מאלהים: (ח) העמונים. אולי הם המעונים שזכר והוא הפוך: וילך שמו. פרסום שמו הלך עד שבא אל מצרים: עד למעלה. ר"ל גדול מאוד: (ט) ויחזקם. בכל פעם היזק את המגדלים ההם: (י) ויחצב בורות. החופר במקום אבנים יקרוי חוצב בלשון מקרא: כי מקנה רב. והיה צריך לבורות רבים להשקות המקנה: ובשפלה ובמישור. מהם רועים בשפלה ומהם במישור: כי אוהב אדמה. אוהב היה לעסוק בעבודת אדמה: (יא) במספר פקודתם. במספר מנינם הנמסר ביד יעיאל וכו': על יד חנניהו. הוא היה מוסר בידם המספר: (יב) לגבורי חיל. של גבורי החיל: (יג) ועל ידם. הנתונים בידם ותחת ממשלתם: בכח חיל. הוא כפל ענין במ"ש ויורה על רב הכח: (יד) ולאבני קלעים. הכלים הצריכים לאבני הקלע: (טו) חשבונות. מעשה אומנות

ותחרש פני אדמה: נדחף ב' וסימ' והמן נדחף. וגם הוא נדחף לצאת דעזיהו: וישב בית ישיבת בית ו' וסימ' נמסר בירמיה סימן ל"ו: שופט ו' מ"ל בקריאה וסימ' גבור ואיש מלחמה. והכרתי שופט מקרבה. ויותם בנו על בית המלך דסיפרא. ישבת לכסא שופט צדיק. כי אלהים שופט זה ישפיל. מלך שופט באמת דלים. ויש ספרים נמסר במקום

שמו עד־למרחוק כי־הפליא להעזר עד כי־חזק: טו ובחזקתו גבה לבו עד־להשחית וימעל ביהוה אלהיו ויבא אל־היכל יהוה להקטיר על־מזבח הקטרת: יז ויבא אחריו עזריהו הכהן ועמו כהנים ׀ ליהוה שמונים בני־חיל: יח ויעמדו על־עזיהו המלך ויאמרו לו לא־לך עזיהו להקטיר ליהוה כי לכהנים בני־אהרן המקדשים להקטיר צא מן־המקדש כי מעלת ולא־לך לכבוד מיהוה אלהים: יט ויזעף עזיהו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם־הכהנים והצרעת זרחה במצחו לפני הכהנים בבית יהוה מעל למזבח הקטרת: כ ויפן אליו עזריהו כהן הראש וכל־הכהנים והנה־הוא מצרע במצחו ויבהלוהו משם וגם־הוא נדחף לצאת כי נגעו יהוה: כא ויהי עזיהו המלך מצרע ׀ עד־יום מותו וישב בית החפשות מצרע כי נגזר מבית יהוה ויותם בנו על־בית המלך שופט את־עם הארץ: כב ויתר דברי עזיהו הראשנים והאחרנים כתב ישעיהו בן־אמוץ הנביא: כג וישכב עזיהו עם־אבתיו ויקברו אתו עם־אבתיו בשדה הקבורה אשר למלכים כי אמרו מצורע הוא וימלך יותם בנו תחתיו:

כז א בן־עשרים וחמש שנה יותם במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם ושם אמו ירושה בת־צדוק: ב ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר־עשה עזיהו אביו רק לא־בא אל־היכל יהוה ועוד העם משחיתים: ג הוא בנה את־שער בית־יהוה העליון ובחומת העפל בנה לרב: ד וערים בנה בהר־יהודה ובחרשים בנה בירניות ומגדלים: ה והוא נלחם עם־מלך בני־עמון ויחזק עליהם ויתנו־לו בני־עמון בשנה ההיא מאה ככר־כסף ועשרת אלפים כרים חטים ושעורים עשרת אלפים זאת השיבו לו בני עמון ובשנה השנית והשלישית: ו ויתחזק יותם כי הכין דרכיו לפני יהוה אלהיו: ז ויתר דברי יותם וכל־מלחמתיו ודרכיו הנם כתובים על־ספר מלכי־ישראל ויהודה: ח בן־עשרים

תולדות אהרן ובחזקתו. סנהדרין מה ערכין לז: והצרעת. סנהד' שם ערכין שם: ויהי המלך מצורע. (קדושין ס):

רשי

דוגמא (שמות כ"ח) מעשה חושב כלי מלחמות עשה באומנות כגון דיק ואוליס המנגחים בחומה כדכתיב (משלי כ"ד) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה: (טז) וימעל בה' אלהיו. כאן נופל לומר מעילה כי בשגגה עשה דוגמא (ויקרא ה) נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה: ויבא אל היכל ה' שאמר נאה למלך לשרת למלך הכבוד: (יט) ובידו מקטרת להקטיר. ורצה להכות בו הכהן המונעו מלהקטיר קטורת: (כא) בית החפשית. ובירושלמי מפורש עשה לו בית בבית הקברות על שם במתים חפשי (תהלים פ"ח): כי נגזר לו מלבא עוד בין הבריות דוגמא (מגילה ב) ואת אשר נגזר עליה: (כג) בשדה הקבורה. ולא במערה עם המלכים: (ב) ככל אשר עשה עזיהו אביו. הטובות שעשה אביו וזהו שאמר רבי שמעון בן יוחאי במסכת סוכה אלמלא יהי' אברהם אבינו מקבל עליו כל עונות הדורות עד לו אני הייתי מקבל עלי חטאי הדורות מאברהם עד לי ואם היה יותם בן עזיהו עמי הוינו מקבלין עלינו מאברהם ועד סוף הדורות שבכל המלכים שלפניו ולאחריו מצינו בהם חטא חוץ מיותם. דוד רק באוריה החתי שלמה נשיו הטו לבבו ורחבעם עזב את תורת ה' אביה וילך בכל חטאת אביו. אסא הוציא כסף וזהב מאוצרות בית ה' ונתן הנביא בית המהפכת. יהושפט נתחבר לרשע יהורם הרג אחיו אחזיהו אמו יועצתו להרשיע יואש הרג זכריה ונעשה קדוש אמציה השתחו' לפסילי שעיר עזיהו נכנס להיכל להקטיר אחז הלך בדרכי מלך ישראל וגם עשה מסכות לבעלים חזקיה גבה לבו ויהי עליו קצף ועל שלשה לא הודו לו. מנשה עשה הרע בעיני ה' יאשיהו לא שמע דברי נבואה מפי אלהים צדקיה עשה הרע בעיני ה' ולא נכנע מפני ירמיה אבל יותם לא נמצא בו שום דופי (כך אמר לי ר' אלעזר בר משה): ועוד העם משחיתים. כדכתיב (במלכים ב' ט') עוד העם מזבחים ומקטרים: (ג) ובחומת העופל. דוגמא (ישעיה לב) עופל ובחן היה בונה מגדלות: (ד) ובחרשים בנה בירניות. לשון בירה גדולה את

רדק

המקלע. פי' על הזויות כמו בארבע מקלועי העיר: (יט) ובידו מקטרת להקטיר. מקטרת שם המחתה: (כא) וישב בבית החפשית. מפרש בגמרא ירושלמי שעשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אומר במתים חפשי: (ב) רק לא בא אל היכל ה'. כלומר בזה הדבר לא עשה כעזיהו אביו שבא אל היכל ה' להקטיר או פי' רק לא בא אל היכל ה' בעבור שנכשל בו עזיהו אביו לא רצה להכנס שם להתפלל ולהקריב קרבנותיו והיה מקריב בבמות. וזהו שאמר אחריו ועוד העם משחיתים כמו שמפורש במלכים עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות: (ג) ובחומת העופל. כמו עופל ובחן מקום גבוה: (ד) ובחרשים בנה בירניות ומגדלים. ביערים תרגום יער חורשא: בירניות. כמו בירות מן כי לא לאדם הבירה שפירושו

מצודת דוד

אומנות הבחה ע"י מחשבה ועיון רב ולתוספת ביאור אמר מחשבת חושב ר"ל הנעשה במחשבה של החושב והוא הרגיל במחשבת העיון: להיות על המגדלים. מעשה האומנות ההם עשה לשומם על המגדלים לירות בהם בחצים ובאבנים: כי הפליא. עשה דברים נפלאים להיות נעזר בהם עד כי נתחזק על ידיהם: (טז) עד להשחית. עד כי נפתה להרשיע בעבור רוב גובה הלב: (יח) לא לך. לא הותר לך להקטיר: כי מעלת. כי פשעת בזה: ולא לך לכבוד. ר"ל לא כמו שתחשוב אתה שיהא לך בהקטרה זו כבוד מה' כי לא כן הוא: (יט) ויזעף. על שמיחו בו: ובידו מקטרת. וכבר היה בידו המחתה ובו הקטורת: ובזעפו. ובעת זעפו פרחה הצרעת במצחו ולפי שהצרעת לבנה הוא כמ"ש ואם בהרת לבנה הוא (ויקרא י"ג) לזה אמר לשון זריחה כי מבהיק בעבור הלובן: מעל. בעמדו מעל המזבח: (כ) ויבהילוהו. הוציאוהו משם בבהלה ומהירות: נדחף לצאת. מעצמו היה נדחף לצאת מהר כי ראה שה' נגעו ובעונם בא: (כא) בית החפשית. בבית ההפשית ר"ל עזב הנהגת המלוכה והיה חפשי מן העמל וכמ"ש רז"ל בהמלכות לעבדות יחשב לפי רב העמל: כי נגזר. כי נכרת מלבוא לבית ה' בעבור טומאת צרעתו לזה עזב גם הנהגת המלוכה: על בית המלך. היה ממונה על בית המלך להיות שופט מבפט העם תחת המלך: (כג) בשדה הקבורה. ולא במערה של קבורת המלכים. מצורע הוא ואין מהראוי א"כ לקוברו במערה עם המלכים: כז (ב) ככל אשר עשה. ר"ל בדבר הישר עשה כאביו רק לא בדבר המעל ולא

מצודת ציון

א): לירות. להשליך כמו ירה בים (שמות טו): (טז) וימעל. ענין חטא ופשע: (יט) ויזעף. ענין כעס: מקטרת. כן יקרא המחתה כשהיא עם הקטרת ונכונה להקטיר: (כ) נדחף. מל' דחיפה ומהירות הילוכה: (כא) נגזר. נכרת: כז (ג) העופל. שם מגדל וכן ויבא אל העופל (מ"ב ה): (ד) ובחרשים. ביערות כמו וחרש מצל (יחזקאל לא) ור"ל סעיף: ברמיות. ארמונות וכן לא לאדם הבירה (דה"א כט): (ה) השיבו. לפי שנלחו שלשה פעמים לזה אמר השיבו ר"ל שלחו

כי אלהים שופט זה ישפיל אלהים שופט צדיק וגם הוא ראיתיו ברוב הספרים מ"ל ונמסר עליו ו' מ"ל ואולי הם ז' מ"ל ולאברועי לא ידענא : ולא עשה ה' וסימ' ומפיבשת בן שאול ירד לקראת המלך ב' בו . בן עשרים שנה אחז במלכו . וחברו דד"ה . וירא אלהים את מעשיהם : אלהי אבתם ד' דסמי' וסימ' נמסר בסדר נצבים : רב ורב ל"ז קמצין בקריאה וסימ' ולא נשא אתם הארץ לשבת . כי היה רכושם רב משבת דעשו ויעקב . וישלח ה' בעם את הנחשים . ויצאו הם וכל מחניהם . ויאמר ה' אל גדעון . וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה . וידברו בני יוסף אל יהושע . ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור . וישמע דוד כי מת נבל . והנה עבדי דוד . ויואב ועבדך בתוך עמך אשר . הוי היורדים מצרים לעזרה . והיה על כל הר גבוה . הוי רב את יוצרו . הנני רב את ריבך . ולא בחיל גדול דיחזקאל . כה אמר ה' תצלח דיחזקאל . ועתה אתם אמרים דד"ה . ויאספו ירושלם עם רב . שלום רב לאהבי תורתך . ונתתי חחים בלחייך . וישבו בני ישראל מאחיהם . וישלח חציו ויפיצם דתהלים . רב אבל ניר ראשים . ויבאו ויגידו ליהושפט דד"ה ויקבצו עם רב . ויסתמו דסיפרא . בשרתי צדק בקהל רב . טוב מעט ביראת ה' . רב אדם יקרא איש חסדו . כי ברוב חכמה רב כעס . ויתמרמר מלך הנגב . והעמיד המון

וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם׃ ט וַיִּשְׁכַּב יוֹתָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִיד וַיִּמְלֹךְ אָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

כח א בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה אָחָז בְּמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם וְלֹא־עָשָׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּדָוִיד אָבִיו׃ ב וַיֵּלֶךְ בְּדַרְכֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְגַם מַסֵּכוֹת עָשָׂה לַבְּעָלִים׃ ג וְהוּא הִקְטִיר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם וַיַּבְעֵר אֶת־בָּנָיו בָּאֵשׁ כְּתֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד וַיְזַבֵּחַ וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ ה וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהָיו בְּיַד מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּכּוּ־בוֹ וַיִּשְׁבּוּ מִמֶּנּוּ שִׁבְיָה גְדוֹלָה וַיָּבִיאוּ דַּרְמָשֶׂק וְגַם בְּיַד־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִתָּן וַיַּךְ־בּוֹ מַכָּה גְדוֹלָה׃ ו וַיַּהֲרֹג פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ בִּיהוּדָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף בְּיוֹם אֶחָד הַכֹּל בְּנֵי־חָיִל בְּעָזְבָם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם׃ ז וַיַּהֲרֹג זִכְרִי גִּבּוֹר אֶפְרַיִם אֶת־מַעֲשֵׂיָהוּ בֶּן־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עַזְרִיקָם נְגִיד הַבָּיִת וְאֶת־אֶלְקָנָה מִשְׁנֵה הַמֶּלֶךְ׃ ח וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֲחֵיהֶם מָאתַיִם אֶלֶף נָשִׁים בָּנִים וּבָנוֹת וְגַם־שָׁלָל רָב בָּזְזוּ מֵהֶם וַיָּבִיאוּ אֶת־הַשָּׁלָל לְשֹׁמְרוֹן׃ ט וְשָׁם הָיָה נָבִיא לַיהוָה עֹדֵד שְׁמוֹ וַיֵּצֵא לִפְנֵי הַצָּבָא הַבָּא לְשֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה בַּחֲמַת יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבוֹתֵיכֶם עַל־יְהוּדָה נְתָנָם בְּיֶדְכֶם וַתַּהַרְגוּ־בָם בְּזַעַף עַד לַשָּׁמַיִם הִגִּיעַ׃ י וְעַתָּה בְּנֵי־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם אַתֶּם אֹמְרִים לִכְבֹּשׁ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת לָכֶם הֲלֹא רַק־אַתֶּם עִמָּכֶם אֲשָׁמוֹת לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ יא וְעַתָּה שְׁמָעוּנִי וְהָשִׁיבוּ הַשִּׁבְיָה אֲשֶׁר שְׁבִיתֶם מֵאֲחֵיכֶם כִּי חֲרוֹן אַף־יְהוָה עֲלֵיכֶם׃ יב וַיָּקֻמוּ אֲנָשִׁים מֵרָאשֵׁי בְנֵי־אֶפְרַיִם עֲזַרְיָהוּ בֶן־יְהוֹחָנָן בֶּרֶכְיָהוּ בֶן־מְשִׁלֵּמוֹת וִיחִזְקִיָּהוּ בֶּן־שַׁלֻּם וַעֲמָשָׂא בֶּן־חַדְלָי עַל־הַבָּאִים מִן־הַצָּבָא׃ יג וַיֹּאמְרוּ לָהֶם לֹא־תָבִיאוּ אֶת־הַשִּׁבְיָה הֵנָּה כִּי לְאַשְׁמַת יְהוָה עָלֵינוּ אַתֶּם אֹמְרִים לְהֹסִיף עַל־חַטֹּאתֵנוּ וְעַל־אַשְׁמָתֵנוּ כִּי־רַבָּה אַשְׁמָה לָנוּ וַחֲרוֹן אָף עַל־יִשְׂרָאֵל׃ יד וַיַּעֲזֹב הֶחָלוּץ אֶת־הַשִּׁבְיָה וְאֶת־הַבִּזָּה לִפְנֵי הַשָּׂרִים וְכָל־הַקָּהָל׃ טו וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשִּׁבְיָה וְכָל־מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן־הַשָּׁלָל וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעִלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסֻכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל־כּוֹשֵׁל וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר־הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן׃ טז בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז עַל־מַלְכֵי אַשּׁוּר לַעְזֹר לוֹ׃ יז וְעוֹד אֲדוֹמִים בָּאוּ וַיַּכּוּ בִיהוּדָה וַיִּשְׁבּוּ־שֶׁבִי׃ יח וּפְלִשְׁתִּים פָּשְׁטוּ בְּעָרֵי

תולדות אהרן ויקמו האנשים. סופה מכ :

רדק

שפירושו ארמון : (טו) וכל מערמיהם הלבישו. אומר או שם והאחד ממנו מערום

מראשי בני אפרים עזריהו בן יוהחנן וחביריו : וכל מערמיהם. לשון ערום ועריה : (יח) ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב. שהוא כנגדם כדכתיב והכנעני

רשי

(ז) את מעשיהו בן המלך. אחז. הרג זכרי גבור אפרים : ואת עזריקם. ואת ואת דוגמא (בראשית ל"ו) ואיה וענה וכן נרדם ורכב וסוס (תהלים ע"ו) : (טו) ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות. למעלה מי הם אותם אנשים שהם

מצודת ציון

שלחו והשיבו ושלחו : כח (ב) מסכות. פסילים יצוקים ממתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד) : (ג) ויבער. ענין שרפה : הוריש. גרש : (ז) נגיד הבית. פקיד הבית : משנה המלך. שני למלך : (י) לכבוש. לאחוז בחזקה כמו ותכבשו אותם (ירמיה לד) : (יד) החלוץ. אנשי המלחמה המזויינים : (טו) נקבו. נתפרשו כמו ונוקב שם (ויקרא כד) : ויחזיקו. אחזו : וינעלום. ענין מנעל : ויסכום. ענין סיכה : וינהלום. ענין הנהגה כמו אתנהלה לאטי (בראשית לג) : כושל. ענין תשות כח כמו כשל כח הסבל (נחמיה ד)

מצודת דוד

בא אל ההיכל ולהקטיר כמו שבא אביו : ועוד העם. ר"ל עם כי יותם היה צדיק עכ"ז היה העם משחיתים דרכיהם ולא למדו מדרכיו : (ג) הוא בנה. ר"ל בנה עליו בנין גבוה או שנפל וחזר הוא ובנאו מחדש : (ח) ושעורים עשרת אלפים. מוסב הוא על כורים : כח (ג) ויבער את בניו. היא עבודת המולך : (ו) בעזבם. בעבור עזבם ובמועם בא : (ח) בנים ובנות. ר"ל קטנים וקטנות : (ט) לפני הצבא. לקראת הצבא : בחמת ה'. בעבור שבערה חמת ה' על יהודה לזה נתנם בידכם ולא בעבור זכותכם : בזעף. בכעס רב וגדול עד שהגיע אל השמים לרוב גדלו והוא מלשון מליצה וכאומר והנה בזה קבלו די גמולם : (י) ועתה. הואיל וקבלו די הגמול וכי מהראוי לכבשם עוד לעבדים ולשפחות : הלא רק אתם. ר"ל השביה הזאת לא לטובה לכם הבאתם עמכם רק אתם מביאים עמכם אשמות ופשעים : (יא) כי חרון. כי פן יהיה חרון אף ה' עליכם : (יב) על הבאים. לעורר לבבם לעזור השבוים : (יג) הנה. אל שומרון : כי לאשמת ה'. את אשמת ה' ר"ל דברים הנחשבים בעיני ה' לאשמה אתם אומרים להוסיף עלינו עוד על חטאתינו אשר אתו : כי רבה. בדבר הזה יהיה לנו אשמה רבה והרון אף מה' על ישראל : (יד) ויעזוב וכו'. לפני השרים עזבו הכל מידם והעמידם לפני השרים לעשות בהם הטוב בעיניהם : (טו) אשר נקבו. עזריהו וחבריו הנזכרים למעלה : ויחזיקו בשביה. שיאחו אותם ידם ובראשם : וכל מערמיהם. כל מי בהם שהיה ערום מבלי לבוש הלבישו מן השלל : וינעלום. נתנו מנעלים ברגליהם : ויסכום. בשמן : וינהלום. הנהיגום על החמורים את כל מי שחלש כחו ונחלש ללכת ברגליו : אצל אחיהם. (טז) בעת ההיא. כשלחם בו מלך ישראל : (יח) בערי השפלה

רב מן הראשון. העם רב והעת גשמים. והשקות בכלי זהב. יש זהב ורב פנינים. באין אלפים אבוס בר. פן יסיתך בספק: ויאספו ו' פתחין בקריאה וסי' סביא סלויא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא וחמרא. וביאורים וילך משה ואהרן ויאספו. ויקם העם כל היום ההוא כל הלילה. וישלחו ויאספו את כל סרני פלש ים אליהם. וישלחו ויאספו את כל סרני ויאמרו. ויאספו פלשתים את מחניהם דשמואל קדמאה דפסוק. ויעל משם את עצמות דשמואל. וישלח המלך ויאספו אליו. ויאספו את אחיהם ויתקדשו.

הַשְּׁפֵלָה וְהַנֶּגֶב לִיהוּדָה וַיִּלְכְּדוּ אֶת־בֵּית־שֶׁמֶשׁ וְאֶת־אַיָּלוֹן וְאֶת־הַגְּדֵרוֹת וְאֶת־שׂוֹכוֹ וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־תִּמְנָה וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־גִּמְזוֹ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ יט כִּי־הִכְנִיעַ יְהוָה אֶת־יְהוּדָה בַּעֲבוּר אָחָז מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כִּי הִפְרִיעַ בִּיהוּדָה וּמָעוֹל מַעַל בַּיהוָה׃ כ וַיָּבֹא עָלָיו תִּלְּגַת פִּלְנְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּצַר לוֹ וְלֹא חֲזָקוֹ׃ כא כִּי־חָלַק אָחָז אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיִּתֵּן לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא לְעֶזְרָה לוֹ׃ כב וּבְעֵת הָצֵר לוֹ וַיּוֹסֶף לִמְעוֹל בַּיהוָה הוּא הַמֶּלֶךְ אָחָז׃ כג וַיִּזְבַּח לֵאלֹהֵי דַרְמֶשֶׂק הַמַּכִּים בּוֹ וַיֹּאמֶר כִּי אֱלֹהֵי מַלְכֵי־אֲרָם הֵם מַעְזְרִים אוֹתָם לָהֶם אֲזַבֵּחַ וְיַעְזְרוּנִי וְהֵם הָיוּ־לוֹ לְהַכְשִׁילוֹ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל׃ כד וַיֶּאֱסֹף אָחָז אֶת־כְּלֵי בֵית־הָאֱלֹהִים וַיְקַצֵּץ אֶת־כְּלֵי בֵית־הָאֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה וַיַּעַשׂ לוֹ מִזְבְּחוֹת בְּכָל־פִּנָּה בִּירוּשָׁלִָם׃ כה וּבְכָל־עִיר וָעִיר לִיהוּדָה עָשָׂה בָמוֹת לְקַטֵּר לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּכְעֵס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו׃ כו וְיֶתֶר דְּבָרָיו וְכָל־דְּרָכָיו הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר מַלְכֵי־יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃ כז וַיִּשְׁכַּב אָחָז עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בָעִיר בִּירוּשָׁלִַם כִּי לֹא הֱבִיאֻהוּ לְקִבְרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ יְחִזְקִיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

כט א יְחִזְקִיָּהוּ מָלַךְ בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִיָּה בַּת־זְכַרְיָהוּ׃ ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה דָּוִיד אָבִיו׃ ג הוּא בַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן פָּתַח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה וַיְחַזְּקֵם׃ ד וַיָּבֵא אֶת־הַכֹּהֲנִים וְאֶת־הַלְוִיִּם וַיַּאַסְפֵם לִרְחוֹב הַמִּזְרָח׃ ה וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמָעוּנִי הַלְוִיִּם עַתָּה הִתְקַדְּשׁוּ וְקַדְּשׁוּ אֶת־בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנִּדָּה מִן־הַקֹּדֶשׁ׃ ו כִּי־מָעֲלוּ אֲבֹתֵינוּ וְעָשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֵינוּ וַיַּעַזְבֻהוּ וַיַּסֵּבּוּ פְנֵיהֶם מִמִּשְׁכַּן יְהוָה וַיִּתְּנוּ־עֹרֶף׃ ז גַּם סָגְרוּ דַּלְתוֹת הָאוּלָם וַיְכַבּוּ אֶת־הַנֵּרוֹת וּקְטֹרֶת לֹא הִקְטִירוּ וְעֹלָה לֹא־הֶעֱלוּ בַקֹּדֶשׁ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ח וַיְהִי קֶצֶף יְהוָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם וַיִּתְּנֵם לְזַעֲוָה לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה כַּאֲשֶׁר אַתֶּם רֹאִים בְּעֵינֵיכֶם׃ ט וְהִנֵּה נָפְלוּ אֲבוֹתֵינוּ בֶּחָרֶב וּבָנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ וּנְשֵׁינוּ בַּשְּׁבִי עַל־זֹאת׃ י עַתָּה עִם־

תולדות אהרן הוא המלך אחז. מגלה יא: ויאמר. סנהד' קג:

רש"י

והכנעני יושב על הים: (יט) כי הפריע ביהודה. דוגמא (שמות ל"ב) כי פרעה אהרן בפרוע פרעות (שופטים ה'): (כ) ויבא אליו. ששלח אחריו לעזור לו כמו שכתוב במלכים (ב' ט"ז) וישלח מלאכים אל תגלת פלנאסר: ויצר לו. מתה שחלק לו את בית ה' ואת בית המלך וגומר: (כא) ולא לעזרה לו. אף על פי שמצינו במלכים (שם) ויעל מלך אשור על דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים שלקחו ממנו פלשתים: (כד) ויסגר את דלתות בית ה'. כדי שלא יבואו הכהנים לעבוד עבודתם באהל מועד כי אם לבוא למזבחות שעש' בכל פינה בירושלים וחזקיה פתח דלתות בית ה' לפי שאביו סגר דלתות בית ה': (ג) ויחזקם. לפי שאחז קצץ את כל כלי בית האלהים: (ה) והוציאו את הנדה. עבודת כוכבים. את המת לא נאמר כאן כי אם נדה ומאוס יותר מן המת המוטל שלם דוגמא כטומאת הנדה כי דם נדה מאוס ומוסרח: (ז) ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל. אבל לאלהים אחרים עשו במות לכל

רד"ק

מערום בשקל מגדול: (יט) כי הפריע ביהודה. מענין כי פרעה אהרן ענין גלוי כמו גלה ביהודה שנתגלו על ידו מעשיהם הרעים בפרהסיא: (כ) ויצר לו ולא חזקו. י"מ אותו יואש וכן לפוס חתול לחבשה לחזקה. ואם הוא יואש נפרשנו כן ולא חזק אותו מלך אשור. ולפי שפלח לו אחד לעזור לו אמר לא די שלא חזקו אלא בא עליו והצר לו וכן אמר ולא לעזרה כלומר אע"פ שנתן לו שוחד הועיל לו על רצין ועל פקח שהיה ירא מהם אבל גם עליו עלה והצר לו. ואם הוא עומד פי' ולא חזק ממנו כלומר לא היה לאחז חוזק ממלך אשור אלא היה לו ג"כ אחר שהחריב דמשק ושומרון: (כז) כי לא הביאהו לקברי מלכי ישראל. לפי שבמלכי יהודה היו בהם מלכי ישראל ודוד ושלמה קראם מלכי ישראל כלומר לא היה ראוי לבוא במחיצתם: (ה) והוציאו את הנדה מן הקדש. הרחוק והוא ע"ג מן

מצודת דוד

השפלה והנגב. בהערים שעמדו בעמק ובערים הדרומים של יהודה: (יט) כי הפריע ביהודה. הוא גלה מעשיהם הרעים כי ע"י עשו בפרסום רב: ומעול. וגם הוא עצמו מעל בה': (כ) ויצר לו. עם שהוא שלח אליו לעזרו הילר לו עוד ולא חזקו כאשר שאל ממנו ואף שנלחם בעבורו עם מלך ארם כמ"ש במ"ב מ"מ לא יחשב לעזור הואיל והוא הילר לו בסוף: (כא) כי חלק. אף כי חלק אחז את האוצרות הנמצא בבית ה' וכו' ונתן חלק אחד למלך אשור אעפ"כ לא היה לו לעזרה: (כב) ובעת הצר לו. בעת שהיה צר לו לא שב לה' כי אם עוד הוסיף למעול יותר: הוא המלך. ר"ל כל ימיו היה בהויתו ולא חזר בו: (כג) המכים בו. הוא חוזר על אנשי דרמשק: להכשילו. כי בעבור זה היה ה' מענשו עוד יותר: (כד) ויקצץ. קלף וכרת מהם את הזהב: ויסגור. לבל יבא מי לבה"מ: (כז) כי לא וכו'. בעבור גודל רשעתו: מלכי ישראל. כי גם דוד ושלמה נקברו שמה אשר היו גם מלכי ישראל: כט (ג) פתח. כי אחז אביו סגרם כמ"ש למעלה ובא הוא ופתחם: ויחזקם. חקנם בבנין: (ד) לרחוב המזרח. העומדת בהר הבית: (ה) עתה התקדשו. הואיל ופתחתי את הדלתות התקדשו בטבילה למען תוכלו לבא לבית ה': וקדשו וכו' והוציאו. קדשו בזה מה שתוציאו ממנו את הנדה היא העבודת כוכבים הראויה להנידה ממקומה להשליכה חוצה כדבר הנמאס ומתועב: (ו) ויסבו פניהם. חזרו פניהם מאחוריהם לבל הפנות אליה: (ז) את הנרות. של המנורה: (ח) ויהי קצף. ובעבור זה היה הקצף: ויתנם לזועה. נתנם לחרדה לכל השומע כי יחרד שלא יקרה לו כמקרם: כאשר אתם רואים. אשר כן הוא: (ט) בשבי. הנה הם בשבי: על

מצודת ציון

ד): עיר התמרים. על שם שגדל בה תמרים הרבה: (יט) הפריע. ענין גלוי כמו ופרע את ראש האשה (במדבר ה): תלגת פלנאסר. הוא הגלת פלסר האמור במ"ב: ויצר. מלשון צר ודוחק: (כד) ויקצץ. ענין חיתוך וכריתה כמו ויקצץ פתילים (שמות לט): פנה. זווית: כט (ה) התקדשו. הטהרו: הנדה. מל' נדידה: (ו) עורף. הוא אחורי הפנים: (ח) לזועה. מל' זיע וחרדה כמו ונתתים לזועה (ירמיה טו): לשמה. לשממון: ולשרקה. כן יקרא הקול הנעשה בקבוץ השפתים ודרך בני אדם לעשותם על דבר חשוב שנחרב וכן ושמתי את העיר

וישבו כל היהודים מכל המקומות. ויהי בעת יביא את הארון. ויאמר חזקיהו להעלות: חזקיהו ה' בסיפרא וסי' אחז כנו חזקיהו כנו. ויבאו פנימה אל חזקיהו: ויאמר

לבבי לכרות ברית ליהוה אלהי ישראל וישב ממנו חרון אפו: יא בני עתה אל תשלו כי בכם בחר יהוה לעמד לפניו לשרתו ולהיות לו משרתים ומקטרים: יב ויקמו הלוים מחת בן עמשי ויואל בן עזריהו מן בני הקהתי ומן בני מררי קיש בן עבדי ועזריהו בן יהללאל ומן הגרשני יואח בן זמה ועדן בן יואח: יג ומן בני אליצפן שמרי ויעואל ומן בני אסף זכריהו ומתניהו: יד ומן בני הימן יחואל ושמעי ומן בני ידותון שמעיה ועזיאל: טו ויאספו את אחיהם ויתקדשו ויבאו כמצות המלך בדברי יהוה לטהר בית יהוה: טז ויבאו הכהנים לפנימה בית יהוה לטהר ויוציאו את כל הטמאה אשר מצאו בהיכל יהוה לחצר בית יהוה ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון חוצה: יז ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וביום שמונה לחדש באו לאולם יהוה ויקדשו את בית יהוה לימים שמונה וביום ששה עשר לחדש הראשון כלו: יח ויבואו פנימה אל חזקיהו המלך ויאמרו טהרנו את כל בית יהוה ואת מזבח העולה ואת כל כליו ואת שלחן המערכת ואת כל כליו: יט ואת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו והנם לפני מזבח יהוה: כ וישכם יחזקיהו המלך ויאסף את שרי העיר ויעל בית יהוה: כא ויביאו פרים שבעה ואילים שבעה וכבשים שבעה וצפירי עזים שבעה לחטאת על הממלכה ועל המקדש ועל יהודה ויאמר לבני אהרן הכהנים להעלות על מזבח יהוה: כב וישחטו הבקר ויקבלו הכהנים את הדם ויזרקו המזבחה וישחטו האלים ויזרקו הדם המזבחה וישחטו הכבשים ויזרקו הדם המזבחה: כג ויגישו את שעירי החטאת לפני המלך והקהל ויסמכו ידיהם עליהם: כד וישחטום הכהנים ויחטאו את דמם המזבחה לכפר על כל ישראל כי לכל ישראל אמר המלך העולה והחטאת: כה ויעמד את הלוים בית יהוה במצלתים בנבלים ובכנרות במצות דויד וגד חזה המלך ונתן הנביא כי ביד יהוה המצוה ביד נביאיו: כו ויעמדו הלוים בכלי דויד והכהנים בחצצרות: כז ויאמר חזקיהו להעלות העלה להמזבח ובעת החל העולה החל שיר יהוה והחצצרות

(marginal notes: ל' מ"ל · ס"ג · כ' סירודים · כ"א ר"פ וכ' ס"פ · ויעיאל ק' · יחיאל ק' · י"ג · ד' ס"ג · ס"ג ג' מ"ל · ט' מ"ל כסיפ' · ל' · ל' י' · ג' ה' מ"ל · ס"ג · ס' ל' · ט' מ"ל בסיפ' · ד' ל' · ד' בסיפרא · ט' מ"ל בסיפ')

תולדות אהרן ויבאו הכהנים. ערובין קה: ויחלו. (פסחים נו נדרים לט): וביום ששה עשר. ערכין יא: ואת כל הכלים. ע"ג נד: ויאמר חזקיהו. סוכה נא ערכין יא:

רדק

מן המזבח שנתן שם אחז וכן מי נדה שם: (יא) אל תשלו. מתרגום שגגה שלו כלומר לא יהיה לכם שגגה ושכחה בדבר: (טו) לטהר. את בית האלהים: (יט) אשר הזניח. אשר הרחיק כלומר ששמש בהם לע"ג: הכנו והקדשנו והנם לפני מזבח ה'. לפי פשוטו הכנו שטהרנו אותם והקדשנום לה' כבתחלה. אבל רז"ל פי' הכנו גנזנו אותם כי לא היו ראויים עוד לשרת בהם לה'. והקדשנו פי' והקדשנו אחרים תחתיהם: (כא) על הממלכה ועל המקדש ועל יהודה. לכפר עליהם כי כולם היו צריכים כפרה: (כד) כי לכל ישראל. בעבור כל ישראל אמר

רשי

לכל עיר ועיר לקטר להם: (יא) אל תשלו. לשון שגגה: (טז) ויבאו הכהנים לפנימה כי לא על הלוים ליכנס פנימה: לחצר בית ה'. מקום מעמד הלוים כאומר ויקבלו הלוים וגו' ויחלו באחד לחדש: (יז) ויקדשו את בית ה' לימים שמונה. לכך עכבו בטהרה לטהר כל כך לפי שאחז צייר כל הכתלים צלמי משכית כדכתיב (יחזקאל כ"ג) צלמי כשדים חקוקים בששר ועכבו ח' ימים עד שהשחיתו דמות הצלמים מן הכתלים וביום י"ו לחדש כלו הכל הבית והעזרה: (יט) הכנו והקדשנו. מפורש בעכו"ם בפרק ר' ישמעאל כלים ששמשו בבית חניו מהו כו' עד איתביה אשר הזניח אחז הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו דאטבלינהו הקדשנהו דאקדשינהו אמר לו ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם: (כא) וצפירי עזים וגומר. הוראת שעה היתה: על מזבח ה'. ולא על אותן מזבחות שעשה אחז אביו: (כד) לכפר על כל ישראל. שחטאו בעבודת כוכבים כן אמר המלך תהי העולה והחטאת עבור כל ישראל. בפרשת שלח לך (מדבר ט"ו) כתיב ועשו כל העדה פר וגו' וכתיב (ויקרא ד') והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת וכאן כתיב ויביאו פרים ואילים וצפירי עזים שבעה אלא הוראת שעה היתה: (כה) כי ביד ה' המצוה ביד נביאיו. לשורר הלוים בכלי שיר לא כתוב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלא מצות ה' שנוה ביד נביאיו לשורר על הקרבן ורבותינו פי' במסכת ערכין מניין שהלוים טעונין לשורר בכלי שיר דכתיב עבודת עבודה איזהו עבודה שצריכה עבודה אחרת עמה הוי אומר זה השיר בכלי שיר. ועבודת משא (שם) נכון לפרש על השיר כדכתיב (לעיל א' ט"ו) וכנניהו שר הלוים במשא כי מבין הוא שהיה ממונה להרים קול הנגון של שיר: (כו) והכהנים בחצצרות. ככתוב

מצודת ציון

ספיר סאת לשמה ולשרקה (שם יט): (יא) תשלו. ענין שכחה ושגגה כמו על השל (ש"ב ו): (יז) ויחלו. התחילו: (יט) הזניח. ענין עזיבה כמו זנח ה' מזבחו (איכה ב): (כא) וצפירי עזים. ושעירי עזים וכן צפירי חטאת (עזרא ח): במצלתים וגו'. שמות מיני כלי זמר הסה

מצודת דוד

(יא) אל תשלו. לא יהיה לכם שכחה ושגגה בדבר טהרת הבית: כי בכם בחר וכו'. אם כן מהראוי שתהיו זהירים בעבודת המקום: (טו) בדברי ה'. בדבר שהיא עבודת ה': (טז) לפנימה. הוא ההיכל ולתוספת ביאור אמר בית ה': הטומאה. העבודת כוכבים: ויקבלו הלוים. בהחצר קבלו ביד הכהנים כי לא היו רשאים ליכנס להיכל: חוצה. שהוא מחוץ לעיר: (יז) לקדש. לטהר את ההיכל: את בית ה'. זה ההיכל: כלו. גמרו לטהר את כל המקדש: (יח) פנימה. אל בית הפנימי מקום מושב המלך: המערכת. שעורכין עליו לחם הפנים: (יט) הזניח. שעזב מהם עבודת המקום ושמש בהם לעבודת כוכבים: במלכותו. בימי מלכותו: במעלו. ברוב מעלו: הכנו. טהרנו להיות מוכנים לעבודה הקדשנום לה' כבתחלה. ורז"ל אמרו שגנזום והקדישו אחרים תחתיהם כי נמאסו לגבוה: (כא) על הממלכה. לרצות לה' לכפר להם שיתקיים בהם המלכות: ועל המקדש וכו'. למען יעמדו ויתקיימו: (כד) ויחטאו. מתן הדם הנתון באצבע קרוי חטוי וכן ותטהא על המזבח (שמות כ"ט): כי לכל ישראל וכו'. בעבור כל ישראל אמר המלך להקריבם: העולה. הפרים והאילים והכבשים הביאו לעולה וצפירי

חזקיהו להעלות העולה . כי חזקיהו מלך יהודה . ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו . וכל קרי' דכו' : והביאו ו' וסימ' והביאו את אחיכם הקטן . פרקו נזמי הזהב . באו בית אל ופשעו הגלגל . והביאו אלי ואדעה מספרם דסיפרא . ויען יהזקיהו ויאמר עתה מלאתם . ואשר ישמיעו ויעבירו קול : לעלה ה' בקריאה וסי' זאת התורה לעולה למנחה לחטאת . כל הבקר לעלה שנים

וְעַל־יְדֵ֕י כְּלֵ֖י דָּוִ֥יד מֶֽלֶךְ־יִשְׂרָאֵֽל׃ כח וְכָל־הַקָּהָל֙ מִֽשְׁתַּחֲוִ֔ים וְהַשִּׁ֣יר מְשׁוֹרֵ֔ר וְהַחֲצֹצְר֖וֹת מַחְצְצְרִ֑ים הַכֹּ֕ל עַ֖ד לִכְל֥וֹת הָעֹלָֽה׃ כט וּכְכַלּ֖וֹת לְהַעֲל֑וֹת כָּֽרְע֗וּ הַמֶּ֛לֶךְ וְכָל־הַנִּמְצְאִ֥ים אִתּ֖וֹ וַיִּֽשְׁתַּחֲוֽוּ׃ ל וַיֹּ֩אמֶר יְחִזְקִיָּ֨הוּ הַמֶּ֜לֶךְ וְהַשָּׂרִ֗ים לַלְוִיִּם֙ לְהַלֵּ֣ל לַֽיהוָ֔ה בְּדִבְרֵ֥י דָוִ֖יד וְאָסָ֣ף הַחֹזֶ֑ה וַֽיְהַלְלוּ֙ עַד־לְשִׂמְחָ֔ה וַֽיִּקְּד֖וּ וַיִּֽשְׁתַּחֲוֽוּ׃ לא וַיַּ֣עַן יְחִזְקִיָּ֗הוּ וַיֹּ֙אמֶר֙ עַתָּ֨ה מִלֵּאתֶ֤ם יֶדְכֶם֙ לַֽיהוָ֔ה גֹּ֧שּׁוּ וְהָבִ֛יאוּ זְבָחִ֥ים וְתוֹד֖וֹת לְבֵ֣ית יְהוָ֑ה וַיָּבִ֣יאוּ הַקָּהָ֗ל זְבָחִים֙ וְתוֹד֔וֹת וְכָל־נְדִ֥יב לֵ֖ב עֹלֽוֹת׃ לב וַיְהִ֞י מִסְפַּ֣ר הָעֹלָ֗ה אֲשֶׁ֤ר הֵבִ֙יאוּ֙ הַקָּהָ֔ל בָּקָר֙ שִׁבְעִ֔ים אֵילִ֖ים מֵאָ֑ה כְּבָשִׂ֣ים מָאתָ֔יִם לְעֹלָ֥ה לַֽיהוָ֖ה כָּל־אֵֽלֶּה׃ לג וְהַקֳּדָשִׁ֑ים בָּקָר֙ שֵׁ֣שׁ מֵא֔וֹת וְצֹ֕אן שְׁלֹ֖שֶׁת אֲלָפִֽים׃ לד רַ֤ק הַכֹּהֲנִים֙ הָי֣וּ לִמְעָ֔ט וְלֹ֣א יָֽכְל֔וּ לְהַפְשִׁ֖יט אֶת־כָּל־הָעֹל֑וֹת וַֽיְחַזְּק֞וּם אֲחֵיהֶ֣ם הַלְוִיִּ֗ם עַד־כְּל֤וֹת הַמְּלָאכָה֙ וְעַד־יִתְקַדְּשׁ֣וּ הַכֹּהֲנִ֔ים כִּ֤י הַלְוִיִּם֙ יִשְׁרֵ֣י לֵבָ֔ב לְהִתְקַדֵּ֖שׁ מֵהַכֹּהֲנִֽים׃ לה וְגַם־עֹלָ֥ה לָרֹ֖ב בְּחֶלְבֵ֣י הַשְּׁלָמִ֑ים וּבַנְּסָכִ֖ים לָעֹלָ֑ה וַתִּכּ֖וֹן עֲבוֹדַ֥ת בֵּית־יְהוָֽה׃ לו וַיִּשְׂמַ֤ח יְחִזְקִיָּ֙הוּ֙ וְכָל־הָעָ֔ם עַ֛ל הַהֵכִ֥ין הָאֱלֹהִ֖ים לָעָ֑ם כִּ֥י בְּפִתְאֹ֖ם הָיָ֥ה הַדָּבָֽר׃

ל א וַיִּשְׁלַ֨ח יְחִזְקִיָּ֜הוּ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵ֣ל וִיהוּדָ֗ה וְגַם־אִגְּרוֹת֙ כָּתַ֙ב עַל־אֶפְרַ֣יִם וּמְנַשֶּׁ֔ה לָב֥וֹא לְבֵית־יְהוָ֖ה בִּירוּשָׁלָ֑͏ִם לַעֲשׂ֣וֹת פֶּ֔סַח לַיהוָ֖ה אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ ב וַיִּוָּעַ֨ץ הַמֶּ֧לֶךְ וְשָׂרָ֛יו וְכָל־הַקָּהָ֖ל בִּירוּשָׁלָ֑͏ִם לַעֲשׂ֥וֹת הַפֶּ֖סַח בַּחֹ֥דֶשׁ הַשֵּׁנִֽי׃ ג כִּ֣י לֹ֤א יָֽכְלוּ֙ לַעֲשֹׂת֣וֹ בָּעֵ֣ת הַהִ֔יא כִּ֤י הַכֹּהֲנִים֙ לֹא־הִתְקַדְּשׁ֣וּ לְמַדַּ֔י וְהָעָ֖ם לֹא־נֶאֶסְפ֥וּ

תולדות אהרן משמחוים . (תענית סד) : וישמח יחזקיהו . עקידה ש' מ :

רשי

ככתוב ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות (במדבר י') : (ל) להלל לה' בדברי דוד . זה הודו לה' קראו בשמו ככתוב למעלה (א ט"ז) ביום ההוא אז נתן דוד בראש להודות וגו' : (לא) ויביאו הקהל זבחים ותודות . דבר המותר לבעלים באכילה : וכל נדיב לב עולות . קצת מהם מי שהתנדב לבו הביאו עולות ולא כולם לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם : (לג) והקדשים . קדשים קלים וזבחי' שלמים מה שהבעלים נהנים בהם : (לד) רק הכהנים היו למעט . כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים . וא"ת היאך יתקדשו הלוים ולא יתקדשו הכהנים ומפרש לפי כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים וישרו לבם הלוים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים ולוים וכל יראי השם מתחפשים ומתנכרים ואף מסתתרים כל ימי המלכים הרשעים וכשבא חזקיהו שהיה צדיק לא היו יכולים מיד להתקדש ולטהר וזה בשנה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על יד כדכתיב (משלי כ"ח) בעלוץ צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתיב (שם) בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים כלומר בקום רשע אחז יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים חזקיה וסיעתו : (לו) על ההכין האלהים לעם . לעבדו ולעשות רצונו דוגמא דלמטה (ל') כל לבבו הכין לדרוש וגו' וגם שמחו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה למלכו לשוב אל ה' ושבו מיד : (א) וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגו'. כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב (במלכים ב' י"ח) וילכדה בקצה שלש שנים ובשנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע מלך ישראל כאשר תמצא כתוב בסוף הספר : (ג) כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא . בחדש הראשון בניסן : כי הכהנים לא התקדשו למדי . התקדשו להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי לא כלו לקדש את הבית עד י"ו בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומר אפי' אם לא שכבו טהר' הבית שלא כלו עד י"ו בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים לא התקדשו למדי : והעם לא נאספו . עדיין כולם לירושלים :

רדק

אמר להקריב העולה והחטאת : (כח) והשיר משורר והחצוצרות מחצצרים . פירוש בעל השיר משורר או לשון משורר על השיר עצמו והוא פעל עומד כאלו אומר מתשורר . וכן והחצוצרות מחצצרים והבדי השני במחצצרים אינה נקראת : (לא) וכל נדיב לב עולות . לפי שהעולות אינם כזבחים ותודות כי הזבחים והתודות נאכלין לבעלים והעולות היו כולם כליל אמר בהבאת העולות כל נדיב לב : (לד) ויחזקום אחיהם הלוים . ועזרום להפשיט ובזה חזקו אותם וזרזו אותם למהר להתקדש ואע"פ שמקבלת הדם ואילך מצות כהונה שעת הדוחק היה זה ועזרו הלוים את הכהנים להפשיט כי הם התקדשו כמו שאומר כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים : (לו) על ההכין . כמו אשר הכין : (ב) ויועץ . אחר שנועץ שלח על כל ישראל ויהודה כי מה שאמר וישלח יחזקיה על כל ישראל ויהודה לעשות הפסח בעבור שנועץ עם השרים והקהל לעשות פסח בחדש השני . ואני תמה על מה שארז"ל עבר ניסן בניסן ולא הודו לו שהרי הכתוב אומר ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלים הנה הכתוב משמע כי הודו לו . גם מה שאמרו עבר ניסן בניסן אין להם ראיה מן הפסוק כי אפשר כי באדר היתה ההסכמה הזאת לעשות אדר שני במקום ניסן ולעשות הפסח בחדש השני שהוא אייר ויהיה הוא ניסן לעשות בו פסח . גם מה שאמרו והלקו על מה שבקש רחמים חזקיהו הרי מפורש לפי שרבים מהם אכלו הפסח בטומאה כמו שאמר כי אכלו את הפסח בלא ככתוב ולעשות הפסח בחדש השני לא היה זה כמו פסח שני שהרי בחדש ניסן לא עשו פסח כלל אלא עשו מניסן אדר כי עברו השנה מפני הטומאה ומפני העם שלא יוכל להגיע לירושלים כי לא היה עדיין לבבם נכנע אל עבודת האלהים ולא היו רוצים לבא לירושלים לעשות הפסח לפיכך הוצרכו לעבר השנה ולהאריך הזמן כמו שאומר כי לא עשו ככתוב כלומר רוב ישראל לא עשו עד עתה דכתיב כי היו עובדי הגלולים ולא היו חושבין לבוא לירושלים לעבודת האלהי' כי אע"פ ששלח יחזקיהו הרצים רובם היו מלעיגים בם ואף אותם שבאו לא התקדשו כלם ואכלו הפסח בטומאה עד שהוצרך חזקיהו להתפלל עליהם כמו שכתוב וע"כ הוצרכו לעבר השנה

מבאר

מצודת דוד

ולפירי העזים לחטאת : (כה) כמצות דוד . כמו שצוה דוד וכו' : כי ביד ה'. מצות השיר אמורה היא מה' ביד נביאיו ועם שלא הוזכר בפירוש בתורת משה : (כז) החל העולה . העלאת העולה : ועל ידי וכו'. חוזר על השיר לומר שהשיר היה ע"י כלי השיר שעשה דוד : (כח) והשיר משורר . ר"ל השיר היה משורר ע"י בעלי השיר : הכל . לא פסקו המשוררים ותוקעי החצוצרות עד שגמרו העלאת העולה : (ל) בדברי דוד . בהלולים שעשה דוד ואסף : עד לשמחה . מרוב הדבקות אל המקום ברוך הוא שהיה להם בעת ההלול באו אל השמחה : (לא) מלאתם ידכם . ההחלת הדבר וחנוכו נקרא מלוי ידים כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ"ט) ור"ל ושנה עד עתה חדלתם מעבודת המקום ב"ה ועתה התחלתם לעבדו : זבחים . שלמים : ותודות . שלמי תודה : נדיב לב . לפי שהעולה כולה כליל ואין לבעליהן בהם כלום לכן קורא למביאיהן נדיב לב : (לב) כל אלה . היו עולות ואמר לתוספת ביאור : (לג) והקדשים . שאר הקדשים והם שלמים ותודות : (לד) ויחזקום . רצה לומר היו מסייעין להם : המלאכה . מלאכת ההפשט : ועד יתקדשו הכהנים . ר"ל וכן בכל פעם היו מסייעון להם עד אשר נתקדשו הכהנים להיות די בהם לכלות המלאכה : כי הלוים ישרי לבב . המה היו ישרי לבב למהר לקדש עצמן יותר מן הכהנים אשר נתעצלו בדבר : (לה) וגם עולה לרוב . ר"ל לזה היו צריכים הלוים לסייע את הכהנים כי המלאכה היתה מרובה כי הקריבו גם עולות מרובות עם חלבי השלמים ועם הנסכים לעולה ולא יכלו הכהנים להקריב כל אלה ולהפשיט : ותכון . כי הלוים סייעו בעבודת ההפשט : (לו) על ההכין . על אשר הכין האלהים העם לשוב הכל בבדור שלא ועם כי נעשה הדבר בפתאום : ל (ב) בחדש השני . באייר ור"ל לעבר השנה לשיקרא ניסן ; (ג) בעת ההיא . ר"ל בעת הראוי

מצודת ציון

(כז) החל . התחיל : (כט) כרעו . נפלו על ברכיהם : (ל) ויקדו . ענין כפיפת הקדקוד : (לא) ויען . ענין הרמת הקול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כז) : (לד) להפשיט . להסיר העור : (לה) בחלבי . עם החלבי כמו הרק אך במשה (במדבר יב) ומשפטו עם משה : ותכון

עשר פרים . וארבעה שלחנות לעולה . וגם עלה לרב בחלבי השלמים . ויאמר ארונה אל המלך : וישב ט"ו רפין בקריאה וסימ' קח את כל ראשי העם והוקע אותם . ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה . ודברו השטרים אל העם לאמר . ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו . ויספו השטרים לדבר אל העם . שלחו את ארון . ויקצפו עליו שרי פלשתים . הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן . יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו . עתה אל תקשו ערפכם . וילכו הרצים באגרות . וישב העפר על הארץ כשהיה . יתגרה ובניו יתגרו

לִירוּשָׁלָֽם׃ ד וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וּבְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָֽל׃ ה וַיַּעֲמִידוּ דָבָר לְהַעֲבִיר קוֹל בְּכָל־יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר־שֶׁבַע וְעַד־דָּן לָבוֹא לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלָ͏ִם כִּי לֹא לָרֹב עָשׂוּ כַּכָּתֽוּב׃ ו וַיֵּלְכוּ הָרָצִים בָּאִגְּרוֹת מִיַּד הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו בְּכָל־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וּכְמִצְוַת הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל וְיָשֹׁב אֶל־הַפְּלֵיטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִכַּף מַלְכֵי אַשּֽׁוּר׃ ז וְאַל־תִּהְיוּ כַּאֲבוֹתֵיכֶם וְכַאֲחֵיכֶם אֲשֶׁר מָעֲלוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיִּתְּנֵם לְשַׁמָּה כַּאֲשֶׁר אַתֶּם רֹאִֽים׃ ח עַתָּה אַל־תַּקְשׁוּ עָרְפְּכֶם כַּאֲבוֹתֵיכֶם תְּנוּ־יָד לַיהוָה וּבֹאוּ לְמִקְדָּשׁוֹ אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ לְעוֹלָם וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיָשֹׁב מִכֶּם חֲרוֹן אַפּֽוֹ׃ ט כִּי בְשׁוּבְכֶם עַל־יְהוָה אֲחֵיכֶם וּבְנֵיכֶם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵיהֶם וְלָשׁוּב לָאָרֶץ הַזֹּאת כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא־יָסִיר פָּנִים מִכֶּם אִם־תָּשׁוּבוּ אֵלָֽיו׃

י וַיִּהְיוּ הָרָצִים עֹבְרִים מֵעִיר ׀ לָעִיר בְּאֶרֶץ־אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְעַד־זְבֻלוּן וַיִּהְיוּ מַשְׂחִיקִים עֲלֵיהֶם וּמַלְעִגִים בָּֽם׃ יא אַךְ אֲנָשִׁים מֵאָשֵׁר וּמְנַשֶּׁה וּמִזְּבֻלוּן נִכְנְעוּ וַיָּבֹאוּ לִירוּשָׁלָֽם׃ יב גַּם בִּיהוּדָה הָיְתָה יַד הָאֱלֹהִים לָתֵת לָהֶם לֵב אֶחָד לַעֲשׂוֹת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים בִּדְבַר יְהוָֽה׃ יג וַיֵּאָסְפוּ יְרוּשָׁלַ͏ִם עַם־רָב לַעֲשׂוֹת אֶת־חַג הַמַּצּוֹת בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי קָהָל לָרֹב מְאֹֽד׃ יד וַיָּקֻמוּ וַיָּסִירוּ אֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְאֵת כָּל־הַמְקַטְּרוֹת הֵסִירוּ וַיַּשְׁלִיכוּ לְנַחַל קִדְרֽוֹן׃ טו וַיִּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם נִכְלְמוּ וַיִּתְקַדְּשׁוּ וַיָּבִיאוּ עֹלוֹת בֵּית יְהוָֽה׃ טז וַיַּעַמְדוּ עַל־עָמְדָם כְּמִשְׁפָּטָם כְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים הַכֹּהֲנִים זֹרְקִים אֶת־הַדָּם מִיַּד הַלְוִיִּֽם׃ יז כִּי־רַבַּת בַּקָּהָל אֲשֶׁר לֹא־הִתְקַדָּשׁוּ וְהַלְוִיִּם עַל־שְׁחִיטַת הַפְּסָחִים לְכֹל לֹא טָהוֹר לְהַקְדִּישׁ לַיהוָֽה׃ יח כִּי מַרְבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֶפְרַיִם

תולדות אהרן כי מרבית. סנהד' יב (פסחים לג):

רדק

השנה וכחדש השני נתנו אותו במקום ניסן ועשו בו הפסח ועשו חג המצות שבעת ימים : (ג) כי הכהנים לא התקדשו למדי . כמו למן די והמ"ם פתוחה כמ"ם למרבה המשרה פי' כי לא התקדשו כל כך הכהנים שיהיה די להם להקריב הקרבנות : (טז) הכהנים זורקים את הדם מיד הלוים . כי מקבלה ואילך מצות כהונה : (יז) כי רבת בקהל . שם כמו רבת צררוני מנעורי . כלומר הרבה היו בקהל שלא התקדשו : לכל לא טהור . פי' בעבור כל איש מישראל שלא היה טהור היו הלוים מוכנים על שחיטת פסחיהם כי אע"פ שהרבה מהם אכלו את הפסח בטומאה לא היו יכולין לעשות דבר אחר ומוכרחים היו כי לא היה להם פנאי ליטהר אבל ליכנס לעזרה טמאים זה לא הותר להם כי היו יכולין לעשות ע"י הלוים

רשי

(ה) מבאר שבע ועד דן . זהו תחום עשרת השבטים : כי לא לרוב . פתרון כי רוב שנים עברו שלא עשהו כהלכתו : (ו) וישוב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור. אע"פ שלא הגלו עדיין קורא להם פליט' כי הי' נחשב בעיניה' כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניה' כאילו גלו לפי כי ו' שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פליטת אשור לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה : (ז) ואל תהיו כאבותיכם וכאחיכם . פתרון וא"ת עדיין בו טחים אנו שיצלה מפליטנו מלך אשור אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיה לפני כם . ומה אירע להם כשעזבו את ה' וימעלו בו מעל ויתנם לשמה כאשר אתם רואים : (ח) עתה אל תקשו ערפכם וגו' . בשובכם על ה' אחיכם ובניכם יהיו לרחמים לפני שוביהם ולשוב לארץ הזאת . אפילו אותן קצת שגלו כבר שהיו נלחמים עם ישראל ויכלו להם ומוליכין את בניהם ואת בנותיהם בשביה ואם תשובו אליו יתנם לרחמים לפני שוביהם לשובם לארץ הזאת כי חנון ורחום ה' אלהיכם : (יד) המקטרות . מקום שהיו בו כהנים ולוים : (טו) והכהנים והלוים נכלמו . שעיכבו להתקדש ולפיכך עכבו כל כך מלבוא עד עתה כי לא יוכלו להאמין בדבר הזה קודם לכן לפי שהזניחן אחז מכבר וכך היו אומרים אפשר אתמול עבד אחז עבודת כוכבים ובנו יחזקיהו לאלתר בשנה ראשונה מיד בחדש הראשון ויאמר לכהנים וללוים לעבוד לאל אחד לבדו ויצטרך לנו ולכך נתעצלו ונתרשלו מלבא וגם שאר יהודה שלפניו הזניח אחז וכשחקרו והבינו בדבר שהכל היה לשם שמים באו ויתקדשו כלם : (טז) הכהנים זורקים . כי מקבלה ואילך מצות כהונה . ואל תתמה למה לא שחטו בעלים עצמם לפי שכתוב בסמוך כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלוים היו על שחיטת פסחיהם: (יז) לכל לא טהור. שהיה לוי במקומו להקדיש לה' : כי

מצודת ציון

ותכון . מל' הכנה : ל (ו) הרצים . ההולכים במרוצה ורדיפה : באגרות . בספרים : הפליטה . ענין הצלה : (ז) לשמה . לשממון : (ח) אל תקשו . הוא ענין מליצה כאלו נתקשה העורף עד שא"א להחזיר הפנים מול ה' ואמר מעתה אל תקשו והחזירו פניכם אל ה' : (יב) יד האלהים . כח האלהים : (טו) נכלמו . ענין בושה : (יח) מרבית . מל' רבוי : ויראה

מצודת דוד

בחדש הראשון : למדי . למן די ר"ל שיהיה די בהם להקריב כל ישראל : (ד) ויישר הדבר . למעלה אמר שהיו מתיעצים בדבר וכאן אמר שהיה הדבר ישר בעיני כולם והסכימו לעבר השנה : (ה) ויעמידו דבר . גזרו אומר להכריז בכל מקומות ישראל וכו' : כי לא לרוב . כי לזמן מרובה לא עשו פסח ככתוב בתורה ולזה היה מהצורך להזכיר' ולזרזם : (ו) וכמצות המלך לאמר . לומר להם כמצות המלך אתם בני ישראל שובו וכו' : וישוב . ואז ישוב גם הוא אל הפליטה הנשארת לעזור לכם : מכף מלכי אשור . כי אותם שבעבר הירדן כבר גלו מארצם ע"י אשור : (ח) תנו יד . ר"ל תקעו כף דרך התחייבות : (ט) אחיכם ובניכם . אשר הם בגולה יתן אות' המקום לרחמים לפני שוביהם לתת להם רשות לשוב להארץ הזאת : (יא) וממנשה ומזבלון . אף שהקו על הרצים מ"מ אנשים מהם נכנעו ובאו : (יב) לב אחד . ר"ל הסכמה אחת : בדבר ה'. בדבר שהוא מצות ה' : (יד) המקטרות . המזבחות העשויות להקטיר בהם לע"ג את הקטורת : (טו) נכלמו . על מה שאחרו להתקדש עד הנה ובעבורם עברו השנה : ויביאו עלות . לרצות לה' על מה שאחרו להתקדש : (טז) ויעמדו על עמדם . חוזר הוא על הלוים ולפי שאמר שהכהנים היו זורקים את הדם מיד הלוים לזה אמר שהלוים עמדו על מקום מעמדם ולא הוליכו את הדם כי ההולכה לעבודה יחשבו המה זריה לעבודה וז"ש כמשפטם בתורת משה שאסר עליהם העבודה : מיד הלוים . כי הכהנים קבלו את הדם והוליכו אל המזבח והושיבו המזרקות על ידי הלוים להיות מוכן לזריקה : (יז) כי רבת בקהל . בא ליתן טעם מדוע לא שחטו הבעלים עצמן את פסחיהם ואמר כי רבים היו נמצאים בהם אשר לא התקדשו ולא הותרו לבוא לעזרה ולזה היו הלוים ממונים על שחיטת הפסחים לשחוט בעבור מי שלא היה טהור : להקדיש לה' . ר"ל לעשות בעצמו את ההקדש והוא שחיטת הפסח : (יח) רבת מאפרים . בא לפרש מי היו מרבית העם ואמר שהיו מאפרים וכו'

ואספו. וישב ארצו ברכוש גדול: הלוים והכהנים ד' דסמיכי בקריאה וסימ' גם בריתי תופר. וגם בירושלם העמיד. ויעמדו הלוים בכלי דוד. ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות דחזקיה דד"ה: שבעת הימים ח' דסמיכי בקריאה וסימ' מצות יאכל את שבעת הימים. והיה אור הלבנה כאור החמה. ותבך עליו שבעת הימים. ושבעת ימי החג יעשה עלה לה'. בשביעי בחמשה עשר יום לחדש. וידבר יחזקיהו על לב כל הלוים. ויהי לשבעת הימים ומי המבול. ואחיהם בחצריהם. תרין מנהון לשבעת ואינון

ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר יהוה הטוב יכפר בעד: יט כל לבבו הכין לדרוש האלהים יהוה אלהי אבותיו ולא כטהרת הקדש: כ וישמע יהוה אל יחזקיהו וירפא את העם: כא ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות שבעת ימים בשמחה גדולה ומהללים ליהוה יום ביום הלוים והכהנים בכלי עז ליהוה: כב וידבר יחזקיהו על לב כל הלוים המשכילים שכל טוב ליהוה ויאכלו את המועד שבעת הימים מזבחים זבחי שלמים ומתודים ליהוה אלהי אבותיהם: כג ויועצו כל הקהל לעשות שבעת ימים אחרים ויעשו שבעת ימים שמחה: כד כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפים צאן והשרים הרימו לקהל פרים אלף וצאן עשרת אלפים ויתקדשו כהנים לרב: כה וישמחו כל קהל יהודה והכהנים והלוים וכל הקהל הבאים מישראל והגרים הבאים מארץ ישראל והיושבים ביהודה: כו ותהי שמחה גדולה בירושלם כי מימי שלמה בן דויד מלך ישראל לא כזאת בירושלם: כז ויקמו הכהנים הלוים ויברכו את העם וישמע בקולם ותבוא תפלתם למעון קדשו לשמים: לא א וככלות כל זאת יצאו כל ישראל הנמצאים לערי יהודה וישברו המצבות ויגדעו האשרים וינתצו את הבמות ואת המזבחות מכל יהודה ובנימן ובאפרים ומנשה עד לכלה וישובו כל בני ישראל איש לאחזתו לעריהם: ב ויעמד יחזקיהו את מחלקות הכהנים והלוים על

תולדות אהרן כי אכלו. (נדרים לט): כל לבבו. (פסחים לו נדרים לט סנהדרין יח):

רשי

(יח) כי אכלו את הפסח בלא ככתוב. שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה כי התפלל יחזקיהו עליהם וגו': (יט) כל לבבו הכין. כך מפורש בבריתא דר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי המתחלת בכל מקום שאתה מוצא דברי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי באגדה עשה אזנך כאפרכסת שנאמר (משלי כ') להקשיב אזנך לתבונה משלשים ושתים מדות האגדה נדרש וזה אחד מהם נחלק הסדר כגון זה ה' הטוב יכפר בעד כל מי שכל לבבו הכין לדרוש האלהים לעשות פסחו להקריב קרבנו אף על פי שלא עשו בטהרת הקדש כי לא טהרו ויהודה כולם נטהרו לפי שהיו קרובים לירושלים והיו יכולים לטהר ולהתקדש ולשוב לירושלים אבל רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולן אין להם כל כך פשע בדבר לפי שהי' להם הדבר רחוק על ידי אגרות לא היה להם להמתין ולאחר מלבוא עד שיתקדשו לפיכך באו ולא נטהרו ולפי שלא היתה פשיעתם לפיכך תכפר בעדם וכן (ישעיה ל"ה) ישושו' מדבר וציה וגומר הוא נחלק הסידור: (כא) והכהנים בכלי עוז. בחצוצרות: (כב) המשכילים שכל טוב לה'. לענין שירה נופל לומר לשון שכל כמו שנאמר (לעיל א' כ"ו) ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל וגומר ודבר חזקיהו על לבם תנחומים ודברים טובים לחזקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם בשיר שכל טוב לה': מתודים לה'. על זבח תודה ומודים לה' על הנס שעשה להם שזבח תודה על נס הוא בא: (כג) שבעת ימים אחרים. כמו שמפורש ויעשו שבעת ימים שמחה: (כד) הרים לקהל. מנאו ומבקרו: לקהל אלף פרים וגו'. והיו אוכלים ביחד מלך ושרים והעם שמחים: (כו) כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא היתה כזאת בירושלים. שמא עם רב יותר היו באין לרגל לירושלים בימי שלמה אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלים כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחו על מה שאם היו כל רגל ורגל מקובצים בירושלים לפי שלא היה להם חדוש אין להם שמחה אבל עתה שכל ימי אחז ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלים ועתה הורשו לעלות לירושלים שמחו שמחה גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלים עד עתה הוקטן בעיניהם ז' ימים דחג המצות והוסיפו עוד ז' ימים כדי לשמוח בהם ושמחו שמחה גדולה: (כז) ויברכו את העם. אם תרצה לומר בירכם בזה שבקשו לשוב מארץ שוביהם וישמע ה' בקולם ושיטום או ד"א וישמע בקולם וכן כתוב למעלה (כ').

רדק

הלוים: (יח) כי אכלו הפסח בלא ככתוב. פי' בלא מספמו כי טמא שאכל קדש הוא בכרת שנא' כל איש אשר יקרב מכל זרעכם וכו' וטומאתו עליו ונכרתה. ופי' רז"ל קריבה זו אכילה כי בנגיעה לבד אינו חייב כרת. אלא פי' כי יקריב לאכול ופסח קדשים קלים היה: יכפר בעד. דבק עם ראש הפסוק האחר כל לבבו הכין. והחכם אברהם בן עזרא ז"ל אמר כי איננו דבק כי כל לבבו הכין הוא אומר על חזקיהו. ופי' יכפר בעד אלו שאכלו אתה פסח בטומאה ולא בטהרת הקדש פי' אע"פ שאכלו שלא בטהרת הקדש התפלל חזקיה שיכפר השם להם כיון שהכינו לבבם לדרוש האלהים: (כ) וירפא את העם. שסלח להם עונם. וכן בענין הסליחה רפאה נפשי כי חטאתי לך: (כא) בכלי עז. על דרך מכרכר בכל עז: (כב) ויאכלו את המועד. פי' זבחי המועד: (כד) הרים לקהל. פי' הפרישם בעבורם ונתנם להם שיעשו להם עולות ושלמים: וישמע

ל'

מצודת דוד

וכו': כי אכלו. בא לפרש אם לא הטהרו איך אכלו הפסח ואמר כי בטומאה אכלו את הפסח בדרך אשר לא כן כאשר כתוב בתורה: כי התפלל. כי בעבור העון הזה התפלל יחזקיה עליהם ואמר ה' הטוב לכל יכפר בעד העון הזה והוא מקרא קצר ומובן מאליו בע"כ עשו שלא כהוגן כי לא היה מאפשר להעמיד אחרים במקומם כי אין הפסח נאכל אלא למנויו אבל בדבר ביאת העזרה לבהוב הפסחים הואיל והיה אפשר בלוים לא באו בטומאה לעזרו: (יט) כל לבבו הכין. על יחזקיהו הוזר: ולא כטהרת הקדש. ועם שע"י נאכלו הפסחים בלא טהרה הראוי לקודש מ"מ הכנת לבבו היתה לה' והוראת שעה היתה: (כ) וישמע ה'. ולזה שמע ה' אל תפלתו וכפר על העון הזה: (כא) ויעשו וכו'. ר"ל בדבר הקרבנות הקבועים: בכלי עוז. בכלים חזקים בחשיבות: (כב) על לב. ר"ל דברים המקובלים להכנים בלבם אהבת המקום: לה'. בדבר עבודת ה': את המועד. זבחי המועד והוא מקרא קצר: מזבחים. היו מזבחים. ומתודים. על שלמי התודה הבא להודות עליו על הנסים: (כג) שבעת וכו'. לשמוח בהם ולזבח לה' מלבד בשבעת ימי חג המצות: (כד) כי חזקיהו. בא לומר מהיכן ומאין היה להם בשר לכל העם הזה לאכול ולשמוח בכל הימים הללו ואמר כי המלך והשרים הרימו לקהל פרים וכבשים הרבה והכהנים מרובים הטהרו והקריבום שלמים ואכלו הקהל את הבשר: (כה) והגרים. אשר נתגיירו מן האומות: (כו) לא כזאת. לא היתה שמחה כזאת בירושלים כי היתה דוגמת חנוכת הבית שעשה שלמה: (כז) וישמע בקולם. ה' שמע בקולם והסכים על ידיהם: לא (א) הנמצאים. בירושלים: עד לכלה. עד שהשלימו לשבור ולהחריב הכל: (ב) מחלוקת המשמרות המחלוקות העמיד כ"א על משמרו: כפי עבודתו. אשר מוטל ע"כ אחד מהכהנים להקריב העולה והשלמים והלוים לשרת בדבר השיר וכו': מחנות ה'.

מצודת ציון

(כ) וירפא. ענין רפרה כי החטא הוא חולי הנפש ותחשב הכפרה לרפואה וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלים מא): (כד) הרים. הפרים כמו ויקחו לי תרומה (שמות כה): (כז) למעון. ענין מדור כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כו): לא (א) ויגדעו. ענין כריתה כמו גדע בחרי אף

תרין בתראי: ולמעדים ג' חסר בלישנא בקריאה וסימ' צום הרביעי יהיה לבית יהודה לששון. וכל העלות עולות. ומנת המלך מן רכושו: בחדש ז' ר"פ וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו: ואת עמו ז' בקריאה וסימ' ויאסר את רכבו ואת עמו. ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו. אז עלה יהורם. ויאמר אל יהושע אל תירא ואל תחת: ואת מלך מעכה ואת עמו דד"ה. ויראו את הערמו' ויברכו. ויבאו יחזקיהו. ויאמר ללוים המבנים: ומנימין ג' ב' מ"ל וא' חסר וסימ' לאבי' זכרי. והכהנים אליקים מעשיה. ועל ידו

מחלקותם איש ׀ כפי עבדתו לכהנים וללוים לעלה ולשלמים לשרת ולהדות ולהלל בשערי מחנות יהוה׃ ג ומנת המלך מן־רכושו לעלות לעלות הבקר והערב והעלות לשבתות ולחדשים ולמעדים ככתוב בתורת יהוה׃ ד ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת יהוה׃ ה וכפרץ הדבר הרבו בני־ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש וכל תבואת שדה ומעשר הכל לרב הביאו׃ ו ובני ישראל ויהודה היושבים בערי יהודה גם־הם מעשר בקר וצאן ומעשר קדשים המקדשים ליהוה אלהיהם הביאו ויתנו ערמות ערמות׃ ז בחדש השלשי החלו הערמות ליסוד ובחדש השביעי כלו׃ ח ויבאו יחזקיהו והשרים ויראו את־הערמות ויברכו את־יהוה ואת עמו ישראל׃ ט וידרש יחזקיהו על־הכהנים והלוים על־הערמות׃ י ויאמר אליו עזריהו הכהן הראש לבית צדוק ויאמר מהחל התרומה לביא בית־יהוה אכול ושבוע והותר עד־לרוב כי יהוה ברך את־עמו והנותר את־ההמון הזה׃ יא ויאמר יחזקיהו להכין לשכות בבית יהוה ויכינו׃ יב ויביאו את־התרומה והמעשר והקדשים באמונה ועליהם נגיד כונניהו הלוי ושמעי אחיהו משנה׃ יג ויחיאל ועזזיהו ונחת ועשהאל וירימות ויוזבד ואליאל ויסמכיהו ומחת ובניהו פקידים מיד כונניהו ושמעי אחיו במפקד יחזקיהו המלך ועזריהו נגיד בית־האלהים׃ יד וקורא בן־ימנה הלוי השוער למזרחה על נדבות האלהים לתת תרומת יהוה וקדשי הקדשים׃ טו ועל־ידו עדן ומנימן וישוע ושמעיהו אמריהו ושכניהו בערי הכהנים באמונה לתת לאחיהם במחלקות כגדול כקטן׃ טז מלבד

ס"חס' בסיפ' · ג' · ל' ב' מ"ל · ג' חס' · ל' וחס' · כ"ח. ב' · ל' · ו' מ"ל · ד' · ז' ר"פ ל' ומ"ע · ו' · ד' · ב' · ג' · ג'. ב' מ"ל · יתיר ו' · ד' · ל' · ד' ב' מ"ל יתיר ו' · מ"ח · ב' ומ"ל נדבות פי · ג' · ל'

תולדות אהרן ויאמר לעם. סנהדרין ל חולין קל: ויקומו הכהנים. (תענית כז): וכפרוץ הדבר. נד"ים נפ (בכורים סג): ויתיאל. (שקלים מט):

רדק

(כו) וישמע בקולם. נתרצה להם וכן לשמע אוזן ישמעו לי: (ה) וכפרץ הדבר. שהתחילו להביא התרומות והמעשרות. ורז"ל פי' כי לפיכך אמר וכפרץ שפרצו בהבאת המעשרות והביאו אף מפירות אילן וירק שאינם חייבים מן התורה: ראשית דגן. בכורים או תרומה גדולה שהוא ראשית ודבש הוא התמרים כי מהדבש לא יביאו בכורים ולא תרומה. וכן פי' רז"ל ארץ זית שמן ודבש. הוא התמרים כי מאותן השבעת מינין הנזכרים בפסוק מביאים בכורים: וכל תבואת השדה. פירוש אחר האילנות גפן תאנה ורמון שגם מהם מביאים בכורים: (ו) ומעשר קדשים המוקדשים לה'. אפילו מהקדשים שהקדישו הביאו מהם מעשר אע"פ שהם פטורים מן המעשרות: (ז) החלו הערמות ליסוד. יסוד הערמות הוא תכליתם. ליסוד מקור והדגש ללא צורך כי היו"ד כתובה אלא בא לפאר המלה: (י) לבוא בית ה'. כמו להביא: אכול ושבוע. פי' שיגבלו הכהנים והלוים מהתרומות וממעברות. והנותר את ההמון הזה. פי' והנותר יהיה להמון הכהנים והלוים הזה שישמרו אותם להם ויחלקו אותם להם כקטן כגדול דבר יום ביומו ואמר המון בעבור שנתקבלו שם מכל המקומות הכהנים והלוים: (יג) במפקד חזקיהו. במצותו: (טז) מלבד התיחס' לזכרי' מבן שלש שני' ומעלה. כי הזכרים

(ט) וידרש יחזקיהו. כפי שראה חזקיהו הערימות גדולות אמר בלבו שמא לא לקחו הכהני' והלוים מהם ולא נגעו בהם שאם נגעו בהם איך נתרבו כל כך ותמה ודר' מהם על דבר הערימות על מה זה: (י) ויאמר אליו עזריהו. הוא היה בימי עוזיהו: מהחל התרומה לביא. אכלנו אכול ולא אכילת ערחי אלא אכול ושבוע והותר ומה שאתה מתמה על שאכלנו ד' חדשים ואעפ"כ ערמותיהם כל כך גדולות זה הדבר כי ברך ה' את עמו ונתן להם תבואות הרבה לפיכך הרבה התרומות והמעשרות שלנו: והנותר. מן אכילתנו זה: ההמון הזה. אשר אתה רואה ערמות ערמות: (יא) להכין לשכות בבית ה'. ולשום בהם התרומות: (יז) ואת התיחש

רשי

ל') וישמע ה' אל יחזקיה וירפא את העם: (ב) איש כפי עבודתו. הכהנים לשרת והלוים להיות משוררים ושוערים וכל איש ואיש על עבודתו הנכונה: (ג) ומנת המלך מן רכושו לעלות וגו'. אשר נתן לעשות אותם (כרצון): (ד) ויאמר לעם ליושבי ירושלים וגומר. למען יחזקו בתורת ה' יותר ברצון ועוד בעוד שיהא להם פרנסת' מזומנת יכלו לעשות ולעסוק בתורת ה' לפי שלא נתנה התורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה: (ה) וכפרץ הדבר. מפי המלך לתת מנת לכהנים והלוים. הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש. דבש תמרים: וכל תבואת שדה. וכל אלו לא מתבואת השדה הם אלא כך מפורש במסכת נדרים בפרק הנוד' מן הירק הנודר מן הירק מותר בדלועים מתיב רב יוסף וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל וגו' ואי אמרת דגן כל דמדגן משמע מאי וכפרוץ וגומר אמר אביי לאתויי פירות האילן וירק עד אמר רבא תבואה לחוד ותבואת שדה לחוד: (ו) ומעשר קדשים המקודשים לה'. המעשר מן המעשר שהלוים נותנים לכהנים: ויתנו ערמות ערמות. הוו"פין בלשון אשכנז דוגמא (שיר ז') ערמות חטים: (ז) החלו הערמות ליסוד. כל תחילת דבר נקרא יסוד כמו יסוד הבית שהוא ראש לבנין ודומה לו (בעזרא ז') הוא יסוד המעלה וגומר: (ח) ויברכו את ה'. שנתן בלב ישראל להפריש תרומותיהם ומעשרותיהם:

מצודת ציון

אף (איכה ב): (ג) ומנת. ענין הבורה כמו ומשלוח מנות (אסתר ט): מן רכושו. מן נכסיו: (ה) וכפרוץ. ענין חוזק כמו מה פרצת (בראשית לח): תירוש. יין: יצהר. שמן: (ו) ערמות. צבורים כמו בקלה ערמה (רות ג) והכפל יורה על הרבוי: (י) ההמון. ענין רבוי: (יב) נגיד. פקיד

מצודת דוד

זה בית המקדש: (ג) ומנת המלך. ותשורות המלך מן רכושו היה על דמי העולות והוזר ומפרש לעולת הבקר וכו': (ד) מנת וכו'. הם תרומות ומעשר למען יחזקו כאשר לא יהיו טרודים לפרנסתם יחזקו בתורת ה' בדבר העבודה המוטל' עליהם: (ה) וכפרוץ הדבר. וכאשר נתחזק הדבר הרבו להביא ראשית דגן וכו' והיא תרומה הקרויה ראשית כמ"ש ראשית דגנך (דברים י"ח): ודבש. הוא דבש התמרים ועם שאינם חייבין מן התורה בתרומה: (ו) וגם הם. הביאו גם הם אף מעשר בקר ואון: ומעשר קדשים. אף מהקדשים שהקדישו' הביאו מהם המעשרות ואע"פ שהמה פטורים מן המעשר: הביאו. את כל אלה הביאו לירושלים והניחום ערמות: (ז) החלו. התחילו ליסד את הערמות ר"ל להתחיל לצבור והוא מושאל מל' יסוד הבנין: כלו. השלימו את הערמות: (ח) את ה'. על שנתן בלב העם להביא עד להרבות: (ט) על הערמות. אם כבר לקחו מה מהם: (י) עזריהו הכהן. יתכן שהוא אהיטוב הנזכר בד"ה (א' ה') ועיין בסוף מלכים חשבון הדורות: לבית צדוק. אשר היה מבני צדוק. מהחל. מעת שהתחילו להביא התרומה היה לנו מהם לאכול ולשבוע ועוד נותר מהם עד לרוב כי נתברכו התבואות ומרובים התרומות: את ההמון. מרבית הערמות הללו הם הנותר: (יב) ויביאו. אל הלשכות: והקדשים. הם התרומות והמעשרות שהקדישו מהדברים שאינם חייבים מן התורה: (יג) פקידים. היו ממונים תחת יד כנניה וכו': במפקד יחזקיה. במצות יחזקיה וכו': (יד) השוער. שומר שער המזרח: על נדבות. היה ממונה על הנדבות המובאות בדבר אלהים לחלקם בין הכהנים הן תרומה הן בשר קה"ק: (טו) ועל ידו. ואחריו במעלה

עדן ומנימן וישוע . בתרא חסר יו"ד בתרא : ובניהם ובנתיהם ג' דסמי' וסי' ויבאו דוד ואנשיו . והעם אשר נבאים . ולהתיחש בכל טפם : והאמת ג' בקריאה וסי' ויעש כזאת יחזקיהו . והשלום אהבו : אחר הדברים והאמת האלה . מעשה י' פתחין בקריאה וסי' ויקח משה ואלעזר הכהן . והיה תחת בשם מק יהיה דישעיה . ולא יהיה למצרים מעשה דישעיהו . הפככם אם כחמר היוצר דישעיה . להסיר אדם מעשה . את כל זה ראיתי ונתון . כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך . כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט . ובכל

התיחשם לזכרים מבן שלוש שנים ולמעלה לכל־הבא לבית־יהוה לדבר־יום ביומו לעבודתם במשמרותם כמחלקותיהם: יז ואת התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלוים מבן עשרים שנה ולמעלה במשמרותיהם במחלקותיהם: יח ולהתיחש בכל־טפם נשיהם ובניהם ובנותיהם לכל־קהל כי באמונתם יתקדשו־קדש: יט ולבני אהרן הכהנים בשדי מגרש עריהם בכל־עיר ועיר אנשים אשר נקבו בשמות לתת מנות לכל־זכר בכהנים ולכל־התיחש בלוים: כ ויעש כזאת יחזקיהו בכל־יהודה ויעש הטוב והישר והאמת לפני יהוה אלהיו: כא ובכל־מעשה אשר־החל ׀ בעבודת בית־האלהים ובתורה ובמצוה לדרש לאלהיו בכל־לבבו עשה והצליח:

לב א אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך־אשור ויבא ביהודה ויחן על־הערים הבצרות ויאמר לבקעם אליו: ב וירא יחזקיהו כי־בא סנחריב ופניו למלחמה על־ירושלם: ג ויועץ עם־שריו וגבריו לסתום את־מימי העינות אשר מחוץ לעיר ויעזרוהו: ד ויקבצו עם־רב ויסתמו את־כל־המעינות ואת־הנחל השוטף בתוך־הארץ לאמר למה יבואו מלכי אשור ומצאו מים רבים: ה ויתחזק ויבן את־כל־החומה הפרוצה ויעל על־המגדלות ולחוצה החומה אחרת ויחזק את־המלוא עיר דויד ויעש שלח לרב ומגנים: ו ויתן שרי מלחמות על־העם ויקבצם אליו אל־רחוב שער העיר וידבר על־לבבם לאמר: ז חזקו ואמצו אל־תיראו ואל־תחתו מפני מלך אשור ומלפני כל־ההמון אשר־עמו כי־עמנו רב מעמו: ח עמו

תולדות אהרן אחר הדברים . סנהד' לד :

רש"י

התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלוים . עם ייחוס טפם נשיהם בניהם ובנותיה' לכל אותו קהל היו מספיקין מזונותיהם מהתרומות ומעשרות הקדש . והתרומות ומעשרות כל אלו שאמרנו לאותן העומדים לשרת בעזרה וגם לבני אהרן הכהנים שלא הגיע משמרותם לשרת והם בשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר : (יט) אנשים אשר נקבו בשמות . למעלה (ב' ל"א) כנניהו ואחיו היו ממונים עליהם לקבל המנות התרומות והמעשרו' מאת ישראל לתת המנות לכל זכר בכהנים ולוים : לכל זכר בכהנים . וגם לכל נשיהם בניהם ובנותיהם ומה שאמר כאן לכל זכר משום רבותא שאפי' לזכרים קטנים היו מספיקין כדלעיל (שם) לזכרים מבן שלש ומעלה וכ"ש שהיו מספיקין לנשיהם ולבניהם ולבנותיהם : (א) אחרי הדברים והאמת האלה וגו' ויאמר לבקעם . כמו לבקעם כמו (עמוס ב') על מכרם בכסף כמו מכרם וסמוך ליה (שם) על בקעם הרות הגלעד ופתרונו ודוגמא (ישעיה ז') ונבקיענה.ויבקע עצי העולה (בראשי' כב): (ה) ויחזק את המלוא . דוגמא (שמואל ב' ה') ויבן את המלוא : ויעש שלח לרוב . כלי זיין דוגמת ואיש שלחו בידו (ד"ה ב' כ"ג פ"י כנ"ל יוש"ה) איש שלחו המים (נחמיה ד')

רד"ק

הזכרים הפחותים מבני שלש לא היו ראויים להביא לבית ה' והנקבות לא היו באות לא כך ולא כך . או אמר בן שלש שנים לפי שפחות מבן שלש אין לו דעת לשמור מה שבידו ואין נותנין בידו תרומה שמא יטמאנה כמנהגו לטפח בשרצים המתים אבל מבן ג' שנים ומעלה יודע לשמור ידיו אחר שמלמדין אותו ומרגילין אותו . ופירוש התיחשם שיבואו האבות עם הבנים . ופי' מלבד כי היו נותנין להם בערי הכהנים כמו שאמר מלבד מה שהיו נותנין להם בבואם בית ה' : (יז) והלוים מבן כ' ומעלה . יבוא לצבוא צבא לעבודת אהל מועד הזמינם קודם זמנם כדי שיהיו רגילים ולמדים עבודת ה' כי כבר שכחו הכל בבטול העבודה מבית ה' בימי המלכים הרעים : (טו) לכל זכר בכהנים . מנות הראוים לאכול לזכרי כהונה : ולכל התיחש בלוים . לנשיהם ולבניהם : (א) אחרי הדברים והאמת האלה . חזקיהו ויהודה לשוב לעבודת אלהי' אמת בא עליהם סנחריב . כי אע"פ שחזקיהו היה לבו שלם ביהודה היו דברים רעים ולא היה לבבם כלם שלם עם ה' כמו שאמר ישעיה הנביא בהרבה מתוכחות שאמר עליהם : ויאמר לבקעם אליו . וכן עשה כמו שאמר במלכים ויתפשם . וכמוהו לשכב את בת יעקב . להרגו בערמה והדומים להם : (ד) ואת הנחל השוטף . הוא גיחון והיה אז מלא ושוטף וסתמו אותו : (ה) שלח לרב . הרב והוא כלל לכלי זיין . וכן ואיש שלחו בידו : ויגשא

מצודת דוד

היו ממונים עדן וכו' להיות בערי הכהנים ממונים באמונה לתת לכ"א חלקו בין גדול בין קטן : (ז) מלבד וכו' . ר"ל מלבד הניתן בעריהם היו נותנים עוד לזכרים המיוחסים הנודעים לכהנים אשר היו מבן שלש שנים ומעלה בעת באו לבית ה' : לדבר . להיות להם למאכל ביום ויום : לעבודתם . ר"ל לא הכל עת בואם כ"א בבואם לעבודתם במשמרתם הקבוע להם כפי שנחלקו כי אז היה דרכם להביא עמהם בניהם הקטנים להרגילם לעבודה ואז ניתן להם : (יז) ואת התיחש . הממונים חלקו תרומה לכהנים המיוחסים לסדר תולדת בית אבותיהם והמעשר חלקו ללוים מבן עשרים שנה ונ"ע"ה לאותם הקבועים במשמרות כפי אשר נתחלקו : (יח) ולהתיחש . ולכל המיוחסים של כל טפם וכו' של כל קהל הלוים : כי באמונתם . בעבור שהיו נאמנים לה' היו מקדשים את הקדש לשמרו בטהרה ולזה חלקו לכולם את המעשר : (יט) בשדי וכו' . אותם היושבים בשדי וכו' ר"ל הכהנים היושבים בעריהם שלא הגיע זמן עבודת אנשי משמרתם : אנשים וכו' . עליהם היה ממונים האנשים אשר נקבו בשמות למעלה והם עדן וחביריו ועליהם לתת מנות וכו' ולכל הלוים המיוחסים ובא לומר שהממונים ההם לא הלכו כ"א להיושבים בעריהם ולא אל הבאים לבית ה' : (כ) כזאת . הנאה ההיא נוה בכל ארץ יהודה לחלק תרומה והמעשר לכל הכהנים והלוים היושבים בכל הארץ : והאמת . עשה הכל באמת לשם ה' ולא ברמיה : (כא) בעבודת וכו' . בין בדבר עבודת בית ה' בין בדבר התורה ובין בדבר מצוה לדרוש לאלהיו את הכל עשה בכל לבבו והצליח בהם : לב (א) אחרי וכו' . ר"ל אחר הדברים הטובים האלה שעשה יחזקיה באמת לשם ה' מ"מ בא עליו סנחריב וזהו לפי שבני יהודה הרעו מעשיהם : ויאמר לבקעם . חשב לבקעם וכן בקעם ודוגמתו להרגו בערמה (שמות כ"א) ור"ל חשב להרגו וכן הרגו : (ב) ופניו . גם פניו לפנות להלחם בירושלים : (ג) לסתום וכו' . שלא ימצא מים לשתות וילך לו : ויעזרוהו . לסתמם : (ד) בתוך הארץ . מחוץ לירושלים : (ה) ויעל וכו' . ר"ל הגביה את החומה למעלה מן המגדלות : ולחוצה . מן החומה ההיא בנה עוד חומה אחרת וחזק פרצות המלוא שהיתה בעיר דוד

מצודת ציון

פקיד וממונה : משנה . שני לו : (יט) מגרש עריהם . כן נקראת ערי הכהנים והלוים ע"ש שהיה לכולם מגרש סביב והם בתים חוץ לחומה כאלו נגרשו מן העיר : נקבו . נתפרשו : (כא) החל . התחיל : לב (א) ויחן . מל' חניה והשכנה : לבקעם . ר"ל לשבור ולפתוח החומות : (ג) העינות . המעינות כמו עין הקורא (שופטים טו) : (ד) השוטף . כן יקרא מרוצת המים בחוזק : (ה) המלוא . מקום מוכן לאסיפת העם כמו קראו אחריך מלא (ירמיה יב) : שלח . קבוצת חרב כמו ואיש שלחו בידו (לעיל כג) : (ז) תחתו . ענין פחד ושבר : ההמון . רבוי העם : רב

מעשה אשר החל. ויקברהו בקברתיו דאסא דסיפרא : במצור ל׳ וכל במצור ובמצוק דכו׳ והוא חד מן כ״ג דכל חד וחד ל׳ דכו׳ וכל מלה אחרין מן ליש׳ דכו׳ וסי׳ אסנם ויאמר ה׳ אל אברהם למה זה וכל האמנם דכוו׳. במצור כה אמר סנחריב דדברי הימים וכל ובמצוק דכו׳ . במצלות ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וכל במצולות דכוו׳ . במלחמה ועמד על כנו מעביר וכל ובמלחמה דכוות׳ . דברו ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם וכל בדברו דכוו׳. הלל כי הלל רשע על תאות נפשו וכל שום אנש דכוו׳. הקריב ויאמרו האנשים ההמה אליו. וכל להקריב דכוו׳ . הוסיף ולא הוסיף עוד מלך מצרים . וכל להוסיף דכוו׳ . ורע שבור זרוע רשע ורע רשעו וכל טוב ורע דכוו׳. ויגל השארית מן החרב וכל ויגל את דכו׳. וחיל כבד וישלח שמה סוסים וכל ובחיל כבד דכו׳. זכר קמץ כי דורש דמים אתם זכר וכל לשון זכר דכוו׳ . חבלי מנשה ויפלו חבלי וכל בחבלי דכוו׳ . יגה גם אור רשעים ידעך וכל יגיה דכוו׳. למס מן שניהם אשר נותרו דד״ה וכל למס עבד דכוו׳. מלכי גם צפור מצאה בית ודרור קן לה וכל למלכי דכוו׳ . מצוא על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא וכל ממצוא דכו׳ . ענות ומערת ובית ענות וכל לשון ענייה דכוו׳ . עמיה ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם וכל מעטיה דכוו׳ . עזה צוך

זְרוֹעַ בָּשָׂר וְעִמָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעָזְרֵנוּ וּלְהִלָּחֵם מִלְחֲמֹתֵנוּ וַיִּסָּמְכוּ הָעָם עַל־דִּבְרֵי יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃ ט אַחַר זֶה שָׁלַח סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עֲבָדָיו יְרוּשָׁלַיְמָה וְהוּא עַל־לָכִישׁ וְכָל־מֶמְשַׁלְתּוֹ עִמּוֹ עַל־יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַל־כָּל־יְהוּדָה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַ͏ִם לֵאמֹר׃ י כֹּה אָמַר סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל־מָה אַתֶּם בֹּטְחִים וְיֹשְׁבִים בְּמָצוֹר בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ יא הֲלֹא יְחִזְקִיָּהוּ מַסִּית אֶתְכֶם לָתֵת אֶתְכֶם לָמוּת בְּרָעָב וּבְצָמָא לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יַצִּילֵנוּ מִכַּף מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יב הֲלֹא־הוּא יְחִזְקִיָּהוּ הֵסִיר אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלַ͏ִם לֵאמֹר לִפְנֵי מִזְבֵּחַ אֶחָד תִּשְׁתַּחֲווּ וְעָלָיו תַּקְטִירוּ׃ יג הֲלֹא תֵדְעוּ מֶה עָשִׂיתִי אֲנִי וַאֲבוֹתַי לְכֹל עַמֵּי הָאֲרָצוֹת הֲיָכוֹל יָכְלוּ אֱלֹהֵי גּוֹיֵ הָאֲרָצוֹת לְהַצִּיל אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי׃ יד מִי בְּכָל־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הֶחֱרִימוּ אֲבוֹתַי אֲשֶׁר יָכוֹל לְהַצִּיל אֶת־עַמּוֹ מִיָּדִי כִּי יוּכַל אֱלֹהֵיכֶם לְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדִי׃ טו וְעַתָּה אַל־יַשִּׁיא אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ וְאַל־יַסִּית אֶתְכֶם כָּזֹאת וְאַל־תַּאֲמִינוּ לוֹ כִּי־לֹא יוּכַל כָּל־אֱלוֹהַּ כָּל־גּוֹי וּמַמְלָכָה לְהַצִּיל עַמּוֹ מִיָּדִי וּמִיַּד אֲבוֹתָי אַף כִּי אֱלֹהֵיכֶם לֹא־יַצִּילוּ אֶתְכֶם מִיָּדִי׃ טז וְעוֹד דִּבְּרוּ עֲבָדָיו עַל־יְהוָה הָאֱלֹהִים וְעַל יְחִזְקִיָּהוּ עַבְדּוֹ׃ יז וּסְפָרִים כָּתַב לְחָרֵף לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְלֵאמֹר עָלָיו לֵאמֹר כֵּאלֹהֵי גּוֹיֵ הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר לֹא־הִצִּילוּ עַמָּם מִיָּדִי כֵּן לֹא־יַצִּיל אֱלֹהֵי יְחִזְקִיָּהוּ עַמּוֹ מִיָּדִי׃ יח וַיִּקְרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל יְהוּדִית עַל־עַם יְרוּשָׁלַ͏ִם אֲשֶׁר עַל־הַחוֹמָה לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם לְמַעַן יִלְכְּדוּ אֶת־הָעִיר׃ יט וַיְדַבְּרוּ אֶל־אֱלֹהֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם כְּעַל אֱלֹהֵי עַמֵּי הָאָרֶץ מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאָדָם׃ כ וַיִּתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וִישַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא עַל־זֹאת וַיִּזְעֲקוּ הַשָּׁמָיִם׃ כא וַיִּשְׁלַח יְהוָה מַלְאָךְ וַיַּכְחֵד כָּל־גִּבּוֹר חַיִל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּשָׁב בְּבֹשֶׁת פָּנִים לְאַרְצוֹ וַיָּבֹא בֵּית אֱלֹהָיו וּמִיצִיאֵו מֵעָיו שָׁם הִפִּילֻהוּ בֶחָרֶב׃ כב וַיּוֹשַׁע יְהוָה אֶת־יְחִזְקִיָּהוּ וְאֵת ׀ יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם מִיַּד סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וּמִיַּד־כֹּל וַיְנַהֲלֵם מִסָּבִיב׃ כג וְרַבִּים מְבִיאִים מִנְחָה לַיהוָה לִירוּשָׁלַ͏ִם וּמִגְדָּנוֹת לִיחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּנַּשֵּׂא לְעֵינֵי כָל־הַגּוֹיִם מֵאַחֲרֵי־כֵן׃ כד בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה יְחִזְקִיָּהוּ עַד־לָמוּת

ל׳ · ל׳. ל׳ · ד׳ בטעם · ה׳ ל׳ וחד אל לכיש · ל׳ וחד אל יחזקיהו · ב׳ בגרן. ל׳ וכל ובמצוק דכו׳ · ל׳. · ד׳. ל׳ · מ׳ · ל׳ · ז׳ מ״ל · ב׳ חד חסר · ז׳ מ״ל ה׳ מ״ל · ב׳ כ״כ ה׳ בסיפרא · ל׳ · ו׳ פסו׳ כל כל ומלה ביניהון · ח׳ ר״פ · ל׳. ל׳ · ג׳. ג׳ מ״ל וכלאו׳ דכו׳ · ל׳. ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ · ב׳ ימי׳ ומיציאי ק׳ · ט׳ · ב׳. ז׳ · ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מלא ג׳ ובענין · ל׳. ל׳

תולדות אהרן ויצא ס׳. סנהד׳ נח :

רדק

(כג) וינשא לעיני כל הגוים מאחרי כן. מהכבוד והמתנה. ופירוש כמו מתנשא לאמר שהתנשא מפני הגדולה והכבוד שהיה לו וזהו שאמר כי גבה לבו: ואחרות

רשי

ד׳) : (י) על מה אתם בוטחים. לפי שכתוב (במלכים ב׳ י״ח) בה׳ אלהי ישראל בטח וגם כתיב שם וימרד במלך אשור לכן אמר על מה אתם בוטחים שמרדת בי : ויושבים במצור בירושלים. כדכתיב (כאן) למות ברעב ובצמא : (יב) הלא הוא יחזקיהו. הבוטח באלהיו הלא הוא פשע ואפילו אם היה יכולת לעזור לו לא היה עוזרו כי חטא לו שהסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלים לפני מזבח אחד תשתחוו ולא מוטב שישתחוה יהודה לפני מזבח אחד וירושלים לפני אחד או שנים ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורים שכל אותן במות שהסיר כדלעיל (ל״א) ויגדע את האשרה וגו׳ שהיו בנוים לשם אלהי ישראל : (יד) החרימו אבותי. פול מלך אשור ותגלת פלאסר : (יז) וספרים כתב לחרף לה׳ אלהי. ובמלכי׳ (ב׳ י״ט) ובישעיה (ל״ו) כתיב ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראהו ויעל בית ה׳ ויפרשהו חזקיהו לפני ה׳: (יח) בקול גדול יהודית. ליראם ולבהל׳ כאן סתם הענין ובמלכים מפורש הטיב מה אמר להם וגם בישעיה : (יט) וידברו אל אלהי ירושלים. מי שכתב ספר זה הוא קובל על נבל זה סנחריב שחירף אלהים חיים : כעל אלהי עמי הארץ. שהם מעשה ידי אדם ודמו את אלהי יוצרנו יוצר הכל לאלהי העמים שהם מעשה ידיהם כמו שאמר לעיל מי בכל אלהי וגו׳ כי לא יוכל אלהיכם להציל אתכם מידי : (כ) ויתפלל יחזקיהו. במלכים ובישעיה מפורשת התפילה: (כא) ומיציאי מעיו. כדכתיב (שם) ובניו הכוהו בחרב:

ויתפלל

מצודת ציון

רב. גדול חזק : (י) במצור. מל׳ צר ומצוק : (טו) ישיא. ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : (יח) ולבהלם. מל׳ בהלה : (כא) ויכחד. ענין כריתה כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט) : (כב) וינהלם. ענין הנהגה בנחת כמו על מי מנוחות ינהלני (תהלים כג) : (כג) ומגדנות. המלה הזאת יורה על דבר המעולה בין בפירות בין בבגדים בין באבני יקר ומשכנות

מצודת דוד

דוד : (ח) זרוע בשר. עזרת זרוע בשר : (ט) והוא על לכיש. אז היה נלחם על לכיש ועמו כל אנשי ממשלתו : על יחזקיה. חוזר על ראשית המקרא לומר ששלח אל יחזקיה : (י) על מה וכו׳. כאומר אם היה לכם בטחון מה להנצל מידי היה מהראוי לשבת במצור ובמצוק זמן מה להשיג תכלית טוב אבל הואיל ובטחון אין ובע״כ תהיו נמסרים בידי מה לכם לשבת במצור לאו מיד אלי ועבדו אותי : (יא) הלא יחזקיהו. כאומר הבטחת יחזקיה תועיל שתמותו ברעב ובצמא ולא לטובה היא כי אומר ה׳ יצילנו ואין זה בטחון : (יב) הלא הוא. כי הלא הוא בעצמו הסיר הבמות הנעשים למקום ואמר לכם לפני מזבח אחד תשתחוו וכו׳ ומיעט א״כ בעבודת האלוה ואיך א״כ יעזרו : (טו) כזאת. בדבר הבטחון כזאת : אף כי. כ״ש אלהיכם לא יצילו אתכם הואיל והסיר יחזקיה את במותיו וכמ״ש למעלה וא״כ אין לכם בטחון מה : (טז) ועוד. שדברו דברי חרוף : (יח) יהודית. בלשון יהודית למען יבינו כולם : למען ילכדו. בהושבם שימס לבבם ולא יעצרו כח להלחם : (יט) מעשה וגו׳. אשר המה מעשה ידי אדם : (כא) ומיציאי מעיו. בניו המיתו אותו בבית אלהיו כמ״ש במ״ב : (כב) וינהלם מסביב. את כלם מסביב נהגם בנחת ובחמלה: (כג) מאחרי כן. אחר שנעשה לו הנס הזה היה מנושא ומכובד לעיני כל העמים : (כד) בימים ההם. בשנה ימים

אלהים עוך עזה :כל שום בר נש דכות׳ . רצפה דגש ויעף אלי אחד מן השרפים וכל שום אתתא דכו׳ : לעיר ד׳ חספין בקריאה וסי׳ ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד

ויתפלל אל־יהוה ויאמר לו ומופת נתן לו׃ כה ולא־כגמול עליו השיב יחזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל־יהודה וירושלם׃ כו ויכנע יחזקיהו בגבה לבו הוא ויושבי ירושלם ולא־בא עליהם קצף יהוה בימי יחזקיהו׃ כז ויהי ליחזקיהו עשר וכבוד הרבה מאד ואוצרות עשה־לו לכסף ולזהב ולאבן יקרה ולבשמים ולמגנים ולכל כלי חמדה׃ כח ומסכנות לתבואת דגן ותירוש ויצהר וארות לכל־בהמה ובהמה ועדרים לאורות׃ כט וערים עשה לו ומקנה־צאן ובקר לרב כי נתן־לו אלהים רכוש רב מאד׃ ל והוא יחזקיהו סתם את־מוצא מימי גיחון העליון ויישרם למטה־מערבה לעיר דויד ויצלח יחזקיהו בכל־מעשהו׃ לא וכן במליצי שרי בבל המשלחים עליו לדרש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל־בלבבו׃ לב ויתר דברי יחזקיהו וחסדיו הנם כתובים בחזון ישעיהו בן־אמוץ הנביא על־ספר מלכי־יהודה וישראל׃ לג וישכב יחזקיהו עם־אבתיו ויקברהו במעלה קברי בני־דויד וכבוד עשו־לו במותו כל־יהודה וישבי ירושלם וימלך מנשה בנו תחתיו׃

לג א בן־שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם׃ ב ויעש הרע בעיני יהוה כתועבות הגוים אשר הוריש יהוה מפני בני ישראל׃ ג וישב ויבן את־הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו ויקם מזבחות לבעלים ויעש אשרות וישתחו לכל־צבא השמים ויעבד אתם׃ ד ובנה מזבחות בבית יהוה אשר אמר יהוה בירושלם יהיה־שמי לעולם׃ ה ויבן מזבחות לכל־צבא השמים בשתי חצרות בית־יהוה׃ ו והוא העביר את־בניו באש בגי בן־הנם ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני הרבה לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו׃ ז וישם את־פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים אשר אמר אלהים אל־דויד ואל־שלמה בנו בבית הזה ובירושלם אשר בחרתי

תולדות אהרן לדרוש המופת. סנהד׳ נו : וישכב. ב״ק טז : וכבוד עשו לו. שם : בן שתים. הנהד׳ קא קב קג :

רשי

(כד) ויתפלל אל ה׳ . כדמפורש במלכים : ויאמר לו. מה האות : ומופת נתן לו . וזה לך האות הכל מפורש שם : (כה) ולא כגמול עליו השיב . לא כמו שגמל הקב״ה על יחזקיהו שרפאהו השיב לו יחזקיהו כי גבה לבו שהראה את כל בית נכותו וגו׳ עד ובכל ממשלתו : ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלים. על זאת והכותב הספר הזה קצרו כאן לפי שכתוב במלכים ובישעיה : (כו) ויכנע יחזקיהו בגובה לבו . כדכתיב שם ויאמר חזקיה אל ישעיה טוב וגומר והשתכנע לא בא עליהם הקצף בימיו : (כז) ולכל כלי חמדה. עשה מיני אוצרות : (כח) ומסכנות לתבואת . על אוצרות התבואה נופל לומר מסכנות בכל מקום כמו (שמות א) ערי מסכנות לפרעה וכן לעיל (ב ח) ויבן תדמר במדבר ואת כל ערי מסכנות אשר בנה בחמת ועל כרחך לצורך תבואה שבמדבר לא היה לו לאצור זהב וכסף : וארות לכל בהמה ובהמה. איצטבלאות גדולות : (ל) ויישרם למטה מערבה . הנהיגם דרך ישר למטה מערבה לעיר דוד : (לא) וכן במליצי. שלוחי דוגמא (ראשית מ״ב) כי המליץ בינותם על שם שהשליח מליץ בין השולח למשלחו ונופל על פסוק שאמר ויצלח יחזקיה בכל מעשיו ואחר כל הטוב הזה שהצליחו הקב״ה עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו ביד מליצי שרי בבל המשלחים אליו : לדרוש המופת אשר היה בארץ . לא עמד בנסיון והראה להם את כל בית נכותו ומסיפיה לרישיה נדרש : (לג) במעלה . במיטב כמפורש בסוף פרק קמא דבבא קמא : (ד) בירושלים יהיה שמי לעולם. הפסוק קובל זה מנשה שבנה מזבחו׳ לעכומ״ז בבית שאמר הקב״ה אני רוצה שיכון שמי שם וגם פסוק שאמר בסמוך לשון קובלנא הוא : וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים וגומר . וגם הפסוק ולא אוסיף להסיר את רגל : (ו) ועשה אוב וידעוני. מלא בוי״ו לפי שהרבה

רדק

(כח) וארות . אבוסים ותרגום אבוס בעליו אוריה דמרוהי : ועדרים לאורות . הוא הפוך מן אוריות ועדרים פי׳ מערכות . וכן עדרי מערכה בלבב שלם : (ל) העליון . נראה כי שני פלגים היה נחל גיחון והעליון סתם . ואני תמה ממה שארז״ל סתם מי גיחון ולא הודו לו והנה כתיב למעלה ויועץ עם שריו וגבוריו לסתום מימי המעינות ובכלל שריו חכמי ישראל עמו שכתוב שרי האלפים והם היו החכמים והשופטים . ובהגדה מצאתי סתם מי גיחון והסכימה דעתו לדעת המקום : ויישרם למטה מערבה . משפטו ויישרם ובנוח היו״ד פ״א הפעל הוטלה תנועתה על היו״ד הנוספת . מערבה מלעיל והה״א נוספת ר״ל ישירם והעמידם למטה מהארץ על ידי הילונות לנד מערב לעיר דוד : (לא) במליצי שרי בבל . כמוך על סמוך וכן נהרי נחלי דבש וחמאה. מבחר וטוב לבנון ופי׳ מליצי מענין מליצה : לדעת כל בלבבו . כל אשר בלבבו והוא שמח אליהם והראם את כל בית נכאתו וכל זה לכבוד והגאה בהם והש״י חשב לו זה לעון . ופי׳ לדעת שידעו בני האדם : (לג) במעלה קברי בני דוד . במקום המעולה שבהם כלומר עם הטובים שבהם וכן ארז״ל אצל המעולים שבמשפחה ומאן ניניהו דוד ושלמה

מצודת דוד

שאמר לו שקבל תפלתו ויחיה וגם נתן לו מופת ע״ז כמ״ש במ״ב : (כה) ולא כגמול . לא כמו שגמל עליו המקום ב״ה הטיב לו : כי גבה לבו. במה שהראה לשלוחי מלך בבל את כל בית נכותו להתגאות בהם כמ״ש במ״ב : (כו) בגובה לבו . בעבור עון גובה לבו : (כח) לכל בהמה ובהמה . לכל מין ומין בפ״ע : ועדרים לאורות . בכל אבוס העמיד עדרים : (ל) את מוצא . את מקום מוצא עליון של גיחון : ויישרם . הוליכם בדרך ישר נגד מטה אל רוח המערב לעיר דוד : בכל מעשהו . ר״ל ברוב כי הרוב הוא ככל : (לא) וכן וגו׳. חוזר למעלה כאומר הנה ברוב הדברים היה מוצלח וכן פעם נסהו ולא הצליח בו והוא בדבר מליצי שרי בבל : לדרוש המופת . לשאול אמיתת המופת הנעשה בארץ בעת חליו כמ״ש למעלה : עזבו האלהים . ר״ל לא הטה אז את לבו לא לטובה ולא לרעה : לנסותו . למען נסותו לדעת כל אשר בלבבו : (לב) בחזון ישעיהו . ר״ל בדברי נבואות ישעיה : על ספר . כמו ועל ספר : (לג) במעלה . במקום המעולה שבהם וארז״ל עם דוד ושלמה : לג (ד) אשר אמר וכו׳ כאלו המקרא קובל עליו לומר ראו מה עשה : בירושלים . בבית ה׳ אשר בירושלים : (ה) בשתי חצרות . עזרת כהנים ועזרת ישראל : (ו) והוא העביר וכו׳ . הוא עבודת המולך ועונן וכו׳ . הם מעשה כשפים : (ז) בבית וכו׳. פסל הסמל שעשה שמה בבית האלהים : לעילום . כמו לעולם : ולא

מצודת ציון

(כח) ומסכנות . מקום אוצרות וכן ויבן ערי מסכנות (שמות א) : וארות . הם מקומות אשר יאכלו שם הבהמות כי אבוס בעליו (ישעיה א) תרגומו אוריה דמרוהי : ועדרים . כן יקראו קבוצת המקנה : (לא) במליצי . השליח נקרא מליץ כי מביא דברי המשלח אל מי שנשלח אליו והוא מל׳ כי המליץ בינותם (בראשית מב) : (לג) במעלה . במקום מעולה ומכובד : לג (ג) הורים. גרם : (ג) לצבא השמים. כוכבים ומזלות : (ז) הסמל . צורה מה וכן סמל הקנאה (יחזקאל ח) : ויתע

ברזל. ויעמד שפטים בארץ. ויישרם למטה מערבה לעיר. בנה חומה החיצונ׳: ותפלתו ג׳ וסימני׳ תהיה לחטאה. ויתר דברי מנשה ותפלתו דסי׳ ושל אחריו ותפלתו והעתר לו: הפסילים לפסילי׳ ד׳ מ״ל בקריאה וסי׳ והוא שב מן הפסילים. והוא עבר את הפסילים תרויהון דגבי עגלון. ולכל הפסילים אשר ראמון דר״ה. וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים. ושארא פסלים

מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָשִׂים אֶת־שְׁמִי לְעֵילוֹם׃ ח וְלֹא אוֹסִיף לְהָסִיר אֶת־רֶגֶל יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הֶעֱמַדְתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם רַק׀ אִם־יִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִים לְכָל־הַתּוֹרָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ט וַיֶּתַע מְנַשֶּׁה אֶת־יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם לַעֲשׂוֹת רָע מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מְנַשֶּׁה וְאֶל־עַמּוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ׃ יא וַיָּבֵא יְהוָה עֲלֵיהֶם אֶת־שָׂרֵי הַצָּבָא אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלְכְּדוּ אֶת־מְנַשֶּׁה בַּחֹחִים וַיַּאַסְרֻהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיּוֹלִיכֻהוּ בָּבֶלָה׃ יב וּכְהָצֵר לוֹ חִלָּה אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיִּכָּנַע מְאֹד מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו׃ יג וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלִַם לְמַלְכוּתוֹ וַיֵּדַע מְנַשֶּׁה כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים׃ יד וְאַחֲרֵי־כֵן בָּנָה חוֹמָה חִיצוֹנָה׀ לְעִיר־דָּוִיד מַעְרָבָה לְגִיחוֹן בַּנַּחַל וְלָבוֹא בְשַׁעַר הַדָּגִים וְסָבַב לָעֹפֶל וַיַּגְבִּיהֶהָ מְאֹד וַיָּשֶׂם שָׂרֵי־חַיִל בְּכָל־הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת בִּיהוּדָה׃ טו וַיָּסַר אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר וְאֶת־הַסֶּמֶל מִבֵּית יְהוָה וְכָל־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בְּהַר בֵּית־יְהוָה וּבִירוּשָׁלִָם וַיַּשְׁלֵךְ חוּצָה לָעִיר׃ טז וַיִּכֶן אֶת־מִזְבַּח יְהוָה וַיִּזְבַּח עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים וְתוֹדָה וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה לַעֲבוֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ יז אֲבָל עוֹד הָעָם זֹבְחִים בַּבָּמוֹת רַק לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ יח וְיֶתֶר דִּבְרֵי מְנַשֶּׁה וּתְפִלָּתוֹ אֶל־אֱלֹהָיו וְדִבְרֵי הַחֹזִים הַמְדַבְּרִים אֵלָיו בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנָּם עַל־דִּבְרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ יט וּתְפִלָּתוֹ וְהֵעָתֶר־לוֹ וְכָל־חַטָּאתוֹ וּמַעְלוֹ וְהַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בָהֶם בָּמוֹת וְהֶעֱמִיד הָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִלִים לִפְנֵי הִכָּנְעוֹ הִנָּם כְּתוּבִים עַל דִּבְרֵי חוֹזָי׃ כ וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בֵּיתוֹ וַיִּמְלֹךְ אָמוֹן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ כא בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אָמוֹן בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ כב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה אָבִיו וּלְכָל־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה אָבִיו זִבַּח אָמוֹן וַיַּעַבְדֵם׃ כג וְלֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי יְהוָה כְּהִכָּנַע מְנַשֶּׁה אָבִיו כִּי הוּא אָמוֹן הִרְבָּה אַשְׁמָה׃ כד וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו עֲבָדָיו וַיְמִיתֻהוּ בְּבֵיתוֹ׃ כה וַיַּכּוּ עַם־הָאָרֶץ אֵת כָּל־הַקֹּשְׁרִים עַל־הַמֶּלֶךְ אָמוֹן וַיַּמְלִיכוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

לד א בֶּן־שְׁמוֹנֶה שָׁנִים יֹאשִׁיָּהוּ בְמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדַרְכֵי דָּוִיד אָבִיו וְלֹא־סָר יָמִין וּשְׂמֹאול׃ ג וּבִשְׁמוֹנֶה שָׁנִים לְמָלְכוֹ וְהוּא עוֹדֶנּוּ נַעַר הֵחֵל לִדְרוֹשׁ לֵאלֹהֵי דָּוִיד אָבִיו וּבִשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה הֵחֵל לְטַהֵר אֶת־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם מִן־הַבָּמוֹת

תולדות אהרן כל ענין דמנשה ואמון סנהד׳ קג (סנהד׳ כח): ויעש הישר. שבת נו:

רדק

ושלמה: (ז) לעילום. כמו לעולם: (יד) מערבה לגיחון. מלרע והוא כמו מערב. ובא עם הנקבה אחרי׳ נוספה עם השמות וכן ממזרח שמש וממערבה. ויתכן שיהיה הה״א במניהם כינוי הנקבה והיה דינו במפיק וכבר כתבנו הדומים בספר מכלל ופי׳ מערבה לגיחון מערב החומה היה לגיחון וכן וממערבה ממערב השמש כי השמש בלשון נקבה ובלשון זכר: וסבב לעפל. מקום גבוה שהיה בחומה: (יט) על דברי חוזי. כמו חוזים. וכן וחשפיי שת. וקרע לו חלוני: (כ) ויקברוהו ביתו. כמו בביתו. הנמצא בית ה׳. ופי׳ ביתו בגן שהיה לו בבית וכן אומר במלכים בגן ביתו. והבית הוא כלל לבתים ולגן: (ג) ובשמונה שנים למלכו. באותה שנה עלמה שמלך שהיתה שמינית לו. ובשתי׳ עשר׳ שנה החל לטהר. אבל לא כלה עד י״ח שנה למלכו

רשי

שהרבה לעשות והוא הוסיף על פסל הסמל אשר עשה: (ז) לעילום. לעולם: (ח) ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל. מוסב על פסוק של מעלה והכל קובלנא הוא כלומר הקב״ה אומר כך אמרתי אל דוד ואל שלמה בבית הזה אשים שמי שם לעולם וגם הבטחתים לא אוסיף להסיר רגל ישראל מעל האדמה רק אם ישמרו וגו׳ ועתה ויתע מנשה וגו׳ נמצא שעל ידו נסתלקה שכינה וגם אנו עדיין בגלות על ידו: (יד) לגיחון בנחל. אצל נחל גיחון שם מקום: וסבב לעופל. וסבב משם חוזק המגדלים הבנוי׳ במלאכ׳ עופל: (טו) וישלך חוצה. ולא שברם ולא גנזם מן העין לפיכך נכשל בהם בנו כדכתיב ולכל הפסילים אשר עשה מנשה אביו וגו׳ שלקח אותם ממקום שהשליך אותם: (טז) ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה. שהביא קרבן תודה והתוודה להקב״ה שהשיבו לירושלים ולמלכותו: (יט) ותפלתו. היאך נתפלל: והעתר לו. והשיבו על מלכותו: (כ) ויקברוהו ביתו. כמו בביתו (ובמלכים ב׳ כ״א) כתוב בגן ביתו לא זכה ליקבר עם אבותיו: (ג) והוא עודנו נער החל לדרוש. פתרון אע״פ שהיה נער החל לדרוש אלהי דוד אביו דוגמת (בראשית ל״ז) והוא נער את בני בלהה ויבא יוסף את דבתם רעה ואין תימה בדבר אבל אם היה בן שלשים שנה לא היה עושה וזה תימה שהיה נער ואף ע״פ כן החל לדרוש וגו׳: החל לטהר את יהודה וירושלם. מן הבמות והאשרים שעשה

מצודת ציון

(ט) ויתע. הוליך אותם בדרך תועה: (י) הקשיבו. ענין שמיעה: (יא) בחוחים. הוא טבעת המשימים בלחיי החיה להוליכה בע״כ כמו ונתתי חחים בלחייך (שם לח) ואמר כל׳ מליצה ומשלה: בנחשתים. שלשלאות של נחושת: (יב) וכהצר. מל׳ צרה: חלה. ענין תפלה כמו חל נא (מ״א יג): (יג) ויעתר. קבל התפלה כמו ויעתר לו ה׳ (בראשית כה): (יד) נחל. בעמק: (יט) חוזי. כן היה שם נביא: (כ) ביתו. בביתו: (כג) אשמה. פשע ועון: (כד) ויקשרו. ענין מרידה והתמנים:

לד (ג) החל. התחיל:

מצודת דוד

(ח) ולא אוסיף וכו׳. גם זה מדברי ה׳ שאמר לדוד ולשלמה: (ט) מן הגוים. יותר מן הגוים וכו׳: (י) וידבר ה׳. ע״י הנביאים: (יד) מערבה. ממערב מי גיחון ההולך בנחל: ולבוא. משם מפך החומה לבוא בשער הדגים ומהם הלך וסבב את העופל והוא שם מגדל: (טז) ויכן את מזבח. ר״ל תקנו וחדשו: (יז) רק לה׳. ועל כל זה אסורים הם משנבנה הבית: (יח) הנם על דברי. הנם כתובים על דברי הימים של מלכי ישראל: (יט) והעתר לו. מה שה׳ קבל תפלתו: (כג) כי הוא אמון. ר״ל הוא היה בהויתו מתחלה עד סוף הרבה אשמה ולא שב מדרכיו: לד (ג) ובשמונה וכו׳. בעת שהיה בן שמנה שנים והיא לשמונה מלכו בתחלת מלכותו

כתיב ביו"ד בתרא: בהרבתיהם כתיב תרין מלין וקרי' חד והוא מן ח' מלין כתיב תרין וקרי' חד בקריאה וסי' מבן ימין ויהי איש מבן ימין מבנימין קרי'. כי טוב ויהי כי טוב לכם כטוב קרי'. למרבה המשרה ולשלום אין קץ למרבה קרי'. מן המערה ויקם דוד אחרי כן מנהמערה קרי'. מי אתי כה אמר ה' גואלך ויוצרך מאתי קרי'. בחד בתיהם ובערי מנשה ואפרים בחרבתיהם קרי'. מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה מבת קרי'. כי ענים גם תנין חלצו שד כיענים קרי': נתן ונתן כ"א בקריאה ד' מנהון קמצין וסימ' והפדה לא נפדתה או חופשה: ויהיו פקדיהם שלשה. ואלעזר בן אהרן מת. ויעלו אליה סרני פלשתים. כי ילד יולד לנו בן נתן לנו. ונתן הספר על אשר. פרת תפרת ותגל אף גילת ורנן. איה העדר נתן לך. כי שדד ה' את בבל. הנה לאש נתן לאכלה. ויהי כך הפך מן הנשים. בתוך חללים נתנו ב' בו תנינא קמץ. ויבא שפן

וְהָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִלִים וְהַמַּסֵּכוֹת׃ ד וַיְנַתְּצוּ לְפָנָיו אֵת מִזְבְּחוֹת הַבְּעָלִים וְהַחַמָּנִים אֲשֶׁר־לְמַעְלָה מֵעֲלֵיהֶם גִּדֵּעַ וְהָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִלִים וְהַמַּסֵּכוֹת שִׁבַּר וְהֵדַק וַיִּזְרֹק עַל־פְּנֵי הַקְּבָרִים הַזֹּבְחִים לָהֶם׃ ה וְעַצְמוֹת כֹּהֲנִים שָׂרַף עַל־מִזְבְּחוֹתָם וַיְטַהֵר אֶת־יְהוּדָה וְאֶת־יְרוּשָׁלָםִ׃ ו וּבְעָרֵי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם וְשִׁמְעוֹן וְעַד־נַפְתָּלִי בְּהַר* בָּתֵּיהֶם סָבִיב׃ (*בחרבותיהם ק') ז וַיְנַתֵּץ אֶת־הַמִּזְבְּחוֹת וְאֶת־הָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִלִים כִּתַּת לְהֵדַק וְכָל־הַחַמָּנִים גִּדַּע בְּכָל־אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיָּשָׁב לִירוּשָׁלִָם׃ ח וּבִשְׁנַת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לְמָלְכוֹ לְטַהֵר אֶת־הָאָרֶץ וְהַבָּיִת שָׁלַח אֶת־שָׁפָן בֶּן־אֲצַלְיָהוּ וְאֶת־מַעֲשֵׂיָהוּ שַׂר־הָעִיר וְאֵת יוֹאָח בֶּן־יוֹאָחָז הַמַּזְכִּיר לְחַזֵּק אֶת־בֵּית יְהוָה אֱלֹהָיו׃ ט וַיָּבֹאוּ אֶל־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיִּתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־אֱלֹהִים אֲשֶׁר אָסְפוּ־הַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי הַסַּף מִיַּד מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם וּמִכֹּל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל וּמִכָּל־יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וַיֵּשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ׃ (וישבו ק')

י וַיִּתְּנוּ עַל־יַד עֹשֵׂה הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בְּבֵית יְהוָה וַיִּתְּנוּ אֹתוֹ עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עֹשִׂים בְּבֵית יְהוָה לִבְדּוֹק וּלְחַזֵּק הַבָּיִת׃ יא וַיִּתְּנוּ לֶחָרָשִׁים וְלַבֹּנִים לִקְנוֹת אַבְנֵי מַחְצֵב וְעֵצִים לַמְחַבְּרוֹת וּלְקָרוֹת אֶת־הַבָּתִּים אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ מַלְכֵי יְהוּדָה׃ יב וְהָאֲנָשִׁים עֹשִׂים בֶּאֱמוּנָה בַּמְּלָאכָה וַעֲלֵיהֶם מֻפְקָדִים יַחַת וְעֹבַדְיָהוּ הַלְוִיִּם מִן־בְּנֵי מְרָרִי וּזְכַרְיָה וּמְשֻׁלָּם מִן־בְּנֵי הַקְּהָתִים לְנַצֵּחַ וְהַלְוִיִּם כָּל־מֵבִין בִּכְלֵי־שִׁיר׃ יג וְעַל הַסַּבָּלִים וּמְנַצְּחִים לְכֹל עֹשֵׂה מְלָאכָה לַעֲבוֹדָה וַעֲבוֹדָה וּמֵהַלְוִיִּם סוֹפְרִים וְשֹׁטְרִים וְשׁוֹעֲרִים׃ יד וּבְהוֹצִיאָם אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית יְהוָה מָצָא חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן אֶת־סֵפֶר תּוֹרַת־יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ טו וַיַּעַן חִלְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶל־שָׁפָן הַסּוֹפֵר סֵפֶר הַתּוֹרָה מָצָאתִי בְּבֵית יְהוָה וַיִּתֵּן חִלְקִיָּהוּ אֶת־הַסֵּפֶר אֶל־שָׁפָן׃ טז וַיָּבֵא שָׁפָן אֶת־הַסֵּפֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיָּשֶׁב עוֹד אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־

רשי

שעשה מנשה והדשה אמון בנו כדלמעלה (ב' ל"ג) וישב ויבן את הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו וגו': (ד) והחמנים. צורות חמה: אשר למעלה. שהושיבו למעלה מהם גבוה כנגד החמה ומשתחוי' לו כל זה עשה מנשה כדכתיב לעיל (שם) וישתחוה לכל צבא השמים ויעבוד אות': ויזרוק על פני הקברים. כאן נתקיים מה שאמר לירבעם (במלכים א' י"ג) כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך עצמות אדם את כהני הבמות המקטרים: (ו) ובערי מנשה ואפרים וגו'. מאותן עוללות שנשתיירו מחרב ומשבי סנחריב: בחרבותיהם. בחר בתיהם כתוב לפי שלא היו כי אם עוללות מעט נתייראו לישב בשפלה כי אם לקבוע בהר בתיהם: (ח) המזכיר. בכל מקום שכתוב סופר כתוב בסמוך מזכיר שהיה לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות בין טוב בין רע ויהי לו מזכיר יושב אצל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והסופר כותב על פיו: (ט) אשר אספו הלוים שומרי הסף וגו'. בחרבותיהם סביב: (י) לבדוק ולחזק. לראות את ערות הארץ (ראשית מ"ב) מתרגמינן ולמחזי ית בדקא דארעא: (יא) ועצים למחברות. שפנגי"ן בלשון אשכנז: ולקרות. טרדי"ר בלע"ז: (יב) לנצח. רומי"ש טרי"ר בלע"ז וכן (עזרא ג') לנצח על המלאכה וכן שש מאות מנצחים לעיל (ב' ב'): והלוים כל מבין בכל מקום אמור לענין שירה הבנה וכן למעלה (א' כ"ה) כשהפילו גורלות כתיב כקטן כגדול מבין עם תלמיד וכן (שם) כל המבין בכלי שיר וכתיב וכנניהו (לעיל א' ט"ו) שר הלוים וגומר כי מבין הוא והיה ממונה עליהם ליסר במשא היאך ישאו כי מבין הוא: (יג) ומהלוים סופרים. לכתוב את הכסף המובא בית ה' והיאך גבו אותו ושוטרים במלאכה: (יד) את ספר תורת ה' ביד משה. משנה תורה: (טו) ויתן חלקיהו את הספר אל שפן. שהרי על הסופר לקרות את הכל לפני המלך: (טז) וישב עוד את המלך דבר. שמתחלה השיב למלך שליחותו ששלחו המלך לחזק בית ה' אלהיו

כמו

רדק

למלכו אחר אשר מצא הספר כי אז כלה לטהר הכל: (ד) על פני הקברים הזובחים להם. חסר הנסמך הקברי' קברי הזובחים להם. כמו האחרון הברית. העם המלחמה. והדומים להם: (ו) בחרבותיהם סביב. הם המקבות שהיו נותצים בהם המזבחות. וכן ומגדלותיך יתוץ בחרבותיו: (ז) כתת להדק. הוא מבנין פיעל: (ח) לטהר את הארץ והבית.

פי'

מצודת דוד

מלכותו: (ד) וינתצו. אנשיו נתצו לפניו: והדק. עשאם דק דק: הזובחים. של הזובחים להם למען לבזותם: (ה) כהנים. כהני עבודת כוכבים שכבר מתו: (ו) ובערי מנשה וכו'. ואף שכבר גלו עשרת השבטים מ"מ מעט מהם נשארו בארצותם: בחרבותיהם. ר"ל נתץ מצבותם מסביב בחרבותיהם של עצמם והם כלים העשויים לנתוץ בהם כמו ומגדלותיך יתוץ בחרבותיו (יחזקאל כ"ו): (ח) לטהר. ר"ל אשר גמר טהרת הארץ והבית אז שלח את שפן וכו': המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות: (י) עושי המלאכה. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ונקראים בדרז"ל אדרכלין ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי מה שיורו אותם: ויתנו אותו. והם יתנו אותו אל עושי המלאכה וכו' ר"ל הם ישלמו שכר הפועלים אשר יתקנו ויחזקו את הבית: (יא) ויתנו לחרשים. יפרש מי הם הפועלים ואומר לחרשים והם כורתי העצים בתמונה הנרצה: ולבונים. בוני הקירות: אבני מחצב. אבנים חצובים ביושר: למחברות. הם המקשרין את הבנין להיות הכל בחבור אחד: ולקרות. על תקרת המכסה: (יב) והאנשים. האומנים הפועלים: לנצח. לזרז על המלאכה ולנגוש אותם: כל מבין. כל מי שהיה בעל בינה בדבר השיר עמד בכלי שיר לשורר בעת הבנין: (יג) ועל הסבלים. גם שעמיד ממונים על הסבלים והם נושאי המשאות לבנין: ומנצחים. העמיד נוגשים על כל עושי המלאכה לכל מין עבודה ועבודה: סופרים. לכתוב מספר הכסף הבא בנדבה לבדק הבית: ושוטרים. הם הכופים לתת את הכסף מה שנדב כ"א: ושוערים. שומרים שערי המקדש ורואים את הבאים אל המלאכה: (יד) ובהוציאם וכו'. לצורך הבנין: ביד משה. ר"ל מה שכתב משה מידו: (טו) ספר התורה מצאתי. יתכן שעל כי אחז שרף את התורה כמ"ש רז"ל לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח מצד הארון אשר כתב משה מפי ה' ולקחו הס"ת ההיא והטמינו מפניו ולאחר מותו חפשו אחריה ולא מצאוה וכאשר היה הכ"ג מחפש אחר הכסף המובא ואחר בדקי הבית מצאה ולרז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרש' תוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך וכו' ועל כי מאז חפשו אחריה ולא מצאוה אמר כמבשר ספר התורה ההיא מצאתיה בבית ה': ויתן וכו'. ר"ל הראה לו הגמרא כתוב בתחילת הדף כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם:

(טז) כל אשר נתן. ר"ל דבר המוטל עליהם ונתן

מצודת ציון

(ד) והחמנים. צורת חמה: גדע. כרת: והדק. מל' דק: ויזרוק. השליך: (ז) כתת. ענין שבר ורצוץ: (ט) שומרי הסף. והם השוערים כי סף היא ענין מזוזה כמו וסף השער (יחזקאל מ): (י) על יד. ביד: לבדוק. לתקן הבדק והוא מקום השבור וההרוס ונקרא בדק ע"ש שבודקין ומחפשין אחריו: (יב) מופקדים. ממונים: לנצח. מל' נצחון וחוזק ור"ל לנגוש בחזקה: (יג) הסבלים.

ענין

את הספר דד״ה. ויתמרמר מלך הנגב. נתן הסכל במרומים רבים. ואת פ״שגן כתב הדת. ואשר נתן כתר מלכות. תבן אין נתן לעבדיך קמץ. הוא מרומים ישכון קמץ. ויתנהו אלהיו ביד מלך אדום קמץ. וסי׳ דקמצין בלשון ארמי עבריא דישראל הימנין קטילין: וישיבו ז׳ חסר וג׳ מ״ל וסי׳ וישיבו אותם דבר. וירא כל ישראל כי לא שמע. הנה אוסיפך אל דברי הימים. הלין קדמאי מ״ל. ויקחו בידם מפרי. וישב פנחס בן אלעזר. ויקחו את דגון וישיבו. וישלח מלאכים אחרי. כי לא שמע המלך דדברי הימים. הנני אוסיפך אל המלכים. וישיבו את העבדים: וכל איש י״ו בקריאה וסי׳ אשר הניף תנופת זהב לה׳. אשר נמצא אתו תכלת וארגמן. ועשה בצלאל ואליאב וכל איש חכם לב. ויכו את מואב. קמו ממקומו. המתחבאים בהר אפרים. ויקבצו אליו כל איש מצוק ב׳ בפסוק. כראותם את האיש. כי את אשר בחר בו ה׳. ויאמר אבשלום.

נִתַּן בְּיַד־עֲבָדֶיךָ הֵם עֹשִׂים׃ יז וַיַּתִּיכוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּבֵית־יְהוָה וַיִּתְּנוּהוּ עַל־יַד הַמֻּפְקָדִים וְעַל־יַד עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה׃ יח וַיַּגֵּד שָׁפָן הַסּוֹפֵר לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סֵפֶר נָתַן לִי חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן וַיִּקְרָא־בוֹ שָׁפָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֵת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו׃ כ וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּהוּ וְאֶת־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְאֶת־עַבְדּוֹן בֶּן־מִיכָה וְאֵת ׀ שָׁפָן הַסּוֹפֵר וְאֵת עֲשָׂיָה עֶבֶד־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר׃ כא לְכוּ דִּרְשׁוּ אֶת־יְהוָה בַּעֲדִי וּבְעַד הַנִּשְׁאָר בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר נִמְצָא כִּי־גְדוֹלָה חֲמַת־יְהוָה אֲשֶׁר נִתְּכָה בָנוּ עַל אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְרוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב עַל־הַסֵּפֶר הַזֶּה׃ כב וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ וַאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ אֶל־חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה אֵשֶׁת ׀ שַׁלֻּם בֶּן־תָּוקְהַת בֶּן־חַסְרָה שׁוֹמֵר הַבְּגָדִים וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלַםִ בַּמִּשְׁנֶה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ כְּזֹאת׃ כג וַתֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִמְרוּ לָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם אֵלָי׃ כד כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־יוֹשְׁבָיו אֵת כָּל־הָאָלוֹת הַכְּתוּבוֹת עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר קָרְאוּ לִפְנֵי מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ כה תַּחַת ׀ אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִיסֵנִי בְּכֹל מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם וְתִתַּךְ חֲמָתִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא תִכְבֶּה׃ כו וְאֶל־מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם לִדְרוֹשׁ בַּיהוָה כֹּה תֹאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמָעְתָּ׃ כז יַעַן רַךְ־לְבָבְךָ וַתִּכָּנַע ׀ מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־דְּבָרָיו עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁבָיו וַתִּכָּנַע לְפָנַי וַתִּקְרַע אֶת־בְּגָדֶיךָ וַתֵּבְךְּ לְפָנָי וְגַם־אֲנִי שָׁמַעְתִּי נְאֻם יְהוָה׃ כח הִנְנִי אֹסִפְךָ אֶל־אֲבֹתֶיךָ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרוֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תִרְאֶינָה עֵינֶיךָ בְּכֹל הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁבָיו וַיָּשִׁיבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר׃ כט וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיֶּאֱסֹף אֶת־כָּל־זִקְנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ׃ ל וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית־יְהוָה וְכָל־אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְכָל־

רדק

פי׳ חשב לכלות סחרת הארץ והבית: (יט) ויקרע את בגדיו. אמרו כי מצא הספר שהיה נגלל בפר׳ תוכחות יולך ה׳ אותך ואת מלכך וגו׳: (כב) ואשר המלך. פי׳ ואשר צוה המלך ללכת עם חלקיהו לדרוש את ה׳. במשנה. בבית המדרש וכן

רשי

כמו שכתוב למעלה שלח את שפן בן אצליהו וגו׳: (יז) ויתיכו. ואליקו כמו (ראשי׳ כ״א) ויצוק שמן ומתרגמינן ואתיך: (יח) ויגד שפן הסופר. אחר שהשיב המלך דבר משליחותו הגיד לו שליחות של חלקיהו הכהן ויקרא את הספר לפניו: (יט) ויקרע את בגדיו. כששמע שהיו קורין (דברים כ״ח) יולך ה׳ אותך

ואת מלכך וגומר ודרש בעצמו אשר תקים עליך העם המליכו ולא נביא על פי הדבור: (כא) אשר נתכה בנו. לפי שהחמה היא אש נופל עליה לשון נתוך ודוגמתו למטה ותתך חמתי במקום הזה ולא תכבה: (כב) אל חולדה הנביאה. רבותינו דרשו לפי כי האשה רחמנית יותר מן האיש לכן לא שלח אל ירמיהו הנביא: שומר הבגדים. אם תרצה לומר או בגדי כהונה או בגדי מלכות: יושבת בירושלים במשנה. שני חומות היו לעיר והיא יושבת בין שני החומות ותרגומו בית אולפנא פירוש במקום תורה כי לשכה אחת היתה לה לחולדה סמוכה ללשכת הגזית לשכת חולדה היתה פתוחה לחוץ וסתומה כלפי סנהדרין שבלשכת הגזית כך כתוב במסכת מדות מפני צניעות: (כג) אמרו לאיש. לפי שרצה להפסיק חזון העם על המקום הזה ועל יושביו וכששלם אותו חזון אז מבאר שטיב ואל מלך יהודה השולח אתכם ומקצר נבואת המקום ויושביו ומכלקו ותופסו בנבואת המלך שהוא מרובה: (כח) ונאספת אל קברותיך בשלום. והלא נהרג אלא בשלום מזה שלא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו כלומר חורבן הבית: (ל) ספר הברית. הרי כל החרדה שחרד המלך על שנמצא כתוב (שם) יולך ה׳ אותך וראה שקראה התורה אותה ברית (שם) אלה דברי הברית ולכך אף הוא כרת ברית וראה כתוב בסמוך אחריו (שם ל״ט) ושמרתם את דברי וגו׳ ושמרתם אותם גם ראה יאשיהו כתוב בסמוך אתם נצבים היום כולכם וגו׳ עד טפכם נשיכם עד לעברך בברית עד כורת עמך היום אמר אף באותו דוגמא אכרות אף אני ברית ששם כתוב אתם נצבים וגו׳ אף אני ויעמד כל העם הנמצא בירושלים מקטן ועד גדול. בכל לבבו ובכל נפשו וגו׳. אשר מצא שם כתוב (שם ל׳) ושבת עד ה׳ אלהיך בכל לבבך

מצודת ציון

ענין טעינת משא: (יז) ויתיכו. ענין היציקה ע״י האש כמו כהתוך כסף (שם לב): (כ) עבדון. ובמ״ב נאמר עכבור ובשתי השמות היה נקרא: (כא) נתכה. ענין יציקה והרקה כמו והתך עלינו האלה (דניאל ט): (כב) תקהת בן חסרה. ובמ״ב נאמר תקוה בן חרחס. וזהו הוא: (כד) האלות. הקללות: (כה) ותתך. ענין יציקה והרקה: תכבה. מל׳ כבוי והוא מושאל מכבוי האש: (כז) רך לבבך. הוא הפוך מקשה הלב: (כח) אוסיפך ונאספת. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותי (שופטים)

מצודת דוד

בידם: (יז) ויתיכו. התיכו את הכסף לעשות מטבעות להוציא בהוצאה: על יד המופקדים. המה האומנים הגדולים הקרוים ארדכלין והמה נתנו על יד עושי המלאכה הם האומנים הפועלים: (יח) ספר נתן לי. ר״ל נתן לו ספר הנאבד כשהיא מגוללת בדף הזה: ויקרא בו. בהדף ההוא: (יט) ויקרע וכו׳. בעבור ההרדה כי גם הוא השבו לאות וסימן: (כא) דרשו את ה׳. שאלו לנביאים עלי ועל העם הנמצא פה ועל כל יהודה בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בה בתחלת הדף אשר מהנראה שהוא לאות אשר גדלה חמת ה׳ וכו׳: לעשות. אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחלת הדף ההוא: (כב) ואשר המלך. ר״ל ואשר השרים אשר שלח המלך: אל חולדה. אמרז״ל מפני שהנשים רחמניות הן הלכו אליה שהיא תתפלל בעדם. או יתכן אשר שאר הנביאים לא היו אז בירושלים: שומר הבגדים. של המלך: במשנה. בין שתי החומות שהיא משנה להעיר: כזאת. כדברי המלך: (כד) הנני מביא. ר״ל האות הזה לא במקרה בא כ״א מה׳ וכאלו אמר הנני מביא רעה וכו׳: (כו) ואל מלך יהודה. ר״ל דבר הנוגע אל המלך עצמו: הדברים אשר שמעת. ר״ל אף שהנגזרה גזרה כאשר שמעת לא תהיה כלול עמהם: (כז) בשמעך את דבריו. ר״ל בעת הבכלת בדברי האות הזה אשר היא מה׳: (כח) אל קברותיך. ולא תקבר בארץ העמים: בשלום. עם כי מת במלחמה מ״מ תחשב לו לשלום על כי לא ראה בהרעה הבאה על ישראל. וישובו. חלקיה וחבריו: (ל) ספר הברית. ספור התוכחות הנאמרים בברית: הנמצא בית ה׳. וזה על כי בהספר ההוא מצאו תוכחות מגולה בפתיחתה ואף היא כתובה בידי משה המקודשות ומפי ה׳ והמה סיבות עצמות

וזהו בא מחנימה . ושאול והמה וכל איש . ויעל המלך בית ה' דמלכים . וחברו דסיפרא . ושבעתם על שלחני . ואת עמו ז' וסי' ויאסור את רכבו . ויחלוש יהושע . אז עלה יהורם . ראה נתתי בידך את מלך העי . ואת מלך מעכה ואת עמו דדברי הימים . ויראו את הערמות ויברכו . ויאמר ללוים המבינים : וירם ח' וסימ' ויעשו בן משה ואהרן . וירם משה את ידו . וידם השבת . וירבעם בן נבט אפרתי . וירם את אדרת אליהו . וירם קרן לעמו . ואשמע את האיש . וירם יאשיהו : חלקיהו י"א וסימ' ויבא אליקים בן חלקיהו אשר על הבית . ויען חלקיהו את הספר אל שפן . ויגד שפן הסופר למלך לאמר ספר . ויצו המלך את חלקיהו הכהן ואת קדמא דסיפרא . כלהון דמלכים . ושלום הוליד את ב' בפסוק . בן חשביה בן אמציה בן חלקיה דריש סיפרא : ועזריה בן חלקיה בן משלם בן הודויה . ושריו לנדבה לעם הכהנים . ואני הצעיר המאסף לא ידענא בקדמיתא הי מנהון מויצו המלך הוא חלקיהו דבמסרה לא הוה בריר כולי האי ומלישנא אחרינא דמסר' דאמר חלקיהו הכהן ה' ומני ויצו המלך תנינא דסיפרא ידענא דהוא קדמא דסיפרא :

הָעָם מִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן וַיִּקְרָא בְאָזְנֵיהֶם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא בֵּית יְהוָה׃ לא וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ עַל־עָמְדוֹ וַיִּכְרֹת אֶת־הַבְּרִית לִפְנֵי יְהוָה לָלֶכֶת אַחֲרֵי יְהוָה וְלִשְׁמוֹר אֶת־מִצְוֺתָיו וְעֵדְוֺתָיו וְחֻקָּיו בְּכָל־לְבָבוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַכְּתוּבִים עַל־הַסֵּפֶר הַזֶּה׃ לב וַיַּעֲמֵד אֵת כָּל־הַנִּמְצָא בִירוּשָׁלִַם וּבִנְיָמִן וַיַּעֲשׂוּ יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם כִּבְרִית אֱלֹהִים אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃ לג וַיָּסַר יֹאשִׁיָּהוּ אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת מִכָּל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבֵד אֵת כָּל־הַנִּמְצָא בְּיִשְׂרָאֵל לַעֲבוֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם כָּל־יָמָיו לֹא סָרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃

לה א וַיַּעַשׂ יֹאשִׁיָּהוּ בִירוּשָׁלִַם פֶּסַח לַיהוָה וַיִּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן׃ ב וַיַּעֲמֵד הַכֹּהֲנִים עַל־מִשְׁמְרוֹתָם וַיְחַזְּקֵם לַעֲבוֹדַת בֵּית יְהוָה׃ ג וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם הַמְּבוֹנִים לְכָל־יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים לַיהוָה תְּנוּ אֶת־אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵין־לָכֶם מַשָּׂא בַּכָּתֵף עַתָּה עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃ ד וְהָכוֹנוּ לְבֵית־אֲבוֹתֵיכֶם כְּמַחְלְקוֹתֵיכֶם בִּכְתָב דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּבְמִכְתַּב שְׁלֹמֹה בְנוֹ׃ ה וְעִמְדוּ בַקֹּדֶשׁ לִפְלֻגּוֹת בֵּית הָאָבוֹת לַאֲחֵיכֶם בְּנֵי הָעָם וַחֲלֻקַּת בֵּית־אָב לַלְוִיִּם׃ ו וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח וְהִתְקַדְּשׁוּ וְהָכִינוּ לַאֲחֵיכֶם לַעֲשׂוֹת כִּדְבַר־יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ז וַיָּרֶם יֹאשִׁיָּהוּ לִבְנֵי הָעָם צֹאן כְּבָשִׂים וּבְנֵי־עִזִּים הַכֹּל לַפְּסָחִים לְכָל־הַנִּמְצָא לְמִסְפַּר שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּבָקָר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אֵלֶּה מֵרְכוּשׁ הַמֶּלֶךְ׃ ח וְשָׂרָיו לִנְדָבָה לָעָם לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם הֵרִימוּ חִלְקִיָּה וּזְכַרְיָהוּ וִיחִיאֵל נְגִידֵי בֵּית הָאֱלֹהִים לַכֹּהֲנִים נָתְנוּ לַפְּסָחִים אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּבָקָר שְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ ט וְכָונַנְיָהוּ וּשְׁמַעְיָהוּ וּנְתַנְאֵל אֶחָיו וַחֲשַׁבְיָהוּ וִיעִיאֵל וְיוֹזָבָד שָׂרֵי הַלְוִיִּם הֵרִימוּ לַלְוִיִּם לַפְּסָחִים חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וּבָקָר חֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ י וַתִּכּוֹן הָעֲבוֹדָה וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים עַל־עָמְדָם וְהַלְוִיִּם עַל־מַחְלְקוֹתָם כְּמִצְוַת הַמֶּלֶךְ׃ יא וַיִּשְׁחֲטוּ הַפָּסַח וַיִּזְרְקוּ הַכֹּהֲנִים מִיָּדָם

תולדות אהרן ויאמר ללוים . יומא נג הוריות יב כריתות ה (שקלים פט סוטה כב) : וישחטו . יומא מט זבחים יד :

רשי

לבבך ובכל נפשך : (לא) ויעמד המלך על עמדו . ל' נצבים : (לב) כברית אלהים אלהי אבותיהם . בכל אותן שכתוב שם אלהי אבותיהם לפיכך כתוב כאן אלהי אבותיהם שכרת לאבותם במדבר וכל ברית שלשם על עבודת כוכבים דכתיב (שם כט) ותראו את שקוציהם וגו' עד פונה היום מעם ה' לפיכך ויסר יאשיהו את כל התועבות וגו' : (א) ויעש יאשיהו פסח . לפי שכל מלכי יהודה הרשעים לא עשו פסח כמשפטו : (ג) תנו את ארון הקודש . לפי פשוטו שהעבירו מנשה ואמון את הארון וישימו תחתיו פסיליהם כדמוכח לעיל (ב' ל"ג) במנשה וישם פסל הסמל וגו' לפיכך צוה יאשיהו להושיבו וליתן הארון במקומו אשר בנה שלמה ורבותינו אמרו שאמר ללוים לגונזו שם : אין לכם משא בכתף . זו טענה אחרת היא ותחילת מלה הוא שאמר להם אין לכם שום טורח משא בכתף מכל כלי בית ה' שתוכלו לומר משום טורח משא בכתף אין אנו יכולין לעבוד את ה' ועמו לפיכך מעתה עבדו את ה' אלהיכם בשיר ואת עמו ישראל לשחוט ולהפשיט פסחיהן כדמוכח למטה ושחטו הפסח והתקדשו וגו' :
(ה) לפלגות . למחלוקת לעשות הפסח כהלכתו כדבר ה' ביד משה : (ו) וירם יאשיהו לבני העם . דוגמא (מדבר י"ח) כן תרימו גם אתם לשון הפרשה : לכל הנמצא . לכל ישראל הנמצאים הפריש צאן לפסחים : למספר שלשים אלף . בין צאן בין כבשים

רדק

וכן ואת משנה התורה למוד התורה : (לא) על עמדו . ובספר מלכים על העמוד . ר"ל שעמד על רגליו סמוך לעמוד . ויונתן תרגם העמוד אצטוונא וכבר פירשנוהו למעלה : (לג) ויעבד את כל הנמצא בישראל . ואחר כן פי' מה העבודה העבידם לעבוד את ה' : (ג) תנו את הארון הקדש . אולי הוציאו מנשה משם כאשר שם הפסל בבית האלהים . אבל יש לתמוה איך לא החזירו שם אחר הכנסו ושב בתשובה והסיר הסמל מבית ה' . ורז"ל פירשו שצוה לגנוז את הארון כדי שלא יגלה עם הגולה . ואמרו אבן היתה בבית קדשי הקדשים במערבו ועליה היה הארון מונח ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן ובעת שבנה שלמה את הבית וסופו ליחרב בנה מקום לגנוז בו את הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות והאבן הזאת היתה מכסה למקום ההוא ויאשיהו המלך צוה וגנזו את הארון בתוכו מקום שבנה שלמה שנאמר תנו את ארון הקדש וגנזו עם הארון מטה אהרן וצנצנת המן ושמן המשחה : ויבשלו

מצודת דוד

עצומות להחריד את העם לשוב לה' : (לא) על עמדו . על המקום המיוחד למלך לעמוד שם : את דברי הברית . דברי התורה הנהוגה בברית : (לב) ויעמד . העמיד כולם בברית : ויעשו . מאז והלאה עשו כדברי התורה הנהוגה בברית : (לג) ויעבד . העביד את כל הנמצא בישראל וחוזר ומפרש מהו העבודה ואמר לעבוד את ה' : לה (א) לחדש הראשון . לפי שנא' למעלה שחזקיה עשה פסח בחדש השני לזה אמר שיאשיה עשה בחדש הראשון כמשפט : (ב) על משמרותם . כ"א במשמר שלו : ויחזקם . זרזם באזהרה לעשות עבודת ה' : (ג) ללוים המבינים . לכהנים בני לוי המלמדים בינה לישראל וכו' : תנו את ארון . רז"ל אמרו שצוה לגנזו במקום מטמון שעשה שלמה למען לא יוליכוהו בגולה עם ישראל ולפי פשוטו יאמר כי המלכים הרשעים אשר קדמו לו העבירו הארון ממקומו והעמידו תחתיו הפסל לזה אמר להם להחזירו למקומו : אין לכם משא בכתף . ר"ל אחר שתשאו את הארון בכתף להחזירו למקומו שוב לא יהיה לכם מעתה שום עבודת משא בכתף ולזה תהיו פנוים ועבדו את ה' ועמו בדבר הקרבנות : (ד) והכינו . את עצמכם . הכינו כל א' לבית אבותיו כפי אשר נחלקתם כאמור בכתב דוד ושלמה : (ה) בקדש . בעזרה : לפלגות בית האבות . למחלוקת בית האבות כ"א לבד : לאחיכם בני העם . את בני ישראל צוה להעמיד כל בית אב לבד לעשות את הפסח : וחלוקת וכו' . וכן הלוים יעמדו כל בית אב לבד : (ו) והתקדשו . טהרו את עצמכם : והכינו . גם הכינו וזרזו את אחיכם לטהר את עצמם לעשות הפסחים כדבר ה' : (ז) לכל הנמצא . בירושלים : ובקר . לשלמי חגיגה : (ח) לעם . ותוזר ומפרש שהם לכהנים וללוים : חלקיה . ר"ל השרים חלקיה וכו' פקודי בית האלהים הם נתנו לכהנים לפסחים וכו' : (י) ותכון העבודה . נעשית העבודה בתקון ובהכנה : על עמדם . על מקום מעמדם כל משמר לבד : על מחלקותם . כפי שנחלקו למשמרות : כמצות המלך . אשר צוה שתעמוד כל משמר לבד : (יא) וישחטו . הלוים

מצודת ציון

(שופטים יט) : לה (ה) לפלגות . לחלקים כמו בימיו נפלגה הארץ (בראשית י) : (ז) וירם . והפריש ... משכו

בהעלות ג' וסי' ויהי בהעלות ה'. בהעלות עליך את התוס. העגלה: עבודת ה' ג' סי' והניף אהרן את הלוים תנופה. כי עד הוא בינינו וביניכם. ותכן כל עבודת ה':

והלוים מפשיטים: יב ויסירו העלה לתתם למפלגות לבית־אבות לבני העם להקריב ליהוה ככתוב בספר משה וכן לבקר: יג ויבשלו הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ובדודים ובצלחות ויריצו לכל־בני העם: יד ואחר הכינו להם ולכהנים כי הכהנים בני אהרן בהעלות העולה והחלבים עד־לילה והלוים הכינו להם ולכהנים בני אהרן: טו והמשררים בני־אסף על־מעמדם כמצות דויד ואסף והימן וידתון חוזה המלך והשערים לשער ושער אין להם לסור מעל עבדתם כי־אחיהם הלוים הכינו להם: טז ותכון כל־עבודת יהוה ביום ההוא לעשות הפסח והעלות עלות על מזבח יהוה כמצות המלך יאשיהו: יז ויעשו בני־ישראל הנמצאים את־הפסח בעת ההיא ואת־חג המצות שבעת ימים: יח ולא־נעשה פסח כמהו בישראל מימי שמואל הנביא וכל־מלכי ישראל לא־עשו כפסח אשר־עשה יאשיהו והכהנים והלוים וכל־יהודה וישראל הנמצא ויושבי ירושלם: יט בשמונה עשרה שנה למלכות יאשיהו נעשה הפסח הזה: כ אחרי כל־זאת אשר הכין יאשיהו את־הבית עלה נכו מלך־מצרים להלחם בכרכמיש על־פרת ויצא לקראתו יאשיהו: כא וישלח אליו מלאכים לאמר מה־לי ולך מלך יהודה לא־עליך אתה היום כי אל־בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל־לך מאלהים אשר־עמי ואל־ישחיתך: כב ולא־הסב יאשיהו פניו ממנו כי להתחפש־בו התחפש ולא שמע אל־דברי נכו מפי אלהים ויבא להלחם בבקעת מגדו: כג וירו הירים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו

תולדות אהרן ויבשלו. נדרים מט: ויצלח. תענית כב: ויורו. מ"ק כח סנהד' מח:

רדק

(יג) ויבשלו את הפסח וכו'. לא מצאנו במקום אחר לשון בישול וצלי: בסירות ובדודים ובצלחות. מיני קדרות הם: (יח) ולא נעשה פסח כמוהו בישראל מימי שמואל הנביא. ובמלכים מימי השופטים כי שמואל שופט היה. ומה שאמר לא נעשה פסח כמוהו שהיו כל ישראל בלב שלם לעבוד את ה' וכן אומר בשמואל וינהו כל בית ישראל אחרי ה' ואומר ויסירו בני ישראל את הבעלים וגו'. וגם פסח שעשה יחזקיהו היו רבים מישראל שלא היו שם ולא עוד אלא שהיו מלעיגים ברצים שהיה שולח להם חזקיהו ואף אותם שהיו בירושלם רבים היו טמאים ואכלו את הפסח בטומאה: (כ) עלה נכו. נכו שם כנוי כמו שאמר במלכים פרעה נכה. ונקרא כן לפי שהיה נכה רגלים וכן תרגם יונתן פרעה חגרא: (כא) ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי. מחלוקת בדברי רז"ל י"א כי שניהם קדש וכן נראה ממה שאמר ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. אולי מפי

רשי

כבשים בין עזים: ובקר שלשת אלפים. לשלמי חגיגה: (יג) ויבשלו הפסח כמשפט. צלי אש (שמות י"ב): ויריצו לכל בני העם. הלוים וכשהכינו לכל ישראל אחר כך הכינו להם הלוים לעצמם ולכהנים שלא היה להם פנאי להכין: (טז) חוזה המלך. כל אחד ואחד היה חוזה: (יח) ולא נעשה פסח כמוהו. (במלכים ב' כ"ג) כתיב כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים מיום שנחלקו ישראל לשתי ממלכות סרו עשרת שבטים מעל מלכי יהודה וישליטו עליהם מלך לבדם שכל הימים שהיו לשני גוים היו שבט יהודה ובנימין עושים פסח לשם ה' בירושלים ואלו לשם עבודת כוכבים בבית אל ובדן ודבר זה לא אירע כל ימי השופטים שנחלקו ישראל לשתי משפחות ולא הי' להם לכל דור ודור רק שופט א' ואותו השופט היה מכריחם ללכת בדרך ה' כמפורש בשופטים וכי' ה' עם השופט והושיע' מיד אויביהם כל ימי השופט וכל י' השבטים היו הולכים לשיל' ועושים פסח לשם ה' וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל ויהודה יחד עושים פסח אבל בימי יאשיהו שכבר פסק מלכות י' השבטים ומשהחזיר ירמיה י' השבטים לא המליכו עליהם עוד מלך אלא יאשיהו מלך עליהם ועשו כולם פסח יחד לשם שמים בירושלים וזהו לא נעשה כפסח הזה לה' בירושלים ופתרון זה מטעה אותי מאד ולא נראה לי נהי נמי דהחזיר ירמיה עשרת שבטים ויאשיהו מלך עליהם בירושלים היאך יכול להיות שלא עשו כפסח הזה כל ימי השופטים ובימי שמואל הרואה ובימי דוד ושלמה שהיו ישראל שרוין על אדמתם שלוים ושקטים ולא היה להם אלא מלך אחד והיה לבם לשמים אך כך פתרונו וכך פתר לי רבי אליעזר ב"ר משלם זצ"ל ולא נעשה פסח כמוהו מעולם שיתן המלך והשרים בהמות לפסחים די ספוקם ובקר לשלמי חגיגה וצוה ללוים להכין להם ולשלוח לכל איש ואיש לפי אכלו: (כ) אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרים. הפסוק קובל ומקונן על יאשיהו שלא נעשה לו נס כמו לחזקיהו שכתוב בו אחרי הדברים והאמת בא סנחריב על חזקיהו ונעשה לו נס: להלחם בכרכמיש על פרת. על מלך אשור כדכתיב (במלכים ב' כ"ג) ורצה לעבור דרך ארץ ישראל עליו ופרעה נכו לא היה יכול לבוא עליו דרך נהר פרת אם לא יעבור דרך ארץ ישראל שהרי מצרים בדרומה של ארץ ישראל ונהר פרת בצפונו של ארץ ישראל: ויצא לקראתו. שדרש וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו) אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם ולא ידע חטא ליצני הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור כמו שמפורש במסכת תענית: (כב) ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. שאמר לו מפי אלהים כי כן אמר ישעיה וסכסכתי מצרים במצרים וזהו שיסד הקליר כל המוניו ללכת ארם נהרים

מצודת ציון

והפרים: (יג) בסירות. קדרות: ובדודים. מל' דוד ויורה: ובצלחות. כעין קדרה וכן את הצלחת (מ"ב כא): (כ) נכו. ת"י חגירא והוא מענין שבירה וכן נכה רגלים (ש"ב ד): (כב) התחפש. ענין לבישת בגדים משונים מבגדים שרגיל בהם ודוגמתו התחפש ובוא במלחמה (לעיל יח): (כג) ויורו. ויטליכו: היורים. זורקי קשת:

מצודת דוד

ויאמן שאמרו כי השחיטה כשרה בזרים: מידם. מיד הלוים כי הכהנים הוסיפו בידם המזרקות עם הדם להיות מוכן לזריקה: מפשיטים. עורות הפסחים: (יב) ויסירו העולה. מכל פסח הסירו דבר העולה ממנו על המזבח והם האימורים: לתתם. להת הפסחים להכתות החלוקות מבתי אבות וגו': להקריב לה'. חוזר על ראשית המקרא לומר הסירו העולה להקריב לה': וכן לבקר. וכן עשו לבקר של שלמי חגיגה שהסירו מהחלה האימורים ואח"ז נתנו הבקר לבעליהם: ויבשלו הפסח באש. ר"ל צלו אותו באש וזהו כמשפט: והקדשים. בשר השלמים: ויריצו. הוליכו במרוצה את הבשר לבני העם: (יד) ואחר. אח"ז הכינו גם לעצמם ולהכהנים כי הכהנים היו עסוקים בהעלאת העולות והאימורים ולזה היו הלוים מכינים לעצמם ולכהנים: (טו) על מעמדם. עמדו על מקום מעמדם לשורר: כמצות דוד. ר"ל בהלולים שתקן דוד ואסף וגו' כי גם המה תקנו מזמורים כמ"ש בס' תהלים: והשוערים. שומרי השערים עמדו במקומם כ"א בשערו: אין להם לסור. לא היה להם צורך לסור מעבודתם להכין פסחיהם כי אחיהם הלוים הפנויים מעבודה הם הכינו להם: (טז) ותכון. הכל היה בתקון רב ובסדר נפלא בין בדבר הפסח בין בדבר העולות: (יז) הנמצאים. בירושל': ואת חג המצ'. ר"ל הקרבנות הקבועות בכל יום ועולות ראיה ושלמי חגיגה: (יח) כמוהו. להיות כמוהו בטהרה יתירה ובתקון נפלא: מלכי ישראל. הם דוד ושלמה שהיו גם מלכי ישראל: הנמצא. הבא מעריו ונמצא בירושלים: (כ) אשר הכין וגו'. אשר העמיד דבר הבית על מכונו ובסיסו בהעמדת המשמרות וכיוצא: נכו. פרעה נכו וכן נאמר במ"ב: על פרת. סמוך לנהר פרת: (כא) מה לי ולך. ר"ל מה לי עליך ומה לך עלי וכי אויבים אנחנו זה לזה: לא עליך אתה היום. היום הזה אינני הולך עליך ואמר אתה לתוספת ביאור: אל בית מלחמתי. אל מקום מלחמתי והוא על מלך אשור: ואלהים אמר לבהלני. אולי שמע מפי ירמיה בדבר ה' למהר ללכת בבהלה על אשור: חדל לך מאלהים. ר"ל חדל לך מהלחם עם אלהים אשר עמי וכאומר הלא מפי ה' אני הולך וא"כ הוא עמי ואם תעכב על ידי מללכת יחשב כאלו תלחם עמו לזה חדל לך ולא ישחיתך האלהים: (כב) ולא הסב. לא החזיר פניו ממנו ובכדי להלחם בו שינה בגדי המלוכה ללבוש בגדי מלחמה:

מפי

דבריו ה' וסי' מן השמים השמיעך. הראשונים דיאשיה דד"ה. ויתר דברי אביה דד"ה. איוב לא בדעת ידבר. תבסת המסכן בזויה: מצרימה כ"ה בקריאה. וסימ' ויהי רעב בארץ וירד אברם מצריסה. ויהי כאשר הקריב לבוא. ויהי כבוא אברם מצרימה. וירא אליו ה' ויאמר אל תרד. וישבו לאכל להם וישאו. ויעצרו אנשים מדינים סוחרים. ויוסף הורד מצרימה ויקנהו. וכל הארץ באו מצריסה לשבר: ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אל תירא מרדה. אנכי ארד עמך מצרימה. ויקחו את מקניהם. ואלה שמות בני ישראל הבאים קדמא.

הַעֲבִירוּנִי כִּי הָחֳלֵיתִי מְאֹד׃ כד וַיַּעֲבִירֻהוּ עֲבָדָיו מִן־הַמֶּרְכָּבָה וַיַּרְכִּיבֻהוּ עַל רֶכֶב הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיּוֹלִיכֻהוּ יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּקִבְרוֹת אֲבֹתָיו וְכָל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַ͏ִם מִתְאַבְּלִים עַל־יֹאשִׁיָּהוּ׃ כה וַיְקוֹנֵן יִרְמְיָהוּ עַל־יֹאשִׁיָּהוּ וַיֹּאמְרוּ כָל־הַשָּׁרִים ׀ וְהַשָּׁרוֹת בְּקִינוֹתֵיהֶם עַל־יֹאשִׁיָּהוּ עַד־הַיּוֹם וַיִּתְּנוּם לְחֹק עַל־יִשְׂרָאֵל וְהִנָּם כְּתוּבִים עַל־הַקִּינוֹת׃ כו וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֹאשִׁיָּהוּ וַחֲסָדָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת יְהוָה׃ כז וּדְבָרָיו הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרֹנִים הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר מַלְכֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃

לו א וַיִּקְחוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־יְהוֹאָחָז בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּמְלִיכֻהוּ תַחַת־אָבִיו בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ ב בֶּן־שָׁלוֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה יוֹאָחָז בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ ג וַיְסִירֵהוּ מֶלֶךְ־מִצְרַיִם בִּירוּשָׁלָ͏ִם וַיַּעֲנֹשׁ אֶת־הָאָרֶץ מֵאָה כִכַּר־כֶּסֶף וְכִכַּר זָהָב׃ ד וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ־מִצְרַיִם אֶת־אֶלְיָקִים אָחִיו עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַ͏ִם וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ יְהוֹיָקִים וְאֶת־יוֹאָחָז אָחִיו לָקַח נְכוֹ וַיְבִיאֵהוּ מִצְרָיְמָה׃ ה בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו׃ ו עָלָיו עָלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיַּאַסְרֵהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם לְהֹלִיכוֹ בָּבֶלָה׃ ז וּמִכְּלֵי בֵּית יְהוָה הֵבִיא נְבוּכַדְנֶאצַּר לְבָבֶל וַיִּתְּנֵם בְּהֵיכָלוֹ בְּבָבֶל׃ ח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְתֹעֲבֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה וְהַנִּמְצָא עָלָיו הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וַיִּמְלֹךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ט בֶּן־שְׁמוֹנֶה שָׁנִים יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַעֲשֶׂרֶת יָמִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ י וְלִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה שָׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר וַיְבִאֵהוּ בָבֶלָה עִם־כְּלֵי

תולדות אהרן ויאמר. סנהד' קג: ולאשכת. יומא נג: ויביאהו. כריתות ה (שקלים מט):

רש"י

נהרים למען לא תעבור חרב כל שהוא באפרים לא שמע לחוזה ויצא אחורים כי נגזרה גזירה לסכסך מצרים במצרים: על רכב המשנה. לפי שדרך המלך לרכוב על שני מרכבות הראשונה עיקר ואם יצטרך ישב בשניה בראשונה ילא לפניהם וכשחלה הרכיבוהו על הרכב המשנה: (כה) ויאמרו כל השרים. לשון שירה משוררים כי גם שירה וקינה בקול אחת כאמרין עליו נבא עמוס והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור זה יומו של יאשיהו שמת בן תשעה ושלשים שנים בחצי ימיו דכתיב (תהלים צ') ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכתיב (עמוס ח') והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר וזה שאמר ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם וכל יהודה וירושלים מתאבלים עליו: ויתנם לחוק. כשמזדמן להם שום צער ובכיה שהם מקוננים ובוכים על המאורע הם מזכירים זה הצער עמו דוגמא בת"ב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירות שאירעו בימינו כן יבכיון על מות יאשיהו דוגמא (שופטים י"א) ותהי חק בישראל וגומר (שם) לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעה ימים בשנה: והנם כתובים על הקינות. על ספר הקינות: (כו) וחסדיו הכתוב בתורת ה'. (ובמלכים ב' כ"ג) כתיב וכמוהו לא היה לפניו מלך וזהו שאמר כאן הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה:

(א) וימליכהו תחת אביו. אע"פ שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו כ"א חדשים: (ג) ויסירהו מלך מצרים בירושלים. מבואר במלכים (שם) היטב ויאסרוהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת: בירושלם. ממלוך בירושלים: ויענש את הארץ. ליתן מסים דוגמא וענשו אותו מאה כסף (דברים כ"ב): (ד) ויסב את שמו יהויקים. כך דרך המלכים והשרים שמכנים למשרתיהם שם שהם רוצים דוגמא (בראשית מ"א) ויקרא פרעה שם יוסף וגומר וכן (במדבר) ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן (דניאל א) וישם שר הסריסים שמות וגו' והכל כדי להודיע שהוא מושל בו לכנות לו שם כרצונו: ויסב את שמו יהויקים. למה קרא שמו יהויקים למעלה מפורש כי לאחר שהרג פרעה יאשיהו המליך מלך והעניש לחם עובד: (ו) עליו עלה נבוכדנאצר. כי לא יכול פרעה לצאת מארצו כמו שכתוב (במלכים ב' כד) ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר למלך מצרים שנלחם בשנה הרביעית בכרכמיש של נהר פרת כמפורש (בירמיה מה): להוליכו בבלה. ולא הוליכו לאשור אלא בדרך מת והשליך נבלתו וכן ניבא (ירמיה כ"ב) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים והיכן קבורת חמור במעי הכלב וכן מוכיח (במ"ב כד) וישכב יהויקים עם אבותיו ולא כתב ויקברהו: (ז) ומכלי בית ה'. ומקצת כלי בית ה'. ועל זה נתנבא ירמיה (כז) כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים וגו' ומקשה בסדר עולם בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויתן ה' בידו וכאן מוכיח שהיה בי"א למלכות ומה ת"ל בשנת שלש למרדו שנאמר (במ"ב כד) ויהי לו יהויקים עבד שלשה שנים וישב וימרוד בו שלשה שנים ובשנת שלשה למרדו עלה עליו והוא שנת שמונה לנבוכדנאצר דאמ' מר שנה ראשונה כבש נינוה שניה כבש יהויקי' ושלשה שנים מרד בו והוא לא מלך כי אם בשנ' ארבע ליהויקים שנ' (ירמיה כ"ה) בשנ' הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנצר: (ח) ותועבותיו. שבא על אמו: והנמצא עליו. כתובת קעקע: (י) ולתשובת השנה. שהגלה יהויקים: עם כלי חמדת בית

רד"ק

מפי ירמיהו הנביא היה לו לצאת בכרכמיש ובעודו שם נלחם בכרכמיש על פרת ולקה. הנה נקמת יאשיהו ממנו שבא עליו נבוכדנצר והוא שנתנבא ירמיה למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל ואומר והיום ההוא לה' צבאות יום נקמה להנקם מצריו וזהו נקמת יאשיהו המלך: (ג) ויסירהו מלך מצרים בירושלים. פי' ממלוך בירושלים. וכן כתיב במלכי' וברבלה בארץ חמת הוא שאסרוהו והסירוהו מהמלוכה: (ו) להוליכו בבלה. ולא הוליכו כי בדרך מת ועליו נאמר קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וכו'. והנה כתוב בדניאל ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער א"כ הוליכו לבבל עם הכלים וא"כ הושיבו לירושלים כאחד עבד שנה מלך ואחר כן חזר ומרד בסוף ימיו ותפשוהו הגדודים ומת בדרך בידם כמו שאמר סחוב והשלך. פי' להוליכו כמו להרגו בערמה: (ח) על ספר מלכי ישראל ויהודה. זהו ספר ירמיהו ושם כתובים תועבותיו הוי בונה ביתו וגו' כי בספר מלכים אין כתיב מתועבותיו דבר אלא בסתם ויעש הרע בעיני ה': (ט) בן שמונה שנים יהויכין. ובספר מלכים כתיב בן י"ח שנ' אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה לאשונה שמלך הוא שימלוך תחתיו אחריו והיה אז בן שמנה שנים

מצודת דוד

מפי אלהים. מה שאמר לו דברי ירמיה מפי אלהים: (כג) ויורו היורים. המורים בקשת ירו בו חצים: העבירוני. העבירו אותי מן המרכבה ההיא כי נעשיתי חולה מאוד וקשה לי לרכוב בה: (כד) על רכב המשנה. השניה ההולכת אצל מרכבתו הנוחה יותר לרכוב בה: (כה) השרים והשרות. המשוררים המשוררות וכאשר המשורר בדבר שמחה נקרא משורר כן בדבר קינה ויללה נקרא משורר כי עוכן א' להם בדבר הרמת קול ובהכרעת הנעימה: בקינותיהם. ר"ל בעת אשר קוננו קינה מה אמרו אז זכרון מיתת יאשיהו לקונן גם עליו: ויתנום לחוק. קבעו חוק בישראל להזכיר מיתת יאשיהו בקינותיהם: והנם כתובים. הקינות של יאשיהו: על הקינות. בספר איכה: (ט) וחסדיו. כחסדים אשר עשה ככתוב בתורה: **לו** (ג) בירושלם. ר"ל ממלוך בירושלים: ויענש. על שהמליכו את יהואחז לפני יהויקים אחיו הגדול ממנו אשר לו משפט המלוכה: (ו) ויאסרהו. קשרו בשלשלאות של נחושת להוליכו אל בבל ומת בדרך כמ"ש בירמיה: (ז) בהיכלו. בארמונו שהיה לו בבבל: (ח) והנמצא עליו. ר"ל תועבותיו שבסתר אשר נתגלה לאחר זמן: (ט) בן שמונה שנים. ובמ"ב נאמר בן שמנה עשרה שנה ואלו יהויקים אביו המליכו בחייו עשר שנים על כי ראה אשר עם הארץ המליכו לפנים את אחיו הקטן ממנו וחשש פן לאחר מותו ימליכו הקטן לפני הגדול לזה המליכו בחייו ואמר כאן עת מלכו בחיי אביו ובמלכים ב' עת מלכו לאחר מות אביו: ושלשה חדשים וכו'. ר"ל ממלך לאחר מיתת אביו ובמ"ב לא חש לכתוב עוד עשרה ימים: (י) ולתשובת השנה. ר"ל לעת

בניו ובני בניו אתו בנותיו ובנות בניו. כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו. ובני יוסף אשר ילד לו. ועתה שני בניך הנולדים לך. וישב יוסף מצרימה. ואלה שמות דרש סיפרא. בלכתך לשוב מצרימה. ויהי בשלח פרעה. ולמה ה' מביא אותנו. ויאמרו איש אל אחיו נתנה. וירדו אבותינו מצרימה. בשבעים נפש ירדו. רק לא ירבה לו סוסים. וענית ואמרת לפני ה' אלהיך. וימלך מלך מצרים את אליקים: למלאת ו' בקריאה ד' ס"ל וב' חסר וסי' נמסר בסדר כי תשא ודניאל ריש סימן פ':

חמדת בית־יהוה וימלך את־צדקיהו אחיו על־יהודה וירושלם׃ יא בן־עשרים ואחת שנה צדקיהו במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם׃ יב ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו לא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי יהוה׃ יג וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלהים ויקש את־ערפו ויאמץ את־לבבו משוב אל־יהוה אלהי ישראל׃ יד גם כל־שרי הכהנים והעם הרבו למעול־מעל ככל תעבות הגוים ויטמאו את־בית יהוה אשר הקדיש בירושלם׃ טו וישלח יהוה אלהי אבותיהם עליהם ביד־מלאכיו השכם ושלוח כי־חמל על־עמו ועל־מעונו׃ טז ויהיו מלעבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת־יהוה בעמו עד־לאין מרפא׃ יז ויעל עליהם את־מלך כשדיים ויהרג בחוריהם בחרב בבית מקדשם ולא חמל על־בחור ובתולה זקן וישש הכל נתן בידו׃ יח וכל כלי בית האלהים הגדלים והקטנים ואצרות בית יהוה ואצרות המלך ושריו הכל הביא בבל׃ יט וישרפו את־בית האלהים וינתצו את חומת ירושלם וכל־ארמנותיה שרפו באש וכל־כלי מחמדיה להשחית׃ כ ויגל השארית מן־החרב אל־בבל ויהיו־לו ולבניו לעבדים עד־מלך מלכות פרס׃ כא למלאות דבר־יהוה בפי ירמיהו עד־רצתה הארץ את־שבתותיה כל־ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה׃ כב ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר־יהוה בפי ירמיהו העיר יהוה את־רוח כורש מלך־פרס

תולדות אהרן וגם במלך. מדרים סם שבועות לו סוריות יב כריסות ס: ויהיו מלעיבים. שבת קס:

רדק

שנים. ועתה כשמלך אחריו אביו היה בן י"ח: את צדקיהו אחיו. דודו היה כמו שכתוב בתחלת הספר הזה ביחסים ובספר מלכים אלא שהקרובים יקראו אחי' כמו כי אנשים אחים אנחנו את לוט בן אחיו: (טז) מלעיבים. כמו מלעיגים: ומתעתעי'. תרגום והייתי בעיניו כמתעתע כמו כמתלעב במלאכי האלהים הם הנביאים שהם שלוחי השם ית' ומתעתעים מפסקו עם חי"ו ומתעתעים: עד לאין מרפא. כל כך הרבו לפשוע עד שנמנעה מהם התשובה ושהיא המרפא: (יז) זקן וישש. בגר"י כמו ישיש בחיר"ק: (כ) לו ולבניו. לבנו ולבן בנו: עד מלוך מלכות פרס. והם נ"ב שנה מיום שגלו עד רצתה הארץ את שבתותיה כי לא היתה הפקידה שלמה עד שנת שתים לדריוש בן אחשורוש שמלאו

רשי

בית ה' דברים החמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות צדקיהו אז לקח הכל עמו כמ"ב (כד) מפורש שגלה יהויכין מלך יהודה על מלך בבל וגו': וימלך את צדקיהו אחיו. אחיו של יהויקים וכן (במלכים שם) וימלך מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו דודו של יהויכין: (יב) ויעש הרע. מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי ה' כמפורש (בירמיה ל"ח) ויאמר ירמיה אל צדקיהו כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל אם יצא תצא וגומר עד דואג אני את היהודים וגומר וחוץ מחטאה זה לא חטא אלא בזה שלא שמע לדבר נביא מפי ה' ושעבר על שבועת נבוכדנאצר אבל בתועבותיו והנמצא עליו על יהויקים לא הרע לעשות. מפי ר' אליעזר ב"ר משלם זצ"ל: (יג) אשר השביעו באלהים. כמפורש (ביחזקאל י"ז) אמר נא לבית המרי וגומר וכל הפרשה נאמר על יהויכין וצדקיהו (שם) ויקח מלכה ושריה ויבא אותם אליו בבלה זה יהויכין וסיעתו (שם) ויקח מזרע המלוכה ויכרות אתו ברית זה צדקיהו: (יד) גם כל שרי הכהנים. לכורות את ישראל כדכתיב (דברים כ"ד) ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים לא כהנים הדיוטים למחות אלא שרי הכהנים שהיכולת בידם למחות ולא מיחו: ויטמאו את בית ה' בשקוצים': אשר הקדיש בירושלים. לשכן שמו שם לעולם: (טו) וישלח ה'. כל זה צדק הדין שלא תאמר לא התרה בהם לשוב מדרכיהם הרעה אלא לאלתר ויטרוף לעד אפו לכך נאמר וישלח ה' אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו והתרה בהם לשוב מרעתם ולא פעם אחת בשנה או בחודש אלא בכל יום ויום השכם ושלוח: כי חמל על עמו. ולא חפץ ביתחן: ועל מעונו. על דירת בית המקדש שאפילו מלך בשר ודם חומל על עמו ועל בית מדורו מלהחריבם: (טז) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים. בשלוחי הקדוש ברוך הוא ובוזים דבריו של הקב"ה שולחי הדין עמו שאפילו שלוחי בשר ודם אין מבזין אותן ויראים לעבור על צוויו בין לרע בין לטוב ועמו בזו דבריו והלעיבו ותעתעו בנביאיו כל כך וגו': (יז) ויעל עליהם את מלך כשדים. שהם אומה שפלה שנאמר (ישעיה כג) הן כשדים עם לא היה וכאן נתקיים (דברים ל"ב) הם קנאוני בלא אל וגומר עד בגוי נבל אכעיסם: ויהרוג בחוריהם בחרב בבית מקדשם. והושב להם גמולם שכתוב ויטמאו את בית ה' ונתקיים מה שאמר (יחזקאל ט') והכו אל תחום עיניכם וגו' עד לאו ויצאו והכו בעיר: ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישיש. משא"כ מנהג אנשי חיילים כשנלחמי' במלחמה והורגי' אנשי המלחמה אבל על זקן בחור ובתולה חומלי' ומתמלאים רחמים וגם נבואת משה רבינו נתקיימה (דברים לב) מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה וגו': (יח) וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים. שנותרו מגלות יהויקים ויכניה: (כ) ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס. ולמה עד מלכות פרס כי עד אותו הזמן לא נתפייסה הארץ את שבתותיה והוא שכתוב (ויקרא כו) כל ימי השמה תשבות: (כא) עד רצתה הארץ את שבתותיה. תרצה. כי קודם לכן לא רצתה הארץ שבתותיה: כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה. של שמיטה ויובל

מצודת ציון

לך (יג) ויאמץ. חיזק: (טו) מעונו. מדורו כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כו): (טז) מלעיבים. ענין לעג כי והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כז) ת"א כמתלעב: במלאכי. בשלוחי: (יז) וישש. כמו וישיש והוא רב שנים אחד כמו גם שב גם ישיש בנו (איוב טו) והוא מל' יש ר"ל עמד בו סיבות ימים רבים: (כא) למלאות. ענין השלמה: רצתה. מל' רצוי ופיוס: שבתותיה. ענין בטול עבודה כמו שבת נוגש (ישעיה יד): שבתה. בטלה ונחה מן עבודה: (כב) העיר. מל' התעוררות: רוח. רצון כמו שנאמר נותן בו רוח (מ"ב יט): ויעבר קול. ענין הכרזה כמו ויעבירו קול (שמות לו):

מצודת דוד

לעת שבא השמש אל הנקודה ההיא בעונה שהיתה עומדת כאשר שלח נבוכדנצר על יהויקים אז שלח על יהויכין בנו (אולם כבוש יהויקים והמלכת יהויכין וכבשו והמלכת צדקיהו היה הכל בשנה אחת): ויביאהו בבלה. במ"ב נאמר שיצא אליו מעצמו להמסר בידו: כלי חמדה. כלים החמודים של בית ה': צדקיהו אחיו. לפי שנאמר למעלה שאחר יהויקים מלך יהויכין בנו אמר כאן שאחר והמליך את צדקיה אחיו של יהויקים: (יב) מפי ה'. אשר ניבא לו מפי ה': (יג) אשר השביעו. להיות לו לעבד: ויקש את ערפו. הוא ענין מליצה כאלו נתקשה ערפו עד שהיה לו מהאי אפשר לסבב פניו אל ה': (טו) וישלח. שלח דבריו עליהם: השכם ושלוח. שלח בהשכמה ר"ל בזריזות: כי חמל. וחשב אולי ישובו ולא יאבדו הם והבית לא יחרב: (טז) ומתעתעים בנביאיו. ר"ל אמרו שמוד הנביאים המה תועים מדרך הישר. או הוא ענין לעג כמו והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כ"ז) ור"ל כמלעיג ומהתל: עד לאין מרפא. עד שלא רצה לחכר עוד ועל שההכאה היא חולי הנפש אמר לשון רפואה על הכפרה וכן ושב ורפא לו (ישעיה ו): (יז) ויעל. העיר לב מלך כשדים לעלות עליהם: הכל נתן בידו. ה' מסר בידו את הכל: (יט) להשחית. שברו וקלקלו להשחית אותם: (כ) השארית. מה שנשארו מן החרב הגלה לבבל: עד מלוך וכו'. עד שכבש מלך פרס את בבל ומלך בה: (כא) למלאת דבר ה'. ר"ל מה שהיו בגולה כפי מספר הימים ההם היה בכדי להשלים דבר ה' אשר היה בפי ירמיה שיהיו בגולה עד שתהרצה הארץ להשפיים על שלא שבתה מעבודה בשנת השמטות ויובלות כי בעודם עליה לא קיימו השמטות והיובלות כהלכתן: כל ימי השמה שבתה. ר"ל בזה התפייסה כי המורות השמטות והיובלות שבתה מעבודה כל הימים שהיתה שממה מאנשיה ואין עובר בה: למלאות שבעים שנה. להשלים שבעים שנה של שממון מול שבעים שנה של שמטות ויובלות שבטל' וכמ"ש רז"ל בס"ע: (כב) ובשנת אחת. בשנה הראשונה: לכלות. לעת כלה הזמן אשר דבר ה' בפי ירמיה והוא כלות שבעים

כב וַיַּעֲבֶר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־בְּמִכְתָּב לֵאמֹר׃ כג כֹּה־אָמַר כּוֹרֶשׁ ׀ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה מִי־בָכֶם מִכָּל־עַמּוֹ יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיָעַל׃

ע' י"א ס"פ וגם וכתריה סרין מלין

חזק ונתחזק

סכום פסוקי של דברי הימים (א וב) תת אלף ושבע מאות ושמנים ושבעה. וסימנו לבנות לו בית אשר בירושלים אשר ביהודה מי בכם מכל עמו יהוה אלהיו עמו ויעל. וקאפיטולי תס תשי וחמשה. וחציו תם כל בשר מפני ה'. וחציו ועל אצרות המלך עזמות בן עדיאל (ד"ה א' כ"ז כ"ה). וסדרים חמשה ועשרים. עד כה כרכני ה' סימן:

רשי

ויוכל שבטלו ישראל בארץ וכנגדן גלו שבעים שנה אותן שבעים שכתה ארץ ישראל שנים שהכעיסו ישראל בארצם ארבע מאות ושלשים שנה מהם ג' מאות ותשעים משנכנסו לארץ עד שגלו מתוך עשרת השבטים ואתה מוצא אותם מפורשים מאתים וארבעים ושלשה משמלך ירבעם עד שהגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים שהכעיסו קי"א שנים והשאר סתומים הוא שנא' (ביחזקאל ד') ואתה שכב על לדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל וגו' שלש מאות ותשעים יום וגו' וכלית את אלה ושכבת על לדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלים ארבעים שנה כיצד עשרים ושתים של מנשה כדכתיב (מלכים ב' כ"א) ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך כ"ב שנים ול"ג עשה תשובה הרי כ"ה מלך. ושתים דאמון וי"א דיהויקים הרי ל"ה שנה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם מישראל ויהודה ארבע מאות ושלשים הרי לארבע מאות שנה ס"ד שמיטין ויובלות ל"ה שנים הרי ה' שמיטין הרי ס"ט ושנת היובל האחרונה נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו ממנה הרי שבעים שנה מקודשים של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו שבעים שנה לקיים מה שנאמר (ויקרא כ"ו) אז תרצה הארץ את שבתותיה כך מפורש בסדר עולם וכאן מסיים בזה דברי הימים לפי שאמר לתלאת שבעים שנה הוצרך לומר כאן פסוקים אלו ושל עזרא (תחלתו) להודיענו כשכלו אותן שבעים שנה היאך חזר הגלגל שחזרו לארצם לכך הוצרך לומר כאן בשנת אחת לכורש מלך פרס עד מי בכם מכל עמו ויעל ולכך נוספת וי"ו זו של ובשנת לפי שספר דניאל מפסיק בכתים שהרי ספר עזרא משוך וסדור אחר ספר דניאל וכך וי"ו מוסב מזה לזה: (כב) את רוח כורש. רלונו: ויעבר קול. כרוז הכריז לכל בני מלכותו: וגם במכתב. שלח לכל בני מלכותו לאמר (כג) כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ. שאני מושל מלך על כל ממלכות: והוא פקד עלי. והוא צוה עלי ע"י ישעיה לבנות לו בית בירושלים שנאמר (ישעיה מ"ד) האומר לכורש רועי וגו'. כה אמר ה' למשיחו לכורש (שם מ"ה) וכבר נאמרה לו נבואה זו של ישעיהו: אשר ביהודה. ירושלים במדינות יהודה: מי בכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל. כך היה הכרוז על המדינות מי בכל עמו של הקב"ה יבוא לבנות ביתו אשר בירושלים: ויעל. ויהי הקב"ה בעזרו ובעזרתו:

רדק

שמלאו לחרבות ירושלים שבעים שנה: (כג) וגם במכתב. העביר כרוז בכל מלכותו עד שלוח להם כתבים: (כד) והוא פקד עלי. הוא צוה עלי. והיכן צוה עליו אלא שהעיר את רוחו ונתן אל לבו לפקוד הגלות לבנות בית בירושלים או צוה ע"י נביאו וכן נתנבא ישעיהו כה אמר ה' למשיחו אנכי העירותיהו בצדק וגו': מי בכם מכל עמו. יהי ה' אלהיו עמו ויעל:

מצודת דוד

שבעים שנה מעת שכבש נ"נ את יהויקים בראשונה וכאשר פרשנו בדניאל: ויעבר קול. ענה להכריז: בכל מלכותו. בכל מדינות מלכותו: וגם במכתב. שלח הדברים האלה במכתב: לאמר. וכה אמר: (כג) נתן לי. ר"ל הואיל וה' מסר בידי כל הממלכות א"כ מהראוי לי לעשות מלותו: פקד עלי. צוה עלי לבנות וכו' כמ"ש האומר לכורש וכו' וסיכל תוסד (ישעיה מ"ד): אשר ביהודה. אשר בארץ יהודה: מי בכם. כי הדברים האלה צוה להכריז ושלח בין האומות ולזה אמר מי הנמצא בכם מעם ה' יהיה ה' עמו ובעזרתו: ויעל. אל ארצם ר"ל הרשות נתון ממני לעלות:

ביאור הגר"א

א (א) אדם שת אנוש. פסקא היינו מפני שג' הראשונים כוללים: אדם. כולל הכל. שת. שממנו הושתת העולם. ואנוש. אז הוחל לקרא ומאנוש ואילך פרטים. והנה שלש שמות הכוללים. אדם על שם אדם אתם. פחות ממנו בן אדם ופחות ממנו אנוש כמ"ש (תלים ח' ה') מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו. והוא כי אדם יאמר כפיו של הקב"ה ובדמות ובצלם. שת. אינו אלא בדמות וצלם דכתיב ביה (בראשית ה' ג'). ויולד בדמותו כצלמו ויקרא שמו שת. ובאנוש לא כתיב דמות וצלם (אמר נכדו המסדר. בביאורו נראה אור דברי (ב"ר פ' כ"ג) בעון קומי הכא כבן ברדלא אדם שת אנוש ושתק ר"ל פסק פיסקא (וע"ש פי' מ"כ) א"ל עד כאן בצלם ובדמות כו'). וע"ד הרמז בהיות כל מספר עשרה נחלק שלשה פעמים שלשה וא' הוא הכולל. וכן הוא תמונת היו"ד עליון תחתון ואמצעי. ובכל נקודה ראש תוך וסוף ועם הכולל הוא עשר. לכן סדר הכתוב העשרה דורות שמאדם ועד נח שלשה פעמים שלשה ועשירי בפ"ע שהוא הכולל: (ג) חנוך. הוא השביעי והוא המובחר וכן בימים ובשבועות ובחדשים ובשנים ובשמיטין וכן באנשים. משה שביעי מאברהם וכן בדוד נאמר והוא השביעי (אג"ה עיין ויקרא רבה פ' כ"ט) וכן רבינו הקדוש שביעי להלל וכמו שנתנה תורה שבכתב ע"י מרע"ה כן נתיסד תורה שבע"פ ע"י רבינו הקדוש: (ד) שם חם ויפת. אין זה סדר לידתן ולא סדר חכמתן אלא לפי סדר חלוקתם בארץ. ודרך ימין קחשיב. שם נטל חלק שלים במזרחי והוא אפריקי. וחם ויפת חלקו המערבי לשנים חם נטל חלק הדרומי והוא אזיע. ויפת הצפוני והוא אירופיא. וכל השמות שנכתבו כאן הוא שם מדינות. גומר נטל קרוב לקוטב הצפוני. ומגוג אחריו וכן כולם. וכוש קרוב לקוטב הדרומי ומצרים אחריו. ועילם סוף מזרחי ואשור אחריו. לכן הכושים שחורים ביותר. וגומר א גרמטא לבנים ביותר. וז"ש נגעים פ"ב מ"א בהרת עזה נראית בגרמיני כהה והכהה בכושי עזה. וממ"ש הרמב"ם בפי' שם שב' ומיוחס אל העולם אשר שמו גרמא עכ"ל. וכתים הוא רומי כתרגום וצים מיד כתים ואתו סיען מרומאי. וסנחריב הושיב בה בני אדום. והם נקראים רומיים והם שהחריבו בהמ"ק וכן קים להו לחז"ל. מיושב בזה מה שהקשו הרי כתיים מבני יפת ורומיים בני אדום. והנה השמות שבאו כאן בלתי יו"ד מ"ם באחרונה. כמו גמר ומגוג הוא שם העולם של בן ההוא. אלא שהאומה היוצאת ממנו נקראת ג"כ על שמו. וכל שם שבא כאן עם יו"ד ומ"ם באחרונה. כמו כתים ודודנים. אינו שם של בן ההוא. אלא נכתב ע"ש האומה שיצאה ממנו. וע"ד הרמז כדר שמותם דכאן רומזים על מדת הצדיק שנאמר בנח איש צדיק תמים ראשית המדה הוא לימוד התורה לדעת את הדרך אשר ילך. ואת המעשה אשר יעשה. שנית. אז יהיה סור מרע לקיים את כל המל"ת. שלישית. אז וקיום ועשה טוב קיום המ"ע. כמ"ש סור מרע ועשה טוב. שם מרמז על לימוד התורה כמ"ש טוב שם משמן טוב. וחם. מרמז על כבוש היצה"ר כמ"ש לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר ויפת מרמז על קיום המעשים טובים כמ"ש יפיפית מבני אדם כו': (ה) בני יפת. נקיט הכא במנים פלגשים ושמים מלכות שתנים פלגשים בני נח עד אברהם. בני יפת י"ד בני חם ל' בני שם כ"ו וכולן ראשי אומות הרי ע' אומות הוסיף עליהם שם חם ויפת. רעו שרוג נחור. הרח ושני בניו נחור והרן ולוט הרי שמנים. ולא חשב כאן נחור והרן ולוט כדרך שלא חשב בששים מלכות: שלשה מבני קטורה. הוא הטעם בת"א (ראשית כ"ה ג) למשרין ולשכונין ולנגוון (פרש"י ורמב"ן שם) וי"ב בני נחור וכ' בני לוט ומספרם ששים. ישמעאל ובניו י"ג בני קטורה ס"ז עשו ובניו י"ז בני נחור י"ב כמ"ש (ראשית כ"ב כ"ג) שמנה אלה ילדה מלכה לנחור ופילגשו וגו' ארבעה ובני לוט ב' הרי ששים: (יב) אשר יצאו משם פלשתים. היינו מכסלוחים: ואת כפתורים. שם אלמעלה על ומצרים ילד (ראב"ע במקומו): (יג) ובני כנען. כאן ובפ' נח חשב בני כנען שנים עשר ובפ' לך לך חשב עשרה וכוהתחנן בבעה ובשמות בשה ובפ' כי תצא חמשה והוא כי שנים ישבו להם על הגבול. חיוי בדרום כמ"ש (ישעיה מ"ט יב) מארץ סינים תרגומו מארעא דרומא. וצידון בצפון כמ"ש בגבול נפתלי. מקום הגבולין לא קחשיב בנחינת ארץ כנען. הגם כי בהרבה מקומות נכללין הפרטים במספר העשירית. כמו מ"ב הוא מ"ט ומ"ם הוא מ"ב. וע"ב הוא פ' וע' הוא ע"ב. וכן אנ"י וה"ז בשם באמצע והם כוללין הראשון מלמעלה עד הגיו שבני מהגיו ולמטה. וכן ע' אומות והם ע"ב עם עשו וישמעאל דעל עשו נאמר גוי כמו שנאמר שני גוים בבטנך ועל ישמעאל נאמר לגוי גדול אשימנו. ומשום דלא חשיב כנחינה מקום הגבולין. לא נאמר בלך לך אלא עשרה מהם. אלא בשינוי השמות כי חוי האמור כאן נקרא שם רפאים. ועל פי זה יתכן מה שאמרו במסכת שבת חוי שטועמין את הארץ כחויה. ולכאורה קשה דבשלמא חורי יצא להם לדרשה משום יתור יושבי הארץ דכתיב גביה אבל חוי הוא שמו. ושמות לא נתנו לדרוש. אבל לפ"ז שפיר הוקשה לחז"ל מאחר דנקראו בפרשת לך לך רפאים. למה נקראו כאן חוי וערקי הוא פריזי. וקני וקניזי וקדמוני הוא ארודי למרי חמתי. ובני עשו לקחו קניזי מבני כנען. ועמון ומואב לקחו קני וקדמוני (וכדברים א ז) פנו וסעו לכם ובאו הר האמורי ואל כל שכניו אמר בספרי שם זה עמון ומואב ואדום. וכשחטאו ישראל במרגלים נאמר להם בעשו ועמון ומואב כי לא אתן לכם לכן בואתחנן נאמר רק ארץ שבעה עממין. ובמראות הסנה (שמות ג ח) הראה לו סוף המעשה. נאמר ששה. כי גרגשי פנה מפם (עיין פי' הרשב"ם): (יט) ושם אחיו יקטן. מוסב ג"כ על כי בימיו נתקטנו מספר שני הדורות. עד ימיו היו עד ת"מ שנה ואח"כ לא חיו יותר מן ר"מ שנה: (כח) בני אברהם יצחק וישמעאל. למ"ד שישמעאל עשה תשובה דאדבריה ליצחק קמיה. דכתיב (בראשית כה ט) ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו ולמ"ד שלא עשה תשובה. אעפ"כ אדבריה קמיה משום שהיה בן האמה ויצחק בן הגבירה זה שהקדים הכתוב כאן ג"כ ליצחק מפא"כ לקמן בבני יצחק שניהם בני הגבירה כתיב עשו וישראל: (לה) בני עשו וגו'. בבראשית (כ"ו ל"ד) כתיב ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילון החתי. ושם כ"ח ט' כתיב את מחלת בת ישמעאל. ושם ל"ו ב' כתיב עדה בת אילון ואת אהליבמה בת ענה ואת בשמת בת ישמעאל ופשר הדבר שהיה לו ב' נשים יהודית ובשמת וכאשר ראה עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו לקח את מחלת ואת אהליבמה וקרא למחלת בשמת שהתבשם בעיני יצחק אביו. ולבשמת הראשונה קרא עדה לפון הסרה שהסירה מגבירה ומהתבשם ומיהודית לא היו לו בנים ולא הזכירה הכתוב אצל ואלה האלדות עשו: (לו) ותמנע. ותמנע היתה פילגש הכתוב (בראשית לו יב) קאי אלמעלה נ"ב אבני עשו כאלו כתיב ויהיו בני אליפז וגו' ופעתם וקנז ותמנע ותמנע היתה פלגש. והראשון זכר מבני אליפז והשני נקבה פלגש לאליפז. וכמוהו תמנה ביהושע י"ג ז' לתבעת השבטים וחצי השבט המנשה עמו הראובני והגדי ובד"ה א' ט' מ"א ובני מיכה פיתן ומלך ותחרע ואחז הוליד ואחז קאי ג"כ אלמעלה כי כן מבואר שם ח' ל"ה וכן שם ח' י"א ומקלות הוליד קאי ג"כ אלמעלה וכן מבואר ס' ל"ו ל"ח. וכן שם (ל"ג ונר הוליד קאי אלמעלה כי כן הוא שם ט לו) אלא אחר שנשא תמנע לפלגש התגיף שם תמנע בנו לשם קרא לכן באלופים חשב קרח מה שלא נמנה בתולדות: (לח) ובני שעיר וגו'. כולם שמות מקומות. וכולם השמידום בני עשו וישבו תחתם ואשר ניקה מארצו עד מדרך כף רגל לכן כזכירם הכתוב: (מא) ובני דישון. ובתורה ואלה בני דישן בלא וא"ו ובקמ"ץ ואינו אלא מפני שבא באתנחתא. אע"פ דואלה בני ענה דשן נמי בהפסק מאמר ובא בחולם היינו לסכיר שהוא דישון הראשון. ואף באתנחתא לא זז ממקומו. ובתורה מסיים ואהליבמה בת ענה פרש"י שם. ועבכ"ב קט"ו ופשוטו אף שבני ענה דישן הוא ענה בן שעיר אבל ואהליבמה בת ענה היינו ענה בת צבעון. וכיון שהזכיר ענה קילר וסיים ואהליבמה בת ענה והוא ענה בת צבעון: (מג) לפני מלך מלך. היינו משה דכתיב בי' ויהי בישורון מלך. לכן לא הזכיר בתורה מיתת הדד שעדיין היה חי בימי משה (ועוד חמש שנים כמבואר בס' סיסר) אלא שהתחיל מלכותו לפני משה אבל בימי עזרא כבר מת. ולכן כתיב כאן וימת הדד (מראב"ע ורשב"ם): (ב) דן יוסף. הזכיר דן לפני יוסף. כי בשיכתו נולד יוסף ז"ל ב"ר פ"ג ע"ג רב הונא כו'. אמר דן יוסף ובנימין בזכות דן עמד יוסף ובנימין: (ה) כל בני יהודה חמשה. לומר לך אף כי מתו ער ואונן אפ"ה בני יהודה חמשה. כי ער ואונן באו בחצרון והמול. וז"ש ראשית מ"ו י"ב וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני פרץ חצרון והמול: (ו) ובני זרח זמרי. היינו זבדי כמ"ש יהושע ז' י"ח: כולם חמשה. כללן בנביאות שאלו כולן נביאים שנתנבאו במצרים (כדאיתא בס"ע פכ"א): (ז) ובני כרמי. ובני קאי אלמעלה ולמטה. כמו ובני זמרי כרמי ובני כרמי עכר: (ט) אשר נולד לו. משום דלקמן פסוק כ"ד כתיב ואחרי מות חצרון וגו' והלד לו לכן כתיב הכא אשר נולד ר"ל בחייו: כלובי. זה כלב בן חצרון ואין זהכלב בן יפונה (כמ"ש רד"ק) כי חצרון מבאי הארץ. וכתיב ואחר בא חצרון וגו' והוא בן ששים שנה משמע דילד את כלב קודם היותו בן ששים שנה. ואח"כ היה כלב זה יותר מבן ק"ג שנה. כשיצאו ישראל

ישראל ממצרים. וכלב בן יפונה לא היה כי אם בן ארבעים בשלוח את המרגלים. ומ"ש סנהדרין ס"ע כ' דחור היה בן ח' כשנולד לו אורי. היינו שסובר שכלב אבי חור הוא בן יפונה והוא אשחור אבי תקוע שנולד אחר מיתת חצרון כדלקמן בפסוק כ"ד: (י) נחשון נשיא בני יהודה. היינו נשיא ראשון. וז"ש ד"ה א' כ"ח ד' כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי. היינו נחשון בית אביו: (טו) דוד השביעי. מ"ש בשמואל י"ו י"א ויאמר עוד שאר הקטן לא משום דהוי השמיני אלא מפני שהיה נבזה בעיני עצמו עד מאוד לכן גם אביו לא חשבו אלא באחרונה (עיין רד"ק) אבל הוא השביעי וזה שאמרו חז"ל לדרוש על ודוד הוא הקטן כשם שבקטנותו הקטין א"ע וכו': (טז) ואחיותיהם צרויה. לכבוד בניה המפורסמים נכתבה כאן: (יח) את עזובה אשה. לפי שהיא אשה ראשונה שנזכר בין שנולדים לכן הוצרך לומר אשה וגם שאשה קאי אכלב. ר"ל שהיתה אשה לכלב בן יפונה וכלב בן חצרון ילדה: ואת יריעות. היינו שהיה לו עוד בת יריעות שמה: ואלה בניה. קאי על עזובה שילדה מכלב בן יפונה: ויקח לו כלב אפרת. והו כלב בן יפונה. ואפרת היא מרים ומהם יצא בצלאל. על זה אמרו חז"ל שכלב הי' בן ח' כשהוליד. ומ"ש למה נקרא בן יפונה שפנה מעצת מרגלים היינו שהוקשה לחז"ל למה יתיחס ליפונה ולא לראש האבות והוא חצרון. ע"ז אמרו שהם בן מורה יחוסו שפנה מעצת מרגלי': (כב) ויהי לו כ"ג ערים בארץ הגלעד (ערד"ק). כי אמו או אשתו היו מגלעד וכנדוניא נתנה לו כ"ג ערים ומתה וירש יאיר. לכן כתיב ויהי לו: (כג) ויקח גשור וארם. שהיו סמוכים להם. כמ"ש עד גבול גשורי ומעכתי: את חות יאיר מאתם. מיאיר בן מנשה ומיאיר בן שגוב. היינו כ"ג ערים הנ"ל ואת חות יאיר: ואת קנת. היינו נחלת נובח שהי' ג"כ מבני מנשה וסמוך להם כמ"ש (במדבר ל"ב מ"א): ששים עיר. היינו חבל ארגוב של יאיר בן מנשה הנקראים ג"כ חות יאיר. וכמ"ש ואת כו' ששים עיר וגו': כל אלה בני מכיר. היינו כל אלה שנלקח הערים ותות כנ"ל היו כולם של בני מכיר. כי יאיר ונובח היו בני מכיר בן מנשה וגם יאיר בן שגוב כנ"ל אמו של שגוב היתה בת מכיר כו': (כד) ותלד לו את אשחור. היינו לאחר מותו כדכתיב ברישא הפסוק ואחר מות וגו': (כה) ירחמאל בכור חצרון. ר"ל מה שיחס תחלה משפחות רם ומשפחות כלב אינו אלא מפני כבודו של דוד. אבל ירחמאל הוא הבכור. והנה מה שמצינו בד"ה שלפעמים מקדים מעט השנים לפי רב השנים היינו כשהצעיר התחיל נהוליד קודם. ואז הנולדים קידמין או במקום שאין להאריך בדברי תולדות הצעיר וכדאמרי' בשבועות גבי ידיעו'. איידי דזוטר מילייהו פסיק ותני לה ברישא: הבכור רם. ר"ל הבכור של ירחמאל: (כו) ותהי אשה אחרת לירחמאל. כמ"ש רז"ל נכרית היתה לכן קרי לה אחרת. לכן נענש כדלקמן: ושמה עטרה. שלקח' להתעטר בה: (כח) ויהיו בני אונם. כללא הוא שבד"ה אינו מזכיר כ"א ראשי המשפחות: (לב) ובני ידע אחי שמי. מפני שהפסיק בבני בניו של שמי. נוכל לטעות שאחי ידע הוא איזה מהם לכן חזר וכתב אחי שמי: (לד) ולא היה לששן בנים. היינו באותו פעם שנתן בתו לעבדו. ע"כ הוכשר בעיניו עבדו שהיה על ביתו. אבל אח"כ היה לו בן כמ"ש ובני ששן אחלי: (מא) ויקמיה הוליד את אלישמע. הוא זקינו של ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג את גדליה בן אחיקם: (מב) ובני כלב אחי ירחמאל. פי' לפי שיש כלב בן חצרון וכלב בן יפונה והזכיר שניהם לעיל על זה אמר הכא אחי ירחמאל שהוא בן חצרון והתחיל תחלה במשפחות רם שיצא ממנו דוד ואחר שהזכיר נשים המפורסמות דהיינו צרויה ואבוגיל הזכיר כלב בן חצרון כדי להזכיר עזובה ויריעות שהיו מפורסמות ואח"כ ירחמאל שהוא בכור ואח"כ כלב בן חצרון: בני מרשה. פי' ובני קאי על אבי זיף כמו ובני אבי זיף מרשה וזיף הוא מערי יהודה דכתיב (ביהושע ט"ו פ' כ"ב) זיף וטלם ובעלות וכל בני העיר יצאו ממישע בן כלב: (מז) ובני יהדי. פי' כמו ובני גזז יהדי ובני יהדי רגם וקאי ובני וגו' אדלעיל מני' ושלמטה ממנו: (מח) פלגש כלב מעכה. פי' כמו מפלגש כלב מעכה ילד. פי' כלב ילד שבר ואת תרחמנה ותרחנה היתה נקבה: (מט) ותלד. פי' תרחנה: שעף אבי מדמנה. כלומר שתרחנה ילדה את שעף: מדמנה ומכבנה. כולן מערי יהודה ועיין בגבולין ותמצא הכל רק שמכבנה היא כבון: (נ) בן חור בכור אפרתה. פי' שבן של חור שהוא בכור אפרתה שובל כו': (נא) שלמא. הערים הם בערי יהודה. ובית גדר הוא גדור האמור ביהושע: (נב) חצי המנחות. פי' שיש עיר שנקראת מנוחות ובן של שובל הוא פקיד על החצי ונקרא ראיה כדכתיב וראי' בן שובל: (נג) ומשפחות קרית יערים. היינו שגם אלו משפחות יצאו משובל אבי קרית יערים. הנאמר פסוק נ': היתרי. כמו והיתרי הצרעתי והאשתאלי. היינו אנשי צרעה ואשתאל: (נד) עטרות בית יואב. הוא עטם האמור לקמן ד' כ'. וביהושע בערי יהודה כתיב עינם: וחצי המנחתי. היינו בן שלמא היה פקיד על חצי השני של עיר מנחת: (נה) ומשפחות סופרים. עוד יצאו משלמא משפחות סופרים. היינו לומדים ר"ל שהיו לומדים אצל יעבץ. ועוד יצאו ממנו משפחות תרעתים וגו'. או שסופרים הללו נקראו בשמותם תרעתים: המה הקינים. נורפים (ערש"י): הבאים מחמת. חמת הוא מבני שלמא. והיה אבי ביתו רכב וכו' המשפחות הללו יצאו ממנו. וחז"ל אמרו שמשפחות הללו ג"כ יושבי יעבץ. ונקראו תרעתים ע"ש ששמעו קול תרועה בסיני: המה הקינים ע"ש בני קיני חתן משה:

ג (א) השלישי לאבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור. השמיע הכתוב על דבר שנשא יפת תואר יצא ממנו בן שנהרג על שמרד באביו. ואין ראוי ליחסו. ויחסו הכתוב רק ליחס את בניו. לכן כתוב לאבשלום: אדניה בן חגית. מפני שנכתב בכל מקום בן חגית ומוכתר בשם אמו ע"כ לא נכתב כאן: לחגית. ומה שכתוב (במלכים א' א') והותו ילדה אחרי אבשלום (עיין רש"י ורד"ק שם) אע"פ שנולד מאם אחרת. אבל זמן לידתו היתה אחרי זמן לידת אבשלום. ונמצא רביעי בבני דוד. והבכור אמנון מת. ודניאל היה פנוי לתורה כמ"ש למה נקרא שמו כלאב כו'. ולא רצה למלוך. (ורד"ק כתב אולי דניאל מת) ואבשלום נהרג. ע"כ שנשא אדניה לאמר אני אמלוך וגם ענין שמו נשאהו כי הוא שם אדני. וגם ה' באחרונה. וה' אחרונה של שם הוי"ה מורה על מלכות: (ג) לעגלה אשתו. העיד הכתוב שהיא אשתו גמורה. ולא נאסרה בידי פלטי בן ליש. וגם הקדושין תפסו בה כי נשאה ששה חדשים אחר מיתת מרב וגם קדושי מרב היה קדושי מלוה: (ד) שבע שנים וששה חדשים. ובכלל לא מנה אלא מ' שנה אמרו חז"ל חשבון המרובה בולע את המועט ור' יודן אמר ששה חדשים שברח מפני אבשלום בשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו לו מן המנין: (ה) שמעא ושובב ונתן ושלמה ארבעה לבת שוע. היינו לבת שבע והנה נאמר בשלמה ויחכם מכל האדם ואעפ"כ לא חשבו בראשונה שמע מינה דרך לידתן קחשיב ולפי זה צריך עיון מה שכתוב פרק בן סורר דורות הראשונים הולידו בת ח' ודייק משלמה שנולד לבת שבע כשהיתה בת ח' וכאן משמע שהולידה שלשה בנים קודם שלמה. וחוץ מהילד שמת: (ז) ונגה. היינו ואלישמע (דשמואל ב' ה'): (ח) ואלישמע ואלידע ואליפלט תשעה: מפני שהזכיר אלישמע ואליפלט פעמים לכן הוצרך הכתוב לומר תשעה: ותמר אחותם. בשביל שהמעשה מפורסם. הזכיר כאן את שמה: (טו) הבכור יוחנן. אמרו חז"ל יהויקים היה גדול ממנו שתי שנים אלא שיוחנן הוא בכור למלוכה ומפני שבמ"ב (כ"ג) כתיב יהואחז לכן אמר רבי יוחנן הוא יוחנן הוא יהואחז. ומ"ש צדקיהו הוא שלום לכאורה קשה מי הכריחו לדרוש כן. ועוד הא כתיב השלישי צדקיהו הרביעי שלום. הרי דנחית הכתוב למנינא. והיך אמרו שם רביעי למלכות. והנכון שרבי יוחנן קאי על הא דכתיב (בירמיה כ"ב י"א) שלום בן יאשיהו מלך יהודה. קשה הלא מבואר במלכים שצדקיהו מלך באחרונה ולא נמצא שם מלך שלום. וע"ז א"ה הוא שלום האמור בירמיה הוא צדקיהו האמור במלכים. אבל בודאי היה ליאשיהו בן רביעי שמו שלום שלא מלך כלל. על זה היה קשה לחז"ל כיון דלא מלך כלל. איך כללם במנין עם המלכים לומר עליו הרביעי. ותרצו דהרביעי קאי אלמעלה ולמטה. דהיינו שצדקיהו היה ג"כ רביעי למלכות. מפני שיכניה בן יהויקים קדם לו במלכות: (טז) ובני יהויקים יכניה בנו צדקיה בנו. פי' שנים הללו היו בני יהויקים: (יז) ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו. פי' בנו אסיר. וקאי נמי למטה על ומלכירם וגו'. שהם היו בני שאלתיאל. ולפ"ז זרובבל בן פדיה בן שאלתיאל. שפיר קרו ליה זרובבל בן שאלתיאל דבני בנים הרי הם כבנים (ערד"ק) וחז"ל אמרו אסיר ושאלתיאל אחד הוא ונקרא כן ע"ש שאסר הקב"ה ושאל כו': (יט) ושלומית אחותם. חשב כאן אותם שנולדו בבבל ונשארו שמה. וגם מפני שהיתה חשובה: (כ) וחשובה וגו'. הפסיק בפסוק בין הבנות לומר שאלו נולדו בא"י: יושב חסד חמש. מנינא להודיע שיושב חסד. אחד הוא: (כא) ובן חנניה פלטיה וישעיה בני רפיה. בני קאי אלמעלה ולמטה היינו בני ישעיה רפיה ובני רפיה ארנן וכן כולם: (כב) ובני שכניה שמעיה ובני שמעיה חטוש. האי בני קאי נמי למעלה ולמטה כאלו כתיב ובני שמעיה. שמעיה וחטוש ויגאל

ונגמר. ואתי שפיר מה שסיים הכתוב ששה: (כג) ובן נפרס אליועני. בן אליועני הוא ראשי הגלות עד הלל שממנו התחילו הנשיאים:

ד (א) בני יהודה פרץ חצרון וכרמי. היינו מן יהודה פרץ ובן פרץ חצרון ובן חצרון כרמי והוא כלב בן חצרון. וכלב בן יפונה מבני בניו של חצרון. ובן כלב חור ובן חור שובל: (ב) וראיה וגו'. הוא הראה חצי המנחת דלעיל: אחומי ואת להד אלה משפחות הצרעתי. לעיל כתיב מאלה יצאו הצרעתי ולא פירש. ופירש כאן שאחומי ולהד הם משפחות הצרעתי (ערד"ק): (ג) ואלה אבי עיטם. קאי אלמעלה מבני שלמא יצאו עטרות יואב והוא עיטם האמור כאן ופירש כאן שיזרעאל וישמא וידבש המה יושבי עיטם: ופנואל אבי גדור: הוא חרף אבי בית גדר מבני שלמא והוא מערי יהודה ופירש כאן שהוא אבי גדור: ועזר אבי חושה. היינו שמבני עזר יצאו יושבי חושה וגם קאי למעלה כאלו כתיב ואבי עזר היינו שחרף היה אבי גדור ואבי עזר: אבי בית לחם. קאי על חור. ולפי שהוא מפורסם ביותר הזכיר בית לחם. והיה מבני בניו של חור: (ח) וקוץ הוליד את ענוב. וקוץ קאי נמי למעלה ולמטה כאלו כתיב ואתנן וקוץ. וקוץ הוליד וגו': ומשפחות אחרחל. היינו שמשפחת אחרחל יצאה ג"כ מקוץ. וכאן אמר בכלל משפחות אחרחל. ואח"כ מפרש בפרט ואמר: (ט) ויהי יעבץ נכבד מאחיו. פירש שיעבץ א' מבני אחרחל. ונכבד מכולם: (י) אם ברך תברכני. אם ברך פירש תפלתי לך בעת רצון לברך. אז תברכני בזאת הברכה היינו והרבית את גבולי. בתלמידים והיתה ידך עמי היינו שלא אשכח תלמודי. כמ"ש במגלה אבל לאוקמי גרסא סייעתא דשמיא וסייעתא דשמיא הוא בשמאל. וז"ש והיתה ידך עמי: ועשית מרעה לבלתי עצבי. שתצילני מיוה"ר שלא אחטא: לבלתי עצבי. שלא אביא עצב. ואקיים מ"ע בזריזות: (יא) וכלוב וגו' ובני קנז וגו'. היינו שכולם ממשפחת אחרחל: (יד) ומעונתי הוליד. קאי נמי למעלה ולמטה. כאלו כתוב תחת הוליד מעונתי ומעונתי הוליד את עפרה: ושריה. הוא שריה בן קנז דלעיל: (טו) ומבני אלה וקנז. להאומרים שלא ילד אלא את קנז אין להפליא על הוא"ו היתרון כי מצינו כזה הרבה. כמו ומלכירם ופדיה. אבל פירשו קאי למעלה ולמטה. כאלו כתיב. ובני נעם אלה וקנז: (טז) ובני יהללאל. כנ"ל כאלו כתיב ובני קנז יהללאל וגו': וזיף. הוא א' מערי יהודה. ומ"ש לעיל ב' מ"ב משע אבי זיף. שני עיירות היו ושמן זיף. כמ"ש זיף וטלם וכרמל וזיף: (יז) ובן עזרה. עזרא זה נקבה. ובניה יתר וגו': ותהר את מרים וגו'. היינו כלם בבטן אחת: (יח) ואשתו היהדיה. אם שהיתה מעיר יהודית. או על שהיתה לו אשה גיורת בתיה בת פרעה קורא זאת יהודית: ילדה. היינו גדלה אבל היא לא ילדה אותם כ"א בתיה כדלקמן: ירד אבי גדור. כל בני גדור יצאו ממנו. וחז"ל דרשו כל השמות הללו למרע"ה. והיינו מפני שעשה לישראל ג' טובות כוללות. והצילם מן ג' פורעניות כוללות היינו שבזכותו ירד המן. והוריד להם התורה. והקים המשכן. והשכינה במעשי ידיו. והגין מן הפורעניות בעגל ובתבערה ובמרגלים. ע"כ סמכו חז"ל לדרוש אל אלו השמות. והיינו ירד שהוריד את התורה לארץ. חבר שחבר את ישראל לאביהם שבשמים ע"י הקמת המשכן כמ"ש ושכנתי בתוכם. יקותיאל. שקוו ישראל לאל בימיו ע"י המן שלקטו דבר יום ביומו וחם השמש ונמס. גדור. בעגל דכתיב כי פרעה אהרן לשון גילוי ועמד בגדרן. סכו. שסיכך בתפלתו את התבערה. כמ"ש (במדבר י"א ב') ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש. זנוח. במרגלים וכמ"ש סלחתי כדבריך: (יט) ובני אשת הודיה. היינו אשתו היהדיה דלעיל ושם חשב אותן בנים שגדלם. וכאן חשב אותן שילדה ממש: אחות נחם. הודיה היתה אחות נחם. וגם בנה נקרא נחם אבי קעילה: (כ) ובני שימון. שב למעלה על משפחת אחרחל. ולהיות שימון וישעי היו מפורסמים בעצמם לא יחסם אחר אבותם: (כא) ומשפחות בית עבודת הבץ לבית אשבע. היינו שבמשפחת בית אשבע נמצא משפחה אחת בשם עבודת הבץ ע"ש שעשו בגדי בוץ. וכל המשפחות הללו היו מבני שלה: (כב) ואנשי כזבא. הוא עיר אכזיבה האמור ביהושע: אשר בעלו למואב. שהיו אדונים למואב: וישבי לחם. כמו יושבי לחם. הוא עיר לחמס האמור ביהושע: והדברים עתיקים. הן הדברים שהעתיקו אנשי חזקיהו: (כג) המה היוצרים. הנזכרים למעלה היה פרנסתן להוציא יוצרים מן הר: וישבי נטעים וגדרה. שני ערים ביהודה. גדרה וגדרותים. א' היתה מוקפת גדר חומה. נקראת גדרה. ואחת מוקפת גדר אילנות סביב נקראת גדרותים לשון רבים. וכאן נקראת נטעים. ויושבי הערים הללו היו מבני שלה. ובשעה שבנה המלך שלמה בהמ"ק. האנשים הללו ישבו בעריהם וסייעו את המלך במלאכתו. וז"ש עם המלך במלאכתו ישבו שם: (כד) בני שמעון נמואל. הוא ימואל: יריב. הוא יכין: זרח. הוא צוחר ואוהד לא נחשב כאן. אפשר לא יצאה ממנו משפחה חשובה כפ"ע: (כה) שלום בנו. פי' בנו של שאול: (כט) ובבלהה וגו': (לא) ובבית מרכבות וחצר סוסים. המעיין ביהושע יראה ששמה מדמנה וסנסנה האמור שם. ויפורש בזה מ"ש (גיטין ז) מאי דכתיב קינה ודימונה כו' אלא מעתה צקלג ומדמנה וסנסנה והנה דולג המקשן רבים מהעיירות הכתובים מן קינה ועד צקלג ומדמנה וסנסנה והיינו הוא דקשה ליה על אלה משום דעלם שמותם בית המרכבות חצר סוסים. ומדוע כתוב הכא מדמנה וסנסנה: (לט) וילכו למבוא גדור עד למזרח. היינו שהיו יושבים במערב גדור והלכו דרך מבוא גדור עד עבר הירדן מזרח'. לכן משבט ראובן: (מ) שקטת ושלוה. שקטת היינו מן המלחמה מן אומה זולתה. ושלוה במגורתם שאין ביניהם מחלוקת: כי מן חם היושבים לפנים. ר"ל יושבים שם מן אז חלוקת הארץ לבני נח. ולא היה להם מלחמה מעולם ע"כ שקטת: (מא) ואת המעונים. היינו אומה מעון: (מב) בני ישעי בראשם. ישעי הוא ממשפחת אחרחל משבט יהודה אלא מפני שיהודה עלה עם שמעון במלחמה היה ישעי זה מיהודה ראש לבני שמעון:

ה (א) ולא להתיחש לבכורה. פי' שלא נתנה הבכורה ליוסף אלא ליטול פי שנים כבכור. אבל יחוס הבכורה נשארה לראובן וז"ש לקמן. בני ראובן בכור ישראל (אכ"ה עיין בילקוט): (ד) בני יואל. כאלו כתיב בני כרמי יואל ובני יואל וגו' שמעיה בנו היינו בן יואל בן שמעיה: (ו) בארה בנו. הוא אביו של הושע הנביא. והיה נשיא לראובני. בעת גלות אשור: (ז) ואחיו וגו'. היינו בנו חנוך ופלוא היו מתולדותם נשיא יעיאל וזכריה וכן אותם שמנו להלן היו ראשים: (ח) הוא יושב בערוער. פי' בן ראובן יושב בערוער. והוא לפון מואב ונחלת סיחון: ועד נבו ובעל מעון. הוא גבול סיחון לאורך מדרום לצפון: (ט) ולמזרח ישב עד לבא מדברה למן הנהר פרת. היינו שגבולם היה במזרח מן הנהר פרת עד לבוא מדברה: כי מקניהם רבו בארץ גלעד. גלעד לא היה מנחלת ראובן כ"א מנחלת גד. אלא שאח"כ הרחיבו הגבולין. ונפל ראובן מחלק גד חצי ארץ הגלעד וחצי ארץ בני עמון שכנגד גלעד. שנפלה מסיחון כמ"ש עמון ומואב טהרו בסיחון והתפשטו עוד למזרח עד לבוא מדברה: (יא) ובני גד לנגדם. היינו שהתפשטו יותר לצפון היינו חצי הגלעד השני והבשן עד סלכה: (יב) ושפט. הוא אבי אליפע בן שפט: (יד) אלה בני אביחיל. היינו אלה שבעה הנזכרים: (טו) אחי בן עבדיאל. הוא היה להם הראש: (יז) בימי יותם מלך יהודה. הזכירו לכאן בד"ה של שבטי ישראל. כדי שיתיחסו לימי אדם צדיק: (כא) וישבו מקניהם. הוא שם הכולל. ואח"כ פרט גמליהם כו': (כג) ושניר והר חרמון. ההר בארבעה צדדיו. נקרא כל צד בשם אחר. מצפון צידונים קראוהו שריון. והאמורי ממערב קראוהו שניר. ולמזרח נקרא שיאון. ולדרום נקרא חרמון. והם ישבו במערב ודרום ההר ולמה הוצרך להם כל כך ע"ז אמר המה רבו וגו': (כו) רוח פול מלך אשור ואת רוח תלגת פלנסר. פירש"י אינו עגל מלבוא עליה ג' פעמים א' בימי פקח לקח את כל ארץ נפתלי והוא בשנת ד' לאחז. ב' בשנת י"ב ויער וגו' פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה. וזה י"ב לאחז תחלת מרד של הושע לאחר שעברו שמנה שנים. וכל זה נלמד מסדר עולם. ג' בשנת לחזקיהו והוא ט' למרד של הושע לקח שומרון וגלו כולם עכ"ל וכן הוא בס"ע ע"ש ולפ"ז נפתלי

נפתלי וזבולון גלו תחלה ואח"כ ראובני וגדי אבל בערכין אמרו משגלו ראובן וגד בטלו היובלות משמע שהם גלו תחלה ואז התחיל זמן שאין כל ישראל על אדמתן. וכן משמעות הכתובים (מ"ב ט"ו י"ט). בימי מנחם בן גדי בא פול מלך אשור. ואח"כ כתי' בימי פקח בא תגלת פלאסר מלך אשור. הרי פול מלך תחלה. וגלות נפתלי היה בימי תגלת פלאסר וי"ש כאן בד"ה את רוח פול וגו' ואת רוח תלגת וגו' היינו בין סוף מלכות פול ותחלת מלכות פלאסר. היינו שזה התחיל לגלות וזה גמר. ובגלות נפתלי כתיב תגלת לבד. מבואר שראובן גלה תחלה והא דאמרו חז"ל שמונה שמות היו לו פול כו'. היינו לכל אלו מלכי אשור. אבל כל א' מלך בפני עצמו. וכך הוא החשבון שהושע מלך י"ט שנה משנת ד' לאחז עד שש לחזקיהו. וכשמלך הושע ע' שנה כלה י"ב לאחז. כמ"ש (מ"ב י"ז א') בשנת י"ב לאחז וגו' באותו זמן עלה מלך אשור ויאסרהו בית כלא שנה א'. הרי יו"ד שנים להושע. וכשהוציאו מרד בו. וכתשע למרדו כתוב בשנה התשיעית להושע לכד מלך אשור כו' היינו תשיעי למרדו. ולפ"ז נ"ל דגלות ראובן קודם ד' לאחז ושני הדיעות פליגי בהו אמוראי בפתיחתא דאיכה רבתי וז"ל כיצד גלו ר' אומר שבט ראובן גלו תחלה כו' ורבי נחמן אמר זבולן ונפתלי גלו תחלה כו' ע"ש: (ל) אלעזר הוליד את פנחס וגו'. כלהו כהנים גדולים קחשיב: (לו) ויוחנן הוליד את עזריה. הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה כו', ערש"י ורד"ק. שהכריעו לפרש כמ"ש ירושלמי דהוא עזריהו שהי' בימי עוזיהו כו'. וגם ע"ז תימה מימות שלמה ועד עוזיהו לא היו אלא ב' כהנים גדולים. ועוד קשה הרי אמריה כהן בימי יהושפט. אלא נראה כי הוא יהוידע שהיה בימי יואש והוא עזריהו השני. ולפי שעתליה המרשעת פרצה את בהמ"ק ובטלה עבודה. ויהוידע תיקן את הכל. נאמר עליו אשר כהן בבית וגו'. וי"ב כהנים גדולים שהיו בפני הבית היינו מצדוק ועד שריה ויהוצדק בן שריה הלך גולה ולא היה כ"ג כלל. ויהושע בנו הי' כ"ג בבית שני. ומ"ש יהושע בן יהוצדק כ"ג. הוא ע"ד דוד בן ישי מלך ישראל. ויהושע בן יהוצדק קדם לעזרא בן שריה מפני שיהוצדק היה בכור. ויהושע ממלא מקום אבותיו הוי לכן קדם לו: ו (ה) יחת בנו זמה בנו. קצר כאן הכתוב שמה בן יחת וזמה היה בן שמעי. כמ"ש לקמן פ' ל"ז גבי אסף בן ברכיה. וכן קצר שם. לבני בן גרשון (עיין רד"ק) והוא דרך הכותב ד"ה לדלג ולקצר משפחות באמצע או כשגיע למשפחה המפורסמת שהיה ביניהם פוסק או כשמזכיר איזה מפורסם גדול מקצר משפחה הקודם לו: (ז) בני קהת עמינדב. הוא יצהר דלעיל: (ח) אלקנה בנו ואביאסף בנו. קאי אקרח ששלשה הללו היו בני קרח: ואסיר. היינו בן אביאסף כמ"ש (לקמן כ"ב) בן אסיר בן אביאסף בן קרח: (י) ובני אלקנה. היינו נמי כאלו כתיב אלקנה בנו ובני אלקנה עמשי ובני עמשי אחימות בן אחימות אלקנה ובני אלקנה צופי וגו': (יג) הבכור ושני. הוא יואל: (יד) לבני בנו. פי' של מחלי: (טז) ואלה וגו'. פי' הנזכרים למעלה: ע"י שיר. כמו על השיר: ממנוח הארון. פי' בבית עובד אדום ואילך: (יז) יהיו משרתים. היינו שיהיו משרתים. ומפרש אלה ובניהם היו נחלקים לג' כתות על אסף הימן וידותון: (כ) מחת. הוא אחימות: (כא) יואל. הוא שאול: עזריה. הוא עוזיהו: צפניה. הוא אוריאל: (כד) אסף בן ברכיהו וגו'. לא נזכר כלל למעלה: (כו) בן אתני. הוא יאתרי: בן עדיה. הוא עדו: (כז) בן איתן. הוא יואח: (כט) ובני מררי. לעיל יחסן בני מחלי וכאן יחס למושי בן מררי: איתן. הוא איתן הנזכר בשעה שנטע הארון מבית עובד אדום לירושלים. אבל בירושלים מונה שם השלישי ידותון: (לג) ואחיהם הלוים. פי' שאר הלוים: לכל עבודת המשכן. היינו לסייע לכהנים בשחיטה והפשט ונתוח ושאר עבודה שזר כשר בהם: (לד) ואהרן ובניו מקטירים וגו'. ר"ל כל העבודות שאינן כשרין אלא בכהן: (לה) ואלה בני אהרן למשפחות הקהתי. כי משפחות הקהתי נחלק לשני כהנים ולוים. ע"כ אמר ואלה בני אהרן וגו'. כי להם היה הגורל. חסר כאן תיבת ראשונה האמור ביהושע: (מד) ואת עשן. הוא עין האמור ביהושע. ולא מנה כאן אלא שמנה ערים מפני שחסר יוטה האמור ביהושע: (מה) וממטה בנימן וגו' לא חשב כאן אלא שלש עשרה עיר מפני שחסר כאן גבעון: (מו) ולבני קהת הנותרים. הייע שאר הלוים שמבני קהת. ולפי שיצאו ממנו כהנים אמר על הלוים הנותרים. ולא הזכיר כאן אפרים ודן האמור ביהושע: (נא) ויהי ערי גבולם וגו'. כל הערים היו מ"ח כמ"ש ועליהם תתנו מ"ב עיר. וזה פרטן. בני אהרן נטלו י"ג ערים מיהודה ומשמעון ט' ומבנימן ד' ועיר מקלט א' חברון: ובני קהת הנותרים. י' ערים מדן ואפרים וחצי מנשה ועיר מקלט א' שכם בהר אפרים. ובני גרשון י"ג ערים מחצי מנשה שבעבר הירדן. ומיששכר ונפתלי ואשר. ושני ערי מקלט את גולן בבשן ואת קדש בהר נפתלי. ובני מררי י"ב ערים מגד ומראובן ומזבולן ושני ערי מקלט בעבר הירדן. בצר במדבר. וראמות גלעד לגדי: ז (א) ישוב. הוא יוב: (ב) ראשים לבית אבותם. ר"ל כל המנוים הללו הם ראשים: גבורי חיל לתולדותם וגו'. פי' במספר דוד נמצאו גבורי חיל למשפחת תולע: (ג) ובני עזי. היינו עזי בן תולע: ובני יזרחיה. כאלו כתיב ובני יזרחיה ומיכאל וגו' וז"ש החמשה: (ה) ואחיהם לכל משפחות יששכר גבורי חילים. פי' האמורים לעיל שיצאו מבני תולע וגם מה שיצאו משאר בני תולע ומשאר בני יששכר כולם גבורי חילים: (ו) בנימן בלע. כאלו כתיב בנו בלע וגו': וידיעאל. הוא אשבל. חשב כאן מקצת בני בנימן הגבורים לסמוך לגבורי חיל של יששכר. והבלתי גבורים בבני בנימן חשב לקמן: (ח) ובני בכר וגו'. לא הזכירם בתורה. לפי שבימי משה לא הרבו בנים עדיין להחשב משפחה בפני עצמו. ובימי עזרא כבר הרבו: (יב) ושפים וחפים בני עיר. הוא עירי בן בלע: חשים בני אחר. הוא אחישחר בן ידיעאל. א"נ בני אחרחר בן בנימן הנזכר לקמן ח' א'. ס"ג שפים וחפים היו בני עיר חושם. והם בני אחר כנ"ל: (יד) אשר ילדה פלגשו. ר"ל גדלה והיא בעצמה ילדה את מכיר וגו': ואשריאל. הוא מבני גלעד: (טו) אשה לחפים ושפים. כמו מחפים ושפים (ערד"ק): ושם אחותו. ר"ל אחות שפים: ושם השני. פירוש וכן היה שם אחות השני היינו של חפים: צלפחד. ר"ל אשת צלפחד. כי צלפחד לקח מעכה השניה לאשה: (טז) ותלד מעכה אשת מכיר. זה הדבר שחזר לאמר אשת מכיר. כי אשת צלפחד נקראת ג"כ מעכה: ותקרא שמו פרש. לא שהיה בן מכיר אלא בנה מאיש אחר. שילדתו קודם שנשאת למכיר: ובניו אולם ורקם. ר"ל אבל בניו של מכיר המה החשובים לקמן. ולא בניו ממש כ"א בני בניו מבני גלעד. כמ"ש אלה בני גלעד בן מכיר: (יח) ואחתו המולכת. ר"ל אחות שפים נקראת מלכת. ונשאה גלעד וילדה לו את אליהוד. והוא שמידע: ואת מחלה. הוא חלק האמור בתורה: (כא) והרגום אנשי גת הנולדים בארץ הארץ שהיה של עוים. ופלשתים גרשום וישבו תחתם. ואמר הרגום. המה אותן הנולדים בארץ: כי ירדו לקחת את מקניהם. היינו בני אפרים שיצאו קודם הקץ. וצדה לא עשו להם לדרך ע"כ ירדו לקחת מקניהם: (כג) כי ברעה היתה בביתו. היינו שלידה היתה בעת רעה: ובתו שארה. היינו בת אפרים: (כה) ורפח בנו. היינו בנו של בריעה: ורשף. הוא בנו של רפח וכן כולם: (כח) בית אל. הוא דרום של אפרים: ולמזרח נערן. היינו למזרח אפרים. והוא עיר נערתה האמור ביהושע. ולמערב גזר ושכם הוא לצפון של אפרים: עד עזה. שהיה במקצוע מערבית צפונית של אפרים. וזה עזה של אפרים ולא היא העזה שביהודה: (כט) ועל ידי. כמו סמוך לו. היינו סמוך לאפרים היו בני מנשה ומונה הערים של מנשה: (לא) ומלכיאל אבי ברזית: הוא עיר שגדלו בה זיתים ומלכיאל היה אב של כל בני ברזית: (לה) ובן הלם. הוא חותם האמור למעלה והוא אחיו שמר דסליק מיניה: (לט) ובני עלא. כמו ובני ארח עלא ובני עלא ארח וגו': ח (א) ואחרח. הוא אחירם: (ב) נוחה ורפא. הם מפים וחפים: (ג) לא הזכיר כאן נעמן. ובתורה הזכירוהו. ואפשר הוא בן אביהוד בן בלע: (ו) ואלה בני אחוד. הוא אביהוד: אלה הם ראשי אבות. היינו האמורים למעלה מאבישוע ולהלן הם בני אחוד וראשי אבות ליושבי גבע: ויגלום. ואח"כ פירש מי הגלם נעמן הגלם: (ז) הוליד את עזא. פירש אחרי שהגלם: (ח) ושחרים. היינו שהוליד גם את שחרים ושחרים הוליד וגו': מן שלחו אותם. פירש אחרי ששלח את נשיו בגט. וחזר ונשאם. ומפרש שמות הנשים הא' חושים. והשניה בערא: (ט) ויולד מן חדש אשתו. פירש מאשתו שנתחדשה לו כעת. והיא בערא שלקחה תחלה: (יא) ומחשים. הוא אשתו השניה שהחזירה בשנית: (יב) הוא בנה את אונו. היינו שמר בנה: (יג) ובריעה ושמע. הם בני אלפעל: (יד) ואחיו ששק וגו'. בני בריעה. אע"פ שחושב בני אלפעל אח"כ חושב תחלה בני בריעה לפי שנולדו קודם לבני אלפעל: (כא) בני שמעי. הוא שמע: (כז) בני ירחם. הוא ירמות: (כח) לתולדותם ראשים. הם היו הראשים לכל התולדות שיצאו ממנו: אלה ישבו בירושלים. היינו האמורים למעלה: (כט) ישבו אבי גבעון. הוא יעיאל וקיצר כאן: (ל) ובעל ונדב. קיצר כאן נר. שהוא ג"כ מבני יעיאל. כמבואר להלן: (לא) ואחיו וזכר. קיצר כאן ומקלות כמבואר לקמן: (לב) ואף המה נגד אחיהם. פירש אחיהם הראשים הנזכרים. התנדבו לישב בירושלים ואותן שחשב כאן. היינו שכולם נפל בגורל לישב בירושלים בשביל כלל ישראל. וז"ש נגד אחיהם. פי' וישבו עם אחיהם הראשים הנזכרים למעלה: (לג) ונר קאי נמי אלמעלה. שגם הוא היה מבני יעיאל והוא הוליד את קיש ולא נר שמו אלא אביאל שמו. ונר הוא בנו אחי קיש. ע"כ יצא לחז"ל לדרוש על נר ע"ש שעשה נרות למקדש: ואת אשבעל. הוא איש בושת האמור במלכים כי בעל נקרא בושת. ובעת שמלך לא חשב הכתוב את איש בושת מפני שנולד אח"כ ולפיכך בטלה מלכות שאול ה' שנים אחר מיתת שאול עד שנתגדל איש בושת והוצלח למלוכה: (לח) בכרו. הוא שם הבן: (לט) ובני עשק אחיו. היינו אחיו של אצל: ט (א) וכל ישראל התיחשו. לפי שעדיין לא יחס דן ונפתלי. לכן חזר כאן לאמר וכל ישראל התיחשו. היינו שהתייחסו על ספר מלכי ישראל אבל הם גלו לחלח וחבור. ויהודה הגלה לבבל זה הדבר שהאריך ביחוסי יהודה ומקצר ביחוסי ישראל: (ב) והיושבים הראשונים. היינו אותם ששבו מהגלה. וישבו בעריהם ראשונה. המה הכהנים והלוים וגו': (ד) עותי. הוא עתיה האמור (נחמיה י"א ד'): בן עמיהוד. הוא בן עוזיהו: עמרי. הוא זכריה: אמרי. הוא אמריה: בנימן. הוא שפטיה. ובן מהללאל הנאמר שם קצרו כאן: (ה) עשיה. הוא מעשיה בן ברוך האמור שם: (ו) ומבני זרח. בנחמיה קיצר ולא הזכירם לכן המספר דשם אינו אלא שש מאות ששים ושמנה. וכאן נאמר ותשעים מפני שחסר שם בני זרח: (ז) ומן בני בנימן. קיצר כאן מ"ש התם. וחשב פה אחרים מה שלא חשב שם: (יא) ועזריה. הוא שריה האמור שם. וכאן חשב עזריה. וקיצר התם: (יב) בן פשחור. קיצר הכא ממ"ש התם ומעשיה הוא מעמשי דשם. ואפשר כי התם חשב הגבורים הגדולים. וכאן מונה כולם לכן נפחת שם המנין אשר כתוב כאן: (טו) בן זכרי בן אסף. הוא בן זבדי האמור שם: (טז) ועבדיה בן שמעיה. הוא עבדא בן שמוע: וברכיה וגו'. הוא מבני קהת ושם קיצר: (יז) ואחיהם שלום הראש. פי' ואחיהם של אלו הארבעה שלום היה הראש עליהם: (יח) ועד הנה. ר"ל מימי דוד ועד הנה: המה השוערים. היינו הנזכרים למעלה: (יט) שמרי הספים לאהל. פירש ששמרו על פתח ההיכל שלא יכנוס מי שאינו ראוי: ואבותיהם על מחנה ה' שמרי המבוא. היינו גם אבותיהם היו שומרים במדבר על פתח אהל מועד (ערד"ק): (כ) נגיד היה עליהם. היינו בכניסתן לארץ. (כא) שער פתח. שהיה עומד בפתח ממש: (כב) המה בחצריהם התיחשם. פי' יחוסן נכתבו על שם חצריהם שהיו נקראים בשמותן ע"ש עריהם וחצריהם: יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם: אמונה הוא ענין קיום והייט שיסדו לקיום עולם. שזה יהיה שוער וזה משורר (ערד"ק): (כג) והם ובניהם. ר"ל גם על בניהם יסדו כן: לבית ה'. הוא העזרה: לבית האוהל. זה ההיכל: (כד) יהיו השערים. פי' יעמדו השערים: (כה) ואחיהם בחצריהם. היינו אותן שחשב היו יושבים בירושלים. ואחיהם ישבו בחצריהם. והיה עליהם מעמדות לעתים שיבואו למקדש לשרת שם: שבעת ימים מעת לעת. עם אלה הנזכרים שהיו יושבי ירושלים: (כו) כי באמונה המה ארבעת גברי השערים. היינו שלום. עקוב. טלמון. אחימן. והיה הקיום עליהם להיות שוערים לעולם ומפרש ואילך העבודות המוטלים עליהם ועל שאר הלוים: והיו על הלשכות. לשכת הטלאים וכדומה: ועל האוצרות. היינו קדשי מזבח וקדשי בדק הבית: (כז) וסביבות בית אלהים ילינו: היינו שהיו שומרים בלילה וממונים לפתוח

השערים

השערים בבקר בבקר: (כח) ומהם על כלי העבודה. היינו נ"ג כלי שרת שהיו מוציאים בכל יום: (לא) באמונה. על מעשה החבתים לפי שהוא טרחה יתירה וקודמת אפילו לתרומת הדשן. לכן הזכיר כאן אמונה: (לג) בלשכת פטורים. הלשכה נקראת פטורים ע"ש יושבי הלשכה שהיו פטורים מן שאר עבודות ומפרש ואילך כי יומם ולילה וגו': (לד) אלה וגו'. עיין מה שכתוב לעיל ח' כ"ו: (לה) שב להזכיר מושבות גבעון. בכדי להסמיך אל פרשה שלאחריה. ופלשתים נלחמו: י (יג) וימת שאול במעלו וגו'. על שהם חטאים מת אותו צדיק. א' שמעל בנבואת שמואל להמתינו בגלגל זהו במעלו ב' שמעל באורי' ותומים כשראה ההמון הלוך ורב ויאמר שאול אל הכהן אסף ידיך זהו אשר מעל בה'. ג' בעמלק זהו על דבר ה' אשר לא שמר: ד' וה'. כשהלך לבעלת אוב. בתים רעות עשה. א' לשאול לבעלת אוב להעלות המת. מה שדורש עניינו מן המת. וז"ש הכתוב ושואל אוב בלשון שאלה ודורש אל המתים בלשון דרישה. וזה שאמר כאן לשאול באוב לדרוש: (יד) ולא דרש בה'. הוא שקיבל לשה"ר על נוב (אנ"ה מה נעשה בדברי הילקוט (שמואל כ"ח) תני על חמש חטאים מת אותו צדיק כו' ע"ש): יא (א) עצמך ובשרך אנחנו. לפי שיש שלשה שותפים. והעצם בא מן האב והבשר מן האם. לכן לבן שהיה קרוב ליעקב מצד האב ומצד האם אמר ליעקב אך עצמי ובשרי אתה. והנה דואג אמר על דוד עד שאתה שואל אם הגון למלכות. שאל אם ראוי לבא בקהל משום דקאתי מרות המואביה לכן כשבאו ישראל להמליך את דוד. הקדימו לאמר עצמך ובשרך אנחנו. היינו שניהם ישראלים גמורים: (ד) היא יבוס. היינו העיר: ושם היבוסי. הוא החומה: (ח) מן המלוא ועד הסביב. פי' כשעושין מבצר לעיר בונין חומות אבנים עגול סביב. ובכדי להגן על החומה מכלי משחית המפילים את החומה. עושין חוצה לה עוד גדר בעלת קצות וממלאין את הגדר עפר הרבה. והוא הנקרא מלוא. והוא בנה בתחילה מבחוץ המלוא ועד הסביב: ויואב יחיה שאר העיר. היינו הבתים שבעיר. מפני שיהושע שרף את ירושלים. והוא מלשון נחמיה ג' היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות: (יא) ישבעם בן חכמוני. ע"ז אביו אמר בשמואל יושב בשבת תחכמוני והכמוני הוא על שם חכם. ויתכן שפי' על שניהם: (יד) ויתיצבו. היינו שניהם הוא ודוד וכתיב כאן השדה מלאה שעורים ומ"ש בשמואל כ"ג י"א הוא היה מעשה אחרת זולת זה. כי שם כתיב שמה בן אגא ומלאה עדשים. ובלשון יחיד ויתיצב. היינו הוא לבד: (טו) על הצר. ושם כתיב אל קציר: ומחנה פלשתים. פי' אסיפת פלשתים ושם כתיב וחית פלשתים: (טז) ונציב פלשתים. היינו העומדים במצב המלחמה: והמשחית. המה העומדים עקיפין לראות אם יברחו הפושעים ירדפו אחריהם להשחית כלם: (כ) הוא היה ראש השלשה. שהיה בגבורים שלו שלשה מדרגות. שלשה ראשונים ושלשה שניים ושלשה שלישים. והוא היה ראש שלשה השניים ועד השלשה הראשונים לא בא (עיין רד"ק): (כב) מן קבצאל. היא עיר בעברי יהודה בדרום א"י. והיא עיר החכמה: אריאל. היינו שהיה ארי חזק כי אל לשון חוזק: (כה) על משמעתו. שהיה פקיד לשמוע דבר המלך. ולהשמיע להעם: (כו) וגבורי החילים עשהאל. היינו שהוא היה מן השלשה גבורים השניים האמורים למעלה. ושר על השלשים. ומספר השלשים הוא מן אלחנן עד אוריה החתי. והשאר דקחשיב כאן היו גבורים אבל עד השלושים לא באו והני ל"ו גבורים כולם צדיקים גמורים היו כמ"ש אשרי כל חוכי לו ל"ו צדיקים שהעולם מתקיים עליהם. וזכות מע"ש וצדקתם עומד להם במלחמה. לכן נבחרו אלו לבד לעמוד במספר. והשאר אע"פ שהיו גבורים. לא עלו במספר: יב (טו) והוא ממלא וגו'. היינו מ"ש למעלה כצבאים על ההרים למהר. כי מחמת המהירות עברו מיכל המים. כדרך שאמרו חז"ל נפתלי היה רץ על שבלים ולא כפפן: ויבריחו את כל העמקים. ר"ל את יושבי העמקים. והוא מ"ש למעלה ופני אריה פניהם: (יח) לך דוד. ר"ל מחמת יחוס עצמך ראוי לבוא אליך: ועמך בן ישי. ר"ל וגם ראוי לבוא אליך מחמת שעמך היתרון מן האב שאתה בן ישי: (כב) כי לעת יום. כמו אשר לעת יום: כמחנה אלהים. היינו היוצאים ממצרים. היו שרי האלפים שש מאות. וכן היה מספר מחנה דוד: (לב) יודעי בינה לעתים. ידעו להתבונן בכל דבר לפי העת והזמן כמ"ש חז"ל אחיתופל לא היה מתפלל תפלה אחת פעמיים. משום דהתפילות ראוי להשתנות לפי העת והזמן: ראשיהם. פי' כולם היו ראשי סנהדראות וכל אחיהם היו עושים על פיהם. ובאו ג"כ עמהם: (לג) בכל כלי מלחמה. ולמטה אצל ראובן כתוב כלי צבא מלחמה: (מא) מאכל קמח. היינו תבשיל כי היו קרובין והיו יכולין להביא עד שלא יתקלקל המאכל: יג (ה) מן שיחור מצרים עד לבא חמת. הוא גבול ארץ ישראל מן דרום עד צפון: (יד) ויברך ה' את בית עובד אדום וגו'. לפי התבונן ע"כ או שילדו ששה בכרס א' או בכל א' ילדה שני פעמים בחודש. לכן עולה בג' חדשים לכל א' ששה: יד (ב) כי הכינו ה'. שראה נור הוא אדום נכנע לפניו: טו (א) ויכן מקום לארון אלהים. היינו בנין אבנים: ויט לו אוהל. הוא יריעות פרושות מלמעלה: (ב) אז אמר דוד. היינו כי בתחלה חשב דויד האמור בכתף ישאו לא נאמר אלא לדור המדבר שהיה ראוי לישא בכתף כי העדה כלם קדושים ודור דעה ובדורו אין ראוי אלא לישא בעגלה. אבל כשראה פרץ עוזה אז אמר לא לשאת כי אם הלוים ולשרתו עד עולם: (יז) ויעמידו הלוים את הימן וגו'. פירוש שהעמידו את איתן הימן ואסף להיות משוררים: (יח) ועמהם אחיהם המשנים. היינו שהיו שוערים והעמידם להיות משוררים ולקמן מפרש כל א' עם כלי שירו שהיה ממונה עליו: (יט) והמשוררים הימן וגו'. ר"ל אותן המשוררים האמורים היו מקודם ממונים במצלתים להשמיע. וזכריה בנבלים. ומתתיהו בכנורות: (כד) ועבד אדם ויחיה שערים לארון. פי' הם היו כהנים וברכיהו ואלקנה היו לוים וכולם היו שוערים אלא זה לפנים מזה: (כו) ויהי בעזר האלהים את הלוים נשאי הארון וגו'. היינו הלוים לא נשאו את הארון רק הכהנים נשאו הארון אלא שראו הכהנים שאלהים בעזרם בהיות הארון נושא את נושאיו. היו נותנים אותו גם על כתפות הלוים והוא נושא את הלוים. וז"ש הלוים הנושאים את הארון ר"ל עם הארון: טז (ח) הודו לה'. פי' החזיק טובה: קראו בשמו. פי' ע"ד שמליצו באבות

כי כל מה שהיו עושין מייחסין להקב"ה. וז"ש ויקרא אברם בשם ה'. א"ש כאן קראו בשמו: הודיעו בעמים עלילותיו. עלילות. היינו החסד הגדול שמתנהג הקב"ה עם ישראל. בעת לה"ר ישראל איזה טובה מהטובות. ואח"כ מחסרהו הטובה ההוא בכדי להמציא מאד למחלתו היינו דבר שיכפר לו עונו בעה"ז: (י) התהללו בשם קדשו. פי' ראוי שתתהללו על שזכיתם להזכיר שם קדשו. וכן אמר ישמח בשם ה'. ר"ל ישמח בזכות שמזכיר שם ה'. דאם לא כן הל"ל בשמו. ובספרי אמר הכהנים מברכים במקדש שנאמר ושמו את שמי. בגבולין מנין ת"ל בכל המקום אשר אזכיר את שמי עכ"ל. ור"ל כי במקדש היו אומרים השם ככתיבתו והוא הנקרא שמי. אבל בגבולין אינו אלא בכינוי ואינו אלא זכר להשם. ז"ש זה שמי וזה זכרי כו'. והיינו מ"ש הספרי ושמו את שמי אינו אלא במקדש. ובגבולין מדכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי. כי זכרון השם גם הוא לישועה. כמ"ש אלה ברכב וגו' ואנחנו בשם אלהינו נזכיר וגו'. וא"כ ראוי להתהלל בשם קדשו: ישמח לב מבקשי ה'. היינו אם ראוי להלל מי שאינו אלא מזכיר בשם קדשו. גם הוא לו לישועה. כי יבוא אליו ויברכהו. כ"ש מי שמבקש ה' ראוי לו שישמח לבו: (יא) דרשו ה' ועזו. אמר למי ראוי לבקש ה' מי שיודע מדותיו של הקב"ה ומדות התורה הנקראת עוז. והוא שאמר מקודם דרשו ה' ועוז והדר בקשו פניו (אנ"ה אפשר לכוון בזה מ"ש חז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל): (יב) זכרו נפלאותיו וגו'. מופת נאמר על דבר הנמצא בעולם. אלא שהוא היפך הטבע ופלא הוא ענין חדש שלא נעשה בעולם עדיין. ויתכן האמור כה אמר ה' צבאות וגו' גם בעיני יפלא: (יג) בני יעקב בחיריו. כשיהיו עדיין בני יעקב נבחרו לו: (יד) הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו. אף שאנחנו אומרים אלהינו אעפ"כ בכל הארץ משפטיו: (יח) לך אתן ארץ כנען. אמר לך. היינו שא"י נתנה לאברהם. אבל הנחלה היינו ירושלים והר הבית והמקדש לא נתנה לאחד כ"א ירושלים לאברהם. והר הבית ליצחק. ובהמ"ק ליעקב. וז"ש חבל נחלתכם: (כב) אל תגעו במשיחי. אלו האבות. כד"א ולא נתתיך לנגוע אליה: (כד) ספרו בגוים את כבודו וגו'. היינו המון העם ובפניהם לא תוכלו לספר רק כבודו. אבל בכל העמים. היינו החכמים תספרו אף הנפלאות (אנ"ה שמע קול הברה. ולא כיון לבו. וע"כ כנ"ל. גוי הוא הנכבד. לכן דרשו חז"ל גוי מלמד שהיו ישראל מצויינים שם. ועם. אינו אלא קבוץ רב גם כי יהיו המונים וז"ש כאן בגוים את כבודו כי לאו כל מוחין סביל דא. כמ"ש הראני נא את כבודך אבל בהמונים די ספורי מעשה נפלאות): (כה) ונורא הוא על כל אלהים. המה הגלגלים ואישים השמימים. מה טעם וה' שמים עשה. לכן נורא הוא עליהם: (כז) הוד והדר. הוד היינו יופי עצמות כמו אור החמה שהאיר בו עצמית והדר הוא נגה הירח שמקבל מן השמש: (לא) ישמחו השמים ותגל הארץ. שמחה לא יאמר כ"א על טובה שנתחדש לו מעתה. אבל גילה נאמר גם על דבר ששמח בו כבר ואיפן לו ועד"ז יפורש (משלי כ"ג כ"ד) גיל יגיל אבי צדיק. כי הצדיק במעמד א' תמיד. ויולד חכם ישמח בו כי החכם מוסיף לקח בכל יום ע"כ כתוב ישמח בו וכן כאן בהיות אין כל חדש תחת השמש כתוב ותגל הארץ אבל למעלה מן השמש יש חדש ע"כ אמר ישמחו השמים (אנ"ה גם בזה שמע השומע קול הברה אי"ה יתבאר בידינו בביאור על משלי ואיוב): (לז) לאסף ולאחיו. היינו זכריהו ויעיאל: לשרת. היינו לשורר: (לח) ותסה. הוא ג"כ בן ידותון: (מא) ועמהם הימן וידותון. כמו עם הימן וידותון: (מב) ובני ידותון. הוא עובד אדום ותוסה:

יז (ד) לא אתה תבנה לי הבית לשבת כי לא ישבתי בבית. פי' אא"מ הר"ב זצוק"ל בא לו התשובה בלשון כפול. על שתי דברים שנדמה לדוד שעשה שלא כהוגן. הא' אנכי יושב בבית הארזים והוא שלא כהוגן כמ"ש העת לכם לשבת בבתיכם ספונים שנית מה שארון אלהים יושב בתוך היריעה. ובא לו התשובה. האתה תבנה לי הבית לשמי. וא"כ לא עת בא עת בית ה' להבנות. ומותר אתה לישב בבית ארזים. שנית מה שארון אלהים יושב בתוך היריעה בא התשובה כי לא ישבתי בבית: (ה) מן היום אשר העליתי את ישראל וגו'. הדבר דברתי את אחד שופטי ישראל. פירש אא"מ זצוק"ל ואמר בהיות מן השמים מעכבים על איש לקיים איזה דבר. אם שאין הזמן ראוי לכך. או שהאיש אינו ראוי לכך. לכן הכפיל הכתוב לאמר מן היום כו' את אחד שופטי ישראל כו': (ח) ואהיה עמך. שלא תהרג. ואכריתה את כל אויביך שתהרוג: ועשיתי לך שם כשם הגדולים. ז"ש מגן דוד. ותהי אימת אלהים על כל אויביו: (י) ובית יבנה לך ה'. פירש אא"מ זצוק"ל. ר"ל אחר אשר הכינות את לבבך בלבב שלם לבנות הבית מעלה עליך הכתוב כאלו בנית כמ"ש חנוכת הבית לדוד. כי גם הבונים לא עשו במעשה הבנין כלום כמ"ש חז"ל שנבנה מאליו והאבנים היו עולים על הדימוס. וכן אמר שלמה אם ה' לא יבנה בית וז"ש כאן ובית יבנה לך ה'. (אנ"ה אלה הארבעה פסוקים מלאתי מדברי אא"מ זצוק"ל ומעתה נשוב לדברי אא"ז הגאון זצוק"ל): (ט) ושמתי מקום לעמי ישראל. הוא כבוש הארץ: ונטעתיו. הוא חילוק הארץ כי כל אחד על מקומו כענין נטיעה: ולא יוסיפו בני עולה לבלתו. ובשמואל כתיב לענותו. דרשו חז"ל בתחילה לענותו ולבסוף לבלותו. ר"ל בתחילה היינו בבית ראשון לא נמסרו אפי' לענות. ולבסוף בבית שני היו משועבדים למלכים אלא שלא נמסרו לבלות: (י) ולמימים אשר צויתי שופטים וגו'. קאי אלמעלה ולא יוסיפו לענותו כאשר בראשונה ולמימים אשר צויתי שופטים וגו': (יב) וכוננתי את כסאו עד עולם וגו'. ג' פעמים כתיב כאן עד עולם. היינו אחת בעה"ז ואחת בעוה"ב ואחת לימות המשיח: (יז) וראיתני כתור האדם המעלה. ר"ל כמו האדם הראשון שהראה לו הקב"ה כל דור ודור: יח (ג) מלך צובה חמתה בלכתו להציב ידו בנהר פרת. ר"ל כשהלך דוד לחמת להציג לו סימן נצחון. וזהו להציב לו יד. אז לקח דוד את ארץ תועו מלך חמת והכה את מלך צובה בנהר פרת: (י) וכל כלי זהב וכסף. ר"ל ועם כלי זהב וכסף שלחו אל המלך דוד: (יז) הכרתי והפלתי. כתרגומו קשתיא וקלעיא: כ (ג) ובמגרות. פי' מגרות כפולות היו: (ה) אלחנן בן יעיר את לחמי. פי' שהיה מן בית לחם וכ"כ בשמואל בית לחמי: לאחי,

קאי לעיל על ספי רצה לומר אחי ספי והיינו גלית הגתי: **כא** (כ) וישב ארנן וגו' וארנן דש חטים. פיר' מעיקר' היה דש החטים. וישב ארנן וירא את המלאך ויברח בהחבאה: ו . בעת בניו. אע"ג דאינהו לא חזו רק שראו שנתחבאו אביהם היו עמו מתחבאים: (כח) ב..ת ההיא וגו' ויזבח שם. ר"ל אע"פ שמשכן ה' בגבעון היה זובח שם תמיד. לפי שראה שענהו ה' בפעם הראשון שזבח שם. והטעם שזבח שם פעם ראשון אמר ולא יכול דוד וגו':

כב (ג) ולמחברות. היינו מה שמחברים בדלת ובכותל: (ה) נער ורך. נער פיר' מעט השנים. רך הוא רכות המזג. כמו הרכה והענוגה: להגדיל למעלה לשם ולתפארת לכל הארצות. פיר' היינו מה שמגדלין ומפארים בית אלהינו לא לאורה ולא לתפארתנו הוא צריך אלא כשמגדילים ומפארים הבהמ"ק שיהיה מעולה על כל הבתים תפול אימת' ופחד על הרואים ומפרסמים לשם ולתפארת לכל הארצו': (ח) כי דמים רבים שפכת. ובית הזה יקרא מנוחה לכן צריך איש מנוחה לבנותו: **כג** (ד) מאלה לנצח. הוא מאמר דוד. וכאלו כתוב ויאמר דוד מאלה לנצח וכן מסיים הכתוב בלשון מ"ב אשר עשיתי להלל. ופירש מאלה מקצת אלה הנזכרים: לנצח. ע"ש שבכח השיר מנצחים ליה"ר: (ה) וארבעת אלפים וגו' מהללים לה' בכלים. פי' והעשרים והארבעה אלף לנצח האמורים למעלה. הם היו משוררים בפיהם. ואלו משוררים בכלים: (ו) ויחלקם דוד. היינו לכ"ד משמרות כדלקמן: (ט) בני שמעי וגו' אלה ראשי האבות ללעדן. פי' שגם מבני שמעי לקחו ראשי אבות ללעדן לפי שהיו בני לעדן הרבה. ובפסוק שאח"כ חשב בני שמעי והראשים שלהם משלהם: (יא) ויהיו לבית אב לפקודה אחת. היינו בימי עזרא אבל בימי דוד חשב אותן בפ"ע: (כד) אלה בני לוי. פירש אלה כ"ד ראשי אבות אשר ללוי. ובפרטן המה א' יחיאל ב' וזיתם ג' ויואל מבני לעדן ד' שלמית ה' יחזיאל ו' והרן מבני שמעי ללעדן. ז' יחת ח' זינא ט' יעוש י' בריעה בני שמעי לשמעי אלו י"ד לגרשון. א' שבואל ב' ורחביה מעמרם ג' שלמית מיצהר ד' יריהו ה' אמריה ו' יחזיאל ז' יקמעם מחברון ח' מיכה ט' ישיה מעזיאל אלו ט' לקהת. א' אלעזר ב' וקיש ממחלי ג' מחלי ד' עדר ה' ירמות ממושי. אלו ה' למררי. ס"ה כ"ד ראשי משמרות: (כה) כי אמר דוד וגו'. והוא טעם על מ"ש למעלה שנתן דוד אותם לעבודה מבן עשרים שנה למעלה. הוא מפני כי אמר דוד: (כו) וגם ללוים אין לשאת בכתף. אע"פ שצריכים לשאת הארון לק"ק אבל שם היו כהנים. לכן נתנ' דוד למשוררים מבן כ' ולמעלה ומפרש ואמר: (כז) כי בדברי דוד האחרונים. ר"ל לבסוף שראה שאין להם משא בכתף ולא שאר עבודה רק לשורר ולשוער ע"כ נתנם בן עשרים:

כד (ה) שרי קודש. היינו בעלי רוח הקודש: ושרי אלהים. היינו בני לוי כמ"ש דברים (יו"ד ח) ה' הוא נחלתו: (טו) לחזיר. לפי שבימי משה כלה בו מנין המשמרות והיו חוזרים הלילה לזכר זאת נקרא כאן חזיר: (יח) למעזיאו כ"ד. ומה שלא חשב למעלה כ"א עשרים מפני שאח"כ חושב ארבעה דהיינו איתמר בני שחור בני ידעיה בני חרים כמ"ש בנחמיה: (כג) ובני יריהו. פירש ובני חברון יריהו: (כז) בני מררי ליעזיהו בנו. פירוש של יעזיהו בנו. היינו שהם זכור ועברי שלשה. והמה במקום יעוש ובריעה ולאלעזר אחי קיש. ומה שהתחיל המנין כאן מן שובאל מפני שמנה הראשונים לא נשתנו בשמותם ואיידי שהתחיל למנות שמות המשתנים חשב גם יריהו ואמריה וכו'. אף על פי שלא נשתנו: **כה** (א) ויבדל דוד וגו' בכנורות וגו'. פיר' אלו הבדיל להיות משוררים בכלים והשאר ישוררו בפה: (ג) לידותון בני ידותון וגו' ששה. לא חשב אלא חמשה ואמר ששה והוא כי שמעי לא ניבא עדיין. אבל מפני שהיה ראוי לנבואה סתם הכתוב ששה: (ד) ורממתי עזר. שם אחד הוא כמבואר לקמן ל"א (עיין רש"י): (ט) ויצא הגו"ל. היינו יוסף הראשון גדליהו השני: **כו** (ו) ולשמעיה בנו נולד וגו'. ובפסוק שאח"כ מפרש מי הם בני שמעיה. עתני ורפאל וגו': (ז) אחיו בני חיל. חשב אחיו אח"כ לפי שנולדו אחר לידת בניו: (יב) לעומת אחיהם. שהם ג"כ כ"ד בתי אבות. היינו ח' מבני עובד אדום ז' בני משלמיהו. ה' בני שמעי' מן עובד אדום. ד' בני חוסה: (יד) לשלמיהו. היינו לבני שלמיהו ומפרש מי הם בני שלמיהו זכריהו בנו ונקט כאן זכריהו כי הוא הבכור: יועץ בשכל הפילו גורלות ויצא גורלו צפונה. היינו כי בני שלמיהו היה שומרים למזרח הלוים ששה ובני שלמיהו היו שבעה לכן הפילו גורל מי מבניו ידחה מן המזרח. ונפל הגורל על יועץ בשכל ונדחה ממזרח לכן כתיב ויצא גורלו צפונה: (טו) לעבד אדום נגבה ולבניו. פירש לבניו של עובד אדום נפל הגורל שיעמדו נגבה. היינו שנים נגבה. ושנים בבית האסופים נגבה: (טז) לשפים ולחוסה למערב. ובני חוסה היו ארבעה:

כז (ב) ישבעם. קחשיב הכא י"ב ראשים והמה מן הששה ושלשים גבורים אשר לדוד האמורים לעיל. וישבעם בן זבדיאל. הוא בן תחכמוני דלעיל: (ד) דודי האחוחי. והוא אלחנן בן דודו דלעיל: (ח) שמהות היזרח. ולעיל הוא שמה ההרודי: (טו) חלדי הנטופתי. הוא חלד בן בענה דלעיל: **כח** (ב) ויקם דוד המלך על רגליו וגו'. (הג"ה הנה בחזית פסוק א' אמרו דוד בנה את היסודות דכתיב ויקם דוד על רגליו עכ"ל עמ"כ שם. וכבואה הכתוב לידינו כעת. ראוי לידע ולהודיע מה ראו חז"ל על הדרש ככה. ומה הגיע אליהם מן הקושיא להוציא הדברים מפשטן והנה בביאורנו ההפרד שבין לשון עמידה וקימה. הוא שעמידה יובן בעומד על רגליו. או מלשון עכבה. ולשון עומד על גביו. לא אאריך פה כל פרטים ודרשות חז"ל ע"ז. ועתה באנו לברר רק לשון קומה ונאמר שלא הונח על ההעתקה מהישיבה אל העמידה. שלא כתיב (ראשית כ"ז י"ח) קום נא שבה. אלא הונח על העתקת האדם או החפץ מענין שהיה בו על ענין אחר אע"פ שלא התנענע גופו מהשכיבה או ישיבה אל העמידה כמ"ש ב"ר ויקם שדה עפרון דהוה דבר איגש זעיר ואתעבידת לבר נש רב. ויקל עלינו הבנת הכתוב. ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה'. כי בגות התעוררו רחמים גדולים. ובנסוע לכבוש עמים התפלל משה כביכול שיעתק מרחמים אל נקם להפיץ אויביו. ובירושלמי ברכות (בב"ר נ"ח) אמר רבי יוחנן מן הא תניק מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש כו' ומכל המצות כו' מן הכא ויקם וידבר אל בני חת וגו'. עיין דברי המפרשים. ולדברינו מלת ויקם קא קשיא ליה. ואמר שהכי פירושו שהועתק ונפטר מחיוב כל המצות שהיו מוטלין עליו. אל החיוב לדבר אל עפרון מעל עסק פני מתו: וכן (במ"ב י"ג כ"א) ויחי ויקם על רגליו. דרשו חז"ל על רגליו קם ולביתו לא הלך הייט דקא קשיא ליה הל"ל ויעמוד על רגליו אלא דקרא קמ"ל שלא הי' התחיה אלא העתקה לעמוד על רגליו. וכן דרשו כאן שנעתק דוד המלך מן הסכנה לבנות אל בנין היסוד. וגם בזה יתורץ קושית בעל מגן אברהם סימן א' סק"ג וז"ל ומיד ל"ד כדאיתא בגיטין א' עכ"ל. ובאר היטב כתבו להלכה. אלא ישהא מעט. ומע קרא לק"מ כי בגיטין לא אמרו אלא יישן ועמד. והסוף כיון על השוכב על מטתו מיד כשיעור משנתו יקום בזריזות ר"ל יעתק מן השינה בזריזות אל עבודת בוראו. ולא יפסוק בהרהורים זולתו): לארון ברית ה' ולהדום רגלי אלהינו. היינו אגרות בית אלהינו כמ"ש לקמן שלמה בנך יבנה לי בית ואגרות וכן נאמר השמים כסאי והארץ הדום רגלי היינו כאשר השמים כסא ד' רוחות העולם המה ד' רגלי הכסא והארץ שבין רגל לרגל נקרא הדום רגליו וכן כאן כאשר ה' בהיכל קדשו הוא מקום כבודו ואז האגרות בית אלהים הדום רגליו:

(דה"י ב) **יד** (א) ויעש אסא הטוב והישר בעיני ה' אלהיו. בספרי פליגי ח"א טוב בעיני אלהים והישר בעיני אדם וח"א טוב בעיני אדם וישר בעיני אלהים וכאן למ"ד ישר בעיני אדם קאי ועיני ה' קאי למעלה על הטוב ולמ"ד הישר בעיני אלהים אדסמיך ליה קאי (הג"ה כאשר אזכה להדפיס אי"ה הגהות אא"ז הגאון זצוק"ל על הספרי יראה הרואה בפרשה ראה כי הכותב דכאן לא ידע ואשם ושם נרחיב פה לתקן כאן): (ב) ויסר את מזבחות הנכר והבמות וישבר את המצבות. מזבח הוא הקבוע ובמה ומצבה הם במקרה ולפרקים אלא שמצבה הוא מאבן האחת ובמה בנויה מאבנים ומצבה אינו אלא לנסך ובמה לעולות ומזבח לכל הקרבנות: (ג) לדרוש את ה' ולעשות התורה והמצוה. היינו גם במעשה העבודה ראוי להקדים ידיעת האל. כמש"ל דע את אלהי אביך ועבדהו. ואח"כ יעשה כתורה לסור מרע. ואח"כ יקיים המצוה כאמור ואח"כ ועשה טוב: (ד) ואת החמנים. אשרות היו עושים ללבנה ומה שהיו לעבודת השמש נקרא חמנים מן שם חמה: ותשקט הממלכה. כי מלך ימלוך על שני אופנים אם שמולך מעצמו ביד חזקה. או אם שכולם רוצים בו וממליכים אותו עליהם. וז"ש כאן הממלכה (הג"ה מה נעים לפ"ז הכתוב (שמות י"ט ו') ממלכת כהנים וגוי קדוש. ואפס מקום פה להאריך בשאר הכתובים ממלכות): (ה) כי שקטה הארץ. היינו מרחוק ואין עמו מלחמה מקרוב (הג"ה גם בזה שכח הכותב מה שכתב לעיל (א' ד' ט') שקטה ושלוה ע"ש וע"כ כצ"ל כי שקטה הארץ ממלחמות מלכים אחרים ואין עמו מלחמה ר"ל שאין העם לוחמים עם המלך בקרב הארץ): (ו) חומה דלתים בריח. ואם אחת משלש אלה לא יעשה לה בטלה המבצר: כי דרשנו את אלהינו דרשנו. כופל המלות להורות כמש"ל פסוק ג' דריש' את ה' ודרישה השני לתורה ולמצוה: (ז) נושא צנה ורמח וגו' מגן ודורכי קשת. היינו כי הלוחם ראוי שתחלה יקדים התבולה לעצמו שלא יהרג ואח"כ ישא זיין ללחום ולהרוג: (י) בין רב לאין כח. כי לפי הטבע נצוח המלחמה ע"י גבורה וכ"ש אם רבי' וז"ש אין עמך לעזר בין רב. היינו אופן היותר מועיל לאין כח הוא האופן הפחות יותר: כי עליך נשענו ובשמך באנו. היינו נשענים עליך במה שנקראת אלהי ישראל: ובשמך באנו. הוא במה שאנו מזכירין שמך תמיד (כמש"ל ט"ז א'): (יב) לאין להם מחיה. שאין להם מתום בבשרם ע"ש מחית בשר חי: (יג) ויבוזו את כל הערים וגו' וישבו צאן. רכוש וכל דבר שאין בו רוח חיים מיקרי ביזה ובעלי חיים נקרא שבי: **טו** (ג) וימים רבים לישראל. היינו ארבע גליות ללא אלהי אמת זה בבל כמ"ש כל הדר בח"ל כמי שאין לו אלוה וללא כהן מורה זה מדי (הג"ה זה השומע מפי אא"ז הגאון לא השמיע לנו שמך הדבני'): וללא תורה. זה גלות מוקדון שכתבו על קרן השור כפרו בתורת משה רבכם: (ד) וישב בצר לו זה גלות האחרון. כמ"ש והיה באחרית הימים האלה ושבת עד ה' אלהיך בצר לך וגו' וגם רמז לשלשה חלקי התורה היינו האלות הברית ותורה שבע"פ ותורה שבכתב וז"ש ללא אלהי אמת זה האלות (הג"ה גם זה לא אבין אלא בדוחק) וללא כהן מורה זו תורה שבע"פ וללא תורה זו תורה שבכתב: (ז) חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעולתכם. הוא ע"ד הכתוב ירמיה ל"א כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמע' כי יש שכר לפעולתך וגו' והיינו כי שתים עשרה אמנו רחל האחת מבכה על בניה כדרך שבכו אבות העולם זאת שנית תעשה כסות דמעה את מזבח ה' לכפר על חטאי בניה בטענתה ואני לא קנאתי לצרה שלי ומפני מה קנאת לעבודת כוכבי' שאין בה ממש כו' כדאיתא בפתיחתא דאיכה רבתי ז"ל מאנה להנחם על בניה כי איננו ר"ל הקב"ה איננו אצלם כמ"ש בזוהר וע"ז השיב לה כה אמר ה' מנעי קולך מבכי היינו על בניה כי יש שכר לפעולתך ע"י משיח בן יוסף ועיניך מדמעה היינו על טענתה שמסרה הסמנים לגאה עי"ז יש תקוה לאחריתך ע"י משיח בן דוד דקאתי מלאה ושבו בנים לגבולם (הג"ה הראית כי דבר גדול התחיל לברר ולא סיימוה אך אם אשה לו שמעני מה שהרחבנו לבאר רות ב' ג' ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה הנראה שהם כפל דברים במלות שונות ומהפלי ותפקי להסיר הכלל הזה המאומם מתורת אלהינו ובאנו לומר כי הפרש גדול בין פעולה לשכירות והוא פעולה יאמר על התשלום גמול על כל מלאכה ומלאכה בפני עצמה כדרך החייט והרצען ולא יפסיד בעל החפץ אם ימשוך המלאכה או אם מהר ימהרנה בזמן קצר ושכירות הוא הגמול עבור משך זמני כשכיר יום או שכיר שנה בשנה יעשה מלאכה אחת כל ימי מיגר או השנות המלאכה פעמים רבות או מלאכות רבות עדי ישלם זמן הקו והנה מעשה הרועה אינה מלאכה נפרדת כ"א משך שמירת הצאן אמר נקבה שכרך עלי והיה שכרי והחליף את משכורתי וכן המינקת משתלמת עבור כל משך ולא עבור כל יניקה ויניקה אמרה והניקהו לי ואני אתן את שכרך ולהיות כי את כל מעשה יבוא אלהים במשפט לשלם גמול כל דבר ודבר בפרט אמר זאת פעלת שעי פעולת צדיק לחיים והטיב לאדם כפעלו ובאיוב ז' ב' נפרש אי"ה חומר הכתוב כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו ובדברינו אלה נודע המוקשה לחז"ל (נדה ע"א א') מאי שכר פרי הבטן היינו שהל"ל פעולת פרי הבטן ומשני א"ר חמא בשכר שמשהין עצמן על הבטן. היינו ממש שכר זמנו. וגם יתכן הכתוב (ראשית ל' י"ח) נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי. הוא כי גמול הזה. תמורת הכנעת לבבה כל ימי היות שפחתה לאישה. ויתבאר אלינו חומר המאמר באבות פ"ב א' והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. עיין מ"ש הרמב"ם ובעל דרך חיים ותוי"ט לייסב כל הקושיות הנופל על המאמר ההוא וכן האפור

סוף

סוף פ"ב ודע שמתן שכרן של לדיקים [illegible] אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס העיד ר[illegible] העולם הזה נתחבטו כל המפרשים כי יעודי תורה תמיד לא יחסו אל [illegible] ודת המלוה מפני השכר ולא עוד אלא שהקב"ה בעלמו אמר מי יתן ו[illegible] גו' למען ייטב להם. ואמרו בר"ה ובפסחים האומר סלע זו לצדקה בשביל [illegible] בני ובשביל שיהיה לי חלק לעוה"ב הרי זה לדיק גמור ומ"ש רש"א שאני לדקה [illegible] המלות שנאמר בו בחנוני נא בזאת עכ"ל ואם כדבריו מה הקשו חז"ל מזה המאמר על טורש דכתיב ביה די להוון מקרבין לאלה שמיא ומללאין לחיי מלכא ובנוהי. והלא בקרבנות לא כתוב בחנוני ועוד פתח בעבדים ומסיים במשמשין ומ"ש רש"א להלק כי עבודה הוא קשה ושימוש הוא במלאכות קלות עכ"ל עליו הראיה וכן מ"ש הרמב"ם פרס הוא הגמול לאדם שאין לו טובה עליו שהינו העקידה שער מ"ד קכ"ו א' וביותר מקשה על מאמר הנ"ל המובא באדר"נ פ' ה' וז"ל אנטיגנוס איש סוכו אומר אל תהיו כעבדים כו' כדי שיהיה שכרכם כפול לע"ל עכ"ל הראית הומר מאמר כזה שסופו סותר את ראשו ערו עד היסוד בה. ולייש את כל אלה נקדים כי הנה בעל הגמולות כעל כל ישלם גמול כפול. הראשון יקרא פעולה היינו עבור כל עבודה ועבודה פרטית כנ"ל ובהיות המעשה בעולם ההוא נפסד כמו כן הגמול בעוה"ז שהא בשהא. והן הגמולים הנמצאים בתורה הגלוי לכל העמים. ועוד אחת היא כמו שראינו במלכותא דארעא. אם ישרתנו איש באיזה מלאכה פעמים רבות. הנה לבד אשר יושיט לו המלך גמול כל מלאכה ומלאכה. ובהשלם המלאכות כולם יגמלאו שנית איזה טובה עבור כל משך שירותו לפי נדבות לבו ועושר כבוד מלכותו ק"ו למלכותא דרקיע כי ישלם שניס לרעהו הישראלי אשר עבדו כל ימי היותו חיים על האדמה והנה גמול השני אשר לפי נדבות לבו יתעלה כביכול ולא לפי פעולה האנושים א"כ אין חקר וקץ לגמול ההוא ולא מלא הקב"ה כלי העוה"ז מחזיק ברכה הסיא כ"א בעולם הנלחי וע"כ לא השבאר בתורה הגלוי לכל העמים הגמול ההוא השנית עבור משך הזמן וההוא יקרא לה שכר ט' וז"ש שכר מלוה בהאי עלמא ליכא וגם יאמר ה"ז מתן שכר כי אינו לפי הדין וז"ש ודע שמתן שכרן של לדיקים וע"ש ודע דייקא ואם בזה יפורש אלינו האומנם ידוע למו גמול הפרטי והיינו גמול הנפשי ונוכל לשקול בהם המלות אם קלה או חמורה הזהיר התנא הוי זהיר בקלה כבחמורה כי אם שמעזוב מלקיים הקלה תפסל היותך עובד ה' כל הימים והפסיד גמול הנלחי שנשתלם עבור משך עבודה אם בקלות או בחמורות וכי יותן לאיש שנית עד"ז אמר התנא שאין אתה יודע שכרם של מלות: והנה שני הגמולים הנ"ל אחד הם בבטן המלוה ואני הדבר נקרא בלשון חז"ל פרס ועבד נקרא העובד את רבו בכל מיני עבודתו ובכל זמן ושימוש נקרא באיזה עבודה פרטים או באיזה זמן ומבואר האמור אל תהיו כעבדים היינו העושים מלאכתם רמיה לברר רק איזה עבודה שיקבל עליהם הגמול מיד אף אם יהיה חצי הגמול וז"ש המשמשין את הרב על מנת לקבל ר"ל לקחת מיד פרס ר"ל חצי הדבר כי עי"ז יבא לשקול הקלות והחמורות אלא היו כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס אלא משליכין את הגמול אשר בעוה"ז אחרי גוום כ"א לתכלית גמול הנלחי והוא שאמר באדר"נ כדי שיהא שכרכם כפול לע"ה. ומעתה מתורן כל קושיות המפרשים עיין עליהם וזה הדבר שבירך טוצו את רות שישלם לה ה' פי שנים כאשר ישלם לרעהו הישראלי העמוסים מני בטן היינו פעולת כל עבודת פרטים ושכר חלף משך העבודה טולה אף כי נשתהא איזה משך בגיותה לא יופחת לה מן השכר. וזה ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה בלי גרעון השנית. וכאשר בא ישעיה (מ' י"ב וס"ב י"א) ורפא לישראל הנה אדני אלהים בחזק יבא וזרועו מושלה לו היינו כי ידבר עמים תחתינו המו גוים ממו ממלכות יאמר נא ישראל קטנתי מכל החסדים ויוכה לי כל זכיותי על כל הרעה הגדול הזה ומה יש לנו עוד לזעוק אל המלך לזכות להגות מזיו השכינה עם כל העדונים אשר עין לא ראתה וז"ש הכתוב הנה שכרו היינו גמול עבור המשך והוא גמול הנלחי כנ"ל אתו ר"ל שמונה אללו רק פעולתו לפניו ר"ל פעולת הוא הגמול הפרטי אשר בעולם השפל הוא ההולך לפניו לנקום נקם וכן אמר בירמיה כי יש שכר לפעולתך וע"י גמול הפעולה ושבו בניס מארץ אויב וע"י השכר הנלחי ויש תקוה לאחריתך היינו תכלית הנלחי וז"ש כאן וכתאו גוי בנוי וגומר ואם יאמר נא ישראל קטנותי כו' ע"ז אמר חזקו ואל ירפא ידיכם כי יש שכר לפעולתכם כו': (ח) ויחדש את מזבח ה'. היינו שעשה מהם נפוי למזבח. כדרך שמלינו בקרח וירקעום לפוי למזבח: (טז) רק לבב אסא היה שלם. היינו לפי שסלח לבן הדד העיד עליו הכתוב שלא היה זה אלא שגגת מעשה אבל לבו היה שלם: טז (י) ויכעס אסא אל הרואה. אע"פ שלבב אסא היה שלם אבל לא אמר הרואה בלשון כה אמר ה' כדרך הנביאים כולם לכן דמה כי הרואה הוציא מלבו כי גם מן העם הוכיחו לו ע"ז לכן וירצץ אסא מן העם בעת ההיא: (יא) הראשוני' והאחרוני'. הראשונים הוא קודם שסלח לבן הדד והאחרוני' הוא אחר שסלח: (יב) ויחלא אסא וגו' ברגליו. הוא לפי דכתיב וירצץ אסא מן העם היינו ברגלים נענש מדה כנגד מדה: יז (ג) ויהי ה' עם יהושפט כי הלך בדרכי דוד אביו הראשונים. פי' שהלך בדרכי דוד. וגם בדרכי אביו הראשונים היינו הראשוני' דכתיב גבי אביו והוא קוד' שסלח להדד: (ו) ויגבה לבו בדרכי ה'. כי המתגא' בדרכי ה' מאמין להוסיף כ"ש: לו (כא) למלאות דבר ה' בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה. עפרש"י שכתב והאחר שתומים גם כי לא עלה בידי רש"י כ"א ס"ס שמישין גם מה שכתב שנת היובל האחרונה נחשב להם לשון שהרי בעונם גלו ממנה דברי תימה הם כי לא די שגלו בעונם אלא שנענשו על שגלו (ואם לפ"ז יענשו על כל השמיטין ויובל שבטלו בימי גלותם שבעים שנה שיגלו בעונם) גם חשבון המלכים שכרש"י בנביאים אינם כדוקדקים. ובכמה מקומות סותרים זה את זה כי כמה מלכים שמלכו בחיי אביהם וכמה מהמלכים שעמדו באמצע שנה ומונין השנה לזה ולזה ומ"ש רש"י קי"א שנה בתחלו בימי השופטים. וארבעים שחטאו אחרי גלות הושע עד שחרבה ירושלים קשה למנות החשבון ועוד כי ניכף רש"י כל פרטי השנים כולם כאחד והלקם לשמיטות והרבה מהן שחטאו ולא הגיע לשמיטה אחת ופעם שחטאו ה"י שנים ועברו בהם ג' שמיטות גם יובל (אני נכד הלעיר ידעתי דברי האומרים כי אין זה פירש"י ממש על דברי הימים):

דברי מנחת שי הימים

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) אדם. אל"ף של אדם רבתי מכל אלפין שבמקרא שבו התחיל הקב"ה לברא את הכל ובו גמר את הכל ועיין בס' אות אמת סוף מדרש רות וזוהר פרשה מצורע סוף דף נ"ג ובספר פענח רזא ריש פ' בראשית ומסורת הבריה הגדול ריש ד"ה: (ה) ותבל. ברוב ספרים ישנים שלפני הכל וא"ו אחר הי"ו: (ו) ודיפת. בדל"ת ובס' בראשית וריפת ברי"ש ויש בו דרש הביאו רש"י ז"ל וסימן ראשי שמות ספריסון. פרשת בראשית הנקרא ראשית ברי"ש. נכתב וריפת ברי"ש ובד"ה נכתב ודיפת בדל"ת כשם הספר שנקרא דברי בדל"ת ובמס"ג אות דל"ת חשיב לסו באלפא ביתא מן חד ותד חד דל"ת וחד רי"ש: (ז) ורודנים ברי"ש ראשונה ובחומש כתוב בשני דלפי"ן ויש דרש בב"ר פרשת ל"ז הביאו רש"י ז"ל. ובמסורת דלעיל חשיב נמי הנך בהדייהו: (ט) ורעמא וגו' ובני רעמה. במקצת מדויקים שניהם באל"ף וכן נמסר בהדיא במסורה שלנו פרשת נח: (יא) לודיים. לודים קרי ויש בו דרש בב"ר פרשת ל"ז הביאו רש"י ז"ל ועיין יפה תואר: (יב) ואת פתרוסים. סוא"ו בגעיא: (יז) וגתר ומשך. במקצת דפוסים ישנים המ"ם קמוצה ובכל ספרים כ"י מדויקים בסגול ודבר זה מוכרע גם מהמסורה האומרת ומשך ב' בסגול ואידך יון תובל ומשך (יחזקאל כ"ז): (כ) אלמודד. מלה אחת רד"ק וכן הוא בחומש כמ"ש שם: (כט) אלה תולדותם. במקצת מדויקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תנינא וכן במסורה פ' ואלה כל ד"ה תלדותם כתיב במ"א ואתיהם לתולדותם (ד"ה א' ט'): (לג) לפי וגעתם. לפי כתיב ביו"ד ובתורה לפו בוא"ו רד"ק: (לט) והומם. בוא"ו ובתורה והימם ביו"ד רד"ק: (מ) עלין. ביו"ד ובתורה עלון בוא"ו רד"ק: שפי. ביו"ד ובתורה שפו בוא"ו רד"ק: (מא) חמרן. ברי"ש ובתורה חמדן בדל"ת ויש בו דרש הביאו רש"י ז"ל שבתחלה היו חמודין ונחמדין כלדיקים ולבסוף מכוערים כחמור כן דרך החמור בתחלה חמוד ולבסוף נעשה מכוער וכסוס מתחלה מכוער ולבסוף יפה: (מב) בני אצר. הבית בגעיא: יעקן. ביו"ד ובתורה ועקן בוא"ו: בני דישון עוץ וארן. בדפוסים אחרונים כתיב בני דישן בקמ"ץ ושבוש הוא מהדפוסים בלי ספק דמרגלא בפומייהו הכי באורייתא אמנם בכל ספרים כ"י מדויקים וגם בדפוסים ראשונים כתב כאן דישון מלא וא"ו וכן נראין דברי רד"ק כי לא נזכר שם זה כאן כי אם בחולם: (מה) וימלך תחתיו חושם: וימת חושם. חושם ד' תרין מנהון מליין ותרין חסרים. וסימן וימת יובב ותבדו. וימת חושם ותבדו. דאורייתא חסרים דד"ה מלאים: (מו) עוית. עוית קרי: (נ) וימת בעל חנן וימלך תחתיו הדד. בדל"ת ובתורה ברי"ש וסימנהון ראשי ספריסון: פעי. ביו"ד ובתורה בוא"ו: (נא) וימת הדד. במ"ג כתוב בדד וטעות הוא מהדפוס: אלוף עליה. עלוה קרי עיין בחיי סוף פרשת וישלח: ב (ג) ובני איתן עזריה. עיין מ"ש בפרשה ויגש גבי ובני דן חשים: (יג) ושמעא השלשי. בס' מוגה חסר יו"ד וכן בדפוס ישן ומסורה יתרו מוכיח שאין זה מן מלאים דד"ה: (יז) יתר הישמעאלי. ובשמואל (ב' י"ז) אומר יתרא הישראלי עיין מ"ש שם: (יח) וארדון. בדגש הדל"ת: (כט) אשת אבישור אביהיל. ב' אביהיל בס"א חד קמץ וחד פתח דין קמץ ואידך אביהיל בת אליאב (ד"ה ב' י"א) נפתח: (לה) ויולד את אלעשה. בעשרים וארבע קטן מבומבירגי שנת ד"ש כתוב אלעשה ושבוש זה נתפשט ג"כ בדפוסים אחרים על כן ראיתי להעיר עליו: (מ) את ססמי וססמי. במדויקים כתוב יד הסמ"ך במאריך בשניהם: (מד) ושמע הוליד. מלא וא"ו במדויקים וספיר קאי דלותיה מן י"א חסרים במסורת פרשת פינחס: (מו) את חרן ואת מוצא ואת גזז. בעשרים וארבע עם ביאור במלות דפוס ויניליאה ש"ל חסר ואת מוצא ושבוש הוא מהמדפיסים: (נג) ומשפחות קרית יערים. כתיב במכלול דף רכ"ח ובא בהמן בסמוך ומשפחות קרית יערים. והראוי בשו"א כמו משפחות הקהתי. ובמקצת ספרים ראיתיו בשו"א עד כאן לשונו. ולדידי חזי לי למפסק הדין כפיקא מן סדא מסרה דאמרה ומשפחות ד' תרין כתאי סימנא והרין כסימן ד' דלקמן כדאיתא במסרה רבתא תלתא מנהון מלאים וחד חסר ומשפחות אהרתל. ומדאתריני בשו"א ש"מ דכאי נמי כוותייהו וככי חזיין בכולהו ספרי דילן בשו"א ועיין עוד לקמן סי' ד': (נה) ישבו יעבץ. ישבי קרי: סוכתים. בדפוס נפולי כתוב שבתים וטעות הוא: כמה הקינים. בספר אחד כתב ישן וגם בשני דפוסים ישנים כתוב הקינים בלירי סקו"ף וגם רד"ק כתב מלאתי בספר מדויק בלירי סקו"ף ובספרים אחרים מלאתי ג"כ בחיריק הקו"ף והמסורה עליו לית וחד קינים והגה והי (יחזקאל ב'):

ג (א) נולד לו בחברון. במאריך הנו"ן: (ב) השלשי לאבשלום. בלמ"ד כמו שכתב רד"ק ובמקצת דפוסים כתוב אבשלום בלא למ"ד וטעות הוא מהמדפיסים שחשבו לתקן וקלקלו: (ה) נולדו לו. בשור"ק עם דגש אחריו רד"ק בשירות ושרשים ובמכלול דף ק"ס ודף קכ"ה ועיין גם בדף פ"א: (טו) מלכד בני. בגעיא הבית: (יב) עזריה בנו. בדפוס ישן כתוב עזריהו וטעות הוא: (טו) השלשי צדקיהו. בדפוס ישן ובס' מוגה כ"י חסר יו"ד ומסורת יתרו מוכיח שאין זה מן המלאים הנזכרים שם: (יז) אסר שאלתיאל בנו. בויקרא רבה פ' י' אסר בנו שאלתיאל בנו. וכן הוא בסנהדרין פ' אחד דיני ממונות ובזוהר פ' משפטים דף ק"ו וכן הובא בערוך ע' אסר ולא נמלא כן במקראות ואולם במדרש חזית פ' שימני כחותם קאי שפיר אסר שאלתיאל בנו: (כד) הודיוהו. הודויהו קרי:

ד (ג) ושם אחותם. במדויקים מלא וא"ו: הצללפוני. בספרים מדויקים הצד"יק בשו"א נח: (ו) תימני. בשו"א המ"ם לא בקמ"ץ כמו שראיתי בס"א: (ז) יצחר. וצחר קרי: (ח) בן הרם. בס"א: (טו) ובני אלה וקנז. במקצת דפוסים כתוב קנז בלא וא"ו ותיקון הסופרים הוא זה כי בכל ספרים כ"י מדויקים כתוב וקנז בוא"ו וכ"כ רד"ק כך היה שמו וקנז בוא"ו: (יח) היהדיה. היו"ד ראשונה מלא דגש: (יט) אחות נחם. בחי"ת: (כ) ותולון. ותילון קרי: (כא) ומשפחות. במדויקים מלא וא"ו וכן מלאתי במסורת כ"י ומשפחות ד' ג' מלא וחד חסר וסי' שלה (דין). קרית סופרים (לעיל ב') וקוין (סי' י"ז פ' א') בתראה חסר ועיין גם כן לשון מסרה שכתבתי למעלה (בסימן ב') והא דהא היה: (ל) ובציקלג. במקצת מדויקים ובציקלג מלא יו"ד: (לב) ועין רמון. בס"א כ"י מלאתי ורמון בוא"ו אבל הוא טעות: (לו) ויבימאל. י"ס שי"ן ימנים וי"ס שי"ן שמאלית ומתחלפים גם במלוי והיסור יו"ד אמר סמ"ס: (מא) המעינים. המעונים קרי ובשורק:

ה (א) ולא להתיחש לבכרה. ב"ר פרשה פ"ב ר' לוי ור' סימון חד מנהון אמר לא לראובן להתיחש ואומרנא

ואיתרגא אמר אין מייחסין ליוסף אלא לראובן . ובפירוש רש"י דב"ר חד מנהון אמר ליוסף מייחסין
ואין מייחסין לראובן והכי כתיב ולו להתייחס לבכורה . ולו ליוסף ואין לראובן להתייחס ואחרינא אמר
אין מייחסין ליוסף אלא לראובן ע"כ . ובכל הספרים כתוב ולא בא"לף וכן פי' רש"י בפי' המקרא וכתב
בפל מתנות כהונה דפירוש רש"י דב"ר למ"ד ולא לראובן להתייחס דרש כאילו כתיב ולו להתייחס בוא"ו
פי' לו ליוסף להתייחס ולא לראובן עיין עוד שם ובינה תוחלר סימן י"ב : (ד) שמעי בנו . הבי"ת
רפויה : (ו) תלגת פלנאסר . הלמ"ד של תלגת בדגש : לראובני. עיין מ"ש סוף פ' דברים : (יג) וָעֵבֶר
י"ב וָעֵבֶר בשו"א הוא"ו : (טז) וישבו בגלעד בבשן . הד מן אלפ"א בית"א מן חד חד
מתרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסו' רבתי אות
וא"ו : ובנותיה . בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר נו"ן וכן משפטו לפי המסורת האומרת ו ב נ ת י ה
ד' ב' מלא וב' חסר וסימנהון בשבת ישראל בחשבון דיפתח ב' בו . בגלעד בבשן . ובצקלג ובמכנס
ע"כ . והמלאים הם דיפתח ובמ"ג שלנו כתוב ובצקלג ומדמנה וטעות הוא כי הוא ביהושע (ט"ו) ואין
שם ובנותיה . אך צריך לומר ובצקלג ובמכנה שהוא בנחמיה (י"א) וסוף הפסוק ובבנותיה : (כא) גמליהם .
בגעיא : (כג) ושניר . בשי"ן שמאלית כמ"ש בסוף פ' דברים : (כד) ואלה ראשי בית אבותם ועפר וישעי .
בתרא פ' יש נוחלין אמר רבה בר שילא ישעי נמי ממנשה אתי דכתיב ובני מנשה חפר וישעי .
והריטב"א כתב אין המקרא הזה בשום מקום אלא מקרא קצר נקטי' דהתם בד"ה מונה לישעי בתוך
בני מנשה ודרך הגמרא לקצר בפסוקים ופעמים שמוסיף בהם לביאור כאותה שאמרו במס' תענית סוף
פ' ד' לתת לכם אחרית ותקוה בגולה (ירמיה כט) שהוסיף בגולה על המקרא לפי דרך עניינו למעלה מאותו
מקרא אבל אין בעיקר המקרא אלא לתת לכם אחרית ותקוה ותו לא מידי עכ"ל . ואיתא נמי בהך פירקא
בירושלמי ר' יוחנן מתיב והבאתי אתכם אל ארץ אבותיכם וגו' ומקרא כתוב והבאתי אתכם אל הארץ
אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב . וכתב היפה מראה דנקט הכי כדי לקצר הכתוב
כדאשכחן בקדושין ונתן הכסף וקם לו . ובריש עירובין אל פתח אולם הבית וזה אינו פסוק אבל מדקדק
הכי ר' יהודה בהם מהאי קרא דהך ר"ל הפסוק (כמ"ש הכריתות בחלק לשון למודים שער א' סי' י"ח)
(ורש"י) [צ"ל ור"י] כתב שבפסוק כזה לא מצינו והוא מורכב משני פסוקים פסוק א' כתיב פתח הבית
(יחזקאל מז) ופסוק אחר כתיב אולם הבית (שם מ') והוי כאלו נכתב בפי' בפסוק א' פתח אולם הבית
עד כאן . ובפרק מרובה בגמ' עליו הכתוב אומר מסיות טוב אל תקרי רע ופריך ומי כתיב הכי ומשני
אין דכתיב אל תמנע טוב מבעליו . ובפרק החובל קאמר דכתיב כל עוף למיני ישכון . וכתבו התוספות
דאיתו פ' אלא בס' בן סירא . וכן סלסלה ותרוממך ובין נדיבים תושיבך דאיתא פ' שלשה שאכלו . וכן
בכ"ד פ' נ"ט משה ניסן של ישראל דכתיב לך האותות והמופתים אשר עשה משה . וכתב היפה תואר
שם סימן א' דדרך רז"ל לקצר המקראות כדכתבו התוספות בפ' מפנין גבי ונתן הכסף וקם לו . והכא
נמי כדי לקצר חבר סוף פסוק השני עם הקודם שהוא צרכו ללמוד שמשה ניסן של ישראל וכו' . וכן
כמ"כ פ' בהר סיני ומייתי לה נמי בפ"ק דקדושין (דף כא.) בכל גאולה תתנו לרבות בתים ועבד עברי
וזהו קצור פ' ובכל ארץ אחזתכם גאולה תתנו לארץ . ועיין עוד בהליכות עולם שער ב' פ' ב' ומ"ש
במזמור פ"ד וד"ה ב' י"ד ויחזקאל ל"ז ובפ' עקב סי' י' וסוף פ' קדושים : (כו) תלגת . בדגש הלמ"ד
כמ"ש למעלה : לראובני . הרי"ש בשורק והאל"ף נחה כמ"ש בסוף דברים ולקמן סי' י"א : (כז) בני
לוי גרשון קהת . בלא וא"ו כמ"ש בפ' ויגש סימן מ"ו : (כח) ובני קהת . בשו"א : עמרם יצהר וחברון
ועזיאל . נפל מחלוקת במקצת ספרים בוא"ו קדמאה של וחברון וזהו א' מן ה' פסוקים דמיין בהתהון
ומתחלפין באתיהון . ועל מסורת דפ' וארא יש לסמוך שזהו קדמאה דד"ה דכתיב עמרם ויצהר ו ח ב ר ו ן
ועזיאל וכן מצאתי במסורת כ"י וחד פסוק סימן ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת . והתם
המסורה חסרה פסוק אחר דפ' במדבר עמרם ויצהר חברון ועזיאל . ועיין עוד לקמן ריש סי' ו'
ובסימן כ"ג : (ל) את פינחס פינחס . בס"א כ"י מצאתי פינחס ו פ י נ ח ס ואין לסמוך עליו :
(מא) ביד נבוכדנאצר . מלה הדא :

ו (ב) בני גרשום . הבי"ת בגעיא בס"ס : (ג) ובני קהת ע מ ר ם ו י צ ה ר ו ח ב ר ו ן ו ע ז י א ל . וסימן
ישמעו ע נ ו י ם ו י ש מ ח ו ועיין לעיל סי' ה' : (ה) לגרשום . הלמ"ד בגעיא בס"ס : (ט) עזיה
בנו . ה' . חד כתיב אל"ף וד' כתיבין ה"א וסי' במס"ג ערך עז ומ"ש שם ובירושלם י ש ב . ר"ל
י ש ב ו והוא בנחמיה י"א : (יא) אלקנה בנו . בני קרי : (יח) הקהתי . במקצת ספרים הקו"ף בחטף
קמ"ץ ומקצתן בשו"א לבדו : (כ) בן ליף . נוף ק' : (כה) בן בעשיה . בבי"ת ובדפוס ישן כתיב מעשיה
וטעות הוא : (כט) על השמאל מלא אל"ף וא"ו : בן קישי . בחירק הקו"ף עם יו"ד : בן עבדי . נפל
טעות בדפוס נפולי שחסר מלת בן : (לד) ואהרן . הוא"ו בגעיא במקצת ספרים כ"י וכן הוא
בחילופים לב"א : קדש הקדשים . הקו"ף בחט"ף קמ"ץ : (לט) הקהתי . במקצת ספרים הקו"ף בחטף
קמ"ץ ומקצתם בשו"א לבד : (מב) ולבני אהרן נתנו את ערי המקלט . בכמה דפוסים כתוב את ערי
י ה ו ד ה ה מ ק ל ט . ואנן מיינין בהאי נוסחא ואשכחנא דמשבשתא היא דלא חזינא הכי בכל נוסחאי
דוקני ועתיקי לחוד בספרי חדתי דאתן מזמן קריב וליכא דוכתא לפלוגתא בהאי . דבהדיא אתמר במסורת
ערי ה מ ק ל ט ד' בקריאה דסמיכין וסימנהון בפ' מסעי ודין חד מנהון והכי אשכחנא בכל מסרות
כ"י : (מג) ואת חילז . בספרי הדפוס כתוב ח י ל ן בנו"ן אבל בספרים מדוייקים כ"י בזיי"ן וכן
בדפוס נפולי ובמסרה לית כוותיה : (מה) עלמת . בקמ"ץ העי"ן בספרים כ"י : (מז) ולבני גרשום .
במקצת ספרים גרשון בנו"ן והמסורת מוכיח שהוא במ"ם דכל ספר ד"ה במ"ם בר מן ב' בנו"ן כמו
שנמסר בעזרא סי' ח' ובפרשת שמות : (מו) את יעזיר . בשו"א לבד העי"ן ומלא יו"ד אחר הזיי"ן
ובמסורת י ע ז י ר ב' מלא בקריאת דין ואידך גבורי חיל ב י ע ז י ר גלעד ד"ה א' כ"ו :

ז (א) ישיב . ישוב ק' : (ז) ובני בלע אצבון וגו' וירימות . ברוב המדוייקים הרי"ש בחירק ומלא
יו"ד ומסרה גדולה שלנו ירימות ו' מלא ונראה שצריך להוסיף זה עמהם וא"כ יהיה ז' וזהו פרטן
וירימות ועירי דהכא . וירימות ובעליה (ד"ה א' י"ב) ובני מושי מחלי ועדר וירימות (ד"ה א' כ"ד)
וזהו שכתוב שם האחרון דבמסורת שלמעלה כתיב בני מושי הראשון והוא בד"ה א' סי' כ"ה כמ"ש לקמן
להימן וגו' . שבואל ו י ר י מ ו ת (ד"ה א' כ"ה) וזהו שכתוב שם להימן ומלת ידותן לא ידעתי מה
היא . לנפתלי י ר י מ ו ת (ד"ה א' כ"ח) מחלת בת י ר י מ ו ת (ד"ה ב' י"א) ו י ר י מ ו ת ויוזבד (ד"ה
ב' ל"א) ושנים אלה האחרונים הם הנזכרים במסורת מחלת ויוזבד : (ח) ובני בכר וגו' ועמרי וירימות .
הרי"ש בציר"י ובלא יו"ד אחריה במדוייקים וכן במסור' ירמות ד' בקריא . וסימן ובני בכר זמירה .
דהכא ואחיו שמק וירמות (ד"ה א' ח') בני מושי מחלי ועדר (ו י ר מ ו ת וזהו האמור במסורת בני
מושי הראשון שהוא בד"ה א' כ"ג ודסי' כ"ד נקרא אחרון כמ"ש למעלה לחמשה עשר לירמות (ד"ה
א' כ"ה) כן מצאתי במסרה כ"י וכן צריך להוסיף במס"ג ואחיו שמק ולמחוק בני ידותן גדליהו כי הוא
בד"ה א' סי' כ"ה ולא נזכר מלת ירמות באותו פ' : (י) בלהן יעוש . יעוש קרי : (יג) יחציאל . ברוב
המדוייקים החי"ת בחט"ף פתח והצד"י בחירק : (יז) ובני אולם בדן . עיין מה שכתבתי בפרשת ויגש
אצל ובני דן חשים : (יח) איש הוד . י"ס אישהוד מלה חדא : (כג) ויקרא את שמו בריעה . חד מן
ג' דסבירין ותקרא וקריין ויקרא וסי' נמסר בפרשה וישב סימן ל"ח : היתה בביתו . במקצת מדוייקים
כ"י בי"ת ראשונה דגושה כמשפט אותיות בג"ד כפ"ת כשהראשונה נקודה בשו"א אע"פ שסמוכה לאותיות
אהו"י ובס"ס רפויה וא"כ הוא יוצא מהכלל ועיין פרשה אמור על בבתוליה : (כז) נון בנו . ברוב
הספרים בחולם : (כח) ואחזתם ומושבותם בית אל ובנתיה . כל ובנתיה שבפסוק חסר וא"ו אחר נו"ן
ובפ' הנמשך בנים הראשונים חסרים ושנים האחרונים מלאים וכבר כתבתי ענין זה ביהושע סימן י"ז :
עד עיה ובנתיה . טעות גדול נפל בהרבה ספרים מהדפוס שכתוב בהם עד עזה . וזה ברור כשמש
שקלקול מדפיסים הוא כי בכל כ"י מדוייקים וגם בדפוסים ישנים כתוב עיה ביו"ד וכן הוא בספרי
המסרות ובחלופים שבין מערבאי למדינחאי יש מחלוקת אם הם תרין מלין או הדא מלה ולמערבאי תרין
מלין ולמדינחאי חדא מלה אבל כלם שוים שכתוב עיה ביו"ד : (לא) ברזות . ברזית קרי : (לד) ורוהגה .
יחיד וא"ו אחרי רי"ש והוא חד מן מלין יתירין וא"ו ומספין קמלין ע"פ המסורה : יחבה . וחבה ק' :
(מ) גבורי חילים . ביו"ד אחד לבד אחר חי"ת וטעות נפל בספרים שיש ב' יודי"ן :

ח (ז) ואת אחיחד . בחי"ת וכן במסורת חשיב ליה עם זוגין דחד ק' חי"ת וחד ה"א : (ח) בערא .
באל"ף : (י) ואת שכיה . בשי"ן שמאלית קמוצה עם מאריך . וכתוב בכ"ף לא בבי"ת ואל"ף בסוף
הובה בך מצאתי במדוייקים : (יב) ושמד . כתוב בספרים בדל"ת לא בריש : אוא בנה . ומלת הוא

בשוא ולכן הבי"ת דגושה : (כה) ופניאל . ופנואל ק' : (כז) ויערשיה . בסגול הרי"ש : (לב) שמעה
ואף המה . ע' מ"ש בסימן ט' : (לז) את בנעא . במדוייקים באל"ף ומסורת נמי הכי מסרה ב נ ע א
תרין בקריא כוליה וכתיבין אל"ף וסי' הוליד את בנעא וחברו לקמן ס"ף סי' ט') : (לט) אולם בכרו .
בכל ספרים ישנים חסר וא"ו וכן דינו מכח המסורת דפרשת ויצא שאין זה מן ג' מלאים האמורים
שם : ואליפלט השלשי . במקצת ספרים מוגים חסר יו"ד ומסורת יתרו מסייעא להו שאין זה מן המלאים
דד"ה הנזכרים שם : (מ) גבורי חיל . הב' במאריך : דרכי קשת . חד מן אלפ"א בית"א מן ב' ב'
לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן במסרה רבתא :

בפרשה זו יש ספורי דברים שהם כמו כן בנחמיה סימן י"א ולא יתחלפו אלא
במקומות מועטים ועיין בפי' רד"ק הנה ובפי' רש"י בפרשה של מעלה :

ט (ב) והיושבים . מלא וא"ו אחר יו"ד וכן אומרת המסורה ב' חד חסר וחד מלא דתאנים חסר עיין
ירמיה סימן כ"ד במ"ג : (ד) בנימן . בני מן קרי . כתיב חד וקרי תרתי מסורת ד"ה א' כ"ז :
(ה) ומן השילוני עשיה . כאן מצאתי ספרים מתחלפים במלוי וחיסור יו"ד ווא"ו והרבה גמגומים יש
בדבר כי המסורה הכתובה במ"ג המסורה אינה כתובה כתקנה ומההיא ליכא למשמע מינה מידי ברם
לפום מאי דמשתכח בספרי דוקני צריכא למימר הכין . השילוני ב' כ"כ וסי' ומן השילוני עשיה
(דין) . ושאר דברי שלמה (ד"ה ב' ט) . כי היתה נסבה מעם האלהים (ד"ה ב' י') השלוני כתיב . בן
אורי' בן זכריה (נחמיה י"א) השלני כתיב חסר דחסר . ואחרון השילני כתיב מלא יו"ד וחסר וא"ו :
(ו) בני זרח יעואל . בוא"ו שרוקה ואין זה מהכתובים יעואל וקריא יעיאל : (ט) ואחיהם לתולדתם . לפי
מה שכתבתי בראש הספר אצל פלדותם זה ראוי להיות מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תניינא וכן מצאתי
בס' מדוייק : (יא) נגיד . בהרבה ספרים ישנים מלא יו"ד : (טז) וברכיה בן אסא . בדפוס של נפולי
כתיב אסף ושבוש הוא : (יז) והשוערים שלום . במקצת דפוסים ישנים מלא וא"ו אחר שי"ן וכן ראוי
לפי המסורת שנמנה בנחמיה ח' במנין המלאים וכן מצאתי בספר מוגה כ"י : וטלמון . י"ס חסר וא"ו
אחר מ"ם : (יח) ועד הנה . הוא"ו בגעיא בספרי ספרד : (יט) קרח ואחיו . הוא"ו בגעיא בס"ס :
(כו) ועל האצרות . במקצת ספרים חסר וא"ו קדמאה ומסורת איוב ל"ח מסייעא להו דהתם נמסר
י"א מלא וגית דין בגוייהו ברם צריך למידע דבירמיה נ"א נמסר אוצרות ד' מלאים בלישנא בקריאה ותו
ליכא התם מסרה אחריתי בלישנא אחרינא וליכא ביניהו שכנת על מים רבים רבת א ו צ ר ת דלישנא
קמא מלא דמלא ולישנא בתרא חסר וא"ו תנינא וליכא ביניהו נמי והוצרה על אוצרות (נחמיה י"ג)
דלישנא קמא חסר וא"ו קדמאה ולישנא בתרא מלא דמלא והנך תרתי מסרתא דירמיה לא פליגי
אמסרה דאיוב דבאיוב קא מסיר א ו צ ר ו ת דנד"י דלהון פו"א ובירמיה מסיר א ו צ ר ו ת דנד"י דלהון
קמץ ותו צריכא לאודועי דבמסורת איוב כתיב ויונא הסה את כל אוצרות . ושיבושא הוא דצ"ל . ויונא
משם וגו' (מלכים ב' כ"ד) : (לב) הקהתי . בחט"ף קמץ הקו"ף : שבת שבת . הראשון בפת"ח הבי"ת
אע"פ שלא ידמה סמוך והוא אחד מן ד' פתחי"ן עפ"ה וסימן נמסר בריש פ' בהר סיני ובמסרה כ"י
נמסר שבת ה' פתח ויש בתוכם שבתון ש ב ת קדש (פ' בשלח) ואי הכי הוו להו חמשה וכן הובאו כלם
בספר מכלול דף ר"ע : (לג) פטירים . פטורים ק' : (לח) ובגבעון ישבו וגו' . מכאן עד אלה בני
אצל שבסוף הפרשה הוזכר כמו כן בפרשה של מעלה סימן ח' ועיין בפירש"י שם ורד"ק כאן : י ע ו א ל .
יעיאל ק' : ושם אשתו מעכה . בכמה דפוסים אחרונים כתוב ושם א ח ת ו וזהו טעות מהמחוקקים כי
בכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ראשונים כתוב א ש ת ו וכן כתיב בפרשה שלמעלה סימן ח' :
(לח) שמאם ואף הם . ב' פסוקים מכסין בספרא וסימן שמאה שמה (לעיל סימן ח') . ש מ א ם ה ם
(דין) וסי' ס"ה מ"ס וחד פסוק סימן המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם : (מא) פיתון . פליגי
ביה ספרי אם חסר הוא או מלא :

י (ח) ויבאו פלשתים . מלת ויבאו בגלגל במדוייקים ולכן הפ"א רפויה : (יא) יביש גלעד . בספר
מוגה כ"י ובדפוס ישן מלא יו"ד אחר הבי"ת ומסורת דסוף שופטים אזלא כוותייהו :

יא (א) וַיִּקָּבְצוּ . במקצת דפוסים ישנים וַיִּקָּבְצוּ בשני שוואי"ן וטעות הוא : (ד) ושם היבוסי .
במקצת ספרים ספרדים ושם בציר"י וגרסא של תימה היא :
(ז) במצד . הוקל המ"ם כדלקמן בסימן י"ב פרשים : (י) ראשי הגברים . חסר וא"ו במדוייקים וכן
דינו כי לא מנה כאן במסורת עם המלאים : (יא) מספר הגברים . חסר וא"ו מהטעם שכתבתי
למעלה : השלושים . השלישים ק' : (יב) האחוחי . בחי"ת וכן כתוב בספר שמואל : (יג) עם דויד . מלא
יו"ד וכן במסורת כל תריסר ועזרא וד"ה מלא : בפס דמים . ובספר שמואל (א' י"ז) באפס דמים ויש
דרש באגדה שמואל פ' כ' ובירושלמי פ' כהן גדול : חלקת השדה מלאה שעורים . ובסוף ספר שמואל
בזאת המלחמה כתיב מלאה עדשים . עוד באו באלה הפרשיות כמה חילופים ממה שנזכר בס' שמואל
קצתם נדרשו בירושלמי פ' כהן גדול וברות רבתא ריש פ' ה' ובאגדת שמואל ובפירושי המפרשים ואחריו
בעל כלי יקר בפירוש נביאים ומהרי"א ז"ל העיר עליהן יותר מכולן והרוצה לעמוד עליהן יעיין
במקומם שאין כאן מקום להאריך : (טו) וירדו שלושה . השי"ן בגעיא בס"ס : (יז) ויתאו . במקצת
מדוייקים הוא"ו בפתח וכן נכון ממה שכתבתי בשמואל א' כ"ה על מלת ו י ס פ ק ו : (כ) חלל ולו שם
בשלושה . בס"ס כתיב ולו בוא"ו ובספרים אחרים כתוב ו ל א באל"ף וקרי ו ל ו בוא"ו וכבר ביארתי
ענין זה על תשלומו בישעיה סימן מ"ט : בשלושה . במדוייקים מלא וא"ו וכן במסורת ב ש ל ו ש ה ב'
אחד מלא ואחד חסר . ולו שם בשלשה דשמואל חסר וחברו דד"ה מלא : (כא) ועד השלושה . במדוייקים
מלא וא"ו ולא מצאתי המסורת : (כב) בן איש חיל . עיין מ"ש בשמואל ב' כ"ג : מן קבצאל . ובספר
שמואל מקבצאל והוא הד מן ב' ב' חילוף חד מן וחד מיהדין וסימן נמסר במ"ג סוף סדר ואלה
שמות : (כה) ואל השלשה לא בא . במדוייקים חסר וא"ו : (כח) הענתותי . בדגש הנו"ן : (ל) מהרי .
במדוייקים כ"י הה"א בשו"א לבדו וכן לקמן סימן כ"ז : מהרי הנטפתי . במדוייקים חסר וא"ו והשני
שבפסוק מלא וכן במסורה הנטופתי ג' מלאים וסימן חלד בן בענה תניינא דסיפרא דד"ה . העשירי
השנים עשר ע"כ והם לקמן בסימן כ"ז : ב ע נ ה . מתחלפת בענא באל"ף : (לא) בניה הפרעתני .
ברוב המדוייקים חסר וא"ו אחר תי"ו וכן חברו דלקמן בסימן כ"ז ומסורת עליו ב' חסר : (לד) בני
השם . הנו"ן בציר"י : בן שגה . ברוב ספרים ישנים בה"א : (מב) הראובני ראש לראובני . נקוד
הרי"ש שורק והאל"ף נחה כמ"ש לעיל סימן ה' : (מד) ויעואל ויעיאל קרי :

יב (א) לציקלג . ברוב המדוייקים מלא יו"ד : (ב) ומשמאלים . בנות האל"ף : ובחצים . בפתח הבי"ת
לא בשוא כמו שהוא בדפוס ישן : (ג) השמעה . בדגש השי"ן ברוב הספרים : ו י ז ו א ל . ויזיאל קרי
וכן הוא למערבאי : הענתתי . בדגש הנו"ן : (ד) וישמעיה הגבעוני גבור בשלשים ועל השלשים : כאן
הוא סוף פסוק בכל ספרים כ"י ובדפוסים ישנים וראש פסוק שלאחריו וירמי' ויחזיאל וגו' : (ו) החריפי .
החרופי ק' : (ח) מן הגדוד . קא שכיחן ספרי דכתיבין עפי מן ארבע מאה סנין יכתיב בהו הגדוד
בשני דלתי"ן ובשורק ואיכא נוסחי דכתיבין ה ג ד ו ד בשורק ורי"ש ופ"א בחולם ורי"ש : (ט) למגד .
הוקל המ"ם כדלעיל סימן י"א ולקמן בהאי סי' והלמ"ד בלא מאריך מכלול דף נ"ח : ערכי צנה ורמח .
בכל ספרים מדוייקים וישנים כ"י וגם מהדפוס כתוב ו ר מ ח ובדפוסים אחרונים כתוב צנה ו מ ג ן
ובודאי כי טעות נפל בהם ולקמן נמי בהאי פרשתא כתיב בני יהודה נשאי צנה ורומח והכי מייתי להו
בעל מאיר נתיב : וכנבאים . האל"ף נחה למשך והיו"ד נעה והוא למ"ד הפעל ויו"ד הרבים חסרה ושרשו
נבי מכלול דף רל"ט ושרשים ועיין מ"ש בתילים סימן ק"ד וסימן קי"ו : (יא) מ ש מ נ ה במקצת מדוייקים
מ"ם ראשונה בחיר"ק ובמקצתם בפתח : (טז) ג ד י ו ת י ו . גדותיו ק' : (יז) למגד . הוקל המ"ם כחברו
של מעלה ר' יונה בספר הרקמה ונשתנה זה להיות בקמן הגד"י וכן מסור עליו ב' חד קמן וחד פתח
וסימן למגד מדברה פתח . עד למגד קמן : (יט) השלושים . השלישים ק' : (כא) עדנה . בחי"ת במקצת
מדוייקים ובמקצתם ע ד נ ה בה"א ואם הוא בחי"ת הנו"ן בפתח . ואם בה"א הנו"ן בקמ"ץ : (כג) עד
למחנה גדול כמחנה . הנו"ן בציר"י בשניהם במדוייקים : (כה) ושמנה מאות . במקצת מדוייקים מלא
וא"ו אחר מ"ם . וכן משמע ממסורת דסוף ירמיה ואע"ג דהתם קאמר ש מ ו נ ה ג' מלאים בנביאים
בלא וא"ו בראשית המלה ומסיים בה וכל ד"ה דכוותא מלא מסתברא דהס"נ ושמונה כיון דחזינן
בספרי דיקי דכולהו מלאים בד"ה : (לח) הראובני . נקוד הרי"ש שורק והאל"ף נחה כמ"ש עתים רבות :
(לט) באו חברונה . בכל מדוייקים מלא וא"ו וכן במסורת יהושע י' נמסר חברונה ט' ח' מלאים וא'
חסר והתם חשיב לכולהו ולא מסיק בה מילתי הי ניהו החסר . אמנם בשמואל ב' ריש סי' ב' על ויאמר
חברנה

תברנה נמסר לית חסר : כל שרית ישראל . לית וחסר אל״ף כמו שארית . ולשון רש״י לכך חסר אל״ף ר״ל אפילו שארית לא היה שלא נשתיירו כי אם מעט כי כולם באו להברון בשמחה : (מא) מאכל קמח . בטעם פזר גדול והיינו סמוך : ונמקים . י״ס ונמוקים מלא וא״ו :

יג (ו) הכרובים . ברוב המדוייקים מלא וא״ו וכן נכון לפי המסורת דפרשת תרומה יען לא נחשב זה במנין החסרים : אשר נקרא שם . בג״רי וכן פירש רש״י ורד״ק : (ט) ויבאו עד גרן כידן . ובספר שמואל ב׳ סי׳ ו׳ כתיב נכון עיין מה שכתבתי שם :

יד (א) ויבנות חירם . חורם קרי : (י) על פלשתיים . פלשתים ק׳ : (טז) כשמעך . סב״ף בגעיא : (יז) נתן את פחדו . בדפוס ישן אין בו מלת את וגם בדפוס וויניציאה שנת רע״ח יש הערה מזה ושבוש הוא כי בכל המדוייקים יש בהם את :

טו (יא) וללוים לאוריאל . בדפוס ישן כתוב והלוים ולאוריאל וגם מדפוס ישן מוויניציאה יש הערה מזה ודא בשותא מרעיתא בבעלי דפוסא דלא מסתייא דלא גמירי אלא מגמר נמי מגמרי שבושיהון לאחריני כי סיכה דאיסתכם להו הכא : (יג) למבראשונה . במ״ם פתוחה ומשפטה חירק רד״ק בפירוש ומכלול ד׳ מ״ז ושרשים ומי שהבנו בחירק טעה : (יח) ובניהו ומעשיהו . אין דגש ביו״ד : (כ) וזכריה וְעֲזִיאֵל כן כתיב לא וְעֻזִּיאֵל : (כב) במשא . בפתח הבי״ת : (כד) ושבניהו . בבי״ת : ויושפט . כ״כ שההב ויהושפט : מחצצרים . יתיר לד״י הראשונה נקראת והשנית אינה נקראת וכן כתוב בהגהת לוית חן פ׳ כ״ד שער ג׳ דלד״י שניה מן מחצצרים בחצצרות במכתב ולא במבטא כשי״ן יששכר וכבר נתבאר זה הענין בפ׳ ויגש סימן ל׳ : לפני ארון האלהים ועבד אדם . במקצת דפוסים חסר מלת ועבד ושבוש הוא : (כה) להעלות . הלמ״ד בגעיא בס״ם : מן בית עבד . במקרא עם ביאור המלות דפוס וויניציאה שנת ב״ל כתוב מן עבד וטעות הוא מהמדפיסים : (כו) בעזר . הבי״ת בסגול והעי״ן בשו״א לבדו מכלול דף מ״ז ולוית חן ש׳ ג׳ פ׳ י״ט :

טז (ה) ואסף במצלתים . קלה המ״ם והבי״ת בפתח ובמאריך כמ״ש לעיל עזרא ג׳ : (ח) הודו לה׳ קראו בשמו . זה המזמור הוא ג״כ בספר תהלים סימן ק״ה עד ובנביאי אל תרעו והוא סוף המזמור כי שירו לה׳ כל הארץ הוא מזמור אחר ג״כ בתהלים סימן צ״ו וכבר העירותי בספר תהלים על קצת מהחילופים שיש בין כל אחד ואחד מהם משם יקחם המעיין : (ט) בכל נפלאתיו . בכל הספרים חסר וא״ו וכן זכרו נפלאותיו . בכל הטעמים נפלאותיו שבפ׳ ובעיני נפלא כי לא נמנה בפ׳ ואלה שמות עם החסרים כי אם זכרו נפלאותיו : (לא) בן ידיתון והסה . לית כתיב יו״ד : (מ) להעלות . בגעיא הלמ״ד בס״ם וכן הוא בחילופים לב״א :

יז (ה) אשר העליתי את ישראל . במקצת דפוסים ישנים כתוב את בני ישראל ואין כן בכל שאר ספרים : (ט) ולא יוסיפו בני עולה לבלתו . פרק קמא דברכות רב הונא רמי כתיב לענותו וכתיב לכלותו . בתחלה לענותו ולבסוף לכלותו . ובפירש״י כתיב לענותו בספר (שמואל ב׳ ז׳) וכתיב לכלותו בד״ה . בתחלה כשנבנה הבית נבנה ע״מ שלא לענות עוד אויבים לישראל ולבסוף כשחטאו נגזר עליהם עינוי ותפלתם מגינה עליהם מן הכליון ע״כ . נראה שבספרו הי׳ כתוב לכלותו בכ״ף וכן פירש בעל מכלל יופי ענין כליה ואף רד״ק הביא בספר שמואל מדרש הנזכר ופירש כפירש״י . אמנם בספר השרשים הביאו בשרש בלה בבית וכן בכל הספרים (זולתי מעט מזעיר) כתוב לבלתו בבי״ת : (טז) הביאתני . עיין מ״ש בשמואל ב׳ ז׳ : (כ) בכל אשר שמענו . בספרים כ״י מדוייקים בבי״ת :

יח (ג) את הדדעזר . במקצת מדוייקים כ״י בשני דלתי״ן וכן כולם שבענין : (י) לשאול לו לשלום . חד מן מלין יתירין וא״ו וחטפים קמצים על פי המסורת :

יט (ב) אעשה חסד . מאריך באל״ף : (ג) המכבד . מאריך בה״א : ולהפך . הה״א בחט״ף פתח : ולרגל הארץ . בספר אחד כ״י ישן כתוב ולרגל את הארץ . וגם בדפוס ישן מוויניציאה כתוב בגליון את ואין כן בשאר ספרים : (ד) שמפשעה . בשי״ן שמאלית : (ה) כיריחו . במקצת מדויקים הרי״ש בציר״י ובלא יו״ד אחריה . ובקצתם בחירק עם יו״ד : (ח) כל צבא . קמו״ץ וכם״א כ״י בשו״א ויהיד הוא אצל רבים : (יב) וסושעתיך . בוא לבד העי״ן : (טז) ושופך . בספר שמואל כתיב ושובך שר צבא ופירשו רבותינו בסוטה שובך שהיה גבוה כשובך שופך היה שופך דמים כמים לשון רש״י . ולשון הגמרא בפרק משוח מלחמה כתיב שובך וכתיב שופך רב ושמואל ואמרי לה רב אמי ורב אסי חד אמר שובך שמו ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך לפניו כקיתון . וחד אמר שופך שמו ולמה נקרא שמו שובך שעשוי כשובך ובאגדות שמואל פרק כ״ו כתוב אחד אומר שופך שובך שהיה דומה לשובך שופך בנשפך דמו על הארץ . ובאגדת תילים מזמור ג׳ למה נקרא שמו שובך שהי׳ קומתו כשובך הזה ושופך היה שמו שהיה שופך דמים : הדדעזר . בשני דלתי״ן וכן חברו שבענין ופליגי בה ספרי כמ״ש לעיל סימן י״ח : (יז) וילחמו עמו . החי״ת בחטף פתח :

כ (ב) את עטרת מלכם . עיין מה שכתבתי בשמואל ב׳ י״ב . את ספי מילידי הרפאים . בדפוסים ישנים ובכל ספרים מדוייקים כתובי יד שלפני כתוב הרפאים לא הרפא וכן בפירש״י ובמאיר נתיב כתוב הרפאים : (ה) יעור . יעיר ק׳ . ועיין בפירש רד״ק כאן ובשמואל ב׳ כ״א ומה שכתבתי שם : (ו) וגם הוא נולד להרפא וכן אל נולדו להרפא בגת . בסמוך נכתבו שניהם באל״ף ובס׳ שמואל נכתבו בה״א מסורת ושרשים : (ח) אל נולדו . ב׳ אל דסבירין אלה הדין ואידך ואמר ליה אל מאניא עזרא ה׳ : אל נולדו . בשורק וסלמ״ד דגושה רד״ק בפירוש ושרשים ובמכלול דף ק״ה ודף קכ״ה ועיין בספר הרכבה אות הנו״ן :

כא (ב) לכו ספרו . הפ״א רפויה ובהדיא איתמר במסורת ספרו תרין בקריאה רפין וסימן לכו ספרו את ישראל . ספרו מגדליה (תהלים מ״ח) : (ה) על עמו כהם . בכ״ף : (ו) ומאה אלף איש שלף חרב . בב׳ טעמים וכן חברו שבפסוק שלף חרב : (ח) את עוון . ד׳ מלאים הן בקריאה וזה אחד מהם ורש״י נתן טעם לכולן ועיין עוד במסורת הברית הגדול : (יא) קבל לך . סימן ד״ה קַבֶּל מגלה קַבֵּל דניאל : (יג) שמואל נפלה נא ביד ה׳ . ד״ה אפלה נא ביד ה׳ . וחד פסוק סימן כי נשא אשא להם : שמואל וביד אדם אל אפלה . ד״ה וביד אדם אל אפל : (כג) והמורגים . בספרים כ״י ודפוסים ישנים חסר יו״ד אחר רי״ש :

כב (א) ויאמר דוד לכנוס את הגרים וגו׳ . טוב בעיני לעשות כאן תחלת הפרשה : (ב) למכמרי׳ . בחיר״ק המ״ם : ולמחברות . הלמ״ד במאריך : (ד) למעלה . העין בשוא לבדו : (ו) דויד לשלמה בנו . בני קרי ולפי הכתוב היה ראוי להיות האתנח תחת בנו ולפי הקרי הוא בני שמו האתנח תחת לשלמה וכן שמו תמיד טעם המלה תחת הכתיב לפי משמעות הקרי כמו שנקדו לעולם מלת הכתיב עם הנקודות השייכים ההת הקרי שבגליון ונשארה מלת הכתיב שבפנים בלי נקודות הראויה לה : (ט) והכינותי כסא . ברוב שערי הדפים כתוב והכינותי את כסא אבל בכל ספרים מדוייקים כ״י שלפני אין בהם מלת את וכן הוא במאיר נתיב : (יא) שכל . השי״ן בציר״י לפי המסורה דנחמיה סימן ח׳ ושמואל א׳ סי׳ כ״ה ורד״ק הביא במכלול דף ר״ד שתי מסרות מהחלפות ולמסרא קמייתא כשם נקודות ולבתרא בחמש נקודות : (יב) ואמץ . בחטף כגול האל״ף : (יג) מאה אלף . כמ״ם במאריך : (טו) לכסף ולנחשת . במקצת דפוסים ישנים כתוב לנחשת בלא וא״ו בתחלה כמלה ובשאר ספרים בוא״ו :

כג (ט) שלמות . שלמית ק׳ : (י) ובני שמעי יחת זינא . זינא כתיב בלא וא״ו בראש התיבה והוא חד מאלפ״א בית״א מן בי ב׳ לא נסבין וא״ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסי׳ במסרא רבתא : (יב) בני קהת עמרם יצהר וגו׳ . וסימן ראו ענוים ישמחו ועיין מ״ש לעיל סי׳ ה׳ : (יג) להקדישו . הלמ״ד בגעיא בס״ם : (כח) לעבדת בית ה׳ . בספרים מדוייקים חסר וא״ו והמסרה כמותם : טהרת . בחט״ף קמ״ץ הה״א : (לא) כמשפט עליהם . בכ״ף וכן נמנה במסורת ריש פרשת המשפטים עם הדומים בכ״ף :

כד (ג) ויחלקם . בא בפתח קטן תחת פתח גדול ומשפטו וַיְחַלְּקֵם היו״ד והחי״ת בפת״ח רד״ק בפי׳ ומכלול דף מ״ג ובמסורת ב׳ וחברו וַיְחַלְקֵם דויד מחלוקת . האמור בפרשה למעלה ושוים הם בקריאה אלא שזה בפת״ח קטן ושלמעלה בקמ״ץ קטן : (ד) וימצאו בני . הבי״ת בגעיא בס״ם : (ה) שרי קדש . השי״ן במאריך : ובבני איתמר . במקצת דפוסים ישנים כתוב ומבני איתמר ואין כן בספרים כ״י מדוייקים : (ו) ויכתבם שמעיה . השי״ן בגעיא : (טו) להפצץ במונה . במדוייקים מלא וא״ו ועיין מ״ש לעיל סי׳ י״ב : (טז) ליחזקאל . כן כתיב ברוב המדוייקים והא׳ נחה : (כד) שמור . שמיר קרי : (כח) ולא היה לו בנים . ולמעלה סימן כ״ג אומר ולא היו לו

בנים וזהו אחד מן ג׳ זוגים מן ב׳ ב׳ כחד ענינא קדמאה היו תניינא היה וסימן היו היה דבר ה׳ אל יחזקאל תסו׳ בפ׳ דלעיל :

כה (א) הנביאים . יתיר יו״ד : (ב) ואשראלה . במדוייקים כ״י בשין שמאלית : (ג) על הודות . במקצת ספרים הדות חסר וא״ו קדמאה : (ד) שבואל וירימות . בחירק הרי״ש וכן נמנה במסורת עם אותם שהם בחירק : אליאתה . האל״ף בחטף סגול : ישבקשה . במדוייקים שי״ן ראשונה ושניה ימנית וכן לקמן בהאי סימן וכל קמ״ץ על בני שואים יקרא הטף : (ז) ושמונה . במדוייקים מלא וא״ו כמ״ש לעיל סי׳ כ״ד : (יח) עשתי עשר עזראל בניו ואחיו שנים עשר . במקרא עם ביאור המלות דפוס וויניציאה ש״ל יש פסוק זה ב׳ פעמים וטעות הוא מהמדפיסים : (כה) לחנני בניו . מלעיל כדלעיל בסמוך ועיין מ״ש בריש נחמיה : (כז) לעשרי׳ לאליתה . לי׳ וכ״כ למערבאי בה״א כסו׳ תיב׳ ולמדינחאי באל״ף לאליתא וכ״ל בחילופי׳ :

כו (ב) ידיעאל . במקרא גדולה כתוב ידיאעל וטעות הוא מהמחוקקים : (ד) יואח השלשי . בספר מוגה חסר יו״ד וכן דינו כי לא נמנה בפרשת נשא ופרשת יתרו עם ז׳ מלאים בכיפרא : (ה) פעלתי השמיני כי ברכו . הלמ״ד דגושה : (יא) טבליהו השלשי . במקצת מדוייקים חסר יו״ד וכן ראוי עפ״ה דפרשת יתרו ופרשת נשא : (יו) במסלה . הבי״ת במאריך : (יח) לפרבר . ב׳ בפסוק בבי״ת ורי״ש וכן דרשו רבותינו בפ׳ איזהו מקומן ופ״ק דתמיד כלפי בר : (כג) לעזיאלי . בקמ״ץ חטף השי״ן בעבור דגשות הזי״ן כמ״ש בפרשת במדבר סי׳ ג׳ : (כד) ושבאל בן גרשום בן משה . בתרא פ׳ יש נוחלין גבי יהונתן בן גרשום בן מנשה דפסל מיכה כיון שראה דוד שממון חביב עליו ביותר שמו נגיד על האוצרות שנאמר ושבואל בן גרשום בן מנשה נגיד על האוצרות וכי שבואל שמו והלא יהונתן שמו א״ר יוחנן שנשב לאל בכל לבו וכתבו התוס׳ דהכא גרסינן משה שאין לירותו על שם מנשה שהרי כבר שב בכל לבו ויש ספרים דגרסי בן מנשה לפי שחזר לקלקולו כדאמרינן בירושלמי פרק בתרא דברכות עד כאן . ובד״ה א׳ כ״ג בני משה גרשום ואליעזר . בני גרשום שבואל הראש . ועיין מ״ש בשופטים י״ח : (כט) ושלמות . ושלמית קרי : (ל) מערבה . ג׳ בקריא וסימן לקברוני תשכיבו . וייברש למטה מערבה (ד״ה ב׳ ל״ב) . ואחרי כן בנה חומה (ד״ה ב׳ ל״ג) . ומה שכתוב כאן במ״ק ג׳ מלעיל טעות כי אינם מלעיל רק שנים הראשונים והשלישי מלרע כמ״ש בשרשים והעי״ן בחט״ף פת״ח כולה במקצת ספרים אבל בס״ם כולם בשוא לבדו : (לא) ביעזיר גלעד . העי״ן בשו״א לבדו ועיין לעיל ס״ס ו׳ : (לב) הראובני . נקוד הרי״ש שורק והא׳ נחה כמ״ש עתים רבות :

כז (א) למספרם . במקצת ס״ם הלמ״ד בגעיא : (ו) גבור השלשים . במקצת דפוסים ישנים כתוב בשלשים בבי״ת וכן הוא בפרש״י שלפנינו וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות ומצאתי כבן בהוא בה״א : (יב) לבנימיני . לבן ימיני קרי והוא חד מן ט״ו מלין כתיב חד וקריא תרין וסימן נמסר במסורת במקום הזה ובמקצת מדוייקים שלפני הלמ״ד בפת״ח והבי״ת בצירי ובדגש והנו״ן בלי נקוד : (יג) מהרי הנטופתי . בס״ם הה״א בשו״א לבד וי״ס בחטף פת״ח וכן לעיל סימן י״א : (יד) בניה הפרעתני . במקצת מדוייקים חסר וא״ו ועיין מ״ש לעיל בסי׳ י״א : (טז) לראובני . נקוד הרי״ש שורק והאל״ף שבאמצע נחה כמנהג : (כא) המנשה . הה״א במאריך : (כה) ועל אצרות המלך . חצי הספר בפסוקים : (כט) שטרי . שרטי ק׳ :

כח (ז) אם יחזק . החי״ת בחטף סגול : (יא) ואת בתיו . אין געיא בוא״ו ותי״ו : וגנזכיו . אין דגש בזיי״ן : (יג) עבודת בית ה׳ ולכל כלי עבודת . בספרים מדוייקים שניהם מלאים וא״ו . וכן משמע מהמסורת : (יד) לכל כלי הככף . בס״ם לַכֶּלִי כלי בקמ״ץ הט״ף וס״א לְכָל כלי בחולם : (טו) כעבודת . בכ״ף : (כ) חזק ואמץ . עיין מ״ש בריש סדר יהושע :

כט (ג) למעלה . העי״ן בשו״א לבדו : מכל הכינותי . בקמ״ץ חט״ף : (ה) למלאות . מלא אל״ף וא״ו ע״פ המסורת והם ד׳ מלאים וב׳ חסרים דאורייתא חסר וא״ו וסימן נמסר בפ׳ כי תשא ודניאל ריש סימן ט׳ : (יד) כי נעצר . עי״ן בשוא לבדו : נתנו לך . נו״ן שניה דגושה : (טז) הכיננו . במקצה מדוייקים חסר וא״ו : מידך היא . הוא ק׳ : (יח) שמרה זאת . השי״ן בקמץ לבד והוא הסוף ועיין מ״ש בתילים סימן פ״ו : (יט) עדותיך . בלא וא״ו בתחלת המלה ועמ״ש ריש אלפ״א ביה״א רבתי דתילים : (כא) למחרת היום . הלמ״ד בגעיא בס״ם : (כו) ודויד בן ישי מלך על כל ישראל : (כז) והימים אשר מלך על ישראל ארבעים שנה וגומר . קראי הכי כתיב והאטריכנא לכפי משום דחזינא בהו טעותא בעשרים וארבע דפוס וויניציאה שנת ב״ל עם ביאור המלות והתם חסר ממלת ישראל עד ישראל :

א (ד) העלה . העי״ן בחטף סגול . בהכין . הבי״ת בפתח : (ו) לפני ה׳ . ב׳ סבירין אשר לפני ה׳ כמ״ש בפרשת ויקרא סימן ב׳ : (טז) ממצרים ומקוא סחרי המלך מקוא . ב׳ כתיבי אל״ף ובפ׳ . אבל במלכים (א׳ י׳) שניהם בה״א מסו׳ ורד״ק בפי׳ ומכלול ד׳ רל״ט : (יז) ויעלו ויוציאו . בכל ספרי מדוייקים מלא וא״ו ובמסורה סוף פ׳ אמור ויוציאו י״ב ד׳ מנהון מלאים וגו׳ לא מסיים בה המלאים והרבה גמגומים יש בדבר כי מסרה זו נמסרה גם בסוף פרשה שלח לך ויש בה חסרון הניכר וגם אינה בזה עם הגירסא דפ׳ אמור דבפ׳ אמור אומר ד׳ מנהון מלאים ובפ׳ שלח לך אומר כמקלל . אוריהו . וכתיבא . וויציאו כתיב . סימן כתיבא כתובים . והיינו דברי הימים ובד״ה לבדו יש ד׳ וויציאו . ואף בספרים יש הרבה חילופים ואין אחד מהם מסכים לא׳ מהמסכרות ואין ידוע על מי ראוי לסמוך ואולם יש נכתא כ״י אצלי בשטה זו וזה תוארה וַיּוֹצִיאוּ ג׳ מלא וסי׳ ויוציאו את המקלל פרשת אמור . ויוציאו את אבותיכם (שמואל א׳ י״ב) . וחבו בפסוק כאשר בא יעקב מצרים הנזכר במסורת הדבוס . ויוציאו את אוריהו ממצרים (ירמיהו כ״ז) . וכל כתובים דכותיה . ויוציאו את מצבות בית הבעל (מלכים ב׳ י׳) ויוצאו כתיב . ובתרא וַיּוֹצִיאוּ כתיב ע״כ . ונמצאת דמסרה זו דומה לאותה דפ׳ שלח לך ואין ביניהם רק חילוף מעט מזעיר ואחרים אומרים דכוונת מסרה זו ודפרשת אמור אחת היא אלא שהמלות מתהלפת בגרסתן ואפשר לקיים את שתיהן כשנאמר דכל כתובים נחשב כאחד במנין ד׳ מלאים דפ׳ אמור ונמצאו שתי מסורת אלו שוות בדינן ודרך אחד לכן . נקטינן מיהא דכל ד״ה כתיב וַיּוֹצִיאוּ מלא וא״ו ומלא יו״ד וה׳ יורנו הדרך הישרה :

ב (א) ושמונים . מלא וא״ו בכל מדוייקים וכן במסורה כל ד״ה מלא בר מן א׳ ויעש מהם שבעים אלף סבל ושמנים אלף לקמן בסוף זה הסימן : (ג) לִבְנוֹת־לוֹ בַּיִת במרכא טפחא : (ג) אני בונה בית . בדגש הבי״ת מדין דחיק : (ה) יעצר כח . העי״ן בח״ס : (ו) שלח לי . השי״ן בגעיא : עם החכמים אשר עמי ביהודה . בדפוס ישן חסר מלת עמי וקלקול הוא מהמדפיסים : (ז) ושלח לי . ע׳ מ״ש בשופטים ה׳ אגל ובבה בביך : (טו) נכרתי הטמים . הלמ״ד בגעיא : לעבדיך כרים עברים אלף . הראשון והשליכי והשני והרביעי אֶלֶף : (יא) יבנה בית . בספר א׳ מחבורי ספרד היו״ד במאריך ועיין מה שאני עתיד לכתוב בכללי בג״ד כפ״ת דסמיך ליהו״א בדין דחיק ואתי מרחיק בעזרת האל : (יג) וחכמי אדני . הוא״ו בגעיא בס״ם : (טו) ארכך . ברגש הכ״ף ובסגול והמלה מלעיל : (יז) להעביד את העם (א״ה במק״ג כתיב להעביר ברי״ש אבל בכל שאר דפוסים כתוב בדל״ת וכן בעל מאיר נתיב הביאו בשרש עבד בדל״ת וכן עיקר ע״כ) :

ג (ה) ויחפהו זהב טוב . בדפוס נפולי כתיב זהב טהור ואחרים ג״כ נסתפקו בזה והמסורת מוכיח שכתוב טוב שכן אומרת זהב טוב ב׳ בקריא כולה וסי׳ ואת הבית הגדול חפה ויעש את בית קדש הקדשים לקמן בסמוך : (ז) הכפים . בדפוס נפולי כתוב והכפים וטעות הוא : (ח) ויחפהו זהב טוב . בדפוס הנזכר כתוב זהב טהור וכבר הוכחתי למעלה שצ״ל זהב טוב והם ב׳ ובענין : (יז) שם הימיני . סימני קרי ועיין בשרשו :

ד (יא) ויכל חירם . חורם קרי : (יב) על ראש העמודים . בספרים מדוייקים מלא וא״ו כחבריו שבענין כי לא נמנו במסו׳ עם החסרים שנמסר כימנם בד״ה ב׳ ג׳ ופרשת ויקהל : (יח) ויעש שלמה כל הכלים האלה לרב מאד . בס״א כ״י כתיב את כל הכלים וגם בדפוס ישן מוויניציאה נכתב את בגליון ולא מצאתי כן בכל שאר הספרים : (כ) לבערם כמשפט . בכ״ף ובפתח :

ה (ב) להעלות . הלמ״ד בגעיא : (ז) כנפי הכרובים . מלא וא״ו וכן ויהיו הכרובים . ויכסו הכרובים . שבפסוק הנמשך כולם מלאים וא״ו כי לא נמנו בפרשת תרומה עם החסרים וכך הם בספרים מדוייקים : (יב) מחצררים . יתיר רי״ש וכן ברוב הספרים מדוייקים שלפני כתוב בשני רשי״ן הראשונה נקראת והשניה אינה נקראת . ויש ספרים שכתוב מחצצרים כמ״ש בד״ה א׳ ט״ו ולקמן בפסוק הסמוך ואחרים כמותם בד״ה . ודעת רד״ק נראה שסלד״י כפולה בטעם כי לא זכר כפל הרי״ש בשום אחד

מהם

תהם: (יג) ויהי כאחד למחצצרים. יתיר צד"י: וכסרים בכ"ף:

ו (ט) רק אתה לא תבנה הבית כי בנך. חד מן ה' פסוקים דלית בהון אם ומטעין בהון וסימן נמסר במ"ג פ' תא שרה: (יד) והחסד. הוא"ו בגעיא בס"ס וכן מצאתי בחילופים כ"י לב"א הפך חילופי הדפוס: (יח) הנה שמים. ודמלכים הנה השמים: (כ) עיניך פתחות. במדוייקים חסר וא"ו בתר תי"ו וכן במסו' (מלכים א' ח') כל ספר מלכים פתחת. כתרת. חסר. ד"ה פתחות. כתרות כתיב כן: (כד) ואם ינגף. הוא"ו בגעיא: והתפללו והתחננו. במאריך: (כו) בהעצר השמים. ודמלכים בהעצר שמים: מהטאתם. במקצת דפוסים ישנים כתוב ומחטאתם בוא"ו וטעות מדפיסים הוא שלא הבחינו בין זה לאותו של ספר מלכים שכתוב בוא"ו וכן במסורת נמסר על כל אחד מהם לית כותיה: (כח) כי יצר לו. היו"ד במאריך: (לח) שבו אותם. ד' מלרע כמ"ש לקמן סימן כ"ה (מח) קימה. מלרע עפ"ה: לנוחך. הלמ"ד בגעיא בס"ס: עזך. הזיין דגושה:

ז (א) מהשמים. בספר אחד ישן מגיה כתוב מן השמים וכן נכתב בגליון מדפוס ויניציאה שנת רע"ח וטעה הסופר הראשון שכתב כן שהמסורת אומרת מהשמים לית כותיה ואילו מן השמים טובא הוו: (ג) הרצפה. בס"ס מדוייקים הרי"ש במאריך והפ"א רפויה ועיין מ"ש ביחזקאל מ': (ו) מחצצרים. יתיר צד"י ועיין לעיל סימן ה': (י) וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי וגו'. פרקא קמא דמועד קטן תלמיד הנפטר מרבו וכן באותה העיר צריך שיפטר ממנו פעם אחרת דכתיב ביום השמיני שלח את העם (מלכים א' ח') וכתיב בד"ה וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם וגו'. מכאן לתלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר שצריך ליפטר ממנו פעם שניה. ופירש"י ביום השמיני של חג היינו בעשרים ושתים וכתיב ביום עשרים ושלשה אלמא דבעשרים ושתים ובעשרים ושלשה איפטרו מיניה ע"כ וכן פירש"י ורד"ק בפירוש הכתוב כאן והכי גרסינן עשרים ושלשה בתוספתא דסוכה סוף פ' ד' ובראשית רבה פרשה ל"ה וכן כתבו התוספות בחגיגה פרק אין דורשין וכן כתוב בכל ספרים שלנו ומה אחד יש להפליא על הרי"ף ורבינו ישעי' הראשון מטראני דגרסי במ"ק וביום עשרים וארבעה לחדש וגם על הנמוקי יוסף אני תמיה שפי' כפי גרסתם עיין עליו: (יג) הן אעצר. בס"ס המדוייקים העי"ן בשוא לבדו: (יד) נקרא שמי. מאריך בנו"ן: (טז) והקדשתי את הבית. במקצת דפוסים ישנים אין בהם מלת את וכל שארא דספרי פליגין עליהון:

ח (ד) ויבן את תדמר. עיין מ"ש במלכים א' סימן ט': (אמר הצעיר רפאל חיים בזיולה המגיה מכל מה שכתב הרב המחבר שם במלכים לא יכולתי להבין את דעתו בזה שהרי הוא הביא דעת רש"י כאן בד"ה ונראה דאליביה התם במלכים קרינן תרמוד ברי"ש בההלה ודל"ת בסוף ולא הוכיח עליו ולא כתבו ועם כל זה הניח דתדמור קרי בדל"ת ורי"ש. אבל לפי עניות דעתי נראה להוכיח בברור דתדמור קרינן בדל"ת ורי"ש וליכא הפרש בין הכא דד"ה והתם דמלכים נגד סברת רש"י שהרי במסורת מערכת אות דל"ת נמנו הני מילי דקריין חד דלי"ת וחד רי"ש ולא נמנה דין בהדייהו ואי דאיהו מהרי מילי דחסר דלי"ת וקריין וכי תימא דהא לא קשיא. כיון דמתהלפין הדלי"ת והרי"ש בקרייתן דהדי רי"ש דבסוף אאמצע תיבותא ונקוט דל"ת דתכרא והדי אסוף תיבותא אפ"ה קשיא דא"כ אליבא דהאי רי"ש דבסוף קרינן לה דל"ת וזה לא אריא דהרי בירמיה ל"א נמסרו ד' מילין דכתיב רי"ש וקריין דלי"ת ולית דין בהדייהו. גם רד"ק שדרכו להוכיח על כל הני מילי דהני קראי דמלכים ודד"ה דאיכא הפרש ביניהו לא כתב מאומה וכן בב"ר פ' נ"ו כתוב תדמור בדלי"ת ורי"ש וכ"כ בעל מ"כ ה"ג תדמור ופ' הוא כד"ה ויבן את תדמור עכ"ל. ואיכא ספרי שכתוב בם במתנות כהונה ה"ג תרמוד והא ליתא שהרי הביא ראיה מפ' דד"ה ואליבא דכ"ע כתיב בדלי"ת ורי"ש ע"כ): (י) שרי הנציבים. הנצבים קרי: (יא) העלה. בחטף סגו"ל העי"ן: בנה לה. במאריך הבי"ת: (טז) מוסד. דגש בסמ"ך במדוייקים ועיין ישעיה כ"ח: (יח) וישלח לו. מאריך ביו"ד: אוניות. יתיר וא"ו:

ט (א) ומלכת שבא שמעה. שמאריך המ"ם מלכת ושי"ן שמעה: את שמע. בכל המדוייקים השי"ן בצר"י ומסור עליו ה' וכן במסורה ס' קמצ"ן וסימן בפ' ויגא: (י) וגם עבדי חירם. חורם קרי ובמלה זו רבו החילופים בספרים והנסחא הישרה והנכונה כמ"ש דכתיב חירם ביו"ד והורא חורם בוא"ו וברחמי מארי' דשמיא אשכחנא בירורא דהאי מילתא במסורה פרשה וישלח דאמרה הכי יעיש חד מן ב' זוגין מן ג' ג' דכתיבין יו"ד במצעות תיבותא וקרי וא"ו וסימן יעוש חורם. יעיש. ואהליבמה ילדה את יעיש. ואלה היו בני אהליבמה. ובני ידיעאל בלהן וגו' (ד"ה א' ז'). חירם. וישלח חירם מלך צר (ד"ה א יד). וגם עבדי חירם ועבדי דהכ'. ויכל חירם לעשות דד"ה ב' ה'. תנינא דפסוק ויעש חורם את הסירות כך נראה לי להגיה במסורה הנזכרת ומייתי לה נמי במסרה רבתא אות ההי"א חורם ג' כתיב יו"ד וכו' ומ"ש שם וישמע חירם ר"ל וישלח חירם כדלעיל: עצי אלגומים. כתוב אחד אומר בספר מלכים אלמגים. וכתוב אחד אומר בד"ה אלגומים. ויש בו דרש בפסיקתא הביאה רש"י ז"ל: (יב) למלכת שבא. במאריך המ"ם: (יח) וכבש בזהב. ברוב המדוייקים בשי"ן ימנית כלשון בני אדם המורגל במשנה עלה בכבש וגו' וכן דעת רד"ק בשרשים: מאחזים. האל"ף בחטף קמ"ץ: (כד) והם מביאים איש מנחתו. קדמאה דמלכים והמה מביאים איש מנחתו. הניא דד"ה והם מביאים איש מנחתו וחד פ' סימן המה ישאו את המשכן ואת כל אשר בו והם ישרתהו: סוסים ופרדים. בדפוס ישן כתוב וסוסים וטעות הוא: (כה) ויהי לשלמה ארבעת אלפים אריות סוסים. ובספר מלכים ארות. ובסנהדרין פרק כ"ג רמינן דהכא כתיב ארבעת אלפים ובספר מלכים ארבעים אלף. הא כיצד אם ארבעים אלף איצטבלאות היו. כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים ארוות ואם ארבעת אלפים איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות וכה"ג איתא בב"ר סוף פ' י"א והדא מהני שנויא נקט ועיין בפירושי המפרשים (מלכים א' ד') וכלי יקר: (כט) הלא הם כתובים. במקצת מדוייקים הלא כתיב חסר וא"ו גם לא נמנה במסורה עם המלאים דספר כתובים: ועדי. יעדי קרי:

י (ה) ויאמר אליהם עוד שלשת ימים. ובספר (שמואל) [נ"ל מלכים א יב] לכו עוד שלשה ימים וכתב רבי יונה בספר הרקמה שאף כאן הכוונה לומר לכו עוד כאשר נאמר בנוסחא השנית: קטני. הקו"ף בקמץ והטי"ת בקמץ חטוף מפני דגשת הנו"ן וכן חברו במלכים כמ"ש שם ולית דכוותהון בקריא: (יא) העמים. ברוב ספרים כ"י מדוייקים העי"ן בשו"א לבדו וכן חברו דמלכים: (יד) וידבר אלהם כעצת הילדים לאמר אכביד את עלכם ואני אסיף עליו. בספרי הדפוס כתוב לאמר אבי הכביד את עלכם וגומר. וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות מספרד ושאר ארצות כתובים על הגוילים יותר משלש מאות שנה ובכולם כתוב אכביד את עלכם. וכן תמצא מפורש בפירוש רד"ק הגם הלום ראיתי בספרו של החכם ר' מנחם די לונזאנו שהגי' כן וכתב שכן מצא בששה ספרים כתובי יד ובמכלל יופי כתוב אבי אכביד וצריך למחוק אבי: (טז) וכל ישראל כי לא שמע. בהרבה מקראות מהדפוס כתוב וכל ישראל ראו כי לא שמע וטעות גמור הוא כי בכל הספרים כ"י הקדמונים אין בהם מלת ראו כן כתב רבי יונה בספר הר מה שר"ל וירא כל ישראל כאשר נאמר בנסחא השנית או רואה וכל ישראל ראו: איש לאהליך ישראל. זה אחד מן י"א מלין תיקון סופרים וכבר ביארתי ענין זה בזכרי' ב' ומלכים א' י"ב:

יא (יח) בן ירימות. בת קרי: אביהיל. ב' בה"א בקרי' כולי' ולית דכוותהון ועיין מ"ש בד"ה א' סימן ב': (כג) ויבן. ד' קמץ בקריא וסי' ויבן עלי (שמואל א' ג'). ויבן דוד; (שמואל ב' י"ב). ויבן ויפרץ (דין). ויבן וידבר עמי (דניאל ט'): לכל ארצות. הלמ"ד בגעיא:

יב (א) וכחזקתו. בכ"ף כמ"ש לקמן סי' כ"ו: (ז) וכראות. במקצת ספרים כתוב וכראות בכ"ף. ורבו אותן שכתוב וכראות בבי"ת: (יג) ושבע עשרה. הוא"ו במאריך וברבה מדוייקים השי"ן בשו"א ופתח ועמ"ש בשופטי' ה') ובגליון אחד מטולטיל' מצאתי כתו ב' בטעם לדעת ר' פנחס. עוד מצאתי בס' אחר ב' בטעם וסימנ'

ושבע עשרה שנה מלך בירושלם. ואיננו חסר לנפשו מכל אשר

יתאוה קהלת ו' ע"כ. ופירוש של דבר שר"ל שפסוקים אלה הם שווים בטעמיהם עיין עליהם: (טו) ומלחמות רחבעם וירבעם. בספר אחד מטוליטלא נמחק וא"ו וירבעם ונכתב רחבעם עם ירבעם. וכן הוא במאיר נתיב ולא מצאתי כן בספרים אחרים מדוייקים:

יג (ג) ויאסר אביה. י"ס שהאל"ף בה"ס ועל המסורת יש לסמוך האומרת בפרשת מקץ על ויאסר אתו לעיניהם לית רפי וכל כתפתייא דשמשון דכוותיה ועיין מ"ש שם: (י) במלאכת. מ"ם רפה אבל ג"כ בגעיא מכשו"ם רד"ק בפי' ומכלול דף נ"א ור' יונה בספר הרקמה: (יב) אל תלחמו. ג'

בטעם מאריך ותברא במלה חדא ומלך ביניהון וסימן ותעלו על שפת (יחזקאל ל"ו). אל תלחמו עם ה'. וידרש יחזקיהו על הכהנים (ד"ה ב' ל"א): (יג) את המארב וגו' והמארב מאחריהם. בס"ס האל"ף בשו"א לבדו כמ"ש ביהושע ח' ותהלים י':

(יד) מחצצרים. יתיר צד"י ועיין לעיל סימן ה': (יט) ואת עפרון ובנתיה. עפרין ק':

יד (ה) ויבן ערי מצרה ביהודה. פ"ק דמגלה (ד' ד') אריב"ל לוד ואונו וגיא החרשים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו. הני יהושע בננהי והא אלפעל בננהי דכתיב (בד"ה א' ח') ובני אלפעל עבר ומשעם ושמר הוא בנה את אונו ואת לד ובנותיה ולטעמיך אסא בנינהי דכתי' ויחזק אסא את הערים הבצורות אשר ליהודה (נ"א אמר ר' אלעזר הני מוקפות וכו') אלא מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו וחרוב בימי פלגש בגבעה ואתא אלפעל בננהי והדר אינפול והדר אסא ושפצינהו (פי' החזיק את בדקיהן) דיקא נמי דכתיב ויחזק אסא ולא כתיב ויבן ש"מ. כך היא הגרסא במדרשי השמעוני רמז ר"ו במלכים ורמז אלף ע"ז בד"ה. ולשון רש"י ויחזק אסא אינו בכל המקרא אבל מקרא אחר כתב ויבן ערים ביהודה דיקא נמי (לא) גרסינן עכ"ל ובכל ספרים שלנו כתוב ויבן ערים מצורה ביהודה. ובעין ערך שפ"ן גרים דיקא נמי דכתיב ויבן אסא את הערים הבצורות אשר ביהודה וכי כל הערים אסא בנאן אלא בנויות היו ושפצינהו כך יש לומר אלפעל שפצינהו (ס"א) דיקא נמי דכתיב ויאמר ליהודה נבנה את הערים הבצורות מכלל דערים בצורו' הוו מעיקרא ש"מ ע"כ. וכבר כתבתי בד"ה א' ח' ובתילים כי' פ"ד דדרך הגמרא לקצר או להאריך בפסוקים כדי לפרש הדרשות כפי דעתם וסברתם של חכמי הגמרא והמשכילים יבינו: (ו) דלתים ובריחים. כל בריחם שבמקרא חסר יו"ד תנינא הון מזה שהוא מלא: (י) ויקרא אסא אל ה' אלהיו. ד' פסוקים דאי' בהון שם הקדוש ד' פעמים וסי' על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו פ' בהעלתך. ואם משא ה' דירמי' כ"ג. קול ששון וקול שמחה (ירמיה ל"ג). ויקרא אסא: עמך לעזר. בס"ס העי"ן בשוא לבד: עליך נשענו. השי"ן דגושה: (יג) ויבזו. הזי"ן דגושה:

טו (ב) ויאמר לו שמעוני. בחילופי מערבאי ומדינחאי אשר אתנו בדפוס כתוב למערבאי שמעני למדינחאי שמעוני מלא ובכל ספרים שלנו מלא כמדינחאי ואע"פ שאין אנו סומכים עליהם מצאנו פעמים רבות שהספרים נמשכים אחריהם: (ו) וכתתו. הכ"ף בשורק ובדפוס נפולי כתוב וכתתו בחירק וטעות הוא כי המסו' אומרת וכתתו ג' בחירק וסי' וכתתו חרבותם דישעיה. וכתתו תרבתיהם דמיכה. וכתתו את הארץ דזכריה: (טז) וידק. היו"ד קמוצה והדל"ת רפויה:

טז (ד) עיון. בחולם: (ה) כשמוע בעשא. העי"ן בשוא לבדו כחביריו: (ז) חנני. מלעיל כמו שאמרתי בריש נחמיה וכן לקמן סימן י"ט: (יד) בקברתיו. בדפוס נפולי כתיב בקברותיו ואין מבטלין רבים בשביל היחיד: כרה לו. ב' חד מלעיל וחד מלרע וסימן אשר כרה לו. בור כרה ויחפרהו (תלים ז'):

יז (ה) שמעיהו. השי"ן בגעיא: ושמירמות קרי: וטוב. בחולם ע"פ המסורת: (יב) בירניות. וערי מסכנות. במקרא עם ביאור המלות דפוס ויניציאה חסר מלת וערי וטעות הוא מהמדפיסים: (טז) מאתי' אלף גבור חיל. ג' דסבירין גבורי וסי' ערך עמסיה ויששכר ע"כ. פירוש ערך ר"ל ויאסר אבי' וגו' בד"ה ב' י"ג דכתיב ביה ערך עמו מלחמה. עמסיה פסוק דהכא. ויששכר פסוק הוא בד"ה א' כ"ה דכתיב ויששכר מישראל מאה אלף גבור חיל: (יז) ומן בנימן. במקצת דפוסים ישנים כתוב ומבן בנימן ואין מבטלים מפני היחידים:

יח (ב) ויזבח לו אחאב. היו"ד במאריך בס"ס: (ה) את הנבאים ארבע מאות. במקצת ספרים ישנים כתוב הנבאים חסר יו"ד קדמאה וכן כולם בענין והתם נמי נמסר במ"ק לית מלא בספרא ומסורה ירמי' כ"ז צריכה עיונא לגבי שאר נביאים וכתובים: (ז) ונדרשה מאתו בקצת ספרים כתיב מאתו ואין כן בס"ס מדוייקים: (ח) מהר מיכ*הו. מיכיהו קרי: (יט) יושבים איש על כסאו ויושבים בגרן. מלת בגרן חסר וא"ו כך מצאתי בהרבה מדוייקים והכי מוכח במסורת: (י) בן כנענה. העי"ן בחטף פתח: (יא) וכל הנבאים נבאים. במקצת ספרים חסר יו"ד קדמאה כמ"ש למעלה וכן הנבאים פה אחד בסמוך: (יב) ויהי נא. הוא"ו במאריך: (יג) כי את אשר. במקצת דפוסים ישנים חסר מלת את וטעות הוא בידם: יאמר אלהי. כן כתיב אלהי לא בם השוים: (טו) לא תדבר. התי"ו רפוי' כמ"ש במלכים א' כ"ב: (טז) אין לכן רעה. במקצת דפוסים ישנים כתוב לכם במ"ם ושבוש הוא מהמדפיסים שלא הבחינו בין זה לאותו של מלכים שכתוב במ"ם ובהדיא איתמר במסורת פ' פינחס. ויחזקאל כ"ג דהדין דד"ה בנו"ן: ישובו איש לביתו. מתחלפת ישבו חסר וא"ו: (כג) בן כנענה. העי"ן בחטף פתח: (כה) והשיבהו מי שכתב והשיבהו באיר"י טעה וממקומו הוא מוכרע דהכא כתיב קחו אבל במלכים וכשר דהתם כתיב קח: (כט) ויבאו במלחמה. י"ס שכתוב בהם ויבא כלשון הכתוב דמלכים אמנם ברוב הספרים זה דד"ה כתוב ויבאו: (ל) את הקטן את הגדול. בדפוס ישן וגם בספרים כ"י מספרד כתוב ואת הגדול בוא"ו אבל במ"ג נמנה פסוק זה עם אחרים שכתיב בהם ד' פעמים את וכס' מלכים כתיב את קטן ואת גדול וכן בשמואל חלק ב' סימן ג' נמנה אוהו דמלכים עם פסוקים שיש בהם את את ואת את: (לב) ידיך. ידך קרי:

יט (ב) בן חנני החזה. מלעיל כמ"ש לעיל סימן ט"ז שאין טעם הזרקא עושה מלרע כמ"ש בס' בא על וככה וכן בס"ס יש טעם אחר בני"ן ראיונה לסורות כי הוא מלעיל כדלקמן סוף סימן כ': תאהב. האל"ף בחטף סגול: (ג) לדרש האלהים. במקצת דפוסים ישנים כתוב לדרש אלהים בלא ה"א וטעות הוא ויש לזה הוכחה מהמסורת דברים פרשת יתרו נמסר לדרש אלהים ד' ואין זה בתוכם: (ד) עד הר אפרים. עד כתוב בלא וא"ו: (ו) לא לאדם תשפטו. כ"כ בשני שואים לא כמו שכתוב בפ"ק דסנהדרין בכמה ספרים תשפוטו: (ז) ומקח שחד. בחיר"ק המ"ם: (י) ולא תאשמו. האל"ף בשו"א לבדו. בדפוסים ישנים ובמדוייקים כ"י:

כ (א) וישבו נם. במקף בין שהי המלות והבי"ת רפויה שהטעם שבמלת וישבו היא מאיילא המשרתת לאתנח ותבא כן בי"א מקומות כדהביא הכא במסורת. ובמקצת מדוייקים זה הטעם ביו"ד וכן נכון לפי מה שכתב ר' אליהו המדקדק בספר טוב טעם פ"א בהמונת המאיילא בתנאי שיהיה בין המאיילא והאתנח תנועה אחת פעם בתיבה אחת פעם בשני תיבות ועיין מה שכתבתי בדניאל סימן ד' על לכלא ביה: (יא) מירשתך. בא בנוע היו"ד עם הדגש כמו שכתבתי בסוף דניאל: (יט) ויקמו הלוים מן בני הקהתים. ג' בקריא וסימן ונסעו הקהתים פרשת בהעלותך. ויקמו הלוים והאנשים עשים באמונה (ד"ה ב' ל"ד) ע"כ במסורת וברוב ס"ס כולם הקו"ף בשוא לבדו: (כ) האמינו בנביאיו. כן כתיב: (כב) החלו ברנה. הבי"ת רפויה: (כה) ורכוש ופגרים. במקצת דפוסים ישנים כתוב ובגדים וכל שאר ספרים חלוקים עליהם וכן הביאו המאיר נתיב בשרש פגר וגם בהגהת ר"א המדקדק בשרשים שורש פגר שיש ספרים כתוב ורכוש ובגדים והוא טעות והראי' שמסר עליו לית ואם הי' ובגדים הרי נמצאים יותר ודוק והמצא ע"כ: (לב) וילך בדרך אביו אסא. במקצה דפוסים כתוב אבא אביו ואין כן בשאר ספרים: (לז) בהתחברך. בס"ס בבי"ת ובספרי אשכנזים בכ"ף:

כא (ה) ושמנה שנים. במקצת מדוייקים מלא וא"ו וכ' למטה בסוף הפרשה ועיין מ"ש בד"ה א' י"ב: (ו) היתה לו אשה. ג' סבירין לאשה בקריא וסימן כי בת אחאב. ברזלי הגלעדי (עזרא ב'). והברו (בנחמיה ז'): (יא) בהרי יהודה. במקצת ספרים כ"י ובדפוס ישן מצאתי מערי וטעות הוא באותם ספרים וכן נמסר על זה ג' מטעין ולא מצאתי האחרים:

כב (ו) להתרפא ביזרעאל באל"ף אחר עי"ן: בהלחמו. ברוב הספרים החי"ת בשוא ופתח: (ח) כהשפט. במדוייקים בכ"ף: (יא) מינקתו. מלא יו"ד אחר מ"ם ולא אחר נו"ן:

כג (א) השבעית. במדוייקים חסר יו"ד קדמאה ונמסר עליו ב' כתיב כן ולא מצאתי שכתוב כן רק ויהי בשבעית (מלכים א' י"ח) והתם נמי נמסר ב' חסר יו"ד קדמאה: (ד) השלשית מכם. לפי המסורת דפרשת שלח לך חסר יו"ד קדמאה וכן השנים שבפסוק הנמשך יען לא נמנו שם עם המלאים וכן במקצת מדוייקים מצאתי שלשתם חסר יו"ד קדמאה: (ו) ויעמד את כל העם. בדפוס ישן חסר מלת את ושבוש הוא: (יח) להעלות. הלמ"ד בגעיא: עלות ה'. בלא למ"ד בתחלת השם: (יט) השוערים. מלא וא"ו וכן הוא במסורת נחמיה ה': ולא יבוא. במדוייקים מלא וא"ו ואל"ף וכן ראוי ע"פ המסורת דפרשת בהעלתך:

כד (ה) הכהנים והלוים. במקצת דפוסים ישנים כתוב הלוים בלא וא"ו וטעות נפל בהם: (ז) המרשעת. המ"ם בחירק: (י) עד לכלה. בצירי עפ"ה: (יח) באת. הבי"ת בשוא: ויערו,

ברוב הספרים מלעיל בשני פשטין: (יט) וישלח בהם נביאים. במקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה והמסורת מסייען כי לא נמנה זה במסורת סוף פרשת בהעלתך עם ג' מלאים: (כ) למה אתם. מלרע ורפה: (כד) כי במלער. הבי"ת רפה: (כז) ורב. ורב קרי:

כה (ד) לא ימותו. באורייתא יוּמְתוּ. יוּמְתוּ מלכים יוּמְתוּ יוּמָתוּ. ימות כתיב יומת קרי ד"ה יומתו. יומתו. יומתו: (ו) במאה ככר. כ"ף ראשונה רפה: (ט) למאת הככר. במקצת דפוסים אחרונים כתוב למאות ונמסר עליו יתיר וא"ו ואין כן בספרים כ"י מדוייקים גם לא בדפוסים הראשונים ובמסורת למאת הככר. ב' דסמיכין וסימן ככר לאדן פ' פקודי. ומה לעשות למאת הככר: (יב) שבו בני יהודה. ד' בטעם מלרע וסימן ואת נשיהם שָׁבוּ. פ' וישלח אשר שבו אתם (מ"א ח') והכרו (בד"ה כ' ז') ועשרה אלפים חיים שבו: (יד) את ה' אדומים. במקצת דפוסים כתוב אֱדוֹמִים בחטף סגול ובכל ספרים כ"י בחטף פתח וגם מהמסורת יש להוכיח כן שאומרת אדומים ב' בקריא וסימן ויבא אחרי מות אמציהו. ועוד אדומים כאן. לקמן סימן כ"ח ואיהו נמי בחטף פתח: (טו) נתנוך. התי"ו פתוחה והנו"ן דגושה: (יז) לך נתראה פנים. חד מן ג' כתיב לך בלשון הליכה: (כד) התערבות. הבי"ת רפוי' כמ"ש במלכים ב' י"ד: (כח) בעיר יהודה. בדפוס נפולי כתוב בערי יהודה ובס"א בעיר דוד וכולהו אשתבשו:

כו (ג) יכוליה. יכלי' קרי: (ז) ויעזרהו. בשני שואין: ועל הערביים. הערבים קרי: (יא) יעואל. יעיאל קרי: (יג) עושה מלחמה. בספרים מדוייקים כ"י וגם בדפוס נפולי כתוב עושה בה"א וכן נכון כפי המס' דפ' יחזקאל כי לא נמנה שם זה עם הכתובים עושי ביו"ד: (טו) חשבנות. החי"ת בחירק והשי"ן דגושה כמ"ש בקהלת סי' ז': (טז) וכחזקתו. בכ"ף וכן במס' וכחזקתו ג' וסי' וכחזקתו בעשרו יעיר הכל דניאל י"א. וכחזקתו עזב את תורת (ד"ה כ' י"ב). וכחזקתו גבה לבו: (יח) המקדשים. הה"א במאריך במדוייקים: (יט) ובזעפו. השי"ן בשוא לבדו. והפ"א דגושה: זרחה במצחו. הבי"ת רפה: (כא) וישב בית החפשית. וכה' מלכים בבית ושם מסרתי הסימן: החפשות. החפשים קרי: שופט. במק"ג הביא המגיה מסרות מתחלפות מן ו' שופט מלא בקריאה והנוסחא הנכונה והברורה כמ"ש באחרונה דליכא בגוויהו כי אלהים שפט תילים ע"ה דהוא חסר וא"ו בכל הספרים ואיכא בדוכתי' אלהים שפט צדיק תילים ז' וכן הוא מלא בכל הספרים וכבר עיינינן להך מסרה בנסחי עתיקי ודוקני והכי אשכחנא לה בעמוס ב' ומאי דכתיב התם שופט ואיש מלחמה ר"ל גבור ואיש מלחמה שופט (ישעי' ג'):

כז (ה) ויחזק. ההי"ת בחטף סגול וכן נמנה במסורת שמואל א' י"ז עם הדומים אליו:

כח (י) ועתה בני. הבי"ת רפה: (יח) ואת תמנה ובנותיה. בדפוסים אחרונים כתוב ואת המנה ואת בנותיה אבל בכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים כתוב ואת תמנה ובנותיה: (כג) ויעזרוני. בשני שואין: (כז) הביאהו. במקצת דפוסים ישנים הה"א בחטף פתח וטעות הוא כי הוא בחטף סגול במדוייקים וחסר וא"ו בתר אל"ף:

כט (ח) לזועה. לזעוה קרי: (יב) הקהתי. הקו"ף בשו"א לבדו בס"ס: (יג) ויעואל. ויעיאל קרי: (יד) יחואל. יחיאל קרי: (טו) כמצות המלך. בכ"ף: (כ) ויאסף. האל"ף בחטף סגול וכן נמנה במסורה גדולה עם הדומים: (כא) ואילים שבעה. בספרים מדוייקים מלא דמלא בתרי יודי"ן וכן דינו מכח המסורת והאי דמסיר בפ' וישלח ואלים ז' ודין חד מינייהו לאו לענין חיסור ויתור נקיט נהו דהא הזינן דאיכא מינייהו חסר ואיכא מינייהו מלא אלא לענין הקריאה בלחוד איתמר דאינון ז' בכולה קריא וסי' ואילים שבעה: (כז) ויאמר חזקיהו להעלות העלה לְהַמִּזְבֵּחַ. טעם לתוספת הה"א עיין בחיי פ' ויקרא: (כח) מחצצרים. לד"י שנים יתירה ואינה נקראת: (כט) וכל הנמצאים. בשני שואין ואלה וכל מתוגה במקצת ספרים אע"פ שהוא במקף וכבר בארתי ענין זה בסוף פרשת ראה: (לא) מלאתים. הלמ"ד בגער"י והאל"ף נחה: (לב) כבשים אילים. בספרים מדוייקים מלא דמלא וכן ראוי לפי המסורת: (לג) והקדשים. הוא"ו בגעיא בס"ס: (לה) וגם עלה. בכל ספרים המדוייקים חסר וא"ו כי לא נמנה במסורה גדולה עם ט' מלאים בספרא: (לו) בפתאם. בספרים מדוייקים כ"י חסר וא"ו:

ל (ג) לעשות הפסח. השי"ן בשוא ופתח וכן לעשות שבפסוק הנמשך: (ג) בעת ההיא. כן כתוב בכל הספרים בעת ההיא כזה אלא שראיתי בדפוס ויניציאה שנת רע"ח שנתחבטו בכ"ף וכתבו בגליון ביום ההוא לפיכך הוצרכתי לכתוב כדי שלא ילמדו שיבושים שבידם לאחרים: למדי. מ"ם פתוחה במקום תירק רד"ק כאן ובד"ה א' ט"ו ומכלול דף מ"ז: (ו) וכמצות המלך. ברוב הספרים בכ"ף וכן בס"א מטולטלת נמסר עליו לית כתיב כ"ף: (יב) כדבר ה'. בכי"ת ודבר זה ידוע לנו מפי המסרה האומרה כדבר ה' דסמיכי בקריאה וסימן נמסר במ"ג (ירמיה ח') וזה א' מהם: (יד) המקטרות. הס"א סמוכה במאריך: (יט) הכין לדרוש. במקצת מדוייקים מלא וא"ו וכן נראה מהמסורה כי לא נמנה בד"ה א' כ"א עם ז' הסרים שנמנו שם: ולא כטהרת. בכ"ף והס"א בחטף קמץ: (כא) הנמצאים בירושלם. בשני שואין וכן הנמצאים לעזרי:

לא (ג) ומנת המלך. בקמץ הנו"ן והוא סמוך כמ"ש במזמור ס"ג: (ה) ומעשר הכל. וכן מעשר בקר וצאן ומעשר קדשים שבסמוך כולם השי"ן בשוא לבדו ומה שיש לדקדק ע"ז נתבאר בנחמיה סי' י' בעזרת העוזר והסומך יתברך שמו: (ו) המקדשים. במקצת ספרים הה"א במאריך: (ז) ליסוד. הדגש ללא צורך כי היו"ד כתובה אלא בא לפאר המלה רד"ק בפי' וע' עוד מ"ש במכלול דקכ"ז ודף ע"ו: (י) ויאמר אליו עזריהו. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים בוא"ו וכן דינו מכח מסורה מלכים ב' ט"ו: (יב) והקדשים. ראיתי בספרים גירסאות מבוכות במלה זו במקצתה הקו"ף בחטף קמץ וקצתה בקמץ נגד ויש מהם בשוא לבד: נגיד כוננירו. יתיר וא"ו: (יג) מיד כונניהו. יתיר וא"ו: (יד) לתת תרומת ה' וקדשי הקדשים. במקצת מדוייקים בחטף קמץ הקו"ף: (יז) לבית אבותיהם. ברוב המדוייקים מלא וא"ו וכן נכון לפי המסורה:

לב (ג) ויעזרהו. במקצת ספרים ויעזרוהו מלא וא"ו: (ד) בתוך. כ"כ בכל הספרים בתוך לא בכל: (ה) החומה אחרת. בדפוס ויניציאה רע"ח כתוב האחרת ושבוש הוא: (ח) ולהלחם מלחמתינו. במקצת דפוסים ישנים יש פה סוף פסוק ואין כן בשום ספר מדוייקים: (יד) מי בכל אלהי. הבי"ת בגעיא: (טו) אל ישיא. מלא יו"ד ועיין מ"ש במלכים ב' י"ח: אתכם כזאת. בכ"ף: לא יצילו אתכם מידי. בס"א ישן כ"י כתוב יציל וראיתי ג"כ מי שנסתפק בזה אמנם בשאר ספרים יצילו בוא"ו: (יז) גווי הארצות. כתב בעל מכלול יופי נפלה יו"ד הרבים מהמכתב ונשארה במבטא ודבריו הם לקוחים מרד"ק בשרשים ובמכלול דף י"ג אבל בספרים שלנו הוא בשני יודי"ן וכן במסור' ירמיה ל"ג גויי ג' מלא וסימנם והית' לי לשם ששון לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ. ונאספו עליה כל גויי הארץ (זכריה יב). וספרים כתב לחרף דד"ה. וכל אורייתא דכותי' עד כאן. וכן מנאתי במסרה כ"י: (יח) ילכדו. הכ"ף דגושה: (כא) ומיליהו. ומיצאי קרי ונמנה במסורת עם מלין דכתיבין וא"ו בסיף תיבותא וקריין יו"ד: (כב) ומיד כל ויגהלם וגו'. כ"כ ומיד כל בהולם: (כה) ולא כגמול. הכ"ף רפה: ויהי עליו קצף ועל. בדפוס נפולי כתיב על בלא וא"ו וראיתי ג"כ בס"י שבתחלה כתבו על בלא וא"ו ואחרי כן הוסיפו בהם הוא"ו: (כז) ולבשמים. אין בבי"ת דגש: (ל) מימי גיחון. הגימ"ל רפה: ויישרם. במקצת ספרים כתוב ויישרם ביו"ד א' נלבד וכן כתב ר' אליהו המדקדק בס' הרכבה ויישרם למטה מערבה עתיד לנסתר עם כינוי הנסתרים מבנין פָּעֵל וראוי ויישרם כאשר כתבתי במלת וינשהו (נחוב א) כי דין א' לשניהם ובמסורת מצאתי ויישרם לית ומלא ודגש כן דינו להכתב בשני יודי"ן וכן הוא בספרים מדוייקים עד כאן לשונו. וגם רד"ק כתב בפירוש ובשרשים שכתוב בשני יודי"ן הראשונה נקראת בפת"ח והשנייה נחה משפטו ויישרם בהנעת שתי יודי"ן ובנות היו"ד פ"א הפעל הנעלה תנועתה על יו"ד הנוספת ובמשקל אחר בצראות פ"א הפעל בקריאה ומפעפיך יישירו נגדך משלי ד' עכ"ל. ובס"א כ"י מטולטלת נכתב על זה במחזורא רבא ויישרם: מערבה. בשו"א לבד בס"ם כמ"ש למעל' בחלק הראשון סי' כ"ו וכתב רד"ק שהמלה מלעיל: (לג) במעלה. הבי"ת בגעיא: וכבוד עשו לו. כן כתיב:

לג (ג) ויקם. הקו"ף בסגול במדוייקים וכן הוא במסורה: (ו) וכשף. הוא"ו בגעיא: וידעוני. לית מלא וא"ו וכ"כ רש"י וכן הוא בכל ספרים כתיבת יד ודפוסים ישנים וכן במסרה ידעני ג' חסר וא' מלא בלישני' וסימנם כי יהיה בהם אוב או ידעני דסוף קדשים ואבר חבר דפרשה שופטים. אשר הכרית את האבת ואת הידעני (שמואל א' כ"ח) ועשה אוב וידעוני דד"ה. נתבאר מלא וכל ידעונים הידעונים חסר: כרכה לעשות. השי"ן בחטף פתח: (ז) מכל שבטי ישראל. בחולם לא כמקצת דפוסים ישנים שהוא בקמ"ן: (ח) מעמדתי לאבותיכם. במדוייקים מלא וא"ו וכן במסור' כל כתובים מלא בר מן ב' חסר וסימן והנה עמנו בראש (ד"ה ב' י"ג) ויאמר אליהם שמעוני הלוים (ד"ה ב' כ"ט) וכן צריך להגיה במסורה הוסע ט': (יא) בחחים. במקצת כתוב בַּחֹחִים והוא מין זה לאותם שביחזקאל סי' י"ט שהם בפתח אבל זה הוא בחולם וחסר וא"ו במדוייקים וכן נמסר עליו לית וחסר: בנחשתים. הבי"ת במאריך והנו"ן קלה כמ"ש בשופטים סימן ז': (יג) ויעתר לו. סנהדרין פרק חלק א"ר יוחנן משום רשב"י מ"ד וישמע אליו ויחתר לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה והשמינו מפני מדת הדין ופירש"י ויעתר לו ומבחון כתוב ויחתר לו כך שמעתי ע"כ. ובג"ה מנחתי בפירש"י ויפגע אליו ויחתר לו ומבחון כתוב ויעתר לו ע"כ. ול' זה האחרון הוא כמד' דברי' רבה פ' ואתחנן ובמדרש פסיקתא הובא במשעוט דמלכים רמז רמ"ז וכל אלו הגירסאות אינן אלא מן המתמיהות דלא איפשכת כדין בסיפרי דידן אדרבא איפכא משמע במסרה בכתב דנמסר ויעתר ה' וסימן דריש סדרא דתולדות יצחק ודין חד מינייהו אבל בירושלמי בסוף פירקא גרים ויעתר לו כספרי דילן ואמרינן עלה א"ר אלעזר בר שמעון בערביא קורין לחתירה עתירה וה"ג במדרש רות רבתי ובויקרא רבה פרשה ל' והכי נמי אמריק א"ר לוי בערביא מוחין לחתירה עתירה ובבבלי גופיה בהוא פירקא לעיל מינה כשחלה ר' אליעזר נכנסו ד' זקנים לבקרו וכו' גרים התם ויעתר כדקתני במתני' והכי היא בספרי פרשת ואתחנן וס' וזאת הברכה ומדבר רבה פרשה נשא ריש פ' י"ד בתרי דוכתי ופירקי דר' אליעזר פ' מ"ג ואבות דר' נתן פ' ל"ה וכן כתב בעל הטורים בפ' נצבים דכתי' ויעתר לו ודרשינן ויחתר לו מלמד שחתר וכו' וכתב בעל מתנות כהונה בפרשת ואתחנן. דבדברי הימים לא כתיב ויחתר אלא ויעתר בחילוף חי"ת בעי"ן כמשפט אותיות אחה"ע עד כאן. וסעד לדבריו מצאתי בספר הזוהר פרשת תולדות יצחק אבל פסוק ויעתר לו ה' אל תקרי ויעתר לו אלא ויחתר לו שחתיר חתר ליה קב"ה וקביל ליה ואיתא נמי בבראשית רבה פרשה ס"ג ויעתר לו ה' ר' לוי אמר משל לבן מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ שכן בערביא קורין לחתירתא עתירתא וכתב בעל יפה תואר שזה מעין מה שאמרו בפ' חלק גבי מנשה מאי דכתיב ויחתר לו ויעתר מיבעי ליה וכו' ע"כ ודוגמא בב"ר פרשת וישלח דרשו פסוק קדשה שמו הכריעהו כמו הכריחהו בחילוף עי"ן בחי"ת ובבראשית רבה פ' ע"ט דרשו תבא בכלה אלו קבר תבא בטנא אלו קבר בחילוף החי"ת בהא"ף ר"ל בכל טוב וב"ר פ' ע"ט בא יבא ברנה נשא אלמתיו אתי טעין עולימין ועולמיתא בחילוף אל"ף בעי"ן וכן בשוחר טוב ובבמדבר רבה סוף פ' י"ז נדרש ותסיט לשון תגיים בחילוף ה"א בחי"ת ובפ' כ' מן חרס ינתני כד"א נהם על המון מצרים (יחזקאל לב) בחילוף חי"ת בה"א ובריש מדרש מגלת אסתר והסיבך ה' מצרים באניות אמר רבי יצחק בעניות ממעשים טובים ובפסוק איש יהודי אל תקרי יהודי אלא יחידי לפי שייחד שמו של הקב"ה ובפ"ק דמגלה אמר רב התך זה דניאל ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו ושמואל אמר שכל דברי מלכות נחתכין על פיו ודוגמא זה באסתר רבתי ובשוחר טוב אפפוני חבלי מות אל תקרי אפפוני אלא עפפוני הגרות טסות ובאות עלי כעוף ודוגמא אחרת בברכות פ' אין עומדין אמר ר' אלעזר הנה השיח דברים כלפי מעלה שנאמר ויתפלל על ה' וכו' ואמרינן נמי התם בתר הכי ואמר ר' אלעזר משה השיח דברים כלפי מעלה שנאמר ויתפלל משה אל תקרי אל ה' אלא על ה' שכן דבי ר' אליעזר בן יעקב קורין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן ע"כ. ועיין שערי אורה דף ל"א כל זה כתבתי ללמוד וללמד שדברי חכמים בצדק ומשפט ומישרים ומי שהוא חכם ומבין מדעתו יוסיף לקח להבין דבריהם וחידותם כבדומה וכמו שכתבתי ביחזקאל מ"ת על יעבדוהו וישעיה י"ט על עיר ההרס ולשניה א' על אהפם את ירושלים ופ' בראשית על והנה טוב מאד: (יד) מערבה. בהוא לבד השי"ן בס"ס כמ"ש בד"ה א' סי' כ"ו וזהו מלרע למ"ש רד"ק: (טז) ויכן. ויבן ק' והוא חד מן מלין דכתיב כ"ף וקרי' בי"ת: (יח) המדברים. הה"א במאריך לב"א: (יט) והעתר לו. השי"ן במאריך: ימעלו. העי"ן בשוא לבדו במדוייקים:

לד (א) בן שמונה. במדוייקים מלא וא"ו. וכבר בררנא לכא מילתא בד"ה א' י"ב: (ג) והפסלים והמסכות. במקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן לקמן במסורת הנמשך ופסוק הנפסק וינתן את המזבחות. ובמסורת פסילים. ד' מלא וסי' והוא שב מן הפסילי'. והוא עבר את הפסילים תרויהון גבי עגלון. ולכל הפסילים דאמון בסימן דלעיל. והבלתי לפסילי' (ישעיה מ"ב). ובאחרת פסלים כתיב ביו"ד בתרא: (ד) אשר למעלה. השי"ן בשוא לבדו: והפסלי'. חסר יו"ד קדמאה כמ"ש לעיל בסמוך: והדק. הה"א בגעי"א: (ה) מזבחותם קרי: (ו) בתר בהיהם. בחרבותיהם ק'. והוא חד מן ח' מלין דכתיבין תרתין מלין וקריין חד וסימן במסורת כאן: (ז) והפסלים. חסר יו"ד קדמאה כמ"ש למעלה: וישב לירושלם. במקצת דפוסים ישנים כתיב ירושלים ובמדוייקים כ"י כתוב לירושלם בלמ"ד: (ח) ובבנות במוגה. במדוייקים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ מה שכהכתי בד"ה א' י"ב: בן יואחז המזכיר. זהו א' מן ד' מקומות הכהובים יואחז על פי המסורת: (ט) וישבי. וישבו ק': ירושלם. במקצת דפוסים ישנים כתוב לירושלם ואין כן בספרים כ"י: (יא) למחברות. הלמ"ד במאריך: (יב) הקהתים. הקו"ף בשוא לבדו כמ"ש לעיל סימן כ': (כב) חלדה. בשלש נקודות: שלם. חסר וא"ו מסורת מלכים ב' ט"ו: תוקהת. חד מן מלין דיהירין וא"ו וחסרים וקמצים עפ"ה: (כה) ויקטירו. ויקטרו ק': (כח) אוסף. חסר יו"ד עפ"ה ועיין מ"ש בשמואל א' ט"ו ובס"א מטולטלת האל"ף במאריך: (לא) ועדותיו. חד מן ה' מפקין וא"ו בלישנא וסימן נמסר במלכים א' ב': (לב) ככתוב. בכ"ף: (לג) ויעבד. במקצת ספרים בצר"ה וברוב המדוייקים בדל"ת וכן פירש רד"ק:

לה (ג) המבונים. המבינים קרי: (ד) והכונו. והכינו קרי: (ה) לפלגות. במקצת ספרים לפלגת בפתח וברוב המדוייקים בחולם וכן הוא בפרש"י וברד"ק בשרשים ובמאיר נתיב: (ט) וכונניהו. יתיר וא"ו: (יב) וכן לבקר. בס"א ישן מצאתי לַבָּקָר וגם בדפוס ישן מויניציא' יש הערה מחילוף זה ואין להאזין להם: (יז) הנמצאים. בשני שואי"ן: (כא) ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי. כתב רד"ק שיש מחלוקת בדברי רז"ל י"א כי שניהם קדש וכן נראה ממה שאמר ולא שמע אל דברי נכו מפי האלהים ע"כ. ולא ידעתי אנה מצא זה המחלוקת דבכדיא אמרינן בפ"ג דשבועות ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך. מאן אלהים אמר רב יהודה אמר רב זו ע"ג אמר הוא"ל וקא בטח בע"ג יכילנא ליה וכו' ופרש"י מאן אלהים דקא"ל פרעה דקאמר חדל לך מאלהים אשר עמי ע"כ הנה כי רש"י גומר שלא נפרש מאן אלהים זו ע"ג לכל בני הבמות האמורים בפסוק ולפיכך פי' דלא קאי אלא על חדל לך מאלהים אבל ואלהים אמר לבהלני הוא קדש וראיה לדבריו מצאתי במדרש איכה רבתי אלפא ביתא קדמאה אבל פסוק נדיק הוא ה' כי פיהו מריתי. ואלהים אמר לבהלני. מפי הקב"ה אני עולה חדל לך מאלהים אשר עמי זה לבון ע"ג. ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. זה ירמיה שאמר ליאשיהו כך מקובלני מישעיה רבי והסכבתי מצרים במצרים ולא שמע לו וגו'. שוב מצאתי במסכת סופרים פ"ד ואלהים אמר לבהלני קדש חדל לך מאלהים אשר עמי קדש כדברי ר' יוסי בר' יהודה ע"כ. ואם כן' נכונה אחיה כ"א רד"ק:

לו (א) וימליכהו תחת. התי"ו רפויה: (ב) בן שלוש ועשרים במקצת ספרים מלא וא"ו וכן במס' כל כתובים מלא: (ו) בנחשתים. במאריך הבי"ת: (ט) בן שמנה שנים יהויכין במלכו. בספר ג' של עזרא שלהם כתוב בן שמנה עשרה כמ"ש במלכים ב' כ"ד אמנם בספרים שלנו כתיב כאן בן שמנה שנים ועיין בסדר עולם סימן כ"ה ומ"ש רד"ק והרי"א ובעל כלי יקר בס' מלכים: (יד) למעול מעל. כתיב בוי"ו וקרי בקמץ חטוף והדומים אליו הנם כתובים במ"ג אות וא"ו: (טו) אבותיהם. במדוייקים מלא וא"ו וכן דינו ע"פ המסורת: (טז) מלעיבים. בכמה ספרים ישנים מלא דמלא וכן נמסר עליו לית מלא: ומתעתעים. במקצת דפוסים ישנים התי"ו בשו"א וטעות נפל בהם כי הוא בחירק: בנביאיו. במקצת מדוייקים חסר יו"ד ונמסו' עליו לית חסר: (יז) כשדיי'. כשדים ק': ויהם. בגר"י: ואצרות המלך. במדוייקים חסר וא"ו קדמאה כתכתו שבס' ועיין מ"ש בד"ה א' פ': (כ) ויגל השארית. לפתח רש"י סיו"ד בגיר"י כמו שכתב בס' ואלה שמות ומ"ש שם ויגל את השארית דנבוזראדן נראה לפניו ויגל השארית דנבוכדנאצר וחכמי הסדר חלוקים עליו והוא עצמו סתר דבריו במלכים ב' י"ח כי רבים אומן בספר נחומש שהם בגיר"י כתב במלכים שהם בסגול:

נשלם דברי הימים. בעזרת שוכן מעונים: